ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΕ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΑ, ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ.

DIONYSII HALICARNASSEI SCRIPTA QVAE EXSTANT, OMNIA, ET HISTORICA, ET RHETORICA.

E veterum librorum auctoritate, doctorumq; hominum animaduersionibus, quamplurimis in locis emendata & interpolata; cum Latina versione ad Græci exemplaris fidem denuo sic collata & conformata, vt plerisque in locis sit plane noua.

Addita fragmenta quædam, cum Glareani Chronologia, & duplici appendice. Additæ etiam Notæ, quibus de vtriusq; textus vel emendatione vel explanatione agitur.

Adiecti præterea duo locupletissimi rerum & verborum INDICES; alter, Græcus; alter, Latinus.

Opera & studio Friderici Sylburgii Veterensis.

FRANCOFVRDI
Apud heredes Andreæ Wecheli,
MDLXXXVI.
Cum S. Cæs. Maiestatis priuilegio ad sexennium.

AVCTORES QVI A DIONYSIO IN ANTIQ. ROM. CITANTUR.

GRAECI.

Ariſtoteles.
Anaxilaus.
Antigonus; vel potius
Antiochus Syracuſanus.
Æſchylus.
Arithus.
Agathyllus.
Aratinus; vel potius
Arctinus.
Argiuarum ſacerdotum, & rerum ſub cuiuſque ſacerdotio geſtarum ſcriptor.
Calliſtratus.
Cephalo Gergithius.
Callias, qui res Agathoclis ſcripſit.
Damaſtes Sigenſis.
Demagoras.
Dionyſius Chalcidenſis.
Eratoſthenis Chronographia.
Euxenus poeta; vel potius Ennius.
Hegeſippus.
Hieronymus Cardianus.
Homerus.
Herodotus.
Hellanicus Leſbius.
Myrſilus Leſbius.
Menecrates Xanthius.
Polybius Megalopolitanus.
Pherecydes Athenienſis.
Philiſtus Syracuſanus.
Phanodemus.
Silenus.
Sophocles trag.
Satyrus.
Theophraſtus.
Theopompus.
Thucydides.
Timæus Siculus.
Xanthus Lydius.
Xenagoras.
Zenodotus Trœzenius.

LATINI.

Q. Ælius Tubero.
C. Aquilius.
L. Calpurnius Piſo.
L. Cincius.
Ennius.
Q. Fabius Pictor.
Cn. Gellius.
Licinius Macer.
M. Porcius Cato.
C. Sempronius.
M. Terentius Varro.
Valerius Antias.
Venonius.
Cenſoriæ tabulæ.
Pontificum tabulæ.

Quibus vero quiſque locis citetur, ex Indice cognoſces.

AVCTORES QVI CITANTVR IN LIB. De Orig. gentis Romanæ.

Acilii Piſonis Epitoma.
Alexander Epheſius de bello Marſico.
Annales pontificum.
Aufidii Epitomæ.
Caſſius.
Catonis Origines.
L. Cincius.
Domitius.
Egnatius.
Ennius.
Fabius Pictor.
Sex. Gellius de Origine gentis Romanæ.
C. Iulius Cæſar, ſeu Cæſaris Pontificalium libri.
Licinius Macer.
Liuius.
Lucatius; vel Lutatius; vel potius Vulcatius.
A. Poſtumius de aduentu Æneæ.
Plautus.
Salluſtius.
Sempronius.
Tubero.
Valerius Antias.
Vennonius.
Vulcatius.
Virgilius.

AVCTORES QVORUM OPE IN HAC editione vſus eſt Sylburgius.

GRAECI.

Homerus.
Heſiodus.
Apollonius, cum ſcholiaſte ſuo.
Æſchylus.
Sophocles.
Euripides.
Ariſtoteles.
Herodotus.
Thucydides.
Xenophon.
Diodorus Siculus.
Polybius.
Plutarchus.
Polyænus.
Apollodorus.
Euſebius, & eiuſdem Chronicon.
Strabo.
Ptolemæus.
Pauſanias.
Stephanus Byz.
Heſychius.
Suidas.
Euſtathius.
Etymologus.

LATINI.

Virgilius.
Ouidius.
Propertius.
Horatius.
Cicero.
Cato.
Varro.
Liuius.
Plinius.
Gellius.
Macrobius.
Valerius Max.
Lactantius.
Seruius.
Feſtus.
Priſcianus.
Gloſſaria.

RECENTIORES.

Adrianus Turnebus.
Antonius Auguſtinus.
Barnabas Briſſonius.
Carolus Sigonius.
Chriſtophorus Landinus.
Dauid Hœſchelius.
Eraſmus Roterodamus.
Franciſcus Modius.
Fuluius Vrſinus.
Gabriel Philadelphius.
Gul. Budæus.
Gul. Canterus.
Gul. Xylander.
Henricus Glareanus.
Henricus Stephanus.
Hermolaus Barbarus.
Hieronymus Donzellinus.
Iacobus Cuiacius.
Ioach. Camerarius.
Ioannes Annius Viterb.
Ioannes Brodæus.
Ioannes Hartungus.
Ioannes Roſinus.
Ioſephus Scaliger.
Iulius Pacius.
Iuſtus Lipſius.
Laurentius Valla.
Paulus Leopardus.
Petrus Regemorterus.

AD ROMAM DE GRÆCOLATINA ROMANARVM ANTIQVITATVM EDITIONE, FR. SYLB. E.

Græcia Pauſaniæ, textu perarata bilingui,
Graiugenis nuper perſoluit meritum.
Nunc Italis etiam dignas perſoluere grates,
Ac Latium duplici pandere voce lubet.
Ortus Roma tuos, & prima exordia tanti
Splendoris, geminis prodimus, ecce, typis.
Res bellis ac pace, domiq; foriſq; peractas,
[illegible]umq; ſacri numinis auxilium,
[illegible]regum [illegible]perio primum iuſſiſq; ſeueris,
D[illegible] ſu[illegible]onſulibus liberiore iugo:
Mentes hoſpitii iuriſque lariſque benignas,
Verbis malentes vincere quam gladiis,
Parcere ſubiectis ac debellare ſuperbos
Conſuetas, quoties ſigna tulere foras,
Rurſum fraternè quauis componere lites
Adſolitas, quoties bella fuere domi:
Has aliasque tua ſtirpis Roma inclyta laudes
Prodimus en Graiis Auſoniisque typis.
Tu ſtudium vultu noſtrum acceptato ſereno;
Et tu qui Romæ nobile nomen amas.

NOBILISS. AMPLISS.Q.

CONSVLIBVS AC SENATVI INCLYTÆ REIPVBL. FRANCOFVRDENSIS,

FRIDERICVS SYLBVRGIVS S. & F. P.

OMNES qui in eadem vrbe degunt, siue ciues sint, siue inquilini, eo semper anniti decet, vt studiis suis ac vitæ genere quod ingreßi sunt, non priuata tantum commoda amplificent, sed ad rempubl. etiam vel augendam & illustrandam, vel saltem conseruandam, aliquid pro suis quisq; viribus conferant. Id vt in aliis bene institutis rebuspublicis, ita in hac etiam ciuitate magna laudis æmulatione obseruari video. Vt enim de priuatis tantũ hominib. loquar, opifices, mercatores, & huius generis alii, plerique omnes tanta industria studiis suis inuigilant, vt exteros qui e variis totius Europæ regionibus ad semestres panegyres quotannis huc confluunt, in multis non modo exæquent, verum etiam superent. Non dicam hic de iis qui fructuosis negotiationibus suos pariter & vestros prouentus locupletant; nec de iis qui magnificis ædificiis hanc vrbem certatim dilatant atq; exornant; sed de iis inprimis qui suis operibus primum domesticis prodesse student; deinde emißis etiam ad exteros circumquaq; industriæ suæ documẽtis, & suum & reip. vestræ nomen longe lateq; diffundunt. In quo genere mihi quidem præcipuam mereri laudem videntur qui ad bonorum scriptorum publicationem applicuerunt animos, pulchrisque typis tales euulgant libros, quibus hominum mentes ad diuinarum & humanarum rerum cognitionem, qua nihil in hac vita est augustius, magis ac magis deducantur. Ea re multum ornamenti huic reip. superioribus annis pepererunt Christianus Egenolfus & Petrus Brubachius; ille, potißimũ in Latinis; hic, etiã in Græcis exprimendis: his vero temporibus præclaram hac in parte operam nauant Sigismundus Feirabendius, & Andreæ Wecheli successores: qui tantam bonorum librorum copiam quotannis emittunt, vt ea pene sola omnibus totius Europæ bibliothecis instruendis sufficiat. Quorum industria vt alios permultos ad iuuanda doctorum hominum studia in dies excitat, ita & mihi aliquod æmulationis calcar addidit; effecitq; vt sicut ante officinæ Wechelianæ, viuo Andrea, ita etiam post optimi viri obitum, heredibus eius ac generis, Claudio Marneo, & Ioanni Aubrio, gnauis atq; industriis viris, iam quartũ annum in optimis quibusq; auctoribus Græce ac Latine exarandis præeam. Sicut igitur illos in hisce propagandis, non tam suum quæstum, quam publicã vtilitatẽ & huius reip. gloriam spectare video: ita ego quoq; talem mihi scriptorem iam dudum optaui, cuius editio huic ciuitati tum ornamento tum adiumento esse posset. Is se nunc post Pausaniam, Aristotelem, & huius generis alios, ex voto prorsus obtulit; DIONYSIVS

HALICARNASSEVS, auctor tã grauis & vtilis, vt inter omnes & Græcos & Latinos historicos vix vllus ei præferẽdus videatur. Nam si scriptionis argumentũ spectemus, non vulgaris populi historiã tractat, sed eius quẽ Deus opt. max. post electã Israelis gentẽ tanto fauore dignatus est, vt non modo cuncta totius orbis regna eius potestati subiecerit, verum etiam vnicũ filium suum pro humani generis salute sub eius imperio & humanam naturam induere, & pro toto mundo pati ac mori, fractoq; peccati & mortis dominatu, & liberato hominum genere, cum gloriosissimo triumpho in cælos redire voluerit. Huius inquam populi conscripsit historiam. ac priori operis parte ortum esse docet non a barbaris, sed ab antiquissimis & nobilissimis Græciæ populis, Oenotris, Pelasgis, Palantinis Euandri ductum secutis, Herculis sociis, ac demum Troianis post Ilij exscidium ex Asia in Italiam Ænea duce profectis: quos omnes e vetustissimis illustrissimisq; Peloponnesi regionibus, Arcadia, Elide, atq; Argis ortos, variisq; fatis nunc huc nunc illuc delatos, tandem diuersis temporibus diuinorum oraculorum monitu colonias in Italiam deduxisse tradit; ac fixis ibi sedibus, mutatisque subinde nominibus, primum Aborigines, postremo sub Latino rege Latinos dictos, tum alias vrbes condidisse, tum Lauinium & Albam, e quib. ceu matrib. Romana gens prognata sit. Altera operis parte πολιτείας tam nobilis populi pertractat; eamque perpetuo ad temporum & rerum mutationes attemperatam fuisse ostendit. Primis enim temporibus, quos infantiæ annos elegãti allegoria Florus nominat, sub regum imperio per annos CCXLIIII circum ipsam matrem suam cum finitimis populis, Latinis, Sabinis, Etruscis, Hernicis, & Volscis de principatu luctatum esse. Deinde cum sub vltimo rege Tarquinio regia potestas in nimis superbam insolentemque tyrannidem degenerasset, sublata monarchia instituisse aristocratiam, quæ regia quidem potestate esset prædita, sed certis legibus ac certo temporis spatio adstricta. itaq; creatis annuis consulibus, illorum auspiciis vrbem atque imperium primum contra Tarquinii longas variasque molitiones prudentia & fortitudine singulari defendisse; subuersisque omnibus tyranni conatibus, anno belli quartodecimo, primum Latinos cognatos suos, cum eodem tyranno debellatos, in amicitiæ societatisque fœdus recepisse, nec multo post Hernicis subiugatis idem concessisse beneficium. tum Auruncos, feram gentem, plane profligasse. cum Sabinis, Volscis, Æquis, Etruscis, perpetuis imperii æmulis, bella fere continua gessisse, varia nonnumquam fortuna; sed plerumque tanta successuum felicitate, vt aduersariorum fines magis ac magis contraxerit, suosque fere in dies extenderit. Atque hac quidem fortuna foris vsum esse nobilissimum populum. Cum vero primis bellis ex animi sententia confectis, ac pace reddita, inter illa potentiæ incrementa sublatis optimatium animis, ditiores, in primis autẽ fœneratores, tenuiorem in plebe turbam tractarent durius, & animis vtrimque exacerbatis res eo processisset, vt plebeii anno vrbis CCLX a patriciis secessionem facerent, Patres, veluti caput reipublicæ, illud corporis sui membrum non amputandum censuisse, sed prudentia & moderatione iterum sibi agglutinasse; & quia pauperes non tantum præsenti egestatis leuatione satis sibi cautum iudicabant, sed etiam in posterum sibi aduersus potentiores aliquo adminiculo opus fore prouidebant, ideoque sibi quoque ad tuendam imbecillitatem suam annuos magistratus petebant, tribunos eis atque ædiles a senatu permissos esse. Qui cum (vt vulgo solet accidere) non contenti Patrum benignitate, maiora in dies affectarent, ita vt tandem etiam iuris & honorum æquationem sibi poscerent, Patres illorum cupiditatibus nunc moderatius, nunc rigidius obstitisse. tandem cum tempori & rebus cedendum esse videretur, primum iuris æqua-

bilitatem indulsisse, permissisque Consulum loco Decemuiris, anno vrbis CCIII leges & toti ciuitati communes, & cuique ordini peculiares, in XII tabulis per Xviros proposuisse. deinde cum posteriores decemuiri, facta inter se conspiratione, tyrannidem innexissent, & magistratus ille vnanimi ciuitatis consensu antiquatus esset, patriciisque consulatu reddito, demum plebeios quoque dignitatis eius incessisset cupiditas, Patres illo quidem tempore ad consulares honores plebi aditum patefacere noluisse, sed suspenso interim consulatu, tribunatum militarem proconsulari potestate præditum cum plebeiis anno vrbis CCCXI communicasse. atque vt benignus pater liberorum precib. interdum, licet stolidioribus & importunioribus, indulgendum existimat, ita etiam prudentissimos & moderatissimos eius reip. Patres, perpetuo se vt exteris, ita etiam domesticis benignos præbuisse: sed ita vt si vel hi vel illi sua bonitate abuti viderentur, seueriore imperio contumaciam eorum coercerent, creatoque in semestre dictatore cum absoluta rerum potestate, tum domesticis tum externis malis in summo discrimine mederentur; idque vnice agerent, vt in summa clementia nihilominus auctoritatem suam domi pariter ac foris tutarentur. Ad extremum cum fatali periodo res magis magisq; ad æquabilitatem vergerent, in omnium pene priuilegiorum consortium plebeios esse admissos, non modo sacerdotiorum, verum etiam senatus, consulatus, ceterarumque dignitatum, ad quas ante non nisi patriciis patuerat aditus: quippe quod vsu & experientia cognitum esset, plebem in omnibus cum patriciorum ordine contentionibus perpetuo superiorem discessisse: ideoque Patres domesticis aliquantum de suo iure cedere maluisse, quam suscepto domi bello, hostibus sui opprimendi ansam præbere. qua moderatione id eos esse consecutos, vt cum sæpe intestinorum discidiorum tempore ab hostibus inuaderentur, semper domesticis motibus fraterne compositis, declararint, Romæ discordis vires aduersariorum etiam coniunctissimorum robore validiores esse; vel eo ipso tempore quo se hostes in vrbem quam latentissime insinuassent; vt anno vrbis CCXCIIII, cum intestinæ discordiæ occasione, Capitolium nocturnis insidiis ab Ap. Herdonio esset occupatum. Hæc de illustrissimi populi origine ac republ. prolixe luculenterque a Dionysio narrantur vndecim illis libris qui soli ad nostra tempora peruenerunt. De reliquis nouem, quos vsq; ad primum bellũ Punicum & pene vsq; ad annum vrbis quingentesimum pertexuit, etsi difficile est pronuntiare, tamen, si ex his vndecim facienda est coniectura, videtur docere voluisse, vt aliarum rerumpublicarum, ita etiam Romanæ certas fuisse periodos, & cum finib. imperii non modo per Europam, verum etiam per alteras orbis partes Asiã & Africam propagatis, populi potentia creuisset, & tum domestica tum externa perpetuum dictatorem requirere viderentur, rem Romanã expletis pueritiæ & adolescẽtiæ annis, virili ætate e misto optimatum & plebis imperio, denuo ad monarchicum imperiũ esse reuolutã: sicut M' Valeriũ lib. VII, in graui illa oratione, qua patrib. moderandũ priuilegiorũ ius, & cõmunicandam cum plebe iudiciorum potestatẽ suadet, inter alia hæc disserentẽ inducit, optimã reip. formã esse, in qua nec mera sit monarchia, nec mera oligarchia, nec mera democratia, sed mistum ex his omnib. regimen ita temperetur, vt si qua pars limites suos excedat, sanioris auctoritate in ordinem cogatur. itaque monarchiam, si pro libidine imperium gerere instituat, ac tyrannidẽ exerceat, ab optimatib. conuelli. qui si & ipsi opib. & factionib. elati, iustitiæ ceterarumq; virtutum studia abiiciant, dominatum eorum a prudenti populo abrogari. si vero & populus moderationis ac iuris regula temerata, ordinẽ reip. confundere ac leges violare incipiat, a præ-

stantißimo in republ. viro compesci, & vi ad officium retrahi. Hoc ergo huius nobilißimæ historiæ argumentum est. Si vero scriptionis formam inspiciamus, tam illustre argumentum ita tractauit, vt quod pro seuera veterum scriptorum censura, desiderauit in aliis, ipse quam diligentißime obseruarit. Primum igitur demonstrat, nonnullos e Græcis, præsertim Hieronymum Cardianum & Timæum Siculum, parum vere de Romanæ gentis ortu scripsisse, qui Romanos vt barbaros & a barbaris ortos perstrinxerint. Deinde inter Romanos quoque non paucos partim erroris, partim incuriæ atque indiligentiæ coarguit, qui in multis historiæ partibus tum alias rerum circumstantias, tum exquisitam rationem temporum, parum considerate prodiderint. in quo genere non modo Polybium Græcum hominem notat, sed etiam Latinos auctores, Fabium, Gellium, Licinium, ipsosque etiam Annales. Tum multas antiquitates partim a Græcis partim a Latinis prætermissas, e vetustißimis monumentis eruit, & suo quasque loco exponit. In quibus tam accuratus ac copiosus est, vt quæ Liuius tribus dumtaxat libris est complexus, ipse in vndecim diffuderit: adeo vt Liuiana historia, si cum hac conferatur, tantum epitome aut pulcherrimi corporis adumbrata imago esse videatur. Nec vero satis habuit vere, exacte ac plene res cum suis circumstantiis enarrare; sed id etiã summopere studuit, vt scriptionis forma philosophiæ atque in primis politices studiosis hominibus, præter voluptatem, vtilitatis quoque afferret plurimum. itaque non vniformi scriptionis genere solos rerum exitus prodendos iudicauit; sed nonnusquam, vbi grauioris momenti negotia se offerebant, præter actionum caussas, modos, consilia, & huius generis alia, orationes quoque inserendas censuit, quarum pondere effectum esset vt pars parti cederet. Tum in præstantum virorum mentione, non tantum res ab illis gestas, sed etiam virtutes eorundem vitasque sibi narrandas existimauit; atque id efficiendum, vt politicæ philosophiæ studiosi haberent quod non tantum in contemplando, sed etiam in dicendo agendoque cum fructu imitarentur: quippe cum historia id nobis afferat vtilitatis, vt animos non modo ad superiorum temporum res audiendas visendasque ceu manu ducat; verum etiam præteritorum exemplis eosdem ad futura tum prosperis tum aduersis in rebus instruat, atque ex alienis consilium de propriis capere doceat. Taceo hic quam grauiter paßim omnes qui vel in monarchia, vel in aristocratia, vel in democratia, vel in alia quacumque reipublicæ forma, rebus domi aut foris, vel in pace vel in bello præsunt, salutaribus monitis ac præceptis informet. Immo ne subditis quidem & priuatis hominibus in commonendi instituendique officio suo loco deesse voluit. Virtutum diligentißimus laudator & hortator est; tum aliarum, tum præsertim pietatis, iustitiæ, modestiæ, continentiæ, frugalitatis: quarum studio prisci Romani & Dei & hominum fauorem sibi conciliauerint. De Dei prouidentia, omnipotentia, misericordia, iustitia; de animorum immortalitate & post hanc vitam conditione, satis pie, vt tum ferebant tempora, differit; atque ita, vt omnes cuiuscumque conditionis homines a vitiis ad virtutis & honestatis studium adducere conetur. Denique res quasque eo orationis genere pertexuit, quod eis maxime congruere videretur; stilo nunc ad Herodoteam lenitatem, nunc ad Thucydideam grauitatem composito, atque ita vbique temperato vt decorum postulare videbatur. Qua vero occasione, cum Græcus esset, Romæ ad priscarum antiquitatum exactam cognitionem peruenerit, & quibus adminiculis, quem etiam in finem, eas litteris mandarit, partim ipse in sua præfatione docet, partim alii prolixe declara-

clararunt. Cum igitur tam grauis, tamque vtilis, atque adeo etiam elegans sit hic auctor, vobis cum præ ceteris offerendum existimaui; atque eam præcipue ob caussam quod eas virtutes quas ille præ ceteris in Romanis suspicit ac prædicat, a vobis quoque summo studio coli videam. Duo vero maxime in tam illustri potentique populo admiranda censet: alterum, quod, siqua inter eos (vt sæpe fit) exorta essent dissidia, ea semper fraternis inter se animis composuerint: ipsosque etiam aduersarios humanitate magis quam armis vincere studuerint: ac si armis omnino expugnanda esset eorum obstinatio, semper quam moderatissime victos tractauerint, & alios in suam vrbem traduxerint, alios colonis ex sua ciuitate missis imperio suo assuefecerint. Alterum, quod non tantum sociis & vicinis, sed etiam exteris, atque adeo ipsis etiam hostibus vrbem suam patere voluerint; & vt foris omnes qui ope sua indigerent, aduersus hostium vim promptissime defenderunt, ita etiam domi omnibus qui commodas sedes quærerent, tutissimum ad se refugium dederint: idque iis etiam temporibus quibus potentia eorum iam maximis incrementis adaucta, maiorem habitatorum frequentiam parum desiderare videbatur. recepisse namque in vrbem non modo Italicos populos, Latinos, Sabinos, Hernicos, Volscos, Opicos, (seu Oscos) Etruscos, Marsos, Samnites, Bruttios, Vmbros, Ligures; sed etiam Græcos, Gallos, Hispanos, tum lingua tum moribus prorsus dissimiles: eaque ratione ciuitatis numerum ac vires ita exauxisse, vt cum vno eodemque tempore Hispania & Gallia esset oppugnanda, Sicilia & Sardinia in dicionem retrahenda, motus in Græcia & Macedonia componendi, atque in totius Italiæ defectione sustinendum bellum Annibalicum, tanta pericula simul subire ac superare Roma sola potuerit. quod institutum si apud Græcos quoque imitati essent Athenienses, Lacedæmonii, & Thebani, facilius Græciæ principatum contra aduersarios tueri potuisse. Sic in vobis præter summam pietatem, æquitatem, moderationem, benignitatem, aliaque præclara virtutum ornamenta, magnam admirationẽ & laudem meretur singularis vestra in recipiendis exteris benignitas ac facilitas, atque iis in primis in quibus virtutis & industriæ apparet significatio. quam virtutem vt Deus olim in electo suo populo se amplissimis præmiis remuneraturum est pollicitus, ita non dubito quin vos quoque ob eandem humanitatem maioribus prosperitatis incrementis indies sit cumulaturus: sicut iam nunc haud obscura vobis eius voluntatis suæ præbet documenta. Possent hic aliæ quoque reipubl. vestræ laudes amplissimæ prædicari, de nobilissimis vestris conditoribus, de amplissimis patriciorum prosapiis, de variis situs commoditatibus, de eximiis priuilegiis Cæsarum munificentia in hanc rempubl. collatis, de decenti reipubl. forma, de prudentum, doctorum, fortiumque virorum copia, de multis aliis insignibus ornamentis, quorum quædam cum illustribus rebuspublicis vobis sunt communia, quædam plane peculiaria. sed ea nec huius loci sunt, & ingenij mei imbecillitate magis obscurarentur quam exornarentur. Vnum tantum illud quod præ multis aliis in populo Romano Dionysius meus laudat, maximumque ad augendas populi Romani vires momentum attulisse dictitat, in vobis quoque summam mihi laudem mereri visum est; summa videlicet in illustri splendore erga quoscumque humanitas. Præterea vt Dionysius sui operis editione gratum se erga Romanos hospitem declarare voluit, ita ego quoque pro aliquot annorum incolatu has qualescumque gratias vobis referendas existimaui. Vt autem paucis vos edoceam quid a me in hac editione sit præstitum, primum operam dedi vt Græcus auctoris textus quam emendatissimus in lucem prodiret. qui cum plurimis

in locis mutilatus esset & corruptus, primum vetera exemplaria in amplissimis Italiæ bibliothecis, Romana & Veneta, per doctos viros consului. Deinde quidquid e Gallia, e Belgio, & Germania nostra huc traduci posse videbatur, studiose conquisiui. Tum quidquid in publicatis doctorum hominum annotationibus in eosdem vsus prostabat, diligenter euolui. Quin & interpretis vtriusque versionibus in consilium adhibitis, multa illarum adminiculo integritati suæ restitui. Denique ex mei quoque ingenij quamuis paupere penuario, non pauca contribui; quæ vt non omni, magna tamen ex parte doctis hominibus placitura confido. Adhæc quia Latina cum Græcis coniungenda videbantur, Gelenij versionem cum Græcis denuo contuli, & plerisque in locis ita interpolaui, vt pene noua dici queat. Tum fragmenta legationum quarundam, e posterioribus Dionysii libris desumpta, cum mea versione addidi. Romanæ gentis progenitores, regum seriem; adhæc consules cum annorum serie, ac præcipuis rerum gestarum capitibus, in margine adieci. Addidi præterea Glareani Chronologiam, & duplicem appendicem; alteram, de Romanæ gentis origine; alteram, de veteribus Romanorum legibus. Seorsum etiam Notas adieci, quibus de vtriusq; textus emendatione vel explanatione, quantum res & tempus ferebant, satis prolixe agitur. Denique addidi duos bene copiosos Indices: quorum alter Græcæ linguæ studiosis, alter historicis & politicis plurimum, vt confido, vtilitatis afferet. Intelligitis ergo, nobilissimi & amplissimi viri, quem vobis & qualem scriptorem offeram; quibus etiam de caussis eum vobis dicandum existimauerim. In quo cum id vnicè spectarim vt nostra editio & toti reipubl. litterariæ, & in primis huic vestræ ciuitati emolumento esset atque ornamento, pro mea erga vos obseruantia etiam atque etiam enixe peto, vt hoc meum qualecumque studium vobis probari patiamini. Quod si feceritis, vt spero, calcar mihi ad plura & maiora sub vestro patrocinio in lucem proferenda addetis. Deus opt. maximus, in cuius manu sunt omnia mundi regna, animos vestros in rerum administratione spiritus sui ductu ita regat, vt omnes actiones vestræ ad diuini nominis gloriam, ecclesiæ ædificationem, Romani imperij decus, vestræque reipublicæ salutem ac prosperitatem plurimum accessionis afferant. V kal. April. MDLXXXVI, in Museo Wecheliano.

FR. SYL-

FR. SYLBVRGIVS CANDIDO LECTORI S.

Etsi iam ante in titulo & dedicatoria præfatione indicatum est, quid a nobis in hac editione sit præstitum: tamen hic seorsum tibi quędam exponenda sunt, lector, quæ nec titulus nec dedicatoria epistola commode capere potuerunt. Vt igitur ea in angusto temporis spatio breuiter tibi patefaciam, cum de huius auctoris editione multorum doctorumq; virorũ impulsu consiliũ cepissent Wecheli successores, eaq; in re, sicut in aliis nonnullis, mea vti opera statuissent, officii mei esse duxi, talem editionem adornare, quæ & nobis honorifica, & reip. litterariæ esset fructuosa. Quod nos consecuturos putaui, si Græca cum Latinis quam emendatissima ederemus, & alia adderemus quibus partim augeri, partim illustrari opus videretur. Porro vt textus vterq; corrigeretur, Græcum cum Latino contendendum censui, atque alterum ex altero emendandum. In qua collatione cum deprehenderem Græcum textum plurimis in locis deprauatum esse, in nonnullis etiam plane mancum, ita vt sine veterum codicum ope sanari non posset, ad Italicas mihi bibliothecas confugiendum existimaui, atq; ex illis petenda remedia. Primum ergo Venetias ad Natalem Comitem, deinde Romam ad Fuluium Vrsinum litteras dedi, atque a doctissimis & clarissimis illis viris petii, vt ex veteribus libris qui in Veneta & Romana bibliotheca exstarent, locos a me notatos corrigerent, & siquid præterea inuenirent, id nobis & reip. litterariæ impertirent. Ea petitio mea non fuit irrita. Licet enim Natalis, morte præuentus, id officii nobis pręstare non potuisset, tamen Hieronymus Donzellinus, & Gabriel Philadelphius, viri præcellentes, defuncti vices hac in parte suppleuerunt, & e bibliotheca S. Marci non pœnitendam emendationum copiam ad nos miserunt. Sed longe plura & grauiora e Romano codice nobis suppeditauit Fuluius Vrsinus; qui cum rem litterariam pro singulari sua eruditione in multis aliis magna cum laude sæpe iuuerit, hac quoque in parte nobis deesse noluit; præsertim cum eam operam & Romæ suæ & vniuersis Romanæ antiquitatis amatorib. gratam vtilemque fore animaduerteret. Quin & Carolus Sigonius, vir multis doctrinæ monumentis longe lateque nobilitatus, cum de noua editione a me certior esset factus, e sua bibliotheca nobis quædã suppeditauit; &, vt erat pollicitus, plura misisset, si fata eum nobis & reip. diutius superesse voluissent. Præterea e Cuiacii libro quædam ad nos misit popularis meus Ioannes Gernandus, vir doctissimus. E Belgio quoque nonnulla suggesserunt Theodorus Canterus, & Petrus Regemorterus, viri doctrina insignes. Adhæc quæ Ioach. Camerarius & Gulielmus Xylander, præclara Germaniæ nostræ lumina, in suis exemplarib. emendarant, ea quoque a filiis pro singulari erga remp. studio, benigne nobis fuere cõmunicata. Tum quæ in Emendationum, Miscellaneorum, Variarum lectionum, & aliis eiusdem argumẽti libris a doctis viris annotata reperi, & ipsa hinc inde ad operis emendationem collegi. Interpretes quoq; multum mihi multis in locis attulerunt adiumenti; non modo Gelenius, sed etiam Lapus. etsi enim Lapus pleraq; parum Latine, multa etiam sinistre vertit; tamen quia duos vetustos codices in sua versione secutus est, & verbum verbo reddere studuit, sæpe mihi ad veræ lectionis inuestigationem viam patefecit. Porro in emendatione ea est a me obseruata cautio, vt in vulgata scriptura nihil mutaretur, nisi manifestum esset mendum, & fide digna accederet auctoritas. In ceteris, etiamsi nonnusquam libertate vti potuissem, tamen timidior quam audacior esse malui. Siqua ergo coniecturis tantum niterentur, vel meis vel alienis, ea in textum recipere nolui, sed seorsum in Notarum libello exposui; in quo emendationum quoq; rationem magna ex parte reddidi. In eum ergo congessi quidquid vndequaque a me conquiri potuit; adiecto vbique auctoris nomine. neque enim mihi arroganda censui quæ ab aliis accepissem; sed suam cuiq; pro symbola publice ac priuatim constare gratiam volui. Glareani Annotationes quas in Lapi versionem conscripsit, fere omnes suo loco inserui; quæ scilicet ad textus emendationem explicationemve conducerent. De meo quoque non pauca passim adieci. quæ qualia sint, doctorum erit iudicium. nonnulla tamen talia fore spero, vt æqui alienorum censores ea non plane sint repudiaturi. & ipse certe diligentiã adhibere volui, & aliis profundius cogitandi præbere occasionem. Sicut autem ad Græci textus emendationem Latinas versiones adhibere visum est, ita rursum Latina e Gręcis corrigenda iudicaui. Itaque vt ante in Pausania Romuli Amasæi versionem cum Græco textu contuleram, ita hic quoque versionem Sigismundi Gelenii ad Græcum exemplar exegi; ac sicubi se offerrent errores euidentes, correctionem adhibere minime dubitaui. Si qua vero inciderent in quibus ambiguitas aliqua, obscuritas, aut aliud quidpiam inesset quod a mente auctoris alienius videretur, id in Notarum libello exposui: seorsum, in primis duobus libris: in reliquis vero, quia Notarum geminatio & libri molem augere, & legentibus molestiam facessere videbatur, vna eademque notationum serie vtrumq; textum explanaui. At Gelenii versionem recognitione opus habuisse, tum magister meus Henricus Stephanus ante me in Schediasmatis docuit, vbi ostendit eum in ipso versionis initio impegisse; tum aliis quoque exemplis declarari potest. quorum etsi multa in medium afferre possum, tamen pauca dumtaxat proferam; quod facile ex his peritus lector de aliis iudicium facere queat. Vt ergo primum singulorum verborum exempla proponam, ζέας (427,5) nimis generaliter verterat *frumentum*, cum significet *far*. sic 222, 21, τυμπανιστὰς verterat *cornicines*, cum sint *tympanorum pulsatores*. sic 412, 24, γέρρα reddiderat *vineas*, cum sint *crates*, vt testantur Glossæ veteres. Eodem modo ἤσπαιρον (437,27) verterat *obiurgabant*: cum significet *palpitabant*, præ ira scilicet, vt 242, 13, in extremo agone. itidemque 44, 42, ἀνεθορύβησαν verterat *turbati sunt*, cum significet *tumultuati sunt*. In coniunctis quoque vocibus non raro alucinatus erat: vt cum 124, 21, hunc locum de Romulo, ἱερῷ καὶ θυσίαις διετησίοις ἔταξε Κυρῖνον ἐπονομαζόμενον γεραίρεσθαι, sic verterat, *templo honorauit & sacrificio, quod alternis annis in Quirinali colle instauratur*: cum hæc Dionysii mens sit, *templo & alternis annis sacrificio sub Quirini cognomento honorari iussit*. Sic 136, 38, τέθαπται πρὸς τῶν βασιλέων, *sepultus est non longe a regia*: cum significet, *sepelitur a regibus*, Romulo scilicet ac Tatio. Item 13, 39, de sacra Aboriginum iuuentute, ἱερὰ νὴ ...

ἐξελθεῖν, donec illi malis fessi, agros suos desererent: cum verus verborum sensus sit, *ex quo patriam suam relinquere,* seu, *postquam e patria sua excessere.* Et rursum 462,45, de C. Marcio, *δόξας ἐπὶ τοῖς λόγοις οἷς εἶπεν ἐν τῷ βουλῇ, ἢ δίκην ὑφέξειν, ratus se his verbis effecturum vt caussam apud senatum diceret:* cum longe alia loci mens sit, hæc scilicet, *ratus se ob ea verba quæ in senatu dixerat, accusatum iri,* seu, *ratus sibi eorum verborum quæ in senatu fecerat, reddendam esse rationem.* Eodem modo 313,25, *κατ' ἴλας* verterat *tandem,* cum sit *turmatim,* vel *suo quisque ordine ac loco.* Item 41,43, *δι' ὀλίγου, aliquanto ante,* cum sit *breui temporis spatio.* Interdum circumstantias aliquas omiserat, vt personarum, locorum, temporum, & consimiles. quin & integras periodos nonnusquam prætererat. In quibusdam Liuium quam Dionysium sequi maluerat: vt 202,9, *βωμοὺς μεταφέρειν, sacella exaugurare,* cum sonet *aras transferre.* Sic 546,43, *cum hac inscriptione,* EX CASSIA FAMILIA: cum Græca generalius ita sonent, *cum inscriptione quæ testatur e quib. pecuniis sint posita donaria.* Quæ non eo a me notantur vt Gelenii iudicium, magnum alioqui & elegans, damnem: sed vt declarem, nostri auctoris vestigia, quantum fieri poterat, fuisse in his & aliis sequenda. Nam quibusdam in locis necessitas eum a verborum vestigiis deflectere coegit: vt cum 408,18, *ἑστίασις κοινὴ* vertit *commune penuarium,* non *commune cœnaculum.* itidemque 602,12, *φαγέδαινα, vomica:* cum proprie sonet *vlcus exedens.* Sic *πόλεις* interdum reddidit *populos:* vt Liuius lib. 2, *Imperatores ad id bellum de omnium populorum sententia lecti Attius Tullius, & Cn. Marcius exsul Romanus:* pro, omnium Volscæ gentis ciuitatum. *ἄρχοντας* Athenienses cum Eusebiano Chronico vocauit *Principes:* Wolfius in Isocratis & Demosthenis vita *Prætores* reddere maluit. Cicero Græcam vocem retinet in lib. De fato, cum ait, Moritur Epicurus cum duos & septuaginta annos vixerit, *archonte* Pytharato. *λόχους* pro loco nunc *centurias* vertit, nunc *ordines:* itidemque *λοχαγοὺς* aliâs *centuriones,* aliâs *ordinum ductores.* *σαυνίον* generalius vertit *Iaculum:* cum potius sit *Verutum,* vt plenius in Græco indice ostendi. Vertit autem Gelenius decem dumtaxat libros: vndecimi versio mea est. Fragmenta legationum, a Fuluio Vrsino primum publicata, hac editione denuo collata sunt ad manuscriptũ exemplar, quod inter alia non aspernanda in thesauris suis habet Iulius Pacius, philosophus & iurisc. præstantissimus. Latinam versionem ego nunc primum addidi, cum Fuluii Vrsini & meis adnotationibus. Addidi etiam Chronologiam Glareani: quæ historiæ permultum affert lucis. In ipso etiam historiæ textu seriem Romanæ gentis conditorum, regum item, consulumque, cum annorum & præcipuorum capitum notatione, ad eiusdem Glareani exemplum margini adscripsi: quippe quod sine his quodammodo cæca sit singulorum librorum totiusque historiæ synopsis. Duas autem illas appendices, alteram, de Romanæ gentis origine, ex priscis Latinorum auctorum monumentis erutam; alteram, de priscis Romanorum legibus ex Antonii Augustini, Fuluii Vrsini, & Iusti Lipsii doctissimis libris collectam, propterea visum est addere, quia Dionysianam historiam partim illustrant, partim manco in loco explent, nec magna vel Dionysium vel emptorem mole onerant. Præterea cum locuples *Index* libri cuiusque breue sit compendium, & totius quasi dimidium, operam dedi vt hac quoque in parte studiosorum commodis prospiceretur. quod vt plenius a me præstaretur, non Latinum modo, sed etiam Græcum conficiendum iudicaui. Latino exposui quidquid vel ad Græcæ vel ad Latinæ Antiquitatis cognitionem facere videretur; ita vt & historici, & politici, & iurisconsulti in eo inuenirent quod in vsus suos conuerterent. Propria locorum, temporum, & personarum nomina, diligenter suo quæque loco posui: & quia Latinis hominibus plura sæpe fuerunt nomina, non prænominum, sed gentilitiorum nominum rationem in eis digerendis habui. qui ordo quantum lectores sæpe iuuet, re ipsa experiuntur qui Indices diuerso ordine scriptos peruoluunt. Præterea id plerumque operam dedi, vt quæ hic mendose, aut secus quã alibi legerẽtur, breuiter vno atq; altero verbo indicarentur. Græcum vero tum alias ob caussas addidi, tum ob hanc potissimum, quia Dionysius noster multa & in singulis & in coniunctis vocibus habet peculiaria; & cum censuram in alios sibi vsurparit, omnium veluti *ὅρος καὶ κανὼν* haberi potest, non eorum tantum qui Romanam historiam, sed eorum etiam qui Græcam tractarunt; vt experientia magistra ipse non semel comperi. Annotaui autem non solum verba & formulas notatu digniores, & quæ Dionysius interdum e Latinis Græca fecit; sed præterea multas variasque commutationes: quarum etsi non dubito quin bona pars ab ipso auctore sit profecta, (nam *ἐξαλλαγὰς* orationi decus afferre, ipse alibi asserit) tamen vereor ne multæ librariorum vel inscitia vel incuria irrepserint. Hæc sunt, lector, quæ in hoc Dionysii tomo præstitimus. in quibus si non vsquequaque exspectationi tuæ satisfecimus, (nam difficile ac rarum est *τὸ ἐν πᾶσιν ἐπιτυχεῖν*) rogamus vt studium saltem nostrum in promouenda re litteraria probari tibi patiare. De altero tomo, cui manus iam admouimus, suo loco dicetur. Tu interea his vtere, nostrisque laboribus bene precare. Vale.

REVERENDISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, DOMINO IO. RODOLPHO MVRBACENSI Lutrensique Abbati, Sigismundus Gelenius S.

IN promissus Dionysius, illustrissime princeps, venit ad tuam amplitudinem, pignus nostræ gratitudinis; scriptor cui paucos in hoc genere conferas, præferas iure neminem. Fuit huic viro patria Halicarnassus, Asiæ littoralis vrbs, ex aduerso Rhodi sita, quæ iam antè Herodotum illum suauiloquentem dederat. Ipse eximius inter sui seculi rhetoras, tantæq; existimationis criticus erat, vt omnes libenter sequerentur eius de quocunque siue antiquo siue recente scriptore sententiam. Eam gloriam domi nactus, Romam nauigauit ad orbis totius theatrum, quo tempore Cæsar Augustus nuper deuicto & sublato Antonio, solus rebus Romanis præerat: commoratusque inibi per annos viginti, & cum proceribus versatus, adeptusque linguæ Latinæ scientiam, quo hospitii gratiam referret, instituit vrbem nondum Græcis celebratam literis, apud Græcos suos illustriorem reddere, id in primis studens, vt eam contra vulgi opinionem vindicaret a barbarie, quod tū propter sermonem detortum a prisca origine, & Opicarum gentium consuetudine mixtum ac viciatum, haberetur pro barbara: simul hoc agens, vt Græci æquiore animo cum aliis imperata facerent eorum quos scirent non alienos a suo sanguine. Eadem ratione superioribus seculis adoptati fuerant Macedones; quo minus puderet seruitij, cum tamen eorum lingua, licet finitima, non intelligeretur a Græco homine, sicut liquet vel ex mensiū nominibus. Inualuit certe hæc opinio, vt Latini homines Latinæq; literæ non censerentur in barbaris; præsertim postquam disciplinæ omnes his quoque tractari cœptæ sunt: & quemadmodum Oriens non solum multis in prouinciis populariter Græcam linguam recepit, verum iura sacraque sua non alia complecti lingua dignatus est, itidem Occidens eundem honorem Latinis literis habuit. Nec iis tantum de causis hoc potissimum argumentum delegit DIONYSIVS: *sed cum sciret historiam esse morum & actionum omnium tam priuatarum quam publicarum ceu exemplar, & vitæ speculum, plurimumque referre vnde petantur exempla, sumpsit sibi scribendas res Romani populi; prisci inquam illius in omni genere virtutum pace ac bello exerciti, necdum corrupti exoticis vel opibus vel vitiis: qui tulit primum reges fortissimos ac sanctissimos, quamuis ipsos non natos ex regibus: deinde regni in tyrannidem degenerantis impatiens, libertatem asseruit tutatusque est per incorruptissimos Iunios, Valerios, Lucretios, Horatios, Mucios, Menenios, Largios, Marcios, Quintios, Fabios, cæterosque his similes. Narrat enim primum exordia Romani generis, repetita ab antiquissimis Græciæ gentibus, Oenotris expulsoribus Siculorum ex Italia, Pelasgis, Arcadibus, Epéis, Troianis; quæ prima omnium Græcarum colonia trans Hellespontum in Asiam auspiciis Dardani deducta est. Deinde quomodo alterum Latij caput, Romanam vrbem, Marte prognatus Quirinus condidit, eique finitimis populis perdomitis securitatem peperit. Numa religionibus additis militares animos ad vitam mitiorem & iustiora traduxit studia. Tullus sublata de principatu controuersia, primo præposuit eam, mox tutiore consilio vniuit suæ metropoli. Ancus mare vsque protulit eius imperium. Priscus Tarquinius finitimarum gentium fecit principem. Seruius censu instituto effecit vt vires suas nosceret. Sub vltimo Tarquinio accesserunt Sibyllina oracula, vnicum in rebus dubiis refugium: cuius regis non ferenda superbia libertatis exciuit desiderium, eiusque asserendæ occasionem proceribus præbuit. Pulsis Tarquiniis per* XIIII *annos bellatum est cum tentantibus reditum, fretis Hetruscorum atque Latinorum auxilio: & hinc quoque crescendi ansa arrepta est viris fortibus. Extincto deinde cum vniuersa familia Superbo, effloruit ciuitas sub consulibus: quorum potestas iam inde ab initio sic temperata fuit, vt nec decemuiri, quamuis legum latores, nec numerosi tribuni militū, nec dictatores amplissima potestate moderate vsi ac leniter, æque profuerint aut placuerint. Constituta communi libertate, laboratum est nonnihil seditionibus: sed his confestim prudentium virorum autoritas remedium attulit. Videre licet obiter triplicem formam reipublicæ: primo regiam, relicto tamen penes populum belli pacisve ac legum sanciendarum & magistratuum creandorum arbitrio: mox administrationem rerum per optimates patricios, donec plebs quoque in partem curarum & honorum assumpta est, postquam per suos tribunos vicit vt admitteretur ad magistratus & sacerdotia. Licet imperij quoque videre fundamenta tantæ olim moli suffectura, legibus, religionibus, magistratibus, reique militaris ac rusticæ subnixa studiis. Sed nihil æque profuit ad proferenda vrbis & imperij pomœria, quam quod victis parcebatur; & aut inopes eo mittebantur in colonias, aut inde traducebantur in vrbem ascribendi tribulibus, & aucturi ciuium Romanorum numerum. vnde etiam linguæ mixtura, matureque secuta deprauatio, Sabinis, Hetruscis, Hernicis, Volscis, Æquisque ascitis: vt*

mirum sit potuisse præminere in Romano sermone dialecton Pelasgicam. Fuit tamen initio principatus penes Romanos magis quam dominium, & a finitimis populis non sine contentione impetratum est vt pro sociis haberentur verius quam pro subditis, cedebaturque virtutibus Romanorum potius quam viribus. Huius populi res memoriæ proditurus DIONYSIVS, *duo præcipua quædam domo ad hoc negotium attulit, singularem prudentiam, coniunctam cum pari eloquentia; atque ita susceptum onus sustinere facile potuit. Et quia primæ origines repetendæ erant, si non a Chao & Iano Iapetoque, certe ab antiquissimis seculis, quorum soli poetæ meminerunt: necubi seduceretur ab autoribus dubiæ fidei, sequitur concentum plurium, & verisimiliora peruestigat sagaciter, certis modo argumentis assentiens; vt sunt locorum nomina, fanaque passim a priscis heroibus condita. Verum in his tradendis veniam & postulant & merentur, qui tractant tam remota ab ætatis suæ memoria. Quæ vrbem conditam sequuntur, hausit ex antiquissimis probatissimisque Romanorum scriptoribus, Fabio Pictore atque Cincio, Catoneque & Valerio Antiate, ac cæteris quos etiam Liuium sequi non piguit. at ne hic quidem sine delectu acerrimoque illo suo iudicio: imo plerunque coarguit quorundam negligentiam, vel ex supputatione temporum, vel aliis bonis rationibus: cuius generis est censura de ætate Superbi Tarquinii, a Laurentio Valla vsurpata. Siquid illi produnt quod aut hyperbolen sapiat, aut alioqui parum quadret Romanis moribus, id silentio præterit: quale est ferinum illud, quod Liuius scribit de Scæuola manum torrente in foculo: quem noster Mucium Cordum nominat, longeque verisimilius atque etiam decentius denarrat hominis facinus. nam Scæuolæ cognomen aliis de causis in Muciam gentem recipi potuit: nec enim solo igni clades infertur artubus: & videtur alicuius studio cognominis gentilicio afficta honesta fabula. Ordinem temporum sequitur; quà prælucet perpetua successio regum atque magistratuum. Res præclare gestas sic narrat & laudat, vt accendat ad maiorum æmulationem posteros; quæ præcipua est lectionis vtilitas: & est hic mira exemplorũ varietas ac copia. Nec euentus tantũ describit, sed & cõsilia; tum si quid inopinatum accidit. Nec tantum bellica facinora memorat, verum non minore cura pacis artes, quibus vel ordinum concordiæ, vel ciuitatis libertati ac tranquillitati consulitur: mutilam censens historiam vbi nihil præter prælia legitur & expugnationes vrbium. Quantumuis magnis rebus narrandis sufficit, nihil culpa sua deterens, omnia contexens aptissime, vbique sui similis, nusquam properabundus, sic temperans narrationem, vt nec supersit quicquam, & nihil desideres amplius. Interdum exspatiatur digressionibus, ne his quidem infrugiferis: alias delectat descriptionibus, rem ceu ob oculos ingerens. Quæ omnia stilo prosequitur luculentissimo, non tam ad luxum ornato quam ad munditiem, inaffectato, graui, dilucido, diuersis virtutibus Herodotum ciuem suum, & Atticos Thucydidem Xenophontemque referens, coniungens quæ illis erant singula. Vbique rhetorem agnoscas, non raro philosophum. Itaque impensa in hoc opus iusta opera, non rude commentarium nobis reliquit, sed absolutissimam historiam. Quo factum est vt cum Theopompi, Ephori, Philisti, Hecatæi, Anaxilai, Timæi, plurimorumque aliorum scripta interciderint; Polybii Diodorique maiori ex parte perierint, & in nostris literis deploretur integer Trogus, Sallustiique historia, minimum supersit de Liuio, non multum de Tacito, dimidiatus exstet Ammianus, (quos si haberemus, absolutam teneremus Romanarum rerum memoriam ab vrbe condita vsque Gratiani Augusti tempora, & labem imperii vastantibus transrenanis transdanubianisque hostibus editam:) huius monumenta ad nostram ætatem ob eximiam eorum vtilitatem seruata sint, & merito. erat enim vir omni genere disciplinarum expolitissimus, dogmatum philosophicorum peritus, ita tamen vt in Platonem sit propensior; alienus ab adulatione & affectibus, licet mouendis illis mirus artifex; virtutum magnus amator, & inter has frugalitatis ac temperantiæ, comitum innocentiæ; reprehensor vitiorum sui seculi: de rebus diuinis, vt ea tẽpora ferebant, non male sentiens. nam de prouidentia per occasionem reuerenter ac pie loquitur, sic virtutem Romanorum prædicans, vt tamen eorum fortunam pendere fateatur a fauore numinis. aliquando retundit istorum impudentiam, qui negant superos curare terrestria. Et quia res populi Ro. mandat literis, grauitate cum Romanis historicis certat; in concionibus Liuianam præ se ferens vehementiam, & verba personis aptissima tribuens. Historiam suam pollicetur se producturum vsque ad initium primi belli Punici. sed videtur morte immatura præuentus non absoluisse quod instituerat. id quo magis suspicer, faciũt quæ habentur sub titulo libri vndecimi, Lutetiæ non edita, & proinde nec a nobis versa, farrago quædam indigesta, carens ordine, planeque vice commentarii parata, nec habens quicquam simile prioribus voluminibus: quam vel in hoc reliquimus suo loco immotam, vt autorem appareat operi cœpto immortuum. Eandem causam opinor cur non reperiantur libri quos in fine primi Antiquitatum promittit se scripturum de Romanorum republica. Præter præsens volumen supersunt eius rhetorici aliquot commentarii: vt, De compositione, seu orationis partium apta inter se collatione, ad Rufum: Artis rhetoricæ capita quædam ad Echecratem: De Thucydidis idiomatibus ad Ammæum. Suidas meminit*

& libri

& libri De antiquorum oratorum characteribus. Hactenus de DIONYSIO. *nō enim scribimus, ac ne possumus quidem pro dignitate, eius encomium. Has antiquitates ante annos quinquaginta (opinor) vertit Lapus nescio quis: sed sic, vt ex dilucidis, & aliorum quoque libris lucem inferentibus, fecerit obscurissimas: quod ipse in oculis afferret caliginem, quemadmodum ille Senecæ cauillo notatus, spinas circumferebat in pedibus. Infelici interpreti nihilo felicior typographus contigit, dignum (vt aiunt) patella operculum. tanta erat eius seculi & superiorum barbaries. Itaque non magno fructu legebatur, sed non sine magno tedio. Proxima editione* HENRICVS *Glareanus poeta, nunc in Friburgensi academia liberalium disciplinarum professor publicus, (homo cum alias polyhistor, tum in mathematicis absolutissimus, &, quæ peculiaris ipsius laus est, in formanda iuuentute indefessus, idque prospero successu auditorii) conatus opem ferre scriptori miseris modis tractato, expertus est malum esse immedicabile absque subsidio Græci codicis, nisi quod quædam ex aliorum librorum collatione coniectando assecutus est. nam ea phrasis est Lapi interpretis, vt sæpe dubites Græcus an Latinus loquatur, certo tamen scias te non intelligere, præsertim si idiomatis Græci sis rudis. Itaque miserebat me tanti viri, digni qui melius cognosceretur a Romanis, quorum virtutes tantopere celebrat. Tandem ex insperato porrectum est remedium. nam cum Christianissimo Francorum regi* FRANCISCO *sua Minerua (hoc est eruditi viri, quos amplectebatur & fouebat excitans eorum ingenia) in mentem misisset vt regiam officinam typographicam institueret conuenientem dignitati tanti nominis, inter multos præclaros scriptores prodiit &* DIONYSIVS. *o animum plane regium, gnarum quibus vita iuuetur artibus: quem vtinam libeat æmulari cæteris Christianis principibus. & spes est ita fore, quando non defuit qui recens etiam tum exemplum imitaretur, serenissimus Lusitaniæ & Gymnææ rex* IOANNES *eius nominis tertius: & non contentus in regno suo nouam Conimbricæ fundasse academiam, addidit ei typographos regios. Hic vero non dissimulandus est mihi tuus quoque illustrissime princeps animus, dum per occasionem libenter soles typographos iuuare exemplaribus simul ac pecuniis, non mediocri sane tua laude, reique literariæ commodo. Sed, vt cœpi dicere, oblata Græci codicis copia, paruo molimine sum impulsus vt totum opus melioribus auibus verterem. Autores porro eius audaciæ fuerunt mihi compatres mei carissimi, Hieronymus Frobenius & Nicolaus Episcopius, honestæ memoriæ Ioannis Frobenii laudatissimi viri alter gener, alter filius, qui hæreditarias curas ad iuuandam rem literariam conferunt communi consilio, incredibilique industria. Quid enim vnquam ex eorum officina exiuit non melius & expolitius? quot eximii scriptores in omni disciplinarum genere his triginta annis inde emissi sunt, partim restituti nitori pristino, partim e latebris, in quibus tot seculis velut sepulti iacuerant, eruti? quorum vel nudam nomenclaturam non caperet vna pagina, ne quid dicam de fœtura huius eruditi seculi. Quid quod prima omnium in Germania cæteras ad æmulationem accendit? ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥδε βροτοῖσι. satis enim apparet non alio telo profligatam barbariem. Hæ laudes vt veræ, ita confessæ sunt omnib. studiosis bonarum literarum & artium, candide beneficium agnoscentibus. vnde sit vt doctissimus quisque haud grauatim iis viris commodet suam operam, quemadmodum nuper ille ætatis suæ phœnix* ERASMVS *Roterodamus, Beatus Renanus, Simon Grynæus, Hieronymus Gemusæus: vt taceam de superstitibus, non solum in hac vrbe, sed & in longinquis terris degentibus, qui vicissim illustrant hanc officinam & illustrantur ab ea. Me quoque multis iam annis vsi tenent grata compede vinctum & benignis officiis, vt æquo animo feram patriæ desiderium. Si quid igitur interim de literis sum meritus, vt quidam meritum putant, & hoc illorum est beneficium: in quorum gratiam ausus sum postremis his annis in Iosepho atque Dionysio ignotas tentare vias: quam consulte, viderint οἱ ἐπιγνώμονες. De fide non sum sollicitus, ne eam cuiuis vtriusque linguæ perito non approbem. Elegantias viri eloquentissimi magistrique eloquentiæ qui poteram exprimere? Cæterum quod ad perspicuitatem attinet, dedi operam, vt hac quoque parte proxime archetypum accederem. Prodit igitur Dionysius tui nominis illustriss. princeps* IO. RODOLPHE *auspiciis iam commendatior; qui ex nobilissima familia natus, habente in stemmate non te vnum principem, ornamentum & ipsi, & huic quod geris muneri, es egregium, locumque obtines inter non postremos Germaniæ principes. nec mirum, cum ad hanc dignitatem attuleris virtutes quantumuis eximiis dignas honoribus, pietatem, integritatem, sinceritatem, prudentiam, grauitatem, eruditionem; magnificentiam vero ac benignitatem eo magis nunc colas, quo celsiore fortuna emines. quæ omnia in te sunt non vulgaria, sed religioso digna principe: mihi sane cognita partim ex vno colloquio, partim ex eruditissimis simul ac humanissimis tuis epistolis. cæteras dotes norunt ac venerantur familiares T. A. & inter hos insigni literatura præditi D. Matthias Vlianus A. T. cancellarius, & Christophorus Stilzius, quique tuæ valetudinis tuendæ curam commissam habet Ioannes Huberus. Hæc igitur tot ornamenta diuinitus in vnum heroem congesta, merito adhibenda erant mangonizandæ (vt ita dicam) editioni nouæ, etiamsi non essem A. T. deuinctissimus: nunc non poteram effugere notam ingratitudinis, nisi vtcunque testatam relinquerem tuam vltroneam erga me beneficentiā, dedicato hoc partu*

mediocris nostri ingenij. Et alioqui me mirifice delectat hæc animi tui erga doctos viros propensio, quamuis in eum chorum me non ingeram: non potest tamen ista A. T. de me opinio non addere mihi magnum calcar ad alacrius decurrendum in hoc stadio, vt ei saltem aliqua ex parte respondeam. Quapropter cum ea quæ quotidiano splendori & benignitati supersunt, libenter impendas tuæ ditioni ornandæ non vnis magnificis ædificiis, eásque ipsa exornes vna atque altera bibliotheca locupletissima, qui præcipuus hominum religioni deditorum thesaurus est, dignare oro etiam has nostras vigilias aliquo inter cæteros bonos autores, quorum lectione præsertim theologorum & historicorum oblectaris, loco ponere, & mihi, quem semel in tuorum numerum recepisti, fauere perge domine reuerendiss. Opto vt te diu nobis & reip. incolumem seruet seruator ille opt. max. Basileæ sub calend. Ianuarias anni a natiuitate Iesu Christi M D X L I X.

EX SVIDA DE DIONYSIO.

Διονύσιος Ἀλεξάνδρου Ἁλικαρνασεύς, ῥήτωρ, καὶ παντοῖος λόγιος· γέγονεν ἐπὶ Καίσαρος τοῦ Σεβαστοῦ, πρόγονος τοῦ ἐπὶ Ἀδριανοῦ γεγονότος Ἀττικιστοῦ. *Id est*, Dionysius Alexandri filius Halicarnasensis, rhetor & in omni litterarū genere præclare versatus: fuit sub Cęsare Augusto; progenitor (*seu auus*) eius qui sub Adriano floruit Atticistę.

De hoc Atticista, superioris nepote, hæc tradit idem Suidas. Διονύσιος (*inquit*) Ἁλικαρνασεύς, γεγονὼς ἐπὶ Ἀδριανοῦ Καίσαρος, σοφιστὴς καὶ μουσικὸς κληθείς, διὰ τὸ πλεῖστον ἀσκηθῆναι τὰ τῆς μουσικῆς. ἔγραψε δὲ ῥυθμικῶν ὑπομνημάτων βιβλία κδ, μουσικῆς ἱστορίας βιβλία λϛ· ἐν δὲ τούτοις, αὐλητῶν καὶ κιθαρῳδῶν καὶ ποιητικῶν παντοίων μέμνηται· μουσικῆς παιδείας, ἢ διατριβῶν, βιβλία κβ. τίνα μουσικῶς εἴρηται ἐν τῇ Πλάτωνος πολιτείᾳ, βιβλία ἔτι. *Id est*, Dionysius Halicarnasensis, qui sub Adriano Cæsare floruit, sophista fuit, & Musicus cognomento dictus est, quia in rebus musicis se plurimum exercuit. Scripsit autem Rythmicorum commentariorum libros X X I I I I: Musicæ historiæ libros X X X V I: in quibus tibicinum, citharœdorum, & omnis generis poeticorum (*vel artificum*) meminit: Musicæ disciplinæ, seu Musicarum disquisitionum, libros X X I I. Præterea libris aliquot exposuit quænā in Platonis Republica musice dicta sint. *Hæc de vtroq; Dionysio Suidas. Sed postrema vox* ἔτι *nescio quam vitii suspicionem de se præbet, ac pro numerali nota videtur esse supposita, pro* ϛ *scilicet, id est* V I; *vel alia consimili. nam pro 5310 accipere, non videtur consentaneum.*

Ex Eunapii Porphyrio.

Λογγῖνος δὲ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον βιβλιοθήκη τις ἦν ἔμψυχος, καὶ περιπατοῦν μουσεῖον· καὶ κρίνειν γε τοὺς παλαιοὺς ἐπιτέτακτο, καθάπερ πρὸ ἐκείνου πολλοί τινες ἕτεροι, καὶ ὁ ἐκ Καρίας Διονύσιος πάντων ἀριδηλότερος. *Id est, vt vertit Adrianus Iunius:* Ea tempestate erat Longinus spirans quædam bibliotheca ac viuum Museum: cui de veterib. iudicandi potestas permissa (*seu iniuncta*) erat: quo munere ante illum, vt alii non pauci, ita & Dionysius e Caria, cunctis illustrior, perfunctus fuerat. *Vbi etsi Iunius videtur intelligere Dionysium Longinum, cuius* περὶ ὕψους *exstat liber, facile tamen assentior clariss. viro Antonio Corrano, qui Halicarnasensem Dionysium, non Longinum, hic intelligere mauult. Fuisse autem Halicarnasum Cariæ vrbem, nō modo geographi & historici tradunt, sed testatur ipsa etiā vrbis etymologia: quippe quæ sic dicta putetur* παρὰ τὸ πρὸς ἁλὶ τοὺς Κᾶρας αὐτὴν νάσσασθαι, *quod Cares eam ad mare condidere. quamquam apud Stephanum Byzantium alia nominis affertur ratio,* ἀπὸ τοῦ ἁλίᾳ περιέχεσθαι τὴν Καρίαν, *quod mari (seu marinis aquis) cingatur Caria.*

Priore

Priore Dionysii tomo continentur:

ANtiquitatum Romanarum libri XI, e XX, quos usq; ad primum bellum Punicum pertexuit, soli superstites. *Eam historiam in duas partes secuit. Priori exponit* τὸ Ῥωμαίων γένος, *(474 12) Romanæ gentis originem, a Græcis, non a barbaris populis; Oenotris scilicet; (qui post Aborigines dicti sunt) Pelasgis; Palantinis Arcadibus, Euandri ductum secutis; Herculis sociis; ac demum Troianis cũ Ænea in Italiã profectis. Altera historiæ parte tractat* περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας, *(76,37) De republ. Romana. Eã primo tradit fuisse* μοναρχίαν, *sub* VII *regibus, per annos ab urbe condita* CCXLIIII. *Deinde, cum ultimus rex Tarquinius superbia & licentia nimia regnum vertisset in tyrannidem, regium imperium in* ἀριστοκρατίαν *fuisse transmutatum, certisq; legib & certo temporis spatio limitatum, ac pro regib. ad resp. administrationem assumptos esse consules annuos, regia potestate præditos: & horum ductu primũ Tarquinii diuturnas ac varias machinationes plane fractas esse; deinde e finitimis gentibus Latinos & Hernicos prorsus deuictos, & tandem in societatis fidem receptos; Auruncos in totum profligatos; Sabinos vero, Volscos, Æquos, Etruscos, etsi non plane subiugatos, ita tamen post multiplices conatus identidem retusos, ut populi Romani vires illis oppugnandis magis ac magis creuerint. Tum per quietem ab externis bellis, partim optimatium quorundam insolentia, partim vulgi malitia exortis domi turbis, iisq; nec raris nec leuibus; semper eas fraternis animis fuisse compositas: ac post concessos plebi e suo corpore magistratus annuos, cum tribunorum ædiliumq; collegium perpetuo id agerent ut & plebis potentiam augerent, & patriciorum vires eneruarent; patres nunc lenitate nunc seueritate usos, ita plebeiis nonnumquã cessisse, ut interim pristinam sui ordinis auctoritatẽ asseruerint: ac si vel externa vel domestica seuerius imperium requirerent, dictatorem cum absoluta rerum gerendarum potestate ad semestre dixisse. Cumq; plebeii tandem etiam iuris & honorum æqualitatem affectarent, anno urbis* CCCIII *pro consulibus creatos esse decemuiros, & leges ab illis tum de publico ac priuato iure, tum etiam de iure sacrorum conscriptas. qui cum posteriorib. duob. annis licentius dominarentur, iterum e patriciis creatos esse consules. Tandem cum etiã consulatum plebeii appetissent, patres suspensa cõsulari potestate, ad tribunatus militaris consortium eos admisisse, anno urbis* CCCXI. *quem magistratum cum signa diuinitus edita improbarent, eo ipso anno rursum consules ex ordine patricio ad rerum gubernacula fuisse adhibitos. Hæc XI librorum qui supersunt, summa est,* CCC *&* XII *annorum historiã complectens. ceteri nouem, qui ad primum bellum Punicum, seu ad annum urbis* CCCCLXXXVIII *sunt deducti, temporum & hominum iniuria perierunt.*

Græcus textus partim e vetustis libris, Romano & Veneto, plurimis in locis vel expletus est, vel emẽdatus; partim e doctorum virorum animaduersionibus interpolatus. Gelenii versio cum Græcis denuo collata est, & ad illa sic conformata, ut plerisq; in locis sit plane noua.

ADDITA:

Altero tomo Rhetorico & Critico hæc continentur:

His libris multa & præclara continentur, quæ non tantum ad eloquentiam, verum etiam ad historiam Græcanicam plurimum conducunt.

AD FRIDERICVM SYLBVRGIVM VETERENSEM.

Referctæ Graiis pectora litteris
SYLBVRGI, *veterem qui sapientiam*
Lucro anteponens, diligentem
Vsque operam studiumque navas
In corrigendis Graiugenûm libris,
Et quidquid facit ad Mercurialium
Iugem virorum, commodumque
Pieriæ eximium juventæ:
Quæ FRANCOFORTI *jam bona cuditis*
Exempla utilium, dic age, codicum?
Queisnam imprimendis vestra terso
Prela typo fabrefacta sudant?
Nondumne summum duplice cum sono
Adfinem properat jam DIONYSIVS,
Antiquitatum luculentus
Scriptor & egregius Quiritum?
Vt singulari lecta volumina
WECHELVS *studuit consilio ex suâ*
Depromere antehac officinâ;
Sic generis hodieque junctis,
Musarum amicis, cura eadem vigil
MARNÆO*que animum mordet &* AVBRIO;
Labos & idem exercet ambos,
Non modo se celebratiores
Diam per artem, verum etiam dehinc
MÆNI *Franciaci reddere eo Deos*
Illustriores, quo papyros
Vtibiles magis edituri
Et profuturi sint Academiis,
Europæ gremium condecorantibus;
Ad quas repentino volatu
Pegase molis onustiorem
Fascem reportes: Pegase ab omnibus
Excepte hospitio, quos Aganippidum
Suaves alumnæ nutrierunt,
Imbueruntque animum capacem
Scientiarum munere plurimo, &
Linguarum potiorum innumerabili
Auxere dono. Quid mihi sit
Millia tot memorare ad unguem
Excusa librorum? Indicii satis
Pagellæ faciunt, bis cupidissimum
Lectorem inescantes quotannis,
Emporii ab regione nostri
Diversa in orbis dum spatiosius
Circumcurrere avent compita. Macte age
O macte SYLBVRGI *laborum*
Strenuitate: juva docentes,
Quantum valebis, mitibus in scholis,
Discentumque gregem. Non alia est via
Hanc præter, auctorum probatorum
Ingeniosa opera exigendi.

Lutetiæ Parisiorum, Mense Ianuario, A. CIↃ IↃ LXXXVI.

PAVLVS MELISSVS FRANCVS,
Comes Palatinus & Eques,
Laureatusque Poëta,
Civis Romanus.

ΕΙΣ ΠΑΥΣΑΝΙΑΝ ΚΑΙ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ ΤΟΝ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΑ ΦΡΙΔΕΡΙΧΟΥ ΤΟΥ ΣΥΛΒΟΥΡΓΙΟΥ.

Ἑλλάδα Παυσανίας, Λατὴν Διονύσιος αἶαν
μνήμης ἀθανάτου δώκατον οὔνομ' ἔχειν.
Πῆμα μὲν ἐκ Τυρκῶν μέγα πρόσθεν ἔλλαβεν Ἑλλάς,
Ἐκ Γοτθῶν δ' Ἰταλὸς τραύματα πολλὰ λάβεν.
Ἀλλ' οὐδ' οἱ Τυρκοὶ τόσσον Ἑλλάδι δῶκαν ὄνειδος,
Ὅσσον Παυσανίας Ἀτθίδι κῦδος ἔδω.
Οὔτ' Ἰταλὸς πρὶν ἐξ ἐχθρῶν λάβε τραύματα Γοτθῶν,
Ῥώμη ὅσην δόξαν πὰρ Διονύσου ἔχει.
Ὅσσα δὲ Παυσανίῃ γ' Ἑλλὰς, Ῥώμη Διονύσῳ,
Τόσσ' ὀφείλουσ' ἄμφω σοὶ Φριδερῖχε μόνῳ.

IN PAVSANIAM ET DIONYSIUM HALICARNASSEVM FRIDERICI SYLBVRGII.

Hellada Pausanias, Latiam Dionysius oram,
Nominis æternum fecit habere decus.
Turca quidem damnum dedit irreparabile Graiis,
Atque Italo Gothus vulnera multa dedit.
Sed neque tam magnum Turca tibi Græcia probrum,
Quantum Pausanias attulit iste decus:
Nec tantam a Gothis cepit gens Romula cladem,
Quantum Italo nomen dat Dionysius agro.
Sed Friderice tibi tantum hi debent, Dionysio
Quantum Itali, quantum Græcia Pausaniæ.

NICODEMVS FRISCHLINVS D.
Poeta L. Comes Palat. Cæsarius:
Francofurti ad Mœnum
9 Cal. Maii, 1586.

ΔΙΟΝΥ-

3 ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον πρῶτον.

Τοὺς εἰωθότας ἀποδίδοσθαι τοῖς προοιμίοις τῶν ἱστοριῶν λόγους, ἥκιστα βουλόμενος, ἀναγκάζομαι περὶ ἐμαυτοῦ προειπεῖν· οὔτε ἐν τοῖς ἰδίοις μέλλων πλεονάζειν ἐπαίνοις, οὓς ἐπαχθεῖς οἶδα φαινομένους τοῖς ἀκούουσιν· οὔτε διαβολὰς καθ' ἑτέρων ἐγνωκὼς ποιεῖσθαι συγγραφέων, ὥσπερ Ἀναξίλαος καὶ Θεόπομπος ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν ἱστοριῶν ἐποίησαν· ἀλλὰ τοὺς ἐμαυτοῦ λογισμοὺς ἀποδεικνύμενος, οἷς ἐχρησάμην ὅτε πρὸς αὐτὴν ὥρμησα τὴν πραγματείαν, καὶ περὶ τῆς ἀφορμῆς ἀποδιδοὺς λόγον, ἐξ ὧν τὴν ἐμπειρίαν ἔλαβον τῶν γραφησομένων. ἐπείσθην γὰρ ὅτι δεῖ τοὺς προαιρουμένους μνημεῖα τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τοῖς ἐπιγινομένοις καταλιπεῖν, ἃ μὴ συναφανισθήσεται τοῖς σώμασιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ πάντων μάλιστα τοὺς ἀναγράφοντας ἱστορίας, ἐν αἷς καθιδρῦσθαι τὴν ἀλήθειαν πάντες ὑπολαμβάνομεν, ἀρχὴν φρονήσεώς τε καὶ σοφίας οὖσαν· πρῶτον μὲν ὑποθέσεις αἱρεῖσθαι καλὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς, καὶ πολλὴν ὠφέλειαν τοῖς ἀναγνωσομένοις φερούσας· ἔπειτα παρασκευάζεσθαι τὰς ἐπιτηδείους εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῆς ὑποθέσεως ἀφορμὰς μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας τε καὶ φιλοπονίας. οἱ μὲν γὰρ ὑπὲρ ἀδόξων πραγμάτων ἢ πονηρῶν, ἢ μηδεμιᾶς σπουδῆς ἀξίων ἱστορικὰς καταβαλλόμενοι πραγματείας, εἴτε τοῦ προελθεῖν εἰς γνῶσιν ὀρεγόμενοι, καὶ τυχεῖν ὁποιουδήποτε ὀνόματος, εἴτε περιουσίαν ἀποδείξασθαι τῆς περὶ λόγους δυνάμεως βουλόμενοι, οὔτε τῆς γνώσεως ζηλοῦνται παρὰ τοῖς ἐπιγινομένοις, οὔτε τῆς δυνάμεως ἐπαινοῦνται· δόξαν δὲ καταλείπουσι τοῖς ἀναλαμβάνουσιν αὐτῶν τὰς ἱστορίας, ὅτι τοιούτους ἐζήλωσαν αὐτοὶ βίους, οἵας ἐξέδωκαν τὰς γραφάς· ἐπιεικῶς γὰρ ἅπαντες νομίζουσιν[2] εἰκόνας εἶναι τῆς ἑκάστου ψυχῆς τοὺς λόγους. οἱ δὲ προαιρούμενοι μὲν τὰς κρατίστας ὑποθέσεις, εἰκῇ δὲ καὶ ῥᾳθύμως αὐ-

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum siue originum Romanarum liber primus.*

Rationes quas in prooemiis historiarum moris est reddere, de me afferre in hac pręfatione necesse habeo: quod alioqui minime vellem. Sed neque multus in propriis laudibus sum futurus, quas audientibus graues molestasq; videri scio; neque alios scriptores traducere statui, sicut Anaxilaus & Theopompus fecerunt in historiarum suarum prooemiis: sed indicabo quo consilio ad hæc tractanda accesserim, & qua occasione assecutus sim cognitionem eorũ quæ decreui hoc scripto prodere. Equidem persuasum habeo, eos quibus propositum est ingenii sui monumenta post obitum superfutura posteritati relinquere, præsertim historias, in quibus veritatem ac prudentiæ sapientiæq; principia recõdita omnes credimus: debere primo argumentum eligere pulchrum ac magnificum, quodque multas lectoribus vtilitates afferat: deinde curare ut ad id quam diligentissime tractãdum sint instructi. Qui enim de obscuris rebus, malisve, aut indignis in quibus opera collocetur, texunt historiam, siue innotescendi cupidine & qualiscunque nominis, siue ostentandæ eloquentiæ gratia, nec posteris noscuntur feliciter, nec laudem assequuntur eloquentiæ; dum quisque qualia eorum esse scripta videt, talem eos vitam sectatos fuisse existimat. Merito enim omnes putant orationem suam cuiusque animi esse imaginem. At illi qui eximia quidem argumenta sibi deligunt, sed temere ac negligẽter ea

tractant quibusuis rumoribus creduli, nullam inde laudem referũt. Indignum enim fuerit de claris ciuitatib. & viris ampla potentia præditis ex tẽpore ac negligenter commentarios scribere. Hęc ego ratus maxime cõsiderãda scriptoribus, quippe qui hac cura nõ tangar leuiter, nec prӕterire silẽtio volui, nec alio loco aptius quadrare duxi quã proœmio. Ceterum argumentum me delegisse elegãs & magnificum, multisq; vtile, facile opinor persuadebitur, his potissimũ qui nõ omnino imperiti sunt communis historiæ. Si quis enim mentem adhibeat ad prisca tam ciuitatũ quam gentium imperia maiorum monumẽtis prodita, ac singulatim quodq; consideret, & inter se collata diligẽter examinet quodnam eorũ sibi dominiũ amplissimũ parauerit, & res bello ac pace clarissimas gesserit, videbit Romanum imperiũ lõgo interuallo post se reliquisse cetera quorum hactenus extat memoria, nõ solũ si spectes amplitudinẽ dominii pulchritudinemq; rerum gestarũ, quas nemo hactenus pro dignitate suis scriptis exornauit; verumetiam quod ad diuturnitatem eius attinet, extẽsam vsq; ad nostrum
a hoc seculum. Nam antiquum illud Assyriorum imperiũ retro ad fabulosa vsq; pertingẽs tempora, modicam quandã Asiæ partem obtinuit. Deinde in Medos translatũ, & auctum etiã opibus, nõ lõgo durauit tempore, sed in quarta ætate desiit. Persę porro Medis deuictis, Asia quidẽ pene tota tandẽ potiti sunt: ceterũ Europęas etiam gentes bello tentare ausi, nõ multum profecerunt, nec multũ vltra ducẽtos annos permanserunt in rerũ fastigio. At Macedonũ potẽtia post oppressas opes Persicas, imperii quidem amplitudine superauit omnes quotquot ante fuerant: tẽpore vero nec ipsa longo floruit, sed mox ab Alexandri obitu cœpit fieri deterior. distracta enim in multos principes statim ab eius successoribus, & post illos ad alterã tertiamve ætatẽ progressa, per se ipsa facta est debilis, ac postremo Romanis armis sublata est e medio. nec ipsa tamen totã terrã ac mare coegit imperata facere. nã nec Africam late patẽtem subegit, nisi qua Ægypto est contigua; nec Europã totam perdomuit: sed ad septemtriones in ea nõ proces-

τὰς σταλέντας ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀκουσμάτων, οὐδένα παρὰ τῆς προαιρέσεως ἔπαινον κομίζονται. οὐ γὰρ ἀξιοῦμεν αὐτοσχεδίους οὐδὲ ῥαθύμους εἶναι τὰς περί τε πόλεων ἐνδόξων καὶ ἀνδρῶν ἐν δυναστείᾳ γενομένων ἀναγραφομένας ἱστορίας. ταῦτα δὲ νομίσας ἀναγκαῖα καὶ πρῶτα θεωρήματα τοῖς ἱστορικοῖς εἶναι, καὶ πολλὴν ποιησάμενος ἐπιμέλειαν, οὔτε παρελθεῖν τὸν ὑπὲρ αὐτῶν λόγον ἐβουλήθην, οὔτε ἐν ἄλλῳ τινὶ τόπῳ καταχωρίσαι μᾶλλον, ἢ τῷ προοιμίῳ τῆς πραγματείας. Τὴν μὲν οὖν ὑπόθεσιν ὅτι καλὴν εἴληφα καὶ μεγαλοπρεπῆ, καὶ πολλοῖς ὠφέλιμον, οὐ μακρῶν οἶμαι δεήσειν λόγων, τοῖς γε δὴ μὴ παντάπασιν ἀπείρως ἔχουσι τῆς κοινῆς ἱστορίας. εἰ γάρ τις ἐπιστήσας τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὰς παραδεδομένας ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου πόλεών τε καὶ ἐθνῶν ἡγεμονίας, ἔπειτα χωρὶς ἑκάστην σκοπῶν, καὶ παρ' ἀλλήλας ἐξετάζων, διαγνῶναι βουληθείη τίς αὐτῶν ἀρχήν τε μεγίστην ἐκτήσατο, καὶ πράξεις ἐπεδείξατο λαμπροτάτας, ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους, μακρῷ δή τινι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἁπάσας ὑπερβεβλημένην εὑρήσει τὰς πρὸ αὐτῆς μνημονευομένας, οὐ μόνον κατὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, καὶ κατὰ τὸ κάλλος τῶν πράξεων, ἃς οὔπω κεκόσμηκε λόγος οὐδεὶς ἀξίως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μῆκος τοῦ περιειληφότος αὐτὴν χρόνου μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἡλικίας. 4 Ἡ μὲν γὰρ Ἀσσυρίων ἀρχὴ παλαιά τις οὖσα, καὶ εἰς τοὺς μυθικοὺς ἀναγομένη χρόνους, ὀλίγου τινὸς ἐκράτησε τῆς Ἀσίας μέρους. ἡ δὲ Μηδική, καθελοῦσα τὴν Ἀσσυρίων, καὶ μείζονα δυναστείαν περιβαλομένη, χρόνον οὐ πολὺν κατέσχεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τετάρτης κατελύθη γενεᾶς. Πέρσαι δὲ, οἱ Μήδους καταγωνισάμενοι, τῆς μὲν Ἀσίας ὀλίγου δεῖν πάσης τελευτῶντες ἐκράτησαν, ἐπιχειρήσαντες δὲ καὶ τοῖς Εὐρωπαίοις ἔθνεσιν, οὐ πολλὰ ὑπηγάγοντο, χρόνον τε οὐ πολλῷ πλείονα διακοσίων ἐτῶν ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς. ἡ δὲ Μακεδονικὴ δυναστεία, τὴν Περσῶν καθελοῦσα ἰσχύν, μεγέθει μὲν ἀρχῆς ἁπάσας ὑπερεβάλετο τὰς πρὸ αὐτῆς, χρόνον δὲ οὐδὲ αὐτὴ πολὺν ἤνθησεν, ἀλλὰ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἤρξατο φέρεσθαι. διασπασθεῖσα γὰρ εἰς πολλοὺς ἡγεμόνας εὐθὺς ἀπὸ τῶν διαδόχων, καὶ μετ' ἐκείνους ἄχρι τῆς δευτέρας ἢ τρίτης ἰσχύσασα προελθεῖν γενεᾶς, ἀσθενὴς αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἐγένετο, καὶ τελευτῶσα ὑπὸ Ῥωμαίων ἠφανίσθη. καὶ οὐδὲ αὐτὴ μέντοι πᾶσαν ἐποιήσατο γῆν τε καὶ θάλασσαν ὑπήκοον. οὔτε γὰρ Λιβύης, ὅτι μὴ τῆς πρὸς Αἰγύπτῳ, πολλῆς οὔσης ἐκράτησεν, οὔτε τὴν Εὐρώπην ὅλην ὑπηγάγετο, ἀλλὰ τῶν μὲν βορείων αὐτῆς μερῶν μέχρι

μέχρι Θρᾴκης προῆλθε, τῶν δὲ ἑσπερίων ἄχρι τῆς Ἀδριανῆς κατέβη θαλάσσης. αἱ μὲν οὖν ἐπιφανέσταται τῶν πρόσθεν ἡγεμονιῶν, ἃς παρειλήφαμεν ἐκ τῆς ἱστορίας, τοσαύτην ἀκμήν τε καὶ ἰσχὺν λαβοῦσαι κατελύθησαν. τὰς γὰρ Ἑλληνικὰς δυνάμεις οὐκ ἄξιον αὐταῖς ἀντιπαρεξετάζειν, οὔτε μέγεθος ἀρχῆς, οὔτε χρόνον ἐπιφανείας τοσοῦτον, ὅσον ἐκεῖναι, λαβούσας. Ἀθηναῖοι μὲν γὰρ αὐτῆς μόνον ἦρξαν τῆς παραλίου, δυοῖν δέοντα ἑβδομήκοντα ἔτη, καὶ οὐδὲ ταύτης ἁπάσης, ἀλλὰ τῆς ἐντὸς Εὐξείνου τε πόντου, καὶ τοῦ Παμφυλίου πελάγους, ὅτε μάλιστα ἐν θαλάσσῃ ἐκράτουν. Λακεδαιμόνιοι δὲ Πελοποννήσου καὶ τῆς ἄλλης κρατοῦντες Ἑλλάδος, ἕως Μακεδονίας τὴν ἀρχὴν προὐβίβασαν, ἐπαύσθησαν δὲ ὑπὸ Θηβαίων, οὔτε ὅλα ἔτη τριάκοντα τὴν ἀρχὴν κατασχόντες. ἡ δὲ Ῥωμαίων πόλις ἁπάσης μὲν ἄρχει γῆς, ὅση μὴ ἀνέμβατός ἐστιν, ἀλλ' ὑπ' ἀνθρώπων κατοικεῖται· πάσης δὲ κρατεῖ θαλάσσης, οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Ὠκεανίτιδος, ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι, πρώτη καὶ μόνη τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος μνημονευομένων, ἀνατολὰς καὶ δύσεις ὅρους ποιησαμένη τῆς δυναστείας· χρόνος τε αὐτῇ τοῦ κράτους οὐ βραχὺς, ἀλλ' ὅσος οὐδεμιᾷ τῶν ἄλλων οὔτε πόλεων οὔτε βασιλειῶν. εὐθὺς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὸν οἰκισμὸν, τὰ πλησίον ἔθνη πολλὰ καὶ μάχιμα ὄντα προσηγάγετο, καὶ προὔβαινεν ἀεὶ πᾶν δουλουμένη τὸ ἀντίπαλον. ταῦτα δὲ πέντε καὶ τετταράκοντα ἤδη πρὸς τοῖς ἑπτακοσίοις ἔτεσίν ἐστιν εἰς ὑπά-
5 τους, Κλαύδιον Νέρωνα τὸ δεύτερον ὑπατεύοντα, καὶ Πίσωνα Καλπούρνιον, οἳ κατὰ τὴν τρίτην ἐπὶ ταῖς ἐνενήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν ἀπεδείχθησαν. ἐξ οὗ δὲ ὅλης ἐκράτησεν Ἰταλίας, καὶ ἐπὶ τὴν ἁπάντων ἀρχὴν ἐθάρρησε προελθεῖν, ἐκβαλοῦσα μὲν ἐκ τῆς θαλάττης Καρχηδονίους, οἳ πλείστην εἶχον ναυτικὴν δύναμιν· ὑποχείριον δὲ λαβοῦσα Μακεδονίαν, ἣ τέως ἐδόκει μεγίστην ἰσχύειν κατὰ γῆν, οὐδὲν ἔτι ἀντίπαλον ἔχουσα, οὔτε βάρβαρον φῦλον οὔτε Ἑλληνικὸν, γενεὰν ἑβδόμην ἤδη τὴν ἐπ' ἐμοῦ διαμένει παντὸς ἄρχουσα τόπου· ἔθνος δὲ οὐδὲ ἕν, ὡς εἰπεῖν, ἐστὶν, ὃ περὶ τῆς κοινῆς ἡγεμονίας, ἢ τοῦ μὴ ἄρχεσθαι, πρὸς αὐτὴν διαφέρεται. ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν οὔτε τὴν ἐλαχίστην τῶν ὑποθέσεων προῄρημαι, καθάπερ ἔφην, οὔτε περὶ φαύλας καὶ ἀσήμους πράξεις ἔγνωκα διατρίβειν, ἀλλὰ περί τε πόλεως γράφω

sit vltra terram Thraciā; ad occidentem finita est mari Adriatico. [3] Atq; hæc sunt celebratissima ad nostrā vsque ætatē imperia, & hęc eorum diuturnitas atq; potentia. nam Græcorū imperia his nequaquam conferenda sunt, nec dicionis magnitudine, nec diuturnitate temporis. Athenienses enim maritimum tātum tractum tenuerunt annis duodeseptuaginta; ac ne hunc quidē totum, sed eum duntaxat qui intra Euxinum pontum & Pamphyliū pelagus continetur; idq; cum maxime pollerent rebus naualibus. Lacedæmonii vero Peloponnesum ac reliquā Græciam tenentes, vsque Macedoniā extenderunt imperiū: in quo vix triginta annis exactis, a Thebanis victi, eo priuati sunt. At Romanorū ciuitas imperat per cunctas terræ plagas, quæ quidem inaccessæ non sunt, sed habitantur ab hominibus: toto etiā mari dominatur, nō solum intra columnas Herculis, verum etiā Oceano quacūq; est nauigabilis: primaq; & sola in omni hominū memoria ortū & occasum terminos imperii sui posuit. Tēpus quoq; eius potentiæ non breue, sed diuturnius quā vlli vel regno vel reipublicæ obtigit. Statim enim ex quo primum est cōdita, propinquas gētes multas & bellicosas sibi adiunxit, atq; in subiugandis aduersariis omnibus in dies progressus fecit. Quod tēpus iam annorum est septingentorum quadraginta quinq;, vsq; ad Claudium Neronē iterum, & Calpurnium Pisonē, consules, qui magistratum hunc iniuerūt olympiade CXCIII. Ex quo autem totius Italiæ potita dominio, ausa est orbis imperium sibi sumere, exturbatis e mari Carthaginensibus, quorum nauales opes fuerant maximæ; subiugataq; Macedonia, quæ ad id temporis terrestribus copiis plurimū pollere videbatur, nulla amplius nō barbara gente, non Græca contendente de principatu, septimam iam ætatem me hæc prodente dominiū omnibus in terris cōstanter obtinet: nec est vlla gens (vt *breuiter* dicā) quę nō agnoscat vniuersorū dominā, aut detrectet eius imperium. Sed enim quod neq; friuolum argumentum delegi, vt dictū est, neq; viles & obscuras res tractādas suscepi; verū de ciuitate scribo

illustrissima, rebusque gestis quibus splendidiores nemo possit ostendere, opinor me satis approbasse omnibus. Quod vero non incogitäter nec improuide ad priscas res eius narrandas aduerterim animũ, sed bonis ad id adductus sim rationibus, libet paucis præfari, [1] & occurrere hominum morosiorum criminationibus: qui reprehendent me, quod ciuitatis nostro æuo celeberrimæ obscura admodum & humilia initia scribenda susceperim, indigna sane quæ mandentur historiæ: quando ante pauca secula vrbs hæc illustre nomen & gloriam consecuta sit, post subacta demum regna Macedonica & res contra Pœnos gestas feliciter: cumq; mihi integrum esset celebre aliquod argumentum in manus sumere, in antiquitates quasdam nõ admodum illustres procliuior fuerim. adhuc enim ignota est Græcis pene omnibus vetus illa Romanorum historia: & opiniones quædam minime veræ, sed ex temerariis rumoribus natæ, eorũ plerosque decipiunt: errones quosdam sine lare barbaros, ac ne liberos quidem, eius vrbis conditores fuisse: hos procedente tempore non pietate & iustitia ceterisque virtutibus prouectos ad tantum imperium; sed iniusta quadã fortunæ temeritate, quæ maxima bona in immeritos sine ratione effundat. nec desunt homines parum candidi, qui palã incusare fortunam solent, quod in barbarorũ deterrimos bona Græcorum transtulerit. Et quid hîc alios memorem? quãdo etiam scriptores nonnulli in gratiam barbarorum regũ, ausi sunt hæc historiis prodere; quibus studiũ fuit illos imperii osores demereri adulatoriis obsequiis, nulla æquitatis & veritatis ratione habita. Has ergo falsas sicut dixi opiniones animis ciuiũ meorum vt eximam, pro eisq; veras reponam, de conditoribus vrbis quinam fuerint, & quo singuli tempore cõuenerint, & quibus casib. acti antiquas patrias reliquerint, his narrabo cõmentariis: in quibus polliceor me declaraturũ Græcam eius gentis originem, eamq; ex non pudendis nec aspernãdis sui generis auctoribus deductã. Post hæc narrabo res eius mox ab vrbe condita gestas, quibusque

τῆς ἐπιφανεστάτης, καὶ περὶ πράξεων ὧν οὐκ ἂν ἔχοι τις ἐπιδείξασθαι λαμπροτέρας, οὐκ οἶδ᾽ ὅτι δεῖ πλείω λέγειν. ὅτι δ᾽ οὐκ ἄνευ λογισμοῦ καὶ προνοίας ἔμφρονος ἐπὶ τὰ παλαιὰ τῶν ἱστορουμένων περὶ αὐτῆς ἐτράπην, ἀλλ᾽ ἔχων εὐλογίστους ἀποδοῦναι τῆς προαιρέσεως αἰτίας, ὀλίγα βούλομαι προειπεῖν, ἵνα μή τινες ἐπιτιμήσωσί μοι τῶν πρὸς ἅπαντα φιλαιτίων, οὐδὲν οὔπω τῶν μελλόντων δηλοῦσθαι προακηκοότες, ὅτι τῆς ἀοιδίμου γενομένης καθ᾽ ἡμᾶς πόλεως, ἀδόξους πάνυ καὶ ταπεινὰς τὰς πρώτας ἀφορμὰς λαβούσης, καὶ οὐκ ἀξίας ἀναγραφῆς ἱστορικῆς, οὐ πολλαῖς δὲ γενεαῖς πρότερον εἰς ἐπιφάνειαν καὶ δόξαν ἀφιγμένης, ἐξ οὗ τάς τε Μακεδονικὰς καθεῖλε δυναστείας, καὶ τοὺς Φοινικικοὺς κατώρθωσε πολέμους, ἐξόν μοι τῶν ἐνδόξων τινὰς λαβεῖν ὑποθέσεων, ἐπὶ τὴν οὐδὲν ἔχουσαν ἐπιφανὲς ἀρχαιολογίαν ἀπέκλινα. ἔτι γὰρ ἀγνοεῖται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὀλίγου δεῖν πᾶσιν ἡ παλαιὰ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἱστορία, καὶ δόξαι τινὲς οὐκ ἀληθεῖς, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀκουσμάτων τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι τοὺς πολλοὺς ἐξηπατήκασιν, ὡς ἀνεστίους μέν τινας καὶ πλάνητας, καὶ βαρβάρους, καὶ οὐδὲ τούτους ἐλευθέρους οἰκιστὰς ἐχομένης· οὐ δι᾽ εὐσέβειαν δὲ καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἐπὶ τὴν ἁπάντων ἡγεμονίαν σὺν χρόνῳ παρελθούσης, ἀλλὰ δι᾽ αὐτοματισμόν τινα καὶ τύχην ἄδικον εἰκῇ δωρουμένην τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν τοῖς ἀνεπιτηδειοτάτοις. καὶ οἵ γε κακοηθέστεροι κατηγορεῖν εἰώθασι τῆς τύχης κατὰ τὸ φανερὸν, ὡς βαρβάρων τοῖς πονηροτάτοις τὰ τῶν Ἑλλήνων πορίζομένης ἀγαθά. καὶ τί δεῖ περὶ τῶν ἄλλων λέγειν; ὅπου γε καὶ τῶν συγγραφέων τινὲς ἐτόλμησαν ἐν ταῖς ἱστορίαις ταῦτα γράψαντες καταλιπεῖν, βασιλεῦσι βαρβάροις, μισοῦσι τὴν ἡγεμονίαν, οἷς δουλεύοντες αὐτοὶ, καὶ τὰ καθ᾽ ἡδονὰς ὁμιλοῦντες διετέλεσαν, οὔτε δικαίας οὔτε ἀληθεῖς ἱστορίας χαριζόμενοι. ταύτας δὴ τὰς πεπλανημένας, ὥσπερ ἔφην, ὑπολήψεις ἐξελέσθαι τῆς διανοίας τῶν πολιτῶν προαιρούμενος, καὶ ἀντικατασκευάσαι τὰς ἀληθεῖς, περὶ μὲν τῶν οἰκισάντων τὴν πόλιν, οἵτινες ἦσαν, καὶ κατὰ τίνας ἕκαστοι καιροὺς συνῆλθον, καὶ τίσι τύχαις χρησάμενοι τὰς πατρίους οἰκήσεις ἐξέλιπον, ἐν ταύτῃ δηλώσω τῇ γραφῇ, δι᾽ ἧς Ἕλληνάς τε αὐτοὺς ὄντας ἐπιδείξειν ὑπισχνοῦμαι, καὶ οὐκ ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἢ φαυλοτάτων ἐθνῶν συνεληλυθότας. περὶ δὲ τῶν πράξεων ἃς μετὰ τὸν οἰκισμὸν εὐθέως ἐπεδείξαντο, καὶ περὶ τῶν ἐπι-

τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἐξ ὧν εἰς τοσαύτην ἡγεμονίαν προῆλθον οἱ μετ' αὐτούς, ἀπὸ τῆς μετὰ ταύτην ἀρξάμενος ἀναγραφῆς ἀφηγήσομαι, παραλιπὼν οὐ-
6 δέν, ὅση μοι δύναμις, τῶν ἀξίων ἱστορίας, ἵνα τοῖς μαθοῦσι τὴν ἀλήθειαν, ἃ προσήκει καὶ περὶ τῆς πόλεως τῆσδε παραστῇ φρονεῖν, εἰ μὴ παντάπασιν ἀγρίως καὶ δυσμενῶς διάκεινται πρὸς αὐτήν· καὶ μήτε ἄχθεσθαι τῇ ὑποτάξει κατὰ τὸ εἰκὸς γινομένῃ· φύσεως γὰρ δὴ νόμος ἅπασι κοινός, ὃν οὐδεὶς καταλύσει χρόνος, ἄρχειν ἀεὶ τῶν ἡττόνων τοὺς κρείττονας· μήτε κατηγορεῖν τῆς τύχης ὡς οὐκ ἐπιτηδείῳ πόλει τηλικαύτην ἡγεμονίαν, καὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον προῖκα δωρησαμένης· μαθοῦσί γε δὴ παρὰ τῆς ἱστορίας ὅτι μυρίας ἤνεγκεν ἀνδρῶν ἀρετὰς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὸν οἰκισμόν, ὧν οὔτε εὐσεβεστέρους, οὔτε δικαιοτέρους, οὔτε σωφροσύνῃ πλείονι παρὰ πάντα τὸν βίον χρησαμένους, οὐδέ γε τὰ πολέμια κρείττους ἀγωνιστὰς οὐδεμία πόλις ἤνεγκεν, οὔτε Ἑλλὰς οὔτε βάρβαρος· εἰ δὴ, ἀπέσται τοῦ λόγου τὸ ἐπίφθονον· ἔχει γάρ τι καὶ τοιοῦτον ἡ τῶν παραδόξων καὶ θαυμαστῶν ὑπόσχεσις. οἱ δὲ σύμπαντες οἱ τοσοῦτον περιθέντες αὐτῇ δυναστείας μέγεθος, ἀγνοοῦνται πρὸς Ἑλλήνων, οὐ τυχόντες ἀξιολόγου συγγραφέως. οὐδεμία γὰρ ἀκριβὴς ἐξελήλυθε περὶ αὐτῶν Ἑλληνὶς ἱστορία μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὅτι μὴ κεφαλαιώδεις ἐπιτομαί, πάνυ βραχεῖαι· πρώτου μέν, ὅσα κἀμὲ εἰδέναι, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν ἐπιδραμόντος Ἱερωνύμου τοῦ Καρδιανοῦ συγγραφέως, ἐν τῇ περὶ τῶν ἐπιγόνων πραγματείᾳ· ἔπειτα Τιμαίου τοῦ Σικελιώτου, τὰ μὲν ἀρχαῖα τῶν ἱστοριῶν ἐν ταῖς κοιναῖς ἱστορίαις ἀφηγησαμένου, τοὺς δὲ πρὸς Πύρρον τὸν Ἠπειρώτην πολέμους εἰς ἰδίαν καταχωρίσαντος πραγματείαν· ἅμα δὲ τούτοις Ἀντιγόνου τε καὶ Πολυβίου, καὶ Σιληνοῦ, καὶ μυρίων ἄλλων, τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν οὐχ ὁμοίως ἐπιβαλόντων· ὧν ἕκαστος ὀλίγα, καὶ οὐδὲ αὐτὰ διεσπουδασμένως οὐδ' ἀκριβῶς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀκουσμάτων συνθείς, ἀνέγραψεν. ὁμοίας δὲ τούτοις καὶ οὐδὲν διαφόρους ἐξέδωκαν ἱστορίας καὶ Ῥωμαίων ὅσοι τὰ παλαιὰ ἔργα τῆς πόλεως Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ συνέγραψαν· ὧν εἰσι πρεσβύτατοι, Κόιντος Φάβιος, Λεύκιος Κίγκιος, ἀμφότεροι κατὰ τοὺς Φοινικικοὺς ἀκμάσαντες πολέμους. τούτων δὲ τῶν ἀνδρῶν ἑκάτερος, οἷς μὲν αὐτὸς ἔργοις παρεγένετο, διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἀκριβῶς ἀνέγραψε· τὰ δὲ ἀρχαῖα τὰ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως γενόμενα κεφαλαιωδῶς ἐπέδραμε. διὰ ταύτας μὲν δὴ τὰς αἰτίας, ἔδοξέ μοι μὴ παρελθεῖν καλὴν ἱστορίαν ἐγκαταλειφθεῖσαν ὑπὸ

studiis partum sit ab eorum posteris tantũ imperium; nec, quantum potero, quidquã memorabile omittam: vt *nostri homines* tandẽ veritate cognita, dignã tali ciuitate existimationem concipiant: nisi forte in eã iniquo penitus & efferato sunt animo. nec moleste ferant iusto se imperio subditos: [1] quãdoquidem vniuersali ac sempiterna lege naturę est receptũ, inferiores parẽre præstantioribus: desinãtq; incusare fortunam, quasi parum idoneæ ciuitati tantũ tamq; diuturnum gratis donarit imperiũ; edocti ex nostra historia, quã innumeras virorum virtutes tulerit mox ex quo est condita: quibus nec pietate, nec iustitia, nec perpetua per omnẽ vitam temperantia, ac ne bellica quidem fortitudine prę stantiores vlla vnquã ciuitas tulit, non Græca, non barbara: absit modo verbis inuidia. solet enim hæc comitari pollicitationes rerũ mirandarum & fidem pene superãtium. qui simul omnes, post auctam a se in tantã amplitudinem rempublicam, ignorãtur a Græcis hominibus; eo quod nullũ sortiti sint se dignum historicum. nullum enim accuratum scriptum apud Græcos hactenus extat in hoc genere, exceptis summariis cõpendiis perquam breuibus. Et primus (quod equidem sciam) scriptorũm Hieronymus Cardianus antiquitates Romanas cursim attigit [2] in opere De successione Heroicorũ principum: dein Timæus Siculus, res priscas complexus vniuersali historia, Pyrrhi Epirotæ bellis priuatim dicato volumine: cumq; his Antigonus, Polybius, Silenus, & innumeri alii res easdem non eodem modo aggressi; quorum vnusquisque parum aliquid, ac ne id quidem debita cura & diligentia, sed vt ex fortuitis rumoribus collegerat, scripto prodidit. Nec absimiles historias ediderũt quotquot Romani homines vrbis suæ res antiquas Græco sermone scripserunt; quorum vetustissimi, Q. Fabius, L. Cincius, ambo æquales bellis Punicis. horum vterq; ea quibus ipse interfuit, vt probe sibi cognita, diligenter mandauit literis: quæ vero olim post vrbẽ cõditam deinceps consecuta sunt, contentus fuit summatim percurrere. Has sane ob caussas visum est mihi non prę terire silentio pulcherrimã historiam

superioribus intactam, facturo non simplex operæprecium: quando & viris fortibus fato suo defunctis sempiterna continget gloria, lausque apud posteros; (quod proxime ad immortalitatem accedit, superstite rerum gestarum memoria) & diuinorum illorum hominum præsens ac futura progenies præponet generosam & honoratam vitam iucundæ & facili, dum reputat honestissimam occasionem sibi oblatam a maioribus, erectoque animo dat operam ne vllo pacto ab illis degeneret. Ipse quoque, qui non adulationis caussa ad hoc opus versus sum, sed veritatis & æquitatis studio, quod præcipuum debet esse historiæ propositum: primum declarabo meam mētem, quam sim propensus ad gratificandum bonis omnibus & magnarum rerum cognoscendarum cupidis: deinde pro mea virili gratias ciuitati referam, [1] memor educationis liberalis ceterorumq; beneficiorum quibus in ea degenti mihi frui contigit. Nunc reddita ratione cur hoc opus sim aggressus, dicendum quo fretus id fecerim. Fortasse enim qui prius legerunt Hieronymum, aut Timæum, aut Polybium, aut unum aliquē [2] ex paulo supra memoratis scriptoribus, multa ab illis prætermissa inuenientes in meis scriptis, suspicabuntur me fingere, & cupient cognoscere vnde rerum earum cognitionem nactus sim. Ne igitur talem opinionem de me quisquam habeat, satius est indicare quibus libris & cōmentariis sim adiutus. Ego appulsus in Italiam post finem bellis ciuilibus iamiam impositum ab Augusto Cæsare, circa mediam olympiadem centesimam octuagesimam septimam, ex illo tempore in hanc diem exactis Romæ annis vigintiduobus, assecutus Romanum sermonem eiusque regionis literas, toto eo tempore paraui mihi quæ putarem ad hoc opus accommoda: partim ex doctissimorum hominum colloquiis, partim ex laudatorum ab his virorum commentariis, quos superiora tulerunt secula; quod genus sunt, Porcius Cato, Fabius Maximus, Valerius Antiâs, Licinius Macer, Æliique & Gellii ac Calpurnii, aliique multi scriptores non ignobiles; quorū annales

τῶν πρεσβυτέρων ἀμνημόνευτον, ὑφ' ἧς ἀκριβῶς γραφείσης συμβήσεται τὰ κράτιστα καὶ δικαιότατα τῶν ἔργων· τοῖς μὲν ἐκπεπληρωκόσι τὴν ἑαυτῶν μοῖραν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς, δόξης αἰωνίου τυγχάνειν, καὶ πρὸς τῶν ἐπιγινομένων ἐπαινεῖσθαι, ἃ ποιεῖ τὴν θνητὴν φύσιν ὁμοιοῦσθαι τῇ θείᾳ, καὶ μὴ συναποθνήσκειν αὐτοῖς τὰ ἔργα τοῖς σώμασι· τοῖς δ' ἀπ' ἐκείνων τῶν ἰσοθέων ἀνδρῶν νῦν τε οὖσι καὶ ὕστερον ἐσομένοις, μὴ τὸν ἥδιστόν τε καὶ ῥᾷστον αἱρεῖσθαι τῶν βίων, ἀλλὰ τὸν εὐγενέστατον καὶ φιλοτιμότατον, ἐνθυμουμένοις ὅτι τοὺς εἰληφότας καλὰς τὰς πρώτας ἐκ τοῦ γένους ἀφορμὰς, μέγα ἐφ' ἑαυτοῖς προσήκει φρονεῖν, καὶ μηδὲν ἀνάξιον ἐπιτηδεύειν τῶν προγόνων. ἐμοὶ δ', ὃς οὐχὶ κολακείας χάριν ἐπὶ ταύτην ἀπέκλινα τὴν πραγματείαν, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου προνοούμενος, ὧν δεῖ στοχάζεσθαι πᾶσαν ἱστορίαν, πρῶτον μὲν ἐπιδείξασθαι τὴν ἐμαυτοῦ διάνοιαν, ὅτι χρηστὴ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους ἐστὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ φιλοθεώρους τῶν καλῶν ἔργων καὶ μεγάλων· ἔπειτα χαριστηρίους ἀμοιβὰς, ἃς ἐμοὶ δύναμις ἦν, ἀποδοῦναι τῇ πόλει, παιδείας τε μεμνημένῳ, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὅσων ἀπέλαυσα, διατρίβων ἐν αὐτῇ. 7 ἀποδεδωκὼς δὲ τὸν [ὑπὲρ] τῆς προαιρέσεως λόγον, ἔτι βούλομαι καὶ περὶ τῶν ἀφορμῶν εἰπεῖν, αἷς ἐχρησάμην ὅτ' ἔμελλον ἐπιχειρεῖν τῇ γραφῇ. ἴσως γὰρ οἱ προανεγνωκότες Ἱερώνυμον, ἢ Τίμαιον, ἢ Πολύβιον, ἢ τῶν ἄλλων τινὰ συγγραφέων, ὑπὲρ ὧν ἐποιησάμην λόγον ὀλίγῳ πρότερον, ὡς ὑποσεσυρκότων τὴν γραφὴν, πολλὰ τῶν ὑπ' ἐμοῦ γραφομένων οὐχ εὑρηκότες παρ' ἐκείνοις κείμενα, σχεδιάζειν ὑπολήψονταί με, καὶ πόθεν εἰς ἐμὲ ἡ τούτων γνῶσις παραγέγονεν ἀξιώσουσι μαθεῖν. ἵνα δὴ μὴ τοιαύτη δόξα παραστῇ τισι περὶ ἐμοῦ, βέλτιον ἀφ' ὧν ὡρμήθην λόγων τε καὶ ὑπομνηματισμῶν διηγεῖσθαι. ἐγὼ καταπλεύσας [εἰς] Ἰταλίαν, ἅμα τῷ καταλυθῆναι τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος, ἑβδόμης καὶ ὀγδοηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος μεσούσης, καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου χρόνον ἐτῶν δύο καὶ εἴκοσι μέχρι τοῦ παρόντος γενόμενον ἐν Ῥώμῃ διατρίψας, διάλεκτόν τε τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκμαθὼν, καὶ γραμμάτων ἐπιχωρίων λαβὼν ἐπιστήμην, ἐν παντὶ τούτῳ χρόνῳ τὰ συντείνοντα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην διετέλουν πραγματευόμενος· καὶ τὰ μὲν παρὰ τῶν λογιωτάτων ἀνδρῶν, οἷς εἰς ὁμιλίαν ἦλθον, διδαχῇ παραλαβών· τὰ δ' ἐκ τῶν ἱστοριῶν ἀναλεξάμενος, ἃς οἱ πρὸς αὐτῶν ἐπαινούμενοι Ῥωμαῖοι συνέγραψαν, Πόρκιός τε Κάτων, καὶ Φάβιος Μάξιμος, καὶ Οὐαλέριος Ἀντιὰς, καὶ Λικίννιος Μάκερ, Αἴλιοί τε καὶ Γέλλιοι, καὶ Καλπούρνιοι, καὶ ἕτεροι πρὸς τούτοις συχνοὶ ἄνδρες οὐκ ἀφανεῖς· ἀπ' ἐκείνων ὁρμώμενος τῶν πρα-

γμάτων

γραμμάτων· εἰσὶ δὲ τῇ Ἑλληνικῇ χρονογραφίᾳ ἐοικυῖαι· τότε ἐπεχείρησα τῇ γραφῇ. ταῦτα μὲν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ διείλεγμαι. λοιπὸν δ' ἐστί μοι καὶ περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς προειπεῖν, οἷσι [τε αὐτὴν περιλαμβάνω] χρόνοις, καὶ περὶ τίνων πραγμάτων ποιοῦμαι τὴν διήγησιν, καὶ ποῖόν τι ἀποδίδωμι τὸ σχῆμα τῇ πραγματείᾳ. ἄρχομαι οὖν τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων μύθων, οὓς παρέλιπον οἱ πρὸ ἐμοῦ γενόμενοι συγγραφεῖς, χαλεποὺς ὄντας ἄνευ πραγματείας μεγάλης ἐξευρεθῆναι. καταβιβάζω δὲ τὴν διήγησιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου Φοινικοῦ πολέμου, τὴν γενομένην ἐνιαυτῷ τρίτῳ τῆς ὀγδόης καὶ εἰκοστῆς ἐπὶ ταῖς ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν. ἀφηγοῦμαι δὲ τούς τε ὀθνείους πολέμους τῆς πόλεως ἅπαντας, οὓς ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἐπολέμησε, καὶ τὰς ἐμφυλίους στάσεις ὁπόσας ἐστασίασεν, ἐξ οἵων αἰτιῶν ἐγένοντο, καὶ δι' οἵων τρόπων τε καὶ λόγων κατελύθησαν· πολιτειῶν τε ἰδέας διέξειμι πάσας ὅσαις ἐχρήσατο βασιλευομένη τε, καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν μονάρχων, καὶ τίς ἦν αὐτῶν ἑκάστης ὁ κόσμος· ἔθη τε τὰ κράτιστα, καὶ νόμους τοὺς ἐπιφανεστάτους διηγοῦμαι, καὶ συλλήβδην ὅλον ἐπιδείκνυμι τὸν ἀρχαῖον βίον τῆς πόλεως. σχῆμα δ' ἀποδίδωμι τῇ πραγματείᾳ, οὔθ' ὁποῖον οἱ τοὺς πολέμους ἀναγράψαντες ἀποδεδώκασι ταῖς ἱστορίαις, οὔθ' ὁποῖον οἱ τὰς πολιτείας αὐτὰς ἐφ' ἑαυτῶν διηγησάμενοι, οὔτε ταῖς χρονικαῖς παραπλήσιον, ἃς ἐξέδωκαν οἱ τὰς Ἀτθίδας πραγματευσάμενοι· μονοειδεῖς γὰρ ἐκεῖναί τε καὶ ταχὺ προσιστάμεναι τοῖς ἀκούουσιν· ἀλλ' ἐξ ἁπάσης ἰδέας μικτόν, ἐναγωνίου τε καὶ θεωρητικῆς, ἵνα καὶ τοῖς περὶ τοὺς πολιτικοὺς διατρίβουσι λόγους, καὶ τοῖς περὶ τὴν φιλόσοφον ἐσπουδακόσι θεωρίαν, καὶ εἴ τισιν ἀοχλήτου δεήσει διαγωγῆς ἐν ἱστορικοῖς ἀναγνώσμασιν, ἀποχρώντως ἔχουσα φαίνηται. ἡ μὲν οὖν ἱστορία περὶ τοιούτων τε γενήσεται πραγμάτων, καὶ τοιοῦτον ἕξει σχῆμα. ὁ δὲ συντάξας αὐτήν, εἰμὶ Διονύσιος Ἀλεξάνδρου Ἁλικαρνασεύς. ἄρχομαι δ' ἐνθάδε.

8 Τὴν ἡγεμόνα γῆς καὶ θαλάσσης ἁπάσης πόλιν, ἣν νῦν κατοικοῦσι Ῥωμαῖοι, παλαιότατοι τῶν μνημονευομένων λέγονται κατασχεῖν βάρβαροι Σικελοί, ἔθνος αὐθιγενές. τὰ δὲ πρὸ τούτων, οὔθ' ὡς κατείχετο πρὸς ἑτέρων, οὔθ' ὡς ἔρημος ἦν, οὐδεὶς ἔχει βεβαίως εἰπεῖν. χρόνῳ δ' ὕστερον Ἀβοριγῖνες αὐτὴν παραλαμβάνουσι, πολέμῳ μακρῷ τοὺς ἔχοντας ἀφελόμενοι· οἳ τὸ μὲν πρότερον ἐπὶ τοῖς ὄρεσιν ᾤκουν ἄνευ τειχῶν κωμηδὸν καὶ σποράδες· ἐπεὶ δὲ Πελασγοί τε καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τινὲς ἀναμιχθέντες αὐτοῖς συνήραντο τοῦ πρὸς τοὺς ὁμοτέρμονας πολέμου, τὸ Σικελικὸν

Græcanicis chronographiis persimiles, materiam mihi præbuerunt vberrimam. Et de meipso quidem hactenus: reliquum est vt & de argumento præmoneam, quæ tempora & quas res narraturus sim, & quæ forma sit futura huius operis. Ab antiquissimis fabulis ordiar historiam; quas ante me nemo attigit, [1] propter difficultatem eius negotii. deducam autem narrationem vsque ad initia primi belli Punici, quod incidit in annum tertium vigesimæ octauæ supra centesimam olympiadis. dicam vero tum externa bella, quibus se pop. Rom. per illa tempora exercuit; tum exortas aliquoties seditiones domesticas, quibus de caussis ortæ sint, & quonam pacto compositæ. reipublicæ quoque species omnes edisseram quibus vsa est ea ciuitas, primo sub regibus, deinde post reges exactos; quænam rerum vtrobique administratio fuerit: mores etiam eius optimos & leges præcipuas narrabo, & in summa totam viuendi rationem veterem. Formam autem addam operi, nec talem qualis placuit bellorum scriptoribus, nec qualem secuti sunt qui descripserunt ipsas tantum respublicas, [2] aut qui Atthidas inscripserunt sua opera: simplices enim hæ sunt, & cito auditorem satiant: sed erit quiddam ex rebus gestis earumque contemplatione mixtum: vt satisfiat & ciuiles res tractantibus, & oblectantibus se speculatione philosophica, & his quibus extra rerum turbas vacare libet cognitioni historicæ. Atque hoc quidem historiæ erit argumentum, & talis species operis: auctor vero eius sum Dionysius Alexandri F. Halicarnassensis: & hinc iam ordiar. a

Vrbem terræ marisq; totius principem, quam nunc Romani habitāt, primi in omni memoria tenuisse dicuntur barbari Siculi, gens indigena: superiore vero tempore, aliósne colonos habuerit, an inculta fuerit, nemo potest certo dicere. Aliquanto post, pulsis longo bello antiquis dominis, Aborigines eam occupant: qui primum in mōtibus passim sine mœnibus vicatim habitauerunt. sed postquam Pelasgi & ceterorum Græcorum nōnulli, ipsis admisti, opē in debellandis finitimis tulerunt, exacta

Romę habitatores primi: Siculi.

Aborigines.

inde Sicula gente, oppida crebra muniuerunt, subegeruntque sibi totum id terrarum spatiū, quod amnes duo Liris & Tiberis terminant: qui orti ex imis Apenninis montibus, Italiam quam longa est secantibus mediam, erumpunt in Tyrrhenum pelagus, DCCC ferme stadiorum inter vtriusque ostia interstitio. horum Tiberis versus septemtriones prope Ostiam vrbem se exonerat: a meridiano tractu Liris Minturnam alluit, ambas Romanorum colonias. Eas sedes deinde perpetuo tenuit idem genus hominum, mutatis tantum appellationibus, vetus Aboriginum nomen seruantes vsque Troiani belli tempora, quando a Latino rege denominati sunt. Post id bellū sextadecima ætate, cum Romulus sibi cognominem vrbem condidisset, sumpto quod hodieque retinent nomine, gens temporis processu ex minima euasit in maximam, & in illustrissimam ex obscurissima, dum larium egenos ad se humaniter recipit, & ciuitatem impartit deuictis bello viris fortibus, & libertis suis dat ius ciuium, nullius conditionis homines aspernata, quorum modo opera vti posset respublica: nulla re tamen magis adiuta quam institutis pulcherrimis, dum varias temporum difficultates experta, ex illis omnibus excerpit aliquid vtile. Ceterum Aborigines, auctores Romani generis, Italiæ indigenas alii, [1] suique corporis gentem asserunt. (Italiam voco oram illam omnem, quantam Ionius & Tyrrhenus sinus, tertiæque ab *continente* terra complectuntur Alpes) Nomen eis inde aiunt impositum, quod posteris suis originis *ab se* fuerint auctores: quasi nos *Græci* γενάρχας siue πρωτογόνους diceremus. Alii malunt errones quosdam incertis vagantes sedibus, & e multis regionibus conuenas, forte fortuna in eis locis iunxisse inter se copias: munitisq; sibi firmis sedibus, vitam transegisse latrocinio ac re pecuaria. hi torquent vocabulum ad conditionem eorum hominum, quasi aberroribus vocantes Aberrigines.[2] quod si verum est, ne sic quidem a re abludet prisca gentis appellatio, vt quæ miscellaneo generi hominū, nullāq;

ἔθνος ἀπολιμάσαντες ἐξ αὐτῆς, πόλεις περιεβάλοντο συχνάς, καὶ παρεσκεύασαν ὑπήκοον αὐτοῖς γενέσθαι πᾶσαν, ὅσην ὁρίζουσι ποταμοὶ δύο, Λίρις καὶ Τίβερις, οἳ τὰς μὲν ἀρχὰς λαμβάνουσι τῆς ῥύσεως ἐκ τῆς ὑπωρείας τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν, ὑφ' ὧν δίχα τέμνεται πᾶσα ἐπὶ μῆκος ἡ Ἰταλία· διαστάντες δὲ κατὰ τὰς ἐμβολὰς ὀκτακόσιά που στάδια ἀπ' ἀλλήλων, εἰς τὸ Τυρρηνικὸν ἐξερεύγονται πέλαγος· ἀπὸ μὲν τῶν βορείων μερῶν, ὁ Τίβερις Ὠστίας πόλεως πλησίον ἐκδιδούς· ἀπὸ δὲ μεσημβρινοῦ κλίματος ὁ Λίρις Μιντούρνας παραμειβόμενος· Ῥωμαίων δέ εἰσιν αἱ πόλεις ἀμφότεραι ἄποικοι. καὶ διέμειναν ἐπὶ τῆς αὐτῆς οἰκήσεως, οὐκέτι πρὸς ἑτέρων ἐξελαθέντες, ὀνομάτων ἀλλαγαῖς αὐταῖς οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι προσαγορευόμενοι· μέχρι μὲν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἀβοριγίνων ὀνομασίαν ἔτι σώζοντες· ἐπὶ δὲ Λατίνου βασιλέως, ὃς κατὰ τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον ἐδυνάστευσε, Λατῖνοι ἀρξάμενοι καλεῖσθαι. Ῥωμύλου δὲ τὴν ἐπώνυμον αὐτοῦ πόλιν οἰκίσαντος, ἑκκαίδεκα γενεαῖς τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον, ἣν νῦν ἔχουσιν ὀνομασίαν μεταλαβόντες, ἔθνος τε μέγιστον ἐξ ἐλαχίστου γενέσθαι σὺν χρόνῳ παρεσκεύασαν, καὶ περιφανέστατον ἐξ ἀδηλοτάτου, τῇ τε δεομένων οἰκήσεως παρὰ σφίσι φιλανθρώπῳ ὑποδοχῇ, καὶ πολιτείας μεταδόσει τοῖς μετὰ τοῦ γενναίου ἐν πολέμῳ κρατηθεῖσι, δούλων τε ὅσοι παρ' αὐτοῖς ἐλευθερωθεῖεν, ἀστοῖς εἶναι συγχωρήσει, τύχης τε ἀνθρώπων οὐδεμιᾶς, εἰ μέλλοι τὸ κοινὸν ὠφελεῖν, ἀπαξιώσει· ὑπὲρ ταῦτα δὲ πάντα, κόσμῳ [τοῦ] πολιτεύματος, ὃν ,, ἐκ πολλῶν κατεστήσαντο παθημάτων, ἐκ παντὸς καιροῦ λαμβάνοντές τι χρήσιμον. Τοὺς δὲ Ἀβοριγῖνας, ἀφ' ὧν ἄρχεται Ῥωμαίων τὸ γένος, οἱ μὲν αὐτόχθονας Ἰταλίας, γένος αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ γενόμενον ἀποφαίνουσιν· Ἰταλίαν δὲ καλῶ τὴν ἀκτὴν σύμπασαν, ὅσην ὅ τε Ἰόνιός τε κόλπος καὶ Τυρρηνικὸς, καὶ τρίτη περιέχουσιν ἐκ γῆς Ἄλπεις. καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτοῖς τὴν πρώτην φασὶ τεθῆναι, διὰ τὸ γενέσεως τοῖς μετ' αὐτοὺς ἄρξαι, ὥσπερ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν γενάρχας ἢ πρωτογόνους. ἕτεροι δὲ λέγουσιν ἀνεστίους τινὰς, καὶ πλανήτας, ἐκ πολλῶν συνελθόντας χωρίων, κατὰ δαίμονα περιτυχεῖν ἀλλήλοις αὐτόθι, καὶ τὴν οἴκησιν ἐπὶ τοῖς ἐρύμασι καταστήσασθαι, ζῆν δὲ ἀπὸ λῃστείας καὶ νομῆς. παραλλάττουσι δὲ καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν, ἐπὶ τὸ ταῖς τύχαις οἰκειότερον, Ἀβερριγῖνας λέγοντες, ὥστε δηλοῦσθαι τοὺς πλανήτας. κινδυνεύει δὴ κατὰ τούτους μηδὲν διαφέρειν τὸ τῶν Ἀβοριγίνων φῦλον, ὧν ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ δὴ λέγαι. τοῖς γὰρ ἀνεστίοις καὶ μιγάσι, καὶ μηδεμίαν γῆν βεβαίως ὡς πατρίδα κατέχουσι, ταύτην ἐπέθεντο

τὴν

τῆς ὀνομασίας ὡς τὰ πολλά. ἄλλοι δὲ Λιγύων ἀποίκους μυθολογοῦσιν αὐτοὺς γενέσθαι, τῶν ὁμορούντων Ὀμβρικοῖς. οἱ γὰρ Λίγυες οἰκοῦσι μὲν καὶ τῆς Ἰταλίας πολλαχῇ, νέμονται δέ τινα καὶ τῆς Κελτικῆς. ὁποτέρα δ᾽
9 αὐτοῖς ἐστι γῆ πατρίς, ἄδηλον. οὐδὲ γὰρ ἔτι λέγεται περὶ αὐτῶν περαιτέρω σαφὲς οὐδέν. οἱ δὲ λογιώτατοι τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων, ἐν οἷς ἐστι Πόρκιός τε Κάτων, ὁ τὰς γενεαλογίας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων ἐπιμελέστατα συναγαγών, καὶ Γάιος Σεμπρώνιος, καὶ ἄλλοι συχνοί, Ἕλληνας αὐτοὺς εἶναι λέγουσι τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ ποτὲ οἰκησάντων, πολλαῖς γενεαῖς πρότερον τοῦ πολέμου τοῦ Τρωικοῦ μεταναστάντας. οὐκέτι μέντοι διορίζουσιν οὔτε φῦλον Ἑλληνικὸν οὗ μετεῖχον, οὔτε πόλιν ἐξ ἧς ἀπανέστησαν, οὔτε χρόνον, οὔθ᾽ ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας, οὔθ᾽ ὁποίαις τύχαις χρησάμενοι τὴν μητρόπολιν ἀπέλιπον· Ἑλληνικῷ τε μύθῳ χρησάμενοι, οὐδένα τῶν τὰ Ἑλληνικὰ γραψάντων βεβαιωτὴν παρέσχοντο. τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς ὅπως ποτ᾽ ἔχει, ἄδηλον. εἰ δ᾽ ἐστὶν ὁ τούτων λόγος ὑγιής, οὐκ ἂν ἑτέρου τινὸς εἶεν ἄποικοι γένους, ἢ τοῦ καλουμένου [νῦν] Ἀρκαδικοῦ. πρῶτοι γὰρ Ἑλλήνων οὗτοι περαιωθέντες τὸν Ἰόνιον κόλπον, ᾤκησαν Ἰταλίαν, ἄγοντος αὐτοὺς Οἰνώτρου τοῦ Λυκάονος. ἦν δὲ πέμπτος ἀπό τε Αἰζειοῦ καὶ Φορωνέως, τῶν πρώτων ἐν Πελοποννήσῳ δυναστευσάντων. Φορωνέως μὲν γὰρ Νιόβη γίγνεται. ταύτης δ᾽ υἱὸς καὶ Διός, ὡς λέγεται, Πελασγός. Αἰζειοῦ δ᾽ υἱὸς Λυκάων· τούτου δὲ Δηιάνειρα θυγάτηρ· ἐκ δὲ Δηιανείρας καὶ Πελασγοῦ, Λυκάων ἕτερος. τούτου δ᾽ Οἴνωτρος, ἑπτακαίδεκα γενεαῖς πρότερον τῶν ἐπὶ Τροίαν στρατευσάντων. ὁ μὲν δὴ χρόνος ἐν ᾧ τὴν ἀποικίαν ἔστειλαν Ἕλληνες εἰς Ἰταλίαν, οὗτος ἦν. ἀπανέστη δ᾽ ἐκ τῆς Ἑλλάδος Οἴνωτρος, οὐκ ἀρκούμενος τῇ μοίρᾳ. δύο γὰρ καὶ εἴκοσι παίδων Λυκάονι γενομένων, εἰς τοσούτους ἔδει κλήρους νεμηθῆναι τὴν Ἀρκάδων χώραν. ταύτης μὲν δὴ τῆς αἰτίας ἕνεκα Πελοπόννησον Οἴνωτρος ἐκλιπών, καὶ κατασκευασάμενος ναυτικόν, διαίρει τὸν Ἰόνιον πόντον, καὶ σὺν αὐτῷ Πευκέτιος τῶν ἀδελφῶν εἷς. εἵποντο δὲ αὐτοῖς τοῦ τε οἰκείου λαοῦ συχνοί· πολυάνθρωπον γὰρ δὴ τοῦτο λέγεται τὸ ἔθνος κατ᾽ ἀρχὰς γενέσθαι· καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὅσοι χώραν εἶχον ἐλάττω τῆς ἱκανῆς. Πευκέτιος μὲν οὖν ἔνθα τὸ πρῶτον ὡρμίσατο τῆς Ἰταλίας, ὑπὲρ ἄκρας Ἰαπυγίας ἐκβιβάσας τὸν λεών, αὐτοῦ καθιδρύεται, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ οἱ περὶ ταῦτα τὰ χωρία οἰκοῦντες, Πευκέτιοι ἐκλήθησαν. Οἴνωτρος δὲ τὴν πλείω τοῦ στρατοῦ μοῖραν ἀγόμενος, εἰς τὸν ἕτερον ἀφικνεῖται κόλπον, τὸν ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν παρὰ τὴν Ἰταλίαν ἀναχεόμενον, ὃς τότε μὲν Αὐσόνιος ἀπὸ τῶν προσοικούντων Αὐσόνων

certam habenti patriā conueniat. Alii rursum Ligurū colonos eos fuisse fabulantur, Vmbris cōfinium. Ligures enim & Italiæ quasdam partes habitant, & Galliæ: incertū ab vtra profecti patria. nā hactenus incomperta origo eius gentis est. Sed scriptorū Romanorū doctissimi, & in his Porcius Cato, qui diligentissime scripsit de originibus Italicarū vrbium, Caiusque Sēpronius & aliquot alii, Græcos eos esse affirmant, profectos ex Achaia multis ante bellum Troianum ætatibus. nec tamē diserte tradunt ex qua natione Greca, quave vrbe migrauerint: ac ne tempus quidē, aut ducem coloniæ, aut quo casu patrias sedes reliquerint: fabulamq; secuti Græcanicam, nullius Greci auctoris eam confirmant testimonio. Itaque rei veritas quomodo se habeat incertum est. Quod si istorum sana est narratio, nō possunt esse coloni alterius generis quam Arcadici. Nam hi primi Græcorum, traiecto sinu Ionio, domicilium in Italia statuerunt, deducti ab OEnotro Lycaonis filio. is quintus fuit ab Æzeo & Phoroneo, primis Peloponnesi principibus. nam e Phoroneo genita est Niobe; ex qua & Ioue fertur natus Pelasgus. Æzei vero Lycaon fuit filius; & huius filia Deïanira. Ex Deïanira & Pelasgo prognatus est alter Lycaon; cuius OEnotrus fuit filius, XVII ætatib. prius quam apud Troiam bellatū est. Et tempus quidē hoc est missæ a Græcis in Italiā coloniæ: migrauit autē OEnotrus e Græcia, non contentus portione *sui patrimonii*. Cū enim essent Lycaoni XXII filii, opus erat in totidem sortes diuidi Arcadiam. Hanc ob caussam OEnotrus relicta Peloponneso, classeq; parata, traiecit mare Ionium, vnaq; Peucetius vnus e fratrum numero, comitante eos bona parte popularium. aiunt enim hanc gentē olim fuisse frequentissimam. adiunxerunt se his & alii Græci, quibus nō sufficiebat ager proprius. Itaq; Peucetius, quo primum appulerūt in Italiam, [1] super Iapygiæ promontoriū suis expositis, sedem ibi fixit; & ab eo horū locorum incolæ appellati sunt Peucetii. OEnotrus vero cum maiore parte exercitus in alterum sinum peruenit, qui alluit occidentale latus Italiæ. is tunc propter accolētes Ausonas dicebatur

Ausonius: deinde Tyrrhenis maris imperio potitis, mutauit nomẽ, quod nunc obtinet. Hic nactus multos agros pascuis, multos arationi aptissimos, sed incultos plerosque, ac ne eos quidem qui colerentur frequentatos hominibus, cum repurgasset eos ex parte quadam a barbaris, cõdidit oppida parua & contigua in montibus, vt tũ erat mos veterum. Id totũ quantum agri obtinuit, (fuit autẽ illud non exiguum) OEnotria vocata est, OEnotriq; dicionis eius homines; hoc iã tertio dicti nomine. Æzeo enim regnante, Æzei vocati sunt; & sub successore eius Lycaone rursum ab illo denominati Lycaones: transportati deinde per OEnotrum in Italiã, OEnotri aliquamdiu nominati sunt: idq; mihi testatur Sophocles tragicus in Triptolemo. Inducitur ibi Ceres docens Triptolemũ, quãtum terrarum necesse habeat peragrare seminandis a se datis frugibus. nã post mentionẽ oriẽtalis Italiæ, quæ [1] ab Iapygiæ promontorio ad Siculũ fretum tenditur, aduersæq; huic Siciliæ, sermonẽ deflectit ad occidentalẽ Italiã; & potissimas eius oræ gentes enumerans, ab OEnotris incipit: vnde satis erit excerpsisse hos iambicos: A tergo ad dextrã obeunda tota OEnotria, Sinusq; Tyrrhenus, solũ & Ligusticũ. Antiochus autem Syracusanus, perantiquus scriptor, in Italiæ colonis, vetustissimos eius incolas percensens, & quæ loca singulis occupata sint, ait OEnotros primos omniũ quorũ exstat memoria, terrã eã habitasse. verba ipsius sunt hæc: Antiochus Xenophanis, e vetustis monumentis hæc *quæ* fide dignissima & certissima *visa sunt*, de Italia conscripsit: Terram hãc quæ nũc Italia dicitur, olim tenuerũt OEnotri. Deinde cõmemoratis eorũ *moribus ac* forma reipublicæ, & q; regnũ tandẽ Italo delatũ sit, a quo mutato nomine dicti sint Itali: Morgetẽque huic successisse, a quo Morgetes sint vocati: & q; Siculus a Morgete hospitio exceptus [2] propriũ principatum in ea gẽte cõstituerit: hæc verba subiicit: Sic facti sunt Siculi & Morgetes & Itali, cũ essent OEnotri. Nũc genus quoq; OEnotrorũ declarabimus alterius antiqui scriptoris testimonio. is est Pherecydes Atheniensis, nulli secundus in texẽdis genealogiis: qui de

OEnotri Arcades.

ἐλέγετο· ἐπεὶ δὲ Τυρρηνοὶ θαλασσοκράτορες ἐγένοντο, μετέβαλεν εἰς τὴν νῦν προσηγορίαν. εὑρὼν δὲ χώραν πολλὴν μὲν εἰς νομάς, πολλὴν δ' εἰς ἀρότους ἐπιτήδειον, ἔρημον δὲ τὴν πλείστην, καὶ οὐδὲ τὴν οἰκουμένην πολυάνθρωπον, ἀνακαθάρας τὸ βάρβαρον ἐκ μέρους τινὸς αὐτῆς, ᾤκισε πόλεις μικρὰς καὶ συνεχεῖς ἐπὶ τοῖς ὄρεσιν, ὅσπερ ἦν τοῖς παλαιοῖς τρόπος οἰκήσεως συνήθης. ἐκλήθη δὲ ἥ τε χώρα πᾶσα πολλὴ οὖσα ὅσην κατέσχεν, Οἰνωτρία, καὶ οἱ ἄνθρωποι πάντες ὅσων ἦρξεν, Οἴνωτροι, τρίτην μεταλαβόντες ὀνομασίαν ταύτην. ἐπὶ μὲν γὰρ Αἰζειοῦ βασιλεύοντος, Αἰζειοὶ ἐλέγοντο· Λυκάονος δὲ παραλαβόντος τὴν ἀρχήν, ἀπ' ἐκείνου αὖθις Λυκάονες ὠνομάσθησαν· Οἰνώτρου δὲ κομίσαντος αὐτοὺς εἰς Ἰταλίαν, Οἴνωτροι χρόνον τινὰ ἐκλήθησαν. μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ Σοφοκλῆς μὲν ὁ τραγῳδοποιός, ἐν Τριπτολέμῳ δράματι. πεποίηται γὰρ αὐτῷ Δημήτηρ διδάσκουσα Τριπτόλεμον ὅσην χώραν ἀναπλησθήσεται σπείρων τοῖς δοθεῖσιν ὑπ' αὐτῆς καρποῖς διεξελθεῖν. μνησθεῖσα δὲ τῆς ἑῴου πρῶτον Ἰταλίας, ἥ ἐστιν ἀπὸ ἄκρας Ἰαπυγίας μέχρι πορθμοῦ Σικελικοῦ, καὶ μετὰ τοῦτο τῆς ἀντικρὺ ἀναλαβοῦσα Σικελίας, ἐπὶ τὴν ἑσπέριον Ἰταλίαν αὖθις ἀναστρέφει, καὶ τὰ μέγιστα τῶν οἰκούντων τὴν παράλιον ταύτην ἐθνῶν διεξέρχεται, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς Οἰνώτρων οἰκήσεως ποιησαμένη. ἀπόχρη δὲ ταῦτα μόνα λεχθέντα τῶν ἰαμβείων, ἐν οἷς φησι· Τὰ δ' ἐξόπισθε χειρὸς εἰς τὰ δεξιά, Οἰνωτρία τε πᾶσα, καὶ Τυρρηνικὸς Κόλπος, Λιγυστική τε γῆ σε δέξεται. Ἀντίοχος δὲ ὁ Συρακούσιος, συγγραφεὺς πάνυ ἀρχαῖος, ἐν Ἰταλίας οἰκισμῷ τοὺς παλαιοτάτους οἰκήτορας διεξιών, ὡς ἕκαστοί τι μέρος αὐτῆς κατεῖχον, Οἰνώτρους λέγει πρώτους τῶν μνημονευομένων ἐν αὐτῇ κατοικῆσαι, εἰπὼν ὧδε· Ἀντίοχος Ξενοφάνεος τάδε συνέγραψε περὶ Ἰταλίας, ἐκ τῶν ἀρχαίων λόγων τὰ πιστότατα καὶ σαφέστατα· τὴν γῆν ταύτην, ἥτις νῦν Ἰταλία καλεῖται, τὸ παλαιὸν εἶχον Οἴνωτροι. ἔπειτα διεξελθὼν ὃν τρόπον ἐπολιτεύοντο, καὶ ὡς βασιλεὺς [ἐν] αὐτοῖς Ἰταλὸς ἀνὰ χρόνον ἐγένετο, ἀφ' οὗ μετωνομάσθησαν Ἰταλοί· τούτου δὲ τὴν ἀρχὴν Μόργης διεδέξατο, ἀφ' οὗ Μόργητες ἐκλήθησαν· καὶ ὡς Σικελὸς ἐπιξενωθεὶς Μόργητι, ἰδίαν πράττων ἀρχὴν διέστησε τὸ ἔθνος· ἐπιφέρει ταυτί· οὕτω δὲ Σικελοί, καὶ Μόργητες ἐγένοντο καὶ Ἰταλιῆτες, ἐόντες Οἴνωτροι. φέρε δὴ καὶ τὸ γένος ὅσον ἦν τὸ τῶν Οἰνώτρων ἀποδείξωμεν, ἕτερον ἄνδρα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παραγόμενοι μάρτυρα, Φερεκύδην τὸν Ἀθηναῖον γενεαλόγων οὐδενὸς δεύτερον. πεποίηται γὰρ αὐτῷ περὶ τῶν ἐν Ἀρ-

ἐν Ἀρκαδίᾳ βασιλευσάντων ὧδε ὁ λόγος· Πελασγοῦ καὶ Δηιανείρας γίνεται Λυκάων. οὗτος γαμεῖ Κυλλήνην, νηίδα νύμφην, ἀφ' ἧς τὸ ὄρος ἡ Κυλλήνη καλεῖται. ἔπειτα τοὺς ἐκ τούτων γεννηθέντας διεξιὼν, καὶ τίνας τόπους ἕκαστοι τούτων ᾤκησαν, Οἰνώτρου καὶ Πευκετίου μιμνήσκεται λέγων ὧδε· καὶ Οἴνωτρος, ἀφ' οὗ Οἴνωτροι καλέονται [οἱ ἐν Ἰταλίῃ οἰκέοντες· καὶ Πευκέτιος, ἀφ' οὗ Πευκέτιοι καλέονται] οἱ ἐν τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ. τὰ μὲν οὖν ὑπὸ τῶν παλαιῶν εἰρημένα ποιητῶν [τε] καὶ μυθογράφων, περί τε οἰκήσεως καὶ γένους τῶν Οἰνώτρων, τοιαῦτά ἐστιν· οἷς ἐγὼ πειθόμενος, εἰ τῷ ὄντι Ἑλληνικὸν φῦλον ἦν τὸ τῶν Ἀβοριγίνων, ὡς Κάτωνι καὶ Σεμπρωνίῳ, καὶ πολλοῖς ἄλλοις εἴρηται, τούτων ἔγγονον αὐτὸ τῶν Οἰνώτρων πείθομαι. τὸ γὰρ δὴ Πελασγικὸν καὶ τὸ Κρητικὸν, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν Ἰταλίᾳ ᾤκησεν, ὑστέροις εὑρίσκω χρόνοις ἀφιγμένα. παλαιότερον δὲ τούτου στόλον ἀπαναστάντα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ προσεσπέρια τῆς Εὐρώπης, οὐδένα δύναμαι καταμαθεῖν. τοὺς δὲ Οἰνώτρους τῆς τε ἄλλης Ἰταλίας πολλὰ χωρία οἴομαι καταλαβεῖν, τὰ μὲν ἔρημα, τὰ δὲ φαύλως οἰκούμενα καταλαβόντας, καὶ δὴ καὶ τῆς Ὀμβρικῶν γῆς ἔστιν ἣν ἀποτεμέσθαι, κληθῆναι δὲ Ἀβοριγῖνας ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς ὄρεσιν οἰκήσεως· Ἀρκαδικὸν γὰρ τὸ φιλοχωρεῖν ὄρεσιν, ὡς ὑπερακρίους τινὰς, καὶ παραλίους Ἀθήνησιν. εἰ δέ τινες πεφύκασι μὴ ταχεῖς εἶναι περὶ πραγμάτων παλαιῶν ἀβασανίστως τὰ λεγόμενα δέχεσθαι, μὴ ταχεῖς ἔστωσαν μηδὲ Λίγυας, ἢ Ὀμβρικοὺς, ἢ ἄλλους τινὰς βαρβάρων αὐτοὺς νομίσαι· περιμείναντες δὲ καὶ τὰ λοιπὰ μαθεῖν, κρινέτωσαν ἐξ ἁπάντων τὸ πιθανώτατον. τῶν δὲ πόλεων ἐν αἷς τὸ πρῶτον ᾤκησαν Ἀβοριγῖνες, ὀλίγαι περιῆσαν ἐπ' ἐμοῦ· αἱ δὲ πλεῖσται ὑπό τε πολέμων καὶ ἄλλων κακῶν οἰκοφθόρων βαρηθεῖσαι, ἔρημοι ἀφεῖνται. ἦσαν δὲ ἐν τῇ Ῥεατίνῃ γῇ τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν οὐ μακρὰν, ὡς Βάρρων Τερέντιος ἐν ἀρχαιολογίαις γράφει, ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων πόλεως αἱ τὸ βραχύτατον ἀπέχουσαι ἡμερήσιον διάστημα ὁδοῦ· ὧν ἐγὼ τὰς ἐπιφανεστάτας, ὡς ἐκεῖνος ἱστορεῖ, διηγήσομαι. Παλάτιον μὲν πέντε πρὸς τοῖς εἴκοσι σταδίοις ἀφεστὼς Ῥεάτου, πόλεως οἰκουμένης ὑπὸ Ῥωμαίων ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ, Κοιντίας ὁδοῦ πλησίον. ἡ Τριβόλα δὲ ἀμφὶ τοὺς ἑξήκοντα σταδίους τῆς αὐτῆς πόλεως ἀφεστῶσα, λόφου ἐπικαθημένη σύμμετρον·
11 Οὐεσβόλα δὲ τὸ αὐτὸ διάστημα τῆς Τριβόλας ἀπέχουσα, τῶν Κεραυνίων ὀρῶν πλησίον. ἀπὸ δὲ ταύτης τετταράκοντα σταδίοις διῃρημένη πόλις ἐπιφανὴς Σύνα, ἔνθα νεὼς πάνυ ἀρχαῖός ἐστιν Ἄρεως. Μηφύλα δὲ ὡς τριάκοντα σταδίοις ἄποθεν τῆς

regibus Arcadiæ sic loquitur: Pelasgo ex Deianira Lycaon natus est. huic nupsit Cyllene nais nympha, a qua mōs Cyllene dicitur. Deinde recēsitis horū filiis, locisq; quos eorū quisque habitandos ceperit, OEnotri & Peucetii sic meminit: Et OEnotrus, a quo OEnotri nominātur [in Italia; ac Peucetius, a quo Peucetii appellātur] in sinu Ionio. Atq; hæc sunt ab antiquis poetis ac fabularū scriptorib. de sedibus & genere OEnotrorū prodita: quos ego secutus, si (vt Cato & Sempronius multiq; alii tradiderunt) Aboriginū natio reuera fuit Græcanica, credo eā OEnotrorum istorū fuisse progeniē. Pelasgos enim & Cretēses, & id genus alios, quotquot in Italiam deducti sunt, inuenio posteriorib. eo venisse tēporibus: antiquiorē aūt hac migrationē e Græcia in partes Europæ occiduas reperire nequeo. Ceterū OEnotros præter alios Italię agros vel desertos vel male cultos a se occupatos, reor etiā Vmbris partē aliquā ademisse: dictos vero Græcis Aboriginas a mōtanis sedibus: Arcadicū enim est delectari habitatione montiū: qua ratione Atheniensiū quidam Hyperacrii vocati sunt & Parhalii: *illi, quod summa iuga tenerēt; Parhalii vero, quod ad mare incolerēt.* Quod si qui de reb. priscis nō facile assentiūtur absq; attētiori examine, ne sint faciliores ad credendū aut Ligures eos fuisse, aut Vmbros, aut alios quospiā barbaros: sed suspendentes sententiā donec cognoscant etiā reliqua, tū demum decernāt qd sit verisimillimū. Oppida autē in quib. primū habitarunt Aborigines, pauca ætate mea supererant; plurima bellis aliisq; pestiferis calamitatib. oppressa, desolata sunt. erāt autē in Reatino agro, nō lōge ab Apenninis montibus, vt auctor est Terentius Varro in Antiquitatibus: aberantq; a Roma, quæ minimū, iter vnius diei. eū ego secutus, dicam horum præcipua. Palatium vigintiquinque stadiis dissitū a Reate, vrbe Romanis nunc quoq; prope viā Quintiam habitata. Ab eadem vrbe LX ferme stadiis distat Trebula, sita in modico tumulo. A Trebula tantundē abest Vesbola, propinqua Cerauniis mōtibus. Inde quadragesimo stadio abest nō ignobilis vrbs Suna, in eaq; peruetustū Martis tēplum. A Suna XXX ferme stadiis

Aborigiū vrbes.

abest Mesula; cuius ruinæ monstrantur, & mœnium vestigia. Inde stadio quadragesimo abest Oruiniũ, vrbs si qua alia in eo tractu ampla ac nobilis. apparent enim fundamenta mœniũ, & sepulcra quædã antiqui operis, & septa sepulcretorum per celsos aggeres extẽsorum. in arce eius vetus Mineruæ templũ est. Octuagesimo autem a Reate stadio euntibus via Salaria præter montẽ Coritum, est Cursula nuper diruta. mõstratur & insula quædam Issa nomine, cincta stagnis vndiq;. hanc absq; alio munimento habitasse feruntur, freti palustribus & cœnosis aquis, nõ minus quam mœnibus. Issæ proximũ est Maruuium, sitũ in eiusdẽ stagni recessu *intimo*, distans a Septem aquis (vt vocant) quadragesimo stadio. Rursum a Reate versus Latinã viam eũtibus occurrit ad trigesimum stadiũ Vatia; ad quadragesimũ, Tiora quæ dicitur Matiena. in hac aiunt fuisse oraculũ Martis antiquissimum, non absimile illi Dodonæo celebrato in fabulis: nisi quod illic in sacra quercu sedentẽ columbã dicunt vaticinari solitã: apud Aborigines auis diuinitus missa, quem ipsi picum, Græci *δρυοκολάπτην* nominant, idẽ faciebat in columna lignea. Ab hoc oppido XXIIII stadiis distabat Lista metropolis Aboriginũ; quã antiquis temporibus Sabini noctu ex Amiterna vrbe profecti ex improuiso ceperunt. qui vero post eam cladẽ fuerũt superstites, recepti a Reatinis, sæpe frustra conati recuperare patriam, agrum eius, tanquam adhuc suus esset, diis sacrum fecerũt; diris deuouentes qui in posterum fructus ex eo caperent. Septuagesimo a Reate stadio abest clara vrbs Cutilia, mõti apposita; & ab ea non longe lacus quatuor iugerum magnitudine, natiuis & perennibus fluentis plenus, immensæ profunditatis, vt perhibent. huic numen quoddam præsens, ipsumq; Victoriæ sacrũ indigenæ autumãt: & circũquaq; coronis cincto neminẽ propinquare sinunt, inaccessosq; seruãt eius latices, nisi cum stata sacra post bienniũ recurrẽtia suo ritu faciũt, iis quibus fas est, in paruã eius insulam conscendentibus. ea diametrum habet ferme quinquaginta pedũ, nec plus quam pedem ex aquis eminet, instabilis & huc illuc plerunq;

Σούνης. δείκνυται δὲ αὐτῆς ἐρείπιά τε καὶ τείχους ἴχνη. τετταράκοντα δὲ σταδίους ἀπέχουσα Μηφύλης Ὀρουίνιον, εἰ καί τις ἄλλη τῶν αὐτόθι πόλεων, ἐπιφανὴς καὶ μεγάλη. δῆλοι γάρ εἰσιν αὐτῆς οἵ τε θεμέλιοι τῶν τειχῶν, καὶ τάφοι τινὲς ἀρχαιοπρεπεῖς, καὶ πολυανδρίων ἐν ὑψηλοῖς χώμασι μηκυνομένων περίβολοι· ἔνθα καὶ νεὼς ἐστὶν Ἀθηνᾶς ἀρχαῖος, ἱδρυμένος ἐπὶ τῆς ἄκρας. ἀπὸ δὲ σταδίων ὀγδοήκοντα Ῥεάτου, τοῖς εἰσιοῦσι διὰ τῆς Ἰουρίας ὁδοῦ παρὰ Κόρητον ὄρος, Κορσοῦλα νεωστὶ διεφθαρμένη. δείκνυται δέ τις καὶ νῆσος, Ἴσσα αὐτῇ ὄνομα, λίμνῃ περίρρυτος, ἣν χωρὶς ἐρύματος ποιητοῦ κατοικῆσαι λέγονται, τοῖς τέλμασι τῆς λίμνης, ὁπόσα τείχεσι χρώμενοι. πλησίον δὲ τῆς Ἴσσης Μαρούιον, ἐπὶ τῷ μυχῷ τῆς αὐτῆς λίμνης κειμένη, τετταράκοντα σταδίους ἀπέχουσα τῶν καλουμένων Ἑπτὰ ὑδάτων. ἀπὸ δὲ Ῥεάτου πάλιν τὴν ἐπὶ Λατίνην ὁδὸν ἰοῦσιν, ἡ Βατία μὲν ἀπὸ τριάκοντα σταδίων, Τιώρα δὲ ἀπὸ τριακοσίων, ἡ καλουμένη Ματιήνη. ἐν ταύτῃ δὲ λέγεται χρηστήριον Ἄρεως γενέσθαι πάνυ ἀρχαῖον. ὁ δὲ τρόπος αὐτοῦ παραπλήσιος ἦν, ὥς φασι, τῷ παρὰ Δωδωναίοις μυθολογουμένῳ ποτὲ γενέσθαι· πλὴν ὅσον ἐκεῖ μὲν ἐπὶ δρυὸς ἱερᾶς καθεζομένη περιστερὰ θεσπιῳδεῖν ἐλέγετο· παρὰ δὲ τοῖς Ἀβοριγῖσι θεόπεμπτος ὄρνις, ὃν αὐτοὶ μὲν πῖκον, Ἕλληνες δὲ δρυοκολάπτην καλοῦσιν, ἐπὶ κίονος ξυλίνου φαινόμενος τὸ αὐτὸ ἔδρα. τέτταρα δὲ ἐπὶ τοῖς εἴκοσι σταδίοις ἀπέχουσα τῆς εἰρημένης πόλεως Λίστα, μητρόπολις Ἀβοριγίνων, ἣν παλαιότερον ἔτι Σαβῖνοι νύκτωρ ἐπιστρατεύσαντες ἐκ πόλεως Ἀμιτέρνης ἀφύλακτον αἱροῦσιν· οἱ δ' ἐκ τῆς ἁλώσεως περισωθέντες, ὑποδεξαμένων αὐτοὺς Ῥεατίνων, πολλὰ πειραθέντες, ὡς οὐχ οἷοί τε ἦσαν ἀπολαβεῖν, ἱερὰν ἀνῆκαν, ὡς σφετέραν ἔτι, τὴν αὐτῶν γῆν, ἐξαγίστους ποιήσαντες ἀραῖς τοὺς καρπωσομένους αὐτὴν ὕστερον. ἀπὸ δὲ σταδίων ἑβδομήκοντα Ῥεάτου, Κοτυλία πόλις ἐπιφανὴς, πρὸς ὄρει κειμένη· ἧς ἐστιν οὐ πρόσω λίμνη τεττάρων πλέθρων ἔχουσα τὴν διάστασιν, αὐθιγενοῦς πλήρης νάματος ἀπορρέοντος ἀεὶ, βάθος, ὡς λέγεται, ἄβυσσος. ταύτην ἔχουσάν τι θεοπρεπὲς, ἱερὰν τῆς Νίκης οἱ ἐπιχώριοι νομίζουσι, καὶ περιείρξαντες κύκλῳ στέμμασι, τοῦ μηδένα τῷ νάματι πελάζειν, ἄβατον φυλάσσουσιν, ὅτι μὴ καιροῖς τισι διετησίοις, ἐν οἷς ἱερὰ θύουσιν, ἃ νόμος, ἐπιβαίνοντες τῆς ἐν αὐτῇ νησῖδος, οἷς ὅσιον. ἡ δὲ νῆσός ἐστι μὲν ὡσπερεὶ πεντήκοντα ποδῶν τὴν διάμετρον· ὑπερανέστηκε δὲ τοῦ νάματος, οὐ πλέον ἢ ποδιαῖον ὕψος. ἀνίδρυτος δ' ἐστὶ, καὶ περινήχεται πολλα-

πολλαχῇ, δινοῦντος αὐτὴν ἄλλοτε κατ' ἄλλους τόπους τοῦ πνεύματος. χλόη δέ τις ἐν αὐτῇ φύεται βουτόμῳ προσεμφερὴς, καὶ θάμνοι τινὲς οὐ μεγάλοι, παράδειγμα κρεῖττον λόγου τοῖς ἀθεάτοις ὧν ἡ φύσις δρᾷ, καὶ θαυμάτων οὐδενὸς δεύτερον. Τὴν μὲν δὴ πρώτην οἴκησιν Ἀβοριγῖνες ἐν τούτοις λέγονται ποιήσασθαι τοῖς τόποις, ἐξελάσαντες ἐξ αὐτῶν Ὀμβρικούς. ἐνθένδε ὁρμώμενοι, τοῖς τε ἄλλοις βαρβάροις καὶ πάντων μάλιστα Σικελοῖς ὁμοτέρμοσιν οὖσιν, ὑπὲρ τῆς χώρας ἐπολέμουν. ὃ μὲν πρῶτον ἱερά τις ἐξῆλθουσα νεότης,
12 ἄνδρες ὀλίγοι, κατὰ βίου ζήτησιν ὑπὸ τῶν γειναμένων ἀποσταλέντες, ἔθος ἐκπληροῦντες ἀρχαῖον, ᾧ πολλοὺς βαρβάρων τε καὶ Ἑλλήνων ἐπίσταμαι χρησαμένους. ὁπότε γὰρ εἰς ὄχλου πλῆθος ἐπίδοσιν αἱ πόλεις τινὲς λάβοιεν, ὥστε μηκέτι τὰς οἰκείας τροφὰς ἅπασιν εἶναι διαρκεῖς, ἢ κακωθεῖσα ταῖς οὐρανίαις μεταβολαῖς ἡ γῆ σπανίους τοὺς εἰωθότας καρποὺς ἐξήνεγκεν, ἢ τοιόνδε τι πάθος ἄλλο τὰς πόλεις καταλαβὸν, εἴτε ἄμεινον εἴτε χεῖρον, ἀναγκαίαν ἐπιστήσειε μειώσεως τοῦ πλήθους, θεῶν ὅτῳ δὴ καθιερώσαντες ἀνθρώπων ἐτείους γονὰς ἐξέπεμπον ὅπλοις κοσμήσαντες ἐκ τῆς σφετέρας· εἰ μὲν ὑπὲρ ἀνδρίας ἢ νίκης ἐκ πολέμου χαριστήρια θεοῖς ἀποδιδοῖεν, προθύσαντες ἱερὰ τὰ νομιζόμενα, εὐφήμοις οἰωνοῖς τὰς ἀποικίας προπέμποντες· εἰ δ' ἐπὶ μηνίμασι δαιμονίοις ἀπαλλαγὰς αἰτούμενοι τῶν κατεχόντων σφᾶς κακῶν, τὸ παραπλήσιον δρῶντες, ἀχθόμενοί γε, καὶ συγγνώμονας ἀξιοῦντες γίνεσθαι τοὺς ἀπελαυνομένους. οἱ δὲ ἀπαναστάντες, ὡς οὐκέτι τῆς πατρῴας γῆς μεταληψόμενοι, εἰ μὴ κτήσαιντο ἑτέραν, τὴν ὑποδεξαμένην αὐτοὺς, εἴτε πρὸς φιλίαν, εἴτε ἐν πολέμῳ κρατηθεῖσαν, πατρίδα ἐποιοῦντο. ὅ τε θεὸς ᾧ καθωσιώθησαν ἀπελαυνόμενοι, συλλαμβάνειν αὐτοῖς ὡς τὰ πολλὰ ἐδόκει, καὶ παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν κατορθοῦν τὰς ἀποικίας. τούτῳ δὴ τῷ νόμῳ χρώμενοι καὶ τότε τῶν Ἀβοριγίνων τινὲς, ἀκμαζόντων ἀνδράσι τῶν χωρίων· κτείνειν γὰρ οὐδένα τῶν ἐκγόνων ἠξίουν, ἄγος οὐδενὸς ἔλαττον τοῦτο τιθέμενοι· θεῶν ὅτῳ δὴ καθιερώσαντες ἐπαυσίους γονὰς, ἀνδρωθέντας ἀποικίζουσι τοὺς παῖδας ἐκ τῆς σφετέρας· οἳ τοὺς Σικελοὺς ἄγοντές τε καὶ φέροντες διετέλουν, ἐπειδὴ τὴν ἑαυτῶν ἐξέλιπον. ὡς δ' ἅπαξ οὗτοι χωρίων τινῶν τῆς πολεμίας ἐκράτησαν, ἐκ τοῦ ἀσφαλεστέρου ἤδη καὶ οἱ λοιποὶ Ἀβοριγῖνες, οἱ δεόμενοι γῆς, τῆς κατὰ σφᾶς ἕκαστοι ἐπεχείρουν τοῖς ὁμόροις, καὶ πόλεις ἔκτισαν ἄλλας τέ τινας, καὶ τὰς μέχρι τοῦδε οἰκουμένας, Ἀντέμνας τε καὶ Τελλήνας, καὶ Φικελνέους τοὺς πρὸς τοῖς καλουμένοις Κορνίκλοις ὄρεσι, καὶ Τιβουρίνους, παρ' οἷς ἔτι καὶ εἰς τόδε χρό-

fluitans, alias alio ventis eam impellentibus. in ea gramē quoddā prouenit butomo *seu carici* simile, & dumi quidam nō magni: res supra captum eorum qui naturæ cōtemplationum imperiti sunt, & nullo miraculo inferior. Has primas sedes, pulsis inde Vmbris, habuisse dicuntur Aborigines. Inde excurrēdo tū alios barbaros, tū præcipue confines Siculos infestabant, bellū cum eis gerētes de agrorū possessionibus. Primū finibus egressa est sacra quędā iuuētus exigua numero, ad quærendū victum a suis emissa parentibus, more antiquo, quē receptum scimus a multis tā Gręcis quam barbaris. quoties enim vulgi multitudo in aliqua ciuitate nimiū excresceret, nec alimēta domi omnib. sufficerent, aut aëris intēperie læsa terra fruges proferret pauciores solito, aut alia talis ciuitatē occuparet calamitas, siue bonū siue malum cogeret minui multitudinē, deo cuipiā sacrātes quātum hominū annus pareret, emittebāt armis instructos e suis finibus: si ꝑ iuuētutis felici prouentu aut victoria e bello reportata gratias diis agerent, peractis ante solennib. sacris, fausta ominatione prosequētes abituros in coloniā: sin irata numina placarēt, finēq; præsentiū malorū poscerent, eodem modo sacris operati, mæsti veniāq; petētes a suis, quos ablegare necessitas cogeret. Illi vero, vt posthac cärituri patria, nisi aliā pararēt quæ se reciperet, quicquid terrarū armis acquisissent aut gratia, habebāt vice patrię: creditūq; est eis adesse deū cui dicabātur, & supra humanā spē, ꝓsperare huiusmodi colonias. Ex eo more tū quoq; Aboriginū quidā, regione sua viris florente, (natorū enim quenquā necare nolebāt, rati facinus id cū primis execrabile) numini cuipiā sacratis vnius anni partubus, hos cū primū virilem ætatē attigissent, colonos miserūt alio; qui Siculorum res agere ac ferre nō destiterunt, ex quo patriam reliquere. Vt vero hi semel partem aliquā agrorū ex hostico adepti sunt, tutius iā & reliqui Aborigines agrorum inopes, aggrediebātur suos quique cōterminos: & præter alias ciuitates cōdiderunt has quæ nūc quoq; inhabitātur, Antemnates, Tellenenses, Ficulēses prope mōtes Corniculos; ac Tiburtinos, apud quos hodie-

que Siculio pars vrbis dicitur: nec vllam aliã finitimam gentẽ magis infestabant quã Siculos. His cõtrouersiis tandẽ gẽtes integræ ad arma sunt excitæ; bellumq; ortũ quale ad eã diem aliud nullũ in terra Italia, longo tẽpore trahebatur. Interim Pelasgorũ quidam Thessaliã patriã linquere coacti, recepti sunt ab Aboriginibus, cõmunibusq; opib. bellũ gerebant cõtra Siculos. hãc manũ Aborigines in sediũ suarum partẽ admiserũt, spe fortassis auxilii; ego tamen id propter cognationẽ potius factũ crediderim: quãdo & Pelasgorũ natio Græca fuit, oriunda ex Peloponneso, agitata variis casibus, sed erroribus maxime, nusquã valẽs certũ domicilium figere. Nam primũ habitarũt apud Argos (vt nũc vocant) Achaicũ, eius loci iuxta multorum opinionẽ indigenæ, a rege Pelasgo sortiti antiquitus hoc vocabulum. hunc ferunt Iouis e Niobe Phoroneo nata fuisse filium: quã primam mortalium fœminarum complexus est Iupiter, vt habetur in fabulis. Sexta post ætate relinquentes Peloponnesum, migrauerunt in Hęmoniam, nũc mutato nomine dictam Thessaliam. duces autem eius coloniæ fuerunt, Achæus, Phthius, & Pelasgus, Larissæ & Neptuni filii. Vt vero in Hæmoniam ventum est, pulsis inde cultoribus barbaris, regionem in tres partes diuidunt, appellatas ex suis ducibus, Phthiotidem, Achaiam, Pelasgiotidem. Ibi ætates quinque cum exegissent, fortunis amplissimis aucti, fruentesque vbertimis Thessaliæ campis: circiter sextam ætatem eos inde Curetes & Leleges expulerunt, (qui nunc Ætoli & Locri vocantur) cumque his alii multi Parnassi accolæ, ductu Deucalionis prognati e Prometheo & Clymene Oceani filia. At profugorum alii Cretam petierunt, alii Cycladum insularum occuparunt aliquot: pars Olympo atque Ossæ contiguam regionem nomine Hestiotidem fecerũt sibi domicilium: pars in Bœotiam migrauit, & Phocidẽ atque Eubœam: alii traiicientes in Asiam, multa circa Hellespontum occuparunt loca maritima, vicinasque insulas cum alias nonnullas, tum eam quæ nunc Lesbos vocatur, mixti Græcis qui ductu Macaris Criasii filii primã eò coloniam

Pelasgos admittunt Aborigines.

τι, μέρος τι τῆς πόλεως ὀνομάζεται Σικελιών. καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων μάλιστα τῶν προσοικούντων λυπηροὶ τοῖς Σικελοῖς. ἀρξάμεναι δ' ἐκ τούτων τῶν διαφορῶν τοῖς ἔθνεσιν ὅλοις πόλεμος, ὅσος οὐδεὶς τῶν πρότερον γενομένων ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ προῆλθεν ἄχρι πόρρω, χρόνῳ μηκυνόμενος. ἔπειτα Πελασγῶν τινες τῶν οἰκούντων ἐν τῇ καλουμένῃ Θετταλίᾳ, τὴν ἑαυτῶν ἀναγκασθέντες ἐκλιπεῖν, σύνοικοι γίνονται τοῖς Ἀβοριγῖσι, καὶ κοινῇ μετ' ἐκείνων ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Σικελούς. ἐδέξαντο δὲ αὐτοὺς οἱ Ἀβοριγῖνες, ἴσως μὲν καὶ κατὰ τὴν τῆς ὠφελείας ἐλπίδα, ὡς δ' ἐγὼ πείθομαι, καὶ κατὰ τὸ συγγενὲς μάλιστα. ἦν γὰρ δὴ καὶ τὸ τῶν Πελασγῶν γένος Ἑλληνικὸν, ἐκ Πελοποννήσου τὸ ἀρχαῖον. ἐχρήσατο δὲ τύχαις δυσπότμοις, εἰς πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δ' εἰς τὴν πολύπλανόν τε καὶ οὐδενὸς τόπου βέβαιον οἴκησιν. πρῶτον μὲν γὰρ περὶ τὸ καλούμενον νῦν Ἀχαϊκὸν Ἄργος ᾤκησαν αὐτόχθονες ὄντες, ὡς οἱ πολλοὶ περὶ αὐτῶν λέγουσι. τὴν δὲ ἐπωνυμίαν ἔλαβον ἐξ ἀρχῆς ταύτην, ἀπὸ τοῦ Πελασγοῦ βασιλέως. ἦν δὲ ὁ Πελασγὸς ἐκ Διὸς, ὡς λέγεται, καὶ τῆς Νιόβης τῆς Φορωνέως, ᾗ πρώτῃ γυναικὶ θνητῇ μίσγεται ὁ Ζεὺς, ὡς ὁ μῦθος ἔχει. ἕκτῃ δὲ ὕστερον γενεᾷ Πελοπόννησον ἐκλιπόντες, εἰς τὴν τότε μὲν Αἱμονίαν, νῦν δὲ Θετταλίαν ὀνομαζομένην μετανίστανται. ἡγοῦντο δὲ τῆς ἀποικίας Ἀχαιὸς, καὶ Φθίος, καὶ Πελασγὸς, οἱ Λαρίσης καὶ Ποσειδῶνος υἱοί. ἀφικόμενοι δ' εἰς τὴν Αἱμονίαν, τούς τε κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ βαρβάρους ἐξελαύνουσι, καὶ νέμονται τὴν χώραν τριχῇ, τοῖς ἡγεμόσι ποιήσαντες ὁμωνύμους τὰς χώρας, Φθιῶτιν, καὶ Ἀχαΐαν, καὶ Πελασγιῶτιν. πέν- 13
τε δὲ μείναντες αὐτόθι γενεὰς, ἐν αἷς ἐπὶ μήκιστον εὐτυχίας ἦλθον, τὰ κράτιστα τῶν ἐν Θετταλίᾳ πεδίων καρπούμενοι, περὶ τὴν ἕκτην γενεὰν, ἐξελαύνονται Θετταλίας ὑπό τε Κουρήτων καὶ Λελέγων, οἳ νῦν Αἰτωλοὶ καὶ Λοκροὶ καλοῦνται, καὶ συχνῶν ἄλλων τῶν περὶ τὸν Παρνασσὸν οἰκούντων, ἡγουμένου τῶν πολεμίων Δευκαλίωνος τοῦ Προμηθέως, μητρὸς δὲ Κλυμένης τῆς Ὠκεανοῦ. σκεδασθέντες δὲ κατὰ τὴν φυγὴν, οἱ μὲν εἰς Κρήτην ἀπῆλθον, οἱ δὲ τῶν Κυκλάδων νήσων τινὰς κατέσχον, οἱ δὲ περὶ τὸν Ὄλυμπόν τε καὶ τὴν Ὄσσαν, τὴν καλουμένην Ἑστιῶτιν ᾤκησαν, ἄλλοι δὲ εἴς τε Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ Εὔβοιαν διεκομίσθησαν. οἱ δ' εἰς τὴν Ἀσίαν περαιωθέντες, τῶν περὶ τὸν Ἑλλήσποντον παραλίων πολλὰ χωρία κατέσχον, καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ νήσων ἄλλας τε συχνὰς, καὶ τὴν νῦν καλουμένην Λέσβον, ἀναμιχθέντες τοῖς ἐκ τῆς Ἑλλάδος στέλλουσι τὴν πρώτην ἀποικίαν εἰς αὐτὴν

τὴν, ἄγοντος Μάκαρος τοῦ Κριάσου. τὸ δὲ πλεῖον αὐτοῖς μέρος διὰ τῆς μεσογείου τραπόμενοι πρὸς τοὺς ἐν Δωδώνῃ κατοικοῦντας σφῶν συγγενεῖς, οἷς οὐδεὶς ἠξίου ἐπιφέρειν πόλεμον ὡς ἱεροῖς, χρόνον μέν τινα σύμμετρον αὐτόθι διέτρεψαν· ἐπεὶ δὲ λυπηροὶ ὄντες αὐτοῖς ᾐσθάνοντο, οὐχ ἱκανῆς οὔσης ἅπαντας τρέφειν τῆς γῆς, ἐκλείπουσι τὴν χώραν, χρησμῷ πειθόμενοι κελεύοντι πλεῖν εἰς Ἰταλίαν, ἣ τότε Σατορνία ἐλέγετο. κατασκευασάμενοι δὲ ναῦς πολλὰς, περαιοῦνται τὸν Ἰόνιον, σπουδὴν μὲν ποιούμενοι τῶν ἔγγιστα τῆς Ἰταλίας ἅψασθαι χωρίων· ὑπὸ δὲ νότου πνεύματος καὶ ἀγνοίας τῶν τόπων μετέωροι ἐνεχθέντες, καὶ πρὸς ἑνὶ τῶν τοῦ Πάδου στομάτων ὁρμισάμενοι Σπινῆτι καλουμένῳ, ναῦς μὲν αὐτοῦ ταύτῃ καταλείπουσι, καὶ τὸν ἥκιστα δυνάμενον ταλαιπωρεῖν ὄχλον, φυλακὴν ἐπ' αὐταῖς καταστήσαντες, ὡς ἔχοιεν, εἰ μὴ προχωροίη σφίσι τὰ πράγματα, καταφυγήν. καὶ οἱ μὲν ὑπομείναντες ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ, τεῖχος τῷ στρατοπέδῳ περιβαλόμενοι, καὶ τὰ ναυσὶν εἰσκομίσαντες τὰς εἰς τὸν βίον εὐπορίας, ἐπειδὴ κατὰ γνώμην ἐδόκει αὐτοῖς χωρεῖν τὰ πράγματα, πόλιν ἔκτισαν ὁμώνυμον τῷ στόματι τοῦ ποταμοῦ. εὐτύχησάν τε μάλιστα τῶν περὶ τὸν Ἰόνιον οἰκούντων, θαλασσοκρατοῦντες ἄχρι πολλοῦ, καὶ δεκάτας εἰς Δελφοὺς ἀνῆγον τῷ θεῷ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς θαλάσσης ὠφελειῶν, εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλοι, λαμπροτάτας. ὕστερον μέντοι μεγάλῃ χειρὶ τῶν προσοικούντων βαρβάρων ἐπιστρατευσάντων αὐτοῖς, ἐξέλιπον τὴν πόλιν· οἱ δὲ βάρβαροι μετὰ χρόνον ἀνέστησαν ὑπὸ Ῥωμαίων. καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ Σπινῆτι καταλειφθὲν γένος τῶν Πελασγῶν οὕτως ἐφθάρη. οἱ δὲ διὰ τῆς μεσογείου τραπόμενοι, τὴν ὀρεινὴν τῆς Ἰταλίας ὑπερβαλόντες, εἰς τὴν Ὀμβρικῶν ἀφικνοῦνται χώραν, τῶν ὁμορούντων Ἀβοριγῖσι. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τῆς Ἰταλίας χωρία ᾤκουν οἱ Ὀμβρικοὶ, καὶ ἦν τοῦτο τὸ ἔθνος ἐν τοῖς πάνυ μέγα τε καὶ ἀρχαῖον. τὸ μὲν οὖν κατ' ἀρχὰς ἐκράτουν οἱ Πελασγοὶ τῶν χωρίων, ἔνθα τὸ πρῶτον ἱδρύσαντο, καὶ πολισμάτια τῶν Ὀμβρικῶν κατελάβοντό τινα. συναχθέντος δὲ ἐπ' αὐτοὺς μεγάλου στρατοῦ, δείσαντες τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος, εἰς τὴν Ἀβοριγίνων ἀπιόντες τρέπον)· καὶ οἱ μὲν Ἀβοριγῖνες ἅτε πολεμίοις ἐδικαίουν αὐτοῖς προσφέρεσθαι, καὶ συνῆλθον ἐκ τῶν ἔγγιστα χωρίων διὰ τάχους, ὡς ἐξαναστήσοντες αὐτούς· οἱ δὲ Πελασγοί· τυγχάνουσι γὰρ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ κατὰ δαίμονα περὶ Κοτύλην πόλιν Ἀβοριγίνων αὐλισάμενοι, πλησίον τῆς ἱερᾶς λίμνης· ὡς τήν τε νῆσον τὴν ἐν αὐτῇ περιδινουμένην κατέμαθον, καὶ παρὰ τῶν αἰ-
14 χμαλώτων, οὓς ἐκ τῶν ἀγρῶν ἔλαβον, ἤκουσαν τὸ τῶν ἐπιχωρίων ὄνομα, τέλος ἔχειν σφίσι τὸ θεοπρόπιον ὑπε-

deducebant. sed maxima eorum pars per loca mediterranea se contulit ad cognatos suos Dodonæos, quos vt sacros nemo fas putabat bello aggredi: ibique manserunt sat longo tempore. deinde postquam senserunt a se grauari ceteros, quod terra omnibus alendis non sufficeret, reliquerunt eam regionem, oraculo moniti nauigare in Italiam, quæ tunc dicebatur Saturnia. tum parata classe mare Ionium traiiciunt, cupientes oram Italiæ sibi proximã contingere: sed flante austro, & locorum ignari, prouecti longius, applicuerunt ad vnum e Padi ostiis nomine Spineticum, ibique naues reliquerunt & turbam laboribus ferendis imparem, non sine præsidio, vt refugium haberent si res non succederẽt ex sententia. hi eo loco manentes, castra cinxerũt mœnibus, nauib. importantes necessaria victui: & cum eis ex voto cederent omnia, cõdiderunt vrbem cognominem ostio fluminis: prosperaq; præ cunctis eum sinum accolẽtibus vsi fortuna, & diu potiti maris imperio, Delphos deo decimas ex maritimis prouentibus, siqua alia ciuitas, magnificas miserũt. postea tamen magnis copiis vicinorum barbarorum aduentantibus, deseruerunt vrbem; barbari vero tandem a Romanis deleti sunt. atque ita Spinæ relictorum Pelasgorum genus interiit. At illi qui mediterranea petierunt, superatis Italiæ montib. peruenerunt in Vmbriam Aboriginibus finitimam. habitabant tunc Vmbri & alios multos Italiæ agros, eratque ea gens cum primis antiqua & ampla. Igitur initio Pelasgi occuparunt agros in quibus primum consederãt, potiti quibusdam Vmbrorum oppidulis: sed cum aduersus eos conuenisset ingẽs exercitus, territi hostium multitudine, contulerunt se in regionem Aboriginum. illi decreuerunt eos vt hostes bello persequi, ac mox e proximis locis confluxerunt celeriter delendi eos animo. Pelasgi vero, qui tum forte fortuna circa Cutiliam Aboriginum vrbem prope sacrum lacum statiua habebant, postquam cõtemplati sunt fluitantem in eo insulam, & ex captiuis quos in agris interceperant, audiuerunt appellationem eius regionis hominũ, crediderũt finem iam habere suum ora-

culum. nam apud Dodonam redditum eis responsum, quod L. Mamius vir non obscurus ait se vidisse in templo Iouis antiquis literis insculptum cuidam sacrato tripodi, sic habebat: Pergite quærentes Siculûm Saturnia rura, Atque Aboriginidem Cotylen, vbi se insula vectat. Quîs misti decimas Clario transmittite Phœbo; Atque Ioui capita, & trāsmittite lumina patri. Aduentātibus autem cum magno exercitu Aboriginibus occurrūt Pelasgi cum oleæ ramis inermes ac supplices: expositisque suis casibus, orant vt recipiantur in amicitiam & partem sedium, nequaquam graues ipsis futuri: & interpretati oraculum, aiunt se ad ea loca sola deorum monitu delatos. His auditis assenserūt Aborigines, quod fessis bello Siculo placeret Græca societas contra infensos sibi barbaros. itaque cum Pelasgis fœdus feriunt, & partem agrorum suorum eis assignāt circa sacrum lacum; quorum pleraque erant palustria, dicta nunc prisco linguæ more Velia. solebant enim prisci Græci nominibus a vocali incipientibus præponere syllabam ου scriptam vno charactere. is erat similis Γ *duplici*, ad rectam lineam duabus obliquis additis, vt Fελένη, Fάναξ, Fοῖκος, Fανήρ, & multa similia. Horum deinde bona pars, cum *accepti* agri omnibus non sufficerent, Aboriginibus in expeditionem adscitis, bello Vmbros aggreditur, & vrbem eorum florentem ac magnam Crotonem repentino incursu capiunt: qua mox pro arce belli contra hostem vsi sunt, quod & satis munita esset, & agrū circumquaque haberet aptum pascuis. alia quoque loca multa in potestatem suam redegerunt, & Aboriginibus contra Siculos promptam *ac fidelem* præstiterunt operam, donec eos eiecerunt suis sedibus. in his multa oppida partim ante ab hostibus habitata, partim *recens* a se condita, tenuerunt indiuisa gentes sociæ Pelasgi & Aborigines: ex quibus sunt Cære dictum Agylla eo seculo, Pisa, Saturnia, Alsium, & quædā alia, quæ post a Tyrrhenis occupata sunt. Falerium vero & Fascenium etiam meo tempore a Romanis habitata, paruas quasdam scintillas seruant Pelasgici generis, cum ipsa quoq; olim Siculorum fue-

λαβόν. ὁ γὰρ ἐν Δωδώνῃ γενόμενος αὐτοῖς χρησμός, ὅν φησι Λεύκιος Μάμιος ἀνὴρ οὐκ ἄσημος αὐτὸς ἰδεῖν ἐπί τινος τῶν ἐν τῷ τεμένει τοῦ Διὸς κειμένων τριπόδων, γράμμασιν ἀρχαίοις ἐγκεχαραγμένον, ὧδ᾽ εἶχε·

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατορνίαν αἶαν, "
Ἠδ᾽ Ἀβοριγινέων Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται· "
Οἷς ἀναμιχθέντες, δεκάτην ἐκπέμψατε Φοίβῳ, "
Καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα. "

ἐλθοῦσι δὲ τοῖς Ἀβοριγῖσι σὺν πολλῇ στρατιᾷ, ἱκετηρίας οἱ Πελασγοὶ προτείνοντες, ὁμόσε χωροῦσιν ἄνοπλοι, φράζοντές τε τὰς ἑαυτῶν τύχας, καὶ δεόμενοι πρὸς φιλίαν δέξασθαι σφᾶς συνοίκους, οὐ λυπηροὺς ἐσομένους· ἐπεὶ καὶ τὸ δαιμόνιον αὐτοὺς εἰς τήνδε μόνην ἄγει τὴν χώραν· ἐξηγούμενοι τὸ λόγιον. τοῖς δὲ Ἀβοριγῖσι ταῦτα πυθομένοις ἐδόκει πείθεσθαι τῷ θεοπροπίῳ, καὶ λαβεῖν συμμαχίαν Ἑλληνικὴν κατὰ τῶν διαφόρων σφίσι βαρβάρων, πονουμένοις τῷ πρὸς τοὺς Σικελοὺς πολέμῳ. σπένδονταί γε δὴ πρὸς τοὺς Πελασγούς, καὶ διδόασιν αὐτοῖς χωρία, τῆς ἑαυτῶν ἀποδασάμενοι, τὰ περὶ τὴν ἱερὰν λίμνην, ἐν οἷς ἦν τὰ πολλὰ ἑλώδη, ἃ νῦν κατὰ τὸν ἀρχαῖον τῆς διαλέκτου τρόπον, Οὐέλια ὀνομάζεται. σύνηθες γὰρ ἦν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ὡς τὰ πολλά, προτιθέναι τῶν ὀνομάτων, ὁπόσων αἱ ἀρχαὶ ἀπὸ φωνηέντων ἐγίνοντο, τὴν ου συλλαβὴν ἑνὶ στοιχείῳ γραφομένην. τοῦτο δ᾽ ἦν ὥσπερ γάμμα διτταῖς ἐπὶ μίαν ὀρθὴν ἐπιζευγνύμενον ταῖς πλαγίαις, ὡς Fελένη, καὶ Fάναξ, καὶ Fοῖκος, καὶ Fανήρ, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. ἔπειτα μοῖρά τις αὐτῶν οὐκ ἐλαχίστη, ὡς ἡ γῆ πᾶσιν οὐκ ἀπέχρη, πείσαντες τοὺς Ἀβοριγῖνας συνάρασθαι σφίσι τῆς ἐξόδου, στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Ὀμβρικούς, καὶ πόλιν αὐτῶν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην ἄφνω προσπεσόντες αἱροῦσι Κρότωνα· ταύτῃ φρουρίῳ καὶ ἐπιτειχίσματι κατὰ τῶν Ὀμβρικῶν χρώμενοι, κατεσκευασμένῃ τε ὡς ἔρυμα εἶναι πολέμου ἀποχρώντως, καὶ χώραν ἐχούσῃ τὴν πέριξ εὔβοτον. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ἐκράτησαν χωρίων τοῖς τε Ἀβοριγῖσι τὸν πρὸς τοὺς Σικελοὺς πόλεμον ἔτι συνεστῶτα πολλῇ προθυμίᾳ συνδιέφερον, ἕως ἐξήλασαν αὐτοὺς ἐκ τῆς σφετέρας. καὶ πόλεις πολλάς, τὰς μὲν οἰκουμένας καὶ πρότερον ὑπὸ τῶν Σικελῶν, τὰς δὲ αὐτοὶ κατασκευάσαντες, ᾤκουν οἱ Πελασγοὶ κοινῇ μετὰ τῶν Ἀβοριγίνων, ὧν ἐστιν ἥ τε Καιρητανῶν πόλις, Ἄγυλλα δὲ τότε καλουμένη, καὶ Πίσα, καὶ Σατορνία, καὶ Ἄλσιον, καὶ ἄλλαι τινές, ἃς ἀνὰ χρόνον ὑπὸ Τυρρηνῶν ἀφῃρέθησαν. Φαλέριον δὲ καὶ Φασκένιον, ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἦσαν οἰκούμεναι ὑπὸ Ῥωμαίων, μικρὰ ἄττα διασώζουσαι ζώπυρα τοῦ Πελασγικοῦ γένους, Σικελῶν ὑπάρχουσαι πρότερον. ἐν

ρων. ἐν ταύταις διέμεινε πολλὰ τῶν ἀρχαίων διαιτημάτων, οἷς τὸ Ἑλληνικόν ποτ᾽ ἐχρήσατο, ἐπὶ μήκιστον χρόνον, οἷον ὅ τε τῶν ὅπλων τῶν πολεμιστηρίων κόσμος, ἀσπίδες Ἀργολικαὶ καὶ δόρατα. καὶ ὁπότε πολέμου ἄρχοντες, ἢ τοὺς ἐπιόντας ἀμυνόμενοι, στρατὸν ὑπὲρ τῶν ὅρων ἀποστέλλοιεν, ἱεροί τινες ἄνδρες ἄνοπλοι πρὸ τῶν ἄλλων ἰόντες σπονδοφόροι· τῶν τε ἱερῶν αἱ κατασκευαὶ καὶ τὰ ἕδη τῶν θεῶν, ἁγιασμοί τε καὶ θυσίαι, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἕτερα. πάντων δὲ περιφανέστατον μνημεῖον τῆς ἐν Ἄργει ποτὲ οἰκήσεως τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἳ τοὺς Σικελοὺς ἐξήλασαν, ὁ τῆς Ἥρας νεὼς ἐν Φαλερίῳ κατεσκευασμένος ὡς ἐν Ἄργει· ἔνθα καὶ τῶν θυηπολιῶν ὁ τρόπος ὅμοιος ἦν, καὶ γυναῖκες ἱεραὶ θεραπεύουσαι τὸ τέμενος, ἥ τε λεγομένη κανηφόρος, ἄγαμος παῖς, καταρχομένη τῶν θυμάτων, χοροί τε παρθένων ὑμνουσῶν τὴν θεὸν ᾠδαῖς πατρίοις. κατέσχον δέ τινα καὶ οὗτοι τῶν καλουμένων Καμπανῶν, βοτῶν πάνυ καὶ τὴν ὄψιν ἡδίστων πεδίων, οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν, ἔθνος τι βαρβαρικὸν Αὔρωγκας ἐκ μέρους ἀναστήσαντες αὐτῶν· καὶ πόλεις αὐτόθι κατεσκεύασαν ἄλλας τε καὶ Λάρισαν, ἀπὸ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ σφῶν μητροπόλεως ὄνομα θέμενοι αὐτῇ. τῶν μὲν οὖν ἄλλων πολισμάτων ἔστιν ἃ καὶ μέχρεις ἐμοῦ ὀρθὰ ἦν, διαμείψαντα πολλάκις τοὺς οἰκήτορας· ἡ δὲ Λάρισα ἐκ πολλῶν πάνυ χρόνων ἐρημωθεῖσα, οὐδ᾽ εἴ πώποτε ᾠκίσθη, γνώρισμα φανερὸν οὐδὲν ἔχει τοῖς νῦν, ὅτι μὴ τοὔνομα, καὶ οὐδὲ τοῦτο πολλοὶ ἴσασιν. ἦν δὲ ἀγορᾶς Ποπιλίας καλουμένης οὐ πρόσω. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τά τε παραθαλάττια, καὶ ἐν τῇ μεσογείῳ χωρία κατέσχον, ἀφελόμενοι τοὺς Σικελούς. οἱ δὲ Σικελοὶ οὐ γὰρ ἔτι ἀντέχειν οἷοί τε ἦσαν, ὑπό τε Πελασγῶν καὶ Ἀβοριγίνων πολεμούμενοι· τέκνα καὶ γυναῖκας, καὶ χρημάτων ὅσα χρυσὸς ἢ ἄργυρος ἦν, ἀνασκευασάμενοι, μεθίενται αὖθις ἁπάσης τῆς γῆς· τραπόμενοι δὲ διὰ τῆς ὀρεινῆς ἐπὶ τὰ νότια, καὶ διεξελθόντες ἅπασαν Ἰταλίαν τὴν κάτω, ἐπειδὴ πανταχόθεν ἀπηλαύνοντο, σὺν χρόνῳ κατασκευασάμενοι σχεδίας ἐπὶ τῷ πορθμῷ, καὶ φυλάξαντες κατιόντα τὸν ῥοῦν, ἀπὸ τῆς Ἰταλίας διέβησαν ἐπὶ τὴν ἔγγιστα νῆσον. κατεῖχον δ᾽ αὐτὴν Σικανοί, γένος Ἰβηρικόν, οὐ πολλῷ πρότερον συνοικισάμενοι Λίγυας φεύγοντες· καὶ παρεσκεύασαν ἀφ᾽ ἑαυτῶν Σικανίαν κληθῆναι τὴν νῆσον, Τρινακρίαν πρότερον ὀνομαζομένην, ἀπὸ τοῦ τριγώνου σχήματος. ἦσαν δ᾽ οὐ πολλοὶ ἐν μεγάλῃ αὐτῇ οἰκήτορες, ἀλλ᾽ ἡ πλείων τῆς χώρας ἔτι ἦν ἔρημος. καταχθέντες οὖν εἰς αὐτὴν Σικελοί, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσιν ᾤκησαν, ἔπειτα καὶ ἄλλῃ πολλαχῇ, καὶ τοὔνομα

rint. in his multa antiqui moris Græcanici longissimo tempore perdurarunt, vt armorum ornatus, Argolici clypei & hastæ: & quoties illaturi bellũ, aut excepturi, vltra fines exercitum emitterent, sacri viri absque armis cum libaminibus & fœderũ oblatione præeũtes ceteris: templorum quoque structuræ, delubra deorum, expiationes & sacrificia, & multa alia similia. sed omnium clarissimũ monumentũ, hos qui Siculos eiecerunt, apud Argos olim habitasse, templum est Faliscum Iunonis Argiuo illi simile: vbi & sacrorum ritus erant iidem, & curatrices tẽpli sacrificulæ, & puella innupta quam vocãt canephoron, sacrificium auspicari solita; ad hæc chori virginũ patrios hymnos in laudem deæ canentium. Tenuerunt hi & Campanorum quos vocant camporum partem quandam non exiguam, aspectu amœnissimorum & aptissimorum pascuis, pulsis inde Auruncis gente barbara: vbi inter ceteras vrbes condidere Larissam Peloponnesiacæ illius cognominem, quæ quondam metropolis ipsorũ fuerat. e ceteris oppidis quædam steterunt vsque ad nostra tempora, mutatis sæpe habitatoribus: Larissa vero iam pridem deserta est, nullo nunc manente pristinæ habitationis perspicuo vestigio: ac ne nomen quidem eius multis est cognitum. aberat autem non longe a foro Popilio. Alia quoq; multa loca tum maritima tum mediterranea tenuerunt capta de Siculis. At Siculi Pelasgis simul & Aboriginibus bello impares, liberis ac coniugibus cum auro & argento sublatis, totã regionem suam eis cesserũt: versiq; per montana ad meridiem, & peragrata tota inferiore Italia, cum vndecunq; pellerentur, tãdem paratis ad fretum ratibus, & obseruato secundo æstu, ex Italia traiecerũt in insulam proximã. Sicani tum eam tenebant, genus Hispanicum; quod fugatũ a Liguribus, paulo ante ibi habitare cœperat: Sicaniamq; de suo nomine vocauerant, quæ prius Trinacria dicebatur a forma triangula. horum numerus non magnus erat pro insulæ amplitudine, plerisque agris incultis iacentibus. Huc igitur deuecti Siculi, primum partes ad occidentem versas coluere, deinde & plerasque alias: mutatoq;

nomine, insula vocari cœpit Sicilia. atq; ita Siculum genus reliquit Italiā, vt Hellanicus Lesbius auctor est, ante bellum Troianum ætate tertia, Alcyones apud Argos sacerdotii anno sexto & vigesimo. tradit enim duas migrationes in Siciliā ex Italia: priorem Elymorum, quos ait sedibus suis eiectos ab OEnotris: alteram vero anno post quinto, Ausonum Iapygas fugientium. horum regem dicit Siculum, a quo nomen sit inditum tam genti quam insulæ. Philistus autem Syracusanus scribit traiecisse illos anno octuagesimo ante bellum Troianum; gentem vero transuectam ex Italia nec Siculos, nec Ausones fuisse, nec Elymos; verum Ligures, duce Siculo: hunc Itali filium, imposuisse nomen suum subditis. Ligures autem e suis agris pulsos esse Pelasgorum & Vmbrorum iniuriis. Antiochus Syracusanus quando migratum sit nō indicat; tantum dicit Siculos optasse sibi principem deducendæ coloniæ, vi exactos ab OEnotrorum & Opicorum copiis. Thucydides eos qui migrarunt, vocat Siculos: eos qui expulerunt, Opicos: sed multis annis post res Iliacas. Hæc sunt quæ præcipui scriptores de Siculorum ex Italia in Siciliam migratione tradunt. At Pelasgi multos bonosque agros *bello* sibi parauerunt: vrbibus quoque potiti, alias insuper ipsi ædificauerunt; & intra paucos annos opibus, viribus, fortunis aucti sunt egregie; quæ tamen felicitas eis diuturna non fuit; sed cum maxime rebus omnibus florere viderentur, offenso numine, diris alii calamitatibus, alii barbarorum vicinorum armis deleti sunt. maxima tamen eorum pars per Græcorum ac barbarorum terras denuo dispersi sunt; de quibus longum esset accuratius scribere. pauci in Italia manse-
a runt Aboriginum beneficio. Horum malorum prima vrbes inuasit sterilitas, quando fructus arborum decidebant priusquam maturescerent, nec statis temporum vicibus ad frugem peruenirent segetes, nec pecoribus prouenirct satis pabuli: fontes quoq; aut contrahebant vitium, aut maligne aquam per æstatem præbebant, aut deficiebant penitus. nec feliciores erant fœturæ mulierum ac pecorum. nam aut abortiui fœtus eii-

ἡ νῆσος ἐπὶ τούτων ἤρξατο Σικελία καλεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν Σικελικὸν γένος οὕτως ἐξέλιπεν Ἰταλίαν· ὡς μὲν Ἑλλάνικος ὁ Λέσβιός φησι, τρίτῃ γενεᾷ πρότερον τῶν Τρωϊκῶν, Ἀλκυόνης ἱερωμένης ἐν Ἄργει κατὰ τὸ ἕκτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος. δύο γὰρ ποιεῖ στόλους Ἰταλικοὺς διαβάντας εἰς Σικελίαν· τὸν μὲν πρότερον, Ἐλύμων, οὕς φησιν ὑπὸ Οἰνώτρων ἐξαναστῆναι· τὸν δὲ μετὰ τοῦτον ἔτει πέμπτῳ γενόμενον, Αὐσόνων Ἰάπυγας φυγόντων· βασιλέα δὲ τούτων ἀποφαίνει Σικελόν, ἀφ' οὗ τοὔνομα τοῖς τε ἀνθρώποις καὶ τῇ νήσῳ τεθῆναι. ὡς δὲ Φίλιστος ὁ Συρακούσιος ἔγραψε, χρόνος μὲν τῆς διαβάσεως ἦν ἔτος ὀγδοηκοστὸν πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου· ἔθνος δὲ τὸ διακομισθὲν ἐξ Ἰταλίας, οὔτε Σικελῶν, οὔτε Αὐσόνων, οὔτ' Ἐλύμων, ἀλλὰ Λιγύων, ἄγοντος αὐτοὺς Σικελοῦ. τοῦτον δ' εἶναί φησιν υἱὸν Ἰταλοῦ, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τούτου δυναστεύοντος, ὀνομασθῆναι Σικελούς. ἐξαναστῆναι δὲ ἐκ τῆς ἑαυτῶν τοὺς Λίγυας ὑπό τε Ὀμβρικῶν καὶ Πελασγῶν. Ἀντίοχος δὲ ὁ Συρακούσιος χρόνον μὲν οὐ δηλοῖ τῆς διαβάσεως, Σικελοὺς δὲ τοὺς μεταναστάντας ἀποφαίνει, βιασθέντας ὑπό τε Οἰνώτρων καὶ Ὀπικῶν στρατῶν, ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας ποιησαμένους. Θουκυδίδης δὲ Σικελοὺς μὲν γράφει τοὺς ἀπαναστάντας· Ὀπικοὺς δὲ τοὺς ἐκβαλόντας· τὸν δὲ χρόνον, πολλοῖς ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον. τὰ μὲν δὴ περὶ Σικελῶν λεγόμενα, τῶν ἐξ Ἰταλίας μετενεγκαμένων τὴν οἴκησιν εἰς Σικελίαν, ὑπὸ τῶν λόγου ἀξίων, τοιάδε ἐστίν. οἱ δὲ Πελασγοὶ πολλῆς καὶ ἀγαθῆς χώρας κρατήσαντες, πόλεις τε προσέλαβον, καὶ ἄλλας αὐτοὶ κατασκευάσαντες, μεγάλην καὶ ταχεῖαν ἐπίδοσιν ἔλαβον εἰς ἀνδρείαν καὶ πλοῦτον, καὶ τὴν ἄλλην εὐτυχίαν, ἧς οὐ πολὺν ὤναντο χρόνον· ἀλλ' ἡνίκα μάλλον τοῖς σύμπασιν ἀνθεῖν ἐδόκουν, δαιμονίοις τισὶ χόλοις ἐλαστρηθέντες, οἱ μὲν ὑπὸ τῶν θείων συμφορῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τῶν προσοικούντων βαρβάρων διεφθάρησαν. τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν μέ- 16
ρος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον αὖθις ἐσκεδάσθη· περὶ ὧν πολὺς ἂν εἴη λόγος, εἰ βουλοίμην τὴν ἀκρίβειαν γράφειν. ὀλίγον δὲ κατέμεινεν ἐν Ἰταλίᾳ, τῇ Ἀβοριγίνων προνοίᾳ. πρῶτον μὲν οὖν τῆς οἰκοφθορίας ταῖς πόλεσιν ἐδόκει αὐχμῷ ἡ γῆ κακωθεῖσα ἄρξαι, ἡνίκα οὔτ' ἐπὶ τοῖς δένδρεσι καρπὸς οὐδεὶς ὡραῖος [γενέσθαι] διέμεινεν, ἀλλ' ὠμοὶ κατέρρεον· οὔθ' ὁπόσα σπερμάτων ἀνέντα βλαστοὺς ἀνθήσειεν, ἕως στάχυος ἀκμῆς τοὺς κατὰ νόμον ἐπλήρου χρόνους· οὔτε πόα κτήνεσιν ἐφύετο διαρκής· τῶν τε ναμάτων τὰ μὲν οὐκέτι πίνεσθαι σπουδαῖα ἦν, τὰ δ' ὑπελίμπανε θέρους, τὰ δ' εἰς τέλος ἀπεσβέννυτο. ἀδελφὰ δὲ τούτοις ἐγίνετο περί τε προβάτων καὶ γυναικῶν γονάς. ἢ γὰρ ἐξημβλοῦτο τὰ ἐμ-

τὰ ἔμβρυα, ἢ κατὰ τοὺς τόκους διεφθείρετο, ἔστιν ἃ καὶ τὰς φερούσας συνδιαλυμαινόμενα. εἰ δέ τι διαφύγοι τὸν ἐκ τῶν ὠδίνων κίνδυνον, ἔμπηρον ἢ ἀτελὲς, ἢ δι᾽ ἄλλην τινὰ τύχην βλαφθὲν, τρέφεσθαι χρηστὸν οὐκ ἦν. ἔπειτα καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος τὸ ἐν ἀκμῇ μάλιστα, ἐκακοῦτο νόσοις καὶ θανάτοις παρὰ τὰ εἰκότα συχνοῖς. μαντευομένοις δ᾽ αὐτοῖς, τίνα θεῶν ἢ δαιμόνων παραβαίνοντες τάδε πάσχουσι, καὶ τί ποιήσασιν αὐτοῖς λωφῆσαι τὰ δεινὰ ἐλπὶς, ὁ θεὸς ἀνεῖλεν, ὅτι τυχόντες ὧν ἐβούλοντο, οὐκ ἀποδόντες ἃ εὔξαντο, ἀλλὰ προσοφείλουσι τὰ πλείστου ἄξια. οἱ γὰρ Πελασγοὶ, ἀφορίας αὐτοῖς γενομένης ἐν τῇ γῇ πάντων χρημάτων, εὔξαντο τῷ Διὶ καὶ τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τοῖς Καβείροις καταθύσειν δεκάτας τῶν προσγενησομένων ἁπάντων· τελεσθείσης δὲ τῆς εὐχῆς, ἐξελόμενοι καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων ἁπάντων τὸ λάχος, ἐπέθυσαν τοῖς θεοῖς, ὡς δὴ κατὰ τούτων μόνων εὐξάμενοι. ταῦτα δὲ Μυρσίλος ὁ Λέσβιος ἱστόρηκεν, ὀλίγου δεῖν τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι γράφων, οἷς ἐγὼ νῦν, πλὴν ὅσον οὐ Πελασγοὺς καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ Τυρρηνούς· τὴν δ᾽ αἰτίαν ὀλίγον ὕστερον ἐρῶ. ὡς δὲ ἀπενεχθέντα τὸν χρησμὸν ἔμαθον, οὐκ εἶχον τὰ λεγόμενα συμβαλεῖν. ἀμηχανοῦσι δὲ αὐτοῖς τῶν γεραιτέρων τις λέγει συμβαλὼν τὸ λόγιον, ὅτι τοῦ παντὸς ἡμαρτήκασιν, εἰ οἴονται τοὺς θεοὺς ἀδίκως αὐτοῖς ἐγκαλεῖν. χρημάτων μὲν γὰρ ἀποδεδόσθαι τὰς ἀπαρχὰς αὐτοῖς ἁπάσας ὀρθῶς τε καὶ σὺν δίκῃ· ἀνθρώπων δὲ γονῆς τὸ λάχος, χρῆμα παντὸς μάλιστα θεοῖς τιμιώτατον, ὀφείλεσθαι. εἰ δὲ δὴ καὶ τούτων λάβοιεν τὴν δικαίαν μοῖραν, τέλος ἕξειν σφίσι τὸ λόγιον. τοῖς μὲν δὴ ὀρθῶς ἐδόκει λέγεσθαι ταῦτα· τοῖς δὲ, ἐξ ἐπιβουλῆς συγκεῖσθαι ὁ λόγος. εἰσηγησαμένου δέ τινος τὴν γνώμην τὸν θεὸν ἐπέρεσθαι, εἰ αὐτῷ φίλον ἀνθρώπων δεκάτας ἀπολαμβάνειν, πέμπουσι τὸ δεύτερον θεοπρόπους, καὶ ὁ θεὸς ἀνεῖλεν οὕτω ποιεῖν. ἐκ δὲ τούτου, στάσις αὐτοὺς καταλαμβάνει περὶ τοῦ τρόπου τῆς δεκατεύσεως. καὶ ἐν ἀλλήλοις οἱ προεστηκότες τῶν πόλεων τότε, ἔπειτα καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος δι᾽ ὑποψίας τοὺς ἐν τέλει ἐλάμβανεν. ἐγίνοντό τε οὐδενὶ κόσμῳ αἱ ἐπαναστάσεις, ἀλλὰ, ὥσπερ εἰκὸς, οἴστρῳ καὶ θεοβλαβείᾳ ἀπελαυνόμεναι· καὶ πολλὰ ἐφέστια ὅλα ἐξηλείφθη, μέρους αὐτῶν μεθισταμένου. οὐ γὰρ ἐδικαίουν οἱ προσήκοντες τοῖς ἐξιοῦσιν ἀπολείπεσθαί τε τῶν φιλτάτων, καὶ ἐν τοῖς ἐχθίστοις ὑπομένειν. πρῶτοι μὲν δὴ οὗτοι μεταναστάντες ἐξ Ἰταλίας, εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς βαρβάρου πολλὴν ἐπλανήθησαν. μετὰ δὲ τοὺς πρώτους ἕτεροι τὸ αὐτὸ ἔπαθον· καὶ τοῦτο διετέλει γινόμενον ὅσα ἔτη. οὐ γὰρ ἀνίεσαν οἱ δυναστεύοντες

ciebantur, aut in partu interibāt, nonnunquam cum fœtarum & puerperarum pernicie: aut si euadebant difficultatem partus, vitiosi & imperfecti nascebantur, aut alioquin inutiles. Deinde matura quoq; ætas laborauit morbis ac mortis generib. præter solitum crebris. Consulentibus autem oraculum quo deo quoue dæmone læso paterentur talia, & quodnam his malis remedium inueniri posset, respondit deus, eos voti compotes, non reddidisse quæ vouerāt; sed quæ maximi essent pretii, adhuc debere. Laborantes enim sterilitate Pelasgi omnium rerum, Ioui, Apollini & Cabiris decimas omnium prouentuum vouerant; potitique voto, frugum omnium & pecorum portionem sortiti obtulerāt diis; quasi vouissent hæc sola. Hæc Myrsilus Lesbius pene totidem verbis tradit quibus ego nunc, nisi quod nō Pelasgos vocat qui hoc fecerunt, sed Tyrrhenos, ob caussam quæ dicetur postea. Post relatum domum oraculum, non poterant quid sibi vellet coniicere. quibus hæsitātibus senior quidam id interpretatus est, toto cælo errare eos qui putent deos immerito de ipsis cōqueri. rerum enim ceterarum primitias rite redditas: humanæ vero prolis sortem, rem diis longe carissimam, etiamnum deberi: qua iuste persoluta, oraculo satisfactum iri. Placebat quibusdam consilium; aliis tamen dolus aliquis subesse videbatur. tandem censente quodam oportere scitari an deus cuperet reddi sibi hominum decimas, mittunt ad eum denuo consultores: ille iussit hoc facere. inde nata est seditio, quum non conueniret inter eos quomodo reddendæ essent decimæ. ac primum magistratus vrbium turbauit ea res; deinde reliqua etiam plebs optimates suspectos habuit. itaque sine omni ordine tumultuabantur, velut œstro ac furiis perciti: multique lares omnino deserti sunt, cum pars aliqua discederet; quod cognati eorum iniquum putarent distrahi a carissimis, & manere inter inimicissimos. atque hi primi relicta Italia Græciæ barbararumq; regionum magnam partem peruagati sunt. Hos mox secuti sunt alii; idq; quotannis perseuerauerūt facere. non enim desistebant ciuitatum

principes ex adulta iuuentute primitias deligere, tũ vt diis quod iure debebatur redderẽt, tũ quod vererẽtur ne qui ex eo numero clam remanẽtes nouas seditiones cierent. multi etiam per simultates sub specioso prætextu pellebantur ab aduersæ factionis hominibus. itaq; multę migrationes fiebant, & late ꝑ terras dispersum est genus Pelasgicũ. erãt autẽ ob transactã in assiduis laboribus ac periculis inter bellicosas gẽtes vitã, in re militari excellentissimi; nauticarũ quoq; rerum periti, ꝓpter Tyrrhenorum commerciũ: id quod victũ quærere necessitate cõpulsos satis acuebat ad fortitudinẽ, docens eos pericula contemnere. quamobrẽ quocũq; delati, facile potiebãtur victoria. Hos ceteri homines de nomine regionis a qua olim emigrarunt, & in memoriã antiqui generis, eosdẽ Tyrrhenos vocabant & Pelasgos. quod eo dixi, ne quis audiens a poetis ac historicis Pelasgos etiã Tyrrhenos nominari, miretur quomodo iidẽ homines vtrunq; nomen habuerint. nã & Thucydides horũ meminit recensens vrbes in ora Thraciæ habitatas a bilinguibus; in quarũ mẽtione de Pelasgico genere sic loquitur: Sũt ibi & Chalcidici generis homines nõ ita multi; sed maxima Pelasgicæ gentis pars est, ex illis Tyrrhenis qui olim & Lemnũ & Athenas habitauerunt. Sophocles autẽ in Inacho dat choro anapæsticũ carmẽ tale: Inache pater, fili fontium patris Oceani; qui maximos honores habes in Argiuis aruis, Iunonisq; collibus, & Tyrrhenis Pelasgis. Erat Tyrrhenię nomẽ illo tempore *celebre* per Græciã; & tota Italia, qua occidentẽ spectat, nullo gẽtium discrimine appellationẽ illã habebat: quod ipsum in Græcię cum aliis locis permultis, tũ in ea quæ nũc Peloponnesus dicitur, accidit. ab vna enim inhabitantiũ gentium Achaica, tota ea peninsula, in qua sunt Arcades, Iones, cũ aliquot gentib. aliis, nominatur Achaia. Tẽpus aũt quo res Pelasgorũ cœperunt deficere, incidit in alteram fere ante bellũ Troicum ætatẽ. durauerũt tamẽ pene vltra eius belli tẽpora, donec cõtractæ sunt in gentẽ minimã. nã præter Crotonẽ Vmbriæ ciuitatem memorabilem, & si quod aliud tenuerũt Aborigines domiciliũ, perierunt reliqua Pelasgorum oppida. Croton vero cum diu retinuisset

Tyrrhenoi.

ἐν ταῖς πόλεσι, τῆς ἀνδρουμένης ἀεὶ νεότητος ἐξαιρούμενοι τὰς ἀπαρχάς, τοῖς τε θεοῖς τὰ δίκαια ὑπουργεῖν ἀξιοῦντες, καὶ στασιασμοὺς ἐκ τῶν διαλαθόντων δεδιότες. ἦν δὲ πολὺ καὶ τὸ πρὸς ἔχθρας συνιστάμενον 17 προφάσει εὐπρεπεῖ ἀπελαυνόμενον ὑπὸ τῶν διαφόρων. ὥστε πολλαὶ αἱ ἐπαναστάσεις ἐγένοντο, καὶ ἐπὶ πλεῖστον γῆς τὸ Πελασγικὸν γένος διεφορήθη. ἦσαν δὲ τὰ πολέμια, ἐκ τῶν μετὰ κινδύνων ποιεῖσθαι τὰς μελέτας ἐν ἔθνεσι φιλοπολέμοις ζῶντες, πολλῶν ἀμείνους, καὶ τῆς κατὰ τὰ ναυτικὰ ἐπιστήμης διὰ τὴν μετὰ Τυρρηνῶν οἴκησιν, ἐπὶ πλεῖστον ἀπολελαυκότες. ἥ τε ἀνάγκη ἱκανὴ οὖσα τοῖς ἀπορουμένοις βίου τόλμαν παραγεῖν, ἡγεμὼν καὶ διδάσκαλος τοῦ παντὸς κινδυνεύματος αὐτοῖς ἐγένετο· ὥστε οὐ χαλεπῶς ὅποι ἐπέλθοιεν ἐπεκράτουν. ἐκαλοῦντο δὲ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῆς τε χώρας ἐπικλήσει ἀφ᾽ ἧς ἐξανέστησαν, καὶ τοῦ παλαιοῦ γένους μνήμῃ, οἱ αὐτοὶ Τυρρηνοὶ καὶ Πελασγοί. ὧν ἐγὼ λόγον ἐποιησάμην, τοῦ μὴ ἵνα θαῦμα ποιεῖσθαι, ἐπειδὰν ποιητῶν ἢ συγγραφέων ἀκούῃ τοὺς Πελασγοὺς καὶ Τυρρηνοὺς ὀνομαζόντων, πῶς ἀμφοτέρας ἔχον τὰς ἐπωνυμίας οἱ αὐτοί. ἔχει γὰρ καὶ περὶ αὐτῶν Θουκυδίδης ἐν ἀκτῇ τῆς Θρᾴκης μνήμην, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κειμένων πόλεων, ἃς οἰκοῦσιν ἄνθρωποι δίγλωττοι. περὶ δὲ τοῦ Πελασγικοῦ γένους ὧδε ὁ λόγος· "Ἔνι δέ τι καὶ Χαλκιδικόν, τὸ δὲ πλεῖστον Πελασγικόν, τῶν καὶ Λῆμνόν ποτε καὶ Ἀθήνας οἰκησάντων Τυρρηνῶν." Σοφοκλῆς δ᾽ ἐν Ἰνάχῳ δράματι ἀνάπαιστον ὑπὸ τοῦ χοροῦ λεγόμενον πεποίηται ὧδε· "Ἴναχε γεννᾶτορ, παῖ κρηνῶν πατρὸς Ὠκεανοῦ, μέγα πρεσβεύων Ἄργους τε γύαις Ἥρας τε πάγοις, καὶ Τυρρηνοῖσι Πελασγοῖς." Τυρρηνίας μὲν δὴ ὄνομα τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἦν, καὶ πᾶσα ἡ πρὸς ἑσπέριος Ἰταλία τὰς κατὰ τὸ ἔθνος ὀνομασίας ἀφαιρεθεῖσα, καὶ τὴν ἐπίκλησιν ἐκείνην ἐλάμβανεν, ὥσπερ τῆς Ἑλλάδος ἄλλῃ τε πολλαχῇ, καὶ περὶ τὴν καλουμένην νῦν Πελοπόννησον ἐγένετο. ἐπὶ γὰρ ἑνὸς τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῇ ἐθνῶν, τοῦ Ἀχαϊκοῦ, καὶ ἡ σύμπασα χερρόνησος, ἐν ᾗ καὶ τὸ Ἀρκαδικὸν καὶ τὸ Ἰωνικόν, καὶ ἄλλα συχνὰ ἔθνη ἔνεστιν, Ἀχαΐα ὠνομάσθη. ὁ δὲ χρόνος ἐν ᾧ τὸ Πελασγικὸν κακοῦσθαι ἤρξατο, δευτέρᾳ γενεᾷ σχεδὸν πρὸ τῶν Τρωικῶν ἐγένετο· διετέλεσε δὲ σχεδὸν καὶ μετὰ τὰ Τρωικά, ἕως εἰς ἐλάχιστον συνεστάλη τὸ ἔθνος. ἔξω γὰρ Κρότωνος τῆς ἐν Ὀμβρικοῖς πόλεως ἀξιολόγου, καὶ εἰ δή τι ἄλλο Ἀβοριγίνων οἰκισθὲν ἐτύγχανε, τὰ λοιπὰ τῶν Πελασγῶν διεφθάρη πολίσματα. ἡ δὲ Κρότων ἄχρι πολλοῦ διαφυλάξασα τὸ πα-

τὸ παλαιὸν σχῆμα, χρόνος οὐ πολὺς ἐξ οὗ τήν τε ὀνομασίαν καὶ τοὺς οἰκήτορας ἤλλαξε, καὶ νῦν ἐστὶ Ῥωμαίων ἀποικία, καλεῖται δὲ Κοθωρνία. οἱ δὲ τῶν ἐκλιπόντων τὴν χώραν Πελασγῶν κατασχόντες τὰς πόλεις, ἄλλοι τε πολλοὶ ἦσαν, ὡς ἕκαστοί πῃ ἔτυχον ὁμοτέρμονας τὰς οἰκήσεις ἔχοντες, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα πλείστας τε καὶ ἀρίστας Τυρρηνοί. τοὺς δὲ Τυρρηνοὺς οἱ μὲν αὐτόχθονας Ἰταλίας ἀποφαίνουσιν, οἱ δὲ ἐπήλυδας. καὶ τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῖς ταύτην οἱ μὲν αὐθιγενὲς τὸ ἔθνος ποιοῦντες, ἀπὸ τῶν ἐρυμάτων, ἃ πρῶτοι τῶν τῇδε οἰκούντων κατεσκευάσαντο, τεθῆναι λέγουσι. τύρσεις γὰρ καὶ παρὰ Τυρρηνοῖς αἱ ἐντείχιοι καὶ στεγναὶ οἰκήσεις ὀνομάζονται, ὥσπερ παρ' Ἕλλησιν. ἀπὸ δὲ τοῦ συμβεβηκότος ἀξιοῦσι τεθῆναι τοὔνομα, ὥσπερ καὶ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ Μοσσυνοίκοις. οἰκοῦσι μὲν γὰρ δὴ κἀκεῖνοι ἐπὶ ξυλίνοις, ὥσπερ ἐν πύργοις, ὑψηλοῖς σταυρώμασι, μόσυνας αὐτὰ καλοῦντες. οἱ δὲ μετανάστας μυθολογοῦντες αὐτοὺς εἶναι, Τυρρηνὸν ἀποφαίνουσιν ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας γενόμενον, ἀφ' ἑαυτοῦ θέσθαι τῷ ἔθνει τοὔνομα. τοῦτον δὲ Λυδὸν εἶναι τὸ γένος, ἐκ τῆς πρότερον Μῃονίας καλουμένης, παλαιὸν δή τινα μεταναστάντα. εἶναι δ' αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ Διός, λέγοντες

28 ἐκ Διὸς καὶ Γῆς, Μάνην γενέσθαι πρῶτον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ βασιλέα· τούτου δὲ καὶ Καλλιρρόης τῆς Ὠκεανοῦ θυγατρὸς γεννηθῆναι Κότυν· τῷ δὲ Κότυϊ γήμαντι θυγατέρα Τύλλου τοῦ γηγενοῦς, Ἁλίην, δύο γενέσθαι παῖδας, Ἀδύην, καὶ Ἄτυν. ἐκ δὲ Ἄτυος καὶ Καλλιθέας τοῦ Χωραίου, Λυδὸν φῦναι καὶ Τυρρηνόν· καὶ τὸν μὲν Λυδόν, αὐτοῦ καταμείναντα, τὴν πατρῴαν ἀρχὴν κατασχεῖν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ Λυδίαν τὴν γῆν ὀνομασθῆναι· Τυρρηνὸν δὲ τῆς ἀποικίας ἡγησάμενον, πολλὴν κτήσασθαι τῆς Ἰταλίας, καὶ τοῖς συναραμένοις τοῦ στόλου ταύτην θέσθαι τὴν ἐπωνυμίαν. Ἡροδότῳ δὲ εἴρηται, Ἄτυος τοῦ Μάνεω παῖδες οἱ περὶ Τυρρηνόν, καὶ ἡ μετανάστασις τῶν Μῃόνων εἰς Ἰταλίαν οὐχ ἑκούσιος. φησὶ γὰρ ἐπὶ τῆς Ἄτυος ἀρχῆς ἀφορίαν καρπῶν ἐν τῇ γῇ Μῃόνων γενέσθαι. τοὺς δὲ ἀνθρώπους τέως μὲν ὑπὸ τῆς φιλοχωρίας κατεχομένους, πολλὰ διαμηχανᾶσθαι πρὸς τὴν συμφορὰν ἀλεξητήρια, τῇ μὲν ἑτέρᾳ τῶν ἡμερῶν, μέτρια σιτία προσφερομένους, τῇ δ' ἑτέρᾳ διακαρτεροῦντας· χρονίζοντος δὲ τοῦ δεινοῦ, διανείμαντας ἅπαντα τὸν δῆμον δίχῃ, κλήρους ταῖς μοίραις ἐπιβαλεῖν· τοῦ μὲν, ἐπ' ἐξόδῳ τῆς χώρας· τοῦ δ', ἐπὶ μονῇ· καὶ τῶν Ἄτυος παίδων τὸν μὲν, προσνεῖμαι· τὸν δέ, μή. λαχούσης δὲ τῆς ἅμα Λυδῷ μοίρας, τὴν μὲν ἀμείνω τύχην ἐκχωρῆσαι· τὴν δὲ ἑτέραν ἀπολαχοῦσαν τῶν χρημάτων τὰ μέρη, ὁρμίσασθαι δὲ ἐπὶ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι τῆς Ἰταλίας, ἔνθα τὴν Ὀμβρικοῖς

veterem formam, nõ multo ante nostram ætatem & ciues mutauit & nomẽ, Cortona vocata, & facta Romanorum colonia. Derelictas autem a Pelasgis vrbes occupauerunt cum alii multi, vt quiq; erant finitimi; tum maxime Tyrrheni plurimas ac optimas. Tyrrheni. Hos quidam aiunt indigenas esse Italiæ, quidam aduenas. & qui negãt eos externi esse generis, nominatos dicunt a domiciliis munitis, quæ primi in his regionibus struxerunt. Turres enim & Tyrrheni, vt Græci tyrses, clausa muris & firma ædificia nominãt. Volunt igitur ex re nomen eos inuenisse, sicut Mosynœcos in Asia.[1] nam & illi habitant ligneas quasi turres compactas celsis trabibus: ipsi vocãt Mosynas. at qui aliunde immigrasse eos fabulantur, Tyrrhenum eis aiunt fuisse ducem coloniæ, ab eoque genti nomen impositum. Hunc Lydum genere, antiquis admodum temporibus migrasse e regione quæ prius dicta sit Mæonia, quintam Iouis progeniem. nam ex Ioue & Terra genitum Manem primum in illis locis regnasse. ex hoc & Calliroe Oceani filia prognatum Cotym. Cotyi nuptam filiam Tulli terrigenæ Halien, duos peperisse filios, Adiem & Atym: ex Aty & Callithea Choræi filia natos Lydum & Tyrrhenum. Lydum domi manentem, successisse in paternum imperium, ab eoque denominatam terram Lydiam: Tyrrhenum coloniæ deducendæ auctorem, occupasse bonam partem Italiæ, sociisque profectionis suum imposuisse vocabulum. Herodotus autẽ narrat[2] ab Aty Manæ filio Tyrrhenos oriundos, & Mæonas non sponte migrasse in Italiã. ait enim Aty regnante sterilitatẽ incubuisse terris Mæonũ: incolasq; aliquãdiu, quod tenerẽtur amore patriæ, multa excogitasse eius calamitatis remedia, alternis diebus ieiunantes, reliquis vtentes cibo modico. sed cum id malum mora nihilo remissius fieret, diuiso bifariam toto populo, sorti cõmisisse vtris abeundum aut manendum esset. sub quam sortem venisse Atyis etiam filios: & Lydo cum sua parte feliciorem sortem obuenisse; alteram vero cum facultatib. sorte attributis appulisse in regionem Italiæ quæ ad occidẽtem vergit, tunc Vmbrorũ cultam

populis: ibiq; mansisse & vrbes códidisse, quæ vsq; ad sua tempora fuerint inhabitatę. Eadē multos alios de Tyrrhenorū genere scio scribere; verū alii de auctore coloniæ, de tēpore alii variant. Quidā enim dixerūt Tyrrhenum Herculis filiū, natum ex Lyda Omphale: hunc delatū in Italiā expulisse Pelasgos e suis vrbibus, nō omnibus, sed transtiberinis ad septētriones spectātibus. alii Tyrrhenum Telephi malūt filiū, venisseq; post Troiam captā in Italiā. At Xanthus Lydius, antiquitatum peritus, si quis alius, patrię vero historiæ auctor nemine inferior habitus, neq; Tyrrhenū vsquā in suis scriptis Lydorum principē nominat, neq; vllā scit Męonū in Italiam deductam coloniam, aut Tyrrheniæ quasi Lydorū coloniæ meminit, cū tamen alia leuiora memoret: Atyos autē filios fuisse dicit Lydū & Torebū. hos post diuisum paternū imperium ambos mansisse in Asia: ab eisq; gentib. quibus præfuerunt, denominationes impositas indicat verbis his: A Lydo descendunt Lydi, a Torebo Torebi. horū lingua ab altera parū euariat; & hodieq; alteri alterorū vsurpant non pauca vocabula, quemadmodū Iones & Dorienses. Hellanicus Lesbius ait Tyrrhenos, Pelasgos primū vocatos, postquā Italiā habitare cœperūt, assumpsisse quā nunc habēt appellationē. eius verba in opere quod inscripsit Phoronida, sunt hæc: Pelasgi regis eorum, & Menippes filiæ Penei, Phrastor fuit filius: huius vero Amyntor; huius deinceps Teutamides; & huius Nanas. hoc regnāte Pelasgi ab Hellenibus (*seu Græcis*) sunt expulsi: relictisq; ad Spinetem fluuiū in Ionio sinu nauibus, Crotonē ceperunt vrbē mediterraneā: eaq; belli sede vsi, constituerunt quā nunc vocant Tyrrheniam. Myrsilus contra dissentiens ab Hellanico, Tyrrhenos ait post relictā patriā passim vagabūdos mutato nomine dictos Pelargos, quadam alitū pelargorum (*hoc est ciconiarum*) similitudine, quod agminatim oberrarent per Græcas regiones atque barbaras: & murum quo Atheniensiū arx cincta est, cognomine Pelasgicum, opus esse horū hominum. Mihi tamen videntur omnes errare, qui credūt vnā & eandem gētem esse Tyrrhenicam & Pelasgicam. nam hos pro illis in-

ἡ οἴκησις, αὐτοῦ καταμείναντας ἱδρύσασθαι πόλεις τὰς ἔτι καὶ κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον οὔσας. τούτῳ τῷ λόγῳ πολλοὺς καὶ ἄλλους ἐν γραφῇ περὶ τοῦ Τυρρηνῶν γένους χρησαμένους ἐπίσταμαι, τοὺς μὲν κατὰ ταὐτά, τοὺς δὲ μεταθέντας τὸν οἰκισμὸν καὶ τὸν χρόνον. ἔλεξαν γὰρ δή τινες Ἡρακλέους υἱὸν εἶναι τὸν Τυρρηνόν, ἐξ Ὀμφάλης τῆς Λυδῆς γενόμενον· τοῦτον δὲ ἀφικόμενον εἰς Ἰταλίαν, ἐκβαλεῖν τοὺς Πελασγοὺς ἐκ τῶν πόλεων οὐχ ἁπασῶν, ἀλλ' ὅσαι πέραν ἦσαν τοῦ Τιβέριος, ἐν τῷ βορείῳ μέρει. ἕτεροι δὲ Τηλέφου παῖδα τὸν Τυρρηνὸν ἀποφαίνουσιν· ἐλθεῖν δὲ μετὰ Τροίας ἅλωσιν εἰς Ἰταλίαν. Ξάνθος δὲ ὁ Λυδὸς, ἱστορίας παλαιᾶς, εἰ καί τις ἄλλος, ἔμπειρος ὢν, τῆς δὲ πατρίου καὶ βεβαιωτὴς ἂν οὐδενὸς ὑποδεέστερος νομισθεὶς, οὔτε Τυρρηνὸν ὠνόμακεν οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς, δυνάστην Λυδῶν, οὔτε ἀποικίαν Μηιόνων εἰς Ἰταλίαν κατασχοῦσαν ἐπίσταται, Τυρρηνίας τε μνήμην ὡς Λυδῶν ἀποικήσεως, ταπεινοτέρων ἄλλων μεμνημένος, οὐδεμίαν πεποίηται. Ἄτυος δὲ παῖδας γενέσθαι λέγει Λυδὸν καὶ Τόρυβον. τούτους δὲ μερισαμένους τὴν πατρῴαν ἀρχὴν, ἐν Ἀσίᾳ καταμεῖναι ἀμφοτέρους, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὧν ἦρξαν, ἐπ' ἐκείνων φησὶ τεθῆναι τὰς ὀνομασίας, λέγων ὧδε· ἀπὸ Λυδοῦ μὲν γίνονται Λυδοὶ, ἀπὸ δὲ Τορύβου Τόρυβοι. τούτων ἡ γλῶσσα ὀλίγον παραφέρει, καὶ νῦν ἔτι συλῶσιν ἀλλήλους ῥήματα οὐκ ὀλίγα, ὥσπερ Ἴωνες καὶ Δωριεῖς. Ἑλλάνικος δὲ ὁ Λέσβιος τοὺς Τυρρηνοὺς φησι, Πελασγοὺς πρότερον καλουμένους, ἐπειδὴ κατῴκησαν ἐν Ἰταλίᾳ, παραλαβεῖν ἣν ἔχουσι προσηγορίαν. ἔχει δὲ αὐτῷ ἐν Φορωνίδι ὁ λόγος ὧδε· τοῦ Πελασγοῦ τοῦ βασιλέως αὐτῶν, καὶ Μενίππης τῆς Πηνειοῦ, ἐγένετο Φράστωρ· τοῦ δὲ, Ἀμύντωρ· τοῦ δὲ, Τευταμίδης· τοῦ δὲ, Νάνας. ἐπὶ τούτου βασιλεύοντος, οἱ Πελασγοὶ ὑφ' Ἑλλήνων ἀνέστησαν, καὶ ἐπὶ Σπινῆτι ποταμῷ ἐν τῷ Ἰονίῳ κόλπῳ τὰς νῆας καταλιπόντες, Κρότωνα πόλιν ἐν μεσογείῳ εἷλον· καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι τὴν νῦν καλουμένην Τυρρηνίαν ἔκτισαν. Μυρσίλος τὰ ἔμπαλιν ἀποφαινόμενος Ἑλλανίκῳ, τοὺς Τυρρηνούς φησιν, ἐπειδὴ τὴν ἑαυτῶν ἐξέλιπον, ἐν τῇ πλάνῃ μετονομασθῆναι Πελαργοὺς, τῶν ὀρνέων τοῖς καλουμένοις πελαργοῖς εἰκασθέντας, ὡς κατ' ἀγέλας ἐφοίτων, εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον· καὶ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ τεῖχος τὸ περὶ τὴν ἀκρόπολιν, τὸ Πελασγικὸν καλούμενον, 19
τούτους περιβαλεῖν. ἐμοὶ μέντοι δοκοῦσιν ἅπαντες ἁμαρτάνειν οἱ πειθέντες ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος εἶναι τὸ Τυρρηνικὸν καὶ τὸ Πελασγικόν. τὰς μὲν γὰρ ὀνομασίας ἀπολαῦσαι

πολλαχοῦ ποτε αὐτοὺς τῆς ἀλλήλων, οὐδὲν θαυμαστὸν ἦν· ἐπεὶ καὶ ἄλλα δή τινα ἔθνη, τὰ μὲν Ἑλλήνων, τὰ δὲ βαρβάρων, ταὐτὸ ἔπαθεν, ὥσπερ τὸ Τρωικὸν καὶ τὸ Φρυγικὸν, ἀγχοῦ οἰκοῦντα ἀλλήλων. πολλοῖς γέ τοι γένος ἓν ἄμφω ταῦτ' ἐνομίσθη, κλήσει διαλλάττον, οὐ φύσει. καὶ οὐχ ἥκιστα τῶν ἀλλοθί που συνωνυμίαις ἐπιταραχθέντων, καὶ τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἔθνη τὸ αὐτὸ ἔπαθεν. ἦν γὰρ δὴ χρόνος ὅτε καὶ Λατῖνοι καὶ Ὀμβρικοὶ, καὶ Αὔσονες, καὶ συχνοὶ ἄλλοι, Τυρρηνοὶ ὑφ' Ἑλλήνων ἐλέγοντο, τῆς διὰ μακροῦ τῶν ἐθνῶν οἰκήσεως ἀσαφῆ ποιούσης τοῖς πόρρω τὴν ἀκρίβειαν. τήν τε Ῥώμην αὐτὴν πολλοὶ τῶν συγγραφέων, Τυρρηνίδα πόλιν εἶναι ὑπέλαβον. ὀνομάτων μὲν οὖν τὴν ἐναλλαγὴν, ἐπεὶ καὶ βίων, πείθομαι τοῖς ἔθνεσι γενέσθαι· κοινοῦ δὲ ἄμφω μετειληφέναι γένους οὐ πείθομαι, πολλοῖς τε ἄλλοις, καὶ μάλιστα ταῖς φωναῖς αὐτῶν διηλλαγμέναις, καὶ οὐδεμίαν ὁμοιότητα σωζούσαις τεκμαιρόμενος. « οὔτε γὰρ δὴ Κροτωνιᾶται, ὥς φησιν Ἡρόδοτος, οὐδαμοῖσι τῶν νῦν σφέας περιοικεόντων εἰσὶν ὁμόγλωσσοι, οὔτε Πλακιηνοὶ, σφίσι δὲ ὁμόγλωσσοι. δηλοῦσι δὲ ὅτι τὸν ἠνείκαντο γλώσσης χαρακτῆρα, μεταβαίνοντες ἐς ταῦτα τὰ χωρία, τοῦτον ἔχουσιν ἐν φυλακῇ. » καίτοι θαυμάσειεν ἄν τις εἰ Πλακιανοῖς μὲν τοῖς περὶ τὸν Ἑλλήσποντον οἰκοῦσιν ὁμοίαν διάλεκτον εἶχον οἱ Κροτωνιᾶται, ἐπειδὴ Πελασγοὶ ἦσαν ἀμφότεροι ἀρχῆθεν· Τυρρηνοῖς δὲ τοῖς ἔγγιστα οἰκοῦσι μηδὲν ὁμοίαν. εἰ γὰρ τὸ συγγενὲς τῆς ὁμοφωνίας αἴτιον ὑποληπτέον, θάτερον δή που τῆς διαφωνίας. οὐ γὰρ δὴ κατά γε τὸ αὐτὸ ἐξ ἴσου νομίζειν ἀμφότερα. καὶ γὰρ δὴ τὸ μὲν ἕτερον καὶ λόγον τινὰ εἶχε γινόμενον, τὸ δὴ τοὺς πρόσω τὰς οἰκήσεις ἀπ' ἀλλήλων ποιησαμένους ὁμοεθνεῖς, μηκέτι διασώζειν τὸν αὐτὸν τῆς διαλέκτου χαρακτῆρα, διὰ τὰς πρὸς τοὺς πέλας ὁμιλίας· τὸ δὲ ἐν τοῖς αὐτοῖς οἰκοῦντας χωρίοις μηδ' ὁπωσοῦν κατὰ τὴν φωνὴν ὁμολογεῖν ἀλλήλοις, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φύντας γένους, οὐδένα λόγον ἔχει. τούτῳ μὲν δὴ τῷ τεκμηρίῳ χρώμενος, ἑτέρους εἶναι πείθομαι τῶν Τυρρηνῶν τοὺς Πελασγούς. οὐ μὲν δὴ οὐδὲ Λυδῶν τοὺς Τυρρηνοὺς ἀποίκους οἴομαι γενέσθαι. οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις ὁμόγλωσσοί εἰσιν, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν ὡς φωνῇ μὲν οὐκέτι χρῶνται παραπλησίως, ἄλλα δέ τινα διασώζουσι τῆς μητροπόλεως γῆς μηνύματα. οὔτε γὰρ θεοὺς Λυδοῖς τοὺς αὐτοὺς νομίζουσιν, οὔτε νόμοις οὔτ' ἐπιτηδεύμασι κέχρηνται παραπλησίοις, ἀλλὰ κατά γε ταῦτα πλέον Λυδῶν ἢ Πελασγῶν διαφέρουσι. κινδυνεύουσι γὰρ τοῖς ἀληθέσι μᾶλλον ἐοικότα λέ-

uicem nominatos fuisse, mirum non est; quandoquidē & aliis gentib. tam Græcis quā barbaris idem accidit, vt Troianis & Phrygibus ꝓpinquis inuicē: quanquam multi vnum genus vtrisq; autumant, & non in re, sed in nomine hāc esse differentiam: [1] quæ quidē nominum confusio nō minus quā alibi in Italicis fuit gentibus. fuit enim tēpus quo Latini, Vmbri, Ausones, & alii nōnulli, Tyrrheni a Græcis dicebantur; quod propter longinquas earū gentiū sedes, difficile esset hęc exacte discernere: adeo vt Romā ipsam Tyrrhenicā vrbē multi scriptores opinati sint.[2] nominū tamē mutationem, sicut & vitæ, credo factam in his gētibus: sed cōmune ambarū fuisse genus non credo, cū aliis multis argumētis inductus, tū linguarū diuersitate, & quod nulla similitudinis apud eas supersunt vestigia. Etenim neq; Crotoniatę (vt inqt Herodotus) cū vllis hoc tēpore circumuicinis cōmunem linguā habēt, neq; Placiani; sed ipsis *inter se* linguę est conuenientia. satisq; apparet q̧ quā secum in ea loca intulerūt linguæ speciē, eam retinēt. Atqui miretur aliquis, Placianis quidē, qui circa Hellespontū habitāt, sermonē Crotoniatas habuisse similem, quandoquidē vtriq; a Pelasgis oriundi sunt; Tyrrhenis autē tam vicinis habuisse prorsus dissimilē. si enim commune genus & cognatio credēda est caussa huius in lingua similitudinis, contrariū erit caussa dissimilitudinis. neq; enim vtriusq; eandē caussam putare possumus. nā alterū quidem rationē quādam habet, eiusdem gentis homines, qui longe a seinuicem habitent, non amplius retinere eandem sermonis formā, propter finitimorū cōmercia: sed absurdissimū est, eorundem locorum incolas nihil prorsus cōuenire lingua, si sint eiusdē generis. Et Tyrrhenos quidem diuersos esse a Pelasgis hoc argumentū est: nec tamen Lydorum eos colonos arbitror. nec enim cōmunis illis lingua est: nec possumus dicere, quod licet non amplius eodem vtantur sermone, alia tamen veteris patriæ seruent indicia. nec enim eadē quæ Lydi colunt numina: nec similib. vtūtur legibus aut studiis: verum hac parte a Lydis plus quā a Pelasgis differunt. quare vereor ne verisimilior sit eorū ora-

tio, qui non aduenā esse hāc gentem sed indigenā asseuerant: quandoquidem & peruetusta est, nec cum vlla alia moribus aut lingua eam cōuenire compertum est. Hoc autem nomine a Græcis appellatos esse nihil vetat, [1] vel propter domicilia turrita, vel ab aliquo præpotente principe. Romani certe aliis eos vocant nominibus. etenim ab Etruria, quam aliquādo habitarunt, ipsos Etruscos appellitant: & ob excellentem sacrorum ac diuini cultus peritiam, nunc quidem obscurius *Tuscos*, olim vero exactiori voce quemadmodū Græci θυοσκόους vocabāt. Ipsi vero se a duce quodam Rasena, eodem quo ille modo nominant. Vrbes autem a Tyrrhenis habitatas, & modum administrandæ reipublicæ, vniuersamq; eius gentis potentiam, & res gestas cognitu digniores, ad hæc fortunæ varias vices, dicemus aliás. Ergo Pelasgica natio, quantum eius cladibus superfuit, nec in colonias distractū est, (id quod ex magno ad modicum redactū est numerum) inter Aborigines degens, in his resedit locis, vbi postea Romā illorum posteri cū aliis condidere. atq; hæc sunt quæ de Pelasgis produnt fabulæ. Non multo post, alia classis Græcorum in eam Italiæ partē appulit, LX ferme annis ante bellum Troianum, vt ipsi Romani auctores sunt; profecta a Palantio vrbe Arcadica. eā coloniam deduxit Euander Mercurii filius & nymphæ cuiusdam Arcadicæ, quam Græci Themin fuisse dicunt, & diuino afflatu instinctā: Romanarum antiquitatum scriptores Carmentam patria lingua nomināt: Græce θεσπιῳδὸς (*id est fatidica*) vocari queat: ᾠδὰς enim Romani appellant carmina. hanc mulierem affirmant dæmonis spiritu correptam, futura carmine multitudini prædicere solitam. Ea classis non consensu ciuitatis emissa est: sed orta in populo seditione, inferior factio sua sponte secessit. Forte tum apud Aborigines regnum a maiorib. acceptum tenebat Faunus, a Marte vt ferūt oriūdus, vir gnauus ac prudens, a Romanis post, tanquam vnus indigetum, sacris honoratus & carminibus. Is paucos illos Arcadas comiter exceptos donauit agrorum quanta ipsi vellent portione. elegerūt autē, sicut eos Themis

Etrusci & Tusci.

Euander & Arcades.

γὴν, μηδαμόθεν ἀφιγμένον, ἀλλ' ἐπιχώριον τὸ ἔθνος ἀποφαίνοντες· ἐπεὶ ἀρχαῖόν τε πάνυ, καὶ οὐδενὶ ἄλλῳ γένει οὔτε ὁμόγλωσσον, οὔτε ὁμοδίαιτον εὑρίσκεται. ὠνομάσθαι δὴ ὑφ' Ἑλλήνων αὐτὸ τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ οὐδὲν κωλύει, καὶ διὰ τὰς ἐν τύρσεσιν οἰκήσεις, καὶ ἀπ' ἀνδρὸς δυνάστου. Ῥωμαῖοι μέντοι ἄλλαις αὐτὸ προσαγορεύουσιν ὀνομασίαις· καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς χώρας ἐν ᾗ ποτε ᾤκησεν, Ἐτρουρίας προσαγορευομένης, Ἐτρούσκους καλοῦσι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας τῶν περὶ τὰ θεῖα σεβάσματα λειτουργιῶν, διαφέροντας εἰς αὐτὴν ἑτέρων, νῦν μέν τοι ἀσαφέστερον, πρότερον δὲ ἀκριβοῦντες τοὔνομα ὥσπερ Ἕλληνες, Θυοσκόους ἐκάλουν. αὐτοὶ μέντοι σφᾶς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων τινὸς Ῥασένα, τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ τρόπον ὀνομάζουσι. πόλεις δ' ἅστινας ᾤκησαν οἱ Τυρρηνοὶ, καὶ πολιτευμάτων οὕστινας κατεστήσαντο κόσμους, δύναμίν τε ὁπόσην οἱ σύμπαντες, καὶ ἔργα εἴ τινα μνήμης ἄξια διεδέξαντο, τύχαις τε ὁπόσαις ἐχρήσαντο, ἐν ἑτέρῳ δηλωθήσεται λόγῳ. Τὸ δὴ οὖν Πελασγικὸν φῦλον, ὅσον μὴ διεφθάρη τε καὶ κατὰ τὰς ἀποικίας διεσπάσθη, διέμεινε δὲ ὀλίγον ἀπὸ πολλοῦ, μετὰ τῶν Ἀβοριγίνων πολιτευόμενον ἐν τούτοις ὑπελείφθη τοῖς χωρίοις, ὅπου σὺν χρόνῳ τὴν Ῥώμην οἱ ἔκγονοι αὐτῶν σὺν τοῖς ἄλλοις ἐπολίσαντο. καὶ τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ Πελασγικοῦ γένους μυθολογούμενα τοιάδε ἐστί. μετὰ δ' οὐ πολὺν χρόνον στόλος ἄλλος Ἑλληνικὸς εἰς ταῦτα τὰ χωρία τῆς Ἰταλίας κατάγεται, ἑξηκοστῷ μάλιστα ἔτει πρότερον τῶν Τρωικῶν, ὡς αὐτοὶ Ῥωμαῖοι λέγουσιν, ἐκ Παλλαντίου πόλεως Ἀρκαδικῆς ἀναστάς. ἡγεῖτο δὲ τῆς ἀποικίας Εὔανδρος, Ἑρμοῦ γενόμενος καὶ νύμφης τινὸς Ἀρκάσιν ἐπιχωρίας, ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες Θέμιν εἶναι λέγουσι, καὶ θεοφόρητον ἀποφαίνουσιν· οἱ δὲ τὰς Ῥωμαϊκὰς συγγράψαντες ἀρχαιολογίας, τῇ πατρῴᾳ γλώσσῃ Καρμένται ὀνομάζουσιν· εἴη δ' ἂν Ἑλλάδι φωνῇ Θεσπιῳδὸς τῇ νύμφῃ τοὔνομα. τὰς μὲν γὰρ ᾠδὰς καλοῦσι Ῥωμαῖοι κάρμινα. τὴν δὲ γυναῖκα ταύτην ὁμολογοῦσι δαιμονίῳ πνεύματι κατάσχετον γενομένην, τὰ μέλλοντα συμβαίνειν τῷ πλήθει δι' ᾠδῆς προλέγειν. ὁ δὲ στόλος οὗτος οὐκ ἀπὸ κοινοῦ τῆς γνώμης ἐπέμφθη· ἀλλὰ στασιάσαντος τοῦ δήμου, τὸ ἐλαττωθὲν ἑκούσιον μέρος ὑπεξῆλθεν. ἐτύγχανε δὲ τότε τὴν βασιλείαν τῶν Ἀβοριγίνων παρειληφὼς Φαῦνος, Ἄρεος, ὥς φασιν, ἀπόγονος, ἀνὴρ μετὰ τοῦ δραστηρίου καὶ συνετὸς, καὶ αὐτὸν ὡς τῶν ἐπιχωρίων τινὰ Ῥωμαῖοι δαιμόνων θυσίαις καὶ ᾠδαῖς γεραίρουσιν. οὗτος ὁ ἀνὴρ δεξάμενος κατὰ πολλὴν φιλότητα τοὺς Ἀρκάδας ὀλίγους ὄντας, δίδωσιν αὐτοῖς τῆς αὑτοῦ χώρας ὁπόσην ἐβούλοντο. οἱ δὲ Ἀρκάδες, ὡς ἡ Θέμις αὐτοῖς ἐπιθυ-

ἐπιθυσιάζουσα ἔφραζεν, αἱροῦνται λόφον, ὀλίγον ἀπέχοντα τοῦ Τιβέριος, ὅς ἐστι νῦν ἐν μέσῳ μάλιστα τῆς Ῥωμαίων πόλεως· καὶ κατασκευάζονται πρὸς αὐτῷ κώμην βραχεῖαν, δυσὶ ναυτικοῖς πληρώμασιν, ἐν οἷς ἀπανέστησαν τῆς Ἑλλάδος, ἀποχρῶσαν· ἣν ἔμελλε τὸ πεπρωμένον σὺν χρόνῳ διοίσειν ὅσην οὔθ' Ἑλλάδα πόλιν, οὔτε βάρβαρον, κατά γε οἰκήσεως μέγεθος, καὶ κατὰ δυναστείας ἀξίωσιν, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν εὐτυχίαν, χρόνον τε ὁπόσον ἂν ὁ θνητὸς ἀντέχῃ, πόλεων μάλιστα πασῶν μνημονευθησομένην. ὄνομα δὲ τῷ πολίσματι τούτῳ τίθενται Παλάντιον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ σφῶν μητροπόλεως. νῦν μέντοι Παλάτιον ὑπὸ Ῥωμαίων λέγεται, συγχέαντος τοῦ χρόνου τὴν ἀκρίβειαν· καὶ παρέχει πολλοῖς ἀτόπων ἐτυμολογιῶν ἀφορμάς. ὡς δέ τινες ἱστοροῦσιν, ὧν ἐστι καὶ Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης, ἀπό τινος μειρακίου Πάλαντος αὐτόθι τελευτήσαντος· τοῦτον δ' Ἡρακλέους εἶναι παῖδα, καὶ Δύνας τῆς Εὐάνδρου θυγατρός· χώσαντα δ' αὐτῷ τὸν μητροπάτορα τάφον ἐπὶ τῷ λόφῳ, Παλάντιον ἐπὶ τοῦ μειρακίου τὸν τόπον ὀνομάσαι. ἐγὼ μέντοι οὔτε τάφον ἐθεασάμην ἐν Ῥώμῃ Πάλαντος, οὔτε χοὰς ἔμαθον ἐπιτελουμένας, οὔτ' ἄλλο τῶν τοιουτοτρόπων οὐδὲν ἠδυνήθην μαθεῖν· καίτοι γε οὐκ ἀμνήστου τῆς οἰκίας ταύτης ἀφειμένης, οὐδ' ἀμοίρου τιμῶν, αἷς τὸ δαιμόνιον γένος ὑπ' ἀνθρώπων γεραίρεται. καὶ γὰρ Εὐάνδρῳ θυσίας ἔμαθον ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπιτελουμένας ὅσα ἔτη δημοσίᾳ, καὶ Καρμέντῃ, καθάπερ τοῖς λοιποῖς ἥρωσι καὶ δαίμοσι· καὶ βωμοὺς ἐθεασάμην ἱδρυμένους, Καρμέντῃ μὲν, ὑπὸ τῷ καλουμένῳ Καπιτωλίῳ παρὰ ταῖς Καρμεντίσι πύλαις· Εὐάνδρῳ δὲ πρὸς ἑτέρῳ τῶν λόφων, Αὐεντίνῳ λεγο-
21 μένῳ, τῆς Τριδύμου πύλης οὐ πρόσω· Πάλαντι δ' οὐθὲν οἶδα γινόμενον ἀπὸ τούτων. οἱ δ' οὖν Ἀρκάδες ὑπὸ τῷ λόφῳ συνοικισθέντες, τά τε ἄλλα διεκόσμουν τὸ κτίσμα, τοῖς οἴκοθεν νομίμοις χρώμενοι, καὶ ἱερὰ ἱδρύονται· πρῶτον μὲν τῷ Λυκαίῳ Πανὶ, τῆς Θέμιδος ἐξηγουμένης· Ἀρκάσι γὰρ θεῶν ἀρχαιότατός τε καὶ τιμιώτατος ὁ Πάν· χωρίον ἐξευρόντες ἐπιτήδειον, ὃ καλοῦσι Ῥωμαῖοι Λουπερκάλιον, ἡμεῖς δ' ἂν εἴποιμεν Λύκαιον. νῦν μὲν οὖν συμπεπολισμένων τῷ τεμένει τῶν πέριξ χωρίων, δυσείκαστος γέγονεν ἡ παλαιὰ τοῦ τόπου φύσις. ἦν δὲ τὸ ἀρχαῖον, ὡς λέγεται, σπήλαιον ὑπὸ τῷ λόφῳ μέγα, δρυμῷ λασίῳ κατηρεφὲς, καὶ κρηνίδες ὑπὸ ταῖς πέτραις ἐμβύθιοι, ἥ τε προσεχὴς τῷ κρημνῷ νάπη, πυκνοῖς καὶ μεγάλοις δένδρεσιν ἐπίσκιος. ἔνθα βωμὸν ἱδρυσάμενοι τῷ θεῷ, τὴν πάτριον θυσίαν ἐπετέλεσαν, ἣν μέχρι τοῦ

post rem diuinã peractã præmonuerat, tumulũ non longe distantẽ a Tiberi, qui nũc ferme in meditullio Romanæ vrbis situs est. apud eũ cõstruxerunt paruum vicũ, capacem hominum quot duæ naues aduexerant e Græcia: cui erat in fatis vt in tantã vrbem euaderet, quanta alia nulla vel Græca vel barbara, siue amplitudo sediũ, siue maiestas imperii spectetur, siue alia quæuis felicitas: cuius nomẽ, quousq; mortales durauerint, prę cũctis vrbibus memorabitur. Huic oppidulo a vetere patria nomẽ imponũt Palantium: nunc vero Palatiũ a Romanis dicitur, corrupta voce iniuria tẽporum: vnde multis absurdarũ etymologiarũ occasio. Sunt qui tradant, & in his Polybius Megalopolitanus, denominatũ ab adolescente quodam Palante ibi mortuo. eum fuisse filium Herculis & Dynæ Euandri filiæ: cui maternũ auũ exstruxisse in eo tumulo sepulcrũ, & locum ab adolescente nominasse Palantiũ. ego tamen Romæ neq; sepulcrũ vidi Palantis, neq; inferias audiui ei fieri; nec aliud quicquã eiusmodi cognoscere potui: quãuis hæc domus nõ sit obliuioni tradita, nec sit expers honorũ quibus diuinum genus ab hominib. colitur. nam & Euandro & Carmentæ Romanos publice quotannis sacrificare cõperi, quemadmodũ reliquis heroibus ac dæmonibus: aras etiã eis erectas contemplatus sum; Carmẽtæ, apud Carmentalem portam sub Capitolio; Euandro, apud Auentinum collẽ prope portam Trigeminam: Palãti vero nihil tale vidi ab eis exhibitum. Ceterum Arcades coniunctis sub colle sedibus, exædificatis more patrio domiciliis, templa quoq; construunt; primum Lycæo Pani, iubẽte Themide, (Arcadibus enim deorum antiquissimus & honoratissimus est Pan) idoneo inuẽto loco; quod Romani Lupercal nominãt, nos Lycæum dicere possemus. & nũc quidẽ ædificiis fanũ circumquaq; sepiẽtibus, difficilis cõiectura est qualis olim loci natura fuerit: sed, vt fertur, erat tum spelũca sub tumulo magna, denso querceto contecta, & sub petris profundi fonticuli, solumq; rupibus cõtiguum nemorosum, & frequẽtib. ac proceris opacum arboribus. ibi ara deo exstructa, more patrio sacra fecerũt; quæ nostro

quoq; tempore faciunt Romani mẽse Februario post brumã, nihil mutãtes ex ritu pristino. modus autẽ sacrorũ dicetur postea. In vertice vero tumuli[1] Victoriæ fano exstructo, rẽ diuinam ei alternis annis fieri instituerunt: quod & nostra ætate Romani faciunt. hãc Arcades fabulãtur filiam Palantis prognati Lycaone: & honores quos nunc apud homines habet, consecutã Minerua iubente, quod cũ hac dea simul educata sit. a Ioue enim recẽs natam Mineruã cõmendatam esse Palanti, & apud illũ educatã dum adoleuerit. Cereri quoq; tẽplum exstruxerũt, & per fœminas sacerdotes sacra ei fecerũt abstemia, more Græco; quorũ nihil mutatũ est nostro tẽpore. Quin & Neptuno Hippio arcã assignarunt, & festũ instituerũt, Hippocratia dictũ Arcadibus, Romanis vero Cõsualia: per quod apud Romanos ex more immunes ab opere sunt equi & muli, coronãturq; florib. Alia quoq; multa fana & aras & simulacra deorũ dedicauerunt; expiationesq; & sacrificia patria instituerunt, quæ vsq; ad meam ętatẽ fiunt eodẽ modo. nec mirarer si qua per tot secula posterorũ memoriã fugissent & intermissa essent. sufficiunt tamẽ vel ea quæ adhuc supersunt, in argumẽtum priscorum Arcadiæ rituum: de quibus aliàs dicetur amplius. Dicuntur etiã Græcarum literarũ vsum, Arcadicæ genti recens ostẽsum, primi in Italiã transuexisse: instrumẽta quoq; musica, lyram, trigona, & lydos: cum ad id temporis non nisi pastoralibus fistulis vsi fuissent, nec vllo præter has inuento musico: leges etiam tulisse, & vitã antea ferinã maiori ex parte mitem ac mansuetam reddidisse: sed & artes ac studia, multaq; alia emolumenta cõtulisse in publicũ,[2] & propter hęc gratiosi fuisse apud suos hospites. Hæc secunda gẽs Græca post Pelasgos delata in Italiam, communes cum Aboriginibus sedes habuit, easq; in præcipuo Romæ loco constitutas. Post Arcadum aduentum paucis aliquot annis elapsis, alia manus Græcorum in Italiam venit ductu Herculis, qui tum Hispaniam, & quicquid terrarum vsque ad occidentem solem protenditur, domuerat. horum quidam missione ab Hercule impetrata, circa hæc loca hæserunt: & nacti

Hercules cũ sociis.

καθ' ἡμᾶς χρόνου, Ῥωμαῖοι θύουσιν ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ, μετὰ χειμερίους τροπὰς, οὐδὲν τῶν τότε γινομένων μεταχινοῦντες. ὁ δὲ τρόπος τῆς θυσίας ἐν τοῖς ἔπειτα λεχθήσεται. ἐπὶ δὲ τῇ κορυφῇ τοῦ λόφου, τὸ τῆς Νίκης τέμενος ἐξελόντες, θυσίας καὶ ταύτῃ κατεστήσαντο διετησίους, ἃς καὶ ἐπ' ἐμοῦ Ῥωμαῖοι ἔθυον. ταύτην δὲ Ἀρκάδες μυθολογοῦσι Πάλλαντος εἶναι θυγατέρα τοῦ Λυκάονος· τιμὰς δὲ παρ' ἀνθρώπων ἃς ἔχει νῦν, Ἀθηνᾶς βουλήσει λαβεῖν, γενομένην τῆς θεοῦ σύντροφον. δοθῆναι γὰρ εὐθὺς ἀπὸ γονῆς τὴν Ἀθηνᾶν Πάλλαντι ὑπὸ Διὸς, καὶ παρ' ἐκείνῳ, ἕως εἰς ὥραν ἀφίκετο, τραφῆναι. ἱδρύσαντο δὲ καὶ Δήμητρος ἱερὸν, καὶ τὰς θυσίας αὐτῇ διὰ γυναικῶν τε καὶ νηφαλίους ἔθυσαν, ὡς Ἕλλησι νόμος, ὧν οὐδὲν ὁ καθ' ἡμᾶς ἤλλαξε χρόνος. ἀπέδειξαν δὲ καὶ Ποσειδῶνι τέμενος Ἱππίῳ, καὶ τὴν ἑορτὴν Ἱπποκράτεια μὲν παρ' Ἀρκάδων, Κωνσουάλια δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων λεγόμενα κατεστήσαντο, ἐν ᾗ παρὰ Ῥωμαίοις ἐξ ἔθους ἐλινύουσιν ἔργων ἵπποι καὶ ὀρεῖς, καὶ στέφονται τὰς κεφαλὰς ἄνθεσι. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τεμένη καὶ βωμοὺς, καὶ βρέτη θεῶν καθωσίωσαν, ἁγνισμούς τε καὶ θυσίας κατεστήσαντο πατρίους, αἳ μέχρι τῶν κατ' ἐμὲ χρόνων τὸν αὐτὸν ἐγίνοντο τρόπον. οὐ θαυμάσαιμι δ' ἂν εἰ καὶ παρεῖταί τινες διαφυγοῦσαι τὴν τῶν ἐπιγινομένων μνήμην, ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου· ἀλλ' ἀποχρῶσί γε καὶ νῦν ἔτι γινόμεναι τεκμήρια εἶναι τῶν Ἀρκαδικῶν ποτὲ νομίμων. λεχθήσεται δὲ περὶ αὐτῶν ἐπὶ πλέον ἐν ἑτέρῳ. λέγονται δὲ καὶ γραμμάτων Ἑλληνικῶν χρῆσιν εἰς Ἰταλίαν πρῶτοι διακομίσαι, νεωστὶ φανέντων Ἀρκάσι· καὶ μουσικὴν τὴν δι' ὀργάνων, ἃ δὴ λύρα τε καὶ τρίγωνα καὶ λυδοὶ καλοῦνται, τῶν προτέρων, ὅτι μὴ σύριγξι ποιμενικαῖς, οὐδενὶ ἄλλῳ μουσικῆς τεχνήματι χρωμένων· νόμους τε θέσθαι, καὶ τὴν δίαιταν ἐκ τοῦ θηριώδους ἐπὶ πλεῖστον εἰς ἡμερότητα μεταγαγεῖν· τέχνας τε καὶ ἐπιτηδεύματα, καὶ ἄλλα τινὰ πολλὰ ὠφελήματα εἰς τὸ κοινὸν καταθεῖναι, καὶ διὰ ταῦτα πολλῆς ἐπιμελείας τυχεῖν πρὸς τῶν ὑποδεξαμένων. τοῦτο δεύτερον ἔθνος Ἑλληνικὸν, μετὰ Πελασγοὺς, ἀφικόμενον εἰς Ἰταλίαν, κοινὴν ἔσχε μετὰ τῶν Ἀβοριγίνων οἴκησιν, ἐν τῷ κρατίστῳ τῆς Ῥώμης ἱδρυσάμενον χωρίῳ. ὀλίγοις δ' ὕστερον ἔτεσι μετὰ τοὺς Ἀρκάδας, ἄλλος εἰς Ἰταλίαν ἀφικνεῖται στόλος Ἑλληνικὸς, ἄγοντος Ἡρακλέους, ὃς Ἰβηρίαν καὶ τὰ μέχρι δυσμῶν ἡλίου χειρωσάμενος ἦν. ἐξ ὧν τινες Ἡρακλέα παραιτησάμενοι τῆς στρατείας ἀφεθῆναι, περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὑπέμειναν, καὶ πολίζονται λόφον ἐπιτήδειον εὑρόντες, τρισταδίῳ δὲ μάλιστα μήκει τοῦ Παλλαντίου διειργόμενον, ὃς

νῦν

νῦν μὲν Καπιτωλῖνος ὀνομάζεται, ὑπὸ δὲ τῶν τότε
22 ἀνθρώπων Σατόρνιος ἐλέγετο, ὥσπερ ἂν εἴποι τις Ἑλλάδι φωνῇ, Κρόνιος. τῶν δὲ ὑπολειφθέντων οἱ μὲν πλείους ἦσαν Πελοποννήσιοι, Φενεᾶταί τε καὶ Ἐπειοὶ οἱ ἐξ Ἤλιδος, οἷς οὐκέτι πόθος ἦν τῆς οἴκαδε ὁδοῦ, διαπεπορθημένης αὐτοῖς τῆς πατρίδος ἐν τῷ πρὸς Ἡρακλέα πολέμῳ. ἐμέμικτο δέ τι καὶ Τρωικὸν αὐτοῖς τῶν ἐπὶ Λαομέδοντος αἰχμαλώτων ἐξ Ἰλίου γενομένων, ὅτε τῆς πόλεως Ἡρακλῆς ἐκράτησε. δοκεῖ δέ μοι καὶ τοῦ ἄλλου στρατοῦ πᾶν, εἴ τι καματηρὸν, ἢ τῇ πλάνῃ ἀχθόμενον ἦν, ἄφεσιν τῆς στρατείας αἰτησάμενον, ἐν τῷ χωρίῳ τῷδε ὑπομεῖναι. τὸ δὲ ὄνομα τῷ λόφῳ τινὲς μὲν, ὥσπερ ἔφην, ἀρχαῖον οἴονται εἶναι, καὶ αὐτῷ τοὺς Ἐπειοὺς οὐχ ἥκιστα φιλοχωρῆσαι τῷ λόφῳ μνήμῃ τοῦ ἐν Ἤλιδι Κρονίου λόφου, ὅς ἐστιν ἐν τῇ Πισάτιδι γῇ, ποταμοῦ πλησίον Ἀλφειοῦ· καὶ αὐτὸν ἱερὸν τοῦ Κρόνου νομίζοντες Ἠλεῖοι, θυσίαις καὶ ἄλλαις τιμαῖς συνιόντες γεραίρουσιν ἐν ὡρισμένοις χρόνοις. Εὔξενος δὲ ὁ ποιητὴς ἀρχαῖος, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν Ἰταλικῶν μυθογράφων, ὑπ' αὐτῶν οἴονται Πισατῶν, διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ παρὰ σφίσι Κρονίου, τεθεῖναι τῷ τόπῳ τοὔνομα, καὶ τὸν βωμὸν τῷ Κρόνῳ τοὺς Ἐπειοὺς ἱδρύσασθαι μεθ' Ἡρακλέους, ὃς ἔτι καὶ νῦν διαμένει παρὰ τῇ ῥίζῃ τοῦ λόφου κατὰ τὴν ἄνοδον τὴν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς φέρουσαν εἰς τὸ Καπιτώλιον· τήν τε θυσίαν ἣν καὶ ἐπ' ἐμοῦ Ῥωμαῖοι ἔθυον, φυλάττοντες τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, ἐκείνους εἶναι τοὺς καταστησαμένους. ὡς δὲ ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω, καὶ πρὶν Ἡρακλέα ἐλθεῖν εἰς Ἰταλίαν, ἱερὸς ἦν ὁ τόπος τοῦ Κρόνου, καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων Σατόρνιος. καὶ ἄλλη δὲ ἀκτὴ σύμπασα, ἡ νῦν Ἰταλία καλουμένη, τῷ θεῷ τούτῳ ἀνέκειτο, Σατορνία πρὸς τῶν ἐνοικούντων ὀνομαζομένη, ὡς ἔστιν εὑρεῖν ἔν τε Σιβυλλείοις τισὶ λόγοις, καὶ ἄλλοις χρηστηρίοις ὑπὸ τῶν θεῶν δεδομένοις εἰρημένον· ἱερά τε πολλαχῇ τῆς χώρας ἐστὶν ἱδρυμένα τῷ θεῷ, καὶ πόλεις τινὲς οὕτως, ὥσπερ ἡ σύμπασα τότε ἀκτὴ, ὀνομαζόμεναι· χωρία δὲ πολλὰ τοῦ δαίμονος ἐπώνυμα, καὶ μάλιστα οἱ σκόπελοι, καὶ τὰ μετέωρα. Ἰταλία δὲ ἀνὰ χρόνον ὠνομάσθη, ἐπ' ἀνδρὸς δυνάστου, ὄνομα Ἰταλοῦ. τοῦτον δέ φησιν Ἀντίοχος ὁ Συρακούσιος ἀγαθὸν καὶ σοφὸν γενόμενον, καὶ τῶν πλησιοχώρων τοὺς μὲν λόγοις ἀναπείθοντα, τοὺς δὲ βίᾳ προσαγόμενον, ἅπασαν ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσασθαι τὴν γῆν, ὅση ἐντὸς ἦν τῶν κόλπων τοῦ τε Ναπητίνου καὶ τοῦ Σκυλλητίνου· ἣν δὴ πρώτην κληθῆναι Ἰταλίαν, ἐπὶ

opportunū tumulū tribus ferme stadiis distantē a Palantio, redegerūt eū in formā oppidi. is nunc Capitolinus nominatur: ab illius seculi hominib. dicebatur Saturnius: Gręci nostri Croniū dicerent. Qui aūt relicti illic sunt, pleriq; erāt Peloponēsii, Pheneatęq; videlicet, & Elidenses Epei; quos nullū amplius tāgebat reuertēdi desideriū, deuastata patria bello quod gesserant cōtra Herculem. admixtū his erat & Troiani generis nonnihil, de captiuis Laomedōte regnāte abductis ex Ilio, quādo Hercules eam vrbē vi ceperat. & vt mihi videtur, etiā ex reliquo exercitu quicquid erat fessum laboribus, aut errorū pertæsum, missione impetrata, in hoc loco remāsit. Tumuli nomen quidā, vt dixi, antiquum existimāt, eoq; Epeos maxime delectatos, ob memoriā Cronii apud Elidem tumuli, qui est in Pisate agro, ꝓpe amnē Alpheum. eū Elidēses Saturno sacrū rati, sacrificiis aliisq; honoribus venerantur, statis eò tēporibus cōuenientes. Euxenus autē vetus poeta, & alii quidā fabularū scriptores Italici, putant ab ipsis Pisatis propter similitudinem sui Cronii, loco nomē impositū: & aram Saturno Epeos cum Hercule statuisse, quæ etiānum durat ad radices collis, iuxta viā qua e foro in Capitolium ascēditur: & sacrificiū quod mea etiam ætate Romani Græcanico ritu faciunt, ab illis institutū fuisse. Sed quantū ego ex coniecturis colligo, etiam ante aduentum Herculis in Italiā, sacer erat Saturno is locus, Saturnius ab incolis dictus. quin & vniuersa ora quæ nunc vocatur Italia, dicata erat huic deo, & a cultoribus Saturnia vocabatur, vt licet videre in Sibyllinis carminibus, & aliis oraculis a diis redditis: suntq; passim per eam regionem multa huic deo fana dicata, & quędam ciuitates eodē quo vniuersa tunc ora dictæ nomine: loca etiam multa ab eodē numine denominata, præcipue scopuli & editi tumuli. Italia vero post nominata est, sub viro præpotente, Italo. hunc Antiochus Syracusanus airbonū & sapientē fuisse; & propinquarū regionū hominib. partim oratione persuasis, partim vi coactis, totam eam terram sub imperiū suum redegisse, quanta patet Napetinum sinū inter & Scyletinum: eamq; primam Italiam vocatam Itali

Italia Saturnia.

tēporibus. q̃ ũ ista dicione potitū, cum
iā multos haberet subditos, appetisse
finitimos, ciuitatesq; multas in vnum
coegisse imperium: ipsum vero fuisse
OEnotrū genere. At Hellanicus Le-
sbius ait Herculē, cū Geryonis boues
Argos per Italiā abigeret, & iuuencus
quidā ab armēto resiliens, peragrata
vniuersa ora, tranauisset trans fretū in
Siciliā, rogitantē semper obuios eius
regionis homines, qua psequebatur
iuuencū, nuncubi eum vidissent; illis
Græcā linguam parū intelligentibus,
sed patriæ vocis indicio vitulū nomi-
nātibus, quo modo etiamnū animal
istud appellatur, appellasse totā regio-
nē quā iuuencus pertransierat, Vita-
liā. tēporis autē processu mutatum id
vocabulū in præsentē formā, mirum
videri nō debere, quādo simile quid-
dā accidit multis etiā Græcis nomini-
bus. Veruntamen siue, vt Antiochus
ait, a duce; quod fortasse verisimilius
est: siue, vt Hellanicus opinatur, a tau
ro nomen hoc accepit: illud certe ex
amborū auctoritate liquet, Herculis
ætate, aut paulo ante, sic nominatam
esse: superiori vero tēpore Græci He-
speriā & Ausoniam eā vocabāt, indi-
genę Saturniā, vt iam dictū est. Est et-
iam alia fabula inter indigenas vul-
gata, Saturnū ante Iouis regnū in his
terris imperiū habuisse; decātatamq;
illā sub Saturno vitā, omnibus copiis
quas annus fert, affluentē, nusquā ali-
bi magis quam apud ipsos floruisse.
Quod siqs remota ex horū verbis fa-
bula, bonitatē regionis velit exquire-
re, ex qua humanū genus plurima ad
vitæ hilaritatē faciētia mox a suis ini-
tiis pceperit; siue ex terra, vt antiquo-
rū habet opinio, siue aliunde ea fuere:
non facile aliā inueniat magis ad hoc
4 idoneā. Si enim vnā terrā cōferas ad
aliā magnitudine parē, non solum in
Europa, verū etiā in toto orbe, opti-
ma meo iudicio est Italia. quanquam
nō me latet quod multis incredibilia
videbor dicere, cogitātib. Ægyptū &
Africā ac Babyloniā, & siquarū alia-
rū celebrata est felicitas. At ego terræ
opes nō æstimo ex vna aliqua fructus
specie; nec me subit desideriū habitā-
di vbi arua tantū sint pinguia, aliarum
vero rerum ad vitam vtilium aut nul-
la, aut admodū parua copia: sed quæ
sibiipsa maxime sufficit, aduectiiis-
que bonis plerunq; quam minimum

τοῦ Ἰταλοῦ· ἐπεὶ δὲ ταύτης ἐκράτησεν ἐγένετο, καὶ ἀν-
θρώπους πολλοὺς εἶχεν ὑπηκόους, αὐτίκα τῶν ἐχο-
μένων ἐπορέγεσθαι, καὶ πόλεις συνάγεσθαι πολλάς·
εἶναι δ᾽ αὐτὸν Οἴνωτρον τὸ γένος. Ἑλλάνικος δὲ ὁ Λέ-
σβιός φησιν Ἡρακλέα τὰς Γηρυόνου βοῦς ἀπελαύ-
νοντα εἰς Ἄργος, ἐπειδή τις αὐτῷ δάμαλις ἀποσκιρ-
τήσας τῆς ἀγέλης ἐν Ἰταλίᾳ ὄντι ἤδη, φεύγων διῆρε
τὴν ἀκτὴν, καὶ τὸν μεταξὺ διανηξάμενος πόρον τῆς
θαλάσσης, εἰς Σικελίαν ἀφίκετο, ἐρόμενον ἀεὶ τοὺς
ἐπιχωρίους καθ᾽ οὓς ἑκάστοτε γένοιτο διώκων τὸν δάμα-
λιν, εἴ ποι τις αὐτὸν ἑωρακὼς εἴη, τῶν τῇδε ἀνθρώ-
πων, Ἑλλάδος μὲν γλώττης ὀλίγα συνιέντων, τῇ δὲ
πατρίῳ φωνῇ κατὰ τὰς μηνύσεις τοῦ ζῴου, καλούντων
τὸν δάμαλιν οὐίτουλον, ὥσπερ καὶ νῦν λέγεται, ἀπὸ
τοῦ ζῴου τὴν χώραν ὀνομάσαι πᾶσαν ὅσην ὁ δάμαλις
διῆλθεν, Οὐιταλίαν. μεταπεσεῖν δὲ ἀνὰ χρόνον τὴν ὀ-
νομασίαν εἰς τὸ νῦν σχῆμα, οὐδὲν θαυμαστὸν, ἐπεὶ καὶ
τῶν Ἑλληνικῶν πολλὰ τὸ παραπλήσιον πέπονθεν
ὀνομάτων. πλὴν εἴτε, ὡς Ἀντίοχός φησιν, ἐπ᾽ ἀν-
δρὸς ἡγεμόνος, ὅπερ ἴσως καὶ πιθανώτερόν ἐστιν· εἴθ᾽,
ὡς Ἑλλάνικος οἴεται, ἀπὸ τοῦ ταύρου τὴν ὀνομα-
σίαν ταύτην ἔσχεν, ἐκεῖνό γ᾽ ἐξ ἀμφοῖν δῆλον, ὅτι κα-
τὰ τὴν Ἡρακλέους ἡλικίαν, ἢ μικρῷ πρόσθεν, οὕ- 23
τως ὠνομάσθη. τὰ δὲ πρὸ τούτων Ἕλληνες μὲν Ἑ-
σπερίαν καὶ Αὐσονίαν αὐτὴν ἐκάλουν· οἱ δ᾽ ἐπιχώ-
ριοι Σατορνίαν, ὡς εἴρηταί μοι πρότερον. ἔστι δέ τις
καὶ ἕτερος λόγος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων μυθολογού-
μενος, ὡς πρὸ τῆς Διὸς ἀρχῆς, ὁ Κρόνος ἐν τῇ
γῇ ταύτῃ δυναστεύσειε, καὶ ὁ λεγόμενος ἐπ᾽ ἐκείνου
βίος ἅπασι δαψιλὴς, ὁπόσοις ὧραι φύουσιν, οὐ παρ᾽
ἄλλοις μᾶλλον, ἢ παρὰ σφίσι γένοιτο. καὶ εἴ τις ἄλ-
λος ἀφελὼν τὸ μυθῶδες τοῦ λόγου, χώρας ἀρετὴν
ἐξετάζειν ἐθελήσειεν, ἐξ ἧς γένος τῶν ἀνθρώπων
πλείστας εὐφροσύνας ἐκαρπώσατο γενόμενον εὐ-
θὺς, εἴτ᾽ ἐκ γῆς, ὡς ὁ παλαιὸς ἔχει λόγος, εἴτ᾽ ἄλ-
λως πως, οὐκ ἂν εὕροι ταύτης τινὰ ἐπιτηδειοτέ-
ραν. ὡς γὰρ μία γῆ πρὸς ἑτέραν κρίνεσθαι τοσαύ-
την τὸ μέγεθος, οὐ μόνον τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ τῆς
ἄλλης ἁπάσης κρατίστη κατ᾽ ἐμὴν δόξαν ἐστὶν Ἰτα-
λία. καίτοι με οὐ λέληθεν ὅτι πολλοῖς οὐ πιστὰ δόξω
λέγειν, ἐνθυμουμένοις Αἴγυπτόν τε καὶ Λιβύην, καὶ
Βαβυλῶνα, καὶ εἰ δή τινες ἄλλαι χῶραί εἰσιν εὐδαίμο-
νες. ἀλλ᾽ ἐγὼ τὸν ἐκ γῆς πλοῦτον οὐκ ἐν μιᾷ τίθεμαι
καρπῶν ἰδέᾳ, οὐδ᾽ εἰσέρχεταί μοι ζῆλος οἰκήσεως,
ἐν ᾗ μόνον εἰσὶν ἄρουραι πίονες, τῶν δ᾽ ἄλλων οὐδὲν
ἢ βραχύ τι χρήσιμον· ἀλλ᾽ ἥτις ἂν εἴη πολυαρκεστά-
τη τε καὶ τῶν ἐπεισάκτων ἀγαθῶν ἐπὶ πολὺ ἐλάχιστον
δεομένη,

σιτοφόρον, ταύτην κρατίστην εἶναι λογίζομαι. τοῦτο δὲ τὸ παμφόρον καὶ πολυωφελὲς παρ' ἥντινα ἄλλην γῆν, Ἰταλίαν ἔχειν πείθομαι. οὐ γὰρ ἀρούρας μὲν ἀγαθὰς ἔχει καὶ πολλάς, ἄδενδρος δ' ἐστὶν ὡς σιτοφόρος· οὐδ' αὖ φυτὰ μὲν ἐστὶν ἱκανὴ παμβότανα θρέψασθαι, σπείρεσθαι δ' ὡς δενδρῖτις, ὀλιγόκαρπος· οὐδ' ἄμφω μὲν ταῦτα παρέχειν δαψιλής, προβατεύεσθαι δ' ἀνεπιτήδειος· οὐδ' ἄν τις αὐτὴν φαίη πολύκαρπον μὲν εἶναι καὶ πολύβοτον, ἐνδιαίτημα δ' ἀνθρώποις ὑπάρχειν ἄχαρι· ἀλλ' ἔστι πάσης, ὡς εἰπεῖν, ἡδονῆς τε καὶ ὠφελείας ἔμπλεως. ποίας μὲν γὰρ λείπεται σιτοφόρου, μὴ ποταμοῖς, ἀλλὰ τοῖς οὐρανίοις ὕδασιν ἀρδόμενα τὰ καλούμενα Καμπανῶν πεδία; ἐν οἷς ἐγὼ καὶ τρικάρπους ἐθεασάμην ἀρούρας, θερινὸν ἐπὶ χειμερινῷ, καὶ μετοπωρινὸν ἐπὶ θερινῷ σπόρον ἐκτρεφούσας. ποίας δ' ἐλαιοφόρου τὰ Μεσσαπίων καὶ Δαυνίων, καὶ Σαβίνων, καὶ πολλῶν ἄλλων γεώργια; ποίας δ' οἰνοφύτου, Τυρρηνία καὶ Ἀλβανή, καὶ Φαλερίνων χωρία θαυμαστῶς ὡς φιλάμπελα, καὶ δι' ἐλαχίστου πόνου πλείστους ἅμα καὶ κρατίστους καρποὺς ἐξενεγκεῖν εὔπορα; χωρὶς δὲ τῆς ἐνεργοῦ, πολλὴν μὲν ἄν τις εὕροι τὴν εἰς ποίμνας ἀνειμένην αὐτῆς, πολλὴν δὲ τὴν αἰγινόμον· ἔτι δὲ πλείω καὶ θαυμασιωτέραν τὴν ἱπποφορβόν τε καὶ βουκολίδα· ἡ γὰρ ἕλειος καὶ λειμωνία βοτάνη δαψιλὴς οὖσα, ἥ τε ὀργάδων ἡ δροσερὰ καὶ κατάρρυτος, ἄπλετος ἣ θέρους νέμεται, παρέχει διὰ παντὸς εὐθηνούσας τὰς ἀγέλας. πάντων δ' εἰσὶν οἱ δρυμοὶ θαυμασιώτατοι, περί τε τὰ κρημνώδη χωρία καὶ τὰς νάπας, καὶ τοὺς ἀγεωργήτους λόφους, ἐξ ὧν πολλῆς μὲν εὐποροῦσι καὶ καλῆς ναυπηγησίμου, πολλῆς δὲ τῆς εἰς τὰς ἄλλας ἐργασίας εὐθέτου. καὶ τούτων οὐθὲν οὔτε δυσπόριστόν ἐστιν, οὔτε πόρρω τῆς ἀνθρωπίνης χρείας κείμενον, ἀλλ' εὐκατέργαστα καὶ ῥᾴδια παρεῖναι πάντα, διὰ πλῆθος τῶν ποταμῶν, οἳ διαρρέουσιν ἅπασαν τὴν ἀκτήν, καὶ ποιοῦσι τάς τε κομιδὰς καὶ τὰς ἀμείψεις τῶν ἐκ γῆς φυομένων λυσιτελεῖς. ἔχει δὲ ἡ γῆ καὶ νάματα θερμῶν ὑδάτων ἐν πολλοῖς εὑρημένα χωρίοις, λουτρὰ παρασχεῖν ἥδιστα, καὶ νόσους ἰάσασθαι χρονίους ἄριστα· καὶ μέταλλα παντοδαπά, καὶ θηρίων ἄγρας ἀφθόνους, καὶ θαλάττης φύσιν πολύγονον· ἄλλα τε μυρία,
24 τὰ μὲν εὔχρηστα, τὰ δὲ θαυμάσια· ἁπάντων δὲ κάλλιστον, ἀέρα κεκραμένον ταῖς ὥραις συμμέτρως, οἷον ἥκιστα πημαίνειν κρυμῶν ὑπερβολαῖς καὶ θάλπεσιν ἐξαισίοις, καρπῶν τε γένεσιν ἢ ζῴων φύ-

indiget, eam puto optimam. hæc vero omnigenam fertilitatem & copiam, si cui alii terræ, Italiæ concessam credo. nō enim arua modo bona habet, caret autem arboribus, vt frumentifera: neque plantis modo quibuslibet alendis est idonea, sed inutilis segetibus, vt arbusti agri: neq; largiter quidem hæc vtraque suppeditat, sed parum apta est alendo pecori: neq; dixerit quis eam abūdare quidem frugibus ac pascuis, sed ad degendam vitam esse ingratam hominibus: sed est referta omnibus, vt *breuiter* loquar, voluptatibus & commodis. cui enim frumentiferæ cedūt rura Campana, non fluuiis, sed aquis rigata cælestibus? in quibus campis ego vidi arua vel trifera, æstiuam post hibernam, & auctumnalem post æstiuam sementem enutrientia. cui oliuiferæ, Mesapiorum, Dauniorum, Sabinorum, aliorumq; multorum cultura? cui vitiferę Etruria, & Albanus ac Falernus ager, mirum in modum amicus vitibus, & modico labori vberrimos reddentes fructus atq; optimos? præter eam autem quæ colitur, multum terræ inuenias patere ouiū, multum caprarum gregibus: plus etiam & præstantius armentis equorum & boum. palustris enim & pratēsis herba, copiosa illa; cultiuæque terræ irrigua & roscida, immensum quantū æstate compascua; omni tempore vegetam præbet gregum copiam. Sed saltus inprimis admiratione digni sunt, circa prærupta & nemorosa loca, tumulosque culturæ parum idoneos: ex quibus multam ac pulchram fabricandis nauibus, multam etiam aliis operibus aptā petunt materiem. atque horum nihil est vel paratu difficile, vel longe ab humanis vsibus remotum; sed omnia & confici facile, & facile conuehi possunt, propter fluuiorum frequentiam, qui vniuersam oram permeant, & magnam cōmoditatem importandis ac permutādis quas terra fert rebus, afferunt. eadem terra habet aquarū calidarū multis in locis scaturigines, iucundissima exhibētes lauacra, morbisq; inueteratis sanādis vtilissima; metalla oīs generis, ferarū venationes luculentas, maritimosq; prouētus varios: & innumera alia vel vtilitati seruiētia, vel delectātia miraculo. sed omniū pulcherrima est aeris moderata, vt anni tēpus fert, tēperies; qualis nec nimio gelu, nec immenso æstu, fruges lædat aut animā-

tia. Nil igitur mirum si antiqui Saturno sacram putauerunt hanc terram, numen hoc rati omnem hominibus felicitatẽ plene largiri: (siue is Chronus est, vt Græci volunt: siue Saturnus, vt Romani: totam certe mundi naturam complexus, vtrocunq; eum nomines vocabulo) videntesque regionem hanc refertam esse omni opulẽtia & gratia, cuius studiosum est genus humanũ; & æquum iudicantes, diuino & mortali generi, quę cuique conuenientissima essent loca, offerri ac dedicari, montes & nemora Pani, nymphis prata & loca virentia, litora & insulas marinis numinibus; & in ceteris item quicquid cuiq; familiare est vel deo vel dæmoni. Fer-

a tur etiam veteres Saturnum placare solitos humanis victimis, sicut Carthaginienses, dum stetit eorum vrbs: & idem nunc quoque fit apud Gallos, aliasque gentes occidenti proximas. Herculem vero, vt aboleret hũc morem sacrorum, & aram fundasse in colle Saturnio, & auctorem fuisse vt sanctæ hostiæ puris adolerentur ignibus. & nequam pœnam timerent quasi ob neglecta sacra patria, docuisse incolas ad mitigandam iram dei, pro hominibus quos compeditos & manibus exarmatos in Tiberim iaciebant, oscilla ad illorũ similitudinẽ effecta, eorundemq; habitu exornata, mittere in fluuium; vt quicquid religionis in animis omniũ superérat, tolleretur: seruatis scilicet antiqui ritus imaginibus. Id Romani ex eo tẽpore hucusq; factitant paulo post vernum æquinoctium, Idibus Maiis; quo die lunam volunt esse dimidiam. tunc enim peractis rite sacris pontifices (id summum est sacerdotium) & cum his custodes immortalis ignis virgines, prætoresque & alii ciues quos illi sacrificio interesse fas est, simulacra hominum, XXX numero, de sacro ponte mittunt in Tiberim fluuium; quæ Argéos nominant. Verum de sacrificiis & aliis Romanorum ceremoniis, in quibus seruant Græcanicum morẽ & domesticum, alias significabimus. nunc tempus videtur poscere vt de aduentu Herculis in Italiam tradamus aliquid accuratius, nec omittamus si quid ibi gessit memorabile. De hoc numine quæ narrantur, quædam fabu-

σιν. οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν τοὺς παλαιοὺς ἱερὰν ὑπολαβεῖν τοῦ Κρόνου τὴν χώραν ταύτην, τὸν μὲν δαίμονα τοῦτον οἰομένους εἶναι πάσης εὐδαιμονίας δοτῆρα καὶ πληρωτὴν ἀνθρώποις· εἴτε Χρόνον αὐτὸν δεῖ καλεῖν, ὡς Ἕλληνες ἀξιοῦσιν, εἴτε Κρόνον, ὡς Ῥωμαῖοι· πᾶσαν δὲ περιειληφότα τὴν τοῦ κόσμου φύσιν, ὁπότερον ἄν τις ὀνομάσοι· τὴν δὲ χώραν ταύτην ὁρῶντας ἔκπλεω πάσης εὐπορίας καὶ χάριτος, ἧς τὸ θνητὸν ἐφίεται γένος, ἀξιοῦντας δὲ θείῳ καὶ θνητῷ γένει τὸ προσφορὸν εἶναι πάντων χωρίων ἁρμοδιώτατον, ὄρη μὲν καὶ νάπας Πανί, λειμῶνας δὲ καὶ τεθηλότα χωρία νύμφαις, ἀκτὰς δὲ καὶ νήσους πελαγίοις δαίμοσι· τῶν δ᾽ ἄλλων, ὡς ἑκάστῳ τι θεῷ καὶ δαίμονι οἰκεῖον. λέγουσι δὲ καὶ τὰς θυσίας ἐπιτελεῖν τῷ Κρόνῳ τοὺς παλαιούς, ὥσπερ ἐν Καρχηδόνι, τέως ἡ πόλις διέμεινε, καὶ παρὰ Κελτοῖς εἰς τόδε χρόνου γίνεται, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν, ἀνδροφόνους· Ἡρακλέα δέ, παῦσαι τὸν νόμον τῆς θυσίας βουληθέντα, τόν τε βωμὸν ἱδρύσασθαι τὸν ἐπὶ τοῦ Σατορνίου, καὶ κατάρξασθαι θυμάτων ἁγνῶν, ἐπὶ καθαρῷ πυρὶ ἁγιζομένων. ἵνα δὲ μηδὲν εἴη τοῖς ἀνθρώποις ἐνθύμιον, ὡς πατρίων ἠλογηκόσι θυσιῶν, διδάξαι τοὺς ἐπιχωρίους, ἀπομειλιττομένους τὴν τοῦ θεοῦ μῆνιν, ἀντὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς συμποδίζοντες καὶ τῶν χειρῶν ἀκρατεῖς ποιοῦντες, ἐρρίπτουν εἰς τὸ Τιβέρεως ῥεῖθρον, εἴδωλα ποιοῦντας ἀνδρείκελα, κεκοσμημένα τὸν αὐτὸν ἐκείνοις τρόπον, ἐμβάλλειν εἰς τὸν ποταμόν, ἵνα δὴ τὸ τῆς ὀττείας ὅ τι δή ποτε ἦν ἐν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς παραμένον ἐξαιρεθῇ, τῶν εἰκόνων τοῦ παλαιοῦ ἔθους ἔτι σωζομένων. τοῦτο δὲ καὶ μέχρις ἐμοῦ διετέλουν Ῥωμαῖοι δρῶντες ὀλίγον ὕστερον ἐαρινῆς ἰσημερίας, ἐν μηνὶ Μαΐῳ, ταῖς καλουμέναις εἰδοῖς, διχομηνίδα βουλόμενοι ταύτην εἶναι τὴν ἡμέραν· ἐν ᾗ προθύσαντες ἱερὰ τὰ κατὰ τοὺς νόμους οἱ καλούμενοι ποντίφικες, ἱερέων οἱ διαφανέστατοι, καὶ σὺν αὐτοῖς αἱ τὸ ἀθάνατον πῦρ διαφυλάττουσαι παρθένοι, στρατηγοί τε καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν οὓς παρεῖναι ταῖς ἱερουργίαις θέμις, εἴδωλα μορφαῖς ἀνθρώπων εἰκασμένα, τριάκοντα τὸν ἀριθμόν, ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γεφύρας βάλλουσιν εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦ Τιβέρεος, Ἀργείους αὐτὰ καλοῦντες. ἀλλὰ γὰρ περὶ μὲν τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱερουργιῶν, ἃς ἡ Ῥωμαίων πόλις ἐπιτελεῖ κατά τε τὸν Ἑλληνικὸν καὶ ἐπιχώριον τρόπον, ἐν ἑτέρῳ δηλώσομεν. ἀπαιτεῖν δὲ ὁ παρὼν καιρὸς ἔοικε καὶ περὶ τῆς Ἡρακλέους ἀφίξεως εἰς Ἰταλίαν μετ᾽ ἐπιστάσεως πλείονος διελθεῖν, καὶ εἴ τι λόγου ἄξιον ἔδρασεν αὐτόθι, μὴ παραλιπεῖν. ἔστι δὲ τῶν ὑπὲρ τοῦ δαίμονος τοῦδε λεγομένων τὰ μὲν μυθικώτερα, τὰ

ρα, τὰ δ᾽ ἀληθέστερα. ὁ μὲν οὖν μυθικὸς περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ λόγος ὧδ᾽ ἔχει· ὡς δὴ κελευσθεὶς ὑπ᾽ Εὐρυσθέως Ἡρακλῆς σὺν τοῖς ἄλλοις ἄθλοις, καὶ τὰς Γηρυόνου βοῦς ἐξ Ἐρυθείας εἰς Ἄργος ἀπελάσαι, τελέσας τὸν ἆθλον, καὶ τὴν οἴκαδε πορείαν ποιούμενος, ἄλλῃ τε πολλαχῇ τῆς Ἰταλίας ἀφίκετο, καὶ τῆς Ἀβοριγίνων γῆς εἰς τὸ προσεχὲς τῷ Παλλαντίῳ χωρίον. εὑρὼν δὲ πόας ἐν αὐτῷ βουχιλίδα πολλὴν καὶ καλὴν, τὰς μὲν βόας ἀνῆκεν εἰς ἐννομὴν, αὐτὸς δὲ βαρυνόμενος ὑπὸ κόπου, κατακλιθεὶς ἔδωκεν αὑτὸν ὕπνῳ. ἐν δὲ τούτῳ, λῃστής τις ἐπιχώριος ὄνομα Κάκος, περιτυχὼν ταῖς βουσὶν ἀφυλάκτως νεμομέναις, καὶ αὐτῶν ἔρωτα ἴσχει. ὡς δὲ τὸν Ἡρακλέα κοιμώμενον κατέμαθεν, ἁπάσας μὲν οὐκ ἂν ᾤετο λαθεῖν ἀπελάσας, καὶ ἅμα οὐδὲ ῥᾴδιον τὸ πρᾶγμα κατεμάνθανεν· ὀλίγας δέ τινας ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ ἄντρον, ἐν ᾧ πλησίον ὄντι ἐτύγχανε τὴν δίαιταν ποιούμενος, ἀποκρύπτεται, ἔμπαλιν τῆς κατὰ φύσιν τοῖς ζώοις πορείας ἐπισυρόμενος ἑκάστην κατ᾽ οὐράν. τοῦτο δὲ αὐτῷ τὸν ἐλέγχων ἀφανισμὸν ἐδύνατο παρέχειν, ἐναντίας φαινομένης τοῖς ἴχνεσι τῆς ὁδοῦ. ἀναστὰς δὲ μετ᾽ ὀλίγον ὁ Ἡρακλῆς, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐπιλεξάμενος τῶν βοῶν, ὡς ἔμαθε τὰς ἐκλειπούσας, τέως μὲν ἠπόρει ποῦ κεχωρήκασι, καὶ ὡς πεπλανημένας ἀπὸ τῆς νομῆς ἐμάστευεν ἀνὰ τὴν χώραν· ὡς δ᾽ οὐχ εὕρισκεν, ἐπὶ τὸ σπήλαιον ἀφικνεῖται τοῖς μὲν ἴχνεσι ἐξαπατώμενος, οὐδὲν δὲ ἧττον οἰόμενος εἶναι διερευνήσασθαι τὸν χῶρον. τοῦ δὲ Κάκου πρὸ τῆς θύρας ἑστῶτος, καὶ οὔτ᾽ ἰδεῖν φάσκοντος ἐρομένῳ, οὔτε ἐρευνᾶσθαι ἐπιτρέποντος αἰτουμένῳ, τούς τε πλησίον, ὡς δεινὰ πάσχοι ὑπὸ τοῦ ξένου, ἐπιβοῶντος, ἀμηχανῶν ὁ Ἡρακλῆς ὅ τι χρήσεται τῷ πράγματι, εἰς νοῦν βάλλεται προσελάσαι τῷ σπηλαίῳ τὰς ἄλλας βόας· ὡς δὲ ἄρα τῆς συννόμου φωνῆς τε καὶ ὀσμῆς αἱ ἔνδοθεν ᾔσθοντο, ἀντεμυκῶντο ταῖς ἔκτοσθεν, καὶ ἐγεγόνει ἡ φωνὴ αὐτῶν κατήγορος τῆς κλοπῆς. ὁ μὲν οὖν Κάκος ἐπειδὴ περιφανὴς ἐγένετο κακουργῶν, τρέπεται πρὸς ἀλκὴν, καὶ τοὺς εἰωθότας αὐτῷ συναγραυλεῖν συνεκάλει· Ἡρακλῆς δ᾽ ἀλοιῶν αὐτὸν τῷ ῥοπάλῳ κτείνει, καὶ τὰς βόας ἐξαγαγὼν, ἐπειδὴ κακούργων ὑποδοχαῖς εὔθετον ἑώρα τὸ χωρίον, ἐπικατασκάπτει τῇ καλαύροπι τὸ σπήλαιον. ἁγνίσας δὲ τῷ ποταμῷ τὸν φόνον, ἱδρύεται πλησίον τοῦ τόπου Διὸς Εὑρεσίου βωμὸν, ὅς ἐστι τῆς Ῥώμης παρὰ τῇ Τριδύμῳ πύλῃ· καὶ θύει τῷ θεῷ δάμαλιν ἕνα, τῆς εὑρέσεως τῶν βοῶν χαριστήριον. ταύτην ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ τὴν θυσίαν ἡ Ῥωμαίων πόλις συνετέλει, νομίμοις Ἑλληνικοῖς ἅπασιν ἐν αὐτῇ χρωμένη, καθάπερ ἐκεί-

lis, quædam veritati, propiora sunt. Fabula de aduentu eius sic habet. Eurystheus præter ceteros labores iussit Herculem Geryonis boues ex Erythéa in Argiuam vrbem agere. is vbi fecit quod iussus erat, domum reuertens, adiit tum alia multa Italiæ loca, tum Aboriginum agrũ Palantio contiguum. ibi boni pabuli nactus copiã, armenta pastum dimisit: ipse labore fessus, procubuit somnoque se dedit. Interea quidam eius loci latro, Cacus nomine, inuentis bubus sine custode pascentibus, earum cupidine captus est: cumque animaduertisset sopitum Herculem, totum quidem armentum abigere non est ausus, ratus nec latere furtum posse, & alioquin id fore difficile. paucas tamen aliquot in propinquam speluncam, vbi degebat, abdidit; quas auersas, contra solitum animalium incessum, vnam post aliam caudis eo traxerat: vt quærentem indicium falleret, vestigiis in contrariam partem ducentibus. Hercules paulo post somno excitus, cum recensuisset numerum, & aliquot boues sensisset deesse, primum incertus quo deuenerint, & ratus aberrasse a pascuis, quærit eas per agros: vt vero nusquam reperit, ad speluncam pergit, [1] licet reclamantibus vestigiis, nihilominus perscrutandũ cũ locum ratus. Caco autem pro foribus stante, & cum rogaretur se vidisse negante, nec tamen inquisitionem permittente, imo vicinorum fidem inuocante, quasi vim pateretur ab hospite: confuso Herculi & inopi consilii, tandem in mentem venit reliquas boues ad speluncam agere. quarum vocem consuetumque odorem vbi senserunt inclusæ, [1] mugitu reddito furtum prodiderunt. at Cacus in maleficio deprehensus, ad vires conuertit animum, simulque pastores socios conuocat. Ibi Hercules *vociferantem*, claua pulsatum occidit: eductisq; bubus, quoniam latronum receptaculo aptum esse locum videbat, speluncam pedo suo diruit: cumque cædem aqua fluminis expiasset, in proximo aram Ioui Inuentori posuit, quæ Romæ est prope portam Trigeminam, & ob inuentas boues deo iuuencum vnum mactat. hæc sacra etiã mea ætate Romani ritu more Græco faciũt, quemadmodũ ab il-

lo sunt instituta. Ceterum Aborigines & Palantini Arcades, vt viderunt Herculē, & Caci mortē cognouerunt, hunc propter rapinas perosi, illius stupentes speciē, diuinum quiddam se videre putabāt: & pro magna felicitate habebāt exemptos se latronis iniuriis. atq; inopes, ramis lauri, cuius in his locis magna erat copia, tā se quā illū coronabāt: sed & reges eorū veniebant, & ad hospitiū eum inuitabāt. vt vero nomē & genus ac res gestas ipso narrāte cognouerūt, se cum tota regione in tanti viri fidem atq; amicitiā cōmiserunt. Euander vero q; e *matre* Carmenta iā ante audierat, esse in fatis vt Ioue & Alcmena prognatus Hercules immortalis ex mortali virtutis ergo fieret, mox vbi hunc ipsum esse didicit,[1] occupare volēs eā gratiā, primus omniū Herculē diuinis dignatus est honorib⁹: exstructaq; præ nimio studio ac festinatione ara extēporali, ad aram istā Herculi mactauit iuuēcum iniugē, oraculo prius cū eo cōmunicato precatus vt[2] deliberet victimā. qui lætus hospitalitate gentis, populū excepit epulo, bubus aliquot mactatis, exemptisq; ex reliqua præda decimis: reges vero (id quod eos vehemēter cupere sciebat) donauit agris Ligurum & quorundā aliorum finitimorum, expulsis prius inde viris quibusdā immanibus. Ferunt præterea incolas regionis ab eo rogatos, vt quādo se primi inter deos recepissent, honorē sibi istum seruarent perpetuum, quotannis iniugem iuuencum mactantes, & ritu Græco id sacrificium peragentes: & vt semper grata eorū haberet sacrificia, præfecisse illis, edoctas prius ritum, duas nobiles familias. hos fuisse Potitios atque Pinarios; penes quas gentes multis seculis durasse curam sacrorū, ita vt ille iuxta Græcorū disciplinam instituerat: [3] Potitiis solis extorū dape vescentibus; a quibus arcerentur Pinarii, in communi officio semper potiorem partem cedentes collegis sacerdotii Potitiis. eam fuisse tarditatis mulctam & negligētiæ, quod iussi mane præsto esse, adesis iam extis *ad ceteram dapem* venissent. nunc tamen illorum posteritas non habet curām horum sacrorum; sed operantur eis [4] serui empti ære publico. quæ autem caussa mutati moris fuerit, & [5] quam

νος κατεστήσατο. οἱ δ' Ἀβοριγῖνες, καὶ τῶν Ἀρκάδων οἱ τὸ Παλλάντιον κατοικοῦντες, ὡς τοῦ τε Κάκου τὸν θάνατον ἔγνωσαν, καὶ τὸν Ἡρακλέα εἶδον, τοῦ μὲν ἀπεχθόμενοι διὰ τὰς ἁρπαγάς, τοῦ δὲ τὴν ὄψιν ἐκπαγλούμενοι, θεῖόν τι χρῆμα ἐνόμιζον ὁρᾶν, καὶ τοῦ λῃστοῦ μέγα εὐτύχημα τὴν ἀποβολὴν ἐποιοῦντο. οἱ δὲ πένητες αὐτῶν κλάδους δρεψάμενοι δάφνης, ἣ πολλὴ περὶ τὸν τόπον ἐφύετο, ἐκεῖνόν τε καὶ αὐτοὺς ἀνέστεφον. ἧκον δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν, ἐπὶ ξενία τὸν Ἡρακλέα καλοῦντες. ὡς δὲ καὶ τοὔνομα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ, καὶ τὰς πράξεις διεξιόντος ἔμαθον, ἐνεχείριζον αὐτῷ τήν τε χώραν, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐπὶ φιλίᾳ. Εὔανδρος δὲ πάλαι πρότερον ἔτι τῆς Θέμιδος ἀκηκοὼς διεξιούσης, ὅτι πεπρωμένον εἴη τὸν ἐκ Διὸς καὶ Ἀλκμήνης γενόμενον Ἡρακλέα, διαμείψαντα τὴν θνητὴν φύσιν, ἀθάνατον γενέσθαι δι' ἀρετήν, ἐπειδὴ τάχιστα ὅστις ἦν ἐπύθετο, φθάσαι βουλόμενος ἅπαντας ἀνθρώπους, Ἡρακλέα θεῶν τιμαῖς πρῶτος ἱλασάμενος, βωμὸν αὐτοσχέδιον ὑπὸ σπουδῆς ἱδρύεται, καὶ δάμαλιν ἄζυγα θύει πρὸς αὐτῷ, τὸ θέσφατον ἀφηγησάμενος Ἡρακλεῖ, καὶ δεηθεὶς τῶν ἱερῶν κατάρξασθαι. ἀγασθεὶς δὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς φιλοξενίας Ἡρακλῆς, τὸν μὲν δῆμον ἑστιάσει ὑποδέχεται, θύσας τῶν βοῶν τινας, καὶ τῆς ἄλλης λείας τὰς δεκάτας ἐξελών· τοὺς δὲ βασιλεῖς χώρᾳ πολλῇ δωρεῖται Λιγύων τε καὶ τῶν ἄλλων προσοίκων, ἧς μέγα ἐποιοῦντο ὄρεξιν, παρανόμους τινὰς ἐξ αὐτῆς ἐκβαλὼν ἀνθρώπους. λέγεται δὲ πρὸς τούτοις, ὡς καὶ δέησίν τινα ποιήσαιτο τῶν ἐπιχωρίων, ἐπειδὴ πρῶτοι θεὸν αὐτὸν ἐνόμιζον, ὅπως ἀθανάτους αὐτῷ διαφυλάττωσι τὰς τιμάς, θύοντες μὲν ἄζυγα δάμαλιν ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἁγιστεύοντες δὲ τὴν ἱερουργίαν ἔθεσιν Ἑλληνικοῖς· καὶ ὡς διδάξειεν αὐτοὺς τὰς θυσίας, ἵνα 26
διὰ παντὸς αὐτῷ κεχαρισμένα θύοιεν, οἴκους δύο τῶν ἐπιφανῶν παραλαβών· εἶναι δὲ τοὺς μαθόντας τότε τὴν Ἑλληνικὴν ἱερουργίαν, Ποτιτίους τε καὶ Πιναρίους, ἀφ' ὧν τὰ γένη διαμεῖναι μέχρι πολλοῦ τὴν ἐπιμέλειαν ποιούμενα τῶν θυσιῶν, ὡς ἐκεῖνος κατεστήσατο· Ποτιτίων μὲν ἡγουμένων τῆς ἱερουργίας, καὶ τῶν ἐμπύρων ἀπαρχομένων. Πιναρίων δὲ σπλάγχνων τε μετουσίας εἰργομένων, καὶ ὅσα ἄλλα ἐχρῆν γενέσθαι ὑπ' ἀμφοῖν, τὴν δευτέραν τιμὴν ἐχόντων. ταύτην δὲ αὐτοῖς προστεθῆναι τὴν ἀτιμίαν ὀψίμου τῆς παρουσίας ἕνεκα, ἐπειδὴ ἕωθεν αὐτοῖς κελευσθὲν ἥκειν, ἐσπλαγχνευμένων ἤδη τῶν ἱερῶν ἀφίκοντο. νῦν μέντοι οὐκέτι τοῖς συγγενέσι τούτοις ἡ περὶ τὰς ἱερουργίας ἐπιμέλεια ἀνάκειται, ἀλλὰ παῖδες ἐκ τοῦ δημοσίου ὠνητοὶ δρῶσιν αὐτάς. δι' ἃς δὲ αἰτίας τὸ ἔθος μετέπεσε, καὶ τίς ἡ τοῦ δαίμονος ἐπι-

νος ἐπιφανέστατα περὶ τὴν ἐνδιαγωγὴν τῶν ἱεροποιῶν ἐγένετο, ἐπειδὰν κατὰ τοῦτο γένωμαι τοῦ λόγου τὸ μέρος, διηγήσομαι. ὁ δὲ βωμὸς ἐφ' οὗ τὰς δεκάτας ἐπέθυσεν Ἡρακλῆς, καλεῖται μὲν ὑπὸ Ῥωμαίων Μέγιστος, ἔστι δὲ Βοαρίας λεγομένης ἀγορᾶς πλησίον, ἁγιστευόμενος εἴ καί τις ἄλλος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων. ὅρκοι τε γὰρ ἐπ' αὐτῷ καὶ συνθῆκαι τοῖς βουλομένοις βεβαίως τι διαπράττεσθαι, καὶ δεκατεύσεις χρημάτων γίνονται συχναὶ κατ' εὐχάς. τῇ μέντοι κατασκευῇ πολὺ τῆς δόξης ἐστὶ καταδεέστερος. πολλαχῇ δὲ καὶ ἄλλῃ τῆς Ἰταλίας ἀνεῖται τεμένη τῷ θεῷ, καὶ βωμοὶ κατά τε πόλεις ἵδρυνται καὶ παρ' ὁδοῖς, καὶ σπανίως ἄν εὕροι τις Ἰταλίας χωρίον, ἔνθα μὴ τυγχάνει τιμώμενος ὁ θεός. ὁ μὲν οὖν μυθικὸς λόγος ὑπὲρ αὐτοῦ τοιόσδε παραδέδοται. ὁ δ' ἀληθέστερος ᾧ πολλοὶ τῶν ἐν ἱστορίας σχήματι τὰς πράξεις αὐτοῦ διηγησαμένων ἐχρήσαντο, τοιόσδε· ὡς στρατηλάτης γενόμενος ἁπάντων ὁ κράτιστος τῶν καθ' αὑτὸν Ἡρακλῆς, καὶ δυνάμεως πολλῆς ἡγούμενος, ἅπασαν ἐπῆλθε τὴν ἐντὸς Ὠκεανοῦ, καταλύων μὲν εἴ τις εἴη τυραννὶς βαρεῖα καὶ λυπηρὰ τοῖς ἀρχομένοις, ἢ πόλις ὑβρίζουσα καὶ λωβωμένη τὰς πέλας ἡγεμονίας, ἀνθρώπων ἀνημέρῳ διαίτῃ καὶ ξενοκτονίαις ἀθεμίτοις χρωμένων· καθιστὰς δὲ νομίμους βασιλείας, καὶ σωφρονικὰ πολιτεύματα, καὶ βίων ἔθη φιλάνθρωπα καὶ κοινοπαθῆ· πρὸς δὲ τούτοις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις συγκερανύμενος, καὶ θαλαττίοις καὶ ἠπειρώταις, οἳ τέως ἀπίστους καὶ ἀσυναλλάκτους εἶχον ὁμιλίας· ἐρήμῳ τε γῇ πόλεις ἐνιδρυόμενος, καὶ ποταμοὺς ἐκτρέπων ἐπικλύζοντας πεδία, καὶ τρίβους ἐκτέμνων ἀβάτοις ὄρεσι, καὶ τὰ ἄλλα μηχανώμενος, ὡς ἅπασα γῆ καὶ θάλαττα κοινὴ ταῖς ἁπάντων χρείαις γένοιτο. ἀφίκετο δὲ εἰς Ἰταλίαν οὐ μονόστολος, οὐδὲ ἀγέλην βοῶν ἐπαγόμενος. οὔτε γὰρ ὁ χῶρος ἐν τρίβῳ τοῖς εἰς Ἄργος ἐξ Ἰβηρίας ἀναγκαζομένοις, οὔτε τοῦ διελθεῖν ἕνεκα τὴν χώραν τοσαύτης ἂν ἠξιώθη τιμῆς· ἀλλ' ἐπὶ δουλώσει καὶ ἀρχῇ τῶν τῇδε ἀνθρώπων στρατὸν ἄγων πολύν, Ἰβηρίαν ἤδη κεχειρωμένος. διατρίψαι δὲ αὐτόθι πλείω χρόνον ἠναγκάσθη, τοῦ τε ναυτικοῦ τῇ ἀπουσίᾳ, ἣ ἐγένετο χειμῶνος ἐπιβαλόντος, καὶ τῷ μὴ πάντα τὰ ἔθνη τὰ κατέχοντα Ἰταλίαν προσχωρῆσαι αὐτῷ ἑκούσια. χωρὶς γὰρ τῶν ἄλλων βαρβάρων, τὸ Λιγύων γένος πολὺ καὶ μάχιμον ἐπὶ ταῖς παρόδοις τῶν Ἀλπίων ὀρῶν ἱδρυμένον, ἀποκωλύειν ὅπλοις τὰς εἰσβολὰς αὐτοῦ τὰς εἰς Ἰταλίαν ἐπεχείρησεν, ἔνθα μέγιστος ἀγὼν τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο, πάντων αὐτοὺς ἐπιλειπόντων ἐν τῇ μάχῃ τῶν βελῶν. δηλοῖ δὲ

manifesta ob id indignatio numinis, suo loco dicetur aptius. Ara vero in qua Hercules decimas obtulit, a Romanis vocatur Maxima, prope forũ Boariũ, nulla inferior, quod ad ciuiũ venerationẽ attinet. nã & iusiurandũ apud eã, & pacta quæ volunt esse firma, peragunt; & decimas facultatum ex voto sæpe illic offerunt. apparatus tamẽ eius parũ respõdet opinioni hominũ. Passim etiam alibi per Italiam fana huic deo dicata sunt, aræq; oppidatim & iuxta vias erectæ: nec facile reperias in Italia locũ vbi non colatur hic deus. Et fabulis quidẽ hęc de illo sunt prodita. Veriora vidẽtur quæ de eo narrãt qui res eius gestas historico stilo sunt persecuti, quod scilicet, cũ esset ætatis suæ ducũ præstantissimus, magnasq; ductaret copias, quicquid terrarum Oceano cingitur, peragrauerit, tollens tyrannos quotquot essent graues & subiectis intolerabiles: aut siqua ciuitas iniuriose finitimas diciones infestaret, immani assueta victu, aut hospitum nefariis gaudens cædibus. pro quibus legitima regna moderatasque respublicas cõstituit, & in vitã mores induxit humanos ac sociabiles. ad hæc cũ Græcis iuxta versatus est ac barbaris; cum maritimis atq; mediterraneis; quib. antea male cõueniebat per infida cõmercia: & in desertis terris vrbes cõdidit, fluminaq; auertit cãpos inundantia, vias aperuit in difficilib. ascensu montibus, nihil nõ molitus vt mare ac terra quã latissime paterent vsibus cunctorũ mortalium. Cęterũ in Italiã venit nõ absq; comitatu, neç agens præ se armẽta pecudũ. nec enim trita est per has terras via iis quos Argos ex Hispaniis petere cogit necessitas; neq; ob regionis peragrationem tãtis potitus fuisset honorib⁹: sed perdomita Hispania cũ iusto exercitu venit ad subiugãdos eorũ locorũ homines. coactus vero est ibi multũ temporis terere propter classis absentiã, quæ distinebatur hibernis tempestatibus; tũ quia nõ omnes Italicæ gentes vltro ad imperium eius accesserãt. nã præter ceteros barbaros, Ligurum gens, magna & bellicosa, in trãsitu Alpium sita, armis eum arcere ab ingressu Italiæ conata est: vbi Græcis fuit certamẽ difficillimum, adeo vt tela eos in hac pugna plane defecerint. meminit

De Hercule verior historia.

autem huius belli ex antiquis poetis Æschylus in soluto Prometheo. Inducit ibi Prometheũ Herculi prædicentem inter cetera de euentu certaminum in expeditione contra Geryonem, & narrantem quanta cum difficultate *obiter* gesturus sit bellum Ligusticum. carmẽ autem sic habet: Vises Ligurũ copias imperterritas: quorum pugnaces, sat scio, acer licet, probabis manus. nã & tela te ex fato deficient. Sed postquam his profligatis sibi trãsitum patefecit, quidã sponte deditionem oppidorum fecerunt, maxime quotquot erant Græcanici generis, aut non satis fidebant suis viribus: plerosq; tamen prœliis aut obsidionib. subigere necesse habuit. Inter eos qui bello domiti sunt, fuisse aiunt & Cacum illum Romanis fabulis celebrem; qui princeps immaniũ quorundam barbarorum, heroi restitit, fretus locis natura munitis, vnde in finitimos excursabat. is cum animaduertisset Herculem castrametatum in propinqua planicie, cũ prædatorio globo derepente in eum irruit: & dormiente *etiamnum* exercitu, quicquid prędæ incustoditum nactus est, retro in sua secum abegit. deinde obsessus a Græcis & vi expugnatus, dum hostes cum suis propulsare nititur, in pugna cecidit. cuius castellis dirutis agros circumiacẽtes occuparunt milites Herculis, & cũ his Arcades Euãdrum secuti, ac Faunus rex Aboriginum. ceterum qui ibi mansere, ex Græcis Epei, Pheneatæ Arcades, & Troiani, fuerunt (vt conijcere licet) eius regionis præsidio relicti. nã inter imperatorias Herculis artes hęc quoq; nõ minus quã ceteræ res gestæ fuit mirifica, quod abstractos a deuictis vrbibus viros secũ ducebat in militiam; ac si promptã & fidelem sibi in bellis operã nauassent, eos in agris hosti ademptis collocabat, de alieno eis satisfaciens. has ob caussas durat eius nomẽ & gloria per Italiã, non ob transitum, in quo nihil veneratione dignum inerat. Sunt qui dicant eum etiam filios iis in locis quæ nunc Romani habitant, reliquisse, susceptos e duabus fœminis: Palantem, ex Euandri filia, quam Lauinam nominant; Latinum, ex quadã hyperborea puella; quam obsidem a patre acceptam, secum circumduxerit. eam aliquãtis-

τὸν πόλεμον τόνδε τῶν ἀρχαίων ποιητῶν, Αἰσχύλος ἐν
Προμηθεῖ λυομένῳ. πεποίηται γὰρ αὐτῷ ὁ Προμη-
θεὺς Ἡρακλεῖ τά τε ἄλλα προλέγων, ὡς ἕκαστον αὐ-
τῷ τι συμβήσεσθαι ἔμελλε κατὰ τὴν ἐπὶ Γηρυόνην 27
στρατείαν, καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ Λιγυστικοῦ πολέμου, ὡς
οὐ ῥᾴδιος ὁ ἀγὼν ἔσται, διηγούμενος. τὰ δὲ ποιήματα
ὧδε ἔχει· Ἥξεις δὲ Λιγύων εἰς ἀτάρβητον στρατὸν, «
Ἔνθ' οὐ μάχης, σάφ' οἶδα, καὶ θοῦρός περ ὢν Μέμ- «
ψει. πέπρωται γάρ σε καὶ βέλη λιπεῖν. ἐπεὶ δὲ τού- «
τους καταστρεψάμενος, τῶν παρόδων ἐκράτησεν, οἱ
μέν τινες ἑκούσιοι παρεδίδοσαν αὐτῷ τὰς πόλεις, μά-
λιστα δὲ ὅσοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἦσαν, ἢ δυνά-
μεις οὐκ εἶχον ἀξιοχρέους· οἱ δὲ πλείους ἐκ πολέ-
μου καὶ πολιορκίας παρέστησαν. ἐν δὴ τούτοις μάχῃ
κρατηθεῖσι, καὶ τὸν ὑπὸ Ῥωμαίων μυθολογούμενον
Κάκον, δυνάστην τινὰ κομιδῇ βάρβαρον καὶ ἀνθρώ-
πων ἀνημέρων ἄρχοντα, γενέσθαι φασὶν αὐτῷ διά-
φορον, ἐρυμνοῖς χωρίοις ἐπικαθήμενον, καὶ διὰ ταῦ-
τα τοῖς πλησιοχώροις ὄντα λυπηρόν. ὃς ἐπειδὴ κατα-
στρατοπεδεύσαντα τὸν Ἡρακλέα ἔμαθεν ἐν τῷ προσ-
εχεῖ πεδίῳ, λῃστρικῶς διασκευασάμενος, ἐπιδρο-
μῇ αἰφνιδίως ἐχρήσατο, καὶ κοιμωμένου τοῦ στρατοῦ
τῆς λείας ὅσῃ ἔτυχεν ἀφυλάκτῳ περιβαλόμενος ἀ-
πήλασεν. ὕστερον δὲ κατακλεισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων
εἰς πολιορκίαν, τά τε φρούρια κατὰ κράτος ἁλόν-
των, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἠμύνετο, διηρέθη. τῶν δὲ φρου-
ρίων αὐτοῦ κατασκαφέντων, τὰ πέριξ χωρία οἱ συν-
ελθόντες Ἡρακλεῖ κατὰ σφᾶς ἕτεροι παρέλαβον,
Ἀρκάδες τε οἱ σὺν Εὐάνδρῳ, καὶ Φαῦνος ὁ τῶν Ἀ-
βοριγίνων βασιλεύς. εἰκάσειε δ' ἄν τις τοὺς ὑπομεί-
ναντας αὐτόθι τῶν Ἑλλήνων Ἐπειοὺς, καὶ τοὺς ἐκ
Φενεοῦ Ἀρκάδας καὶ Τρῶας, ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῆς
χώρας καταλειφθῆναι. στρατηγικὸν γὰρ δὴ καὶ τοῦ-
το τῶν Ἡρακλέους ἔργων, καὶ οὐδενὸς ἧττον θαυ-
μάζεσθαι ἐπιτήδειον, ὃ δὴ τοὺς ἀνασπαστοὺς ἐκ τῶν
κεκρατημένων πόλεων τέως μὲν ἐπάγεσθαι εἰς τὰς
στρατείας, καὶ ἐπειδὴ προθύμως τοῖς πολέμοις συν-
διενέγκαιεν, εἰς τὰ δορίκτητα κατοικίζειν, καὶ τὸν παρ'
ἑτέρων ἐπιχορηγεῖν καὶ δωρεῖσθαι πλοῦτον. διὰ μὲν
δὴ ταῦτα μέγιστον ὄνομα καὶ κλέος Ἡρακλέους ἐν Ἰ-
ταλίᾳ γενέσθαι, καὶ οὐ τῆς παρόδου χάριν, ἣ σεμνὸν
οὐδὲν περιέσχεν. λέγουσι δέ τινες αὐτὸν καὶ παῖδας ἐν
τοῖς χωρίοις τούτοις ἃ νῦν Ῥωμαῖοι κατοικοῦσιν, ἐκ
δύο γυναικῶν γενομένους καταλιπεῖν· Πάλαντα μὲν,
ἐκ τῆς Εὐάνδρου θυγατρὸς, ᾗ Λαυΐνα ὄνομά φασιν εἶναι·
Λατῖνον δὲ, ἔκ τινος ὑπερβορείδος κόρης, ἣν πατρὸς εἰς
ὁμηρείαν δόντος ἐπήγετο, καὶ αὐτὴν μέχρι μέν τι-
νος ἁ-

ἣν ἁγνὴν γάμων ἐφύλαττεν· ἐπεὶ δ᾽ εἰς Ἰταλίαν ἔπλει, ἐρασθεὶς ἐγκύμονα ποιεῖ. ἣν καὶ ὅτε δὴ ἀπαίρειν εἰς Ἄργος ἔμελλε, τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀβοριγίνων Φαύνῳ γυναῖκα ποιήσασθαι δίδωσι· δι᾽ ἣν αἰτίαν τοῖς πολλοῖς τὸν Λατῖνον τούτου υἱὸν νομίζειν, οὐχ Ἡρακλέους. Πάλλαντα μὲν οὖν πρὶν ἡβῆσαι, λέγουσιν ἀποθανεῖν· Λατῖνον δ᾽ ἀνδρωθέντα τὴν Ἀβοριγίνων ἀρχὴν παραλαβεῖν. τούτου δὲ ἄπαιδος ἀρρένων τελευτήσαντος, ἐν τῇ πρὸς ὁμόρους Ῥουτούλους μάχῃ, περιστῆναι τὴν ἀρχὴν εἰς Αἰνείαν τὸν Ἀγχίσου, κηδεστὴν αὐτοῦ γενόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν ἑτέροις χρόνοις ἐγένετο. Ἡρακλῆς δ᾽ ἐπεὶ τά τε κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἅπαντα ὡς ἐβούλετο κατεστήσατο, καὶ ὁ ναυτικὸς αὐτῷ στρατὸς σῶος ἐξ Ἰβηρίας ἀφίκετο, θύσας τοῖς θεοῖς τὰς δεκάτας τῶν λαφύρων, καὶ πολίχνην ἐπώνυμον αὐτοῦ κτίσας, ἔνθα ὁ στόλος αὐτῷ ἐναυλοχεῖτο, ἣ καὶ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίων οἰκουμένη, Πομπηΐας ἐν μέσῳ κειμένη Νεαπόλεώς τε, λιμένας ἐν παντὶ καιρῷ βεβαίους ἔχουσα· δόξης τε καὶ ζήλου καὶ τιμῶν ἰσοθέων παρὰ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Ἰταλίᾳ τυχών, ἀπῆρεν εἰς Σικελίαν. οἱ δὲ καταλειφθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ φρουροὶ καὶ οἰκήτορες Ἰταλίας, οἱ περὶ τὸν Σατόρνιον ὄχθον ἱδρυμέ-
28 νοι, τέως μὲν ἐπολιτεύοντο καθ᾽ ἑαυτούς· χρόνῳ δ᾽ ὕστερον οὐ μακρῷ, δίαιτάν τε καὶ νόμους, καὶ θεῶν ἱερὰ συνενεγκάμενοι τὰ σφέτερα τοῖς Ἀβοριγίνων, ὥσπερ Ἀρκάδες, καὶ ἔτι πρότερον Πελασγοί, πόλεώς τε τῆς αὐτῆς τοῖς Ἀβοριγῖσι κοινωνήσαντες, συνέβησαν ὁμοεθνεῖς νομίζεσθαι. Ἡρακλέους μὲν δὴ στρατείας πέρι, καὶ Πελοποννησίων ὑπομονῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ταῦτα εἰρήσθω. δευτέρᾳ δ᾽ ὕστερον γενεᾷ μετὰ τὴν Ἡρακλέους ἄπαρσιν, ἔτει δὲ πέμπτῳ καὶ πεντηκοστῷ μάλιστα, ὡς αὐτοὶ Ῥωμαῖοι λέγουσι, βασιλεὺς μὲν Ἀβοριγίνων ἦν Λατῖνος ὁ Φαύνου, γένος δὲ Ἡρακλέους, πέμπτον καὶ τριακοστὸν ἔτος ἔχων τὴν ἀρχήν· κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, Τρῶες οἱ σὺν Αἰνείᾳ διαφυγόντες ἐξ Ἰλίου τῆς πόλεως ἁλούσης, κατέσχον εἰς Λαυρεντόν, αἰγιαλὸν Ἀβοριγίνων ἐπὶ τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει κείμενον, οὐ πρόσω τῶν ἐμβολῶν τοῦ Τιβέριος· λαβόντες δὲ παρὰ τῶν Ἀβοριγίνων χωρίον εἰς οἴκησιν καὶ ὅσα ἠξίουν, πολίζονται μικρὸν ἀποσχόντες ἀπὸ θαλάττης, ἐπὶ λόφῳ τινί, Λαουΐνιον ὄνομα τῇ πόλει θέμενοι. ὀλίγῳ δ᾽ ὕστερον χρόνῳ τὴν ἀρχαίαν διαλλάξαντες ὀνομασίαν, ἅμα τοῖς Ἀβοριγῖσιν, ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Λατῖνοι ὠνομάσθησαν· καὶ μετῳκισάμενοι ἐκ τοῦ Λαουϊνίου κοινῇ μετὰ τῶν ἐπιχωρίων, μείζονα περιβάλλονται πόλιν, ἣν Ἄλβαν ἐκάλεσαν· ἐξ ἧς ὁρμώμενοι πολλὰς μὲν καὶ ἄλλας πόλεις

per innuptã seruasse: sed cum in Italiã appulisset, captum amore, grauidã reddidisse: & abiturũ Argos, nuptum dedisse Fauno Aboriginum regi. quo factum esse vt pleriq; Latinum huius putarint filiũ, nõ Herculis. Ex his Palantem aiunt ante pubertatem mortuum: Latinum, postquã virilem ętatem attigit, factum esse regẽ Aboriginum. quo sine maribus liberis defuncto in cõflictu cum finitimis Rutulis, regnum deuolutũ esse ad Æneã Anchisæ filiũ, affinitate Latino iunctũ. Sed hęc aliis facta sunt tẽporibus. Hercules autem compositis ex animi sententia rebus Italicis, & recepto incolumi ex Hispaniis exercitu nauali, ac decimis prędæ in deorum sacrificia impẽsis, oppido item de suo nomine cõdito vbi classis eius statiua habebat, (quod nũc quoq; a Romanis habitatur inter Pompeios & Neapolim, tutos omni tempore portus habens) deniq; gloriam exemplo futurã posteris, honoresque diuinos apud omnes Italos consecutus, traiecit in Siciliam. Illi vero quos colonos reliquit & pręsidium Italiæ, fixis circa Saturniũ collem sedibus, aliquandiu propriam habuerunt rempublicam: sed elapso nõ longo tempore, viuendi rationem, leges, sacra cum Aboriginibus coniunxerunt, & sicut Arcades & ante hos Pelasgi, in eãdem cum illis ciuitatem coaliti, pro vna gẽte habiti sunt. Atque hæc de Herculis expeditione, & relictis in Italia Peloponnesiis dicta sint. post cuius digressum ętate altera, circiter annum quintum supra quinquagesimum, vt ipsi Romani perhibent, rex Aboriginum fuit Latinus Fauni filius, sed Herculis satu editus, annum agens regni sui quintũ & trigesimum. Per id tẽpus Troiani cum Ænea post captum Ilium profugi appulerunt Laurentũ, quod in Aboriginum litore, Tyrrheno mari alluitur,

Æneæ & Troianorũ in Italiã aduentus.

non longe ab ostio Tiberis: acceptoque ab hospitibus ad habitandum agro, & quicquid petierunt, oppidum condunt nõ longe a mari in quodam colle, nomine Lauinium. nec ita multo post vetere appellatione mutata, vna cũ Aboriginibus a loci rege Latini nuncupati sunt: & relicto Lauinio vna cum indigenis maiorem vrbem muniuerunt, quam Albam nominarunt: vnde alia quoq; multa oppida

deduxerunt quæ Priscorum Latinorum vocantur, & pleraque nostro etiam tempore habitantur. Deinde sextadecima post captum Ilium ætate miserunt coloniam in Palantium & Saturniam, vbi Peloponnesii & Arcades primas sedes fixerant, quæque etiam tum scintillas quasdam prisci generis retinebāt: ac Palantium muris cinxerunt, vt vrbis formam tum primum acceperit. Conditę vrbi Romæ nomen imposuerunt, quod Romuli ductu missa esset colonia, qui septimusdecimus ab Ænea descēdebat. Dicam & aduentum in Italiam Æneæ, scriptoribus partim ignoratum, partim invidia dissimulatum, diligenter super ea re scrutatus fide digniores tum Romanas tum Græcas historias, in quibus sic proditum inuenio. Capto ab Achæis Ilio, siue Durii equi commento, sicut canit Homerus, siue Antenoridarum proditione, siue alio modo, cetera quidem multitudo tam sociorum quam ciuium in cubilibus deprehensa cæditur. noctu enim ex inopinato & sine custodiis oppressi sunt. Æneas autem cū Troianis suis, qui ex Ophrynio & Dardano Iliensibus auxilio venerant, & siqui alii inferiorem vrbem captam mature senserunt, in Pergami munitionem confugiunt, arcemque proprio muro tutam occupant: vbi Troianis reposita erant sacra patria, & maxima opum vis, vtpote in loco firmo: ineratque militum fortissimus quisque. ibi subsistentes, propulsabant siqui conarentur in arcem ascendere: cumque angiportorum haberent peritiam, ex arce decurrentes, excipiebant eos qui ex vrbe capta euaderent: ita vt plures effugerent quam interciperentur. hoc machinamento Æneas frustratus est primum hostium impetum, quo cunctos ciues interimere nitebantur; effecitq; ne tota vrbs in eo feruore caperetur. sed cum etiam in futurum caute prospiceret, cogitanti impossibile esse vrbem seruare iam maxima sui parte captam, in mentem venit arcem hostibus cedere, subductis prius corporibus & sacris patriis, & siquid præterea secum exportare posset. quod vbi placuit, pueros, mulieres, senes, & quicquid hominum erat ad fugam tardius, præmisit, iussos

ἔκτισαν, τῶν κληθέντων Πρίσκων Λατίνων, ἐξ ὧν αἱ πλεῖσται ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἦσαν οἰκούμεναι. γενεαῖς δὲ ὕστερον ἑκκαίδεκα μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν ἐκπέμψαντες ἀποικίαν εἰς τὸ Παλλάντιόν τε καὶ τὴν Σατορνίαν, ἔνθα Πελοποννήσιοί τε καὶ Ἀρκάδες τὴν πρώτην οἴκησιν ἐποιήσαντο, καὶ ἦν ἔτι ἐπ' αὐτῶν ζώπυρα ἄττα περιλειπόμενα τοῦ παλαιοῦ γένους, οἰκίζουσι τοὺς τόπους, περιβαλόντες τείχεσι τὸ Παλλάντιον, ὥστε λαβεῖν σχῆμα πόλεως τότε πρῶτον. τίθενται δὲ τῷ κτίσματι Ῥώμην ὄνομα, ἀπὸ τοῦ στείλαντος τὴν ἀποικίαν Ῥωμύλου, ὃς ἦν ἕβδομος καὶ δέκατος ἀπ' Αἰνείου γεγονώς. βούλομαι δὲ καὶ περὶ τῆς Αἰνείου παρουσίας εἰς Ἰταλίαν, ἐπεὶ τῶν συγγραφέων τοῖς μὲν ἠγνόηται, τοῖς δὲ διεφθόρηται ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος, μὴ παρέργως διελθεῖν, τάς τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων τῶν μάλιστα πιστευομένων ἱστορίας παραλαβών. ἔχει δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ὧδε· Ἰλίου κρατηθέντος ὑπ' Ἀχαιῶν, εἴτε τοῦ δουρείου ἵππου τῇ ἀπάτῃ, ὡς Ὁμήρῳ πεποίηται, εἴτε τῇ προδοσίᾳ τῶν Ἀντηνοριδῶν, εἴτε ἄλλως πως, τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος ἐν τῇ πόλει Τρωικόν τε καὶ συμμαχικὸν ἐν ταῖς εὐναῖς ἔτι καταλαμβανόμενον ἐφονεύετο. νυκτὸς γὰρ τὸ δεινὸν ἀφυλάκτοις αὐτοῖς ἐπιστῆναι ἔοικεν. Αἰνείας δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ παρόντες Ἰλιεῦσιν ἐπίκουροι Τρῶες ἐκ Δαρδάνου τε πόλεως καὶ Ὀφρυνίου, τῶν τε ἄλλων ὅσοι τῆς κάτω πόλεως ἁλισκομένης ἔφθασαν αἴσθησιν τοῦ δεινοῦ λαβεῖν, ἐπὶ τὰ καρτερὰ τοῦ Περγάμου συμφυγόντες, τὴν ἀκρόπολιν ἰδίῳ τείχει φρουρουμένην καταλαμβάνουσιν, ἐν ᾗ καὶ ἱερὰ τὰ πατρῷα τοῖς Τρωσὶν ἦν, καὶ χρημάτων ὁ πολὺς πλοῦτος, οἷα εἰκὸς ἐν ἐχυρῷ, καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ τὸ κράτιστον· ἔνθα ὑπομένοντες ἀπεκρούοντο τοὺς πειρωμένους ἐπιβαίνειν τῆς ἄκρας, καὶ τὸ διαπίπτον ὑπὸ τῆς ἁλώσεως πλῆθος ἐμπειρίᾳ στενωπῶν ὑποθέοντες ἀπελάμβανον· καὶ ἐγένετο τοῦ καταληφθέντος πλεῖον τὸ διαφυγόν. τὴν μὲν δὴ αὐτίκα ὁρμὴν τῶν πολεμίων, ἣν εἶχον ὅλην διαχειρήσασθαι τὴν πόλιν, καὶ τὸ μὴ πᾶν ἐξ ἐφόδου καταληφθῆναι τὸ ἄστυ, τοῦτο τὸ μηχάνημα ἐξευρὼν Αἰνείας ἐπέσχε. λογισμὸν δὲ τὸν εἰκότα περὶ τοῦ μέλλοντος λαμβάνων, ὡς ἀμήχανον εἴη πρᾶγμα, σῶσαι πόλιν ἧς τὰ πλείω ἤδη ἐκεκράτητο, εἰς νοῦν βάλλεται τοῦ μὲν τείχους παραχωρῆσαι τοῖς πολεμίοις, τὰ δὲ σώματα αὐτὰ καὶ τὰ ἱερὰ τὰ πα- 29
τρῷα, καὶ χρήματα ὁπόσα φέρειν δύναιτο, διασώσασθαι. δόξαν δὲ αὐτῷ, παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας, καὶ καταγηραιὰ σώματα, καὶ ὁπόσοις ἄλλοις βραδείας ἔδει φυγῆς, προεξάγειν κελεύει τῆς πόλεως κατὰ τὰς ἐπὶ τὴν

Ἴδην

Ἴδην φερούσας ὁδούς, ἕως Ἀχαιοὶ τὴν ἄκραν ἑλεῖν προθυμούμενοι, διώξεως τοῦ διαπίπτοντος ἐκ τῆς πόλεως πλήθους οὐδὲν προσεμηχανῶντο. τοῦ δὲ στρατιωτικοῦ, τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῶν ἐξιόντων ἔταξεν, ὡς ἀσφαλής τε καὶ ἀταλαίπωρος ἐκ τῶν ἐνόντων φυγὴ αὐτοῖς γένοιτο· εἴρητο δὲ τούτοις τὰ καρτερώτατα καταλαβέσθαι τῆς Ἴδης· τὸ δὲ λοιπόν, ὃ δὴ κράτιστον ἦν, αὐτὸς ἔχων ὑπέμεινεν ἐπὶ τοῦ τείχους, καὶ παρεῖχε τοῖς προεξιοῦσιν ἧττον ἐπιπόνους, διηνεκῶς τειχομαχίᾳ τῶν πολεμίων, τὰς φυγάς. Νεοπτολέμου δὲ σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιβάντος μέρους τινὸς τῆς ἄκρας, καὶ προσβοηθησάντων αὐτοῖς Ἀχαιῶν ἁπάντων, τὴν μὲν ἄκραν μεθίεται· ἀνοίξας δὲ τὰς φυγάδας πύλας, ἀπῄει συντεταγμένοις ἔχων τοὺς λοιπούς, ἀγόμενος ἐπὶ ταῖς κρατίσταις συνωρίσι τόν τε πατέρα καὶ θεοὺς τοὺς πατρῴους, γυναῖκά τε καὶ τέκνα, καὶ τῶν ἄλλων εἴ τι πλεῖστον ἀξίωμα ἦν, σῶμα ἢ χρῆμα. ἐν δὲ τούτῳ κατὰ κράτος εἰληφότες Ἀχαιοὶ τὴν πόλιν, καὶ περὶ τὰς ἁρπαγὰς ἐσπουδακότες, πολλὴν ἄδειαν σώζεσθαι τοῖς φεύγουσι παρεσκεύασαν. οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Αἰνείαν ἔτι καθ' ὁδὸν εὑρόντες τοὺς σφετέρους, καὶ καθ' ἕνα ἅπαντες γενόμενοι, τὰ ἐχυρώτατα καταλαμβάνουσι τῆς Ἴδης. ἦλθον δὲ ὡς αὐτούς, οἵ τ' ἐν Δαρδάνῳ τότε οἰκοῦντες, ὡς εἶδον φλόγα πολλὴν παρὰ τὰ εἰωθότα ἐξ Ἰλίου, νύκτωρ καταλιπόντες τὴν πόλιν ἔρημον, χωρὶς ἢ ὅσοι σὺν Ἐλύμῳ καὶ Αἰγέστῳ ναυτικόν τι συνεσκευασμένοι ἔτυχον προεξεληλυθότες τῆς πόλεως· καὶ ἐξ Ὀφρυνίου πόλεως ὁ δῆμος ἅπας, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων Τρωικῶν πόλεων, τῆς ἐλευθερίας περιεχόμενοι· δύναμίς τε αὐτὴ δι' ἐλαχίστου χρόνου μεγίστη τῶν Τρωικῶν ἐγένετο. οἱ μὲν οὖν σὺν Αἰνείᾳ διασωθέντες ἐκ τῆς καταλήψεως, ἐν τούτοις ὑπομένοντες τοῖς χωρίοις, οὐ διὰ μακροῦ πάλιν ἐπὶ τὰ σφέτερα κατελεύσεσθαι ἤλπιζον, τῶν πολεμίων ἀποπλευσάντων. Ἀχαιοὶ δὲ ἀνδραποδισάμενοι τὴν πόλιν καὶ τὰ σύνεγγυς χωρία, καὶ φρούρια δηώσαντες, παρεσκευάζοντο μὲν καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι χειρωσόμενοι· πεμψάντων δὲ κήρυκας αὐτῶν περὶ διαλύσεων, καὶ δεομένων μὴ σφᾶς εἰς ἀνάγκην καταστῆσαι πολέμου, συνελθόντες εἰς ἐκκλησίαν, ἐπὶ τοῖσδε ποιοῦνται πρὸς αὐτοὺς τὰς διαλύσεις· Αἰνείαν μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, τὰ χρήματα φέροντας ὅσα διεσώσαντο κατὰ τὴν φυγήν, ἐν ὡρισμένοις τισὶ χρόνοις ἐκ τῆς Τρῳάδος ἀπελθεῖν, παραδόντας Ἀχαιοῖς τὰ φρούρια· Ἀχαιοὺς δὲ παρέχειν αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν ἐξ ἁπάσης ἧς ἐκράτουν γῆς καὶ θαλάσσης ἀπιοῦσι κατὰ τὰς ὁμολογίας. δεξάμενος δὲ ταῦτα Αἰνείας, καὶ νομίσας ἐκ τῶν ἐνόντων κράτιστα εἶναι, Ἀσκάνιον μὲν

Idam petere, dum Achæi arcis oppugnationi intenti, de persequendis ex vrbe profugis nihil cogitant. militum autem partē exeuntibus addidit præsidio, quo tutior & expeditior eis e præsenti calamitate fuga esset, cum mandatis, vt montis loca natura munitissima occuparent. reliquam militum manum, in qua erat plurimū roboris, retinuit intra muros, eorumq; viribus oppugnātem muros hostem distinuit, dum præmissa turba facilius effugeret. Sed postquā Neoptolemus cum sociis in partem arcis euasit, vniuersis Achæis succurrentibus, excessit arce per portam qua fugientes emiserat: atque ita seruatis ordinibus abiit, lectissimis bigis vehens secum patrem, deos penates, vxorem, liberos, & siquid ceterorum vel corporum vel vtensilium maximi esset pretii. Interea expugnata vrbe, Achęi direptione occupati, elapsis tutū dederunt effugium. Æneas suos in itinere assecutus, vno agmine facto, recepit se in Idæ munitissima. Eodem venere Dardanenses, noctu deserto oppido, cum flammam solito maiorem ex Ilio emicantem vidissent: absque iis qui cū Elymo & Ægesto correptis nauibus ante ex oppido excesserant. Venit etiam ex Ophrynio totus populus, aliarumque Troianarum vrbium incolæ, libertati[illegible] ducti: breuique tempore Troianæ gentis copiæ maximæ illo confluxerunt. Itaque Æneæ socii captæ vrbi superstites, ibi morabantur, sperantes se non multo post profecto hoste ad sua redituros. Achæi vero oppidanis & circumuicinis in seruitutem redactis, vastatisque castellis, parabant se ad expugnationem montium. Sed cum ad eos venissent caduceatores acturi de pace, ac rogarent ne se ad belli necessitatem adigerent, pro concione pactum initum est his conditionibus: vt Æneas ac socii, cum suis rebus quas in fuga asportassent, intra certum tempus agro Troiano excederent, castellis in potestatem Achæorum traditis: Achæi vero ex pacto tutam eis terra marique discedendi copiam facerent. Accepit conditionem Æneas; quippe qui nihil in præsens videbat tutius: ac mox Ascanium

filiorum natu maximũ, cum parte sociorum quæ fere cõstabat ex Phrygibus, in Dascyliticum agrũ ad lacum Ascanium mittit, quũ ad regni administrationẽ ab eius regionis incolis esset accitus. sed is ibi mansit nõ longo tempore. nam cum ad eum venissent Scamãdrius cũ aliis de familia Hectoris e Græcia a Neoptolemo dimissis, deducẽs eos in paternũ imperium ad Troiam rediit. Et de Ascanio tantum cõperimus. cum reliquis autem filiis & patre ac delubris deorum, Æneas parata iam classe traiecit Hellespontum, proximam peninsulam, quæ ab Europa in mare procurrens, Pallene dicitur, nauibus petens. eam tenebat socia gens Thracum, Crusæa nomine, cuius strenua opera in bello vsi fuerant. Atq; hæc est de Æneæ fuga fide dignissima narratio, quę exstat apud veterem scriptorẽ Hellanicum in rebus Troicis. Reperiuntur & aliæ nonnullæ ab hac discrepantes; quæ mihi sane minus hac videntur esse verisimiles. iudicium sit suum cuiq; liberum. Sophocles tragicus in Laocoonte fabula facit Æneam instante vrbis excidio in Idam cum rebus suis secedentem, quod tum pater Anchises, mandatorum a Venere acceptorum memor, sic iuberet, tum ipse ex recẽti prodigio quod circa Laocoon[illegible]ciderat, coniectaret vrbis interitum. apud eum tales exstant ex aliena persona iambi: Nunc in porta est Æneas deæ filius, humeris baiulans patrem, fulminata terga amictũ fluxa veste byssina. hunc stipat tota turba familiarium: sequiturque plebes non quanta tibi placet, sed iis qui Phrygum coloniæ fauent. Menecrates autem Xanthius vrbem cum Achæis prodidisse affirmat, ob simultatem quæ illi cum Alexandro intercesserit: & in gratiam eius beneficii Græcos ei permisisse vt se cum tota domo seruaret e periculo. is ab Achillis funere auspicatus suã historiã, scribit in hunc modum: Achæos autem tenebat mæstitia; videbanturque sibi totius exercitus capite truncati. attamen iustis ei persolutis, bello vniuersam hostium regionem infestabant, donec Æneæ proditione captum est Ilium. is enim ægre ferens in nullo se apud Alexãdrum esse pretio, arcerique a sacerdotiis, subuertit

τὸν πρεσβύτατον τῶν παίδων ἔχοντα τοῦ συμμαχικοῦ τινα μοῖραν, ἧς Φρύγιον ἦν τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν Δασκυλῖτιν καλουμένην γῆν, ἔνθα ἐστὶν ἡ Ἀσκανία λίμνη, μετάπεμπτον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων γενόμενον ἐπὶ βασιλείᾳ τοῦ ἔθνους, ἀποπέμπει· καὶ ᾤκησεν Ἀσκάνιος αὐτόθι χρόνον τινὰ οὐ πολύν. ἐλθόντων δὲ ὡς αὐτὸν Σκαμανδρίου τε καὶ τῶν ἄλλων Ἑκτοριδῶν ἀφειμένων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Νεοπτολέμου, κατάγων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν πατρῴαν ἀρχήν, εἰς Τροίαν ἀφικνεῖται. καὶ περὶ μὲν Ἀσκανίου τοσαῦτα λέγεται. τοὺς δὲ λοιποὺς παῖδας Αἰνείας παραλαβὼν, καὶ τὸν πατέρα καὶ τὰ ἕδη τῶν θεῶν, ἐπειδὴ παρεσκευάσθη τὸ ναυτικὸν αὐτῷ, διαπλεῖ τὸν Ἑλλήσποντον, ἐπὶ τῆς ἔγγιστα κειμένης χερρονήσου τὸν πλοῦν ποιούμενος, ἣ πρόκειται μὲν τῆς Εὐρώπης, καλεῖται δὲ Παλλήνη. ἔθνος δ' εἶχεν αὐτὴν Θρᾴκιον σύμμαχον, Κρουσαῖον καλούμενον, ἁπάντων προθυμότατον τῶν συναραμένων αὐτοῖς τοῦ πολέμου. ὁ μὲν οὖν πιστότατος τῶν λόγων, ᾧ κέχρηται τῶν παλαιῶν συγγραφέων Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Τρωικοῖς, περὶ τῆς Αἰνείου φυγῆς τοιόσδε ἐστίν. εἴρηνται δὲ καὶ ἄλλοις τισὶ περὶ τῶν αὐτῶν οὐ κατὰ ταῦτα ἔχοντες λόγοι, οὓς ἧττον ἔγωγε τούτου πιθανοὺς εἶναι νομίζω. κρινέτω δ' ὡς ἕκαστος τῶν ἀκουόντων βούλεται. Σοφοκλῆς μὲν ὁ τραγῳδοποιὸς ἐν Λαοκόωντι δράματι, μελλούσης ἁλίσκεσθαι τῆς πόλεως, πεποίηκε τὸν Αἰνείαν ἀνασκευαζόμενον εἰς τὴν Ἴδην, κελευσθέντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἀγχίσου, κατὰ τὴν μνήμην ὧν Ἀφροδίτη ἐπέσκηψε, καὶ ἀπὸ τῶν νεωστὶ γενομένων περὶ τοὺς Λαοκοωντίδας σημείων, τὸν μέλλοντα ὄλεθρον τῆς πόλεως συντεκμηράμενον. ἔχει δὲ αὐτῷ τὰ ἰαμβεῖα ἐν ἀγγέλου προσώπῳ λεγόμενα ὧδε·

Νῦν δ' ἐν πύλαισιν Αἰνείας ὁ τῆς θεοῦ
Πάρεστ', ἐπ' ὤμων πατέρ' ἔχων κεραυνίου
Νῶτον καταστάζοντα βυσσίνου φάρους.
Κυκλεῖ δὲ πᾶσαν οἰκετῶν παμπληθίαν·
Συνοπάζεται δὲ πλῆθος οὐχ ὅσον δοκεῖ
Σοὶ, τοῖς δ' ἐρῶσι τῆς ἀποικίας Φρυγῶν.

Μενεκράτης δὲ ὁ Ξάνθιος προδοῦναι τοῖς Ἀχαιοῖς αὐτὸν ἀποφαίνει τὴν πόλιν τῆς πρὸς Ἀλέξανδρον ἔχθρας ἕνεκα· καὶ διὰ τὴν εὐεργεσίαν ταύτην Ἀχαιοὺς αὐτῷ συγχωρῆσαι διασώσασθαι τὸν οἶκον. σύγκειται δὲ ὁ λόγος αὐτῷ ἀρξαμένῳ ἀπὸ Ἀχιλλέως ταφῆς, τὸν τρόπον τόνδε· Ἀχαιοὺς δ' ἀνίη εἶχε, καὶ ἐδόκεον τῆς στρατιῆς τὴν κεφαλὴν ἀπηράχθαι. ὅμως δὲ τάφον αὐτῷ δαίσαντες, ἐπολέμεον γῇ πάσῃ, ἄχρις Ἴλιος ἑάλω Αἰνείεω ἐνδόντος. Αἰνείης γὰρ ἄτιτος ἐὼν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἀπὸ γερέων ἱερῶν ἐξειργόμενος, ἀνέτρεψε

Πρία-

,, Πρίαμον· ἐργασάμενος δὲ ταῦτα, εἷς Ἀχαιῶν ἐγένετο. ἄλλοι δέ τινες ἐπὶ τοῦ ναυστάθμου τοῦ Τρωικοῦ τυχεῖν αὐτὸν τηνικαῦτα διατρίβοντα λέγουσιν. οἱ δὲ εἰς Φρυγίαν ἀπεσταλμένον ὑπὸ Πριάμου μετὰ δυνάμεως ἐπί τινα χρείαν στρατιωτικήν. εἰσὶ δὲ οἱ μυθωδεστέραν αὐτοῦ ποιοῦσι τὴν ἔξοδον. ἐχέτω δὲ ὅπῃ τις αὐτὸν πείθει. τὰ δὲ μετὰ τὴν ἔξοδον ἔτι πλείω παρέχει τοῖς πολλοῖς ἀπορίαν. οἱ μὲν γὰρ ἕως Θράκης ἀγαγόντες αὐτόν, ἐκεῖ λέγουσι τελευτῆσαι τὸν βίον· ὧν ἐστι Κεφάλων τε ὁ Γεργίθιος, καὶ Ἡγήσιππος ὁ περὶ Παλλήνης γράψας, ἄνδρες ἀρχαῖοι καὶ λόγου ἄξιοι. ἕτεροι δὲ ἐκ Θράκης ἀναστήσαντες αὐτόν, ἕως Ἀρκαδίας παρακομίζουσιν· οἰκῆσαι δὲ λέγουσιν ἐν Ὀρχομενῷ τε τῷ Ἀρκαδικῷ, καὶ τῇ Νήσῳ λεγομένῃ, καίπερ οὔσῃ μεσόχθονι, ὑπὸ τελμάτων καὶ ποταμοῦ· τάς τε καλουμένας Καπύας, Αἰνείου τε καὶ Τρώων ἀπόκτισιν εἶναι), Καπύας ὀνομασθείσας ἀπὸ τοῦ Τρωικοῦ Κάπυος. λέγεται δὲ ταῦτα ἄλλοις τε καὶ Ἀριαίθῳ γράψαντι τὰ Ἀρκαδικά. εἰσὶ δὲ οἳ καὶ δεῦρο μὲν ἀφικέσθαι τὸν Αἰνείαν μυθολογοῦσιν, οὐ μέντοι τὴν τελευτὴν αὐτῷ τοῦ βίου συμπεσεῖν ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις, ἀλλ' ἐν Ἰταλίᾳ, ὡς ἄλλοι τε πολλοὶ δηλοῦσι, καὶ Ἀγάθυλλος Ἀρκὰς ὁ ποιητὴς ἐν ἐλεγείῳ λέγων ὧδε·

,, Ἵκετο δ' Ἀρκαδίην, Νήσῳ δ' ἐγκάτθετο παῖδας
,, Δοιάς, Κώδωνης λέκτρα καὶ Ἀνθεμόνης.
31 ,, Αὐτὸς δ' Ἑσπερίην ἔσυτο χθόνα, γείνατο δ' υἷα
Ῥωμύλον.

τῆς δὲ ἐπὶ Ἰταλίαν Αἰνείου καὶ Τρώων ἀφίξεως, Ῥωμαῖοί τε πάντες βεβαιωταί, καὶ τὰ δρώμενα ὑπ' αὐτῶν ἔν τε θυσίαις καὶ ἑορταῖς, μηνύματα, Σιβύλλης τε λόγια, καὶ χρησμοὶ Πυθικοί, καὶ ἄλλα πολλά· ὧν οὐκ ἄν τις ὡς εὐπρεπείας ἕνεκα συγκειμένων ὑπερίδοι. πολλὰ δὲ καὶ παρ' Ἕλλησι γνωρίσματα καὶ φανερὰ εἰς τόδε χρόνου λείπεται), ἔνθα ὡρμίσαντο καὶ παρ' οἷς διατριβὴν ἀπλοίας ἕνεκα ἐποιήσαντο· ὧν ἐγὼ μνήμην ὡς ἂν οἷός τε ὦ, πολλῶν ὄντων, διὰ βραχυτάτων ποιήσομαι. πρῶτον μὲν εἰς Θρᾴκην ἀφικόμενοι, κατὰ τὴν χερρόνησον, ἣ καλεῖται Παλλήνη, ὡρμίσαντο. εἶχον δὲ αὐτήν, ὥσπερ ἔφην, βάρβαροι, Κρουσαῖοι καλούμενοι, καὶ παρέσχον αὐτοῖς τὰς καταγωγὰς ἀσφαλεῖς. μείναντες δὲ τὴν χειμερινὴν ὥραν αὐτόθι, νεὼν Ἀφροδίτης ἱδρύσαντο ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων ἑνός, καὶ πόλιν Αἰνείαν ἔκτισαν, ἐν ᾗ τούς τε ἀπὸ καμάτου ἀδυνάτους πλεῖν, καὶ ὅσοις αὐτοῦ μένειν βουλομένοις ἦν, ὡς ἐν οἰκείᾳ γῇ τὸ λοιπὸν ἐσομένους, ἀπέλιπον. αὕτη διέμεινεν ἕως τῆς Μακεδόνων δυναστείας τῆς κατὰ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου γενομένης· ἐπὶ δὲ τῆς Κασσάνδρου βασιλείας καθῃρέθη, ὅτε Θεσσαλονίκη πόλις ἐκτίζε-

Priamum. quib. perpetratis, ciuis Achæorum factus est. Alii dicunt eũ tunc cõmoratum apud Troianã stationem nauiũ: alii cum copiis a Priamo in Phrygiam missum ad militaris cuiusdã negotii procurationem. Nec desunt qui fabulis propiora narrẽt de eius ab Ilio exitu. integrum sit cuique quod libet credere. Quæ deinde sequuntur, adhuc incertiora pleriq; faciũt. Alii Thracia tenus eũ perducũt, ibiq; vitã finisse affirmant: quorum e numero sunt Cephalo Gergithius, & Hegesippus qui de Pallene scripsit, viri graues & scriptores veteres. Alii rursum e Thracia excitũ, deducũt in Arcadiam: dicuntq; illum habitasse in Orchomeno Arcadico, & ea quã (licet mediterranea sit) ob cœnosas lamas & flumen, Neson (*id est Insulam*) nominant. quin & Capyas ab Ænea ceterisq; Troianis esse cõditas, & deducto a Troiano Capy nomine vocatas: quod inter alios tradit Aristhus scriptor rerum Arcadiæ. Sunt qui fabulentur venisse quidem eum ad hęc loca; non tamen ibi defunctum, sed in Italia: quod cum aliis multis testatur etiã poëta Agathyllus genere Arcas, huiusmodi elegiaco: Arcadiam venit, geminamq; in Neside prolem Natã Codone liquit & Anthemone. Italiã petiit post hæc; vbi nascitur illi Romulus. Porro Æneam & Troianos in Italiam peruenisse confirmant Romani omnes, eorumq; sacra & festi dies indicant, & Sibyllini libri cum Pythicis oraculis, aliaque multa: quæ nemo tanquam ad speciem conficta respuerit. Quin & apud Græcos multa & manifesta in hanc vsq; diem eius rei exstant indicia, in quos portus appulerint, & apud quos tempestatibus aduersis detenti sint: quæ, cum multa sint, referam quam potero breuissime. Primum appulerunt ad Pallenen Thraciæ peninsulam, habitatam (vt dixi) a Crusæis barbaris; tuto ibi excepti hospitio. hic dum hibernant, Veneri templum exstruxerũt in vno e promuntoriis, & oppidum Æneam condiderũt; in quo nauigationis pertæsos reliquerunt, & siqui fuere manendi cupidi habituros posthac eum locum pro patria. id oppidum durauit vsq; ad imperium successorũ Alexandri Macedonum; Cassandro demũ regnãte, dirutis pristinis sedibus,

Æneatæ in Thessalonicā recens tum cōditam cū aliis multis migrare iussi sunt. A Pallene Troiani Delum veniūt, regnāte in ea Anio; vbi, florētib. insulæ rebus, & stantib. adhuc domiciliis, multa visebātur aduētus Æneæ indicia. Inde in aliā insulam Cythera ventū est, præiacentē Pelopōneso, & Veneri tēplum ibi conditū. A Cytheris nondū Pelopōnesum prætervecti, quendā ex Æneæ sociis Cinæthū in vno promuntoriorū sepeliunt, quod nūc ab eo Cinæthiū vocatur: renouataq; cū Arcadib. cognatis (vt post dicemus) amicitia, aliquantulū in his locis morati, relictis hic quoq; aliquot e suis, Zacynthū inde venerūt, recepti a Zacynthiis iure cognationis & amicitiæ. Dardanus .n. Iouis & Electræ Atlantidis filius e Batea duos (vt phibent) suscepit filios, Zacynthū & Erichthoniū: quorū hic, Æneę autor fuit generis; alter, Zacynthus, insulæ cōditor. eius cognationis memoria benigne ab insulanis accepti, contriuerunt ibi aliquātum temporis, q tum mare nauigationē nō admitteret. interim Veneri in tēplo *a se* constructo sacra faciūt: quę sacra etiānum publice peragunt Zacynthii, & certamina iuuētuti proponunt tū alia, tū cursus: in quo præmiū accipit qui primus in tēplum peruenerit. Cursus is vocatur Æneæ & Veneris; & ambob. statuæ sunt positę. Inde p altū nauigantes appulerūt ad Leucada, tenentib. adhuc eum locū Acarnanibus. hic rursum Veneri tēplum cōstruunt; quod nūc est in parua insula inter *isthmum eius peninsulæ* perfossum, & ipsum oppidū, sita. vocatur id Veneris Æneadis. Hinc ad Actiū delati, stationē habuerūt in Ambracii sinus pmontorio. Inde Ambraciā peruenerunt, vbi Ambrax regnabat, Dexameni filius, Herculis nepos. in vtroq; loco manēt eius aduētus vestigia: apud Actiū, tēplum Veneris Æneadis; & prope id, aliud [1] Magnorū deorū; quæ etiamnū exstant: Ambraciæ vero, eiusdē deæ tēplum, & heroicū Æneę sacellū prope paruum theatrū: in quo etiā est parua antiqui operis statua, quæ Æneæ esse dicitur. eā victimis colere solebāt *sacerdotes* quas ipsi appellant amphipolos. Ex Ambracia nauibus Anchises oram legendo, Butrotum Epiri portum subit: Æneas cum militū for-

τὸ· καὶ οἱ Αἰνειᾶται σὺν ἄλλοις πολλοῖς εἰς τὴν νεόκτιστον μετῴκησαν. ἐκ δὲ τῆς Παλλήνης ἄραντες οἱ Τρῶες, εἰς Δῆλον ἀφικνοῦνται, βασιλεύοντος αὐτῆς Ἀνίου· καὶ ἦν πολλὰ σημεῖα ἐν Δήλῳ τῆς τε Αἰνείου καὶ Τρώων παρουσίας, ἕως ἔτι καὶ ᾠκεῖτο ἡ νῆσος. ἔπειτα εἰς Κύθηρα ἑτέραν νῆσον, ἣ πρόκειται Πελοποννήσου, παραγενόμενοι, ἱερὸν Ἀφροδίτης ἱδρύονται. ἀπὸ δὲ Κυθήρων ποιούμενοι τὸν πλοῦν, οὐ πρόσω τῆς Πελοποννήσου, τῶν ἑταίρων τινὰ τῶν Αἰνείου Κίναιθον ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων ἑνὸς θάπτουσιν, ὃ νῦν ἀπ' ἐκείνου Κιναίθιον καλεῖται. καὶ τὴν πρὸς Ἀρκάδας συγγένειαν ἀνανεωσάμενοι, περὶ ἧς ἐν ὑστέρῳ λόγῳ διηγήσομαι, χρόνον τε ὀλίγον περὶ ταῦτα τὰ χωρία διατρίψαντες, καὶ ὑπολιπόμενοί τινας σφῶν αὐτῶν, εἰς Ζάκυνθον ἀφικνοῦνται. δεξαμένων δ' αὐτοὺς καὶ τῶν Ζακυνθίων πρὸς φιλίαν διὰ τὸ συγγενές· Δαρδάνῳ γὰρ τῷ Διὸς καὶ Ἠλέκτρας τῆς Ἀτλαντίδος, δύο γενέσθαι φασὶν ἐκ Βατείας παῖδας, Ζάκυνθόν τε καὶ Ἐριχθόνιον· ὧν ὁ μὲν, Αἰνείου πρόγονος ἦν· Ζάκυνθος δὲ, τῆς νήσου κτίστης· ταύτης δὴ τῆς συγγενείας ἀναμνησθέντες, καὶ φιλοφροσύνῃ τῶν ἐπιχωρίων διατρίβοντες αὐτόθι, καὶ ἅμα ἀπλοίᾳ κατειργόμενοι, θύουσιν Ἀφροδίτῃ πρὸς τῷ κατασκευασθέντι ἱερῷ θυσίαν, ἣν εἰς τόδε χρόνου συντελοῦσι κοινῇ Ζακύνθιοι, καὶ ἀγῶνα ποιοῦσιν ἐφήβοις, τῶν τε ἄλλων ἀγωνισμάτων, καὶ δρόμου· τὸ δὲ νικητήριον ὁ πρῶτος ἐλθὼν εἰς τὸν νεὼν λαμβάνει· λέγεται δὲ Αἰνείου καὶ Ἀφροδίτης ὁ δρόμος, καὶ ξόανα τούτων ἕστηκεν ἀμφοτέρων. ἐκεῖθεν δὲ πελάγιον ποιησάμενοι τὸν πλοῦν, εἰς Λευκάδα κατάγονται, κατεχόντων ἔτι τὸ χωρίον Ἀκαρνάνων. κἀν ταύτῃ πάλιν ἱερὸν Ἀφροδίτης ἱδρύονται, τοῦτο ὃ νῦν ἐστιν ἐν τῇ νησῖδι τῇ μεταξὺ τοῦ Διορύκτου τε καὶ τῆς πόλεως· καλεῖται δ' Ἀφροδίτης Αἰνειάδος. ἄραντες δὲ αὐτόθεν καὶ ἐπὶ τὸ Ἄκτιον ἐλθόντες, ὁρμίζονται τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου πρὸς τὸ ἀκρωτήριον. κἀκεῖθεν εἰς Ἀμβρακίαν ἀφικνοῦνται πόλιν, ἧς ἐβασίλευεν Ἄμβραξ ὁ Δεξαμενοῦ τοῦ Ἡρακλέους. καὶ ὑπολείπονται ἑκατέρωθι μνημεῖα τῆς ἀφίξεως· ἐν Ἀκτίῳ μὲν, Ἀφροδίτης Αἰνειάδος ἱερὸν, καὶ πλησίον αὐτοῦ θεῶν μεγάλων, ἃ καὶ εἰς ἐμὲ νῦν· ἐν δὲ Ἀμβρακίᾳ, ἱερὸν τῆς αὐτῆς θεοῦ, καὶ ἡρῷον Αἰνείου πλησίον τοῦ μικροῦ θεάτρου, ἐν ᾧ καὶ ξόανον μικρὸν ἀρχαϊκὸν Αἰνείου λεγόμενον, καὶ αὐτὸ θυσίαις ἐγέραιρον αἱ καλούμεναι παρ' αὐτοῖς ἀμφίπολοι. 32 ἐκ δ' Ἀμβρακίας, Ἀγχίσης μὲν τὰς ναῦς ἔχων, παρὰ γῆν κομιζόμενος, εἰς Βουθρωτὸν λιμένα τῆς Ἠπείρου κατάγεται· Αἰνείας δὲ καὶ οἱ ἀκμαιότατοι σὺν

τοι σὺν αὐτῷ τοῦ στρατοῦ, διανύσαντες ἡμερῶν δυοῖν ὁδὸν, εἰς Δωδώνην ἀφικνοῦνται χρησόμενοι τῷ θεῷ· καὶ καταλαμβάνουσι Τρῶας τοὺς αὐτοῦ σὺν Ἑλένῳ. ἀνελόμενοι δὲ χρησμοὺς περὶ τῆς ἀποικίας, καὶ τὸν θεὸν ἀναθήμασι δωρησάμενοι Τρωϊκοῖς, ἄλλοις τέ, καὶ κρατῆρσι χαλκοῖς, ὧν τινες ἔτι περίεισιν ἐπιγραφαῖς πάνυ ἀρχαίαις δηλοῦντες τοὺς ἀναθέντας, ἐπὶ τὸ ναυτικὸν ἀφικνοῦνται, τεττάρων μάλιστα ἡμερῶν διελθόντες ὁδόν. ἐκ δὲ Βουθρωτοῦ παρὰ γῆν κομισθέντες ἄχρι λιμένος, Ἀγχίσου μὲν τότε ὀνομασθέντος, νῦν δὲ ἀσαφεστέραν ἔχοντος ὀνομασίαν, ἱερὸν καὶ αὐτόθι τῆς Ἀφροδίτης ἱδρυσάμενοι, διαίρουσι τὸν Ἰόνιον, ἡγεμόνας ἔχοντες τῆς ναυτιλίας, οἳ συνέπλευσαν αὐτοῖς ἐθελούσιοι, συνεπισπώμενοι τοὺς σὺν Πάτρωνι τῷ Θουρίῳ. καὶ αὐτῶν οἱ μὲν πλείους, ἐπειδὴ σῶος ὁ στρατὸς εἰς Ἰταλίαν ἀφίκετο, ἐπ' οἴκου αὖθις ἀνεκομίσθησαν. Πάτρων δὲ πεισθεὶς ὑπ' Αἰνείου κοινωνεῖν τῆς ἀποικίας, καὶ σὺν αὐτῷ τινὲς τῶν φίλων, ὑπέμειναν ἐν τῷ στόλῳ· οὓς ἔνιοί φασιν ἐν Ἀλουντίῳ κατοικῆσαι τῆς Σικελίας. ταύτης ὑπομνησθέντες τῆς εὐεργεσίας, Ἀκαρνᾶσι Ῥωμαῖοι Λευκάδα καὶ Ἀνακτόριον, ἀφελόμενοι Κορινθίους, ἀνὰ χρόνον ἐχαρίσαντο, Οἰνιάδας τε ἀποκαταστῆσαι βουλομένοις ἐπέτρεψαν, καὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους καρποῦσθαι κοινῇ μετ' Αἰτωλῶν ἔδωκαν. οἱ δὲ σὺν Αἰνείᾳ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν οὐ καθ' ἓν χωρίον τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ ταῖς μὲν πλείσταις ναυσὶ, πρὸς ἄκραν Ἰαπυγίας ὁρμισάμενοι, ἣ τότε Σαλεντῖνος ἐλέγετο· ταῖς δὲ λοιπαῖς κατὰ τὸ καλούμενον Ἀθήναιον, ἔνθα καὶ αὐτὸς Αἰνείας ἐτύγχανεν ἐπιβὰς Ἰταλίας· τοῦτο δὲ τὸ χωρίον ἐστὶν ἀκρωτήριον καὶ ἐπ' αὐτῷ θερινὸς ὅρμος, ὃς ἐξ ἐκείνου λιμὴν Ἀφροδίτης καλεῖται· παρέπλευσαν ἄχρι πορθμοῦ, διὰ χειρὸς ἔχοντες Ἰταλίαν, ἴχνη τινὰ κἀν τούτοις ὑπολειπόμενοι τοῖς τόποις τῆς ἀφίξεως, ἄλλα τέ, καὶ φιάλην χαλκῆν ἐν Ἥρας ἱερῷ, γραφῇ δηλοῦσαν ἀρχαίᾳ τοῦ δωρησαμένου τὴν θεὸν Αἰνείου τοὔνομα. γενόμενοι δὲ κατὰ Σικελίαν, εἴτε γνώμῃ χρησάμενοι τῇδε ὁρμίσασθαι, εἴτε καὶ ὑπὸ ἀνέμων πονηρῶν βιασθέντες, ἃ δὴ φιλεῖ περὶ θάλασσαν γίνεσθαι τήνδε, κατάγονται τῆς νήσου περὶ τὰ καλούμενα Δρέπανα· ἔνθα περιτυγχάνουσι τοῖς σὺν Ἐλύμῳ καὶ Αἰγέστῳ προεξελθοῦσιν ἐκ τῆς Τροίας, οἳ τύχης τε καὶ πνεύματος οὐρίου λαβόμενοι, καὶ ἅμα οὐ πολλῇ ἀποσκευῇ βαρυνόμενοι, δι' ὀλίγου κατῆραν εἰς Σικελίαν, καὶ ᾤκησαν περὶ ποταμὸν λεγόμενον Κριμισὸν, ἐν γῇ Σικανῶν, πρὸς φιλίαν λαβόντες παρ' αὐτῶν τὸ χωρίον, διὰ τὴν Αἰγέστου συγγένειαν, γενομένου τε καὶ τραφέντος ἐν Σικελίᾳ, κατὰ τοιόνδε τι πάθος. τῶν

tiſſimo quoq; duorũ dierum itinere Dodonã peruenit oraculi cauſſa: vbi Troianos cum Heleno inuenit: acceptoq; de deducẽda colonia reſponſo, & inter cetera dona oblatis deo crateribus ęreis, quorũ aliquot hodieq; extãt literis antiquiſſimis teſtãtes muneris auctores Troianos, ad claſſem redeũt emenſo quatuor ferme dierũ itinere. A Butroto ſecundũ orã deuecti in portũ qui tunc Anchiſæ, nũc obliterato nomine dicitur, cũ etiã ibi tẽplum Veneri dedicaſſent, Ionium mare traiiciũt, ductorib. nauigationis aliquot qui ſe vltro comites addiderãt; aſſumpto etiã Patrone Thurio cũ ſuis. horũ pleriq; poſtquã exercitus in Italiã peruenit incolumis, retro vnde venerãt reuerſi ſunt: Patron ab Ænea perſuaſus vt vna in coloniam iret, & quidã ex eius ſociis, mãſerunt in claſſe: quos nonnulli aiunt ſedes fixiſſe in Aluntio Siciliæ. Huius beneficii memores poſtea Romani, Leucada & Anactoriũ Corinthiis ademptum donauerũt Acarnanibus, & permiſerũt eis reſtituere OEniadas, cõceſſeruntque cõmune cũ Ætolis ius fructus ex Echinadib. inſulis colligẽdi. Ceterũ Æneas & Troiani nõ vno loco facta exſcẽſione in Italiã, ꝙ maior pars nauiũ appuliſſet ad Iapygiæ promontoriũ, (tum Salentinum erat) reliquæ ad Mineruæ tẽplum, vbi etiã Æneas in Italiã exſcendit, (eſt id promontorium, cũ ęſtiuo portu, qui ex illo tempore dicitur Veneris) prӕternauigarunt totã eam oram vſq; ad fretũ, per illa quoq; loca relictis *paſſim* aduẽtus ſui veſtigiis: inter quæ eſt in Iunonis templo ærea phiala, donatoris Æneæ nomen antiquis literis teſtans. Vt vẽtum eſt ad mare quod Siciliam alluit, ſiue animi decreto, ſiue tempeſtatibus acti, quæ in hoc maris tractu non raræ ſunt, appulerunt ad eam inſulæ partẽ vbi ſunt Drepana. Hic forte fortuna incidunt in Elymi & Ægeſti ſocios; qui priores a Troia profecti, aſpirante cũ ventis fortuna, quum paucis onerati eſſent impedimentis, breui temporis ſpatio in Siciliam appulſi, habitabant circa Crimiſum fluuiũ, a Sicanis in partem agrorum admiſſi propter Ægeſti cognationem & amicitiã, qui caſu quodam in ea inſula natus & educatus fuerat. Nam re-

gnante Laomedonte, quidā ex ipsius maioribus, vir e Troa stirpe nobilis, orto inter ipsum & regē dissidio, a rege ob crimen nescio quod captus ac necatus fuerat, & cū eo omnes melioris sexus liberi, ne quis vltor iniurię tādem exsisteret. filias vero, adhuc virgines, occidere indignū ratus, nec tamē tutū eas elocari Troianis ciuibus; dedit negotiatoribus, cum mandatis vt asportarentur in terras longinquissimas. has abeuntes adolescens quidam nobili genere natus, in eadē naui comitatur. is alterius amore captus, puellam aduectam in Siciliam duxit coniugem. ex his parētibus in eadem insula Ægestus est genitus: qui linguam & mores eius regionis edoctus, post obitum parentum, a Priamo rege impetrauit reditum in veterē patriam: & cum tolerasset cū suis ciuib. bellū Achaicū, quo tēpore hostes vrbe potiti sunt, nauigauit rursum in Siciliā, vna cū Elymo fugiens trib. nauibus; quas Achilles dū oppida Troiana popularetur, saxis latentib. hærētes amiserat. In hos viros postquā Æneas incidit, complexus est eos comiter: cōditisq; in eorū gratiam Ægesta & Elyma, exercitus sui partem in his oppidis reliquit: quantū ego cōiectura possum colligere, sua sponte, vt labore aut certe marinis iactationibus fessi, loco tuto quiescerent: tametsi quidā scribunt detrimentū classis ibi acceptū, nauibus aliquot, fœminarū opera, ob diuturnum errorū tædium, incensis: atq; ita coactū Æneam reliquisse turbā, quam post exustas suas, reliquæ naues capere non poterant. Sūt prętereа multa alia Ænеę & Troianorū ad Siculos aduentus argumēta, sed luculentissimū ara Veneris Æneadis [1] supra caput Elymi fundata, & apud Ægestanos templū Ænеę dicatū: illa, matri erecta ab ipso Ænea; hoc, in beneficii memoriam seruatori suo dicatū ab iis quos classis ibi reliquerat. Hæ igitur fuerūt sedes Troianorum qui cum Ægesto & Elymo profugerūt, appellatiq; sunt *in vniuersum* Elymi, quod huius ꝓpter genus regiū maior esset dignitas. Æneas vero cū suis e Sicilia ꝑ Tyrrhenū mare nauigās, in Italia primū appulit ad portum Palinurū, qui ab vno gubernatorū Ænеę ibi defuncto nomē id sortitus est. deinde ad insulam applicue-

προγόνων αὐτοῦ τις ἀνὴρ ἐπιφανὴς, ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ γένους ὢν, Λαομέδοντι διάφορος γενόμενος, καὶ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἐπ' αἰτίᾳ δή τινι λαβὼν κτείνει, καὶ γένος αὐτοῦ τὸ ἄρρεν ἅπαν, ὑπὸ δέους μή τι πρὸς αὐτῶν πάθῃ· τὰς δὲ θυγατέρας παρθένους ἔτι οὔσας ἀποκτεῖναι μὲν οὐκ εὐπρεπὲς ἐνόμισε, Τρωσὶ δὲ συνοικούσας περιιδεῖν, οὐκ ἀσφαλές, δίδωσι δ' αὐτὰς ἐμπόροις, ὡς προσωτάτω κελεύσας ἀπάγειν. ταύταις ἀπιούσαις συνεξέπλει μειράκιόν τι τῶν ἐπιφανῶν, κρατούμενον ἔρωτι τῆς ἑτέρας, καὶ γαμεῖ τὴν παιδίσκην ἀφικόμενος εἰς Σικελίαν, καὶ γίνεται αὐτοῖς παῖς ἐν Σικελοῖς διατρίβουσιν, Αἴγεστος ὄνομα· ὃς ἤδη καὶ γλῶτταν τὴν τῶν ἐπιχωρίων ἐκμαθὼν, ἐπεὶ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τελευτῆσαι συνέβη, βασιλεύοντος ἐν Τροίᾳ Πριάμου, κάθοδον 33 αὐτῷ δοθῆναι διαπράττεται· καὶ συνδιενέγκας τὸν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς πόλεμον, ἁλισκομένης τῆς πόλεως, ἀπέπλει πάλιν εἰς Σικελίαν, σὺν Ἐλύμῳ ποιησάμενος τὴν φυγὴν ἐν τρισὶ ναυσὶν, ἃς Ἀχιλλεὺς ἔχων ὅτε τὰς Τρῳάδας ἐλῄζετο πόλεις, ἕρμασιν ὑφάλοις περιπεσούσας ἀπέβαλεν. ἐντυχὼν δὲ τοῖς εἰρημένοις Αἰνείας ἀνδράσι, φιλοφρονεῖται αὐτοὺς, καὶ κατασκευάζεται αὐτοῖς πόλεις, Αἴγεσταν καὶ Ἔλυμα, καί τινα καὶ μοῖραν τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς ἐν τοῖς πολίσμασιν ὑπολείπεται· ὡς μὲν ἐγὼ εἰκάζω, γνώμῃ ἑκουσίῳ χρησάμενος, ἵνα τοῖς ὑπὸ καμάτων βαρυνομένοις, ἢ καὶ ἄλλως θαλάττῃ ἀχθομένοις ἀναπαύσεις γένοιντο, καὶ καταγωγαὶ ἀσφαλεῖς· ὡς δέ τινες γράφουσι, τοῦ ναυτικοῦ μειωθέντος αὐτῷ, περὶ τὴν ἐμπρησιν ἣν ἐποιήσαντο τῶν γυναικῶν τινες ἀχθόμεναι τῇ πλάνῃ, τὸν οὐκέτι δυνάμενον συμπλεῖν ὄχλον ἐκ τῶν κατακεκαυμένων νεῶν, ἀνάγκῃ καταλιπών. τεκμήρια δὲ τῆς εἰς Σικελοὺς Αἰνείου τε καὶ Τρώων ἀφίξεως πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, περιφανέστατα δὲ τῆς Αἰνειάδος Ἀφροδίτης ὁ βωμὸς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ Ἐλύμου ἱδρυμένος, καὶ ἱερὸν Αἰνείου ἱδρυμένον ἐν Αἰγέστῃ· τὸ μὲν, αὐτοῦ κατασκευάσαντος Αἰνείου τῇ μητρί· τὸ δὲ ἱερὸν, τῶν ὑπολειφθέντων ἀπὸ τοῦ στόλου τῇ μνήμῃ τοῦ σώσαντος σφᾶς ἀνάθημα ποιησαμένων. τὸ μὲν δὴ σὺν Ἐλύμῳ καὶ Αἰγέστῳ Τρωϊκὸν ἐν τούτοις κατέμεινε τοῖς χωρίοις, καὶ διετέλεσαν Ἔλυμοι καλούμενοι. προέχων γὰρ κατὰ τὴν ἀξίωσιν Ἔλυμος, ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ γένους ὤν· ἀφ' οὗ τὴν κλῆσιν οἱ σύμπλοες ἔλαβον. οἱ δὲ σὺν τῷ Αἰνείᾳ πλέοντες ἀπὸ Σικελίας διὰ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους, πρῶτον μὲν ὡρμίσαντο τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν λιμένα Παλίνουρον, ὃς ἀφ' ἑνὸς τῶν Αἰνείου κυβερνητῶν τελευτήσαντος αὐτόθι, ταύτης τυχεῖν λέγεται τῆς ὀνομασίας. ἔπειτα νήσῳ προσέσχον,

σι, ἣ τοὔνομα ἔθεντο Λευκασίαν, ἀπὸ γυναικὸς ἀνεψιᾶς Αἰνείου, περὶ τόνδε τὸν τόπον ἀποθανούσης. ἐκεῖθεν δὲ καταραίοντες εἰς λιμένα καλόν τε καὶ βαθὺν ἐν Ὀπικοῖς, τελευτήσαντος καὶ αὐτόθι Μισηνοῦ τῶν ἐπιφανῶν τινος, ἀπ' ἐκείνου τὸν λιμένα ὠνόμασαν. νήσῳ τε Προχύτῃ καὶ ἀκρωτηρίῳ καὶ Ἐπιτυχεῖ προσορμισάμενοι, κατὰ ταῦτα ἤδη τὰς ἐπικλήσεις τοῖς τόποις, γυναικῶν ἀποθανουσῶν βουλόμενοι μνημεῖα ποιῆσαι τὰ χωρία. τούτων δὲ ἡ μὲν, συγγενὴς Αἰνείου λέγεται γενέσθαι, ἡ δὲ, τροφός. τελευτῶντες δὲ ἀφικνοῦνται τῆς Ἰταλίας εἰς Λωρεντόν· ἔνθα τῆς πλάνης παυσάμενοι, χάρακα ἔθεντο· καὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ κατεστρατοπεδεύσαντο, ἐξ ἐκείνου Τροία καλεῖται. ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης, ἀμφὶ τοὺς τέτταρας σταδίους. ἔγραψα δὲ ταῦτα, καὶ τὴν παρέκβασιν ἐποιησάμην τοῦ ἀναγκαίου χάριν· ἐπειδὴ τῶν συγγραφέων οἱ μὲν οὐδ' ἐλθεῖν Αἰνείαν φασὶν εἰς Ἰταλίαν ἅμα Τρωσίν· οἱ δ' ἕτερον Αἰνείαν, οὐ τὸν ἐξ Ἀγχίσου καὶ Ἀφροδίτης γενόμενον· οἱ δὲ Ἀσκάνιον τὸν Αἰνείου· οἱ δ' ἄλλους τινάς. εἰσὶ δ' οἳ τὸν ἐξ Ἀφροδίτης Αἰνείαν λέγουσι καταστήσαντα λόχον εἰς Ἰταλίαν, ἀνακομισθῆναι πάλιν οἴκαδε, καὶ βασιλεῦσαι τῆς Τροίας· τελευτῶντα δὲ καταλιπεῖν Ἀσκανίῳ τῷ υἱῷ τὴν βασιλείαν, καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου γένος ἐπὶ πλεῖστον κατασχεῖν τὴν ἀρχήν· ὡς μὲν ἐγὼ εἰκάζω, τοῖς Ὁμήρου ἔπεσιν οὐκ ὀρθῶς λαμβανομένοις παρακρουσθέντες. πεποίηται γὰρ αὐτῷ ἐν Ἰλιάδι Ποσειδῶν προλέγων τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι περὶ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου γενησομένους ἐπιφάνειαν, ὧδέ πως·

» Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
» Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

34 ὑπολαβόντες οὖν τὸν Ὅμηρον ἐν Φρυγίᾳ δυναστεύοντας εἰδέναι τοὺς ἄνδρας, ὡς δὴ οὐ δυνατὸν ἐν Ἰταλίᾳ οἰκοῦντας βασιλεύειν Τρώων, τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ Αἰνείου ἀνέπλασαν. ἐξῆν δὲ δὴ τῶν Τρώων οὓς ἐπήγετο καὶ ἄλλοθι πολιτευομένων, οὐ δυνατὸν εἶναι; ἔχοι δ' ἄν τις τῆς ἀπάτης καὶ ἑτέρας αἰτίας λαβεῖν. εἰ δέ τινας ταράττει τὸ πολλαχῇ λέγεσθαί τε καὶ δείκνυσθαι τάφους Αἰνείου, ἀμηχάνου ὄντος ἐν πλείοσι τὸν αὐτὸν ταφῆναι χωρίοις, ἐνθυμηθέντες ὅτι κοινόν ἐστιν ἐπὶ πολλῶν τοῦτό γε τὸ ἄπορον, καὶ μάλιστα τῶν μὲν ἐπιφανεῖς τὰς τύχας ἐχόντων, πλανήτας δὲ τοὺς βίους ἐσχηκότων, μαθέτωσαν ὅτι χωρίον μὲν ἓν τὸ δεξάμενον τὰ σώματα αὐτῶν ἐστι, μνημεῖα δὲ παρὰ πολλοῖς κατεσκευάσθαι, δι' εὐνοίας τῆς ἐν ὠφελείαις τισὶ δι' αὐτοὺς γενομένων, μάλιστα εἰ τοῦ γένους αὐτῶν τι περιείη, ἢ πόλεώς τινος ἀπόκλισις, ἢ χρόνιοί τινες καὶ φιλάνθρωποι μοναί· οἷα δὴ καὶ περὶ τόνδε τὸν ἥρωα μυθο-

runt, cui nomē indiderunt Leucasiæ, ab Æneæ consobrina circa hæc loca mortua. Illinc deuecti ad pulchrum ac ꝓfundū in Opicis portū, extincto ibi quoq; Miseno viro nobili, ab eo portū denominauerūt. Inde ad insulā Prochytā & eius ꝓmuntoriū Epityches appulsi, locis istis hęc nomina imposuerūt, vt ea defunctarū ibi mulierū essent monumēta: quarū altera Æneæ cognata, altera nutrix fuisse dicitur. Tādē ad Italię Laurentū ꝑueniūt; vbi errorū fine inuento, vallū excitarūt: & locus in quo castrametati sunt, exinde Troia vocatur, distans a mari circiter quatuor stadia. In hāc autē nauigationē describendā necessario digressꝰ sum, quandoquidē scriptores partim negāt Æneā cū Troianis in Italiā venisse, partim aliū quēdam Æneā venisse dicūt, nō Anchisę ac Veneris filiū: quidā Ascaniū Ænee filiū, alii quosdā alios. Sunt qui Veneris Æneā dicunt deducta manu suorū in Italiā, rebusq; ibi cōstitutis domum reuersum, Troiæ regnasse, morientemq; reliquisse regni successorē Ascaniū, eiusq; progeniē id regnū longo tēpore tenuisse: decepti, vt opinor, versibus Homericis non recte intellectis. nā is poëta in Iliade sua facit Neptunū Æneæ & Æneadûm fata prædicentē in hanc sententiam: Imperitabit enim Teucris Æneïa virtus, Et nati natorum, & qui nascentur ab illis. Existimātes igitur Homerū horū virorum imperiū in Phrygia nouisse, (quippe quod domicilio in Italia fixo, Troianis imperare non potuerint) reditum Æneæ cōmenti sunt. Sed quid vetabat ne Æneas Troianis sibi ascitis, etiā alibi constituta republ. imperaret? Nec desunt huiꝰ falsæ opinionis caussæ aliæ. Quod si quē perplexū facit ꝙ Æneæ sepulcra narrātur & mōstrantur multis in locis: cū vnus & idem in plurib. locis sepultus esse nequeat: cogitet hāc dubitationē esse vulgarē, ꝓsertim de iis qui in illustri fortuna vitā egerūt vagā & instabilē; & intelligat, etsi vnus dūtaxat locus illorum capit corpora, apud multos tamen monumenta eis facta esse, in gratiā acceptæ vtilitatis cuiuspiā: præcipue si superessent reliquiæ generis, aut oppidū aliquod conditū: aut sicubi longiore vsi hospitio, humanos se in hospites suos ꝓbuissent: qualia de hoc etiā heroe fe-

runt fabulæ. Qui enim effecit vt captũ Ilium nõ funditus deleretur, & vt ad Bebryciã salua redirẽt auxilia; qui Phrygiæ regẽ reliquit Ascaniũ filium, qui in Pallene cõdidit ciuitatẽ sui nominis, qui in Arcadia collocauit filias, qui in Sicilia reliquit partẽ exercitus, qui in multis aliis locis se, dũ ibi commoraretur, humanum præbere visus est, cõciliauit sibi hominũ eorũ beneuolentiã: qua factũ est vt postquã inter mortales esse desiit, multis in locis sepulcris & monumentis honoratus sit. alioquin non facile attuleris caussam cur tot eius per Italiam exstent monumenta. Sed de his alibi rursum dicetur, prout postulabit occasio.

Quo minus autẽ remotiores Europæ partes Troiana classis petierit, in caussa fuerũt oracula, finẽ in his regionib. sortita; & numinis volũtas variis modis sese proferẽs. a Postquã enim Laurento appulsi, tentoria fixerunt per litora, cũ prius homines ibi siti laborarent ob aquarũ inopiam, (dicã quod ab incolis loci accepi) suauissimi laticis fontes sua sponte e terra visi sunt prorumpere, qui aquationẽ præbuerunt toti exercitui, & locũ illum fecerũt irriguũ, fontanis aquis vsq; ad mare decurrentibus. nunc tamẽ nõ adeo redundant vt quicquã inde profluat, sed in concauo loco restagnat aqua modica, soli sacra, vt ferunt accolæ. monstrãtur apud eam aræ duæ; quarum altera oriẽtem solem spectat, occidentem altera; vtrunq; Troianorũ opus. in his Æneam fabulantur deo mactasse primam victimam, in gratiam acceptorum fontium. Deinde prandiũ eis humi sumentibus, multi mensæ vice, cibis substrauerant apiũ, vel (sicut alii dicũt) crusta triticea; quo vescerentur mundius. absumptis autem cibis appositis, cum vnus atque mox alter non temperarent ab apiis siue crustulis suppositis, quidam ex Æneæ filiis, vt fertur, siue is fuit alius quispiam e cõtubernalium numero, exclamat, At nos iã & mensam comedimus. quo audito omnes tumultuati sunt, vt qui iam primum oraculi euentum cernerent. acceperant enim quoddam responsum apud Dodonam, vt nonnulli scribunt; vt alii malunt, in Erythris Idæ viculo, vbi habitabat Sibylla eius loci nympha fatidica. hæc iusserat eos nauigare occi-

λεγομένας ἴσμεν. Ἰλίῳ μὲν γὰρ τὸ μὴ πανσυδὶ διαφθαρῆναι κατὰ τὴν ἅλωσιν παρασχών· τῇ δὲ καλουμένῃ Βεβρυκίᾳ τὸ ἐπικουρικὸν διασωθῆναι παρασκευάσας· Φρυγίας δὲ βασιλέα τὸν υἱὸν Ἀσκάνιον καταλιπών· ἐν Παλλήνῃ δὲ πόλιν ἐπώνυμον κτίσας· ἐν Ἀρκαδίᾳ δὲ θυγατέρας κηδεύσας· ἐν Σικελίᾳ δὲ μέρος τῆς στρατιᾶς ὑπολιπόμενος· ἐν πολλοῖς δὲ ἄλλοις χωρίοις φιλανθρώπους τὰς διατριβὰς ποιήσασθαι δοκῶν, ἑκούσιον εἶχε παρ᾽ αὐτῶν τὴν εὔνοιαν, δι᾽ ἣν τὸν μετ᾽ ἀνθρώπων βίον ἐκλιπὼν, ἡρῴοις ἐκοσμεῖτο, καὶ μνημάτων κατασκευαῖς πολλαχῆ. ἐπεὶ φέρε τίνας αἰτίας ἔχοι τις ὑποθέσθαι τῶν ἐν Ἰταλίᾳ αὐτοῦ μνημείων; ἀλλ᾽ ὑπὲρ μὲν τούτων καὶ αὖθις λεχθήσεται, καθότι ἂν ὁ λόγος ἐφ᾽ ἑκάστου καιρὸν δηλωθῆναι ἀπαιτῇ. τοῦ δὲ μηκέτι προσωτέρω τῆς Εὐρώπης πλεῦσαι τὸν Τρωϊκὸν στόλον, οἵ τε χρησμοὶ ἐγένοντο αἴτιοι, τέλος λαβόντες ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις, καὶ τὸ δαιμόνιον πολλαχῶς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ἐνδεικνύμενον. ἐπεὶ γὰρ ὁρμισάμενοι τῷ Λαυρεντῷ, σκηνὰς ἐπήξαντο περὶ τὸν αἰγιαλὸν, πρῶτον μὲν πιεζομένοις τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ δίψης, οὐκ ἔχοντος ὕδωρ τοῦ τόπου· λέγω δὲ ἃ παρὰ τῶν ἐγχωρίων παρέλαβον· λιβάδες αὐτόματοι νάματος ἡδίστου ἐκ γῆς ἀνελθοῦσαι ὤφθησαν, ἐξ ὧν ἥ τε στρατιὰ πᾶσα ὑδρεύσατο, καὶ ὁ τόπος περίρρυτος γέγονε, μέχρι θαλάσσης καταβάντος ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ ῥεύματος. νῦν μέντοι οὐκέτι πλήθουσιν, ὥστε καὶ ἀπορρεῖν, αἱ λιβάδες, ἀλλ᾽ ἔστιν ὀλίγον ὕδωρ ἐν κοίλῳ χωρίῳ συνεστηκὸς, λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἱερὸν ἡλίου· καὶ βωμοὶ δύο παρ᾽ αὐτῷ δείκνυνται, ὁ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένος, ὁ δὲ πρὸς δύσεις, Τρωϊκὰ ἱδρύματα, ἐφ᾽ ὧν τὸν Αἰνείαν μυθολογοῦσι πρώτην θυσίαν ποιήσασθαι τῷ θεῷ χαριστήριον τῶν ὑδάτων. ἔπειτα ἄριστον αἱρουμένοις αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ δαπέδου, σέλινα μὲν πολλοῖς ὑπέστρωτο, καὶ ἦν ταῦτα ὥσπερ τράπεζα τῶν ἐδεσμάτων· ὡς δέ φασί τινες, ἴτρια καρποῦ πεποιημένα πυρίνου, καθαρότητος τῆς τροφῆς ἕνεκα. ἐπεὶ δὲ αἱ παρατεθεῖσαι τροφαὶ κατηναλώθησαν, καὶ τῶν ὑπεστρωμένων αὐτοῖς σελίνων εἴτε ἰτρίων ἔφαγέ τις, καὶ αὖθις ἕτερος, τοῦτο τυχὸν μέν τις εἰπὼν εἴτε τῶν Αἰνείου παίδων, ὡς λόγος ἔχει, εἴτε τῶν ὁμοσκήνων, Ἀλλ᾽ ἡμῖν γε ἤδη καὶ ἡ τράπεζα κατεδήδεσται. ὡς δὲ τοῦτο ἤκουσαν, ἅπαντες ἀνεθορύβησαν, ὡς τὰ πρῶτα τοῦ μαντεύματος ἤδη σφίσι τέλος ἔχοι. ἦν γάρ τι θέσφατον αὐτοῖς, ὡς μέν τινες λέγουσιν, ἐν Δωδώνῃ γενόμενον, ὡς δ᾽ ἕτεροι γράφουσιν, ἐν Ἐρυθραῖς πεδίῳ τῆς Ἴδης, ἔνθα ᾤκει Σίβυλλα ἐπιχωρία νύμφη χρησμῳδὸς, ἣ αὐτοῖς ἔφρασε πλεῖν ἐπὶ δυ-

σμὰς

35 ὁμοῦ ἡλίῳ, ἕως ἂν εἰς τοῦτο τὸ χωρίον ἔλθωσιν, ἐν ᾧ κατέδονται τὰς τραπέζας· ὅταν δὲ τοῦτο μάθωσι γενόμενον, ἡγεμόνα τετράποδα ποιησαμένους, ὅπου ἂν κάμῃ τὸ ζῷον, ἐν ταύτῃ δείμασθαι πόλιν. τοῦτο δὴ τὸ θεοπρόπιον ἀναμνησθέντες, οἱ μὲν τὰ ἕδη τῶν θεῶν, Αἰνείου κελεύσαντος, εἰς τὸ ἀποδειχθὲν χωρίον ἐκ τῆς νεὼς ἐξέφερον· οἱ δὲ βάθρα καὶ βωμοὺς κατεσκεύαζον αὐτοῖς· αἱ δὲ γυναῖκες ὀλολυγῇ καὶ χορείαις χρώμεναι, παρέπεμπον τὰ ἱερά· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Αἰνείαν, παρασκευασθείσης θυσίας, ἔχοντες τοὺς στεφάνους, περὶ τὸν βωμὸν ἔστησαν. ἐν ᾧ δὲ οὗτοι τὰς εὐχὰς ἐποιοῦντο, ἡ μέλλουσα καθιερεύεσθαι ὗς ἐγκύμων οὖσα, καὶ οὐ πρόσω τόκου, καταρχομένων αὐτῆς τῶν ἱερέων, διασεισαμένη καὶ ἀποφυγοῦσα τοὺς κατέχοντας, ἄνω θαλάττης ἔθει. Αἰνείας δὲ μαθὼν ὅτι ταύτην ἄρα τὴν τετράποδα ἡγεμόνα τὸ θέσφατον αὐτοῖς ἐδήλου, παρηκολούθει σὺν ὀλίγοις μικρὸν ὑπολειπόμενος, δεδιὼς μὴ ὑπὸ θορύβου τῶν διωκόντων ἀποτραπείη τῆς κατὰ δαίμονα ὁδοῦ. καὶ ἡ μὲν ἀμφὶ τοὺς εἴκοσι καὶ τέτταρας σταδίους ἀπὸ θαλάττης διελθοῦσα λόφον τινὰ προσαναβαίνει, ἔνθα ὑπὸ καμάτου μοχθήσασα καθέζεται. τῷ δὲ Αἰνείᾳ τέλος γὰρ τὰ μαντεύματα ἐφαίνετο ἔχειν· ὁρῶντι τὸ χωρίον γῆς τε οὐκ ἐν καλῷ, καὶ θαλάττης πρόσω, καὶ οὐδὲ ταύτης ἐνορμίσασθαι ἀγαθῆς, πολλὴ παρείσταται ἀμηχανία, πότερα χρὴ τῷ θεσφάτῳ πειθομένους αὐτοῦ κατοικεῖν, ἔνθα λυπηρὸν εἰσαεὶ βίον τελέσουσιν, οὐδενὸς χρηστοῦ ἀπολαύοντες, ἢ προσωτέρω χωρεῖν ἐπὶ γῆς ἀμείνονος μάστευσιν. ταῦτα δ' αὐτῷ διανοουμένῳ, καὶ τοὺς θεοὺς ἔχοντι δι' αἰτίας, ἄφνω λέγεται φωνή τις ἐκ τῆς νάπης, ἀφανοῦς ὄντος τοῦ φθεγγομένου, προσπεσεῖν, κελεύουσα μένειν τε αὐτόθι, καὶ πολίζεσθαι διὰ ταχέων, καὶ μὴ τῷ ἀπόρῳ τῆς παρούσης δόξης ἐπιβέβαντα, εἰ μὴ ἐν εὐβότῳ γῇ τὸν βίον ἱδρύσεται, τὴν μέλλουσάν τε καὶ ὅσον οὔπω παροῦσαν εὐτυχίαν ἀπώσασθαι. εἶναι γὰρ αὐτῷ πεπρωμένον ἐκ ταύτης ὁρμώμενον τῆς λυπρᾶς καὶ ὀλίγης πρώτου οἰκήσεως, πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἐπικτήσασθαι γῆν σὺν χρόνῳ· παισὶ δὲ αὐτοῦ καὶ ἐγγόνοις ἔπειτα ἀρχὴν μεγίστην, καὶ ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἐκμηκυνομένην ὑπάρξειν. ταύτην μὲν οὖν ἐν τῷ παρόντι καταγωγὴν ἔσεσθαι τοῖς Τρωσί· μετὰ δὲ τοσούτους ἐνιαυτοὺς ὅσους ἂν ἡ ὗς τέκῃ χοίρους, κτισθήσεσθαι πρὸς τῶν ἐξ ἐκείνου γενομένων πόλιν ἑτέραν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην. μαθόντα δὲ τὸν Αἰνείαν, καὶ νομίσαντα δαιμόνιόν τι χρῆμα τῆς φωνῆς εἶναι, ποιεῖν ὡς ὁ θεὸς ἐκέλευεν. ἕτεροι δὲ λέγουσιν ἀδημονοῦντι τῷ ἀνδρί, καὶ παρεικότι τὸ σῶμα ὑπὸ λύπης, καὶ οὔτε ἐπὶ τὸ στρα-

dentem versus, donec eo locorum peruenirent, vbi mensas comederēt: quod simulatq; factum animaduertissent, quadrupedis ductu, vbicunque fessa procubuisset animans, ibi condere oppidū. Huius oraculi tunc admoniti, alii penates e naui in præmonstratum locum, Æneæ iussu efferunt; alii scabella eis & aras adornant: mulieres sacra cum vlulatu & choreis adferūt. Æneas vero & comites, paratis omnibus ad sacrificium, coronati consistunt circum altaria. Interea dum hi vota faciunt, porca destinata ad victimam, grauida tum & vicina partui, incipiētibus eius immolationem sacrificis, proripit se excussis vinculis, & mediterranea cursu petit. Sensit Æneas hanc profecto quadrupedem prçuiam designasse oraculum: eamque cum paucis modico interuallo subsequitur, veritus ne insectationis strepitu territā a via fatali auerteret. illa ferme viginti & quatuor stadiis a mari digressa, in collem quendam procurrit, ibiq; fessa quieuit. At Æneas qui animaduertebat finem oraculi, videns eum agrum nec terram habere bonam, & procul abesse a mari, eoque importuoso, incertus erat animi, vtrum deberet parêre vatum monitis, & male per omnem vitam habitare in loco nullius boni participe; an longius meliorem terram quærere. Hæc animo agitanti, & numina incusanti, repente vox quædam e nemore dicitur edita, non apparente qui loquebatur, iūbens maneret ibi, & cito conderet oppidum; néve præsenti hæsitationi indulgens, quasi agrū habiturus ad pastiones & degendam vitam parum cōmodum, breui post venturam felicitatem pateretur elabi e manibus. esse enim in fatis vt ex hoc inopi & modico profecti domicilio, tandē multos ac bonos agros acquirant; eius vero liberi & posteri sibi parent imperium longe amplissimum, & plurimis duraturum seculis. in præsens Troianos debere contentos esse his sedibus: post totidem annos quot sus porcellos pepererit, fore vt ipsius posteri condāt aliam vrbem magnam & florentem opibus. Tum vero Æneam, ratum diuinam esse vocem, imperata fecisse. Alii narrant heroi sollicito & languenti præ mæstitia, & neq; ad ca-

ſtra deſcendenti, neq; cibum admittenti, ſed illic ita vt erat noctem illam incubāti, viſum in ſomnis ſpectrum ingens & mirum, ſimulata vnius e penatib. diis ſpecie; & pręmonuiſſe quę modo dicta ſunt. vtrum ſit verius, nouit Deus. Poſtera die ſuē triginta porcellos peperiſſe dicitur, & poſt totidem annos a Troianis aliam vrbem eſſe cōditam iuxta vocem fatidicam; de qua ſuo loco memorabimus. Æneas fœtum ſuis, vna cum matre, diis penatibus immolat eo loco vbi nunc eſt caſa lignea, quam Lauinienſes ſacram exiſtimātes, ceteris inacceſſam ſeruant: iuſſisque Troianis in collem mouere caſtra, deorum ſimulacra in opportuniſſimo collis loco ſtatuit; continuoque oppidum ędificare maxima omnium alacritate aggreditur, excurrens in circumuicina, & conquirens quicquid ad vrbis ędificationem vſus poſtularet; non ſine agreſtium indignatione ferrum, ligna, inſtrumentumque ruſticum auferens. Interea Latinus, penes quem tum erat regnum, aduerſus finitimos Rutulos bellum gerēs, aliquoties parum feliciter pugnauerat. ei mox terribilis nuntius aduolat, vaſtari totam oram maritimam ab extero exercitu: cui niſi occurratur celeriter, fore bellum cum vicinis difficilius. His auditis metus virum ſubit, confeſtimque intermiſſo præſenti bello, in Troianos magnum educit exercitum. At cum videret eos Græco more armatos, & ſeruatis ordinibus impauide inſtātem martis aleam exſpectantes, intermittit dimicationem ſubitam; quippe q. ſe illos primo impetu, quo feruentiſſime domo feſtinarat, ſubigere poſſe deſperaret: caſtriſque in quodam colle poſitis, decreuit primum ſuos longo & cōtentiſſimo itinere fatigatos reficere. vbi cū per noctem commorans, cum hoſte ſub auroram cōfligere decreuiſſet, quidam indigetum dæmonū in ſomnis illi aſſiſtit, monens vt Græcos in agri partem recipiat. aduentum enim eorum eſſe in rē Latini maxime; bonoq; futurum vniuerſæ genti Aboriginum. a Itidem Æneam dii penates eadē nocte per viſionem oblati hortātur, perſuadeat Latino vt ſponte ſedes cōcedat vbi voluerint, malitq; Græcis ſociis vti quam hoſtibus. ambos certo

ἐπιπέδου καταβαίνῃ, οὔτε σῖτα προσενεγκαμένῳ, αὐτοῦ δὲ ὡς ἔτυχεν αὐλισθέντι τὴν νύκτα ἐκείνην, ἐπιστῆναι μεγάλην τινὰ καὶ θαυμαστὴν ἐνύπνιον τῶν θεῶν τινι τῶν πατρίων εἰκασθεῖσαν ὄψιν, τὰ λεχθέντα μικρῷ πρότερον ὑποτιθεμένην. ὁποτέρως δ' ἂν τἀληθὲς ἔχῃ, θεοῖς ἂν εἴη γνώριμον. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ τριάκοντα λέγεται χοίρους ἡ ὗς τεκεῖν· καὶ τοσούτοις ἐνιαυτοῖς ὕστερον ὑπὸ Τρώων ἑτέραν κτισθῆναι πόλιν, κατὰ τὸ θέσφατον, ὑπὲρ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ διαλέξομαι. Αἰνείας δὲ τῆς μὲν ὑὸς τὸν τόκον ἅμα τῇ γειναμένῃ τοῖς πατρῴοις ἁγίζει θεοῖς ἐν τῷ χωρίῳ τῷδε, οὗ νῦν ἐστιν ἡ καλιάς. καὶ αὐτὴν οἱ Λαουινιᾶται τοῖς ἄλλοις ἄβατον φυλάττοντες, ἱερὰν νομίζουσι. τοὺς δὲ Τρῶας μεταστρατοπεδεύσασθαι κελεύσας ἐπὶ τὸν λόφον, ἱδρύεται τὰ ἕδη τῶν θεῶν ἐν τῷ κρατίστῳ, καὶ αὐτίκα περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ πολίσματος ἁπάσῃ προθυμίᾳ ὥρμητο, ἐλάμβανέ τε καταθέων ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ὅσα εἰς τὸν πολισμὸν αὐτῷ ἦν χρήσιμα, καὶ 36
μάλιστα ἔμελλε λυπηρὰ τοῖς ἀφαιρεθεῖσι φανήσεσθαι, σίδηρον, καὶ ξύλα, καὶ τὰς γεωργικὰς παρασκευάς. Λατίνῳ δὲ, ὃς ἦν τότε βασιλεὺς, πολεμοῦντι πρὸς ἔθνος ὅμορον, τοὺς καλουμένους Ῥοτόλους, καὶ δυσημεροῦντι κατὰ τὰς μάχας, ἀγγέλλεται τὰ γινόμενα ἐπὶ τὸ φοβερώτατον, ὡς ἀνάστατος αὐτῷ γίνεται πᾶσα ἡ παράλιος ὑπὸ ὀθνείῳ στρατιᾷ, καὶ εἰ μὴ σὺν τάχει κωλύσει τὰ δρώμενα, ἰσομερὴς αὐτῷ φανήσεται ὁ πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας ἀγών. ἀκούσαντι δὲ τῷ ἀνδρὶ δέος εἰσέρχεται, καὶ αὐτίκα τοῦ παρόντος πολέμου μεθέμενος, ἐπὶ τοὺς Τρῶας ἐλαύνει πολλῇ στρατιᾷ. ὁρῶν δὲ αὐτοὺς ὡπλισμένους τε ὡς Ἕλληνας, καὶ ἐν τάξει εὐκόσμῳ ἀκαταπλήκτως τὸ δεινὸν ὑπομένοντας, τῆς μὲν αὐτίκα παρακινδυνεύσεως, ὡς οὐκ ἂν ἐξ ἐφόδου αὐτοὺς ἔτι χειρωσόμενος, καθ' ἣν ἐρελίαν οἴκοθεν ὡρμημένος, ἀποτρέπεται· στρατοπεδευσάμενος δ' ἐπὶ λόφου τινὸς, τὸ πρῶτον ἀναλαβεῖν ᾤετο δεῖν τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ παρόντος κόπου, ὃς πολὺς ἐκ μακρᾶς ὁδοῦ καὶ συντόνου διώξεως αὐτοῖς ἐγένετο. αὐλισάμενος δὲ διὰ νυκτὸς αὐτόθι, γνώμην ἐποιεῖτο ἀρχομένης ἕω συμφέρεσθαι τοῖς πολεμίοις. ἐγνωκότι δὲ αὐτῷ ταῦτα λέγει τις ἐπιστὰς καθ' ὕπνον ἐπιχώριος δαίμων, δέχεσθαι τοὺς Ἕλληνας τῇ χώρᾳ συνοίκους. ἥκειν γὰρ αὐτοὺς μέγα ὠφέλημα Λατίνων, καὶ κοινὸν Ἀβοριγίνων ἀγαθόν. Αἰνείᾳ δὲ οἱ πατρῷοι θεοὶ τῆς αὐτῆς νυκτὸς φανέντες παρακελεύονται πείθειν Λατῖνον ἑκόντα παρασχεῖν σφίσι τὴν οἴκησιν ἐν ᾧ βούλονται χωρίῳ, καὶ χρήσασθαι δυνάμει Ἑλληνικῇ συμμάχῳ μᾶλλον ἢ διαφόρῳ· ἀμφοτέρους

δὲ τὸ

διὰ δὲ τὸ ὄναρ ἐκώλυε ἄρχειν μάχης. ὡς δὲ ἡμέρα τε ἐγένετο, καὶ διεκεκόσμηντο εἰς μάχην αἱ δυνάμεις, κήρυκες ἧκον ὡς τοὺς ἡγεμόνας ἑκατέρωθεν, [τὸ αὐτὸ] ἀξιοῦντες, συνελθεῖν ἀλλήλοις εἰς λόγους· καὶ ἐγένετο τοῦτο. πρῶτος δὲ ὁ Λατῖνος ἔγκλημα ποιούμενος τὸν αἰφνίδιόν τε καὶ ἀκατάγγελτον πόλεμον, ἠξίου τὸν Αἰνείαν λέγειν, ὅστις ὢν καὶ τί βουλόμενος ἄγει καὶ φέρει τὰ χωρία, πεπονθώς γε οὐδὲν δεινὸν πρότερον, καὶ οὐκ ἀγνοῶν ὅτι τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται. προσῆκόν τε αὐτῷ, πάνυ, εἴ τινος ἐδεῖτο μετρίου, πρὸς φιλίαν, καὶ παρ' ἑκόντων εὑρίσκεσθαι τὴν ἐπιχειρίαν, παρελθὼν τὴν ἁπάντων ἀνθρώπων δικαίωσιν, αἴσχιον ἢ κάλλιον ἠξίωσε βίαι προσφέρων τὰ αὐτὰ λαμβάνειν. τοιαῦτα δὲ αὐτοῦ διαλεχθέντος, ἀπεκρίνατο Αἰνείας, Ἡμεῖς γένος μὲν Τρῶές ἐσμεν, πόλεως δὲ οὐ τῆς ἀφανεστάτης ἐν Ἕλλησιν ἐγενόμεθα· ἣν ἀφαιρεθέντες ὑπὸ Ἀχαιῶν δεκαετεῖ πολέμῳ χειρωθεῖσαν, ἀλῆται περιερχόμενοι, πόλεώς τε καὶ χώρας ἐν ᾗ τὸ λοιπὸν οἰκήσομεν ἀπορίᾳ, θεοῖς δὲ κελεύουσι πειθόμενοι, δεῦρο ἀφίγμεθα· καὶ ἡμῖν, ὡς τὰ θέσφατα λέγει, λιμὴν τῆς πλάνης ἥδε ἡ γῆ μόνη λείπεται. πορίζομεθα δὲ ἐκ τῆς χώρας ὧν ἡμῖν δεῖ, δυστυχέστερον μᾶλλον ἢ εὐπρεπέστερον, ὡς ἥκιστα νεωστὶ ἐβουλόμεθα. ἀμειψόμεθα δὲ αὐτὰ πολλαῖς καὶ ἀγαθαῖς ἔργων ἀμοιβαῖς, παρέχοντες ὑμῖν καὶ σώματα καὶ ψυχὰς εὖ πρὸς τὰ δεινὰ πεπαιδευμένας, χρῆσθαι ὅπη βούλεσθε, τὴν ὑμετέραν γῆν φυλάττοντες ἀδῄωτον, τὴν δὲ τῶν πολεμίων προθύμως συγκατακτώμενοι. ἱκέται δ' ὑμῶν γινόμεθα μὴ πρὸς ὀργὴν τὰ πεπραγμένα λαμβάνειν, ἐνθυμηθέντας ὡς οὐ σὺν ὕβρει, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης ταῦτα βιασθέντες ἐποιοῦμεν. ἅπαν δὲ συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. καὶ ὑμᾶς μηδὲν αὐτὸν βουλεύσασθαι περὶ ἡμῶν χεῖρας προϊσχομένων· εἰ δὲ μή, θεοὺς καὶ δαίμονας οἳ κατέχουσι
57 τήνδε τὴν γῆν παραιτούμενοι συγγνώμονας ἡμῖν γενέσθαι καὶ ὧν ἀναγκασμένοι δρῶμεν, πειρασόμεθα πολέμου ἄρχοντας ὑμᾶς ἀμύνασθαι. οὐ γὰρ δὴ νῦν πρῶτον, οὐδὲ μέγιστον πολέμου τοῦδε ἀπολαύσομεν. ὡς δὲ ταῦτα ὁ Λατῖνος ἤκουσεν, ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτόν· Ἀλλ' ἔγωγε εὔνοιάν τε πρὸς ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν γένος ἔχω, καὶ συμφοραῖς ἀνθρώπων ἀναξιοπαθείαις πάνυ ἄχθομαι· σώζεσθαί τε ὑμᾶς περὶ πολλοῦ ἂν ποιησαίμην, εἴ μοι δῆλοι γένοισθε οἰκήσεως δεόμενοι ἥκειν, ἐν ἀπεχθοῦς τε γῆς μοίρας, καὶ πρὸς φιλίαν τὰ διδόμενα ὑμῖν μεθέξοντες, ἀλλ' οὐ τὴν ἐμὴν δυναστείαν ἀφαιρησόμενοι πρὸς βίας. εἰ δ' ἀληθεύετε ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος, πίστις τούτων ἀξιῶ

somniũ vetabat incipere prœlium. Vt vero exorto die in procinctu stabant acies, vtrinq; ad duces missi caduceatores, postulãtes eorum colloquiũ: id quod impetratũ est. Ac prior Latinus questus peti se repẽtino & nõ denuntiato bello, rogabat Æneã quisnã esset, quãve ob caussam ageret ferretque res suas, nulla vnquam lacessitus iniuria, nec ignorãs omnes qui priores infestantur, belli auctores armis persequi solere: cũq; licuisset ei quæcumq; petiisset moderata, amice a volentibus ac lubentibus incolis impetrare, ea violato iure gentium, turpius quã honestius, per vim sibi vsurpare maluisset. Ad hæc Æneas respondit: Nos Troiani sumus genere, profecti ab vrbe apud Græcos nõ incelebri: qua post decennale bellum ab Acheis capta & nobis adẽpta, errabundi vrbẽ aliã & agros vbi habitemus in posterũ, quærimus: diisq; ita iubentibus huc peruenimus; quorũ oracula pollicẽtur hãc solam terrã nostris erroribus portũ fore. ex agris autem res vsibus nostris necessarias quærimus miseriæ nostræ magis quam honesti memores; quod nuper *factũ* nequaquam volebamus. sed hanc iniuriam pensabimus multis beneficiis & officiis, offerẽtes vobis & corpora & animos duris iam rebus probe exercitos. quibus si vti libet, a vestris agris omnem iniuriam arcebimus, hostilesque vna vobiscum alacriter occupabimus. supplices certe oramus ne antea cta iratis accipiatis animis; cogitantes, necessitatis hoc, non petulantiæ fuisse facinus: quandoquidem omne peccatum inuolũtarium meretur veniam. Quare æquum fuerit vos nihil durius cõsulere in supplices. sin minus, veniam eorum quæ coacti facimus, a diis & numinibus terrã hanc tenentib. precati, vos bellum mouentes propulsare conabimur. nec enim primum hoc bellum gesturi sumus, nec maximum. Ad hæc Latinus: Equidem & Græcorum omne genus diligo, & fatalibus hominum casibus cõdoleo: essetq; mihi curæ vestra incolumitas, si cõpertum haberẽ vos sediũ inopia huc aduenisse: agriq; portione cõtentos, amice nobiscũ & beneuole fruituros iis quæ dabũtur; nec conaturos meã mihi dicionẽ vi eripere. Quodsi vera sunt quæ dicitis, fidẽ

date & accipite, quæ nostra sine dolo malo confirmet fœdera. Ænea vero probante regis sententiam, fœdus inter vtrosque ictum est his conditionibus: vt Aborigines darẽt Troianis agri quantum peterent, a colle quoquouersus stadia circiter quadraginta: Troiani Aboriginibus essent in præsenti bello socii; eorumque auspiciis, vbicunque vsus postulauerit, militarent: vtriq; alteros pro viribus iuuarent mutuum, tam manu quam consilio. Hæc pacti, datis vltro citroque obsidibus, communem expeditionem in Rutulos faciunt: breuique captis vniuersis illorum oppidis, reuertuntur ad semiperfectum Troianorum oppidum, & pari omnes alacritate id muniunt.

Lauinium. cui nomen Æneas indidit Lauinium; vt ipsi Romani dicunt, a Lauina Latini filia: vt Græci quidam fabulatores, ab Anii Deliorum regis filia, eodem vocata nomine: in cuius morbo per id tempus extinctæ ibique sepultæ memoriam, oppido vocabulum aiunt impositum. hanc Æneæ precibus impetratam a patre, nauigationis comitem Troianis fuisse perhibent, quod sapiens esset ac fatidica. Fertur, dum Lauinium conditur, oblata Troianis quædam prodigia: in nemore accẽso sua sponte igni, lupum ore aggessisse fomitem aridum; ibi aquilam aduolasse, & alarum ventilatione flammam excitasse: vulpem contra cauda in flumen intincta, ignem ab illis accensum aspersisse: & nunc accendentibus, nunc extinguente, præualentibus, tandem vicisse illos duos, hanc vero abiisse conatu irrito. Quo viso Æneam dixisse, illustrem quidem, nobilemque, & mirandam futuram eam coloniam, sed suis incrementis inuidiosam & molestam circumuicinis: fore tamen vt tandẽ vincat aduersarios, humanę inuidiæ præualente fauore numinum. tã insigne futuræ vrbis fortunæ præsagium tunc accidisse dicitur: extantque rei monumenta in foro Lauiniensium, æreæ horum animalium effigies, longissimo ibi tempore asseruatæ. Absoluto Troianorum oppido, animos vtrinque cupido incessit demerendi socios mutuis officiis: & initium huius rei factum est a regibus, qui per connubiũ æquauerũt di-

δοῦναι καὶ λαβεῖν, αἳ φυλάξουσιν ἡμῖν ἀδόλους τὰς ὁμολογίας. Αἰνείου δ' ἐπαινέσαντος τὰ λεγόμενα, γίνονται συνθῆκαι τοῖς ἔθνεσιν ὑφ' ὁρκίων τοιαίδε· Ἀβοριγῖνας μὲν Τρωσὶ δοῦναι χώραν ὅσην ἠξίουν, ἀμφὶ τοὺς τετταράκοντα σταδίους, πανταχόθεν περιβαλομένοις ἀπὸ τοῦ λόφου· Τρῶας δὲ Ἀβοριγῖσι τοῦ τ' ἐν χερσὶ πολέμου συλλαβέσθαι, καὶ ὅπου ἂν ἄλλη παρακαλῶνται, συστρατεύειν· κοινῇ δὲ ἀμφοτέρους τὰ κράτιστα ὑπὲρ ἀλλήλων παρέχειν καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ. συνθέμενοι δὲ ταῦτα, καὶ τέκνων ὁμηρείαις τὰς πίστεις βεβαιώσαντες, κοινῇ στρατεύουσιν ἐπὶ τὰς πόλεις τῶν Ῥουτούλων· δι' ὀλίγου δὲ τάχει πάντα χειρωσάμενοι, παρῆσαν ἐπὶ τὸ πόλισμα τὸ Τρωικὸν ἡμιτέλεστον, καὶ μιᾷ προθυμίᾳ πάντες χρώμενοι τειχίζουσιν αὐτό. ὄνομα δὲ τῷ κτίσματι Αἰνείας τίθεται Λαουίνιον· ὡς μὲν αὐτοὶ Ῥωμαῖοι λέγουσιν, ἀπὸ τῆς Λατίνου θυγατρὸς, ᾗ Λαουίναν εἶναί φασι τοὔνομα· ὡς δ' ἄλλοι τινὲς τῶν Ἑλλήνων μυθογράφων ἔλεξαν, ἀπὸ τῆς Ἀνίου τοῦ Δήλου βασιλέως θυγατρὸς, Λαουίνας καὶ τῆσδε ὀνομαζομένης, ἧς ἀποθανούσης νόσῳ περὶ τὸν οἰκισμὸν τῆς πόλεως πρώτης, καὶ ἐν ᾧ ἔκαμε χωρίῳ ταφείσης, μνῆμα γενέσθαι τὴν πόλιν. συμπλεῦσαι δ' αὐτὴν τοῖς Τρωσὶ λέγεται, δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς Αἰνείᾳ δεηθέντι, μαντικὴν οὖσαν καὶ σοφήν. λέγεται δὲ κατὰ τὸν πολισμὸν τοῦ Λαουινίου σημεῖα τοῖς Τρωσὶ γενέσθαι τοιάδε· πυρὸς αὐτομάτως ἀναφθέντος ἐκ τῆς νάπης, λύκον μὲν κομίζοντα τῷ στόματι τῆς ξηρᾶς ὕλης, ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ πῦρ· ἀετὸν δὲ προσπετόμενον ἀναρριπίζειν τῇ κινήσει τῶν πτερύγων τὴν φλόγα· τούτοις δὲ τἀναντία μηχανωμένην ἀλώπεκα, τὴν οὐρὰν διάβροχον ἐκ τοῦ ποταμοῦ φέρουσαν, ἐπιρραπίζειν τὸ καιόμενον πῦρ· καὶ τοτὲ μὲν τοὺς ἀνάπτοντας ἐπικρατεῖν· τοτὲ δὲ τὴν ἀποσβέσαι βουλομένην· τέλος δὲ νικῆσαι τοὺς δύο, καὶ τὴν ἑτέραν οἴχεσθαι μηδὲν ἔτι ποιεῖν δυναμένην. ἰδόντα δὲ τὸν Αἰνείαν εἰπεῖν ὡς ἐπιφανὴς μὲν ἔσται καὶ θαυμαστὴ, καὶ γνώσεως ἐπὶ πλεῖστον ἥξουσα ἡ ἀποικία, ἐπίφθονος δὲ τοῖς πέλας αὐξομένη καὶ λυπηρὰ, κρατήσει δ' ὅμως τῶν ἀντιπαραταττόντων, κρείττονα τὴν ἐκ τοῦ θείου τύχην λαβοῦσα τοῦ παρ' ἀνθρώπων ἐναντιωθησομένου φθόνου. ταῦτα μὲν δὴ οὕτω περιφανῆ μηνύματα λέγεται γενέσθαι τῶν συμβησομένων τῇ πόλει· καὶ ἔστιν αὐτῶν μνημεῖα ἐν τῇ Λαουινιατῶν ἀγορᾷ, χάλκεα εἴδωλα τῶν ζώων, ἐκ πολλοῦ πάνυ χρόνου διατηρούμενα. ἐπεὶ δὲ κατεσκευάσθη τοῖς Τρωσὶν ἡ πόλις, ἐπιθυμία πάντας ᾔει τοῦ παρ' ἀλλήλων ἀπολαῦσαι χρησίμου. καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν πρῶτοι ἄρχουσι, μιξάντες τοῦ τε ἐπιχωρίου καὶ τοῦ ἐ-

πήλυδος

πλησίους γενομένους τὴν ἀξίωσιν ἐπὶ συναγωγαῖς γάμου, δόντος Λατίνου τὴν θυγατέρα Λαουίναν Αἰνείᾳ γυναῖκα. ἔπειτα καὶ οἱ ἄλλοι τὴν αὐτὴν τοῖς βασιλεῦσιν ἐπιθυμίαν λαβόντες, καὶ δι' ὀλίγου πάνυ χρόνου συνδιενεγ-
38 κάμενοι ἔθη καὶ νόμους καὶ θεῶν ἱερά, κηδείας συνάψαντες ἀλλήλοις καὶ κοινωνίας πόλεως, ἀνακερασθέντες τε οἱ σύμπαντες, καὶ ὀνομασίᾳ περιλαβόντες αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀβοριγίνων, Λατίνους, οὕτω βεβαίως ἔμειναν ἐπὶ τοῖς συγκειμένοις, ὥστε αὐτοὺς οὐδεὶς ἔτι χρόνος ἀπ' ἀλλήλων διέστησε. τὰ μὲν δὴ συνελθόντα ἔθνη καὶ κοινωσάμενα, ἐξ ὧν τὸ Ῥωμαίων γένος ὥρμηται, πρὶν ἣν νῦν ἔχουσιν οἰκισθῆναι πόλιν, ταῦτά ἐστιν. Ἀβοριγῖνες μὲν πρῶτον οἱ Σικελοὺς ἐξαναστήσαντες ἐκ τούτων τῶν χωρίων, Ἕλληνες ὄντες τὸ ἀρχαῖον ἐκ Πελοποννήσου, τῶν σὺν Οἰνώτρῳ μετενεγκαμένων τὴν οἴκησιν ἐκ τῆς καλουμένης νῦν Ἀρκαδίας, ὡς ἐγὼ πείθομαι. ἔπειθ' οἱ μεταστάντες ἐκ τῆς τότε μὲν Αἱμονίας, νῦν δὲ Θετταλίας καλουμένης, Πελασγοί. τρίτοι δὲ οἱ σὺν Εὐάνδρῳ παραγενηθέντες ἐς Ἰταλίαν, ἐκ Παλλαντίου πόλεως. μετὰ δὲ τούτους τῶν σὺν Ἡρακλεῖ στρατευομένων Πελοποννησίων Ἐπειοί τε καὶ Φενεᾶται, οἷς καὶ Τρωϊκόν τι ἐμέμικτο. τελευταῖοι δὲ οἱ διασωθέντες σὺν Αἰνείᾳ Τρῶες ἐξ Ἰλίου τε καὶ Δαρδάνου, καὶ τῶν ἄλλων Τρωϊκῶν πόλεων. ὅτι δὲ καὶ τὸ τῶν Τρώων ἔθνος Ἑλληνικὸν ἐν τοῖς μάλιστα ἦν, ἐκ Πελοποννήσου ποτὲ ὡρμημένον, εἴρηται μὲν καὶ ἄλλοις τισὶ πάλαι, λεχθήσεται δὲ καὶ πρὸς ἐμοῦ δι' ὀλίγων. ἔχει δὲ ὁ λόγος περὶ αὐτῶν ὧδε. Ἄτλας γίνεται βασιλεὺς πρῶτος ἐν τῇ καλουμένῃ νῦν Ἀρκαδίᾳ. ᾤκει δὲ περὶ τὸ λεγόμενον Καυκάσιον ὄρος. τούτῳ θυγατέρες ἦσαν ἑπτά, αἱ νῦν ἐν οὐρανῷ καταστερίσθαι λεγόμεναι, Πλειάδες ἐπίκλησιν· ὧν μίαν μὲν Ἠλέκτραν Ζεὺς γαμεῖ, καὶ γεννᾷ παῖδας ἐξ αὐτῆς, Ἴασον καὶ Δάρδανον. Ἴασος μὲν οὖν ἠΐθεος μένει· Δάρδανος δὲ ἄγεται γυναῖκα Χρύσην Πάλλαντος θυγατέρα, ἐξ ἧς αὐτῷ γίνονται παῖδες, Ἰδαῖος καὶ Δείμας, οἳ τέως μὲν ἐν Ἀρκαδίᾳ παραλαβόντες τὴν Ἄτλαντος δυναστείαν, ἐβασίλευον. ἔπειτα κατακλυσμοῦ γενομένου μεγάλου περὶ τὴν Ἀρκαδίαν, τὰ μὲν πεδία ἐξελιμνώθη, καὶ πολλοῦ χρόνου γεωργεῖσθαι ἀδύνατα ἦν. οἱ δὲ ἄνθρωποι ᾤκουν γὰρ ἀνὰ τὰ ὄρη, γλίσχρως ποριζόμενοι τὰς τροφάς· συμφρονήσαντες ὡς οὐχ ἱκανὴ βόσκειν πάντας ἔσται ἡ περιοῦσα γῆ, νέμονται σφᾶς αὐτοὺς δίχῃ· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἐν Ἀρκαδίᾳ ὑπομένουσι, βασιλέα Δείμαντα στησάμενοι τὸν Δαρδάνου· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπανίστανται Πελοποννήσου στόλῳ μεγάλῳ. ποιούμενοι δὲ τὸν πλοῦν παρὰ τὴν Εὐρώπην, εἰς τὸν Μέλα-

gnitatẽ exterorũ atq; ciuium, Latino Æneæ vxorẽ dante Lauinam filiam. Dein exẽplo regũ ceteris quoq; animo ſuo morẽ gerẽtibus, breui admodum tẽpore collatis in vnũ moribus, legibus, & deorũ ceremoniis, cõmunicato per cõnubia genere ac iure ciuitatis, cõmixta ex vtriſq; reſpublica; & appellatione a rege Aboriginũ deſumpta, Latinos ſe vocarunt; pactiſq; adeo ſteterunt firmiter, vt nullo vnquã tempore ab inuicẽ dirempti fuerint. Atq; hæ ſunt gentes quibus in vnã remp. conuenientib. Romanum genus cõcreuit, ante vrbẽ quam nũc tenẽt, conditã: primum Aborigines, qui ex his locis eiecerunt Siculos, ipſi Græci generis, oriundi a Peloponneſiis cũ OEnotro ab Arcadia in has ſedes ꝓfectis, vt ego credo. deinde Pelaſgi, qui demigrarunt ex Hæmonia, quæ nunc dicitur Theſſalia. tertii, qui ex oppido Palantio in Italiã cũ Euandro venere. poſt hos e Peloponneſiis Herculi militantibus, Epei atq; Pheneatæ; quib. & Troiani generis nonnihil permixtũ erat. poſtremo Æneæ ſocii elapſi ex Ilio, Dardanoq;, & ceteris Troianis oppidis. Quod autẽ etiã Troiani cũ primis Grçcanica natio fuerint, ꝓfecta olim a Peloponneſo, dictũ eſt quidem iã pridem & ab aliis, dicetur tamẽ a me quoq; breuibus. Narratur autẽ de illis hoc modo. Primus in ea quæ nũc vocatur Arcadia regnauit Atlas, habitãs circa mõtẽ Caucaſum. huic filiæ fuere ſeptem, nũc relatæ inter ſidera, Pleiadum cognomine. vnã ex his Electrã duxit Iupiter; ex qua ſuſcepit filios Iaſum & Dardanũ. Iaſus, mãſit cælebs: Dardanus, vxorẽ habuit Chryſen Palantis filiam, & ex ea filios Idæum & Dimantem, qui Atlanti ſucceſſerunt, & regnum Arcadiæ aliquãdiu tenuerunt. deinde cũ ingens diluuium accidiſſet per Arcadiam, cum ob ſtagnantes in planitie aquas, agri diu coli nõ potuiſſent, homines ad montana ſe conferre coacti, parco victu ſuſtentabant vitam: *cuius pertæſi*, & animaduertentes reliquum agrum nõ ſuffecturum alendis omnibus, totum populum in partes duas diuidunt. altera in Arcadia manſit, Dardani filio Dimanti regno credito: reliqui magna claſſe demigrarunt e Peloponneſo. hi præter Europam nauigantes, & in Mela-

Romanæ gentis progenitores.

nem sinũ delati, appellunt ad insulam quandam Thraciæ, de qua non possum affirmare desertane an pri⁹ quoque habitata fuerit. ei Samothraciam nomẽ fecerunt, ex viro & loco cõpositum. ipsa enim, ad Thraciã pertinet: cõditor autẽ eius, fuit Samon Mercurii filius & nymphæ Cyllenicæ, Rhenes nomine. ibi non diu commorati, quod molestã vitam agerẽt, pugnantes simul cum sterilis terræ & maris asperi difficultatibus, paucis aliquot in insula relictis, denuo maior pars migrarunt in Asiã, deducente coloniam ipso Dardano. nã Iasus in insula fulmine ictus periit, quod Cereris cõcubitum appetisset. Exscensione autẽ in Hellesponto facta, eã habitauerũt terrã quæ nũc Phrygia dicitur: Idæus Dardani filius, cum parte exercitus, montes qui nunc Idæi ab eo vocãtur: vbi condito Matri deûm templo, mysteria & sacra instituit, quæ ad hæc vsque tempora durant per totam Phrygiam. Ipse autem Dardanus in ea quę nunc Troas est, sui nominis oppidum cõdidit, acceptis agris a rege Teucro, a quo Teucris tunc dicebatur ea regio. Hunc & alii multi, & Phanodemus qui scripsit de Atticis antiquitatibus, aiunt ex Attica sedes transtulisse in Asiam, cum esset princeps pagi Æxonensis; multisq; argumentis fidem suo sermoni adstruunt: & quod obtinuisset terram magnã & bonam, nec multos habentẽ indigenas, libenter vidisse Dardanum cum Græcorũ copiis, tum vt sociis vteretur contra hostes barbaros, tum ne terra careret cultoribus. Nunc vt etiam de Æneæ maioribus dicamus, locus postulat; id quod paucis indicabitur. Dardanus post Chryses Palantis filiæ, quæ primos ei filios pepererat, obitum, Bateã duxit Teucri filiã. ex his filius prognatus est Erichthonius, qui fertur

a fuisse omniũ hominum fortunatissimus, quod & in patris & in materni aui diciones hereditario iure successerit. is e Calliroe Scamãdri filia Troẽm genuit; a quo genti nomen impositum. Trois, & Acalidis Eumedis filię, fuit Assaracus: huius porro & Clytodoræ Laomedontis filiæ, Capys; Capyis & Naidis nymphę, Anchises; Anchisæ & Veneris, Æneas. Itaq; Troianum etiam genus oriundum a Græco satis declarauimus. Ceterum de

να καλούμενον ἀφικνοῦνται κόλπον, καὶ τυχόντες ἐν νήσῳ τινὶ τῆς Θρᾴκης ὁρμισάμενοι, ἣν οὐκ ἔχω εἰπεῖν εἴτε ἦν οἰκουμένη καὶ πρότερον, εἴτε ἐρήμη, ἣ τίθενται τοὔνομα συνθετὸν ἔκ τε ἀνδρὸς καὶ τόπου, Σαμοθρᾴκην. τὸ μὲν γὰρ χωρίον, τῆς Θρᾴκης· ὁ δὲ οἰκιστής, Σάμων, υἱὸς Ἑρμοῦ καὶ νύμφης Κυλληνίδος Ῥήνης ὀνομαζομένης. ἐκεῖ δὲ χρόνον οὐ πολὺν διατρίψαντες, ὡς οὐκ εὐμαρὴς ἦν ὁ βίος αὐτοῖς, γῇ τε λυπρᾷ καὶ θαλάττῃ ἀγρίᾳ μαχομένοις, ὀλίγους τινὰς ἐν τῇ νήσῳ λειπόμενοι, ἀπανίστανται πάλιν οἱ πλείους εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔχοντες ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας Δάρδανον· Ἴασος γὰρ ἐν τῇ νήσῳ κεραυνῷ πληγεὶς τελευτᾷ, Δήμητρος εὐνῆς ὀρεγνάμενός οἱ ἔχειν· ποιησάμενοί τε τὴν ἀπόβασιν ἐν τῷ καλουμένῳ νῦν Ἑλλησπόντῳ, περὶ τὴν ὕστερον κληθεῖσαν οἰκίζονται Φρυγίαν· Ἰδαῖος μὲν ὁ Δαρδάνου μέρος τῆς στρατιᾶς ἔχων, ἐν τοῖς ὄρεσιν ἃ νῦν Ἰδαῖα ἀπ' ἐκείνου λέγεται· ἔνθα μητρὶ θεῶν ἱερὸν ἱδρυσάμενος, ὄργια καὶ τελετὰς κατεστήσατο, ἃ καὶ εἰς τόδε χρόνου διαμένουσιν ἐν πάσῃ Φρυγίᾳ. Δάρδανος δὲ, ἐν τῇ καλουμένῃ νῦν Τρῳάδι πόλιν ὁμώνυμον αὐτοῦ κατασκευάσας, δόντος αὐτῷ τὰ χωρία Τεύκρου βασιλέως, ἀφ' οὗ Τευκρὶς τῶν χωρίων ἡ γῆ ἐλέγετο. 39

τοῦτον δὲ ἄλλοι τε πολλοὶ, καὶ Φανόδημος ὁ τὴν Ἀττικὴν γράψας ἀρχαιολογίαν, ἐκ τῆς Ἀττικῆς μετοικῆσαί φασιν εἰς τὴν Ἀσίαν, δήμου Ξυπεταιέως ἄρχοντα· καὶ πολλὰ παρέχονται τοῦ λόγου τεκμήρια. κρατήσαντα δὴ χώρας συχνῆς τε καὶ ἀγαθῆς, καὶ οὐ πολὺ τὸ ἐπιχώριον γένος ἐχούσης, ἀσμένως τὸν Δάρδανον ἰδεῖν, καὶ τὸ σὺν αὐτῷ παραγενόμενον Ἑλληνικὸν, τῆς τε πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμου συμμαχίας ἕνεκα, καὶ ἵνα ἡ γῆ μὴ ᾖ ἔρημος. ἀπαιτεῖ δὲ ὁ λόγος καὶ τὸ Αἰνείας ἐξ ὧν ἔφυ διηγήσασθαι. βραχεῖα δὲ καὶ τοῦτο δηλώσει σημασία. Δάρδανος ἐπὶ Χρύσῃ τὴν Πάλλαντος θυγατέρα, ἐξ ἧς οἱ πρῶτοι παῖδες ἐγένοντο αὐτῷ, τελευτησάσῃ συνῴκισε, Βάτειαν γαμεῖ, τὴν Τεύκρου θυγατέρα· καὶ γίνεται παῖς αὐτῷ Ἐριχθόνιος, ὃς ἁπάντων ἀνθρώπων εὐδαιμονέστατος λέγεται γενέσθαι, τῆς τε πατρῴας καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ μητροπάτορος γενομένης κληρονομήσας ἀρχῆς. Ἐριχθονίου δὲ καὶ Καλλιρρόης τῆς Σκαμάνδρου γίνεται Τρώς, ἀφ' οὗ τὴν ἐπωνυμίαν τὸ ἔθνος ἔχει· Τρωὸς δὲ καὶ Ἀκαλλίδος τῆς Εὐμήδους, Ἀσσάρακος ἦν· τούτου δὲ καὶ Κλυτοδώρας τῆς Λαομέδοντος, Κάπυς· Κάπυος δὲ καὶ νύμφης Ναΐδος εἰρημένης, Ἀγχίσης· Ἀγχίσου δὲ καὶ Ἀφροδίτης, Αἰνείας. ὡς μὲν δὴ καὶ τὸ Τρωικὸν γένος Ἑλληνικὸν ἀρχῆθεν ἦν, δεδήλωταί μοι. περὶ δὲ τῶν

χρόνων

χρόνων ἐν οἷς ἐκτίσθη τὸ Λαουίνιον, ἄλλοι μὲν ἄλλως λέγουσιν· ἐμοὶ μέντοι δοκοῦσιν οἱ δευτέρῳ μετὰ τὴν ἔξοδον τὴν ἐκ Τροίας ἔτει φέροντες αὐτήν, εἰκότα μᾶλλον λέγειν. Ἴλιον μὲν γὰρ ἥλω τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρους, ἑπτακαίδεκα πρότερον ἡμέραις τῆς θερινῆς τροπῆς, ὀγδόῃ φθίνοντος μηνὸς Θαργηλιῶνος, ὡς Ἀθηναῖοι τοὺς χρόνους ἄγουσι. περιτταὶ δ' ἦσαν τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ἐκπληροῦσαι μετὰ τὴν τροπὴν εἴκοσιν ἡμέραι. ἐν δὴ ταῖς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, ταῖς ἀπὸ τῆς ἁλώσεως διαγενομέναις, τά τε περὶ τὴν πόλιν οἴομαι διοικήσασθαι τοὺς Ἀχαιούς, καὶ τὰς πρεσβείας ἐπιδέξασθαι τὰς παρὰ τῶν ἀφεστηκότων, καὶ τὰ ὅρκια ποιήσασθαι πρὸς αὐτούς· τῷ δ' ἑξῆς ἔτει, πρώτῳ δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν, περὶ τὴν μετοπωρινὴν ἰσημερίαν ἄραντες οἱ Τρῶες ἐκ τῆς γῆς, περαιοῦνται τὸν Ἑλλήσποντον· καὶ κατασχόντες εἰς τὴν Θρᾴκην, αὐτοῦ διατρίβουσι τὴν χειμερινὴν ὥραν, δεχόμενοί τε τοὺς ἐπισυνιόντας ἐκ τῆς φυγῆς, καὶ παρασκευαζόμενοι τὰ εἰς τὸν ἀπόπλουν. ἐκ δὲ τῆς Θρᾴκης ἀναστάντες ἔαρος ἀρχομένου, τελοῦσι τὸν μεταξὺ πλοῦν, ἄχρι Σικελίας· ἐκεῖ δὲ ὁρμισαμένοις αὐτοῖς τὸ ἔτος τοῦτο τελευτᾷ, καὶ διατρίβουσι τὸν δεύτερον χειμῶνα, τὰς πόλεις συνοικίζοντες τοῖς Ἐλύμοις ἐν Σικελίᾳ. πλοΐμων δὲ γενομένων ἄραντες ἀπὸ τῆς νήσου, περῶσι τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, καὶ τελευτῶντες εἰς Λαυρεντὸν ἀφικνοῦνται, τὸν Ἀβοριγίνων αἰγιαλόν, μεσούσης θερείας. λαβόντες δὲ τὸ χωρίον, οἰκίζουσιν ἐν αὐτῷ Λαουίνιον, τὸν δεύτερον ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἐκπληρώσαντες ἐνιαυτόν. καὶ περὶ μὲν τούτων ὡς ἔχω δόξης, δεδήλωταί μοι. Αἰνείας δὲ κατασκευάσας ἱεροῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις κόσμοις ἀποχρώντως τὴν πόλιν, ὧν τὰ πλεῖστα ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἦν, τῷ μὲν ἑξῆς ἐνιαυτῷ, τρίτῳ δὲ ἀπὸ τῆς ἐξόδου, Τρώων ἐβασίλευσε μόνον· τῷ δὲ τετάρτῳ τελευτήσαντος Λατίνου, καὶ τὴν ἐκείνου βασιλείαν παραλαμβάνει, τῆς τε κηδείας οἰκειότητι τῆς πρὸς αὐτόν, ἐπικλήρου τῆς Λαουίνας γενομένης μετὰ τὸν Λατίνου θάνατον, καὶ τοῦ πρὸς ἀστυγείτονας πολέμου τῆς στρατηγίας ἕνεκα. ἀπέστησαν γὰρ αὖθις ἀπὸ τοῦ Λατίνου Ῥότολοι, λαβόντες ἡγεμόνα τῶν αὐτομόλων τινὰ τῆς Λατίνου γυναικὸς Ἀμάτης ἀνεψιόν, ὄνομα Τυρνόν. ὁ δὲ ἀνὴρ οὗτος ἐπὶ τῷ γάμῳ τὴν κηδεστὴν μεμφόμενος, ὅτι παρελθὼν τοὺς συγγενεῖς ὀθνείοις ἐκδέδωκε, τῆς τε Ἀμάτης παροξυνούσης, καὶ ἄλλων τινῶν συλλαμβανόντων, ἄγων τὴν δύναμιν ἧς αὐτὸς ἦρχε, προστίθεται τοῖς Ῥοτόλοις. πολέμου δὲ ἐκ τῶν ἐγκλημάτων τούτων γενομένου, καὶ μάχης ἰσχυρᾶς, Λατῖνος μὲν ἀποθνήσκει καὶ Τυρνός, καὶ τῶν ἄλλων συχνοί· κρατοῦσι δ' ὅμως οἱ σὺν Αἰνείᾳ.

tẽpore quo Lauiniũ est cõditum, auctores variãt. mihi propiores vero videntur, qui secundo anno post discessum a Troia id factũ autumãt. Ilium enim captum est vergẽte iam æstate, XVII dieb. ante solstitiũ, octaua desinentis Thargelionis die, iuxta supputationẽ temporum Atticam. Supererant ex eo anno post solstitiũ dies viginti. Iraq; trigintaseptẽ dieb. qui captã vrbẽ secuti sunt, existimo Achęos res vrbis cõposuisse, & legationes accepisse ab iis qui excesserant, fœdusq; cũ eis fecisse. Sequenti autẽ anno, qui ab vrbe capta fuit primus, circa æquinoctium auctumnale Troiani a terra soluentes Hellespontũ traiiciunt: delatiq; in Thraciã, exegerunt ibi hiemem, colligẽtes profugos, & futurę nauigationi sese parãtes. ex Thracia vero primo vere profecti, emensi sunt spatiũ illud quod inter Thraciã & Siciliam est interiectum. In eã appulsi, manserunt ibi vsq; ad eius anni exitũ: vbi etiã altera hiems exacta est, dum Elymis oppida condunt in ea insula. mox vt mare visum est nauigationẽ admittere, soluentes a Sicilia, traiiciũt mare Tyrrhenicũ; tãdemq; Laurentum in Aboriginũ litore perueniunt, ęstatis medio: acceptoq; illo agro, cõdiderunt in eo Lauiniũ, expleto anno post captum Ilium secundo. Et de his quidẽ reb. opinionẽ nostrã indicauimus. Ceterũ Æneas postquã tẽplis ceterisq; ornamentis id oppidũ satis instruxit, quorũ pleraq; ad nostra tẽpora durauerunt, sequenti quidẽ anno, hoc est post discessum suũ tertio, Troianorũ tãtum rex fuit: quarto autẽ defuncto Latino, etiã illius regno potitus est, tum affinitatis iure, quod post Latini obitũ ad solam Lauinam vniuersa peruenisset hereditas: tum quod belli aduersus finitimos dux esset designatus. Rutuli .n. denuo a Latino defecerãt, ductu cuiusdã trãsfugę. is erat Turnus, cõsobrinus Amatę Latini cõiugis: qui ꝓpter Lauinæ nuptias elocantẽ Latinũ incusans, quod præteritis cognatis exterũ sibi asciuisset generũ, Amata quoq; instigãte, & aliis quibusdã fauentibus, cũ militum manu cui præerat, ad Rutulos trãsierat. Ex his caussis redintegrato bello, & cõmisso acri prœlio, Latinus cecidit atq; Turnus, cũ multis aliis. Æneas tamen & victoriam consecutus est,

Anni a Troia capta.

Æneas Latino succedit in regno Latii.

& regnum soceri: in quo tribus annis exactis post Latini obitum, quarto bellum gerens interiit. nam & Rutuli vniuersi oppidatim arma contra eum sumpserunt, & vna rex Tyrrhenorum Mezentius, timens suæ dicionis oppidis, quod suspectam haberet crescentem magis ac magis Græcorum potentiam. Itaq; pugnatum est acriter non longe a Lauinio; & multis vtrinque desideratis, nox diremit prœlium. corpus Æneæ cum quæsitum nusquam compareret, alii coniectabant eum discessisse ad deos, alii necatum in flumine apud quod pugnatum erat. Latini sacellum heroi dicauerunt, cum inscriptione hac: PATRI DEO INDIGETI, QVI NVMICI AMNIS VNDAS TEMPERAT. Sunt tamen qui dicant id Æneam dicasse Anchisæ, defuncto ante hoc bellum anno proximo. est autem tumulus non magnus, & circumcirca in ordinem digestæ arbores spectatu dignæ. Ænea ex hominibus exempto, septimo ferme anno post captum Ilium, Euryleon regno Latinorum potitus est, mutato nomine in exsilio dictus Ascanius. Obsidebantur tum Troiani, crescentibus indies hostium copiis; nec Latini poterant Lauinio succurrere. ac primũ ad æquas pacis & amicitiæ conditiones hostem inuitabat Ascanius: quæ cum fastidirentur, coactus est hosti permittere arbitrium, modo pax fieret. sed cum Tuscus rex tum alia intoleranda vt iam subactis imperaret, tum vt quantum vini Latinus ager ferret, quotannis deportarent in Etruriam; rem indignam rati, vinetorum fructum Ioui sacrum esse publico decreto sanciunt ex Ascanii sententia: seque inuicem cohortati ad rem gerendam fortiter, inuocataque ope numinum, erumpunt obseruato lunæ silentio. moxque aggressi propinquum vrbi vallum, quod sibi hostes in loco munito obiecerant, præsidiumque iuuentutis Etruscorum lectissimę duce Mezentii filio Lauso imposuerant, improuiso incursu munimentum strenue capiunt. Interea ceteri qui castra metati fuerãt in planitie, vt videre lumen intempesta nocte exortum subi-

Ascanius, II Latinorum rex.

ἐκ δὲ τούτου τὴν ἀπὸ τοῦ κηδεστοῦ γενομένην ἀρχὴν Αἰνείας παραλαμβάνει. τρία δὲ βασιλεύσας ἔτη μετὰ τὴν τοῦ Λατίνου τελευτήν, τῷ τετάρτῳ θνήσκει κατὰ πόλεμον. Ῥοτολοί τε γὰρ ἐκ τῶν πόλεων στρατεύουσιν ἅπαντες πρὸς αὐτόν, καὶ σὺν αὐτοῖς βασιλεὺς Τυρρηνῶν Μεσέντιος, δείσας περὶ τῆς αὐτοῦ χώρας. ἤδη γὰρ ἐπὶ μέγα χωροῦσαν τὴν Ἑλληνικὴν ὁρῶν δύναμιν ἤχθετο. μάχης δὲ γενομένης καρτερᾶς, οὐ πρόσω τοῦ Λαουινίου, καὶ πολλῶν ἑκατέρωθεν ἀπολομένων, τὰ μὲν στρατεύματα νυκτὸς ἐπελθούσης διελύθη, τὸ δὲ Αἰνείου σῶμα φανερὸν οὐδαμῆ γενόμενον, οἱ μὲν εἰς θεοὺς μεταστῆναι εἴκαζον, οἱ δ᾽ ἐν τῷ ποταμῷ, παρ᾽ ὃν ἡ μάχη ἐγένετο, διαφθαρῆναι. καὶ αὐτῷ κατασκευάζουσιν οἱ Λατῖνοι ἡρῷον, ἐπιγραφῇ τοιᾷδε κοσμούμενον, "ΠΑΤΡΟΣ ΘΕΟΥ ΧΘΟΝΙΟΥ, ΟΣ ΠΟΤΑΜΟΥ ΝΟΜΙΚΙΟΥ ΡΕΥΜΑ ΔΙΕΠΕΙ." εἰσὶ δ᾽ οἳ λέγουσιν ἐπ᾽ Ἀγχίσῃ κατασκευασθῆναι αὐτὸ ὑπ᾽ Αἰνείου, ἐνιαυτῷ πρότερον τοῦ πολέμου τούτου τελευτήσαντι. ἔστι δὲ χωμάτιον οὐ μέγα, καὶ περὶ αὐτὸ δένδρα στοιχηδὸν πεφυκότα, θέας ἄξια. Αἰνείου δ᾽ ἐξ ἀνθρώπων μεταστάντος ἑβδόμῳ μάλιστα ἔτει μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν, Εὐρυλέων παρέλαβε τὴν Λατίνων ἡγεμονίαν, ὁ μετονομασθεὶς Ἀσκάνιος ἐν τῇ φυγῇ. ἦσαν δὲ τειχήρεις οἱ Τρῶες ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις ἀεὶ προσῄει δύναμις· αἱ δὲ τῶν Λατίνων ἀδύνατοι ἦσαν τοῖς ἐν τῷ Λαουινίῳ πολιορκουμένοις ἐπικουρεῖν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἰς φιλίαν τε καὶ συνθήκας μετρίας προυκαλοῦντο τοὺς πολεμίους οἱ περὶ τὸν Ἀσκάνιον· ὡς δ᾽ οὐδὲν προσεῖχον αὐτοῖς, ἐπιτρέπειν ἐκείνοις ἠναγκάζοντο καταλύσασθαι τὸν πόλεμον ἐφ᾽ οἷς ἂν αὐτοὶ δικαιῶσι. τοῦ δὲ βασιλέως τῶν Τυρρηνῶν τά τε ἄλλα ὡς δεδουλωμένοις ἀφόρητα ἐπιτάσσοντος, καὶ τὸν οἶνον ὅσον ἂν ἡ Λατίνων γῆ φέρῃ, Τυρρηνοῖς ἀπάγειν ἀνὰ πᾶν ἔτος, οὐκ ἀνασχετὸν ἡγησάμενοι τὸ πρᾶγμα, τῆς μὲν ἀμπέλου τὸν καρπὸν ἱερὸν ἐψηφίσαντο τοῦ Διὸς εἶναι, γνώμην ἀγορεύσαντος τοῦ Ἀσκανίου· αὐτοὶ δὲ ἀλλήλοις παρακελευσάμενοι προθύμοις ἀγωνισταῖς γενέσθαι, καὶ θεοὺς αἰτησάμενοι συλλαβέσθαι τοῦ κινδυνεύματος, ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως, φυλάξαντες νύκτα ἀσέληνον. εὐθὺς δὲ προσβαλόντες τῷ χάρακι τῶν πολεμίων, ὃς ἐγγυτάτω τῆς πόλεως ἔκειτο, καὶ ἦν προτείχισμα τῆς ἄλλης δυνάμεως, ἐν ἐρυμνῷ τε κατεσκευασμένος χωρίῳ, καὶ τὴν κρατίστην νεότητα τῶν Τυρρηνῶν ἔχων, ἧς ἡγεῖτο Μεσεντίου παῖς Λαῦσος ὄνομα, οὐδενὸς προειδομένου τὴν ἔφοδον, αἱροῦσιν ἐκ τυχῶς τὸ ἔρυμα. ἐν ᾧ δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ἡλίσκετο, φῶς τε ἄκαιρον ὁρῶντες οἱ ἐν τοῖς πεδίοις ἐστρατοπεδευκότες, καὶ

τες, καὶ βοὴν τῶν ἀπολλυμένων ἀκούοντες, ἔφυγον ἐκλιπόντες τοὺς ταπεινοὺς τόπους ἐπὶ τὰ ὄρη. ἐν δὲ τούτῳ πολλὴ ἐγένετο ταραχὴ καὶ θόρυβος, οἷα ἐν νυκτὶ κινουμένης στρατιᾶς, ὡς αὐτίκα μάλα τῶν πολεμίων σφίσιν ἐπιθησομένων οὐ σὺν κόσμῳ οὐδὲ κατὰ τέλη ἑστῶσιν. οἱ δὲ Λατῖνοι, ἐπειδὴ τό τε φρούριον ἐξ ἐφόδου κατειλήφεσαν, καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα ἔμαθον τεταραγμένον, ἐπέκειντο αὖθις κτείνοντες καὶ διώκοντες. τῶν δ' οὐχ ὅπως τις πρὸς ἀλκὴν τρέπεσθαι ἐπεχείρησεν, ἀλλ' οὐδὲ μαθεῖν ἐν οἷς κακοῖς ἦν ἐδύνατο· ὑπὸ δὲ θορύβου καὶ ἀμηχανίας, οἱ μὲν κατὰ
41 κρημνῶν φερόμενοι διεφθείροντο, οἱ δ' εἰς φάραγγας ἀνεξόδους ἐμπίπτοντες ἡλίσκοντο· οἱ δὲ πλεῖστοι ἀγνοήσαντες, ἀλλήλους ἀνὰ τὸ σκότος ὡς πολεμίους διέθεσαν. καὶ ὁ πλεῖστος αὐτῶν φθόρος ἀλληλοκτόνος ἐγένετο. Μεσέντιος δὲ σὺν ὀλίγοις λόφον τινὰ καταλαβὼν, ἐπειδὴ τοῦ παιδὸς τὴν μοῖραν ἤκουσε, καὶ ὅτι ὅσος αὐτῷ στρατὸς διέφθαρτο, ἐν οἵῳ τε χωρίῳ κατακεκλεικὼς ἑαυτὸν ἦν, ὡς ἐν ἀπορίᾳ χρήματος, ἔπεμψε κήρυκας εἰς τὸ Λαουίνιον περὶ φιλίας διαλεξομένους· Ἀσκανίου δὲ τοῖς Λατίνοις ταμιεύεσθαι τὴν τύχην συμβουλεύοντος, ἄδειαν εὑρόμενος, ἀπῆλθεν ὑπόσπονδος [μεθ'] ὅσην εἶχε δύναμιν, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦδε χρόνον ἅπαντα διαλυσάμενος τὴν ἔχθραν πρὸς τοὺς Λατίνους, βέβαιος φίλος ἦν. τριακοστῷ δὲ ὕστερον ἔτει μετὰ τὴν κτίσιν τοῦ Λαουινίου, [πόλιν ἑτέραν οἰκίζει, κατὰ τὸ γενόμενον Αἰνείᾳ θέσφατον, Ἀσκάνιος ὁ Αἰνείου· καὶ μετάγει τούς τ' ἐκ Λαουινίου] καὶ τῶν ἄλλων Λατίνων ὅσοις ἦν βουλομένοις ἄμεινον οἰκεῖν, εἰς τὴν νεόκτιστον, ὄνομα τῇ πόλει θέμενος Ἄλβαν. ἔστι δὲ ἡ Ἄλβα καθ' Ἑλλάδα γλῶτταν Λευκή. σαφηνισμοῦ δὲ ἕνεκα διορίζεται παρ' ἑτέραν πόλιν ὁμώνυμον ἐπικλήσει, τοῦ σχήματος ἐπικατηγορήσει. ἔστι δὲ ὥσπερ σύνθετον ἤδη τοὔνομα ἐξ ἀμφοῖν, Ἄλβα λόγγα· τοῦτο δ' ἔστι, Λευκὴ μακρά. νῦν μὲν οὖν ἔρημός ἐστιν. ἐπὶ γὰρ Ὁστιλίου Τύλλου Ῥωμαίων βασιλέως, στασιάζειν δόξασα πρὸς τὴν ἀποικίαν περὶ τῆς ἀρχῆς, ἀνῃρέθη. τὸ δ' ἐν αὐτῇ πολιτευόμενον πλῆθος, καθελοῦσα τὴν μητρόπολιν, πόλις ὑπεδέξατο Ῥώμη. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἱκνουμένοις χρόνοις ἐγένετο. ἡνίκα δὲ ᾠκίζετο, πρὸς ὄρει καὶ λίμνῃ κατεσκευάσθη, τὸ μέσον ἐπέχουσα ἀμφοῖν· καὶ ἦν ὥσπερ τείχη τῆς πόλεως ταῦτα, δυσάλωτον αὐτὴν ποιοῦντα. τό τε γὰρ ὄρος ἐν τοῖς πάνυ ὀχυρόν τε καὶ ὑψηλόν ἐστιν, ἥ τε λίμνη βαθεῖα καὶ μεγάλη, καὶ αὐτὴν διὰ κλεισιάδων ἀνοιγομένων ὑποδέχεται τὸ πεδίον, ταμιευομένων ὁπόσα βούλονται τῶν ἀνθρώπων τὸ ὕδωρ. ὑπο-

to, & voces audiuere morientium, in mōtana ex cāpestrib. refugiūt: eratq; omnia plena trepidatione atq; tumultu; vt solet fieri turbato p noctē exercitu, dū metu imminentiū hostiū nō potest miles cōtineri in ordinib. Latini aūt expugnato repentina vi præsidio, cū etiā reliquum exercitū animaduertissent esse turbatum, instabant fugientiū tergo, fundentes & fugantes: qui adeo virtutis erant immemores, vt vix satis intelligerent in quanto essent periculo: sed præ tumultu inopes animi atq; consilii, pars per prærupta loca delabentes exhalabant animam: alii delati in fauces imperuias, veniebant in potestatē hostium. maxima pars sublato per tenebras discrimine, cōficiebant se inuicē pro hostibus: pluresq; suis quā hostilibus armis interierūt. Mezētius cū paucis occupato quodā tumulo, postquam audiuit mortē filii, tātamq; stragem exercitus, cōsiderans in quam angustum se conclusisset locum, vt in rebus dubiis, misit caduceatores Lauinium acturos de fœdere: & cum Latini suadente Ascanio moderate fortuna vsi essent, impetrata certis cōditionibus pace, reductisq; *quæ supererant* copiis, posthac positis aduersus Latinos inimicitiis, cōstanter māsit in amicitia. Trigesimo autē anno post conditum Lauiniū, [Ascanius Æneæ filius, ex oraculo Æneæ dato, aliā vrbē condit: tralatisq; Lauiniatibus] & ceteris Latinis quos cōmodius habitādi cupido cepisset, in recens conditā vrbē, Albā ei nomen imposuit: Græci sua lingua Leucén dicerēt. additū est cognomē Lōgæ, a situs forma, vt discerneretur ab altera eiusdē nominis: ac veluti cōposito vocabulo Alba lōga, quod Græcis esset Λευκὴ μακρὰ, nominatur. nūc tamē deserta est. nam regnāte Romæ Tullo Hostilio, quoniā videbatur cū sua colonia de principatu cōtendere, solo æquata est a Romanis: eiusq; ciues vrbs Roma, destructa matrice, intra sua mœnia recepit. Sed hæc euenerūt postea: olim cū ædificaretur, ita fuit cōdita, vt mediū inter montē & lacū obtineret spatiū. hi vrbis veluti muri, obstabāt quo minus facile caperetur. nā & mōs cū primis alt⁹ est ac tutus, & lac⁹ pfundus ac magn⁹: ex quo reductis claustris in subiectos cāpos aqua dispēsatur arbitratu agrestiū. p

Alba Longa.

ſpectat autem in campos amœnitate
mirãdos, omnis generis frugum fer-
tiliſſimos, nec cedentes vlli agro Ita-
liæ, præcipue bonitate vini ſuauiſſi-
mi; quod Albanum vocant, præcel-
lens omnib. reliquis, ſi Falernum ex-
cipias. Dum autem conderetur, acci-
diſſe ferunt mirum prodigium. nam
cum ſimulacris deorũ, quos Æneas a
Troia deuectos Lauinii collocaue-
rat, templum exſtructũ eſſet cũ ady-
to, & ſtatuæ e Lauiniate tẽplo in hæc
penetralia translatæ; ſequenti nocte,
clauſis vt cum maxime foribus, & in-
uiolatis tecto ſimul atque parietibus,
ſimulacra mutata ſtatione in priſti-
nas baſes trãſiſſe reperta ſunt: denuo-
que Lauinio cum votis & ſacrificio-
rum placaminib. tranſportata, in eun-
dem locum rurſus vt ante, ſunt reuer-
ſa. Dubitatum eſt diu quidnam facto
opus eſſet, quum neque ſine diis pa-
triis habitandum cenſerent, neque in
ſemel relictas ſedes remigrandũ. tan-
dem placuit ſententia quæ & religio-
ni deorum, & vtilitati hominum ſa-
tisfaceret. viſum enim eſt ſimulacra
ſuo loco ſinere, & viros qui ſacrorum
curam gererẽt ex Alba ad Lauinium
incolendum reducere. fuerũt hi ſex-
centi numero, commigraruntque il-
lo cũ totis familiis duce Ægeſto. Hos
deos Romani Penates vocant. Græci
vario modo conati ſignificationem
reddere, alii πατρῴους, alii γενεθλίους,
quidam κτησίους, quidam μυχίους, nõ-
nulli ἑρκίους appellarunt. quarũ appel-
lationũ ſingulæ, aliquã eorũ proprie-
tatem exprimere voluiſſe videtur: fie-
riq; poteſt vt, licet non eodẽ modo, i-
dem tamẽ omnes aliquatenus ſigni-
ficẽt. Eorũ effigiẽ atq; habitũ Timęus
deſcribit in hũc modũ: ſacra in Laui-
niatũ adytis repoſita, eſſe caducea fer-
rea & ærea, Troianamq; teſtã fictilẽ:
idq; ſe cognouiſſe ait ex ipſis ciuibus.
Ego vero quæ videre nõ eſt fas omni-
bus, neq; audire ab his q̃ viderũt licet,
ea nec ſcripto ꝓdenda cẽſeo: quin &
illis ſuccẽſeo, qui curioſe inquirũt &
ſciſcitãtur plura q̃ cõceſſum eſt legib.
Quæ aũt mihi ipſi ſunt ꝑſpecta & co-
gnita, nec vlla religio vetat ſcribere,
ſunt hęc: Templũ Romę nõ ꝓcul fo-
ro oſtẽditur, ſecundũ viã quæ ad Ca-
rinas fert cõpendio, ' ſitũ in loco ob-
ſcuro propter circũiecta ædificia; qui
Romano vulgo Sub oliuis dicitur. in

κεῖται δὲ τῇ πόλει πεδία θαυμαστὰ μὲν ἰδεῖν, πλού-
σια δὲ καὶ καρποὺς ἐξενεγκεῖν παντοδαποὺς, καὶ οὐδὲν
ἐνδεέστερα τῆς ἄλλης Ἰταλίας, μάλιστα δὲ τὸν καλού-
μενον Ἀλβανὸν οἶνον, ἡδὺν καὶ καλὸν, ἔξω τοῦ Φαλέρνου
λεγομένου, τῶν γοῦν ἄλλων ἁπάντων διαφορώτα-
τον. ἐν δὲ τῇ κτίσει τῆς πόλεως θαῦμα μέγα λέγεται γε-
νέσθαι. κατασκευασθέντος γὰρ τοῖς ἕδεσι τῶν θεῶν, οὓς Αἰ-
νείας ἐκ τῆς Τρωάδος ἤνεγκε, καὶ καθίδρυσεν ἐν τῷ
Λαουινίῳ, ναοῦ, χωρίον ἔχοντος ἄβατον, καὶ τῶν ἱδρυ-
μάτων ἐκ τοῦ Λαουινίου κομισθέντων ἐκ τοῦ νεὼ εἰς τοῦτον
τὸν μυχὸν, εἰς τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα κεκλεισμένων τέως
μάλιστα τῶν θυρῶν, καὶ οὐδὲν παθόντων οὔτε περιβό-
λων, οὔτε ὀροφῶν, διαμείψαντα τὰ βρέτη τὴν στά-
σιν, ἐπὶ τῶν ἀρχαίων εὑρεθῆναι κείμενα βάθρων·
μετακομισθέντα δὲ αὖθις ἐκ τοῦ Λαουινίου σὺν ἱκετείαις
καὶ θυσίαις ἀρεστηρίοις, εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον ὁμοίως ἀ-
νῆλθεν. τοὺς δὲ ἀνθρώπους τέως μὲν ἀπορεῖν ὅ τι χρή-
σονται τοῖς πράγμασιν, οὔτε δίχα τῶν πατρῴων θεῶν
κατοικεῖν ἀξιοῦντας, οὔτε ἐπὶ τὴν ἐκλειφθεῖσαν οἴ-
κησιν αὖθις ἀναστρέφειν. τελευτῶντας δὲ γνώμην εὑ-
ρέσθαι, ἣ ἔμελλεν ἀποχρώντως πρὸς ἀμφότερα ἕ-
ξειν· τὰ μὲν ἕδη κατὰ χώραν ἐᾶσαι μένειν, ἄνδρας δὲ
τοὺς ἐπιμεληθησομένους αὐτῶν ἐκ τῆς Ἄλβας εἰς
τὸ Λαουίνιον αὖθις ἐποίκους μεταγαγεῖν. καὶ ἐγένοντο οἱ
πεμφθέντες ἑξακόσιοι μελεδωνοὶ τῶν ἱερῶν, αὐτοῖς με-
ταναστάντες ἐφεστίοις· ἡγεμὼν δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἐτάχθη
Αἴγεστος. τοὺς δὲ θεοὺς τούτους Ῥωμαῖοι μὲν Πενάτας
καλοῦσιν· οἱ δὲ ἐξερμηνεύοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα
γλῶτταν τοὔνομα, οἱ μὲν Πατρῴους ἀποφαίνουσιν,
οἱ δὲ Γενεθλίους· εἰσὶ δὲ οἳ Κτησίους, ἄλλοι δὲ Μυχίους,
οἱ δὲ Ἑρκίους. ἔοικε δὲ τούτων ἕκαστος κατά τινος τῶν
συμβεβηκότων αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὴν ἐπίκλησιν· κιν- 42
δυνεύουσί τε οὐ τὸ αὐτὸ πάντες, ὅμως γέ πως τὸ αὐ-
τὸ λέγειν. σχήματος δὲ καὶ μορφῆς αὐτῶν πέρι Τίμαιος
μὲν ὁ συγγραφεὺς ὧδε ἀποφαίνεται· κηρύκια σιδηρᾶ
καὶ χαλκᾶ, καὶ κέραμον Τρωϊκὸν εἶναι, τὰ ἐν τοῖς ἀδύ-
τοις τοῖς ἐν Λαουινίῳ κείμενα ἱερά· πυθέσθαι δὲ αὐτὸς
ταῦτα παρὰ τῶν ἐπιχωρίων. ἐγὼ δὲ ὅσα μὲν ὁρᾶν ἅ-
πασιν οὐ θέμις, οὔτε παρὰ τῶν ὁρώντων ἀκούειν, οὐδ'
ἂν ἐπιγράφειν οἴομαι δεῖν. νεμεσῶ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅ-
σοι πλείω τῶν συγχωρουμένων ὑπὸ νόμου, ζητεῖν
ἢ γινώσκειν ἀξιοῦσιν. ἃ δὲ αὐτός τε ἰδὼν ἐπίσταμαι, καὶ
δέος οὐδὲν ἀποκωλύει με περὶ αὐτῶν γράφειν, τοιά-
δε ἐστί· νεὼς ἐν Ῥώμῃ δείκνυται τῆς ἀγορᾶς οὐ πόῤῥ-
ω, κατὰ τὴν ἐπὶ Καρίνας φέρουσαν ἐπίτομον ὁδὸν,
ὑπεροχῇ σκοτεινὸς ἱδρυμένος οὐ μέγας. λέγεται δὲ κατὰ
τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν, Ὑπελαίαις τὸ χωρίον. ἐν δὲ
τούτῳ

τούτῳ κεῖνται τῶν Τρωικῶν θεῶν εἰκόνες, ἅπασιν ὁρᾶν, ΔΕΝΑΣ ἐπιγραφὴν ἔχουσαι, δηλοῦσαν τοὺς Πενάτας. δοκεῖ γάρ μοι, τοῦ Π μήπω γράμματος εὑρημένου, τῷ δέλτα δηλοῦν τὴν ἐκείνου δύναμιν τοὺς παλαιούς. εἰσὶ δὲ νεανίαι δύο καθήμενοι, δόρατα διειληφότες, τῆς παλαιᾶς ἔργα τέχνης. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐν ἱεροῖς ἀρχαίοις εἴδωλα τῶν θεῶν τούτων ἐθεασάμεθα, καὶ ἐν ἅπασι νεανίσκοι δύο στρατιωτικὰ σχήματα φαίνονται ἔχοντες. ὁρᾶν μὲν δὴ ταῦτα ἔξεστιν, ἀκούειν δὲ καὶ γράφειν ὑπὲρ αὐτῶν, ἃ Καλλίστρατός τε ὁ περὶ Σαμοθρᾴκης συνταξάμενος ἱστορίας, καὶ Σάτυρος ὁ τοὺς ἀρχαίους μύθους συναγαγὼν, καὶ ἄλλοι συχνοὶ, παλαιότατος δὲ ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ποιητὴς Ἀρκτῖνος. λέγουσι γοῦν ὧδε· Χρύσην τὴν Πάλλαντος θυγατέρα γημαμένην Δαρδάνῳ, φερνὰς ἐπενέγκασθαι δωρεὰς Ἀθηνᾶς, τά τε Παλλάδια καὶ τὰ ἱερὰ τῶν μεγάλων θεῶν, διδαχθεῖσαν αὐτῶν τὰς τελετάς. ἐπεὶ δὲ τὴν ἐπομβρίαν φεύγοντες Ἀρκάδες Πελοπόννησον μὲν ἐξέλιπον, ἐν δὲ τῇ Θρᾳκίᾳ νήσῳ τοὺς βίους ἱδρύσαντο, κατασκευάσαι τὸν Δάρδανον ἐνταῦθα τῶν θεῶν τούτων ἱερὸν, ἀρρήτους τοῖς ἄλλοις ποιοῦντα τὰς ἰδίας αὐτῶν ὀνομασίας, καὶ τὰς τελετὰς αὐτοῖς, τὰς καὶ εἰς τόδε χρόνου γινομένας ὑπὸ Σαμοθρᾴκων, ἐπιτελεῖν. ὡς δὲ μετῆγε τοῦ λαοῦ τὴν πλείονα μοῖραν εἰς τὴν Ἀσίαν, τὰ μὲν ἱερὰ τῶν θεῶν καὶ τὰς τελετὰς τοῖς ὑπομείνασιν ἐν τῇ νήσῳ καταλιπεῖν· τὰ δὲ Παλλάδια καὶ τὰς τῶν θεῶν εἰκόνας κατασκευασάμενον ἀγαγέσθαι μετ᾽ αὐτοῦ. διαμαντευόμενον δὲ περὶ τῆς οἰκήσεως τά τε ἄλλα μαθεῖν, καὶ περὶ τῆς τῶν ἱερῶν φυλακῆς τόνδε χρησμὸν λαβεῖν·

» Εἰς πόλιν ἣν κτίζῃσθα, θεοῖς σέβας ἄφθιτον αἰεὶ
» Θεῖναι, καὶ φυλακαῖς τε σέβειν θυσίαις τε χοροῖς τε.
» Εὖτ᾽ ἂν γὰρ τάδε σεμνὰ καθ᾽ ὑμετέραν χώραν ᾖ
» Δῶρα Διὸς κούρης ἀλόχου σέθεν, ἡ δὲ πόλις σοι
» Ἔσται ἀπόρθητος τὸν ἀεὶ χρόνον ἤματα πάντα.

Δάρδανον μὲν οὖν ἐν τῇ κτισθείσῃ τε ὑφ᾽ ἑαυτοῦ καὶ ὀνομασίας ὁμοίας τυχούσῃ πόλει τὰ ἕδη καταλιπεῖν. Ἰλίου δ᾽ ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ συνοικισθέντος, ἐκεῖ μετενεχθῆναι πρὸς τῶν συγγόνων αὐτοῦ τὰ ἱερά. ποιήσασθαι δὲ τοὺς Ἰλιεῖς νεών τε καὶ ἄδυτον αὐτοῖς ἐπὶ τῆς ἄκρας, καὶ φυλάττειν δι᾽ ἐπιμελείας ἧς ἐδύναντο πλείστης, θεόπεμπτά τε ἡγουμένους εἶναι, καὶ σωτηρίας κύρια τῇ πόλει. ἁλισκομένης δὲ τῆς κάτω πόλεως, τὸν Αἰνείαν κύριον τῆς ἄκρας γενόμενον, ἀράμενον ἐκ τῶν ἀδύτων τά τε ἱερὰ τῶν μεγάλων θεῶν, καὶ ὅπερ ἔτι περιῆν Παλλάδιον. θάτερον γὰρ Ὀδυσσέα καὶ Διομήδην νύ-
43 κτωρ εἰς Ἴλιον ἀφικομένους λαβεῖν. οἴχεσθαί τε κομίσαντα τὸν Αἰνείαν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐλθεῖν ἄγοντα εἰς

eo positæ sunt Troianorũ deorũ imagines, quas cuiuis fas est inspicere, cũ inscriptione DENAS, quæ Penates significat. videtur .n. mihi prisci, ante inuentũ P, vsurpasse pro eo D literã. sunt autẽ hastati duo iuuenes, habitu sedentiũ, admodũ antiqui operis. alia quoq; multa in antiquis tẽplis horum deorũ idola cõspeximus: & in omnib. duos iuuenes militari habitu. Hęc igitur videre fas est; fas etiã audire de illis & scribere quæ exstãt in Callistrati historia quã edidit de reb. Samothraciæ, & apud antiquarũ fabularũ collectorem Satyrũ, & cũ alios multos, tũ Aratinum poetã, omniũ quos scimus antiquissimũ; apud quos ita legitur: Chrysen Palãtis filiã, quũ Dardano nuberet, attulisse dotem Mineruę munera, effigies videlicet ipsius deæ, simulq; sacra Magnorũ deũm, quorũ mysteria didicerat. sed postquã diluuium fugiẽtes Arcades, relicta Peloponneso, vitæ sedes in Thraciæ insula fixerunt, Dardanũ ibi tẽplum exstruxisse his diis, nemini cõmunicato eorũ nomine proprio; ritusq; illis instituisse, quibus & hodie mos est initiari in Samothracia. deinde cũ maiorẽ populi partẽ transportaret in Asiã, sacra quidẽ ac mysteria penes eos reliquisse qui manserũt in insula, Palladia vero & deorum imagines secum abstulisse. cumq; oraculũ de sedibus cõsuleret, inter cetera de asseruãdis sacris hoc esse admonitũ oraculo: Perpetuum diuis cultum sancibis in vrbe Quam statues; rituq; coles, sacrisq;, chorisq;. Nam dũ sancta manẽt regioni munera vestræ, Vxori quę dona tuę dedit inclyta Pallas, Vastatrix vrbẽ non tanget dextera Martis. Atque ita Dardanũ in vrbe a se condita & denominata, reposuisse hæc simulacra: postea cũ Ilium habitari cœpisset, nepotes illo transtulisse hæc sacra *gentilitia*: dicatumq; his ab Iliensibus in arce tẽplum cum adyto: ibiq; asseruata quã possent diligẽtissime, omnibus missa diuinitus existimantibus, & penes illa esse incolumitatem publicam. Æneam autem, capta inferiore vrbe, potitum arce, sacra Magnorum deũm ex adytis abstulisse cum eo quod supererat Palladio. nam alterũ nocturno furto Vlixis ac Diomedis surreptum. cum his Æneã ex vrbe profugisse, eaque secum in Italiam

deportasse. Aratinus autē dicit a Ioue donatum Dardano vnū Palladium; idque in vrbe Iliaca, tantisper dum ea caperetur, in adyto abscōditum fuisse. ad eius exemplar imaginem indiscretæ similitudinis effictam fuisse, ac in propatulo positam, ad fallendas insidias; eamque furto Achæos subduxisse. Itaque hos secutus auctores, aio sacra per Æneam in Italiam translata, esse Magnorum deûm imagines, quibus inter Græcos Samothraces initiantur præcipue; fabulisque celebratum Palladium; quod dicunt in templo Vestæ custodiri a sacratis virginibus; vbi etiam asseruatur ignis perpetuus: de quibus dicetur alias. potest autem fieri vt præter hæc sint etiam alia, quæ nos profani homines ignoremus. Et de sacris Troianis hæc dicta sufficiant. Ascanio autem defuncto regni sui trigesimooctauo anno, Siluius assumpsit imperium, frater Ascanii, post mortem Æneæ ex Lauina Latini filia natus; quem ferunt inter pastores educatum in montibus. cum enim regno potitus esset Ascanius, grauida tum Lauina, metuens nequod nouercæ nomen sibi crearet malum, commisit se fidei Tyrrhi cuiusdam, qui regiis subulcis præerat. eum enim Latino cum primis familiarē fuisse nouerat. Is ergo abductā in deserta siluarum, quasi vulgarē quampiam mulierem alebat, cōstructo in nemore tugurio, cauens ne ab iis quib. erat nota, conspiceretur: natumq; infantem sustulit & educauit, atq; a silua Siluiū denominauit: Græci Hylæū dicerēt. Tempore autē procedēte, vt cognouit Latinos diligenter quęrere puellā, & suspectū esse de eius nece Ascaniū, indicauit rē totā populo, & ipsam vna cū puero ꝑduxit e nemore. Ita Siluius ex oblato sibi casu nomē inuenit; quod deinceps māsit in progenie. regnū autē adeptus est post fratris mortē, non sine controuersia; quod Iulus maior Ascanii filius, postularet in paternum regnū succedere. sed eā litē populus diremit *iusto* suffragio, præter alias rationes hac motus præcipua, ꝙ Siluius matre natus esset ad quā solā vniuersa regni hereditas ptineret. Iulo vero ꝓ regno honor sacerdotii reposit⁹ est, regio imperio securior ac quietior; quo ad nostrā vsq; ætatē fruitur gens

Siluius.

Ἰταλίαν. Ἀρκτῖνος δέ φησιν ὑπὸ Διὸς δοθῆναι Δαρδάνῳ παλλάδιον ἕν, καὶ εἶναι τοῦτο ἐν Ἰλίῳ, ἕως ἡ πόλις ἡλίσκετο, κεκρυμμένον ἐν ἀβάτῳ. εἰκόνα δὲ ἐκείνου κατεσκευασμένην μηδὲ ἓν τοῦ ἀρχετύπου διαφέρειν, ἀπάτης τῶν ἐπιβουλευόντων ἕνεκα, ἐν φανερῷ τεθῆναι, καὶ αὐτὴν Ἀχαιοὺς ἐπιβουλεύσαντας λαβεῖν. τὰ μὲν οὖν εἰς Ἰταλίαν ὑπ' Αἰνείου κομισθέντα ἱερὰ, τοῖς εἰρημένοις ἀνδράσι πειθόμενος, γράφω, τῶν τε μεγάλων θεῶν εἰκόνας εἶναι, οὓς Σαμοθρᾷκες Ἑλλήνων μάλιστα ὀργιάζουσι· καὶ τὸ μυθευόμενον παλλάδιον, ὅ φασι τὰς ἱερὰς φυλάττειν παρθένους ἐν ναῷ κείμενον Ἑστίας, ἔνθα καὶ τὸ ἀθάνατον διασώζεται πῦρ. ὑπὲρ ὧν ἐν ὑστέρῳ λεχθήσεται λόγῳ. εἴη δ' ἂν καὶ παρὰ ταῦτα τοῖς βεβήλοις ἡμῖν ἄδηλα ἕτερα. καὶ περὶ μὲν τῶν Τρωικῶν ἱερῶν τοσαῦτα εἰρήσθω. Ἀσκανίου δὲ ὀγδόῳ καὶ τριακοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας τελευτήσαντος, παρέλαβε τὴν ἡγεμονίαν Σιλούιος, ἀδελφὸς ὢν Ἀσκανίου, μετὰ τὸν Αἰνείου θάνατον γενόμενος ἐκ Λαουίνας τῆς Λατίνου θυγατρὸς, ὅν φασιν ἐν τοῖς ὄρεσιν ὑπὸ τῶν νομέων ἐκτραφῆναι. τοῦ γὰρ Ἀσκανίου παραλαβόντος τὴν βασιλείαν, περιδεὴς ἡ Λαουίνα γενομένη, μή τι δεινὸν ὑπ' αὐτοῦ πάθῃ κατὰ τὸ τῆς μητρυιᾶς ὄνομα, ἔγκυμος οὖσα, δίδωσιν ἑαυτὴν Τυρρηνῷ τινι συοφορβῶν ἐπιμελητῇ βασιλικῶν, ὃν ᾔδει Λατίνῳ γενόμενον ἐν τοῖς μάλιστα προσήγορον. ὁ δὲ εἰς ὕλας ἐρήμους ἀγαγὼν αὐτὴν ὡς τῶν ἐπιτυχουσῶν τινὰ, φυλαττόμενος ὀφθῆναι τοῖς εἰδόσιν, ἔτρεφεν ἐν τῇ νάπῃ κατασκευάσας οἴκησιν· ἧς δὲ ἐγκυμονουμένου ἀποκυησάσης, ἀναιρεῖταί τε καὶ τρέφει, Σιλούιον ὀνομάσας ἀπὸ τῆς ὕλης, ὥσπερ ἂν εἴ τις Ἑλλάδι γλώσσῃ λέξειεν Ὑλαῖον. χρόνου δὲ προϊόντος, ὡς πολλὴν ζήτησιν ἔγνω τῆς γυναικὸς ὑπὸ τῶν Λατίνων γενομένην, καὶ δι' αἰτίας ὄντα παρὰ τῷ πλήθει τὸν Ἀσκάνιον, ὡς ἀνῃρηκότα τὴν παιδίσκην, φράζει τῷ δήμῳ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὴν ἄνθρωπον ἄγει μετὰ τοῦ παιδὸς ἐκ τῆς νάπης. τύχῃ μὲν δὴ τοιαύτῃ χρησάμενος Σιλούιος, τὴν εἰρημένην ἔσχεν ὀνομασίαν, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου γένος ἅπαν. τὴν βασιλείαν παρέλαβεν, ἐπειδὴ τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ τελευτῆσαι συνέπεσεν, ἀμφίλογον γενομένην πρὸς ἕνα τῶν πρεσβευόντων τῶν Ἀσκανίου παίδων Ἴουλον, ἀξιοῦντα τὴν πατρῴαν ἀρχὴν διαδέξασθαι. τὴν δὲ δίκην ἐπεψήφισεν ὁ δῆμος, ἄλλοις τε ὑπαχθεὶς λόγοις, καὶ οὐχ ἥκιστα ὅτι μητρὸς ἦν ὁ Σιλούιος ἐπικλήρου τῇ ἀρχῇ. Ἰούλῳ δὲ ἀντὶ τῆς βασιλείας, ἱερά τις ἐξουσία προσετέθη καὶ τιμὴ, τῷ τε ἀκινδύνῳ προὔχουσα τῆς μοναρχικῆς, καὶ τῇ ῥᾳστώνῃ τοῦ βίου· ἣν ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ γένος ἐκαρποῦτο,

Ἰούλιοι

Ἰούλιοι κληθέντες ἀπ᾽ ἐκείνου. ἐγένετο δὲ μέγιστος ἅμα καὶ λαμπρότατος οἴκων ἔτι, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν· ἄνδρας δὲ διαφορωτάτους ἡγεμόνων ἤνεγκεν, οἷς δ᾽ ἀληθεῖς αἱ ἀρεταὶ μὴ ἀπιστεῖσθαι παρέχον· (ὑπὲρ ὧν ἐν ἄλλῳ δηλωθήσεται) λόγῳ τὰ προσήκοντα. Σιλουΐου δὴ ἑνὸς δέοντα τριάκοντα ἔτη κατασχόντος τὴν ἀρχήν, Αἰνείας υἱὸς αὐτοῦ διαδεξάμενος τὴν δυναστείαν, ἑνὶ πλείω τριάκοντα ἐτῶν ἐβασίλευσε. μετὰ δὲ τοῦτον, ἓν καὶ πεντήκοντα Λατῖνος ἦρξεν ἔτη· Ἄλβας δὲ μετὰ τοῦτον ἑνὸς δέοντα τετταράκοντα ἐτῶν ἐβασίλευσε· μετὰ δὲ Ἄλβαν Κάπετος ἓξ ἐπὶ τοῖς εἴκοσιν· ἔπειτα Κάπυς, δυοῖν δέοντα τριάκοντα· μετὰ δὲ Κάπυν, Κάλπετος ἄχρι τρισκαίδεκα ἐτῶν κατέσχε τὴν ἀρχήν· ἑξῆς δὲ Τιβερῖνος ὀκταετῆ χρόνον ἐβασίλευσε. τελευτῆσαι δὲ τοῦτον ἐν μάχῃ παρὰ ποταμῷ γενο-
44 μένῃ λέγεται· παρενεχθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ῥεύματος, ἐπώνυμον ἑαυτοῦ κατέλιπε τὸν ποταμόν, Ἄλβουλαν καλούμενον πρότερον. Τιβερίνου δὲ διάδοχος Ἀγρίππας ἓν καὶ τετταράκοντα ἐβασίλευσεν ἔτη. μετὰ δὲ Ἀγρίππαν, Ἀλλάδης, τυραννικόν τι χρῆμα καὶ θεοῖς ἀπεχθόμενον, ἑνὸς δέοντα εἴκοσιν· ᾧ ὑπερφρονοῦντι τὰ δαιμόνια κατεσκεύαστο κεραυνῶν τε μιμήματα καὶ κτύπους βρονταῖς ἐμφερεῖς, οἷς δεδίττεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ὡς θεὸς ἠξίου. ὄμβρων δὲ καὶ κεραυνῶν εἰς τὸν οἶκον κατασκηψάντων, τῆς τε λίμνης, παρ᾽ ἣν οἰκῶν ἐτύγχανε, πλημμύραν ἐκ τῆς εἰωθυίας λαβούσης, κατακλυσθεὶς πανοίκιος ἀπόλλυται. καὶ νῦν ἔτι διαλειπούσης τῆς λίμνης ἐν μέρει τινί, ὅταν ὑπονοστήσῃ τὸ νᾶμα, καὶ σταθερὸς ὁ βυθὸς γένηται, παστάδων ἐρείπια, καὶ ἄλλα οἰκήσεως ἴχνη φαίνεται. Ἀβεντῖνος δὲ παρὰ τούτου τὴν δυναστείαν διαδεξάμενος, οὗ τῶν ἑπτὰ λόφων τις ἐπώνυμος ἐγένετο τῶν συμπεπολισμένων τῇ Ῥώμῃ, τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτη τὴν ἀρχὴν κατέσχε. Πρόκας δὲ μετὰ τοῦτον ἔτη εἴκοσι καὶ τρία. ἔπειτα Ἀμούλιος, ὃς οὐ σὺν δίκῃ τὴν βασιλείαν κατασχὼν Νομίτορι προσήκουσαν, ὃς ἦν αὐτοῦ πρεσβύτερος ἀδελφός, δύο καὶ τετταράκοντα ἔτη δυναστεύει. Ἀμουλίου δὲ ἀναιρεθέντος ὑπὸ Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου, τῶν ἐκ τῆς ἱερᾶς κόρης γενομένων, ὡς αὐτίκα λεχθήσεται, μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον ἀπολαμβάνει τὴν κατὰ νόμον δυναστείαν Νομίτωρ ὁ τῶν νεανίσκων μητροπάτωρ. Τῷ δὴ ἑξῆς ἔτει τῆς Νομίτορος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ τριακοσιοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν, ἀποικίαν στείλαντες Ἀλβανοί, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην, ἔτους ἐνεστῶτος πρώτου τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος, ἣν στάδιον ἐνίκα Δαϊκλῆς Μεσήνιος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Χα-

Iulia, auctoris appellationem referēs, & omnium quas ego sciam familiarum maxima atque illustrissima. tulit enim duces præstantissimos, virtute facile approbantes nobilitatem sui generis; de quibus aliâs dicetur conuenientius. Porro Siluius cum vndetriginta annis tenuisset imperium, Æneam filiū heredem reliquit principatus, quem regno & vita exemit annus alter a trigesimo. *Æneas Silu.* Post hunc quinquaginta & vnum annos regnauit Latinus: post quem Alba vndequadraginta annos. *Latinus Silu.* *Alba S.* Post Albam Capetus vigintisex annis regnum tenuit; *Capetus S.* Capys deinde annis duodetriginta. *Capys S.* Calpetus post hunc in regno annum attigit tredecimum; *Calpetus S.* post quē octenni spatio regnauit Tiberinus. *Tiberinus S.* hunc periisse dicunt in commisso iuxta fluuium prœlio; abreptumque rapidis eius gurgitibus fecisse vt mutato prisco nomine Tiberinus vocaretur pro Albula. Agrippa huic successit, regnauitque anno vno & quadraginta: *Agrippa S.* post Agrippam vndeuiginti Alladius, *Alladius S.* tyrannicum disque inuisum ingenium. is, deorū contemptor, commentus est quomodo tonitrua & fulmina imitaretur, vt ciuibus hoc terrore attonitis haberetur pro deo. Sed imbribus & veris fulminibus in eius ædes irruentibus, stagnoque iuxta quod habitabat præter solitum exundante, diluuio cum tota domo absorptus est: & nunc quoque decrescente stagno & aquis decedentibus, per tranquillitatem spectantur diruta atria, & alia habitationis vestigia. Auentinus post eum successit; *Auentinus S.* a quo nomen vni e septem vrbis collibus; tenuitque regnum annis XXXVII: & post hunc Proca, *Proca S.* XXIII. Hunc proxime secutus est Amulius, *Amulius S.* qui regnum maiori fratri Numitori debitum, per iniuriā occupauit, & per annos quadragintaduos tenuit. Post hunc cæsum a Romulo & Remo natis Vestali virgine, vt mox dicetur, legitimum regnum ad Numitorem rediit, *Numitor S.* maternū adolescentum auum. 6 Altero deinde regnantis Numitoris anno, post Ilium captum CCCCXXXII, Albani, Romuli & Remi ductu, coloniam miserunt Romam, anno primo septimæ Olympiadis, *Vrbis ædificatæ annus I.* qua stadiū vicit Daicles Mesenius, archonte Athenis Cha-

ropo, decennis eius principatus anno primo. Quoniã autẽ auctores multum variant tã de tẽpore quo vrbs est condita, quã de ipsis cõditoribus; nec mihi videtur rẽ, quasi confessam, esse obiter tantum attingendã. Nam Cephalon Gergithius, scriptor antiquissimus, secunda ætate post bellũ Troianum ait conditam ab iis qui cũ Ænea ex Ilio se proripuerant. conditorẽ eius nominat Romum, coloniæ ducem: fuisseq; hunc vnum ex Æneę filiis. nã quatuor Æneã habuisse filios, Ascanium, Euryleontẽ, Romulũ, Romum. Cũ hoc de tẽpore consentiunt Demagoras & Agathyllus, multique alii, quemadmodũ & de duce coloniæ. Sed is qui recẽset mulieres sacerdotio apud Argos functas, & quid gestum sit cuiusq; tẽpore, Æneam dicit e Molossis in Italiam cum Vlixe delatum, vrbis conditorẽ fuisse; nomenq; illi indidisse a quadam Iliensi fœmina Roma: quã narrat ceteras Troianas hortatam effecisse vt facto secum impetu naues exurerẽt, nauigationis & errorũ tædio. huic astipulatur Damastes Sigensis, & quidã alii. Aristoteles philosophus scribit Achæorum partem a Troiano bello redeuntem circum Maleam cursum flexisse: correptosq; a ventis, tempestatis vi, vltro citroq; diu per altum iactatos, tãdem appulisse ad eam Opicæ regionis orã quæ vocatur Latiũ, Tyrrhenoq; mari alluitur. cumq; optati litoris desiderio naues illo subduxissent, exegisse ibi totã hiemem, ineunte vere abnauigare paratos. sed quũ naues eis nocturno incendio conflagrassent, adẽpta profectionis facultate necessitatẽ in voluntatẽ vertisse, vitæq; sedes in agris ad quos appulerant fixisse. eũ casum obuenisse illis captiuarum Iliensium opera, quod metuẽtes ne se domum in seruitutẽ abducerent, ignem in naues coniecissent. Callias autẽ Agathoclis rerũ gestarum scriptor, Romam quãdam Troianam fœminam cum ceteris Troianis delatam in Italiam, nupsisse Latino Aboriginũ regi, eiq; duos peperisse filios, Remum & Romulum; a quibus conditæ vrbi nomen matris impositum. Xenagoras historicus, Vlixis & Circes tres fuisse filios, Romum, Antiam, Ardeam: eosq; conditis tribus oppidis, a se indidisse illis nomina. Dionysius

ροπος ἔτος τῆς δεκαετίας πρῶτον. ἀμφισβητήσεως δὲ πολλῆς οὔσης καὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως, καὶ περὶ τῶν οἰκιστῶν τῆς πόλεως, οὐδ᾽ αὐτὸς ᾤμην δεῖν ὥσπερ ὁμολογούμενα πρὸς ἁπάντων, ἐξ ἐπιδρομῆς ἐπελθεῖν. Κεφάλων μὲν γὰρ ὁ Γεργίθιος συγγραφεὺς παλαιὸς πάνυ, δευτέρᾳ γενεᾷ μετὰ τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον ἐκτίσθαι λέγει τὴν πόλιν ὑπὸ τῶν ἐξ Ἰλίου διασωθέντων σὺν Αἰνείᾳ· οἰκιστὴν δὲ αὐτῆς ἀποφαίνει τὸν ἡγησάμενον τῆς ἀποικίας Ῥῶμον· τοῦτον δ᾽ εἶναι τῶν Αἰνείου παίδων ἕνα· τέτταρας δέ φησιν Αἰνείᾳ γενέσθαι παῖδας, Ἀσκάνιον, Εὐρυλέοντα, Ῥωμύλον, Ῥῶμον. εἴρηται δὲ Δημαγόρᾳ καὶ Ἀγαθύλλῳ, καὶ ἄλλοις συχνοῖς ὅ τε χρόνος, καὶ ὁ τῆς ἀποικίας ἡγεμὼν ὁ αὐτός. ὁ δὲ τὰς ἱερείας τὰς ἐν Ἄργει καὶ τὰ καθ᾽ ἑκάστην πραχθέντα συναγαγών, Αἰνείαν φησὶν ἐκ Μολοττῶν εἰς Ἰταλίαν ἐλθόντα μετ᾽ Ὀδυσσέως, οἰκιστὴν γενέσθαι τῆς πόλεως. ὀνομάσαι δ᾽ αὐτὴν ἀπὸ μιᾶς τῶν Ἰλιάδων Ῥώμης. ταύτην δὲ λέγει ταῖς ἄλλαις Τρῳάσι παρακελευσαμένην, κοινῇ μετ᾽ αὐτῶν ἐμπρῆσαι τὰ σκάφη, βαρυνομένην τῇ πλάνῃ. ὁμολογεῖ δ᾽ αὐτῷ καὶ Δαμάστης ὁ Σιγεὺς, καὶ ἄλλοι τινές. Ἀριστοτέλης δὲ ὁ φιλόσοφος Ἀχαιῶν τινας ἱστορεῖ τῶν ἀπὸ Τροίας ἀνακομιζομένων περιπλέοντας Μαλέαν· ἔπειτα χειμῶνι βιαίῳ καταληφθέντας, τέως μὲν ὑπὸ τῶν πνευμάτων φερομένους πολλαχῇ τοῦ πελάγους πλανᾶσθαι· τελευτῶντας δ᾽ ἐλθεῖν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς Ὀπικῆς, ὃς καλεῖται Λάτιον, ἐπὶ τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει κείμενος. ἀσμένους δὲ τὴν γῆν ἰδόντας, ἀνελκύσαι τε τὰς ναῦς αὐτόθι, καὶ διατρίψαι τὴν χειμερινὴν ὥραν, παρασκευαζομένους ἔαρος ἀρχομένου πλεῖν. ἐμπρησθεισῶν δὲ αὐτοῖς ὑπὸ νύκτα τῶν νεῶν, οὐκ ἔχοντας ὅπως ποιήσονται τὴν ἄπαρσιν, ἀβουλήτῳ ἀνάγκῃ τοὺς βίους ἐν ᾧ κατήχθησαν χωρίῳ ἱδρύσασθαι. συμβῆναι δὲ αὐτοῖς τοῦτο, διὰ γυναῖκας αἰχμαλώτους, ἃς ἔτυχον ἄγοντες ἐξ Ἰλίου. ταύτας δὲ κατακαῦσαι τὰ πλοῖα, φοβουμένας τὴν οἴκαδε Ἀχαιῶν ἄπαρσιν, ὡς εἰς δουλείαν ἀφιξομένας. Καλλίας δὲ ὁ τὰς Ἀγαθοκλέους πράξεις ἀναγράψας, Ῥώμην τινὰ Τρῳάδα τῶν ἀφικομένων ἅμα τοῖς ἄλλοις Τρωσὶν εἰς Ἰταλίαν, γήμασθαι Λατίνῳ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀβοριγίνων, καὶ γεννῆσαι δύο παῖδας, Ῥῶμον καὶ Ῥωμύλον· οἰκίσαντας δὲ πόλιν, ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῇ θέσθαι τοὔνομα. Ξεναγόρας δὲ ὁ συγγραφεὺς Ὀδυσσέως καὶ Κίρκης υἱοὺς γενέσθαι τρεῖς, Ῥῶμον, Ἀντίαν, Ἀρδέαν· οἰκίσαντας δὲ τρεῖς πόλεις, ἀφ᾽ ἑαυτῶν θέσθαι τοῖς κτίσμασι τὰς ὀνομασίας. Διονύσιος δὲ ὁ Χαλκι-

Χαλκιδεὺς οἰκιστὴν μὲν ἀποφαίνει τῆς πόλεως Ῥῶμον· τοῦτον δὲ λέγει κατὰ μὲν τινας Ἀσκανίου, κατὰ δέ τινας, Ἠμαθίωνος παῖδα εἶναι. εἰσὶ δέ τινες οἳ τὴν Ῥώμην ἐκτίσθαι λέγουσιν ὑπὸ Ῥώμου τοῦ Ἰταλοῦ, μητρὸς δὲ Ἠλέκτρας, τῆς Λατίνου θυγατρός. ἔχων δὲ πολλοὺς καὶ ἄλλους τῶν Ἑλληνικῶν παρέχεσθαι συγγραφέων, οἳ διαφόρους ἀποφαίνουσι τοὺς οἰκιστὰς τῆς πόλεως, ἵνα μὴ δόξαιμι μακρηγορεῖν, ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίων ἐλεύσομαι συγγραφεῖς. παλαιὸς μὲν οὖν οὔτε συγγραφεὺς οὔτε λογογράφος ἐστὶ Ῥωμαίων οὐδὲ εἷς· ἐκ παλαιῶν μέντοι λόγων ἐν ἱεραῖς δέλτοις σωζομένων, ἕκαστός τις παραλαβὼν ἀνέγραψε. τούτων δὲ τινὲς μὲν Αἰνείου γενέσθαι υἱοὺς λέγουσι Ῥωμύλον καὶ Ῥῶμον, τοὺς οἰκιστὰς τῆς Ῥώμης· ἕτεροι δὲ θυγατρὸς Αἰνείου παῖδας· ὅτου δὲ πατρὸς, οὐκέτι διορίζοντες· δοθῆναι δὲ αὐτοὺς ὑπ' Αἰνείου Λατίνῳ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀβοριγίνων ὁμηρεύοντας, ὅτε αἱ πίστεις τοῖς ἐπιχωρίοις πρὸς τοὺς ἐπήλυδας ἐγένοντο. ἀσπαζόμενον δὲ αὐτοὺς Λατῖνον τῇ τε ἄλλῃ θεραπείᾳ περιέπειν εὖ, ἐκ γόνου τε ἄρρενος ἄπαιδα τελευτῶντα, διαδόχους ἀμείψαι τινὰς τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς καταλιπεῖν. ἄλλοι δὲ λέγουσιν Αἰνείου τελευτήσαντος, Ἀσκάνιον ἅπασαν τὴν ἀρχὴν* παραλαβόντα, νείμασθαι πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Ῥωμύλον τε καὶ Ῥῶμον, τήν τε χώραν καὶ τὴν δύναμιν τῶν Λατίνων τριχῇ· αὐτὸν μὲν δὴ τήν τε Ἄλβαν κτίσαι καὶ ἄλλ' ἄττα πολίσματα· Ῥῶμον δὲ Καπύην μὲν, ἀπὸ τοῦ προπάππου Κάπυος· Ἀγχίσην δὲ, ἀπὸ τοῦ προπάτορος Ἀγχίσου· Αἰνείαν δὲ, τὴν ὕστερον κληθεῖσαν Ἰανίκλον, ἀπὸ τοῦ πατρός· Ῥώμην δὲ, ἀφ' ἑαυτοῦ. ταύτην δὲ χρόνους τινὰς ἐρημωθεῖσαν, ἑτέρας αὖθις ἐλθούσης ἀποικίας, ἣν Ἀλβανοὶ ἔστειλαν, ἡγουμένου Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου, τὴν ἀρχαίαν κτίσιν ἀπολαβεῖν· ὥστε διττὰς εἶναι τῇ Ῥώμῃ τὰς κτίσεις· τὴν μὲν, ὀλίγῳ ὕστερον τῶν Τρωικῶν γενομένην· τὴν δὲ, πεντεκαίδεκα γενεαῖς ὑστεροῦσαν τῆς προτέρας. εἰ δέ τις ἀπιδεῖν βούλεται τὰ προσωτέρω, καὶ τρίτη τις ἀρχαιοτέρα τούτων εὑρεθήσεται Ῥώμη, γενομένη πρὶν Αἰνείαν καὶ Τρῶας ἐλθεῖν ἐν Ἰταλίᾳ. ταῦτα δὲ οὐ τῶν ἐπιτυχόντων τις οὐδὲ νέων συγγραφὰς ἱστόρηκεν, ἀλλ' Ἀντίοχος ὁ Συρακούσιος, οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθην. φησὶ δὲ Μόργητος ἐν Ἰταλίᾳ βασιλεύοντος· ἦν δὲ τότε Ἰταλία ἡ ἀπὸ Τάραντος ἄχρι Ποσειδωνίας παράλιος· ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ἄνδρα φυγάδα ἐκ Ῥώμης. λέγει δὲ ὧδε· ἐπεὶ δὲ
» Ἰταλὸς κατεγήρα, Μόργης ἐβασίλευσεν. ἐπὶ τούτου
» δὲ ἀνὴρ ἀφίκετο ἐκ Ῥώμης φυγάς· Σικελὸς ὄνομα
» αὐτῷ. κατὰ μὲν δὴ τὸν Συρακούσιον συγγραφέα, πα-

Chalcidensis cõsentit quidem de auctore vrbis Romo; sed cũ iuxta quosdam, Ascanii fuisse filiũ dicit; iuxta alios, Emathionis. nec desunt qui dicãt Romam conditã ab Itali filio Romo, nato ex Electra Latini filia. Possem & alios multos Græcorũ scriptores adducere variãtes de vrbis cõditoribus: sed ne verbosior videar, præstat trãsire ad Romanos; apud quos nemo antiquus exstat nec fabularũ auctor nec historiæ: vnusquisq; tamẽ aliquid desumpsit ex [1] antiquis tabulis, quæ in templis seruantur dicatæ numinibus. Horum quidã volunt Æneę filios fuisse Romulum & Remum, cõditores vrbis: alii, Æneæ ex filia nepotes, tacito patris nomine. hos Æneam Latino Aboriginũ regi dedisse obsides ex fœdere icto inter indigenas & aduenas: puerosq; benigne apud regẽ habitos, non solũ educatos liberaliter, verumetiã cũ is absq; virili prole decederet, relictos ex parte quadã heredes imperii. Alii dicũt Ænea defuncto Ascanium ex asse regni heredẽ relictũ, assumpto principatu, agros & opes Latinorũ tripartito diuisisse cũ Romulo & Remo fratribus. ipsum deinde Albam cõdidisse & alia quædã oppida: Romulũ vero, Capuam, a Capy proauo denominatã; Anchisam, de Anchisæ aui sui nomine; de patris autem nomine, Æneã, quæ post fuit Ianiculũ; Romã quoq;, de suo. hanc desolatã aliquamdiu, rursum Albanis aliam coloniam eo Romuli & Remi ductu mittẽtibus, pristinam formã recuperasse: vt iam eadẽ vrbs intelligatur bis cõdita: semel, nõ multo post belli Troiani tẽpora; iterũ, ætate post priorem quintadecima. Quodsi quis rẽ altius velit repetere, tertiã etiam Romã his antiquiorẽ inueniet, vt quæ ante Æneæ Troianorumq; in Italiam aduẽtum fuerit. Hoc autem nec vulgaris aliquis nec recens scriptor prodidit, sed Antiochus Syracusanus, cuius iã supra memini. Is ait Morgete in Italia regnante (Italia tum erat ora quam longa a Tarento Pæstum vsque protenditur) venisse ad eum quendã Romanum exsulẽ. verba ipsius sunt hęc: Postquam autem Italus consenuit, Morges pro illo regnauit. huius tempore Roma venit vir quidam profugus, nomine Siculus. Atq; ita ex auctoritate Syracusani hui⁹ scriptoris in-

uenitur quædã antiqua Roma, Troianis temporibus superior. vtrum autem eodem loco sita fuerit vbi nostri temporis Roma incolitur, an alius locus idem nomen habuerit, quemadmodum ille incertũ reliquit, ita nec ego coniicere valeo. Et de priscis quidem eius conditorib. hæc dixisse sufficiat. Extremam autem Romę ædificationem, siue ea deductio habitatorum potius dicẽda est, siue quodcunq; aliud, Timæus Siculus nescio quam regulam secutus, ait congruere in tempus quo Carthago est condita, trigesimooctauo anno ante primam Olympiadem: Lucius autẽ Cincius, vir senatorii ordinis, in quartum annum Olympiadis duodecimæ. Porcius Cato Græcã temporum rationẽ non indicat: alioquin cum esset perdiligẽs antiquæ historiæ collector, dicit quadringentis triginta duobus annis posteriorem bello Iliaco: quod tẽpus dimensum iuxta Eratosthenis Chronographias, incidit in annũ primum Olympiadis septimæ. Esse autem incorruptas regulas quibus Eratosthenes vsus est, & quomodo ad Græcanicam rationem dirigenda sit Romana tẽporum ratio, alio tractatu declarauimus. nolui enim, sicut Polybius Megalopolitanus fecit, hoc tãtum dicere, quod circiter secundum annũ septimæ Olympiadis Romam conditã opiner; neq; vni & soli Anchisensium tabulæ fidẽ sine examine tribuere: sed malui supputationes, quas ipse in mediũ protuli, iudicio cuiusuis lectoris relinquere. Et exacta quidem ratio illic indicata est: hic necessaria tantũ dicentur. ea sic habent: Gallorũ expeditio qua Roma capta est, fuit (vt omnes fere auctores consentiunt) Athenis summũ magistratũ gerẽte Pyrgione, circiter primum annũ nonagesimæoctauæ Olympiadis. quod si retrorsum tempora supputes vsq; ad L. Iunium Brutũ, L. Tarquinium Collatinũ, primos Romanorũ post expulsum regium dominatum consules, complectentur annos centum & viginti: sicut apparet cũ ex aliis multis, tum e Censoriis cõmẽtariis quos a patribus filii per manus accipiunt, & ipsi posteris pari cura tradũt, haud secus quã sacra paterna *& gentilicia.* [1] hi per viros illustres seruantur in familiis cẽsoriis. in eis inuenio,

παλαιά τις εὑρίσκεται προϋπάρχουσα τῶν Τρωικῶν χρόνων ἡ Ῥώμη. πότερον δὲ περὶ τοὺς αὐτοὺς ἦν τόπους, ἐν οἷς ἡ νῦν οἰκουμένη πόλις ἐστὶν, ἢ χωρίον ἕτερον οὕτως ἐτύγχανεν ὀνομαζόμενον, ἀσαφὲς ἐκείνου καταλιπόντος, οὐδ᾽ ἐγὼ δύναμαι συμβαλεῖν. περὶ μὲν οὖν τῶν παλαιῶν κτίσεων ἱκανὰ ἡγοῦμαι τὰ προειρημένα. τὸν δὲ τελευταῖον τῆς Ῥώμης γενόμενον οἰ- 46
κισμὸν, ἢ κτίσιν, ἢ ὅ τι δήποτε χρὴ καλεῖν, Τίμαιος μὲν ὁ Σικελιώτης οὐκ οἶδ᾽ ὅτῳ κανόνι χρησάμενος, ἅμα Καρχηδόνι κτιζομένην γενέσθαι φησὶν, ὀγδόῳ καὶ τριακοστῷ πρότερον ἔτει τῆς πρώτης ὀλυμπιάδος. Λεύκιος δὲ Κίγκιος, ἀνὴρ τῶν ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου, περὶ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς δωδεκάτης ὀλυμπιάδος. Κάτων δὲ Πόρκιος Ἑλληνικὸν μὲν οὐχ ὁρίζει χρόνον· ἐπιμελὴς δὲ γενόμενος, εἰ καί τις ἄλλος, εἰς τὴν συναγωγὴν τῆς ἀρχαιολογουμένης ἱστορίας, ἔτεσιν ἀποφαίνει δυσὶ καὶ τριάκοντα καὶ τετρακοσίοις ὑστεροῦσαν τῶν Ἰλιακῶν. ὁ δὲ χρόνος οὗτος ἀναμετρηθεὶς ταῖς Ἐρατοσθένους χρονογραφίαις, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος πίπτει τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος. ὅτι δέ εἰσιν οἱ κανόνες ὑγιεῖς οἷς Ἐρατοσθένης κέχρηται, καὶ πῶς ἄν τις ἀπευθύνοι τοὺς Ῥωμαίων χρόνους πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς, ἐν ἑτέρῳ δεδήλωταί μοι λόγῳ. οὐ γὰρ ἠξίουν, ὡς Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης, τοσοῦτον μόνον εἰπεῖν, ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος τὴν Ῥώμην ἐκτίσθαι πείθομαι. οὐδ᾽ ἐπὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἀρχιερεῦσι κειμένου πίνακος ἑνὸς καὶ μόνου τὴν πίστιν ἀβασάνιστον ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τοὺς ἐπιλογισμοὺς, οὓς αὐτὸς προεθέμην εἰς μέσον, ὑπευθύνους τοῖς βουληθεῖσιν ἐσομένους, ἐξενεγκεῖν. ἡ μὲν οὖν ἀκρίβεια ἐν ἐκείνῳ δηλοῦται τῷ λόγῳ· λεχθήσεται δὲ καὶ διὰ τῆσδε τῆς πραγματείας αὐτὰ τὰ ἀναγκαιότατα. ἔχει δὲ οὕτως· ἡ Κελτῶν ἔφοδος, καθ᾽ ἣν ἡ Ῥωμαίων πόλις ἑάλω, συμφωνεῖται σχεδὸν ὑπὸ πάντων, ἄρχοντος Ἀθήνησι Πυργίωνος, γενέσθαι, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ὀγδόης καὶ ἐνενηκοστῆς ὀλυμπιάδος. ὁ δὲ πρὸ τῆς καταλήψεως χρόνος ἀναγόμενος εἰς Λεύκιον Ἰούνιον Βροῦτον, καὶ Λεύκιον Ταρκύνιον Κολλατῖνον, τοὺς πρώτους ὑπατεύσαντας ἐν Ῥώμῃ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν βασιλέων, ἔτη περιείληφεν εἴκοσι πρὸς τοῖς ἑκατόν. δηλοῦται δὲ ἐξ ἄλλων τε πολλῶν, καὶ τῶν καλουμένων Τιμητικῶν ὑπομνημάτων, ἃ διαδέχεται παῖς παρὰ πατρὸς, καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τοῖς μεθ᾽ ἑαυτὸν ἐσομένοις, ὥσπερ ἱερὰ πατρῷα, παραδιδόναι. πολλοὶ δ᾽ εἰσὶν ἀπὸ τῶν τιμητικῶν οἴκων ἄνδρες ἐπιφανεῖς οἱ διαφυλάττοντες αὐτά. ἐν οἷς εὑρίσκω

δευτέ-

δευτέρῳ πρότερον ἔτει τῆς ἁλώσεως τίμησιν ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων δήμου γινομένην, ᾗ παραγέγραπται καθάπερ καὶ ταῖς ἄλλαις χρόνος ὅδε, „ὑπατεύοντος Λευκίου „Οὐαλερίου Ποτίτου, καὶ Τίτου Μαλλίου Καπιτωλίνου, μετὰ „τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων ἑνὸς δέοντι εἰκοστῷ [καὶ ἑκα„τοστῷ] ἔτει. ὥστε τὴν Κελτικὴν ἔφοδον, ἣν τῷ δευτέρῳ μετὰ τὴν τίμησιν ἔτει γενομένην εὑρίσκομεν, ἐκπεπληρωμένων τῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν γενέσθαι. εἰ δὴ τοῦτο τὸ διάστημα τοῦ χρόνου τριάκοντα ὀλυμπιάδων εὑρίσκεται γενόμενον, ἀνάγκη τοὺς πρώτους ἀποδειχθέντας ὑπάτους ὁμολογεῖν ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἰσαγόρου παρειληφέναι τὴν ἀρχήν, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ὀγδόης καὶ ἑξηκοστῆς ὀλυμπιάδος. καὶ μὴν ἀπό γε τῆς ἐκβολῆς τῶν βασιλέων ἐπὶ τὸν πρῶτον ἄρξαντα τῆς πόλεως ἀναβιβασθεὶς Ῥωμύλον ὁ χρόνος, ἔτη τέτταρα πρὸς τετταράκοντα καὶ διακοσίοις ἀποτελεῖ. γνωρίζεται δὲ τοῦτο ταῖς διαδοχαῖς τῶν βασιλέων καὶ τοῖς ἔτεσιν οἷς κατέσχον τὴν ἀρχὴν ἕκαστοι. Ῥωμύλος μὲν γὰρ ὁ κτίσας τὴν πόλιν, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα ἔτη λέγεται κατασχεῖν τὴν δυναστείαν, μετὰ δὲ τὸν Ῥωμύλου θάνατον, ἀβασίλευτος ἡ πόλις γενέσθαι χρόνον ἐνιαύσιον. ἔπειτα Νουμᾶς Πομπίλιος αἱρεθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου, τρία καὶ τετταράκοντα ἔτη βασιλεῦσαι. Τύλλος δὲ Ὁστίλλιος μετὰ Νουμᾶν, δύο καὶ τριάκοντα. [ὁ δ' ἐπὶ τούτῳ βασιλεύσας Ἄγκος Μάρκιος, τέτταρα πρὸς τοῖς εἴκοσι. μετὰ δὲ Μάρκιον, Λεύκιος Ταρκύνιος, ὁ κληθεὶς Πρίσκος, ὀκτὼ καὶ τριάκοντα.]
47 τοῦτον δὲ διαδεξάμενος Σερούιος Τύλλιος, τετταράκοντα καὶ τέτταρα. Σερούιον δὲ ἀνελὼν Λεύκιος Ταρκύνιος τυραννικὸς, καὶ διὰ τὴν τοῦ δικαίου ὑπεροψίαν κληθεὶς Σούπερβος, ἕως εἰκοστοῦ καὶ πέμπτου προαγαγεῖν τὴν ἀρχήν. τεττάρων δὲ καὶ τετταράκοντα καὶ διακοσίων ἀναπληρουμένων, ἃ κατέσχον οἱ βασιλεῖς, ὀλυμπιάδων δὲ μιᾶς καὶ ἑξήκοντα, πᾶσα ἀνάγκη τὸν πρῶτον ἄρξαντα τῆς πόλεως Ῥωμύλον, ἔτει πρώτῳ τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος παρειληφέναι τὴν βασιλείαν, ἄρχοντος Ἀθήνησι τὴν δεκαετίαν Χάροπος ἔτος πρῶτον. τοῦτο γὰρ ὁ λογισμὸς τῶν ἐτῶν ἀπαιτεῖ. ὅτι δὲ τοσαῦτα ἕκαστος τῶν βασιλέων ἦρξεν ἔτη, δι' ἐκείνου δηλοῦταί μοι τοῦ λόγου. Τὰ μὲν δὴ περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἡ νῦν δυναστεύουσα πόλις ᾠκίσθη, τοῖς τε πρὸ ἐμοῦ γενομένοις εἰρημένα, κἀμοὶ δοκοῦντα, τοιάδε ἐστίν. οἰκισταὶ δ' αὐτῆς οἵτινες ἦσαν, ἢ τίσι τύχαις χρησάμενοι τὴν ἀποικίαν ἔστειλαν, ὅσα τε ἄλλα περὶ τὴν κτίσιν ταύτην ἱστόρηται, πολλοῖς μὲν εἴρηται, καὶ διαφόρως τὰ πλεῖστα ἐνίοις· λεχθήσεται δὲ κἀμοὶ τὰ πιθανώτατα τῶν μνημονευομένων. ἔχει δὲ ὧδε. Ἀμούλιος ἐπεὶ παρέλαβε τὴν Ἀλβανῶν βασιλείαν, τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν

altero ante captam vrbem anno, censum populi Romani habitum; cui, quemadmodum & aliis, tempus adscriptum est hoc: L. Valerio Potito, T. Manlio Capitolino cõsulibus, post expulsos reges anno cẽtesimo vndeuigesimo. vt colligatur, sequentem annum quo irruptio Gallorum accidit, explesse c x x annorum numerum. iam si hoc tẽporis interuallum triginta Olympiadas facere compertum est, necessario sequitur, primos consules magistratum inisse archontis Athenarum Isagoræ tempore, circa primum annum octauę & sexagesimæ Olympiadis. Constat autem inter exactos reges & initium a Romulo primo vrbis rege imperium, annos intercessisse c c x l i i i i: quod patet ex regum successionibus & annorum numero quo quisq; regnum tenuit. Nam Romulus vrbis cõditor, septem supra triginta annis administrationi rerũ præfuisse dicitur: post cuius obitum interregnũ fuisse per annum integrum. deinde Numam Pompilium electum suffragiis populi, regnasse annis x l & tribus. post hunc x x x i i Tullum Hostiliũ. huius deinceps successorem Ancum Marcium x x i i i i. post quem, L. Tarquiniũ cognomento Priscũ, x x x v i i i. deinde Seruiũ Tulliũ x l i i i i. huic a se occiso successit L. Tarquinius, vir tyrãnicus, & propter iuris contemptũ cognominatus Superbus; regnauitq; ad annũ vsque quintũ supra vigesimũ. Supputatis autẽ regum annis c c x l i i i i, Olympiadibus vero l x & vna, necesse est vt primus vrbis rex Romulus regnũ auspicatus sit anno primo septimæ Olympiadis, Charope Athenis primũ in decennali imperio annũ agente. *Olymp. VII.* hoc enim annorũ ratio postulat. quod autẽ tot annis regum quisq; regnauerit, in illo libro declaramus. Atq; hæc sunt quæ partim ab aliis ante me tradita, partim mihi visa sunt de tẽpore quo vrbs quæ nunc rerũ potitur, cõdita est. Ceterum de conditoribus eius quinam fuerint, *Vrbis cõditores.* aut in qua fortuna coloniã deduxerint, & quicquid ad hanc historiam pertinet, dictum est quidem a multis, quibusdam etiam multum euariantibus: dicam tamen & ipse quę mihi videntur vero proxima. ea sic habent. Amulius postquam depulso maiore fratre

a Numitore, vi occupauit Albanũ imperium, præter alia multa superbe & iniuste facta, decreuit totam germani stirpẽ tollere, partim vindictæ metu, partim cõtinuandi principatus cupidine. quod consiliũ cum diu multũq; agitasset animo, primum filiũ eius Ægestũ pubescentem tũ maxime, cum obseruasset vbi venaretur, egressum venãdi animo interemit, insidiatorũ manu in obscurissimis latebris posita: & post perpetratũ facinus subornauit rumores, necatũ a latronibus adolescentulũ. nec tamẽ cõficta opinio tacitæ veritati præualuit; sed multi etiã cũ periculo scelus id ausi sunt eloqui. At Numitor, quamuis rẽ sciret, rationi tamen magis quã dolori seruiens, dissimulabat, in tẽpus minus periculosum iram consulto differens. Amulius autẽ credens occultum esse prius facinus, addidit & alterũ: filiam fratris Iliam; siue (vt alii malunt) Ream nomine, sed cognomine Iliã, nuptiis iam maturã, Vestæ sacerdotem optauit; veritus ne citò virũ nacta, vltorem

b suo generi pareret. has puellas sacratas oportebat nõ minus quinquennio puras a nuptiis manere, æternumq; ignem custodire, & cetera cultus munia, quæ reip. nomine a virginib. obiri leges postulabãt, exsequi. Id honesto prætextu fecit Amulius, quasi cognatos honore ornaret, moremq; hunc nec ipse introduxisset, nec vulgatum iã primo inter honoratas familias fratri per vim obtrusisset. nã honorificũ apud Albanos habebatur, nobilissimam quamq; Vestæ ministram designari. Sensit Numitor haud optimo animo hæc a fratre fieri; indignationem tamen dissimulans, ne populum offenderet, hanc quoq; iniuriam celabat silentiò.

c Quarto post anno Iliæ, sacrorum caussa puram aquã in Martis luco petenti, stuprum in fano nescio quis intulit. quidam dicunt vnum e procis eius fuisse, amore captum virginis: alii vero ipsum Amulium, insidiantem potius quam libidini seruientem, corpore armis ad summum terrorem septo, cunctisque faciei notis quantum fieri poterat obscuratis. At plurimi fabulantur, numen ipsum cuius id fanum erat, se puellæ hac specie obtulisse; quippe quod præter alia diuinitatis effecta, solem quoque obscurarit, & te-

Νομίτορα, τὴν καθήκουσαν τῆς πατρίου τιμῆς ἀπείρξας, ἄλλα τε κατὰ πολλὴν ὑπεροψίαν τῶν δικαίων ἔδρα, καὶ τελευτῶν ἔρημον γόνοις τὸν οἶκον τοῦ Νομίτορος ἐπεβούλευσε ποιῆσαι, τοῦ τε δίκην ὑποσχεῖν φόβῳ, καὶ ἔρωτι μὴ ἐκπαυθῆναί ποτε τῆς ἀρχῆς. βουλευσάμενος δὲ ταῦτα ἐκ πολλοῦ, πρῶτον μὲν τὸν υἱὸν τοῦ Νομίτορος Αἴγεστον ἄρτι ἡβάζοντα, φυλάξας ἔνθα ἐκυνηγέτει, προλοχίσας τοῦ χωρίου τὸ ἀφανέστατον, ἐξελθόντα ἐπὶ θήραν ἀποκτείνει, παρασκευάσας λέγεσθαι μετὰ τὸ ἔργον, ὡς ὑπὸ λῃστῶν ἀναιρεθείη τὸ μειράκιον. οὐ μέντοι κρείττων ἡ κατεσκευασμένη δόξα τῆς σεσιωπημένης ἀληθείας ἐγένετο· ἀλλὰ καὶ πολλοῖς παρὰ τὸ ἀσφαλὲς ἐτόλματο λέγεσθαι τὸ πραχθέν. Νομίτωρ δὲ ᾔδει μὲν τὸ ἔργον, λογισμῷ δὲ κρείττονι τοῦ πάθους χρώμενος, ἄγνοιαν ἐσκήπτετο, εἰς ἀκινδυνότερον ἀναβαλέσθαι χρόνον τὴν ὀργὴν βουλευσάμενος. Ἀμούλιος δὲ τὰ τοῦ μειρακίου ὑπολαβὼν λεληθέναι, δεύτερα τάδε ἐποίει· τὴν θυγατέρα τοῦ Νομίτορος Ἰλίαν, ὡς δέ τινες γράφουσι, Ῥέαν ὄνομα, Ἰλίαν δ' ἐπίκλησιν, ἐν ἀκμῇ γάμου γενομένην, ἱέρειαν ἀποδείκνυσιν Ἑστίας, ὡς γε μὴ τάχιον εἰς ἀνδρὸς ἐλθοῦσα τέκῃ τιμωρὸν τῷ γένει. πενταετοῦς δὲ οὐκ ἐλάττω χρόνον ἔδει τὰς ἱερὰς κόρας ἁγνὰς διαμεῖναι γάμων, αἷς ἀνατέθειται τοῦ τε ἀσβέστου πυρὸς ἡ φυλακή, καὶ εἴ τι ἄλλο θρησκεύεσθαι τῷ κοινῷ διὰ παρθένων νόμιμον ἦν. ἔπραττε δὲ Ἀμούλιος τοῦτο μετ' ὀνόματος καλοῦ, ὡς τιμὴν τῷ γένει καὶ κόσμον περιτιθείς, οὔτε αὐτὸς εἰσηγησάμενος τὸν νόμον τόνδε, οὔτε κοινῷ ὄντι πρῶτον ἀναγκάσας τὴν ἐν ἀξιώματι χρῆσθαι τὸν ἀδελφόν· ἐν ἔθει δὲ τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ ἐν καλῷ ὄν, τὰς εὐγενεστάτας ἀποδείκνυσθαι τῆς Ἑστίας προπόλους. ὁ δὲ Νομίτωρ, αἰσθόμενος οὐκ ἀπὸ τοῦ βελτίστου ταῦτα πράττοντα τὸν ἀδελφόν, ὀργὴν φανερὰν οὐκ ἐποιεῖτο, ἵνα μὴ τῷ δήμῳ ἀπέχθοιτο, ἀπόρρητον δὲ καὶ τοῦτο ἔγκλημα ἐφύλαττε. τετάρτῳ δ' ὕστερον ἔτει τὴν Ἰλίαν ἐλθοῦσαν εἰς ἱερὸν ἄλσος Ἄρεος, ὕδατος ἁγνοῦ κομιδῆς ἕνεκα, ᾧ πρὸς τὰς θυσίας ἔμελλε χρῆσθαι, βιάζεταί τις ἐν τῷ τεμένει. τοῦτον δέ τινες μὲν ἀποφαίνουσι τῶν μνηστήρων ἕνα γενέσθαι τῆς κόρης, ἐρῶντα τῆς παιδίσκης· οἱ δὲ, αὐτὸν τὸν Ἀμούλιον, οὐκ ἐπιθυμίας μᾶλλον ἢ ἐπιβουλῆς ἕνεκα, φραξάμενόν τε ὅπλοις οἷς ἐκπληκτικώτατος ὀφθήσεσθαι ἔμελλεν, καὶ τὸ τῆς ὄψεως γνώριμον εἰς ἀσαφὲς ὡς μάλιστα 48
ἠδύνατο καθιστάντα· οἱ δὲ πλεῖστοι, μυθολογοῦσι τοῦ δαίμονος εἴδωλον, οὗ τὸ χωρίον ἦν, πολλὰ καὶ ἄλλα τῷ πάθει δαιμόνια ἔργα, ἡλίου τε ἀφανισμὸν, καὶ ζό-

φον

φόβον ἐν οὐρανῷ κατασχόντος· ὄψιν δὲ, ἣν καὶ τὸ εἴδωλον εἶχε, θαυμασιωτέραν μακρῷ ἢ κατὰ μέγεθος καὶ κάλλος ἀνθρώπων. Φασί τε εἰπεῖν τῇ κόρῃ παρηγοροῦντα τὴν λύπην τὸν βιασάμενον, ἐξ οὗ γενέσθαι δῆλον ὅτι θεὸς ἦν· μηδὲν ἄχθεσθαι τῷ πάθει. τὸ γὰρ κοινώνημα τῶν γάμων αὐτῇ γεγονέναι πρὸς τὸν ἐμβαλόντα τῷ χωρίῳ δαίμονα· τέξεσθαι δ' αὐτὴν ἐκ τοῦ βιασμοῦ δύο παῖδας, ἀνθρώπων μακρῷ κρατίστους ἀρετὴν κατὰ τὰ πολέμια. ταῦτα δὲ εἰπόντα νέφει περικαλυφθῆναι, καὶ ἀπὸ γῆς ἀρθέντα φέρεσθαι δι' ἀέρος ἄνω. ὅπως μὲν οὖν χρὴ περὶ τῶν τοιῶνδε δόξης ἔχειν, πότερον καταφρονεῖν ὡς ἀνθρωπίνων ῥᾳδιουργημάτων εἰς θεοὺς ἀναφερομένων, μηδὲν ἂν τοῦ θεοῦ λειτούργημα τῆς ἀφθάρτου καὶ μακαρίας φύσεως ἀνάξιον ὑπομένοντος· ἢ καὶ ταύτας προσδέχεσθαι τὰς ἱστορίας, ὡς ἀνακεκραμένης τῆς ἁπάσης οὐσίας τοῦ κόσμου, καὶ μεταξὺ τοῦ θείου καὶ τοῦ θνητοῦ γένους ὑπαρχούσης φύσεως, ἣν τὸ δαιμόνων φῦλον ἐπέχει, τοτὲ μὲν ἀνθρώποις, τοτὲ δὲ θεοῖς ἐπιμιγνύμενον, ἡρώων φῦναι γένος, οὔτε καιρὸς ἐν τῷ παρόντι διασκοπεῖν, ἀρκεῖ τε ὡς φιλοσόφοις περὶ αὐτῶν ἐλέχθη. ἡ δ' οὖν κόρη μετὰ τὸν βιασμὸν ἀρρωστεῖν σκηψαμένη· τοῦτο γὰρ αὐτῇ παρῄνεσεν ἡ μήτηρ ἀσφαλείας τε καὶ τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς ὁσίων ἕνεκα· οὐκ ἔτι προσῄει τοῖς ἱεροῖς, ἀλλὰ διὰ τῶν ἄλλων ἐγίνετο παρθένων, αἷς τὸ αὐτὸ προσέκειτο ἔργον, ὃ ταύτης λειτουργεῖν ἐκείνην ἔδει. Ἀμούλιος δὲ, εἴτε κατὰ τὴν συνείδησιν τῶν πραχθέντων, εἴτε ὑπονοίᾳ τῶν εἰκότων προαχθεὶς, ἔρευναν ἐποιεῖτο τῆς χρονίου τῶν ἱερῶν ἀποστάσεως, κατ' ἵνα γνῷ μάλιστ' αἰτίαν. ἰατροὺς οἷς μάλιστα ἐπίστευεν εἰσπέμπων, ἐπεὶ δὲ τὴν νόσον αἱ γυναῖκες ἀπόρρητον ἀνθρώποις ᾐτιῶντο εἶναι, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα φύλακα τῆς κόρης κατέλιπεν. ὡς δὲ κατήγορος αὐτῇ τοῦ πάθους ἐγένετο, γυναικείᾳ τεκμάρσει τὸ ἀφανὲς τοῖς ἄλλοις ἀνευροῦσα, τὸ μὲν παιδὸς, ὡς μὴ λάθοι τεκοῦσα, ἣν δὲ οὐ πρόσω τοῦ τόκου, φυλακὴν ἐποιεῖτο δι' ὅπλων· αὐτὸς δὲ καλέσας τὸν ἀδελφὸν εἰς τὸ συνέδριον, τῆς τε λανθανούσης τοὺς ἄλλους φθορᾶς μηνυτὴς ἦν, καὶ ᾐτιᾶτο συγκακουργεῖν τῇ κόρῃ τοὺς γονεῖς, ἐκέλευέ τε μὴ κρύπτειν τὸ εἰργασμένον, ἀλλ' εἰς μέσον ἄγειν. Νομίτωρ δὲ παραδόξων τε λόγων ἀκούειν ἔφη, καὶ πάντως ἀναίτιος εἶναι τῶν λεγομένων, χρόνον τε ἠξίου βασάνου τῆς ἀληθείας ἕνεκα λαβεῖν. τυχὼν δὲ ἀναβολῆς μόλις, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα παρὰ τῆς γυναικὸς ἔμαθεν, ὡς ἡ παῖς ἐν ἀρχαῖς ἀφηγεῖτο, τόν τε βιασμὸν τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενόμενον ἀπέφαινε, καὶ τοὺς λεχθέντας ὑπ' αὐτοῦ περὶ τῶν διδύμων παίδων λόγους διεξῆλθεν, ἠξίου τε πίστιν ποιήσασθαι

nebris cælum obduxerit. idem spectrum forma fuisse augustiore ac statura grandiore, quam vt videri posset humani generis. quin & hoc se indicio prodidisse deum, quod puellam illato stupro mæstam, sit consolatus, nec quidquam facto dolere iusserit, vt quæ diuinis dignata sit complexibus, copula nuptiali coniuncta cum eius loci genio; e violento isto cōcubitu paritura geminos virtute bellica longe prestantissimos. his dictis nube obtectum fuisse, & sublimem ablatū per aërem. De quibus quid opinandum sit, vtrum contemnenda tanquam humana de diis figmēta, quippe qui nulla ministeria immortali & beata illa natura indigna sustineant: an etiam tales admittendæ historiæ, quod permixta sit vniuersa mundi essentia, & media quædam inter deos ac mortales natura, quam dęmonum genus obtinet, nunc hominibus se, nunc diis admiscens, vnde mixta origo heroici generis: non est præsentis temporis disputatio, & satis de hac re dissertū est a philosophis. Ceterū post illatam sibi vim puella infirmitatem prætexens matris monitu, quo & ipsa esset tutior, & nulla deûm sacris fieret iniuria, re diuina abstinuit, ceteris eius collegii virginibus vicē ipsius obeuntibus. At Amulius, siue facti consciētia, siue suspicione verisimili motus, perscrutatus est caussam intermissi diutius officii: missisque in hoc medicorum fidissimis, cum mulieres secretū morbum virisq; minime prodendum esse caussarētur, vxorē suam puellæ custodem apposuit. quæ postquā rem muliebribus cōiecturis deprehensam ad maritum detulit, adhibitis armatis asseruari puellam iussit, ne clam eniteretur iam partui proxima: ipse aduocato in conciliū fratre, stupri fecit indicium dissimulati hactenus, incusans eius parentes vt culpę conscios, eosq; iubens rem totā proferre in medium. ibi Numitor ait se præter omnem exspectationem hæc audire, esseque ab hac culpa alienissimum: simulq; temporis spatiū postulat, quo possit de his certius inquirere. Quod vbi ægre impetrauit, cognitis ex vxore quæ puella a principio narrauerat, retulit, & vim a deo puellę factam, & quid ille de gemina prole prædixisset; postulauitque vt fides

penes euentum esset, si forte partus responderet oraculo. iam enim parturitionem instare; nec diu se doli suspectum fore. quin & custodes filiæ fœminas offerebat ad quæstionẽ, nec vlla recusabat indicia. Hæc eius postulata probante concilio, solus Amulius nihil sani aiebat inesse fratris caussationibus, modis omnibus aggrediens virginem perdere. Interea superueniũt custodes puerperii, nuntiantes editos geminos infantes masculos. Tum vero Numitor vehemẽtius asseuerare deũ eius facinoris auctorem esse, & abstinendam ab insonte puella omnem iniuriam. Amulium vero incessit suspicio, humana fraude non caruisse negotium, mulieribus paratum in hoc alterum infantem habentibus, & deceptis aut etiam corruptis custodibus: multaque in hanc sententiam verba protulit. Tum iudices postquam intellexerunt mentem regis implacabilẽ, eandem & ipsi dixerunt sententiam, vt iuxta legem mater ob violatam pudicitiam virgis cæsa necaretur, proles vero abiiceretur in fluuium. nunc autem viuæ defodi tales iubentur sacris legibus. Hactenus pleriq; scriptorum consentiunt, aut non multum variant, alii ad fabulas, alii ad veritatem accedentes propius: sed in iis quæ subsecuta sunt, discrepãt. Sunt enim qui confestim necatam puellam tradunt: alii coniectam aiunt in occultum carcerem, eumque perpetuum; vnde clam necatam esse, vulgo creditum. dedisse autem hoc Amulium filiæ precibus, postulantis vt sibi patruelis donaretur. erant enim æquales, vna fuerant educatæ, seque vt sorores inuicem diligebant. itaque Amulium in eius gratiam, (quippe quam vnicam haberet filiam) Iliam mortis periculo liberasse; sic tamen, vt clã teneretur in carcere; vnde post Amulii mortem fuisse liberatam.
Atque ita de Ilia veterum commentarii variant; vtraq; tamen opinione verisimili. quapropter vtriusq; meminisse libuit, quo liberũ esset lectori alterutrã eligere. De natis autẽ ex Ilia pueris Q. Fabius Pictor, eumq; secuti L. Cincius, Porcius Cato, & Calpurnius Piso, aliiq; scriptores cõplures, sic tradũt: infantes Amulii iussu in alueo deportatos a ministris quibusdã, pro-

ταῦτα τῶν λεγομένων, εἰ τοιοῦτος ὁ τῆς ὠδῖνος ἔσται γόνος,
οἷον ὁ θεὸς ὑφηγήσατο. καὶ γὰρ ὅμοιόν τι δὴ τὴν κόρην εἶναι τί-
κτειν ὥστε οὐκ εἰς μακρὰν ῥᾳδιουργεῖν φανήσεσθαι. πα-
ρεδίδου δὲ καὶ τὰς φυλαττούσας τὴν κόρην, καὶ ἐλέγχων οὐ-
δενὸς ἀφίστατο. ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ τὸ μὲν συνέ-
δρων πλῆθος ἐπείθετο· Ἀμούλιος δὲ οὐδὲν ὑγιὲς ἀπέ-
φαινε τῶν ἀξιολογουμένων, ἀλλ᾽ ἐκ παντὸς ὥρμητο
τρόπου τὴν ἄνθρωπον ἀπολέσαι. ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτ᾽ ἐ-
γίνετο, παρῆσαν οἱ τὴν ὠδῖνα φρουρεῖν ταχθέντες, ἀπο-
φαίνοντες ἄρρενα βρέφη δίδυμα τεκεῖν τὴν κόρην. καὶ
αὐτίκα Νομίτωρ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ πάλιν ἦν λόγῳ, τοῦ
θεοῦ τε ἀποδεικνὺς τὸ ἔργον, καὶ μηδὲν εἰς τὴν κόρην ἀ-
ναίτιον οὖσαν τοῦ πάθους παρανομεῖν ἀξιῶν. Ἀμουλίῳ 49
δὲ τῶν ἀνθρωπείων τι μηχανημάτων καὶ τὸ περὶ τὸν τό-
κον ἐδόκει γενέσθαι, παρασκευασθέντος ἑτέρου ταῖς
γυναιξὶ βρέφους, ἢ κρύφα τῶν φυλάκων, ἢ συγκακουρ-
γούντων· καὶ πολλὰ εἰς τοῦτο ἐλέχθη. ὡς δὲ τὴν γνώ-
μην τοῦ βασιλέως ἔμαθον οἱ σύνεδροι ἀπαραιτήτῳ
ὀργῇ χρωμένην, ἐδικαίωσαν καὶ αὐτοί, καθάπερ ἐκεῖνος
ἠξίου, χρῆσθαι τῷ νόμῳ κελεύοντι τῆς μὲν αἰσχυνάσης
τὸ σῶμα, ῥάβδοις αἰκισθεῖσαν ἀποθανεῖν, τὸ δὲ γεννη-
θὲν εἰς τὸ τοῦ ποταμοῦ βάλλεσθαι ῥεῖθρον. νῦν μέντοι
ζώσας κατορύττεσθαι ταύτας ὁ τῶν ἱερῶν διαγορεύει
νόμος. μέχρι μὲν δὴ τούτων οἱ πλεῖστοι τῶν συγγρα-
φέων τὰ αὐτὰ ἢ μικρὸν παραλλάττοντες, οἱ μὲν ἐπὶ τὸ
μυθωδέστερον, οἱ δ᾽ ἐπὶ τὸ τῇ ἀληθείᾳ ἐοικὸς μᾶλλον,
ἀποφαίνουσι· περὶ δὲ τῶν ἑξῆς διαφέρονται. οἱ μὲν γὰρ
εὐθὺς ἀναιρεθῆναι λέγουσι τὴν κόρην, οἱ δ᾽ ἐν εἱρκτῇ
φυλαττομένην ἀδήλως διατελέσαι, δόξαν τῷ δήμῳ
παρασχοῦσαν ἀφανοῦς θανάτου. ἐπικλασθῆναι δὲ τὸν
Ἀμούλιον εἰς τοῦτο, ἱκετευούσης τῆς θυγατρὸς χαρίσα-
σθαι τὴν ἀνεψιὰν αὐτῇ. ἦσαν δὲ σύντροφοι καὶ ἡλικίαν
ἔχουσαι τὴν αὐτὴν, ἀσπαζόμεναί τε ἀλλήλας ὡς ἀ-
δελφάς. χαριζόμενον οὖν ταύτῃ τὸν Ἀμούλιον· μόνη
δ᾽ ἦν αὐτῷ θυγάτηρ· θανάτου μὲν ἀπολῦσαι τὴν
Ἰλίαν, φυλάττειν δὲ καθείρξαντα ἐν ἀφανεῖ· λυ-
θῆναι δὲ αὐτὴν ἀνὰ χρόνον, Ἀμουλίου τελευτήσαν-
τος. περὶ μὲν οὖν τῆς Ἰλίας οὕτω διαλλάττουσιν
αἱ τῶν παλαιῶν γραφαί. λόγον δ᾽ ἔχουσιν ὡς ἀληθεῖς
ἑκάτεραι. διὰ τοῦτο κἀγὼ μνήμην ἀμφοτέρων ἐ-
ποιησάμην. ὁποτέρᾳ δὲ χρὴ πιστεύειν, αὐτός τις εἴσεται
τῶν ἀναγνωσομένων. περὶ δὲ τῶν ἐκ τῆς Ἰλίας γενομένων,
Κόιντος μὲν Φάβιος, ὁ Πίκτωρ λεγόμενος, ᾧ Λεύκιός
τε Κίγκιος καὶ Κάτων Πόρκιος καὶ Πείσων Καλπούρνιος,
καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων οἱ πλείους ἠκολούθησαν, τῇδε
γράφει, ὡς κελεύσαντος Ἀμουλίου τὰ βρέφη λαβόν-
τες ἐν σκάφῃ κείμενα τῶν ὑπηρετῶν τινες, ἔφερον ἐμ-
βαλοῦν-

βαδίζοντες εἰς τὸν ποταμὸν, ἀπέχοντα τῆς πόλεως ἀμφὶ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι σταδίους. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἐγένοντο, καὶ εἶδον ἔξω τῶν γνησίων ῥείθρων τὸν Τίβεριν ὑπὸ χειμώνων συνεχῶν ἐκτετραμμένον εἰς τὰ πεδία, καταβάντες ἀπὸ τῆς Παλλαντίου τῆς κορυφῆς ἐπὶ τὸ προσεχέστατον ὕδωρ· οὐ γὰρ ἔτι προσωτέρω χωρεῖν οἷοί τ' ἦσαν· ἔνθα πρῶτον ἡ τοῦ ποταμοῦ πλήμμη τῆς ὑπωρείας ἥπτετο, τίθενται τὴν σκάφην ἐπὶ τοῦ ὕδατος. ἡ δὲ μέχρι μέν τινος ἐνήχετο, ἔπειτα τοῦ ῥείθρου κατ' ὀλίγον ὑποχωροῦντος ἐκ τῶν περὶ ἔσχατα λίθου προσπταίσασα περιτραπεῖσα ἐκβάλλει τὰ βρέφη. τὰ μὲν δὴ κνυζόμενα κατὰ τοῦ τέλματος ἐκυλινδεῖτο. λύκαινα δέ τις ἐπιφανεῖσα, νεοτόκος σπαργῶσα τοὺς μαστοὺς ὑπὸ γάλακτος, ἐδίδου τὰς θηλὰς τοῖς στόμασιν αὐτῶν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸν πηλὸν ᾧ κατάπλεω ἦσαν, ἀπελίχμα. ἐν δὲ τούτῳ τυγχάνουσιν οἱ νομεῖς ἐξελαύνοντες τὰς ἀγέλας ἐπὶ νομήν· ἤδη γὰρ ἐμβατὸν ἦν τὸ χωρίον· καί τις αὐτῶν ἰδὼν τὴν λύκαιναν ὡς ἠσπάζετο τὰ βρέφη, τέως μὲν ἀμήχανος ἦν ὑπὸ θάμβους καὶ ἀπιστίας τῶν θεωρουμένων· ἔπειτα ἐλθὼν καὶ συλλέξας οὓς ἐδύνατο πλείστους τῶν ἄγχου νεμόντων· οὐ γὰρ ἐπιστεύετο λέγων· ἄγει τοὔργον αὐτοὺς θεασομένους. ὡς δὲ κἀκεῖνοι πλησίον ἐλθόντες ἔμαθον τὴν μὲν ὥσπερ τέκνα περιέπουσαν, τὰ δ' ὡς μητρὸς ἐξεχόμενα, δαιμόνιόν τι χρῆμα ὁρᾶν ὑπολαβόντες, ἐγγυτέρω προσῄεσαν ἀθρόοι, δεδιττόμενοι βοῇ τὸ θηρίον. ἡ δὲ λύκαινα οὐ μάλα ἀγριαίνουσα τὴν ἀνθρώπων τῇ προσόδῳ, ἀλλ' ὥσπερ ἂν χειροήθης, ἀποστᾶσα τῶν βρεφῶν ἠρέμα, καὶ κατὰ πολλὴν ἀλογίαν τοῦ ποιμενικοῦ ὁμίλου, ἀπῄει. καὶ ἦν γάρ τις οὐ πολὺ ἀπέχων ἱερὸς χῶρος ὕλῃ βαθείᾳ συνηρεφής, καὶ πέτρα κοίλη πηγὰς ἀνιεῖσα· ἐλέγετο δὲ Πανὸς εἶναι τὸ νάπος, καὶ βωμὸς ἦν αὐτόθι τοῦ θεοῦ· εἰς τοῦτο τὸ χωρίον ἐλθοῦσα ἀποκρύπτεται. τὸ μὲν οὖν ἄλσος οὐκ ἔτι διαμένει· τὸ δ' ἄντρον ἐξ οὗ ἡ λιβὰς ἐκδίδοται, τῷ Παλλαντίῳ προσῳκοδομημένον δείκνυται κατὰ τὴν ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον φέρουσαν ὁδόν· καὶ τέμενός ἐστιν αὐτοῦ πλησίον, ἔνθα εἰκὼν κεῖται τοῦ πάθους, λύκαινα παιδίοις δυσὶ τοὺς μαστοὺς ἐπέχουσα, χάλκεα ποιήματα παλαιᾶς ἐργασίας. ἦν δὲ τὸ χωρίον τῶν σὺν Εὐάνδρῳ ποτὲ οἰκισάντων αὐτὸ Ἀρκάδων ἱερὸν, ὡς λέγεται. ὡς δὲ ἀπέστη τὸ θηρίον, αἴρουσιν οἱ νομεῖς τὰ βρέφη, σπουδὴν ποιούμενοι τρέφειν, ὡς θεῶν αὐτὰ σώζεσθαι βουλομένων. ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς συφορβίων βασιλικῶν ἐπιμελούμενος, ἐπιεικὴς ἀνήρ, Φαυστύλος ὄνομα, ὃς ἐν τῇ πόλει κατὰ δή τι ἀναγκαῖον ἐγεγόνει καθ' ὃν χρόνον ἡ φθορὰ τῆς Ἰλίας καὶ ὁ τόκος ἠλέγχετο· καὶ μετὰ ταῦτα κομιζομένων ἐπὶ τὸν ποταμὸν τῶν βρεφῶν, τοῖς φέρουσιν

iiciendos in fluuium distantem ab vrbe ferme c x x stadiis. Eos cum accessissent, animaduertissentq; exundantem in campos & restagnantem præ continuis imbribus Tiberim, degressos a Palantii vertice ad aquam proximam, quod non daretur vlterius procedere: & qua collis radices attingebat vnda, in alluuie reliquisse alueum. qui aliquantisper fluitans, tãdem paulatim se recipiẽte ab extremis vnda, impactus saxo & subuersus, effudit pueros. hi dum vagientes volutãtur in cœno, lupa forte superueniens distentis a recenti partu vberibus, mammas eis præbuit, lingua simul ablambens lutum quo se inquinauerant. Interea pastoribus armenta pastum agentibus, (iam enim aquæ decesserant) quidam ex iis visa lupa infantulos complectente, aliquamdiu hæsit miraculo, vix satis credens suis oculis: deinde conuocatis quotquot poterat e proximo sociis, cum fidem verbis non impetraret, adducit eos ad spectaculum. qui & ipsi eo profecti, comperiunt, illam, velut ex se natos complexam; hos, pendentes velut a matre: moxque rati hæc non sine aliquo numine fieri, confertim accedunt propius, feramq; terrent clamoribus. at lupa incursu hominum perparum exasperata, ceu mansueta, sensim abstitit, & ob insanos pastorũ strepitus abiit. Non longe inde aberat lucus opacus densitate arborum, & rupes caua manãs fontibus. id nemus ferebatur Pani sacrum cum ara inibi posita. huc se fera condidit. Et lucus quidem non amplius superest; sed antrum ex quo aqua promanat, visitur Palatinis cõiunctum ædificiis, secundum viam quæ in circum fert: & in propinquo est area, casum hunc ære antiqui operis expressum seruans, lupam videlicet duob. puerulis vbera submittentem. consecratus autem dicitur is locus olim ab Arcadibus Euandri sociis, qui domicilia ibi statuerant. Post ferę discessum pastores tollunt infantulos, dignos alimentis rati, quippe qui seruati diuinitus fuissent. In his erat quidã regiorũ subulcorum magister, vir probus, nomine Faustulus; qui ob quoddã negotium in vrbe fuerat quo tẽpore de Iliæ vitio partuque cõpertum est: & postea cũ infantes deportarentur ad fluuium, deo

sic volente, idem cum ministris pueros ferentibus iter fecit in Palantium. Hic, vt qui apud ceteros se quidquã hac de re scire dissimularet, sibi cõcedi pueros cupit; cõmuniq; sociorum consensu sibi traditos domũ ad vxorem perfert. quam cum offendisset mæstam ob infantem quẽ mortuum ediderat, solatus mulierẽ, persuasit vt eos puellos ꝓ suo supponeret, denarratis prius eorũ casibus. His crescente ętate imposuit nomina; alteri Romulum, alteri Remũ. vbi vero ad viriles annos peruenerunt, non illi subulcis bubulcisve similes erant, sed (vt par erat) formæ dignitate, & animi magnitudine, viros regũ ac numinũ satu editos referebant, quemadmodũ etiã nunc in patriis Romanorũ carminib. celebratur. vitã tamen degebant pastoriciam, victũ sibi parãtes manibus, in montib. plerunq; e lignis & arundine cõpingentes humiles absq; vlla contignatione casulas: quarum vna vsque ad nostram ætatem durauit, in sinu qui e Palatio deflectit ad circum, cognominata Romuli; quam vt sacrã seruant quibus id mãdatum est, nihil eam augustius exædificare satagẽtes. quodsi quid temporũ aut tempestatũ iniuria vitiatũ fuerit, sarcitur quãtũ fieri potest ad formam pristinã. Annum porro ingressi octauũ supra decimum, cõtrouersiam habuerunt de pascuis cum Numitoris bubulcis, in Auentino e regione Palatini montis stabulantibus; vtrisque mutuum subinde conquerentibus aut alienam terram depasci, aut communem pro peculiari vsurpari, atq; id genus alia. ab his pugnę seminib. ad manus & ad arma demũ ventum est. Numitoris pars multis affecta vulneribus, desideratis etiam aliquot e suis, quum vi e pascuis expulsa esset, ad dolum vertitur. positis.n. in obscuro barathro insidiis, ad præstitutum tempus magna manu in iuuenum stabula noctu irruunt. aberat tũ Romulus, sacrorum caussa cum vicanorũ præcipuis Cæninam profectus. Remus vero vt irruptionem sensit, correptis subito armis, paucisque vicanis qui mature confluxerant, assumptis, opem rebus ferre properat. Non sustinent impetum aduersarii, sed fuga se recipiunt ad eum locum e quo commode pedem referre & hostem aggredi pote-

αὐτὰ κατὰ θείαν τύχην ἅμα διεληλύθει τὴν αὐτὴν ὁδὸν, εἰς τὸ Παλλάντιον ἰών· ὃς ἥκιστα τοῖς δήλοις καταφανὴς γινόμενος ὡς ἐπίσταταί τι τοῦ πράγματος, ἀξιώσας αὐτῷ συγχωρηθῆναι τὰ βρέφη, λαμβάνει τε αὐτὰ παρὰ τοῦ κοινοῦ, καὶ φέρων ὡς τὴν γυναῖκα ἔρχεται. τετοκυῖαν δὲ καταλαβὼν καὶ ἀχθομένην, ὅτι νεκρὸν αὐτῇ τὸ βρέφος ἦν, παραμυθεῖταί τε καὶ δίδωσιν ὑποβαλέσθαι τὰ παιδία, πάντα ἐξ ἀρχῆς διηγησάμενος τὴν κατασχοῦσαν αὐτὰ τύχην. αὐξομένοις δὲ αὐτοῖς ὄνομα τίθεται, τῷ μὲν, Ῥωμύλον· τῷ δὲ, Ῥῶμον. οἱ δὲ ἀνδρωθέντες γίνονται κατά τε ἀξίωσιν μορφῆς καὶ φρονήματος ὄγκον, οὐ συοφορβοῖς καὶ βουκόλοις ἐοικότες, ἀλλ' οἵους ἄν τις ἀξιώσειε τοὺς ἐκ βασιλείου τε φύντας γένους, καὶ ἀπὸ δαιμόνων σπορᾶς γενέσθαι νομιζομένους, ὡς ἐν τοῖς πατρίοις ὕμνοις ὑπὸ Ῥωμαίων ἔτι καὶ νῦν ᾄδεται. βίος δ' αὐτοῖς ἦν βουκολικὸς, καὶ δίαιτα αὐτουργὸς, ἐν ὄρεσι τὰ πολλὰ πηξαμένοις διὰ ξύλων καὶ καλάμων σκηνὰς αὐτορόφους· ὧν ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἦν τις ἐκ τοῦ Παλλαντίου ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν ἱππόδρομον στρεφούσης λαγόνος, Ῥωμύλου λεγομένη, ἣν φυλάττουσιν ἱερὰν οἷς τούτων ἐπιμελὲς, οὐδὲν ἐπὶ τὸ σεμνότερον ἐξάγοντες· εἰ δέ τι πονήσειεν ὑπὸ χειμῶνος ἢ χρόνου, τὸ λεῖπον ἐξακούμενοι, καὶ τῷ πρόσθεν ἐξομοιοῦντες εἰς δύναμιν. ἐπεὶ δὲ ἀμφὶ τὰ ὀκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες ἦσαν, ἀμφίλογόν τι περὶ τῆς νομῆς αὐτοῖς γίνεται πρὸς τοὺς Νομίτορος βουκόλους, οἳ περὶ τὸ Αὐέντιον ὄρος ἀντικρὺ τοῦ Παλλαντίου κείμενον εἶχον τὰς βουστάσεις. ᾐτιῶντο δὲ ἀλλήλους θάτεροι θαμινὰ ἢ τὴν μὴ προσήκουσαν ὀργάδα κατανέμειν, ἢ τὴν κοινὴν μόνους σφετερίζεσθαι, ἢ ὅ τι δήποτε τύχοι. ἐκ δὲ τῆς ἁψιμαχίας ταύτης ἐγίνοντο πληγαί ποτε διὰ χειρῶν, εἶτα διὰ ὅπλων. τραύματα δὲ πολλὰ πρὸς τῶν μειρακίων λαμβάνοντες οἱ τοῦ Νομίτορος, καί τινας ἀπολέσαντες τῶν σφετέρων, καὶ τῶν χωρίων κατὰ κράτος ἐξειργόμενοι, παρασκευάζονται δόλον τινὰ ἐπ' αὐτούς. προλοχίσαντες γὰρ τῆς φάραγγος τὸ ἀφανὲς, καὶ συνθέμενοι τοῖς λοχῶσι τὰ μειράκια τὸν τῆς ἐπιθέσεως καιρὸν, οἱ λοιποὶ κατὰ πλῆθος ἐπὶ τὰ μανδρεύματα αὐτῶν νύκτωρ ἐπέβαλον. Ῥωμύλος μὲν οὖν τὸν χρόνον τοῦτον ἐτύγχανεν ἅμα τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κωμητῶν πεπορευμένος εἰς τι χωρίον Καινιναν ὀνομαζόμενον, ἱερὰ ποιήσων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ πάτρια· Ῥῶμος δὲ τὴν ἔφοδον αὐτῶν αἰσθόμενος ἐξεβοήθει, τὰ ὅπλα λαβὼν διὰ ταχέων, ὀλίγους τῶν ἐκ τῆς κώμης φθασάντων καθ' ἓν γενέσθαι παραλαβών. κἀκεῖνοι οὐ δέχονται αὐτὸν, ἀλλὰ φεύγουσιν ὑπαγόμενοι 51
ἔνθα ἔμελλον ἐν καλῷ ὑποστρέψαντες ἐπιθήσεσθαι.

σθαι. ὁ δὲ Ῥῶμος κατ' ἄγνοιαν τοῦ μηχανήματος, ὡς ἄχρι πολλοῦ διώκων αὐτοὺς, παραλλάττει τὸ λελοχισμένον χωρίον, καὶ ἐν τούτῳ ὅ τε λόχος ἀνίσταται, καὶ οἱ φεύγοντες ὑποστρέφουσι. κυκλωσάμενοι δὲ αὐτοὺς, καὶ πολλοῖς ἀράττοντες λίθοις, λαμβάνουσιν ὑποχειρίους. ταύτην γὰρ εἶχον ἐκ τῶν δεσποτῶν τὴν παρακέλευσιν, ζῶντας αὐτοῖς τοὺς νεανίσκους ἀποκομίσαι. οὕτω μὲν δὴ χειρωθεὶς ὁ Ῥῶμος ἀπήγετο. ὡς δὲ Τουβέρων Αἴλιος, δεινὸς ἀνὴρ καὶ περὶ τὴν συναγωγὴν τῆς ἱστορίας ἐπιμελὴς γράφει, προειδότες οἱ τοῦ Νομίτορος θύσοντας τὰ Λύκαια τοὺς νεανίσκους τῷ Πανὶ, τὴν Ἀρκαδικὴν, ὡς Εὔανδρος κατεστήσατο, θυσίαν, ἐνήδρευσαν τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῆς ἱερουργίας, ἡνίκα ἔδει τοὺς περὶ τὸ Παλλάντιον οἰκοῦντας τῶν νέων ἐκ τοῦ Λυκαίου τεθυκότας περιελθεῖν δρόμῳ τὴν κώμην γυμνοὺς, ὑπεζωσμένους τὴν αἰδῶ ταῖς δοραῖς τῶν νεοθύτων. τοῦτο δὲ καθαρμόν τινα τῶν κωμητῶν πάτριον ἐδύνατο, ὡς καὶ νῦν ἔτι δρᾶται. ἐν δὴ τούτῳ τῷ χρόνῳ τοὺς ἱεροποιοὺς νεανίσκους οἱ βουκόλοι λοχήσαντες κατὰ τὸ στενόπορον τῆς ὁδοῦ, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον τάγμα τὸ σὺν τῷ Ῥώμῳ κατ' αὐτοὺς ἐγένετο, τῶν ἀμφὶ Ῥωμύλον τε καὶ ἄλλων ὑστεριζόντων· τριχῇ γὰρ ἐνενέμηντο, καὶ ἐκ διαστήματος ἔθεον· οὐ περιμείναντες τοὺς λοιποὺς, ὁρμῶσιν ἐπὶ τοὺς πρώτους ἐμβοήσαντες ἀθρόοι, καὶ περιστάντες ἔβαλλον οἱ μὲν ἀκοντίοις, οἱ δὲ λίθοις, οἱ δ' ὡς ἕκαστοι διὰ χειρὸς εἶχον. οἱ δ', ἐκπλαγέντες τῷ παραδόξῳ τοῦ πάθους, καὶ ἀμηχανοῦντες ὅ τι δράσειεν, πρὸς ὡπλισμένους ἄνοπλοι μαχόμενοι, μετὰ πολλῆς εὐπετείας ἐχειρώθησαν. ὁ μὲν οὖν Ῥῶμος ἐπὶ τοῖς πολεμίοις γενόμενος οὕτως, εἴθ' ὡς ὁ Φάβιος παραδέδωκε, δέσμιος εἰς τὴν Ἄλβαν ἀπήγετο. Ῥωμύλος δ' ἐπεὶ τὸ περὶ τὸν ἀδελφὸν ἔγνω πάθος, διώκειν εὐθὺς ᾤετο δεῖν τοὺς ἀκμαιοτάτους ἔχων τῶν νομέων, ὡς ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὄντα καταληψόμενος τὸν Ῥῶμον. ἀποτρέπεται δ' ὑπὸ τοῦ Φαυστύλου ὁρῶντος αὐτοῦ τὴν σπουδὴν μανικωτέραν οὖσαν. νομισθεὶς γὰρ πατὴρ, τὸν ἔμπροσθεν χρόνον ἀπόρρητα ποιούμενος τοῖς μειρακίοις διετέλεσεν, ὡς μὴ θᾶττον ὁρμήσωσι παρακινδυνεῦσαί τι, πρὶν ἐν τῷ κρατίστῳ τῆς ἀκμῆς γενέσθαι· τότε δὲ πρὸς τῆς ἀνάγκης βιασθεὶς, μονωθέντι τῷ Ῥωμύλῳ λέγει. μαθόντι δὲ τῷ νεανίσκῳ πάσας ἐξ ἀρχῆς τὰς κατασχούσας αὐτοὺς τύχας, τῆς τε μητρὸς οἶκτος εἰσέρχεται, καὶ Νομίτορος φροντίς· καὶ πολλὰ βουλευσάμενος μετὰ τοῦ Φαυστύλου, τῆς μὲν αὐτίκα ὁρμῆς ἐπισχεῖν ἐδόκει, πλείονι δὲ παρασκευῇ δυνάμεως χρησάμενος ὅλον ἀπαλ-

rant. at cum Remus ignarus doli, lōge fugientes insequendo, vltra insessum locū euectus esset, confestim & manipulus ex insidiis exsurgit, & fugientes retro se conuertunt: a quibus ille circumclusus, multisq; lapidibus contusus, tādem cum suis captus est: fuerat enim eis mādatum a dominis, vt iuuenes viuos in potestatem suam redigerēt. atq; hoc modo Remus abductus est. Ælius Tubero, vir grauis & scriptor diligens, tradit Numitoris pastores insidiis elegisse tēpus, quo iuuenes Pani Lupercalia, sacrum Arcadicum, ex Euandri instituto erant celebraturi; quando mos erat vt inter Palatini montis incolas iuuentus post cæsas hostias e Lupercali nuda circū vicum cursitaret, pudendis tātum recens mactatarum pecudûm exuuiis succinctis. id erat lustrationis genus quoddam, vicanis receptum vsu patrio; quod nunc quoque solet fieri. Hac occasione positis in angusto calle insidiis ad intercipiendos sacra peragētes iuuenes, cū Remus illis cū primo agmine oblatus esset, Romulo & ceteris longe relictis, (tria enim per interualla currebant agmina) non exspectatis reliquis, confertim in primos magno clamore irruunt, & circumuentos saxis, iaculis, aliisque telis, vt quodque in manus venerat, petunt. illi necopinato casu attoniti, & incerti quid facerēt, inermes armatis expositi, facile in potestatem redacti sunt. Et Remus quidem siue hoc modo, siue vt Fabius scribit, captus ab hostibus, Albam vinctus perductus est. Romulus vero, vt fratris cognouit infortunium, cum selecta pastorum manu abeuntes insequi voluit, ratus se Remum ex itinere posse retrahere. sed ab hoc consilio vt insano, Faustuli auctoritate auocatus est. Hactenus enim existimatus pater, iuuenibus secretum nunquam prodiderat, ne forte adirent periculum, priusquam satis viriū essent adepti. tunc vero necessitate compulsus, semotis arbitris Romulo rem totam aperit. At iuuenem edoctum de omnibus iam inde a principio ipsorum casibus, tum matris miseratio, tum Numitoris cura subiit: & post longam consultationem cum Faustulo habitam, a præsenti conatu destitit, malens maiore apparatu totam domum vin-

dicare ab iniuriis Amulii, & de maximis præmiis aleã iacere; nihil tamen moliri sine materni aui cõsilio. His ita decretis, vicanos primũ omnes conuocat, rogatq; vt Albã properent; nõ tamẽ eadẽ porta, nec cõfertim introgrediantur, ne qua oppidanis oriatur suspicio; ibiq; circa forũ ad imperata facienda præsto sint: deinde ipse primus in vrbẽ proficiscitur. Porro qui Remum abduxerant, ad tribunal regis eũ sistunt, obiicientes iniurias acceptas a iuuenibus, ostẽtantesq; suorũ vulnera, & ni dedantur sibi ad supplicium, minitantes relicturos se pecuaria. Tum Amulius volens agrestiũ cateruæ, & Numitori, qui forte aderat, rem gratam facere; indigne ferẽs clientum iniuriam, pacemque per regionem florere cupiens, cum etiã suspecta esset adolescẽtis peruicacia & sermo intrepidus, condẽnauit hominem; pœnæ modum permittens fratris arbitrio, quod æquum viderẽtur, penes eum esse ius supplicii, cui facta esset iniuria. Itaque reuinctis a tergo manibus Remus ducebatur a Numitoris pastoribus, illudentibus obiter & conuitia iactantibus; prosequente interim auo & demirante corporis decus plane regium, simulque generosum ac constantem in rebus duris animum, præter cõmunem damnatorum morem nullis precibus sollicitantis spectatorum misericordiam, sed cum modesto silentio pergentis ad supplicium. Vt vero domum peruentum est, secedere iussis aliis, solum relictum interrogat, quisnam esset, & quibus parentibus ortus: neque enim sibi videri natum e vulgaribus. ad hæc cum ille hoc se tantum scire ex fide nutricii retulisset, infantem se recẽs natum, cum fratre eodem partu edito, in siluam expositum, sublatumque & educatum a pastoribus: tacitus aliquãtisper Numitor, seu veri indicia secum animo reputãs, siue secretum prodente aliquo numine, sic iuuenẽ alloquitur: Esse te in mea potestate Reme, meãq; exspectare sententiam, & eos qui te ob acceptas iniurias adduxerũt, necem tuã omnib. modis expetere, cũ ipse noris, non est quod te doceam. Quodsi te & capitis absoluero, & ab omni pœna reliqua immunem pronuntiauero, retuleris ne mihi gratiam, & operam na-

λέξαι τὸν οἶκον τῆς Ἀμουλίου παρανομίας, κίνδυνόν τε τὸν ἔσχατον ὑπὲρ τῶν μεγίστων ἄθλων ἀναρρίψαι, πρᾶξαι δὲ μετὰ τοῦ μητροπάτορος ὅ τι ἂν ἐκείνῳ δοκῇ. ὡς δὲ ταῦτα κράτιστα εἶναι ἔδοξε, συγκαλέσας τοὺς κωμήτας ἅπαντας ὁ Ῥωμύλος, καὶ δεηθεὶς εἰς τὴν Ἄλβαν ἐπείγεσθαι διὰ ταχέων, μὴ κατὰ τὰς αὐτὰς πύλας ἅπαντας, μηδὲ ἀθρόους εἰσιόντας, μή τις ὑπόνοια πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει γένηται, καὶ περὶ τὴν ἀγορὰν ὑπομένοντας ἑτοίμους εἶναι δρᾶν τὸ κελευόμενον, ἀπῄει πρῶτος εἰς τὴν πόλιν. οἱ δὲ τὸν Ῥῶμον ἄγοντες ἐπειδὴ κατέστησαν ἐπὶ τὸν βασιλέα, τάς τε ὕβρεις ἁπάσας ὅσας ἦσαν ὑβρισμένοι πρὸς τῶν μειρακίων, κατηγόρουν, καὶ τοὺς τραυματίας σφῶν ἐπεδείκνυσαν, τιμωρίας εἰ μὴ τεύξονται, καταλείψειν προλέγοντες τὰ συφόρβια. Ἀμούλιος δὲ τοῖς χωρίταις κατὰ πλῆθος ἐληλυθόσι χαρίζεσθαι βουλόμενος, καὶ τῷ Νομίτορι· παρὼν γὰρ ἐτύγχανε· συναγανακτῶν τοῖς πελάταις, εἰρήνην τε ἀνὰ τὴν χώραν 52
σπουδὴν εἶναι, καὶ ἅμα τὸ αὔθαδες τοῦ μειρακίου, ὡς ἀκατάπληκτον ἦν ἐν τοῖς λόγοις, δι' ὑποψίας λαμβάνων, καταψηφίζεται τὴν δίκην· τῆς δὲ τιμωρίας τὸν Νομίτορα ποιεῖ κύριον, εἰπὼν ὡς τὸν δράσαντά τι δεινά, ὃ ἀντιπαθεῖν οὐ πρὸς ἄλλου τινὸς μᾶλλον, ἢ τοῦ πεπονθότος ὀφείλεται. ἐν ὅσῳ δὲ ὁ Ῥῶμος ὑπὸ τῶν τοῦ Νομίτορος βουκόλων ἤγετο, δεδεμένος τε ὀπίσω τὼ χεῖρε, καὶ πρὸς τῶν ἀγόντων ἐπικερτομούμενος, ἀκολουθῶν ὁ Νομίτωρ, τοῦ τε σώματος τὴν εὐπρέπειαν ἀπεθαύμασεν, ὡς πολὺ τὸ βασιλικὸν εἶχε, καὶ τοῦ φρονήματος τὴν εὐγένειαν ἐνεθυμεῖτο, ἣν παρὰ τὰ δεινὰ διέσωζεν, οὐ πρὸς οἶκτον οὐδὲ λιπαρήσεις, ὡς ἅπαντες ἐν ταῖς τοιαῖσδε ποιοῦσι τύχαις, τραπόμενος, ἀλλὰ σὺν εὐκόσμῳ σιωπῇ ἐπὶ τὸν μόρον ἀπιών. ὡς δὴ εἰς τὴν οἰκίαν ἀφίκοντο, μεταστῆναι τοὺς ἄλλους κελεύσας, μονωθέντα τὸν Ῥῶμον εἴρετο τίς εἴη, καὶ τίνων· ὡς οὐκ ἂν ἐκ τῶν τυχόντων γε ἄνδρα τοιοῦτον γενόμενον. εἰπόντος δὲ τοῦ Ῥώμου τοσοῦτον εἰδέναι μόνον κατὰ πίστιν τοῦ τρέφοντος, ὅτι σὺν ἀδελφῷ διδύμῳ ἐκτεθείη βρέφος εἰς νάπην εὐθὺς ἀπὸ γονῆς, καὶ πρὸς τῶν νομέων ἀναιρεθεὶς ἐκτραφείη, βραχὺν ἐπισχὼν χρόνον, εἴτε ὑποτοπηθείς τι τῶν ἀληθῶν, εἴτε τοῦ δαίμονος ἄγοντος εἰς τοὐμφανὲς τὸ πρᾶγμα, λέγει πρὸς αὐτόν· Ὅτι μὲν ἐπ' ἐμοὶ γέγονας ὦ Ῥῶμε, παθεῖν ὅ τι ἂν δικαιώσω, καὶ ὡς περὶ πολλοῦ ποιήσαιντο ἂν οἱ κομίσαντές σε δεῦρο, πολλὰ καὶ δεινὰ παθόντες, ἀποθανεῖν, οὐδὲν δεῖ πρὸς εἰδότα λέγειν. εἰ δέ σε θανάτου τε καὶ ἄλλου παντὸς ἐκλυσαίμην κακοῦ, ἆρα ἂν εἰδείης μοι χάριν, καὶ δεομένῳ ὑπουργήσαις

» γήσεσθαι ὃ κοινὸν ἀμφοῖν ἔσται ἀγαθόν; ἀποκριναμένου δὲ τοῦ μειρακίου ὁποῖα τοὺς ἐν ἀπογνώσει βίου κειμένους ἡ τοῦ σωθῆναι ἐλπὶς τοῖς κυρίοις τούτου λέγειν καὶ ὑπισχνεῖσθαι ἐπαίρει, λῦσαι κελεύσας αὐτὸν ὁ Νομίτωρ, καὶ ἅπαντας ἐκποδὼν ἀπελθεῖν, φράζει τὰς αὑτοῦ τύχας, ὡς ὁ Ἀμούλιος αὐτὸν ἀδελφὸς ὢν ἀπεστέρησε τῆς βασιλείας, ὀρφανὸν δὲ τέκνων ἔθηκε, τὸν μὲν ἐπὶ θήρᾳ κρύφα διαχειρισάμενος, τὴν δὲ θυγατέρα εἱρκτῇ δεδεμένην φυλάττων, τά τε ἄλλα ὁποῖα δεσπότης χρώμενος δούλῳ. ταῦτ᾽ εἰπὼν καὶ πολλοὺς θρήνους ἅμα τοῖς λόγοις καταχεόμενος, ἠξίου τιμωρὸν τοῖς κατ᾽ οἴκοις αὐτοῦ τὸν Ῥῶμον γενέσθαι. ἀσμένως δὲ ὑποδεξαμένου τὸν λόγον τοῦ μειρακίου, καὶ πάλαι τάττειν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀξιοῦντος, ἐπαινέσας ὁ Νομίτωρ τὴν προθυμίαν,
» Τῆς μὲν πράξεως, ἔφη, τὸν καιρὸν ἐγὼ ταμιεύσομαι,
» σὺ δὲ τέως πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀπόρρητον τοῖς ἄλλοις ἅ-
» πασιν ἀγγελίαν πέμψον, ὅτι σώζῃ τε δηλῶν, καὶ διὰ
» ταχέων αὐτὸν ἥκειν ἀξιῶν. ἐκ δὲ τούτου πέμπεταί τις ἐξευρεθείς, ὃς ἐδόκει ὑπηρετήσειν, καὶ περιτυχὼν οὐ πρόσω τῆς πόλεως ὄντι Ῥωμύλῳ, διασαφεῖ τὰς ἀγγελίας. ὁ δὲ, περιχαρὴς γενόμενος, ἔρχεται σπουδῇ πρὸς Νομίτορα, καὶ περιπλακεὶς ἀμφοῖν ἀσπάζεται μὲν πρῶτον, ἔπειτα φράζει τὴν ἔκθεσιν σφῶν καὶ τροφήν, καὶ τἆλλα ὅσα παρὰ τοῦ σωματοφύλακος ἐπύθετο. τοῖς δὲ βουλομένοις τε καὶ οὐ πολλῶν ἵνα πιστεύσαιεν τεκμηρίων δεομένοις, καθ᾽ ἡδονὰς τὸ λεγόμενον ἦν. ἐπεὶ δὲ ἀνέγνωσαν ἀλλήλους, αὐτίκα συνετάττοντό τε καὶ διεσκόπουν ὅστις ἔσται τρόπος ἢ καιρὸς εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐπιτήδειος. ἐν ᾧ δὲ οὗτοι περὶ ταῦτα ἦσαν, ὁ Φαυστύλος ἀπάγεται πρὸς Ἀμούλιον. δεδοικὼς γὰρ μὴ οὐ πιστὰ δόξῃ τῷ Νομίτορι λέγειν ὁ Φαυστύλος ἄνευ σημείων ἐμφανῶν μεγάλου πράγματος μηνυτὴς γενόμενος, τὸ γνώρισμα τῆς ἐκθέσεως τῶν βρεφῶν τὴν σκάφην ἀναλαβὼν, ὀλίγου ὕστερον ἐδίωκεν εἰς τὴν πόλιν. δι-
53 ερχόμενον δὲ αὐτὸν τὰς πύλας ταραχωδῶς πάνυ, καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενον μηδενὶ ποιῆσαι καταφανὲς τὸ λεγόμενον, τῶν φυλάκων τις καταμαθών (ἦν δὲ πολεμίων ἐφόδου δέος, καὶ τὰς πύλας οἱ μάλιστα πιστευόμενοι πρὸς τοῦ βασιλέως ἐφρούρουν) συλλαμβάνει τε, καὶ τὸ κρυπτὸν ὅ τι δήποτ᾽ ἦν καταμαθεῖν ἀξιῶν, ἀποκαλύπτει βίᾳ τὴν περιβολήν. ὡς δὲ τὴν σκάφην ἐθεάσατο, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔμαθεν ἀπορούμενον, ἠξίου λέγειν τίς ἡ ταραχή, καὶ τί τὸ βούλημα τοῦ μὴ φανερῶς ἐκφέρειν σκεῦος οὐδὲν δεόμενον ἀπορρήτου φορᾶς. ἐν δὲ τούτῳ πλείους τῶν φυλάκων συνέρρεον, καί τις αὐτῶν γνωρίζει τὴν σκάφην, αὐτὸς ἐν ἐκείνῃ τὰ παιδία κομίσας ἐπὶ τὸν ποταμόν, καὶ φράζει πρὸς τοὺς

uaris in re vtriq; nostrum commoda? Hic cũ respondisset iuuenis quę salutis arbitris, in re deplorata, quoties se noua spes obtulit, responderi & promitti solẽt, auus solutis prius vinculis & ablegatis qui aderant, suã ei fortunam denarrat: fraudatum se regno a fratre Amulio, orbatumq; liberis, altero in venatu per insidias oppresso, altera in perpetuũ carcerem conclusa; nec ceteris in rebus aliter se ab illo quã seruum a domino tractari. Hæc effatus cum multis lacrymis, orabat vt vellet vlcisci domesticas iniurias. Illo vero lubenter annuente, & dudũ nauare operam gestiente, Numitor collaudata promptitudine: Tempus, inquit, rei gerendæ ego dispensaturus sum: interim tu ad fratrem nuntium occultum mittito, saluum te esse, & iubere vt ipse quamprimum veniat. moxq; repertus quidam ad hoc ministerium idoneus, aduentanti non procul vrbe occurrẽs Romulo mandata renuntiat. Is lætus ad Numitorẽ properat: & primo cum ipsum tum fratrem amanter complexus, narrat deinde quemadmodum expositi & nutriti fuerint, & cetera quę nutricius ipsi⁹ ex satellite didicerat. Accipiebãtur hęc libenter, nec multis ad fidẽ faciendam indigebant argumentis. adeo erant grata. Vt vero se inuicem agnouerunt, continuo consultarunt de modo & opportunitate aggrediẽdi negotii. Interea Faustulus ad Amulium adducitur. Veritus enim ne non inueniret fidem apud Numitorẽ absque manifestis signis in rei tam magnæ indicio, quo certius agnosceretur, cum alueo in quo infantes expositi fuerant, paulo post Romulum ad vrbem contendit. cum trepide portas transeuntem, & quod ferebat diligenter occultantem, vnus custodum cum animaduertisset, (erat enim belli suspicio, & portæ per fidissimos regi præsidiarios seruabãtur) apprehendit, & quidnam occultaret cognoscere cupiẽs, amictum ei per vim detraxit: conspectoq; alueo videns hæsitare hominẽ, percõtabatur quid ita trepidaret, quóve consilio celaret vas quod liceret deferri propalam. Interea plures custodes confluebant: quorum vnus agnouit alueũ, quippe qui ipse pueros in eo ad flumen deportauerat; & rem indicauit iis qui tum

aderant. itaq; cõprehensus Faustulus ad regẽ adductus est. Amulius intentatis homini tormentorũ minis ni vera spõte diceret, primũ rogauit num viuerent pueri. quo cõperto, amplius scitatus est quonã modo incolumes euasissent. Edoctusq; omnia ita vt gesta erant: Age, inquit, quãdoquidem hactenus vera fassus es, dic vbinã nũc inueniri possint. nõ enim æquum est eos inter pastores ingloriam vitã degere, cũ sint mihi cognati, & insuper deorum prouidentia seruati. Ibi Faustulus suspectam habẽs nouam regis clementiã, ne forte verba a mente essent dissona, in hunc modũ respõdit: Iuuenes sunt in montibus, pascentes armenta; quod illis hactenus vitę genus fuit: me vero miserunt ad matrẽ, renuntiatũ quo in statu res eorũ sint. quã cũ apud te in custodia esse audissem, filiã tuã rogare instituerã, vt me ad illã duceret. alueum vero ꝓpterea mecũ tuli, vt euidẽs verbis addere indiciũ possem. nunc igitur quando tibi visum est iuuenes huc accersere, gaudeo. proinde mitte mecũ quoscunq; vis. ego iuuenes illis indicabo: ipsi vero mãdata tua ad eos perferãt. Hæc ille, volens differre necẽ iuuenum; simulq; sperãs se illos a quibus duceretur, facile in montibus effugere posse. Tũ Amulius satellitũ fidissimos mittit, cũ mandatis occultis, vt a subulco indicatos cito ad se pertrahant. Quo facto mox decreuit accitũ fratrem habere in libera custodia, donec arbitratu suo rem præsentem cõposuisset: cõfestimq; alio prętextu eũ euocat. at nuntius, vt qui periclitãti bene vellet, ac miseraretur illius fortunã, ad Numitorẽ mentẽ Amulii detulit. qui indicato iuuenib. prę senti periculo, iussisq; forti esse animo, correptis armis, cum clientũ, amicorũ, famulorumq; fidissimorũ manu nõ exigua, regiam petit. quin & illi qui ex agris in vrbem confluxerant, & sub veste gladios occultarãt, relicto foro aduolãt, cohors nõ inualida. itaq; omnes vno impetu oppressis in aditu custodibus, q pauci cũ armis ibi stabãt, Amuliũ nullo negotio iugulãt, & arcẽ occupant. Sic narrat Fabius, & qui Fabii sequuntur auctoritatẽ. Alii semouentes fabulas, vt indignas historia, negant sibi verisimile fieri a ministris infantes secus quam iussum sit expositos: & mitem

παρόντας. οἱ δὲ, συλλαβόντες τὸν Φαυστύλον, ἄγουσιν ἐπὶ τὸν βασιλέα. Ἀμούλιος δὲ ἀπειλῇ βασάνων καταπληξάμενος τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ λέξῃ τὰς ἀληθείας ἑκὼν, πρῶτον μὲν εἰ ζῶσιν οἱ παῖδες ἤρετο· ὡς δὲ τοῦτ' ἔμαθεν, ὅστις αὐτοῖς ὁ τρόπος τῆς σωτηρίας ἐγένετο, διηγησαμένου αὐτοῦ πάντα ὡς ἐπεπράχθη, Ἄγε δὴ, φησὶν « ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ ταῦτα ἀληθεύσας ἔχεις, φράσον ὅπου « ἂν νῦν εὑρεθεῖεν. οὐ γὰρ ἔτι δίκαιοί εἰσιν ἐν βουκόλοις καὶ « ἀδόξῳ βίῳ ζῆν, ἐμοί γε ὄντες συγγενεῖς, ἄλλως τε καὶ θεῶν « προνοίᾳ σωζόμενοι. Φαυστύλος δὲ τῆς ἀλόγου πραότητος ὑποψίᾳ κινηθεὶς μὴ φρονεῖν αὐτὸν ὅμοια τοῖς λόγοις, ἀποκρίνεται ὧδε· Οἱ μὲν παῖδές εἰσιν ἐν τοῖς « ὄρεσι βουκολοῦντες, ὥσπερ ἐκείνων βίος· ἐγὼ δ' ἐπέμ- « φθην ὑπ' αὐτῶν τῇ μητρὶ δηλώσων ἐν αἷς εἰσι τύ- « χαις· ταύτην δὲ παρὰ σοὶ φυλάττεσθαι ἀκούων, δεήσεσθαι τῆς θυγατρὸς τῆς σῆς ἔμελλον, ἵνα με πρὸς αὐτὴν « ἀγάγοι· τὴν δὲ σκάφην ἔφερον, ἵν' ἔχω δεικνύναι τεκμή- « ριον ἐμφανὲς ἅμα τοῖς λόγοις. νῦν οὖν ἐπειδὴ δέδο- « κταί σοι τοὺς νεανίσκους δεῦρο κομίσαι, χαίρω τε, καὶ « πέμψον οὕστινας βούλει σὺν ἐμοί. δείξω μὲν οὖν τοῖς « ἐλθοῦσι τοὺς παῖδας ἐγὼ, φράσουσι δ' αὐτοῖς ἐκεῖνοι « τὰ παρὰ σοῦ. ὁ μὲν δὴ ταῦτ' ἔλεγεν, ἀναβολὴν « εὑρέσθαι βουλόμενος τοῖς παισὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἅμα αὐτὸς ἀποδρᾶσαι τοὺς ἄγοντας, ἐπειδὰν ἐν τοῖς ὄρεσι γένηται, ἐλπίζων. Ἀμούλιος δὲ τοῖς πιστοτάτοις τῶν ὁπλοφόρων ἐπιστείλας κρύφα, οὓς ἂν ὁ συφορβὸς αὐτοῖς δείξῃ, συλλαβόντας ὡς αὐτὸν ἄγειν, ἀποστέλλει διὰ ταχέων. ταῦτα δὲ διαπραξάμενος, αὐτίκα γνώμην ἐποιεῖτο, καλέσας τὸν ἀδελφὸν, ἐν φυλακῇ ἀδέσμῳ ἔχειν, ἕως ἂν εὖ θῆται τὰ παρόντα· καὶ αὐτὸν ὡς ἐπ' ἄλλῳ δή τινι ἐκάλει. ὁ δὲ ἀποσταλεὶς ἄγγελος, εὐνοίᾳ τε τοῦ κινδυνεύοντος, καὶ ἐλέῳ τῆς τύχης ἐπιστρέψας, κατήγορος γίνεται Νομίτωρι τῆς Ἀμουλίου γνώμης. ὁ δὲ, τοῖς παισὶ δηλώσας τὸν καταλαμβάνοντα κίνδυνον αὐτοὺς, καὶ παρακελευσάμενος ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι, παρῆν ἄγων ὡπλισμένους ἐπὶ τὰ βασίλεια τῶν τε ἄλλων πελατῶν καὶ ἑταίρων, καὶ θεραπείας πιστῆς χεῖρα οὐκ ὀλίγην. ἧκον δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν συνεληλυθότες εἰς τὴν πόλιν, ἐκλείποντες τὴν ἀγορὰν, ἔχοντες ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς ἑαυτῶν ξίφη κεκρυμμένα, στῖφος καρτερόν. βιασάμενοι δὲ τὴν εἴσοδον ἀθρόᾳ ὁρμῇ πάντες, οὐ πολλοῖς ὁπλίταις φρουρουμένην, ἀποσφάττουσιν εὐπετῶς τὸν Ἀμούλιον, καὶ μετὰ τοῦτο τὴν ἄκραν καταλαμβάνουσι. ταῦτα μὲν οὖν τοῖς περὶ τὸν Φάβιον εἴρηται. ἕτεροι δὲ οὐδὲν τῶν μυθωδεστέρων ἀξιοῦντες ἱστορικῇ γραφῇ προσήκειν, τήν γε ἀπόθεσιν τῶν βρεφῶν οὐχ ὡς ἐκελεύσθη τοῖς ὑπηρέταις γενομένην, ἀπίθανον εἶναί φασι, καὶ τῆς λυκαίνης τὸ τιθασὸν,

ὑποσχεῖν τοῖς παιδίοις, ὡς δραματικῆς μεστὸν ἀτοπίας διασύρουσιν· ἀντιδιηγούμενοι δὲ περὶ τούτων, λέγουσιν ὡς ὁ Νομίτωρ, ἐπειδὴ
54 τὴν Ἰλίαν ἔγνω κύουσαν, ἕτερα παρασκευασάμενος παιδία νεογνά, διηλλάξατο τεκούσης αὐτῆς τὰ βρέφη· καὶ τὰ μὲν ὑπόβολα τοῖς φυλάττουσι τὰς ὠδῖνας ἔδωκεν ἀποφέρειν, εἴτε χρήμασι τὸ πιστὸν αὐτῶν τῆς χρείας πριάμενος, εἴτε διὰ γυναικῶν τὴν ὑπαλλαγὴν μηχανησάμενος· καὶ αὐτὰ λαβὼν ὁ Ἀμούλιος ὅτῳ δή τινι τρόπῳ διαφθείρει. τὰ δὲ ἐκ τῆς Ἰλίας γενόμενα, περὶ πλείστου ποιούμενος ὁ μητροπάτωρ διασώζεσθαι, δίδωσι τῷ Φαυστύλῳ. τὸν δὲ Φαυστύλον τοῦτον Ἀρκάδα μὲν εἶναί φασι τὸ γένος, ἀπὸ τῶν σὺν Εὐάνδρῳ· κατοικεῖν δὲ περὶ τὸ Παλάντιον, ἐπιμέλειαν ἔχοντα τῶν Ἀμουλίου κτημάτων· χαρίσασθαι δὲ Νομίτορι τὴν ἐκτροφὴν τῶν παίδων, ἀδελφῷ πειθόμενον ὄνομα Φαυστύλῳ, τὰς περὶ τὸ Αὐέντινον φερβομένας τοῦ Νομίτορος ἀγέλας ἐπιτροπεύοντι. τήν τε ἐκθρεψαμένην τὰ παιδία, καὶ μαστοὺς ἐπισχοῦσαν, οὐ λύκαιναν εἶναί φασιν, ἀλλ', ὥσπερ εἰκός, γυναῖκα τῷ Φαυστύλῳ συνοικοῦσαν, Λαυρεντίαν ὄνομα, ἣ δημοσιευούσῃ ποτὲ τὴν τοῦ σώματος ὥραν οἱ περὶ τὸ Παλάτιον διατρίβοντες ἐπίκλησιν ἔθεντο Λοῦπαν· ἔστι δὲ τοῦτο Ἑλληνικόν τε καὶ ἀρχαῖον, ἐπὶ ταῖς μισθαρνούσαις τὰ ἀφροδίσια τιθέμενον, αἳ νῦν εὐπρεπεστέρᾳ κλήσει ἑταῖραι προσαγορεύονται. ἀγνοοῦντας δέ τινας αὐτό, πλάσαι τὸν περὶ τῆς λυκαίνης μῦθον, ἐπειδὴ κατὰ γλῶτταν τὴν τῶν Λατίνων ἔθνος φθέγγεται, λοῦπα καλεῖται τοῦτο τὸ θηρίον. ἐπειδὴ δὲ τῆς ἐν τῷ γάλακτι ἐκτροφῆς ἀπηλλάγη τὰ παιδία, δοθῆναι πρὸς τῶν τρεφόντων εἰς Γαβίους, πόλιν οὐ μακρὰν ἀπὸ τοῦ Παλατίου κειμένην, ὡς Ἑλλάδα παιδείαν ἐκμάθοιεν· κἀκεῖ παρ' ἀνδράσιν ἰδιοξένοις τοῦ Φαυστύλου τραφῆναι, γράμματα καὶ μουσικὴν, καὶ χρῆσιν ὅπλων Ἑλληνικὴν ἐκδιδασκομένους μέχρις ἥβης. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πρὸς τοὺς νομιζομένους γονεῖς, συμβῆναι τὴν διαφορὰν αὐτοῖς πρὸς τοὺς Νομίτορος βουκόλους περὶ τῶν συννόμων χωρίων· ἐκ δὲ τούτου πληγὰς αὐτοῖς δόντας, ὡς αὐτοὺς ἀπελάσαι τὰς ἀγέλας· ποιῆσαι δὲ ταῦτα τῇ γνώμῃ τοῦ Νομίτορος, ἵν' ἀρχὴ γένοιτο ἐγκλήματος, καὶ ἅμα παρουσίας εἰς τὴν πόλιν τῷ νομευτικῷ πλήθει πρόφασις. ὡς δὲ ταῦτ' ἐγένετο, Νομίτορα μὲν Ἀμουλίου καταβοᾶν, ὡς δεινὰ πάσχοι διαρπαζόμενος παρὰ τῶν ἐκείνου βουκόλων· καὶ ἀξιοῦν, εἰ μηδενὸς αἴτιος ἐκεῖνός ἐστι, παραδοῦναι τὸν συμφορβὸν αὐτῷ καὶ τοὺς υἱοὺς ἐπὶ δίκῃ· Ἀμούλιον δέ, ἀπολύσασθαι βουλόμενον τὴν αἰτίαν, τούτους τε αἰτηθέντας, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὅσοι παρεῖναι τοῖς γινομένοις εἶχον αἰ-

lupam vbera præbẽtem pueris, cauillantur non multum abesse a figmẽtis poeticis: mutataq; in diuersum narratione, aiunt Numitorem, cũ Iliam prægnãtem deprehendisset, alios recẽs natos infantes in promptu habuisse, quos subiiceret in puerperio. hos puellos alienos a parturiẽtis custodibus fuisse asportatos; siue illi fidẽ venalem habuerint, siue muliebri astu circũuenti sint: eosq; ab Amulio qualicunq; ratione fuisse necatos: natos vero ex Ilia, seruatos cura materni aui, cõmissos Faustulo. hũc genus duxisse ab Arcadibus Euãdri comitibus; circa Palantium sedes habuisse, & res Amulii procurasse: gratificatumque esse Numitori in educãdis pueris, suasu fratris sui Faustuli, qui Numitoris in Auentino gregibus præerat. ceterũ nutricem puerorũ quæ mammas eis præbuit, non lupã fuisse aiunt, sed (vt verisimile est) mulierẽ, Faustuli coniugem, nomine Laurentiam; cui ob vulgatum quondam corpus, Palatini montis incolæ cognomen lupæ indiderint. ea Græcis prisca est appellatio venalem voluptatem venercam prostituentium; quas nunc speciosiore vocabulo ἑταίρας (*quasi amicas & sodales*) vocare solent. Id ignorantes nõnullos, finxisse de lupa fabulam: quoniam hæc fera Latina voce lupa dicitur. Amotos autem a nutricis vberibus pueros, Gabios aiunt (vrbem non longe a Palantio dissitam) a nutriciis deportatos, vt Græcis ibi disciplinis imbuerentur: ibiq; apud Faustuli hospites educatos, literis, musica, tractãdisq; more Græco armis institutos, donec pubertatis annos attigissent. Post reditum autem ad eos qui tum existimabantur parentes, exstitisse illis litem cum Numitoris pastorib. de cõmunibus pascuis: eosq; crebris ictibus bubulcos cum armentis excedere coegisse. id factũ fuisse de Numitoris ipsius sentẽtia, vt esset criminandi initiũ, & pastoriciæ multitudini daretur in vrbẽ veniendi occasio. quo facto Numitorẽ apud Amuliũ vociferatũ, res suas per vim ac nefas ab illius pastorib. diripi: quod si hæc citra ipsi' culpam fierent, pastorem vna cum filiis ad supplicium sibi dederet. Amulium vero, vt se a culpa alienum ostẽderet, tum eos qui petebantur, tum alios qui eiusdem criminis affines erãt,

iussisse ad dicendam caussam venire. Cumque præter reos multi ad agendam caussam conuenissent, auum iuuenum, denarratis cũctis eorum casibus, adhortatum vt vindictæ occasionem, qualis nulla ad eã diem obtigisset, arriperent; moxque rem aggressum pastoriciæ multitudinis auxilio. Hæc de ortu atque educatione conditorum vrbis sunt prodita: superest vt dicamus quæ in ædificatione contigerunt. Defuncto Amulio Numitor quam primum instaurauit imperium, vitiatamq; diutina tyrannide formam reipublicę in pristinam integritatẽ restituit: mox cogitauit de paranda iuuenibus propria dicione, nouaq; vrbe in hoc cõdenda: simulq; vrbanã multitudinẽ vehementer auctam numero, minuendã cẽsebat, semotis potissimũ aduersæ factionis hominibus, vt liber a suspicione degeret. itaq; cõmunicato cum iuuenib. consilio, postquã & ipsis idem placuit, dat eis agros vbi educati fuerãt in pueritia. populi quoq; suspectã partem, nequando res nouas moliretur, & siquibus sponte migrare libebat, eis attribuit. in his erat magna plebis pars, vt fieri solet in migrationibus; non pauci etiã ex optimatibus nobiles; Troiani quoq; generis nobilissimi quique; ex quib. aliquot gẽtes ad nostrã ætatem supersunt, quinquaginta ferme familiæ. Acceperunt autẽ iuuenes pecuniam, arma, frumentũ, mancipia, iumenta deportãdis oneribus, & siquid aliud ad vrbis ædificationem erat accõmodum. Educto ex Alba populo miscuerunt quotquot circa Palantiũ & Saturniam reliqui erant indigenæ, diuisa in duas partes omni multitudine. id visum est ad æmulationẽ conducere, vt certante inter se vtraq; parte, citius absoluerentur opera: sed res in maximũ malum, seditionem, euasit. nam suũ quęq; pars ducem gloriose prædicabat, atq; vt idoneũ vniuersorũ imperio extollebat: ipsi quoq; nõ iã cõcordes neq; fraterna mente præditi, sibi quisq; principatũ affectabãt, & reiecta æqualitate tendebant ad præcellentiam. Ea principatus affectatio latens aliquamdiu, tãdem hac erupit occasione. Locus condẽdę vrbis non idem vtriq; placebat. Romulo visum est munire Palantium, præter alias caussas ob loci fortunã, cuius

Vrbis Romę ædificatio.

a

b

ζίαι, ἥκειν κελεύειν δίκας ὑφέξοντας τῷ Νομίτορι. πολλῶν δὲ συνελθόντων ἅμα τοῖς ἐπαιτίοις ἐπὶ φορᾷ τῆς δίκης, φράσαντα τοῖς νεανίσκοις τὸν μητροπάτορα πᾶσαν τὴν καταλαβοῦσαν αὐτοὺς τύχην, καὶ τιμωρίαν φήσαντα νῦν, εἴποτε, καιρὸν εἶναι λαβεῖν, αὐτίκα ποιήσασθαι σὺν τῷ νομευτικῷ πλήθει τὴν ἐπίθεσιν. περὶ μὲν οὖν γενέσεως καὶ τροφῆς τῶν οἰκιστῶν τῆς Ῥώμης ταῦτα λέγεται. τὰ δὲ κατὰ τὴν κτίσιν αὐτῆς γενόμενα· τοῦτο γὰρ ἔτι μοι τὸ μέρος τῆς γραφῆς λείπεται· νῦν ἄρχομαι διηγησόμενος. ἐπειδὴ γὰρ Ἀμολίου τελευτήσαντος ἀνενεώσατο τὴν ἀρχὴν ὁ Νομίτωρ, ὀλίγον ἐπισχὼν χρόνον, ἐν ᾧ τὴν πόλιν ἐκ τῆς πρότερον ἐπισχούσης ἀνομίας εἰς τὸν ἀρχαῖον ἐκόσμει τρόπον, εὐθὺς ἐπενόει τοῖς μειρακίοις ἰδίαν ἀρχὴν κατασκευάσαι, ἑτέραν πόλιν οἰκίσας. ἅμα δὲ καὶ τοῦ πολιτικοῦ πλήθους ἐπίδοσιν εἰς πολυανδρίαν εἰληφότος, ἐπελαφρῶσαί τι καλῶς ἔχειν ᾤετο, καὶ μάλιστα τὸ διάφορον αὐτῷ ποτὲ γενόμενον, ὡς μὴ δι᾽ ὑποψίας αὐτοὺς ἔχοι. κοινωσάμενος δὲ τοῖς μειρακίοις, ἐπειδὴ κἀκείνοις ἐδόκει, δίδωσιν αὐτοῖς χωρία, ὧν ἄρξουσιν, ἔνθα παῖδες ἐτράφησαν· ἐκ τοῦ λεὼ, τό τε δι᾽ ὑποψίας 55 αὐτῷ γενόμενον, ὡς ἔμελλε νεωτερισμοῦ εἰσαῦθις ἄρξειν, καὶ εἴ τι ἑκούσιον ἀπαναστῆναι ἐβούλετο. ἦν δὲ ἐν τούτοις πολὺ μὲν, ὥσπερ εἰκὸς ἐν πόλει κινηθῆναι, τὸ δημοτικὸν γένος· ἱκανὸν δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ κρατίστου γνώριμον, ἐκ δὲ τοῦ Τρωικοῦ τὸ εὐγενέστατον δὴ νομιζόμενον, ἐξ οὗ καὶ γενεαί τινες ἔτι περιῆσαν εἰς ἐμὲ, πεντήκοντα μάλιστα οἶκοι. ἐχορηγεῖτο δὲ τοῖς νεανίσκοις καὶ χρήματα, καὶ ὅπλα, καὶ σῖτος, καὶ ἀνδράποδα, καὶ ὑποζύγια ἀχθοφόρα, καὶ εἴ τι ἄλλο πόλεως ἦν κατασκευῇ προσφέρον. ὡς δὲ ἀνέστησαν ἐκ τῆς Ἄλβας οἱ νεανίσκοι τὸν λεὼν, μίξαντες αὐτῷ τὸν αὐτόθεν, ὅσος ἦν ἐν τῷ Παλλαντίῳ καὶ περὶ τὴν Σατορνίαν ὑπολιπὴς, μερίζονται τὸ πλῆθος ἅπαν δίχη. τοῦτο δὲ αὐτοῖς δόξαν παρέξει φιλοτιμίας, ἵνα θᾶττον ἀνύηται τῇ πρὸς ἀλλήλους ἁμίλλῃ τὰ ἔργα· αἴτιον δὲ τοῦ μεγίστου κακοῦ, στάσεως, ἐγένετο. οἵ τε γὰρ προσνεμηθέντες αὐτοῖς, τὸν ἑαυτῶν ἡγεμόνα ἕκαστοι κυδαίνοντες ὡς ἐπιτήδειον ἁπάντων ἄρχειν, ἐπῇρον· αὐτοί τε οὐκ ἔτι μίαν γνώμην ἔχοντες, οὐδ᾽ ἀδελφὰ διανοεῖσθαι ἀξιοῦντες, ὡς αὐτὸς ἄρξων ἑκάτερος θατέρου, παρώσαντες τὸ ἴσον, τοῦ πλείονος ὠρέγοντο. τέως μὲν οὖν ἀφανῆ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν ἦν, ἔπειτα δ᾽ ἐξερράγη σὺν τοιᾷδε προφάσει. τὸ χωρίον ἔνθα ἔμελλον ἱδρύσειν τὴν πόλιν, οὐ τὸ αὐτὸ ἤρεσκεν ἑκατέροις. Ῥωμύλου μὲν γὰρ ἦν γνώμη τὸ Παλλάντιον οἰκίζειν, τῶν τε ἄλλων ἕνεκα καὶ τῆς τύχης τοῦ τόπου, ἣ τὸ

συνθρέψαι

συνθεῖναί τε αὖθις καὶ θρέψαι παρέσχε. Ῥώμῳ δὲ ἐδόκει τὴν καλουμένην νῦν ἀπ᾽ ἐκείνου Ῥωμορίαν οἰκίζειν. ἔστι δὲ [τὸ χωρίον ἐπιτήδειον ὑποδέξασθαι πόλιν, λόφος οὐ πρόσω] τοῦ Τιβέριος κείμενος, ἀπέχων τῆς Ῥώμης ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα σταδίους. ἐκ δὲ τῆς φιλονεικίας ταύτης ἀκοινώνητος εὐθὺς ὑπεδηλοῦτο φιλαρχία. τῷ γὰρ εἴξαντι τὸ κρατοῦντι εἰς πάντα ὁμοίως ἐπιθήσεσθαι ἔμελλε. χρόνου δέ τινος ἐν τούτῳ διαγινομένου, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐμειοῦτο τῆς στάσεως, δόξαν ἀμφοῖν τῷ μητροπάτορι ἐπιτρέψαι, παρῆσαν εἰς τὴν Ἄλβαν. ὁ δὲ αὖθις ταῦτα ὑποτίθεται, θεοὺς ποιήσασθαι δικαστάς, ὁποτέρου χρὴ τὴν ἀποικίαν λέγεσθαι καὶ τὴν ἡγεμονίαν εἶναι. ταξάμενος δ᾽ αὐτοῖς ἡμέραν, ἐκέλευσεν ἐξ ἑωθινοῦ καθέζεσθαι χωρὶς ἀλλήλων, ἐν αἷς ἑκάτεροι ἀξιοῦσιν ἕδραις· προθύσαντας δὲ τοῖς θεοῖς ἱερὰ τὰ νομιζόμενα, φυλάττειν οἰωνοὺς αἰσίους· ὁποτέρῳ δ᾽ ἂν ὄρνιθες πρότεροι κρείττους γένωνται, τοῦτον ἄρχειν τῆς ἀποικίας. ἀπῆεσαν οἱ νεανίσκοι ταῦτ᾽ ἐπαινέσαντες, καὶ κατὰ τὰ συγκείμενα παρῆσαν ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς πράξεως ἡμέρᾳ. ἦν δὲ Ῥωμύλῳ μὲν οἰωνιστήριον, ἔνθα ἠξίου τὴν ἀποικίαν ἱδρῦσαι, τὸ Παλλάντιον· Ῥώμῳ δὲ ὁ προσεχὴς ἐκείνῳ λόφος, Αὐεντῖνος καλούμενος· ὡς δέ τινες ἱστοροῦσιν, ἡ Ῥωμορία· φυλακή τε ἀμφοῖν παρῆν, οὐκ ἐπιτρέψουσα, ὅ τι μὴ φανείη, λέγειν. ὡς δὲ τὰς προσηκούσας ἕδρας ἔλαβον, ὀλίγον ἐπισχὼν χρόνον ὁ Ῥωμύλος, ὑπὸ σπουδῆς τε καὶ τοῦ πρὸς τὸν ἀδελφὸν φθόνου· ὡς δὲ καὶ ὁ φθόνος, ἴσως καὶ ὁ θεὸς οὕτως ἐνῆγε· πρὶν καὶ ὁποιονοῦν σημεῖον θεάσασθαι, πέμψας ὡς τὸν ἀδελφὸν ἀγγέλους, ἥκειν ἠξίου διὰ ταχέων, ὡς πρότερος ἰδὼν οἰωνοὺς αἰσίους. ἐν ᾧ δὲ οἱ πεμφθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ, δι᾽ αἰσχύνης ἔχοντες τὴν ἀπάτην, οὐ σπουδῇ ἐχώρουν, τῷ Ῥώμῳ γῦπες ἐπισημαίνουσιν ἕξ, ἀπὸ τῶν δεξιῶν πετόμενοι. καὶ ὁ μὲν ἰδὼν τοὺς ὄρνιθας, περιχαρὴς ἐγένετο. μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ οἱ παρὰ τοῦ Ῥωμύλου πεμφθέντες, ἀναστήσαντες αὐτόν, ἄγουσιν ἐπὶ τὸ Παλλάντιον. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἐγένοντο, εἴρετο μὲν τὸν Ῥωμύλον ὁ Ῥῶμος, οὕστινας οἰωνοὺς ἴδοι πρότερος· ὁ δὲ ἐν ἀπορίᾳ ἦν ὅ τι ἀποκρίναιτο. ἐν δὲ τούτῳ
56 δώδεκα γῦπες αἴσιοι πετόμενοι ὤφθησαν· οὓς ἰδὼν θαρρεῖ τε, καὶ τῷ Ῥώμῳ δείξας λέγει, Τί γὰρ ἀξιοῖς τὰ πάλαι γενόμενα μαθεῖν; τούσδε γὰρ δή που τοὺς οἰωνοὺς αὐτὸς ὁρᾷς. ὁ δὲ ἀγανακτεῖ τε, καὶ δεινὰ ποιεῖται, ὡς διηπατημένος ὑπ᾽ αὐτοῦ, τῆς τε ἀποικίας οὐ μεθήσεσθαι αὐτῷ φησιν. ἀνίσταται δ᾽ ἐκ τούτου μείζων τῆς προτέρας ἔρις, ἑκατέρου τὸ πλέον ἔχειν ἀφανῶς διωκομένου, τὸ δὲ μὴ μεῖον, ἀναφανδὸν ἀπὸ δικαιώ-

beneficio illic & seruati essent, & educati. Remus malebat eam quę etiamnum eius seruat vocabulum, Remuriam condere. est autem [locus vrbi capiendæ opportunus, collis nõ procul] Tiberi, trigesimo ferme ab vrbe stadio. ex ea cõtentione satis apparebat principatus cupiditas, & mens a cõmuni rerum administratione aliena. Vter vis enim tũc cessisset, eum in omnib. deinceps alteri cedere oportuisset. Elapso deinde aliquanto temporis spatio, manenteq; dissidio, cõuẽnit inter eos vt rem totã auo committerent: amboque ea de caussa Albam profecti sunt. is monuit vt deorum iudicio permitterẽt, vtrius colonia dicenda esset, & penes vtrũ futurũ esset imperiũ. Itaq; præstituta die, iussit a matutino tẽpore seorsum quęque vbicunq; libuisset cõsidere, peractisq; legitimis sacris obseruare faustos alites; & vtri felicius contingeret auspicium, eũ haberi auctorem coloniæ. Cõprobato cõsilio digressi iuuenes, ad statutã diẽ ex pacto affuerunt. Romulus tẽplum obseruãdis alitibus optauit Palantiũ, vbi animus erat coloniã cõdere: Remus vero cõtiguum ei collem, Auẽtinum; aut, vt aliis placet, Remuriã. adhibiti sunt vtrinq; custodes, qui nõ sinerent aliud pronuntiari auspicium quã obseruatum apparuisset. Vt vero suã vterq; sedẽ cepit, paulo post Romulus prę nimia festinatione & inuidia (fortasse de⁹ quoque huc illũ impellebat) priusquã vllum vidisset signũ, nũtiat fratri vt celeriter veniat; nam se priorem vidisse faustos alites. dum nuntii, quos doli pudebat, non admodũ properant, interim Remo sex vultures a dextris volantes oblati sunt. quibus conspectis gauisus, breui post a fratris nuntiis abductus est Palantium. mox vbi fratrẽ conuenit, rogabat ecquas prior vidisset alites. quo hærente, nec habente quod responderet, interim ei duodecim vultures prospero volatu addixerunt. quibus visis confirmatus, ostendens Remo, Quid, inquit, quæris prę terita? en ipse vides has alites. Ille indignabundus, queritur se a fratre distractum esse; seque coloniæ iure ipsi cessurum negat. Hinc dissidium priore maius exoritur, vtroque potiorem se esse clam cupiente; & quo minus cederet, propalam hoc iu-

ris prætextu suam caussam defendēte. prędixerat enim auus, eius fore coloniam, cui priori meliores oblatæ fuissent alites. Ceterum cum idem auium genus ambobus cōspectum esset, alter eo quod prior, alter eo quod plures vidisset aues, se tuebatur. accēdit eorum contentionem reliqua etiam multitudo, pugnam exorsa non exspectato ducum imperio. ita certatum est acriter, multis vtrinq; cadentibus. In hoc prœlio quidā aiunt Faustulum nutritorem iuuenum, dū frustra conatur litē dirimere, inermem se coniecisse in medios, mortis desiderio; votiq; sui factum compotem. nec desunt qui lapideam leonis effigiem, quæ pro rostris in loco Romani fori præcipuo visitur, super Faustuli corpore positam esse dicant, inuento & sepulto vbi occubuerat. Cęso autem in hac pugna Remo, Romulus victoriam miserabilē de fratre ac ciuium mutua cæde referens, defunctum in Remuria sepelit, vbi viuus vrbem condere voluerat: ipse vero præ mærore ac facti pœnitentia sese abiicit, & de inferendis sibi manibus consilium capit. sed Laurentiæ, quæ infantes sibi traditos educauerat, & haud secus ac mater amabat, precibus atque consolationibus rursum erigitur. collectis deinde Latinis qui pugnæ superfuerant, (erant ii tribus milibus paulo plures, cum pristinus eductorum colonorum numerus fuisset longe maximus) Palantio speciē vrbis addidit. Hæc mihi verisimillima de Remi morte videtur narratio; dicetur tamē etiam siquid diuersum super hac est proditū. Aiunt quidam eum cessisse de principatu Romulo: indignatum deinde quod dolo circumuētus esset, post mœnia cōdita, cū munitionis leuitatem arguere vellet, dixisse, At hos muros vestros nō difficulter hostis aliqs superauerit, sicut nūc ego: statimq; transilisse. Celerem autē quēdam, qui fabricæ murorum præfectus, super muris stabat, subiecisse: Sed istū hostē non difficulter nostrū aliquis ꝓpulsauerit: moxq; inflicto in caput rutro exanimasse hominē. Hic fraterni dissidii fuisse fertur exitus. Ceterum cū nullū amplius ædificationi obstaret impedimentum, Romulus indicta die qua placatis diis opus auspicaretur, pręparatisq;

σιως ταιαῦτα δὴ ἐπισυνάπτοντος. εἰρημένον γὰρ ἦν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ μητροπάτορος, ὅτῳ ἂν προτέρῳ κρείττους ὄρνιθες ἐπισημαίνωσι, τούτῳ ἄρχειν τῆς ἀποικίας. γένους δὲ ὀρνίθων ἑνὸς ἀμφοῖν ὀφθέντος, ὁ μὲν τῷ προτέρῳ, ὁ δὲ τῷ πλείονας ἰδεῖν ἐκρατύνετο. συνελάμβανε δὲ αὐτοῖς τῆς φιλονεικίας καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος, ἦρξέ τε τοῦ πολέμου δίχα τῶν ἡγεμόνων ὁπλισθὲν καὶ γίνεται μάχη καρτερὰ, καὶ φόνος ἐξ ἀμφοῖν πολύς. ἐν ταύτῃ φασί τινες τῇ μάχῃ τὸν Φαυστύλον, ὃς ἐξεθρέψατο τοὺς νεανίσκους, διαλῦσαι τὴν ἔριν τῶν ἀδελφῶν βουλόμενον, ὡς οὐδὲν οἷός τε ἦν ἀνύσαι, εἰς μέσους ὤσασθαι τοὺς μαχομένους ἄοπλον, θανάτου τοῦ ταχίστου τυχεῖν προθυμούμενον· ὅπερ ἐγένετο. τινὲς δὲ καὶ τὸν λέοντα τὸν λίθινον, ὃς ἔκειτο τῆς ἀγορᾶς τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῷ κρατίστῳ χωρίῳ παρὰ τοῖς ἐμβόλοις, ἐπὶ τῷ σώματι τοῦ Φαυστύλου τεθῆναί φασιν, ἔνθα ἔπεσεν, ὑπὸ τῶν εὑρόντων ταφέντος. ἀποθανόντος δὴ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ῥώμου, νίκην οἰκτίστην ὁ Ῥωμύλος ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ πολιτικῆς ἀλληλοκτονίας ἀνελόμενος, τὸν μὲν Ῥῶμον ἐν τῇ Ῥωμορίᾳ θάπτει· ἐπειδὴ καὶ ζῶν τῆς κτίσεως τοῦ χωρίου ἀντείχετο· αὐτὸς δὲ ἀπὸ λύπης τε καὶ μετανοίας τῶν πεπραγμένων παρεὶς ἑαυτὸν, εἰς ἀπόγνωσιν τοῦ βίου τρέπεται. τῆς δὲ Λαυρεντίας, ἣ νεογνοὺς παραλαβοῦσα ἐξεθρέψατο, καὶ μητρὸς οὐχ ἧττον ἠσπάζετο, δεομένης καὶ παρηγορούσης, ταύτῃ πειθόμενος ἀνίσταται· συναγαγὼν δὲ τοὺς Λατίνους ὅσοι μὴ κατὰ τὴν μάχην ἐφθάρησαν, ὀλίγῳ πλείους ὄντας τρισχιλίων ἐκ πάνυ πολλοῦ κατ' ἀρχὰς γενομένου πλήθους, ὅτε τὴν ἀποικίαν ἔστελλε, πολίζει τὸ Παλλάντιον. ὁ μὲν οὖν πιθανώτατος τῶν λόγων περὶ τῆς Ῥώμου τελευτῆς, οὗτος εἶναί μοι δοκεῖ. λεγέσθω δ' ὅμως καὶ εἴ τις ἑτέρως ἔχει παραδίδωσι. φασὶ δέ τινες συγχωρῆσαι τὰ αὐτὸν τῷ Ῥωμύλῳ ἡγεμονίαν, ἀχθόμενον δὲ καὶ δι' ὀργῆς ἔχοντα τὴν ἀπάτην, ἐπειδὴ κατεσκευάσθη τὸ τεῖχος, φλαῦρον ἀποδεῖξαι τὸ ἔρυμα βουλόμενον, Ἀλλὰ τοῦτό γε, εἰπεῖν, οὐ χαλεπῶς ἄν τις ὑμῶν ὑπερβαίη πολέμιος, ὥσπερ ἐγώ· καὶ αὐτίκα ὑπεράλλεσθαι· Κελέριον δέ τινα τῶν ἐπιβεβηκότων τοῦ τείχους, ὃς ἦν ἐπιστάτης τῶν ἔργων, Ἀλλὰ τοῦτόν γε τὸν πολέμιον οὐ χαλεπῶς ἄν τις ἡμῶν ἀμύναιτο, εἰπόντα, πλῆξαι τῷ σκαφίῳ κατὰ τῆς κεφαλῆς, καὶ αὐτίκα ἀποκτεῖναι. τὸ μὲν δὴ τέλος τῆς στάσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦτο λέγεται γενέσθαι. ἐπειδὴ δ' οὐδὲν ἔτι ἐμποδὼν ἦν τῷ κτίσματι, προειπὼν ὁ Ῥωμύλος ἐν ᾗ τοὺς θεοὺς ἀρεσάμενος ἔμελλε τὴν ἀρχὴν τῶν ἔργων ποιήσασθαι, παρασκευασάμενός τε

ὅσα εἰς θυσίας καὶ ὑποδοχὰς τοῦ λεὼ χρήσιμα ἔσεσθαι ἔμελλεν, ὡς ἧκεν ὁ συγκείμενος χρόνος, αὐτός τε προθύσας τοῖς θεοῖς, καὶ τοὺς ἄλλους κελεύσας κατὰ δύναμιν τὸ αὐτὸ δρᾶν, ὄρνιθας μὲν πρῶτον αἰσίους λαμβάνει· μετὰ δὲ τοῦτο πυρκαϊὰς πρὸ τῶν σκηνῶν γενέσθαι κελεύσας, ἐξάγει τὸν λεὼν τὰς φλόγας ὑπερθρώσκοντα τῆς ὁσιώσεως τῶν μιασμάτων ἕνεκα. ἐπεὶ δὲ πᾶν ὅσον ἦν ἐν λογισμῷ θεοῖς φίλον, ᾤετο πεπρᾶχθαι, καλέσας ἅπαντας εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον, περιγράφει τετράγωνον σχῆμα τῷ λόφῳ, βοὸς ἄρρενος ἅμα θηλείᾳ ζευχθέντος ὑπ' ἄροτρον, ἑλκύσας αὔλακα 57 διηνεκῆ, τὴν μέλλουσαν ὑποδέξεσθαι τὸ τεῖχος· ἐξ οὗ Ῥωμαίοις τοῦτο τὸ περιαρόσεως τῶν χωρίων ἐν οἰκισμοῖς πόλεων παραμένει. ἐργασάμενος δὲ ταῦτα, καὶ τῶν βοῶν ἑκατέρους ἱερεύσας, ἄλλων τε πολλῶν θυμάτων καταρξάμενος, ἐφίστησι τοῖς ἔργοις τὸν λεώ. ταύτην ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ τὴν ἡμέραν Ῥωμαίων ἡ πόλις ἑορτῶν οὐδεμιᾶς ἥττονα τελουμένη, καθ' ἕκαστον ἔτος ἄγει, καλοῦσα Παρίλια. θύουσι δ' ἐν αὐτῇ περὶ γονῆς τετραπόδων οἱ γεωργοὶ καὶ νομεῖς θυσίαν χαριστήριον ἔαρος ἀρχομένου. πότερον δὲ παλαίτερον ἔτι τὴν ἡμέραν ταύτην ἐν εὐπαθείαις ἐπιτηδειοτάτην οἰκισμῷ πόλεως ἐνόμισαν, ἢ τοῦ κτίσματος ἄρξαντος ἱερὰν ἐποιήσαντο, καὶ θεοὺς ἐν αὐτῇ τοὺς ποιμέσι φίλους γεραίρειν ᾤοντο δεῖν, οὐκ ἔχω βεβαίως εἰπεῖν. ἃ μὲν οὖν ἐμοὶ δυνάμεις ἐγένετο σὺν πολλῇ φροντίδι ἀνευρεῖν, Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων συχνὰς ἀναλεξαμένῳ γραφὰς ὑπὲρ τοῦ Ῥωμαίων γένους, τοιάδε ἐστίν. ὥστε θαρρῶν ἤδη τις ἀποφαινέσθω, πολλὰ χαίρειν φράσας τοῖς βαρβάρων καὶ δραπετῶν καὶ ἀνεστίων ἀνθρώπων καταφυγὴν τὴν Ῥώμην ποιοῦσιν, Ἑλλάδα πόλιν αὐτὴν ἀποδεικνύμενος κοινοτάτην τε πόλεων καὶ φιλανθρωποτάτην· ἐνθυμούμενος μὲν ὅτι τὸ Ἀβοριγίνων φῦλον Οἰνωτρικὸν ἦν, τοῦτο δ' Ἀρκαδικόν· μεμνημένος δὲ τῶν συνοικησάντων αὐτοῖς Πελασγῶν, οἳ Θετταλίαν καταλιπόντες, Ἀργεῖοι τὸ γένος ὄντες, εἰς Ἰταλίαν ἀφίκοντο· Εὐάνδρου τε αὖ καὶ Ἀρκάδων ἀφίξεως, οἳ περὶ τὸ Παλάντιον ᾤκησαν, Ἀβοριγίνων αὐτοῖς παρασχόντων τὸ χωρίον· ἔτι τε Πελοποννησίων τῶν σὺν Ἡρακλεῖ παραγενομένων, οἳ κατῴκησαν ἐπὶ τοῦ Σατορνίου· τελευταίων δὲ τῶν ἀπαναστάντων ἐκ τῆς Τρῳάδος, καὶ συγκραθέντων τοῖς προτέροις. τούτων γὰρ ἂν οὐδὲν εὕροι τῶν ἐθνῶν οὔτε ἀρχαιότατον, οὔτε Ἑλληνικώτατον. αἱ δὲ τῶν βαρβάρων ἐπιμιξίαι, δι' ἃς ἡ πόλις πολλὰ τῶν ἀρχαίων ἐπιτηδευμάτων ἀπέμαθε, σὺν χρόνῳ ἐγένοντο. καὶ θαῦμα μὲν τοῦτο πολλοῖς ἂν εἶναι δόξειε τὰ εἰκότα λογιζο-

omnibus ad sacrificiũ & epulum necessariis, vbi ea dies illuxit, ipse primũ sacris operatus, deinde ceteris idem pro virili facere iussis, aquilarum primum vsus est auspicio: mox pyris ante tentoria incendi iussis, educit populum, & piaculi caussa per flãmas salire iubet. Satis deinde placata ratus numina, conuocatis in destinatũ locum omnibus, circumscripsit collẽ figura quadrangula, iunctis ad aratrum bubus, mare ac fœmina, ductoq; sulco perpetuo, in quo fundanda erãt mœnia: vnde Romanis hic mos circumarandi loca in condendis vrbibus durat. Hoc peracto, & bubus mactatis ambobus, multis etiam aliis victimis immolatis, operi populum adhibuit. quem diem, si vllum alium, Romana ciuitas nostro quoq; tempore singulis annis festum celebrat, vocatq; Parilia; cũ ineunte vere agricolæ pastoresq; pro partu quadrupedum *diis* acturi gratias, sacra faciunt. Vtrum vero hunc diem iam ante prosperis successibus festum, vrbi etiam cõdendæ auspicatum duxerint, an vrbis initio consecrauerint, deosq; pastorales in eo honorandos sanxerint, affirmare certo non possum. Hæc sunt quæ, quantum potui, de Romanorum genere summa cura peruestigaui, euolutis Græcorũ simul & Romanorum scriptis permultis. Quapropter valere iussis iis qui Romam barbarorum, fugitiuorum, & lare carentiũ refugium faciunt, confidenter iam aliquis pronuntiare poterit Græcã esse hanc vrbem, eamq; omniũ vrbium & communissimam & humanissimã: consideret enim, Aboriginũ nationẽ OEnotricam fuisse; hãc vero, Arcadicã: memoriaq; repetat, Pelasgos, qui relicta Thessalia in Italiã venerũt, sedesq; cũ Aboriginib. coniunxerunt, Argis fuisse oriundos: Euandrũ item cũ *alia* manu Arcadũ eo venisse, Palãtiumq; incoluisse, accepto ab Aboriginibus agro: alios rursum e Peloponneso venisse ductu Herculis, & habitasse in colle Saturnio: postremo Troianos ꝓfugos cõmixtos priorib. eorũ locorũ incolis: quibus gentib. nulla inueniri potest antiquior aut magis Græcanica. Quod vero barbari admixti sunt, per quos vrbs multa instituta vetera dedidicit, id *multo* post accidit. in qua reputatione merito mirari pos-

sis, eam non esse omnino barbaram redditam post receptos Opicos, Marsos, Samnites, Etruscos, Bruttios, Vmbros, Ligures, & Hispanorum Gallorumq; multa milia; aliasque insuper gentes innumeras, vel ex Italia vel aliis ex locis aduenas, lingua & morib. dissonas: quos in tãta sermonis ac rituum diuersitate, plerosq; vi contractos in vnum, par est multa de prisca illa & decora ciuitatis constitutione innouasse *in deterius*: siquidem alii nõ pauci fixis inter barbaros sedibus, breui omnem Græcitatem exuerũt, nec vocem nec instituta Græca retinentes, nec deos colentes eosdẽ, nec iuris & legum seruantes æquitatem, (quo maxime Græcorum natura differt a barbaris) nec ceterorum cõmerciorum & rituum genus vllũ. Id verum esse satis declarãt Achæi Ponti accolæ, a gẽte cum primis Græca oriundi, nunc vero omnium barbarorum agrestissimi. Romani autem sermone nec prorsus barbaro nec absolute Græco vtuntur, sed ex vtroq; mixto, accedente in plerisq; ad proprietatem linguæ Æolicæ; ex commercio tot admixtorum non omnia recte efferentes vocabula. cetero, quæcunq; sunt Græci generis indicia, magis quã vlli alii Gręcorum coloni retinent, vt qui non nũc primum amicabilem & humanam viuendi rationẽ sequi cœperunt, ex quo eos prosperi successus, quibus affluunt, honestos mores docuerunt; nec postquam animum adiecerunt ad trãsmarinum imperium, deuictis Carthaginensibus & Macedonibus; sed ex quo primũ in vnam ciuitatem contracti sunt, more Græco vixerunt, nihilo studiosiores virtutis nunc quam priscis temporibus. Id cum prolixa oratione ac multis argumentis probare possim, virorumque grauium testimoniis confirmare, differre malo in librũ quem de ipsorum republica sum scripturus. nũc ad narrationis seriem reuertor, a summaria præsentis libri repetitione facturus sequentis initium.

μένοις, πῶς οὐχ ἅπαξ ἐξεβαρβαρώθη, Ὀπικούς τε ὑποδεξαμένη, καὶ Μαρσοὺς, καὶ Σαυνίτας, καὶ Τυρρηνοὺς, καὶ Βρεττίους, Ὀμβρικῶν τε καὶ Λιγύων, καὶ Ἰβήρων [καὶ Κελτῶν] συχνὰς μυριάδας, ἄλλα τε πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔθνη, τὰ μὲν ἐξ αὐτῆς Ἰταλίας, τὰ δ' ἐξ ἑτέρων ἀφιγμένα τόπων μυρία ὅσα, οὔτε ὁμόγλωσσα, οὔτε ὁμοδίαιτα, οἷς οὔτε φωνὰς οὔτε δίαιταν, καὶ βίᾳ σύγκλυδας ἀναταραχθέντας, ἐκ τοσαύτης διαφωνίας πολλὰ τοῦ παλαιοῦ κόσμου τῆς πόλεως νεοχμῶσαι εἰκὸς ἦν· ἐπεὶ ἄλλοι γε συχνοὶ ἐν βαρβάροις οἰκοῦντες, ὀλίγου χρόνου διελθόντος ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἀπέμαθον, ὡς μήτε φωνὴν Ἑλλάδα φθέγγεσθαι, μήτε ἐπιτηδεύμασιν Ἑλλήνων ἔτι χρῆσθαι, μήτε θεοὺς τοὺς αὐτοὺς νομίζειν, μήτε νόμους τοὺς ἐπιεικεῖς, ᾧ μάλιστα διαλλάσσει φύσις Ἑλλὰς βαρβάρου, μήτε τῶν ἄλλων συμβολαίων μηδ' ὅτι εἰσίν. ἀποχρῶσι δὲ τὸν λόγον τόνδε ὡς ἀληθῆ εἶναι Ἀχαιῶν οἱ περὶ τὸν Πόντον ᾠκημένοι τεκμηριῶσαι, ὅλον μὲν ἐκ τοῦ Ἑλληνικωτάτου γενόμενοι, βαρβάρων δὲ συμπάντων νῦν ὄντων ἀγριώτατοι. Ῥωμαῖοι δὲ φωνὴν μὲν οὔτ' ἄκραν βάρβαρον, οὐδ' ἀπηρτισμένως Ἑλλάδα φθέγγονται, μικτὴν δέ τινα ἐξ ἀμφοῖν, ἧς ἐστιν ἡ πλείων Αἰολίς· τοῦτο μόνον ἀπολαύσαντες ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιμίξεων, τὸ μὴ πᾶσι τοῖς φθόγγοις ὀρθοεπεῖν. τὰ δὲ ἄλλα ὁπόσα γένους Ἑλληνικοῦ μηνύματά ἐστιν, ὡς οὐχ ἕτεροί τινες τῶν ἀποικησάντων διασώζονται, οὐ νῦν πρῶτον ἀρξάμενοι πρὸς φιλίαν ζῆν, ἡνίκα τὴν τύχην πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ῥέουσαν διδάσκαλον ἔχουσι τῶν καλῶν· οὐδ' ἀφ' οὗ 58
πρῶτον ὠρέχθησαν τῆς διαποντίου, τὴν Καρχηδονίων καὶ Μακεδόνων ἀρχὴν καταλύσαντες, ἀλλ' ἐξ ὅτου συνῳκίσθησαν χρόνου, βίον Ἕλληνα ζῶντες, καὶ οὐδὲν ἐκπρεπέστερον ἐπιτηδεύοντες πρὸς ἀρετὴν νῦν ἢ πρότερον. μυρία δ' εἰς τοῦτο λέγειν ἔχων, καὶ πολλοῖς τεκμηρίοις χρῆσθαι δυνάμενος, ἀνδρῶν τε μαρτυρίας φέρειν οὐκ ἀξίων ἀπιστεῖσθαι, πάντα ἀναβάλλομαι ταῦτα εἰς τὸν περὶ τῆς πολιτείας αὐτῶν συγγραφησόμενον λόγον. νυνὶ δ' ἐπὶ τὴν ἑξῆς διήγησιν τρέψομαι, τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν ἐν ταύτῃ δεδηλωμένων τῇ βίβλῳ τῆς ἐχομένης γραφῆς ποιησάμενος ἀρχήν.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣσέως, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον δεύτερον.

Ἡ τῶν Ῥωμαίων πόλις ἵδρυται μὲν ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι τῆς Ἰταλίας περὶ ποταμὸν Τίβεριν, ὃς κατὰ μέσην μάλιστα τὴν ἀκτὴν ἐκδίδωσιν, ἀπέχουσα τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης ἑκατὸν εἴκοσι σταδίους. οἱ δὲ κατασχόντες αὐτὴν πρῶτοι τῶν μνημονευομένων, βάρβαροί τινες ἦσαν αὐτόχθονες, Σικελοὶ λεγόμενοι, πολλὰ καὶ ἄλλα τῆς Ἰταλίας χωρία κατασχόντες, ὧν οὐκ ὀλίγα διέμεινεν οὐδ' ἀφανῆ μνημεῖα μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐν οἷς καὶ τόπων τινὰ ὀνόματα Σικελικὰ λεγόμενα, μηνύοντα τὴν πάλαι ποτὲ αὐτῶν ἐνοίκησιν. τούτους ἐκβαλόντες Ἀβοριγῖνες, αὐτοὶ κατέσχον τὸν τόπον, Οἰνώτρων ὄντες ἀπόγονοι τῶν κατοικούντων τὴν ἀπὸ Τάραντος ἄχρι Ποσειδωνίας παράλιον. ἱερά τις αὕτη νεότης καθοσιωθεῖσα θεοῖς, κατὰ τὸν ἐπιχώριον νόμον ὑπὸ τῶν πατέρων ἀποσταλῆναι λέγεται χώραν οἰκήσουσα τὴν ὑπὸ τοῦ δαίμονος σφίσι δοθησομένην. τὸ δὲ τῶν Οἰνώτρων γένος Ἀρκαδικὸν ἦν, ἐκ τῆς τότε μὲν καλουμένης Λυκαονίας, νῦν δὲ Ἀρκαδίας, ἑκουσίως ἐξελθὸν ἐπὶ γῆς κτῆσιν ἀμείνονος, ἡγουμένου τῆς ἀποικίας Οἰνώτρου τοῦ Λυκάονος, ἀφ' οὗ τὴν ἐπίκλησιν τὸ ἔθνος ἔλαβεν. Ἀβοριγίνων δὲ κατεχόντων τὰ χωρία, πρῶτοι μὲν αὐτοῖς γίνονται σύνοικοι Πελασγοὶ πλανῆται ἐκ τῆς τότε καλουμένης Αἱμονίας, νῦν δὲ Θετταλίας, ἐν ᾗ χρόνον τινὰ ᾤκησαν. μετὰ δὲ τοὺς Πελασγοὺς Ἀρκάδες ἐκ Παλαντίου πόλεως ἐξελθόντες, Εὔανδρον ἡγεμόνα ποιησάμενοι τῆς ἀποικίας, Ἑρμοῦ καὶ νύμφης Θέμιδος υἱόν· οἳ πολίζονται πρὸς ἑνὶ τῶν ἑπτὰ λόφων, ὃς ἐν μέσῳ μάλιστα κεῖται τῆς Ῥώμης, Παλάντιον ὀνομάσαντες τὸ χωρίον, ἐπὶ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ πατρίδος. χρόνοις δ' οὐ πολλοῖς ὕστερον, Ἡρακλέους καταχθέντος εἰς Ἰταλίαν, ὅτε τὴν στρατιὰν ἐξ Ἐρυθείας οἴκαδε ἀπῆγε, μοῖρά τις ὑπολειφθεῖσα τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως Ἑλληνική, πλησίον ἵδρυται τοῦ Παλαντίου, πρὸς ἑτέρῳ τῶν ἐμπεπολισμένων τῇ Ῥώμῃ λόφων, ὃς τότε μὲν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Σατόρνιος ἐλέγετο, νῦν δὲ Καπιτωλῖνος ὑπὸ Ῥωμαίων. Ἐπειοὶ τούτων πλείους ἦσαν ἐκ πόλεως Ἤλιδος ἐξαναστάντες, διαπεπορθημένης αὐτοῖς τῆς πατρίδος ὑφ' Ἡρακλέους. γενεᾷ δ' ἑκκαι-
59 δεκάτῃ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, Ἀλβανοὶ συνοικίζουσιν ἄμφω τὰ χωρία ταῦτα, τείχει περιβαλόντες καὶ τάφρῳ. τέως γὰρ ἦν αὔλια βουφορβῶν τε καὶ ποιμένων, καὶ τῶν

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber secundus.*

Vrbis situs, habitatores prisci, conditor.

VRBS Roma sita est in occidētali tractu Italiæ ad flumē Tiberim, qui circa mediū ferme litus habet ostiū: abestq; ab infero mari CXX stadiis. eā tenuerūt primi post hominū memoriā barbari quidā indigenæ, Siculi dicti, qui etiā alia Italiæ loca permulta tenuere; quorū non pauca nec obscura monumēta vsq; ad nostra tēpora permanēt, & in his loca quędam Sicula nominata, priscorū incolarum vestigiū. His pulsis Aborigines eum locū occupauere, posteri OEnotrorū, q orā maritimā a Tarento Pæstum vsq; incoluerunt. hi fuerunt quædā diis sacrata iuuentus, patrio ritu a parentib. missa ad incolēdas sedes quas fortuna datura esset. OEnotris porro fuit genus Arcadicū, ex ea quæ tūc Lycaonia, nūc Arcadia nominatur, spōte ad parādos meliores agros profectū, coloniæ duce filio Lycaonis OEnotro, a quo genti nomē inditū. Post occupata hæc ab Aboriginibus loca, primi cū eis sedes cōiunxerunt Pelasgi, gēs vaga, ex ea quę tūc Hæmonia, nūc Thessalia dicitur, in qua sedē aliquamdiu habuerant. Post Pelasgos vero, Arcades, digressi ab oppido Palantio, Euandrū Mercurii & Themidis nymphæ filiū, ducem coloniæ secuti: qui domiciliū fixerūt ad vnū e VII collibus, in media ferme Roma sitū; quē locū ab Arcadica patria denominarūt Palantiū. Non multo deinde post, appulso in Italiā Hercule, quādo exercitū ex Erythéa domū reducebat, relicta copiarū Grecarum pars quædā prope Palantium substitit, altero ex iis quos nunc vrbs cōplectitur, colle occupato; qui tunc Saturnius ab indigenis, nūc vero Capitolinus a Romanis dictus est. horū bona pars Epēi fuerunt, profecti ab Elide post deuastatā Herculis armis patriam. Decimasexta vero post bellum Troianum ætate, Albani vtrunque locum mœnibus & fossa complexi, habitare cœperunt: vbi ad id tēporis bubulcorum, opilionum, ce-

terorumque pastorum stabula fuerant, solo abunde suppeditante copiam tum hiberni tum æstiui pabuli, propter fluuios a quibus rigatur & refrigeratur. Porro Albanorum genus mixtum erat ex Arcadibus & Pelasgis, Epeisque Elidensibus, ac postremo Troianis cum Ænea Veneris & Anchisæ filio in Italiam post Ilii excidiũ profectis. Sed verisimile est barbarici etiam generis reliquias nonnullas e vicinis aut priscis incolis, cũ Græcis se coniunxisse. Horum omnium commune nomen fuit Latini, deductũ a Latino eius regionis principe, obliteratis singularum gentium priscis appellationibus. Ab his gentibus vrbs munita est post Ilium captũ anno CCCCXXXII, Olympiade septima. deductores coloniæ fuere gemini fratres regii generis, Romulus & Remus, materno genere Æneadæ ac Dardanidæ: paterna propago incerta est; Romanis Marte satos esse persuasum est. non tamen ambo permanserunt auctores coloniæ, exorta de principatu controuersia: sed exstincto in pugna altero superstes Romulus, fuit vrbis conditor, eique nomen a se imposuit. ceterum numerus colonorum missorum, magnus a principio, ad paruum redactus est, tria milia peditum, CCC equites. Fossa igitur & mœnibus absolutis, perfectisque ad præsentem necessitatem ædibus, cum iam tempus moneret de futura reipublicæ forma dispicere, Romulus de materni aui sententia sic pro concione locutus est. Vrbem cum publicis tum priuatis ædificiis, vt recens conditam, satis ornatam esse; cogitandum tamen non in hoc sitam esse summam reipublicæ. in externis enim bellis amplæ profundæque fossæ munimentum, non satis certam incolumitatis & securitatis spem polliceri inclusis intus ciuibus: sed ad hoc tantum conducere, ne oppressis repentino incursu hostis cladem aliquam inferat: neque si intestinus tumultus inuadat rempublicam, priuatas ædes præbere tutum cuiquam refugium. hæc enim ad vitam quiete ac tranquille degendam ab hominibus inuenta esse subsidia, quæ nihil vetent quo minus vel vicinis insidiemur per iniuriam, vel ipsi expositi

Vrbis conditæ annus 1, Olymp. 7, anno post captum Ilium 432.

Romulus de instituenda rep. disserit.

αἰγῶν καταγωγαὶ βοτήρων, ἄφθονον ἀναδιδούσης πόαν τῆς αὐτόθι γῆς, οὐ μόνον τὴν χειμερινήν, ἀλλὰ καὶ τὴν θερεινόμον, διὰ τοὺς ἀναψύχοντάς τε καὶ καταρδοντας αὐτὴν ποταμούς. γένος δὲ τὸ Ἀλβανὸν μικτὸν ἦν ἔκ τε Ἀρκάδων καὶ Πελασγῶν, καὶ τῶν ἐξ Ἤλιδος ἐλθόντων Ἐπειῶν, τελευταίων δὲ τῶν μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν ἀφικομένων εἰς Ἰταλίαν Τρώων, οὓς ἦγεν Αἰνείας ὁ Ἀγχίσου καὶ Ἀφροδίτης. εἰκὸς δέ τι καὶ βαρβαρικὸν ἐκ τῶν προσοίκων ἢ παλαιῶν οἰκητόρων ὑπολιπὲς τῷ Ἑλληνικῷ συγκαταλλαγῆναι. ὄνομα δὲ κοινὸν οἱ σύμπαντες οὗτοι Λατῖνοι ἐκλήθησαν ἐπ' ἀνδρὸς δυναστεύοντος τῶν τόπων Λατίνου, τὰς κατὰ ἔθνος ὀνομασίας ἀφαιρεθέντες. ἐτειχίσθη μὲν οὖν ἡ πόλις ὑπὸ τούτων τῶν ἐθνῶν ἐνιαυτῷ δευτέρῳ [καὶ τριακοστῷ] καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ Ἰλίου ἅλωσιν, ἐπὶ τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος. οἱ δὲ ἀγαγόντες τὴν ἀποικίαν, ἀδελφοὶ δίδυμοι τοῦ βασιλείου γένους ἦσαν· Ῥωμύλος αὐτῶν ὄνομα θατέρῳ, τῷ δὲ ἑτέρῳ, Ῥῶμος· τὰ μητρόθεν μὲν, ἀπ' Αἰνείου τε καὶ Δαρδανίδαι· πατρὸς δὲ ἀκρίβειαν εἰπεῖν οὐ ῥᾴδιον ἐξ ὅτου φύντες, πεπίστευνται δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων Ἄρεος υἱοὶ γενέσθαι. οὐ μέντοι διέμειναί γε ἀμφότεροι τῆς ἀποικίας ἡγεμόνες, ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς στασιάσαντες· ἀλλὰ περιλειφθεὶς αὐτῶν Ῥωμύλος ἀπολομένου θατέρου κατὰ τὴν μάχην, οἰκιστὴς γίνεται τῆς πόλεως, καὶ τοὔνομα αὐτῇ τῆς ἰδίας κλήσεως ἐπώνυμον τίθεται. ἀριθμὸς δὲ τῶν μεταγόντων αὖθις τῆς ἀποικίας ἀπὸ πολλοῦ τοῦ κατ' ἀρχὰς ἐξαποσταλέντος ὀλίγος ἦν ὁ καταλειφθείς, τρισχίλιοι πεζοὶ καὶ ἱππεῖς τριακόσιοι. ἐπεὶ οὖν ἥ τε τάφρος αὐτοῖς ἐξείργαστο, καὶ τὸ ἔρυμα τέλος εἶχεν, αἵ τε οἰκήσεις τὰς ἀναγκαίας κατασκευὰς ἀπειλήφεσαν, ἀπῄτει δὲ ὁ καιρὸς καὶ περὶ κόσμου πολιτείας ᾧ χρήσαιντο σκοπεῖν, ἀγορὰν ποιησάμενος ὁ Ῥωμύλος, ὑποθεμένου τοῦ μητροπάτορος, καὶ διδάξαντος ἃ χρὴ λέγειν· τὴν μὲν πόλιν ἔφη ταῖς τε δημοσίαις καὶ ταῖς ἰδίαις κατασκευαῖς ὡς νεόκτιστον ἀποχρώντως κεκοσμῆσθαι· ἠξίου δὲ ἐνθυμεῖσθαι πάντας ὡς οὐ ταῦτ' ἐστὶ τὰ πλείστου ἄξια ἐν ταῖς πόλεσιν. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις τὰς βαθείας τάφρους καὶ ὑψηλὰ ἐρύματα ἱκανὰ εἶναι τοῖς ἔνδον ἀπράγμονα σωτηρίας ὑπόληψιν παρασχεῖν, ἀλλ' ἕν τι μόνον ἐγγυᾶσθαι, τὸ μηδὲν ἐξ ἐπιδρομῆς κακὸν ὑπ' ἐχθρῶν παθεῖν προκαταληφθέντας· οὔθ' ὅταν ἐμφύλιοι ταραχαὶ τὸ κοινὸν κατάσχωσι, τῶν ἰδίων οἴκων καὶ ἐνδιαιτημάτων τὰς καταφυγὰς ὑπάρχειν τινὶ ἀκινδύνους. σχολῆς γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα καὶ ῥᾳστώνης βίου εὑρέσθαι παραμύθια, μεθ' ὧν οὔτε τὸ ἐπιβουλεύειν τοῖς πέλας κωλύεσθαι μὴ οὐ πονηροῖς εἶναι, οὔτ' ἐν τῷ ἀκινδύνως βεβη-

κέναι

κέναι θαρρεῖν τὴν ἐπιβουλευομένην· πόλιν τε οὐδεμίαν πω τούτοις ἐκλαμπρυνθεῖσαν, ἐπὶ μήκιστον εὐδαίμονα γενέσθαι καὶ μεγάλην· οὐδ᾽ αὖ παρὰ τὸ μὴ τυχεῖν τινὰ κατασκευῆς ἰδίας τε καὶ δημοσίας πολυτελοῦς, κεκωλῦσθαι μεγάλην γενέσθαι καὶ εὐδαίμονα· ἀλλ᾽ ἕτερα εἶναι τὰ σώζοντα, καὶ ποιοῦντα μεγάλας ἐκ μικρῶν τὰς πόλεις· ἐν μὲν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις, τὸ διὰ τῶν ὅπλων κράτος· τοῦτο δὲ τόλμῃ παραγίνεσθαι καὶ μελέτῃ· ἐν δὲ ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς, τὴν τῶν πολιτευομένων ὁμοφροσύνην. ταύτην δὲ τὸν σώφρονα καὶ δίκαιον ἑκάστου βίον ἀπέφηνεν ἱκανώτατον ὄντα τῷ κοινῷ παρασχεῖν. τοὺς δὲ τὰ πολέμιά τε ἀσκοῦντας, καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν κρατοῦντας, ἄριστα κοσμεῖν τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, τείχη τε ἀνάλωτα τῷ κοινῷ, καὶ καταγωγὰς τοῖς ἑαυτῶν βίοις ἀσφαλεῖς τούτους εἶναι τοὺς παρασκευαζομένους· μαχητὰς δέ γε καὶ δικαίους ἄνδρας, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύοντας, τὸ τῆς πολιτείας σχῆμα ποιεῖν τοῖς φρονίμως αὐτὸ καταστησαμένοις· μαλθακούς τε αὖ καὶ πλεονέκτας, καὶ δούλους αἰσχρῶν ἐπιθυμιῶν, τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα ἐπιτελεῖν. ἔφη τε παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διὰ πολλῆς ἱστορίας ἐληλυθότων ἀκούειν ὅτι πολλαὶ μὲν ἀποικίαι μεγάλαι καὶ εἰς εὐδαίμονας ἀφικόμεναι τόπους, αἱ μὲν αὐτίκα διεφθάρησαν εἰς στάσεις ἐμπεσοῦσαι, αἱ δ᾽ ὀλίγον ἀντισχοῦσαι χρόνον ὑπήκοοι τοῖς πλησιοχώροις ἠναγκάσθησαν γενέσθαι, καὶ ἀντὶ κρείττονος χώρας ἣν κατεῖχον, τὴν χείρονα τύχην διαλλάξασθαι, δοῦλαι δὴ ἐξ ἐλευθέρων γενόμεναι· ἕτεραι δ᾽ ὀλιγάνθρωποι, καὶ εἰς χωρία οὐ πάνυ σπουδαῖα παραγενόμεναι, ἐλεύθεραι μὲν πρῶτον, ἔπειτα δ᾽ ἑτέρων ἄρχουσαι διετέλεσαν. καὶ οὔτε ταῖς εὐτυχίαις τῶν ὀλίγων, οὔτε ταῖς δυστυχίαις τῶν πολλῶν, ἕτερόν τι ἢ τὸ τῆς πόλεως σχῆμα ὑπάρχειν αἴτιον. εἰ μὲν οὖν μία τις ἦν παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις βίου τάξις ποιοῦσα εὐδαίμονας τὰς πόλεις, οὐ χαλεπὴν ἂν γενέσθαι σφίσι τὴν αἵρεσιν αὐτῆς· νῦν δ᾽ ἔφη πολλὰς πυνθάνεσθαι κατασκευὰς παρ᾽ Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις ὑπαρχούσας. τρεῖς δ᾽ ἐξ ἁπασῶν ἐπαινουμένας μάλιστα ὑπὸ τῶν χρωμένων ἀκούειν, καὶ τούτων οὐδεμίαν εἶναι τῶν πολιτειῶν εἰλικρινῆ, προσεῖναι δέ τινας ἑκάστῃ κῆρας συμφύτους· ὥστε χαλεπὴν εἶναι τὴν αὐτῶν αἵρεσιν. ἠξίου τε αὐτοὺς βουλευσαμένους ἐπὶ σχολῆς εἰπεῖν εἴτε ὑφ᾽ ἑνὸς ἄρχεσθαι θέλουσιν ἀνδρὸς, εἴτε ὑπ᾽ ὀλίγων. ἐγὼ δὲ ὑμῖν, ἔφη, πρὸς ἣν ἂν καταστήσητε πολιτείαν εὐτρεπὴς, καὶ οὔτε ἄρχειν ἀπαξιῶ, οὔτε ἄρχεσθαι ἀναίνομαι. τιμῶν δὲ ἅς μοι προσεθήκατε, ἡγεμόνα μὲν πρῶτον ἀποδείξαντες τῆς ἀποι-

ſimus aliorum inſidiis. nec vllam vnquam vrbem huiuſmodi ornamẽtis quæſiſſe ſibi diuturnam felicitatẽ & amplitudinẽ: aut contra ſine priuatorum & publicorũ ædificiorũ magnificentia non potuiſſe amplã & fortunatam euadere. Aliud eſſe quod ſeruet ciuitates, & e paruis magnas faciat: nimirũ in externis bellis armorum potentiã, quæ fortitudine paretur & aſſiduo ſtudio: in ciuilib. vero tumultibus, concordiã ciuiu. eam ſingulorũ iuſtitia & tẽperantia foueri in republica. ceterũ eos qui ſe in re militari exerceant, ſuiſq; cupiditatib. temperent, egregie ornare ſuas patrias, eſſeq; ciuitati pro mœnib. inexpugnabilibus, vitæq; ſuę tutiſſima parare domicilia. bellicoſos certe viros qui iuſtitiam & ceteras virtutes colant, prudentibus hominib. qui reſpublicas inſtituerũt, earum conſtituendarũ formam præbuiſſe. contra, molles, auaros, fœdiſq; cupiditatib. addictos, malis quoq; occupari ſtudiis. Se quidem a ſenibus in hiſtoriarũ cognitione multũ verſatis accepiſſe, multas colonias magnas & in fortunata loca delatas, vel ſtatim ſeditionib. eſſe perditas, vel poſt non longam morã imperio vicinorũ ſubditas; & pro meliore quẽ obtinuerãt agro, conditionẽ accepiſſe deteriorẽ, ſeruas ex liberis redditas: rurſum alias non magno numero nec in agros admodum bonos profectas, liberas primum, deinde aliarum etiã dominas permanſiſſe. & neq; paucis hiſce felicitatis, neq; multis illis infortunii cauſſam aliã fuiſſe, quam formã reipublicæ. Quodſi vna quæpiã eſſet apud omnes homines vitæ ratio, quæ ciuitates felices faceret, eã facile ab ipſis eligi potuiſſe; nunc varias eius reperiri ſpecies tũ apud Græcos tũ apud barbaros: ſed ab expertis laudari tres potiſſimũ; nec harum tamen vllã ab omni parte ſincerã, ꝙ cuiq; aliquid inſit mali, fato quodam agnatum. Cum itaq; difficilis ſit earum electio, iuſſit eos re per otium conſiderata dicere, num vni rectori, an paucis, parẽre malint. Equidem, inquit, quancunque reipublicæ formam inſtitueritis, ad eam recipiendam paratus ſum, nec principatu me indignum exiſtimans, nec detrectans imperata facere. honorũ, quibus me dignati eſtis, tributo primũ coloniæ deducendæ princi-

patu, deinde vrbe a me denominata, satis habeo. hos enim nec externum bellũ, nec intestina seditio; nec, quod omnia præclara offuscat, tempus; nec vllus casus infestus auferre mihi poterit; sed tum viuus tum defunctus in perpetuũ his perfruar. Hęc tunc

a Romulus a materno auo, vt iam dixi, edoctus, memorauit apud populum. Illi communicato inter se cõsilio, responderunt in hunc modum: Nobis noua reipublicæ forma non est opus; nec a maioribus probatam & per manus traditam mutabimus; sed & priscorum consiliũ sequimur, quos non sine insigni prudentia illam reip. formam instituisse credimus; & præsenti fortuna contenti sumus. cur enim illam incusemus, cum sub regib. contigerint nobis bona quæ apud homines habentur præcipua, libertas, & imperium in alios? hæc est nostra de republica sententia. Ceterum honorem eum non alii magis quã tibi conuenire persuasum nobis est, tũ ob genus regium ac virtutẽ, tum vero maxime quod te huius coloniæ ducem habuimus, multamque in te gnauitatem atque sapientiam animaduertimus, nõ tam verbis quam factis edocti. His auditis Romulus, delectari se quidem ait isto hominum iudicio, quo dignus regno sit habitus; non tamen assumpturum eum honorẽ ante quam deus auspicio certo cõprobauerit. Quod cũ & illis placuisset, præstituta die qua de regno alites consuleret, vbi ea illuxit, sub diuum e tentorio progressus est. ibi stans in loco puro, & rite mactatis victimis, vota fecit Ioui regi & ceteris diis quos coloniæ duces fecerat, vt si ipsorum volũtate rex vrbis futurus esset, signum

b de cælo felix ostenderent. Peractis precib. fulgur a sinistris ad dextra emicuit. Habẽt autẽ Romani talia pro faustis, siue ex disciplina Etrusca, siue ita edocti a maioribus, hac ratione, vt equidem arbitror, quod captãdis auspiciis optima sedes ac statio sit quę orientem spectat, vnde sol, luna, stellęque tam fixæ quam errantes surgunt; & vnde mundus (cuius conuersione cũcta quę in eo sunt, modo super terram existunt, modo sub terrã descẽdunt) facto mot⁹ initio, circularẽ cursum peragit. porro qui orientem spectant, septẽtriones a sinistris habent,

Romulus rex creatur.

κίας, ἔπειτα καὶ τῇ πόλει τὴν ἐπωνυμίαν ἐπ' ἐμοῦ θέντες, ἀρκούντως ἔχω. ταῦτα γὰρ οὔτε πόλεμος ὑπερόριος, οὔτε στάσις ἐμφύλιος, οὔτε ὁ πάντα μαραίνων τὰ καλὰ χρόνος ἀφαιρήσεταί με, οὔτε ἄλλη τύχη παλίγκοτος οὐδεμία· ἀλλὰ καὶ ζῶντι καὶ τὸν βίον ἐκλιπόντι τούτων ὑπάρξει μοι τῶν τιμῶν παρὰ πάντα τὸν λοιπὸν αἰῶνα τυγχάνειν. Τοιαῦτα μὲν ὁ Ῥωμύλος ἐκ διδαχῆς τοῦ μητροπάτορος, ὥσπερ ἔφην, ἀπομνημονεύσας ἐν τοῖς πλήθεσιν ἔλεξεν. οἱ δὲ, βουλευσάμενοι καθ' σφᾶς αὐτοὺς, ἀποκρίνονται τάδε· Ἡμεῖς πολιτείας μὲν καινῆς οὐδὲν δεόμεθα· τὴν δ' ὑπὸ τῶν πατέρων δοκιμασθεῖσαν εἶναι κρατίστην παραλαβόντες οὐ μετατιθέμεθα, γνώμῃ τε ἑπόμενοι τῶν παλαιοτέρων, οὓς ἀπὸ μείζονος οἰόμεθα φρονήσεως αὐτὴν καταστήσασθαι, καὶ τύχῃ ἀρεσκόμενοι. οὐ γὰρ τήνδε μεμψαίμεθ' ἂν εἰκότως, ἣ παρέσχεν ἡμῖν βασιλευομένοις τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν, ἐλευθερίαν τε καὶ ἄλλων ἀρχήν. περὶ μὲν δὴ πολιτείας ταῦτα ἐγνώκαμεν. τὴν δὲ τιμὴν ταύτην οὐχ ἑτέρῳ τινὶ μᾶλλον ἢ σοὶ προσήκειν ὑπολαμβάνομεν, τοῦ τε βασιλείου γένους ἕνεκα καὶ ἀρετῆς, μάλιστα δ' ὅτι τῆς ἀποικίας ἡγεμόνι κεχρήμεθά σοι, καὶ πολλὴν συνίεμεν δεινότητα, πολλὴν δὲ σοφίαν, οὐ λόγῳ μᾶλλον ἢ ἔργῳ μαθόντες. Ταῦτα ὁ Ῥωμύλος ἀκούσας, ἀγαπᾶν μὲν ἔφη βασιλείας ἄξιος ὑπ' ἀνθρώπων κριθείς, οὐ μέντοι γε λήψεσθαι τὴν τιμὴν πρότερον, ἐὰν μὴ καὶ τὸ δαιμόνιον ἐπιθεσπίσῃ δι' οἰωνῶν αἰσίων. ὡς δὲ κἀκείνοις ἦν βουλομένοις, προειπὼν ἡμέραν ἐν ᾗ διαμαντεύσασθαι περὶ τῆς ἀρχῆς ἔμελλε, ἐπειδὴ καθῆκεν ὁ χρόνος, ἀναστὰς περὶ τὸν ὄρθρον ἐκ τῆς σκηνῆς προῆλθεν. στὰς δὲ ὑπαίθριος ἐν καθαρῷ χωρίῳ, καὶ προθύσας ἃ νόμος ἦν, εὔχετο Διί τε βασιλεῖ καὶ τοῖς [61] ἄλλοις θεοῖς, οὓς ἐποιήσατο τῆς ἀποικίας ἡγεμόνας, εἰ βουλομένοις αὐτοῖς ἐστι βασιλεύεσθαι τὴν πόλιν ὑφ' ἑαυτοῦ, σημεῖα οὐράνια φανῆναι καλά. μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ἀστραπὴ διῆλθεν ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιά. τίθενται δὲ Ῥωμαῖοι τὰς ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἀστραπὰς αἰσίους, εἴτε παρὰ Τυρρηνῶν διδαχθέντες, εἴτε πατέρων καθηγησαμένων, κατὰ τοιόνδε, ὡς ἐγὼ πείθομαι, λογισμόν, ὅτι καθέδρα μέν ἐστι καὶ στάσις ἀρίστη τοῖς οἰωνοῖς μαντευομένων ἡ βλέπουσα πρὸς ἀνατολάς, ὅθεν ἡλίου τε ἀναφοραὶ γίνονται καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων πλανήτων τε καὶ ἀπλανῶν, ἥ τε τοῦ κόσμου περιφορά, δι' ἣν ποτὲ μὲν ὑπὲρ γῆς ἅπαντα τὰ ἐν αὐτῷ ἐστι, ποτὲ δ' ὑπὸ γῆς, ἐκεῖθεν ἀρξαμένη τὴν ἐγκύκλιον ἀποδίδωσι. τοῖς δὲ πρὸς ἀνατολὰς βλέπουσιν ἀριστερὰ μὲν γίνονται τὰ πρὸς τὴν ἄρκτον ἐπιστρέφοντα μέρη, δεξιὰ

δεξιὰ δὲ τὰ πρὸς μεσημβρίαν φέροντα· τιμιώτερα δὲ τὰ πρῶτα πέφυκε τῶν ὑστέρων. μετεωρίζεται γὰρ ἀπὸ τῶν βορείων μερῶν ὁ τοῦ ἄξονος πόλος, περὶ ὃν ἡ τοῦ κόσμου στροφὴ γίνεται· καὶ τῶν πέντε κύκλων τῶν διεζωκότων τὴν σφαῖραν ὁ καλούμενος ἀρκτικὸς, ἀεὶ τῇδε φανερός· ταπεινοῦται δὲ ἀπὸ τῶν νοτίων ὁ καλούμενος ἀνταρκτικὸς κύκλος, ἀφανὴς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. εἰκὸς δὲ κράτιστα τῶν οὐρανίων καὶ μεταρσίων σημείων ὑπάρχειν ὅσα ἐκ τοῦ κρατίστου γίνεται μέρους. ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν ἐστραμμένα πρὸς ἀνατολὰς ἡγεμονικωτέραν μοῖραν ἔχει τῶν προσεσπερίων, αὐτῶν δέ γε τῶν ἀνατολικῶν ὑψηλότερα τὰ βόρεια τῶν νοτίων, ταῦτα ἂν εἴη κράτιστα. ὡς δέ τινες ἱστοροῦσιν, ἐκ παλαιοῦ τε καὶ πρὶν ἢ παρὰ Τυρρηνῶν μαθεῖν, τοῖς Ῥωμαίων προγόνοις αἴσιοι ἐνομίζοντο αἱ ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἀστραπαί. Ἀσκανίῳ γὰρ τῷ ἐξ Αἰνείου γεγονότι, καθ' ὃν χρόνον ὑπὸ Τυρρηνῶν, οὓς ἦγε βασιλεὺς Μεζέντιος, ἐπολεμεῖτο καὶ ἐχήρης ἦν, περὶ τὴν τελευταίαν ἔξοδον, ἣν ἀπεγνωκὼς ἤδη τῶν πραγμάτων ἔμελλε ποιεῖσθαι, μετ' ὀλοφυρμοῦ τόν τε Δία καὶ τοὺς ἄλλους αἰτουμένῳ θεοὺς αἴσια σημεῖα δοῦναι τῆς ἐξόδου, φασὶν αἰθρίας οὔσης ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἀστράψαι τὸν οὐρανόν. τοῦ δ' ἀγῶνος ἐκείνου λαβόντος τὸ κράτιστον τέλος, διαμεῖναι παρὰ τοῖς ἐγγόνοις αὐτοῦ νομιζόμενον αἴσιον τόδε τὸ σημεῖον. Τότε δ' οὖν ὁ Ῥωμύλος ἐπειδὴ τὰ παρὰ τοῦ δαιμονίου βέβαια προσέλαβε, συγκαλέσας τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ τὰ μαντεῖα δηλώσας, βασιλεὺς ἀποδείκνυται πρὸς αὐτῶν, καὶ καθίστησιν ἐν ἔθει τοῖς μετ' αὐτὸν ἅπασι μήτε βασιλείας μήτε ἀρχὰς λαμβάνειν, ἐὰν μὴ καὶ τὸ δαιμόνιον αὐτοῖς ἐπιθεσπίσῃ· διέμεινέ τε μέχρι πολλοῦ φυλαττόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων τὸ περὶ τοὺς οἰωνισμοὺς νόμιμον, οὐ μόνον βασιλευομένης τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν μονάρχων, ἐν ὑπάτων καὶ στρατηγῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ νόμους ἀρχόντων αἱρέσει. πέπαυται δ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, πλὴν οἷον εἰκών τις αὐτοῦ λείπεται, τῆς ὁσίας ταύτης ἕνεκα γινομένη. ἐπαυλίζονται μὲν γὰρ οἱ τὰς ἀρχὰς μέλλοντες λαμβάνειν, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἀνιστάμενοι ποιοῦνταί τινας εὐχὰς ὑπαίθριοι· τῶν δὲ παρόντων τινὲς ὀρνιθοσκόπων μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φερόμενοι, ἀστραπὴν αὐτοῖς μηνύειν φασὶν ἐκ τῶν ἀριστερῶν τὴν οὐ γενομένην. οἱ δέ, τὸν ἐκ τῆς φωνῆς οἰωνὸν λαβόντες, ἀπέρχονται τὰς ἀρχὰς παραληψόμενοι· οἱ μὲν, αὐτὸ τοῦθ' ἱκανὸν ὑπολαμβάνοντες εἶναι, τὸ μηδένα γενέσθαι τῶν ἐναντιουμένων τε καὶ κωλυόντων οἰωνῶν· οἱ δὲ, καὶ παρὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ κωλύοντος· ἔστι δ' ὅτε βιαζόμενοι, καὶ τὰς ἀρχὰς ἁρπάζοντες

a dextris meridiẽ. honoratius autem est prius quam posterius. sublimis enim ab aquilonari tractu polus attollitur, circa quem mundus voluitur; & e quinque sphæræ circulis qui vocatur arcticus, hac parte semper est conspicuus: at ab australi tractu is qui vocatur antarcticus, semper in ea parte delitet. verisimile autem est inter signa quæ de cælo eduntur, ea præcellere quæ se ex potissima eius parte ostendunt. & quoniam orientalia potiorem partem obtinẽt quam occidentalia, tum in his ipsis celsiora sunt australib. aquilonaria, ea merito habentur optima. Vt vero quidam tradunt, iam tum priscis temporibus, ante receptam Etruscam disciplinam, Romanorum maiores fulgura e sinistris emicantia iudicabant felicia. Fertur enim Ascanium Æneę filium, quo tempore obsidione premebatur a Tuscorum rege Mezentio, iam desperatis rebus postremam eruptionem facturum, cum lamentis inuocasse Iouem deosque ceteros, vt felix erumpendi signum darent cælitus; moxque sereno cælo micuisse a sinistris fulgura. quod prœlium quoniam feliciter cessit, posthac id signum felix apud posteros habitum.

At Romulus tunc acceptis a deo certis signis, aduocata concione & indicatis auspiciis, rex omnium consensu declaratur, & morem instituit in posterum, nequis regnum assumeret magistratumve iniret, nisi & deus idem probaret: estque hæc auspicii lex apud Romanos longo tempore obseruata, non solum sub regibus, verum etiam sublata monarchia, in cõsulum, imperatorum, ceterorumque magistratuum legitimorum comitiis. nostra vero tempestate imago tantum quædam huius iuris remanet religionis gratia. Candidati enim e tentoriis diluculo prodeuntes, preces quasdam sub diuo peragunt. ibi aliqui ex auguribus, qui ęre publico ad huiusmodi negotia adhibẽtur, fulguris signum a sinistris datum pronuntiant, etiamsi nullum sit datum. at illi vocis omine contenti, ad sumendum magistratũ abeunt; quidã, hoc ipsum rati sufficere, ꝙ nullo auspicio aduerso fuerint prohibiti; quidam etiã præter prohibentis dei voluntatem: interdũ non tã capiunt magistratus quam

Romulus in regno cõfirmatur.

per vim rapiunt. quamobrem multi terrestres Romanorum exercitus internecione deleti sunt; multæ classes in mari vna cum ipsis militibus perierunt, aliæque clades ciuitati acciderunt grauissimæ, tum in externis bellis, tum in ciuilibus; sed maxime insignes nostro tempore, quando Licinius Crassus, vir ætate sua nemini imperatorum secundus, expeditionem fecit contra Parthos aduersis fatis, & contemptis quæcunque ipsum reuocabant ominibus innumeris.

Verũ de religionis neglectu qui nostrum inuasit seculum, longum esset dicere. Ceterum Romulus diis hominibusque fauentibus rex declaratus, & bello dicitur fuisse magnus, periculorumque contemptor; & in rep. optime instituenda prudentissimus. eius nunc domi ac militiæ gesta prosequar, quæcunque memoratu

Rom. remp. instituit.

digniora sunt. ac primum de concinna reipublicæ forma, quam equidem omnibus ceteris rerump. constitutionibus præfero, vt paci æque ac bello

a idoneam. ea sic se habuit. in tres partes diuisa vniuersa multitudine, singulis singulos præfecit duces præclarissimos. deinde vnamquanque rursum in decem partitus, totidẽ eis duces præposuit, singulis scilicet fortissimum quenque. harum partium ma-

Tribus. Curiæ.

iores, tribus; minores, curias appellauit, sicut & hodie vocantur. Græci curias, φράτρας siue λόχους; tribus, φυλὰς siue τριττῦς dicerent; sicut tribuum præfectos, φυλάρχους & τριττυάρχους iidem nominarent, quos Romani tribunos: alteros, curiis præpositos, φρατριάρχους & λοχαγοὺς; quos Romani curiones appellant. curiæ rursum in decurias ab eo distributæ sunt, & suus cuique decuriæ præfuit rector, decurio vernacula lingua dictus. Ita digesto per tribus atque curias populo, agro quoque in triginta sortes æquales diuiso, singulas curias singulos sortiri agros iussit, exempto prius quantum fanis & templis sufficeret, & quadam parte quæ esset iuris publici. atque hæc fuit vna diuisio tam virorum quam agrorum; in qua rex summam reip. æqualitatem obseruasse

b visus est. Nunc alteram dicturus sum virorum duntaxat, quæ ad subditorum curam, honores, atque dignitates pertinet. Illustres genere, &

μᾶλλον ἢ λαμβάνοντες. διὸ καὶ πολλαὶ μὲν ἐν γῇ στρατιαὶ Ῥωμαίων ἀπώλοντο πανώλεθροι, πολλοὶ δ' ἐν θαλάττῃ στόλοι διεφθάρησαν αὔτανδροι, ἄλλαι τε συμ- 62 φοραὶ μεγάλαι καὶ δειναὶ τῇ πόλει συνέπεσον, αἱ μὲν ἐν ὀθνείοις πολέμοις, αἱ δὲ κατὰ τὰς ἐμφυλίους διχοστασίας· ἐμφανέσταται δὲ καὶ μέγισται καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν ἡλικίαν, ὅτε Λικίννιος Κράσσος, ἀνὴρ οὐδενὸς δεύτερος τῶν καθ' ἑαυτὸν ἡγεμόνων, στρατιὰν ἦγεν ἐπὶ τὸ Πάρθων ἔθνος, ἐναντιουμένου τοῦ δαιμονίου, πολλὰ χαίρειν φράσας τοῖς ἀποτρέπουσι τὴν ἔξοδον οἰωνοῖς μυρίοις ὅσοις γενομένοις. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῆς εἰς τὸ δαιμόνιον ὀλιγωρίας, ᾗ χρῶνταί τινες ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, πολὺ ἂν ἔργον εἴη λέγειν. ὁ δὲ Ῥωμύλος ἀποδειχθεὶς τοῦτον τὸν τρόπον ὑπό τε ἀνθρώπων καὶ θεῶν βασιλεύς, τά τε πολέμια δεινὸς καὶ φιλοκίνδυνος ὁμολογεῖται γενέσθαι, καὶ πολιτείαν ἐξηγήσασθαι τὴν κρατίστην φρονιμώτατος. διέξειμι δὴ αὐτοῦ τὰς πράξεις τάς τε πολιτικὰς καὶ κατὰ πολέμους, ὧν καὶ λόγον ἄν τις ἐν ἱστορίας ἀφηγήσει ποιήσαιτο. ἐρῶ δὲ πρῶτον ὑπὲρ τοῦ κόσμου τῆς πολιτείας, ὃν ἐγὼ πάντων ἡγοῦμαι πολιτικῶν κόσμων αὐταρκέστατον ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους. ἦν δὲ τοιόσδε· τριχῇ νείμας τὴν πληθὺν ἅπασαν, ἑκάστῃ τῶν μοιρῶν τὸν ἐπιφανέστατον ἐπέστησεν ἡγεμόνα· ἔπειτα τῶν τριῶν πάλιν μοιρῶν ἑκάστην εἰς δέκα μοίρας διελών, ἴσους ἡγεμόνας καὶ τούτων ἀπέδειξε τοὺς ἀνδρειοτάτους. ἐκάλει δὲ τὰς μὲν μείζους μοίρας, τρίβους· τὰς δ' ἐλάττους, κουρίας, ὡς καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον βίον ἔτι προσαγορεύονται. εἴη δ' ἂν Ἑλλάδι γλώττῃ τὰ ὀνόματα ταῦτα μεθερμηνευόμενα, φυλὴ μὲν καὶ τριττύς, ἡ τρίβος· φράτρα δὲ καὶ λόχος, ἡ κουρία. καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν τὰς τριβῶν ἡγεμονίας ἔχοντες, φύλαρχοί τε καὶ τριττύαρχοι, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι Τριβούνους· οἱ δὲ τὰς κουρίαις ἐφεστηκότες, φρατρίαρχοι καὶ λοχαγοί, οὓς ἐκεῖνοι Κουρίωνας ὀνομάζουσι. διῄρηντο δὲ καὶ εἰς δεκάδας αἱ φράτραι πρὸς αὐτοῦ, καὶ ἡγεμὼν ἑκάστην ἐκόσμει δεκάδα, Δεκουρίων κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν προσαγορευόμενος. ὡς δὲ διεκρίθησάν τε ἅπαντες, καὶ συνετάχθησαν εἰς φυλὰς καὶ φράτρας, διελὼν τὴν γῆν εἰς τριάκοντα κλήρους ἴσους, ἑκάστῃ φράτρᾳ κλῆρον ἀπέδωκεν ἕνα, ἐξελὼν τὴν ἀρκοῦσαν εἰς ἱερὰ καὶ τεμένη, καί τινα καὶ τῷ κοινῷ γῆν καταλιπών. μία μὲν οὖν αὕτη διαίρεσις ὑπὸ Ῥωμύλου τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῆς χώρας, περιέχουσα τὴν κοινὴν καὶ μεγίστην ἰσότητα, τοιάδε τις ἦν. ἑτέρα δὲ αὖ πάλιν τῶν ἀνδρῶν ἡ τὰ φιλάνθρωπα καὶ τὰς τιμὰς νέμουσα, καὶ τὴν ἀξίαν, ἣν μέλλω διηγήσασθαι. τοὺς ἐπιφανεῖς κατὰ γένος καὶ δι' ἀρε-

καὶ ἀρετὴν ἐπαινουμένους, καὶ χρήμασιν, ὡς ἐν τοῖς
τότε καιροῖς, εὐπόρους, οἷς ἤδη παῖδες ἦσαν, διώρι-
ζεν ἀπὸ τῶν ἀσήμων καὶ ταπεινῶν, καὶ ἀπόρων. ἐκά-
λει δὲ τοὺς μὲν ἐν τῇ καταδεεστέρᾳ τύχῃ, Πληβείους,
ὡς δ' ἂν Ἕλληνες εἴποιεν, δημοτικούς· τοὺς δ' ἐν τῇ
κρείττονι, Πατέρας, εἴτε διὰ τὸ πρεσβεύειν ἡλικίᾳ τῶν
ἄλλων, εἴθ' ὅτι παῖδες αὐτοῖς ἦσαν, εἴτε διὰ τὴν ἐπι-
φάνειαν τοῦ γένους· εἴτε διὰ πάντα ταῦτα· ἐκ τῆς
Ἀθηναίων πολιτείας, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, τῆς κατ'
ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἔτι διαμενούσης, τὸ παράδειγμα
λαβών. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἰς δύο μέρη νείμαντες τὸ πλῆ-
θος, Εὐπατρίδας μᾶλλον ἐκάλουν τοὺς ἐκ τῶν ἐ-
πιφανῶν οἴκων καὶ χρήμασι δυνατοὺς, οἷς ἡ τῆς πό-
λεως ἀνέκειτο προστασία· Ἀγροίκους δὲ, τοὺς ἄλλους
πολίτας, οἳ τῶν κοινῶν οὐδενὸς ἦσαν κύριοι· σὺν χρό-
νῳ δὲ καὶ οὗτοι προσελήφθησαν ἐπὶ τὰς ἀρχάς. οἱ μὲν
δὴ τὰ πιθανώτατα περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας ἱστο-
ροῦντες, διὰ ταύτας τὰς αἰτίας κληθῆναί φασι
τοὺς ἄνδρας ἐκείνους Πατέρας, καὶ τοὺς ἐκ γένους αὐ-
τῶν, Πατρικίους· οἱ δὲ πρὸς τὸν ἴδιον φθόνον ἀναφέ-
63 ροντες τὸ πρᾶγμα, καὶ διαβάλλοντες εἰς δυσγένειαν
τὴν πόλιν, οὐ διὰ ταῦτα Πατρικίους κληθῆναί φα-
σιν, ἀλλ' ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι, ὡς τῶν
γε ἄλλων δραπετῶν ὄντων, καὶ οὐκ ἐχόντων ὀνομάσαι
πατέρας ἐλευθέρους. τεκμήριον δὲ τούτου παρέχου-
σιν, ὅτι τοὺς μὲν πατρικίους ὁπότε δόξειε τοῖς βασι-
λεῦσι συγκαλεῖν, οἱ κήρυκες ἐξ ὀνόματός τε καὶ πατρό-
θεν ἀνηγόρευον· τοὺς δὲ δημοτικοὺς ὑπηρέται τινὲς, καὶ
ἀθρόους κέρασι βοείοις ἐμβυκανῶντες, ἐπὶ τὰς ἐκκλη-
σίας συνῆγον. ἔστι δὲ οὔτε ἡ τῶν κηρύκων ἀνάκλησις τῆς
εὐγενείας τῶν πατρικίων τεκμήριον, οὔτε ἡ τῆς βυ-
κάνης φωνὴ τῆς ἀγνωσίας τῶν δημοτικῶν σύμβολον·
ἀλλ' ἐκείνη μὲν τιμῆς, αὕτη δὲ τάχους. οὐ γὰρ οἷόν τ'
ἦν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὴν πληθὺν καλεῖν ἐξ ὀνόμα-
τος. Ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπειδὴ διέκρινε τοὺς κρείττους
ἀπὸ τῶν ἡττόνων, ἐνομοθέτει μετὰ τοῦτο καὶ διέταττεν
ἃ χρὴ πράττειν ἑκατέρους· τοὺς μὲν εὐπατρίδας
ἱερᾶσθαί τε καὶ ἄρχειν, καὶ δικάζειν, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ
τὰ κοινὰ πράττειν, ἐπὶ τῶν κατὰ πόλιν ἔργων μέ-
νοντας· τοὺς δὲ δημοτικοὺς, τούτων μὲν ἀπολελῦσθαι
τῶν πραγμάτων, ἀπείρους τε αὐτῶν ὄντας, καὶ δι'
ἀπορίαν χρημάτων ἀσχόλους· γεωργεῖν δὲ καὶ κτηνο-
τροφεῖν, καὶ τὰς χρηματοποιοὺς ἐργάζεσθαι τέχνας,
ἵνα μὴ στασιάζωσιν, ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ἢ
τῶν ἐν τέλει προπηλακιζόντων τοὺς ταπεινοὺς, ἢ τῶν
φαύλων καὶ ἀπόρων τοῖς ἐν ταῖς ὑπεροχαῖς φθονούντων.
παρακαταθήκας δ' ἔδωκε τοῖς πατρικίοις τοὺς δημο-

virtute celebres, opibusq; (vt tum fe-
rebant tempora) abundantes, quibus
essent liberi, secreuit ab obscuris, ab-
iectis, & egenis. Inferioris fortunę ho- a
mines, Plebeios vocauit; qui Græcis Plebeii.
essent δημοτικοί: potioris vero, Patres, Patricii.
siue q ætate anteirent alios, siue quod
haberent liberos, siue propter clarita-
tem generis, siue propter hæc omnia;
exemplo (vt videtur) ab Atheniensiũ
rep. sumpto, quæ illo tempore adhuc
florebat. hi enim bifariam distributa
multitudine, εὐπατρίδας (*id est patricios*)
appellabant illustribus familiis ortos,
opibusq; præpollẽtes; penes quos fuit
ciuitatis regimen; ceteros ciues, ἀγροί-
κους, (*id est rusticos*) quib. nullum erat
in repub. suffragium; licet tandem hi
quoq; ad magistratus gerẽdos admis-
si sint. Sane qui proxime veritatẽ de
rep. Romana scribunt, has caussas af-
ferũt cur illi viri Patres nominati sint,
& progenies eorum Patricii. Qui au-
tem priuatæ hac in re indulgent inui-
diæ, & vrbi generis obscuri calumniã
impingunt, non ideo dictos Patricios
aiunt, sed quod hi soli possent patres
ostendere: quasi cetera turba fugiti-
uorum fuerit, nec valẽtium proferre
patres ingenuos: & argumento vtun-
tur hoc, quod quoties patricii conuo-
carentur a regibus, præcones quenq;
suo ac paterno appellabant nomine:
plebeios vero ministri quidam corni-
bus bubulis confertim bucinantes in
concionem conciebant. sed neq; per
præcones euocatio, nobilitatis patri-
ciorum argumentũ est; neq; bucinæ
sonus, obscuritatis plebeiorum indi-
cium. nã illa, honoris; hæc, celeritatis
est. neq; enim plebs intra breue tem-
pus nominatim cõuocari poterat.
Romulus porro postquam discreuit b
potiores ab inferioribus, mox legibus
latis præscripsit quid vtrisq; faciendũ
esset: vt patricii sacra curarent, magi-
stratus gererent, ius redderent, secum
remp. administrarẽt, res vrbanas obi-
rent: plebeii vero, ab his negotiis im-
munes, (quippe qui talium imperi-
ti essent, nec vacare per inopiam eis
possent) agros colerent, pecora ale-
rent, exercerent quæstuosa opificia;
ne seditiones orirentur, sicut in aliis
ciuitatibus, dum inferiores a poten-
tioribus cubito protruduntur, aut e-
geni ac viles eminentiorib. inuident.
Commendauit enim patriciis ple-

a *Clientes: Patroni.* beios, optionē cuiq; vulgo data, vt quē vellet, patronū sibi legeret. mos sane Græc⁹ & antiquus, quo diu Thessali vsi sunt, & Athenienses prisci; sed tū receptus in melius. illi enim, superbe vtebātur cliētibus, opera eis iniungentes quę nō conueniūt liberis; & siquando iussa nō fecissent, intentātes verbera; ad cetera quoq; abutētes tāquam empticiis. hos Atheniēses θῆτας vocabāt, ob ministeria; Thessali vero, πενέστας, ipso vocabulo fortunā eis exprobrātes. *nam πένης Græcis significat pauperem esse.* Romulus contra & appellatione decora hoc negotium cohonestauit, patronatū nominās tutelam pauperū & abiectorum; & commoda vtrisq; addidit officia, excogitata ciuili & perhumana copula. Ius illud patronatus a Romulo tunc præscriptū, diuq; a Romanis obseruatū,
b huiusmodi cōstabat officiis. Patronos oportebat clientib. respondere de iure, cuius illi rudes essent; & absentiū æque ac præsentiū curam gerere, facientes quicquid pro filiis parētes solēt facere, quod ad pecunias & pecuniarios contractus attinet; & lites pro clientibus suscipere, si eis cōtra ius in cōtractib. afferretur detrimētum: itidemq; si in ius vocarentur, sustinere accusatoris impetū: & vt compendio dicā, quietem eis, qua maxime opus haberēt, parare a priuatis publicisque
c negotiis. Vicissim clientū erat, patronos in elocādis filiab. iuuare, si eis parum esset pecunię; & si vel ipsi, vel eorum filii capti essent, pretiū hosti dependere: priuatarum quoque litium perditarum æstimationes, & mulctas publicas pecuniarias, pro eis soluere, idq; sumptu proprio, non fœnore, sed gratis: in magistratibus item, & muneribus gerendis, ceterisque publicis impendiis, sumptuum partē non minus quam genere propinquos susti-
d nere. Commune autem vtrisq; erat, ne fas aut ius esset alteris accusare alteros, aut aduersum dicere testimonium ferreve suffragiū, aut cēseri inter inimicos. quod si quis deprehēsus esset aliquid horum facere, tenebatur lege de proditoribus, quā sanxit Romulus: conuictūq; eius criminis cuiuis fas erat, vt Diti sacrum, interficere. mos enim erat Romanis, quos vellent impune occidi, eorum corpora deuouere deo cuipiam, præcipue diis

κοὺς, ἐπιτρέψας ἑκάστῳ τῶν ἐκ τοῦ πλήθους ὃν αὐτὸς ἐβούλετο, νέμειν προστάτην· ἔθος Ἑλληνικὸν καὶ ἀρχαῖον, ᾧ Θετταλοί τε μέχρι πολλοῦ χρώμενοι διετέλεσαν, καὶ Ἀθηναῖοι κατ᾽ ἀρχὰς, ἐπὶ τὰ κρείττω λαβών. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὑπεροπτικῶς ἐχρῶντο τοῖς πελάταις, ἔργα τε ἐπιτάττοντες οὐ προσήκοντα ἐλευθέροις, καὶ ὁπότε μὴ πράξαιέν τι τῶν κελευομένων, πληγὰς ἐντείνοντες, καὶ τἆλλα ὥσπερ ἀργυρωνήτοις χρώμενοι. ἐκάλουν δὲ Ἀθηναῖοι μὲν θῆτας τοὺς πελάτας, ἐπὶ τῆς λατρείας· Θετταλοὶ δὲ, πενέστας, ὀνειδίζοντες αὐτοῖς εὐθὺς ἐν τῇ κλήσει τὴν τύχην. ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπικλήσει τε εὐπρεπεῖ τὸ πρᾶγμα ἐκόσμησε, Πατρωνίαν ὀνομάσας τὴν τῶν πενήτων καὶ ταπεινῶν προστασίαν· καὶ τὰ ἔργα χρηστὰ προσέθηκεν ἑκατέροις, φιλανθρώπους καὶ πολιτικὰς κατασκευαζόμενος αὐτῶν τὰς συζυγίας. ἦν δὲ τὰ ὑπ᾽ ἐκείνου τότε ὁρισθέντα μέχρι πολλοῦ διαμείναντα Ῥωμαίοις ἔθη περὶ τὰς πατρωνίας τοιάδε· τοὺς μὲν πατρικίους ἔδει τοῖς ἑαυτῶν πελάταις ἐξηγεῖσθαι τὰ δίκαια, ὧν οὐκ εἶχον ἐκεῖνοι τὴν ἐπιστήμην, παρόντων τε αὐτῶν καὶ μὴ παρόντων τὸν αὐτὸν ἐπιμελεῖσθαι τρόπον, ἅπαντα πράττοντας ὅσα περὶ παίδων πράττουσι πατέρες, εἰς χρημάτων τε καὶ τῶν περὶ χρήματα συμβολαίων λόγον· δίκας τε ὑπὲρ τῶν πελατῶν ἀδικουμένων λαγχάνειν, εἴ τις βλάπτοιτο περὶ τὰ συμβόλαια, καὶ τοῖς ἐγκαλοῦσιν ὑπέχειν· ὡς δὲ ὀλίγα περὶ πολλῶν ἄν τις εἴποι, πᾶσαν αὐτοῖς εἰρήνην τῶν τε ἰδίων καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἧς μάλιστα ἐδέοντο, παρέχειν. τοὺς δὲ πελάτας ἔδει τοῖς ἑαυτῶν προστάταις θυγατέρας τε συνεκδιδόναι γαμουμένας, εἰ σπανίζοιεν οἱ πατέρες χρημάτων· καὶ λύτρα καταβάλλειν πολεμίοις, εἴ τις αὐτῶν ἢ παίδων αἰχμάλωτος γένοιτο· δίκας τε ἁλόντων ἰδίας ἢ ζημίας ὀφλόντων δημοσίας ἀργυρικὸν ἐχούσας τίμημα, ἐκ τῶν ἰδίων λύεσθαι χρημάτων, οὐ δανείσματα ποιοῦντας ἀλλὰ χάριτας· ἔν τε ἀρχαῖς καὶ γερηφορίαις, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς εἰς τὰ κοινὰ δαπάναις, τῶν ἀναλωμάτων ὡς τοὺς γένει προσήκοντας μετέχειν. κοινῇ δ᾽ ἀμφοτέροις οὔτε ὅσιον οὔτε θέμις ἦν κατηγορεῖν ἀλλήλων ἐπὶ δίκαις, ἢ καταμαρτυρεῖν, ἢ ψῆφον ἐναντίαν ἐπιφέρειν, ἢ μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἐξετάζε- 64
σθαι. εἰ δέ τις ἐξελεγχθείη τούτων τι διαπραττόμενος, ἔνοχος ἦν τῷ νόμῳ τῆς προδοσίας, ὃν ἐκύρωσεν ὁ Ῥωμύλος. τὸν δὲ ἁλόντα τῷ βουλομένῳ κτείνειν ὅσιον ἦν, ὡς θῦμα τοῦ καταχθονίου Διός. ἔθος γὰρ Ῥωμαίοις, ὅσους ἐβούλοντο νηποινὶ τεθνάναι, τὰ τούτων σώματα θεῶν ὁτῳδήτινι, μάλιστα δὲ τοῖς καταχθονίοις καθο-

καὶ ὀνομάζειν· ὃ καὶ τότε ὁ Ῥωμύλος ἐποίησε. τοιγάρτοι διέμειναν ἐν πολλαῖς γενεαῖς οὐδὲν διαφέρουσαι συγγενικῶν ἀναγκαιοτήτων αἱ τῶν πελατῶν τε καὶ προστατῶν συζυγίαι, παισὶ παίδων συνισάμεναι· καὶ μέγας ἔπαινος ἦν τοῖς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων ὡς πλείστους πελάτας ἔχειν, τάς τε προγονικὰς φυλάττουσι διαδοχὰς τῶν πατρωνιῶν, καὶ διὰ τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς ἄλλας ἐπικτωμένοις· ὅ τε ἀγὼν ὑπὲρ τῆς εὐνοίας, ὑπὲρ τοῦ μὴ λειφθῆναι τῆς ἀλλήλων χάριτος, ἔκτοπος ἡλίκος ἀμφοτέροις ἦν τῶν μὲν πελατῶν, ἅπαντα τοῖς προστάταις ἀξιούντων, ὡς δυνάμεως εἶχον, ὑπηρετεῖν· τῶν δὲ πατρικίων, ἥκιστα βουλομένων τοῖς πελάταις ἐνοχλεῖν, χρηματικήν τε οὐδεμίαν δωρεὰν
» προσιεμένων· οὕτως ἐγκρατὴς ὁ βίος ἦν αὐτοῖς ἁπά-
» σης ἡδονῆς· καὶ τὸ μακάριον ἀρετῇ μετροῦντι, οὐ τύχῃ.
οὐ μόνον δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τὸ δημοτικὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πατρικίων ἦν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποίκων αὐτῆς πόλεων, καὶ τῶν ἐπὶ συμμαχίᾳ καὶ φιλίᾳ προσελθουσῶν, καὶ τῶν ἐκ πολέμου κεκρατημένων ἑκάστη φύλακας εἶχε καὶ προστάτας οὓς ἐβούλετο Ῥωμαίων. καὶ πολλάκις ἡ βουλὴ τὰ ἐκ τούτων ἀμφισβητήματα τῶν πόλεων καὶ ἐθνῶν ἐπὶ τοὺς προεσταμένους αὐτῶν ἀποστέλλουσα, τὰ ὑπ' ἐκείνων δικασθέντα κύρια ἡγεῖτο. οὕτω δὲ ἄρα ἡ Ῥωμαίων βέβαιος ἦν ὁμόνοια, τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ Ῥωμύλου κατασκευασθέντων λαβοῦσα ἐθῶν, ὥστε οὐδέποτε δι' αἵματος καὶ φόνου τοῦ κατ' ἀλλήλων ἐχώρησαν ἐν τοῖς ἑξακοσίων καὶ τριάκοντα ἐτῶν, πολλῶν καὶ μεγάλων ἀμφισβητημάτων γενομένων τῷ δήμῳ πρὸς τοὺς ἐν τέλει περὶ τῶν κοινῶν, ὡς ἐν ἁπάσαις φιλεῖ γίνεσθαι μικραῖς τε καὶ μεγάλαις πόλεσιν· ἀλλὰ πείθοντες καὶ διδάσκοντες ἀλλήλους, καὶ τὰ μὲν εἴκοντες, τὰ δὲ παρ' ἑκόντων λαμβάνοντες, πολιτικὰς ἐποιοῦντο τὰς τῶν ἐγκλημάτων διαλύσεις. ἐξ οὗ δὲ Γάιος Γράκχος ἐπὶ τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας γενόμενος, διέφθειρε τὴν τοῦ πολιτεύματος ἁρμονίαν, οὐκέτι πέπαυνται σφάττοντες ἀλλήλους, καὶ φυγάδας ἐλαύνοντες ἐκ τῆς πόλεως, καὶ οὐδενὸς τῶν ἀνηκέστων ἀπεχόμενοι παρὰ τὸ νικᾶν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἕτερος ἔσται τοῖς λόγοις καιρὸς ἐπιτηδειότερος. ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπειδὴ ταῦτα διεκόσμησε, βουλευτὰς εὐθὺς ἔγνω καταστήσασθαι, μεθ' ὧν πράττειν τὰ κοινὰ ἔμελλεν, ἐκ τῶν πατρικίων ἄνδρας ἑκατὸν ἐπιλεξάμενος. ἐποιεῖτο δὲ αὐτῶν τοιάνδε τὴν διαίρεσιν· αὐτὸς μὲν ἐξ ἁπάντων ἕνα τὸν ἄριστον ἀπέδειξεν, ᾧ τὰς κατὰ τὴν πόλιν ᾤετο δεῖν ἐπιτρέπειν οἰκονομίας, ὅτε αὐτὸς ἐξάγοι στρατιὰν ὑπερόριον· τῶν δὲ φυλῶν ἑκάστῃ προσέταξε τρεῖς ἄνδρας ἑλέσθαι τοὺς ἐν τῇ φρονιμωτάτῃ τότε ὄντας

inferis: quod tūc quoq; fecit Romulus. quapropter per multas ętates permansit mutua patronorum ac clientum copula, haud secus quā cognatæ necessitudines, posteris per manus tradita: & maxima laus erat nobilium, habere clientes quam plurimos, non hereditariis tantū clientelis conseruatis, verum etiam nouis propria virtute partis: ingensque certamen erat vtrisque ne vincerentur mutua gratia & beneuolentia, dum clientes patronis omnia pro virili obsequia præstare nitebantur, & vicissim patroni nullis corrumpi muneribus poterant vt clientes molestari finerent. Tanta illis erat in omni vita cōtinentia; & felicitatem virtute, non fortuna metiebantur. Nec tantum in ipsa a
vrbe plebs sub patriciorum erat patrocinio; sed & coloniarum, & sociarum atque amicarum ciuitatum, & bello subactarum, suos quæq; habebat tutores ac patronos, quoscunque vellet e Romanis: & sæpenumero senatus cōtrouersias ciuitatum ac gentium ad earum patronos remisit, eorumque iudicia rata habuit. adeoque ab his initiis ex auctoritate Romuli firma Romanis coaluit concordia, vt per DCXX annos nunquam ventum sit ad sanguinem & cędem mutuam, multis licet ac magnis inter plebē & honoratos exortis cōtrouersiis de republica, vt fieri solet in omnibus tam paruis quam magnis ciuitatibus: sed persuadentes atque edocentes mutuum, & partim concedentes, partim impetrātes a volentibus, ciuiliter componebant expostulationum negotia. ex quo autem C. Graccus tribuniciam potestatem nactus, perturbauit ciuitatis concordiam, nondum desierunt se mutuum occidere, & ex vrbe in exsiliū eiicere; nullū nefas nō audentes ob victoriam. Verum de his alias fiet magis opportuna mētio. Ceterū Romulus postquā hæc in de- b
centem ordinē redegit, cōfestim decreuit senatores creare, vt essent quibuscū administraret rempublicā; centumq; viros ex ordine patricio, allegit, *hac ratione.* Ex omnib. vnum ipse declarauit præcipuum, cui rerum vrbanarum regimē committeret, quoties ipse foras duceret exercitū. præterea tribum vnamquamq; iussit tres viros seligere, qui per ætatē maxime

Senatores.

saperent, & genere præcellerent. post hos nouem, mandauit rursum singulis curiis vt e patriciis ternos eligerent maxime idoneos: adiectisque ad illos nouem quos tribus legerant, his XC, qui curiarum suffragiis promoti erãt, & his omnibus præfecto duce quem ipse decreuerat, cẽtenarium expleuit senatorum numerum. Hoc consistoriũ, si Græce interpretari velis, significat *γερουσίαν, id est senatum*: atque ita vsq; in præsens tẽpus a Romanis vocatur. vtrum autẽ propter ætatem, an propter virtutem huic consessui nomen sit inditum, nõ possum certo dicere. prisci certe viros ætate ac virtute præstãtes, senum appellatione honorabant. qui vero cẽserentur in hoc concilio, Patres conscripti nominati sunt, & sic vocãtur nunc quoq;. quod

a & ipsum moris est Græcanici. reges certe qui hereditarium principatum sumerẽt, quosve populus sibiipse præficeret, consilium habebant ex optimatibus, vt Homerus & antiquissimi quique poetarum testantur: neq; (vt fit nostro seculo) veteres illi reges ex sui tantum animi sententia potestatem exercebant.

b Senatu deinde ex centum senioribus constituto, videns sibi & iuuenum aliqua manu opus futurum, cuius ministerio & ad corporis tutelam, & ad necessaria munia peragenda vteretur, CCC viros robustissimos, ex nobilissimis familiis delectos, circa se habuit, commendatos curiarum suffragiis quemadmodum senatores antea, denos per singulas curias. His in vniuersum fuit nomen,

Celeres. sicut & nunc, Celeres: vt pleriq; tradũt, a celeritate ministerii; (promptos enim & citatos in exsequendis negotiis, celeres Romani vocant) vt vero Valerius Antias auctor est, a duce suo, cui nomẽ id fuerit. insignẽ enim & ipsi habebant præfectũ: cui tres centuriones suberant & illis rursum alii, inferiores præfecturas obtinentes: qui per vrbẽ hastati ipsum assectabantur, & iussa exsequebantur ministeria: in militia vero antesignani erãt & protectores: & egregia plerũq; horũ opera exsistebat in prœliis, q; & primi pugnã inirent, & postremi e pugna se reciperẽt: equites quidẽ, vbi cãpus esset ad equestre certamẽ accõmodus: pedites vero, in solo aspero & equis inuio. Hũc morẽ mihi videtur accepisse

ἡλικίᾳ, καὶ δι' εὐγένειαν ἐπιφανεῖς. μετὰ δὲ τοὺς ἐννέα τούτους, ἑκάστῃ φράτρᾳ πάλιν ἐκέλευσε τρεῖς πατρικίων ἐπιλέξαι τοὺς ἐπιτηδειοτάτους. ἔπειτα τοῖς προτέροις ἐννέα τοῖς ὑπὸ τῶν φυλῶν ἀποδειχθεῖσι τοὺς ἐνενήκοντα προσθεὶς, οὓς αἱ φράτραι προεχειρίσαντο, καὶ τούτων ὃν αὐτὸς προέκρινεν ἡγεμόνα ποιήσας, τὸν τῶν ἑκατὸν ἐξεπλήρωσε βουλευτῶν ἀριθμόν. τοῦτο δὲ τὸ συνέδριον Ἑλληνιστὶ ἑρμηνευόμενον, Γερουσίαν βούλεται δηλοῦν, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος οὕτως ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται. πότερον δὲ διὰ γῆρας τῶν καταλεγ- 65 έντων εἰς αὐτὸ ἀνδρῶν, ἢ δι' ἀρετὴν ταύτης ἔτυχε τῆς ἐπικλήσεως, οὐκ ἔχω τὸ ἀσφαλὲς εἰπεῖν. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς ἀρίστους, Γέροντας εἰώθασιν οἱ παλαιοὶ καλεῖν. οἱ δὲ μετέχοντες τοῦ βουλευτηρίου, Πατέρες ἔγγραφοι προσηγορεύθησαν, καὶ μέχρις ἐμοῦ ταύτης ἐτύγχανον τῆς προσηγορίας. Ἑλληνικὸν δὲ ἄρα καὶ τοῦτο ἔθος ἦν. τοῖς γοῦν βασιλεῦσιν, ὅσοι τε πατρίους ἀρχὰς παραλάβοιεν, καὶ ὅσους ἡ πληθὺς αὐτὴ καταστήσαιτο ἡγεμόνας, βουλευτήριον ἦν ἐκ τῶν κρατίστων, ὡς Ὅμηρός τε καὶ οἱ παλαιότατοι τῶν ποιητῶν μαρτυροῦσι· καὶ οὐχ, ὥσπερ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, αὐθάδεις καὶ μονογνώμονες ἦσαν αἱ τῶν ἀρχαίων βασιλέων δυναστεῖαι. ὡς δὲ κατεσκευάσατο καὶ τὸ βουλευτικὸν τῶν γερόντων συνέδριον ἐκ τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν, ὁρῶν, ὥσπερ εἰκὸς, ὅτι καὶ νεότητος αὐτῷ δεήσει τινὸς συντεταγμένης, ᾗ χρήσεται φυλακῆς ἕνεκα τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὰ κατεπείγοντα τῶν ἔργων, ὑπηρεσίᾳ, τριακοσίους ἄνδρας ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων τοὺς ἐρρωμενεστάτους τοῖς σώμασιν ἐπιλεξάμενος, οὓς ἀπέδειξαν αἱ φράτραι τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ τοὺς βουλευτὰς, ἑκάστη φράτρα δέκα νέους, τούτους τοὺς ἄνδρας ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἶχεν· ὄνομα δὲ κοινὸν ἅπαντες, ὃ καὶ νῦν κατέστησαν, ἔσχον Κελέριοι, ὡς μὲν οἱ πλείους γράφουσιν, ἐπὶ τῆς ὀξύτητος τῶν ὑπηρεσιῶν· τοὺς γὰρ ἑτοίμους καὶ ταχεῖς ἐπὶ τὰ ἔργα, Κέλερας οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ὡς δὲ Οὐαλέριος ὁ Ἀντιάς φησιν, ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τοῦτ' ἔχοντες τοὔνομα. ἦν γὰρ καὶ τούτων ἡγεμὼν ὁ διαφανέστατος, ᾧ τρεῖς ὑπετάγησαν ἑκατόνταρχαι, καὶ αὖθις ὑπ' ἐκείνοις ἕτεροι, τὰς ὑποδεεστέρας ἔχοντες ἀρχάς· οἳ κατὰ πόλιν μὲν αἰχμοφόροι τε αὐτῷ παρηκολούθουν, καὶ τῶν κελευομένων ὑπηρέται· κατὰ δὲ τὰς στρατείας πρόμαχοί τε ἦσαν καὶ παρασπισταί· καὶ τὰ πολλὰ οὗτοι κατώρθουν ἐν τοῖς ἀγῶσιν, πρῶτοί τε ἄρχοντες τῆς μάχης, καὶ τελευταῖοι τῶν ἄλλων ἀφιστάμενοι· ἱππεῖς μὲν, ἔνθα ἐπιτήδειον εἴη πεδίον ἱππομαχῆσαι· πεζοὶ δὲ, ὅπου τραχὺς εἴη καὶ ἄνιππος τόπος. τοῦτό μοι δοκεῖ παρὰ Λακεδαιμονίων μετενέγκασθαι

τενέχθαι τὸ ἔθος, μαθὼν ὅτι καὶ παρ' ἐκείνοις οἱ γενναιότατοι τῶν νέων φύλακες ἦσαν τῶν βασιλέων, οἷς ἐχρῶντο κατὰ τοὺς πολέμους παρασπισταῖς, ἱππεῦσί τε οὖσι καὶ πεζοῖς. καταστησάμενος δὴ ταῦτα διέκρινε τὰς τιμὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἃς ἑκάστους ἐβούλετο ἔχειν. βασιλεῖ μὲν οὖν ἐξῄρητο τάδε τὰ γέρα· πρῶτον μὲν, ἱερῶν καὶ θυσιῶν ἡγεμονίαν ἔχειν, καὶ πάντα δι' ἐκείνου πράττεσθαι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια· ἔπειτα, νόμων τε καὶ πατρίων ἐθισμῶν φυλακὴν ποιεῖσθαι, καὶ παντὸς τοῦ κατὰ φύσιν ἢ κατὰ συνθήκας δικαίου προνοεῖν, τῶν τε ἀδικημάτων τὰ μέγιστα μὲν αὐτὸν δικάζειν, τὰ δὲ ἐλάττονα τοῖς βουλευταῖς ἐπιτρέπειν, προνοούμενον ἵνα μηδὲν γίνηται περὶ τὰς δίκας πλημμελές· βουλήν τε συνάγειν καὶ δῆμον συγκαλεῖν, καὶ γνώμης ἄρχειν, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς πλείοσιν ἐπιτελεῖν. ταῦτα μὲν ἀπέδωκε βασιλεῖ τὰ γέρα, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἡγεμονίαν ἔχειν αὐτοκράτορα ἐν πολέμῳ. τῷ δὲ συνεδρίῳ τῆς βουλῆς τιμὴν καὶ δυναστείαν ἀνέθηκε τοιάνδε, περὶ παντὸς ὅτου ἂν εἰσηγῆται βασιλεὺς, διαγινώσκειν τε καὶ ψῆφον ἐπιφέρειν· καὶ ὅ τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτο νικᾶν· ἐκ τῆς Λακωνικῆς πολιτείας καὶ τοῦτο μετενεγκάμενος. οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμονίων βασιλεῖς αὐτοκράτορες ἦσαν ὅ τι βούλοιντο πράττειν, ἀλλ' ἡ γερουσία πᾶν εἶχε τῶν κοινῶν τὸ κράτος. τῷ δὲ δημοτικῷ πλήθει τρία ταῦτα ἐπέτρεψεν, ἀρχαιρεσιάζειν τε καὶ νόμους ἐπικυροῦν, καὶ περὶ πολέμου διαγινώσκειν, ὅταν ὁ βασι-
66 λεὺς ἐφῇ, οὐδὲ τούτων ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν ἀνεπίληπτον, ἂν μὴ καὶ τῇ βουλῇ ταῦτα δοκῇ. ἔφερε δὲ τὴν ψῆφον οὐχ ἅμα πᾶς ὁ δῆμος, ἀλλὰ κατὰ τὰς φράτρας συγκαλούμενος· ὅ τι δὲ ταῖς πλείοσι δόξειε φράτραις, τοῦτο ἐπὶ τὴν βουλὴν ἀνεφέρετο. ἐφ' ἡμῶν δὲ μετάκειται τὸ ἔθος. οὐ γὰρ ἡ βουλὴ διαγινώσκει τὰ ψηφισθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου, τῶν δ' ὑπὸ τῆς βουλῆς γνωσθέντων ὁ δῆμός ἐστι κύριος. πότερον δὲ τῶν ἐθῶν κρεῖττον, ἐν κοινῷ τίθημι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν. ἐκ δὲ τῆς διαιρέσεως ταύτης οὐ μόνον τὰ πολιτικὰ πράγματα σώφρονας ἐλάμβανε καὶ τεταγμένας τὰς διοικήσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ πολεμικὰ ταχείας καὶ εὐπειθεῖς. ὁπότε γὰρ αὐτῷ φανείη στρατείαν ἐξάγειν, οὔτε χιλιάρχους τότε ἔδει ἀποδείκνυσθαι κατὰ φυλὰς, οὔτε ἑκατοντάρχας κατὰ λόχους, οὔτε ἱππέων ἡγεμόνας, οὔτε ἐξαριθμεῖσθαί τε καὶ λοχίζεσθαι, καὶ τάξιν ἕκαστον τὴν προσήκουσαν ἀναλαμβάνειν· ἀλλὰ βασιλεὺς μὲν τοῖς χιλιάρχοις παρήγγελλεν, ἐκεῖνοι δὲ τοῖς λοχαγοῖς· παρὰ δὲ τούτων οἱ δεκάρχοι μαθόντες, ἐξῆγον τοὺς ὑποτεταγμέ-

a Lacedæmoniis, cõperto q̃ apud illos quoq; generosissimi quiq; iuuenũ erant in regia custodia, quib. in prœlio reges vtebantur protectoribus, equestri atq; pedestri pugnæ idoneis. His constitutis, honores & potestates in singulos ordines distribuit. Regi quidem eximia munia fuerunt hæc: primum, vt sacrificiorũ & *reliquorum* sacrorũ penes eũ esset principatus, per eumq; gereretur quicquid ad placãdos deos attinet. deinde, vt legum ac consuetudinũ patriarũ haberet custodiã: omnisq; iuris, quod vel natura dictat, vel pacta *& tabulæ* sanciunt, curã ageret: vtq; de grauissimis delictis ipse decerneret, leuiora ꝑmitteret senatoribus, ꝓuidẽdo interim nequid in iudiciis peccaretur: vtq; senatũ cogeret, populũ *in concionem* conuocaret: primus sententiã diceret: quod pluribus placuisset, ratũ haberet. Hæc regi attribuit munia, & præterea summũ in bello imperiũ. Senatui vero dignitatẽ ac potestatẽ hãc addidit, vt is, de quib. a rege ad ipsum referretur, de his decerneret, & ferret calculũ, ita vt semp̃ obtineret pluriũ sententia. id quoq; a Laconica repub. desumptũ est. Lacedæmoniorũ enim reges nõ erant sui arbitrii, vt quicquid vellẽt, facerent; sed penes senatũ erat tota publicæ administrationis potestas. Plebi aũt tria hæc cõmisit, magistratus creare, leges sancire, de bello, si rex permisisset, decernere. nõ tamen absolutã in his populo esse potestatẽ voluit, nisi & senatus in iisdẽ accessisset auctoritas. Ferebat aũt suffragia nõ vniuersus popul', sed per curias: & quod pluribus curiis visum fuisset, id ad senatum referebatur: qui mos nostra ætate mutatus est. nõ .n. senatus de plebis scitis decernit, sed de senatus cõsultis plebi ꝑmissum est suffragiũ. vtra vero consuetudo sit potior, aliis considerandum relinquimus. Distributis in hũc modũ muniis, non solũ ciuiles res prudenter ac decenter, verũ etiam bellicæ celeriter & obsequẽter administrabãtur. Quoties enim ei visum fuisset expeditionẽ facere, neq; tribunos opus erat eligere per tribus, neq; cẽturiones per curias, neq; magistros equitũ, neq; censum & delectum haberi, & in suum quenq; ordinem redigi: sed rex tribunis mandata dabat, illi cẽturionibus, hi porro decurionibus, at hi singulis

Regis munia.

Senatus munia.

Plebis munia.

sibi subditis. ita ad vnum edictum vel
vniuersus exercitus, vel pars eius ali-
qua, cũ armis in præfinito loco præsto
Rom. ciuitatem auget. aderat. His institutis Romulus ci-
uitatem bello æque ac paci habilem
reddidit: magnitudini vero eius ac
frequentiæ hoc modo consuluit. Pri-
a mum necessitatem colonis imposuit
educandi quicquid esset masculũ, &
e filiabus primogenitas; nullã autem
prolem necari permisit minorem tri-
ennio, nisi siquid mutilum aut *alioqui*
monstrosum in ipso partu esset editũ.
tales enim fœtus exponi a parentibus
non vetuit, sed ostensos prius quinq;
viris e vicinia proximis, si illi quoque
exponendos esse censuissent. siquis
contra hãc legem committeret, præ-
ter alias mulctas, etiam dimidiam bo-
norũ partem addixit ærario publico.
Deinde cum intellexisset multas per
Italiam vrbes inique vel tyrãnide vel
paucorum potentia premi, multosq;
ea de caussa solum vertere. hos, modo
essent ingenui, nihil amplius in fortu-
nas eorum inquirẽs, aut quo casu ex-
cidissent patria, instituit excipere &
ad se traducere; atq; hac ratione tum
Romanæ vrbis vires augere, tum fi-
nitimorum oppidorum robur immi-
nuere. id quo decẽtius fieret, religio-
b nem negotio prætexuit. Locũ enim
Capitolium inter & arcem situm, qui
nunc Romana lingua Inter duos lu-
cos dicitur, & tunc ex re habebat vo-
cabulũ, (ab vtroq; scilicet latere, quo
ambos colles attingit, cõdensis opacus
arboribus) fano in hoc (incertum cui
deo) exstructo, asylum esse voluit sup-
plicibus, ac per speciẽ religionis im-
punitatẽ spopõdit iis qui supplices eo
confugissent; ac si manere secum vel-
lent, donabat eos iure ciuitatis, parte-
que agri hostib. adempti. Tum vero
vndiq; istuc cõfluebatur, domestico-
rum malorum tædio: nec libebat alio
demigrare, retinẽte quotidiana prin-
c cipis comitate ac gratia. His accessit
tertiũ institutũ Romuli, quod maxi-
me a Græci generis hominib. exerce-
ri decuit, vt omniũ longe præstantis-
simum, & (vt mea fert opinio) liberta-
tis Romanæ fundamentum firmissi-
mum, atque ad futurum imperium
momentum non minimum, quo vi-
delicet puberes in bello captis vrbi-
bus necari vetuit, aut sub hasta venũ-
dari; sicut nec agros eatũ relinqui vo-

νοις ἑαυτοῖς ἕκαστοι· ἀφ' ἑνὸς δὲ κελεύματος εἴτε ἅπασα ἡ δύναμις, εἴτε μοῖρά τις ἐξ αὐτῆς κληθείη, τὰ ὅπλα ἔχουσα παρῆν εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον εὐτρεπής. τεταγμένην οὖν καὶ κεκοσμημένην πρὸς εἰρήνην τε ἀποχρώντως, καὶ πρὸς τὰ πολέμια ἐπιτηδείως, ἐκ τούτων τῶν πολιτευμάτων τὴν πόλιν ὁ Ῥωμύλος ἀπειργάσατο· μεγάλην δὲ καὶ πολυάνθρωπον ἐκ τούτων· πρῶτον μὲν εἰς ἀνάγκην κατέστησε τοὺς οἰκήτορας αὐτῆς ἅπασαν ἄρρενα γενεὰν ἐκτρέφειν, καὶ θυγατέρων τὰς πρωτογόνους· ἀποκτιννύναι δὲ μηδὲν τῶν γεννωμένων νεώτερον τριετοῦς, πλὴν εἴ τι γένοιτο παιδίον ἀνάπηρον, ἢ τέρας εὐθὺς ἀπὸ γονῆς. ταῦτα δ' οὐκ ἐκώλυσεν ἐκτιθέναι τοὺς γειναμένους, ἐπιδείξαντας πρότερον πέντε ἀνδράσι τοῖς ἔγγιστα οἰκοῦσιν, ἐὰν κἀκείνοις συνδοκῇ. κατὰ δὲ τῶν μὴ πειθομένων τῷ νόμῳ ζημίας ὥρισεν ἄλλας τε καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν τὴν ἡμίσειαν εἶναι δημοσίαν. ἔπειτα μαθὼν πολλὰς τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν πόλεων πονηρῶς ἐπιτροπευομένας ὑπὸ τυραννίδων τε καὶ ὀλιγαρχιῶν, τοὺς ἐκ τούτων ἐκπίπτοντας τῶν πόλεων, συχνοὺς ὄντας, εἰ μόνον εἶεν ἐλεύθεροι, διακρίνων οὔτε συμφορὰς οὔτε τύχας αὐτῶν, ὑποδέχεσθαι καὶ μετάγειν ὡς ἑαυτὸν ἐπεχείρει, τήν τε Ῥωμαίων δύναμιν αὐξῆσαι βουληθεὶς, καὶ τὰς τῶν περιοίκων ἐλαττῶσαι· ἐποίει δὲ ταῦτα πρόφασιν εὐπρεπῆ, καὶ εἰς θεοῦ τιμὴν τὸ ἔργον ἀναφέρων. τὸ γὰρ μεταξὺ χωρίον τοῦ τε Καπιτωλίου καὶ τῆς ἄκρας, ὃ καλεῖται νῦν κατὰ τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον, μεθόριον δυοῖν δρυμῶν, καὶ ἦν τότε τοῦ συμβεβηκότος ἐπώνυμον, ὕλαις ἀμφιλαφέσι κατ' ἀμφοτέρας τὰς συναπτούσας τοῖς λόφοις λαγόνας ἐπίσκιον, ἱερὸν ἀνεὶς ἄσυλον ἱκέταις, καὶ ναὸν ἐπὶ τούτῳ κατασκευασάμενος· ὅτῳ δὲ ἄρα θεῶν ἢ δαιμόνων, οὐκ ἔχω τὸ σαφὲς εἰπεῖν· τοῖς καταφεύγουσιν εἰς τοῦτο τὸ ἱερὸν ἱκέταις, τοῦ τε μηδὲν κακὸν ὑπ' ἐχθρῶν παθεῖν ἐγγυητὴς ἐγίνετο, τῇ εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας προφάσει, καὶ εἰ βούλοιντο παρ' αὐτῷ μένειν, πολιτείας μετεδίδου καὶ γῆς μοίρας ἣν κτήσαιτο τοὺς πολεμίους ἀφελόμενος. οἱ δὲ συνέρρεον ἐκ παντὸς τόπου, τὰ οἰκεῖα φεύγοντες κακά· καὶ οὐκ ἔτι ἑτέρωσε ἀπανίσταντο, ταῖς καθ' ἡμέραν ὁμιλίαις καὶ χάρισιν ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενοι. τρίτον ἦν ἔτι Ῥωμύλου πολίτευμα, ὃ πάντων μάλιστα τοὺς Ἕλληνας ἀσκεῖν ἔδει, κράτιστον ἁπάντων πολιτευμάτων ὑπάρχον, ὡς ἡ ἐμὴ δόξα φέρει, ὃ καὶ τῆς βεβαίου Ῥωμαίοις ἐλευθερίας ἦρχε, καὶ τῶν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀναγόντων οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν παρέσχε, τὸ μήτε κατασφάττειν ἡβηδὸν τὰς ἁλούσας πολέμῳ πό- 67
λεις, μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ γῆν αὐτῶν ἀνιέναι μη-

ναι μηλόβοτον· ἀλλὰ κληρούχους εἰς αὐτὰς ἀποστέλλειν ἐπὶ μέρει τινὶ τῆς χώρας, καὶ ποιεῖν ἀποικίας Ῥωμαίων τὰς κρατηθείσας· ἐνίαις δὲ καὶ πολιτείας μεταδιδόναι. Ταῦτά τε δὴ καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια καταστησάμενος πολιτεύματα, μεγάλην ἐκ μικρᾶς ἐποίησε τὴν ἀποικίαν, ὡς αὐτὰ τὰ ἔργα ἐδήλωσεν. οἱ μὲν γὰρ συνοικίσαντες μετ' αὐτοῦ τὴν Ῥώμην, οὐ πλείους ἦσαν ἀνδρῶν τρισχιλίων πεζοί, καὶ τριακοσίων ἐλάττους ἱππεῖς· οἱ δὲ καταλειφθέντες ὑπ' ἐκείνου, ὅτε ἐξ ἀνθρώπων ἠφανίσθη, πεζοὶ μὲν ἑξακισχίλιοι πρὸς τέσσαρσι μυριάσιν, ἱππεῖς δὲ οὐ πολλοὶ ἀπέχοντες χιλίων. ἐκείνου δὲ ἄρξαντος τούτων τῶν πολιτευμάτων, οἵ τε βασιλεῖς οἱ μετ' αὐτὸν ἡγησάμενοι τῆς πόλεως, τὴν αὐτὴν ἐφύλαξαν προαίρεσιν, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τὰς ἐνιαυσίους λαμβάνοντες ἀρχάς, ἔστιν ἃ καὶ προστιθέντες οὕτως, ὥστε μηδενὸς ἔθνους τοῦ δοκοῦντος εἶναι πολυανθρωποτάτου, τὸν Ῥωμαίων δῆμον γενέσθαι ἐλάττονα. τὰ δὲ Ἑλλήνων ἔθη παρὰ ταῦτα ἐξετάζων, οὐκ ἔχω πῶς ἐπαινέσαιμι τά τε Λακεδαιμονίων καὶ τὰ τῶν Θηβαίων, καὶ τῶν μέγιστον ἐπὶ σοφίᾳ φρονούντων Ἀθηναίων, οἳ φυλάττοντες τὸ εὐγενὲς καὶ μηδενὶ μεταδιδόντες, εἰ μὴ σπανίως, τῆς παρ' ἑαυτοῖς πολιτείας· ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι καὶ ξενηλατοῦντες ἔνιοι· πρὸς τῷ μηδὲν ἀπολαῦσαι ταύτης τῆς μεγαληγορίας ἀγαθόν, καὶ τὰ μέγιστα δι' αὐτὴν ἐβλάβησαν. Σπαρτιᾶται μέν γε πταίσαντες μάχῃ τῇ περὶ Λεῦκτρα, ἐν ᾗ χιλίους καὶ ἑπτακοσίους ἄνδρας ἀπέβαλον, οὐκ ἔτι τὴν πόλιν ἠδυνήθησαν ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης ἀναλαβεῖν, ἀλλ' ἀπέστησαν τῆς ἡγεμονίας σὺν αἰσχύνῃ. Θηβαῖοι δὲ καὶ Ἀθηναῖοι ἐξ ἑνὸς τοῦ περὶ Χαιρώνειαν ἀτυχήματος, ἅμα τήν τε προστασίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐλευθερίαν τὴν πάτριον ὑπὸ Μακεδόνων ἀφῃρέθησαν. ἡ δὲ Ῥωμαίων πόλις ἐν Ἰβηρίᾳ τε καὶ Ἰταλίᾳ πολέμους ἔχουσα μεγάλους, Σικελίαν τε ἀφεστῶσαν ἀνακτωμένη καὶ Σαρδόνα, καὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πραγμάτων ἐκπεπολεμωμένων, καὶ Καρχηδόνος ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν πάλιν ἀνισταμένης, καὶ τῆς Ἰταλίας οὐ μόνον ἀφεστώσης ὀλίγου δεῖν πάσης, ἀλλὰ καὶ συνεπαγούσης τὸν Ἀννιβαϊκὸν κληθέντα πόλεμον, τοσούτοις περιπετὴς γενομένη κινδύνοις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, οὐχ ὅπως ἐκακώθη διὰ τὰς τότε τύχας, ἀλλὰ καὶ προσέλαβεν ἰσχὺν ἐξ αὐτῶν ἔτι μείζονα τῆς προτέρας, τῷ πλήθει τοῦ στρατιωτικοῦ πρὸς ἅπαντα διαρκὴς γενομένη τὰ δεινά, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ὑπολαμβάνουσί τινες, εὐνοίᾳ τύχης χρησαμένη· ἐπεὶ ταύτης γε χάριν ᾤχετ' ἂν ὑποβρύχιος ἐξ ἑνὸς τοῦ περὶ Κάννας πτώματος, ὅτε αὐτῇ ἀπὸ μὲν ἑξακισ-

luit cōpaſcuos; ſed in partē agri ſorte diuidēdam colonos Romanos mitti: atq; ita captas vrbes, ex hoſtib. colonias Romanorū fieri: nonnullas vero etiam in ius ciuitatis admitti. His ille atq; huiuſmodi aliis inſtitutis vrbem ex parua magnam reddidit; id quod res ipſa indicat. Qui enim vna cum illo vrbem condere cœperunt, non plures erant ter mille pedites, & pauciores trecentis equites: quando autem ex mortalium numero ſublatus eſt, peditum reliquit XLVI milia, & mille ferme equites. Atque hæc ipſius inſtituta cum regni ſucceſſores ſeruauerunt, tum poſt illos magiſtratus annui; nonnulla etiam addentes; ita vt Romanorum ciuitas nulli genti vel populoſiſſimæ numero hominum cederet. Quibuscum ſi Græcorum conſuetudines comparem, non poſſum laudare Lacedæmonios & Thebanos, Athenienſesve opinione ſapientiæ celebres: qui ad retinēdam generis nobilitatem, vel nullos vel raros in ius ciuitatis admittebant: vt interim taceam hoſpites a quibuſdam pelli ſolitos. ex hac enim iactantia nō modo nullos perceperūt fructus, ſed etiam maxima inde ſenſerunt detrimenta. Spartani certe poſt acceptam ad Leuctra cladem, amiſſosq; MDCC viros, nunquam poſtea potuerunt ciuitatem in integrum reſtituere, ſed turpiter ceſſerunt imperio. itidem Thebani atque Athenienſes vnico prœlio ad Chæroneam a Macedonibus victi, mulctati ſunt & patria libertate & Græciæ principatu. At Romani Hiſpanicis atque Italicis bellis impliciti, & Siciliam cum Sardinia ſub dicionem ſuam retrahentes, nec immunes interim a bellis Macedonum & Græcorum, Carthagine rurſum affectante imperium, Italia pene tota non ſolum ad hoſtem deficiente, ſed etiam bellum quod Annibalicum dictum eſt, accerſente, vno eodemque tempore tot periculis expoſiti, adeo non ſuccubuerunt aduerſis in eo bellorum tumultu caſibus, vt etiam viribus inde ſint aucti, militū numero ad excipiendos omnium impetus ſufficiente, non (vt quidam opinātur) fortuna indulgente. nam quod ad hanc quidem attinet, vel vna Cannenſis clades ciuitatem mergere poterat, quandō e ſex

equitum milibus tantum CCCLXX superfuerũt reliqui; & ex LXXX peditũ milibus, in publicam illam expeditionem cõscriptis, paulo plures ter mille manserunt incolumes. Hæc sunt quæ in hoc viro suspicio, atq; insuper quæ mox dicturus sum: q, cum animaduertisset felicitatis rerum publicarũ esse caussas, quas omnes quidẽ politici prædicant, at pauci sectantur; primũ, fauorem numinũ, quo aspirante, mortalib. omnia cedũt prospere: deinde, temperantiã & iustitiã, per quas fit vt minus se lædãt mutuũ, magis cõsentiant, felicitatéq; nõ turpi voluptate sed honestate metiãtur: postremo, fortitudinẽ militarẽ, cuius ope ceteræ quoq; virtutes sua exserãt cõmoda: non spõte obuenire horum bonorũ quodq; ratus est; sed intellexit rectis legib. honestorumq; studiorũ æmulatione, piam, tẽperantem, iustitiæ studiosam, belloq; fortẽ ciuitatẽ fieri. His itaq; reb. plurimum curæ impendit, a deorũ cultu exorsus. proinde tẽpla & areas sacras, arasq;, ac signorũ ædiculas, tum eorumdẽ simulacrorũ effigies & insignia, præterea vires & dona quib. de nostro genere bene sunt meriti; festa itẽ quæ cuiq; deorũ dæmonumve celebrari cõuenit, & sacrificia quibus apud homines coli expetũt; ad hęc rationes induciarum, celebritatũ, vacationum a laboribus, ceteraq; huiusmodi omnia, iuxta optimos quosq; Gręcorũ ritus in-

a stituit. ceterũ fabulas de ipsis a maioribus traditas, probra eorũ continẽtes ac crimina, improbas censuit, inutilesq; ac indecẽtes, & ne probis quidẽ viris dignas, nedũ diis superis: repudiatisq; his omnibus, ad bene ac præclare de diis sentiendũ & loquendum ciues suos induxit, nihil eis affingi passus quod beatæ illi naturæ parũ esset consentaneum. Neq; enim Cælus a suis liberis exsectus apud Romanos traditur; neq; Saturnus proprios natos abolens, metuensq; ne ipsorũ appetatur insidiis; nõ Iupiter Saturnum patrem regno deiectum Tartareo includens carceri; nec item deorũ bella, vulnera, vincula, seruitutesve apud

b homines. Nullum apud eos festum atratũ aut lugubre agitur, in quo mulieres sublatos e medio deos planctibus & lamentis prosequantur; qualia sacra Græci faciunt, raptã Proserpinã

R. deorũ cultũ instituit.

χιλίων ἱππέων ἑβδομήκοντα καὶ τριακόσιοι περιελείφθησαν, ἀπὸ δὲ μυριάδων ὀκτὼ τῶν εἰς τὸ κοινὸν στράτευμα καταγραφέντων, ὀλίγῳ πλείους τρισχιλίων ἐσώθησαν. Ταῦτά τε δὴ τοῦ ἀνδρὸς ἄγαμαι, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἃ μέλλω λέγειν, ὅτι τοῦ καλῶς οἰκεῖσθαι τὰς πόλεις αἰτίας ὑπολαβών, ἃς θρυλλοῦσι μὲν ἅπαντες οἱ πολιτικοὶ, κατασκευάζουσι δ' ὀλίγοι, πρώτην μὲν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν, ἧς παρούσης ἅπαντα τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ τὰ κρείττω συμφέρεται· ἔπειτα σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην, δι' ἃς ἧττον ἀλλήλους βλάπτοντες, μᾶλλον ὁμονοοῦσι, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐ ταῖς αἰσχίσταις μετροῦσιν ἡδοναῖς, ἀλλὰ τῷ καλῷ· τελευταίαν δὲ, τὴν ἐν πολέμοις γενναιότητα, τὴν παρασκευάζουσαν εἶναι καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τοῖς ἔχουσιν ὠφελίμους· οὐκ ἀπὸ ταὐτομάτου παραγίνεσθαι τούτων ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν ἐνόμισεν, ἀλλ' ἔγνω ὅτι νόμοι σπουδαῖοι καὶ καλῶν 68 ζῆλος ἐπιτηδευμάτων εὐσεβῆ καὶ σώφρονα καὶ τὰ δίκαια ἀσκοῦσαν, καὶ τὰ πολέμια ἀγαθὴν ἐξεργάζονται πόλιν· ὧν πολλὴν ἔσχε πρόνοιαν, τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ τῶν περὶ τὰ θεῖα καὶ δαιμόνια σεβασμῶν. ἱερὰ μὲν οὖν καὶ τεμένη καὶ βωμοὺς καὶ ξοάνων ἱδρύσεις, μορφάς τε αὐτῶν καὶ σύμβολα καὶ δυνάμεις καὶ δωρεὰς αἷς τὸ γένος ἡμῶν εὐηργέτησαν, ἑορτάς τε ὁποίας τινὰς ἑκάστῳ θεῶν ἢ δαιμόνων ἄγεσθαι προσήκει, καὶ θυσίας αἷς χαίρουσι γεραιρόμενοι πρὸς ἀνθρώπων, ἐκεχειρίας τε αὖ καὶ πανηγύρεις, καὶ πόνων ἀναπαύλας καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὁμοίως κατεστήσατο τοῖς κρατίστοις τῶν παρ' Ἕλλησι νομίμων. τοὺς δὲ παραδεδομένους περὶ αὐτῶν μύθους, ἐν οἷς βλασφημίαι τινές εἰσι κατ' αὐτῶν ἢ κατηγορίαι, πονηροὺς καὶ ἀνωφελεῖς καὶ ἀσχήμονας ὑπολαβὼν εἶναι, καὶ οὐχ ὅτι θεῶν ἀλλ' οὐδ' ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀξίους, ἅπαντας ἐξέβαλε, καὶ παρεσκεύασε τοὺς ἀνθρώπους κράτιστα περὶ θεῶν λέγειν τε καὶ φρονεῖν, μηδὲν αὐτοῖς προσάπτοντας ἀνάξιον ἐπιτήδευμα τῆς μακαρίας φύσεως. οὔτε γὰρ Οὐρανὸς ἐκτεμνόμενος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ παίδων παρὰ Ῥωμαίοις λέγεται· οὔτε Κρόνος ἀφανίζων τὰς ἑαυτοῦ γονὰς, φόβῳ τῆς ἐξ αὐτῶν ἐπιθέσεως· οὔτε Ζεὺς καταλύων τὴν Κρόνου δυναστείαν, καὶ κατακλείων ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τοῦ Ταρτάρου τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· οὐδέ γε πόλεμοι καὶ τραύματα καὶ δεσμοὶ καὶ θητεῖαι θεῶν παρ' ἀνθρώποις· ἑορτή τε παρ' αὐτοῖς οὐδεμία μελανείμων ἢ πένθιμος ἄγεται, κοπετοὺς ἔχουσα καὶ θρήνους γυναικῶν ἐπὶ θεοῖς ἀφανιζομένοις, ὥσπερ Ἕλλησιν ἐπιτελεῖται περί τε Περσεφόνης ἁρπαγὴν,

καὶ τὰ

καὶ τὰ Διονύσου πάθη, καὶ ὅσ᾽ ἄλλα τοιαῦτα. οὐδ᾽ ἂν ἴδοι τις παρ᾽ αὐτοῖς, καίτοι διεφθαρμένων τῶν ἐθῶν ἤδη, οὐ θεοφορήσεις, οὐ κορυβαντιασμούς, οὐκ ἀγυρμούς, οὐ βακχείας καὶ τελετὰς ἀπορρήτους, οὐ διαπαννυχισμοὺς ἐν ἱεροῖς ἀνδρῶν σὺν γυναιξίν, οὐκ ἄλλο τῶν παραπλησίων τούτοις τερατευμάτων οὐδέν, ἀλλ᾽ εὐλαβῶς ἅπαντα πραττόμενά τε καὶ λεγόμενα τὰ περὶ τοὺς θεούς, ὡς οὔτε παρ᾽ Ἕλλησιν οὔτε παρὰ βαρβάροις. καὶ ὃ πάντων μάλιστα ἔγωγε τεθαύμακα, καίπερ μυρίων ὅσων εἰς τὴν πόλιν ἐληλυθότων ἐθνῶν, οἷς πολλὴ ἀνάγκη σέβειν τοὺς πατρίους θεοὺς τοῖς οἴκοθεν νομίμοις, οὐδενὸς εἰς ζῆλον ἐλήλυθε τῶν ξενικῶν ἐπιτηδευμάτων ἡ πόλις δημοσίᾳ, ὃ πολλαῖς ἤδη συνέβη παθεῖν, ἀλλὰ καὶ εἴ τινα κατὰ χρησμοὺς ἐπεισηγάγετο ἱερά, τοῖς ἑαυτῆς αὐτὰ τιμᾷ νόμοις, ἅπασαν ἐκβαλοῦσα τερθρείαν μυθικήν, ὥσπερ τὰ τῆς Ἰδαίας ἱερά. θυσίας μὲν γὰρ αὐτῇ καὶ ἀγῶνας ἄγουσιν ἀνὰ πᾶν ἔτος οἱ στρατηγοὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους· ἱερᾶται δὲ αὐτῆς ἀνὴρ Φρύξ, καὶ γυνὴ Φρυγία· καὶ περιάγουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν οὗτοι μητραγυρτοῦντες, ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος, τύπους τε περικείμενοι τοῖς στήθεσι, καὶ καταυλούμενοι πρὸς τῶν ἑπομένων τὰ μητρῷα μέλη, καὶ τύμπανα κροτοῦντες. Ῥωμαίων δὲ τῶν αὐθιγενῶν οὔτε μητραγυρτῶν τις, οὔτε καταυλούμενος πορεύεται διὰ τῆς πόλεως, ποικίλην ἐνδεδυκὼς στολήν, οὔτε ὀργιάζων τὴν θεὸν τοῖς Φρυγίοις ὀργιασμοῖς, κατὰ νόμον ἢ ψήφισμα βουλῆς. οὕτως εὐλαβῶς ἡ πόλις ἔχει πρὸς τὰ οὐκ ἐπιχώρια ἔθη περὶ θεῶν, καὶ πάντα ὑποβλέπεται τῦφον, ᾧ μὴ πρόσεστι τὸ εὐπρεπές. καὶ μηδεὶς ὑπολάβοι με ἀγνοεῖν ὅτι τῶν Ἑλληνικῶν μύθων εἰσί τινες ἀνθρώποις χρήσιμοι, οἱ μὲν ἐπιδεικνύμενοι τὰ τῆς φύσεως ἔργα δι᾽ ἀλληγορίας, οἱ δὲ παραμυθίας ἕνεκα συγκείμενοι τῶν ἀνθρωπείων συμφορῶν, οἱ δὲ ταραχὰς ἐξαιρούμενοι ψυχῆς, καὶ δείματα, καὶ
69 δόξας καθαιροῦντες οὐχ ὑγιεῖς, οἱ δ᾽ ἄλλης τινὸς ἕνεκα συμπλασθέντες ὠφελείας. ἀλλὰ καίπερ ἐπιστάμενος ταῦτα οὐδενὸς χεῖρον, ὅμως εὐλαβῶς διάκειμαι πρὸς αὐτούς, καὶ τὴν Ῥωμαίων μᾶλλον ἀποδέχομαι θεολογίαν, ἐνθυμούμενος ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν μύθων ἀγαθὰ μικρά τέ ἐστι καὶ οὐ πολλοὺς δυνάμενα ὠφελεῖν, ἀλλὰ μόνους τοὺς ἐξητακότας ὧν ἕνεκα γίνονται· σπάνιοι δ᾽ εἰσὶν οἱ μετειληφότες ταύτης τῆς φιλοσοφίας. ὁ δὲ πολὺς καὶ ἀφιλοσόφητος ὄχλος ἐπὶ τὰ χείρω λαμβάνειν φιλεῖ τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους, καὶ πάσχει δυοῖν θάτερον, ἢ καταφρονεῖ τῶν θεῶν, ὡς ἐν πολλῇ κακοδαιμονίᾳ κυλινδου-

casusq; Bacchi referentia, & id genus alia. ac ne corruptis quidē his temporibus apud eos videas arreptos numine, aut furorē corybanticum, non agyrtarum circuitiones, nō bacchationes & secretos mysteriorū ritus, non virorum cū fœminis in tēplis peruigilia, non alia his similia prodigia: sed omnia quæ ad deos attinēt, religiosius aguntur ac dicuntur, quam vel apud Græcos, vel apud barbaros. & quod omniū maxime miratus sum, quāuis innumerę nationes in eā vrbem conuenerint, quibus necesse sit patrios deos domestico ritu colere; nulla tamen peregrina sacra sunt recepta publice; quod multis iam vrbibus accidit: sed etiamsi aliqua oraculorū iussu aliunde introducta sint sacra, suo tamen ritu peraguntur a ciuibus, abdicatis omnib. fabularū portentis; sicut in matris Idææ sacris fit. huic .n. imperatores quotānis Romano ritu victimas cædunt & ludos faciūt: sacerdotio vero eius fungūtur Phrygii generis vir & mulier, eamq; per vrbem circūferunt, circulatorio ritu stipem Matri colligētes, & pectora plangētes, psequentibus eos cū Matroo carmine tibiis, & tympanorū pulsu: sed e Romanis indigenis nemo cū Matriacis vicatim stipē colligit, nec ad Phrygios tibiæ modos per vrbē incedit varia indutus stola, nec ex decreto senatus Phrygia Matris orgia celebrat. Tāta est religio erga ritus exteros, omnisq; indecora vesania reformidatur. Nemo tamē suspicetur me ignorare, fabulas quasdā Græcas esse perutiles hominibus, quæ vel opa naturę per allegoriā indicāt, vel ad cōsolationē humanorū casuū excogitatę sunt, vel perturbationes ac terrores insanasq; opiniones ex animis eximunt, vel ad aliā quampiā vtilitatē sunt confictæ. equidē ista noui æque ac quiuis alius; attamen illas religiosa cautione mitto, ac Romanā theologiam magis probo, reputans q. in Græcorū fabulis exigua insunt bona, nec multis psunt nisi qui scopum earum accurato examine cognouerint: quæ quidē sapientia paucis contigit. ceterum vulgus & philosophiæ rudis turba tales de diis sermones in deteriorē partem accipit, & e duobus alterū hinc capit incommodum. aut .n. deos cōtemnit tanquam multis inuolutos infortu-

nis; aut a nulla iniquitate turpitudineve abstinet, cũ deos quoq; his obnoxios videat. Verum hæc speculatiuam duntaxat philosophiã sectantibus consideranda relinquimus: de constituta vero per Romulũ republica etiã ista memoratu digna sunt: primũ quod multos addixit diuino cultui. in nulla certe alia recẽs cõdita vrbe tot sacerdotes ac deorũ ministros mox ab initio institutos aliquis indicauerit. nam præter gentilia sacerdotia, qui publice pro ciuitate sacra tributim & curiatim facerẽt, LX illo regnante designati sunt, vt Terentius Varro in Antiquitatib. auctor est, vir ætate sua doctissimus. deinde, cum alii temere plerũq; ac incõsiderate sacrorum antistites eligant, quidã licitatoribus hunc honorem proponentes, quidã sortibus committẽtes, ipse neque venalia esse voluit sacerdotia, neq; sorte distribui: sed lege sanxit vt e singulis curiis legerentur bini annũ egressi quinquagesimum, qui virtute ac genere præcellerẽt ceteros, opesq; haberent sufficientes, & integro essent corpore. his non ad certum tempus, sed in omnem vitam eum honorem concessit, immunib. propter ætatẽ a militia, & propter priuilegium exẽptis ab vrbanis molestiis. Quoniam autem quædam sacra per mulieres fieri oportebat, quædam etiam per pueros patrimos matrimosq;, vt his quoq; quantum posset cõsuleret, voluit sacerdotũ vxores cũ suis maritis fungi sacerdotio; & si qua orgia viros obire vetaret mos patrius, ea relinqui fœminis, in eiusq; ministerii partem debitã venire illorũ etiã liberos. quod si qui prole carerẽt, eis licere optare ex aliis cuiusque tribus familiis puerũ puellamq; elegãtissimos; alterum, ministraturũ sacris donec pubesceret; alterã, tantisper dũ pura esset a nuptiis: hoc quoq;, credo, mutuatus a Græcorũ legibus. Nã quæcunq; in Græcanicis sacris munia exsequuntur eæ quæ κανηφόροι ab ipsis nominãtur, ea peragunt apud Romanos hæ appellatæ. idq; faciunt ornatæ capita corollis, qualibus Ephesię Dianæ statuæ ornari solent apud Græcos. Quę autem apud Etruscos, & superiori etiam tempore apud Pelasgos in Curetum & Magnorum deorum mysteriis peragebant ii qui vocabantur

μένων, ἢ τῶν αἰσχίστων τε καὶ παρανομωτάτων οὐδενὸς ἀπέχεσθαι, θεοῖς αὐτὰ προσκείμενα ὁρῶν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων τοῖς αὐτὸ μόνον τὸ θεωρητικὸν τῆς φιλοσοφίας μέρος ἀποτετμημένοις ἀφείσθω σκοπεῖν. τῆς δὲ ὑπὸ Ῥωμύλου καταστάσης πολιτείας καὶ τάδε ἡγησάμην ἱστορίας ἄξια· πρῶτον μὲν, ὅτι πολλοῖς σώμασιν ἀπέδωκε θεραπεύειν τὸ δαιμόνιον. ἐν γοῦν οὐδεμιᾷ πόλει νεοκτίστῳ τοσούτους ἱερεῖς καὶ θεράποντας τῶν θεῶν εὐθὺς ἀποδειχθέντας οὐδεὶς ἂν εἰπεῖν ἔχοι. χωρὶς γὰρ τῶν ἐχόντων τὰς συγγενικὰς ἱερωσύνας, οἱ τὰ κοινὰ περὶ τῆς πόλεως ἱερὰ συντελοῦντες κατὰ φυλάς τε καὶ φράτρας, ἑξήκοντα κατεστάθησαν ἐπὶ τῆς ἐκείνου ἀρχῆς· λέγω δὲ ἃ Τερέντιος Οὐάρρων ἐν ἀρχαιολογίαις ἔγραψεν, ἀνὴρ τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἀκμασάντων πολυπειρότατος. ἔπειτα, ὅτι τῶν ἄλλων φαύλως πως καὶ ἀπερισκέπτως ὡς ἐπὶ πολὺ ποιουμένων τὰς αἱρέσεις τῶν ἐπιστησομένων τοῖς ἱεροῖς, καὶ τῶν μὲν ἀργυρίου τὸ τίμιον ἀποκηρύττειν ἀξιούντων, τῶν δὲ κλήρῳ διαιρούντων τοὺς ἱερεῖς, ἐκεῖνος οὔτε ὠνητὰς χρημάτων ἐποίησε τὰς ἱερωσύνας, οὔτε κλήρῳ μερισὰς, ἀλλ' ἐξ ἑκάστης φράτρας ἐνομοθέτησεν ἀποδείκνυσθαι δύο τοὺς ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότας, τοὺς γένει τε προύχοντας τῶν ἄλλων, καὶ ἀρετῇ διαφέροντας, καὶ χρημάτων περιουσίαν ἔχοντας ἀρκοῦσαν, καὶ μηδὲν ἠλαττωμένους τῶν περὶ τὸ σῶμα. τούτους δὲ οὐκ εἰς ὡρισμένον τινὰ χρόνον ἔχειν τὰς τιμὰς ἔταξεν, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου, στρατειῶν μὲν ἀπολελυμένους διὰ τὴν ἡλικίαν, τῶν δὲ κατὰ τὴν πόλιν ὀχληρῶν, διὰ τὸν νόμον. ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ γυναικῶν ἔδει τινὰ ἱερὰ τελεῖσθαι, καὶ διὰ παίδων ἀμφιθαλῶν ἕτερα, ἵνα καὶ ταῦτα γένηται κατὰ τὸ κράτιστον, τάς τε γυναῖκας τῶν ἱερέων ἔταξε τοῖς ἑαυτῶν ἀνδράσι συνιερᾶσθαι, καὶ εἴ τι μὴ θέμις ἦν ὑπὸ ἀνδρῶν ὀργιάζεσθαι κατὰ νόμον τὸν ἐπιχώριον, ταύτας ἐπιτελεῖν, καὶ παῖδας αὐτῶν τὰ καθήκοντα λειτουργεῖν· τοῖς δὲ ἄπαισιν, ἐκ τῶν ἄλλων οἴκων τοὺς χαριεστάτους καταλεγέντας ἐξ ἑκάστης φράτρας, κοῦρον καὶ κόρην· τὸν μὲν, ἕως ἥβης ὑπηρετεῖν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς· τὴν δὲ κόρην, ὅσον ἂν ᾖ χρόνον ἁγνὴ γάμων· ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν νόμων καὶ ταῦτα μετενεγκάμενος, ὡς ἐγὼ πείθομαι. ὅσα μὲν γὰρ αἱ κανηφόροι λεγόμεναι λειτουργοῦσιν ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ταῦτα παρὰ Ῥωμαίοις αἱ δὲ προσαγορευόμεναι. τοῦτο δὲ συντελοῦσι στεφάνοις κοσμούμεναι τὰς κεφαλὰς, οἵοις κοσμεῖται τὰ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἀφιδρύματα παρ' Ἕλλησιν. ὅσα δὲ παρὰ Τυρρηνοῖς, καὶ ἔτι πρότερον παρὰ Πελασγοῖς ἐτέλουν ἐπί τε Κουρήτων καὶ Μεγάλων θεῶν ὀργιασμοῖς οἱ καλούμενοι πρὸς

αὐτῶν

αὐτῶν Κάδουλοι, ταῦτα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπηρέτουν τοῖς ἱερεῦσιν οἱ λεγόμενοι νῦν παρὰ Ῥωμαίων Κάμιλλοι. ἔτι πρὸς τούτοις ἔταξε μάντιν ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἕνα παρεῖναι τοῖς ἱεροῖς, ὃν ἡμεῖς μὲν Ἱεροσκόπον καλοῦμεν, Ῥωμαῖοι δ᾽ ὀλίγον τι τῆς ἀρχαίας φυλάττοντες ὀνομασίας, Ἀρούσπικα προσαγορεύουσιν. ἅπαντας δὲ τοὺς ἱερεῖς τε καὶ λειτουργοὺς τῶν θεῶν ἐνομοθέτησεν ἀποδείκνυσθαι μὲν ὑπὸ τῶν φρατριῶν, ἐπικυροῦσθαι δ᾽ ὑπὸ τῶν ἐξηγουμένων τὰ θεῖα διὰ μαντικῆς. Ταῦτα περὶ τῶν θεραπευόντων τοὺς θεοὺς καταστησάμενος, διῄρει πάλιν, ὡς ἔφην, κατ᾽ ἐπιτηδειότητα ταῖς φράτραις τὰ ἱερά, θεοὺς ἀποδεικνὺς ἑκάσταις καὶ δαίμονας, οὓς ἔμελλον ἀεὶ σέβειν· καὶ τὰς εἰς τὰ ἱερὰ δαπάνας ἔταξεν, ἃς ἐχρῆν αὐταῖς ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαι. συνέθυόν τε τοῖς ἱερεῦσιν αἱ φράτραι εἰς τὰς ἀπομερισθείσας αὐτοῖς θυσίας, καὶ συνειστιῶντο κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῆς φρατριακῆς ἑστίας· ἑστιατόριον γὰρ ἦν κατεσκευασμένον ἑκάστῃ φράτρᾳ· καὶ ἐν αὐτῷ καθωσίωτό τις, ὥσπερ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς πρυτανείοις, ἑστία κοινὴ τῶν φρατριῶν. ὄνομα δὲ τοῖς ἑστιατορίοις ἦν, ὅπερ ταῖς φράτραις, Κουρίαι, καὶ μέχρις ἡμῶν οὕτω καλοῦνται. τοῦτο δὲ τὸ πολίτευμα δοκεῖ μοι λαβεῖν ἐκ τῆς Λακεδαιμονίων ἀγωγῆς περὶ τὰ φιλίτια κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπιχωριαζούσης· ἣν Λυκοῦργος εἰσηγήσασθαι δοκεῖ παρὰ Κρητῶν μαθών, καὶ μεγάλα τὴν πόλιν ὠφελῆσαι· ἐν εἰρήνῃ μέν, εἰς εὐτέλειαν ἀνάγων τοὺς βίους, καὶ σωφροσύνην τῆς καθ᾽ ἡμέραν διαίτης· ἐν πολέμῳ δ᾽, εἰς αἰδῶ καὶ πρόνοιαν καταστήσας ἕκαστον τοῦ μὴ καταλιπεῖν τὸν παραστάτην, ᾧ καὶ συνέσπεισε καὶ συνέθυσε καὶ κοινῶν ἱερῶν μετέσχεν. οὐ μόνον δὲ τῆς περὶ ταῦτα σοφίας χάριν ἄξιος ἐπαινεῖσθαι ὁ ἀνήρ, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐτελείας τῶν θυσιῶν, αἷς προαιρεῖσθαι τοὺς θεοὺς ἐνομοθέτησεν, ὧν αἱ πλεῖσται διέμενον ἕως τῆς καθ᾽ ἡμᾶς ἡλικίας, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἐπιτελούμεναι τρόπον. ἐγὼ γοῦν ἐθεασάμην ἐν ἱεραῖς οἰκίαις δεῖπνα προκείμενα θεοῖς, ἐν τραπέζαις ξυλίναις ἀρχαϊκαῖς, ἐν κανοῖς καὶ πινακίσκοις κεραμίοις ἀλφίτων μάζας, καὶ πόπανα, καὶ ζέας, καὶ καρπῶν τινων ἀπαρχάς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα λιτὰ καὶ εὐδάπανα καὶ πάσης ἀπειροκαλίας ἀπηλλαγμένα· καὶ σπονδὰς εἶδον ἐγκεκραμένας οὐκ ἐν ἀργυροῖς καὶ χρυσοῖς ἄγγεσιν, ἀλλ᾽ ἐν ὀστρακίναις κυλίσκαις καὶ προχοΐσι, καὶ πάνυ ἠγάσθην τῶν ἀνδρῶν, ὅτι διαμένουσιν ἐν τοῖς πατρίοις ἔθεσιν, οὐδὲν ἐξαλλάττοντες τῶν ἀρχαίων ἱερῶν εἰς τὴν ἀλαζόνα πολυτέλειαν. ἔστι μὲν ὅσα καὶ Νομᾶς Πομπίλιος ὁ μετὰ Ῥωμύλον ἄρξας

Cadoli, ea ministeria eodē modo sacerdotib. præstant qui nunc a Romanis nominātur Camilli. Praeterea vatem vnū ex quaq; tribu sacris interesse statuit; quē nos ἱεροσκόπον, ipsi minimum quiddā ex appellatione prisca seruantes, nominant aruspicem. De sacerdotib. autē deorumq; ministris legē tulit, designari eos a suis curiis; quā electionem ita demum ratā haberi, si cōprobata fuisset ab auguribus. His de deorū custoribus ita cōstitutis, rursum sua cuiq; curiæ sacra, vt iam dixi, partitus est, assignatis in singulas diis & dæmonib. quos perpetuo colerēt: sumptus etiā in sacra faciendos præscripsit, quos illas e publico accipere iussit. curiæq; ad attributa sibi sacrificia cum sacerdotib. prȩsto aderant; & festis diebus vna sumebāt epulum in foco curiali. suum enim cuiq; curiæ exstructū erat cœnaculū: & præterea dedicatus cōmunis quidam omnib. curiis focus, sicut in Græcorum Prytaneis. Hæc quoque cœnacula curiæ nominabantur, quod nomen etiam hodie retinent. Id institutū mihi desumpsisse videtur ex Lacedæmoniorū disciplina, apud quos itidē phiditia tunc tēporis erāt vsitata: quē morem Lycurgus a Cretēsibus mutuatus videtur, magno suæ ciuitatis cōmodo. nam hoc pacto ciues pacis tēpore ad frugalē vitam & moderatum victum assuefecit: in militia vero pudorē eis & cautionē ingessit, ne quis manipularem suū desereret, cū quo libasset, rē diuinā fecisset, & cōmunium sacrorū factus esset particeps. Nec in his solum reb. laudem meretur Romuli sapientia, verumetiā quod frugalibus sacrificiis deos coli voluit, quorū pleraq; ad nostrā ȩtatem permanent; tametsi non omnia priscū ritum obtinēt. ipse certe spectaui in sacris ædibus cœnas diis appositas in mēsis ligneis antiqui operis,[1] pultemq; in canistris & fictilibus quadrulis, liba item & far, fructuumq; quorundam primitias, & alia huiusmodi tenuia paratuq; facilia, & omnis ineptiæ expertia; libationes etiam vidi nō argenteis aureisve infusas vasis, sed[2] culignis & gutturniis testaceis: multum delectatus hominum in ritu patrio constantia, nihil ex antiquis sacris in insolētem luxum demutantium. Sunt præterea quæ Numa Pompilius Romuli suc-

Rom. legib. mores temperat.

cessor memoratu digna instituit, vir sapiens, & rerũ diuinarũ interpres excellẽtissimus, de quib. dicetur posteà: sicut & Tullus Hostilius rex tertius, ac deinceps reliqui: sed seminaria & initia, ꝓbatissimaq; de cultu deorum leges, debentur Romulo. Quin & cetera præclara instituta, per quę Romani felicitatẽ suam retinuerunt tot seculis, ad illũ referẽda videtur, vt auctorem legũ honestarum & vtilium; quarũ scriptæ quædã, pleraq; scriptis mãdatæ nõ sunt. eas omnes percẽsere nõ est opus: pręcipuas tantũ & admiratione dignissimas, ex quibus aperte cõiicere licet de eius viri in ferẽdis legib. prudẽtia, quã seuerus fuerit, & infensus vitiis, heroicarumq; virtutũ æmulus, paucis indicabimus; illud præfati, omnes eos qui reipublicę formas cõstituerunt vel Græcis vel barbaris, videri recte in genere animaduertisse, quamlibet ciuitatẽ quæ constet ex multis domibus, tãtisper frui trãquillitate, dũ priuati homines viuendi rationem exactã tenent; ediuerso cõflictari cũ variis tẽpestatibus, si ciues singuli nõ bene se habeãt. proinde oportere eum qui mẽte ad remp. administrandã idonea sit præditus, siue is legislator sit siue rex, leges ferre quæ iustas ac tẽperatas reddant ciuiũ vitas. quib. aũt studiis & quibus legib. tales euadere possint, non æque omnes intellexisse videri; sed nõnullos multũ, immo in totũ (vt breuiter dicã) aberrasse in his quę in primis & proprie ad legislatoris curã pertinent. mox enim de nuptiis agẽtes & cõiuctu cũ fœminis, vnde legislatori sumendũ est initiũ, quemadmodũ & natura vitas nostras a cõiunctione sexuum auspicata est: alii sumpto a bestiis exẽplo, vagos & ꝓmiscuos permiserũt concubitus; quasi hoc pacto vita liberari posset a furorib. amatoriis, a zelotypia in mutuas erũpente cædes, aliisq; malis plurimis, quę vel priuatas familias vel ciuitates totas, ꝓpter mulieres solent inuadere: alii hanc insolentẽ & belluinã venerẽ profligantes e ciuitate, virum copulauerũt vnicæ mulieri: at de cõseruando cõiugio, & de vxorũ modestia, neq; magnũ quid neq; paruum præscripserũt legibus, libenter abstinentes a negotio difficillimo. alii neque sine ſpõsione venereos admisere coitus, vt quidã barbari; neq; vxores

τῆς πόλεως, κατεστήσατο μνήμης ἄξια καὶ λόγου, περιττὸς τὴν γνώμην ἀνὴρ, καὶ τὰ θεῖα ἐξηγήσασθαι σοφὸς ἐν λόγοις, ὑπὲρ ὧν ὕστερον ἐρῶ· καὶ Τύλλος Ὁστίλιος ὁ τρίτος ἀπὸ Ῥωμύλου βασιλεύσας, καὶ πάντες οἱ μετ᾽ ἐκεῖνον γενόμενοι βασιλεῖς· ἀλλ᾽ ὁ τὰ σπέρματα καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτοῖς παρασχὼν, καὶ τὰ κυριώτατα καταστησάμενος τῶν περὶ τὰ θεῖα νομίμων, Ῥωμύλος ἦν. δοκεῖ δὲ καὶ τῆς ἄλλης εὐκοσμίας, ᾗ χρώμενοι Ῥωμαῖοι, διεφύλαξαν εὐδαιμονοῦσαν τὴν πόλιν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς, ἐκεῖνος ἄρξαι, νόμους καλοὺς καὶ συμφέροντας, ἀγράφους μὲν τοὺς πλείστους, ἔστι δ᾽ οὓς καὶ ἐν γράμμασι κειμένους καταστησάμενος, ὧν ἐγὼ τοὺς μὲν ἄλλους οὐδὲν δέομαι γράφειν, οὓς δὲ πάντων μάλιστα τεθαύμακα, καὶ ἐξ ὧν ὑπείληφα καταφανῆ καὶ τὴν ἄλλην τοῦ ἀνδρὸς γενέσθαι νομοθεσίαν, ὡς αὐστηρὰ καὶ μισοπόνηρος ἦν, καὶ πολλὴν ἔχουσα πρὸς τοὺς ἡρωικοὺς βίους ὁμοιότητα, δι᾽ ὀλίγης ὑπομνήσεως σημανῶ, τοσοῦτον προειπὼν, ὅτι μοι δοκοῦσιν ἅπαντες οἱ διαταξάμενοι τάς τε βαρβαρικὰς καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας τὸ μὲν κοινὸν ὀρθῶς ἰδεῖν, ὅτι πόλιν ἅπασαν ἐκ πολλῶν οἴκων συνεστῶσαν, ὀρθοῦν γε πλεῖν εἰκὸς ὅτε οἱ τῶν ἰδιωτῶν εὐσταθῶσι βίοι, καὶ χειμῶνα πολὺν ἄγειν, ὅταν κακῶς ἑκάστοις ἔχωσι τὰ ἴδια· καὶ ὅτι δεῖ τὸν νοῦν ἔχοντα πολιτικὸν, ἐάν τε νομοθέτης, ἐάν τε βασιλεὺς ᾖ, ταῦτα νομοθετεῖν ἃ ποιήσει δικαίους καὶ σώφρονας τοὺς 71 ἰδιωτῶν βίους. ἐξ ὧν δ᾽ αὖ ἐπιτηδευμάτων καὶ διʼ οἵων γένοιντο τοιοῦτοι νόμων, οὐκ ἔθ᾽ ὁμοίως ἅπαντες δοκοῦσί μοι συνιδεῖν· ἀλλ᾽ ἔνιοί γε πολλοῦ καὶ τοῦ παντὸς, ὡς εἰπεῖν, ἐν τοῖς κυριωτάτοις καὶ πρώτοις μέρεσι τῆς νομοθεσίας ἁμαρτεῖν αὐτίκα περὶ γάμων καὶ τῆς πρὸς γυναῖκας ὁμιλίας, ἀφ᾽ ἧς ἄρχεσθαι δεῖ τὸν νομοθέτην, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις ἁρμόττειν τοὺς βίους ἡμῶν ἤρξατο· οἱ μὲν, ἀπὸ τῶν θηρίων τὸ παράδειγμα λαμβάνοντες, ἀφέτους καὶ κοινὰς τὰς μίξεις ἐποιήσαντο τῷ ἄρρενι πρὸς τὸ θῆλυ, ὡς ἐρωτικῶν τε οἴστρων ἐλευθερώσοντες τοὺς βίους, καὶ ζήλων ἀλληλοκτόνων ἀξιούμενοι, καὶ πολλῶν ἄλλων ἀπαλλάξοντες κακῶν, ἃ καταλαμβάνει τούς τε ἰδίους οἴκους καὶ τὰς πόλεις ὅλας, διὰ γυναῖκας· οἱ δὲ, ταύτας μὲν ἐξήλασαν ἐκ τῆς πόλεως τὰς ἀγρίους καὶ θηριώδεις συνουσίας, ἄνδρα συναρμόσαντες εἰς γυναῖκα μίαν, περὶ δὲ φυλακῆς γάμων καὶ σωφροσύνης γυναικῶν νομοθετεῖν οὔτε μεῖζον οὔτ᾽ ἔλαττον οὐδὲν ἐπεχείρησαν, ἀλλ᾽ ὡς ἀδυνάτου πράγματος ἀπέστησαν· οἱ δὲ, οὔτε ἀνεγγύους ἐποίησαν, ὥσπερ ἔνιοι τῶν βαρβάρων, τὰς ἀφροδισίους, οὔτε ἀφῆκαν,

ὥσπερ

ὥσπερ Λακεδαιμόνιοι, τὰς τῶν γυναικῶν φυλακάς· ἀλλὰ πολλοὺς ἔθεσαν ἐπ' αὐταῖς νόμους σωφρονιστάς· εἰσὶ δ' οἳ καὶ ἀρχήν τινα κατέστησαν ἐπιμελησομένην εὐκοσμίας γυναικῶν· οὐ μὴν ἀποχρῶσά γε ἡ πρόνοια αὐτῶν τῆς τηρήσεως, ἀλλὰ μαλακωτέρα τοῦ δέοντος ἐγένετο, καὶ οὐχ ἱκανὴ τὸ μὴ σπουδαίαν φύσει κεχειρωμένην εἰς ἀνάγκην βίου σώφρονος ἀγαγεῖν. ὁ δὲ Ῥωμύλος οὔτε ἀνδρὶ κατὰ γυναικὸς ἐγκλήματα δοὺς φθαρείσης, ἢ τὸν οἶκον ἀδίκως καταλιπούσης, οὔτε γαμετῇ κατ' ἀνδρὸς αἰτιωμένῃ κάκωσιν, ἢ ἄδικον ἀπόλειψιν, οὔτε περὶ προικὸς ἀποδόσεως ἢ κομιδῆς νόμους θείς, οὔτε ἄλλο τῶν παραπλησίων τούτοις διαιτήσας οὐδ' ὁτιοῦν, ἕνα δὲ μόνον ὑπὲρ ἁπάντων εὖ ἔχοντα, ὡς αὐτὰ τὰ ἔργα ἐδήλωσε, καταστησάμενος, εἰς εὐκοσμίαν καὶ πολλὴν σωφροσύνην ἤγαγε τὰς γαμετάς. ἦν δὲ τοιόσδε ὁ νόμος, γυναῖκα γαμετὴν τὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς συνελθοῦσαν ἀνδρὶ, κοινωνὸν ἁπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ ἱερῶν. ἐκάλουν δὲ τοὺς ἱεροὺς οἱ παλαιοὶ γάμους, Ῥωμαϊκῇ προσηγορίᾳ περιλαμβάνοντες, Φαρράκια, ἐπὶ τῆς κοινωνίας τοῦ φαρρὸς, ὃ καλοῦμεν ἡμεῖς ζέαν. καὶ ὥσπερ Ἕλληνες τὸν κρίθινον καρπὸν ἀρχαιότατον ὑπολαμβάνοντες, ἐπὶ τῶν θυσιῶν κριθαῖς καταρχόμεθα, οὐλὰς αὐτὰς καλοῦντες, οὕτω Ῥωμαῖοι τιμιώτατόν τε καρπὸν καὶ ἀρχαιότατον εἶναι νομίζοντες τὰς ζέας, διὰ τούτων ἁπάσης ἐμπύρου θυσίας κατάρχονται. μένει γὰρ ἔτι καὶ οὐ μεταπέπτωκεν εἰς πολυτελεστέρας ἀπαρχὰς τὸ ἔθος. τὸ δὴ κοινωνοὺς τῆς ἱερωτάτης τε καὶ πρώτης τροφῆς γενέσθαι γυναῖκας ἀνδράσι, καὶ ἐπὶ πολλῇ συνελθεῖν τύχῃ, τὴν μὲν ἐπίκλησιν τῆς κοινωνίας τοῦ φαρρὸς εἶχεν, εἰς σύνδεσμον δ' ἀναγκαῖον οἰκειότητος ἔφερεν ἀδιαλύτου, καὶ τὸ διαιρήσον τοὺς γάμους τούτους οὐδὲν ἦν. οὗτος ὁ νόμος τάς τε γυναῖκας ἠνάγκασε τὰς γαμετάς, οἷα μηδεμίαν ἐχούσας ἑτέραν ἀποστροφὴν, πρὸς ἕνα τὸν τοῦ γεγαμηκότος ζῆν τρόπον· καὶ τοὺς ἄνδρας, ὡς ἀναγκαίου τε καὶ ἀναφαιρέτου χρήματος, τῆς γυναικὸς κρατεῖν. σωφρονοῦσα μὲν γὰρ καὶ πάντα τῷ γεγαμηκότι πειθομένη γυνὴ, κυρία τοῦ οἴκου τὸν αὐτὸν τρόπον ἦν, ὅνπερ καὶ ὁ ἀνήρ· καὶ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρὸς, κληρονόμος ἐγίνετο τῶν χρημάτων, ὡς θυγάτηρ πατρός· εἰ μὲν ἄπαις τε καὶ περὶ μηδενὸς διαθέμενος ἀποθάνοι, πάντων ὅσα κυρία τῶν ἀπολειφθέντων· εἰ δὲ γενεὰν ἔχοι, τοῖς παισὶν ἰσόμοιρος γινομένη. ἁμαρτάνουσα δέ τι, δικαστὴν τὸν ἀδικούμενον ἐλάμβανε, καὶ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας κύριον. ταῦτα δὲ οἱ συγγενεῖς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐδίκαζον· ἐν οἷς ἦν φθο-

incustoditas reliquerunt, vt Lacedæmonii: sed multas eis ad modestiā facientes leges imposuerūt: nec defuerunt qui magistratus cōstituerent, penes quos esset cura honestatis mulierū. nō tamen per eos satis prospectum est huic negotio, sed remissius quā vt ingeniū intemperans, ipsorū legib. ad vitæ modestiā possit adigi. At Romulus neq; marito cōtra vxorē stupratā aut temere domo profugam actione cōcessa; neq; nuptę contra virū malæ tractationis, aut destitutionis iniustæ; neq; de reddēda recipiēdave dote vllis latis legibus, nec alia quapiā huius generis regula præscripta, vnica tantū efficaci ad hęc omnia, vt res ipsa ostēdit, constitutione redegit vxores ad decentem modestiā. ea fuit talis: mulierem nuptam, quę iuxta sacras leges [1] cōuenisset cum viro, participem esse omnium bonorū & sacrorum. nominabant autē prisci Romani sacras nuptias vocabulo suo [2] farracia; a communione farris, quod nos Græci zeā dicimus. & quemadmodum nostri homines antiquissimā hordeaceam frugem rati, hordeo victimas initiāt, οὐλὰς illud (*id est molam salsam*) nominantes; ita Romani quamuis hostiam igne adolendā respergūt farre; quippe qui hoc frugum genus antiquissimum existimant & honoratissimum. manet enim is mos hodieque; nec quicquam est additum ad priscā frugalitatem. [3] Hæc sane inter virum & vxorē cōmunio primi & sacri quondam habiti cibi, atque fortunę quamuis opimæ, a communi farre nomen inuenit, vinculum efficiens insolubile: nec vlla res tale coniugium dirimere poterat. Ita lex hæc mulieres nuptas, quippe quæ non haberent aliud quo se converterent refugiū, cogebat solius mariti se attēperare moribus: viros itē sic habere vxorem, vt rem necessariā, nulloq; diuellendam modo. Vxor enim pudica & marito in omnibus obsequens, æque ac ille domus erat domina; & in eius defuncti bona succedebat heres, sicut filia in parentis: ex asse quidem, si is sine liberis ac intestatus decederet: quodsi prolem haberet, ex æquo cum liberis. Si autē aliquid peccasset, pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio. de huiusmodi criminibus cognati cum ipso cognoscebant; in quibus erat vio-

lata pudicitia, & (quod apud Græcos videretur leuiſſimum) ſi deprehenſa eſſet vinum bibiſſe mulier. nã vtrunque damnauit Romulus, vt delictorum muliebrium maxima; ratus ſtuprum deſperatæ audaciæ principium eſſe; temulentiã vero, ſtupri: longoq; tẽpore crimen vtrunq; apud Romanos iram merebatur implacabilem; comprobantibus legis æquitatem tot ſeculis.

a Cõſtat enim per DXX annos Romæ nullum accidiſſe diuortium. Septima demum ſupra centeſimam & trigeſimam Olympiade, M. Pomponio, C. Papyrio cõſulibus, primus dicitur vxorẽ dimiſiſſe Sp. Caruilius, vir non obſcurus, coactus a cenſoribus iurare, liberorum cauſſa ſe coniugem non retinere: erat enim ſterilis: qui ob hoc factum, quamuis neceſſitate compulſus, in perpetuum exoſus fuit populo. Atq; hæ ſunt leges in quibus ferendis Romulus honeſtatis

b mulierum rationem habuit. quæ autem ad verecũdiam & æquitatem liberorum attinẽt, vt parentes colant, & quæcunque illi iuſſerint, peragant, plus habent grauitatis, & noſtrorum hominum leges lõge ſuperant. Nam qui formas viuendi Græcis condiderunt ciuitatibus, *certum quoddam* tempus admodum breue præſcripſerunt quo liberi patribus eſſent ſubditi; quidam, vſque ad annum pubertatis tertium; quidam, tantiſper dum cælibes manerent; nonnulli, donec publice inter viros aſcripti eſſent; quemadmodum e Solonis, Pittaci, Charondæque legibus acceperant, quorum

c magna celebratur ſapientia: pœnas etiam in cõtumaces filios ſtatuerunt non graues, permittẽtes patribus eos domo pellere, atq; exheredare; præterea nihil: quæ non ſufficiunt ad cõpeſcendam iuuentutis vęſaniam moreſque peruicaces: neq; contemptores honeſtatis leui brachio poſſunt ad modeſtiam redigi. quapropter apud Græcos ſæpe indecora multa in parentes committunt liberi. Romanorum autem legiſlator omnem (vt *breuiter* dicam) poteſtatem patri dedit in filium, idque toto vitæ tempore, ſiue in carcerem eum detrudere, ſiue flagris cędere, ſiue vinctum ablegare ad ruſtica opera, ſiue necare libeat; etiã ſi filius tractet rempublicam, etiamſi magiſtratus geſſerit maximos, etiã ſi

περὶ σώματος, καὶ ὃ πάντων ἐλάχιστον ἁμαρτημάτων Ἕλλησι δόξειεν ἂν ὑπάρχειν, εἴ τις οἶνον εὑρεθείη πιοῦσα γυνή. ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ζημιοῦν ἐκέλευσεν ὁ Ῥωμύλος, ὡς ἁμαρτημάτων γυναικείων ἔσχατα· φθορὰν μὲν, ἀπονοίας ἀρχὴν νομίσας· μέθην δὲ, φθορᾶς. καὶ μέχρι πολλοῦ διέμεινε χρόνου ταῦτ' ἀμφότερα παρὰ Ῥωμαίοις, ἀπαραιτήτου τυγχάνοντα ὀργῆς. μάρτυς δὲ τοῦ καλῶς ἔχειν τὸν περὶ τῶν γυναικῶν νόμον ὁ πολὺς χρόνος. ὁμολογεῖται γὰρ ἐντὸς ἐτῶν εἴκοσι καὶ πεντακοσίων μηδεὶς ἐν Ῥώμῃ διαλυθῆναι γάμος. κατὰ δὲ τὴν ἑβδόμην ἐπὶ ταῖς τετταράκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν, ὑπατευόντων Μάρκου Πομπωνίου, καὶ Γαΐου Παπειρίου, πρῶτος ἀπολῦσαι λέγεται τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Σπούριος Καρουίλλιος ἀνὴρ οὐκ ἀφανὴς, ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν τιμητῶν ὀμόσαι· τέκνων ἕνεκα γυναικὶ μὴ συνοικεῖν· ἦν δ' αὐτῷ στεῖρα ἡ γυνή· ὃς ἐπὶ τῷ ἔργῳ τούτῳ, καίτοι δι' ἀνάγκην γενομένῳ, μισούμενος ὑπὸ τοῦ δήμου διετέλεσεν. ἃ μὲν οὖν εἰς γυναῖκας εὖ ἔχοντα ὁ Ῥωμύλος ἐνομοθέτησεν, ἐξ ὧν κοσμιωτέρας περὶ τοὺς ἄνδρας αὐτὰς ἀπειργάσατο, ταῦτ' ἐστιν. ἃ δ' εἰς αἰδῶ καὶ δικαιοσύνην παίδων, ἵνα σέβωσι τοὺς πατέρας, ἅπαντα πράττοντες ὅσα ἂν ἐκεῖνοι κελεύωσιν, ἔτι τούτων ἦν σεμνότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα, καὶ πολλὴν ἔχοντα παρὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους διαφοράν. οἱ μὲν γὰρ τὰς Ἑλληνικὰς καταστησάμενοι πολιτείας, βραχύν τινα κομιδῇ χρόνον ἔταξαν ἄρχεσθαι τοὺς παῖδας ὑπὸ τῶν πατέρων, οἱ μὲν, ἕως τρίτον ἐκπληρώσωσιν ἀφ' ἥβης ἔτος· οἱ δὲ, ὅσον ἂν χρόνον ἠΐθεοι μένωσιν· οἱ δὲ, μέχρι τῆς εἰς τὰ ἀρχεῖα τὰ δημόσια ἐγγραφῆς, ὡς ἐκ τῆς Σόλωνος καὶ Πιττακοῦ καὶ Χαρώνδου νομοθεσίας ἔμαθον, οἷς πολλὴ μαρτυρεῖται σοφία· τιμωρίας τε κατὰ τῶν παίδων ἔταξαν, ἐὰν ἀπειθῶσι τοῖς πατράσιν, οὐ βαρείας, ἐξελάσαι τῆς οἰκίας ἐπιτρέψαντες αὐτοῖς, καὶ χρήματα μὴ καταλιπεῖν, περαιτέρω δὲ οὐδέν. εἰσὶ δ' οὐχ ἱκαναὶ κατασχεῖν ἄνοιαν νεότητος, καὶ αὐθάδειαν τρόπων, οὐδ' εἰς τὸ σῶφρον ἀγαγεῖν τοὺς ἠμεληκότας τῶν καλῶν αἱ μαλακαὶ τιμωρίαι. τοιγάρτοι πολλὰ ἐν Ἕλλησιν εἰς πατέρας ὑπὸ τέκνων ἀσχημονεῖται. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων νομοθέτης ἅπασαν, ὡς εἰπεῖν, ἔδωκεν ἐξουσίαν πατρὶ καθ' υἱοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὸν τοῦ βίου χρόνον, ἐάν τε εἴργειν, ἐάν τε μαστιγοῦν, ἐάν τε δέσμιον ἐπὶ τῶν κατ' ἀγρὸν ἔργων κατέχειν, ἐάν τε ἀποκτιννύναι προαιρῆται, κἂν τὰ πολιτικὰ πράττων ὁ παῖς ἤδη τυγχάνῃ, κἂν ἐν ἀρχαῖς ταῖς μεγίσταις ἐξεταζόμενος, κἂν διὰ

τὴν

τὴν εἰς τὰ κοινὰ φιλοτιμίαν ἐπαινούμενος. κατὰ τοῦτόν γέ τοι τὸν νόμον ἄνδρες ἐπιφανεῖς δημηγορίας διεξιόντες ἐπὶ τῶν ἐμβόλων, ἐναντίας μὲν τῇ βουλῇ, κεχαρισμένας δὲ τοῖς δημοτικοῖς, καὶ σφόδρα εὐδοκιμοῦντες ἐπὶ ταύταις, κατασπασθέντες ἀπὸ τοῦ βήματος ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν πατέρων, ἣν ἂν ἐκείνοις φανῇ τιμωρίαν ὑφέξοντες· οὓς ἀπαγομένους διὰ τῆς ἀγορᾶς οὐδεὶς τῶν παρόντων ἐξελέσθαι δυνατὸς ἦν, οὔτε ὕπατος, οὔτε δήμαρχος, οὔτε ὁ κολακευόμενος ὑπ' αὐτῶν πᾶσαν ἐξουσίαν ἐλάττω τῆς ἰδίας εἶναι νομίζων ὄχλος. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅσους ἀπέκτειναν οἱ πατέρες ἄνδρας ἀγαθούς, ὑπ' ἀρετῆς καὶ προθυμίας ἕτερόν τι διαπράξασθαι γενναῖον ἔργον προαχθέντας, ὃ μὴ προσέταξαν αὐτοῖς οἱ πατέρες, καθάπερ ἐπὶ Μανλίου Τορκουάτου καὶ πολλῶν ἄλλων παρειλήφαμεν, ὑπὲρ ὧν κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐρῶ. καὶ οὐδὲ ἐν τούτῳ ἔ-
73 στη τῆς ἐξουσίας ὁ τῶν Ῥωμαίων νομοθέτης, ἀλλὰ καὶ πωλεῖν ἐφῆκε τὸν υἱὸν τῷ πατρί, οὐδὲν ἐπιστραφεὶς εἴ τις ὠμὸν ὑπολήψεται τὸ συγχώρημα, καὶ βαρύτερον ἢ κατὰ τὴν οἰκείαν συμπάθειαν. καὶ ὃ πάντων μάλιστα θαυμάσειεν ἄν τις ὑπὸ τοῖς Ἑλληνικοῖς ἤθεσι τοῖς ἐκλελυμένοις τραφείς, ὡς πικρὸν καὶ τυραννικόν, καὶ τοῦτο συνεχώρησε τῷ πατρί, μέχρι τρίτης πράσεως ἀφ' υἱοῦ χρηματίσασθαι, μείζονα δοὺς ἐξουσίαν πατρὶ κατὰ παιδὸς, ἢ δεσπότῃ κατὰ δούλου. θεραπόντων μὲν γὰρ ὁ πραθεὶς ἅπαξ, ἔπειτα τὴν ἐλευθερίαν εὑράμενος, αὑτοῦ τὸ λοιπὸν κύριός ἐστιν· υἱῶν δὲ ὁ πραθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, εἰ γένοιτο ἐλεύθερος, ὑπὸ τῷ πατρὶ πάλιν ἐγίνετο· καὶ τὸ δεύτερον ἀπεμποληθείς τε καὶ ἐλευθερωθείς, δοῦλος, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς, τοῦ πατρὸς ἦν· μετὰ δὲ τὴν τρίτην πρᾶσιν ἀπήλλακτο τοῦ πατρός. τοῦτον τὸν νόμον ἐν ἀρχαῖς μὲν οἱ βασιλεῖς ἐφύλαττον εἴτε γεγραμμένον εἴτε ἄγραφον· οὐ γὰρ ἔχω τὸ σαφὲς εἰπεῖν· ἁπάντων κράτιστον ἡγούμενοι νόμων. καταλυθείσης δὲ τῆς μοναρχίας, ὅτε πρῶτον ἔφαινε Ῥωμαίοις πάντας τοὺς πατρίους ἐθισμούς τε καὶ νόμους ἅμα τοῖς ἐπεισάκτοις ἐν ἀγορᾷ θεῖναι φανεροὺς ἅπασι τοῖς πολίταις, ἵνα μὴ συμμεταπίπτῃ τὰ κοινὰ δίκαια ταῖς τῶν ἀρχόντων ἐξουσίαις, οἱ λαβόντες παρὰ τοῦ δήμου τὴν ἐξουσίαν τῆς συναγωγῆς τε καὶ ἐπιγραφῆς αὐτῶν δέκα ἄνδρες, ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀνέγραψαν νόμοις· καὶ ἔστιν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν λεγομένων δώδεκα δέλτων, ἃς ἀνέθεσαν ἐν ἀγορᾷ. ὅτι δὲ οὐχ οἱ ἄνδρες δέκα, οἱ τριακοσίοις ὕστερον ἔτεσιν ἀποδειχθέντες ἐπὶ τὴν ἀναγραφὴν τῶν νόμων, πρῶτοι εἰσηγήσαντο Ῥωμαίοις τὸν νόμον, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ κείμενον παραλαβόντες οὐκ ἐτόλμησαν ἀνελεῖν, ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων

studii erga remp. laudem sit promeritus. iuxta hanc certe legẽ illustres viri pro rostris fauente plebe cõcionantes in senatus inuidiã, fruentesq; aura populari, detracti e suggesto, abducti sunt a patribus, pœnas daturi ex ipsorum sententia: quos, dum per forum ducerentur, nemo adstantium eripere poterat, non consul, non tribunus, nõ ipsa turba cui tum adulabantur, licet omnem potestatẽ sua minorem existimans. taceo nunc quot viri fortes necati sint a patribus, nimio virtutis ardore prouecti ad patrandum generosum aliquod facinus prӕter ipsorum mandatũ; sicut de Manlio Torquato aliisq; multis traditur, de quib. suo dicemus tempore. Nec cõtentus hanc potestatem parentib. dedisse legislator Romanus, permisit etiam vendere filium; nil deterritus crudelitatis specie, quod res grauior videri posset quam pro affectu domestico. quodque maxime aliquis miretur in dissoluta Græcorum, disciplina educatus, quasi durum & tyrannicũ, hoc quoq; patri concessit, licere illi terna filii venditione pecuniam quærere; maiorem largitus potestatem patri in filium, quã hero in mãcipium. seruus enim semel venditus, deinde libertatem adeptus, in posterũ sui iuris est. filius vero a patre venditus, si liber fieret, rursum sub patris potestatẽ redigebatur. iterum quoq; venũdatus & liberatus, seruus vt ante patris erat. post tertiam demum venditionẽ eximebatur e patris potestate. Hanc legem primi illi reges obseruabant, incertum scriptamne an sine scripto ꝑditam; habentes pro omniũ optima. post sublatam vero monarchiã, cum primum visum est Romanis patrias consuetudines legesq; omnes vna cũ ascititiis in foro proponere vniuersis ciuibus, ne ius publicum mutaretur cum potestate magistratuũ, decemuiri qui a populo acceperant potestatem colligẽdarum legum & conscribendarum, hanc quoque retulerunt inter ceteras: exstatque in duodecim tabularum (vt vocant) quarta, quas tunc in foro posuere. quod autem nõ decemuiri, trecentesimo post anno scribendis legibus creati, primi hanc legem in remp. Romanã introduxerint, sed iamdudum receptam non ausi sint tollere, cum ex aliis multis

colligimus, tum præcipue e legibus Numæ Pompilii successoris Romu- a li, vbi sic scriptum habetur: Si pater filio concesserit vxorem ducere, quacum sacra & bona iuxta leges cōmunicet, patri posthac nullum ius esto vendendi filium. quod ille non scripsisset, nisi ante ius fuisset patri vendendi filios. Sed de his satis multa. nūc libet cetera etiam instituta summatim percurrere, quibus plebeio- b rum vitam excoluit. Considerans enim ciuiles cœtus ad vitæ temperantiam, & maiorem æquitatis quam lucri habendam rationem, perdurandumque in laboribus, & virtutem rebus omnibus præferendam, non tam facile verborū doctrina duci, (quod pleriq; sint minus tractabiles) quam operum ad virtutes conferentium assuetudine; sciens etiam, eos qui necessitate magis quam voluntate ad illa *studia* accedūt, si nihil sit quod prohibeat, relabi ad ingenium: propterea, sellularias quidem ac sordidas & turpium cupiditatum incitatrices artes, vt corporibus atque animis tractantium noxias & pestiferas, seruis & exteris exercendas tradidit: longoque tempore pudori fuerunt Romanis opera talia; ita vt nemo ex indige- c nis animū ad eas applicaret. duo tantum ingenuis reliquit studia, rei militaris, ac rusticæ; quippe qui videret hæc vitæ genera ventri & illicitæ veneri minus obnoxia, lucraque sectari non ex mutuis iniuriis, sed ex hostium manubiis. ratus autem vtrunque absque altero imperfectum esse ac querulum, non aliis terras colendas attribuit, aliis diripiendas abigendasque res hostium, vt mos fuit apud Lacedæmonios: sed iisdem tam bellica quam rustica iniunxit munia: in pace omnes assuefaciens vt ruri manentes incumberent operi; nisi siquando mercatu opus esset: tunc enim in vrbem iri posse ac emi *necessaria*, nona quaq; die nondinis assignata: tempore autem belli, militare illos docens, & certatim laborib. æque ac lucris instare: victoribus enim æqualiter diuidebat agrū ademptum hostibus, pariterque mancipia & pecunias, quo libentius expeditiones d suscipere nt. De iniuriis autem quibus inter se alii alios afficerēt, sine dilatione cito decernebat, partim per se

καταλαμβανόμενα, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν Νομᾶ Πομπιλίου τοῦ μετὰ Ῥωμύλον ἄρξαντος νόμων, ἐν οἷς καὶ οὕτω γέγραπται· ἐὰν πατὴρ υἱῷ συγχωρήσῃ γυναῖκα ἀγαγέσθαι, κοινωνὸν ἐσομένην ἱερῶν τε καὶ χρημάτων κατὰ τοὺς νόμους, μηκέτι τὴν ἐξουσίαν εἶναι τῷ πατρὶ πωλεῖν τὸν υἱόν. ὅπερ οὐκ ἂν ἔγραψεν εἰ μὴ κατὰ τοὺς προτέρους νόμους ἅπαντας ἐξῆν τῷ πατρὶ πωλεῖν τοὺς υἱούς. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἅλις. βούλομαι δὲ καὶ τὸν ἄλλον ἐπὶ κεφαλαίῳ διελθεῖν κόσμον, ᾧ τοὺς τῶν ἰδιωτῶν ὁ Ῥωμύλος ἐκόσμησε βίους. ὁρῶν γὰρ ὅτι τὸ σωφρόνως ζῆν ἅπαντας, καὶ τὰ δίκαια πρὸ τῶν κερδαλέων αἱρεῖσθαι, καρτερίαν τε τὴν περὶ τοὺς πόνους ἀσκεῖν, καὶ μηδὲν ὑπολαμβάνειν χρῆμα τιμιώτερον ἀρετῆς, οὐ λόγων διδαχῇ παραγίνεσθαι τοῖς πολιτικοῖς πλήθεσι πέφυκεν, ἐν οἷς τὸ πλεῖόν ἐστι δυσάγωγον, ἀλλ' ἔργων ἐθισμοῖς τῶν πρὸς ἑκάστην ἀρετὴν ἀγόντων, καὶ τοὺς ὑπ' ἀνάγκης μᾶλλον ἢ κατὰ γνώμην ἐπ' αὐτὰ παραγινομένους, εἰ μηδὲν εἴη τὸ κωλῦσον, ἐπὶ τὴν φύσιν ὀλισθαίνοντας εἰδώς, ἐπιδιφρίους μὲν καὶ βαναύσους καὶ προσαγωγοὺς ἐπιθυμιῶν αἰσχρῶν τέχνας, ὡς ἀφανιζούσας καὶ λυμαινομένας τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν μεταχειριζομένων, δούλοις καὶ ξένοις ἐπέδωκε μετέρχεσθαι· καὶ διέμεινεν ἕως πολλοῦ χρόνου δι' αἰσχύνης ὄντα Ῥωμαίοις τὰ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν αὐθιγενῶν ἐπιτηδευόμενα. δύο δὲ μόνα τοῖς ἐλευθέροις ἐπιτηδεύματα καταλείπεται, τὰ κατὰ γεωργίαν καὶ τὰ κατὰ πολέμους, ὁρῶν ὅτι γαστρός τε ἄνθρωποι γίνονται διὰ τοιούτους τοὺς βίους ἐγκρατεῖς, ἀφροδισίοις τε ἧττον ἁλίσκονται παρανόμοις, πλεονεξίαν τε οὐ τὴν βλάπτουσαν ἀλλήλους διώκουσιν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῶν πολεμίων περιποιουμένην τὰς ὠφελείας. ἀτελῆ δὲ τούτων ἑκάτερον οἰόμενος εἶναι τῶν βίων χωριζόμενον θατέρου καὶ φιλαίτιον, οὐχ ἑτέροις μέρεσιν ἀπέδωκεν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἑτέροις δὲ τὰ πολεμίων ἄγειν τε καὶ φέρειν, ὡς ὁ παρὰ 74
Λακεδαιμονίοις εἶχε νόμος· ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς τόν τε πολεμικὸν καὶ τὸν γεωργικὸν ἔταξε βίον· εἰ μὲν εἰρήνην ἄγοιεν, ἐπὶ τοῖς κατ' ἀγρὸν ἔργοις ἐθίζων ἅπαντας μένειν, πλὴν εἴ ποτε δεηθεῖεν ἀγορᾶς· τότε δὲ εἰς ἄστυ συνιόντας ἀγοράζειν, ἐνάτην ὁρίζων ἡμέραν ταῖς ἀγοραῖς· ὅτε δὲ ὁ πόλεμος καταλάβοι, στρατεύεσθαι διδάσκων, καὶ μὴ παραχωρεῖν ἑτέροις μήτε τῶν πόνων μήτε τῶν ὠφελειῶν. διῄρει γὰρ αὐτοῖς ἐξ ἴσου γῆν τε ὅσην ἂν ἀφέλοιντο πολεμίους, ἀνδράποδά τε καὶ χρήματα, καὶ παρεσκεύαζεν ἀγαπητῶς δέχεσθαι τὰς στρατείας. τῶν δὲ εἰς ἀλλήλους ἀδικημάτων οὐ χρονίους ἀλλὰ ταχείας ἐποιεῖτο τὰς κρίσεις, τὰ μὲν αὐτὸς διε-

τοὺς δ᾽ ἐλέγχων, τὰ δ᾽ ἄλλοις ἐπιτρέπων, καὶ τὰς τιμωρίας αὐτῶν πρὸς τὰ μεγέθη τῶν ἁμαρτημάτων ἐποιεῖτο. ἀποτρέπειν τε ἀνθρώπους ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ τὸν φόβον μάλιστα δυνάμενον ὁρῶν, πολλὰ εἰς τοῦτο παρεσκευάσατο, χωρίον τε ἐν ᾧ καθεζόμενος ἐδίκαζεν, ἐν τῷ φανερωτάτῳ τῆς ἀγορᾶς, καὶ στρατιωτῶν οἳ παρηκολούθουν αὐτῷ τριακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, καταπληκτικωτάτην πρόσοψιν, ῥάβδους τε καὶ πελέκεις ὑπ᾽ ἀνδρῶν δώδεκα φερομένους, οἳ τοὺς μὲν ἄξια μαστίγων δεδρακότας ἔξαινον ἐν ἀγορᾷ, τῶν δὲ τὰ μέγιστα ἠδικηκότων τοὺς τραχήλους ἀπέκοπτον ἐν τῷ φανερῷ. τοιοῦτος μὲν δή τις ὁ κόσμος ἦν τῆς κατασκευασθείσης ὑπὸ Ῥωμύλου πολιτείας. ἀπόχρη γὰρ ἐκ τούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰκάσαι. αἱ δὲ ἄλλαι πράξεις, αἵ τε κατὰ τοὺς πολέμους ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς γενόμεναι καὶ αἱ κατὰ πόλιν, ὧν ἄν τις καὶ λόγον ποιήσαιτο ἐν ἱστορίας γραφῇ, τοιαῦταί τινες παραδίδονται. πολλῶν περιοικούντων τὴν πόλιν ἐθνῶν, μεγάλων τε καὶ τὰ πολέμια ἀλκίμων, ὧν οὐδὲν ἦν τοῖς Ῥωμαίοις φίλον, οἰκειώσασθαι ταῦτα βουληθεὶς ἐπιγαμίαις· ὅσπερ ἐδόκει τοῖς παλαιοῖς εἶναι τρόπος βεβαιότατος τῶν συναπτόντων φιλίας· ἐνθυμούμενός τε ὅτι βουλόμεναι μὲν αἱ πόλεις οὐκ ἂν συνέλθοιεν αὐτοῖς ἄρτι τε συνοικιζομένοις, καὶ οὔτε χρήμασι δυνατοῖς, οὔτε λαμπρὸν ἔργον ἐπιδεδειγμένοις οὐδέν, βιασθεῖσαι δὲ εἴξουσιν, εἰ μηδεμία γίνοιτο περὶ τὴν ἀνάγκην ὕβρις, γνώμην ἔσχεν, ἣν καὶ Νομίτωρ ὁ πάππος αὐτοῦ προσεδέξατο, δι᾽ ἁρπαγῆς παρθένων ἀθρόας γενομένης ποιήσασθαι τὰς ἐπιγαμίας. γνοὺς δὲ ταῦτα, θεῷ μὲν εὐχὰς τίθεται προστάτῃ τῶν ἀπορρήτων βουλευμάτων ἡγεμόνι, ἐὰν ἡ πεῖρα αὐτῷ χωρήσῃ κατὰ νοῦν, θυσίας μὲν καὶ ἑορτὰς ἄξειν καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτόν· ἔπειτα τῷ συνεδρίῳ τῆς γερουσίας ἀνενέγκας τὸν λόγον, ἐπειδὴ κἀκείνοις τὸ βούλευμα ἤρεσκεν, ἑορτὴν προεῖπε καὶ πανήγυριν ἄξειν Ποσειδῶνι, καὶ περιήγγελλεν εἰς τὰς ἔγγιστα πόλεις, καλῶν τοὺς βουλομένους ἀγορᾶς τε μεταλαμβάνειν καὶ ἀγώνων· καὶ γὰρ ἀγῶνας ἄξειν ἔμελλεν ἵππων τε καὶ ἀνδρῶν παντοδαπούς. συνελθόντων δὲ πολλῶν ξένων εἰς τὴν ἑορτὴν ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἐπειδὴ τάς τε θυσίας ἐτέλεσε τῷ Ποσειδῶνι καὶ τοὺς ἀγῶνας, τῇ τελευταίᾳ τῶν ἡμερῶν, ᾗ διαλύσειν ἔμελλε τὴν πανήγυριν, παράγγελμα δίδωσι τοῖς νέοις, ἡνίκ᾽ ἂν αὐτὸς αἴρῃ τὸ σημεῖον, ἁρπάζειν τὰς παρούσας ἐπὶ τὴν θέαν παρθένους ἧς ἂν ἐπιτύχωσιν ἕκαστος, καὶ φυλάττειν ἁγνὰς ἐκείνην τὴν νύκτα, τῇ δ᾽ ἑξῆς ἡμέρᾳ πρὸς αὐτὸν ἄγειν. οἱ μὲν δὴ νέοι διαστάντες κατὰ συστροφάς, ἐπειδὴ τὸ σύνθημα ἀρθὲν εἶδον, ἐτράποντο πρὸς τὴν τῶν παρθένων ἁρπαγήν. ταραχὴ δὲ τῶν ξένων δι-

ipse, partim per alios: pœnasque infligebat pro criminum modo. cumque homines timore maxime a maleficiis deterreri posse cerneret, multa in eum vsum parauit, tribunal ad ius dicendum in loco fori conspicuo, satellitii CCC militum terribilem faciē, virgas ac secures prælatas a duodecim lictoribus, qui flagra meritos cædebant in foro, grauiumque criminum damnatos capite plectebant in conspectu omnium. Hæc fuit ratio institutæ a Romulo reipublicæ: ex qua de reliquis coniecturam licet sumere. Res porro ab eodem in bellis oppidatim gestæ, hæ ferme tradūtur a scriptoribus memoratu dignæ. cum multæ, magnæque ac bellicosæ gentes Romanis essent finitimę, amica nulla, volens eas conciliare sibi per connubia, qui mos contrahendæ amicitiæ antiquis habebatur firmissimus; cogitansque ciuitates istas haud quaquam sponte cum ipsis coituras, quippe qui nuper admodum vrbem condidissent, & nec opibus valerent, nec rebus gestis clari essent; cessuras tamen, si necessitate, non contumelia sibi vim factam intelligerent: ex consensu Numitoris aui sui cepit cōsilium, rapto frequente virginum numero connubium quærere. Quę sententia postquam placuit, primū *Conso* deo arcanorum consiliorum præsidi vouit, si conatus succederet, annuum festum ac sacrificium: deinde re cum senatu cōmunicata, illis quoque comprobantibus, indixit celebritatem festumque Neptuno diem, dimissis in finitimas vrbes qui inuitarent ad conuentum & certamina. certamina enim fore cum virorum tum equorum varia. Facto deinde ad eam celebritatem confluxu plurimorum hospitum cum vxoribus & liberis, peractisque Neptuno sacris & certaminibus, extrema ludorum die, cum iam soluenda esset celebritas, mandat iuuenibus, dato signo rapiant virgines quæ spectatum venerant, quam cuique fors obtulerit; seruentque illam noctem castas, postridie vero ad se adducant. tum iuuenes cateruatim diuisi, vbi quod conuenerat signum, elatum viderunt, ad rapiendas virgines se conuertunt, magno tumultu ac voçifera-

Romulus bello quæ gesserit.

Raptus virginum.

tione hospitũ, maius aliquod malum
A suspicantiũ. Sequenti vero luce adductarum virginũ animos mæstitia deiectos Romulus cõsolatus est; rapinã eã non ad contumeliã spectare sed ad coniugiũ dictitans, docensq; morem hunc Græcorũ esse antiquissimũ, & qui maximum decus afferat expetitis ad nuptias mulieribus. ꝓinde darent animos maritis, quib. fors dedisset corpora. Post hæc cõperto puellarũ sexcẽtarum octuagintatriũ numero, delegit totidẽ viros cælibes; quib. eas in matrimoniũ dedit ritu cuiusq; patrio, ignis & aquæ cõmunionem inter cõiuges pactus: q mos durat vsq; ad nostra tẽpora. Hæc facta quidã scribunt anno regnãtis Romuli primo; at Cn. Gellius anno quarto: quod est verisimilius. Nouæ enim coloniæ ducem, nondũ constituta republica, tantũ facinus esse aggressum, non videtur rationi cõsentaneũ. Raptus quoq; caussam alii mulierũ inopiã fuisse tradũt. sunt qui belli occasionẽ sic quæsitam existiment. qui aũt maxime probabilia scribunt, ad quorũ ipse accedo sententiã, aiunt hac necessitudine captatam amicitiã finitimarũ vrbiũ. Cete-
B rum festũ quod tunc cõsecrauit Romulus, etiã nostra ætate Romani agitãt nomine Consualiũ; in quo ara subterranea, sita prope circũ maximum, refossa circũquaq; terra, sacrificiis & missis in ignẽ libaminib. honoratur, equorumq; & iunctorũ & iniugũ cõmittuntur certamina. Deus aũt in cuius honorẽ ista fiunt, Cõsus a Romanis vocatur; quẽ quidã nostra lingua interpretãtur Ποσειδῶνα σεισίχθονα; (*id est Neptunũ terræ quassatorem*) ideoq; arã ei dicatã subterraneã, ꝙ hic deus terrã teneat. Ego vero & alium *super hac re* sermonẽ audire memini; festũ quidem & ludos equestres Neptuno fieri: aram vero subterraneam postea positam genio cuidam, cuius nomen proferri nefas sit, occultorum consiliorũ duci & custodi. Neptuno enim occultam aram nusquam terrarum sacratam esse, nec apud Græcos nec apud barbaros. quæ autẽ sint veriora, non est facile pronuntiare. Vt vero de raptu ac nuptiis virginum fama per finitimas vrbes diuulgata est, aliæ succensuerunt facto; aliæ, reputantes quo animo, & in quẽ finem factũ esset, moderatius tulerunt. res tandem

θὺς ἐγένετο καὶ φωνή, μεῖζόν τι κακὸν ὑφορωμένων. τῇ
δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ προσαχθεισῶν τῶν παρθένων, παρα-
μυθησάμενος αὐτῶν τὴν ἀθυμίαν ὁ Ῥωμύλος, οὐκ
ἐφ' ὕβρει τῆς ἁρπαγῆς ἀλλ' ἐπὶ γάμῳ γενομένης,
Ἑλληνικόν τε καὶ ἀρχαῖον ἀποφαίνων τὸ ἔθος, καὶ τρό- 75
πον συμπάντων καθ' οὓς συνάπτονται γάμοι ταῖς γυ-
ναιξὶν ἐπιφανέστατον, ἠξίου στέργειν τοὺς δοθέντας αὐ-
ταῖς ἄνδρας ὑπὸ τῆς τύχης· καὶ μετὰ τοῦτο διαρι-
θμήσας τὰς κόρας, ἑξακοσίας τε καὶ ὀγδοήκοντα καὶ
τρεῖς εὑρεθείσας, κατέλεξεν αὐταῖς ἐκ τῶν ἀγάμων
ἄνδρας ἰσαρίθμους, οἷς αὐτὰς συνήρμοττε κατὰ τοὺς
πατρίους ἑκάστης ἐθισμούς, ἐπὶ κοινωνίᾳ πυρὸς καὶ ὕ-
δατος ἐγγυῶν τοὺς γάμους, ὡς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡ-
μᾶς ἐπιτελοῦνται χρόνων. ταῦτα δὲ γενέσθαι τινὲς
μὲν γράφουσι κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς Ῥωμύ-
λου ἀρχῆς· Γναῖος δὲ Γέλλιος κατὰ τὸν τέταρτον· ὃ καὶ
μᾶλλον εἰκός. νέον γὰρ οἰκιζομένης πόλεως ἡγεμό-
να, πρὶν ἢ καταστήσασθαι τὴν πολιτείαν, ἔργῳ τηλι-
κούτῳ ἐπιχειρεῖν, οὐκ εἶχε λόγον. τῆς τε ἁρπαγῆς
τὴν αἰτίαν οἱ μὲν, εἰς ἀπορίαν γυναικῶν ἀναφέρουσιν·
οἱ δ', εἰς ἀφορμὴν πολέμου· οἱ δὲ τὰ πιθανώτατα
γράφοντες, οἷς κἀγὼ συγκατεθέμην, εἰς τὸ συνάψαι
φιλότητα πρὸς τὰς πλησιοχώρους πόλεις ἀναγκαίαν.
τὴν δὲ τότε παρὰ Ῥωμύλου καθιερωθεῖσαν ἑορτὴν ἔτι
καὶ εἰς ἐμὲ ἄγοντες Ῥωμαῖοι διετέλουν, Κωνσουά-
λια καλοῦντες, ἐν ᾗ βωμός τε ὑπόγαιος ἱδρυμέ-
νος παρὰ τῷ μεγίστῳ τῶν ἱπποδρόμων, περισκα-
φείσης τῆς γῆς, θυσίαις τε καὶ ὑπερπύροις ἀπαρ-
χαῖς γεραίρεται, καὶ δρόμος ἵππων ζευκτῶν τε καὶ ἀ-
ζεύκτων ἐπιτελεῖται. καλεῖται δὲ ὁ θεὸς ᾧ ταῦτα ἐ-
πιτελοῦσι, Κῶνσος ὑπὸ Ῥωμαίων· ὃν ἐξερμηνεύον-
τες εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶτταν, Ποσειδῶνα σεισίχθο-
νά φασιν εἶναί τινες, καὶ διὰ τοῦτο ὑπογαίῳ τιμᾶ-
σθαι βωμῷ λέγουσιν, ὅτι τὴν γῆν ὁ θεὸς οὗτος ἔχει. ἐ-
γὼ δὲ καὶ ἕτερον οἶδα λόγον ἀκούων, ὡς τῆς μὲν ἑορ-
τῆς τῷ Ποσειδῶνι ἀγομένης, καὶ τοῦ δρόμου τῶν ἵπ-
πων τούτῳ τῷ θεῷ γινομένου, τοῦ δὲ καταγείου βω-
μοῦ δαίμονι ἀρρήτῳ τινὶ βουλευμάτων κρυφίων ἡγε-
μόνι καὶ φύλακι κατασκευασθέντος ὕστερον. Ποσειδῶ-
νι γὰρ ἀφανῆ βωμὸν οὐδαμόθι γῆς οὔθ' ὑφ' Ἑλλή-
νων οὔθ' ὑπὸ βαρβάρων καθιδρῦσθαι· τὸ δ' ἀληθὲς
ὅπως ἔχει χαλεπὸν εἰπεῖν. ὡς δὲ διεβοήθη τὰ πε-
ρὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν παρθένων καὶ τὰ περὶ τοὺς γά-
μους εἰς τὰς πλησιοχώρους πόλεις, αἱ μὲν οὖν αὐτὸ τὸ
πραχθὲν δι' ὀργῆς ἐλάμβανον, αἱ δ' ἀφ' ἧς ἐπρά-
χθη διαθέσεως καὶ εἰς τέλος ἐχώρησεν ἀναλογιζόμε-
ναι, μετρίως αὐτὸ ἔφερον. καὶ ἔσκηψε δὴ οὕτω ἀνὰ
χρόνον

χρόνοις πολέμους τοὺς μὲν ἄλλους εὐπετεῖς, ἕνα δὲ τὸν πρὸς Σαβίνους μέγαν καὶ χαλεπόν· οἷς ἅπασι τέλος ἐπηκολούθησεν ἀγαθόν, ὥσπερ αὐτῷ τὰ μαντεύματα προεθέσπισε, πρὶν ἐπιχειρῆσαι τῷ ἔργῳ, πόνους μὲν καὶ κινδύνους μεγάλους προσημαίνοντα, τὰς δὲ τελευτὰς αὐτῶν ἔσεσθαι καλάς. ἦσαν δ' αἱ πρῶται πόλεις ἄρξασαι τοῦ πρὸς αὐτὸν πολέμου, Καινίνη καὶ Ἀντέμνα καὶ Κρουστομερία, πρόφασιν μὲν ποιούμεναι τὴν ἁρπαγὴν τῶν παρθένων, καὶ τὸ λαβεῖν ὑπὲρ αὐτῶν δίκας· ὡς δὲ τἀληθὲς εἶχε, τῇ κτίσει τε καὶ αὐξήσει τῆς Ῥώμης δι' ὀλίγου πολλῇ γενομένῃ ἀχθόμεναι, καὶ οὐκ ἀξιοῦσαι περιιδεῖν κοινὸν ἐπὶ τοῖς περιοίκοις ἅπασι κακὸν φυόμενον. τέως μὲν οὖν πρὸς τὸ Σαβίνων ἔθνος ἀπέστελλον πρέσβεις, ἐκείνοις ἠξίουν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου παραλαβεῖν, ἰσχύν τε μεγίστην ἔχοντας καὶ χρήμασι πλείοσι δυναμένους, ἄρχειν τε ἀξιοῦντας τῶν πλησιοχώρων, καὶ οὐκ ἐλάχιστα τῶν ἄλλων περιυβρισμένους· τῶν γὰρ ἡρπασμένων αἱ πλείους ἦσαν ἐκείνων. ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἐπέραινον, ἀντικαθισταμένων αὐταῖς τῶν παρὰ τοῦ Ῥωμύλου πρεσβειῶν καὶ θεραπευουσῶν λόγοις τε καὶ ἔργοις τὸ ἔθνος, ἀχθόμεναι τῇ τριβῇ τοῦ χρόνου, μελλόντων ἀεὶ τῶν Σαβίνων καὶ ἀναβαλλομένων εἰς χρόνους μακροὺς τὴν περὶ τοῦ πο-
76 λέμου βουλήν, αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς ἔγνωσαν τοῖς Ῥωμαίοις πολεμεῖν, ἀποχρῆν οἰόμεναι τὴν οἰκείαν δύναμιν, εἰ καθ' ἓν αἱ τρεῖς γένοιντο, μίαν αἱρῆσαι πόλιν οὐ μεγάλην. ἐβουλεύσαντο μὲν ταῦτα, συνελθεῖν δ' οὐκ ἔφθησαν εἰς ἓν ἅπασαι στρατόπεδον, προεξαναστάντων προχειρότερον τῶν ἐκ τῆς Καινίνης, οἵπερ καὶ μάλιστα ἐδόκουν τὸν πόλεμον ἐνάγειν. ἐξεστρατευμένων δὲ τούτων καὶ δῃούντων τὴν ὅμορον, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν ὁ Ῥωμύλος, ἀφυλάκτοις οὖσιν ἔτι πολεμίοις ἀπροσδοκήτως ἐπιτίθεται, καὶ τοῦ τε χάρακος αὐτῶν ἄρτι ἱδρυμένου γίνεται κύριος, τοῖς τε φεύγουσιν εἰς τὴν πόλιν ἐκ ποδὸς ἑπόμενος, οὐδέπω τῶν ἔνδον πεπυσμένων τὴν περὶ τοὺς σφετέρους συμφοράν, τεῖχός τε ἀφύλακτον εὑρὼν, καὶ πύλας ἀκλείστους, αἱρεῖ τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου, καὶ τὸν βασιλέα τῶν Καινιτῶν ὑπαντήσαντα σὺν καρτερᾷ χειρὶ μαχόμενος αὐτοχειρίᾳ κτείνει καὶ τὰ ὅπλα ἀφαιρεῖται. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἁλούσης τῆς πόλεως, τὰ ὅπλα παραδοῦναι κελεύσας, καὶ παῖδας εἰς ὁμηρείαν οὓς ἐβούλετο λαβών, ἐπὶ τοὺς Ἀντεμνάτας ἐχώρει· γενόμενος δὲ καὶ τῆς ἐκείνων δυνάμεως, ἐσκεδασμένης ἔτι κατὰ τὰς προνομάς, τῇ παρ' ἐλπίδας ἐφόδῳ, καθάπερ καὶ τῆς προτέρας, ἐγκρατής, καὶ τὰ αὐτὰ τοὺς ἁλόντας διαθείς, ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν δύναμιν, ἄγων σκῦλά τε ἀπὸ τῶν ἀποίκων κατὰ τὴν μάχην, καὶ ἀκροθίνια λαφύρων θεοῖς· καὶ πολλὰς ἄ-

erupit in bellum multiplex, prægrauante Sabino inter alia: quorum omnium felix fuit exitus, sicut ei iã ante vaticinia prædixerant, laboris quidem ac periculorum fore plurimum, sed lætos exitus. Primę autem bellum ei intulerunt Cænina, Antemna, & Crustumerium, prætexentes vltionẽ raptarum virginum, sed re vera moleste ferentes conditam breuiq; tempore multum auctam remp. Romanam; nec conniuendum ratæ dũ accolarum omniũ malo vires colligeret. itaq; cõuenerunt harum legationes ad Sabinos, postulantes illorum ductu & auspiciis bellũ geri, eo quod viribus & opibus prępollerent, imperiumque in vicinos sibi arrogarent, nec minores quam ceteri accepissent iniurias. nam raptarum virginũ maior pars erant Sabinæ. Sed quum nihil proficerent, obsistentibus legatis Romuli, & gentis fauorem verbis factisque ambientibus, Sabinisque belli consilia cõtinue prócrastinantibus, pertæsæ morarum decreuerunt suis opibus bellum cum Romanis gerere; satis sibi virium esse ratæ, in vnũ collatis trium ciuitatum copiis, ad vnam non magnam vrbem expugnãdam. Sed quo minus in vna omnes castra coierint, vt decreuerant, Cæninensium fecit festinatio, qui auctores inferendi belli erant præcipui. his eruptione facta Romanum agrum populantibus occurrens cum exercitu Romulus, ex improuiso hostem aggreditur imparatum, & vallo vix dũ permunito vi potitur: refugientiumque tergo hærens, priusquã oppidani cladem suorum cognoscerẽt, nactus incustodita mœnia portasq; patentes, vrbem primo capit impetu: regem ipsum cum valido iuuenũ globo occurrentem, in prœlio manu sua conficit ac spoliat. Cænina hoc modo capta, armis ademptis, imperatisque obsidibus, in Antemnates mouit. Sed & horum copias in abigendis prædis adhuc dispersas, nec opinantes adortus, sicut priores fudit fugauitque; & eodem modo vsus victoria, domum reduxit exercitum, spolia hostibus in prœlio detracta præferens, votiuasq; manubiarum primitias, multasque

Triumphus de Cæninatibus & Antemnatib.

diis destinatas victimas. ipse pompam extremus claudebat, indutus purpura, & coronatus laurea, atque vt regiam maiestatem tueretur, quadrigis inuectus. reliquæ peditum equitumque copiæ quę illum assectabantur, pro suo quæque gradu exornatæ, hymnis canebant deos patrios, & ducem prædicabant incondito carmine, effusa obuiam ciuitate gratulabunda cum vxoribus & liberis vtroque viæ latere, summaque comitate excipiente victorem exercitum. vt vero in vrbem ventum est, præsto erant crateræ vino plenæ, & mensæ variis instructæ cibis ante illustrium virorum ædes propositæ ad fruẽdum quibuslibet. atque hæc fuit victorialis cum tropæis & victimis pompa, quam Romani triumphum nominant, a Romulo tunc primum instituta: nostra vero tempestate magno luxu agitur & fastu quodam tragico, nõ tam ad virtutis opinionem quam ad diuitiarum ostentationem, repudiata omni frugalitate pristina. Traducta pompa & re diuina perfecta, Romulus in Capitolino vertice Ioui Feretrio templum designauit nõ magnum: (adhuc enim superest vetus eius vestigium vix quindecim pedum longitudine) quo inferret *opima* de Cæninensium rege spolia, quem sua manu peremerat. Feretrium autem Iouem, cui arma dicauit Romulus, siue quis τροπαιοῦχον aut σκυλοφόρον (vt quibusdam placet) vocauerit; siue (quod vniuersam rerum naturam ac motum circumquaque complexus, supra cuncta emineat) ὑπερφερέτην, nequaquam a vero aberrauerit.

a Post redditas diis votiuas victimas *spoliorumque* ac *prædæ* primitias, rex ante omnia retulit ad senatum de captis vrbibus quid statuendum censerent; ipseq; sententiam primus quę sibi optima videbatur protulit: & cum ii qui aderant probarent principis consilium, vt tutum simul & magnificum, ac reip. multis modis vtile, non in præsens modo, sed in posterum quoque, perpetuam sibi *prudentiæ* laudem peperit. Nam contractis in vnum quotquot Antemnatum & Cæninensium generis cum ceteris raptæ fuerant, vt vidit prouolutas *sibi ad genua*, lamentantes deflentesq; fortunã patriæ, desinere ac

μα τούτοις θυσίας ἐποιήσατο. τελευταῖος δὲ τῆς πομπῆς αὐτὸς ἐπορεύετο, ἐσθῆτα μὲν ἠμφιεσμένος ἁλουργῆ, δάφνῃ δὲ κατεστεμμένος τὰς κόμας, καὶ ἵνα τὸ βασίλειον ἀξίωμα σώζῃ, τεθρίππῳ παρεμβεβηκώς. ἡ δ᾽ ἄλλη δύναμις αὐτῷ παρηκολούθει πεζῶν τε καὶ ἱππέων, κεκοσμημένη κατὰ τέλη, θεούς τε ὑμνοῦσα πατρίοις ᾠδαῖς, καὶ τὸν ἡγεμόνα κυδαίνουσα ποιήμασιν αὐτοσχεδίοις. οἱ δ᾽ ἐκ τῆς πόλεως ὑπήντων αὐτοῖς ἅμα γυναιξί τε καὶ τέκνοις, παρ᾽ ἄμφω τὰ μέρη τῆς ὁδοῦ, τῇ τε νίκῃ συνηδόμενοι, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἐνδεικνύμενοι φιλοφροσύνην. ὡς δὲ παρῆλθεν ἡ δύναμις εἰς τὴν πόλιν, κρατῆρσί τε ἐπετύγχανεν οἴνῳ κεκραμένοις, καὶ τραπέζαις τροφῆς παντοίας γεμούσαις, αἳ παρὰ τὰς ἐπιφανεστάτας τῶν οἰκιῶν ἔκειντο, ἵνα τοῖς ἐμφορηθῆναι βουλομένοις ᾖ. ἡ μὲν οὖν ἐπινίκιός τε καὶ τροπαιοφόρος πομπὴ καὶ θυσία, ἣν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Θρίαμβον, ὑπὸ Ῥωμύλου πρώτη κατασταθεῖσα τοιαύτη τις ἦν. ἐν δὲ τῷ καθ᾽ ἡμᾶς βίῳ πολυτελὴς γέγονε καὶ ἀλαζών, εἰς πλούτου μᾶλλον ἐπίδειξιν ἢ δόκησιν ἀρετῆς ἐπιτραγῳδουμένη, καὶ καθ᾽ ἅπασαν ἰδέαν ἐκβέβηκε τὴν ἀρχαίαν εὐτέλειαν. μετὰ δὲ τὴν πομπήν τε καὶ θυσίαν νεὼν κατασκευάζει ὁ Ῥωμύλος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Καπιτωλίου λόφου Διὸς ὃν ἐπικαλοῦσι Ῥωμαῖοι Φερέτριον, οὐ μέγαν· ἔτι γὰρ αὐτοῦ σώζεται ἀρχαῖον ἴχνος, ἐλάττονας ἢ πέντε ποδῶν καὶ δέκα τὰς μείζους πλευρὰς ἔχον· ἐν τούτῳ καθιέρωσε τὰ σκῦλα τοῦ Καινιτῶν βασιλέως, ὃν αὐτοχειρίᾳ κατειργάσατο, διέγνω. τὸν δὲ Δία τὸν Φερέτριον, ᾧ τὰ ὅπλα ὁ Ῥωμύλος ἀνέθηκεν, εἴτε βούλεταί τις Τροπαιοῦχον εἴτε Σκυλοφόρον καλεῖν, ὡς ἀξιοῦσί τινες, εἴθ᾽, ὅτι πάντων ὑπερέχει καὶ πᾶσαν ἐν κύκλῳ περιείληφε τὴν τῶν ὄντων φύσιν τε καὶ κίνησιν, Ὑπερφερέτην, οὐχ ἁμαρτήσεται τῆς ἀληθείας. ὡς δ᾽ ἀπέδωκε τοῖς θεοῖς ὁ βασιλεὺς τὰς χαριστηρίους θυσίας τε καὶ ἀπαρχάς, πρὶν ἢ τῶν ἄλλων τι διαπράξασθαι, βουλὴν ἐποιεῖτο περὶ τῶν κρατηθεισῶν πόλεων, ὃν τινα χρηστέον αὐταῖς τρόπον, αὐτὸς ἣν ὑπελάμβανε κρατίστην γνώμην εἶναι, πρῶτος ἀποδειξάμενος. ὡς δὲ ἅπασι τοῖς ἐν τῷ συνεδρίῳ παροῦσιν ἥ τε ἀσφάλεια τῶν βουλευμάτων τοῦ ἡγεμόνος ἤρεσκε καὶ ἡ λαμπρότης, τά τε ἄλ- 77
λα ὅσα ἐξ αὐτῶν γενήσεται τῇ πόλει χρήσιμα, οὐκ ἐν τῷ παραχρῆμα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαντα τὸν ἄλλον χρόνον ἐπῄνετο. συνιδεῖν γὰρ κελεύσας ὅσαι τοῦ τε Ἀντεμνατῶν καὶ τοῦ Καινιτῶν ἐτύγχανον οὖσαι γένους, ἡρπασμέναι δὲ ἅμα ταῖς ἄλλαις, ἐπειδὴ συνῆλθον ὀλοφυρόμεναί τε καὶ προκυλιόμεναι, καὶ τὰς τῶν πατρίδων ἀνακλαίουσαι τύχας, ἐπισχεῖν τῶν ὀδυρ-

μῶν

μὲν καὶ σιωπῆσαι κελεύσας, ἔλεξε· Τοῖς μὲν ὑμετέροις πατράσι καὶ ἀδελφοῖς, καὶ ὅλαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν πάντα τὰ δεινὰ ὀφείλεται παθεῖν, ὅτι πόλεμον ἀντὶ φιλίας, οὔτε ἀναγκαῖον οὔτε καλὸν εἵλοντο· ἡμεῖς δὲ πολλῶν ἕνεκα ἐγνώκαμεν μετρίᾳ χρήσασθαι γνώμῃ πρὸς αὐτούς, θεῶν τε νέμεσιν ὑφορώμενοι τὴν ἅπασι τοῖς ὑπερόγκοις ἐπισταμένην, καὶ ἀνθρώπων φθόνον δεδιότες, ἔλεόν τε κοινῶν κακῶν οὐ μικρὸν ἔρανον εἶναι νομίζοντες, ὡς καὶ αὐτοί ποτε τοῦ παρ' ἑτέρων δεηθέντες· ὑμῖν τε οὐ μεμπταῖς ὑπαρχούσαις μέχρι τοῦδε περὶ τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας, οὐ μικρὰν οἰόμενοι ταύτην ἔσεσθαι τιμὴν καὶ χάριν. παρίεμεν οὖν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτάδα ταύτην ἀζήμιον· καὶ οὔτε ἐλευθερίαν, οὔτε κτῆσιν, οὔτ' ἄλλο τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν τοὺς πολίτας ὑμῶν ἀφαιρούμεθα. ἐφίεμεν δὲ τοῖς τε μένειν γλιχομένοις ἐκεῖ, καὶ τοῖς μετενέγκασθαι βουλομένοις τὰς οἰκήσεις, ἀκίνδυνόν τε καὶ ἀμεταμέλητον τὴν αἵρεσιν. τοῦ δὲ μηδὲν ἔτι αὐτοὺς ἐπεξαμαρτεῖν, μηδ' εὑρεθῆναί τι χρῆμα ὃ ποιήσει τὰς πόλεις διαλύσασθαι τὴν πρὸς ἡμᾶς φιλίαν, φάρμακον ἡγούμεθα κράτιστον εἶναι πρὸς εὐδοξίαν τε καὶ ἀσφάλειαν τὸ αὐτὸ χρήσιμον ἀμφοτέροις, εἰ ποιησαίμεθα ἀποίκους τῆς Ῥώμης τὰς πόλεις, καὶ συνοίκους αὐταῖς πέμψαιμεν αὐτόθεν τοὺς ἱκανούς. ἄπιτε οὖν ἀγαθὴν ἔχουσαι διάνοιαν, καὶ διπλασίως ἢ πρότερον ἀσπάζεσθε καὶ τιμᾶτε τοὺς ἄνδρας, ὑφ' ὧν γονεῖς τε ἐσώθησαν καὶ ἀδελφοί, καὶ πατρίδες ἐλεύθεραι ἀφίενται. αἱ μὲν δὴ γυναῖκες ὡς ταῦτ' ἤκουσαν, περιχαρεῖς γενόμεναι, καὶ πολλὰ δάκρυα ὑφ' ἡδονῆς ἀφεῖσαι, μετέστησαν ἐκ τῆς ἀγορᾶς. ὁ δὲ Ῥωμύλος τριακοσίους μὲν ἄνδρας εἰς ἑκατέρας ἀποίκους ἀπέστειλεν, οἷς ἔδοσαν αἱ πόλεις τρίτην κατακληρουχῆσαι μοῖραν τῆς ἑαυτῶν γῆς. Καινιτῶν δὲ καὶ Ἀντεμνατῶν τοὺς βουλομένους μετατίθεσθαι τὴν οἴκησιν εἰς Ῥώμην, γυναιξὶν ἅμα καὶ τέκνοις μετήγαγε, κλήρους τε τοὺς ἑαυτῶν ἔχοντας καὶ χρήματα φερομένους ὅσα ἐκέκτηντο· οὓς εὐθὺς εἰς φυλὰς καὶ φράτρας ὁ βασιλεὺς κατέγραφε, τρισχιλίων οὐκ ἐλάττους ὄντας· ὥστε τοὺς σύμπαντας ἑξακισχιλίους πεζοὺς Ῥωμαίοις τότε πρῶτον ἐν καταλόγοις γενέσθαι. Καινίνη μὲν δὴ καὶ Ἄντεμνα πόλεις οὐκ ἄσημοι, γένος ἔχουσαι τὸ Ἑλληνικόν· Ἀβοριγῖνες γὰρ αὐτὰς ἀφελόμενοι τοὺς Σικελοὺς κατέσχον, Οἰνώτρων μοῖρα τῶν ἐξ Ἀρκαδίας ἀφικομένων, ὡς εἴρηταί μοι πρότερον· μετὰ δὲ τόνδε τὸν πόλεμον, ἀποικίαι Ῥωμαίων ἐγένοντο. ὁ δὲ Ῥωμύλος ταῦτα διαπραξάμενος, ἐπὶ Κρουστομερίνους ἐξάγει τὴν στρατιάν, παρεσκευασμένους ἄμεινον τῶν προτέρων· οὓς ἐν παρατάξεώς τε καὶ

silere iussas sic affatus est: Quamuis patres vestri & fratres, totæque ciuitates, extrema mercantur omnia, vt qui amicitiam nostram aspernati, bellum maluerunt, nec honestum nec necessarium; nos tamen multa mouent ad consulendum de illis moderatius; respectus indignationis deorum, quibus inuisa est omnis superbia; & metus hominum inuidiæ; & quod misericordiam credamus non parum cõferre communib. *hominum* malis; quippe qui & ipsi aliorum ope quandoq; indiguerimus: vobis quoque, de quibus hactenus nulla maritorum querela exstitit, hũc honorem habendum censemus & gratiam. Itaque hoc delictum eos impune ferre sinimus: non libertate, non agris aliisve bonis vestros ciues mulctamus. qui volent illic manere, his permittimus: qui malent huc transferre penates, tuto id poterunt; pollicemurque fore vt optionis eos nunquã pœniteat. Ne autem posthac in idem relabantur peccatum, amicitiamq; nostram vlla de caussa deserãt, remediũ erit opinor efficacissimũ, idemq; ad gloriam & securitatem vtrisq; vtilissimũ, si fecerimus eas Romanas colonias, & eo colonos hinc miserimus, quantũ sat erit. Ite igitur bono animo, & maritos iã duplici honore ac caritate cõplectimini, per quos & parentibus vestris, & fratribus, & patriis libertas manet atq; incolumitas. His auditis lætæ mulieres, manantib. præ gaudio lacrymis, e foro abeunt. Romulus vtroq; trecẽtos misit colonos; quibus vrbes illæ tertiam agri sui partem sorte diuidundã tribuerunt: rursum Cæninenses atque Antemnates, quotquot voluerunt, ad habitandum Romã vna cum familiis trãstulit, nec agris mulctatos nec pecuniis: eosque mox in tribus & curias adscripsit, non pauciores tribus milibus: ita vt tũ primum peditũ Romanorum censerentur in vniuersum sex milia. Erant Cęnina & Antemna vrbes a Græcis oriundæ, nõ ignobiles. eas enim Siculis ademptas tenebant Aborigines, OEnotrorum pars, profectorum ex Arcadia, vt ante dictum est. post hoc autem bellũ coloniæ Romanæ factæ sunt. His confectis rex cõtra Crustuminos, melius instructos quã priores, educit exercitum. eos & acie &

Crustumiũ captum.

murali pugna victos, quamuis repugnassent fortiter, nihilo tractauit durius: sed hanc quoque vrbem, sicut priores, Romanorũ fecit coloniam. erat Crustumium ab Albanis multis seculis ante quã Roma conditum.

Volitante per vrbes fama de bellica Romuli fortitudine, ac erga victos clementia, & multi viri fortes cũ valida domesticorum manu ad eũ commigrarũt; (a quorum vno, Cælio nomine, qui ex Etruria cum copiis venerat, vnus e *septem* collibus, vbi consedit, Cælius hodieque dicitur) & ciuitates integræ committebant se eius fidei, exẽplo a Medullinis orto; Românque colonos assumebant.

Sabinum bellum I.

Hos successus ægre ferebant Sabini, reiicientes culpam alius in alium, quod imperii Romani nõ obstitissent principiis, iamque cum egregiis virib. aucto habituri essent negotiũ. quapropter visum est priorem incogitãtiam validi exercitus missione corrigere: moxque indicto Cures (id gentis caput erat) cõcilio, communi suffragio bellum decernunt, ductu & auspiciis T. Tatii Curium regis. atque ita soluto conuentu suam quisque domum reuersi, oppidatim bellũ parabãt, vere nouo magnis copiis Romã petituri. Interea Romulus cõtra hostẽ bellicosum quã diligentissime se præmuniẽs, Palatinos muros, vt ciuiũ tutelæ prospiceret, altioribus propugnaculis erigebat: Auentinum quoq; ac Capitolinũ (vt nunc vocant) colles fossa & vallo firmo cõplexus, nocturnum pastorib. & agricolis receptaculum, vtriq; idoneũ imponebat præsidium; similiter & alia loca, si qua securitatẽ polliceri viderentur, fossis, vallis, & præsidiis muniebat. auxiliũ etiã validum adduxit e Solonio Etrusca vrbe Lucumo, vir strenuus & bello clarus, nuper receptus in amicitiã: & ab Albanis aui iussu venerunt multi tã milites q̃ operarii machinarumq; bellicarum opifices. nec deerat frumenti, armorũ, & aliarum eodẽ conducentium rerũ copia. Ita paratis ad certamen vtrisq;, primo vere Sabinis, priusquã exercitũ educerent, placuit legatos ad hostẽ ante omnia mittere, q raptas fœminas repeterent, pœnasq;

τειχομαχίας περιγενόμενος, ἄνδρας ἀγαθοὺς κατὰ τὸν ἀγῶνα γενομένους, οὐδὲν ἔτι διαθεῖναι ἠξίωσεν, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐποίησεν ἄποικον Ῥωμαίων τὴν πόλιν, ὥσπερ τὰς προτέρας. ἦν δὲ τὸ Κρουστομέριον Ἀλβανῶν ἀπόκτισις, πολλοῖς πρότερον τῆς Ῥώμης ἀποσταλεῖσα χρόνοις. διαγγελλούσης δὲ τῆς φήμης πολλαῖς πόλεσι τήν τε κατὰ πολέμους γενναιότητα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ πρὸς τοὺς κρατηθέντας ἐπιείκειαν, ἄνδρες τε αὐτῷ προσετίθεντο πολλοὶ καὶ ἀγαθοί, δυνάμεις ἀξιοχρέους πανοικίᾳ μετοικισαμένας ἐπαγόμενοι, ὧν ἐφ' ἑνὸς ἡ- 78 γεμόνος ἐκ Τυρρηνίας ἐλθόντος, ᾧ Καίλιος ὄνομα ἦν, τὸν λόφον τις ἐν ᾧ καθιδρύθη, Καίλιος εἰς τόδε χρόνου καλεῖται· καὶ πόλεις ὅλαι παρεδίδοσαν ἑαυτάς, ἀπὸ γῆς Μεδυλλίνων ἀρξάμεναι, καὶ ἐγίνοντο Ῥωμαίων ἄποικοι. Σαβῖνοι δὲ ταῦτα ὁρῶντες ἤχθοντο καὶ δι' αἰτίας ἀλλήλους εἶχον, ὅτι οὐκ ἀρχομένην τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐκώλυσαν, ἀλλ' ἐπὶ μέγα προηκούσῃ συμφέρεσθαι ἔμελλον· ἐδόκει τε αὖθις ἐπανορθώσασθαι τὴν προτέραν ἄγνοιαν, ἀξιολόγου δυνάμεως ἀποστολῇ. καὶ μετὰ τοῦτο ἀγορὰν ποιησάμενοι συμπολιτεύοντες ἐν τῇ μεγίστῃ τε πόλει καὶ πλεῖστον ἀξίωμα ἐχούσῃ τοῦ ἔθνους, ᾗ Κύρεις ὄνομα ἦν, ψῆφον ὑπὲρ τοῦ πολέμου διήνεγκαν, ἀποδείξαντες ἡγεμόνα τῆς στρατιᾶς Τίτον, ὃς ἐπεκαλεῖτο Τάτιος, βασιλέα Κυριτῶν. Σαβῖνοι μὲν δὴ ταῦτα βουλευσάμενοι, καὶ διαλυθέντες κατὰ τὰς πόλεις, τὰ πρὸς πόλεμον ηὐτρεπίζοντο, ὡς εἰς νέωτα ἐπὶ τὴν Ῥώμην χειρὶ πολλῇ ἐλάσοντες. ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ Ῥωμύλος ἀντιπαρεσκευάζετο τὰ κράτιστα, ὡς ἀμυνόμενος ἄνδρας τὰ πολέμια δοκίμους, τὸ μὲν Παλατίου τεῖχος, ὡς ἀσφαλέστερον εἴη τοῖς ἔνδον, ὑψηλοτέροις ἐρύμασιν ἐγείρων, τοὺς δὲ παρακειμένους αὐτῷ λόφους, τόν τε Αὐεντῖνον καὶ τὸν Καπιτωλῖνον νῦν λεγόμενον, ἀποταφρεύων καὶ χαρακώμασι καρτεροῖς περιλαμβάνων, ἐν οἷς τὰ ποίμνια καὶ τοὺς γεωργοὺς αὐλίζεσθαι τὰς νύκτας ἐπέταξεν, ἐχεγγύῳ φρουρᾷ καταλαμβάνων ἑκάτερον, καὶ εἴ τι ἄλλο χωρίον ἀσφάλειαν αὐτοῖς παρέξειν ἔμελλεν, ἀποταφρεύων καὶ περισταυρῶν, καὶ διὰ φυλακῆς ἔχων. ἧκε δὲ αὐτῷ Τυρρηνῶν ἐπικουρίαν ἰσχυρὰν ἄγων ἐκ Σολωνίου πόλεως ἀνὴρ δραστήριος, καὶ τὰ πολέμια ἔργα διαφανὴς Λοκόμων ὄνομα, φίλος οὐ πρὸ πολλοῦ γεγονώς· καὶ παρὰ Ἀλβανῶν ἄνδρες, οὓς ὁ πάππος ἔπεμψεν αὐτῷ, συχνοί, στρατιῶταί τε καὶ ὑπηρέται, καὶ τεχνῖται πολεμικῶν ἔργων. σῖτος δὲ καὶ ὅπλα καὶ τἆλλα ὅσα τούτοις πρόσφορα ἦν, καὶ εἰς ἅπαντα ἐπεχορηγεῖτο. ἐπεὶ δὲ ἐν ἑτοίμῳ τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἦν ἑκατέροις, ἔαρος ἀρχομένου μέλλοντες ἐξάγειν οἱ Σαβῖνοι τὰς δυνάμεις, ἔγνωσαν ἀποστεῖλαι πρεσβείαν πρότερον ὡς τοὺς πολεμίους, τάς τε γυναῖκας ἀξιώσοντας ἀπολαβεῖν, καὶ δίκας

ὑπὲρ

παρ' αὐτῶν αἰτήσουσι τῆς ἁρπαγῆς, ἵνα δὴ δι' ἀνάγκην δοκῶσιν ἀνειληφέναι τὸν πόλεμον, οὐ τυγχάνοντες τῶν δικαίων· καὶ τοὺς κήρυκας ἔπεμπον ἐπὶ ταῦτα. Ῥωμύλου δὲ ἀξιοῦντος τὰς μὲν γυναῖκας, ἐπειδὴ οὐδ' αὐταῖς ἀχθούσαις ὁ μετὰ τῶν ἀνδρῶν βίος ἦν, ἐᾶν παρὰ τοῖς γεγαμηκόσι μένειν· εἰ δέ τινος ἄλλου δέονται, λαμβάνειν ὡς παρὰ φίλων, πολέμου δὲ μὴ ἄρχειν· οἱ δὲ οὐδενὶ τῶν ἀξιουμένων ὑπακούσαντες, ἐξῆγον τὴν στρατιάν, πεζοὺς μὲν ἄγοντες πεντακισχιλίους ἐπὶ δυσὶ μυριάσιν, ἱππεῖς δὲ ὀλίγου δέοντας χιλίων. ἦν δὲ καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων δύναμις οὐ πολὺ τῆς Σαβίνων δευτέρα, δύο μὲν αἱ τῶν πεζῶν μυριάδες, ὀκτακόσιοι δὲ ἱππεῖς, καὶ παρεκάθητο τῆς πόλεως δίχα διῃρημένη, μία μὲν μοῖρα τὸν Ἐσκύλινον κατέχουσα λόφον, ἐφ' ἧς αὐτὸς ὁ Ῥωμύλος ἦν· ἑτέρα δὲ τὸν Κυρίνιον, οὔπω τότε αὐτοῦ ἔχοντα τὴν προσηγορίαν, ἧς ὁ Τυρρηνῶν ἦν Λοκόμων ἡγεμών. μαθὼν δὲ τὴν παρασκευὴν αὐτῶν Τάτιος ὁ τῶν Σαβίνων βασιλεύς, νυκτὸς ἀναστήσας τὸν στρατὸν ἦγε διὰ τῆς χώρας, οὐδὲν οἰόμενος βλάπτειν τοὺς κατὰ τοὺς ἀγρούς· καὶ πρὶν ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, μεταξὺ τοῦ τε Κυρινίου καὶ τοῦ Καπιτωλίου τίθησιν ἐν τῷ πεδίῳ τὸν χάρακα. ὁρῶν δὲ ἀσφαλεῖ φυλακῇ πάντα κατεχόμενα πρὸς τῶν πολεμίων, σφίσι δὲ οὐδὲν χωρίον ἀπολειπόμενον ὀχυρόν, εἰς πολλὴν ἐνέπιπτεν ἀπορίαν, οὐκ ἔχων ὅ τι χρήσεται τῇ τριβῇ
79 τοῦ χρόνου. ἀμηχανοῦντι δὲ αὐτῷ παράδοξος εὐτυχία γίνεται, παραδοθέντος τοῦ κρατίστου ὀχυρώματος, κατὰ τοιάνδε τινὰ συντυχίαν. παρεξιόντας γὰρ τὴν ῥίζαν τοῦ Καπιτωλίου τοὺς Σαβίνους εἰς ἐπίσκεψιν εἴ τι μέρος εὑρεθείη τοῦ λόφου κλοπῇ ληφθῆναι δυνατὸν ἢ βίᾳ, παρθένος τις ἀπὸ μετεώρου κατεσκόπει, θυγάτηρ ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, ᾧ προσέκειτο ἡ τοῦ χωρίου φυλακή, Τάρπεια ὀνομαζομένη· καὶ αὐτήν, ὡς μὲν Φάβιός τε καὶ Κίγκιος γράφουσιν, ἔρως εἰσέρχεται τῶν ψελλίων, ἃ περὶ τοῖς ἀριστεροῖς βραχίοσιν ἐφόρουν, καὶ τῶν δακτυλίων. χρυσοφόροι γὰρ ἦσαν οἱ Σαβῖνοι τότε, καὶ Τυρρηνῶν οὐχ ἧττον ἁβροδίαιτοι· ὡς δὲ Πίσων Λεύκιος ὁ τιμητικὸς ἱστορεῖ, καλοῦ πράγματος ἐπιθυμία, γυμνοὺς τῶν σκεπαστηρίων ὅπλων παραδοῦναι τοῖς πολίταις τοὺς πολεμίους. ὁπότερον δὲ τούτων ἀληθέστερόν ἐστιν, ἐκ τῶν ὕστερον γενομένων ἔξεστιν εἰκάζειν. πέμψασα δὴ οὖν θεραπαινίδων τινὰ διὰ πυλίδος, ἣν οὐδεὶς ἔμαθεν ἀνοιγομένην, ἠξίου τὸν βασιλέα τῶν Σαβίνων ἐλθεῖν αὐτῇ δίχα τῶν ἄλλων εἰς λόγους, ὡς ἐκείνῳ διαλεξομένη περὶ πράγματος ἀναγκαίου καὶ μεγάλου. δεξαμένου δὲ τοῦ Τατίου τὸν λόγον κατ' ἐλπίδα προδοσίας, καὶ συνελθόντος εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον, προελθοῦσα ὡς ἐφικτὸν ἡ παρθένος, ἐξεληλυθέναι μὲν νυκτὸς

raptus exigerēt; vt æquū postulantes, & repulsam passi, viderentur necessarium bellum suscipere: caduceatoresq; in hoc missi sunt. Romulus contra censebat mulieres, quādoquidem & ipsæ non inuitæ cum viris degerēt, maritis relinquendas. quod si aliud quidpiam peterent, acciperent tanquam ab amicis, nec bello se lacesserent. Hostes vero his conditionibus contemptis eduxerunt copias, vigintiquinq; milia peditum, equites pene mille. Romanis nō multo minor fuit exercitus, viginti milia peditū, octingenti equites: castraque duobus locis ante vrbem munierant; altera, in Esquilino colle, in quibus erat ipse Romulus; altera, in Quirinali, nondum id nomen sortito; quibus præerat Etruscus Lucumo. At Sabinorum rex Tatius, postquā cognouit apparatus hostium, noctu excitas copias sine damno agrestium per regionem duxit, & ante solis ortum medio inter Quirinalem & Capitolium campo castra posuit: cumq; videret omnia firmis hostiū præsidiis teneri, sibi vero nullum tutum locum reliquum, hærebat inops consilii, ratus fore vt frustra tēpus ibi tereret. sed animi perplexo fortuna inopinata viām expediit, munitione optima in eius potestatē tradita hunc in modum. Obeuntes pedem Capitolii Sabinos, speculabundos siqua is collis furto aut vi occupari posset, e sublimi contemplabatur virgo quædam, viri nobilis præsidio præfecti filia, Tarpeia nomine. hanc, vt Fabius & Cincius produnt, cupido subiit anulorum & armillarum quas illi gestabant in sinistris brachiis: gaudebant enim tunc Sabini, non minus quam Etrusci, molli victu ac cultu, & ornamentis aureis: vel, vt L. Piso vir censorius scribit, volebat præclaro facinore nudatos scutis hostes ciuibus suis obiicere. Vtrius autem verior sit opinio, ex procedente narratione licebit cōiecturam sumere. Ergo ancilla per occultum posticulum emissa, petit a rege Sabinorum vt sine arbitris in colloquium suum veniat, auditurus de seriis negotiis & necessariis. cumque Tatius spe proditionis arripuisset oblatam occasionem, & in condictum locum venisset, virgo quam potuit *latentissime* progressa, ait patrem suum

noctu ex arce negotii cuiusdam caussa profectum, portarum claues sibi asseruandas reliquisse: paratamque se munimentum noctu venientibus tradere, mercede proditionis accepta quod cuncti Sabini gestarent sinistris brachiis. quod vbi probatum est Tatio, pactorum fide cum sacramento data vicissim & accepta, locoque Sabinis munitissimo præfinito, & nocturna veniendi hora, qua putabat remissiores fieri excubias, clã in arcem reuertitur. Hactenus inter omnes scriptores Romanos conuenit; in sequentibus discrepant. Piso censorius, cuius supra memini, nuntium narrat a Tarpeia noctu ex arce missum, Romulo indicaturum quid puella cum Sabinis pacta esset, & quod a deceptis conditionum ambiguo, petitura esset arma quib. se protegerẽt. proinde mitteret noctu in arcem manum aliam, hostes exarmatos cum suo duce oppressuram facile. eum nuntium transfugisse ad regem Sabinorum, & detulisse Tarpeię consilia. Fabius autem & Cincius nihil tale, sed aiunt seruasse puellam quod de proditione pacta erat. Rursum quæ sequuntur, vno consensu traduntur ab auctoribus. aiunt enim adueniente rege Sabinorum cum exercitus robore, condictam portulam hostibus a Tarpeia iuxta promissum apertam esse, simulque ab ea loci custodes excitos, vt quantocius se per alteram portam hostibus ignotã proriperent, quasi arx a Sabinis iam esset occupata. quibus dilapsis, Sabinos per apertam portam ingressos arcem desertam occupasse: ac mox Tarpeiam, vt quæ fidem pacti pro parte sua præstitisset, mercedem sacramento debitam postulasse. Hic rursum Piso quidem ait, quum Sabini parati essent, aureas *armillas*, quas in sinistris habebãt brachiis, puellę tradere, Tarpeiam non ornamenta sed scuta ab eis postulasse. Tatio vero simul doli caussa indignationem, simul nõ violandæ religionis cogitationem obortam. itaque visum ei, tradenda quidem arma puellæ, vt postulauerat; sed ita ne acceptis vti posset: ac mox totis viribus scutum in virginem coniecisse, ceterosque idem facere iussisse. ita impetitam vndique Tar-

ἐκ τοῦ φρουρίου τὸν πατέρα αὐτῆς ἔφη χρείας τινὸς ἕνεκα, τὰς δὲ κλεῖς αὐτὴν φυλάττειν τῶν πυλῶν, καὶ παραδώσειν αὐτοῖς τὸ ἔρυμα νυκτὸς ἀφικομένοις, μισθὸν τῆς προδοσίας λαβοῦσα τὰ φορήματα τῶν Σαβίνων, ἃ περὶ τοῖς εὐωνύμοις εἶχον ἅπαντες βραχίοσιν. εὐδοκοῦντος δὲ τοῦ Τατίου, λαβοῦσα τὰς πίστεις δι᾽ ὅρκων παρ᾽ αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ δοῦσα, τοῦ μὴ ψεύσεσθαι τὰς ὁμολογίας, τόπον τε ὁρίσασα ἐφ᾽ ὃν ἔδει τοὺς Σαβίνους ἐλθεῖν τὸν ὀχυρώτατον, καὶ νυκτὸς ὥραν τὴν ἀφυλακτοτάτην, ἀπῄει, καὶ τοὺς ἔνδον ἔλαθε. μέχρι μὲν δὴ τούτων συμφέρονται πάντες οἱ Ῥωμαίων συγγραφεῖς, ἐν δὲ τοῖς ὕστερον λεγομένοις οὐχ ὁμολογοῦσι. Πίσων γὰρ ὁ τιμητικός, οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθην, ἄγγελόν φησιν ὑπὸ τῆς Ταρπείας ἀποσταλῆναι νύκτωρ ἐκ τοῦ χωρίου, δηλώσοντα τῷ Ῥωμύλῳ τὰς γενομένας τῇ κόρῃ πρὸς Σαβίνους ὁμολογίας, ὅτι μέλλει τὰ σκεπαστήρια αὐτῶν αἰτεῖν ὅπλα, διὰ τῆς κοινότητος τῶν ὁμολογιῶν παρακρουσαμένη, δύναμίν τε ἀξιώσοντα πέμπειν ἐπὶ τὸ φρούριον ἑτέραν νυκτός, ὡς αὐτῷ στρατηλάτῃ παραληψόμενον τοὺς πολεμίους γυμνοὺς τῶν ὅπλων· τὸν δὲ ἄγγελον αὐτομολήσαντα πρὸς τὸν βασιλέα Σαβίνων, κατήγορον γενέσθαι τῶν τῆς Ταρπείας βουλευμάτων. οἱ δὲ περὶ τὸν Φάβιόν τε καὶ Κίγκιον οὐδὲν τοιοῦτον λέγουσι γεγονέναι, ἀλλὰ φυλάξαι τὴν κόρην διαβεβαιοῦνται τὰς περὶ τῆς προδοσίας συνθήκας. τὰ δ᾽ ἑξῆς ἅπαντες πάλιν ὁμοίως γράφουσι. φασὶ γὰρ ὅτι παραγενομένου σὺν τῷ κρατίστῳ τῆς στρατιᾶς μέρει τοῦ βασιλέως τῶν Σαβίνων, φυλάττουσα τὰς ὑποσχέσεις ἡ Ταρπεία τοῖς μὲν πολεμίοις ἀνέῳξε τὴν συγκειμένην πυλίδα, τοὺς δ᾽ ἐν τῷ χωρίῳ φύλακας ἀναστήσασα, διὰ ταχέων σώζειν ἑαυτοὺς ἠξίου καθ᾽ ἑτέρας ἐξόδους τοῖς πολεμίοις ἀφανεῖς, ὡς κατεχόντων ἤδη τῶν Σαβίνων τὸ φρούριον· διαφυγόντων δὲ τούτων, τοὺς μὲν Σαβίνους ἀνεῳγμένας εὑρόντας τὰς πύλας, κατασχεῖν τὸ φρούριον ἔρημον φυλάκων, τὴν δὲ Ταρπείαν ὡς τὰ παρ᾽ ἑαυτῆς ὅσα συνέθετο πεπραγμένην, ἀξιοῦν τοὺς μισθοὺς τῆς προδοσίας κατὰ τοὺς ὅρκους ἀπολαβεῖν. ἔπειτα πάλιν ὁ μὲν Πίσων φησὶ τῶν Σαβίνων τὸν χρυσὸν ἑτοίμων ὄντων διδόναι τῇ κόρῃ τὸν περὶ τοῖς ἀριστεροῖς βραχίοσι, τὴν Ταρπείαν οὐ τὸν κόσμον, ἀλλὰ τοὺς θυρεοὺς παρ᾽ αὐτῶν αἰτεῖν· Τατίῳ 80
δὲ θυμόν τε εἰσελθεῖν ἐπὶ τῇ ἐξαπάτῃ, καὶ λογισμὸν τοῦ μὴ παραβῆναι τὰς ὁμολογίας. δόξαι δ᾽ οὖν αὐτῷ δοῦναι μὲν τὰ ὅπλα, ὥσπερ ἡ παῖς ἠξίωσε, ποιῆσαι δ᾽ ὅπως αὐτῶν μηδενὶ λαβοῦσα χρήσηται. καὶ αὐτίκα διατεινάμενον ὡς μάλιστα ἰσχύος εἶχε, ῥῖψαι τὸν θυρεὸν κατὰ τῆς κόρης, καὶ τοῖς ἄλλοις παρακελεύσασθαι τοῦτο ποιεῖν. οὕτω δὴ βαλλομένην πάντοθεν τὴν Ταρπείαν,

πειαν, ὑπὸ πλήθους τε καὶ ἰσχύος τῶν πληγῶν πεσεῖν, καὶ περισωρευθεῖσαν ὑπὸ τῶν θυρεῶν ἀποθανεῖν. οἱ δὲ περὶ τὸν Φάβιον ἐπὶ τοῖς Σαβίνοις ποιοῦσι τὴν ὁμολογιῶν ἀπάτην. δέον γὰρ αὐτοὺς τὸν χρυσὸν, ὥσπερ ἡ Ταρπεία ἠξίου, κατὰ τὰς ὁμολογίας ἀποδιδόναι, χαλεπαίνοντας ἐπὶ τῷ μεγέθει τοῦ μισθοῦ, τὰ σκεπαστήρια κατ' αὐτῆς βαλεῖν, ὡς ταῦτα, ὅτε ὤμνυε, αὐτῇ δώσειν ὑπεσχημένους. ἔοικε δὲ τὰ μετὰ ταῦτα γινόμενα τὴν Πίσωνος ἀληθεστέραν ποιεῖν ἀπόκρισιν. τάφου τε γὰρ ἔνθα ἔπεσεν ἠξίωται, τὸν ἱερώτατον τῆς πόλεως κατέχουσα λόφον, καὶ χοὰς αὐτῇ Ῥωμαῖοι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποτελοῦσι. λέγω δὲ ἃ Πίσων γράφει· ὧν οὐδενὸς εἰκὸς αὐτὴν, εἰ προδιδοῦσα τὴν πατρίδα τοῖς πολεμίοις ἀπέθανεν, οὔτε παρὰ τῶν προδοθέντων, οὔτε παρὰ τῶν ἀποκτεινάντων τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ εἴ τι λείψανον αὐτῆς ἦν τοῦ σώματος, ἀνασκαφὲν ἔξω ῥιφῆναι σὺν χρόνῳ, φόβου τε καὶ ἀποτροπῆς ἕνεκα τῶν μελλόντων τὰ ὅμοια δρᾶν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων κρινέτω τις ὡς βούλεται. ὁ δὲ Τάτιος καὶ οἱ Σαβῖνοι φρουρίου γενόμενοι καρτεροῦ κύριοι, καὶ πλεῖστα τῶν Ῥωμαίων ἀποσκευῆς ἀμογητὶ παρειληφότες, ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἤδη τὸν πόλεμον διέφερον. πολλαὶ μὲν οὖν αὐτῶν ἐγίνοντο καὶ διὰ πολλὰς προφάσεις, παρεστρατοπεδευκότων ἀλλήλοις δι' ὀλίγου, πεῖραί τε καὶ συμπλοκαὶ, οὔτε κατορθώματα μεγάλα ἑκατέρῳ φέρουσαι τῶν στρατευμάτων, οὔτε σφάλματα· μέγισται δὲ ἐκ παρατάξεως ὅλαις ταῖς δυνάμεσι πρὸς ἀλλήλας μάχαι δισσαὶ, καὶ φόνος ἑκατέρων πολύς. ἑλκομένου δὲ τοῦ χρόνου, γνώμην ἀμφότεροι τὴν αὐτὴν ἔσχον, ὁλοσχερεῖ κριθῆναι τὸν ἀγῶνα μάχῃ· καὶ προελθόντες εἰς τὸ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων χωρίον ἡγεμόνες τε ἄριστοι τὰ πολέμια καὶ στρατιῶται πολλῶν ἐθάδες ἀγώνων, ἄξια λόγου ἔργα ἀπεδείκνυντο ἐπιόντες ἀλλήλοις, καὶ τοὺς ἐπιόντας δεχόμενοι, καὶ ἐξ ὑποστροφῆς εἰς ἴσον αὖθις καθιστάμενοι. οἱ δὲ ἐπὶ τῶν ἐρυμάτων ἑστῶτες ἰσορρόπου θεαταὶ ἀγῶνος, καὶ θαμινὰ ἑκατέρωσε μεταπίπτοντος, τοῖς μὲν κατορθοῦσι τῶν σφετέρων ἐπικελεύσει τε καὶ παιανισμῷ πολλὴν ἐποίουν τὴν εἰς τὸ εὔψυχον ἐπίδοσιν· τοῖς δὲ κάμνουσι καὶ διωκομένοις, δεήσεις τε καὶ οἰμωγὰς προϊέμενοι, κωλυταὶ τοῦ εἰς τέλος ἀνάνδρου ἐγίνοντο· ὑφ' ὧν ἀμφότεροι ἠναγκάζοντο καὶ παρὰ δύναμιν ὑπομένειν τὰ δεινά. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτω διενέγκαντες ἀγχωμάλως τὴν μάχην, σκότους ὄντος ἤδη ἀσμένοι εἰς τοὺς οἰκείους ἑκάτεροι χάρακας ἀπηλλάσσοντο. ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις ταφὰς ποιησάμενοι τῶν νεκρῶν, καὶ τοὺς κεκμηκότας ὑπὸ τραυμάτων ἀνακτησάμενοι, δυνάμεις τε παρασκευάσαντες ἀκμαίας, ἐπεὶ ἔδοξεν αὐτοῖς αὖθις ἑτέραν συνάψαι

peiam, vi & multitudine inflictorum ſibi ſcutorum obrutã & peremptam eſſe. Fabius autem violati pacti dolum ad Sabinos retulit. pro auro enim, quod Tarpeiæ debebant ex pacto, indignatos mercedis magnitudinem, ſcuta in eam conieciſſe; quaſi hæc ſe daturos iurauiſſent. Sed quod necem eius ſecutum eſt, Piſonis ſententiam efficit veriorem. nam & ſepulcri honore dignata eſt vbi cecidit, in colle vrbis ſacratiſſimo; & quotannis ei Romani reddunt inferias, vt Piſo in literas retulit: quorum neutrum conſecuturam fuiſſe credimus vel a proditis vel ab interfectoribus, ſi occubuiſſet patriæ proditrix: immo ſiquæ ſuperfuiſſent oſſium eius reliquiæ, refoſſæ tandem ac diiiectæ fuiſſent, vt hoc exemplum alios a tali facinore deterreret in poſterum. Sed de his quiſq; vt volet iudicet. Ceterum Tatius & Sabini, arce muniſſima hoſticique inſtrumenti bona parte ſine labore potiti, iam in tuto bellum trahebant. cum itaque exiguo interuallo dirempta eſſent caſtra, per occaſionem alteri alterorum vires crebris velitationibus experiebantur: ſed hæ neutri parti nec victoriam, nec cladem inſignem afferebant: bis deinde in acie totis viribus pugnatum eſt, & magna vtrinq; ſtrages edita. tandem enim pertæſis morarum vtriſque placuit iuſto prœlio de rerũ ſumma decernere: progreſſiq; in mediam caſtrorum planitiem præſtantiſſimi duces & exercitatiſſimi milites, memorabilia edebant facinora, alternis facientes & excipientes impetum, iteratis ſubinde æquo marte vicibus. interim qui e munitionibus ancipitis certaminis & nunc huc nunc illuc inclinãtis victoriç ſpectatores erant, rem fortiter gerentib. ſuis inhortatione ac læto pæane multum accendebant animos: feſſos vero & cedentes, eiulatu ac precibus reuocantes in prœlium, non ſinebant virtutem prorſus abiicere: atque ita vtriq; ſupra vires durabant in periculis. tandem exacto die per dubiam pugnam, ſuperuenientibusque tenebris, vtrique in ſua ſe caſtra non inuiti receperũt. Inſequentibus poſtea diebus ſepultis cadaueribus, refectis ſauciis, & ſuppletis integrorum copiis, quoniã libuit denuo pugnam

committere, eodem quo ante loco congressi, vsque ad noctem pugnauerunt, Romanis in vtroque cornu *egregie* vincẽtibus. præerat autem dextro ipse Romulus, sinistro Etruscus Lucumo. mediam Sabinorũ aciem vnus sustentabat Metius Curtius, qui solus in caussa fuit ne prorsus vincerentur Sabini, cedentesq; suos in hostem victorem denuo conuertit, vir robustus manuque promptus, & ob periculorum pauorumque contemptum laudatissimus. hic mediã aciem curare iussus, reiecit sibi oppositos. cumq; vellet etiam cornua Sabinorum laborantia iam locoque pulsa restituere in integrum, cohortatus suos instabat hosti fugienti, disiectumque vsq; ad portas fugabat: ita vt Romulum semiperfectam victoriam relinquere cogeret, & contra victricẽ hostium partem auerteret. quare Sabinorum pars quæ laborabat, restituta est in integrũ, Romulo scilicet cũ suis abeunte; & in Curtianos auersus totus *Romanorum* impetus. eum excipientes Sabini, acriter restiterunt aliquamdiu: dein ex aduerso confluentibus impares, sensim pedem referebant in castra, extremum agmen tutante Metio, ne fuga ordines confunderet. is enim resistebat inuehenti se Romulo; vnde inter ipsos duces egregium certamen commissum est. sed cum iam exsanguis iaculisque confixus Curtius paulatim retrocederet, excipit eum a tergo profunda palus; quam nec circuire facile poterat, circumfusis vndequaque hostibus; nec facile item transire, quod & circumquaque cœnosis lacunis esset cincta, & in medio profundis aquis stagnaret. attamen vbi ad eam accessit propius, eo se cum armis cõiecit. Ibi Romulus, cum per cœnum & aquas hostem longe persequi nõ posset, eumque mox in palude periturum existimaret, in ceteros Sabinos vertit impetum. ille vero ægre tandem e palude cum armis eluctatus est, & intra vallum reductus. locus is iam terra congesta repletus est; adhuc tamen ex illo casu vocatur Lacus Curtius, Romani fori meditullium fere occupans. Romulus vero ceteros Capitolium vsque persequens, & sperans se iam posse arcem capere, tum aliis vulneribus multis debilitatus, tum

μάχην, εἰς τὸ αὐτὸ τῷ προτέρῳ χωρίῳ συνελθόντες, ἄχρι νυκτὸς ἐμάχοντο, ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ Ῥωμαίων ἀμφοτέροις ἐπικρατούντων τοῖς κέρασιν. εἶχε δὲ τοῦ δεξιοῦ τὴν ἡγεμονίαν αὐτὸς ὁ Ῥωμύλος· τοῦ δὲ ἀριστεροῦ, Λοκόμων ὁ Τυρρηνός· τοῦ δὲ μέσου μηδέπω κρίσιν ἔχοντος, ὁ κωλύσας τὴν εἰς τέλος τῶν Σαβίνων ἧτταν, καὶ εἰς ἀντίπαλα καταστήσας αὖθις τὰ λειπόμενα τοῖς νικῶσιν, εἷς ἀνὴρ ἐγένετο Μέτιος Κύρτιος ὄνομα, ῥώμην τε σώματος 81 πολὺς ἀνὴρ, καὶ κατὰ χεῖρα γενναῖος, μάλιστα δ' ἐπὶ τῷ μηδένα ὀκνεῖν κίνδυνον ἢ φόβον εὐδοκιμῶν. οὗτος διετάχθη μὲν ἡγεῖσθαι τῆς κατὰ μέσην ἀγωνιζομένων τὴν φάλαγγα, καὶ τοὺς ἀντιτεταγμένους ἐνίκα· βουληθεὶς δὲ καὶ τὰ κέρατα τῶν Σαβίνων μοχθοῦντα ἤδη καὶ ἐξωθούμενα εἰς τὸ ἴσον καταστῆναι, παρακελευσάμενος τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, ἐδίωκε τοὺς φεύγοντας τῶν πολεμίων ἐσκεδασμένους, καὶ μέχρι τῶν πυλῶν αὐτοὺς ἤλασεν· ὥστε ἠναγκάσθη καταλιπὼν ἡμιτελῆ τὴν νίκην ὁ Ῥωμύλος ἐπιστρέψαι τε καὶ ἐπὶ τὰ νικῶντα τῶν πολεμίων ὤσασθαι μέρη. τὸ μὲν δὴ κάμνον τῶν Σαβίνων μέρος, ἐν τῷ ἴσῳ πάλιν ἦν, ἀπελθούσης τῆς μετὰ Ῥωμύλου δυνάμεως· ὁ δὲ κίνδυνος ἅπας περὶ τὸν Κύρτιον καὶ τοὺς σὺν ἐκείνῳ νικῶντας ἐγεγόνει. χρόνον μὲν οὖν τινα οἱ Σαβῖνοι δεξάμενοι τοὺς Ῥωμαίους, λαμπρῶς ἠγωνίσαντο· ἔπειτα πολλῶν ἐπ' αὐτοὺς συνιόντων, ἐνέκλιναί τε καὶ διέσωζον ἑαυτοὺς ἐπὶ τὸν χάρακα, πολλὴν τοῦ Κυρτίου παρέχοντος αὐτοῖς, εἰς τὸ μὴ διώκεσθαι τεταραγμένοις ἀλλὰ βάδην ἀποχωρεῖν, ἀσφάλειαν. αὐτὸς γὰρ εἱστήκει μαχόμενος, καὶ τὸν Ῥωμύλον ἐπιόντα δέχεται· γίνεταί τε τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν συμπεσόντων ἀλλήλοις μέγας καὶ καλὸς ἀγών. ἔξαιμος δὲ ὢν ἤδη καὶ κατάβλητος ὁ Κύρτιος ὑπῄει κατ' ὀλίγον, καὶ αὐτὸν ἐκ τοῦ κατόπιν ὑποδέχεται λίμνη βαθεῖα, ἣν περιελθεῖν μὲν χαλεπὸν ἦν, περικεχυμένων πανταχόθεν τῶν πολεμίων, διελθεῖν δὲ ὑπό τε ἰλύος πλήθους, ἣν τὰ πέριξ τέλματα εἶχε, καὶ βάθους ὕδατος τοῦ κατὰ μέσην αὐτὴν συνεστῶτος, ἄπορον. ταύτῃ πλησιάσας ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς τὸ νᾶμα σὺν τοῖς ὅπλοις. καὶ ὁ Ῥωμύλος ὡς αὐτίκα δὴ τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ λίμνῃ διαφθαρησομένου, καὶ ἅμα ἐπεὶ ἀδύνατον ἦν κατὰ τέλματός τε αὐτὸν καὶ δι' ὕδατος πολλοῦ διώκειν, ἐπὶ τοὺς ἄλλους Σαβίνους τρέπεται. ὁ δὲ Κύρτιος πολλὰ μοχθήσας σὺν χρόνῳ σώζεται ἐκ τῆς λίμνης τὰ ὅπλα ἔχων, καὶ εἰς τὸν χάρακα ἀπάγεται. οὗτος ὁ τόπος ἀνακέχωσται μὲν ἤδη, καλεῖται δὲ ἐξ ἐκείνου τοῦ πάθους, Κύρτιος λάκκος, ἐν μέσῳ μάλιστα ὢν τῆς Ῥωμαίων ἀγορᾶς. Ῥωμύλος δὲ τοὺς ἄλλους διώκων, ἐγγὺς γενόμενος τοῦ Καπιτωλίου, καὶ πολλὰς ἐλπίδας ἔχων αἱρήσειν τὸ φρούριον, ἄλλοις τε πολλοῖς τραύμασι καταπονηθεὶς, καὶ δὴ

καὶ λί-

καὶ λίθου πληγῇ καιρίῳ κατὰ κροτάφου ἐνεχθέντος ἐκ τοῦ ἄνωθεν κακωθεὶς, αἴρεται πρὸς τῶν παρόντων ἡμιθανὴς, καὶ εἰς τὸ τεῖχος ἀποφέρεται. τοῖς δὲ Ῥωμαίοις δέος ἐμπίπτει τὸν ἡγεμόνα οὐκ ἔτι ὁρῶσι, καὶ τρέπεται τὸ δεξιὸν κέρας εἰς φυγήν. οἱ δὲ ἐν τῷ εὐωνύμῳ ταχθέντες ἅμα τῷ Λοκόμωνι, τέως μὲν ἀντεῖχον, ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἀναθαρρυνόμενοι, λαμπροτάτου πολέμια ἀνδρὸς, καὶ ἔργα πλεῖστα κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον ἀποδειξαμένου· ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνος ἐλαθεὶς διὰ τῶν πλευρῶν, Σαβίνων τῆς δυνάμεως ὑπολειπούσης, ἔπεσεν, οὐδὲ αὐτοὶ διέμειναν· φυγὴ δὲ μετὰ τοῦτο πάντων αὐτῶν ἐγίνετο, καὶ οἱ Σαβῖνοι τεθαρρηκότες ἐδίωκον ἄχρι τῆς πόλεως· ἤδη δὲ πλησιάζοντες ταῖς πύλαις ἀπελαύνονται, τῆς νεότητος ἐπεξελθούσης αὐτοῖς, ἣ τὰ τείχη φυλάττειν βασιλεὺς ἐπέτρεψεν· καὶ τοῦ Ῥωμύλου· ῥᾷον γὰρ ἤδη ἐκ τοῦ τραύματος ★ ἐκβοηθήσαντος ὡς εἶχε τάχους, ἐγίνετο ἀντίστροφος ἡ τοῦ ἀγῶνος τύχη, καὶ πολλὴν ἔσχε τὴν μεταβολήν. οἱ μέν γε φεύγοντες, ὡς τὸν ἡγεμόνα ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου εἶδον, ἀναλαβόντες ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ περιέχοντος δέους, εἰς τάξιν καθίσταντο, καὶ οὐκ ἔτι ἀνεβάλλοντο μὴ ὁμόσε τοῖς ἐχθροῖς χωρεῖν· οἱ δὲ τέως κατείργοντες αὐτοὺς, καὶ μηδεμίαν οἰόμενοι μηχανὴν εἶναι τὸ μὴ οὐ κατὰ κράτος τὴν
82 πόλιν αὐτῶν ἁλῶναι, ἐπειδὴ τὸ αἰφνίδιόν τι καὶ παράδοξον ἐθαύμαζον τῆς μεταβολῆς, περὶ σωτηρίας αὐτοὶ ἑαυτῶν ἐσκόπουν. ἦν δὲ αὐτοῖς δυσπετὴς ἡ πρὸς τὸν χάρακα ἀναχώρησις, ἀπὸ καθυψηλοῦ τε χωρίου καὶ διὰ κοίλης ὁδοῦ διωκομένοις, καὶ ὁ πολὺς αὐτῶν φόνος ἐν ταύτῃ γίνεται τῇ τροπῇ. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτως ἀγχωμάλως ἀγωνισάμενοι καὶ εἰς τύχας παραλόγους ἀμφότεροι καταστάντες, ἡλίου περὶ καταφορὰν ὄντος ἤδη, διεκρίθησαν. ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις οἵ τε Σαβῖνοι ἐν βουλῇ ἐγίνοντο πότερον ἀποίσουσιν ἐπ᾽ οἴκου τὰς δυνάμεις, ὅσα δύνανται τῆς χώρας τῶν πολεμίων κακώσαντες, ἢ προσμεταπέμπωνται στρατιὰν ἑτέραν οἴκοθεν, καὶ προσμένωσι λιπαροῦντες ἕως τὸ κάλλιστον ἐπιθήσωσι τοῦ πολέμου κράτος. πονηρὸν δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ ἀπιέναι μετ᾽ αἰσχύνης τῆς ἀπράκτου ἀναχωρήσεως ἐφαίνετο εἶναι, καὶ τὸ μένειν, οὐδενὸς σφίσι χωροῦντος κατ᾽ ἐλπίδα. συμβάσεως δὲ περὶ τοῦ διαλέγεσθαι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ἥνπερ ἐδόκουν εἶναι μόνην εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου ἀπαλλαγὴν, οὐχ ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ Ῥωμαίοις ἁρμόττειν ὑπελάμβανον· Ῥωμαῖοι δὲ οὐδὲν ἧττον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῶν Σαβίνων εἰς πολλὴν ἀπορίαν ἐνέπιπτον ὅ τι χρήσαιντο τοῖς πράγμασιν. οὔτε γὰρ ἀποδιδόναι τὰς γυναῖκας ἠξίουν, οὔτε κατέχειν· τὸ μὲν ἧτταν ὁμολογουμένην ἀκολουθεῖν οἰόμενοι, καὶ ἀναγκαῖον σφίσιν ἐσόμενον παθεῖν ὅ τι ἂν ἄλλο ἐπιτά-

saxo e superiore loco in caput grauiter ictus, semimortuus a suis qui aderãt relatus est intra mœnia. ibi Romani duce nõ amplius comparente territi, in dextro cornu terga vertunt: sinistrũ, cui prçerat Lucumo, aliquamdiu restitit, animũ addente duce, qui bellicis artib. clarissimus, permulta in hoc bello insignia ediderat facinora, donec & ipse a Sabinis circumuẽtus, ac per latus traiect⁹, cecidit. Ibi & hoc cornu inclinare cœpit, & vniuersum agmen in fugã se vertit, Sabinis fidẽti animo vsq; ad mœnia persequẽtibus. Sed iam portis proximos repressit erumpens iuuenum globus, quos rex ad mœnium custodiam reliquerat. cumq; Romulus, qui se iam recollegerat ex vulnere, ad opẽ suis ferẽdam celeritate quanta poterat maxima ex vrbe aduolaret, confestim mutata est fortuna partiũ. qui enim modo fugiebant, vt ducẽ suum ex insperato viderũt, receptis e recẽti metu animis, ordinibusq; instauratis, sine mora manus cũ instantibus cõseruerunt: & qui fugientes intra mœnia cõpellebant, nec vllũ obstare machinamentũ putabant quo minus vrbe vi potirẽtur, ad tã repentinam & inopinatã mutationem ipsi de sua salute circumspicere cœperunt. erat autẽ eis procliuis in castra receptus, e superiore loco per viã cauam refugiẽtibus: multiq; in ea fuga desiderati sunt. Hunc habuit ille dies euentum dubii certaminis; quod post inopinatos partiũ casus, vergẽte demũ sole diremptum est. Sequẽtibus vero dieb. Sabini consultabant, vtrũ vastato quantũ possent hostili agro, reducendæ essent domũ copiæ; an accito recẽti exercitu, perseuerandum in bello, donec præclarum ei finẽ imponerent. Durũ enim videbatur vel cũ infecti negotii ꝓbro abire; vel manere nõ succedentib. vt sperauerãt rebus. Congressum vero & colloquiũ cũ hoste, (q̃ solus restare videbatur honestus belli deponendi modus) nõ sibi magis quã Romanis existimabãt conuenire. Romani quoq; non minus, immo magis etiã quã Sabini, consiliorum erãt inopes, incerti quid facerẽt. nã neq; reddere mulieres placebat, neq; retinere: quod alterum, secũ trahere videretur cõfessam victoriç amissionem, & necessitatem quaslibet alias ex hostis arbitrio cõdi-

tiones admittendi; alterū, eos multas miserias inspectare cogeret, agrorum vastationem & iuuentutis fortissimæ quotidianos interitus. Quod si *priores* de cōtrahenda cū hoste amicitia mētionem facerent, nihil ęquū a Sabinis sperabāt, ea maxime de caussa, ꝙ animi peruicaces, cū sentiūt aduersarios ad se demulcēdos verti, nō se moderatiores, sed lōge duriores præbent.

4 Inter has cogitationes partiū, dū neutris vel pugnæ initiū vel pacis mētionem facere audentibus, tēpus teritur, Romanorū vxores Sabini generis, ꝓpter quas bellū exortum fuerat, cœtu facto, absq; viris arbitris inter se collocutę, decreuerūt vtrosq; ad colloquium & conciliationē inuitare. quę huius illis consilii auctor fuerat, Hersilia nomine, erat non obscuro inter Sabinos loco nata fœmina. hāc quidam aiunt iam nuptā, inter ceteras puellas raptā pro virgine: grauiores auctores tradunt eā sua sponte in vrbe māsisse cū filia rapta, vt quā haberet vnicam. Quod consiliū postquam vniuersarū cōmuni sententia comprobatum est, adeunt senatum; & accepta dicendi copia, prolixa oratione cū patribus cōscriptis agunt, vt sibi bona ipsorum venia cognatos suos adire liceat; affirmantes se certā spem concepisse conciliandæ inter duas gentes amicitiæ. His auditis in cōcilio rex & ceteri vehementer gauisi sunt, censentes solū hunc superesse perplexis reb. exitum: factumque est senatusconsultum, vt quotquot Sabinæ haberent prolem, his, domi apud maritos relictis pueris, liceret legationē ad suos populares suscipere. quodsiquæ matres essent pluriū, hę partē eorum quantam luberet secū ducerent, & operā darēt vt ambo populi coirēt in amicitiam. Post hęc exeūt lugubri habitu, quędā etiā ducentes secū infantulos. Vt vero in castra Sabinorū vētum est, cum lamētis accidentes omnib. ad genua, magnā miserationē mouerunt inspectantibus, ita vt nemo sibi a lacrymis tēperare posset. mox cū in concilium admissas rex aduētus caussam dicere iussisset, auctor huius consilii legationisque princeps Hersilia, longa & ad mouēdos affectus cōposita deprecatione rogauit, vt vxoribus pro maritis intercedentibus, pacē largirētur, quādoquidem propter ipsas susceptū es-

ἀχθῶσιν ὑπομένειν· τοὺς δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ ἐπιδεῖν, χώρας τε πορθουμένης καὶ νεότητος τῆς κρατίστης ἀπολλυμένης· περὶ φιλίας τε εἰ διαλέγοιντο πρὸς Σαβίνους, οὐδενὸς ὑπελάμβανον τεύξεσθαι τῶν μετρίων, διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δ' ὅτι ταῖς αὐθαδείαις οὐ μετριότης ἐστὶ πρὸς τὸ ἀντίπαλον ἐπὶ θεραπείας τραπόμενον, ἀλλὰ βαρύτης. ἐν ᾧ δὲ ἀμφότεροι ταῦτα διαλογιζόμενοι, καὶ οὔτε μάχης ἄρχειν τολμῶντες, οὔτε περὶ φιλίας διαλεγόμενοι, παρῆγον τὸν χρόνον, αἱ τῶν Ῥωμαίων γυναῖκες αἱ τοῦ Σαβίνων ἐτύγχανον οὖσαι γένους, δι' ἃς ὁ πόλεμος εἰστήκει, συνελθοῦσαι δίχα τῶν ἀνδρῶν εἰς ἓν χωρίον, καὶ λόγον ἑαυταῖς δοῦσαι, γνώμην ἐποιήσαντο συμβατηρίων ἄρξαι πρὸς ἀμφοτέρους λόγων. ἡ δὲ τοῦτο ἡγησαμένη τὸ βούλευμα ταῖς γυναιξὶν, Ἑρσιλία μὲν ἐκαλεῖτο, γένους δὲ οὐκ ἀφανοῦς ἐν Σαβίνοις. ταύτην δή οἱ μέν φασι γεγαμημένην ἤδη σὺν ταῖς ἄλλαις ἁρπασθῆναι κόραις ὡς παρθένον· οἱ δὲ τὰ πιθανώτατα γράφοντες, ἑκοῦσαν ὑπομεῖναι λέγουσι μετὰ θυγατρὸς ἁρπασθείσης· γὰρ δὴ κἀκείνης θυγατέρα μονογενῆ. ὡς δὲ ταύτην ἔσχον τὴν γνώμην αἱ γυναῖκες, ἧκον ἐπὶ τὸ συνέδριον, καὶ τυχοῦσαι λόγου μακρὰς ἐξέτεινον δεήσεις, ἐπιτροπὴν ἀξιοῦσαι λαβεῖν τῆς πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἐξόδου, πολλὰς καὶ ἀγαθὰς ἐλπίδας ἔχειν λέγουσαι περὶ τοῦ συνάξειν εἰς ἓν τὰ ἔθνη, καὶ ποιήσειν φιλίαν. ὡς δὲ ταῦτ' ἤκουσαν οἱ συνεδρεύοντες τῷ βασιλεῖ, σφόδρα τε ἠγάσθησαν, καὶ πόρον ἐν ἀμηχάνοις πράγμασι τοῦτον ὑπέλαβον εἶναι μόνον. γίνεται δὲ μετὰ τοῦτο δόγμα τοιόνδε βουλῆς, ὅσαι τοῦ Σαβίνων γένους ἦσαν ἔχουσαι τέκνα, ταύταις ἐξουσίαν εἶναι καταλιπούσαις τὰ τέκνα παρὰ τοῖς ἀνδράσι, πρεσβεύειν ὡς τοὺς ὁμοεθνεῖς· ὅσαι δὲ πλειόνων παίδων μητέρες ἦσαν, ἐπάγεσθαι μοῖραν ἐξ αὐτῶν ὁπηνδήτινα, καὶ πράττειν ὅπως ἂν εἰς φιλίαν συνάξωσι τὰ ἔθνη. μετὰ τοῦτο ἐξῄεσαν ἐσθῆτας ἔχουσαι πενθίμους, τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ τέκνα νήπια ἐπαγόμεναι. ὡς δὲ εἰς τὸν χάρακα τῶν Σαβίνων παρῆλθον ὀδυρόμεναι καὶ προσπίπτουσαι τοῖς ἁπάντων γόνασι, πολὺν οἶκτον ἐκ τῶν ὁρώντων ἐκίνησαν, καὶ τὰ δάκρυα κατέχειν οὐδεὶς ἱκανὸς ἦν. συναχθέντος δὲ αὐταῖς 83 τοῦ συνεδρίου τῶν προβούλων, καὶ κελεύσαντος τοῦ βασιλέως ὑπὲρ ὧν ἥκουσι λέγειν, ἡ τοῦ βουλεύματος ἄρξασα, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχουσα τῆς πρεσβείας Ἑρσιλία, μακρὰν καὶ συμπαθῆ διεξῆλθε δέησιν, ἀξιοῦσα χαρίσασθαι τὴν εἰρήνην ταῖς δεομέναις ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν, δι' ἃς ἐξενεχθῆναι τὸν πόλεμον

λεμον ἀπέφαινον· ἐφ' οἷς δὲ γενήσονται δικαίοις αἱ διαλύσεις, τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν συνελθόντας ἐφ' ἑαυτῶν διομολογήσεσθαι, πρὸς τὰ κοινῇ συμφέροντα ὁρῶντας. τοσαῦτα εἰποῦσαι προσέπιπτον ἅπασαι τοῦ βασιλέως γονάτων ἅμα τοῖς τέκνοις, καὶ διέμενον ἐρριμμέναι, τέως ἀνέστησαν αὐτὰς ἐκ τῆς γῆς οἱ παρόντες, ἅπαντα ποιήσειν τὰ μέτρια καὶ δυνατὰ ὑπισχνούμενοι. μεταστησάμενοι δ' αὐτὰς ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ βουλευσάμενοι καθ' ἑαυτούς, ἔκριναν ποιεῖσθαι τὰς διαλλαγάς· καὶ γίνονται τοῖς ἔθνεσιν ἐκεχειρίαι μὲν πρῶτον, ἔπειτα συνελθόντων τῶν βασιλέων, συνθῆκαι περὶ φιλίας. ἦν δὲ τὰ συνομολογηθέντα τοῖς ἀνδράσι, περὶ ὧν τοὺς ὅρκους ἐποιήσαντο, τοιάδε· βασιλέας μὲν εἶναι Ῥωμαίων, Ῥωμύλον καὶ Τάτιον, ἰσοψήφους ὄντας, καὶ τιμὰς καρπουμένους τὰς ἴσας· καλεῖσθαι δὲ τὴν μὲν πόλιν ἐπὶ τοῦ κτίσαντος αὐτὴν φυλάττουσαν ὄνομα, Ῥώμην· καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν ἐν αὐτῇ πολιτῶν, Ῥωμαῖον, ὡς πρότερον· τοὺς δὲ σύμπαντας ἐπὶ τῆς Τατίου πατρίδος κοινῇ περιλαμβανομένους κλήσει, Κυρίτας· πολιτεύεσθαι δὲ τοὺς βουλομένους Σαβίνων ἐν Ῥώμῃ, ἱερά τε συνενεγκαμένους, καὶ εἰς φυλὰς καὶ φράτρας ἐπιδοθέντας. ταῦτα ὀμόσαντες καὶ βωμοὺς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἱδρυσάμενοι κατὰ μέσην μάλιστα τὴν καλουμένην ἱερὰν ὁδόν, συνεκεράσθησαν ἀλλήλοις. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι τὰς δυνάμεις ἀναλαβόντες ἡγεμόνες, ἀπῆλθον ἐπ' οἴκου· Τάτιος δ' ὁ βασιλεὺς καὶ σὺν αὐτῷ τρεῖς ἄνδρες τῶν ἐπιφανεστάτων, ὑπέμειναν ἐν Ῥώμῃ, καὶ τιμὰς ἔσχον ἃς τὸ ἀπ' αὐτῶν ἐκαρποῦτο γένος, Οὐολεσὸς Οὐαλέριος, καὶ Τάλλος Τύραννος ἐπίκλησιν, καὶ τελευταῖος Μέτιος Κύρτιος, ὁ τὴν λίμνην σὺν τοῖς ὅπλοις διανηξάμενος, οἷς παρέμειναν ἑταῖροί τε συγγενεῖς καὶ πελάται, τῶν ἐπιχωρίων ἀριθμῷ οὐκ ἐλάττους. καταστάντων δὲ τῶν πραγμάτων, ἔδοξε τοῖς βασιλεῦσιν, ἐπειδὴ πολλὴν ἐπίδοσιν εἰς ὄχλου πλῆθος εἰλήφει, διπλάσιον τοῦ προτέρου ποιῆσαι τὸν τῶν πατρικίων ἀριθμόν, προσκαταλέξαντας σὺν τοῖς ἐπιφανεστάτοις οἴκοις ἐκ τῶν ὕστερον ἐποικησάντων ἴσους τοῖς προτέροις νεωτέροις, οὓς ἐκάλεσαν πατρικίους· ἐξ ὧν ἑκατὸν ἄνδρας οὓς αἱ φρᾶτραι προεχειρίσαντο, τοῖς ἀρχαίοις βουλευταῖς προσέγραψαν. περὶ μὲν τούτων ὀλίγου δεῖν πάντες οἱ συγγράψαντες τὰς Ῥωμαϊκὰς ἱστορίας συμπεφωνήκασιν· ὀλίγοι δέ τινες περὶ τοῦ πλήθους τῶν προσκαταγραφέντων βουλευτῶν διαφέρονται. οὐ γὰρ ἑκατόν, ἀλλὰ πεντήκοντα τοὺς ἐπεισελθόντας εἰς τὴν βουλὴν ἀποφαίνουσι γενέσθαι. περὶ δὲ τῶν τιμῶν ἃς ταῖς γυναιξὶν οἱ βασιλεῖς ἀπέδοσαν, ὅτι συνήγαγον αὐτοὺς εἰς φιλίαν, οὐχ ἅπαντες οἱ Ῥωμαίων συγγραφεῖς συμφέρονται. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν γρά-

ſet bellum. quibus vero æquis conditionibus res componi queant, duces ex vtriuſque reip. commodo, ſi coeant, collatis ſententiis deciſuros. Oratione finita vniuerſæ cum pueris ad regis genua prociderunt, nec ſurrexerunt donec a circumſtantibus erigerentur, æqua omnia (quantum in ſe eſſet) pollicentibus. ac mox cū iuſſiſſent eas ſecedere, conſultatione inter ſe habita, decreuerunt pacificationem admittere. interpoſitisque primum induciis, deinde congreſſis inter ſe regibus, fœdus ictum eſt, & iureiurando firmatum, his conditioni- a
bus: Vt Romæ pari poteſtate parique honore regnarent Romulus ac Tatius: vt vrbs deductū a conditore ſeruaret vocabulū; vt ciues ſinguli quidem, Romani, ſicut ante, appellarētur; vniuerſi autē, a Tatii patria, communi appellationis complexu denominarentur Quirites: vt Sabinis ius ciuitatis Romanæ daretur, quicunq; id cuperent; vtque hi cum ſuis ſacris
reciperentur in tribus & curias. His b
iureiurādo ſancitis, arisq; in idipſum erectis circa mediam viam ſacram, permixti ſe inuicem conſalutauerūt. Digreſſis deinde cum ſuis copiis ducibus ceteris, Tatius rex cum tribus illuſtriſſimis viris Romæ *habitaturus* ſubſtitit. hi quos acceperūt honores, poſteris ſuis fruendos reliquerūt; Voleſus Valerius, Tallus cognomine Tyrannus, & Metius Curtius qui paludem armatus tranauerat: cum quibus alii cognati & clientes māſerunt non pauciores indigenis.
Iamque c
ordinatis reb. viſum eſt regibus, quādo turbæ multitudine magnopere creuiſſet ciuitas, duplicare patriciorum numerum, æquali numero nouis incolis ad priores familias illuſtres adlecto, quos patricios vocarūt. *atque ita* ex his centum viros curiarum ſuffragiis electos ad veterem ſenatorum numerum adſcripſerunt: id quod vno conſenſu omnes pene Romanæ hiſtoriæ conditores produnt; pauci tantū de numero aſcriptorū ſenatorū variant, nō c, ſed L in ſenatū
fuiſſe cooptatos. De honorib. item, d
quos mulieribus reges tribuerunt ob nauatam in eis reconciliandis operam, nō inter omnes Romanos ſcriptores conuenit. Sunt enim qui ſcri-

Fœdus inter Romanos & Sabinos.

bant eas & aliis donis multis magnisque remuneratas a regibus; & triginta quas diximus curias, illarum accepisse nomina, quod totidem in legatione fuissent. Sed Terentius Varro hac parte dissentit a reliquis, asserens iam ante nomina curiis a Romulo fuisse imposita, cum primum distribueret multitudinem; partim a ducibus, partim a *veteribus* patriis desumpta: nec in legationem profectas triginta; sed demptis tribus, x x x supra quingentas: nec putat verisimile, reges hunc honorem tantę mulierum catervæ ademptum, paucis duntaxat voluisse conferre. Verum hæc nec silentio præterire, nec iusto prolixius memorare, libuit. Cures. De Curibus autem, ex qua vrbe Tatius cum suis venerat, quãdo huc nos deduxit narrationis series, quinam fuerint, & vnde sint orti, sic accepimus.

a In Reatino agro, quo tempore Aborigines eum tenebant, virgo quędam indigena primario genere nata, Enyalii templum ad choros celebrandos intrarat. hunc Sabini, eosque secuti Romani, Quirinum nominant; nondum satis certi Marsne is sit, an alius quispiam cui similes Marti honores deferantur. nam quidam vni deo, bellicorũ certaminum præsidi, nomẽ vtrunq; tributum aiunt; alii duo numina bellica his appellationib. significata censent. In huius dei area saltãs puella, repẽte diuino furore correpta, chorũ deseruit, & in dei sacrarium se cursu ꝓripuit. deinde a loci genio cõpressa, vt vulgo visum est, filiũ edidit nomine Modiũ, Fabidiũ cognomine. is virilẽ ętatem ingressus, & forma supra hominẽ fuit, & in re militari lõge clarissimus euasit. cũq; captus esset cõdendę vrbis cupidine, magna e finitimis agris manu collecta, intra perbreue tẽpus Cures cõdidit, imposito vrbi nomine (vt quidã putãt) a genio cuius dicebatur filius: aut ab hasta, vt malunt alii. CVRES enim Sabini hastas nominãt. Ita Terẽtius Varro scriptũ reliquit. Zenodotus Trœzenius, qui Vmbricæ gẽtis historiã cõscripsit, narrat indigenas primũ in Reatino habitasse: & inde Pelasgorũ armis expulsos venisse in terrã quã nunc habitãt: Sabini. mutatoq; cum sedibus nomine Sabinos pro Vmbris appellatos. at Porcius Cato nomen Sabinis impositum

φασι τά τε ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα δωρήσασθαι τῶν γυναικῶν τὰς ἡγεμόνας, καὶ δὴ καὶ τὰς φράτρας τριάκοντα οὔσας, ὥσπερ ἔφην, ἐπωνύμους τῶν γυναικῶν ποιῆσαι. τοσαύτας γὰρ εἶναι γυναῖκας τὰς ἐπιπρεσβευσαμένας. Οὐάρρων δὲ Τερέντιος τοῦτ' αὐτοῖς τὸ μέρος οὐχ ὁμολογεῖ, παλαίτερόν τι λέγων ἐν ταῖς κουρίαις τεθῆναι τὰ ὀνόματα ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ πλήθους διαίρεσιν, τὰ μὲν ἀπ' ἀνδρῶν ληφθέντα ἡγεμόνων, τὰ δ' ἀπὸ πάντων. τὰς δ' ἐπὶ τὴν πρεσβείαν ἐξελθούσας γυναῖκας οὐ τριάκοντα εἶναί φησιν, ἀλλὰ 84 πεντακοσίας καὶ τριάκοντα τριῶν δεούσας· οἴεταί τε οὐδ' εἰκὸς εἶναι τοσούτων γυναικῶν τιμὴν ἀφελομένους τοὺς βασιλεῖς, ὀλίγαις ἐξ αὐτῶν δοῦναι μόναις. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων οὔτε μηδένα ποιήσασθαι λόγον, οὔτε πλείω γράφειν τῶν ἱκανῶν ἐφαίνετό μοι. περὶ δὲ τῆς Κυριτῶν πόλεως, ἐξ ἧς οἱ περὶ τὸν Τάτιον ἦσαν· ἀπαιτεῖ γὰρ ἡ διήγησις καὶ περὶ τούτων, οἵτινες καὶ ὁπόθεν ἦσαν, εἰπεῖν, τοσοῦτο παρελάβομεν. ἐν τῇ Ῥεατίνων χώρᾳ, καθ' ὃν χρόνον Ἀβοριγῖνες αὐτὴν κατεῖχον, παρθένος τις ἐπιχωρία τοῦ πρώτου γένους εἰς ἱερὸν ἦλθεν Ἐνυαλίου χορεύουσα· τὸν δ' Ἐνυάλιον οἱ Σαβῖνοι καὶ παρ' ἐκείνων οἱ Ῥωμαῖοι μαθόντες, Κυρῖνον ὀνομάζουσιν, οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν τὸ ἀκριβὲς εἴτε Ἄρης ἐστὶν, εἴτε ἕτερός τις ὁμοίας Ἄρει τιμὰς ἔχων. οἱ μὲν γὰρ, ἐφ' ἑνὸς οἴονται θεοῦ πολεμικῶν ἀγώνων ἡγεμόνος ἑκάτερον τῶν ὀνομάτων κατηγορεῖσθαι· οἱ δὲ, κατὰ δυοῖν τάττεσθαι δαιμόνων πολεμιστῶν τὰ ὀνόματα. ἐν δὲ τῷ τοῦ θεοῦ τεμένει χορεύουσα ἡ παῖς ἔνθεος ἄφνω γίνεται, καὶ καταλιποῦσα τὸν χορὸν, εἰς τὸν σηκὸν εἰστρέχει τοῦ θεοῦ. ἔπειτα ἐγκύμων ἐκ τοῦ δαίμονος, ὡς ἅπασιν ἐδόκει, γενομένη, τίκτει παῖδα, Μόδιον ὄνομα, Φαβίδιον ἐπίκλησιν· ὃς ἀνδρωθεὶς μορφήν τε οὐ κατ' ἄνθρωπον, ἀλλὰ δαιμόνιον ἴσχει, καὶ τὰ πολέμια πάντων γίνεται λαμπρότατος· καὶ αὐτὸν εἰσέρχεται πόθος οἰκίσαι πόλιν ἀφ' ἑαυτοῦ. συναγαγὼν δὴ χεῖρα πολλὴν τῶν περὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία οἰκούντων, ἐν ὀλίγῳ πάνυ χρόνῳ κτίζει τὰς καλουμένας Κύρεις, ὡς μέν τινες ἱστοροῦσιν, ἐπὶ τοῦ δαίμονος, ἐξ οὗ γενέσθαι αὐτὸν λόγος εἶχε, τοὔνομα τῇ πόλει θέμενος· ὡς δ' ἕτεροι γράφουσιν, ἐπὶ τῆς αἰχμῆς· κύρεις γὰρ οἱ Σαβῖνοι τὰς αἰχμὰς καλοῦσιν. ταῦτα μὲν οὖν Τερέντιος Οὐάρρων γράφει. Ζηνόδοτος δ' ὁ Τροιζήνιος συγγραφεὺς Ὀμβρικοῦ ἔθνους, αὐθιγενεῖς ἱστορεῖ τὸ μὲν πρῶτον οἰκῆσαι περὶ τὴν καλουμένην Ῥεατίνην· ἐκεῖθεν δὲ ὑπὸ Πελασγῶν ἐξελαθέντας, εἰς ταύτην ἀφικέσθαι τὴν γῆν, ἔνθα νῦν οἰκοῦσι, καὶ μεταβαλόντας ἅμα τῷ τόπῳ τοὔνομα, Σαβίνους ἐξ Ὀμβρικῶν προσαγορευθῆναι. Κάτων δὲ Πόρκιος τὸ μὲν ὄνομα τοῖς Σαβίνοις ἐπιτεθῆναί

φησιν

φησὶν ἐπὶ Σαβίνου τοῦ Σάγκου, δαίμονος ἐπιχωρίου. τοῦτον δὲ τὸν Σάγκον ὑπό τινων Πίστιον καλεῖσθαι Δία. πρώτην δ' αὐτῶν οἴκησιν ἀποφαίνει γενέσθαι κώμην τινὰ καλουμένην Τεστρίναν, ἄγχου πόλεως Ἀμιτέρνης κειμένην· ἐξ ἧς ὁρμηθέντας [τότε] τοὺς Σαβίνους εἰς τὴν Ῥεατίνην ἐμβαλεῖν, Ἀβοριγίνων ἅμα κατοικούντων, καὶ πόλιν αὐτῶν τὴν ἐπιφανεστάτην Κοτυλίας πολέμῳ χειρωσαμένους κατασχεῖν. ἐκ δὲ τῆς Ῥεατίνης ἀποικίας ἀποστείλαντας ἄλλας τε πόλεις κτίσαι πολλάς, ἐν αἷς οἰκεῖν ἀτειχίστοις, καὶ δὴ καὶ τὰς προσαγορευομένας Κύρεις· χώραν δὲ κατασχεῖν τῆς μὲν Ἀδριανῆς θαλάττης ἀπέχουσαν ἀμφὶ τοὺς ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίους σταδίους, τῆς δὲ Τυρρηνικῆς τετταράκοντα πρὸς διακοσίοις· μῆκος δὲ αὐτῇ εἶναί φησιν ὀλίγῳ μεῖον χιλίων σταδίων. ἔστι δέ τις καὶ ἄλλος ὑπὲρ τῶν Σαβίνων ἐν ἱστορίαις ἐπιχωρίοις λεγόμενος λόγος, ὡς Λακεδαιμονίων ἐποικησάντων αὐτοῖς, καθ' ὃν χρόνον ἐπιτροπεύων Εὔνομον τὸν ἀδελφιδοῦν Λυκοῦργος ἔθετο τῇ Σπάρτῃ τοὺς νόμους. ἀχθομένους γάρ τινας τῇ σκληρότητι τῆς νομοθεσίας, καὶ διαστάντας ἀπὸ τῶν ἑτέρων, οἴχεσθαι τὸ παράπαν ἐκ τῆς πόλεως. ἔπειτα διὰ πελάγους πολλοῦ φερομένους, εὔξασθαι τοῖς θεοῖς· πόθον γάρ τινα ὑπελθεῖν αὐτοὺς ὁποιασδήποτε γῆς· εἰς ἣν ἂν ἔλθωσι πρώτην, ἐν αὐτῇ κατοικήσειν. κατάραντας δὲ [τῆς Ἰταλίας] περὶ τὰ καλούμενα Πωμεντῖνα πε-
85 δία, τό τε χωρίον ἐν ᾧ πρῶτον ὡρμίσαντο, Φερωνίαν ἀπὸ τῆς πελαγίου φορήσεως ὀνομάσαι· καὶ θεᾶς ἱερὸν ἱδρύσασθαι Φερωνίας, ᾗ τὰς εὐχὰς ἔθεντο· ἣν νῦν, ἑνὸς ἀλλαγῇ γράμματος, Φαρωνίαν καλοῦσιν. ἐκεῖθεν δ' ὁρμηθέντας αὐτῶν τινας, συνοίκους τοῖς Σαβίνοις γενέσθαι· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ τῶν νομίμων εἶναι Λακωνικά, μάλιστα δὲ τὸ φιλοπόλεμόν τε καὶ τὸ λιτοδίαιτον, καὶ τὸ παρὰ πάντα τὰ ἔργα τοῦ βίου σκληρόν. ὑπὲρ μὲν δὴ τοῦ Σαβίνων γένους ταῦθ' ἱκανά. οἱ δὲ περὶ τὸν Ῥωμύλον καὶ Τάτιον τήν τε πόλιν εὐθὺς ἐποίουν μείζονα, προσθέντες ἑτέρους αὐτῇ δύο λόφους, τόν τε Κυρίνιον κληθέντα καὶ τὸν Καίλιον· καὶ διελόμενοι τὰς οἰκήσεις χωρὶς ἀλλήλων, δίαιταν ἐν τοῖς ἰδίοις ἑκάτεροι χωρίοις ἐποιοῦντο. Ῥωμύλος μὲν τὸ Παλάτιον κατέχων, καὶ τὸ Καίλιον ὄρος· ἔστι δὲ τῷ Παλατίῳ προσεχές· Τάτιος δὲ τὸ Καπιτώλιον, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς κατέσχε, καὶ τὸν Κυρίνιον ὄχθον. τὸ δ' ὑποκείμενον τῷ Καπιτωλίῳ πεδίον, ἐκκόψαντες τὴν ἐν αὐτῷ πεφυκυῖαν ὕλην, καὶ τῆς λίμνης, ἣ δὴ διὰ τὸ κοῖλον εἶναι τὸ χωρίον, ἐπλήθυνε τοῖς κατιοῦσιν ἐκ τῶν ὀρῶν νάμασι, τὰ πολλὰ χώσαντες, ἀγορὰν αὐτόθι κατεσκευάσαντο, ᾗ καὶ νῦν ἔτι χρώμενοι Ῥωμαῖοι διατελοῦσι· καὶ τὰς

ait a Sabo Sanci filio: Sancum vero istum fuisse regionis geniũ, & a nonnullis Diũ Fidium (*Græce* Δία πίστιον) appellati. Eorum primã sedem fuisse vicum quẽdam Testrinam nomine, nõ procul Amiterna situm; vnde expeditione facta Sabinos Reatinum agrum inuasisse, tunc habitatum Aboriginibus; vrbemque ipsorum nobilissimam Cutilias armis occupasse: missisque e Reatino agro coloniis, inter alia oppida multa, sed immunita, etiam Cures cõdidisse. regionem autem illos occupasse ab Adriatico mari distãtem stadiis circiter CCLXXX, a Tyrrheno autem CC & XL: in longitudinem patere paulo minus mille stadiis. Quin & alia in Sabinorum historiis domesticis exstat narratio, Laconicam eo venisse coloniam, quo tempore Lycurgus tutor sui nepotis Eunomi, Spartanis leges condidit: quarum seueritatem pertæsos quosdam, secessione a ceteris facta, vrbẽ prorsus deseruisse. deinde enauigato longo maris tractu, qualiscunq; terræ desiderio, votum diis fecisse, quocunque terrarum primum appellerent, id *posthac* fore sibi domicilium. cumque delati essent ad Pometinos Italiæ campos, agrum quo primum appulerant, vocasse Feroniam, memores quod eos huc illuc per mare ferri contigerat: templum quoq; cõstruxisse diuæ Feroniæ, cui vota fecerant; quam nunc vna litera mutata Faroniam nominant. horũ quosdam ex eo loco profectos, sedes cum Sabinis coniunxisse: ideoque multa apud eos esse instituta Laconica, præcipue quãtum ad belli studia, frugalitatem, vitæque omnibus in reb. duritiem attinet. Hæc de Sabinorum origine satis. Ceterum Romulus atq; Tatius cum suis & vrbẽ cõfestim auxerunt, additis aliis duobus collibus, Quirinali Cælioque: & diuisis habitationibus, seorsum vterque degebat in locis sibi propriis: Romulus tenebat Palatium, eique contiguum montem Cælium; Tatius vero Capitolium, quod primum occupauerat; & Quirinalem collem. Iidem planiciẽ Capitolio subiectã, excisa silua, & stagno, in quod propter loci cauitatem multæ e *vicinis* montibus aquæ confluebant, terra congesta repleto, in eius quod nunc est fori vsum verterũt. ibi

Romulus & Tatius vna imperant.

cogebantur cœtus, & negotia in Vulcani æde tractabantur, quæ paulũ supra forum eminet. Exstructis quoq; templis aras cõsecrauerunt diis quib. in pugna vouerant; Romulus, Ioui Statori, apud portã Mugoniam, quæ in Palatium e via sacra ducit; q; Deus exauditis ipsius precibus, exercitũ fugientem stare fecisset, & vti viribus: Tatius vero, Soli & Lunę, Saturno & Rheæ; præterea Vestæ & Vulcano, Dianæ & Quirino, aliisque diis quos nominare Græcis non est facile. in omnib. etiã curiis mensas Iunoni Quiritiæ posuit; quæ ibi sitæ sunt nostro quoq; tempore. Sic vnâ per quinquenniũ sine vllis discordiis regnauerunt; in quod spatiũ incidit expeditio quam communib. auspiciis aduersus Camerinos susceperunt. Camerini enim, quũ emissa latronũ manu multis malis regionẽ affecissent, aliquoties a Romanis in ius vocati, venire detrectarant. Quare illos Romani cõgredi secũ ausos, acie primum fuderũt; deinde vi expugnatis mœnibus, victos armis priuarunt, & agri parte tertia mulctarunt. quẽ cum illi iterum infestarẽt, Romani eos die tertia educto exercitu fuderunt, eorũq; bona cuncta inter suos ciues diuiserunt: ipsos, quotquot vellẽt, Romę habitare permiserũt. erant aũt ferme quatuor milia: quos in curias distribuerũt, & vrbem eorũ fecerunt Romanam coloniã. Cameriã istã Albani, multo ante quã Romam, cõdiderant: temporib. aũt priscis Aboriginum fuit domicilium cũ primis nobile. Sexto demũ anno ad solũ Romulũ vrbis principatus rediit, Tatio p insidias exstincto, quas illi Lauiniatum optimates facta cõspiratione tali de caussa struxerunt. Tatii amicorum quidam cum manu latronum excursione in agrum Lauiniensem facta, res eorum depopulati, pecorum quoq; greges abegerant: & propugnatum egressos partim occiderant, partim sauciauerant. cumq; ii ad quos hæc iniuria pertinebat, missis in hoc legatis iure res suas repeterẽt, Romulus censuit illis iniuriæ auctores dedendos ad suppliciũ. Tatius vero amicos tutãs, indignũ aiebat ab inimicis ad pœnam duci aliquos, idq; ciues ab exteris; ac iubebat vt illi q de iniuria sibi facta quererentur, Romã ad ius experiendum venirẽt. sic legati

Cameria colonia Rom. facta.

Tatii interitus.

συνόδους ἐνταῦθ' ἐποιοῦντο, ἐν Ἡφαίστου χρηματίζοντες ἱερῷ, μικρὸν ὑπερανεστηκότι τῆς ἀγορᾶς. ἱερά τε ἱδρύσαντο καὶ βωμοὺς καθιέρωσαν οἷς ηὔξαντο κατὰ τὰς μάχας θεοῖς· Ῥωμύλος μὲν, Ὀρθωσίῳ Διῒ παρὰ ταῖς καλουμέναις Μυκωνίσι πύλαις, αἳ φέρουσιν εἰς τὸ Παλάτιον ἐκ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, ὅτι τὴν στρατιὰν αὐτοῦ φυγοῦσαν ἐποίησε θεὸς ὑπακούσας ταῖς εὐχαῖς, στῆναί τε καὶ πρὸς ἀλκὴν τραπέσθαι· Τάτιος δὲ, ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ, καὶ Κρόνῳ, καὶ Ῥέᾳ· πρὸς δὲ τούτοις, Ἑστίᾳ καὶ Ἡφαίστῳ, καὶ Ἀρτέμιδι καὶ Ἐνυαλίῳ, καὶ ἄλλοις θεοῖς ὧν χαλεπὸν ἐξειπεῖν Ἑλλάδι γλώττῃ τὰ ὀνόματα· ἐν ἁπάσαις τε ταῖς κουρίαις Ἥρᾳ τραπέζας ἔθετο Κυριτίᾳ λεγομένῃ, αἳ καὶ εἰς τόδε χρόνου κεῖνται. ἔτη μὲν οὖν πέντε συνεβασίλευσαν ἀλλήλοις, ὑπὲρ οὐδενὸς διαφερόμενοι χρήματος, ἐν οἷς κοινὴν πρᾶξιν ἀπεδείξαντο τὴν ἐπὶ Καμερίνους στρατείαν. λῃστήρια γὰρ ἐκπέμποντες οἱ Καμερῖνοι καὶ πολλὰ τὴν χώραν αὐτῶν κακοῦντες, οὐ συνέβαινον ἐπὶ δίκην, πολλάκις ὑπ' αὐτῶν καλούμενοι· οὓς ἐκ παρατάξεως νικήσαντες· ἐχώρησαν γὰρ αὐτοῖς ὁμόσε· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ τειχομαχίας κατὰ κράτος αὐτοὺς ἑλόντες, ὅπλα μὲν ἀφείλοντο, καὶ χώρας ἐζημίωσαν τῇ τρίτῃ μερίδι· τῶν λυμαινομένων, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐπεξελθόντες καὶ τροπωσάμενοι αὐτοὺς, τὰ μὲν αὐτῶν ἅπαντα τοῖς σφετέροις πολίταις διεῖλον, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀνθρώπους ὁπόσοι ἐβούλοντο ἐν Ῥώμῃ κατοικεῖν, εἴασαν. ἐγένοντο δὲ ὡς τετρακισχίλιοι, οὓς ταῖς φράτραις ἐπεμέρισαν, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἀποικίαν Ῥωμαίων ἐποίησαν. ἦν δὲ Ἀλβανῶν ἀπόκτισις ἡ Καμερία, πολλοῖς χρόνοις ἀπεσταλμένη πρότερον τῆς Ῥώμης· τὸ δὲ ἀρχαῖον, Ἀβοριγίνων οἴκησις ἐν ταῖς πάνυ ἐπιφανής. ἐνιαυτῷ δὲ ἕκτῳ περιίσταται πάλιν εἰς ἕνα τὸν Ῥωμύλον ἡ τῆς πόλεως ἀρχὴ, Τατίου τελευτήσαντος ἐξ ἐπιβουλῆς ἣν συνέστησαν ἐπ' αὐτῷ Λαβινιατῶν οἱ κορυφαιότατοι συμφρονήσαντες, ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας· τῶν ἑταίρων τινὲς τοῦ Τατίου λῃστήριον ἐξαγαγόντες εἰς τὴν Λαβινιατῶν χώραν, χρήματά τε αὐτῶν ἥρπασαν πολλὰ, καὶ βοσκημάτων ἀπήλασαν ἀγέλας· τῶν δὲ ἐπιβοηθούντων οὓς μὲν ἀπέκτειναν, οὓς δὲ ἐτραυμάτισαν. ἀφικομένης δὲ πρεσβείας περὶ τῶν ἠδικημένων, καὶ τὰ δίκαια ἀπαιτούσης, ὁ μὲν Ῥωμύλος ἐδικαίωσε παραδοῦναι τοὺς δράσαντας τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἀπάγειν· ὁ δὲ Τάτιος τῶν ἑταίρων προεχόμενος, οὐκ ἠξίου πρὸς δίκην τινὰς ὑπ' ἐχθρῶν ἀνά- 86
γεσθαι, καὶ ταῦτα πολίτας ὄντας ὑπὸ ξένων· δικάζεσθαι δὲ αὐτοῖς ἐκέλευσε τοὺς ἀδικεῖσθαι λέγοντας εἰς Ῥώμην ἀφικομένους. οἱ μὲν δὴ πρέσβεις οὐδὲν

διερ-

ὑβρισμένοι τῶν δικαίων, ἀγανακτοῦντες ἀπῄεσαν. ἀκολουθήσαντες δ' αὐτοῖς τῶν Σαβίνων τινὲς ὑπ' ὀργῆς, ἐσκηνωμένοις παρὰ τὴν ὁδὸν (ἑσπέρα γὰρ αὐτοὺς κατέλαβεν ἐπιοῦσα) καθεύδουσι, καὶ τά τε χρήματ' αὐτοῖς ἀφαιροῦνται, καὶ ὁπόσους ἐν ταῖς κοίταις ἔτι κατέλαβον, ἀποσφάττουσιν· ὅσοις δὲ ταχεῖα τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν αἴσθησις ἐγένετο, καὶ τοῦ διαφυγεῖν δύναμις, εἰς τὴν πόλιν ἀφικνοῦνται. μετὰ τοῦτο ἔκ τε Λαουινίου πρέσβεις ἀφικόμενοι καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων συχνῶν, κατηγόρουν τῆς παρανομίας, καὶ πόλεμον παρήγγελλον εἰ μὴ τεύξονται τῆς δίκης. Ῥωμύλῳ μὲν οὖν δεινὸν, ὥσπερ ἦν, τὸ περὶ τοὺς πρεσβευτὰς ἐφαίνετο πάθος, καὶ ταχείας ἀφοσιώσεως δεόμενον, ὡς ἱεροῦ καταλυομένου νόμου. καὶ οὐδὲν ἔτι ἀμελήσας, ὡς εἶδεν ὀλιγωροῦντα τὸν Τάτιον, αὐτὸς συνέλαβε τοὺς ἐνόχους τῷ ἄγει, καὶ δήσας παρέδωκε τοῖς πρεσβευταῖς ἀπάγειν. Τατίῳ δὲ θυμός τε εἰσέρχεται τῆς ὕβρεως, ἣν ἀπὸ τοῦ συνάρχοντος ἡγεῖτο ὑβρίσθαι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνδρῶν, καὶ οἶκτος τῶν ἀπαγομένων· ἦν γὰρ καὶ συγγενής τις αὐτοῦ τῷ ἄγει ἔνοχος· καὶ αὐτίκα τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν, ἀφείλετο τοὺς ἀπαγομένους. χρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ διῆκοντος, ὡς μέν τινές φασιν, ἅμα Ῥωμύλῳ παραγενόμενος εἰς τὸ Λαουίνιον ἕνεκα θυσίας, ἣν ἔδει τοῖς πατρῴοις θεοῖς ὑπὲρ τῆς πόλεως θῦσαι τοὺς βασιλεῖς, συστάντων ἐπ' αὐτὸν τῶν ἑταίρων τε καὶ φίλων τῶν προσηκόντων τοῖς ἀνῃρημένοις πρέσβεσιν, ἐπὶ τῷ βωμῷ ταῖς μαγειρικαῖς σφαγίσι καὶ τοῖς βουπόροις ὀβελοῖς παιόμενος ἀποθνήσκει· ὡς δ' οἱ περὶ Λικίνιον γράφουσιν, οὐ μετὰ Ῥωμύλου παραγενόμενος, οὐδὲ χάριν ἱερῶν, ἀλλὰ μόνος, ὡς πείσων τοὺς ἀδικηθέντας ἀφεῖναι τοῖς δεδρακόσι τὴν ὀργήν· ἀγανακτήσαντός τε τοῦ πλήθους ἐπὶ τῷ μὴ παραδεδόσθαι σφίσι τοὺς ἄνδρας, ὥς τε Ῥωμύλος ἐδικαίωσε καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἔκρινε βουλὴ, καὶ τῶν προσηκόντων τοῖς τεθνεῶσι κατὰ πλῆθος ὁρμησάντων ἐπ' αὐτὸν, ἀδύνατος ὢν ἔτι διαφυγεῖν τὴν ἐκ χειρὸς δίκην, καταλευσθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἀποθνήσκει. Τάτιος μὲν οὖν τοιαύτης τελευτῆς ἔτυχε, τρία μὲν ἔτη πολεμήσας Ῥωμύλῳ, πέντε δὲ συνάρξας. θάπτεται δ' εἰς Ῥώμην κομισθεὶς ἐντίμῳ ταφῇ, καὶ χοὰς αὐτῷ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἡ πόλις ἐπιτελεῖ δημοσίας. Ῥωμύλος δὲ μόνος ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὸ δεύτερον καταστὰς, τό τε ἄγος ἀφοσιοῦται τὸ περὶ τοὺς πρέσβεις γενόμενον, προστάξας τοῖς ἐργασαμένοις τὸ μύσος ὕδατος εἴργεσθαι καὶ πυρός· ἐπεφεύγεσαν γὰρ ἐκ τῆς πόλεως ἅπαντες ἅμα τῷ τὸν Τάτιον ἀποθανεῖν· καὶ τῶν Λαουινιατῶν τοὺς συστάντας ἐπὶ τὸν Τάτιον δικαστηρίῳ παραδοὺς ἐκδοθέντας ὑπὸ τῆς πόλεως, ἐπειδὴ δικαιότερον ἐδόκουν λέγειν,

re infecta indignabundi abierunt. eos Sabinorum quidā iratis animis subsecuti, *repertos* in via vbi a nocte oppressi tentoria fixerāt, dormientes adoriuntur; direptisq; illorū sarcinis, iugulant quotquot in cubilib. deprehendunt: ceteri qui mature insidias senserunt, & elabi potuerūt, in vrbem refugiunt. Post hæc frequentes legationes tam e Lauinio quam ex aliis vrbibus accusabant violatores iuris *gentium*, bellum denuntiantes si abiret impune tantū facinus. Tum Romulus eam legatorum iniuriam grauem (vt erat) & celeriter expiandam esse ratus, vt proculcata lege sanctissima; cum videret rem non esse curæ Tatio, nihil cunctatus sceleri obnoxios corripuit, vinctosq; legatis abducendos tradidit. Tatium vero simul ira, quasi hac deditione a regni socio læsus esset; simul abducendorum miseratio subiit, quod etiam cognatorum eius vnus obnoxius esset isti piaculo: moxque milite stipatus, *sontes* abducentibus eripuit. Non multo post, cū Romulo (vt ferunt nonnulli) profectus Lauinium sacrorum caussa, quæ reges oportebat diis patriis pro salute vrbis facere, coortis in eum cæsorum legatorum amicis ac cognatis, ante aram cultrorum & veruum ictibus cōfectus est: vel, si Licinio credimus, neque cum Romulo, neq; sacrorum caussa, sed solus eo profectus, quum læsis persuadere conaretur vt iras sontibus remitterent, indignāte primum populo quod noxii non fuissent sibi ex Romuli ac senatus sententia dediti; deinde interfectorum propinquis magno numero in eum irruentibus, non amplius valens vindices manus effugere, lapidibus est obrutus. Hunc Tatius vitæ finem habuit, postquam triennale cum Romulo bellum, & quinquennale cum eodem gessit imperium. Sepultus est Romæ honorato funere, ac quotannis manibus eius publicæ instaurantur inferiæ.

Romulus autē denuo solus principatum adeptus, primo vt se sceleris in legatos cōmissi purū ostenderet, igni & aqua interdixit facinoris auctoribus, qui simulatq; interierat Tatius, cōfestim omnes ex vrbe ꝓfugerant: deinde Lauiniēses cōiuratos, quos ob Tatii necē dediderat ciuitas, in iudicium pertractos absoluit, q̄ viderētur factū

id iure tueri, vim esse pro vi redditam. His peractis exercitum contra Fidenas duxit, vrbem XL stadiis a Roma dissitam, magnam tunc & populosam. Cum enim Romam fame laborãtem commeatus a Crustuminis missus deueheretur nauigiis fluuialibus, Fidenates in nauigia cateruatim irruerant, commeatũ diripuerant, & siqui obstitissent, eos occiderant; resque repetentibus, iure contempto, negauerant. quibus iniuriis commotus Romulus in agrũ eorum cum valido irrupit exercitu; ingentique præda potitus, parabat suos domum reducere: sed cum Fidenates in eum prorumperent, manus cum eis conseruit: commissoque acri prœlio, multis vtrinque desideratis, victi Fidenates in fugam se vertere. rex fugientium tergo hærens, velut vno agmine penetrauit intra mœnia. Captam primo impetu vrbem, supplicio de paucis sumpto, impositoque CCC virorũ præsidio, parte agri mulctauit: quo suis *militibus* diuiso, hanc quoq; Romanorum fecit coloniam. eam Albani olim condiderant, eodem quo Nomentũ & Crustumium tempore, tribus fratrib. colonias deducentibus; quorum natu maximus Fidenarum fuit conditor. Post hęc Camerinos bello repetiit, qui colonos Romanos secum habitantes per insidias oppresserant, cum Roma pestilenti morbo laboraret. freti enim difficili Romanorum tempore, & putantes ista lue funditus eorum genus interiturũ, colonos alios occiderant, alios eiecerãt ex oppido. Id scelus vlturus Romulus, vrbe denuo potitus, auctores defectionis affecit supplicio, vrbem militi diripiendam dedit: ademptaque incolis agri parte dimidia, præter eam quam iam ante colonis dederat, præsidium sat validum imposuit, ne quas amplius turbas mouerent oppidani: atq; ita reduxit copias. De hoc hoste secundum triumphum egit, & ex manubiis Vulcano dedicauit quadrigas æreas; ad quas etiam effigiem suam apposuit, cum Græco rerum a se gestarum elogio. Tertium bellum gessit cum Veiis Etruscorũ vrbe tũc temporis potentissima, distãte cẽtesimo circiter stadio. est aũt Athenis nõ minor, fundata in excelso & vndiq; prærupto scopulo.

Fidenæ captæ & Rom. col. factæ.

De Camerinis triumph.

τὰ βίαια τιμωρησάμενοι τοῖς βιαίοις, ἀπέλυσε τῆς αἰτίας. Ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τὴν Φιδηναίων ἐστράτευσε πόλιν, ἀπὸ τετταράκοντα σταδίων τῆς Ῥώμης κειμένην, μεγάλην τε καὶ πολυάνθρωπον οὖσαν τότε. ἀγομένης γὰρ εἰς τὴν Ῥώμην ἀγορᾶς ἐν σκάφαις ποταμηγοῖς, ἣν Κρυστομέριοι πιεζομένοις ὑπὸ λιμοῦ Ῥωμαίοις ἀπέστειλαν, ὡσάμενοι κατὰ πλῆθος ἐπὶ τὰς σκάφας οἱ Φιδηναῖοι τήν τε ἀγορὰν διήρπασαν, καὶ τῶν ἀνθρώπων τινὰς τῶν ἐπιβοηθούντων ἀπέκτειναν· αἰτούμενοί τε δίκας οὐχ ὑπεῖχον. ἐφ' οἷς ἀγανακτῶν ὁ Ῥωμύλος ἐνέβαλεν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν πολλῇ στρατιᾷ, καὶ γενόμενος ἀφθόνου λείας ἐγκρατής, ἀπάγειν μὲν παρεσκευάζετο τὴν δύναμιν· ἐπεξελθόντων δὲ τῶν Φιδηναίων, 87 συνάπτει πρὸς αὐτοὺς μάχην. καρτεροῦ δὲ ἀγῶνος γενομένου, καὶ πολλῶν πεσόντων ἀφ' ἑκατέρων, ἡττηθέντες οἱ Φιδηναῖοι τρέπονται πρὸς φυγήν. ὁ δὲ ἐκποδῶν ἐπακολουθῶν αὐτοῖς, συνεισπίπτει τοῖς φεύγουσιν εἰς τὸ τεῖχος. ἁλούσης δὲ τῆς πόλεως ἐξ ἐφόδου, τιμωρησάμενος ἐξ αὐτῶν ὀλίγους, καὶ φυλακὴν ἐν τῇ πόλει τριακοσίων ἀνδρῶν καταλιπών, τῆς τε χώρας μοῖραν ἀποτεμόμενος, ἣν τοῖς σφετέροις διεῖλεν, ἄποικον ἐποίησε Ῥωμαίων καὶ ταύτην τὴν πόλιν. ἦν δὲ Ἀλβανῶν ἀπόκτισις κατὰ τὸν αὐτὸν οἰκισθεῖσα Νωμεντῷ τε καὶ Κρυστομερίᾳ χρόνον, τριῶν ἀδελφῶν τῆς ἀποικίας ἡγησαμένων, ὧν ὁ πρεσβύτατος τὴν Φιδήνην ἔκτισεν. Μετὰ τοῦτον τὸν πόλεμον ἐπὶ Καμερίνους ἐστράτευσεν ἐπιτιθεμένους τοῖς παρὰ σφίσιν ἐποίκοις, καθ' ὃν χρόνον ἔκαμνεν ἡ Ῥωμαίων πόλις ὑπὸ νόσου λοιμικῆς· ᾗ δὴ καὶ μάλιστα ἐπαρθέντες οἱ Καμερῖνοι καὶ νομίσαντες ἄρδην τὸ Ῥωμαίων διαφθαρήσεσθαι γένος ὑπὸ τῆς συμφορᾶς, τοὺς μὲν ἀπέκτειναν τῶν ἐποίκων, τοὺς δὲ ἐξέβαλον. ἀνθ' ὧν τιμωρούμενος αὐτοὺς ὁ Ῥωμύλος, ἐπειδὴ τὸ δεύτερον ἐκράτησε τῆς πόλεως, τοὺς μὲν αἰτίους τῆς ἀποστάσεως ἀπέκτεινε· τοῖς δὲ στρατιώταις διαρπάσαι τὴν πόλιν ἐφῆκε, τῆς τε χώρας τὴν ἡμίσειαν ἀποτεμόμενος, ἔξω τῆς πρότερον τοῖς κληρούχοις δοθείσης, καὶ φρουρὰν ἀξιόχρεων καταλιπών, ὡς μηδὲν ἔτι παρακινῆσαι τοὺς ἔνδον, ἀπῆγε τὴν δύναμιν. ἐκ ταύτης τῆς στρατιᾶς δεύτερον θρίαμβον κατήγαγε, καὶ ἀπὸ τῶν λαφύρων τέθριππον χάλκεον ἀνέθηκε τῷ Ἡφαίστῳ, καὶ παρ' αὐτῷ τὴν ἰδίαν ἔστησεν εἰκόνα, ἐπιγράψας Ἑλληνικοῖς γράμμασι τὰς ἑαυτοῦ πράξεις. Τρίτος αὐτῷ συνέστη πόλεμος πρὸς ἔθνους Τυρρηνικοῦ τὴν μεγίστην ἰσχύουσαν τότε πόλιν, ἣ καλεῖται μὲν Οὐιοί, ἀπέχει δὲ τῆς Ῥώμης ἀμφὶ τοὺς ἑκατὸν σταδίους. κεῖται δ' ἐφ' ὑψηλοῦ σκοπέλου καὶ περιρρῶγος, μέγεθος ἔχουσα ὅσον Ἀθῆναι.

ἐποιη-

ἐποιήσαντο δ' οἱ Οὐιεντανοὶ τοῦ πολέμου πρόφασιν τὴν τῆς Φιδήνης ἅλωσιν, καὶ πρέσβεις ἀποστείλαντες ἐκέλευον Ῥωμαίους ἐξάγειν ἐκ τῆς πόλεως τὴν φρουράν, καὶ τὴν χώραν, ἣν κατεῖχον ἀφελόμενοι τοὺς Φιδηναίους, ἀποδιδόναι τοῖς ἐξ ἀρχῆς κυρίοις. ὡς δ' οὐκ ἔπειθον, ἐλάσαντες πολλῇ στρατιᾷ, πλησίον τῆς Φιδήνης ἐν ἀπόπτῳ τίθενται τὸν χάρακα. προεγνωκὼς δὲ αὐτῶν τὴν ἔξοδον ὁ Ῥωμύλος ἐξεληλύθει τὴν κρατίστην δύναμιν ἔχων, καὶ ἦν ἐν τῇ πόλει τῶν Φιδηναίων εὐτρεπής. ἐπεὶ δ' ἕτοιμα τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἦν, ἀμφότεροι προελθόντες εἰς τὸ πεδίον ἐμάχοντο, καὶ διέμενον ἄχρι πολλῆς ὥρας ἐκθύμως ἀγωνιζόμενοι, ἕως ἡ νὺξ ἐπιλαβοῦσα διέκρινεν αὐτούς, ἴσους κατὰ τὸν ἀγῶνα γενομένους. καὶ ταύτην μὲν τὴν μάχην οὕτως ἠγωνίσαντο. ἑτέρας δὲ μάχης μετ' οὐ πολὺ γενομένης, ἐνίκων οἱ Ῥωμαῖοι σοφίᾳ τοῦ ἡγεμόνος, ὄρος τι καταλαβομένου νύκτωρ, οὐ πολὺ τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων τόπον ἀπέχον, καὶ λοχίσαντος ἐν αὐτῷ τὴν ἀκμαιοτάτην τῶν ὕστερον ἀφιγμένων ἐκ τῆς πόλεως ἱππέων τε καὶ πεζῶν δύναμιν. συνελθόντων δὲ εἰς τὸ πεδίον ἀμφοτέρων καὶ τὸν αὐτὸν ἀγωνιζομένων τρόπον, ἐπειδὴ τὸ σύνθημα ὁ Ῥωμύλος ἤρετο τοῖς ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἀλαλάξαντες οἱ λοχῶντες ἔθεον ἐπὶ τοὺς Οὐιεντανοὺς ἐκ τῶν κατόπιν, καὶ προσπεσόντες ἀνθρώποις μεμοχθηκόσιν αὐτοὶ ἀκμῆται ὄντες, οὐ σὺν πολλῷ τρέπουσι χρόνῳ. τῶν δ' ὀλίγοι μέν τινες ἀποθνήσκουσι κατὰ τὴν μάχην· οἱ δὲ πλείους εἰς τὸν Τίβεριν ποταμόν· ἐχρῆν δὲ παρὰ τὴν Φιδήνην· ῥίψαντες ἑαυτούς, ὡς διανηξόμενοι τὸ ῥεῦμα, 88 διεφθάρησαν. τραυματίαι γὰρ ὄντες καὶ βαρεῖς ὑπὸ κόπου, ἀδύνατοι ἐγένοντο διανήξασθαι· οἱ δὲ καὶ ἀπειρίᾳ τοῦ νεῖν, οὐ προειδόντες, ὑπὸ τοῦ δέους τὴν γνώμην ἐπιταραχθέντες, ἐν ταῖς δίναις ἀπώλλυντο. εἰ μὲν οὖν συνέγνωσαν ἑαυτοῖς Οὐιεντανοὶ κακῶς τὰ πρῶτα βουλευόμενοι, καὶ τὸ λοιπὸν ἡσυχίαν ἦγον, οὐδενὸς ἂν ἔτι μείζονος ἀπέλαυσαν κακοῦ· νῦν δὲ ἀναμαχεῖσθαί τε τὰ πρότερα σφάλματα ἐλπίσαντες, καὶ εἰ μείζονι παρασκευῇ ἐπιβαλοῖεν, ῥᾳδίως κρατήσειν οἰόμενοι τοῦ πολέμου, πολλῇ τε τῇ ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως καταγραφείσῃ, καὶ ἐκ τῶν ὁμοεθνῶν κατὰ φιλίαν παραγενομένῃ, τὸ δεύτερον ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐλαύνουσι στρατιᾷ· καὶ γίνεται πάλιν αὐτῶν μάχη καρτερὰ τῆς Φιδήνης πλησίον, ἣν ἐνίκων Ῥωμαῖοι, πολλοὺς μὲν ἀποκτείναντες τῶν Οὐιεντανῶν, ἔτι δὲ πλείους αἰχμαλώτους λαβόντες. ἑάλω δὲ καὶ ὁ χάραξ αὐτῶν, μεστὸς ὢν χρημάτων τε καὶ ὅπλων, καὶ ἀνδραπόδων· καὶ σκάφαι ποτάμιαι γέμουσαι πολλῆς ἀγορᾶς ἐλή-

Belli prætextus Veientibus fuit clades Fidenatium: missisq; legatis postulabant vt Romani præsidium inde abducerent, & agrum quem Fidenatibus ademptum occupassent, restituerent veteribus dominis. quo non impetrato, validum educunt exercitum, & castra prope Fidenas edito loco muniunt. non latuit tamen eorum expeditio Romulũ; sed assumpta copiarum parte fortissima, Fidenis hostem exspectabat: paratoque vtrinque ad certamen milite, in æquum locum signa cõtulerunt: cum diu acri animorum contentione pugnatum esset, nox incertos victoriæ diremit. Ac tunc quidem sic pugnatum est. nõ multo post Romani prœlium instaurant; in quo sollertia ducis adiuti, superiores facti sunt; qui equites & pedites recens ab vrbe submissos, in propinquo hostium castris mõte, noctu in insidiis collocauerat. nam hi cum aliquamdiu spectassent æquatam in planicie pugnam, mox vt signum quod conuenerat acceperunt a Romulo, cum magno clamore decurrentes inuaserunt terga Veientium, & integri iam fessos in fugam facile verterunt. pauci tamẽ eorum ceciderũt in prœlio: maior pars, qui se in Tiberim fluuiũ Fidenas prælabentẽ præcipitauerant, frustrata spe natatus, necati sunt: quippe q. labore pugnæ delassati, armis insuper impedirẽtur & vulneribus. quidam etiam imperiti nandi, quum animis metu perturbatis, non satis caute prospicerent, a vorticib. absorpti sunt. Quod si mature post tentatam belli fortunam Veientes resipuissent, & in posterum quieuissent, nequaquam sibi maiorem cladem accersiuissent. nunc sperantes se renouato certamine acceptam ignominiã abolituros, & si maiore apparatu hostem inuaderent, facile superaturos, denuo numerosum in Romanos educunt exercitum, cuius pars ex ipsorum ciuibus erat conscripta, pars e sociis gentibus ad eos confluxerat: rursumque apud Fidenas acri prœlio victi, multos amiserunt in acie; plures viui deuenerunt in potestatem hostium. castra etiam capta sunt plena pecuniis armisque & mancipiis: naues quoque fluuiales cum commeatu interce-

De Veientibus triumph.

ptæ, quibus captiuorum turba secundo flumine Romam deuecta est. Hic tertius a Romulo triumphus actus est, longe quam priores magnificentior.
a Non multo post legatis Veientium veniam & pacem petētibus has pacis leges Romulus præscripsit mulctæ nomine: vt agrū Tiberi contiguum, qui vocātur Septē pagi, Romanis traderent: vtque salinis abstinerent quæ sunt ad fluminis ostia: & ad tollendam renouandi belli suspicionem, quinquaginta obsides adducerent. quas cum illi æquo animo accepissent, fœdus cum eis in centū annos pepigit, conditionesque in columnas incidit. captiuos qui reuerti ad suos vellent, dimisit absque pretio: malentes in vrbe manere, quæ maior pars fuit, iure ciuitatis donatos distribuit per curias, assignato eis agro forte diuidēdo cis Tiberim. Hæc Romulo regnante bella gesta sunt memorabilia. quod autem nullam amplius propinquarum gētium subegerit, in caussa fuisse videtur prǽmaturus eius obitus, quo in ipso bellicę gloriæ vigore sublatus est.

Romuli obitus.

De eo multa & varia prodita sunt scriptorib.
b Qui fabulosius res eius narrāt, aiunt in castris apud milites cōcionantem, serenitate in atram caliginē repente mutata, nimboq; vehemente cū fragore cęlitus effuso, euanuisse ex illorū oculis: creduntque a patre suo Marte abreptum esse. alii, quibus libentius crediderim, dicunt a suis ciuibus interfectum. cuius facinoris caussam afferunt, quod præter consuetum inconsulta ciuitate dimisisset acceptos a Veientibus obsides; quodque non amplius pari comitate dignaretur
c veteres ciues & adscripticios; sed illos maiore haberet in pretio, posteriores vero despiceret. *inuisa erat* & crudelitas eius in delinquentium suppliciis. Romanorum enim quosdam latrocinii conuictos a finitimis, nec obscuros viros nec paucos, sua vnius sententia damnatos iussit de pendula rupe dari præcipites. sed maxime *offendebat* quod videretur esse factus arrogantior ac durior, imperiumque non amplius regio sed tyrannico more gerere. His ergo de caussis aiunt patricios conspirasse in eius perniciem. necatum autem in curia: & ne cadauer compareret, frustatim corpus

φέρων, ἐν αἷς ὁ τῶν αἰχμαλώτων ὄχλος εἰς τὴν Ῥώμην κατήγετο διὰ τοῦ ποταμοῦ. ἐστὶ δὲ ἤδη τρίτος ὑπὸ Ῥωμύλου θρίαμβος, μακρῷ τῶν προτέρων εὐπρεπέστερος. καὶ μετ' οὐ πολὺ Οὐιεντανῶν πρεσβείας ἀφικομένης περὶ διαλύσεως τοῦ πολέμου, καὶ συγγνώμην τῶν ἁμαρτημάτων ἀξιούσης λαβεῖν, δίκας ὁ Ῥωμύλος αὐτοῖς ἐπιτίθησι τάσδε· χώραν τε παραδοῦναι Ῥωμαίοις τὴν προσεχῆ τῷ Τιβέρει, τοὺς καλουμένους ἑπτὰ πάγους, καὶ τῶν ἁλῶν ἀποστῆναι τῶν παρὰ ταῖς ἐμβολαῖς τοῦ ποταμοῦ· τοῦ δὲ μηδὲν ἔτι νεωτερίσαι τὸ πιστὸν παρασχεῖν, ὁμήρους πεντήκοντα ἀγαγόντας. ὑπομεινάντων δὲ τῶν Οὐιεντανῶν ἅπαντα ταῦτα, σπονδὰς ποιησάμενος πρὸς αὐτοὺς εἰς ἑκατὸν ἔτη, στήλαις ἐνεχάραξε τὰς ὁμολογίας. τῶν δὲ αἰχμαλώτων τοὺς μὲν ἀπιέναι βουλομένους ἀφῆκεν ἄνευ λύτρων· τοὺς δὲ αὐτοῦ μένειν προαιρουμένους, πολλῷ πλείους ὄντας τῶν ἑτέρων, πολίτας ποιησάμενος ταῖς φράτραις ἐπιδιεῖλε, καὶ κλήρους αὐτοῖς προσένειμε τοὺς ἐπὶ τάδε τοῦ Τιβέρεως. οὗτοι συνέστησαν οἱ πόλεμοι Ῥωμύλῳ λόγου καὶ μνήμης ἄξιοι. τοῦ δὲ μηδὲν ἔτι τῶν πλησίον ἐθνῶν ὑπαγαγέσθαι, ταχεῖα ἡ τελευτὴ τοῦ βίου, συμβᾶσα ἔτι ἀκμάζοντι αὐτῷ τὰ πολέμια πράττειν, ἐν αἰτίᾳ γενέσθαι ἔδοξε. περὶ ἧς πολλοὶ παραδέδονται λόγοι καὶ διάφοροι. οἱ μὲν οὖν μυθωδέστερα τὰ περὶ αὐτοῦ ποιοῦντες, ἐκκλησιάζοντά φασιν αὐτὸν ἐπὶ στρατοπέδου, ζόφου κατασκήψαντος ἐξ αἰθρίας, καὶ χειμῶνος μεγάλου καταρραγέντος, ἀφανῆ γενέσθαι· καὶ πεπιστεύκασιν ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἄρεως τὸν ἄνδρα ἀνηρπάσθαι. οἱ δὲ τὰ πιθανώτερα γράφοντες, πρὸς τῶν ἰδίων πολιτῶν λέγουσιν αὐτὸν ἀποθανεῖν. αἰτίαν δὲ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ φέρουσι, τήν τε ἄφεσιν τῶν ὁμήρων, οὓς παρὰ Οὐιεντανῶν ἔλαβεν, ἄνευ κοινῆς γνώμης γενομένην παρὰ τὸ εἰωθός, καὶ τὸ μηκέτι τὸν αὐτὸν προσφέρεσθαι τρόπον τοῖς ἀρχαιοτάτοις πολίταις καὶ τοῖς προσγράφοις, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐν τιμῇ πλείονι ἄγειν, τῶν δ' ἐπεισαχθέντων ὑπερορᾶν· τό τε ὠμὸν αὐτοῦ τὸ περὶ τὰς τιμωρίας τῶν ἐξαμαρτανόντων καὶ αὔθαδες. Ῥωμαίων γάρ τινας ἐπὶ λῃστείᾳ τῶν πλησιοχώρων κατηγορηθέντας, οὔτε ἀφανεῖς ἄνδρας, οὔτε ὀλίγους, ἐκέλευσεν ὦσαι κατὰ κρημνοῦ, τὴν δίκην αὐτὸς μόνος . μάλιστα δὲ ὅτι βαρὺς ἤδη καὶ αὐθάδης εἶναι ἐδόκει, καὶ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔτι βασιλικῶς, ἀλλὰ τυραννικώτερον ἐξάγειν. διὰ ταύτας δὴ λέγουσι τὰς αἰτίας συστάντας ἐπ' αὐτὸν τοὺς πατρικίους βουλεῦσαι τὸν φόνον. πρᾶξαι δὲ τὸ ἔργον ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, καὶ διελόντας τὸ σῶμα κατὰ μέρη, χάριν τοῦ μὴ φανῆναι τὸν νεκρὸν, ἐξελθεῖν κρύπτοντας

89 ταῖς ὑπὸ τῶν περιβολαῖς ὅσον ἕκαστος εἶχεν αὐτοῦ μέρος, καὶ μετὰ τοῦτο γῇ κρύψαι κατὰ τὸ ἀφανές. οἱ δέ, ἐκκλησιάζοντα μέν φασιν αὐτὸν ὑπὸ τῶν νεοπολιτῶν Ῥωμαίων ἀναιρεθῆναι· ἐπιχειρῆσαι δὲ αὐτοὺς τῷ φόνῳ καθ' ὃν χρόνον δηλαδὴ καὶ τὸ σκότος ἐγένετο, διασκεδασθέντος ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, καὶ μονωθέντος τῆς φυλακῆς τοῦ ἡγεμόνος. διὰ τοῦτό γε οὖν φασι τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ τὸ πάθος ἐγένετο, τῆς τροπῆς τοῦ πλήθους ἐπώνυμον εἶναι, καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων [ὄχλου φυγὴν καλεῖσθαι. ἔοικε δὲ οὐ μικρὰν ἀφορμὴν παρέχειν τοῖς θεοποιοῦσι τὰ] θνητὰ, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναβιβάζουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἐπιφανῶν, τὰ συμβάντα ἐκ τοῦ θεοῦ περὶ τὴν σύγκρισιν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου καὶ τὴν διάκρισιν. ἔν τε γὰρ τῷ βιασμῷ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, εἴθ' ὑπ' ἀνθρώπων τινὸς εἴθ' ὑπὸ θεοῦ γενομένῳ, τὸν ἥλιον ἐκλιπεῖν φασιν ὅλον, καὶ σκότος παντελῶς, ὥσπερ ἐν νυκτί, τὴν γῆν κατασχεῖν· ἔν τε τῇ τελευτῇ αὐτοῦ ταὐτὸ συμβῆναι λέγουσι πάθος. ὁ μὲν δὴ κτίσας τὴν Ῥώμην καὶ πρῶτος ἀποδειχθεὶς ὑπ' αὐτῶν βασιλεὺς Ῥωμύλος, τοιαύτης λέγεται τελευτῆς τυχεῖν, οὐδεμίαν ἐξ αὑτοῦ γενεὰν καταλιπών, ἑπτὰ μὲν ἔτη καὶ τριάκοντα βασιλεύσας, πεντηκοστὸν δὲ καὶ πέμπτον ἔτος ἔχων ἀπὸ γενεᾶς. νέος γὰρ δὴ παντάπασιν ἔτυχε τῆς ἡγεμονίας, ὀκτωκαιδεκαέτης, ὡς ἅπαντες ὁμολογοῦσιν οἱ τὰς περὶ αὐτοῦ συγγράψαντες ἱστορίας. τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ βασιλεὺς μὲν οὐδεὶς ἀπεδείχθη Ῥωμαίων, ἀρχὴ δέ τις, ἣν καλοῦσι μεσοβασίλειον, ἐπεμελεῖτο τῶν κοινῶν, τοιόνδε τινὰ τρόπον ἀποδεικνυμένη· τῶν πατρικίων οἱ καταγραφέντες εἰς τὴν βουλὴν ὑπὸ Ῥωμύλου, διακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ὥσπερ ἔφην, διενεμήθησαν εἰς δεκάδας· ἔπειτα διακληρωσάμενοι, τοῖς λαχοῦσι δέκα πρώτοις ἀπέδωκαν ἄρχειν τῆς πόλεως τὴν αὐτοκράτορα ἀρχήν. ἐκεῖνοι δὲ οὐχ ἅμα πάντες ἐβασίλευον, ἀλλ' ἐκ διαδοχῆς ἡμέρας πέντε ἕκαστος, ἐν αἷς τάς τε ῥάβδους εἶχε καὶ τὰ λοιπὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας σύμβολα. παρεδίδου δὲ ὁ πρῶτος ἄρξας τῷ δευτέρῳ τὴν ἡγεμονίαν, κἀκεῖνος τῷ τρίτῳ, καὶ τοῦτ' ἐγίνετο μέχρι τοῦ τελευταίου. διεξελθούσης δὲ τοῖς πρώτοις δέκα βασιλεῦσι τῆς πεντηκονθημέρου προθεσμίας, ἕτεροι δέκα τὴν ἀρχὴν παρελάμβανον, καὶ παρ' ἐκείνων αὖθις ἄλλοι. ἔπειτα ἔδοξε τῷ δήμῳ παῦσαι τὰς δεκαρχίας, ἀχθομένῳ ταῖς μεταβολαῖς τῶν ἐξουσιῶν, διὰ τὸ μήτε προαιρέσεις ἁπάντων ὁμοίας ἔχειν, μήτε φύσεις. τότε δὴ συγκαλέσαντες εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος οἱ βουλευταὶ κατὰ φυλάς τε καὶ φράτρας, ἀπέδωκαν αὐτοῖς περὶ τοῦ κόσμου τῆς πολιτείας σκοπεῖν, εἴτε βασιλεῖ βούλεται τὰ κοινὰ ἐπιτρέπειν, εἴτε ἀρχαῖς ἐνιαυσίοις. οὐ μὴν ὅ γε δῆμος ἐφ' ἑαυτῷ

discerptum a senatoribus, elatumque sub togis, & clam terra obrutum. Alii cum cõcionem haberet, exstinctum dicunt a nouis ciuibus: ausos autem illos eã cædem oborta subita illa caligine, quum turba diffugiente, a satellitio quoque destitutus esset: ideoque diem huius casus hodieq; a verso in fugam populo, poplifugii nomen retinere. Videntur porro ea quæ in ortu atque interitu huius viri diuinitus acciderunt, nõ paruam illis præbere occasionem qui deos e mortalibus faciunt, illustriumque virorum animas in cælum euehunt. nam & cum matri eius inferretur vis, siue ab homine siue a deo, solem defecisse totum, terrisque interdiu tenebras nocturnis similes incubuisse dicunt; idemque etiam necis ipsius tempore accidisse. a Hunc igitur vitæ finem sortitus esse dicitur Romæ conditor & rex primus Romulus, nulla ex se relicta prole, post exactum regni annum trigesimumseptimum, ætatis vero quintum supra quinquagesimum. admodum enim iuuenis ad principatum euectus est, natus annos octodecim, vt consentiunt qui res eius prodiderunt memoriæ. b Sequẽti anno nullus Romæ designatus est rex, ad nouum interregum magistratum delata administratione reipublicæ, hunc in modum. *Interregnũ.* Ducenti patres conscripti, ex quibus senatum rege Romulo constitutum diximus, distributi in decurias, sortes inter se iaciebant, decemq; viris quos sors contigisset primos, committebant vrbis imperium. hi nõ simul, sed vnus post alium quinis diebus fasces habebant ceteraque insignia regia; ita vt primus secundo, secundus tertio, & hic reliquis deinceps vsque ad vltimum traderet imperium. cumque primis decem regibus præscriptus quinquaginta dierum terminus exisset, alii decem accipiebant imperium, & ab his rursum alii. Visum est deinde populo abrogare decemuirale imperium; offenso crebris mutationibus potestatum, quod & dispar ingeniũ, nec voluntas esset eadem in omnibus. Tum patres aduocata concione iusserunt tribus & curias de ordinanda republica dispicere, siue regibus siue magistratibus annuis mallet eius curam credere. Non tamen plebs optionem

sibi vindicauit, sed reiecit eā in senatum, libenter amplexura vtracunque probaretur illius præiudicio. Patres vno omnes consensu regē petierunt; sed de futuro rege dissensio incidit, ex vtra legendus esset classe, aliis vnum aliquem e vetere patrū numero regnare debere censentibus, aliis regnū deferendum potius ad quempiam ex recens adscriptis, quos nouicios appellabant. a Tandem post lōgam contentionem partium, conuentum est vtrinq; in has conditiones, vt vel veteres senatores regē designarent, modo nō e suo corpore, sed alium quem putarent maxime idoneum; b vel nouicii idem facerent. acceperunt electionē veteres; & habita inter se longa deliberatione, decreuerunt in hāc sententiam: quādoquidem ipsi iuxta conditiones excluderētur regno, non esse id committēdum vlli ex insidiatoribus; sed quærendum externum aliquem neutri factioni obnoxium, quo maxime modo tolleretur omnis materia seditionis *e comitiis regiis*. Id consiliū vbi placuit, elegerūt e Sabina c gente, Pomponis Pompilii, viri illustris, filium, Numam nomine; (quod vocabulū secunda syllaba producta, graui accentu proferendū est) prudētissimos ætatis annos ingressum, (nō multū enim aberat ab anno quadragesimo) & formæ dignitate plane regia præditum: cuius tū sapiētiæ fama erat inclyta non solum apud Cures, verum etiā apud gentes finitimas. In hūc vbi cōsenserunt, concione aduocata prodiit is qui tunc temporis erat interrex, & dixit decreuisse patres regi vt ante cōmittere rempublicam; & se, quia penes se fuerit de futuro rege iudiciū, regē eligere Numam Pompiliū: moxq; legatos e patriciorū ordine misit, qui hominē ad regnū ineundū adduceret, anno tertio sextædecimæ Olympiadis, qua stadiū vicit Pythagoras Lacedæmonius. Hactenus nihil possum cōtradicere his quæ de hoc viro produt historici; sed in iis quæ subiungunt, ambiguus hæreo. nam multi scribūt eum fuisse Pythagoræ discipulum: & quo tempore ad regnum Romanū vocatus est, apud Crotonem egisse ac philosophię operam dedisse: id quod ratio temporum non patitur: quando non paucis annis, sed totis quatuor ætatibus Pytha-

NVMA POMPILIVS, Roman. rex II.

Olymp. XVI.

τὴν αἵρεσιν ἐποιήσατο, ἀλλ' ἀπέδωκε τοῖς βουλευταῖς τὴν διάγνωσιν, ὡς ἀγαπήσων ὁποτέραν ἂν ἐκεῖνοι δοκιμάσωσι τῶν πολιτειῶν. τοῖς δὲ βασιλικὴν μὲν ἐδόκει καταστήσασθαι πολιτείαν ἅπασι· περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος ἄρξειν στάσις ἐνέπιπτεν ἐξ ὁποτέρας ἔσται τάξεως. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἐκ τῶν ἀρχαίων βουλευτῶν ᾤοντο δεῖν ἀποδειχθῆναι τὸν ἐπιστησόμενον τῇ πόλει· οἱ δ', ἐκ τῶν ὕστερον ἐπεισαχθέντων, οὓς νεωτέρους ἐκάλουν. ἑλκομένης δ' ἐπὶ πολὺ τῆς φιλονεικίας, τελευτῶντες ἐπὶ τοῦτο συνέβησαν τῷ δικαίῳ, ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ τοὺς πρεσβυτέρους βουλευτὰς ἀποδεῖξαι βασιλέα σφῶν μὲν αὐτῶν μηδένα, τῶν δ' ἄλλων ὃν ἂν ἐπιτηδειότατον εἶναι νομίσωσιν, ἢ τοὺς νεωτέρους τὸ αὐτὸ ποιῆσαι τοῦτο. δέχονται τὴν αἵρεσιν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ πολὺ ἐπὶ σφῶν αὐτῶν βουλευσάμενοι τάδ' ἔγνωσαν· ἐπεὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτοὶ κατὰ τὰς συνθήκας ἀπηλαύνοντο, μή γε 90
τῶν ἐπιβουλευόντων μηδενὶ προσθεῖναι τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐπακτὸν ἔξωθεν ἄνδρα, καὶ μηδ' ὁποτέροις προσθησόμενον, ὡς ἂν μάλιστα ἐξαιρεθείη τὸ στασιάζον, ἐξευρόντες ἀποδεῖξαι βασιλέα. ταῦτα βουλευσάμενοι προχειρίζονται γένους μὲν τοῦ Σαβίνων, υἱὸν δὲ Πομπιλίου Πόμπωνος, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, κατ' ὄνομα Νομᾶν· χρὴ δὲ τὴν δευτέραν συλλαβὴν ἐκτείνοντας βαρυνθῆν· ἡλικίας τε τῆς φρονιμωτάτης ὄντα· τετταρακονταετίας γὰρ οὐ πολὺ ἀπεῖχε· καὶ ἀξίωσιν μορφῆς βασιλικήν. ἦν δὲ αὐτῷ καὶ κλέος μέγιστον οὐ παρὰ Κυρίταις μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς περιοίκοις ἐπὶ σοφίᾳ. ὡς δὲ ταῦτ' ἔδοξεν αὐτοῖς, συγκαλοῦσι τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, καὶ παρελθὼν ἐξ αὐτῶν ὁ τότε μεσοβασιλεὺς εἶπεν, ὅτι κοινῇ δόξαι ἅπασι τοῖς βουλευταῖς βασιλικὴν καταστήσασθαι πολιτείαν, κύριος γενηθεὶς αὐτὸς διαγνώσεως τοῦ παραληψομένου τὴν ἀρχήν, βασιλέα τῆς πόλεως αἱρεῖται Νομᾶν Πομπίλιον. καὶ μετὰ τοῦτο πρεσβευτὰς ἀποδείξας ἐκ τῶν πατρικίων, ἀπέστελλε τοὺς παραληψομένους τὸν ἄνδρα ἐπὶ τὴν ἀρχήν, ἐνιαυτῷ τρίτῳ τῆς ἑκκαιδεκάτης ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἐνίκα στάδιον Πυθαγόρας Λάκων. μέχρι μὲν δὴ τούτων οὐδὲν ἀντειπεῖν ἔχω πρὸς τοὺς ἐκδεδωκότας τὴν περὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἱστορίαν. ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς ἀπορῶ τί ποτε χρὴ λέγειν. πολλοὶ μὲν οἱ γράψαντες ὅτι Πυθαγόρου μαθητὴς ὁ Νομᾶς ἐγένετο, καὶ καθ' ὃν χρόνον ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἀπεδείχθη βασιλεύς, φιλοσοφῶν ἐν Κρότωνι διῆγεν. ὁ δὲ χρόνος τῆς Πυθαγόρου ἡλικίας μάχεται πρὸς τὸν λόγον. οὐ γὰρ ὀλίγοις ἔτεσιν, ἀλλὰ τέτταρσι γενεαῖς ὅλαις ὕστερος ἐγέ-

ρος ἐγένετο Πυθαγόρας Νομᾶ, ὡς ἐκ τῶν κοινῶν παρειλήφαμεν ἱστοριῶν. ὁ μὲν γὰρ, ἐπὶ τῆς ἑκκαιδεκάτης ὀλυμπιάδος μεσούσης τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν παρέλαβε· Πυθαγόρας δὲ μετὰ τὴν πεντηκοστὴν ὀλυμπιάδα διέτριψεν ἐν Ἰταλίᾳ. τούτου δέ τι μεῖζον ἔχω τεκμήριον εἰπεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ συμφωνεῖν τοὺς χρόνους ταῖς παραδεδομέναις περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίαις, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Νομᾶς ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἐκαλεῖτο ὑπὸ Ῥωμαίων, οὔπω πόλις ἦν ἡ Κρότων· τέτταρσι γὰρ ὅλοις ὕστερον ἔτεσιν ἢ Νομᾶν ἄρξαι Ῥωμαίων, Μύσκελος αὐτὴν ἔκτισεν, ἐνιαυτῷ τρίτῳ τῆς ἑπτακαιδεκάτης ὀλυμπιάδος. οὔτε δὴ Πυθαγόρᾳ τῷ Σαμίῳ συμφιλοσοφῆσαι τῷ μετὰ τέτταρας γενεὰς ἀκμάσαντι δυνατὸν ἦν τῷ Νομᾷ, οὔτ' ἐν Κρότωνι διατρίβειν, ὅτ' αὐτὸν ἐκάλουν ἐπὶ τὴν βασιλείαν Ῥωμαῖοι, τῆς μήπω τότ' οὔσης πόλεως. ἀλλ' ἐοίκασιν οἱ τὰ περὶ αὐτοῦ γράψαντες, εἰ χρὴ δόξαν ἰδίαν ἀποφήνασθαι, δύο ταῦτα λαβόντες ὁμολογούμενα, τήν τε Πυθαγόρου διατριβὴν γενομένην ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ τὴν Νομᾶ σοφίαν· ὁμολογεῖται γὰρ ὑπὸ πάντων ὁ ἀνὴρ γενέσθαι σοφός· ἐπισυνάψαι ταῦτα καὶ ποιῆσαι Πυθαγόρου μαθητὴν Νομᾶν, οὐκέτι τοὺς βίους αὐτῶν ἐξετάσαντες, εἰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἤκμασαν ἀμφότεροι χρόνους, ὥσπερ ἐγὼ πεποίηκα νῦν. εἰ μή τις ἄρα Πυθαγόραν ἕτερον ὑποθήσεται πρὸ τοῦ Σαμίου παιδεύσαντα τὴν σοφίαν γεγονέναι, ᾧ συνδιέτριψεν ὁ Νομᾶς. τοῦτο δ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν ἀποδεῖξαι δύναιτο, μηδενὸς τῶν ἀξιολόγων μήτε Ῥωμαίου μήθ' Ἕλληνος, ὅσους με εἰδέναι, παραδεδωκότος ἐν ἱστορίᾳ. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις. ὁ δὲ Νομᾶς ἀφιγμένων ὡς αὐτὸν τῶν καλούντων εἰς ἡγεμονίαν, τέως μὲν ἀντέλεγε, καὶ μέχρι πολλοῦ διέμεινεν ἀπομαχόμενος μὴ λαβεῖν τὴν ἀρχήν. ὡς δὲ οἵ τε ἀδελφοὶ προσέκειντο λιπαροῦντες, καὶ τελευτῶν ὁ πατὴρ οὐκ ἠξίου τηλικαύτην τιμὴν διδομένην ἀπω-
91 θεῖσθαι, συνέγνω γενέσθαι βασιλεύς. τοῖς δὲ Ῥωμαίοις πυθομένοις ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβευτῶν, πρὶν ἢ τὸν ἄνδρα ἰδεῖν, πολὺς αὐτοῦ παρέστη πόθος, ἱκανὸν ἡγουμένοις τεκμήριον εἶναι τῆς σοφίας, εἰ τῶν ἄλλων ὑπὲρ τὸ μέτριον ἐκτετιμηκότων τὴν βασιλείαν, καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον ἐν τούτῳ τιθεμένων, μόνος ἐκεῖνος ὡς φαύλου τινὸς καὶ οὐκ ἀξίου σπουδῆς πράγματος καταφρονεῖ. παραγινομένῳ δὲ ὑπηντίαζον ἔτι καθ' ὁδὸν ὄντι, σὺν ἐπαίνοις πολλοῖς καὶ ἀσπασμοῖς καὶ ταῖς ἄλλαις τιμαῖς παραπέμποντες εἰς τὴν πόλιν. ἐκκλησίας δὲ μετὰ τοῦτο συναχθείσης, ἐν ᾗ διήνεγκαν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς ψήφους αἱ φυλαὶ κατὰ φράτρας, καὶ τῶν πατρικίων ἐπικυρωσάντων τὰς δόξας τοῦ πλήθους,

goras fuit Numa posterior, sicut e cōmunibus historiarum monumentis comperimus. nā hic, circa medium sextædecimæ Olympiadis, Romę regnum iniit: Pythagoras vero, post quinquagesimā demum Olympiadē docuit in Italia. Quin & validius argumentum habeo, tempora nō congruere cum iis quæ de isto viro narrantur historiis: quia nondum erat Crotoniatarum vrbs quando Numa Romam ad regnum accitus est. integro enim quadriennio post assumptū a Numa principatum, Myscelus eam cōdidit, XVII Olympiadis anno tertio. Vnde satis apparet, eum nec potuisse assectari philosophātem Pythagoram, qui quatuor post ætatibus exactis floruit; neq; Crotone degere cū ad regnum vocaretur, quæ tunc nondum erat condita. Sed si licet meam opinionem proferre, videntur mihi qui hæc scripserūt, occasionem sumpsisse duabus ex rebus confessis, Pythagoræ commoratione in terra Italia, & sapientia Numæ vno omnium ore celebrata: atque ita hæc contexuisse, & Numam fecisse Pythagoræ discipulum, non exquirentes vt ego nunc, an eodem vterq; vixerint tempore. nisi forte quis antiquiorem hoc Samio statuat alium Pythagoram doctorem sapientiæ, cum quo Numa sit conuersatus: quod nescio quomodo demonstrari possit, cū in nulla (quod equidem sciā) vel Romana vel Græca reperiatur historia memorabili. Sed de his hactenus. Ceterum Numa legatis ad regnū se vocantib. non statim obsecutus, imperium diu recusauit: tandem fratribus & ipso etiam patre deprecantib. ne tantū honorem vltro oblatū reiiceret, assensus est regnum deferentibus. quo Romam renuntiato, mirum in ciuitate excitatū est hominis nōdum visi desiderium, omnibus certo argumēto sapientiam eius colligentibus, quando regnum, quod ceteri summe honorant, & in summo felicitatis gradu ponūt, solus vt rem vilem & aspernandam contempserit. quapropter ei venienti itum est obuiam, deductusque est in vrbē cum crebris gratulantium salutationibus, & ceteris honoribus. Indictis deinde comitiis, tribuum per singulas curias suffragiis rex declaratus, patrum etiā calculo confirmatus,

cum ad extremum augures quoque fausta sibi diuinitus oblata esse signa affirmarent, assumpsit imperium.

Hunc virum negant Romani vllam expeditionem fecisse, sed pietati ac iustitiæ vacantem, in pace totum imperii tempus transegisse, ac ciuitatem optimis institutis ornasse. Multa etiam ac mira de illo prædicant, ad deûm monita referẽtes eius sapientiam. fabulantur enim identidem ad eum ventitasse Egeriam nympham, eumque regiam prudentiam docuisse: alii non nympham, sed vnam Musarum. idque manifestum omnibus esse factum. cum enim prisci homines parum creduli, pro figmentis haberent quę de diuino numine dicebantur, aiunt eum, vt luculento indicio incredulis illis ostenderet se familiariter cum dea versari, deæ ipsius monitu multos viros bonos domum suam, in qua degebat, vocasse; ostensaque vili supellectile atque apparatu qui non caperet frequens conuiuium, tunc dimissos inuitasse ad cœnam sub vesperam. quibus ad condictam horam reuersis monstrasse straguia pretiosa, mensasque refertas multis egregiis poculis: ac mox discumbere iussis epulum præbuisse instructum omnigenis ferculis, qualia ne longo quidem tempore aliquis tunc adornare facile potuisset. Romanos vero attonitos tam vario spectaculo, constanter posthac opinatos deam quampiam cum illo familiariter degere. At qui fabulis locum non relinquunt in historia, Numam hæc de Egeria dicunt finxisse, vt hac religione deuincti, leges ab ipso velut ex auctoritate deorum latas, libentius admitterent: idq; exemplo Græcorum factum, Minois Cretensis, & Lycurgi Lacedæmonii, sapiẽtissimorum hominum. Minos enim se cum Ioue colloqui dictitabat, ascensoque identidem monte Dictæo, in quo Iouem recens natum, a Curetibus educatum insulani fabulantur, sacrũ *Ioui* antrũ ingressus, leges ibi cõdebat, atq; inde prolatas se a Ioue accepisse prædicabat. Lycurgus vero Delphos profectus, ex Apollinis pręscripto se leges tulisse simulabat. Verum ista fabulosa, maxime quæ ad deos referũtur,

καὶ τελευταίων ἔτι τῶν ὀρνιθοσκόπων αἴσια τὰ παρὰ τοῦ δαίμονος σημεῖα ἀποφηνάντων, παραλαμβάνει τὴν ἀρχήν. τοῦτον τὸν ἄνδρα Ῥωμαῖοί φασι στρατιὰν μηδεμίαν ποιήσασθαι, θεοσεβῆ δὲ καὶ δίκαιον γενόμενον ἐν εἰρήνῃ πάντα τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον διατελέσαι, καὶ τὴν πόλιν ἄριστα πολιτευομένην παρασχεῖν. λόγους τε πολλοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ θαυμαστοὺς λέγουσιν, ἀναφέροντες τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν εἰς θεῶν ὑποθήκας. νύμφην γάρ τινα μυθολογοῦσιν Ἠγερίαν φοιτᾶν πρὸς αὐτὸν ἑκάστοτε διδάσκουσαν τὴν βασιλικὴν σοφίαν· ἕτεροι δὲ οὐ νύμφην, ἀλλὰ τῶν Μουσῶν μίαν. καὶ τοῦτό φασι γενέσθαι πᾶσι φανερόν. ἀπιστούντων γάρ, ὡς ἔοικε, τῶν ἀνθρώπων κατ' ἀρχάς, καὶ πεπλάσθαι νομιζόντων τὸν περὶ τῆς θεᾶς λόγον, βουλόμενον αὐτὸν ἐπιδείξασθαι τοῖς ἀπιστοῦσιν ἐναργές τι μήνυμα τῆς πρὸς τὴν δαίμονα ὁμιλίας, καὶ διδαχθέντα ὑπ' αὐτῆς ποιῆσαι τάδε· καλέσαντα Ῥωμαίων πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ διαιτώμενος ἐτύγχανεν, ἔπειτα δείξαντα τοῖς ἐλθοῦσι τὰ ἔνδον τῇ τε ἄλλῃ κατασκευῇ φαύλως κεχορηγημένα, καὶ δὴ καὶ τῶν εἰς ἑστίασιν ὄχλου ἐπιτηδείων ἄπορα, τότε μὲν ἀπαλλάττεσθαι κελεύειν, εἰς ἑσπέραν δὲ καλεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δεῖπνον. παραγενομένοις δὲ κατὰ τὴν ἀποδειχθεῖσαν ὥραν ἐπιδεῖξαι στρωμνάς τε πολυτελεῖς, καὶ τραπέζας ἐκπωμάτων γεμούσας πολλῶν καὶ καλῶν, ἑστιάσει τε αὐτοὺς παραθεῖναι κατακλιθεῖσιν ἁπάσης ἐδωδῆς, ἣν οὐδ' ἂν ἐκ πολλοῦ πάνυ χρόνου παρεσκευάσθαι ἑνὶ τῶν τότ' ἀνθρώπων ῥᾴδιον ἦν. τοῖς δὲ Ῥωμαίοις κατάπληξίν τε πρὸς ἕκαστον τῶν ὁρωμένων ὑπελθεῖν, καὶ δόξαν ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου παραστῆναι βέβαιον ὅτι θεά τις αὐτῷ συνείη. οἱ δὲ τὰ μυθώδη πάντα περιαιροῦντες ἐκ τῆς ἱστορίας, πεπλάσθαι φασὶν ὑπὸ τοῦ Νομᾶ τὸν περὶ τῆς Ἠγερίας λόγον, ἵνα ῥᾷον αὐτῷ προσέχωσιν οἱ τὰ θεῖα δεδιότες, καὶ προθύμως δέχωνται τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τιθεμένους νόμους, ὡς παρὰ θεῶν κομιζομένους. λαβεῖν δὲ αὐτὸν τούτων μίμησιν ἀποφαίνουσιν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδειγμάτων, ζηλωτὴν γενόμενον τῆς τε Μίνω τοῦ Κρητὸς, καὶ τῆς Λυκούργου τοῦ Λακεδαιμονίου σοφίας· ὧν ὁ μὲν, ὁμιλητὴς ἔφη γενέσθαι τοῦ Διὸς, καὶ φοιτῶν εἰς τὸ Δικταῖον ὄρος, ἐν ᾧ τραφῆναι τὸν Δία μυθολογοῦσιν οἱ Κρῆτες ὑπὸ τῶν Κουρήτων ἔτι νεογνὸν ὄντα, κατέβαινεν εἰς τὸ ἱερὸν ἄντρον, καὶ τοὺς νόμους ἐκεῖ συνθεὶς ἐκόμιζεν, οὓς ἀπέφαινε παρὰ τοῦ Διὸς λαμβάνειν. ὁ δὲ Λυκοῦργος εἰς Δελφοὺς ἀφικνούμενος, ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἔφη διδάσκεσθαι τὴν νομοθεσίαν. τὸ μὲν οὖν ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τῶν μυθικῶν ἱστοριῶν, καὶ μάλιστα τῶν εἰς θεοὺς ἀναφερομένων,

μακρῶν

μακρῶν λόγων δεόμενον ὁρῶν, ἐάσω. ἃ δέ μοι δοκοῦσιν
ἀγαθὰ Ῥωμαῖοι λαβεῖν ἐκ τῆς ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἀρ-
χῆς, ὡς ἐκ τῶν ἐπιχωρίων ἔμαθον ἱστοριῶν, ἀφηγήσο-
92 μαι, προειπὼν ἐν οἵαις ἐτύγχανε ταραχαῖς τὰ πρά-
γματα τῆς πόλεως ὄντα, πρὶν ἐκεῖνον ἐπὶ τὴν βασιλείαν
παρελθεῖν. μετὰ τὴν Ῥωμύλου τελευτὴν ἡ βουλὴ τῶν
κοινῶν γενομένη κυρία, καὶ χρόνον ἐνιαύσιον, ὥσπερ ἔ-
φην, κατέχουσα τὴν δυναστείαν, διαφέρεσθαι καὶ στα-
σιάζειν αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν ἤρξατο περὶ τοῦ πλείονός τε
καὶ ἴσου. ὅσοι μὲν γὰρ αὐτῆς μέρος Ἀλβανῶν ἐτύγχα-
νον, ἀπὸ τῶν ἅμα Ῥωμύλῳ τὴν ἀποικίαν στειλάντων,
γνώμης τε ἄρχειν ἠξίουν, καὶ τιμὰς τὰς μεγίστας λαμ-
βάνειν, καὶ θεραπεύεσθαι πρὸς τῶν ἐπηλύδων· οἱ δ'
ὕστερον εἰς τοὺς πατρικίους καταγραφέντες ἐκ τῶν ἐ-
ποίκων, οὐδεμιᾶς ᾤοντο δεῖν ἀπελαύνεσθαι τιμῆς, οὐδὲ
μειονεκτεῖν τῶν ἑτέρων, μάλιστα δ' ὅσοι τοῦ Σαβίνων ἐ-
τύγχανον ὄντες γένους, καὶ κατὰ τὰς συνθήκας τὰς γενομέ-
νας Ῥωμύλῳ πρὸς Τάτιον, ἐπὶ τοῖς ἴσοις γενόμενοι
μετειληφέναι τῆς πόλεως παρὰ τῶν ἀρχαίων οἰκητόρων,
ἢ τὴν αὐτὴν χάριν ἐκείνοις αὐτοὶ δεδωκέναι. ἅμα δὲ
τῷ τὴν βουλὴν διαστῆναι, καὶ τὸ τῶν πελατῶν πλῆθος
διχῇ μερισθὲν, ἑκατέρᾳ συνέβαινε τῶν στάσεων. ἦν
δέ τι τοῦ δημοτικοῦ μέρος οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν νεωστὶ
προσεληλυθότων τῇ πολιτείᾳ, ὃ διὰ τὸ μηδενὸς
συναράσθαι τῷ Ῥωμύλῳ πολέμου, παρεωμένον
ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος οὔτε γῆς εἰλήφει μοῖραν, οὔτε ὠφε-
λείας. τοῦτο ἀνέστιον καὶ πτωχὸν ἀλώμενον, ἐχθρὸν ἐκ τῆς
ἀνάγκης τοῖς κρείττοσιν ἦν, καὶ νεωτερίζειν ἑτοιμότατον.
ἐν τοιούτῳ δὴ κλύδωνι τὰ πράγματα τῆς πόλεως σα-
λεύοντα ὁ Νομᾶς καταλαβὼν, πρῶτον μὲν τοὺς ἀ-
πόρους τῶν δημοτῶν ἀνέλαβε, διανείμας αὐτοῖς ἀφ' ἧς
Ῥωμύλος ἐκέκτητο χώρας, καὶ ἀπὸ τῆς δημοσίας μοῖράν
τινα ὀλίγην· ἔπειτα τοὺς πατρικίους οὐδὲν μὲν ἀφε-
λόμενος ὧν οἱ κτίσαντες τὴν πόλιν εὕροντο· τοῖς δ' ἐ-
ποίκοις ἑτέρας τινὰς ἀποδοὺς τιμὰς, ἔπαυσε διαφερο-
μένους. ἁρμοσάμενος δὲ τὸ πλῆθος ἅπαν, ὥσπερ
ὄργανον, πρὸς ἕνα τὸν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος λογι-
σμὸν, καὶ τῆς πόλεως τὸν περίβολον αὐξήσας τῷ Κυ-
ρίνῳ λόφῳ· τέως γὰρ ἔτι ἀτείχιστος ἦν· τότε ἤδη τῶν
πολιτευμάτων ἥπτετο, δύο ταῦτα πραγματευόμε-
νος, οἷς κοσμηθεῖσαν ὑπελάμβανεν ἂν τὴν πόλιν εὐδαί-
μονα γενήσεσθαι καὶ μεγάλην· εὐσέβειαν μὲν πρῶτον
» διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ θεοὶ
» δοτῆρές εἰσι τῇ θνητῇ φύσει καὶ φύλακες· ἔπειτα δι-
καιοσύνην, δι' ἣν καὶ τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἀπέφαι-
νεν ἀγαθὰ καλὰς τὰς ἀπολαύσεις φέροντα τοῖς κτη-
σαμένοις. ἐξ ὧν δὲ διεπράξατο νόμων τε καὶ πολι-

quoniam longā & accuratam orationem desiderant, nunc missa faciā, dicturus potius quāta bona Romanos ex huius regis principatu percepisse in ipsorū monumētis reperio, si prius præmonuero quā perturbatus fuerit reip. status antequam ille ad imperiū accederet. Post Romuli obitum cum [a] per integrū annum penes senatū esset potestas publica, ipsi inter se patres dissidere cœperunt ac de prærogatiuis & æqualitate cōtendere: dum Albani generis patres, ex iis qui cū Romulo coloniam deduxerant electi, tam in sententiis dicendis, quā in capiendis honoribus prerogatiuam sibi vsurpāt, & obsequium a nouiciis postulant; nihil concedentibus iis qui posterius in patrum ordinem e nouis colonis adscripti erant, & par honorū ac ceterorū cōmodorum ius sibi vindicātibus, præcipue vero Sabinis, qui ex fœdere inter Romulū & Tatium inito, ciuitatē sibi ex æquo cum antiquis vrbis habitatoribus communicatam esse dictitabant. Senatu dissidente cliētes quoq; in duas partes diuisi, vtriq; cū sua se factione cōiunxerunt. adhæc nō parua plebis pars nuper in ciuitatē recepta, quia nondum Romulo in bellis operā nauarat, ideo neglecta neq; agros habebat, neq; vlla cōmoda. hæc egena & sine lare oberrans, necessitate magis quā voluntate potentiorib. infensa erat, & ad res nouandas procliuior. His procellis iactatā rempublicam Numa excipiēs, primum egenā illam turbā refouit, agrorū quos Romulus ex hostico quæsierat, parte in eos diuisa, parte etiam de publico agro eis tributa. deinde patricium ordinē pacauit, dum *prioribus* nihil ademit eorū quæ a condita vrbe fuerāt adepti, & *nouellis* colonis alios honores attribuit. [1] Instaurata omniū ordinū cōcordia, vt de cōmuni cōsilio prouideretur reipublicę, & Quirinalē collē cōplexus ampliatis mœnibus, tū demū aliis institutis animū adiecit, duarū rerum in primis habita ratione, quas existimaret magnopere pertinere ad felicitatē & incrementū ciuitatis. Pietatem ante omnia docuit homines, q̄ dii mortalib. omniū bonorum auctores sint & cōseruatores: deinde iustitiam, per quam concessis diuinitus commodis belle frui liceat. Quorum vtrunq; quibus legib. ac in-

Numa rep. ordinat.

stitutis fundauerit & auxerit, prolixũ opinor esset scribere, & parũ necessarium, præsertim in Græca historia: attingam tamẽ præcipua quędã capita, vnde satis apparebit illius viri propositum; & a diuini cultus forma faciam initium. Ergo quicquid legum & cõsuetudinum a Romulo traditũ accepit, immotũ reliquit, velut optime ab auctore constitutum. quod si quid animaduertit ab illo pretermissum, id

cultum deorũ exauget.

de suo addidit, multas areas iis assignãs diis quib. nulli dũ honores tributi essent, multa etiã templa & aras erigẽs, attributo suo cuiq; numini festo, & institutis qui sacra curarẽt sacerdotibus, latisq; legibus permultis de castimonia, de ceremoniis, lustrationibus, ceteroq; cultu & honore deorũ; adeo vt hac parte lõge a tergo relinqueret quamuis ciuitatẽ, siue Græcam siue barbarã, quantumuis pietatis nomine celebrẽ.

a Ipsum quoq; Romulũ, vt qui mortali homine factus esset augustior, tẽplo & alternis annis sacrificio sub Quirini cognomento coli voluit.

b nam cum adhuc non satis cõstaret, a diisne raptus esset, an interceptus insidiis hominũ, prodiit in forum Iulius quidã, oriundus ab Ascanio, agriculturæ studiosus, vitæq; inculpatæ, & in quẽ nulla corruptelæ suspicio caderet: is dixit, se, cũ rure domũ rediret, Romulũ cum armis suis ex vrbe abeuntẽ vidisse: cumq; propius accessisset, hæc ex ipso audisse: Nuntia meo nomine Romanis, Iuli, in deorũ cœtũ me duci a meo genio, qui mihi nascenti cõtigit. iã enim mortale æuum expleui, ac sum Quirinus. Porro Numa omnia quę ad religiones ac ceremonias pertinent, octo libris iuxta totidem sacrorũ classes cõplexus est.

1 c Primam sacrorũ munerum institutionem tradidit triginta curionibus;

Curiones.

quos publica pro suis curialibus sacra facere, supra dixi. Secundam, iis quos

2 Flamines.

nos Græci στεφανοφόρους, Romani Flamines vocant, sic dictos a gestatione pileorum & coronamentorũ, quæ etiamnũ gestant, flamina nominantes.

3 Tribuni celerum.

Tertiam, tribunis celerũ, quos dixi & pedestres & equestres militare, regisque corpus stipare. nam & hi solennia quædã peragebãt sacra.

4 d Quartam, iis qui signa diuinitus edita interpretantur, & enarrãt quarũ *ea* rerum

ἰδὼν μετ᾽ ἑκάτερον τούτων εἰς μεγάλην ἐπίδοσιν προελθεῖν, ἅπαντα μὲν οὐκ ἀξιῶ γράφειν, τὸ μῆκος ὑφορώμενος τοῦ λόγου, καὶ ἅμα οὐδ᾽ ἀναγκαίαν ὁρῶν τὴν γραφὴν αὐτῶν Ἑλληνικαῖς ἱστορίαις· ἀλλὰ δὲ τὰ κυριώτατα καὶ φανερὰν δυνάμενα ποιῆσαι πᾶσαν τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀνδρὸς, ἐπὶ κεφαλαίων ἐρῶ, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς περὶ τὰ θεῖα διακοσμήσεως ποιησάμενος. ὅσα μὲν οὖν ὑπὸ Ῥωμύλου ταχθέντα ἐν ἐθισμοῖς τε καὶ νόμοις παρέλαβεν, ἀπὸ τοῦ κρατίστου τετάχθαι πάντα ἡγησάμενος εἴα κατὰ χώραν μένειν· ὅσα δ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνου παραλελεῖφθαι ἐδόκει, ταῦτα προσετίθει, πολλὰ μὲν ἀποδεικνὺς τεμένη τοῖς μήπω τιμῶν τυγχάνουσι θεοῖς, πολλοὺς δὲ βωμοὺς καὶ ναοὺς ἱδρυόμενος, ἑορτάς τε ἑκάστῳ αὐτῶν ἀπονέμων, καὶ τοὺς ἐπιμελησομένους αὐτῶν ἱερεῖς καθιστὰς, ἁγνείας τε καὶ θρησκείας καὶ καθαρμοὺς, καὶ τὰς ἄλλας θεραπείας καὶ τιμὰς πάνυ πολλὰς νομοθετῶν, ὅσας οὔθ᾽ Ἑλληνὶς οὔτε βάρβαρος ἔχει πόλις, οὐδ᾽ αἱ μέγιστον ἐπ᾽ εὐσεβείᾳ φρονοῦσαί ποτε. αὐτόν τε τὸν Ῥωμύλον, ὡς κρείττονα γενόμενον ἢ κατὰ τὴν θνητὴν φύσιν, ἱεροῦ κατασκευῇ καὶ θυσίαις διετησίοις ἔ- 93
ταξε Κυρῖνον ἐπονομαζόμενον γεραίρεσθαι. ἔτι γὰρ ἀγνοούντων τὸν ἀφανισμὸν αὐτοῦ Ῥωμαίων, εἴτε κατὰ δαίμονος πρόνοιαν, εἴτε ἐξ ἐπιβουλῆς ἀνθρωπίνης ἐγένετο, παρελθών τις εἰς τὴν ἀγορὰν Ἰούλιος ὄνομα, τῶν ἀπ᾽ Ἀσκανίου, γεωργικὸς ἀνὴρ, καὶ τὸν βίον ἀνεπίληπτος, οἷος μηδὲν ἂν ψεύσασθαι κέρδους ἕνεκα οἰκείου, ἔφη παραγενόμενος ἐξ ἀγροῦ Ῥωμύλον ἰδεῖν ἀπιόντα ἐκ τῆς πόλεως, ἔχοντα τὰ ὅπλα· καὶ ἐπειδὴ ἐγγὺς ἐγένετο, ἀκοῦσαι ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος· "Ἄγγελε Ῥωμαίοις Ἰούλιε τὰ παρ᾽ ἐμοῦ, ὅτι με ὁ λαχὼν ὅτε ἐγενόμην δαίμων εἰς θεοὺς ἄγεται, τὸν θνητὸν ἐκπληρώσαντα αἰῶνα· εἰμὶ δὲ Κυρῖνος." περιλαβὼν δὲ ἅπασαν τὴν περὶ τὰ θεῖα νομοθεσίαν γραφαῖς, διεῖλεν εἰς ὀκτὼ μοίρας, ὅσαι τῶν ἱερῶν ἦσαν αἱ συμμορίαι· ἀπέδωκε δὲ μίαν μὲν ἱερουργιῶν διάταξιν τοῖς τριάκοντα κουρίωσιν, οὓς ἔφην τὰ κοινὰ θύειν ὑπὲρ τῶν φρατριῶν ἱερά· τὴν δὲ δευτέραν τοῖς καλουμένοις ὑφ᾽ Ἑλλήνων στεφανοφόροις, ὑπὸ δὲ Ῥωμαίων φλάμισιν, οὓς ἐπὶ τῆς φορήσεως τῶν πίλων τε καὶ στεμμάτων, ἃ καὶ νῦν ἔτι φοροῦσι, φλάμμα καλοῦντες, οὕτω προσαγορεύουσι· τὴν δὲ τρίτην τοῖς ἡγεμόσι τῶν κελερίων, οὓς ἔφην ἱππεῖς τε καὶ πεζοὺς στρατευομένους φύλακας ἀποδείκνυσθαι τῶν βασιλέων· καὶ γὰρ οὗτοι τεταγμένας τινὰς ἱερουργίας ἐπιτελοῦσι· τὴν δὲ τετάρτην τοῖς ἐξηγουμένοις τὰ θεόπεμπτα σημεῖα, καὶ διαιροῦσι τίνων ἐπὶ πραγμά-

των

τῶν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ· οὓς ἀφ' ἑνὸς εἴδους τῆς τέχνης, τῆς θεωρητικῆς, Ῥωμαῖοι καλοῦσιν αὐγούρας, ἡμεῖς δ' ἂν εἴποιμεν οἰωνοπόλους, ἁπάσης τῆς μαντικῆς παρ' αὐτοῖς ὄντας ἐπιστήμονας, τῆς τε περὶ τὰ οὐράνια, καὶ τὰ μετάρσια, καὶ τὰ ἐπίγεια· τὴν δὲ πέμπτην τῶν φυλαττούσαις τὸ ἱερὸν πῦρ παρθένοις, αἳ καλοῦνται πρὸς αὐτῶν ἀπὸ τῆς θεᾶς ἣν θεραπεύουσιν, Ἑστιάδες, αὐτὸς πρῶτος ἱερὸν ἱδρυσάμενος Ῥωμαίοις Ἑστίας, καὶ παρθένους ἀποδείξας αὐτῇ θυηπόλους· ὑπὲρ ὧν ὀλίγα καὶ αὐτὰ τὰ ἀναγκαιότατα, τῆς ὑποθέσεως ἀπαιτούσης, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔστι γὰρ καὶ ζητήσεως ἄξιον, καὶ παρὰ πολλοῖς ζητήσεως ἠξίωται τῶν Ῥωμαϊκῶν συγγραφέων κατὰ τὸν τόπον τοῦτον· ὑπὲρ ὧν οἱ τὰς αἰτίας οὐκ ἐξητακότες καλῶς, εἰκαιοτέρας ἐξενηνόχασι τὰς γραφάς. τὴν γοῦν ἵδρυσιν τοῦ ἱεροῦ Ῥωμύλῳ τινὲς ἀνατιθέασι, τῶν ἀμηχάνων νομίζοντες εἶναι, πόλεως οἰκιζομένης ὑπ' ἀνδρὸς ἐμπείρου μαντικῆς, μὴ κατασκευασθῆναι πρῶτον ἑστίαν κοινὴν τῆς πόλεως, καὶ ταῦτα ἐν Ἄλβᾳ τοῦ κτίστου τραφέντος, ἐν ᾗ παλαιὸν τὸ τῆς θεᾶς ταύτης ἱερὸν ἱδρυμένον ἦν, καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ θυηπόλου γενομένης τῇ θεῷ· διαιρούμενοί τε διχῇ τὰ ἱερά, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν κοινὰ ποιοῦντες καὶ πολιτικά, τὰ δὲ συγγενικά, δι' ἄμφω δὴ ταῦτά φασι πολλὴν ἀνάγκην εἶναι τῷ Ῥωμύλῳ ταύτην σέβειν τὴν θεόν· οὔτε γὰρ ἀναγκαιότερον ἀνθρώποις οὐδὲν εἶναι τῆς κοινῆς ἑστίας, οὔτε τῷ Ῥωμύλῳ κατὰ διαδοχὴν γένους οὐδὲν οἰκειότερον, προγόνων μὲν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἐξ Ἰλίου τὰ τῆς θεᾶς ἱερὰ μετενηνεγμένων, μητρὸς δὲ ἱερείας. ἐοίκασι δ' οἱ διὰ ταῦτα τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἱεροῦ Ῥωμύλῳ μᾶλλον ἀνατιθέντες ἢ Νομᾷ, τὸ μὲν κοινὸν ὀρθῶς λέγειν, ὅτι πόλεως οἰκιζομένης, ἑστίαν πρῶτον ἔδει ἱδρυθῆναι, καὶ ταῦτα ὑπ' ἀνδρὸς οὐκ ἀπείρου τῆς περὶ τὰ θεῖα σοφίας· τὰ δὲ κατὰ μέρος, ὑπέρ τε τῆς κατασκευῆς τοῦ νῦν ὄντος ἱεροῦ, καὶ τῶν θεραπευουσῶν τὴν θεὸν παρθένων, ἠγνοηκέναι. οὔτε γὰρ τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ᾧ τὸ ἱερὸν φυλάττεται πῦρ, Ῥωμύλος ἦν ὁ καθιερώσας τῇ θεῷ· μέγα δὲ τούτου τεκμήριον, ὅτι τῆς τετραγώνου καλουμένης Ῥώμης, ἣν ἐκεῖνος ἐτείχισεν, ἐκτός ἐστιν· Ἑστίας δὲ κοινῆς ἱερὸν, 94 ἐν τῷ κρατίστῳ μάλιστα καθιδρύονται τῆς πόλεως ἅπαντες, ἔξω δὲ τοῦ τείχους οὐδείς· οὔτε διὰ παρθένων τὰς θεραπείας κατεστήσατο τῇ θεῷ, μεμνημένος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τοῦ περὶ τὴν μητέρα πάθους, ἣ συνέβη θεραπευούσῃ τὴν θεὸν τὴν παρθενίαν ἀποβαλεῖν, οὐχ ἱκανὸς ἐσόμενος, ἐάν τινα τῶν θυηπόλων εὕρῃ διεφθαρμένην, κατὰ τοὺς πατρίους τιμωρήσασθαι νόμους,

sint *indicia*, publice ac priuatim: qui ab vna suæ artis specie, *auium scilicet* spectatione, Romanis dicũtur Augures; nostris hominib. essēt οἰωνοπόλοι: omniũ diuinationis generũ peritissimi, siue q̃d e cælestib. & aereis signis coniiciendum sit, siue e terrestribus. Quintã, virginib. sacrum ignẽ custodiẽtibus, quas illi a dea cui ministrãt, Vestales nominãt. huic enim Numa primus apud Romanos templũ statuit, & virgines sacrorũ ministras assignauit. de quib. vt pauca & maxime necessaria dicamus, præsens argumẽtum postulat. digna enim disquisitione res est: ideoq; & Romanæ historię scriptores nõ pauci eam sibi hoc loco ventilandã censuerũt. cuius rationes qui non satis accurate perpenderunt, temerius de ea conscripserunt. quidã enim Romulũ istius tẽpli cõditorem existimant, absurdũ rati si vir rerũ diuinarũ peritus, in vrbis ædificatione nõ ante omnia publicũ vrbis focũ sacrasset, præsertim educatus Albæ, vbi vetus Vestæ sacrariũ erat, & mater ipsius Vestæ sacerdos fuerat. cumque duo sint sacrorum genera, publica & gẽtilitia, necesse aiunt vtroq; nomine illa nõ neglecta esse Romulo. nihil enim publico foco magis esse necessariũ. nec vlla ei sacra per successionem generis fuisse magis familiaria: quippe qui oriundus esset a maioribus per quos Vestæ sacra transportata fuerãt ab Ilio, atq; etiã natus ex huius diuæ sacrifica. Sed videntur qui propter istas caussas hoc templũ malũt Romuli esse quã Numæ ædificiũ, recte quidem sentire quod ad rem publicã attinet, oportuisse scilicet in vrbis ædificatione primũ Vestæ ædem statui, præsertim a viro rerũ diuinarũ non imperito. ceterũ quod priuatim tũ ad huius tẽpli ædificationẽ spectat, tũ ad sacratas deę virgines, vidẽtur mihi plane ignorasse. Neq; enim locũ in quo sacer ignis asseruatur, Romulus huic deæ dicauit. cuius rei certissimũ est argumẽtum, q̃ locus iste situs est extra quadratã Romã quã ille muniit: publici autẽ foci ædem solent omnes in potissima vrbis parte statuere, nemo extra mœnia. neq; virgines deę sacerdotes instituit, memor (vt mihi quidẽ videtur) materni dedecoris, q̃ in illius deæ ministerio virginitatẽ amiserat: nec, si quã deæ sacrificã pudorẽ violasse deprehẽdisset, iuxta patrias leges eã punire potuisset,

Augures.

Vestales virgines.

ob domestici probri recordationem. a quapropter nullum fecit publicum Vestæ templum, nec virgines ei sacerdotes instituit: sed per singulas curias focum dicauit vbi curiales rem diuinam facerent: eisque sacris præfecit curiones, iuxta morem qui adhuc seruatur in antiquissimis Græcorum vrbibus. in his enim prytanea quæ vocantur, sacrata sunt, & ad summum magistratum cura eorum pertinet. at Numa regno potitus, relictis suo loco focis curiatim positis, vnum insuper omnibus communem statuit medio inter Capitoliũ & Palatium spatio, cum iam hi colles vno murorum ambitu essent conclusi, & medio inter vtrunque loco situm esset forum templi sedes; cuius custodiam patrio Latinis more assignauit b virginibus. Quin etiã dubitatur quid sit quod intra sacram ædem seruatur, & quare commissum sit curæ virginum. Quidam negant quicquam ibi asseruari nisi ignem illum omnibus conspicuum: virginibus autem potius quam viris propterea videri creditum, quod vt virgo incorrupta, ita ignis incontaminatus sit: atque ita castissimo numini gratam esse rem apud mortales itidem purissimã. Ceterum ignem dicatum esse Vestæ, quod cum dea hæc sit tellus, mediumque mundi locum obtineat, sublime micantes ignes ipsa ex se accen- c dit. Alii tradunt præter ignem arcana quędam sacra in deæ fano esse deposita, quorum notitia sit penes *solos* pontifices & virgines; ac pro argumento non leui afferunt, quod in ædis incendio contigit quãdo primum Romani cum Pœnis ob Siciliam bellare cœperunt. in illo enim incendio virginibus metu diffugientibus, pontificum vnus L. Cæcilius Metellus vir consularis, is qui deuictis in Sicilia Carthaginensibus in celebri illo triumpho CXXXVIII elephantos traduxerat, posthabito publicæ vtilitati priuato periculo, irrupit in ardens penetrale, sacraque a virginibus deserta e flammis eripuit: quamobrem maximos a ciuitate honores est promeritus, sicut ex elogio patet, quod ascriptum est eius statuæ in Capitolio. Huic rei confessæ annectunt coniecturas proprias. quidam dicunt hic seruari partem sacro-

διὰ τὴν ἐπὶ ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς ἀνάμνησιν. διὰ ταῦτα μὲν δὴ κοινὸν ἱερὸν οὐ κατεσκεύασε τῆς Ἑστίας, οὐδὲ ἱερείας ἔταξεν αὐτῆς παρθένους. ἐν ἑκάστῃ δὲ τῶν τριάκοντα φρατριῶν ἱδρυσάμενος ἑστίαν, ἐφ' ἧς ἔθυον οἱ φράτερες, θυηπόλους αὐτῶν ἐποίησε τοὺς τῶν κουριῶν ἡγεμόνας, τὰ παρ' Ἕλλησιν ἔθη μιμησάμενος, ἃ παρὰ ταῖς ἀρχαιοτάταις τῶν πόλεων ἔτι γίγνεται. τὰ γοῦν καλούμενα πρυτανεῖα παρ' αὐτοῖς ἐστιν ἱερά, καὶ θεραπεύεται πρὸς τῶν ἐχόντων τὸ μέγιστον ἐν ταῖς πόλεσι κράτος. Νομᾶς δὲ τὴν ἀρχὴν παραλαβὼν τὰς μὲν ἰδίας οὐκ ἐκίνησε τῶν φρατριῶν ἑστίας, κοινὴν δὲ κατεστήσατο πάντων μίαν, ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ τε Καπιτωλίου καὶ τοῦ Παλατίου χωρίῳ, συμπεπολισμένων ἤδη τῶν λόφων ἑνὶ περιβόλῳ, καὶ μέσης ἀμφοῖν οὔσης τῆς ἀγορᾶς, ἐν ᾗ κατεσκεύασται τὸ ἱερόν· τήν τε φυλακὴν τῶν ἱερῶν, κατὰ τὸν πάτριον τῶν Λατίνων νόμον, διὰ παρθένων ἐνομοθέτησε γίνεσθαι. ἔχει δέ τινας ἀπορίας καὶ τὸ φυλαττόμενον ἐν τῷ ἱερῷ τί δήποτέ ἐστι, καὶ διὰ τί παρακεῖται παρθένοις. τινὲς μὲν οὖν οὐδὲν ἔξω τοῦ φανεροῦ πυρὸς εἶναί φασι τὸ τηρούμενον· τὴν δὲ φυλακὴν αὐτοῦ παρθένοις ἀνακεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀνδράσι ποιοῦνται κατὰ τὸ εἰκός, ὅτι πῦρ μὲν ἀμίαντον, παρθένος δ' ἄφθαρτον· τῷ δ' ἁγνοτάτῳ τῶν θνητῶν τὸ καθαρώτατον τῶν θείων φίλον. Ἑστίᾳ δ' ἀνακεῖσθαι τὸ πῦρ νομίζουσιν, ὅτι γῆ τε οὖσα ἡ θεὸς, καὶ τὸν μέσον κατέχουσα τοῦ κόσμου τόπον, τὰς ἀνάψεις τοῦ μεταρσίου ποιεῖται πυρὸς ἀφ' ἑαυτῆς. εἰσὶ δέ τινες οἵ φασιν ἔξω τοῦ πυρὸς ἀπόρρητα τοῖς πολλοῖς ἱερὰ κεῖσθαί τινα ἐν τῷ τεμένει τῆς θεᾶς, ὧν οἵ τε ἱεροφάνται τὴν γνῶσιν ἔχουσι καὶ αἱ παρθένοι, τεκμήριον οὐ μικρὸν παρεχόμενοι τοῦ λόγου τὸ συμβὰν περὶ τὴν ἔμπρησιν τοῦ ἱεροῦ κατὰ τὸν Φοινικὸν πόλεμον, τὸν πρῶτον συστάντα Ῥωμαίοις πρὸς Καρχηδονίους περὶ Σικελίας. ἐμπρησθέντος γὰρ τοῦ τεμένους, καὶ τῶν παρθένων φευγουσῶν ἐκ τοῦ πυρὸς, τῶν ἱεροφαντῶν τις Λεύκιος Καικίλιος ὁ καλούμενος Μέτελλος, ἀνὴρ ὑπατικὸς, ὁ τὸν ἀοίδιμον ἐκ Σικελίας ἀπὸ Καρχηδονίων καταγαγὼν ὀκτὼ καὶ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ἐλεφάντων θρίαμβον, ὑπεριδὼν τῆς ἰδίας ἀσφαλείας τοῦ κοινῇ συμφέροντος ἕνεκα, παρεκινδύνευσεν εἰς τὰ καιόμενα βιάσασθαι, καὶ καταλειφθέντα ὑπὸ τῶν παρθένων ἁρπάσας ἱερὰ διέσωσεν ἐκ τοῦ πυρός· ἐφ' ᾧ τιμὰς παρὰ τῆς πόλεως ἐξηνέγκατο μεγάλας, ὡς ἡ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ τῆς ἐν Καπιτωλίῳ γενομένης ἐπιγραφὴ μαρτυρεῖ. τοῦτο δὴ λαβόντες ὁμολογούμενον, ἐπισυνάπτουσιν αὐτοῖ στοχασμούς τινας ἰδίους· οἱ μὲν, ἐκ τῶν ἐν Σαμοθρᾴκῃ λέγοντες

γοντες ἱερῶν μοῖραν εἶναι τῷ Αἰνείᾳ φυλαττομένων τῶν ἐνθάδε· Δαρδάνου μὲν εἰς τὴν ὑφ᾽ ἑαυτοῦ κτισθεῖσαν πόλιν ἐκ τῆς νήσου τὰ ἱερὰ μετενεγκαμένου· Αἰνείου δὲ, ὅτε ἔφυγεν ἐκ τῆς Τρῳάδος, ἅμα τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα κομίσαντος εἰς Ἰταλίαν· οἱ δὲ, τὸ διοπετὲς Παλλάδιον ἀποφαίνοντες εἶναι τὸ παρὰ Ἰλιεῦσι γενόμενον, ὡς Αἰνείου κομίσαντος δι᾽ ἐμπειρίαν, Ἀχαιῶν δὲ τὸ μίμημα αὐτοῦ λαβόντων κλοπῇ· περὶ οὗ πολλοὶ σφόδρα εἴρηνται ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσι λόγοι. ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν εἶναί τινα τοῖς πολλοῖς ἄδηλα ἱερὰ φυλαττόμενα ὑπὸ τῶν παρθένων, καὶ οὐ τὸ πῦρ μόνον, ἐκ πολλῶν πάνυ καταλαμβάνομαι· τίνα δὲ ταῦτ᾽ ἐστὶν οὐκ ἀξιῶ πολυπραγμονεῖν οὔτε ἐμαυτὸν, οὔτε ἄλλον οὐδένα τῶν βουλομένων τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια τηρεῖν. αἱ δὲ θεραπεύουσαι τὴν θεὸν παρθένοι τέτταρες μὲν ἦσαν κατ᾽ ἀρχὰς, τῶν βασιλέων αὐτὰς αἱρουμένων ἐν οἷς κατεστήσατο δικαίοις ὁ Νομᾶς· ὕστερον δὲ διὰ πλῆθος τῶν ἱερουργιῶν ἃς ἐπιτελοῦσιν, ἓξ γενόμεναι μέχρι τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς διαμένουσι χρόνου, δίαιταν ἔχουσαι παρὰ τῷ ἱερῷ τῆς θεοῦ, ἔνθα δι᾽ ἡμέρας μὲν οὐδεὶς ἀπείργεται τῶν βουλομένων εἰσιέναι· νύκτωρ δὲ οὐδενὶ τῶν ἀρρένων ἐναυλίσασθαι θέμις. χρόνον δὲ τριακονταετῆ μένειν αὐτὰς ἀναγκαῖον ἁγνὰς γάμων, θυηπολούσας τε καὶ τὰ ἄλλα θρησκευούσας κατὰ νόμον· ἐν ᾧ δέκα μὲν ἔτη μανθάνειν αὐτὰς ἔδει· δέκα δὲ, τελεῖν τὰ ἱερά· τὰ δὲ λοιπὰ ἔτη, διδάσκειν ἑτέρας. ἐκπληρωθείσης δὲ τῆς τριακονταετίας, οὐδὲν ἦν τὸ κωλῦσον τὰς βουλομένας ἀποθείσας τά τε στέμματα καὶ τὰ λοιπὰ παράσημα τῆς ἱερωσύνης γαμεῖσθαι. καὶ ἐποίησάν τινες τοῦτο πάνυ ὀλίγαι, αἷς ἄζηλοι συνέβησαν αἱ τελευταὶ τῶν βίων, καὶ οὐ πάνυ εὐτυχεῖς· ὥστε δι᾽ οἰωνοῦ λαμβάνουσαι τὰς ἐκείνων συμφορὰς αἱ λοιπαὶ, παρθένοι μένουσι παρὰ τῇ θεῷ μέχρι θανάτου· τότε δὲ εἰς τὸν τῆς ἐκλιπούσης ἀριθμὸν ἑτέρα πάλιν ὑπὸ τῶν ἱεροφαντῶν ἀποδείκνυται. τιμαὶ δὲ αὐταῖς ἀποδέδονται παρὰ τῆς πόλεως πολλαὶ καὶ καλαὶ, δι᾽ ἃς οὔτε παίδων ἐστὶν αὐταῖς πόθος οὔτε γάμων. τιμωρίαι τε ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις κεῖνται μεγάλαι, ὧν ἐξετασταί τε καὶ κολασταὶ κατὰ νόμον εἰσὶν οἱ ἱεροφάνται, τὰς μὲν ἄλλο τι τῶν ἐλαττόνων ἁμαρτανούσας ῥάβδοις μαστιγοῦντες, τὰς δὲ φθαρείσας αἰσχίστῳ τε καὶ ἐλεεινοτάτῳ παραδιδόντες θανάτῳ. ζῶσαι γὰρ ἔτι πομπεύουσιν ἐπὶ κλίνης φερόμεναι τὴν ἀποδεδειγμένην τοῖς νεκροῖς ἐκφορὰν, ἀνακλαιομένων αὐτὰς καὶ προπεμπόντων φίλων τε καὶ συγγενῶν· κομισθεῖσαι δὲ μέχρι τῆς Κολλίνης πύλης, ἐντὸς τοῦ τείχους εἰς σηκὸν ὑπὸ γῆν κατεσκευασμένον ἅμα τοῖς

rum Samothraciæ, quæ Dardanus quondam ex ea insula in vrbem a se conditam deportauerit; Æneasque Troia profugus inter alia secū in Italiam attulerit; alii esse *verum illud & cælo delapsum* Palladium, quod *diligenter* apud Ilienses seruatū Æneas, vt *talium rerum* peritus, secum asportarit; nam alterum ad eius similitudinem formatū, Achiuos furto sustulisse: qua de re crebra mentio reperitur apud poetas æque ac historicos. Ego sane custodiri a virginibus non solum ignem, sed & sacra quædam vulgo incognita, e multis colligo. quæ vero ista sint, nec mihi, nec alii religioso deorum obseruatori, curiosius scrutari fas censeo. Virgines autem quæ deæ sacris opeṛabantur, quatuor erant ab initio; & ius eas optandi penes reges esse Numa voluit: postea tamen propter sacrificiorum multitudinem ad senarium numerum auctæ, in eo hodieque permanent, degentes in deæ fano, a cuius aditu nemo arcetur interdiu; sed pernoctare int⁹ fas est nulli masculo. Has necesse est per x x x annos manere puras a nuptiis, deamque sacrificiis & ceteris ex lege ceremoniis colere. ac primo quidem decēnio rationem sacrorum eas oportebat discere, sequenti exercere, postremo docere alias. post exactum vero annum trigesimum, nihil vetabat eas, si quæ vellent, positis coronamentis & reliquis insigniis sacerdotii, nubere: feceruntque id paucæ aliquot, sed parum læto vitæ exitu: vnde reliquæ capto ex illarum infortuniis omine, vsque ad vitæ finem virginitatem in deæ contubernio seruant: ac tum demum in defunctæ locum alia sublegebatur a pontificibus. Honores autem eis exhibentur a ciuitate multi & eximii; propter quos nec liberorum nec nuptiarum tanguntur desiderio. pœnæ quoque delinquentibus graues sunt propositæ; in quas inquirere atque animaduertere pontifices lex iubet, virgis cædentes deprehensas in leuiori crimine, stupratas vero miserabili longeque fœdissimo tradentes supplicio. viuæ enim funebri pompa efferuntur, amicis ac cognatis cum lacrymis lecticam prosequentibus: delatæque ad Collinam portam, intra muros in subterranea cella cum

vid. Herodianū fol. 39. 2.

sepulcralibus ornamentis inhumantur, nec monumēto dignatæ, nec parētatione, aliisve solennib. defunctorum honoribus. admissum autē circa sacra piaculū tum aliis ꝓdigiis deprehēditur, tū maxime si ignis exstinguatur: quod formidolosissimū Romanis habetur, vt perniciē ciuitati minitās, quacunq; tandē caussa acciderit: & post multā ꝓcurationē alius ignis in templum deducitur, sicut suo loco

a dicetur aptius. Illud cū primis est memorabile, quomodo dea periclitantibus falso crimine virginib. opē attulerit. quod etsi videtur incredibile, creditū tamen est a Romanis, & prolixe multorū scriptis celebratū. certe qui se tollenti deos philosophiæ dediderunt, (si tamen ea philosophia dicenda est) irridētes quicquid de præsentia deorū vel Greci narrāt vel barbari, has quoq; historias naso suspendent vt cōmenta arrogantium hominum; non putantes deorum vlli curę esse res vllius hominis. at qui deos nō liberant respectu hominum, sed existimāt tam malis infensos esse quam bonis propitios. cū multas perlustrarint historias, nō grauabuntur credere hoc quoq; numen suis affuisse. Ergo cum olim defecisset ignis negligētius asseruante Æmilia, quæ alteri e virginib. nouiciis & adhuc rudimenta cultus discētibus eam curam commiserat, ferunt totam ciuitatem admodum turbatam, inquisitionemq; habitam a pontificibus num forte parum caste sacrum focū sacerdos tractauisset. Tum vero Æmiliam, insontem quidem, sed in tali casu inopem consilii, sacerdotibus ceterisque virginibus inspectantibus, ad aram manus tendentem dixisse: Vesta Romanæ vrbis custos, si tua sacra sancte ac rite per xxx ferme annos obii, puro animo & casto corpore, ades mihi *nunc* & fer opem, neue despicias tuam sacerdotem miserrimo perituram exitio. si quod nefas admisi, meo supplicio tollatur ciuitatis piaculum. His dictis auulsam carbasinæ stolæ quam erat induta laciniam iniecisse aræ: post eas preces e frigido cinere ac ne scintillam quidem retinente, multā per carbasum emicuisse flammam, ita vt nec procuratione vlla nec instaurato igne ciuitati opus fuerit. Sed mirabilius etiam est quod di-

ἐνταφίοις κόσμοις τίθενται, καὶ οὔτ' ἐπισήματος, οὔτ' ἐναγισμῶν, οὔτε ἄλλου τῶν νομίμων οὐδενὸς τυγχάνουσι. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα δοκεῖ μηνύματα εἶναι τῆς οὐχ ὁσίως ὑπηρετούσης τοῖς ἱεροῖς, μάλιστα δὲ ἡ σβέσις τοῦ πυρός, ἣν ὑπὲρ ἅπαντα τὰ δεινὰ Ῥωμαῖοι δεδοίκασιν, ἀφανισμοῦ τῆς πόλεως σημεῖον ὑπολαμβάνοντες, ἀφ' ἧς ποτ' ἂν αἰτίας γένηται. καὶ πολλαῖς αὐτὸ θεραπείαις ἐξιλασκόμενοι κατάγουσι πάλιν εἰς τὸ ἱερόν· ὑπὲρ ὧν κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐρῶ. πάνυ δ' ἄξιον καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἱστορῆσαι τῆς θεᾶς, ἣν ἐπεδείξατο ταῖς ἀδίκως ἐγκληθείσαις παρθένοις. πεπίστευται γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων, εἰ καὶ παράδοξά ἐστι· καὶ πολὺν πεποίηνται λόγον ὑπὲρ αὐτῶν οἱ συγγραφεῖς. ὅσοι μὲν οὖν τὰς ἀθέους ἀσκοῦσι φιλοσοφίας, εἰ δὴ καὶ φιλοσοφίας αὐτὰς δεῖ καλεῖν, ἁπάσας διασύροντες τὰς ἐπιφανείας τῶν θεῶν τὰς παρ' Ἕλλησιν ἢ βαρβάροις γενομένας, καὶ ταύτας εἰς γέλωτα πολὺν ἄξουσι τὰς ἱστορίας, ἀλαζονείαις ἀνθρωπίναις αὐτὰς ἀνατιθέντες, ὡς οὐδενὶ θεῶν μέλει ἀνθρώπων οὐδενός· ὅσοι δ' οὐκ ἀπολύουσι τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιμελείας τοὺς θεούς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς εὐμενεῖς εἶναι νομίζουσι, καὶ τοῖς κακοῖς δυσμενεῖς, διὰ πολλῆς ἐληλυθότες ἱστορίας, οὐδὲ ταύτας ὑπολήψονται τὰς ἐπιφανείας ἀπίστους. λέγεται δὴ ποτε τοῦ πυρὸς ἐκλιπόντος δι' ὀλιγωρίαν τινὰ τῆς τότε αὐτὸ φυλαττούσης Αἰμιλίας, ἑτέρᾳ παρθένῳ τῶν νεωστὶ κατειλεγμένων καὶ ἄρτι μανθανουσῶν παραδούσης τὴν ἐπιμέλειαν, ταραχὴ πολλὴ γενέσθαι κατὰ τὴν πόλιν ὅλην, καὶ ζήτησις παρὰ τῶν ἱεροφαντῶν μή τι μίασμα περὶ τὸ πῦρ τῆς ἱε- 96 ρείας ἐτύγχανε γεγονός· ἔνθα δή φασι τὴν Αἰμιλίαν ἀναίτιον μὲν οὖσαν, ἀπορουμένην δ' ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι, παρόντων τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἄλλων παρθένων τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν βωμὸν ἐκτείνασαν εἰπεῖν· Ἑστία τῆς Ῥωμαίων πόλεως φύλαξ, εἰ μὲν ὁσίως καὶ δικαίως τετέλεκά σοι τὰ ἱερὰ χρόνον ὀλίγῳ δέοντα τριακονταετοῦς, καὶ ψυχὴν ἔχουσα καθαρὰν καὶ σῶμα ἁγνόν, ἐπιφάνηθί μοι καὶ βοήθησόν γε, καὶ μὴ περιίδῃς τὴν σεαυτῆς ἱέρειαν οἰκτίστῳ μόρῳ ἀποθανοῦσαν· εἰ δὲ ἀνόσιόν τι πέπρακταί μοι, ταῖς ἐμαῖς τιμωρίαις τὸ τῆς πόλεως ἄγος ἀφάνισον. ταῦτ' εἰποῦσαν καὶ περιρρήξασαν ἀπὸ τῆς καρπασίνης ἐσθῆτος, ἣν ἔτυχεν ἐνδεδυκυῖα, βαλεῖν τὸν τελαμῶνα ἐπὶ τὸν βωμόν. μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν λέγουσιν ἐκ τῆς κατεψυγμένης πρὸ πολλοῦ, καὶ οὐδένα φυλαττούσης σπινθῆρα τέφρας ἀναλάμψαι φλόγα πολλὴν διὰ τῆς καρπάσου, ὥστε μηδὲν ἔτι δεῆσαι τῇ πόλει μήτε ἁγνισμῶν μήτε νέου πυρός. ἔτι δὲ τούτου θαυμασιώτερόν ἐστι καὶ μύθῳ μᾶλ-

ᾧ μᾶλλον ἔοικεν ὃ μέλλω λέγειν. κατηγορῆσαί τινά φασιν ἀδίκως μιᾶς τῶν παρθένων τῶν ἱερῶν Τυκίας ὄνομα, ἀφανισμὸν μὲν πυρὸς οὐκ ἔχοντα προσφέρειν, ἄλλας δέ τινας ἐξ εἰκότων τεκμηρίων καὶ μαρτυριῶν ἀποδείξεις φέροντα οὐκ ἀληθεῖς· κελευσθεῖσαν δὲ ἀπολογεῖσθαι τὴν παρθένον τοῦτο μόνον εἰπεῖν ὅτι τοῖς ἔργοις ἀπολύσεται τὰς διαβολάς· ταῦτα δ᾽ εἰποῦσαν καὶ τὴν θεὸν ἐπικαλεσαμένην ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ γενέσθαι, προάγειν ἐπὶ τὸν Τίβεριν, ἐπιτρεψάντων μὲν αὐτῇ τῶν ἱεροφαντῶν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου συμπροπέμποντος· γενομένην δὲ τοῦ ποταμοῦ πλησίον τὸ παροιμιαζόμενον ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἀδυνάτων τόλμημα ὑπομεῖναι, ἀρυσαμένην ἐκ τοῦ ποταμοῦ κενῷ κοσκίνῳ, καὶ μέχρι τῆς ἀγορᾶς ἐνέγκασαν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἱεροφαντῶν ἐκχέαι τὸ ὕδωρ. καὶ μετὰ ταῦτά φασι τὸν κατήγορον αὐτῆς, πολλῆς ζητήσεως γενομένης, μήτε ζῶντα εὑρεθῆναι μήτε νεκρόν. ἀλλ᾽ ὑπὲρ μὲν τῶν ἐπιφανειῶν τῆς θεᾶς ἔχων ἔτι πολλὰ λέγειν, καὶ ταῦτα ἱκανὰ εἰρῆσθαι νομίζω. ἕκτη δὲ μοῖρα τῆς περὶ τὰ θεῖα νομοθεσίας ἦν ἡ προσνεμηθεῖσα τοῖς καλουμένοις ὑπὸ Ῥωμαίων Σαλίοις, οὓς αὐτὸς ὁ Νομᾶς ἀπέδειξεν ἐκ τῶν πατρικίων, δώδεκα τοὺς εὐπρεπεστάτους ἐπιλεξάμενος νέους, ὧν ἐν Παλατίῳ κεῖται τὰ ἱερά, καὶ αὐτοὶ καλοῦνται Παλατῖνοι. οἱ μὲν γὰρ Ἀγωναλεῖς, ὑπὸ δέ τινων καλούμενοι Κολλῖνοι σάλιοι, ὧν τὸ ἱεροφυλάκιόν ἐστιν ἐπὶ τοῦ Κολλίνου λόφου, μετὰ Νομᾶν ἀπεδείχθησαν ὑπὸ βασιλέως Ὀστιλίου, κατ᾽ εὐχὴν ἣν ἐν τῷ πρὸς Σαβίνους εὔξατο πολέμῳ. οὗτοι πάντες οἱ σάλιοι χορευταί τινές εἰσι καὶ ὑμνηταὶ τῶν ἐνοπλίων θεῶν. ἑορτὴ δ᾽ αὐτῶν ἐστι περὶ τὰ Παναθήναια, τῷ καλουμένῳ Μαρτίῳ μηνί, δημοτελὴς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀγομένη, ἐν αἷς διὰ τῆς πόλεως ἄγουσι τοὺς χοροὺς εἴς τε τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ Καπιτώλιον, καὶ πολλοὺς ἄλλους ἰδίους τε καὶ δημοσίους τόπους, χιτῶνας ποικίλους χαλκαῖς μίτραις κατεζωσμένοι, καὶ τηβέννας ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους φοινικοπαρύφους, ἃς καλοῦσι τραβέας· ἔστι δ᾽ ἐπιχώριος αὕτη Ῥωμαίοις ἐσθὴς ἐν τοῖς πάνυ τιμίοις· καὶ τοὺς καλουμένους ἄπικας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς, πίλους ὑψηλοὺς εἰς σχῆμα συναγομένους κωνοειδές, οὓς Ἕλληνες προσαγορεύουσι κυρβασίας. παρέζωσται δ᾽ ἕκαστος αὐτῶν ξίφος, καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ λόγχην ἢ ῥάβδον, ἤ τι τοιοῦθ᾽ ἕτερον κρατεῖ· τῇ δ᾽ εὐωνύμῳ κατέχει πέλτην Θρᾳκίαν· ἡ δ᾽ ἐστὶ ῥαβδοειδεῖ θυρεῷ στενωτέρας ἐχούσῃ τὰς λαγόνας
97 ἐμφερής, οἵας λέγονται φέρειν οἱ τὰ Κυρήτων παρ᾽ Ἕλλησιν ἐπιτελοῦντες ἱερά. καί εἰσιν οἱ σάλιοι, κατὰ γοῦν τὴν

cam & similius fabulæ. aiunt vnam sacrarum virginũ, nomine Tuciam, iniuste a quodam accusatam; non quod ignem exstingui siuisset, sed quod aliis probabilibus indiciis in suspicionem venisset, testimoniis etiam licet falsis eodem accedentibus. itaque iussam pro se dicere, promisisse re, non verbis, diluturam se eam calumniam: simulque inuocata dea vt sibi viæ dux esse dignaretur, petiisse Tiberim pontificum permissu & prosequente vniuerso populo. cumque ad flumen accessisset, contra vulgatum illud adagium ausam haurire aquam cribro vacuo, eamq; vsque in forum perlatam ad pontificum pedes effudisse. addunt accusatorem eius postea multum diuque perquisitum, nec viuum vsquam cõparuisse nec mortuum. Hæc de auxilio deæ pauca e multis dixisse sufficiet. Ceterum a b sexta pars legum ad religiones pertinentium, attributa erat iis quos Romani vocant Salios. hos ipse Numa e Salii. patriciis delegit, iuuenes decore conspicuos, duodecim numero: qui sacra in Palatio celebrant, Palatinorum cognomine. nam Agonales siue (vt quidam appellare malunt) Collini Salii, habẽt in Collino tumulo sacrarium, post Numam instituti a rege Hostilio, sicut bello Sabino vouerat. hi salii omnes choreis & hymnis armatos deos venerantur. Festum autem eorũ incidit in Panathenæa nostra mensemque Martium, agiturq; publice ad dies aliquot; quib. per vrbem choreas ducunt vsque in forum & Capitolium, aliaq; loca multa tam b priuata quam publica, æreis balteis super versicolores tunicas cincti, togisque purpura prætextis & fibula adstrictis induti, quas vocant trabeas: quæ vestis apud Romanos honoratioribus est propria. gestant etiam capitibus quos vocant apices, fastigiatos in coni formam pileos: Græci appellant *κυρβασίας*. accincti autem gladio singuli, dextra tenent lanceam aut virgam, aut tale quid aliud: sinistra vero peltam Thraciam. ea scuto virgato, angustiores habenti laterum cauitates, similis est: qualia dicuntur esse apud Græcos gestamina eorum qui Curetum sacra peragunt. Et quãtum ego intelligo, Salii,

si Græco interpretari nomine velis, sunt Κούρητες; quos nostra gens ab ætate nominat, voce ἀπὸ τῶν κούρων (*id est a iuuenibus*) deflexa; Romani vero Salios appellant a tenore motus. nam quod nos ἐξάλλεσθαι & πηδᾶν, illi Salire dicunt. eandemque ob caussam ceteros etiam ὀρχηστὰς, quippe qui & ipsi crebro saltatu choreas agitant, Salitores vocant, nomine a Saliis deducto. quam recte vero eis hanc appellationem tributam opiner, quilibet ex iis quæ agunt, coniicere potest. ad tibiam enim rhythmico motu in armis sese motãt, nunc simul, nunc per vices, patrios quosdam hymnos inter

a saltandum canentes. Saltationem autem armatam quæ in clypeis crebros gladiolis ciet strepitus, siquid ex antiquis scriptoribus sumẽdum est coniecturæ, primi Curetes instituerunt; de quibus vulgatior est fabula quam

b vt hic repetenda sit. Inter has peltas quas & ipsi salii gestant, & ministri ipsorum contis suspensas ferunt, cum sint valde multæ, vnam dicunt delapsam cælitus. eam repertam esse in Numæ regia, illatam eo a nemine: ac ne visam quidem ad id temporis talem formam in Italia: e quib. duobus coniecisse Romanos, hoc ancile diuinitus ad se missum esse. quod quũ Numa vellet per vrbem festis diebus circumferri a præstantissimis iuuenibus, & annuis honorari sacrificiis, veritum insidias inimicorum & furta, ferunt fabricasse multa illi similia, vsum opera & industria Mamurii cuiusdam, vt indiscreta humani operis similitudo, insidiatoribus omnem internoscendi diuinitus missi ancilis fa-

c cilitatem adimeret. Est autem vernacula Romanis & valde honorata saltatio Curetica, vt licet intelligere cum ex aliis rebus multis, tum maxime e circensibus atque theatralibus pompis ac spectaculis. in his enim omnibus pubescẽtes pueri decoris induti tuniculis, cum galeis, ensibus, & parmis incedunt ordine: suntque hi pompæ ductores, & ex ludicro a Lydis (vt videtur) inuento, Ludiones a Romanis appellantur; referẽtes mea sententia quandam saliorum imagi-

d nem. nã Curetas non æque imitantur vt salii, nec cantu nec saltatu: & oportebat eos esse ingenuos atque indigenas, patrimosq; ac matrimos; cum illi

ἐμὴν γνώμην, Ἑλληνικῷ μεθερμηνεύοντες ὀνόματι Κούρητες, ὑφ' ἡμῶν μὲν ἀπὸ τῆς ἡλικίας οὕτως ὠνομασμένοι παρὰ τοὺς κούρους· ὑπὸ δὲ Ῥωμαίων, ἀπὸ τῆς συντόνου κινήσεως. τὸ γὰρ ἐξάλλεσθαί τε καὶ πηδᾶν σαλῖρε ὑπ' αὐτῶν λέγεται. ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς αἰτίας καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὀρχηστὰς, ἐπεὶ κἀν τούτοις πολὺ τὸ χόρευμα καὶ σκίρτημα ἔνεστι, παράγοντες ἀπὸ τῶν σαλίων τοὔνομα, σαλιτόρεας καλοῦσιν. εἰ δὲ ὀρθῶς ὑπείληφα ταύτην αὐτοῖς τὴν προσηγορίαν ἀποδιδοὺς, ἐκ τῶν γινομένων ὑπ' αὐτῶν ὁ βουλόμενος συμβαλεῖ. κινοῦνται γὰρ πρὸς αὐλὸν ἐν ῥυθμῷ τὰς ἐνοπλίους κινήσεις, τοτὲ μὲν ὁμοῦ, τοτὲ δὲ παραλλὰξ, καὶ πατρίους τινὰς ὕμνους ᾄδουσιν ἅμα ταῖς χορείαις. χορείαν δὲ καὶ κίνησιν ἐνόπλιον καὶ τὸν ἐν ταῖς ἀσπίσιν ἀποτελούμενον ὑπὸ τῶν ἐγχειριδίων ψόφον, εἴ τι δεῖ τοῖς ἀρχαίοις τεκμηριοῦσθαι λόγοις, Κούρητες ἦσαν οἱ πρῶτοι καταστησάμενοι. τὸν δὲ περὶ αὐτῶν μῦθον οὐδὲν δέομαι πρὸς εἰδότας ὀλίγου δεῖν πάντας γράφειν. ἐν δὲ ταῖς πέλταις, ἃς οἵ τε σάλιοι φοροῦσι, καὶ ἃς ὑπηρέται τινὲς αὐτῶν ἠρτημένας ἀπὸ κανόνων κομίζουσι, πολλαῖς πάνυ οὔσαις, μίαν εἶναι λέγουσι διοπετῆ· εὑρεθῆναι δ' αὐτήν φασιν ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ Νομᾶ, μηδενὸς ἀνθρώπων εἰσενέγκαντος, μηδ' ἐγνωσμένου πρότερον ἐν Ἰταλοῖς τοιούτου σχήματος· ἐξ ὧν ἀμφοτέρων ὑπολαβεῖν Ῥωμαίους θεόπεμπτον εἶναι τὸ ὅπλον· βουληθέντα δὲ τὸν Νομᾶν τιμᾶσθαί τε αὐτὸ φερόμενον ὑπὸ τῶν κρατίστων νέων ἐν ἱεραῖς ἡμέραις ἀνὰ τὴν πόλιν, καὶ θυσιῶν ἐπετείων τυγχάνειν, δεδοικότα δὲ ἐπιβουλὰς τὰς ἀπ' ἐχθρῶν καὶ ἀφανισμὸν αὐτοῦ κλοπαῖον, ὅπλα λέγουσι πολλὰ κατασκευάσασθαι τῷ διοπετεῖ παραπλήσια, Μαμορίου τινὸς τὸ ἔργον δημιουργοῦ ἀναδεξαμένου, ὥστε ἄσημον γενέσθαι καὶ δυσδιάγνωστον τοῖς μέλλουσιν ἐπιβουλεύειν τὴν τοῦ θεοπέμπτου φύσιν, διὰ τὴν ἀπαράλλακτον τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ὁμοιότητα. ἐπιχώριον δὲ Ῥωμαίοις καὶ πάνυ τίμιον ὁ κουρητισμὸς, ὡς ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐγὼ συμβάλλομαι, μάλιστα δ' ἐκ τῶν περὶ τὰς πομπὰς τάς τε ἐν ἱπποδρόμῳ καὶ τὰς ἐν τοῖς θεάτροις γινομένων. ἐν ἁπάσαις γὰρ αὐταῖς πρόσηβοι κοῦροι χιτωνίσκους ἐνδεδυκότες εὐπρεπεῖς, κράνη τε καὶ ξίφη καὶ πάρμας ἔχοντες, στοιχηδὸν πορεύονται· καί εἰσιν οὗτοι τῆς πομπῆς ἡγεμόνες, καλούμενοι πρὸς αὐτῶν ἀπὸ τῆς παιδιᾶς τῆς ὑπὸ Λυδῶν ἐξευρῆσθαι δοκούσης Λυδίωνες, εἰκόνες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῶν σαλίων· ἐπεὶ τῶν γε κουρητικῶν οὐδὲν ὥσπερ οἱ σάλιοι δρῶσιν, οὔτ' ἐν ὕμνοις, οὔτ' ἐν ὀρχήσει. ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς ἐλευθέρους τε εἶναι καὶ αὐθιγενεῖς, καὶ ἀμφιθαλεῖς· οἱ δ' εἰσὶν ἐξ ὁ-

ἐξ ὁποίας δήποτε τύχης. τί γὰρ δεῖ τὰ πλείω περὶ αὐτῶν γράφειν; ἡ δ᾽ ἑβδόμη μοῖρα τῆς ἱερᾶς νομοθεσίας τῷ συστήματι προσετέθη τῶν καλουμένων φετιαλίων. οὗτοι δ᾽ ἂν εἴησαν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν καλούμενοι διάλεκτον, εἰρηνοδίκαι. εἰσὶ δ᾽ ἐκ τῶν ἀρίστων οἴκων ἄνδρες ἐπίλεκτοι, διὰ παντὸς ἱερώμενοι τοῦ βίου, Νομᾶ τοῦ βασιλέως πρώτου καὶ τοῦτο Ῥωμαίοις τὸ ἱερὸν ἀρχεῖον καταστησαμένου. εἰ μέντοι παρὰ τῶν καλουμένων Ἐκικλῶν τὸ παράδειγμα ἔλαβεν, ὥσπερ οἴονταί τινες, ἢ παρὰ τῆς Ἀρδεατῶν πόλεως, ὡς γράφει Γέλλιος, οὐκ ἔχω λέγειν. ἀπόχρη δέ μοι τοσοῦτον μόνον εἰπεῖν, ὅτι πρὸ τῆς Νομᾶ ἀρχῆς οὔπω τὸ τῶν εἰρηνοδικῶν σύστημα παρὰ Ῥωμαίοις ἦν. κατεστήσατο δ᾽ αὐτὸ Νομᾶς ὅτε Φιδηνάταις ἔμελλε πολεμεῖν, λῃστείας καὶ καταδρομὰς τῆς χώρας αὐτοῦ πεποιημένοις, εἰ μὴ βούλοιντο συμβῆναι
98 δίχα πολέμου πρὸς αὐτόν, ὅπερ εἰς ἀνάγκην καταστάντες ἐποίησαν. οἴομαι δ᾽, ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἐπιχώριον Ἕλλησι τὸ περὶ τοὺς εἰρηνοδίκας ἀρχεῖον, ἀναγκαῖον εἶναί μοι πόσων καὶ πηλίκων ἐστὶ πραγμάτων κύριον διηγεῖν, ἵνα τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν Ῥωμαίων εὐσέβειαν ἣν οἱ ἄνδρες ἐπετήδευον, μὴ παράδοξον φανῇ τὸ πάντας αὐτοῖς τὸ κάλλιστον λαβεῖν τοὺς πολέμους τέλος. ἁπάντων γὰρ αὐτῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις εὐσεβεστάτας φανήσονται ποιησάμενοι, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα τοὺς θεοὺς ἐσχηκότες ἐν τοῖς κινδύνοις εὐμενεῖς. ἅπαντα μὲν οὖν (οὐ γὰρ ἀνάγκη) τούτοις τοῖς εἰρηνοδίκαις ἐπελθεῖν διὰ τὸ πλῆθος οὐ ῥᾴδιον, κεφαλαιώδει δ᾽ ὑπογραφῇ δηλῶσαι τοιάδε ἐστί· φυλάττειν ἵνα μηδένα Ῥωμαῖοι πόλεμον ἐξενέγκωσι κατὰ μηδεμιᾶς ἐνσπόνδου πόλεως ἄδικον. ἀρξάντων δὲ παρασπονδεῖν εἰς αὐτοὺς ἑτέρων, πρεσβεύεσθαί τε καὶ τὰ δίκαια αἰτεῖν πρῶτον λόγῳ· ἐὰν δὲ μὴ πείθωνται τοῖς ἀξιουμένοις, τότ᾽ ἐπικυροῦν τὸν πόλεμον. ὁμοίως δὲ κἂν ἀδικεῖσθαί τινες ὑπὸ Ῥωμαίων ἔνσπονδοι λέγοντες τὰ δίκαια αἰτῶσι, τούτους διαγινώσκειν τοὺς ἄνδρας εἴ τι πεπόνθασιν ἔκσπονδον· καὶ ἐὰν δόξωσι τὰ προσήκοντα ἐγκαλεῖν, τοὺς ἐνόχους ταῖς αἰτίαις συλλαβόντας ἐκδότους τοῖς ἀδικηθεῖσι παραδιδόναι. τά τε περὶ τοὺς πρέσβεις τὰ ἀδικήματα δικάζειν, καὶ τὰ περὶ τὰς συνθήκας ὅσια φυλάττειν· εἰρήνην τε ποιεῖσθαι, καὶ γενομένην, ἐὰν μὴ κατὰ τοὺς ἱεροὺς δόξῃ πεπρᾶχθαι νόμους, ἀκυροῦν· καὶ τὰς τῶν στρατηγῶν παρανομίας ὅσαι περί τε ὅρκους καὶ σπονδὰς ἐπιτελοῦνται, διαγινώσκοντας ἀφοσιοῦσθαι· περὶ ὧν κατὰ τοὺς οἰκείους καιροὺς ποιήσομαι τὸν λόγον. τὰ δὲ περὶ τὰς ἐπικηρυκείας ὑπ᾽ αὐτῶν γινόμενα, ὅταν δόξαντα ἀδικεῖν πόλιν αἰτοῖεν δίκας (ἄξιον γὰρ μηδὲ ταῦτ᾽ ἀγνοεῖν, κατὰ πολλὴν φροντίδα τῶν ὁσίων καὶ δικαίων γινό-

qualiscunq; fortunæ essent. de quib. quid opus est plura scribere? Septima sacrarū legū pars dicata erat collegio fetialium; quos Græci εἰρηνοδίκας dicerent. hi sunt selecti e præstantissimis familiis viri, funguntur q; per omnem vitā eo sacerdotio, primo Numa huius sacri magistratus auctore. Vtrum autē ab Æquiculis exemplum mutuatus sit, vt quidam existimāt; an ab Ardeatibus, vt scribit Gellius, nihil cōpertum habeo. hoc tātum possum affirmare, ante Numam regem fetialium collegium Romæ non fuisse. Id ille instituit cum Fidenates agrū Romanum excursionibus & latrociniis infestare ausos bello aggredi pararet, ni sine bello rem secum mallēt componere; quod tandem eis facere necesse fuit. Sed quoniam Greci carent magistratu fetialium, exponendum mihi arbitror quot & quantarum rerum penes eum magistratū potestas fuerit; vt quibus hactenus ignota fuit Romanorum pietas, mirari desinant semper eis felices cōtigisse bellorum exitus. omnia enim illa religiosissime ac iustissimis de caussis auspicati esse cōperientur, ideoq; deos in periculis habuisse maxime propitios. Longum autem esset recēsere omnia fetialium officia, quę permulta sunt: sed in summa sunt hæc: cauere ne Romani vlli fœderatæ ciuitati iniustū bellum inferant. Quodsi qua prior contra fœderis conditiones aliquid commiserit, legatos agere, & verbis primo ius suum repetere. quodsi dedignetur facere postulata, tum vero bellū ratum habere. Itidem si qui a Romanis illatam sibi contra fœdus querātur iniuriam, caussam eorum cognoscere; & si iure queri cōperiantur, sontes comprehensos læsis dedere. iudicare item de legatorū iniuriis; & dare operam vt religiose seruētur conditiones fœderum: pacem etiam conficere, aut, si iuxta sacras leges non esse facta videatur, irritā reddere. pręterea si quid imperatores cōtra iurisiurandi & fœderum leges patrauerint, cognoscere atque expiare, sicut dicemus quoties incidet occasio. ceterū quæ in caduceatoriis denuntiationibus peragant, cum a ciuitate quæ iniuriam intulisse visa est, pœnas exigunt, (nā hæc quoque cognitu sunt dignissima, quippe in quib. ius & fas maxima cura quæ-

Fetiales.

a 7

ritur) hæc accepi. vnus fetialium, electus a collegio, veste ac gestaminibus sacris exornatus, vt præ ceteris sit insignis, versus infestam ciuitatem profectus, cum primum fines eorum attigit, Iouem ceterosq; deos inuocans, protestatur venire se vt Romanæ ciuitati ius suum repetat. deinde iuratus ire se ad iniustam ciuitatem, & siquid mentiatur, grauissimas & sibi & ciuitati diras imprecatus, intra fines ingreditur; & quem primum obuium nactus fuerit, eũ testatur, siue is vrbanus sit siue rusticus; & repetitis eisdẽ exsecrationibus, ad vrbem pergit. quam priusquam ingrediatur, vel portæ custodem, vel primum quenq; in porta obuium, similiter testatus, in forum procedit: ibique stans magistratibus aduentus sui caussam indicat, iuramento & exsecrationibus vsquequaque interpositis. tum si auctores iniurię dãnatos deditosq; acceperit, abducens eos, amicus ipse ab amicis discedit. Quodsi tempus ad deliberandum petunt, decem concessis diebus reuertitur, & vsq; ad *tertiam* petitionẽ exspectat. elapsis autem triginta dieb. si non impetret ius suum, obtestatus superos atq; inferos discedit; hoc tantum profatus, populum Romanũ super ea re per otium deliberaturũ. deinde assumptis ceteris fetialibus ad senatũ refert, omnia se rite ex sacrarum legum præscripto exsecutũ: &, si velint bellũ decernere, licere id illis per deos. Alioqui siquid horũ omissum esset, neq; senatui fas erat bellum decernere, neq; populo. Hæc sunt quæ
8 a produntur de fetialibus. Vltima in sacris ordinib. a Numa institutis classis est maximi apud Romanos sacerdotii, & cuius potestas est amplissima. hi ab vno suorum operum, reficiendo scilicet põte sublicio, ipsorum lingua vocantur Pontifices, summa auctoritate præditi. nam omnes lites sacras iudicant, inter priuatos pariter & magistratus, ac sacrorũ ministros: leges etiã ferunt de sacris quæ nondũ scriptis mãdata nec vsu recepta sunt, si digna videantur quæ legib. & consuetudinibus sanciantur: in omnes itẽ magistratus quib. sacrificia & deorũ cultus est commissus, & in omnes sacerdotes, inquirunt: ministros quoq; sacrorum in officio cõtinent, nequid contra sacras leges delinquant: ru-

Pontifices.

μήματα· τοιαῦτα παρέλαβον· εἷς μὲν ἐκ τῶν εἰρηνοδικῶν, ὃν οἱ λοιποὶ προεχειρίσαντο, κεκοσμημένος ἐσθῆτι καὶ φορήμασιν ἱεροῖς, ἵνα διάδηλος ᾖ παρὰ τοὺς ἄλλους, εἰς τὴν τῶν ἀδικούντων παρεγίνετο πόλιν· ἐπιστὰς δὲ τοῖς ὁρίοις, τόν τε Δία καὶ τοὺς ἄλλους ἐπεκαλεῖτο θεούς, μαρτυρόμενος ὅτι δίκας αἰτῶν ἥκει περὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως· ἔπειτα ὀμόσας ὅτι πρὸς ἀδικοῦσαν ἔρχεται πόλιν, καὶ ἀρὰς τὰς μεγίστας εἰ ψεύδοιτο ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τῇ πόλει, τότε ἐντὸς ᾔει τῶν ὅρων· ἔπειτα ὅτῳ πρώτῳ περιτύχοι, τοῦτον ἐπιμαρτυράμενος, εἴτε τῶν ἀγροίκων εἴτε τῶν πολιτικῶν εἴη, καὶ τὰς αὐτὰς προσθεὶς ἀράς, πρὸς τὴν πόλιν ᾤχετο· καὶ πρὶν εἰς τὴν πόλιν παρελθεῖν, τὸν πυλωρὸν ἢ τὸν πρῶτον ἀπαντήσαντα ἐν ταῖς πύλαις τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπιμαρτυράμενος, εἰς τὴν ἀγορὰν προῄει· ἐκεῖ δὲ καταστὰς, τοῖς ἐν τέλει περὶ ὧν ἥκοι διελέγετο, πανταχῇ τούς τε ὅρκους καὶ τὰς ἀρὰς προστιθείς. εἰ μὲν οὖν ὑπέχοιεν τὰς δίκας, παραδιδόντες τοὺς ἐν ταῖς αἰτίαις, ἀπῄει τοὺς ἄνδρας ἀπάγων φίλος τε ἤδη γεγονὼς καὶ παρὰ φίλων· εἰ δὲ χρόνον εἰς βουλὴν αἰτήσαιντο, δέκα διδοὺς ἡμέρας παρεγίνετο πάλιν, καὶ μέχρι τῆς τρίτης αἰτήσεως ἀνεδέχετο. διελθουσῶν δὲ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, εἰ μὴ παρέχοιεν αὐτῷ τὰ δίκαια ἡ πόλις, ἐπικαλεσάμενος τούς τε οὐρανίους καὶ καταχθονίους θεοὺς ἀπῄει, τοσοῦτον μόνον εἰπὼν ὅτι βουλεύσεται περὶ αὐτῶν ἡ Ῥωμαίων πόλις ἐφ' ἡσυχίας. καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέφαινεν εἰς τὴν βουλὴν ἅμα τοῖς ἄλλοις εἰρηνοδίκαις παραγενόμενος, ὅτι πεπράχασι πᾶν αὐτοῖς ὅσον ἦν ὅσιον ἐκ τῶν ἱερῶν νόμων, καὶ εἰ βούλοιντο ψηφίζεσθαι πόλεμον, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦσον ἀπὸ θεῶν. εἰ δέ τι μὴ γένοιτο τούτων, οὔτε ἡ βουλὴ κυρία ἦν ἐπιψηφίζεσθαι πόλεμον, οὔτε ὁ δῆμος. περὶ μὲν οὖν τῶν εἰρηνοδικῶν τοσαῦτα παρελά- 99
βομεν. τελευταῖος δ' ἦν τῆς Νουμᾶ διατάξεως μερισμὸς ὁ περὶ τῶν ἱερῶν, ὃν ἔλαχον οἱ τὴν μεγίστην παρὰ Ῥωμαίοις ἱερατείαν καὶ ἐξουσίαν ἔχοντες. οὗτοι κατὰ μὲν τὴν αὐτῶν διάλεκτον ἐφ' ἑνὸς τῶν ἔργων ὃ πράττουσιν, ἐπισκευάζοντες τὴν ξυλίνην γέφυραν, Ποντίφικες προσαγορεύονται· εἰσὶ δὲ τῶν μεγίστων πραγμάτων κύριοι. καὶ γὰρ δικάζουσιν οὗτοι τὰς ἱερὰς δίκας ἁπάσας ἰδιώταις τε καὶ ἄρχουσι καὶ λειτουργοῖς θεῶν, καὶ νομοθετοῦσιν ὅσα τῶν ἱερῶν ἄγραφα ὄντα καὶ ἀνέθιστα, κρίνοντες ἃ ἂν ἐπιτήδεια τυγχάνειν αὐτοῖς φανείη νόμων τε καὶ ἐθισμῶν· τάς τε ἀρχὰς ἁπάσας ὅσαις θυσία τε καὶ θεραπεία θεῶν ἀνάκειται, καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐξετάζουσι· τούς θ' ὑπηρέτας τε αὐτῶν καὶ λειτουργοὺς οἷς χρῶνται πρὸς τὰ ἱερά, οὗτοι φυλάττουσι μηδὲν ἐξαμαρτάνειν παρὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους· τοῖς τε ἰδιώταις

ἰδιώταις ὁπόσοι μὴ ἴσασι τοὺς περὶ τὰ θεῖα ἢ δαιμόνια σεβασμούς, ἐξηγηταὶ γίνονται καὶ προφῆται· καὶ εἴ τινας αἴσθοιντο μὴ πειθομένους ταῖς ἐπιταγαῖς αὐτῶν, ζημιοῦσι πρὸς ἕκαστον χρῆμα ὁρῶντες· εἰσί τε ἀνυπεύθυνοι πάσης δίκης τε καὶ ζημίας, οὔτε βουλῇ λόγον ἀποδιδόντες, οὔτε δήμῳ. περὶ οὖν τῶν ἱερέων τῶνδε, εἴτε βούλεταί τις αὐτοὺς ἱεροδιδασκάλους καλεῖν, εἴτε ἱερονόμους, εἴτε ἱεροφύλακας, εἴτε, ὡς ἡμεῖς ἀξιοῦμεν, ἱεροφάντας, οὐχ ἁμαρτήσεται τοῦ ἀληθοῦς. ἐκλιπόντος δέ τινος αὐτῶν τὸν βίον, ἕτερος εἰς τὸν ἐκείνου καθίστατο τόπον, οὐχ ὑπὸ τοῦ δήμου αἱρεθείς, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων, ὃς ἂν ἐπιτηδειότατος εἶναι ἐδόκει τῶν πολιτῶν. παραλαμβάνει δὲ τὴν ἱερατείαν ὁ δοκιμασθείς, ἐὰν εὔορνιθες τύχωσιν οἰωνοὶ γενόμενοι. Τὰ μὲν δὴ περὶ τοὺς θεοὺς νομοθετηθέντα ὑπὸ τοῦ Νομᾶ, καὶ διαιρεθέντα κατὰ τὰς συμμορίας τῶν ἱερῶν, ἐξ ὧν εὐσεβεστέραν συνέβη γενέσθαι τὴν πόλιν, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐλάττοσι τὰ μέγιστα καὶ φανερώτατα ταῦτ' ἦν. τὰ δ' εἰς εὐτέλειάν τε καὶ σωφροσύνην ἄγοντα τὸν ἑκάστου βίον, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν καταστήσαντα τῆς φυλαττούσης ἐν ὁμονοίᾳ τὴν πόλιν δικαιοσύνης, πλεῖστα ὄντα, τὰ μὲν ἐγγράφοις περιληφθέντα νόμοις, τὰ δ' ἔξω γραφῆς εἰς ἐπιτηδεύσεις ἀχθέντα καὶ συνασκήσεις χρονίους· ὑπὲρ ὧν ἁπάντων μὲν πολὺ ἂν ἔργον εἴη λέγειν, ἀρκέσει δὲ δύο τὰ μεγίστης μνήμης τυχόντα, τεκμήρια καὶ τῶν ἄλλων γενέσθαι· τὸ μὲν αὐταρκείας, καὶ τοῦ μηδένα τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἡ περὶ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν κτήσεων νομοθεσία. κελεύσας γὰρ ἑκάστῳ περιγράψαι τὴν ἑαυτοῦ κτῆσιν, καὶ στῆσαι λίθους ἐπὶ τοῖς ὅροις, ἱεροὺς ἀπέδειξεν ὁρίου Διὸς τοὺς λίθους, καὶ θυσίας ἔταξεν αὐτοῖς ἐπιτελεῖν ἅπαντας ἡμέρᾳ τακτῇ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐπὶ τὸν τόπον συνερχομένους, ἑορτὴν ἐν ταῖς πάνυ τιμίαν καὶ τὴν τῶν ὁρίων θεῶν καταστησάμενος. ταύτην Ῥωμαῖοι Τερμινάλια καλοῦσιν, ἀπὸ τῶν τερμόνων, καὶ τοὺς ὅρους αὐτούς, ἑνὸς ἀλλαγῇ γράμματος παρὰ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον ἐκφέροντες, τέρμινας προσαγορεύουσιν. εἰ δέ τις ἀφανίσειεν ἢ μεταθείη τοὺς ὅρους, ἱερὸν ἐνομοθέτησεν εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν τούτων τι διαπραξάμενον, ἵνα τῷ βουλομένῳ κτείνειν αὐτὸν ὡς ἱερόσυλον, ἥ τε ἀσφάλεια καὶ τὸ καθαρὸν μιάσματος εἶναι προσῇ. τοῦτο δ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν κατεστήσατο μόνον κτήσεων τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων, ὅροις κἀκεῖνα περιλαβών, ἵνα καὶ τὴν Ῥωμαίων γῆν ἀπὸ τῆς ἀστυγείτονος ὅριοι διαιρῶσι θεοί, καὶ τὴν κοινὴν ἀπὸ τῆς ἰδίας. τοῦτο μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς

di etiã vulgo deorum ac geniorũ cultum præmonſtrant & interpretãtur. quod ſi quẽ animaduertãt præſcripta ſua cõtemnere, eũ mulctant pro delicti magnitudine. ipſi a iudiciis & mulcta ſunt immunes, nec tenẽtur vel ſenatui vel populo rationẽ reddere. id genus ſacerdotes ſiue ἱεροδιδασκάλους aliquis appellare voluerit, ſiue ἱερονόμους, ſiue ἱεροφύλακας, ſiue (vt nos cenſemus) ἱεροφάντας, *(id eſt ſacrorũ doctores, adminiſtratores, cuſtodes, interpretes)* a vero nõ aberrauerit. Quorum ſi quis e vita exceſſerit, in defuncti locũ alius ſolet ſubrogari, non populi ſuffragiis; ſed qui collegio maxime videtur idoneus, ex omni ciuiũ numero eligitur: qui tum demũ ſacerdotiũ adit, ſi collegii iudiciũ felici augurio cõprobetur. Quas igitur de reb. diuinis leges inſtituit Numa diſtinctas iuxta ſacrorum claſſes, hæ ſunt præcipuæ & luculentiſſimæ, ne alia minutiora commemorem; quibus omnibus ciues ad pietatem proniores ſunt redditi. Quæ vero ad frugalitatem ac temperantiam faciunt, iuſtitiæq; ſtudium ſine qua non eſt ſtabilis cõcordia ciuiũ, multa ſane & egregia, partim cõprehendit ſcriptis legibus, partim in mores vertit lõgo vſu & aſſuetudine. de quibus omnibus quia prolixum eſſet dicere, duo tantum præcipua commemoraſſe ſat erit: ex quibus facilis cõiectura ſit de ceteris. Vt enim cõtenti propriis aliena nõ concupiſcerent, cauit lege de terminandis prædiis. Terminal. cum enim vnumquemque iuſſiſſet ſuas poſſeſſiones circumſcribere, ac in finibus ſtatuere lapides, lapides iſtos Ioui Terminali ſacros eſſe voluit: iuſſitq; vt illis omnes quotãnis ſtato die ſolenni cœtu eo in loco rẽ diuinã facerent, ſacrato cũ primis nobili feſto in honorẽ deorũ qui terminis tutelares præſident. Id Romani vocant Terminalia, ſicut limites ipſos appellant terminos, vna noſtræ linguæ litera mutata. nos enim *τέρμονας* dicimus. quos ſi quis trãsferre auſus fuiſſet aut tollere, lege lata caput eius qui tale quid patraſſet, deo *terminali* deuouit, interfectori ipſius, tanquam ſacrilegi, impunitate promiſſa & puritate a ſcelere. Nec de priuatorum tantum poſſeſſionibus hoc ius ſanxit, verum etiam de publicis, & ipſas certis cõplexus finibus, vt Romanum agrum a vicinarum vrbiũ agris terminales dii diſcernerent, & publicũ a priuato. quẽ morem vſq; ad hæc

tempora obseruant Romani, tẽporis illius monumentũ, & ipsius religionis ergó, nã deos putant terminos, eisq; sacra faciunt: nõ animal vllũ mactantes, q nefas sit cruentari hos lapides; sed liba cerealia frugumq; offerentes primitias. Debuerãt aũt etiam rem ipsam obseruare ob quam termini dii habiti ac nominati sunt; & contenti propriis possessionibus, alienas nec vi nec dolo appetere. nunc nõ vt satius est, & a maiorib. traditũ, sua disterminãt ab alienis, sed possessionũ eis limes est nõ lex, verũ sua cuiq; cupiditas: res haud pulchra. Verum hæc aliis consideranda relinquimus. certe Numa his legib. ad frugalitatẽ ac tẽperantiam ciuitatẽ instituit. a Ceterum vt ciues ad iustitiam in cõtractib. obseruandam adduceret, excogitauit quiddam non animaduersum ante a quoquã eorũ qui celebres constituere resp. videns enim cõtractus palam & corã testibus factos manere inuiolatos consciorũ verecundia, raroq; in his admitti iniuriã; qui vero sine testibus fierẽt, quorũ longe maior est numerus, eos cõstare sola fide cõtrahentium; quo magis eã commendaret omniũ studiis, diuinos illi honores deferendos cẽsuit. Iustitiã enim, & Themin, & Nemesin, quæq; a Græcis Erinnyes appellãtur, satis cultus & venerationis apud maiores consecutas b putauit: fidem autẽ, qua nullus apud mortales maior aut sanctior est affectus, nondũ dignam venerationem adeptã esse vel in publicis ciuitatũ rebus, vel in priuatis. hæc cogitans, primus omniũ hominum Fidei publicæ tẽplum sacrauit, assignatis ex ærario sacrificiis quemadmodũ diis ceteris. public' enim ciuitatis mos in fide hominib. cõstanter seruanda, priuatorũ etiam hominũ mores ad idem studiũ progressũ temporis erat cõformaturus. adeo certe venerabilis & inuiolabilis ea res est habita, vt sua cuique fides pro sanctissimo iureiurando & lõge firmissimo testimonio fuerit. & quoties alter cũ altero cõtractum fecisset sine testibus, si qua exorta esset cõtrouersia, eã alterius litigantium fides dirimebat, nec cõtentionis studiũ lõgius progredi sinebat. quin & magistratus & iudices in dubiis caussis plerunque ex *alterutrius partis* fide ac sacramento faciebant arbitrium.

Fides publica.

His temperantiæ incitamentis & iu-

χρόνων φυλάττουσι Ῥωμαῖοι, τῶν χρόνων μνημεῖα τῆς ὁσίας αὐτῆς ἕνεκα. θεούς τε γὰρ ἡγοῦνται τοὺς τέρμονας, καὶ θύουσιν αὐτοῖς ἔτι, τῶν μὲν ἐμψύχων οὐδέν· οὐ γὰρ ὅσιον αἱμάττειν τοὺς λίθους· πελάνους δὲ Δημη- 100 τρίους, καὶ ἄλλας τινὰς καρπῶν ἀπαρχάς. ἐχρῆν δὲ καὶ τὸ ἔργον ἔτι φυλάττειν αὐτό, οὗ χάριν θεοὺς ἐνόμιζον τοὺς τέρμονας ὀνομάσαι, ἰσχυομένους τοῖς ἑαυτῶν κτήμασι, τῶν δ' ἀλλοτρίων μήτε βίᾳ σφετεριζομένους μηδέν, μήτε δόλῳ. νῦν δ' οὐχ ὡς ἄμεινον, οὐδ' ὡς οἱ πρότεροι παρέδοσαν, ὁρίζουσί τινες ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων τὰ οἰκεῖα, ἀλλ' ἔστιν αὐτοῖς ὅρος τῶν κτήσεων οὐχ ὁ νόμος, ἀλλ' ἡ πάντων ἐπιθυμία, πρᾶγμα οὐ καλόν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἑτέροις παρίεμεν σκοπεῖν. ὁ δὲ Νομᾶς εἰς μὲν εὐτέλειαν καὶ σωφροσύνην διὰ τούτων συνέστησε νόμων τὴν πόλιν. εἰς δὲ τὴν περὶ τὰ συμβόλαια δικαιοσύνην ὑπηγάγετο, πρᾶγμα ἐξευρὼν ἠγνοημένον ὑπὸ πάντων τῶν καταστησαμένων τὰς ἐλλογίμους πολιτείας. ὁρῶν γὰρ ὅτι τῶν συμβολαίων τὰ μὲν ἐν φανερῷ καὶ μετὰ μαρτύρων πραττόμενα ἡ τῶν συνόντων αἰδὼς φυλάττει, καὶ σπάνιοί τινές εἰσιν οἱ περὶ ταῦτα ἀδικοῦντες· τὰ δὲ ἀμάρτυρα, πολλῷ πλείω τῶν ἑτέρων ὄντα, μίαν ἔχει φυλακὴν τὴν τῶν συμβαλόντων πίστιν, περὶ ταύτην ᾤετο δεῖν σπουδάσαι πάντων μάλιστα, καὶ ποιῆσαι θείων σεβασμῶν ἀξίαν. Δίκην μὲν γὰρ καὶ Θέμιν καὶ Νέμεσιν καὶ τὰς καλουμένας παρ' Ἕλλησιν Ἐριννύας, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, ὑπὸ τῶν πρότερον ἀποχρώντως ἐκτεθειῶσθαί τε καὶ καθωσιῶσθαι ἐνόμισε· πίστιν δέ, ἧς οὔτε μεῖζον οὔτε ἱερώτερον πάθος ἐν ἀνθρώποις οὐδέν, οὔπω σεβασμοῦ τυγχάνειν, οὔτ' ἐν τοῖς κοινοῖς τῶν πόλεων πράγμασιν, οὔτ' ἐν τοῖς ἰδίοις. ταῦτα δὲ διανοηθεὶς, πρῶτος ἀνθρώπων ἱερὸν ἱδρύσατο Πίστεως δημοσίας, καὶ θυσίας αὐτῇ καθιερώσατο, καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, δημοτελεῖς. ἔμελλε δ' ἄρα σὺν χρόνῳ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἦθος πιστὸν καὶ βέβαιον πρὸς ἀνθρώπους γινόμενον, τοιούτους ἀπεργάσασθαι καὶ τοὺς τῶν ἰδιωτῶν τρόπους. οὕτω γοῦν σεβαστόν τι πρᾶγμα καὶ ἀμίαντον ἐνόμιζον εἶναι τὸ πιστόν, ὥστε ὅρκον τε μέγιστον ἡγεῖσθαι τὴν ἰδίαν ἑκάστου πίστιν, καὶ μαρτυρίας συμπάσης ἰσχυρότερον· καὶ ὁπότε περὶ ἀμαρτύρου συναλλάγματός τι ἀμφίλογον γένοιτο ἑνὶ πρὸς ἕνα, ἡ διαφορὰ τὸ νεῖκος καὶ προσωτέρω χωρεῖν οὐκ εἴασε τῆς φιλονεικίας, ἡ θατέρου τῶν δικαζομένων αὐτῶν πίστις. αἵ τε ἀρχαὶ καὶ τὰ δικαστήρια τὰ πλεῖστα τῶν ἀμφισβητημάτων τοῖς ἐκ τῆς πίστεως ὅρκοις διῄτων. ταῦτα μὲν δὴ σωφρονιστικὰ καὶ δι-

καιοσύνης

καιοσύνης ἀναγκαστήρια ὑπὸ τοῦ Νομᾶ τότε ἐξευρεθέντα, κοσμιωτέραν οἰκίας τῆς κράτιστα οἰκουμένης τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἀπειργάζετο. ἃ δὲ μέλλω νῦν λέγειν ἐπιμελῆ τε αὐτὴν ἀπέδωκε τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐργάτιν. ἐνθυμούμενος γὰρ ὁ ἀνὴρ ὅτι πόλιν τὴν μέλλουσαν ἀγαπήσειν τὰ δίκαια καὶ μένειν ἐν τῷ σώφρονι βίῳ, τῆς ἀναγκαίας δεῖ χορηγίας εὐπορεῖν, διεῖλε τὴν χώραν ἅπασαν εἰς τοὺς καλουμένους πάγους, καὶ κατέστησεν ἐφ' ἑκάστου τῶν πάγων ἄρχοντα ἐπίσκοπόν τε καὶ περίπολον τῆς ἰδίας μοίρας. οὗτοι γὰρ περιιόντες θαμινὰ, τούς τε εὖ καὶ κακῶς εἰργασμένους τῶν ἀγρῶν ἀπεγράφοντο, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ὑπέφαινον. ὁ δὲ τοὺς μὲν ἐπιμελεῖς γεωργοὺς ἐπαίνοις τε καὶ φιλανθρωπίαις ἀνελάμβανε· τοὺς δὲ ἀργοὺς γεωργοὺς ὀνειδίζων τε καὶ ζημιῶν, ἐπὶ τὸ θεραπεύειν ἄμεινον τὴν γῆν προὔτρεπεν. οἱ γὰρ τοι πολέμων τε ἀπηλλαγμένοι, καὶ τῶν κατὰ πόλιν πραγμάτων σχολὴν πολλὴν ἄγοντες, ἀργίας τε καὶ βλακείας σὺν αἰσχύνῃ τίνοντες δίκας, αὐτουργοὶ πάντες ἐγένοντο, καὶ τὸν ἐκ γῆς πλοῦτον, ἁπάντων ὄντα πλούτων δικαιότατον, τῆς στρατιωτικῆς καὶ οὐκ ἐχούσης τὸ βέβαιον εὐπορίας
101 γλυκύτερον ἐτίθεντο. Τῷ δὲ περιῆν ἐκ τούτων φιλεῖσθαι μὲν ὑπὸ τῶν ἀρχομένων, ζηλοῦσθαι δὲ ὑπὸ τῶν περιοίκων, μνημονεύεσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιγινομένων· δι' ὃν οὔτε στάσις ἐμφύλιος τὴν πολιτικὴν ἔλυσεν ὁμόνοιαν, οὔτε πόλεμος ἀλλοεθνὴς ἐκ τῶν κρατίστων καὶ θαυμασιωτάτων τὴν πόλιν ἐπιτηδευμάτων ἐκίνησε. τοσοῦτον γὰρ ἀπεῖχον οἱ περίοικοι τῆς ἀπολέμου ἡσυχίας Ῥωμαίων, ἀφορμὴν τῆς κατ' αὐτῶν ἐπιθέσεως ὑπολαβεῖν, ὥστε καὶ εἴ τις αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους συνέστη πόλεμος, διαλλακτῆρας ἐποιοῦντο Ῥωμαίους, καὶ ἐπὶ διαίτῃ τῇ Νομᾶ τὰς ἔχθρας διαλύειν ἠξίουν. τοῦτον οὐκ ἂν αἰσχυνθείην ἐγὼ τὸν ἄνδρα τῶν ἐπ' εὐδαιμονίᾳ διαβοηθέντων ἐν τοῖς πρώτοις καταριθμεῖν. φύσεώς τε γὰρ ἔφυ βασιλείου, μορφῆς τε ἀπέλαυσε βασιλικῆς, παιδείαν τε οὐ τὴν περὶ λόγων ἀχρήστων ἤσκησεν, ἀλλ' ἐξ ἧς εὐσεβεῖν ἔμαθε, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιτηδεύειν ἀρετάς. ἡγεμονίαν δὲ τὴν Ῥωμαίων παραλαβεῖν ἠξιώθη νέος ὢν, κατὰ κλέος ἀρετῆς ὑπ' αὐτῶν ἐπίκλητος ἀχθεὶς, καὶ διετέλεσε πειθομένοις ἅπαντα τὸν βίον τοῖς ἀρχομένοις χρώμενος· ἡλικίας δ' ἐπὶ μήκιστον ἐλάσας ὁλόκληρος, οὐδὲν ὑπὸ τῆς τύχης κακωθεὶς, καὶ θανάτων τὸν ῥᾷστον ἐτελεύτησεν, ὑπὸ γήρως μαρανθεὶς, ὁμοίως παραμείναντος αὐτῷ τοῦ συγκληρωθέντος ἐξ ἀρχῆς δαίμονος, ἕως ἐξ ἀνθρώπων ἠφανίσθη. βιώσας μὲν ὑπὲρ ὀγδοήκοντα ἔτη, βασιλεύσας δὲ τρία καὶ τεσ-

stitiæ velut tormentis excogitatis Numa pulchriorem in republica instituit ordinem, quam in priuata domo posset aliquis optimus paterfamilias. Quod aūt nunc dicturus sum, curam ciuitatis in rebus necessariis acuit, & ad bona labore quærenda excitauit. a cum enim consideraret. ciuitati quæ in iustitiæ ac temperantiæ studio perseueratura sit, necessaria rerum copia opus esse, vniuersam regionem diuisit in eos qui pagi nominantur, & suū cuiq; pago magistrū, qui eum obiret atq; inspectaret, præposuit. hi crebro perlustrantes omnia, tam bene quam male cultos agros *in tabulis* descriptos ad regem deferebant. ille industrios agricolas laudibus & summa comitate excitabat: contra, segnes obiurgatione atq; etiam mulcta castigatos ad rura gnauius colenda instigabat. quo factum est vt vacantes ab vrbanis simul & militaribus negotiis, & ignauiæ atq; inertiæ probrosam mulctam timentes, suis manibus operarētur, & opes quas tellus præbet, vt omnium iustissimas, præferrēt incertis ac periculosis militiæ commodis. atque hoc pacto cōsecutus est vt & subditi eum amarent, & finitimi æmularentur, & posteri honorifica memoria celebrarent: quippe qui prospexerit ne vel intestina seditio ciuium concordiam dirimeret, vel externum bellum ab optimis & præclarissimis studiis ciuitatem dimoueret. tantū enim aberat vt finitimi Romanos in hac quiete suspectos haberēt, suiq; inuadēdi occasionē queri metuerent, vt etiā, si quod inter ipsos exsisteret bellū, non alium q̄ Numā & Romanos dirimēdis inimicitiis suis arbitrū quærendū existimarēt. quem equidē inter celeberrimos felicitatis opinione viros cū primis numerare nō dubitauerim. nā & regio genere natus erat, & regia forma præditus, disciplinisq; se dederat nō inutilium literarū, sed quib. in pietatis & ceterarū virtutum studio erudiretur. ad hæc regnū Romanorū iuuenis adeptus est, ab ipsis ob celebre virtutis nomen accersitus: habuitque subditos toto vitæ suæ tempore obsequentissimos: integris sensib. longissimū traduxit æuum, nullo conflictatus infortunio, facillima morte absumptus, *nimirum* confectus senio; & genio quem initio sortitus fuerat, eodem vsquequaq; vsus est, donec reb. humanis est exēptus. Excessit annum vitæ octogesimum, regnauit quadra-

Pagi, & Pagorum magistri.

Numæ laus.

Obitus.

ginta tres. liberos reliquit, vt plerique sunt auctores; mares quatuor, & vnā fœminam; quorū etiamnū superstes est posteritas: vt vero Cn. Gellius narrat, solā filiam; ex qua natus est Ancus Marcius, qui tertio post illū loco Romæ regnū tenuit. defunctū luctu publico & insigni monumento honorauit ciuitas, quod situm est trans Tiberim in Ianiculo. Atq; hæc sunt quę de Numa Pompilio accepimus.

ταράκοντα· γενεὰν δὲ καταλιπὼν, ὡς μὲν οἱ πλείους γράφουσιν, υἱοὺς τέτταρας καὶ θυγατέρα μίαν, ὧν ἔτι σώζεται τὰ γένη· ὡς δὲ Γέλλιος Γναῖος ἱστορεῖ, θυγατέρα μόνην, ἐξ ἧς ἐγένετο Ἄγκος Μάρκιος, ὁ τρίτος ἀπ' ἐκείνου γενόμενος Ῥωμαίων βασιλεύς. τελευτήσαντος δ' αὐτοῦ πένθος μέγα προσέθετο ἡ πόλις, καὶ ταφὰς ἐποιήσατο λαμπροτάτας. κεῖται δ' ἐν Ἰανικύλῳ πέραν τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ. καὶ τὰ μὲν περὶ Πομπιλίου Νομᾶ τοσαῦτα παρελάβομεν.

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber tertius.*

DEFVNCTO Numa Pōpilio, reuersaque ad patres administratione rei publicæ, senatus, approbante populo, eandem reip. formam continuandam esse iudicauit, certumq; interregum nu-

A merum e senioribus legit: a quibus vniuersæ ciuitatis consensu rex designa-

TVLLVS HOSTILIVS, III Rom. rex. tus est Tullus Hostilius, his ortus natalibus. E Medullia, oppido ab Albanis olim condito, quod Romulus deditione acceptū, fecerat Romanorū coloniam; vir genere nobilis, & opibus pollens, nomine Hostilius, in vrbem migrauerat; vbi Sabini generis vxorem duxit Hersilii filiam, quę popularibus suis fœminis auctor fuit vt in bello Sabino legatione ad patres suos pro maritis fungerētur; eoq; facto præcipuam conciliatæ inter partes amicitiæ laudem tulit. Is vir multis sub Romulo factis stipendiis, editisque egregiis facinoribus, in Sabino bello interit, relicto vnico filiolo superstite: sepeliturque a regibus in præcipuo fori loco, addita columna cum inscriptione quæ ipsius virtutem *apud posteros* testaretur. ex hoc vnico filio iam adulto, & nobili matrona, prognatus est Tullus Hostilius, vir industrius, qui tum rex legitimo ciuitatis suffragio declaratus est, diis etiam approbantibus per secunda auspicia. Annus quo regnum iniit, fuit alter septimæ supra vigesi-

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΙΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον τρίτον.

ΤΕλευτήσαντος δὲ Νομᾶ Πομπιλίου, γενομένη πάλιν ἡ βουλὴ τῶν κοινῶν κυρία, μένειν ἔγνω ἐπὶ τῆς αὐτῆς πολιτείας, οὐδὲ τοῦ δήμου γνώμην λαβόντος ἑτέραν, καὶ καθίστησιν ἐκ τῶν πρεσβυτέρων τοὺς ἄρξοντας τὴν μεσοβασίλειον ἀρχὴν εἰς ὡρισμένον τινὰ ἀριθμόν· ὑφ' ὧν ἀποδείκνυται βασιλεὺς, ὃν ἅπας ὁ δῆμος ἠξίου, Τύλλος Ὁστίλλιος, γένους ὢν τοιοῦδε· ἐκ πόλεως Μεδυλλίας, ἣν Ἀλβανοὶ μὲν ἔκτισαν, Ῥωμύλος δὲ κατὰ συνθήκας παραλαβὼν, Ῥωμαίων ἐποίησεν ἄποικον· ἀνὴρ εὐγενὴς καὶ χρήμασι δυνατὸς, Ὁστίλλιος ὄνομα, μετενεγκάμενος εἰς Ῥώμην τὸν βίον, ἄγεται γυναῖκα ἐκ τοῦ Σαβίνων γένους, Ἑρσιλίου θυγατέρα, τὴν ὑφηγησαμένην ταῖς ὁμοεθνέσι πρεσβεῦσαι πρὸς τοὺς πατέρας ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν, ὅτε Σαβῖνοι Ῥωμαίοις ἐπολέμουν, καὶ τοῦ συνελθεῖν εἰς φιλίαν τῆς ἡγεμονίας αἰτιωτάτην γενέσθαι δοκοῦσαν. οὗτος ὁ ἀνὴρ πολλοὺς συνδιενέγκας Ῥωμύλῳ πολέμους, καὶ μεγάλα ἔργα ἐπιδειξάμενος, 102 ἐν ταῖς πρὸς Σαβίνους μάχαις ἀποθνήσκει, καταλιπὼν παιδίον μονογενές· καὶ θάπτεται πρὸς τῶν βασιλέων ἐν τῷ κρατίστῳ τῆς ἀγορᾶς τόπῳ, στήλης ἐπιγραφῇ τὴν ἀρετὴν μαρτυρούσης ἀξιωθείς. ἐκ δὲ τοῦ μονογενοῦς παιδὸς εἰς ἄνδρας ἀφικομένου καὶ γάμον ἐπιφανῆ λαβόντος, υἱὸς γίνεται Τύλλος Ὁστίλλιος, ἀνὴρ δραστήριος, ὃς ἀπεδείχθη βασιλεὺς ψήφῳ τε πολιτικῇ διενεχθείσῃ περὶ αὐτοῦ κατὰ νόμους, καὶ τοῦ δαιμονίου δι' οἰωνῶν αἰσίων ἐπικυρώσαντος τὰ δόξαντα τῷ δήμῳ. οὗτος δὲ ἦν ἐν ᾧ τὴν ἡγεμονίαν παρέλαβεν, ὁ δεύτερος ἐνιαυτὸς τῆς ἑβδόμης καὶ εἰκοστῆς ὀ-

ςῆς ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Εὐρυβάτης Ἀθηναῖος, ἄρχοντος Λεωστράτου. οὗτος ἔργον πάντων μεγαλοπρεπέστερον ἀποδειξάμενος εὐθὺς ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ἅπαν τὸ θητικὸν τοῦ δήμου καὶ ἄπορον οἰκεῖον ἔσχεν. ἦν δὲ τοιόνδε· χώραν εἶχον ἐξαίρετον οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς πολλὴν καὶ ἀγαθὴν, ἐξ ἧς ἀναιρούμενοι τὰς προσόδους, ἱερά τε θεοῖς ἐπετέλουν καὶ τὰς εἰς τὸν ἴδιον βίον ἀφθόνους εἶχον εὐπορίας, ἣν ἐκτήσατο μὲν Ῥωμύλος πολέμῳ τότε κατασχόντας ἀφελόμενος· ἐκείνου δὲ ἄπαιδος ἀποθανόντος, Πομπίλιος Νομᾶς ὁ μετ' ἐκεῖνον βασιλεύσας ἐκαρποῦτο. ἦν δὲ οὐκ ἔτι δημοσία κτῆσις, ἀλλὰ τῶν ἀεὶ βασιλέων κλῆρος. ταύτην ὁ Τύλλος ἐπέτρεψε τοῖς μηδένα κλῆρον ἔχουσι Ῥωμαίων κατ' ἄνδρα διανείμασθαι, τὴν πατρῴαν αὐτῷ κτῆσιν ἀρκοῦσαν ἀποφαίνων εἴς τε τὰ ἱερὰ καὶ τὰς τοῦ βίου δαπάνας. ταύτῃ δὲ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν ἀνέλαβε, παύσας λατρεύοντας τοῖς ἀλλοτρίοις. ἵνα δὲ μὴ οἰκίας ἄμοιρος τις εἴη, προσετείχισε τῇ πόλει τὸν καλούμενον Καίλιον λόφον· ἔνθα ὅσοι Ῥωμαίων ἦσαν ἀνέστιοι, λαχόντες τοῦ χωρίου τὸ ἀρκοῦν, κατεσκεύασαν οἰκίας· καὶ αὐτὸς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τὴν οἴκησιν εἶχεν. πολιτικὰ μὲν δὴ ταῦτα τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἔργα παραδίδοται λόγου ἄξια. πολεμικαὶ δὲ πράξεις πολλαί τε καὶ ἄλλαι μνημονεύονται, περὶ ὧν ἔρχομαι λέξων, τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ τοῦ πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς πολέμου. αἴτιος δὲ τοῦ διαστῆναι τὰς πόλεις καὶ λῦσαι τὸ συγγενὲς ἀνὴρ Ἀλβανὸς ἐγένετο Κλοίλιος ὄνομα, τῆς μεγίστης ἀρχῆς ἀξιωθείς· ὃς ἀχθόμενος ἐπὶ τοῖς Ῥωμαίων ἀγαθοῖς, καὶ κατέχειν τὸν φθόνον μὴ δυνάμενος, φύσει τε αὐθάδης καὶ ὑπομωρότερος ὤν, ἐκπολεμῶσαι τὰς πόλεις ἔγνω πρὸς ἀλλήλας. οὐχ ὁρῶν δὲ ὅπως ἂν πείσειε τοὺς Ἀλβανοὺς στρατὸν αὐτῷ κατὰ Ῥωμαίων ἄγειν ἐπιτρέψαι, μήτε δικαίας ἔχοντι προφάσεις μήτε ἀναγκαίας, μηχανᾶται τοιόνδε τι· τοῖς ἀπορωτάτοις τῶν Ἀλβανῶν καὶ θρασυτάτοις ἐφῆκε λῃστεύειν τοὺς Ῥωμαίων ἀγροὺς, ἄδειαν ὑπισχνούμενος, καὶ πολλοὺς παρεσκεύασεν ἀκίνδυνα κέρδη διώκοντας, ὧν οὐδὲν κωλυόμενοι ὑπὸ τοῦ δέους ἀποστήσεσθαι, ἔμελλον ἐμπλήσειν πολέμου λῃστρικοῦ τὴν ὅμορον. τοῦτο δὲ πράττει κατὰ λογισμὸν οὐκ ἀπεικότα, ὡς τὸ ἔργον ἐμαρτύρησεν· Ῥωμαίους μὲν γὰρ οὐκ ἀνέξεσθαι τὰς ἁρπαγὰς ὑπελάμβανεν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρήσειν, αὐτῷ δὲ ἐξουσίαν ἔσεσθαι κατηγορεῖν αὐτῶν πρὸς τὸν δῆμον ὡς ἀρχόντων πολέμου. ὑπολαβών τε τοὺς πλείους φθονοῦντας τοῖς ἀποίκοις τῆς εὐτυχίας, δέξεσθαι τὰς διαβο-

mam Olympiadis, qua stadium vicit Eurybates Atheniensis, principatum tenente Leostrato. Hic rex a facto lõge magnificentissimo imperium auspicatus, deuinxit sibi vniuersam operariam & egenam plebeculam. a Superiores reges agrum habuerant magnum & vberem, ex cuius reditibus & sacra diis faciebant, & domi victitabant splendide; primum Romulus, qui eum iure belli parauerat; deinde Numa Pompilius, qui, cum sine liberis decessisset Romulus, per successionem fruẽdum acceperat: habebaturq; nõ publicus, sed propria regum sors & possessio. Eam Tullus permisit diuidi viritim inter Romanos inopes, professus patrimonium sibi sufficere in sacrificia sumptusque domesticos.

Tullus regium agrũ pauperibus donat.

Qua humanitate refoti egeni ciues inposterũ non opus habuerunt aliis locare operam. b Necui autem deesset domicilium, promotis mœnibus Cælium collem vrbi adiũxit: vbi quotquot Romanorum lare caruerant, adepti quantum sufficeret spatii, ædificabant; rege quoque eodem in loco habitante.

Cæliũ montem vrbi addit.

Hæc sunt quæ de viro illo in reip. administratione tradũtur memorabilia. In militia vero plurima gessisse proditur, quæ nũc percensebo, a bello Albano exorsus.

Bellum Albanum.

eius autem inter cognatas ciuitates dissidii caussa fuit Cluilius Albanorũ dictator: qui ægre ferens Romanorum successus, & impotens inuidiæ, arroganti & petulanti præditus ingenio, decreuit bellum excitare inter ambos populos. cumque nullam rationem videret qua suis persuaderet vt sibi copias cõtra Romanos educere permitterent, quippe qui nullam caussam haberet vel iustã vel necessariam, tale quiddã comminiscitur. Albanorum egẽtissimis & audacissimis quibusque permisit e Romano agro prædas agere; impunitatẽq; pollicitus, effecit vt permulti tutos sectarentur quęstus; nulloq; ab inceptis metu deterrente, finitimã regionẽ latrociniis replerẽt. nec fefellit eum opinio, vt res ipsa docuit. Sciebat enim Romanos impatientes armis repulsuros raptorum iniuriam; sibique occasionem fore criminandi eos apud populum quasi bellum priores inferrent; & cum plerique suorum colonorum felicitati inuiderent, libẽter admissu-

ros calumniã, bellumq; decreturos: id quod cõtigit. Nam cũ alteri alterorũ bona maleficis excursionib. agerẽt ac ferrent, & tandẽ Romanus exercitus Albanũ agrũ ingressus multos latronũ partim occidisset, partim captiuos abduxisset, aduocata in concionẽ plebe Cluilius acriter verbis in Romanos inuectus, multis ostẽtatis sauciis, ꝑductisq; captiuorũ & cæsorũ ꝓpinquis, plura etiã quã acciderant de suo admẽtitus, effecit vt legatio decerneretur, quæ iniuriæ pœnas deposceret: quodsi ęquitatẽ Romani spernerent, bellũ eis inferretur. Vt vero legati in vrbẽ peruenerunt, suspicatus Tullus eos *res raptas* pœnasq; *raptorum* repetitũ venisse, maluit eos in hoc præuenire, in ipsosque retorquere caussam belli & violati quod cum colonis suis habebãt fœderis. eius leges pręscriptę fuerant regnãte Romulo, & inter ceteras hæc, neutri populo fas esse bellũ inferre alteri. quodsi alteruter crimẽ aliquod actionem ve haberet, læsos debere in ea ciuitate ius petere a qua ꝑfecta esset iniuria. id si nõ impetrarent, tũ vero bellũ inferri posse vt necessariũ, soluto iã fœdere. quapropter veritus ne Romani prius repetentib. res Albanis negarẽt, seq; ita obnoxios eis facerẽt, mandauit spectatissimis amicis suis, vt legatos benigniter in hospitiũ receptos apud se blandis cõuiuiis detinerẽt: ipse occupatũ se arduis quibusdã negotiis simulans, admittere illos distulit. insequenti nocte viros e Romanis claros, edoctos quid facto sit opus, Albam cũ fetialib. mittit ad repetendas ab Albanis illatæ Romanis iniuriæ pœnas. qui peracto ante solis ortũ itinere, mane Cluilium in frequenti iã foro inueniunt: & questi de illatis pop. Romano ꝑ Albanos iniuriis, cõditionib. fœderis stari postulant. ille, ꝙ priores Albani Romã legationẽ ad res repetẽdas misissent, & ne responso quidẽ digni essent habiti, abire iubet Romanos vt violatores fœderis, simulq; bellũ indicit. Tũ legationis princeps discessurus hoc vnũ ex eo rogauit, fateretúr ne eos violare fœdus, q primi legatis res repetẽtibus nihil ęquũ pium ve cõcessissent. Quod cũ fassus esset Cluilius, Ergo, inquit, testor illos ipsos deos quib. testibus olim inter nos fœdus ictum est, Romanis, qui priores in repetendo

λὰς ἀσμένως, καὶ τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον ἐξοίσειν· ὅ-
περ καὶ συνέβη. ἀγόντων γὰρ καὶ φερόντων ἀλλήλους
τῶν κακουργούντων ἐξ ἑκάστης πόλεως, καὶ στρατιᾶς
ποτε Ῥωμαϊκῆς ἐμβαλούσης εἰς τὴν Ἀλβανήν, ὑφ'
ἧς πολλοὶ τῶν λῃστῶν οἱ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δὲ συνε-
λήφθησαν, συγκαλέσας τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν ὁ
Κλοίλιος, ἐν ᾗ πολλὴν ἐποιήσατο τῶν Ῥωμαίων κα- 103
τηγορίαν, τραυματίας τε συχνοὺς ἐπιδεικνύμενος, καὶ
τοὺς προσήκοντας τοῖς ἡρπασμένοις ἢ τεθνηκόσι πα-
ράγων, καὶ πλείω τῶν γεγονότων ἐπικαταψευδό-
μενος, πρεσβείαν πέμπειν πρῶτον ἐψηφίσατο δίκας
αἰτήσουσαν τῶν γεγονότων· ἐὰν δὲ ἀγνωμονῶσι Ῥωμαῖοι,
τότε τὸν πόλεμον ἐπ' αὐτοὺς ἐκφέρειν. ἀφικομένων δὲ
τῶν πρεσβευτῶν εἰς Ῥώμην, ὑποπτεύσας ὁ Τύλ-
λος ὅτι δίκας αἰτήσοντες ἥκοιεν, αὐτὸς τοῦτο ποιῆσαι
πρότερος ἔγνω, περιστῆσαι βουλόμενος εἰς ἐκείνους τὴν
αἰτίαν τοῦ λύειν τὰ πρὸς τὴν ἀποικίαν συγκείμενα.
συνθῆκαι γὰρ ἦσαν τῶν πόλεων ἐπὶ Ῥωμύλου γενόμε-
ναι, τά τε ἄλλα ἔχουσαι δίκαια, καὶ ἵνα μηδετέρα πο-
λέμου ἄρχῃ· ἡ δ' ἐγκαλοῦσα ὅτι δή ποτε ἀδίκημα,
δικάζηται παρὰ τοῖς ἀδικοῦσιν· εἰ δὲ μὴ τυγχάνοι,
τότε τὸν ἐξ ἀνάγκης ἐπιφέρῃ πόλεμον, ὡς λελυμέ-
νων ἤδη τῶν σπονδῶν. φυλαττόμενος δὲ τὸ μὴ προ-
τέρους αἰτηθέντας δίκας Ῥωμαίους ἀντειπεῖν, ἔπειτα
ὑπαιτίους Ἀλβανοῖς γενέσθαι, προσέταξε τοῖς ἐ-
πιφανεστάτοις τῶν ἑαυτοῦ φίλων τοὺς Ἀλβανῶν πρέ-
σβεις ξενίζειν πάσῃ φιλοφροσύνῃ, καὶ κατέχειν ἔνδον
παρ' ἑαυτοῖς· αὐτὸς δὲ ἐν ἀσχολίαις εἶναι τισὶν ἀναγκαίοις
σκηψάμενος, διεκρούσατο τὴν πρόσοδον αὐτῶν. τῇ δ'
ἔγγιστα νυκτὶ Ῥωμαίων ἄνδρας ἐπιφανεῖς, ἐντειλά-
μενος αὐτοῖς ἃ χρὴ πράττειν, ἀπέστελλεν εἰς Ἄλβαν
ἅμα τοῖς εἰρηνοδίκαις, αἰτήσοντας ὑπὲρ ὧν ἠδίκηντο
Ῥωμαῖοι δίκας παρ' Ἀλβανῶν λαβεῖν· οἱ δὲ πρὶν ἥλιον ἀ-
νασχεῖν, διανύσαντες τὴν ὁδόν, πληθούσης τῆς ἑωθινῆς ἀγο-
ρᾶς ἐντυγχάνουσι τῷ Κλοιλίῳ κατ' ἀγορὰν ὄντι· καὶ
διεξιόντες ὅσα ἠδίκηντο Ῥωμαῖοι παρ' Ἀλβανῶν, ἠξίουν
πράττειν τὰ συγκείμενα ταῖς πόλεσιν· ὁ δὲ Κλοίλιος, ὡς
Ἀλβανῶν προτέρων ἀπεσταλκότων εἰς Ῥώμην τοὺς
αἰτήσοντας δίκας, καὶ μηδὲ ἀποκρίσεως ἠξιωμένων, ἀ-
πιέναι τοὺς Ῥωμαίων ἐκέλευσεν ὡς παραβεβηκότας
τὰς ὁμολογίας, καὶ προεῖπεν αὐτοῖς τὸν πόλεμον. ἀπαλ-
λαττόμενος δὲ ὁ τῆς πρεσβείας ἡγεμών, τοῦτ' ἠξίωσεν
ἀκοῦσαι παρ' αὐτοῦ μόνον, εἰ παραβαίνειν τὰς σπονδὰς
ὁμολογεῖ τοὺς καὶ προτέρους αἰτηθέντας καὶ μηδὲν
ὑπομείναντας τῶν ὁσίων ποιεῖν· ὁμολογήσαντος δὲ τοῦ
Κλοιλίου, Μαρτύρομαι τοίνυν, ἔφη, τοὺς θεοὺς οὓς ἐποιη-
σάμεθα τῶν σπονδῶν μάρτυρας, ὅτι Ῥωμαίοις οὐ τυχοῦσι
τῶν δι-

» τῶν δικαίων πρότεροι, ὅσιος ὁ κατὰ τῶν παραβάντων τὰς σπονδὰς πόλεμος ἔσται· οἱ δὲ περιφρονήσαντες τοῦτο τὸ δίκαιον ὑμεῖς ἐστε, ὡς αὐτὰ τὰ ἔργα δηλοῖ. πρότεροί τε γὰρ αἰτηθέντες τὸ δίκαιον οὐχ ὑπέσχετε, καὶ πρότεροι τὸν πόλεμον ἡμῖν προειρήκατε. τοιγάρτοι τοὺς ἀμυνουμένους ὑμᾶς προσδέχεσθε μετὰ τῶν ὅπλων οὐκ εἰς μα-
103 κράν. Ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβευτῶν ἀφικομένων εἰς Ῥώμην ἀκούσας ὁ Τύλλος, τότε τοὺς Ἀλβανοὺς προσάγειν ἐκέλευσε, καὶ περὶ ὧν ἥκουσι λέγειν. ἀπαγγειλάντων δὲ αὐτῶν ὅσα προσέταξεν ὁ Κλοίλιος, καὶ τὸν πόλεμον ἀπειλούντων εἰ μὴ τεύξονται τῆς δίκης, » Ἐγὼ πρότερος ὑμῶν, ἔφη, τοῦτο πεποίηκα, καὶ μηδὲν εὑρόμενος ὧν ἐκέλευον αἱ συνθῆκαι, φαίνονται παρ' ὑμῶν πρότερον αὗται λυόμεναι καὶ μηδενὸς λόγου ἠξιωμέναι· ὅθεν δὴ τὸν ἀναγκαῖόν τε καὶ δίκαιον Ἀλβανοῖς ἐπαγγέλλω πόλεμον, οὐ μόνον τὰς οἰκείας καθοπλίζων δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὰς παρὰ τῶν ὑπηκόων ἐπικαλούμενος. Ὡς δὲ πάντα ἦσαν αὐτοῖς· μετὰ γὰρ τὰς προφάσεις ταύτας παρεσκευάζοντο ἀμφότεροι πρὸς πόλεμον, οὐ μόνον τὰς οἰκείας εὐτρεπίζοντες δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὰς παρὰ τῶν ὑπηκόων ἐπικαλούμενοι· συνῄεσαν ὁμόσε, καὶ κατεστρατοπεδεύοντο τετταράκοντα σταδίους τῆς Ῥώμης ἀποσχόντες· οἱ μὲν Ἀλβανοὶ, περὶ τὰς καλουμένας Κλοι-
104 λίας τάφρους· φυλάττουσι γὰρ ἔτι τοῦ κατασκευάσαντος αὐτὰς ἐπίκλησιν· Ῥωμαῖοι δὲ, ὀλίγον ἐνδοτέρω τὸν ἐπιτηδειότερον εἰς στρατοπεδείαν τόπον ἐκλεξάμενοι. ἐπεὶ δὲ συνεῖδον ἀλλήλων ἀμφότεροι τὰς δυνάμεις, οὔτε πλήθει λειπομένας οὔτε ὁπλισμοῖς εὐτελεῖς, οὔτε ταῖς ἄλλαις παρασκευαῖς οὔσας εὐκαταφρονήτους, τῆς μὲν ταχείας ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ὁρμῆς, ἣν κατ' ἀρχὰς εἶχον ὡς αὐτῇ ἐφόδῳ τρεψόμενοι τοὺς πολεμίους, ἀπέστησαν· φυλακῆς δὲ μᾶλλον ἢ προεπιχειρήσεως πρόνοιαν ἐλάμβανον, ὑψηλοτέρους ἐγείροντες χάρακας. εἰσῄει τε αὐτῶν τοῖς χαριεστάτοις εἰς τοὺς λογισμοὺς ὡς τὰ κράτιστα βουλευομένοις, καὶ καταμέμψεις τῶν ἐν τέλει. ἑλκομένου δὲ τοῦ χρόνου διὰ κενῆς· οὐδὲν γὰρ ὅτι καὶ λόγου ἄξιον ἦγε· καταδρομαῖς ψιλῶν ἢ συμπλοκαῖς ἱππέων ἔβλαπτον ἀλλήλους. ὁ δὲ τοῦ πολέμου δόξας αἴτιος γεγονέναι Κλοίλιος, ἀχθόμενος ἐπὶ τῇ ἀπεράντῳ καθέδρᾳ, γνώμην ἔσχεν ἐξάγειν τὴν στρατιὰν, καὶ προκαλεῖσθαι τοὺς πολεμίους εἰς μάχην· ἐὰν δὲ μὴ ὑπακούσωσι, προσβάλλειν αὐτῶν πρὸς τὰ ἐρύματα. παρασκευασάμενος δὲ τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα, καὶ εἰ δεήσει τειχομαχίας, ὅσα τῷ τοιούτῳ πρόσφορα ἔργῳ μηχανησάμενος, ἐπεὶ νὺξ ἐγένετο, καθεύδων ἐν τῇ στρατηγικῇ σκηνῇ, παρούσης αὐτῷ τῆς εἰωθυίας φυλακῆς, περὶ τὸν ὄρθρον εὑρίσκεται νεκρὸς, οὔτε σφαγῆς,

iure passi sunt repulsam, fœderis trásgressores bello adoriri fas esse. Vos autem violati huius iuris esse reos, res ipsa indicat. priores enim res negastis repetentibus, & priores nobis bellum indixistis. quare intra breue tempus exspectate qui armis iniuriã vindicent. His ex legatorum relatione cognitis, Tullus tum demum Albanorum legatos accitos iubet caussam aduẽtus exponere. Quibus Cluilii mandata renuntiantibus, bellumque minantibus si non possent ius suum consequi: Equidem prior, inquit, feci quod vos nunc facitis: & quoniam nihil eorum quæ fœderis conditiones postulant obtinui, liquet a vobis prius id violatum ac contemptui habitum. quamobrem iustum & necessarium Albanis bellum denuntio, non solum domesticis copiis id gesturus, verum etiam accersitis subditorum auxiliis. His de caussis post factos vtrinque apparatus maximos, & coactas tam domesticas quã sociales copias, castra collata sunt quadragesimo ferme ab vrbe stadio. ea metati sunt Albani ad fossam Cluiliam; quæ nunc quoque nomẽ auctoris retinet: Romani paulo citerius, opportuniore castris loco delecto. Vt vero mutua consideratione satis apparuit neutram partem vel numero vel armis vel apparatu cetero alteri cedere, primus ille impetus aliquantum refrixit, quo vtrique ad certamen ferebãtur quasi prima impressione hostem profligaturi; magisq; de præcauenda quam de inferenda vi solliciti, altius educebant vallum. iamque prudentiores, quibus optima in mentem veniebant consilia, duces incusabant. Cum itaque frustra tempus tereretur, nihilque memoratu dignum gereretur, (nam velitum duntaxat aut equitum excursionibus alteri alteros adoriebantur) incentor belli Cluilius ægre ferẽs ignauã desidiam, cogitabat producto in aciem exercitu hostẽ ad pugnã prouocare: quã si detrectaret, in munitiones impetũ conuertere. Præparatis igitur omnibus necessariis vel ad decernendũ acie, vel, si opus esset, ad oppugnandos muros, cũ noctu in prætorio cubasset cõsueto stipatus satellitio, mane repertus est mortuus, nullis in corpore exstantibus cædis

strangulationisve aut veneni, aut cuiuscunq; tãdem violentæ necis vestigiis. Qui casus cum omnibus admirandus, vt erat, videretur; & caussa quæreretur, (nã ne morbum quidem antegressum caussari quisquam poterat) quidã, ad diuinam prouidentiam referre soliti cunctas fortunas hominũ, superûm indignatione exstinctũ iactabant; vt qui metropolim contra suam coloniam incitasset ad bellum iniustum ac minime necessarium. alii, qui quæstus gratia geri bella iudicabant, seq; magnis priuari commodis existimabãt, humanis dolis & inuidiæ imputabant totum negotium, caussantes aliquem ex ipsius æmulis comparasse occultum & deprehensu difficile venenum, eoq; vsum in hominis perniciem. alii rursum aiebant eum præ mærore & inopia consilii sibi necem consciuisse, quando omnes conatus difficiles videret ac irritos, nihilque succedere ex sententia, contra quam belli principio sperauerat. qui vero ab odio æque ac gratia ducis liberi, in optimam partem hunc casum interpretabãtur, his nec deorum ira, nec æmulorum inuidia, nec ipsius desperatio videbatur exstinxisse hominem, sed fatum & naturæ necessitas, velut expleta portione debita, quam cuique nascenti sua sors destinat. Ita Cluilius priusquam aliquid strenue gessisset, tali fine absumptus est. In eius locum imperator ab exercitu creatus est Metius Fufetius, vir nec bello administrãdo idoneus, nec in pace colenda constans. Is, si quis Albanorum alius, turbandæ duarum ciuitatum quietis iam dudum fuerat cupidus, eaque præcipue de caussa Cluilio successor datus: at potitus imperio, perspecta præsentis negotii difficultate ac perplexitate, mutabat cõsilium, bellumq; cunctãdo trahebat, quod videret in plerisq; Albanis belli ardorem refrixisse, extaque de pugnæ exitu cõsulta nihil fausti portendere. tandẽ visum est misso caduceatore hostem ad fœdus faciendũ prouocare: præsertim cum cognouisset, vtrisq; aliunde imminere periculum; & vtrasq; copias, nisi incautum hoc bellum componerent, *de repente* ab aliis oppressum iri. id periculũ erat huiusmodi. Veiẽtes & Fidenates, cũ magnas haberẽt ciuitates, temporib. Ro-

οὔτε ἀγχόνης, οὔτε φαρμάκων, οὔτε ἄλλης βιαίας συμφορᾶς σημεῖον ἐπὶ τοῦ σώματος οὐδὲν ἔχων. παραδόξου δὲ τοῦ πάθους, ὥσπερ ἦν, ἅπασι φαινομένου, καὶ ζητουμένης τῆς αἰτίας· οὔτε γὰρ νόσον προηγησαμένην εἶχέ τις αἰτιάσασθαι· οἱ μὲν ἐπὶ τὴν θείαν πρόνοιαν ἁπάσας τὰς ἀνθρωπίνας ἀναφέροντες τύχας, κατὰ χόλον δαιμόνιον ἔλεγον αὐτὸν ἀποθανεῖν, ὅτι πόλεμον ἐξέκαυσε τῇ μητροπόλει πρὸς τὴν ἀποικίαν οὔτε δίκαιον οὔτε ἀναγκαῖον· οἱ δὲ χρηματισμὸν ἡγούμενοι τὸν πόλεμον, καὶ μεγάλων ἀποστερεῖσθαι νομίζοντες ὠφελειῶν, εἰς ἐπιβουλὴν καὶ φθόνον ἀνθρώπινον τὸ ἔργον μετέφερον, αἰτιώμενοι τῶν ἀντιπολιτευομένων τινὰς ἀφανῆ καὶ δυσεξέλεγκτα εὑρόντας φάρμακα, διὰ τούτων τὸν ἄνδρα ἀνῃρηκέναι· οἱ δέ, ὑπὸ λύπης τε καὶ ἀμηχανίας πιεζούμενον, ἑκουσίῳ χρήσασθαι τελευτῇ αὐτὸν ἔφασαν, ἐπειδὴ ἅπαντα χαλεπὰ καὶ ἄπορα συνέβαινεν αὐτῷ, καὶ οὐδὲν ἐχώρει κατὰ νοῦν τῶν ἐν ἀρχαῖς, ὅτε εἰς τὰ πράγματα εἰσῄει, προσδοκηθέντων. τοῖς δ' ἐκτὸς οὖσι φιλίας τε καὶ ἔχθρας τῆς πρὸς τὸν στρατηγόν, καὶ ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου κρίνουσι τὸ συμβεβηκός, οὔτε ἡ θεία νέμεσις, οὔτε ὁ τῶν ἀντιπολιτευομένων φθόνος, οὔθ' ἡ τῶν πραγμάτων ἀπόγνωσις ἀνῃρηκέναι τὸν ἄνδρα ἐδόκει, ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως ἀνάγκη, καὶ τὸ χρεών, ὡς ἐκπεπληρωκότα τὴν ὀφειλομένην μοῖραν, ἧς ἅπασι τοῖς γινομένοις πέπρωται τυχεῖν. Κλοίλιος μὲν δὴ πρὶν ἤ γενναῖον ἀποδείξασθαί τι, τοιαύτης τελευτῆς ἔτυχεν. εἰς δὲ τὸν ἐκείνου τόπον ἀποδείκνυται στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου Μέτιος Φυφέτιος, ἀνὴρ οὔτε πολέμου ἡγεμὼν ἱκανός, οὔτε εἰρήνης βέβαιος φύλαξ· ὃς οὐδενὸς ἧττον Ἀλβανῶν πρόθυμος ὢν κατ' ἀρχὰς διαστῆσαι τὰς πόλεις, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀρχῆς μετὰ τὸν Κλοιλίου θάνατον ἀξιωθείς, ἐπειδὴ τῆς ἡγεμονίας ἔτυχε, καὶ ὅσα ἦν ἐν τοῖς πράγμασι δυσχερῆ καὶ ἄπορα συνεῖδεν, οὐκ ἔτι διέμεινεν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς βουλεύμασιν, ἀλλ' εἰς ἀναβολὰς καὶ διατριβὰς ἄγειν ἠξίου τὰ πράγματα, ὁρῶν οὔτε τοὺς Ἀλβανοὺς σύμπαντας ὁμοίαν ἔχοντας ἔτι προθυμίαν πρὸς πόλεμον, οὔτε τὰ σφάγια, ὁπότε θύοιτο περὶ μάχης, καλὰ γινόμενα· τελευτῶν δὲ εἰς καταλλαγὰς ἔγνω προκαλεῖσθαι τοὺς πολε- 105
μίους, πρότερον ἐπικηρυκευσάμενος, μαθὼν τὸν ἐπικρεμάμενον ἔξωθεν Ἀλβανοῖς τε καὶ Ῥωμαίοις κίνδυνον, εἰ μὴ σπείσονται τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, ἀφύλακτον ὄντα, ὃς ἔμελλεν ἀμφοτέρας ἀναρπάσεσθαι τὰς δυνάμεις. ἦν δὲ τοιόσδε· Οὐιεντανοὶ καὶ Φιδηναῖοι μεγάλας ἔχοντες πόλεις, ἐπὶ μὲν τῆς Ῥωμύλου βασιλείας

εἰς πόλεμον ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας Ῥωμαίοις κατέστησαν, ἐν ᾧ πολλὰς ἀπολέσαντες δυνάμεις ἀμφότεροι, καὶ χώρας ἀποδασμῷ ζημιωθέντες, ὑπήκοοι τοῖς κεκρατηκόσιν ἠναγκάσθησαν γενέσθαι· περὶ ὧν ἐν τῇ πρὸ ταύτης δεδήλωκα γραφῇ τὸ ἀκριβές. ἐπὶ δὲ τῆς Νομᾶ Πομπιλίου δυναστείας, εἰρήνης ἀπολαύσαντες βεβαίου, πολλὴν ἔσχον ἐπίδοσιν εἰς εὐανδρίαν τε καὶ πλοῦτον, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν. τούτοις δὴ τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαρθέντες, ἐλευθερίας τε αὖθις ὠρέγοντο, καὶ φρόνημα ἐλάμβανον ὑψηλότερον, παρεσκευάζοντό τε ὡς οὐκ ἔτι Ῥωμαίων ἀκροώμενοι. τέως μὲν οὖν ἄδηλος αὐτῶν ἡ διάνοια τῆς ἀποστάσεως ἦν, ἐν δὲ τῷ πρὸς Ἀλβανοὺς ἐφανερώθη πολέμῳ. ὡς γὰρ ἐπύθοντο πανστρατιᾷ Ῥωμαίους ἐπεληλυθότας ἐπὶ τὸν πρὸς Ἀλβανοὺς ἀγῶνα, κράτιστον ὑπολαβόντες εἰληφέναι καιρὸν ἐπιθέσεως, ἀπορρήτους ἐποιήσαντο διὰ τῶν δυνατωτάτων ἀνδρῶν συνωμοσίας, πάντας τοὺς ὁπλοφορεῖν δυναμένους εἰς Φιδήνην συνελθεῖν, κρύφα καὶ κατ᾽ ὀλίγους ἰόντας, ὡς ἂν ἥκιστα γένοιντο τοῖς ἐπιβουλευομένοις καταφανεῖς· ἐκεῖ δ᾽ ὑπομένοντας ἐκδέχεσθαι τὸν καιρὸν, ὅτε αἱ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν δυνάμεις ἐκλιποῦσαι τοὺς χάρακας ἐπὶ τὸν ἀγῶνα προελεύσονται· τοῦτο δὲ φανερὸν αὐτοῖς ποιεῖν ἔμελλον διὰ συμβόλων σκοποί τινες ἐν τοῖς ὄρεσι λοχῶντες· ὅταν δ᾽ ἀρθῇ τὰ σημεῖα, λαβόντας ὅπλα χωρεῖν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἔδει πάντας κατὰ τάχος. ἦν δὲ οὐ πολλὴ ἐπὶ τοὺς χάρακας ἀπὸ Φιδήνης φέρουσα ὁδὸς, ἀλλ᾽ ὅσον ἢ δυσὶν ὥραις ἢ τρισὶν ἀνύσαι, τὸ μακρότατον. ἐπιφανέντας δὲ τῷ ἀγῶνι τέλος ἤδη ἔχοντι, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, μηδὲν ἡγεῖσθαι φίλιον, ἀλλ᾽ ἐάν τε Ἀλβανοὶ νικῶσιν, ἐάν τε Ῥωμαῖοι, κτείνειν τοὺς κεκρατηκότας αὐτῶν. ταῦτα μὲν ἃ διέγνωσαν στρατηγεῖν τοῖς προεστηκόσι τῶν πόλεων. εἰ μὲν οὖν θρασύτερον ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ὥρμησαν Ἀλβανοὶ Ῥωμαίων καταφρονήσαντες, καὶ μιᾷ κρῖναι μάχῃ τὰ ὅλα διέγνωσαν, οὐδὲν ἂν τὸ κωλῦον ἦν τόν τε κατασκευασθέντα δόλον ἔτι αὐτοῖς λεληθέναι, καὶ διεφθάρθαι τὰ στρατεύματα αὐτῶν ἀμφότερα· νῦν δὲ ἡ διατριβὴ τοῦ πολέμου παράδοξος ἅπασι γενομένη, καὶ ὁ χρόνος ἐν ᾧ παρεσκευάζοντο πολὺς ἀφηκυσθεὶς, διέχεεν αὐτῶν τὰ βουλεύματα. τῶν γὰρ ἐκ τῆς συνωμοσίας τινὲς, εἴτε οἰκεῖα κέρδη περιβαλέσθαι ζητοῦντες, εἴτε τοῖς κορυφαιοτάτοις τῶν σφετέρων καὶ τὸ ἔργον εἰσηγησαμένοις φθονοῦντες, εἴτε μήνυσιν ἑτέραν δεδιότες, ὅ τι πολλοῖς συνέβη παθεῖν ἐν ταῖς πολυανθρώποις καὶ χρονιζομέναις συνωμοσίαις, εἴτε ὑπὸ
» θεοῦ ἀναγκαζόμενοι γνώμης οὐκ ἀξιούσης ἔργον ἀνό-
» σιον εἰς εὐτυχὲς κατασκῆψαι τέλος, μηνυταὶ γίνονται τοῖς πολεμίοις τοῦ δόλου. ταῦτα δὴ μαθὼν

muli cum Romanis de principatu & potestate bello contenderant, victique multis suorum desideratis, & parte agri mulctati, coacti fuerant se victori submittere, vt supra exposui accuratius. Deinde sub Numa Pompilio stabilem pacem nacti, viris pariter ac fortunis, ceteraque felicitate multum erant aucti: iisque bonis elati, ad libertatem & altiora celsis animis aspirabant, Romanumque iugum excutere parabant. Sed eius defectionis propositum hactenus dissimulatum, Albano demum bello se prodidit. vt enim cognouerunt Romanos totis copiis profectos ad certamen cum Albanis ineundum, rati se nactos egregiam rei gerendæ occasionem, clandestina per potentissimos facta cōiuratione iusserunt, vt quotquot arma ferre possent, occultis itineribus Fidenas cōuenirent; ita tamen ne plures simul intrarent, quo magis laterent insidiæ: ibi obseruarent tempus dum Romanorum simul & Albanorum exercitus relictis castris prodirent in aciem: quod cognituri erant e speculatorib. per montes dispositis. ab his signo dato, vt vniuersi armati propere contenderent ad castra, non longe, sed duarum aut ad summum trium horarū itinere Fidenis dissita. tum vero superuenientes prœlio iam peracto, vt credi par erat, omnes haberent pro hostibus; & victores siue hos siue illos ferro aggressi conficerent. Hoc facinus illi ciuitatum principes animo designarāt. Si ergo Albani spretis Romanis audacius in pugnam ruissent, ac de summa rerum vno prœlio decernere statuissent, nihil obstitisset quo minus & insidiarum dolus latuisset, & vterque exercitus deletus fuisset. nūc vero insperata belli mora, & tempus apparatus longius, dissipauit illorum consilium. quidam enim e coniuratis, siue propriis prospicientes commodis, siue proceribus suis & facinoris auctoribus inuidentes, seu veriti ne index alius exsisteret, vt fit in multorum capitum & longioris temporis cōiurationibus; seu animi dictatis instincti, vt qui nefarium facinus prosperis successib. indignū iudicaret, dolū prodiderūt hostibus. Quo cognito

Fufetius maiore ſtudio adnixus eſt negotiũ inter partes cõponere, quando neutris integrũ eſſet aliter facere. Romanus etiam rex de coniuratione ab amicis Fidenatibus factus certior, nec ipſe hortanti ad pacem Fufetio ſe difficilem præbuit. Itaq; congreſſi ad colloquium medio inter caſtra campo vterq; cũ ſuis conſiliariis viris prudentibus, primum ſe cõſalutauerunt vt ante conſueuerant: deinde cum alteri alteros, vt amici & cognati, comiter excepiſſent, de pace faciẽda loqui cœperunt: Albanusq; prior in hanc ſententiam verba fecit: Neceſſarium mihi videtur ante omnia cauſſas proferre, cur a me belli componẽdi factũ ſit initium; quum nec armis a vobis ſuperatus ſim, nec excluſus commeatibus: ne forte putetis me propriis diffiſum viribus, veſtraque potentia velut inexpugnabili præſidio territum, honeſtum belli finem quærere. nam ſi tale quidpiam de nobis perſuaſum haberetis, grauiores eſſetis aduerſarii, nec vllæ nobis conditiones æquæ ac tolerabiles a vobis ſperandæ eſſent, vt victoria iam potitis. ne igitur de inſtituto meo, quo bellum cõponere ſtudeo, falſas aliquas animis concipiatis ſuſpiciones, veras accipite cauſſas. Ego cum primum dictator a meis ciuibus creatus, eum magiſtratũ inii, cogitare cœpi quidnam concordiã noſtrorum populorũ cõturbaſſet. cumque animaduertiſſem leues quoſdam & friuolos prętextus, nec ad dirimendam arctiſſimam cognatorum amicitiam ſatis idoneos; non probabatur mihi nec Albanorum nec veſtrum conſilium. poſtquã vero ad res acceſſi, & ſingulorũ animos experiri cœpi, adeo in hac ſentẽtia cõfirmatus ſum, vt etiam maximæ inſaniæ vtriq; mihi accuſandi eſſe videamur. vidi enim nec in priuatis nec in publicis cœtib. omnes Albanos vno cõſenſu bellum expetere. Cũq; exta ſuper pugna conſulerẽ, & diuina ſigna lõge difficiliora eſſent quã quæ humanis cogitationibus præcipiũtur difficultates, admodũ mæſtus hærebã & animi dubius. Quapropter his cogitationibus inhibita pugnandi libidine, procraſtinando bellũ duxi, exiſtimans vos priores *reſarciendæ* amicitiæ mentionẽ facturos. quod vtiq; vos Tulle priores decebat facere, vt colonos noſtros, nec exſpectare donec inciperet vrbs matrix. quẽ enim honorẽ

ὁ Φυφέτιος ἔτι μᾶλλον ἔσπευσε ποιεῖσθαι τὰς διαλύσεις, ὡς οὐδὲ αἱρέσεως ἔτι τῆς μὴ ταῦτα πράττειν σφίσι καταλειπομένης. ἐγεγόνει δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ὑπὸ τῆς συνωμοσίας ταύτης ἡ μήνυσις παρὰ τῶν ἐκ Φιδήνης φίλων· ὥστ᾽ οὐδ᾽ αὐτὸς ἔτι διεμέλλησε, δέχεται δὲ τὰς τοῦ Φυφετίου προκλήσεις. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον εἰς τὸ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων χωρίον ἐπαγόμενοι συμβούλους ἑκάτεροι τοὺς φρονοῦντας τὰ δέοντα ἱκανούς, ἀσπασάμενοι πρῶτον ἀλλήλους, ὡς πρότερον εἰώθεσαν, καὶ φιλο- 106 φρονηθέντες τὰς ἐπιεικεῖς τε καὶ συγγενικὰς φιλοφροσύνας, διελέγοντο περὶ τῶν διαλύσεων. ἤρχετο δὲ ὁ Ἀλβανὸς πρότερον τοιάδε λέγων· « Ἀναγκαῖόν εἶναί μοι δοκεῖ ἐπιδεῖξαι τὰς αἰτίας πρῶτον, δι᾽ ἃς ἐγὼ πρῶτος « ἠξίωσα περὶ καταλύσεως τοῦ πολέμου διαλέγεσθαι, οὔτε « μάχῃ κρατηθεὶς ὑφ᾽ ὑμῶν, οὔτ᾽ ἐπισιτισμοὺς εἰσάγεσθαι κωλυόμενος ἀνάγκῃ οὐδεμιᾷ· ἵνα μή με ὑπολάβητε τῆς μὲν οἰκείας δυνάμεως ἀσθένειαν κατεγνωκότα, τὴν δὲ ὑμετέραν ἰσχὺν δυσκαταγώνιστον εἶναι νομίζοντα, εὐπρεπῆ ζητεῖν ἀπαλλαγὴν τοῦ πολέμου. ἀφόρητοι γὰρ ἂν γένοισθε ὑπὸ βαρύτητος, εἴ τι πεισθείητε περὶ ἡμῶν τοιοῦτον, καὶ οὐθὲν ἂν τῶν μετρίων ὑπομείναιτε ποιεῖν, ὡς κρατοῦντες ἤδη τῷ πολέμῳ. ἵνα δὴ μὴ τὰς ψευδεῖς αἰτίας εἰκάζητε περὶ τῆς ἐμῆς προαιρέσεως, δι᾽ ἃς ἀξιῶ καταλύσασθαι τὸν πόλεμον, ἀκούσατε τὰς ἀληθεῖς. ἐγὼ στρατηγὸς ἀποδειχθεὶς ὑπὸ τῆς πατρίδος αὐτοκράτωρ, ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ἐσκόπουν τίνες ἦσαν αἱ συνταράξασαι τὰς πόλεις ἡμῶν προφάσεις. ὁρῶν δὲ μικρὰς καὶ φαύλας, καὶ οὐχ ἱκανὰς διελεῖν τοσαύτην φιλίαν καὶ συγγένειαν, οὐ τὰ κράτιστα ἡγούμην οὔτε Ἀλβανοὺς οὔτε ὑμᾶς βουλεύεσθαι. ἔτι δὲ μᾶλλον ἔγνων τοῦτο, καὶ πολλὴν κατέγνων ἀμφοτέρων ἡμῶν μανίαν, ἐπειδὴ παρῆλθον ἐπὶ τὰ πράγματα, καὶ πεῖραν ἐλάμβανον τῆς ἑκάστου προαιρέσεως. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἰδίοις οὔτ᾽ ἐν τοῖς κοινοῖς συλλόγοις ὁμονοοῦντας ὑπὲρ τοῦ πολέμου πάντας Ἀλβανοὺς ἑώρων. μακρῷ δέ τινι τῶν ἐν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ καταλαμβανομένων χαλεπῶν, τὰ δαιμόνια σημεῖα, ὁπότε χρησαίμην σφαγίοις περὶ μάχης, χαλεπώτερα γινόμενα, πολλὴν δυσθυμίαν παρεῖχέ μοι καὶ ἀμηχανίαν. ἐνθυμούμενος δὴ ταῦτα, τὴν μὲν ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας ὁρμὴν ἐπέσχον, ἀναβολὰς δὲ καὶ διατριβὰς ἐποιούμην τοῦ πολέμου, προσδεχόμενος ὑμᾶς οἰόμενος ἄρξειν τῶν περὶ φιλίας λόγων. καὶ ἔδει γε, ὦ Τύλλε, τοῦτο ποιεῖν ὑμᾶς ἀποίκους ὄντας ἡμῶν, καὶ μὴ περιμένειν ἕως ἡ μητρόπολις ἄρξει. ὅσης γὰρ ἀξιοῦσι τιμῆς τυγχάνειν οἱ πατέρες

πατέρες παρὰ τῶν ἐγγόνων, τοσαύτης οἱ κτίσαντες τὰς πόλεις παρὰ τῶν ἀποίκων. ἐν ᾧ δὲ ἡμεῖς ἐμέλλομεν καὶ παρετηροῦμεν ἀλλήλους, πότεροι τῶν εὐγνωμόνων ἄρξουσι λόγων, ἑτέρα τις ἡμᾶς ἀνάγκη κρείττων παντὸς ἀνθρωπίνου λογισμοῦ καταλαβοῦσα συνάγει· ἣν ἐγὼ πυθόμενος ἔτι λανθάνουσαν ὑμᾶς, οὐκ ἔτ᾽ ᾤμην δεῖν τῆς εὐπρεπείας τῶν διαλλαγῶν στοχάζεσθαι. δειναὶ γὰρ, ὦ Τύλλε, μηχαναὶ πλέκονται καθ᾽ ἡμῶν, καὶ δόλος ἄφυκτος ἔρραπται κατ᾽ ἀμφοτέρων, ὃς ἔμελλεν ἀκονιτὶ καὶ δίχα πόνου πάντα συντρίψειν καὶ διαφθερεῖν ἡμῶν τὰ πράγματα, πυρὸς ἢ ποταμοῦ δίκην ἐμπεσών. δημιουργοὶ δὲ τῶν ἀνοσίων βουλευμάτων εἰσὶν οἱ δυνατώτεροι Φιδηναίων τε καὶ Οὐιεντανῶν συνομόσαντες. ὅστις δὲ ὁ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν τρόπος ἦν, καὶ πόθεν εἰς ἐμὲ ἡ τῶν ἀπορρήτων βουλευμάτων γνῶσις ἐλήλυθεν, ἀκούσατε. Ταῦτα εἰπὼν δίδωσι τῶν παρόντων τινὶ ἀναγνῶναι τὰς ἐπιστολάς, ἃς αὐτὸς κεκομικώς τις ἐτύγχανε παρὰ τῶν ἐν Φιδήνῃ ξένων, καὶ τὸν κομίσαντα αὐτὰς παρῆγεν. ἀναγνωσθεισῶν δὲ τῶν ἐπιστολῶν, καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐξηγησαμένου πάντα ὅσα παρὰ τῶν συνθεμένων αὐτὰς ἀπὸ στόματος ἤκουσεν, ἐκπλήξεώς τε μεγάλης καταλαβούσης τοὺς ἀκούοντας, οἷα εἰκὸς ἐπὶ τηλικούτῳ κακῷ παρ᾽ ἐλπίδας ἀκουσθέντι, ἐπισχὼν ὁ Φουφέττιος πάλιν ἔλεξεν· Ἀκηκόατε τὰς αἰτίας, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, δι᾽ ἃς ἔγωγε ἀνεβαλόμην τοὺς πρὸς ὑμᾶς ἀγῶνας· νῦν δὲ καὶ τοῦ περὶ φιλίας ἠξίωσα πρό-
107 τερος ἄρχειν λόγου. ὑμεῖς δὲ τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη σκοπεῖσθε, πότεροι οἴεσθε δεῖν περὶ βοιδίων καὶ προβάτων ἁρπαγῆς ἄσπονδον πόλεμον φυλάττειν πρὸς τοὺς κτίστας καὶ πατέρας, ἐν ᾧ καὶ κρατηθέντες ἀπολεῖσθε καὶ κρατήσαντες· ἢ διαλυσάμενοι τὴν πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἔχθραν, μεθ᾽ ἡμῶν ἐπὶ τοὺς κοινοὺς ἐχθροὺς χωρεῖν, οἵ γε
* οὐ μόνον ἐβουλεύσαντο ἀφ᾽ ὑμῶν ἀλλὰ καὶ ἐπιτολμάσασιν, οὔτε πεπονθότες οὐδὲν δεινὸν, οὔτε μὴ πάθωσι δεδιότες· καὶ οὐδ᾽ ἐκ τοῦ φανεροῦ ἐπέθεντο ἡμῖν, ὡς ὁ κοινὸς ἀξιοῖ τοῦ πολέμου νόμος, ἀλλ᾽ ὑπὸ σκότους, ὡς ἂν ἥκιστα ὑπίδοιτό τις αὐτῶν τὴν ἐπιβουλὴν καὶ φυλάξαιτο. ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν ἐπὶ τοὺς ἀνοσίους ἀνθρώπους ἰτέον ἡμῖν ἁπάσῃ σπουδῇ καταλυσαμένοις τὰ ἔχθη· μανίας γὰρ ἂν εἴη τοῦτ᾽ ἀξιοῦν· ὡς ἐγνώκασιν ὑμῖν καὶ ποιήσουσιν, οὐδὲν δέομαι πλείω λέγειν καὶ παρακελεύεσθαι. ὃν δὲ τρόπον αἱ διαλύσεις καλαὶ καὶ συμφέρουσαι γένοιντ᾽ ἂν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσι· τοῦτο γὰρ ἴσως ποθεῖτε ἀκοῦσαι πάλαι· νῦν ἤδη πειράσομαι λέγειν. ἐγὼ νομίζω κρατίστας μὲν εἶναι διαλλαγάς, καὶ πρεπωδεστάτας συγγενέσι καὶ φίλοις πρὸς

parentibus liberi, eundẽ & coloni debent suis cõditoribus. Sed interim dũ vtriq; cunctamur & obseruamus vtri priores ad æquas rationes sint descẽsuri, externa nos necessitas, omni humano cõsilio validior, cõciliat. quam quia nondũ fortasse nostis, ego quid recõciliationis decorũ postularet, nõ amplius respiciendũ censui. Graues enim contra nos, Tulle, machinationes struũtur; & dolus in vtrosq; texitur ineuitabilis, sine labore ac (vt aiũt) sine puluere nos cum omnib. nostris oppressurus & pessumdaturus, haud aliter q̃ incendiũ aut diluuiũ. eius impii cõsilii fabricatores sunt potẽtiores Veientium & Fidenatiũ cõiurati. rationem aũt insidiarũ, & vnde ad me arcanorũ cõsiliorum peruenerit notitia, iã audietis. His dictis, vni ex iis qui aderant, legendas dedit literas Fidenis ab hospitib. ad se missas; simulq; hominem qui eas attulerat, exhibuit. Cũ lectæ essent literæ, & tabellarius exposuisset quæ ex ore illorũ qui literas scripserant referẽda acceperat, attonitis tãto tamq; inopinato periculo omnibus, Fufetius inhibita paulisper oratione, rursum pergit dicere: Audistis Quirites cur hactenus cunctatus sim vobiscũ manus cõserere; nunc & de firmãda amicitia prior verba facere volui. vestrũ ergo est dispicere, vtrum putetis satius, ob raptas buculas & ouiculas irreconciliabile bellũ aduersus cõditores & patres vestros persequi, in quo vobis siue victis siue victoribus sit pereundũ; an posita cum cognatis hominib. simultate, nobiscum cõtra cõmunes inimicos arma sumere: qui non solũ a vobis deficere, verũ etiã in perniciẽ vestram insurgere decreuerunt, quũ nec affecti sint vlla iniuria, nec iniuriæ metu adacti: idq; nõ aperte, sicut publicũ belli ius postulat, sed clã, ne præuideri & præcaueri possẽt insidiæ. Sed quod positis inimicitiis in impios ac nefarios homines summa viriũ contentione ꝑperandũ sit, quũ nemo nisi insanus negauerit, non puto ꝑlixiore apud vos oratione vel exhortatione indigere, q ipsi hoc & nouistis, & vltro facturi estis. Quo aũt pacto ex vtriusq; ciuitatis cõmodo finiri bellũ possit, q a id fortasse iãdudum cognoscere auetis, nũc conabor ostẽdere. Ego cẽseo optimã & honestissimã inter cognatos & amicos

fieri reconciliationẽ, cũ deposita ira, obliuioni ſe-dolo traduntur vniuersę tã illatæ vtrinq; quam acceptæ iniuriæ: aliquanto autẽ minus decẽtem, quãdo liberatis a culpa populis, hi ſoli qui ſe mutuis affecerunt iniuriis, ius experiri cogũtur, & exſpectare quod ratio ac lex dictauerit. Harum reconciliationum ea mihi videtur eligenda nobis eſſe quæ decentior eſt & magnanimis viris dignior; communiq; decreto abolenda omnis præteritorum malorum memoria. Quod ſi tibi Tulle non placet, ſed mauis vtrinque accipi & dedi reos iniuriæ, parati ſunt Albani hoc quoq; facere, ſi publicæ prius ſimultates ſint diremptæ. Quodſi quem alium præter hos honeſtiorem iuſtioremve recõciliationis modum habes, quãto ocius eum protuleris, tãto maior tibi habebitur gratia. Poſt hunc dicẽdi vices Romanus excipiens ait: Nos quoq; Fufeti magnã imminere nobis calamitatem iudicamus, ſi cęde ac ſanguine cũ cognatis decernere cogeremur: & quoties bellica peregimus ſacrificia, exta nos pugnã auſpicari vetuerunt. Nec nos latet occulta Veientiũ ac Fidenatium in vtroſq; noſtrũ coniuratio, nuper admodũ hoſpitum quos illic habemus indicio prodita: ac proinde tũ nobis cauemus nequid ab illis detrimẽti accipiamus, tũ illorum inſidias pro merito vlciſci parati ſumus: nec minus q̃ tu bellũ hoc ſine pugna finire cupimus. Priores aũt de redintegranda pace legatos mittere noluimus, quandoquidẽ bellũ non priores intulimus, ſed illatũ propulſare inſtituimus. quodſi arma depoſueritis, libenter inuitationem veſtrã admittemus: nec pacis conditiones exacte rimabimur: ſed optimas quaſq; ac magnanimis viris digniſſimas acceptabimus; omnẽq; Albanis publicã iniuriã cõdonabimus; ſi publica dicenda eſt cuius auctor fuit imperator veſter Cluilius, qui iã pro vtrisq; noſtrũ meritas diis pœnas dedit. Miſſę igitur fiãt omnes criminationes tã priuatæ quã publicæ, nec vlla ſuperiorũ malorum ſuperſit memoria, quando tibi quoq; Fufeti ſic viſum eſt. Sed nõ tã cogitandũ eſt de ſarciẽda in pręſens amicitia, q̃ opa dãda ne relinquatur in poſterũ vlla renouãdi belli materia. non. n. ad differendũ, ſed ad ꝓfligandũ hoc ma-

ἀλλήλοις, ἐν αἷς οὐδέν ἐστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον, ἀφέσεως ἅπασι πρὸς ἅπαντας ὑπὲρ ὧν ἔδρασαν ἢ ἔπαθον ἀδόλου γινομένης· ἧττον δὲ τούτων εὐπρεπεῖς, ἐν αἷς τὸ μὲν πλῆθος ἀπολύεται τῶν ἐγκλημάτων, οἱ δ' ἀδικήσαντες ἀλλήλους ἀναγκάζονται δίκας ὑπέχειν λόγῳ κρινόμενοι καὶ νόμῳ. τούτων δὴ τῶν διαλλαγῶν ἐμοί τε δοκεῖ κρεῖττον εἶναι τὰς εὐπρεπεστέρας καὶ μεγαλοψυχοτέρας ἡμᾶς ἑλέσθαι, καὶ γνώμην θέσθαι περὶ μηδενὸς ἡμᾶς ἀλλήλοις μνησικακεῖν. σὺ δ' εἰ μὴ βούλει διαλλάττεσθαι τοῦτον τὸν τρόπον, ὦ Τύλλε, ἀλλὰ καὶ διδόναι δίκας καὶ λαμβάνειν ἀξιοῖς τοὺς ἐν ταῖς αἰτίαις παρ' ἀλλήλων, ἕτοιμοι καὶ ταῦτα ποιεῖν εἰσὶν Ἀλβανοί, τὰς κοινὰς ἔχθρας καταλυσάμενοι. εἰ δέ τινας ἔχεις παρὰ ταύτας λέγειν ἑτέρας εἴτε καλλίους διαλλαγὰς εἴτε δικαιοτέρας, οὐκ ἂν φθάνοις φέρων εἰς μέσον, καὶ πολλήν σοι χάριν εἰσόμεθα. Ταῦτ' εἰπόντος τοῦ Φουφετίου, παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἔλεξε· Καὶ ἡμεῖς, ὦ Φουφέττιε, βαρεῖαν ὑπολαμβάνομεν ἡμᾶς καταλήψεσθαι συμφοράν, εἰ δι' αἵματος καὶ φόνων ἀναγκασθείημεν κρῖναι τὸν συγγενῆ πόλεμον, καὶ ὑπὸ τῶν ἱερῶν ὁπότε τὰ πολέμια θύοιμεν, ἐκωλυόμεθα ἄρχειν μάχης. τάς τε ἀπορρήτους Φιδηναίων καὶ Οὐιεντανῶν συνωμοσίας, ἃς ἐπ' ἀμφοτέροις ἡμῖν συνώμοσαν, ὀλίγῳ πρότερον πεπύσμεθα παρὰ τῶν ἐκεῖθεν ξένων· καὶ οὐκ ἀφύλακτοι πρὸς αὐτάς ἐσμεν, ἀλλ' ὡς παθεῖν τε μηδὲν αὐτοὶ κακόν, κἀκείνους τιμωρήσασθαι τῆς ἐπιβουλῆς ἀξίως παρεσκευάσμεθα. οὐχ ἧττόν τε σοῦ καταλύσασθαι τὸν πόλεμον ἀμαχητὶ μᾶλλον ἢ διὰ τῶν ὅπλων ἐβουλόμεθα. πρότεροι δὲ πρεσβεύεσθαι περὶ διαλλαγῶν οὐκ ἀξιοῦμεν, ἐπείπερ οὐδ' ἤρξαμεν αὐτοὶ πρότεροι τοῦ πολέμου, δεξάμενοι δὲ ἠμυνάμεθα. ἀποτιθεμένων δ' ὑμῶν τὰ ὅπλα, δεχόμεθα τὰς προκλήσεις ἄσμενοι· καὶ περὶ διαλλαγῶν οὐδὲν ἀκριβολογούμεθα, ἀλλὰ τὰς καλλίστας τε καὶ μεγαλοψυχοτάτας δεχόμεθα, πᾶν ἀδίκημα καὶ πᾶν ἁμάρτημα τῆς Ἀλβανῶν πόλεως ἀφιέντες· εἰ δὴ καὶ κοινὰ χρὴ καλεῖν πόλεως ἁμαρτήματα, ὧν ὁ στρατηγὸς ὑμῶν Κλοίλιος αἴτιος ἦν, ὃς ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἡμῶν οὐ μεμπτὰς τέτικε δίκας τοῖς θεοῖς. ἀφείσθω δὴ πᾶσα ἐγκλήματος ἰδίου τε καὶ κοινοῦ πρόφασις, καὶ μηδενὸς ἔτι μνήμη τῶν παρεληλυθότων ἔστω κακῶν, ὡς καὶ σοί, Φουφέττιε, δοκεῖ. ἀλλ' οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν, ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθις ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ προβουλεύσασθαι. οὐ γὰρ ἀ- 108
ναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνεληλύθαμεν, ἀλλ'

ἀπαλλα-

ἀπαλλαγάς. τίς οὖν ἡ βεβαία τοῦ πολέμου κατάλυσις ἔσται, καὶ τί πράττοντες εἰς τὰ πράγματα ἑκάτεροι, νῦν τε καὶ εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον ἐσόμεθα φίλοι, σὺ μὲν παρέλιπες, ὦ Φουφέττιε, ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο προσθεῖναι πειράσομαι· εἰ παύσονται μὲν Ἀλβανοὶ φθονοῦντες Ῥωμαίοις ἐφ᾽ οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς, οὐκ ἄνευ μεγάλων κινδύνων καὶ πόνων αὐτὰ κτησαμένοις· οὐδὲν γοῦν πεπονθότες ὑφ᾽ ἡμῶν οὔτε μεῖζον οὔτε ἔλαττον κακὸν, διὰ τοῦτο μισεῖτε ἡμᾶς, ὅτι δοκοῦμεν ἄμεινον ὑμῶν πράττειν· παύσαιντο δὲ Ῥωμαῖοι δι᾽ ὑποψίας ἔχοντες Ἀλβανοὺς ὡς ἐπιβουλεύοντας ἀεὶ σφίσι, καὶ φυλαττόμενοι καθάπερ ἐχθρούς. ού γὰρ ἂν γένοιτο βέβαιος φίλος τῷ μισοῦντι οὐδείς. πῶς οὖν γενήσεται τούτων ἑκάτερον; οὐκ ἐὰν γράψωμεν αὐτὰ ἐν ταῖς ὁμολογίαις, οὐδ᾽ ἐὰν ὀμόσωμεν ἀμφότεροι καθ᾽ ἱερῶν· μικραὶ γὰρ αὗταί γε αἱ φυλακαὶ καὶ ἀσθενεῖς· ἀλλ᾽ ἐὰν κοινὰς ἡγησώμεθα τὰς ἀλλήλων τύχας. ἓν γάρ ἐστιν, ὦ Φουφέττιε, λύπης ἀνθρωπίνης ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς γινομένης ἄκος, τὸ μηκέτι τοὺς φθονοῦντας ἀλλότρια τὰ τῶν φθονουμένων ἀγαθὰ ἡγεῖσθαι. ἵνα δὴ τοῦτο γένηται, Ῥωμαίους οἶμαι δεῖν εἰς τὸ κοινὸν Ἀλβανοῖς θεῖναι πάντα ὅσα τε νῦν ἔχουσι καὶ αὖθις ἕξουσιν ἀγαθά· Ἀλβανοὺς δὲ ἀγαπητῶς τὰ διδόμενα δέχεσθαι, καὶ γενέσθαι ἅπαντας ὑμᾶς, εἰ δὲ μή γε, τοὺς πλείστους τε καὶ ἀρίστους ὑμῶν τῆς Ῥωμαίων πόλεως οἰκήτορας. οὐ γὰρ δὴ Σαβίνοις μὲν καὶ Τυρρηνοῖς καλῶς εἶχεν ἐκλιποῦσι τὰς ἑαυτῶν πόλεις μεταθέσθαι τοὺς βίους ὡς ἡμᾶς· ὑμῖν δ᾽ ἄρα τοῖς συγγενεστάτοις τὸ αὐτὸ τοῦτο γενόμενον οὐχ ἕξει καλῶς. εἰ δ᾽ οὐκ ἀξιώσετε μίαν οἰκεῖν πόλιν τὴν ἡμετέραν, μεγάλην οὖσαν ἤδη καὶ ἔτι μᾶλλον ἐσομένην, ἀλλὰ φιλοχωρήσετε τοῖς πατρῴοις ἐφεστίοις, ἐκεῖνό γέ τοι ποιήσατε· βουλευτήριον ἓν ἀποδείξατε ὃ τὰ συμφέροντα ὑπὲρ ἑκατέρας βουλεύσεται πόλεως, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀπόδοτε μιᾷ τῇ κρείττονι πόλει καὶ πλείονα δυναμένῃ ποιεῖν ἀγαθὰ τὴν ἥττονα. ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα ἀξιῶ· καὶ τούτων γενομένων, τότ᾽ ἡγοῦμαι βεβαίους ἡμᾶς ἔσεσθαι φίλους· δύο δὲ πόλεις οἰκοῦντας ἰσοκορύφους, ὥσπερ νῦν, οὐδέποτε ὁμονοήσειν. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Φουφέττιος, χρόνον εἰς βουλὴν ᾐτήσατο· καὶ μεταστὰς ἐκ τοῦ συλλόγου μετὰ τῶν παρόντων Ἀλβανῶν, εἰ χρὴ δέχεσθαι τὰς αἱρέσεις ἐσκόπει. ὡς δὲ τὰς ἁπάντων γνώμας ἔλαβεν, ἐπιστρέψας αὖθις πρὸς τὸν σύλλογον ἔλεξεν· Ἡμῖν μὲν, ὦ Τύλλε, τὴν μὲν πατρίδα καταλιπεῖν οὐ δοκεῖ, οὐδ᾽ ἐξερημοῦν ἱερὰ πατρῷα καὶ προγονικὰς ἑστίας, καὶ τόπον ὃν ἐγγὺς ἐτῶν πεντακοσίων οἱ

lum cōuenimus. Quæ sit igitur firma redintegrandæ pacis ratio, & quid vtrisq; faciendum vt ea perpetuo fruamur, quoniam a te Fufeti prætermissum est, ipse conabor apponere: nimirū si Albani desinant Romanorū inuidere fortunis, quas nō sine magnis laborib. ac periculis amplificarunt: siquidem ne minimo quidē a nobis affecti incōmodo, ideo solū exosos nos habetis, quia prosperiore quā vos fortuna vti videmur: itē si Romani desinant Albanos tanquā insidiatores habere suspectos, & ab illis sibi tāquam ab hostib. cauere. nemo enim cum eo a cui se exosum esse sentit, firmā amicitiam colere potest. Quomodo igitur vtrunq; poterit fieri? nō si ea fœderis b tabulis inscribamus, ac p sacra vtriq; iuremus: (nā exiguæ ac infirmæ sunt hæ cautelæ) sed si alteri alterorū fortunas habeamus p cōmunibus. vnicū enim est Fufeti humani doloris ex alienis cōmodis remediū, si non amplius aliena bona putent quibus inuidēt. Quod vt fiat, auctor sum Romanis vt Albanos omniū bonorum quæ nūc habēt ac deinceps habituri sunt, participes faciāt: Albani vero grato animo quæ dantur accipiāt, & aut vniuersi cōmigrent in nostram vrbē, aut saltē maior pars ac potior. neq; enim decet Sabinos quidē Etruscosq; propriis sedib. relictis ad nos transisse; vos vero genere cōiunctissimos idē facere aspernari. quod si eandē nobiscum vrbē incolere, magnā licet maiorēq; deinceps futurā, grauamini, tenente vos amore laris patrii, saltē illud facite: vnū designate senaculū, in quo de vtriusq; reip. cōmodis agitentur cōsilia: & principatum vni date, quæ scilicet potentior est, & plura in inferiorē cōferre beneficia potest. Hęc est mea sententia: quā si sequamur, existimo firmam inter nos fore amicitiā. alioquin si duas vrbes æquali eminentes fastigio incolamus, vt nūc, nulla sperandā est cōcordia. His auditis Fufetius tēpus ad deliberandū postulauit: & cum paulisper cum suis e concilio secessisset, cōsultauit an esset accipienda cōditio: cognitaq; omnium voluntate reuersus ad consistoriū, sic locutus est: Nobis Tulle non placet patriam relinquere, neq; patria tēpla maiorumq; lares deserere, ac locum quem per quingentos ferme annos

maiores nostri tenuerunt; præsertim cũ nullum bellũ eo cogat, nec alia fatalis calamitas. vnũ autem senatum constitui, & vni ciuitati deferri principatum, nõ displicet. quamobrem & hoc, si ita videtur, fœderis cõditionibus adscribatur, omnisq; belli materia tollatur. Cũ iã cõueniret hactenus, disceptabatur penes vtram ciuitatem futurus esset principatus; multaque verba vltro citroq; super ea re sunt habita, vtroq; suæ ciuitati dominiũ vindicante. Albanus hæc prætendebat iura: Nobis Tulle totius Italiæ imperium debetur; qui a Græcis oriundi, nulli ih hac terra genti secundi sumus magnitudine. quodsi nõ ceterarum gentiũ, certe Latinorum penes nos erit imperiũ iure optimo, nimirum quod natura apud omnes ex æquo gentes valere voluit, vt generis auctores præsint suę soboli. prę omnibus aũt coloniis, de quibus nihil hactenus conquerimur, vestræ principatus ad nos pertinet, quippe quæ nõ multo ante deducta sit, ita vt nostra soboles temporis vetustate perierit; sed tertia duntaxat ante hanc ætate. quodsi natura inuersis humani iuris legibus, iunioribus in senes, & nepotibus in progenitores tribuerit imperium, tunc & nos æquis oculis coloniæ dominiũ in metropolim aspiciemus, non ante. atq; hoc vnũ est principatus ius, quo nequaquã spõte cessuri vobis sumus: nunc alterũ æquis animis accipite. dicetur enim non in vestrũ opprobriũ, sed quia necessitas postulat. Albanorũ genus quale olim sub vrbis conditorib. fuit, tale vsq; ad nostra tempora permãsit, nec vlla ostendi hominum natio potest, præter Græcos & Latinos, quæ ius ciuitatis apud nos adepta sit. at vos exquisitum reip. genus apud vos corrupistis, Etruscis ac Sabinis in eam receptis, aliisque multis barbaris sine lare vagantibus: ita vt germani generis nostri exiguus apud vos sit numerus, multipliciter superantibus exteris & adscititiis. itaque si vobis principatum cesserimus, germanis præerunt suppositi, Græcanicis barbari, indigenis adscititii. non enim potestis dicere, quod aduenarum turba exclusa ab administratione reipublicæ, ipsi indigenæ retinueritis ciuitatis gubernacula: imo etiam reges cre-

πατέρες ἡμῶν κατεῖχον, καὶ ταῦτα μὴ πολέμου κατειληφότος ἡμᾶς, μηδ᾽ ἄλλης θεοπέμπτου συμφορᾶς μηδεμιᾶς. ἓν δὲ καταστήσασθαι βουλευτήριον, καὶ μίαν εἶναι τὴν ἄρξουσαν τῆς ἑτέρας πόλιν, οὐκ ἀπαρέσκει. γραφέσθω δὲ καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἐν ταῖς συνθήκαις, εἰ δοκεῖ, καὶ πᾶσα ἀφῃρήσθω πολέμου πρόφασις. ὡς δὲ συνέβησαν ἐπὶ τούτοις, περὶ τῆς μελλούσης τὴν ἡγεμονίαν παραλήψεσθαι πόλεως διεφέροντο, καὶ πολλοὶ ἐλέχθησαν εἰς τοῦτο λόγοι παρ᾽ ἀμφοτέρων, δικαιοῦντος ἑκατέρου τὴν αὑτοῦ πόλιν ἄρχειν τῆς ἑτέρας. ὁ μὲν οὖν Ἀλβανὸς τοιαῦτα προήγετο δίκαια· Ἡμεῖς, ὦ Τύλλε, καὶ τῆς ἄλλης ἄρχειν ἄξιοι ἐσμὲν Ἰταλίας, ὅτι ἔθνος Ἑλληνικὸν καὶ μέγιστον τῶν κατοικούντων τήνδε τὴν γῆν ἐθνῶν παρεχόμεθα· τοῦ δὲ Λατίνων ἔθνους, εἰ μηδενὸς τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἡγεῖσθαι δικαιοῦμεν οὐκ ἄτερ αἰτίας, ἀλλὰ κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃν ἡ φύσις ἔδωκεν ἅπασι, τῶν ἐκγόνων ἄρχειν τοὺς προγόνους. ὑπὲρ δὲ πάσας τὰς ἄλλας ἀποικίας, 109
αἷς μέχρι τοῦ παρόντος οὐδὲν ἐγκαλοῦμεν, τῆς ὑμετέρας οἰόμεθα δεῖν πόλεως ἄρχειν, οὐ πρὸ πολλοῦ τὴν ἀποικίαν εἰς αὐτὴν ἀπεσταλκότες, ὥστε ἐξίτηλον εἶναι ἤδη τὸ ἀφ᾽ ἡμῶν γένος ὑπὸ χρόνων παλαιωθέν, ἀλλὰ τῇ τρίτῃ γενεᾷ πρὸ ταύτης. ἐὰν δὲ ἀναστρέψασα τὰ ἀνθρώπινα δικαιώσῃ ἡ φύσις τὰ νέα τάξῃ τῶν πρεσβυτέρων ἄρχειν, καὶ τὰ ἔκγονα τῶν προγόνων, τότε καὶ ἡμεῖς ἀνεξόμεθα τὴν μητρόπολιν ὑπὸ τῆς ἀποικίας ἀρχομένην ὁρᾶν, πρότερον δὲ οὔ. ἓν μὲν δὴ τοῦτο τὸ δικαίωμα παρεχόμεθα τῆς ἀρχῆς, ἧς οὐκ ἂν ὑποσταίημεν ὑμῖν ἑκόντες. ἕτερον δὲ τοιόνδε· δέξασθε δὲ αὐτὸ μὴ ὡς ἐπὶ διαβολῇ καὶ ὀνειδισμῷ τῷ ὑμετέρῳ λεγόμενον, ἀλλὰ τοῦ ἀναγκαίου ἕνεκα· ὅτι τὸ μὲν Ἀλβανῶν γένος οἷόν ἐστιν ἐπὶ τῶν κτισάντων τὴν πόλιν, τοιοῦτον ἕως τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων διαμένει· καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις ἐπιδεῖξαι φῦλον ἀνθρώπων οὐδὲν, ἔξω τοῦ Ἑλληνικοῦ τε καὶ τοῦ Λατίνων, ᾧ τῆς πολιτείας μεταδεδώκαμεν· ὑμεῖς δὲ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ παρ᾽ ἑαυτοῖς πολιτεύματος διεφθάρκατε, Τυρρηνούς τε ὑποδεξάμενοι καὶ Σαβίνους, καὶ ἄλλους τινὰς ἀνεστίους καὶ πλάνητας βαρβάρους πάνυ πολλούς· ὥστε ὀλίγον τὸ γνήσιον ὑμῶν ἐστιν ὅσον ἀφ᾽ ἡμῶν ὡρμήθη, μᾶλλον δὲ πολλοστὸν τοῦ ἐπεισάκτου τε καὶ ἀλλοφύλου. εἰ δὲ ἡμεῖς παραχωρήσαιμεν ὑμῖν τῆς ἀρχῆς, τὸ νόθον ἄρξει τοῦ γνησίου, καὶ τὸ βάρβαρον τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ τὸ ἐπείσακτον τοῦ αὐθιγενοῦς. οὐδὲ γὰρ ἂν τοῦτο ἔχοιτε εἰπεῖν, ὅτι τὸν μὲν ἔπηλυν ὄχλον οὐδενὸς εἰάκατε εἶναι τῶν κοινῶν κύριον, ἄρχετε δ᾽ αὐτοὶ τῆς πόλεως καὶ κηδεύετε οἱ αὐθιγενεῖς· ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς ἀπο-

δεικνύετε

δεικνύντες ξένους, καὶ τῆς βουλῆς τὸ πλεῖστον ὑμῖν ἐκ τῶν ἐπηλύδων, ὧν οὐδὲν ἂν φήσαιτε ἑκόντες ὑπομένειν. τίς γὰρ ἑκουσίως ἄρχεται τῶν κρειττόνων ὑπὸ τοῦ χείρονος; πολλὴ δὴ μανία καὶ κακότης, ἃ δι' ἀνάγκην φαίητ' ἂν ὑμεῖς ὑπομένειν, ταῦτα ἡμᾶς ἑκόντας δέξασθαι. τελευταῖός μοι λόγος ἐστὶν, ὅτι τῆς Ἀλβανῶν πόλεως οὐδὲν ἔτι παρακινεῖ μέρος τοῦ πολιτεύματος, ὀκτωκαιδεκάτην ἤδη γενεὰν οἰκουμένης, καὶ πάντα ἐν κόσμῳ τὰ συνήθη καὶ πάτρια ἐπιτελούσης· ἡ δ' ὑμετέρα πόλις ἀδιακόσμητός ἐστι καὶ ἀδιάτακτος, ἅτε νεόκτιστος οὖσα καὶ ἐκ πολλῶν συμφορητὸς ἐθνῶν, ἢ μακρῶν δεῖ χρόνων καὶ παθημάτων παντοδαπῶν, ἵνα καταρτυθῇ καὶ παύσηται ταραττομένη καὶ στασιάζουσα, ὥσπερ νῦν. ἅπαντες δ' ἂν εἴποιμεν, ὅτι δεῖ τὰ καθεστηκότα τῶν ταραττομένων, καὶ τὰ πεπειραμένα τῶν ἀδοκιμάστων, καὶ τὰ ὑγιαίνοντα τῶν νοσούντων ἄρχειν· οἷς ὑμεῖς τἀναντία ἀξιοῦντες οὐκ ὀρθῶς ποιεῖτε. Τοιαῦτα τοῦ Φουφετίου λέξαντος, παρα-
109 λαβὼν ὁ Τύλλος τὸν λόγον εἶπε· Τὸ μὲν ἐκ φύσεως καὶ προγόνων ἀρετῆς δίκαιον, ὦ Φουφέτιε καὶ ὑμεῖς ἄνδρες Ἀλβανοὶ, κοινὸν ἀμφοτέροις ἡμῖν. τοὺς αὐτοὺς γὰρ εὐχόμεθα προγόνους ἑκάτεροι· ὥστε οὐδὲν δεῖ τούτου χάριν οὔτε πλέον ἡμῶν ἔχειν τοὺς ἑτέρους, οὔτ' ἔλαττον. τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις, ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον, οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο ὑφ' ὑμῶν. πολλά γέ τοι φῦλά ἐστιν ἀνθρώπων, παρ' οἷς αἱ μητροπόλεις οὐκ ἄρχουσιν ἀλλ' ὑποτάττονται ταῖς ἀποικίαις. μέγιστον δὲ καὶ φανερώτατον τοῦ λόγου τοῦδε παράδειγμα ἡ Σπαρτιατῶν πόλις, οὐ τῶν ἄλλων μόνον ἀξιοῦσα ἄρχειν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δωρικοῦ γένους, ὅθεν ἀπῳκίσθη. καὶ τί δεῖ περὶ τῶν ἄλλων λέγειν; αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς οἱ τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀποικίσαντες, Λαυινιατῶν ἐστε ἄποικοι. εἰ δὴ φύσεώς ἐστι νόμος ἄρχειν τῆς ἀποικίας τὴν μητρόπολιν, οὐκ ἂν φθάνοιεν ἀμ-
110 φοτέροις ἡμῖν Λαυινιᾶται τὰ δίκαια προστάττοντες; πρὸς μὲν δὴ τὸ πρῶτον ὑμῶν δικαίωμα καὶ πλείστην ἔχον εὐπρέπειαν, ταῦθ' ἱκανά. ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς βίους τῶν πόλεων ἀντιπαρεξετάζειν ἀλλήλοις ἐπιχειρεῖς, ὦ Φουφέτιε, λέγων ὅτι τὸ μὲν Ἀλβανῶν εὐγενὲς ὅμοιον ἀεὶ διαμένει, τὸ δ' ἡμέτερον ἐξέφθαρται ταῖς ἐπιμιξίαις τῶν ἀλλοφύλου, καὶ οὐκ ἠξίους ἄρχειν τῶν γνησίων τοὺς νόθους, οὐδὲ τῶν αὐθιγενῶν τοὺς ἐπήλυδας, μάθε καὶ κατὰ τοῦτο ἁμαρτάνων μάλιστα τὸ δικαίωμα. ἡμεῖς γὰρ τοσοῦτον δέομεν αἰσχύνεσθαι κοινὴν ἀναδείξαντες τὴν πόλιν τοῖς βουλομένοις, ὥστε καὶ σεμνυνόμεθα ἐπὶ τούτῳ μάλιστα τῷ ἔργῳ· οὐκ αὐτοὶ τοῦ ζήλου τοῦ-

atis peregrinos, & senatus maior pars constat ex aduenis: quorum nullum dicetis contigisse vobis volentibus. quis enim potior, sponte ferat deterioris imperium? Magnæ igitur insaniæ & improbitatis fuerit, quæ non potestis negare vos pati coactos, ea nos sponte admittere. Postrema ratio est, quod in Albana ciuitate, nulla *ciuium* pars in reip. forma quidquã mutat; sed iam per octodecim ætates, ex quo condita est vrbs, patrias consuetudines omnes decenter obseruat. vestra cõtra nondum satis ordinata est, vtpote non ita pridẽ condita & conflata ex multis nationibus, opus habens longo tempore variaq; fortuna donec componatur, præsentibusque turbis ac seditionib. liberetur. nemo autẽ negauerit quin cõposita perturbatis, spectata inexploratis, & sana ægrotis imperare debeãt. quod vos inuertere conantes, nõ recte facitis. Hęc cum dixisset Fufetius, Tullus acceptis dicendi vicib. respondit: Quod ad naturæ ius maiorumq; virtutẽ attinet, Fufeti, vosq; viri Albani, est illud vtrisq; nostrum cõmune: nã iisdẽ vtriq; gloriamur generis principibus; nec est cur hac in re alteri præferamur aut postferamur alteris. Quod vero colonias suis matricib. lege naturæ subiici oportere cõtenditis, nec verum nec æquũ nobis videtur. multæ enim gentes sunt, in quib. metropoles coloniis suis non imperant, sed parent: cuius rei magnum & illustre exemplum est Spartana ciuitas, quæ non solum in ceteros Græcos, verum etiam in Dorienses imperiũ sibi vindicat, a quib. ducit originem. & quid opus est de aliis dicere? vos ipsi qui nostrã vrbem cõdidistis, coloni estis Lauiniensiũ. Quod si ergo naturæ lege metropoli in coloniã debetur imperium, an nõ hac parte Lauiniensiũ quam vtrorumq; nostrum erit caussa potior? Hæc ad primam & speciosissimam rationem vestram respõdisse sufficiat. quia vero etiã vitarum vtriusq; ciuitatis collationẽ instituisti Fufeti, asserens Albanis eundem perpetuo ꝓbi generis tenorẽ manere, nos contra externi sanguinis admixtu vitiatos esse; eoque indignum esse vt adulterini germanis, & aduenæ indigenis imperent; disce quantum hic quoque tua te fallat opinio. nos enim adeo non pudet communicasse ciuitatem quibuslibet, vt ea re præcipue gloriemur. nec primi hoc exem-

plum introduximus, sed ab Atheniēsibus accepimus, quorum resp. inter Græcos est clarissima, & hanc ob rem si non maxime, at nō minime floret. & cum res hæc multa nobis attulerit bona, non est quod nos eius, ceu delicti, vel pigeat vel pœniteat. magistratus etiam, senatoria dignitas, & ceteri honores, deferuntur apud nos non iis qui amplas possident opes, aut lōgam maiorum indigenarū possunt ostendere seriem, sed iis qui talibus honorib. sunt digni. nulla enim alia re quā virtute humanam nobilitatem constare ducimus. reliqua turba ciuitatis corpus est, roburq; ac vires affert ad exsequenda potiorum cōsilia. Et humanitas hæc ciuitatem nostram magnam ex parua reddidit, ac finitimis verendam ex cōtemptibili fecit: huic item instituto, quod tu Fufeti accusas, debemus quod ceterorum Latinorum nemo de principatu nobiscū contendit. in armorum enim vi sita est vrbium potētia; quæ nulla est absque numerosa ciuium multitudine. quæ vero paruę sunt & infrequentes, atque ideo debiles, nec alias nec seipsas possunt regere. ac in summa ei demum licebit reprehendere aliena instituta, suaque extollere, qui ostendere potest suam remp. iis studiis quę prædicat, auctiorem & feliciorē esse factam; alias contra, quæ reprehenduntur, his neglectis prolapsas in deterius. nostra vero diuersa est conditio; quando vestra ciuitas e maiori gloria & amplioribus opibus in minorem familiam contracta est; nos, ab exiguis orsi principiis, non longo tempore maximā inter finitimas vrbes Romā his institutis fecimus, quæ tu improbas. Seditiones vero quas nobis Fufeti obiicis, ad salutem & amplificationem reipublicæ cōducunt, non ad perniciem eius, vel imminutionem. contenditur enim vtri plus reip. prosint, seniores an iuniores, indigenæ an aduenæ. Et vt rem in pauca verba conferam, iis qui aliis imperare volunt, hæc duo adesse debent, in bello vires, in consiliis prudentia; quorum neutro destituimur. nec vanam hanc esse iactantiam, testis est experientia, omnibus verbis potior. tantū certe roboris atq; amplitudinis intra tertiam ab vrbe condita ætatem non potuisset nobis accrescere absq;

δὲ ἄρξαντες, παρὰ δὲ τῆς Ἀθηναίων πόλεως τὸ παράδειγμα λαβόντες, ἧς μέγιστον κλέος ἐν Ἕλλησίν ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἥκιστα, εἰ μὴ μάλιστα, τὸ πολίτευμα. καὶ τὸ πρᾶγμα ἡμῖν πολλῶν γενόμενον ἀγαθῶν αἴτιον, οὔτ᾽ ἐπιμέμψιν οὔτε μεταμέλειαν ὡς ἡμαρτηκόσι φέρει. ἀρχάς τε καὶ βουλὰς καὶ τὰς ἄλλας τιμὰς καρποῦται παρ᾽ ἡμῖν οὐχ ὁ πολλὰ χρήματα κεκτημένος, οὐδὲ ὁ πολλοὺς πατέρας ἐπιχωρίους ἀποδεῖξαι δυνάμενος, ἀλλ᾽ ὅστις ἂν ᾖ τούτων τῶν τιμῶν ἄξιος. οὐ γὰρ ἐν ἄλλῳ τινὶ τὴν ἀνθρωπίνην εὐγένειαν ὑπάρχειν νομίζομεν, ἀλλ᾽ ἐν ἀρετῇ. ὁ δὲ ἄλλος ὄχλος σῶμα τῆς πόλεώς ἐστιν, ἰσχὺν καὶ δύναμιν τοῖς βουλευθεῖσιν ὑπὸ τῶν κρατίστων παρεχόμενος. μεγάλη τε ἡμῶν ἡ πόλις ἐκ μικρᾶς, καὶ φοβερὰ τοῖς περιοίκοις ἐξ εὐκαταφρονήτου διὰ ταύτην τὴν φιλανθρωπίαν γέγονε, τῆς τε ἡγεμονίας, ὑπὲρ ἧς τῶν ἄλλων Λατίνων οὐδεὶς ἀντιποιεῖται πρὸς ἡμᾶς, τοῦτο Ῥωμαίοις τὸ πολίτευμα ἦρξεν, οὗ σὺ κατηγορεῖς, ὦ Φουφέττιε. ἐν ἰσχύι γὰρ ὅπλων κεῖται τὸ τῶν πόλεων κράτος, αὕτη δ᾽ ἐκ πολλῶν σωμάτων γίνεται. ταῖς δὲ μικραῖς καὶ ὀλιγανθρώποις, καὶ διὰ τοῦτο ἀσθενέσιν οὐκ ἔστιν ἄρχειν ἑτέρων, ἀλλ᾽ οὐδὲ αὑτῶν ἄρχειν. καθόλου δ᾽ ἔγωγε τόθ᾽ ὑπολαμβάνω δεῖν διασύρειν τὰς ἑτέρων πολιτείας, καὶ τὴν ἰδίαν ἐπαινεῖν, ὅταν τις ἔχῃ δεῖξαι τὴν μὲν ἑαυτοῦ πόλιν ἐκ τοῦ ταῦτα ἐπιτηδεύειν, ἅ φησιν, εὐδαίμονα καὶ μεγάλην οὖσαν· τὰς δὲ διαβαλλομένας, διὰ τὸ μὴ ταῦτα προαιρεῖσθαι, κακοδαιμονούσας. τὰ δ᾽ ἡμέτερα πράγματα οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλ᾽ ἡ μὲν ὑμετέρα πόλις ἀπὸ μείζονος αὐχήματος ἀρξαμένη καὶ πλειόνων ἀφορμῶν τυχοῦσα, εἰς ἐλάττονα οἶκον συνῆκται· ἡμεῖς δὲ μικρὰς τὰς πρώτας ἀρχὰς λαβόντες, οὐ πολλῷ χρόνῳ μεγίστην τῶν πλησιοχώρων πόλεων τὴν Ῥώμην πεποιήκαμεν τούτοις τοῖς πολιτεύμασιν, ὧν σὺ κατηγορεῖς, χρώμενοι. τὸ δὲ στασιάζον ἡμῶν, ἐπεὶ καὶ τοῦτο δι᾽ αἰτίας εἶχες, ὦ Φουφέττιε, οὐκ ἐπὶ διαφθορᾷ καὶ ἐλαττώσει τῶν κοινῶν, ἀλλ᾽ ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ αὐξήσει γίνεται. φιλοτιμούμεθα γὰρ οἱ νεώτεροι πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ οἱ ἔποικοι πρὸς τοὺς ἐπικαλεσαμένους, πότεροι πλείονα ποιήσωμεν τὰ κοινὰ ἀγαθά. ἵνα δὲ συντεμὼν εἴπω, τοῖς μέλλουσιν ἑτέρων ἄρξειν δύο προσεῖναι δεῖ ταῦτα, τὴν ἐν τῷ πολεμεῖν ἰσχὺν, καὶ τὴν ἐν τῷ βουλεύεσθαι φρόνησιν· ἃ περὶ ἡμᾶς ἐστιν ἀμφότερα. καὶ ὅτι οὐ κενὸς ὁ κόμπος, ἡ παντὸς λόγου κρείττων πεῖρα ἡμῖν μαρτυρεῖ. τοσαύτην γοῦν μεγέθει καὶ δυνάμει πόλιν οὐχ οἷόν τε ἦν γενέσθαι τρίτῃ γενεᾷ μετὰ τὸν οἰκισμόν, εἰ μὴ

III τό τε ἀνδρεῖον ἐπέδειξεν αὐτῇ καὶ τὸ φρόνιμον. ἱκαναὶ δὲ τεκμηριῶσαι τὸ κράτος αὐτῆς πολλαὶ πόλεις ἐκ τοῦ Λατίνων ὅσαι γένους, καὶ τὴν κτίσιν ἀφ' ὑμῶν ἔχουσαι, αἳ τὴν ὑμετέραν ὑπεριδοῦσαι πόλιν, ἡμῖν προσκεχωρήκασι, καὶ ὑπὸ Ῥωμαίων ἄρχεσθαι μᾶλλον ἀξιοῦσιν, ἢ ὑπὸ Ἀλβανῶν· ὡς ἡμῶν μὲν ἀμφότερα ἱκανῶν ὄντων τούς τε φίλους εὖ ποιεῖν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς κακῶς· ὑμῶν δ', οὐδ' ἕτερα. πολλὰ εἶχον ἔτι καὶ ἰσχυρὰ, ὦ Φυφέτιε, πρὸς τὰς δικαιώσεις, ἃς σὺ παρέσχες, λέγειν· μάταιον δ' ὁρῶν τὸν λόγον, καὶ ἐν ἴσῳ τὰ πολλὰ τοῖς σοῖς λόγοις ἐλεγχθησόμενα, πρὸς ἀντιπάλους ὄντας ὑμᾶς τοὺς δικαίους κριτὰς παύομαι λέγων. ἕνα δὲ ὑπολαμβάνω κράτιστον εἶναι καὶ μόνον ἡμῖν τὰ νείκη δύνασθαι διακρῖναι τρόπον, ᾧ πολλοὶ βάρβαροί τε καὶ Ἕλληνες εἰς ἔχθρα καταστάντες οἱ μὲν ὑπὲρ ἡγεμονίας, οἱ δὲ ὑπὲρ ἀμφισβητησίμου γῆς ἐχρήσαντο. τοῦτον εἰπὼν ἔτι, παύσομαι· εἰ ποιησαίμεθα μέρει τινὶ τῆς ἑαυτῶν στρατιᾶς ἑκάτεροι τὸν ἀγῶνα, εἰς ὀλίγιστόν τι πλῆθος ἀνδρῶν συναγαγόντες τὴν τοῦ πολέμου τύχην· ὁποτέρας δ' ἂν πόλεως οἱ κρατήσαντες τῶν ἀντιπάλων γένωνται, ταύτῃ συγχωρήσαιμεν ἄρχειν τῆς ἑτέρας. ὅπου γὰρ μὴ διαιρεῖται ὑπὸ λόγου, ταῦτα ὑπὸ τῶν ὅπλων κρίνεται. Τὰ μὲν λεχθέντα περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν πόλεων δικαιώματα ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν στρατηγῶν, τοιάδε ἦν· τέλος δὲ τοῖς λόγοις αὐτῶν ἠκολούθησεν οἷον ὁ Ῥωμαῖος ὑπέθετο. οἱ γὰρ ἐν τῷ συλλόγῳ παρόντες Ἀλβανῶν τε καὶ Ῥωμαίων, ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν τοῦ πολέμου ποιήσασθαι ζητοῦντες, ὅπλοις τὸ νεῖκος ἔγνωσαν διελεῖν. συγχωρηθέντος δὲ καὶ τούτου, περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀγωνιουμένων ζήτησις ἐγένετο, οὐ τὴν αὐτὴν ἑκατέρου τῶν στρατηγῶν διάνοιαν ἀποδεικνυμένου. Τύλλος μὲν γὰρ ἐβούλετο ἐλαχίστοις σώμασι γενέσθαι τὴν τοῦ πολέμου κρίσιν, ἑνὸς Ἀλβανῶν τοῦ λαμπροτάτου πρὸς ἕνα Ῥωμαίων τὸν ἄριστον μονομαχήσοντος· καὶ πρόθυμος ἦν αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος διαγωνίσασθαι, προκαλούμενος εἰς τὴν ὁμοίαν φιλοτιμίαν τὸν Ἀλβανὸν, καλοὺς ἀποφαίνων τοῖς εἰληφόσι τὰς τῶν στρατοπέδων ἡγεμονίας τοὺς ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας ἀγῶνας, οὐ μόνον ἐὰν νικήσωσιν ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ κἂν αὐτοὶ κρατηθῶσιν ὑπ' ἀγαθῶν· καὶ διεξιὼν ὅσοι στρατηγοὶ καὶ βασιλεῖς τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς προκινδυνεῦσαι τῶν κοινῶν παρέσχον, δεινὸν ἡγούμενοι τὰς μὲν τιμὰς πλέον αὐτοὶ φέρεσθαι, τῶν δὲ πολέμων ἔλαττον· ὁ δὲ Ἀλβανὸς τὸ μὲν ὀλίγοις σώμασι κινδυνεύειν τὰς πόλεις ὀρθῶς ἐνόμιζεν εἰρῆσθαι, περὶ δὲ τοῦ ἑνὶ πρὸς ἕνα μάχης διεφέρετο, λέγων ὅτι τοῖς μὲν ἡγουμένοις τῶν στρατοπέδων, ὅταν ἰδίαν κατα-

eximia fortitudine ac prudentia. argumento sunt multæ Latini nominis ciuitates, quæ licet vestræ sint coloniæ, spreta tamẽ vestra rep. ad nos accesserunt, ac Romanis quam Albanis parere malunt: quippe qui vtrunque valeamus, & amicos beneficiis, & hostes incõmodis afficere; cũ vobis ad neutrum satis sit virium. Multa insuper & valida, contra ea quæ prætẽdis iura, afferre possem, Fufeti: sed quum frustra fieri verba videam, & pleraq; tuis rationibus pariter cõfutatum iri, plura apud vos, aduersarios & *parum* æquos iudices, dicere supersedeo. Porro vnũ opinor modum optimũ, & qui solus nostram litem dirimere possit, quo antehac multi vsi sunt tam Græci quam barbari, siquando in cõtentionem inciderent de principatu aut agro cõtrouerso. hoc exposito, finem dicendi faciã. equidem censeo a certamen id belliq; fortunã committendam vtrinq; parti exercitus *minimæ*, contractę in exiguum virorũ numerum, quo vtriuscunq; vrbis ciues superiores fuerint, ei tradatur imperium in alterã. quæ enim verbis dirimi non possunt, ea armis decerni solent. His ab vtraque parte pro asserendo imperio dictis, tãdem itum est in Romani sententiam. cum enim vtriq; concilii proceres, Albani & Romani, celerem belli finem cuperent, placuit eã contentionem armorũ arbitrio dirimi. Quo approbato, quærebatur de numero eorum qui pugnã capesserent, quod nõ eandem vterq; dux hac de re sententiã diceret. Tull° minimo numero decerni rẽ volebat, & vnũ cum vno committi, Albanorum præstãtissimum cum Romanorum fortissimo; & ipse pro patria dimicare paratus erat, Albanumq; ducem ad æmulationem prouocabat. nam pulchrum esse belli ducibus, pro principatu ac potentia decertare, siue fortes viros ipsi vincant, siue a fortib. viris superentur: recensebatque multa regum ac ducum exempla, qui caput pro republica periculis obiectauerant, indignum rati si plus honoribus quã bellica virtute posse viderentur. Albanus assentiebatur decernendum quã paucissimorum corporum periculo; nõ tamẽ singulari certamine. aiebat enim, duces, si proprium as-

ſerant principatum, honeſte ac neceſſario tale inter ſe certamen ſuſcipere: quoties vero ciuitates ipſæ de principatu contendunt, non modo periculoſam eſſe huiuſmodi aleam, ſed etiam turpem, ſiue potiorem ſiue deteriorem conditionem hoc certaminis genere obtineant. præſtare vt terni vtrinq; lectiſſimi viri depugnẽt in conſpectu vtriuſque exercitus, Albani & Romani. hunc enim numerum ad quaſcunque cõtrouerſias dirimendas eſſe maxime idoneum, vt qui principium, medium, & finem in ſe contineat. In hanc conditionem poſteaquam vtrinque conuentum eſt, ſoluto concilio, in ſua vtrique caſtra digreſſi ſunt. Vterque deinde dux aduocatis in concionem ſuis copiis, expoſuit quid actum eſſet in colloquio, & quæ finiẽdi belli ratio placuiſſet. cumq; ducum conuenta magno vtriuſque exercitus cõſenſu probarentur, mirifice ambiebatur hæc opera a centurionibus ac militib. certatim ſe offerentibus, & ad hanc palmam non verbis modo, verum factis etiam aſpirantibus; ita vt difficilem ducibus delectum facerent. vt enim quiſque erat aut maiorum claritate illuſtris, aut corporis robore conſpicuus, aut manu promptus, aut felici aliquo audaciue facinore notabilis, primum ſe poſtulabat accenſeri trium ſelectorum numero. Tandem ambitioſa iſta in vtriſque caſtris ſtudia dux Albanus compeſcuit, animaduertens diuinitus iamdudum proſpectum harum ciuitatũ futuro certamini, datosque illis propugnatores non obſcuris ortos familiis, bellicaque virtute præſtantes, & præter eximiam formæ ſpeciem nõ vulgari ſed
a rara natiuitate admirabiles. Sequinius enim Albanus vno eodemq; tempore gemellas filias, alteram ciui ſuo Curatio, alteram Romano elocauerat
b Horatio. hæ ſimul ambæ grauidæ factę, primo partu prolem maſculã ediderunt trigeminã: quam parentes, vt fauſto domui patriæq; natã omine, omnẽ educauerunt, donec adoleſceret: deusq; illis formam (vt iam ante dixi) & robur animosq; nullis generoſitate inferiores addidit. His viris Fuſetius committẽdum de principatu certamẽ ratus, Romanum regem

σκευάζωνται δυναστείαν, καλὸς καὶ ἀναγκαῖος ἐστὶν ὁ περὶ τῆς ἀρχῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγών· ὅταν δὲ πόλεσιν αὐταῖς, ἐπειδὰν περὶ τῶν πρωτείων διαφέρωνται πρὸς ἀλλήλας, οὐ μόνον σφαλερὸς ἀλλὰ καὶ αἰσχρὸς ὁ διὰ μονομαχίας κίνδυνος, ἐάν τε τῆς κρείττονος λάβωνται τύχης, ἐάν τε τῆς χείρονος. τρεῖς δὲ ἄνδρας ἐπιλέκτους ἀφ' ἑκατέρας πόλεως συνεβούλευεν ὑπὸ τὴν ἁπάντων ὄψιν Ἀλβανῶν τε καὶ Ῥωμαίων διαγωνίσασθαι. ἐπιτηδειότατον γὰρ εἶναι τόνδε τὸν ἀριθμὸν εἰς πᾶσαν ἀμφισβητουμένου πράγματος διαίρεσιν, ἀρχήν τε καὶ μέσα καὶ τελευτὴν ἔχοντα ἐν αὑτῷ. Ταύτῃ προστεθειμένων τῇ γνώμῃ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν, ὅ τε σύλλογος διελύθη, καὶ ἐπὶ τοὺς ἰδίους ἀπῄεσαν ἑκάτεροι χάρακας. ἔπειτα καλέσαντες εἰς ἐκκλησίαν τὰς δυνάμεις ἀμφοτέρας οἱ στρατηγοί, διεξῆλθον ἅ τε διελέχθησαν αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐφ' οἷς συνέθεντο καταλῦσαι τὸν πόλεμον. ἐπικυρωσάντων δὲ τῶν στρατευμάτων ἀμφοτέρων κατὰ πολλὴν εὐδόκησιν τὰς τῶν στρατηγῶν ὁμολογίας, θαυμαστὴ μετὰ τοῦτο κατεῖχε φιλοτιμία καὶ λοχαγοὺς καὶ στρατιώτας, πολλῶν πάνυ προθυμουμένων ἐξενέγκασθαι τὰ τῆς μάχης ἀριστεῖα, καὶ οὐ λόγῳ σπουδαζόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ φιλοτιμίας ἀποδεικνυμένων· ὥστε χαλεπὴν γενέσθαι τοῖς ἡγεμόσιν αὐτῶν τὴν τῶν ἐπιτηδειοτάτων 112 διάγνωσιν. εἰ γάρ τις ἦν ἢ πατέρων ἐπιφανείᾳ λαμπρὸς, ἢ σώματος ῥώμῃ διαπρεπὴς, ἢ πράξει τῇ κατὰ χεῖρα γενναῖος, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ τύχην ἢ τόλμαν ἐπίσημος, αὐτὸς ἠξίου τάττεσθαι πρῶτος ἐν τοῖς τρισί. Ταύτην ἐπὶ πολὺ χωροῦσαν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στρατεύμασι τὴν φιλοτιμίαν ὁ τῶν Ἀλβανῶν ἔπαυσε στρατηγὸς, ἐνθυμηθεὶς ὅτι θεία πρόνοια ἐκ πολλοῦ προορωμένη τὸν μέλλοντα συμβήσεσθαι ταῖς πόλεσιν ἀγῶνα, τοὺς προκινδυνεύσοντας αὐτῶν κατεσκεύασε γενέσθαι οἴκων τε οὐκ ἀφανῶν, καὶ τὰ πολέμια ἀγαθοὺς, ὀφθῆναί τε καλλίστους, καὶ οὔτε γενέσεως τοῖς πολλοῖς μετειληφότας, ἀλλὰ σπανίου καὶ θαυμαστῆς διὰ τὸ παράδοξον. Ὁρατίῳ γάρ τινι Ῥωμαίῳ, καὶ Κορατίῳ τὸ γένος Ἀλβανῷ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐνεγγύησε θυγατέρας διδύμους Σεκίνιος Ἀλβανός. τούτοις ἀμφοτέροις αἱ γυναῖκες ἐγκύμονες ἅμα γενόμεναι, τὰς πρωτοτόκους ἐκφέρουσι γονὰς ἄρρενα βρέφη, τρίδυμα καὶ αὐτά· ἃ οἱ γεινάμενοι πρὸς οἰωνοὺς λαβόντες ἀγαθοὺς καὶ πόλει καὶ οἴκῳ τῷ σφετέρῳ, τρέφουσιν ἅπαντα καὶ τελειοῦσι· θεὸς δὲ αὐτοῖς, ὥσπερ κατ' ἀρχὰς ἔφην, δίδωσι κάλλος τε καὶ ῥώμην, καὶ δὴ καὶ ψυχῆς γενναιότητα μηδενὸς τῶν ἄριστα πεφυκότων χείροσι γενέσθαι. τούτοις ἔγνω τοῖς ἀνδράσιν ὁ Φουφέτιος ἐπιτρέπειν τὸν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἀγῶνα· καὶ προσκαλεσάμενος εἰς λό-

εἰς λόγους τὸν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων, λέγει πρὸς αὐτόν· Θεός τις ἔοικεν, ὦ Τύλλε, προνοούμενος τῶν πόλεων ἑκατέρας, ἔν τε ἄλλοις πολλοῖς, καὶ δὴ κατὰ τόνδε τὸν ἀγῶνα φανερὰν τὴν εὔνοιαν πεποιῆσθαι. τὸ γὰρ εὑρεθῆναι τοὺς ἀγωνισομένους ὑπὲρ πάντων γένει τε μηδενὸς χείρονας καὶ τὰ πολέμια ἀγαθούς, ὀφθῆναί τε καλλίστους, πρὸς δὲ τούτοις ἐξ ἑνὸς πεφυκότας πατρὸς, καὶ ὑπὸ μιᾶς γεγεννημένους μητρὸς, καὶ τὸ θαυμασιώτατον, ἐν μιᾷ προελθόντας εἰς φῶς ἡμέρᾳ, παρ' ὑμῖν μὲν Ὁρατίους, παρ' ἡμῖν δὲ Κορατίους, θαυμαστῇ τινι καὶ θείᾳ παντάπασιν ἔοικεν εὐεργεσίᾳ. τί οὖν οὐ δεχόμεθα τὴν τοσαύτην τοῦ δαιμονίου πρόνοιαν, καὶ παρακαλοῦμεν ἐπὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἀγῶνα τοὺς τριδύμους ἀδελφοὺς ἑκατέρους; τά τε γὰρ ἄλλα ὅσα ἐν τοῖς ἄριστα μαχησομένοις βουλοίμεθα εἶναι, καὶ τούτοις ἔνεστι τοῖς ἀνδράσι· καὶ τὸ μὴ προλιπεῖν τοὺς παραστάτας κάμνοντας, τούτοις μᾶλλον ὑπάρξει, ἀδελφοῖς οὖσι, παρ' οὕστινας ἄλλους Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν· ἥ τε φιλοτιμία τῶν ἄλλων νέων, χαλεπὴ λυθῆναι δι' ἑτέρου τινὸς οὖσα τρόπου, ταχεῖαν ἕξει κρίσιν. τεκμαίρομαι γάρ τινας καὶ παρ' ὑμῖν πολλοὺς εἶναι τοὺς ἀντιποιουμένους ἀρετῆς, ὥσπερ καὶ παρ' Ἀλβανοῖς· οὓς εἰ διδάσκοιμεν ὅτι θεία τις ἔφθασε τύχη τὰς ἀνθρωπίνας σπουδὰς, αὐτὴ παρασχοῦσα τοὺς ἐξ ἴσου τὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀγῶνα ποιησομένους, οὐ χαλεπῶς πεισόμεθα. οὐ γὰρ ἀρετῇ λείπεσθαι δόξουσι τριδύμων ἀδελφῶν, ἀλλὰ φύσεως εὐκληρίᾳ καὶ τύχης ἰσορρόπου πρὸς τὸ ἀντίπαλον ἐπιτηδειότητι. τοιαῦτα τοῦ Φυφετίου λέξαντος, καὶ πάντων τὴν γνώμην ἐπαινεσάντων· ἔτυχον δὲ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν οἱ κράτιστοι παρόντες ἀμφοτέροις· μικρὸν ἐπισχὼν ὁ Τύλλος λέγει· Τὰ μὲν ἄλλα ὀρθῶς ἐπιλελογίσθαι μοι δοκεῖς, ὦ Φυφέτιε· θαυμαστὴ γάρ τις ἡ τῶν οὐδέποτε συμβάντων ὁμοιογονία, ἣν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσιν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς ἐξενήνοχεν ἡ τύχη· ἓν δ' ἀγνοεῖν ἔοικας, ὃ πολὺν παρέξει τοῖς νεανίσκοις ὄκνον, ἐὰν ἀξιῶμεν αὐτοὺς ἀλλήλοις χωρεῖν διὰ μάχης. ἡ γὰρ Ὁρατίων μήτηρ τῶν ἡμετέρων, ἀδελφὴ τῆς 113 Κορατίων μητρός ἐστι τῶν Ἀλβανῶν, καὶ τέθραπται τὰ μειράκια ἐν τοῖς ἀμφοτέρων τῶν γυναικῶν κόλποις, ἀσπάζονταί τ' ἀλλήλους καὶ φιλοῦσιν οὐχ ἧττον ἢ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς. ὅρα δὴ μή ποτε οὐχ ὅσιον ᾖ τούτοις ἀναδιδόναι τὰ ὅπλα, καὶ καλεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν κατ' ἀλλήλων φόνον, ἀδελφοὺς καὶ συντρόφους ὄντας. τὸ γὰρ ἐμφύλιον ἄγος, ἐὰν ἀναγκασθῶσιν ἀλλήλους μιαιφονεῖν, εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀναγκάζοντας δικαίως ἐλεύσεται. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Φυφέτιος· Οὐδ' ἐμὲ λέληθεν, ὦ Τύλλε, τὸ συγγενὲς τῶν μειρακίων, οὐδ' ὡς ἀναγκάσειν αὐτοὺς

in colloquiū accitū sic alloquitur: Videtur mihi, Tulle, deus aliqs cū aliis in reb. multis curā nostrarū ciuitatū agere: tū vero quod ad præsens certamen attinet, manifestum fauorem ostendere. inuentos .n. qui pro rei summa decernāt, iuuenes, nemini genere secundos, bellica virtute pręstātes, insignes specie, adhæc vno patre eadēq; matre genitos, & (quod mirificētissimum est) eadem die in lucē editos: apud vos, Horatios; apud nos, Curatios, præclarū nimirū est deorū beneficiū. Quin igitur amplectimur hanc tantā numinis prouidentiā, & inuitamus ad depugnandum de principatu suos vterq; trigeminos? nā & cetera quæ in strenuis pugnatorib. desiderari possunt, etiā in his insunt; &, cū fratres sint, laborātes in certamine, ppugnatores minus deserent quā Romanorum & Albanorū quiuis alii; & reliquę iuuentutis ambitiosa æmulatio, cū alia ratione difficulter sedari possit, facile hac prærogatiua pacabitur. Coniicio enim, vt apud nos, ita & apud vos esse multos qui virtutē ostētare cupiāt. quos si doceamus, diuina quadā fortuna præuēta esse hominū studia, vt quæ æquales pro ciuitatib. dimicaturos ipsa obtulerit, haud ægre illis persuadebimus. putabunt .n. sibi non virtute prælatos trigeminos, sed quadā sorte naturæ, & fortunæ in vtranq; partē æquali momento inclinantis studio singulari. Hac Fufetii sententia ab vtriusq; partis optimatibus, qui tū aderāt, collaudata, Tullus inhibita paulū respōsione, Cetera, inquit, Fufeti, recte mihi videris perpēdisse. mirifica .n. est hæc & nulla hominum memoria visa ortus similitudo, quā nostro seculo fortuna in ambabus ciuitatib protulit. vnū te latere videtur, quod minus alacres ad pugnā reddet iuuenes, si eos in certamē cōmittamus. Horatiorū enim nostrorū mater, Curatiorū vestrorū est matertera; & in ambarū enutriti sunt iuuenes sinibus; seq; inuicem non minore quam fratres suos amore complectuntur. videndum igitur ne forte nefas sit his arma dare, & ad mutuam eos cædem vocare, cum cognati sint & vna educati. domesticū enim piaculū merito in nos redundabit, si eos se mutuo sanguine polluere coegerimus. Ad hæc Fufetius: Nec me latet, Tulle, hæc adolescentū cognatio, nec cogere illos ad

certamen cũ consobrinis ineundũ, si ipsi suscipere illud nolint, institui: sed cum primũ mihi hoc consiliũ in mẽtem venit, accitis Curatiis nostris, ipse meopte impulsu priuatim apud me pertentaui illorum animos num abhorrerent a certamine. cumq; viderem eos meam orationẽ mira quadam & incredibili alacritate admittere, tum demum ausus sum mentem meã patefacere & in medium afferre. idem vt & ipse facias suadeo, & accersitis vestris trigeminis explores quæ sit voluntas iuuenũ. qui si & ipsi sua corpora ꝓ patria discrimini offerre velint, accipias grato animo. quod si detrectẽt, noli cogere. quãuis eadẽ de illis quę de nostris auguror. si enim tales sunt quales audimus, animi generositate ac bellica virtute inter paucos eximii, (nã & ad nos eorũ virtutis fama ꝑuenit) prõptissimis animis, nemine cogẽte, in certamẽ ꝓ patria descendẽt. Nõ aspernatus hãc admonitionẽ Tullus, factis in decẽ dies induciis, per quos re ad senatũ relata, & Horatiorũ volũtate cognita, certi⁹ respõdere posset, in vrbẽ reuertitur. Sequẽtibus dieb. consultatione cũ optimatib. habita cũ plerisq; videretur accipiẽda esse Fufetii monita, euocatos trigeminos fratres sic alloquitur: Scire vos velim, Horatii, me in proximo colloquio a Fufetio monitum, diuina ꝓuidẽtia factũ vt ciuitas vtraq; ternos ꝓpugnatores habeat, viros quib. nec generosiores nec magis idoneos alios inuenire liceat: vos Romæ, Albæ Curatios. Quo animaduerso primum se explorasse vellẽnt ne consobrini vestri corpora sua commodare patriæ. cumq; illos de summa rerũ decernere paratissimos cõperisset, magna id confidentia in mediũ protulit, ac postulauit vt ego quoq; pertẽtarem vestros animos velletis ne pro patria cõgredi cum Curatiis, an malletis hoc decus aliis eo aspirantibus cedere. Ibi ego æquo animo respondi, vos, quorum virtus & strenuæ manus iã perspectæ sint, præ ceteris hoc de primatu certamen suscepturos: sed cũ vererer ne cognatio qua iuncti estis Albanis trigeminis, alacritati vestræ obstaret, deliberandi spatium petii, factis decem dierum induciis. mox huc reuersus, senatu coacto, retuli super

τοῖς ἀνεψιοῖς διὰ μάχης χωρεῖν, εἰ μὴ βουληθεῖεν αὐτοὶ τὸν ἀγῶνα ὑπομεῖναι, παρεσκευασάμην· ἀλλ' ἐπειδὴ τάχιστα ἐπὶ νοῦν ἦλθέ μοι τόδε τὸ βούλευμα, τοὺς Ἀλβανοὺς Κορατίους μεταπεμψάμενος, αὐτὸς ἐπ' ἐμαυτοῦ διάπειραν ἔλαβον εἰ βουλομένοις αὐτοῖς ἐστιν ὁ ἀγών· δεξαμένων δὲ αὐτῶν τὸν λόγον ἀπίστῳ τινὶ καὶ θαυμαστῇ προθυμίᾳ, τότε ἀνακαλύπτειν ἔγνων τὸ βούλημα καὶ φέρειν εἰς μέσον. σοί τε αὐτῷ τοῦτο ὑποτίθεμαι ποιεῖν, καλέσαντι τοὺς παρ' ὑμῖν τριδύμους, πεῖραν αὐτῶν τῆς γνώμης ποιήσασθαι. ἐὰν μὲν οὕτως ἔχοντες συνεπιδιδῶσι κἀκεῖνοι τὰ σώματα προκινδυνεῦσαι τῆς ἑαυτῶν πατρίδος, δέχου τὴν χάριν· ἐὰν δὲ ἀναδύωνται, μηδεμίαν αὐτοῖς προσφέρε ἀνάγκην. μαντευόμεθα δὲ καὶ περὶ ἐκείνων οἷα καὶ περὶ τῶν ἡμετέρων. εἰ οὕτως εἰσὶν οἵους ἀκούομεν, ὀλίγοις τοῖς ἄριστα πεφυκόσιν ὅμοιοι, καὶ τὰ πολέμια ἀγαθοί· κλέος γὰρ αὐτῶν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθε τῆς ἀρετῆς· προθυμότατα ἂν δέξοιντο τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα καὶ μηδενὸς ἀναγκάσαντος. δέχεται τὴν παραίνεσιν ὁ Τύλλος, καὶ δεχημέρους ποιησάμενος ἀνοχάς, ἐν αἷς βουλεύσεταί τε καὶ μαθὼν τὴν διάνοιαν τῶν Ὁρατίων ἀποκρινεῖται, [παρῆν] εἰς τὴν πόλιν. ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις βουλευσάμενος ἅμα τοῖς ἀρίστοις, ἐπειδὴ τοῖς πλείστοις ἔδοξε δέχεσθαι τὰς Φουφετίου προκλήσεις, μεταπέμπεται τοὺς διδύμους ἀδελφούς, καὶ λέγει πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες Ὁράτιοι, Φουφέτιος εἰς λόγους ἐλθὼν ἐμοὶ τὴν τελευταίαν ἐπὶ στρατοπέδου σύνοδον, ἔφη τοὺς προκινδυνεύσοντας ὑπὲρ ἑκατέρας πόλεως τρεῖς ἄνδρας ἀγαθοὺς κατὰ θείαν γεγονέναι πρόνοιαν, ὧν οὐκ ἂν εὕροιμεν ἑτέρους οὔτε γενναιοτέρους, οὔτε ἐπιτηδειοτέρους· Ἀλβανῶν μὲν, Κορατίους· Ῥωμαίων δέ, ὑμᾶς. τοῦτό τε καταμαθών, αὐτὸς ἐξητακέναι πρότερον εἰ βουλομένοις ἐστὶ τοῖς ἀνεψιοῖς ὑμῶν ἐπιδοῦναι τὰ σώματα τῇ πατρίδι· μαθὼν δὲ αὐτοὺς ἀναδεχομένους τὸν ὑπὲρ ἁπάντων ἀγῶνα κατὰ πολλὴν προθυμίαν, θαρρῶν εἰς μέσον ἐκφέρει ἤδη τὸν λόγον, ἠξίου τε καὶ ἐμὲ πεῖραν ὑμῶν λαβεῖν, πότερον βούλεσθε προκινδυνεῦσαι τῆς πατρίδος ὁμόσε χωρήσαντες Κορατίοις· ἢ παραχωρεῖτε τῆς φιλοτιμίας ταύτης ἑτέροις. ἐγὼ δὲ ἀρετῆς μὲν ἕνεκα καὶ τῆς κατὰ χεῖρα γενναιότητος, ἣν οὐ λανθάνετε ἔχοντες, πάντων μάλιστα δεξομένους ὑμᾶς τὸν ὑπὲρ τῶν ἀριστείων κίνδυνον ἄρασθαι, ἐπιεικῶς ὑπέλαβον· δεδοικὼς δὲ μὴ τὸ πρὸς Ἀλβανοὺς τριδύμους συγγενὲς ἐμπόδιον ὑμῖν γένηται τῆς προθυμίας, χρόνον ᾐτησάμην εἰς βουλήν, ἀνοχὰς δεχημέρους ποιησάμενος· ὡς δ' ἀφικόμην δεῦρο, τὴν βουλὴν συνεκάλεσα, καὶ προὔθηκα περὶ τοῦ

πράγμα-

πράγματος τοῦ κοινοῦ σκοπεῖν. δόξαι δὲ ταῖς πλείοσι γνώμαις, εἰ μὲν ἑκόντες ἀναδέχεσθε τὸν ἀγῶνα καλὸν ὄντα καὶ προσήκοντα ὑμῖν, ὃν ἐγὼ πρόθυμος ἤμην μόνος ὑπὲρ ἁπάντων διαγωνίσασθαι, ἐπαινεῖν τε καὶ δέχεσθαι τὴν χάριν ὑμῶν. εἰ δ' ὡς τὸ συγγενὲς ἐκτρεπόμενοι μίασμα, [οὐ γὰρ δὴ κακίαν ψυχῆς ὁμολογοῦντες εἶτ'], τοὺς ἔξω τοῦ γένους ἀξιώσετε καλεῖν] μηδεμίαν ὑμῖν ἀνάγκην προσφέρειν. ταῦτα τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, καὶ οὔτε πρὸς ὀργὴν δεξομένης εἰ δι' ὄκνου τὸ ἔργον λά-
114 βοιτε, οὔτε μικρὰν χάριν εἰσομένης ὑμῖν εἰ τιμιωτέραν ἡγήσαισθε τῆς συγγενείας τὴν πατρίδα, τυγχάνοιτε ἂν βουλευσάμενοι. ὡς δὴ ταῦτ' ἤκουσαν οἱ νεανίαι, μεταστάντες ἑτέρωσε καὶ διαλεχθέντες ὀλίγα πρὸς ἀλλήλους, προσέρχονται πάλιν ἀποκρινούμενοι, καὶ λέγει ὑπὲρ ἁπάντων ὁ πρεσβύτατος τοιάδε· Εἰ μὲν ἐλευθέροις ἡμῖν οὖσι καὶ μόνοις κυρίοις τῆς ἰδίας γνώμης ἐξουσίαν παρέχεις, ὦ Τύλλε, βουλεύσασθαι περὶ τοῦ πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς ἀγῶνος, οὐδὲν ἔτι μελλήσαντες ἀποκρινοίμεθα ἄν σοι τοὺς ἑαυτῶν διαλογισμούς· ἐπεὶ δὲ περίεστιν ἡμῖν ὁ πατήρ, οὗ χωρὶς οὐδὲ τὰ ἐλάχιστα λέγειν ἢ πράττειν ἀξιοῦμεν, αἰτούμεθά σε ὀλίγον ἀναδέξασθαι χρόνον τὴν ἀπόκρισιν ἡμῶν, ἕως τῷ πατρὶ διαλεχθῶμεν. ἐπαινέσαντος δὲ τοῦ Τύλλου τὴν εὐσέβειαν αὐτῶν, καὶ κελεύσαντος οὕτω ποιεῖν, ἀπῄεσαν ὡς τὸν πατέρα. δηλώσαντες δ' αὐτῷ τὰς προκλήσεις τοῦ Φουφετίου, καὶ οὓς ὁ Τύλλος διεξῆλθε λόγους, καὶ τελευταίαν τὴν ἑαυτῶν ἀπόκρισιν, ἠξίουν εἰπεῖν ἥντινα γνώμην αὐτὸς ἔχει. ὁ δὲ ὑπολαβών, Ἀλλ' εὐσεβὲς μέν, ἔφη, πρᾶγμα ποιεῖτε, ὦ παῖδες, τῷ πατρὶ ζῶντες, καὶ οὐδὲν ἄνευ τῆς ἐμῆς γνώμης διαπραττόμενοι· καιρὸς δὲ καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς ἤδη περὶ ὑμῶν τά γε τηλικαῦτα φαίνεσθαι φρονοῦντας. ὑπολαβόντες οὖν τὸν ἐμὸν ἤδη τέλος ἔχειν βίον, φανερὸν ποιήσατέ μοι, τί δή ποτ' ἂν αὐτοὶ προείλεσθε πράττειν, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς περὶ τῶν ἰδίων βουλευσάμενοι; ἀποκρίνεται πρὸς αὐτὸν ὁ πρεσβύτατος τοιάδε· Ἐδεξάμεθα, ὦ πάτερ, τὸν ὑπὲρ τῆς
b ἡγεμονίας ἀγῶνα, καὶ πάσχειν ὑπεμείναμεν ὅ τι ἂν δοκῇ τῷ δαιμονίῳ. τεθνάναι γὰρ ἂν βουλοίμεθα μᾶλλον ἢ ζῆν ἀνάξιοι γενόμενοι σοῦ τε καὶ τῶν προγόνων. τὸ δὲ πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς συγγενὲς οὐχ ἡμεῖς πρότεροι λύσομεν, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τῆς τύχης διαλέλυται στέρξομεν. εἰ γὰρ Κορατίοις ἔλαττον κρίνεται τοῦ καλοῦ τὸ συγγενές, οὐδὲ Ὁρατίοις τιμιώτερον φανήσεται τὸ γένος τῆς ἀρετῆς. ὁ δὲ πατὴρ ὡς ἔμαθε τὴν διάνοιαν αὐτῶν, περιχαρὴς γενόμενος καὶ τὰς χεῖρας ἀνασχὼν εἰς τὸν οὐρανόν, πολλὰς ἔφη χάριτας εἰδέναι τοῖς θεοῖς, ὅτι παῖδας ἔδωκεν αὐτῷ γενέσθαι καλοὺς καὶ ἀγαθούς. ἔπειτα τὸν ἐσχα-

hoc negotio. plurium sententia fuit, si sponte suscipiatis præclarum istud & decorum vobis certamen, quo ego paratus eram solus pro omnibus decernere, laudandam gratisq; animis accipiendam esse alacritatẽ vestram. quodsi cognationis vos teneat religio, (nec enim ex animi ignauia, alieni generis *propugnatores* vocãdos censueritis) nullam vobis afferendam esse necessitatem. cũ igitur hoc sit S. C. qui nec moleste feret si hoc facere vereamini; nec exiguam vobis gratiam habiturus est si cognationi prætuleritis patriam, vestrum est deliberare quid factu censeatis optimum.

His auditis iuuenes secesserunt, paucisq; inter se collocuti redierunt. Ibi a maximus natu pro ceteris in hęc verba respondit: Si liberi & in nostra potestate essemus, & pro arbitrio nostro de certamine cum cõsobrinis incundo statuere possemus, Tulle: sine omni cunctatione mentẽ tibi nostram aperiremus. nunc quoniam nobis superstes est pater, sine quo ne minimũ quidem dicere faceréve fas nobis ducimus, rogamus vt paulisper responsum nostrum expectes, donec rem patri significauerimus. Annuente rege & pietatem laudante, ad patrem abeunt. qui postquam ex ipsis cognouit quid ꝓposuisset Fufetius, & quid Tullo percontanti respondissent iuuenes, rogatus sententiam, Pie, inquit, facitis filii, quod patris arbitratu viuentes, nihil absque mea voluntate agitis: sed iam tempus est vt vosmetipsi declaretis vestram in tali negotio prudentiam. Fingite igitur iam me defunctũ fato, & dicite, quid statueretis, si vobis sine patre de rebus vestris capiendum esset cõsilium?

Tum maximus natu: Susciperemus, mi pater, certamẽ pro principatu patriæ, parati ferre quicquid diuino numini videretur. mori .n. mallemus q̃ te nostrisq; maiorib. indignam vitam viuere. cognationis autẽ vinculũ non soluemus priores; sed vt a fortuna diremptum est, æquo animo feremus. Si enim Curatiis honestas est cognatione potior, nec Horatii virtutẽ posthabebũt propinquitati generis. Ibi pater cognita eorum mente, gauisus, sublatis ad cælum manibus, gratias egit diis immortalibus, quod tã egregios sibi dedissent liberos. deinde sin-

gulos benignissime cõplexus & suauissime exosculatus, Accipite, inquit, meam quoque sententiam optimi filii: ite, & pulchrum hoc piumque responsum Tullo referte. Illi læti parentis hortatu, regem adeunt, certamenque suscipiunt. Rex conuocato senatu, prolixeque laudatis iuuenibus, per legatos Albanis denuntiat, accipere conditionem Romanos, & Horatios in certamẽ de imperio prodituros. Nunc quia præsens argumentum exactam eius pugnæ descriptionem postulat, diligentemq; narrationem casuum qui subsecuti sunt tragicis similium, de his quoque singulis pro mea virili conabor dicere. Vbi tempus aduênit quo finem erant habitura pacta, vniuersus Romanorum exercitus prodiit: prodierunt etiam postea iuuenes, comprecati prius deos patrios, deducente rege & toto per vrbem populo faustis ominibus prosequente, ac floribus eorum capita conspergente. iamque & Albanorum copiæ prodierant. Tum positis castris non longe ab inuicem, medius campus in Romani & Albani agri finibus pugnæ destinatus est, vbi etiam antea castra vtriq; metati fuerant. ac primum mactatis victimis, super ardentes *focos* iuratum est, vtranq; ciuitatem eam fortunam boni cõsulturam, quam trigeminorum pugna esset allatura, fœdusque firmiter ac sine dolo malo seruaturam, tam ipsam quam omnes ipsius posteros. Peracta re diuina, positis armis processerunt extra vallum vtrinque spectatores futuri certaminis, relicto ad id trium quatuorue stadiorũ spatio intermedio. a Paulo post Albanus imperator ꝓduxit Curatios, Romanus rex Horatios, præter egregiam armaturam ornatos sicut qui morti destinati sunt. Vt vero congressi sunt propius, gladios tradiderunt armigeris, ipsi ruebant in cõplexus mutuos, flentes suauissimisque se appellationibus cõsalutantes, vt nemini nõ cierẽt lacrymas, vulgo tam suam quam ducum immanitatem incusantibus, quod cum potuissent per alia corpora pugnam eam decernere, impio duello commisissent inter se consanguineos. Postquam satis indultum est salutationibus, iuuenes resumptis

Trigeminorum pugna.

λαβὼν ἕκαστον αὐτῶν, καὶ τὰς ἡδίστας ἀποδοὺς ἀσπασμούς τε καὶ φιλήματα φιλοφροσύνας, Ἔχετε, ἔφη, καὶ τὴν ἐμὴν γνώμην, ὦ παῖδες ἀγαθοί· καὶ προσθέντες ἀποκρίνασθε Τύλλῳ τὴν εὐσεβῆ καὶ καλὴν ἀπόκρισιν. οἱ μὲν δὴ χαίροντες ἐπὶ τῇ παρακελεύσει τοῦ πατρὸς ἀπῄεσαν, καὶ προσελθόντες τῷ βασιλεῖ, ἀναδέχονται τὸν ἀγῶνα. κἀκεῖνος συγκαλέσας τὴν βουλὴν, καὶ πολλοὺς ἐπαίνους τῶν νεανίσκων διαθέμενος, ἀποστέλλει πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀλβανὸν, τοὺς δηλώσοντας ὅτι δέχονται Ῥωμαῖοι τὴν αἵρεσιν, καὶ παρέχονται τοὺς Ὁρατίους διαγωνιουμένους ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς. ἀπαιτούσης δὲ τῆς ὑποθέσεως καὶ τὸν τρόπον διεξελθεῖν τῆς μάχης ἀκριβῶς, καὶ τὰ μετὰ ταύτην γενόμενα πάθη θεατρικαῖς ἐοικότα περιπετείαις μὴ ῥαθύμως διελθεῖν, πειράσομαι καὶ περὶ τούτων ἑκάστων, ὡς ἐμὴ δύναμις, εἰπεῖν. ἐπεὶ γὰρ ὁ χρόνος ἧκεν ἐν ᾧ τέλος ἔδει λαβεῖν τὰς ὁμολογίας, ἐξῄεσαν μὲν αἱ τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις πανστρατιᾷ, ἐξῄεσαν δὲ μετὰ ταῦθ' οἱ νεανίσκοι τοῖς πατρῴοις θεοῖς εὐξάμενοι, καὶ προῆγον ἅμα τῷ βασιλεῖ, εὐφημούμενοί τε ὑπὸ παντὸς τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου, καὶ παττόμενοι τὰς κεφαλὰς ἄνθεσιν. ἤδη δὲ καὶ τῶν Ἀλβανῶν ἐξεληλύθει στρατιά. ἐπεὶ δὲ κατεστρατοπεδεύσαντο πλησίον ἀλλήλων, μεθόριον ποιησάμενοι τὸ διεῖργον τὴν Ῥωμαίων ἀπὸ τῆς Ἀλβανῶν ὅρον, ἔνθα καὶ πρότερον εἶχον ἑκάτεροι τοὺς χάρακας, πρῶτον μὲν ἱερὰ θύσαντες ὤμοσαν ἐπὶ τῶν 115
ἐμπύρων, στέρξειν τὴν τύχην ἣν ἂν ἐκ τῆς μάχης τῶν αἱρετῶν ἑκατέρα πόλις ἐξενέγκηται, καὶ φυλάξειν τὰς ὁμολογίας βεβαίους, μηδένα προσάγοντες αὐταῖς δόλον αὐτοί τε καὶ γένος τὸ ἐξ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς διεπράξαντο ὅσια, θέμενοι τὰ ὅπλα προῆλθον ἐκ τοῦ χάρακος ἀμφότεροι θεαταὶ τῆς μάχης ἐσόμενοι, τριῶν ἢ τεττάρων σταδίων τὸ μεταξὺ χωρίον τοῖς ἀγωνισομένοις καταλιπόντες· καὶ μετ' οὐ πολὺ παρῆν τοὺς Κορατίους ὁ τῶν Ἀλβανῶν στρατηγὸς ἄγων, καὶ τοὺς Ὁρατίους ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς, ὡπλισμένους τε κάλλιστα καὶ τὸν ἄλλον ἔχοντας κόσμον οἷον ἄνθρωποι λαμβάνουσιν ἐπὶ θανάτῳ. γενόμενοι δὲ συνεγγὺς ἀλλήλων, τὰ μὲν ξίφη τοῖς ὑπασπισταῖς παρέδωκαν, προσδραμόντες δὲ περιέβαλλον ἀλλήλους κλαίοντες, καὶ τοῖς ἡδίστοις ὀνόμασιν ἀνακαλοῦντες, ὥστε εἰς δάκρυα προσπεσεῖν ἅπαντας, καὶ πολλὴν ἀστοργίαν κατηγορεῖν σφῶν τε αὐτῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅτι παρὸν ἄλλοις τισὶ [καὶ] σώμασι κρῖναι τὴν μάχην, εἰς ἐμφύλιον αἷμα καὶ συγγενικὸν ἄγος τὸν ὑπὲρ τῶν πόλεων ἀγῶνα κατέκλεισαν. παυσάμενοι δὲ τῶν ἀσπασμῶν οἱ νεανίσκοι, καὶ τὰ ξίφη παρὰ τῶν ὑπασπιστῶν λαβόν-

λαβόν-

ἀναβάντες, ἀναχωρησάντων τῶν πέλας, ἐτάξαντό τε καθ'
ἡλικίαν, καὶ συνῄεσαν ὁμόσε. τέως μὲν οὖν ἡσυχία καὶ σιγὴ
κατεῖχεν ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις· ἔπειτα ἀναβοήσεις
τε ἀθρόαι παρ' ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐγίνοντο, καὶ παρακε-
λεύσεις τοῖς μαχομένοις ἐναλλάξ, εὐχαί τε καὶ οἰμω-
γαί, καὶ παντὸς ἄλλου πάθους ἐναγωνίου φωναὶ συνεχεῖς,
αἱ μὲν πρὸς τὰ δρώμενά τε καὶ ὁρώμενα ὑφ' ἑκατέ-
ρων, αἱ δὲ πρὸς τὰ μέλλοντά τε καὶ ὑποπτευόμενα· καὶ
ἦν πλείω τὰ εἰκαζόμενά τε καὶ δρώμενα τῶν γινομέ-
νων. ἥ τε γὰρ ὄψις ἐκ πολλοῦ διαστήματος γινομένη πο-
λὺ τὸ ἀσαφὲς εἶχε, καὶ τὸ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγωνιστὰς ἑ-
κάστοις συμπαθὲς ἐπὶ τὸ βεβουλευμένον ἐλάμβανε τὰ
παρορώμενα· αἵ τε συνεχεῖς τῶν μαχομένων ἐπεμβά-
σεις καὶ ὑπαναχωρήσεις, καὶ εἰς τὸν ἀντίπαλον αὖθις ἀντι-
μεταστάσεις πολλαὶ καὶ ἀντίστροφοι γινόμεναι, τὸ ἀκριβὲς
τῆς γνώμης ἀφῃροῦντο· καὶ ταῦτα ἐπὶ πολὺν ἐγίνετο
χρόνον. ῥώμην τε γὰρ τοῦ σώματος ἔτυχον ὁμοίαν ἔχον-
τες ἑκάτεροι, καὶ τὸ γενναῖον τῆς ψυχῆς ἰσόρροπον, ὅπλοις
τε καλλίστοις ἐσκεπασμένοι τὰ σώματα, καὶ γυμνὸν οὐ-
δὲν ἀπολιπόντες μέρος ὅ τι καὶ πληγὲν ὀξεῖαν ἔμελλεν οἴ-
σειν τὴν τελευτήν. ὥστε πολλοὶ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβα-
νῶν ἐκ τοῦ φιλονεικεῖν τε καὶ συμπαθεῖν τοῖς σφετέροις,
ἔλαθον αὐτοὺς οὐ τῶν κινδυνευόντων μεταλαμβάνοντες
πάθους, ἀγωνισταί τε μᾶλλον ἐβούλοντο ἢ θεαταὶ τῶν
δρωμένων γεγονέναι. ὀψὲ δ' οὖν ποτε ὁ πρεσβύτατος τῶν
115 Ἀλβανῶν τῷ πρὸς αὐτὸν ἀντιτεταγμένῳ συμπλεκόμενος
παίων τε καὶ παιόμενος ἄλλαις ἐπ' ἄλλαις πληγαῖς, καί
πως τυγχάνει τοῦ Ῥωμαίου διὰ τοῦ βουβῶνος ἐνέγκας τὸ ξί-
φος. ὁ δὲ τοῖς τε ἄλλοις τραύμασι κεκαρωμένος ἤδη, καὶ τὴν
τελευταίαν πληγὴν θανατηφόρον ἔχων, ὑπολυθέντων
τῶν μελῶν καταρρυεὶς ἀποθνήσκει. ὡς δὲ τοῦτ' εἶδον οἱ θεα-
ταὶ τῆς μάχης, ἅμα πάντες ἀνεβόησαν, Ἀλβανοὶ μὲν, ὡς
νικῶντες ἤδη· Ῥωμαῖοι δ', ὡς κεκρατημένοι. τοὺς γὰρ δὴ
σφετέρους δύο ῥᾳδίως Ἀλβανοῖς εὐκατεργάστους ὑπε-
λάμβανον γενήσεσθαι. ἐν ᾧ δ' ἐγίνετο ταῦτα, ὁ παραστα-
τίζων τῷ πεσόντι Ῥωμαῖος, ὁρῶν ἐπὶ τῷ κατορθώματι
περιχαρῆ τὸν Ἀλβανὸν, ὠθεῖται ταχὺς ἐπ' αὐτὸν, καὶ πολ-
λὰ μὲν τραύματα δοὺς, πολλὰ δὲ αὐτὸς λαβὼν, τυγχά-
νει πως κατὰ τῆς σφαγῆς αὐτοῦ βάψας τὸ ξίφος καὶ διαχρη-
σάμενος. μεταβαλούσης δὲ τῆς τύχης ἐν ὀλίγῳ τά τε τῶν
116 ἀγωνιζομένων ἔργα, καὶ τὰ τῶν θεωμένων πάθη· καὶ Ῥω-
μαίων μὲν ἀναθαρρησάντων ἐκ τῆς πρότερον κατηφείας,
Ἀλβανῶν δὲ ἀφῃρημένων τὸ χαίρειν, ἑτέρα πάλιν ἀν-
τιπνεύσασα τοῖς τῶν Ῥωμαίων κατορθώμασι τύχη, τού-
των μὲν ἐταπείνωσε τὰς ἐλπίδας, τὰ δὲ τῶν πολεμίων
φρονήματα ἐπῆρε. τοῦ γὰρ Ἀλβανοῦ πεσόντος, ὁ τὴν πλησί-
ον αὐτοῦ ἔχων στάσιν ἀδελφὸς συμπλέκεται τῷ καταβα-
λόντι· καὶ τυγχάνουσιν ἀμφότεροι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον

gladiis, & digressis iis qui aderant, instructa secundũ ætates acie, sunt congressi. Hactenus quies & silentiũ fuerat in vtroq; exercitu: tum vero frequentes vtrinq; exclamationes exortæ sunt, alternæque ad pugnantes exhortationes; tum vota & eiulatus, ceterorumq; affectuum, quos varii certantium casus ciere solent, voces crebræ, aliæ ad ea quæ vtrinq; agebantur & cernebantur, aliæ ad suspectos futurorum exitus accõmodatæ: ac plura coniectabantur quam gerebantur. nã & longior prospectus fallebat spectantium oculos, & suus cuique erga propugnatores affectus, e suo consilio rem geri interpretabatur: tum crebri dimicantium assultus ac recessus, & reciprocatæ aliquoties in aduersariũ incursiones, ancipites animis sententias afferebãt. Sic æquo marte diu certatum est: quod robore animisq; pares, armatura quoq; muniti essent eximia, nec vlla corporis pars non satis tegeretur, quæ icta celerare posset exitium. quo factum est vt multi Romani pariter & Albani suorũ studio atq; affectu incensi, paulatim se periculorum & casuum participes facerẽt, & in hoc actu certatorum quam spectatorum partes obire mallẽt. tandem Albanorum maximus cum suo aduersario consertis manibus, plagisque identidem nũc illatis nunc acceptis, nõ irrito ictu per inguen Romanum traiicit: qui iam ante aliis vulneribus quodãmodo soporatus, ad extremũ letali hoc ictu perculsus, resolutis mẽbris occumbit. Quo viso exclamant vtrinq; spectatores, Romani, vt victi; Albani, vt victoriæ compotes: quod impares tribus viderentur duo superstites. interim Romanus, qui collapso fratri veluti succenturiatus aderat, Albanum re bene gesta exsultántem ocius aggressus, multis inflictis & acceptis vulneribus, tan dem illi non fallente dextra ensem in iugulum defigit: mutatoque breui cum fortuna pugnæ affectu spectantium, Romanis ex pristino mærore se recolligentibus, Albanisque minus iam gaudentibus, alius rursum aduersus casus illorum spes deiecit, & horum animos erexit. cæso enim Albano, germanus qui proximam illi stationem tenuerat, victorem adortus est: acciditque vt continuatis ictibus eodem tempore

vterque alterum grauissime vulnerauerit, & Albanus Romano per interscapulū vsq; ad viscera traiecerit ensem: Romanus vero, ictu subter munimen ingesto, alterā Albano suffraginem præciderit. Ille igitur letali plaga confectus, in vestigio cecidit: alter vero qui vulnus in suffragine acceperat, licet firmus stare non posset, sed claudicaret ac scuto identidē gressus fulciret, renitebatur tamen adhuc, & cum superstite fratre in sustinentem Romanum tendebat: cumq; alter ex aduerso, alter a tergo adoriebatur. ille veritus ne a duob. aduersariis duobus ex locis impeteretur, & circumuētus facile conficeretur, cum adhuc integer esset, consilium capit de distrahendis hostibus, & pugna cū vtroq; seorsim ineunda. ac facile se ipsos disparaturū sperat, si fugam simulet. non enim ambos fratres insecuturos, sed alterū, qui fratrē minus valere pedibus animaduerteret. His animo agitatis, fugam quāta cōtentione potuit, arripuit; nec spe sua falsus est. alter enim Albanus, qui nullo graui vulnere affectus erat, e vestigio ipsum insecutus est: alter, qui incedere nō poterat, iusto lentius festinauit. ibi Albanis suos inhortantibus, iubilantibusq;, & tantumnon coronas vt re bene gesta poscentibus; Romanis contra suum pugnatorē ignauiæ arguentib. & *præsentem statum* deplorātibus, quasi fortuna nō esset ad ipsos reuersura, Romanus obseruata occasione, vertit se celeriter, & Albano priusquā ille caueret, ense in brachiū inflicto, cubitū diffindit: cūq; humi iaceret eius vna cū ense manus, vno adhuc letali vulnere illato, iuuenē conficit: tū in vltimū verso impetu, seminecem iā & lāguidum iugulat. lectis deinde consobrinorū spoliis in vrbē ꝓperat, primus patri suā ipsius victoriā nuntiaturus.

a Sed fortuna, nemini perpetuo blāda, inuidit homini; & quē momento tēporis ad inopinatū ac mirificū splendorē extulerat, eadē die illepido sororicidii facinore in funestissimā calamitatē cōiecit. iā enim portæ propinquus inter ceterā cuiusuis generis turbam, quæ se *cateruatim* ex vrbe effundebat, sororē etiā currentē vidit: turbatusque primo aspectu q̄ matre domusq; custodia deserta, virgo nubilis dedisset se in turbā ignotam: tandem discussis suspicionibus sinistris, æquiores & humaniores arripuit cogitationes, eā complectēdi

πληγὰς ἐξαισίους ἐξενέγκαντες κατ' ἀλλήλων· ὁ μὲν Ἀλβανὸς, τοῦ Ῥωμαίου κατὰ τῶν μεταφρένων, καὶ μέχρι τῶν σπλάγχνων βάψας τὸ ξίφος· ὁ δὲ Ῥωμαῖος, ὑπελθὼν τὴν προβολὴν τοῦ πολεμίου, καὶ τῶν ἰγνύων τὴν ἑτέραν ἀποτεμών. ὁ μὲν δὴ τὸ καίριον τραῦμα λαβὼν εὐθὺς ἐτεθνήκει, ὁ δὲ τὴν ἰγνύαν τετρωμένος οὐκέτι βέβαιος ἦν ἑστάναι, σκάζων δὲ καὶ κατὰ πολλὰ τῷ θυρεῷ διερειδόμενος ἀντεῖχεν ὅμως ἔτι, καὶ μετὰ τοῦ περιλειπομένου τῶν ἀδελφῶν, ἐπὶ τὸν ὑπομένοντα Ῥωμαῖον ἐχώρει· περιίστανταί τε αὐτὸν ὁ μὲν ἐξ ἐναντίας προσιὼν, ὁ δὲ κατὰ νώτου. ὁ δὲ Ῥωμαῖος δείσας μὴ κυκλωθεὶς ὑπ' αὐτῶν εὐκατέργαστος γένηται, δυσί τε μαχόμενος καὶ διχόθεν ἐπιοῦσιν, ἦν δ' ἀκραιφνὴς ἔτι, λογισμὸς εἰσέρχεται διελεῖν τοὺς πολεμίους ἀπ' ἀλλήλων, καὶ χωρὶς ἑκατέρῳ μάχεσθαι. ῥᾷστα δὲ διαστήσειν αὐτοὺς ὑπελάμβανεν, εἰ δόξαν παράσχοι φυγῆς. οὐ γὰρ ἂν ὑπ' ἀμφοτέρων διώξεσθαι τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ὑφ' ἑνὸς ὁρῶντος τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἔτι καρτεροῦντα τὸν πόδα. ταῦτα διανοηθεὶς ὡς εἶχεν ἔφευγε τάχους, καὶ συνέπεσεν αὐτῷ μὴ διαμαρτεῖν τῆς ἐλπίδος. ὁ μὲν γὰρ ἕτερος τῶν Ἀλβανῶν μηδεμίαν ἔχων πληγὴν καίριον, ἐδίωκεν αὐτὸν ἐκ ποδός· ὁ δ' ἐπιβαίνειν ἀδύνατος ὢν, πολὺ τοῦ δέοντος ὑστέρει. ἔνθα δὴ τῶν Ἀλβανῶν τοῖς σφετέροις ἐγκελευομένων, τῶν δὲ Ῥωμαίων τὸν αὐτῶν ἀγωνιστὴν κακιζόντων, καὶ τῶν μὲν δὴ παιανιζόντων τε καὶ στεφανουμένων, ὡς ἐπὶ κατωρθωμένῳ τῷ ἀγῶνι· τῶν δ' ὀδυρομένων, ὡς οὐκ ἂν ἐπὶ σφᾶς τῆς τύχης μεταναστησομένης, παρατηρησάμενος τὸν καιρὸν ὁ Ῥωμαῖος ὑποστρέφεται ὀξέως, καὶ πρὶν ἢ φυλάξασθαι τὸν Ἀλβανὸν, φθάνει τῷ ξίφει κατὰ τοῦ βραχίονος πληγὴν ἐνέγκας, καὶ διαιρῶν τὸν ἀγκῶνα. πεσούσης δὲ τῆς χειρὸς ἅμα τῷ ξίφει, μίαν ἔτι πληγὴν καίριον ἐξενέγκας, κτείνει τὸν Ἀλβανόν· καὶ μετὰ τοῦτον ἐπὶ τὸν τελευταῖον ὠσάμενος, ἡμιθνῆτα καὶ παρειμένον ἐπικατασφάττει. σκυλεύσας δὲ τοὺς τῶν ἀνεψιῶν νεκροὺς, εἰς τὴν πόλιν ἠπείγετο, πρῶτος ἀπαγγεῖλαι θέλων τὴν ἑαυτοῦ νίκην τῷ πατρί. ἔδει δ' ἄρα καὶ τοῦτον ἄνθρωπον ὄντα μὴ πάντα διευτυχεῖν, ἀλλ' ἀπολαῦσαί τι τοῦ φθονεροῦ δαίμονος, ὃς αὐτὸν ἐκ μικροῦ μέγαν ἐν ὀλίγῳ θεὶς χρόνῳ, καὶ εἰς ἐπιφάνειαν θαυμαστὴν καὶ παράδοξον ἐξάρας, κατέβαλε φέρων αὐθημερὸν εἰς ἄγριον συμφορὰν ἀδελφοκτόνον. ὡς γὰρ ἐγγὺς ἐγένετο τῶν πυλῶν, ἄλλον τε ὄχλον ὁρᾷ παντοδαπὸν ἐκχεόμενον τῆς πόλεως, καὶ δὴ καὶ τὴν ἀδελφὴν τρέχουσαν· διαταραχθεὶς δὲ κατὰ τὴν πρώτην πρόσοψιν, ὅτι καταλιποῦσα τὴν μητρὸς οἰκουρίαν παρθένος ἐπίγαμος, εἰς ὄχλον αὐτὴν ἔδωκεν ἀγνῶτα, καὶ πολλοὺς λαμβάνων λογισμοὺς ἀτόπους, τελευτῶν ἐπὶ τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ φιλανθρώπους ἀπέκλινεν, ὡς ἀσπάσασθαί τε πρῶτον τὴν σω-

τὸν ὑπολειφθέντα ἀδελφὸν ποθοῦσα, καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν τεθνηκότων παρ᾽ αὐτοῦ μαθεῖν βουλομένη, εὐσχημόνων ὑπερίδοι, γυναικεῖόν τι παθοῦσα. ἡ δὲ ἄρα οὐ τοὺς ἀδελφοὺς ποθοῦσα τὰς ἀσυνήθεις ἐτόλμησεν ἐξελθεῖν ὁδούς, ἀλλ᾽ ἔρωτι κρατουμένη τοῦ ἀνεψιοῦ ἑνός, ᾧ καθωμολόγητο ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐπὶ γάμῳ, καὶ κρύπτουσα τὸ πάθος ἀπόρρητον· ἐπεὶ δὲ τοῦ ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου
117 τινὸς ἤκουσεν ἀπαγγέλλοντος τὰ περὶ τὴν μάχην, οὐκ ἔτι κατέσχεν, ἀλλ᾽ ἐκλιποῦσα τὴν οἰκίαν, ὥσπερ αἱ μαινάδες, ἐφέρετο πρὸς τὰς πύλας, οὐδὲν ἐπιστρεφομένη τῆς ἀνακαλούσης τε καὶ μεταδιωκούσης τροφοῦ. ἔξω δὲ γενομένη τῆς πόλεως, ὡς τὸν ἀδελφὸν εἶδε περιχαρῆ τοὺς ἐπινικίους ἐπικείμενον στεφάνους, οἷς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἀνέδησε, καὶ τοὺς ἑταίρους αὐτοῦ φέροντας τὰ τῶν πεφονευμένων σκῦλα, ἐν οἷς ἦν πέπλος ποικίλος, ὃν αὐτὴ μετὰ τῆς μητρὸς ἐξυφήνασα τῷ μνηστῆρι δῶρον εἰς τὸν μέλλοντα γάμον ἀπεστάλκει· ποικίλοις γὰρ ἔθος ἐστὶν ἀμφιεννύναι πέπλοις Λατίνων τοῖς μέλλουσι τὰς νύμφας· τοῦτον δὴ τὸν πέπλον θεασαμένη πεφυρμένον αἵματι, τόν τε χιτῶνα κατερρήξατο, καὶ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις παιομένη τὸ στῆθος, ἐθρήνει καὶ ἀνεκαλεῖτο τὸν ἀνεψιόν· ὥστε πολλὴν κατάπληξιν εἰσελθεῖν ἅπαντας ὅσοι κατὰ τὸν αὐτὸν ἦσαν τόπον. ἀνακλαυσαμένη δὲ τὸν μόρον τοῦ μνηστῆρος, ἀτενέσι τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς τὸν ἀδελφὸν ὁρᾷ καὶ λέγει· Μιαρώτατε ἀνθρώπων, χαίρεις ἀποκτείνας τοὺς ἀνεψιούς, κἀμὲ τὴν ἀθλίαν ἀδελφὴν ἀποστερήσας γάμου, ὦ δύστηνε; ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἔλεος εἰσέρχεταί σε τῶν ἀπολωλότων συγγενῶν, οὓς ἀδελφοὺς ἐκάλεις· ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀγαθόν τι διαπραξάμενος ἐξέστηκας τῶν φρενῶν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, καὶ στεφάνους ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ἐπίκεισαι κακοῖς; τίνος ἔχων ψυχὴν θηρίου; κἀκεῖνος ὑπολαβών, Φιλοῦντος, ἔφη, τὴν πατρίδα πολίτου, καὶ τοὺς κακῶς αὐτῇ βουλομένους κολάζοντος, ἐάν τε ἀλλότριοι αὐτῆς τύχωσιν ὄντες, ἐάν τε οἰκεῖοι· ἐν οἷς τίθεμαι καὶ σέ, ἥτις ἐν ἑνὶ καιρῷ τὰ μέγιστα ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν συμβεβηκότα ἡμῖν ἐπιγνοῦσα, τήν τε νίκην τῆς πατρίδος ἣν ὁ σὸς ἀδελφὸς ἐγὼ πάρειμι κατάγων, καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀδελφῶν, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ὦ μιαρά, τοῖς κοινοῖς τῆς πατρίδος χαίρεις, οὔτ᾽ ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ταῖς οἰκείαις ἀλγεῖς· ἀλλ᾽ ὑπεριδοῦσα τῶν σεαυτῆς ἀδελφῶν, τὸν τοῦ μνηστῆρος ἀνακλαίεις μόρον, οὐδ᾽ ὑπὸ τοῦ σκότους φθαρεῖσά πως, ἀλλ᾽ ἐν τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς· καί μοι τὴν ἀρετὴν καὶ τοὺς στεφάνους ὀνειδίζεις, ὦ ψευδοπάρθενε καὶ μισάδελφε, καὶ ἀναξία τῶν προγόνων. ἐπεὶ τοίνυν οὐ τοὺς ἀδελφοὺς πενθεῖς, ἀλλὰ τοὺς ἀνεψιούς, καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐν τοῖς ζῶσιν ἔχεις, τὴν

superstitis fratris desiderio, cognoscendæq; defunctorum virtutis studio ductam, decori (vt accidere interdum mulieribus solet) rationem abscisse. at illam non fratrum desiderium insuetam viam ingredi compulerat, sed amor vnius e consobrinis, cui a patre desponsa fuerat, & amorem hactenus celarat. vt vero quodā milite renuntiante audiuit pugnæ euentum, non amplius sui compos, relictis ædibus bacchabunda ferebatur ad portam, nutricē frustra insequentem ac reuocantem nil respiciens. egressa vrbem vbi fratrem vidit lætantem, coronisque victricibus quibus eum rex honorauerat, redimitum, sodalesq; præferentes cæsorum spolia, & in his tunicam pictam, quam suis ac matris manibus contextam, proco ad futuras nuptias donum miserat, (mos enim Latinis erat vt q virgines ambirent, pictas induerent tunicas.) hanc igitur tunicam vt cruore pollutā vidit, scissa veste, pectus ambabus plangens manibus, lamentabili voce consobrinum vocabat; ita vt cuncti qui aderant, plane obstupescerēt. defleto deinde proci fato, intentis in fratrem oculis exclamat: Scelestissime mortalium, gaudes infelix cæsis consobrinis, & orbata connubio me sorore misera? neque te extinctorum cognatorum incessit miseratio, quos fratres appellare solebas; sed quasi præclaro aliquo facinore edito, insanis præ lætitia, & coronas in tātis malis gestas? cuiusnam feræ animum induisti? Ad hæc ille: Immo vero ciuis patriam amantis, maleuolosque patriæ hostes punientis, siue illi externi sint, siue domestici: in quo numero te quoq; pono: quæ, cūm vno eodemque tempore maxima nobis & bona & mala obtigisse cognoueris, patriæ scilicet victoriam, quam ego frater tuus reporto; & fratrum interitum; scelesta neque publico frueris gaudio, neque domesticis indoles calamitatibus: sed contemptis germanis, proci deploras obitū: neq; in malam rem te abdis, sed in omnium cōspectu id facere non vereris: mihique virtutem & coronas exprobras virgo nō virgo, iniqua fratribus & indigna nostris maioribus. quādo igitur consobrinos lugere mauis quam fratres, & corpore inter viuos oberrans, ani-

mum habes apud mortuũ, abi ad illũ quem inuocas, & patri ac fratrib. dedecori esse desine. His dictis, modum in improbitatis detestatione seruare nesciit, sed, vt erat ira cõcitus, ensem per costas eius adigit: atq; ita sorore interempta pergit ad patrẽ. Tantũ vero tunc apud Romanos erat improbitatis odiũ, tantaq; animorum ac morũ seueritas, & si ad nostram hanc vitam nostraq; facta cõferatur, durities, ac parũ a ferina immanitate differens crudelitas, vt pater audito tam atroci facinore, non solũ non iniquo animo id tulerit, verũ etiam recte & conuenienter factum existimauerit: quippe qui nec domum filiæ cadauer referri, nec maiorũ monumentis inferri permisit, nec exsequiis, funebriue ornatu, aut ceteris dignatus est solennibus: sed proiectã vbi confossa erat, prætereuntes lapidibus & terra ingesta obruerunt, vt propinquorũ cura destitutũ cadauer. quæ quidẽ insignẽ eius viri rigiditatẽ indicant, atq; etiã magis id quod iã dicturus sum. ea ipsa die, quasi ob rẽ præclare ac feliciter gestam, mactauit diis patriis quas vouerat victimas, epulumq; cognatis vt in maximo festo exhibuit splendidũ, minore propriæ calamitatis quã publicæ ꝓsperitatis habita ratione. id quod non solus Horatius, sed & alii multi viri illustres fecisse dicuntur postea, sacrificasse scilicet, coronas gestasse, ac triumphũ egisse post recentem liberûm amissionẽ, quoties ipsorum opera felicitas quæpiã cõtigisset reipublicæ: de quib. suo dicetur tempore. Ceterum post trigeminorum pugnã, Romani qui in castris aderãt, magnifice sepultis iuuenibus, quo quisque loco ceciderat, mactatisq; ꝓ victoria hostiis, epulabãtur genialiter. Albani cõtra infausto casu mæsti, ducemq; suũ, vt qui reb. male præfuisset, incusantes, plerιq; a cibo abstinuerũt, & corpora eo vespere curare noluerunt. Postera die Romanus rex eos in concionẽ vocatos prolixe solatus est: nihil se illis indecorũ nec difficile, nihil præter iura cognationis imperaturũ, sed pariter consulturũ vtriusq; ciuitatis cõmodis: Fufetiũ quoq; se in eodẽ magistratu relinquere, nec quicquã mutare in præsenti statu reipublicæ: atq; ita dimissa concione reduxit domum copias. Cum vero ex senatus-

δὲ ψυχὴν ἀπελθοῦσα παρὰ τῶν νεκρῶν, ἄπιθι πρὸς ἐκεῖνον ὃν ἀνακαλῇ, καὶ μήτε τὸν πατέρα μήτε τοὺς ἀδελφοὺς καταίσχυνε. Ταῦτα εἰπὼν, οὐκ ἐφύλαξεν ἐν τῷ μισοπονήρῳ τὸ μέτριον, ἀλλ' ὡς εἶχεν ὀργῆς, ὠθεῖ διὰ τῶν πλευρῶν αὐτῆς τὸ ξίφος· ἀποκτείνας δὲ τὴν ἀδελφὴν, παρῆν ὡς τὸν πατέρα. οὕτω δὲ ἄρα μισοπόνηρα καὶ αὐθάδη τὰ τότε Ῥωμαίων ἤθη καὶ φρονήματα ἦν, καὶ εἴ τις αὐτὰ βούλοιτο πρὸς τὰ νῦν ἔργα καὶ τοὺς ἐφ' ἡμῶν ἐξετάζειν βίους, ὠμὰ καὶ σκληρὰ, καὶ τῆς θηριώδους οὐ πολὺ ἀπέχοντα φύσεως· ὥστε πάθος οὕτω δεινὸν ὁ πατὴρ ἀκούσας, οὐχ ὅπως ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ καλῶς καὶ προσηκόντως ὑπέλαβε τὸ πραχθὲν ἔχειν· ὅς γε οὔτε εἰς τὴν οἰκίαν εἴασεν εἰσενεχθῆναι τὸν νεκρὸν τῆς θυγατρὸς, οὔτ' ἐν τοῖς πατρῴοις τεθῆναι μνήμασιν ἐπέτρεψεν, οὔτε κηδείας καὶ περιστολῆς καὶ τῶν ἄλλων νομίμων μεταλαβεῖν· ἀλλ' οἱ παριόντες αὐτὴν ἐρριμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφορήσαντες καὶ γῆν, ἔθαψαν ὡς σῶμα ἔρημον κηδεμόνων. Ταῦτά τε δὴ στερρὰ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἃ μέλλω λέγειν· ὡς γὰρ ἐπὶ καλοῖς τε καὶ εὐτυχέσιν ἔργοις, αὐθημερὸν ἔθυε τοῖς πατρῴοις θεοῖς ἃς ηὔξατο θυσίας, καὶ τοὺς συγγενεῖς εἱστία λαμπρῶς τε καὶ καθάπερ ἐν ταῖς μεγίσταις ἑορταῖς ὑπεδέχετο, ἐλάττους ἡγούμενος τὰς ἰδίας συμφορὰς τῶν κοινῶν τῆς πατρίδος ἀγαθῶν. τοῦτο δὲ οὐ μόνον ὁ Ὁ- 118 ράτιος, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐκεῖνον ἄλλοι συχνοὶ Ῥωμαίων μνημονεύονται ποιήσαντες ἄνδρες ἐπιφανεῖς· λέγω δὲ τὸ θύειν καὶ στεφανηφορεῖν, καὶ θριάμβους κατάγειν τέκνων αὐτοῖς ἀπολωλότων ἔναγχος, ὅταν εὐτυχήσῃ δι' αὐτοὺς τὸ κοινόν· περὶ ὧν κατὰ τοὺς οἰκείους ἐρῶ καιρούς. Μετὰ δὲ τὴν μάχην τῶν τριδύμων, Ῥωμαῖοι μὲν οἱ τότε ὄντες ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, ταφὰς ποιησάμενοι λαμπρὰς τῶν ἀποθανόντων ἐν οἷς ἔπεσον χωρίοις, καὶ θύσαντες τὰ ἐπινίκια τοῖς θεοῖς, ἐν εὐπαθείαις ἦσαν· Ἀλβανοὶ δὲ ἀχθόμενοι ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ τὸν ἡγεμόνα δι' αἰτίας ἔχοντες, ὡς κακῶς ἐστρατηγηκότα, ἄσιτοί τε οἱ πολλοὶ καὶ ἀθεράπευτοι τὴν ἑσπέραν ἐκείνην διετέλεσαν. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ καλέσας αὐτοὺς ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς εἰς ἐκκλησίαν, καὶ πολλὰ παραμυθησάμενος, ὡς οὔτε ἄσχημον ἐπιτάξων αὐτοῖς οὐδὲν οὔτε χαλεπὸν, οὔτε ὃ μὴ τὸ συγγενὲς ἐπιτρέπει, τῇ δὲ αὐτῇ γνώμῃ περὶ ἀμφοτέρων τῶν πόλεων τὰ κράτιστα καὶ συμφορώτατα συμβουλεύσων, καὶ τὸν ἄρχοντά γε αὐτῶν Φουφέτιον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καταλιπὼν αὐτῆς, ἀλλ' οὔτε οὐδὲν πολιτικὸν μεθαρμοσάμενος οὔτε κινήσας, ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν δύναμιν. καταγαγὼν δ' αὐτοῦ τὴν ψηφισθέντα

θέντα ὑπὸ τῆς βουλῆς θρίαμβον, καὶ τὰ πολιτικὰ πράττειν ἀρξαμένῳ, προσέρχονταί τινες τῶν πολιτικῶν ἄνδρες οὐκ ἀφανεῖς τὸν Ὁράτιον ἄγοντες ὑπὸ δίκην, ὡς [οὐ] καθαρὸν αἵματος ἐμφυλίου, διὰ τὸν τῆς ἀδελφῆς φόνον· καὶ καταστάντες, μακρὰν διεξῆλθον δημηγορίαν, τοὺς νόμους παρεχόμενοι τοὺς οὐκ ἐῶντας ἄκριτον ἀποκτείνειν οὐδένα, καὶ τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἀπομήτων μηνίματα τοῖς μὴ κολαζούσαις πόλεσι τοὺς ἐναγεῖς διεξιόντες. ὁ δὲ πατὴρ ἀπελογεῖτο περὶ τοῦ μειρακίου, κατηγορῶν τῆς θυγατρὸς, καὶ τιμωρίαν οὐ φόνον εἶναι τὸ πραχθὲν λέγων· δικαστήν τε αὐτὸν ἀξιῶν εἶναι τῶν ἰδίων κακῶν, ἀμφοτέρων γινόμενον πατέρα. συχνῶν δὲ λόγων ῥηθέντων ὑφ᾽ ἑκατέρων, πολλὴ τὸν βασιλέα κατεῖχεν ἀμηχανία, τί τέλος ἐξενέγκοι περὶ τῆς δίκης. οὔτε γὰρ ἀπολῦσαι τοῦ φόνου τὸν ὁμολογοῦντα τὴν ἀδελφὴν ἀνῃρηκέναι πρὸ δίκης, καὶ ταῦτα ἐφ᾽ οἷς οὐ συνεχώρουν ἀποκτείνειν οἱ νόμοι, καλῶς ἔχειν ὑπελάμβανεν, » ἵνα μὴ τὴν ἀρὰν καὶ τὸ ἄγος τοῦ δεδρακότος » εἰς τὸν ἴδιον οἶκον εἰσενέγκηται· οὔτε ὡς ἀνδροφόνον ἀποκτεῖναι τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἑλόμενον προκινδυνεῦσαι, καὶ τοσαύτης αὐτῇ δυναστείας γινόμενον αἴτιον, ἄλλως τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτὸν ἀπολύοντος τῆς αἰτίας, ᾧ τὴν περὶ τῆς θυγατρὸς ὀργὴν ἥ τε φύσις ἀπεδίδου πρῶτον, καὶ ὁ νόμος. ἀπορούμενος δὲ τί χρήσεται τοῖς πράγμασι, τελευτῶν κράτιστον εἶναι διέγνω τῷ δήμῳ τὴν διάγνωσιν ἐπιτρέπειν. γινόμενος δὲ θανατηφόρου κρίσεως τότε πρῶτον ὁ Ῥωμαίων δῆμος κύριος, τῇ γνώμῃ τοῦ πατρὸς προσέθετο, καὶ ἀπολύει τοῦ φόνου τὸν ἄνδρα. οὐ μὴν ὅγε βασιλεὺς ἀποχρῆναι ὑπέλαβε τοῖς βουλομένοις τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια φυλάττειν, τὴν ὑπὸ ἀνθρώπων συντελεσθεῖσαν ὑπὲρ αὐτοῦ κρίσιν, ἀλλὰ μεταπεμψάμενος τοὺς ἱεροφάντας, ἐκέλευσεν ἐξιλάσασθαι θεούς τε καὶ δαίμονας, καὶ καθῆραι τὸν ἄνδρα οἷς νόμος τοὺς ἀκουσίους φόνους ἁγνίζεσθαι καθαρμοῖς. κἀκεῖνοι βωμοὺς ἱδρύσαντο δύο, τὸν μὲν, Ἥρας, ἣ λέλογχεν ἐπισκοπεῖν ἀδελφάς· τὸν δ᾽ ἕτερον, ἐπιχωρίου θεοῦ τινος ἢ δαίμονος, Ἰανοῦ λεγομένου κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν, ἐπωνύμου δὲ Κορατίων τῶν ἀναιρεθέντων ἀνεψιῶν ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· καὶ θυσίας τινὰς ἐπ᾽ αὐτοῖς ποιήσαντες, τοῖς τε ἄλλοις καθαρμοῖς ἐχρήσαντο, καὶ τελευτῶντες ὑπήγαγον τὸν Ὁράτιον ὑπὸ ζυγόν. ἔστι δὲ Ῥωμαίοις νόμιμον, ὅταν
119 πολεμίων παραδιδόντων τὰ ὅπλα γίνωνται κύριοι, δύο καταπηγνύειν ξύλα ὀρθὰ, καὶ τρίτον ἐφαρμόττειν αὐτοῖς ἄνωθεν πλάγιον, ἔπειθ᾽ ὑπάγειν τοὺς αἰχμαλώτους ὑπὸ ταῦτα, καὶ διελθόντας ἀπολύειν ἐλευθέρους ἐπὶ τὰ σφέτερα. τοῦτο καλεῖται παρ᾽ αὐτοῖς ζυγόν· ᾧ καὶ

consulto triumphasset, iamq; ad ciuiles caussas cognoscendas se vertisset, a
quidā non mediocris in rep. auctoritatis viri cœperunt accusare Horatiū, vt qui se per sororis cædē cognati sanguinis reum fecisset. Hi longa oratione allegabant leges quæ nemini quēquam indemnatū occidere permittunt: recensebantque exempla deorum iræ in ciuitate; quæ impunita siuissent scelera. Pater cōtra patrocinabatur filio, accusans filiā, & negans eā dicēdam cædem, sed pœnam verius: postulabatq; sibi de suis malis permitti iudicium, vt qui amborum esset pater. cumq; multa ab vtraq; parte dicta fuissent, hærebat rex incertus quonā modo finienda esset ea lis. neq; enim confessum sororis occisorem, homicidio ante litis cognitionem & sine legitimis caussis perpetrato absoluere sibi licere putabat, ne piaculū scelerisque vltrices diras a facinoris patratore in suam familiā conuerteret: neque vt homicidam necādum censebat cū qui pro patria vitæ periculum adisset, eiq; tantam imperii accessionē peperisset; præsertim patre quoq; ipsum absoluente, quem potissimum filię vltorē ius & natura fecerat. Tandem post lōgam hæsitationem visum est factu optimum, eā cognitionem referre ad populum. Populus autem b
Romanus tum primum capitalis iudicii potestatem nactus, comprobauit patris sententiam, iuuenemq; absoluit a cædis crimine. Rex tamen non contentus hominum suffragiis, & de religione sollicitus, accitis pontificibus deos & genios placari iussit, iuuenemque iis lustrationibus quas inuoluntariæ cædi præscripserunt leges, expiari. illi positis duabus aris, altera, Iunoni sororum inspectrici; altera, patrio cuidam seu deo seu genio, quē vernacula lingua Ianum appellant, & ab interemptis homicidæ cōsobrinis Curatium cognominant; sacrisq; quibusdam super eas factis, inter cetera piamina quib. tum vsi sunt, postremo sub iugum miserunt Horatium. est autem Romanis mos, quoties hostes traditis armis deditionem c
faciunt, duo tigna recta humi defigere, hisq; tertium transuersum superimponere, captiuosque sub ista tigna ductos trāsmittere, atq; liberos ad sua dimittere. Hoc ipsi iugū vocāt: quod

tunc quoque expiatores inter solennia piamina postremum adhibuerũt iuueni. locum vero vrbis in quo tunc expiatio facta est, omnes Romani sacrum existimant. est autem in angiportu qui a Carinis deducit ad vicum Cyprium, vbi & aræ manent tũc positæ, & lignum super eas transuersum duobus inter se aduersis parietibus infixum: quod capiti exeuntium imminet, vocaturque a Romanis Tigillum sororium. Eo igitur loco huius casus monumentum conseruatur, & annuis sacrificiis a Romanis honoratur. Exstat & alterum virtutis quã in pugna declarauit testimonium, angularis columella, a qua altera fori porticus incipit: cui Albanorum trigeminorũ spolia superimposita fuerant. sed arma illa vetustate abolita sunt; columella priscam appellationem retinens, Pila vocatur Horatia.

a Quin & lex ob illum casum sancita durat hodieque ad perpetuam illorum iuuenum gloriã, iubens vt quoties nascantur trigemini, alimenta ex publico vsque ad pubertatem accipiant. Hunc igitur finem habuere casus quos Horatia familia experta est miros & inopinatos. At Romanus rex per integrum annum apparatu facto bellum Fidenatibus inferre statuit; quod citati ad dicendam caussam de insidiis quas cum sua factione Romanis & Albanis struxerant, comparere noluissent, sed mox sumptis armis, portisque clausis, & ascitis Veientium auxiliis, aperte defecissent. Legatis quoq; Romanorum caussam defectionis sciscitantibus responderãt, nullum sibi esse cum Romanis publicum negotium iam inde ex quo Romulus fato functus sit; cũ quo amicitiam iureiurãdo firmarint. Ea de caussa rex & suas armabat copias, & auxiliares corrogabat a sociis: inter quos plures ceteris & fortiores ab Alba ducebat Fufetius. Hũc Tullus vt promptum & fidum ad res gerendas sociũ laudauit, omniumq; cõsiliorum fecit cõscium. ille vero cum male apud suos ciues audiret, quasi proximo bello non bene administrato prodidisset rempublicam, iamque tertium annum Tullo ita volẽte

Fidenatibus bellum.

οἱ τότε καθαίροντες τὸν ἄνδρα, τελευταίῳ τῶν περὶ τοὺς καθαρμοὺς νομίμων ἐχρήσαντο. ἐν ᾧ δὲ τῆς πόλεως χωρίῳ τὸν ἁγνισμὸν ἐποιήσαντο, ἅπαντες Ῥωμαῖοι νομίζουσιν ἱερόν. ἔστι δ᾽ ἐν τῷ στενωπῷ τῷ φέροντι ἀπὸ Καρίνης κάτω τοῖς ἐπὶ τὸν Κύπριον ἐρχομένοις στενωπόν, ἔνθα οἵ τε βωμοὶ μένουσιν οἱ τότε ἱδρυθέντες, καὶ ξύλον ὑπὲρ αὐτῶν τέταται δυσὶ τοῖς ἀντικρὺ ἀλλήλων τοίχοις ἐνηρμοσμένον, ὃ γίνεται τοῖς ἐξιοῦσιν ὑπὲρ κεφαλῆς, καλούμενον τῇ Ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ ξύλον ἀδελφῆς. τοῦτο μὲν δὴ τῆς χώρας τῆς συμφορᾶς τοῦ ἀνδρὸς μνημεῖον ἐν τῇ πόλει φυλάττεται, θυσίαις γεραιρόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτόν· ἕτερον δὲ τῆς ἀρετῆς ἣν ἐπεδείξατο κατὰ τὴν μάχην μαρτύριον ἡ γωνιαία στυλίς, ἡ τῆς ἑτέρας παστάδος ἄρχουσα ἐν ἀγορᾷ, ἐφ᾽ ἧς ἔκειτο τὰ σκῦλα τῶν Ἀλβανῶν τριδύμων. τὰ μὲν οὖν ὅπλα ἠφάνισται διὰ μῆκος χρόνου, τὴν δ᾽ ἐπίκλησιν ἡ στυλὶς φυλάττει τὴν αὐτήν, Ὁρατία καλουμένη πίλα. ἔστι δὲ καὶ νόμος παρ᾽ αὐτοῖς δι᾽ ἐκεῖνο κυρωθεὶς τὸ πάθος, ᾧ καὶ εἰς ἐμὲ χρῶνται, τιμὴν καὶ δόξαν ἀθάνατον τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις περιτιθείς, ὁ κελεύων οἷς γίνονται τρίδυμοι παῖδες, ἐκ τοῦ δημοσίου τὰς τροφὰς τῶν παίδων χορηγεῖσθαι μέχρις ἥβης. τὰ μὲν δὴ περὶ τὴν Ὁρατίων οἰκίαν γενόμενα, θαυμαστὰς καὶ παραδόξους περιπετείας λαβόντα, τοιούτου τέλους ἔτυχεν. ὁ δὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐνιαύσιον διαλιπὼν χρόνον, ἐν ᾧ πάντα τὰ πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάσατο ἐπιτήδεια, στρατὸν ἐξάγειν ἐπὶ τὴν Φιδηναίων πόλιν ἔγνω, πρόφασιν τοῦ πολέμου ποιησάμενος, ὅτι κληθέντες εἰς ἀπολογίαν περὶ τῆς ἐπιβουλῆς ἣν συνεστήσαντο κατὰ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν, οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ᾽ εὐθὺς ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα καὶ τὰς πύλας κλείσαντες, Οὐιεντανῶν τε συμμαχίαν ἐπαγόμενοι, ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀφεστήκεσαν· καὶ τοῖς παραγινομένοις ἐκ Ῥώμης πρεσβευταῖς πυνθανομένοις τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστάσεως ἀπεκρίναντο μηδὲν αὐτοῖς ἔτι πρᾶγμα πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν εἶναι κοινόν, ἐξ οὗ Ῥωμύλος ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐτελεύτησε, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τὰ τῆς φιλίας ὅρκια. ταύτας δὴ τὰς προφάσεις λαβών, τήν τε οἰκείαν καθώπλιζε δύναμιν, καὶ παρὰ τῶν συμμάχων μετεπέμπετο. πλείστην δὲ καὶ κρατίστην ἐπικουρικὴν ἐκ τῆς Ἀλβανῶν πόλεως Μέττιος Φουφέττιος ἧκεν ἄγων, ὑπερβαλλόμενος τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις. ὁ μὲν οὖν Τύλλος ὡς ἐκ προθυμίας τε καὶ πάντως τοῦ βελτίστου κοινωνὸν ἐγνωκότα τοῦ πολέμου τὸν Μέττιον ἐπῄνει τε καὶ πάντων ἐποιεῖτο βουλευμάτων συνίστορα. ὁ δὲ ἀνὴρ ὢν ἐν αἰτίαις οὕτω παρὰ τοῖς πολίταις ὑπάρχων, ὡς κακῶς ἐστρατηγηκὼς τοῦ πολέμου, καὶ εἰς προδοσίαν διαβαλλόμενος, ἐπὶ τρίτον ἔτος ἐπὶ τῆς αὐτοκράτορος ἀρχῆς

ἀρχῆς διέμενε Τύλλου καλοῦντος, οὐκ ἀξιῶν ἀρχὴν ἔχειν ἑτέρας ἀρχῆς ὑπήκοον, οὐδὲ ὑποτάττεσθαι μᾶλλον ἢ αὐτὸς ἡγεῖσθαι, πρᾶγμά τι ἐπιβουλεύουσιν ἀνόσιον. διαπρεσβευσάμενος γὰρ κρύφα πρὸς τοὺς Ῥωμαίων πολεμίους ἐνδοιαστῶς ἔτι πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἔχοντας, ἐπῆρεν αὐτοὺς μὴ κατοκνεῖν, ὡς αὐτὸς συνεπιθησόμενος Ῥωμαίοις ἐν τῷ ἀγῶνι· καὶ ταῦτα πράττων τε καὶ διανοούμενος ἅπαντας ἐλάνθανε. Τύλλος δ᾽ ἐπεὶ παρεσκευάσατο τήν τε οἰκείαν καὶ τὴν συμμαχικὴν δύναμιν, ἦγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ διαβὰς τὸν
120 Ἀνίωνα ποταμὸν, οὐ μακρὰν τῆς Φιδήνης κατεστρατοπέδευσεν. εὑρὼν δὲ πρὸ τῆς πόλεως στρατιὰν ἐκτεταγμένην πολλὴν αὐτῶν τε Φιδηναίων καὶ τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἡσυχίαν ἦγε· τῇ δ᾽ ἑξῆς Φουφέτιόν τε μεταπεμψάμενος τὸν Ἀλβανὸν καὶ τῶν ἄλλων φίλων τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ἐσκόπει μετ᾽ ἐκείνων ἵνα χρηστέον εἴη τῷ πολέμῳ τρόπον. καὶ ἐπεὶ πᾶσιν ἔδοξε μάχην τίθεσθαι διαταχέων, καὶ μὴ τρίβειν τὸν χρόνον, χώραν καὶ τάξιν ἣν ἔμελλεν ἕκαστος ἕξειν προειπὼν, ἡμέραν τε ὁρίσας τῆς μάχης τὴν κατόπιν, διέλυσε τὸν σύλλογον. ὁ δ᾽ Ἀλβανὸς Φουφέτιος· ἦν γὰρ ἔτι ἄδηλος καὶ τῶν ἑαυτοῦ φίλων πολλοῖς προδοσίαν μηχανώμενος· συγκαλέσας τοὺς ἐπιφανεστάτους Ἀλβανῶν λοχαγοὺς καὶ ταξιάρχας, λέγει πρὸς αὐτοὺς τοιάδε·

„Ἄνδρες ταξίαρχοι καὶ λοχαγοὶ, πράγματα μέλλω ἐς ὑμᾶς μεγάλα καὶ ἀπροσδόκητα ἐκφέρειν, ἃ τέως ἔκρυπτον. ἱκετεύω δὲ ὑμᾶς ἀπόρρητα ποιήσασθαι, εἰ μή με διεργάσεσθε· [καὶ] ἐὰν δόξῃ συνοίσειν ἐπιτελῆ γενόμενα, συλλάβεσθέ μοι αὐτῶν. πολλὰ μὲν οὖν λέγειν ὁ καιρὸς οὐκ ἐπιτρέπει βραχὺς ὤν, αὐτὰ δὲ τὰ ἀναγκαιότατα ἐρῶ. ἐγὼ πάντα τὸν μεταξὺ χρόνον ἐξ οὗ Ῥωμαίοις ὑπετάχθημεν, ἐς τήνδε τὴν ἡμέραν αἰσχύνης μεστὸν καὶ ὀδύνης ἔχων τὸν βίον διατετέλεκα, καίτοι τιμηθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν τῇ αὐτοκράτορι ἀρχῇ, ἣν τρίτον ἔτος ἤδη τοῦτο ἔχω, καὶ εἰ βουλοίμην, μέχρι παντὸς ἕξω. ἀλλὰ πάντων ἡγούμενος εἶναι κακὸν ἔσχατον ἐν ταῖς ἀτυχοῦσι τοῖς κοινοῖς μόνος εὐτυχεῖν, ἐνθυμούμενος δὲ ὅτι παρὰ πάντα τὰ νενομισμένα ἀνθρώποις ὅσια τὴν ἡγεμονίαν ὑπ᾽ αὐτῶν ἀφῃρέθημεν, ἐσκόπουν ὅπως ἂν αὐτὴν ἀνακομισώμεθα, μηδεμιᾶς πειραθέντες μεγάλης συμφορᾶς· πολλοὺς δὲ καὶ παντοδαποὺς λογισμοὺς λαμβάνων, μίαν εὑρίσκω ὁδὸν ἄγουσάν με ἐπὶ τὰ πράγματα, ῥᾴστην τε καὶ ἀκινδυνοτάτην, εἴ τις αὐτοῖς ἀνασταίη πόλεμος ἐκ τῶν πλησιοχώρων πόλεων. εἰς γὰρ τοῦτον ὑπελάμβανον αὐτοὺς καταστάντας συμμάχων δεήσεσθαι, καὶ πρώτων γε ἡμῶν. τὸ δὴ μετὰ τοῦτο οὐ πολλῆς ὑπελάμβανον ἡμῖν

retineret dictaturam, pertesus *precariam* aliisq; obnoxiam potestatem, & ipse imperare quam alii parere malẽs, rem commentus est nefariam. Legatis enim clam missis ad Romanorum hostes, qui adhuc dubiis in defectione animis erant, impulit vt impigre pergerent, pollicitus se quoque Romanos in *medio* prœlio aggressurum: easque machinationes tam occultas habuit, vt a nemine deprehenderetur. Tullus interim suis simul & auxiliaribus copiis instructus, contra hostem profectus est: hisq; vltra Anienem traductis, castra non longe a Fidenis posuit. cumque validum Fidenatium & sociorum exercitum ante mœnia instructum inuenisset, ea die nihil molitus est. postera vero Fufetio cum ceteris primariis amicis accito, cõsiderabat cum illis quæ belli esset ineunda ratio: & omnibus cẽsentibus nõ esse differendum prœlium, nec tempus terendum, assignata sua cuiq; statione ac loco, & postero die pugnæ præfinito, dimisit concilium. At Fufetius, qui amicorũ etiã multis proditionem nõdum aperuerat, præcipuos Albanorum cẽturiones & tribunos conuocatos sic alloquitur: Est tribuni & centuriones quod de rebus magnis & inexspectatis vobiscum agam; quas hactenus occultas habui: eas oro silentio tegite, si me vultis incolumem. quarum exsecutio si vobis quoque profutura videatur, quæso rem mecum capessite. temporis angustię non sinunt me multa verba facere: ideo rem in pauca duntaxat necessaria conferam. Ego toto illo tempore, ex quo sub Romanorũ imperiũ venimus, in maximo pudore ac mærore vitam traduxi, tametsi ab eorum rege dictaturæ titulo honoratus, tertium iam annum id munus gero, & perpetuo, si velim, retinebo. Sed quia summam infelicitatem duco solus esse felix in calamitate publica, ac mecum reputo illos nobis contra omne ius ac fas ademisse imperiũ, cœpi cogitare quomodo id sine graui periculo possimus recuperare: multisque ac variis vltro citroq; agitatis, nulla mihi ratio visa est vel tutior vel expeditior, quam si aliquod bellum exoriretur finitimum. tunc enim illis opus fore sociorum & nostra in primis opera: eaq; occasione facile nos

Fufetii proditio.

intellecturos, tum honestius esse tum iustius pro nostra potius libertate quam pro Romanorum imperio dimicare. quapropter per occultos veluti cuniculos bellum eis a subditis conflaui, Veientesque ac Fidenates ad arma concitaui, vt belli eis futurus socius. Et hucusque conatus mei latuerunt Romanos, dum opportunum insidiis tempus mihi seruo. vbi considerate quam non negligenda so *nunc* offerant commoda. primum non aperte agitur defectio; quæ alioqui anceps habitura esset periculum; ne vel imparati vrgeremur, domesticisque tantum viribus freti de summa rei aleam iacere cogeremur; vel inter apparandum, auxiliaque sollicitanda, a paratis præoccuparemur. nunc neutram istarum difficultatum experti, ex vtraque percipiemus commodum. deinde aduersarios bello fortunatos, & pene inuictos si viribus contendendum sit, non violentis rationibus conuellere conabimur, sed dolo & artibus, quibus superba capi solent, & quidquid vi labefactari facile nequit. nec id primi faciemus aut soli. Ad hæc quia nostra potentia vniuersis Romanorum atque sociorum copiis pares non sumus, aucti sumus Fidenatium atque Veientium quantas videtis viribus: quibus vt tuto possimus fidere, sic a me puisum est. non enim in nostro agro Fidenates, sed in suo & pro suo pugnaturi sunt; & interim nostrum quoque tuebuntur. ac quod iucundissimum est, sed paucis hactenus & raro contigit, beneficium accipiendo conferre in illos videbimur: & si nobis, sicut fore credimus, res successerit, Fidenates ac Veientes non modo graui nos dominio liberabunt, verum etiam gratias nobis habebunt, perinde ac si nos hoc ipsis præstitissemus beneficium. Atque hæc sunt quæ multiplici cura a me comparata, sufficere mihi videntur ad defectionem alacriter & confidenter moliendam. Nunc audite quomodo negotium id aggredi cogitem. Tullus mihi eum aciei locum assignauit qui sub monte est, atque alteri me cornui præesse iussit. cum ergo in hostes tendendum erit, ego soluto ordine montem petere incipiam: vosque seruatis ordinibus me sequemini. cumque in summum euasero, iam tutus, audite quid deinceps facturus

διδαχῆς δεήσειν, ὅτι κάλλιόν τε καὶ δικαιότερον περὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐλευθερίας μᾶλλον ἢ περὶ τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας ποιήσασθαι τὸν ἀγῶνα. ταῦτα διανοηθεὶς, ὑπενόμευσα Ῥωμαίοις πόλεμον ἐκ τῶν ὑπηκόων, Οὐιεντανοὺς καὶ Φιδηναίους πείσας ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρεῖν, ὡς συλληψόμενος αὐτοῖς τοῦ πολέμου. καὶ μέχρι τούτου λέληθα Ῥωμαίους ταῦτα πράττων, ταμιευόμενος ἐμαυτῷ τὸν τῆς ἐπιθέσεως καιρόν. ἐν ᾧ σκέψασθε ὅσα ὠφελησόμεθα. πρῶτον μὲν, οὐκ ἐν φανερῷ βουλεύσαντες ἀπόστασιν, ἐν ᾧ κίνδυνος ἦν καθ' ἑκάτερον, ἢ ἀπαρασκεύοις ἐπειχθέντας, καὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει μόνῃ πιστεύσαντας τὸν ὑπὲρ ἁπάντων ἀναρρῖψαι κύβον, ἢ παρασκευαζομένους καὶ βοηθείας ἀγείροντας, ὑπὸ τῶν ἐν παρασκευῇ ὄντων προκαταληφθῆναι, οὐδ' ἑτέρου τῶν χαλεπῶν τούτων πειραθέντες τὸ ἐξ ἀμφοτέρων χρήσιμον ἕξομεν. ἔπειτα πολλὴν καὶ δυσπολέμητον οὖσαν τὴν τῶν ἀντιπάλων ἰσχὺν καὶ τύχην οὐκ ἐκ τοῦ βιαίου τρόπου πειρασόμεθα καθαιρεῖν, ἀλλ' οἷς ἁλίσκεται πάντα ὑπέραυχα καὶ μὴ ῥᾴδια τῷ βιαίῳ καθαιρεθῆναι, δόλῳ καὶ ἀπάτῃ, οὔτε πρῶτοι ἄρξαντες αὐτῶν οὔτε μόνοι. πρὸς δὲ τούτοις, οὐκ ἀξιόμαχοι ὄντες τῇ οἰκείᾳ δυνάμει πρὸς ἅπασαν τὴν Ῥωμαίων τε καὶ τῶν συμμάχων ἰσχὺν ἀντιταχθῆναι, τὴν Φιδηναίων τε καὶ Οὐιεντανῶν τοσαύτην οὖσαν ὅσην ὁρᾶτε, προσειλήφαμέν τε, καὶ ὡς ἂν μάλιστα θάρσος τινὶ συμμαχίας βεβαίως τὸ ἐπικουρικὸν παράσχοι προσγινόμενον, 121 οὕτω παρεσκεύασταί μοι. οὐ γὰρ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γῇ Φιδηναῖοι τὸν ἀγῶνα ἀράμενοι, τῆς δ' αὐτῶν προκινδυνεύοντες, ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καὶ τὴν ἡμετέραν φυλάξουσιν. ὃ δὲ πάντων μέν ἐστιν ἥδιστον ἀνθρώποις, σπανίως δέ τισιν ἐκ τοῦ παρήκοντος αἰῶνος ἐξεγένετο, καὶ τοῦθ' ἡμῖν ὑπάρξει, πάσχοντες ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐκείνοις αὐτοὶ δόξομεν. καὶ ἐὰν ἡμῖν κατὰ νοῦν χωρήσῃ τὸ ἔργον, ὥσπερ τὸ εἰκὸς ἔχει, Φιδηναῖοί τε καὶ Οὐιεντανοὶ βαρείας ἀπαλλάξαντες ἡμᾶς ὑποταγῆς, ὡς ὑφ' ἡμῶν τοῦτο πεπονθότες, αὐτοὶ χάριν εἴσονται ἡμῖν. ταῦτα μέν ἐστιν ἃ διὰ πολλῆς φροντίδος παρασκευασθέντα ἱκανὰ εἶναι δοκεῖ μοι θάρσος τε καὶ προθυμίαν τῆς ἀποστάσεως ὑμῖν παρασχεῖν. ὃν δὲ τρόπον ἐπιχειρεῖν τὸ ἔργον βεβούλευμαι, ταῦτα ἀκούσατέ μου· τάξιν μὲν ἀποδέδωκέ μοι Τύλλος τὴν ὑπὸ τῷ ὄρει, καὶ κελεύει με θατέρου τῶν κεράτων ἄρχειν. ὅταν δὲ μέλλωμεν ὁμόσε τοῖς πολεμίοις χωρεῖν, ἄρξω μὲν ἐγὼ λύσας τὴν τάξιν ἐπὶ τὸ ὄρος ἄγειν, ἀκολουθήσετε δέ μοι ὑμεῖς συντεταγμένους ἄγοντες τοὺς λόχους. ἀψάμενος δὲ τῶν ἄκρων, καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γενόμενος, ἵνα χρήσωμαι τρόπον τοῖς μετὰ ταῦτα πράγμασιν, ἀκούσατέ μου·

μου· ἐὰν μὲν ὁρῶ κατὰ γνώμην ἃ διαλογίζομαι χωροῦντά μοι, καὶ θρασεῖς μὲν γεγονότας τοὺς πολεμίους, ὡς ἡμῶν αὐτοῖς συλλαμβανόντων, ταπεινοὺς δὲ καὶ περιφόβους τοὺς Ῥωμαίους, ὡς προδεδομένους ὑφ' ἡμῶν, φυγῆς τε μᾶλλον ἢ ἀλκῆς προνοουμένους, ὅπερ εἰκός, ἐπιθήσομαι αὐτοῖς, καὶ μεστὸν ποιήσω νεκρῶν τὸ πεδίον, ἐξ ὑπερδεξίων τε χωρῶν ἐπὶ τὸ πρανές, θαρρούσῃ τε καὶ συντεταγμένῃ δυνάμει πρὸς ἐκπεπληγμένους προσφερόμενος καὶ σποράδας. δεινὴ δὲ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἡ διὰ κενῆς ἐμπίπτουσα προδοσίας συμμάχων ἢ πολεμίων ἄλλων ἐφόδου δόκησις, καὶ πολλὰ ἤδη στρατεύματα μεγάλα ὑπ' οὐδενὸς οὕτως ἑτέρου φοβεροῦ παθήματος, ὡς ὑπὸ δόξης κενῆς ἴσμεν πανώλεθρα διαφθαρέντα. τὸ δὲ ἡμέτερον οὐ λόγος ἔσται κενὸς, οὐδὲ ἀφανὲς δεῖμα, ἀλλ' ἔργον ἁπάσης ὄψεως καὶ πείρας φοβερώτατον. ἐὰν δὲ ἄρα τἀναντία τῶν λελογισμένων γινόμενα ὁρῶ· λεγέσθω γὰρ καὶ τὰ παρὰ τὰς ἀνθρωπίνας δόξας εἰωθότα ἀπαντᾶν, ἐπειδὴ πολλὰ καὶ τὰ μὴ εἰκότα οἱ βίοι φέρουσι· καὶ τἀναντία καὶ αὐτὸς ὧν προεθέμην ἐπιχειρήσω ποιεῖν. ἄξω γὰρ ὑμᾶς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἅμα Ῥωμαίοις, καὶ συλλήψομαι αὐτοῖς τῆς νίκης, τήν τε κατάληψιν τῶν ὑψηλῶν πεποιῆσθαι σκήψομαι, τῆς κυκλώσεως τῶν ἀντιτεταγμένων ἕνεκα. γενήσεται δέ μου πιστὸς ὁ λόγος, ἔργα ὁμολογούμενα τῇ σκήψει παρεχομένου· ὥσθ' ἡμᾶς τῶν μὲν δεινῶν μηδ' ἑτέροις κοινωνῆσαι, τῆς δὲ ἀμείνονος τύχης παρ' ἀμφοτέρων μεταλαβεῖν. ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἔγνωκά τε καὶ δράσω σὺν θεοῖς, κράτιστα ὄντα οὐ μόνον Ἀλβανοῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις Λατίνοις. ὑμᾶς δὲ χρὴ σιγὴν μὲν πρῶτον φυλάττοντας, ἔπειτα κόσμον τε σώζοντας, καὶ τοῖς παραγγελλομένοις ὀξέως ὑπηρετοῦντας, προθύμους ἀγωνιστὰς γίνεσθαι, καὶ τοὺς ὑφ' αὑτοῖς προθύμους παρέχειν, ἐνθυμουμένους ὅτι οὐχ ὅμοιός ἐστιν ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὁ περὶ τῆς ἐλευθερίας ἀγών, οἷστισιν ἐν ἔθει καθέστηκεν ἄρχεσθαι ὑφ' ἑτέρων, καὶ ὅσοις τοιαύτην πολιτείαν οἱ πατέρες παρέδωκαν. ἐλεύθεροι γὰρ ἐξ ἐλευθέρων ἔφυμεν, καὶ ἀρχὴν τῶν περιοίκων ἀπέδοσαν ἡμῖν οἱ πατέρες, ὁμοῦ πεντακόσια ἔτη τοῦτο τὸ σχῆμα διαφυλάξαντες, οὗ μὴ ἀποστερήσωμεν ἡμεῖς τοὺς ἐκγόνους. παραστῇ δὲ μηδενὶ ὑμῶν δέος, ἂν ταῦτα ἐθέλῃ πράττειν, μὴ συνθήκας τε λύσῃ καὶ ὅρκους τοὺς ἐπ'
122 αὐταῖς γενομένους παραβῇ, ἀλλ' ἐννοείσθω δ' ὅτι τὰς ὑπὸ Ῥωμαίων λελυμένας εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀποκαταστήσει· καὶ οὐ τάς γε ἐλαχίστου ἀξίας, ἀλλ' ἃς ἥ τε φύσις ἡ ἀνθρωπεία κατεστήσατο, καὶ ὁ πάντων κοινὸς Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων βεβαιοῖ νόμος, ἄρχειν καὶ τὰ δι-

sim. Si videro propositũ mihi ex sententia succedere, hostesq; audaciores fieri, quasi nostra ope adiutos; Romanos autem, velut a nobis proditos, animis concidere, metuq; consternatos (vt futurum auguror) de fuga magis quam de forti pugna cogitare, ego ipsos aggrediar, camposq; cadauerib. replebo, vtpote ex superiore loco in procliuem descensurus, attonitosque ac dispersos fidenti & cõposito agmine inuasurus. plurimum autẽ in bello valet vel vana de sociorum proditione aut de nouorum hostium aduẽtu opinio; multosq; iã ac magnos exercitus nõ tam vllo casu aduerso quam inani metu funditus deletos nouimus. nostrum vero *machinamentum* non erit vanus rumor, aut obscurum terriculamẽtum, sed facinus quo nemo nec vidit nec expertus est terribilius. Sin autem contra quã cogito ceciderit, (dicam enim id quoq; quandoquidem hominib. multa sæpe prę ter opinionẽ offerunt vitæ casus) tum etiam ipse mutabo propositũ. ducam enim vos contra hostes, Romanis futurus victoriæ socius: simulaboq; me ideo superiora loca occupasse, vt hostes circumuenirem. quod eo facilius credetur, quia verbis facta cõgruent. ita fiet vt cladis neutris, felicis vero euentus vtrislibet simus participes. Equidem hęc vt decreui, ita diis fauentibus conficiã, maximo cum Albanorum, tum ceterorũ Latinorum commodo. vestrũ est ante omnia seruare silentiũ; tum decenti ordine obseruato, mandata celeriter exsequi, & tum vosmetipsos fortes viros præstare, tũ vestrorũ animos ad idem accendere: cogitãtes quod aliter nos pro libertate certare decet quã ceteros homines qui aliorũ imperio assueuerunt, & tale reip. genus a maiorib. acceperunt. nã liberi ex liberis nati sum⁹, & patres tradiderunt nobis imperium in finitimos; quod ferme quingentorũ annorũ tẽpore constabilitũ, posteris etiam nostris relinquẽdum est. Nec quenquã vestrũ ab hoc consilio deterreat religio iurisiurandi & fœderis, sed cogitet fœdus iã ante per Romanos violatum, nunc in integrum restitui: idq; nõ exigui momenti, sed cum a natura institutum, tum omniũ & Gręcarum & barbararum gentium communi lege stabilitũ, quod iubet patres na-

tis imperare ac iura reddere, itidemq; conditores suis coloniis. hoc fœdus nunquam e rerũ humanarum natura tollendũ, non nos, qui perpetuo ratũ manere cupimus, violamus; nec nobis, tamquã nefaria molientibus, deorum aut geniorũ aliquis succẽsuerit, si stirpi nostræ seruire grauemur; sed illi *violati fœderis rei sunt*, qui fœdus istud ab initio fregerũt, ausiq; nefario diuinã legem humanæ subiicere sunt conati: itaq; numinis nõ nobis, sed illis, (vt credere par est) aduersabitur: & hominũ indignatio in illos, nõ in nos se conuertet. Si igitur hæc vobis probantur omnibus, faciamus ita, inuocato deorum simul & dæmonum auxilio. quod si vestrũ aliquis dissentit, & aut nunquam nostræ ciuitati aspirandum censet ad dignitatem pristinam, aut differendum id in tẽpus opportunius, eum sententiam suam in medium proferre ne pigeat. Sequemur enim consilium quod vobis vniuersis videbitur optimum. Hanc sententiam cũ *omnes* qui aderant laudassent, seq; omnia facturos promisissent, accepto a singulis iuramento, cœtum dimisit. Postera die Fidenatium atq; sociorum copiæ, simulatq; sol exortus esset, extra vallũ progressę, aciem, velut ad prœlium, instruxerunt: ex aduerso item Romani *e suis* egressi *castris*, ordines disposuere. Sinistrum cornu Tullus cum Romanis tenebat, Veientibus oppositus; qui erant in dextro hostium cornu. in Romanorũ dextro cornu Metius Fufetius cũ Albanis suis oppositus erat Fidenatib. ad latus mõtis. Iamq; sibi inuicẽ propinquantibus, priusquã intra teli iactũ veniretur, Albani a reliquo exercitu diuisi, montẽ petebant integris ordinib⁹. quo viso, Fidenates cõfirmati in opinione ꝓditionis ab Albano ꝓmissæ, audacius se iam in Romanos inferebant. ita dextrũ Romanorũ latus discessu sociorũ nudatum, turbabatur, & laborabat grauiter: interim sinistrum egregie pugnabat, in quo & ipse Tullus cũ selectis equitũ dimicabat. Ibi eques præcipiti cursu aduectus ad agmẽ cũ rege decertans, Laborat, inquit, dextrũ nostrũ cornu, Tulle: Albani deserta acie festinãt ad loca edita; Fidenates, quibus illi erant oppositi, quũ nudato cornu superiores sint, nos circũuenire parabunt.

κηκα παρέχειν τοὺς πατέρας τοῖς ἐκγόνοις, καὶ τὰς μητροπόλεις ταῖς ἀποικίαις. ταύτας δὴ τὰς συνθήκας οὐδέποτε ἀναιρεθησομένας ἐκ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως οὐχ ἡμεῖς οἱ κυρίας ἀξιοῦντες αἰεὶ διαμένειν, παρασπονδοῦμεν, οὐδ᾽ ἄν τις ἡμῖν θεῶν ἢ δαιμόνων νεμεσήσειεν ὡς ἀνόσια πράττουσιν, εἰ δουλεύειν τοῖς ἰδίοις ἐκγόνοις δικαιαγανακτοῦμεν· ἀλλ᾽ οἱ καταλύσαντες αὐτὰς ἀρχῆθεν, καὶ ἔργῳ ἐπιχειρήσαντες ἀθεμίτῳ κρείττονα ποιῆσαι τοῦ θείου νόμου τὸν ἀνθρώπινον· ὅ τε δαιμόνιος χόλος οὐχ ἡμῖν ἀλλὰ τούτοις ἐναντιώσεται, κατὰ τὸ εἰκὸς, καὶ ἡ παρ᾽ ἀνθρώπων νέμεσις τούτοις ἀνθ᾽ ἡμῶν κατασκήψει. εἰ μὲν οὖν ταῦτα κράτιστα πᾶσιν ὑμῖν ἔσεσθαι δοκεῖ, πράττωμεν αὐτὰ, θεοὺς καὶ δαίμονας ἀρωγοὺς ἐπικαλεσάμενοι· εἰ δέ τις ὑμῶν τἀναντία ἔγνωκε, δυοῖν θάτερον, ἢ μηδέποτε ἀνασώζεσθαι τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα τῆς πόλεως οἴεται δεῖν, ἢ καιρὸν ἕτερόν τινα τοῦ παρόντος ἐπιτηδειότερον ἀναμένων, ἀναβάλλεται τὰ παρόντα· μὴ κατοκνείτω φέρειν εἰς μέσον ἃ φρονεῖ· ὅ τι γὰρ ἂν ἅπασι φανῇ ὑμῖν κράτιστον βούλευμα, τούτῳ χρησόμεθα. ἐπαινεσάντων δὲ τὴν γνώμην τῶν παρόντων, καὶ πάντα ὑποσχομένων ποιήσειν, ὅρκοις ἕκαστον αὐτῶν καταλαβὼν, διέλυσε τὸν σύλλογον. τῇ δ᾽ ἑξῆς ἡμέρᾳ προῆγον μὲν ἐπὶ τοῦ χάρακος αἱ Φιδηναίων τε καὶ συμμάχων δυνάμεις, ἅμα τῷ τὸν ἥλιον ἀνασχεῖν, καὶ παρετάσσοντο ὡς εἰς μάχην· ἀντεπεξῄεσαν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ καθίσταντο εἰς τάξιν. τὸ μὲν οὖν ἀριστερὸν κέρας αὐτὸς ὁ Τύλλος καὶ οἱ Ῥωμαῖοι κατεῖχον ἐναντίον Οὐιεντανοῖς· οὗτοι γὰρ τὸ δεξιὸν τῶν πολεμίων κατεῖχον κέρας· ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ τῶν Ῥωμαίων κέρατος ὁ Μέτιος Φυφέτιος καὶ οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ Φιδηναίους παρὰ τὴν λαγόνα τοῦ ὄρους ἐτάξαντο. ἐπεὶ δὲ συνεγγὺς ἀλλήλων ἐγίνοντο, πρὶν ἐντὸς βέλους γενέσθαι, οἱ Ἀλβανοὶ χωρισθέντες ἀπὸ τοῦ ἄλλου στρατοῦ, συντεταγμένους ἦγον τοὺς λόχους ἐπὶ τὸ ὄρος. οἱ μὲν οὖν Φιδηναῖοι τοῦτο μαθόντες, καὶ πιστεύσαντες ἀληθεύεσθαι σφίσι τὰς περὶ τῆς προδοσίας ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλβανοῦ, θρασύτερον ἤδη τοῖς Ῥωμαίοις προσεφέροντο· καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας τῶν Ῥωμαίων ἐψιλωμένον τῆς συμμαχίας παρερρήγνυτό τε, καὶ σφόδρα ἐπόνει· τὸ δ᾽ εὐώνυμον ἀκρατῶς ἠγωνίζετο, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Τύλλος ἐν τοῖς ἐπιλέκτοις τῶν ἱππέων μαχόμενος. ἐν δὲ τούτοις προσελάσας τις ἱππεὺς τοῖς ἅμα τῷ βασιλεῖ μαχομένοις, Κάμνει τὸ δεξιὸν ἡμῶν κέρας, ἔφησεν, ὦ Τύλλε. Ἀλβανοί τε γὰρ ἐκλιπόντες τὴν τάξιν ἐπὶ τὰ μετέωρα ἐπείγονται, Φιδηναῖοί τε καθ᾽ οὓς ἐκεῖνοι ἐτάχθησαν, ὑπὲρ κέρατος ὄντες τοῦ ἐψιλωμένου, κυκλοῦσθαι μέλλουσιν ἡμᾶς.

ταῦτα

ταῦτα ἀκούσαντας τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἰδόντας τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀλβανῶν τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος, δεῖμα, ὡς κυκλωθησομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων, καταλαμβάνει· ὥστε οὔτε μάχεσθαι, οὔτε μένειν αὐτοὺς ἐπῄει. ἔνθα δὴ σοφίᾳ λέγεται χρήσασθαι ὁ Τύλλος, οὐδὲν ἐπιταραχθεὶς τὴν διάνοιαν ὑπὸ τοσούτου τε καὶ οὕτως ἀπροσδοκήτου κακοῦ φανέντος· δι᾽ ἣν οὐ μόνον ἔσωσε τὴν Ῥωμαίων στρατιάν, εἰς προὖπτον καταλελειμμένην ὄλεθρον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν πολεμίων πράγματα συνέτριψε καὶ διέφθειρεν. ὡς γὰρ ἤκουσε τῆς ἀγγελίας, μεγάλῃ φωνῇ χρώμενος, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκοῦσαι, Κρατοῦμεν, εἶπεν, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, τῶν ἐχθρῶν. Ἀλβανοὶ μὲν γὰρ ἡμῖν
123 τὸ πλησίον ὄρος τοῦτο κατειλήφασιν, ὥσπερ ὁρᾶτε, κατὰ τὰς ἐμὰς ἐντολάς· ἵνα κατὰ νώτου γενόμενοι τῶν πολεμίων, ἐπίωσιν αὐτοῖς. ἐνθυμηθέντες οὖν ὅτι ἐν καλῷ τοὺς ἐχθίστους ἡμῶν ἔχομεν, οἱ μὲν ἀντικρὺς ἐπιόντες, οἱ δὲ κατόπιν, ἔνθα οὔτε πρόσω χωρεῖν, οὔτ᾽ ὀπίσω ἐπιστρέφειν δυνάμενοι, ποταμῷ τε καὶ ὄρει ἐκ τῶν πλαγίων ἀποκλειόμενοι· ἀλλ᾽ ἴτε σὺν πολλῇ καταφρονήσει ἐπ᾽ αὐτούς. Ταῦτα παρὰ τὰς τάξεις ἁπάσας διεξιὼν ἔλεγε· καὶ αὐτίκα μὲν Φιδηναίους δέος εἰσέρχεται παλινπροδοσίας, ὡς καταστρατηγημένους ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἐπεὶ οὔτε ἀντιμεταταξάμενον αὐτὸν εἶδον, οὔτε ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους εὐθὺς ἐλαύνοντα, ὥσπερ ὑπέσχετο αὐτοῖς· καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐπῆρεν εἰς εὐτολμίαν, καὶ θάρσους ἐνέπλησεν ὁ λόγος· καὶ μέγα ἐμβοήσαντες ὁρμῶσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀθρόοι. τροπὴ δὲ γίνεται μετὰ τοῦτο τῶν Φιδηναίων καὶ φυγὴ πρὸς τὴν πόλιν ἄκοσμος. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐπιρράξας αὐτοῖς τὴν ἵππον περιφόβοις οὖσι καὶ τεταραγμένοις, καὶ μέχρι τινὸς διώξας, ὡς ἔμαθεν ἐσκεδασμένους ἀπ᾽ ἀλλήλων, καὶ οὔτε λογισμὸν ἔτι τοῦ συστῆναι λαμβανομένους, οὔτε δύναμιν ἔχοντας, ἀφεὶς τοὺς φεύγοντας, ἐπὶ τὸ συνεστηκὸς ἔτι καὶ διαμένον τῶν πολεμίων ἐχώρει μέρος. καὶ γίνεται καλὸς μὲν καὶ ὁ τῶν πεζῶν ἀγών, ἔτι δὲ καλλίων καὶ ὁ τῶν ἱππέων. οὐ γὰρ ἐνέκλιναν οἱ τῇδε τεταγμένοι Οὐιέντιοι τὴν ἔφοδον ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἵππου καταπλαγέντες, ἀλλ᾽ ἀντεῖχον ἄχρι πολλοῦ. ἔπειτα μαθόντες ὅτι τὸ εὐώνυμον σφῶν ἥττηται, καὶ πᾶσα ἡ Φιδηναίων τε καὶ συμμάχων στρατιὰ φεύγει προτροπάδην, δείσαντες μὴ κυκλωθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναστρεφόντων ἐκ τοῦ διωγμοῦ, τρέπονται καὶ αὐτοὶ λύσαντες τὰς τάξεις, καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ σώζειν ἑαυτοὺς ἐπειρῶντο. ὅσοι μὲν οὖν ἐρρωμενέστατοί τε αὐτῶν ἦσαν καὶ ἥκιστα ὑπὸ τραυμάτων βαρυνόμενοι, νεῖν τε οὐκ ἀδύνατοι, δίχα τῶν ὅπλων τὸ ῥεῖθρον διαπερῶντες ἐσώζοντο· ὅσοι δὲ τούτων τινὸς ἐνέλειπον, ἐν ταῖς δίναις ἀπέθνησκον· ὀξὺ γὰρ τοῦ Τιβέριος περὶ τὴν Φιδήνην καὶ σκολιὸν τὸ ῥεῦμα. ὁ δὲ Τύλλος μοί-

Ad hunc nuntium, conspectumque Albanorum in montem properantium, Romanos quasi circumueniendos ab hostibus timor occupat, vt neque pugnare, neque loco consistere animum inducerent. Ibi prudens cōsilium Tullus adhibuisse dicitur; qui nil turbatus tanto & tam inopinato periculo, nō modo Romanum exercitum e præsenti pernicie seruauit, verum etiam hostium res subuertit & pessumdedit. audito enim nūtio, vocem attollens vt exaudiretur etiam ab hostibus, exclamat: Vicimus hostē, Quirites. Albani meo iussu proximum montem occuparunt, vt cernitis, inde impetum facturi in terga hostium. nacti igitur opportuno loco inimicissimos homines, a fronte pariter & a tergo telis nostris expositos, vt nec progredi nec retro ferre pedem valeant, a lateribus hinc mōte clausos, inde flumine, magnis animis inuadite. Hæc cunctos obequitans ordines ingeminabat: statimque Fidenates metus subiit reciprocatæ proditionis, quasi stratagemate deceptos a Fufetio, quando nec pro se stantem videbant, nec Romanos inuadentem, vt pollicitus fuerat. Romani cōtra illis verbis audaciores & confidentiores redditi, sublato clamore conferti hostem impetunt. Sequitur fuga Fidenatium, nullo ordine vrbem suam petentium. Rex immisso in turbatos equitatu, aliquamdiu persecutus pauidos, vbi vidit sic dissipatos vt nec cogitarent nec possent instaurare ordines, omissis fugientibus in reliquam hostium partem etiamnum consistentem tendit; vbi fortiter pugnabant pedites, fortius etiam equites. tuebātur enim suum locum Veientes, nihil Romano equitatu territi; diuque nolebant cedere. Tandem cognito, profligatos esse in sinistro cornu socios, Fidenatesque cum reliquis sociorum copiis effuse fugere, veriti ne circumuenirentur, conuersis in se qui illos profligauerāt, & ipsi soluta acie terga verterunt, ac per flumen euadere sunt conati. horum qui corporib. & viribus integris natare valebant, armorum iactura salutem redimebant, committentes se fluuio. ceteri qui his adminiculis destituebantur, peribant in vorticibus. cōcitatus enim & flexuosus circa Fidenas fluit Tiberis. Porro Tullus im-

missa parte equitū qui ruentes in flumen trucidarent, ipse cum ceteris copiis Veientium castra petens, ea primo cepit impetu. atque ita Romanis insperata salus cōtigit. Tum demum Albanus conspicatus splendidā Tulli victoriam, suis in campum deductis, fugientes Fidenates & ipse persecutus est, vt Romanis videretur socialem præstare operam: multosque in fuga dispersos oppressit. Tullus autem iteratam hominis proditionem odoratus ac detestatus, tamen in præsens dissimulandam ratus, donec hominem in suam potestatem redegisset, palam approbauit secessum illum ad loca edita, vt optimo consilio factum: & missa ei parte equitum, iussit supremam victoriæ manum imponere indagandis cædendisque Fidenatibus; qui mœnibus prohibiti magno adhuc numero per agros palabantur. Lætus ille, quod alterum eorum quæ sperauerat, assecutus esset, ac Tullum latuisset, diu per campos obequitās interficiebat quotquot venirent in manus: post occasum demum solis, a persecutione reuertens, in castra Romana reduxit equites, & ibi cum ceteris noctem eam exegit in hilaritatibus *quæ ob victoriam celebrari solent*. Tullus intra Veientium vallum mansit vsque ad primam vigiliam: habitaque inquisitione in captiuorum nobilissimos de defectionis auctoribus, vt inter coniuratos nominari audiuit etiam Albanum Metium Fufetium, cum videretur factum eius non discrepare a captiuorum indicio, conscenso equo, assumptisque amicorum fidissimis, in vrbem properat: & ante mediam noctē euocatis domo senatoribus, proditionem Albanorum denarrat, captiuis attestantibus: vtque ipse stratagemate Fidenates ac ceteros hostes eluserit, edocet: postremo ad eos refert quid bello feliciter confecto faciendum censeant, quóve modo sumendum de proditoribus supplicium, & Albanorum ciuitas modestior reddenda in posterum. Omnibus visum est & æquum & necessarium, vt in auctores impii facinoris animaduerteretur: sed quæ facillima & tutissima eius negotii esset ratio, magnopere dubitatū est. occulte præcipuos

μέρει τινὶ τῶν ἱππέων κελεύσας τοὺς ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὠθουμένους κτείνειν, αὐτὸς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν Οὐιεντανῶν τὴν ἄλλην δύναμιν ἄγων, ἐξ ἐφόδου γίνεται κύριος αὐτοῦ. καὶ τὰ μὲν Ῥωμαίων πράγματα παράδοξου τυχόντα σωτηρίας ἐν τούτοις ἦν. ὁ δὲ Ἀλβανὸς ἐπειδὴ λαμπρῶς ἤδη νικῶντας ἐθεάσατο τοὺς ἀμφὶ τὸν Τύλλον, καταβιβάσας καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν τὴν οἰκείαν δύναμιν, ἐπὶ τοὺς φεύγοντας τῶν Φιδηναίων ἐχώρει, ἵνα δὴ τοῖς Ῥωμαίοις πᾶσι γένοιτο φανερὸς ἔργον τι ποιῶν συμμάχου, καὶ συχνοὺς τῶν διεσκεδασμένων ἐν τῇ φυγῇ διέφθειρε. συνεὶς δὲ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ μισήσας τὴν παλινπροδοσίαν ὁ Τύλλος, οὐδὲν ἐξελέγχειν ᾤετο δεῖν κατὰ τὸ παρόν, ἕως ἂν ὑφ᾽ ἑαυτῷ ποιήσηται τὸν ἄνδρα· ἀλλὰ ἐπαινεῖν τε τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τὰ μετέωρα πρὸς πολλοὺς τῶν παρόντων, ὡς ἀπὸ παντὸς βελτίστου γενομένην, ἐσκήπτετο· καὶ τῶν ἱππέων μοῖράν τινα πέμψας ὡς αὐτόν, ἠξίου τελείαν ἀποδείξασθαι τὴν προθυμίαν, τοὺς μὴ δυνηθέντας εἰς τὰ τείχη τῶν Φιδηναίων καταφυγεῖν, ἀλλ᾽ ἐσκεδασμένους ἀνὰ τὴν χώραν, συχνοὺς ὄντας, κελεύων διερευνωμένους ἀποκτείνειν. κἀκεῖνος ὡς θάτερον ὧν ἤλπισε διαπεπραγμένος καὶ λεληθὼς τὸν Τύλλον, ἔχαιρέ τε, καὶ μέχρι πολλοῦ καθιππεύων τὰ πεδία, τοὺς καταλαμβανομένους διέφθειρεν· ἤδη δὲ δεδυκότος ἡλίου, τοὺς ἱππέας ἧκεν ἄγων ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τὸ Ῥωμαϊκὸν ἐκ τοῦ διωγμοῦ, καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐν εὐπαθείαις ἅμα τοῖς ἑταίροις ἦν. ὁ δὲ Τύλλος ἐν τῷ Οὐιεντανῶν χάρακι μείνας ἄχρι πρώτης φυλακῆς, καὶ 124 τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν αἰχμαλώτων ἀνακρίνας, τίνες τε ἦσαν οἱ τῆς ἀποστάσεως ἡγεμόνες, ὡς ἔμαθε καὶ τὸν Ἀλβανὸν Μέτιον Φυφέτιον ἐν τοῖς συνομοσαμένοις ὑπάρχοντα, δόξας συνᾴδειν τὰ πραχθέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῖς μηνυομένοις ὑπὸ τῶν αἰχμαλώτων, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, καὶ τοὺς πιστοτάτους τῶν ἑταίρων παραλαβών, πρὸς τὴν πόλιν ἀφιππεύει. καὶ πρὸ μέσων νυκτῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν τοὺς βουλευτὰς συγκαλέσας, τήν τε προδοσίαν αὐτοῖς λέγει τῶν Ἀλβανῶν, μάρτυρας τοὺς αἰχμαλώτους παρασχόμενος, καὶ ὃν τρόπον αὐτὸς κατεστρατήγησε τούς τε πολεμίους καὶ τοὺς Φιδηναίους διηγεῖται. τέλος δὲ τὸ κράτιστον εἰληφότος τοῦ πολέμου, τὰ λοιπὰ ἤδη σκοπεῖν αὐτοὺς ἠξίου, τίνα χρὴ τρόπον τιμωρήσασθαι μὲν τοὺς προδότας, σωφρονεστέραν δὲ τὴν Ἀλβανῶν πόλιν ἀποδοῦναι εἰς τὸ λοιπόν. τὸ μὲν οὖν τιμωρήσασθαι τοὺς ἐπιχειρήσαντας ἔργοις ἀνοσίοις, πᾶσιν ἐδόκει δίκαιόν τε καὶ ἀναγκαῖον εἶναι· ὃν δὲ τρόπον γένοιτ᾽ ἂν ῥᾷστα καὶ ἀσφαλέστατα, πολλὴν αὐτοῖς παρεῖχεν ἀπορίαν. ἀδήλῳ μὲν γὰρ καὶ λεληθότι μόρῳ πολλοὺς καὶ ἀγα-

καὶ ἀγαθοὺς Ἀλβανῶν ἄνδρας διαχειρίσασθαι, τῶν ἀδυνάτων αὐτοῖς ἐφαίνετο εἶναι· εἰ δὲ φανερῶς συλλαμβάνειν καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἐνόχους ταῖς αἰτίαις ἐπιχειρήσειαν, οὐ περιόψεσθαι τοὺς Ἀλβανοὺς ὑπελάμβανον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρήσειν. ἅμα δὲ πολεμεῖν Φιδηναίοις τε καὶ Τυρρηνοῖς καὶ τοῖς ἐπὶ τὴν συμμαχίαν σφῶν ἐληλυθόσιν Ἀλβανοῖς οὐκ ἐβούλοντο. ἀπορουμένων δ᾽ αὐτῶν, τελευταῖος ἀποδείκνυται γνώμην ὁ Τύλλος, ἣν ἅπαντες ἐπῄνεσαν, ὑπὲρ ἧς μετὰ μικρὸν ἐρῶ. τετταράκοντα δ᾽ ὄντων σταδίων τῶν μεταξὺ Φιδήνης τε καὶ Ῥώμης, ἐλάσας τὸν ἵππον ἀνὰ κράτος παρῆν ἐπὶ τὸν χάρακα, καὶ πρὶν ἡμέραν λαμπρὰν γενέσθαι, καλέσας Μάρκον Ὁράτιον τὸν περιλειφθέντα ἐκ τῶν τριδύμων, καὶ δοὺς αὐτῷ τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν τοὺς ἀκμαιοτάτους, ἐκέλευσεν ἐπὶ τὴν Ἀλβανῶν πόλιν ἄγειν· παρελθόντα δ᾽ ἐντὸς τείχους ὡς φίλον ὄντα, ὅταν ὑποχειρίους λάβῃ τοὺς ἔνδον, καθελεῖν τὴν πόλιν ἄχρι θεμελίων, μηδενὸς μήτε ἰδίου μήτε κοινοῦ κατασκευάσματος φειδόμενον, ἔξω τῶν ἱερῶν· ἀνθρώπων δὲ μηδένα μήτε κτείνειν, μήτε ἀδικεῖν, ἀλλὰ πάντας ἐᾶν ἔχειν τὰ ἑαυτῶν. ἐκπέμψας δὲ τοῦτον ἐκάλει τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς λοχαγούς, καὶ τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ διασαφήσας, φυλακὴν ἐκ τούτων καθίσταται περὶ τὸ σῶμα. καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ παρῆν ὁ Ἀλβανὸς ὡς ἐπὶ νικήματι κοινῷ γεγηθὼς καὶ τῷ Τύλλῳ συνηδόμενος. ὁ δὲ Τύλλος, ἀπόρρητον τὴν γνώμην ἔτι φυλάττων, ἐπῄνει τε αὐτὸν καὶ μεγάλων ἄξιον ἀπέφαινε δωρεῶν, παρεκάλει τε γράψαντα καὶ τῶν Ἀλβανῶν ὀνόματα τῶν ἐπιφανές τι κατὰ τὴν μάχην διαπεπραξαμένων, φέρειν ὡς αὐτόν, ἵνα κἀκεῖνοι τῶν ἐπινικίων ἀπενέγκωνται μοῖραν. ὁ μὲν δὴ περιχαρὴς γενόμενος, τοὺς πιστοτάτους τῶν Ἀλβανῶν καὶ φίλων αὐτοῦ, οἷς ἐχρήσατο τῶν ἀπορρήτων βουλευμάτων συνεργοῖς, γράψας εἰς δέλτον ἐπιδίδωσιν. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς εἰς ἐκκλησίαν ἅπαντας ἀποθεμένους τὰ ὅπλα ἐκάλει· συνιόντων δ᾽ αὐτῶν, τὸν μὲν ἡγεμόνα τῶν Ἀλβανῶν ἅμα τοῖς ταξιάρχοις τε καὶ λοχαγοῖς παρ᾽ αὐτὸ τὸ βῆμα ἐκέλευσεν ἑστάναι, ἐχομένους δὲ τούτων τοὺς ἄλλους Ἀλβανοὺς ταχθέντας ἐκκλησιάζειν· μετὰ δὲ τοὺς Ἀλβανούς, τὸ λοιπὸν τῶν συμμάχων πλῆθος· ἔξωθεν δὲ τούτων πάντων περιέστησε Ῥωμαίους, ἐν οἷς ἦσαν οἱ γενναιότατοι ξίφη κρύπτοντες ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς. ὡς δ᾽ ἐν καλῷ τοὺς ἐχθροὺς ἔχειν ὑπέλαβεν, ἀναστὰς ἔλεξε τοιάδε· Ἄνδρες Ῥωμαῖοί τε, καὶ ἄλλοι φίλοι καὶ σύμμαχοι, τοὺς μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ τολμήσαντας εἰς πόλεμον ἡμῖν καταστῆναι, Φιδηναίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν, ἐτιμωρησάμεθα σὺν θεοῖς καὶ δυοῖν θάτερον, ἢ παύσονται τὸ λοιπὸν ἐνοχλοῦντες ἡμῖν, ἢ δίκας τίσουσιν ἔτι τούτων χείρονας.

Albanorum tollere videbatur impossibile, quia multi essent. quod si palam sontes ad pœnam conarentur corripere, non passuros id Albanos, sed rebellaturos potius. nec placebat eodẽ tempore cum Fidenatibus Etruscisq; & Albanis, qui se ipsis socios addiderant, bellum gerere. Tãdem reliquis nihil explicantibus, in Tulli sententiam itum est ab omnibus, quam referemus paulo post. Ipse equo summa vi concitato, quadraginta stadia emensus, (tãtum enim inter Fidenas & Romam interest spatium) in castra reuertitur: accitumq; ante lucem M. Horatium, qui e trigeminis superfuerat, cum equitum peditumq; lectissimis mittit Albam, iussum, cum primum amice receptus esset intra mœnia, ciuibus in potestatẽ redactis, vrbẽ funditus euertere, nec vlli vel priuato vel publico ædificio parcere, fanis exceptis; abstinere tantum a cæde omnique iniuria hominum, & res suas cuique sinere. quo dimisso tribunos ac centuriones conuocat: expositoque senatusconsulto, eorum se stipat satellitio. Paulo post adfuit Albanus, veluti communi victoria lætus, & Tullo gratulaturus. Tullus nondũ secreta mentis proferens, laudabat eum, donis amplissimis dignum pronuntians: rogabatque vt Albanorum conscriberet nomina, quorũ eo prœlio eminentior exstitisset opera, vt & ipsi pro parte sua meritum victoriæ fructum perciperent. Ille gauisus, Albanorum & amicorum suorum fidissimos, totiusq; secreti conscios ac socios, in tabella notatos obtulit. tũ rex edixit vt omnes positis armis in concionem venirent. quo facto, ducem Albanum cum tribunis & cẽturionibus proxime tribunal iussit cõsistere; post hos, Albanorũ & ceterorum sociorũ vulgus. in extimo circulo Romanos statuit; quorum fortissimus quisq; sub amictu tegebat *breuem* gladiũ. Cumq; iã inimicos haberet obnoxios, assurgens in hanc sententiam verba fecit: Gratia dis Quirites, vosq; ceteri amici & socii, quod de Fidenatibus eorumque sociis, aperto bello nos infestare ausis, pœnas sumpsim⁹; & aut desinent molesti esse in posterũ, aut grauiores hisce pœnas luent.

nunc tempus postulat, vt quãdo primus conatus cessit prospere, reliquos hostes pergamus persequi, qui amicorum præferentes nomen; & in hoc bellũ ad cõmunes hostes male mulctãdos a nobis asciti, fracta fide, & occulto cum hostib. inito fœdere, moliti sunt nobis omnib. perniciem. multo enim hi peiores sunt apertis hostibus, & grauiore digni supplicio. nã illorum & insidias cauere est facile, & hostiliter congressos propulsare licet: amicos vero hostilia molientes, nec facile caueas; nec, si præueniãris, repellere queas. Hi sunt quos Albana ciuitas dolo malo ad nos misit socios, nullo a nobis detrimẽto, immo multis magnisq; affecti beneficiis. coloni enim ipsorum, nihil eorum dominio detraximus, sed nostro marte propriam nobis parauimus potentiam. deinde contra maximas ac bellicosissimas gentes vrbe nostra munita & opposita, tutos eos ab Etruscis & Sabinis bellis reddidimus: cuius felicitate maxime gaudere debuerant, & periculo angi nõ minus quã proprio. at illi perpetuo non solũ nobis *nostra* bona, sed etiam sibimetipsis felicitatẽ qua per nos fruebantur, inuiderũt: ac postremo nõ valentes occultum liuoris pus premere, bellum nobis indixerũt. cognito autem satis nos ad id esse paratos, quum non possent nocere, inuitarunt ad reconciliationem & amicitiam, censentes de principatu decernendum ternorum vtrinq; virorum periculo. accepimus conditionem; & victores ea pugna, potiti sumus eius ciuitatis dominio. agedum quid fecimus postea? cũ liceret nobis obsides accipere, præsidium in vrbe relinquere, præcipuos concordiæ turbatores partim securi percutere, partim eiicere; ciuitatem ipsam, mutato ad nostrum cõmodum reipublicæ statu, vel agris mulctare vel pecuniis, &, quod omnium erat facillimum, arma adimere, quo firmiorem dominationem haberemus: horum nihil facere instituimus, sed maiorẽ pii quam securi principatus rationẽ habuimus: ac Metio Fufetio, quem ipsi vt Albanorum præstantissimum magistratu honorarant maximo, administrationem reipublicæ vsque ad hanc diem permisimus. Pro quibus *beneficiis* audite quã nobis, cum ma-

ἀπαιτεῖ δὲ ὁ καιρὸς, ἐπεὶ τὰ πρῶτα ἡμῖν κατ' εὐχὴν κεχώρηκε, καὶ τοὺς ἄλλους τιμωρήσασθαι πολεμίους, ὅσοι φίλων μὲν ἔχουσιν ὀνόματα, καὶ παρελήφθησαν εἰς τόνδε τὸν πόλεμον ὡς κακῶς τοὺς κοινοὺς ἐχθροὺς μεθ' ἡμῶν ποιήσοντες, ἐγκατέλιπον δὲ τὸ πρὸς ἡμᾶς πιστὸν, καὶ μετὰ τῶν πολεμίων ἀπορρήτους ποιησάμενοι συνθήκας, διαφθεῖραι πάντας ἡμᾶς ἐπεβάλοντο. πολὺ γὰρ οὗτοι κακίους τῶν ἐκ τοῦ φανεροῦ πολεμίων εἰσὶ, καὶ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι. τοὺς μὲν γὰρ καὶ φυλάξασθαι ῥᾴδιον τοῖς ἐπιβουλευομένοις, καὶ συμπλακέντας ὡς ἐχθροὺς, ἀμύνασθαι δυνατόν· φίλους δὲ ἐχθρῶν ἔργα ποιοῦντας οὔτε φυλάξασθαι ῥᾴδιον, οὔτε ἀμύνασθαι τοῖς προκαταληφθεῖσι δυνατόν. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ πεμφθέντες ἡμῖν ὑπὸ τῆς Ἀλβανῶν πόλεως ἐπὶ δόλῳ σύμμαχοι, κακὸν μὲν οὐδὲν ὑφ' ἡμῶν παθόντες, ἀγαθὰ δὲ πολλὰ καὶ μεγάλα. ἄποικοι μὲν γὰρ αὐτῶν ὄντες, οὐδὲν τῆς τούτων ἀρχῆς παρασπάσαντες, ἰδίαν ἰσχὺν καὶ δύναμιν ἀπὸ τῶν ἰδίων πολέμων ἐκτησάμεθα. ἔθνεσι δὲ μεγίστοις καὶ πολεμικωτάτοις ἐπιτειχίσαντες τὴν ἡμῶν αὐτῶν πόλιν, πολλὴν ἀσφάλειαν τούτοις τοῦ τε ἀπὸ Τυρρηνῶν καὶ ἀπὸ Σαβίνων πολέμου παρεχόμεθα. οἷς ἐχρῆν τῆς πόλεως εὖ τε πραττούσης, πάντων μάλιστα χαίρειν αὐτοὺς ἔδει, καὶ σφαλλομένης, μηδὲν ἐνδεέστερον ἢ περὶ τῶν αὐτῶν ἄχθεσθαι. οἱ δὲ ἄρα φθονοῦντες οὐχ ἡμῖν μόνον τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς τῆς δι' ἡμᾶς εὐτυχίας διετέλεσαν, καὶ τελευτῶντες ὡς οὐκέτι κατέχειν τὴν ὕπουλον ἔχθραν ἐδύναντο, πόλεμον ἡμῖν προεῖπον. μαθόντες δὲ ἡμᾶς εὖ πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεσκευασμένους, ὡς οὐδὲν οἷοί τ' ἦσαν ἡμᾶς ἐργάσασθαι κακὸν, εἰς διαλλαγὰς ἐκάλουν καὶ φιλίας, καὶ τὸ περὶ τῆς ἡγεμονίας νεῖκος ἐν τρισὶν ἀφ' ἑκατέρας πόλεως σώμασιν ἠξίουν κριθῆναι. ἐδεξάμεθα καὶ ταύτας τὰς προκλήσεις, καὶ νικήσαντες τῇ μάχῃ, τὴν πόλιν αὐτῶν ἔσχομεν ὑποχείριον. φέρε δὴ τί μετὰ ταῦτα ἐποιήσαμεν; ἐξὸν ἡμῖν ὅμηρά τε αὐτῶν λαβεῖν καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει καταλιπεῖν, καὶ τοὺς κορυφαιοτάτους τῶν διαστασιαζόντων τὰς πόλεις τοὺς μὲν ἀνελεῖν, τοὺς δὲ ἐκβαλεῖν, πολιτείας τε αὐτῶν σχῆμα μεταστῆσαι πρὸς τὸ ἡμῖν συμφέρον, καὶ χώρας καὶ χρημάτων ἀποδασμῷ ζημιῶσαι, καὶ, ὃ πάντων ῥᾷστον ἦν, ἀφελέσθαι τὰ ὅπλα αὐτούς, δι' ὧν ἐγκρατεστέραν τὴν ἀρχὴν κατεσχήκειμεν; τούτων μὲν οὐδὲν ἠξιώσαμεν ποιῆσαι, τῇ δὲ εὐσεβείᾳ μᾶλλον ἢ τῇ ἀσφαλεῖ τῆς ἀρχῆς ἐπρέψαμεν. Μέττιον δὲ Φουφέττιον, ὃν αὐτοὶ τῇ μεγίστῃ ἀρχῇ ἐκόσμησαν, ὡς δὴ κράτιστον Ἀλβανῶν, διοικεῖν τὰ κοινὰ μέχρι τοῦ παρόντος εἰάσαμεν. ἀνθ' ὧν τίνας ἡμῖν χάριτας ἀπέδοσαν, ἡνίκα μᾶλλον φι-

λον φίλων τε καὶ συμμάχων εὐνοίας ἔδει, ἀχαρίστως τε ἀπορρήτους ποιησάμενοι συνθήκας πρὸς τοὺς κοινοὺς πολεμίους, ὡς ἐν τῷ ἀγῶνι συνεπιθησόμενοι ἡμῖν μετ' αὐτῶν, ἐπειδὴ πλησίον ἀλλήλων ἐγενόμεθα, καταλιπόντες τὴν τάξιν ἐφ' ἣν ἐτάχθησαν, ᾤχοντο πρὸς τὰ πλησίον ὄρη δρόμῳ, προκαταλαβέσθαι σπεύδοντες τὰ ὀχυρά. εἰ μὲν οὖν κατὰ νοῦν ἡ πεῖρα αὐτοῖς ἐχώρει, οὐδὲν ἂν τὸ κωλῦον ἦν ἅπαντας ἡμᾶς ἀπολωλέναι, κυκλωθέντας ὑπό τε πολεμίων καὶ φίλων, καὶ τοὺς πολλοὺς τῆς πόλεως ἡμῖν ἀγῶνας, οὓς ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἠγωνισάμεθα, ἐν ἡμέρᾳ διαφθαρῆναι μιᾷ. ἐπειδὴ δὲ διέπεσεν αὐτοῖς τὸ βούλευμα, θεῶν μὲν εὐνοίας προηγησαμένης· ἁπάσας γὰρ ἔγωγε τὰς καλὰς καὶ ἀγαθὰς
126 πράξεις ἐκείνοις ἀνατίθημι· ἔπειτα καὶ τῆς ἐμῆς στρατηγίας οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν εἴς τε τὸ δέος τῶν πολεμίων καὶ εἰς τὸ θάρσος τὸ ἡμέτερον παρασχομένης· ἃ γὰρ ἐγὼ ἐν τῷ ἀγῶνι ἔφην, ὡς ὑπ' ἐμοῦ κελευσθέντες Ἀλβανοὶ προκαταλαμβάνονται τὰ ὄρη κυκλώσεως τῶν πολεμίων ἕνεκα, πλάσματα καὶ στρατηγήματα ἦν ἐμά· κεχωρηκότων δὴ ἡμῖν τῶν πραγμάτων ὡς ἡμῖν συνέφερεν, οὐκ ἂν εἴημεν ἄνδρες οἵους ἡμᾶς προσῆκεν εἶναι, εἰ μὴ τιμωρησαίμεθα τοὺς προδότας, οἵ γε χωρὶς τῆς ἄλλης ἀναγκαιότητος, ἣν διὰ τὸ συγγενὲς ἐχρῆν αὐτοὺς φυλάττειν, σπονδὰς καὶ ὅρκια ποιησάμενοι πρὸς ἡμᾶς ἔναγχος, οὔτε θεοὺς δείσαντες, οὓς τῶν ὁμολογιῶν ἐποιήσαντο μάρτυρας, οὔτε τὸ δίκαιον αὐτό, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην νέμεσιν ἐντραπέντες, οὔτε τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, εἰ μὴ κατὰ νοῦν αὐτοῖς ἡ προδοσία χωρήσειε, λογιζόμενοι, τὸν οἴκτιστον τρόπον ἡμᾶς ἐπεχείρησαν ἀπολέσαι τοὺς ἀποίκους τε καὶ εὐεργέτας, οἴκτιστα μετὰ τῶν ἐχθίστων τε καὶ πολεμίων στάντες. Ταῦτα δ' αὐτοῦ λέγοντος, οἰμωγαί τε τῶν Ἀλβανῶν ἐγίνοντο, καὶ παντοδαπαὶ δεήσεις· τοῦ μὲν δήμου μηδὲν ἐγνωκέναι λέγοντος ὧν ὁ Μέττιος ἐμηχανᾶτο· τῶν δὲ τὰς ἡγεμονίας ἐχόντων οὐ πρότερον πεπύσθαι τὰς ἀπορρήτους βουλὰς σκηπτομένων, ἢ ἐν αὐτῷ γενέσθαι τῷ ἀγῶνι, ἐν ᾧ οὔτε κωλύειν οὔτε πράττειν τὰ κελευόμενα ἐν δυνατῷ σφίσιν ἦν· ἤδη δέ τινων καὶ ἐπὶ τὴν ἀκούσιον ἀνάγκην ἀναφερόντων τὸ πρᾶγμα, διὰ κηδείαν ἢ συγγένειαν. οὓς ὁ βασιλεὺς σιωπῆσαι κελεύσας, ἔλεξεν· Οὐδ' ἐμὲ λέληθεν, ἄνδρες Ἀλβανοί, τούτων ὧν ἀπολογεῖσθε οὐδέν· ἀλλὰ τὸ μὲν πλῆθος ὑμῶν ἀγνοεῖν τὴν προδοσίαν οἴομαι, τεκμαιρόμενος ὅτι πολλῶν συνειδότων, οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον πέφυκε τὰ ἀπόρρητα σιωπᾶσθαι χρόνον· τῶν δὲ ταξιάρχων τε καὶ λοχαγῶν βραχύ τι μέρος ἡγοῦμαι τὸ συνεπιβουλεῦσαν ἡμῖν γενέσθαι, τὸ δὲ πλεῖον ἐξηπατῆσθαι καὶ εἰς ἀκουσίους ἀνάγκας

xime opus eſſet amicorum & ſociorum beneuolẽtia, retulerint gratiam. clam cum communib. hoſtibus pacti, ſe nos vna cum illis in certamine inuaſuros, cum vtrinque propinquarent acies, deſerto loco quem tuendum acceperant, proripuerunt ſe ad montes proximos, tuta occupare loca feſtinãtes. qui conatus ſi eis ex ſententia ſucceſſiſſet, nihil vetuiſſet quo minus omnes noſtræ copiæ deletæ fuiſſent, circumuẽtæ hinc ab amicis, inde ab hoſtibus: & tam multi vrbis labores quos pro *repub.* & principatu exantlauimus, vnico die periiſſent. Sed quoniam illorum conſilia interciderunt, primum diis fauẽtibus; (ad quos *auctores* ego omnia præclare facta refero) deinde mea quoq; ſollertia non parum ad terrendos hoſtes & noſtros animandos cõferente: (nam quod in ipſo diſcrimine dixi, iuſſos a me Albanos occupare montes, quo facilius hoſtem circumuenirent, ſtratagema erat *ex tempore* a me confictum) nobis contra ex voto ſucceſſerunt omnia, non eſſemus viri quales nos eſſe conuenit, ſi non ſumeremus pœnas de ꝓditoribus: qui præter ceteram neceſſitudinem, quam cognationis gratia obſeruare debebant, recenti etiam iureiurãdo & fœdere nobis deuincti, neq; deos timentes quos pactorum teſtes fecerant, nec ipſum ius ac fas, hominumq; indignationẽ reueriti, nec periculi magnitudinem, ſi nõ ſuccederet proditio, animis cõplexi, ſe cũ infenſiſſimis hoſtibus turpiſſime cõiunxerunt, noſq; colonos & benefactores ſuos miſeris modis perdere ſunt conati. Hæc illo dicẽte Albani cum eiulatu ad deprecationes verſi ſunt, vulgo negante ſe Metii machinationũ fuiſſe cõſcium: præfectis, nõ ante ſe cognouiſſe occulta eius conſilia fingentibus, q̃ ipſo prœlii tẽpore, cũ nec impedire nec exſequi iuſſa ſibi eſſet integrũ. nec defuere q propter affinitatẽ cognationemve ſe id coactos feciſſe diceret. His rex ſilere iuſſis: Neq; me, inquit, iſta latẽt, Albani, quæ cauſſamini. vulgo incognitam fuiſſe proditionẽ, vel hinc coniicio, quia quæ multi ſciunt, nõ diuturno teguntur ſilentio. tribunorũ quoque & centurionum perpaucos opinor fuiſſe inſidiarum ſocios; pleriſq; deceptis & inuitis neceſſitatem hanc

impositam. Porro etiam si horũ nihil esset, & omnes Albanos, tam vos qui hic præsentes estis, quã eos qui in vrbe sunt relicti, nocẽdi nobis incessisset cupiditas, idq; nõ nunc primũ sed iamdudum apud vos ratũ fuisset: tamẽ cognationis caussa necesse habẽt Romani etiã hæc vobis delicta ignoscere. Ne aũt *in posterum* quicquã cõtra nos iniuste moliamini, siue compulsi a vestris magistratib. siue decepti, vnica est cautio &, puisio, si vnius vrbis ciues facti, vniuersi eandem habeamus patriã, cuius tum aduersæ tũ prosperæ fortunæ pro sua quisq; portione sit particeps. donec aũt dissidẽtibus animis, vt nũc, de potiori ac deteriori *iure* vtriq; cogitabimus, non erit firma inter nos amicitia: præsertim si illos qui priores alteris insidiati fuerint, vel re bene gesta, principatus; vel spe frustratos, venia propter cognationem maneat: rursum eorũ quib. insidiæ structæ sint, ea sit cõditio, vt aut oppressi, extrema quæq; subire: aut elapsi, omnẽ hostilis iniuriæ memoriã deponere cogãtur: id quod hoc tempore cõtigit. a Scitote igitur, cum proxima nocte conuocato senatu totius consessus sentẽtias colligerẽ, Romanis visum esse vt vrbs vestra diruatur, nec vllum, exceptis fanis, relinquatur vel priuatum vel publicum ædificium. ciues vero vniuersos, saluis bonis suis, mancipiis, pecudibus, aliisq; opibus, Romæ posthac domicilium habere volunt: & quotquot rusticis prædiis carẽt, his agros ex publico diuidi, exceptis sacris possessionibus, ex quorũ reditib. *hactenus* diis facta sunt sacrificia. domus aũt qua parte vrbis ædificẽtur ad habitationẽ cõmigrantium, meæ curæ cõmiserunt, egenosque ad absoluẽda opera sumptibus a me iuuari volũt: ac plebẽ quidem vestram cũ nostris plebeiis in trib. & curias se cõtribuere; in senatum vero & ad magistratus gerendos admitti familias has, Iulios, Seruilios, Geganios, Metilios, Curatios, Quintilios, Clœlios: at Metium, & proditionis socios, pœnas luere, quas nos, qui ad singulorum reorum caussas cognoscendas constituti sumus iudices, pro cuiusque merito statuemus. nemini enim ius nec caussæ dictionẽ negabimus. His dictis quotquot Albanorum erant pauperes,

ἀφίξεσθαι. εἰ δὲ τούτων ἀληθὲς ἦν μηδὲν, ἀλλὰ πάν-
τας εἰσῆλθεν Ἀλβανοὺς καὶ τοὺς ἐνθάδε ὄντας ὑμᾶς,
καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει καταλειπομένους ἡ τοῦ κακῶς ποιεῖν
ἡμᾶς ἐπιθυμία, καὶ τοῦτο οὐ νῦν πρῶτον, ἀλλ᾽ ἐκ
πολλοῦ πάνυ χρόνου δεδογμένον ὑμῖν ἦν, τοῦ γε συγ-
γενείας ἕνεκα πολλὴ Ῥωμαίοις ἀνάγκη καὶ ταῦθ᾽ ὑ-
μῖν τὰ ἀδικήματα φέρειν. ἵνα δὲ μηδὲν βουλεύσησ-
θε καθ᾽ ἡμῶν ἄδικον, μήτε δὴ βιασθέντες ὑπὸ τῶν
ἡγουμένων τῆς πόλεως, μήτε παραχρουσθέντες, μία
φυλακὴ καὶ πρόνοιά ἐστιν, εἰ τῆς αὐτῆς πόλεως πο-
λῖται γενόμενοι ἅπαντες καὶ μίαν ἡγοίμεθα πατρί-
δα, ἧς ἄν τε καὶ χεῖρον φερομένης, τὸ ἐπιβαλλόμε-
νον μέρος ἕκαστος οἴσεται τῆς τύχης· ἕως δ᾽ ἂν ἐκ
διαφόρου γνώμης, ὥσπερ καὶ νῦν ἔχει, τὸ πλεῖον
καὶ τὸ ἔλαττον ἐπικρίνωμεν ἑκάτεροι, οὐκ ἔσται βέ-
βαιος ἡμῖν ἡ πρὸς ἀλλήλους φιλία, ἄλλως τε καὶ εἰ
μέλλοιεν οἱ μὲν πρότεροι ἐπιβουλεύσαντες τοῖς ἑ-
τέροις, ἢ κατορθώσαντες πλέον ἕξειν, ἢ σφαλέντες ἐν
μηδενὶ δεινῷ ἔσεσθαι διὰ τὸ συγγενές· καθ᾽ ὧν δ᾽ ἂν
αἱ ἐπιχειρήσεις γένωνται, ὑποχείριοι καταστάντες
τὰ ἔσχατα παθεῖν, καὶ διαφυγόντες, μηδὲν ὥσπερ ἐ-
χθροῖς μνησικακεῖν, ὅπερ καὶ ἐν τῷ παρόντι γέγονεν.
ἴστε δὴ ταῦτα δεδογμένα Ῥωμαίοις τῇ παρελθούσῃ
νυκτὶ συναγαγόντος ἐμοῦ τὴν βουλὴν, καὶ τὰ δό-
ξαντα τοῖς συνεδρίοις γραψαμένου, τὴν μὲν πόλιν
ὑμῶν καθαιρεθῆναι, καὶ μήτε δημοσίων μήτε ἰδιω-
τικῶν κατασκευασμάτων ὀρθόν τι ἐᾶσαι διαμένειν
μηδὲν ἔξω τῶν ἱερῶν· τοὺς δ᾽ ἐν αὐτῇ πάντας ἔχον-
τας οὓς καὶ νῦν ἔχουσι κλήρους, ἀνδραπόδων τε καὶ βο-
σκημάτων καὶ τῶν ἄλλων χρημάτων μηδὲν ἀφαιρε-
θέντας, ἐν Ῥώμῃ τὸν ἀπὸ τοῦδε χρόνον οἰκεῖν· ὅσοι τε
τὸ κοινὸν ἡμῖν ἐκέκτητο γῆν, τοῖς μηδένα κλῆρον ἔ- 127
χουσιν Ἀλβανῶν διαμερισθῆναι, χωρὶς τῶν ἱερῶν
κτημάτων, ἐξ ὧν αἱ θυσίαι τοῖς θεοῖς ἐγίνοντο. οἰκιῶν δὲ
κατασκευῆς, ἐν αἷς τοὺς βίους ἱδρύσεσθε οἱ μετοικισά-
μενοι, καθ᾽ οὓς ἔσονται τῆς πόλεως τόπους, ἐμὲ ποιήσα-
σθαι πρόνοιαν, συλλαμβάνοντα τοῖς ἀπορωτάτοις
ὑμῶν τῆς εἰς τὰ ἔργα δαπάνης. καὶ τὸ μὲν ἄλλο πλῆ-
θος ὑμῶν μετὰ τῶν παρ᾽ ἡμῖν δημοτικῶν συντελεῖν εἰς
φυλὰς καὶ φράτρας καταμερισθέν, βουλῆς δὲ μετέ-
χειν καὶ ἀρχὰς λαμβάνειν τούσδε τοὺς οἴκους, Ἰουλίους,
Σερουιλίους, Γεγανίους, Μετιλίους, Κορατίους, Κοιντι-
λίους, Κλοιλίους· Μέττιον δὲ καὶ τοὺς σὺν τούτῳ βουλεύ-
σαντας τὴν προδοσίαν, δίκας ὑποσχεῖν ἃς ἡμεῖς τά-
ξομεν δικασταὶ περὶ ἑκάστου τῶν ὑπαιτίων καθεζόμενοι·
οὐδένα γὰρ ἀποστερήσομεν κρίσεως οὐδὲ λόγου. ὡς
δὲ ταῦτα εἶπεν, ὅσοι μὲν ἦσαν Ἀλβανῶν πένητες,
ἠγά-

ἠγάπων εἰ Ῥώμην τε οἰκήσουσι καὶ γῆς κλήρων ἕξουσι, καὶ ἐπῄνουν μεγάλῃ τῇ βοῇ τὰ λεγόμενα· οἱ δὲ λαμπρότεροι τοῖς ἀξιώμασι καὶ ταῖς τύχαις κρείττους ἤχθοντο, εἰ δεήσει πόλιν τε τὴν γειναμένην αὐτοὺς ἐκλιπεῖν, καὶ προγονικὰς ἑστίας ἐρημῶσαι, καὶ τὸ λοιπὸν οἰκεῖν ἐν τῇ ξένῃ· οἷς οὐδὲν ἐπῄει λέγειν εἰς τὴν ἐσχάτην κατακλειομένοις ἀνάγκην. ὁ δὲ Τύλλος ἐπεὶ τὴν διάνοιαν εἶδε τῶν πολλῶν, ἀπολογεῖσθαι τὸν Μέτιον ἐκέλευσεν, εἴ τι πρὸς ταῦτα λέγειν βούλεται. οὐκ ἔχων δὲ ὁ Μέτιος ὅ τι χρὴ λέγειν πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας καὶ καταμαρτυροῦντας, τὴν Ἀλβανῶν βουλὴν ἔφησεν αὐτῷ ταῦτα ὑποθέσθαι ποιεῖν δι' ἀπορρήτων, ὅτε ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἐπὶ τὸν πόλεμον· ἠξίου τε τοὺς Ἀλβανούς, οἷς ἀνακτήσασθαι τὴν ἡγεμονίαν ἐπεχείρει, βοηθεῖν αὐτῷ, καὶ μήτε τὴν πατρίδα κατασκαπτομένην περιορᾶν, μήτε τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν ἐπὶ τιμωρίαις συναρπαζομένους. ταραχῆς δὲ γενομένης κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, καί τινων φεύγειν ἐπὶ τὰ ὅπλα ὡρμηκότων, οἱ περιεστεφανωκότες τὸν ὄχλον, ἀρθέντος σημείου τινὸς ἀνέσχον τὰ ξίφη. περιφόβων δὲ γενομένων ἁπάντων, πάλιν ἀναστὰς ὁ Τύλλος εἶπεν·

Οὐδὲν ἔξεστιν ὑμῖν νεωτερίζειν· οὐδὲ ἐξαμαρτάνειν, ἄνδρες Ἀλβανοί. εἰ γὰρ ἂν παρακινήσειν τι τολμήσητε, πάντες ἀπολεῖσθε ὑπὸ τούτων· δείξας τοὺς ἔχοντας τὰ ξίφη. δέχεσθε οὖν τὰ διδόμενα, καὶ γίνεσθε ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦδε Ῥωμαῖοι. δυοῖν γὰρ ἀνάγκη θάτερον ὑμᾶς ποιεῖν, ἢ Ῥώμην κατοικεῖν, ἢ μηδεμίαν ἑτέραν γῆν ἔχειν πατρίδα. οἴχεται γὰρ ἕωθεν ἐκπεμφθεὶς ὑπ' ἐμοῦ Μάρκος Ὁράτιος ἀναιρήσων τὴν πόλιν ὑμῶν ἐκ θεμελίων, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας εἰς Ῥώμην μετάξων. ταῦτα οὖν εἰδότες ὅσον οὔπω γενησόμενα, παύσασθε θανατῶντες, καὶ ποιεῖτε τὰ κελευόμενα. Μέτιον δὲ Φυφέτιον ἀφανῶς τε ἡμῖν ἐπιβουλεύσαντα, καὶ οὐδὲ νῦν ὀκνήσαντα ἐπὶ τὰ ὅπλα τοὺς ταραχώδεις καὶ στασιαστὰς καλεῖν, τιμωρήσομαι τῆς κακῆς καὶ δολίου ψυχῆς ἀξίως.

Ταῦτα λέξαντος αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐρεθιζόμενον τῆς ἐκκλησίας μέρος ἔπληξεν, οἷα δὴ κρατούμενοι ἀνάγκῃ ἀφυλάκτῳ. τὸν δὲ Φυφέτιον ἀγανακτοῦντα ἔτι καὶ κεκραγότα μόνον, τάς τε συνθήκας ἀνακαλούμενον, ἃς αὐτὸς ἐξηλέγχθη παρασπονδῶν, καὶ οὐδὲ ἐν κακοῖς τοῦ θράσους καταρρήξαντα, ἔξαινον τὸ σῶμα μάστιξι πάνυ πολλαῖς. ἐπεὶ δὲ ταύτης ἅλις εἶχε τῆς τιμωρίας, προσελάσαντες δύο συνωρίδας, τῇ μὲν ἑτέρᾳ προσῆπτον τοὺς βραχίονας αὐτοῦ, τῇ δ' ἑτέρᾳ τοὺς πόδας, ῥυτῆρσι μακροῖς· ἐλαυνόντων δὲ τῶν ἡνιόχων τὰς συνωρίδας ἀπ' ἀλλήλων, ξαινόμενός τε περὶ τῇ γῇ καὶ ἀνθελκόμενος ὑφ' ἑκα-

contenti erãt Romæ habitare, agriq; portionẽ accipere, & orationem regis approbabant magnis acclamationibus. aliis dignitate ac fortuna eminentibus molestũ erat relicta patria, desertisq; maiorum laribus, externũ solũ incolere; nec tamen mussare audebãt cõtra extremam necessitatem. Tullus perspecto maioris partis animo, Metiũ iussit, siquid haberet defensionis, afferre in medium. qui cũ nihil posset respondere ad obiectum crimen & testimonia, ait id sibi cum copiis in bellum proficiscenti, occulte a senatu Albano mandatũ: opemque Albanorũ inuocat, ne se, qui conatus sit ipsis imperium restituere, in periculo destituant, neve patiãtur patriam suã dirui, & nobilissimũ quemque ciuem ad supplicium rapi. Itaq; tumultu in concione orto, & nõnullis ad arma recurrere parantibus, hi qui turbam in modũ coronæ cinxerant, dato signo gladios exserunt: & perterritis omnib. rursum assurgens Tullus, Non est, inquit, Albani, quod res nouas moliamini, aut facinus aliquod meditemini. si .n. aliquid mouere ausi fueritis, omnes ab istis interficiemini. (simulq; ostẽdit strictos gladios) accipite igitur quæ offeruntur, & Romani estote in posterũ. alterutrũ .n. necesse est vos facere, aut Romã habitare, aut nullam aliam habere patriã. iam enim summo mane ꝑfectus est M. Horatius, a me missus, vt vrbẽ vestram a fundamẽtis diruat, & Romã traducat quantũ illic est hominũ. quod cum iamiam futurũ sciatis, desinite in mortẽ ruere, & imperata facite. Metius vero Fufetius, qui & *ante* nobis occultas struxit insidias, & ne nunc quidẽ turbulẽtos ac seditiosos homines ad arma concitare est veritus, suppliciũ dabit quo dign⁹ est homo malus & dolosus. Quæ cum perorasset, irritata cõcionis pars demisit animos, vt ineuitabili cõstricta necessitate. At Fufetius, qui solus adhuc a cũ indignatione ac vociferatione fœdus, quod violasse conuictus erat, inclamitabat, nec in *hisce* malis audaciã deponebat, flagris fœde laceratus est. quib. cũ satis castigatus esset, bigis admotis, ad alteras ex brachiis, ad alteras ex pedibus, loris longis reuinctus est. deinde aurigis in diuersa eas agẽtibus, humi raptatus, moxq; a nitẽti-

bus in contraria discerptus est. Hic fuit Metii Fufetii exitus, fœdus simul & miserabilis. amici eius, ac proditionis conscii, a rege in iudicium vocati, qui caussa cecidissent, ex lege de proditoribus & desertoribus, sunt occisi. Interea præmissus cum delectis ad diruendam Albam M. Horatius, properato itinere portas patentes & incustodita mœnia occupat, facileque vrbe potitur. aduocata inde concione, quicquid gestum in prœlio fuerat denarrat, & S.C. recitat. Vbi cum ciues dilationem ad mittendos Romam legatos suppliciter peterent, sine mora domos & mœnia, & siquod aliud vel priuatum vel publicum esset ædificium, diruit: ciuesque opes suas agentes ac ferentes, magna cura *& diligentia* Romã deducit. eos Tullus e castris in vrbem reuersus, per tribus & curias distribuit, & in construendis qua vrbis parte vellent ædibus adiuuit: agri etiam publici quantum sat esset, diuisit inter eos qui ante mercenaria opera victitauerant: aliisque humanitatis officiis nouellos ciues refouebat. Sic Alba, quam olim Ascanius ex Ænea Anchisæ filio, & Creusa Priami filia natus, condiderat, cum per quingentos post ædificationem annos, tredecim demptis, stetisset, eoque temporis spatio populi frequentia opibusque & cetera felicitate multum aucta esset, triginta oppidorum Latinorum mater, & gẽtis eius toto illo tempore princeps, a nouissima sua colonia solo æquata, hodieque deserta permanet. Ceterum Tullus rex intermisso per insequentem hiemem bello, ineunte vere iterum contra Fidenates ducit exercitum. His nulla publice auxilia ab vlla sociarum ciuitatũ summissa fuerant, sed mercede conducti quidam ex multis locis eo confluxerant: quibus freti vrbem egredi ausi sunt. verum collatis signis, multisque in pugna interemptis, rursus intra mœnia sunt compulsi. Vt vero a Tullo fossa & vallo cincti ad extremam redacti sunt inopiam, necesse habuerunt ei se dedere quibus ipse vellet conditionibus. Is ad hunc modum vrbe potitus, occisis defectionis auctoribus, reliquis & veniam dedit, & omnium suorum bonorũ vsum ac fructũ permisit; redditoque ipsis pristinæ

Alba diruta.

Fidenæ captæ.

τέρας ἐπὶ τἀναντία, ἐν ὀλίγῳ διεσπάσθη χρόνῳ.
Μέττιος μὲν δὴ Φουφέττιος οὕτως οἰκτρᾶς καὶ ἀσχήμονος τε- 128
λευτῆς ἔτυχε. τοῖς δ' ἑταίροις αὐτοῦ καὶ συνειδόσι τὴν
προδοσίαν αὐτὸς δικαστήρια ὁ βασιλεὺς καθίσας, τοὺς
ἁλόντας ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸν τῶν λιποτακτῶν τε καὶ προδο-
τῶν νόμον ἀπέκτεινεν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο χρόνῳ,
Μάρκος Ὁράτιος ὁ προαποσταλμένος μετὰ τῶν ἐπι-
λέκτων ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν τῆς Ἄλβας, ταχέως διανύσας
τὴν ὁδὸν, καὶ καταλαβὼν πύλας τε ἀκλείστους καὶ τεῖχος
ἀφύλακτον, εὐπετῶς γίνεται τῆς πόλεως κύριος. συνα-
γαγὼν δὲ τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, τά τε πραχθέντα
κατὰ τὴν μάχην ἅπαντα ἐδήλωσεν αὐτοῖς, καὶ τὸ ψήφισμα
τῆς Ῥωμαίων βουλῆς διεξῆλθεν. ἀντιβολούντων δὲ τῶν ἀν-
θρώπων καὶ χρόνον εἰς πρεσβείαν αἰτουμένων, οὐδε-
μίαν ἀναβολὴν ποιησάμενος, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τεί-
χη, καὶ εἴ τι ἄλλο κατασκεύασμα ἰδιωτικὸν ἢ δημόσιον
ἦν, κατέσκαπτε, τοὺς δὲ ἀνθρώπους μετὰ πολλῆς φρου-
ρᾶς παρέπεμπεν εἰς Ῥώμην, ἄγοντάς τε τὰ ἑαυτῶν
χρήματα καὶ φέροντας· οἷς ὁ Τύλλος ἀφικόμενος ἀπὸ
τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ῥωμαίων φυλαῖς καὶ φρατρίαις ἐπι-
διεῖλεν, οἰκήσεις τε συγκατεσκεύασεν ἐν οἷς αὐτοὶ προῃ-
ροῦντο τῆς πόλεως τόποις, καὶ τῆς δημοσίας γῆς τὴν ἀρ-
κοῦσαν τοῖς θητεύουσιν ἐξ αὐτῆς ἀπεμέριζε, ταῖς τε ἄλλαις
φιλανθρωπίαις ἀνελάμβανε τὸ πλῆθος. ἡ μὲν δὴ τῶν
Ἀλβανῶν πόλις, ἣν ἔκτισεν Ἀσκάνιος ὁ ἐξ Αἰνείου τοῦ
Ἀγχίσου καὶ Κρεούσης τῆς Πριάμου θυγατρὸς, ἔτη δια-
μείνασα μετὰ τὸν οἰκισμὸν πεντακόσια τριῶν ἐπὶ τοῖς
δέκα δέοντα, ἐν οἷς πολλὴν ἔσχεν ἐπίδοσιν εἰς εὐαν-
δρίαν τε καὶ πλοῦτον, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν εὐδαιμονίαν, ἡ
τὰς τριάκοντα Λατίνων ἀποικίσασα πόλεις, καὶ πάντα
τὸν χρόνον ἡγησαμένη τοῦ ἔθνους, ὑπὸ τῆς ἐσχάτης ἀποι-
κίσεως καθαιρεθεῖσα, ἔρημος εἰς τόνδε χρόνον διαμέ-
νει. βασιλεὺς δὲ Τύλλος τὸν ἐπιόντα χειμῶνα διαλι-
πὼν, ἔαρος ἀρχομένου στρατὸν ἐπὶ Φιδηναίους πάλιν
ἐξάγει. τοῖς δὲ Φιδηναίοις κοινῇ μὲν οὐδ' ἡτισοῦν βοήθεια
ἐξ οὐδεμιᾶς τῶν πόλεων τῶν συμμάχων ἀφίκετο. μισθο-
φόροι δέ τινες ἐκ πολλῶν συνερρυήκεσαν τόπων, οἷς πιστεύ-
σαντες ἐκ τῆς πόλεως προελθεῖν ἐτόλμησαν. παραταξά-
μενοι δὲ καὶ πολλοὺς ἀποκτείναντες ἐν τῇ μάχῃ, κατε-
κλείσθησαν πάλιν εἰς τὸ ἄστυ. ὡς δὲ περιχαρακώσας αὐ-
τῶν τὴν πόλιν ὁ Τύλλος καὶ περιταφρεύσας εἰς τὴν ἐσχά-
την κατέκλεισε τοὺς ἔνδον ἀπορίαν, ἠναγκάσθησαν τῷ
βασιλεῖ παραδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς ἐφ' οἷς αὐτὸς ἐβούλε-
το. γενόμενος δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῆς πόλεως κύ-
ριος, τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως ἀποκτείνας, τοὺς δὲ λοι-
ποὺς ἅπαντας ἀπολύσας, καὶ τὰ σφέτερα πάντα καρ-
ποῦσθαι τὸν αὐτὸν ἐάσας τρόπον, τήν τε πολιτείαν, ἣν εἶχον
πρότε-

πρότεροι, ἀποδοὺς αὐτοῖς, διέλυσε τὴν στρατιάν· καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν ἐπαινοφόρον ἀπεδίδου τοῖς θεοῖς πομπήν τε καὶ θυσίαν, δεύτερον ἐκεῖνον καταγαγὼν θρίαμβον. Μετὰ δὲ τοῦτον τὸν πόλεμον, ἕτερος ἀνέστη Ῥωμαίοις ἐκ τοῦ Σαβίνων ἔθνους· ἀρχὴ δ' αὐτοῦ καὶ πρόφασις ἐγένετο τοιάδε· ἱερόν ἐστι κοινῇ τιμώμενον ὑπὸ Σαβίνων τε καὶ Λατίνων, ἅγιον ἐν τοῖς πάνυ, θεᾶς Φερωνείας ὀνομαζομένης, ἣν οἱ μεταφράζοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν οἱ μὲν Ἀνθηφόρον, οἱ δὲ Φιλοστέφανον, οἱ δὲ Φερσεφόνην καλοῦσιν· εἰς δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο συνῄεσαν ἐκ τῶν περιοίκων πόλεων κατὰ τὰς ἀποδεδειγμένας ἑορτάς, πολλοὶ μὲν εὐχὰς ἀποδιδόντες καὶ θυσίας τῇ θεῷ, πολλοὶ δὲ χρηματιούμενοι διὰ τὴν πανήγυριν ἔμποροί τε καὶ χειροτέχναι καὶ γεωργοί, ἀγοραί τε αὐτόθι λαμπρόταται τῶν ἐν ἄλλοις τισὶ τόποις τῆς Ἰταλίας ἀγομένων ἐγίνοντο. εἰς ταύτην δὲ τὴν πανήγυριν ἐλθόντας
129 ποτὲ Ῥωμαίων ἄνδρας οὐκ ἀφανεῖς Σαβῖνοί τινες ἄνδρες συναρπάσαντες ἔδησαν, καὶ τὰ χρήματα ἀφείλοντο. πρεσβείας τε ἀφιγμένης περὶ αὐτῶν, οὐδὲν ἐβούλοντο τῶν δικαίων ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ χρήματα τῶν συλληφθέντων κατεῖχον, ἐγκαλοῦντες καὶ αὐτοὶ Ῥωμαίοις, ὅτι τοὺς Σαβίνων φυγάδας ὑπεδέχοντο κατασκευάσαντες ἄσυλον ἱερόν, ὑπὲρ οὗ ἐν τῷ προτέρῳ λόγῳ δεδήλωταί μοι. ἐκ τούτων δὲ τῶν ἐγκλημάτων εἰς πόλεμον καταστάντες, ἐξῄεσαν εἰς ὕπαιθρον δυνάμεσι πολλαῖς, γίνεταί τε αὐτῶν ἐκ παρατάξεως ἀγών· διέμενον γὰρ ἀγχωμάλως ἀγωνιζόμενοι· καὶ διελύθησαν ὑπὸ τῆς νυκτός, ἀμφίλογον καταλιπόντες τὸ νίκημα. ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις μαθόντες ἀμφότεροι τῶν τε ἀπολωλότων καὶ τῶν τραυματιῶν τὸ πλῆθος, οὐκ ἔτι πεῖραν ἐβούλοντο ἑτέρου λαβεῖν ἀγῶνος, ἀλλ' ἐκλιπόντες τοὺς χάρακας ἀπῄεσαν· καὶ διαλιπόντες τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον, πάλιν ἐξῄεσαν ἐπ' ἀλλήλων, μείζονας παρασκευασάμενοι δυνάμεις· γίνεταί τε αὐτῶν περὶ πόλιν Ἠρητὸν ἀπὸ σταδίων ἑπτὰ καὶ ἑκατὸν τῆς Ῥώμης ἀγών, ἐν ᾧ πολλοὺς μὲν ἀμφοτέρων συνέβη πεσεῖν· ἰσορρόπου δὲ κἀκείνης τῆς μάχης ἐπὶ πολὺν χρόνον διαμενούσης, ἀνατείνας εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὁ Τύλλος εὔξατο τοῖς θεοῖς, ἐὰν νικήσῃ τῇ τόθ' ἡμέρᾳ Σαβίνους, Κρονίων τε καὶ Ῥέας καταστήσεσθαι δημοτελεῖς ἑορτάς, ἃς ἄγουσι Ῥωμαῖοι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν, ὅταν ἅπαντας ἐκ γῆς συγκομίσωσι τοὺς καρπούς· καὶ τὸν τῶν Σαλίων καλουμένων διπλασιάσειν ἀριθμόν· οὗτοι δ' εἰσὶ πατέρων εὐγενῶν, ἐνοπλίους ὀρχήσεις κινούμενοι πρὸς αὐλὸν ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις, καὶ ὕμνους τινὰς ᾄδοντες πατρίους, ὡς ἐν τῷ προτέρῳ δεδήλωκα λόγῳ. μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ταύτην θάρσος τι κα-

reip. iure, dimisit exercitum: ac secũdo illo triumpho vrbem inuectus, victricem diis pompam & sacrificia peregit. Post hoc bellum, aliud a Sabinis exortum est, cuius hæc fertur caussa. Fanum est quod Sabinis æque ac Latinis summa religione colitur, sacrum deæ Feroniæ; quã Græci in suam linguam modo ἀνθηφόρον vertunt, modo φιλοστέφανον, modo Φερσεφόνην. (*id est florigeram, sertis gaudentem, Proserpinam*) eo statis diebus conueniebant e circumuicinis vrbibus, alii votiua deæ reddituri sacrificia, alii negotiaturi propter celebritatem, mercatores opificesque & agricolæ; quod forum ibi esset totius Italiæ splendidissimum. ad eam celebritatem profectos aliquãdo Romanos ciues non obscuros Sabini quidam correptos & pecuniis spoliatos in vincula coniecerant: legatisq; eo missis nihil æqui impetrari poterat; sed tam viros retinebant quam pecunias, obiicientes vicissim Romanis, quod aperto asylo profugos Sabinos excepissent, vt præcedente libro expositum est. Ex his *mutuis* criminationibus bello nato, eductisque magnis vtrinq; copiis, collatis signis dimicatum est, dubioque marte decertatum, donec noctis interuentu diremptum est prœlium, neutro inclinante victoria. Sequentibus diebus considerata vtrinque occisorum & sauciorum multitudine, non libuit armis experiri denuo, sed relictis castris discessum est: nec amplius quidquam eo anno tentatum. Anno insequente instauratum est bellum, & maioribus concursum copiis. pugnatum est ad Eretum, centesimo septimo ab vrbe stadio, multis vtrinque cæsis. cumque tum quoque diu æquo marte certaretur, Tullus protensis ad cælum manibus, votum diis fecit, si eo die Sabinos vinceret, Saturno & Opi solennes se instituturum ferias; quas Romani quotannis post comportatas terræ fruges celebrare solent publice: duplicaturumque Saliorum numerum. hi sunt genere nobiles, statisq; temporibus armati ad tibiæ modulos saltant, patrios quosdam hymnos concinentes, vt superiore libro exposui. Peracto isto voto alacrior Ro-

2 bellum Sabinorum.

manos animus subiit; & quasi redintegratis viribus in fessos facto impetu, vergente iam die turbauerunt hostium ordines, proceresque fugæ initium facere coactos vsque ad castra persecuti sunt: & oppressis circa fossas longe plurimis, non retulerunt pedem, sed noctem ibi permanserunt, & repulsis qui e præsidio erumperent, castris *tandem* sunt potiti. Quo facto, agrum Sabinum longe lateque pro libito populati, cum nullus eis amplius ad regionem propugnandam occurreret, præda onusti domum reuersi sunt: tertioque tum a rege triumphatum est. nec ita multo post Sabinis per legatos petentibus pax data, receptis transfugis & captiuis qui inter prædandum intercepti fuerant; & pro abactis pecoribus ac iumentis, ceteraque præda quam agrestibus ademerant, mulcta pecuniaria ex senatus arbitrio imposita. His conditionibus Sabini cum deposuissent bellum, & columnas pacta inscriptas in templis erexissent, postquam Romanis *graue ac* diuturnum bellum cum coniuratis Latini nominis ciuitatibus, ex caussis quæ paulo post dicetur, exortum est, occasione ista lætis animis arrepta, iuramenti illius & fœderis ita sunt obliti, ac si nunquam id fecissent: ratique se nactos opportunitatem pecuniæ, quam Romanis persoluerant, recipiendæ multo cum fœnore, pauci primum & clam prædas e finitimis agris agebant: deinde successu addente audaciam, cateruatim & propalam: cumque neminem ad arcendas iniurias agrestibus succurrere viderent, contempto hoste, decreuerunt ipsam Romam petere, contractis oppidatim copiis, atque etiam Latinis ad eius belli societatem, sed frustra, sollicitatis. nam Tullus eorum mente cognita, cum Latinis fecit inducias: & imminenti hosti decreuit totas vires opponere, accessione Albanorum iam duplicatas; corrogatis etiam e ceterorum sociorum numero auxiliis quam fieri poterat maximis. Iam & Sabini in vnum conuenerant. cumque alteri alteris propinquassent, ad syluam maleficorum quam vocant, castra metati sunt, modico relicto interstitio. postera die

ἀναλαμβάνει τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ὥσπερ ἀκμῆτες εἰς κάμνοντας ὠσάμενοι, διασπῶσι τὰς τάξεις αὐτῶν περὶ δείλην ὀψίαν ἤδη, καὶ ἀναγκάζουσι τοὺς πρεσβυτάτους ἄρξαι φυγῆς· ἀκολουθήσαντές τε αὐτοῖς φεύγουσιν ἐπὶ τὸν χάρακα, καὶ περὶ τὰς τάφρους πολλῷ πλείους καταβαλόντες, οὐδ᾽ οὕτως ἀπετρέποντο, ἀλλὰ παραμείναντες τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ ἐρύματος μαχομένους ἀνείρξαντες, ἐκράτησαν τῆς παρεμβολῆς. μετὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔργον, ὅσην ἐβούλοντο γῆν τῶν Σαβίνων λεηλατήσαντες, ὡς οὐδεὶς αὐτοῖς οὐκ ἔτι περὶ τῆς χώρας ὁ μαχόμενος ἦν, ἀπήεσαν ἐπ᾽ οἴκου. ἀπὸ ταύτης τῆς μάχης τὸν τρίτον κατήγαγε θρίαμβον ὁ βασιλεύς· καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ πρεσβευσαμένοις τοῖς Σαβίνοις καταλύεται τὸν πόλεμον, αἰχμαλώτους τε παρ᾽ αὐτῶν κομισάμενος 6 οὓς ἐτύγχανον εἰληφότες ἐν ταῖς προνομαῖς, καὶ αὐτομόλους· βοσκημάτων τε καὶ ὑποζυγίων, καὶ τῶν ἄλλων χρημάτων ὅσα τοὺς γεωργοὺς ἀφείλοντο, ἣν ἔταξεν ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων ζημίαν, τιμησαμένη τὰς βλάβας πρὸς ἀργύριον, ἀναπράξας. ἐπὶ τούτοις καταλυσάμενοι τὸν πόλεμον οἱ Σαβῖνοι, καὶ τῶν ὁμολογιῶν στήλας ἀντιγράφους θέντες ἐν τοῖς ἱεροῖς, ἐπειδὴ συνέστη Ῥωμαίοις πρὸς τὰς Λατίνων πόλεις κοινῇ συμπραττομένας πόλεμος οὐ ῥᾴδιος ἐν ὀλίγῳ καθαιρεθῆναι χρόνῳ· δι᾽ ἃς δὲ αἰτίας, ὀλίγῳ ὕστερον ἐρῶ· δεξάμενοι τὸ συμβὰν ἀγαπητῶς, ὅρκων μὲν ἐκείνων καὶ συνθηκῶν, ὥσπερ οὐδὲ γεγενημένων, ἐπελάθοντο· καιρὸν δὲ νομίσαντες ἐπιτήδειον ὧν χρημάτων ἐξέτισαν Ῥωμαίοις πολλαπλάσια παρ᾽ αὐτῶν ἀπολαβεῖν, ὀλίγοι μὲν τὸ πρῶτον καὶ ἀφανῶς ἐξιόντες ἐλῄζοντο τὴν ὅμορον· ἔπειτα δὲ πολλοὶ συνιόντες, καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ, ἐπεὶ τὰ πρῶτα κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐχώρει, μηδεμιᾶς ἐπὶ τὴν φυλακὴν τῶν γεωργῶν ἀφικομένης βοηθείας, καταφρονήσαντες τῶν πολεμίων, ἐπ᾽ αὐτὴν διενοοῦντο τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν, 130 καὶ συνῆγον ἐξ ἁπάσης πόλεως στρατόν. διελέγοντο δὲ καὶ ταῖς Λατίνων πόλεσι περὶ συμμαχίας. οὐ μὴν ἐξεγένετό γε αὐτοῖς φιλίαν τε καὶ ὁμαιχμίαν ποιήσασθαι πρὸς τὸ ἔθνος. μαθὼν γὰρ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὁ Τύλλος, ἀνοχὰς μετὰ τῶν Λατίνων ποιησάμενος, ἐπὶ τούτοις ἔγνω στρατὸν ἐξάγειν· τήν τε Ῥωμαίων ἅπασαν δύναμιν καθοπλίσας διπλασίαν οὖσαν ἤδη τῆς προτέρας, ἐξ οὗ τὴν Ἀλβανῶν πόλιν προσέλαβε, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων συμμάχων ὅσον ἐπικουρικὸν πλεῖστον ἐδύνατο μεταπεμψάμενος. συνῆκτο δὲ καὶ τοῖς Σαβίνοις ἤδη τὰ στρατεύματα· καὶ ἐπειδὴ πλησίον ἐγένοντο περὶ τὴν καλουμένην ὕλην Κακούργων, ὀλίγον τὸ μεταξὺ χωρίον ἀφέντες κατεστρατοπεδεύσαντο. τῇ δ᾽ ἑξῆς ἡμέρᾳ συμπεσόντες

συστάντες ἐμάχοντο, καὶ ἦσαν ἰσόρροποι μέχρι πολλοῦ. ἤδη δὲ περὶ δείλην ὀψίαν ἐκλίνουσιν οἱ Σαβῖνοι, βιασθέντες ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων ἱππικοῦ, καὶ πολὺς αὐτῶν γίνεται φόνος ἐν τῇ φυγῇ. Ῥωμαῖοι δὲ νεκρούς τε τῶν πολεμίων σκυλεύσαντες, καὶ χρήματα ὅσα ἦν ἐν τῷ χάρακι διαρπάσαντες, τῆς τε χώρας τὴν κρατίστην λεηλατήσαντες, ἀπῆεσαν ἐπ' οἴκου. τοῦτο δὲ τέλος ἔλαβεν ὁ συμβὰς Ῥωμαίοις πρὸς Σαβίνους πόλεμος ἐπὶ τῆς Τύλλου ἀρχῆς. αἱ δὲ τῶν Λατίνων πόλεις Ῥωμαίοις ἐγένοντο τότε πρῶτον διάφοροι, οὐκ ἀξιοῦσαι κατεσκαμμένης τῆς Ἀλβανῶν πόλεως τοῖς ἀνῃρηκόσιν αὐτὴν Ῥωμαίοις τὴν ἡγεμονίαν παραδοῦναι. ἐτῶν γὰρ διαγενομένων πεντεκαίδεκα μετὰ τὸν ἀφανισμὸν τῆς Ἄλβας, πρέσβεις ἀποστείλας ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς εἰς τὰς ἀποικίας τε καὶ ὑπηκόους αὐτῆς τριάκοντα πόλεις, ἠξίου πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπιταττομένοις, ὡς παρειληφότων αὐτῶν ἅμα τοῖς ἄλλοις οἷς εἶχον Ἀλβανοί, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Λατίνων ἔθνους· δύο μὲν ἀποφαίνων τρόπους κτήσεων, καθ' οὓς ἄνθρωποι γίνονται τῶν ἀλλοτρίων κύριοι, τόν τε ἀναγκαῖον καὶ τὸν ἑκούσιον· Ῥωμαίους δὲ λέγων καθ' ἑκάτερον τῶν τρόπων παρειληφέναι τὴν ἡγεμονίαν ὧν εἶχον Ἀλβανοὶ πόλεων. πολεμίων τε γὰρ αὐτῶν γενομένων τοῖς ὅπλοις κεκρατηκέναι, καὶ τὴν πόλιν τῶν ἑαυτῶν ἀπολωλεκόσι τῆς ἰδίας αὖθις μεταδεδωκέναι· ὥστε καὶ ἄκουσιν Ἀλβανοῖς καὶ ἑκοῦσι προσήκειν, ἐξίστασθαι Ῥωμαίοις τῆς τῶν ὑπηκόων ἀρχῆς. αἱ δὲ τῶν Λατίνων πόλεις ἰδίᾳ μὲν οὐδὲν ἀπεκρίναντο πρὸς τοὺς πρέσβεις, κοινῇ δὲ τοῦ ἔθνους ἀγορὰν ἐν Φερεντίνῳ ποιησάμενοι, ψηφίζονται μὴ παραχωρεῖν Ῥωμαίοις τῆς ἀρχῆς. καὶ αὐτίκα αἱροῦνται δύο στρατηγοὺς αὐτοκράτορας εἰρήνης τε καὶ πολέμου, Ἄγκον Πουπλίκιον ἐκ πόλεως Κόρας, καὶ Σπούσιον Οὐεκίλιον ἐκ Λαουινίου. διὰ ταύτας δὴ τὰς αἰτίας συνέστη Ῥωμαίοις ὁ πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς πόλεμος, προὔβη δὲ ἄχρι πενταετοῦς χρόνου, πολιτικός τις γενόμενος καὶ ἀρχαϊκός. οὔτε γὰρ ἐκ παρατάξεως ὅλοις τοῖς στρατεύμασι πρὸς ὅλα συμβαλοῦσι μεγάλη συμφορὰ καὶ φόνος ὁλοσχερὴς συνέβη, οὔτε πόλις αὐτῶν οὐδεμία πολέμῳ κρατηθεῖσα, κατασκαφῆς, ἢ ἀνδραποδισμοῦ, ἢ ἄλλης τινὸς ἀνηκέστου συμφορᾶς ἐπειράθη· ἀλλ' ἐμβαλόντες εἰς τὴν ἀλλήλων γῆν ὑπὸ τὴν ἀκμὴν τοῦ σίτου, καὶ προνομεύσαντες, ἀπῆγον ἐπ' οἴκου τὰς δυνάμεις, διαμειβόμενοι τοὺς αἰχμαλώτους. μίαν δὲ πόλιν ἐκ τοῦ Λατίνων ἔθνους Μεδύλλειαν παλαίτερον ἐπὶ ἀποικίας γενομένην ἐπὶ τῆς Ῥωμύλου ἀρχῆς, ὡς ἐν τῷ περὶ τούτου δεδήλωται λόγῳ, μεταθεμένην αὖθις ὡς τοὺς ὁμοεθνεῖς,

collatis signis diu ęquo marte pugnatum est. sub vesperam tandem inclinarũt Sabini, equitatui Romano impares: magnaque fugientium strages est edita. Romani spoliatis hostium cadaueribus, direptisque quotquot in castris erant opibus, agri quoque partem optimam depopulati, domũ reuerterunt. atque hic finis fuit eius belli quod Romanis sub Tullo cum Sabinis intercessit. Latinæ quoq; vrbes tum primũ a Romanis dissidere cœperãt, quod Alba diruta euersoribus eius Romanis imperium tradere recusarent. anno enim post illius excidium quintodecimo, rex Romanus dimissis per triginta eius colonias legatis, postulabat vt imperata facerent; quod ad victores cum ceteris Albanorum rebus, transisset etiam Latinæ gentis imperium. Cum enim duo sint acquisitionis modi, quibus in aliena paratur dominium, alter coactus, alter voluntarius: Romanos vtroq; modo earum vrbium quæ Albanis paruerint, accepisse imperium. nam illos & hostes ex amicis factos, armis deuicisse; & vrbis iacturam passos, in suæ ciuitatis consortium recepisse. itaque par esse vt Albani Romanis nolentes volentes imperio in subditos cedant. Legatis a nulla ciuitate priuatim quidquã responsum est; sed indicto Ferentinum publico gentis concilio, decernunt imperio Romanis haud cedendum esse: moxq; duos imperatores eligunt, penes quos sit belli pacisq; arbitrium, Ancum Publiciũ Coranum, & Spusium Vecilium Lauiniensem. Hæc caussa Romanos exciuit ad bellum contra cognatos populos; quod vsq; ad quinquenniũ processit, ciuili quodam & vetusto more gestum. nam neque totis exercitibus in certamen cõmissis internecina strages aut magna clades secuta est; neque vlla captarum vrbium, excidium, seruitutem, aliamve grauem calamitatem est experta: sed alteri alterorum agros sub frugum maturitatem inuadentes, cum præda domum reducebant copias, & captiuos permutabãt. Vnum Latini nominis oppidum Medulliam, quo iamdudum regnante Romulo coloniam a Romanis deductã fuisse supra diximus, rex quia rursus ad gentem suam transierat,

Bellum Latinum.

a

Medullia capta, & pax cum Latinis facta.

obſidione captum, a nouandis in poſterum reb. abſterruit. ceterorū belli malorum neutris quidquam toto illo tempore cōtigit. quo facilius pax cōfecta eſt, cum neutrorum animis altior inſediſſet ira, & Romani nō alienum a pacificatione animum oſtendiſſent. Hæc ſunt quæ Tullus Hoſtilius regni ſui tempore geſſit, vir inter paucos eximiam laudem meritus bellica fortitudine, promptoq; in periculis conſilio; maiorē etiam, quod neq; cito bellum ſuſciperet; & ſemel ſuſcepto, *fortiter ac* cōſtanter pertenderet ad victoriam. Periit autem incendio triginta duob. annis in regno exactis, abſumptus flammis vna cum vxore & cetera tota domeſticorum turba. Quidam aiunt domum eius de cælo tactam cōflagraſſe, irato deo ob neglectam quorūdam ſacrorum curam. nā ſub eius imperio patria quædā ſacrificia fuiſſe intermiſſa, & pro his alia peregrina introducta. Plures humanis inſidiis exſtinctū exiſtimāt, & facinus hoc ad Marciū, qui ei ſucceſſit in imperio, referunt. Hunc Numæ Pompilii ex filia nepotem, tuliſſe iniquo animo priuatam vitam in regio genere, maxime cū videret prolem ſubnatam Tullo ſucceſſuram in regnum, ſiquid ipſi *humanitus* accidiſſet. Hac de cauſſa cum regi iamdudum inſidias eſſe meditatum, quod multi Romanorum conarētur illi regnum adſtruere, & ipſe inter *intimos ac* fidiſſimos Tulli amicos aſcitus, omnium maxime crederetur obſeruare ſiquod ſe inſidiis opportunum offerret tempus. itaque regem parantem domeſticum quoddam ſacrificium, adhibuiſſe ſolos neceſſarios: cumque in eum diem incidiſſet tempeſtas procelloſa & turbida, eximente lucem vi imbrium, deſerto ab excubitoribus aditu regiæ, inſidiatorem ratum id tempus eſſe peropportunū, ſe cum ſociis gladios ſub amictu geſtantibus per *patentes* fores inſinuaſſe; occiſoque rege cum liberis & aliis quotquot aderant, ignem aliquot locis ſubieciſſe ædibus; & poſt id facinus ſparſiſſe rumorem de fulmine. quod equidem non credo, nec ſit mihi veriſimile. malim priorem opinionem ſequi. diuinitus ei hunc vitæ finem obtigiſſe. neq; enim veriſimile eſt, facinus a numeroſa conſpiratione

Tulli obit'. & laus.

πολιορκίᾳ παραστησάμενος ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεύς, ἔπεισε μηδὲν ἔτι νεωτερίζειν· ἄλλο δὲ οὐδὲν ὧν οἱ πόλεμοι φέρουσι δεινὸν οὐδ᾽ ἑτέροις ἐν τῷ τότε συνέβη χρόνῳ. διόπερ ῥᾳδίαι τε καὶ οὐδὲν ἔγκοτον ἔχουσαι 131 προθυμίαι τῶν Ῥωμαίων αἱ διαλύσεις ἐπετελέσθησαν. Ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς Τύλλος Ὁστίλλιος, ἀνὴρ ἐν ὀλίγοις ἄξιος εὐλογεῖσθαι τῆς τε εὐτολμίας ἕνεκα τῆς πρὸς τὰ πολέμια, καὶ τῆς φρονήσεως τῆς περὶ τὰ δεινά· ὑπὲρ ἄμφω δὲ ταῦτα, ὅτι οὐ ταχὺς ὢν εἰς πόλεμον ἰέναι, βέβαιος ἦν καταστὰς εἰς αὐτὸν ἐν ἅπασι τῶν ἀντιπάλων προέχειν. ἔτη δὲ κατασχὼν τὴν ἀρχὴν δύο καὶ τριάκοντα, τελευτᾷ τὸν βίον, ἐμπρησθείσης τῆς οἰκίας· καὶ σὺν αὐτῷ γυνή τε ἀπόλλυται, καὶ ὁ ἄλλος οἰκετικὸς ἅπας ὄχλος, καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ πυρός. καταπρησθῆναι δὲ τὴν οἰκίαν οἱ μὲν ὑπὸ κεραυνοῦ λέγουσι, μηνίσαντος τοῦ θεοῦ δι᾽ ὀλιγωρίαν τινῶν ἱερῶν· ἐκλιπεῖν γὰρ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου πατρίους τινὰς θυσίας, ἑτέρας δ᾽ οὐχ ὑπαρχούσας ἐπιχωρίους Ῥωμαίοις παραγαγεῖν· οἱ δὲ πλείους ἐξ ἀνθρωπίνης φασὶν ἐπιβουλῆς τὸ πάθος γενέσθαι, ἀναθέντες τὸ ἔργον Μαρκίῳ τῷ μετ᾽ ἐκεῖνον ἄρξαντι τῆς πόλεως. τοῦτον γὰρ ἐκ τῆς Νομᾶ τοῦ Πομπιλίου θυγατρὸς γενόμενον ἄχθεσθαί τε ὅτι ἐκ βασιλείου γένους πεφυκὼς αὐτὸς ἰδιώτης ἦν, καὶ γένος ὑπογραφόμενον ὁρῶντα τῷ Τύλλῳ, πάντως μάλιστα ὑποπτεύειν, εἴ τι πάθοι Τύλλος, εἰς τοὺς ἐκείνου παῖδας ἥξειν τὴν ἀρχήν. ταῦτα διανοούμενον ἐκ πολλοῦ στῆσαι κατὰ τοῦ βασιλέως ἐπιβουλήν, πολλοὺς ἔχοντα Ῥωμαίων τοὺς συσκευάζοντας αὐτῷ τὴν βασιλείαν· φίλον τε ὄντα τοῦ Τύλλου, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα πιστευόμενον, φυλάττειν ὅτε καιρὸς ἐπιτήδειος φανείη τῆς ἐπιθέσεως. μέλλοντος δὲ Τύλλου θυσίαν τινὰ κατ᾽ οἶκον ἐπιτελεῖν, ἣν αὐτοὺς μόνον ἐβούλετο τοὺς ἀναγκαίους εἰδέναι, κατὰ τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης χειμερίου σφόδρα γενομένης, κατά τε ὄμβρον καὶ ζάλην καὶ σκότον, ὥστ᾽ ἔρημον ἀπολειφθῆναι τὸν περὶ τῆς οἰκίας τόπον τῶν φυλαττόντων, ἐπιτήδειον ὑπολαμβάνοντα τὸν καιρὸν, ἅμα τοῖς ἑταίροις ἔχουσιν ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς τὰ ξίφη παρελθεῖν εἴσω τῶν θυρῶν· ἀποκτείναντας δὲ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ὅσοις ἔτυχεν ἐντυχεῖν, πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν ἐμβαλεῖν κατὰ πολλοὺς τόπους. ταῦτα δὲ πράξαντα τὸν ὑπὲρ τῆς κεραυνώσεως διασπεῖραι λόγον. ἐγὼ δὲ τοῦτον μὲν οὐ δέχομαι τὸν λόγον, οὔτ᾽ ἀληθῆ νομίζων οὔτε πιθανόν. τῷ δὲ προτέρῳ μᾶλλον προστιθέμενος, κατὰ δαίμονα νομίζω τὸν ἄνδρα ταύτης τῆς τελευτῆς τυχεῖν. οὔτε γὰρ ἀπόρρητον φυλαχθῆναι τὴν πρᾶξιν

ὑπὸ

ὑπὸ πολλῶν συσκευαζομένην εἰκὸς ἦν, οὔτε πεπίστευκε συςήσασθαι αὐτὴν βέβαιον ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν τὴν Ὁστιλλίου Τύλλου, ἐκεῖνον ἀποδείξουσι Ῥωμαῖοι βασιλέα τῆς πόλεως· οὔτ' εἰ τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτῷ πιστὰ καὶ βέβαια ἦν, τά γέ τοι παρὰ τῶν θεῶν ὅμοια ἔμελλε ταῖς τῶν ἀνθρώπων εὐνοίαις ἔσεσθαι. μετὰ γὰρ τὴν ὑπὸ τῶν φυλῶν γινομένην ψηφοφορίαν τοὺς θεοὺς ἔδει τὴν βασιλείαν αὐτῷ δι' οἰωνῶν αἰσίων ἐπιθεσπίσαι· ἄνδρα δὲ μιαρὸν καὶ τοσούτοις ἠμαγμένον φόνοις ἀδίκως τίς ἔμελλε θεῶν ἢ δαιμόνων παρήσειν βωμοῖς τε προσιόντα, καὶ θυμάτων καταρχόμενον, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιτελοῦντα ἱερουργίας; ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα οὐκ εἰς ἀνθρωπίνην ἐπιβουλὴν, ἀλλ' εἰς θεοῦ βούλησιν τὸ ἔργον ἀναφέρω. κρινέτω δ' ἕκαστος ὡς βούλεται. μετὰ δὲ τὴν Ὁστιλλίου Τύλλου τελευτὴν, ἡ μεσοβασίλειος ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀποδειχθεῖσα ἀρχὴ, κατὰ τοὺς πατρίους ἐθισμοὺς, αἱρεῖται βασιλέα τῆς πόλεως Μάρκιον ἐπίκλησιν Ἄγκον· ἐπικυρώσαντος δὲ τοῦ δήμου τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ, καὶ τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ καλῶς γινομένων, συντελέσας τὰ κατὰ νόμον ἅπαντα, παραλαμβάνει
132 τὴν ἀρχὴν ὁ Μάρκιος, ἐνιαυτῷ δευτέρῳ τῆς τριακοστῆς καὶ πέμπτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα Σφαῖρος ὁ Λακεδαιμόνιος, καθ' ὃν χρόνον Ἀθήνησι τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν εἶχε Δαμασίας. οὗτος ὁ βασιλεὺς πολλὰς τῶν ἱερουργιῶν ἀμελουμένας καταμαθὼν, ἃς ὁ μητροπάτωρ αὐτοῦ Πομπίλιος Νομᾶς κατεστήσατο, πολεμιστάς τε καὶ πλεονέκτας τοὺς πλείους τῶν Ῥωμαίων γεγονότας ὁρῶν, καὶ οὐκ ἔτι ὡς πρότερον τὴν γῆν ἐργαζομένους, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος, τά τε θεῖα σέβειν αὐτοὺς ἠξίου πάλιν, ὥσπερ ἐπὶ Νομᾶ διετέλουν σέβοντες, διεξιὼν ὅτι παρὰ τὴν τῶν θεῶν ὀλιγωρίαν νόσοι τε καὶ λοιμοὶ καὶ βλάβαι πολλαὶ κατέσκηψαν εἰς τὴν πόλιν, ὑφ' ὧν ἐφθάρη μοῖρα τοῦ πλήθους οὐκ ὀλίγη· καὶ βασιλεὺς Ὁστίλλιος ὁ μὴ ποιούμενος αὐτῶν φυλακὴν ἣν ἔδει, κάμνων ἐπὶ πολλοὺς χρόνους τὸ σῶμα πάθεσι παντοδαποῖς, καὶ οὐδὲ τῆς γνώμης ἔτι τὸ αὐτὸ καρτερὸς διαμένων, ἀλλὰ συνδιαφθαρεὶς τῷ σώματι τὰς φρένας, οἰκτρᾶς καταστροφῆς ἔτυχεν αὐτός τε καὶ γένος τὸ ἐξ αὐτοῦ. πολιτείας τε ἀγωγὴν τὴν ὑπὸ Νομᾶ κατασταθεῖσαν Ῥωμαίοις ἐπαινῶν ὡς καλὴν καὶ σώφρονα, ἀπὸ τῶν δικαιοτάτων ἔργων τὰς καθ' ἡμέραν ἑκάστῳ παρέχουσαν εὐπορίας, ἀνανεώσασθαι πάλιν αὐτὴν παρεκάλει, γεωργίαις τε καὶ κτηνοτροφίαις, καὶ ταῖς ἄλλαις ἐργασίαις ὅσαις μηδὲν ἀδίκημα πρόσεστιν ἁρπαγῆς τε καὶ βίας, καὶ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου γινομένων ὠφελειῶν

perpetratum mansisse occultũ: neq; auctori eius certo cõstare poterat defuncto Tullo Hostilio Romanos ad se delaturos vrbis imperiũ: & si maxime ab hominib. fidũ & constantẽ sibi fauorẽ polliceri potuisset, non tamen deorum item voluntas cũ hominum iudiciis erat cõsensura. siquidem post tribuũ suffragia oportebat deos quoque faustis auspiciis ei regnũ addicere. hominẽ autẽ sceleratum & tot iniustis cruentatũ cædib. quis deorum dæmonumve passus esset ad aras accedere, victimas immolare, ceterasq; peragere cultus ceremonias? quamobrem ego hoc deorũ numini libentius q̃ hominũ insidiis ascripsero: suũ tamen cuiq; liberũ sit iudiciũ. Post Tulli Hostilii obitũ, interregum magistrat⁹ a senatu more patrio designatus, regem vrbi legit Marciũ, cognomento Ancum. cumq; senatusconsultũ approbasset populus, & fausta Deus *signa* ostẽdisset, Marcius omnibus *quæ ad ineundum principatum pertinent*, rite peractis, capessit imperiũ, anno secũdo trigesimęquintę Olympiadis, qua vicit Sphęrus Lacedęmonius, quo tẽpore Athenis annuũ principatũ gerebat Damasias. Hic rex cũ animaduertisset negligi multa sacrificia quæ auus suus maternus Numa Pompilius instituisset, & plerosq; Romanos, animis ad bella & lucri studium cõuersis, pristinam agricolationis curã abiecisse, aduocato in concionem populo, hortabatur vt, sicut Numæ temporibus factitassent, deorum numina rursum colerent; docens, a contemptis numinibus morbos, pestilentias, aliasque calamitates innumeras vrbi immissas, quibus magna populi pars absumpta sit: & ipse Hostilius, quum non ageret eorum quã decebat curã, diu multumque cum variis morbis conflictatus, postremo ne in mẽtis quidem recto statu permanens, mente vna cũ corpore labefactata, miserabili exitio cũ tota familia perierit. Laudatis deinde Numæ institutis vt pulchris & tẽperatis, quib. ex iustissimo quęstu quotidie victus abunde pararetur, hortabatur vt ad ea reuerterẽtur, studerentq; agriculturæ ac pecuariæ, ceterisq; opetibus, in quib. nulla rapinę aut violentiæ est iniuria; posthabitis militiæ

ANCVS MARCIVS, Roman. rex IIII.

Religionis & agriculturæ studiũ instaurat.

commodis. Cumque his ac similibus verbis omniũ animos a bellis ad magnum quietis sobriæq; industriæ studium perduxisset, conuocatis deinde pontificibus, sumptos ab eis cõmentarios quos Numa de sacris conscriptos reliquerat, trãscripsit in tabulas, & in foro proposuit legendas quibuslibet; quæ tandem vetustate sunt abolitæ. nondum enim in vsu erant columnæ æreæ: sed in quernis tabulis incidebantur tam leges, quam sacrorum ritus: quæ tabulæ post exactos reges rursum in publicum vsum reuocatæ sunt per summum põtificem C. Papirium. Porro cum sacra neglecta reuocasset, vulgus otiosum ad sua quemq; opera ablegabat; ac diligentes quidem colonos laudabat, malos vero suorum prædiorũ curatores obiurgabat, vt ciues nequaquam stabiles. Ita ordinata republica, sperans se, quemadmodum ante maternus auus, perpetuas habiturum a bello & molestiis ferias, fortunã expertus est aduersam suo proposito, & præter animi sententiam, bellator fieri coactus est, nec vllum vitæ tempus sine periculis & turbis degere. Vix enim regnare cœperat & trãquillam instituere rempublicam, cum Latini eum contemnentes & ob ignauiam bello administrando ineptum esse iudicantes, latronum globos in finitimũ quique agrum dimiserunt, multosq; Romanorum læserunt. Ad quos cũ missi a rege legati, Romanis res suas ex fœdere repeterent, fingebant se neque latrones vllos scire de quibus fierent querimoniæ, neque consensu quicquam factum publico, neque Romanis se vlla in re obnoxios. cum Tullo enim se, non cum illis, fœdus fecisse: post cuius obitum nullo se amplius teneri pacis fœdere. Ob huiusmodi [Latinorum] responsionem coactus est Marcius exercitum contra eos educere: obsessumque Politorium, prius quam e ceteris Latinorum oppidis auxilia succurrerent, ex pacto cepit: ciuesq; vniuersos, nullo affectos incommodo, nec bonis suis mulctatos, cũ reb. suis Romã traductos p curias distribuit. Anno insequẽti cũ Latini missis Politoriũ colonis, desertos Politorinorũ agros colere instituerẽt, Marcius resumptis armis

a

Bellũ gerit cũ Latinis.

ὑπεριδεῖν. ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια διαλεγόμενος, καὶ εἰς πολλὴν ἐπιθυμίαν καταστήσας ἅπαντας ἡσυχίας ἀπολέμου, καὶ φιλεργίας σώφρονος, καὶ μετὰ τοῦτο συγκαλέσας τοὺς ἱεροφάντας, καὶ τὰς περὶ τῶν ἱερῶν συγγραφάς, ἃς Πομπίλιος συνεστήσατο, παρ' αὐτῶν λαβών, ἀνέγραψεν εἰς δέλτους, καὶ προύθηκεν ἐν ἀγορᾷ πᾶσι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν, ἃς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ. χάλκεαι γὰρ στῆλαι οὔπω τότε ἦσαν, ἀλλ' ἐν δρυΐναις ἐχαράττοντο σανίσιν οἵ τε νόμοι καὶ αἱ περὶ τῶν ἱερῶν διαγραφαί. μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων εἰς ἀναστροφὴν δημοσίαν αὖθις ἤχθησαν ὑπ' ἀνδρὸς ἱεροφάντου Γαΐου Παπειρίου, τὴν ἁπάντων τῶν ἱερῶν ἡγεμονίαν ἔχοντος. ἀνακτησάμενος δὲ τὰ κατ' ἱερὰ ῥᾳθυμηθέντα τῶν ἱερῶν, καὶ τὸν ἀργὸν ὄχλον ἐπὶ τὰς ἰδίας ἐργασίας ἀποστείλας, ἐπῄνει μὲν τοὺς ἐπιμελεῖς γεωργούς, ἐμέμφετο δὲ τοὺς κακῶς προεστηκότας τῶν ἰδίων κτημάτων, ὡς οὐ βεβαίους πολίτας. ταῦτα καταστησάμενος τὰ πολιτεύματα, καὶ διὰ παντὸς μάλιστα ἐλπίσας ἄνευ πολέμου καὶ κακῶν ἅπαντα τὸν βίον διατελέσειν, ὥσπερ ὁ μητροπάτωρ, οὐκ ἔσχεν ὁμοίαν τῇ προαιρέσει τὴν τύχην, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην πολεμιστὴς ἠναγκάσθη γενέσθαι, καὶ μηδένα χρόνον ἄνευ κινδύνου καὶ ταραχῆς βιῶσαι. εὐθὺς γὰρ ἅμα τῷ παρελθεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν, καὶ τὴν ἀπράγμονα καθίστασθαι πολιτείαν, καταφρονήσαντες αὐτοῦ Λατῖνοι, καὶ νομίσαντες δι' ἀνανδρίαν οὐχ ἱκανὸν εἶναι πολέμου στρατηγεῖν, λῃστήρια διέπεμπον εἰς τὴν ὁμοροῦσαν αὐτοῖς ἕκαστοι χώραν, ὑφ' ὧν πολλοὶ Ῥωμαίων ἐβλάπτοντο. ἀφικομένων δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως πρεσβευτῶν, καὶ τὰ δίκαια Ῥωμαίοις ἀξιούντων ὑπέχειν, κατὰ τὰς συνθήκας, οὔτε γινώσκειν ἐσκήπτοντο τῶν περὶ τὰ λῃστήρια κατηγορουμένων οὐθέν, ὡς οὐ μετὰ κοινῆς γνώμης γεγονότων, οὔτε ὑπόδικοι Ῥωμαίοις περὶ οὐδενὸς πράγματος· οὐδὲ γὰρ πρὸς ἐκείνους ποιήσασθαι τὰς συνθήκας, ἀλλὰ πρὸς Τύλλον· τελευτήσαντος δὲ τοῦ Τύλλου λελύσθαι σφίσι τὰς περὶ τῆς εἰρήνης ὁμολογίας. ἀναγκασθεὶς δὴ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας καὶ ἀποκρίσεις [τῶν Λατίνων] ὁ Μάρκιος ἐξάγει στρατιὰν ἐπ' αὐτούς· καὶ προσκαθεζόμενος τῇ πόλει, πρὶν ἐπικουρίαν τινὰ τοῖς πολιορκουμένοις ἐκ τῶν ἄλλων ἀφικέσθαι Λατίνων, παραλαμβάνει τὴν πόλιν καθ' ὁμολογίας· οὐ μέντοι διέθηκε τοὺς ἀνθρώπους δεινὸν οὐδέν, ἀλλ' ἔχοντας τὰ σφέτερα πανδημεὶ κατήγαγεν εἰς Ῥώμην, καὶ κατένειμεν εἰς φυλάς. 133

τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ Λατίνων εἰς ἔρημον τὸ Πολιτώριον ἀποίκους ἀποστειλάντων, καὶ τὴν τῶν Πολιτωρίων χώραν ἐπεργαζομένων, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν ὁ Μάρκιος

ἦγεν

ἦλθεν ἐπ' αὐτούς. προελθόντων δὲ τοῦ τείχους τῶν Λατίνων καὶ παραταξαμένων, νικήσας αὐτοὺς παραλαμβάνει τὴν πόλιν τὸ δεύτερον. ἐμπρήσας δὲ τὰς οἰκίας, καὶ τὸ τεῖχος κατασκάψας, ἵνα μηδὲν αὖθις ὁρμητήριον ἔχοιεν οἱ πολέμιοι, μηδ' ἐργάζοιντο τὴν γῆν, ἀπῆγε τὴν στρατιάν. Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει Λατῖνοι μὲν ἐπὶ Μεδύλλειαν πόλιν στρατεύσαντες, ἐν ᾗ Ῥωμαίων ἦσαν ἄποικοι προκατασκευαζόμενοι, καὶ τῷ τείχει πανταχόθεν ποιησάμενοι τὰς προσβολὰς, αἱροῦσιν αὐτὴν κατὰ κράτος. Μάρκιος δὲ Τελλήνην πόλιν τῶν Λατίνων ἐπιφανῆ κατὰ τὸν αὐτὸν αἱρεῖ χρόνον, ἐκ παρατάξεώς τε νικήσας, καὶ διὰ τειχομαχίας παραστησάμενος· τούς τε ἁλόντας οὐδὲν ὧν εἶχον ἀφελόμενος, εἰς Ῥώμην μετῴκισεν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ εἰς κατασκευὴν οἰκιῶν τόπον ἀπεμέρισε. Μεδύλλειάν τε τριετῆ χρόνον ὑπὸ τοῖς Λατίνοις γενομένην τῷ τετάρτῳ κομίζεται πάλιν ἐνιαυτῷ πολλαῖς καὶ μεγάλαις παραστησάμενος μάχαις. καὶ μετ' οὐ πολὺ τὴν Φιδηναίων αἱρεῖ πόλιν, ἣν τρίτῳ πρότερον ἐνιαυτῷ λαβὼν καθ' ὁμολογίας, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς ἅπαντας εἰς Ῥώμην μεταγαγὼν, ἄλλο δὲ τῆς πόλεως οὐδὲν κακώσας, ἐπιεικέστερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον ἔδοξε βουλεύσασθαι. ἀποίκους γὰρ ἀποστείλαντες εἰς αὐτὴν οἱ Λατῖνοι, καὶ τὴν χώραν αὐτῶν διακατέχοντες, αὐτοὶ τὴν Φιδηναίων ἐκάρπουν· ὥστε ἠναγκάσθη πάλιν ὁ Μάρκιος τὸ δεύτερον ἐπὶ τὴν πόλιν στρατεῦσαι, καὶ μετὰ πολλῆς πραγματείας κύριος αὐτῆς καταστὰς, ἐμπρῆσαί τε τὰς οἰκίας καὶ τὰ τείχη κατασκάψαι. Μετὰ τοῦτο γίνονται Λατίνων τε καὶ Ῥωμαίων μάχαι διτταί. τῇ μὲν οὖν προτέρᾳ μάχῃ πολλοῦ διαγωνισάμενοι, καὶ δόξαντες ἰσόρροποι γεγονέναι διεκρίθησαν, καὶ ἐπὶ τοὺς ἰδίους ἑκάτεροι χάρακας ἀπηλλάγησαν· τῇ δ' ὑστέρᾳ Ῥωμαῖοι νικῶσι τοὺς Λατίνους, καὶ μέχρι τοῦ στρατοπέδου διώκουσι. μετὰ δὲ ταύτας τὰς μάχας, ἀγὼν μὲν ἐκ παρατάξεως οὐδεὶς αὐτοῖς ἔτι πρὸς ἀλλήλους συνέστη, καταδρομαὶ δὲ τῆς ὁμόρου χώρας ὑπ' ἀμφοτέρων ἐγίνοντο συνεχεῖς, καὶ συμπλοκαὶ τῶν περιπόλων τῆς γῆς ἱππέων τε καὶ ψιλῶν, ἐν αἷς ἐπεκράτουν ὡς τὰ πολλὰ Ῥωμαῖοι, δύναμιν ὕπαιθρον ἔχοντες ἐν τοῖς ἐπικαίροις φρουρίοις ἐπικαθημένην, ἧς ὁ Τυρρηνὸς Ταρκύνιος ἡγεῖτο. Ἀπέστησαν δὲ καὶ Φιδηναῖοι Ῥωμαίων κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, οὐκ ἐκ τοῦ φανεροῦ τὸν πόλεμον ἀναδείξαντες, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον καὶ κρύφα τὴν χώραν αὐτῶν καταδρομαῖς κακουργοῦντες· ἐφ' οὓς ὁ Μάρκιος εὐζώνῳ στρατιᾷ ἐλάσας, τὰ πρὸς πόλεμον παρεσκεύασε, καὶ ἐγγὺς τῆς πόλεως τίθεται τὸν χάρακα. οἱ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀγνοεῖν ἐσκήπτοντο ἀντὶ ποίων ἀδικημάτων στρατὸς ἐπ' αὐτοὺς Ῥωμαίων ἀφῖκται· τοῦ δὲ βασιλέως εἰπόντος ὅτι δίκας παρ' αὐτῶν ἥκει ληψόμενος ὧν

in eos tetendit: ausosq; in aciem prodire vicit prœlio, iterumq; cepit oppidum. incensis deinde domibus, & muris dirutis, ne esset hosti aut agrũ colere volentibus receptaculum, copias domum reportauit. Sequenti anno Latini exercitum admouent ad Medulliam, in qua se Romanorum coloni futuro bello parabãt; & facto vndequaque in muros impetu, oppidum vi capiunt. Eodem tẽpore Marcius Tellenas nobile Latinorum oppidum vi cepit, acie primũ, mox oppugnatione victor: oppidanos nulla bonorum portione mulctatos Romã transtulit, & locum in quo domicilia struerẽt assignauit. Medulliam quoque per triennium a Latinis detẽtam quarto demum anno multis & acribus expugnatã prœliis recepit. Nec multo post Ficanã expugnauit: quam cum ante triennium per deditionem cepisset, & cũctis oppidanis Romam trãslatis, nullo alio detrimẽto affecisset, mitius quã prudentius consilium secutus videbatur. Latini enim colonis eo missis, & agris illorum occupatis, ipsi fructus inde percipiebãt. quãobrem Marcius eam bello repetere coactus est, magnoque negotio subactę domos incendere, ac mœnia diruere. Post hæc Latini & Romani duobus cõcurrerunt prœliis. In priori cum diu æquo marte pugnassent, neutro inclinante victoria, dirempto prœlio, in sua vtrique castra digressi sunt. posteriore Latinos Romani vicerunt *egregie*, & vsq; castra sunt persecuti. Post has pugnas nusquam acie certatum est: excursiones tantum vltro citroque in finitimos agros factæ: equitesque ac velites agrum obeuntes, crebro conseruerunt manus, plerunq; superante Romano, ꝙ opportunis locis disposita haberet presidia, quib. Tarquiniꝰ genere Etruscus præerat. Eodem tẽpore Fidenates a Romanis defecerunt, non aperte se hostes ꝓfessi, sed paulatim & occultis excursionibus agrum eorum infestantes. contra quos Marcius cũ expeditis profectus, comparatis ad bellum necessariis, prope oppidum castra posuit. illi primum nescire se simulantes, quærebant ob quam suam iniuriã venisset Romanus exercitus. rege respondente, vt rapinarũ dániq;

suis illati pœnas de ipsis sumeret, afferebant pro se, nihil horum factum consilio publico; tempus poscentes ad cognoscendam eam caussam, & perquirendos noxios. *quo impetrato*, multos dies consumpserunt, non in iis quæ officium postulabat negotiis, sed in armorũ apparatu, & clam aduocandis auxiliis. Tum Marcius cognito eorum animo, cuniculos fodere a castris vsque ad mœnia hostium. Quo opere perfecto, comparatisque scalis & machinis cũ reliquo instrumento ad muralem pugnam necessario, excitum militem admouit ad auersam partem mœnium, non qua cuniculus actus fuerat. Quo Fidenatibus vniuersis concurrentibus, & assultus hostium strenue reiicientibus, Romani, quibus id commissum erat, aperto cuniculi ore insinuauerunt se intra mœnia; & obuium quemque sternentes, per effractam portã suos intromiserunt: multisque primo impetu cæsis, reliquos Fidenates arma tradere iussos, rex per præconem in vnum eundemque vrbis locum conuocauit; & aliquot ex eis, defectionis auctores, virgis cæsos affecit supplicio: cunctisque ædibus ipsius permissu a milite direptis, & relicto in vrbe quantum satis erat præsidii, cõtra Sabinos duxit exercitũ. nam ne hi quidem fœderis cum Tullo initi conditionibus stabãt, sed finitimos Romanorum agros vexabant latrociniis. Marcius per speculatores & transfugas temporis opportunitate cognita, palantib. per agros Sabinis & in prædam intentis, ipse cum peditatu castra eorum modico præsidio munita primo impetu occupat: Tarquinius interim cum equitibus, vt erat iussus, in dispersos prædatores citato cursu properat. Sabini vt cognouerunt Romanum equitatum contra se tendere, missa præda & quas agebant ac ferebant opibus, in castra cœperunt refugere. quæ vbi a peditibus teneri didicerunt, incerti quo se verterent, cõtendebant in siluas & montes *se recipere*. sed persequente eos leui armatura cum equitibus, pauci euaserunt incolumes, ceteri magna ex parte cæsi sunt. Post quam cladem legatis denuo Romam missis pacẽ impetrauerunt quib. voluere conditionibus. nã bellum quod Romanis adhuc cũ La-

Sabinis.

διήρπασάν τε καὶ κατέβλαψαν αὐτῶν τὴν γῆν, ἀπελογοῦντο πρὸς ταῦτα, ὡς οὐ τὸ κοινὸν ἦν αἴτιον τῶν ἀδικημάτων, καὶ χρόνον ᾐτοῦντο εἰς διάγνωσίν τε καὶ ζήτησιν τῶν ἐνόχων ταῖς αἰτίαις· καὶ πολλὰς κατέτριψαν ἡμέρας πράττοντες μὲν οὐδὲν τῶν δεόντων, ἐπικαλούμενοι δὲ κρύφα τοὺς συμμάχους, καὶ περὶ κατασκευὴν ὅπλων γινόμενοι. μαθὼν δὲ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὁ 134
Μάρκιος, ὑπονόμους ὤρυττεν, ἀπὸ τῆς ἰδίας παρεμβολῆς ἀρξάμενος, ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως. καὶ ἐπειδὴ τέλος εἶχεν ἤδη τὸ ἔργον, ἀναστήσας τὴν στρατιὰν ἦγεν ἐπὶ τὴν πόλιν, κλίμακάς τε πολλὰς καὶ μηχανὰς καὶ τἆλλα τὰ πρὸς τειχομαχίαν κατεσκευασμένα ἐπαγόμενος, οὐ καθ' ὃν αἱ διώρυγες τοῦ τείχους ἐγίνοντο τόπον, ἀλλὰ καθ' ἕτερον. τῶν δὲ Φιδηναίων ἐπὶ τὰ πολιορκούμενα μέρη τῆς πόλεως συνδραμόντων ἀθρόως, καὶ τὰς προσβολὰς γενναίως ἀποτρεπομένων, ἀπογυμνώσαντες τὰ πέρατα τῶν ὑπονόμων οἱ ταχθέντες ἐπὶ τούτῳ Ῥωμαῖοι, ἐντὸς ἐγένοντο τοῦ περιβόλου· καὶ τοὺς ὁμόσε χωροῦντας διαφθείραντες, ἀνοίγουσι τοῖς πολιορκοῦσι τὰς πύλας. πολλῶν δὴ ἐν τῇ καταλήψει τῆς πόλεως ἀπολομένων, τοὺς λοιποὺς τῶν Φιδηναίων ὅπλα τε παραδοῦναι κελεύσας ὁ Μάρκιος, καὶ εἰς ἕνα τόπον τῆς πόλεως προκηρύξας ἅπαντας συνελθεῖν, ὀλίγους ἐξ αὐτῶν τοὺς αἰτίους ἀποστάσεως μάστιξιν αἰκισάμενος ἀπέκτεινεν· οἰκίας δὲ ἁπάντων διαρπάσαι τοῖς στρατιώταις ἐπιτρέψας, καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει καταλιπὼν ἀξιόχρεων, ἀπῆγε τὴν δύναμιν ἐπὶ Σαβίνους. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι διέμειναν ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἃς ἐποιήσαντο πρὸς βασιλέα Τύλλον, ἀλλ' ἐμβαλόντες εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐδῄουν αὐτοῖς τὴν ὅμορον. μαθὼν δὴ ὁ Μάρκιος παρά τε κατασκόπων καὶ αὐτομόλων τὸν καιρὸν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐσκεδασμένων τῶν Σαβίνων καὶ λεηλατούντων τοὺς ἀγρούς, αὐτὸς μὲν ἅμα τοῖς πεζοῖς ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν πολεμίων ἀφικόμενος ὀλίγην ἔχοντα φυλακήν, καταλαμβάνει τὸ ἔρυμα ἐξ ἐφόδου· Ταρκύνιον δὲ τοὺς ἱππεῖς ἄγοντα, ἐπὶ τοὺς ἐν προνομαῖς ἐσκεδασμένους ἐπείγεσθαι κελεύει. μαθόντες δὲ οἱ Σαβῖνοι τοὺς ἱππεῖς τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ σφᾶς ἐλαύνοντας, ἀφέντες τὴν λείαν, καὶ τὰς ἄλλας ὠφελείας ὅσας ἔφερόν τε καὶ ἦγον, ἔφευγον ἐπὶ τὸν χάρακα. ὡς δὲ κἀκεῖνον ἔγνωσαν κατεχόμενον ὑπὸ τῶν πεζῶν, ἀποροῦντες ὅπη τράπωνται, συνέτεινον εἰς ὕλας τε καὶ ὄρη. διωκόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ψιλῶν καὶ τῶν ἱππέων, ὀλίγοι μέν τινες ἐσώθησαν, οἱ πλείους δὲ διεφθάρησαν. καὶ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην πρεσβευσάμενοι πάλιν εἰς Ῥώμην, εἰρήνης τυγχάνουσιν οἵας ἐβούλοντο. ἔτι γὰρ ὁ πρὸς τὰς Λατίνων πόλεις ἐνε-

στηκὼς

γικὸς τοῖς Ῥωμαίοις πόλεμος, ἀναγκαίας ἐποίει τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς ἀνοχάς τε καὶ διαλύσεις. Τετάρτῳ δὲ μάλιστα μετὰ τόνδε τὸν πόλεμον ἐνιαυτῷ, Μάρκιος ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς τήν τε πολιτικὴν δύναμιν ἄγων, καὶ τὴν συμμαχικὴν μεταπεμψάμενος ὅσην ἐδύνατο πλείστην, ἐστράτευσεν ἐπὶ Οὐιεντανούς, καὶ πολλὴν τῆς χώρας αὐτῶν ἐδῄωσεν. ἐκεῖνοι δ᾽ ἤρξαντο ἐνιαυτῷ πρότερον εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐμβαλόντες, καὶ πολλὰς ἁρπαγὰς χρημάτων, πολὺν δὲ ὄλεθρον ἀνθρώπων ποιήσαντες. στρατιᾶς δὲ πολλῆς παρὰ τῶν Οὐιεντανῶν ἐξελθούσης, καὶ πέραν τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ πρὸς τῇ Φιδηναίων πόλει χάρακα θεμένης, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν ὡς εἶχε τάχους ὁ Μάρκιος, πρῶτον μὲν τὰς ἐπὶ τὴν χώραν ἐξόδους αὐτῶν ἀπέκλεισεν ἱπποκρατῶν, ἔπειτ᾽ εἰς παράταξιν ἐλθεῖν αὐτοὺς ἀναγκάσας ἐνίκησε, καὶ τοῦ χάρακος αὐτῶν ἐκράτησε. χωρήσαντος δὲ αὐτῷ καὶ τούτου κατὰ γνώμην τοῦ πολέμου, τὴν ἐπινίκιον πομπὴν καὶ τὸν εἰωθότα θρίαμβον τοῖς θεοῖς κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν ἀφικόμενος. Δευτέρῳ δ᾽ ὕστερον ἔτει πάλιν τῶν Οὐιεντανῶν καταλυσάντων ἃς ἐποιήσαντο πρὸς αὐτὸν ἀνοχάς, καὶ τὰς ἄλλας ἀξιούντων ἀπολαβεῖν πόλεις, ὧν ἐπὶ Ῥωμύλου βασιλέως καθ᾽ ὁμολογίας ἀπέστησαν, ἑτέραν τί-
135 θεται πρὸς αὐτοὺς μάχην περὶ ταῖς Ἅλαις μείζονα τῆς προτέρας, ἣν εὐπετῶς ἐνίκησε· καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐξ ἐκείνου κατεῖχεν ἀναμφιλόγως. τὰ δὲ ἀριστεῖα ἐκ ταύτης ἔλαβε τῆς μάχης ὁ τῶν ἱππέων ἡγεμὼν Ταρκύνιος· καὶ αὐτὸν ὁ Μάρκιος ἄνδρα πάντων κράτιστον ἡγησάμενος, τά τε ἄλλα σεμνύνων διετέλει, καὶ εἰς τὸν τῶν πατρικίων τε καὶ βουλευτῶν ἀριθμὸν ὑπενέγραψεν. Ἐγένετο δὲ καὶ πρὸς τὸ τῶν Οὐολούσκων ἔθνος τῷ Μαρκίῳ πόλεμος, λῃστηρίων κἀκεῖθεν ἐξιόντων ἐπὶ τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀγρούς. καὶ στρατεύσας ἐπ᾽ αὐτοὺς μεγάλῃ ἀρχῇ, πολλὴν περιεβάλετο λείαν· πόλει τε αὐτῶν Οὐελίτροις προσκαθεζόμενος, ἀπετάφρευε καὶ περιεχαράκου, καὶ τειχομαχίας συνίστατο τῆς ὑπαίθρου λαβών. ἐξελθόντων δὲ σὺν ἱκετηρίαις τῶν πρεσβυτάτων, καὶ τάς τε βλάβας διαλύσειν ὑποσχομένων ὡς ἂν ὁ βασιλεὺς δικαιώσῃ, καὶ τοὺς ἐνόχους αὐταῖς ἐπὶ δίκην παρέξειν ὁμολογούντων, ἀνοχὰς πρὸς αὐτοὺς ποιησάμενος, καὶ τὰ δίκαια παρ᾽ ἑκόντων λαβών, εἰρήνην καὶ φιλίαν συντίθεται. Ἐκ δὲ τοῦ Σαβίνων ἔθνους αὖθις ἕτεροί τινες τῆς Ῥωμαίων οὔπω πεπειραμένοι δυνάμεως, πόλιν οἰκοῦντες εὐδαίμονα καὶ μεγάλην, ἔγκλημα μὲν Ῥωμαίοις οὐδὲν ἔχοντες, φθόνῳ δὲ τῆς εὐτυχίας ἀναγκαζόμενοι μείζοσιν ἢ κατὰ λόγον γενομέναις, ἄνθρωποι δεινοὶ τὰ πολέμια, τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ

tinis ciuitatib. intercedebat, cogebat eos vel pacem vel inducias habere cũ ceteris aduersariis. Deinde quarto fere post hoc bellum anno Marcius rex præter vrbanas legiones excito a sociis quãto fieri poterat maximo auxiliorum numero, Veiẽtes aggressus, agrum eorum lõge lateq; populatus est. ipsi enim superiore anno irruptione in Romanum agrũ facta magnas prædas abegerant, multasque cædes perpetrauerãt. Veientibus deinde cũ magno exercitu profectis obuiam, & trans Tiberim castra prope Fidenas metatis, Marcius sumptis quanta celeritate potuit copiis, primũ vias eis in regionem interclusit, quod esset equitatu superior; deinde in aciẽ prodire coactos vicit *egregie*, ita vt castris etiam eorum potitus sit: confectoq; hoc etiam bello ex animi sententia, diis victricem pompam & solennem triumphum in vrbẽ reuersus egit. Altero post hæc anno Veiẽtibus rursum violantibus inducias, & repetentibus castella quibus sub Romulo ex pacto excesserant, maiore quam ante prœlio cum eis ad Salinas conflixit; & victoriam facili negotio adeptus, cetera exinde oppida sine controuersia retinuit. Ex ea pugna primas strenuitatis partes cepit equitum ductor Tarquinius: idemque vir fortissimus a Marcio iudicatus, tum aliis identidem honorib. est affectus, tum patriciorum & senatorum numero ascriptus. Nec a Volscis pacata fuerunt omnia, prædonibus etiam inde Romanum agrũ infestantibus. quos rex cum exercitu alacriter adortus, magnam reportauit prædam: & vrbe illorum Velitris obsessa, fossisque ac vallo cincta, occupatis sub dio cãpis, se ad murorum oppugnationem accingit. Sed cum grandæui ex oppido supplices progressi, pollicerentur se iuxta regis æstimationem illata damna persoluturos, & sontes dedituros ad supplicium, rebus per inducias recuperatis, in fœdus eos & amicitiã recepit. Nonum inde bellũ exortũ est ab iis Sabinorum populis, qui nõdum Romanorum virtutem experti, nec vllis iniuriis lacessiti, cum inuidia impulsi non possent ferre successus eorum vix credibiles, viri alioqui bellicosi, magnamq; & opulentam incolentes vrbem, pauci primũ e

Veientibus.

Volscis.

Sabinis iterum.

latronū receptaculis in agros excursiones fecerunt: deinde lucris illecti, apertā in eos expeditionem suscipiūt, magnamq; finitimę regionis partem prædationib. & aliis incōmodis grauiter affligunt. Sed nō licuit eis has opes asportare, nec sine noxa domum reuerti: nā Romanus magna festinatione ad opē ferēdam effusus, castris prope hostes positis, ad pugnā eos ꝓdire coegit: habitoq; cōflictu valido, & multis vtrinq; cæsis, tandē Romani strenuitate & laborū tolerātia, quibus longo vsu assueuerāt, vicerunt, & Sabinos longe superarunt; eosq; sparsim & sine ordine in castra fugiētes e vestigio insecuti, multis cædib. male mulctarunt. ipsis etiā castris varia opulentia refertis potiti, receptis itē captiuis quos prædones interceperant, *victores* domū reuerterūt. Res igitur bellicæ quas ab hoc rege gestas Romani literarū monumentis & sermone celebrarūt, hæ fere memorantur: nūc quas in reip. administratione res gesserit, dicere aggrediar. primum vrbē non exiguo additamento auxit, Auentinum complexus eisdem mœnibus: est is collis mediocriter altus, XVIII ferme stadiorū ambitu, siluis tunc obsitus varii generis, præcipue copiosa & pulchra lauro, vnde Lauretū pars eius a Romanis dicitur; nūc totus refertus est ædificiis; vbi inter alia multa & Dianæ templū visitur. dirimebatur is ab alteris duobus, vrbis ambitu cōprehensis collibus, *Cælio, et* eo qui nominatur Palatinus, (circum quē prima vrbis primordia fundata fuere) ꝓfunda quadā & angusta valle; sed ꝓcedente tēpore tota collium intercapedo terra aggesta cōplanata est. Hunc igitur collē cum Ancus in vrbis exitiū muniri posse cerneret, siquis eā exercitus inuaderet, muro & fossa circūdedit: traductosq; e Tellena & Politorio ceterisq; deuictis oppidis *inquilinos* ibi collocauit. Hoc vnū eius factū ad remp. pertinēs narratur, præclarū & industriū; quippe quo vrbs, tanquā alterius vrbis accessione, aucta sit, & siquando validus hostis ingrueret, minus expugnabilis reddita. Est & alterū priore isto præstātius, quod vrbē non modo cunctis vitę cōmodis locupletauit, sed etiā ad maiora capessenda incendit. cū enim Tiberis amnis ex Apennino præter ipsam vrbē defluens, & in importuosa

In republ. quæ gesserit.

λῃστηρίων καταδρομῆς ἀγρῶν ὀλίγοι συνελθόντες ἤρξαντο, ἔπειτα δελεαζόμενοι ταῖς ὠφελείαις, φανερὰν ποιοῦνται στρατιὰν ἐπ' αὐτούς, καὶ τῆς ὁμόρου πολλὴν λεηλατοῦντες ἐκάκωσαν ἰσχυρῶς. οὐ μὴν ἐξεγένετό γε αὐτοῖς οὔτε τὰς ὠφελείας ἀπάγειν, οὔτ' ἀθῴοις ἀπελθεῖν· ἀλλ' ἐκβοηθήσας κατὰ σπουδὴν ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεύς, καὶ πλησίον τῆς ἐκείνων παρεμβολῆς θέμενος τὸν χάρακα, προελθεῖν αὐτοὺς ἠνάγκασεν εἰς μάχην. ἐγένετο μὲν οὖν μέγας ἀγών, καὶ πολλοὶ παρ' ἀμφοτέρων ἔπεσον· [ἐκράτησαν δὲ Ῥωμαῖοι κατὰ τὸ ἐμπονόν τε καὶ φερέπονον,] ὧν ἐθάδες ἦσαν ἐκ πλείστου, καὶ περιεγένοντο παρὰ πολὺ τῶν Σαβίνων, τοῖς τε φεύγουσιν αὐτῶν ἐπὶ τὸν χάρακα σποράδην καὶ ἀσυντάκτως ἐκ ποδὸς ἑπόμενοι, πολὺν ἐποίουν φόνον. κρατήσαντες δὲ καὶ τῆς παρεμβολῆς αὐτῆς παντοδαπῶν χρημάτων γεμούσης, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους οὓς ἔλαβον οἱ Σαβῖνοι κατὰ τὰς προνομὰς ἀπολαβόντες, ἀπῄεσαν ἐπ' οἴκου. αἱ μὲν δὴ πολεμικαὶ πράξεις τοῦδε τοῦ βασιλέως αἱ μνήμης καὶ λόγου παρὰ Ῥωμαίοις τυχοῦσαι, (τοιαίδε τινὲς λέγονται) πραγματεῖαι πολιτικαὶ δέ, ἃς ἔρχομαι λέξων. πρῶτον μὲν τῇ πόλει οὐ μικρὰν μοῖραν προσέθηκεν, ἐντειχίσας τὸν λεγόμενον Αὐεντῖνον· ἔστι δὲ λόφος ὑψηλὸς ἐπιεικῶς, ὀκτωκαίδεκά που σταδίων τὴν περίμετρον, ὃς τότε μὲν ὕλης παντοδαπῆς μεστὸς ἦν, πλείστης δὲ καὶ καλῆς δάφνης, ἐφ' ἧς Λαυρητὸν ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται τόπος τις ἐξ αὐτοῦ· νῦν δὲ οἰκιῶν ἐστι πλήρης ἅπας· ἔνθα σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἵδρυται. εἴργετο δ' ἀμφοτέρων τῶν συμπεριεχομένων τῇ Ῥώμῃ, λόφου τοῦ καλουμένου Παλατίου, περὶ ὃν ἡ πρώτη κατασκευασθεῖσα πόλις ἱδρύνθη, βαθείᾳ καὶ στενῇ φάραγγι. ἐν δὲ τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐχώσθη πᾶς ὁ μεταξὺ τῶν λόφων αὐλών. τοῦτον δὴ τὸν λόφον ἐπιτείχισμα κατὰ τῆς πόλεως ὁρῶν ἐσόμενον, εἴ τις αὐτῷ ἐπίῃ στρατός, τείχει καὶ τάφρῳ περιέβαλε, καὶ τοὺς μεταχθέντας ἐκ Τελλήνης τε καὶ Πολιτωρίου, καὶ τῶν ἄλλων πόλεων ὅσων ἐκράτησεν, ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ καθίδρυσεν. ἓν μὲν δὴ τοῦτο τὸ πολίτευμα τοῦ βασιλέως παραδίδοται, καλὸν ἅμα καὶ πραγματικόν, ἐξ οὗ μείζονά τε γενέσθαι συνέβη τὴν πόλιν, ἑτέρας προσθήκῃ πόλεως, καὶ πολλῇ χειρὶ πολεμίων ἐπιστρατευσάντων ἧττον εὐαλωτοτέραν. ἕτερον δέ τι τοῦ προειρημένου πολιτεύματος κρεῖττον, ὃ καὶ τοῖς κατὰ τὸν βίον ἅπασιν 136 εὐδαιμονεστέραν αὐτὴν ἐποίησε, καὶ πραγμάτων ἐπῆρεν ἅψασθαι γενναιοτέρων. τοῦ γὰρ Τιβέριος ποταμοῦ καταβαίνοντος μὲν ἐκ τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν, παρ' αὐτὴν δὲ τὴν Ῥώμην ῥέοντος, ἐμβάλλοντος δὲ εἰς αἰγιαλοὺς

ἀλιμέ-

ἀγχιμόλοις καὶ παρεσχίζει, οὓς ὁ Τυρρηνικὸν ποιεῖ πέλαγος, μικρὰ δὲ καὶ οὐκ ἄξια λόγου τὴν Ῥώμην ὠφελοῦντος, διὰ τὸ μηδὲν ἐπὶ ταῖς ἐκβολαῖς ἔχειν φρούριον, ὃ καὶ τὰς εἰσκομιζομένας διὰ θαλάττης καὶ καταγομένας ἄνωθεν ναῦς ὑποδέξεταί τε καὶ ἀμείψεται τοῖς ἐμπορευομένοις, ἱκανοῦ δὲ ὄντος ἄχρι μὲν τῶν πηγῶν ποταμηγοῖς σκάφεσιν εὐμεγέθεσιν ἀναπλεῖσθαι, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν Ῥώμην, καὶ θαλαττίαις ὁλκάσι μεγάλαις, ἐπίνειον ἔγνω κατασκευάζειν ἐπὶ ταῖς ἐκβολαῖς αὐτοῦ, λιμένι χρησάμενος αὐτῷ τῷ τοῦ ποταμοῦ στόματι. εὐρύνεται γὰρ ἐπὶ πολὺ τῇ θαλάττῃ συνάπτων, καὶ κόλπους λαμβάνει μεγάλους, οἵους οἱ κράτιστοι τῶν θαλαττίων λιμένων. ὃ δὲ μάλιστα θαυμάσειεν ἄν τις, οὐκ ἀποκλείεται τοῦ στόματος ὑπὸ τῆς θαλαττίας θινὸς ἐμφραττόμενος, ὃ πάσχουσι πολλοὶ καὶ τῶν μεγάλων ποταμῶν, οὐδ᾽ εἰς ἕλη καὶ τέλματα πλανώμενος, διότι ἀλῃ προκαταναλίσκεται πρὶν ἢ τῇ θαλάττῃ συνάψαι τὸ ῥεῖθρον, ἀλλὰ ναυσιπέρατός ἐστιν ἀεί, καὶ δι᾽ ἑνὸς ἐκδίδωσι τοῦ γνησίου στόματος, ἀνακόπτων τὰς πελαγίους ῥαχίας τῆς θαλάττης, καίτοι πολὺς αὐτόθι γίνεται χαλεπὸς ὁ πνέων ἐπὶ τῆς ἑσπέρας ἄνεμος. αἱ μὲν δὴ ἐπίκωποι νῆες, ὁπηλίκαι ποτ᾽ ἂν οὖσαι τύχωσι, καὶ τῶν ὁλκάδων αἱ μέχρι τρισχιλιοφόρου, εἰσάγονταί τε διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ μέχρι τῆς Ῥώμης εἰρεσίᾳ καὶ ῥύμασι παρελκόμεναι κομίζονται· αἱ δὲ μείζους περὶ τοῦ στόματος ἐπ᾽ ἀγκυρῶν σαλεύουσαι ταῖς ποταμηγοῖς ἀπογεμίζονταί τε καὶ ἀποφορτίζονται σκάφαις. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς θαλάττης ἀγκῶνι πόλιν ὁ βασιλεὺς ἐντειχίσας, ἣν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος Ὠστίαν ὠνόμασεν, ὡς δ᾽ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν, Θύραν, οὐ μόνον ἠπειρωτῶν ἀλλὰ καὶ θαλαττίων παρεσκεύασε τὴν Ῥώμην γεύεσθαι, καὶ τῶν διαποντίων ἀγαθῶν ἔγευσεν. ἐτείχισε δὲ καὶ τὸ καλούμενον Ἰάνικλον, ὄρος ὑψηλὸν ἐπέκεινα τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ κείμενον, καὶ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν αὐτῷ κατέστησεν, ἀσφαλείας ἕνεκα τῶν διὰ τοῦ ποταμοῦ πλεόντων. ἐλῄστευον γὰρ οἱ Τυρρηνοὶ τοὺς ἐμπόρους, ἅπασαν ἐπέχοντες τὴν ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ χώραν. καὶ τὴν ξυλίνην γέφυραν, ἣν ἄνευ χαλκοῦ καὶ σιδήρου θέμις ὑπ᾽ αὐτῶν διακρατεῖσθαι τῶν ξύλων, ἐκεῖνος ἐπιζεῦξαι τῷ Τιβέρει λέγεται, ἣν ἄχρι τοῦ παρόντος διαφυλάττουσιν, ἱερὰν εἶναι νομίζοντες· εἰ δέ τι πονήσειεν αὐτῆς μέρος, οἱ ἱεροφάνται θεραπεύουσι, θυσίας τινὰς ἐπιτελοῦντες ἅμα τῇ κατασκευῇ πατρίους. Ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς ἔργα ἱστορίας ἄξια, καὶ τὴν Ῥώμην οὐκ ὀλίγῳ κρείττονα παραδοὺς τοῖς ἐπιγενομένοις

ac contigua litora, quæ Tyrrhenum pelagus efficit, se exonerans, non magnopere vrbanis prodesset, (quod nullum haberet circa ostia castrū, quod naues tum e mari appellentes, tū per fluuium descendentes, acciperet pariter & redderet negotiantibus) alioqui vsque ad fontes fluuialibus scaphis mediocribus peruius, vsque ad vrbem vero & magnis marinis onerariis nauigabilis; decreuit nauale ad eius ostia condere, pro portu vsus ore ipso fluuii. panditur enim in latum qua se cum mari coniungit, & sinus amplos capit, non secus ac marinorum portuum optimi. & quod maxime mireris, ostium eius non præcluditur nec obthuratur aggesta e mari arena, vt multis etiam magnis fluuiis accidit: neque per paludes ac voragines oberrās absumitur prius quam ad mare perueniat: sed perpetuo nauibus est meabilis, per vnū natiuum ostium *in mare* se ingurgitans, & dorsa sub alto assurgentia diuerberans; quamuis vehemens ibi ventus crebro ab occidente spirare soleat. itaq; remigio instructæ naues, quantumuis magnæ, & ex onerariis vel termillenariæ per ostium eius intrant, & vrbem vsq; remigio ac funibus pertrahuntur: maiores autē ante os in salo firmantur ancoris, exonerāturq; nauigiis fluuialibus. Porro qua inter flumen & mare *prominens* litus curuatur in cubiti speciem; oppidum Ancus muniit, quod ex re Ostiam appellauit: (θύρας nos diceremus) effecitque vt Roma non mediterraneis tantum, sed etiam marinis *hominibus* patens, transmarina quoq; bona degustaret. Muro cinxit & Ianiculum, montem excelsum, trans Tiberim situm; collocauitque in eo præsidium, vt ab Etruscis tutior esset fluminis nauigatio, qui totam Transtiberinam regionem tenētes, latrociniis infestabant negotiatores. Sublicium quoq; pontem, quem solis lignis sine ære ac ferro contineri fas est, ille imposuisse Tiberi dicitur: qui vsque in hunc diem cōseruatur, & sacer habetur *ab omnibus*. cuius siqua pars laboret, pōtifices eam *reficiendam* curant, patria quædam in eius instauratione peragentes sacrificia. Hæc rex iste imperii sui tempore gessit memorabilia, vrbemq; non paulo quam acceperat

maiorem successoribus tradidit; & imperio per viginti quatuor annos administrato decessit, superstitibus duobus filiis, altero etiamnum puero, altero iā pubescente. A Post cuius mortem senatus, cum permissum ipsi a populo esset constituendæ reip. arbitriū, præsenti statu contentus, creauit interreges: qui coacto in comitia populo regem elegerunt L. Tarquinium. Is, cum signa diuinitus ostensa populi suffragium approbassent, regnum auspicatus est anno circiter secundo quadragesimæ primæ Olympiadis, qua in stadio vicit Thebanus Cleonidas, principatum Athenis obtinente Heniochide. Huius Tarquinii parentes, patriam, & quibus de caussis *relicta patria* Romam venerit, quaque industria ad regnum peruenerit, dicam ita vt in Romanis commentariis reperi. a Demaratus Corinthius ex Bacchiadarum genere, animo ad negotiationes applicato, nauigauit in Italiam, priuato sumptu instructa & mercib. onerata naui. quas cum in Etruscis vrbibus, totius tunc Italiæ florentissimis, distraxisset, magnumque lucrum inde fecisset, noluit posthac alios portus petere; sed idem perpetuo mare tractans, Græcanicas merces in Etruriam importauit, & *vicissim* Etruscas in Græciam reuexit: vnde magnis opibus auctus est. orta deinde seditione inter Corinthios, oppressis Cypseli tyrannide Bacchiadis, homo prædiues & alioqui principe familia natus, parum tutum se ratus sub tyranni imperio, cōuasatis (quantum potuit) rebus, *& in naues impositis*, Corintho abiit. cūque ob continua commercia multos bonos amicos haberet in Etruria, præsertim Tarquiniis, magna & florente olim vrbe, domicilium in ea statuit, & nobilem genere vxorem ducit. b ex qua duobus susceptis filiis, Etrusca nomina indidit; alteri, Aruntis; alteri, Lucumonis. Vtrunque *liberaliter* instituit Græcis atque Etruscis disciplinis; & postquam virilem ætatem attigerūt, vxores eis summo loco natas coniunxit. Nec ita multo post alter filiorū natu maior moritur, nullis (quod tunc sciretur) relictis liberis; & paucis diebus post sequitur ipse Demaratus, præ luctu mortuus, hereditate Lucumoni superstiti ex

L. Tarquinius, Rom. rex V.

ἣν αὐτὸς παρέλαβεν, ἐπὶ τέτταρα πρὸς τοῖς εἴκοσιν ἔτη τῆς βασιλείας κατασχὼν ἀποθνήσκει, δύο καταλιπὼν υἱούς, τὸν μὲν, ἔτι παῖδα τῇ ἡλικίᾳ· τὸν δὲ πρεσβύτερον, ἀρτίως ἡβῶντα. μετὰ δὲ τὸν Ἄγκου Μαρκίου θάνατον, ἡ βουλὴ πάλιν, ἐπιτρέψαντος αὐτῇ τοῦ δήμου πολιτείαν ἣν ἐβούλετο καταστήσασθαι, μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔγνω, καὶ ἀποδείκνυσι μεσοβασιλεῖς. οἱ δὲ, συναγαγόντες εἰς ἀρχαιρεσίας τὸ πλῆθος, αἱροῦνται βασιλέα Λεύκιον Ταρκύνιον. βεβαιωσάντων δὲ καὶ τῶν παρὰ τοῦ δαιμονίου σημείων τὰ κριθέντα ὑπὸ τοῦ πλήθους, παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν ἐνιαυτῷ δευτέρῳ μάλιστα τῆς μιᾶς καὶ τετταρακοστῆς ὀλυμπιάδος ὁ Ταρκύνιος, ἣν ἐνίκα στάδιον Κλεωνίδας ὁ Θηβαῖος, 137 ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἡνιοχίδου. γονέων δὲ ὁποίων τινῶν ἐστὶν ὁ Ταρκύνιος ἦν, καὶ πατρίδος ἐξ ἧς ἔφυ, καὶ διὰ τίνας αἰτίας εἰς Ῥώμην ἀφίκετο, καὶ δι' οἵων ἐπιτηδευμάτων εἰς τὴν βασιλείαν παρῆλθεν, ὡς ἐν ταῖς ἐπιχωρίαις γραφαῖς εὗρον ἐρῶ· Κορίνθιός τις ἀνήρ, ὄνομα Δημάρατος, ἐκ τῆς Βακχιαδῶν συγγενείας, ἐμπορεύεσθαι προελόμενος ἔπλευσεν εἰς Ἰταλίαν, ὁλκάδα τε οἰκείαν ἀνάγων καὶ φόρτον ἴδιον. ἐξεμπολήσας δὲ τὸν φόρτον ἐν ταῖς τῶν Τυρρηνῶν πόλεσιν εὐδαιμονούσαις μάλιστα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ τότε, καὶ μεγάλα κέρδη προσβαλόμενος ἐκεῖθεν, οὐκ ἔτι εἰς ἄλλους ἐβούλετο κατάγεσθαι λιμένας, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν εἰργάζετο συνεχῶς θάλασσαν, Ἑλληνικόν τε φόρτον εἰς Τυρρηνοὺς κομίζων, καὶ τὸν Τυρρηνικὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρων· καὶ γίνεται πάνυ πολλῶν χρημάτων κύριος. ἐπικαταλαβούσης δὲ στάσεως τὴν Κόρινθον, καὶ τῆς Κυψέλου τυραννίδος ἐπανισταμένης τοῖς Βακχιάδαις, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι δοκῶν ἐν τυραννίδι ζῆν πολλὰ κεκτημένος, ἄλλως τε καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς οἰκίας ὑπάρχων, συσκευασάμενος τὴν οὐσίαν ὅσην οἷός τ' ἦν, ᾤχετο πλέων ἐκ τῆς Κορίνθου. ἔχων δὲ φίλους πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς Τυρρηνῶν, διὰ τὰς συνεχεῖς ἐπιμιξίας, μάλιστα δὲ ἐν Ταρκυνίοις, πόλει μεγάλῃ καὶ εὐδαίμονι τότε οὔσῃ, οἶκόν τε αὐτόθι κατασκευάζεται, καὶ γυναῖκα ἐπιφανῆ κατὰ γένος ἄγεται. γενομένων δὲ αὐτῷ δυοῖν παίδων, Τυρρηνικὰ θέμενος αὐτοῖς ὀνόματα, τῷ μὲν, Ἄρροντα· τῷ δὲ, Λυκόμωνα· καὶ παιδεύσας ἀμφοτέρους Ἑλληνικήν τε καὶ Τυρρηνικὴν παιδείαν, εἰς ἄνδρας ἐλθοῦσιν αὐτοῖς γυναῖκας ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων λαμβάνει. καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ μὲν πρεσβύτερος αὐτῷ τῶν παίδων, γένος οὐδὲν καταλιπὼν ἐμφανὲς ἀποθνήσκει. καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας αὐτὸς ὁ Δημάρατος ὑπὸ λύπης τελευτᾷ, κληρονόμον ἁπάσης τῆς οὐσίας τὸν περιλειπόμενον τῶν παίδων Λυκόμωνα

μετὰ καταλιπὼν ὁ παραλαβὼν τὸν πατρικὸν πλοῦτον μέγαν ὄντα, πολιτεύεσθαί τε καὶ τὰ κοινὰ πράττειν, καὶ ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἀστῶν εἶναι προῄρητο. ἀπελαυνόμενος δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων, καὶ οὐχ ὅπως ἐν τοῖς πρώτοις ἀριθμούμενος, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς μέσοις, βαρέως ἔφερε τὴν ἀτιμίαν. ἀκούων δὲ περὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως, ὅτι πάντας ἀσμένως ὑποδέχεται τοὺς ξένους, καὶ ἀστοὺς ποιεῖται καὶ τιμᾷ κατὰ τὴν ἀξίαν ἕκαστον, ἐκεῖ μετενέγκασθαι τὴν οἴκησιν ἔγνω, τά τε χρήματα πάντα συσκευασάμενος, καὶ τὴν γυναῖκα ἐπαγόμενος, καὶ τῶν ἄλλων φίλων καὶ οἰκείων τοὺς βουλομένους. ἐγένοντο δὲ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπαίρειν προθυμηθέντες συχνοί. ὡς δὲ εἰς τὸ καλούμενον Ἰάνικλον ἧκεν, ὅθεν ἡ Ῥώμη τοῖς ἀπὸ Τυρρηνίας ἐρχομένοις πρῶτον ἀφορᾶται, καταπτὰς ἀετὸς ἄφνω, καὶ τὸν πῖλον αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον ἁρπάσας, αὖθις πάλιν ἀνέπτη, καὶ τὸν ἐγκύκλιον ἀγῶνα φερόμενος, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ περιέχοντος ἀέρος ἀπεκρύφθη· ἔπειτ' ἐξαίφνης ἐπιθεὶς τῷ Λυκόμωνι τὸν πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἁρμόσας ὃν τρόπον προεστεγνήρμοσε. θαυμαστοῦ δὲ καὶ παραδόξου πᾶσι τοῦ σημείου φανέντος, ἡ γυνὴ τοῦ Λυκόμωνος, ὄνομα Τανακύλλα, ἐμπειρίαν ἱκανὴν ἐκ πατέρων Τυρρηνικῆς οἰωνοσκοπίας λαβοῦσα, μόνον αὐτὸν ἀπὸ τῶν συνόντων ἀπασπάσασα, τό τε καὶ ἀγαθῶν ἐλπίδων ἐνέπλησεν, ὡς ἐξ ἰδιωτικῆς τύχης εἰς ἐξουσίαν βασιλικὴν ἐλευσόμενον. σκοπεῖν μέντοι συνεβούλευεν ὅπως παρ' ἑκόντων λήψεται τὴν ἡγεμονίαν Ῥωμαίων, ἄξιον τῆς τιμῆς ταύτης ἑαυτὸν παρέχων. ὁ δὲ, περιχαρὴς τῷ σημείῳ γενόμενος, ἐπεὶ ταῖς πύλαις ἤδη πλησιάζειν, εὐξάμενος τοῖς θεοῖς ἐπιτελῆ γενέσθαι τὰ μαντεύματα, καὶ σὺν ἀγαθαῖς εἰσελθεῖν τύχαις, παρῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· καὶ μετὰ τοῦτο συνελθὼν εἰς λόγους Μαρκίῳ τῷ βασιλεῖ, πρῶτον μὲν ἐδήλωσεν ὅστις ἦν, ἔπειθ' ὅτι κατοικεῖν ἐν τῇ πόλει βουλόμενος παρῇ, πᾶσαν τὴν πατρικὴν οὐσίαν ἐπαγόμενος, καὶ εἰς τὸ κοινὸν ἔφη τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ Ῥωμαίων πόλει θήσειν, μείζονα οὖσαν ἢ κατ' ἰδιώτην ἄνδρα κεκτῆσθαι. ἀσμένως δὲ τοῦ βασιλέως αὐτὸν ὑποδεξαμένου, καὶ καταταξαντος ἅμα τοῖς συμπαροῦσιν αὐτῷ Τυρρηνῶν εἰς φυλήν τε καὶ φρατρίαν, οἰκίαν τε κατεσκεύασε, τόπον διαλαχὼν τῆς πόλεως τὸν ἀρκοῦντα, καὶ γῆς λαμβάνει κλῆρον. ἐπεὶ δὲ ταῦτα διῳκήσατο, καὶ τῶν ἀστῶν εἷς ἐγεγόνει, μαθὼν ὅτι Ῥωμαίων ἑκάστῳ κοινὸν τὸ ὄνομα κεῖται, καὶ μετὰ τὸ κοινὸν ἕτερον, ὁ δὴ συγγενικὸν αὐτοῖς ἐστι καὶ πατρωνυμικὸν, ἐξομοιοῦσθαι κατὰ τοῦτο αὐτοῖς βουλόμενος, Λεύκιον μὲν ἀντὶ Λυκόμωνος τίθεται τὸ κοινὸν ὄνομα, Ταρκύνιον δὲ, τὸ συγγενικὸν,

asse relicta. qui tam luculẽtum patrimonium adeptus, cogitabat tractare rempublicã, & inter primarios haberi ciues. Sed cum vndiq; protrusus, ne inter mediocres quidẽ locũ obtinere posset, nedũ inter primarios, moleste ferebat eam ignominiam: auditoq;, Romã omnes exteros libenter excipere, ciuitateq; donatos pro suo quẽque merito honorare, migrare illo decreuit cum re familiari, vxore, &, quotquot sequi vellent, amicis atque domesticis; quorum magnus fuit numerus. vt vero ad Ianiculũ peruenere, vnde Roma ex Etruria venientib. primũ conspicua est, aquila repente demissa, pileum ei de capite rapuit; ac sublime reuersa, cum pensile vehiculum, *cui Tarquinius insidebat*, volatu obiisset, & deinde se in altissima aeris regione abscondisset, mox subito rursum delapsa, capiti pileum aptè reposuit. Ibi omnibus inopinato prodigii miraculo stupẽtibus, vxor ipsius Tanaquil, a parẽtib. Etruscam auspiciorum disciplinã docta mulier, seorsum abductũ virum cõplexa, bene sperare iussit, euasurũ a priuata fortuna ad potestatem regiã. monuit tamen, daret operã vt volẽtibus Romanis principatum acciperet, dignumq; se praeberet honore tã eximio. Ille *caelesti* prodigio laetus, cũ portae iã propinquasset, vocatis in vota diis, precatus est ratũ auspicium facerẽt, aduentumq; suũ fortunarent: atq; ita vrbem inuectus est. Post haec admissus ad Marcii regis colloquium, primum quis esset indicauit: deinde, se habitãdi animo in vrbem venisse, cum toto patrimonio; quod, vt maius quam pro priuati hominis facultatibus, libẽter se depositurum in vsum regis & reipublicae. Cumque rex libenter eum suscepisset, & cum toto Etruscorum comitatu in tribum & curiam cooptasset, sortitus in vrbe spatium, quantum sat esset exstruendis aedibus, domum aedificauit, & agri portionem accepit. His ita dispositis ciuis iam factus, postquam didicit Romanorum cuique praeter commune nomen, esse nomen alterum, gentilitium scilicet, & a paterna stirpe acceptum, vt hac etiam re ceteris fieret similis. pro Lucumone, Lucii commune nomẽ cepit; & Tarquinii nomẽ gentilitium,

ob vrbe in qua natus & educatus fuerat. Regis etiam amicitiam breui sibi parauit, datis muneribus quibus eum maxime indigere sentiret, & suppeditatis ad bellicos vsus, quantis opus esset pecuniis. In expeditionibus etiam omnium & peditũ & equitũ fortissime dimicauit; ac si bono consilio esset opus, inter prudentissimos consiliarios est habitus. Cumque *hoc nomine* apud regem esset in pretio, ceterorum etiã Romanorum beneuolẽtiam est adeptus, deuinctis sibi plerisque patriciis, tum plebeiæ multitudinis fauore conciliato, benigna salutatione, comi alloquio, iucũda familiaritate, pecuniarum suppeditatione, aliisque humanitatis officiis. Talis igitur fuit Tarquinius; hasque ob caussas & viuo adhuc Marcio Romanorum omniũ clarissimus fuit; & defuncto illo, vnanimi omnium cõsensu dignus regno iudicatus est. Inito imperio bellum primum cum Apiolis gessit, non obscura Latinæ gentis ciuitate. nam Apiolani & ceteri Latini omnes, Anci obitu solutas esse fœderis conditiones arbitrati, latrociniis & excursionibus Romanum agrum infestabant. quam iniuriam vlcisci volẽs Tarquinius, magno exercitu educto, optimam agri eorũ partem deuastauit. quo cũ e propinquis Latinorũ oppidis magna confluxissent auxilia, duplici prœlio cũ eis cõgressus, vtroq; victor, tandem obsedit oppidum, & copias per vices ad muros oppugnandos admouit. oppidani contra, pauci resistentes pluribus, nullo ad interquiescendum relicto tempore, mature expugnati sunt. oppido vi capto maior pars in pugna confossa est: pauci traditis armis *sub hasta* cum reliqua præda sunt vẽditi; pueri & mulieres Romã in seruitutẽ abducti; oppidũ ipsum direptũ *prius*, *mox* concrematũ est. His gestis, mœnibusq; funditus dirutis, rex domum reduxit exercitũ. Secundã expeditionem suscepit aduersus Crustuminos. Hæc Latina *quondam* colonia, in Romanorum dicionẽ venit regnãte Romulo: Tarquinio vero principatũ adepto, rursus Latinis fauere cœperat. nõ tamẽ oppugnatione *aliove magno* negotio retrahenda fuit ad officium. Crustumini enim cognito quam ingẽs aduẽtaret exercitus, cõsideran-

Debellat Latinos.

ἐπὶ τῆς πόλεως ἐν ᾗ γενέσεώς τε καὶ τροφῆς ἔτυχε. βασιλέως τε φίλος ἐν ὀλίγῳ πάνυ χρόνῳ γίνεται, δωρεὰς διδοὺς ὧν ἐν χρείᾳ μάλιστα αὐτὸν γινόμενον ᾔσθετο, καὶ χρήματα παρέχων εἰς τὰς πολεμικὰς χρείας ὅσων ἐδεῖτο. ἐν δὲ ταῖς στρατείαις πάντων κράτιστα πεζῶν τε καὶ ἱππέων ἀγωνιζόμενος, γνώμῃ τε ὅπου δεήσειεν ἀγαθῇ, ἐν τοῖς πάνυ φρονίμοις τῶν συμβούλων ἀριθμούμενος. γινόμενος δὲ παρὰ τῷ βασιλεῖ τίμιος, οὐδὲ τῆς ἄλλης εὐνοίας Ῥωμαίων διημάρτανεν, ἀλλὰ καὶ τῶν πατρικίων πολλοὺς ταῖς εὐεργεσίαις ὑπηγάγετο, καὶ τὸ δημοτικὸν πλῆθος οἰκείως ἔχειν αὐτῷ παρεσκεύασεν, εὐπροσηγόροις τε ἀσπασμοῖς καὶ κεχαρισμέναις ὁμιλίαις, καὶ χρημάτων μεταδόσει, καὶ ταῖς ἄλλαις φιλοφροσύναις. τοιοῦτος μὲν δή τις ὁ Ταρκύνιος ἦν, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ζῶντός τε Μαρκίου πάντων ἐγένετο Ῥωμαίων ἐπιφανέστατος, καὶ τελευτήσαντος ἐκείνου, τῆς βασιλείας ὑπὸ πάντων ἄξιος ἐκρίθη. ἐπεὶ δὲ παρέλαβε τὴν ἀρχήν, πρῶτον μὲν ἐπολέμησε τοῖς καλουμένοις Ἀπιολανοῖς, πόλει τοῦ Λατίνων ἔθνους οὐκ ἀφανεῖ. οἱ γὰρ Ἀπιολανοὶ καὶ οἱ ἄλλοι σύμπαντες Λατῖνοι, μετὰ τὸν Ἄγκου Μαρκίου θάνατον λελύσθαι τὰς περὶ τῆς εἰρήνης ὁμολογίας οἰόμενοι, λῃστείαις τε καὶ καταδρομαῖς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐπόρθουν· ἀνθ' ὧν τιμωρήσασθαι βουλόμενος αὐτοὺς ὁ Ταρκύνιος ἐξεστράτευσε πολλῇ δυνάμει, καὶ τῆς γῆς αὐτῶν τὴν κρατίστην ἐδῄωσεν· ἀφικομένης δ' ἐκ τῶν πλησίον χώρων καὶ Λατίνων ἐπικουρίας μεγάλης τοῖς Ἀπιολανοῖς, διττὰς τίθεται πρὸς αὐτοὺς μάχας· κρατήσας δ' ἐν ἀμφοτέραις, περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ἐγίνετο, καὶ προσῆγε τοῖς τείχεσι τὰς δυνάμεις ἐκ διαδοχῆς· οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως ὀλίγοι τε πρὸς τοὺς πολλοὺς μαχόμενοι, καὶ κατ' οὐδένα καιρὸν ἀναπαύσεως τυγχάνοντες, ἐξῃρέθησαν σὺν χρόνῳ. ἁλούσης δὲ κατὰ κράτος τῆς πόλεως, οἱ μὲν πλείους τῶν Ἀπιολανῶν μαχόμενοι κατεσφάγησαν· ὀλίγοι δὲ τὰ ὅπλα παραδόντες, ἅμα τοῖς ἄλλοις λαφύροις ἐπράθησαν, παῖδές τε αὐτῶν καὶ γυναῖκες ἀνδραποδισθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπήχθησαν, καὶ ἡ πόλις διαρπασθεῖσα ἐνεπρήσθη. ταῦτα διαπραξάμενος ὁ βασιλεύς, καὶ τὸ τεῖχος ἐκ θεμελίων κατασκάψας, ἀπῆγε τὴν δύναμιν ἐπ' οἴκου. καὶ μετὰ τοῦθ' ἑτέραν στρατιὰν ἀπῆγεν ἐπὶ τὴν Κρυστομερινῶν. αὕτη ἀποικία μὲν ἦν Λατίνων, προσεκεχωρήκει δὲ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῆς Ῥωμύλου βασιλείας· Ταρκυνίου δὲ τὴν ἀρχὴν παραλαβόντος, τὰ Λατίνων αὖθις ἤρξατο φρονεῖν. οὐ μὴν οὐδ' εἰς ἀνάγκην καὶ ταύτην πολιορκίᾳ τι παραστήσασθαι καὶ πόνῳ· μαθόντες γὰρ οἱ Κρυστομερινοί τό τε πλῆθος τῆς ἡκούσης ἐπ' αὐτοὺς δυνάμεως καὶ

139 μίως καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν, οὐδεμιᾶς αὐτοῖς ἐπικουρίας παρὰ τῶν ἄλλων Λατίνων ἀφικομένης, ἀνέῳξαν τὰς πύλας· καὶ προελθόντες οἱ πρεσβύτατοι τῶν πολιτῶν καὶ τιμιώτατοι, παρεδίδοσαν αὐτῷ τὴν πόλιν, ἀξιοῦντες ἐπιεικῶς αὐτοῖς χρήσασθαι καὶ μετρίως. τῷ δὲ κατ᾽ εὐχὴν τὸ πρᾶγμα ἐφάνη· καὶ παρελθὼν εἰς τὸ τεῖχος ἀπέκτεινε μὲν οὐδένα Κρουστομερίνων, ὀλίγους δὲ πάνυ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως φυγαῖς ἀϊδίοις ἐζημίωσε· τοῖς δ᾽ ἄλλοις ἅπασι τὰ σφέτερα συνεχώρησεν ἔχειν, καὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας, ὡς πρότερον, μετέχειν. τοῦ δὲ μηδὲν ἔτι νεωτερίσαι χάριν, ἐποίκους αὐτοῖς κατέλιπε Ῥωμαίους. τὰ δ᾽ αὐτὰ καὶ Νωμεντανοῖς διανοηθεῖσι, τῶν αὐτῶν τυχεῖν ἐξεγένετο. καὶ γὰρ οὗτοι λῃστήρια πέμποντες ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίων ἀγρούς, πολέμιοι κατέστησαν αὐτοῖς ἐκ τοῦ προφανοῦς, τῇ Λατίνων πεποιθότες συμμαχίαις· στρατεύσαντος δ᾽ ἐπ᾽ αὐτοὺς Ταρκυνίου, καὶ τῆς Λατίνων ἐπικουρίας ὑστεριζούσης, οὐχ οἷοί τε ὄντες αὐτοὶ πρὸς τοσαύτην δύναμιν ἀντέχειν, ἱκετηρίας ἀναλαβόντες ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως, καὶ παρέδοσαν ἑαυτούς. οἱ δὲ τὴν καλουμένην Κολλατίαν κατοικοῦντες, ἐπειράθησαν μὲν ἐλθεῖν διὰ μάχης πρὸς τὰς Ῥωμαίων δυνάμεις, καὶ προῆλθον ἔξω τῆς πόλεως· ἐν ἁπάσαις δὲ ταῖς συμπλοκαῖς ἐλαττούμενοι, καὶ πληγὰς πολλὰς λαμβάνοντες, ἠναγκάσθησαν πάλιν εἰς τὸ τεῖχος καταφυγεῖν, καὶ διεπέμποντο πρὸς τὰς Λατίνων πόλεις αἰτούμενοι συμμαχίαν. ὡς δὲ βραδύτερα τὰ παρ᾽ ἐκείνων ἦν, καὶ κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ τείχους τὰς προσβολὰς ἐποιοῦντο, παραδιδόναι τὴν πόλιν ἠναγκάσθησαν σὺν χρόνῳ. οὐ μέντοι τῆς αὐτῆς μετριότητος ἔτυχον ἧς Νωμεντανοί τε καὶ Κρουστομερινοί· ἀλλ᾽ ὅπλα τε ὁ βασιλεὺς ἀφείλετο, καὶ εἰς χρήματα ἐζημίωσε, καὶ φρουρὰν κατέλιπεν ἐν τῇ πόλει τὴν ἱκανήν, ἄρχειν τε αὐτῶν ἔταξε τὴν ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν διὰ βίου, Ταρκύνιον Ἄρροντα τὸν ἴδιον ἀδελφιδοῦν, ὃς μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς Ἄρροντος καὶ τοῦ πάππου Δημαράτου γενόμενος, οὔτε τῶν πατρῴων οὔτε τῶν τοῦ πάππου χρημάτων τὴν προσήκουσαν ἐκληρονόμησε μοῖραν· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν Ἠγέριος ἐπωνομάσθη. τοὺς γὰρ ἀπόρους καὶ πτωχοὺς οὕτως ὀνομάζουσι Ῥωμαῖοι. ἐξ οὗ δὲ παρέλαβε τὴν ἐκείνης τῆς πόλεως ἐπιμέλειαν, αὐτός τε Κολλατῖνος ἐπεκλήθη, καὶ πάντες οἱ ἀπ᾽ ἐκείνου γενόμενοι. μετὰ δὲ τὴν Κολλατίας παράδοσιν, ἐπὶ τὴν καλουμένην Κορνίκολον ὁ βασιλεὺς ἐστράτευσεν· ἦν δὲ κἀκείνη τοῦ Λατίνων ἔθνους ἡ πόλις. λεηλατήσας δὲ τὴν χώραν αὐτῶν κατὰ πολλὴν ἄδειαν, οὐδενὸς ὑπὲρ αὐτῆς ἀμυνομένου, πρὸς αὐτὴν στρατεύεται τὴν πόλιν, προκαλούμενος τοὺς ἄνδρας εἰς φι-

tes quam parũ sibi esset virium, cum nullæ a ceteris Latinis mitterentur suppetiæ, portas aperuerũt: progressiq; seniores & honoratissimus quisque, vrbem regi dediderunt, orantes vt clementia erga se ac moderatione vteretur. Cui cum ex voto hæc res offerri videretur, ingressus mœnia neminem Crustuminorum necauit: perpaucos tãtum, defectionis auctores, mulctauit exsilio perpetuo. ceteris sua bona reliquit, & ius Romanæ ciuitatis, vt ante habuerant: ac nequid nouarent amplius, Romanos ibi colonos reliquit. Horum cõsilium secuti Nomentani, eandem experti sunt fortunam. hi quoque Latinorum societate freti, apertis aduersus Romanos susceptis inimicitiis, latrones in eorum agrum emiserant. quã ob rem bello petiti a Tarquinio, tardantibus Latinorum auxiliis, impares ipsi tanto exercitui, cum ramis oliuæ obuiam egressi, se *ac sua* dediderũt. At Collatini repugnare conati, eduxerunt militem extra mœnia: sed cum ex omnibus conflictibus inferiores discederent, & crebras acciperẽt clades, compulsi sunt intra oppidum refugere: moxque dimissis nuntiis sollicitabant Latinorum auxilia. quibus cunctantibus, Romanis vero non vno loco muros impetentibus, tandem coacti sunt sese dedere. Verum non æque clementer ac Nomentani Crustuminique tractati sunt, sed post arma adempta mulctati pecuniis, imposito etiam iusto præsidio. quin & dictatorem eis Aruntem Tarquiniũ ex fratre nepotem, præfecit, quoad is viueret: qui patre Arunte & auo Demarato defunctis natus postumus, nec patrimonium vllum nec auitorum bonorum hereditariam partem consecutus erat; ob id cognominatus Egerius; quod pauperes & inopes ita Romani nominent. ex quo autem eius oppidi præfecturam adeptus est, tum ipse Collatini cognomen inuenit, tum eius posteritas. Post deditam Collatiã rex aduersus Corniculum expeditionem suscepit. id quoq; Latini nominis oppidũ. quorũ agrũ impune depopulatus, cum nemo illũ propugnaret, copias ipsi oppido admouet, & ciues ad amicitiam inui-

tat. illis vero pacificationẽ aspernantibus munitionũ fiducia, & spe vndique (vt putabãt) affuturi auxilii, corona cinctos ab omni parte oppugnauit. Corniculani diu resistebant; fortiterq; repugnantes, multis ictib. irruentes hostes male mulctabant: tandẽ continuo labore fessi, ac ne cõcordes quidẽ satis, (quando alii deditionem, alii cõstanter resistendum suadebãt) ob eam ipsam dissensionẽ facilius expugnati sunt. potior pars in captæ vrbis propugnatione occisi sunt: ignaui autẽ, & hoc ipso *ignauia* nomine seruati *sub hasta* pro mancipiis venierũt, cum vxorib. & liberis. oppidũ post direptionẽ a victore incensum est. Qua clade Latini exacerbati, decreuerunt collatis in vnum virib. Romanos aggredi: ac mox valido exercitu præcipuam hostilis agri partẽ inuaserunt: vnde captiuis multis abductis, præda quoq; magna potiti sunt. contra hos Tarquinius cũ expeditis qui tum ad manũ erant profectus, non inuentis hostib. qui cõmodum abierant, in agrum ipsorũ irrumpens, talionem eis reddidit. hoc modo mutuis in finitimos agros excursionib. nũc accipiebant damna, nunc inferebant. Semel tantũ ad Fidenas in acie certatum est totis viribus: in quo conflictu multis vtrinq; desideratis, penes Romanos fuit victoria: quæ clades Latinos desertis noctu castris in oppida sua discedere coegit. Post hoc prœliũ Tarquinius cũ instructo suorum exercitu Latinam regionẽ obiens, iã hoc iam illud oppidũ sollicitabat ad amicitiã. Illi, q nec cõmunem exercitum collectũ esse scirent, nec propriis viribus satis fiderẽt, inuitanti obsequebantur; & nõnulli deditionẽ faciebant, cum vidissent ciuitates quæ vi captæ essent, dirutas & in seruitutẽ abductas esse: quæ vero se certis conditionibus dederẽt, imperiũ tantum victoris recipere, aliud nihil pati durius. Primi ergo Fidenates, haud aspernãda ciuitas, certis quibusdam conditionib. se Romanis adiunxerũt: deinde Camerini. hos secuta sunt aliquot oppidula & castella munita. Terruit hoc Latinos, verẽtes ne vniuersam gẽtem suæ dicioni subiiceret Tarquinius. Ergo in oppidum Ferentinũ conuentu indicto, decretũ est delectus oppidatim habẽdos esse, euendas ad arma fortis-

λίαν· οὐ βουλομένων δ' αὐτῶν εἰς διαλλαγὰς ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦ τείχους τῇ ὀχυρότητι πεποιθότων, καὶ συμμαχίας πανταχόθεν ἥξειν οἰομένων, περὶ πάντα τὸν κύκλον τῆς πόλεως τὴν δύναμιν περιστήσας ἐτειχομάχει. οἱ δὲ Κορνικολανοὶ πολὺν μὲν χρόνον ἀντεῖχον, ἀνδρείως ἀπομαχόμενοι, καὶ πολλὰς τοῖς προσβάλλουσι πληγὰς ἐδίδοσαν. κάμνοντες δὲ τῇ συνεχείᾳ τοῦ πόνου, καὶ οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἔτι γνώμην ἅπαντες φυλάττοντες· τοῖς μὲν γὰρ ἐδόκει παραδιδόναι τὴν πόλιν, τοῖς δὲ μέχρι παντὸς ἀντέχειν· δι' αὐτὸ τὸ στασιάζειν μᾶλλον καταπονούμενοι κατὰ κράτος ἑάλωσαν. τὸ μὲν οὖν κράτιστον αὐτῶν μέρος ἐν τῇ καταλήψει τῆς πόλεως μαχόμενον διεφθάρη, τὸ δὲ ἀργὸν, καὶ διὰ τοῦτο σωθὲν, ἐν ἀνδραπόδων ἐπράθη λόγῳ, γυναιξὶν ὁμοῦ καὶ τέκνοις· ἡ δὲ πόλις αὐτῶν διαρπασθεῖσα ὑπὸ τῶν κεκρατηκότων ἐνεπρήσθη. ἐφ' οἷς οἱ Λατῖνοι χαλεπῶς 140 φέροντες ἐψηφίσαντο κοινῇ στρατιὰν ἐπὶ Ῥωμαίους ἐξάγειν· καὶ παρασκευασάμενοι πολλὴν δύναμιν, εἰς τὴν κρατίστην χώραν αὐτῶν ἐνέβαλον, ἐξ ἧς αἰχμαλώτους πολλοὺς ἀπήγαγον, καὶ λείας ἐγένοντο μεγάλης κύριοι. βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος ἐξῆλθε μὲν ἐπ' αὐτοὺς τὴν εὔζωνόν τε καὶ ἐν ἑτοίμῳ δύναμιν ἐπαγόμενος· οὐκ ἔτι δὲ καταλαβεῖν αὐτοὺς φθάσας, εἰς τὴν ἐκείνων χώραν ἐνέβαλε, καὶ τὰ ὅμοια διέθηκε. τοιαῦτα συνέβαινε πολλὰ παραλλὰξ ἑκατέροις ἐπὶ τὰς ὁμόρους χώρας ἐκστρατευομένοις ἐλαττώματά τε καὶ πλεονεκτήματα. μία δὲ αὐτῶν ἐκ παρατάξεως ἐγένετο μάχη, Φιδήνης πόλεως πλησίον, ἁπάσαις συμβαλόντων ταῖς δυνάμεσιν· ἐν ᾗ πολλοὶ μὲν ἔπεσον ἀμφοτέρων, ἐνίκησαν δὲ Ῥωμαῖοι, καὶ Λατίνους ἠνάγκασαν λιπόντας τὸν χάρακα νύκτωρ εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις ἀπελθεῖν. μετὰ δὲ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ἔχων συντεταγμένην τὴν Ῥωμαίων δύναμιν ὁ Ταρκύνιος, ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτῶν ἐχώρει, λόγους προσφέρων περὶ φιλίας. οἱ δὲ οὔτ' ἐν τῷ κοινῷ συνεστῶσαν ἔχοντες δύναμιν, οὔτε ταῖς ἰδίαις παρασκευαῖς πεποιθότες, ἐδέχοντο τὰς προκλήσεις, καὶ παρεδίδοσαν αὐτῶν τινες τὰς πόλεις, ὁρῶντες ὅτι ταῖς μὲν ἁλούσαις κατὰ κράτος ἀνδραποδισμοί τε ἠκολούθουν καὶ κατασκαφαί, ταῖς δὲ προσχωρούσαις καθ' ὁμολογίας, τὸ πειθαρχεῖν τοῖς κεκρατηκόσι μόνον, ἄλλο δὲ ἀνήκεστον οὐδέν. πρῶτοι μὲν οὖν Φιδηναῖοι προσέθεντο, πόλις ἀξιόλογος, ἐπὶ συγκειμένοις τισὶ δικαίοις, ἔπειτα οἱ Καμαρῖνοι· αἷς ἠκολούθησαν ἄλλαι τινὲς πολίχναι μικραί, καὶ φρούρια ἐχυρά. ἐφ' οἷς ταραχθέντες οἱ λοιποὶ Λατῖνοι, καὶ δείσαντες μὴ πᾶν ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσηται ἔθνος, εἰς τὴν ἐν Φερεντίῳ συνελθόντες ἀγορὰν, ἐψηφίσαντο τήν τε οἰκείαν δύναμιν ἐξ ἁπάσης τῆς πόλεως ἐξάγειν, καὶ τὴν πλησιοχώρων

χώρων ἐθνῶν τὰ κράτιστα παρεσκευάζετο, καὶ διεπρεσβεύοντο πρὸς Τυρρηνούς τε καὶ Σαβίνους, αἰτούμενοι συμμαχίαν. Σαβῖνοι μὲν οὖν ὑπέσχοντο αὐτοῖς, ἐπειδὰν ἐκείνους ἐμβεβληκότας εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἀκούσωσιν, ἀναλαβόντες αὐτοὶ τὰ ὅπλα τὴν πλησίον αὐτῶν χώραν λεηλατήσειν· Τυρρηνοὶ δὲ συμμαχίαν ἀποστελεῖν ὡμολόγησαν, ἧς ἂν αὐτοὶ δέωνται· οὐχ ἅπαντες ἐπὶ τῆς αὐτῆς γενόμενοι γνώμης, ἀλλὰ πέντε πόλεις μόναι, Κλουσῖνοί τε καὶ Ἀρρητῖνοι, καὶ Οὐολατερρανοί, οἱ Ῥουσελλανοί τε, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις Οὐετουλωνιᾶται. ταύτης ἐπαρθέντες τῆς ἐλπίδος οἱ Λατῖνοι, παρασκευασάμενοι δύναμιν οἰκείαν συχνὴν, καὶ παρὰ Τυρρηνῶν λαβόντες, εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐνέβαλον· καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκ τοῦ Σαβίνων ἔθνους αἱ τοῦ πολέμου κοινωνήσειν αὐτοῖς ὑποσχόμεναι πόλεις τὴν προσομοροῦσαν αὐταῖς χώραν ἐδῄουν. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς παρασκευασάμενος καὶ αὐτὸς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, πολλήν τε καὶ ἀγαθὴν δύναμιν ἐξῆγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους διὰ ταχέων. Σαβίνοις μὲν οὖν ἅμα καὶ Λατίνοις πολεμεῖν, καὶ διαιρεῖν εἰς μέρη δύο τὴν δύναμιν οὐκ ἀσφαλὲς ὑπέλαβεν εἶναι· ἅπασαν δὲ τὴν στρατιὰν ἐπὶ Λατίνους ἄγειν ἐβουλεύσατο. καὶ τίθεται πλησίον αὐτῶν χάρακα. κατ᾽ ἀρχὰς μὲν οὖν ὀκνηρῶς εἶχον ἑκάτεροι πάσαις ἀποκινδυνεῦσαι ταῖς δυνάμεσι, δεδιότες τὰς ἀλλήλων παρασκευάς. ἀκροβολισμοὺς δὲ καταθέοντες ἐκ τῶν ἐρυμάτων οἱ ψιλοὶ παρ᾽ ἑκατέρων συνεχεῖς ἐποιοῦντο, καὶ ἦσαν ὡς τὰ πολλὰ ἰσόμαχοι. χρόνῳ δ᾽ ὕστερον ἐμπεσούσης ἀμφοτέροις ἐκ τῆς τοιαύτης ἀψιμαχίας φιλονεικίας, ἐπιβοηθοῦντες ἑκάτεροι τοῖς σφετέροις, ὀλίγοι μὲν πρῶτον, ἔπειτα σύμπαντες ἠναγκάσθησαν ἐκ τῶν στρατοπέδων προελ-

14 θεῖν. καὶ καταστάντες εἰς μάχην ἄνδρες οὔτε πολεμικῶν ἀγώνων ἄπειροι, οὔτε πλήθει πολὺ ἀποδέοντες ἀλλήλων πεζοί τε καὶ ἱππεῖς, προθυμίᾳ τε ὁρμώμενοι πρὸς τὸν πόλεμον ὁμοίᾳ, καὶ κινδύνων τὸν ἔσχατον ἀναρρίπτειν νομίσαντες, ἠγωνίσαντο μὲν ἀμφότεροι λόγου ἀξίως· διεκρίθησαν δ᾽ ἀπ᾽ ἀλλήλων ἰσόμαχοι, νυκτὸς ἐπιλαβούσης. ἡ μέντοι μετὰ τὸν ἀγῶνα διάνοια ἑκατέρων οὐχ ὁμοία γενομένη φανεροὺς ἐποίησε τοὺς κρείττους ἀγωνισαμένους τῶν ἑτέρων· τῇ γὰρ ἑξῆς ἡμέρᾳ Λατῖνοι μὲν οὐκ ἔτι προῄεσαν ἐκ τοῦ χάρακος· ὁ δὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐξαγαγὼν τὰς δυνάμεις εἰς πεδίον, ἕτοιμος ἦν ἑτέραν ποιεῖσθαι μάχην, καὶ μέχρι πολλοῦ κατεῖχεν ἐν τάξει τὴν φάλαγγα. ὡς δ᾽ οὐκ ἀντεπεξῄεσαν οἱ πολέμιοι, σκυλεύσας αὐτῶν τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ἰδίους ἀνελόμενος, σὺν πολλῷ τῷ αὐχήματι ἀπῆγε τὴν στρατιὰν

simas propinquarum gentiũ: moxq; legati ad Etruscos & Sabinos impetrandæ societatis caussa dimissi sunt. Sabini polliciti sunt simularq; audierint ipsos in Romanum agrum irrupisse, se quoque sumptis armis populaturos agrum illorum finitimum: Etrusci, summissuros se auxiliorũ quãtum opus fuerit. non tamen responsum est hoc de communi omnium sententia, sed a quinque tantum ciuitatibus. hi fuere Clusini, Aretini, Volaterrani, Rusellani, Vetulonienses. Hac spe Latini erecti parabãt domi magnum exercitum; & assumptis quos Etrusci miserant, in Romanum agrum inuaserunt. eodemque tempore Sabinæ ciuitates, quæ belli eis societatem promiserant, adiacentes sibi agros populabantur. Ibi Romanus rex, qui & ipse interea se instruxerat, cum numeroso & valido exercitu in hostes properat; sed periculosum esse ratus, diuisis copiis, cum vtrisque simul bellum gerere, maluit omnes vires in Latinos vertere, & castra metari castris illorum proxima. ac primum neutris libuit rem totam aleæ committere, quod vtrinq; non ignotus esset alterorum apparatus alteris: sed leuia *tantum* prœlia commissa sunt identidem, descẽdente vtrinque e munitionibus velitum manu: in quibus plerunque æquo marte pugnatum est. tandem cum ex huiuscemodi rixis vtrosque depugnandi cupiditas incessisset, pauci primum suis opitulatum ierunt; mox vniuersi coacti sunt e castris procurrere: coortoque prœlio inter milites bello exercitatissimos, & propemodum pares tam pedestrib. quam equestribus copiis, ad hæc pariter animosos, vt in extremo discrimine, vtrinque pugnatum est vt dignum erat viris fortibus. contendentes ex æquo *vix* nocte superueniente dirempti sunt. postera demum luce diuersus vtriusque partis animus ostendit vtri pridiana pugna superiores fuissent. Latinis enim intra vallum se continentibus, Romanus rex suos in apertum campum produxit, paratus iterum confligere; diuque militem in acie continuit: deinde non prodeuntibus ex aduerso hostibus, spoliatis eorũ cadaueribus, suorumque sublatis, gloriabundus in castra

reduxit exercitum. Sequentibus diebus Latini nouis Etruscorum auxiliis aucti, depugnarũt multo quam ante acrius; sed clarissimã Tarquinius reportauit victoriam, cuius ipse omnium cõfessione auctor perhibebatur. nam laborante iam Romana acie, sinistro cornu non satis seruante ordines, intellecto suorum periculo, dum ipse in dextro pugnans versatur, assumptas fortissimas equitum alas & vigentissimam partem peditũ, duxit præter suorum terga: prætericoq; sinistro cornu vltra aciem euectus, ad dextram se reflexit: equisq; concitatis in obliquas hostiũ cohortes irruit: nam hæ dextrũ hostilis agminis cornu tenentes, vrgebant oppositos. his tum ex improuiso inuectus, metum ac trepidationem iniecit non exiguã. interea & pedites Romani recollecto animo in aduersos impressionem faciunt. Fit magna Etruscorum strages, ac mox dextrum cornu totum in fugam vertitur. Ibi Tarquinius iussis tribunis cum peditibus militari gradu & inconfusis ordinibus subsequi, ipse cum equitatu citato cursu ad hostium castra properat. quæ cum ante fugientes hostes attigisset, primo impetu capit. nam relicti præsidio, necdum cladem suorum resciuerãt; & quia irruẽtem tanto impetu equitatum non satis dignoscebant, admiserunt pro suo. capta Latinorum munitione, qui eam velut tutum refugium petebant, ab equitibus intercepti, cædebantur: & qui e castris in campum cupiebant euadere, in Romanas legiones incidebant cum certa sui pernicie. bona pars se mutuo trudentes & conculcantes, circa vallos aut fossas ignauo & miserãdo exitio perierunt. reliqui, quando aliter incolumes esse non poterant, coacti sunt sese dedere victoribus. Tarquinius opulentis castris potitus & magno captiuorum numero, hos sub hasta vendidit, castra militibus in prædam concessit. His gestis ad oppida Latina admouebat exercitum, expugnaturus si qua se nollent vltro dedere. Sed oppugnandi labore non fuit opus. nam cuncti ad preces versi, publice legatos mittebant, deditionem

ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ χάρακα. τῇ δ᾽ ἑξῆς ἡμέραις ἀφικομένης τοῖς Λατίνοις ἑτέρας παρὰ Τυρρηνῶν συμμαχίας, δεύτερος ἀγὼν γίνεται πολὺ μείζων τοῦ προτέρου, ἐξ οὗ νίκην ἀναιρεῖται βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐπιφανεστάτην, ἧς αὐτὸς αἴτιος ὡμολογεῖτο ὑπὸ πάντων γεγενῆσθαι. καμνούσης γὰρ ἤδη τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος κατὰ τὸ ἀριστερὸν κέρας καὶ παραρρηγνυμένης, μαθὼν τὸ ἐλάττωμα περὶ τοὺς σφετέρους (ἔτυχε γὰρ τότε μαχόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος) τὰς κρατίστας τῶν ἱππέων ἴλας ἐπιστρέψας, καὶ τῶν πεζῶν τοὺς ἀκμαιοτάτους ἀναλαβὼν ἦγε κατὰ νώτου τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς, καὶ παραλλάξας τὸ ἀριστερὸν κέρας ἤλαυνεν ἔτι προσωτέρω τῆς φάλαγγος. ἔπειτα ἐπιστρέψας ἐπὶ δόρυ, καὶ τὰ κέντρα προσβαλὼν τοῖς ἵπποις εἰς πλαγίους ἐμβάλλει τοὺς Τυρρηνῶν λόχους· οὗτοι γὰρ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τῶν πολεμίων μαχόμενοι κέρατος ἐτρέψαντο τοὺς καθ᾽ ἑαυτούς· ἐπιφανεὶς δ᾽ αὐτοῖς ἀπροσδοκήτως πολλὴν ἔκπληξιν καὶ ταραχὴν παρέσχε. ἐν δὲ τούτῳ καὶ ἡ πεζὴ τῶν Ῥωμαίων δύναμις ἀναλαβοῦσα ἑαυτὴν τοῦ προτέρου δείματος εἰς τὸ ἀντίπαλον ἐχώρει· καὶ μετὰ τοῦτο φόνος τε πολὺς τῶν Τυρρηνῶν ἐγένετο, καὶ τροπὴ τοῦ δεξιοῦ κέρατος παντελής. Ταρκύνιος δὲ τοῖς ἡγεμόσι τῶν πεζῶν ἀκολουθεῖν κελεύσας ἐν κόσμῳ καὶ βάδην, αὐτὸς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐχώρει τῶν πολεμίων, ἐλαύνων τοὺς ἵππους ἀνὰ κράτος. φθάσας δὲ τοὺς ἐκ τῆς τροπῆς ἀνασωζομένους, αἱρεῖ τὸν χάρακα ἐξ ἐφόδου. οἱ γὰρ ἐν αὐτῷ καταλειφθέντες οὔτε τὴν κατὰ τὴν πορείαν (?) συμφορὰν τῶν σφετέρων προεγνωκότες, οὔτε τοὺς προσιόντας ἱππεῖς γνωρίσαι διὰ τὸ αἰφνίδιον τῆς ἐφόδου δυνηθέντες, εἴασαν αὐτοὺς παρελθεῖν. ἁλούσης δὲ τῆς παρεμβολῆς τῶν Λατίνων, οἱ μὲν ἀναχωροῦντες ἐκ τῆς τροπῆς εἰς ἀσφαλῆ καταφυγήν, ὑπὸ τῶν καταλαβόντων αὐτὴν ἱππέων ἀπώλλυντο· οἱ δ᾽ ἐκ τοῦ στρατοπέδου φεύγειν ὁρμήσαντες εἰς τὸ πεδίον, ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος ὁμόσε χωροῦντες ἀπέθνησκον· οἱ δὲ πλείους αὐτῶν ὠθούμενοί τε ὑπ᾽ ἀλλήλων καὶ καταπατούμενοι [illegible] τοῖς σκόλοψιν ἢ κατὰ τὰς τάφρους τὸν οἴκτιστόν τε καὶ ἀκλεέστατον τρόπον διεφθάρησαν. ὅσοι δὲ λοιποὶ [illegible] οἱ περιλειπόμενοι, τῆς σωτηρίας οὐδένα πόρον εὑρεῖν δυνάμενοι, παραδοῦναι τοῖς κεκρατηκόσιν ἑαυτούς. κυριευσάμενος δὲ ὁ Ταρκύνιος πολλῶν σωμάτων καὶ χρημάτων ἀθρόως, τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπέδοτο, τὰ δ᾽ ἐν τῷ χάρακι καταληφθέντα τοῖς στρατιώταις ἐχαρίσατο. ταῦτα διαπραξάμενος, ἐπὶ τὰς πόλεις τῶν Λατίνων ἦγε τὴν δύναμιν, ὡς μαχούμενος τὰς μὴ προσχωρούσας αὐτῷ παραστησόμενος· οὐ μὴν ἐδέησέ γε αὐτῷ τειχομαχίας· ἅπαντες γὰρ εἰς ἱκεσίας καὶ οἴκτους ἐτράποντο, καὶ πρέσβεις ἀπὸ τοῦ κοινοῦ πέμψαντες κατελύσαντο 142

τὸν πό-

τὸν πόλεμον ἠξίουν ἐφ' οἷς αὐτὸς βούλεται, καὶ τὰς πόλεις παρεδίδοσαν. ὁμολογήσας δὲ τῶν πόλεων κατὰ τὰς ὁμολογίας ὁ βασιλεὺς κύριος, ἐπιεικέστατα πάσαις προσηνέχθη καὶ μετριώτατα. οὔτε γὰρ ἀπέκτεινεν οὔτε φυγεῖν ἠνάγκασεν, οὔτε χρήμασιν ἐζημίωσε Λατίνων οὐδένα· γῆν τε αὐτοῖς καρποῦσθαι τὴν ἑαυτῶν ἐπέτρεψε, καὶ πολιτεύμασι χρῆσθαι τοῖς πατρίοις ἐφῆκεν· ἀποδοῦναι δὲ ἐκέλευσε Ῥωμαίοις τούς τε αὐτομόλους καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων, θεράποντάς τε ἀποκαταστῆσαι τοῖς δεσπόταις ὅσων ἐγένοντο κατὰ τὰς προνομὰς κύριοι, καὶ χρήματα ὅσα ἀφείλοντο τοὺς γεωργοὺς ἐκλῦσαι, καὶ εἴ τι ἄλλο κατέβλαψαν ἢ διέφθειραν ἐν ταῖς εἰσβολαῖς ἐπανορθῶσαι. ταῦτα δὲ ποιήσαντας εἶναι φίλους Ῥωμαίων καὶ συμμάχους, ἅπαντα πράττοντας ὅσα ἂν ἐκεῖνοι κελεύωσιν. ὁ μὲν δὴ πρὸς Λατίνους Ῥωμαίοις πόλεμος εἰς τοῦτο τὸ τέλος κατέσκηψε· καὶ βασιλεὺς Ταρκύνιος τὸν ἐπινίκιον ἐκ τοῦ πολέμου τούτου κατήγαγε θρίαμβον. τῷ δ' ἑξῆς ἔτει παραλαβὼν τὴν δύναμιν, ἐπὶ Σαβίνους ἦγεν, ἐκ πολλοῦ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐφ' ἑαυτοὺς προεγνωκότας. οὐχ ὑπομείναντες δὲ εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν παρελθεῖν τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀντιπαρασκευασάμενοι δύναμιν ἱκανὴν, ἐχώρουν ὁμόσε. γενομένης δὲ αὐτοῖς μάχης περὶ τὰ μεθόρια τῆς χώρας ἄχρι νυκτὸς, ἐνίκων μὲν οὐδέτεροι, πάνυ δὲ ἰσχυρῶς ἐπολέμησαν ἀμφότεροι. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ οὔτε ὁ τῶν Σαβίνων ἡγεμὼν προῆγε τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ χάρακος, οὔτε ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεύς· ἀλλ' ἀναστρατοπεδεύσαντες ἀμφότεροι, καὶ τῆς ἀλλήλων γῆς οὐδὲν δῃώσαντες, ἀπῆσαν ἐπ' οἴκου. γνώμη δὲ ἀμφοτέρων ἦν ὁμοία, μείζονα δύναμιν ἑτέραν ἐπὶ τὴν ἀλλήλων χώραν ἐξάγειν ἔαρος ἀρχομένου. ἐπεὶ δὲ παρεσκεύαστο αὐτοῖς, πρότεροι μὲν ἐξῆλθον οἱ Σαβῖνοι, Τυρρηνῶν ἔχοντες δύναμιν ἱκανὴν πρὸς συμμαχίαν· καὶ κατεστρατοπεδεύοντο Φιδήνης πλησίον, περὶ τὰς συμβολὰς τοῦ τε Ἀνίητος καὶ τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ, διπλοῦς βαλόμενοι τοὺς χάρακας ἐναντίους τε καὶ συνεχεῖς ἀλλήλοις, μέσον ἔχοντες τὸ κοινὸν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ποταμῶν ῥέεθρον, ἐφ' οὗ κατεσκεύαστο γέφυρα ξυλόφρακτος, σκάφαις ἀνεχομένη καὶ σχεδίαις, ἡ ποιοῦσα ταχείας τὰς πρὸς ἀλλήλους ἀφίξεις, καὶ τὸν χάρακα ἕνα. πυθόμενος δὲ τὴν εἰσβολὴν αὐτῶν ὁ Ταρκύνιος, ἐξῆγε καὶ αὐτὸς τὸ τῶν Ῥωμαίων καθίδρυταί τε μικρὸν ἀνωτέρω τῆς ἐκείνων στρατοπεδείας παρὰ τὸν Ἀνίητα ποταμὸν, ἐπὶ λόφου τινὸς καρτεροῦ. ἁπάσῃ δὲ προθυμίᾳ πρὸς τὸν πόλεμον ὡρμημένων ἀμφοτέρων, οὐδεὶς ἀγὼν ἐν παρατάξεως οὔτε μείζων οὔτε ἐλάσσων αὐτοῖς συνέστη. ἔφθασε γὰρ ὁ

faciētes suppliciter, accepturi pacem quibus ipsi liberet cōditionibus. Rex his fœderis cōditionibus *tot* ciuitatū dominio potitus, summa in cunctas clemētia & moderatione vsus est. neminē Latinū nec occidit, nec in exsiliū egit, nec mulctauit pecunia. agros etiā suos ipsis fruendos reliquit, & ciuitates suo quamq; iure vti permisit. trāsfugas Romanis reddi iussit, & captiuos absq; pretio: famulos quoque restitui propriis dominis quotquot a prædatorib. intercepti fuerant, & rerum ereptarū agrestibus persolui pretium, & rependi siquod aliud in eruptionibus damnū exitiumve illatum esset. atq; his conditionib. in amicitiā ac societatē Romanorū recepti sunt, facturi eorum imperata in posterū. Hic fuit Latini belli finis; & Tarquinius triumphans in vrbem rediit. Sequēti anno in Sabinos duxit exercitum, qui iā ante voluntatem eius & apparatū cognouerant. quamobrem ne bellū intra suos fines reciperēt, cōparato satis magno exercitu regi processerunt obuiam. congressiq; circa cōfinia, acerrime vsq; ad noctem pugnauerunt, neutro inclinante victoria. per aliquot deinde dies neq; Sabinorum imperator e castris eduxit copias, neq; Romanorum rex: sed motis retro castris, intacto hostico, domum vtriq; reuersi sunt, eo proposito, vt ineunte vere vtriq; bellū redintegrarent maioribus copiis, interim apparerent necessaria. priores Sabini se mouerunt, cum non contemnendis Etruscorum auxiliis, & castra posuerunt prope Fidenas circa Anienis & Tiberis confluentes. ibi geminum excitarunt vallum, quorum alterum alteri & oppositū erat, & contiguum. nam communi fluminum alueo, qui interfluebat, superstructus erat pons ligneus, scaphis & ratibus fultus; qui efficiebat vt cito ex altero in alterum transiri posset, & vnum idemque vallum esse videretur. quo cognito Tarquinius & ipse legionib. eductis locū castris cepit propter Anienē, paulum supra hostium castra, occupato colle quodam natura munitissimo. cumq; vtriq; essent pugnandi auidi, nullū tamen in acie cōmissum est vel magnū vel paruū prœliū. Tarquinius enim

Sabini.

Sabinos stratagemate præuentos, vtrisque castris eorum sublatis, graui clade attriuit: quod quidem cõmentum ita se habuit. scaphas fluuiales & rates aridis lignis sarmentisq; refertas, sulfure quoque ac pice additis, præparauit in altero amne, ad quem castra habebat: obseruato deinde vẽto secundo, circa quartam vigiliam igne in eam materiam immisso, scaphas & rates siuit deferri prono flumine. hę breui tempore per intermedium delapsæ spatium, hæserunt in ponte, cumque pluribus locis incenderunt. Ibi Sabinis ad emicantẽ flammam concurrentibus, & modis omnibus restinguere conãtibus, Tarquinius sub diluculum cum instructo exercitu veniens, altera castra inuasit, maxima ex parte deserta a custodiis, quæ ad incendium se proripuerant: & cum pauci resisterent, castris illis facili negotio potitur. Interea altera quoque Sabinorum castra trans amnem sita, alia Romanorum manus aggressa occupat: quæ intempesta nocte a Tarquinio præmissa, amnes iam vno fluentes alueo, scaphis & ratibus traiecerat, qua parte id Sabini non erant sensuri. hæc alteris Sabinorum castris appropinquarat, cum pontis incendium conspiceretur: quod eis irruptionis datum erat signum. occupatis ergo castris, si qui Romanis obsisterent, in conflictu sunt occisi: qui vero se in confluentes præcipitarunt, cum vortices superare non possent, *ab aquis* sunt absorpti. bona pars, dum ponti succurrit, absumpta est incendio. Ita vtrisque castris potitus Tarquinius, reliquam prædam militibus diuidẽdam concessit; captiuos tam Sabini quam Etrusci generis Romam abductos in arcta custodia habuit; quorum magnus fuit numerus. Hac clade fractos Sabinos facti cepit pœnitentia: missisque legatis inducias impetrauerũt in sexennium.

Etruscos. Etrusci iniquo animo ferentes se toties a Romanis victos, ac tum irritati quod Tarquinius captiuos legatis non reddiderat, sed obsidum loco retinuerat, decreuerunt vt omnes Etrusci nominis populi Romanis communibus auspiciis bellum inferrent: ac si qua ciuitas se huic expeditioni subduceret, ea e

Ταρκύνιος ἀγχινοίᾳ στρατηγικῇ πάντα συντρίψας τὰ τῶν Σαβίνων πράγματα, καὶ τὰς παρεμβολὰς αὐτῶν ἀμφοτέρας παραλαβόμενος. τὸ δὲ στρατήγημα τοῦ ἀνδρὸς τοιόνδε ἦν· σκάφας ποταμηγοὺς, καὶ σχεδίας ξύλων αὔων καὶ φρυγάνων γεμούσας, ἔτι τε θείου τε καὶ πίσσης παρασκευασάμενος ἐπὶ θατέρῳ τῶν ποταμῶν παρ' ὃν αὐτὸς ἐστρατοπεδεύκει, ἔπειτα φυλάξας ἄνεμον οὔριον, περὶ τὴν ἑωθινὴν φυλακὴν πῦρ ἐνεῖναι ταῖς ὕλαις ἐκέλευσε, καὶ μεθεῖναι τὰς σκάφας καὶ τὰς σχεδίας φέρεσθαι κατὰ ῥοῦν. αἱ δὲ ἐν ὀλίγῳ πάνυ χρόνῳ διελθοῦσαι τὸν μεταξὺ πόρον, ἐμπίπτουσι τῇ γεφύρᾳ, καὶ ἀνάπτουσιν αὐτὴν πολλαχόθεν. τῶν δὲ Σαβίνων, ὡς εἶδον ἄφνω πολλὴν φλόγα φερομένην, συνδραμόντων ἐπὶ τὴν βοήθειαν, καὶ πάντα μηχανωμένων ὅσα σβεστήρια τοῦ πυρὸς ἦν, ἧκεν ὁ Ταρκύνιος περὶ τὸν ὄρθρον συντεταγ- 143 μένην ἄγων τὴν Ῥωμαίων δύναμιν. καὶ προσβαλὼν θατέρῳ χάρακι, τῶν μὲν πλείστων ἐκλελοιπότων τὰς φυλακὰς, διὰ τὴν ἐπὶ τὰ καιόμενα ὁρμὴν, ὀλίγων δέ τινων πρὸς ἀλκὴν τραπομένων, ἐγκρατὴς αὐτοῦ γίνεται δίχα πόνων. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπράττετο χρόνῳ, καὶ τὸν ἕτερον τῶν Σαβίνων χάρακα τὸν ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ κείμενον ἑτέρα δύναμις Ῥωμαίων ἐπελθοῦσα αἱρεῖ. ἣ προαπέσταλτο μὲν ὑπὸ Ταρκυνίου περὶ πρῶτον ὕπνον, διεληλύθει δὲ τὸν ἐκ τῶν δυοῖν ποταμῶν ἕνα γινόμενον ἐν σκάφαις καὶ σχεδίαις, καθ' ὃ μέρος περαιουμένη λήσεσθαι ἔμελλε τοὺς Σαβίνους· πλησίον δὲ τῆς ἑτέρας ἐγεγόνει παρεμβολῆς ἅμα τῷ θεάσασθαι τὴν γέφυραν καιομένην· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῇ τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου. τῶν δὴ ἐν τοῖς χάραξι καταληφθέντων οἱ μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μαχόμενοι κατεκόπησαν, οἱ δὲ εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν ῥίψαντες ἑαυτοὺς, οὐ δυνηθέντες ὑπερενεχθῆναι τὰς δίνας, κατεπόθησαν. ἐφθάρη δέ τις αὐτῶν μοῖρα οὐκ ὀλίγη καὶ κατὰ τὴν βοήθειαν τῆς γεφύρας ὑπὸ τοῦ πυρός. λαβὼν δὲ ὁ Ταρκύνιος ἀμφότερα τὰ στρατόπεδα, τὰ μὲν ἐν αὐτοῖς καταληφθέντα χρήματα τοῖς στρατιώταις ἐπέτρεψε διανείμασθαι, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους πολλοὺς ὄντας πάνυ Σαβίνων τε αὐτῶν καὶ Τυρρηνῶν, εἰς Ῥώμην ἀγαγὼν διὰ πολλῆς εἶχε φυλακῆς. Σαβῖνοι μὲν οὖν ἐγνωσιμάχησαν ἀπὸ τῆς τότε συμφορᾶς βιασθέντες, καὶ πρεσβευτὰς ἀποστείλαντες, ἀνοχὰς ἐποιήσαντο τοῦ πολέμου, σπονδὰς ἑξαετεῖς. Τυρρηνοὶ δὲ, ὀργῇ φέροντες ὅτι ἡττῶντό τε ὑπὸ Ῥωμαίων πολλάκις, καὶ ὅτι τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν ὁ Ταρκύνιος οὐκ ἀπεδίδου πρεσβευσαμένοις, ἀλλ' ἐν ὁμήρων κατεῖχε λόγῳ, ψήφισμα ποιοῦνται πᾶσαι Τυρρηνῶν πόλεις κοινῇ τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον ἐκφέρειν· τὴν δὲ μὴ μετέχουσαν τῆς στρατιᾶς, ἐκσπον-

ἔκσπονδον εἶναι. ταῦτ' ἐπικυρώσαντες ἐξῆγον τὰς δυνάμεις· καὶ διαβάντες τὸν Τίβεριν, ἄγχου Φιδήνης ἔθεντο τὰ ὅπλα. γενόμενοι δὲ τῆς πόλεως ταύτης ἐγκρατεῖς διὰ προδοσίας, στασιασάντων τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ πολλὰ μὲν σώματα λαβόντες, πολλὴν δὲ λείαν ἐκ τῆς Ῥωμαίων χώρας ἐλαύνοντες, ἀπῆλθον ἐπ' οἴκου, φρουρὰν ἐν τῇ Φιδήνῃ καταλιπόντες ἀποχρῶσαν· αὕτη γὰρ ἡ πόλις ὁρμητήριον αὐτοῖς ἐδόκει κράτιστον ἔσεσθαι τοῦ κατὰ Ῥωμαίων πολέμου. βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος εἰς τοὐπιὸν ἔτος Ῥωμαίους τε σύμπαντας καθοπλίσας, καὶ παρὰ τῶν συμμάχων ὅσους ἐδύνατο πλείστους παραλαβών, ἐξῆγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔαρος ἀρχομένου, πρὶν ἐκείνους συναχθέντας ἐξ ἁπασῶν πόλεων ἐπ' αὐτὸν, ὡς πρότερον, ἐλθεῖν. καὶ διελὼν εἰς δύο μοίρας ἅπασαν τὴν δύναμιν, τῆς μὲν Ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς αὐτὸς ἡγούμενος, τῆς δὲ συμμαχικῆς, ἐν ᾗ τὸ πλεῖστον μέρος ἦν τῶν Λατίνων, Ἠγέριον τὸν ἑαυτοῦ συγγενῆ στρατηγὸν ἀποδείξας, ἐπὶ τοὺς ἐν Φιδήνῃ πολεμίους ἐκέλευσε χωρεῖν. ἡ μὲν οὖν συμμαχικὴ πλησίον τῆς Φιδήνης οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ χωρίῳ θεμένη τὸν χάρακα, διὰ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων, ὀλίγου τινὸς ἐδέησεν ἅπασα διαφθαρῆναι. οἱ γὰρ ἐν τῇ πόλει φρουροὶ βοήθειαν ἑτέραν παρὰ Τυῤῥηνῶν κρύφα διαπεμψάμενοι, καὶ φυλάξαντες καιρὸν ἐπιτήδειον, ἐξελθόντες ἐκ τῆς πόλεως, τόν τε χάρακα τῶν πολεμίων ἔλαβον ἐξ ἐφόδου φαύλως φυλαττόμενον, καὶ τῶν ἐξελθόντων ἐπὶ τὰς προνομὰς πολὺν εἰργάσαντο φόνον. ἡ δὲ Ῥωμαίων δύναμις, ἧς Ταρκύνιος ἡγεῖτο, τὴν Οὐιεντανῶν κείρουσα καὶ λεηλατοῦσα χώραν, καὶ πολλὰς ὠφελείας ἐξενεγκαμένη, συνελθούσης ἐξ ἁπασῶν τῶν
144 Τυῤῥηνίδων πόλεων μεγάλης τοῖς Οὐιεντανοῖς ἐπικουρίας, εἰς μάχην καταστᾶσα, νίκην ἀναμφίβολον αἱρεῖται· καὶ μετὰ τοῦτο διεξιοῦσα τὴν χώραν τῶν πόλεων ἀδεῶς ἐπόρθει. γενομένη τε πολλῶν σωμάτων ἐγκρατὴς, πολλῶν δὲ χρημάτων, οἷα ἐξ εὐδαίμονος, τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρους οἴκαδε ἀπῄει. Οὐιεντανοὶ μὲν ἐξ ἐκείνης τῆς μάχης μεγάλως κακωθέντες, οὐκ ἔτι προῄεσαν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλ' ἠνείχοντο κειρομένην τὴν χώραν ὁρῶντες. βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος τρισὶν εἰσβολαῖς χρησάμενος, καὶ τριετῆ χρόνον ἀποστερήσας τοὺς Οὐιεντανοὺς τῶν ἐκ τῆς σφετέρας γῆς ἐπικαρπιῶν, ὡς ἔρημον ἐποίησε τὴν πλείστην· καὶ ὡς οὐδὲν αὐτὴν ἔτι βλάπτειν εἶχεν, ἐπὶ τὴν Καιρητανῶν πόλιν ἦγε τὴν δύναμιν, ἣ πρότερον μὲν Ἄγυλλα ἐκαλεῖτο, Πελασγῶν αὐτὴν κατοικούντων, ὑπὸ δὲ Τυῤῥηνοῖς γενομένη Καιρῆτα μετωνομάσθη· εὐδαίμων δ' ἦν, εἰ καί τις ἄλλη τῶν ἐν Τυῤῥηνίᾳ πόλεων, καὶ πολυάνθρωπος. ἐξ ἧς στρατιὰ μεγάλη μαχεσαμένη περὶ τῆς χώρας ἐξῆλθε· καὶ πολλοὺς

fœdere excluderetur. Quo decreto confirmato eduxerunt copias, & traiecto Tiberi prope Fidenas castra posuerunt: ac dissidētibus Fidenatibus, oppido per proditionem potiti, cum multis captiuis & præda e Romano agro abacta, domum se receperunt, relicto Fidenis quantū sat esset præsidio. hæc enim belli aduersus Romanos optima illis sedes fore videbatur. At rex Tarquinius armatis in sequētem annum legionariis omnibus, & sociorum quantis potuit auxiliis, ineunte vere in hostes mouit, priusquā illi ex omnibus coacti ciuitatibus, ipsum vt ante impeterent: diuisisque in duas partes vniuersis copiis, ipse Romanos ducebat; sociis, quorum maxima pars Latini erant, præfecit cognatum suum Egerium, iussum Fidenas petere. hic socialis exercitus quū non lōge ab eo oppido castra loco parum tuto posuisset, propter contemptū hostium, pene totus deletus est. qui enim in præsidio erant, clam accitis nouis ex Etruria auxiliis, obseruatoq; suo tēpore, oppido egressi primo impetu ceperunt male custodita hostium castra; & eorū qui prædatum exierant, passim palantiū magnam edidere stragem. Romani vero Tarquinii ductu vastato & populato agro Veienti, magnis onusti prędis, postquam Veiis ab omnibus Etruscorum populis multum auxiliorum submissum est, commisso cum hostibus prœlio, indubitata potiuntur victoria. deinde opulentos Etruscorum agros impune populati, & ingenti præda potiti, cū magno captiuorum numero, vergente iam æstate, domum redierunt. Veientes tanta clade accepta nō audentes vrbem egredi, patiebantur in conspectu suo regionem deuastari; ac Tarquinius tribus irruptionib. effecit vt toto triennio nihil fructuum Veientes ex agris suis perciperent, desertis iam ex parte maxima. Quibus cum nullum damnū dare posset amplius, ad Cære duxit exercitum; quæ olim, dum a Pelasgis teneretur, Agylla dicta est; post sub Etruscis Cæretis nomen accepit. vrbs erat viris & opib. florens, siqua alia Etrusci nominis: vnde magna multitudo procurrit ad arcendam ab agro vim hostium: multisq;

hostium occisis, sed plurib. suorum amissis, coacta est in vrbem refugere. Romani agro in potestatẽ suã redacto, multis dieb. ibi morati sunt propter vberem rerũ copiam: & postquã abeundi tẽpus visum est, cum præda quantam auehere poterant, domum sunt reuersi. Veienti bello defunctus ex animi sententia Tarquinius, cõtra hostem Fidenis hærẽtem eduxit copias, vt præsidium inde eiiceret, & de oppidi proditoribus sumeret supplicium. primo contra hostem in aciem ꝓgressum pugnatũ est acriter; secuta deinde æque acris oppugnatio mœnium. tandẽ vi captis Fidenis, præsidiarii in vincula cõiecti, cũ ceteris Etruscis captiuis detenti sunt in custodia. E Fidenatib. qui defectionis auctores fuisse videbantur, pars cæsi virgis publice securi sunt percussi; pars missi in perpetuũ exsiliũ. quorũ bona sortiti sunt Romani, quos rex ibi colonos aut præsidiarios reliquit. Vltimus cũ Etruscis cõflictus in agro Sabino ad Eretũ fuit. per Sabinos enim aduersus Romanos proficiscebantur Etrusci, quod eis quidam ibi *Romani nominis* hostes persuaserant, fore vt Sabini se expeditioni adderẽt socios. nam exactum erat sexẽnalium induciarum tempus, & multi e Sabinis superiores clades resarcire cupiebant, cum satis magnus iuuentutis numerus per ciuitates succreuisset. nec tamẽ is conatus successum habuit. nam priusquam ab vlla ciuitate publica Etruscis auxilia mitterentur, superuenit Romanus exercitus: pauci tantum magna mercede conducti, in castra eorum voluntarii se contulerant. Ex hoc prœlio superiorum omnium quæ inter se commiserunt, lõge maximo, cum præclaram victoriam Romani reportassent, res illorum admiranda ceperunt incrementa. quare a senatu populoq; decretum est vt triumphalis a rege pompa deduceretur. Etruscis contra collapsi sunt animi, quod, cum omnes ex omnibus oppidis in eam expeditionem emisissent copias, paucos e tanto numero receperãt incolumes. nã alii ceciderant in acie: alii, in inuiis locorũ difficultatib. a victore deprehẽsi, deditionẽ fecerãt. itaq; tãta sua clade *Romanã virtutem* experti populorũ principes,

μὲν διαφθείρασα τῶν πολεμίων, πολλῷ δ' ἔτι πλείους ἀποβαλοῦσα τῶν σφετέρων, εἰς τὴν πόλιν κατέφυγε. τῆς δὲ χώρας αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι κρατοῦντες, ἄφθονα πάντα παρεχομένης, συχνὰς διέτριψαν ἡμέρας· καὶ ἐπεὶ καιρὸς ἀπάρσεως ἦν, ἄγοντες ὅσας οἷοί τε ἦσαν ὠφελείας, ἀπῆσαν ἐπ' οἴκου. Ταρκύνιος δ' ἐπεὶ τὰ πρὸς Οὐιεντανοὺς ἐχώρησεν αὐτῷ κατὰ νοῦν, ἐπὶ τοὺς ἐν Φιδήνῃ πολεμίους ἐξάγει τὴν στρατιάν, ἐκβαλεῖν τε βουλόμενος τὴν ἐν αὐτῇ φρουρὰν, καὶ τοὺς παραδόντας τοῖς Τυρρηνοῖς τὰ τείχη τιμωρήσασθαι προθυμούμενος. ἐγένετο μὲν οὖν καὶ ἐκ παρατάξεως μάχη Ῥωμαίοις πρὸς τοὺς ἐξελθόντας ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐν ταῖς τειχομαχίαις ἀγὼν καρτερός. ἑάλω δ' οὖν ἡ πόλις κατὰ κράτος. καὶ οἱ μὲν φρουροὶ δεθέντες ἅμα τοῖς ἄλλοις τῶν Τυρρηνῶν αἰχμαλώτοις ἦσαν ἐν φυλακῇ· Φιδηναίων δὲ οἱ δοκοῦντες αἴτιοι γεγονέναι τῆς ἀποστάσεως, οἱ μὲν, ὑπὸ μαστίγων αἰκισθέντες, ἐν τῷ φανερῷ τοὺς αὐχένας ἀπεκόπησαν· οἱ δὲ, φυγαῖς ἐζημιώθησαν ἀιδίοις. τὰς δὲ οὐσίας αὐτῶν ἔλαχον οἱ καταλειφθέντες Ῥωμαίων ἔποικοί τε καὶ φρουροὶ τῆς πόλεως. τελευταία δ' ἡ Ῥωμαίων μάχη καὶ Τυρρηνῶν ἐγένετο πόλεως Ἠρήτου πλησίον ἐν τῇ Σαβίνων γῇ. δι' ἐκείνης γὰρ ἐποιήσαντο τὴν ἐπὶ Ῥωμαίους ἔλασιν οἱ Τυρρηνοὶ, πεισθέντες ὑπὸ τῶν ἐκεῖ δυναμένων, ὡς συστρατευσομένων σφίσι τῶν Σαβίνων. αἱ γὰρ ἑξαετεῖς αὐτοῖς περὶ τῆς εἰρήνης πρὸς Ταρκύνιον ἀνοχαὶ διεληλύθεσαν ἤδη, καὶ πολλοῖς τῶν Σαβίνων πόθος ἦν ἐπανορθώσασθαι τὰς προτέρας ἥττας, ἐπιτεθραμμένης ἐν ταῖς πόλεσι νεότητος ἱκανῆς. οὐ μὴν ἐχώρησέ γε αὐτοῖς ἡ πεῖρα κατὰ νοῦν, θᾶττον ἐπιφανείσης τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, οὐδ' ἐξεγένετο παρ' οὐδεμιᾶς τῶν πόλεων κοινὴν ἀποστεῖλαι τοῖς Τυρρηνοῖς συμμαχίαν, ἀλλὰ ἐθελονταί τινες ἐπεκούρησαν αὐτοῖς ὀλίγοι μισθοῖς μεγάλοις ὑπαχθέντες. ἐκ ταύτης τῆς μάχης μεγίστης τῶν προτέρων γενομένης, ὅσας πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν, τὰ μὲν Ῥωμαίων πράγματα θαυμαστὴν ὅσην ἐπίδοσιν ἔλαβε, νίκην ἐξενεγκαμένων καλλίστην, καὶ βασιλεῖ Ταρκυνίῳ τὴν θριαμβοφόρον πομπὴν καταγαγεῖν ἥ τε βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐψηφίσατο· τὰ δὲ τῶν Τυρρηνῶν ἔπεσε φρονήματα, πάντας μὲν ἐξαποστειλάντων εἰς τὸν ἀγῶνα τὰς ἐξ ἑκάστης πόλεως δυνάμεις, ὀλίγους δέ τινας τοὺς διασωθέντας ἐκ πολλῶν ὑποδεξαμένων. οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ παρατάξει μαχόμενοι κατεκόπησαν, οἱ δ' ἐν τῇ τροπῇ δυσχωρίαις ἐγκυρήσαντες ἀνεξόδοις, παρέδωκαν τοῖς κεκρατηκόσιν ἑαυτούς. τοιαύτης μέντοι συμφορᾶς πειραθέντες οἱ δυνατώτατοι τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν,

145 ἔργον ἐποίησαν ἀνθρώπων φρονίμων. ἑτέρας γὰρ στρατιὰς ἐξαγαγόντος ἐπ' αὐτοὺς βασιλέως Ταρκυνίου, συναχθέντες εἰς μίαν ἀγορὰν, περὶ καταλύσεως τοῦ πολέμου διαλέξεσθαι πρὸς αὐτὸν ἐψηφίσαντο· καὶ πέμπουσι τοὺς πρεσβυτάτους ἄνδρας καὶ τιμιωτάτους ἐξ ἑκάστης πόλεως, αὐτοκράτορας ἀποδείξαντες περὶ τῆς εἰρήνης ὁμολογιῶν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούσας αὐτῶν πολλὰ διαλεχθέντων ἐπαγωγὰ πρὸς ἐπιείκειαν καὶ μετριότητα, καὶ τῆς συγγενείας ἣν εἶχε πρὸς τὸ ἔθνος ὑπομιμνησκόντων, ἓν τοῦτο μόνον ἔφη βούλεσθαι παρ' αὐτῶν μαθεῖν, πότερον ἔτι διαφέρονται περὶ τῶν ἴσων, καὶ ἐπὶ ῥητοῖς ἥκουσι τὰς περὶ τῆς εἰρήνης ὁμολογίας ποιησόμενοι, ἢ συγγινώσκουσιν ἑαυτοῖς κεκρατημένοις, καὶ τὰς πόλεις ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ. ἀποκριναμένων δ' αὐτῶν ὅτι καὶ τὰς πόλεις ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ, καὶ τὴν εἰρήνην στέρξουσιν ἐφ' οἷς ἂν ποτε δικαίοις αὐτῆς τύχωσι, περιχαρὴς ἐπὶ τούτοις γενόμενος, Ἀκούσατε νῦν, ἔφησεν, ἐφ' οἷς ἂν ποτε δικαίοις καταλύσομαι τὸν πόλεμον, καὶ τίνας ὑμῖν δίδωμι χάριτας· ἐγὼ Τυρρηνῶν οὔτε ἀποκτεῖναί τινα πρόθυμός εἰμι, οὔτε φυγάδα ποιῆσαι τῆς πατρίδος, οὔτε ἀφαιρέσει τῶν ὑπαρχόντων ζημιῶσαι· τάς τε πόλεις ἀφίημι πάσας ἀφρουρήτους καὶ ἀφορολογήτους καὶ αὐτονόμους, πολιτείας τε κόσμον ἑκάστῃ φυλάττειν συγχωρῶ τὸν ἀρχαῖον. διδοὺς ταῦθ' ὑμῖν ἓν οἴομαι δεῖν ἀνθ' ὧν δίδωμι πάντων ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν, τὴν ἡγεμονίαν τῶν πόλεων, ἧς κύριος μὲν ἔσομαι καὶ μὴ βουλομένων ὑμῶν, ἕως ἂν κρατῶ τοῖς ὅπλοις· παρ' ἑκόντων δὲ μᾶλλον ἢ παρ' ἀκόντων τυχεῖν αὐτῆς βούλομαι. ταῦτ' ἐπαγγέλλετε ταῖς πόλεσιν, ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἐκεχειρίαν, ἕως ἂν ἀφίκησθε, παρέξειν ὑπισχνοῦμαι. Ταύτας λαβόντες οἱ πρέσβεις τὰς ἀποκρίσεις ᾤχοντο, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρῆσαν οὐ λόγους αὐτῷ μόνον φέροντες ψιλοὺς, ἀλλὰ καὶ σύμβολα τῆς ἡγεμονίας, οἷς ἐκόσμουν αὐτοὶ τοὺς σφετέρους βασιλεῖς, κομίζοντες, στέφανόν τε χρύσεον καὶ θρόνον ἐλεφάντινον, καὶ σκῆπτρον ἀετὸν ἔχον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, χιτῶνά τε πορφυροῦν χρυσόσημον, καὶ περιβόλαιον πορφυροῦν ποικίλον, οἷα Λυδῶν τε καὶ Περσῶν ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς, πλὴν οὐ τετράγωνόν γε τῷ σχήματι, καθάπερ ἐκεῖνα ἦν, ἀλλ' ἡμικύκλιον. τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ἀμφιασμάτων Ῥωμαῖοι μὲν τόγας, Ἕλληνες δὲ τήβεννον καλοῦσιν, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν μαθόντες· Ἑλληνικὸν γὰρ οὐ φαίνεταί μοι τοὔνομα εἶναι. ὡς δέ τινες ἱστοροῦσι, καὶ τοὺς δώδεκα πελέκεις ἐκόμισαν αὐτῷ, λαβόντες ἐξ ἑκάστης πόλεως ἕνα. Τυρρηνικὸν γὰρ ἔθος εἶναι δοκεῖ, ἑκάστου τῶν κατὰ πόλιν βασιλέων ἕνα προηγεῖσθαι ῥαβδοφόρον, ἅμα τῇ δέσμῃ τῶν ῥάβδων πέλεκυν φέροντα· εἰ δὲ κοινὴ γίνοιτο τῶν δώδεκα πόλεων στρατιὰ,

fecerunt quod viros prudentes decuit. cum enim nouas copias in eos eduxisset Tarquinius, in communi gentis concilio decreuerunt de pace cum eo agere: ac *mox* e singulis ciuitatibus viros ætate & honore præcellentes cum libera cōditionum potestate legatos mittunt. Hi cum multis regem hortarentur ad clemētiam & moderationem, memorantes etiam cognationē quæ ei cum sua gente intercederet, ait se vnum hoc ex ipsis sciscitari: vtrum adhuc de æqualitate secum disceptent, & ad pacem certis conditionib. faciendam venerint; an se victos agnoscant, & vrbes suæ potestati permittāt. Quibus respondentibus, se & ciuitates suas in ipsius potestatē permittere, & pacem accipere quibuscūq; cōditionibus, lætitia perfusus; Audite nūc, inquit, cōditiones, & quam vobis *pro ista vestra voluntate* repono gratiā. Ego neminē Etruscū occidere cupio, aut exsilio bonisve mulctare: ciuitates ipsas sine præsidiis, sine exactionibus, permitto suis legib. viuere, singulasq; pristinā reip. formā retinere sino. Pro his omnibus quæ vobis cōceduntur, vnum mihi a vobis deberi cēseo, vt me vestrarum ciuitatū principem agnoscatis; quod etiā nolentib. vobis futurus sum, quādiu ero armis superior: malo tamē id a volentibus quā ab inuitis consequi. hęc referte vestris ciuitatibus: ego interim dū *huc* reuertimini, vobis inducias polliceor. Cū hoc responso legati dimissi post paucos dies redeunt, nō nuda verba tantū afferētes, sed & principatus insignia quib. suos reges ornare cōsueuerant, coronā auream, & sellā eburneā, sceptrumq; in summitate habēs aquilam, & purpuream tunicā auro distinctā, purpureumq; amiculū varium, qualia Lydorū atq; Persarum reges gestarunt; nisi quod nō quadrata, vt illa; sed figura erat semicirculi. hoc vestimentū genus Romani togā, Græci *τήβεννον* appellant, nescio vnde sumpto vocabulo. nō enim videtur Græcæ originis. Sūt qui prodant allatas ei etiam XII secures, singulas a singulis populis missas. Etruscorum enim mos fuisse videtur, quamq; ciuitatem suo regi lictorē vnum addere, qui cū virgarū fasce securim illi præferret: quoties vero cōmunis XII populorū esset expeditio,

XII secures ei traderentur, cuius esset imperium in exercitum. non tamen omnes scriptores his assentiuntur; quandoquidem *nonnulli* aiūt ante Tarquinii regnum duodecim secures regibus præferri solitas: fuisseque hoc institutum Romuli mox ex quo principatū adeptus sit. Nihil tamen vetat Etruscorum id esse inuentum, primumque ab illis mutuatum
a Romulum: attamen Tarquinio quoque inter cetera insignia regia allatas etiam secures XII; quemadmodum & nūc Romani sceptra & diademata dono mittunt regibus, quando eis confirmant potestatem regiam; quibus vtuntur etiamsi ab illis non accipiant. Hos honores nō statim admisit Tarquinius, si plerisque scriptoribus Romanis credimus: sed cum ad S.P.Q.R. retulisset iuberēt ne vt ista sumeret, volentibus & consentientibus omnibus, tum demum illis vsus
b est: totoq; deinceps vitæ tempore amictus toga picta purpurea, gestabat coronam auream, & cum sceptro eburneo sella *item* sedebat eburnea, duodecim lictoribus cum securib. & virgis iura reddenti astantibus, & per
c vias eum præcedentibus. Idem ornatus mansit & ipsius successoribus, & post pulsos reges annuis consulibus, excepta corona togaque picta: nam hæc sola eis adempta sunt, quod inuidiosa viderētur & *libertati* grauia. attamen si quando victoria e bello reportata triumphus eis a senatu decernitur, tūc & aurea gestant ornamēta, & picta amiciuntur purpura. Bellū ergo quod Tarquinio cū Etruscis
Sabini iterum. fuit nouennale, hūc habuit exitū. Sabini soli supererāt qui cum Romanis de principatu contenderent, viri pugnaces, regionē colentes amplam & fertilem, nec longe a Roma dissitam. hos etiā subigere maximopere cupiēs Tarquinius, bellū eis indixit, incusans quod deposcenti sibi ad supplicium noluissent dedere *suos populares* qui Etruscos *ad bellum exciuerant*, polliciti si cum exercitu in regionē venirēt, se patrias suas in eius belli societatē pertracturos, & in Romanos cōcitaturos. Gratū id fuit Sabinis, iniquū existimantib. si *tot* præpotentes ciues sibi adimerētur: & nō exspectato Romanorū aduentu, ipsi in illorū agrum cum exercitu irruperunt. quos vbi

τοὺς δώδεκα πελέκεις ἑνὶ παραδίδοσθαι τῷ λαβόντι τὴν αὐτοκράτορα ἀρχήν. οὐ μὴν ἅπαντές γε συμφέρονται τοῖς ταῦτα λέγουσιν, ἀλλὰ παλαίτερον ἔτι τῆς Ταρκυνίου βασιλείας πελέκεις δώδεκα πρὸ τῶν βασιλέων φέρεσθαί φασι· καταστήσασθαι δὲ τὸ ἔθος τοῦτο Ῥωμύλον εὐθὺς ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχήν. οὐδὲν δὲ κωλύει τὸ μὲν εὕρημα Τυρρηνῶν εἶναι, χρήσασθαι δ' αὐτῷ πρῶτον Ῥωμύλον παρ' ἐκείνων λαβόντα, κομισθῆναι δὲ καὶ Ταρκυνίῳ σὺν τοῖς ἄλλοις κόσμοις βασιλικοῖς καὶ τοὺς δώδεκα πελέκεις, ὥσπερ γε καὶ νῦν Ῥωμαῖοι τὰ σκῆπτρα καὶ τὰ διαδήματα δωροῦνται τοῖς βασιλεῦσι, βεβαιοῦντες αὐτοῖς τὰς ἐξουσίας· ἐπεὶ καὶ μὴ λαβόντες παρ' ἐκείνων, ἔχουσιν αὐτά. ταύταις μὲν τιμαῖς ὁ Ταρκύνιος οὐκ εὐθὺς ἐχρήσατο λαβών, ὡς οἱ πλεῖστοι γράφουσι τῶν Ῥωμαϊκῶν συγγραφέων· ἀλλ' ἀποδοὺς τῇ βου- 146 λῇ καὶ τῷ δήμῳ τὴν διάγνωσιν, εἰ λήψεται αὐτά, ἐπεὶ πᾶσι βουλομένοις ἦν, τότε προσεδέξατο, καὶ πάντα τὸν ἐξ ἐκείνου χρόνον ἕως εἰς τὸ χρεὼν μετέστη, στέφανόν τε χρύσεον ἐφόρει καὶ πορφυρᾶν ἐσθῆτα ποικίλην ἠμπείχετο, καὶ σκῆπτρον ἐλεφάντινον ἔχων ἐπὶ θρόνου ἐκαθέζετο ἐλεφαντίνου, καὶ οἱ δώδεκα ῥαβδοῦχοι τοὺς πελέκεις φέροντες ἅμα ταῖς ῥάβδοις δικάζοντί τε αὐτῷ παρίσταντο, καὶ πορευομένου προηγοῦντο. οὗτος ὁ κόσμος καὶ τοῖς μετ' ἐκεῖνον τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἔχουσι παρέμεινε, καὶ μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὑπάτοις, ἔξω τοῦ στεφάνου καὶ τῆς ποικίλης ἐσθῆτος· ταῦτα δ' αὐτῶν ἀφῃρέθη μόνα, φορτικὰ δόξαντα εἶναι καὶ ἐπίφθονα. πλὴν ὅταν ἐκ πολέμου νίκην κατάγοντες, θριάμβου παρὰ τῆς βουλῆς ἀξιωθῶσι, τότε καὶ χρυσοφοροῦσι, καὶ ποικίλοις ἁλουργίσιν ἀμφιέννυνται. ὁ μὲν οὖν πρὸς Τυρρηνοὺς συστὰς Ταρκυνίῳ πόλεμος ἔτη κατασχὼν ἐννέα, τοιαύτην ἔσχε συντέλειαν. ἑνὸς δὲ καταλειπομένου τοῦ Σαβίνων ἔθνους ἀντιπάλου Ῥωμαίοις ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, ἄνδρας τε μαχητὰς ἔχοντος καὶ χώραν νεμομένου πολλὴν καὶ ἀγαθήν, καὶ τῆς Ῥώμης οὐ πρόσω κειμένου, πολλὴν εἶχεν ὁ Ταρκύνιος προθυμίαν καὶ τούτους ὑπαγαγέσθαι, καὶ προεῖπεν αὐτοῖς τὸν πόλεμον, ἐγκαλῶν ταῖς πόλεσιν ὅτι τοὺς ὑπισχνουμένους Τυρρηνοῖς, ἐὰν ἀφίκωνται στρατὸν ἄγοντες εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἐκείνοις μὲν φίλας, Ῥωμαίοις δ' ἐχθρὰς ποιήσειν τὰς ἰδίας πατρίδας, ἀπαιτούμενοι οὐκ ἐβούλοντο ἐκδοῦναι. οἱ δὲ ἄσμενοί τε ὑποδέχονται τὸν πόλεμον, οὐκ ἀξιοῦντες τοὺς δυνατωτάτους τῶν ἀστῶν ἀφαιρεθῆναι· καὶ πρὶν ἀφικέσθαι Ῥωμαίων δύναμιν ἐπὶ σφᾶς, αὐτοὶ στρατὸν ἐξάγουσιν ἐπὶ τὴν ἐκείνων. βασιλεὺς δὲ

Ταρκύ-

Ταρκύνιος ὡς ἤκουσε διαβεβηκότας τοὺς Σαβίνους Ἀνίητα ποταμόν, καὶ λεηλατούμενα ὑπ' αὐτῶν τὰ περὶ τὴν παρεμβολὴν ἅπαντα, ἀναλαβὼν τὴν εὐζωνοτάτην Ῥωμαίων νεότητα, ὡς εἶχε τάχους ἐξῆγεν ἐπὶ τοὺς διεσπαρμένους ἐπὶ τὰς προνομάς· ἀποκτείνας δὲ πολλοὺς αὐτῶν, καὶ τὴν λείαν ὅσην ἦγον ἀφελόμενος, ἐγγὺς τῆς ἐκείνων παρεμβολῆς τίθεται τὸν χάρακα· καὶ διαλιπὼν ὀλίγας τινὰς ἡμέρας, ἕως ἥ τε λοιπὴ δύναμις ἐκ τῆς πόλεως πρὸς αὐτὸν ἀφίκετο, καὶ αἱ παρὰ τῶν συμμάχων ἐπικουρίαι συνήχθησαν, κατέβαινεν εἰς τὸ πεδίον ὡς μαχησόμενος. ἰδόντες δὲ τοὺς Ῥωμαίους οἱ Σαβῖνοι προθύμως ἐπὶ τὸν ἀγῶνα χωροῦντας, ἐξῆγον καὶ αὐτοὶ τὰς δυνάμεις, οὔτε πλήθει λειπόμενοι τῶν πολεμίων, οὔτε ἀρετῇ. καὶ συμπεσόντες ἐμάχοντο πάσῃ ἐπιδεικνύμενοι τόλμῃ, ἕως ἦν αὐτοῖς μόνος εἷς ὁ πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους ἀγών. ἔπειτα μαθόντες ἐπιόντα σφίσι κατὰ νώτου στρατὸν πολεμίων ἕτερον ἐν τάξει καὶ κόσμῳ χωροῦντα, καταλιπόντες τὰ σημεῖα τρέπονται εἰς φυγήν. ἦσαν δὲ Ῥωμαίων ἄνδρες ἐπίλεκτοι πεζοί τε καὶ ἱππεῖς οἱ κατόπιν ἐπιφανέντες τοῖς Σαβίνοις, οὓς ὁ Ταρκύνιος ἐπιτηδείοις χωρίοις ἐλόχησε διὰ νυκτός. τούτους δὴ τοὺς ἄνδρας οἱ Σαβῖνοι ἰδόντες ἐκ τοῦ ἀδοκήτου σφίσιν ἐπιγινομένους, οὐδὲν ἔτι γενναῖον ἔργον ἀπεδείξαντο, ἀλλ' ὡς καταστρατηγηθέντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ συμφορᾷ περιπεσόντες ἀμάχῳ, σώζειν ἑαυτοὺς ἄλλοι κατ' ἄλλας ὁδοὺς ἐπειρῶντο· κἀν τούτῳ μάλιστα πολὺς αὐτῶν φόνος διωκομένων ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἵππου, καὶ πανταχόθεν ἀποκλειομένων· ὥστε ὀλίγους τινὰς ἐξ αὐτῶν διαφυγεῖν κομιδῇ τοὺς διασωθέντας εἰς τὰς ἔγγιστα πόλεις, τὸ δὲ πλεῖον μέρος, ὅσοι μὴ κατὰ τὴν μάχην ἔπεσον, ὑποχείριον τοῖς Ῥωμαίοις γενέσθαι. οὐ γὰρ οἱ καταλειφθέντες [ἐν τῷ χάρακι] τὴν ἔφοδον ἀποκρού-
147 σασθαι τῶν ἐπιόντων σφίσιν ἐθάρρησαν, οὐδ' εἰς πεῖραν ἐλθεῖν μάχης, ἀλλ' ἐκπλαγέντες ὑπὸ τῆς παρ' ἐλπίδα τύχης, παρέδοσαν ἀμαχητὶ σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὸ ἔρυμα. αἱ μὲν δὴ τῶν Σαβίνων πόλεις ὡς καταστρατηγηθεῖσαι, καὶ οὐκ ἀρετῇ τὴν νίκην ἀφῃρημέναι πρὸς τῶν πολεμίων, ἀλλὰ δόλῳ, μείζονας αὖθις ἀποστέλλειν δυνάμεις παρεσκευάζοντο, καὶ στρατηγὸν ἐμπειρότατον. ὁ δὲ Ταρκύνιος μαθὼν τὴν διάνοιαν αὐτῶν συνῆγε τὴν στρατιὰν διὰ τάχους, καὶ πρὶν ἐκείνους ἅπαντας ἐν συνελθεῖν, φθάνει διαβὰς τὸν Ἀνίητα ποταμόν. ταῦτα μαθὼν ὁ τῶν Σαβίνων στρατηγός, ἐξῄει μὲν ὡς εἶχε τάχους τὴν νεωστὶ δύναμιν συνηγμένην ἀναλαβών, καὶ στρατοπεδεύεται πλησίον τῶν Ῥωμαίων, ἐπὶ λόφου τινὸς ὑψηλοῦ καὶ ἀποτόμου· μάχης δ' ἄρχειν οὐκ ἐδοκίμαζεν ἕως αἱ λοιπαὶ τῶν Σαβίνων δυνάμεις συνέλθωσιν,

Tarquinius cognouit superato Aniene populari vicina castris omnia, assumptis Romanæ iuuentutis expeditissimis, quantum potuit properauit, vt palantes prædatores opprimeret. cæsisque plurimis & recepta omni præda, prope hostem castra posuit. ibi paucis aliquot diebus exspectato reliquarum ex vrbe copiarum & a sociis auxiliorum aduẽtu, postquam his auctus est, in campum progressus pugnandi fecit copiam. Sabini vt viderunt Romanos alacriter ad certamen prodire, & ipsi copias eduxerunt, nec numero cedentes hostibus, nec virtute: & congressi, varia virtutis edidere specimina, tantisper dum res erat cum solis a fronte oppositis. deinde vt animaduerterũt aliam hostium manum a tergo in se decenti ordine tendere, desertis signis in fugam versi sunt. Tarquinius enim noctu delectos e Romanis equites simul & pedites opportunis locis in insidiis collocauerat, qui tum a tergo in Sabinos coorti sunt: ad quorum nec opinatum conspectum attoniti Sabini, nihil amplius fecerunt fortiter, sed velut arte ab hostibus superati, & ineluctabili clade icti, alii alia via salutem quæsiuerunt. tum vero ingens eorum strages est edita, persequente equite Romano, & obstante vndique; ita vt admodum pauci euaserint in ꝓpinqua oppida, & maior pars eorum qui non occubuerant in acie, in Romanorum manus venerit. nam qui [in vallo] erant reliqui, irruentium in se hostium impetum propulsare, aut pugnam experiri non sunt ausi; sed insperato euentu perculsi, sine pugna & se & munitionem dediderunt. Sabinæ ergo ciuitates hoc stratagemate superatæ, dolo sibi, non virtute victoriam ademptã censentes, maiorẽ rursus parabãt exercitũ sub imperatore *veterano & artiũ belli* peritissimo. Quorũ volũtate cognita rex celeriter comparatis & in vnũ collectis copiis, priusquam illi cõuenirent vniuersi, Anienẽ transiit. Id vbi Sabinorum imperator audiit, cum iis qui ex recenti delectu ad manum erant profectus, castra non longe a Romanis metatus est in excelso quodã & prærupto tumulo: & abstinendum a prœlio ratus donec ad se venirent ceteræ Sabinorum copiæ,

tantum emissis subinde equitibus, & insidiis per siluas & nemora dispositis defendebat agrum a prædatorum excursionibus. dumq; ita bellũ a Sabino ducitur, crebro cõsertæ manus, procursantibus paucis velitib. simul & equitibus; at totis viribus pugnatum est nunquam. tandem Tarquinius morarum ac iræ impatiens, oppugnanda hostium castra ratus, aliquoties in ea fecit impetum: deinde sentiens se nihil vi proficere, quod locus munitior esset quam vt expugnari posset facile, decreuit hostes inopia commeatus debellare. itaque custodiis per omnes vias eo ferentes dispositis, prohibens ne pabulum equis, sibique ligna & alia vitæ subsidia ex agro congererent, *breui* ad tantam rerum omnium redegit inopiã, vt coacti fuerint obseruata nocte imbribus & pcellis turbida, turpiter castra deserere, relictis *per trepidationem* iumẽtis & tentoriis, simulque sauciis, & omni apparatu bellico. Postero die Romani discessu eorũ cognito, sine pugna castris potiti, direptis tentoriis, iumentis, & pecuniis; captiuisq; abductis, in vrbem se receperũt. Id bellum quinque annos continuos durauit: in quo agri vtrinque vastati sunt mutuis excursionibus, & multa identidem commissa maiora minoraq; prœlia, in quibus Sabini rarius, Romani sæpius prospera fortuna sunt vsi: sed vltimum prœlium supremã bello manum imposuit. Sabini enim nõ vt ante per vices, verum vniuersi quãtum militaris ætatis fuit, in expeditionem sunt profecti: Romanæ quoque legiones omnes, accitis etiam Latinorum, Etruscorum, aliorumque sociorum auxiliis, obuiam iuerunt hostibus. Sabinus imperator in bina castra partitus est suas copias: Romanus rex tres exercitus in ternis castris habuit, non longe a se inuicem dissitis. ipse Romanis legionibus præerat, Aruntem fratris filiũ præfecit Etruscis auxiliis: Latinis & ceteris sociis præposuit virum bellica fortitudine ac debita reb. prudentia satis instructũ, sed peregrinum, necdum ciuitate donatũ, appellatiuo nomine Seruiũ, gentilitio Tulliũ: cui Romani post obitum Tarquinii, nulla superstite ple masculа, regnũ detulerunt, admirati virtutẽ hominis tũ belli tũ reip. negotiis ad-

ἀλλ' ἐπὶ τοὺς προνομεύοντας τὴν χώραν ἐκπέμπων ἀεί τινας τῶν ἱππέων, καὶ λόχους ἐγκαθίζων ὕλαις ἢ νάπαις, εἶργε τοὺς Ῥωμαίους τῆς ἐπὶ τὴν χώραν ἐξόδου. τὸν δὲ τρόπον αὐτοῦ χρωμένου τοῦ πολέμου, πολλαὶ μὲν συμπλοκαὶ καὶ κατ' ὀλίγους ψιλῶν τε καὶ ἱππέων ἐγίνοντο, μάχη δὲ ὁλοσχερὴς ἁπάντων οὐδεμία. ἑλκομένου δὲ τοῦ χρόνου δι' ὀργῆς φέρων τὴν διατριβὴν ὁ Ταρκύνιος, ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν τῶν πολεμίων τὰς δυνάμεις ἔκρινεν ἄγειν, καὶ πολλὰς ἐποιήσατο προσβολάς. ἔπειτα μαθὼν ὡς βιαίῳ τρόπῳ οὐ ῥᾳδίαν οὖσαν αὐτὴν ἁλῶναι δι' ἰσχυρότητα, τῇ σπάνει τῶν ἐπιτηδείων πολεμεῖν τοὺς ἐν αὐτῇ διέγνω. καὶ παρὰ πάσας τὰς φερούσας ἐπ' αὐτὴν ὁδοὺς φρουρὰς κατασκευαζόμενος, ξυλίζεσθαί τε αὐτοὺς καὶ χιλὸν ἵπποις συνάγειν καὶ πολλὰ ἐπιτήδεια λαμβάνειν ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν οὐκ ἐῶν, εἰς πολλὴν κατέστησεν ἁπάντων ἀπορίαν· ὥστ' ἠναγκάσθησαν φυλάξαντες νύκτα χειμέριον ὕδασι καὶ ἀνέμῳ, φυγεῖν αἰσχρῶς ἐκ τοῦ χάρακος, καταλιπόντες αὐτοῦ τά τε ὑποζύγια καὶ τὰς σκηνάς, καὶ τοὺς τραυματίας, καὶ τὴν εἰς τὸν πόλεμον παρασκευὴν πᾶσαν. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ μαθόντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἄπαρσιν αὐτῶν, καὶ γενόμενοι τοῦ χάρακος ἀμαχητὶ κύριοι, σκηνὰς μὲν καὶ ὑποζύγια καὶ χρήματα διήρπασαν, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἄγοντες εἰς τὴν Ῥώμην ἀνέστρεψαν. οὗτος ὁ πόλεμος ἔτη πέντε διέμεινε συνεχῶς πολεμούμενος, ἐν ᾧ γῆν ἀμφότεροι τὴν ἀλλήλων πορθοῦντες, καὶ μάχας πολλὰς ἐλάττους τε καὶ μείζους μαχόμενοι διετέλεσαν, ὀλίγα μέν τινα καὶ τῶν Σαβίνων διευτυχούντων ἐν τοῖς ἀγῶσι, τὰ δὲ πλεῖστα Ῥωμαίων. ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ μάχῃ τέλος ἔλαβεν ὁλοσχερές. Σαβῖνοι γὰρ οὐχ ὡς πρότερον ἐκ διαδοχῆς, ἀλλ' ἅμα πάντες οἱ στρατεύσιμον ἔχοντες ἡλικίαν, ἐξῆλθον ἐπὶ τὸν πόλεμον· Ῥωμαῖοί τε σύμπαντες τὰς Λατίνων καὶ Τυρρηνῶν καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων δυνάμεις παραλαβόντες, ἐχώρουν ὁμόσε τοῖς πολεμίοις. ὁ μὲν οὖν τῶν Σαβίνων στρατηγὸς μερίσας τὰς δυνάμεις, δύο ποιεῖται στρατόπεδα· ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς τρία ποιήσας τάγματα, καὶ τρεῖς παρεμβολὰς οὐ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων θέμενος, αὐτὸς μὲν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεῖτο δυνάμεως· Ἀρρόνταν δὲ τὸν ἀδελφιδοῦν τῆς Τυρρηνικῆς συμμαχίας ἀπέδειξε στρατηγόν· Λατίνων δὲ καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἔταξεν ἄρχειν ἄνδρα γενναῖον μὲν τὰ πολέμια, καὶ φρονεῖν τὰ δέοντα ἱκανώτατον, ξένον δὲ καὶ ἄπολιν· Σερούιος αὐτῷ προσηγορικὸν ὄνομα ἦν, Τύλλιος δὲ τὸ συγγενικόν· ὃν Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν Ταρκυνίου τελευτὴν βασιλεύειν τῆς πόλεως ἐπέτρεψαν, οὐκ οὔσης Ταρκυνίῳ γενεᾶς ἄρρενος, ἀγάμενοι τὸν ἄνδρα τῆς περὶ τὰ πολέμια καὶ τῆς περὶ τὰ πο-

λιτικὰ

148 λιτικῆς ἀρετῆς. γένος δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦδε καὶ τροφὰς καὶ τύχας, καὶ τὴν ἐκ τῶν θεῶν γενομένην περὶ αὐτὸν ἐπιφάνειαν, ὅταν κατὰ τοῦτο γένωμαι τὸ μέρος τοῦ λόγου, διηγήσομαι. τότε δὴ οὖν ἐπεὶ παρεσκευάσαντο ἀμφότεροι τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐπιτήδεια, συνῆψαν εἰς μάχην· εἶχον δὲ τὸ μὲν εὐώνυμον μέρος οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ δὲ δεξιὸν οἱ Τυρρηνοί, κατὰ μέσην δὲ τὴν φάλαγγα Λατῖνοι ἐτάχθησαν. γενομένου δὲ ἀγῶνος καρτεροῦ δι' ὅλης ἡμέρας, ἐνίκων οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ πολύ· καὶ πολλοὺς μὲν ἀποκτείναντες ἐν τῇ μάχῃ τῶν πολεμίων γενομένους ἄνδρας ἀγαθούς, πολλῷ δὲ ἔτι πλείους αἰχμαλώτους λαβόντες ἐν τῇ φυγῇ, τῶν δὲ παρεμβολῶν ἀμφοτέρας ἐγκρατεῖς γενόμενοι, καὶ χρημάτων μέγαν περιβαλόμενοι πλοῦτον, ἀδεῶς ἤδη τὴν ὕπαιθρον πᾶσαν ἐκράτουν πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ πᾶσι λωβησάμενοι κακοῖς, ἐπεὶ δὲ θέρος ἐτελεύτα, λύσαντες τὰς παρεμβολὰς ἀπῆεσαν ἐπ' οἴκου. καὶ ὁ βασιλεὺς Ταρκύνιος τρίτον ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς τὸν ἐκ τῆς μάχης κατήγαγε θρίαμβον. τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ παρασκευαζομένου πάλιν στρατὸν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὰς πόλεις τῶν Σαβίνων ἐξάγειν, καὶ πολιορκίαις αὐτὰς προσάγεσθαι διεγνωκότος, γενναῖον μὲν οὐδὲν ἔτι βούλευμα καὶ νεανικὸν οὐδεμιᾶς ἐγένετο, κοινῇ δὲ γνώμῃ χρησάμεναι, πρὶν εἰς κίνδυνον ἐλθεῖν ἀνδραποδισμοῦ καὶ κατασκαφῆς, καταλύσασθαι τὸν πόλεμον ἔγνωσαν. καὶ παρῆσαν ἐξ ἑκάστης πόλεως οἱ κράτιστοι τῶν Σαβίνων πρὸς βασιλέα Ταρκύνιον ἐξεληλυθότα μετὰ πάσης ἤδη δυνάμεως, παραδιδόντες αὐτῷ τὰ τείχη, καὶ δεόμενοι μετρίας ποιήσασθαι συμβάσεις. ὁ δὲ ἀσπασίως δεξάμενος τὴν ἄνευ κινδύνου ὑποταγὴν τοῦ ἔθνους, σπονδάς τε ποιεῖται πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ εἰρήνης τε καὶ φιλίας, ἐπὶ ταῖς αὐταῖς ὁμολογίαις αἷς Τυρρηνοὺς πρότερον ὑπηγάγετο, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέδωκεν αὐτοῖς ἄνευ λύτρων. αὗται πολεμικαὶ πράξεις βασιλέως Ταρκυνίου μνημονεύονται. εἰρηνικαὶ δὲ καὶ πολιτικαὶ τοιαίδε τινές. οὐδὲ γὰρ αὐτὰς βούλομαι παρελθεῖν ἀμνημονεύτους. εὐθὺς γὰρ ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχήν, τὸν δημοτικὸν ὄχλον οἰκεῖον ἑαυτῷ ποιῆσαι προθυμηθείς, ὥσπερ οἱ πρότεροι βασιλεῖς ἐποίουν, διὰ τοιαύτης εὐεργεσίας ὑπηγάγετο· ἐπιλέξας ἄνδρας ἑκατὸν ἐκ πάντων τῶν δημοτικῶν, οἷς ἀρετήν τινα πολεμικὴν ἢ πολιτικὴν φρόνησιν ἅπαντες ἐμαρτύρουν, πατρικίους ἐποίησε, καὶ κατέταξεν εἰς τὸν τῶν βουλευτῶν ἀριθμόν. καὶ τότε πρῶτον ἐγένοντο Ῥωμαίοις τριακόσιοι βουλευταί, τέως ὄντες διακόσιοι. ἔπειτα ταῖς ἱεραῖς παρθένοις, ὑφ' ὧν τὸ ἄσβεστον φυλάττεται πῦρ, τέτταρσιν οὔσαις, δύο προσκατέλεξεν ἑτέρας· πλειόνων γὰρ ἤδη συντελουμένων ὑπὸ τῆς πόλεως ἱερουργιῶν, αἷς ἔδει

ministrandis idoneā. huius genus, educationē, fortunā, & quod circa eū diuinitus apparuit prodigium, exponam cum ad illum historiæ locū peruenero. Ergo vtrinque ad decernendum parati, signa conferunt. læuum cornu Romani, dextrū Etrusci, mediam aciem Latini occupāt. toto die pugnatum est acriter: tādem Romani vicerunt egregie, stratisque in pugna multis viris fortibus, in fuga multo maiorem ceperunt numerum: & vtrisque castris potiti, ingentique opum vi ditati, sine metu iā agris quā late patebant ferro flammaque & omni cladis genere peruastatis, cum exiret æstas, solutis castris domū redierunt: & Tarquinius tertium illum imperii sui tempore triumphū e pugna reportauit. Sequenti anno rege rursus expeditionem parante, & obsidione Sabinas vrbes capere cogitante, nulla se amplius generoso & iuuenili animo ciuitas opposuit; sed vno consensu priusquam subuersionis & seruitutis adirent periculū, de bello dirimendo agere decreuerunt. itaque venerunt singularum ciuitatum optimates ad Tarquinium aduētantem iam cum omni exercitu: dedideruntq; *tam se quam* sua oppida, orantes vt æquas pacis cōditiones proponeret. Lætus ille sine periculo sibi oblatum gentis imperium, pace data in societatem & amicitiam eos recipit, eisdem legibus quibus Etruscos *aliquanto* ante receperat: captiuosque sine pretio restituit. Hæc sunt quæ rex Tarquinius bello gessisse memoratur: nunc exponemus quæ pacis tēpore in reip. administratione peregit; quando nec ipsa libet præterire silentio. *In republ. quę gesserit.* Mox vt principatum accepit, ad conciliandum sibi plebis fauorem, sicut a prioribus regibus factum erat, hac beneficentia vsus dicitur. a selectos ex omni plebeiorū numero viros centum, quibus bellicæ virtutis aut ciuilis prudentię testimonium ab omnibus perhiberetur, patricios fecit, & in senatorum numerum cooptauit: ac tum primum Roma trecētos habuit senatores, qui ducenti ante fuerant. Deinde sacris b virginibus, a quib. inexstinctus seruatur ignis, cū quatuor essent, duas adlegit alias. cū enim plura iam a ciuitate peragerentur sacrificia, quib. opus

erat interesse Vestales virgines, nō videbantur quatuor *sola* sufficere. hoc institutū Tarquinii secūti sunt reges ceteri, & vsq; ad hanc nostrā ætatem sex designantur ministræ Vestales. quin & supplicium quo in eas stupri cōuictas animaduertūt pōtifices, ipse videtur inuenisse primus: siue id *certo* consilio, siue (vt quidā opinantur) insomniis monitus instituit: quæ post illius obitū inter Sibyllina oracula reperta dicunt sacrorū enarratores. deprehensa .n. est eo regnante sacerdos quædam Pinaria Publii filia, corpore nō casto ad rem diuinā accedere. modus aūt supplicii quo vitiatæ puniuntur, superiore libro a nobis indicatus

a est. Forū etiā vbi ius redditur, concionesq; fiunt, & cetera ciuilia negotia peraguntur, ab illo *rege* ornatū est, officinis circumdatū, & ceteris orna-

b mētis *publicis*. Vrbis quoq; mœnia quæ ante extēporali ac friuolo opere cōdita fuerant, primus sectis ad regulā lapidib *prægrandibus*, quorū singuli iustū plaustri onus cōficerent, exstru-

c ere instituit. Cœpit & cloacas fodere, fossas scilicet quib. in Tiberim corriuatur quicquid aquarum e viis confluit: dici vix potest q̄ admiranda

d opera. Ego sane in trib. magnificētissimis vrbis Romæ structuris, ex quib. maxime apparet amplitudo imperii, pono aquæductus, viarū straturā, & cloacarum fabricā: reputans non solum vtilitatē operum, de qua suo dicetur tēpore, verumetiam impensarū magnitudinē: quam vel ex hoc vno licet cōiicere, q, vt affirmat C. Aquilius, neglectas aliquādo cloacas, nec amplius transmittentes aquā, censores mille talentis purgandas & repa-

e randas locauerint. Idē Tarquinius circū maximum inter Auētinum & Palatinum montes situm adornauit, structis primū opertis circūquaq; sedilibus. nā ante super tabulatis stātes spectabāt, ligneis fulcris tabulas sustinentibus. Locos *spectaculorū* in triginta curias distribuit, sua cuiq; curiæ assignata portione; vt *curialiū* quisq; suo loco spectaturus sideret: quod op⁹ & ipsum pcedēte tēpore vnū e pulchris & admirandis vrbis operib. futurū erat. lōgitudo .n. eius circi, est triū stadiorū cū dimidio: latitudo, quatuor iugerū. a duob. maiorib. lateribus, & vno minore, eurip⁹ circūcirca fossus

τὰς τῆς Ἑστίας παρθένους θυηπόλους, οὐκ ἐδόκουν αἱ τέτ-
ταρες ἀρκεῖν. Ταρκυνίου δ' ἄρξαντος, ἠκολούθουν οἱ
λοιποὶ βασιλεῖς, καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἀπο-
δείκνυνται ἓξ τῆς Ἑστίας ἀμφίπολοι. δοκεῖ δὲ καὶ τὰς τι-
μωρίας, αἷς κολάζονται πρὸς τῶν ἱεροφαντῶν αἱ μὴ
φυλάττουσαι παρθενίαν, ἐκεῖνος ἐξευρεῖν πρῶτος, εἴτε
κατὰ λογισμὸν, εἴτε, ὡς οἴονταί τινες, ὀνείροις πειθόμε-
νος, ἃ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ἐν τοῖς Σιβυλλείοις εὑ-
ρεθῆναι χρησμοῖς οἱ τῶν ἱερῶν ἐξηγηταὶ λέγουσιν. ἐφω-
ράθη γάρ τις ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἱέρεια Πιναρία
Ποπλίου θυγάτηρ, οὐχ ἁγνὴ προσιοῦσα τοῖς ἱεροῖς.
τρόπος δὲ τιμωρίας ὅστις ἐστὶν ᾧ κολάζουσι τὰς δια-
φθαρείσας, ἐν τῇ περὶ ταύτης δεδήλωταί μοι γρα-
φῇ. τήν τε ἀγορὰν ἐν ᾗ δικάζουσι καὶ ἐκκλησιάζου-
σι, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιτελοῦσι πολιτικὰς πράξεις, ἐκεῖνος
ἐκόσμησεν, ἐργαστηρίοις τε καὶ τοῖς ἄλλοις κόσμοις περι-
λαβών. καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως αὐτοσχέδια, καὶ φαῦ- 149
λα ταῖς ἐργασίαις ὄντα, πρῶτος ἐδοκίμασε λίθοις ἁμα-
ξιαίοις εἰργασμένοις πρὸς κανόνα ταῦτα κατασκευ-
άζειν. ἤρξατο δὲ καὶ τὰς ὑπονόμους ὀρύττειν, τά-
φρους δι' ὧν ἐπὶ τὸν Τίβεριν ὀχετεύεται πᾶν τὸ συρρέον
ἐκ τῶν στενωπῶν ὕδωρ, ἔργα θαυμαστὰ καὶ κρείττω λόγου
κατασκευασάμενος. ἔγωγ' οὖν ἐν τρισὶ τοῖς μεγαλο-
πρεπεστάτοις κατασκευάσμασι τῆς Ῥώμης, ἐξ ὧν
μάλιστα τὸ τῆς ἡγεμονίας ἐμφαίνεται μέγεθος, τάς τε τῶν
ὑδάτων ἀγωγὰς τίθεμαι, καὶ τὰς τῶν ὁδῶν στρώσεις, καὶ τὰς
τῶν ὑπονόμων ἐργασίας, οὐ μόνον εἰς τὸ χρήσιμον τῆς κα-
τασκευῆς τὴν διάνοιαν φέρων ὑπὲρ οὗ κατὰ τὸ οἰκεῖον
καιρὸν ἐρῶ· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῶν ἀναλωμάτων πολυ-
τέλειαν, ἣν ἐξ ἑνὸς ἔργου τεκμήραιτ' ἄν τις, Γάιον Ἀ-
κύλιον ποιησάμενος τοῦ μέλλοντος λέγεσθαι βεβαιω-
τήν, ὅς φησιν ἀμεληθεισῶν ποτε τῶν τάφρων καὶ μηκέτι
διαρρεομένων, τοὺς τιμητὰς τὴν ἀνακάθαρσιν αὐτῶν
καὶ τὴν ἐπισκευὴν χιλίων μισθῶσαι ταλάντων. κα-
τεσκεύασε δὲ καὶ τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων Ταρκύ-
νιος τὸν μεταξὺ τοῦ τε Αὐεντίνου καὶ τοῦ Παλατίου κείμε-
νον, πρῶτος ὑποστέγους περὶ αὐτὸν ποιήσας καθέδρας.
τέως γὰρ ἑστῶτες ἐθεώρουν ἐπ' ἰκρίων, δοράτων ξυ-
λίναις σκηναῖς ἐπικειμένων. καὶ διελὼν τοὺς τόπους εἰς
τριάκοντα φράτρας, ἑκάστῃ φράτρᾳ μοῖραν ἀπέδωκε
μίαν· ὥστε ἐν τῇ προσηκούσῃ χώρᾳ καθεζόμενον ἕ-
καστον θεωρεῖν. ἔμελλε δὲ ἄρα σὺν χρόνῳ καὶ τοῦτο τὸ
ἔργον ἐν τοῖς πάνυ καλοῖς καὶ θαυμαστοῖς κατασκευά-
σμασι τῆς πόλεως γενήσεσθαι. μῆκος μὲν γάρ ἐστι τοῦ
ἱπποδρόμου, τριῶν καὶ ἡμίσους ἐστὶ σταδίων· εὖρος δὲ,
τεττάρων πλέθρων· πέριξ δὲ αὐτὸν κατά τε μείζους
πλευρὰς, καὶ κατὰ μίαν τῶν ἐλαττόνων, εὔριπος εἰς
ὑπο-

ὑποδοχὴν ὕδατος ὀρώρυκται, βάθος τε καὶ πλάτος δεκάπους. μετὰ δὲ τὸν εὔριπον ᾠκοδόμηνται στοαὶ τρίστεγοι. τούτων δ᾽ αἱ μὲν ἐπίπεδοι, λιθίνας ἔχουσιν, ὥσπερ ἐν τοῖς θεάτροις, ὀλίγον ὑπαρανεστηκυίας καθέδρας· αἱ δ᾽ ὑπερῷοι, ξυλίνας. συνάγονται δ᾽ εἰς ἓν αὗται καὶ συνάπτουσιν ἀλλήλαις αἱ μείζους ὑπὸ τῆς ἐλάττονος, μηνοειδὲς ἐχούσης τὸ σχῆμα συγκλειόμενον· ὥστε μίαν ἐκ τῶν τριῶν γίνεσθαι στοὰν ἀμφιθέατρον ὀκτὼ σταδίων, ἱκανὴν ὑποδέξασθαι πεντεκαίδεκα μυριάδας ἀνθρώπων. ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν αἴθριος ἀνειμένη, ψαλιδωτὰς ἱπποαφέσεις ἔχει, διὰ μιᾶς ὕσπληγος ἅμα πάσας ἀνοιγομένας. ἔστι δὲ καὶ περὶ τὸν ἱππόδρομον ἔξωθεν ἑτέρα στοὰ μονόστεγος, ἐργαστήρια ἔχουσα ἐν αὑτῇ, καὶ οἰκήσεις ὑπὲρ αὐτά, δι᾽ ἧς εἰσιν εἴσοδοί τε καὶ ἀναβάσεις τοῖς ἐπὶ τὴν θέαν ἀφικνουμένοις παρ᾽ ἕκαστον ἐργαστήριον· ὥστε μηδὲν ἐνοχλεῖσθαι τὰς τοσάσδε μυριάδας εἰσιούσας τε καὶ ἀπολυομένας. ἐνεχείρησε δὲ καὶ τὸν νεὼν κατασκευάζειν τοῦ τε Διὸς καὶ τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ βασιλεὺς οὗτος, εὐχὴν ἀποδιδοὺς ἣν ὑπὲρ ἐποιήσατο τοῖς θεοῖς ἐν τῇ τελευταίᾳ πρὸς Σαβίνους μάχῃ. τὸν μὲν οὖν λόφον ἐφ᾽ οὗ τὸ ἱερὸν ἔμελλεν ἱδρῦσαι, πολλῆς δεόμενον πραγματείας· οὔτε γὰρ εὐπρόσοδος ἦν οὔτε ὁμαλός, ἀλλ᾽ ἀπότομος καὶ εἰς κορυφὴν συναγόμενος ὀξεῖαν· ἀναλήμμασιν ὑψηλοῖς πολλαχόθεν περιλαβών, καὶ πολὺν χοῦν εἰς τὸ μεταξὺ τῶν τε ἀναλημμάτων καὶ τῆς κορυφῆς τόπον ἐμφορήσας, ὁμαλὸν γενέσθαι παρεσκεύασε, καὶ πρὸς ὑποδοχὴν ἱερῶν ἐπιτηδειότατον. τοὺς δὲ θεμελίους οὐκ ἔφθασε θεῖναι τοῦ νεώ, χρόνον ἐπιβιώσας μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου τετραετῆ. πολλοῖς δ᾽ ὕστερον ἔτεσιν ὁ τρίτος βασιλεύσας ἀπ᾽ ἐκείνου Ταρκύνιος ὁ τῆς ἀρχῆς ἐκπεσών, τούς τε θεμελίους κατεβάλετο, καὶ τῆς οἰκοδομῆς
150 πολλὰ εἰργάσατο. οὐ μὴν ἐτέλεσε τὸ ἔργον οὐδ᾽ αὐτός, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ἐνιαυσίων ἀρχόντων τῶν κατὰ τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν ὑπατευσάντων, τὴν συντέλειαν ἔλαβεν ὁ νεώς. ἄξιον δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ γενόμενα διηγήσασθαι, ἃ παραδεδώκασιν ἅπαντες οἱ τὰς ἐπιχωρίους συναγαγόντες ἱστορίας. ἐπεὶ γὰρ ἔμελλε κατασκευάζειν ὁ Ταρκύνιος τὸν νεών, συγκαλέσας τοὺς οἰωνομάντεις, ἐκέλευσε τοῖς ἀνδράσι περὶ αὐτοῦ πρῶτον διαμαντεύσασθαι τοῦ τόπου, τίς ἐπιτηδειότατός ἐστι τῆς πόλεως χῶρος ἱερὸς δέξασθαι, καὶ τοῖς θεοῖς αὐτοῖς μάλιστα κεχαρισμένος. ἀποδειξάντων δ᾽ αὐτῶν τὸν ὑπερκείμενον τῆς ἀγορᾶς λόφον, ὃς τότε μὲν ἐκαλεῖτο Ταρπήϊος, νῦν δὲ Καπιτωλῖνος, αὖθις ἐκέλευσεν αὐτοὺς διαμαντευσαμένους εἰπεῖν ἐν ὁποίῳ τοῦ λόφου χωρίῳ

est qui aquas recipiat, decempedali profunditate simul & latitudine. post euripum exstructæ sunt triplici tecto porticus. earũ imę habēt lapidea paulum scandentia (sicut in theatris) sedilia; sublimiores vero, *sedilia habent* lignea. *duas* maiores *porticus tertia* minor coniungit, & formã, qua concluduntur, habent lunarē: ita vt ex tribus vna conficiatur porticus amphitheatralis octo stadiorũ *amplitudine*, quæ centũ quinquaginta hominum milia possit capere. reliquũ e duob. minoribus latus, quod subdiuale est, habet fornicatos carceres vnde equi emittuntur, qui omnes vno *clauduntur &* aperiũtur repagulo. externe circum ambit alia simplici tecto porticus, habēs officinas & superne cellas; p quã spectatores intrant & ascendunt per singulas officinas, vt nulla turba exoriatur inter tot milia tũ intrantia tum abeũtia. Aggressus etiã est ædificare templũ Iouis & Iunonis ac Mineruæ, vt votũ persolueret quod in postremo cõtra Sabinos prœlio diis fecerat. a. Tumulũ quidē, in quo exstructurus erat tēplum, quũ multa & laboriosa egeret opera, quippe qui difficili erat aditu, nec *in summo* planus, sed præruptus & acuto vertice fastigiatus, multis ex partib. amplexus est celsis substructionibus: inter quas & verticē cõgesto aggere, planã effecit areã ad excipiēdas sacras ædes aptissimã. fundamenta tamen *eius* ædis iacere fato præuentus non potuit; cum quadriennio *tantum* post eius belli finē superuixerit. Post multos deinde annos tertius ab hoc rex Tarquinius, is qui regno pulsus est, fundamēta iecit, & bonã partem cõfecit eius ædificii. ac ne is quidē absoluit hoc opus; sed sub annuis magistratibus, iis qui tertio *post* anno consulatũ gesserunt, templũ id absolutũ est. Memorabile est & quod ante illius ædificationem accidit, *constanter* ab omnibus Romanis scriptoribus proditum. ædificaturus Tarquinius, conuocatis auguribus, iussit primum *deos* consuli de loco, quisnam vrbis locus fano ædificando esset aptissimus, diisque ipsis gratissimus. cumq; ostendissent imminentem foro tumulũ, qui tum Tarpeius dictus, nunc Capitolinus vocatur, iussit iterum consultis auspiciis respondere qua tumuli parte

deberet fundaměta iacere. nā id erat a nō admodū facile; quod multæ in eo essent deorū geniorūq; aræ, modico a se inuicē disiunctæ interuallo, quas oportebat alio transmoueri, totamq; areā ædificando diis fano tribui. placuit augurib. de singulis aris ibi sitis *aues* cōsulere, & si dii cōcederent, tunc eas *loco* mouere. ibi ceteri dii & genii pmiserunt eis aras in alia loca trāsferre: Terminus tantū & Iuuentus nullis (quālibet crebris) augurū precibus & supplicationib. flecti potuerūt vt sustinerēt locis suis cedere. quo factum est vt eorum aræ contineantur templi ambitu, atq; altera nunc in vestibulo Mineruæ sita est, altera in ipsa æde prope puluinarium. hinc coniiciebant vates, nec mouēdos vnquam b vrbis terminos, nec *iuuenilem* vigorem ei defore. quorum neutrum vsque ad hæc nostra tēpora per ætates c iam XXIIII vanū fuit. Illustrissimus autem augurum, qui aras dicauit, fanumq; Iouis designauit, & cetera per diuinationē populo prædixit, cōmuni & appellatiuo nomine dictus est Neuius, gentilitio Attius: qui omniū eius artis sectatorum diis fuisse fertur carissimus, clarissimumq; inde nomē cōsecutus, quod vix credēda eius artis specimina dedit. quorū vnū, quod maxime sum miratus, in mediū proferam, qua fortuna quaq; occasione a diis oblata ad tantam nominis celebritatē peruenerit, vt ceteri eius seculi augures ad illū collati, in nullo pene c honore fuerint. paupere hic patre natus exigui rusculi colono, puer etiā tum iuuabat eū & aliis operis quas ætas ea fert, & pastū agendis suibus. accidit aliquādo vt cū *ruri* obdormisset, a somno experrectus desideraret sues aliquot, nec inueniēs fleret, metuens ne plagas a patre acciperet. profectus deinde ad casulā in eo rure sacratam heroibus, rogabat eos vt se in reperiēdis suib. iuuarent. quod si fieret, pollicebatur se oblaturū illis vuā eius ruris maximā. paulo post inuentis porcis, cū vellet votum heroibus persoluere, non videbat viam qua vuam eam inuenire posset. quamobrē anxius animi, deos comprecatus est vt quod quæreret indicarent sibi auspicio. cūque diuinitus in mentem ei venisset vineam in duas partes diuidere, dextram & sinistram, obseruabat vtri-

θέσθαι δεήσει τοὺς θεμελίους. τοῦτο δ' οὐ πάνυ ῥᾴδιον ἦν· πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἐν αὐτῷ βωμοὶ θεῶν τε καὶ δαιμόνων ὀλίγον ἀπέχοντες ἀλλήλων, οὓς ἔδει μεταγαγεῖν ἑτέρωσέ πῃ, καὶ τὸ πᾶν ἀποδοῦναι τῷ μέλλοντι τοῖς θεοῖς τελεσθήσεσθαι τὸ δάπεδον. ἔδοξε δὲ τοῖς οἰωνοπόλοις ὑπὲρ ἑκάστου βωμοῦ τῶν καθιδρυμένων διαμαντευομένοις, ἐὰν παραχωρῶσιν οἱ θεοί, τότε κινεῖν αὐτούς. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι θεοί τε καὶ δαίμονες ἐπέτρεψαν αὐτοῖς εἰς ἕτερα χωρία τοὺς βωμοὺς μεταφέρειν· οἱ δὲ τοῦ Τέρμονος καὶ τῆς Νεότητος πολλὰ παραιτουμένοις τοῖς μάντεσι καὶ λιπαροῦσιν οὐκ ἐπείσθησαν, οὐδ' ἠνέσχοντο παραχωρῆσαι τοῦ τόπου. τοιγάρτοι συμπεριελήφθησαν αὐτῶν οἱ βωμοὶ τῇ κατασκευῇ τῶν ἱερῶν· καὶ νῦν ὁ μὲν ἕτερός ἐστιν ἐν τῷ προνάῳ τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ δ' ἕτερος ἐν αὐτῷ τῷ σηκῷ πλησίον τοῦ ἕδους. ἐκ δὲ τούτου συνέβαλον οἱ μάντεις ὅτι τῆς Ῥωμαίων πόλεως οὔτε τοὺς ὅρους μετακινήσει καιρὸς οὐθείς, οὔτε τὴν ἀκμὴν μεταβαλεῖ. καὶ μέχρι τῶν κατ' ἐμὲ χρόνων ἀληθές ἐστιν αὐτῶν ἑκάτερον, εἰκοστὴν ἤδη καὶ τετάρτην γενεάν. ὁ δὲ τῶν οἰωνοσκόπων ἐπιφανέστατος τοὺς βωμοὺς καθιδρυσάμενος, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς τεμενίσας, καὶ τἆλλα προλέγων τῷ δήμῳ διὰ μαντικῆς, αὐτὸς μὲν ἐκαλεῖτο κοινὸν ὄνομα καὶ προσηγορικὸν, Νέβιος, τὸ δὲ συγγενικὸν, Ἄττιος, ὃς ἁπάντων θεοφιλέστατος ὁμολογεῖται γενέσθαι τῶν ἀκριβούντων τὴν τέχνην, καὶ μεγίστου τυχεῖν δι' αὐτῆς ὀνόματος, ἀπίστους τινὰς ὑπερβολὰς τῆς οἰωνομαντικῆς ἐπιδειξάμενος ἐπιστήμης· ὧν ἐγὼ μίαν, ἣν μάλιστα τεθαύμακα, προχειρισάμενος ἐρῶ, ἐξ οἵας ὁρμηθεὶς συντυχίας, καὶ τίνας ἀφορμὰς παρὰ τοῦ δαιμονίου λαβὼν τοσαύτην ἔσχεν ἐπιφάνειαν, ὥστε πάντας ἀζήλους ἀποδεῖξαι τοὺς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀμείψαντας ἡλικίαν. πένης αὐτῷ πατὴρ ἐγένετο, χωρίον εὐτελὲς γεωργῶν, ᾧ τά τε ἄλλα συνηργάζετο παῖς ὢν ὁ Νέβιος, ὅσα τοῖς τηλικούτοις δυνάμεις ἦν, καὶ τὰς ὗς ἐξελαύνων ἔβοσκεν. ἀποκοιμηθεὶς δέ ποτε καὶ μετὰ τὴν ἐξέγερσιν οὐχ εὑρίσκων τινὰς τῶν ὑῶν, τέως μὲν ἔκλαιε, τὰς πληγὰς ὀρρωδῶν τὰς παρὰ τοῦ πατρός· ἔπειτ' ἐλθὼν ἐπὶ τὴν καλιάδα τὴν ἐν τῷ χωρίῳ καθιδρυμένην ἡρώων, ἠξίου τοὺς ἥρωας συνεξευρεῖν αὐτῷ τὰς ὗς· γενομένου δὲ τούτου θύσειν αὐτοῖς τὸν μέγιστον ὑπάρχοντα τῶν ἐκ τοῦ χωρίου βοτρύων. εὑρὼν δὲ μετ' ὀλίγον τὰς ὗς, ἐβούλετο μὲν ἀποδοῦναι τοῖς ἥρωσι τὴν εὐχήν, ἐν ἀπορίᾳ δὲ ἦν πολλῇ, τὸν μέγιστον οὐ δυνάμενος ἐξευρεῖν βότρυν. ἀδημονῶν δ' ἐπὶ τῷ πράγματι, τοὺς θεοὺς ἠξίου δι' οἰωνῶν φανερὸν αὐτῷ ποιῆσαι τὸ ζητούμενον. ἔπειτ' ἐπελθὸν αὐτῷ κατὰ δαίμονα δίχῃ νέμειν τὸν ἀμπελῶνα, θάτερα μὲν αὐτῷ λαμβάνων ἐκ δεξιᾶς, θάτερα δ' ἐξ ἀριστερᾶς, ἔπειθ' ὑπὲρ ἑκατέρων

τῶν

τῶν μερῶν τοὺς παραγινομένους οἰωνοὺς ἐσκόπει. φανέντων
151 δ' ἐπὶ θατέρου μέρους ὀρνίθων, [οἵων αὐτὸς ἐβούλετο, πάλιν ἐκεῖνο διῄρει τὸ χωρίον, καὶ τοὺς ὄρνιθας διέκρινε τοὺς παραγινομένους ἐπὶ τὸ αὐτό. τοιαύτῃ χρώμενος τῇ διαιρέσει τῶν τόπων, καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπὸ τῶν ὀρνίθων] ἀποδειχθεῖσαν ἄμπελον ἐπελθών, εὑρίσκει βότρυος ἄπιστόν τι χρῆμα, καὶ αὐτὸν φέρων ἐπὶ τὴν καλιὰν τῶν ἡρώων ὁρᾶται πρὸς τοῦ πατρός. θαυμάσαντι δὲ τὸ μέγεθος τῆς σταφυλῆς, καὶ πόθεν εἴληφε πυνθανομένῳ, διηγεῖται πάντα ἐξ ἀρχῆς. ὁ δὲ ὑπολαβών, ὅπερ ἦν, ἐμφύτους εἶναί τινας ἀρχὰς μαντικῆς ἐν τῷ παιδί, κομίζει αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν, γραμμάτων διδασκάλοις συνίστησιν. ἐπεὶ δὲ τῆς κοινῆς παιδείας ἀποχρώντως μετέλαβε, Τυρρηνῶν αὐτὸν παραδίδωσι τῷ λογιωτάτῳ, τὴν οἰωνοσκοπικὴν τέχνην διδαχθησόμενον. ἔχων δὲ τὸ ἔμφυτον ὁ Νέβιος μαντικόν, καὶ τὴν ἐπίκτητον παρὰ Τυρρηνῶν λαβών, μακρῷ δή που τοὺς ἄλλους οἰωνοσκόπους ἀπέλιπεν, ὡς ἔφην, ὑπερεβάλετο. εἰς ἁπάσας δὲ τὰς δημοσίας ἐπισκέψεις οἱ τῆς πόλεως οἰωνομάντεις οὐκ ὄντα ἐκ τοῦ συστήματος παρεκάλουν αὐτὸν διὰ τὸ ἐπιτυχὲς τῆς μαντείας, καὶ οὐθὲν ὅ τι μὴ δόξειεν ἐκείνῳ προσέλεγον. οὗτος ὁ Νέβιος βουλομένῳ ποτὲ τῷ Ταρκυνίῳ τρεῖς φυλὰς ἑτέρας ἀποδεῖξαι νέας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πρότερον καταλεγμένων ἱππέων, καὶ ποιῆσαι τὰς ἐπιθέτους φυλὰς ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἰδίων ἑταίρων ἐπωνύμους, μόνος ἀντεῖπε κατὰ τὸ καρτερόν, οὐκ ἐῶν κινεῖν τῶν ὑπὸ Ῥωμύλου κατασταθέντων οὐδέν. ἀχθόμενος δ' ἐπὶ τῇ κωλύσει, καὶ δι' ὀργῆς ἔχων τὸν Νέβιον ὁ βασιλεύς, καταβαλεῖν αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην εἰς τὸ μηδὲν ἐπεχείρησεν, ὡς ἀλαζόνος ἀνθρώπου καὶ μηδὲν ἀληθὲς λέγοντος. ταῦτα διανοηθεὶς ἐκάλει τὸν Νέβιον ἐπὶ τὸ βῆμα, πολλοῦ παρόντος ὄχλου κατὰ τὴν ἀγοράν. προδιηγηθεὶς δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν δι' οὗ τρόπου ψευδόμαντιν ἀποδείξειν τὸν οἰωνοσκόπον ὑπελάμβανεν, ἐπεὶ παρεγένετο, φιλανθρώποις αὐτὸν ἀσπασμοῖς ἀναλαβών, Νῦν, ἔφη, καιρὸς ἐπιδείξασθαί σε τὴν ἀκρίβειαν τῆς μαντικῆς ἐπιστήμης, ὦ Νέβιε. πρᾶξιν γὰρ ἐπιχειρῶ μεγάλην διανοούμενος, εἰ τὸ δυνατὸν αὐτῇ πρόσεστι μαθεῖν βούλομαι· ἀλλ' ἄπιθι καὶ διαμαντευσάμενος ἧκε ταχέως· ἐγὼ δ' ἐνθάδε καθήμενος ἀναμενῶ. ἐποίει τὰ κελευόμενα ὁ μάντις, καὶ μετ' οὐ πολὺ παρῆν αἰσίους εἰληφέναι λέγων οἰωνούς, καὶ δυνατὸν εἶναι τὴν πρᾶξιν ἀναφαίνων. γελάσας δ' ὁ Ταρκύνιος ἐπὶ τῷ λόγῳ, καὶ προενέγκας ἐκ τοῦ κόλπου ξυρὸν καὶ ἀκόνην, λέγει πρὸς αὐτόν, Ἑάλωκας, ὦ Νέβιε, φενακίζων ἡμᾶς, καὶ καταψευδόμενος τοῦ δαιμονίου καταφανῶς, ὁπότε καὶ τὰς ἀδυνάτους πράξεις τετολ-

usque partis auspicia: conspectisq; in altera auibus [quales ipse vellet, rursus eum quoque locum diuidebat, & aues eodem delatas discernebat. qua locorum diuisione vsus, demum vitem vltimo ab auibus] ostensam subiens, inuenit vuam miræ magnitudinis; quam ad heroum casulam deferens, a patre visus est. cui admiranti botryonis molem, & vnde nactus esset sciscitanti, rem omnem denarrauit ordine. pater suspicatus id quod erat, ingenio pueri quædam artis diuinatoriæ semina innata esse, adductum in vrbem commendauit literatoribus. deinde vbi triuiales istas disciplinas perdidicit, tradidit eum Etruscorum doctissimo, vt auguralem artem disceret. ita Neuius ad innata diuinationis principia, Etruscæ disciplinæ præceptis additis, omnes diuinos ceteros, vt dixi, longo post se reliquit spatio. & quamuis nō esset vnus a
e collegio, tamen ab vrbanis auguribus in omnibus auspiciis publicis adhibebatur propter prædictionū eius certitudinem; nec pnunciabāt quidquam nisi ex illius sententia. Idē Neuius, cum aliquando Tarquinius ad b
veteres tribus e delectis a se recens equitib. tres nouas addere vellet, easque tribus addititias a se atq; ab amicis suis denominare, solus fortiter cōtradixit, non sinens *hic* quidquam eorum quæ a Romulo instituta essent mutari. ob eam prohibitionē rex iratus Neuio, conatus est scientiam eius conuellere, vt hominis arrogātis nec veri quidquam dicentis. His animo agitatis, frequenti foro Neuiū ad tribunal accersit. Ibi præmonitis circūstantibus qua ratione augurem vanitatis conuincere cogitaret, postquam is aduenit, comiter hominē salutans, Nūc, inquit, tempus est Neui, quam artis tuæ peritus sis ostendere. concepi mente negotium arduum; id fieri ne possit, scire cupio. I, consultisque *auibus* responsum refer celeriter: ego in hac sede præstolabor *interim*. Fecit vates quod iussus erat, ac mox reuersus ait faustum sibi oblatū auspicium esse, remq; fieri posse. Risit ad hęc Tarquini⁹; simulq; pmens e sinu cotē & nouaculā, Deprehēsus es, inqt, Neui, falsissimo prætextu numinis nobis imponere, quādo polliceri au-

des impossibilia. ego certe rescire ex augurio volui, possemne hanc cotem inflicta nouacula mediã diffindere. Tum risu exorto circumstantiũ, Neuius nil turbatus ludibrio & strepitu, exclamat: Confidenter cotem feri, Tarquini, vt animum induxisti: diuidetur enim, aut ego quiduis pati paratus sum. Miratus rex vatis confidẽtiam, nouaculã in cotem adigit: ferrique acies & cotem totam peruadens diuidit, & tenentis eam manus partem incidit. Ibi ceteri omnes, vt admirandum istum & incredibilem euentum conspexerunt, miraculo attoniti exclamarunt: at rex artis experimento confusus, & indecoram opprobrationem corrigere volens, primum ab augendis tribubus abstitit: deinde vt Neuio debitum honorem referret, velut diis præ cunctis mortalibus carissimo, tum aliis cũ humanitatis officiis demulsit, tum ærea statua hominem dignatus est, quæ memoriam eius sempiternam prorogaret ad posteros: eaque in foro a rege posita, vsq; ad mea tẽpora etiamnum ante curiam prope sacram ficum spectatur, mediocris staturę viro minor, & veste amictum caput habens. cotem quoque ac nouaculam non longe ab ista statua sub ara quadã in terram defossa fuisse perhibent: qui locus Romanis Puteal dicitur. atq; hæc sunt quæ de augure isto memorantur. Porro Tarquinius rex iam annis grauis & octogenarius, ob idque a bellicis laboribus feriatus, per insidias ab Anci Marcii filiis oppressus interiit: qui iã antea de principatu eum deturbare cogitauerant, idque sępius machinati fuerant, sperantes illo eiecto principatum ad se deuolutum iri, ob paternã memoriam gratã etiamtum viris bellatorib. Verũ ea spe frustrati insidias illi struxerunt ineuitabiles: quod facinus nõ impunitũ siuere numina. Libet & insidiarũ modũ narrare. Neuius ille quẽ regi tribuum numerum augere volenti intercessisse diximus, cum maxime cõmendatione artis & auctoritate floreret in vrbe, vt q eximius esset augur: is siue æmulatione sui ordinis, siue inimicorum dolo, siue alio quocũq; casu, derepente sublatus nusquã cõparuit: & neq; mortẽ eius cõiectare potuerunt ipsius necessarii, neq; cadauer vsquã

Tarquinii obitus.

μήχανα λέγειν δυνατάς. ἔγωγ' οὖν διεμαντευσάμην εἰ τῷ ξυρῷ τῷδε τὴν ἀκόνην πλήξας, μέσην δυνήσομαι διελεῖν. γέλωτος δὲ ἐξ ἁπάντων γενομένου περὶ τὸ βῆμα, οὐδὲν ἐπιταραχθεὶς ὁ Νέβιος ὑπὸ τοῦ τωθασμοῦ τε καὶ τοῦ θορύβου, Παῖε θαρρῶν, ἔφη, Ταρκύνιε τὴν ἀκόνην ὡς προαιρῇ· διαιρεθήσεται γάρ, ἢ πάσχειν ὁτιοῦν ἕτοιμος ἐγώ. θαυμάσας δὲ ὁ βασιλεὺς τὸ θράσος τοῦ μάντεως, φέρει τὸ ξυρὸν κατὰ τῆς ἀκόνης. ἡ δὲ ἀκμὴ τοῦ σιδήρου δι' ὅλου κατελθοῦσα τοῦ λίθου, τήν τε ἀκόνην διαιρεῖ, καὶ τῆς κατεχούσης αὐτὴν χειρὸς ἐπιτέμνει τὸ μέρος. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ὡς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο καὶ ἄπιστον ἔργον ἐθεάσαντο, καταπλαγέντες ἀνεβόησαν· ὁ δὲ Ταρκύνιος, αἰδεσθεὶς ἐπὶ τῇ διαπείρᾳ τῆς τέχνης, καὶ τὸ ἀπρεπὲς τῶν ὀνειδισμῶν ἐπανορθώσασθαι βουλόμενος, πρῶτον μὲν τῶν περὶ τὰς φυλὰς ἐγχειρημάτων ἀπέστη, ἔπειτα δ' αὐτὸν τὸν Νέβιον ἀποθεραπεῦσαι διαγνούς, ὡς ἁπάντων ἀνθρώπων θεοφιλέστατον, ἄλλαις τε φιλανθρωπίαις ὑπηγάγετο, καὶ ἵνα μνήμης αἰωνίου τύχοι παρὰ τῶν ἐπιγινομένων, εἰκόνα κατασκευάσας αὐτοῦ χαλκῆν, ἔστησεν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς· ἣ καὶ εἰς ἐμὲ ἦν ἔτι πρὸ τοῦ βουλευτηρίου κειμένη, πλησίον 152 τῆς ἱερᾶς συκῆς, ἐλάττων ἀνδρὸς μετρίου, τὴν περιβολὴν ἔχουσα κατὰ τῆς κεφαλῆς. ὀλίγον δὲ ἄποθεν αὐτῆς ἥ τε ἀκόνη κεκρύφθαι λέγεται καὶ ὁ ξυρὸς κατὰ γῆς ὑπὸ βωμῷ τινι· καλεῖται δὲ Φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. καὶ τὰ μὲν περὶ τοῦ μάντεως τούτου μνημονευόμενα ταῦτ' ἐστί. Βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος ἀναπεπαυμένος ἤδη τῶν πολεμικῶν διὰ γῆρας· ἦν γὰρ ὀγδοηκονταέτης· δολοφονηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Ἄγκου Μαρκίου παίδων, ἀποθνήσκει, ἐπιχειρησάντων μὲν πρότερον ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀρχῆς, καὶ πολλάκις τοῦτο διαπραγματευσαμένων, κατ' ἐλπίδα τοῦ περιπεσεῖν εἰς αὐτοὺς ἐκπεσόντος ἐκείνου τὴν δυναστείαν, ὡς δὴ πατρῴαν σφίσιν ὑπάρχουσαν, καὶ ἐκ τοῦ ῥᾴστου πρὸς τῶν πολεμικῶν δοθησομένην. ἐπεὶ δὲ διήμαρτον τῆς ἐλπίδος, ἐπιβουλὴν ἄφυκτον κατ' αὐτοῦ ἐμηχανήσαντο, ἣν οὐκ εἴασεν ἀτιμώρητον γενέσθαι τὸ δαιμόνιον. διηγήσομαι δὲ καὶ τὸν τῆς ἐπιβουλῆς τρόπον. ὁ Νέβιος ἐκεῖνος ὃν ἔφην ἐναντιωθῆναί ποτε τῷ βασιλεῖ πλείονας ἐξ ἐλασσόνων ποιῆσαι τὰς φυλὰς βουλομένῳ, ὅτε μάλιστα ἤνθει περὶ τὴν τέχνην, καὶ πλεῖστον ἠδύνατο Ῥωμαίων ἁπάντων, δεινὸς ὢν οἰωνόμαντις, εἴτε φθονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἀντιτέχνων τινός, εἴτ' ἐπιβουλευθεὶς ὑπ' ἐχθρῶν, εἴτε ὅ τι δή ποτε ἄλλο παθών, ἀφανὴς ἄφνω γίνεται, καὶ οὔτε τὸν μόρον αὐτοῦ τις ἠδύνατο τῶν προσηκόντων συμβαλεῖν, οὔτε τὸ σῶμα ἐφευ-

ἐφθάρη. ἀχθομένου δὲ τοῦ δήμου καὶ δεινῶς φέροντος τὸ
πάθος, ὑπονοίας τε πολλὰς καὶ κατὰ πολλῶν λαμβά-
νοντος, καταμηνύσαντες τὴν ὁρμὴν τοῦ πλήθους οἱ τοῦ Μαρ-
κίου παῖδες, ἐπὶ τὸν βασιλέα Ταρκύνιον τὴν διαβολὴν
τῆς ἄγρας ἀνέφερον, ἀπὸ μὲν οὐδὲν ἔχοντες φέρειν τῆς δια-
βολῆς οὔτε τεκμήριον οὔτε σημεῖον, δυσὶ δὲ τούτοις τοῖς
εἰκόσι κρατυνόμενοι, ὅτι πολλὰ καὶ καινὰ περὶ τὴν πο-
λιτείαν διεγνωκὼς παρανομεῖν, τὸν ἐναντιωσόμενον,
ὥσπερ ἐπὶ τῶν προτέρων, ἐκποδὼν ἐβούλετο ποιήσα-
σθαι· ἔπειτα ὅτι δεινοῦ πάθους γεγονότος οὐδεμίαν ἐ-
ποιήσατο τῶν δεδρακότων ζήτησιν, ἀλλ' ἀμελείᾳ παρέ-
δωκε τὸ πραχθέν· ὅπερ οὐκ ἂν ποιῆσαί τινα τῶν ἔξω τῆς
αἰτίας ὑπαρχόντων. παρασκευασάμενοι δὲ μεγάλας
ἑταιρείας περὶ αὐτοὺς πατρικίων τε καὶ δημοτικῶν, οἷς
τὰς ἑαυτῶν οὐσίας κατεχορήγουν, πολλὴν ἐποιοῦντο τοῦ
Ταρκυνίου κατηγορίαν, καὶ τῷ δήμῳ παρῄνουν μὴ
παραδέχεσθαι ἄνδρα μιαρὸν ἱεροῖς τε προσφέροντα τὰς
χεῖρας καὶ τὴν ἐξουσίαν μιαίνοντα, καὶ ταῦτ' οὐκ ἐπιχώ-
ριον ἀλλ' ἐπήλυτόν τινα ὄντα καὶ ἄπολιν. τοιαῦτα κατὰ τὴν
ἀγορὰν δημηγοροῦντες ἄνδρες ἱκανοὶ καὶ λέγειν οὐκ
ἀδύνατοι, πολλοὺς μὲν ἠρέθιζον τῶν δημοτικῶν, οἳ παρα-
γινόμενον αὐτὸν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐλαύνειν ἐπεχείρησαν, ὡς οὐ
καθαρόν· οὐ μὴν καταγωνίσασθαί γε τὴν ἀλήθειαν ἴσχυ-
σαν, οὐδὲ πεῖσαι τὸν δῆμον ἠδυνήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτὸν
ἐκ τῆς ἀρχῆς. ἐπεὶ δὲ αὐτός τε ἀπολογηθεὶς κράτιστα
περὶ αὑτοῦ τὴν διαβολὴν ἀπελύσατο, καὶ ὁ κηδεστὴς αὐ-
τοῦ Τύλλιος, ᾧ τὴν ἑτέραν δεδωκὼς ἦν θυγατέρα, μέ-
γιστον ἐν τῷ δήμῳ δυνάμενος, εἰς ἔλεον τοὺς Ῥωμαίους
ὑπηγάγετο, συκοφάνται καὶ πονηροὶ δόξαντες εἶναι, καὶ
πολλὴν ὀφείλοντες αἰσχύνην ἀπῆλθον ἐκ τῆς ἀγο-
ρᾶς. ταύτης δὲ τῆς πείρας ἀποτυχόντες, καὶ διαλλαγὰς τῆς
ἔχθρας διὰ φίλων εὑράμενοι, μετρίως τὴν ἀγνωμο-
σύνην αὐτῶν ἐνέγκαντος Ταρκυνίου, διὰ τὰς ἐκ τοῦ
πατρὸς εὐεργεσίας, καὶ τὴν μετάνοιαν ἱκανὴν ὑπο-
λαμβάνοντος εἶναι τῆς προπετείας διόρθωσιν, ἔμειναν
μὲν ἔτη τρία ἐν τῇ προσποιήσει τῆς φιλίας· ἐπειδὴ δὲ
καιρὸν ὑπέλαβον ἐπιτήδειον ἔχειν, δόλον ἐπ' αὐτῷ ῥά-
153 πτουσι τοιόνδε· νεανίσκους δύο τῶν ἀπὸ τῆς συνωμοσίας
τοὺς τολμηροτάτους ποιμενικαῖς ἐνδύσαντες στολαῖς,
καὶ δρεπάναις καθοπλίσαντες ὑλουργοῖς, πέμπουσιν
ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως ἡμέρας μεσούσης, διδά-
ξαντες ἃ χρὴ λέγειν, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιθέσεως αὐτοῖς
ὑφηγησάμενοι. οὗτοι πλησίον τῶν βασιλείων γενό-
μενοι, κακῶς τε ἀλλήλους ἔλεγον ὡς ἀδικούμενοι, καὶ
οὐδὲ τὼ χεῖρε τῶν σωμάτων ἀπείχοντο, βοῇ τε μεγάλῃ
χρώμενοι τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως βοήθειαν ἐνεκάλουν
ἀμφότεροι, παρόντων αὐτοῖς συχνῶν ἐκ τῆς συνω-

repertum est. Quem casum cum populus ferret iniquissime, ac multa de multis suspicaretur, Anci liberi vidẽtes commotam multitudinẽ, per calumniam impingebant id scelus regi Tarquinio, nulla alia coniectura criminis, sed duobus his verisimilibus signis subnixi, quod quũ multa in rep. cõtra leges immutare statuisset, hũc, ne sibi aduersaretur, vt antea, e medio tollere voluerit: deinde, quod in tam graui casu non inquisiuisset auctores facinoris, sed factum neglexisset; quod neminem facturum fuisse, qui extra culpam esset. ita comparata factiosorum manu e plebeiis simul & patriciis, quos adiutabant de suis facultatibus, magnã regi faciebãt inuidiam: hortabanturq; populũ, ne paterentur virũ manus impuras admouentem sacris, & polluẽtem potestatem regiam, præsertim qui ne ciuis quidẽ esset, sed peregrini generis aduena. Talia in foro & concionib. declamitantes homines diserti, irritabant bonam partem popularium, & veniẽtem in forum conati sunt velut impurum pellere: non tamen veritati præualere potuerũt, nec persuadere populo *reliquo* vt eum regno eiicerent. vt vero & ipse caussam pro se dicere exorsus, calumnias omnes egregie diluit, & gener eius Tullius, cui alterã filiarum nuptum dederat, multũ apud populum pollẽs, Romanos flexit ad misericordiam; improborum calumniatorum opinionem lucrati, e foro magno cum dedecore coacti sunt discedere. Is conatus vbi parum successit, reconciliatione per amicos quæsita regem inuenerũt facilem ad veniam; qui ob paternorum beneficiorum memoriam, contẽtus fuit temere cœptorum pœnitentia: atque ita integro triennio manserunt in ficta amicitia. deinde occasionem nacti, tali dolo eum aggressi sunt. iuuenes duos coniuratorum audacissimos, pastorali habitu & falcib. lignatoriis instructos, meridie miserunt in regiam, præmonitos quid eos dicere oporteret, quoq; modo rem gerere. qui vt regiæ propinquarunt, maledictis se mutuis, velut ob illatã iniuriã, incessebant, & ne manib. quidẽ tẽperabãt; amboq; magna voce regis opẽ implorabant, præsentib. multis cõiu-

ratis eque rustico habitu, vtrinque paratis huic illi ve adesse ac testari de iniuriis. vocati intro ad regem, iussique litem proponere, prætexebant se contendere de capris, vociferando, agrestesque affectus exprimendo, & nihil ad rem dicendo, sic vt magnum risum mouerent omnibus. Inter hæc ludibria rati se idoneũ aggrediendę rei tempus esse nactos, falcibus regis caput impetunt: eoq; facinore perpetrato, per ianuam se proripiunt. sed cõclamatione facta multis accurrentibus a fuga retracti, tormentisque admoti, coacti sunt auctores insidiarũ prodere, ac mox meritum dederunt supplicium. Ita rex Tarquinius fato concessit, cum per triginta octo annos, quibus regnauit, multa & magna in rempublicã contulisset beneficia.

μοσίας ἀγροίκων δὴ τῷ λόγῳ, συναγανακτούντων ἀμφοτέροις καὶ συμμεμαρτυρηκότων. ὡς δ' εἰσκαλέσας αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς λέγειν ἐκέλευσε περὶ ὧν διεφέροντο· αἰγῶν δ' ἕνεκα διαμφισβητεῖν ἐσκήπτοντο· κεκραγότες τε ἅμα καὶ παθαινόμενοι τὸν ἄγροικον τρόπον, καὶ μηδὲν εἰς τὸ πρᾶγμα λέγοντες, πολὺν ἐκίνησαν ἐξ ἁπάντων γέλωτα. ὡς δὲ ἐκ τοῦ καταφρονηθῆναι καιρὸν ἔδοξαν εἰληφέναι τῆς ἐπιθέσεως τὸν ἐπιτήδειον, φέρουσι κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως πληγὰς τοῖς δρεπάνοις, καὶ τοῦτο πράξαντες ἔφευγον ἔξω θυρῶν. κραυγῆς δὲ γινομένης ἐπὶ τῷ πάθει, καὶ συνδραμούσης πολλῆς βοηθείας, οὐ δυνηθέντες διαφυγεῖν, συλλαμβάνονται πρὸς τῶν ἐπιδιωξάντων· καὶ μετὰ τοῦτο βασάνοις καταικισθέντες, καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπιβουλῆς ἀναγκασθέντες εἰπεῖν, τῆς προσηκούσης τιμωρίας ἔτυχον σὺν χρόνῳ. βασιλεὺς μὲν δὴ Ταρκύνιος οὐ μικρῶν οὐδὲ ὀλίγων Ῥωμαίοις ἀγαθῶν αἴτιος γενόμενος, ὀκτὼ καὶ τριάκοντα ἔτη τὴν ἀρχὴν κατασχὼν, οὕτω τελευτᾷ.

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber quartus.*

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον τέταρτον.

a TARQVINIVS cum annos triginta & octo imperiũ tenuisset, multorumq; ac magnorũ Romanis bonorũ auctor fuisset, talẽ sortitus est vitæ finẽ, relictis duob. nepotib. infantibus, & duab. filiab. in matrimonio *iam* locatis. Ei successit in principatum gener eius Tullius, anno quarto quinquagesimæ Olympiadis, qua in stadii cursu vicit Epitelides Lacon, principe Athenis Archestratide: de quo iã prosequẽda est narratio quã supra distulimus, de parentibus eius, quidq; priuatus ante acceptã regiam potestatẽ gesserit. Quæ igitur de genere ipsi⁹ dicũtur, mihiq; maxime verisimilia videtur, hæc sunt. Corniculanus q. dã in Latio, vir regii sanguinis, nomine Tullius, vxorẽ habuit Ocrisiã pstanti forma & pudicitia inter Corniculanas fœminã. Is Tullius, cũ Corniculum a Romanis caperetur, in pugna interiit. Ocrisiã vero *iamtum* prægnantem Tarquini⁹ sibi extra sortẽ e præda capit, vxoriq; suæ dono dat. quæ, omni-

SERVIVS TVLLIVS quib. natalibus ortus, & qua ratione ad imperiũ euectus.

ΒΑσιλεὺς δὲ Ταρκύνιος οὐ μικρῶν οὐδὲ ὀλίγων Ῥωμαίοις ἀγαθῶν αἴτιος γενόμενος, ὀκτὼ καὶ τριάκοντα ἔτη τὴν ἀρχὴν κατασχὼν, οὕτω τελευτᾷ, υἱούς τε δύο καταλιπὼν νηπίους, καὶ δύο θυγατέρας ἀνδράσιν [ἤδη] συνοικούσας. διάδοχος δὲ τῆς ἡγεμονίας ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ γίνεται Τύλλιος, ἐνιαυτῷ τετάρτῳ τῆς πεντηκοστῆς ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Ἐπιτελίδης Λάκων, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἀρχεστρατίδου· περὶ οὗ καιρὸς ἤδη λέγειν ἃ κατ' ἀρχὰς παρελίπομεν, ἐξ ὧν τε γονέων ἔφυ, καὶ τίνας ἀπεδείξατο πράξεις ἰδιώτης ὢν ἔτι, καὶ πρὶν ἐπὶ τὴν δυναστείαν παρελθεῖν. τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ λεγόμενα, οἷς μάλιστα ἔγωγε συγκατατίθεμαι, τοιαῦτ' ἐστίν. ἐν Κορνικόλῳ πόλει τοῦ Λατίνων ἔθνους ἀνήρ τις ἐκ τοῦ βασιλείου γένους Τύλλιος ὄνομα, γυναικὶ συνῴκει Ὀκρισίᾳ καλλίστῃ τε καὶ σωφρονεστάτῃ τῶν ἐν Κορνικόλῳ γυναικῶν. αὐτὸς μὲν ὁ Τύλλιος, ὅτ' ἡ πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κατελαμβάνετο, μαχόμενος ἀποθνήσκει· τὴν δ' Ὀκρισίαν ἐγκύμονα οὖσαν ἐκ τῶν λαφύρων Ταρκύνιος βασιλεὺς ἐξαίρετον λαμβάνει, καὶ δίδωσι δωρεὰν τῇ ἑαυτοῦ γυναικί. μαθοῦσα δὲ ἐκεί-

δὲ ἐκείνῃ πάντα τὰ περὶ τὸν ἄνθρωπον, οὐ πολλοῖς χρόνοις ὕστερον ἐλευθέραν ἀφίησι, καὶ πασῶν μάλιστα γυναικῶν ἀσπαζομένη τε καὶ τιμῶσα διετέλεσεν. ἐκ
154 ταύτης γίνεται τῆς Ὀκρισίας ἔτι δουλευούσης παιδίον, ᾧ τίθεται τραφέντι ἡ μήτηρ τὸ μὲν ἴδιόν τε καὶ συγγενικὸν ὄνομα, Τύλλιον, ἐπὶ τοῦ πατρός· προσηγορικὸν δέ, Σερούιον, ἐπὶ τῆς ἰδίας τύχης, ὅτι δουλεύουσα ἔτεκεν αὐτόν. εἴη δ' ἂν ὁ Σερούιος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον μεταβιβαζόμενος, Δούλιος. φέρεται δέ τις ἐν τοῖς ἐπιχωρίοις ἀναγραφαῖς ἕτερος ὑπὲρ τῆς γενέσεως αὐτοῦ λόγος, ἐπὶ τὸ μυθῶδες ἐξαίρων τὰ περὶ αὐτόν, ὃν ἐν πολλαῖς Ῥωμαϊκαῖς ἱστορίαις εὕρομεν, εἰ θεοῖς τε καὶ δαίμοσι λέγεσθαι φίλος, τοιοῦτός τις· ἀπὸ τῆς ἑστίας τῆς βασιλέων, ἐφ' ἧς ἄλλας τε συντελοῦσι Ῥωμαῖοι ἱερουργίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχὰς ἁγίζουσιν, ὑπὲρ τοῦ πυρὸς ἀνασχεῖν λέγουσιν αἰδοῖον ἀνδρός. τοῦτο θεάσασθαι τὴν Ὀκρισίαν πρώτην φέρουσαν τοὺς εἰωθότας πελάνους ἐπὶ τὸ πῦρ, καὶ αὐτίκα πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐλθοῦσαν εἰπεῖν. τὸν μὲν οὖν Ταρκύνιον ἀκούσαντά τε καὶ μετὰ ταῦτα ἰδόντα τὸ τέρας, ἐν θαύματι γενέσθαι· τὴν δὲ Τανακυλίδα τά τε ἄλλα σοφὴν οὖσαν, καὶ δὴ καὶ τὰ μαντικὰ οὐδενὸς χεῖρον Τυρρηνῶν ἐπισταμένην, εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν ὅτι γένος ἀπὸ τῆς ἑστίας τῆς βασιλείου πέπρωται γενέσθαι, κρεῖσσον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἐκ τῆς μιχθείσης τῷ φάσματι γυναικός. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ τῶν ἄλλων τερατοσκόπων ἀποφηναμένων, δόξαι τῷ βασιλεῖ, ᾗ πρώτῃ ἐφάνη τὸ τέρας, εἰς ὁμιλίαν αὐτῷ συνελθεῖν· καὶ μετὰ τοῦτο τὴν γυναῖκα κοσμησαμένην οἷς ἔθος ἐστὶ κοσμεῖσθαι τὰς γαμουμένας, κατακλεισθῆναι μόνην εἰς τὸν οἶκον ἐν ᾧ τὸ τέρας ὤφθη· μιχθέντος δέ τινος αὐτῇ θεῶν ἢ δαιμόνων, καὶ μετὰ τὴν μίξιν ἀφανισθέντος, εἴτε Ἡφαίστου, καθάπερ οἴονται, εἴτε τοῦ κατ' οἰκίαν ἥρωος, ἔγκυμονα γενέσθαι, καὶ τεκεῖν τὸν Τύλλιον ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις. τοῦτο δὲ τὸ μύθευμα οὐ πάνυ πιστὸν εἶναι δοκοῦν, ἑτέρα τις ἐπιφάνεια γενομένη περὶ τὸν ἄνδρα θαυμαστὴ καὶ παράδοξος, ἧττον ἀπιστεῖσθαι ποιεῖ. καθημένου γάρ ποτε αὐτοῦ μεσούσης μάλιστα ἡμέρας ἐν τῇ παστάδι τῶν βασιλείων, καὶ κατενεχθέντος ἐφ' ὕπνῳ, πῦρ ἀπέλαμψεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· ἥ τε μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ πορευόμεναι διὰ παστάδος ἐθεάσαντο, καὶ πάντες ὅσοι σὺν ταῖς γυναιξὶν ἐτύγχανον τότε παρόντες· καὶ μέχρι τότε διέμενεν ἡ φλὸξ ὅλην αὐτοῦ καταλάμπουσα τὴν κεφαλήν, ἕως ἡ μήτηρ προσδραμοῦσα διανίστησιν αὐτόν, καὶ ἡ φλὸξ ἅμα τῷ ὕπνῳ διασκεδασθεῖσα ἠφανίσθη. τὰ μὲν δὴ περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ λεγόμενα τοιαῦτά ἐστιν. ἃ δὲ πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι

eius fortuna cognita, paulo post eam manumisit, eiq; præ cunctis mulieribus maximā semper beneuolentiam & honorem exhibuit. Ex hac Ocrisia a etiamtum ancilla natus est puer, cui mater enutrito propriū & gētilitium nomen imponit Tullium, a patre: appellatiuū vero, Seruium, de præsenti conditione sumptum, quod in seruitute eum peperisset. quod nomen si transferre in Grecū sermonem velis, Seruius fuerit Δούλιος. Circumfertur b & alia de natalibus eius narratio, quæ ortum eius fabulosius effert. ea (si diis & geniis tales placent fabulę) in hanc sententiā apud multos Romanæ historiæ scriptores exstat. e foco regio, vbi a Romanis cū alia sacra solent fieri, tum cœnarū litari primitiæ, supra flammas exstitisse virilis membri speciem. id primā conspicatam Ocrisiā, quę ex more liba eo tulerat, statim regibus indicasse. Ibi cum Tarquinius audito primū, deinde etiam viso prodigio in admiratione venisset, Tanaquilem vxorem, & alioqui sapiētem, & diuinandi scientia nulli Etruscorū secundam, dixisse *solam soli*, fatale esse vt e foco regio maior homine proles nasceretur, ex ea fœmina quæ cum spectro illo concumberet. id cū confirmassent alii quoq; prodigiorū interpretes, placuisse regi, eā cum spectro coire, cui primæ apparuisset: ac mox mulierē nuptiali ornatu excultam in ędem illam in qua portentum apparuerat, inclusam fuisse solā: congressamq; cum quopiam deo vel genio: siue is Vulcanus fuit, vt *vulgaris* est opinio, siue familiaris Lar: postquam is disparuit, grauidam factam, legitimis mensibus exactis peperisse hunc Tullium. c Hanc fabulā cum parū fidei habere videatur, aliud in eodem visum, mirabile & inopinabile, minus incredibilē efficit. cū enim aliquando circa meridiē in regio thalamo cōsedisset, somnoq; oppressus esset, flāma e capite ipsius emicuit: idq; non tantū mater eius, & regina, quæ per thalamū inambulabant, inspectarunt, sed etiā omnes qui cū mulierib. tū forte aderāt: nec prius totū eius caput flāma collucere desiit, q̄ a matre accurrēte excitaretur. quo facto, flāma simul cū somno dispersa euanuit. Atq; hæc sunt quæ ferūtur de eius origine. Quæ vero ante imperium

gessit memorabilia, ob quæ & rex illũ admiratus est, & populus ei secundũ a rege honorẽ tribuit, sunt huiusmodi. *Pene* puer adhuc primo bello Etrusco, quod auspiciis Tarquinii gestum est, in equestrib. pugnis tã insignem præbuit operã, vt statim exinde celebraretur, & primus omnium fortitudinis præmia cõsequeretur. altera deinde in eandẽ gentẽ expeditione, cũ acre prœliũ cõmissum esset ad Eretũ oppidũ, fortissimus omniũ iudicatus, rursus a rege fortitudinis corona decoratus est. anno aũt ætatis ad summũ vigesimo, præfectus auxiliis quæ socii Latini nominis miserãt, in subigendis Etruscis multũ adiuuit Tarquiniũ. Primo bello Sabino magister equitũ profligauit equitatum hostiũ: & vsq; Antemnam vrbẽ progressus, ex eo quoq; prœlio fortitudinis palmam reportauit. In aliis etiam multis cũ hac ipsa gente conflictibus, nũc equitũ nunc peditũ dux, semper declarauit eximiã animi generositatem, & præ ceteris coronas assecutus est. ac demum perdomito hoc hoste, deditisq; Sabinorũ oppidis, visus Tarquinio fuisse potissima caussa huius quoq; ad imperiũ accessionis, victricibus coronis ab eo redimitus est. In ciuilib. quoq; negotiis intelligẽtia & prudentia fuit singulari: & concepta mente cõsilia oratione vt quiuis alius efferre poterat; nec minus sese cuiuis fortunæ & quibuslibet morib. accõmodare. ac ꝓpterea suffragiis populi Romani e plebeio ascitus est in patriciorũ ordinẽ, sicut ante Tarquinius, atq; ante hũc ipsum Numa Põpilius. Rex *ipse* generũ sibi asciuit, iuncta ei filiarũ altera: & siquid per se morbo senectute impeditus obire non posset, huius opera vtebatur, non in domesticis tantum, verumetiam in publicis negotiis: in quibus omnibus fidem suam ac iustitiæ studium probauit: nec referre putabant ciues Tarquiniúsne rempublicam curaret an Tullius. adeo deuincti erant eius beneficiis. Ergo cum & ingeniũ eius ad imperii gubernacula satis esset comparatũ, & fortuna multas ei atq; amplas occasiones obtulisset, simulatq; Tarquinius (vt superiore libro exposui) per insidias occisus est ab Anci Marcii filiis, paternum principatum recipere conantibus, visus est sibi ad

διεπράξατο λόγου ἄξια, ἐξ ὧν Ταρκύνιός τε αὐτὸν ἠγάσθη, καὶ ὁ Ῥωμαίων δῆμος τῆς μετὰ βασιλέα ἠξίου τιμῆς, τοιάδε. παῖς μὲν ὢν ἔτι τῇ πρώτῃ στρατείᾳ, ἣν ἐπὶ Τυρρηνοὺς ὁ Ταρκύνιος ἐστράτευσεν, ἐν τοῖς ἱππεῦσι τεταγμένος, οὕτως ἔδοξεν ἀγωνίσασθαι καλῶς, ὥστε παρελθόντος εὐθὺς θρυλεῖσθαι, καὶ τὰ ἀριστεῖα πρῶτος ἁπάντων λαβεῖν. ἔπειθ' ἑτέρας γινομένης ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος στρατείας καὶ μάχης καρτερᾶς περὶ πόλιν Ἤρητον, ἀνδρειότατος ἁπάντων φανεὶς στεφάνοις αὖθις ἀριστείας ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκοσμεῖτο. ἔτη δὲ γεγονὼς εἴκοσι μάλιστα, τῆς συμμαχικῆς στρατηγὸς ἀπεδείχθη δυνάμεως ἣν Λατῖνοι ἔπεμψαν, καὶ συγκατεκτήσατο βασιλεῖ Ταρκυνίῳ τὴν τῶν Τυρρηνῶν ἀρχήν. ἔν τε τῷ πρὸς Σαβίνους πολέμῳ τῷ πρώτῳ συστάντι, τῶν ἱππέων ἀποδειχθεὶς ἡγεμών, ἐτρέψατο τοὺς τῶν πολεμίων ἱππεῖς· καὶ μέχρι πόλεως Ἀντέμνης ἐλάσας, τὰ ἀριστεῖα καὶ ἐκ ταύτης τῆς μάχης ἔλαβεν· ἑτέρας τε πολλὰς πρὸς τὸ αὐτὸ ἔθνος ἀγωνισάμενος μάχας, τοτὲ μὲν ἱππέων ἡγούμενος, τοτὲ δὲ πεζῶν, ἐν ἁπάσαις ἔφαινε ψυχὴν ἄριστος, καὶ πρῶτος ἐστεφανοῦτο τῶν ἄλλων. καὶ ἐπειδὴ 155 παρέστη Ῥωμαίοις εἰς ὑπόταξίν τε καὶ παράδοσιν τῶν πόλεων τὸ ἔθνος, αἰτιώτατος εἶναι δόξας Ταρκυνίῳ καὶ ταύτης τῆς δυναστείας, τοῖς ἐπινικίοις στεφάνοις ἀνεδεῖτο ὑπ' αὐτοῦ. ἦν δὲ καὶ φρονῆσαι τὰ πολιτικὰ συνετώτατος, καὶ λόγῳ τὰ βουληθέντα ἐξενεγκεῖν οὐδενὸς χείρων, ἁπάσαις τε ἁρμόσαι ταῖς τύχαις καὶ παντὶ συνομοιωθῆναι τρόπῳ δυνατώτατος. καὶ διὰ ταῦτα Ῥωμαῖοι μὲν αὐτὸν ἐκ τοῦ δήμου μεταγαγεῖν ἠξίωσαν εἰς τοὺς πατρικίους ψήφους ἐπενέγκαντες, ὥσπερ Ταρκύνιόν τε πρότερον, καὶ ἔτι πρὸ τούτου Νομᾶν Πομπίλιον· ὁ δὲ βασιλεὺς κηδεστὴν ἐποιήσατο, τὴν ἑτέραν τῶν θυγατέρων ἐγγυήσας· καὶ πολλὰ ὅσα διὰ νόσους ἢ γῆρας ἀδύνατος ἦν ἐπιτελεῖν δι' ἑαυτοῦ, τοῦτον πράττειν ἐπέσκηπτεν, οὐ μόνον τὸν ἴδιον οἶκον ἐπιτρέπων, ἀλλὰ καὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως διοικεῖν ἀξιῶν. ἐφ' οἷς ἅπασιν ἐξητάσθη πιστὸς καὶ δίκαιος. καὶ οὐδὲν ᾤοντο διαφέρειν οἱ δημόται Ταρκύνιον ἐπιμελεῖσθαι τῶν κοινῶν ἢ Τύλλιον· οὕτως ἐξεθεράπευντο ὑπ' αὐτοῦ ταῖς εὐεργεσίαις. φύσεώς τε δὴ μετειληφὼς ἀποχρώντως πρὸς ἡγεμονίαν κατεσκευασμένης ἐστὶν ὁ ἀνήρ, καὶ τὰς παρὰ τῆς τύχης ἐσχηκὼς πολλὰς καὶ μεγάλας ἀφορμάς, ἐπεὶ τελευτῆσαι συνέβη Ταρκύνιον ἐπιβουλευθέντα ὑπὸ τῶν Ἄγκου Μαρκίου παίδων, ἀνασώσασθαι τὴν τοῦ πατρὸς ἀρχὴν βουλομένων, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου δεδήλωκα λόγῳ, δόξας ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐπὶ τὴν

βασι-

βασιλείαν καταλαβεῖν ἀρχὴν, δραστήριος ὢν ἀνήρ, οὐκ ἀφῆκεν ἐκ τῶν χειρῶν τὸν καιρόν. ἡ δὲ συγκατασκευάσασα τὴν ἡγεμονίαν αὐτῷ, καὶ πάντων αἰτία γενομένη τῶν ἀγαθῶν, ἡ τοῦ τετελευτηκότος βασιλέως ἦν γυνή, γαμβρῷ τε συλλαμβάνουσα ἰδίῳ, καὶ ἐκ πολλῶν συνεγνωκυῖα θεσφάτων ὅτι βασιλεύσει Ῥωμαίων τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον εἵμαρτο. ἔτυχε δὲ αὐτῇ νεανίας μὲν υἱὸς πρὸ πολλοῦ τετελευτηκὼς χρόνου, παιδία δὲ ἐξ ἐκείνου δύο νήπια καταλελειμμένα. ἐνθυμουμένη δὲ τὴν περὶ τὸν οἶκον ἐρημίαν, καὶ περιδεὴς οὖσα μὴ καταλαβόντες οἱ Μάρκιοι τὴν ἀρχὴν ἄρωνται τὰ παιδία, καὶ πᾶσαν τὴν βασιλικὴν συγγένειαν ἀφανίσωσι, πρῶτον μὲν τὰς τῶν βασιλείων θύρας ἔκλεισε, καὶ φύλακας ἐπ' αὐτὰς ἐπέστησε, διακελευσαμένη μηδένα παριέναι μήτε ἔσω μήτε ἔξω. ἔπειτ' ἐκ τοῦ δωματίου πάντας ἐξελθεῖν κελεύσασα τοὺς ἄλλους, ἐν ᾧ τὸν Ταρκύνιον ἡμιθνῆτα ἔθεντο, τὴν δὲ Ὀκρισίαν καὶ τὸν Τύλλιον καὶ τὴν θυγατέρα συνοικοῦσαν τῷ Τυλλίῳ καταλιποῦσα, καὶ τὰ παιδία ὑπὸ τῶν τροφῶν ἐνεχθῆναι κελεύσασα, λέγει πρὸς αὐτούς· Ταρκύνιος μὲν ἡμῖν, ὦ Τύλλιε, ὁ βασιλεύς, παρ' ᾧ τροφῆς καὶ παιδείας ἔτυχες, ἁπάντων μάλιστα φίλων σε καὶ συγγενῶν τιμήσας, ἀνόσια παθὼν ἐκπεπλήρωκε τὴν ἑαυτοῦ μοῖραν, οὔτε περὶ τῶν ἰδίων πραγμάτων διαθέμενος οὐδέν, οὔτε περὶ τῶν κοινῶν καὶ πολιτικῶν ἐπισκήψας, ἀλλ' οὐδὲ ἀσπάσασθαί τινα ἡμῶν οὐδὲ προσαγορεῦσαι τοὺς ἐσχάτους ἀσπασμοὺς δυνηθείς. ἔρημα δὲ καὶ ὀρφανὰ τὰ δύστηνα ταυτὶ παιδία καταλείπεται, κίνδυνον οὐ τὸν ἐλάχιστον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἔχοντα. εἰ γὰρ ἐπὶ Μαρκίοις τοῖς ἀνελοῦσι τὸν πάππον αὐτῶν, τὰ τῆς πόλεως ἔσται πράγματα, τὸν οἴκτιστον ἀπολοῦνται τρόπον ὑπ' αὐτῶν· ἔσται τε οὐδ' ὑμῖν ἀσφαλὴς ὁ βίος οἷς συνῴκισε Ταρκύνιος τὰς ἑαυτοῦ θυγατέρας, ἐκείνους ὑπεριδών, ἐὰν οἱ φονεύσαντες αὐτὸν τὴν ἀρχὴν κατάσχωσιν, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ φίλοις καὶ συγγενέσιν, οὐδ' ἡμῖν ταῖς ἀθλίαις γυναιξίν· ἀλλὰ πάντας ἡμᾶς φανερῶς τε καὶ κρύφα πειράσονται διολέσαι.
156 Ταῦτα δὴ ἐνθυμουμένους ἡμᾶς δεῖ μὴ περιορᾶν τοὺς ἐκεῖνον ἀποκτείναντας ἄνδρας ἀνόσια, καὶ πᾶσιν ἡμῖν ἐχθροὺς τοσαύτην ἀρχὴν κτησαμένους, ἀλλ' ἐναντιοῦσθαι καὶ κωλύειν νῦν μὲν ἀπάτῃ καὶ δόλῳ χρησαμένους· τούτων γὰρ ἐν τῷ παρόντι δεῖ· ὅταν δὲ τὰ πρῶτα ἡμῖν χωρήσῃ κατὰ νοῦν, τότε καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ πάσῃ δυνάμει καὶ μεθ' ὅπλων αὐτοῖς ὁμόσε χωροῦντας, ἐὰν ἄρα καὶ τούτων δέῃ, βουληθεῖσιν ἡμῖν πρᾶξαι νῦν ἃ δεῖ. τίνα δὲ ταῦτ' ἐστί; πρῶτον μὲν κρυπτώμεθα τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον, καὶ πρὸς ἅπαντας ἐξενεχθῆναι παρασκευάσωμεν ὅτι πληγὴν

regnum ab ipsa republica vocari; & vt vir industrius non emisit hanc occasionem e manibus. Porro in asserendo imperio affuit ei, atque adeo omnium ei bonorum auctor fuit defuncti regis vxor, quæ genero fauebat, & e multis portentis cognouerat in fatis esse vt is vir ad regnũ Romanum perueniret. erat autem iamdudum orbata filio iuuene; ac duo ex illo superstites erãt infantuli. quare desolatam familiam cogitans, & verita ne Marcii regno potiti pueros tollerent, omnemque cognationem regis exstinguerent, primum regia clausa custodes adhibuit necui vel aditus pateret vel exitus. deinde iussis reliquis omnibus excedere cubiculo in quo Tarquinium semineccm deposuerant, Ocrisia *tantum* cum Tullio coniugeque ipsius sua filia retentis, & accitis cum pueris nutricibus, sic eos affata est: Vides Tulli regem nostrum Tarquinium, qui te alumnum suũ præ omnib. amicis & cognatis in honore habuit, impiorum manibus adductum ad fatalem terminum, prius quam vel domesticas res disponere, vel ꝓspicere publicis, vel nostrum cuiquam extremum valedicere potuerit. supersunt hi miselli pueri, orbi & destituti: quorum incolumitas in maximo nunc versatur discrimine. nam si ad Marcios aui eorum interfectores peruenerint reip. gubernacula, miseris modis eis pereundum est: ac ne vobis quidem vita in tuto erit, quib. Tarquinius maluit quam illis locare filias, si parricidas regno potiri patiemini; omnesq; cognatos & amicos idẽ inuoluet periculum: ne nobis quidem parcetur miseris mulieribus, sed omnes nos clamque palamque conabuntur illi perdere. Hæc consideranda sunt nobis, nec negligendi qui & illum nefarie interemerunt, & nobis omnibus, si tanto potientur imperio, infensissimi futuri sunt hostes; sed obsistendũ, & impediendum astu primũ, quãdo præsens rerũ status ita postulat: deinde postquam primus conatus nobis successerit, aperte iã & armis eos pro viribus adoriemur: si tamen his opus erit; modo ne pigeat nunc quæ facienda sunt facere. Quænã hæc? Ante omnia regis mortem occultemus, spargẽdo famam nullum acceptum

esse vulnus letale: medici quoq; promittãt se intra paucos dies illũ pristinæ sanitati restituturos: quo facto ego, ꝓgressa, ad populũ quasi regis nomine mãdata referam: cõmittere eũ curam & custodiã tam ꝓpriæ domus quã reipublicæ, interim dũ ipse e vulneribus conualescat, alteri generorũ: tuumq; nomẽ edam, Tulli: ac populus nõ grauate, sed lubẽter feret, tuæ curæ vrbẽ cõmitti, cuius fidei & ante sæpenumero cõmissa fuit. ita præsenti discusso periculo, (nihil .n. amplius pollebunt inimicorum vires, si diuulgetur regẽ viuere) tu accepta cũ fascibus etiã armorum potestate, voca insidiatores Tarquinii vitæ in populi iudiciũ, primosq; omniũ Marcii filios, & ius in eos stringe. qui si comparuerint, plectito eos capite: sin, quod potius facturos arbitror, caussam deseruerint, perpetuo exsilio & bonorum proscriptione mulctato. ac tũ deniq; ad res imperii componendas versus, comitate atq; *omnib.* humanitatis officiis cõciliabis tibi fauorẽ multitudinis. præcipue vero cura nequid delicti cõmittatur; egenosq; ciues beneficiis & largitionibus demerere. post hæc vbi visum fuerit tẽpestiuum, dicemus regẽ defunctum, & palam funus ei faciemus. *Postremũ est quod* mihi abs te licet meo iure petere, vt quãdo a nobis enutritus & institutus es, omniaq; a nobis accepisti bona quæ filii solẽt a parentibus, & vitam degis cũ nostra filia, si ad regnũ quoq; peruenire tibi dabitur, mea gratia, quę te hac in re iuui; pueris istis paternã exhibeas beneuolentiã: & cũ ad virilem ætatẽ venerint, administrandæq; reipublicæ pares fuerint, maiorem natu Romanis pręficias. His dictis, puerisq; altero post alterũ in generi ac filiæ vlnas impositis, & concitata ex vtrisq; magna cõmiseratione, mature cubiculo egressa, domesticos iussit parare curationi necessaria, simulque cõuocare medicos. cumq; per noctẽ superuenientem interquieuisset, mane, cum frequens ad regiã multitudo cõflueret, prodiit in cõspectum fenestris adstans quæ in viã fores prætereuntẽ spectabãt: ac primũ circumstãtib. indicauit capitaliũ in regẽ insidiarũ auctores, submissosq; ab eis facinoris ministros vinctos ꝓduxit. atq; vt vidit multos eũ casum lamentari, &

οὐδεμίαν ἔχει κίνδυνον· οἵ τε ἰατροὶ λεγέτωσαν ἐν ὀλίγαις ἡμέραις αὐτὸν ἀποδείξειν ὑγιῆ· ἔπειτ' ἐγὼ προελθοῦσα εἰς τοὐμφανὲς ἐρῶ πρὸς τὸν ὄχλον, ὡς δὴ Ταρκυνίου μὲν ταῦτα ἐπισκήψαντος, ὅτι πάντων ἐπιδείκνυσιν ἐπιμελητὴν καὶ φύλακα τῶν ἰδίων καὶ τῶν κοινῶν, ἕως ἂν αὐτὸς ὑγιὴς ἐκ τοῦ τραύματος γένηται, τὸν ἕτερον τῶν ἑαυτοῦ υἱῶν, τὸ σὸν εἰποῦσα ὄνομα, ὦ Τύλλιε· ἔσται δὲ οὐκ ἄκουσι Ῥωμαίοις, ἀλλὰ βουλομένοις ὑπό σου τὴν πόλιν ἐπιτροπεύεσθαι, ὑφ' οὗ πολλάκις ἤδη καὶ πρότερον ἐπετροπεύθη. ὅταν δὲ τὸν παρόντα κίνδυνον διασκεδάσωμεν· οὐδὲν γὰρ ἔτι τὸ ἐχθρὸν ἔσται ἰσχυρὸν, ζῆν τοῦ βασιλέως ἀγγελομένου· παραλαβὼν σὺ τάς τε ῥάβδους καὶ τὴν τῶν ὅπλων ἐξουσίαν, κάλει τοὺς βουλεύσαντας ἀποκτεῖναι Ταρκύνιον ἐπὶ τὸν δῆμον, ἀπὸ τῶν Μαρκίου παίδων ἀρξάμενος, καὶ προτίθει αὐτοῖς δίκας. τιμωρησάμενος δὲ τούτους ἅπαντας, ἐὰν μὲν ὑπομείνωσι τὰς κρίσεις, θανάτοις· ἐὰν δὲ ἐρήμους ἀφῶσιν, ὃ μᾶλλον αὐτοὺς οἶμαι ποιήσειν, ἀειφυγίᾳ καὶ δημεύσει τῶν ὑπαρχόντων, καθίστασο ἤδη τὰ περὶ τὴν ἀρχὴν, ὁμιλίαις τε φιλανθρώποις ἀναλαμβάνων τὸ πλῆθος, καὶ τοῦ μηδὲν ἀδίκημα γενέσθαι πολλὴν ἔχων φροντίδα, καὶ τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν εὐεργεσίαις τισὶ καὶ δωρεαῖς ἐπαγόμενος· ἔπειθ' ὅταν καιρὸς ἡμῖν εἶναι δοκῇ, τότε λέγωμεν ἀποτεθνηκέναι Ταρκύνιον, καὶ ταφὰς αὐτοῦ ποιῶμεν ἀπὸ τοῦ φανεροῦ. δίκαιος δ' εἶ, Τύλλιε, τραφείς τε ὑφ' ἡμῶν καὶ παιδευθεὶς, καὶ πάντων μετεσχηκὼς ἀγαθῶν ὅσων παρά μητρός τε καὶ πατρὸς υἱοὶ μεταλαμβάνουσι, καὶ θυγατρὶ συνοικῶν ἡμετέρᾳ, ἐὰν δὴ καὶ βασιλεὺς ἔτι γένῃ Ῥωμαίων, ἐμοῦ γε ἕνεκα τῆς εἰς τοῦτό σοι συναγωνισαμένης, πατρὸς εὔνοιαν τοῖς παιδίοις τοῖσδε παρέχεσθαι· ὅταν δὲ εἰς ἄνδρας ἔλθωσι καὶ τὰ κοινὰ πράττειν ἱκανοὶ γένωνται, τὸν πρεσβύτερον αὐτῶν ἀποδεῖξαι Ῥωμαίων ἡγεμόνα. Ταῦτ' εἰποῦσα καὶ τῶν παιδίων ἑκάτερον εἰς τὰς ἀγκάλας ἐμβαλοῦσα τοῦ τε γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς, καὶ πολὺν ἐξ ἀμφοτέρων κινήσασα οἶκτον, ἐπεὶ καιρὸς ἦν, ἐξῆλθε τοῦ δωματίου, καὶ παρήγγειλε τοῖς ἔνδον εὐτρεπῆ τὰ πρὸς τὴν θεραπείαν ἐπιτήδεια ποιεῖν, καὶ τοὺς ἰατροὺς συγκαλεῖν. διαλιποῦσα δὲ τὴν μεταξὺ νύκτα, τῆς κατόπιν ἡμέρας πολλοῦ πρὸς τὰ βασίλεια συνδραμόντος ὄχλου, προῆλθεν εἰς τοὐμφανὲς ταῖς θυρίσιν ἐπιστᾶσα ταῖς φερούσαις εἰς τὸν πρὸ τῶν θυρῶν στενωπὸν, καὶ πρῶτον μὲν ἐδήλωσε τοῖς παροῦσι τοὺς βουλεύσαντας ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τὸν φόνον, καὶ τοὺς ἐπὶ τοὔργον ἀποσταλέντας ὑπ' αὐτῶν δεδεμένους παρήγαγεν· ἔπειθ' ὡς εἶδε πολλοὺς ὀλοφυρομένους τε τὸ πάθος, καὶ

τοῖς δεδρακόσιν ἀπεχθανομένους, τελευτῶσα εἶπεν οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τῶν ἐναντίων ἐπιβουλευμάτων γεγονέναι, οὐ δυνηθεῖσιν ἀποκτεῖναι Ταρκύνιον. ἀγαπητῶς δὲ ἁπάντων τὸν λόγον δεξαμένων, τότε τὸν Τύλλιον αὐτοῖς συνίστησιν, ὡς ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπίτροπον ἁπάντων τε τῶν κοινῶν καὶ τῶν ἰδίων ἀποδεικνύμενον, ἕως ἂν αὐτὸς ῥάϊσῃ. ὁ μὲν οὖν δῆμος ἀπῄει περιχαρὴς γενόμενος εἰ μηδὲν
257 πέπονθεν κακὸν ὁ βασιλεύς, καὶ μέχρι πολλοῦ τὴν δόξαν ἔχων ταύτην διετέλει. ὁ δὲ Τύλλιος ἰσχυρὰν χεῖρα περὶ αὐτὸν ἔχων, καὶ τοὺς ῥαβδούχους ἐπαγόμενος τοὺς βασιλικούς, προῆλθεν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ τοὺς Μαρκίους ἐκήρυττεν ἥκειν ὑφέξοντας δίκην· ὡς δ᾽ οὐχ ὑπήκουον, ἐπικηρύξας αὐτοῖς ἀιδίους φυγάς, καὶ τὰς οὐσίας ἀναλαβὼν εἰς τὸ δημόσιον, ἀσφαλῶς ἤδη κατεῖχε τὴν Ταρκυνίου ἀρχήν. Βούλομαι δ᾽ ἐπιστήσας τὸν ἑξῆς λόγον, ἀποδοῦναι τὰς αἰτίας δι᾽ ἃς οὔτε Φαβίῳ συγκατεθέμην, οὔτε τοῖς ἄλλοις ἱστορικοῖς ὅσοι γράφουσιν υἱοὺς εἶναι τοὺς καταλειφθέντας παῖδας ὑπὸ Ταρκυνίου, ἵνα μή τινες τῶν ἐκείναις ἐντυχόντων ταῖς ἱστορίαις σχεδιάζειν ὑπολάβωσιν, οὐχ υἱοὺς ἀλλ᾽ υἱωνοὺς αὐτοὺς γράφοντα τοὺς παῖδας. παντάπασι γὰρ ἀπερισκέπτως καὶ ῥαθύμως οἱ συγγραφεῖς αὐτῶν ταύτην ἐξενηνόχασι τὴν ἱστορίαν, οὐδὲν ἐξητακότες τῶν ἀναιρούντων αὐτὴν ἀδυνάτων τε καὶ ἀτόπων· ὧν ἕκαστον ἐγὼ πειράσομαι ποιεῖν φανερὸν δι᾽ ὀλίγων. Ταρκύνιος ἐκ Τυρρηνίας μετῳκίσατο τὸν οἶκον μετασκευασάμενος ὅλον, ἐν τῇ κρατίστῃ τοῦ φρονεῖν ὑπάρχων ἡλικίᾳ. πολιτεύεσθαι γὰρ ἤδη καὶ ἄρχειν καὶ τὰ κοινὰ πράττειν ἀξιῶν, παραδίδοται καὶ τὴν ἄπαρσιν ἐκεῖθεν πεποιημένος, διὰ τὸ μηδεμιᾶς ἐν τῇ πόλει τιμῆς μεταλαμβάνειν. ἕτερος μὲν οὖν ἄν τις αὐτὸν ὑπέθετο καὶ τριακοστὸν ἔχοντα τοὐλάχιστον ἔτος, ὅτε ἀπῄει ἐκ Τυρρηνίας· ἀπὸ ταύτης γὰρ οἱ νόμοι καλοῦσι τῆς ἡλικίας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς ἄρχειν τε καὶ πράττειν βουλομένους τὰ κοινά· ἐγὼ δ᾽ ἔτι νεώτερον αὐτοῦ ὑποτίθημι πέντε ὅλοις ἔτεσι, καὶ ποιῶ κατὰ τὸ εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἔτος ἀπανιστάμενον. καὶ μὴν ὅτι γυναῖκα Τυρρηνίδα ἐπηγάγετο, ἣν ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς ἔγημεν, ἅπαντες ὁμολογοῦσιν οἱ τὰς Ῥωμαϊκὰς συγγράψαντες ἱστορίας. παραγίνεται δ᾽ εἰς Ῥώμην Ἄγκου Μαρκίου βασιλεύοντος, ὡς μὲν Γέλλιος ἱστορεῖ, κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς βασιλείας· ὡς δὲ Λικίννιος γράφει, κατὰ τὸν ὄγδοον. ἔστω δὲ κατὰ τοῦτον ἐληλυθὼς τὸν ἐνιαυτὸν καθ᾽ ὃν γράφει Λικίννιος, καὶ μὴ πρότερον. ἐν ὑστέρῳ μὲν γὰρ οὐκ ἂν εἴη χρόνῳ παραγεγονώς, εἴγε δὴ κατὰ τὸν ἔνατον ἐνιαυτὸν τῆς Ἄγκου δυναστείας ἱππέων ἡγούμενος ἐπὶ τὸν πρὸς Λατίνους πόλεμον ὑπὸ τοῦ βασιλέως πέμπεται, ὡς ἀμφότεροι λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς. εἰ δὴ παρεγένετο

in facinoris auctores concitari, tandem ait eos nihil infestis consiliis profecisse, quãdo *destinatam animo* Tarquinii cædem perpetrare nequiuerint. Ad hæc verba exhilaratis omnibus, commendat eis Tullium, quasi declaratum a rege omnium tum priuatorum tum publicorum negotiorum curatorem, tantisper dum ipse habeat melius. Itaque populus lætus abiit, ratus regi nihil accidisse mali; in qua opinione diu perstitit. Tũ vero Tullius valida manu stipatus cum regiis lictoribus in comitium progressus, Marcios per præconem citauit in iudicium; cumque non parerent, damnauit exsilio perpetuo, bonis etiam eorum in fiscum relatis; atq; ita iam tuto regnabat pro Tarquinio. Nũc priusquam ad vlteriora narratio trãseat, caussa mihi reddenda est cur a Fabio ceterisque historicis, qui hos Tarquinio superstites pueros, filios eius fuisse tradunt, dissentiam; nequis lectis illorum monumẽtis credat me tumultuario stylo scribere, qui nõ filios sed nepotes fuisse dixerim. Omnino enim inconsiderate ac negligenter historiam hanc prodiderunt scriptores Latini, non excussis absurdis & impossibilib. quibus fides ipsorum eleuetur; quæ ego paucis conabor ostendere. Tarquinius ex Etruria cum tota familia migrauit ætate iam matura prudentiæ. cũ enim iam ad imperium & reip. administrationem accedere cuperet, nec ad vllos in vrbe honores admitteretur, emigrasse illinc traditur. Alius igitur aliquis eum diceret tum fuisse vt minimum trigenarium, cum ex Etruria emigrauit; quod hanc ætatem leges magistratib. & negotiis publicis idoneam censeant: ego quinquennium integrum detrahens, XXV anno eum discessisse statuam. Venisse autẽ eum cum Etrusca vxore, quã viuo adhuc patre duxerit, omnes Romani scriptores consentiunt: quorum Gellius, aduentum eius refert in annum Anci Marcii iam regnantis primũ; Licinius, in octauũ. Sit ita vt scribit Licinius. nã si nõ prius, certe posterius nõ venit: quandoquidẽ nono Anci anno ad bellum Latinum magister equitum ab ipso rege missus est, si vtrique scriptori credimus. Quod si XXV

Tarquinius an filios superstites reliquerit.

ἐχρῆν δὲ λέγειν ἐν πολέμοις ἐξετάζεσθαι σῶμα ἀνδρὸς ἓξ καὶ ἐνενήκοντα βεβιωκότος ἔτη. ἐκπεσὼν τε τῆς ἀρχῆς ἔτι πολεμεῖ Ῥωμαίοις οὐκ ἔλαττον τεττάρων καὶ δέκα ἐτῶν, αὐτὸς ἐν τοῖς πράγμασιν ἐξεταζόμενος, ὥς φασιν, ὥστε κατὰ τὰς κοινὰς τῶν ἁπάντων δόξας, καὶ ὁ τοῦ βίου χρόνος αὐτῷ πλείων ἀναφαίνεται τῶν ἑκατὸν καὶ δέκα γεγονὼς ἐτῶν· τοῦτο δὲ τὸ μῆκος τῶν βίων οὐ φέρουσιν οἱ καθ' ἡμᾶς τόποι. ταῦτα δὴ τὰ ἄτοπα συνιδόντες τῶν Ῥωμαϊκῶν συγγραφέων τινὲς, ἑτέραις αὐτὰ λύειν ἐπεχείρησαν ἀτοπίαις, οὐ Τανακυλίδα ποιοῦντες μητέρα τῶν παιδίων, ἀλλά γε Γεγανίαν τινά, περὶ ἧς οὐδεμίαν παρειλήφαμεν ἱστορίαν. ἄωρος δή γε πάλιν ὁ γάμος τοῦ Ταρκυνίου μικρὸν ἀπολείποντος ἐτῶν ὀγδοήκοντα· καὶ ἡ τῶν τέκνων γένεσις τοῖς ταύτην ἔχουσι τὴν ἡλικίαν ἄπιστος. οὐδὲ γὰρ ἄπαις ἦν, ὥστε ἐκ παντὸς ἐπιθυμῆσαι τέκνων· ἀλλὰ θυγατέρες ἦσαν αὐτῷ δύο, καὶ αὗταί γε ἤδη γεγαμημέναι. τούτων δὴ τῶν ἀδυνάτων τε καὶ ἀτόπων ἕκαστα ἐπιλογιζόμενος, οὐχ υἱοὺς εἶναι Ταρκυνίου γράφω τοὺς παῖδας, ἀλλ' υἱωνούς, Λευκίῳ Πίσωνι τῷ Φρουγὶ συγκατατιθέμενος. ἐκεῖνος γὰρ ἐν ταῖς ἐνιαυσίοις πραγματείαις τοῦθ' ἱστόρηκε μόνος· εἰ μή γε ἄρα γένει μὲν ἦσαν υἱωνοὶ τοῦ βασιλέως οἱ παῖδες, ποιητοὶ δὲ υἱοί· καὶ τοῦτ' ἦν αἴτιον τῆς ἀπάτης τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῖς συγγράψασι τὰς Ῥωμαϊκὰς ἱστορίας. προειρημένων δὲ τούτων, καιρὸς ἐπανάγειν ἐπὶ τὴν ἀπολειπομένην διήγησιν. ἐπεὶ δὲ παραλαβὼν τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἡγεμονίας ὁ Τύλλιος, καὶ τὴν ἑταιρείαν τῶν Μαρκίων ἐξελάσας βεβαίως ἤδη τῆς ἀρχῆς ἐνόμιζε κρατεῖν, τόν γε βασιλέα Ταρκύνιον ὡς ἐκ τῶν τραυμάτων τετελευτηκότα ἔναγχος ἐκκομιδῇ τε πολυτελεῖ καὶ μνήματος ἐπισήμου κατασκευῇ, καὶ ταῖς ἄλλαις τιμαῖς ἐκόσμει, καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου χρόνον, ὡς ἐπίτροπος ὢν τῶν ἐκ τοῦ βασιλέως γενομένων παίδων, τόν τε ἴδιον αὐτῶν βίον καὶ τὰ κοινὰ πράγματα τῆς πόλεως διὰ φυλακῆς τε καὶ φροντίδος ἐποιεῖτο. τοῖς δὲ πατρικίοις οὐκ ἦν τὰ γινόμενα καθ' ἡδονάς, ἀλλ' ἠγανάκτουν καὶ χαλεπῶς ἔφερον, οὐκ ἀξιοῦντες αὐτὸν ἑαυτῷ τινα μηχανῇ κατασκευάζειν βασιλικὴν ἐξουσίαν, μήτε βουλῆς ψηφισαμένης, μήτε τῶν ἄλλων τῶν κατὰ νόμον ἐπιτελεσθέντων. συνιόντες τε πολλάκις οἱ πλεῖστον ἐξ αὐτῶν δυνάμενοι, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς καταλύ-
159 σεως τῆς παρανόμου ἀρχῆς· καὶ ἐδόκει αὐτοῖς, ἐπειδὰν πρῶτον εἰς τὸ συνέδριον ἀπὸ τοῦ Τυλλίου ἀναχθῶσιν, ἀναγκάσαι τὸν ἄνδρα τὰς ῥάβδους ἀποθέσθαι καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀρχῆς σύμβολα. ὅταν δὲ τοῦτο γένηται, τοὺς καλουμένους μεσοβασιλεῖς ἀποδεῖξαι, καὶ δι' ἐκείνων ἑλέσθαι τοὺς ἄρξοντας τῆς πόλεως κατὰ νόμον. ταῦτα διανοουμένων αὐτῶν, ἐπιγνοὺς ὁ Τύλλιος, ἐπὶ τὸ δημαγωγεῖν καὶ θεραπεύειν τοὺς ἀπόρους

incredibile est de eo qui nonagenario sex annis sit grandior. Exactus etiam regno bellũ cum populo Romano gessit annis nõ minus quatuordecim, ipseq; (vt perhibent) res administrauit: quod cõmuni omnium opinioni repugnat, ac vitæ spatiũ ei centum & decem excedit annos: quam vitæ longitudinem hæ nostræ regiones nõ ferunt. a Has absurditates cum quidã Romani historici animaduertissent, aliis eas absurditatibus diluere sunt conati, pro Tanaquile matrem liberorum substituentes quandã Geganiam, nusquam nominatã in historiis. Certe hoc cõiugium Tarquinio b non conuenit pene octogenario; nec ea ætate liberorũ procreatio est credibilis. neq; enim prole carebat, vt ardẽti eius desiderio teneretur; sed duę illi erant filiæ, eæq; iam nuptæ. Quare tot simul absurda & impossibilia reputans, pueros istos non filios sed nepotes Tarquinii fuisse scribo, L. Pisonem Frugi secutus, qui solus hoc in Annalib. memoriæ prodidit. nisi forte natura nepotes, adoptione filii regis facti sunt: quod fallere potuit rerum Romanarum scriptores ceteros. Nunc a diuerticulo repetamus institutum narrationis ordinem. Tullius vicaria reip. administratione suscepta, pulsa factione Marcia, firmatas iam imperii habenas ratus, regẽ Tarquinium quasi recens tum ex vulneribus mortuũ magnifico funere extulit, insigniq; monumẽto condidit, & aliis ornauit honoribus: ac deinceps regiorum puerorum tutor habitus, simul patrimoniũ eorum & negotia reipublicæ curabat. id molestũ fuit patriciis, indignãtibus quod ipse sibi callidis machinis asseruisset potestatem regiam, non a senatu decretam, nec acceptã ritu legitimo. quãobrem sæpe potentiores eius ordinis *occultis* cœtibus agitauerunt de abrogando illi principatu vt illegitimo: placuitq; vt cum primum Tullius senatũ indiceret, cogerent eum fasces & reliqua imperii insignia deponere; ac mox creatis interregibus, per illos legitimum regem eligerent. Quo cognito Tullius ad promerendũ plebis fauorem & subleuandos inopes

Tullius e vicario vt rex factus.

adiecit animū, sperans se illorum ope retenturum imperiū. Conuocato igitur populo, & productis in suggestū pueris, talē orationē habuit. Magna mihi necessitas incūbit, Quirites, curandi pueros hos teneros. Nam auus eorum Tarquinius orbum me larisque egenū exceptū educauit, nec minus curauit quam suos ipsius liberos, & matrimonio etiā iunxit mihi filiarum alterā: totoq; vitæ suæ tempore me, vt scitis, non secus ac filiū amauit & honorauit. tandē post *infelicem* illum insidiarū casum, si quid humanū sibi accideret, mihi curā nepotū credidit. quis ergo me religionis erga deos & iustitiæ erga homines oblitū non diceret, si desererē & proderem pupillos quibus tam ingentes debeo gratias? verum nec meæ fidei deero, nec horum deseram solitudinem: quantum equidem potero. Æquum autē est vos quoq; meminisse beneficiorum ab horum auo collatorum in rempublicam: qui tot Latinorum vrbes imperium sibi vindicantes vestræ subiecit dicioni; Etruscos quoq; vniuersos vicinarum gentium potentissimos subiugauit, & Sabinos imperata facere coegit: atq; hæc omnia confecit nō sine multis magnisq; periculis. Quapropter quādiu ipse vixit, illi vos decuit pro beneficiis habere gratiam: nunc vero postquā fato functus est, illa posteris eius referenda est, ne cum benefactorū corporibus, simul beneficiorū memoriam defodere videamini. Sic igitur cogitate, quasi vniuersi curatores relicti sitis his pueris; & cōfirmate eis relictum ab auo imperiū. non enim æque illis ꝓdesse potest mea vnius tutela, atq; cōmune totius ciuitatis auxilium. Hæc dicere coactus sum, quia sensi quosdā in eos cōspirare, aliisq; imperiū tradere conari. Meorū quoq; vos laborū meminisse velim, Quirites, quos pro rep. sustinui nec paucos nec exiguos: quos apud scientes vos recensere, necesse non habeo. pro his gratiam quę mihi debetur, istis reponi cupio. non enim mihi regnum astruo, quo tamen non indignus videor: sed Tarquinii posteris opē ferēs, accepi rerum gubernacula. quamobrem vos supplex oro ne destituatis pupillos qui nunc de principatu periclitantur; & mox, si primus conatus inimicis successerit,

τῶν πολιτῶν ἐβλέπετο, δι' ἐκείνων ἐλπίζων τὴν ἀρχὴν καθέξειν. καὶ συγκαλέσας τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, τά τε παιδία προαγαγὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ λόγους διεξῆλθε τοιούσδε· Πολλή με ἀνάγκη κατείληφεν, ἄνδρες πολῖται, κήδεσθαι τῶν παιδίων τούτων τῶν νηπίων. Ταρκύνιος γὰρ ὁ πάππος αὐτῶν ἀπάτορα καὶ ἄπολιν ὄντα με παραλαβὼν ἐξέθρεψεν, οὐδὲν ἐνδεέστερον ἄγων τῶν αὐτοῦ τέκνων, καὶ τὴν ἑτέραν τῶν θυγατέρων ἔδωκέ μοι γυναῖκα· καὶ παρὰ τὸν τοῦ βίου χρόνον ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγονότα τιμῶν καὶ φιλῶν, ὡς καὶ ὑμεῖς ἴστε, διετέλεσε. καὶ ἐπειδὴ τὰ περὶ τὴν ἐπιβουλὴν αὐτῷ συνέπεσεν, εἴ τι πάθοι τῶν ἀνθρωπίνων, ἐμοὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν παίδων ἐπίστευσε. τίς οὖν πρὸς θεοὺς ὅσιον, ἢ πρὸς ἀνθρώπους δίκαιον ὑπολήψεταί με, ἐὰν ἐγκαταλείπω καὶ προδῶ τοὺς ὀρφανούς, οἷς τοσαύτας ὀφείλω χάριτας; ἀλλ' οὔτε τὴν ἐμαυτοῦ προδώσω πίστιν, οὔτε τὴν τῶν παίδων ἐρημίαν ἐγκαταλείψω, κατὰ δύναμιν τὴν ἐμήν. δίκαιοι δή ἐστε καὶ ὑμεῖς διαμεμνῆσθαι τὰς εὐεργεσίας ἃς ὁ πάππος αὐτῶν τὸ κοινὸν εὐηργέτησεν, ὑποτάξας μὲν ὑμῖν τὰς Λατίνων τοσαύτας πόλεις ἀντιποιουμένας τῆς ἀρχῆς, ὑπηκόους δὲ ποιήσας Τυρρηνοὺς ἅπαντας μέγιστα τῶν περιοίκων δυναμένους, ἀναγκάσας δὲ τὸ Σαβίνων ἔθνος ὑποχείριον ὑμῖν γενέσθαι, μετὰ πολλῶν ἅπαντα ταῦτα καὶ μεγάλων κινδύνων κατεργασάμενος. ὅσον μὲν οὖν αὐτὸς ἔζη χρόνον, ἐκείνῳ προσῆκεν ὑμᾶς ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν χάριτας εἰδέναι· ἐπεὶ δὲ τετελεύτηκε τὸν βίον, τοῖς ἐκγόνοις αὐτοῦ τὰς ἀμοιβὰς ἀποτίνειν, καὶ μὴ κατορύττειν ἅμα τοῖς σώμασι τῶν εὐεργετῶν καὶ τὴν μνήμην τῶν ἔργων. δόξατε οὖν κοινῇ πάντες ἐπίτροποι καταλελεῖφθαι τῶν παιδίων, καὶ βεβαιοῦτε αὐτοῖς ἣν ὁ πάππος κατέλιπεν ἀρχήν. οὐδὲν γὰρ τοσοῦτον ἀπολαύσεσθαι ἐκ τῆς ἐμῆς ἑνὸς ὄντος προστασίας, ὅσον ἐκ τῆς κοινῆς ἁπάντων βοηθείας. ταῦτα δ' εἰπεῖν ἠνάγκασμαι συνισταμένους τινὰς ἐπ' αὐτοὺς αἰσθανόμενος, καὶ τὴν ἀρχὴν ἑτέροις παραδοῦναι βουλομένους. ἀξιῶ δὲ ὑμᾶς, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, καὶ τῶν ἐμῶν μεμνημένους ἀγώνων, οὓς ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἠγωνισάμην, οὔτε μικρῶν ὄντων, οὔτ' ὀλίγων, οὓς οὐδὲν δέομαι πρὸς εἰδότας ὑμᾶς λέγειν, τὰς ἀντὶ τούτων ὀφειλομένας ἐμοὶ χάριτας τοῖς παιδίοις ἀποδοῦναι τούτοις. οὐ γὰρ ἰδίαν ἀρχὴν ἐμαυτῷ κατασκευαζόμενος, ἧς οὐδὲν ἧττον ἄξιος ἦν βουληθεὶς τυγχάνειν, ἀλλὰ τῷ Ταρκυνίου γένει βοηθῶν, τὰ κοινὰ πράττειν προῄρημαι. ἱκέτης δὲ ὑμῶν γίγνομαι μήτε τοὺς ὀρφανοὺς καταλιπεῖν, νῦν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς κινδυνεύοντας· εἰ δ' ἡ πρώτη πεῖρα τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν χωρήσει κατὰ νοῦν,

καὶ ἐκ

"καὶ ἐκ τῆς πόλεως ἐξελαθησομένους. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ὡς ἐγνωκόσιν ὑμῖν τὰ δέοντα, καὶ ποιήσουσιν ὅσα προσήκει, οὐδὲν δέομαι πλείω λέγειν· ἃ δὲ παρεσκεύασμαι ποιεῖν ὑμᾶς ἀγαθὰ, καὶ ὧν χάριν τὴν ἐκκλησίαν συνεκάλεσα, ἀκούσατέ μου. ὅσοι μὲν ὑμῶν ὀφείλοντες ἤδη χρέα, διὰ πενίαν ἀδύνατοί εἰσιν ἀποδοῦναι, τούτοις βοηθεῖν προθυμούμενος, ἐπειδὴ πολῖταί εἰσι καὶ πολλοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνηντλήκασι πόνους, ἵνα μὴ τὴν ἰδίαν ἀφαιρεθῶσιν ἐλευθερίαν οἱ τὴν κοινὴν βεβαιώσαντες, ἐκ τῶν ἐμαυτοῦ χρημάτων

160 δίδωμι διαλύσασθαι τὰ χρέα. ὅσοι δ' ἂν μετὰ ταῦτα δανείσωνται, τούτοις οὐκ ἐάσω πρὸς τὰ χρέα ἀπάγεσθαι, ἀλλὰ νόμον θήσω, μηδένα δανείζειν ἐπὶ σώμασιν ἐλευθέροις, ἱκανὸν ἡγούμενος τοῖς δανεισταῖς τὰς οὐσίας τῶν συμβαλόντων κρατεῖν. ἵνα δὲ καὶ τὰς εἰς τὸ δημόσιον γινομένας εἰσφορὰς, δι' ἃς οἱ πένητες ἐπιβαρυνοῦνταί τε καὶ ἀναγκάζονται δανείσματα ποιεῖν, κουφοτέρως εἰς τὸ λοιπὸν φέρωσι, τιμήσασθαι τὰς οὐσίας ἅπαντας κελεύω, καὶ ἀπὸ τοῦ τιμήματος ἕκαστον φέρειν τὸ ἐπιβάλλον, ὡς ἐν ταῖς μεγίσταις καὶ εὐνομωτάταις πόλεσι πυνθάνομαι γινόμενον· δίκαιόν τε καὶ συμφέρειν τῷ κοινῷ τοῦτο ἡγοῦμαι, τοὺς μὲν πολλὰ κεκτημένους πολλὰ εἰσφέρειν, τοὺς δ' ὀλίγα ἔχοντας, ὀλίγα. δοκεῖ δέ μοι καὶ τὴν δημοσίαν γῆν ἣν διὰ τῶν ὅπλων κτησάμενοι κατέχετε, μὴ τοὺς ἀναιδεστάτους, ὥσπερ νῦν, κεκτῆσθαι, οὔτε χάριτας λαβόντας, οὔτε ὠνησαμένους, ἀλλὰ τοὺς μηδένα κλῆρον ἔχοντας ὑμῶν, ἵνα μὴ θητεύητε ὄντες ἐλεύθεροι, μήτε τὰς ἀλλοτρίας κτήσεις, ἀλλὰ τὰς ἰδίας γεωργῆτε. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο φρόνημα εὐγενὲς ἐν ἀνδράσιν ἀπορουμένοις τῶν καθ' ἡμέραν ἀναγκαίων. ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα ἔγνων ἴσην καὶ κοινὴν ποιεῖν πολιτείαν, καὶ τὰ δίκαια πᾶσι πρὸς ἅπαντας ὅμοια. εἰς τοῦτο γὰρ ἥκουσί τινες αὐθαδείας, ὥστε ὑβρίζειν εἰς τὸ δημοτικὸν ἀξιοῦσι, καὶ μήτε ἐλευθέρους ἡγεῖσθαι τοὺς πένητας ὑμᾶς. ἵνα δὲ καὶ λαμβάνωσι τὰ δίκαια καὶ ὑπέχωσιν οἱ μείζους τοῖς ἐλάττοσιν, ἐξ ἴσου νόμους θήσομαι κωλυτὰς μὲν τῆς βίας, φύλακας δὲ τῆς δικαιοσύνης, καὶ αὐτὸς οὐδένα χρόνον ἀνήσω τῆς ἁπάντων προνοούμενος ἰσηγορίας.

Τοιαῦτα λέγοντος αὐτοῦ, πολὺς ἔπαινος ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο, τῶν μὲν, ὅτι πιστὸς ἦν καὶ δίκαιος περὶ τοὺς εὐεργέτας, ἐπαινούντων· τῶν δ', ὅτι φιλάνθρωπος καὶ μεγαλόψυχος εἰς τοὺς ἀπόρους· τῶν δ', ὡς μέτριος καὶ δημοτικὸς πρὸς τοὺς ταπεινοτέρους· ἁπάντων δ', ὅτι νόμιμος καὶ δίκαιος ἄρχων, ἀγαπώντων τε καὶ τεθαυμακότων. διαλυθείσης δὲ τῆς ἐκκλησίας, ταῖς ἑξῆς ἡμέραις ἀπογράφεσθαι κελεύσας

ex vrbe quoq; propellentur. Verum de his, cũ faciẽda & sciatis ipsi, & pro vestro officio facturi sitis, nihil addã amplius. Superest vt audiatis quid excogitauerim in vestrũ cõmodum, & cuius rei caussa vos in concionem aduocauerim. Quotquot vestrũ ære alieno grauati, nõ sunt soluendo propter inopiã, his ego succurrere paratus, quoniã ciues sunt & multos labores exantlarunt pro patria, ne libertatem amittãt propriam qui publicam stabilierunt, de meo pecuniam dabo qua satis fiat creditoribus. Siqui autẽ A in posterum a fœneratorib. mutuum acceperint, eos obæs *in neruum* duci non sinam: caueboq; lege ne fœneratorib. ius sit in libera corpora, sed cõtenti sint debitoris facultatibus. Et vt tributorum in ærariũ collationẽ, quibus pauperes grauati æs alienum facere coguntur, leuius in posterũ ferãtis, volo censeri bona omnium, & pro suo quenque censu conferre, sicut in magnis & bene institutis ciuitatibus fieri audio. Iustũ enim existimo & reipub. vtile, vt qui multũ possidẽt, multum conferant; parũ vero, qui sunt in re tenui. Placet etiã mihi agrũ publi- B cum, armis vestris quæsitum, non ab impudẽtissimo quoq;, vt nunc fit, occupari, nec gratis acceptum, nec cõparatum pretio; sed ab iis teneri qui *adhuc* inter vos exsortes sunt; ne mercede seruiatis cũ sitis liberi, vtq; nõ alienos fundos colatis, sed ꝓprios. ni- C hil enim generosum potest sapere qui quotidiani victus penuria premitur. Præter hæc omnia decreui æquabilẽ & cõmunem efficere rempublicã, & cunctorũ ciuium ius æquare. quosdã enim tantũ sibi arrogare audio, vt nõ vereãtur plebeios cõtumeliis afficere, & vos pauperes pro seruis habere. itaq; vt tenuiorib. quoq; cõtra potentiores iure agere liceat, leges ferã quę pariter omnib. cõueniant, ꝓhibentes violentiã, & tutãtes iustitiã: neq; ipse vnquã huic æqualitati prospicere desinã. Hæc oratio vehemẽter cõcioni placuit, aliis fidẽ ei⁹ & gratitudinẽ erga bene meritos laudantibus, aliis benignitatẽ & liberalitatẽ in pauperes, aliis moderationẽ & popularẽ humiliorũ studiũ; omnib. vero iustitiam & æquitatem viri complectentib. atque admirantibus. Dimissa conci- D one, sequentibus dieb. obæratos iussis

dare nomina, qui fidem suam apud creditores liberare nequirēt, simulq; asscribi quātum quisq; deberet: quibus recognitis mensas in foro posuit, & in omnium conspectu debitā creditoribus pecuniā dinumerauit. His peractis edictum regium proposuit, vt omnes qui publicum agrū priuatim vsurpassent, intra certā diem eo decederent; & ciuium qui nulla sortiti essent prædia, deferrētur ad se nomina: legesq; Romuli & Numæ Pōpilii vetustate neglectas in vsum reuocauit, & nouas ipse tulit alias.

Hāc eius administrationem moleste ferebant patricii, vidētes diminui senatus potentiā: *statimq;* mutauerunt consilium. qui enim prius principatū vt illegitimū abrogare illi voluerant, creatisq; interregibus per illos declarare *alium* regem legitimum, iā contenti præsenti statu nil satagendū putabāt amplius. Subibat enim eos cogitatio, si senatus aliquē a se electum admoueret regni gubernaculis, fore vt plebs in ferendo suffragio aduersaretur: si vero plebi permitteretur libera regis electio, Tullium habiturum omnium suffragia, iamque futurum regem legitimū. Visum est igitur cōsultius, sinere eū in principatu surreptitio, quem deceptis magis quā persuasis ciuibus nō aperte datum obtineret. Sed nihil profecerūt huiusmodi rationibus. adeo callidis artib. occurrit eis Tullius, vt vel inuitis eis regnare pergeret. Sparsis enim iam ante rumorib. de patriciorū cōtra se insidiis, mæstus & sordidatus in forum prodiit, comitantibus matre Ocrisia & socru Tanaquile, totaq; cognatione regia. ad quod inopinatum spectaculū multis confluentibus, aduocata concione, cōscenso tribunali talē orationem habuit. Non de Tarquiniorū puerorum securitate modo agitur, Quirites; sed iam meæ ipsius saluti timere cogor, ne triste aliquod iustitiæ ferā præmium. Appetor enim patriciorū insidiis, & indicatū est mihi cōiurasse aliquot eorū in meam perniciem, nulla vel magna vel parua lęsos iniuria; sed quia in plebem fui & esse porro volo beneficus, id vero eos male habet, quasi indignum facinus: fœneratores, qa vos pauperes libertate

τοὺς ὑποχρέους, ὅσοι τὴν πίστιν ἀδύνατοι ἦσαν φυλάττειν τοῖς ὀφείλουσι, καὶ πόσον ἕκαστος, ἐπειδὴ τὰς ἀπογραφὰς ἔλαβε, τραπέζας θεὶς ἐν ἀγορᾷ, πάντων ὁρώντων ἀπηρίθμει τοῖς δανεισταῖς τὰ χρέα. ταῦτα δὲ πραξάμενος διέθηκεν ἐν φανερῷ διάταγμα βασιλικὸν, ἐκχωρεῖν τῆς δημοσίας γῆς τοὺς καρπουμένους τε καὶ ἴδια κατέχοντας αὐτὴν ἐν ὡρισμένῳ τινὶ χρόνῳ, καὶ τοὺς οὐδένα κλῆρον ἔχοντας τῶν πολιτῶν πρὸς ἑαυτὸν ἀπογράφεσθαι· νόμους τε συνέγραφεν ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ παρημελημένων ἀνανεούμενος, οὓς Ῥωμύλος τε εἰσηγήσατο καὶ Νομᾶς Πομπίλιος, οὓς δὲ αὐτὸς καθιστάμενος. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ πολιτευομένου χαλεπῶς ἔφερον οἱ πατρίκιοι, καταλυομένην τὴν δυναστείαν τῆς βουλῆς ὁρῶντες, καὶ λογισμοὺς οὐκ ἔτι τοὺς αὐτοὺς, ἀλλ' ἐναντίους τοῖς προτέροις ἐλάμβανον. ἐν ἀρχαῖς μὲν ὥρμηντο ἀφελέσθαι τὴν παράνομον αὐτοῦ δυναστείαν, ἀποδείξασθαι δὲ μεσοβασιλεῖς, καὶ δι' ἐκείνων ἑλέσθαι τὸν κατὰ νόμους ἄξοντα τὴν ἀρχήν· τότε δὲ στέργειν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ᾤοντο δεῖν, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν. εἰσέπιπτε γὰρ αὐτοῖς λογισμὸς, ὅτι τῆς μὲν βουλῆς ὃν αὐτὴ προῄρητο παραγούσης ἐπὶ τὰ πράγματα, ὁ δῆμος ἐναντιώσεται τὴν ψῆφον ἀναλαβών· ἐὰν δὲ ἐπὶ τῷ δήμῳ ποιήσωσι τὴν προαίρεσιν τοῦ βασιλέως, ἅπασαν τὸν Τύλλιον ψηφοφορήσουσι, καὶ περιέσται τῷ ἀνδρὶ τὸ δοκεῖν κατὰ νόμους ἄρχειν. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἄμεινον εἶναι κλέπτοντα τὴν ἀρχὴν τὸν ἄνδρα, καὶ παρακρουόμενον τοὺς 161 πολίτας μᾶλλον ἢ πείσαντα καὶ φανερῶς λαβόντα κατέχειν. ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς ἐγίνετο προὔργου τῶν λελογισμένων· οὕτω κατεστρατήγησεν αὐτῶν ὁ Τύλλιος, καὶ κατέσχε τὴν βασιλείαν ἀκόντων ἐκείνων. κατασκευάσας γὰρ ἐκ πολλοῦ φήμας λέγεσθαι κατὰ τὴν πόλιν, ὡς ἐπιβουλευόντων αὐτῷ τῶν πατρικίων, προῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐσθῆτα πιναρὰν περιβεβλημένος, καὶ κατηφὴς, συνιούσης αὐτῷ καὶ τῆς μητρὸς Ὀκρισίας, καὶ τῆς Ταρκυνίου γαμετῆς Τανακυλλίδος, καὶ τῆς συγγενείας τῆς βασιλικῆς ὅλης. ὄχλου δὲ συνδραμόντος πολλοῦ πρὸς τὸ παράδοξον τῆς ὄψεως, ἐκκλησίαν συγκαλέσας προῆλθεν ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ διεξῆλθε τοιοῦτόν τινα λόγον· Οὐκ ἔτι περὶ τῶν Ταρκυνίου παίδων μόνον ὁ κίνδυνός ἐστιν, ἵνα μηδὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν δεινὸν πάθωσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ περὶ τῆς ἐμῆς δέος ἐπεισέρχεται, μὴ πικρὰς ἀμοιβὰς τῆς δικαιοσύνης ἀπολάβω. ἐπιβουλεύομαι γὰρ ὑπὸ τῶν πατρικίων, καὶ μεμήνυταί μοι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀποκτεῖναί με συνομνύμενοι, ἀδίκημα μὲν οὔτε μεῖζον οὔτε ἔλαττον ἐγκαλεῖν, ὧν δὲ τὸν δῆμον εὖ πεποίηκα καὶ παρεσκεύασμαι ποιεῖν ἀχθόμενοί τε καὶ ἀναξιοπαθοῦντες· οἱ δανεισταὶ μὲν, ὅτι τοὺς πένητας ὑμᾶς οὐκ εἴασα τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρε-

» ἀφαιρεθῆναι, ὑπ' αὐτῶν ἀχθέντας· οἱ δὲ καταγνοσφιζόμενοι τὰ δημόσια, καὶ κατέχοντες ἣν ὑμεῖς δι' αἵματος ἐκτήσασθε γῆν, ἐκλιπεῖν ἀναγκαζόμενοι, ὥσπερ τὰ πατρῷα ἀποστερούμενοι· καὶ οἱ τὰ ἀλλότρια ἀποδιδόντες οὗτοι, ἀχθόμενοι τὴν συμφορὰν τὴν εἰς τοὺς πολεμίους, ὅτι εἰς τιμήσασθαι τοὺς βίους ἀναγκασθήσονται, καὶ ἀπὸ τῶν τιμημάτων τὰς εἰσφορὰς συνεισφέρειν· κοινῇ δὲ σύμπαντες, ὅτι κατὰ νόμους γεγραμμένους ἐθισθήσονται ζῆν, τὰ δίκαια ἐξ ἴσου διδόντες ὑμῖν καὶ λαμβάνοντες, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ἀργυρωνήτοις παραχρήσονται τοῖς πένησιν, ὃ ποιοῦσι. καὶ ταῦτα δὴ τὰ ἐγκλήματα συνενέγκαντες εἰς τὸ κοινόν, βεβούλευνται καὶ συνωμωμόκασιν κατάγειν τοὺς φυγάδας, καὶ τοῖς Μαρκίου παισὶ τὴν βασιλείαν ἀποδιδόναι, οὓς ὑμεῖς Ταρκύνιον ἀποκτείναντας τὸν βασιλέα ὑμῶν, ἄνδρα χρηστὸν καὶ φιλόπολιν, καὶ τηλικοῦτο διαπραξαμένους ἄγος, τάς τε δίκας ἐρήμους ἐκλιπόντας, καὶ φυγὴν ἑαυτοῖς ταμιευσαμένους, πυρὸς καὶ ὕδατος εἴργειν ἐψηφίσασθε· ἔμελλόν τε, εἰ μὴ θᾶττον ἐμοὶ περὶ τούτων ἐγένετο μήνυσις, ξενικήν τινα δύναμιν ἐπαγόμενοι, νυκτὸς ἔτι πολλῆς εἰς τὴν πόλιν κατάγειν τοὺς φυγάδας. τὰ μετὰ ταῦτα πάντες ἴστε δήπου, κἂν ἐγὼ μὴ λέγω, ὅτι Μάρκιοι, συλλαμβανόντων αὐτοῖς τῶν πατρικίων, κατασχόντες τὰ πράγματα δίχα πόνου, πρῶτον μὲν ἐμὲ τὸν φύλακα τῶν βασιλέων καὶ τὰς κατ' αὐτῶν ἐπιτελεσαμένους δίκας ἔμελλον ἀναρπάσεσθαι, ἔπειτα ταυτὶ τὰ παιδία καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς τε καὶ φίλους Ταρκυνίου πάντας ἀναιρήσεσθαι· γυναῖκας δ' ἡμῶν καὶ μητέρας καὶ θυγατέρας καὶ πᾶν τὸ θῆλυ γένος ἐν ἀνδραπόδων ποιήσασθαι λόγῳ, πολὺ τὸ θηριῶδες ἔχοντες ἐν τῇ φύσει καὶ τυραννικόν. εἰ μὲν οὖν ὑμῖν ταῦτα βουλομένοις ἐστίν, ὦ δημόται, τοὺς μὲν ἀνδροφόνους κατάγειν καὶ βασιλεῖς ἀποδεικνύναι, τοὺς δὲ τῶν εὐεργετῶν παῖδας ἐξελαύνειν, καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ πάππου καταλειφθεῖσαν ἀρχὴν ἀφαιρεῖσθαι, στέρξομεν τὴν τύχην. ἀλλὰ πρὸς ἁπάντων τέ καὶ θεῶν καὶ δαιμόνων, ὅσοι τὸν ἀνθρώπινον ἐποπτεύουσι βίον, ἱκέται πάντες ὑμῶν γενόμενοι σὺν γυναιξί τε καὶ τέκνοις, ἀντὶ πολλῶν μὲν ὧν ὁ Ταρκύνιος ὁ τῶν παιδίων πάππος εὖ ποιῶν ὑμᾶς διετέλεσεν, ἀντὶ πολλῶν δὲ ὧν ἐγὼ αὐτὸς κατὰ τὴν ἐμαυτοῦ δύναμιν ἐγενόμην ὑμῖν χρήσιμος, ἀξιοῦμεν ὑμᾶς μίαν ἡμῖν
162 ταύτην δοῦναι δωρεάν, φανερὰν ποιῆσαι τὴν ὑμῶν αὐτῶν γνώμην. εἰ γὰρ ἀξιονικοτέρους τινὰς ἑτέρους ὑπειλήφατε ἡμῶν ταύτης τῆς τιμῆς τυγχάνειν, τὰ μὲν παιδία οἰχήσεται τὴν πόλιν ὑμῶν καταλιπόντα, καὶ ἡ ἄλλη

priuari & ab eis *in neruum* duci non sum passus; alios, quod cũ publica sibi vsurparint, & agrum vestro sanguine partũ occuparint, ea nũc relinquere coacti, veluti paternis bonis exui videntur. hi dũ aliena iam reddere coguntur, ægerrime ferunt quod, cum *prius* a bellicis cõtributionib. fuerint immunes, iam censum subire, & pro suis quisq; facultatib. contribuere tenebuntur. cõmunis autem omnium dolor est quod iuxta leges scriptas assuefient æquo iure vobiscum viuere, nec tanquã emptitiis abutentur pauperibus, vt *nunc* faciũt. His de caussis cõmunicato consilio coniurauerunt reductis prius exsulibus, *mox* ad Marcii filios regnũ deferre: quibus vos ob necatũ regem vestrum Tarquinium, virum bonũ & amatorẽ reipublicæ, vt qui cõscientia tanti sceleris deserta caussa vltroneo sese damnarint exsilio, igni & aqua interdicendũ iudicastis. reduxissentq; intẽpesta nocte stipatos cateruis externorũ militũ exsules, nisi mature fuissent indicio proditi. cetera ipsi vel me silẽte intelligitis, quod Marcii, si patriciorum auxilio tam facile rerũ potiti fuissent, primũ me tutorem regiorũ puerorum, qui *debitis* eos pœnis sum persecutus, arripuissent; deinde hosce pueros & ceteros cognatos atq; amicos Tarquinii cunctos interfecissent: vxores autem & matres ac filias nostras, reliquasq; fœminas, habuissent in mancipiorum numero, homines belluini & tyrãnico spiritu. Igitur si etiam vobis Quirites placet homicidas illos reductos regno præfici, benefactorũ vero vestrorum posteros auito principatu fraudatos eiici, feremus fortunam quamlibet. oramus tamen per quicquid vsquam est deorum atque geniorum, qui res mortalium inspectãt, supplices vobis vna cum vxorib. & liberis, vt pro plurimis Tarquinii puerorum istorum aui officiis, quibus vos demereri perpetuo studuit; proque non paucis quibus ego ipse, quantum mihi fuit viriũ, prodesse laboraui vestris commodis, reponatis nobis vnicam hanc gratiam, videlicet patefaciatis vestram sentẽtiam. Si enim alios quospiã digniores quibus hic honor deferatur quam nos ducitis, pueri quidem isti & reliqua Tarquiniorum cognatio, relicta patria

proficiscentur in exsiliũ; ceterum ego mihi ipsi aliter cõsulam. iã enim satis & ad virtutẽ & ad gloriam vixi: neq; sustinuerim, frustratus vestra beneuolẽtia, qua nihil habeo carius, turpiter apud alios quoscunq; viuere. Accipite igitur hos fasces; &, si ita videtur, date patriciis. ego vobis *amplius* molestus non ero mea præsentia. Hæc dicentẽ & de tribunali descẽdere parantẽ clamor vndiq; ingẽs excipit, mixtæq; lacrymis preces, maneret rerũq; habenas retineret timore posito. deinde subornati quidã, passim turbæ inserti, vociferabãtur creandũ eum regẽ, postulantes vocari ad suffragia curias. a quib. initio facto, mox plebs vniuersa in eandem inclinauit sententiã. Id animaduertens Tullius, occasionẽ oblatam nõ dimisit; se vero gratias illis maximas habere professus, quod beneficiorũ essent memores; maiora insuper pollicendo si rex ab eis declararetur; simulq; diem indicit comitiis, quib. agrestiũ quoq; multitudinẽ vniuersam interesse voluit. Coit curiatim populus, & distribuuntur per singulas curias calculi. Itaq; omniũ curiarũ consensu dignus regno iudicatus, valere iussis patribus cõscriptis, qui nolebãt ratam habere plebis voluntatẽ, vt eis mos erat, principatum obtinuit. Ad hunc modũ regno assumpto, præter alia multa quæ domi *præclare* instituit, bellũ etiam cũ Etruscis gessit magnũ & memorabile. Sed prius acta eius dicẽtur quæ ad reip. ordinationem attinent.

Tullius in republ. quæ gesserit.

a Agri publici diuisio.

Mox vt regnũ adeptus est, agrum publicum diuisit ciuibus qui ob egestatẽ mercede seruire cogebantur. deinde curiatis comitiis leges sanxit de contractibus & iniuriis. erant autem illæ L, quas nunc non est necesse vt enumerem.

b Vrbis amplatio.

Vrbi duos colles Viminalem & Esquilinum addidit, singulos iusta oppidi magnitudine: atque ibi loca ciuibus lare carentibus ad ædificandum distribuit. ipse quoq; Esquiliis domicilium statuit, loco regionis eius cõmodissimo. Hic regũ vltimus vrbis pomœria protulit, duobus ad quinque colles additis, consultis auspiciis ceterisq; deorum ceremoniis ex legum præscripto peractis. Vlterius non processit vrbis exædificatio, religionib. (vt fertur) non permittentibus.

c Suburbia quam late vrbi circumfusa sunt, multa illa & magna,

Ταρκυνίου συνθῆμα· ἐγὼ δὲ ἕτερόν τι βουλεύσομαι περὶ ἐμαυτοῦ. βεβίωται γάρ ἤδη μοι καὶ πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς εὐδοξίαν ἀποχρώντως, καὶ οὐκ ἂν ἀξιώσαιμι τῆς παρ' ὑμῶν εὐνοίας ψευσθεὶς, ἣν ἀντὶ πάντων εἱλόμην ἀγαθῶν, ζῆν αἰσχρῶς ἐν ἄλλοις ἔτι. παραλάβετε δὴ τὰς ῥάβδους, καὶ δότε, εἰ βούλεσθε, τοῖς πατρικίοις· ἐγὼ δ' ὑμῖν οὐκ ἐνοχλήσω παρών. Ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ καὶ παραχωρεῖν οἵου τε ὄντος ἀπὸ τοῦ βήματος, κραυγή τε παρὰ πάντων ἐξαίσιος ἐγένετο, καὶ δεήσεις μεμιγμέναι δάκρυσιν, ἵνα μένῃ τε καὶ διακατέχῃ τὰ πράγματα, μηδένα δεδιώς. ἔπειτ' εἰσκελευστοί τινες διειληφότες τὴν ἀγορὰν, βασιλέα ποιεῖν αὐτὸν ἀνεβόων, καὶ συγκαλεῖν τὰς φρατρίας ἠξίουν, ψῆφόν τε ἤτουν. ἀρξαμένων δὲ τούτων, εὐθὺς ὁ δῆμος ἅπας ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως ἐγεγόνει. τοῦτο καταμαθὼν ὁ Τύλλιος οὐκ ἔτι παρῆκε τὸν καιρὸν, ἀλλὰ πολλὰς αὐτοῖς εἰδέναι φήσας χάριτας ὅτι μέμνηνται τῶν εὐεργεσιῶν, καὶ ἔτι πλείονα ὑπισχνούμενος ἀγαθὰ, ἐὰν αὐτὸν ἀποδείξωσι βασιλέα, προεῖπεν ἡμέραν ἀρχαιρεσιῶν, εἰς ἣν ἐκέλευσε καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀγρῶν ἅπαντας παρεῖναι. συνελθόντος δὲ τοῦ δήμου κατὰ τὰς φρατρίας, ἐδίδου κατὰ μίαν τὰς ψήφους. ἁπάσαις δὲ ταῖς φρατρίαις κριθεὶς τῆς βασιλείας ἄξιος, χαίρειν τῇ βουλῇ φράσας, ἣ οὐκ ἠξίωσεν ἐπικυρῶσαι τὰ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους, ὥσπερ αὐτῇ ποιεῖν ἔθος ἦν, κατέσχε τὴν ἀρχήν. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρελθὼν, πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων πολιτευμάτων εἰσηγητὴς ἐγένετο, μέγαν δὲ καὶ λόγου ἄξιον πρὸς Τυρρηνοὺς ἐπολέμησε πόλεμον. ποιήσομαι δὲ περὶ τῶν πολιτευμάτων αὐτοῦ πρῶτον τοὺς λόγους. εὐθὺς ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, διένειμε τὴν δημοσίαν χώραν τοῖς θητεύουσι Ῥωμαίων· ἔπειτα τοὺς νόμους τούς τε συναλλακτικοὺς καὶ τοὺς περὶ τῶν ἀδικημάτων ἐπεκύρωσε ταῖς φρατρίαις· ἦσαν δὲ πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν, ὧν οὐδὲν δέομαι μεμνῆσθαι κατὰ τὸ παρόν. τῇ τε πόλει προσέθηκε δύο λόφους, τόν τε Οὐιμινάλιον καλούμενον καὶ τὸν Ἰσκυλῖνον, ὧν ἑκάτερος ἀξιολόγου πόλεως ἔχει μέγεθος, καὶ διένειμεν αὐτοὺς τοῖς ἀνεστίοις Ῥωμαίων οἰκίας κατασκευάσασθαι, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἐποιήσατο τὴν οἴκησιν, ἐν τῷ κρατίστῳ τῆς Ἰσκυλίας τόπῳ. οὗτος ὁ βασιλεὺς τελευταῖος ηὔξησε τὸν περίβολον τῆς πόλεως, τοὺς δύο τοῖς πέντε προσθεὶς λόφοις, ὀρνιθευσάμενός τε, ὡς νόμος ἦν, καὶ τἄλλα τὰ πρὸς θεοὺς ὅσια διαπραξάμενος. προσωτέρω δὲ οὐκ ἔτι προῆλθεν ἡ κατασκευὴ τῆς πόλεως, οὐκ ἐῶντος, ὥς φασι, τοῦ δαιμονίου· ἀλλ' ἔστιν ἅπαντα τὰ περὶ τὴν πόλιν οἰκούμενα χωρία, πολλὰ ὄντα καὶ μεγάλα,

γυμνὰ

γυμνὰ καὶ ἀτείχιστα, καὶ ῥᾷστα πολεμίοις ἐλθοῦσιν ὑποχείρια γενέσθαι. καὶ εἰ μὲν εἰς ταῦτά τις ὁρῶν, τὸ μέγεθος ἐξετάζειν βουλήσεται τῆς Ῥώμης, πλανᾶσθαί τε ἀναγκασθήσεται, καὶ οὐχ ἕξει βέβαιον σημεῖον οὐδὲν ᾧ διαγνώσεται μέχρι ποῦ προβαίνουσα ἡ πόλις ἔτι ἐστὶ καὶ πόθεν ἄρχεται μηκέτι εἶναι πόλις. οὕτω συνύφανται τὸ ἄστυ τῇ χώρᾳ, καὶ εἰς ἄπειρον ἐκμηκυνομένης πόλεως ὑπόληψιν τοῖς θεωμένοις παρέχεται. εἰ δὲ τῷ τείχει τῷ δυσευρέτῳ μὲν ὄντι διὰ τὰς περιλαμβανούσας αὐτὸ πολλαχόθεν οἰκήσεις, ἴχνη δέ τινα φυλάττοντι κατὰ πολλοὺς τόπους τῆς ἀρχαίας κατασκευῆς, βουληθείη μετρεῖν αὐτὴν κατὰ τὸν Ἀθηναίων κύκλον τὸν περιέχοντα ἄστυ, οὐ πολλῷ τινι μείζων ὁ τῆς Ῥώ-
163 μης φανείη κύκλος. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τοῦ μεγέθους τε καὶ κάλλους τῆς πόλεως, ὡς κατὰ τὴν ἐμὴν εἶχεν ἡλικίαν, ἕτερος ἔσται τῇ διηγήσει καιρὸς ἐπιτηδειότερος.

Ὁ δὲ Τύλλιος ἐπειδὴ τοὺς ἑπτὰ λόφους ἑνὶ τείχει περιέλαβεν, εἰς τέτταρα μέρη διελὼν τὴν πόλιν, καὶ θέμενος ἐπὶ τῶν λόφων ταῖς μοίραις τὰς ἐπικλήσεις, τῇ μὲν, Παλατίνην, τῇ δὲ, Σαβουράνην, τῇ τρίτῃ δὲ, Κολλίνην, τῇ τετάρτῃ τῶν μερῶν, Ἰσκυλίνην, τετράφυλον ἐποίησε τὴν πόλιν εἶναι, τρίφυλον οὖσαν τέως, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἔταξε τοὺς ἐν ἑκάστῃ μοίρᾳ τῶν τεττάρων οἰκοῦντας, ὥσπερ κωμήτας, μήτε λαμβάνειν ἑτέραν οἴκησιν, μήτε ἄλλοθί που συντελεῖν· τάς τε καταγραφὰς τῶν στρατιωτῶν καὶ τὰς εἰσπράξεις τὰς γινομένας τῶν χρημάτων εἰς τὰ στρατιωτικὰ, καὶ τὰς ἄλλας χρείας, ἃς ἕκαστον ἔδει τῷ κοινῷ παρέχειν· οὐκ ἔτι κατὰ τὰς τρεῖς φυλὰς τὰς γενικὰς στρατιωτικὰ, ὡς πρότερον, ἀλλὰ κατὰ τὰς τέτταρας τὰς τοπικὰς, καὶ τὰς ὑφ' ἑαυτοῦ διαταχθείσας ἐποιεῖτο, ἡγεμόνας ἐφ' ἑκάστης ἀποδείξας συμμορίας ὥσπερ φυλάρχους ἢ κωμάρχας, οἷς προσέταξεν εἰδέναι ποίαν οἰκίαν ἕκαστος οἰκεῖ. ἔπειτα κατὰ πάντας ἐκέλευσε τοὺς στενωποὺς ἱερὰς κατασκευασθῆναι καλιάδας ὑπὸ τῶν γειτόνων ἥρωσι προνωπίοις, καὶ θυσίας αὐτοῖς ἐνομοθέτησεν ἐπιτελεῖσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, πελάνους εἰσφερούσης ἑκάστης οἰκίας. τοῖς δὲ τὰ περὶ τῶν γειτόνων ἱερὰ συντελοῦσιν ἐν τοῖς προνωπίοις οὐ τοὺς ἐλευθέρους ἀλλὰ τοὺς δούλους ἔταξε παρεῖναί τε καὶ συνιερουργεῖν, ὡς κεχαρισμένης τοῖς ἥρωσι τῆς τῶν θεραπόντων ὑπηρεσίας· ἣν ἔτι καθ' ἡμᾶς ἑορτὴν ἄγοντες Ῥωμαῖοι διετέλουν, ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις τῶν Κρονίων, σεμνὴν ἐν τοῖς πάνυ καὶ πολυτελῆ, Κομπιτάλια προσαγορεύοντες αὐτὴν ἐπὶ τῶν στενωπῶν· κομπίτους γὰρ τοὺς στενωποὺς καλοῦσι· καὶ φυλάττουσι τὸν ἀρχαῖον ἐθισμὸν ἐπὶ τῶν ἱερῶν, διὰ τῶν θεραπόντων τοὺς ἥρωας ἱλασκό-

immunita sunt & hostium incursib. valde obnoxia. *Quæ adeo vrbi coniuncta sunt, vt* si qui oculis in ea cōuersis, Romę exquirere magnitudinem velint, longe fallantur, nec certo dignoscere queant quousq; se vrbs extendat, & vbi vrbs esse desinat. ita vrbanis ædificia suburbana perpetuo nexu cohærent, in infinitam longitudinem porrectæ vrbis existimationem spectantibus præbentia. quodsi quis mœnibus, inuentu quidem difficilib. propter vndiq; coniunctas ædes, vestigia tamen veteris structuræ multis in locis seruantibus, metiri ambitum eius voluerit, & cōferre cum eo quo Atheniensis vrbs cōtinetur, nō multo capacior apparebit Romæ ambitus. Verum describendę eius magnitudini ac pulchritudini, quæ mea est ætate, alius locus erit commodior.

Ceterum Tullius postquam septem colles vno muro cōplexus est, vrbem in quatuor partes diuisit a collib. cognominatas, Palatinā, Suburanam, Collinam, Esquilinā; & quatuor vrbis tribus esse fecit quæ ad id temporis tres fuerant; constituitq; vt qui in quatuor istarum tribuum vna qualibet habitarent, ceu vicani, nec alium habitandi locum caperent, nec alibi nomina in delectu militum darent, nec tributa in res bellicas *alibi* cōferrent, aliave munia quæ singuli reip. impendere tenebantur, *alibi obirent*. nec iam iuxta tres illas tribus per gentes, vt antea, sed iuxta has quatuor per locos a se digestas, ordinabat militiam, tribunis in singulas præpositis, ceu φυλάρχοις aut κωμάρχαις: quos scire iussit quam ciuium quisque domū incoleret. 6 Deinde per omnia compita mandauit vt viciniæ sacella lignea dedicarent geniis cōpitalibus, & quotannis eis sacra facerent, conferentibus liba singulis domibus. Sacrificis qui compitalium tēpore pro vicinis sacra facerent, non ingenuos sed seruos adesse ac ministrare voluit; quasi geniis illis gratum esset seruorum ministerium. quod festū nostra quoq; ætate Romani agitāt paucis diebus post Saturnalia, summa cū veneratione ac magnificētia. cōpitalia ipsi a cōpitis appellāt. (cōpita nos στενωποὺς; & cōpitalia, στενώπια diceremus) duratq; mos ille prisc' in sacris placandi genios per seruorum mini-

Vrbis partes, & tribus.

steria: qui omni seruitutis nexu per eos dies liberãtur, vt humanitate ista, cui magnum quid & venerandum inest, mãsuetiores redditi, dominos cariores habeant, & leuius ferant suæ for-
a tunæ inclementiam. Diuisit etiam vniuersum agrum (vt Fabius auctor est) in partes XXVI; quas & ipse tribus nominat, & quatuor vrbanis ad illas additis, triginta ex vtrisq; tribus *conflat*. Cato certe tot eas fuisse dicit iam tum regnante Tullio. Ego libentius accesserim Venonio, qui triginta & vnam tribus numerat, non limi-
b tato *agri* partium numero. Ceterum Tullius, agro in quotcunq; portiones diuiso, in montanis & *natura* munitis tumulis tuta agrestibus pa-
Pagi. rauit refugia, quæ pagos dixit Græco vocabulo. eo se omnes ex agris recipiebant sub aduentum hostiũ, & ibidem plerunq; pernoctabãt. his quoq; sui magistratus præerant; ad quorum curam pertinebat scire agrestiũ, qui in vnum eundemq; pagum cõtributi essent, nomina; & ex quibus se alerẽt prædiis: tum quoties opus esset rusticos ad arma vocare, aut tributa viritim exigere, hi milites contrahebant,
c & colligebant pecunias. Vt autem etiam rusticanæ multitudinis facilius iniri posset numerus, per singulos pagos aras iussit dedicari diis tutelaribus, quos frequenti cœtu & communibus sacrificiis quotannis coli voluit, instituto cum primis religioso festo; quæ vocant paganalia; simulque sacrorum istorum leges, quæ nunc
d quoque seruantur, conscripsit. ad id sacrificium eumque conuentum o-
e mnes paganos iussit in singula capita conferre certum numismatis genus; sed aliud viros, aliud mulieres, aliud impuberes. quib. nummis per sacrorum præsides connumeratis, apparebat hominum numerus per sexus ac ætates distinctus. Tradit L. Piso in primo Annalium, voluisse eũ & vrbanæ multitudinis scire numerum, tum nascentium, tum morientium, tum eorum qui virilem togam sumerent: statuisseque quanti pretii nummos pro singulis inferre deberẽt cognati; in ærarium Ilithyiæ, (Romani Iunonem Lucinam vocant) pro nascentibus: in Veneris *ærarium* in luco situm, quam Libitinam appellãt, pro defunctis: in Iuuentutis, pro togã viri-

μενοι, καὶ ἅπαν τὸ δοῦλον αὐτῶν ἀφαιροῦντες ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· ἵνα τῇ φιλανθρωπίᾳ ταύτῃ μαλασσόμενοι, μέγα τι καὶ σεμνὸν ἐχούσῃ, (χαριέστεροι γένωνται περὶ τοὺς δεσπότας, καὶ τὰ λυπηρὰ τῆς τύχης ἧττον βαρύνωνται). διεῖλε δὲ καὶ τὴν χώραν ἅπασαν, ὡς μὲν Φάβιός φησιν, εἰς μοίρας ἓξ καὶ εἴκοσιν, ἃς καὶ αὐτὰς καλεῖ φυλὰς, καὶ τὰς ἀστικὰς προστιθεὶς αὐταῖς τέτταρας, καὶ τριάκοντα φυλὰς ἀμφοτέρων. Κάτων μέντοι τούτων ἐπὶ Τυλλίου τὰς πάσας γενέσθαι λέγει. ὡς δὲ Οὐενώνιος ἱστόρηκεν, εἰς μίαν καὶ τριάκοντα φυλὰς, ἀξιοπιστότερος ὤν, οὐχ ὁρίζει τῶν μοιρῶν τὸν ἀριθμόν. διελὼν δὲ οὕτως ὁ Τύλλιος εἰς ὁποσασδήποτε μοίρας τὴν γῆν, κατὰ τοὺς ὀρεινοὺς, καὶ πολὺ τὸ ἀσφαλὲς τοῖς γεωργοῖς παρέχειν δυναμένους ὄχθους, κρησφύγετα κατεσκεύασεν, Ἑλληνικοῖς ὀνόμασιν αὐτὰ καλῶν Πάγους. ἔνθα συνέφευγον ἐκ τῶν ἀγρῶν ἅπαντες ὁπότε πολεμίων ἔφοδος γένοιτο, καὶ τὰ πολλὰ διενυκτέρευον ἐν τούτοις. ἄρχοντες δὲ καὶ τούτων ἦσαν, οἷς ἐπιμελὲς ἐγένετο τά τε ὀνόματα τῶν γεωργῶν εἰδέναι τῶν συντελούντων εἰς τὸν αὐτὸν πάγον, καὶ τὰς κτήσεις ἐν αἷς ὁ βίος αὐτῶν ἦν· καὶ ὁπότε χρεία γένοιτο ἐπὶ τὰ ὅπλα τοὺς χωρίτας καλεῖν, ἢ χρημάτων εἰσφορὰς κατ᾽ ἄνδρα ἐκλέγειν, οὗτοι τά τε σώματα συνῆγον, καὶ τὰ χρήματα εἰσέπραττον. ἵνα δὲ καὶ τούτων πλῆθος μὴ δυσεύρετον ἀλλ᾽ εὐλόγιστον ᾖ καὶ φανερὸν, βωμοὺς ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἱδρύσασθαι θεῶν ἐπισκόπων τε καὶ φυλάκων τοῦ πάγου, οἷς ἔταξε θυσίαις κοιναῖς γεραίρειν καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἅμα συνερχομένους, ἑορτὴν ἴσα, καὶ ταύτην ἐν τοῖς πάνυ τιμίαν, κατεστήσατο, τὰ καλούμενα Παγανάλια· καὶ νόμους ὑπὲρ τῶν ἱερῶν τούτων, οὓς ἔτι διαφυλάττουσι Ῥωμαῖοι, συνέγραψεν. 164
εἰς δὲ τὴν θυσίαν ταύτην καὶ τὴν σύνοδον ἅπαντας ἐκέλευσε τοὺς ὁμοπάγους κατὰ κεφαλὴν ὡρισμένον νόμισμά τι συνεισφέρειν, ἕτερον μέν τι τοὺς ἄνδρας, ἕτερον δέ τι τὰς γυναῖκας, ἄλλο δέ τι τοὺς ἀνήβους. ἐξ οὗ συναριθμηθέντος ὑπὸ τῶν ἐφεστηκότων τοῖς ἱεροῖς, φανερὸς ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀριθμὸς ἐγίνετο κατὰ γένη τε καὶ καθ᾽ ἡλικίας. ὡς δὲ Πείσων Λεύκιος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐνιαυσίων ἀναγραφῇ ἱστορεῖ, βουλόμενος καὶ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων τὸ πλῆθος εἰδέναι τῶν τε γεννωμένων καὶ ἀπογινομένων, καὶ τῶν εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένων, ἔταξεν ὅσον ἔδει νομίσματος καταφέρειν ὑπὲρ ἑκάστου τοὺς προσήκοντας, εἰς μὲν τὸν τῆς Εἰλειθυίας θησαυρὸν, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν Ἥραν φωσφόρον, ὑπὲρ τῶν γεννωμένων· εἰς δὲ τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐν ἄλσει καθιδρυμένον, ἣν προσαγορεύουσι Λιβιτίνην, ὑπὲρ τῶν ἀπογινομένων· εἰς δὲ τὸν τῆς Νεότητος, ὑπὲρ τῶν εἰς ἄνδρας ἀρχομένων

μένων συνελέγη· ἐξ ὧν ἤμελλε διαγνώσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὅσοι τε οἱ σύμπαντες ἦσαν, καὶ τίνες ἐξ αὐτῶν τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν εἶχον. ταῦτα καταστησάμενος ἐκέλευσεν ἅπαντας Ῥωμαίους ἀπογράφεσθαί τε καὶ τιμᾶσθαι τὰς οὐσίας πρὸς ἀργύριον, ὀμόσαντας τὸν νόμιμον ὅρκον, ἦ μὴν τἀληθῆ καὶ ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου τετιμῆσθαι, πατέρων τε ὧν εἰσι γράφοντας, καὶ ἡλικίαν ἣν ἔχουσι δηλοῦντας, γυναῖκάς τε καὶ παῖδας ὀνομάζοντας, καὶ ἐν τίνι κατοικοῦσιν ἕκαστοι τῆς πόλεως τόπῳ ἢ πάγῳ τῆς χώρας προστιθέντας. τῷ δὲ μὴ τιμησαμένῳ τιμωρίαν ὥρισε τῆς τε οὐσίας στέρεσθαι, καὶ αὐτὸν μαστιγωθέντα πραθῆναι· καὶ μέχρι πολλοῦ διέμεινε παρὰ Ῥωμαίοις οὗτος ὁ νόμος. τιμησαμένων δὲ πάντων ἀναλαβὼν τὰ γράμματα, καὶ διαγνοὺς τό τε πλῆθος αὐτῶν, καὶ τὰ μεγέθη τῶν βίων, σοφώτατον πάντων πολιτευμάτων εἰσηγήσατο, καὶ μεγίστων Ῥωμαίοις ἀγαθῶν αἴτιον, ὡς τὰ ἔργα ἐδήλωσε. τὸ δὲ πολίτευμα τοιόνδε ἦν· μίαν ἀφεῖλεν ἐξ ἁπάντων μοῖραν ἧς τὸ μέγιστον τίμημα ἦν, οὐκ ἔλαττον ἑκατὸν μνῶν. τούτους δὲ συντάξας εἰς ὀγδοήκοντα λόχους, ὅπλα φέρειν ἐπέταξεν, ἀσπίδας Ἀργολικὰς καὶ δόρατα, καὶ κράνη χάλκεα, καὶ θώρακας καὶ κνημῖδας καὶ ξίφη. διελὼν δὲ αὐτοὺς δίχα, τετταράκοντα μὲν ἐποίησε νεωτέρων λόχους, οὓς ἔδει τὰ νεότητος εἰς πόλεμον ἐξιόντας ἐξέρχεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους τετταράκοντα τῶν πρεσβυτέρων ὑπομένοντας ἐν τῇ πόλει τὰ ἐντὸς τοῦ τείχους φυλάττειν. αὕτη πρώτη σύνταξις ἦν· χώραν δὲ κατεῖχεν ἡ νεότης ἐν τοῖς πολέμοις τὴν προαγωνιζομένην τῆς φάλαγγος ὅλης. ἔπειτα ἐκ τῶν ὑπολειπομένων ἑτέραν ἀφῄρει μοῖραν, ἧς ἦν ἐντὸς μὲν μυρίων δραχμῶν, οὐ μεῖον δὲ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα μνῶν τὸ τίμημα. συντάξας δὲ αὐτοὺς εἰς εἴκοσι λόχους, τὰ μὲν ἄλλα ὅπλα φορεῖν προσέταξεν ὅσα τοὺς προτέρους, τοὺς δὲ θώρακας αὐτῶν ἀφεῖλε, καὶ ἀντὶ τῶν ἀσπίδων ἀνέδωκε θυρεούς. διελὼν δὲ καὶ τούτων τοὺς ὑπὲρ τετταράκοντα καὶ πέντε ἔτη γεγονότας ἀπὸ τῶν ἐχόντων στρατεύσιμον τὴν ἡλικίαν, δέκα μὲν ἐποίησε λόχους νεωτέρους, οὓς ἔδει προπολεμεῖν τῆς πόλεως· δέκα δὲ πρεσβυτέρους, οἷς ἀπέδωκε τειχοφυλακεῖν. αὕτη δευτέρα σύνταξις ἦν· ἐτάσσετο δὲ ἐν τοῖς ἀγῶσι μετὰ τοὺς προμάχους. τὴν δὲ τρίτην ἐποίει σύνταξιν ἐκ τῶν ὑπολειπομένων ὅσοι τίμησιν εἶχον ἐλάττονα μὲν τῶν ἑπτακισχιλίων καὶ πεντακοσίων δραχμῶν, οὐ μείονα δὲ μνῶν πεντήκοντα. τούτων δὲ ἐμείωσε τὸν ὁπλισμὸν οὐ μόνον τοῖς θώραξιν, ὥσπερ τῶν δευτέρων, ἀλλὰ καὶ ταῖς περικνημῖσι. συνέταξε δὲ καὶ τούτους εἰς εἴκοσι λόχους, καὶ διεῖλε τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς προτέροις καθ'
165 ἡλικίαν, δέκα λόχους ἀποδοὺς τοῖς νεωτέροις, καὶ δέκα

lem ſumentibus: vnde poterat noſſe annis ſingulis quãtus eſſet in vniuerſum numerus ciuium, tum quã multi ex his eſſent per ætatem idonei militiæ. His *ita* inſtitutis iuſſit omnes ciues dare nomina, ſuaq; bona cenſere, addito iuramẽto legitimo, ſe vere illa & bona fide æſtimaſſe; adſcriptis etiam ætatis annis, & parentum nominibus, atq; adeo coniugum etiam ac liberorum; adhæc quã quiſq; vrbis regionem quemve agri Romani pagum incoleret: ei qui cẽſum neglexiſſet, pœna propoſita, vt bonis in fiſcum redactis, virgis cæſus, *ſub haſta* veniret: diuq; lex ea Romanis ſeruata eſt. Peracto cẽſu cum ex ſcripto & numerum ipſorũ & opes cognouiſſet, commentus eſt inſtitutũ longe prudentiſſimum, & reipublicæ ſaluberrimum, vt res docuit. id fuit tale. vnam ſelectã ex omni numero partẽ, cuius cenſus erat maximus, nec minor centum minis, in octuaginta centurias digeſtam, arma habere imperauit, clypeum Argiuum, loricam & galeam ex ære, & ocreas; *tela*, haſtam & gladiũ. ex his bipertito diuiſis, quadraginta centurias fecit iuniorũ, qui foris bella gererent; totidem ſeniorum, qui manerent ad vrbis cuſtodiam. hæc prima claſſis fuit: cuius iuuentus primum ſemper locum tenebat in acie, totumque agmen propugnabat. E reliquis deinde aliã exemit claſſem, cuius cẽſus erat intra decem milia drachmarum vſq; ad minas ſeptuagintaquinque. ex his conſcriptæ viginti centuriæ: eadem arma geſtare iuſſi, niſi quod loricæ illis ademptæ, & ſcuta pro clypeis data. hic quoque nati ſupra quadrageſimum quintum annum, a militari ætate diuiſi; centuriæ decem iuniorum, qui pro rep. pugnarent; totidem ſeniorum, ad ſeruanda mœnia. huic ſecũdæ claſſi poſt ꝓpugnatores locus dabatur in acie. Tertiam claſſem cõflauit e reliquis, quorum cenſus vt ad ſepties mille & quingẽtas drachmas nõ perueniebat, ita L minis haud erat inferior. horũ armaturam non modo thorace minuit, vt ſecũdæ claſſis; ſed etiã ocreis. In hac etiam claſſe viginti cõſtituit centurias, & facto eodẽ quo in ſuperiori, ætatis diſcrimine, decem cẽturias iunioribus, totidẽ aſſignauit

4 Cenſus.

6 Claſſes pro cenſu.

senioribus. ii locũ & stationẽ in acie tuebãtur post ꝓximam propugnatoribus classem. Ex reliquis rursus cũ detraxisset qui minus quinq; milibus drachmarũ in bonis possiderent, vsq; ad viginti minas, quartã classem fecit, æque viginti constantẽ centuriis; decem, ætate vigentiũ; totidem, maturitatem iã egressorũ; quemadmodum & priores distinxerat. arma his imperata, scuta, hastæ, & gladii; locus assignatus in postrema acie. In qntam classem reiecti sunt quorũ facultates censerentur inter vigintiquinq; minas & duodecim cum dimidia. In hac triginta erant centuriæ pro ætatis ratione diuisæ pariter; x v, seniorum; iuuenũ, totidem. his imperatũ vt cum iaculis & fundis militarent extra or-
a dines. Iussę etiam armatos sequi quatuor inermes centuriæ, duæ ad armorum & machinarũ, aliarumq; bellicis vsibus inseruientiũ rerum fabricationem: totidẽ tubicinum & tympanistarum, quiq; aliis instrumẽtis accendendi belli signa canerẽt. opifices, secundi census ordini addebantur; factoq; ætatis discrimine, senior illorũ centuria seniores *secundæ classis centurias* sequebatur; iunior, iuniores. tubicines & tympanistæ, quartæ classis pars erant; quorũ itidem vna centuria, seniorum erat; altera, iuniorum.
b Cẽturiones e singulis delecti, vt quisque erat virtutis in bello spectatissimæ; qui suas quiq; centurias imperatis peragendis assuefaciebant. His ordinib. explebatur pedester exercitus legionariorum pariter & leuis armaturæ militũ. ceterum equitũ delectum habuit e maximi census ciuib. & genere nobilibus. quos in octodecim digessit centurias, easq; primis illis legionariorum L X X X cẽturiis attribuit. his quoq; illustrissimi centu-
B riones præerant. Reliquos ciues quorum cẽsus minor fuit duodecim minis cũ dimidia, sed numerus quã superiorum maior, omnes in vnum ordinem congestos immunes fecit a
c tributis simul & militia. Ita sex fuerunt *συμμορίαι*, quas Romani classes vocant, nomine ad Græcas appellationes alludente. nam quod verbum nos imperatiua forma *κάλει*, ipsi cala proferunt: & *καλέσεις* olim vocabant *κλάσεις*. Hæ classes continebant CXCIII centurias. prima enim clas-

τοῖς πρεσβυτέροις. χώραν δὲ καὶ στάσιν ἦν τούτων τῶν λόχων ἐν ταῖς μάχαις, καὶ μετὰ τοὺς ἐφεστῶτας τοῖς προμάχοις. ἀφελὼν δὲ πάλιν ἐκ τῶν ὑπολειπομένων τοὺς ἐλάττω πεντακισχιλίων δραχμῶν ἔχοντας οὐσίαν, ἄχρι καὶ εἴκοσι μνῶν, τετάρτην ἐποιήσατο μοῖραν· διέταξε δὲ καὶ ταύτην εἰς εἴκοσι λόχους· καὶ δέκα μὲν ἐποίησε τῶν ἐν ἀκμῇ, δέκα δὲ τῶν ὑπερηλίκων, κατὰ ταὐτὰ τοῖς προτέροις. ὅπλα δὲ φέρειν ἔταξεν αὐτοὺς, θυρεούς τε καὶ ξίφη καὶ δόρατα, καὶ στάσιν ἔχειν ἐν τοῖς ἀγῶσι τὴν ὑστάτην. τὴν δὲ πέμπτην μοῖραν, οἷς ἐντὸς εἴκοσι καὶ πέντε μνῶν ἄχρι δώδεκα καὶ ἡμίσους μνῶν ὁ βίος ἦν, εἰς τριάκοντα συνέταξε λόχους. διῄρηντο δὲ καὶ οὗτοι καθ' ἡλικίαν. πεντεκαίδεκα γὰρ αὐτῶν λόχοι τοὺς πρεσβυτέρους εἶχον, πεντεκαίδεκα δὲ τοὺς νεωτέρους. τούτοις ἔταξε σαυνία καὶ σφενδόνας ἔχοντας ἔξω τάξεως στρατεύεσθαι. τέτταρας δὲ λόχους οὐδὲν ἔχοντας ὅπλον ἀκολουθεῖν ἐκέλευσε τοῖς ἐν ὅπλοις. ἦσαν δὲ τῶν τεττάρων τούτων δύο μὲν, ὁπλοποιῶν τε καὶ τεκτόνων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατασκευαζόντων τὰ εἰς τὸν πόλεμον εὔχρηστα· δύο δὲ, σαλπιστῶν τε καὶ τυμπανιστῶν, καὶ τῶν ἄλλοις τισὶν ὀργάνοις ἐπισημαινόντων τὰ παρακλητικὰ τοῦ πολέμου. προσέκειντο δὲ οἱ μὲν χειροτέχναι τοῖς δευτέροις ἔχουσι τίμημα, διῃρημένοι καθ' ἡλικίαν, ὁ μὲν τοῖς πρεσβυτέροις, ὁ δὲ τοῖς νεωτέροις ἀκολουθῶν λόχοις. οἱ σαλπισταὶ καὶ οἱ τυμπανισταὶ τῇ τετάρτῃ συνετάττοντο μοίρᾳ. ἦν δὲ καὶ τούτων εἷς μὲν τῶν πρεσβυτέρων λόχος, εἷς δὲ τῶν νεωτέρων. λοχαγοὶ δ' ἐκ πάντων ἐπιλεχθέντες οἱ γενναιότεροι τὰ πολεμικά. τοὺς δ' ἰδίους ἕκαστοι λόχους εὐπειθεῖς τοῖς παραγγελλομένοις παρείχοντο. αὕτη μὲν ἡ διακόσμησις ἦν ἡ τὸ πεζικὸν ἐκπληροῦσα τό τε φαλαγγιτῶν καὶ τὸ ψιλῶν στράτευμα. τὸ δὲ τῶν ἱππέων πλῆθος ἐπέλεξεν ἐκ τῶν ἐχόντων τὸ μέγιστον τίμημα καὶ κατὰ γένος ἐπιφανῶν· συνέταξε δὲ εἰς ὀκτωκαίδεκα λόχους, καὶ προσένειμεν αὐτοὺς τοῖς πρώτοις τῶν φαλαγγιτῶν ὀγδοήκοντα λόχοις. εἶχον δὲ καὶ οὗτοι τοὺς ἐπιφανεστάτους λοχαγούς. τοὺς δὲ λοιποὺς πολίτας, οἳ τίμησιν εἶχον ἐλάττονα δώδεκα καὶ ἡμίσους μνῶν, πλείους ἀριθμῷ ὄντας τῶν προτέρων, ἅπαντας εἰς ἕνα συντάξας λόχον, στρατείας τε ἀπέλυσε, καὶ πάσης εἰσφορᾶς ἐποίησεν ἀτελεῖς. ἐγένοντο δὲ συμμορίαι μὲν ἕξ, ἃς καλοῦσι Ῥωμαῖοι κλάσεις, κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς ἐπικλήσεις παρονομάσαντες. ὃ γὰρ ἡμεῖς ῥῆμα προστακτικῶς σχηματίσαντες ἐκφέρομεν, κάλει, τοῦτ' ἐκεῖνοι λέγουσι κάλα. καὶ τὰς καλέσεις ἀρχαῖον ἐκάλουν κλάσεις. λόχοι δὲ οὓς αἱ συμμορίαι περιελάμβανον, ἑκατὸν καὶ ἐνενήκοντα τρεῖς. ἐπεῖχον δὲ τὸ μὲν προ-

προσθεὶς συμμορίαν ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα λόχοι σὺν τοῖς ἱππεῦσι· τὴν δὲ δευτέραν, εἴκοσι καὶ δύο σὺν τοῖς χειροτέχναις· τὴν δὲ τρίτην, εἴκοσι· [τὴν δὲ τετάρτην, πάλιν εἴκοσι] καὶ δύο σὺν τοῖς σαλπικταῖς καὶ βυκανισταῖς· τὴν δὲ πέμπτην, τριάκοντα· τὴν δὲ ἐπὶ πάσαις τεταγμένην, εἷς λόχος ὁ τῶν ἀπόρων.

Ταύτῃ τῇ διακοσμήσει χρησάμενος, τὰς μὲν τῶν στρατιωτῶν καταγραφὰς κατὰ τὴν διαίρεσιν ἐποιεῖτο τῶν λόχων, τὰς δὲ εἰσφορὰς ἐπέταττε, κατὰ τὰ τιμήματα τῶν βίων. ὁπότε γὰρ αὐτῷ δεήσειε μυρίων ἢ δισμυρίων, εἰ τύχοι, στρατιωτῶν, καταδιαιρῶν τὸ πλῆθος εἰς τοὺς ἑκατὸν ἐνενήκοντα τρεῖς λόχους, τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστῳ λόχῳ ἐκέλευε παρέχειν ἕκαστον λόχον. τὴν δὲ δαπάνην τὴν εἰς τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν στρατευομένων καὶ εἰς τὰς ἄλλας χορηγίας τὰς πολεμικὰς ἐπιτελεσθησομένην συμμετρησάμενος ὁπόση τις ἀρκοῦσα ἔσται, διαιρῶν τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τοὺς ἑκατὸν ἐνενήκοντα τρεῖς λόχους, τὸ ἐκ τῆς τιμήσεως ἐπι-
166 βάλλον ἑκάστῳ διάφορον ἅπαντας ἐκέλευσεν εἰσφέρειν. συνέβαινεν οὖν τοῖς τὰς μεγίστας ἔχουσιν οὐσίας, ἐλάττοσι μὲν οὖσιν, εἰς πλείονας δὲ λόχους μεμερισμένοις, στρατεύεσθαί τε πλείους στρατείας οὐδέποτε διαναπαυομένοις, καὶ χρήματα πλείω τῶν ἄλλων εἰσφέρειν· τοῖς δὲ τὰ μικρὰ καὶ μέτρια κεκτημένοις, εἴκοσιν ἐλάττοσι λόχοις, στρατεύεσθαί τε ὀλιγάκις ἐκ διαδοχῆς, καὶ βραχείας συντελεῖν εἰσφοράς· τοῖς δ᾽ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν τετιμημένοις, ἀφεῖσθαι πάντων τῶν ὀχληρῶν. ἐποίει δὲ τούτων ἕκαστον οὐκ ἄτερ αἰτίας, ἀλλὰ πεπεισμένος ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις ἆθλα τῶν πολέμων ἐστὶ τὰ χρήματα, καὶ περὶ τῆς τούτων φυλακῆς ἅπαντες κακοπαθοῦσιν, ὀρθῶς ἔχειν ᾤετο τοὺς μὲν περὶ μειζόνων κινδυνεύοντας ἄθλων, μείζονας ὑπομένειν κακοπαθείας τοῖς τε σώμασι καὶ τοῖς χρήμασι· τοὺς δὲ περὶ ἐλαττόνων, ἧσσον ἐνοχλεῖσθαι κατ᾽ ἀμφότερα· τοὺς δὲ περὶ μηδενὸς δεδιότας, μηδὲν κακοπαθεῖν, τῶν μὲν εἰσφορῶν ἀπολυομένους διὰ τὴν ἀπορίαν· οὐ γὰρ ἐλάμβανον ἐκ τοῦ δημοσίου τότε Ῥωμαῖοι στρατιωτικοὺς μισθούς, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις τέλεσιν ἐστρατεύοντο. οὔτε δὲ χρήματα συνεισφέρειν τοὺς οὐκ ἔχοντας ὁπόθεν συνεισοίσουσιν, ἀλλὰ τῶν καθ᾽ ἡμέραν ἀναγκαίων ἀπορουμένους ᾤετο δεῖν, οὔτε μηδὲν συμβαλλομένους στρατεύεσθαί τινας ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ὀψωνιαζομένους χρημάτων, ὥσπερ τοὺς μισθοφόρους. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἅπαν ἐπιθεὶς τὸ βάρος τοῖς πλουσίοις τῶν τε κινδύνων καὶ τῶν ἀναλωμάτων, ὡς εἶδεν ἀγανακτοῦντας αὐτούς, δι᾽ ἑτέρου τρόπου τήν τε ἀθυμίαν αὐτῶν παρεμυθή-

sis centurias cōtinebat XCVIII, annumeratis equitibus: secunda, XXII, cum opificibus: tertia, XX: quarta, rursum XXII, cū tubicinib. & bucinatoribus: quinta, XXX. vltima ꝑ vna censebatur, egenorum centuria.

His ita ordinatis delectus militū faciebat pro centuriarum discrimine; tributa imperabat pro fortunarū censu. quoties enim opus haberet decem aut (si ita fors ferret) viginti milib. militū, diuisa multitudine in cētum nonaginta tres centurias, earum quamque competentem sibi numerū præbere iubebat. pecuniis vero quantæ ad commeatus militares ceterosque bello impendēdos sumptus suffecturæ essent ponderatis, diuiso itidem in CXCIII centurias populo, pro suo cuique censu tributū imperabat. quo fiebat vt opulētissimi, cum pauciores essent, sed in plures diuisi centurias, & sæpius militarent, (nunquam scilicet interquiescentes) & plus pecuniæ contribuerent quam ceteri: qui vero exiguas aut mediocres facultates possiderent, cum viginti centuriis ab illis superarentur, & rarius (idq; per vices) militarent, & parū tributorum cōferrent; ceterum quib. non satis facultatum in censu esset, immunes haberētur ab omnibus oneribus. Nec sine caussa hæc ita digessit singula; sed q̃a persuasum habebat omnib. hominibus bellorū præmium esse pecunias, & pro his cōseruandis omnes fatigari, æquū putauit vt qui de maioribus periclitarentur præmiis, hi plus ærumnarum sustinerēt & corporibus & opibus: qui vero de minoribus *subirent aleam*, minus in vtroq; grauarentur: ceterum quib. nullū immineret iacturæ periculū, prorsus a bellicis ærumnis immunes essent, vt qui a tributis liberarētur ob inopiā. nec enim tūc stipendia Romani accipiebant ex ærario, sed suo sumptu militabāt. itaque nec tributi nomine aliquid extorquēdum putabat ab his qui vnde id cōferrent, nō habebāt, & vix quotidianum sibi victum comparare poterant: neque militandum eis qui nihil contribuerent, ne tanquam mercenarii alieno sumptu in castris viuerent. Porro cum sic toto periculorū simul & impēdiorum onere diuitibus imposito, videret eos ęgre ferre, alio modo tristitiam eorum solatus

est & iram leniit, prærogatiua quadā totius reipublicæ potestate illis data, summotisq; a rerum administratione pauperibus; quod tamen eius factum *tum* a plebe animaduersum nō fuit. Ea prærogatiua sita erat in comitiis, vbi de maximis negotiis decer-
a nit populus. Dixi vero & antea, quod trium rerum, maximarum illarum & summe necessariarū, penes populum ex prisco instituto arbitrium fuerit, creandi magistratus tam domi quam militiæ, leges confirmandi vel abrogandi, bellum pacemve decernendi. de his reb. a populo disceptabatur & decernebatur latis curiatim suffragiis; & tantundem valebat pauperrimi quantum ditissimi calculus: cumque (vt par est) pauci essent diuites, pauperes in ferendis suffragiis illos numero longe superabant. Quo animaduerso Tullius ad diuites vim suffragiorū transtulit. quando enim magistratus creare, aut de lege cognoscere, aut bellum inferre volebat, pro curiatis

Comitia centuriata.

centuriata indicebat comitia. primæ ad suffragia vocabantur maximi census centuriæ, in quib. præter XVIII equitum, octuaginta erant centuriæ peditum. hæ quia tribus *centuriis* plures erant quā reliquæ, si consentirent, vincebant, & definiebatur sententia: sin minus, XXII centuriæ e secundi census ciuibus conscriptæ, vocabantur ad suffragia. quod si ne tum quidem conuenirent calculi, tertia classis vocabatur, ac deinceps quarta: idque tamdiu fiebat donec nonagintaseptem centuriarum cōsentirent suffragia. id si ne post quintam quidem vocationem cōtingeret, centum nonagintaduabus centuriis pari vtrinque numero diuisis in duas sentētias, tum demum vltima vocabatur centuria, in qua inopum, ideoque a militia & tributis immunium ciuium erat turba: & vtricunque parti hæc accederet, eam reddebat potiorem: quod perrarum erat & pene impossibile. plerunque enim prima vocatione absoluebantur comitia, raro ad quartam perueniebatur: quinta & sexta erant superuacaneæ. Hoc institutum tanto potiores diuitum partes efficiens, fefellit plebem, vt diximus, deceptamque amouit a tractatione reipublicæ. omnes enim putabant se in rep. æquari, dū viritim suf-

γένετο, καὶ τὴν ὀργὴν ἐπράϋνε, πλεονέκτημα δωρησάμενος ἐξ οὗ πάσης ἔμελλον τῆς πολιτείας ἔσεσθαι κύριοι, τοὺς πένητας ἀπελάσαντες ἀπὸ τῶν κοινῶν. καὶ τοῦτο διαπραξάμενος ἔλαθε τοὺς δημοτικούς. ἦν δὲ τὸ πλεονέκτημα περὶ τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς τὰ μέγιστα ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ δήμου. εἴρηται δέ μοι καὶ πρότερον ὅτι τριῶν πραγμάτων ὁ δῆμος ἐκ τῶν παλαιῶν νόμων κύριος ἦν, τῶν μεγίστων τε καὶ ἀναγκαιοτάτων, ἀρχὰς ἀποδεῖξαι τάς τε κατὰ πόλιν καὶ τὰς ἐπὶ στρατοπέδου, καὶ νόμους τοὺς μὲν ἐπικυρῶσαι, τοὺς δὲ ἀνελεῖν, καὶ περὶ πολέμου συνισταμένου τε καὶ καταλυομένου διαγνῶναι. τὴν δὲ περὶ τούτων διάσκεψιν καὶ κρίσιν ἐποιεῖτο κατὰ τὰς φράτρας ψηφοφορῶν· καὶ ἦσαν οἱ τὰ ἐλάχιστα κεκτημένοι τοῖς τὰς μεγίστας ἔχουσιν οὐσίας ἰσόψηφοι· ὀλίγων δὲ ὄντων, ὥσπερ εἰκὸς, τῶν πλουσίων, οἱ πένητες ἐν ταῖς ψηφοφορίαις ἐπεκράτουν, μακρῷ πλείους ὄντες ἐκείνων. τοῦτο συνιδὼν ὁ Τύλλιος ἐπὶ τοὺς πλουσίους μετέθηκε τὸ τῆς ψήφου κράτος. ὁπότε γὰρ ἀρχὰς ἀποδεικνύειν, ἢ περὶ νόμου διαγινώσκειν, ἢ πόλεμον ἐκφέρειν δόξειεν αὐτῷ, τὴν λοχῖτιν ἀντὶ τῆς φρατρικῆς συνῆγεν ἐκκλησίαν. ἐκάλει δὲ εἰς ἀπόφασιν γνώμης πρώτους μὲν λόχους τοὺς ἀπὸ τοῦ μεγίστου τιμήματος, ἐν οἷς ἦσαν οἵ τε τῶν ἱππέων ὀκτωκαίδεκα, καὶ οἱ τῶν πεζῶν ὀγδοήκοντα. οὗτοι τρισὶ πλείους τῶν ὑπολειπομένων εἰ τὸ αὐτὸ φρονήσειαν, ἐκράτουν τῶν ἑτέρων, καὶ τέλος εἶχεν ἡ γνώμη· εἰ δὲ μὴ γένοιτο ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως ἅπαντες οὗτοι, τότε τοὺς ἀπὸ τοῦ δευτέρου τιμήματος καταγραφέντας εἴκοσι καὶ δύο λόχους ἐκάλει. μερισθεισῶν δὲ καὶ τότε τῶν ψήφων, τοὺς ἀπὸ τοῦ τρίτου τιμήματος ἐκάλει· καὶ τετάρτους, τοὺς ἀπὸ τοῦ τετάρτου τιμήματος. καὶ τοῦτ' ἐποίει μέχρι τοῦ γενέσθαι λόχους ἑπτὰ καὶ ἐνενήκοντα ἰσοψήφους. εἰ δὲ μέχρι τῆς πέμπτης κλήσεως μὴ τύχοι τοῦτο γινόμενον, ἀλλ' εἰς ἴσα μέρη σχισθεῖεν αἱ τῶν ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο λόχων γνῶμαι, τότε τὸν ἔσχατον ἐκάλει λόχον, ἐν ᾧ τὸ τῶν ἀπόρων, καὶ διὰ τοῦτ' ἀφειμένων ἁπάσης στρα- 167
τείας τε καὶ εἰσφορᾶς πολιτῶν πλῆθος ἦν· ὁποτέρᾳ δὲ προσθεῖτο μερίδι ὁ λόχος οὗτος, αὕτη τὸ κράτος ἐλάμβανε. τοῦτο δὴ ἦν σπάνιον καὶ οὐ μακρὰν ἀπέχον ἀδυνάτου. τὰ πολλὰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς πρώτης κλήσεως τέλος ἐλάμβανεν, ὀλίγα δὲ μέχρι τῆς τετάρτης προὔβαινεν· ἡ δὲ πέμπτη κλῆσις καὶ ἡ τελευταία περιείλκετο. τοῦτο τὸ πολίτευμα καταστησάμενος καὶ πλεονέκτημα τοῖς πλουσίοις τηλικοῦτον δή, ἔλαθε τὸν δῆμον, ὥσπερ ἔφην, καταστρατηγήσας, καὶ τοὺς πένητας ἀπελάσας τῶν κοινῶν. ὑπελάμβανον μὲν γὰρ ἅπαντες ἴσον ἔχειν τῆς πολιτείας μέρος, κατ' ἄνδρα διερωτώ-
μενοι

διέφερον τὰς γνώμας ἐν τοῖς ἰδίοις ἕκαστοι λόχοις. ἐξηπατῶντο δὲ τῷ τε μίαν εἶναι ψῆφον ὅλου τοῦ λόχου, τοῦ τε ὀλίγους ἔχοντος ἐν αὐτῷ πολίτας καὶ τοῦ πάνυ πολλούς· καὶ τῷ τοὺς πρώτους ἐπιφέρειν ψήφους τοὺς τὸ μέγιστον ἔχοντας τίμημα λόχους, πλείους μὲν ὄντας τῶν ὑπολειπομένων, ἐλάττονα δὲ ἀριθμὸν ἀνθρώπων ἔχοντας· μάλιστα δὲ τῷ τοὺς ἀπόρους μίαν ψῆφον ἔχειν πολλοὺς ὄντας, καὶ τελευταίους καλεῖσθαι. γινομένου δὲ τούτου, τοῖς μὲν πλουσίοις τοῖς πολλὰ δαπανωμένοις, καὶ μηδεμίαν ἀνάπαυσιν τῶν πολεμικῶν κινδύνων λαμβάνουσιν, ἧττον ἐποίει βαρύνεσθαι, κυρίοις τε γεγονόσι τῶν μεγίστων, καὶ πᾶν τὸ κράτος ἀφῃρημένοις τῶν μὴ ταὐτὰ ποιούντων· τοῖς δὲ πένησι, τοῖς πολλοστὴν ἔχουσι τῆς πολιτικῶν μοῖραν, ἀλυπήτως καὶ πράως φέρειν τὴν ἐν τούτοις ἐλάττωσιν, ἀφειμένοις τῶν εἰσφορῶν καὶ τῶν στρατειῶν· τῇ δὲ πόλει, τοὺς αὐτοὺς ἔχειν τούς βουλευσομένους τε ὑπὲρ αὐτῆς ἃ δεῖ, καὶ τοὺς κινδύνων πλεῖστον τῶν ἄλλων μεταλαχόντας, καὶ πράξοντας ὅσα δεῖ. ἐπὶ ὁ κόσμος οὗτος τοῦ πολιτεύματος ἐπὶ πολλὰς διέμεινε γενεὰς φυλαττόμενος ὑπὸ Ῥωμαίων. ἐν δὲ τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς κεκίνηται χρόνοις, καὶ μεταβέβληται εἰς τὸ δημοτικώτερον, ἀνάγκαις τισὶ βιασθεὶς ἰσχυραῖς, οὐ τῶν λόχων καταλυθέντων, ἀλλὰ τῆς κρίσεως αὐτῶν οὐκ ἔτι τὴν ἀρχαίαν ἀκρίβειαν φυλαττούσης, ὡς ἔγνων ταῖς ἀρχαιρεσίαις αὐτῶν πολλάκις παρών. ἀλλ᾽ ὑπὲρ μὲν τούτων οὐχ ὁ παρὼν καιρὸς ἁρμόττει τοῖς λόγοις. τότε δ᾽ οὖν ὁ Τύλλιος ἐπεὶ διεδέξατο περὶ τὰς τιμήσεις, κελεύσας τοὺς πολίτας ἅπαντας συνελθεῖν εἰς τὸ μέγιστον τῶν πρὸ τῆς πόλεως πεδίων ἔχοντας τὰ ὅπλα, καὶ τάξας τούς τε ἱππεῖς κατὰ τέλη, καὶ τοὺς πεζοὺς ἐν φάλαγγι, καὶ τοὺς ἐσταλμένους τὸν ψιλικὸν ὁπλισμὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ἑκάστους, καθαρμὸν αὐτῶν ἐποιήσατο, ταύρῳ καὶ κριῷ καὶ τράγῳ. τὰ δὲ ἱερεῖα ταῦτα τρὶς περιελαθῆναι περὶ τὸ στρατόπεδον κελεύσας, ἔθυε τῷ κατέχοντι τὸ πεδίον Ἄρει. τοῦτον τὸν καθαρμὸν ἕως τῶν κατ᾽ ἐμὲ χρόνων Ῥωμαῖοι καθαίρονται μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὑπὸ τῶν ἐχόντων τὴν ἱερωτάτην ἀρχήν, Λοῦστρον ὀνομάζοντες. ἐγένετο δὲ ὁ σύμπας τῶν τιμησαμένων τοὺς βίους Ῥωμαίων ἀριθμός, ὡς ἐν τοῖς τιμητικοῖς φέρεται γράμμασιν, ἐπὶ μυριάσιν ὀκτὼ χιλιάδες πέντε, τριακοσίων ἀποδέουσαι. ἐποιήσατο δὲ καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πολιτικοῦ συντάγματος οὐ μικρὰν πρόνοιαν ὁ βασιλεύς, πρᾶγμα συνιδὼν ὃ παρέλιπον ἅπαντες οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τοὺς ξένους ὑποδεχόμενοι, καὶ μεταδιδόντες τῆς ἰσοπολιτείας, φύσιν τε ἢ τύχην ἐνδήμων ἀπαξιοῦντες, εἰς πολυανθρωπίαν προ-

fragia ferebant in sua quisq; centuria. sed in hoc decipiebantur quod *non animaduerterent* vnum esse totius cēturiæ suffragiū, siue ea paucos ciues cōtineret, siue plurimos; & quod primæ suffragia ferrent quæ essent maximi census, plures quidem ceteris, sed minorem habētes hominum numerum: maxime vero quod pauperes, licet multi essent, vnicum haberent suffragium, & vltimi vocarētur. Hoc pacto diuites, qui multa insumerent, & in continuis bellorum periculis versarentur, æquiore animo id onus ferebant, cum maximam auctoritatem nacti essent, omnemque potestatem ab immunib. in se transtulissent: & pauperes, qui multesimā haberent publicæ administrationis partem, moderate ac leniter se hac re minutos ferebant, cum a militiæ ac tributorum oneribus essent liberati. quin & reipub. *satis hac ratione prospectum est*, cum penes eosdem essent & consilia publica, & consiliorum sua potissimum opera atque periculo exsecutio. Is ordo reip. multis seruatus est ætatibus. nostra vero tēpestate per quorundam violētiam redactus est in magis plebeiam speciem, non quod centurię nō maneant, sed quod a prisca illa sinceritate nōnihil discesserint; quod mihi, cum sæpe comitiis interfuerim, perspectū est & cognitum. verum de his rebus disserere nō est præsentis tēporis. Peracto cen- 4
su iussit ciues omnes in campo qui omnium ante vrbē est maximus, cum armis adesse. ibi equitibus turmatim dispositis, & peditibus in aciem directis, velitibusque per suos item ordines digestis, lustrauit eos tauro, ariete, & hirco. Eas hostias ter circum castra duci iussas mactauit tenēti campum Marti. Hoc modo vsq; ad meā ætatem post censum lustrantur Romani ab iis qui sanctissimum magistratum gerunt: quod lustrum *sua voce* nominant. Fuerunt autem vniuersorum ciuium Romanorū quorum fortunæ *tunc* cēsæ sunt, LXXXV milia, minus trecentis, vt in cēsoriis tabulis legitur. Quin & augēdo ciuiū 6
numero nō mediocriter ꝓspexit, cōmentus rē a nullo regū animaduersam antea. illi .n. quosuis exteros sine natalium cōditionisve discrimine in ius ciuitatis recipientes, augebant po-

Lustratio.

a puli frequentiam: Tullius etiam seruis manumissis, nisi mallent redire in patriam, communicauit ius ciuium. iussos enim cũ ingenuis bona in censum referre, in quatuor vrbanas tribus distribuit; in quas & nostro tempore mos est referri quidquid est libertini generis: eosque omnium munium, quorum & ceteros plebeios, fecit participes. Id suum factum cum videret improbari patriciis, aduocata concione mirari se dixit, primum si natura, non fortuna, putarent seruos differre a liberis: deinde, si honesto loco dignos metirentur conditione potius quam moribus, præsertim cum viderent quam instabilis & versatilis res sit felicitas; ac ne beatissimorum quidem vllus facile possit dicere quamdiu talis sit futurus. *exemplis* deinde *propositis* considerare eos iussit quam multæ Græcæ barbaræque ciuitates e seruitute in libertatem vindicatæ, ac *rursum* e libertate in seruitutem sint redactæ. addebat stultissimum esse, quibus libertatem concessissent, eis inuidere ciuitatis ius. aut enim non manumittẽdos, si mali videantur: aut si sint boni, non habendos pro exteris. Absurde vero & imperite eos facere, cum quoslibet exteros admittant ad ius ciuium, nil inquirendo in eorum fortunam, nec curiose scrutando sintne e seruis facti liberi; si eos qui apud se seruierunt, non eadem dignentur gratia. & qui sapientia sibi ceteros superare videntur, ne illa quidem quæ vulgo passim obuia sunt, & hebetissimi cuiusque oculis plana, perspicere, fore *scilicet hac ratione*, vt & heri facile aliquem manumittere, maximumq; inter homines beneficium temere conferre caueant, & serui esse frugi herisque placere magis studeant, si sciant se ipsorum iudicio libertatem meritos, mox in amplæ florentisque ciuitatis ius ascitum iri, & vtrumq; bonorum genus herorum suorũ beneficio consecuturos esse. postremo aiebat id ciuitati esse vtile, scientes admonens, ignarosq; docẽs, vrbi ad imperium & res magnas gerendas aspiranti nulla re æque opus esse ac numerosa ciuiũ multitudine, quo possit ad omnia bella domesticis armis sufficere, nec conducto externo milite se vna cum

Libertorum ad ius ciuiũ admissio.

ἤγαγεν εἰς τὴν πόλιν. ὁ δὲ Τύλλιος καὶ τοῖς ἐλευθερουμένοις τῶν θεραπόντων, ἐὰν μὴ θέλωσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις ἀπιέναι, μετέχειν τῆς ἰσοπολιτείας ἐκέλευσεν. ἐπιτρέψας γὰρ ἅμα τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐλευθέροις καὶ τούτοις τιμήσασθαι τὰς οὐσίας, εἰς φυλὰς κατέταξεν αὐτοὺς τὰς κατὰ πόλιν τέτταρας ὑπαρχούσας, ἐν αἷς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ταττόμενοι διετέλουν ὅ τε 168 ἐξελευθερικὸν φῦλον ὅσον ἂν ᾖ· καὶ πάντων ἀπέδωκε τῶν κοινῶν αὐτοῖς μετέχειν, ὧν καὶ τοῖς ἄλλοις δημοτικοῖς. ἀχθομένων δὲ τῶν πατρικίων ἐπὶ τῷ πράγματι καὶ δυσανασχετούντων, συγκαλέσας τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, πρῶτον μὲν θαυμάζειν ἔφη τῶν ἀγανακτούντων, εἰ τῇ φύσει τὸν ἐλεύθερον οἴονται τοῦ δούλου διαφέρειν, ἀλλ' οὐ τῇ τύχῃ· ἔπειτα εἰ μὴ τοῖς ἤθεσι καὶ τοῖς τρόποις ἐξετάζουσι τοὺς ἀξίους τῶν καλῶν, ἀλλὰ ταῖς συντυχίαις, ὁρῶντες ὡς ἀστάθμητόν ἐστιν εὐτυχία πρᾶγμα καὶ ἀγχίστροφον, καὶ οὐδὲ ῥᾴδιον εἰπεῖν οὐδὲ τῶν πάνυ b μακαρίων μέχρι τίνος αὐτοῖς παρέσται χρόνου. ἠξίου τε αὐτοὺς σκοπεῖν ὅσαι μὲν ἤδη πόλεις ἐκ δουλείας μετέβησαν εἰς ἐλευθερίαν, βάρβαροί τε καὶ Ἑλληνίδες, ὅσαι δ' εἰς δουλείαν ἐξ ἐλευθερίας· εὐήθειάν τε αὐτῶν πολλὴν κατεγίνωσκεν, εἰ τῆς ἐλευθερίας τοῖς ἀξίοις τῶν θεραπόντων μεταδιδόντες, τῆς πολιτείας φθονοῦσι. συνεβούλευέ τε αὐτοῖς, εἰ μὲν πονηροὺς νομίζουσι, μὴ ποιεῖν ἐλευθέρους· εἰ δὲ χρηστούς, μὴ περιορᾶν ὄντας ἀλλοτρίους· ἄτοπόν τε πρᾶγμα ποιεῖν αὐτοὺς ἔφη καὶ ἀμαθές, ἅπασι τοῖς ξένοις ἐπιτρέποντας τῆς πόλεως μετέχειν, μὴ διακρίνοντας αὐτῶν τὰς τύχας, μηδ' εἴ τινες ἐκ δούλων ἐγένοντο ἐλεύθεροι πολυπραγμονοῦντας· τοὺς δὲ παρὰ σφίσι δεδουλευκότας ἀναξίους ἡγεῖσθαι ταύτης τῆς χάριτος. φρονήσει τε διαφέρειν οἰομένους τῶν ἄλλων, οὐδὲ τὰ ἐν ποσὶ καὶ κοινότητι ὁρᾶν ἔφασκεν, ἃ καὶ τοῖς φαυλοτάτοις εἶναι πρόδηλα, ὅτι τοῖς μὲν δεσπόταις πολλὴ φροντὶς ἔσται τοῦ μὴ προχείρως τινὰς ἐλευθεροῦν, ὡς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν οἷς ἔτυχε δωρησομένοις· τοῖς δὲ δούλοις ὅτι μείζων ὑπάρξει προθυμία χρηστοῖς εἶναι περὶ τοὺς δεσπότας, ἐὰν μάθωσιν ὅτι τῆς ἐλευθερίας ἄξιοι κριθέντες, εὐδαίμονες εὐθέως ἔσονται καὶ μεγάλης πόλεως πολῖται, καὶ ταῦθ' ἕξουσιν ἀμφότερα παρὰ τῶν δεσποτῶν ἀγαθά. τελευταῖον δὲ τὸν περὶ τοῦ συμφέροντος εἰσηγήσατο λόγον, τοὺς μὲν ἐπισταμένους ὑπομιμνήσκων, τοὺς δὲ ἀγνοοῦντας διδάσκων ὅτι πόλει δυναστείας ἐφιεμένῃ, καὶ μεγάλων πραγμάτων ἑαυτὴν ἀξιούσῃ, οὐδενὸς οὕτω δεῖ πράγματος ὡς πολυανθρωπίας, ἵνα διαρκὴς ᾖ πρὸς πάντας τοὺς πολέμους οἰκείοις ὅπλοις χρωμένη, καὶ μὴ ξενικοῖς στρατεύμασι καταμισθοφορουμένη συν-

εξαντλῶται

ἐξαναλώσωσι τοῖς χρήμασι· καὶ διὰ τοῦτο ἔφη τοὺς προτέρους βασιλεῖς ἅπασι μεταδεδωκέναι τῆς πολιτείας τοῖς ξένοις. εἰ δὲ καὶ τοῦτον καταστήσαιντο τὸν νόμον, πολλὴν αὐτοῖς ἔλεγεν ἐλευθέρων ἐπιγραφήσεσθαι νεότητα, καὶ οὐδέποτε ἀπορήσειν τὴν πόλιν οἰκείων ὅπλων, ἀλλ' ἕξειν δυνάμεις ἀεὶ διαρκεῖς κἂν πρὸς πάντας ἀνθρώπους αἱρεθῇ πολεμεῖν. χωρὶς δὲ τοῦ κοινῇ χρησίμου, καὶ ἰδίᾳ πολλὰ ὠφεληθήσεσθαι τοὺς εὐπορωτάτους Ῥωμαίων, ἐὰν τοὺς ἀπελευθέρους ἐῶσι τῆς ἐκκλησίας μετέχειν, ἐν ἐκκλησίαις τε καὶ ψηφοφορίαις καὶ ταῖς ἄλλαις πολιτικαῖς χρείαις τὰς χάριτας ἐν οἷς μάλιστα δέοιντο πράγμασι κομιζομένους, καὶ τοὺς ἀπελευθέρους γινομένους πελάτας τοῖς ἐκγόνοις αὐτῶν καταλείποντας. τοιαῦτα λέγοντος αὐτοῦ συνεχώρησαν οἱ πατρίκιοι τὸ ἔθος εἰς τὴν πολιτείαν παρελθεῖν, καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὡς ἕν τι τῶν ἱερῶν καὶ ἀκινήτων νομίμων διαμένει τοῦτ' ἐν πόλει φυλαττόμενον.

Ἐπεὶ δὲ κατὰ τοῦτο γέγονα τὸ μέρος τοῦ διηγήματος, ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκεῖ διελθεῖν ὡς εἶχε τότε Ῥωμαίοις τὰ περὶ τοὺς δούλους ἔθη, ἵνα μήτε τὸν βασιλέα τὸν πρότερον ἐπιχειρήσαντα τοὺς δεδουλευκότας ἀστοὺς ποι-
169 εῖν, μήτε τοὺς παραδεξαμένους τὸν νόμον, ἐν αἰτίαις ἔχῃ τις, ὡς ῥιπτοῦντας εἰκῇ τὰ καλά. ἐτύγχανον δὴ τοῖς Ῥωμαίοις αἱ τῶν θεραπόντων κτήσεις κατὰ τοὺς δικαιοτάτους γινόμεναι τρόπους. ἢ γὰρ ὠνησάμενοι παρὰ τοῦ δημοσίου τοὺς ὑπὸ δόρυ πωλουμένους ἐκ τῶν λαφύρων, ἢ τοῦ στρατηγοῦ συγχωρήσαντος ἅμα ταῖς ἄλλαις ὠφελείαις καὶ δορυαλώτους τοῖς λαβοῦσιν ἔχειν, ἢ πριάμενοι παρ' ἑτέρων κατὰ τοὺς αὐτοὺς τρόπους κυρίων γενομένων, ἐκέκτηντο τοὺς δούλους. οὐδὲ δὴ πρᾶγμα ποιεῖν αἰσχύνης ἢ βλάβης κοινῆς ἄξιον οὔτε ὁ Τύλλιος ὁ καταστησάμενος τὸ ἔθος, οὔτε οἱ παραδεξάμενοι καὶ διαφυλάξαντες ᾤοντο, εἰ τοῖς ἀφαιρεθεῖσιν ἐν πολέμῳ τήν τε πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἢ παρὰ τῶν πρῶτον αὐτοὺς καταδουλωσαμένων, ἢ παρὰ τῶν ἀπ' ἐκείνων αὐτοὺς πριαμένων, ἀμφότερα ταῦτα παρ' αὐτῶν χρὴ ὑπάρξειν αὐτοῖς τῶν κληρωσαμένων αὐτοὺς εἰς δουλείαν. ἐτύγχανον δὲ τῆς ἐλευθερίας οἱ μὲν πλεῖστοι προῖκα, διὰ καλοκἀγαθίαν· καὶ κράτιστος ἀπαλλαγῆς δεσποτῶν τρόπος οὗτος· ὀλίγοι δέ τινες λύτρα κατατιθέντες ἐξ ὁσίων καὶ δικαίων ἐργασιῶν συναχθέντα. ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οὕτω ταῦτ' ἔχει, ἀλλ' εἰς τοσαύτην σύγχυσιν ἥκει τὰ πράγματα, καὶ τὰ καλὰ τῆς Ῥωμαίων πόλεως οὕτως ἄτιμα καὶ ῥυπαρὰ γέγονεν, ὥσθ' οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας, καὶ τοιχωρυχίας, καὶ πορνείας, καὶ παντὸς ἄλλου πονηροῦ χρηματισάμενοι, τούτων ὠνοῦνται τῶν χρημάτων τὴν ἐλευθερίαν, καὶ εὐθύς εἰσι Ῥωμαῖοι· οἱ δὲ, συνίστορες καὶ

ærario exhauriat: & hãc esse caussam cur priores reges nemini extero ciuitatis ius negauerint. Sique hãc etiam legẽ sanxerint, fore vt *in tribus* asscribantur multi manumissi iuuenes, nec vnquam ciuitati domestica arma defore, sed habituram sufficientes copias etiamsi bellum suscipere cogeretur cum vniuerso hominum genere. Nec publice tãtum id vtile futurum, verum etiam priuatim opulentis ciuibus, si liberti admittantur ad comitia. nam in comitiis, in ferẽdis suffragiis, ceterisq; ciuilibus negotiis, gratiam, vbi maxime opus sit, reportaturos, nepotibusq; suis libertorum clientelas relicturos. Talia differente rege, permiserũt patricii vt is mos reciperetur in rempublicam; seruatusque est vsque ad nostram ætatem æque ac vlla e sacrosanctis & immotis legibus. Et quia in seruorum mentionem incidimus, necessarium mihi videtur *hoc loco* dicere quænam circa seruitia tunc temporis Romanorum fuerint instituta, ne vel rex ipse qui primus aggressus est e libertis ciues facere, vel qui hanc legem receperunt, reprehensionem cuiuspiam incurrant, quasi bona temere profundant. Parabantur ergo serui modis iustissimis, aut sub hasta empti e præda publica: aut ab ipsis dominis bello capti, & imperatoris permissu detenti cum ceteris militiæ commodis; aut empti ab his qui talibus modis eos sibi comparassent. Non inhonestum igitur aut inutile ciuitati putauit Tullus, & qui eius institutum sunt secuti, si, qui belli iure patriam & libertatem amisissent, ab heris suis, vel iis qui primi eos mancipassent, vel iis qui ab aliis eos emissent, vtrunque *istud bonum* recuperarent. Assequebãtur autem libertatem plurimi gratis, honestatis ac probitatis merito: (atque hęc manumissionis optima erat ratio) pauci autẽ numerato pretio quod labore per ius & fas cõquisissent. At nõ ita nostro tempore: sed talis est rerum confusio, & sic ad sordes & ignominiam degenerauit Romanorũ probitas, vt nõnulli e latrociniis, parietum perfossionibus, prostitutionibus, omnibusque aliis sceleribus pecunia collecta libertatem redimãt, statimque se Romanos faciant: alii conscii

dominis & socii veneficiorũ, homicidiorũ, facinorumq; tũ contra deos tũ contra rempublicã *susceptorum*, eam ab illis gratiam recipiãt. quidam *ideo manumittuntur*, vt acceptum e publico frumentũ menstruum, & siquæ aliæ liberalitates in egenos ciues conferũtur a principibus, dent his a quibus facti sunt liberi: alii per herorum leuitatem, gloriã inde captantiũ. scio qui tota seruitia *testamento* libera esse iusserũt, vt benignitatis laudẽ ferrent post obitũ; & in funeris elatione lecticam eorũ magna pileatorũ ꝓsequeretur frequẽtia: in qua pompa quidã erãt, vt a scientib. audiui, recẽs dimissi e carcere malefici mille supplicia cõmeriti. Istos impuros vrbis pileos plerię cũ stomacho aspectant, & respuunt eorũ consuetudinem, indignum facinus clamitantes, populũ rerũ dominum, & vsurpantẽ sibi orbis imperium, talib. cõtaminari ciuibus. Sunt & alia multa reprehensione digna, quibus, licet recte instituta sint a maioribus, hæc ætas nunc abutitur. Ego tamẽ hanc legẽ non tollendã censeo, nequod grauius malũ reipublicæ inde ꝓueniat: sed corrigenda, quæ possunt corrigi, nõ negauerim; nec dissimulandum tantũ dedecorum & macularum ineluibilium in ciuitatẽ inuehi. quæ cura maxime ad cẽsores attinet, aut certe ad cõsules. opus enim est magistratu magna potestate prædito; vt eos qui singulis annis manumittuntur examinet, qui sint, qua de caussa & quo modo libertatẽ assequuti sint; quemadmodũ in equitũ & senatorũ mores inquiritur. deinde qui digni ciuitate cõperti fuerint, in trib. adscriptos sinãt vrbem incolere; scelestã vero & impuram multitudinem honesta specie ablegent aliquo in coloniam. Hæc sunt quæ postulante argumento iustũ & necessariũ existimaui apud eos dicere q Romanorũ
4 mores carpunt. Ceterũ Tullius in cõstituenda republica nõ eo tantum ad plebem fouendã visus est procliuior, q senatus ac patriciorũ potentiã moderatus est, verum etiã quod de regia potestate detraxit dimidium. cum enim priores reges ad se reuocarẽt iudicia omnium litium, & de omnibus criminibus tam ad priuatas iniurias quam ad rem publicam pertinentib. suo more decernerent, ille separauit

Litiũ cognitio.

συνεργοὶ τοῖς δεσπόταις γενόμενοι φαρμακειῶν καὶ ἀνδροφονιῶν, καὶ τῶν εἰς τοὺς θεοὺς ἢ τὸ κοινὸν ἀδικημάτων, ταύτας φέρονται παρ' αὐτῶν τὰς χάριτας· οἱ δ', ἵνα τὸν δημοσίᾳ διδόμενον σῖτον λαμβάνοντες κατὰ μῆνα, καὶ εἴ τις ἄλλη παρὰ τῶν ἡγουμένων γίγνοιτο τοῖς ἀπόροις τῶν πολιτῶν φιλανθρωπία, φέρωσι τοῖς δεδωκόσι τὴν ἐλευθερίαν· οἱ δὲ, διὰ κουφότητα τῶν δεσποτῶν καὶ κενὴν δοξοκοπίαν. ἔγωγ' οὖν ἐπίσταμαί τινας ἅπασι τοῖς δούλοις συγκεχωρηκότας εἶναι ἐλευθέροις, μετὰ τὰς ἑαυτῶν τελευτὰς, ἵνα χρηστοὶ καλῶνται νεκροὶ, καὶ πολλοὶ ταῖς κλίναις αὐτῶν ἐκκομιζομέναις παρακολουθῶσι τοὺς πίλους ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες· ἐν οἷς ἐπόμπευόν τινες, ὡς ἦν παρὰ τῶν ἐπισταμένων ἀκούειν, ἐκ τῶν δεσμωτηρίων ἐξεληλυθότες κακοῦργοι ἀρτίως, μυρίων ἄξια διαπεπραγμένοι θανάτων. εἰς τούτους μέντοι τοὺς δυσκαθάρτους πίλους ἐκ τῆς πόλεως ἀποβλέποντες οἱ πολλοὶ δυσχεραίνουσι, καὶ προβέβληνται τὸ ἔθος, ὡς οὐ πρέπον ἡγεμονικῇ πόλει, καὶ παντὸς ἀρχὴν ἀξιούσῃ τόπου, τοιούτους πολίτας ποιεῖσθαι. ἔχοι δ' ἄν τις πολλὰ καὶ ἄλλα διαβάλλειν ἔθη, καλῶς μὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπινοηθέντα, κακῶς δ' ὑπὸ τῶν νῦν ἐπιτελούμενα. ἐγὼ δὲ τὸν νόμον οὐκ οἴομαι τοῦτον δεῖν ἀναιρεῖν, μή τι μεῖζον ἐκραγῇ τῷ κοινῷ δι' αὐτοῦ κακόν· ἐπανορθοῦσθαι μέντοι φημὶ δεῖν τὰ δυνατὰ, καὶ μὴ περιορᾶν ὀνείδη μεγάλα καὶ ῥύπους δυσκαθάρτους εἰς τὴν πολιτείαν εἰσαγομένους. καὶ μάλιστα μὲν τοὺς τιμητὰς ἀξιώσαιμ' ἂν τούτου τοῦ μέρους προνοεῖν· εἰ δὲ μὴ, τοὺς ὑπάτους· δεῖ γὰρ ἀρχῆς τινος μεγάλης· οἳ τοὺς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐλευθέρους γινομένους ἐξετάσουσι, τίνες ὄντες, καὶ διὰ τί, καὶ πῶς ἠλευθερώθησαν· ὥσπερ τοὺς τῶν ἱππέων καὶ τοὺς τῶν βουλευτῶν βίους ἐξετάζουσιν· ἔπειθ' οὓς μὲν ἂν εὕρωσιν ἀξίους τῆς πόλεως ὄντας, εἰς φυλὰς καταγράψωσι, καὶ μένειν ἀφήσουσιν ἐν τῇ πόλει· τὸ δὲ μιαρὸν καὶ ἀκάθαρτον φῦλον ἐκβάλωσιν ἐκ τῆς πόλεως, εὐπρεπὲς ὄνομα τῷ πράγματι θέντες, ἀποικίαν. Ταῦτα μὲν οὖν τῆς ὑποθέσεως ἀπαιτούσης, ἀναγκαῖόν τε καὶ δίκαιον ἔδοξεν εἶναί μοι πρὸς τοὺς 170
ἐπιτιμῶντας τοῖς Ῥωμαίων ἔθεσιν εἰπεῖν. ὁ δὲ Τύλλιος οὐκ ἐν μόνοις τούτοις τοῖς πολιτεύμασι δημοτικὸς ὢν ἐδήλωσεν, ἐν οἷς ἐδόκει τήν τε τῆς βουλῆς ἐξουσίαν καὶ τὴν τῶν πατρικίων δυναστείαν ἐλαττοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐμείωσε, τὴν ἡμίσειαν τῆς ἐξουσίας αὐτὸς ἀφελόμενος. τῶν γὰρ πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἁπάσας ἀξιούντων ἐφ' ἑαυτοὺς ἄγειν τὰς δίκας, καὶ πάντα τὰ ἐγκλήματα τά τε ἴδια καὶ τὰ κοινὰ πρὸς τὸν ἑαυτῶν τρόπον δικαζόντων, ἐκεῖνος διελὼν

ἀπὸ

ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν τὰ δημόσια, τῶν μὲν εἰς τὸ κοινὸν φερόντων ἀδικημάτων αὐτὸς ἐποιεῖτο τὰς διαγνώσεις, τῶν δὲ ἰδιωτικῶν ἰδιώτας ἔταξεν εἶναι δικαστὰς, ὅρους αὐτοῖς καὶ κανόνας τάξας οὓς αὐτὸς ἔγραψε νόμους. ἐπεὶ δὲ αὐτῷ τὰ ἐν τῇ πόλει πράγματα τὸν κράτιστον εἰλήφει κόσμον, εἰς ἐπιθυμίαν ἦλθε διαφανές τι διαπράξασθαι, αἰώνιον αὐτοῦ μνήμην τοῖς ἐπιγινομένοις καταλιπεῖν. ἐφιστὰς δὲ τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὰ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τε καὶ πολιτικῶν μνημεῖα, ἐξ ὧν εἰς ὄνομα καὶ δόξαν προῆλθον, οὔτε τοῖς Βαβυλωνίοις τείχεσιν ἐμακάριζε τὴν Ἀσσυρίαν ἐκείνην γυναῖκα, οὔτε ταῖς ἐν Μέμφει πυραμίσι τοὺς Αἰγυπτίους βασιλεῖς, οὔτ᾽ εἴ τις ἄλλη πλούτου καὶ πολυχειρίας ἐπίδειξις ἦν ἀνδρὸς ἡγεμόνος· ἀλλὰ ταῦτα πάντα μικρὰ καὶ ὀλιγοχρόνια, καὶ οὐκ ἄξια σπουδῆς ἡγησάμενος, ὅλως τε ἅπαντα, οὐκ εἰς βίους καὶ πραγμάτων ὠφελείας, ἐξ ὧν μακαρισμοὶ τοῖς κατασκευασαμένοις ἠκολούθουν μόνοι· ἐπαίνου δὲ καὶ ζήλου ἄξια τὰ τῆς γνώμης ἔργα ὑπολαβὼν, ἧς πλεῖστοί τε ἀπολαύουσι καὶ ἐπὶ μήκιστον χρόνον καρποῦνται τὰς ὠφελείας, πάντων μάλιστα τῶν τοιούτων ἔργων τὴν Ἀμφικτύονος τοῦ Ἕλληνος ἐπίνοιαν ἠγάσθη, ὃς ἀσθενὲς ὁρῶν καὶ ῥᾴδιον ὑπὸ τῶν περιοικούντων βαρβάρων ἐξαναλωθῆναι τὸ Ἑλληνικὸν γένος, εἰς τὴν ἀπ᾽ ἐκείνου κληθεῖσαν Ἀμφικτυονικὴν σύνοδον καὶ πανήγυριν αὐτοὺς συνήγαγε, νόμους καταστησάμενος ἔξω τῶν ἰδίων, οὓς ἑκάστη πόλις εἶχε, τοὺς κοινοὺς ἅπασιν, οὓς καλοῦσιν Ἀμφικτυονικοὺς, ἐξ ὧν φίλοι μὲν ὄντες ἀλλήλοις διετέλουν, καὶ τὸ συγγενὲς φυλάττοντες ἔργοις μᾶλλον ἢ λόγοις, λυπηροὶ δὲ τοῖς βαρβάροις καὶ φοβεροί. παρ᾽ οὗ τὸ παράδειγμα λαβόντες Ἴωνές τε οἱ μεταθέμενοι τὴν οἴκησιν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ παραθαλάττια μέρη τῆς Καρίας, καὶ Δωριεῖς οἱ περὶ τοὺς αὐτοὺς τόπους τὰς πόλεις ἱδρυσάμενοι, ἱερὰ κατεσκεύασαν ἀπὸ κοινῶν ἀναλωμάτων· Ἴωνες μὲν, ἐν Ἐφέσῳ, τὸ τῆς Ἀρτέμιδος· Δωριεῖς δ᾽, ἐν Τριοπίῳ, τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος· ἔνθα συνιόντες γυναιξὶν ὁμοῦ καὶ τέκνοις κατὰ τοὺς ἀποδειχθέντας χρόνους, συνέθυόν τε καὶ συνεπανηγύριζον, καὶ ἀγῶνας ἐπετέλουν ἱππικοὺς καὶ γυμνικοὺς, καὶ τῶν περὶ μουσικὴν ἀκουσμάτων, καὶ τοὺς θεοὺς κοινοῖς ἀναθήμασιν ἐδωροῦντο. θεωρήσαντες δὲ καὶ πανηγυρίσαντες, καὶ τὰς ἄλλας φιλοφροσύνας παρ᾽ ἀλλήλων λαβόντες, εἴ τι πρόσκρουσμα πρὸς πόλιν ἐγεγόνει, δικασταὶ καθεζόμενοι διῄτων, καὶ περὶ τοῦ πρὸς βαρβάρους πολέμου καὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμοφροσύνης κοινὰς ἐποιοῦντο βουλάς. ταῦτα

hæc, læsæq; reip. criminũ se fecit iudicem, priuatarũ personarum querelas ad alios relegauit iudices, quib. leges a se conditas ceu limites ac regulas præscripsit, *quas sequerētur in iudiciis.* a

Ordinatis quamoptime reb. vrbanis, cupido eũ cepit illustri quopiã opere sempiternã sui memoriã transmittere ad posteros. Id animo agitãs, & cõsiderans priscorũ regum & clarorũ in rebusp. virorũ monumenta, quib. nomẽ suum & gloriã illustrarũt, nec Assyriã illã mulierem mactã putauit muris Babyloniis, nec Ægyptios reges pyramidibus Memphiticis, aut siquis alius princeps *insigni quopiã opere* diuitias suas & operarũ multitudinẽ ostẽtauit; parua hæc omnia, tẽporaria, nec æmulatione digna existimãs, nõ ad vitæ vtilitates inuẽta, sed tantũ ad cõditorum felicitatis prædicationẽ, & oculorum illecebras. Ille vero b laude ac æmulatione digna credens mentis opera, quorũ vtilitas ad plurimos manat & lõgissimo tẽpore, præ ceteris Amphictyonis Hellenis filii talib. in reb. admiratus est industriã; qui cũ animaduerteret gentẽ Græcã infirmã esse, ideoq; a finitimis barbaris exhauriri facile posse, coegit eos in conciliũ quod Amphictyonicũ ab ipso denominatũ est: legesq; tulit, quę præter illas quas quæq; ciuitas haberet ꝓprias, cõmunes essent omnibus, quas vocãt Amphictyonicas; vt earũ vinculo mutuã amicitiam conseruarent, cognationẽq; colentes non tam verbis quã factis, barbaris essent graues & formidabiles. quorũ exemplũ imitati & Iones, qui ex Europa in maritimam orã Cariæ demigrauerãt, & Dorienses his cõtigui, tẽpla construxerunt impẽsis communibus; Iones, Dianæ fanum Ephesi; Dorienses, Apollinis, Triopii: quo statis temporibus cum vxoribus & liberis conuenientes, vna sacris dabant operam & mercimoniis: institutisque equestribus, gymnicis, & musicis certaminib. variis, deos quoq; communibus donariis honorabãt. peractis spectaculis ac negotiationibus, ceterisq; humanitatis officiis vltro citroq; exhibitis, siqua inter ciuitates intercessisset offensio, considebant iudices qui litem cõponerent: tũ de bello cõtra barbaros gerẽdo, deq; mutua gentis cõcordia cõsulebatur in medium. Horum

& his similiũ exẽpla secutus Tullius, animum & ipse adiecit ad cõstituendum velut vnũ corpus ex Latinorum populis, ne intestinis bellis & dissidiis debilitati subiugarẽtur a finitimis barbaris. Id postquã apud se statuit, optimates conuocauit e singulis vrbibus, denuntiãs se consultaturũ cum eis de magnis reb. & ad cõmunem vtilitatẽ pertinentibus. Qui cũ aduenissent, cõuocatis Romanis senatorib. & his Latinarum vrbiũ legatis, verba fecit de cõcordia, docẽs quantopere ciuitates cõsensus deceat, quãq; fœdũ visu sit cognatorũ inter se dissidium. ostendebat etiã, infirmas res cõcordia potẽtes fieri, ceterũ vel potẽtissimas, pessum ire vbi laboratur inuidia mutua. atq; ita docebat eos, oportere Latinos finitimis imperare iuraq; reddere, nimirum Græcos barbaris: Romanorũ aũt principatum esse in reliquo Latio; vt qui habeãt vrbem magnitudine ac rerũ gestarũ gloria præcipuã, & a diis magis ꝓpitiis ad tantũ claritatis fastigium sint euecti. In hãc sententiã longa oratione suasit eis, vt tẽplum cũ inuiolabili refugio cõmunib. impẽsis Romæ cõstruerent, quo ciuitates quotãnis conuenientes priuatim simul & publice sacra facerẽt, forumq; rerũ venalium exercerent, quib. id decerneretur tẽporibus: & si qua offensa populis incideret, inter ista deorũ sacra cõciliarentur ex aliorum populorum arbitrio. Hęc & alia multa cõmoda ꝓponens quæ consequerentur si cõmunem curiã Romæ statuerẽt, omnib. persuasit qui tum in cõsessu aderãt. Collatis deinde oppidatim pecuniis, Dianæ tẽplum ædificauit in Auẽtino eminẽtissimo vrbis tumulo, & fœderis leges cõscripsit ciuitatibus, ritusq; celebrãdi festi & fori cõstituit. Et ne vlla iniuria tẽporum aboleretur, in ærea columna incidit decreta concilii, & ciuitates eius conuentus participes. Ea colũna permãsit vsq; nostrã ætatẽ in Dianæ templo dedicata, inscripta literarũ characteribus Græcanicis, qualib. olim vtebatur Gręcia. quod & ipsum nõ leue argumẽtum est, Romã nõ esse conditã a barbaris. nunquã enim vsi fuissent Græcis literis, si fuissent barbari.

Panegyris Latina.

Hæc sunt quæ hic rex domi in cõstituenda republica maxima & clarissima gessisse memoratur: pręter quę &

δὴ καὶ τὰ ὅμοια τούτοις παραδείγματα λαβὼν, προθυμίαν ἔσχε καὶ αὐτὸς τὰς πόλεις τῶν Λατίνων δήμοις συστῆσαι καὶ συναγαγεῖν, ἵνα μὴ στασιάζουσαι καὶ πολεμοῦσαι πρὸς ἀλλήλας, ὑπὸ τῶν περιοικούντων βαρβάρων τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρεθῶσι. γνοὺς δὲ ταῦτα, τοὺς κρατίστους ἄνδρας ἐξ ἑκάστης πόλεως συνεκάλει, περὶ μεγάλων καὶ κοινῶν φήσας πραγμάτων συμβούλους αὐτοὺς συγκαλεῖν. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, συναγαγὼν τήν τε Ῥωμαϊκὴν βουλὴν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων ἥκοντας, λόγον διεξῆλθε παρακλητικὸν ὁμονοίας, διδάσκων ὡς 171 καλὸν μὲν χρῆμα, πολλαὶ πόλεις μιᾷ χρώμεναι γνώμῃ· αἰσχρὸν δὲ, ὄψις συγγενῶν ἀλλήλοις διαφερομένων. αἴτιόν τε ἰσχύος μὲν τοῖς ἀσθενέσιν ἀποφαίνων ὁμοφροσύνην, ταπεινότητος δὲ καὶ ἀσθενείας καὶ τοῖς ἰσχυροτάτοις ἀλληλοφθονίαν. ταῦτ' ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ὡς χρὴ Λατίνους μὲν τῶν περιοίκων ἄρχειν, καὶ τὰ δίκαια πράττειν Ἕλληνας ὄντας βαρβάροις· Ῥωμαίοις δὲ τὴν ἁπάντων Λατίνων ἔχειν προστασίαν, μεγέθει τε πόλεως προὔχοντας καὶ πραγμάτων ὄγκοις, καὶ τῇ προνοίᾳ τοῦ δαιμονίου κρείττους κεκριμένους ἐκείνων, δι' ἣν εἰς τοσαύτην ἐπιφάνειαν προῆλθε. τοιαῦτα διεξελθὼν, συνεβούλευεν αὐτοῖς ἱερὸν ἄσυλον ἀπὸ κοινῶν ἀναλωμάτων ἐν Ῥώμῃ κατασκευάσασθαι, ἐν ᾧ αἱ πόλεις συνερχόμεναι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἰδίας τε καὶ κοινὰς θυσίας καὶ πανηγύρεις ἄξουσιν, ἐν οἷς ἂν ὁρίσωσι χρόνοις· καὶ εἴ τι γένοιτο αὐταῖς πρόσκρουσμα πρὸς ἀλλήλους, ἐκ τῶν ἱερῶν τούτων διαλύσονται, ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐπιτρέψασαι διαλῦσαι τὰ ἐγκλήματα. ταῦτα διεξιών τε καὶ ὅσα ἄλλα ἕξουσιν ἀγαθὰ βουλευτήριον ἐγκαταστησάμενοι, πάντας ἔπεισε τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντας· καὶ μετὰ τοῦτο κατεσκεύασεν ἐξ ὧν ἅπασαι συνήνεγκαν αἱ πόλεις χρημάτων, τὸν τῆς Ἀρτέμιδος ναὸν, τὸν ἐπὶ τοῦ μεγίστου τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ λόφων ἱδρυμένον, Αὐεντίνου· καὶ τοὺς νόμους συνέγραψε ταῖς πόλεσι πρὸς ἀλλήλας, καὶ τἄλλα περὶ τὴν ἑορτὴν καὶ πανήγυριν ὃν ἐπιτελεσθήσεται τρόπον ἔταξεν. ἵνα δὲ μηδεὶς χρόνος αὐτοὺς ἀφανίσῃ, στήλην κατασκευάσας χαλκῆν, ἔγραψεν ἐν ταύτῃ τά τε δόξαντα τοῖς συνέδροις, καὶ τὰς μετεχούσας τῆς συνόδου πόλεις. αὕτη διέμενεν ἡ στήλη μέχρι τῆς ἐμῆς ἡλικίας ἐν τῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερῷ κειμένη, γραμμάτων ἔχουσα χαρακτῆρας Ἑλληνικῶν, οἷς τὸ παλαιὸν ἡ Ἑλλὰς ἐχρῆτο. ὃ καὶ αὐτὸ ποιήσαιτ' ἄν τις οὐ μικρὸν τεκμήριον τοῦ μὴ βαρβάρους εἶναι τοὺς οἰκίσαντας τὴν Ῥώμην. οὐ γὰρ ἂν Ἑλληνικοῖς ἐχρῶντο γράμμασιν, ὄντες βάρβαροι.

πολιτικαὶ μὲν δὴ πράξεις τοῦ βασιλέως τούτου σὺν ἄλλαις

ἄλλαις πολλαῖς ἐλάττοσί τε καὶ ἀμαυροτέραις, αἱ μέγισται καὶ λαμπρόταται τοιαῦται μνημονεύονται· πολεμικαὶ δὲ πράξεις ἐν τῷ πρὸς τὸ Τυρρηνῶν ἔθνος γενόμεναι, περὶ ὧν μέλλω νῦν διεξιέναι. μετὰ τὴν τοῦ Ταρκυνίου τελευτὴν αἱ παραδοῦσαι τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνῳ πόλεις οὐκ ἔτι φυλάττειν ἐβούλοντο τὰς ὁμολογίας, Τυλλίῳ τε οὐκ ἀξιοῦσαι ταπεινῷ κατὰ γένος ὄντι ὑπακούειν, καὶ τὴν διαφορὰν τῶν πατρικίων τὴν πρὸς τὸν ἡγεμόνα γενομένην μεγάλην σφίσιν ὠφέλειαν παρέξειν νομίζουσαι. ἤρξαντο δὲ τῆς ἀποστάσεως οἱ καλούμενοι Οὐιεντανοί, καὶ τοῖς ἐλθοῦσι παρὰ τοῦ Τυλλίου πρεσβευταῖς ἀπεκρίναντο μηδεμίαν εἶναι σφίσι πρὸς ἐκεῖνον μήθ᾽ ὑπὲρ ἡγεμονίας παραχώρησιν, μήτε περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας συνθήκην. ἀρξάντων δὲ τούτων, Καιρητανοί τε ἠκολούθησαν, καὶ Ταρκυνιῆται, καὶ τελευτῶσα ἐν ὅπλοις ἦν ἅπασα ἡ Τυρρηνία. οὗτος ὁ πόλεμος εἴκοσι διέμεινεν ἔτη συνεχῶς πολεμούμενος, εἰσβολάς τε πολλὰς ἀμφοτέρων μεγάλοις στρατεύμασι ποιουμένων εἰς τὴν ἀλλήλων, καὶ παρατάξεις ἄλλας ἐπ᾽ ἄλλαις συνισταμένων. ἐν ἁπάσαις δὲ ταῖς μάχαις κατορθῶν ὁ Τύλλιος, ὅσαι κατὰ πόλιν τε καὶ πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος αὐτῷ συνέστησαν, καὶ τρισὶν ἐπιφανεστάτοις κοσμηθεὶς θριάμβοις, τελευτῶν ἠνάγκασε τοὺς οὐκ ἀξιοῦντας ἄρχεσθαι, τὸν χαλινὸν ἑκόντας λαβεῖν. εἰκοστῷ δὴ αὖ ἔτει συνελθοῦσαι πάλιν αἱ δώδεκα πόλεις, ἐξαναλωμέναι τῷ πολέμῳ τά
172 τε σώματα καὶ τὰ χρήματα, γνώμην ἔσχον παραδοῦναι Ῥωμαίοις τὴν ἡγεμονίαν, ἐφ᾽ οἷς πρότερον ἐψηφίσαντο. καὶ παρῆσαν ἐξ ἁπάσης πόλεως οἱ προχειρισθέντες, σὺν ἱκετηρίαις, ἐπιτρέποντες Τυλλίῳ τὰς πόλεις, καὶ μηδὲν ἀνήκεστον βουλεύσασθαι περὶ αὐτῶν ἀξιοῦντες. Τύλλιος δὲ τῆς μὲν ἀφροσύνης ἕνεκα, καὶ τῶν εἰς θεοὺς ἀθετημάτων, οἷς ἔλυσαν τὰς ποιησάμενοι τῶν ὁμολογιῶν, παρέβησαν τὰ συγκείμενα, πολλῶν αὐτοὺς ἔφη τιμωριῶν ἀξίους εἶναι καὶ μεγάλων· τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐπιεικείας καὶ μετριότητος, ἐπειδὴ συνιέντες ἀδικεῖν, στέμμασι καὶ λιτανείαις παραιτοῦνται τὴν ὀργήν, οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι ἀτυχήσειν. ταῦτα εἰπών, καταλύεται τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον, ταῖς μὲν ἄλλαις πόλεσιν ἀπόνως καὶ δίχα ὀργῆς μνησικάκου πολιτεύεσθαί τε ἀποδούς, ὡς πρότερον, καὶ τὰ ἴδια καρποῦσθαι, μενούσαις ἐν ταῖς γραφείσαις πρὸς αὐτὰς συνθήκαις ὑπὸ βασιλέως Ταρκυνίου. τρεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν πόλεις, αἳ προεξανέστησάν τε καὶ τὰς ἄλλας ὑπηγάγοντο κατὰ Ῥωμαίων ἐξενεγκεῖν τὸν πόλεμον, Καιρητανῶν καὶ Ταρκυνιητῶν καὶ Οὐιεντανῶν, ταύτας ἀφαιρέσει χώρας τιμωρησάμενος, ἣν κατεκληρούχησε Ῥωμαίων τοῖς νεωστὶ προσεληλυθόσι πρὸς πολιτείαν. ταῦτα

alia multa, minora illa & obscuriora, celebrãtur. Bello autem cum vna Etruscorum gente conflictatus est, de quo nunc narraturus sum. Defuncto Tarquinio ciuitates quæ se illius imperio submiserant, nolebant amplius stare fœderis cõditionibus, dedignatæ parere Tullio homini obscuris orto natalibus, & sublatæ ad nouas spes patriciorum cum rege dissidio. Initium defectionis a Veientibus ortum est. hi legatis a Tullio missis responderunt, se nec vllum ei principatum concessisse, nec amicitiæ societatisq; fœdus cum eo pepigisse. Hos auctores secuti sunt Cæretani & Tarquinienses; postremo in armis fuit vniuersa Etruria. Hoc bellum continuatum est annis xx: & alteri alterorum agros non semel cum magno exercitu inuaserunt, collatisque signis alia super aliis iniere prœlia. e quibus omnib. victoriam reportauit Tullius, quotiescunque vel cum singulis ciuitatibus, vel cum tota gente dimicatum est. ac tandem tribus clarissimis triumphis decoratus, coegit eos vel inuitos imperii frenum accipere. Vigesimo demum anno coactæ rursus in concilium duodecim *gentis* vrbes, consumptis bello tum viris tum pecuniis, decreuerunt Romanis principatum tradere, eisdem quibus antea conditionibus: *mox*que ab omnibus populis legati venerunt supplices, cõmittentes *se* & sua in fidem Tullii, deprecantesque ne sæuius in se consuleret. Respondit rex, illos quidem ob vesaniam & contemptum deorum, quos testes nil veriti violarint fœdera, multas & magnas pœnas cõmeritos: verum Romanorum æquitatem ac clementiam, quandoquidem agnita culpa cũ supplicum insigniis iram deprecatum venerint, ipsis in præsens non defuturam. His dictis pacem eis dat, ceteris quidem impune (posita ira & omnium iniuriarum memoria) permissis suo iure viuere & bonis suis frui, saluis Tarquinii regis conditionibus; sed tribus populis qui primi defecerant, ceterosque ad bellum Romanum cõcitauerant, Cæretanis scilicet, Tarquiniis, & Veiẽtibus, parte agri mulctatis; quem his diuisit qui recẽs tum Romæ ciuitatẽ adepti fuerant. His

Bello quæ gesserit Tullius.

pace belloq; gestis, & duobus fortunæ, ob perpetuū eius fauorē, templis institutis; altero, *Bonæ fortunæ*, in foro boario; altero, Fortunæ virilis, (sicut hodieq; cognominatur) in ripa Tiberis; prouectus iam ætate propinquusq; naturæ termino, insidiis Tarquinii generi filiæq; suæ periit: quas narraturus, rē paulo altius repetam.

Exagitatur a Tarquinio genero.

Erant Tullio duæ filiæ ex vxore Tarquinia, quā ei rex Tarquinius in matrimonium collocauerat. Has puellas iam nuptiis maturas iunxit consobrinis earū, Tarquinii nepotibus, maiorem maiori, iuniorem iuniori; bene ita comparatos existimans: sed forte fortuna vterque gener moribus suis dissimilem nactus est. Lucio enim natu maiori, audaci, arroganti, naturaque tyrannico, proba, modesta, & erga patrem pia vxor contigit: *contra* Arunti iuniori, miti & moderato ingenio prædito, scelesta, infensa patri, nihil non ausura fœmina. Vterque maritus, cum innatos sequeretur mores, ab vxore traducebatur in contrarios. alter, improbus, socerum regno pellere cupiens, & cuncta huc conducentia moliens, flectebatur vxoris precibus & lacrymis. alter, moderatus, nunquam læsurus socerum, sed exspectaturus eius e vita exitum, fratris quoque scelestos impetus cohibens, a nefaria vxore in contraria sollicitabatur, hortante vt vir esset, *quotidiano*que iurgio exprobrante ignauiam. cumque nec modestæ illius preces quicquam proficerent ad honesta consilia reuocantis iniustum mariti animum; nec alterius scelestæ hortatus, ad sceleratum facinus virum natura non malum exhortantis; sed vterque obsequeretur suo genio, molesteque ferret diuersum coniugis animum, illa quidem dolēter ferebat suum infortunium; ceterum altera ferox indignabatur, & quærebat quomodo se liberaret *a molesto* coniuge. tandem naturæ peruersitate ad desperatam audaciam prouecta, & putans sororis virum maxime conuenire suis moribus, accersit eum in colloquium quasi de rebus necessariis. qui vbi venit, semotis arbitris, vt sola cum solo colloqueretur: Ecquid, inquit, Tarquini, libere mihi licet tu-

διαπραξάμενος ἔν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους, καὶ ναοὺς δύο κατασκευασάμενος Τύχης, ᾗ παρὰ πάντα τὸν βίον ἔδοξεν ἀγαθῇ κεχρῆσθαι, τὸν μὲν ἐν ἀγορᾷ τῇ καλουμένῃ Βοαρίᾳ, τὸν δ' ἕτερον ἐπὶ ταῖς ἠιόσι τοῦ Τιβέριος, ἣν ἀνδρείαν προσηγόρευσεν, ὡς καὶ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται· ἡλικίας τε προβεβηκὼς ἐπὶ πολὺ, καὶ τὸν κατὰ φύσιν τελευτῆς οὐ μακρὰν ἀπέχων, ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ Ταρκυνίου τε τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ θυγατρὸς ἀποθνήσκει. διηγήσομαι δὲ καὶ τῆς ἐπιβουλῆς τὸν τρόπον, μικρὸν τὸν ἔμπροσθεν γενομένων ἀναλαβών. ἦσαν δὴ Τυλλίῳ δύο θυγατέρες ἐκ γυναικὸς γενόμεναι Ταρκυνίας, ἣν συνέζευξεν αὐτῷ βασιλεὺς Ταρκύνιος. ταύτας τὰς κόρας ἐπιγάμους γενομένας ἐκδίδωσι τοῖς ἀδελφιδοῖς τῆς μητρὸς αὐτῶν, υἱωνοῖς τε Ταρκυνίου, τῷ πρεσβυτέρῳ τὴν πρεσβυτέραν ἁρμόσας, καὶ τῷ νεωτέρῳ τὴν νεωτέραν· οὕτως οἰόμενος αὐτὰς μᾶλλον συνοίσεσθαι τοῖς λαβοῦσιν. ἔτυχε δὲ τῶν γαμβρῶν ἑκάτερος ἐναντίᾳ συναφθεὶς τύχῃ, κατὰ τὴν οὐχ ὁμοιοτροπίαν. Λευκίῳ μὲν γὰρ τῷ πρεσβυτέρῳ, τολμηρῷ καὶ αὐθάδει καὶ τυραννικῷ τὴν φύσιν ὄντι, χρηστὴ καὶ σώφρων καὶ φιλοπάτωρ συνῆλθε γυνή· Ἄρροντι δὲ τῷ νεωτέρῳ, πολὺ τὸ πρᾶον ἔχοντι καὶ εὐλόγιστον, ἀνοσία καὶ μισοπάτωρ καὶ παντόλμος ἡ γαμετή. συνέβαινε δὲ τῶν ἀνδρῶν ἑκάτερον φέρεσθαι μὲν ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, μετάγεσθαι δὲ ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τἀναντία. ὁ μέν γε πονηρὸς, ἐκβαλεῖν τῆς βασιλείας τὸν κηδεστὴν προθυμούμενος, καὶ πάντα μηχανώμενος εἰς τοῦτο, ὑπὸ τῆς γυναικὸς μετεπείθετο ἀντιβολούσης τε καὶ ὀδυρομένης· ὁ δ' ἐπιεικὴς, οὐδὲν οἰόμενος δεῖν ἐξαμαρτάνειν εἰς τὸν πενθερὸν, ἀλλὰ περιμένειν ἕως ἡ φύσις αὐτὸν ἐκ τοῦ ζῆν ἐξαγάγοι, καὶ τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἐῶν πράττειν τὰ μὴ δίκαια, ὑπὸ τῆς ἀνοσίας γυναικὸς εἰς τἀναντία μετήγετο, νουθετούσης τε καὶ λοιδορουμένης, καὶ τὴν ἀνδρίαν κακιζούσης. ὡς δ' οὐδὲν ἐπέραινον οὔτε αἱ τῆς σώφρονος λιτανεῖαι, τὰ κράτιστα τὸν οὐ δίκαιον ἄνδρα πειθούσης, οὔτε αἱ τῆς μιαρᾶς παραινέσεις, ἐπὶ τὰς ἀνοσίους πράξεις τὸν οὐ πονηρὸν εἶναι πεφυκότα παρακαλούσης, ἀλλ' ἑκάτερος ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἐφέρετο, καὶ λυπηραὶ ἦσαν τῶν μὴ τὰ ὅμοια βουλομένων, τῇ μὲν, ὀδύρεσθαί τε καὶ φέρειν τὸν ἑαυτῆς δαίμονα πρᾴως, τῇ δὲ παντόλμῳ, χαλεπαίνειν καὶ ἀπαλλαγῆναι ζητεῖν ἀπὸ τοῦ συνοικοῦντος. ἔπειτα δ' ἡ κακὴ φύσιν ἀπονοηθεῖσα, καὶ νομίσασα τοῖς ἑαυτῆς 173 τρόποις ἁρμόττειν μάλιστα τὸν τῆς ἀδελφῆς ἄνδρα, μεταπέμπεταί τε αὐτὸν, ὡς ὑπὲρ ἀναγκαίου πράγματος διαλεξομένη· καὶ ἐπεὶ παρεγένετο, μεταστῆναι κελεύσασα τοὺς ἔνδον, ἵνα μόνη διαλεχθείη πρὸς μόνον, ἆρ', ἔφη, ὦ Ταρκύνιε, μετὰ παρρησίας ἔξεστί μοι καὶ ἀκιν-

ἀκινδύνως ἅπαντα εἰπεῖν ὅσα φρονῶ περὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων; καὶ καθέξεις οἷς ἂν ἀκούσῃς λόγοις; ἢ σιωπᾶν ἄμεινόν ἐστί μοι, καὶ μὴ φέρειν εἰς μέσον βουλὰς ἀπορρήτους; κελεύσαντος δὲ τοῦ Ταρκυνίου λέγειν ὃ βούλεται, καὶ περὶ τοῦ καθέξειν ἐν ἑαυτῷ τοὺς λόγους πίστεις ἐπιθέντος δι' ὅρκων οἷς ἐκείνη προῃρεῖτο, οὐδὲν ἔτι αἰσχυνθεῖσα λέγει πρὸς αὐτόν, Μέχρι τίνος, ὦ Ταρκύνιε, τῆς βασιλείας ἀποστερούμενος ἀνέχεσθαι διανοῇ; πότερον ἐκ ταπεινῶν καὶ ἀσήμων ἔφυς προγόνων, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀξιοῖς ἐπὶ σαυτῷ μέγα φρονεῖν; ἀλλὰ πάντες ἴσασιν ὅτι τοῖς μὲν ἀρχαίοις προγόνοις ὑμῶν Ἕλλησιν οὖσι, καὶ ἀφ' Ἡρακλέους γεγονόσι τοῦ δαίμονος, ἄρξαι Κορίνθου τῆς εὐδαίμονος ὑπῆρξεν ἄρχειν ἔτι πολλάς, ὡς ἀκούω, γενεάς. τῷ δὲ πάππῳ σου Ταρκυνίῳ μεταθεμένῳ τὴν οἴκησιν ἐκ Τυρρηνῶν, ταύτης τῆς πόλεως βασιλεῦσαι ἐξεγένετο δι' ἀρετήν· οὗ συγκληρονομεῖν οὐ μόνον τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς βασιλείας ὀφείλεις, πρεσβύτερος υἱωνὸς ὤν. ἢ σώματος οὐκ ἔτυχες ἰσχυροῦ περιττὴν ὅσα βασιλεῖ προσῆκε, διὰ ἀσθένειάν τε καὶ ἀμορφίαν; ἀλλὰ σοί γε καὶ ῥώμη πάρεστιν ἰσχυρά, οἵα τοῖς κρατίστοις πεφυκόσι, καὶ μορφὴ τοῦ βασιλείου γένους ἀξία. ἢ τούτων μὲν οὐδέτερον, ἡ δὲ ἀσθενὴς ἔτι καὶ πολὺ ἀπέχουσα τοῦ φρονεῖν τὰ προσήκοντα νεότης μέλλειν σε, δι' ἣν οὐκ ἀξιοῖς τὰ πολιτικὰ πράττειν, ὃς οὐ πολὺ ἀποδεῖν πεντηκονταέτης εἶ; κράτιστα δὲ δήπου φρονεῖν πεφύκασιν οἱ περὶ ταύτην μάλιστα γενόμενοι τὴν ἡλικίαν. ἀλλ' ἡ τοῦ κατέχοντος τὰ πράγματα εὐγένεια, καὶ ἡ πρὸς τοὺς κρατίστους τῶν πολιτῶν ἐπιτηδειότης, δι' ἣν οὐκ ἐπιχείρητός ἐστιν, ἀνέχεσθαι ἀναγκάζει; ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἀμφότερα κακῶς ἔχοντα αὐτῷ τυγχάνει, καὶ οὐδ' αὐτὸς αὐτά γε ἀγνοεῖ. καὶ μὴν ἥ τε τόλμα καὶ τὸ φιλοκίνδυνον ἔνεστί σου τοῖς τρόποις, ὧν μάλιστα τοῖς βασιλεύειν μέλλουσι δεῖ. ὑπάρχει δέ σοι καὶ πλοῦτος ἱκανός, καὶ φίλοι πολλοί, καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ πρὸς τὰ πράγματα πολλαὶ καὶ μεγάλαι. τί οὖν ἔτι μέλλεις, καὶ τὸ αὐτόματον ἐκδέχῃ χρόνον, ὃς ἥξει σοι φέρων τὴν βασιλείαν μηδὲν εἰς τοῦτο πραγματευσαμένῳ; μετὰ τὴν τοῦ Τυλλίου δήπου τελευτήν, ὥσπερ ἀναμενούσης τῆς τύχης ἀνθρωπίνας μελλήσεις, ἢ τῆς φύσεως ἡμῶν ταῖς καθ' ἡλικίαν τελευταῖς φερούσης, ἀλλ' οὐκ ἐν ἀδήλῳ καὶ δυστεκμάρτῳ τέλει πάντων τῶν ἀνθρωπίνων κειμένων. ἐρῶ δὲ μετὰ παρρησίας, κἂν εἴ με φήσεις θρασεῖαν, ὃ δοκεῖ μοι αἴτιον εἶναί σοι τοῦ μηδεμιᾶς ὀρέγεσθαί σε μήτε φιλοτιμίας μήτε δόξης. γυνή σοι συνέστι μηδὲν ἐοικυῖα τοῖς σοῖς τρόποις, ἥ σε κηλοῦσα καὶ καταδοῦσα μαλθακὸν ἀποδείξει, καὶ λήσεις ἐξ αὐτῆς γενόμενος ἐξ ἀν-

toque proloqui omnia quæ sentio de communibus *nostris* commodis? & continebisne audita; an tacere præstat, nec in medium proferre silenda consilia? Illo iubente quicquid vellet eloqui, & in ipsius verba iurato de fide silentii, mulier ad eum posito iam pudore, Quousque Tarquini fraudatum te regno ferre cogitas? an quia humilibus & obscuris natus es parentibus, ideo non vis de teipso sentire magnifice? atqui omnibus notũ est, priscos progenitores vestros Græci generis, & a florẽtissimo illo Hercule oriundi, dominatos Corinthiis aliquot (vt audio) seculis. auus vero tuus Tarquinius, translato ex Etruscis in hanc vrbem domicilio, regnum hîc virtute quæsiit; cuius non bonorum tãtum, verum etiam regni tibi debetur hereditas, cum sis nepotum *alter* natu grandior. An forte inualidum te & deformem corpus parum felix destituit obeundis muniis regiis? atqui & robur tibi sat firmum superest, & forma regiis digna natalibus. An forte horum neutrũ, sed iuuentas imbecilla & immatura consiliis te retrahit ab administratione reipublicæ? cum sis quadragenario maior; quæ ætas in hominib. maxime pollet consiliis. At forte iste qui *nunc* regno potitur, homo nobilis, & apud primarios ciues gratiosus, a nouandis rebus te absterret vtroq; nomine? atqui horũ vtroq; destituitur; quod nec ipsum fugit. Sed & audacia periculorumq; cõtemptus inest tuis moribus, regnaturo cũ primis necessaria: & diuitiarum atq; amicorũ tibi satis est, aliæq; occasiones multæ ac magnæ, quæ te inuitent ad aggrediendũ negotium. Quid igitur adhuc cunctaris, & tempus exspectas fortuitũ, quod tibi otioso regnũ in manus afferat? post obitũ Tullii scilicet. quasi vero fortuna exspectare soleat procrastinationes hominum, aut obitus cõtingant naturæ ac ætatis ordine, & nõ in incerto sint omnemque coniecturam effugiant cunctæ res mortalium. Dicam libere (etiam si temeritatis nota incurrenda sit) quid mihi videatur omnem tibi ambitionem & gloriæ cupiditatem eximere. vxor tecũ degit prorsus moribus tuis dissimilis, quæ te suis illecebris & incantamentis emolliuit; teq; imprudentem ex viro reddet homi-

nem nihili: quemadmodū mihi quoque vir est meticulosus & nihil virile habens, qui me deprimit ampla fortuna dignissimam, & tabefacit pulchritudine alioqui florentem. quod si tibi licuisset me vxorē ducere, mihique te habere maritum, non tam diu vixissemus vitam priuatorum hominum. Quin igitur nosmetipsi erratum fortunæ corrigimus permutato coniugio, & tu vitam vxori adimis? ego vero *mox* pari modo maritū meum tractauero. quibus exstinctis cōiuncti, secure conficiemus quod superest, e medio sublatis tam molestis obstaculis. etenim, etiamsi ceteris in rebus iniuste agere verearis, certe regni caussa audenda sunt omnia.

His auditis libenter conditionem accepit Tarquinius, moxq; data & accepta fide, ac delibato incestarū nuptiarum fructu, abiit. Nec ita multo post, eodē fato maior Tullia minorque Tarquinius absumpti sunt. Hic rursum mihi Fabii facienda est mentio, & eius in temporum exquisitione redarguenda indiligentia. deductus enim *narrationis ordine* ad Aruntis interitum, nō in vno tantum lapsus est, de quo ante monui, quod Aruntem Tarquinii fuisse filium prodidit; sed & alterum *erratum addidit*, sepultum a matre Tanaquile; quam consentaneum non est superfuisse illo tempore. ostendimus enim a principio, exactum ei annū septuagesimumquintum, quando fato concessit rex Tarquinius. quod si ad LXXV addas XL alios, (quandoquidem in annalibus inuenimus anno regis Tullii quadragesimo defunctum Arūtem) erit Tanaquil annorum CXV. adeo parum laboris hic scriptor impendit perquirendæ veritati historicæ. Tarquinius deinde sine mora duxit Tulliam, ipsius tantum voluntate, nec patre nec matre connubium probantibus. Vt vero coniuncta sunt ingenia duo nefaria nataq; paricidiis, regno pellere Tullium, si sponte nollet cedere, machinati sunt, pertracta in partes suas ea patriciorum factione quā popularis administratio a rege alienauerat: & pecuniis coempto fauore plebeiorū, qui in extrema inopia nulla iuris cura tangebantur: atque hæc omnia fecere propalā. Quæ vt vidit

δρὸς δὲ μηδέν· ὥσπερ κἀμοὶ ψοφοδεὴς καὶ οὐδὲν ἔχων ἀνδρὸς ἀνὴρ, ὃς με ταπεινὴν ποιεῖ μεγάλων οὖσαν ἀξίαν, καὶ καλὴν δὲ σῶμα, μαραίνεσθαι δεῖ ὑπ' αὐτοῦ. εἰ δὲ ἐξεγένετό σοι λαβεῖν με γυναῖκα, κἀμὲ σοῦ τυχεῖν ἀνδρὸς, οὐκ ἂν ἐν ἰδιώτῃ βίῳ τοσοῦτον διεζήσαμεν χρόνον. τί οὖν οὐκ ἐπανορθοῦμεν τὸ τῆς τύχης ἐλάττωμα ἡμεῖς, μεταθέμενοι τοὺς γάμους, καὶ σὺ μὲν ἀπαλλάττεις τοῦ βίου τὴν σαυτοῦ γυναῖκα; ἐγὼ δὲ τὸν αὐτὸν διαθήσομαι τὸν ἐμὸν ἄνδρα. ὅταν δὲ τούτων διαφθαρέντων συνέλθωμεν εἰς τὸ αὐτὸ, ἀσφαλῶς ἤδη τὰ λοιπὰ βουλευσόμεθα, ἐκ ποδῶν πεποιημένοι τὰ λυποῦντα ἡμᾶς. καὶ γὰρ ἐὰν τἆλλα τις ἀδικεῖν ὀκνῇ, βασι- 174
λείας γε χάριν ἅπαντα τολμητέον. τοιαῦτα τῆς Τυλλίας λεγούσης, ἀσμένως δέχεται τὰς αἱρέσεις ὁ Ταρκύνιος, καὶ αὐτίκα δοὺς αὐτῇ πίστεις, καὶ λαβὼν τὰ προαπόλαυσα τῶν ἀνοσίων γάμων, καὶ διαπραξάμενος, ἀπέρχεται. διελθόντος δὲ οὐ πολλοῦ μετὰ ταῦτα χρόνου, τοῖς αὐτοῖς πάθεσιν ἀποθνήσκουσιν ἥ τε πρεσβυτέρα τῶν Τυλλίου θυγατέρων καὶ ὁ νεώτερος τῶν Ταρκυνίων. ἐνταῦθα πάλιν ἀναγκάζομαι μεμνῆσθαι Φαβίου, καὶ τὸ ῥᾴθυμον αὐτοῦ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν χρόνων ἐλέγχειν. ἐπὶ γὰρ τὸν Ἄρροντος τελευτῆς ἐλθόμενος, οὐ καθ' ἓν ἁμαρτάνει μόνον, ὃ καὶ πρότερον ἔφην, ὅτι γέγραφεν υἱὸν εἶναι Ταρκυνίου τὸν Ἄρροντα· ἀλλὰ καὶ καθ' ἕτερον, ὅτι φησὶν ἀποθανόντα ὑπὸ τῆς μητρὸς Τανακυλίδος τεθάφθαι, ἣν ἀμήχανον ἦν κατ' ἐκείνους περιεῖναι τοὺς χρόνους. ἐδείχθη γὰρ ἐν ἀρχαῖς ἑβδομηκοστὸν ἔχουσα καὶ πέμπτον ἔτος ἡ Τανακυλὶς, ὅτε βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐτελεύτα. προστεθέντων δὲ τοῖς ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἔτεσιν ἑτέρων τετταράκοντα ἐτῶν· ἐν γὰρ ταῖς ἐνιαυσίαις ἀναγραφαῖς κατὰ τὸν τετταρακοστὸν ἐνιαυτὸν τῆς Τυλλίου ἀρχῆς τὸν Ἄρροντα τετελευτηκότα παρειλήφαμεν· ἐτῶν ἡ Τανακυλὶς ἔσται πεντεκαίδεκα πρὸς τοῖς ἑκατόν. οὕτως ὀλίγον ἐστὶν ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῷ τὸ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀληθείας ἀταλαίπωρον. μετὰ δὲ τὸ ἔργον οὐδὲν ἔτι διαμελλήσας ὁ Ταρκύνιος ἀπάγεται γυναῖκα τὴν Τυλλίαν, οὔτε τοῦ πατρὸς αὐτῆς βεβαιοῦντος τὸν γάμον, οὔτε τῆς μητρὸς συνευδοκούσης, ἀλλ' αὐτὴν παρ' ἑαυτῆς λαβών. ὡς δὲ συνηνέχθησαν εἰς ἓν ἀνόσιοι καὶ ἀνδροφόνοι φύσεις, ἐκβάλλειν ἐκ τῆς βασιλείας τὸν Τύλλιον, εἰ μὴ βούλοιτο ἑκὼν παραδιδόναι τὴν ἀρχὴν, ἐμηχανῶντο, ἑταιρείας τε συνάγοντες, καὶ τῶν πατρικίων τοὺς ἀλλοτρίως ἔχοντας πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τὰ δημοτικὰ πολιτεύματα διαβάλλοντες, ἔκ τε τοῦ δημοτικοῦ πλήθους τοὺς ἀπορωτάτους, οἷς οὐδενὸς τοῦ δικαίου φροντὶς ἦν, χρήμασιν ἐξωνούμενοι, καὶ οὐκ ἀφανῶς ἕκαστα τούτων πράττοντες. ταῦτα ὁρῶν ὁ Τύλλιος

Τύλλιος ἤχθετο μὲν, καὶ περὶ ἑαυτοῦ δεδιὼς εἴ τι πείσεται προκαταληφθείς· ἠγανάκτει δὲ οὐχ ἥκιστα, εἰ θυγατρὶ καὶ γαμβρῷ πολεμεῖν ἀναγκασθήσεται, καὶ τιμωρίας, ὡς παρ' ἐχθρῶν, λαμβάνειν· καὶ πολλάκις μετὰ τῶν φίλων προσκαλούμενος εἰς λόγους τὸν Ταρκύνιον, καὶ τὰ μὲν ἐγκαλῶν, τὰ δὲ νουθετῶν, τὰ δὲ πείθων μηδὲν εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτάνειν, ὡς οὐ προσεῖχεν αὐτῷ τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς βουλῆς ἔφη τὰ δίκαια πρὸς αὐτὸν ἐρεῖν, συγκαλέσας τὸ συνέδριον, Ἄνδρες, ἔφη, βουλευταί, Ταρκύνιος ἑταιρείας ἐπ' ἐμὲ συναγαγὼν, καὶ προθυμούμενος ἐκβαλεῖν με τῆς ἀρχῆς καταφανὴς γέγονεν ἐμοί. βούλομαι δὲ, πάντων ὑμῶν παρόντων, μαθεῖν παρ' αὐτοῦ τί πεπονθὼς ἰδίᾳ κακὸν, ἢ τί τὴν πόλιν ὁρῶν ἀδικουμένην ὑπ' ἐμοῦ, ταῦτ' ἐμοὶ μηχανᾶται. ἀπόκριναι δὴ, Ταρκύνιε, μηδὲν ἀποκρυψάμενος, τί μου κατηγορεῖν ἔχεις; ἐπεὶ τούτοις ἠξίωσας ἀκοῦσαι. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ταρκύνιος, Βραχύς ἐστιν ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος, ὦ Τύλλιε, καὶ δίκαιος· καὶ διὰ τοῦτο προειλόμην αὐτὸν εἰς τούτους ἐκφέρειν. Ταρκύνιος ἐμὸς ὢν πάππος ἐκτήσατο τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, καὶ πολλοὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας ὑπὲρ αὐτῆς ἀράμενος· ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος, ἐγὼ διάδοχός εἰμι, κατὰ τοὺς ἁπάντων κοινοὺς Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων νόμους. καὶ προσήκει μοι, καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς διαδεχομένοις τὰ πατρῷα, μὴ μόνον τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κληρονόμον γενέσθαι. σὺ δὲ τὰ μὲν χρήματα καταλειφθέντα ὑπ' αὐτοῦ παραδέδωκάς μοι, τὴν δὲ βασιλείαν ἀποστερεῖς με, καὶ τοσοῦτον ἤδη κα-
275 τέχεις χρόνον, οὐκ ἐκ τοῦ δικαίου λαβών· οὔτε γὰρ μεσοβασιλεῖς σε ἀπέδειξαν, οὔτε βουλὴ ψῆφον ὑπὲρ σοῦ ἐπήνεγκεν, οὔτ' ἀρχαιρεσίαις νομίμοις τῆς ἐξουσίας ταύτης ἔτυχες, ὡς ὁ πάππος οὑμὸς, καὶ πάντες οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι βασιλεῖς· ἀλλὰ τὸ ἀνέστιον καὶ ἄπορον, καὶ πρὸς καταδίκας ἢ χρέα τὴν ἐπιτιμίαν ἀπολωλεκὸς φῦλον, ᾧ τῶν κοινῶν οὐδενὸς ἔμελε, καταμισθοδοτήσας καὶ πάντα τρόπον διαφθείρας, καὶ οὐδὲ τότε μέντοι σαυτῷ πράττειν τὴν δυναστείαν λέγων, ἀλλ' ἡμῖν φυλάξειν σκηπτόμενος ὀρφανοῖς οὖσι καὶ νηπίοις, ἐπὶ τὰ πράγματα παρῆλθες, καὶ πάντων ἀκουόντων ὡμολόγεις, ὅταν ἀνδρωθῶμεν ἡμεῖς, ἐμοὶ παραδώσειν ὄντι πρεσβυτέρῳ τὴν ἀρχήν. ἐχρῆν μὲν οὖν σε, εἰ τὰ δίκαια ποιεῖν ἤθελες, ὅτε μοι τὸν οἶκον παρεδίδως τοῦ πάππου, ἅμα τοῖς χρήμασι καὶ τὴν βασιλείαν ἀποδεδωκέναι, παραδείγμασι χρώμενον τοῖς τῶν καλῶν κἀγαθῶν ἐπιτρόπων ἔργοις, ὅσοι βασιλικοὺς παῖδας ὀρφανοὺς πατέρων

Tullius, moleste quidē tulit, etiā sibi timens ne imparatus opprimeretur: ceterū vehementer indignū videbatur cū genero & filia bellū suscipere, & pœnas quasi de inimicis sumere. Itaq; sępe corā amicis accitū in colloquiū Tarquiniū incusando & monēdo ab inferenda sibi iniuria dehortatus est. cumq; ille animū non attēderet, sed se corā senatu ei respondere & caussam suā agere velle diceret; conuocato senatu, Patres, inquit, cōscripti, Tarquiniū factionem sibi contra me asciuisse, & regno me pellere conari, compertum mihi est. volo igitur omnib. vobis præsentibus ex ipso cognoscere, ob quā meam iniuriam, vel in se priuatim admissam, vel in rē publicā, moliatur in me talia. Responde Tarquinii iā, nihil dissimulans; quid habes quod me incuses? quandoquidem ab his te audiri postulasti. Ad a hæc Tarquini⁹: Pauca, Tulli, & iusta sunt quæ habeo dicere. ideo corā his eloqui volui. Tarquinius auus meus Romæ regnum adeptus est multis & magnis ꝑ republica exhaustis laboribus. eius defuncti ego successor sum iure cōmuni omniū tam Græcarum q̄ barbararū gētium. & vt ceteros qui in auita bona succedūt, ita me quoq; nō modo fortunarū, sed etiam regni eius heredē esse cōuenit. Tu vero bona quidē ab illo relicta mihi tradidisti; sed regno me fraudas, idq; iniuste occupatū tam longo iā tempore detines. nā neq; interreges te regem declararunt; neq; vel senatus suffragiis creatus es, vel legitimis comitiis potestatem hanc consecutus, sicut auus meus, & omnes reges q. cū præcesserunt tēpore: sed mercede conducta, modisq; omnib. corrupta, vagorum, inopū, & ob crimina vel æs alienum honore mulctatorū turba, nihil rempublicam curantiū; ac professus tunc te nō tibi ipsi potestatē quęrere, sed te nobis pupillis & paruulis seruaturum fingens, ad gubernacula rerū admissus es, *prius* omnib. audientibus pollicitus, quum primū virilem ætatē attigissemus, traditurum te principatum mihi *ætatis merito*, vt qui fratre essem natu grādior. Debueras igitur, si voluisses iusti viri fungi officio, cum aui domū mihi traderes, vna cū facultatib. etiā regnū reddere, proborū tutorū exēplo, qui regiis pupillis suæ fidei

commendatis *mox* adulta ætate relictos a patribus ac progenitorib. principat⁹ recte ac iuste tradiderūt. quodsi nondū ubi per ætatē satis sapere videbar, nec ob iuuenilem ætatem par esse tantæ vrbis regimini, saltē quando perueni ad corporis robur & vim animi, te iā trigenario cum filia nuptâ etiā vrbis administrationem cōmittere oportebat. ea certe ætate ipse cū domus nostræ procurationē, tum regni gubernationē suscepisti. quod si fecisses, primū pii iustiq; viri laudem tulisses: deinde omniū cōsiliorum & honorū mihi particeps, benefactoris, parētis, seruatoris, aliasq; honestissimas, quę pro egregiis meritis retribui solēt, appellationes audisses; nō fraudatoris, qui me iā quadragesimumquartum annū a mea hereditate arceat, nec mēte vitiosum nec corpore. Et postea rogare audes, cur te accusem, quave lacessitus iniuria pro inimico habeā? Immo tu mihi respōde Tulli, qua de caussa nō vis me in auitos honores heredem succedere? aut quam decentē fraudationis caussam potes vel fingere? an me germanam illius prolē nō putas, sed adulterinam & supposititiā? cur igitur procurabas res alieni a familia, & adulto domum *cum facultatib.* reddidisti? an tibi etiam nunc pupillus & puer reipublicæ curandę parū idoneus videor, iam pene quinquagenarius? Mitte igitur simulatarum istarū interrogationū impudentiam, & iam tandē improbus esse desine: & si quod ius habes cōtra hæc quæ diximus, paratus sum rē cōmittere horū iudicio, quib. nō potes alios meliores viros in hac vrbe ostēdere. alioqui si hos fugiēs, vt tibi perpetuus mos est, ad obnoxiā tibi turbā voles cōfugere, nō patiar. paratus .n. sum & dicere quod iustū est, &, si persuaderi
a nolis, facere. Eius orationē sic excepit Tullius: Apparet P. C. omnia exspectāda esse homini, quantūuis inopinata, nihilq; absurdū putandū, quādo & me Tarquini⁹ iste regno parat pellere: quē ego paruulū *in tutelā* receptū, & insidiis inimicorū appetitū seruaui, & alui; educatūq; a me, postquā virilem ętatē attigit, affinitate dignatus optaui generū: & si quid *humanitus* mihi accideret, successorē destinauerā. Nūc quoniā præter opinionē euenerunt omnia, & iniuriarum po-

λαβόντες εἰς ἄνδρας ἐλθοῦσιν ὀρθῶς καὶ δικαίως τὰς πατρῴας καὶ προγονικὰς παρέδωκαν ἀρχάς. εἰ δὲ μήπω σοὶ φρονεῖν τὰ καθήκοντα ἐφαινόμην, ἀλλ' ἔτι διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας οὐχ ἱκανὸς εἶναι πόλιν τηλικαύτην διοικεῖν, ὅτε εἰς τὴν κρατίστην παραγενόμην τοῦ σώματος καὶ τῆς φρονήσεως ἀκμὴν, τριάκοντα γεγονὼς ἐτῶν, μετὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς ἔδει καὶ τὰ τῆς πόλεως ἐγχειρῆσαι πράγματα. ταύτην γε τὴν ἡλικίαν ἔχων καὶ σὺ τόν τε οἶκον τὸν ἡμέτερον ἐπιτροπεύειν ἤρξω, καὶ τῆς βασιλείας ἐπιμελεῖσθαι. προσῆκε γάρ σοι πράξαντι ταῦτα πρῶτον μὲν εὐσεβεῖ καὶ δικαίῳ λέγεσθαι, ἔπειτα συμβουλεύειν ἐμοὶ καὶ πάσης μετέχειν τιμῆς, εὐεργέτην τε καὶ πατέρα, καὶ σωτῆρα, καὶ πάντα ὅσα τιμιώτατα ὀνόματα ὑπ' ἀνθρώπων ἐπὶ καλοῖς κεῖται πράγμασιν, ἀκούειν, καὶ μὴ τέταρτον ἤδη καὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἀποστερεῖν με τῆς ἐμῆς, οὔτε σώματος ἀναπήρου τυχόντα, οὔτε ἠλιθίου. ἔπειτα ἐρωτᾶν με τολμᾷς, τί παθὼν δεινὸν ἐχθρὸν ἡγοῦμαί σε, καὶ διὰ τί κατηγορῶ. σὺ μὲν οὖν ἀπόκριναί μοι, Τύλλιε, τίνος αἰτίας χάριν οὐκ ἀξιοῖς με τὴν τοῦ πάππου τιμὴν κληρονομεῖν, καὶ τίνα πρόφασιν εὑρεῖν εὐπρεπῆ τῆς ἀποστερήσεως σκηπτόμενος; πότερον οὐχ ἡγούμενος ἐξ ἐκείνου γένους εἶναί με γνήσιον, ἀλλ' ὑποβολιμαῖόν τινα καὶ νόθον; τί οὖν ἐπετρόπευες τὸν ἀλλότριον τοῦ γένους, καὶ τὸν οἶκον ἀνδρωθέντι ἀπεδίδως; ἀλλὰ τί; νομίζων με ὀρφανὸν εἶναι παῖδα, καὶ τὰ κοινὰ πράττειν ἀδύνατον, ὃς οὐ πολὺ ἀπέχω πεντηκονταετίας; κατάβαλε οὖν τὴν εἰρωνείαν τῶν ἀναισχύντων ἐρωτημάτων, καὶ παῦσαί ποτε ἤδη πονηρὸς ὤν· καὶ εἴ τι δίκαιον ἔχεις πρὸς ταῦτα εἰπεῖν, ἕτοιμός εἰμι τούτοις ἐπιτρέπειν δικασταῖς, ὧν οὐκ ἂν ἔχοις ἑτέρους εἰπεῖν ἄνδρας ἐν τῇ πόλει κρείττους· ἐὰν δὲ ἐνθένδε ἀποδιδράσκων, ὥσπερ ἐστὶν ἀεὶ ποιεῖν σοι συνήθες, ἐπὶ τὸν ἐκδημαγωγούμενον ὑπό σου καταφύγῃς ὄχλον, οὐκ ἐπιτρέψω σοι· παρεσκεύασμαι γὰρ καὶ τὰ δίκαια ἐρεῖν, καὶ εἰ μὴ πείθοιο, τὰ δίκαια πράξων. Παυσαμένου δὲ αὐτοῦ, παραλαβὼν τὸν λόγον, ὁ Τύλλιος ἔλεξεν ὧδε· Ἅπαντα μὲν, ὡς ἔοικεν, ἀνθρώποις ὄντα δεῖ προσδοκᾶν, ὦ βουλὴ, τὰ παράδοξα, καὶ μηδὲν ἡγεῖσθαι ἄτοπον, ὅπου γε κἀμὲ Ταρκύνιος οὑτοσὶ τῆς ἀρχῆς παῦσαι πρόθυμός ἐστιν· ὃν ἐγὼ νήπιον παραλαβὼν, καὶ ἐπιβουλευόμενον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἔσωσα καὶ ἐξέθρεψα, καὶ εἰς ἄνδρας ἐλθόντα κηδεστὴν ἠξίωσα λαβεῖν· καὶ εἴ τι πάθοιμι, διάδοχον ἔμελλον καταλείψειν τῆς ἐμῆς. ἐπεὶ δὲ παρὰ γνώμην ἅπαντα ἀπήντηκέ μοι, καὶ ὥσπερ ἀδικῶν αὐτὸς ἐγκαλοῦμαι,

"λοῦμαι, τὴν ἐμὴν τύχην ὕστερον ἀνακλαύσομαι·
176 "τὰ δὲ δίκαια νῦν πρὸς αὐτὸν ἐρῶ. ἐγὼ τὴν ἐπιτροπίαν ὑμῶν ἔλαβον, ὦ Ταρκύνιε, νηπίων καταλειφθέντων, οὐχ ἑκὼν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀναγκασθείς· ἐπειδὴ τὸν μὲν πάππον ὑμῶν οἱ τῆς βασιλείας ἀντιποιούμενοι φανερῶς ἀπέκτειναν· ὑμῖν δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ συγγενέσιν ἐπιβουλεύειν ἐλέγοντο ἀφανῶς· καὶ πάντες τοῦτο οἱ προσήκοντες ὑμῖν ὡμολόγουν, ὅτι κρατήσαντες ἐκεῖνοι τῆς ἀρχῆς οὐδὲ σπέρμα καταλείψουσι τοῦ Ταρκυνίου γένους. κηδεμὼν δὲ καὶ φύλαξ οὐδεὶς ὑμῶν ἕτερος ἦν, ὅτι μὴ γυνὴ, πατρὸς μήτηρ, καὶ αὐτὴ διὰ γῆρας ἑτέρων δεομένη κηδεμόνων· ἀλλ' ἐν ἐμοὶ κατελείφθητε μόνῳ φύλακι τῆς ἐρημίας, ὃν νῦν ἀλλότριον καὶ οὐδὲν προσήκοντα ἀποκαλεῖς. τούτοις μέντοι τοῖς πράγμασιν ἐγὼ τούς τε ἀποκτείναντας τὸν πάππον ὑμῶν ἐτιμωρησάμην, καὶ ὑμᾶς εἰς ἄνδρας ἤγαγον, καὶ γενεᾶς ἄρρενος οὐχ ὑπαρχούσης, τῶν ἐμαυτοῦ κυρίους προειλόμην ποιῆσαι. ἔχεις τὸν τῆς ἐπιτροπικῆς λόγον, ὦ Ταρκύνιε, καὶ οὐκ ἂν ἐπιχειρήσαις εἰπεῖν ὡς ψεύδομαί τι τούτων. περὶ δὲ τῆς βασιλείας, ἐπειδὴ τοῦτ' ἔστιν ὃ κατηγορεῖς μου, ἄκουσον ὅπως τε αὐτῆς ἔτυχον, καὶ δι' ἃς αἰτίας οὔθ' ὑμῖν οὔτ' ἄλλῳ τινὶ μεθίεμαι. ὅτε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς πόλεως παρέλαβον, αἰσθόμενος ἐπιβουλάς τινας κατ' ἐμαυτοῦ γινομένας, παραδοῦναι τὰ πράγματα τῷ δήμῳ ἐβουλήθην· καὶ συναγαγὼν ἅπαντας εἰς ἐκκλησίαν, ἀπεδίδουν αὖθις τὴν ἀρχὴν, ἀντὶ τῆς ἐπιφθόνου ταύτης καὶ πλείω τὰ λυπηρὰ τῶν ἡδέων ἐχούσης ἡγεμονίας τὴν ἀκίνδυνον ἀντικαταλλασσόμενος ἡσυχίαν. οὐκ ἀνέχοντο δὲ Ῥωμαῖοι ταῦτά μου προαιρεῖσθαι βουλομένου, οὐδ' ἠξίωσαν ἕτερόν τινα τῶν κοινῶν ἀποδεῖξαι κύριον, ἀλλ' ἐμὲ κατέσχον, καὶ τὴν βασιλείαν ἔδωκάν μοι, ψῆφον ἐπενέγκαντες, τὴν ἑαυτῶν, Ταρκύνιε, κτῆσιν, οὐ τὴν ὑμετέραν· ὥσπερ γε καὶ τὸν πάππον ὑμῶν παρήγαγον ἐπὶ τὰ πράγματα, ξένον ὄντα καὶ οὐδὲν προσήκοντα τῷ προτέρῳ βασιλεῖ· καί τοι παῖδάς τε ἄρρενας Ἄγκος Μάρκιος ὁ βασιλεὺς κατέλιπεν ἀκμάζοντας, οὐχ υἱωνοὺς καὶ νηπίους, ὥσπερ ὑμᾶς Ταρκύνιος. εἰ δὲ κοινὸς ἁπάντων ἦν νόμος, τοὺς διαδεξαμένους τήν τε οὐσίαν καὶ τὰ χρήματα τῶν ἐκλιπόντων βασιλέων, σὺν τούτοις καὶ τὰς βασιλείας αὐτῶν παραλαμβάνειν, οὐκ ἂν Ταρκύνιος ὁ πάππος ὑμῶν τὴν ἡγεμονίαν παρέλαβεν Ἄγκου τελευτήσαντος, ἀλλ' ὁ πρεσβύτερος τῶν ἐκείνου παίδων· ἀλλ' ὁ δῆμος Ῥωμαίων οὐ τὸν διάδοχον τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τὸν ἄξιον τῆς ἀρχῆς ἐπὶ τὰ πράγματα ἐκάλει· ἡγεῖτο γὰρ τὰ μὲν χρήματα

ſtulor, aliâs tempus erit deplorandi meũ infortunium: nunc de iure contendendum eſt. Ego tutelã veſtrum, Tarquini, ætate pupillari patre orbatorũ, ſuſcepi, nõ ſponte, ſed rebus me cogentibus. auum enim veſtrũ affectatores regni propalã occiderãt: vobis vero & ceteris eius cognatis dicebantur clam inſidias ſtruere: confeſſumq; erat apud omnes propinquos veſtros, ſi illi rerũ potirentur, ne ſcintillam quidẽ Tarquiniorum generis relictũ iri. Qui vos curaret ac ſeruaret nemo alius erat niſi vna mulier, paterna auia veſtra; quæ propter ſeniũ ipſa potius opus habebat curatoribus. ſupererã ego ſolus deſtitutorũ cuſtos, quẽ nunc alienũ vocas nulla vobis coniunctũ neceſſitudine: cum tamẽ eo rerũ ſtatu & de aui veſtri interfectorib. ſumpſerim ſuppliciũ, & vos ad virilẽ ætatem eduxerim; ac cũ maſcula prole careã, rerũ mearũ dominos facere decreuerim. Habes tutelæ rationem, Tarquini; nec dicere queas me *hic* quidquã fingere. ceterũ a de regno, quando id criminaris, audi quomodo eo potitus ſim, curve nec vobis nec cuiquã velim cedere. Quo tẽpore ſuſcepi curã reipublicæ, cum ſenſiſſem parari mihi inſidias, volebã adminiſtrationẽ populo reddere; & aduocatis in concionẽ vniuerſis, reddebã eis imperiũ, inuidioſam hanc & plus moleſtiæ q̃ voluptatis habentẽ poteſtatẽ ſecura quiete permutaturus. Nõ tulerunt id Romani, nec voluerũt aliũ reipublicæ creare principẽ, ſed me retinuerunt, ſuisq; ſuffragiis regnũ mihi dederunt, in quod ipſis ius eſt, nõ vobis, Tarquini: quemadmodũ & auo veſtro commiſerant rerũ habenas, extero & prorſus alieno a cognatione regis cui ſucceſſor ipſe datus eſt: quamuis liberos mares Ancus Marcius rex reliquerit ætate florẽtes, nõ nepotes & paruulos, ſicut vos Tarquinius. Quodſi communis omnium lex eſſet, eos qui defunctis regibus in familia & bonis ſuccedunt, ſimul etiam regnum accipere, non accepiſſet id Tarquinius auus veſter poſt Anci obitum, ſed eius filiorum alter natu grandior. verum populus Romanus non patris heredem, ſed virum principatu dignum reipublicæ moderandæ præpoſuit; ſic exiſtimans, pecuniam

deberi propriis dominis, regnū vero nō nisi ꝓbatis suo iudicio: & illas, vbi quid earū dominis *humanitus* acciderit, ad propinquos aut *alios* testamēto institutos heredes migrare; regni vero ius post defuncti obitū ad eos redire qui regnū olim dederunt. nisi forte huiusmodi rationē afferre potes, auū vestrum accepisse regnū certis cōditionibus, vt & ipse nunquā eo priuari posset, & integrū ei esset vobis posteris id relinquere, nec populo liberum fuisse id vobis ablatum mihi tradere. Quodsi tale quid habes, quin profers eas cōditiones in medium? sed nō facies. Quodsi non bono modo id assecutus sum, nec ab interregib. electus, nec a senatu rerum administrationi præfectus, neq; ceteris legitimis ritib. creatus, his fit iniuria, non tibi; & horū est a me principatū reposcere, non tuum. sed nec his, nec aliis a me fit iniuria. Quod vero iuste & tunc acceperim hanc potestatē, & nunc habeā, testātur anni quadraginta: quo temporis spatio nemo Romanus de me questus est: nec vnquā vel plebs vel senatus me regno pellere cogitauit. Verum vt his omissis ad tua verba respondeā, si te auito deposito fraudaui, & præter omne humanum ius regnum tuū occupaui, debueras adire eos qui mihi hanc potestatē dederūt, & indignabundus accusare, tum me, qui aliena detineam; tum largitores ipsos, qui non de suo liberales in me fuerint. facile enim eis persuasisses, si qd iuris ꝓ te afferre potuisses. Quodsi in tali ratione non habebas fiduciam, attamen existimabas me nō regnare legitime, teq; administrādæ reip. magis idoneum, debueras potius propositis & examinatis meis erratis, enumeratisq; tuis *præclaris* facinoribus, iudicio mecum cōtendere: quorum neutrum fecisti, sed tanto post tempore, quasi e diuturna crapula experrectus, nunc demum accusatum me venis, ac ne nunc quidem vbi oportuit. nō .n. hoc loco te ista dicere cōuenit: (quod dico P.C. quæso ne grauate feratis: nō .n. vobis cognitionem hāc adimo; verū huius refello calūniam) sed aduocato in cōcionem meo iussu populo, ibi me accusare. Quod cū tu reformides, ego ꝓ te faciā, & aduocato populo, iudicē tibi dabo criminū quæ obiectare mihi volueris, eius-

τῶν κληρονομουμένων εἶναι, τὴν βασιλείαν δὲ τῶν δεχομένων· καὶ τὰ μὲν, ὅταν τι πάθωσιν οἱ κύριοι, τοὺς κατὰ γένος ἢ κατὰ διαθήκην διαδόχους παραλαμβάνειν· τὴν δὲ, ὅταν ἐκλείπωσιν οἱ λαβόντες, τοὺς δεδωκότας ἔχειν. εἰ μή τι τοιοῦτον δικαίωμα ἔχεις φέρειν, ὅτι τὴν βασιλείαν ὁ πάππος ὑμῶν ἐπὶ ῥητοῖς τισι παρέλαβεν, ὥστε καὶ αὐτὸς ἔχειν ἀναφαίρετον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐκγόνοις καταλιπεῖν, καὶ ὁ δῆμος οὐ κύριος ἦν ἀφελόμενος αὐτὴν ὑμῶν ἐμοὶ δοῦναι. εἰ γάρ τι τοιοῦτον εἰπεῖν ἔχεις, τί οὐ φέρεις τὰς συνθήκας εἰς μέσον; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἔχοις. εἰ δὲ οὐ κατὰ τὸν βέλτιστον ἔτυχον αὐτῆς ἐγὼ τρόπον, ὡς λέγεις, μήτε ὑπὸ τῶν μεσοβασιλέων αἱρεθεὶς, μήτε τῆς βουλῆς μοι παραδιδούσης τὰ πράγματα, μήτε τῶν ἄλλων γινομένων τῶν κατὰ τὸν νόμον, τούτους ἀδικῶ δήπου, καὶ οὐχὶ σέ· καὶ ὑπὸ τούτων παυθῆναι δίκαιός εἰμι τῆς ἀρχῆς, οὐχ ὑπὸ σοῦ· ἀλλ᾽ οὔτε τούτους, οὔτε ἄλλον ἀδικῶ. μάρτυς δὲ τῆς ἐκ δικαίου μοι καὶ τότε δοθείσης καὶ νῦν ὑπαρχούσης ἐξουσίας ὁ χρόνος, ἐν ᾧ τετταρακονταετεῖ γεγονότι, Ῥωμαίων οὐδεὶς 177 ἡγήσατό με πώποτε ἀδικεῖν· οὐδ᾽ ἐκβαλεῖν με τῆς ἀρχῆς ἐπεχείρησεν οὔτε ὁ δῆμος, οὔτε ἡ βουλή. ἀλλ᾽ ἵνα ταῦτα ἀφῶ, καὶ ὁμόσε χωρήσω τοῖς σοῖς λόγοις, εἴ σε παρακαταθήκης πατρῴας ἀπεστέρουν, καὶ παρὰ πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις δίκαια τὴν σὴν βασιλείαν κατεῖχον, ἐχρῆν σε παραγινόμενον ἐπὶ τοὺς δεδωκότας μοι τὴν ἐξουσίαν, ἀγανακτεῖν καὶ κατηγορεῖν ἐμοῦ τε, ὅτι μὴ τὰ προσήκοντα κατέχω, καὶ τῶν δεδωκότων, ὅτι ἀλλότρια ἐχαρίσαντό μοι. ῥᾳδίως γὰρ ἂν ἔπεισας αὐτοὺς, εἴ τι δίκαιον εἶχες λέγειν. εἰ δὲ τούτῳ μὲν οὐκ ἐπίστευες τῷ λόγῳ, οὐ δικαίως δ᾽ ἄρχεσθαι τὴν πόλιν ἐνόμιζες ὑπ᾽ ἐμοῦ, καὶ σεαυτὸν ἐπιτηδειότερον εἶναι τὴν ἐπιμέλειαν τῶν κοινῶν παραλαβεῖν, ἐκεῖνα ποιεῖν σε προσῆκεν, ἐξέτασιν τῶν ἐμῶν ποιησάμενον ἁμαρτημάτων, καὶ τὰς σαυτοῦ πράξεις ἐξαριθμησάμενον, καλεῖν με εἰς διαδικασίαν· ὧν οὐδέτερον ἐποίησας, ἀλλὰ τοσούτοις χρόνοις ὕστερον, ὥσπερ ἐκ μακρᾶς ἀναπνεύσας μέθης, νῦν ἥκεις μου κατηγορῶν, καὶ οὐδὲ νῦν ὅπου δεῖ. οὐ γὰρ ἐνθάδε σοι ταῦτα προσήκει λέγειν· καὶ μηδὲν ἀχθεσθῆτέ μοι ταῦτα λέγοντι, ὦ βουλή· οὐ γὰρ ὑμῶν ἀφαιρούμενος τὴν διάγνωσιν, ἀλλὰ τὴν τούτου συκοφαντίαν ἐπιδειξάμενος, λέγω ταῦτα· προσήκοντος δέ μοι τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν συναγαγεῖν, ἐκεῖ μου κατηγορεῖν. πλὴν ἐπεὶ σὺ τοῦτο πέφυγας, ἐγὼ ἀντί σου ποιήσω, καὶ συγκαλέσας τὸν δῆμον, παρέξομαί σοι δικαστὴν ὧν ἄν μου κατηγορήσῃς, καὶ ἀποδώσω

πάλιν

» πάλιν αὐτοῖς διαγνῶναι, πότερος ἡμῶν ἐπιτηδειότερός ἐστιν ἄρχειν τὴν ἀρχήν· καὶ ὅ τι ἂν ἅπαντες οὗτοι γνῶσί με πράττειν, ποιήσω. καὶ πρὸς μὲν ταῦθ' ἱκανά. ἐν ἴσῳ γάρ ἐστι τά τε πολλὰ δίκαια πρὸς τοὺς ἀγνώμονας ἀντιδίκους λέγειν, καὶ τὰ ὀλίγα· τὸ γὰρ πεῖσον αὐτοὺς ἔστι χρηστοὺς οὐ πεφύκασι φέρειν. ὑμῶν δὲ θαυμάζω, ὦ βουλή, εἴ τινές εἰσι τῆς ἀρχῆς με ἀπαλλάξαι βουλόμενοι, καὶ μετὰ τούτου συνεστηκότες ἐπ' ἐμέ. ἡδέως δ' ἂν πυθοίμην παρ' αὐτῶν τίνος ἀδικήματος ἕνεκα πολεμοῦσί μοι, καὶ ἐπὶ τίνι τῶν ἐμῶν ἔργων ἀχθόμενοι· πότερον ὅτι πολλοὺς ἴσασιν ἐπὶ τῆς ἐμῆς ἀρχῆς ἀκρίτους ἀπολωλεκότας, ἢ ἄλλῃ τινὶ συμφορᾷ κεχρημένους ἀδίκῳ; ἢ τούτων μὲν τῶν τυραννικῶν ἀδικημάτων οὐδὲν ἔχουσιν εἰπεῖν ὑπ' ἐμοῦ γεγονός, ὕβρεις δέ μοι τινὰς συνοίδασιν εἰς γυναῖκας γαμετάς, ἢ προπηλακισμοὺς εἰς θυγατέρας παρθένους, ἢ ἄλλην τινὰ περὶ σώματα ἐλεύθερα ἀσέλγειαν; δίκαιον μὲν τ' ἄν, εἴ τι μοι τοιοῦτον ἡμάρτηται, τῆς ἀρχῆς τε ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς ἀποστερηθῆναι. φέρε εἰπεῖν, ἀλλ' ὑπερήφανός εἰμι, καὶ διὰ βαρύτητα ἐπαχθής, καὶ τὴν αὐθάδειαν ἣν κέχρημαι περὶ τὴν ἀρχήν, οὐδεὶς φέρειν δύναταί μου. τίς μέντοι τῶν πρὸ ἐμοῦ βασιλέων οὕτω μέτριος ἐν ἐξουσίᾳ διετέλεσε, καὶ φιλάνθρωπος πᾶσι τοῖς πολίταις, ὡς πατὴρ πρᾶος υἱοῖς αὐτοῦ χρώμενος; ὅς γε καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν ὑμεῖς ἐδώκατέ μοι, πατέρων φυλάττοντες παραδοχάς, οὐχ ἅπασαν ἐβουλόμην ἔχειν, ἀλλὰ νόμους τε τῶν κυριωτάτων καταστησάμενος, οὓς ἅπαντες ἐπεκυρώσατε, κατὰ τούτους ὑμῖν ἀπέδωκα διδόναι τὰ δίκαια καὶ λαμβάνειν, καὶ αὐτὸς ἐξηταζόμην πρῶτος, οἷς ὥρισα κατὰ τῶν ἄλλων δικαίοις, ὥσπερ ἰδιώτης, πειθόμενος· τῶν τε ἀδικημάτων οὐχ ἁπάντων ἐγενόμην δικαστὴς αὐτός, ἀλλὰ τὰ ἰδιωτικὰ ὑμῖν ἀπέδωκα διαγινώσκειν, ὃ τῶν ἔμπροσθεν οὐδεὶς ἐποίησε βασιλέων. ἀλλ' ἔοικεν ἀδίκημα οὐδὲν εἶναι, δι' ὃ δυσχεραίνουσί μοί τινες· αἱ δ' εἰς τὸ δημοτικὸν πλῆθος εὐεργεσίαι λυποῦσιν ὑμᾶς ἀδίκως, περὶ ὧν πολλάκις ἀπολογήσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἀλλ' οὐδὲν δεῖ
178 τούτων νυνὶ τῶν λόγων. εἰ δοκεῖ κρεῖττον ἐπιμελήσεσθαι τῶν κοινῶν Ταρκύνιος οὑτοσὶ τὰ πράγματα παραλαβών, οὐ φθονῶ τῇ πόλει βελτίονος ἡγεμόνος· ἀποδοὺς δὲ τὴν ἀρχὴν τῷ δεδωκότι μοι δήμῳ, καὶ γενόμενος ἰδιώτης, πειράσομαι ποιῆσαι φανερὸν ὅτι καὶ ἄρχειν ἐπίσταμαι καλῶς, καὶ ἄρχεσθαι σωφρόνως δύναμαι.

Τοιαῦτα διαλεχθείς, καὶ εἰς πολλὴν αἰδῶ καταστήσας τοὺς συνισταμένους ἐπ' αὐτόν, διέλυσε τὸν σύλλογον. καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς κήρυκας ἀνακαλεσάμενος ἐκέλευσε διὰ πάντων τῶν στενωπῶν διεξιόντας τὸν δῆμον εἰς ἐκ-

que cognitioni denuo permittam vter nostrum *hoc* regno sit dignior: & quod omnes hi de me statuerint, id facturus sum. atque hæc dixisse sufficiat. quoties enim res est cum iniquis aduersariis, perinde est vel multa vel pauca dicere; quandoquidem non patiuntur se corrigi. Vestrum autem a P. C. demiror siqui sunt, qui me imperio priuatum cupiant, & cum illo contra me conspirent. ac libenter audiuero quanam iniuria læsi me impugnent, quidve illis in me displiceat. Suntne conscii multos me regnante indemnatos perditos, aut alia quapiam iniqua calamitate oppressos? an nihil tam tyrãnicum possunt obiicere, sed illusam matronarum pudicitiam aut constupratas filias virgines, aliave flagitia non toleranda ingenuis? Siquid tale perpetraui, non deprecor vitam cum regno perdere. At superbus sum & morosus, neminique ferendus ob insignem in imperio arrogãtiam? Immo quis regum ante me tam moderate vsus est potentia? quis tam comiter versatus in populo? non secus quam pater inter filios. quippe qui ne eam quidem potestatem quam vos seruato more maiorum mihi tradidistis, integram retinere volui: sed latis præcipuarum rerum legibus, quas cuncti ratas fecistis, ex earum præscripto reddi iura institui; primusque vitæ meæ rationes sic comparaui, vt quæ aliis præscripsi iura, ipse, quasi vnus e priuatis, obseruarẽ. Criminum quoque non omnium vsurpaui mihi iudicium, sed priuatas caussas ad vestram cognitionem relegaui; quod nemo regum ante me fecit. At fortasse nullum quidem crimen male quosdam habet, sed erga plebem beneficentia; licet immerito; cuius rei non semel vobis a me reddita est ratio. Sed quid opus est nunc his verbis? Si Tarquinius videtur melius ꝓspecturus reipublicæ, nõ inuideo populo Romano potiorem principem. Imperio in populi man⁹, a quo accepi, reddito, in priuatorũ ordinẽ redact⁹, conabor declarare, scire me & bene regere, & modeste ferre imperiũ. Hæc locutus, iniecto conspiratis magno pudore, senatũ dimisit. deinde ꝑ præcones iussit tota vrbe vocari in cõ-

cionem populum. cumque in comitium factus esset concursus multitudinis, progressus in tribunal, longam & plenam affectibus orationē ad populum habuit, enumerās *egregia* sua facinora, quæ vel viuo Tarquinio vel mortuo diuersis bellis edidisset: simulque instituta sua singula, e quib. multæ magnæque ad remp. vtilitates redundasse viderentur. cumque ad singula *ferme* plauderetur affatim, omnibus scire cupiētibus quorsum ea tenderent, tandem ait a Tarquinio se accusari, quod regnum iniuste obtineret illi magis debitum. auum enim morientem ei reliquisse principatum vna cum *priuatis* opibus, nec populo ius esse aliena donare alteri. Ad quæ coorto cum indignatione vniuersi populi clamore, postquam silentium eis imperauit, postulabat ne his commouerentur nec tumultuarentur: sed siquod ius pro se haberet Tarquinius, vocato eo causaque cognita, siue affectus iniuria, siue principatu dignior videretur, regimē vrbis illi traderent. se enim regnum deponere; ipsorumq; potestati, a quib. acceperit, reddere. Post hæc verba descendere a tribunali paranti acclamatū est vndiq; cum precib. & lacrymis necui principatu cederet: nec deerant qui clamarent, Feri Tarquiniū. Ille igitur metuēs ne versis in se turbę manib. impeteretur, domū refugit cū sociis: Tulliū vero plebs vniuersa gaudens ac plaudēs domū deduxit cum faustis acclamationibus. Postquā hic quoq; conatus parū successit Tarquinio, anxius se plane destitutū a senatu, in quo plurimum habuerat fiduciæ, aliquantisper domi se continuit, amicos tantum admittens: deinde consulente vxore non esse molliter nec segniter agendum amplius, sed omissis verbis aggrediendum ad opera, conciliato prius per amicos Tullio, quo minus vt amicum iam caueret, probauit eius monita: simulansque pœnitentiam, multis precibus per amicos a Tullio petebat delictorum veniam. Itaq; reconciliatus viro natura facili, & abhorrēti ab infidis cum filia & genero simultatibus, obseruato suo tempore, cū plebs passim per agros intenta esset colligendis frugibus, prodiit cum amicis gladios sub veste occultantibus; mini-

ἐκκλησίαν συνεκάλει. συνδραμόντος δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου, προελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα μακρὰν καὶ συμπαθῆ διεξῆλθε δημηγορίαν, τάς τε πολεμικὰς ἑαυτοῦ πράξεις ἐξαριθμούμενος, ἃς Ταρκυνίου τε ζῶντος διεπράξατο, καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτήν, καὶ τὰ πολιτεύματα καθ' ἓν ἕκαστον ἐπιλεγόμενος, ἐξ ὧν πολλὰς καὶ μεγάλας ἔδοξεν ἐσχηκέναι τὸ κοινὸν ὠφελείας. πολλοῦ δὴ ἐφ' ἑκάστου τῶν λεγομένων ἀπαντῶντος ἐπαίνου, καὶ πάντων σπουδὴν ἐχόντων μαθεῖν τίνων ἕνεκα ταῦτα λέγει, τελευτῶν ἔφησε, Ταρκύνιος αὐτοῦ αἰτιᾶται τὴν βασιλείαν οὐ δικαίως κατέχειν ἑαυτῷ προσήκουσαν. καταλιπεῖν γὰρ αὐτῷ τὸν πάππον ἀποθνήσκοντα σὺν τοῖς χρήμασι καὶ τὴν ἀρχήν, τὸν δὲ δῆμον οὐκ εἶναι κύριον τὰ ἀλλότρια ἑτέρῳ διδόναι. κραυγῆς δὲ καὶ ἀγανακτήσεως ἐξ ἁπάντων ἐπὶ τούτῳ γινομένης, σιωπῆσαι κελεύσας αὐτοὺς ἠξίου μηδὲν ἄχθεσθαι μηδ' ἀγανακτεῖν πρὸς τὸν λόγον· ἀλλ' εἴ τι δίκαιον εἰπεῖν Ταρκύνιος, καλεῖν αὐτόν, καὶ διδαχθέντας, ἐάν τε ἀδικούμενον εὕρωσιν, ἐάν τε ἐπιτηδειότερον ἄρχειν, ἐκείνῳ παραδοῦναι τὴν τῆς πόλεως προστασίαν· αὐτὸς δὲ τῆς ἀρχῆς ἔφησεν ἀφίστασθαι, καὶ ἀποδιδόναι τοῖς κυρίοις, ἀφ' ὧν αὐτὴν ἔλαβε. ταῦτα λέξαντος αὐτοῦ, καταβαίνειν τε ἀπὸ τοῦ βήματος βουλομένου, κραυγή τε ἐξ ἁπάντων ἐγένετο, καὶ δεήσεις πολλαὶ σὺν οἰμωγαῖς, ὑπὲρ τοῦ μηδενὶ παραχωρεῖν τῆς ἀρχῆς. τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ βάλλειν τὸν Ταρκύνιον ἐβόων. ἐκεῖνος μὲν οὖν δείσας τὴν ἐκ χειρὸς ὁρμὴν ἤδη γινομένην τῶν ὄχλων ἐπ' αὐτόν, ᾤχετο φεύγων ἅμα τοῖς ἑταίροις. τὸν δὲ Τύλλιον ἡ πληθὺς ἅπασα μετὰ χαρᾶς καὶ κρότου καὶ εὐφημίας παραπέμπουσα, μέχρι τῆς οἰκίας αὐτῆς κατέστησεν. ὡς δὲ καὶ ταύτης διήμαρτε τῆς πείρας ὁ Ταρκύνιος, ἀδημονῶν ἐπὶ τῷ μηδεμίαν αὐτῷ βοήθειαν παρὰ τῆς βουλῆς, ᾗ μάλιστα ἐπεποίθει, γίνεσθαι, χρόνον μέν τινα διέτριβε κατ' οἰκίαν, τοῖς ἑταίροις μόνοις διαλεγόμενος· ἔπειτα γνώμην ἀποδεξάμενος τῆς γυναικὸς, μηδὲν ἔτι μαλακίζεσθαι, μηδὲ κατοκνεῖν, ἀλλὰ καταβαλόντα τοὺς λόγους ἐπὶ τὰ ἔργα χωρεῖν, διαλλαγὰς πρῶτον εὑράμενον διὰ φίλων πρὸς τὸν Τύλλιον, ἵνα πιστεύσας ὡς φίλῳ γεγονότι, ἧττον αὐτὸν φυλάττοιτο· δόξας δὲ αὐτὴν κρατίστην ὑποθέσθαι, μετάνοιάν τε περὶ τῶν γεγονότων ἐσκήπτετο, καὶ πολλὰ διὰ φίλων λιπαρῶν τὸν Τύλλιον, ἠξίου συγγνώμονα γενέσθαι· ῥᾷστα δὲ πείσας τὸν ἄνδρα φύσει τ' εὐδιάλλακτον ὄντα, ὃ πόλεμον ἄπιστον θυγατρὶ καὶ γαμβρῷ πολεμεῖν· ἐπειδὴ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἔλαβε, διεσκεδασμένου τοῦ δήμου κατὰ τοὺς ἀγροὺς ἐπὶ τὴν τῶν καρπῶν συλλογήν, ἐξῆλθε μετὰ τῶν ἑταίρων ἐχόντων ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς ξίφη, τούς τε πελέκεις

λέκτοις ὑπηρέταις ἰδίοις ἀναδοὺς, καὶ αὐτὸς τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα ἀναλαβὼν, καὶ τἆλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς ἐπαγόμενος. ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ παρὰ τοῦ βουλευτηρίου στὰς, ἐκέλευσε τῷ κήρυκι τοὺς βουλευτὰς καλεῖν εἰς τὸ συνέδριον. ἦσαν δὲ ἐκ παρασκευῆς ἕτοιμοι περὶ τὴν ἀγορὰν οἱ συνειδότες αὐτῷ τὴν πρᾶ-
179 ξιν, καὶ παρεσκευασμένοι ἐκ τῶν πατρικίων συχνοί. οἱ μὲν δὴ συνῄεσαν· τῷ δὲ Τυλλίῳ λέγει τις εἰσελθὼν ὄντι κατ' οἰκίαν, ὅτι Ταρκύνιος ἐν ἐσθῆτι βασιλικῇ προελήλυθε, καὶ καλεῖ τοὺς βουλευτὰς εἰς τὸ συνέδριον. ὁ δὲ θαυμάσας τὴν τόλμαν αὐτοῦ, τάχιον ἢ φρονιμώτερον προῆλθεν ἐκ τῆς οἰκίας, οὐ πολλοὺς περὶ αὐτὸν ἔχων. ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ συνέδριον, καὶ τὸν Ταρκύνιον ἰδὼν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς καθήμενον καθέδρας, καὶ τὸν ἄλλον βασιλικὸν ἔχοντα κόσμον, Τίς, εἶπεν, ὦ μιαρώτατε ἀνθρώπων, τοῦτό σοι τὸ σχῆμα συνεχώρησε λαβεῖν; καὶ ὃς, ὑπολαβὼν, Ἡ σὴ τόλμα καὶ ἀναίδεια, ὦ Τύλλιε, ὃς οὐδὲ ἐλεύθερος ὤν, ἀλλὰ δοῦλος ἐκ δούλης ἣν οὑμὸς ἐκτήσατο πάππος ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, ἐτόλμησας βασιλέα Ῥωμαίων σεαυτὸν ἀναδεῖξαι. ὡς δὲ ταῦτ' ἤκουσεν ὁ Τύλλιος, ἐκπικρανθεὶς ἐπὶ τῷ λόγῳ παρὰ τὸ συμφέρον, ὥρμησε πρὸς αὐτὸν ὡς ἐξαναστήσων τῆς ἕδρας. καὶ ὁ Ταρκύνιος ἄσμενος τοῦτο ἰδὼν, ἀναπηδᾷ τε ἀπὸ τοῦ δίφρου, καὶ συναρπάσας τὸν γέροντα κεκραγότα καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἐπικαλούμενον ἔφερε. γενόμενος δὲ ἔξω τοῦ βουλευτηρίου, μετέωρον ἐξαρπάσας αὐτὸν, ἀκμάζων τὸ σῶμα καὶ ῥωμαλέος, ἀναρρίπτει κατὰ τῶν κρηπίδων τοῦ βουλευτηρίου τῶν εἰς τὸ ἐκκλησιαστήριον φερουσῶν. μόλις δὲ ἐκ τοῦ πτώματος ἀναστὰς ὁ πρεσβύτης, ὡς εἶδε μεστὰ τὰ πέριξ ἅπαντα τῆς περὶ τὸν Ταρκύνιον βοηθείας, τῶν δὲ αὑτοῦ φίλων πολλὴν ἐρημίαν, ἀπῄει στένων, χειραγωγούντων καὶ παραπεμπόντων αὐτὸν ὀλίγων, αἵματι πολλῷ περιρρεόμενος, καὶ κακῶς ὅλον ἑαυτὸν ἐκ τοῦ πτώματος ἔχων. τὰ μετὰ ταῦτα δεινὰ μὲν ἀκουσθῆναι τῆς ἀνοσίας αὐτοῦ θυγατρὸς ἔργα παραδίδοται. πεπυσμένη γὰρ τὴν εἰς τὸ βουλευτήριον τοῦ πατρὸς εἴσοδον, καὶ σπουδὴν ἔχουσα μαθεῖν οἷόν τι λήψεται τὰ πράγματα τέλος, ἐπὶ τῆς ἀπήνης καθεζομένη παρῆν εἰς τὴν ἀγοράν. μαθοῦσα δὲ τὰ γενόμενα, καὶ τὸν Ταρκύνιον ἐπὶ τῆς κρηπῖδος ἑστῶτα τοῦ βουλευτηρίου θεασαμένη, βασιλέα τε αὐτὸν ἠσπάσατο πρώτη μεγάλῃ τῇ φωνῇ, καὶ τοῖς θεοῖς εὔξατο ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῆς Ῥωμαίων πόλεως τὴν ἀρχὴν αὐτὸν κατασχεῖν. ἀσπασαμένων δὲ καὶ τῶν ἄλλων αὐτὸν ὡς βασιλέα, τῶν συγκατασκευασάντων τὴν ἀρχὴν, λαβοῦσα μόνον αὐτὸν ἔφη, Τὰ μὲν πρῶτα, ὦ Ταρκύνιε, πέπρακται κατὰ τὸ δέον· βεβαίως δὲ τὴν

stris quibusdam secures capere iussis, ipse regio amictu sumpto, ceterisque principatus insigniis. vt ventum est in comitium, fixo ante curiā gressu, iussit patres in senatum vocari a præconibus. & iam ante præparati aderant in foro cōscii patrandi facinoris, nōnulliq; e patriciis adhortantes *ad rem gerendam intrepide*. dum hi conueniebant *in curiam*, Tullio domi tū agenti quispiam renuntiat, Tarquiniū progressum cum veste regia senatum cogere. Ille admiratus eius audaciam, procurrit ex ędibus ςelerius quā prudentius, paucis aliquot comitatus. Ingressus in senatum, ac Tarquinium in regio solio cum reliquis ornamentis regiis sedentem conspicatus, Quis, inquit, scelestissime hominum, hunc habitum te permisit sumere? Ille cōtra, Tua Tulli audacia & impudentia: qui cum ne ingenuus quidem sis, sed seruus e serua natus, quam meus auus e captiuorum turba nactus est, ausus es te Romanorum regem facere. His verbis Tullius exacerbatus plus quam expediret, impetū in eum fecit velut deturbaturus solio. Tarquinius occasione lætus, e sede prosilit, senemque corripit, & vociferantem ac frustra opem ministrorum inuocantem effert: ac *mox* e curia protractum, ætate viribusque validior, *medium* arripit, & sublimē per curiæ gradus in comitium ferentes deiicit. Senex cum e casu ægre se collegisset, vt vidit circumquaque plena omnia Tarquinii fautoribus, & circa se magnam amicorum solitudinem, abiit gemens, paucis eū multo cruore circumquaque manantem & toto corpore grauiter afflictum sustinentibus ac deducentibus. Post hæc graue auditu impiæ filiæ facinus traditur. cognito enim patrē iuisse in curiam, rescire cupiens quē res habiturą esset exitum, carpento in forū inuecta est. ibi rem totā edocta, cōspicataq; stantē in *summis* curiæ gradib. Tarquiniū, prima regem magna voce salutauit, deos precata vt regnū eius faustū ac felix esse vellēt reipublicæ. consalutatum deinde etiā a ceteris, quorum opera in asserenda regia dignitate vtebatur, seorsum abducens, Primus, inquit, Tarquini, conatus successit sicut debuit: ceterum firmiter retinere

principatum non poteris, si superstes maneat Tullius. concitabit enim denuo suis concionibus in te populum, si quantulacunque vltra hodiernum diem protracta fuerit mora. & scis quam apud totam plebem gratiosus sit. At tu prius quam domum se recipiat, tolle ipsum immissis percussoribus. His dictis rursum conscenso carpento abiit. Tarquinius autem, ratus hoc quoque recte monere scelestissimam coniugem, quosdam e ministris cum gladiis in eum mittit: qui magna celeritate præuentum in via
a Occiditur. non procul regia iugulant. Recēti cadaueri & adhuc palpitanti superuenit filia: cumq; admodum angustus esset vicus qua carpentum agendum erat, mulisque ad cadaueris conspectum territis, ipse quoq; auriga commotus esset; & inhibito ad *tam* miserabile spectaculum progressu, oculos in dominam reflexisset; illaq; sciscitante quin pergeret, respōdisset, Non vides Tullia patrem tuum iacentem mortuum, nec aliū nisi per cadauer patere transitum? mulier exacerbata, scabello pedū arrepto petit aurigam, inclamans, Non ages sceleste *iumenta* vel per mortuum? Ille ad spectaculum magis quam ad ictum ingemiscens, vi mulos per cadauer agit. is vicus Cyprius ante dictus, ex atroci isto & abominabili casu Sceleratus Romana voce dictus est. Hunc finem sortitus est Tullius post exactum in regno annum *quartum supra* quadra-
b gesimum. Romani hunc regē aiunt primum contra mores & ritus patrios imperium accepisse, non ex consensu senatus populiq;, vt ante illū reges ceteri; sed fauore solius plebis, delinita largitionibus & aliis blanditiis inopū turba. nec falsum id *crimen* est. nā superiori tempore populus defuncto rege senatui deferebat potestatē constituendæ ad quam placeret formam reipublicæ. senatus interreges creabat. illi virū eligebant optimum, quem, siue ex indigenis esset, siue ex ciuibus, siue ex peregrinis, regē constituerent. Si ergo electum ab eis regem senatus probasset, populusque approbasset, & auspicia cōfirmassent, assumebat is imperiū. quod si horum *trium* aliquid deesset, alter nominabatur; & *post hunc* tertius, nisi in secundum liquide hominū pariter &

βασιλείαν ἔχειν Τυλλίου περιόντος οὐκ ἔνεστί σοι. ἐκδημαγωγήσει γὰρ αὖθις ἐπί σοι τὸν ὄχλον, ἐὰν καὶ ὁποσονοῦν ταύτης τῆς ἡμέρας παρέλθῃ χρόνος· ἐπίστασαι δ' ὡς εὔνουν ἐστὶν αὐτῷ τὸ δημοτικὸν ἅπαν. ἀλλὰ πρὶν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὸν εἰσελθεῖν, ἀποστείλας τοὺς διαχειρισομένους, ἐκποδὼν ποίησον. Ταῦτα εἰποῦσα, καὶ καθεζομένη πάλιν ἐπὶ τῆς ἀπήνης, ᾤχετο. Ταρκύνιος δὲ καὶ ταῦτα ὀρθῶς δόξας τὴν ἀνοσιωτάτην γυναῖκα ὑποτίθεσθαι, πέμπει τινὰς τῶν θεραπόντων ἐπ' αὐτὸν ἔχοντας ξίφη· οἱ τάχει πολλῷ τὴν μεταξὺ διανύσαντες ὁδὸν, ἐγγὺς ὄντα τῆς οἰκίας ἤδη τὸν Τύλλιον καταλαβόντες, κατέσφαξαν. ἔτι δὲ νεοσφαγοῦς ἐρριμμένου τοῦ σώματος καὶ σπαίροντος, ἡ θυγάτηρ παρῆν. στενοῦ δὲ ὄντος πάνυ τοῦ στενωποῦ, δι' οὗ τὴν ἀπήνην ἔδει διελθεῖν, αἱ ἡμίονοι τὸ πτῶμα ἰδοῦσαι διεταράχθησαν, καὶ ὁ προηγούμενος αὐτῶν ὀρεωκόμος παθών τι ἐπὶ τῇ ὄψει ἐλεεινὸν ἐπέστη, καὶ πρὸς τὴν δέσποιναν ἐπέβλεψε. πυνθανομένης δ' ἐκείνης, τί παθὼν οὐκ ἄγει τὸ ζεῦγος, Οὐχ ὁρᾷς, εἶπεν, ὦ Τυλλία, τὸν πατέρα σου νεκρὸν κείμενον, καὶ πάροδον οὐκ οὖσαν ἄλλην, εἰ μὴ διὰ τοῦ πτώματος; ἡ δ' ἐκπικρανθεῖσα, καὶ ἀπὸ τῶν ποδῶν τὸ βάθρον ἀναρπάσασα, βάλλει τὸν ὀρεωκόμον, καί φησιν, Οὐκ ἄξεις, ἀλιτήριε, καὶ διὰ τοῦ νεκροῦ; κἀκεῖνος ἐπὶ τῷ πάθει μᾶλλον ἢ τῇ πληγῇ στενάξας, ἄγει βίᾳ τὰς ἡμιόνους κατὰ 180
τοῦ πτώματος. οὗτος ὁ στενωπὸς, ὄλβιος καλούμενος πρότερον, ἐξ ἐκείνου τοῦ δεινοῦ καὶ μυσαροῦ πάθους ἀσεβὴς ὑπὸ Ῥωμαίων, κατὰ τὴν πάτριον γλῶτταν καλεῖται. Τοιαύτης τελευτῆς ἔτυχε Τύλλιος, ἔτη τετταράκοντα τὴν βασιλείαν κατασχών. τοῦτον τὸν ἄνδρα λέγουσι Ῥωμαῖοι πρῶτον τὰ πάτρια ἔθη καὶ νόμιμα κινῆσαι, τὴν ἀρχὴν λαβόντα οὐ παρὰ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, καθάπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ πάντες, ἀλλὰ παρὰ μόνου τοῦ δήμου, δεκασμοῖς καὶ δωροδοκίαις, καὶ ἄλλαις πολλαῖς κολακείαις ἐκθεραπεύσαντα τοὺς ἀπόρους· καὶ ἔχει τἀληθὲς οὕτως. ἐν γὰρ τοῖς πρότερον χρόνοις, ὁπότε βασιλεὺς ἀποθάνοι, τὴν μὲν ἐξουσίαν ἐδίδου ὁ δῆμος τῷ συνεδρίῳ τῆς βουλῆς, οἵαν προέλοιτο καταστήσασθαι πολιτείαν· ἡ δὲ βουλὴ μεσοβασιλεῖς ἀπεδείκνυεν· ἐκεῖνοι δὲ τὸν ἄριστον ἄνδρα, εἴτ' ἐκ τῶν ἐπιχωρίων, εἴτ' ἐκ τῶν πολιτῶν, εἴτ' ἐκ τῶν ξένων, βασιλέα καθίστασαν. εἰ μὲν οὖν ἥ τε βουλὴ τὸν αἱρεθέντα ὑπ' αὐτῶν ἐδοκίμασε, καὶ ὁ δῆμος ἐπεψήφισε, καὶ τὰ μαντεύματα ἐπεκύρωσε, παρελάμβανεν οὗτος τὴν ἀρχήν· ἐλλείποντος δέ τινος τούτων, ἕτερον ὠνόμαζε, καὶ τρίτον, εἰ μὴ συμβαίη τῷ δευτέρῳ τά τε παρὰ ἀνθρώπων καὶ τὰ παρὰ
τῶν

τῶν θεῶν ἀνεπίληπτα. ὁ δὲ Τύλλιος ἐπιτρόπου βασιλικοῦ σχῆμα κατ' ἀρχὰς λαβών, ὡς εἴρηταί μοι πρότερον, ἔπειτα φιλανθρωπίαις τισὶ τὸν δῆμον οἰκειωσάμενος, ὑπ' ἐκείνου βασιλεὺς ἀπεδείχθη μόνου. ἐπιεικὴς δὲ καὶ μέτριος ἀνὴρ γενόμενος, ἔλυσε τὰς ἐπὶ τῷ μὴ πάντα κατὰ τοὺς νόμους πρᾶξαι διαβολάς, τοῖς μετὰ ταῦτα ἔργοις, παρέσχε τε πολλοῖς ὑπόληψιν ὡς, εἰ μὴ θᾶττον ἀνῃρέθη, μεταστήσων τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας εἰς δημοκρατίαν. καὶ ἐπὶ ταύτῃ μάλιστα λέγεται τῇ αἰτίᾳ τῶν πατρικίων αὐτῷ τινας συνεπιβουλεῦσαι· ἀδυνάτους δὲ ὄντας δι' ἑτέρου τρόπου τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καταλῦσαι, καὶ Ταρκύνιον ἐπὶ τὰ πράγματα παραλαβεῖν, καὶ συγκατασκευάσαι τὴν ἀρχὴν ἐκείνῳ, κακῶσαί τε βουλομένους τὸ δημοτικόν, ἰσχύος γε οὐ μικρᾶς ἐπειλημμένον ἐκ τῆς Τυλλίου πολιτείας, καὶ τὴν ἰδίαν ἀξίωσιν ἣν εἶχον πρότερον ἀναλαβεῖν. θορύβου δὲ γενομένου πολλοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ὅλην, καὶ οἰμωγῆς ἐπὶ τῷ Τυλλίου θανάτῳ, δείσας ὁ Ταρκύνιος εἰ διὰ τῆς ἀγορᾶς ὁ νεκρὸς φέροιτο, ὡς ἔστι Ῥωμαίοις ἔθος, τόν τε βασίλειον κόσμον ἔχων, καὶ τἆλλα ὅσα νόμος ἐπὶ ταῖς ταφαῖς, μή τις εἰς αὐτὸν ὁρμὴ γένηται τοῦ δημοτικοῦ, πρὶν ἢ βεβαίως κρατῆσαι τῆς ἀρχῆς, οὐκ εἴασε τῶν νομίμων οὐδὲν αὐτῷ γενέσθαι· ἀλλ' ἡ γυνὴ τοῦ Τυλλίου σὺν ὀλίγοις τισὶ τῶν φίλων, Ταρκυνίου θυγάτηρ οὖσα τοῦ προτέρου βασιλέως, νυκτὸς ἐκκομίζει τὸ σῶμα τῆς πόλεως, ὡς τῶν ἐπιτυχόντων τινός· καὶ πολλὰ μὲν τὸν ἑαυτῆς κἀκείνου δαίμονα κατοδυραμένη, μυρίας δὲ κατάρας τῷ γαμβρῷ καὶ τῇ θυγατρὶ καταρασαμένη, κρύπτει γῇ τὸ σῶμα. ἀπελθοῦσα δὲ ἀπὸ τοῦ σήματος οἴκαδε, καὶ μίαν ἡμέραν ἐπιβιώσασα μετὰ τὴν ταφήν, τῇ κατόπιν νυκτὶ ἀποθνήσκει. τοῦ θανάτου δὲ ὁ τρόπος ὅστις ἦν ἠγνοεῖτο τοῖς πολλοῖς. ἔλεγον δὲ οἱ μὲν, ὑπὸ λύπης αὐτοχειρίᾳ τὸ ζῆν προεμένην αὐτὴν ἀποθανεῖν· οἱ δὲ, ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς ἀναιρεθῆναι, συμπαθείας τε καὶ εὐνοίας ἕνεκα. ταφῆς μὲν οὖν βασιλικῆς καὶ μνήματος ἐπιφανοῦς διὰ ταύτας τὰς αἰτίας οὐκ ἐξεγένετο τυχεῖν τῷ Τυλλίου σώματι, μνήμης δὲ αἰωνίου τοῖς ἔργοις αὐτοῦ παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπάρχει τυγχάνειν. ἐδήλωσε δέ τι καὶ ἄλλο δαιμόνιον ἔργον, ὅτι θεοφιλὴς ἦν ὁ ἀνήρ, ἐξ οὗ καὶ ἡ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ μυθικὴ καὶ ἄπιστος
181 ὑπόληψις, ὥσπερ εἴρηταί μοι πρότερον, ἀληθὴς εἶναι ὑπὸ πολλῶν ἐπιστεύθη. ἐν γὰρ τῷ ναῷ τῆς Τύχης ὃν αὐτὸς κατεσκεύασεν, εἰκὼν αὐτοῦ κειμένη ξυλίνη κατάχρυσος, ἐμπρήσεως γενομένης, τῶν ἄλλων πάντων

deorum suffragia consensissent. Tullius vero primum regii tutoris assumpta persona, vt iã ante diximus, deinde conciliato sibi omnib. humanitatis officiis populo, ab eo solo rex creatus est. ceterum cũ esset vir æquus atque modestus, crimen illud quo non omnia e legum præscripto peregisse arguebatur, aboleuit actis posterioribus; hancq; in multorum animis opinionem excitauit, ni præuentus fuisset *intestino* scelere, voluisse regiũ imperium in popularem reip. formam transmutare: & hanc præcipue ob caussam patricios quosdã insidiarum in eum comparatarum fuisse participes; cumq; alia ratione potentiã eius labefactare non possent, assumpsisse in consiliorũ societatem Tarquiniũ, eumq; in acquirendo principatu iuuisse, vt premeretur plebs, cuius vires sub Tullio nõ mediocriter creuerant; ipsique dignitatem pristinam reciperent. Porro cum ob regis cædem magnus tumultus vrbem haberet, omnibus fere mortem eius lamentantibus, veritus Tarquinius ne si per forum funus duceretur, vt mos Romanis est, cum regiis ornamentis aliisq; funebrib. ceremoniis, plebs forte impetum in se faceret, nondũ satis confirmato imperio, cõsuetos sepulturæ ritus adhiberi non est passus: sed defunctum vxor, Tarquinii Prisci filia, vt vulgaris hominis cadauer, noctu ex vrbe paucis amicorũ prosequentibus extulit: multisq; lamẽtis suum & illius fatum prosecuta, innumeras genero & filiæ diras imprecata, corpus humo condidit. a monumento domum reuersa, vnã non amplius diem superstes funeri, sequẽti nocte obiit; incertum quo leti genere, quibusdã dicentib. illã abiecto præ mœrore vitę desiderio, manus sibi intulisse; aliis, exstinctã a genero & filia, quod cari mariti obitu vehemẽtius afficeretur. Etsi autem regali funere ac splendido monumẽto has ob caussas fraudatus est Tullius, operib. tamen suis sempiternam consecutus est memoriam. Quin & alio quodã prodigio carum superis fuisse apparuit; quod etiam fabulosæ & incredibili de natalibus eius opinioni, de qua supra diximus, fidem apud multos fecit. In templo a
Fortunæ ab ipso condito dedicata eius effigies e ligno inaurato, sola incẽ-

dio superfuit integra, omnibus ceteris igni absumptis: & hodieque templum & quidquid in eo post incendium ad veteris ornatus normam reparatum est, apparet esse noui artificii; statua, qualis prius, antiqui est operis. durat enim adhuc, & *magnam* apud Romanos veneratione͂ habet.

a Atque hæc de Tullio produntur ab auctoribus. Post hunc imperium Romanum capessit L. Tarquinius, non legitime, sed armis partum, anno quarto sexagesimæ primæ Olympiadis, qua in stadio vicit Agatharchus, principe Athenis Heraclio. Hic

L. Tarquinius Superbus, septimus Romanorum rex, in rep. quæ gesserit.

b contempta plebe, contemptis etiam patriciis per quos ad regnum prouectus fuerat, confusisque legib. ac moribus patriis, & omni decoro corrupto quo ciuitas sub prioribus regibus floruerat, principatũ in manifestam vertit tyrannidem. ac primum satellitio se stipauit audacissimorum hominum, gladios & lanceas gestantium, exterorum & ciuium: qui noctu excubantes circa regiam, & interdiu prodeuntem, quocunq; iret, comitantes, tutum reddebant ab insidiis. deinde progrediebatur non sæpe nec statis temporibus, sed raro & ex improuiso: tum negotia publica domi plerunq; tractabat, & quidem cũ amicis intimis: pauca vero in foro: nec admittebãtur qui vellent, nisi ab ipso vocati essent. ac ne his quidem benignum ac mitem se præbuit, sed tyrannico more iracundũ & grauem, vultu ad terrorem magis quam hilaritatem composito. cõtrouersias quoq; litium non ex iure dirimebat, sed ex suis moribus: vnde Superbus vulgo cognominatus est; quod nostra lingua sonat ὑπερήφανος. auus vero eius Priscus vocatus est: nostro sermone diceretur προγενέστερος. nam vtrumque nomen cum iuniore commune habuit. Porro cum iam firmatas imperii habenas existimaret, nequissimo quoque sodalium subornato, corũ opera multos illustres viros inuoluit criminibus capitalibus, primum eos qui alienum ab illo gerebant animum, & Tullii casum ægre ferebant: post etiam alios quibus putabat molestã mutationem *status publici*, præcipue diuites. at delatores arripiendo alium post alium falsis

διαφθαρέντων, μόνη διέμεινεν οὐδὲν λωβηθεῖσα ὑπὸ τοῦ πυρός. καὶ ἔτι καὶ νῦν ὁ μὲν νεὼς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα ὅσα μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπετελέσθη, φανερά εἰσιν ὅτι τῆς καινῆς ἐστι τέχνης· ἡ δὲ εἰκών, οἵα πρότερον ἦν, ἀρχαϊκὴ τῆς κατασκευῆς. διαμένει γὰρ ἔτι σεβασμοῦ τυγχάνουσα ὑπὸ Ῥωμαίων. καὶ περὶ μὲν τοῦ Τυλλίου τοσαῦτα παρελάβομεν. μετὰ δὲ τοῦτον παραλαμβάνει Λεύκιος Ταρκύνιος τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν, οὐ κατὰ νόμους, ἀλλὰ διὰ τῶν ὅπλων κατασχών, κατὰ τὸν τέταρτον ἐνιαυτὸν τῆς ἑξηκοστῆς καὶ πρώτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Ἀγάθαρχος, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἡρακλέους. οὗτος ὑπεριδὼν μὲν τοῦ πλήθους τοῦ δημοτικοῦ, ὑπεριδὼν δὲ τῶν πατρικίων, ὑφ᾽ ὧν ἐπὶ τὴν δυναστείαν προήχθη, ἔθη τε καὶ νόμους καὶ πάντα τὸν ἐπιχώριον κόσμον, ᾧ τὴν πόλιν ἐκόσμησαν οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς, συγχέας καὶ διαφθείρας, εἰς ὁμολογουμένην τυραννίδα μετέστησε τὴν ἀρχήν. καὶ πρῶτον μὲν φυλακὴν κατεστήσατο περὶ ἑαυτὸν ἀνθρώπων θρασυτάτων, ξίφη τε καὶ λόγχας φερόντων, ἐπιχωρίων καὶ ἀλλοδαπῶν, οἳ νυκτὸς περὶ τὸ βασίλειον αὐλιζόμενοι αὐλήν, καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ἐξιόντι παρακολουθοῦντες ὅποι πορεύοιτο, πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν ἐπιβουλευσόντων ἀσφάλειαν παρείχοντο. ἔπειτα τὰς ἐξόδους οὔτε συνεχεῖς, οὐδὲ τεταγμένας, ἀλλὰ σπανίους καὶ ἀπροσδοκήτους ἐποιεῖτο. χρηματίσαι τε περὶ τῶν κοινῶν, κατ᾽ οἶκον μὲν τὰ πολλά, καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαιοτάτων συμπαρόντων· ὀλίγα δ᾽ ἐν ἀγορᾷ. προσελθεῖν δ᾽ οὐδενὶ τῶν βουλομένων προσέτρεπεν, εἰ μή τινα καλέσειεν αὐτός· οὔτε τοῖς προσιοῦσιν εὐμενής, οὔτε πρᾷος ἦν, ἀλλ᾽ οἷα δὴ τύραννος, βαρύς, καὶ χαλεπὸς ὀργήν, καὶ φοβερὸς μᾶλλον ἢ φαιδρὸς ὀφθῆναι· καὶ τὰς περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων συμβολαίων ἐπικρίσεις οὐκ ἐπὶ τὰ δίκαια καὶ τοὺς νόμους, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ τρόπους ἀναφέρων ἐποιεῖτο. διὰ ταῦτα ἐπωνυμίαν τίθενται αὐτῷ Ῥωμαῖοι, τὸν Σούπερβον. τοῦτο δὲ δηλοῦν βούλεται κατὰ τὴν ἡμετέραν γλῶτταν, τὸν ὑπερήφανον. τὸν δὲ πάππον αὐτοῦ Πρίσκον ἐκάλουν· ὡς δ᾽ ἡμεῖς ἂν εἴποιμεν, προγενέστερον. ὁμώνυμος γὰρ ἦν τῷ νεωτέρῳ κατ᾽ ἄμφω τὰ ὀνόματα. ἐπεὶ δ᾽ εἶχε πως ἤδη κατέχειν ὑπελάμβανε τὴν ἀρχήν, παρασκευάσας ἐκ τῶν ἑταιρειῶν τοὺς πονηροτάτους, δι᾽ ἐκείνων ἦγεν εἰς ἐγκλήματα καὶ θανάτου δίκας πολλοὺς τῶν ἐπιφανῶν· πρώτους μὲν τοὺς ἐχθρῶς διακειμένους πρὸς αὐτόν, οἷς οὐκ ἦν βουλομένοις Τύλλιον ἐκπεσεῖν τῆς ἀρχῆς· ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων οὓς ὑπελάμβανε βαρεῖαν ἡγουμένους τὴν μεταβολήν, καὶ οἷς πολὺς πλοῦτος ἦν. οἱ δ᾽ ὑπάγοντες αὐτοὺς εἰς τὰς δίκας ἄλλοις ἐπ᾽ ἄλλοις ψευδέσιν

αἰτίαις,

αἰτίαις, μάλιστα δ᾽ ἐπιβουλεύειν αἰτιώμενοι τῷ βασιλεῖ, κατηγόρουν ἐπ᾽ αὐτῷ δικαστῇ. ὁ δὲ τῶν μὲν, θάνατον κατεδίκαζε· τῶν δὲ, φυγήν, καὶ τὰ χρήματα τοῖς τε ἀναιρουμένοις καὶ ἀπελαυνομένοις ἀφαιρούμενος, τοῖς μὲν κατηγόροις μικράν τινα μοῖραν ἀπένεμεν, αὐτὸς δὲ τὰ πλείω κατεῖχεν. ἔμελλον δ᾽ ἄρα τῶν δυνατῶν πολλοὶ, πρὶν ἁλῶναι ταῖς ἐπαγομέναις σφίσι δίκαις, εἰδότες ὧν ἕνεκα ἐπεβουλεύοντο, καταλείψειν τῷ τυράννῳ ἔχοντες τὴν πόλιν, καὶ πολλῷ πλείονες ἐγένοντο τῶν ἑτέρων. ἦσαν δέ τινες οἳ καὶ κρύφα διεφθάρησαν ὑπ᾽ αὐτοῦ, κατ᾽ οἰκίας τε καὶ ἀπ᾽ ἀγρῶν συναρπαζόμενοι, λόγου ἄξιοι ἄνδρες, ὧν οὐδὲ τὰ σώματα ἐφάνη. ἐπεὶ δὲ διέφθειρε τὸ κράτιστον
182 τῆς βουλῆς μέρος, θανάτοις τε καὶ ἀειφυγίαις, ἑτέραν βουλὴν αὐτὸς κατεστήσατο, παραγαγὼν εἰς τὰς τῶν ἐκλιπόντων τιμὰς τοὺς ἰδίους ἑταίρους. καὶ οὐδὲ τούτοις μὲν τοῖς ἀνδράσιν οὔτε πράττειν ἐπέτρεπεν οὐδὲν, οὔτε λέγειν, ὅ τι μὴ κελεύσειεν αὐτός. ὥστε ὁπόσοι κατελείφθησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ βουλευταὶ τῶν ἐπὶ Τυλλίου καταλεγέντων, διάφοροι τοῖς δημοτικοῖς τέως ὄντες, καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας ἐπὶ τῷ σφετέρῳ νομίζοντες ἀγαθῷ γενήσεσθαι· ταύτας γὰρ αὐτοῖς ὑπέτεινεν ὁ Ταρκύνιος τὰς ὑποσχέσεις, ἐξαπατῶν καὶ φενακίζων· τότε μαθόντες ὅτι τῶν κοινῶν οὐδὲν ἔτι μέτεσχον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν παῤῥησίαν ἅμα τοῖς δημοτικοῖς ἀφῃρέθησαν, ὠδύροντο μὲν, καὶ τὰ μέλλοντα τῶν παρόντων δεινότερα ὑπώπτευον, στέργειν δ᾽ τὰ παρόντα ἠναγκάζοντο, δύναμιν οὐκ ἔχοντες κωλύειν τὰ πραττόμενα. ταῦτα δὲ ὁρῶντες οἱ δημοτικοὶ, δίκαια πάσχειν αὐτοὺς ὑπελάμβανον, καὶ ἐπέχαιρον ὑπὸ εὐηθείας, ὡς ἐκείνοις μόνοις τῆς τυραννίδος βαρείας ἐσομένης, σφίσι δὲ αὐτοῖς ἀκινδύνου. ἧκε δὲ κἀκείνοις οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἔτι πλείω τὰ χαλεπά. τούς τε γὰρ νόμους τοὺς ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, καθ᾽ οὓς ἐξ ἴσου τὰ δίκαια παρ᾽ ἀλλήλων ἐλάμβανον, καὶ οὐδὲν ὑπὸ τῶν πατρικίων, ὡς πρότερον, ἐβλάπτοντο περὶ τὰ συμβόλαια, πάντας ἀνεῖλε· καὶ οὐδὲ τὰς σανίδας, ἐν αἷς ἦσαν γεγραμμένοι, κατέλιπεν· ἀλλὰ καὶ ταύτας ἀναιρεθῆναι κελεύσας ἐκ τῆς ἀγορᾶς, διέφθειρεν. ἔπειτα κατέλυσε τὰς ἀπὸ τῶν τιμημάτων εἰσφορὰς, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς τρόπον ἀποκατέστησε· καὶ ὁπότε δεήσειεν αὐτῷ χρημάτων, τὸ ἴσον διάφορον ὁ πενέστατος τῷ πλουσίῳ κατέφερε. τοῦτο δὲ τὸ πολίτευμα πολὺ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους ἀπημαλδώσεν, ἐπὶ πρώτης εὐθὺς εἰσφορᾶς ἀναγκαζομένου κατὰ κεφαλὴν ἑκάστου δραχμὰς δέκα εἰσφέρειν. συνόδους τε συμπάσας ὅσαι

criminibus, maxime insidiarũ in caput regiũ, accusabãt eos apud ipsum iudicem. ille alios morte damnabat, alios exsilio; tam occisorum quã pulsorum bona occupans; vnde paruam quandam portionẽ decidebat accusatoribus, maiorẽ sibi retinebat. quapropter multi potẽtiores, priusquam calumniis opprimerentur, nõ ignari cur appeterentur insidiis, sponte vrbem tyranno relinquebant; quorum maior quã reliquorũ fuit numerus. Fuerunt & qui clàm ab eo interficerentur, ex ædibus & villis abrepti, viri non contemnendi, quorũ ne cadauera quidem vsquã reperta sunt. Ita sublata per mortes exsiliaq; parte senatus potissima, senatum alium ipse constituit, amicis suis in vacua loca suppositis. ac ne his quidem permisit quidquã iniussu suo vel facere vel dicere. Ergo quotquot supererãt ex allectis sub Tullio senatoribus, cum prius simultatem exercuissent cũ plebe, sperantes mutationem reipublicę futuram suo cõmodo, (nam talibus eos Tarquinius pollicitationibus lactauerat) tum *demum* sentientes nullã sibi publicæ administrationis partem superesse amplius, seq; ipsos etiã vna cum plebeiis loquendi libertate exutos, dolebant quidem & grauiora etiam suspicabãtur in posterum; cogebantur tamen præsentem statũ boni consulere, quod vires ad impedienda quæ agebantur nõ suppeterent. Id videntes plebeii, existimabant hęc eos pati merito, & stulte gaudebant alieno infortunio, quasi illis solis tyrannide pressis ipsi futuri extra periculum. Superuenerunt tamẽ & ipsis paulopost mala grauiora etiam. nam leges a Tullio scriptas, quæ ius æquũ faciebant vtrique ordini, nec sinebant a patriciis (vt ante) plebeios circumueniri in contractibus, omnes sustulit: ac ne tabulas quidem, quibus erãt inscriptæ, reliquit; sed & has foro summoueri iussas aboleuit. deinde antiquata tributorũ pro cuiusq; cẽsu conferendorũ lege, pristinũ eorum morẽ restituit: & quoties ei opus esset pecuniis, tantundẽ conferebant diues & pauperrimus. id institutũ vehemẽter exhausit plebeiam multitudinẽ, cũ prima statim exactione denas drachmas in singula capita pẽdere cogerẽtur. præterea cœtus omnes

paganorum, curialium, vicinorum, vel in agris vel in vrbe antea sacrorum caussa fieri solitos, vno edicto in posterum vetuit; ne multis in vnum locũ conuenientibus arcana de conuellenda tyrannide inirentur consilia. a habebat autem passim speculatores & inquisitores tam dictorũ quam factorum; qui vulgo ignoti, confabulantibus se immiscentes, & interdum tyranno male loquẽtes, pertentabant singulorum ciuium animos: deinde quos sensissent pręsentem rerum statũ moleste ferre, deferebant ad principem. cõuicti autem pœnas dabant acerbas & ineuitabiles. Nec his contentus plebem vexare, selectis ex tota multitudine fidis & idoneis militiæ, reliquos cogebat ad opera publica; ratus nihil esse monarcharum potentiæ periculosius, quam si praua & egena ciuium turba sineretur in otio b viuere: cupiẽs etiam opera semiperfecta ab auo relicta, in principatu suo absoluere; cloacas nimirum, quas egerendæ colluuiei fodere ille cœperat, vsque ad fluuium perducere; & circum amphitheatralem, qui nihil præter gradus habebat, circumdare tectis porticibus. His omnibus adhibebantur pauperes, quib. exigua dabat cibaria. eorumque pars cædebant materiem, pars onera subuehebant humeris, pars subterraneos rimabantur cuniculos, & fingebant in eis fornices; pars excitabant porticus, aut opificibus in opere versantibus subministrabant. ærarii quoque, *ferrarii*, materiarii, cæmentarii, abstracti a priuatis operibus, detinebantur in opere publico. His laborib. attrito vulgo nulla concedebatur requies; ita vt patricii has illorum ceu alienas calamitates intuentes, vicissim gauderẽt, & propriorum malorum obliuiscerentur: neutri tamen impedire quæ fiebant conabãtur. Ceterum Tarquinius cogitans, vi, non iure partam potentiam, opus habere non solum domestico, verum etiam externo præsidio, illustrissimum Latinorum & potentissimum sibi iunxit amicitia, data in matrimonium filia. c is vocabatur Octauius Mamilius; genusq; referebat ad Telegonum Vlixis & Circes filiũ; Tusculum incolebat, reiq; militaris inter paucos habe-

ὁπότεροι ἐγίνοντο κωμητῶν ἢ φρατριαστῶν ἢ γειτόνων ἔν τε πόλει καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἐφ' ἱερὰ καὶ θυσίας πάσας κοινῇ προεῖπε μηκέτι συντελεῖν, ἵνα μὴ συνιόντες εἰς τὸ αὐτὸ πολλοὶ βουλὰς ἀπορρήτους μετ' ἀλλήλων ποιῶνται περὶ καταλύσεως τῆς ἀρχῆς. ἦσαν δ' αὐτῷ πολλαχῇ διεσπαρμένοι κατάσκοποί τινες καὶ διερευνηταὶ τῶν λεγομένων τε καὶ πραττομένων, λεληθότες τοὺς πολλούς, οἳ συγκαθιέντες εἰς ὁμιλίαν τοῖς πέλας, καὶ ἔστιν ὅτε κατὰ τοῦ τυράννου λέγοντες αὐτοί, πεῖραν τῆς ἑκάστου γνώμης ἐλάμβανον· ἔπειτα οὓς ἤσθοντο τοῖς καθεστηκόσι πράγμασιν ἀχθομένους, κατεμήνυον πρὸς τὸν τύραννον. αἱ δὲ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἐλεγχθέντων ἐγίνοντο πικραὶ καὶ ἀπαραίτητοι. καὶ οὐκ ἀπέχρη ταῦτα μόνον εἰς τοὺς δημοτικοὺς παρανομεῖν, ἀλλ' ἐπιλέξας ἐκ τοῦ πλήθους ὅσον ἦν πιστὸν ἐν αὐτῷ, καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς χρείας ἐπιτήδειον, τὸ λοιπὸν ἠνάγκαζεν ἐργάζεσθαι τὰς κατὰ πόλιν ἐργασίας, μέγιστον οἰόμενος εἶναι κίνδυνον τοῖς μονάρχαις, ὅταν οἱ πονηρότατοι τῶν πολιτῶν καὶ ἀπορώτατοι σχολὴν ἄγωσι· καὶ ἅμα προθυμίαν ἔχων ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς τὰ καταλειφθέντα ἡμίεργα ὑπὸ τοῦ πάππου τελειῶσαι, τὰς μὲν ἐξαγωγίμους τῶν ὑδάτων τάφρους, ἃς ἐκεῖνος ὀρύττειν ἤρξατο, μέχρι τοῦ ποταμοῦ καταγαγεῖν· τὸν δὲ ἀμφιθέατρον ἱππόδρομον, οὐδὲν ἔξω τῶν κρηπίδων ἔχοντα, παστάσιν ὑποστέγοις περιλαβεῖν. εἰς ταῦτα δὴ πάντα οἱ πένητες εἰργάζοντο, σιτία παρ' αὐτοῦ μέτρια λαμβάνοντες· οἱ μὲν, ὑλοτομοῦντες, οἱ δ' ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτὰ τὰ ἄχθη φέροντες, μεταλλεύοντές τε ὑπονόμους καὶ σήραγγας ἕτεροι, καὶ πλάττοντες τὰς ἐν αὐταῖς καμάρας, καὶ παστάδας ἐγείροντες, καὶ τοῖς ταῦτα πράττουσι χειροτέχναις ὑπηρετοῦντες. χαλκοτύποι τε καὶ τέκτονες καὶ 183 λιθουργοί, τῶν ἰδιωτικῶν ἔργων ἀφεστῶτες, ἐπὶ ταῖς δημοσίαις κατείχοντο χρείαις. περὶ ταῦτα δὴ τὰ ἔργα τριβόμενος ὁ λεώς, οὐδεμίαν ἀνάπαυσιν ἐλάμβανεν. ὥστε οἱ πατρίκιοι τὰ τούτων κακὰ καὶ τὰ ἀλλότρια ὁρῶντες, ἔχαιρόν τ' ἐν μέρει, καὶ τῶν ἰδίων ἐπελανθάνοντο ἀλγεινῶν· κωλύειν μὲν οὐδέτεροι τὰ γινόμενα ἐπεχείρουν. λογιζόμενος δ' ὁ Ταρκύνιος, ὅτι τοῖς μὴ κατὰ νόμον λαβοῦσι τὰς δυναστείας, ἀλλὰ διὰ τῶν ὅπλων κτησαμένοις, οὐ μόνον ἐπιχωρίου δεῖ φυλακῆς, ἀλλὰ καὶ ξενικῆς, τὸν ἐπιφανέστατον ἐκ τοῦ Λατίνων ἔθνους, καὶ πλεῖστον ἁπάντων δυνάμενον, ἐσπούδασε φίλον ποιήσασθαι, τῷ γάμῳ συζεύξας τῆς θυγατρός, ὃς ἐκαλεῖτο Ὀκτάιος Μαμίλιος. ἀνέφερε δὲ τὸ γένος εἰς Τηλέγονον τὸν ἐξ Ὀδυσσέως καὶ Κίρκης, κατῴκει δ' ἐν πόλει Τύσκλῳ. ἐδόκει δὲ τὰ πολεμικὰ συνετὸς ἐν

τὸς ἐν

τοὺς ἐν ὀλίγῳ εἶναι, καὶ πολέμου στρατηγεῖν ἱκανός. τοῦτον τὸν ἄνδρα φίλον ἔχων, καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς ἀρίστους ἐν ἑκάστῃ πόλει τῶν τὰ κοινὰ πραττόντων προσλαβών, τότε δὴ τῶν ὑπαιθρίων ἐπεχείρει πειρᾶσθαι πολέμων, καὶ στρατείαν ἐπὶ Σαβίνους ἐξάγειν, οὐ βουλομένους ὑπηκόους εἶναι τοῖς ἐπιτάγμασιν, ἀλλ' ἀπηλλάχθαι τῶν ὁμολογιῶν οἰομένους, ἐξ οὗ Τύλλιος ἐτελεύτησε, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τὰς ὁμολογίας. γνοὺς δὲ ταῦτα, προεῖπε δι' ἀγγέλων ἥκειν εἰς τὴν ἐν Φερεντίνῳ γινομένην ἀγορὰν τοὺς εἰωθότας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Λατίνων συνεδρεύειν· ἡμέραν τινὰ ὁρίσας, ὡς περὶ κοινῶν καὶ μεγάλων πραγμάτων βουλευσόμενος. οἱ μὲν δὴ παρῆσαν· ὁ δὲ Ταρκύνιος ὁ καλέσας αὐτοὺς ὑστέρει. ὡς δὲ πολὺς ἐγίνετο καθημένοις χρόνος, καὶ ἐδόκει τοῖς πλείοσιν ὕβρις εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀνήρ τις ἐν πόλει οἰκῶν Κοείλλῃ, δυνατὸς δὲ καὶ χρήμασι καὶ φίλοις, καὶ τὰ πολεμικὰ ἄλκιμος, πολιτικόν τε λόγον εἰπεῖν οὐκ ἀδύνατος, Τύρνος Ἑρδώνιος ὄνομα, Μαμιλίῳ τε διάφορος ὢν διὰ τὴν πρὸς τὰ κοινὰ φιλοτιμίαν, καὶ Ταρκυνίῳ διὰ τὸν Μαμίλιον ἀπεχθόμενος, ὅτι κηδεστὴν ἐκεῖνον ἠξίωσε λαβεῖν ἀντ' ἑαυτοῦ, πολλὴν ἐποιήσατο τοῦ Ταρκυνίου κατηγορίαν, τά τε ἄλλα διεξιὼν ἔργα τοῦ ἀνδρός, οἷς αὐθάδειά τις ἐδόκει προσεῖναι καὶ βαρύτης, καὶ τὸ μὴ παρεῖναι πρὸς τὸν σύλλογον αὐτὸν κεκληκότα, τῶν ἄλλων ἁπάντων παρόντων. ἀπολογουμένου δὲ τοῦ Μαμιλίου, καὶ εἰς ἀναγκαίας τινὰς ἀναφέροντος αἰτίας τὸν τοῦ Ταρκυνίου χρονισμόν, ἀναβαλέσθαι τε ἀξιοῦντος τὸν σύλλογον εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, πεισθέντες οἱ πρόεδροι τῶν Λατίνων ἀνεβάλοντο τὴν βουλήν. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ παρὼν ὁ Ταρκύνιος, καὶ συναχθέντος τοῦ συλλόγου, μικρά τε ὑπὲρ τοῦ χρονισμοῦ προειπών, ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, ὡς κατὰ τὸ δίκαιον αὐτῷ προσηκούσης, ἐπειδὴ Ταρκύνιος αὐτὴν κατέσχεν ὁ πάππος αὐτοῦ, πολέμῳ κτησάμενος αὐτήν· καὶ τὰς συνθήκας παρείχετο τὰς γενομένας ταῖς πόλεσι πρὸς ἐκεῖνον. πολὺν δὲ λόγον ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῶν ὁμολογιῶν διεξελθών, καὶ μεγάλα τὰς πόλεις εὐεργετήσειν ὑποσχόμενος, ἐὰν ἐν τῇ φιλίᾳ διαμείνωσι, τελευτῶν ἔπεισεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ Σαβίνων ἔθνος συστρατεύειν. ὡς δ' ἐπαύσατο λέγων, παρελθὼν ὁ Τύρνος καὶ τὸν ὁρισμὸν αὐτοῦ διαβάλλων, οὐκ εἴα τοὺς συνέδρους παραχωρεῖν τῷ ἀνδρὶ τῆς ἀρχῆς, ὡς οὔτε κατὰ τὸ δίκαιον αὐτῷ προσηκούσης, οὔτ' ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῶν Λατίνων δοθησομένης· καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ἀμφοτέρων διεξῆλθε λόγους· τὰς μὲν συνθήκας ἃς ἐποιήσαντο πρὸς τὸν πάππον αὐτοῦ, παραδιδόντες τὴν ἡγε-

batur peritissimus, & bellis gerendis imperator idoneus. per hunc conciliatis oppidatim procerum res publicas tractantium animis, tum demum foris bellare aggressus est, & copias in Sabinos educere, detrectantes imperium, & Tullii morte liberatos se putantes ab icto cum eo fœdere. Hisq; animo decretis, per nuntios indixit vt qui Latinæ reip. nomine in Ferentinum concilium solerent conuenire, die quem ipse præfiniuerat adessent; quasi de communibus & arduis tractaturus esset negotiis. Conuenere ceteri; *solus* Tarquinius, qui eos conuocarat, non adfuit in tempore: cumque diu a consessu exspectatus esset, plerisque factum hoc in suam contumeliam interpretantibus, Coriolanus quidam, vir opibus pollens & amicitiis, strenuus in bellis, & ciuili facundia preditus, nomine Turnus Herdonius, Mamilio per ambitionē *semper* æmulus, eoque infensus Tarquinio, quod in affinitate alteri esset posthabitus, prolixe in Tarquinium inuectus est, enumeratis cum aliis eius factis quibus arrogantia & superbia inesse videretur; tum quod cōuocator eius concilii, ceteris præsentibus, *solus* nō comparuisset. Ceterum excusante Mamilio, & moras imputante necessariis quibusdam caussis, postulanteq; in crastinum diem differri concilium, persuaderi sibi passi sunt Latinorum præsides. Postera die Tarquinius affuit; coactoque concilio pauca de sua tardatione præfatus, verba fecit de prorogando sibi imperio: quippe quod iure ad se pertineret, cū id Tarquinius auus suus bello partum tenuerit: protulitque fœderis ab auo cum *Latinis* ciuitatibus initi conditiones. cumq; multa disseruisset de suo iure ac fœderis conditionibus, & magna ciuitatibus beneficia promisisset, si permanerent in fœdere, tandem eos in belli contra Sabinos gerendi societatem pertrahere conatus est. Cumq; perorasset, ꝑgressus in medium Turnus, multisque serum eius aduentum calumniatus, non sinebat consessum principatu illi cedere, qui nec vllo ei iure competeret, nec esset in rem Latinorū publicam; vtrumque confirmans multis rationibus. nam fœdus quod post traditum principatum cum auo eius ice-

rint, iam cessare, irritũ post illius obitum; quandoquidẽ non adscriptum sit conditionibus, eandem gratiã deberi etiã Tarquinii posteris. atq; adeo eũ qui auitas gratias postulet esse hereditarias, esse omnium hominũ iniquissimum & improbissimum. commemoratisq; facinoribus quę ad obtinendum Romæ imperiũ perpetrarat, multisq; & atrocibus in eum criminibus cõgestis, tandem docuit ne regnum quidem legitime accepisse a volentibus, sicut reges ante eum ceteri; sed extortum armis & violentia: eoque in tyrannicam monarchiam verso, ciues ab illo partim interfici, partim pelli patria, partim exui facultatibus: omnibus ita libertatem ademptam, vt ne mutire quidem audeant. nec quenquam nisi extreme fatuum, menteq; mulctatum a superis, sperare posse quidquam benignitatis aut humanitatis ab improbo & nefario ingenio; nec fore vt alienis parcat, qui ne coniunctissimis quidẽ necessitudinibus pepercerit. monebatque vt cum seruitutis frenũ nondum receptum esset, in eo admittendo repugnarent; quid ipsis immineat coniiciẽtes ex aliorũ calamitatibus. Ad hanc inuectionem Turni vehementer cõmotis multorum animis, Tarquinius postulata & impetrata in sequentem diẽ respondendi copia, post dimissum consistoriũ accitis amicorũ intimis, vna cõsultabat quid facto opus foret. Illi rationes quib. se cõtra criminationem defenderet suggerebant, & modos excogitabant quibus conciliaret sibi Latinorũ beneuolentiam ipse vero nihil istis opus esse aiebat, suã præferens sententiã, qua non diluerentur crimina, sed ipse accusator interimeretur. Omnibus consilium probantibus, rem ex composito sic aggressus est, vt nulla humana prę caueri posset prouidentia. nam e seruis Turni qui iumenta eius & impedimenta vehebãt, improbissimos exquisiuit, auroque corruptos adduxit vt sub noctem acceptorum a se gladiorum magnam vim inferrent in eius diuersoriũ, & inter impedimentorũ sarcinas abderent. Sequẽti deinde luce in conciliũ ꝓgressus, ait se ad obiecta crimina breui vsurum defensione, nec se vel ipsum accusatorẽ refugere iudicẽ. Nam Turnus, inquit,

μονίας, λελῦσθαι λέγων μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, διὰ
τὸ μὴ προσγεγράφθαι ταῖς ὁμολογίαις, τὴν αὐτὴν 184
εἶναι δωρεὰν καὶ τοῖς Ταρκυνίου ἐγγόνοις· τὸν δὲ ἀξι-
οῦντα τῶν τοῦ πάππου δωρεῶν κληρονομεῖν, ἁπάν-
των ἀνθρώπων παρανομώτατον ἀποφαίνων καὶ πο-
νηρότατον· καὶ τὰς πράξεις αὐτοῦ διεξιὼν, ἃς ἐπὶ τῷ
καταχεῖν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀπετελέσατο, διεξ-
ελθὼν δὲ πολλὰς καὶ δεινὰς αὐτοῦ κατηγορίας, τε-
λευτῶν ἐδίδασκεν ὡς οὐδὲ τὴν βασιλείαν εἶχε τὴν
Ῥωμαίων κατὰ νόμους παρ' ἑκόντων, ὥσπερ οἱ πρὸ αὐ-
τοῦ βασιλεῖς· ὅπλοις δὲ καὶ βίᾳ κατισχύσας, τυραννι-
κήν τε μοναρχίαν καταστησάμενος, τοὺς μὲν ἀπο-
κτείνοι τῶν πολιτῶν, τοὺς δὲ ἐξελαύνοι τῆς πατρίδος,
τῶν δὲ περικόπτοι τὰς οὐσίας, ἁπάντων δὲ ἅμα τὴν
παῤῥησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιροῖτο· πολλῆς τε
μωρίας ἔφη καὶ θεοβλαβείας εἶναι, παρὰ πονηροῦ καὶ
ἀνοσίου τρόπου χρηστόν τι καὶ φιλάνθρωπον ἐλπίζειν,
καὶ νομίζειν ὡς ὁ τῶν συγγενεστάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων
μὴ φεισάμενος, τῶν ἀλλοτρίων φείσεται· παρῄνει τε
ἕως οὔπω τὸν χαλινὸν εἰλήφασι τῆς δουλείας, περὶ τοῦ
μὴ λαβεῖν αὐτὸν διαμάχεσθαι, ἐξ ὧν ἕτεροι πεπόν-
θασι δεινῶν τεκμηριουμένους ἃ συμβήσεται παθεῖν αὐ-
τοῖς. Τοιαύτῃ καταδρομῇ τοῦ Τύρνου χρησαμένου,
καὶ τῶν πολλῶν σφόδρα κινηθέντων ὑπὸ τῶν λό-
γων, αἰτησάμενος εἰς ἀπολογίαν ὁ Ταρκύνιος τὴν
ἐπιοῦσαν ἡμέραν, καὶ λαβὼν, ὡς ὁ σύλλογος διελύ-
θη, παρακαλέσας τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ἐσκόπει μετ'
ἐκείνων τίνα χρηστέον τοῖς πράγμασι τρόπον. οἱ μὲν
οὖν ἄλλοι τοὺς λόγους οὓς αὐτῷ λεκτέον ἐπὶ τῆς ἀπο-
λογίας ὑπετίθεντο, καὶ τοὺς τρόπους οἷς ἔδει τὸ πλῆ-
θος ἀποθεραπεύειν ἐπελογίζοντο. αὐτὸς δὲ ὁ Ταρκύ-
νιος τούτων μὲν οὐδὲν ἔφη δεῖν τοῖς πράγμασιν, ἰδίαν
δὲ γνώμην ἀπεδείκνυ, τοῦ μὴ τὰ κατηγορηθέντα λύειν,
ἀλλ' αὐτὸν τὸν κατηγορήσαντα ἀναιρεῖν. ἐπαινεσάντων
δὲ τὴν γνώμην ἁπάντων, συνταξάμενος μετ' αὐ-
τῶν, τὰ κατὰ τὴν ἐπίθεσιν πράγματι ἐπεχείρησεν,
ἥκιστα δυναμένῳ πεσεῖν εἰς πρόνοιαν ἀνθρωπίνην
καὶ φυλακήν. τῶν γὰρ παρακομιζόντων τά τε ὑ-
ποζύγια καὶ τὴν ἀποσκευὴν τοῦ Τύρνου θεραπόν-
των τοὺς πονηροτάτους ἐξευρὼν καὶ διαφθείρας χρή-
μασιν, ἔπεισεν ὑπὸ νύκτα ξίφη πολλὰ λαβόντας εἰσ-
ενεγκεῖν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ δεσπότου, καὶ ἀποθέ-
σθαι κρύψαντας ἐν τοῖς σκευοφόροις. τῇ δ' ἑξῆς ἡ-
μέρᾳ συναχθείσης ἐκκλησίας παρελθὼν, ὑπὲρ
μὲν τῶν κατηγορηθέντων βραχεῖαν εἶναι τὴν ἀπολο-
γίαν ἔλεγε, καὶ δικαστὴν ἁπάντων τῶν ἐγκλημάτων ἐ-
ποιεῖτο αὐτὸν τὸν κατήγορον. οὑτοσὶ γὰρ Τύρνος, ἔφη, ὦ
συνέ-

σύνεδροι, τούτων ὧν νυνί μου κατηγορεῖ πάντων δικαστὴς γενόμενος αὐτός, ἀπέλυσέ με ὅτε τὴν θυγατέρα τὴν ἐμὴν ἐβούλετο λαβεῖν γυναῖκα· ἐπεὶ δὲ ἀπηξιώθη τοῦ γάμου κατὰ τὸ εἰκός· τίς γὰρ ἂν τῶν νοῦν ἐχόντων Μαμίλιον τὸν εὐγενέστατόν τε καὶ κράτιστον Λατίνων ἀπωσάμενος, τοῦτον δὲ κηδεστὴν ἠξίωσε λαβεῖν, ὃς οὐδ' εἰς τρίτον πάππον ἀνενεγκεῖν ἔχει τὸ γένος; ἀγανακτῶν ἐπὶ τούτῳ νῦν ἥκει μου κατηγορῶν· ἔδει δὲ αὐτόν, εἰ μὲν ᾔδει με τοιοῦτον ὄντα οἷον νῦν αἰτιᾶται, μὴ προθυμεῖσθαι λαβεῖν τότε πενθερόν· εἰ δὲ χρηστὸν ἐνόμιζεν ὅτε τὴν θυγατέρα με ᾔτειτο, μηδὲ νῦν ὡς πονηροῦ κατηγορεῖν. καὶ περὶ μὲν ἐμαυτοῦ τοσαῦτα λέγω. ὑμῖν δέ, ὦ σύνεδροι, κίνδυνον τὸν μέγιστον τρέχουσιν οὐ περὶ ἐμοῦ σκεπτέον ἐστὶ νυνί, πότερον χρηστὸς ἢ πονηρός εἰμι· τοῦτο γὰρ ἐξέσται καὶ μετὰ ταῦθ' ὑμῖν σκοπεῖν· ἀλλὰ περὶ τῆς ὑμῶν αὐτῶν ἀσφαλείας, καὶ περὶ τῆς τῶν πατρίδων ἐλευθερίας. ἐπιβουλεύονται γὰρ οἱ κορυφαιότατοι τῶν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰ κοινὰ πράττοντες ὑπὸ τοῦ καλοῦ τούτου δημαγωγοῦ· παρεσκεύασταί τε τοὺς ἐπιφανεστάτους ὑμῶν ἀποκτείνας, ἐπιθέσθαι τῇ τῶν

185 Λατίνων ἀρχῇ· καὶ ἐπὶ τοῦθ' ἥκει. ταῦτα δ' οὐκ εἰκάζων, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπιστάμενος λέγω, μηνύσεώς μοι γενομένης ἐν τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ, ὑπό τινος τῶν μετεσχηκότων τῆς συνωμοσίας. τεκμήριον δὲ ὑμῖν παρέξομαι τῶν λόγων ἔργον ἀναμφίλεκτον, ἐὰν θελήσητε ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ, τὰ κεκρυμμένα ἐν αὐτῇ δείξας ὅπλα. ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, ἀνεβόησάν τε πάντες, καὶ περὶ ἑαυτοῖς δεδιότες, ἐλέγχειν τὸ πρᾶγμα καὶ μὴ φενακίζειν ἠξίουν. καὶ ὁ Τύρνος οἷα τὴν βουλὴν οὐ προεγνωκώς, ἄσμενος τὴν ἐξέτασιν ἔφη δέχεσθαι, καὶ τοὺς προέδρους ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῆς καταλύσεως ἐκάλει, καὶ δυοῖν γενέσθαι θάτερον ἔφη δεῖν, ἢ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐὰν εὑρεθῇ παρεσκευασμένος ὅπλα ἔξω τῶν ἐφοδίων, ἢ τὸν καταψευσάμενον αὐτοῦ δίκην ὑποσχεῖν. ἐδόκει ταῦτα. καὶ οἱ πορευθέντες ἐπὶ τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ, καταλαμβάνουσιν ἐν τοῖς σκευοφόροις τὰ κατακρυφθέντα ὑπὸ τῶν θεραπόντων ξίφη. μετὰ τοῦτο τὸν μὲν Τύρνον οὐκ ἔτι λόγου τυχεῖν ἐάσαντες, εἰς βάραθρόν τι καταβάλλουσι, καὶ ἐπισκάψαντες ἔτι ζῶντα εἰς τὴν γῆν ἀφανίζουσι τὸ χρῆμα. τὸν δὲ Ταρκύνιον ἐπαινέσαντες ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ὡς κοινὸν εὐεργέτην τῶν πόλεων, ἐπὶ τῷ σεσωκέναι τοὺς ἀρίστους ἄνδρας, ἡγεμόνα ποιοῦνται τοῦ ἔθνους, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δικαίοις ἐφ' οἷς Ταρκύνιόν τε τὸν πάππον αὐτοῦ ἐποιήσαντο, καὶ μετὰ ταῦτα Τύλλιον· συνθήκας τε γράψαντες ἐν στήλαις, καὶ περὶ φυλακῆς τῶν συγκειμένων ὅρκια τελέσαντες, διέλυσαν τὸν σύλλογον. τυχὼν δὲ τῆς Λατίνων ἡγεμονίας ὁ Ταρκύνιος

omnibus istis criminibus, quæ mihi nunc impingit, me suo iudicio liberauit, cum filiam meam ambiuit cõiugem. qua non impetrata, vt par erat, (quis enim sanus Mamilio Latinorũ nobilissimo fortissimoq; repulso istũ asciuisset generum, qui ne tritauum quidem nominare potest) nunc præ indignatione accusatũ me aduenit. Atqui si talem me sciebat, qualẽ nũc haberi vult, debuerat tunc meam affinitatem nõ expetere. sin virum bonum me tum iudicabat cum filiam a me petebat, ne nunc quidem vt improbum accusare debebat. atq; hæc pro me dicta sint. Vobis vero, proceres, in summo vestro discrimine non de me nunc dispiciendum est, bonus an malus sim: (id enim etiam postea licebit facere) sed de vestra incolumitate, deque ciuitatum vestrarum libertate. nam egregius iste cõcionator molitur insidias principib. ciuitatum & rectoribus, paratus occiso nobilissimo quoque inuadere Latinorum imperium: & in hoc aduẽnit. Nec cõiectura est quod dico; sed exacte rem teneo, hac nocte compertam indicio coniuratorum vnius. argumentũ veritatis repræsentabo vobis indubium, modo sequi velitis ad eius diuersorium; occultata inde arma proferens. Ad hęc verba exclamant omnes; sibique metuentes, argui rem poscunt, nõ verbis ludi. Turnus, ignarus doli, se vero libenter inquisitionem ait admittere, vltro proceres ad perscrutãdum diuersorium prouocans, & e duob. alterum postulans, vt aut ipse necaretur, si aliis se quã viatoriis armis instruxisse comperiretur; aut in falsorũ delatoris caput *ea* pœna conuerteretur. Placuit hoc omnibus: *confestimq;* missi ad diuersoriũ, deprehendũt inter sarcinas abditos a seruis illis gladios: ac mox Turnus non permissus amplius pro se dicere, in voraginem quandã proiectus, viuus terra est obrutus. Tarquinium collaudatum in concilio, quasi ob seruatos tot optimates de cunctis populis bene meritũ, Latinorũ principẽ faciunt, iisdem cõditionibus quib. *quondam* auũ ipsius Tarquiniũ fecerant, ac deinde Tulliũ. incisoq; in colũnas fœdere, & iureiurãdo addito, solutũ est conciliũ. Tarquinius Latinæ gentis imperio potitus,

legatos misit ad Volscos & Hernicos; eorum quoq; amicitiã & societatem expetens. Volscorum duo tãtum populi assenserunt, Ecetrani & Antiates: Hernici vniuersi societatem decreuerunt. Vt autem sempiternum maneret id fœdus, Tarquinius proposuit designare cõmune fanum Romanorum, Latinorũ, Hernicorum, & Volscorum qui sociorum numero adscripti essent; vt quotãnis ibi solẽnem cœtum agitãtes, vna epularentur, & communia sacra participarẽt. Quod cum æquis animis acceptarẽt omnes, locus conuentui præstitutus est in meditullio ferme harum gentium, mons altus Albæ imminẽs, vbi singulis annis feriæ celebrarentur, & *eo temporis spatio* propter *loci religionẽ* leges*que* de hoc latam ab omni vi temperarent omnes: sacraque communiter Ioui Latiari facerent & vacarent epulis, constituto *prius* quid quisque populus in ea sacra præbere, quamq; portionẽ recipere deberet. Earum feriarum eiusq; sacrificii participes fuerunt tribus minus L populi; quas nostra quoque ætate Romani agitant, Latinas vocatas: conferuntq; in eas populi sacrorum participes, quidam agnos, quidam caseos, quidam lactis certum modum, quidam cõsimile liborum genus. Communis omnium victima est taurus vnus, de quo cuique populo sua *certa* portio tribuitur. Sacrificant autem pro omnibus, & sacrificio præsunt Romani. Postquam his quoq; societatibus constabiliuit regnum, decreuit in Sabinos exercitum ducere, delectis e Romana gente iis quos, si arma nacti essent, minus libertatem asserturos suspicabatur. his longe maiores sociales copias cum adiunxisset, peruastato hostico & profligatis qui ausi essent acie congredi, contra Pometinos duxit, qui Suessam incolebant, omnium vicinorũ populorum florentissimi, eoque molesti ceteris. belli caussa fuit, quod legatis rapinarum & latrociniorum nomine pœnas repetentibus superbe responderant, & erant parati hostem armis excipere. Quos cũ inito in cõfiniis prœlio magna ex parte strauisset, ceterosque in fugã versos & *intra mœnia* cõclusos, nõ amplius ꝓdire videret, ob-

a

Feriæ Latinæ.

b

Bello quæ gessere Tarquinius.

ἐπρεσβεύσατο πρὸς τὰς Ἑρνίκων πόλεις, καὶ πρὸς τὰς Οὐολούσκων, προσκαλούμενος κἀκείνας εἰς φιλίαν τε καὶ συμμαχίαν. ἐκ δὲ τῶν Οὐολούσκων ἔθνους δύο πόλεις ἐδέξαντο μόναι τὰς προσκλήσεις, Ἐχετρανοί τε καὶ Ἀντιᾶται· Ἕρνικες δὲ ἅπαντες ἐψηφίσαντο ποιεῖν τὴν συμμαχίαν. τοῦ δὲ μένειν εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον τὰ συγκείμενα ταῖς πόλεσι πρόνοιαν ὁ Ταρκύνιος λαμβάνων, ἱερὸν ἔγνω κοινὸν ἀποδεῖξαι Ῥωμαίων τε καὶ Λατίνων καὶ Ἑρνίκων, καὶ Οὐολούσκων τῶν ἐγγραψαμένων εἰς τὴν συμμαχίαν, ἵνα συνερχόμενοι καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον, πανηγυρίζωσι καὶ συνεστιῶνται, καὶ κοινῶν ἱερῶν μεταλαμβάνωσιν. ἀγαπητῶς δὲ πάντων τὸ πρᾶγμα δεξαμένων, τόπον μὲν ἀπέδειξεν ἔνθα ποιήσονται τὴν σύνοδον, ἐν μέσῳ μάλιστα τῶν ἐθνῶν κείμενον, ὄρος ὑψηλὸν, ὃ τῆς Ἀλβανῶν ὑπέρκειται πόλεως, ἐν ᾧ πανηγύρεις τε ἀνὰ πᾶν ἔτος ἄγεσθαι, καὶ ἐκεχειρίας εἶναι πᾶσι πρὸς πάντας ἐνομοθέτησε, θυσίας τε συντελεῖσθαι κοινὰς τῷ καλουμένῳ Λατιαρίῳ Διῒ καὶ συνεστιάσεις, τάξας ἃ δεῖ παρέχειν ἑκάστην πόλιν εἰς τὰ ἱερὰ, καὶ μοῖραν ἣν ἑκάστην δεήσει λαμβάνειν. αἱ δὲ μετασχοῦσαι τῆς ἑορτῆς τε καὶ τῆς θυσίας πόλεις, τεττάρων δέουσαι, πεντήκοντα ἐγένοντο. ταύτας τὰς ἑορτάς τε καὶ τὰς θυσίας μέχρι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων τελοῦσι Ῥωμαῖοι, Λατίνας καλοῦντες· καὶ φέρουσιν εἰς ταύτας αἱ μετέχουσαι τῶν ἱερῶν πόλεις, αἱ μὲν, ἄρνας· αἱ δὲ, τυρούς· αἱ δὲ, γάλακτός τι μέτρον· αἱ δὲ, ὅμοιόν τι τούτοις πελάνων γένος· ἑνὸς δὲ ταύρου κοινῶς ὑπὸ πασῶν θυομένου, μέρος ἑκάστη τὸ τεταγμένον λαμβάνει. θύουσι δὲ ὑπὲρ ἁπάντων, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἱερῶν ἔχουσι Ῥωμαῖοι. ὡς δὲ καὶ ταύταις ἐκρατύνατο τὴν ἀρχὴν ταῖς συμμαχίαις, στρατὸν ἐξάγειν ἐπὶ Σαβίνους ἔγνω. Ῥωμαίων δὲ αὐτῶν ἐπιλέξας οὓς ἥκιστα ὑπώπτευεν, εἰ κύριοι τῶν ὅπλων γένοιντο, ἐλευθερίας μεταποιήσεσθαι, καὶ τὴν παρὰ τῶν συμμάχων ἀφιγμένην δύναμιν προσλαβὼν πολλῷ πλείονα τῆς πολιτικῆς ὑπάρχουσαν, δῃώσας τε αὐτῶν τοὺς ἀγροὺς, καὶ τοὺς ὁμόσε χωρήσαντας μάχῃ νικήσας, ἐπὶ τοὺς καλουμένους Πωμεντίνους ἦγε τὴν δύναμιν, οἳ πόλιν μὲν Σύ- 186
εσσαν ᾤκουν, εὐδαιμονέστατοι δὲ ἁπάντων ἐδόκουν εἶναι τῶν πλησιοχώρων, καὶ διὰ τὴν πολλὴν εὐτυχίαν ἅπασι λυπηροὶ καὶ βαρεῖς· ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἁρπαγάς καὶ λῃστείας τινὰς, ὑπὲρ ὧν αἰτούμενοι δίκας, αὐθάδεις ἐδίδουν ἀποκρίσεις· καὶ ἦσαν ἕτοιμοι, προσδεχόμενοι τὸν πόλεμον, καὶ ἐν τοῖς ὅπλοις. συνάψας δ᾽ αὐτοῖς μάχην περὶ τὰ μεθόρια, καὶ πολλοὺς μὲν ἀποκτείνας, τοὺς δὲ λοιποὺς τρεψάμενος καὶ κατακλείσας, ὡς οὐκ ἔτι προῄεσαν ἐκ τῆς πόλεως, περιστρα-

τοπεδεύσας

περιβαλόμενος αὐτοὺς ἀποταφρεύειν τε καὶ περιχαρακοῦν, καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο τοῖς τείχεσι συνεχεῖς. οἱ δ' ἔνδον τέως μὲν ἀπεμάχοντο, καὶ πολὺν ἀντεῖχον τῇ ταλαιπωρίᾳ χρόνον· ὡς δὲ ὑπέλιπεν αὐτοὺς τὰ ἐπιτήδεια, ἐξασθενοῦντες τὰ σώματα, καὶ οὔτ' ἐπικουρίας οὐδεμιᾶς προσλαβόντες, οὔτ' ἀναπαύσεως τυγχάνοντες, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ αὐτοὶ ταλαιπωροῦντες, ἁλίσκονται κατὰ κράτος. γενόμενος δὲ τῆς πόλεως ἐγκρατής, τοὺς μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις διέφθειρε, γυναῖκας δὲ αὐτῶν καὶ τέκνα, καὶ τοὺς ὑπομείναντας αἰχμαλώτους γενέσθαι, καὶ τὸ τῶν θεραπόντων πλῆθος οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥᾴδιον, τοῖς στρατιώταις ἐπέτρεψεν ἀπάγεσθαι· τήν τε ἄλλην τῆς κτήσεως ἄγειν καὶ φέρειν, ἥτις ἐπιτύχοι, τήν τε ἐντὸς τοῦ τείχους καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἀφῆκεν· ἄργυρον δὲ καὶ χρυσὸν ὅσος εὑρέθη συναγαγὼν εἰς ἓν χωρίον, καὶ τὴν δεκάτην ἐξελόμενος εἰς κατασκευὴν ἱεροῦ, τὰ λοιπὰ χρήματα τοῖς στρατιώταις διένειμεν. οὕτω δὲ ἄρα πολὺς ὁ καταληφθεὶς ἄργυρος ἦν τε καὶ χρυσός, ὥστε τῶν μὲν στρατιωτῶν ἕκαστον πέντε μνᾶς ἀργυρίου λαβεῖν, τὸ δὲ τοῖς θεοῖς δεκατευθὲν ἀργύριον τετρακοσίων οὐ μεῖον γενέσθαι ταλάντων. ἔτι δ' ἐν τῇ Συέσσῃ διατρίβοντος αὐτοῦ, παρῆν τις ἀγγέλλων, ὅτι Σαβίνων ἡ κρατίστη νεότης ἐξελήλυθε, καὶ δυσὶν εἰς τὴν Ῥωμαίων στρατεύμασιν ἐμβαλοῦσα λεηλατεῖ τοὺς ἀγρούς, ἡ μὲν Ἠρήτου πλησίον θεμένη τὸν χάρακα, ἡ δὲ περὶ Φιδήνην· καὶ εἰ μή τις αὐτοῖς δύναμις ἐναντιωθήσεται, πάντα οἰχήσεται ταχεῖ. ὡς δὲ ταῦτ' ἤκουσεν, ἐν μὲν τῇ Συέσσῃ βραχύ τι καταλείπει μέρος τῆς στρατιᾶς, τά τε λάφυρα καὶ τὴν ἀποσκευὴν φυλάττειν διακελευσάμενος· τὴν δὲ ἄλλην δύναμιν εὔζωνον ἀναλαβών, ἦγεν ἐπὶ τοὺς πρὸς Ἠρήτῳ κατεστρατοπεδευκότας, καὶ τίθεται χάρακα μετέωρον, ὀλίγον τὸ μεταξὺ χωρίον καταλιπών. δόξαν δὲ τοῖς ἡγεμόσι τῶν Σαβίνων μάχην ἕωθεν τίθεσθαι, μεταπεμψαμένοις τὸ ἐν Φιδήνῃ στράτευμα, μαθὼν τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὁ Ταρκύνιος· ἑάλω γὰρ ὁ τὰ γράμματα κομίζων παρὰ τῶν αὐτόθεν ἡγεμόνων πρὸς τοὺς ἐκεῖ· σοφίᾳ πρὸς τὸ συμβὰν ἀπὸ τύχης ἐχρήσατο τοιᾷδε· νείμας τὴν δύναμιν διχῆ, τὴν μὲν ἑτέραν ὑπὸ νύκτα πέμπει λαθὼν τοὺς πολεμίους, ἐπὶ τὴν φέρουσαν ἀπὸ Φιδήνης ὁδόν· τὴν δ' ἑτέραν, ἅμα τῇ λαμπρᾷ ἡμέρᾳ γενέσθαι συντάξας, προῆγεν ἐκ τοῦ χάρακος ὡς εἰς μάχην· καὶ οἱ Σαβῖνοι τεθαρρηκότες ἀντεπεξῄεσαν, τούς τε πολεμίους οὐ πολλοὺς ὁρῶντες, καὶ τὴν ἑαυτῶν δύναμιν τὴν ἀπὸ Φιδήνης ὅσον οὔπω νομίζοντες παρέσεσθαι. οὗτοι μὲν δὴ καταστάντες ἐμάχοντο, καὶ ἦν ἰσόρροπος αὐτοῖς ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ ἀγών· οἱ δὲ παραποσταλέντες ὑπὸ Ταρκυνίου νύκτωρ, ὑποστρέ-

sessos fossa & vallo cingebat; crebris interim assultibus tentãs mœnia, oppidanis aliquãdiu fortiter oppugnationis ærumnas sustinentibus. sed cõmeatu deficiente, viribus quoq; destituti, cum nec auxilia subuenirent, nec requies daretur, fracti nocturnis pariter & diurnis laboribus, *tãdem* vi expugnati sunt. Potitus vrbe armatos occidit, vxores eorum cum liberis, & eos qui se maluerunt dedere, mancipiorumque ingentem numerum, in prædam permisit militi: cetera quoque bona, quantum cuiq; obtingeret, vel ex vrbe vel ex agris ferre & agere: argentum etiam aurumque, quod inueniri potuit, vnum in locum collatum, decimis in templi fabricam sepositis, reliquum diuisit victoribus. Tantum autẽ argenti aurique repertum est, vt quinæ argenti minæ obuenerint singulis militibus; sacratæ vero argenti decimæ explerint quadringentorum talentorum numerum. Nõdum Suessa discesserat cum ei nuntiatum est Sabinorum lectam iuuentutem fines egressam duobus agminibus in agrum irrupisse, & prædas inde abigere; atq; alteram manũ ad Eretum castra metatam, ad Fidenas alteram: actum esse de illa regione, ni *mature* eatur obuiam. His auditis reliquit Suessæ modicam partẽ exercitus ad prædæ impedimentorumque custodiam: ceteras copias expeditas raptim duxit in hostes ad Eretum castra metatos; relictoq; modico interuallo castra loco edito muniit. cumque Sabinis ducibus visum esset accitis suis a Fidenis *sequenti* mane decernere prœlio, Tarquinius hoc cognito ex interceptis litteris quibus illi accersebantur, ex re nata consilium sumpsit huiusmodi. Bifariam diuiso exercitu, alteram partem sub noctem clam hoste misit in eam viam quæ Fidenas fert; alteram diluculo instructam e castris produxit in aciem. Sabini audenter processerunt, cum & hostium viderent paucitatem, & suos iamiam a Fidenis affuturos putarẽt. collatis signis æquo marte diu pugnatum est, donec manus noctu a Tarquinio emissa, cõ-

uerso itinere Sabinis a tergo se ostenderet. quibus visis & ex armis signisque agnitis, amentes *metu* abiectis armis conabantur fuga salutem quærere: sed plerisque ab hoste circumuentis nullum patebat effugiũ; nam Romanus equitatus vndique imminebat & *elabendi vias* præcludebat. quo factum est vt perpauci ex ea clade incolumes euaserint, maiorque pars ab hoste interempti sint, vel in deditionem recepti. ac ne castris quidem tutandis relicta manus obsistere potuit; sed primo impetu capta est munitio: vbi præter Sabinorum bona, captiui etiam Romani cũ cetera præda recepti sunt adhuc integra. Hoc primo successu Tarquinius alacris, militẽ ducit in eam Sabinorum manum quæ ad Fidenas castra habebat, etiamtum cladis suorum inscios. & forte fortuna illi quoq; iam e vallo progressi, erant in itinere. vt vero appropinquarunt, ducumq; suorum capita hastis præfixa viderunt, quæ Romani præferebant ad terrorẽ hostium, cognita internecione alterius exercitus, nullum moliti generosum facinus, sed ad supplices deprecationes versi, deditionem fecerunt. Itaque segniter ac turpiter amisso vtroque exercitu Sabini ad angustas spes redacti, & timentes expugnationem vrbium, legatos de pace miserunt, qui se ac sua Tarquinio dederent, tributaque in posterum pendenda promitterent. Pace his data, receptisque in fidem qua dixi conditione populis, Suessam reuersus est: inde assumpto præsidio quod reliquerat, prædaque cum impedimentis ceteris, Romam ditatum exercitum reduxit. Fecit etiam postea multas in Volscos expeditiones, nunc totis viribus, nũc parte copiarum educta: prædaq; potitus est numerosa. Tandem plurimis successibus aucto bellum natum est finitimum: quod cum septem annis continuis gestum sit, diuturnis eum laboribus, difficilibusque & inopinatis casibus inuoluit. Id quibus ex caussis cœptum sit, & quemnam habuerit exitum, (vaframẽto enim, militariq; ducis arte, præter opinionem confectum est) dicemus breuiter. Vrbs erat Latini nominis, Albanorũ colonia, Gabii, via Prænestina ad centesimũ a Roma stadium. nunc ea

ψαντες ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ γενόμενοι κατὰ νώτου τῶν Σαβίνων ἐπήεσαν. τούτους ἰδόντες οἱ Σαβῖνοι, καὶ γνωρίσαντες ἀπὸ τῶν ὅπλων καὶ τῶν σημείων, ἐξέστησαν τῶν λογισμῶν, καὶ τὰ ὅπλα ῥίψαντες ἐπειρῶντο σώζειν ἑαυτούς. ἦν δὲ ἄπορος ἡ σωτηρία τοῖς πολλοῖς περιεχομένοις κύκλῳ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν· καὶ τῶν Ῥωμαίων ἡ ἵππος ἐπικειμένη πανταχόθεν 187 αὐτοὺς ἀπέκλειεν· ὥστε ὀλίγοι μέν τινες ἐσώθησαν, τὰ δεινὰ ὑπεκδύντες· οἱ δὲ πλείους κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἢ παρέδοσαν ἑαυτούς. ἀντέσχον δ' οὐδ' οἱ καταλειφθέντες ἐπὶ τοῦ χάρακος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔρυμα ἑάλω τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ· ἔνθα σὺν τοῖς ἰδίοις τῶν Σαβίνων χρήμασι, καὶ τὰ Ῥωμαίων ἀπόλυτα σὺν πολλοῖς αἰχμαλώτοις ἔτι ἀκέραια ὄντα τοῖς ἀπολωλεκόσιν ἀνεσώθη. ὡς δὲ ἡ πρώτη πεῖρα τῷ Ταρκυνίῳ κατὰ νοῦν ἐχώρησεν, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, ἧκεν ἐπὶ τοὺς ἐν Φιδήνῃ ἐστρατοπεδευκότας τῶν Σαβίνων, οἷς οὔπω δῆλος ἦν ὁ τῶν σφετέρων ὄλεθρος. ἔτυχον δὲ κἀκεῖνοι προεληλυθότες ἐκ τοῦ χάρακος, καὶ ἤδη ὄντες ἐν ὁδῷ. ὡς δὲ πλησίον ἐγένοντο, καὶ εἶδον ἐπὶ δοράτων ἀναπεπηγυίας τὰς κεφαλὰς τῶν σφετέρων ἡγεμόνων· προὔτειναν γὰρ αὐτὰς καταπλήξεως τῶν πολεμίων ἕνεκα οἱ Ῥωμαῖοι· μαθόντες ὅτι διέφθαρται αὐτῶν ὁ ἕτερος στρατὸς, οὐδὲν ἔτι ἀπεδείξαντο γενναῖον ἔργον, ἀλλ' εἰς ἱκεσίας καὶ δεήσεις τραπόμενοι, παρέδοσαν ἑαυτούς. οὕτω δὲ αἰσχρῶς καὶ κακῶς ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων διαρπασθέντων, εἰς στενὰς ἐλπίδας οἱ Σαβῖνοι κατακεκλεισμένοι, καὶ περὶ τῶν πόλεων μὴ ἐξ ἐφόδου καταληφθῶσι δεδιότες, περὶ εἰρήνης διεπρεσβεύσαντο, παραδιδόντες σφᾶς αὐτοὺς ὑπηκόους εἶναι Ταρκυνίου, καὶ φόρων τὸ λοιπὸν ὑποτελεῖς. παυσάμενος δὲ πρὸς αὐτοὺς τὸν πόλεμον, καὶ ἐπὶ ταῖς αὐταῖς συνθήκαις παραλαβὼν τὰς πόλεις, ἐπὶ Σύεσσαν ᾤχετο. ἐκεῖθεν δὲ τήν τε καταλειφθεῖσαν δύναμιν, καὶ τὰ λάφυρα, καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν ἀναλαβὼν, εἰς Ῥώμην ἀπῄει, πλουτοῦσαν τὴν στρατιὰν ἀπάγων. ἐποιήσατο δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πολλὰς ἐξόδους ἐπὶ τὴν Οὐολούσκων χώραν, [ποτὲ μὲν, ἁπάσῃ τῇ δυνάμει,] ποτὲ δὲ μέρει τινί· καὶ λείας πολλῆς ἐγένετο κύριος. ἤδη τῶν πλείστων αὐτῷ κατὰ νοῦν χωρούντων, πόλεμος ἐκ τῶν ὁμόρων ἀνέστη, χρόνῳ τε μακρῷ· ἔτη γὰρ ἑπτὰ συνεχῶς ἐπολεμήθη· καὶ παθήμασι χαλεποῖς καὶ ἀπροσδοκήτοις περιέπεσεν. ἀφ' ὧν δὲ αἰτιῶν ἤρξατο, καὶ τελευτῆς ὁποίας ἔτυχεν, ἐπειδὴ δολίῳ τε ἀπάτῃ καὶ στρατηγήματι παραδόξῳ κατειργάσθη, δι' ὀλίγων ἐρῶ. πόλις ἦν τοῦ Λατίνων γένους, Ἀλβανῶν ἀπόκτισις, ἀπέχουσα τῆς Ῥώμης σταδίους ἑκατὸν, ἐπὶ τῆς εἰς Πραίνεστον φερούσης ὁδοῦ κειμένη· Γαβίους ταύτην ἐκάλουν· νῦν μὲν οὐκέτι συν-

οικουμένη

οἰκουμένη πᾶσα, πλὴν ὅσα μέρη πανδοχεύεται κατὰ
τὴν ὁδόν· τότε δὲ πολυάνθρωπος, καὶ εἴ τις ἄλλη, μεγά-
λη. τεκμήραιτο δ' ἄν τις αὐτῆς τὸ μέγεθος καὶ τὴν
ἀξίωσιν, ἐρείπια θεασάμενος οἰκιῶν πολλαχῆ, καὶ
τείχους κύκλον. ἔτι γὰρ ἕστηκεν αὐτοῦ τὰ πλεῖστα. εἰς
ταύτην συνερρύησαν Πωμεντίνων τε τῶν ἐκ Σου-
έσσης διαφυγόντων τινές, ὅτε τὴν πόλιν αὐτῶν Ταρ-
κύνιος κατέβαλε, καὶ τῶν ἐκ Ῥώμης φυγάδων
συχνοί· οὗτοι δεόμενοι καὶ λιπαροῦντες τιμωρῆσαι
σφίσι τοὺς Γαβίους, καὶ πολλὰς ὑπισχνούμενοι δω-
ρεάς, εἰ κατέλθοιεν ἐπὶ τὰ σφέτερα, τήν τε κατά-
λυσιν τοῦ τυράννου δυνατὴν ἀποφαίνοντες καὶ ῥα-
δίαν, ὡς καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει συλληψομένων, ἔπει-
σαν αὐτούς, συμπροθυμηθέντων καὶ Οὐολούσκων· ἐπρε-
σβεύσαντο γὰρ κἀκεῖνοι δεόμενοι συμμαχίας· τὸν
κατὰ τοῦ Ταρκυνίου πόλεμον ἀναλαβεῖν. ἐγίνοντο δὴ
μετὰ ταῦτα μεγάλοις στρατεύμασιν εἰς τὴν ἀλλήλων γῆν
εἰσδρομαὶ καὶ καταβολαί, ὥσπερ εἰκός, τοτὲ μὲν ὀλίγοις,
τοτὲ δὲ πᾶσι πρὸς πάντας, ἐν αἷς πολλάκις μὲν οἱ
Γάβιοι τοὺς Ῥωμαίους τρεψάμενοι μέχρι τῶν πυ-
λῶν, καὶ πολλοὺς καταλαβόντες, ἀδεῶς τὴν χώ-
ραν ἐπόρθουν· πολλάκις δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Γαβίους
188 ὠσάμενοι καὶ κατακλείσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἀν-
δράποδα καὶ λείαν αὐτῶν πολλὴν ἀπήγαγον. συνε-
χῶς δὲ τούτων γινομένων, ἠναγκάζοντο ἀμφότεροι
τῆς χώρας ὅσα ἦν ἐρυμνὰ τειχίζοντες, φρουρὰν
ἐν αὐτοῖς καθιστάναι, καταφυγῆς τῶν γεωργῶν ἕνε-
κα· ὅθεν ὁρμώμενοι τά τε λῃστήρια, καὶ εἴ τι ἀπο-
σπασθὲν ἴδοιεν μέρος ὀλίγον ἀπὸ πολλοῦ στρατοῦ,
καί, οἷα εἰκὸς ἐν προνομαῖς, ἀσύντακτον διὰ κα-
ταφρόνησιν, κατιόντες ἀθρόοι διέφθειρον· καὶ τῶν
πόλεων ὅσα ἦν ἐπίμαχα καὶ ῥᾴδια ληφθῆναι
διὰ κλιμάκων, ἐξοικοδομεῖν τε καὶ ἀποταφρεύ-
ειν, δεδοικότες τὰς αἰφνιδίους ἀλλήλων ἐφόδους. μάλι-
στα δὲ περὶ ταῦτα ὁ Ταρκύνιος ἐνεργὸς ἦν, καὶ
τῆς πόλεως τὰ πρὸς τοὺς Γαβίους φέροντα τοῦ
περιβόλου, διὰ πολυχειρίας ἐξωχύρου, τάφρον
ὀρυξάμενος εὐρυτέραν, καὶ τεῖχος ἀνεγείρας ὑ-
ψηλότερον, καὶ πύργοις διαλαβὼν τὸ χωρίον πυ-
κνοτέροις· κατὰ τοῦτο γὰρ ἐδόκει μάλιστα τὸ μέρος ἡ
πόλις ἀνώχυρος εἶναι, πάντα τὸν ἄλλον περίβολον
ἀσφαλὴς οὖσα ἐπιεικῶς, καὶ δυσπρόσιτος. ἔμελ-
λε δέ, ὃ πάσαις φιλεῖ ταῖς πόλεσι συμβαίνειν ἐν
τοῖς μακροῖς πολέμοις, δῃουμένης διὰ συνεχεῖς
τῶν πολεμίων εἰσβολάς, καὶ μηκέτι τῆς γῆς τοὺς
καρποὺς ἐκφερούσης, σπάνις ἁπάσης τροφῆς
ἐν ἀμφοτέραις ἔσεσθαι, καὶ δέει τοῦ μέλλοντος

tantũ parte habitatur quę ad *publicam* viã obuersa frequentatur diuersoriis: tũc populosa, nulliq; amplitudine aut splẽdore inferior, sicut coniecturã sumere licet e ruinis ædiũ passim exstãtibus & mœniũ ambitu, quæ hodieq; supersunt parte sui maxima. Eo cõfluxerãt Pometinorũ pars, q̃ e Suessa, cũ diruerer eã Tarquinius, profugerant: præterq; hos multi Romani exsules. Hi Gabinos orãdo obtestãdoq; vt vlciscerẽtur suas iniurias, multaq; dona pollicẽdo si *ope ipsorũ* restituerentur in patriã, facileq; opprimi tyrannũ posse ostendẽdo, vrbanis quoq; *libẽter* cõsociaturis secũ operã, *tãdem* persuaserunt vt arma contra Tarquiniũ sumerẽt: *præsertim* cũ Volsci quoq; prõptis *ad id* essent animis, qui & ipsi p legatos inuitarant eos ad societatem, *bellumq; tyranno inferendũ*. Post hęc igitur magnis copiis in hosticũ vtrinq; irruptiones factę sunt & strages: atq;, vt credere par est, nũc exigua manu, nunc totis viribus est cõcursum: *fortuna sæpe variãte*, dũ modo Gabini profligatos Romanos vsq; ad portas psequuntur, multisq; captis agros populãtur intrepide: modo *vice versa* Gabini propulsati & in vrbẽ suã cõclusi, captiuos & prædas ex agris suis abactas spectare cogũtur e mœnibus. Quod cum sine intermissione fieret, necesse habuerunt vtriq; cõmunitis per agros locis opportunis psidia disponere ad agrestium refugia: vnde siquos prædones obseruassent, aut paruã manũ a magno exercitu auulsam (vt fit in populationib.) sine ordine per cõtemptum hostiũ *palantes* cõspexissent, facta caterуatim eruptione *oppressos* cõtrucidabant. Cũq; repẽtinos hostiũ incursus vtriq; metuerẽt, *siqua* vrbis partes facile oppugnari scalisq; admotis capi posse viderẽtur, eas exędificabãt & fossis muniebant. occupatior tamẽ in hoc negotio fuit Tarquinius: contractaq; operarũ multitudine, partẽ vrbis q̃ ad Gabios vergit, emuniuit, fossa dilatata, murisq; altius eductis, & crebriorib. per eã partẽ structis turrib. q̃ vrbs ea parte videretur infirmior, reliquo ambitu satis tuta, neq; accessu facilis. Itaq;, qđ in diuturnis bellis solet, tũ quoq; accidit, vt dum cõtinuis hostiũ irruptionib. agri vastãtur, nec vllos fructus ferũt, anbo populi laborarent annonę penuria, nec in futurũ

spes esset melior. maior tamen caritas Romæ fuit quam Gabiis; & pauperes ea maxime pressi, clamitabant componendam esse cum Gabinis pacem, & bellum quibuscunque finiendum conditionibus. Quamobrem cum anxius Tarquinius, & neque ignominiosam pacem admittere, neque longiores belli moras sustinere valens, multa cōmenta tētaret, dolosq; varios necteret, Sextus natorum eius maximus cōmunicato cum solo patre cōsilio, quamuis videretur conatus audax & valde periculosus, sed qui tamen posset succedere, si pater eum quę vellet facere sineret, fingit se offendisse patrem quod bellum finiendū contēderit: virgisq; in foro a patre cæsus, & aliis affectus contumeliis, quo latius se fama spargeret, primū fidissimos amicorū sub transfugarū specie ad Gabinos misit, qui clā indicarent, velle eū ad ipsos transire, & cōtra patrē bellum gerere, si fidē ab illis acciperet sicut ceteri Romani exsules, eos nunquā in Tarquinii potestatē ipsum tradituros, spe cōsequendæ pacis & vtilitatis propriæ. Quæ cū Gabini libenter audirent, ac promitterent se nihil in eū contra *hospitum & supplicū* iura delicturos, venit magnum amicorū & clientū trāsfugarum post se trahēs numerū, quo facilius crederetur vere a patre defecisse; & insuper multū argenti auriq; afferens: confluebantq; ad illū postea multi ex vrbe, simulātes se fugere tyrānidem: ita vt breui circa se haberet manum validam. Tum vero Gabini crediderunt magnā suis rebus accessionē contigisse *tam* multis ad se conuenientibus; breuiq; Romam in sua potestate futuram sperabant; quam spem magis ac magis alebat ille patris desertor, cum continuas in agros excursiones faceret, & multa inde reportaret emolumenta. nā pater cum præsciret in quæ loca ille irrupturus esset, efficiebat vt ea & pręsidiis nuda essent, & prędæ copiosam præberent materiā: identidē etiam eo mittebat quos occidi ab illo vellet, selectis e ciuium numero iis quos haberet suspectos. Atque ita *ab omnibus* amicus fidus & dux egregius habitus, redemptis etiam nonnullorum fauoribus, imperator Gabinorum eligitur. Ea potestate per dolos & præstigias po-

ἀθυμία. χάκιον δὲ τοὺς Ῥωμαίους ἐπίεζεν ἢ τοὺς Γαβίους ἡ τῶν ἀναγκαίων ἔνδεια, καὶ οἱ πένητες αὐτῶν μάλιστα κάμνοντες ὁμολογίας ᾤοντο δεῖν ποιήσασθαι πρὸς τοὺς Γαβίους, καὶ τὸν πόλεμον ἐφ' οἷς ἂν ἐκεῖνοι θέλωσι διαλύσασθαι. ἀδημονοῦντος δὴ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι τοῦ Ταρκυνίου, καὶ οὔτε διαλύσασθαι τὸν πόλεμον αἰσχρῶς ὑπομένοντος, οὔτε ἀντέχειν ἔτι δυναμένου, πάσας δὲ πείρας ἐπιτεχνωμένου, καὶ δόλους παντοδαποὺς συντιθέντος, ὁ πρεσβύτατος αὐτοῦ τῶν υἱῶν κοινωσάμενος τὴν γνώμην τῷ πατρὶ μόνῳ, Σέξτος ὄνομα, καὶ δόξας τολμηρῷ μὲν ἐπιχειρεῖν πράγματι, καὶ μέγαν ἔχοντι κίνδυνον, οὐ μὴν ἀδυνάτῳ γε, συγχωρήσαντος τοῦ πατρὸς ποιεῖν ὅσα βούλεται, σκήπτεται διαφορὰν πρὸς τὸν πατέρα περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ πολέμου· μαστιγωθεὶς δὲ ὑπ' αὐτοῦ ῥάβδοις ἐν ἀγορᾷ, καὶ τἆλλα περιυβρισθεὶς, ὥστε περιβόητον γενέσθαι τὸ πρᾶγμα, πρῶτον μὲν ἐκ τῶν ἑταίρων τοὺς πιστοτάτους ἔπεμπεν ὡς αὐτομόλους φράσοντας τοῖς Γαβίοις δι' ἀπορρήτων, ὅτι πολεμεῖν τῷ πατρὶ διέγνωκεν, ὡς αὐτοὺς ἀφιξόμενος, εἰ λάβοι πίστιν ὅτι φυλάξουσιν αὐτὸν ὥσπερ καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκ Ῥωμαίων φυγάδας, καὶ οὐκ ἐκδώσουσι τῷ πατρὶ, τὰς ἰδίας ἔχθρας ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ σφετέρῳ συμφέροντι διαλύσασθαι. ἀσμένως δὲ τῶν Γαβίων τὸν λόγον ἀκουσάντων, καὶ μηδὲν εἰς αὐτὸν παρανομήσειν διομολογησαμένων, παρῆν ἑταίρους τε πολλοὺς καὶ πελάτας ἐπαγόμενος ὡς αὐτομόλους, ἵνα δὴ μᾶλλον αὐτῷ πιστεύσειαν ἀληθεύειν τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀπόστασιν, ἀργύριόν τε καὶ χρυσίον πολὺ κομίζων. ἐπισυνέρρεόν τε αὐτῷ πολλοὶ μετὰ ταῦτα τῶν ἐκ τῆς πόλεως, φυγεῖν τὴν τυραννίδα σκηπτομένων· καὶ χεὶρ ἦν ἤδη περὶ αὐτὸν καρτερά. δόξαντες δὲ οἱ Γάβιοι μέγα προσγενέσθαι σφίσι πλεονέκτημα, πολλῶν ὡς αὐτοὺς ἀφικνουμένων, καὶ οὐ διὰ μακροῦ τὴν Ῥώμην ὑποχείριον ἕξειν ἐλπίσαντες, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐξαπατηθέντες ὑφ' ὧν ἔπραττεν ὁ τοῦ πατρὸς ἀποστάτης, συνεχῶς ἐπὶ τὴν χώραν ἐξιὼν, καὶ πολλὰς περιβαλλόμενος ὠφελείας· παρεσκεύαζε γὰρ αὐτῷ ὁ πατὴρ, προειδὼς εἰς οὓς παρέσται τόπους, τήν τε λείαν ἄφθονον καὶ τὰ χωρία ἀφύλακτα, καὶ τοὺς ἀπολουμένους ὑπ' αὐτοῦ συνεχῶς ἔπεμπεν, ἐπιλεγόμενος ἐκ τῶν πολιτῶν οὓς ἐν ὑποψίαις εἶχεν. ἐξ ἁπάντων δὲ τούτων 189 δόξαντες εἶναι φίλον πιστὸν σφίσι τὸν ἄνδρα, καὶ στρατηλάτην ἀγαθὸν, πολλοὶ δὲ καὶ χρήμασι δωροδοκηθέντες, ἐπὶ τὴν αὐτοκράτορα ἄγουσιν ἀρχήν. τοσαύτης δὲ γενόμενος ἐξουσίας ὁ Σέξτος κύριος, δι' ἀπάτης καὶ φε-

καὶ φεναικισμοῦ, τῶν προεχόντων τινὰ, λαθὼν τοὺς Γαβίους, πέμπει πρὸς τὸν πατέρα, τήν τε ἐξουσίαν ἣν εἰληφὼς ἦν δηλώσοντα, καὶ πευσόμενον τί χρὴ ποιεῖν. ὁ δὲ Ταρκύνιος, οὐδὲ τὸν θεράποντα γινώσκειν βουλόμενος ἃ τὸν υἱὸν ἐκέλευσε ποιεῖν, ἄγων τὸν ἄγγελον προῆλθεν εἰς τὸν προκείμενον τοῖς βασιλείοις κῆπον· ἔτυχον δὲ μήκωνες ἐν αὐτῷ πεφυκυῖαι, πλήρεις ἤδη τοῦ καρποῦ, καὶ συγκομιδῆς ὥραν ἔχουσαι· διεξιὼν δὴ διὰ τούτων, τῆς ὑπερεχούσης ἀεὶ μήκωνος τῷ σκήπτρῳ παίων τὴν κεφαλὴν ἀπήραττε. ταῦτα ποιήσας ἀπέστειλε τὸν ἄγγελον, οὐδὲν ἀποκρινάμενος πολλάκις ἐπερωτῶντι· τὴν Θρασυβούλου τοῦ Μιλησίου διάνοιαν, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, μιμησάμενος· καὶ γὰρ ἐκεῖνος Περιάνδρῳ ποτὲ τῷ Κορινθίων τυράννῳ διὰ τοῦ πεμφθέντος ἀγγέλου, πῶς ἂν ἐχυρώτατα τὴν ἀρχὴν κατάσχοι, λόγῳ μὲν οὐδένα ἀπέστελλεν, ἀκολουθεῖν δὲ τὸν ἥκοντα παρ' αὐτοῦ κελεύσας, ἦγε δι' ἀρούρας σιτοσπόρου, καὶ τοὺς ὑπερέχοντας τῶν σταχύων [ἀποθραύων, ἐρρίπτει χαμαί· διδάσκων ὅτι δεῖ τῶν ἀστῶν τοὺς δοκιμωτάτους] κολούειν καὶ διαφθείρειν. ὃ παραπλήσιον δὴ καὶ τοῦ Ταρκυνίου τότε ποιήσαντος, συνεὶς τὴν διάνοιαν τοῦ πατρὸς ὁ Σέξτος, ὅτι κελεύει τοὺς ὑπερέχοντας τῶν Γαβίων ἀναιρεῖν, συγκαλέσας εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος, καὶ πολὺν ὑπὲρ αὐτοῦ λόγον διαθέμενος, ὅτι καταπεφευγὼς εἰς τὴν ἐκείνων πίστιν ἅμα τοῖς ἑταίροις, κινδυνεύει συλληφθεὶς ὑπό τινων τῷ πατρὶ παραδοθῆναι, τήν τε ἀρχὴν ἕτοιμος ἦν ἀποθέσθαι, καὶ πρὶν ἢ παθεῖν τι δεινόν, ἀπαίρειν ἐκ τῆς πόλεως ἐβούλετο, δακρύων ἅμα καὶ τὴν ἑαυτοῦ τύχην κατολοφυρόμενος, ὥσπερ οἱ κατ' ἀλήθειαν ὑπὲρ ψυχῆς ἀγωνιῶντες. ἠρεθισμένου δὲ τοῦ πλήθους, καὶ μετὰ πολλῆς προθυμίας πυνθανομένου τίνες εἰσὶν οἱ μέλλοντες αὐτὸν προδιδόναι, τὸν ἐπιφανέστατον τῶν Γαβίων Ἀντίστιον Πέτρωνα ὀνόμασεν, ὃς ἐν εἰρήνῃ τε πολλὰ καὶ σπουδαῖα πολιτευσάμενος, καὶ στρατηγίας τε πολλὰς τετελεκὼς, ἐπιφανέστατος ἁπάντων ἐγεγόνει. ἀπολογουμένου δὲ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ διὰ τὸ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναι, πᾶσαν ἐξέτασιν ὑπομένοντος, ἔφη βούλεσθαι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διερευνήσασθαι πέμψας ἑτέρους, αὐτὸς δ' ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας σὺν ἐκείνῳ, ἕως ἂν οἱ πεμφθέντες ἔλθωσι, μένειν· ἔτυχε δὲ διεφθαρκὼς τῶν θεραπόντων τινὰς αὐτοῦ ἀργυρίῳ, τὰς ἐπὶ τὸν ὄλεθρον Πέτρωνος κατασκευασθείσας ἐπιστολὰς σεσημειωμένας τῇ τοῦ πατρὸς σφραγῖδι λαβόντας ἔνδον τῆς οἰκίας ἀποθεῖναι. ὡς δ' οἱ πεμφθέντες ἐπὶ τὴν ἔρευναν (οὐδὲ γὰρ ἀντεῖπεν ὁ Πέτρων, ἀλλ' ἀφῆκε τὴν οἰκίαν ἐρευνᾶν) δι-

a titus, vnũ e famulis occulte ad patrem misit, qui & significaret quam nactus esset potestatẽ, & rogaret quid fieri a se vellet. Hunc famulũ quia rex nolebat scire quę filio faciẽda pciperet, ex ædibus secũ duxit in hortũ ante regiã situm. in eo cũ forte sata essent papauera fructu iam plena & collectioni matura, inambulans inter hæc papauera, eminẽtissimi cuiusq; papaueris caput baculo decutiebat. quo facto, quamuis sæpius interrogatus, sine responso remisit nuntium; Thrasybulũ Milesium, vt mihi videtur, imitatus. nam & ille olim a Periandro Corinthiorum tyranno per nuntiũ rogatus, quomodo firmissimum tenere posset imperiũ, nihil voce respondit; tãtum hominem qui ab eo venerat sequi se iussit per aruum frumento consitum, & spicas quæ supra ceteras eminerẽt defringens, humi abiecit; innuens sic eum spectatissimos quosq; ciuitatis truncare atq; exstinguere debere. Ex simili Tarquinii facto Sextus mẽte patris tum intellecta, iuberi se eminentiores Gabinorum tollere, cõcionem aduocat. vbi cum prolixe exposuisset, se, qui cum sociis in fidem ipsorum confugisset, in periculo esse ne a quibusdam comprehensus patri dederetur; ait se paratum deponere imperium, & abire priusquam patiatur aliquid grauius: simulque lacrymabatur, sortem suam deplorãs, non aliter quam qui vere in extremo capitis versantur discrimine. Ita concitata multitudine, ac studiose sciscitãte quinam essent illi proditores, illustrissimum Gabinorum Antistiũ Petronem nominat, qui, quod & pacis tempore multa in republica præclare gessisset, & in aliquot bellis ducis munere functus esset, gloriæ claritate cunctis anteibat. Infitiante illo, & (vt erat pura conscientia) ad omnem inquisitionem sese offerente, ait se missis arbitris ædes eius perscrutari velle, atque interim cum illo in concione manere, donec perscrutatores reuerterẽtur. & iam subornauerat pecunia corruptos quosdam eius seruos, qui patris sigillo obsignatas literas, quibus Petroni parabatur exitium, domi deponerent. Qui missi ad perscrutandum erant, (nec enim Petro reclamabat, sed perquiri domum facile patiebatur) re-

pertas vbi depositæ erant epistolas in concionem attulerunt, cum alias multas obsignatas, tum eam quę Antistio erat inscripta. quam cum Sextus e patris signaculo se agnoscere dictitans aperuisset, scribæ *publico* recitandam tradidit. continebantur in ea mandata, vt viuum omnino, si posset, filium sibi traderet: sin minus, saltem caput eius abscisum mitteret. id si perfectum sibi redderet, tum vero daturum se ipsi eiusque adiutoribus præter ceteras mercedes iam ante promissas, ciuitatem Romanam; ascripturumque omnes ordini patricio: additurum domos, agros, aliaque multa & magna munera. His lectis irritati Gabini Antistium inopinato casu attonitum, ac ne vocem quidem præ infortunio rumpere valentem, immissis lapidibus obruunt: in ceteros consilii socios inquisitionem & animaduersionem Sexto committunt. Ille amicis tradita portarum custodia, ne qui reorum possent effugere, missis ad illustriorum domos satellitibus, multos bonos viros de medio sustulit. Interim tumultu Gabiis (vt in tantis malis par erat) exorto, Tarquinius per literas monitus iter ingressus est cum exercitu; & cum intempesta nocte peruenisset ad mœnia, paratos inuenit qui apertis portis se admitterent: atq; ita ingressus, vrbe sine labore potitus est. Id vbi cognitum est, omnibus vicem suam deplorantibus, cædesque & captiuitates, [illegible]que reliqua mala quæ captis a tyranno imminent, exspectantibus; vel, si optime res caderet, seruitutem, bonorum direptionem similiaq; animo præcipientibus, Tarquinius nihil horum quę metuebant fecit; improbus alioqui & in puniendis inimicis implacabilis. neminem enim Gabinum interfecit, aut expulit patria; neminē pecuniis mulctauit, aut honoribus: sed vocato in concionem populo, regioq; pro tyrannico ingenio sumpto, ait se & ciuitatem eis reddere, & omnia bona habenda permittere. quod eo fecit, vt horum opera imperiũ Romæ firmius teneret: optimam sui suorumq; liberorum custodiam fore ratus eorum fidem quibus & vita præter spem seruata esset, & omnia sua bo-

ρόντες ἔνθα ἦν ἀποκεκρυμμένα τὰ γράμματα, παρῆσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἄλλας τε πολλὰς φέροντες ἐπιστολὰς ἐπισεσημασμένας, καὶ τὴν πρὸς Ἀντίστιον γραφεῖσαν, ἣν ἐπιγινώσκειν φήσας τῇ σφραγῖδι τοῦ πατρὸς ὁ Σέξτος ἔλυσε, καὶ τῷ γραμματεῖ δοὺς ἐκέλευσεν ἀναγινώσκειν. ἐγέγραπτο δὴ ἐν αὐτῇ, μάλιστα μὲν ζῶντα παραδοῦναι τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ ἀδύνατος ᾖ, τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντα, πέμψαι αὐτῷ. ταῦτα δὲ ποιήσαντι αὐτῷ τε καὶ τοῖς συλλαβομένοις τοῦ ἔργου, χωρὶς τῶν ἄλλων μισθῶν οὓς πρότερον ὑπέσχητο, πολιτείαν τὴν ἐν Ῥώμῃ δώσειν ἔφη, καὶ τῷ πατρικίων ἀριθμῷ ἅπαντας ἐγγράψειν, οἰκίας τε καὶ κλήρους καὶ ἄλλας δωρεὰς πολλὰς ἐπιθήσειν καὶ μεγάλας. ἐφ' οἷς ἐρεθισθέντες οἱ Γάβιοι τὸν μὲν Ἀντίστιον ἐκπεπληγότα ἐπὶ τῇ παραδόξῳ συμφορᾷ, καὶ 190
οὐδὲ φωνὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ ῥῆξαι δυνάμενον ἀποκτείνουσι, βάλλοντες λίθοις. τὴν δὲ κατὰ τῶν ἄλλων ζήτησίν τε καὶ τιμωρίαν τῶν ταὐτὰ τῷ Γέρωνι βουλευσαμένων ἐπέτρεψαν τῷ Σέξτῳ ποιήσασθαι. ὁ δὲ τοῖς ἰδίοις ἑταίροις τὴν φυλακὴν ἐπιτρέψας τῶν πυλῶν, ἵνα μὴ διαφύγοιεν αὐτὸν οἱ ἐν ταῖς αἰτίαις, πέμπων ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν, ἀπέκτεινε πολλοὺς τῶν Γαβίων καὶ ἀγαθούς. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, θορύβου κατὰ τὴν πόλιν ὄντος, ὡς ἐπὶ τοσούτῳ κακῷ, μαθὼν τὰ γινόμενα ὁ Ταρκύνιος διὰ γραμμάτων, παρῆν ἄγων τὴν δύναμιν, καὶ περὶ μέσης νυκτὸς ἀγχοῦ γενόμενος τῆς πόλεως, ἀνοιχθεισῶν τῶν πυλῶν ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ παρεσκευασμένων, εἰσελθὼν δίχα πόνου κύριος ἐγεγόνει τῆς πόλεως. ὡς δὴ ἐγνώσθη τὸ πάθος, ἁπάντων κατοδυρομένων ἑαυτούς, οἵας πείσονται σφαγὰς καὶ ἀνδραποδισμούς, καὶ πάντα ὅσα καταλαμβάνει δεινὰ τοὺς ὑπὸ τυράννων ἁλόντας, προσδοκώντων· εἰ δὲ τὰ κράτιστα πράξειαν, δουλείας τε καὶ χρημάτων ἀφαιρέσεις, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις κατεψηφικότων, οὐδὲν ὁ Ταρκύνιος ὧν προσεδόκων τε καὶ ἐδεδοίκεσαν, καίτοι πονηρὸς ὢν καὶ περὶ τὰς τιμωρίας τῶν ἐχθρῶν ἀπαραίτητος, ἔδρασεν. οὔτε γὰρ ἀπέκτεινεν οὐδένα Γαβίων, οὔτ' ἐξήλασε τῆς πόλεως, οὔτε εἰς ἀτιμίαν ἢ χρημάτων ζημίαν ἐνέβαλε· συγκαλέσας δὴ εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος, καὶ βασιλικὸν ἐκ τυραννικοῦ τρόπον μεταλαβών, τήν τε πόλιν αὐτοῖς ἔφη τὴν ἰδίαν ἀποδιδόναι, καὶ τὰς οὐσίας ἃς ἔχουσι συγχωρεῖν· ἵνα σὺν τούτοις τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐγκρατέστερον κατέχοι, ταῦτα πράττων· κρατίστην ἡγούμενος ἔσεσθαι φυλακὴν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν παίδων, τὴν ἐκ τῶν παρ' ἐλπίδα σεσωσμένων καὶ τὰ ἴδια πάντα κεκομισμένων

νων

νων πίστιν. καὶ ἵνα μηδὲν αὖθις δεῖμα περὶ τοῦ μέλλον-
τος ὑπάρχῃ χρόνου, μηδ᾽ ἐνδοιάζωσι, βέβαια
δὲ ταῦτα σφίσι διαμένῃ, γράψας ἐφ᾽ οἷς ἔσονται
δίκαιοι φίλοι, τὰ περὶ τούτων ὅρκια συνετέλεσεν
ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας παραχρῆμα, καὶ διωμόσατο κατὰ
τῶν σφαγίων. τούτων ἐστὶ τῶν ὁρκίων μνημεῖον ἐν Ῥώ-
μῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγ-
κον καλοῦσιν, ἀσπὶς ξυλίνη βύρσῃ βοείᾳ περίτονος τοῦ
σφαγιασθέντος ἐπὶ τῶν ὁρκίων τότε βοός, γράμμα-
σιν ἀρχαϊκοῖς ἐπιγεγραμμένη τὰς γενομένας αὐτοῖς
ὁμολογίας. ταῦτα πράξας, καὶ βασιλέα τῶν Γαβί-
ων τὸν υἱὸν Σέξτον ἀποδείξας, ἀπῆγε τὴν δύναμιν. ὁ
μὲν δὴ πρὸς Γαβίους πόλεμος τοιούτου ἐτύγχανε τέ-
λους. Ταρκύνιος δὲ μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον ἀναπαύσας
190 τὸν λεὼν τῶν στρατειῶν καὶ πολέμων, περὶ τὴν κατα-
σκευὴν τῶν ἱερῶν ἐγένετο, τὰς τοῦ πάππου προθυ-
μούμενος εὐχὰς ἐπιτελέσαι. ἐκεῖνος γὰρ ἐν τῷ τε-
λευταίῳ πολέμῳ μαχόμενος πρὸς Σαβίνους, εὔξα-
το τῷ Διῒ καὶ τῇ Ἥρᾳ, καὶ τῇ Ἀθηνᾷ, ἐὰν νικήσῃ τῇ
μάχῃ, ναοὺς αὐτοῖς κατασκευάσειν· καὶ τὸν μὲν σκό-
πελον ἔνθα ἱδρύσεσθαι ἔμελλε τοὺς θεούς, ἀναλήμμασί
τε καὶ χώμασι μεγάλοις ἐξειργάσατο, καθάπερ ἔφην
ἐν τῷ περὶ τούτου λόγῳ· τὴν δὲ τῶν ναῶν κατασκευ-
ὴν οὐκ ἔφθη τελέσαι. τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ὁ Ταρκύνιος
ἀπὸ τῆς δεκάτης τῶν ἐκ Σουέσσης λαφύρων ἐπι-
τελέσαι προαιρούμενος, ἅπαντας τοὺς τεχνίτας ἐπέ-
στησε ταῖς ἐργασίαις. ἔνθα δὴ λέγεται τέρας τι θαυ-
μαστὸν ὑπόγειον, ὀρυττομένων τῶν θεμελίων, καὶ τῆς
ὀρυγῆς εἰς πολὺ βάθος ἤδη παρούσης, εὑρῆσθαι
κεφαλὴν νεοσφαγοῦς ἀνθρώπου, τό τε πρόσωπον
ἔχουσαν τοῖς ἐμψύχοις ὅμοιον, καὶ τὸ καταφερόμενον
ἐκ τῆς κεφαλῆς αἷμα θερμὸν ἔτι καὶ νεαρόν. τοῦτο τὸ
τέρας ἰδὼν ὁ Ταρκύνιος, τοῦ μὲν ὀρύγματος ἐπισχεῖν
191 ἐκέλευσε τοὺς ἐργαζομένους, συγκαλέσας δὲ τοὺς ἐπι-
χωρίους μάντεις, ἐπυνθάνετο παρ᾽ αὐτῶν, τί βού-
λεται σημαίνειν τὸ τέρας. οὐδὲν δὲ αὐτῶν ἀποφαινο-
μένων, ἀλλὰ Τυρρηνοῖς ἀποδιδόντων τὴν περὶ τῶν
τοιούτων ἐπιστήμην, ἐξετάσας παρ᾽ αὐτῶν καὶ μα-
θὼν τὸν ἐπιφανέστατον Τυρρηνῶν τερατοσκόπον ὅστις
ἦν, πέμπει τῶν ἀστῶν τοὺς δοκιμωτάτους πρέσβεις
πρὸς αὐτόν. τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ἀφικομένοις εἰς
τὴν οἰκίαν τοῦ τερατοσκόπου περιτυγχάνει τι μειρά-
κιον ἐξιόν· ᾧ φράσαντες ὅτι Ῥωμαίων εἰσὶ πρέσβεις
τῷ μάντει βουλόμενοι συντυχεῖν, παρεκάλουν
ἀπαγγεῖλαι πρὸς αὐτόν. καὶ ὁ νεανίας, Πατήρ ἐστιν ἐ-
μός, ἔφησεν, ᾧ βούλεσθε συντυχεῖν· ἀσχολεῖται δὲ
κατὰ τὸ παρόν· ἔσται δ᾽ ὑμῖν ὀλίγου χρόνου παρελθεῖν

na restituta. Ac ne quis eos de futuris metus aut dubitatio incesseret, sed hæc eis certa manerent, scriptis legibus quibus in fidem & amicitiam reciperentur, fœdus id statim pro concione iureiurando super *ardentes in aris* victimas sanciit. estque huius fœderis monumentum Romæ dedicatum in templo Iouis Pistii, (*id est Fidii:* quem Sancum Romani nominant) clypeus ligneus inductus eius bouis corio qui tum in cōfirmationem fœderis mactatus est; in eoq; antiquis literis inscriptæ sunt fœderis inter ipsos initi leges. His *ita* gestis, Sextoq; rege Gabinis imposito, reduxit exercitum. atq; hūc finem habuit bellum Gabinū. Post hæc Tarquinius data populo bellorū & expeditionum requie, vertit se ad templorum fabricam, vt aui sui vota persolueret. nam ille vltimo bello cū Sabinis dimicans, si pugna illa vinceret, Ioui, Iunoni, Mineruæq; tēpla vouerat: & rupem quidem sacro ędificio destinatam ingenti sumptu aggeribus *in areæ formā* complanauerat, vt superiore libro dictū est: ceterū templorum structurā morte præuētus nō potuit absoluere. Hoc igitur opus Tarquinius ex decimis Suessanæ pdę perficere cogitans, omnes artifices ad operādū adhibuit. quo tēpore fertur mirū quoddā sub terra exstitisse prodigiū: fundamentis opera fossorū ad magnā profunditatem perductis, inuētum recens occisi hominis caput, quod & facie viuo erat simile, & calido etiamtum recentique sanguine manabat. Hoc viso Tarquinius operas iussit fossionē intermittere; accitisq; regionis eius vatibus, scitabatur quid sibi vellet hoc prodigiū. Quibus nihil explicātibus, & ad Etruscos eius scientiæ professores regē relegantib. percontatus ex eis quisnā apud Etruscos clarissimus esset ostentorum interpres, vbi id didicit, legatos ad eum mittit ciuium lectissimos. Hi cum ad coniectoris domum vēnissent, forte fortuna incidunt in adolescentē quendam egredientem: cui cū exposuissent se Romanos esse legatos q vatē conuenire cupiant; rogassentq; vt se ad illū deduceret: respondit adolescēs, Pater, inquit, meus est quem conuenire cupitis: nunc occupatus est nonnihil: sed licebit vobis post modicam dilationē cum

Templa ædificat.

accedere. interim mihi qua de causa veniatis dicite. ita fiet vt a me præmoniti caueatis, ne quid in rogando peccetis per imperitiam. est enim non minima diuinationum pars recta interrogatio. Placuit id legatis; & indicauerunt prodigium. ille interposito breui silentio; Audite, inquit, Romani. Prodigium hoc pater vobis interpretabitur, nihil mentiens. id enim vati nefas est. ceterum quæ dicenda vobis sint, & quæ ad interrogationes respondenda, ne quid peccetis aut fallatis, (id enim vestra interest prænosse) ex me discite. Post denarratum prodigium dicet se non *satis* exacte percipere quid dicatis, & circumscribet certum terræ spatium baculo: deinde dicet, Hic est Tarpeius tumulus; & pars eius hæc orientalis est, hæc occidentalis; hæc septemtrionalis, hæc opposita. Quibus baculo demonstratis scitabitur ex vobis, in quanam harum partium caput inuentum sit. Quid igitur vos respondere moneo? In nullo eorum locorum, quos ille interrogans indicarit baculo, inuentum prodigium: sed Romæ visum apud vos in Tarpeio tumulo. Hanc responsionem si obseruaueritis, nec ab illo seducti fueritis, intelligens fata transferri non posse, quid sibi velit prodigium interpretabitur vobis, nihil dissimulans. Hæc edocti legati, postquam a sene otium nacto accersiti sunt, introgressi exposuerũt vati prodigium. Quo argutante, & circulares *primum*, deinde rursus alias rectas lineas in terra describente, & per singulas regiones de inuentione rogante, nihil perturbati legati eandem obseruabant responsionem, vt erant a vatis filio præmoniti; semper nominantes Romam & Tarpeium tumulum, & postulantes ne interpres sibi vsurparet id signum, sed quam rectissime atq; iustissime *rem* edissereret. Tum vates non valẽs signũ interuertere, nec sibi vsurpare auguriũ, *sic* eis locutus est: Referte Romani vestris ciuibus, esse in fatis vt locus in quo id caput inuenistis, fiat caput totius Italiæ. (ex illo tẽpore locus is vocatur Capitoliũ, ab inuento ibi capite; caput vero nostra lingua dicimus κεφαλήν.) His ex legatis cognitis,

πρὸς αὐτόν. ἐν ᾧ δὲ ἐκεῖνον ἐκδέχεσθε, πρὸς ἐμὲ δηλώσατε περὶ τίνος ἥκετε. περιέσεσθαι γὰρ ὑμῖν, εἴ τι μέλλετε διὰ τὴν ἀπειρίαν σφάλλεσθαι, κατὰ τὴν ἐρώτησιν ὑπ' ἐμοῦ διδαχθεῖσι μηδὲν ἐξαμαρτεῖν· μοῖρα δὲ οὐκ ἐλαχίστη τῶν ἐν μαντικῇ θεωρημάτων ἐρώτησις ὀρθή. ἔδοξε τοῖς ἀνδράσιν οὕτω ποιεῖν· καὶ λέγουσιν αὐτῷ τὸ τέρας. ὁ δὲ ὡς ἤκουσε, μικρὸν ἐπισχὼν χρόνον, Ἀκούσατε, ἔφη, ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι· τὸ μὲν τέρας ὑμῖν ὁ πατὴρ διελεῖται, καὶ οὐδὲν ψεύσεται· μάντει γὰρ οὐ θέμις. ἃ δὲ λέγοντες ὑμεῖς καὶ ἀποκρινόμενοι πρὸς τὰς ἐρωτήσεις, ἀναμάρτητοι καὶ ἀψευδεῖς ἔσεσθε· διαφέρει γὰρ ὑμῖν προεγνωκέναι· ταῦτα παρ' ἐμοῦ μάθετε. ὅταν ἀφηγήσησθε αὐτῷ τὸ τέρας, οὐκ ἀκριβῶς μανθάνειν φήσας ὅ τι λέγετε, περιγράψει τῷ σκήπωνι τῆς γῆς μέρος ὅσον δή τι. ἔπειθ' ὑμῖν ἐρεῖ, τουτὶ μέν ἐστιν ὁ Ταρπήιος λόφος, μέρος δὲ αὐτοῦ τουτὶ μὲν πρὸς ἀνατολὰς βλέπον, τουτὶ δὲ πρὸς τὰς δύσεις, βόρειον δὲ αὐτοῦ τόδε, καὶ τοὐναντίον. ταῦτα τῷ σκήπωνι δεικνὺς, πεύσεται παρ' ὑμῶν, ἐπὶ ποίου τῶν μερῶν τούτων εὑρέθη ἡ κεφαλή. τί οὖν ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι παραινῶ; μὴ συγχωρεῖν ἐν μηδενὶ τῶν τόπων οὓς ἂν ἐκεῖνος τῷ σκήπωνι δεικνὺς πυνθάνηται, τὸ τέρας εὑρεθῆναι, ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ φανῆναι παρ' ὑμῖν ἐν Ταρπηίῳ λόφῳ. ταύτας ἐὰν φυλάττητε τὰς ἀποκρίσεις, καὶ μηδὲν παράγησθε ὑπ' αὐτοῦ, συγγνοὺς ὅτι τὸ χρεὼν οὐκ ἔνεστι μετατεθῆναι, διελεῖται τὸ τέρας ὑμῖν ὅ τι βούλεται σημαίνειν, καὶ οὐκ ἀποκρύψεται. Ταῦτα μαθόντες οἱ πρέσβεις, ἐπειδὴ σχολὴν ὁ πρεσβύτης ἔσχε, καὶ προσῆλθέ τις αὐτοὺς μετιὼν, εἰσελθόντες φράζουσι τὸ τέρας τῷ μάντει. σοφιζομένου δὲ αὐτοῦ καὶ διαγράφοντος ἐπὶ τῆς γῆς περιφερεῖς τε γραμμὰς, καὶ ἑτέρας αὖθις εὐθείας, καὶ καθ' ἓν ἕκαστον χωρίον ποιουμένου τὰς ὑπὲρ τῆς εὑρέσεως ἐρωτήσεις, οὐδὲν ἐπιταραττόμενοι τὴν γνώμην οἱ πρέσβεις, τὴν αὐτὴν ἐφύλαττον ἀπόκρισιν, ὥσπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ μάντεως ὑπέθετο υἱὸς, τὴν Ῥώμην καὶ τὸν Ταρπήιον ὀνομάζοντες ἀεὶ λόφον, καὶ τὸν ἐξηγητὴν ἀξιοῦντες μὴ σφετερίζεσθαι τὸ σημεῖον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κρατίστου καὶ δικαιοτάτου λέγειν. οὐ δυνηθεὶς δὲ παρακρούσασθαι ὁ μάντις τὸ σημεῖον, οὐδὲ σφετερίσασθαι τὸν οἰωνὸν, λέγει πρὸς αὐτοὺς, Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, λέγετε πρὸς τοὺς ἑαυτῶν πολίτας, ὅτι κεφαλὴν εἵμαρται γενέσθαι συμπάσης Ἰταλίας τὸν τόπον τοῦτον ἐν ᾧ τὴν κεφαλὴν εὕρετε. ἐξ ἐκείνου καλεῖται Καπιτωλῖνος ὁ τόπος, ἀπὸ τῆς εὑρεθείσης ἐν αὐτῷ κεφαλῆς. κάπιτα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι τὰς κεφαλάς. Ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβευσάντων ἀκούσας ὁ

Ταρ-

Ταρκύνιος, ἐπέστησε τοῖς ἔργοις τοὺς τεχνίτας· καὶ
τὰ μὲν πολλὰ ἐξειργάσατο τοῦ ναοῦ, τελειῶσαι δ'
οὐκ ἔφθασεν ἅπαν τὸ ἔργον, ἐκπεσὼν τάχιον ἐκ τῆς
δυναστείας· ἀλλ' ἐπὶ τῆς τρίτης ὑπατείας ἡ Ῥω-
192 μαίων πόλις αὐτὸν εἰς συντέλειαν ἐξειργάσατο. ἐποι-
ήθη δ' ἐπὶ κρηπῖδος ὑψηλῆς βεβηκὼς, ὀκτάπλεθρος
τὴν περίοδον, διακοσίων ποδῶν ἔγγιστα τὴν πλευρὰν
ἔχων ἑκάστην. ὀλίγον δ' ἔτι τὸ διάλλαττον εὕροι τις
ἂν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ μήκους παρὰ τὸ πλάτος, οὐδ'
ὅλων πεντεκαίδεκα ποδῶν. ἐπὶ γὰρ τοῖς αὐτοῖς θεμε-
λίοις ὁ μετὰ τὴν ἔμπρησιν οἰκοδομηθεὶς κατὰ τοὺς πα-
τέρας ἡμῶν, εὑρέθη, τῇ τε πολυτελείᾳ τῆς ὕλης μό-
νον διαλλάττων τοῦ ἀρχαίου, ἐκ μὲν τοῦ κατὰ πρόσ-
ωπον μέρους πρὸς μεσημβρίαν βλέποντος, τρι-
πλῷ περιλαμβανόμενος στίχῳ κιόνων, ἐκ δὲ τῶν
πλαγίων, διπλῷ· ἐν δὲ αὐτῷ, τρεῖς ἔνεισι σηκοὶ παράλ-
ληλοι, κοινὰς ἔχοντες πλευράς. μέσος μὲν, ὁ τοῦ Διός·
παρ' ἑκάτερον δὲ τὸ μέρος, ὅ τε τῆς Ἥρας καὶ ὁ τῆς
Ἀθηνᾶς, ὑφ' ἑνὸς ἀετοῦ καὶ μιᾶς στέγης καλυπτό-
μενοι. λέγεται δέ τι καὶ ἕτερον ἐπὶ τῆς Ταρκυνίου
βασιλείας πάνυ θαυμαστὸν εὐτύχημα τῇ Ῥωμαίων
ὑπάρξαι πόλει, εἴτε θεῶν τινος εἴτε δαιμόνων εὐνοίᾳ
δωρηθέν· ὅπερ οὐ πρὸς ὀλίγον καιρὸν, ἀλλ' εἰς ἅπαντα
τὸν βίον πολλάκις αὐτὴν ἔσωσεν ἐκ μεγάλων κακῶν.
γυνή τις ἀφίκετο πρὸς τὸν τύραννον, οὐκ ἐπιχωρία, βί-
βλους ἐννέα μεστὰς Σιβυλλείων χρησμῶν ἀπεμπολῆ-
σαι θέλουσα. οὐκ ἀξιοῦντος δὲ τοῦ Ταρκυνίου τῆς αἰτη-
θείσης τιμῆς πρίασθαι τὰς βίβλους, ἀπελθοῦσα τρεῖς
ἐξ αὐτῶν κατέκαυσε. καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον τὰς
λοιπὰς ἐνέγκασα, τῆς αὐτῆς ἐπώλει τιμῆς. δόξασα δὲ
ἄφρων τις εἶναι, καὶ γελασθεῖσα ἐπὶ τῷ τὴν αὐτὴν τι-
μὴν αἰτεῖν περὶ τῶν ἐλαττόνων, ἣν οὐδὲ περὶ τῶν
πλειόνων ἠδυνήθη λαβεῖν, ἀπελθοῦσα πάλιν τὰς ἡ-
μισείας τῶν ἀπολειπομένων κατέκαυσε, καὶ τὰς λοι-
πὰς τρεῖς ἐνέγκασα τὸ ἴσον ᾔτει χρυσίον. θαυμάσας δὲ
τὸ βούλευμα τῆς γυναικὸς ὁ Ταρκύνιος, τοὺς οἰωνο-
σκόπους μετεπέμψατο, καὶ διηγησάμενος αὐτοῖς τὸ
πρᾶγμα, τί χρὴ πράττειν ἤρετο. κἀκεῖνοι διὰ ση-
μείων τινῶν μαθόντες ὅτι θεόπεμπτον ἀγαθὸν ἀπε-
στράφη, καὶ μεγάλην συμφορὰν ἀποφαίνοντες, τὸ μὴ
πάσας αὐτὸν τὰς βίβλους πρίασθαι, ἐκέλευσαν ἀπα-
ριθμῆσαι τῇ γυναικὶ τὸ χρυσίον ὅσον ᾔτει, καὶ τοὺς
περιόντας τῶν χρησμῶν λαβεῖν. ἡ μὲν οὖν γυνὴ τὰς
βίβλους δοῦσα, καὶ φράσασα τηρεῖν ἐπιμελῶς, ἐξ
ἀνθρώπων ἠφανίσθη. ὁ δὲ Ταρκύνιος τῶν ἀστῶν ἄν-
δρας ἐπιφανεῖς δύο προχειρισάμενος, καὶ δημοσίους
αὐτοῖς δύο θεράποντας παραζεύξας, ἐκείνοις ἀπέδωκε

Tarquinius structuræ adhibuit opifices, magnamq; templi partem perfecit: sed totum opus absoluere nō potuit, quod ante regno pelleretur. tertio demum consulatu *liberata iam* ciuitas operi supremam manū imposuit. Fundatum est in alta crepidine octo iugerum ambitu, ducentis ferme pedibus patēs per latera singula, exigua longitudinis & latitudinis differētia: *quas si exacte metiaris*, latitudinē a longitudine non totis quindecim pedib. superari comperies. nam quod post incendium, patrum nostrorum memoria instauratum est, super iisdem repertum est fundamētis, & materiæ solum magnificentia differt a vetere. ex ea parte qua frons eius meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur: a lateribus, duplici: intus tria sunt fana, quæ æquali distātia, communibus continentur lateribus: medium, Iouis: a lateribus, alterum, Iunonis; alterum, Mineruæ: sub eodem laqueari, eodemque tecto. Quin & alia Tarquinio regnante miranda felicitas vrbi contigisse dicitur, siue deorum alicuius siue dæmonum munere, quæ non ad breue aliquod tempus, sed in omne æuū multoties eam e grauissimis periculis seruauit. Venit ad tyrannū externa quędā mulier, nouem libros Sibyllinorum oraculorū venales offerens: cumq; Tarquinius nollet eos tanti emere quanti illa indicauerat, abiit & tres exussit ex eo numero: nec multo post reliquos referens, tantidem obtulit: derisaque pro delira, quod tantum pro paucioribus peteret, quantū pro plurib obtinere non potuisset, rursum discedēs reliquorum cremauit dimidium: relatisq; tribus qui supererant, auri quātū antea petiit. Tum rex miratus mulieris consilium, accersiuit augures: req; denarrata quæsiuit quid facto opus esset. illi signis quibusdam edocti, auersatum eum rem missam diuinitus; magnamque noxam admissam esse quod non omnes libros emisset, iusserunt numerari mulieri quantum auri peteret, & reliquum oraculorum redimi. mulier datis libris diligenter eos seruari monuit; & mox ex hominibus disparuit. Tarquinius duos e ciuibus viros illustres elegit, additis duobus ministris publicis; quibus istorum librorum

Sibyllinos libros emit, & custodibus tradit.

custodiam tradidit, horum duumuirorum alterū M. Atilium, visum nō bona fide rem gerere, & ab vno ministrorum delatū paricidii, in bubulum culeū insutū proiecit in mare. Expulsis *postea* regib. ciuitas suscepta Sibyllinorum cura, clarissimos viros custodes eorum creat; qui per totum vitæ tempus funguntur eo munere: liberi ab omnibus militaribus atq; ciuilibus muniis: & publice illis addit *alios* sine quib. Sibyllinos libros ab illis inspici non sinit. & vt cōpendio dicam, nihil Romani seu religiosum seu sacrū tam diligēter custodiunt quam Sibyllina oracula. Vtuntur autem eis ex senatusconsulto, siquando seditionibus turbetur status reipublicæ, aut in bello insignis aliqua clades accepta sit; aut prodigia & ostenta, quæ difficili coniectura magnum aliquid portendāt, apparuerint: qualia multa contigere. Hi libri manserūt incolumes vsq; ad bellum Marsicum, in templi Capitolini cella subterranea, inclusi arcæ lapideæ, asseruati a decē viris. post exactam vero tertiam supra centesimam & septuagesimam Olympiadē, cremato Capitolio, siue per insidias, vt quidā autumant, siue fortuito incendio, cū aliis donariis Iouis, hi quoque igne absumpti sunt. nā qui nunc extāt, e multis locis cōportati sunt, partim allati ex Italicis vrbibus, partim ex Erythris Asiæ, ex S.C. legatis illuc ad transcribendum missis; partim ex aliis vrbibus, & a priuatis hominibus descripti: in quibus inueniuntur quędā suppositia, quæ deprehenduntur acrostichidū quas vocāt discrimine. Sequor aūt hīc Terentii Varronis auctoritatē, qui ista prodidit in cōmentariis theologicis, *seu libris Rerum diuinarū*.

Colonias deducit.

His pace belloq; gestis, deductisq; duab. coloniis, (e quibus alterā, Signiā nomine, non de industria, sed casu fortuito deduxit, cū in eo campo milites hibernantes castra ita cōmunissent vt nihil ab vrbe differret: Circeios vero data opera, qđ in Pometino cāpo totius Latii maximo, locus is opportune ad mare situs esset. est aūt terrenus tumulus mediocri altitudine, infero mari imminens; vbi Circe habitasse fertur, Solis filia) & vtriq; cōdēdæ duob. e filiorū suorum numero pfectis, Circeiis Arunte, Signiæ Tito, cū nihil amplius imperio metueret,

τὴν τῶν βιβλίων φυλακήν, ὧν τὸν ἕτερον Μάρκον Ἀτύλιον, ἀδικεῖν τι δόξαντα περὶ τὴν πίστιν, καὶ μηνυθέντα ὑφ' ἑνὸς τῶν δημοσίων ὡς πατροκτόνον, εἰς ἀσκὸν ἐρράψας βόειον, ἔρριψεν εἰς τὸ πέλαγος. μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων ἡ πόλις ἀναλαβοῦσα τὴν τῶν χρησμῶν προστασίαν, ἄνδρας τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀποδείκνυσιν αὐτῶν φύλακας, οἳ διὰ βίου ταύτην ἔχουσι τὴν ἐπιμέλειαν, στρατειῶν ἀφειμένοι καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὴν πόλιν πραγματειῶν· καὶ δημοσίους αὐτοῖς παρακαθίστησιν, ὧν χωρὶς οὐκ ἐπιτρέπεται τὰς ἐπισκέψεις τῶν χρησμῶν τοῖς ἀνδράσι ποιεῖσθαι. συνελόντι δ' εἰπεῖν, οὐδὲν οὕτω Ῥωμαῖοι φυλάττουσιν οὔτε ὅσιον κτῆμα οὔτε ἱερόν, ὡς τὰ Σιβύλλεια θέσφατα. χρῶνται δὲ αὐτοῖς ὅταν ἡ βουλὴ ψηφίσηται, στάσεως καταλαβούσης τὴν πόλιν, ἢ δυστυχίας τινὸς μεγάλης συμπεσούσης κατὰ πόλεμον, ἢ τεράτων τινῶν καὶ φαντασμάτων μεγάλων καὶ δυσευρέτων αὐτοῖς φανέντων, οἷα πολλὰ συνέβη. οὗτοι διέμειναν οἱ χρησμοὶ μέχρι τοῦ Μαρσικοῦ κληθέντος πολέμου, κείμενοι κατὰ γῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Καπιτωλίνου Διός, ἐν λιθίνῃ λάρνακι, ὑπ' ἀνδρῶν δέκα φυλαττόμενοι. μετὰ δὲ τὴν τρίτην ἐπὶ ταῖς ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν ἐμπρησθέντος τοῦ ναοῦ, εἴτ' ἐξ ἐπιβουλῆς, ὡς οἴονταί τινες, εἴτε ἀπὸ ταὐτομάτου, 193
σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναθήμασι τοῦ θεοῦ καὶ οὗτοι διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ πυρός. οἱ δὲ νῦν ὄντες, ἐκ πολλῶν εἰσι συμφόρητοι τόπων· οἱ μέν, ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων κομισθέντες· οἱ δ', ἐξ Ἐρυθρῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ, κατὰ δόγμα βουλῆς ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν ἐπὶ τὴν ἀντιγραφήν· οἱ δ', ἐξ ἄλλων πόλεων, καὶ παρ' ἀνδρῶν ἰδιωτῶν μεταγραφέντες· ἐν οἷς εὑρίσκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις, ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ἀκροστιχίσι· λέγω δ' ἃ Τερέντιος Οὐάρρων ἱστόρηκεν ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ. ταῦτα διαπραξάμενος ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους ὁ Ταρκύνιος, καὶ δύο πόλεις ἀποικίσας, τὴν μέν, καλουμένην Σιγναίαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτομάτου, χειμασάντων ἐν τῷ πεδίῳ τῶν στρατιωτῶν, καὶ κατασκευασαμένων τὸ στρατόπεδον, ὡς μηδὲν διαφέρειν πόλεως· Κιρκαίαν δὲ κατὰ λογισμόν, ὅτι τοῦ Πωμεντίνων πεδίου μεγίστου τῶν περὶ τὴν Λατίνην, καὶ τῆς συναπτούσης αὐτῇ θαλάττης, ἔκειτο ἐν καλῷ· ἔστι δὲ χερρονησίζων σκόπελος ὑψηλὸς ἐπιεικῶς ἐπὶ τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους κείμενος, ἔνθα λόγος ἔχει Κίρκην τὴν Ἡλίου θυγατέρα κατοικῆσαι· καὶ τὰς ἀποικίας ἀμφοτέρας δυσὶ τῶν παίδων οἰκισταῖς ἀναθείς, Κιρκαίαν μὲν Ἄρροντι, Σιγναίαν δὲ Τίτῳ, δέος οὐδὲν ἔτι περὶ τῆς ἀρχῆς ἔχων, διὰ γυναικὸς

γυναικὸς ὕβριν, ἣν ὁ πρεσβύτατος αὐτοῦ τῶν παίδων Σέξτος διέφθειρεν, ἐξελαύνεται τῆς τε ἀρχῆς καὶ τῆς πόλεως, προσημάναντος αὐτῷ τοῦ δαιμονίου τὴν μέλλουσαν γενήσεσθαι περὶ τὸν οἶκον συμφορὰν, πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις οἰωνοῖς, τελευταίῳ δὲ τῷδε. ἀετοὶ σκηνοῦντες εἰς τὸν παρακείμενον τοῖς βασιλείοις τόπον ἔαρος ὥρᾳ, νεοσσιὰς ἔπλαττον ἐπὶ κορυφῇ φοίνικος ὑψηλοῦ. τούτων δὲ τῶν ἀετῶν ἀπτῆνας ἔτι τοὺς νεοττοὺς ἐχόντων, γῦπες ἀθρόοι προσπετασθέντες, τὴν νεοττιὰν διέφθειραν, καὶ τοὺς νεοσσοὺς ἀπέκτειναν, καὶ τοὺς ἀετοὺς προσιόντας ἀπὸ τῆς νομῆς νύττοντές τε καὶ παίοντες τοῖς ταρσοῖς, ἀπὸ τοῦ φοίνικος ἀπήλασαν. τούτους τοὺς οἰωνοὺς ἰδὼν ὁ Ταρκύνιος, καὶ φυλαττόμενος εἴ πως δύναιτο διαφεύξεσθαι τὴν μοῖραν, οὐκ ἴσχυσε νικῆσαι τὸ χρεὼν, ἀλλ' ἐπιθεμένων αὐτῷ τῶν πατρικίων, καὶ τοῦ δήμου συμφρονήσαντος, ἐξέπεσε τῆς δυναστείας. οἵτινες δὲ ἦσαν οἱ τῆς ἐπαναστάσεως ἄρξαντες, καὶ δι' οἵων ἔργων ἦλθον ἐπὶ τὰ πράγματα, δι' ὀλίγων πειράσομαι διελθεῖν. Ἀρδεατῶν πόλιν ὁ Ταρκύνιος ἐπολέμει, πρόφασιν μὲν ποιούμενος, ὅτι τοὺς ἐκ Ῥώμης φυγάδας ὑπεδέχετο, καὶ συνέπραττεν αὐτοῖς περὶ καθόδου· ὡς δὲ τἀληθὲς εἶχεν, ἐπιβουλεύων αὐτῇ διὰ τὸν πλοῦτον, εὐδαιμονούσῃ μάλιστα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων. γενναίως δὲ τῶν Ἀρδεατῶν ἀπομαχομένων, καὶ πολυχρονίου τῆς πολιορκίας γινομένης, οἵ τε ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ πολέμου ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου κάμνοντες, καὶ οἱ κατὰ πόλιν ἀπειρηκότες ταῖς εἰσφοραῖς, ἕτοιμοι πρὸς ἀπόστασιν ἦσαν, εἴ τις ἀρχὴ γένοιτο. ἐν τούτῳ δὴ τῷ καιρῷ Σέξτος ὁ πρεσβύτατος τῶν Ταρκυνίου παίδων ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς πόλιν ἣ ἐκαλεῖτο Κολλάτεια, χρείας τινὰς ὑπηρετήσων στρατιωτικὰς, παρ' ἀνδρὶ κατελύθη συγγενεῖ Λευκίῳ Ταρκυνίῳ τῷ Κολλατίνῳ προσαγορευομένῳ. τοῦτον τὸν ἄνδρα Φάβιος μὲν υἱόν φησιν Ἠγερίου, περὶ οὗ δεδήλωκα πρότερον, ὅτι Ταρκυνίου τοῦ προτέρου βασιλεύσαντος Ῥωμαίων ἀδελφοῦ παῖς ὢν, καὶ Κολλατείας ἡγεμὼν ἀποδειχθεὶς, ἀπὸ τῆς ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει διατριβῆς αὐτός τε Κολλατῖνος ἐκλήθη, καὶ τοῖς ἐγγόνοις ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν αὐτὴν κατέλιπεν ἐπίκλησιν· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτον υἱωνὸν εἶναι τοῦ Ἠγερίου πείθομαί γε, τὴν αὐτὴν τοῖς Ταρκυνίου παισὶν ἡλικίαν, ὡς Φά-
194 βιός τε καὶ οἱ πολλοὶ συγγραφεῖς παραδεδώκασιν. ὁ γὰρ χρόνος ταύτην μοι τὴν ὑπόληψιν βεβαιοῖ. ὁ μὲν οὖν Κολλατῖνος ἐπὶ στρατοπέδου ὢν ἐτύγχανεν· ἡ δὲ συνοικοῦσα αὐτῷ γυνὴ Ῥωμαία, Λουκρητίου θυγάτηρ ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, ἐξένιζεν αὐτὸν ὡς συγγενῆ τοῦ ἀνδρὸς, πολλῇ προθυμίᾳ τε καὶ φιλοφροσύνῃ. ταύτην

ob violatam a Sexto natorum maximo matronæ pudicitiam, vrbe simul & regno pulsus est, diuinitus de domestico infortunio præmonitus, cũ aliis prodigiis, tum vltimo hoc. par aquilarum non longe a regia verno tempore nidum construxerāt in proceræ palmæ cacumine. hunc nidum vultures magno agmine aduolantes disturbauerunt, pullosq; adhuc implumes enecauerunt: ipsas aquilas a pastu redeuntes rostris & *crebro* alarum verbere de palma depulerunt. Hoc auspicio animaduerso Tarquinius, tametsi magnopere sibi caueret, fortemq; *fatalem* auertere conaretur; fatum tamen vincere non potuit: sed coortis in eum patriciis, & conspirante plebe, imperio excidit. Qui autem fuerint eius tumultus auctores, & quomodo ad summũ magistratum euaserint, dicam quantum potero breuiter. Cum Ardeatib. bellum gerebat Tarquinius, causam prętexens quod Romanos exsules excepissent, eosq; in obtinendo reditu adiuuarent: sed re vera inhiabat eorum diuitiis, quod essent omnium Italorum fortunatissimi. cumq; hostis fortiter resisteret, & diu duraret obsidio, pariter & in castris milites lentum bellum fatigauit, & ciues in urbe continua tributa penitus exhauserũt: spectabatq; res ad defectionem, si modo quis præberet initiũ. Interea Sex. Tarquinius, fratrum natu maximus, Collatiam a patre missus ad exsequẽda quædam negotia militaria, diuertit ad cognatũ suum L. Tarquinium cognomine Collatinum. Hunc Fabius filium prodit Egerii, *eius scilicet* quem supra dixi fuisse Tarquinii Prisci e fratre nepotem; ab eoque præfectum Collatiæ, Collatini cognomen a loco in quo commorabatur, accepisse, idemque in posteros suos propagasse. Ego vero hũc quoque nepotem Egerii crediderim, quando æqualis fuit Tarquinii liberis, vt idem Fabius & plerique scriptores tradiderũt. nam hanc coniecturam meam confirmat ratio temporum. Aberat tum domo Collatinus, agens in castris *ad Ardeam.* Vxor eius, Lucretii nobilis Romani filia, hominem, vt viri cognatum, excepit benignissime. Eam

Prodigiis de imperii amissione monetur.

matronam, eximiæ inter Romanas formæ ac pudicitiæ, Sextus vitiare animum induxit: cuius facinoris & ante libido eum ceperat, cum apud cognatum diuersaretur: sed tūc percommoda videbatur oblata occasio.

b Post cœnā deductus cubitū, magnā noctis partem *in lecto* se cōtinuit: vbi vero cūctos sopitos existimauit, surrexit, & in cubiculū in quo Lucretiā dormire norat, nō sentiētibus iis qui ad cubiculi fores excubabant, cū gladio penetrauit. Ad lectū vt peruenit, cum mulier ad primum strepitum experrecta scitaretur quisnam esset, edito suo nomine, tacere illam & in cubiculo manere iussit: cædem minitans si aufugere aut vocem tollere conaretur. Sic perterritæ fœminæ optionem proposuit, vtrum mallet, mortem cum turpitudine, an vitam cum felicitate coniunctam. nam si sustinueris, inquit, tui corporis copiam mihi facere, in legitimum thalamum recepta mecum regnabis, nunc quidem in vrbe quam patris munere teneo: vbi vero ille obierit, imperabis mecum Romanis, Latinis, Etruscis, & quotquot aliorum ille nunc tenet imperiū. scio.n. me in paternū regnum successurum ætatis priuilegio. quanta autem sit regum felicitas, quæ tibi mecum communis erit, quid opus est apud non ignaram

a dicere? Quod si amore castitatis reluctari volueris, *primum* te interficiā; deinde iugulato insuper *vno* e famulis, componam vestra corpora, & fingam vos in stupro deprehensos pœnas mihi dedisse, non ferenti genulis iniuriam: vt præter probrosum interitum, etiam sepultura ceterisq; solennibus caritura sis. Cum itaq; diu multumq; minis pariter & precibus institisset, addito iureiurando, serio a se dici omnia, effecit vt Lucretia metu ignominiosę mortis territa, coacta fuerit cedere perferreq; quæ illi patrare libuisset. Vbi dies illuxit, iuuenis exsatiata improba & perniciosa cupidine, ad exercitū abiit. at Lucretia casum hunc moleste ferens, confestim carpento conscenso Romam properabat amictu atro, & cultro sub vestē abdito; obiter nec alloquēs appellantes, nec respondens quidquam de casu aduerso scitantibus; cogitabūda interim, & vultu demisso lacrymis

τὴν γυναῖκα καλλίστην τῶν ἐν Ῥώμῃ γυναικῶν καὶ σωφρονεστάτην ἐπεχείρησεν ὁ Σέξτος διαφθεῖραι, πάλαι μὲν ἐπιθυμῶν, ὁπότε κατάγοιτο παρὰ τῷ συγγενεῖ, τότε δὲ καιρὸν ἁρμόττοντα οἰόμενος ἔχειν. ὡς δὲ μετὰ τὸ δεῖπνον ἀπῆλθε κοιμησόμενος, ἐπισχὼν τῆς νυκτὸς πολὺ μέρος, ἐπειδὴ καθεύδειν ἅπαντας ἐνόμιζεν, ἀναστὰς ἧκεν ἐπὶ δωμάτιον, ἐν ᾧ τὴν Λουκρητίαν ᾔδει καθεύδουσαν, καὶ λαθὼν τοὺς παρὰ ταῖς θύραις τοῦ δωματίου κοιμωμένους, εἰσέρχεται ξίφος ἔχων. ἐπιστὰς δὲ τῇ κλίνῃ, διεγερθείσης ἅμα τῷ σημαίνεσθαι τὸν ψόφον τῆς γυναικὸς, καὶ πυνθανομένης ὅστις εἴη, φράσας τοὔνομα, σιωπᾶν ἐκέλευσε καὶ μένειν ἐν τῷ δωματίῳ, σφάξειν αὐτὴν ἀπειλήσας, ἐὰν ἐπιχειρήσῃ φεύγειν ἢ βοᾶν. τοῦτον καταπληξάμενος τὸν τρόπον τὴν ἄνθρωπον, αἱρέσεις αὐτῇ δύο προὔτεινεν· ὧν πότερον αὐτῇ προῄρητο λαβεῖν ἠξίου, θάνατον μετ᾽ αἰσχύνης, ἢ βίον μετ᾽ εὐδαιμονίας. εἰ μὲν γὰρ ὑπομένεις, ἔφη, χαρίσασθαί μοι, γυναῖκά σε ποιήσομαι, καὶ βασιλεύσεις σὺν ἐμοὶ, νῦν μὲν ἧς ὁ πατήρ ἔδωκέ μοι πόλεως, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, Ῥωμαίων τε καὶ Λατίνων καὶ Τυῤῥηνῶν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσων ἐκεῖνος ἄρχει. ἐγὼ γὰρ οἶδ᾽ ὅτι παραλήψομαι τὴν τοῦ πατρὸς βασιλείαν, ὥσπερ ἐστὶ δίκαιον, τῶν υἱῶν αὐτοῦ πρεσβύτατος ὤν. ὅσα δὲ ὑπάρχει τοῖς βασιλεῦσιν ἀγαθὰ, ὧν ἁπάντων ἔσῃ σὺν ἐμοὶ κυρία, τί δεῖ σε καλῶς ἐπισταμένην διδάσκειν; εἰ δ᾽ ἀντιπράττειν ἐπιχειρήσεις, σώζειν βουλομένη τὸ σῶφρον, ἀποκτενῶ σε, καὶ τῶν θεραπόντων ἐπικατασφάξας ἕνα, θήσω τὰ σώματα ὑμῶν ἅμα, καὶ φήσω κατειληφὼς ἀσχημονοῦσάν σε μετὰ τοῦ δούλου τετιμωρῆσθαι, τὴν τοῦ συγγενοῦς ὕβριν μετερχόμενος· ὥστε αἰσχρὰν καὶ ἐπονείδιστόν σου γενέσθαι τὴν τελευτὴν, καὶ μηδὲ ταφῆς τὸ σῶμά σου τυχεῖν, μηδὲ ἄλλων νομίμων μηδενός. ὡς δὲ πολὺς ἦν ἀπειλῶν τε ἅμα καὶ ἀντιβολῶν καὶ διομνύμενος ἀληθεύειν τῶν λεγομένων ἕκαστον, εἰς ἀνάγκην ἦλθεν ἡ Λουκρητία φοβηθεῖσα τὸν περὶ τὸν θάνατον ἀσχημοσύνην, εἶξαί τε καὶ περιιδεῖν αὐτὸν ἃ προῄρητο διαπραξάμενον. ἡμέρας δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀπῄει, πονηρὰν καὶ ὀλεθρίαν ἐπιθυμίαν ἐκπεπληρωκώς· ἡ δὲ Λουκρητία, δεινῶς φέρουσα τὸ συμβεβηκὸς, ὡς εἶχε τάχους ἐπιβᾶσα τῆς ἀπήνης, εἰς Ῥώμην ᾤχετο, μέλαιναν ἐσθῆτα περιβαλομένη, καὶ ξιφίδιόν τι κρύπτουσα ὑπὸ τῇ στολῇ, οὔτε προσαγορεύουσα κατὰ τὰς συναντήσεις οὐδένα τῶν προσαγορευομένων, οὔτε ἀποκρινομένη τοῖς μαθεῖν βουλομένοις ὅ τι πέπονθεν, ἀλλὰ συννοῦς καὶ κατηφὴς, καὶ μεστοὺς ἔχουσα τοὺς

ὀφθαλ-

ὀφθαλμοὺς δακρύων. ὡς δὲ τὴν οἰκίαν εἰσῆλθε τοῦ πατρός (ἔτυχον δὲ συγγενεῖς ὄντες τινὲς παρ' αὐτῷ) τῶν γονάτων αὐτοῦ λαβομένη καὶ περιπεσοῦσα, τέως μὲν ἔκλαιε φωνὴν οὐδεμίαν προϊεμένη· ἔπειτ' ἀνιστάντος αὐτὴν τοῦ πατρὸς, καὶ τί πέπονθεν ἀξιοῦντος λέγειν, Ἱκέτις, ἔφη, γίνομαί σου, πάτερ, δεινὴν καὶ ἀνήκεστον ὑπομείνασα ὕβριν τιμωρῆσαί μοι, καὶ μὴ περιιδεῖν τὴν σαυτοῦ θυγατέρα θανάτου χείρονα παθοῦσαν. θαυμάσαντος δὲ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ τίς ὕβρικεν αὐτὴν, καὶ ποταπὴν ὕβριν ἀξιοῦντος λέγειν, Ἀκούσῃ τὰς ἐμὰς συμφορὰς, ὦ πάτερ, οὐκ εἰς μακράν· χάρισαί μοι ταύτην, πάτερ, πρῶτον αἰτουμένῃ τὴν χάριν· κάλεσον
195 ὅσους δύνασαι φίλους τε καὶ συγγενεῖς, ἵνα παρ' ἐμοῦ τῆς τὰ δεινὰ παθούσης ἀκούσωσι, καὶ μὴ παρ' ἑτέρων. ὅταν δὲ μάθῃς τὰς καταλαβούσας αἰσχρὰς καὶ δεινὰς ἀνάγκας, βουλεύσῃ μετ' αὐτῶν ὅντινα τιμωρήσεις ἐμοί τε καὶ σεαυτῷ τρόπον. καὶ μὴ πολὺν χρόνον τὸν διὰ μέσου. ταχεῖα δὲ καὶ κατεσπουδασμένη παρακλήσει τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν εἰς τὴν οἰκίαν συνελθόντων, ὥσπερ ἠξίου, πρὸς αὐτοὺς λέγει ἅπαν τὸ πρᾶγμα, ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβοῦσα. καὶ μετὰ τοῦτο ἀσπασαμένη τὸν πατέρα, καὶ πολλὰς λιτανείας ἐκείνου τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ παρόντων ποιησαμένη, θεοῖς τε καὶ δαίμοσιν εὐξαμένη ταχεῖαν αὐτῇ δοῦναι τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου, σπασαμένη τὸ ξιφίδιον ὃ κατέκρυπτεν ὑπὸ τοῖς πέπλοις, καὶ μίαν ἐνέγκασα διὰ τῶν στέρνων πληγὴν, ἕως τῆς καρδίας ὠθεῖ τὸ ξίφος. κραυγῆς δὲ καὶ θρήνων καὶ τυπετοῦ γυναικείου τὴν οἰκίαν ὅλην καταλαβόντος, ὁ μὲν πατὴρ περιχυθεὶς τῷ σώματι περιέβαλλέ τε καὶ ἀνεκαλεῖτο, καὶ ὡς ἀνοίσουσαν ἐκ τοῦ τραύματος ἐπεμελεῖτο. ἡ δ' ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ ἀσπαίρουσα καὶ ψυχορραγοῦσα ἀποθνήσκει. τοῖς δὲ παροῦσι Ῥωμαίων οὕτω δεινὸν ἔδοξεν εἶναι καὶ ἐλεεινὸν τὸ πάθος, ὥστε μίαν ἁπάντων γενέσθαι φωνὴν, ὡς μυριάκις αὐτοῖς κρεῖττον εἴη τεθνάναι περὶ τῆς ἐλευθερίας, ἢ τοιαύτας ὕβρεις ὑπὸ τῶν τυράννων γινομένας περιορᾶν. ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς Πόπλιος Οὐαλέριος, ἑνὸς τῶν ἅμα τῷ Τατίῳ παραγενομένων εἰς Ῥώμην Σαβίνου ἀπόγονος, δραστήριος ἀνὴρ καὶ φρόνιμος. οὗτος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον πέμπεται ὑπ' αὐτῶν, τῷ τε ἀνδρὶ τῆς Λουκρητίας τὰ συμβεβηκότα φράσων, καὶ σὺν ἐκείνῳ πράξων ἀπόστασιν τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους ἀπὸ τῶν τυράννων. ἄρτι δ' αὐτῷ τὰς πύλας ἐξεληλυθότι συναντᾷ κατὰ δαίμονα παραγινόμενος εἰς τὴν πόλιν ὁ Κολλατῖνος ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, τῶν κατεσχηκότων τὴν οἰκίαν αὐτοῦ κακῶν οὐδὲν εἰδώς, καὶ σὺν αὐτῷ Λεύκιος Ἰούνιος, ᾧ Βροῦτος ἐπώνυμον ἦν· εἴη δ' ἂν ἐξερμηνευόμενος ὁ Βροῦτος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον, ἠλίθιος. ὑπὲρ οὗ μικρὰ προειπεῖν ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ τοῦτον

suffusa oculos. vt vero in paternas ædes ventum est, (& forte aderant cognati aliquot) genua patris complexa diu fleuit tacita: tandem ab ipso subleuata, quærente quid accidisset: Supplex, inquit, venio pater, indignis modis tractata; vt vlciscaris illatam mihi contumeliam, neque despicias morte grauiora passam filiam. Mirante illo & ceteris omnibus, & quodnam esset iniuriæ genus, quisve auctor, percontante: Audies, inquit, meas calamitates pater in tempore. primum mi pater, concede mihi hanc gratiam; conuoca quotquot potes amicos & cognatos, vt ex me ipsa, cui facta est iniuria, audiant, non ex aliis. vbi vero didiceris ad quam turpem atrocemque necessitatem adacta sim, deliberabis cum eis quonam modo vindicāda sit mea tuaque iniuria. nec longa interposita mora. simulatque nobilissimi viri cito propereque conuocati, in ædes (vt postulauerat) cōfluxere, denarrat eis rem omnem ordine: deinde cōplexa prius patrem, multisque tum ipsum obtestata tum ceteros, comprecataque deos & dæmonas vt se cito e vita eximerent, stricto cultro, quē sub veste absconderat, & præcordiis vno ictu perfossis, cor sauciat. coorto deinde clamore ac eiulatu planctuque muliebri totis ædibus, pater moribūdam cōplexus vocabat nomine, curamq; vt recollecturæ se ex vulnere, impēdebat. illa vero in vlnis eius palpitans, luctantem emisit animam. Id a
omnibus qui aderant tā graue ac miserandum visum est, vt vno ore vociferarentur, satius esse pro libertate vel millies emori, quam tales a tyrannis dissimulanter perferre iniurias. in his erat P. Valerius, ab vno Sabinorū qui cum Tatio Romā venerant oriūdus, vir prudens & industrius. Is ad exercitum ab eis mittitur, indicaturus viro casum Lucretiæ, & cum illo ad defectionē a tyrannis sollicitaturus militarem multitudinem. vix portam egressus erat Valerius cū ei Collatinus forte fortuna e castris in vrbem tendēs fit obuius, domesticæ calamitatis inscius: & cum eo L. Iunius, cognomine Brutus; quod in Græcam linguā versum sonat ἠλίθιον: de quo paucis, prius*quam reliquum narrationis attexamus*, dicendū est, quando ad hūc

potissimum auctorem tyrannorū expulsio refertur a Romanis; quis fuerit, a quibus *ortū duxerit*, & quomodo appellationē ab ingenio suo tā alienā
a nactus sit. Pater ei fuit M. Iunius, ab vno Æneę sociorū oriūdus, inter nobilissimos Romanorū ob virtutē habitus: mater vero Tarquinia, Tarquinii Prisci filia. ipse cū more patrio ad omnis generis honestas disciplinas institueretur, ingenii prōptitudine facile honestissima quæque arripiebat. Verum postq̄ occiso Tullio Tarquinius inter alios multos & bonos ciues patrē quoq; illius occulte de medio sustulit, non ob delictū vllum, sed diuitiarū cupidine, quas antiquæ ac opulentæ familiæ heres, a maiorib. cōgestas sibiq; relictas acceperat; cum eoq; filiū natu grandiorē, q̄ generosam præferret indolē, patrisq; interitū non inultū laturus videretur; Brutus etiātum adolescēs, planeq; cognatorū auxilio destitutus, rem aggressus est lōge prudentissimā, fatui speciem fictitiā assumere: eamq; ex illo tēpore constāter retinuit, donec opportuna videretur oblata occasio; fatuū interim agens; ex quo cognomē adeptus est. Idq; vnicū ei tutamen fuit contra tyranni sęuitiā debacchātis in multos
b. ciues optimos. Tarquinius.n. vere, nō ficte stultū existimans, contēpsit hominē: adēptoq; toto patrimonio, exiguis tantū ad victum quotidianū suppeditatis sumptibus, vt parētibus orbatū & curatoribus egentē, in sua custodia retinebat, versariq; inter liberos suos patiebatur, nō honoris causa, vt videri voluit, quasi cognatū: sed vt ridiculis dictis factisq; oblectamento
c esset adolescētibus, quemadmodum solent veri fatui. Eo etiā tempore quo insolitum pestilentiæ genus sub eius imperio grassabatur, quod nō modo puerorum & virginū magnam tollebat multitudinem, sed etiā prægnantibus infestissimū, matres vna cū ipso fœtu passim per vias sternebat; cū Aruns & Titus a Tarquinio patre Delphos ad oraculū super hac peste mitterētur, vt morbi caussam & remediū ex deo cognoscerēt, Tarquinius illū rogantibus adolescētibus addidit comitem, vt haberent cui petulanter dictis & factis illuderent. Qui cum ad oraculum peruenissent, acceptoq; cuius caussa missi erāt respōso, dona-

ἀποφαίνουσι Ῥωμαῖοι τῆς καταλύσεως τῶν τυράννων γενέσθαι αἰτιώτατον, τίς τε ἦν καὶ ἀπὸ τίνων, καὶ διὰ τί τῆς ἐπωνυμίας ταύτης ἔτυχεν οὐδὲν αὐτῷ προσηκούσης. τῷ ἀνδρὶ τούτῳ πατὴρ μὲν ἦν Μάρκος Ἰούνιος ἑνὸς τῶν σὺν Αἰνείᾳ στειλάντων ἀπόγονος, ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν Ῥωμαίων ἀριθμούμενος δι᾽ ἀρετήν· μήτηρ δὲ Ταρκυνία, τοῦ προτέρου βασιλέως Ταρκυνίου θυγάτηρ. αὐτὸς δὲ τροφῆς τε καὶ παιδείας πάσης τῆς ἐπιχωρείου μετέλαβε, καὶ φύσιν εἶχε πρὸς οὐδὲν τῶν καλῶν ἀντιπράττουσαν. ἐπεὶ δὲ Τύλλιον ἀποκτείνας Ταρκύνιος, σὺν ἄλλοις ἀνδράσι πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς καὶ τὸν ἐκείνου πατέρα διεχρήσατο ἀφανεῖ θανάτῳ, δι᾽ οὐδὲν μὲν ἀδίκημα, τοῦ δὲ πλούτου προσαχθεὶς εἰς ἐπιθυμίαν, ὃν ἐκ παλαιᾶς τε καὶ προγονικῆς παραλαβὼν εὐτυχίας ἐκέκτητο· καὶ σὺν αὐτῷ τὸν πρεσβύτατον υἱὸν εὐγενές τι φρόνημα διαφαίνοντα, καὶ τὸ μὴ τιμωρήσασθαι τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς οὐκ ἂν ὑπομείναντα, νέος ὢν ὁ Βροῦτος ἔτι καὶ κομιδῇ βοηθείας συγγενικῆς ἔρημος, ἔργον ἐπεχείρησε ποιῆσαι πάντων φρονιμώτατον, ἐπίθετον ἑαυτοῦ καταψεύσασθαι μωρίαν· καὶ διέμεινεν ἅπαντα τὸν ἐξ ἐκείνου χρόνον, ἕως οὗ τὸν ἐπιτήδειον ἔδοξε καιρὸν ἔχειν, φυλάττων τὸ προσποίημα τῆς ἀνοίας· ἐξ οὗ ταύτης ἔτυχε τῆς ἐπωνυμίας. τοῦτ᾽ αὐτὸν ἐρρύσατο μηδὲν ὑπὸ τοῦ τυράννου παθεῖν, πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀπολλυμένων. καταφρονήσας γὰρ ὁ Ταρκύνιος τῆς δοκούσης εἶναι περὶ αὐτὸν, ἀλλ᾽ οὐ κατ᾽ ἀλήθειαν ὑπαρχούσης μωρίας, ἀφελόμενος ἅπαντα τὰ πατρῷα, μικρὰ δὲ εἰς τὸν καθ᾽ ἡμέραν βίον ἐπιχορηγῶν, ὡς παῖδα ὀρφανὸν ἐπιτρόπων δεόμενον 196
ἐφύλαττεν ὑφ᾽ ἑαυτῷ, διαιτᾶσθαί τε μετὰ τῶν οἰκείων παίδων ἐπέτρεπεν, οὐ διὰ τιμὴν, ὡς ἐσκήπτετο πρὸς τοὺς πέλας, οἷα δὴ συγγενής, ἀλλ᾽ ἵνα γέλωτα παρέχῃ τοῖς μειρακίοις, λέγων τε ἀνόητα πολλὰ, καὶ πράττων ὅμοια τοῖς κατ᾽ ἀλήθειαν ἠλιθίοις. καὶ δὴ καὶ ὅτε τῷ Δελφικῷ μαντείῳ χρησομένους ἀπέστελλε τῶν παίδων τοὺς δύο, Ἄρροντα καὶ Τίτον, ὑπὲρ τοῦ λοιμοῦ· κατέσκηψε γάρ τις ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας οὐκ εἰωθυῖα νόσος εἰς παρθένους τε καὶ παῖδας, ὑφ᾽ ἧς πολλὰ διεφθάρη σώματα, χαλεπωτάτη τε καὶ δυσίατος εἰς τὰς κυούσας γυναῖκας, αὐτοῖς βρέφεσιν ἀποκτείνουσα τὰς μητέρας ἐν ταῖς ἀγοραῖς· τήν τε αἰτίαν τῆς νόσου γνῶναι παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ τὴν λύσιν βουλόμενος, συνέπεμψε κἀκεῖνον ἅμα τοῖς μειρακίοις δεηθεῖσιν, ἵνα καταγελᾶν τε καὶ προπηλακίζειν ἔχοιεν. ὡς δὲ παρεγενήθησαν εἰς τὸ μαντεῖον οἱ νεανίσκοι, καὶ τοὺς χρησμοὺς ἔλαβον ὑπὲρ ὧν ἐπέμφθησαν, ἀναθήμασι

μασι δωρησάμενοι τὸν θεόν, καὶ τοῦ Βρούτου πολλὰ καταγελάσαντες, ὅτι βακτηρίαν ξυλίνην ἀνέθηκε τῷ Ἀπόλλωνι· ὁ δὲ διατρήσας ὅλην ὥσπερ αὐλόν, χρυσῆν ῥάβδον ἀνέθηκεν οὐδενὸς ἐπισταμένου· καὶ μετὰ τοῦτ᾽ ἠρώτων τὸν θεόν, τίνι πέπρωται τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν παραλαβεῖν· ὁ δὲ θεὸς αὐτοῖς ἀνεῖλε, τῷ πρώτῳ τὴν μητέρα φιλήσαντι. οἱ μὲν οὖν νεανίσκοι τοῦ χρησμοῦ τὴν διάνοιαν ἀγνοήσαντες, συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους ἅμα φιλῆσαι τὴν μητέρα, βουλόμενοι κοινῇ τὴν βασιλείαν κατασχεῖν. ὁ δὲ Βροῦτος συνεὶς ὃ βούλεται δηλοῦν ὁ θεός, ἐπειδὴ τάχιστα τῆς Ἰταλίας γῆς ἐπέβη, προσκύψας κατεφίλησε τὴν γῆν, ταύτην οἰόμενος ἁπάντων εἶναι μητέρα. τὰ μὲν οὖν προεγνωσμένα τῷ ἀνδρὶ τούτῳ τοιαῦτα ἦν. τότε δ᾽ ὡς ἤκουσε τοῦ Οὐαλερίου τά τε συμβάντα τῇ Λυκρητίᾳ καὶ τὴν ἀναίρεσιν αὐτῆς διηγουμένου, τὰς χεῖρας ἀνατείνας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶπεν· ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ πάντες, ὅσοι τὸν ἀνθρώπινον ἐπισκοπεῖτε βίον, ἆρά γε ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἥκει νῦν ὃν ἐγὼ περιμένων ταύτην τοῦ βίου προσποίησιν ἐφύλαττον; ἆρα πέπρωται Ῥωμαίοις ὑπ᾽ ἐμοῦ καὶ δι᾽ ἐμὲ τῆς ἀπορρήτου τυραννίδος ἀπαλλαγῆναι; ταῦτα εἰπὼν ἐχώρει κατὰ σπουδὴν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἅμα τῷ Κολλατίνῳ τε καὶ Οὐαλερίῳ. ὡς δ᾽ εἰσῆλθον, ὁ μὲν Κολλατῖνος ἰδὼν τὴν Λουκρητίαν ἐν τῷ μέσῳ κειμένην, καὶ τὸν πατέρα περικείμενον αὐτῇ, μέγα ἀνοιμώξας καὶ περιλαβὼν τὴν νεκρὰν κατεφίλει, καὶ ἀνεκαλεῖτο, καὶ διελέγετο ὡς πρὸς ζῶσαν, ἔξω τῶν φρενῶν γεγονὼς ὑπὸ τοῦ κακοῦ. πολλὰ δὲ αὐτοῦ κατολοφυρομένου, καὶ τοῦ πατρὸς ἐν μέρει, καὶ τῆς οἰκίας ὅλης κλαυθμῷ καὶ θρήνῳ κατεχομένης, βλέψας εἰς αὐτοὺς ὁ Βροῦτος λέγει· Μυρίους ἕξετε καιρούς, ὦ Λουκρήτιε καὶ Κολλατῖνε, καὶ ἅπαντες ὑμεῖς οἱ τῇ γυναικὶ προσήκοντες, ἐν οἷς αὐτὴν κλαύσετε. νυνὶ δὲ ὡς τιμωρήσομεν αὐτῇ μελετῶμεν· τοῦτο γὰρ ὁ παρὼν καιρὸς ἀπαιτεῖ. ἔδοξε ταῦτα εἰκότα λέγειν· καὶ καθεζόμενοι καθ᾽ ἑαυτούς, τόν τε οἰκετικὸν ὄχλον ἐκ ποδῶν μεταστήσαντες, ἐβουλεύοντο τί χρὴ πράττειν. πρῶτος δὲ ὁ Βροῦτος ἀρξάμενος ὑπὲρ ἑαυτοῦ λέγειν, ὅτι τὴν δοκοῦσαν τοῖς πολλοῖς μωρίαν οὐκ εἶχεν ἀληθινὴν ἀλλ᾽ ἐπίθετον, καὶ τὰς αἰτίας εἰπών, δι᾽ ἃς τὸ προσποίημα τοῦτο ὑπέμεινεν, καὶ δόξας ἁπάντων ἀνθρώπων εἶναι φρονιμώτατος, μετὰ τοῦτ᾽ ἔπειθεν αὐτοὺς τὴν αὐτὴν γνώμην ἅπαντας λαβόντας, ἐξελάσαι Ταρκύνιόν τε καὶ τοὺς παῖδας ἐκ τῆς πόλεως, πολλὰ καὶ ἐπαγωγὰ εἰς τοῦτο διαλεχθείς. ἐπεὶ δὲ πάντας εἶδεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης ὄντας, οὐ λόγων ἔφη δεῖν, οὐχ ὑποσχέσεων, ἀλλ᾽ ἔργων, εἴ τι τῶν δεόντων μέλλει γενήσεσθαι· ἄρξειν

riis deum honorassent, multū riserūt 4
Brutum, q́ baculum ligneū Apollini obtulisset. at ille aureā *deo* virgam obtulerat, quā nemine conscio in perforatū fistulæ more baculū inseruerat.
priuatim deinde rogauerūt deū, quē- 6
nam fata destinarent Romanis futurū principē. responsum est, eū qui primus matrē osculatus esset. adolescentes non percipientes sensum oraculi, pacti sunt inter se vt simul matrē oscularētur; cōmunib. auspiciis regnū administraturi. at Brutus intelligens quid deus vellet significare, cumprimū Italiā contigit, prolapsus terrā osculatus est, q́ hęc sit *communis* mater omniū. Et ad id quidē temporis talis fuerat. Tunc vero vt ex Valerio cognouit casum & necē Lucretiæ, ꝓtēsis ad cælū manibus: Iupiter, inquit, diiq; omnes quib cordi sunt res mortalium; venitne nūc tēpus illud quod ego in hoc simulato vitę statu tamdiu exspectaui? estne in fatis vt Roma per me & propter me ab infanda tyrānide liberetur? His dictis cū Collatino & Valerio ad ædes properat. Quas vt intrauerunt, Collatinus conspicatus Lucretiam in medio iacentē, patrēq; illi circumfusum, ingenti cū gemitu defunctam complectens & osculans, nomine ciebat *mortuam*, nec aliter q̃ viuā alloquebatur, mente captus præ dolore nimio. Qui dū ita cū patre totaq; familia fletu ac lamētis occupatus est, Brutus, oculis in eos versis, Alias, inquit, Lucreti, tuq; Collatine, & vos ceteri mulieris necessarii, satis habebitis tēporis quo illā defleatis: nunc de vindicanda eius iniuria meditemur. nā id præsens tēpus postulat. Visus est recte monere; ac mox soli cōsidentes, semota famulorū & mercenariorū turba, consultabāt quid agendū esset. Ibi primus Brutus præfatus de seipso, stultitiā illā, qua plerisq; visus sit laborare, non verā in se, sed affectatā fuisse; expositis etiam caussis cur fatuitatem tādiu simulasset, postq̃ ostēdit se hominē esse longe prudentissimū, prosequens orationē, hortatus est vt vnanimes consociata opera Tarquinium & filios vrbe pellerent, multa locutus in eam sententiam ad persuadendū efficacia. animaduertēs deinde neminē diuersum sentire, nō verbis ait, nec pollicitis, sed factis op⁹ esse, siq̃d ex officio velint exsequi: seq;

dixit facturum initium. Hęc fatus, arrepto gladiolo quo illa se confoderat, accessit ad cadauer, quod etiãtum propalam iacebat, spectaculum miserabile; & imposito ei cultro, iurauit Martem deosq; ceteros, se, quidquid posset, ad subuertendũ Tarquinii dominatum moliturum esse: & nec se cũ tyrannis in gratiã rediturum, nec aliis recõciliandæ gratiæ copiã facturũ, diuersumq; sentiẽtes pro inimicis habiturũ, & cũ tyrannide tyrãnidisq; sociis perpetuas vsq; ad vitæ finem simultates exerciturũ. quodsi iusiurãdum violaret, talem sibi suisq; liberis exitũ vitæ imprecabatur, qualis *miseræ* illi cõtigisset. Hæc fatus ceteros omnes ad idẽ iusiurandũ vocauit. qui nihil amplius cunctantes surrexerũt, & accepto alii ab aliis cultro deierarunt. moxq; iurati iã quærebant quo modo negotium aggrederẽtur. Bruti hęc fuit sententia: Ante omnia custodias portis adhibeamus, nequid corũ quæ in vrbe dicuntur agũturve cõtra tyrannidẽ, Tarquinius sentiat, priusq̃ res nostræ paratæ sint. deinde prolato in forũ corpore mulieris, vt est cruore fœdatũ, Lucretius atq; Collatinus progressi in medium, deplorẽt suum infortuniũ, & rem omnem exponant ordine. reliqui deinde, alius post aliũ accedẽs, accusent tyrannidẽ, ciuesq; ad libertatẽ vocent. erit hoc ciuib. exoptatissimũ, si a nobis patriciis libertatis initium fieri videant. multa. n. & grauia a Tarquinio passi sunt; & satis illis erit vel modica occasio. Vbi vero multitudinẽ aduersus tyrannos concitatam habuerimus, calculum eis de abrogando Tarquinio imperio permittamus, & plebiscitum super hoc quantocius transmittamus ad exercitũ. etenim si, qui in armis sunt, cognouerint totã vrbẽ a tyrãnis alienatã, studebunt libertati patrię, nec amplius se largitionib. retineri patiẽtur. Post hunc Valerius sumptis dicendi partib. Reliqua, inquit, recte monere videris, Iuni; ceterum de comitiis scire velim; Quis indicet ea legitime, & calculũ permittet curiis? magistratus n. est hoc officiũ; & nostrũ nemo vllũ magistratum gerit. Ad hęc ille, Ego, inquit, Valeri. Sũ enim tribunus celerũ: licetq; mihi per leges quandocũq; in comitium vocare populum. hunc enim honorẽ, maximũ *alioqui*, Tar-

δὲ τούτων αὐτὸς ἔφη. ταῦτα εἰπὼν, καὶ λαβὼν τὸ ξιφί- 197
διον ᾧ διεχρήσατο ἑαυτὴν ἡ γυνὴ, καὶ τῷ σώματι προσελθὼν αὐτῆς, ἔκειτο γὰρ ἔτι ἐν τῷ φανερῷ, θέαμα οἴκτιστον· ὤμοσέ τε Ἄρην καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, πάντα ὅσον δύναται πράξειν ἐπὶ καταλύσει τῆς Ταρκυνίου δυναστείας· καὶ οὔτε αὐτὸς διαλλαγήσεσθαι πρὸς τοὺς τυράννους, οὔτε τοῖς διαλλαττομένοις ἐπιτρέψειν, ἀλλ' ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι τὸν μὴ ταῦτα βουλόμενον, καὶ μέχρι θανάτου τῇ τυραννίδι καὶ τοῖς συναγωνιζομένοις αὐτῇ διεχθρεύσειν. εἰ δὲ παραβαίη τὸν ὅρκον, τοιαύτην αὐτῷ τελευτὴν ἠράσατο τοῦ βίου γενέσθαι καὶ τοῖς αὐτοῦ παισὶν, οἵας ἔτυχεν ἡ γυνή. ταῦτ' εἰπὼν ἐκάλει καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἐπὶ τὸν αὐτὸν ὅρκον. οἱ δὲ, οὐδὲν ἔτι ἐνδοιάσαντες, ἀνίσταντο, καὶ τὸ ξίφος δεχόμενοι παρ' ἀλλήλων, ὤμνυον. γενομένων δὲ τῶν ὅρκων, μετὰ τοῦτ' ἐζήτουν τίς αὖθις ὁ τῆς ἐπιχειρήσεως ἔσται τρόπος. καὶ ὁ Βροῦτος αὖθις ὑποτίθεται τοιαῦτα· Πρῶτον μὲν διὰ φυλακῆς τὰς πύλας ἔχωμεν, ἵνα μηδὲν τῶν ἐν τῇ πόλει λεγομένων τε καὶ πραττομένων κατὰ τῆς τυραννίδος αἴσθηται Ταρκύνιος, πρὶν ἢ τὰ παρ' ἡμῶν εὐτρεπῆ γενέσθαι. ἔπειτα κομίσαντες τὸ σῶμα τῆς γυναικὸς, ὡς ἔστιν αἵματι πεφυρμένον, εἰς τὴν ἀγορὰν, προελθὼν Λουκρήτιός τε καὶ Κολλατῖνος, ἀποδυράσθωσαν τὰς ἑαυτῶν τύχας, ἅπαντα τὰ γενόμενα φράσαντες. ἔπειτα τῶν ἄλλων ἕκαστος παριὼν κατηγορείτω τῆς τυραννίδος, καὶ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν παρακαλείτω. ἔσται δὲ πᾶσι Ῥωμαίοις κατ' εὐχὴν, ἐὰν ἴδωσιν ἡμᾶς τοὺς πατρικίους ἄρχοντας τῆς ἐλευθερίας· πολλὰ γὰρ καὶ δεινὰ πεπόνθασιν ὑπὸ τοῦ Ταρκυνίου, καὶ μικρᾶς ἀφορμῆς δέονται. ὅταν δὲ λάβωμεν τὸ πλῆθος ὡρμημένον καταλῦσαι τὴν μοναρχίαν, ψῆφόν τε αὐτοῖς ἀναδῶμεν ὑπὲρ τοῦ μηκέτι Ῥωμαίων Ταρκύνιον ἄρξειν, καὶ τὸ περὶ τούτου δόγμα πρὸς τοὺς ἐπὶ στρατοπέδου διαπεμψώμεθα ἐν τάχει. καὶ γὰρ οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, εἰ μάθοιεν ὅτι τὰ ἐν τῇ πόλει πάντα τοῖς τυράννοις ἐστὶν ἀλλότρια, πρόθυμοι περὶ τῆς τῆς πατρίδος ἐλευθερίας γενήσονται, οὔτε δωρεαῖς ἔτι κατεχόμενοι. ταῦτα λέξαντος αὐτοῦ, παραλαβὼν τὸν λόγον Οὐαλέριος, Τἆλλα μὲν, ἔφη, ὀρθῶς ἐπιλογίζεσθαί μοι δοκεῖς, Ἰούνιε· περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἔτι βούλομαι μαθεῖν, τίς ὁ καλέσων ἔσται αὐτὴν κατὰ νόμους, καὶ τὴν ψῆφον ἀναδώσων ταῖς φράτραις. ἄρχοντι γὰρ ἀποδέδοται τοῦτο πράττειν· ἡμῶν δὲ οὐδεὶς οὐδεμίαν ἀρχὴν ἔχει. ὁ δὴ ὑπολαβὼν ἔφη, Ἐγὼ, φησὶν, Οὐαλέριε. τῶν γὰρ κελερίων ἄρχων εἰμὶ, καὶ ἀποδέδοταί μοι κατὰ νόμους ἐκκλησίαν, ὅτε βουλοίμην, συγκαλεῖν. ἔδωκέ μοι τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ Ταρ-

κύνιος

κύριος μεγίστη οὖσαν, ὡς ἠλιθίῳ, καὶ οὔτ' αἰσθησομένῳ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὔτ' εἰ γνοίην, χρησομένῳ. καὶ τοῦ κατὰ τοῦ τυράννου λόγου πρῶτος ἐγὼ διαθήσομαι. ὡς δὲ ταῦτ' ἤκουσαν, ἅπαντες ἐπῄνεσάν τε καὶ ὡς ἀπὸ καλῆς ὑποθέσεως ἀρξάμενον καὶ νομίμης, καὶ τἄλλα λέγειν αὐτὸν ἠξίουν. κἀκεῖνος εἶπεν, Ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω παρέστη ἡμῖν ἐδόκει, σκοπώμεθα πάλιν τίς τὴν πόλιν ἐπιτροπεύσουσα ἀρχὴ γενήσεται μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν βασιλέων, καὶ ὑπὸ τίνος ἀποδειχθεῖσα ἀνδρός, καὶ ἔτι πρότερον ὅστις ἔσται πολιτείας λόγος, ὃν ἀπαλλαττόμενοι τοῦ τυράννου καταστησόμεθα. βεβουλεῦσθαι γὰρ ἅπαντα βέλτιον πρὶν ἐπιχειρεῖν ἔργῳ τηλικῷδε, καὶ μηδὲν ἀνεξέταστον ἀφεῖσθαι μηδ' ἀπροβούλευτον. ἀποφαινέσθω δὲ περὶ τούτων ἕκαστος ὑμῶν ἃ φρονεῖ. μετὰ τοῦτ' ἐλέχθησαν πολλοὶ καὶ παρὰ πολλῶν λόγοι. ἐδόκει δὲ τοῖς μὲν, βασιλικὴν αὖθις καταστήσασθαι πολιτείαν, ἐξαριθμουμένοις ὅσα εἰς τὴν πόλιν ἐποίησαν ἀγαθὰ πάντες οἱ πρότερον βασιλεῖς· τοῖς δὲ,
198 μηκέτι ποιεῖν ἐφ' ἑνὶ δυνάστῃ τὰ κοινά, τὰς τυραννικὰς διεξιοῦσι παρανομίας, αἷς ἄλλοι τε πολλοὶ κατὰ τῶν ἰδίων πολιτῶν ἐχρήσαντο, καὶ Ταρκύνιος τελευταῖος· ἀλλὰ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς ἁπάντων ἀποδεῖξαι κύριον, ὡς ἐν πολλαῖς τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. οἱ δὲ, τούτων μὲν οὐδετέρας προῃροῦντο τῶν πολιτειῶν, δημοκρατίαν δὲ συνεβούλευον, ὥσπερ Ἀθήνῃσι, καταστῆσαι, τὰς ὕβρεις καὶ τὰς πλεονεξίας τῶν ὀλίγων προφερόμενοι, καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας τοῖς ταπεινοῖς πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας· ἐλευθέραν τε πολιτείαν τὴν ἰσονομίαν ἀποφαίνοντες, ἀσφαλεστάτην οὖσαν καὶ πρεπωδεστάτην τῶν πολιτειῶν. χαλεπῆς δὲ καὶ δυσκρίτου τῆς αἱρέσεως ἅπασι φαινομένης διὰ τὰς παρακολουθούσας ἑκάστῃ τῶν πολιτειῶν κακίας, τελευταῖος παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ Βροῦτος εἶπεν· Ἐγὼ δὲ, ὦ Λουκρήτιε καὶ Κολλατῖνε, καὶ πάντες οἱ παρόντες ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν, καινὴν μὲν οὐδεμίαν ἡμᾶς οἴομαι δεῖν καθίστασθαι πολιτείαν κατὰ τὸ παρόν. ὅ τε γὰρ καιρὸς εἰς ὃν συνήγμεθα ὑπὸ τῶν πραγμάτων, βραχύς, ἐν ᾧ μεθαρμόσασθαι πόλεως κόσμον οὐ ῥᾴδιον, ἥ τε πεῖρα τῆς μεταβολῆς, κἂν τὰ κράτιστα τύχωμεν περὶ αὐτῆς βουλευσάμενοι, σφαλερὰ καὶ οὐκ ἀκίνδυνος. ἐξέσται δὲ ἡμῖν ὕστερον ὅταν ἀπαλλαγῶμεν τῆς τυραννίδος, μετὰ πλείονος ἐξουσίας καὶ μετὰ σχολῆς βουλευσαμένοις τὴν κρείττονα πολιτείαν ἀντὶ τῆς χείρονος ἑλέσθαι, εἰ δή τις ἄρα ἐστὶ κρείττων ἧς Ῥωμύλος τε καὶ Πομπίλιος, καὶ πάντες οἱ μετ' ἐκείνους βασιλεῖς καταστησάμενοι παρέδοσαν ἡμῖν, ἐξ ἧς μεγάλη καὶ εὐδαίμων καὶ πολλῶν ἄρχουσα ἀνθρώπων ἡ πόλις

quinius mihi dedit ceu fatuo, vt qui nec potestatē eius sim animaduersurus; nec, si vel maxime intelligā, ea vsurus. quin & contra tyrannū primus perorare paratus sum. Hoc eius cōsilium placuit vniuersis: cūq; ab honesto & legitimo principio rē auspicatus videretur, iussus cetera dicēdo persequi; Quādo, inquit, hęc ita vidētur, dispiciamus itē quis magistratus rēp. post expulsos reges curaturus sit, & a quo creatus: imo prius etiā qualis sit futura reip. forma quā in tyrānidis locū inducere paramus. Præstat.n. omnia consulta habere priusq̄ aggrediamur tantū facinus; & præconsideratis omnib. nihil inexcussum relinquere. quibus de reb. vnusquisq; vestrū suam dicat sententiā. Post hæc a diuersæ a diuersis dictæ sunt sentētiæ. quibusdā placebat regiū imperiū instaurare, enumerantib. quot & quāta in rēp. beneficia superiores reges cōtulissent. alii negabāt vnius potestati amplius concredendā rē Romanam; permoti tyrānorū iniuriis, quib. cum alii multi ciues suos affecerint, tū postremo Tarquinius: malebātq; penes senatū summā potestatē esse, sicut in plerisq; Græcis ciuitatibus. Aliis neutra reip. forma probabatur: sed popularē administrationē, vt Athenis, prę ferebant; cōmemorātes quā petulanter & auare pleraq; in paucorū dominatu administrētur, & quā graues inde tenuiorū aduersus potētes oriātur seditiones: pdicantesq; libertatē reip. consistere in æquato iure ciuiū, eā administrationis formā dicebāt & tutissimā esse, & decentissimā. cūq; difficilis electio videretur omnib. q, null⁹ ex his status careret suis vitiis, ad extremū Brutus sumptis dicēdi partib. sic locutus est: At ego Lucreti, tuque Collatine, & ceteri quotquot adestis boni viri bonisq; pgnati, nullā nobis in psens nouā reip. formam instituēdā censeo. nā & tēpus hoc angustū est p negotiis, nec ad mutādū rerū ordinē sufficiens: & vt optimā excogitemus mutationis rationē, conatus non carebit periculo. post, vbi a tyrannide liberati fuerimus, maiori libertate maioriq; otio consultare & optimam reip. formam deligere poterimus: si modo melior status est eo, quem Romulus, Pompilius, aliique póst reges a se institutum nobis tradiderunt; in quo vrbs nostra, diis perpetuo fauentibus, amplitudine, opibus & multorum populorum imperio au-

Consiliū de instituenda rep.

ćta eſt. Incōmoda vero propter quæ
regnum facile in ſæuitiā tyrannicam
degenerat, & quę regiam poteſtatem
inuiſam omnibus faciunt, ea & nunc
corrigenda, & in poſterū cauēda mo-
neo. ecquænam illa? primum quoniā
multi ſpectant rerū nomina, & ex his
æſtimationē facta, ſępe vel noxiū quid-
piā admittunt, vel vtile aliquid refu-
giūt; in quo genere & regnū eſt; ideo
nomen ei in rep. mutādum arbitror:
vt quorum curæ poſthac cōmittetur
ciuitatis incolumitas, non reges am-
plius neq; monarchæ vocentur, ſed
alio quopiā modeſtiore & humanio-
a re vocabulo. deinde nō vnius arbitrio
cōmittenda rerum ſumma; ſed duo-
bus viris permittendum regium im-
perium, ſicut Lacedæmonios audio
facere iam multis ętatibus, & propter
hanc formā reip. inter omnes Gręcos
maxime florere legibus & opib. mi-
nus enim iniurioſi erūt & moleſti di-
uiſa poteſtate bifariam, ambobus eā-
dem vim obtinentibus: & alter alterū
reuerebitur, ac viciſſim reuocabit a
licentia: æmulatio quoq; ad virtutis
opinionē ex æquata poteſtate maxi-
me naſci videtur. Prętereae tā multis
regiis inſigniis ſiqua ſunt inuidioſa &
moleſta populo, partim minuenda,
partim plane tollenda iudico; ſceptra
iſta dico, & coronas aureas, & purpu-
reas auro intertextas trabeas; niſi ſta-
tis feſtis & in pompis triumphalibus,
aſſumantur honoris deorum gratia.
rarus enim horū vſus, inuidioſus non
erit. ceterum ſella eburnea in qua ſe-
dētes ius reddant populo, relinquen-
da eſt vnâ cum prætexta candida &
lictoribus duodecim ſecures per vias
b præferentibus. Supereſt vnum quod
omnium quæ dixi vtiliſſimū fore ar-
bitror, & ad magiſtratus a delictis
abſtrahendos efficaciſſimū, ne impe-
rium iiſdem per totum vitæ ſpatium
progetur; prægrauis enim eſt omni-
bus magiſtratus qui *certo temporis* ſpa-
tio limitatus non eſt, nec vllas admi-
niſtrationis rationes reddere cogitur;
vnde tyrannis naſcitur. contrahenda
igitur poteſtas exēplo Athenienſium
intra tempus annuum. imperandi. n.
parēdiq; viciſſitudo; & poteſtatis, an-
tequā corrumpat animū, depoſitio,
cohibet ingenia cōtumacia, nec ſinit
mores inebriari nimia licentia. In hunc modū conſtitutis rebus poteritis non modo regiæ gu-
bernationis cōmoda percipere, ſed etiā comitantia illā mala declinare. Sed vt nomen quoque

ἡμῖν διετέλεσεν. ἃ δὲ παρακολουθεῖν εἴωθε ταῖς μοναρχί-
αις δεινά, ἐξ ὧν εἰς τυραννικὴν ὠμότητα περιίστανται, καὶ
δι' ἃ δυσχεραίνουσιν ἅπαντες πρὸς αὐτάς, ταῦθ' ὑμῖν
ἐπανορθώσασθαί τε καὶ νῦν, καὶ ἵνα μηδ' ἐξ ὑστέρου γένηταί
ποτε, φυλάξασθαι παραινῶ. τίνα δέ ἐστι ταῦτα; πρῶτον
μὲν ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων οἱ πολλοὶ σκοποῦ-
σι, καὶ ἀπὸ τούτων ἢ προσίενταί τινα τῶν βλαβερῶν, ἢ φεύ-
γουσί τι τῶν ὠφελίμων, ἐν οἷς καὶ τῇ μοναρχίᾳ εἶναι συμ-
βέβηκε, μεταθέσθαι τοὔνομα τῆς πολιτείας ὑμῖν παραι-
νῶ, καὶ τοὺς μέλλοντας ἕξειν τὴν ἁπάντων σωτηρίαν, μήτε
βασιλεῖς ἔτι μήτε μονάρχους καλεῖν, ἀλλὰ μετριωτέραν
τινὰ καὶ φιλανθρωποτέραν αὐτοῖς θέσθαι προσηγορίαν.
ἔπειτα μὴ ποιεῖν γνώμην ἑνὸς ἁπάντων κυρίαν, ἀλ-
λὰ δυσὶν ἐπιτρέπειν ἀνδράσι τὴν βασιλικὴν ἀρχήν,
ὡς Λακεδαιμονίους πυνθάνομαι ποιεῖν ἐπὶ πολλὰς ἤ-
δη γενεάς, καὶ διὰ τοῦτο τὸ σχῆμα τοῦ πολιτεύματος ἁπάν-
των μάλιστα τῶν Ἑλλήνων εὐνομεῖσθαί τε καὶ εὐδαιμονεῖν.
ἧττον γὰρ ὑβρισταὶ καὶ βαρεῖς ἔσονται, διαιρεθείσης τῆς ἐξου-
σίας δίχῃ, καὶ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἐχόντων ἑκατέρων· αἰδώς
τε ἀλλήλων καὶ κώλυσις τοῦ καθ' ἡδονὴν ζῆν, φιλοτιμία
τε πρὸς ἀρετῆς ἄσκησιν, ἐκ ταύτης γένοιτ' ἂν τῆς ἰσοτί-
μου δυναστείας μάλιστα. τῶν τε παρασήμων ἃ τοῖς βα-
σιλεῦσι παραδέδοται, πολλῶν ὄντων, εἴ τινα λυπηρὰς
ὄψεις καὶ ἐπιφθόνους τοῖς πολλοῖς παρέχεται, τὰ μὲν μει-
ῶσαι, τὰ δὲ ἀφελεῖν οἴομαι δεῖν· τὰ σκῆπτρα ταυτὶ λέ-
γω, καὶ τοὺς χρυσοῦς στεφάνους, καὶ τὰς ἁλουργεῖς καὶ χρυσο-
σήμους ἀμπεχόνας, πλὴν εἰ μὴ κατὰ καιρούς τινας ἑορ-
ταίους, καὶ ἐν πομπαῖς θριάμβων, ὅτε αὐτὰ τιμῆς θεῶν
ἕνεκα λήψονται· λυπήσει γὰρ οὐδένα, ἐὰν γίνηται σπανίως.
θρόνον δὲ τοῖς ἀνδράσιν ἐλεφάντινον, ἐν ᾧ καθεζόμενοι
δικάζουσι, καὶ λευκὴν ἐσθῆτα περιπόρφυρον, καὶ τοὺς
προηγουμένους ἐν ταῖς ἐξόδοις δώδεκα πελέκεις κατα-
λιπεῖν. ἔτι πρὸς τούτοις ὃ πάντων οἴομαι τῶν εἰρημένων
χρησιμώτατον ἔσεσθαι, καὶ τοῦ μὴ πολλὰ ἐξαμαρτάνειν
τοὺς παραληψομένους τὴν ἀρχὴν αἰτιώτατον, τὸ μὴ διὰ
βίου τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ ἄρχειν· χαλεπὴ γὰρ ἅπασιν ἀόριστος 199
ἀρχή, καὶ μηδεμίαν ἐξέτασιν διδοῦσα τῶν πραττομέ-
νων, ἐξ ἧς φύεται τυραννίς· ἀλλ' εἰς ἐνιαύσιον χρόνον, ὡς
παρ' Ἀθηναίοις γίνεται, τὸ κράτος τῆς ἀρχῆς συνάγειν. τὸ
γὰρ ἐν μέρει τὸν αὐτὸν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι, καὶ πρὸ τοῦ δια-
φθαρῆναι τὴν διάνοιαν, ἀφίστασθαι τῆς ἐξουσίας, συστέλλει
τὰς αὐθάδεις φύσεις, καὶ οὐκ ἐᾷ μεθύσκεσθαι ταῖς ἐξουσίαις
τὰ ἤθη. ταῦθ' ἡμῖν καταστησαμένοις ὑπάρξει τὰ μὲν ἀ-
γαθὰ καρποῦσθαι τῆς βασιλικῆς πολιτείας, τῶν δὲ παρακο-
λουθούντων αὐτῇ κακῶν ἀπηλλάχθαι. ἵνα δὲ καὶ τοὔνομα τῆς

βασιλ-

βασιλικῆς ἐξουσίας πάτριον ὑπάρχον ἡμῖν, καὶ σὺν οἰωνοῖς αἰσίοις θεῶν ἐπικυρωσάντων παρεληλυθὸς εἰς τὴν πόλιν, αὐτῆς ἕνεκα τῆς ὁσίας φυλάττηται ἱερόν, ἀποδεικνύσθω τις ἀεὶ βασιλεύς, ὁ τὴν τιμὴν ταύτην ἕξων διὰ βίου, πάσης ἀπολυόμενος πολεμικῆς ἀσχολίας, τοῦτο μόνον ἔχων ἔργον, ὥσπερ ὁ βασιλεύς, τὴν τῶν θυηπολιῶν, ἄλλο δ' οὐδέν. ὃν δὲ τρόπον ἔσται τούτων ἕκαστον, ἀκούσατέ μου· συνάξω μὲν ἐγὼ τὴν ἐκκλησίαν, ὥσπερ ἔφην, ἐπειδὴ συγκεχώρηταί μοι κατὰ νόμον, καὶ γνώμην εἰσηγήσομαι φεύγειν Ταρκύνιον ἅμα τοῖς παισὶ καὶ τῇ γυναικί, πόλεώς τε καὶ χώρας τῆς Ῥωμαίων εἰργομένους τὸν ἀεὶ χρόνον, καὶ γένος τὸ ἐξ αὐτῶν· ὅταν δὲ ἐπιψηφίσωσι τὴν γνώμην οἱ πολῖται, δηλώσας αὐτοῖς ἣν διανοούμεθα πολιτείαν καταστήσασθαι, μεσοβασιλέα ἑλοῦμαι τὸν ἀποδείξοντα τοὺς παραληψομένους τὰ κοινά, καὶ αὐτὸς ἀποθήσομαι τὴν τῶν κελερίων ἀρχήν. ὁ δὲ κατασταθεὶς ὑπ' ἐμοῦ μεσοβασιλεὺς ἀγαγὼν τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν, ὀνομασάτω τε τοὺς μέλλοντας ἕξειν τὴν μέλλουσαν βασιλείαν, καὶ ψῆφον ὑπὲρ αὐτῶν τοῖς πολίταις δότω· ἐὰν δὲ τοῖς πλείοσι δόξῃ λόχοις κυρίαν εἶναι τὴν τῶν ἀνδρῶν αἵρεσιν, καὶ τὰ μαντεύματα γένηται περὶ αὐτῶν καλά, τοὺς πελέκεις οὗτοι παραλαβόντες καὶ τὰ λοιπὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας σύμβολα, πραττέτωσαν ὅπως ἐλευθέραν οἰκήσωμεν τὴν πατρίδα, καὶ μηκέτι κάθοδον ἕξωσιν εἰς αὐτὴν Ταρκύνιοι. πειράσονται γάρ, εὖ ἴστε, καὶ πειθοῖ καὶ βίᾳ καὶ δόλῳ, καὶ παντὶ ἄλλῳ τρόπῳ παρελθεῖν πάλιν ἐπὶ τὴν δυναστείαν, ἐὰν μὴ φυλαττώμεθα αὐτούς. ταυτὶ μὲν οὖν ἐστι τὰ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὧν ὑμῖν ἐν τῷ παρόντι λέγειν ἔχω καὶ παραινεῖν· τὰ δὲ κατὰ μέρος, πολλὰ ὄντα καὶ οὐ ῥᾴδια νῦν δι' ἀκριβείας ἐξετασθῆναι· συνήγμεθα γὰρ εἰς ὀξὺν καιρόν· ἐπ' αὐτοῖς οἴομαι δεῖν ποιῆσαι τοῖς παραληψομένοις τὴν ἀρχήν. σκοπεῖν δὲ μέντοι φημὶ χρῆναι τοὺς ἄνδρας ἅπαντα μετὰ τοῦ συνεδρίου τῆς βουλῆς, ὥσπερ οἱ βασιλεῖς ἐποίουν, καὶ μηδὲν πράττειν δίχα ἡμῶν, καὶ τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ φέρειν εἰς τὸν δῆμον, ὡς τοῖς προγόνοις ἡμῶν ἔθος ἦν, μηδενὸς ἀφαιρουμένους αὐτὸν ὧν ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις κύριος ἦν. οὕτω γὰρ αὐτοῖς ἀσφαλέστατα καὶ κάλλιστα ἕξει τὰ τῆς ἀρχῆς. Ταύτην ἀποδεξαμένου τὴν γνώμην Ἰουνίου Βρούτου, πάντες ἐπῄνεσαν, καὶ αὐτίκα περὶ τῶν παραληψομένων τὴν ἡγεμονίαν ἀνδρῶν βουλευόμενοι, μεσοβασιλέα μὲν ἔκριναν ἀποδειχθῆναι Σπόριον Λυκρήτιον, τὸν πατέρα τῆς διαχρησαμένης ἑαυτήν· ὑπ' ἐκείνου δὲ τοὺς ἕξοντας τὴν τῶν βασιλέων ἡγεμονίαν ἐξετασθῆναι, Λεύκιον Ἰούνιον Βροῦτον, καὶ Λεύκιον Ταρκύνιον Κολλατῖνον. τοὺς δ' ἄρχοντας τούτους ἔταξαν

regiæ poteſtatis, quod patrium nobis eſt, diisq; per fauſtas aues approbantibus in vrbem receptum, religionis cauſſa ſeruetur ſacroſanctum, creetur ſemper rex cui honor hic ſit perpetuus, & immunitas a militia; vnumque illi, vt regi *hactenus*, incumbat negotium, ſacrorum cura: *præter hoc* nullo alio *regiæ adminiſtrationis* munere fungatur. Nũc audite quomodo ſingula confecturi ſimus. Ego indicam comitia; quãdo, vt oſtendi, hoc mihi legibus eſt cõceſſum: rogaboq; populum iubeantne exſulare Tarquinium cum vxore ac liberis; arceriq; vrbe ac dicione Romana in perpetuũ, cum omni poſterorũ progenie. Quæ rogatio vbi approbata fuerit ciuiũ ſuffragiis, indicata prius forma reip. quam cogitamus inſtituere, interregẽ creabo a quo deſignentur qui res capeſſant; & ipſe deponam præfecturã celerũ. tum creatus a me interrex cẽturiatis comitiis nominet *magiſtratus* q̃ futurum regnum adminiſtrent; & ciuiũ de his colligat ſuffragia. ac ſi pluribus centuriis placuerit ratam eſſe electionem, & fauſta ſuper his fuerint auſpicia, tunc aſſumptis faſcibus cum reliquis regiæ poteſtatis inſigniis, dẽt operam vt liberã habeamus patriam, & ne vnquã reditus in eam Tarquiniis pateat. tentabunt enim, ſat ſcio, vel perſuaſo populo, vel vi, vel dolo, vel quauis arte alia, dominationẽ recipere, niſi ab eis nobis cauerimus. Hæc ſunt præcipua quæ in rẽ præſentẽ admonẽdos vos duxi. Cetera quæ ad *diuerſas adminiſtrationis* partes attinent, cũ multa ſint, & ob tẽporis anguſtias accurate a nobis in præſentia examinari nequeant, exiſtimo committenda eſſe futuris magiſtratibus. Sed hos oportet omnia ex ſenatus cõſulto decernere, vt reges factitarunt; nec quidq̃ ſine nobis agere; & ſenatus placita referre ad populũ, ſicut maiores noſtri ſolebãt; nec vllũ populo ius quod ſuperioribus tẽporib. obtinuerit, adimere. Sic .n. pulcherrime ac tutiſſime procedent res imperii. Hãc Iunii Bruti ſententiã laudarũt omnes: moxq; de futuris magiſtratibus inito cõſilio decreuerũt interregem dicere Sp. Lucretiũ, patrẽ eius q̃ ſe interfecerat; & ab eo decerni magiſtratus cum poteſtate regia L. Iuniũ Brutũ, L. Tarquiniũ Collatinum. eos magiſtratus

a placuit ipsorũ lingua nominari CONSVLES; quod vocabulum si Græce interpretari velimus, significat συμβούλους siue προβούλους. nam consilia Romani vocant, quas nostrates συμβουλάς. ὕπατοι tamen procedente tẽpore a Græcis dicti sunt, a potestatis præcellẽtia, quoniam omnibus præsunt, & summum locum obtinẽt. nã quod præcellens & summũ est, prisci *Græci* vocabãt ὕπατον. His ita statutis, diisq; in vota vocatis vt iusta piaq; cœpta secũdarent, in forũ prodeũt sequẽtib. famulis in atrata lectica ferẽtibus Lucretiæ cadauer inexcultũ & sanguine fœdatũ. qua ante curiã in loco sublimi & conspicuo posita, cõuocabatur populus. cũq; turba confluxisset non modo q̃ in foro tunc aderat, sed etiã quę p pręcones vicatim dimissos tota vrbe fuerat excita, Brutus conscenso loco vnde cõcionari mos erat, assistere iussis patriciis, in hũc modũ locutus est: De necessariis & præclaris rebus verba facturus apud vos Quirites, de meipso primũ paucis præfabor. Fortassis enim quibusdam vestrũ, immo (fat scio) multis insanire videbor, q̃ vir mentis non integræ, de maximis rebus dicere aggrediar, cui, vt male sano, curatore sit opus. Volo igitur vos scire, falsam fuisse opinionem de me publicam; cuius tamẽ auctor nemo fuit pręter me. Vt aũt neq; pro ingenio meo neq; pro decoro viuerem, sed prout Tarquinio libuit, & mihi visum est vtile, in caussa fuit metus & vitę periculũ. Regem.n. qui principatus initio patrem meum occiderat, vt opes eius lucuũtas inuaderet; & maiorẽ fratrem, vltorem paternæ necis futurũ, si licuisset, cæde clãcularia de medio sustulerat: satis apparebat non parciturũ nec mihi, destituto carissimis necessitudinib. nisi egissem morionem fictitiũ. hoc me figmẽtũ, creditũ a tyrãno, & e familiari clade eripuit, & huic incolumẽ seruauit tẽpori: quod postq̃ exoptatum mihi aduenit, nunc demũ personã a me vigintiquinq; annos caute gestatã libet deponere. Et hæc quidem de me dixisse sufficiat. Quæ vero ad rẽp. attinent, & quorũ gratia huc a me cõuocati estis, hęc sunt: Tarquinium, qui neque iuxta ritus & leges patrias principatum obtinuit; neque, posteaquam eum quibuscumque artibus adeptus est,

καλέσαι κατὰ τὴν ἑαυτῶν διάλεκτον, κωνσιλίους. τοῦτο μεθερμηνευόμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν τοὔνομα, συμβούλους ἢ προβούλους δύναται δηλοῦν. κωνσίλια γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰς συμβουλὰς καλοῦσιν· ὕπατοι δ᾽ ὑφ᾽ Ἑλλήνων ἀνὰ χρόνον ὠνομάσθησαν ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἐξουσίας, ὅτι πάντων τε ἄρχουσι, καὶ τὴν ἀνωτάτω χώραν ἔχουσι. τὸ γὰρ ὑπερέχον καὶ ἄκρον, ὕπατον ἐκάλουν οἱ παλαιοί. 200 Ταῦτα βουλευσάμενοί τε καὶ καταστησάμενοι, καὶ τοὺς θεοὺς εὐχαῖς λιτανεύσαντες συλλαβέσθαι σφίσιν ὁσίων καὶ δικαίων ἔργων ἐφιεμένοις, ἐξῄεσαν εἰς τὴν ἀγοράν. ἠκολούθουν δ᾽ αὐτοῖς οἱ θεράποντες ἐπὶ κλίνης μέλασιν ἀμφίοις ἐστρωμένης κομίζοντες ἀθεράπευτόν τε καὶ πεφυρμένην αἵματι τὴν νεκράν· ἣν πρὸ τοῦ βουλευτηρίου τεθῆναι κελεύσαντες, ὑψηλήν τε καὶ περιφανῆ, συνεκάλουν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. ὄχλου δὲ συναχθέντος οὐ μόνον τοῦ κατ᾽ ἀγορὰν τότε ὄντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατὰ πόλιν ὅλην· διεξῄεσαν γὰρ οἱ κήρυκες διὰ τῶν στενωπῶν τὸν δῆμον εἰς τὴν ἀγορὰν καλοῦντες· ἀναβὰς ὁ Βροῦτος ἔνθα τοῖς συνάγουσι τὰς ἐκκλησίας δημηγορεῖν ἔθος ἦν, καὶ τοὺς πατρικίους παραστησάμενος, ἔλεξε τοιάδε· Ὑπὲρ ἀναγκαίων καὶ καλῶν πραγμάτων τοὺς λόγους μέλλων πρὸς ὑμᾶς ποιεῖσθαι, ἄνδρες πολῖται, περὶ ἐμαυτοῦ πρῶτον ὀλίγα βούλομαι προειπεῖν. ἴσως γάρ τισιν ὑμῶν, μᾶλλον δ᾽ ἀκριβῶς οἶδα ὅτι πολλοῖς τεταράχθαι δόξω τὴν διάνοιαν, ἀνὴρ οὐ φρενήρης, περὶ τῶν μεγίστων ἐπιχειρῶν λέγειν, ᾧ κηδεμόνων, οὐχ ὑγιαίνοντι, δεῖ. ἴστε δὴ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἣν περὶ ἐμοῦ πάντες εἴχετε ὡς ἠλιθίου, ψευδῆ γενομένην, καὶ οὐχ ὑπ᾽ ἄλλου τινὸς κατασκευασθεῖσαν, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἐμοῦ. ὁ δ᾽ ἀναγκάσας με μήθ᾽ ὡς φύσις ἠξίου, μήθ᾽ ὡς ἥρμοττέ μοι ζῆν, ἀλλ᾽ ὡς Ταρκυνίῳ τε ἦν βουλομένῳ, κἀμοὶ συνοίσειν ἐδόξεν, ὁ περὶ τῆς ψυχῆς φόβος ἦν. πατέρα γάρ μου Ταρκύνιος ἀποκτείνας, ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ἵνα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ κατάσχῃ πολλὴν σφόδρα οὖσαν· καὶ ἀδελφὸν πρεσβύτερον, ὃς ἔμελλε τιμωρήσειν τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς, εἰ μὴ γένοιτο ἐκ ποδῶν, ἀφανεῖ θανάτῳ διαχρησάμενος, οὐδ᾽ ἐμοῦ δῆλος ἦν φεισόμενος ἐρήμου τῶν ἀναγκαιοτάτων γεγονότος, εἰ μὴ τὴν ἐπίθετον ἐσκηψάμην μωρίαν. τοῦτό με τὸ πλάσμα πιστευθὲν ὑπὸ τοῦ τυράννου, μὴ ταὐτὰ παθεῖν ἐκείνοις ἐρρύσατο, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος διασέσωκε χρόνου· νῦν δ᾽ αὐτὸ πρῶτον· ἧκε γὰρ ὁ καιρὸς ὃν εὐχόμην τε καὶ προσεδεχόμην· πέμπτον ἤδη τοῦτο καὶ εἰκοστὸν ἔτος φυλάξας, ἀποτίθεμαι. καὶ τὰ μὲν περὶ ἐμοῦ τοσαῦτα. τὰ δὲ κοινὰ ὑπὲρ ὧν ὑμᾶς εἰς ἐκκλησίαν συνεκάλεσα, ταῦτ᾽ ἐστίν. Ταρκύνιον οὔτε κατὰ τοὺς πατρίους ἡμῶν ἐθισμοὺς καὶ νόμους τὴν δυναστείαν καταρχόντα, οὔτ᾽ ἐπειδὴ κατέσχεν ὅπως δή ποτε λαβὼν,

καλῶς

καλῶς αὐτῇ καὶ βασιλικῶς χρώμενον, ἀλλ' ὑπερβεβληκότα πάντας ὕβρει τε καὶ παρανομίᾳ τοὺς ὅπου δή ποτε γενομένους τυράννους, ἀφελέσθαι τὴν ἐξουσίαν βεβουλεύμεθα. νῦν συνελθόντες οἱ πατρίκιοι, πάλαι μὲν δέον, νῦν δ' ἐν καιρῷ τοῦτο ποιοῦντες ἐπιτηδείῳ, ὑμᾶς τε, ὦ δημόται, συνεκαλέσαμεν, ἵνα τὴν προαίρεσιν ἀποδειξάμενοι τὴν ἑαυτῶν, συναγωνιστὰς ἀξιώσωμεν ἡμῖν γενέσθαι, πράττοντας ἐλευθερίαν τῇ πατρίδι, ἧς οὔτε πρότερον ἡμῖν ἐξεγένετο μεταλαβεῖν, ἐξ οὗ Ταρκύνιος τὴν ἀρχὴν κατέσχεν, οὐδ' ὕστερον, ἐὰν νῦν μαλακισθῶμεν, ἐξέσται. εἰ μὲν οὖν χρόνον ὅσον ἐβουλόμην εἶχον, ἢ πρὸς ἀγνοοῦντας ἔμελλον λέγειν, ἁπάσας διεξῆλθον ἂν τὰς τοῦ τυράννου παρανομίας, ἐφ' αἷς οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις εἴη ἅπασι δίκαιος ἀπολωλέναι. ἐπεὶ δὲ ὁ καιρὸς ὃν τὰ πράγματα δίδωσί μοι, βραχύς, ἐν ᾧ λέγειν μὲν ὀλίγα δεῖ, πράττειν δὲ πολλά, καὶ πρὸς εἰδότας τὸν λόγον ποιοῦμαι, ὀλίγα τὰ μέγιστα καὶ φανερώτατα τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ ἀπολογίας μηδεμιᾶς δεόμενα τυχεῖν, ταῦθ' ὑμᾶς ὑπομνήσω. οὗτός ἐστιν, ἄνδρες πολῖται, Ταρκύνιος ὁ πρὸ τοῦ λαβεῖν τὴν ἀρχὴν, Ἀρρούντην τὸν ἴδιον ἀδελφὸν, ὅτι πονηρὸς
201 οὐκ ἐβούλετο γενέσθαι, φαρμάκοις διαχρησάμενος, συνεργὸν εἰς τοῦτο τὸ μύσος λαβὼν τὴν ἐκείνου γυναῖκα, τῆς δ' αὐτοῦ συνοικούσης ἀδελφὴν, ἣν ἐμοίχευεν ὁ θεοῖς ἐχθρὸς ἔτι καὶ πάλαι. οὗτος ὁ τὴν γαμετὴν γυναῖκα σώφρονα καὶ τέκνων κοινωνὸν γεγονυῖαν, ἐν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις καὶ διὰ τῶν αὐτῶν φαρμάκων ἀποκτείνας· ὃς οὐδ' ἀφοσιώσασθαι τῶν φαρμακειῶν ἀμφοτέρων τὰς διαβολὰς, ὡς ὑφ' ἑαυτοῦ γενομένων, ἠξίωσεν, ἐλεεινῷ χρησάμενος σχήματι, καὶ μικρῷ προσποιητοῦ πένθους· ἀλλ' εὐθὺς ἅμα τῷ αὐτὰ διαπράξασθαι τὰ θαυμαστὰ ἔργα, πρὶν ἢ μαρανθῆναι τὰς ὑποδεξαμένας τὰ δύστηνα σώματα πυράς, φίλοις εἱστία, καὶ γάμους ἐπετέλει, καὶ τὴν ἀνδροφόνον νύμφην ἐπὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς θάλαμον ἤγετο, τὰς ἀπορρήτους πρὸς αὐτὴν ἐμπεδῶν ὁμολογίας· ἀνόσια καὶ ἐξάγιστα, καὶ οὔτε Ἑλλάδος οὔτε βαρβάρου γῆς οὐδαμόθι γινόμενα, πρῶτος εἰς τὴν Ῥωμαίων πόλιν εἰσαγαγὼν, καὶ μόνος. οἷα δ' ἐξειργάσατο, ὦ δημόται, τὰ περιόντα καὶ δεινὰ περὶ τοὺς κηδεστάς; Σερούϊον μὲν Τύλλιον τὸν ἐπιεικέστατον τῶν βασιλέων, καὶ πλεῖστα ὑμᾶς εὖ ποιήσαντα, φανερῶς ἀποσφάξας, καὶ οὔτε κηδείας, οὔτε ταφῆς νομίμου τὸ σῶμα ἐάσας τυχεῖν· Ταρκυνίαν δὲ τὴν ἐκείνου γυναῖκα, ἣν προσῆκεν αὐτῷ τιμᾶν ὥσπερ μητέρα, πατρὸς ἀδελφὴν οὖσαν, καὶ σπουδαίαν περὶ αὐτὸν γενομένην, πρὶν ἢ

honeste gessit aut regie, sed insolentia & iniquitate omnes qui vspiam fuerunt tyrannos superauit: *eum inquam* de communi sentẽtia nos patricii imperio priuare decreuimus: qđ cũ iam dudum factum oportuerit, nunc oblata occasione idonea facimus: vosq; Quirites conuocauimus, vt indicata voluntate nostra, vestram opem precibus expetamus in asserenda libertate patriæ; cuius rei nec ante nobis occasio contigit ex quo principatum occupauit Tarquinius; nec posthac, nisi nũc fortes viri fuerimus, vnquam dabitur. Quod si temporis quantum vellem haberem, aut apud ignaros verba facturus essem, omnia tyranni enumerarem scelera, quibus non vnum sed multa supplicia omnium iudicio commeruit. Verum quia temporis quod res concedunt, breuitas, pauca dicta, multa facta postulat, & ad gnaros verba facio, pauca tantum cõmemorabo, præcipua scilicet eius facinora, adeo manifestaria, vt nullius quãtumuis diserti verbis excusari queant. Hic est ille Tarquinius, Quirites, qui nondum princeps Arũtem fratrem germanum, quia malus esse nolebat, veneno sustulit, assumpta in eius sceleris societatẽ illius vxore, suæ coniugis germana, quam diis inuisus adulterio iam ante corruperat. Hic vxorem, pudicam matronam & communium liberorũ parentem, eodem veneno eodem tẽpore necauit; ac ne exigua quidẽ luctus specie, habituq; ad mœrorẽ cõposito, vtriusq; veneficii, velut a se nõ patrati, crimẽ diluere voluit: sed cõfestim post perpetrata egregia hęc facinora, nondũ exstinctis rogis q. misera illa corpora exceperãt, ipse amicos excepit nuptiali epulo, pactisq; nuptiis viricidã spõsam in sororis thalamũ ex pacto nefario duxit: atq; ita primus & solus in hãc vrbẽ inuexit impia & exsecrãda *scelera*, quorũ nec apud Græcos nec apud barbaros vlla vspiã reperiũtur exẽpla. Quale porro fuit illud facinus, Quirites, quã dirũ & infame, quod perpetrauit in soceros? iugulato.n. propalam Seruio Tullio regũ omniũ æquissimo, optimeq; de vobis merito; ac ne exsequiis quidẽ aut sepulturę solẽnib. defuncto cõcessis, Tarquiniã eius coniugẽ, quã vt amitã, & bene de se meritam, matris loco colere debebat, ante

persoluta marito luctus & inferiarum *extrema* officia, necauit laqueo miserã: *atq; ita tractauit eos* a quib. ipse seruatus & educatus fuerat, heres etiam atq; successor futurus, si paulũ exspectasset naturalem eorũ obitum. Sed quid his obiurgandis immoror, cum præter *domestica* in cognatos & affines facinora, tot iniquitates accusandas habeã, admissas in nos omnes *cõmunemq;* patriam? si tamẽ iniquitates dicendæ sunt, ac nõ potius piacula & abominationes omnium nationum & gẽtium. primo regnum, vt hinc incipiã, quomodo adeptus est? nũ ita vt ante reges alii? minime. immo plurimum interest. nam illi omnes a nobis ad principatũ prouecti sunt ritu moreq; patrio; primũ ex senatus cõsulto, cuius primæ partes sunt in omnibus publicis consiliis: deinde per electos *a senatu* interreges, quorũ iudicio permittitur dispicere quis e viris imperio dignis sit omnium maxime idoneus: postremo, suffragante in comitiis populo, cuius suffragio cõfirmari maxima quæq; leges volũt. accesserunt insuper auspicia, litationes, ceteraq; signa felicia; sine quibus nihil humana consilia studiave proficiũt. Agedum quis vestrum scit obseruatũ horũ aliquid, quando Tarquinius assumpsit imperiũ? quod senatus cõsultũ? quod interregum iudiciũ? quæ populi suffragia? quæ auspicia fausta? non dico hæc omnia, tametsi in recta creatione nihil prętermitti debuisset solenne ac legitimum: sed siquis vnum duntaxat horũ *tunc* obseruatũ potest ostendere, cetera quæ omissa sunt calũniari nolo. Quomodo igitur principatũ assecutus est? armis & vi, malorumq; hominũ conspirationib. vt tyrannis mos est, nobis inuitis & indigne ferẽtibus. Sed forte regnũ quomodocũq; partũ administrauit regie, ad superiorũ regum exemplũ, qui cũ in dictis tũ in factis id ppetuo spectarũt vt fortunatiorẽ & ampliorẽ hãc ciuitatẽ successorib. traderent, q̃ ipsi accepissent a suis maiorib. Ecqs sanus hoc dixerit: qui modo videat q̃ miseris & indignis modis oẽs ab eo accepti simus. Taceo calamitates nostri ordinis patricii, quas ne hostis quidẽ audiret absq; lacrymis: quando pauci e multis superstites sumus, e magnis facti humiles, & e maxima plurimorũ bonorum copia

πενθῆσαι καὶ τὰ νομιζόμενα κατὰ γῆς ἀνδρὶ ποιῆσαι, τὴν ἀθλίαν ἀγχόνῃ διαχρησάμενος, ὑφ᾽ ὧν ἐσώθη, καὶ παρ᾽ οἷς ἐτράφη, καὶ οὓς διαδέξασθαι μετὰ τὴν τελευτὴν ἔμελλεν, ὀλίγον ἀναμείνας, ἕως ὁ κατὰ φύσιν αὐτοῖς παραγένηται θάνατος. ἀλλὰ τί τούτοις ἐπιτιμῶ, τοσαύτας ἔχων αὐτοῦ παρανομίας κατηγορεῖν, ἔξω τῶν εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ κηδεστὰς γενομένων, τὰς εἰς τὴν πατρίδα καὶ πάντας ἡμᾶς ἐπιτελεσθείσας παρανομίας; εἰ δεῖ καὶ παρανομίας αὐτὰς καλεῖν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀποτροπὰς καὶ ἀφανισμοὺς ἁπάντων τῶν ἐθῶν καὶ τῶν νόμων. αὐτίκα τὴν ἡγεμονίαν, ἵν᾽ ἀπὸ ταύτης ἄρξωμαι, πῶς παρέλαβεν; ἆρά γε ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι βασιλεῖς; πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἐκεῖνοι μέν τοι ἅπαντες ὑφ᾽ ἡμῶν ἐπὶ τὰς δυναστείας παρήγοντο κατὰ τοὺς πατρίους ἐθισμοὺς καὶ νόμους· πρῶτον μὲν ψηφίσματος ὑπὸ τῆς βουλῆς γραφέντος, ᾗ περὶ πάντων ἀποδέδοται τῶν κοινῶν προβουλεύειν· ἔπειτα μεσοβασιλέων αἱρεθέντων, οἷς ἐπιτρέπει τὸ συνέδριον ἐκ τῶν ἀξίων τῆς ἀρχῆς διαγνῶναι τὸν ἐπιτηδειότατον· μετὰ ταῦτα ψῆφον ἐπενέγκαντος ἐν ἀρχαιρεσίαις τοῦ δήμου, μεθ᾽ ἧς ἅπαντα ἐπικυροῦσθαι βούλεται τὰ μέγιστα ὁ νόμος· ἐφ᾽ ἅπασι δὲ τούτοις, οἰωνῶν, σφαγίων καὶ τῶν ἄλλων σημείων καλῶν γενομένων· ὧν χωρὶς οὐθὲν ἂν γένοιτο τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς καὶ προνοίας ὄφελος. φέρε δὴ τίς ὑμῶν τι τούτων οἶδε γενόμενον, ὅτε τὴν ἀρχὴν Ταρκύνιος ἐλάμβανε; ποῖον προβούλευμα συνεδρίου; τίνα μεσοβασιλέων διάγνωσιν; ποίαν δήμου ψηφοφορίαν; ποίους οἰωνοὺς αἰσίους; οὐ λέγω ταῦτα πάντα, καίτοι δέον, εἰ γοῦν ἔμελλεν ἕξειν καλῶς, μηδὲν τῶν ἐν ἔθει κατὰ τοὺς νόμους παραλελεῖφθαι· ἀλλ᾽ ἐάν τις ἓν μόνον ἔχῃ τούτων ἐπιδεῖξαι γεγονός, οὐκ ἀξιῶ τὰ παραλειφθέντα συκοφαντεῖν. πῶς οὖν παρῆλθεν ἐπὶ τὴν δυναστείαν; ὅπλοις, καὶ βίᾳ, καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων συνωμοσίαις, ὡς τυράννοις ἔθος, ἀκόντων ἡμῶν, καὶ δυσχεραινόντων. φέρε, ἀλλ᾽ ἐπεὶ κατέσχε τὴν δυναστείαν ὅπως ποτὲ λαβών, ἆρα βασιλικῶς κέχρηται ταύτῃ, ζηλῶν τοὺς προτέρους ἡγεμόνας, οἳ λέγοντές τε καὶ πράττοντες τοιαῦτα διετέλουν ἐξ ὧν εὐδαιμονεστέραν τε καὶ μείζω τὴν πόλιν τοῖς ἐπιγινομένοις παρέδοσαν, ἧς αὐτοὶ παρέλαβον; καὶ τίς ἂν ὑγιαίνων ταῦτα 202
φήσειεν, ὁρῶν ὡς οἰκτρῶς καὶ κακῶς ἅπαντες ὑπ᾽ αὐτοῦ διατεθείμεθα; τὰς μὲν οὖν ἡμετέρας τῶν πατρικίων συμφοράς, ἃς καὶ τῶν πολεμίων ἄν τις μαθὼν δακρύσειεν, σιωπῶ, οἵ γε ὀλίγοι μὲν ἐκ πολλῶν λελείμμεθα, ταπεινοὶ δ᾽ ἐκ μεγάλων γεγόναμεν, εἰς πενίαν δὲ καὶ μεγάλην ἀπορίαν ἥκομεν ἐκ

πολλῶν

πολλῶν καὶ μειζόνων ἐκπεσόντες ἀγαθῶν. οἱ λαμπροὶ δ' ἐκεῖνοι καὶ δεινοὶ καὶ μεγάλοι, δι' οὓς ἐπιφανὴς ἡ πόλις ἦν ποτε, οἱ μὲν ἀπολώλασιν, οἱ δὲ φεύγουσι τὴν πατρίδα. ἀλλὰ τὰ ὑμέτερα πράγματα, ὦ δημόται, πῶς ἔχει; οὐκ ἀφῄρηται ὑμῶν τοὺς νόμους; οὐκ ἀφῄρηται δὲ τὰς ἐφ' ἱερὰ καὶ θυσίας συνόδους, πέπαυκε δὲ τοὺς ἀρχαιρεσιάζοντας καὶ ψηφοφοροῦντας, καὶ περὶ τῶν κοινῶν ἐκκλησιάζοντας; ἀναγκάζει δὲ ὅσα δούλοις ἀργυρωνήτοις ἄξια ταλαιπωρεῖν, λατομοῦντας, ὑλοτομοῦντας, ἀχθοφοροῦντας, ἐν τάφροις καὶ βαράθροις δαπανωμένους, ἀνάπαυσιν τῶν κακῶν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην λαμβάνοντας. τίς οὖν ὅρος ἔσται τῆς συμφορᾶς; καὶ μέχρι τίνος χρόνου ταῦτα πάσχοντες ὑπομενοῦμεν; καὶ πότε τὴν πάτριον ἐλευθερίαν ἀνακτησόμεθα; ὅταν ἀποθάνῃ Ταρκύνιος; νὴ Δία. καὶ τί πλέον ἡμῖν ἔσται τότε; τί δ' οὐ χεῖρον; τρεῖς γὰρ ἐξ ἑνὸς Ταρκυνίους ἕξομεν μιαρωτέρους τοῦ πατρός. ὅπου γὰρ ὁ γενόμενος ἐξ ἰδιώτου τύραννος, καὶ ὀψὲ ἀρξάμενος πονηρὸς εἶναι, πᾶσαν ἀκριβῶς διεξελήλυθε τὴν τυραννικὴν κακίαν, ποταποὺς χρὴ νομίζειν ἔσεσθαι τοὺς ἐξ ἐκείνου φύντας, οἷς πονηρὸν μὲν γένος, πονηραὶ δὲ τροφαί, πολιτικὸν δὲ καὶ μέτριον οὐδὲν οὔτ' ἰδεῖν ἐξεγένετο πώποτε πραττόμενον, οὔτε μαθεῖν; ἵνα δὲ μὴ μαντεύησθε τὰς κακοήθεις αὐτῶν φύσεις, ἀλλ' ἀκριβῶς μάθητε οἵους σκύλακας ἡμῖν ἡ Ταρκυνίου τυραννὶς ὑποτρέφει, θεάσασθε ἔργον ἑνὸς αὐτῶν τοῦ πρεσβυτάτου. αὕτη Σπορίου μὲν ἐστὶ τοῦ Λουκρητίου θυγάτηρ, ὃν ἀπέδειξε τῆς πόλεως ἔπαρχον ὁ τύραννος ἐξιὼν ἐπὶ τὸν πόλεμον· Ταρκυνίου δὲ Κολλατίνου γυνὴ τοῦ συγγενοῦς τῶν τυράννων, καὶ πολλὰ ὑπὲρ αὐτῶν κακοπαθήσαντος. αὕτη μέντοι σωφρονεῖν βουλομένη, καὶ τὸν ἄνδρα τὸν ἑαυτῆς φιλοῦσα, ὥσπερ ἀγαθῇ προσήκει γυναικί, ξενιζομένου παρ' αὐτῇ Σέξτου, διὰ τὴν συγγένειαν, τῇ παρελθούσῃ νυκτί, Κολλατίνου δὲ τότ' ἀποδημοῦντος ἐπὶ στρατοπέδου, τὴν ἀκόλαστον ὕβριν τῆς τυραννίδος οὐκ ἠδυνήθη διαφυγεῖν· ἀλλ' ὥσπερ αἰχμάλωτος ὑπ' ἀνάγκης κρατηθεῖσα, ὑπέμεινεν ὅσα μὴ θέμις ἐλευθέρᾳ γυναικὶ παθεῖν· ἐφ' οἷς ἀγανακτοῦσα, καὶ ἀφόρητον ἡγουμένη τὴν ὕβριν, ἐπεὶ πρὸς τὸν πατέρα καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς τὰς κατασχούσας αὐτὴν διεξῆλθε τύχας, πολλὰς ποιησαμένη δεήσεις καὶ ἀράς, ἵνα τιμωροὶ τοῖς κακοῖς αὐτῆς γένοιντο, ὃ κεκρυμμένον ὑπὸ τοῖς κόλποις ξίφος ἀνασπασαμένη, τοῦ πατρὸς ὁρῶντος, ὦ δημόται, διὰ τῶν ἑαυτῆς σπλάγχνων ἔβαψε τὸν σίδηρον. ὦ θαυμαστὴ σὺ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἀξία τῆς εὐγενοῦς προαιρέσεως. ᾤχηκας,

ad paupertatē summamq; inopiā redacti. at illi p̄clari viri, graues & magnifici, per quos olim inclyta fuit hęc nostra ciuitas, partim perierunt, partim exsulant. Quid res vestrę, plebeii, quomodo se habent? an nō leges vobis abstulit? an non interdixit solēnibus ad sacra cōuentib? an nō comitia creandis magistratibus, suffragiaq;, & cōciones de reb. publicis sustulit? q̄n & corporib. vestris haud secus ac mācipiorū emptitiorū ad varios labores abutitur, cogens lapides & materiem cædere, onera humeris subuehere, in tartareis barathris cōteri, ne minima quidē concessa malorū requie. quis igitur erit harū calamitatū finis? quousq; hæc pati sustinebimus? quādo recuperabimus libertatē patriam? Post obitū Tarquinii. Ita per Iouē. nūquid tum nobis erit melius? immo an non deterius? tres. n. ex vno habebimus Tarquinios, patre ipso sceleratiores. nam quando *iste* ex priuato factus tyrannus, & sero improbitatis curriculū ingressus, in omnibus tyrānicis vitiis segnauiter exercuit, qualē existimabimus euasuram eius sobolem, malo genere natā, maleq; educatam, quib. nūquam vllum *eius* moderatum aut ciuile factum videre vel audire licuit? & ne diuinare vobis opus sit de exsecrādo ipsorum ingenio, sed exquisite pernoscatis quales nobis catuli subolescant in Tarquinii tyrannide, en factum vnius eorū natu maximi. Hæc est filia Sp. Lucretii, quem tyrānus ad bellum proficiscens vrbi præfectum reliquit; vxor Tarquinii Collatini, tyrannorum gentilis, multisq; laborib. præclare de ipsis meriti: quæ pudica amansque mariti mulier, vt probam matronam addecet, cū Sextus apud eam cognationis iure diuersaretur, præterita nocte absente Collatino & in castris agente, indomitam tyranni libidinem effugere non potuit; sed quasi bello capta, p vim passa est quæ nefas est ferre matronā liberā. quam iniuriā indigne ferens, vt intolerabilem, postq̄ patri ceterisq; cognatis suū denarrauit infortuniū, multū precata & obsecrata vt illata sibi mala vlciscerentur, stricto cultro quē sub veste celauerat, patre inspectāte, Quirites, ferrum demersit in viscera. o admiranda & summe prædicanda ob tam generosum animū fœmina! Abiisti,

periisti, non ferens tyrannicam insolentiam, contẽptis omnibus vitæ voluptatib. ne quid tale tibi posthac accideret. Et postea cum tu Lucretia in sexu fœmineo generosi viri mentem habueris, nos quos natura viros esse voluit, virtute vincemur a fœminis? Et tu quidẽ, quod vnius noctis tyrannidem passa es, impollutaq; pudicitia per vim spoliata, mortẽ vita existimasti beatiorẽ: nos vero non idẽ cogitabimus? quibus Tarquinius non vna die, sed per continuos iã vigintiquinq; annos oppressis, adẽpta libertate simul spes omnes abstulit. Hæc vita nobis Quirites vitalis non est, vt talibus inuoluamur malis, cũ illorum virorum nepotes simus qui aliis iura & leges imponere voluerunt, totque pro imperio & gloria subierunt pericula. Alterutrum eligendum est, aut mors gloriosa, aut vita libera. Venit tempus quod optauimus: abest Tarquinius, duces ad audendũ sunt patricii: nihil nobis deerit si rem alacriter aggrediamur; non viri, non pecuniæ, non arma, non duces, nõ ceterus apparatus bellicus. referta est vrbs *his* rebus omnibus: & turpe est nos, cum Volscos ac Sabinos, aliosque multos imperiũ affectantes, perpetuo vicerimus, ipsos *nunc* aliis seruire; gestisque tot bellis pro ambitione Tarquinii, nullũ pro libertate ꝓpria suscipere.

At quibus instinctibus rẽ aggrediemur? & quib. freti auxiliis? hoc. n. dicendũ superest. In primis deorũ immortaliũ fiducia; quorũ sacra, fana, arasq; Tarquinius cruentis omniq; ciuili piaculo consceleratis manib. polluit, dũ sacrificiis ac libationib. præit. deinde nostramet ipsorũ ope, q nec pauci sumus, nec bellorũ imperiti. tũ sociorum ẽt auxiliis; qui dum a nobis non vocãtur, nil curiosius moliendũ cẽsent: at si nos virtutis esse memores viderint, libenter in huius belli societatẽ venient. Tyrannis. n. inuisa est omnib. libertatẽ amantibus. Quodsi aliqui vestrũ ciues timent qui cũ Tarquinio militãt, ne forte ꝓ illo stẽt contra nos, timor eorũ vanus est. nã & illi tyrãnidis onere grauãtur, & innatũ est omnib. hominib. libertatis desideriũ; & q coacti ærũnas sustinẽt, iis quęlibet ad res nouãdas occasio videtur idonea. quos si vestro decreto ad opẽ patriæ ferendã vocaueritis, nõ metu,

ἀπώλωλας, οὐχ ὑπομείνασα τὴν τυραννικὴν ὕβριν, ἁπάσας ὑπεριδοῦσα τὰς ἐν τῷ ζῆν ἡδονάς, ἵνα σοι μηδὲν ἔτι τοιοῦτον συμβῇ παθεῖν. ἔπειτα σὺ μέν, ὦ Λουκρητία, γυναικείας τυχοῦσα φύσεως, ἀνδρὸς εὐγενοῦς φρόνημα ἔσχες· ἡμεῖς δὲ ἄνδρες γενόμενοι, γυναικῶν χείρους ἀρετῇ γενησόμεθα; καὶ σοὶ μέν, ὅτι μίαν ἐτυραννήθης νύκτα τὴν ἀμίαντον ἀφαιρεθεῖσα αἰδῶ μετὰ βίας, ἡδίων καὶ μακαριώτερος ἔδοξεν ὁ θάνατος εἶναι τοῦ βίου· ἡμῖν δὲ ἄρα οὐ παραστήσεται τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑπολαβεῖν, ὧν Ταρκύνιος οὐ μίαν ἡμέραν, ἀλλὰ πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἤδη τυραννῶν, πάσας τὰς ἐλπίδας ἀφήρηται, ἐλευθερίαν ἀφελόμενος; οὐκ ἔστιν ἡμῖν, 203 ὦ δημόται, βιωτὸν ἐν τοιούτοις καλινδουμένοις κακοῖς, ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν οὖσιν ἀπογόνοις, οἳ τὰ δίκαια πάντων ἠξίουν τοῖς ἄλλοις, καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δόξης ἤραντο κινδύνους· ἀλλὰ δυεῖν θάτερον ἅπασιν αἱρετέον, ἢ βίον ἐλεύθερον, ἢ θάνατον ἔνδοξον. ἥκει δὲ καιρὸς οἷον εὐχόμεθα, μεθεστηκότος μὲν ἐκ τῆς πόλεως Ταρκυνίου, ἡγουμένων δὲ τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν πατρικίων, οὐδενὸς ἡμῖν ἐλλείψοντος, ἐὰν ἐκ προθυμίας χωρήσωμεν ἐπὶ τὰ ἔργα, οὐ σωμάτων, οὐ χρημάτων, οὐχ ὅπλων, οὐ στρατηγῶν, οὐ τῆς ἄλλης τῆς εἰς τὰ πολεμικὰ παρασκευῆς· μεστὴ γὰρ ἁπάντων ἡ πόλις· αἰσχρόν τε εἰ Οὐολούσκων, καὶ Σαβίνων, καὶ ἄλλων μυρίων ἀρχὴν ἀξιούντων, αὐτοὺς δὲ δουλεύοντας ἑτέροις ὑπομένειν· καὶ περὶ μὲν τῆς Ταρκυνίου πλεονεξίας πολλοὺς ἀναιρεῖσθαι πολέμους, περὶ δὲ τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας οὐδένα. τίσιν οὖν ἀφορμαῖς εἰς τὰ πράγματα χρησόμεθα, καὶ ποίαις συμμαχίαις; τοῦτο γὰρ λοιπὸν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν ταῖς παρὰ τῶν θεῶν ἐλπίσιν, ὧν ἱερὰ καὶ τεμένη καὶ βωμοὺς μιαίνει Ταρκύνιος ταῖς αἱμοφύρτοις χερσὶ καὶ παντὸς ἐμφυλίου γεμούσαις ἄγους, θυσιῶν καὶ σπονδῶν καταρχόμενος· ἔπειτα ταῖς ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, οὔτε ὀλίγων ὄντων οὔτε ἀπείρων πολέμου· πρὸς δὲ τούτοις, ταῖς παρὰ τῶν συμμάχων ἐπικουρίαις, οἳ μὴ καλούντων μὲν ἡμῶν, οὐκ ἀξιοῦσι πολυπραγμονεῖν· ἐὰν δὲ ἀρετῆς ὁρῶσι μεταποιουμένους, ἄσμενοι συναροῦνται τοῦ πολέμου. τυραννὶς γὰρ πᾶσιν ἐχθρὰ τοῖς βουλομένοις ἐλευθέροις εἶναι. εἰ δέ τινες ὑμῶν τοὺς ἐπὶ στρατοπέδου συνόντας ἅμα Ταρκυνίῳ πολίτας δεδοίκασιν, ὡς ἐκείνῳ μὲν συναγωνιουμένους, ἡμῖν δὲ πολεμήσοντας, οὐκ ὀρθῶς δεδοίκασι. βαρεῖα γὰρ κἀκείνοις ἡ τυραννίς· καὶ ἔμφυτος πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ τῆς ἐλευθερίας πόθος· καὶ πᾶσα μεταβολῆς πρόφασις τοῖς δι' ἀνάγκην ταλαιπωροῦσιν ἱκανή. οἷς εἰ ψηφίσησθε τῇ πατρίδι βοηθεῖν, οὐ φόβος ὁ κα-

ὃ καθέξων ἔσται παρὰ τυράννοις, οὐ χάρις, οὐχ ἕτερόν τι τῶν βιαζόντων ἢ πειθόντων ἀνθρώπους τὰ μὴ δίκαια παρανομεῖν. εἰ δέ εἰσιν αὐτῶν ἄρα διὰ κακίαν φύσιν ἢ πονηρὰς τροφὰς τὸ φιλοτύραννον ἐμπέφυκεν, οὐ πολλοῖς οὖσι μὰ Δία, μεγάλαις καὶ τούτους ἀνάγκαις βιασόμεθα, ὥστ᾽ ἐκ πονηρῶν γενέσθαι χρηστούς. ὅμηρα γὰρ αὐτῶν ἔχομεν ἐν τῇ πόλει τέκνα, καὶ γυναῖκας, καὶ γονεῖς ἃ τιμιώτερα τῆς ἰδίας ἐστὶν ἑκάστῳ ψυχῆς. ταῦτά τε οὖν αὐτοῖς ἀποδώσειν, ἐὰν ἀποστῶσι τῶν τυράννων, ὑπισχνούμενοι, καὶ ἄδειαν ὧν ἥμαρτον ψηφιζόμενοι, ῥαδίως πείσομεν. ὥστε θαρροῦντες, ὦ δημόται, καὶ ἀγαθὰς ἔχοντες ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐλπίδας, χωρεῖτε πρὸς τὸν ἀγῶνα, κάλλιστον ὧν πώποτε ἤρασθε πόλεμον τόνδε ὑποστησόμενοι. ὑμεῖς μὲν οὖν, ὦ θεοὶ πατρῷοι, φύλακες ἀγαθοὶ τῆσδε τῆς γῆς, καὶ δαίμονες οἳ τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐλελόγχατε, καὶ πόλις θεοφιλεστάτη πόλεων, ἐν ᾗ γενέσεώς τε καὶ τροφῆς ἐτύχομεν, ἀμυνούμεν ὑμῖν καὶ γνώμῃ, καὶ λόγοις, καὶ χερσί, καὶ ψυχαῖς, καὶ πάσχειν ἕτοιμοι πᾶν ὅ τι ἂν ὁ δαίμων καὶ τὸ χρεὼν φέρῃ. μαντεύομαι δὲ καλοῖς ἐγχειρήμασιν εὐτυχὲς ἀκολουθήσειν τέλος. εἴη δὲ τούτοις ἅπασι τὸ αὐτὸ λαβοῦσι θάρσος, καὶ μιᾷ γνώμῃ χρησαμένοις, σώζειν τε ἡμᾶς, καὶ σώζεσθαι ὑφ᾽ ὑμῶν. Τοιαῦτα Βρούτου δημηγοροῦντος, ἀναβοαί τε συνεχεῖς ἐφ᾽ ἑκάστῳ τῶν λεγομένων ἐκ τοῦ πλήθους ἐγίνοντο, διασημαίνουσαι τὸ βουλόμενόν τε καὶ ἐπικελευόμενον· τοῖς δὲ πλείοσιν αὐτῶν καὶ δάκρυα ὑφ᾽ ἡδονῆς ἐρρεῖ, θαυμαστῶν καὶ ἀπροσδοκήτων ἀκούουσι λόγων· πάθη τε ποικίλα τὴν ἑκάστου ψυχὴν κατελάμβανεν

204 οὐδὲν ἀλλήλοις ἐοικότα· λύπαις τε γὰρ καὶ ἡδοναῖς ἐκεκέραντο αἱ μὲν, ἐπὶ τοῖς προεγνωσμένοις δεινοῖς· αἱ δ᾽, ἐπὶ τοῖς προσδοκωμένοις ἀγαθοῖς· καὶ θυμοὶ συνεξέπιπτον φόβοις, οἱ μὲν ἐπὶ τῷ κακῶς δράσαντι τὰ μισούμενα, τῆς ἀσφαλείας ὑπεροραν ἐπαίροντες· οἱ δὲ κατὰ λογισμὸν, μὴ ῥᾳδίαν εἶναι τὴν καθαίρεσιν τῆς τυραννίδος, ὄκνον ταῖς ἐπιβουλαῖς ἐπιφέροντες. ἐπεὶ δὲ ἐπαύσατο λέγων, ὥσπερ ἐξ ἑνὸς στόματος ἅπαντες τὴν αὐτὴν φωνὴν ἀνέκραγον, ἄγειν σφᾶς ἐπὶ τὰ ὅπλα. καὶ ὁ Βροῦτος ἡσθεὶς, Ἐάν γε πρότερον, ἔφη, τὰ δόξαντα τῷ συνεδρίῳ μαθόντες, ἐπικυρώσητε τὸ ταχθέν. δέδοκται γὰρ ἡμῖν φεύγειν Ταρκυνίους πόλιν τε τὴν Ῥωμαίων, καὶ χώραν ὅσης ἄρχουσι Ῥωμαῖοι, καὶ γένος τὸ ἐξ αὐτῶν ἅπαν· καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι καθόλου περὶ Ταρκυνίων μήτε παραιτεῖν μηδὲν, μήτε λέγειν. ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιῶν εὑρίσκηται, τεθνάναι. ταύτην εἰ βουλομένοις ὑμῖν ἐστὶ τὴν γνώμην εἶναι κυρίαν, διαστάντες κατὰ φράτρας ψῆφον ἐπενέγκατε. τοῦτο γὰρ ὑμῖν πρῶτον ἀρξάτω τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθερίας.

non gratia retineri apud tyrãnos poterunt, nec vllis rebus aliis quibus coacti aut persuasi homines iuris limites transiliunt. Et vt sint aliquot qui vel peruersitate ingenii vel mala educatione trahantur in factionem tyrãnicam, eos quoq; cum pauci sint medius fidius, iniecta dura necessitate, ad bonorum virorum officium cõpellemus. obsides enim habemus in vrbe cõiuges eorum & liberos atq; parentes; vita ipsa cariora pignora. Si horum illis restitutionem polliceamur, & delictorum impunitatem decreto sanciamus, facile illos a tyrannis auocabimus. Ergo in tam ampla spe fidenter Quirites adite certamen, & bellũ suscipite omnium quę vnquam iniistis honestissimũ. Dii patrii, terræ huius benigni pręsides; vosque genii, qui patrum nostrorum curam sortiti estis; tuque carissima diis vrbs, in qua nati sumus & educati, tuebimur vos mente, lingua, manibus; parati etiam animas impendere, patiq; quidquid fors fatumq; tulerit. Auguror ego conatus honestos felicẽ habituros exitum. Obtingat his omnib. vt sumpto eodẽ animo, eademq; mente induta, & nos seruent, & a nobis seruentur.

In hac Bruti concione frequenter a populo ad singula acclamatũ est, hisque & *aliis* signis declaratum velle illos ac iubere. Plerisq; vero ad tã mirificam & inexspectatam orationẽ præ lætitia oboriebantur lacrymę: variiq; ac dissimiles affectus incessebant omnium animos. mixtum enim erat mærori gaudium, cõsideratione pręteritorum malorum, futurorumque bonorum spe: & audacia metuq; alternantibus, nunc tedio malorũ contemnebatur securitas; nunc difficultatis in tollenda tyrannide reputatio retardabat impetus. Vt vero dicere desiit, velut vno ore omnes exclamauerunt, arma sibi traderet. Tũ Brutus lętus, Ita, inquit, si prius cognito senatuscõsulto, vestris id suffragiis ratum feceritis. Placet enim nobis exsulare Tarquinios vrbe Romana, totiusque imperii finibus cũ tota progenie: nec vlli prorsus licere ꝓ Tarquiniis quidquam vel dicere vel facere: esseq; capitalem si quis contra fecerit. Hanc sententiam si ratam esse vultis, curiatim ferte suffragia. id enim ius, sit primum vestræ libertatis initium.

Factum est ita; omniumq; curiarum suffragiis decretum tyrannorũ exsilium. Tum Brutus iterum progressus, Posteaquam, inquit, quod erat primum omnium, ratum inter nos est, vt decuit, audite & reliqua quæ in rempublicam consuluimus. Nobis considerantibus cuinam magistratui committatur rerum summa, non placet regẽ amplius institui, sed duobus viris magistratum committi annuum cum potestate regia, quoscũq; vos centuriatis comitiis vestris suffragiis designaueritis. Id quoque si vobis videtur, ferte suffragia. Cõprobata est & hæc sententia omnib. ad vnum calculis. Quo facto Brutus *iterũ* progressus, interregẽ ad peragenda more patrio comitia dixit Sp. Lucretiũ. Ille, concione dimissa, iussit omnes mox cũ armis adesse in campũ *Martium*, vbi mos erat *legitimis comitiis* magistratus eligi. Eo postquam ventum est, duos viros nominauit qui regia obirent munia, Brutum & Collatinum. his populus cum honorẽ ratum fecit collectis centuriatim suffragiis. Dũ hęc in vrbe geruntur, Tarquinius rex vbi ex primis nuntiis, qui per vrbis portas priusquam clauderentur euaserant, hoc solum cognouit, Brutum concionibus sollicitare populum, ciuesque ad libertatem vocare, re nemini communicata, filiis *tantum* & amicorum fidissimo quoque comitatus, effusis in cursum equis properat, *immaturam* defectionem præuenire cupiens. Cumque portas clausas reperisset, refertaque armatis propugnacula, quantocius repetebat castra gemens seq; afflictans *obiter*. Sed illic quoq; superuenit reb. iã perditis. Consules enim celerem eius aduentum *animo* præuidentes, diuersis itineribus litteras ad milites in castra miserant, expositoque vrbanæ multitudinis decreto, hortati eos erant vt a tyranno deficerent. Quas cum accepissent qui a tyranno in castris relicti erant, T. Herminius & M. Horatius, pro concione legerunt: perquisitaq; per singulas centurias militum sententia quid facto opus esset, cum vniuersi censerent approbanda decreta vrbanorum ciuium, noluerunt amplius Tarquiniũ redeuntem admittere. atq; ita hac quoq; spe frustratus rex fugit cum paucis Gabios,

a

Tarquinii vrbe simul & castris excluduntur.

ἐγένετο ταῦτα· καὶ ἐπεὶ πᾶσαι τὴν φυγὴν τῶν τυράννων αἱ φρᾶτραι κατεψηφίσαντο, παρελθὼν πάλιν ὁ Βροῦτος λέγει· Ἐπειδὴ τὰ πρῶτα ἡμῖν κεκύρωται κατὰ τὸ δέον, ἀκούσατε καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα βεβουλεύμεθα περὶ τῆς πολιτείας. ἡμῖν σκοπουμένοις τίς ἄρξει τῶν κοινῶν κυρία, βασιλείαν μὲν οὐκέτι καταστήσασθαι δοκεῖ, ἄρχοντας δὲ δύο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποδείκνυσθαι βασιλικὴν ἐξουσίαν ἔχοντας, οὓς ἂν ὑμεῖς ἐν ἀρχαιρεσίαις ἀποδείξητε, ψῆφον ἐπιφέροντες κατὰ λόχους. εἰ δὴ καὶ ταῦτα βουλομένοις ἐστί, ψηφίσατε. ἐπῄνει καὶ ταύτην τὴν γνώμην ὁ δῆμος, καὶ ψῆφος οὐδεμία ἐγένετο ἐναντία. μετὰ τοῦτο παρελθὼν ὁ Βροῦτος, ἀποδείκνυσι μεσοβασιλέα τὸν ἐπιμελησόμενον τῶν ἀρχαιρεσιῶν κατὰ τοὺς πατρίους νόμους, Σπόριον Λυκρήτιον. κἀκεῖνος ἀπολύσας τὴν ἐκκλησίαν, ἐκέλευσεν ἅπαντας ἥκειν εἰς τὸ πεδίον, ἔνθα συνήθες ἦν αὐτοῖς ἀρχαιρεσιάζειν, ἔχοντας τὰ ὅπλα ἐν τάχει. ἀφικομένων δ' αὐτῶν, ἄνδρας αἱρεῖται δύο τοὺς πράξοντας ὅσα τοῖς βασιλεῦσιν ἐξῆν, Βροῦτόν τε καὶ Κολλατῖνον. καὶ ὁ δῆμος καλούμενος κατὰ λόχους ἐπεκύρωσε τοῖς ἀνδράσι τὴν ἀρχήν. καὶ τὰ μὲν κατὰ πόλιν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ πραχθέντα τοιαῦτα ἦν. βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος ὡς ἤκουσε παρὰ τῶν τῆς πόλεως ἀγγέλων οἳ ἐξεληλύτο πρῶτοι, πρὶν ἢ κλεισθῆναι τὰς πύλας, διαδρᾶναι, τοσοῦτον μόνον ἀπαγγελλόντων, ὅτι Βροῦτος κατέχει τὴν ἐκκλησίαν δημαγωγῶν, καὶ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν παρακαλῶν, οὐδενὶ τῶν ἄλλων φράσας ἠπείγετο, τοὺς υἱοὺς ἀναλαβὼν καὶ τῶν ἑταίρων τοὺς πιστοτάτους, ἐλαύνων τοὺς ἵππους ἀπὸ ῥυτῆρος, ὡς φθάσων τὴν ἀπόστασιν. εὑρὼν δὲ κεκλεισμένας τὰς πύλας, καὶ μεστὰς ὅπλων τὰς ἐπάλξεις, ᾤχετο πάλιν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ὡς εἶχε τάχους, οἰμώζων καὶ δεινοπαθῶν. ἔτυχε δὲ κἀκεῖ τὰ πράγματα ἤδη διεφθαρμένα. οἱ γὰρ ὕπατοι ταχεῖαν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ἐπὶ τὴν πόλιν προορώμενοι, πέμπουσι γράμματα καθ' ἑτέρας ὁδοὺς πρὸς τοὺς ἐπὶ στρατοπέδου, παρακαλοῦντες αὐτοὺς ἀποστῆναι τοῦ τυράννου, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν ἄστει ποιοῦντες φανερά. ταῦτα τὰ γράμματα λαβόντες οἱ καταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ τυράννου εἰς τὸ στρατόπεδον, Τίτος Ἑρμήνιος καὶ Μάρκος Ὁράτιος, ἀνέγνωσαν ἐν ἐκκλησίᾳ· καὶ γνώμας διερωτήσαντες κατὰ λόχους ὅ τι χρὴ ποιεῖν, ἐπεὶ πᾶσιν ἐφαίνετο κύρια ἡγεῖσθαι τὰ κριθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως, οὐκέτι προσδέχονται παραγενηθέντα τὸν Ταρκύνιον. ἀπωσθεὶς δὲ καὶ ταύτης ὁ βασιλεὺς τῆς ἐλπίδος, φεύγει σὺν ὀλίγοις εἰς Γαβίων 205
πόλιν,

πόλιν, ἧς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον υἱὸν ἀπέδειξε Σέξτον, ὡς καὶ πρότερον ἔφην, ἡλικίας μὲν ἤδη πολιός, ἔτη δὲ πέντε καὶ εἴκοσι τὴν βασιλείαν κατασχών. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἑρμίνιόν τε καὶ Ὁράτιον ἀνοχὰς ὑπὸ τοῦ πολέμου καταστησάμενοι πρὸς τοὺς Ἀρδεάτας πεντεκαιδεκαετεῖς, ἀπήγαγον ἐπ' οἴκου τὰς δυνάμεις. ἡ μὲν δὴ βασιλικὴ πολιτεία διαμείνασα μετὰ τὸν οἰκισμὸν τῆς Ῥώμης, ἐτῶν τεττάρων καὶ τετταράκοντα καὶ διακοσίων ἀριθμόν, ἐπὶ δὲ τοῦ τελευταίου βασιλέως τυραννὶς γενομένη, διὰ ταύτας τὰς προφάσεις, καὶ ὑπὸ τούτων κατελύθη τῶν ἀνδρῶν.

quibus filiorum maximum Sextum regem imposuerat, vt ante dictum est: iam canus ipse, vigesimoquinto imperii anno. Herminius & Horatius in quindecim annos inducias cũ Ardeatibus pacti, domum reduxerunt copias. Regium ergo imperium cum annos ab vrbe condita CCXLIIII perdurasset, & sub postremo rege in tyrannidem degenerasset, his de caussis & ab his viris est euersum.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον πέμπτον.

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber quintus.*

Ἡ μὲν δὴ βασιλικὴ Ῥωμαίων πολιτεία διαμείνασα μετὰ τὸν οἰκισμὸν τῆς Ῥώμης, ἐτῶν τεττάρων καὶ τετταράκοντα καὶ διακοσίων ἀριθμόν, ἐπὶ δὲ τοῦ τελευταίου βασιλέως τυραννὶς γενομένη, διὰ ταύτας τὰς προφάσεις ὑπὸ τούτων κατελύθη τῶν ἀνδρῶν, ὀλυμπιάδος μὲν ὀγδόης καὶ ἑξηκοστῆς ἐνεστώσης, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Ἰσχόμαχος Κροτωνιάτης· Ἀθήνησι δὲ τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν [ἔχοντος Ἰσαγόρου. ἀριστοκρατίας δὲ γενομένης οἱ πρῶτοι τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν] παραλαβόντες ὕπατοι, τεττάρων [τινῶν μηνῶν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ἀπολειπομένων,] Λεύκιος Ἰούνιος Βροῦτος, καὶ Λεύκιος Ταρκύνιος Κολλατῖνος, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν ἑαυτῶν διάλεκτον, ὥσπερ ἔφην, προβούλους, ἑτέρους παραλαβόντες πολλοὺς ἐλθόντων εἰς τὴν πόλιν τῶν ἐπὶ στρατοπέδου, μετὰ τὰς σπονδὰς τὰς γενομένας αὖθις πρὸς Ἀρδεάτας, ὀλίγαις ἡμέραις ὕστερον τῆς ἐκβολῆς τοῦ τυράννου, συγκαλέσαντές τε δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ὁμονοίας λόγους ποιησάμενοι, ψήφισμά τι πάλιν ἐπεκύρωσαν ἕτερον, περὶ ὧν οἱ κατὰ πόλιν ὄντες πρότερον ἐψηφίσαντο, φυγὴν Ταρκυνίοις ἐπιβαλόντες ἀΐδιον. καὶ μετὰ τοῦτο καθαρμοὺς τῆς πόλεως ποιησάμενοι, καὶ ὅρκια τεμόντες, αὐτοί τε πρῶτοι στάντες ἐπὶ τῶν τομίων, ὤμοσαν μὴ κατάξειν ἀπὸ τῆς φυγῆς βασιλέα Ταρκύνιον, μήτε τοὺς παῖδας αὐτοῦ, μήτε τοὺς ἐξ ἐκείνων γενησομένους· βασιλέα τε τῆς Ῥωμαίων πόλεως μηκέτι καταστήσειν μηδένα, μήτε τοῖς καθιστάναι βουλομένοις ἐπιτρέψειν. ταῦτα μὲν περὶ

a Regium ergo apud Romanos imperium, cum annos ab vrbe cõdita ducentos quadraginta quatuor perdurasset, & sub vltimo rege in tyrannidẽ versum esset, his de caussis ab his viris est euersum, initio sexagesimæ octauæ Olympiadis, qua in stadio vicit Ischomachus Crotoniensis, gerente Athenis annuum principatũ Isagora. Introducto igitur optimatum imperio, cum quatuor circiter menses anno illi explendo deessent, cõsules qui primi regiam potestatem sumpserũt, L. Iunius Brutus, L. Tarquinius Collatinus, (quem magistratum lingua ipsorum a consulendo nominatum, προβούλους a nobis appellari posse diximus) reuersis in vrbem *ciuibus* qui in castris fuerant, paucis diebus post quam pulsus esset tyrannus, & induciæ cum Ardeatibus factæ, assumpserunt multos alios: vocatoque in concionem populo, cum prolixe pro concordia disseruissent, nouo decreto confirmarunt ea quæ prius in vrbe sancita fuerant, perpetuoque Tarquinios exsilio mulctarunt. Post hæc lustrata vrbe, cæsisque victimis, primi ipsi super extis stantes iurarunt nunquam se reducturos ab exsilio regem Tarquinium, neque eius filios, neque illorum posteros: regem Romæ posthac creaturos neminem, neque creari passuros. atque hæc pro

Olymp. 68, anno Vrbis cõd. 245, primi cõss. creati L. Iunius Brutus, L. Tarquinius Collatinus.

ſe proq; ſuis liberis ac poſteris iurauerunt. a Sed quoniã reges multorũ magnorũq; bonorũ reip. auctores exſtitiſſe videbãtur, *propterea*, vt quãtiſper vrbs ſtaret, regii imperii nomen conſeruaretur, iuſſerunt vt pontifices & augures deſignarent vnũ e ſenioribus quã maxime idoneũ, qui præter cultus diuini curã nulli alii præeſſet muneri. is ab omnib. militaribus *& ciuilibus* muneribus immunis, vocabatur Rex ſacrorũ. primusq; hunc honorẽ Romæ accepit Manius Papirius vir b patricius, quietis amãtiſſimus. His ita cõſtitutis, veriti (vt mihi quidẽ videtur) ne falſam vulgus de innouata rep. cõciperet opinionẽ, quaſi ꝓ vno duos vrbi reges præfeciſſent, quia vtriq; conſuli, vt ante regibus, duodecim ſecures pręferebãtur, decreuerũt ciuib. terrorem eximere, & poteſtatis inuidiã minuere. itaq; inſtituerunt vt alterum cõſulum duodecim ſecures præcederent, alterũ duodecim lictores cũ ſolis faſcibus; atq; etiã cum furcis, vt a quibuſdam eſt ꝓditum: collegæq; ſingulis menſib. ſecures ſibi viciſſim traderent. Hoc inſtitutum, & quædã alia huius generis non pauca, effecerunt vt humilis plebs libẽter in *præſenti* rerum ſtatu acquieſceret. Leges enim Tullii de contractibus, humanas admodũ & populares, quas in vniuerſum Tarquinius ſuſtulerat, reuocauerũt in vſum: & ſacrificia quæ tã in vrbe quam in agris cõmuni cœtu ab vrbanis & paganis fieri ſolebãt, rurſus ea diligẽtia qua ſub Tullio iuſſerunt peragi. reddiderunt eis etiam ius comitiorum & ſuffragiorum de rebus maximis; ceteraque omnia iuxta priſcas conſuetudines facere permiſerunt. Pleriſque igitur grata erant hæc patriciorum inſtituta, quippe qui e diuturna ſeruitute ad inſperatam libertatem redierant: reperti tamen inter eos quidam, qui ſtulta maiorum commodorum ſpe, adhuc tyrãnicorum malorum deſiderio tenerentur, viri non ignobiles: qui coniuratione facta polliciti ſunt vrbe ꝓdita Tarquinium ab exſilio reducere, conſulesque interficere. Horum quinam duces fuerint, & quam inſperato caſu indicati ſint, cum ſe putarent fallere omnium cõſcientiam, dicã vbi pauca quæ prius cõtigerunt

ἑαυτῶν τε καὶ τῶν τέκνων καὶ τῶν μεθ' ἑαυτοὺς γόνοις ὤμοσαν. ἐπεὶ δὲ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιοι γενόμενοι τοῖς κοινοῖς πράγμασιν ἔδοξαν οἱ βασιλεῖς, φυλάττειν τοὔνομα τῆς ἀρχῆς, ὅσον ἂν ἡ πόλις διαμένῃ χρόνον, βουλόμενοι, τοὺς ἱεροφάντας τε καὶ οἰωνομάντεις ἐκέλευσαν ἀποδεῖξαι τὸν ἐπιτηδειότατον τῶν πρεσβυτέρων, ὃς οὐδενὸς ἤμελλεν ἕξειν ἑτέρου, πλὴν τῶν περὶ τὰ θεῖα σεβασμάτων, τὴν προστασίαν, ἁπάσης λειτουργίας πολεμικῆς ἀφειμένος, ἱερῶν καλούμενος βασιλεύς. καὶ καθίσταται πρῶτος ἱερῶν βασιλεὺς Μάνιος Παπίριος, ἐκ τῶν πατρικίων ἀνὴρ ἡσυχίας φίλος. ὡς δὲ κατεστήσαντο ταῦτα, δείσαντες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μὴ δόξα τοῖς πολλοῖς ἐγγένηται περὶ τῆς καινῆς πολιτείας οὐκ ἀληθής, ὅτι δύο βασιλεῖς κύριοι γεγόνασι τῆς πόλεως ἀνθ' ἑνός, ἑκατέρου τῶν ὑπάτων τοὺς δώδεκα πελέκεις 206 ἔχοντος, ὥσπερ εἶχον οἱ βασιλεῖς, ἔκριναν τό τε δέος ἀφελέσθαι τῶν πολιτῶν, καὶ τῆς ἐξουσίας μειῶσαι τὸν φθόνον, τοῦ μὲν ἑτέρου τῶν ὑπάτων τοὺς δώδεκα κατατάξαντες ἡγεῖσθαι πελέκεις, τοῦ δ' ἑτέρου, δώδεκα ὑπηρέτας ῥάβδους ἔχοντας μόνον· ὡς δέ τινες ἱστοροῦσι, καὶ κορύνας· γίνεσθαι δὲ τῶν πελέκεων τὴν παράληψιν ἐκ περιτροπῆς, ἕνα μῆνα κατέχοντος αὐτοὺς παραλλὰξ ἑκατέρου. τοῦτο δὴ τὸ πολίτευμα καταστησάμενοι, πρόθυμον ἐποίησαν εἰς τὴν διαμονὴν τῶν πραγμάτων τὸν δημοτικὸν καὶ ταπεινὸν ὄχλον, καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσια οὐκ ὀλίγα. καὶ γὰρ τοὺς νόμους τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων τοὺς ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, φιλανθρώπους καὶ δημοτικοὺς εἶναι δοκοῦντας, οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο· καὶ τὰς θυσίας τάς τε κατὰ πόλιν καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἃς ἐποιοῦντο κοινῇ συνιόντες οἱ δημόται καὶ οἱ φυλέται, πάλιν προσέταξαν ἐπιμελεῖσθαι, ὡς ἐπὶ Τυλλίου συνετελοῦντο· ἐκκλησιάζειν τε καὶ αὖθις ἀπέδοσαν ὑπὲρ τῶν μεγίστων, καὶ ψῆφον ἐπιφέρειν, καὶ τἆλλα πράττειν ὅσα κατὰ τοὺς προτέρους ἐθισμοὺς ἔπραττον. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς καθ' ἡδονὴν τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν ἦν, ἐκ πολυχρονίου δουλείας εἰς ἀνέλπιστον ἀφιγμένοις ἐλευθερίαν· εὑρέθησαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ὅμως, οἷς πόθος ἦν δι' εὐήθειαν τῶν ἐν τυραννίδι κακῶν καὶ πλεονεξίαν, ἄνδρες οὐκ ἀφανεῖς, οἳ συνώμοσαν ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως, Ταρκύνιόν τε κατάγεσθαι συνθέμενοι, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀποκτεῖναι. ἡγεμόνες δὲ αὐτῶν οἵτινες ἐγένοντο, καὶ δι' ἃς ἐξηλέγχθησαν ἀνελπίστους συντυχίας, καίτοι πάντας ἀνθρώπους λεληθέναι δοκοῦντες, μικρὰ τῶν ἔμπροσθεν γενομένων ἀναλαβών, λέξω.

λέξω. Ταρκύνιος ἐπειδὴ τῆς βασιλείας ἐξέπεσε, χρό-
νον μέν τινα οὐ πολὺν ἐν πόλει Γαβίων διέτριβε, τούς
τε συνιόντας ἐκ τῆς πόλεως πρὸς αὐτὸν ὑποδε-
χόμενος, οἷς ἦν ἡ τυραννὶς ἀσπαστότερον χρῆμα ἐ-
λευθερίας, καὶ ταῖς Λατίνων ἐλπίσιν ἐπέχων, ὡς δι' ἐ-
κείνων καταστησόμενος ἐπὶ τὴν ἀρχήν. ὡς δ' οὐ
προσεῖχον αὐτῷ τὸν νοῦν αἱ πόλεις, οὐδ' ἐβούλοντο πό-
λεμον ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐκφέρειν,
ἀπογνοὺς τὰς παρὰ τούτων ἐπικουρίας, εἰς Τυῤῥηνι-
κὴν καταφεύγει πόλιν, ἐξ ἧς τὸ πρὸς μητρὸς γένος
ἦν. πείσας δὲ τέλος τὸ Ταρκυνιτῶν δωρεαῖς, καὶ δι' ἐκεί-
νων ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν παραχθείς, τήν τε συγγένειαν
ἀνενεώσατο τὴν ὑπάρχουσαν αὐτῷ πρὸς τὴν πό-
λιν, καὶ τὰς εὐεργεσίας διεξῆλθεν, ἃς ὁ πάππος αὐτοῦ
πάσαις ἐχαρίσατο ταῖς ἐν Τυῤῥηνίᾳ πόλεσι, καὶ τὰς
συνθήκας ὑπεμίμνησκεν ἃς ἦσαν πεποιημένοι πρὸς
αὐτόν. ἐπὶ δὲ τούτοις ἅπασι, τὰς καταληφυίας αὐτὸν
ὠδύρετο τύχας, ὡς ἐκ μεγάλης ἐκπεσὼν εὐδαιμο-
νίας ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, πλάνης καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐν-
δεὴς σὺν υἱοῖς τρισὶν, ἐπὶ τοὺς ὑφ' ἑαυτῷ ποτε γενο-
μένους ἠναγκάσθη καταφυγεῖν. διεξελθὼν δὲ τοσαῦτα
μετὰ πολλῶν οἴκτων τε καὶ δακρύων, ἔπεισε τὸν δῆμον
πρέσβεις ἀποστεῖλαι πρῶτον εἰς Ῥώμην, συμβατη-
ρίους φέροντας ὑπὲρ αὐτοῦ λόγους, ὡς δὴ συμπρασ-
σόντων αὐτῷ τῶν δυνατῶν ἐκεῖθεν, καὶ συλληψομένων
τῆς καθόδου. ἀποδειχθέντων δὲ τῶν πρεσβευτῶν οὓς αὐ-
τὸς προείλετο, καὶ διδάξας ἃ χρὴ λέγειν τε καὶ πράτ-
τειν τοὺς ἄνδρας, καὶ παρὰ τῶν σὺν αὐτῷ φυγάδων
γράμματα δοὺς δεήσεις ἔχοντα πρὸς τοὺς οἰκείους αὐ-
τῶν καὶ φίλους, ἀπέστελλε φέροντάς τι καὶ χρυσίον. οὗτοι
οἱ ἄνδρες εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ἔλεγον ἐπὶ τῆς βου-
λῆς ὅτι Ταρκύνιος ἀξιοῖ λαβὼν ἄδειαν ἐλθεῖν σὺν
ὀλίγοις, πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸ συνέδριον, ὥσπερ ἐστὶ δί-
207 καιον· ἔπειτα ἂν λάβῃ παρὰ τῆς βουλῆς τὸ συγχώρημα,
τότε καὶ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, λόγον ὑφέξων ὑ-
πὲρ ἁπάντων ὧν ἔπραξεν, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν ἔλα-
βε, καὶ δικασταῖς χρησόμενος, ἐάν τις αὐτοῦ κατηγο-
ρήσῃ, πᾶσι Ῥωμαίοις. ἀπολογηθεὶς δὲ, καὶ πείσας ἅ-
παντας ὡς οὐδὲν ἄξιον εἴργασται φυγῆς, ἐὰν μὲν
ἀποδῶσιν αὐτῷ τὴν βασιλείαν, αὖθις ἄρξειν ἐφ' οἷς
ἂν ὁρίσωσιν οἱ πολῖται δικαίοις· ἐὰν δὲ μηκέτι βασι-
λεύεσθαι προαιρῶνται, καθάπερ ἔμπροσθεν, ἀλλ'
ἑτέραν καταστήσασθαι πολιτείαν, μένων ἐν τῇ πόλει
πατρίδι οὔσῃ, καὶ τὸν ἴδιον οἶκον ἔχων, πολιτεύεσθαι
μετὰ πάντων ἐξ ἴσου, φυγῆς δὲ ἀπηλλάχθαι καὶ πλά-
νης. ταῦτα διεξελθόντες, ἐδέοντο τῆς βουλῆς, μάλιστα
μὲν διὰ τὸ δίκαιον ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις καθέστηκε, μη-

Tarquinii machinamenta.

exposuero. Pulsus regno Tarquinius aliquamdiu Gabiis substitit, cõfluentes ex vrbe colligens quotquot libertati præferrent tyrannidem, seq; Latinæ gẽtis ope imperio restitutum iri sperans. Sed cũ preces eius negligerent hi populi, nec ipsius caussa Romanos bello impetere vellent, desperato auxilio in Etruscam vrbẽ se recepit, vnde materno genere ducebat originem. conciliatisq; sibi per munificentiam Tarquiniensium nobilium animis, in concionẽ ab eis ꝑductus, renouauit cognationẽ quæ sibi cũ eo populo intercederet: enumeratisque beneficiis quæ auus ipsius in vniuersam Etruriam cõtulisset, fœderis etiã mentionem fecit, quod inter eos & illum ictum esset. postremo questus est de suo infortunio, qui vna die magna felicitate orbatus, erro & inops cũ tribus filiis coactus sit ad suos olim subditos cõfugere. Quæ cum admodũ miserabiliter, additis etiam lacrymis, perorasset, persuasit populo vt legatos Romã mitterent qui ei cõgrediendi *cum Romanis* copiam peterẽt: præsertim cum potentiores illic *ciues* in impetrãdo reditu eum adiuturi viderentur. His legatis ipsius electis arbitrio, præter mãdata quid dicere facereve deberent, litteras etiam dedit scriptas ab exsilii sociis ad amicos & domesticos; addidit & auri nonnihil. Qui postquam Romam peruenerũt, admissi a patrib. aiunt postulare Tarquinium, vt ipsi cum paucis tuto venire liceat, primũ in senatum, vt par sit: deinde, si patres permiserint, etiam in concionem prodire, ibique omnium quæ toto regni tempore gesserit, rationem reddere; ac si forte accusetur, subire iudicium totius populi Romani. quodsi dicta caussa ꝓbauerit omnibus se nihil exsilio dignum perpetrasse, regnum se denuo, si reddatur, quibuscunq; ciues voluerint cõditionibus, administraturum: sin regibus, vt antehac, parere amplius nolint, sed aliam reip. formam instituere, mãsurum in vrbe, patria sua, contentũ domesticis facultatibus; & æquo cũ ceteris ciuibus iure vsurum; exsilium tantum deprecari vitamq; vagam diuersis errorib. His *mandatis* expositis orant senatum, primum per commune ius omniũ gentium, quod

defensionem & iudiciũ negat nemini, vt illi quoq; caussam suã dicere liceat, cui⁹ ipsi futuri sint iudices. quodsi ipsum hac gratia nõ dignentur, saltem ciuitati pro eo deprecanti gratificentur, itaque moderata condonent quod ipsis nihil incõmodi, & petentibus multũ honoris conciliaturũ videatur: vtq;, homines cũ sint, non supra humanã conditionem sapiãt, nec immortales iras gerant in corporibus mortalibus: sed vel præter animi sententiã ad æquitatẽ se demittant in deprecatorum gratiam: cogitantes prudentum virorũ officium esse, amicorum caussa inimicis offensas remittere; cõtra insipientium & barbarorũ, cum inimicis ipsos etiã amicos repellere. Ad hæc Brutus assurgẽs ita respondit: Quod ad Tarquiniorum in hanc vrbem reditum attinet, desinite Etrusci plura verba facere. Iam enim decretũ est perpetuum eorũ exsiliũ; omnesq; per sacra deorũ iurauimus, nec reducturos nos tyrannos, nec reduci passuros. Siquid vero aliud non iniquum petitis, quod nec iuramẽto nec legibus vetemur facere, dicite.

Tum ꝓgressi legati: Præter omnẽ exspectationẽ, inquiunt, prima nobis euenere. Agentes. n. pro supplice rationẽ vobis reddere parato, ius cõmune omniũ gentiũ ad priuatam gratiã impetrare nõ valuimus. Sed quoniã ita vobis videtur, de reditu Tarquiniorũ amplius molesti nõ erimus: aliud q̃ddam nõ iniustũ petimus ex mandato patriæ; quod lex nulla, nullũ iusiurãdum vos vetat facere: vt restituatis regi bona, quæ ante auus ipsi⁹ possedit, nõ vi doloue vlli vestrũ adempta, sed hereditario iure a patre accepta, & in hãc vrbẽ importata. Satis. n. erit ei suis reb. receptis alibi beate viuere, nullo vestræ quietis periculo. His dictis legati *curiã* egressi sunt. Consulũ alter Brutus bona retinenda censuit, tum mulctæ nomine, ꝙ tyrãni rempublicã multis & grauibus affecissent iniuriis: tum vtilitatis *publicæ* gratia, ne haberẽt belli ansam; docens nõ fore cõtentos receptis bonis Tarquinios, nec in priuata vita permansuros, sed ascitis externis populis bellum Romanis illaturos, reditumq; ad imperiũ armis molituros. Collatinus suadebat contrariũ, dicens nõ opes tyrannorũ, sed personas læsisse rempublicã: cauẽdaq;

δένα λόγου καὶ κρίσεως στερεῖν, συγχωρῆσαι τῷ ἀνδρὶ τὴν ἀπολογίαν ἧς αὐτοὶ γενήσονται δικασταί· εἰ δὲ ἐκείνῳ ταύτην οὐ βούλονται δοῦναι τὴν χάριν, τῆς δεομένης ἕνεκα πόλεως ὑπὲρ αὐτοῦ, μετριάσαι, δωρεὰν αὐτῇ διδόντας ἐξ ἧς οὐδὲν αὐτοὶ βλαπτόμενοι μεγάλην δόξουσι τιμὴν καταθέσθαι τῇ λαμβανούσῃ· ἀνθρώποις δὲ ὄντας, μηδὲν ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν φρονεῖν, μηδὲ ἀθανάτους ἔχειν τὰς ὀργὰς ἐν θνητοῖς σώμασιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ γνώμην τι πράττειν ἐπιεικὲς ὑπομεῖναι, τῶν δεομένων χάριν· ἐνθυμηθέντας ὅτι φρονίμων μὲν ἀνθρώπων ἔργον ἐστὶ ταῖς φιλίαις χαρίζεσθαι τὰς ἔχθρας, ἀνοήτων δὲ καὶ βαρβάρων, τοῖς ἐχθροῖς συναναιρεῖν τοὺς φίλους. Τοιαῦτα λεξάντων αὐτῶν, ἀναστὰς ὁ Βροῦτος ἔφη· Περὶ μὲν εἰσόδου Ταρκυνίων εἰς τήνδε τὴν πόλιν παύσασθε, ἄνδρες Τυρρηνοί, τὰ πλείω λέγοντες· ἐπῆκται γὰρ ἤδη ψῆφος ἀΐδιος κατ᾽ αὐτῶν ὁρίζουσα φυγήν, καὶ θεοὺς ὀμωμόκαμεν ἅπαντες μήτε αὐτοὶ κατάξειν τοὺς τυράννους, μήτε τοῖς κατάγουσιν ἐπιτρέψειν· εἰ δέ τινος ἄλλου δεῖσθε τῶν μετρίων ἃ μήτε ὅρκοις μήτε νόμοις κεκωλύμεθα δρᾶν, λέγετε. Μετὰ τοῦτο παρελθόντες οἱ πρέσβεις, Παράδοξα μὲν ἡμῖν ἀπήντηται τὰ πρῶτα· πρεσβευσάμενοι γὰρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἱκέτου λόγον ὑμῖν ὑποσχεῖν ἀξιοῦντος, καὶ τὸ κοινὸν ἁπάντων δίκαιον εἰς ἰδίαν αἰτούμενοι χάριν, οὐδὲ δεδυνήμεθα τούτου τυχεῖν. ἐπεὶ δὲ οὕτως ὑμῖν δοκεῖ, περὶ μὲν εἰσόδου Ταρκυνίων οὐδὲν ἔτι λιπαροῦμεν· παρακαλούμεθα δὴ ὑμᾶς εἰς ἕτερόν τι δίκαιον, ὑπὲρ οὗ τὰς ἐντολὰς ἡμῖν ἔδωκεν ἡ πατρίς, καὶ οὔτε νόμος ὁ κωλύσων αὐτὸ ποιεῖν ὑμᾶς ἐστιν, οὔτε ὅρκος, ἀποδοῦναι τῷ βασιλεῖ τὴν οὐσίαν ἣν ὁ πάππος αὐτοῦ πρότερον ἐκέκτητο, οὐδὲν τῶν ὑμετέρων οὔτε βίᾳ κατασχών, οὔτε λάθρα, παρὰ δὲ τοῦ πατρὸς διαδεξάμενος, καὶ πρὸς ὑμᾶς μετενέγκας. ἀπόχρη γὰρ αὐτῷ τὰ ἑαυτοῦ κομισαμένῳ ζῆν ἑτέρωθί που μακαρίως, μηδὲν ἐνοχλοῦντι ὑμῖν. Τοιαῦτα μὲν οἱ πρέσβεις διαλεχθέντες, ἐξῆλθον. Τῶν δὲ ὑπάτων Βροῦτος μὲν κατέχειν τὰ χρήματα συνεβούλευσε, τιμωρίας τε χάριν ἀνθ᾽ ὧν οἱ τύραννοι τὸ κοινὸν ἠδίκησαν πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, καὶ τοῦ συμφέροντος ἕνεκεν, ἵνα μὴ γένωνται αὐτοῖς ἀφορμαὶ πρὸς τὸν πόλεμον, διδάσκων ὡς οὐκ ἀγαπήσουσι Ταρκύνιοι τὰς οὐσίας ἀπολαβόντες, οὐδ᾽ ὑπομενοῦσιν ἰδιώτην βίον ζῆν, ἀλλὰ πόλεμον ἐπάξουσι Ῥωμαίοις ἀλλοεθνῆ, καὶ βίᾳ πειράσονται κατελθεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. Κολλατῖνος δὲ τἀναντία παρῄνει, λέγων ὡς οὐδὲν τὰ χρήματα τῶν τυράννων ἠδίκει τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὰ σώματα, φυλάττεσθαι αὐτοὺς ἀξιῶν ἀμφό-

ἀμφότερα, μὴ δόξης τε πονηρᾶς περὶ πάντων τύχωσιν, ὡς διὰ τὸν πλοῦτον ἐξεληλακότες ἐκ τῆς ἀρχῆς Ταρκυνίους, καὶ πρόφασιν πολέμου δικαίαν
208 παράσχωσιν αὐτοῖς, ὡς ἀπεστερημένοις τῶν ἰδίων· ἄδηλον μὲν εἶναι φάσκων εἰ κομισάμενοι τὰ χρήματα πολεμεῖν ἐπιχειρήσουσιν ἔτι πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς καθόδου· πρόδηλον δὲ θάτερον, ὡς οὐκ ἀξιώσουσιν εἰρήνην ἄγειν τὰς οὐσίας ἀφαιρεθέντες. Ταῦτα τῶν ὑπάτων καὶ πολλῶν συναγορευόντων ἀμφοτέροις, ἀποροῦσα ὅ τι χρὴ πράττειν ἡ βουλὴ, καὶ ἐφ' ἡμέρας συχνὰς σκοποῦσα, ἐπεὶ συμφορώτερα μὲν ὁ Βροῦτος ἐδόκει λέγειν, δικαιότερα δὲ ὁ Κολλατῖνος παραινεῖν, τελευτῶσα διέγνω τὸν δῆμον εἶναι τοῦ τε συμφέροντος καὶ τοῦ δικαίου κριτήν. πολλῶν δὲ λεχθέντων ὑφ' ἑκατέρων τῶν ὑπάτων, ἀναλαβοῦσαι ψῆφον αἱ φρᾶτραι τριάκοντα οὖσαι τὸν ἀριθμὸν, οὕτω μικρὰν ἐποιήσαντο τὴν ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν, ὥστε μιᾷ ψήφῳ πλείους γενέσθαι τῶν κατέχειν τὰ χρήματα βουλομένων τὰς ἀποδιδόναι κελευούσας. λαβόντες δὲ παρὰ τῶν ὑπάτων τὰς ἀποκρίσεις οἱ Τυρρηνοὶ, καὶ πολλὰ τὴν πόλιν ἐπαινέσαντες, ὅτι τὰ δίκαια περὶ τῶν συμφερόντων εἵλοντο, Ταρκυνίῳ μὲν ἐπέστειλαν τοὺς ἀποληψομένους τὰ χρήματα, αὐτοὶ δὲ ἐπέμειναν ἐν τῇ πόλει, συναγωγήν τε τῶν ἐπίπλων, καὶ διάθεσιν τῶν μὴ δυναμένων ἄγεσθαί τε καὶ φέρεσθαι σκηπτόμενοι· ὡς δὲ τἀληθὲς εἶχε, πράττοντές τε καὶ σκευωρούμενοι τὰ κατὰ τὴν πόλιν, ὡς ὁ τύραννος αὐτοῖς παρήγγελλεν. τάς τε γὰρ ἐπιστολὰς τὰς παρὰ τῶν φυγάδων τοῖς ἐπιτηδείοις αὐτῶν ἀπεδίδοσαν, καὶ παρ' ἐκείνων ἑτέρας πρὸς τοὺς φυγάδας ἐλάμβανον. συνιόντες δὲ πολλοῖς εἰς ὁμιλίαν, καὶ διάπειραν αὐτῶν τῆς προαιρέσεως λαμβάνοντες, οὓς εὑρίσκοιεν εὐαγώγους δι' ἀσθένειαν γνώμης, ἢ βίου ἀπορίαν, ἢ πόθον τῶν ἐν τῇ τυραννίδι πλεονεξιῶν, ἐλπίδας τε χρηστὰς ὑποτείνοντες αὐτοῖς, καὶ χρήματα διδόντες, ἐπεχείρουν διαφθείρειν. ἔμελλον δὲ, ὥσπερ εἰκὸς, ἐν πόλει μεγάλῃ καὶ πολυοχλούσῃ φανήσεσθαί τινες οἱ τὴν χείρω πολιτείαν αἱρησόμενοι πρὸ τῆς κρείττονος, οὐ τῶν ἀσήμων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιφανῶν, ἐν οἷς ἦσαν Ἰούνιοί τε δύο, Τίτος καὶ Τιβέριος Βρούτου παῖδες, τοῦ ὑπατεύοντος ἀρτίως ἀρχόμενοι γενειᾶν· καὶ σὺν αὐτοῖς Γέλλιοί τε δύο, Μάρκος καὶ Μάνιος, ἀδελφοὶ τῆς Βρούτου γυναικὸς, ἱκανοὶ τὰ κοινὰ πράττειν· καὶ Κολλατίνου θατέρου τῶν ὑπάτων ἀδελφῆς υἱοὶ δύο, Λεύκιος καὶ Μάρκος Ἀκύλλιοι, τὴν αὐτὴν ἔχοντες τοῖς Βρούτου παισὶν ἡλικίαν, παρ' οἷς αἱ σύνοδοι τὰ πολλὰ ἐγίνοντο, πατρός τε οὐκέτι περιόντος αὐτοῖς, καὶ τὰ περὶ τῆς καθόδου τῶν τυράννων βουλεύματα

duo *crimina*, ne incurrant infamiam publicam, quasi propter diuitias expulsis Tarquiniis; neve videantur iustam belli caussam eis præbuisse, nimirum exutis propriis facultatibus. incertum enim esse an receptis bonis bello tentaturi sint reditum: manifestum vero, nō quieturos si rebus suis spolientur. Hæc cum perorassent consules, & in vtramque sententiam multi patrum irent, ambiguus consilii senatus, post aliquot dierum deliberationē, quia Brutus vtiliora, Collatinus iustiora suadere videbatur, tādem rem totam cōmisit iudicio populi. Deinde vbi post longam vtriusque consulis orationē ad triginta curiarum suffragia ventum est, adeo leui momento præponderarunt altera, vt hi qui retinenda bona censebant, ab alteris qui reddi iubebāt, vno tantum calculo victi sint. Etrusci post acceptum a consulibus responsum, multum laudata ciuitate quod maiorem iustitiæ quā vtilitatis respectum habuisset, Tarquiniū per litteras certiorem fecerūt, recepturum esse bona: ipsi in vrbe restiterunt, simulantes se occupari in componenda portatili supellectile, & distrahendis quæ agi ferrique non possent: sed re vera excutientes & molientes in vrbe quę mandarat Tarquinius. nam & litteras ab exsulibus reddiderunt eorum necessariis, & alias ab eis acceperunt *remittendas* ad exsules: crebrisq; colloquiis nunc horum nūc illorum explorabant animos: & quotquot inuenirent faciles corrumpi ob inconstantiam animi, victusve inopiā, aut desiderium explendæ sub tyrannide libidinis, partim spe ostentata, partim præsenti pecunia conabantur in partes suas pertrahere. Ac facile fieri poterat vt in vrbe ampla & populosa reperirentur quibus magis placeret status reipublicæ deterior, nō solum inter obscuros, verumetiam inter nobiles; in quibus erant duo Iunii, Titus & Tiberius, filii Bruti consulis, vix tum puberes; & duo Gellii, Marcus & Manius, fratres vxoris Bruti, iam maturi tractandę reipublicæ; & Collatini alterius consulis duo ex sorore nepotes, Luci⁹ & Marcus Aquilii, æquales Bruti filiis; apud quos plerūq; conueniebatur, patre nō amplius superstite, cōsultabaturq; de tyrannorū

Coniuratio vrbana.

reditu. Itaque cum aliis multis argumẽtis colligere licet res Romanas diuina prouidentia prouectas ad tantam felicitatẽ, tum hoc præsenti non minimo. Tam dira enim amentia inuasit illos miseros, vt sustinuerint litteras propriis manibus ad tyrannum scribere, continentes coniuratorum multitudinẽ, & tempus destinatum opprimendis per insidias consulibus: persuasi tyranni ad se missis litteris, velle eum præscire, quibus Romanorum restitutus in regnum gratiam *pro meritis* referre deberet. Hæ litterę tali casu peruenerunt in manus consulum. Ad Aquilios Collatini sororis filios conuenerãt coniuratorum capita, inuitati velut ad peragendum sacrificium. Post cœnã iussis ministris e cõuiuio extra virilis œci fores secedere, conferebant inter se de reducendis tyrannis: quæque *cætui* visa erant, manu propria referebant in litteras, quas Aquilii *vna cum aliis epistolis* legatis Etruscis darent, & hi Tarquinio redderent. Interea Cæninensis quidam nomine Vindex, qui bello captus & seruus pincernam tum agebat, ex ablegatione illa suspicatus eos aliquid mali tractare, solus foris ad ianuam restitit; vbi & verba eorum audiuit, & litteras ab omnibus scribi vidit, ad quandam ostii commissuram perspicuam admoto oculo. Is intempesta nocte egressus, quasi ob aliquod negotium missus a dominis, ad consules quidem ire nõ ausus est, metuens ne propter affectum erga cognatos, rem celare volentes, indicem coniurationis tollerent. ceterum adito P. Valerio, qui vnus erat e quatuor primis libertatis publicę assertoribus, data dextra, fideq; cũ iureiurando ab eo accepta, fraudi sibi id nõ fore, indicauit quæ audisset & vidisset. Ille re cognita, confestim cum magna cliẽtum & amicorũ manu ad ædes Aquiliorum aduolat appetente iam die: & ingressus quasi aliud quidpiam acturus, nondum digressis adolescentibus nemine prohibente potitus est litteris; ipsosq; comprehensos apud consules statuit. Quæ vero iam hinc dicturus sum facta alterius cõsulum Bruti magna & mira, quæ maxime a Romanis iactãtur, vereor ne apud ceteros Græcos vt nimis dura fidem nõ inueniant: quandoquidẽ na-

συνελήλυθεντο. ἐκ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἄλλων ἔδοξέ μοι τὰ Ῥωμαίων πράγματα προνοίᾳ θεῶν εἰς τοσαύτην παρελθεῖν εὐδαιμονίαν, οὐχ ἥκιστα δὲ ἐκ τῶν τότε γενομένων. τοιαύτη γὰρ ἄνοια καὶ θεοβλάβεια τοὺς δυστήνους ἐκείνους κατέσχεν, ὥσθ' ὑπομεῖναι ἐπιστολὰς γράψαι πρὸς τὸν τύραννον αὐτογράφους, δηλοῦντες αὐτῷ τὸ πλῆθος τῶν μετεχόντων τῆς συνωμοσίας, καὶ χρόνον ἐν ᾧ τὴν κατὰ τῶν ὑπάτων ἔμελλον ποιήσασθαι ἐπίθεσιν, πεισθέντες ὑπὸ τῶν ἀφικομένων εἰς αὐτοὺς παρὰ τοῦ τυράννου γραμμάτων, ὅτι βούλεται προειδέναι τίνας αὐτῷ Ῥωμαίων προσήκει εὖ ποιεῖν καταγόντι τὴν ἀρχήν. τούτων δὲ ἐγένοντο τῶν ἐπιστολῶν ἐγκρατεῖς οἱ ὕπατοι κατὰ τοιάνδε τινὰ συντυχίαν. παρ' Ἀκυιλλίοις τοῖς ἐκ τῆς Κολλατίνου γεγονόσιν ἀδελφῆς οἱ κορυφαιότατοι τῶν ἐν τῇ συνωμοσίᾳ κατήγοντο, παρακληθέντες ὡς ἐφ' ἱερὰ καὶ θυσίας. μετὰ δὲ τὴν ἑστίασιν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ συμποσίου κελεύσαντες τοὺς διακόνους, καὶ περὶ τὰς θύρας τοῦ ἀνδρῶνος ἀπελθεῖν, διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ τῆς καταγωγῆς τῶν τυράννων, καὶ τὰ δόξαντα εἰς ἐπιστολὰς κατεχάραζον αὐτογράφους, ἃς ἔδει τοὺς Ἀκυιλλίους λαβόντας 209 ἀποδοῦναι τοῖς ἐκ Τυρρηνίας πρέσβεσιν, ἐκείνους δὲ Ταρκυνίῳ. ἐν τούτῳ δή τῳ χρόνῳ τῶν θεραπόντων τις οἰνοχόος, ἐκ πόλεως Καινίνης αἰχμάλωτος, ὄνομα Οὐινδίκης, ὑποπτεύσας τι τοὺς ἄνδρας βουλεύειν πονηρὸν τῇ μεταστάσει τῶν διακόνων, ἔμεινε μόνος ἔξω παρὰ ταῖς θύραις, καὶ τούς τε λόγους παρ' αὐτῶν ἠκροάσατο, καὶ τὰς ἐπιστολὰς εἶδεν ὑπὸ πάντων γραφομένας, ἁρμῷ τινι τῆς θύρας διαφανεῖ τὴν ὄψιν προσβαλών. ἐξελθὼν δὲ πολλῆς ἔτι νυκτὸς οὔσης, ὡς ἀπεσταλμένος ὑπὸ τῶν δεσποτῶν ἐπὶ χρείαν τινά, πρὸς μὲν τοὺς ὑπάτους ὤκνησεν ἐλθεῖν, δεδιὼς μὴ τὸ πρᾶγμα συγκρύψαι βουλόμενοι διὰ τὴν εὔνοιαν τῶν συγγενῶν, τὸν μηνύσαντα τὴν συνωμοσίαν ἀφανίσωσιν. ἀφικόμενος δὲ εἰς Πόπλιον Οὐαλέριον, ὃς ἐν τοῖς πρώτοις τέτταρσιν ἦν τῶν τὴν τυραννίδα καταλυσάντων, δεξιάν τε δίδωσι, καὶ διὰ ὅρκων τὸ πιστὸν παρ' αὐτοῦ λαβὼν ὑπὲρ ἀσφαλείας τῆς ἑαυτοῦ, μηνυτής τε ὧν ἤκουσε καὶ ὧν εἶδε γίνεται. ὁ δὲ ὡς ἔμαθεν, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ποιησάμενος, ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῶν Ἀκυιλλίων σὺν χειρὶ πολλῶν πελατῶν τε καὶ φίλων παραγίνεται περὶ τὸν ὄρθρον. καὶ παρελθὼν εἴσω τῶν θυρῶν ὡς ἐπ' ἄλλην τινὰ χρείαν παρών, ἀκωλύτως, κατ' οἶκον ἔτι τῶν μειρακίων ὄντων, ἐγκρατὴς γίνεται τῶν ἐπιστολῶν, καὶ τοὺς νεανίσκους συλλαβὼν καθίστησιν ἐπὶ τοὺς ὑπάτους. τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἔργα θατέρου τῶν ὑπάτων Βρούτου μεγάλα καὶ θαυμαστὰ λέγειν ἔχων, ἐφ' οἷς μέγιστα φρονοῦσι Ῥωμαῖοι, δέδοικα μὴ σκληρὰ καὶ ἄπιστα τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι δόξω λέγειν· ἐπειδὴ πεφύ-

κασιν

χασιν ἅπαντες ἀπὸ τῶν οἰκείων τὰ περὶ τῶν ἄλλων λεγόμενα κρίνειν, καὶ τὸ πιστὸν ἄπιστον ἐφ᾽ ἑαυτοῖς ποιεῖν· ἐρῶ δ᾽ ὅμως. ἐπειδὴ γὰρ ἡμέρα τάχιστα ἐγένετο, καὶ καθίσας ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ τὰς ἐπιστολὰς τῶν ἐν τῇ συνωμοσίᾳ διασκεπτόμενος, ὡς εὗρε τὰς ὑπὸ τῶν υἱῶν γραφείσας, ταῖς σφραγῖσιν ἑκατέρων, καὶ μετὰ τὸ λῦσαι τὰ σημεῖα τοῖς χειρογράφοις, ἀναγνωσθῆναι πρῶτον ἐκέλευσεν ἀμφοτέρας ὑπὸ τοῦ γραμματέως, εἰς τὴν ἁπάντων τῶν παρόντων ἀκοήν· ἔπειτα λέγειν ἐκέλευσε τοῖς παισὶν εἴ τι βούλονται. ὡς δ᾽ οὐκ ἐτόλμησεν αὐτῶν οὐδέτερος πρὸς ἄρνησιν ἀναιδῆ τραπέσθαι, πάλαι κατεψηφικότες ἑαυτῶν, ἔκλαιον ἀμφότεροι. ὀλίγον δ᾽ ἐπισχὼν χρόνον ἀνίσταται, καὶ σιωπὴν προκηρύξας, ἐκδεχομένων ἁπάντων τί τὸ τέλος ἐξοίσει, θάνατον ἔφη καταδικάζειν τῶν τέκνων· ἐφ᾽ ᾧ πάντες ἀνέκραγον, οὐκ ἀξιοῦντες τοιοῦτον ἄνδρα ζημιωθῆναι τέκνων θανάτῳ, καὶ χαρίζεσθαι τὰς ψυχὰς τῶν μειρακίων ἐβούλοντο τῷ πατρί. ὁ δ᾽ οὔτε τὰς φωνὰς αὐτῶν οὔτε τὰς οἰμωγὰς ἀνεχόμενος, ἐκέλευσε τοῖς ὑπηρέταις ἀπάγειν τοὺς νεανίσκους ὀλοφυρομένους καὶ ἀντιβολοῦντας καὶ ταῖς φιλτάταις αὐτὸν ἀνακαλουμένους προσηγορίαις. θαυμαστὸν μὲν καὶ τοῦτο ἅπασιν ἐφάνη, τὸ μηδὲν ἐνδοῦναι τὸν ἄνδρα μήτε πρὸς τὰς δεήσεις τῶν πολιτῶν, μήτε πρὸς τοὺς οἴκτους τῶν τέκνων. πολλῷ δ᾽ ἔτι τούτου θαυμασιώτερον τὸ περὶ τὰς τιμωρίας αὐτῶν ἀμείλικτον. οὔτε γὰρ ἀλλόθι που συνεχώρησεν ἀπαχθέντας τοὺς υἱοὺς ἔξω τῆς ἁπάντων ὄψεως ἀποθανεῖν, οὔτε αὐτὸς ἐκ τῆς ἀγορᾶς παρεχώρησεν ἕως ἐκεῖνοι κολασθῶσι, τὴν δεινὴν θέαν ἐκτρεπόμενος, οὔτ᾽ ἄνευ προπηλακισμοῦ ἀφῆκεν αὐτοὺς τὴν ἐψηφισμένην ἐκπληρῶσαι μοῖραν· ἀλλὰ πάντα τὰ περὶ τὴν τιμωρίαν ἔθη καὶ νόμιμα φυλάττων, ὅσα τοῖς κακούργοις ἀπόκειται παθεῖν, ἐν ἀγορᾷ πάντων ὁρώντων, αἰκισθέντας τὰ σώματα πληγαῖς αὐτούς, ἅπασι τοῖς γινομένοις παρών, τότε συνεχώρησε τοὺς αὐχένας τοῖς πελέκεσιν ἀποκοπῆναι. ὑπὲρ ἅπαντα δ᾽ ἦν τὰ πα- 210 ράδοξα καὶ θαυμαστὰ τοῦ ἀνδρός, τὸ ἀτενὲς τῆς ὄψεως καὶ τὸ ἄτεγκτον· ὅς γε τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅσοι τῷ πάθει παρεγένοντο κλαιόντων, μόνος οὔτε ἀνακλαυσάμενος ὤφθη τὸν μόρον τῶν παίδων, οὔτε ἀποιμώξας ἑαυτὸν τῆς καθεξούσης τὸν οἶκον ἐρημίας, οὔτ᾽ ἄλλο μαλακὸν οὐθὲν ἐνδούς, ἀλλ᾽ ἀδακρύς τε καὶ ἀστένακτος καὶ ἀτενὴς διαμένων, εὐκαρδίως ὑπέσχε τὴν συμφοράν. οὕτως ἰσχυρὸς ἦν καὶ βέβαιος τὴν γνώμην, τὰ κριθέντα διατηρεῖν, καὶ τῶν ἐπιταραττόντων τοὺς λογισμοὺς παθῶν καρτερός. ἀποκτείνας δὲ τοὺς υἱούς, εὐθὺς ἐκάλει τοὺς ἀδελφιδοῦς τοῦ συνάρχοντος Ἀκυλλίους, παρ᾽ οἷς αἱ σύνοδοι τῶν κατὰ τῆς πόλεως συνομνυμένων

tura sic comparati sunt omnes, vt de iis quæ de ceteris *gentibus* narrantur, iudicium faciant e domesticis *exemplis*; & quæ *alioqui* sunt credibilia, apud se faciant incredibilia. dicentur tamen *nihilominus*. Simulatque dies illuxit, cum ascenso tribunali epistolas coniuratorum perlustraret, vbi filiorum litteras *primum* ex vtriusque sigillo, *deinde* post auulsa signacula *etiam* e manu agnouit, iussit primum vtramque a scriba recitari, audientibus omnibus qui aderant: deinde filiis dicendi, si vellent, dedit copiam. cumque neuter auderet impudenter negare, actum iamdudū de sua caussa iudicantes, flebant vterq;. Ille paulum cunctatus surrexit, indictoque per præconem silentio, omnibus exitum rei exspectātibus, capitalem sententiam in filios protulit. Cui voci reclamatū est ab omnibus: indignum quippe iudicabāt, talem virum mulctari filiis, & vitam adolescētulorum donare patri volebant. Sed nec clamore motus nec eiulatibus, abduci eos a lictoribus iussit plorātes supplicantesq; & blandissimis se appellantes vocibus. Id quoque mirum visum est, nihil eum flecti nec ciuium precibus nec miseratione filiorum: sed lōge adhuc mirabilior immota in filiorum supplicio seueritas. nam neque e conspectu populi alio necandos abduci permisit; neque ipse priusquam in eos animaduersum esset, e foro abiit quo vitaret id spectaculum; neque sine probris passus est irrogatas dare pœnas; sed obseruatis omnibus consuetudinibus & legibus quæ de maleficorum suppliciis sunt receptæ, in foro inspectantibus omnib. virgis eos primum fœde lacerari, tū securib. decollari iuuit: iisq; omnibus, dū fierent, ipse interfuit. Sed nihil æque miraculo fuit atq; vultus intētus nullisq; cōmotus affectib⁹; cū ceteris omnib. casum illū fletibus, solus ipse nec fatū liberorū defleuit, nec orbitatē domus suæ lamētatus est, nec vllū aliud mollis animi signū edidit; sed sine lacrymis, sine gemitu, immotis oculis, forti animo calamitatē pertulit. tā firmū animi robur viro ad exsequēda decreta suppetebat, tātaq; ad cōprimendas affectuū turbas vires. Necatis filiis mox vocauit collegæ sororis filios Aquilios, apud quos cōiurati cōuenire

a Brutus.

b

soliti; iussoque scriba horum *quoque* litteras recitare, vt a tota circumstantium corona exaudirentur, ait se illis caussæ dicendę potestatem facere. Illi producti ad tribunal, siue monitu amici cuiuspiā, siue ipsis hoc in mentem venerat, acciderunt ad auunculi genua, quasi ipsius ope seruādi. cumque Brutus lictores iuberet, abstractos eos ducere ad suppliciū, si caussam nollent dicere, Collatinus innuens ministris vt abstinerent paulisper dum eum collegā colloqueretur, seductum eum prolixis pro adolescentum salute precibus adortus est: excusataque ætatis ignorantia, quę malorum sodalium cōsuetudine in eam pertracta esset amentiam, petebat vnam sibi hanc cōcedi gratiam, vitam cognatorum; nihil obturbaturo postea. addebatque periculum esse ne tota vrbs concitaretur, si omnes qui exsules in impetrando reditu iuuisse viderētur, capite vellent plectere: multos enim esse, & quosdam nō obscuris familiis natos. Quod cum persuadere homini nō posset, postremo nō capitalem sed mitiorem in eos pœnam statui postulabat: absurdum esse dicens, tyrannos exsilio mulctari, tyrannorum amicos morte. Cumq; etiam pœnæ moderationem recusasset Brutus, nec in aliud tempus differri reorum iudicium vellet, (quod vltimum Collatini postulatum fuerat) immo eadē die se omnes interfecturum deieraret, ægre ferēs Collatinus se nihil eorum quę petierat impetrasse, Ergo, inquit, quando tu durus & austerus es, ego adolescentes absoluo, eadem qua tu potestate præditus. Tū Brutus exacerbatus, Certe me viuo Collatine nunquā patrię proditores eripere *supplicio* valebis; immo tu quoq; breui pœnas quas par est lues. His dictis & custodia reis addita, conuocauit in cōcionem populum: plenoq; foro (iam enim rumor casum filiorum eius per totā vrbem vulgauerat) progressus in mediū cum senatorum honoratissimis, ita populum affatus est: Vellem equidem Quirites Collatinum hunc, collegā mihi additum, consentire mecū per omnia, & nō verbis solū, verum etiā factis declarare infensum se ac hostē tyrānidi. nunc quoniam eum cōtra sentire video, coniunctum non tantum co-

ἐγίνοντο, καὶ τὰς ἐπιστολὰς αὐτῶν ἀναγνῶναι τὸν γραμματέα κελεύσας, ὥστε πάντας ἀκοῦσαι τοὺς παρόντας, ἀπολογίαν ἔφησεν αὐτοῖς διδόναι. ὡς δὲ προήχθησαν οἱ νεανίσκοι πρὸς τὸ βῆμα, εἴτε ὑποθεμένου τινὸς τῶν φίλων, εἴτε αὐτοὶ συμφρονήσαντες, τοῖς γόνασι τοῦ θείου προσπίπτουσιν, ὡς δι' αὐτοῦ σωθησόμενοι. κελεύσαντος δὲ τοῦ Βρούτου τοῖς ῥαβδούχοις ἀποσπᾶν αὐτοὺς καὶ ἀπάγειν ἐπὶ τὸν θάνατον, εἰ μὴ βούλοιντο ἀπολογεῖσθαι, μικρὸν ἐπισχεῖν τοῖς ὑπηρέταις ὁ Κολλατῖνος εἰπών, ἕως τῷ συνάρχοντι διαλεχθῇ, λαβὼν τὸν ἄνδρα κατὰ μόνας, πολλὰς διετέλει ὑπὲρ τῶν μειρακίων δεήσεις, τὰ μὲν, ἀπολογούμενος, ὡς διὰ νεότητος ἄγνοιαν καὶ πονηρὰς φίλων ὁμιλίας εἰς ταύτην ἐμπεσόντων τὴν φρενοβλάβειαν· τὰ δέ, παρακαλῶν αὐτῷ χαρίσασθαι τὰς τῶν συγγενῶν ψυχάς. μίαν αἰτούμενος ταύτην δωρεάν, καὶ περὶ οὐδενὸς ἑτέρου ἐνοχλήσοντι· τὰ δέ, διδάσκων ὅτι συνταραχθῆναι κίνδυνος ὅλην τὴν πόλιν, ἐὰν ἅπαντας ἐπιχειρῶσι θανάτῳ ζημιοῦν τοὺς δόξαντάς τι συμπρᾶξαι τοῖς φυγάσιν ὑπὲρ τῆς καθόδου· πολλοὺς γὰρ εἶναι καὶ οὐκ ἀσήμων οἰκιῶν ἐνίους. ὡς δ' οὐκ ἔπειθε, τελευτῶν ἠξίου μὴ θάνατον, ἀλλὰ μετρίαν κατ' αὐτῶν ὁρίσαι κόλασιν· ἄτοπον εἶναι λέγων, τοὺς μὲν τυράννους φυγαῖς ἐζημιῶσθαι, τοὺς δὲ τῶν τυράννων φίλους θανάτῳ. ἀντιλέγοντος δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐπιείκειαν τῆς κολάσεως τοῦ ἀνδρός, καὶ οὐκ εἰς ἑτέρους ἀναβάλλεσθαι χρόνους τὰς κρίσεις τῶν ἐν ταῖς αἰτίαις βουλομένου· τελευταία γὰρ αὕτη τοῦ συνάρχοντος δέησις ἦν· ἀλλ' αὐθημερὸν ἀποκτείνειν ἅπαντας ἀπειλοῦντος καὶ διομνυμένου, ἀδημονῶν ὁ Κολλατῖνος ἐπὶ τῷ μηδενὸς ὧν ἠξίου τυχεῖν, Τοιγαροῦν, ἔφησεν, ἐπεὶ σκαιὸς εἶ καὶ πικρός, ἐγὼ τὰ μειράκια καὶ ἀφαιροῦμαι, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἧς σὺ κύριος ὤν. καὶ ὁ Βροῦτος ἐκπικρανθείς, Οὐκ ἐμοῦ γε, ἔφη, ζῶντος, ὦ Κολλατῖνε, τοὺς προδότας τῆς πατρίδος ἰσχύσεις ἐξελέσθαι· ἀλλὰ καὶ σὺ δώσεις δίκας ἅς σοι προσῆκεν οὐκ εἰς μακράν. Ταῦτα εἰπὼν καὶ φυλακὴν τοῖς μειρακίοις ἐπιστείλας, ἐκάλει τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. πληρωθείσης δὲ τῆς ἀγορᾶς ὄχλου· περιβόητον γὰρ ἀνὰ τὴν πόλιν ὅλην τὸ περὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ πάθος ἐγεγόνει· προελθών τε καὶ τοὺς ἐντιμοτάτους τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ παραστησάμενος, ἔλεξε τοιάδε· Ἐβουλόμην μὲν δή, ὦ ἄνδρες πολῖται, Κολλατῖνον τουτονὶ τὸν ἄνδρα συνάρχοντα ὄντα, περὶ ἁπάντων μοι τὰ αὐτὰ φρονεῖν, καὶ μὴ τῷ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις μισεῖν τοὺς τυράννους καὶ πολεμεῖν· ἐπεὶ δὲ τἀναντία φρονῶν γέγονέ μοι καταφανής, καί ἐστιν οὐ μόνον τῇ φύ-

σει Ταρ-

σὺ Ταρκυνίων συγγενής, ἀλλὰ καὶ τῇ προαιρέσει, διαλλαγάς τε πράττων πρὸς αὐτούς, καὶ ἀντὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων τὸ ἑαυτοῦ σκοπῶν λυσιτελές, αὐτός τε κωλύειν αὐτὸν παρεσκεύασμαι πράττειν ἃ κατὰ νοῦν ἔχει,
211 πονηρὰ ὄντα, καὶ ὑμᾶς ἐπὶ τοῦτο παρακαλῶ. φράσω δὲ ὑμῖν πρῶτον ἐν οἷς ἐγένετο κινδύνοις τὰ πράγματα τῆς πόλεως, ἔπειτα πῶς αὐτοῖς ἑκάτερος ἡμῶν κέχρηται. τῶν πολιτῶν τινές τε συνελθόντες εἰς τὴν Ἀκυιλίων οἰκίαν τῶν ἐκ τῆς Κολλατίνου γεγονότων ἀδελφῆς, ἐν οἷς ἦσαν οἵ τ' ἐμοὶ παῖδες ἀμφότεροι, καὶ οἱ τῆς γυναικὸς ἀδελφοὶ τῆς ἐμῆς, καὶ ἅμα τινὲς ἄλλοι σὺν τούτοις οὐκ ἀφανεῖς, συνθήκας ἐποιήσαντο πρὸς ἀλλήλους, καὶ συνώμοσαν, ἀποκτείναντες [ἐμέ, Ταρκύνιον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καταγαγεῖν· ἐπιστολάς τε περὶ τούτου γράψαντες] αὐτογράφους, καὶ ταῖς ἑαυτῶν σφραγῖσι κατασημηνάμενοι, πέμπειν πρὸς τοὺς φυγάδας ἔμελλον. ταῦθ' ἡμῖν θεῶν τινος εὐνοίᾳ καταφανῆ γέγονεν ὑπὸ τοῦδε μηνυθέντα τοῦ ἀνδρός· ἔστι δὲ Ἀκυιλίων δοῦλος, παρ' οἷς καταγενόμενοι τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ τὰς ἐπιστολὰς ἔγραψαν· καὶ τὰ γράμματα αὐτῶν γεγραμμένα ἔχε αἷς. Τίτον μὲν οὖν ἐγὼ καὶ Τιβέριον τοὺς ἐμοὺς παῖδας τετιμώρημαι· καὶ οὐδὲν καταλέλυται διὰ τὴν ἐμὴν ἐπιείκειαν, οὔτε νόμος, οὔτε ὅρκος· Ἀκυιλίους δὲ Κολλατῖνος ἀφαιρεῖταί μου, καί φησιν οὐκ ἐάσειν ὅμοια τοῖς ἐμοῖς παισὶ βουλεύσαντας τῶν ὁμοίων ἐκείνοις τυχεῖν. εἰ δὲ οὗτοι μηδεμίαν ὑφέξουσι δίκην, οὐδὲ τοὺς ἀδελφοὺς τῆς ἐμῆς γυναικός, οὐδὲ τοὺς ἄλλους προδότας πατρίδος ἐξέσται μοι κολάσαι. τί γὰρ δὴ δικαιότερον πρὸς αὐτοὺς ἕξω λέγειν, ἂν τούτους ἀφῶ; τίνος οὖν ταῦτα μηνύματα ἡγεῖσθε; πότερα τῆς πρὸς τὴν πόλιν εὐνοίας, ἢ τῆς πρὸς τοὺς τυράννους διαλλαγῶν; καὶ πότερα τῆς ἐμπεδώσεως τῶν ὅρκων, οὓς ἀφ' ἡμῶν ἀρξάμενοι πάντες ὠμόσατε, ἢ τῆς συγχύσεώς τε καὶ ἐπιορκίας; καὶ εἰ μὲν ἔλαθεν ἡμᾶς, ταῖς ἀραῖς ἔνοχος ἂν ἦν, καὶ θεοῖς ὑπεῖχεν οὓς ἐπιορκεῖ, δίκας· ἐπεὶ δὲ καταφανὴς γέγονεν, ὑφ' ἡμῶν αὐτὸν προσήκει κολασθῆναι· ὅς γε ὀλίγαις μὲν ἡμέραις πρότερον τὰ χρήματα τοῖς τυράννοις ὑμᾶς ἔπεισε παραδοῦναι, ἵνα μὴ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ πόλις αὐτοῖς ἔχῃ χρῆσθαι πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατὰ τῆς πόλεως οἱ ἐχθροί. νῦν δὲ τοὺς ἐπὶ καθόδῳ τοῖς τυράννοις συνομοσαμένους ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας οἴεται δεῖν, ἐκείνοις αὐτοῖς δηλονότι χαριζόμενος, ἵν' ἐὰν ἄρα κατέλθωσιν εἴτ' ἐκ προδοσίας, εἴτε πολέμῳ, ταύτας προσφερόμενος τὰς χάριτας, ἀπολαύων, ὡς φίλος, ὅσων ἂν αἱρῆται, παρ' αὐτῶν τυγχάνῃ. ἔπειτα ἐγὼ τῶν ἐμῶν οὐ φεισάμενος τέκνων, σοῦ φείσομαι Κολλατῖνε, ὃς τὸ μὲν

gnatione sed & voluntate Tarquiniis; agentemque de reconcilianda cum illis gratia, propria magis quam publica spectare commoda, & ipse prauos eius conatus cohibere paro, & vos ad idem faciendum exhortor. Dicam porro primum in quibus periculis versata sit respublica: deinde quomodo in iis nostrum vterque se gesserit. Aliquot ciues clam congressi in ædibus Aquiliorum, Collatini sororis filiorum; (inter quos & ambo mei filii, & vxoris meæ fratres, & alii quidam non ignobiles fuere) pacti inter se erant, & coniurati, me interfecto Tarquinium in regnum reducere; atque etiam epistolas manu sua scriptas, suisque sigillis obsignatas, missuri erāt exsulibus. Ea *consilia* deus aliquis nobis propitius indicauit per hūc hominem, seruum Aquiliorum; in quorum ædibus coniurati præterita nocte scripserunt litteras quę nūc in nostris sunt manibus. Quamobrem ego de Tito & Tiberio filiis meis supplicium sumpsi; nec mea clementia vel legem vel iusiurandū fregi. Ceterum Aquilios Collatinus mihi eripit, negans se passurum vt qui filiis meis fuerunt consiliorum socii, fiant iisdem etiam socii pœnarum. Qui si hoc impune ferēt, nec in vxoris meæ fratres nec in ceteros patriæ proditores licebit mihi animaduertere. quod enim maius ius in illos vsurpare mihi potero, si hos dimisero? Cuius hoc rei signum vobis videtur? vtrum amoris erga patriam, an tyrannis reconciliati animi? vtrum ad confirmationem iurisiurādi pertinet quod nobis præeuntibus iurastis vniuersi, an ad violationem & periurium? Qui si nos fefellisset, diris obnoxius pœnas diis dedisset quos peierat: nunc a nobis deprehensus, ad nostram animaduersionem pertinet: *quippe* qui nuper vobis persuasit bona tyrannis reddere, vt non reipublicæ contra inimicos, sed inimicis contra rempublicam essent vsui: nunc vero coniuratis in tyrannorum reditum, dandam censet veniam; nimirum vt illos ipsos demereatur: vt, siue proditione siue armis reditum sibi parent, hac inita ab ipsis gratia, velut amicus, omnia quæ popóscerit, impetret. Ergo ego qui meis non peperci liberis, tibi parcam Collatine; qui

corpore nobiscum versaris, apud hostes habes animum: & proditores patriæ seruas, me pro ea decertãtem interficis. a Quo pacto? Multũ abest. At ne amplius tale quidpiam perpetres, magistratũ tibi abrogo, & alio te migrare iubeo. Vobis Quirites, conuocatis e vestigio centuriis, calculũ permitto, vt decernatis an hæc rata esse debeant. Interim hoc scitote, vos alterum e duobus, vel Collatinum habituros cõsulem, vel Brutum. Hęc loquenti Collatinus indignabundus reclamabat, insidiatorẽ proditoremque amicorum identidem appellãs; & nunc obiecta sibi crimina diluens, nunc pro nepotib. deprecãs, & calculum ciuibus contra se permittere detrectans, populum exacerbabat, cunctisq; dictis suis graues tumultus ex- b citabat. Itaq; exasperatis in eum ciuibus, & neq; defensionem eius neque preces admittẽtibus, sed calculos poscẽtibus, socer eius Sp. Lucretius, gratiosus apud populum, timens illi ne cum contumelia magistratu & vrbe pelleretur, petiit ab vtroque consule dicendi veniam: primusq; omnium hoc impetrauit, vt tradunt Romanæ historiæ; cum eo tempore nondum mos esset pro concione loqui priuatum hominẽ. Is cõmuni ad vtrumq; consulem directa petitione, Collatinũ monebat ne cũ iratis cõtenderet, neve magistratũ retineret inuitis ciuibus, quẽ accepisset a volẽtibus; sed si illis traditũ reposcere libẽret, spõte deponeret, criminaq; re potius quam verbis refelleret: tũ domicilium alio quocunq; terrarũ loco sibi quæreret, deportatis secũ omnib. facultatibus, tantisper dũ in tuto esset respublica; quãdo id populo expedire videretur: cogitaretq;, ceteris delictis *tũ demum* cũ perpetrata sunt, irasci solere homines; siqua vero ꝓditionis incidat suspicio, prudentius esse vel vano metu eã præcauere, q̃ ea per secordiam cõtempta opprimi. Rursum Bruto suadebat ne turpiter & ꝓbrose collegam vrbe pelleret, cũ quo optima pro rep. ceperit consilia: sed si ille imperiũ deponere vellet, & sponte e patria excedere, cũcta eũ bona sua per otiũ trãsportare sineret, & donũ aliquod e publico adderet, vt se in sua calamitate populi munificentia cõsolari possit. Hæc viri ad vtrũq; *consulẽ* monita cũ

σῶμα παρ' ἡμῖν ἔχεις, τὴν δὲ ψυχὴν παρὰ τοῖς πολεμίοις· καὶ τοὺς μὲν προδόντας τὴν πατρίδα σῴζεις, ἐμὲ δὲ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιζόμενον ἀποκτείνεις; πόθεν; πολλοῦ γε [καὶ] δεῖ· ἀλλ' ἵνα μηδὲν ἔτι τοιοῦτον ἐξεργάσῃ, τὴν μὲν ἀρχήν σε ἀφαιροῦμαί σε, καὶ πόλιν ἑτέραν κελεύω μεταλαβεῖν. ὑμῖν δέ, ὦ πολῖται, ψῆφον ἀναδώσω, καλέσας αὐτίκα μάλα τοὺς λόχους, ἵνα διαγνῶτε εἰ χρὴ ταῦτ' εἶναι κύρια. ἴστε δ' ὅτι δυοῖν θάτερον, ἢ Κολλατῖνον ἕξοντες ὕπατον, ἢ Βροῦτον. τοιαῦτα δὲ λέγοντος αὐτοῦ, βοῶν καὶ δεινοπαθῶν ὁ Κολλατῖνος, ἐπίβουλόν τε καὶ προδότην τῶν φίλων αὐτὸν παρ' ἕκαστα ἀποκαλῶν, καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ διαβολῶν ἀπολογούμενος, τὰ δ' ὑπὲρ τῶν ἀδελφιδῶν δεόμενος, ψῆφόν τε καθ' ἑαυτοῦ τοὺς πολίτας οὐκ ἐῶν ἀναδοῦναι, χαλεπώτερον ἐποίει τὸν δῆμον, καὶ δεινοὺς ἤγειρεν ἐπὶ πᾶσι τοῖς λεγομένοις θορύβους. ἠγανακτημένων δὲ τῶν πολιτῶν πρὸς αὐτόν, καὶ οὔτε ἀπολογίαν ὑπομενόντων, οὔτε δέησιν προσιεμένων, ἀλλὰ τὰς ψήφους ἀναδοθῆναι σφίσι κελευσάντων, δι' εὐλαβείας τὸ πρᾶγμα ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ λαβὼν Σπόριος Λουκρήτιος, ἀνὴρ τῷ δήμῳ τίμιος, μὴ μεθ' ὕβρεως τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς πατρίδος ἐκπέσῃ, λόγον αἰτησάμενος παρ' ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων, καὶ τυχὼν τῆς ἐξουσίας ταύτης πρῶτος, ὥς φασιν οἱ Ῥωμαίων συγγραφεῖς, οὔπω πότε Ῥωμαίοις ὄντος ἐν ἔθει δημηγορεῖν ἰδιώτην ἐν ἐκκλησίᾳ, κοινὴν ἐποιήσατο δέησιν ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων, Κολλατίνῳ μὲν 212 παραινῶν μὴ θυμομαχεῖν, μηδὲ ἀκόντων κατέχειν τῶν πολιτῶν τὴν ἀρχήν, ἣν παρ' ἑκόντων ἔλαβεν, ἀλλ' εἰ δοκεῖ τοῖς δοῦσιν αὐτὴν ἀπολαβεῖν, ἑκόντα καταθέσθαι, καὶ μὴ τοῖς λόγοις ἀπολύεσθαι τὰς καθ' ἑαυτοῦ διαβολάς, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι· μεταθέσθαι δὲ τὴν οἴκησιν ἑτέρωθί γέ ποι ποτὲ γῆς πάντα τὰ ἑαυτοῦ λαβόντα, ἕως ἂν ἐν ἀσφαλείᾳ γένηται τὰ κοινά· ἐπεὶ τοῦτο δοκεῖ τῷ δήμῳ συμφέρειν, ἐνθυμούμενον ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις ἀδικήμασι γενομένοις ὀργίζεσθαι πεφύκασιν ἅπαντες, προδοσίας δὲ ὑποπτευομένης, σωφρονέστεροι ἡγοῦνται καὶ διὰ κενῆς φοβηθέντας αὐτὴν φυλάξασθαι μᾶλλον, ἢ καταφρονήσει ἐπιτρέψαντας ἀνατραπῆναι. Βροῦτον δὲ πείθων μὴ μετ' αἰκίας καὶ προπηλακισμοῦ τὸν συνάρχοντα τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν, μεθ' οὗ τὰ κράτιστα τῆς πατρίδος ἐβούλευσεν· ἀλλ' ἐὰν αὐτὸς ὑπομένῃ τὴν ἀρχὴν ἀποθέσθαι, καὶ παραχωρῇ τῆς πατρίδος ἑκών, τήν τε οὐσίαν αὐτοῦ πᾶσαν ἐπιτρέψαι κατὰ σχολὴν μετασκευάσασθαι, καὶ ἐκ τοῦ δημοσίου προσθεῖναί τινα δωρεάν, ἵνα παραμύθιον ἔχῃ τῆς συμφορᾶς τὴν ἀπὸ τοῦ δήμου χάριν. ταῦτα τοῦ ἀνδρὸς ἀμφοτέροις παραινοῦντος, καὶ

τῶν

τῶν πολιτῶν ἐπαινεσάντων τὸν λόγον, ὁ μὲν Κολλατῖνος πολλὰ κατολοφυράμενος ἑαυτόν, εἰ διὰ συγγενῶν ἔλεος ἐκλιπεῖν ἀναγκασθήσεται τὴν πατρίδα μηδὲν ἀδικῶν, ἀποτίθεται τὴν ἀρχήν. ὁ δὲ Βροῦτος ἐπαινέσας αὐτὸν ὡς τὰ κράτιστα καὶ συμφέροντα ἑαυτῷ τε καὶ τῇ πόλει βουλευσάμενον, παρεκάλει μήτε αὐτῷ, μήτε τῇ πατρίδι μνησικακεῖν· ἑτέραν δὲ καταλαβόντα οἴκησιν, τὴν καταλειπομένην πατρίδα ἡγεῖσθαι, μηδενὸς μήτε λόγου μήτε ἔργου κοινωνοῦντα τοῖς ἐχθροῖς κατ' αὐτῆς· τὸ δ' ὅλον ἀποδημίαν ὑπολαβόντα τὴν μετανάστασιν, οὐκ ἐξορισμόν, οὐδὲ φυγήν, τὸ μὲν σῶμα παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις ἔχειν, τὴν δὲ ψυχὴν παρὰ τοῖς προπέμπουσι. ταῦτα δὲ ὑποθέμενος τῷ ἀνδρί, πείθει τὸν δῆμον εἴκοσι ταλάντων δοῦναι αὐτῷ δωρεάν, καὶ αὐτὸς πέντε τάλαντα προστίθησιν ἐκ τῶν ἰδίων. Ταρκύνιος μὲν δὴ Κολλατῖνος τοιαύτῃ τύχῃ περιπεσών, εἰς Λαουίνιον ᾤχετο τὴν μητρόπολιν τοῦ Λατίνων γένους, ἐν ᾗ γηραιὸς ἐτελεύτα. ὁ δὲ Βροῦτος οὐκ ἀξιῶν μόνος ἄρχειν, οὐδ' εἰς ὑπονοίας ἐλθεῖν τοῖς πολίταις ὅτι μοναρχίας ὑπαχθεὶς πόθῳ τὸν συνύπατον ἐξήλασεν ἐκ τῆς πατρίδος, καλέσας τὸν δῆμον εὐθὺς εἰς τὸ πεδίον, ἔνθα συνήθης ἦν αὐτοῖς τούς τε βασιλεῖς καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς καθιστάναι, συνάρχοντα αἱρεῖται Πόπλιον Οὐαλέριον Οὐολούσου παῖδα, ἀπόγονον, ὡς καὶ πρότερον εἶπον, τοῦ Σαβίνων ἡμίοις, ἄνδρα καὶ πολλῶν μὲν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων χάριν ἐπαινεῖσθαί τε καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιον, μάλιστα δὲ τῆς αὐταρκείας τοῦ βίου. φιλοσοφία γάρ τις αὐτοδίδακτος ἐγένετο περὶ αὐτόν, ἣν ἐν πολλοῖς ἀπεδείξατο πράγμασιν, ὑπὲρ ὧν ὀλίγον ὕστερον ἐρῶ. μετὰ τούτου δὴ μιᾷ γνώμῃ περὶ πάντων χρώμενος, τοὺς μὲν ἐπὶ τῇ καθόδῳ τῶν φυγάδων συνομοσαμένους ἅπαντας ἀπέκτεινε παραχρῆμα, καὶ τὸν μηνύσαντα συνωμοσίαν δοῦλον ἐλευθερίας τε καὶ πολιτείας μεταδόντες ἐτίμησαν, καὶ πολλοῖς χρήμασιν. ἔπειτα τρία πολιτεύματα κάλλιστα καὶ συμφορώτατα τῷ κοινῷ καταστησάμενοι, τούς τ' ἐν τῇ πόλει πένητας ὁμονοεῖν παρεσκεύασαν, καὶ τὰς τῶν ἐχθρῶν ἑταιρείας ἐμείωσαν. ἦν δὲ τὰ πολιτεύματα τῶν ἀνδρῶν τοιάδε. πρῶτον μὲν ἐκ τῶν δημοτικῶν τοὺς κρατίστους ἐπιλέξαντες, πατρικίους ἐποίησαν, καὶ συνεπλήρωσαν ἐξ αὐτῶν τὴν βουλὴν εἰς τριακοσίους. ἔπειτα τὰς οὐσίας τῶν τυράννων εἰς τὸ κοινὸν πᾶσι τοῖς πολίταις φέροντες ἔθεσαν, συγχωρήσαντες ὅσον ἂν λάβοι τις ἐξ αὐτῶν ἔχειν· καὶ τὴν αὐτῶν γῆν ὅσην ἐκέκτηντο, τοῖς μηδένα κλῆρον ἔχουσι διένειμαν, ἓν μόνον ἐξελόμενοι πεδίον ὃ κεῖται μεταξὺ τῆς τε

(213)

ciues approbassent, Collatinus multis vicem suam deplorans, quod cognatorum commiseratione, nulla sua culpa, deserere patriã cogeretur, magistratu se abdicauit. Brutus laudata eius prudentia, quod tũ sibi tum reipubl. consuluisset optime, rogabat ne ea de caussa vel sibi vel patriæ fieret infensior: vtque etiam post mutatum domicilium *nihilominus vrbẽ* quam relinqueret, patriæ loco haberet, seque eius hostibus nec dictorum nec factorum socium adiungeret; atque in summa migrationem istam peregrinationem potius crederet quã fugam aut exsilium; & corpus alio trãsferens, animum apud dimittentes se relinqueret. His Collatinũ exhortatus, persuasit populo vt illi viginti talenta donarent *ex ærario*; quibus ipse quinque de propria pecunia addidit. Tarquinius ergo Collatinus fortuna sic ferente profectus est Lauinium Latinæ gentis metropolim; vbi senex fato functus est. At Brutus nolens solus imperare, ne ciues suspicarentur eum regni cupidine collegam expulisse patria, mox conuocato populo in campum *Martium*, vbi mos erat reges & ceteros magistratus creari, collegã assumpsit P. Valerium, a Sabinis oriundum vt diximus, virum tum aliis multis nominibus laude admirationeq; dignũ, tum in primis ob frugalitatẽ. inerat enim huic innatum quoddã sapientiæ studium, vt in multis eius factis apparuit, de quibus dicetur paulopost. Cum hoc igitur per omnia consentiens, continuo supplicium sumpsit de omnibus quotquot super reducẽdis exsulibus cõiurauerant. Seruũ vero qui coniuratos indicauerat, nõ modo libertate multisq; pecuniis donarũt, sed etiam iure ciuitatis honorarũt. Deinde trib. egregiis & reipublicę vtilissimis institutis aluerunt pariter concordiã ciuium, & diminuerunt factionẽ regiam. fuerunt autem hæc. Primum præcipuos ex plebe allegerunt in patriciorum ordinẽ, & ex his senatum suppleuerunt ad trecentorum numerum. Deinde bona tyrãnorum in medium protulerunt; ciuibusq; quantũ quisq; vellet inde auferre permiserunt: agrũ vero quẽ illi *priuatim* possederant, diuiserunt ciuibus agro carentibus: vno tantum campo excepto, qui situs est

Marginal notes: a — Collatinus magistratu se abdicat. — b — P. Valerius in Collatini locũ subrogatus. — Res tr. — c

inter vrbem & fluuium. quem, cum iam olim Marti sacer esset, superior ætas *nouo* decreto eidē deo consecrauerat, aptissimum & equis *pascendis* pratū, & iuuentuti in armis exercendæ gymnasium: Tarquinius vero in suos vsus versum conserere instituerat; vt satis arguit decretū quod cōsules tunc de istius campi frugibus promulgarunt. cū enim omnia tyrannorum bona agēda ferendaq; permisissent populo, quidquid frumenti erat in eius cāpi areis vel in stipula vel tritum iam, nulli permiserunt asportare, sed vt exsecratū nec in horrea inferri licitum, in profluentem abiici iusserunt: & nunc quoque manet euidens eius facti monumentum, insula satis magna, quæ Æsculapio sacra est, & flumine cingitur, concreta (vt fertur) e frumenti aceruis putrefactis, & paulatim aggestis a flumine a *quisquiliis* facta auctior. Postremo ciuibus qui cum tyranno profugerant, reditum in patriam cum impunitate *præteritarum*q; offensarū omniū obliuione concesserunt, præstituto viginti dierum spatio; intra quod siquis nō redisset, perpetuo exsilio mulctaretur, & bona eius in *ærarium* publicū referrētur. His institutis effectum est vt qui e bonis regiis quātulumcumq; adepti erant, ne oblatis sibi cōmodis rursum priuarentur, alacres essent ad subeunda quæuis pericula: qui vero conscii sibi alicuius facinoris sub tyrānis perpetrati, metu iudicii *spontaneo* se damnauerāt *exsilio*, timore hoc liberati, desertis tyrānis in patriæ partes cōcederent. Post hæc conss. cō- Res bell. paratis reb. ad bellū necessariis, copias prope vrbē in campis continebant sub signis & ducibus, vacātes interim militarib. exercitiis: quod audiuissent exsules ex omnibus Etruscorū oppidis exercitū contra se colligere, duosque populos ex professo illos in obtinendo reditu adiutare, Veientes & Tarquinios, missa vtrinq; nō contemnenda militū manu: ex reliquis adesse eis volūtarios, vel ab amicis missos vel cōductitios. Vbi vero hostes iā *ad bellū* egressos cognouerunt, occurrendū esse rati, priores traiecerūt fluuiū; atq; inde ꝓgressi, non procul ab Etruscis castra metati sunt in pratis Iuniis ad siluā sacratam heroi Arsio. & forte acciderat vt pares vtrinq; essent

πόλεως καὶ τοῦ ποταμοῦ. τοῦτο δ' Ἄρεος ὑπάρχειν ἱερὸν οἱ πρότερον ἐψηφίσαντο, ἵπποις τε λειμῶνα, καὶ νέοις ἀσκοῦσι τὰς ἐνοπλίους μελέτας γυμνάσιον ἐπιτηδειότατον· ἔτι δὲ καὶ περὶ τούτου ἱερὸν ἦν τοῦ θεοῦ τοῦδε· Ταρκύνιος δὲ σφετερισάμενος ἔσπειρεν αὐτό. μέγιστον δ' ἡγοῦμαι τούτου τεκμήριον εἶναι τὸ πραχθὲν ὑπὸ τῶν ὑπάτων τότε περὶ τοὺς ἐν αὐτῷ καρπούς. ἀπολαβεῖν γὰρ ἐπιτρέψαντες τῷ δήμῳ τὰ τῶν τυράννων ἄγειν τε καὶ φέρειν, τὸν ἐν τούτῳ γινόμενον τῷ πεδίῳ σῖτον ἐπὶ ταῖς ἅλωσιν ἔτι κείμενον, τόν τ' ἐπὶ τοῖς καλάμοις καὶ τὸν ἤδη κατειργασμένον, οὐκ ἐπέτρεψαν οὐδενὶ φέρειν· ἀλλ' ὡς ἐξάγιστόν τε καὶ οὐχ ὡς ἐπιτήδειον εἰς οἰκίας εἰσενεχθῆναι, εἰς τὸν ποταμὸν καταβληθῆναι ἐψηφίσαντο. καὶ ἔστι νῦν μνημεῖον ἐμφανὲς τοῦ τότε ἔργου, νῆσος εὐμεγέθης Ἀσκληπιοῦ ἱερά, περίκλυστος ἐκ ποταμοῦ, ἥν φασιν ἐκ τοῦ σωροῦ τῆς καλάμης σαπείσης, καὶ ἔτι καὶ τοῦ ποταμοῦ προσλιπαίνοντος αὐτήν, νῆσον γενέσθαι. καὶ τοῖς μετὰ τοῦ τυράννου πεφευγόσι Ῥωμαίων κάθοδον εἰς τὴν πόλιν ἐπ' ἀδείᾳ τε καὶ ἀμνηστίᾳ παντὸς ἁμαρτήματος ἔδωκαν, χρόνον ὁρίσαντες ἡμερῶν εἴκοσιν· εἰ δὲ μὴ κατέλθοιεν ἐν ταύτῃ τῇ προθεσμίᾳ, τιμωρίας αὐτοῖς ὥρισαν ἀιδίους φυγάς, καὶ κτημάτων ὧν ἐκέκτηντο δημεύσεις. ταῦτα τῶν ἀνδρῶν τὰ πολιτεύματα τοὺς μὲν ἀπολαύσαντας ἐκ τῆς οὐσίας τῶν τυράννων ὁτουδήτινος, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀφαιρεθῆναι πάλιν ἃς ἔσχον ὠφελείας, πάντα κίνδυνον ἐποίησαν ὑπομένειν· τοὺς δὲ κατὰ δέος ὧν παρενόμησαν ὑπὸ τῆς τυραννίδος, μὴ ἀναγκασθεῖεν ὑπέχειν τιμήν, ἑαυτοῖς τιμησαμένοις, ἀπαλλάξαντες τοῦ φόβου, μηκέτι τὰ τῶν τυράννων, ἀλλὰ τὰ τῆς πόλεως φρονεῖν. διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα, καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον εὐτρεπισάμενοι, τέως ὑπὸ τῇ πόλει τὰς δυνάμεις συνεῖχον ἐν τοῖς πεδίοις ὑπὸ σημείοις τε καὶ ἡγεμόσι τεταγμένας, καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἀσκοῦντας· πυνθανόμενοι δὲ τοὺς φυγάδας ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων τῶν ἐν Τυρρηνίᾳ ἀγείρειν ἐπὶ σφᾶς στρατόν, καὶ δύο μὲν πόλεις ἐκ τοῦ φανεροῦ συλλαμβάνειν αὐτοῖς τῆς καθόδου, Ταρκυνιάτας τε καὶ Οὐιεντανούς, ἀξιοχρέοις δυνάμεσιν ἀμφοτέρας, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἐθελοντάς τινας, οὓς μὲν ὑπὸ φίλων παρακληθέντας, οὓς δὲ μισθοφόρους· ἐπεὶ δ' ἔμαθον ἐξεληλυθότας ἤδη τοὺς πολεμίους, ἀπαντᾶν αὐτοῖς ἔγνωσαν, καὶ πρὶν ἐκείνους διαβῆναι τὸν ποταμόν, αὐτοὶ τὰς δυνάμεις διαβιβάσαντες, ἐχώρουν πρόσω, καὶ καταστρατοπεδεύσαντες πλησίον Τυρρηνῶν ἐν λειμῶνι καλουμένῳ Οὐινίῳ, παρὰ δρυμὸν ἱερὸν ἥρωος Ὀράτου. ἐτύγχανον δὲ πλήθει τε αἰχμάλωτοι μάλιστα

μάλιστα αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἴσαι, καὶ προθυμία ὁμοία χωροῦσαι πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀμφότεραι. πρῶτον μὲν οὖν ἐγένετο τῶν ἱππέων μάχη βραχεῖά τις, εὐθὺς ἅμα τῷ συνιδεῖν ἀλλήλους, πρὶν ἢ τοὺς πεζοὺς καταστρατοπεδεύσασθαι, ἐν ᾗ διάπειραν ἀλλήλων λαβόντες, καὶ οὔτε νικήσαντες οὔτε λειφθέντες, πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἑκάτεροι χάρακας ἀνεχώρουν. ἔπειτα οἵ τε ὁπλῖται καὶ οἱ ἱππεῖς ἀφ᾽ ἑκατέρων συνῄεσαν ταξάμενοι τὸν αὐτὸν ἀλλήλοις τρόπον, μέσην μὲν τὴν φάλαγγα τῶν πεζῶν ποιήσαντες, ἐπὶ δὲ τῶν κεράτων ἀμφο-
214 τέρων τὴν ἵππον στήσαντες. ἡγεῖτο δὲ τοῦ μὲν δεξιοῦ τῶν Ῥωμαίων κέρατος Οὐαλέριος ὁ προαιρεθεὶς ὕπατος, ἐναντίαν στάσιν ἔχων Οὐιεντανοῖς· τοῦ δ᾽ εὐωνύμου Βροῦτος, καθ᾽ ὃ μέρος ἡ Ταρκυνιτῶν δύναμις ἦν· ἡγεμόνες δ᾽ αὐτὴν ἐκόσμουν οἱ Ταρκυνίου τοῦ βασιλέως παῖδες. μελλόντων δ᾽ αὐτῶν εἰς χεῖρας ἰέναι, προελθὼν ἐκ τῆς τάξεως τῶν Τυρρηνῶν ὁ εἷς τῶν Ταρκυνίου παίδων, Ἀρρούντας τοὔνομα, ῥώμην τε κάλλιστος, καὶ ψυχὴν λαμπρότατος τῶν ἀδελφῶν, ἐγγὺς τῶν Ῥωμαίων ἐλάσας τὸν ἵππον, ὅθεν μορφὴν καὶ φωνὴν πάντες ἔμελλον αὐτοῦ συνήσειν, λόγους ὑβριστὰς εἰς τὸν Ῥωμαίων ἡγεμόνα Βροῦτον ἀπερρίπτει, θηρίον ἄγριον ἀποκαλῶν καὶ τέκνων αἵματι μιαρὸν, ἀνανδρίαν τε ἐν τούτῳ καὶ δειλίαν ὀνειδίζων, καὶ τελευτῶν εἰς τὸν ὑπὲρ ἁπάντων ἀγῶνα προεκαλεῖται μόνος αὐτῷ συνοισόμενος. κἀκεῖνος οὐκ ἀξιῶν τοὺς ὀνειδισμοὺς ὑπομένειν, ἤλαυνε τὸν ἵππον ἐκ τῆς τάξεως, ὑπεριδὼν τῶν ἀποτρεπόντων φίλων, καὶ ἐπὶ τὸν κατεψηφισμένον ὑπὸ τῆς μοίρας θάνατον καρτερῶς ἐπειγόμενος. ὁμοίως δὲ ἀμφότεροι θυμῷ φερόμενοι, καὶ λογισμὸν οὐχ ὧν πείσονται λαβόντες, ἀλλ᾽ ὧν ἐβούλοντο δρᾶσαι, συναράττουσι τοὺς ἵππους ἐξ ἐναντίας ἐλαύνοντες, καὶ φέρουσι ταῖς σαρίσαις κατ᾽ ἀλλήλων ἀμφότεροι πληγὰς ἀφύκτους δι᾽ ἀσπίδων τε καὶ θωράκων, ὁ μὲν εἰς τὰς πλευρὰς βάψας τὴν αἰχμὴν, ὁ δὲ εἰς τὰς λαγόνας· καὶ οἱ ἵπποι αὐτῶν ἐμπλεξάντες τὰ στήθη τῇ ῥύμῃ τῆς φορᾶς, ἐπὶ τοῖς ὀπισθίοις ἀρθέντες ποσὶν, καὶ τοὺς ἐπιβάτας ἀναχαιτίσαντες ἀποσείονται. οὗτοι μὲν δὴ πεσόντες ἔκειντο, πολὺ διὰ τῶν τραυμάτων ἐκβάλλοντες αἷμα καὶ ψυχορραγοῦντες. αἱ δ᾽ ἄλλαι δυνάμεις ὡς τοὺς ἡγεμόνας εἶδον πεσόντας, ὠθοῦνται σὺν ἀλαλαγμῷ καὶ πατάγῳ, καὶ γίνεται μέγιστος ἁπάντων ἀγὼν πεζῶν τε καὶ ἱππέων, καὶ τύχη περὶ ἀμφοτέρους ὁμοία. Ῥωμαίων τε γὰρ οἱ τὸ δεξιὸν κέρας ἔχοντες, ἐφ᾽ οὗ τεταγμένος ἦν ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Οὐαλέριος, ἐνίκων τοὺς Οὐιεντανοὺς, καὶ μέχρι τοῦ στρατοπέδου διώξαντες, ἐπλήρωσαν νεκρῶν τὸ πεδίον· Τυρρηνῶν δ᾽ οἱ τὴν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἔχοντες στάσιν, ὧν ἡγοῦντο

copiæ, sicut numero, ita & pugnandi cupidine. Vt in conspectum ventum est, primi equites, antequam castra fixissent pedites, cõgressi inter se, virtutis fecerunt periculum; & post breuem velitationem vtrique se receperunt ad suos, nullo insigni accepto vel illato incommodo. Deinde vtrinque in aciem prodierunt pedites simul & equites, eodem modo instructi; positis in medio peditibus, & collocatis in vtroq; cornu equitibus. In dextro cornu Romanorum, Valerius consul præerat, oppositus Veientibus: in sinistro, Brutus, ex aduerso Tarquiniensium, quos ductabãt regis Tarquinii filii. Cõgressuris iamiam aciebus, prouectus ex Etrusca acie Aruns Tarquinius, animi ac corporis robore fratrum præstantissimus, cum equum eo adegisset vnde facies eius agnosci & vox exaudiri a Romanis posset, incessebat Brutum conuitiis, bestiam immanem appellitans cõtaminatam filiorum sanguine; exprobrataq; interim ignauia & timiditate, postremo cum ad singulare certamen prouocabat, solus cum solo de rerũ summa dimicaturus. Tum dux Romanus, probrorum impatiens, concitato equo *procurrit & ipse* extra ordines, contemptis amicorum dehortationibus ad fatalem mortem fortiter properans. Pari vterque ira concitati, tanto impetu equos ex aduerso cõmittunt, vt dum neuter quid passurus, sed quid acturus sit cogitat, sarissis per clypeos & thoraces adactis, certo vterq; ictu sit confossus, cuspide alter in costas, alter in ilia impacta. equi etiam collisis impetus vehemẽtia pectoribus, in posteriores pedes eriguntur; sublataque ceruice sessores excutiunt. Quibus ita iacentibus & luctantes animas multo cum sanguine effundentibus, reliquæ copiæ vt duces prostratos videre, magno clamore ac strepitu cõcurrunt; summaque virium contentione dimicatur vtrinq;, tam ab equitibus quam a peditibus; fortuna quoque non dissimili. Dextrum cornu Romanũ, cui consulũ alter Valerius pręerat, profligatos Veientes vsq; ad castra persecutũ, *medium* campũ repleuit cadaueribus. Dextrũ item Etruscorum, ductu

Sexti & Titi Tarquinii regis filiorũ, vicit *egregie* Romanos in sinistro cornu sibi oppositos: cumq; ad hostium castra peruenissent, conati sunt munitionem illo impetu capere: sed repulsi a præsidio, acceptis multis vulneribus recedere sunt coacti. constabat autem præsidium istud ex triariis quos vocant, veterano multisq; bellis exercitato milite; cuius opera in maximis vti solent periculis, cum rebus plane desperatis extrema subeũda est alea. Sub solis occasum *demum* in sua vtrique castra reuersi sunt, non tam læti victoria, quam mæsti occisorum multitudine; quod vix suffecturi viderentur instaurando si opus esset prœlio: tam multi erant inter superstites saucii. sed maior apud Romanos mæstitia & desperatio fuit ꝑpter ducis interitum; adeo vt multi castra ante lucem deserenda iudica-
a rent. Inter huiusmodi cogitationes & colloquia, circa primam ferme vigiliam, e silua ad quam castra habebant vox quædam ad vtriusque partis aures appulsa est, vt ab omnibus exaudiretur; siue ea herois fuit, cuius istud fanum est, siue Fauni quem vocant. ad hunc enim auctorem Romani solent referre panicos terrores, omnisque generis spectra. nam siquãdo insolitæ species oculos hominum exterrent, voces ve diuinæ aures eorum percellũt, numini huic opus illud tribuunt. Ista igitur dæmonis vox Romanos bono esse animo iussit, vt victores; vnoque plures ex hostiũ parte cecidisse dixit. Qua voce animatus Valerius fertur profunda adhuc nocte in Etruscorum irruisse vallũ; multisque cæsis, reliquis fugatis, ipsa cepisse castra. Hoc fine terminata pugna, Romani postridie spoliatis hostium cadaueribus, suis humatis, *demum* abierunt. Bruti corpus corona fortitudinis decoratum fortissimi exercitus equites cum multis laudibus & lacrymis in vrbem retulerunt. Venientibus obuiam iuit senatus, ducemque triumphali pompa decorari iussit: populus vniuersus crateris & mensis *plenis* excepit exercitum. Vt ventum est in vrbem, consul, vt post victorias soliti erant reges, deducta pompa triumphali, factaque re diuina, & dedicatis spoliis, diem illum sacrum duxit, nobilissimosque ci-

Τίτος καὶ Σέξτος οἱ Ταρκυνίου τοῦ βασιλέως παῖδες, ἐτρέψαντο τοὺς ἐπὶ τοῦ λαιοῦ ὄντας Ῥωμαίων κέρατος· καὶ πλησίον τοῦ χάρακος αὐτῶν γενόμενοι, πείρας μὲν οὐκ ἀπέστησαν εἰ δυνήσαιντο ἑλεῖν τὸ ἔρυμα ἐξ ἐφόδου· πολλὰς δὲ πληγὰς λαβόντες, ὑποστάντων αὐτοὺς τῶν ἔνδον, ἀνεστρέφοντο. ἦσαν δὲ αὐτοῦ φύλακες οἱ τριάριοι λεγόμενοι, παλαιοί τε καὶ πολλῶν ἔμπειροι πολέμων, οἷς ἐσχάτοις, ὅταν ἀπογνωσθῇ πᾶσα ἐλπίς, εἰς τοὺς περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνας καταχρῶνται. ἤδη δὲ περὶ καταφορὰν ὄντος ἡλίου, πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἀνέστρεψαν ἑκάτεροι χάρακας, οὐ τοσοῦτον ἐπὶ τῇ νίκῃ χαίροντες, ὅσον ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἀπολωλότων ἀχθόμενοι, καὶ εἰ δεήσειεν αὖθις ἑτέρας μάχης, οὐχ ἱκανὸν ἡγούμενοι τὸν ἀγῶνα ἄρασθαι τοὺς περιλειπομένους σφῶν, τραυματίας τοὺς πολλοὺς ὄντας. πλείων δ' ἦν περὶ τοὺς Ῥωμαίους ἀθυμία καὶ ἀπόγνωσις τῶν πραγμάτων διὰ τὸν τοῦ ἡγεμόνος θάνατον· καὶ λογισμὸς εἰσῄει πολλοῖς, ὡς ἄμεινον εἴη σφίσιν ἐκλιπεῖν τὸ χάρακα πρὶν ἡμέραν γενέσθαι. τοιαῦτα δὲ αὐτῶν διανοουμένων καὶ διαλεγομένων πρὸς ἀλλήλους, περὶ τὴν πρώτην που μάλιστα φυλακήν, ἐκ τοῦ δρυμοῦ παρ' ὃν ἐστρατοπεδεύσαντο, φωνή τις ἠκούσθη ταῖς δυνάμεσιν ἀμφοτέραις γεγωνυῖα, ὥσθ' ἅπαντας αὐτῆς ἀκοῦσαι, εἴτε τοῦ κατέχοντος τὸ τέμενος ἥρωος, εἴτε τοῦ καλουμένου Φαύνου. τούτῳ γὰρ ἀνατιθέασι τῷ δαίμονι Ῥωμαῖοι τὰ Πανικὰ καὶ ὅσα φάσματα, ἃ ὅτε ἀλλοίας ἴσχοντα μορφὰς εἰς ὄψιν ἀνθρώπων ἔρχονται, δείματα φέροντα, ἢ φωναὶ δαιμόνιοι ταράττουσι τὰς ἀκοάς, 215
τούτου φασὶν εἶναι τοῦ θεοῦ τὸ ἔργον. ἡ δὲ τοῦ δαίμονος φωνὴ θαρρεῖν παρεκελεύετο τοῖς Ῥωμαίοις ὡς νενικηκόσιν; ἑνὸς πλείους εἶναι τοὺς τῶν πολεμίων ἀποφαίνουσα νεκρούς. ταύτῃ λέγουσι τῇ φωνῇ τὸν Οὐαλέριον ἐπαρθέντα, νυκτὸς ἔτι πολλῆς ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Τυρρηνῶν ὤσασθαι, καὶ πολλοὺς μὲν ἀποκτείναντα ἐξ αὐτῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκβαλόντα, κρατῆσαι τοῦ στρατοῦ στρατοπέδου. τοῦτο μὲν ἡ μάχη τέλος ἔλαβε. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ σκυλεύσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς τῶν πολεμίων νεκρούς, καὶ τοὺς ἑαυτῶν θάψαντες, ἀπῄεσαν. τὸ δὲ Βρούτου σῶμα ἀράμενοι μετὰ πολλῶν ἐπαίνων τε καὶ δακρύων, εἰς τὴν Ῥώμην ἀπεκόμιζον οἱ κράτιστοι τῶν ἱππέων, στεφάνοις κεκοσμημένον ἀριστείοις. ὑπήντα δ' αὐτοῖς ἥ τε βουλή, θριάμβου καταγωγῇ ψηφισαμένη κοσμῆσαι τὸν ἡγεμόνα, καὶ ὁ δῆμος ἅπας κρατῆρσι καὶ τραπέζαις ὑποδεχόμενος τὴν στρατιάν. ὡς δὲ εἰς τὴν πόλιν ἀφίκοντο, πομπεύσας ὁ ὕπατος, ὡς τοῖς βασιλεῦσιν ἔθος ἦν, ὅτε τὰς τροπαιοφόρους πομπάς τε καὶ θυσίας ἐπιτελοῖεν, καὶ τὰ σκῦλα τοῖς θεοῖς ἀναθείς, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἱερὰν ἦγε, καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πο-

λιτῶν

λιτῶν ἑστίασιν προθεὶς ὑπεδέξατο. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ φαιὰν ἐσθῆτα λαβών, καὶ τὸ Βρούτου σῶμα προθεὶς ἐν ἀγορᾷ κεκοσμημένον ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεποῦς, συνεκάλει τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ προελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, τὸν ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον. εἰ μὲν οὖν Οὐαλέριος πρῶτος κατεστήσατο τὸν νόμον τόνδε Ῥωμαίοις, ἢ κείμενον ὑπὸ τῶν βασιλέων παρέλαβεν, οὐκ ἔχω τὸ σαφὲς εἰπεῖν. ὅτι δὲ Ῥωμαίων ἐστὶν ἀρχαῖον εὕρεμα, τὸ παρὰ τὰς ταφὰς τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐπαίνους τῆς ἀρετῆς αὐτῶν λέγεσθαι, καὶ οὐχ Ἕλληνες αὐτὸ κατεστήσαντο πρῶτοι, παρὰ τῆς κοινῆς ἱστορίας οἶδα μαθών, ἣν ποιητῶν τε οἱ παλαιότατοι καὶ συγγραφέων οἱ λογιώτατοι παραδεδώκασιν. ἀγῶνας μὲν γὰρ ἐπιταφίους τιθεμένους ἐπὶ τοῖς ἐνδόξοις ἀνδράσι γυμνικούς τε καὶ ἱππικοὺς ὑπὸ τῶν προσηκόντων ἱστορήκασιν, ὡς ὑπό τε Ἀχιλλέως ἐπὶ Πατρόκλῳ, καὶ ἔτι πρότερον ὑφ' Ἡρακλέους ἐπὶ Πέλοπι· ἐπαίνους δὲ λεγομένους ἐπ' αὐτοῖς οὐ γράφουσιν ἔξω τῶν Ἀθήνησι τραγῳδοποιῶν, οἳ κολακεύοντες τὴν πόλιν ἐπὶ τοῖς ὑπὸ Θησέως θαπτομένοις καὶ τοῦτο ἐμύθευσαν. ὀψὲ γάρ ποτε Ἀθηναῖοι προσέθεσαν τὸν ἐπιτάφιον ἔπαινον τῷ νόμῳ, εἴτ' ἀπὸ τῶν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ καὶ περὶ Σαλαμῖνι, καὶ ἐν Πλαταιαῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανόντων ἀρξάμενοι, εἴτ' ἀπὸ τῶν περὶ Μαραθῶνα ἔργων. ὕστερα δὲ καὶ τὰ Μαραθώνια καὶ τῆς Βρούτου ταφῆς, εἰ δὴ ἀπὸ τούτων πρῶτον ἤρξαντο οἱ ἔπαινοι λέγεσθαι τοῖς ἀπογινομένοις, ἑκκαίδεκα ἔτεσιν. εἰ δέ τις ἐάσας σκοπεῖν οἵτινες ἦσαν οἱ πρῶτοι τοὺς ἐπιταφίους ἐπαίνους καταστησάμενοι, τὸν νόμον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ βουληθείη καταμαθεῖν παρ' ὁποτέροις ἄμεινον ἔχει, τοσούτῳ φρονιμώτερον εὑρήσει παρὰ τοῖσδε κείμενον αὐτὸν ἢ παρ' ἐκείνοις, ὅσῳ γε Ἀθηναῖοι μὲν ἐπὶ τοῖς κατὰ τὸν πόλεμον θαπτομένοις καταστήσασθαι τοὺς ἐπιταφίους ἀγορεύεσθαι λόγους δοκοῦσιν, ἐκ μιᾶς τῆς περὶ τὸν θάνατον ἀρετῆς, κἂν τἆλλα φαῦλος γένηταί τις, ἐξετάζειν οἰόμενοι δεῖν τοὺς ἀγαθούς· Ῥωμαῖοι δ' ἐφ' ἅπασι τοῖς ἐνδόξοις ἀνδράσιν, ἐάν τε πολέμων ἡγεμονίας λαβόντες, ἐάν τε πολιτικῶν ἔργων προστασίας, συνετὰ βουλεύματα καὶ πράξεις ἀποδείξωνται καλάς, ταύτην ἔταξαν εἶναι τὴν τιμήν, οὐ μόνον ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἀποθανοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὁποίᾳ δήποτε χρησαμένοις τοῦ βίου τελευτῇ· ἐξ ἁπάσης τῆς περὶ τὸν βίον ἀρετῆς οἰόμενοι δεῖν ἐπαινεῖσθαι τοὺς ἀγαθούς, οὐκ ἐκ μιᾶς τῆς περὶ τὸν θάνατον εὐκλείας. Ἰούνιος μὲν δὴ
216 Βροῦτος ὁ τὴν βασιλείαν ἐκβαλών, καὶ πρῶτος ἀποδειχθεὶς ὕπατος, ὀλίγον μὲν εἰς ἐπιφάνειαν προελθών, ἀκαρῆ δὲ χρόνον ἀνθήσας ἐν αὐτῇ, Ῥωμαίων ἁπάντων κρά-

Bruti funus & laudes.

ues epulo excepit. Postera die pullatus ipse Bruti corpus in foro proposuit in lectica ornatissima: aduocatoque in concionem populo, & conscenso tribunali, funebrem orationem habuit. Qui mos tumne primum institutus sit a Valerio, an a regibus Romanis traditus, certo affirmare non possum. Sed quod Romanorum vetus inuentum sit in clarorum virorum funere virtutes illorum laudare, nec a Græcis hoc primũ institutum esse, e communi historia compertum habeo, quam poetæ antiquissimi & scriptores nobilissimi ad nos transmiserunt. nam certamina quidem tum gymnica tum equestria in illustrium virorum funeribus ab amicis instituta narrãt, vt ab Achille in Patrocli funere, & ante ab Hercule in funere Pelopis. at laudes eis dictas fuisse, nemo prodidit præter Atheniensiũ tragicos, qui adulãtes vrbi suæ, sepelienti *OEdipodas* Theseo id quoque affinxerunt. Sero enim Athenienses funerum legibus laudationem addiderũt: siue id in iis primũ fecere qui ad Artemisium, ad Salaminem, & ad Platæas pro patria pugnantes occubuerunt: siue in *iis qui* Marathonico prœlio *periere*. & vt demus morem hunc cœpisse a Marathonensi pugna, hæc quoque sedecim annis funere Bruti est posterior. Quod siquis omissa hac disquisitione, quinã primi funebres laudationes instituerint, ritum ipsum harum laudationum examinet apud vtros se melius habeat, videbit hîc tãto meliorem quam illic, quod Athenienses iis tantum qui in bellis periissent, funebres laudationes instituisse videntur; ex vna obitus virtute, etiamsi in ceteris forte nihili fuisset, fortem virum censendum esse iudicantes: Romani vero omnibus claris viris, siue illi bello administrando præfuissent, siue rempubl. in magistratu prudentib. consiliis & factis egregiis adiuuissent, eum honorem habuerunt, non tantum in bello defunctis fato, sed quemcumque vitæ sortitis exitum: rati bonis laudem deberi ob quaslibet vitæ virtutes, non solum ob gloriosum obitũ. Hic finis fuit Iunii Bruti, qui post expulsos reges primus consul creatus, sero inclaruit: & quamuis exiguo temporis spatio floruerit, habitus est *nihilominus*

omnium Romanorũ præstãtissimus. Liberos nullos reliqt superstites, nec mares nec fœminas, sicut proditũ est a Romanorum diligẽtissimis; præter alia multa hoc *insigni* argumento, cui non facile est contradicere, quod ille patricii generis fuerit. qui vero se dicunt eius familiæ posteros, Iunii &

a Bruti, omnes fuere plebeii, & magistratus gesserunt quos a plebeiis geri leges permittũt, ædilitates & tribunatus videlicet: cõsulatus vero solis dabantur patriciis. sero tãdem ad hunc quoq; magistratũ admissi sunt, cũ scilicet etiam plebeiis ad hũc honorem datus est aditus. Verũ hæc aliis accuratius discutienda relinquimus, quorum id interest, vel qui curant talia. Porro post Bruti obitum collega eius Valerius in suspicionẽ venit apud populum, quasi regnum affectaret: primum, quod solus teneret imperium; cum statim sibi collegã asciscere debuisset, vt eiecto Collatino fecerat Brutus. deinde, quia in loco inuidioso ædificabat. is est tumulus foro imminens, altus satis & præruptus: Romani Veliam vocãt. Admonitus autem a familiaribus, hęc moleste ferre populum, indicto comitiis die cõsulem legit Sp. Lucretiũ. quo post paucos dies defuncto, in eius locũ subrogauit M. Horatium. Domicilium e summo tumulo in imum *cliuum* trãstulit, vt ciues eum (sicut ipse pro concione dixit) e superiore loco lapidare possent, si in aliquo delicto deprehẽ-

b derent. Et vt firmius populo persuaderet se publicæ libertatis studiosum esse, ademit secures fascibus: moreq; post se reliquit consulibus, qui vsq; ad mea tẽpora perdurauit, vt tantum extra vrbẽ securibus vtantur, intra mœ-

c nia cõtenti solis fasciũ insigniis. Leges quoq; humanissimas tulit ad tutandã plebem: vnã, in qua diserte cauit nequis Romæ magistratum gereret iniussu populi; mortis pœna proposita si quis cõtra faceret: & impunitate cõ-

b cessa, si quis talẽ occideret. alteram, in qua statutũ est, si quis magistrat⁹ vnũ aliquẽ ciuẽ capite plectere, aut flagris cędere, aut pecuniis mulctare velit, licere priuato, prouocare ad populi iudiciũ: nec interim magistratui licere in eũ animaduertere, donec popul⁹ suffragiis suis de eo statuerit. Ob hęc instituta gratiosus apud plebẽ, inuenit

Valerius adsciuit sibi collegas quęin stituerit in republ.

ἴσος φανείς, τοιαύτης τελευτῆς ἔτυχεν, γενεὰν οὔτε ἄῤῥενα καταλιπὼν οὔτε θήλειαν, ὡς οἱ τῶν Ῥωμαίων σαφέστατα ἐξητακότες γράφουσιν, τεκμήρια μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ τούτου φέροντες, ὑπὲρ ἅπαντα δὲ, ὃ δυσαντίλεκτόν ἐστιν, ὅτι τῶν πατρικίων γένους ἐκεῖνος ἦν· οἱ δὲ ἀπ᾽ ἐκείνης ἑαυτοὺς λέγοντες τῆς οἰκίας εἶναι, Ἰούνιοί τε καὶ Βροῦτοι, πάντες ἦσαν πληβεῖοι, καὶ τὰς ἀρχὰς μετῄεσαν ἃς τοῖς δημοτικοῖς μετιέναι νόμος ἐᾶ, ἀγορανομίας τε καὶ δημαρχίας· ὑπατείας δ᾽ οὐδενὶ πλὴν ἢ τοῖς πατρικίοις μετῆν. ὀψὲ δέ ποτε καὶ ταύτης ἔτυχον τῆς ἀρχῆς, ὅτε συνεχωρήθη καὶ τοῖς δημοτικοῖς αὐτὴν λαβεῖν. ἀλλ᾽ ὑπὲρ μὲν τούτων οἷς μέλει τε καὶ διαφέρει, παρίημι σκοπεῖν τὸ σαφὲς εἰδέναι. μετὰ δὲ τὴν Βρούτου τελευτὴν, ὁ συνύπατος αὐτοῦ Οὐαλέριος ὕποπτος γίγνεται τοῖς δημοτικοῖς, ὡς βασιλείαν κατασκευαζόμενος· πρῶτον μὲν, ὅτι μόνος κατεῖχε τὴν ἀρχὴν, δέον εὐθὺς ἑλέσθαι τὸν συνύπατον, ὥσπερ ὁ Βροῦτος ἐποίησε, Κολλατῖνον ἐκβαλών· ἔπειθ᾽ ὅτι τὴν οἰκίαν ἐν ἐπιφθόνῳ τόπῳ κατεσκευάσατο, λόφον ὑπερκείμενον τῆς ἀγορᾶς ὑψηλὸν ἱκανῶς καὶ περίτομον, ὃν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Ἐλίαν, ἐκλεξάμενος. πυθόμενος δὲ παρὰ τῶν ἐπιτηδείων, ὅτι ταῦτα λυπεῖ τὸν δῆμον, ἀρχαιρεσιῶν προθεὶς ἡμέραν, ὕπατον αἱρεῖται τὸν Σπόριον Λουκρήτιον, ὃς οὐ πολλὰς ἡμέρας κατασχὼν τὴν ἀρχὴν ἀποθνήσκει. εἰς δὲ τὸν ἐκείνου τόπον καθίστησι Μάρκον Ὁράτιον, καὶ τὴν οἰκίαν ἀπὸ τοῦ τόπου τοῦ λόφου μετατίθεται κάτω, ἵνα ἐξῇ Ῥωμαίοις, ὡς αὐτὸς ἐκκλησιάζων ἔφη, βάλλειν αὐτὸν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ μετεώρου τοῖς λίθοις, εἴ τι λάβωσιν ἀδικοῦντα. βεβαίαν τε πίστιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοὺς δημοτικοὺς λαβεῖν βουλόμενος, ἀφεῖλεν ἀπὸ τῶν ῥάβδων τοὺς πελέκεις, καὶ κατεστήσατο τοῖς μετ᾽ αὐτὸν ὑπάτοις ἔθος, ὃ καὶ μέχρι τῆς ἐμῆς διέμενεν ἡλικίας, ὅταν ἔξωθεν τῆς πόλεως γίνωνται, χρῆσθαι τοῖς πελέκεσιν, ἔνδον δὲ ταῖς ῥάβδοις κοσμεῖσθαι μόναις· νόμους τε φιλανθρωποτάτους ἔθετο, βοηθείας νέμοντας τοῖς δημοτικοῖς· ἕνα μὲν, ἐν ᾧ διαρρήδην ἀπεῖπεν, ἄρχοντα μηδένα εἶναι Ῥωμαίων, ὃς ἂν μὴ παρὰ τοῦ δήμου λάβῃ τὴν ἀρχὴν, θάνατον ἐπιθεὶς ζημίαν ἐάν τις παρὰ ταῦτα ποιῇ, καὶ τὸν ἀποκτείναντα τούτων τινὰ ποιῶν ἀθῷον· ἕτερον δὲ, ἐν ᾧ γέγραπται, ἐάν τις ἄρχων Ῥωμαίων τινὰ ἀποκτείνειν, ἢ μαστιγοῦν, ἢ ζημιοῦν εἰς χρήματα θέλῃ, ἐξεῖναι τῷ ἰδιώτῃ προκαλεῖσθαι τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὴν τοῦ δήμου κρίσιν, πάσχειν δ᾽ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ μηδὲν ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, ἕως ἂν ὁ δῆμος ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφίσηται. ἐκ τούτων γίνεται τῶν πολιτευμάτων τίμιος τοῖς δημοτικοῖς, καὶ τίθενται αὐτῷ ἐπώνυ-

ἐπώνυμον Ποπλικόλαν· τοῦτο κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον βούλεται δηλοῦν δημοκηδής. καὶ τὰ μὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ συντελεσθέντα ὑπὸ τῶν ὑπάτων τοιάδε ἦν. Τῷ δ᾽ ἑξῆς αὐτός τε πάλιν ἀποδείκνυται Οὐαλέριος τὸ δεύτερον ὕπατος, καὶ σὺν αὐτῷ Λουκρήτιος, ἐφ᾽ ὧν οὐδὲν ἄλλο ἄξιον ἐπράχθη λόγου· τιμήσεις δ᾽ ἐγίνοντο τῶν βίων, καὶ τάξεις τῶν εἰς τοὺς πολέμους εἰσφορῶν, ὡς Τύλλιος βασιλεὺς ἐνομοθέτησεν, πάντα τὸν ἐπὶ τῆς Ταρκυνίου δυναστείας χρόνον ἀφειμέναι, τότε δὲ πρῶτον ὑπὸ τούτων ἀνανεωθεῖσαι· ἐξ ὧν εὑρέθη τὸ ἐν ἥβῃ Ῥωμαίων περὶ τρισκαίδεκα μυριάδας. καὶ εἰς χωρίον Σιγνήριον καλούμενον, Ῥωμαίων ἀπεστάλη στρατιά, διὰ φυλακῆς ἕξουσα τὸ φρούριον ἐπὶ τῶν Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων πόλεσι κείμενον, ὅθεν τὸν πόλεμον προσεδέχοντο.

Ποπλίου δὲ Οὐαλερίου τοῦ προσαγορευθέντος Ποπλικόλα, 217 τὸ τρίτον ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀποδειχθέντος ἀρχήν, καὶ σὺν αὐτῷ Μάρκου Ὁρατίου τὸ δεύτερον, βασιλεὺς Κλουσίνων τῶν ἐν Τυρρηνίᾳ, Λάρος ὄνομα, Πορσίνας ἐπίκλησιν, καταφυγόντων ἐπ᾽ αὐτὸν τῶν Ταρκυνίων, ὑποσχόμενος αὐτοῖς δυεῖν θάτερον, ἢ διαλλάξειν αὐτοὺς πρὸς τοὺς πολίτας ἐπὶ καθόδῳ καὶ ἀναλήψει τῆς ἀρχῆς, ἢ τὰς οὐσίας ἀνακομισάμενος ἃς ἀφῃρέθησαν, ἀποδώσειν, ἐπεὶ πρέσβεις ἀποστείλας εἰς τὴν Ῥώμην ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, μεμιγμένας ἀπειλαῖς ἐπικλήσεις κομίζοντας, οὔτε διαλλαγὰς εὕρατο τοῖς ἀνδράσι καὶ κάθοδον, αἰτιωμένης τῆς βουλῆς τὰς ἀρὰς καὶ τοὺς ὅρκους τοὺς γενομένους κατ᾽ αὐτῶν, οὔτε οὐσίας ἀνεπράξατο αὐτοῖς, τῶν διηρπασμένων καὶ κατακληρουχησάντων αὐτὰς οὐκ ἀξιούντων ἀποδιδόναι, ὑβρίσθαι φάσκων ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ δεινὰ πάσχειν, ὅτι τῶν ἀξιουμένων οὐδετέρου παρ᾽ αὐτῶν ἔτυχεν, ἀνὴρ αὐθάδης καὶ διεφθαρμένος τὴν γνώμην ὑπό τε πλούτου καὶ ἀρχῆς μεγίστης καὶ χρημάτων, ἀφορμὰς ὑπέλαβεν ἔχειν καλὰς καταλῦσαι τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν, πάλαι τε ἔτι τοῦτο βουλόμενος· καὶ προεῖπεν αὐτοῖς τὸν πόλεμον. συνήρατο δ᾽ αὐτῷ τοῦ πολέμου πᾶσαν προθυμίαν ἀποδεῖξαι βουλόμενος ὁ Ταρκυνίου γαμβρός, Ὀκταούιος Μαμίλιος, ἐκ πόλεως ὁρμώμενος Τύσκλου, Καμερινοὺς μὲν καὶ Ἀντεμνάτας, οἳ τοῦ Λατίνων μετεῖχον γένους, ἀπολύτας ἐπαγόμενος, ἀφεστηκότας ἤδη Ῥωμαίων ἐκ τοῦ φανεροῦ· παρὰ δὲ τῶν ἄλλων ὁμοεθνῶν, οἷς οὐκ ἦν βουλομένοις πολεμεῖν ἀναφανδὸν ἐνσπόνδῳ καὶ μεγάλην ἐχούσῃ ἰσχὺν τῇ πόλει, διὰ προφάσεως οὐκ ἀναγκαίας, ἐθελοντὰς συχνοὺς διαπεπραχὼς χάριν. ταῦτα μαθόντες οἱ τῶν Ῥωμαίων ὕπατοι, πρῶτον μὲν τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν χρήματα, καὶ βοσκήματα, καὶ ἀνδράποδα μετάγειν τοῖς γεωργοῖς ἐκέλευσαν εἰς τὰ πλησίον ὄρη, φρούρια κατα-

cognomen Poplicolæ; quod Græcis δημοκηδῆ significat. atque hæc sunt gesta illius anni cõsulum. Sequenti vero consſ. creantur is ipse Valerius iterum, & cum eo Lucretius: nec aliud eo consulatu memorabile actũ est præter censum & bellicorum tributorum ordinationem ex instituto regis Tullii: quæ toto Tarquinii regno intermissa, tunc primum ab his consſ. in vsum reuocata sunt. reperta eo censu ciuium Rom. qui pubertatem attigissent, CXXX M. Et Sinquirium milites missi, eius loci præsidio; quod *opportune* Latinorum Hernicorumq; oppidis immineret, vnde bellum exspectabatur eo tempore. P. Valerio Poplicola tertium, M. Horatio iterum consſ. Lars Porsena Clusinorum rex in Etruria, qui Tarquinios ad se cõfugientes exceperat hospitio, pollicitus effecturum se duorum alterum, vt aut reconciliati suis ciuibus restituerentur in patriam & imperium, aut saltem adempta bona reciperẽt: quoniam superiore anno missis Romam legatis mixtas minis preces afferentibus, neque reconciliationem eis & reditum impetrauerat, senatu deuotionem & iusiurandum caussante; neque bonorum restitutionem, iis quibus ea rapto sortitove obtigerãt restituere detrectantibus, grauem sibi iniuriam *hac repulsa* illatam interpretans, qui neutrum e postulatis obtinere valuisset, homo arrogans & inflatus diuitiis amplissimoque imperio & pecuniarum vi, ratus se nactum præclaram occasionem subuertendi Romanorum imperii, quod iam ante *in animo* destinauerat, bellũ eis indixit. in eius belli societatem se maxima studii significatione obtulit Octauius Mamilius Tarquinii gener, e Tusculo eductis copiis; assumptis Camerinis & Antemnatibus Latini generis populis; qui omnes aperte iam a Romanis defecerant. quin & e reliquis Latinis qui cum vrbe fœderata & præpotente bellum ex professo sine caussa necessaria gerere nolebant, multos (vt valebat gratia) voluntarios ad se pellexerat *idem Mamilius*. His cognitis consſ. primũ agrestiũ vulgus res suas, pecora, & mãcipia transferre in proximos mõtes iusserũt, castellis per lo-

A.V.C. 246, consſ. P. Valerius II. & T. Lucret^o.

A.V.C. 247, consſ. P. Valerio III. & M. Horatio II. bellũ Etruscum.

ca munita dispositis ad quæ tuto posset confugi. Deinde Ianiculum (qui excelsus mons est, non procul vrbe trans Tiberim fluuium situs) firmioribus munitionibus & præsidiis emunierunt, modis omnibus dantes operam ne *tam* opportunus ad vrbis oppugnationem locus in hostium potestatem veniret; bellique apparatus ibidem reposuerunt. Vrbana quoque magis ad populi gratiam composuerunt, multisq; perhumanis institutis delenierũt pauperes, ne propriis commodis illecti, prodita rep. transirent ad tyrannos. namque immunitatem eis decreuerũt ab omnibus muniis publicis quæ sub regibus obibantur, simulque a tributis in milites & bella impendendis: amplum reip. emolumẽtum esse rati, si pauperes corpora tantum ad defensionem patriæ offerrent. cumque paratum iam & diu exercitatum haberent militem, in campo ante vrbem castra metati sunt. At Porsena cum exercitu veniens, Ianiculum primo impetu capit, exterritis loci præsidiariis; suumque ibi præsidium collocat. Ad vrbem deinde pergens, quasi & hãc sine labore occupaturus, vbi propius pontẽ venit, & Romanos in ripa procubantes vidit, expediebat se ad pugnã, quasi obtriturus eos *suorum* multitudine, contemptimque admouebat copias. Sinistrum cornu ductabãt Titus & Sextus Tarquinii, habentes circa se manum exulum & florem Gabinæ iuuentutis, præter externi ac mercenarii militis non exiguum numerum. Dextrum tenebat Tarquinii gener Mamilius, cũ Latinis qui a Romanis defecerant: Porsena versabatur in acie media. In Romanorum dextro cornu Sp. Largi⁹ & T. Herminius Tarquiniis erãt oppositi: sinistrũ tuebãtur M. Valerius Poplicolæ cõsulis frater, & T. Lucretius superioris anni consul, conflicturi cũ Latinis & Mamilio: mediã aciẽ tenebant ambo consſ. Vbi ad manus ventũ, diu acriter vtrinq; pugnatum est, neutris cedẽtibus, quod Romani Latinis Etruscisq; præstarent animi robore reiq; militaris peritia: Etrusci vero & Latini Romanis lõge superiores essent numero. tandẽ post multã vtrinq; cædẽ editã Romanos timor subiit, in sinistro cornu primũ, quod vidissent du-

σκευάσαντες ἐπὶ τοῖς ἐρυμνοῖς, ἵνα μὰ σώζειν τοὺς εἰς
αὐτὰ καταφυγόντας. ἔπειτα τὸ καλούμενον Ἰανίκολον
ὄρθον· ἔστι δὲ τοῦτο ὄρος ὑψηλὸν, ἄγχου τῆς Ῥώμης πέραν
τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ κείμενον· ὀχυρωτέραις ἐκρατύ-
ναντο κατασκευαῖς τε καὶ φυλακαῖς, περὶ παντὸς ποιού-
μενοι μὴ γενέσθαι τοῖς πολεμίοις ἐπίκαιρον χωρίον ἐ-
πιτείχισμα κατὰ τῆς πόλεως, καὶ τὰς εἰς τὸν πόλεμον παρα-
σκευὰς ἐνταῦθα ἐπέθεντο. τά τε ἐντὸς τείχους ἐπὶ τὸ
δημοτικώτερον κατεστήσαντο πολλὰ πολιτευόμενοι φι-
λάνθρωπα πρὸς τοὺς πένητας, ἵνα μὴ μεταβάλοιντο
πρὸς τοὺς τυράννους, ἐπὶ τοῖς ἰδίοις κέρδεσι πεισθέντες
προδοῦναι τὸ κοινόν. καὶ γὰρ ἀτελεῖς αὐτοὺς ἁπάντων ἐ-
ψηφίσαντο εἶναι τῶν κοινῶν τελῶν, ὅσα βασιλευομένης τῆς
πόλεως ἐτέλουν, καὶ ἀνεισφόρους τῶν εἰς τὰ στρατιωτικὰ
καὶ τοὺς πολέμους ἀναλισκομένων ἐποίησαν· μέγα κέρδος
ἡγούμενοι τῷ κοινῷ, εἰ τὰ σώματα μόνον αὐτῶν ἕξουσι
προκινδυνεύοντα τῆς πατρίδος. τήν τε δύναμιν ἠσκη-
μένην ἐκ πολλοῦ καὶ παρεσκευασμένην ἔχοντες, ἐν τῷ
προκειμένῳ τῆς πόλεως ἐστρατοπεδεύοντο πεδίῳ. βα-
σιλεὺς δὲ Πορσίνος ἄγων τὴν στρατιὰν, τὸ μὲν Ἰανίκολον
ἐξ ἐφόδου καταλαμβάνεται, καταπληξάμενος τοὺς
φυλάττοντας αὐτὸν, καὶ φρουρὰν Τυρρηνῶν ἐν αὐτῷ
καθίστησιν. ἐπὶ δὲ τὴν πόλιν ἐλαύνων, ὡς καὶ αὐτὴν δίχα
πόνου παραστησόμενος, ἐπειδὴ πλησίον τῆς γεφύρας ἐγέ-
νετο, καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐθεάσατο προκαθημένους τοῦ πο-
ταμοῦ, παρεσκευάζετό τε πρὸς μάχην, ὡς ἀναρπα-
σόμενος αὐτοὺς πλήθει, καὶ ἐπῆγε σὺν πολλῇ κατα-
φρονήσει τὴν δύναμιν. εἶχον δὲ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ μὲν ἀρι-
στεροῦ κέρως οἱ Ταρκυνίου παῖδες, Τίτος καὶ Σέξτος,
Ῥωμαίων τε τοὺς φυγάδας ἄγοντες, καὶ ἐκ τῆς Γαβίων
πόλεως τὸ ἀκμαιότατον, ξένων τε καὶ μισθοφόρων χεῖ- 218
ρα οὐκ ὀλίγην· τὸ δὲ δεξιὸν Μαμίλιος ὁ Ταρκυνίου κη-
δεστὴς, ἐφ᾽ οὗ Λατίνων οἱ ἀποστάντες Ῥωμαίων ἐτάξαν-
το· βασιλεὺς δὲ Πορσίνος κατὰ μέσην τὴν φάλαγγα ἐτέτα-
κτο. Ῥωμαίων δὲ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας Σπόριος Λάρ-
κιος καὶ Τίτος Ἑρμήνιος κατεῖχον, ἐναντίοι Ταρκυνίοις·
τὸ δὲ ἀριστερὸν, Μάρκος Οὐαλέριος ἀδελφὸς θατέρου τῶν
ὑπάτων Ποπλικόλα, καὶ Τίτος Λυκρήτιος, ὁ τῷ
προτέρῳ ὑπατεύσας ἔτει, Μαμιλίῳ καὶ Λατίνοις συν-
οισόμενοι· τὰ δὲ μέσα τῶν κεράτων οἱ ὕπατοι κατεῖχον ἀμ-
φότεροι. ὡς δὲ συνῆλθον εἰς χεῖρας, ἐμάχοντο γενναίως
ἀμφότεροι, καὶ πολὺν ἀντεῖχον χρόνον· ἐμπειρίᾳ δὲ καὶ
καρτερίᾳ κρείττους ὄντες οἱ Ῥωμαῖοι τῶν Λατίνων καὶ
Τυρρηνῶν, πλήθει δὲ κρατοῦντες τῶν Ῥωμαίων οἱ Τυρ-
ρηνοὶ καὶ Λατῖνοι μακρῷ. πολλῶν δὲ πεσόντων ἀφ᾽ ἑκα-
τέρων, δέος εἰσέρχεται Ῥωμαίους, πρῶτον μὲν τοὺς κα-
τέχοντας τὸ ἀριστερὸν κέρας, ἐπειδὴ τοὺς ἡγεμόνας ἐθεά-
σαντο

σαντο δ' Οὐαλέριόν τε καὶ Λυκρήτιον τραυματίας ἀποκομισθέντας ἐκ τῆς μάχης· ἔπειτα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος τεταγμένους, νικῶντας ἤδη τὴν σὺν Ταρκυνίοις δύναμιν, τὸ αὐτὸ καταλαμβάνει πάθος, ὁρῶντας τὴν τροπὴν τῶν ἑταίρων. φευγόντων δὲ εἰς τὴν πόλιν ἁπάντων, καὶ διὰ μιᾶς γεφύρας βιαζομένων ἀθρόων, ὁρμὴ γίνεται τῶν πολεμίων ἐπ' αὐτοὺς μεγάλη· ὀλίγου τε πάλιν ἐδέησεν ἡ πόλις ἁλῶναι κατὰ κράτος, ἀτείχιστος οὖσα ἐκ τῶν παρὰ ποταμὸν μερῶν, εἰ συνεισέπεσον εἰς αὐτὴν ἅμα τοῖς φεύγουσιν οἱ διώκοντες. οἱ δὲ τὴν ὁρμὴν τῶν πολεμίων ἐπισχόντες καὶ διασώσαντες ὅλην τὴν στρατιάν, τρεῖς ἄνδρες ἐγένοντο, Σπόριος Λάρκιος καὶ Τίτος Ἑρμίνιος, οἱ τὸ δεξιὸν ἔχοντες κέρας ἐκ τῶν πρεσβυτέρων· Πόπλιος δὲ Ὁράτιος, ὁ καλούμενος Κόκλης, ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ὄψιν ἐλαττώματος, ἐκκοπεὶς ἐν μάχῃ τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν, ἐκ τῶν νεωτέρων, μορφῇ τε κάλλιστος ἀνθρώπων καὶ ψυχὴν ἄριστος· οὗτος ἀδελφιδοῦς μὲν ἦν Ὁρατίου Μάρκου θατέρου τῶν ὑπάτων, τὸ δὲ γένος κατῆγεν ἀφ' ἑνὸς τῶν τριδύμων Ὁρατίου Μάρκου, τοῦ νικήσαντος τοὺς Ἀλβανοὺς τριδύμους, ὅτε περὶ τῆς ἡγεμονίας αἱ πόλεις εἰς πόλεμον καταστᾶσαι, συνέβησαν μὴ πάσαις ἀποκινδυνεῦσαι ταῖς δυνάμεσιν, ἀλλὰ τρισὶν ἀνδράσιν ἀφ' ἑκατέρας, ὡς ἐν τοῖς προτέροις δεδήλωκα λόγοις. οὗτοι δὴ μόνοι κατὰ νώτου λαβόντες τὴν γέφυραν, εἶργον τοὺς πολεμίους τῆς διαβάσεως μέχρι πολλοῦ, καὶ διέμενον ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως, βαλλόμενοί τε ὑπὸ πολλῶν παντοδαποῖς βέλεσι, καὶ ἐκ χειρὸς παιόμενοι τοῖς ξίφεσιν, ἕως ἅπασα ἡ στρατιὰ διῆλθε τὸν ποταμόν. ὡς δ' ἐν ἀσφαλεῖ τοὺς σφετέρους ἔδοξαν γεγονέναι, δύο μὲν ἐξ αὐτῶν Ἑρμίνιός τε καὶ Λάρκιος, διεφθαρμένων αὐτοῖς ἤδη τῶν σκεπαστηρίων διὰ τὰς συνεχεῖς πληγάς, ἐχώρουν ὑπὸ πόδα. Ὁράτιος δὲ μόνος, ἀνακαλουμένων αὐτὸν ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν τε ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν, καὶ περὶ παντὸς ποιουμένων σωθῆναι τοιοῦτον ἄνδρα τῇ τε πατρίδι καὶ τοῖς γειναμένοις, οὐκ ἐπείσθη, ἀλλ' ἔμενεν ἔνθα καὶ πρῶτον ἔστη, κελεύσας τοῖς περὶ τὸν Ἑρμίνιον λέγειν πρὸς τοὺς ὑπάτους, ὡς αὐτοῦ φράζοντος, ἀποκόπτειν τὴν γέφυραν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐν τάχει· ἦν δὲ μία κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ξυλόφρακτος, ἄνευ σιδήρου δεδεμένη ταῖς σανίσιν αὐταῖς, ἣν καὶ μέχρις ἐμοῦ τοιαύτην φυλάττουσι Ῥωμαῖοι· ἐπιστεῖλαι δὲ τοῖς ἀνδράσιν, ὅταν τὰ πλείω τῆς γεφύρας λυθῇ, καὶ βραχὺ τὸ λειπόμενον ᾖ μέρος, φράσαι πρὸς αὐτὸν σημείοις τισὶν ἢ φωνῇ γεγωνοτέρᾳ· τὰ λοιπὰ λέγων ἑαυτῷ μελήσειν. ταῦτ' ἐπικελεύσας τοῖς δυσίν, ἐπ' αὐτῆς ἵστατο τῆς γεφύρας. καὶ τῶν ὁμόσε χωρούντων οὓς μὲν τῷ ξίφει παίων, οὓς δὲ τῷ θυρεῷ

ces Valerium & Lucretiũ ex acie referri saucios. quibus fugientibus, dextrum quoq; cornu iam vincẽs Tarquinios, idem metus corripit ita cunctis in vrbem refugientibus, & cõfertim per vnum pontem irrumpentibus, hostes a tergo magno instãt impetu: parumque abfuit quin vrbs *eo die* vi capta sit, immunita qua flumine alluitur, *& hosti obnoxia* si irruisset vna cum fugientibus. tres *tantum* viri sustinuerũt hostis impetum & seruauerunt totum exercitum, Sp. Largius & T. Herminius, dextri cornus duces, e senioribus; e iunioribus, P. Horatius Cocles cognomine, quod illi ex oculi vitio in pugna effossi est inditum, vir egregia forma, & singulari animi virtute præditus. hic consulum alterius M. Horatii fratris fuit filius, nobili genere oriundus ab vno trigeminorum M. Horatio, illo qui *olim* Albanos trigeminos vicerat, cum orta inter ciuitates de imperio controuersia, ex pacto nõ totis copiis, sed tribus *tantum* vtrinq; viris, certamen de rerum summa commissum est, vt in superioribus libris exposui. Hi soli ante pontem stantes, transitum hostibus diu præcludebant, & licet variis vndique telis impeterentur, gladiisque comminus incesserentur, in eodem tamen perstabant gradu, donec totus exercitus trãsisset fluuium. At cum in tuto iam esse miles videretur, Herminius & Largius, armis iam ictuum multitudine vitiatis, paulatim retulerunt pedem. Solus Horatius cõsulibus & ceteris oppidanis reuocantibus, talemque virum patriæ & parentibus seruari summe cupientibus, non obediit, sed seruata prima statione, Herminium consulibus ex se renuntiare iussit vt pontem ab vrbe quam celerrime reciderent: (erat is illo tẽpore vnicus, e ligno factus, & sine ferro solis cõpactus tabulis; qualis huc vsq; conseruatur a Romanis) atque vbi soluta maiori parte, exigua põtis superesset cõpages, sublata voce aut alio modo signũ sibi darent; tũ sibi curæ fore cetera. Hæc cũ duob. illis dedisset mandata, fixo in ponte gradu, irruẽtium alios gladio, alios scuti

Horatii Coclitis virtus.

umbone repulit; & quotquot in pontem irrumperent, tam fortiter repressit, vt nemo amplius cũ eo ceu furente & mortem appetente cõgredi auderet. ac ne accessus quidem iam erat facilis, quod eum a dextris & sinistris tueretur fluuius; a fronte, armorum & cadauerũ congeries. eminus tantum a densa hostium caterua impetebatur lãceis, sudibus, & saxis manualibus; aut, si hæc deerãt, cæsorum clypeis & gladiis. at ille se tuebatur retortis in eos telis suis: semperque scopum aliquem attingebat, vt fit in cõfertis aduersariis. iamq; *armis vndiq;* confixis, & membris magna ex parte vulneratis, cum ex vno lanceæ ictu, quæ aduerso supra caput femoris coxam alteram perfoderat, tam graues dolores pateretur, vt vix insisteret, audit a tergo clamantes solutã esse maximam pontis partem.

a Ibi se *mox* sic vt erat armatus in amnem deiicit: & ægre quidẽ, (quod cursus amnis circa iugorum fulcra scissus, citatior esset, & magnos efficeret vortices) tamen ad suos saluis etiam armis omnibus per flumeñ enatauit. quæ res immortalem ei gloriã peperit. nam statim eum ciues coronarũt & cum virtutum præconio velut vnum ex heroibus in vrbem intulerunt. effusa etiam ex ædibus multitudo ad extremum viri conspectum certatim properabat; quippe quem putabant propter vulnera nõ diu fore superstitem.

b Vbi vero euasit mortis periculũ, populus ei armatam ex ære statuam in præcipuo fori loco posuit: agriq; tantum dono dedit ex publico, quãtum ipse vno die vno boum iugo circumararet. Adhæc præter ea quæ dabantur e publico, quisq; pro suo capite, tã mulieres quam viri, cum summa rerum penuria laborarent omnes, tantũ contulere quantũ in vnius diei alimenta sufficeret, cum essent supra

6 CCCM. capitũ. Hoc virtutis specimen Horatiũ tunc, si vllum aliũ, admirabilẽ fecit ciuibus, sed ad reliqua reip. munera inhabilẽ. nã ob claudi tatem nec consulatũ, nec vllam aliã prefecturã militarẽ nactus est. Cũ igitur tã admirandã eo bello Romanis operã nauasset, laudẽ, si qs alius fortitudinis nomine celebris, meruit: & pter hũc C. Muci⁹ Cordus, illustri loco natus, & ipse magnũ quiddã ausus,

προσβέποντων, πάντας ἀνέστελλε τοὺς ὁρμῶντας ἐπὶ τὴν γέφυραν· οὐκέτι γὰρ εἰς χεῖρας αὐτῷ χωρεῖν ἐτόλμων 219 οἱ διώκοντες, ὡς μεμηνότι καὶ θανατῶντι· καὶ ἅμα οὔτε ῥᾴδιον αὐτῷ προσελθεῖν ὑπάρχον, ἐξ εὐωνύμων μὲν καὶ δεξιῶν ἔχοντι πρόβλημα τὸν ποταμόν, ἐκ δὲ τοῦ κατὰ πρόσωπον, ὅπλων τε καὶ νεκρῶν σωρόν· ἀλλ᾽ ἄποθεν ἀθρόοι ἑστῶτες, λόγχαις τε καὶ σαυνίοις καὶ λίθοις χειροπληθέσιν ἔβαλλον· οἷς δὲ μὴ παρείη ταῦτα, τοῖς ξίφεσι καὶ ταῖς ἀσπίσι τῶν νεκρῶν. ὁ δὲ ἠμύνετο, τοῖς ἐκείνων χρώμενος ὅπλοις κατ᾽ αὐτῶν· καὶ ἔμελλεν, ὥσπερ εἰκός, εἰς ἀθρόους βάλλων, ἀεί τινος τεύξεσθαι σκοποῦ. ἤδη δὲ κατάβελης ὤν, καὶ τραυμάτων πλῆθος ἐν πολλοῖς μέρεσι τοῦ σώματος ἔχων, μίαν δὲ πληγὴν λόγχης, ἣ διὰ θατέρου τῶν γλουτῶν ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς τοῦ μηροῦ ἀντία ἐνεχθεῖσα, ἐκάκωσεν αὐτὸν ὀδύναις, καὶ τὴν βάσιν ἔβλαπτεν. ἐπεὶ δὲ τῶν κατόπιν ἤκουσεν ἐμβοησάντων λελύσθαι τῆς γεφύρας τὸ πλεῖον μέρος, καθάλλεται σὺν τοῖς ὅπλοις εἰς τὸν ποταμόν· καὶ διανηξάμενος τὸ ῥεῦμα χαλεπῶς πάνυ (περὶ γὰρ τοῖς ὑπερείσμασι τῶν σανίδων σχιζόμενος ὁ ῥοῦς ὀξὺς ἦν, καὶ δίνας ἐποίει μεγάλας) ἐξεκολύμβησεν εἰς τὴν γῆν, οὐδὲν τῶν ὅπλων ἐν τῷ νεῖν ἀποβαλών. τοῦτο τὸ ἔργον ἀθάνατον αὐτῷ δόξαν εἰργάσατο. παραχρῆμά τε γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι στεφανώσαντες αὐτὸν, ἀπέφερον εἰς τὴν πόλιν ὑμνοῦντες, ὡς τῶν ἡρώων ἕνα· καὶ πᾶς ὁ κατοικίδιος ὄχλος ἐξεχεῖτο, ποθῶν αὐτὸν, ἕως ἔτι πνεῖ, θεάσασθαι τὴν τελευταίαν πρόσοψιν· ἐδόκει γὰρ ὑπὸ τῶν τραυμάτων οὐκ εἰς μακρὰν διαφθαρήσεσθαι. καὶ ἐπειδὴ διέφυγε τὸν θάνατον, εἰκόνα χαλκῆν ἔνοπλον ὁ δῆμος ἔστησεν αὐτοῦ, τῆς ἀγορᾶς ἐν τῷ κρατίστῳ· καὶ χώραν ἐκ τῆς δημοσίας ἔδωκεν, ὅσην αὐτὸς ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ζεύγει βοῶν περιαρόσει. χωρὶς δὲ τῶν δημοσίᾳ δοθέντων, κατὰ κεφαλὴν ἕκαστος ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ὅτε μάλιστα δεινὴ σπάνις τῶν ἀναγκαίων ἐπιτηδείων ἅπαντας κατεῖχε, μιᾶς ἡμέρας τροφὴν ἐχαρίσαντο, μυριάδες ἀνθρώπων αἱ σύμπασαι πλείους ἢ τριάκοντα. Ὁράτιος μὲν δὴ τοιαύτην ἀποδειξάμενος ἀρετὴν ἐν τῷ τότε χρόνῳ, ζηλωτὸς μὲν εἴ καί τις ἄλλος Ῥωμαίων, ἐγένετο, ἄχρηστος δὲ εἰς τὰ λοιπὰ πράγματα τῆς πόλεως, διὰ τὴν πήρωσιν τῆς βάσεως· καὶ διὰ τὴν συμφορὰν ταύτην οὔτε ὑπατείας, οὔτε ἄλλης ἡγεμονίας στρατιωτικῆς οὐδεμιᾶς ἔτυχεν. οὕτως μὲν δὴ θαυμαστὸν ἔργον ἀποδειξάμενος ἐν τῷ τότε ἀγῶνι Ῥωμαίοις, ἄξιος, εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐπ᾽ ἀνδρείᾳ διωνομασθέντων, ἐπαινέσαι· καὶ ἔτι πρὸς τούτῳ, Γάιος Μύκιος ᾧ Κόρδος ἐπώνυμον ἦν, ἀνὴρ ἐπιφανῶν πατέρων, καὶ αὐτὸς ἐγχειρήματι ἐπιβαλόμενος μεγάλῳ

περὶ

περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐρῶ, διηγησάμενος πρῶτον ἐν οἷς ἡ πόλις τότε δεινοῖς ἦν. μετὰ γὰρ τὴν μάχην ἐκείνην ὁ μὲν Τυρρηνῶν βασιλεὺς ἐν τῷ πλησίον ὄρει κατεστρατοπεδευσάμενος, ὅθεν τὴν Ῥωμαίων φρουρὰν ἐξέβαλεν, τῆς ἐπέκεινα τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ χώρας ἁπάσης ἐκράτει. οἱ δὲ Ταρκυνίου παῖδες καὶ ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ Μαμίλιος, σχεδίαις τε καὶ σκάφαις διαβιβάσαντες τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις ἐπὶ θάτερα μέρη τοῦ ποταμοῦ, τὰ πρὸς Ῥώμην φέροντα, ἐν ὀχυρῷ τίθενται χωρίῳ τὸν χάρακα· ὅθεν ὁρμώμενοι τήν τε Ῥωμαίων ἐδῄουν γῆν, καὶ αὐλὰς κατέσκαπτον, καὶ τοῖς ἐπὶ νομὰς ἐξιοῦσιν ἐκ τῶν ἐρυμάτων βοσκήμασιν ἐπετίθεντο. κρατουμένης δὲ τῆς ὑπαιθρίου πάσης ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ οὔτε ἐκ γῆς εἰς τὴν πόλιν εἰσκομιζομένων τῶν ἀγορῶν, οὔτε μὴν διὰ τοῦ ποταμοῦ καταγομένων ὅτι μὴ σπανίων, ταχεῖα τῶν ἀναγκαίων σπάνις ἐγένετο μυριάσι πολλαῖς τὰ παρασκευασθέντα οὐ πολλὰ ὄντα δαπανώσαις. καὶ μετὰ τοῦθ'
220 οἱ θεράποντες πολλοὶ καταλιπόντες τοὺς δεσπότας, ηὐτομόλουν ὁσημέραι, καὶ ἐκ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους οἱ πονηρότατοι πρὸς τοὺς τυράννους ἀφίσταντο. ταῦθ' ὁρῶσι τοῖς ὑπάτοις ἔδοξε, Λατίνων μὲν δεῖσθαι τῶν ἔτι αἰδουμένων τὸ συγγενὲς, καὶ μένειν δοκούντων ἐν τῇ φιλίᾳ, συμμαχίας σφίσι πέμψαι διὰ ταχέων· εἰς δὲ τὴν Καμπανίδα Κύμην καὶ τὰς ἐν τῷ Πωμεντίνῳ πεδίῳ πόλεις ἀποστεῖλαι πρέσβεις, ἀξιώσοντας αὐτὰς σφίσι σίτου ἐξαγωγὴν ἐπιτρέψαι. Λατῖνοι μὲν οὖν διεχρήσαντο τὴν ἐπικουρίαν, ὡς οὐχ ὅσιον αὐτοῖς ὂν οὔτε Ταρκυνίῳ πολεμεῖν οὔτε Ῥωμαίοις, ἐπειδὴ κοινῇ συνέθεντο πρὸς ἀμφοτέρους τὰ τῆς φιλίας ὅρκια. ἐκ δὲ τοῦ Πωμεντίνου πεδίου Λάρκιός τε καὶ Ἑρμίνιος οἱ παραπεμφθέντες ἐπὶ τὴν κομιδὴν τοῦ σίτου πρέσβεις, πολλὰς γεμίσαντες σκάφας παντοίας τροφῆς, ἀπὸ θαλάττης ἀνὰ τὸν ποταμὸν, ἐν νυκτὶ ἀσελήνῳ λαθόντες τοὺς πολεμίους, διεκόμισαν. ταχὺ δὲ καὶ ταύτης ἐξαναλωθείσης τῆς ἀγορᾶς, καὶ τῆς αὐτῆς καταλαβούσης τοὺς ἀνθρώπους ἀπορίας, μαθὼν παρὰ τῶν αὐτομόλων ὁ Τυρρηνὸς ὅτι κάμνουσιν ἀπὸ τοῦ λιμοῦ οἱ ἔνδον, ἐπεκηρυκεύσατο πρὸς αὐτοὺς, ἐπιτάττων δέχεσθαι τὸν Ταρκύνιον, εἰ βούλοιντο πολέμου καὶ λιμοῦ ἀπηλλάχθαι. οὐκ ἀνεχομένων δὲ Ῥωμαίων τὰς ἐπιταγὰς, ἀλλὰ πάντα δεινὰ ὑπομένειν βουλομένων, καταμαθὼν ὁ Μούκιος ὅτι δυοῖν θάτερον αὐτοῖς συμβήσεται, ἢ μὴ διαμεῖναι πολὺν ἐν τοῖς λελογισμένοις χρόνον ὑπὸ τῆς ἀπορίας τῶν ἀναγκαίων ἐκβιασθεῖσιν, ἢ φυλάττουσι βεβαίας τὰς κρίσεις, τὸν οἴκτιστον ἀπολέσθαι μόρον, δεηθεὶς τῶν ὑπάτων τὴν βουλὴν αὐτῷ συναγαγεῖν, ὡς μέγα τι ἀναγκαῖον ἐξοίσων πρὸς

vt dicemus paulopost, vbi prius exposuerimus difficultates in quib. tum erat resp. Nã post illud prœlium rex Etruscorum in proximo monte vnde præsidium Rom. eiecerat castris positis, in potestate habebat quidquid agri erat vltra Tiberim. & Tarquinii iuuenes cum affine suo Mamilio impositas ratibus & scaphis suas copias in ripam Romanam traiecerant, & loco munitó castra fixerant: vnde excurrendo agros vastabant, villas diruebant, pecora pastum e castellis pgressa intercipiebãt per insidias. cumque quidquid extra muros esset teneretur ab hostibus, & nec ex agris nec per fluuium commeatus nisi raro importarentur, breui fuit ingens inopia, cum tot milia, quidquid comparatum esset, quod tamen erat exiguum, absumerent. tum multa quotidie mancipia desertis heris transfugiebant: & e plebe nequissimus quisque ad tyrãnos deficiebat. Hæc considerantibus consf. placuit ad eos Latinos, apud quos videretur superesse aliqua cognationis reuerentia & amicitiæ respectus, legatos mittere ad impetranda celeriter auxilia: & alios Cumas in Campaniam, & ad Pometini campi oppida, qui frumenti exportandi copiam sibi dari peterent. Latini recusarunt auxilia, quod religione vetarentur tam cõtra Tarquinios quam contra Romanos bellum gerere, quandoquidem commune cum vtrisque societatis fœdus pepigissent. E Pometino campo Largius & Herminius frumentatũ missi multas scaphas vario commeatu oneratas e mari per fluuium noctu silente luna clam hostibus subuexerunt. Sed hoc quoque intra paucos dies absumpto, cum iterum inopia premerentur ciues, Porsena, vbi ex trãsfugis didicit *vrbanos* fame laborare, per caduceatorem postulauit vt Tarquinium reciperent, si bello & fame liberari vellent. Id cũ Romani grauarẽtur facere, malẽtes pati extrema omnia, Mucius videns duorũ alterũ euenturum, vt aut inopia coacti tandem decederent de proposito, aut in sententia perstãtes miserrimo mortis genere perirẽt, impetrata a cõss. adeũdi senatus potestate, quasi allaturus a

C. Mucii Cordi cordatum facinus.

aliquid necessarium, ita locutus est: Patres conscripti, audax facinus cogitans, quo præsentibus malis liberetur respublica, fidenti ad rem gerendam sum animo, meque facile confecturum puto. ceterum superfuturum me post perpetratum facinus in vita, nō magna spes est; vel, si verum fatendum est, nulla potius. In tātum periculum me ipse coniecturus, rogo vt, cum de magnis rebus aleam sim iacturus, si forte frustrati fuerint conatus mei, ne lateam omnes; sed ob præclarū facinus debitas laudes promerear; e quibus pro mortali corpore gloriam immortalem recipiam. apud populum effari quid facere cogitem, non est tutum, nequis proprii commodi caussa rem ad hostes deferat, cum ea non secus atque arcanum mysterium silentio sit tegenda. vobis vero, quos arcana cōtinere posse credo, primis & solis ea proditurus sum; vt per vos suo tempore ceteri cognoscant ciues. Facinus porro quod aggredi cogito, hoc est: sumpta transfugæ specie, castra Etruscorū accedam. vbi si suspectum me occiderint, vnus tantum ciuis decedet vestro numero. quod si intromitti contigerit, regem hostium interficere vobis polliceor. Cæso Porsena vobis belli erit finis, mihi vero accidet quod Deo visum fuerit. Hęc sunt quorum vos volui esse conscios, & testes *olim* apud populum. nūc abeo duce fortuna patriæ. Senatus collaudatum *iuuenem* ire iussit bonis auibus. Ille transmisso fluuio vbi ad castra Etruscorum peruenit, introgreditur, simulata Tusci specie deceptis portarum custodiis: *quod eo fuit facilius, quia* nec telū vllum gestabat propalā, & lingua vtebatur Tuscanica, quā puer a nutrice Etrusca didicerat. Vbi in forum & ad prætorium venit, conspicit hominē corporis proceritate ac robore insignē, purpura indutum, & pro tribunali sedentē, circumstante magno armatorum numero: fallusq; opinione, vt qui nūquam Etruscorū regem viderat, hūc esse Porsenam suspicatus est. sed erat scriba regius; & tū pro tribunali recēsens milites diuidebat eis stipendia. Ad eum scribā per circumfusam multitudinē accessit; & nemine vt inermē ꝓhibente, cōscenso tribunali, stricto qđ sub veste texerat ferro,

αὐτήν, ἐπειδὴ συνήχθη, λέγει τοιάδε· Ἄνδρες πατέρες, ἐγχείρημα τολμᾶν διανοούμενος, ὑφ' οὗ τῶν παρόντων ἀπαλλαγήσεται κακῶν ἡ πόλις, ὧ μὲν ἔργῳ πάνυ θαρρῶ, καὶ ῥᾳδίως αὐτοῦ κρατήσειν οἴομαι· περὶ δὲ τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς, εἰ περιέσται μοι μετὰ τὸ ἔργον, οὐ πολλὰς ἐλπίδας ἔχω, μᾶλλον δέ, εἰ χρὴ τἀληθὲς λέγειν, οὐδεμίαν. εἰς τοσοῦτον κίνδυνον ἐμαυτὸν καθιέναι μέλλων, οὐκ ἀξιῶ λαθεῖν ἀπολόμενος, αἰωρηθεὶς ὑπὲρ μεγάλων, ἐὰν ἄρα συμβῇ μοι διαμαρτεῖν τῆς πείρας, ἀλλ' ἐπὶ καλοῖς ἔργοις μεγάλων ἐπαίνων τυγχάνειν, ἐξ ὧν ἀντὶ θνητοῦ σώματος ἀθάνατον ὑπάρξει μοι κλέος. δήμῳ μὲν φράζειν ἃ διανοοῦμαι πράττειν, οὐκ ἀσφαλές, μή τις ἴδια κέρδη περιβαλλόμενος, πρὸς τοὺς πολεμίους αὐτὰ ἐξενέγκῃ, δέον αὐτοῖς ὥσπερ μυστηρίου ἀπορρήτου φυλακῆς· ὑμῖν δὲ οὓς κατέχειν αὐτὰ πεπίστευκα ἐγκρατῶς, πρώτοις τε καὶ μόνοις ἐκφέρω· παρ' ὑμῶν δὲ οἱ ἄλλοι πολῖται ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ μαθήσονται. τὸ δὲ ἐγχείρημά μου τοιόνδε ἐστίν· αὐτομόλου σχῆμα λαβών, ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Τυρρηνῶν πορεύεσθαι. ἐὰν μὲν οὖν ἀπιστηθεὶς πρὸς αὐτῶν ἀποθάνω, ἑνὶ πολίτῃ μόνῳ ἐλάττους οἱ λοιποὶ γενήσεσθε· ἐὰν δὲ παρελθεῖν εἴσω τοῦ χάρακος ἐκγένηταί μοι, τὸν βασιλέα τῶν πολεμίων ἀποκτείνειν ὑμῖν ὑπισχνοῦμαι· ἀποθανόντος δὲ Πορσίνου, καταλυθήσεται μὲν ὑμῖν ὁ πόλεμος· ἐγὼ δὲ εἰ, ὅ τι ἂν τῷ δαιμονίῳ δόξῃ, τοῦτο πείσομαι, τούτων συνίστορας ὑμᾶς ἔχων καὶ μάρτυρας πρὸς τὸν δῆμον, ἄπειμι τὴν κρείττονα τύχην τῆς πατρίδος ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ ποιησάμενος. ἐπαινεθεὶς δὴ οὖν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ λαβὼν οἰωνοὺς αἰσίους τῆς πράξεως, διαβαίνει τὸν ποταμόν. καὶ παραγενηθεὶς ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Τυρρηνῶν, εἰσέρχεται, παρακρουσάμενος τοὺς φυλάττοντας τὰς πύλας, ὡς τῶν ὁμοεθνῶν τις, ὅπλων τε οὐθὲν φανερὸν ἔχων, καὶ γλώττῃ Τυρρηνικῇ διαλεγόμενος, ἣν ἐξέμαθεν ἔτι παῖς ὤν, ὑπὸ τροφοῦ Τυρρηνίδος 221 τὸ γένος ἐκδιδαχθείς. ὡς δὲ ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ στρατήγιον ἀφίκετο, ἄνδρα ὁρᾷ μεγέθει σώματος καὶ ῥώμῃ διαφέροντα, ἐσθῆτα πορφύρας ἐνδεδυκότα, καθήμενον ἐπὶ τοῦ στρατηγικοῦ βήματος, καὶ περὶ αὐτὸν ἑστῶτας ἐνόπλους συχνούς. διαμαρτὼν δὲ τῆς δόξης, οἷα δὴ μηδέποτε τὸν βασιλέα τῶν Τυρρηνῶν θεασάμενος, τοῦτον τὸν ἄνδρα ὑπέλαβε Πορσίνον εἶναι. ὁ δὲ ἦν ἄρα γραμματεὺς τοῦ βασιλέως, ἐκάθητο δὲ ἐπὶ τοῦ βήματος διαριθμῶν τοὺς στρατιώτας, καὶ διαγράφων αὐτοῖς τοὺς ὀψωνιασμούς. ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν γραμματέα χωρήσας διὰ τοῦ περιεστηκότος ὄχλου, καὶ ἀναβάς, ὡς ἄνοπλος ὑπ' οὐδενὸς κωλυόμενος, ἐπὶ τὸ βῆμα, σπᾶται τὸ ξιφίδιον ὃ ἐντὸς τῆς περιβολῆς ἔκρυπτεν, καὶ παίει

καὶ παίει τὸν ἄνδρα κατὰ τῆς κεφαλῆς. ἀποθανόντος δὲ τοῦ γραμματέως πληγῇ μιᾷ, συλληφθεὶς εὐθὺς ὑπὸ τῶν περὶ τὸ βῆμα, πρὸς τὸν βασιλέα πεπυσμένον ἤδη τὴν τοῦ γραμματέως ἀναίρεσιν, ἀπάγεται. ὁ δ᾽ ὡς εἶδεν αὐτόν, Ὦ μιαρώτατε πάντων, εἶπεν, ἀνθρώπων, καὶ δίκας ὑφέξων οὐκ εἰς μακρὰν ὧν ἄξιος εἶ· λέγε τίς εἶ, καὶ πόθεν ἀφιγμένος· καὶ τίνι βοηθείᾳ πεποιθώς, ἐπεχείρησας ἔργῳ τηλικῷδε· καὶ πότερον τὸν γραμματέα τὸν ἐμὸν ἀποκτεῖναί σοι προὔκειτο μόνον, ἢ καὶ ἐμέ· καὶ τίνας ἔχεις κοινωνοὺς τῆς ἐπιβουλῆς; ἀπόκρυψαι δὲ μηδὲν τῶν ἀληθῶν, ἵνα μὴ βασανιζόμενος ἀναγκασθείης λέγειν. καὶ ὁ Μύκιος οὔτε μεταβολῇ χρώματος, οὔτε συννοίᾳ προσώπου τὸν ὀρρωδοῦντα διασημαίνων, οὔτε ἄλλο πάθος οὐδὲν ὧν φιλοῦσι πάσχειν οἱ μέλλοντες ἀποθνήσκειν, λέγει πρὸς αὐτόν· Ἐγὼ μὲν Ῥωμαῖός εἰμι, καὶ οὐ τῶν ἐπιτυχόντων ἕνεκ᾽ αἰτίου, ἐλευθερῶσαι δὲ τὴν πατρίδα βουληθεὶς τοῦ πολέμου, ἦλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ὑμῶν, ὡς τῶν αὐτομόλων εἷς, ἀποκτεῖναί σε βουλόμενος· οὐκ ἀγνοῶν μὲν ὅτι κατορθώσαντι καὶ διαμαρτόντι τῆς ἐλπίδος, ἀποθανεῖν ὑπάρχει μοι, χαρίσασθαι δὲ τῇ γειναμένῃ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν προαιρούμενος, καὶ ἀντὶ τοῦ θνητοῦ σώματος ἀθάνατον δόξαν καταλιπεῖν· ψευσθεὶς δὲ τῆς ἐλπίδος, ἀντὶ σοῦ τὸν γραμματέα ὃν οὐδ᾽ εἰδόμην ἀνῄρηκα, τῇ τε πορφύρᾳ καὶ τῷ δίφρῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς ἐξουσίας συμβόλοις πλανηθείς. τὸν μὲν οὖν θάνατον ὃν αὐτὸς ἐμαυτοῦ κατεψηφισάμην, ὅτ᾽ ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἔμελλον ὁρμᾶν, οὐ παραιτοῦμαι· βασάνους δὲ καὶ τὰς ἄλλας ὕβρεις εἴ μοι παρείης, πίστεις δοὺς ἐπὶ θεῶν, ὑπισχνοῦμαί σοι μέγα πρᾶγμα δηλώσειν, καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἀνῆκόν σοι. ὁ μὲν δὴ ταῦτ᾽ ἔλεγεν, στρατηγῆσαι τὸν ἄνδρα διανοούμενος. ὁ δ᾽ ἔξω τῶν φρενῶν γενόμενος, καὶ ἅμα κινδύνους ἐκ πολλῶν μηνυόμενος ἀνθρώπων οὐκ ἀληθεῖς, δίδωσιν αὐτῷ δι᾽ ὅρκων τὸ πιστόν. μετὰ δὲ τοῦτο, καινότατον ἐνθυμηθεὶς ὁ Μύκιος ἀπάτης τρόπον, ὃς ἀν ἀφανῆ τὸν ἔλεγχον εἶχε, λέγει πρὸς αὐτόν· Ὦ βασιλεῦ, Ῥωμαίων ἄνδρες τριακόσιοι τὴν αὐτὴν ἔχοντες ἡλικίαν, ἐκ τοῦ γένους τῶν πατρικίων ἅπαντες, ἐβουλευσάμεθα συνθέντες ἀποκτεῖναί σε, καὶ τὸ πιστὸν ὅρκοις παρ᾽ ἀλλήλων ἐλάβομεν. ἔδοξε δ᾽ ἡμῖν βουλευομένοις ὅστις ἦν ὁ τῆς ἐπιβουλῆς τρόπος, μήτε ἅπαντας ἅμα χωρεῖν ἐπὶ τὸ ἔργον, ἀλλὰ καθ᾽ ἕνα, μήτε φράζειν ἕτερον ἑτέρῳ, πότε καὶ ποῦ καὶ πῶς, καὶ τίσιν ἀφορμαῖς χρησάμενος ἐπιθήσεταί σοι· ἵνα ῥᾷον ἡμῖν ὑπάρχῃ τὸ λαθεῖν. ταῦτα διανοηθέντες, ἐκληρωσάμεθα, καὶ πρῶτος ἄρξαι τῆς πείρας ἔλαχον ἐγώ. προλέγω οὖν ὅτι πολλοὶ καὶ

in caput hominem ferit: quem cum vno ictu interemisset, comprehensus mox a circumstãtibus, ad regem, qui de scribæ cæde iam cognouerat, perducitur. Tum rex, vt hominem vidit, Scelestissime, inquit, omnium mortaliũ, & mox dignas daturę pœnas, quis es? vnde venis? quo auxilio fretus ausus es tale facinus? solumne scribam meum, an me quoque interficere decreueras? quos habes insidiarum socios? caue quidquã mentiaris, nisi mauis per tormenta veritatem exprimi. Ad hæc Mucius, nec colore mutato, nec vultu cogitabundo, nec vllo alio signo qualia solent in mortis periculo accidere, metum præferens; Romanus sum, inquit, nec leui de caussa, sed vt patriam ab hoc bello liberarem, in vestra me castra contuli, sub transfugæ specie te volens interficere; non ignorans moriendum mihi siue succederet conatus, siue non; donaturus tamen vitam meam ei quæ me protulit, & pro mortali corpore immortalem recepturus gloriam. nunc spe frustratus pro te scribam, quem non noueram, occidi; deceptus purpura & sella ceterisque potestatis insigniis. Mortem igitur, quam facinus aggressurus ipse mihi destinaui, non deprecor. Quodsi tormenta ceterasq; vexationes mihi te remissurum fidem cum iureiurando dederis, polliceor me tibi rem magnam indicaturum quæ ad incolumitatem tuam pertineat. Hæc ille; parans vaframento militari circumuenire hominẽ. Rex mente consternatus, & periculum sibi a tot hominibus imminere vane augurãs, fidem iureiurando confirmat. Ibi Mucius nouam doli rationem commentus, quam difficile esset deprehendere: Trecenti, inquit, Romani iuuenes, e patriciis orti omnes, de te interimendo consilium cepimus, datamq; & acceptam fidem iureiurando firmauimus. cumq; de modo insidiarum consultaremus, placuit non omnes simul rem aggredi, sed alium post alium: nec aliũ alii de tempore, loco, modo, aut occasionib. aggrediendi facinoris quidq̃ cõmunicare: vt eo facilius latere possimus. His ita decretis sorti cõmisimus qs nostrũ primus faceret rei periculũ: ea sors mihi obtigit. Ergo præmonitus tã multos

fortes iuuenes eandē mentem habere eandemq; gloriæ cupidinem; quorum aliquos esse me feliciores necesse est; cōsidera quibus te cōtra omnes munire queas custodiis. His auditis rex iussit satellites abducere illū in vincula, asseruādum magna diligentia: ipse assumptis fidissimis amicis, cumque his Arunte filio, dispiciebat quomodo declinare posset cōiuratorum insidias. Ibi cū ceteri stulta securitatis consilia protulissent, nec quisquam illorū quid facto opus esset satis intelligere videretur, tādem filius ipsius seniorem ætate sua sententiam dixit: spectandū censens non quibus custodiis se cōtra insidias illas muniret; sed quo pacto cautione illa nō indigeret. Admirantibus hāc sententiā omnibus, & percontante *patre* quonam modo id posset fieri: Si, inquit, istos viros amicos ex hostib. feceris; & tuam vitam exsulum restitutione cariorem habueris. Rex optimū esse consilium dixit; *unam* tamen superesse deliberationem, quomodo honestis conditionibus pax fieret: quod turpe videretur, hostibus prœlio victis & intra mœnia compulsis, obsidionem relinquere, nullo eorū quæ Tarquinius exspectarit cōfecto, quasi a victis vinceretur, & eos fugeret qui ne portis quidem prodire auderent. nec alium esse honestum deponendæ simultatis modum, nisi ipse prius per legatos prouocaretur ad amicitiam. Hęc tū amicis & filio respondit: post aliquot tamen dies ipse prior coactus est pacis mentionem facere, ob caussam huiusmodi. dum hostis palabundus per agros, operam quotidianā daret intercipiēdis commeatibus, consſ. Romani dispositis per opportunos locos insidiis interfecerunt multos, plures captos *in urbem secum* abduxerunt. Quem casum moleste ferentes Etrusci, regem ducesque ceteros in conuenticulis incusabant, quod bellum tam diu traherent; & redire ad suos cupiebant. Ratus ergo pacem omnibus gratam fore, in legationē mittit amicorū intimos. his quidā Mucium dicunt additū, fide regi de reditu cum iuramento data: alii detentū in castris ꝓ obside, donec cōuenisset inter partes de pace: quod est verisimilius. Mandata porro legatis a rege data, erant hæc: de

ἀγαθοὶ τὴν αὐτὴν δόξαν ἔχουσιν ἐπιθυμίαν δόξης, ὧν εἰ καί τις ἀμείνονι τύχῃ κέχρηται τῆς ἐμῆς, σκόπει τίς ἐστί σοι πρὸς πάντας φυλακή. ὡς δὲ ταῦτ᾽ ἤκουσεν ὁ βασιλεύς, ἐκεῖνον μὲν ἀπαγαγόντας τοὺς δορυφόρους 222 ἐκέλευσε δῆσαι, καὶ φυλάττειν ἐπιμελῶς· αὐτὸς δὲ τοὺς πιστοτάτους τῶν φίλων παραλαβών, καὶ τὸν υἱὸν Ἄρροντα παρακαθισάμενος, μετ᾽ ἐκείνων ἐσκόπει τί ποιῶν τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῶν διαφεύξεται. τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἕκαστος εὐήθεις ἀσφαλείας λέγων, ἐδόκει τῶν δεόντων φρονεῖν οὐδέν. ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ τελευταίαν ἀπεφήνατο γνώμην πρεσβυτέραν τῆς ἡλικίας, ἀξιῶν αὐτὸν μὴ σκοπεῖν [τίσι φυλακαῖς χρώμενος οὐδὲν πείσεται δεινόν, ἀλλὰ τί ποιῶν οὐ δεήσεται φυλακῆς.] θαυμασάντων δὲ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πάντων, καὶ πῶς ἂν γένοιτο μαθεῖν βουλομένων, Εἰ φίλους ἀντὶ πολεμίων, ἔφη, ποιήσαιο τοὺς ἄνδρας, τιμιωτέραν ἡγησάμενος τὴν σαυτοῦ ψυχὴν τῆς καθόδου τῶν σὺν Ταρκυνίοις φυγάδων. καὶ ὁ βασιλεὺς τὰ κράτιστα μὲν ἔφησεν αὐτὸν λέγειν, βουλῆς δὲ εἶναι ἄξιον τὸ πρᾶγμα, πῶς εὐπρεπεῖς γενήσονται πρὸς αὐτοὺς αἱ διαλλαγαί· μεγάλην αἰσχύνην φάσκων εἶναι, εἰ κρατήσας αὐτῶν μάχῃ, καὶ τειχήρεις ἔχων, ἀπελεύσεται μηδὲν ὧν Ταρκύνιος ἀπεδέχετο διαπραξάμενος, ὥσπερ ἡττημένος ὑπὸ τῶν νενικημένων, καὶ πεφευγὼς τοὺς μηδὲ ἐκ τῶν πυλῶν ὑπομένοντας ἔτι προελθεῖν· μίαν δὲ μόνην ἔσεσθαι ὑποφαίνων καλὴν τῆς ἔχθρας λύσιν, εἰ παρὰ τῶν πολεμίων ἐπιγένοιντό τινες πρὸς αὐτὸν περὶ φιλίας διαλεξόμενοι. ταῦτα μὲν τότε πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τοὺς παρόντας εἶπεν· ὀλίγαις δ᾽ ὕστερον ἡμέραις αὐτὸς ἠναγκάσθη πρότερος ἄρχειν λόγων διαλλακτηρίων, διὰ τοιαύτην αἰτίαν· ἐσκεδασμένων ἀνὰ τὴν χώραν τῶν στρατιωτῶν, καὶ τὰς ἀγομένας εἰς τὴν πόλιν ἀγορὰς ἀφαιρουμένων, καὶ τοῦτο ποιούντων συνεχῶς, οἱ τῶν Ῥωμαίων ὕπατοι λοχίσαντες αὐτοὺς ἐν καλῷ χωρίῳ, διαφθείρουσί τε συχνούς, καὶ ἔτι πλείους τῶν διαφθαρέντων αἰχμαλώτους λαμβάνουσιν. ἐφ᾽ ᾧ χαλεπαίνοντες οἱ Τυρρηνοί, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους κατὰ συστροφάς, δι᾽ αἰτίας τόν τε βασιλέα καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας ἔχοντες ἐπὶ τῇ τριβῇ τοῦ πολέμου, καὶ ἀπαλλάττεσθαι ποθοῦντες ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. δόξας οὖν ἅπασι κεχαρισμένας φανεῖσθαι τὰς διαλλαγάς, ἀποστέλλει πρεσβευτὰς ἐκ τῶν οἰκείων φίλων τοὺς ἀξιολογωτάτους. τινὲς μὲν οὖν φασι καὶ τὸν Μύκιον ἅμα τούτοις ἀποσταλῆναι, δόντα πίστιν τῷ βασιλεῖ δι᾽ ὅρκων ὑπὲρ τοῦ πάλιν ἐλεύσεσθαι· οἱ δὲ λέγουσιν ὁμηρεύειν, ἕως ἂν διαλλαγαὶ γένωνται, τὸν ἄνδρα τὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ φυλάττεσθαι· καὶ τάχα ἂν εἴη τοῦτ᾽ ἀληθέστερον. ἐντολαὶ δ᾽ ἦσαν ἃς ἔδωκε τοῖς πρεσβευταῖς ὁ βασιλεύς, τοιαίδε· περὶ μὲν

μὲν εἰσόδου Ταρκυνίων μηδένα ποιεῖσθαι λόγον, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῖς ἀξιοῦν ἀποδοθῆναι, μάλιστα μὲν ἅπαντα ὅσα Ταρκύνιός τε ὁ πρεσβύτατος κατέλιπεν, καὶ αὐτοὶ σὺν τῷ δικαίῳ κτησάμενοι κατεῖχον· εἰ δὲ μή γε, ὅσα δυνατά, ἀγρῶν τε καὶ οἰκιῶν καὶ βοσκημάτων, καὶ ὧν ἐκ γῆς ἀνῄρηνται καρπῶν τὰς ἀξίας, ὁποτέρως ἂν αὐτοῖς δόξῃ συμφέρειν, ἐάν τε τοὺς κατέχοντας αὐτὰ καὶ καρπουμένους εἰσφέρειν, ἐάν τε ἐκ τοῦ δημοσίου διαλύειν. ταῦτα μὲν ὑπὲρ ἐκείνων· ἑαυτῷ δὲ αἰτεῖται διαλυομένῳ τὴν ἔχθραν, τοὺς καλουμένους Ἑπτὰ πάγους· αὕτη Τυρρηνῶν ἡ χώρα τὸ ἀρχαῖον ἦν· Ῥωμαῖοι δὲ αὐτὴν κατέσχον πολέμῳ, τοὺς ἔχοντας ἀφελόμενοι· καὶ ἵνα μένωσι Ῥωμαῖοι Τυρρηνοῖς βέβαιοι φίλοι, παῖδας ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἰκιῶν τοὺς ὁμηρεύσοντας ὑπὲρ τῆς πόλεως αἰτεῖν παρ' αὐτῶν. ἀφικομένων δὲ τῶν πρέσβεων εἰς Ῥώμην, ἡ βουλὴ μὲν ἐψηφίσατο, Ποπλικόλᾳ θατέρῳ τῶν ὑπάτων πεισθεῖσα, πάντα συγχωρεῖν ὅσα ὁ Τυρρηνὸς ἠξίου, κάμνειν τὸν δῆμον καὶ ἄπορον ὄχλον οἰομένη τῇ σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, καὶ ἀγαπητῶς δέξεσθαι τὴν τοῦ πολέμου λύσιν, ἐφ' οἷς ἂν γένηται δικαίοις. ὁ δὲ δῆμος τὰ μὲν ἄλλα τοῦ
223 προβουλεύματος ἐψηφίσατο κύρια εἶναι, τὴν δ' ἀπόδοσιν τῶν χρημάτων οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ τἀναντία ἔγνω, μήτ' ἐκ τῶν κοινῶν μήτ' ἐκ τῶν ἰδίων τοῖς Ταρκυνίοις μηδὲν ἀποδοῦναι, πρεσβευτὰς δὲ περὶ τούτων πρὸς βασιλέα Πορσίναν ἀποστεῖλαι, οἵτινες ἀξιώσουσιν αὐτὸν τὰ μὲν ὅμηρα καὶ τὴν χώραν παραλαβεῖν· περὶ δὲ τῶν χρημάτων αὐτὸν δικαστὴν γενόμενον Ταρκυνίοις τε καὶ Ῥωμαίοις, ὅταν ἀμφοτέρων ἀκούσῃ, κρῖναι τὰ δίκαια δοκοῦντα, μήτε χάριτι, μήτε ἔχθρᾳ παραχθέντα. ἀπῄεσαν οἱ Τυρρηνοὶ τὰς ἀποκρίσεις ταύτας κομίζοντες πρὸς βασιλέα, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ κατασταθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου πρέσβεις, ἄγοντες ἐκ τῶν πρώτων οἰκιῶν εἴκοσι παῖδας οὓς ἔδει περὶ τῆς πατρίδος ὁμηρεῦσαι, τῶν ὑπάτων πρῶτον τὰ τέκνα ἐπιδόντων, Μάρκου μὲν Ὁρατίου τὸν υἱόν, Ποπλίου δὲ Οὐαλερίου τὴν θυγατέρα γάμου ἔχουσαν ὥραν. ἀφικομένων δὲ τούτων ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἡσθεὶς ὁ βασιλεύς, καὶ πολλὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐπαινέσας, ἀνοχὰς σπένδεται πρὸς αὐτοὺς εἰς ὡρισμένον τινὰ ἡμερῶν ἀριθμόν, καὶ τὴν δίκην ἀναδέχεται δικάσειν. Ταρκύνιοι δὲ ἤχθοντο μὲν ἀπὸ μειζόνων ἐκπεσόντες ἐλπίδων, ἃς εἶχον ἐπὶ τῷ βασιλεῖ, καταχθήσεσθαι δόξαντες ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ὑπ' ἐκείνου· στέργειν δὲ ὅμως τὰ παρόντα ἠναγκάζοντο, καὶ τὰ δεδογμένα δέχεσθαι. ἀφικομένων δὲ εἰς τὸν ὁρισθέντα χρόνον ἐκ τῆς πόλεως τῶν ἀπολογησομένων τὴν δίκην, καὶ ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν πρεσβυτάτων, καθίσας ἐπὶ τὸ

Tarquiniorum reditu nullam mentionem facerent, sed eis bona tantum sua repeterent, præsertim ea quæ & a Tarquinio Prisco eis relicta, & ab ipsis legitime parta essent. id si obtinori nequiret, saltem agrorum, ædium, pecorum, ac terræ frugū pretia quantum fieri posset integra restitui; siue mallent a possessoribus ea conferri, siue ex ærario persolui. atque hæc pro Tarquiniis. ceterum sibi pro pace reddi Septem pagos quos vocant; quem agrum olim pop. Romanus Etruscis belli iure ademerat: & vt Romani in Etruscorum amicitia firmiter permanerēt, liberos sibi e clarissimis familiis pro republ. dari obsides. Hæc legatio postquam in vrbem aduenit, senatusconsultum factum est ex Poplicolæ consulis sententia, omnia concedi quæ Etruscus postulet, quod plebs egena non amplius latura videatur inopiam, & pacem libentissime amplexura, quibuscumque tandem conditionibus. Populus cetera quidem senatusconsulti *capita* rata habuit: at bonorum restitutionem adeo non admisit, vt contra nec ex ærario nec a priuatis hominibus quidquam Tarquiniis reddi voluerit: legationemque ad Porsenam decreuit, quæ agrum offerret cum obsidibus: ceterum quod ad restitutionem bonorum attineret, rem totam iudicio regis committeret, vt auditis partibus *& causa bene cognita*, quod iustum videretur pronuntiaret, semotis odio & gratia. Cum hoc responso legati remissi, & cum his profecti legati populi, ducentes ex primariis familiis viginti pueros futuros obsides, & in primis consulū liberos, M. Horatii filium, P. Valerii filiam iam nubilem. Hos, cum in castra peruenissent, rex lætus excepit; laudatisque Romanis inducias dedit ad certum dierum numerum & in se recepit iudicium. Tarquinii, quamuis ægre ferrent se maxima parte spei suæ quam in rege posuerant, frustratos esse, quippe qui se illius ope imperio restitutum iri putarāt; tamen quia sic erat necesse, præsenti fortuna contenti, & ipsi has conditiones admiserunt. cumq; ad præstitutam diem ex vrbe venissent ad dicēdā caussam *oratores*, & e senatoribus natu maximi, rex pro

tribunali cũ amicis ſedẽs, adhibito ad id conſiſtorium etiã filio, fecit eis dicendi copiã. a Dum hæc cauſſa agitur, ſuperuenit quidã nuntiãs de fuga obſidũ virginum. nam hę cũ a cuſtodib. lauandi in amne licentiã petiiſſent & impetraſſent, iuſſis viris tãtiſper a flumine ſecedere dũ ſe abluiſſent & veſtimenta recepiſſent, ne illi nudas cõſpicerent, cũ hoc quoq; feciſſent cuſtodes, hortante ac præeunte Clœlia, natatu ſuperato flumine, in vrbem ſe receperãt. ibi Tarquinius vehemẽter in Romanos inuectus, perfidiam eis obiiciebat & periurium, conatus exaſperate Porſenã, ne dictis eorũ, quippe a quibus frauduleñter deceptus eſſet, attẽderet. Verum cũ conſul factũ excuſans, ab ipſis virginibus id profectum diceret, iniuſſu parentũ, atq; aſſeueraret ſe breui fidem facturũ, nihil hic doli admiſſum publice, perſuaſus rex permiſit eum ire ad reducendas vt pollicebatur virgines. Valerius igitur ad reducẽdas virgines abiit. Tarquinius eiusq; gener, ſpreto iure auſi rem impiam, turmam equitum in *eam* viam ſummiſerunt, vt raptis quæ adducebantur virginibus, caproque conſule & ceteris qui *cum eo* in caſtra reuertebãtur, ea corpora ceu pignora detinerẽtur pro ademptis Tarquinio bonis, non exſpectato fine iudicii. Sed Deus noluit has illis inſidias ſuccedere. dum enim inſidiatores e caſtris Latinis prodibant, conſul maturato itinere puellas iam proxime portam Etruſci valli adduxerat: coactus tamen eſt pugnare cum illis qui ex alteris caſtris procurrentes aſſecuti eum fuerant. ſed Etruſci conflictum illum mox ſenſerunt: regisque filius aſſumpta equitum ala feſtinanter opem tulit, peditibus quoque qui ſtationem pro caſtris habebant, ſuccurrentibus. quamobrem indignatus Porſena, Etruſcorum concione aduocata diſſeruit, quemadmodum delato ſibi a Romanis iudicio & cognitione criminum de quibus a Tarquinio accuſarentur, nondum definita cauſſa, contemptaque induciarum religione, ſacroſancta obſidum & legatorum corpora violare conati ſint ii, quos populus Romanus iure in exſilium egerit. Sic Etruſcorum ſuffragiis abſoluuntur Romani: Tarquiniis & Mamilio

Clœliæ audax conſiliũ.

βήματος ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν φίλων, καὶ τὸν υἱὸν συνδικάζειν κελεύσας, ἐπέδωκεν αὐτοῖς λόγον. ἐπὶ δὲ τῆς δικαιολογίας γινομένης, ἧκέ τις ἀπαγγέλλων τὴν φυγὴν τῶν ὁμηρευσάντων παρθένων. δεηθεῖσαι γὰρ τῶν φυλαττόντων, ἵνα συγχωρήσωσιν αὐταῖς λούσασθαι παραγενομέναις εἰς τὸν ποταμόν, ἐπειδὴ τὸ συγχώρημα ἔλαβον, ἀποστῆναι μικρὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῖς ἀνδράσιν εἰποῦσαι, ἕως ἂν ἀπολούσωνται, καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀπολάβωσιν, ἵνα μὴ γυμνὰς ὁρῶσιν αὐτάς· ποιησάντων καὶ τοῦτο τῶν ἀνδρῶν, παρακελευσαμένης αὐταῖς τῆς Κλοιλίας, καὶ πρώτης καταρχούσης, διανηξάμεναι τὸν ποταμόν, εἰς τὴν πόλιν ἀπῆλθον· ἔνθα δὴ πολὺς ὁ Ταρκύνιος ἦν ἐπιορκίαν καὶ ἀπιστίαν τοῖς Ῥωμαίοις ἐγκαλῶν, καὶ τὸν βασιλέα παροξύνων, ὡς ἐξαπατώμενον ὑπ᾽ ἀνθρώπων δολίων, μηδὲν προσέχειν αὐτοῖς. ἀπολογουμένου δὲ τοῦ ὑπάτου, καὶ τὸ ἔργον ἐξ αὐτῶν λέγοντος εἶναι τῶν παρθένων, δίχα τῆς ἐπιταγῆς τῶν πατέρων, καὶ τὸ πιστὸν οὐκ εἰς μακρὰν παρέξεσθαι λέγοντος, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἐξ ἐπιβουλῆς ὑφ᾽ ἑαυτῶν πεπρᾶχθαι, πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς, συνεχώρησεν αὐτῷ πορευθέντι τὰς παρθένους ἀγαγεῖν ὡς ὑπισχνεῖτο. Οὐαλέριος μὲν δὴ τὰς παρθένους ἄξων ᾤχετο· Ταρκύνιος δὲ καὶ ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ τῶν δικαίων ὑπεριδόντες, πρᾶγμά τι ἐπεβούλευσαν ἀνόσιον, λόχον ὑποπέμψαντες εἰς τὴν ὁδὸν ἱππέων, τάς τε παρθένους ἁρπάσαι τὰς ἀγομένας, καὶ τὸν ὕπατον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον συλλαβεῖν, ῥύσια καθέξοντες ἀνθ᾽ ὧν Ταρκύνιοι ἀφείλοντο Ῥωμαῖοι χρημάτων, τὰ σώματα ταῦτα, καὶ τὸ τέλος τῆς δίκης οὐκέτι περιμένοντες. οὐκ εἴασε δὲ κατὰ νοῦν αὐτοῖς χωρῆσαι τὴν ἐπιβουλὴν τὸ δαιμόνιον. ἐν ὅσῳ γὰρ ἐκ τοῦ Λατίνων χάρακος ἐξῄεσαν οἱ μέλλοντες τοῖς παραγινομένοις ἐπιθέσθαι, φθάσας ὁ τῶν Ῥωμαίων ὕπατος, ἧκεν ἄγων τὰς κόρας καὶ πρὸς αὐταῖς ἤδη ταῖς πύλαις τοῦ Τυρρηνοῦ χάρακος ὤν, ὑπὸ τῶν ἐπιδιωξάντων ἐκ τῆς ἑτέρας στρατοπεδείας καταλαμβάνεται. ἔνθα τῆς συμπλοκῆς αὐτῶν γινομένης, ταχεῖα τοῖς Τυρρηνοῖς αἴσθησις ἐγένετο· καὶ κατὰ σπουδὴν ὅ τε τοῦ βασιλέως υἱὸς ἴλην ἱππέων λαβὼν, ἐβοήθει, καὶ ἐκ τῶν πεζῶν οἱ προκαθήμενοι τοῦ χάρακος συνέδραμον. 224 ἐφ᾽ οἷς ἀγανακτῶν ὁ Πορσίνος, εἰς ἐκκλησίαν τοὺς Τυρρηνοὺς συνεκάλει· καὶ διεξελθὼν, ὡς ἐπιτρεψάντων αὐτῷ δίκας Ῥωμαίων δικάσαι περὶ ὧν ἐνεκαλοῦντο ὑπὸ Ταρκυνίου, πρὶν ἐπιτελεσθῆναι τὴν δίκην, εἰς ἱερὰ σώματα πρέσβεών τε καὶ ὁμήρων παρανομεῖν ἐν σπονδαῖς ἐπεχείρησαν οἱ δικαίως ὑπ᾽ αὐτῶν ἐξελαθέντες· ὅθεν Τυρρηνοὶ μὲν Ῥωμαίους ἀπολύουσι τῶν ἐγκλημάτων, Ταρκυνίων δὲ καὶ Μαμιλίου δια-

διαλύονται τὴν ξενίαν, καὶ προεῖπον αὐθημερὸν ἐκ τοῦ χάρακος ἀπιέναι. Ταρκύνιοι μὲν οὖν ἐν ἐλπίσι χρησταῖς γενόμενοι κατ᾽ ἀρχάς, ὡς ἢ τυραννήσοντες αὖθις τὴν πόλιν, Τυρρηνῶν σφίσι βοηθούντων, ἢ τὰ χρήματα κομιούμενοι, διὰ τὴν εἰς τοὺς πρέσβεις καὶ τὰ ὅμηρα παρανομίαν, ἀμφοτέρων διαμαρτόντες, ἀπῆλθον ἐκ τοῦ στρατοπέδου σὺν αἰσχύνῃ τε καὶ μίσει. ὁ δὲ τῶν Τυρρηνῶν βασιλεὺς τὰ ὅμηρα τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸ βῆμα προαχθῆναι κελεύσας, ἀποδίδωσι τῷ ὑπάτῳ, εἰπὼν ὅτι πάσης ὁμηρείας κρείττονα ἡγεῖται τὴν πίστιν τῆς πόλεως· μίαν δὲ παρθένον, ὑφ᾽ ἧς ἐπείσθησαν αἱ λοιπαὶ διανήξασθαι τὸν ποταμόν, ἐπαινέσας ὡς κρεῖττον ἔχουσαν φρόνημα τῆς τε φύσεως καὶ τῆς ἡλικίας, καὶ τὴν πόλιν μακαρίσας ἐπὶ τῷ μὴ μόνον ἄνδρας ἀγαθοὺς ἐκτρέφειν, ἀλλὰ καὶ παρθένους ἀνδράσιν ὁμοίας, δωρεῖται τὴν κόρην ἵππῳ πολεμιστῇ φαλάροις κεκοσμημένῳ διαπρεπέσι. μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν, τὰ περὶ εἰρήνης καὶ φιλίας ὅρκια πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων ποιησάμενος, καὶ ξενίσας αὐτούς, δῶρα τῇ πόλει φέρεσθαι δίδωσι τοὺς αἰχμαλώτους ἅπαντας ἄνευ λύτρων, συχνοὺς πάνυ ὄντας· καὶ τὸ χωρίον ἐν ᾧ στρατοπεπεδευκὼς ἦν, οὐχ ὡς στρατόπεδον ἐν ξένῃ γῇ πρὸς ὀλίγον καιρόν, ἀλλ᾽ ὡς πόλιν ἰδίως τε καὶ δημοσίως ἀποχρώντως κοσμήσας, οὐκ ὄντος τοῖς Τυρρηνοῖς ἔθους, ὁπότε ἀναστρατοπεδεύῃ ἐκ πολεμίας, ὀρθὰς καταλείπειν κατασκευάς, ἀλλὰ καίειν, οὐκ ἔκαυσεν, ἀλλ᾽ ἀφῆκεν οὕτω μένειν, οὐ μικρὰν τῇ πόλει χαρισάμενος εἰς χρημάτων λόγον δωρεάν. ἐδήλωσε δὲ ἡ πρᾶσις ἣν ἐποιήσαντο μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βασιλέως οἱ ταμίαι.

ὁ μὲν δὴ πόλεμος ὁ συστὰς Ῥωμαίοις πρὸς Τυρρηνῶν τε καὶ βασιλέα Κλουσινῶν Λάρον Πορσῖνον, εἰς κινδύνους μεγάλους ἀγαγὼν τὴν πόλιν, τοιούτου τέλους ἔτυχεν. ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Τυρρηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσίνῳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον, καὶ σκῆπτρον, καὶ στέφανον χρυσοῦν, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα ὑφ᾽ ἧς οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο· Μουκίῳ δὲ τῷ προελομένῳ περὶ τῆς πατρίδος ἀποθανεῖν, αἰτιωτάτῳ δόξαντι γεγονέναι τῆς καταλύσεως τοῦ πολέμου, δοθῆναι χώραν ἐκ τῆς δημοσίας, πέραν τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ Ὁρατίῳ τῷ πρὸ τῆς γεφύρας ἀγωνισαμένῳ πρότερον, ὅσην ἂν ἀρότρῳ περιλαβεῖν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ δύνηται. οὗτος ὁ χῶρος, ἕως τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων Μύκιοι λειμῶνες καλοῦνται. ταῦτα μὲν τοῖς ἀνδράσι· Κλοιλίᾳ δὲ τῇ παρθένῳ στάσιν εἰκόνος χαλκῆς ἔδοσαν, ἣν ἀνέθεσαν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς

renuntiatum est hospitium; iussique eadem die castris excedere. Itaque Tarquinii, qui antea bonã spem habuerant Etruscorum auxilio recepturos se tyrannidem, aut certe amissa bona, vtroque frustrati discesserunt e castris cum odio & ignominia. Rex obsidibus Romanis ad tribunal adduci iussis, consuli eos restituit, dicens pluris se facere fidem populi Romani quam vllos obsides. a vna deinde virgine, quæ reliquis tranandi fluuium auctor fuerat, laudata ob præstantiorem quam pro sexu atque ætate indolem; admiratus insuper felicitatem ciuitatis, quæ non solum fortes viros, sed virgines quoque viris similes produceret; donauit puellam equo bellatore ornato insignibus faleris. Post concionem icto cum legatis Romanis fœdere pacis & amicitiæ, ipsisque acceptis hospitaliter, dono per eos remisit ciuitati vniuersos captiuos absque pretio, quorum magnus erat numerus. locum quoque in quo metatus erat, non vt castra in hostico temporaria, sed instar oppidi priuatim ac publice satis ornatum, quamuis non esset moris Etruscis finito bello domum repetentibus integra castra sinere, sed exurere, non exussit, verum ita vt erat reliquit; haud mediocri erga populum Romanum, si pecuniarium pretium spectes, munificentia: id quod apparuit ex venditione quam fecerunt quæstores post regis abitum. Hic finis fuit belli quod ex Etruscis Clusinorumque rege Larte Porsena coortum populo Romano, rempublicam in maxima coniecit pericula. b Porro senatus post discessum regi mittendam decreuit sellam eburneam cum sceptro, coronamque auream, & triumphalem vestem quali reges ornari solebant. Mucio vero, qui paratus fuerat pro patria mortem oppetere, quod visus esset fuisse finiendi belli caussa præcipua, donarũt ex publico agrum trans Tiberim, quemadmodum ante Horatio pontis defensori, quãtum posset circumarare vno die: qui nostro quoque tempore vocatur Prata Mucia. atque hæc virorum *fuere præmia*. c Clœliæ virgini ius æneæ statuæ dederunt; quam in sacra via quæ

Porsena repudiatis Tarquiniis, magnifice cum Rom. agit.

in forum ducit, virginum patres statuerunt. eam nos non inuenimus: sed iam olim incendio propinquarum ædium abolita dicebatur.

A Hoc *demum* anno templum Capitolini Iouis absolutum est, de quo speciatim superiore libro diximus. eius dedicationem atque inscriptionem absente collega occupauit alter consul M. Horatius, cum ille ad tuendum agrum profectus esset cum exercitu. cum enim agrestes relictis castellis in villas suas se recipere cœpissent, Mamilius immissis prædatoriis globis magna inferebat agricolis detrimenta. Hæc tertio consulatu gesta sunt. Quartus annus quietus a bellis, consules habuit Sp. Largium, T. Herminium. Horum

A.V.C.248. cõss. Sp. Largius & T. Herminius.

B consulatu Aruns Porsenæ Etruscorum regis filius, secundo anno postquam cum Aricinis cœpit bellum gerere, fato suo functus est. mox enim post pacem Romanis datam, dimidium exercitus a patre acceptum duxit ad Ariciam, volens sibi proprium principatum acquirere: cumque vrbi fere captæ auxilia ab Antio & Tusculo Cumisque Campaniæ succurrerent, impari numero aduersus maiores hostium copias in aciem educto, ceteros quidem profligauit, & vsque ad mœnia insecutus est: sed a Cumanis ductu Aristodemi cognomento Mollis, victus interiit: atque exercitus Etruscus amisso duce non sustinens hostium vim, in fugam se conuertit. ex eo multi in fuga Cumanis persequentibus interempti: maior pars dispersi, in propinquos Romanorum

C agros refugêre nudi armis, nec præ vulneribus vlterius progredi valentes. quos Romani ex agris in vrbem plaustris carpentisque & ceteris iumentis comportatos, semineces nonnullos, in ædes suas intulerunt, cibisque, medicamentis, & ceteris humanitatis officiis magno cum affectu refouerunt; adeo vt multi his beneficiis deuincti, abiecto patriæ desiderio, apud benefactores suos commanere mallent. his senatus locum in vrbe ad ædificandum dedit, vallem inter Palatinum & Capitolinum colles quattuor

ὁδὸν τῆς εἰς τὴν ἀγορὰν φερούσης, οἱ τῶν παρθένων πατέρες. ταύτην ἡμεῖς μὲν οὐκ ἔτι κειμένην εὕρομεν· ἐλέγετο δὲ ὅτι ἐμπρήσεως περὶ τὰς πλησίον οἰκίας γενομένης ἠφανίσθη. κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν ὁ νεὼς τοῦ Καπιτωλίου Διὸς εἰς συντέλειαν ἐξείργασται, περὶ οὗ κατὰ μέρος ἐν τῷ πρὸ τούτου δεδήλωκα λόγῳ. τὴν δὲ ἀνιέρωσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἔλαβεν μὲν Μάρκος Ὁράτιος ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, φθάσας τὴν παρουσίαν τοῦ συνάρχοντος. ἐτύγχανε δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Οὐαλέριος τῆς πόλεως προεξεληλυθὼς 225 μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν βοήθειαν τῆς χώρας. ἐπεὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων καταλιπόντων τὰ ἐρύματα, καὶ συνιόντων εἰς τοὺς ἀγροὺς, λῃστήρια πέμπων Μαμίλιος μεγάλα τοὺς γεωργοὺς ἔβλαπτε. ταῦτα ὑπὸ τῆς τρίτης ὑπατείας ἐπράχθη. οἱ δὲ τὸν τέταρτον ἐνιαυτὸν ἄρξαντες ὕπατοι, Σπόριος Λάρκιος, καὶ Τίτος Ἑρμίνιος, ἄνευ πολέμου τὴν ἀρχὴν διετέλεσαν. ἐπὶ τούτων Ἄρρος ὁ Πορσίνου τοῦ Τυρρηνῶν βασιλέως υἱὸς, τὴν Ἀρικηνῶν πόλιν δεύτερον ἔτος ἤδη πολεμῶν ἐτελεύτησεν. εὐθὺς γὰρ ἅμα τῷ γενέσθαι τὰς Ῥωμαίων σπονδὰς, τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς μοῖραν παρὰ τοῦ πατρὸς λαβὼν, ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ τοὺς Ἀρικηνοὺς, ἰδίαν κατασκευαζόμενος ἀρχήν· μικροῦ δεήσας τὴν πόλιν ἑλεῖν, ἐλθούσης τοῖς Ἀρικηνοῖς ἐπικουρείας ἔκ τε Ἀντίας καὶ Τύσκλου, καὶ τῆς Καμπανίδος Κύμης, παραταξάμενος ἐλάττονι δυνάμει πρὸς μείζονας, τοὺς μὲν ἄλλους ἐτρέψατο, καὶ μέχρι τῆς πόλεως ἤλασεν· ὑπὸ δὲ Κυμαίων οἷς ἦρχεν Ἀριστόδημος, ὁ Μαλακὸς ἐπικαλούμενος, νικηθεὶς ἀποθνήσκει· καὶ ἡ στρατιὰ τῶν Τυρρηνῶν μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν οὐκ ἔτι ὑπομείνασα, τρέπεται πρὸς φυγήν. πολλοὶ μὲν δὴ αὐτῶν διωκόμενοι ὑπὸ Κυμαίων διεφθάρησαν· ἄλλοι δὲ πλείους σκεδασθέντες εἰς τοὺς ἀγροὺς τῶν Ῥωμαίων οὐ πολὺ ἀπέχοντας κατέφυγον, ὅπλα τε ἀπολωλεκότες, καὶ ὑπὸ τῶν τραυμάτων ἀδύνατοι ὄντες ἐπὶ τὰ προσωτέρω χωρεῖν. οὓς ἐκ τῶν ἀγρῶν οἱ Ῥωμαῖοι κατακομίζοντες εἰς τὴν πόλιν ἁμάξαις τε καὶ ἀπήναις καὶ τοῖς ἄλλοις ὑποζυγίοις ἡμιθνῆτας ἐνίους, καὶ φέροντες εἰς τὰς ἑαυτῶν οἰκίας, τροφαῖς τε καὶ θεραπείαις καὶ ταῖς ἄλλαις φιλανθρωπίαις πολὺ τὸ συμπαθὲς ἐχούσαις ἀνελάμβανον· ὥστε πολλοὺς αὐτῶν ταῖς χάρισι ταύταις ὑπαχθέντας, μηκέτι τῆς οἴκαδε ἀφίξεως πόθον ἔχειν, ἀλλὰ παρὰ τοῖς εὐεργέταις σφῶν βούλεσθαι καταμένειν· οἷς ἔδωκεν ἡ βουλὴ χώραν τῆς πόλεως, ἔνθα οἰκίας ἔμελλον κατασκευάσασθαι, τὴν μεταξὺ τοῦ τε Παλατίου καὶ τοῦ Καπιτωλίου, τέτταρσι

μάλιστα

μάλιστα μηκυνόμενον σταδίοις αὐλῶνα· ὃς καὶ μέχρις ἐμοῦ Τυρρηνῶν οἴκησις ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον, ἡ φέρουσα δίοδος ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ τὸν μέγαν ἱππόδρομον. ἀνθ' ὧν εὕροντο παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν δωρεὰν οὐ τὴν ἐλαχίστου ἀξίαν, ἀλλ' ἐφ' ᾗ μάλιστα ἥσθησαν, τὴν πέραν τοῦ ποταμοῦ χώραν ἧς ἀπέστησαν, ὅτε διελύοντο τὸν πόλεμον· καὶ θυσίας ἀπέδωκαν τοῖς θεοῖς ἀπὸ χρημάτων πολλῶν, ἃς εὔξαντο θυόμενοι πάλιν τῶν Ἑπτὰ πάγων κύριοι, συντελέσειν. ἐνιαυτῷ δὲ πέμπτῳ μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων, ὀλυμπιὰς μὲν ἦν ἐνάτη καὶ ἑξηκοστή, ἣν ἐνίκα στάδιον Ἰσχόμαχος Κροτωνιάτης, Ἀθήνησι δὲ τὸ δεύτερον ἦρχεν Ἀκεστορίδης, ὕπατοι δὲ Ῥωμαίων Μάρκος Οὐαλέριος ἀδελφὸς Οὐαλερίου Ποπλικόλα, καὶ Πόπλιος Ποστούμιος Τούβερτος καλούμενος. ἐπὶ τούτων ἕτερος ἐξεδέξατο Ῥωμαίους πόλεμος ἐκ τῶν ἔγγιστα οἰκούντων, ὃς ἤρξατο μὲν ἀπὸ λῃστειῶν, προύβη δ' εἰς πολλοὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας, ἐχώρησε μέντοι τελευτῶν εἰς διαλλαγὰς εὐπρεπεῖς, ἐπὶ τῆς τετάρτης μετὰ τούτους τοὺς ἄνδρας ὑπατείας, πάντα τὸν μεταξὺ χρόνον πολεμηθείς. Σαβίνων γάρ τινες καταγνόντες τῆς πόλεως ἀσθένειαν ἐκ τοῦ Τυρρηνικοῦ πταίσματος, ὡς οὐκέτι τὴν ἀρχαίαν ἀξίωσιν ἀναληψομένης, ἐπέθεντο τοῖς εἰς τὴν χώραν κατιοῦσιν ἐκ τῶν ἐρυμάτων λῃστήρια καταστησάμενοι, καὶ πολλὰ τοὺς γεωργοὺς ἔβλαπτον. ὑπὲρ ὧν ἀποστείλαντες οἱ Ῥωμαῖοι πρεσβείαν, πρὶν ἐπὶ τὰ
226 ὅπλα χωρῆσαι, δίκας ᾔτουν, καὶ διδόναι λόγον ἠξίουν, καὶ μηδὲν εἰς τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν παρανομεῖν· αὐθάδεις τε λαβόντες ἀποκρίσεις, προεῖπον αὐτοῖς τὸν πόλεμον. καὶ γίνεται μὲν πρώτη ἔξοδος ἑνὸς τῶν ὑπάτων Οὐαλερίου, σὺν ἱππεῦσι καὶ ψιλῶν τοῖς ἀκμαιοτάτοις αἰφνίδιος ἐπὶ τοὺς λῃζομένους τὰ χωρία, καὶ φόνος τῶν καταληφθέντων ἐν ταῖς προνομαῖς συχνῶν ὄντων πολύς, οἷα εἰκὸς ἦν, ἀνθρώπων ἀσυντάκτων τε, καὶ οὐ προαισθομένων τὴν ἔφοδον. ἔπειτα τῶν Σαβίνων πολλὴν ἀποστειλάντων ἐπ' αὐτοὺς στρατιὰν ὑφ' ἡγεμόνι τεταγμένην ἐμπείρῳ πολέμου, ἑτέρα γίνεται ἐπ' αὐτοὺς ἔξοδος Ῥωμαίων, σὺν πάσαις ταῖς δυνάμεσιν, ἀμφοτέρων ἀγόντων τῶν ὑπάτων. Ποστούμιος μὲν οὖν πλησίον τῆς Ῥώμης ἐν ὀρεινοῖς τόποις κατεστρατοπέδευσε, δεδιὼς μή τις ἔφοδος ἐκ τῶν φυγάδων γένηται ἐπ' αὐτὴν αἰφνίδιος· Οὐαλέριος δὲ ἐγγὺς τῶν πολεμίων, παρὰ ποταμὸν Ἀνίητα, ὃς ἐκ πόλεως μὲν Τιβύρων καθ' ὑψηλοῦ πολὺς ἐκχεῖται σκοπέλου, φέρεται δὲ διὰ τῆς Σαβίνων καὶ Ῥωμαίων πεδιάδος, ὁρίζων τὴν

ferme stadiis protensam; qui vsq; ad nostrã ætatẽ vicus Tuscus Romana lingua vocatur, qua trãsitur a foro in circum maximũ. Eam benignitatem rependit rex munificentia populo lõge gratissima, largitus trãstiberinum agrum, quo cesserant cum pacẽ cum rege facerent: diisq; magno impẽdio persoluta sunt sacrificia quæ vouerãt si Septem pagos reciperent. Anno deinde post eiectos reges quinto Olympias erat nona supra sexagesimã; qua vicit in stadio Ischomachus Crotoniensis: Athenisque *annuo* imperio iterũ functus est Acestorides, & consulatum Romę gesserunt M. Valerius Valerii Poplicolæ frater, & P. Postumius cognomẽto Tubertus. Horum consulatu aliud bellum Romanis exortũ est a finitimis; quod a latrociniis exorsum, & ad multa magnaq; prœlia progressum, tandem honesta pacificatione finitũ est sub quarto post hos viros cõsulatu; ad quorum tempora sine intermissione bellatum est. nam quidam Sabinorum *populi*, existimantes debilitatam Etrusca clade rempublicam, nec pristinam dignitatem vnquam recepturam, emissis latronum globis agrestes e castellis in prędia sua reuertentes infestabant, multisque afficiebant incommodis. propter quas iniurias Romani prius quam arma sumerent, legationem ad illos miserunt quæ ius pœnasque deposceret, & postularet ne qua *in posterum* agricolis inferretur iniuria. Qui cum superbe respondissent, bellum eis indictum est. ac primum cõtra hos prædones profectus est alter consul; qui cum equitibus & velitum robore, palantibus derepente superueniens, magnam illorum stragem edidit; quippe qui se incompositius *manipulis* in prædas effuderant, nec hostium aduẽtum præsenserant. Deinde cum Sabini magnum in eos exercitum emisissent cum perito belli duce, Romani rursum exiuerunt obuiã cum omnibus copiis; quibus præerãt ambo cõsules. Postumius prope vrbẽ in montanis locis castra metatus est, veritus ne forte exsules *interim* subitas molirẽtur irruptiones: Valerius propius hostes ad Anienem: q. fluuius ad Tibur ex alto scopulo magna mole pręcipitans, per Sabinorum & Romanorũ cãpos labitur, & amborum

A.V.C. 249. Olymp. 69. consul. M. Valerius & P. Postumius.

Bellum Sabinum.

fines terminat; amœnus aspectu, & potu non ingratus, donec in Tiberim influat. Trans Anienem castra Sabina erant, non procul a flumine, sita in quodam leuiter decliui nec admodum munito tumulo. ac primum metu mutuo neutri audebant transmisso milite pugnam incipere: postea non ratione consilioque, sed per contentionem irritati, commiserunt prœlium. nonnulli enim dum aquarentur, & equos in flumen agerent, longius per alueum prouecti, cum amnis nondum hibernis aquis auctus, modico tumore flueret, ita vt vix genua superaret, traiecerunt. ibi pauci cum paucis congressi, effecerunt vt ex vtrisque castris procurreretur in suorum auxilium: ac rursum hos alii secuti, qui suos hosti cedentes adiuuarent. Ita alteri alteros a fluuio reiiciebant, nunc Romani Sabinos, nunc vicissim Sabini Romanos: cumque multi occiderentur aut vulnerarentur, *ceterique* omnes dimicandi ardore incenderentur, (vt in rixis & conflictibus intempestiuis accidere solet) *tandem ipsos* etiam duces par transeundi fluminis cupiditas cepit. prior consul Romanus transmisit, & Sabinos etiamtum se armantes aggressus est prius quam explicarent aciem. nec illi detrectauerunt pugnam, contempto hoste, quod nec consules ambo, nec omnes Romanorum adessent copiæ: congressique tam pugnarunt acriter, vt omnes audaciæ alacritatisque explerent partes. Feruente prœlio cum dextrum cornu, cui præerat Postumius, hostem premeret, magisque ac magis retrocedere cogeret; sinistrum vero iam laborans, ab hostibus ad fluuium repelleretur: consul qui alteris castris præerat, re cognita, eductoque exercitu, ipse peditatum militari gradu ducebat, præmisso seniore Spurio Largio superioris anni consule: qui cum equitatu effusis habenis prouectus celeriter, nemine prohibente, superato facile fluuio, præteruectus dextrum cornu hostium, in transuersum equitatus Sabini latus fecit impetum: diuque ibi inter vtriusque partis equites comminus magna

ἑκατέρων χώραν· συνάπτει δὲ τὸ ῥεῦμα τῷ Τιβέρει ποταμῷ, καλὸς μὲν ὀφθῆναι, γλυκὺς δὲ πίνεσθαι. ἐκ δὲ τῶν ἑτέρων τοῦ ποταμοῦ μερῶν ἡ τῶν Σαβίνων ἔκειτο παρεμβολή, τοῦ ῥεύματος οὐδὲ αὐτὴ πολὺ ἀπέχουσα τόπον, ἐπί γε λόφου τινὸς ἠρέμα κατακλίνοντος, οὐ σφόδρα ἐχυροῦ. κατ᾽ ἀρχὰς μὲν οὖν δι᾽ εὐλαβείας εἶχον ἀλλήλους ἑκάτεροι, καὶ μάχης ἄρχειν διαβαίνοντες τὸν ποταμὸν ὤκνουν. χρόνῳ δ᾽ ὕστερον οὐ κατὰ λογισμὸν καὶ πρόνοιαν τοῦ συμφέροντος, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ὀργῆς καὶ φιλονεικίας ἐξαφθέντες, συνάπτουσι μάχην. ὑδρευόμενοί τε γὰρ καὶ τοὺς ἵππους ἄγοντες ἐπὶ τὸν ποταμὸν, ἀνέβαινον ἐπὶ πολὺ τοῦ ποταμοῦ. βραχὺς δ᾽ ἔρρει τηνικαῦτα, οὔπω τοῖς χειμερινοῖς ὕδασι πληθύων· ὥστε ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ γόνατος ἔχοντες αὐτὸν ἐπεραιοῦντο. συμπλοκῆς δέ τινος πρῶτον ὀλίγοις πρὸς οὐ πολλοὺς γενομένης, ἐξέδραμόν τινες ἐπικουροῦντες τοῖς σφετέροις ἐξ ἑκατέρου χάρακος· ἔπειθ᾽ ἕτεροι πάλιν ἀμύνοντες τοῖς καταπονουμένοις ἐκ θατέρου. καὶ ποτὲ μὲν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Σαβίνους ἀνέστελλον ἀπὸ τοῦ νάματος· ποτὲ δὲ οἱ Σαβῖνοι τοὺς Ῥωμαίους εἶργον τοῦ ποταμοῦ. πολλῶν δὲ φόνων καὶ τραυμάτων γινομένων, καὶ φιλονεικίας ἅπασιν ἐμπεσούσης, οἵα περὶ τὰς ἀψιμαχίας τὰς ἀκουσίους ἐμπεσοῦσα γίνεσθαι φιλεῖ, προθυμία τοῖς ἡγεμόσι τῶν στρατοπέδων ὁμοία παρέστη διαβαίνειν τὸν ποταμόν. ἔφθασε δὲ πρότερον ὁ τῶν Ῥωμαίων ὕπατος, καὶ διαβιβάσας τὸν στρατὸν, ἔτι τῶν Σαβίνων ὁπλιζομένων τε καὶ εἰς τάξιν καθισταμένων, ἐν χερσὶν ἦν. οὐ μὴν ἐμέλλησάν γε οὐδὲ ἐκεῖνοι δέξασθαι μάχην, καταφρονήσει πολλῇ ἐπαρθέντες, ὅτι οὔτε πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς ὑπάτους, οὔτε πρὸς ἅπασαν τὴν Ῥωμαίων δύναμιν ἔμελλον ἀγωνίζεσθαι, καὶ συρράξαντες ἐμάχοντο, πᾶσαν εὐτολμίαν καὶ προθυμίαν ἐνδεικνύμενοι. ἀγῶνος δὲ καρτεροῦ γενομένου, καὶ τοῦ δεξιοῦ τῶν Ῥωμαίων κέρατος, ἔνθα ἦν ὁ ὕπατος Ποστούμιος, ἐπιβαίνοντος τοῖς ἐναντίοις, καὶ προσωτέρω χωροῦντος, τοῦ δ᾽ εὐωνύμου κάμνοντος ἤδη, καὶ πρὸς τῶν πολεμίων ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐξωθουμένου, μαθὼν τὸ γινόμενον ὁ τὴν ἑτέραν τῶν Ῥωμαίων παρεμβολὴν κατέχων ὕπατος, ἐξῆγε τὴν στρατιάν. αὐτὸς μὲν οὖν τὴν φάλαγγα τῶν πεζῶν ἐπαγόμενος, βάδην ἠκολούθει· τὸν δὲ πρεσβύτερον Σπόριον Λάρκιον τὸν ὑπατεύσαντα τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, τοὺς ἱππεῖς ἄγοντα πέμπει κατὰ σπουδήν, ὃς ὑπὸ ῥυτῆρος τοὺς ἵππους ἐλαύνων, τόν τε ποταμὸν διαπεραιοῦται κωλύοντος οὐδενὸς εὐπετῶς, καὶ κατὰ τὸ δεξιὸν τῶν πολεμίων 227 κέρας παριππεύσας, ἐνσείει πλαγίοις τοῖς ἱππεῦσι τῶν Σαβίνων· καὶ γίνεται μέγας αὐτόθι τῶν ἱππέων ἑκατέρων συστάδην

συστάδην μαχομένων ἐπὶ χρόνον πολὺν ἀγών. ἐν δὲ τούτῳ καὶ ὁ Ποστούμιος τοὺς πεζοὺς ἄγων, πλησίον αὐτῶν ἐγένετο· καὶ συρράξας τοῖς πεζοῖς, ἀποκτείνει τε πολλοὺς μαχόμενος, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐξωθεῖ τῆς τάξεως. εἰ δὲ μὴ νὺξ ἐπέλαβεν, ἅπαντες ἂν οἱ Σαβῖνοι κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἱππέων κρατούντων, ἤδη πανσυδεὶ διεφθάρησαν. νῦν δὲ τὸ σκότος τοὺς διαφυγόντας ἐκ τῆς μάχης, ὄντας ἀνόπλους καὶ οὐ πολλούς, ἐρρύσατο καὶ διέσωσεν εἰς τὰ οἰκεῖα. τῆς δὲ παρεμβολῆς αὐτῶν οἱ ὕπατοι χωρὶς ἀγῶνος ἐκράτησαν, ἐκλειφθείσης ὑπὸ τῶν ἔνδον ἅμα τῷ θεάσασθαι τὴν τροπὴν τῶν σφετέρων· ἐξ ἧς πολλὰς ὠφελείας λαβόντες, ἃς τοῖς στρατιώταις ἄγειν τε καὶ φέρειν ἐπέτρεψαν, ἀπῆγον ἐπ᾽ οἶκον τὰς δυνάμεις.

τότε πρῶτον ἡ πόλις ἀναλαβοῦσα ἑαυτὴν ἐκ τοῦ Τυρρηνικοῦ πταίσματος, εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀποκατέστη φρόνημα, καὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν περιοίκων ὡς πρότερον, ἐθάρρησεν ἀντιποιεῖσθαι, καὶ ψηφίζεσθαι κοινῇ μὲν ἀμφοτέροις τοῖς ὑπάτοις θριάμβου καταγωγήν, ἰδίᾳ δὲ θατέρῳ τῶν ἀνδρῶν Οὐαλερίῳ δωρεάν, τόπον εἰς οἴκησιν ἐν τῷ κρατίστῳ τοῦ Παλατίου τόπῳ δοθῆναι, καὶ τὰς εἰς τὴν κατασκευὴν δαπάνας ἐκ τοῦ δημοσίου χορηγεῖσθαι. ταύτης τῆς οἰκίας, παρ᾽ ἣν ὁ χαλκοῦς ἕστηκε ταῦρος, αἱ κλισιάδες θύραι μόναι τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν οἴκων εἰς τὸ ἔξω μέρος ἀνοίγονται. παρὰ δὲ τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐκδέχονται τὴν ὕπατον ἀρχὴν Πόπλιος Οὐαλέριος ὁ κληθεὶς Ποπλικόλας, τὸ τέταρτον ἀρχὴν αἱρεθείς, καὶ Τίτος Λουκρήτιος τὸ δεύτερον τῷ Οὐαλερίῳ συνάρχων. ἐφ᾽ ὧν ἅπαντες οἱ Σαβῖνοι, κοινὴν ποιησάμενοι τῶν πόλεων ἀγοράν, ἐψηφίσαντο Ῥωμαίοις πολεμεῖν, ὡς λελυμένων σφίσι τῶν σπονδῶν, ἐπειδὴ βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τοὺς ὅρκους· πεισθέντες ὑπὸ Σέξτου θατέρου τῶν Ταρκυνίου παίδων, ὃς αὐτὸς ἰδίᾳ θεραπεύων καὶ λιπαρῶν τοὺς δυνατοὺς ἐξ ἑκάστης πόλεως, ἐξεπολέμωσε κοινῇ πρὸς πάντας, καὶ προσήγαγε δύο πόλεις, Φιδήνην καὶ Καμερίαν, Ῥωμαίων μὲν ἀποστῆσαι, ἐκείνοις δὲ συμμαχεῖν πείσας· ἀνθ᾽ ὧν αὐτὸν αἱροῦνται στρατηγὸν αὐτοκράτορα, καὶ δυνάμεις ἐπιτρέπουσιν ἐξ ἁπάσης πόλεως καταγράφειν, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ μάχῃ δι᾽ ἀσθένειαν δυνάμεως καὶ στρατηγοῦ μωρίαν σφαλέντες. οἱ μὲν δὴ περὶ ταῦτα ἦσαν. τύχη δέ τις ἐξισῶσαι βουλομένη ταῖς βλάβαις τῶν Ῥωμαίων τὰς ὠφελείας,

virium contentione dimicatum est. Interea & Postumius cum peditum legionibus appropinquauit, & conserta cum peditibus manu multos in prœlio interemit, ceteros ex acie disiecit. ac nisi ñox superuenisset, fuissent ibi omnes Sabinorum copiæ a Romanis equitatu superioribus circumclusæ, & internecione deletæ. sed per tenebras aliquot e prœlio elapsi, non multi illi, & inermes, noctis beneficio ad suos reuerterunt incolumes. castris eorum consules sine certamine potiti sunt; quippe quæ præsidium, simulatque suos in fugam versos vidisset, deseruerat. In iis copiosa inuenta est præda: quam cum militi agendam ac ferendam permisissent, copias domum reduxerunt. Tunc primum respublica ex Etrusca clade se recollegit, resumptisque pristinis animi viribus, imperium sibi in finitimos vt ante vindicare ausa est, ac decreuit vt simul triumpharent ambo consules: priuatim etiam alteri consuli Valerio aream ad ædificandum donauit in præcipua parte Palatii, sumptusque in ædificium præbuit ex ærario. huius domus, ad quam stat taurus æreus, valuæ solæ inter omnes vrbis & publicas & priuatas ædes, dum aperitur ianua, reuoluuntur in viam publicam. Post hos in consulare imperium succedunt P. Valerius Poplicola quartum, T. Lucretius iterum consules. horum consulatu Sabinorum gens vniuersa de communi ciuitatum consilio bellum decreuit cum Romanis gerere, quasi soluta fœdere post eiectum ex imperio Tarquinium, cum quo fœdus ictum fuerat. quod factum est sollicitante Sexto, altero filiorum Tarquinii; qui priuatis officiis & precibus proceres cuiusque ciuitatis flectendo, ad bellum concitauit vniuersos: duasque insuper ciuitates, Fidenas & Cameriam, a Romanorum societate in Sabinorum partes pertraxit. pro qua opera imperator ab omnibus electus est, data facultate habendi delectus ex omnibus populis; quasi proximo prœlio clades accepta esset ob copiarum imbecillitatem & ducis stultitiam. His ita in apparando bello occupatis fortuna quædam, vt incõmodis Romanorum æquaret cõmoda,

A.V.C. 250, coss. P. Valerio Poplicola IIII, & T. Lucretio II, bellũ Sabinum recrudescit.

pro desertoribus sociis aliud Romanis insperatum auxilium ex ipsis hostibus addidit. Vir quidam Sabinæ gentis, qui Regilli habitabat, genere nobilis, & opibus pollens, Appius Claudius, transfugit ad eos cum magno cognatorum numero; quibus se multi eius amici & clientes cum totis familiis addiderant: inter quos erant circiter quinque milia armis ferendis idonei. caussa migrationis fuisse dicitur hæc. principes nobiliorum populorũ offensi ambitioso eius erga rempublicam studio, reum fecerāt obiecto proditionis crimine, quod ad bellum Romanum parum propēsus, etiam in concilio solus contradiceret turbãdæ pacis auctoribus, & suos ciues non sineret approbare ceterorum placita. Quæ lis cum a ceteris ciuitatibus cognoscenda esset, metu illius iudicii, cum rebus suis atque amicis adiunxit se Romano populo; tantumque momenti hæc accessio attulit, vt e cunctis hæc præcipua rei tunc bene gestæ caussa fuerit habita. Quamobrem S. P. Q. R. adscripsit eum in patriciorum ordinem, concessa ad ædificandum vrbis parte quantam petiit. agrum etiam ex publico dederunt inter Fidenas & Piculiam, quem viritim inter suos diuideret: e quibus & tribus quædam progressu temporis facta est, nomine Claudia, quæ hucusque appellationem istam retinet. Vbi parata vtrinque erant omnia, Sabini priores eductis copiis bina castra metati sunt, altera sub diuo, non longe a Fidenis, altera, in ipsis Fidenis, vt essent oppidanis præsidio; & siquid vicinis castris accideret, haberent paratum refugium. Deinde consſ. Romani cognito Sabinorum aduentu, ipsi quoque cum omnibus militaris ætatis *ciuibus* egressi, diuersis locis castra posuere; Valerius, prope subdialia Sabinorum castra; Lucretius non longe inde in quodam tumulo, vnde collegæ castra erant conspicua. Romani, vt in manifestario bello, cupiebant celeriter armis decernere: Sabinorum imperator, metuens aperte signa conferre cum hoste, cuius audacia & tolerantia nulla reformidaret pericula, statuit noctu rem aggredi. & compa-

ἀντὶ τῶν καταλιπόντων αὐτοὺς συμμάχων ἑτέραν ἐξ
ἠλπισμένην ἐκ τῶν πολεμίων βοήθειαν προσέθηκε
τοιάνδε. ἀνήρ τις ἐκ τοῦ Σαβίνων ἔθνους πόλιν οἰκῶν
Ῥήγιλλον, εὐγενὴς καὶ χρήμασι δυνατὸς, Τίτος
Κλαύδιος, αὐτομολεῖ πρὸς αὐτοὺς, συγγένειάν τε με-
γάλην ἐπαγόμενος, καὶ φίλους καὶ πελάτας συχνοὺς
αὐτοῖς μεταναστάντας ἐφεστίοις, οὐκ ἐλάττους πεντα-
κισχιλίους τοὺς ὅπλα φέρειν δυναμένους. ἡ δὲ κατα-
λαβοῦσα αὐτὸν ἀνάγκη μετενέγκασθαι τὴν οἴκησιν
εἰς Ῥώμην, τοιαύτη λέγεται γενέσθαι. οἱ δυνατώτατοι δυνάσ-
τευοντες ἐν ταῖς ἐπιφανεστάταις πόλεσιν ἀλλοτρίως ἔ-
χοντες πρὸς τὸν ἄνδρα, τῆς εἰς τὰ κοινὰ φιλοτιμίας,
εἰς δίκην αὐτὸν ἐπῆγον αἰτιασάμενοι προδοσίαν, ὅτι
τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον ἐκφέρειν οὐκ ἦν πρόθυ-
μος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κοινῷ μόνος ἀντέλεγε τοῖς ἀξιοῦ-
σι τὰς σπονδὰς λελύσθαι, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας οὐκ
εἴα κύρια εἶναι τὰ δόξαντα τοῖς ἄλλοις ἡγεῖσθαι. ταύτην
ὀῤῥωδῶν τὴν δίκην· ἔδει γὰρ αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἄλλων 228
δικασθῆναι πόλεων· ἀναλαβὼν τὰ χρήματα καὶ τοὺς
φίλους, τοῖς Ῥωμαίων προστίθεται πολίταις, ῥοπήν τε
οὐ μικρὰν εἰς τὰ πράγματα παρέσχεν, καὶ τοῦ κα-
τορθωθῆναι τόνδε τὸν πόλεμον ἁπάντων ἔδοξεν αἰτιώ-
τατος γενέσθαι· ἀνθ' ὧν ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος εἴς τε τοὺς
πατρικίους αὐτὸν ἐνέγραψε, καὶ τῆς πόλεως μοῖραν
εἴασεν ὅσην ἐβούλετο εἰς κατασκευὴν οἰκιῶν· χώραν
τε αὐτῷ προσέθηκεν ἐκ τῆς δημοσίας τὴν μεταξὺ
Φιδήνης καὶ Πικεντίας, ὡς ἔχοι διανέμειν κλήρους ἅ-
πασι τοῖς περὶ αὐτὸν, ἀφ' ὧν καὶ φυλή τις ἐγένετο σὺν
χρόνῳ, Κλαυδία καλουμένη, καὶ μέχρις ἐμοῦ διέ-
μεινε τὸ αὐτὸ φυλάττουσα ὄνομα. ἐπεὶ δὲ παρε-
σκεύαστο ἅπαντα ἀμφοτέροις, πρῶτον μὲν ἐξῆγον
οἱ Σαβῖνοι τὰς δυνάμεις, καὶ ποιοῦνται δύο παρεμ-
βολὰς, μίαν μὲν ὕπαιθρον, οὐ πρόσω Φιδήνης, ἑτέ-
ραν δὲ ἐν αὐτῇ Φιδήνῃ, φυλακῆς τε τῶν ἔνδον ἕνεκα,
καὶ καταφυγῆς τῶν ἐπιστρατοπεδευόντων, ἄν τι γένη-
ται πταῖσμα περὶ αὐτούς. ἔπειτα οἱ τῶν Ῥωμαίων ὕ-
πατοι, μαθόντες τὴν τῶν Σαβίνων ἐπὶ σφᾶς ἔλασιν,
καὶ αὐτοὶ πάντας ἄγοντες τοὺς ἐν ἀκμῇ, στρατοπεδεύ-
ονται χωρὶς ἀλλήλων, Οὐαλέριος μὲν ἄγχου τῆς ὑπαί-
θρου τῶν Σαβίνων παρεμβολῆς, Λουκρήτιος δὲ ὀ-
λίγον ἄποθεν, ἐπ' ὄχθου τινὸς, ὅθεν ἦν ὁ ἕτερος χάραξ
καταφανής. ἡ μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων ὑπόληψις ἦν, ὡς
ἐν ἀγῶνι φανερῷ τοῦ πολέμου ταχεῖαν ἕξοντος κρίσιν,
συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις αὐτίκα· ὁ δὲ τῶν Σαβίνων στρα-
τηγὸς, ὀῤῥωδῶν ἐκ τοῦ φανεροῦ συμφέρεσθαι πρὸς εὐτολ-
μίαν τε καὶ καρτερίαν ἀνθρώπων ἅπαντα τὰ δεινὰ ὑπο-
μένειν ἑτοίμων, νύκτωρ ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς ἔγνω· καὶ παρα-
σκευα-

σκευασάμενος τάφρου τε χώσει καὶ χάρακος ἐπιβάσει ἃ πρόσφορα εἶναι ἔμελλεν, ἐπειδὴ πάντα ἐγένετο τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα εὐτρεπῆ, μετὰ τὸν πρῶτον ὕπνον ἀναστήσας τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ μέρος, ᾖξεν ἐπὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἔρυμα. τοῖς δὲ ἐν Φιδήνῃ κατεστρατοπεδευκόσι παρήγγελλεν, ἐπειδὰν ἐξεληλυθότας αἴσθωνται τοὺς σφετέρους, ἐξιέναι καὶ αὐτοὺς ἐκ τῆς πόλεως, κούφῃ ἐσταλμένους ὁπλίσει. ἔπειτα λοχήσαντας ἐν χωρίοις ἐπιτηδείοις ἐκέλευσεν, εἴ τινες ἐπικουροῖεν τοῖς περὶ τὸν Οὐαλέριον ἐκ τῆς ἑτέρας στρατιᾶς ἐπίοιεν, ἀναστάντας καὶ κατὰ νώτου γενομένους, σὺν βοῇ τε καὶ πατάγῳ πολλῷ χωρεῖν ἐπ' αὐτούς. ὁ μὲν οὖν Σέξτος ταῦτα βουλευόμενος καὶ τοῖς λοχαγοῖς φράσας, ἐπεὶ κἀκείνοις ἦν βουλευσάμενος, παρέμενε τὸν καιρόν. αὐτόμολος δέ τις ἐλθὼν εἰς τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, μηνύει τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὸν ὕπατον. καὶ μετ' οὐ πολὺ τῶν ἱππέων τινὲς ἧκον ἄγοντες αἰχμαλώτους τῶν Σαβίνων, οὓς ἐπὶ ξυλισμὸν ἐξεληλυθότας συνέλαβον. οὗτοι χωρὶς ἀλλήλων ἀνακρινόμενοι, τί παρασκευάζεται πράττειν σφῶν αὐτῶν ὁ στρατηγὸς, λέγουσιν ὅτι κλίμακας τεκταίνεται καὶ διαβάθρας· ὅπου δὲ αὐταῖς καὶ ὁπότε μέλλοι χρῆσθαι, οὐκ ἔφασαν εἰδέναι. ταῦτα μαθὼν Οὐαλέριος, ἀποστέλλει τὸν πρεσβύτην Μάρκον εἰς τὸν ἕτερον χάρακα, τήν τε διάνοιαν τῶν πολεμίων ἐπαγγελοῦντα τῷ κατέχοντι τὴν παρεμβολὴν ἐκείνην Λουκρητίῳ, καὶ τίνα χρὴ τρόπον ἐπιχειρεῖν τοῖς πολεμίοις ὑποθησόμενον. αὐτὸς δὲ τοὺς ταξιάρχους καὶ λοχαγοὺς καλέσας, καὶ φράσας ὅσα τοῦ τε αὐτομόλου καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἤκουσε, καὶ παρακαλέσας ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι, καιρὸν εἰληφέναι νομίσαντας εὐχῆς ἄξιον, ἐν ᾧ δίκας λήψονται παρὰ τῶν ἐχθρῶν καλάς, ἅ τε δέοι πράττειν ὑποθέμενος, καὶ τὸ σύνθημα δοὺς, ἀπέλυσεν ἐπὶ τὰς τάξεις. οὔπω μέσαι νύκτες ἦσαν, καὶ ὁ τῶν Σαβίνων 229 ἡγεμὼν ἀναστήσας τοὺς στρατιώτας, ἦγεν ἐξ αὐτῶν τὸ κράτιστον μέρος ἐπὶ τὸν χάρακα, σιωπὴν ἅπασι παραγγείλας, καὶ μὴ ποιεῖν τῶν ὅπλων ψόφον, ἵνα μὴ γνοῖεν ἥκοντας αὐτοὺς οἱ πολέμιοι, πρὶν ἐπὶ τῷ ἐρύματι γένωνται. ὡς δὲ πλησίον ἐγένοντο τοῦ χάρακος οἱ πρῶτοι πορευόμενοι, καὶ οὔτε φέγγη λαμπτήρων ἑώρων, οὔτε φωνὰς φυλάκων κατήκουον, πολλὴν μωρίαν τῶν Ῥωμαίων καταγνόντες, ὡς ἀφεικότων ἐρήμους τὰς φυλακάς, καὶ ἐντὸς τοῦ χάρακος καθευδόντων, ἐνεπίμπλασαν ὕλης τὰς τάφρους κατὰ πολλὰ μέρη, καὶ διέβαινον οὐδενὸς σφίσιν ἐμποδὼν γινομένου. παρεκάθηντο δὲ μεταξὺ τῶν τάφρων καὶ τῶν περισταυρωμάτων οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ σπείρας, ἀφανεῖς διὰ τὸ σκότος, καὶ τοὺς διαβαίνοντας αὐτοὺς, ὅτε γένοιντο ἐν χερσὶν αὐτῶν, ἐφόνευον. μέχρι οὖν τινος ἐλάν-

ratis rebus ad complendas fossas vallumque transcendendum necessariis, cum *iam* sibi ad certamen instructus videretur, post primũ somnum excito copiarum suarum robore, iter ad Romanorum munimenta instituit: simulque *ceteris* intra Fidenas castra habentibus denuntiat, vbi suos egressos senserint, & ipsi oppidum exeant armati leuiter; dispositisque per opportuna loca insidiis, siqui Valerio ex alteris castris succurrant, eos a tergo cum magno clamore ac strepitu inuadant. Hoc consilium cum cepisset Sextus, & centuriones ex ipso auditum approbassent, exspectabat opportunitatem temporis. Interea transfuga quidam in castris Romanis consuli Sexti mentem indicat: nec multo post adducuntur ab equitibus captiui Sabini, quos illi lignatum egressos interceperant. hi seorsim interrogati quid paret ipsorum imperator facere, responderunt scalas & pontes fabricare; sed vbi & quando illis vti cogitet, id sibi non constare. Hoc cognito Valerius Marcum seniorem mittit in altera castra, significaturum eorum præsidi Lucretio quid hostes in animo habeant, & quomodo sit occurrendum illorum conatibus. ipse conuocatis tribunis & centurionibus exponit quæ ex transfuga & captiuis audierat, adhortans vt fortes se viros præstent, cum optatam occasionem nacti sint qua egregias de hostibus pœnas sumant; simulque submonitos quid opus facto sit, data tessera, dimittit ad suos ordines. Nondum media nox erat, cum Sabinorum dux excitis militibus ad castra cum exercitus robore contendit, silere iussis omnibus, nec vllum armis excitare strepitum, ne aduentum ipsorum cognosceret hostis antequam ad vallum accessissent. vbi vallo appropinquarunt ii qui primi incedebant, cum nec ignes viderent, nec voces vigilum audirent, damnantes Romanorum stultitiam qui desertis custodiis intra castra stertérent, multis locis complebant fossas materia, transcẽdebantque nemine prohibente. inter fossam autem & vallum cohortes Romanæ latebant in tenebris; quæ transcendentes hostes, cum ad manus venirent, trucidabãt. quo factum vt qui seque-

bantur, precedentium perniciem aliquamdiu non sentirent. oriente deinde luna proximi fossæ, videntes accumulata secus eam cadauera, & *ex aduerso* inuadentem se validum globum hostium, abiectis armis terga dant: ac Romani sublato ingenti clamore, ita vt cum altero consule compositum fuerat, vna omnes e castris in eos procurrunt. Tum Lucretius, vt clamorem audiuit, præmissis equitibus qui explorarent num quæ laterent insidiæ, modico interuallo sequebatur cum lectissimis peditum. ita eodem tempore & equites egressos Fidenis insidiatores verterunt in fugam: & peditum manus eos qui castra sua repetebant cædebat, insectabaturque semiermes & fugientes nullo ordine. in his *nocturnis* pugnis perierunt Sabinorum atque sociorum circiter XIII milia, capta quatuor milia & ducenti insuper. castra quoque eadem luce capta. Fidenæ vero post paucorum dierum oppugnationem, qua vt minus expugnabiles a paucis custodiebantur, ea parte captæ sunt. nec tamen in prædam cessere *ciuium* corpora, nec vrbs ipsa est diruta; & pauci occisi postquam vrbs capta est. Satis pœnæ visum est consulibus, ciuitatis gentilis peccatum mulctari bonorum direptione mancipiorumque, & amissis in pugna ciuibus: at ne capti facile arma resumerēt, visum est moderatam & consuetam Romanis cautionem adhibere, auctorum defectionis supplicium. itaque conuocatis in forum Fidenatibus, multis verbis inuecti in eorum amētiam, dignos esse qui omnes internecione delerentur vna cum pueris, vt qui nec beneficiis gratiam haberent, nec corrigerētur castigationibus; virgis cæsos nobiliores in conspectu omnium securi percusserunt: reliquos permiserunt habitare vt antea, nisi quod præsidiarios ibi quos senatus decreuerat, inter eos habitare iusserunt, & partem agri ademptam, præsidiariis istis assignarunt. His gestis copias ex hostico reduxerunt, & ex S.C. triumpharunt. atque hæc sub his consulibus acta sunt. Consules deinde P. Postumius Tubertus iterum, & Agrippa Menenius Lanatus. quo anno Sabini instaurato

Sabinis cæsis Fidenæ captæ.

A.V.C. 251, coss. P. Postumius Tubertus II. & Agr. Menenius Lanatus.

θανε τοὺς ὕστερους προσιόντας ὁ τῶν προηγουμένων ὄλεθρος· ἐπεὶ δὲ φῶς ἐγένετο σελήνης ἀνισχούσης, οἱ πλησιάζοντες τῇ τάφρῳ, σωρούς τε ὁρῶντες τῶν νεκρῶν παρ' αὐτῇ, καὶ στῖφη πολεμίων καρτερὰ ὁμόσε χωροῦντα, ῥίψαντες τὰ ὅπλα, τρέπονται πρὸς φυγήν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μέγα ἀναβοήσαντες· ἦν δὲ τοῦτο τὸ σύνθημα τοῖς ἐπὶ τῆς ἑτέρας παρεμβολῆς· ἐκτρέχουσιν ἐπ' αὐτοὺς ἅπαντες ἀθρόοι· καὶ ὁ Λουκρήτιος ὡς ἤκουσε τῆς κραυγῆς, τοὺς ἱππεῖς προαποστείλας διερευνησομένους μή τις ἐγκάθηται πολεμίων λόχος, ὀλίγον ὕστερον ἠκολούθει, τοὺς ἀκμαιοτάτους τῶν πεζῶν ἐπαγόμενος. καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, οἵ τε ἱππεῖς τοῖς ἐκ τῆς Φιδήνης λοχῶσι περιτυχόντες, τρέπουσιν εἰς φυγήν, καὶ οἱ πεζοὶ τοὺς ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν σφῶν ἀφικνουμένους κτείνοντες ἐδίωκον, οὔτε ὅπλα, οὔτε κόσμον σώζοντας. ἐν ταύταις ταῖς μάχαις Σαβίνων τε καὶ τῶν συμμάχων ἀπέθανόν τε ἀμφὶ τοὺς μυρίους καὶ τρισχιλίους, αἰχμάλωτοι δὲ ἐλήφθησαν τετρακισχίλιοι καὶ διακόσιοι· καὶ ὁ μὲν χάραξ αὐθημερὸν ἑάλω· ἡ δὲ Φιδήνη πολιορκηθεῖσα οὐ πολλαῖς ἡμέραις, καθ' ὃ μάλιστα δυσάλωτος εἶναι μέρος ἐδόκει, καὶ ὑπὸ ὀλίγων ἐφυλάσσετο, κατὰ τοῦτο ἐλήφθη. οὐ μὴν ἀνδραποδισμοῦ γε ἢ κατασκαφῆς ἐπειράθη, φόνος τε ἀνθρώπων οὐ πολὺς ἐγένετο μετὰ τὴν ἅλωσιν· ἀποχρῶσα γὰρ ἐφαίνετο ζημία τοῖς ὑπάτοις πόλεως ὁμοεθνοῦς ἁμαρτούσης ἁρπαγὴ χρημάτων τε καὶ ἀνδραπόδων, καὶ ὁ κατὰ τὴν μάχην ἀπολομένων ὄλεθρος· τοῦ δὲ μὴ προχείρως ἐπὶ τοὺς ἑαλωκότας ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρῆσαι, φυλακὴ γενέσθαι μετρία, καὶ ἡ συνήθης Ῥωμαίοις, ἡ τῶν αἰτίων τῆς ἀποστάσεως κόλασις. συγκαλέσαντες δὲ Φιδηναίων τοὺς ἁλόντας εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ πολλὰ τῆς ἀνοίας αὐτῶν κατηγορήσαντες, αἰτίους τε εἶναι φήσαντες ἅπαντας ἡβηδὸν ἀπολωλέναι, μήτε ταῖς εὐεργεσίαις χάριν εἰδότας, μήτε τοῖς κακοῖς σωφρονιζομένους, ῥάβδοις αἰκισάμενοι τοὺς ἐπιφανεστάτους, πάντων ὁρώντων ἀπέκτειναν· τοὺς δὲ λοιποὺς εἴασαν οἰκεῖν ὡς πρότερον ᾤκουν, φρουροὺς συγκατοικίσαντες αὐτοῖς οὓς ἔκρινεν ἡ βουλὴ καὶ τῆς χώρας ἀφελόμενοί τινα μοῖραν, τοῖς φρουροῖς ἔδωκαν. ταῦτα διαπραξάμενοι, τὴν δύναμιν ἀπῆγον ἐκ τῶν πολεμίων, καὶ τὸν ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντα θρίαμβον κατήγαγον. ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς τούτων ὑπατείας ἐπράχθη.

Ποπλίου δὲ Ποστουμίου, τοῦ καλουμένου Τουβέρτου, τὸ δεύτερον ἀρχὴν αἱρεθέντος, καὶ Ἀγρίππα Μενηνίου Λανάτου, τρίτη γίνεται Σαβίνων εἰσβολὴ μείζονι

στρατιᾷ,

στρατιᾷ, πρὶν αἰσθέσθαι Ῥωμαίους αὐτῶν τὴν ἔξοδον, καὶ μέχρι τοῦ τείχους τῆς Ῥώμης ἐλάσαντες· ἐν ᾗ πολὺς ἐγένετο Ῥωμαίων φόνος, οὐ μόνον τῶν γεωργῶν, οἷς οὐδὲν προσ-
230 δεχομένοις αἰφνιδίως ἐπέστη τὸ δεινόν, πρὶν εἰς τὰ φρούρια τὰ πλησίον ἑκάστοις προσφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν τηνικαῦτα διατριβόντων. ὁ γὰρ ἕτερος τῶν ὑπάτων Ποστούμιος, οὐκ ἀνεκτὴν εἶναι τὴν ὕβριν τῶν πολεμίων ἡγησάμενος, ἐξεβοήθει κατὰ σπουδήν, τοὺς ἐπιτυγχάνοντας ἄγων προθυμότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον. οὓς ἰδόντες οἱ Σαβῖνοι σὺν πολλῇ καταφρονήσει χωροῦντας ἐπὶ σφᾶς, ἀσυντάκτους τε καὶ διεσκεδασμένους ἀλλήλων, ἔτι μᾶλλον αὐξῆσαι τὸ καταφρονοῦν αὐτῶν βουλόμενοι, θᾶττον ἢ βάδην ἀνεχώρουν, ὡς δὴ φεύγοντες ὀπίσω, ἕως εἰς δρυμοὺς ἀφίκοντο βαθεῖς, ἔνθα ὁ λοιπὸς στρατὸς αὐτῶν ὑπεκάθητο· ἔπειθ' ὑποστρέψαντες ἐχώρουν τοῖς διώκουσιν ὁμόσε, καὶ οἱ ἐκ τοῦ δρυμοῦ μέγα ἀλαλάξαντες, ἵεντο ἐπ' αὐτούς. ἀσυντάκτοις δ' ἀνθρώποις καὶ τεταραγμένοις καὶ ὑπὸ τοῦ δρόμου συγκεχυμένοις τὰ πνεύματα, πολλοὶ καὶ πολλῷ σὺν κόσμῳ ἐπελθόντες, καταβάλλουσί τε τοὺς ὁμόσε χωροῦντας, καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν ὁρμήσαντας, ἀποτεμόμενοι τὰς εἰς τὴν πόλιν φερούσας ὁδούς, εἰς ὀρεινήν τινα κατακλείουσι ῥάχιν ἔρημον. θέμενοι δὲ πλησίον αὐτῶν τὰ ὅπλα· νὺξ γὰρ ἤδη κατέλαβε· φυλακὰς ἐποιοῦντο δι' ὅλης νυκτός, ἵνα μὴ λάθοιεν σφᾶς ἀποδράντες. ὡς δ' εἰς τὴν Ῥώμην τὸ πάθος ἀπηγγέλθη, ταραχή τε ἦν πολλὴ καὶ δρόμος ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ δέος ἁπάντων, μὴ διὰ νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν ἔλθοιεν οἱ πολέμιοι τῷ κατορθώματι ἐπαρθέντες, τῶν τε ἀπολωλότων οἶκτος καὶ τῶν περιλειπομένων ἔλεος, ὡς ἀναρπασθησομένων αὐτίκα μάλα δι' ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων, εἰ μή τις αὐτοῖς ἐπικουρία ἔλθοι ταχεῖα. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν νύκτα πονηρὰς ἔχοντες τὰς ψυχάς, ἄγρυπνοι διῆγον. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Μενήνιος πάντας τοὺς ἐν ἀκμῇ καθοπλίσας, ἦγεν ἐπικουρήσων τοῖς ἐν τῷ ὄρει, κόσμον καὶ τάξιν φυλάττοντας. ἰδόντες δ' αὐτοὺς οἱ Σαβῖνοι προσιόντας, οὐκέτι παρέμειναν, ἀλλ' ἀναστήσαντες τὸν αὐτῶν στρατηγὸν ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἀπῆγον, ἀποχρῆν οἰόμενοι σφίσι τὴν παροῦσαν εὐτυχίαν. καὶ οὐ πολὺν ἔτι διατρίψαντες χρόνον, ἀπῄεσαν ἐπὶ τὰ σφέτερα σὺν αὐχήματι μεγάλῳ, βοσκημάτων τε καὶ ἀνδραπόδων καὶ χρημάτων ἀφθόνους ἄγοντες ὠφελείας. Ῥωμαῖοι δ' ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῇ συμφορᾷ, καὶ τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Ποστούμιον ἐν αἰτίαις ἔχοντες, ἔγνωσαν ἁπάσῃ δυνάμει στρατεύειν κατὰ τάχος ἐπὶ τὴν Σαβίνων γῆν, τήν τε ἧτταν αἰσχρὰν καὶ ἀνέλπιστον γενομένην ἐπανορθώσασθαι

prius quam Romani sentirent maiore quam ante exercitu, tertio Romanum agrum peruaserunt vsq; ad vrbis mœnia. magna tum cædes edita, non agrestium modo quos ex improuiso malum id occupauit priusquam in proxima castella refugerẽt, sed etiam vrbanorum. Nam Postumius alter consulum, non ferendam ducens hanc insolentiam, arreptis festinãter obuiis quibusq;, promptius quã prudẽtius hosti occurrit. quos cũ Sabini cõtemptim nulloq; ordine dissipatos in se ferri viderent, quo magis eum contemptum augerent, simulata fuga, citatiore gradu retrocesserunt, donec venirent ad siluam spatiosam, vbi reliquus ipsorum exercitus subsederat. Ibi conuersi pedem in persequentes referunt: simulq; magno clamore sublato e silua in eos prorumpunt ceteri. qui cum in homines incompositos perturbatosq; & ex cursu anhelos magna manu & decenti ordine se inferrent, prostratis quotquot auderẽt congredi, reliquos in fugam versos intercepto in vrbem refugio concluserunt in quodam inculto & aspero montis dorso: & quia nox superuenit, positis in propinquo armis excubias per totam noctem egerunt, ne clam aufugerent. qua clade in vrbem renuntiata, magna fuit trepidatio & concursus in mœnia, omnibus timentibus ne hostis elatus ista victoria noctu vrbem inuaderet: subiit etiam miseratio tum cæsorum tum superstitum, quippe qui breui ob victus inopiam interituri essent, ni succurreretur celeriter. illa igitur nocte deiectis animis peruigilatum est. postero die consulum alter Menenius oẽs iuniores armatos ad soluẽdam montis obsidionem eduxit, seruatis decẽter ordinibus. quos Sabini aduentantes non exspectauerunt, sed reuocato a monte imperatore suo abduxerunt copias, præsenti felicitate contenti: nec longa interposita mora, in sua se gloriabundi receperunt, ditati magna præda ex direptis pecoribus & mancipiis rebusque domesticis hostium. At Romani ægrè ferentes cladem, & caussam eius referentes in Postumium, decreuerunt quamprimum totis virib. expeditionem in agrum Sabinum facere, non solũ vt insperatæ cladis ignominiam

abolerent, verum etiam quia contumaci & iniuriosa hostium legatione recens grauissime offensi erant. nam vt rerum iam potientes, & Romam sine labore capturi si nollet imperata facere, iubebant vt reciperent Tarquinios, & imperio sibi cederent, legesque ac constitutionem reipublicæ ex victorum præscripto acciperent. Responsum est legatis, irent suçque reipublicæ renuntiarent, imperare Sabinis Romanos vt armis depositis oppida sua populo Romano dedant, & imperium eius vt ante agnoscant; ac tum demum veniant ad petendam iniuriarum damnorumq; superioribus irruptionibus datorum veniam, si amicitiam eius & pacem expetant. quæ iussa ni fecerint, exspectandum eis domi bellum primo quoque tempore. Talibus vtrinque mandatis acceptis & redditis, cum iam satis ad bellum instructi viderentur, eduxerunt copias: Sabini, delectis oppidatim florentissimis iuuenibus eleganti armatura exornatis; Romani, contracto quidquid esset virium vel in vrbe vel in castellorum præsidiis; rati eos qui militarem ætatem excessissent, cum seruitiorum turba, sufficere ad vrbem & castella regionis defendenda. castra collata sunt ad Eretum Sabinorum oppidum, modico interuallo a se inuicem distantia. vt vero ex *propinquo* vtrique cognouerunt res hostium, tam ex castrorum spatio quam ex relatione captiuorum, Sabinis confidentia creuit ex contemptu paucitatis hostium; Romanis contra multitudo aduersariorum incussit formidinem. sumpserunt tamen animos & aliquam victoriæ spem conceperunt tum ex aliis signis diuinitus oblatis, tum *in primis* ex hoc vltimo viso, quod præcessit diem prœlii. Ex pilis defixis ante tentoria: tela sunt hæc Romanorum, quæ primo congressu eiaculantur; oblonga hastilia, crassamento quod manum compleat, tripedaneis veruculis ferreis vtrinq; in rectum præfixa, mediocribus iaculis cum ferro suo paria: ex his inquam pilis circa summa verucula emicabant flammæ, totisque castris fulgorem, non aliter ac faculæ, ad multam noctem reddebant. ex hoc ostento colligebant, (vt &

προθυμούμενοι, καὶ ἐπὶ τῇ νεωστὶ ἀφικομένῃ παρὰ τῶν πολεμίων πρεσβείᾳ πολλὴν ὕβριν ἐχούσῃ καὶ αὐθάδειαν, ἐκτόπως ἀχθόμενοι. ὡς γὰρ δὴ κρατοῦντες [αὐτῶν ἤδη, καὶ δίχα πόνου τὴν Ῥώμην αἱρήσοντες,] μὴ βουλομένων τὰ κελευόμενα ποιεῖν, Ταρκυνίοις τε διδόναι τὴν κάθοδον ἐκέλευον, καὶ τῆς ἡγεμονίας σφίσι παραχωρεῖν, πολιτείαν τε καταστήσασθαι καὶ νόμους, οὓς ἂν οἱ κεκρατηκότες τάξωσιν. ἀποκρινάμενοι δὲ τοῖς πρέσβεσιν ἀπαγγέλλειν πρὸς τὸ κοινόν, ὅτι Ῥωμαῖοι κελεύουσι Σαβίνους, ὅπλα τε ἀποθέσθαι καὶ παραδοῦναι σφίσι τὰς πόλεις, ὑπηκόους τε εἶναι πάλιν, ὥσπερ πρότερον ἦσαν, ταῦτα δὲ διαποιήσαντας αὐτοὺς ἥκειν τότε περὶ ὧν ἠδίκησαν ἢ κατέβλαψαν αὐτοὺς ἐν ταῖς προτέραις εἰσβολαῖς δεησομένους, εἰ βούλοιντο τυχεῖν εἰρήνης καὶ φιλίας· ἐὰν δὲ μὴ ποιῶσι τὰ κελευόμενα, προσδέχεσθαι τὸν πόλεμον ἥκοντα ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτῶν οὐκ εἰς μακράν. τοιαῦτα ἐπιταχθέντες καὶ ἐπιτάξαντες ἀλλήλοις, ἐπειδὴ ἅπασιν ἐξηρτύσαντο τοῖς εἰς τὸν ἀγῶνα ἐπιτηδείοις, ἐξῆγον τὰς δυνάμεις, Σαβῖνοί τε τὴν κρατίστην ἐξ ἁπάσης πόλεως νεότητα ὅπλοις 231 ἐκπρεπέσι κεκοσμημένην ἐπαγόμενοι· Ῥωμαῖοί τε πᾶσαν τὴν δύναμιν τήν τε κατὰ πόλιν, καὶ τὴν ἐν τοῖς φρουρίοις ἀναλαβόντες, ἱκανοὺς οἰόμενοι τοὺς ὑπὲρ τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν γεγονότας, καὶ τὸν οἰκετικὸν ὄχλον, τήν τε πόλιν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς χώρας ἐρύματα φυλάττειν. καὶ συνελθόντες ὁμόσε, τίθενται τοὺς χάρακας ἀμφότεροι μικρὸν ἀπέχοντας ἀλλήλων, Ἠρήτου πόλεως, ἣ τοῦ Σαβίνων ἐστὶν ἔθνους, οὐ πρόσω. ὡς δὲ συνεῖδον ἀμφότεροι τὰ τῶν πολεμίων πράγματα, τῷ τε μεγέθει τῶν στρατοπέδων εἰκάσαντες, καὶ παρ' αἰχμαλώτων ἀκούσαντες, τοῖς μὲν Σαβίνοις θάρσος παρέστη, καὶ καταφρόνησις τῆς τῶν πολεμίων ὀλιγότητος, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις δέος, πρὸς τὸ τῶν ἀντιπολεμούντων πλῆθος· ἐθάρρησαν δέ, καὶ μακρὰς ἐλπίδας ὑπὲρ τῆς νίκης ἔλαβον, ἄλλων τε σημείων γινομένων σφίσι θεοπέμπτων, καὶ δὴ καὶ τελευταίου φάσματος, ὅτε παρατάττεσθαι ἔμελλον, τοιοῦδε· ἐκ τῶν καταπεπηγμένων παρὰ ταῖς σκηναῖς ὑσσῶν· ἔστι δὲ ταῦτα βέλη Ῥωμαίων, ἃ συνιόντες εἰς χεῖρας ἐξακοντίζουσι, ξύλα προμήκη τε καὶ χειροπληθῆ, τριῶν οὐχ ἧττον ποδῶν σιδηροῦς ὀβελίσκους ἔχοντα προύχοντας κατ' εὐθεῖαν ἑκατέρου τῶν ἄκρων, μετρίοις ἀκοντίοις ἴσα σὺν τῷ σιδήρῳ· ἐκ τούτων δὴ τῶν ὑσσῶν περὶ τοῖς ἄκροις τῶν ὀβελίσκων φλόγες ἀνήπτοντο, καὶ δι' ὅλου τοῦ στρατοπέδου σέλας ἦν, ὥσπερ ἀπὸ λαμπάδων, καὶ κατεῖχε τῆς νυκτὸς ἐπὶ πολύ. ἐκ τούτου κατέλαβον τοῦ φάσματος,

ὥσπερ

ὥσπερ οἱ τερατοσκόποι ἀπέφαινον, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις συμβαλεῖν οὐ χαλεπὸν ἦν, ὅτι νίκην αὐτοῖς ταχεῖαν καὶ λαμπρὰν σημαίνει τὸ δαιμόνιον· ἐπειδήπερ ἅπαν εἴκει πυρὶ, καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐχ ὑπὸ τοῦ πυρὸς διαφθείρεται. τοῦτο δὲ ὅτε ἐκ τῶν ἀμυντηρίων αὐτοῖς ὅπλων ἀνήφθη, μετὰ πολλοῦ θάρσους προήεσαν ἐκ τοῦ χάρακος, καὶ συρράξαντες τοῖς Σαβίνοις ἐμάχοντο πολλαπλασίοις ἐλάττους, ἐν τῷ θάρρει τὸ πιστὸν ἔχοντες· καὶ ἡ ἐμπειρία δὲ σὺν τῷ φιλοπόνῳ πολλὴ αὐτοῖς παροῦσα, παντὸς ἐπήγετο δεινοῦ καταφρονεῖν. πρῶτος μὲν οὖν ὁ Ποσούμιος τὸ εὐώνυμον ἔχων κέρας, ἀναρρύσασθαι τὴν προτέραν ἧτταν προθυμούμενος, τὸ δεξιὸν τῶν πολεμίων ἐξωθεῖ κέρας, πρόνοιαν οὐδεμίαν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς παρὰ τὸ νικᾶν ποιούμενος, ἀλλ' ὥσπερ οἱ μεμηνότες καὶ θανατῶντες, εἰς μέσους τοὺς πολεμίους ῥιπτῶν ἑαυτόν· ἔπειτα καὶ οἱ σὺν τῷ Μενηνίῳ θάτερον ἔχοντες κέρας, κάμνοντες ἤδη καὶ ἐξωθούμενοι τῆς στάσεως, ὡς ἔμαθον ὅτι νικῶσι τοὺς κατὰ σφᾶς οἱ τοῦ Ποσουμίου, θαρρήσαντες εἰς ἀντίπαλα χωροῦσι· καὶ γίνεται τῶν κεράτων ἀμφοτέρων τῶν Σαβίνων ἐκκλινάντων τροπὴ παντελής. οὐδὲ γὰρ οἱ ἐν μέσῃ τῇ φάλαγγι ταχθέντες ἐψιλωμένων ἐπὶ τῶν ἄκρων παρέμειναν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἵππου τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξελαυνούσης κατὰ τέλη βιασθέντες ἀνεστάλησαν. φυγῆς δὲ πάντων γινομένης ἐπὶ τοὺς χάρακας, ἀκολουθήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι καὶ συνεισπεσόντες, ἀμφότερα λαμβάνουσιν αὐτῶν τὰ ἐρύματα. τοῦ δὲ μὴ πασσυδεὶ τὸν τῶν πολεμίων διαφθαρῆναι στρατὸν ἥ τε νὺξ αἰτία ἐγένετο, καὶ τὸ ἐν οἰκείᾳ γῇ τὸ πάθος αὐτοῖς συμβῆναι. ῥᾷον γὰρ οἱ φεύγοντες ἐπὶ τὰ σφέτερα ἐσώζοντο δι' ἐμπειρίαν τῶν τόπων, ἢ οἱ διώκοντες κατελάμβανον δι' ἀπειρίαν τῶν διεξόδων. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ καύσαντες τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς οἱ ὕπατοι, τὰ σκῦλα συλλέξαντες· ἑάλω δέ τινα καὶ ἀπὸ τῶν ζώντων ῥιπτούντων ἐν τῇ φυγῇ τὰ ὅπλα· ἄνδρας τε αἰχμαλώτους ἄγοντες οὐκ ὀλίγους, ἔλαβον καὶ χρήματα, χωρὶς ὧν
232 οἱ στρατιῶται διήρπασαν. τούτων δὲ πραθέντων δημοσίᾳ, τὰς κατ' ἄνδρα γινομένας εἰσφορὰς, αἷς ἐστέλαν τοὺς στρατιώτας, ἅπαντες ἐκομίσαντο· καὶ ἀπῄεσαν ἐπ' οἴκου λαμπροτάτην ἀνῃρημένοι νίκην· καὶ θριάμβοις ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκοσμοῦντο ἀμφότεροι· Μενίνιος μὲν, τῷ μείζονι καὶ τιμιωτέρῳ, παρεμβεβηκὼς ἐφ' ἅρματος δίφρου βασιλικοῦ· Ποσούμιος δὲ, ἐν τῷ ἐλάσσονι καὶ ὑποδεεστέρῳ, ὃν καλοῦσιν εὐάστην, παρεκκλίναντες τοὔνομα Ἑλληνικὸν ὑπάρχον εἰς τὸ ἀσαφές. τὸ γὰρ πρῶτον εὐάστης

talium portẽtorum interpretes affirmabant, & facile quiuis coniicere poterat) citam sibi & splendidam a Deo portendi victoriam: quandoquidem igni cedunt omnia, & nihil est quod non ignis vi absumatur. Is postquam ex ipsorum telis effulsit, magna eos cõfidẽtia impleuit: qua freti, simulq; lõgo rerum vsu & militariũ laborum assuetudine ad cõtemnendum quãtumlibet periculũ durati, prodierunt e vallo, collatisq; signis conflixerunt cũ longe maioribus Sabinorũ copiis. Ac primũ Postumius in sinistro cornu, abolendę ignominiæ cupidus, dextrum hostiũ cornu impulit; nulloq; vitæ respectu, dum modo vinceret, velut insanus & mortẽ appetens, se in medios coniiciebat hostes. quo factũ est vt qui cũ Menenio alterum cornu tenebãt, fracti iam & de statu suo exturbati, cognita Postumianorũ victoria, receptis animis impressionem in aduersos facerent. ita vtroque Sabinorum cornu inclinante, fuga fit omnium. neque enim media acies, vtroq; latere nudata, substitit amplius; sed vi Romani equitatus turmatim irruentis reiecta cessit. tum vero effuse in castra refugientibus omnibus, Romani tergo herentes & simul irruentes, vtraque illorum munitione potiti sunt. ne autẽ internecione deletus sit hostiũ exercitus, nox in caussa fuit, & quod in suo territorio cladem accepere. fugientibus enim, ob locorum periciã, facilius erat se in sua recipere, quam persequentibus per ignotos tramites prehẽdere. Sequenti die consules crematis suorum cadaueribus, collectisque spoliis, (inter quæ fuerunt & viuorum arma nonnulla, inter fugiendum abiecta) captiuis quoq; multis potiti sunt & pecuniis rebusque aliis, præter eas quæ in prędam cesserant militibus. quę cum publice venderentur, tantum recuperarunt singuli, quãtum ad armandos milites contribuerant. atq; ita domũ cum splendidissima victoria sunt reuersi. triũphus vtriq; consuli honoris gratia decretus a senatu: Menenio maior & honoratior, vt regia sella curuli in vrbem inueheretur: Postumio autem, minor & inferior, quam ouationem nominant, Græco εὐάστης vocabulo in obscuriorẽ formam detorto. primum enim εὐάστης θρίαμβος

De Sabinis triumphus duplex.

DD

(*i. triumphus euator*) ex re dicebatur, vt & ipse coniicio, & in multis historiæ Romanę commentariis scriptum reperio quod triumphi genus tunc primum a senatu inuentū Licinius prodidit. differt autem ab altero, quod in ouatione dux non curru, vt ille, sed pedibus in vrbem præcedit pompam militum. deinde pro picta auroq; intertexta trabea induitur toga prætexta: quod vsitatum consulum & imperatorū gestamen est. nec sceptrum gestat vt triumphātes, sed tantum coronam laureā; in ceteris nullo discrimine. ne autem honore Menenio æquaretur Postumius, quamuis in pugna præclarissimā nauasset operam, in caussa fuit clades quam paulo ante in excursione magnam & probrosam acceperat, in qua & multos e suis amiserat, & fere ipse cū reliquis ę fuga militibus in hostium potestatem venerat.

P. Valerii Poplicolæ obitus, funus, laudes.

His consulibus P. Valerius Poplicola morbo periit, vir suo seculo præstantissimus Romanorum habitus in omni virtutum genere: cuius ceteras res gestas, quæ admiratione ac memoria dignæ sunt, nō opus habeo dicere, quādo in huius libri principio pleræq; dictæ sunt. quæ vero inter omnes eius laudes admiratu est dignissima, cum nondum a me sit exposita, prætereunda mihi non est: siquidem censeo maxime decere historicos, non solum res bellicas illustrium virorum mandare litteris, aut siquod præclarum & salutare in rep. institutum reliquerunt; verum etiam eorum vitę rationē, si moderati, temperātes, patriorumq; morum ac studiorum obseruantes fuere, ostēdere. Ergo *tātus* ille vir qui cum tribus primis patriciis reges expulit, eorumque bona concessit populo, quater cōsul, & victor duob. bellis maximis, vtroq; triumphum meritus, primo de Etruscis, deinde de Sabinis, cū tot habuisset parādæ pecuniæ occasiones, quas nemo vt turpes & iniquas reprehenderit, non est captus ab ea quæ cūctos ad seruitutem & indecentes actiones impellit, auaritia; sed contētus paruo patrimonio, temperātem, frugalem, nullisq; cupiditatibus obnoxiam vitam exegit; & in tam exigua re familiari liberos educauit dignos tali genere: satisque declarauit omnibus,

οὕτως ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ἐλέγετο, ὡς αὐτός τε εἰκάζω, καὶ ἐν πολλαῖς εὑρίσκω γραφαῖς ἐπιχωρίαις φερόμενον· τότε πρῶτον, ὡς Λικίννιος ἱστορεῖ, τοῦτον ἐξευρούσης τὸν θρίαμβον τῆς βουλῆς. διαφέρει δὲ θατέρου, πρῶτον μὲν, ὅτι πεζὸς εἰσέρχεται μετὰ τῆς στρατιᾶς προηγούμενος ὁ τὸν οὐαστὴν κατάγων θρίαμβον, ἀλλ᾽ οὐκ ἐφ᾽ ἅρματος, ὥσπερ ἐκεῖνος· ἔπειθ᾽ ὅτι οὐ τὴν ποικίλην καὶ χρυσόσημον ἀμφιέννυται στολὴν, ᾗ κοσμεῖται· τήβεννον δ᾽ ἐπιχώριον τὴν ὑπάτων τε καὶ στρατηγῶν φόρημα, στέφανον δ᾽ ἐπίκειται δάφνης, μεμείωται δὲ καὶ τοῦ σκήπτρου τῇ φορήσει παρὰ τὸν ἕτερον, τὰ δ᾽ ἄλλα πάντα ταὐτὰ ἔχει. αἴτιον δὲ τῷ ἀνδρὶ Ποστουμίῳ τῆς ἐλάττονος τιμῆς ἐγένετο, καίτοι λαμπροτάτῳ πάντων γενομένῳ κατὰ τὴν μάχην, τὸ πρότερον πταῖσμα ἐν τῇ ἐπιδρομῇ μέγα καὶ σὺν αἰσχύνῃ γενόμενον, ἐξ οὗ τῆς τε δυνάμεως πολλοὺς ἀπώλεσε, καὶ αὐτὸς ὀλίγου ἐδέησε σὺν τοῖς περιλειφθεῖσιν ἐκ τῆς τροπῆς αἰχμάλωτος γενέσθαι. ἐπὶ δὲ τῆς τούτων ἀρχῆς Πόπλιος Οὐαλέριος Ποπλικόλας ἐπικαλούμενος, νοσήσας ἐτελεύτα, κράτιστος τῶν τότε Ῥωμαίων κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν νομισθείς. τὰ μὲν οὖν ἄλλα τοῦ ἀνδρὸς ἔργα, δι᾽ ἃ θαυμάζεσθαί τε καὶ μνήμης τυγχάνειν ἄξιός ἐστιν, οὐδὲν δέομαι λέγειν· ἐν ἀρχῇ γὰρ τοῦ λόγου τοῦδε τὰ πολλὰ εἴρηται· ὃ δὲ ἁπάντων ἐστὶ τῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐγκωμίων θαυμασιώτατον, καὶ οὔπω τέτευχε λόγου, τοῦτ᾽ οἴομαι δεῖν μὴ παρελθεῖν, πάντως μάλιστα τοῦτο νομίζων προσήκειν τοῖς γράφουσιν ἱστορίας, μὴ μόνον τὰς πολεμικὰς πράξεις τῶν ἐπισήμων ἡγεμόνων διεξιέναι, μηδ᾽ εἴ τι πολίτευμα καλὸν καὶ σωτήριον ταῖς πόλεσιν ἀπεδείξαντο ἐξευρόντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς βίους αὐτῶν εἰ μέτριοι καὶ σώφρονες, καὶ μένοντες ἐπὶ τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ ἐπιτηδεύμασι διετέλεσαν, ἐπιδείκνυσθαι. ἐκεῖνος τοίνυν ὁ ἀνὴρ συγκαταλύσας μὲν τοὺς βασιλεῖς ἐν τοῖς πρώτοις τέτταρσι πατρικίοις, καὶ δημεύσας αὐτῶν τὰς ὑπάρξεις, τετράκις δὲ τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας γενόμενος κύριος, μεγίστους δὲ δύο νικήσας πολέμους, καὶ θριάμβους καταγαγὼν ἀπ᾽ ἀμφοτέρων, τὸν μὲν πρῶτον ἀπὸ τοῦ Τυρρηνῶν ἔθνους, τὸν δὲ δεύτερον ἀπὸ Σαβίνων, τοιαύτας ἀφορμὰς χρηματισμοῦ λαβὼν ἃς οὐδεὶς ὡς αἰσχρὰς ἂν καὶ ἀδίκους διέβαλεν, οὐχ ἑάλω τῇ πάντας καταδουλουμένῃ καὶ ἀσχημονεῖν ἀναγκαζούσῃ φιλοχρηματίᾳ· ἀλλ᾽ ἐπὶ τῇ μικρᾷ καὶ πατροπαραδότῳ διέμεινεν οὐσίᾳ, σώφρονα καὶ αὐτάρκη καὶ πάσης ἐπιθυμίας κρείττονα βίον ζῶν, καὶ παῖδας ἐπὶ τοῖς ὀλίγοις χρήμασιν ἐθρέψατο, τοῦ γένους ἀξίους· καὶ δῆλον ἐποίησε πᾶσιν, ὅτι

ὅτι πλούσιος οὐχ ὁ πολλὰ κεκτημένος ἐστὶν, ἀλλ' ὁ μικρῶν δεόμενος. πίστις δ' ἀκριβὴς καὶ ἀναμφίλεκτος τῆς αὐταρκείας τοῦ ἀνδρὸς, ἣν ἀπεδείξατο παρὰ πάντα τὸν τοῦ βίου χρόνον, ἡ μετὰ θάνατον αὐτοῦ φανεῖσα ἀπορία. οὐδὲ γὰρ αὐτὰ εἰς τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ σώματος καὶ ταφὴν, ὧν ἀνδρὶ προσῆκε τηλικούτῳ τυχεῖν, ἀρκοῦντα ἐν τοῖς ὑπάρχουσι κατέλιπεν· ἀλλ' ἐμέλλησαν αὐτὸν οἱ συγγενεῖς φαύλως πως, καὶ ὡς ἕνα τῶν ἐπιτυχόντων ἐκκομίσαντες
233 ἐκ τῆς πόλεως καῦσαί τε καὶ θάψαι. ἡ μέντοι βουλὴ μαθοῦσα ὡς εἶχεν αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπόρως, ἐκ τῶν δημοσίων ἐψηφίσατο χρημάτων ἐπιχορηγηθῆναι τὰς εἰς τὴν ταφὴν δαπάνας, καὶ χωρίον ἔνθα ἐκαύθη καὶ ἐτάφη, μόνῳ τῶν μέχρις ἐμοῦ γενομένων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἐν τῇ πόλει συνεγγὺς τῆς ἀγορᾶς ἀπέδειξεν ὑπὸ Ἐλέαις· καὶ ἔστιν ὥσπερ ἱερὸν τοῦτο τοῖς ἐξ ἐκείνου γένους ἐνταφιάζεσθαι δεδομένον, παντὸς πλούτου καὶ βασιλείας κρεῖττον ἀγαθὸν, εἴ τις μὴ ταῖς ἡδοναῖς μετρεῖ τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ τῷ καλῷ. Οὐαλέριος μὲν δὴ Ποπλικόλας ὁ τὴν ἔξω τῆς εἰς τὰ ἀναγκαῖα δαπάνης κτήσασθαι παρελόμενος, ὡς τῶν πολυχρημάτων τις βασιλέων, λαμπραῖς ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκοσμήθη ταφαῖς· καὶ αὐτὸν Ῥωμαίων αἱ γυναῖκες ἅπασαι συνθέμεναι τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ Ἰούνιον Βροῦτον, ἀποθέμεναι τὰ χρυσία καὶ πορφύρας, ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον, ὡς ἔθος ἐστὶν αὐταῖς πενθεῖν ἐπὶ τοῖς ἀναγκαίοις τῶν συγγενῶν κήδεσι. μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ὕπατοι καθίστανται Σπόριος Κάσσιος, Οὐεκελλῖνος ἐπικαλούμενος, καὶ Ὀπίτωρ Οὐεργίνιος, ὁ Τρικόστος· ἐφ' ὧν ὁ πρὸς Σαβίνους πόλεμος ὑπὸ θατέρου τῶν ὑπάτων Σπορίου κατελύθη, μάχης οὐ μικρᾶς γενομένης πλησίον τῆς Κυριτῶν πόλεως· ἐξ ἧς ἀπέθανον μὲν ἀμφὶ τοὺς μυρίους καὶ τριακοσίους Σαβίνων, αἰχμάλωτοι δ' ἐλήφθησαν ὀλίγον ἀποδέοντες τετρακισχιλίων. ταύτῃ τῇ συμφορᾷ τελευταίᾳ πληγέντες οἱ Σαβῖνοι, πρέσβεις ἀπέστειλαν ὡς τὸν ὕπατον, διαλεξομένους περὶ φιλίας. ἀναβαλλομένου δ' αὐτοὺς ἐπὶ τὴν βουλὴν τοῦ Κασσίου, παραγενηθέντες εἰς Ῥώμην, σὺν πολλῇ δεήσει μόλις εὕροντο διαλλαγὰς καὶ κατάλυσιν τοῦ πολέμου, σῖτόν τε τῇ στρατιᾷ δόντες ὅσον ἐπέταξεν ὁ Κάσσιος, καὶ ἀργύριόν τι τακτὸν κατ' ἄνδρα, καὶ γῆς πεφυτευμένης πλέθρα μύρια. Σπόριος μὲν δὴ Κάσσιος θρίαμβον ἐκ τοῦ πολέμου κατήγαγε τοῦδε. ὁ δ' ἕτερος τῶν ὑπάτων Οὐεργίνιος ἐπὶ τὴν Καμαριναίων πόλιν ἐστράτευσεν, ἀφεστώτων μὲν ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων συμμαχίας κατὰ τὸν πόλεμον, ἄγων τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς, φράσας δ' οὐδενὶ ποῦ μέλλει πορεύεσθαι, καὶ διὰ νυκτὸς ἀνύσας τὴν ὁδὸν, ἵνα ἀπαρασκευάστοις καὶ μὴ προειδόσι τὴν ἔφοδον τοῖς ἔνδον ἐπιθῆται· ὅπερ καὶ συνέβη. γενόμενος γὰρ πλησίον τοῦ τείχους ἀπαντήσας ἔλαθεν

diuitem esse non qui possideat plurima, sed qui paucissimis opus habeat. cuius frugalitatis, quã toto vitæ tempore côluit, certum & indubitatum argumentũ fuit inopia quæ post eius obitum apparuit: quando ne tantum quidem in bonis reliquit, quantum talis viri funeri & sepulturę sufficeret; ac fuisset a cognatis misere velut vnus e vulgo extra vrbem crematus & inhumatus, nisi senatus re cognita, miseratus eius egestatem, decreuisset in sepulturam impensas ex ærario, locumq; rogo & sepulcro intra vrbem prope forum assignasset: solum illum ex omnibus vsq; ad meam ætatem illustribus viris, honore isto dignatus. id quasi sacrarium gentis patet ad sepulturam eius posteris: res omnib. opibus & regnis potior, siquis honestate felicitatem metiatur, non voluptatibus. Ita Valerius Poplicola, qui nihil præter sumptus necessarios possidere voluit, vt opulentus aliquis rex, splendide a rep. sepultus est: matronę quoque vniuersæ cõmuni consensu eum sicut *prius* Iunium Brutum, deposito auro & purpura per integrum annum luxerunt, vt scilicet solent in coniunctissimarum necessitudinum luctu. a

Sequenti anno consules facti sunt Sp. Cassius Vscelinus, Opiter Virginius Tricostus: quorum consulatu, Spurio duce, cũ Sabinis debellatũ est, commisso ad Cures magno prœlio; in quo cæsa sunt hostium circiter decem milia, & trecenti; capta ferme quatuor milia. Hac vltima clade perculsi Sabini, legatos miserunt ad consulem, acturos de amicitia. qui ad senatum a Cassio relegati, postquam in vrbem venerunt, multis precibus ægre pacem impetrauerunt, dato exercitui frumento quantum postulauit Cassius; mulctati etiam in singula capita certo argenti pondere, & agri culti decies mille iugeribus. Ex hoc bello Sp. Cassius triumphans rediit. Alter consul Virginius cõtra Camerinos, qui belli tempore a societate defecerant, duxit dimidiam partem exercitus: & nemine sciente quonam iter faceret, noctu emensus est viam, vt imparatos suique aduentus ignaros oppidanos offenderet. quod & factum est. prius enim quam sentiretur, iam ad

A.V.C. 252, cõss. Spurio Cassio, & Op. Virginio, cum Sabinis debellatum.

mœnia erat diluculo; & nondum positis castris, arietes scalasq; muris admouebat; modis omnibus oppugnãs oppidum. Camerinis autem repentino eius aduentu attonitis, & aliis portas consuli aperiendas censentibus, aliis omni vi repugnandum hostesq; introitu arcendos contendentibus, ipse interea dum turbulẽti & seditiosi ciues obtinent, excisis portis, & mœnibus qua humiliora erant per scalas superatis, oppidum vi cepit. Ea die, & nocte insequenti, res oppidanorum agendas & ferendas permisit militi. Die insequenti captiuis in vnum locum adduci iussis, auctores defectionis oẽs ad vnum interfecit: reliquam turbam *sub hasta* vendidit; oppidum ipsum diruit. Septuagesima deinde Olympiade, qua in stadio vicit Nicæas Locrus ex Opunte, cum Myrus Athenis archon esset, consulatum inierunt, Postumus Cominius, T. Largius. Hoc anno Latini populi a societate Romanorũ desciuerũt, Octauio Mamilio Tarquinii genero vniuscuiusq; oppidi proceres, partim pollicitationibus partim precibus impellẽte ad iuuandos in obtinendo reditu exsules Romanos: coieruntq; in commune concilium Ferentinum *omnes Latii vrbes* præter vnam Romam: (hæc enim sola non erat more solito vocata) vt bellum communi consilio decerneretur, ducesq; crearentur, & de cetero apparatu cõsuleretur. Forte fortuna tunc M. Valerius vir consularis, legatus populi Rom. obibat finitimas ciuitates, rogans nequas molirentur res nouas. iam enim latrones quidam a potentiorib. emissi conterminos agros infestarant, & agricolas multis incommodis affecerant. is vbi cognouit decernẽdi belli caussa conuentum celebrari, adiit consessum procerum, postulataque dicendi copia, missum se ait legatum ad eos populos vnde latrones excurrerent, rogatum vt sontes perquisitos dederent sibi ad supplicium, iuxta leges fœderis quibus firmata sit amicitia: vtque in posterum cauerent a talibus iniuriis, quæ amicitiæ & cognationis vincula dirimerent. Cumque videret ciuitates omnes propter bellum Romanum conuenisse, (quod præter alias coniecturas maxime inde colligebat, quia soli Romani

Cameria capta.

A.V.C. 253. Olymp. 70. consS. Post. Cominio & T. Largio, Latini rebellant, & serui conspirant.

ἄρτι τῆς ἡμέρας διαυγαζούσης· καὶ πρὶν ἢ καταστρατοπεδεύσασθαι, κριοὺς προσέφερε, καὶ κλίμακας προσῆγε, καὶ πάσης πολιορκίας ἥπτετο ἰδέας. τῶν δὲ Καμαριναίων καταπλαγέντων τὸ αἰφνίδιον τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ τῶν μὲν ἀνοίγειν τὰς πύλας, καὶ δέχεσθαι τὸν ὕπατον ἀξιούντων, τῶν δὲ ἀμύνεσθαι πάσῃ δυνάμει, καὶ μὴ ἐᾶν παριέναι τοὺς πολεμίους εἴσω, ἐν ᾧ τὸ ταραττόμενόν τε καὶ στασιάζον αὐτῶν ἐπεκράτει, τὰς πύλας ἐκκόψας καὶ τὰ βραχύτατα τῶν ἐρυμάτων κλίμαξι καταβαινόμενος, κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα φέρειν τε καὶ ἄγειν τὰ χρήματα τοῖς σφετέροις ἐφῆκε· τῇ δ' ἑξῆς, συναχθῆναι τοὺς αἰχμαλώτους εἰς ἓν χωρίον κελεύσας, τοὺς μὲν βουλεύσαντας τὴν ἀπόστασιν ἅπαντας ἀπέκτεινε, τὸν δὲ ἄλλον ὄχλον ἀπέδοτο, τὴν δὲ πόλιν κατέσκαψεν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἑβδομηκοστῆς ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Νικαίας ὁ Λοκρὸς ἐξ Ὀποῦντος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Μύρου, παραλαμβάνουσι τὴν ὕπατον ἀρχὴν Πόστουμος Κομίνιος, καὶ Τίτος Λάρκιος· ἐφ' ὧν ἀπέστησαν αἱ Λατίνων πόλεις ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων φιλίας, Ὀκταουίου Μαμιλίου, τοῦ κηδεστοῦ Ταρκυνίου, τοὺς ἐπιφανεστάτους ἐξ ἑκάστης πόλεως, τοὺς μὲν ὑποσχέσεσι δώρων, τοὺς δὲ 234
δεήσεσι πείσαντος συμπρᾶξαι τοῖς φυγάσι τὴν κάθοδον. καὶ γίνεται κοινὴ τῶν συναγομένων εἰς Φερεντῖνον ἀγορά, πλὴν μιᾶς τῆς Ῥωμαίων πόλεως· ταύτῃ γὰρ οὐκ ἐπήγγελλον μόνῃ, καθάπερ εἰώθεσαν, παρεῖναι· ἐν ᾗ ψῆφον ἐνεγκεῖν ἔδει τὰς πόλεις περὶ τοῦ πολέμου, καὶ στρατηγοὺς ἀποδεῖξαι, καὶ περὶ τῶν ἄλλων βουλεύσασθαι παρασκευῶν. ἐτύγχανε δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀπεσταλμένος ὑπὸ Ῥωμαίων Μάρκος Οὐαλέριος πρεσβευτής, ἀνὴρ ὑπατικός, εἰς τὰς ὁμόρους πόλεις, δεησόμενος αὐτῶν μηδὲν νεωτερίζειν. ἐλῄστευον γὰρ ἐξ αὐτῶν τινες τοὺς ὁμοτέρμονας ἀγρούς, ὑπὸ τῶν δυνατῶν ἀποστελλόμενοι, καὶ πολλὰ τοὺς γεωργοὺς τῶν ἀγρῶν ἔβλαπτον. ὃς ἐπειδὴ τὴν κοινὴν σύνοδον ἔγνω τῶν πόλεων γινομένην, ἐπὶ τῷ διενεγκεῖν ἁπάσας τὴν περὶ τοῦ πολέμου ψῆφον, ἐλθὼν ἐπὶ τὸν σύλλογον, καὶ λόγον αἰτησάμενος παρὰ τῶν προέδρων, ἔλεξεν ὅτι πεμφθείη μὲν ὑπὸ τῆς πόλεως πρεσβευτὴς πρὸς τὰς ἀποστελλούσας τὰ λῃστήρια πόλεις, δεησόμενος αὐτῶν, τοὺς ἐνόχους τοῖς ἐκδικήμασιν ἐξευρούσας ἐκδοῦναι σφίσι τιμωρίας ὑφέξοντας, κατὰ τὸν νόμον ὃν ἐν τῇ συνθήκῃ ἔθεντο, ὅτε συνετίθεντο τὴν φιλίαν· καὶ τὸ λοιπὸν ἀξιώσων φυλάττειν, ἵνα μηδὲν ἁμάρτημα γένηται κοινόν, ὃ διασπάσει τὴν φιλίαν αὐτῶν καὶ τὴν συγγένειαν. ὁρῶν δὲ ἁπάσας συνεληλυθυίας τὰς πόλεις ἐπὶ τῷ κατὰ Ῥωμαίων πολέμῳ, καὶ τοῦτ' ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων καταλαμβανόμενος, μάλιστα δὲ ὅτι Ῥωμαίοις μόνοις

οὐ

οὐ παρήγγειλαν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν παρεῖναι, γεγραμμένον ἐπὶ ταῖς συνθήκαις, ἁπάσας παρεῖναι τὰς πόλεις ταῖς κοιναῖς ἀγοραῖς, ὅσαι τοῦ Λατίνων εἰσὶ γένους, παραγγειλάντων αὐταῖς τῶν προέδρων, θαυμάζειν τί δὴ ποιεῖ παθόντες, ἢ τί κατηγορεῖν ἔχοντες τῆς πόλεως οἱ σύνεδροι, μόνην ἐκείνην οὐ παρέλαβον ἐπὶ τὸν σύλλογον, ἣν πρώτην ἁπασῶν ἔδει παρεῖναι, καὶ πρώτην ἐρωτᾶσθαι γνώμην, ἡγεμονίαν ἔχουσαν τοῦ ἔθνους, ἧς ἔτυχε παρ' αὐτῶν ἑκόντων ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν. μετὰ τοῦτον Ἀρικῖνοί τε λόγον αἰτησάμενοι, κατηγόρουν τῶν Ῥωμαίων, ὅτι τὸν Τυρρηνικὸν πόλεμον ἐπήγαγον σφίσιν ὄντες συγγενεῖς, καὶ παρέσχον ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, ἁπάσας τὰς Λατίνων πόλεις ὑπὸ Τυρρηνῶν ἀφαιρεθῆναι τὴν ἐλευθερίαν· καὶ Ταρκύνιος ὁ βασιλεὺς ἀνανεούμενος τὰς γενομένας αὐτῷ πρὸς τὸ κοινὸν τῶν πόλεων συνθήκας περὶ φιλίας τε καὶ συμμαχίας, ἠξίου τὰς πόλεις ἐμπεδοῦν τοὺς ὅρκους, κατάγειν δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. Καμεριναίων τε καὶ Φιδηναίων φυγάδες, οἱ μὲν τὴν ἅλωσιν καὶ τὴν φυγὴν τῆς πατρίδος, οἱ δὲ τὸν ἀνδραποδισμὸν καὶ τὴν κατασκαφὴν ὀδυρόμενοι, παρεκάλουν αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον. τελευταῖος δὲ πάντων ὁ Ταρκυνίου κηδεστὴς Μαμίλιος, μέγιστον ἐν τοῖς τότε χρόνοις παρὰ τοῖς Λατίνοις δυνάμενος, ἀναστὰς, μακρὰν κατὰ τῆς πόλεως διεξῆλθε δημηγορίαν. ἀπολογουμένου δὲ πρὸς ἅπαντα τοῦ Οὐαλερίου, καὶ δοκοῦντος περιεῖναι τοῖς δικαίοις, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν εἰς τὰ κατηγορήματα καὶ τὰς ἀπολογίας ἀναλώσαντες, οὐδὲν ἐπέθηκαν τῇ βουλῇ τέλος· τῇ δὲ κατόπιν οὐκέτι τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Ῥωμαίων οἱ πρόεδροι παραλαβόντες ἐπὶ τὸν σύλλογον, ἀλλὰ Ταρκυνίῳ τε καὶ Μαμιλίῳ καὶ Ἀρικίνοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς βουλομένοις τῆς πόλεως κατηγορεῖν, ἀποδόντες τὸν λόγον, ἐπειδὴ πάντων διήκουσαν, ψηφίζονται λελύσθαι τὰς σπονδὰς ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ τοῖς περὶ Οὐαλέριον πρέσβεσιν ἀπόκρισιν ἔδωκαν, ὅτι τὸ συγγενὲς ἐκείνων τοῖς ἀδικήμασι λελυκότων, βουλεύσονται κατὰ σχολὴν ὄντινα τρόπον ἀμύνεσθαι

235 χρή. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο χρόνῳ, συνωμοσία κατὰ τῆς πόλεως ἐγένετο, δούλων συχνῶν συνεσταμένων τάς τε ἄκρας καταλαβέσθαι, καὶ κατὰ πολλοὺς τόπους ἐμπρῆσαι τὴν πόλιν. μηνύσεως δὲ γενομένης ὑπὸ τῶν συνειδότων, πύλαι τε εὐθὺς ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἐκλείοντο, καὶ πάντα τὰ ἐρύματα τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἱππέων κατείληπτο· καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκιῶν συλληφθέντες, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀχθέντες, ἀνεσκολοπίσθησαν ἅπαντες. ταῦτα ἐπὶ τούτων ἐπράχθη τῶν ὑπάτων. Σερουίου δὲ Σουλπικίου Καμερίνου καὶ Μανίου Τυλλίου Λόγγου τὴν ἀρχὴν παραλαβόντων, Φιδηναίων τινὲς παρὰ Ταρκυνίων στρατιώτας μεταπεμψάμενοι,

ad eum conuentum vocati non erāt; cum *diserte* ascriptum esset conditionibus, communibus conciliis omnes Latini generis ciuitates interesse debere, euocatas a præsid.bus) aiebat se demirari quanam re offensi, aut quo populi Rom. crimine, proceres concilii solam eam ciuitatem nō assumpsissent, quæ debuisset prima omniū adesse, & prima rogari sententiam, vt quæ gentis principatum a Latinis vltro pro multis magnisque beneficiis oblatum teneret. Tum Aricini impetrata dicendi copia, Romanos accusabant bellum Etruscum cōtra se neglecto cognationis iure induxisse; & quantum in ipsis fuerit, omnium Latinorum libertatem Etruscis prodidisse. Rex quoq; Tarquinius renouās quæ cum vniuersæ gentis vrbibus societatis & amicitiæ iniisset fœdera, postulabat vt istud iuramentum firmarent, seq; in regnum reducerent. Camerinorum item & Fidenatium exsules, hi, captam patriam suumque exsilium; illi, ciues sub hasta venditos vrbemq; dirutā querentes, ad bellum hortabantur. Postremus omniū Tarquinii gener Mamilius, qui tunc plurimū apud Latinos poterat, assurgēs, longa concione inuectus est in pop. Rom. Verum cū Valerius ad omnia respōderet, & iustiorem habere caussam videretur, illa die per criminationes defensionesque absumpta, finis consultationi non est impositus. Sequenti vero die nō amplius introductis in cōsessum Romanis legatis, audito tantum Tarquinio Mamilioque & Aricinis ceterisq; qui vellent accusare pop. Rom. cum perorassent oēs, decreuerunt violatū esse a Romanis fœdus: ac Valerio responderunt, cognationis nexus illorū iniuriis solutos esse, & deliberaturos se per otiū quomodo *eas* vlcisci oporteat. Interea dum hæc agūtur, coniuratū est a non paucis seruis de occupādis arcibus, & vrbe aliquot locis incēdenda. qđ cōsiliū vbi a cōsciis detectū est, cōfestim portis clausis omnia munitiora loca cōsulū iussu occupata sunt ab equitib. ac mox sontes partim in *priuatis* ędibus comprehensi, partim e foris adducti, oēs *ad vnū* in cruces acti sunt. Consſ. deinde Ser. Sulpicio Camerino, Manio Tullio Longo, aliquot Fidenates adsciti a Tarquinio militib. A.V.C. 254. consl. Ser. Sulpicio & M'. Tullio, Fidenæ obsessæ.

arceque occupata, & aduersæ factionis ciuibus partim interemptis partim expulsis, effecerunt vt ea ciuitas rursus a pop. Rom. deficeret: cùmq; legati Romani eo venissent, hostilem in modum eos tractare decreuerant. quod cum vetarent seniores, ex vrbe legatos eiecerunt, nulla eis nec audiendæ nec dicendæ caussæ facta copia. His cognitis senatus vniuersæ Latinorum genti nondum bellum inferre volebat, quod intellexisset non omnibus Latinis probari decretum cõcilii, sed plebeios per omnes vrbes bellum detrectare, ac plures esse qui ratum quam qui irritum fœdus vellent; ceterum contra Fidenates alterum consulem Manium cum valido exercitu mittendum decreuerũt. qui primo agrum eorum impune vastauit, prohibente nemine: deinde castris prope mœnia positis, interclusit aditum commeatibus, armisque, & aliis auxiliis. Fidenates obsessi, per legatos a Latinis petebant, vt sibi quam celerrime succurrerent. Tum proceres Latinæ gentis indicto ciuitatibus concilio, auditis rursum Tarquiniis & obsessorum legatis, rogarunt consessum quo pacto bellum Romanis inferendum iudicarent; initio a seniotibus & nobilioribus facto. cumque diu disceptaretur, & primum an bellum esset decernẽdum, turbulentiores e consessoribus aiebant reducendum esse regem, & succurrẽdum Fidenatibus: hoc agentes, vt ipsi præfecturas bellicas cum potestate consequerentur, & res magnas capesserent: præcipue qui dominatum & tyrannidem in patriis suis affectabant; persuasum habentes, non defore sibi Tarquiniorũ operã, si restituti essent in imperium. Diuites contra & æqui amantes, censebant manendũ in fœdere, nec arma temere sumẽda: atq; hi magis a multitudine probabantur. tandẽ belli hortatores, cũ a pacis suasoribus reprimerentur, hoc tamen concioni persuaserunt vt legati Romam mitterentur, qui rogarent simulq; consulerent vt Romani Tarquinios ceterosque exsules promissa impunitate ac præteritorum obliuione, in vrbem reciperent, datoque super his iuramento, patriam reipublicæ formam instaurarẽt, & exercitum a Fidenis reducerent: alioqui se

τὴν ἄκραν καταλαμβάνονται, καὶ τῶν μὴ τὰ αὐτὰ προαιρουμένων οὓς μὲν διαφθείραντες, οὓς δὲ ἐξελάσαντες, ἀφιστᾶσιν αὖθις ἀπὸ Ῥωμαίων τὴν πόλιν. πρεσβείας τε Ῥωμαϊκῆς ἀφικομένης, ὡς πολεμίοις χρήσασθαι τοῖς ἀνδράσι. κωλυθέντες δὲ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων, ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πόλεως, οὔτε δοῦναι λόγον ἀξιοῦντες, οὔτε λαβεῖν. ταῦτα ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων μαθοῦσα, πρὸς μὲν τὸ κοινὸν τῶν Λατίνων οὔπω τὸν πόλεμον ἐκφέρειν πρόθυμος ἦν, πυνθανομένη οὐ πᾶσιν εἶναι τὰ ψηφισθέντα ὑπὸ τῶν προβούλων κατὰ νοῦν, ἀλλ' ἐν ἑκάστῃ πόλει τοὺς δημοτικοὺς ἀναδύεσθαι τὸν πόλεμον, καὶ πλείους εἶναι τοὺς ἀξιοῦντας μένειν τὰς σπονδὰς τῶν διαλελύσθαι λεγόντων· ἐπὶ δὲ τοὺς ἐν Φιδήνῃ τὸν ἕτερον ἐψηφίσαντο τῶν ὑπάτων Μάνιον ἀποστεῖλαι, στρατιὰν ἄγοντα πολλήν. ὃς ἐπεὶ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδῄωσε κατὰ πολλὴν ἄδειαν, μηδενὸς ὑπὲρ αὐτῆς ἀμυνομένου, πλησίον τοῦ τείχους στρατοπεδευσάμενος, ἐφύλαττε μήτε ἀγορὰς εἰσάγεσθαι τοῖς ἔνδον, μήτε ὅπλα, μήτε ἄλλην βοήθειαν μηδεμίαν. Φιδηναῖοι μὲν δὴ τειχήρεις ἐγένοντο, καὶ πρὸς τὰς Λατίνων ἐπρεσβεύοντο πόλεις, δεόμενοι ταχείας συμμαχίας. οἱ δὲ προεστηκότες τῶν Λατίνων, ἀγορὰν ποιησάμενοι τῶν πόλεων, Ταρκυνίοις τε αὖθις ἀποδόντες λόγον, καὶ τοῖς παρὰ τῶν πολιορκουμένων ἥκουσιν, ἐκάλουν τοὺς συνέδρους εἰς ἀπόφασιν γνώμης, τίνα χρὴ πολεμεῖν Ῥωμαίοις τρόπον, ἀπὸ τῶν πρεσβυτάτων τε καὶ ἐπιφανεστάτων ἀρξάμενοι. πολλῶν δὲ ῥηθέντων λόγων, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ πολέμου πρῶτον, εἰ δέοι αὐτὸν ἐπικυρῶσαι, οἱ μὲν ταραχωδέστεροι τῶν συνέδρων τὸν βασιλέα κατάγειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἠξίουν, καὶ Φιδηναίοις βοηθεῖν παρῄνουν, ἐν ἡγεμονίαις βουλόμενοι γενέσθαι στρατιωτικαῖς κύριοι, καὶ πραγμάτων ἐφάψασθαι μεγάλων· μάλιστα δ' οἱ δυναστείας καὶ τυραννίδος ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσιν ἐρῶντες, ἣν κατασκευάσειν αὐτοῖς Ταρκυνίους ἐπείθοντο τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀνακτησαμένους. οἱ δ' εὐπορώτατοί τε καὶ ἐπιεικέστατοι μένειν ἐν ταῖς σπονδαῖς ἠξίουν τὰς πόλεις, καὶ μὴ προχείρως ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρεῖν· καὶ ἦσαν οὗτοι τῷ πλήθει πιθανώτατοι. ἐξωθούμενοι δὴ πρὸς τῶν παραινούντων τὴν εἰρήνην ἄγειν οἱ τὸν πόλεμον ἐπισπεύδοντες, τοῦτό γε πείθουσι τὴν ἐκκλησίαν ποιῆσαι τελευτῶντες, πρεσβευτὰς εἰς Ῥώμην ἀποστεῖλαι τούς τε παρακαλέσοντας ἅμα καὶ συμβουλεύσοντας τῇ πόλει δέχεσθαι Ταρκυνίους καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας ἐπ' ἀδείᾳ καὶ ἀμνηστίᾳ, καὶ περὶ τούτων ὅρκια τεμόντας τῇ πατρίῳ κοσμεῖσθαι πολιτείᾳ, καὶ τῆς Φιδηναίων πόλεως ἀπανιστάναι τὸν στρατόν, ὡς σφῶν

οὐχ

οὐχ ὑπομενόντων συγγενεῖς καὶ φίλους ἀφαιρεθέντας τῆς πατρίδος· ἐὰν δὲ μηδέτερον τούτων ὑπομείνωσι ποιῆσαι, τότε βουλεύσεσθαι περὶ τοῦ πολέμου· οὐκ ἀγνοοῦντες μὲν, ὅτι τούτων οὐδέτερον ὑπομε-
236 νοῦσι Ῥωμαῖοι ποιῆσαι, προφάσεις δὲ τῆς ἔχθρας βουλόμενοι λαβεῖν εὐπρεπεῖς, καὶ τοὺς ἐναντιουμένους σφίσι θεραπείαις ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καὶ χάρισιν ἐπάξεσθαι νομίζοντες. ταῦτα ψηφισάμενοι, καὶ χρόνον ὁρίσαντες ἐνιαύσιον, Ῥωμαίοις μὲν βουλῆς, ἑαυτοῖς δὲ παρασκευῆς, καὶ πρέσβεις ἀποδείξαντες οὓς Ταρκύνιος ἐβούλετο, διέλυσαν τὸν σύλλογον. Διασκεδασθέντων δὲ τῶν Λατίνων κατὰ πόλεις, ὁρῶντες οἱ περὶ Μαμίλιόν τε καὶ Ταρκύνιον, ὅτι ταῖς σπονδαῖς ἀναπεπτώκασιν οἱ πολλοί, τὰς μὲν ὑπερορίους ἐλπίδας, ὡς οὐ πάνυ βεβαίας, ἀφίεσαν· μεταθέμενοι δὲ τὰς γνώμας, τὸν πολιτικόν τε καὶ ἀφύλακτον ἐμηχανῶντο πόλεμον ἐξ αὐτῆς ἀναστῆσαι τῆς Ῥώμης, στάσιν εἰσάγοντες τοῖς πένησι πρὸς τοὺς εὐπόρους. ἤδη δὲ ὑπεκεκίνητο δὲ πολὺ τοῦ δημοτικοῦ μέρος, καὶ μάλιστα δὲ τὸ ἄπορον μέρος καὶ ὑπὸ δανείων ἠναγκασμένον, μηκέτι τὰ κράτιστα τῷ κοινῷ φρονεῖν· οὐ γὰρ ἐμετρίαζον ἐν ταῖς ἐξουσίαις οἱ δανείζοντες, ἀλλ' εἰς δεσμοὺς τὰ τῶν ὑποχρέων ἀπῆγον σώματα, καὶ ὥσπερ ἀργυρωνήτοις αὐτοῖς ἐχρῶντο. ταῦτα δὴ μαθὼν, ἔπεμψεν ὁ Ταρκύνιος εἰς τὴν πόλιν ἅμα τοῖς πρέσβεσι τῶν Λατίνων ἀνυπόπτους τινὰς ἄνδρας, φέροντας χρυσίον· οἳ συνιόντες εἰς λόγους τοῖς ἀπόροις καὶ θρασυτάτοις, καὶ τὰ μὲν ἤδη διδόντες αὐτοῖς, τὰ δ', εἰ κατέλθοιεν οἱ βασιλεῖς, ἐπαγγελλόμενοι, πολλοὺς πάνυ τῶν πολιτῶν διέφθειραν. καὶ γίνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας οὐ μόνον ἐλευθέρων ἀπόρων, ἀλλὰ καὶ δούλων πονηρῶν ἐλευθερίας ἐλπίσιν ὑπαχθέντων, οἳ διὰ τοὺς κολασθέντας ὁμοδούλους ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, δυσμενῶς καὶ ἐπιβούλως διακείμενοι πρὸς τοὺς δεσπότας, ἀπιστούμενοί τε ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἐν ὑποψίαις ὄντες, ὡς καὶ αὐτοὶ σφίσιν ἐπιθησόμενοί ποτε, εἰ καιρὸν λάβοιεν, ἄσμενοι τοῖς παρακαλοῦσι πρὸς τὴν ἐπίθεσιν ὑπήκουσαν. ὁ δὲ τῆς συνωμοσίας αὐτῶν ὅδε ἦν λογισμός· τοὺς μὲν ἡγεμόνας τῆς ἐπιχειρήσεως ἔδει φυλάξαντας νύκτα ἀσέληνον, τὰς ἄκρας καὶ τοὺς ἐρυμνοὺς τόπους τῆς πόλεως καταλαβέσθαι· τοὺς δὲ θεράποντας, ὅταν αἴσθωνται κρατοῦντας ἐκείνους τῶν ἐπικαίρων χωρίων (ἀλαλαγμῷ δὲ τοῦτο ἔμελλεν αὐτοῖς γενήσεσθαι φανερόν), ἀποκτεῖναι τοὺς δεσπότας καθεύδοντας· ταῦτα διαπραξαμένους, τάς τε οἰκίας διαρπάσαι τῶν εὐπόρων, καὶ τὰς πύλας τοῖς τυράννοις ἀνοῖξαι. ἡ δὲ ἐν παντὶ καιρῷ σώζουσα

non passuros vt amici cognatique sui exuerētur patria. quodsi neutrū vellent facere, tum se belli cōsilium inituros. Non ignorabant illi neutrum horum facturos Romanos; sed honestos belli prætextus quærebant, simul sperantes posse interim aduersarios suos delenire officiis atque beneficiis. His decretis, datoque anno integro, Romanis, ad deliberandum: sibi vero, ad bellum apparandum, & legatis ex arbitrio Tarquinii designatis, dimissum est concilium. Reuersis ad suos Latinis, Mamilius & Tarquinius videntes multitudinem pronam ad seruandum fœdus, spem (vt dubiam) nolebant collocare in exteris: mutataque sententia conabantur ciuile & inexspectatum bellum in ipsa vrbe conciere, irritatis contra diuites pauperibus. iam enim magna pars plebis, præsertim egeni & oppressi fœnore, aliquantum commoti erant, ac perniciosas reipub. cogitationes alebant. impotenter enim & immoderate se gerebant fœneratores, & in neruum abducebant obæratorum corpora; quibus non aliter vtebantur quā emptitiis. His cognitis Tarquinius cum legatis Latinorū in vrbem misit quosdam deferentes *secum* aurum, de quibus non facilis esset suspicio. hi collocuti cum egenorum audacissimis, largiendo nonnihil in præsens, sed plura pollicendo si reges in vrbem redissent, valde multos ciues corruperunt: coniuratumque est contra optimatum administrationem non solum ab ingenuis inopibus, sed etiam a seruis nequam, spe libertatis inductis: qui propter conseruos superiori anno supplicio traditos male affecti erga dominos, & ipsi vicissim suspecti quasi per occasionem ausuri similia, promptas insidiarum hortatoribus aures præbuerunt. coniurationis vero consilium fuit tale: Duces facinoris obseruata nocte per lunæ silentium obscura, arces & loca vrbis munitiora occupare: seruos vero, cum primum illos opportunis locis potitos sensissent, (quod illi sublato clamore significaturi erāt) necare oppressos somno dominos. quo facto, direptisq; diuitum ędibus, portas tyrannis aperire. Sed affuit vrbi, quæ cum alias semper eam periculis

Legatio Latinorum, & conspir. vrb.

eripuit, tum vsq; ad hæc nostra tempora incolumem tuetur, diuina prouidentia, detectis insidiis apud alterũ consulem Sulpicium, indicio duorũ fratrum Tarquiniorum Publii & Marci Laurentinorum, diuina quadam vi expresso, cum essent pręcipua coniurationis capita. in somnis enim obuersabãtur eis horribiles quædam species, intentantes pœnas atroces nisi cœpto desisterent: videbanturq; sibi exagitari a quibusdam furiis & verberari, tandem etiam oculis orbari, multisque aliis suppliciis miserum in modum affici, ita vt terrore ac tremore excitarẽtur, ac ne somnum quidẽ præ huiusmodi terriculamentis possent capere. hi primum auerruncatoriis quibusdam & piacularibus sacris conabantur infestantes se dæmonas auertere: cumq; nihil proficerent, vatem consulebant, celantes arcanum insidiarum consilium, & hoc tantum scitantes, adesset ne tempus perficiendi quæ cuperent. vate vero respondente malam eos viam insistere; ac ni mutarent consilium, fœdissimo perituros exitio, veriti ne præuenirentur ab aliis, prodiderunt secretum ei consuli qui tum in vrbe aderat. qui laudatis eorum dictis, multaq; pollicitus beneficia, si dictis illorũ facta quoq; responderẽt, eos apud se domi retinuit, re nulli communicata. Latinorum vero legatis, quibus hactenus responsum dare distulerat, in curiam introductis, ita ex senatus sententia respondit: Amici nostri & cognati, ite ac renuntiate Latinorum reipublicæ, populum Rom. neque prius in Tarquiniensium gratiam concessisse tyrannis reditum; neque post ab vniuersis Etruscis eadem postulãtibus, & Porsenæ ductu grauissimum bellum inferentibus, flecti potuisse: maluisseque post vastatos in conspectu suo agros villasque incensas, obsidionem pro libertate sustinere, quam imperata quæ non placerent facere. Ac miramur vos Latinos, cum hæc sciatis, nihilo minus huc venire atque imperare vt tyrannos recipiamus & Fidenarũ obsidionẽ soluamus, minarique bellũ nisi pareamus. Desinite frigidas istas nec plausibiles inimicitiæ caussas prætexere. Sin, ꝑpter hæc, cognationis vincula soluere cogitatis,

τὴν πόλιν, καὶ μέχρι τῶν κατ' ἐμὲ χρόνων διαμένουσα θεία πρόνοια, διεκάλυψεν αὐτῶν τὰ βουλεύματα, μηνύσεως θατέρῳ τῶν ὑπάτων γενομένης Σολπικίῳ, ἣν ἐποιήσαντο ἀδελφοὶ δύο Ταρκύνιοι, Πόπλιος καὶ Μάρκος ἐκ Λαυρέντου πόλεως, κορυφαιότατοι τῶν μεταπραττόντων τὴν συνωμοσίαν, ὑπὸ θείας ἀνάγκης βιαζόμενοι. ἐφίσταντο γὰρ αὐτοῖς ὅτε κοιμηθεῖεν, ὄψεις ὀνείρων φοβεραί, τιμωρίας ἀπειλοῦσαι μεγάλας, εἰ μὴ παύσαιντο καὶ ἀποσταῖεν τῆς ἐπιθέσεως· διώκεσθαί τε ὑπὸ δαιμόνων τινῶν, καὶ παίεσθαι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττεσθαι, καὶ ἄλλα πολλὰ σχέτλια πάσχειν τελευτῶντες ἐδόκουν· ὑφ' ὧν περίφοβοι καὶ τρόμῳ παλλόμενοι διηγείροντο, καὶ οὐδὲ καθεύδειν διὰ ταῦτα τὰ δείματα ἐδύναντο. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀποτροπαίοις τισὶ καὶ ἐξακεστηρίοις θυσίαις ἐπειρῶντο παραιτεῖσθαι τοὺς ἐνισταμένους σφίσι δαίμονας· ὡς δ' οὐδὲν ἐπέραινον, ἐπὶ μαντείας ἐτράποντο, τὴν μὲν διάνοιαν τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπόρρητον φυλάττοντες, τοῦτο δὲ μόνον μαθεῖν ἀξιοῦντες, εἰ καιρὸς ἤδη πράττειν ἃ βούλονται. ἀποκριναμένου δὲ τοῦ μάντεως, ὅτι πονηρὰν καὶ ὀλέθριον βαδίζουσιν ὁδόν, καὶ εἰ μὴ μεταθήσονται τὰ 237 βουλεύματα, τὸν αἴσχιστον ἀπολοῦνται τρόπον, δείσαντες μὴ φθάσωσιν αὐτοὺς ἕτεροι τὰ κρυπτὰ εἰς φῶς ἐξενέγκαντες, αὐτοὶ γίνονται μηνυταὶ πρὸς τὸν ἐνδημοῦντα τῶν ὑπάτων. ὁ δὲ ὕπατος ἐπαινέσας αὐτούς, καὶ πολλὰ ὑποσχόμενος εὖ ποιῆσαι, ἐὰν καὶ τὰ ἔργα ὅμοια τοῖς λόγοις ἐπιδείξωνται, τούτους μὲν ἔνδον παρ' ἑαυτῷ κατεῖχεν μηδενὶ φράσας· τοὺς δὲ Λατίνων πρέσβεις, ἀναβαλλόμενος τέως καὶ παρέλκων τὴν ἀπόκρισιν, τότε εἰσαγαγὼν εἰς τὸ βουλευτήριον, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς συνέδροις ἀποκρίνεται πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες φίλοι τε καὶ συγγενεῖς, ἀπαγγέλλετε ἀπιόντες πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Λατίνων, ὅτι Ῥωμαίων δῆμος οὔτε πρότερον Ταρκυνιήταις ἀξιοῦσιν ἐχαρίσατο τὴν τῶν τυράννων κάθοδον, οὔθ' ὕστερον ἅπασι Τυρρηνοῖς, οὓς ἦγε βασιλεὺς Πορσίνας, ὑπὲρ τῶν αὐτῶν δεομένοις, καὶ πόλεμον ἐπάγουσιν ἁπάντων πολέμων βαρύτατον, ἐνέκλινεν, ἀλλ' ἠνέσχετο γῆν τε κειρομένην ὁρῶν, καὶ αὐλὰς ἐμπιπραμένας, ἰσχήρης γενόμενος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, καὶ τοῦ μηδὲν ὧν μὴ βούλεται πράττειν κελευσθείς. ὑμῶν τε, ὦ Λατῖνοι, ἐθαυμάσαμεν, εἰ ταῦτα εἰδότες, οὐδὲν ἧττον [illegible] τοὺς τυράννους, καὶ τὴν Φιδήνης πολιορκίαν λῦσαι ἐπιτάττοντες ἥκετε, καὶ μὴ πειθομένοις πόλεμον ἀπειλεῖτε. παύσασθε δὴ ψυχρὰς καὶ ἀπιθάνους προβαλλόμενοι προφάσεις τῆς ἔχθρας· καὶ εἰ διὰ ταῦτα μέλλετε διαλύειν τὸ συγγενές, καὶ τὸν πόλεμον ἐπικυροῦν,

[μηδεὶ]

[μηδὲν] ἔτι ἀναβάλλεσθε. ταῦτα τοῖς πρέσβεσιν ἀποκρινάμενος, καὶ προπέμψας ἐκ τῆς πόλεως, μετὰ τοῦτο φράζει τῇ βουλῇ περὶ τῆς ἀπορρήτου συνωμοσίας, ἃ παρὰ τῶν μηνυτῶν ἔμαθε· καὶ λαβὼν ἐξουσίαν παρ᾽ αὐτῶν αὐτοκράτορα τοῦ διερευνᾶσθαι τοὺς μετασχόντας τῶν ἀπορρήτων βουλευμάτων, καὶ κολάσαι τοὺς εὑρεθέντας, οὐ τὴν αὐθάδη καὶ τυραννικὴν ἦλθεν ὁδόν, ὡς ἕτερος ἄν τις ἐποίησεν, εἰς τοσαύτην κατακλεισθεὶς ἀνάγκην· ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν εὐλόγιστόν τε καὶ ἀσφαλῆ, καὶ τῷ σχήματι τῆς καθεστώσης τότε πολιτείας πρέπουσαν, ἀκολουθῶν ἐτράπετο. οὔτε γὰρ ἐκ τῶν οἰκιῶν συλλαμβανομένους ἄγεσθαι τοὺς πολίτας ἐπὶ τὸν θάνατον, ἀποσπωμένους γυναικῶν τε καὶ παίδων καὶ πατέρων, ἐβουλήθη, τόν τε οἶκτον ἐνθυμούμενος οἷος ἔσται τῶν προσηκόντων ἑκάστοις περὶ τὸν ἀποσπασμὸν τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ δεδιὼς μή τι ἀπονοηθέντες ἐπὶ τὰ ὅπλα τὴν ὁρμὴν λάβωσι, καὶ δι᾽ αἵματος ἐμφυλίου χωρήσῃ τὸ ἀναγκασθῆναι παρανομεῖν· οὔτε δικαστήρια καθίζειν αὐτοῖς ᾤετο δεῖν, λογιζόμενος ὅτι πάντες ἀρνήσονται, καὶ οὐθὲν ἔσται βέβαιον τοῖς δικασταῖς τεκμήριον οὐδ᾽ ἀναμφίλεκτον ἔξω τῆς μηνύσεως, ᾗ πιστεύσαντες θάνατον τῶν πολιτῶν καταψηφιοῦνται· καινὸν δέ τινα τρόπον ἀπάτης ἐξεῦρε τῶν νεωτεριζόντων, δι᾽ οὗ πρῶτον μὲν αὐτοὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος, εἰς ἓν χωρίον ἥξουσιν οἱ τῶν ἀπορρήτων βουλευμάτων ἡγεμόνες· ἔπειτα ἀναμφιλέκτοις ἁλώσονται τεκμηρίοις, ὥστε μηδεμίαν αὐτοῖς ἀπολογίαν καταλείπεσθαι· πρὸς δὲ τούτοις οὐκ εἰς ἔρημον συναχθέντες τόπον, οὐδ᾽ ἐν ὀλίγοις μάρτυσιν ἐξελεγχθέντες, ἀλλ᾽ ἐν ἀγορᾷ, πάντων ὁρώντων γενόμενοι καταφανεῖς, ἃ προσήκει πείσονται, ταραχή τε οὐδεμία γενήσεται κατὰ τὴν πόλιν, οὐδ᾽ ἐπανάστασις ἑτέρων, οἷα συμβαίνειν φιλεῖ περὶ τὰς κολάσεις τῶν νεωτεριζόντων, καὶ ταῦτα ἐν ἐπισφαλέσι καιροῖς. ἄλλος μὲν οὖν ἄν τις ἀποχρῶν ὑπέλαβεν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον εἰπεῖν, ὅτι συλλαβὼν τοὺς μετασχόντας τῶν ἀπορρήτων βουλευμάτων ἀπέκτεινεν· ὡς ὀλίγης τοῖς πράγμασι δηλώσεως δεῖν· ἐγὼ δὲ καὶ τὸν
238 τρόπον τῆς συλλήψεως τῶν ἀνδρῶν ἄξιον εἶναι νομίσας, ἔκρινα μὴ παρελθεῖν, ἐνθυμούμενος ὅτι τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰς ἱστορίας οὐχ ἱκανὸν εἰς ὠφέλειαν, τὸ τέλος αὐτὸ τῶν πραχθέντων ἀκοῦσαι· ἀπαιτεῖ γὰρ ἕκαστος καὶ τὰς αἰτίας ἱστορῆσαι τῶν γινομένων, καὶ τοὺς τρόπους τῆς πράξεως, καὶ τὰς διανοίας τῶν πραξάντων, καὶ τὰ παρὰ τοῦ δαιμονίου συγκυρήσαντα, καὶ μηδενὸς ἀνήκοος γενέσθαι τῶν πεφυκότων τοῖς πρά-

nihil amplius cunctamini. Cũ hoc responso legatis *dimissis* & extra vrbẽ deductis, tũ demũ exponit senatui de occulta coniuratione quæ ex indicibus didicerat: acceptaq; ab eo plenaria potestate inquirendi consiliorum socios & inuentos plectendi, nõ contumacem & tyrãnicam viã ingressus est, sicut alius quispiam in talẽ necessitatem deductus fecisset: sed rationabilem & tutã est secutus, conuenientemq; pręsenti formę reip. neq; enim domi correptos, & ab vxoribus ac liberis parẽtibusq; abstractos ciues ad suppliciũ duci voluit; cogitans quãta propinquos in coniunctissimarũ necessitudinũ auulsione incessura esset cõmiseratio; veritusq; ne per desperationem ad arma recurrere inciperẽt, & ad ciuilẽ sanguinem iniuste profundendũ se cogerent. neq; iudiciis rem cõmittendam duxit; considerans oẽs infitiaturos; nec adfore iudicibus vllũ certũ atq; indubitatum argumẽtum, præter indicium; cui credẽdo, capitis damnare ciues *noxios* opus sit. sed nouum quendam modum inuenit quo rerum nouarum studiosos deciperet, quo primũ ipsi arcanæ conspirationis duces nemine cogente in vnũ locum contraherentur; deinde indubiis argumentis conuincerentur, vt nullam sibi defensionem reliquam facerent: destinato ad id loco non solitario, vbi paucis deprehenderẽtur testibus; sed in foro, vbi in omnium conspectu detecti dignas pro meritis paterentur pœnas; nec tamen vllæ per vrbẽ turbæ excitarentur, aut alia insurgeret factio; qualia contingere solent quoties de nouitatum affectatoribus supplicium sumitur, præsertim periculosis temporibus. *Hic* alius fortasse satis putasset rei summam dicere, comprehensos a consule coniurationis conscios, affectosque supplicio: quasi hæ res prolixiore narratione non indigeant. ego vero etiam modũ comprehensionis memoria dignum nec silentio prætereũdũ iudicaui, reputãs ex lectione historiarũ aliq̃ vtilitatem captantib. non sufficere si cognoscãt solos rerum exitus: (dum vnusquisq; caussas sibi exponi vult vnde quidq; prouenerit, & modũ quo peractũ sit, & cõsilia eorũ qui negotiũ aggressi: tũ quẽ Dei nutu res sortita sit exitũ; nec quidq̃ eorũ quę res comitari solẽt, au-

ribus subtrahi) ac rem publicam tractantibus pernecessariam esse cognitionem talium, vt in *similibus* casibus exempla in promptu habeãt. Modus autem comprehendẽdi excogitatus a consule fuit talis. delectis e senatorum numero qui ætate & viribus valerẽt maxime, iussit eos cumprimum signum *a se datum* accepissent, cum fidissimis amicorum & cognatorum occupare munita vrbis loca domiciliis suis proxima. equites quoque pręmonuit vt in foro circa ædes opportunissimas præsto essent cum gladiis, & iussa quæ daturus esset peragerent. ac ne in sontium comprehensione, familiares eorum aliive ciues aliquid auderent, neve rebus turbatis cædes inter ciues patrarentur: per litteras obsidenti Fidenas collegæ significauit, vt initio noctis e castris ad vrbem cum meliori exercitus parte profectus, in montano loco mœnibus proximo armatus consisteret. His *ita* præparatis indices iussit coniurationis ducibus *edicere*, vt circa medium noctis in forum venirent cum sociorum fidissimis, accepturi illic ordinem, locum, & tesseram *rei gerendæ*; & quid cuiq; faciendum esset, audituri. Factum est ita: & postquam socii cum suis omnibus in forum confluxere, signo illis ignoto statim arces & loca vrbis editiora armis pro defensione patriæ implentur, foroque circumfusæ equitum custodiæ impediunt, ne quis inde possit elabi: eodemque tempore alter consul Manius a Fidenis in campum cum copiis aduentat. cum primum autem illuxit, consules cum armatis pro tribunali aderant: dimissisque per omnes vicos præconibus qui in concionem vocarent populum, collecta mox vniuersa vrbana multitudine, exposuerunt ei coniurationem de reducendo tyranno initam, productis *coniurationis* indicibus. deinde facta potestate dicendi si quis fidem indicum in dubium vellet adducere, nemine ad infitiationem refugiente, digressi e comitio in curiam, in senatu rogabant sententias: cumque senatusconsultum in tabulas retulissent, reuersi in concionem, populo id recitauerunt. fuit autem huiusmodi: Tarquiniis conspirationis

γμασι παρακολουθεῖν· τοῖς δὲ πολιτικοῖς καὶ πάνυ ἀναγκαίαν ὑπάρχουσαν τὴν τούτων μάθησιν, ἵνα παραδείγμασιν ἔχοιεν πρὸς τὰ συμβαίνοντα χρῆσθαι. ἦν δὲ ὁ τρόπος τῆς συλλήψεως τῶν συνωμοτῶν ὃν ἐξεῦρεν ὁ ὕπατος, τοιόσδε· τῶν μετεχόντων τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου τοὺς ἀκμαιοτάτους ἐπιλεξάμενος, ἐκέλευσεν αὐτοῖς, ὅταν λάβωσι τὸ σύνθημα, μετὰ τῶν πιστοτάτων φίλων τε καὶ συγγενῶν τοὺς ἐρυμνοὺς τῆς πόλεως καταλαβέσθαι τόπους, ἐν οἷς ἐτύγχανον ἕκαστοι τὰς οἰκήσεις ἔχοντες· τοῖς θ' ἱππεῦσι προσέταξε τὰς ἐπιτηδειοτάτας τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν οἰκιῶν περιμένειν, ἔχουσι ξίφη, καὶ ποιεῖν ὅ τι ἂν αὐτοῖς κελεύῃ. ἵνα δὲ μηδὲν ἐν τῇ συλλήψει τῶν πολιτῶν νεωτερίσωσιν οἱ προσήκοντες αὐτοῖς, ἢ τῶν ἄλλων τινὲς πολιτῶν, μηδ' ἐμφύλιοι διὰ τὴν ταραχὴν γένωνται φόνοι, γράμματα πέμψας πρὸς τὸν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Φιδήνης τεταγμένον ὕπατον, ἐκέλευσεν ἀρχομένης τῆς νυκτὸς ἄγοντα τὸ κράτιστον τῆς στρατιᾶς, ἥκειν ἐπὶ τὴν πόλιν, καὶ πλησίον τοῦ τείχους ἐν ὀρεινῷ τόπῳ θέσθαι τὰ ὅπλα. παρασκευασάμενος δὲ ταῦτα, τοῖς μηνύσασι τὴν πρᾶξιν εἶπε, πρὸς τοὺς συνωμοτῶν ἡγεμόνας ἥκειν εἰς τὴν ἀγορὰν περὶ μέσας νύκτας, ἄγοντας οἷς μάλιστα πιστεύουσι τῶν ἑταίρων, ὡς ἐκεῖ τάξιν τε καὶ χώραν καὶ σύνθημα ληψομένους, καὶ ἃ δεῖ πράττειν ἑκάστους ἀκούσοντας. ἐγένετο ταῦτα. καὶ ἐπειδὴ συνήχθησαν οἱ προεστηκότες τῶν ἑταίρων ἅπαντες εἰς τὴν ἀγορὰν, διὰ συνθημάτων ἀδήλων ἐκείνοις, εὐθὺς αἵ τε ἄκραι πλήρεις ἐγίνοντο τῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀνειληφότων τὰ ὅπλα, καὶ τὰ περὶ τὴν ἀγορὰν ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν ἱππέων κύκλῳ, οὐδεμία τε κατελείπετο τοῖς ἀπιέναι βουλομένοις ἔξοδος. καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Μάνιος ἀπὸ τῆς Φιδήνης ἀναστὰς, παρῆν εἰς τὸ πεδίον ἄγων τὴν δύναμιν. ὡς δ' ἡμέρα τάχιστα διέλαμψεν, ὁπλίτας περὶ αὐτοὺς ἔχοντες οἱ ὕπατοι, προῆλθον ἐπὶ τὸ βῆμα· καὶ διὰ πάντων τῶν στενωπῶν τοῖς κήρυξι περιαγγεῖλαι κελεύσαντες ἥκειν τὸν δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, παντὸς τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου συνδραμόντος, δηλοῦσί τε αὐτοῖς τὴν γινομένην ἐπὶ τῇ καθόδῳ τοῦ τυράννου συνωμοσίαν, καὶ τοὺς μηνυτὰς ἀναβιβάζονται. καὶ μετὰ τοῦτο ἀπολογεῖσθαι συγχωρήσαντες, ἐάν τινες ἀμφισβητῶσι πρὸς τὴν μήνυσιν, ἐπειδὴ πρὸς ἄρνησιν οὐδεὶς ἐπεχείρησε τρέπεσθαι, μεταστάντες ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸ βουλευτήριον, γνώμην ὑπὲρ αὐτῶν διηρώτησαν τοὺς συνέδρους, καὶ γραψάμενοι τὰ δόξαντα αὐτοῖς, ἧκον αὖθις ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ προβούλευμα ἀνέγνωσαν. ἦν δὲ τοιόνδε· Ταρκυνίοις μὲν τοῖς μηνύσασι τὴν

τὴν ἐπίθεσιν πολιτείαν δεδόσθαι, καὶ ἀργυρίου μυρίας ἑκατέροις δραχμάς, καὶ πλέθρα γῆς δημοσίας εἴκοσι· τοὺς δὲ μετασχόντας τῆς συνωμοσίας συλληφθέντας ἀποθανεῖν, ἐὰν τῷ δήμῳ ταῦτα δοκῇ. τοῦ δὲ συνεληλυθότος ὄχλου κύρια ποιήσαντος τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ, μεταστῆναι κελεύσαντες ἐκ τῆς ἀγορᾶς τοὺς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν συνεληλυθότας, ἔπειτα καλέσαντες τοὺς ὑπηρέτας ἔχοντας ξίφη,
239 ἐκέλευσαν τοὺς συνωμότας ἅπαντας κτείνειν· οἱ πάντας τοὺς ἐνόχους τῆς αἰτίας, ἐν ᾧ συνεκλείσθησαν χωρίῳ, περιστάντες κατεφόνευσαν. διαχρησάμενοι δὲ τούτους, οὐκέτι παρεδέξαντο μηνύσεις οὐδεμίας κατ' οὐδενὸς τῶν ταῦτα βουλευσαμένων, ἀλλὰ πάντας ἀφῆκαν τῶν ἐγκλημάτων τοὺς διαφυγόντας τὴν ἐκ χειρὸς κόλασιν, ἵνα ἅπαν ἐξαιρεθῇ τὸ τῆς πόλεως ταραχῶδες. οἱ μὲν δὴ συστήσαντες τὴν συνωμοσίαν, τοιούτῳ τρόπῳ διεφθάρησαν. ἡ δὲ βουλὴ καθαρθῆναι ψηφισαμένη τοὺς πολίτας ἅπαντας, ὅτι πολιτικοῦ φόνου γνώμας ἠναγκάσθησαν ἀποδεῖξαι· ὡς οὐ θεμιτὸν αὐτοῖς ἐφ' ἱερὰ παρελθεῖν καὶ θυσιῶν κατάρχειν, πρὶν ἀφοσιώσασθαι τὸ μίασμα, καὶ τὴν συμφορὰν λῦσαι τοῖς εἰωθόσι καθαρμοῖς· ἐπεὶ πᾶν ὅσον ἦν ὅσιον ἐπὶ τῶν ἐξηγουμένων τὰ θεῖα κατὰ τὸν ἐπιχώριον νόμον ἐπράχθη, θυσίας μὲν μετὰ τοῦτο χαριστηρίους καὶ ἀγῶνας ἔκρινεν ἐπιτελεσθῆναι, καὶ τρεῖς ἡμέρας ἔθηκεν εἰς ταῦτα ἱεράς. Μανίου δὲ Τυλλίου θατέρου τῶν ὑπάτων, ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ ἐπωνύμοις τῆς πόλεως ἀγῶσι, κατὰ τὴν πομπὴν, ἐκ τοῦ ἱεροῦ πεσόντος ἅρματος κατ' αὐτὸν τὸν ἱππόδρομον, καὶ τρίτῃ μετὰ τὴν πομπὴν ταύτην ἡμέρᾳ τελευτήσαντος, τὸν λειπόμενον χρόνον, βραχὺν ὄντα, τὴν ἀρχὴν μόνος ὁ Σουλπίκιος κατέσχεν. ὕπατοι δὲ εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν ἀπεδείχθησαν Πόπλιος Οὐετούριος, καὶ Πόπλιος Αἰβούτιος Ἔλβας. τούτων ὁ μὲν Αἰβούτιος ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ἐτάχθη πραγμάτων φυλακῆς οὐ μικρᾶς δεῖσθαι δοκούντων, μή τις ἑτέρως νεωτερισθῇ πρᾶξις ἐκ τῶν πενήτων. Οὐετούριος δὲ τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς ἐπαγόμενος, τὴν Φιδηναίων γῆν ἐδῄου μηδενὸς κωλύοντος· καὶ προσκαθεζόμενος τῇ πόλει, προσβολὰς ἐποιεῖτο συνεχεῖς. οὐ δυνάμενος δὲ πολιορκίᾳ τὸ τεῖχος ἑλεῖν, ἀπεχαράκου τε πέριξ καὶ ἀπετάφρευεν, ὡς λιμῷ τοὺς ἀνθρώπους παραστησόμενος. ἤδη δὲ κάμνουσι τοῖς Φιδηναίοις ἧκεν ἐπικουρία Λατίνων, ἣν ἀπέστειλε Σέξτος Ταρκύνιος, καὶ σῖτον, καὶ ὅπλα, καὶ τἆλλα τὰ εἰς πόλεμον ἐπιτήδεια. οἷς πιστεύσαντες, ἐθάρρησε προελθεῖν ἐκ τῆς πόλεως δύναμις οὐ μικρὰ, ποιοῦσα στρα-

indicibus dari ius ciuitatis, & vtrisq; argenti decies millenas drachmas, & agri ex publico vicena iugera: socios autem coniurationis comprehendi & necari, si idem videretur populo. cumq; collecta multitudo ratum faceret senatus decretum, iusserunt *primum* e foro secedere qui ad concionem conuenerant; deinde ministros cum gladiis accersiuerunt, totamque coniuratorum turbam trucidare iusserunt. qui sontes, quo loco circũclusi erãt, vndiq; cinctos omnes ad vnum confecerunt. Quo facto consſ. contra neminem amplius admiserunt indicium; sed quotquot e conspiratis præsentem pœnã effugissent, omnes *vna sententia* absoluerunt a crimine; vt omnis turbarũ materia in vrbe aboleretur. Coniuratis hoc pacto deletis, senatusconsultum factum est vt tota lustraretur ciuitas, quod necessitate coacta esset ciuilis cædis auctor fieri: cum nefas esset ad sacra accedere, & victimas immolare, antequã facinus expiatum esset, luesq; solitis lustrationibus abolita. cũq; vniuersas religionis ceremonias patrio ritu peregisset diuini cultus antistites, senatus tũ demum sacra ad agendas *diis* gratias, & ludos celebrari iussit, tresque huic rei dies festos instituit. Cumq; alter consul Manius Tullius in sacris his & ab vrbe denominatis ludis, dum pompa deduceretur, e sacro curru in ipso circo prolapsus, & tertio post põpam die defunctus esset, reliquum *anni* spatium, quia perparuum fuit, Sulpicius solus magistratum obtinuit. Sequenti anno consules facti, P. Veturius, & T. Æbutius Elua. Æbutio res vrbanæ commissæ, quod diligenti opus habere viderentur custodia, nequid aliud rerum nouarum molirentur pauperes. Veturius cum dimidio copiarum Fidenatem agrum vastauit obstante nemine; & obsessum oppidum assiduis tentauit oppugnationibus: cumque mœnia expugnare nõ posset, vallo ac fossa circumquaque cinxit, fame ad deditionem coacturus. Sed Fidenatibus iam *magna difficultate* laborantibus *cõmodum* venit Latinorum auxilium, vna cum frumento armisq; & aliis rebus bello necessariis, submissum a Sex. Tarquinio. quo freti, ausi sunt ex vrbe progredi, & in aperto castra me-

Lustratio publica.

A.V.C. 255, consſ. P. Veturio & T. Æbutio, Fidenæ obsessæ, Signia defensa.

tari non mediocrib. *aucti* copiis. Tum Romani, cum nihil amplius circumuallatione viderent profici, parabant se ad prœlium. pugnatumq; est prope muros aliquamdiu æquo Marte. vicit postremo Romanorum duritia multis laboribus confirmata: Fidenatesq;, licet numero plures, a minore manu pulsi, terga vertêre. cædes tamen non magna fuit ob propinquum refugium, cum insequentes telis repellerētur e mœnibus. quo facto, auxiliarii diuersi abierūt oppidanis nihil adiutis: & obsessi, denuo ad easdem redacti difficultates, inopia laborarūt. Eodem tēpore Sex. Tarquinius duxit Latinorum exercitum ad Signiam Romanorum coloniam, sperās se primo impetu oppressurum præsidiarios. qui cum strenue depugnarent, diu ibi moratus, nihil tamen egit memorabile: sed *tandem* hac etiā spe frustratus, cum *nouum* prę sidium, commeatusq;, & auxilia mitterentur a cōsulibus, soluta obsidione reduxit copias. Sequēti anno cōsules creati T. Largius Flauus, Q. Clœlius Siculus. Clœlius *domi* remp. curare a senatu iussus est cum dimidio exercitus, retento ad cauendas res nouas; quia miti esse ingenio videbatur, & popularis. Largius ad debellandos Fidenates instructū duxit exercitum, cōparatis rebus ad obsidionem necessariis. quos diuturnitate belli rerumq; omnium *victus* necessariarum inopia fessos, infestabat *insuper* fodiēdis subter mœnia *cuniculis* excitādisq; aggeribus; machinas etiam admouens, & noctesq; diesq; oppugnationem sine intermissione continuās; quod speraret se breui oppidū vi capturum. nec enim Latinorū populi, quibus maxime freti Fidenates bellū tolerabant, eos tunc seruare poterant: quia nulla ciuitas per se valebat obsidionem soluere: necdum e tota gente in commune contractæ erant copiæ: sed aliquoties per legatos appellati ciuitatum proceres, *semper* idem responsum dabant, auxilia breui affore: res autem nō respondebat pollicitis; sed verbis tantū suppetiarū spes fulciebatur. nec tamen prorsus de Latinorū ope desperabant Fidenates, sed spe ab illis facta obstinate nitebantur, & omnia perferebāt mala; quāuis super alia fames intolerabilis premeret, multosq;

A.V.C. 256, cons. T. Largio & Q. Clœlio, Fidenæ deditæ.

τὸ πεδίον ἐν ὑπαίθρῳ. ὁ μὲν δὴ περιτειχισμὸς οὐκέτι τοῖς Ῥωμαίοις χρήσιμος ἦν, ἐδόκει δ᾽ ἀγῶνος δεῖν· καὶ γίνεται πλησίον τῆς πόλεως μάχη μέχρι τινὸς ἀγχώμαλος· ἔπειτα ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῆς Ῥωμαίων, ἣν διὰ τὴν πολλὴν ἄσκησιν αὐτοῖς περιῆν, ἐκβιασθέντες οἱ Φιδηναῖοι, πλείους ὄντες ὑπὸ ἐλαττόνων εἰς φυγὴν κατέστησαν. φόνος δὲ οὐ πολὺς αὐτῶν ἐγένετο, τῆς ὑποχωρήσεως οὐ διὰ μακροῦ γινομένης, καὶ τῶν ἐπὶ τοῖς τείχεσι τοὺς διώκοντας ἀποκρουομένων. μετὰ τοῦτο δὲ τὸ ἔργον, οἱ μὲν ἐπίκουροι διασκεδασθέντες ἀπῄεσαν, οὐδὲν τοὺς ἔνδον ὠφελήσαντες· ἡ δὲ πόλις ἐν ταῖς αὐταῖς πάλιν ἐγεγόνει συμφοραῖς, καὶ τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἐπόνει. κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, Σέξτος Ταρκύνιος ἄγων στρατιὰν Λατίνων ἐπὶ Σιγνίαν κατεχομένην ὑπὸ Ῥωμαίων ἐστράτευσεν, ὡς ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον παραληψόμενος. γενναίως δὲ τῶν ἔνδον μαχησαμένων, πολὺν αὐτόθι χρόνον οὐδὲν ἀξιόλογον πράττων διετέλει. ἀποτυχὼν δὲ καὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος, ἀφικομένης τῆς φρουρᾶς, ἀγορᾶς τε καὶ βοηθείας ἀπὸ τῶν ὑπάτων, λύσας τὴν πολιορκίαν ἀπῆγε τὰς δυνάμεις. Τῷ δ᾽ ἑξῆς ἐνιαυτῷ Ῥωμαῖοι καθιστῶσιν ὑπάτους Τίτον Λάρκιον Φλάβον, καὶ Κόιντον Κλοίλιον Σικελόν. τούτων ὁ μὲν Κλοίλιος τὰ πολιτικὰ πράττειν ἐτάχθη ὑπὸ τῆς βουλῆς, τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς ἔχων, φυλακῆς ἕνεκα τῶν νεωτεριζόντων, ἐπιεικὴς τὴν φύσιν εἶναι δοκῶν καὶ δημοτικός. ὁ δὲ Λάρκιος ἐπὶ τὸν κατὰ Φιδηναίων πόλεμον ἐξηρτυμένην στρατιὰν ἄγων, καὶ εἰς πολιορκίαν ἐπιτήδεια παρασκευ- 240 ασάμενος, ᾤχετο. πονουμένοις τε τῷ μήκει τοῦ πολέμου τοῖς Φιδηναίοις, καὶ πάντων σπανίζουσι τῶν ἀναγκαίων, χαλεπὸς ἦν, ὑπορύττων τε τοὺς θεμελίους τῶν τειχῶν, καὶ χώματα ἐγείρων, καὶ μηχανὰς προσφέρων, καὶ οὔθ᾽ ἡμέρας οὔτε νυκτὸς τῆς πολιορκίας ἀφιστάμενος, ὀλίγου τε χρόνου κατὰ κράτος αἱρήσειν τὴν πόλιν ὑπολαμβάνων. οὐδὲ γὰρ αἱ Λατίνων πόλεις, αἷς οἱ Φιδηναῖοι μάλιστα πιστεύοντες ἀνείλοντο τὸν πόλεμον, ἱκαναὶ σώζειν αὐτοὺς τότε ἦσαν. οὐδεμία γὰρ πόλις ἀξιόχρεως ἦν ἀπαλλάξαι τῆς πολιορκίας αὐτούς· κοινὴ δὲ ἐξ ὅλου τοῦ ἔθνους οὔπω συνειστήκει δύναμις, ἀλλὰ πολλάκις αὐτοῖς πρεσβευομένοις τὰς αὐτὰς ἐδίδοσαν οἱ προεστηκότες τῶν πόλεων ἀποκρίσεις, ὡς ἀφιξομένης σφίσιν ἐπικουρίας ἐν τάχει· ἔργον δ᾽ οὐδὲν ἐγίνετο τῶν ὑποσχέσεων ἕτοιμον, ἀλλὰ μέχρι λόγων αἱ περὶ τῆς συμμαχίας ἐλπίδες ἐχώρουν. οὐ μὴν παντάπασί γε τὰς παρὰ τῶν Λατίνων ἀπεγνώκεσαν οἱ Φιδηναῖοι, ἀλλὰ διεκαρτέρουν ἐπὶ ταῖς ἐκεῖθεν ἐλπίσι πάντα τὰ δεινὰ ὑπομένοντες. ἦν δ᾽ ὑπὲρ πάντα ὁ λιμὸς ἄμαχον πρᾶγμα, καὶ πολλὴν

[illegible]

σου ἐποίησεν ἀνθρώπων φθοράν. ὡς δ᾽ ἀπειρήκεσαν ἤδη τοῖς κακοῖς, πρεσβεύονται ὡς τὸν ὕπατον, ἀνοχὰς αἰτοῦντες εἰς τεταγμένον τινὰ ἡμερῶν ἀριθμὸν, ὡς ἐν τούτῳ βουλευσόμενοι τῷ χρόνῳ περὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φιλίας, ἐφ᾽ οἷς αὐτὴν ποιήσονται δικαίοις. ἦν δὲ οὐ βουλῆς χάριν αἰτούμενος παρ᾽ αὐτῶν ὁ χρόνος, ἀλλὰ παρασκευῆς τῶν συμμάχων, ὡς ἐδήλωσαν τῶν αὐτομόλων τινὲς ἔναγχος ἀφιγμένοι. τῇ γὰρ ἔμπροσθεν νυκτὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν, καὶ πλεῖστον ἐν ταῖς Λατίνων πόλεσι δυναμένους, ἀπεστάλκεσαν πρέσβεις πρὸς τὸ κοινὸν ἱκετηρίας φέροντας. ταῦτα δὴ προεγνωκὼς ὁ Λάρκιος, τοῖς μὲν αἰτοῦσι τὰς ἀνοχὰς ἐκέλευσε τὰ ὅπλα ἀποθεμένοις, καὶ τὰς πύλας ἀνοίξασι, τότε διαλέγεσθαι πρὸς αὐτόν· ἄλλως δ᾽ οὔτε διαλλαγὰς, οὔτε ἀνοχὰς, οὔτε ἄλλο φιλάνθρωπον ἢ μέτριον οὐδὲν αὐτοῖς ὑπάρξειν ἔφη παρὰ τῆς Ῥωμαίων πόλεως. τοὺς δ᾽ ἀποσταλέντας ἐπὶ τὸ Λατίνων ἔθνος πρεσβευτὰς ἐφύλαττε μηκέτι παρελθεῖν ἐντὸς τειχέων, ἁπάσας τὰς εἰς τὴν πόλιν ἀγούσας ὁδοὺς φρουραῖς ἐπιμελεστέραις διαλαβών. ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ πολιορκούμενοι, τὰς συμμαχικὰς ἀπογνόντες ἐλπίδας, ἐπὶ τὰς τῶν πολεμίων δεήσεις καταφυγεῖν. καὶ συνελθόντες εἰς ἐκκλησίαν, ἔκριναν ὑπομεῖναι τὰς διαλλαγὰς, ἐφ᾽ οἷς ὁ κρατῶν ἠξίου. οὕτω δ᾽ ἄρα πολιτικὰ ἦν τὰ τῶν τότε ἡγεμόνων ἤθη, καὶ πλεῖστον ἀπέχοντα τυραννικῆς αὐθαδείας· ἣν ὀλίγοι τινὲς τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ἡγεμόνων ἴσχυσαν, ἐξουσίας ἐπαρθέντες μεγέθει, διαφυγεῖν· ὥστε παραλαβὼν τὴν πόλιν ὁ ὕπατος, οὐθὲν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἔπραξεν, ἀλλ᾽ ἀποθέσθαι τοὺς ἀνθρώποις κελεύσας τὰ ὅπλα, καὶ φρουρὰν ἐπὶ τὴν ἄκραν καταλιπὼν, αὐτὸς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπῄει, καὶ συναγαγὼν τὸ συνέδριον, ἀπέδωκεν αὐτοῖς σκοπεῖν, πῶς, ἢ τίνα χρηστέον τοῖς παραδοῦσιν ἑαυτοὺς τρόπον. ἐφ᾽ οἷς ἀγασθέντες τῆς πρὸς αὐτοὺς τιμῆς τὸν ἄνδρα οἱ σύνεδροι, τοὺς μὲν ἐπιφανεστάτους Φιδηναίων, καὶ τῆς ἀποστάσεως ἄρξαντας, ἐδικαίωσαν οὓς ἂν ὁ ὕπατος ἀποφήνῃ, ῥάβδοις μαστιγωθέντας, ἀποκοπῆναι τὰς κεφαλάς· περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐπ᾽ ἐκείνῳ τὴν ἐξουσίαν ἐποίησαν, ἅπαντα ὅσα προῄρητο. γενόμενος δὲ ὁ Λάρκιος ἁπάντων κύριος, ὀλίγους μέν τινας τῶν Φιδηναίων κατηγορηθέντας ὑπὸ τῶν τὰ ἐναντία φρονούντων, ἐν τοῖς ἁπάντων
241 ὀφθαλμοῖς ἀπέκτεινε, καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν ἐδήμευσε· τοῖς δὲ ἄλλοις ἅπασιν ἀπέδωκε τήν τε πόλιν ἔχειν καὶ τὰ χρήματα· γῆς τε αὐτῶν ἀπετέμετο τὴν ἡμίσειαν, ἣν ἐκληρούχησαν οἱ καταλειφθέντες ἐν τῇ πόλει Ῥωμαῖοι φρουροὶ τῆς ἄκρας. ταῦτα

mortales conficeret. Tandē prægrauati calamitatibus, legatione ad consulem missa, inducias petebāt ad certum dierum numerum, deliberaturi interim quibus conditionibus amicitiam cum Romanis inirent. *reuera* tamen non consultationis caussa quærebatur mora, sed comparandi auxilii, sicut compertum est ex recentibus transfugis. proxima enim nocte spectatissimos ciuium & gratiosissimos apud Latinorum ciuitates, ad totam gentem supplicum ritu legauerant. Quo cognito, Largius petentibus inducias respondit, deponenda esse arma portasque aperiendas; atq; tum *demum* impetraturos colloquium: alioqui nec pacem nec inducias, nec aliud quidquam humanum moderatumve sperandum eis a pop. Rom. Ceterum legatos ad Latinum nomē missos accurate obseruabat ne redirent intra mœnia, interclusis omnibus viis ad oppidum ferentibus. quo factum est vt obsessi desperatis sociorum auxiliis, coacti sint ad hostium exorationem confugere: decretumque pro concione, pacem admittere quibus victor vellet conditionibus. Et adeo ciuiles erant eius seculi ducum mores, tamque abhorrentes ab omni arrogantia tyrannica, (quam ætatis nostræ duces pauci euadere potuerunt, elati potestatis magnitudine) vt deditione potitus oppido consul, nihil egerit de sua sententia: sed ademptis armis, & relicto in arce præsidio, ipse Romam abiit: coactoque senatu, dispiciendum patribus proposuit quo modo tractandi essent dedititii. Qui læti tātum honoris a consule sibi habitum, pronuntiauerunt nobilissimos Fidenatium a quibus defectionis initium ortū esset, quoscumque consul pœna dignos iudicasset, virgis *prius* cæsos plectendos capite: de ceteris in ipsius potestate reliquerunt quidnam vellet statuere. Ille totius negotii factus arbiter, paucos aliquot Fidenatium accusatos ab aduersæ factionis ciuibus, in omnium conspectu supplicio affecit, bonis eorum addictis ærario: reliquos omnes permisit frui bonis suis & patria. agri dimidium ademit: quem sorte *inter se* diuiserunt qui ad arcis custodiā ibi relinquebantur præsidiarii Romani.

his rebus gestis domum reduxit exercitũ. Huius deditionis fama vt perlata est ad Latinos, turbatæ ac territæ sunt vrbes vniuersę, omnesq; succensuerunt rerum publicarum administratoribus, quasi prodidissent socios: coactisq; rursum apud Ferentinum concilii præsidibus, belli hortatores in armorum dissuasores multis verbis inuecti, (præcipue Tarquinius & gener eius Mamilius, Aricinorumq; proceres) effecerunt suis concionibus vt omnes Latini nominis populi cõmune bellum cõtra pop. Rom. susciperent. & nequis populus societatem proderet, neve sine communi consensu pacem priuatim faceret, iureiurando se mutuo deuinxerũt: ac decreuerunt vt qui conditionibus his non starent, a fœdere exclusi, pro exsecratis & publicis hostibus haberentur. In hoc fœdus nomina & iusiurandum dedere proceres, Ardeatæ, Aricini, Bouillani, Bubetani, Corani, Cornetani, Gabini, Laurentini, Lanuuini, Lauiniẽses, Labicani, Nomentani, Norbani, Prænestini, Pedani, Querquetulani, Satricani, Scaptini, Setini, Tellini, Tiburtini, Tusculani, Trebani, Veliterni. ex his omnibus populis delectu iuniorũ habito, tantum copiarum contractum iri, quantum Octauio Mamilio & Sex. Tarquinio satis videretur. hos enim crearant imperatores. Et vt honestam belli caussam habere viderẽtur, legatos Romam miserunt nobilissimos viros ex vnoquoque populo. Qui introducti in curiam, aiebant populum Romanum accusari a populo Aricino, non solum iter tutum præbuisse Etruscis bellum inferentibus Ariciæ, verum etiam adiuuisse eos rebus ad bellum necessariis: deinde eos qui ex prœlio effugissent, excepisse, inermes & saucios, omnesque seruauisse, cum non ignorarent eos commune bellum inferre vniuerso Latino nomini; ac si Aricia potiti fuissent, eos sine vllo impedimento cetera etiam *oppida* fuisse subiugaturos vniuersa. Si igitur velint iure cum Aricinis experiri in communi Latinorum iudicio, & stare iudicatis, bello opus non fore. quodsi solita cõtumacia nihil iustum æquumve cognatis concederent, minaban-

Latinorum conspiratio.

διαπραξάμενος, ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν στρατιάν. ὡς δ' ἀπηγγέλθη τοῖς Λατίνοις ἡ τῆς Φιδήνης ἅλωσις, ὀρθὴ καὶ περίφοβος πᾶσα πόλις ἦν, καὶ τοῖς προεστηκόσι τῶν κοινῶν ἅπαντες ἐχαλέπαινον, ὡς προδεδωκόσι τοὺς συμμάχους. συναχθείσης δ' ἀγορᾶς ἐν Φερεντίνῳ, πολλὴν ἐποιοῦντο τῶν ἀποσπευδόντων τὸν πόλεμον κατηγορίαν οἱ τὰ ὅπλα πείθοντες ἀναλαβεῖν· μάλιστα δὲ Ταρκύνιος, καὶ ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ Μαμίλιος, καὶ οἱ προεστηκότες τῆς Ἀρικηνῶν πόλεως. ὑφ' ὧν ἐκδημαγωγηθέντες ὅσοι τοῦ Λατίνων μετεῖχον γένους, κοινῇ τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀναιροῦνται πόλεμον· καὶ ἵνα πόλις μηδεμία προδῷ τὸ κοινὸν, μήτε καταλύσηται τὴν ἔχθραν δίχα τῆς ἁπάντων γνώμης, ὅρκους ἔδοσαν ἀλλήλοις, καὶ τοὺς μὴ φυλάξαντας τὰς ὁμολογίας, ἐκσπόνδους εἶναι καὶ καταράτους ἐψηφίσαντο, καὶ πολεμίους ἁπάντων. οἱ δ' ἐγγραψάμενοι ταῖς συνθήκαις ταῦτα πρόβουλοι, καὶ τοὺς ὅρκους ὀμόσαντες, ἀπὸ τούτων τῶν πόλεων ἦσαν ἄνδρες, Ἀρδεατῶν, Ἀρικηνῶν, Βοιλλανῶν, Βουβεντανῶν, Κόρνων, Κορνεντανῶν, Γαβίων, Λαυρεντίνων, Λανουίων, Λαβινιατῶν, Λαβικανῶν, Νωμεντανῶν, Μωρεανῶν, Πραινεστηνῶν, Πεδανῶν, Κορκοτουλανῶν, Σατρικανῶν, Σκαπτηνίων, Σητίνων, Τελληνίων, Τιβουρτίνων, Τυσκλανῶν, Τεικρίνων, Οὐελιτρανῶν· ἐκ τούτων πασῶν τῶν πόλεων τοὺς ἐν ἀκμῇ στρατεύεσθαι, ὅσων ἂν δέῃ τοῖς ἡγεμόσιν, Ὀκταουίῳ Μαμιλίῳ, καὶ Σέξτῳ Ταρκυνίῳ. τούτους γὰρ ἀπέδειξαν στρατηγοὺς αὐτοκράτορας. ἵνα δὲ εὐπρεπεῖς δόξωσι ποιεῖσθαι τὰς τοῦ πολέμου προαιρέσεις, πρεσβευτὰς ἐξ ἑκάστης πόλεως τοὺς ἐπιφανεστάτους εἰς Ῥώμην ἀπέστειλαν· οἳ καταστάντες ἐπὶ τὴν βουλὴν, ἔλεγον κατηγορεῖσθαι τὴν πόλιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀρικηνῶν, ὅτι πόλεμον ἐπιφερόντων Τυρρηνῶν Ἀρικηνοῖς, οὐ μόνον ἀσφαλεῖς παρέσχον αὐτοῖς τὰς διεξόδους διὰ τῆς ἑαυτῶν χώρας, ἀλλὰ καὶ συνέπραξαν ὅσων αὐτοῖς εἰς τὸν πόλεμον ἔδει, καὶ τοὺς φυγόντας ἐκ τῆς τροπῆς ὑποδεξάμενοι, τραυματίας μὲν καὶ ἀνόπλους ὄντας ἅπαντας ἔσωσαν· οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι κοινὸν ἐπῆγον ἅπασι τοῖς ὁμοεθνέσι πόλεμον· καὶ εἰ τὴν Ἀρικηνῶν πόλιν ὑποχείριον ἔλαβον, οὐδὲν ἂν ἦν τὸ κωλῦσον αὐτοὺς καὶ τὰς ἄλλας καταδουλώσασθαι ἁπάσας. εἰ μὲν οὖν βουλήσονται αὐτοὶ δίκας Ἀρικηνοῖς ὑπέχειν, ἐπὶ τὸ κοινὸν τῶν Λατίνων ἀφικόμενοι δικαστήριον, καὶ εἴξουσι τοῖς ὑπὸ πάντων δικασθησομένοις, οὐδὲν αὐτοῖς ἔφασαν δεήσειν πολέμου· εἰ δὲ τὴν συνήθη φυλάξαντες αὐθάδειαν, οὐδὲν ἀξιώσουσι συγχωρήσειν τοῖς συγγενέσι τῶν δικαίων καὶ μετρίων, ἠπείλουν πολεμήσειν αὐ-

τοῖς

τοῖς Λατίνοις ἀπόντας ἀνὰ κράτος. Ταῦτα προκαλουμένων τῶν πρεσβευτῶν, οὐκ ἀξιοῦσα δίκην ὑπέχειν τοῖς Ἀρικηνοῖς ἡ βουλὴ, περὶ ὧν οἱ κατηγοροῦντες ἔμελλον γίνεσθαι κριταὶ, καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων κριτὰς ἔσεσθαι ὑπολαμβάνουσα τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ προσθήσειν ἔτι τούτων βαρύτερα ἐπιτάγματα, δέχεσθαι τὸν πόλεμον ἐψηφίσατο. τῆς μὲν οὖν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν ἀγώνων οὐδεμίαν ὑπελάμβανε καταλήψεσθαι τὴν πόλιν συμφοράν· τὸ δὲ πλῆθος ὠρρώδει τῶν πολεμίων· καὶ πολλαχῇ διαπέμπουσα πρέσβεις, παρεκάλει τὰς πλησιοχώρους πόλεις ἐπὶ συμμαχίαν, ἀντιπρεσβευομένων εἰς τὰς αὐτὰς πόλεις τῶν Λατίνων, καὶ πολλὰ τῆς Ῥώμης
242 κατηγορούντων. Ἕρνικες μὲν οὖν κοινῇ συνελθόντες, ὕποπτα καὶ οὐδὲν ὑγιὲς ἀμφοτέραις ταῖς πρεσβείαις ἀπεκρίναντο, συμμαχήσειν μὲν οὐδετέροις λέγοντες κατὰ τὸ παρὸν, βουλεύσεσθαι δὲ ὁπότεροι δικαιότερα ἀξιοῦσι, κατὰ σχολήν· τῇ δὲ βουλῇ χρόνον ἐνιαύσιον ἀποδώσειν. Ῥότολοι δὲ Λατίνοις μὲν ἐπικουρίαν πέμπειν ἄντικρυς ὑπέσχοντο· Ῥωμαίοις δὲ, ἂν βουληθῶσι καταλύσασθαι τὴν ἔχθραν, διὰ σφῶν μετριωτέρους παρέξειν Λατίνους ἔφασαν, καὶ τὰς συμβάσεις αὐτοῖς διαιτήσειν. Οὐολοῦσκοι δὲ καὶ θαυμάζειν ἔλεγον τὴν Ῥωμαίων ἀναισχυντίαν, ὅτι συνειδότες ἑαυτοῖς ὅτι τἄλλα τε ἠδικηκότες ἦσαν αὐτοὺς, καὶ τὰ τελευταῖα, ὡς τῆς χώρας τὴν κρατίστην αὐτοὺς ἀφελόμενοι κατεῖχον, οὐδὲν ἧττον ἐτόλμησαν ἐπὶ συμμαχίαν ἐχθροὺς ὄντας σφᾶς παρακαλεῖν· συνεβούλευόν τε αὐτοῖς ἀποδοῦσι τὴν χώραν, τότε παρὰ τῶν φίλων ἀπαιτεῖν τὰ δίκαια. Τυρρηνοὶ δὲ ἀμφοτέροις ἐμποδὼν ἐγένοντο, Ῥωμαίοις μὲν σπονδὰς γεγονέναι λέγοντες οὐ πρὸ πολλοῦ, πρὸς δὲ Ταρκυνίους συγγένειαν σφίσι καὶ φιλίαν. Τοιαῦτα τούτων ἀποκριναμένων, οὐδὲν οἱ Ῥωμαῖοι ταπεινωθέντες, ὃ παθεῖν εἰκὸς ἦν τοὺς μέγαν τε πόλεμον συναιρομένους, καὶ πάσας ἀπεγνωκότας συμμαχικὰς ἐλπίδας· ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι πιστεύοντες μόναις, πολλῷ προθυμότεροι πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐγένοντο, ὡς διὰ τὴν ἀνάγκην ἄνδρες ἀγαθοὶ παρὰ τοὺς κινδύνους ἐσόμενοι, καὶ ἐὰν κατὰ νοῦν πράξωσι, ταῖς ἰδίαις ἀρεταῖς κατορθώσαντες τὸν πόλεμον, οὐδενὶ κοινωσόμενοι τῆς δόξης. Τοσοῦτον αὐτοῖς φρονήματος καὶ τόλμης ἐκ τῶν πολλῶν ἀγώνων περιῆν. παρασκευαζόμενοι δὲ τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια, καὶ τὰς δυνάμεις ἀρξάμενοι γράφειν, εἰς πολλὴν ἐνέπιπτον ἀμηχανίαν, οὐ τὴν αὐτὴν ἁπάντων προθυμίαν εἰς τὰ ἔργα παρεχομένων. οἱ γὰρ ἐνδεεῖς βίου, καὶ μάλιστα οἱ τὰ

tur Latinos vniuerſos cum eis bellum geſturos totis viribus. Senatus, cōſiderata hac legatorū prouocatione, Aricinos in ius ſequi noluit, quod in ea lite iidem & accuſatores futuri eſſent, & iudices: præſertim cū ſuſpicaretur, hoſtiū iudicium nō manſurum intra hos fines, ſed grauiora inſuper mādata iniuncturum. ideoq; bellum accipere maluit. ac tametſi, quantum ad fortitudinē reiq; militaris peritiā attinet, nullā vrbi cladem metuebat, timebat tamen nōnihil *tam* numeroſam hoſtiū multitudinem: dimiſſisq; legatis circū finitimos populos, ambiebat eorū ſocietatem; Latinis contrarias ad eoſdē legationes mittentibus, & multa crimina in populū Romanum cōgerentibus. Hernici neutris legatis quidquā ſani reſponderūt, ſed vtroſq; cū ſuſpecto reſponſo e cōcilio ſuo dimiſerunt. aiebāt enim neutris ſe in præſens miſſuros auxilia; deliberaturos *prius* per otium vtrorum poſtulatio ſit iuſtior; & ad eā deliberationem opus ſibi eſſe anno integro. Rutuli Latinis auxiliū diſerte polliciti, Romanis tamē promittebant, ſi ponere inimicitias vellent, ſe ſua interceſſione Latinos ipſis reddituros æquiores, pacemq; conciliaturos. Volſci demirari ſe dicebāt Romanorum impudentiā, qui & aliarum offenſarū ſibi conſcii, & nouiſſime ablatæ agri partis optimæ, nihilominus auderent ab inimicis auxilia petere. irēt & agrū prius reſtituerent; ac tū demum ab amicis quod æquū eſſet peterēt. Etruſci vtroſq; fruſtrabātur, cum Romanis dicentes recēs ſibi fœdus intercedere, cum Tarquiniis cognationē & amicitiam. Talibus reſponſis acceptis Romani nō abiecerunt animos, licet magno bello inſtante nulla ſpes auxilii ſe oſtenderet: ſed freti ſolis domeſticis viribus, multo alacriores ad certamen reddebantur, quaſi neceſſario fortes in periculis futuri: & ſi res proſpere ſuccederent, propria virtute paraturi victoriam, nemini communicata gloria. tantus eis animus tantaque audentia e tot certaminibus ſupererat. Ceterum dum res ad bellum neceſſarias comparant, & copias conſcribere incipiunt, difficultatis fuit nonnihil, non omnibus pari alacritate operam ſuam offerentibus. nam egeni, præſertim qui debi-

Finitimorū pop. tergiuerſatio.

Turbæ intestinæ ex inopi plebe.

ta creditorib. exsoluere non poterāt, quorū ingens erat numerus, ad arma vocati non parebant; nihil sibi cū patriciis esse dictitātes, nisi senatusconsulto remitterētur debita. immò non deerāt qui deserturos se vrbem dicerent: seq; inuicē hortabantur ne in ea vrbe sedē habere vellent in qua nullius boni essent participes. hos aliquādiu patricii lenire conabantur, & ad meliorem mentē traducere: sed cum hac ratione nihilo modestiores eos redderent, in senatu consultatum est quonā honesto modo ciuitas vacare a turbis posset. mediocris census & æquioris ingenii patres suadebāt remittenda inopib. debita, redimendamq; paruo dispendio beneuolentiā ciuiū; e qua maximū emolumentum tā priuatim quā publice percepturi essent.

Valerii de remittendis plebi debitis suasio.

Huius sentētiæ princeps erat M. Valerius Marci filius, vnius eorū qui tyrannidem sustulerunt, Publii, ob populi studiū Poplicolæ cognominati, frater. hic docebat, eos qui pro paribus decertarēt cōmodis, pari ad rem *strenue* gerendā studio accēdi solere: iis vero ad quos nihil inde fructus rediret, nullos suboriri spiritus generosos. addebat irritatos esse omnes inopes, obambulantesq; per forū dictitare, Quid nobis ꝓderit vicisse foris hostē, si *domi* fœneratoribus licet nos ob debita in neruū abducere? & asserto vrbi imperio, ipsi ne corporū quidem libertatē retinebimus? Nec id solū periculū ostēdebat, ne plebs, si aduersus senatū exasperetur, remp. in periculis deserat: (quod omnib. publicæ salutis amatorib. extimescendū sit) sed aliud etiā hoc grauius, ne tyrannorū blandimētis decepta, arma cōtra patricios sumat, & Tarquinios in recuperando imperio adiuuet. dū igitur adhuc intra verba & minas cōsistat, nec adhuc vllum improbum facinus perpetret, præuertendum esse periculum, & demerendam hac ope plebeculam. nec ipsos vel primos huius instituti auctores esse, vel magnam inde contracturos turpitudinem. nam multos ostendi posse qui & hoc & alia longe difficiliora sustinuerint, cum non daretur aliud remedium. Necessitati enim impares esse humani ingenii vires: omnesq; homines tum demum de decoro dispicere, cum iam versantur in tuto. Enumeratis deinde multis

χρέα τοῖς συμβάλλουσι διαλῦσαι οὐ δυνάμενοι, πολλοὶ σφόδρα ὄντες, οὐχ ὑπήκουον ἐπὶ τὰ ὅπλα καλούμενοι, οὐδ' ἐβούλοντο κοινωνεῖν οὐδενὸς ἔργου τοῖς πατρικίοις, εἰ μὴ ψηφίσαιντο αὐτοῖς χρεῶν ἄφεσιν· ἀλλὰ καὶ καταλείψειν τινὲς αὐτῶν τὴν πόλιν ἔλεγον, καὶ παρεκελεύοντο ἀλλήλοις μὴ φιλοχωρεῖν ἐν πόλει μηδενὸς αὐτοῖς ἀγαθοῦ μεταδιδούσῃ. τέως μὲν οὖν παρακαλεῖν αὐτοὺς οἱ πατρίκιοι καὶ μεταπείθειν ἐπειρῶντο· ἐπεὶ δὲ οὐδὲν ἐγίνοντο μετριώτεροι πρὸς τὰς παρακλήσεις, οὕτω δὴ συνελθόντες εἰς τὸ βουλευτήριον, ἐσκόπουν τίς εὐπρεπὴς πρόφασις λύσει τὴν πόλιν τῆς ταραχῆς. οἱ μὲν οὖν ἐπιεικεῖς τὴν φύσιν, καὶ μέτριοι τοῖς τιμήμασι τῶν βίων ἦσαν, παρῄνουν ἀφεῖναι τὰ χρέα τοῖς πένησι, καὶ πρίασθαι πολιτικὴν εὔνοιαν ὀλίγου διαφόρου, μεγάλων μέλλοντας ἐξ αὐτῆς κερδαίνειν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ. ἦν δὲ ὁ ταύτης ἡγούμενος τῆς γνώμης Μάρκος Οὐαλέριος, υἱὸς Μάρκου Οὐαλερίου, ἑνὸς τῶν καταλυσάντων τὴν τυραννίδα, [Ποπλίου] τοῦ κληθέντος διὰ τὴν εἰς τὸ δημοτικὸν εὔνοιαν Ποπλικόλα, [ἀδελφός,] διδάσκων αὐτοὺς, ὅτι τοῖς μὲν ὑπὲρ τῶν ἴσων ἀγωνιζομένοις ἴσαι φιλοῦσιν ἐμφύεσθαι πρὸς τὰ ἔργα φιλοτιμίαι, τοῖς δὲ μηδενὸς ἀπολαύειν μέλλουσιν ἀγαθοῦ, οὐδὲν ἐπέρχεται φρονεῖν γενναῖον· ἠρέθισται τε λέγων ἅπαντας τοὺς ἀπόρους, καὶ περιιόντας κατὰ τὴν ἀγορὰν λέγειν, Τί δὲ ἡμῖν ἔσται πλέον, ἐὰν νικήσωμεν τοὺς ἔξωθεν πολεμίους, εἰ τοῖς δανεισταῖς ἀγώγιμοι πρὸς τὰ χρέα γενησόμεθα; καὶ τῇ πόλει τὴν ἡγεμονίαν κατασκευάσαντες, αὐτοὶ μηδὲ τὴν ἐλευθερίαν τοῖς σώμασι φυλάξαι δυνησόμεθα. κίνδυνόν τε οὐ τοῦτον μόνον ἐπαγγέλλων σφίσιν ἀποφαίνων, ἐὰν ἐκπολεμωθῇ πρὸς τὴν βουλὴν ὁ δῆμος, μὴ καταλίπῃ τὴν πόλιν ἐν τοῖς κινδύνοις, ὃ πάντας ὀρρωδεῖν χρὴ τοὺς τὰ κοινὰ σώζεσθαι βουλομένους· ἀλλὰ κἀκεῖνο τὸ ἔτι τούτου χαλεπώτερον, μὴ ταῖς παρὰ τῶν τυράννων φιλανθρωπίαις ἐξαπατηθεὶς, κατὰ τῶν πατρικίων ἄρῃ τὰ ὅπλα, καὶ συγκατάγῃ Ταρκυνίους ἐπὶ τὴν ἀρχήν. ἕως οὖν ἔτι λόγοις καὶ ἀπειλαῖς ἐστὶ, πονηρὸν δὲ ἔργον οὐδὲν ὑπὸ τοῦ δήμου γεγένηται, φθάσαι τῇ βοηθείᾳ ταύτῃ τὸν δῆμον οἰκειωσαμένους παρῄνει, οὔτε πρώτους τὸ πολίτευμα τοῦτο καθισταμένους, οὔτε αἰσχύνην δι' αὐτὸ μεγάλην ὀφλήσοντας, ἀλλὰ πολλοὺς ἔχοντας ἐπιδεῖξαι καὶ τοῦτο ὑπομείναντας, καὶ ἄλλα πολλῷ τούτου χαλεπώτερα, ὅταν ᾖ μηδὲν ἐξῇ πράττειν ἕτερον· τὰς γὰρ ἀνάγκας κρείττους εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· καὶ τότε τὸ εὐπρεπὲς ἀξιοῦν ἅπαντας σκοπεῖν, ὅταν ἔχωσιν ἤδη τὸ ἀσφαλές. ἐξαριθμησάμενος δὲ πολλὰ καὶ ἐκ 243

πολλῶν

πολλῶν πόλεων παραδείγματα, τελευταίαν παρέσχετο τὴν Ἀθηναίων πόλιν, μεγίστου τότε τυγχάνουσαν ὀνόματος ἐπὶ σοφίᾳ, οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων, ἀλλὰ κατὰ τοὺς πατέρας αὐτῶν ἄφεσιν χρεῶν ψηφισαμένην τοῖς ἀπόροις, Σόλωνος προκαθηγησαμένου, καὶ οὐδένα τῇ πόλει τοῦ πολιτεύματος τοῦδε ἐπιτιμᾶν, οὐδὲ τὸν ἡγησάμενον αὐτὰ δημοκόπον καὶ πονηρὸν καλεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς πεισθεῖσι πολλὴν φρόνησιν ἅπαντας μαρτυρεῖν, καὶ τῷ πείσαντι μεγάλην σοφίαν. Ῥωμαίοις δέ, οἷς οὐ περὶ μικρῶν τὸν κίνδυνον εἶναι διαφόρων, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μὴ παραδοθῆναι πάλιν ὠμῷ καὶ παντὸς χείρονι θηρίου τυράννῳ, τίς τῶν νοῦν ἐχόντων ἐπιτιμήσειεν ἄν, τῇ φιλανθρωπίᾳ ταύτῃ συμμάχους ἀντὶ πολεμίων τῇ πόλει τοὺς πένητας κατασκευάσαντας γενέσθαι; διεξελθὼν δὲ τὰ ξενικὰ παραδείγματα, τελευταῖον τὸν ἐκ τῶν ἐπιχωρίων ἔργων προσελάμβανε λόγον, ὑπομιμνήσκων τὰς ἔναγχος αὐτοῖς καταλαβούσας ἀνάγκας, ὅτι κρατουμένης σφῶν τῆς χώρας ὑπὸ Τυρρηνῶν τειχήρεις γενόμενοι, καὶ εἰς πολλὴν τῶν ἀναγκαίων καταστάντες ἀπορίαν, οὐκ ἔσχον ἀνθρώπων μεμηνότων καὶ θανατώντων λογισμούς, ἀλλ' εἴξαντες τοῖς κατέχουσι καιροῖς, καὶ τὴν ἀνάγκην διδάσκαλον τῶν συμφερόντων λαβόντες, ὅμηρά τε δοῦναι τῷ βασιλεῖ Πορσίνᾳ τοὺς ἐπιφανεστάτους ὑπέμειναν παῖδας, οὔπω πρότερον τοῦτο ὑπομείναντες, καὶ μέρει τῆς χώρας ζημιωθῆναι, τῶν Ἑπτὰ πάγων Τυρρηνοῖς ἀποστάντες, καὶ δικαστῇ χρήσασθαι τῷ πολεμίῳ, περὶ ὧν αὐτοῖς ὁ τύραννος ἐνεκάλει, διδόντες καὶ ἀγορὰν καὶ ὅπλα, καὶ τἄλλα ὅσων ἐδέοντο Τυρρηνοὶ παρασχεῖν ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ πολέμου. τούτοις δὴ τοῖς παραδείγμασι χρησάμενος, οὐ τῆς αὐτῆς φρονήσεως ἔργον ἀπέφαινεν εἶναι, τοῖς μὲν πολεμίοις περὶ μηδενὸς ὧν ἠξίωσαν ἀντειπεῖν, τοῖς δὲ ἑαυτῶν πολίταις περὶ μικροῦ πολεμεῖν διαφόρου, οἳ πολέμους μὲν ἠγωνίσαντο πολλοὺς καὶ καλοὺς περὶ τῆς ἡγεμονίας, ὅτε κατεῖχον οἱ βασιλεῖς τὰ κοινά, μεγάλην δὲ προθυμίαν εἰς τὸ συνελευθερῶσαι τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν τυράννων παρέσχοντο, ἔτι δὲ πλείονα παρέξεσθαι σπουδὴν ἔμελλον εἰς τὰ λοιπὰ ἔργα παρακληθέντες, βίων μὲν σπανίζοντες, τὰ δὲ σώματα καὶ ψυχάς, ἃ μόνα περιῆν αὐτοῖς, ἀφειδῶς εἰς τοὺς περὶ αὐτῆς κινδύνους ἐπιδιδόντες. ἔφη τε λέγων, ὡς καὶ εἰ μηδὲν ἐπεχείρουν ἐκεῖνοι τοιοῦτον ὑπ' αἰσχύνης κρατούμενοι λέγειν, μηδὲ ἀπαιτεῖν, τοὺς πατρικίους ἐχρῆν τὸν προσήκοντα λογισμὸν περὶ αὐτῶν λαβόντας, ὧν ἤδεσαν δεομένους καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἕκαστον, ταῦτα ἐξ ἑτοίμου χαρίζεσθαι, ἐνθυμουμένους ὅτι πρᾶγμα ὑπερήφανον ποιήσουσιν, αἰτοῦντες μὲν

multarum ciuitatum exemplis, postremum adduxit Atheniensium ciuitatis omnium confessione sapientissimæ; quæ non ante multas ætates, sed patrum memoria, egenis remissionem debitorum suasu Solonis decreuerit: quod vrbis institutum a nemine reprehendi, nec cõsilii eius auctorem a quoquam populi adulatorem aut maleficum appellari: sed omnes & illis qui paruerint, prudẽtiæ; & huic qui suaserit, sapientiæ singularis testimonium perhibere. Romanis vero, qui non de paruis quibusdam commodis periclitentur, sed ne rursum tradantur immani omnique bestia ferociori tyranno, neminem sanæ mentis vitio daturum, si eadem humanitate ciues egenos pro inimicis reddant sibi belli socios: Mox ab externis excẽplis transitu facto ad domestica, commemorauit necessitates superioris temporis: quando agro ab Etruscis occupato mœnibus inclusi, extremaque victus inopia pressi, non sumpsere animos insanorum mortemq; appetentium hominum; sed tempori cedentes, necessitate in consilium adhibita, sustinuerunt obsides dare Porsenæ virorum nobilissimorum liberos, (quod nunquã ante fecerant) & agri parte mulctari, cõcessis Etrusco Septem pagis; & in tyrannorum lite hosti de se iudiciũ permittere; dato insuper commeatu, armis & quidquid Etrusci pro belli depositione postulassent. His exemplis vsus, negabat eiusdem esse prudentiæ, hostibus nihil quod poscerent denegare, & cum ciuibus de re parua contendere; præsertim qui & sub regibus multa ac præclara pro imperio subierint certamina, & gnauos se in vindicanda ab tyrannis rep. exhibuerint, & maiori etiã ad ceteras res studio accessissent, si opera illorum fuisset expetita: opibus quidem destituti, sed animas & corpora, quæ sola illis supererant, liberaliter pro patriæ salute periculis impendentes. aiebatque, etiam si illi præ pudore nihil tale auderent dicere aut per alios indicare, patriciorum esse decenter eis prospicere, & quibuscumque rebus opus habere scirent vel priuatim vel publice, eas prompte largiri; reputando contumeliosum esse, quorum

vtantur corporibus, eis non gratificari in re nummaria: & iactare apud omnes, bella se pro publica libertate gerere; atq; *interim* eandē illis eripere quorum auxilio parta sit; nō quod improbitatem eis exprobrare possint, sed tantum inopiam; quæ miseratione potius quam odio digna sit. His dictis cum multi assentirent non sine laude Valerii, Appius Claudius Sabinus suo loco rogatus sentētiam, suasit contrarium, negās debitorum remissione seditionem ex vrbe excisum iri, immo eā periculosius ad diuites migraturā ab inopibus. omnibus enim liquere, grauiter laturos eos qui pecuniis fraudabuntur, cū sint ciues, & in *publicis* versentur honorib[9], omnibusq; expeditionib. interfuerint: nec passuros bona relicta sibi a maioribus, auctaq; sua industria & parsimonia, publicari nequissimis & ignauissimis ciuiū. magnæq; fatuitatis esse, dū deteriori parti ciuitatis gratificari volunt, potiorē despicere, opesq; alienas iniustissimis ciuibus publicando, eos qui legitime illas conquisiuerunt defraudare. Cogitandum præterea, nō ab inopibus, in quibus nihil sit virium, perdi respublicas, quādo hi necessitate contineantur in officio; sed a diuitibus & gerendæ reip. idoneis, si a deterioribus afficiantur iniuria, & ius suum obtinere nequeant. Ac si maxime ii qui creditis fraudātur, nihil plane indignentur, sed leniter & indulgenter damna sua perferant, ne sic quidem honestū fore aut tutum patribus, ita gratificari inopibus, vt e vita tollantur contractus & commercia, pro quib. succedat inhumanitas & rerum necessariarū, sine quib. incoli vrbes nequeunt, penuria, dum nec coloni in agris serunt & plantant, nec *nautæ* mare nauigant, aut negotiatores transmarinos cōmeatus subuehunt, nec aliis iustis laboribus vacant pauperes. in omnia enim hæc, quoties opus fuerit, neminem diuitum impensurum suas pecunias. ita futurum vt opibus inuideatur, & laborum studium tollatur, potiorq; sit conditio perditorum quam frugi hominū, iniustorū quā iustorū, aliena vsurpantiū q̃ sua tuētium. eas vero esse veras seditionum caussas in vrbibus, mutuarumq; cædium & omniū malorum per quæ fortunatissimę ciuita-

App. Claudii dissuasio.

παρ' ἐκείνων τὰ σώματα, μὴ χαρίζομενοι δ' αὐτοῖς τὰ χρήματα, καὶ λέγοντες μὲν πρὸς ἅπαντας, ὅτι τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἕνεκα πολεμοῦσι, τὴν δὲ συγκατακτησαμένων αὐτὴν ἀφαιρούμενοι, οὐ πονηρίαν ἔχοντες 244
αὐτοῖς ὀνειδίζειν, ἀλλ' ἀπορίαν, ἣν οἰκτείρεσθαι μᾶλλον, ἢ μισεῖσθαι προσῆκε. Τοιαῦτα τοῦ δημαρχίου λέγοντος, καὶ πολλῶν τὴν γνώμην ἐπαινούντων, Ἄππιος Κλαύδιος Σαβῖνος ἐν τῷ προσήκοντι κληθεὶς τόπῳ, παρῆλθε διδάσκων τἀναντία, ὅτι τὸ στασιάζον οὐκ ἐξαιρεθήσεται τῆς πόλεως, ἂν ψηφίσωνται χρεῶν ἀποκοπάς, ἀλλ' ἔτι πονηρότερον ἔσται μεταχθὲν ἀπὸ τῶν πενήτων εἰς τοὺς εὐπόρους. δῆλον γὰρ ἤδη πᾶσιν ὑπάρχειν, ὅτι χαλεπῶς οἴσουσιν οἱ μέλλοντες ἀποστερεῖσθαι τῶν χρημάτων, πολῖταί τε ὄντες, καὶ ἐπίτιμοι, καὶ πάσας ἐστρατευμένοι τὰς ἐπιβαλούσας τῇ πόλει στρατείας, οὐκ ἀξιοῦντες ἃ κατέλιπον αὐτοῖς οἱ πατέρες, καὶ αὐτοὶ φιλεργοῦντες καὶ σωφρόνως ζῶντες ἐκτήσαντο, δημεύεσθαι τοῖς πονηροτάτοις καὶ ἀργοτάτοις τῶν πολιτῶν. [πολλῆς δ' εἶναι μωρίας ἔργον, τῷ χείρονι μέρει τοῦ πολιτεύματος χαρίζεσθαι βουλομένους, τοῦ κρείττονος ὑπερορᾶν· καὶ τοῖς ἀδικωτάτοις τῶν πολιτῶν] τὰς ἀλλοτρίας δημεύοντας οὐσίας, τῶν δικαίως αὐτὰς κτησαμένων ἀφαιρεῖσθαι. ἐνθυμεῖσθαί τε αὐτοὺς ἠξίου, ὅτι οὐχ ὑπὸ τῶν πενήτων καὶ οὐδεμίαν ἰσχὺν ἐχόντων αἱ πόλεις ἀπόλλυνται, τὰ δίκαια ποιεῖν ἀναγκαζομένων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν εὐπόρων καὶ τὰ πολιτικὰ πράττειν δυναμένων, ὅταν ὑπὸ τῶν χειρόνων ὑβρίζωνται, καὶ τῶν δικαίων μὴ ἐπιτυγχάνωσιν. εἰ δὲ μηδὲν ἀγανακτήσειν μέλλοιεν οἱ τῶν συμβολαίων ἀποστερούμενοι, πράως δέ πως καὶ ῥαθύμως οἴσειν τὰς βλάβας, οὐδ' οὕτω καλῶς ἔφη ἕξειν σφίσιν οὐδ' ἀσφαλῶς, δωρεὰν χαρίζεσθαι τοῖς πένησι τοιαύτην, δι' ἣν ἀσυνάλλακτος ὁ κοινὸς ἔσται βίος καὶ μισάλληλος, καὶ τῶν ἀναγκαίων, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστιν οἰκεῖσθαι τὰς πόλεις, ἐνδεής, οὔτε τὴν χώραν σπειρόντων ἔτι καὶ φυτευόντων τῶν γεωργῶν, οὔτε τὴν θάλασσαν πλεόντων καὶ διαμειβομένων τὰς διαποντίους ἀγορὰς τῶν ἐμπόρων, οὔτε ἄλλην δικαίαν ἐργασίαν οὐδεμίαν ποιουμένων τῶν πενήτων. εἰς ἅπαντα γὰρ ταῦτα, τῆς δεομένης ἀφορμῆς, οὐδένα τῶν εὐπόρων τὰ ἑαυτοῦ χρήματα προήσεσθαι. ἐκ δὲ τούτων φθονηθήσεσθαι μὲν εὐπορίαν, καταλυθήσεσθαι δὲ φιλεργίαν· κρείττω δὲ μοῖραν ἕξειν τοὺς ἀκολάστους τῶν σωφρόνων, τοὺς δὲ ἀδίκους τῶν δικαίων, καὶ τοὺς σφετεριζομένους τὰ ἀλλότρια, τῶν φυλαττόντων τὰ ἴδια. ταῦτα δ' εἶναι τὰ ποιοῦντα διχοστασίας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ἀλληλοφθορίας ἀπαύστους, καὶ πάσας ἄλλων κακῶν ἰδέας, ὑφ' ὧν αἱ μὲν εὐτυχέστατα πράξασαι,

» ξασαι, τῆς ἐλευθερίας ἀφῃρέθησαν, αἱ δὲ τῆς χείρονος μοί-
» ρας τυχοῦσαι, πανώλεθροι διεφθάρησαν. πάντων δὲ μά-
» λιστα σκοπεῖν αὐτοὺς ἠξίου καινὴν καθισταμένους πολι-
» τείαν, ὅπως μηδὲν εἰς αὐτὴν πονηρὸν εἰσελεύσεται ἔθος·
» πολλὴν ἀνάγκην εἶναι λέγων, ὁποῖα ἄττα ἂν ᾖ τὰ κοινὰ τῶν
» πόλεων ἐπιτηδεύματα, τοιούτους γίνεσθαι τοὺς τῶν ἰδιω-
» τῶν βίους. ἔθος δὲ εἶναι οὐδὲν κάκιον οὔτε πόλεσιν, οὔτε
» οἴκοις, τοῦ καθ' ἡδονὰς ζῆν ἕκαστον ἀεί, καὶ τοῦ πάντα συγ-
» χωρεῖσθαι τοῖς ἥττοσιν ὑπὸ τῶν κρειττόνων, εἴτε πρὸς
» χάριν, εἴτε πρὸς ἀνάγκην. οὐ γὰρ ἀποπληροῦσθαι τὰς
» ἐπιθυμίας τῶν ἀφρόνων, τυγχανούσας ὧν ἂν δεηθῶσιν,
» ἀλλ' ἑτέρων εὐθὺς ὀρέγεσθαι μειζόνων, καὶ εἰς ἄπειρον
» προβαίνειν· μάλιστα δὲ τοῦτο πάσχειν τοὺς ὄχλους. ἃ γὰρ
» καθ' ἑαυτὸν ἕκαστος αἰσχύνεται πράττειν, ἢ δέδιεν ὑπὸ
» τοῦ κρείττονος κατειργόμενος, ταῦτα ἐν κοινῷ γενομένους
» ἑτοιμότερον παρανομεῖν, προσειληφότας ἰσχὺν ταῖς
» ἑαυτῶν γνώμαις ἐκ τῶν τὰ ὅμοια βουλομένων. ἀπλη-
» ρώτους δὲ καὶ ἀορίστους ὑπαρχούσας τὰς τῶν ἀνοήτων ὄ-
» χλων ἐπιθυμίας, ἀρχομένας ἔφη δεῖν κωλύειν, ἕως
» εἰσὶν ἀσθενεῖς, οὐχ ὅταν ἰσχυρὰ καὶ μεγάλα μὴ δύνωνται
» καθαιρεῖν. χαλεπωτέραν γὰρ ὀργὴν ἅπαντας ἔχειν τῶν
245 » συγχωρηθέντων στερουμένους, ἢ τῶν ἐλπιζομένων μὴ τυγ-
» χάνοντας. παραδείγμασί τε πολλοῖς εἰς τοῦτο ἐχρή-
» σατο, πόλεων Ἑλληνίδων ἔργα διεξιών, ὅσαι μαλακι-
» σθεῖσαι δι' ἀκαίρους τινὰς ἀφορμὰς, καὶ πονηρῶν ἐπιτη-
» δευμάτων ἀρχὰς ἀφεῖσαι παρελθεῖν, οὐκέτι παῦσαι καὶ
» ἀνελεῖν αὐτὰ δύναμιν ἔσχον· ἐξ ὧν εἰς αἰσχρὰς καὶ ἀνη-
» κέστους ἠναγκάσθησαν ἐλθεῖν συμφοράς. ἐοικέναι τε τῷ
» καθ' ἕνα τὸ κοινὸν ἔφη· ψυχῆς μὲν γὰρ ἀνδρὸς ἀνάλο-
» γον ἐχούσης τὸ τῆς βουλῆς, σώματος δὲ, τὸ τοῦ δήμου. ἐὰν
» μὲν οὖν βουλῆς τὸν ἄφρονα δῆμον ἄρχειν ἐῶσιν, ὅμοια
» πείσεσθαι αὐτοὺς ἔφη τοῖς ὑποτάττουσι τὴν ψυχὴν
» τῷ σώματι, καὶ μὴ κατὰ λογισμὸν, ἀλλὰ κατὰ πάθη ζῶ-
» σιν· ἐὰν δὲ ἄρχεσθαί τε καὶ ἄγεσθαι τὸν δῆμον συνεθί-
» ζωσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς, ταὐτὸ ποιήσουσι τοῖς ὑποτάτ-
» τουσι τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα, καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ μὴ
» πρὸς τὸ ἥδιστον τοὺς βίους ἄγουσι. βλάβην δὲ μεγάλην
» οὐδεμίαν ἀπέφαινε συμβήσεσθαι τῇ πόλει, ἐὰν οἱ πέ-
» νητες ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῷ μὴ συγχωρηθῆναι σφίσι
» τὴν χρεοκοπίαν, μὴ θελήσωσιν ὑπὲρ αὐτῆς τὰ ὅπλα
» ἀναλαβεῖν, ὀλίγους τινὰς λέγων εἶναι παντάπασι τοὺς
» μηδὲν ὑπολειπομένους ἑαυτοῖς ἔξω τοῦ σώματος, οἷς
» οὔτ' ὠφέλειάν τινα παρέξεσθαι τῷ κοινῷ θαυμαστὴν ὅσην,
» παρόντας ταῖς στρατιαῖς, οὔτε βλάβην, ἀπόντας. ὑπομι-
» μνήσκων αὐτοὺς, ὅτι τὴν ἐσχάτην ὑπελάμβανον ἐν τοῖς
» πολέμοις χώραν οἱ τὸ ἐλάχιστον ἔχοντες τοῦ βίου τίμημα,
» καὶ ὅτι προσθήκης μοῖραν ἐπεῖχον οὗτοι τοῖς ἐν φάλαγξι

tes libertate excidunt; quæ vero inferioris conditionis ſunt, etiam funditus intereunt. Sed maxime conſiderandum ipſis, qui nouam reip. formam inducant, nequis malus in eam mos ſurrepat; quod neceſſario, qualiacumque ſunt publica ſtudia, talis etiam fiat vita priuatorũ hominum. nullum autem eſſe morem peiorem in vrbibus domibus ve, quam vnumquemque pro libidine ſemper viuere, & potiores omnia indulgere deterioribus, ſiue id ſponte ſiue coacti faciant. nec enim expleri amentium cupidines, ſi potiantur quibus libet; ſed mox alia maiora cõcupiſcere, atque ita in infinitum progredi: idque maxime vulgi eſſe ingenium. quæ enim quiſque aut pudore proprio, aut ab alio præſtantiore cohibitus veretur facere, ea ſi vulgo fiant, delinquit facilius, in ſua voluntate confirmatus aliorum libidine ſimili. inexplebiles porro & infinitas eſſe inſenſati vulgi cupiditates: quarum principiis reſiſtẽdum eſſe, dum adhuc ſunt inualidę; non quum magnis & validis *adminiculis* cõuelli nequeunt. nam grauius iraſci cunctos, ſi *ſemel* conceſſis priuentur, quam ſi ſperatis fruſtrentur. Exempla deinde aliquot Græcarum vrbium commemorauit, quæ intempeſtiua lenitate admiſſis malorum morum principiis, non amplius eos potuerint tollere; eoque in fœdas & inſanabiles calamitates inciderint. ciuitatem enim ſimilem eſſe vni homini; in quo ſenatum animus, plebem corpus referat. itaque ſi dementem plebem ſenatui imperare ſiuerint, perinde fore ac ſi animum corpori ſubiicerent, vitamq; non ratione ſed affectibus regerẽt. quodſi plebem ſenatui parere & obſequi aſſuefecerint, ſic facturos vt illi qui corpus animo ſubdunt, & in omni vita honeſtatem, non voluptatem reſpiciunt. Poſt hæc aiebat vrbi nihil magnopere obſuturũ etiamſi egeni negata ſibi debitorũ remiſſione detrectent militiam; dicens omnino paucos eſſe quoſdã qui præter corpus nihil ſibi reliquerint: quorum neq; pręſentia in expeditionib. magnam vtilitatem afferat reip. neq; abſentia multum incõmodet: quod qui minimũ habent cenſum, vltimum in bello locum teneãt, & legionũ additamentũ

sint ad pauorem incutiendum hostibus; vt qui præter fundas nihil telorum gestent, quarum minimus vsus sit in prœliis. Eos vero qui paupertatem ciuiū miseratione dignam censent, & iis qui soluendo non sint subueniendum existimant, considerare iubebat vndenam illa egestas acciderit, cum agri portiones a maioribus relictas acceperint, & in militia multa lucrati sint, ac postremo e publicatis tyrannorum bonis iustam *quisque* portionem adepti: vt quos ventri turpibusq; voluptatibus impendisse fortunas videant, eos propudia & noxas vrbis existiment; magnumque reip. commodum, si vltro in malam rem abeant: quos vero iniquitate fortunę excidisse facultatibus senserint, eis de propriis bonis bene faciant. id autem optime & nosse & facturos esse illorum creditores: illosque ipsos infortuniis eorum subuenturos, nō coactos ab aliis, sed sponte *inductos*; vt ipsis pro pecuniis reponatur pulchrū gratiæ debitum. communem autem opem ferre malis pariter ac probis; & de alieno, non de proprio benefacere; tum, quibus adimitur pecunia, eis ne gratiam quidem pro beneficio *debitam* relinquere: id vero alienū esse a Romanis virtutibus. Supra hæc omnia rem esse longe grauissimā, nec ferēdam Romanis qui in alios imperium sibi vindicent, si, quæ maiores magno labore parta prognatis ex se reliquerunt, ea non animi sponte, neque persuasi, neq; suo tempore, quādo reip. quam optime consulendum est; sed quasi capta vrbe, aut breui in hostis potestatē ventura, pręter suam voluntatē ita collocent, vt inde nihil aut perparū cōmodi percipiant, & insuper tetra sibi accersant mala. Longe enim satius esse Latinorum imperata vt minus iniqua facere, extra omne belli periculum, quam nullius bonæ frugi hominibus concedendo quæ postulant, fidem a maioribus templo & anniuersariis sacrificiis honoratam, ex vrbe tollere, vt funditorum ad bellum societas acquiratur. Summa autem sententiæ hæc erat: Ciues qui cōmunem belli fortunam experiri vellent, iisdem quib. ceterorum quemlibet conditionibus ad res gerendas assumendos esse: eos vero qui quomodocumq; paciscerentur

τεταγμένοις, καταπλήξεως ἕνεκα τῶν πολεμίων συνόντες, οἷα δὴ μηδὲν φέροντες ὅπλον, ὅτι μὴ σφενδόνας, ὧν ἐλάχιστον ἐν ταῖς μάχαις ἦν ὄφελος. τοὺς δ' οἰκτείροντας τὴν πενίαν τῶν πολιτῶν ἀξιοῦντας, καὶ βοηθεῖν τοῖς μὴ δυναμένοις διαλῦσαι τὰ χρέα παραινοῦντας, ἔφη δεῖν ἐξετάζειν, τί ποτε τὸ πεποιηκὸς ἦν αὐτοὺς ἀπόρους, κλήρους τε παραλαβόντας οὓς οἱ πατέρες αὐτῶν κατέλιπον, καὶ ἀπὸ τῶν στρατειῶν πολλὰ ὠφεληθέντας, καὶ τελευταῖον ἐκ τῆς δημευθείσης τῶν τυράννων οὐσίας τὴν ἐπιβάλλουσαν μοῖραν λαβόντας· ἔπειθ' οὓς μὲν ἂν ὁρῶσι τῇ γαστρὶ καὶ ταῖς αἰσχίσταις ἐζηκότας ἡδοναῖς, καὶ διὰ ταῦτα ἐκπεπτωκότας ἐκ τῶν βίων, αἰσχύνας τῆς πόλεως νομίζειν καὶ βλάβας, καὶ μέγα τὸ κοινὸν κέρδος ὑπολαμβάνειν, ἐὰν ἑκόντες ἀπὸ τῆς πόλεως ἀποφθαρῶσιν· οὓς δ' ἂν ἴδωσι διὰ πονηρὰν τύχην ἀπολωλεκότας τοὺς βίους, ἐκ τῶν ἰδίων τούτους εὖ ποιεῖν. ἄριστα δὲ καὶ τοῦτο καὶ γινώσκειν καὶ ποιήσειν ἔφησε τοὺς συμβεβληκότας αὐτοῖς, καὶ βοηθήσειν αὐτῶν ταῖς τύχαις αὐτοὺς ἐκείνους, οὐκ ἀναγκασθέντας ὑφ' ἑτέρων, ἀλλ' ἑκόντας, ἵν' αὐτοῖς ἡ χάρις ἀντὶ τῶν χρημάτων καλὸν ὀφείλημα παρέχῃ. κοινὴν δὲ ποιεῖν τὴν βοήθειαν ἅπασιν, ἧς ἐξ ἴσου μεθέξουσιν οἱ πονηροὶ τοῖς χρηστοῖς, καὶ μὴ ἐκ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀλλοτρίων τινὰς εὖ ποιεῖν· καὶ ὧν τὰ χρήματα ἀφαιροῦνται, τούτοις μηδὲ τὰς ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν καταλιπεῖν χάριτας, ἥκιστα τῇ Ῥωμαίων ἀρετῇ προσήκειν. ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα, δεινὸν ἦν καὶ οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι Ῥωμαίοις τῆς ἡγεμονίας ἀντιποιουμένοις ἦν, ἃ διὰ πολλῶν πόνων οἱ πατέρες αὐτῶν κτησάμενοι τοῖς ἐκγόνοις κατέλιπον, μὴ κατὰ προαίρεσιν, μηδὲ πεισθέντας, μηδ' ἐν ᾧ προσῆκε καιρῷ τὰ βέλτιστα πράττειν καὶ τὰ κοινῇ συμφέροντα, ἀλλ' ὥσπερ ἑαλωκυίας τῆς πόλεως ἢ προσδοκώσης τοῦτο πείσεσθαι, παρὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς πράττειν, ἐξ ὧν ὠφέλειαν μὲν οὐδεμίαν, ἢ μικράν τινα κομιοῦνται, κακῶν δὲ κινδυνεύουσι τὰ ἔσχατα παθεῖν. μακρῷ γὰρ αὐτοῖς εἶναι κρείττονα ἃ κελεύουσι Λατῖνοι πράττειν ὡς μετριώτερα ὄντα, καὶ μηδ' εἰς πεῖραν ἐλθεῖν πολέμου, ἢ τοῖς μηδαμῇ μηδὲν χρησίμοις 246
συγχωρήσαντας ἃ παρακαλοῦσιν, ἀνελεῖν τὴν πίστιν ἐκ τῆς πόλεως, ἣν ἱερῷ κατασκευῇ, καὶ θυσίαις δὴ καὶ ταῖς ἐτησίοις οἱ πατέρες αὐτῶν ἔταξαν γεραίρεσθαι, μέλλοντας σφενδονητῶν συμμαχίαν ἐπὶ τὸν πόλεμον προσλαμβάνειν. κεφάλαιον δὲ τῆς γνώμης ἦν αὐτοῦ τόδε· τοὺς μὲν θέλοντας τῶν πολιτῶν κοινωνεῖν τῆς ἐκ τοῦ πολέμου τύχης, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δικαίοις, ἐφ' οἷς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, παραλαμβάνειν ἐπὶ τὰ πράγματα· τοὺς δὲ κατὰ συνθήκας ὁποιασδήποτε ἀξιοῦντας ἀνα-

λαμβά-

λαμβάνειν τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὡς οὐδὲν, εἰ λάβοιεν, ὠφελήσοντας, χαίρειν ἐᾶν. εἰ γὰρ τοῦτο μάθοιεν, ἥξειν αὐτοὺς ἔφη, καὶ παρέξειν σφᾶς αὐτοὺς χρηστοὺς περὶ τῶν κοινοῦ βουλευομένοις εὐπειθεῖς. εἰώθει γὰρ ἀεὶ τὸ ἀνόητον ἅπαν, ὅταν μέν τις αὐτὸ κολακεύῃ, μεγάλα φρονεῖν· ὅταν δὲ δεδίττηται, σωφρονεῖν. αὗται μὲν αἱ πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρουσαι γνῶμαι ἐλέχθησαν· ἕτεραι δέ τινες αἱ τὴν μεταξὺ τούτων ἔχουσαι χώραν, συχναί. οἱ μὲν γὰρ αὐτοὺς μόνον ἀφεῖσθαι τῶν χρεῶν τοὺς μηδὲν κεκτημένους ἠξίουν, τὰ χρήματα ποιοῦντες ἀγώγιμα τοῖς δανεισταῖς, οὐ τὰ σώματα· οἱ δὲ τὸ δημόσιον ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων διαλῦσαι τὰ συμβόλαια συνεβούλευον, ἵνα ἥ τε πίστις τῶν πενήτων ὑπὸ τῆς δημοσίας φυλαχθῇ χάριτος, καὶ οἱ συμβεβληκότες αὐτοῖς μηδὲν ἀδικηθῶσι. ἐδόκει δέ τισι καὶ τῶν ἤδη κατεχομένων πρὸς τὰ χρέα, καὶ τῶν μελλόντων ἀφαιρεθήσεσθαι τὴν ἐλευθερίαν, ῥύσασθαι τὰ σώματα ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, ἕτερα τοῖς δανεισταῖς διαμειψαμένους ὑπὲρ αὐτῶν σώματα. τούτων δὲ τινῶν λεχθέντων, ἡ νικῶσα ἦν γνώμη, μηδὲν ἐν τῷ παρόντι ψηφίσασθαι περὶ αὐτῶν προβούλευμα· ὅταν δὲ τὸ κράτιστον τέλος οἱ πόλεμοι λάβωσι, τότε προθεῖναι τοὺς ὑπάτους λόγον, καὶ ψῆφον ἀποδοῦναι τοῖς συνέδροις· τέως δὲ μηδεμίαν εἴσπραξιν εἶναι, μήτε συμβολαίου μηδενὸς, μήτε καταδίκης μηδεμιᾶς· μήτε τὰς ἀρχὰς διαγινώσκειν περὶ μηδενὸς, ἔξω τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἀνηκόντων. τοῦτο τὸ προβούλευμα εἰς τὸν δῆμον ἐξενεχθὲν ἐμείωσε μέν τι τῆς πολιτικῆς ταραχῆς, οὐ μὴν ἅπαν γε τὸ στασιάζον ἐξήλασεν ἐκ τῆς πόλεως. ἦσαν γάρ τινες ἐκ τοῦ θητικοῦ πλήθους, οἷς οὐκ ἐφαίνετο ἀποχρῶσα εἶναι βοήθεια ἡ παρὰ τῆς βουλῆς ἐλπὶς, φανερὸν οὐδὲ βέβαιον ἔχουσα οὐδέν· ἀλλὰ δυοῖν θάτερον ἠξίουν αὐτὴν ποιεῖν, ἢ διδόναι σφίσι τὴν ἄφεσιν τῶν χρεῶν, εἰ βούλεται κοινωνοὺς τῶν κινδύνων ἔχειν, ἢ μὴ φενακίζειν εἰς ἑτέρους ἀναβαλλομένην χρόνους· οὐ γὰρ ὁμοίας εἶναι τὰς διανοίας τῶν ἀνθρώπων δεομένων τε καὶ ἀποπληρωθέντων ὅτου ἂν δεηθῶσιν. ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει τῶν ὑπαρχόντων, σκοποῦσα ἡ βουλὴ δι᾽ οὗ μάλιστα διαπράξεται τρόπου, μηδὲν ἔτι νεωτερίσαι τοὺς δημοτικοὺς, ἔκρινεν τὴν μὲν ὑπατικὴν ἐξουσίαν ἀνελεῖν κατὰ τὸ παρὸν, ἑτέραν δέ τινα ἀρχὴν ἀποδεῖξαι πολέμου τε καὶ εἰρήνης, καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος κυρίαν, αὐτοκράτορα καὶ ἀνυπεύθυνον ὧν ἂν βουλεύηται καὶ πράξῃ. χρόνος δὲ εἶναι μέτρον, τῇ μὲν νέᾳ ἀρχῇ μῆνας ἕξ, μετὰ δὲ τὸν ἑξάμηνον, αὖθις ἄρχειν τοὺς ὑπάτους. τὰ δὲ ἀναγκάσαντα αὐτὴν ἐπὶ τὸ καταλῦσαι τὸν τυραννικὸν

de armis pro patria sumendis, valere sinendos; vt qui, etiamsi assumantur, nihil sint profuturi. Si enim hãc *senatus volũtatem esse* didicerint, vltro vẽturos & bene reip. cõsulentib. promptè obsecuturos. nam stultorũ semper id esse ingeniũ, vt siquis eos aduletur, magnos sumant spiritus; & cõtra si terreat, moderatiores sese præbeant. Ita *ibi* duæ aduersissimæ sentẽtiæ dictæ sunt; & præter eas aliquot aliæ mediã inter illas viam tenentes. [a] nam quidã censebant his tantum remittenda debita qui nihil possiderẽt; & fœneratoribus abducendi ius permittendũ in bona, non etiã in corpora. quidã debita eorum qui soluendo nõ essent, ex ærario persoluenda iudicabant: vt & pauperum fides publica gratia seruaretur, & creditorib. ab iniuria caueretur. quidã eos qui ob debita vel nexi iã essent, vel *breui* libertatẽ amissuri, e mãcipiorum numero eximendos aiebãt, & p̱ his alia fœneratorib. reddẽda mancipia. Has omnes vna sentẽtia vicit; nullũ in præsens senatusconsultum fieri; sed bello bene finito consules super ea re ad senatũ referre debere, & calculum patribus permittere; suspensis interim omnib. tum creditarum pecuniarum tum iudicatorũ exactionibus; vt magistratus a reliquis negotiis vacui, tantum de rebus ad bellum attinentibus dispicerent. Hoc S.C. vbi in populum exiit, turbationem ciuium aliquantulum minuit; nec tamen in totum cessauit seditio. quidam enim e mercenariorum vulgo, non multum spei ponentes in senatus auxilio, nec liquido satis, nec certo, postulabant duorũm alterum; aut remissionẽ debitorum cõcederent, si se vellent periculorũ socios; aut p dilationes nullũ fucum facerent. aliam enim mẽtem esse indigẽtibus, aliã assecutis ea quibus eguerunt. In hoc rerũ statu senatus dispiciens quo pacto effici posset ne quas ampliᵘˢ res nouas moliretur populus, decreuit consulari potestate in pręsens sublata, aliũ magistratum creare, penes quẽ belli pacisq; & omnium aliarum rerũ plena potestas esset, & a quo consiliorũ factorũq; rationẽ reposcere nõ liceret. ei semestre tempus præstitutum; quo exacto cõsules reip. gubernacula reciperent. Vt autem ad depellendum tyrannorum [b]

S.C. de suspẽdendis exactionib. inualidum.

bellum ſponte ſubirent tyrannidem, inter alias pręcipua cauſſa fuit lex Valeria, quam ante diximus latam a Poplicola conſule: quæ nõ permittebat conſulibus vt ante cauſſæ dictionem pro ſuo arbitratu ſupplicium de quoquam ſumerent; facta reis poteſtate vt antequam ad ſupplicium ducerẽtur, ad populi iudiciũ prouocare liceret; & tantiſper dum populus de ipſis ſuffragia tuliſſet, tã bona eorum quã corpora in tuto eſſent: eũ vero qui cõtra hanc legẽ feciſſet, impune liceret occidere. Itaq; videbatur manẽte hac lege ad nulla munia per magiſtratus cogi poſſe inopes: nimirũ ſublato metu ſupplicii, quod non ex re nata ſumi poterat, niſi populus ſuo calculo reũ condemnaſſet: ceſſante vero lege, neceſſario iuſſa facturos. & ne obſiſterẽt pauperes ſiquis legẽ propalam violaret, decreuit ſenatus in remp. introducere poteſtatẽ tyrannicę parem, omnibusq; legib. ſuperiorem. atq; ita cõſcripſit eiuſmodi ſenatuſconſultũ quo latenter & inopes circumuenirentur; & lex *Valeria*, quæ libertatem eorũ tuebatur, eneruaretur. fuit autẽ tale: Largium & Clœlium cõſſ. & ſiquis alius magiſtratu aliquo aut publico munere fungeretur, poteſtatẽ deponere: vnum autem virum a ſenatu electum, populiq; ſuffragiis approbatum, habere ſemeſtrem poteſtatem rerum omnium, ampliorem quam ſit cõſulum. Hoc quid ſibi vellet nõ ſatis intelligentes plebeii, ſenatusconſultum ratum fecerũt: quamuis maior eſſet huius magiſtratus poteſtas quam legitimæ tyrannidis: ſimulq; ſenatui permiſerunt vt priuato conſilio magiſtratum illum legeret. Mox ſollicite agitatum in ſenatu de viro ad hoc idoneo. videbatur enim reſp. opus habere gnauo aliquo viro reique militaris peritiſſimo; ad hæc prudẽte ac tẽperato, qui ſe poteſtatis amplitudine a ſapiẽtiæ pręſcripto abduci non ſineret: quiq; præter has & ceteras boni imperatoris virtutes, habenas imperii ſtringere noſſet, nec ſe in caſtigãdis immorigeris mollẽ præberet; quod tũ quærebatur maxime. Cũq; hæc omnia quæ requirebãt, adeſſe viderẽt alteri conſulũ T. Largio, (nã Clœlius, excellẽs ciuilib. artibus, induſtria militari carebat, nec cũ terrore imperitare norat, & in puniẽdis

S.C. de creãdo dictatore.

πόλεμον, αὐθαίρετον ὑπομεῖναι τυραννίδα, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἦν, ὑπὲρ ἅπαντα δὲ, ὁ κυρωθεὶς ὑφ' ἑνὸς τῶν ὑπάτων, Ποπλίου Οὐαλερίου, τοῦ κληθέντος Ποπλικόλα, νόμος, περὶ οὗ κατ' ἀρχὰς ἔφην, ὅτι τὰς τῶν ὑπάτων γνώμας ἀκύρους ἐποίησε, μὴ τιμωρεῖσθαί τινα πρὸ δίκης, ἐπιτρέψας τοῖς ἀγομένοις ἐπὶ τὰς κολάσεις ὑπ' αὐτῶν, προκαλεῖσθαι ἐπὶ τὴν διάγνωσιν τὸν δῆμον, καὶ ἕως ἂν ἡ πληθὺς ἐνέγκῃ ψηφίζεται ὑπὲρ αὐτῶν, σώματι καὶ βίοις τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν· τὸν δὲ παρὰ ταῦτα τι ποιεῖν ἐπιχειροῦντα νηποινὶ τεθνάναι κελεύων. 247 ἐλογίζετο δὴ μενόντων μὲν κυρίου τοῦδε τοῦ νόμου, μηθὲν ὑπηρετήσειν ἀναγκαζομένους ταῖς ἀρχαῖς τοὺς πένητας, καταφρονοῦντας, ὡς εἰκὸς, τῶν τιμωριῶν, ἃς οὐ παραχρῆμα ὑφέξειν ἔμελλον, ἀλλ' ὅταν ὁ δῆμος αὐτῶν καταψηφίσηται· ἀναιρεθέντος δὲ αὐτοῦ, κατὰ πολλὴν ἀνάγκην τὰ κελευόμενα ποιήσειν ἅπαντας. ἵνα δὲ μηδὲν ἐναντιωθεῖεν οἱ πένητες, εἴ τις αὐτῶν καταλύοι τὸν νόμον ἐκ τοῦ φανεροῦ, τὴν ἰσοτύραννον ἔκρινεν ἐπὶ τὰ πράγματα παραγαγεῖν, ἣ πάντας ἔμελλεν ἕξειν ὑφ' ἑαυτῇ τοὺς νόμους. καὶ γράφει προβούλευμα, δι' οὗ παρακρούσεται τοὺς πένητας, καὶ τὸν βεβαιοῦντα τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς νόμον ἀνελοῦσα ἔλαθεν. ἦν δὲ τὸ προβούλευμα τοιόνδε· Λάρκιον μὲν καὶ Κλοίλιον τοὺς τότε ὑπατεύοντας ἀποθέσθαι τὴν ἐξουσίαν, καὶ εἴ τις ἄλλος ἀρχήν τινα εἶχεν, ἢ πραγμάτων κοινῶν ἐπιμέλειαν· ἕνα δὲ ἄνδρα ὃν ἂν ἡ βουλὴ προέληται, καὶ ὁ δῆμος ἐπιψηφίσηται, τὴν ἁπάντων ἐξουσίαν παραλαβόντα ἄρχειν μὴ πλείονα χρόνον ἑξαμήνου, κρείττονα ἐξουσίαν ἔχοντα τῶν ὑπάτων. τοῦτο ἀγνοήσαντες ἣν ἔχει δύναμιν οἱ δημοτικοὶ, ψηφίζονται κύρια εἶναι τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ· ἦν δὲ ἄρα κρείττων ἀρχὴ τῆς κατὰ νόμους τυραννίδος· τήν τε αἵρεσιν τοῦ μέλλοντος ἄρχειν, τοῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου συνεχώρησαν αὐτοῖς ἐφ' ἑαυτῶν βουλευομένοις ποιήσασθαι. μετὰ τοῦτο πολλὴ ζήτησις ἐνέπιπτε τοῖς προεστηκόσι τῆς βουλῆς, καὶ πρόνοια περὶ τοῦ παραληψομένου τὴν ἡγεμονίαν. ἐδόκει γὰρ αὐτοῖς δραστηρίου τε ἀνδρὸς εἰς τὰ πράγματα δεῖν, καὶ πολλὴν τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ἐμπειρίαν ἔχοντος, πρὸς δὲ τούτοις, φρονίμου τε καὶ σώφρονος, καὶ μηδὲν ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῆς ἐξουσίας ἐπὶ τὸ ἀνόητον παραχθησομένου· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα, καὶ τἆλλα ὅσα δεῖ προσεῖναι στρατηλάταις ἀγαθοῖς, ἄρχειν ἐγκρατῶς εἰδότος, καὶ μηδὲν μαλακὸν ἐνδώσοντος τοῖς ἀπειθοῦσιν· οὗ μάλιστα ἐν τῷ παρόντι ἐδέοντο. ἅπαντα δὲ ὁρῶντες ὅσα ἠξίουν, περὶ τὸν ἕτερον ὑπάρχοντα τῶν ὑπάτων Τίτον Λάρκιον· ὁ γὰρ Κλοίλιος ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρεταῖς διάφορος ὤν, τὸ δραστήριον καὶ φιλοπόλεμον οὐκ εἶχεν, οὐδὲ τὸ ἀρχικὸν καὶ φοβερόν· ἀλλ' ἐπιεικὴς ἦν τιμω-

τιμωρὸς τῶν ἀπειθούντων. ἡ δὲ βουλὴ δι' αἰσχύνης ἐλάμβανε, τὸν μὲν ἀφελέσθαι τὴν ἀρχήν, ἣν κατὰ τοὺς νόμους εἶχε, τῷ δὲ χαρίσασθαι τὴν ἀμφοτέρων ἐξουσίαν, μείζονα βασιλικοῦ σχήματος γενομένην· καίτοι καὶ δέος αὐτὴν ὑπῄει, μὴ βαρέως ὁ Κλοίλιος ἐνεγκάμενος τὴν ἀπαξίωσιν τῆς ἀρχῆς, ὡς ἠτιμασμένος ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἔπειτα μεταθῆται τὴν προαίρεσιν, τοῦ δήμου γενόμενος προστάτης, καὶ πάντα ἀνατρέψῃ τὰ κοινά. αἰδουμένων δὲ ἁπάντων, ἃ φρονοῦντες ἐτύγχανον, εἰς μέσον ἐκφέρειν, καὶ μέχρι πολλοῦ τοῦτο ποιούντων, ὁ πρεσβύτατος καὶ τιμιώτατος τῶν ὑπατικῶν, γνώμην ἀπεδείξατο δι' ἧς ἀμφοτέρους ἐν ἴσῃ τιμῇ τοὺς ὑπάτους φυλάξαι, παρ' αὐτῶν ἐκείνων τὸν ἐπιτηδειότερον ἄρχειν εὑρέσθαι. ἔφη γὰρ αὐτῷ δοκεῖν, ἐπειδὴ τὸ μὲν τῆς ἀρχῆς κράτος ἥ τε βουλὴ διέγνωκε, καὶ ὁ δῆμος ἐψηφίσατο, ἑνὶ δοθῆναι· δύο δὲ καταλείπεται βουλῆς καὶ φροντίδος δεόμενα οὐ μικρᾶς, τίς ὁ παραληψόμενος τὴν ἰσοτύραννον ἀρχὴν ἔσται, καὶ ὑπὸ τίνος ἀποδειχθεὶς ἐξουσίας νομίμου, ἕνα τῶν τότε ὑπάτων ὄντων ἕτερον, εἴτε παραχωρήσαντος τοῦ συνάρχοντος, εἴτε κλήρῳ λαχόντος, ἑλέσθαι Ῥωμαίων ὃν ὑπολαμβάνει κράτιστα καὶ συμφέροντα τῆς πόλεως ἐπιτροπεύσειν. μεσοβασιλέων δὲ αὖθις μηδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖν, οὓς ἐν ταῖς μοναρχίαις ἐπιδείκνυσθαι μονογνώμονας τῶν μελλόντων ἄρξειν ἔθος ἦν, ἐχούσης τῆς πόλεως τὴν ὅσιον

248 ἀρχήν. ἐπαινεσάντων δὲ τὴν γνώμην ἁπάντων, μετὰ τοῦτον ἀναστὰς ἕτερος, εἶπεν· Ἐμοὶ δέ, ὦ βουλή, δοκεῖ καὶ τοῦτο ἔτι προσθεῖναι τῇ γνώμῃ, δυοῖν ἀνδροῖν κρατίστων εἰς τόδε χρόνου τὰ κοινὰ διοικούντων, ὧν οὐκ ἂν εὕροιτε ἀμείνους, τὸν μὲν ἕτερον αὐτῶν κύριον ἀποδειχθῆναι τῆς ἀναρρήσεως, τὸν δὲ ἕτερον ὑπὸ τοῦ συνάρχοντος αἱρεθῆναι, διαγνόντων αὐτῶν ἐν ἀλλήλοις τὸν ἐπιτηδειότερον· ἵνα αὖθις περιῆται σὺν τῷ τιμίῳ καὶ τὸ χαίρειν ἴσον, τῷ μὲν, ὅτι τὸν συνάρχοντα κράτιστον ἀπέφηνε, τῷ δ', ὅτι πρὸς τοῦ συνάρχοντος ἄριστος ἐκρίθη· ἡδὺ γὰρ καὶ καλὸν ἑκάτερον. οἶδα μὲν οὖν ὅτι καὶ μὴ προστεθέντος τῇ γνώμῃ τοῦδε τοῦ μέρους, αὖθις ἂν ἔφην τοῖς ἀνδράσιν οὕτω ποιεῖν· κρεῖττον δὲ τὸ μηδ' ὑμῶν ἕτερόν τι βουλομένων. ἔδοξε καὶ τοῦτο κατὰ νοῦν ἅπασιν εἰρῆσθαι· καὶ οὐδενὸς ἔτι τῇ γνώμῃ προστεθέντος, ἐπικυροῦται τὸ δόγμα. ὡς δὲ παρέλαβον τὴν ἐξουσίαν οἱ ὕπατοι τοῦ διαγνῶναι πότερος ἐξ αὐτῶν ἄρχειν ἐστὶν ἐπιτηδειότερος, θαυμαστόν τι καὶ παρὰ πάσας τὰς ἀνθρωπίνας ὑπολήψεις πρᾶγμα ἐποίουν. οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἑκάτερος ἄξιον ἀπέφαινε τῆς ἡγεμονίας, ἀλλὰ τὸν ἕτερον· καὶ κατέτριψαν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ἀλλήλων ἀρετὰς ἐξαριθμούμενοι, καὶ

immorigeris erat clementior) senatus pudore quodam retinebatur, ne abrogato alteri magistratu legitimo, amborum potestatem alteri largiretur maiorẽ regia: simulq; subuerebatur ne Clœlius prælatum sibi collegã ægre ferẽs, id senatus factum interpretaretur in suã cõtumeliam: mutataq; voluntate, plebis patrocinium sumeret, & statum reip. subuerteret. In eo omnium pudore cum diu nullus sententiam in medium proferre ausus esset, *tandem* is qui ætate & honore cõsulares anteibat, *talem* dixit sententiam qua amborum pari honore seruato, ex illis ipsis magistratui magis idoneum acciperẽt. Ait enim, quandoquidem senatus decreuerit, & populus approbarit, vt summa imperii potestas vni cõmittatur; ac duo supersint quę cõsilium & curam non exiguam requirant, cuinã dandus magistratus par tyrannidi, & a quo magistratu legitimo creandus; videri sibi, alterum consulũ, siue cedẽte collega, siue sorte missa, e Romanis eligere quem optime rempubl. administraturũ existimet. interregibus enim nunc opus non esse, penes quos regni temporibus designandi regis arbitrium fuerit; quando respublica legitimũ magistratum habeat. Eam sententiam laudantib. omnibus, assurgens alius: Mihi, inquit, patres cõscripti, hoc videtur addendũ: Quoniã hoc tẽpore duo præstantissimi viri administrant rempublicã, quib. meliores vix inueneritis, alteri dari nominãdi potestatem, alterũ a collega eligi; vbi inter ipsos cõparatum fuerit vter sit magis idoneus: vt honore ęquati, parẽ quoque lætitiã percipiant: alter, ob ornatum collegã suo testimonio; alter, ob collegę de se iudicium. nam vtrumq; & iucundũ & honestum est. Equidẽ scio, etiamsi hoc non fuisset additum sententiæ, ipsos nihilominus facturos fuisse; sed rectius tamẽ fiet, si vos quoque id velle sentiãt. Placuit omnib. hæc sententia: nec addito vllo *verbo* senatusconsultum factum est. Tum cõsules accepta potestate diiudicandi vter ipsorũ aptior esset ad imperiũ, mirandum quiddam fecerunt & vix vlli credibile. neuter enim se imperio digniorem censuit, sed collegam: & totus ille dies consumptus est in mutua virtutum enumeratione, &

honoris deprecatione: perplexo & anxio senatu in ista contentione consulum. dimisso deinde senatu, cognati vtriusq;, & reliquorũ senatorũ honoratissimus quisq;, Largium conuenientes, vsq; ad noctem obtundebãt precibus; docẽtes in illo sitam totam senatus spẽ, & istum honoris cõtemptum esse damnosum reipublicæ. ille vicissim eos constanter ingeminatis precibus atq; obtestationib. pergebat repellere. Sequenti vero die coacto rursum senatu, detrectantẽ tũc etiam & cõtra omnium monita non decedentẽ de proposito assurgẽs Clœlius pronuntiat; (vt interreges facere cõsueuerant) ipseq; consulatum eiurat. Hic primus omnium Romę monarcha designatus est, cum plenaria belli ac pacis omniumq; aliarũ rerũ potestate; & Dictator appellat^9, siue a potestate imperandi & edicendi quidlibet, tũ aliis æqua & iusta pro suo arbitrio præscribẽdi; (mãdata enim, iustique & iniusti præscriptiones, Edicta Romani vocant) siue (vt quidam malũt) q, a collega dictus (hoc est nominatus) sit: nõ enim a populo magistratum accepit more patrio, sed ab vno viro designatus est. *simulq;* cauebatur ne inuidiosum & molestũ nomẽ imponeretur magistratui ciuitatẽ liberã gubernaturo; tũ subditorũ caussa, ne odiosis vocabulis offenderentur; tum etiam ipsorum qui id imperiũ assumunt respectu, nequod forte delictum per imprudentiã vel ab aliis in ipsos, vel ab ipsis in alios cõmitteretur; qualia istiusmodi potestates ferunt. Potestatis sane quã dictator habet, magnitudo, ipso vocabulo haudquaquã declaratur. nã electitia quędã tyrãnis est dictatoria potestas. Videntur aũt mihi Romani & hãc administrationis publicæ speciem mutuati a Græcis. nam qui αἰσυμνῆται apud priscos Græcos vocabãtur, (sicut in *commentario* De regno Theophrast^9 narrat) tyranni quidã erãt electitii. eligebãtur aũt a ciuitatib. pro ratione temporum: nõ infinitũ nec continuum, sed certũ *præfuturis* temporis spatium, quãdo & quantisper postularet reip. vtilitas: sicut Mitylenæi olim elegerũt Pittacũ contra Alcæum poetã cũ sociis exsilio mulctatũ. Eum *magistratum* primi *repertores* amplexi sunt cum *rei* vtilitatem experimento didicissent. A principio enim omnibus Græciæ ciuitatibus sui erant reges; nisi quod illi non barbarica licentia domi-

Dictator primus T. Largius.

λιπαροῦντες μὴ λαβεῖν αὐτοὶ τὴν ἀρχήν· ὥστε ἐν πολλῇ γενέσθαι τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντας ἀμηχανίᾳ. διαλυθείσης δὲ τῆς βουλῆς, οἱ προσήκοντες κατὰ γένος ἑκατέρων, καὶ τῶν ἄλλων βουλευτῶν οἱ ἐντιμότατοι, πρὸς τὸν Λάρκιον ἀφικόμενοι, πολλὰς ἐποιοῦντο τοῦ ἀνδρὸς ἄχρι νυκτὸς δεήσεις, διδάσκοντες ὡς ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας ἡ βουλὴ τέθειται πάσας, καὶ τὸ ἀσπούδαστον αὐτοῦ περὶ τὴν ἀρχὴν πονηρὸν εἶναι τῷ κοινῷ λέγοντες. ὁ δ' ἦν ἀτενής, καὶ πολλὰ ἐν μέρει δεόμενός τε καὶ ἀντιβολῶν ἕκαστον διετέλει. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ πάλιν τοῦ συνεδρίου συναχθέντος, ἐπεὶ καὶ τότε διεμάχετο, καὶ πειθόμενος ὑπὸ πάντων οὐκ ἀφίστατο τῆς γνώμης, ἀναστὰς ὁ Κλοίλιος, ἀναγορεύει τε αὐτόν, ὥσπερ εἰώθεσαν ποιεῖν οἱ μεσοβασιλεῖς, καὶ τὴν ὑπατείαν αὐτὸς ἐξόμνυται. οὗτος πρῶτος ἐν Ῥώμῃ μόναρχος ἀπεδείχθη, πολέμου τε καὶ εἰρήνης, καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος αὐτοκράτωρ. ὄνομα δ' αὐτῷ τίθεται δικτάτωρα, εἴτε διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν ὅ τι θέλει, τά τε δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ· τὰ γὰρ ἐπιτάγματα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν δικαίων τε καὶ ἀδίκων, ἔδικτα οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· εἴτε, ὥς τινες γράφουσι, διὰ τὴν τότε γενομένην ἀνάρρησιν· ἐπειδὴ οὐ παρὰ τοῦ δήμου τὴν ἀρχὴν λαβόμενος, κατὰ τοὺς πατρίους ἐθισμούς, ἔμελλεν ἕξειν, ἀλλ' ὑπ' ἀνδρὸς ἀποδειχθεὶς ἑνός. οὐ γὰρ ᾤοντο δεῖν ἐπίφθονον ὄνομα καὶ βαρὺ θέσθαι τῇ ἀρχῇ πόλιν ἐλευθέραν ἐπιτροπευούσῃ, τῶν τε ἀρχομένων ἕνεκα, ἵνα μηδὲν ἐπὶ ταῖς μισουμέναις προσηγορίαις ἐκταράττωνται, καὶ τῶν παραλαμβανόντων τὰς ἀρχὰς προνοίᾳ, μὴ λάθωσί τι ἢ παθόντες ὑφ' ἑτέρων πλημμελές, ἢ δράσαντες αὐτοὶ τοὺς πέλας, ὧν φέρουσιν αἱ τοιαῦται δυναστεῖαι· ἐπεὶ τό γε τῆς ἐξουσίας μέγεθος ἧς ὁ δικτάτωρ ἔχει, [ἥκιστα δηλοῦται ὑπὸ τοῦ ὀνόματος· ἔστι γὰρ αἱρετὴ τυραννὶς ἡ δικτατωρεία.] δοκοῦσι δέ μοι καὶ τοῦτο παρ' Ἑλλήνων οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πολίτευμα λαβεῖν. οἱ γὰρ αἰσυμνῆται καλούμενοι παρ' Ἕλλησι τὸ ἀρχαῖον, ὡς ἐν τοῖς περὶ βασιλείας ἱστορεῖ Θεόφραστος, αἱρετοί τινες ἦσαν τύραννοι· ᾑροῦντο δ' αὐτοὺς κατὰ καιροὺς αἱ πόλεις, οὔτε εἰς ἀόριστον χρόνον, οὔτε συνεχῶς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς καιρούς, ὁπότε δόξειε συμφέρειν, καὶ εἰς πόσον χρόνον· ὥσπερ καὶ Μιτυληναῖοί ποτε εἵλοντο Πιττακὸν πρὸς τοὺς φυγάδας τοὺς περὶ Ἀλκαῖον τὸν ποιητήν. ἦλθον δ' ἐπὶ τοῦτο οἱ πρῶτοι διδαχθέντες τῇ πείρᾳ τὸ χρήσιμον. κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ ἅπασα πόλις Ἑλλὰς ἐβασιλεύετο, πλὴν οὐχ ὥσπερ τὰ βάρβαρα ἔθνη 249
δεσποτι-

δεσποτικῶς, ἀλλὰ κατὰ νόμους τε καὶ ἐθισμοὺς πατρίους· καὶ κράτιστος ἦν βασιλεὺς ὁ δικαιότατός τε καὶ νομιμώτατος, καὶ μηδὲν ἐκδιαιτώμενος τῶν πατρίων. δηλοῖ δὲ καὶ Ὅμηρος, δικασπόλους τε καλῶν τοὺς βασιλεῖς, καὶ θεμιστοπόλους. καὶ μέχρι πολλοῦ διέμειναν ἐπὶ ῥητοῖς τισιν αἱ βασιλεῖαι διοικούμεναι, καθάπερ ἡ Λακεδαιμονίων· ἀρξαμένων δέ τινων ἐν ταῖς ἐξουσίαις πλημμελεῖν, καὶ νόμοις μὲν ὀλίγα χρωμένων, ταῖς δ' αὐτῶν γνώμαις τὰ πολλὰ διοικούντων, δυσχεράναντες ὅλον τὸ πρᾶγμα οἱ πολλοὶ, κατέλυσαν μὲν τὰς βασιλείας καὶ τὸ πολίτευμα, νόμους δὲ καταστησάμενοι, καὶ ἀρχὰς ἀποδείξαντες, ταύταις ἐχρῶντο τῶν πόλεων φυλακαῖς. ἐπεὶ δ' οὐκ αὐτάρκεις ἦσαν οὔτε οἱ τεθέντες ὑπ' αὐτῶν νόμοι βεβαιοῦν τὸ δίκαιον, οὔτε οἱ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐπιμελείας αὐτῶν λαμβάνοντες, βοηθεῖν τοῖς νόμοις, οὔτε οἱ καιροὶ πολλὰ νεοχμοῦντες, οὐ τὰ κράτιστα τῶν πολιτευμάτων, ἀλλὰ τὰ πρεπωδέστατα ταῖς καταλαμβανούσαις αὐτοὺς συντυχίαις ἠναγκάζοντο αἱρεῖσθαι, οὐ μόνον ἐν ταῖς ἀβουλήτοις συμφοραῖς, ἀλλὰ κἂν ταῖς ὑπερβαλλούσαις τὸ μέτριον εὐτυχίαις, διαφθειρομένων δι' αὐτὰς τῶν πολιτικῶν κόσμων, οἷς ἐπανορθώσεως ταχείας καὶ αὐτογνώμονος ἔδει, ἠναγκάζοντο παράγειν πάλιν τὰς βασιλικὰς καὶ τυραννικὰς ἐξουσίας εἰς μέσον, ὀνόμασι καλύπτοντες αὐτὰς εὐπρεπεστέροις· Θετταλοὶ μὲν γὰρ ἀρχοὺς, Λακεδαιμόνιοι δὲ ἁρμοστὰς καλοῦντες, φοβούμενοι τυράννους ἢ βασιλεῖς αὐτοὺς καλεῖν, ὡς οὐδ' ὅσιον σφίσιν ὑπάρχον, ἃς κατέλυσαν ἐξουσίας ὅρκοις καὶ ἀραῖς ἐπιθεσπισάντων θεῶν, ταύτας πάλιν ἐμπεδοῦν. ἐμοὶ μὲν δὴ παρ' αὐτῶν Ἑλλήνων δοκοῦσι Ῥωμαῖοι τὸ παράδειγμα λαβεῖν, ὥσπερ ἔφην· Λικίννιος δὲ παρ' Ἀλβανῶν οἴεται τὸν δικτάτωρα Ῥωμαίους εἰληφέναι, τούτους λέγων πρώτους μετὰ τὸν Ἀμουλίου καὶ Νομίτορος θάνατον, ἐκλειπούσης τῆς βασιλικῆς συγγενείας, ἐνιαυσίους ἄρχοντας ἀποδεῖξαι, τὴν αὐτὴν ἔχοντας ἐξουσίαν τοῖς βασιλεῦσι, καλεῖν δὲ αὐτοὺς δικτάτωρας. ἐγὼ δὲ τοὔνομα ζητεῖν οὐκ ἠξίουν, πόθεν ἡ Ῥωμαίων πόλις ἔλαβεν, ἀλλὰ τὸ τῆς ἐξουσίας τῆς περιλαμβανομένης τῷ ὀνόματι παράδειγμα. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτου οὐδὲν ἂν εἴη τάχα περιέργου τὰ πλείω γράφειν. ὃν δὲ τρόπον ὁ Λάρκιος ἐχρήσατο τοῖς πράγμασι, δικτάτωρ πρῶτος ἀποδειχθεὶς, καὶ κόσμον οἷον περιέθηκε τῇ ἀρχῇ, συντόμως πειράσομαι διεξελθεῖν, ταῦτα ἡγούμενος εἶναι χρησιμώτατα τοῖς ἀναγνωσομένοις, ἃ πολλὴν εὐπορίαν παρέξει καλῶν καὶ συμφερόντων παραδειγμάτων νομοθέταις τε καὶ παιδαγωγοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι·

nabantur, sed iuxta leges & mores patrios regnũ exercebãt: optimusq; rex habebatur q. esset iustissimus & legũ seruantissimus, nusquã discedens ab *institutis* patriis: id quod ex Homero etiã liquet, dũ reges vocat δικασπόλους siue θεμιστοπόλους, hoc est iuris tractatores: diuq; regnatũ est certis conditionibus, sicut apud Lacedæmonios. Sed postquã aliquot eorũ inceperunt abuti potestate, & in reb. administrãdis rarius leges q̃ suam libidinem sequi, pleriq; *Græci* rei tedio affecti, regiam reip. formam aboleuerunt; legibusq; & magistratibus institutis, illis præsidiis respublicas tueri ceperunt. Quoties aũt nec leges satis tuerentur iustitiã, nec magistratus & rerũ curatores ad legũ tutelam sufficerẽt, & tẽpus, qđ multa innouat, amplecti cogeret instituta nõ tam optima quã ad præsentẽ rerum statũ accõmodatissima, non solũ in *improuisis* casuum aduersitatibus, verum *nõnunquam* & in immodicis prosperitatibus, quæ bonã constitutionẽ reip. corrumperent, celeremq; ex vnius arbitrio correctionem postularẽt, necesse erat regias ac tyrãnicas potestates rursus in mediũ proferre, conuelatas honestiorib. vocabulis. Sic Thessali ἀρχοὺς, (*id est imperatores*) sic Lacedæmonii ἁρμοστὰς (*id est moderatores*) eos appellabãt. nã reges & tyrannos nominare verebãtur, q. religio esset restituere potestates quas cũ iureiurãdo & deuotione diis *ipsis* approbantib. abrogassent. Ego igitur (vt dixi) a Græcis desumptum hoc exemplũ opinor; sed Licinius ab Albanis mutuatum mauult, qui primi post Amulii Numitorisq; obitũ deficiẽte stirpe regia magistratus annuos creauerint, cõcessaq; potestate regia Dictatores nominauerint. ego non tã de nomine inquirendum putaui, vnde profectũ Romam peruenerit; quam de exemplo ipsius potestatis quam in se cõtinet hæc appellatio. Verum de hoc plura scribere non videtur præsentis operis.

Quomodo autẽ Largius primus dictator remp. administrarit, quemque huic magistratui ornatum addiderit, cõpendio conabor dicere; rat⁹ lectori hæc vtilissima, queę magnam copiam præbebũt pulchrorũ ac conducibiliũ exemplorũ legislatoribus & iuuentutis informatoribus, ceterisq; omnib.

Tyrãdis extemporalis & certo limitata spatio.

qui ad res publicas tractandas animū adiiciunt. Non enim illaudatæ humilisve ciuitatis instituta & vitæ rationes, neq; ignobilium negligẽdorumve virorum consilia resq; gestas narrabimus, vt studiū nostrum paruis & friuolis rebus impensum, tediosa nugacitas videri possit: sed de ea vrbe *dicemus*, quæ omnibus quid iustum & pulchrum sit præscribit; & de ducib. qui eam ad hoc dignitatis fastigium perduxerunt: quorum cognoscendorum studiosus, facile sapiens & ciuilibus negotiis aptus euaserit. Ergo mox vt magistratum iniit, equitū magistrum creauit Sp. Cassium, qui cōsulatum gesserat circa Olympiadem septuagesimā. qui mos vsq; ad nostrā ętatem seruatur a Romanis; nec vllus hucusq; dictator imperiū absq; magistro equitū gessit. Deinde potestatis vim ostendere volẽs quanta sit, ad terrorem magis quam ad vsum, lictores iussit cum fascibus secures sibi per vrbem præferre; renouato more qui regibus quidem vsitatus, sed a consulibus intermissus fuit, dum Poplicola primus cons. *noui* magistratus inuidiam minuere voluit. his ceterisque regii principatus insigniis vbi turbulentos & nouarum rerum studiosos animos perterruit, ante omnia Romanis vniuersis imperauit qđ a Seruio Tullio popularissimo rege quam optime institutum fuerat, vt tributim fortunarum suarum cẽsum offerrent *singuli* adscriptis vxorū & liberorum nominibus, suisq; & liberorū ætatib. Peracto intra breue tẽpus cẽsu omnium, (grauis enim pœna detrectantibus erat proposita, bonorum pariter & ciuitatis amissio) reperta sunt CL milia eorum qui pubertatem attigissent, & septingẽti insuper. Deinde militari ætate separata a senioribus, digestaq; per cẽturias, tā pedites quam equites quadrifariam distribuit; & e quatuor præcipuam partem circa se habuit; e reliquis Clœlio in consulatu collegæ optionem fecit quā vellet accipere; tertiā Sp. Cassio magistro equitū attribuit: ei quæ supererat, fratrem præfecit Sp. Largium. hæc vrbi præsidio fuit, manens vna cum senioribus intra mœnia. Bello satis apparato, productisque sub diuum copiis, terna castra metatus est, qua maxime venturos Latinos suspicabatur.

a Dictator primus quæ & quomodo gesserit.

τοῖς πολιτεύεσθαί τε καὶ τὰ κοινὰ πράττειν βουλομένοις. οὐ γὰρ ἀζήλου καὶ ταπεινῆς πόλεως πολιτεύματα καὶ βίους, οὐδὲ ἀδόξων καὶ ἀπερριμμένων ἀνθρώπων βουλεύματα καὶ πράξεις μέλλω διηγεῖσθαι, ὥστε ὄχλου ἔν τινι καὶ φλυαρίας φανῆναι, τὴν περὶ τὰ μικρὰ καὶ φαῦλα ἡμῶν σπουδήν· ἀλλ' ὑπὲρ ἅπασι τὰ δίκαια καὶ καλὰ ὁριζούσης πόλεως, καὶ περὶ τῶν ἐν τούτῳ καταστησαμένων αὐτὴν τῷ ἀξιώματι ἡγεμόνων· ἅ τις ἂν σπουδάσειε μὴ ἀγνοεῖν φιλόσοφος, καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ἀποδειχθήσεται. εὐθὺς μὲν οὖν ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἐξουσίαν, ἱππάρχην ἀποδείκνυσι Σπόριον Κάσσιον, τὸν ὑπατεύσαντα κατὰ τὴν ἑβδομηκοστὴν ὀλυμπιάδα. τοῦτο δὲ ἔθος ἕως τῆς κατ' ἐμὲ γενεᾶς ἐφυλάττετο ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ οὐδεὶς εἰς τόδε χρόνου δικτάτωρ αἱρεθεὶς, χωρὶς ἱππάρχου τὴν ἀρχὴν διετέλεσεν. ἔπειτα τῆς ἐξουσίας δὲ κράτος ἐπιδεῖξαι βουλόμενος ὅσον ἐστὶ, καταπλήξεως μᾶλλον ἢ χρήσεως ἕνεκα, τοῖς ῥαβδούχοις ἐκέλευσεν ἅμα ταῖς δέσμαις τῶν ῥάβδων, τοὺς πελέκεις διὰ τῆς 250
πόλεως φέρειν ἔθος ἐπιχώριον μὲν τοῖς βασιλεῦσιν, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπὸ τῶν ὑπάτων, ἐξ οὗ Οὐαλέριος Ποπλικόλας ὁ πρῶτος ὑπατεύσας ἐμείωσε διὰ τὸν φθόνον τῆς ἀρχῆς, αὐτὸς ἀνανεωσάμενος. καὶ καταπληξάμενος τούτῳ τε καὶ τοῖς ἄλλοις συμβόλοις τῆς βασιλικῆς ἡγεμονίας τοὺς ταραχώδεις καὶ νεωτεριστὰς, ὃ κράτιστον τῶν ὑπὸ Σερουΐου Τυλλίου τοῦ δημοτικωτάτου βασιλέως κατασταθέντων νομίμων, πρῶτος ἐπέταξε Ῥωμαίοις ἅπασι ποιῆσαι· τιμήσεις κατὰ φυλὰς τῶν βίων ἐνεγκεῖν, προσγράφοντας γυναικῶν καὶ παίδων ὀνόματα, καὶ ἡλικίας ἑαυτῶν τε καὶ τέκνων. ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ πάντων τιμησαμένων, διὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας· τήν τε γὰρ οὐσίαν ἀπολέσαι τοὺς ἀπειθήσαντας ἔδει, καὶ τὴν πολιτείαν· ἑπτακισχίλιοι πλείους εὑρέθησαν οἱ ἐν ἥβῃ Ῥωμαίων πεντεκαίδεκα μυριάδων. μετὰ τοῦτο διακρίνας τοὺς ἔχοντας τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ καταχωρίσας εἰς λόχους, διένειμε πεζούς τε καὶ ἱππεῖς εἰς τέτταρας μοίρας· ὧν μίαν μὲν τὴν κρατίστην περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἐκ δὲ τῶν ὑπολειπομένων Κλοίλιον ἐκέλευσε τὸν συνύπατον ἣν αὐτὸς ἐβούλετο λαβεῖν, τὴν δὲ τρίτην Σπόριον Κάσσιον τὸν ἵππαρχον· τὴν δὲ καταλειπομένην, τὸν ἀδελφὸν Σπόριον Λάρκιον· αὕτη φρουρεῖν τὴν πόλιν ἐτάχθη σὺν τοῖς πρεσβυτέροις ἐντὸς τειχῶν μένουσα. ὡς δὲ ἦν αὐτῷ πάντα τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια εὐτρεπῆ, προήγαγε τὰς δυνάμεις εἰς ὕπαιθρον καὶ προτίθεται στρατόπεδα τρία, καθ' οὓς μάλιστα ὑπελάμβανε τόπους ποιήσεσθαι τοὺς Λατίνους τὴν ἔφοδον.

ἐνθυ-

» ἐνθυμούμενος δ' ὅτι φρονίμου στρατηγοῦ ἐστιν, οὐ μόνον » τὰ ἑαυτοῦ πράγματα ποιεῖν ἰσχυρά, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν » πολεμίων ἀσθενῆ, καὶ μάλιστα μὲν ἄνευ μάχης καὶ πό» νου καταλύεσθαι τοὺς πολεμίους, εἰ δὲ μή γε, σὺν ἐλα» χίστῃ τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους δαπάνῃ, πολέμους τε ἁ» πάντων κακίστους ἡγούμενος, καὶ πλεῖστα λυπηρὰ ἔχον» τας, οὓς πρὸς συγγενεῖς καὶ φίλους ἀναγκαζόμενοί τινες ἀναιροῦνται, ἐπιεικεστέρων μᾶλλον ἢ δικαιοτέρων ᾤετο δεῖν αὐτοῖς διαλύσεων. κρύφα τε δὴ πέμπων πρὸς ἐπιφανεστάτους Λατίνων ἀνυπόπτους τινάς, ἔπειθε φιλίαν πράττειν ταῖς πόλεσιν· καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ πρεσβευόμενος κατὰ πόλεις τε καὶ πρὸς τὸ κοινόν, οὐ χαλεπῶς ἐξειργάσατο μηκέτι τὴν αὐτὴν ἅπαντας ὁρμὴν ἔχειν πρὸς τὸν πόλεμον· μάλιστα δ' αὐτοὺς ἐξεθεράπευσε, καὶ διὰ τοιαύτης εὐεργεσίας διαστῆναι πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἐποίησεν. οἱ δὲ τὴν αὐτοκράτορα παρειληφότες Λατίνων στρατηγίαν, Μαμίλιός τε καὶ Σέξτος, ἐν Τύσκλῳ πόλει τὰς δυνάμεις συνέχοντες, παρεσκευάζοντο μὲν ὡς ἐλάσοντες ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἐδαπάνων δὲ πολὺν εἰς τὸ μέλλειν χρόνον, εἴτε τὰς ὑστεροῦσας ἀναμένοντες πόλεις, εἴτε τῶν ἱερῶν αὐτοῖς οὐ γινομένων καλῶν. ἐν τούτῳ δὴ τῷ χρόνῳ τινὲς ἀποσκιδνάμενοι τοῦ στρατοπέδου, τὴν χώραν τὴν Ῥωμαίων ἐπόρθουν. τοῦτο μαθὼν ὁ Λάρκιος, ἀποστέλλει τὸν Κλοίλιον ἐπ' αὐτούς, ἄγοντα τῶν ἱππέων τε καὶ ψιλῶν τοὺς ἀνδρειοτάτους. ὃς ἐπιφανεὶς αὐτοῖς ἀπροσδόκητος, ὀλίγους μέν τινας ἀποκτείνει μαχόμενος, τοὺς δὲ λοιποὺς αἰχμαλώτους λαμβάνει. τούτους ὁ Λάρκιος ἐκ τῶν τραυμάτων ἀναλαβών, καὶ ταῖς ἄλλαις ἐκθεραπεύσας φιλανθρωπίαις, ἀπέστειλεν εἰς Τύσκλον ἀδέους ἄνευ λύτρων, πρεσβευτὰς σὺν αὐτοῖς πέμψας Ῥωμαίων τοὺς ἐπιφανεστάτους. οὗτοι διεπράξαντο καταλυθῆναι τὸ στράτευμα τῶν Λατίνων, καὶ γενέσθαι ταῖς πόλεσιν ἐνιαυσίους ἀνοχάς. ταῦτα διαπραξάμενος ὁ ἀνήρ, ἀπῆγε τὰς δυνάμεις ἐκ τῆς ὑπαίθρου, καὶ πρὶν ἢ πάντα τὸν τῆς ἐξουσίας ἐκπληρῶσαι χρόνον, ὑπάτους ἀποδείξας, ἀπέ-
251 θετο τὴν ἀρχήν, οὔτε ἀποκτείνας οὐδένα Ῥωμαίων, οὔτε ἐξελάσας τῆς πατρίδος, οὔτε ἄλλῃ συμφορᾷ βαρείᾳ περιβαλὼν οὐδεμιᾷ. ἐξ οὗ ὁ ζῆλος ἀπ' ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἀρξάμενος, ἅπασι παρέμεινε τοῖς λαμβάνουσι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν, ἄχρι τῆς τρίτης πρὸ ἡμῶν γενεᾶς. οὐδένα γοῦν ἐκ τῆς ἱστορίας παρειλήφαμεν, ὃς οὐ μετρίως αὐτῇ καὶ πολιτικῶς ἐχρήσατο, πολλάκις ἀναγκασθείσης τῆς πόλεως καταλῦσαι τὰς νομίμους ἀρχάς, καὶ πάντα ποιῆσαι τὰ πράγματα ὑφ' ἑνί. καὶ εἰ μὲν ἐν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις μόνον ἦσαν οἱ λαμβάνοντες τὴν δικτατωρείαν, ἀγαθοὶ προστάται τῆς

Cogitans autem prudētis imperatoris esse, non tantum suas partes roborare, verum etiam hostiles debilitare: & in primis sine pugna laboreq; bella conficere, aut certe quam minimo detrimēto militaris multitudinis: eaque pessima esse bella & molestissima quę quis contra cognatos & amicos suscipere cogitur, existimabat ea magis ex æquo quā ex iure dirimenda. quapropter *certis* hominibus, de quibus nulla erat suspicio, dimissis clam ad Latinorū nobilissimos, suadebat eis vt de pace agerent: palam quoque legationibus tum singulatim populos, tum in commune totā gentem sollicitās, facile effecit ne omnes æque procliues essent ad id bellum. in primis autem variis eos officiis demerens, ista beneficentia permouit vt a ducibus dissiderent. At Latinorum imperatores, Sextus & Mamilius, intra Tusculum continendo copias, parabant se quasi Romam versus moturi; diu tamen tempus terebant, siue quod exspectarent eos populos qui nondum aderāt, siue quod exta nihil fausti promitterēt. interim pars quædam a reliquo exercitu diuulsa Romanū agrum populabatur. Ea re cognita Largius immittit in eos Clœlium cum fortissima equitum & velitum manu. qui nec opinantibus superueniens, paucos aliquot repugnantes interficit; viuos capit reliquos. hos dictator curatos ex vulneribus, ceterisque humanitatis officiis deuinctos, vniuersos Tusculū remisit sine pretio; & cum his legatos misit Romanorū nobilissimos: per quos effectum est vt dimisso Latinorum exercitu induciæ in annum fierent. His gestis domū reduxit exercitum; & antequam totum imperii tempus expleuisset, designatis *prius* consulibus, dictaturam deposuit, nemine ciuium a se occiso, nec pulso in exsilium, nec aliis grauib. malis inuoluto. Id exemplū omnes postea dictatores pari æmulatione secuti sunt vsque ad ætatē ab hac nostra tertiā. Nusquā enim in omni historia proditū reperimus, aliquē in hoc magistratu se gessisse immodeste vel inciuiliter; quāuis sæpe resp. solennibus magistratib. abrogatis, omnia vnius potestati permittere sit coacta. qui si in externis tantū bellis dictaturā adepti, bene patriam

defendissent, nil corrupti magnitudine imperii, minus mirum esset: nunc etiam in ciuilib. seditionibus, multis illis ac magnis, dum vel regni tyrãnidisq; affectatæ suspicio, vel aliæ innumeræ calamitates amoliẽdæ erant, omnes, quotquot tantam potestatem acceperunt, inculpatos sese primique dictatoris similes præstiterunt: vt hæc omnium esset opinio, dictaturã esse vnicum cuiusuis insanabilis mali remedium; & extremam hanc salutis spem reliquam esse, vbi ceteras iniuria tẽporis præcidisset vniuersas. Sed patrum ætate, elapsis a dictatura T. Largii annis circiter quadringentis, odiosa res visa est omniũ mortalium iudicio, quãdo L. Cornelius Sylla primus & solus acerbe crudeliterque ea vsus est; vt tum primum sentirẽt Romani quod superioribus temporibus ignorauerant, dictaturam esse tyrannidem. nam & senatum ex qualibuscumq; constituit, & tribunitiam potestatem quã arctissime contraxit, & vrbes desolauit integras, & regna alia sustulit, alia instituit; aliaq; multa superbe gessit, de quib. longum esset dicere. ciuium quoque, præter eos qui prœliis absumpti sunt, dedititiorũ interfecit non minus quatuor milia, & ex his aliquot tormentis prius excruciatos. An autẽ necessario & ex reip. commodo omnia illa fecerit, inquirere non est præsentis temporis: tantum ostendere volui ob hæc *facinora* graue & inuisum redditũ esse dictatoris vocabulum. id quod non solis potestatibus, sed ceteris etiam vulgo mirandis expetendisq; rebus interdum euenit. Omnia enim, honesta & vtilia vidẽtur *tantisper* dum vsus eorum rectus est: quo per eos qui illis præsunt deprauato, eadem turpia habentur & inutilia. Eius autem rei caussa est natura, quæ cum omnib. bonis fatales pestes subolescere voluit. Verũ de his alio tempore disputari potest commodius. Sequens annus consules habuit A. Sempronium Atratinum, M. Minucium, olympiade septuagesima prima, qua in stadio vicit Tisicrates Crotoniata, principatum Athenis obtinente Hipparcho.

Dictaturæ odiũ conflauit Sylla.

πατρίδος, μηδὲν ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῆς ἀρχῆς διαφθειρόμενοι, ἦν ἂν ἧττον θαυμαστόν· νῦν δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐμφυλίοις διχοστασίαις πολλαῖς καὶ μεγάλαις γενομέναις, καὶ ἐπὶ καταλύσει βασιλειῶν καὶ τυραννίδων ὑποπτευομένων, καὶ ἐπ᾽ ἄλλων συμφορῶν κωλύσει μυρίων, ὅσοι τηλικαύτης ἔτυχον ἐξουσίας, ἀπταίστους ἀνεπιλήπτους καὶ τῷ πρώτῳ λαβόντι τὴν ἀρχὴν ὁμοίους ἑαυτοὺς παρέσχοντο· ὥστε ἅπασι παραστῆναι τὴν αὐτὴν δόξαν, ὅτι μία βοήθεια παντός ἐστιν ἀνιάτου κακοῦ, καὶ τελευταία σωτηρίας ἐλπίς, ὅταν ἀπορραγῶσιν ἅπασαι διὰ καιρούς τινας, ἡ τοῦ δικτάτωρος ἀρχή. ἐπὶ δὲ τῆς κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν ἡλικίας, ὁμοῦ τετρακοσίων διαγενομένων ἐτῶν ἀπὸ τῆς Τίτου Λαρκίου δικτατωρείας, διεβλήθη καὶ μισητὸν ἅπασιν ἀνθρώποις διεφάνη τὸ πρᾶγμα, Λευκίου Κορνηλίου Σύλλα πρώτου καὶ μόνου πικρῶς καὶ ὠμῶς αὐτῇ χρησαμένου· ὥστε τότε πρῶτον αἰσθέσθαι Ῥωμαίους ὃ τὸν ἄλλον ἅπαντα χρόνον ἠγνόουν, ὅτι τυραννίς ἐστιν ἡ τῆς δικτάτωρος ἀρχή. βουλήν τε γὰρ ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀνθρώπων συνέστησε, καὶ τὸ τῆς δημαρχίας κράτος εἰς ἐλάχιστον συνέστησε, καὶ πόλεις ὅλας ἐξῴκισε, καὶ βασιλείας τὰς μὲν ἀνεῖλε, τὰς δὲ αὐτὸς ἀπέδειξεν, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ αὐθάδη διεπράξατο, περὶ ὧν πολύεργον ἂν εἴη λέγειν· πολίτας τε χωρὶς τῶν ἐν ταῖς μάχαις ἀπολομένων, τοὺς παραδόντας αὐτῷ σφᾶς αὐτούς, οὐκ ἐλάττους τετρακισχιλίων ἀπέκτεινεν, ὧν τινας καὶ βασάνοις πρότερον ἠκίσατο. εἰ μὲν οὖν ἀναγκαίως ἢ συμφερόντως τῷ κοινῷ ταῦτα πάντα ἔπραξεν, οὐχ ὁ παρὼν καιρὸς ἐξετάζειν. ὅτι δὲ διὰ ταῦτα ἐμισήθη, καὶ δεινὸν ἐφάνη τὸ τοῦ δικτάτωρος ὄνομα, τοῦτό μοι προὔκειτο ἐπιδεῖξαι. πέφυκε δὲ οὐ ταῖς δυναστείαις τοῦτο μόναις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις συμβαίνειν τοῖς περιμαχήτοις καὶ θαυμαζομένοις ὑπὸ τοῦ κοινοῦ βίου πράγμασι. καλὰ μὲν γὰρ ἅπαντα καὶ συμφέροντα φαίνεται τοῖς χρωμένοις, ὅταν τις αὐτοῖς χρήσηται καλῶς· αἰσχρὰ δὲ καὶ ἀσύμφορα, ὅταν πονηροὺς λάβῃ προστάτας. τούτου δ᾽ ἡ φύσις αἰτία, προσθεῖσα τοῖς ἀγαθοῖς ἅπασι καὶ κῆρας συμφύτους. ἀλλ᾽ ὑπὲρ μὲν τούτων ἑτέρως ἂν εἴη τοῖς λόγοις καιρὸς ἐπιτηδειότερος.

οἱ δ᾽ ἐν τῷ κατόπιν ἐνιαυτῷ τὴν ὕπατον ἀρχὴν παραλαβόντες, Αὖλος Σεμπρώνιος Ἀτρατῖνος, καὶ Μάρκος Μινύκιος, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ πρώτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Τισικράτης Κροτωνιάτης, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἱππάρχου.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον ἕκτον.

Οἱ δ' ἐν τῷ κατόπιν ἐνιαυτῷ τὴν ὕπατον ἀρχὴν παραλαβόντες, Αὖλος Σεμπρώνιος Ἀτρατῖνος, καὶ Μάρκος Μινύκιος, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ πρώτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Τισικράτης Κροτωνιάτης, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἱππάρχου, ἄλλο μὲν οὐδὲν οὔτε πολεμικὸν, οὔτε πολιτικὸν ἱστορίας ἄξιον ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν ἀρχῆς ἔπραξαν· αἵ τε γὰρ πρὸς Λατίνους ἀνοχαὶ πολλὴν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πολέμων παρεῖχον εἰρήνην, ἥ τε τῆς ἀναπράξεως τῶν δανείων κώλυσις, ἣν ἐψηφίσατο ἡ βουλὴ, ἕως ἂν ὁ προσδοκώμενος πόλεμος εἰς ἀσφαλὲς ἔλθῃ τέλος, ἔπαυσε τοὺς ἐντὸς τείχους νεωτερισμοὺς, οἷς ἐπεβοῦντο οἱ πένητες, ἀφεθῆναι τὰ χρέα ἀξιοῦντες δημοσίᾳ. δόγμα δὲ βουλῆς ἐκύρωσαν, ἐπιτρέψασα τοῖς Ῥωμαίων καὶ λογίοις ἀνδράσιν εἴ τινες ἔτυχον ἐκ τοῦ Λατίνων ἔθνους συνοικοῦσαι γυναῖκες, ἢ Ῥωμαῖαι Λατίνοις, ἑαυτῶν εἶναι κυρίας, ἐάν τε μένειν θέλωσι παρὰ τοῖς γεγαμηκόσιν, ἐάν τε μὴ, εἰς τὰς πατρίδας ἀναστρέφειν· τῶν δ' ἐκγόνων τὰ μὲν ἄρρενα παρὰ τοῖς πατράσι μένειν, τὰ δὲ θήλεια καὶ ἔτι ἄγαμα ταῖς μητράσιν ἕπεσθαι. ἐτύγχανον δὲ πολλαὶ πάνυ γυναῖκες εἰς τὰς ἀλλήλων πόλεις ἐκδεδομέναι, καὶ διὰ τὸ συγγενὲς καὶ διὰ φιλίαν· καὶ τυχοῦσαι τῆς ἐκ τοῦ ψηφίσματος ἀδείας, ἐδήλωσαν ὅσην εἶχον ἐπιθυμίαν τῆς ἐν Ῥώμῃ διαίτης. αἵ τε γὰρ ἐν τῇ Λατίνων πόλεσι Ῥωμαῖαι μικροῦ δεῖν πᾶσαι καταλιποῦσαι τοὺς ἄνδρας, εἰς πατέρας ἀνέστρεψαν· αἵ τε Ῥωμαίοις ἐκδεδομέναι Λατίνων, πλὴν δυεῖν, αἱ λοιπαὶ τῶν πατρίδων ὑπεριδοῦσαι, παρὰ τοῖς γεγαμηκόσιν ἔμειναν· οἰωνὸς αἴσιος τῆς μελλούσης πόλεως ἐπικρατήσειν τῷ πολέμῳ. ἐπὶ τούτων φασὶ τῶν ὑπάτων τὸν νεὼν καθιερωθῆναι τῷ Κρόνῳ, κατὰ τὴν ἄνοδον τὴν εἰς τὸ Καπιτώλιον φέρουσαν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, καὶ δημοτελεῖς ἀναδειχθῆναι τῷ θεῷ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἑορτάς τε καὶ θυσίας. τὸν δὲ πρότερον βωμὸν αὐτόθι καθιδρύσθαι λέγουσι τὸν ὑφ' Ἡρακλέους κατεσκευασμένον, ὑφ' οὗ τὰς ἐμπύρους ἀπαρχὰς ἔθυον Ἑλληνικοῖς ἔθεσιν οἱ τὰ ἱερὰ παρ' ἐκείνου παραλαβόντες. τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ, τινὲς μὲν ἱστοροῦσι λαβεῖν Τίτον Λάρκιον τὸν ὑπατεύσαντα τῷ πρόσθεν ἐνιαυτῷ· οἱ δὲ, βασιλέα Ταρκύνιον τὸν ἐκπεσόντα τῆς ἀρχῆς· τὴν δὲ καθιέρωσιν τοῦ ναοῦ λαβεῖν Πόστουμον Κομίνιον, κατὰ ψήφισμα βουλῆς. τούτοις μὲν δὴ τοῖς ὑπάτοις εἰρήνης, ὥς-

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber sextus.*

SEQVENS annus consules habuit A. Sempronium Atratinũ, M. Minuciũ, Olympiade septuagesima prima, qua in stadio vicit Tisicrates Crotoniata, principe Athenis Hipparcho. Hi cõsulatus sui tempore nihil aliud memorabile vel in bello vel *domi* in rep. gesserunt: (nam & induciæ cũ Latinis dabant ab externis bellis otiũ; & suspensa ex S.C. fœnorũ exactio, donec imminens bellum ad tutum peruenisset exitum, cohibebat in vrbe motus inopum publicã debitorum remissionem flagitantium) sed *tantum* effecerunt vt ratum fieret S.C. *quo permittebatur* vt siquæ Latinæ mulieres viris Romanis æquitate & prudentia conspicuis nuptę essent, aut Romanę Latinis, penes ipsas esset arbitrium, vellentne manere apud cõiuges, an patrias repetere: e liberis, mares apud patres suos manerent; fœminæ innuptæ proficiscerentur cum suis matribus. erat autẽ frequens inter vtrumq; populum cõnubium propter cognationem & amicitiam. Hæ tum accepta ex hoc decreto licentia, satis indicarunt quanto tenerentur vrbis desiderio. nam & Romanę, Latinis oppidis maritisq; relictis, pene omnes ad parentes reuersæ sunt: & Latinæ in vrbe nuptæ, duabus exceptis, maritos prætulerũt patriæ: felici vrbis bello superaturæ augurio. His conss. ferunt templum Saturno dedicatum in cliuo quo e foro in Capitolium ascenditur; & ferias publicas cũ sacrificio decretas in annos singulos. Arã vero quæ antea ibi fuerat, ab Hercule erectam perhibẽt; super qua sacerdotes ab eo instituti, primitias & sacra igni adolenda Græco ritu offerebant. Eius templi fundationẽ quidam inscriptam tradũt T. Largio superioris anni cõsuli: quidã Tarquinio Superbo e regno expulso: dedicationẽ vero ex S.C. accepisse Postumum Cominiũ. Horũ igitur cõsulatu, vt di-

A. V. C. 257, Olymp. 71, A. Sempronio, M. Minucio conss. quies a bellis.

ximus, alta pax fuit. Post eos facti sunt coss. A. Postumius, T. Virginius; sub quibus finitæ sunt annuæ cũ Latinis induciæ, & bellum vtrinq; magno apparatu instauratum. Romana multitudo tota erat ad decernẽdum alacris: Latini cõtra maxima ex parte inuiti cogebantur, proceribus populorũ præter paucos corruptis Tarquinii Mamiliiq; muneribus & pollicitis: plebeiis vero, quibus bellum non placeret, semotis a cura reip. nec enim vlli amplius fandi dabatur copia. quamobrem multi moleste ferentes indignitatem rei, necesse habebant relictis suis ciuitatibus ad Romanos transfugere: non enim vetabantur a potentioribus; quibus pergratum erat dissentientes vltro a se profugere. hos Romani excipientes, quotquot cum vxorib. & liberis venirent, domesticæ ascribebant militiæ, intermixtos vrbanis centuriis; reliquos circa vrbem per castella & colonias diuisos obseruabãt nequid noui molirentur. cumque rursum omnes vno consensu iudicarent reip. iterum opus esse vnius hominis imperio, quod pro suo arbitratu administraret omnia, nec vlli rationẽ reddere teneretur, iunior cons. A. Postumius a collega Virginio dictator dictus est: isq; vt superior dictator, magistrum equitum assumpsit T. Æbutium Eluam: properatoq; iuniorum delectu, & diuisis quadrifariam copiis, vnam partem sibi, alteram Virginio cõsulatus collegæ attribuit, tertiam Æbutio magistro equitũ; quartam A. Sempronio, quem vrbi tuendæ præfecit. Iamque omnibus rebus ad bellũ instructo speculatores nunciant Latinos iter ingressos cum toto exercitu: ac mox alii, primo eos impetu occupasse munimentum quod Corbionem nominant, a paucis custoditum præsidiatiis; quos illi ad vnum occiderunt, & eum locum fecerunt belli receptaculum. mancipiis tamen & pecorib. non multis in agro potiti sunt, præter ea quæ Corbione ceperãt; eo quod agrestes cum rebus suis quæ agi ferrique possent, in proxima munimẽta se quam potuerant

A.V.C. 258. A. Postumio & T. Virginio coss. redintegratũ bellum Latinum.

2 dictator A. Postumius.

τῶν ἔξω, βαθείας ἐξεγένετο ἀπολαῦσαι. μετὰ δὲ
τούτους παραλαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν Αὖλος Ποσού-
μιος, καὶ Τίτος Οὐεργίνιος· ἐφ' ὧν αἱ μὲν ἐνιαύσιοι ἀ-
νοχαὶ πρὸς Λατίνους διελέλυντο· παρασκευαὶ δὲ
πρὸς τὸν πόλεμον ὑφ' ἑκατέρων ἐγίνοντο μεγάλαι. ἦν
δὲ τὸ μὲν Ῥωμαίων πλῆθος ἅπαν ἑκούσιον καὶ σὺν
πολλῇ προθυμίᾳ χωροῦν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα· τὸ δὲ Λα-
τίνων τὸ πλέον ἀπρόθυμον καὶ ὑπ' ἀνάγκης κατειρ-
γόμενον, τῶν μὲν δυναστευόντων ἐν ταῖς πόλεσιν, ὀ-
λίγου δεῖν πάντων, δωρεαῖς τε καὶ ὑποσχέσεσιν ὑπὸ
Ταρκυνίου καὶ Μαμιλίου διεφθαρμένων, τῶν δὲ δη-
μοτικῶν, ὅσοις οὐκ ἦν βουλομένοις ὁ πόλεμος, ἀπε-
λαυνομένων ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν φροντίδος· οὐδὲ γὰρ 253
λόγος ἔτι τοῖς βουλομένοις ἀπεδίδοτο. ἠναγκάζοντο δὴ
χαλεπαίνοντες ἐπὶ τούτῳ συχνοὶ καταλιπεῖν τὰς πό-
λεις, καὶ πρὸς Ῥωμαίους αὐτομολεῖν. κωλύειν γὰρ οὐκ
ἠξίουν οἱ ὑφ' ἑαυτῶν πεποιημένοι τὰς πόλεις, ἀλλὰ
πολλὴν τοῖς διαφόροις τῆς ἑκουσίου φυγῆς χάριν ᾔ-
δεσαν. ὑποδεχόμενοι δὲ αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς μὲν
ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀφικνουμένους, εἰς τὰς ἐν-
τὸς τείχους κατέταττον στρατείας, ταῖς πολιτικαῖς ἐγκα-
ταμιγνύντες λόχοις· τοὺς δὲ λοιποὺς εἰς τὰ περὶ
τὴν πόλιν ἀποστέλλοντες φρούρια, καὶ ταῖς ἀποικίαις
ἀπομερίζοντες, ἵνα μή τι νεωτερίσωσιν, εἶχον ἐν φυ-
λακῇ. ἁπάντων δὲ τὴν αὐτὴν γνώμην λαβόντων,
ὅτι μιᾶς δεῖ πάλιν τοῖς πράγμασιν ἀφειμένης ἅ-
παντα διοικεῖν κατὰ τὸν αὑτῆς λογισμὸν ἀνυπευθύ-
νου ἀρχῆς, δικτάτωρ ἀποδείκνυται τῶν ὑπάτων
ὁ νεώτερος Αὖλος Ποσούμιος, ὑπὸ τοῦ συνάρχον-
τος Οὐεργινίου· ἱππάρχην δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ προσεί-
λετο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ προτέρῳ δικτάτο-
ρι, Τίτον Αἰβούτιον Ἔλβαν· καὶ καταγράψας ἐν ὀ-
λίγῳ χρόνῳ τοὺς ἐν ἥβῃ Ῥωμαίους ἅπαντας, καὶ διε-
λὼν εἰς τέτταρα μέρη τὴν δύναμιν, μιᾶς μὲν αὐτὸς
ἡγεῖτο μοίρας, ἑτέρας δὲ τὸν σύνυπατον Οὐεργίνιον ἔτα-
ξεν ἄρχειν, τῆς δὲ τρίτης Αἰβούτιον τὸν ἱππάρχην·
ἐπὶ δὲ τῆς τετάρτης κατέλιπεν ἔπαρχον Αὖλον Σεμ-
πρώνιον, ᾧ τὴν πόλιν φυλάττειν ἐπέταξεν. παρε-
σκευασμένῳ δὲ τούτῳ πάντα τὰ ἐπιτήδεια πρὸς τὸν
πόλεμον, ἧκον ἀγγέλλοντες οἱ σκοποὶ πανστρατιᾷ Λα-
τίνους ἐξεληλυθότας· καὶ αὖθις ἕτεροι, δηλοῦντες ἐξ
ἐφόδου τι καταληφθῆναι πρὸς αὐτῶν χωρίον ἐχυ-
ρόν, Κορβιῶνα καλούμενον, ἐν ᾧ φρουρά τις ἦν Ῥω-
μαίων ἐνοικουροῦσα ὀλίγη· ἣν ἅπασαν διαφθείραν-
τες, καὶ τὸ χωρίον αὐτῶν κατασχόντες, ὁρμητήριον ἐποιοῦντο τοῦ πολέμου· ἀνδράποδα δὲ καὶ βο-
σκήματα οὐκ ἴσα κατελάμβανον ἐν τοῖς ἀγροῖς χωρὶς τῶν ἐν τῷ Κορβιῶνι ἐγκαταληφθέντων,
προκατεσκευασμένων περὶ πολλοῦ τῶν γεωργῶν εἰς τὰ προσεχέστατα τῶν ἐρυμάτων, ὅση δύναμις
ἦν ἑκά-

τὴν ἐκείνοις, φέρειν τε καὶ ἄγειν οἰκίας τε αὐτῶν ἐνεπίμπρασαν ἐρήμους ἀφειμένας, καὶ γῆν ἐδῄουν. ἀφίκετο δ' αὐτοῖς ἐξεστρατευμένοις ἤδη, ἐξ Ἀντίου, πόλεως ἐπιφανεστάτης τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους, στρατιά τε χειρὶ καὶ ὅπλα καὶ σῖτος, καὶ ὅσων ἄλλων εἰς τὸν πόλεμον ἐδέοντο· ἐφ' οἷς πάνυ θαρρήσαντες, ἐν ἐλπίσι χρησταῖς ἦσαν, ὡς καὶ τῶν ἄλλων Οὐολούσκων συναιρομένων σφίσι τοῦ πολέμου, τῆς Ἀντιατῶν πόλεως ἀρξαμένης. ταῦτα μαθὼν ὁ Ποσούμιος ἐξεβοήθει διὰ ταχέων, πρὶν ἢ συνελθεῖν τοὺς πολεμίους ἅπαντας. ἀγαγὼν δ' ἐν νυκτὶ τὴν σὺν αὐτῷ στρατιὰν πορείᾳ συντόνῳ, παραπλήσιον γίνεται τῶν Λατίνων ἐστρατοπεδευκότων παρὰ λίμνην Ῥηγίλλην καλουμένην, ἐν ἐχυρῷ χωρίῳ· καὶ τίθεται τὸν χάρακα κατὰ κεφαλῆς τῶν πολεμίων ἐν ὑψηλῷ λόφῳ καὶ δυσβάτῳ, ἐν ᾧ ὑπομένων, πολλὰ πλεονεκτήσειν ἔμελλεν. οἱ δὲ τῶν Λατίνων ἡγεμόνες, Ὀκταούιός τε ὁ Τυσκλανὸς, Ταρκυνίου τοῦ βασιλέως γαμβρὸς, ὡς δέ τινες γράφουσιν, υἱὸς τοῦ γαμβροῦ, καὶ Σέξτος Ταρκύνιος· ἐτύγχανον γὰρ ἤδη τηνικαῦτα χωρὶς ἀλλήλων ἐστρατοπεδευκότες· εἰς ἓν συνάγουσι τὰς δυνάμεις χωρίον· καὶ παραλαβόντες τοὺς χιλιάρχους καὶ λοχαγοὺς, ἐσκόπουν ὅστις ἔσται τρόπος τοῦ πολέμου· καὶ πολλαὶ γνῶμαι ἐλέχθησαν. οἱ μὲν γὰρ, ἐξ ἐφόδου χωρεῖν ἠξίουν ἐπὶ τοὺς ἅμα τῷ δικτάτωρι καταλαμβανομένους τὸ ὄρος, ἕως τινὲς ἦσαν αὐτοῖς φοβεροί· οὐκ ἀσφαλείας σημεῖον εἶναι νομίζοντες τὴν τῶν ἐχυρῶν κατάληψιν, ἀλλὰ δειλίας· οἱ δὲ, τοὺς μὲν ἀποταφρεύσαντας ὀλίγῃ τινὶ κατείργειν φυλακῇ· τὴν δ' ἄλλην δύναμιν ἀναλαβόντας, ἐπὶ τὴν
254 Ῥωμαίων ἄγειν ὡς ῥᾳδίαν ἁλῶναι, τῆς κρατίστης νεότητος ἐξεληλυθυίας· οἱ δὲ, τὰς Οὐολούσκων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων βοηθείας ἀναμένειν συνεβούλευον, τὰ ἀσφαλέστερα περὶ τῶν θρασυτέρων αἱρουμένους· Ῥωμαίους μὲν γὰρ οὐδὲν ἀπολαύσειν ἐκ τῆς τριβῆς τοῦ χρόνου, ἑαυτοῖς δὲ βραδυνόμενα κρείττω γενέσθαι τὰ πράγματα. ἔτι δ' αὐτῶν βουλευομένων, ἧκεν ἐκ Ῥώμης ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Τῖτος Οὐεργίνιος ἔχων τὴν σὺν αὐτῷ δύναμιν, ἀφνιδίως ἐν τῇ κατόπιν νυκτὶ τὴν ὁδὸν διανύσας· καὶ στρατοπεδεύεται δίχα τοῦ δικτάτωρος ἐφ' ἑτέρας ῥάχεως ὀρθίας πάνυ καὶ ἐχυρᾶς· ὥστε ἀμφοτέρων ἀποκεκλεῖσθαι τοὺς Λατίνους τῶν ἐπὶ τὴν πολεμίαν ἐξόδων, τοῦ μὲν ὑπάτου τῶν ἀριστερῶν προκαθημένου μερῶν, τοῦ δὲ δικτάτωρος τῶν δεξιῶν. ἔτι δὲ πλείονος ταραχῆς καταλαμβανούσης τοὺς οὐδὲν πλέον τῶν ἀσφαλῶν προελομένους ἡγεμόνας, καὶ δέους, μὴ τὰ οἰκεῖα πολλὰ ὄντα δαπανᾶν ἀναγκάζωνται βραδύνοντες, μαθὼν ὁ Ποσούμιος ὅσοι ἦσαν αὐτοῖς τὸ ἄπειρον στρατηγίας, πέμπει τὸν ἵππαρχον

maturrime contulerant. quapropter villas desertas incēderunt, & terram vastauerunt. acceperant autem in ea expeditione ab Antio Volscorum vrbe nobilissima, & recentes copias, & arma, & frumentum, aliaque bello necessaria. qua accessione multum animati, bonam spem habebant ceteros quoq; Volscos in societatē venturos, facto ab Antiatibus initio. His cognitis, Postumius celeriter occurrit hostibus, prius quam *in vnum* cōuenirent omnes: properatoque per noctem itinere, cum suis copiis venit prope castra Latinorum ad lacū Regillum loco munito posita. ipse castra metatus est in tumulo alto & arduo, imminente hostibus; loco multo quā illi opportuniore. At Latinorum duces, Octauius Tusculanus Tarquinii regis gener, vel (vt quidam scribunt) generi filius, & Sex. Tarquinius, qui tum forte seorsum castra habebant, in vnum locum ea cōtulerunt: & adhibitis in consilium tribunis atq; centurionibus, consultarunt quonā modo bellum gerere oporteret: variatumque est sententiis. quidam enim censebant impetum faciēdum in occupatum a dictatore tumulum, donec ipsi essent terrori hostibus; existimantes, non securitatis, sed timoris indicium esse quod illi *tam* munitum locum occupassent. alii, circumuallandos eos & obsidendos parte exercitus: reliquum ad vrbem ducēdum, vt expugnatu facilem absente iuuentutis robore. alii suadebāt exspectanda a Volscis ceterisque sociis auxilia, & præferenda tutiora consilia audacioribus. Romanis enim moram nihil profore: sibi vero, quo tardius res gererētur, eo fore melius. His ita deliberantibus superuenit cum suis copiis alter consul, T. Virginius, repente viam emensus nocte præterita: seorsumq; a dictatore in alterius montis dorso aspero & *natura* munito castra posuit; vt vtrinque Latinis clauderetur in hosticum exitus, a dextris dictatore assidente, a sinistris consule. Ita magis etiam turbatis *hostium* ducibus tuta solummodo consectatis, & verentibus ne ducendo bellum sua potissimum absumere cogerentur, Postumius animaduersa eorum imperitia, mittit magistrum equitum

T. Æbutium cum equitũ & leuis armaturę lectiſſimis, qui occupẽt montem quendam imminentem viæ qua Latinis domo commeatus ſubuehebantur. is noctu cum ſua manu præteruectus, peruaſa ſilua nullis callibus trita, prius quã hoſtis ſentiret, occupat eum tumulũ. Duces vero hoſtiũ vt cognouere a tergo etiã inſeſſa loca munita, ac ne domeſtici quidẽ commeatus ſpẽ ſibi relictã, quod non poſſet tuto aduehi, deturbare inde Romanos decreuerũt, priuſquam vallo tumulũ munirent. tum Sextus ducũ alter aſſumptis equitibus, curſu quã potuit citatiſſimo in illos inuectus eſt, quaſi ſuorum impetũ minime excepturos. ſed fortiter a Romanis exceptus, repulſusq; iterum atq; iterum, cũ loci etiã natura aduerſaretur, quæ e ſupernis pugnantes adiuuans, ſubeuntib. in montẽ nihil afferebat præter vulnera & labores irritos, re infecta retro in caſtra cũ ſuis abiit, territus inſuper nouo aduentu militum, quos ſelectos e legionariis Poſtumius præcedẽtium veſtigia ſequi iuſſerat: Romaniq; iam firmiter locum tenentes, palam cõmuniuerunt ibi præſidium. Poſt hęc Mamilio & Sexto viſum nõ diu differre prœliũ, ſed quam primũ armis decernere. Ceterum dictator cũ a principio animũ induxiſſet bellum abſq; prœlio conficere, idq; ſibi per aduerſariorũ inopiam facile futurum ſperaret, graui de cauſſa mutauit propoſitum. intercepti enim erant ab equitibus vias obſeruantib. nuntii cũ litteris a Volſcis ad Latinorũ duces, ſignificãtes magnas ſociorum copias adfore circa diem tertiũ: & alias item ab Hernicis. quo factũ eſt vt neceſſario præter propoſitum acceleraretur a Romanis ducibus prœlium. cuius ſignum poſteaquam vtrinq; datũ eſt, in medium caſtrorum ſpatium vtrique progreſſi, acies in hunc modum inſtruxerũt. Sex. Tarquinius præerat ſiniſtro Latinorum cornui, dextro Octauius Mamilius: mediam aciem tuebatur alter filius Tarquinii Titus, & circa eum Romani transfugæ atq; exſules: equitatu quoq; trifariam diuiſo, in cornu vtrumq;, & mediã aci-

Τίτον Αἰβούτιον, ἄγοντα τοὺς ἀκμαιοτάτους ἱππεῖς τε καὶ ψιλούς, καταλαβέσθαι κελεύσας ὄρος τι καλῶς ἐν παρόδῳ κείμενον ταῖς παρακομιζομέναις Λατίνοις ἀγοραῖς οἴκοθεν· καὶ φθάνει πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς πολεμίους ἡ σὺν τῷ ἱππάρχῃ πεμφθεῖσα δύναμις, νύκτωρ παρενεχθεῖσα, καὶ δι' ὕλης ἀτριβοῦς διελθοῦσα, καὶ γενομένη ἐγκρατὴς τοῦ λόφου. μαθόντες δὲ οἱ στρατηγοὶ τῶν πολεμίων καταλαμβανόμενα καὶ τὰ κατὰ νώτου σφῶν ἐρυμνά, καὶ τὸ περὶ τῆς οἴκοθεν ἀγορᾶς χρηστὰς ἐπὶ ἐλπίδας ἔχοντες, ὡς ἀσφαλῶς σφίσι παρακομισθησομένης, ἀπορράξαι τοὺς Ῥωμαίους ἔγνωσαν ἀπὸ τοῦ λόφου, πρὶν ἢ χάρακι καὶ ὅπλῳ κρατύνασθαι. ἀναλαβὼν δὲ τὴν ἵππον ἄπειρος αὐτῶν Σέξτος ἤλαυνεν ἀνὰ κράτος αὐτήν, ὡς οὐ δεξομένης αὐτὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἵππου. γενναίως δὲ τῶν Ῥωμαίων ἱππέων τοὺς ἐπιόντας ὑπομενόντων, μέχρι μέν τινος ἀντεῖχεν ὑποστρέφων τε καὶ αὖθις ἐπάγων· ἐπεὶ δὲ ἥ τε φύσις τοῦ χωρίου τοῖς μὲν ἤδη κρατοῦσι τῶν ἄκρων μεγάλα πλεονεκτήματα παρεῖχε, τοῖς δὲ κάτωθεν ἐπιοῦσιν οὐδὲν ὅτι μὴ πολλὰς πάνυ πληγὰς καὶ πόνους ἀνηνύτους ἔφερεν, καὶ αὖθις ἑτέρα παρῆν δύναμις τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιλέκτων ἀνδρῶν ἐκ τῆς πεζικῆς φάλαγγος ἐπίκουρος, ἣν ὁ Ποστούμιος κατὰ πόδας ἀπέστελλεν, οὐδὲν ἔτι προσάγειν δυνάμενος, ἀπῆγε τὴν ἵππον ἐπὶ τὸν χάρακα. καὶ οἱ Ῥωμαῖοι βεβαίως κρατοῦντες τὸ χωρίον, προφανῶς κρατύνουσι φυλακήν. μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον, τοῖς περὶ Μαμίλιον καὶ Σέξτον ἐδόκει μὴ πολὺν διὰ μέσου ποιεῖν χρόνον, ἀλλ' ὀξεῖα κρῖναι τὰ πράγματα μάχῃ. τῷ δὲ δικτάτορι τῶν Ῥωμαίων κατ' ἀρχὰς οὕτως ἔχοντι προαιρέσεως, ὡς ἀμαχητὶ καταλύσασθαι τὸν πόλεμον, καὶ πάντων μάλιστα διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν ἀντιστρατήγων τοῦτο ποιήσειν ἐλπίσαντι, τοῦτο ἐφάνη αἴτιον χωρεῖν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα. ἑάλωσαν γάρ τινες ὑπὸ τῶν φρουρούντων τὰς ὁδοὺς ἱππέων ἄγγελοι γράμματα φέροντες παρὰ Οὐολούσκων πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Λατίνων, δηλοῦντες ὅτι πολλαὶ δυνάμεις αὐτοῖς ἐπὶ συμμαχίαν ἥξουσιν εἰς ἡμέραν τρίτην μάλιστα, καὶ αὖθις ἑτέρα παρὰ Ἑρνίκων. τὰ μὲν δὴ παρόντα τοῖς ἡγεμόσιν αὐτῶν ταχείας παρατάξεως ἀνάγκην τέως οὐ προαιρουμένοις, ταῦτα ἦν. ἐπεὶ δὲ τὰ σημεῖα ἤρθη παρ' ἑκατέρων τῆς μάχης, προῆσαν εἰς τὸ μεταξὺ χωρίον ἀμφότεροι, καὶ ἐξέτασσον τὰς δυνάμεις κατὰ τάδε· Σέξτος μὲν Ταρκύνιος ἐπὶ τοῦ λαιοῦ τῶν Λατίνων ἐτάχθη κέρως, Ὀκτάουιος δὲ Μαμίλιος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ. τοῦ δὲ κατὰ μέσον στάσιν εἶχεν ὁ ἕτερος τῶν Ταρκυνίου παί- 255
δων, Τίτος, ἔνθα καὶ Ῥωμαίων οἵ τε αὐτόμολοι καὶ οἱ φυγάδες ἐτάχθησαν. ἡ δὲ ἵππος ἅπασα τριχῇ διαιρεθεῖσα, τοῖς κέρασιν ἀμφοτέροις προσενεμήθη, καὶ τοῖς κατὰ μέσον τεταγμένοις τῆς φάλαγ-γα. τῆς

γα. τοῦ δὲ Ῥωμαίων στρατοῦ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας εἶχεν ὁ ἱππάρχης Τίτος Αἰβούτιος, ἐναντίος Σέξτῳ Ταρκυνίῳ· τὸ δὲ δεξιὸν, Τίτος Οὐεργίνιος ὁ ὕπατος, Ὀκταουίῳ Μαμιλίῳ στάσιν ἐναντίαν ἐπέχων· τὰ δὲ μέσα τῆς φάλαγγος αὐτὸς ὁ δικτάτωρ Ποστούμιος ἐξεπλήρου, Τίτῳ Ταρκυνίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν φυγάσι χωρήσων ὁμόσε. πλῆθος δὲ τῆς συνελθούσης δυνάμεως εἰς τὴν παράταξιν ἀφ' ἑκατέρου στρατεύματος ἦν, Ῥωμαίων μὲν, ἐπὶ δισμυρίοις τε καὶ τετρακισχιλίοις πεζοῖς καὶ χίλιοι ἱππεῖς· Λατίνων δὲ, ἐπὶ τετρακισμυρίοις πεζοῖς καὶ τρισχίλιοι ἱππεῖς. ὡς δ' εἰς χεῖρας ἥξειν ἔμελλον, οἵ τε τῶν Λατίνων στρατηγοὶ συγκαλέσαντες τοὺς σφετέρους, πολλὰ εἰς τὸ ἀνδρεῖον ἐπαγωγὰ, καὶ δεήσεις τῶν στρατιωτῶν μακρὰς διεξῆλθον, ὅ τε Ῥωμαῖος ὀρρωδοῦντας ὁρῶν τοὺς σφετέρους, ὅτι πλήθει συνοίσονται μακρῷ προὔχουσι τοῦ σφετέρου, ἐξελεῖν τὸ δέος αὐτῶν ἐκ τῆς διανοίας βουλόμενος, συνεκάλει εἰς ἐκκλησίαν· καὶ παραστησάμενος τοὺς πρεσβυτάτους τῶν ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου καὶ τιμιωτάτους, ἔλεξε τοιάδε· Θεοὶ μὲν ἡμῖν ὑπισχνοῦνται δι' οἰωνῶν τε καὶ σφαγίων καὶ τῆς ἄλλης μαντικῆς ἐλευθερίαν τῇ πόλει παρέξειν καὶ νίκην εὐτυχῆ, ἀμοιβὰς ἡμῖν ἀποδιδόντες ἀγαθὰς ἀνθ' ὧν αὐτούς τε σέβοντες καὶ τὰ δίκαια ἀσκοῦντες ἐν παντὶ τῷ βίῳ ἡμῶν διατετελέσαμεν· καὶ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν νεμεσῶντες κατὰ τὸ εἰκὸς, ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα πεπονθότες ὑφ' ἡμῶν ἀγαθὰ, συγγενεῖς τε ὄντες καὶ φίλοι, καὶ τοὺς αὐτοὺς ὀμωμοκότες ἕξειν ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἁπάντων ὑπεριδόντες τούτων, πόλεμον ἐπιφέρουσιν ἡμῖν ἄδικον, οὐχ ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας, ὁποτέρους ἡμῶν μᾶλλον αὐτὴν ἔχειν προσήκει· ἧττον γὰρ ἂν ἦν δεινόν· ἀλλ' ὑπὲρ τῆς Ταρκυνίων τυραννίδος, ἵνα δούλην ἀντ' ἐλευθέρας τὴν πόλιν αὐτοῖς ποιήσωσι. χρὴ δὲ καὶ ὑμᾶς, ἄνδρες λοχαγοί τε καὶ στρατιῶται, μαθόντας ὅτι συμμάχους ἔχετε τοὺς θεοὺς, οἵπερ ἀεὶ τὴν πόλιν σώζουσιν, ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι περὶ τόνδε τὸν ἀγῶνα· ἐπισταμένους ὅτι τῆς παρὰ θεῶν βοηθείας ὑπάρχει τυγχάνειν τοῖς γενναίως ἀγωνιζομένοις, καὶ πάντα τὰ παρ' ἑαυτοῖς εἰς τὸ νικᾶν προθυμίᾳ παρεχομένοις, οὐ τοῖς φεύγουσιν ἐκ τῶν κινδύνων, ἀλλὰ τοῖς βουλομένοις ὑπὲρ αὐτῶν ταλαιπωρεῖν. ὑπάρχει δὲ ὑμῖν πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα πρὸς τὸ νικᾶν ὑπὸ τῆς τύχης παρεσκευασμένα, τρία δὲ πάντων μάλιστα καὶ φανερώτατα· πρῶτον μὲν, τὸ παρ' ἀλλήλων πιστὸν, οὗ μάλιστα δεῖ τοῖς μέλλουσι τῶν ἐχθρῶν κρατήσειν. οὐ γὰρ ἀρξαμένους ὑμᾶς τήμερον ἀλλήλοις εἶναι βεβαίους φίλους δεῖ καὶ πιστοὺς συμμάχους, ἀλλ' ἡ πατρὶς ἐκ πολλοῦ τοῦθ' ἅπασι παρεσκεύακε τἀγαθόν. καὶ γὰρ ἐτράφητε

em. Romanorum vero dextrũ cornu tenebat magister equitum T. Æbutius, oppositus Sex. Tarquinio; sinistrum T. Virginius consul, ex aduerso Octauii Mamilii; mediam aciem explebat ipse dictator Postumius, congressurus cum T. Tarquinio & exsulibus. Stabant autem in vtraq; acie, in Romana, XXIIII peditum milia, & mille equites; in Latina, quadraginta peditum, equitũ tria milia. Sed prius quã ad manus veniretur, & Latinorũ duces suos longa oratione multisque precibus ad fortitudinẽ cohortabantur; & dictator videns suos milites territos aduersariorum tanto maiore multitudine, ad eximendum eum timorem, progressus in concionẽ, adstantib. senatorum natu maximis & honoratissimis, sic *milites* allocutus est: Dii nobis *adsunt*, milites, *&* tam extis quam auspiciis ceterisq; vaticiniis pollicentur ciuitati nostræ libertatem felicemq; victoriam, benigne nos pro perpetua erga ipsos pietate & assiduo iustitiæ studio remunerantes; & inimicis nostris merito infensi, q̃ multis magnisque beneficiis a nobis affecti, & tam cognatione nobis deuincti quam amicitię fœdere, quo iurarunt se eosdem nobiscũ habituros amicos & inimicos, omnib. his contemptis, iniustum nobis bellum inferant, nõ de imperio & principatu cõtendentes, vtris ea magis conueniant: id enim minus esset graue: sed de Tarquiniorum tyrãnide, vt ex libera seruam nostram ciuitatem faciãt. Opus est ergo vt & vos centuriones atque milites, cum sciatis deos vobis, qui vrbem perpetuo tuentur, pugnæ futuros socios, fortes vos in hoc certamine præstetis viros; quippe qui noueritis, eos opẽ a diis impetrare qui fortiter dimicant, suaq; promptitudine quidquid possunt ad victoriam conferunt, nõ eos qui pericula defugiũt, nec labores pro se exantlare sustinẽt. Et habetis fortunæ beneficio cum alia multa quæ pro victoria vestra faciant, tum in primis tria manifestissima. primũ, mutuam fidẽ, qua maxime ad vincendos hostes opus est. nõ enim ex hodierno primũ die firmi inter vos amici fidiq; socii esse debetis; sed *cõmunis* patria iamdudũ vobis hoc commodum peperit. simul estis edu-

cati, eiſdemq; inſtituti diſciplinis, ſuper eiſdem aris ſacra diis feciſtis, multaq; ſimul tum bona tū mala experti eſtis; ex quib. firmæ & indiſſolubiles inter homines amicitię coaleſcere ſolent, quoties coniunctis viribus de rerum ſumma decertandum eſt. Deinde ſi in hoſtium manus veneritis, non alii quidem malorum expertes eritis, alii contra extremas calamitates ſubibitis: ſed ex æquo omnes amittemus dignitatem, imperium, & libertatem; nec vxoribus, liberis, facultatibus, aliiſve quæ *nunc* habetis bonis frui dabitur: proceres autem ciuitatis & magiſtratus reipublicæ cum fœdis tormentis miſerrimo tradentur exitio. nam ſi nulla noſtra noxa nec magna nec parua læſi, ipſi nullum a nobis omnibus abſtinuerunt iniuriæ genus, quid exſpectandum eſt a victoribus, alta mente repoſitam habentibus diſtractionem ab vrbe, bonorum ſuorum amiſſionem negatumq; hactenus etiam ſoli natalis aditum? Poſtremum eſt neutro iam dictorū leuius, ſi recte conſideretis: *nimirum* non tales nobis occurriſſe res hoſtium quales ſuſpicabamur, ſed multo opinione deteriores. nā præter Antiates neminem alium eis adeſſe videtis belli ſocium: nos vero putabamus omnes Volſcos in eorum auxilium vēturos, multos etiam e Sabinis & Hernicis; aliaq; innumera terricula vano metu nobis ipſi fingebamus. At iſta omnia Latinorū erant ſomnia, irrita ſpe vaniſq; pollicitationibus ſubnixa. alii enim deſeruerunt eorū ſocietatem, dedignati *tam imperitorum* ducū imperia. alii cunctantur magis quam opitulantur, ſpe tempus terētes *inaniter*. qui vero nunc in apparatu ſunt, poſt prœliū *ſero* veniētes, nihil amplius eis vtiles erūt. Quodſiqui veſtrum recte quidē hęc a me dicta credunt, ſed hoſtium multitudinē metuunt, eos rem leuē metuere paucis docebo, vel potius reuocabo in memoriā: primum, ſi conſideretis maiorē illorū partē coactam cōtra nos arma ſumpſiſſe, ſicut ex multis ipſorum dictis factiſq; ſatis apparuit: reliquorum qui vltro & alacriter pro tyrannis certaturi ſunt, paruum admodum eſſe numerum, vel potius multeſimā noſtri exercitus partē. Præterea in bellis non numero ſed virtute potiores obtinere victoriā.

ὁμοῦ, καὶ παιδείας ἐτύχετε κοινῆς, καὶ θεοῖς ἐπὶ τῶν αὐτῶν βωμῶν ἐθύσατε, καὶ πολλῶν μὲν ἀγαθῶν ἀπολελαύκατε, πολλῶν δὲ κακῶν πεπείρασθε κοινῇ, ἐξ ὧν ἰσχυραὶ καὶ ἀδιάλυτοι πεφύκασι συγκεράννυσθαι πᾶσιν ἀνθρώποις φιλίαι, ἐπειδὰν ὁ περὶ τῶν μεγίστων κοινὸς ἅπασιν ὑπάρχῃ ἀγών. εἰ γὰρ ὑποχείριοι γενήσεσθε τοῖς ἐχθροῖς, οὐχὶ τοῖς μὲν ὑμῶν ὑπάρξει μηδενὸς πειραθῆναι δεινοῦ, τοῖς δὲ τὰ ἔσχατα παθεῖν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀξίωμα καὶ τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἅπασιν ὁμοίως ἀπολωλεκέναι, καὶ μήτε γυναικῶν, μήτε παίδων, μήτε οὐσίας, μήτε ἄλλου τινὸς ὧν ἔχετε ἀπολαύσειν ἀγαθῶν· τοῖς δὲ ἡγουμένοις τῆς 256 πόλεως καὶ τὰ κοινὰ διοικοῦσι, τὸν οἴκτιστον μόρον ἀποθανεῖν σὺν αἰκίαις καὶ βασάνοις. ὅπου γὰρ οὐδὲν πεπονθότες ὑφ᾽ ἡμῶν κακὸν οὔτε μεῖζον οὔτε ἔλαττον, πολλὰ καὶ παντοδαπὰ ἐξύβρισαν εἰς ἡμᾶς ἅπαντας, τί χρὴ προσδοκᾶν ποιήσειν αὐτοὺς, ἂν νῦν κρατήσωσι τοῖς ὅπλοις, μνησικακοῦντας ὅτι τῆς πόλεως μὲν αὐτοὺς ἀπεσπάσατε, καὶ τὰς οὐσίας ἀφείλεσθε, καὶ οὐδὲ ἐπιβῆναι τῆς πατρῴας γῆς ἐᾶτε; τελευταῖον δὲ τῶν εἰρημένων οὐδενὸς ἑτέρου φήσετε ἂν τῶν πλεονεκτημάτων ἔλασσον, ἐὰν ὀρθῶς σκοπῆτε, τὸ μὴ τοιαῦτα ὑμῖν ἀπηντῆσθαι παρὰ τῶν πολεμίων, οἷα ὑπελάβομεν, ἀλλὰ πολλῷ τῆς δόξης ἐνδεέστερα. ἔξω γὰρ τῆς Ἀντιατῶν ἐπικουρείας, οὐδένας ἄλλους ὁρᾶτε κοινωνοὺς παρόντας αὐτοῖς τοῦ πολέμου· ἡμεῖς δὲ ἅπαντας Οὐολούσκους ἥξειν αὐτοῖς ὑπελαμβάνομεν συμμάχους, καὶ Σαβίνων τε καὶ Ἑρνίκων συχνούς· καὶ μυρίους ἄλλους διὰ κενῆς ἀνεπλάττομεν ἡμῖν αὐτοῖς φόβους. πάντα δὲ ἦν ἄρα ταῦτα Λατίνων ὀνείρατα, ὑποσχέσεις ἔχοντα κενὰς καὶ ἐλπίδας ἀτελεῖς. οἱ μέν γε ἐγκαταλελοίπασιν αὐτῶν τὴν ἐπικουρείαν, καταφρονήσαντες τῶν στρατηγῶν τῆς στρατηγίας· οἱ δὲ μελλήσουσι μᾶλλον ἢ βοηθήσουσι, τρίβοντες ἐν ταῖς ἐλπίσι τὸν χρόνον· οἱ δὲ νῦν ὄντες ἐν παρασκευαῖς, ὑστερήσαντες τῆς μάχης, οὐδὲν ἔτι αὐτοῖς χρήσιμοι γενήσονται. εἰ δέ τινες ὑμῶν ταῦτα μὲν ὀρθῶς εἰρῆσθαι νομίζουσιν, ὀρρωδοῦσι δὲ τὸ τῶν ἀντιπολεμίων πλῆθος, βραχείᾳ διδαχῇ μαθέτωσαν τὰ μὴ δεινὰ δεδιότες, μᾶλλον δὲ ἀναμνήσειν· πρῶτον μὲν, ἐνθυμηθέντες ὅτι πλεῖόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς τὸ ἠναγκασμένον τὰ ὅπλα καθ᾽ ἡμῶν ἀναλαβεῖν, ὡς ἐκ πολλῶν ἡμῖν ἔργων τε καὶ λόγων ἐδήλωσεν· τὸ δὲ ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προθυμίας ὑπὲρ τῶν τυράννων ἀγωνιζόμενον, πάνυ ὀλίγον, μᾶλλον δὲ πολλοστὸν μέρος τι τοῦ ἡμετέρου. ἔπειτα, ὅτι τοὺς πολέμους ἅπαντας οὐχ οἱ πλείους τοῖς ἀριθμοῖς κατορθοῦσιν, ἀλλ᾽ οἱ κρείττους ἀρετῇ.

πολὺ

πολὺ ἔργον ἂν εἴη τὰ παραδείγματα φέρειν, ὅσα βαρβάρων τε καὶ Ἑλλήνων στρατεύματα ὑπερβάλλοντα πλήθει μικραὶ πάνυ κατηγωνίσαντο δυνάμεις, οὕτως ὥστε μηδὲ πιστοὺς εἶναι τοῖς πολλοῖς τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους. ἐῶ τἆλλα· ἀλλ' ὑμεῖς αὐτοὶ πόσους κατωρθώκατε πολέμους μετ' ἐλάττονος ἢ ὅσης νῦν ἔχετε δυνάμεως, μείζοσιν ἢ τοσαύταις παρασκευαῖς πολεμίων ἀντιταχθέντες; φέρε, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἄλλοις φοβεροὶ διετελέσατε ὄντες, ὧν ἐκρατεῖτε μαχόμενοι· Λατίνοις δὲ ἄρα τούτοις καὶ τοῖς συμμάχοις αὐτῶν Οὐολούσκοις εὐκαταφρόνητοι, διὰ τὸ πειραθῆναί ποτε αὐτοὺς τῆς ὑμετέρας μάχης; ἀλλὰ πάντες ἴστε ὅτι ταῦτα ἀμφότερα τὰ ἔθνη πολλαῖς ἐνίκων μάχαις οἱ πατέρες ἡμῶν. ἆρα οὖν λόγον ἔχει, τὰ μὲν τῶν κρατηθέντων πράγματα ἐπὶ ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς κρείττονα εἶναι, τὰ δὲ τῶν κεκρατηκότων ἐπὶ ταῖς τηλικαύταις εὐπραγίαις χείρονα; καὶ τίς ἂν τοῦτο φήσειε νοῦν ἔχων; θαυμάσαιμι δ' ἂν εἴ τις ὑμῶν τὸ μὲν τῶν πολεμίων πλῆθος, ἐν ᾧ βραχὺ τὸ γενναῖόν ἐστιν, ὀρρωδεῖ, τῆς δὲ οἰκείας δυνάμεως οὕτω πολλῆς καὶ ἀγαθῆς οὔσης καταφρονεῖ, ἧς οὔτε ἀρετῇ κρείττων οὔτε ἀριθμῷ πλείων συνήχθη ποτὲ ἡμῖν ἢ οὐδενὶ τῶν πρὸ τούτου πολέμων δύναμις. καὶ τόδε, ὦ πολῖται, τοῦ μήτε ὀρρωδεῖν μήτε ἐκτρέπεσθαι τὰ δεινὰ μέγιστον παρακέλευσμα, ὅτι πάντες οἱ προεστῶτες τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου πάρεισιν, ὥσπερ ὁρᾶτε, κοινὰς ὑμῖν ποιησόμενοι τὰς τοῦ πολέμου τύχας, οἷς ἀφεῖσθαι στρατείας ὅ τε χρόνος ὁ τῆς ἡλικίας ἀποδέδωκε καὶ ὁ νόμος. ἐν οὖν αἰσχρὸν μὲν ὑμᾶς τοὺς
257 ἐν ἀκμῇ φεύγειν τὰ δεινά, τούτους δὲ τοὺς ὑπὲρ ἡλικίαν διώκειν· καὶ τὸ μὲν τῶν γερόντων πρόθυμον, ἐπεὶ οὐκ ἀποκτεῖναί τινα δύναται τῶν πολεμίων, ἀποθνήσκειν γε ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐθέλειν· τὸ δ' ὑμέτερον ἀκμάζον, οἷς ἔξεστιν εὐτυχήσασι μὲν ἀμφότερα, σῶσαι καὶ νικᾶν ἀσφαλῶς· εἰ δὲ καὶ μετὰ τοῦ δρᾶσαί τι καὶ παθεῖν γενναῖον· μήτε τῆς τύχης πεῖραν λαβεῖν, μήτε τῆς ἀρετῆς δόξαν καταλιπεῖν; οὐ πρὸ ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν πολλὰ κατ' ἀρχὰς καὶ θαυμαστὰ ἔργα παρ' ἑτέροις, οἷς ὑμνήσει λόγος ἀξίως· πολλὰς δὲ καὶ περιβοήτους πράξεις οἰκείας ὁ ἐξ ὑμῶν καρπώσεται χρόνος, ἐὰν τοῦτον ἐπικατορθώσητε τὸν πόλεμον; ἵνα δὲ καὶ τοῖς τὰ κράτιστα ὑμῶν ἐγνωκόσι τὸ γενναῖον μὴ ἀκερδὲς γένηται, καὶ τοῖς πέρα τοῦ δέοντος τὰ δεινὰ πεφοβημένοις μὴ ἀζήμιον ᾖ, πρὶν εἰς ταῦτα ἐλθεῖν, οἵων ἑκατέροις συμβήσεται τυχεῖν, ἀκούσατέ μου. ᾧ μὲν ἄν τι καλὸν ἢ γενναῖον ἐν τῇ μάχῃ διαπραξαμένῳ μαρτυρήσωσιν οἱ τὰ ἔργα συνειδότες, τὰς

Longum esset cōmemorare Græcorū barbarorumq; exēpla, quoties ingentes exercitus superati sint a modicis; adeo vt quibusdā videatur incredibile. Omitto cetera. vos ipsi quoties debellastis prospere, cū minores quam nunc haberetis copias, oppositi maiori quam nunc est hostium apparatui? At forte ceteris quidē fuistis terribiles, assueti eos vincere: a Latinis vero istis & Volscis eorum sociis merito contemnimini, vt qui in præteritis cōflictib. experti sint qualesnā sitis. immo omnes vos scitis ambas has gentes multis prœliis a maioribus nostris victas esse. quænā igitur ratio est, istorū post tot clades cōditionem videri meliorē, nostrā vero deteriorem qui eos toties tam feliciter vicimus? aut quis sanæ mentis hoc diceret? ac demiror siquis vestrum horret hostium multitudinem, in qua pauci sunt strenui; nostrū vero contemnit tam magnū & validum exercitum, quo nullus vnquā vel numero vel viribus præstantior a nobis est contractus in omnibus quæ hactenus gesta sunt bellis. Hoc etiā, Quirites, ad deponēdum metū & subeunda pericula maximū est incitamētum, præsentes adesse omnes senatus primates, vt cernitis, cōmunem vobiscum subituros belli aleam; quāuis cum ætatis tū priuilegii iure immunitatē militię habeant. Annon igitur turpe, vos virib. valētes tergiuersari; hos vero iam annis graues offerre se ad *labores atq;* pericula? & cū senes parati sint si nō hostem perdere, saltē perire pro patria; vestrū robur, quibus, si bene cesserit, vtrumq; licet, & vitā tueri, & tutam reportare victoriā: sin secus, & facere & pati fortiter; nec fortunā experiri, nec virtutis gloriam *post se* relinquere? Nonne ante vestrum seculū Quirites multa egregia facinora apud alios edita sunt, decantari dignissima? & vestri etiam posteri domesticę gloriæ amplos percipient fructus, si huius belli bene gesti laudem ad pristinas adieceritis? Et ne vel fortes inter vos generosæ mentis præmia desperent, vel iusto timidiores impunitatem sibi promittant, audite quid vtrisque vestrum, antequam eo deueniatur, exspectandum sit. Qui egregii alicuius & generosi facinoris in pugna editi conscios testes habuerit, ei

præter folẽnes iſtos honores quos patriæ conſuetudo tribuit, agrum ex publico adiiciam, efficiamque ne *in posterum* neceſſariis ad vitam indigeat. cui vero improba & dira mens turpis fugæ cupiditatem iniecerit, ei repræſentabo mortem quam vitat: (talem enim ciuem mori, tum ipſi tum patriæ vtilius fuerit) & ſic peremptis nec ſepultura nec cetera iuſta funebria concedentur; ſed neglecti atq; indeplorati, ab alitib. & feris dilaniabuntur. Hęc igitur cum præſciatis, ite alacres omnes ad prœlium, ſpemq; bonam fortiũ facinorum ducẽ ſumite; quippe qui hoc vno periculo fortiter & ex animi ſentẽtia exantlato, maxima conſecuturi eſtis bona; vos ipſos tyrannidis metu liberaturi, patrię reposcenti nataliũ & educationis gratiam relaturi, teneram liberorum ætatem & vxores a nefaria inimicorũ libidine defenſuri, ſenibusq; patribus præſtituri vt quod pauxillum vitæ ſupereſt, cũ voluptate exigant. o felices quib. licebit huius belli triumphũ deducere, excipientib. vos liberis, vxoribus, & patribus. o mactos virtute, qui corpora impendent patriæ. Mors certe fatalis eſt omnib. ignauis æque ac fortibus: ſed pulchra & glorioſa ſolis bonis *obtingit*. Adhuc extrema ad fortitudinẽ inhortantis verba erãt in auribus, cum diuina quædam confidentia inuaſit exercitũ, & quaſi vno ore conclamarunt, bono animo eſſet & *ſeſe in hoſtem* duceret. Tum Poſtumius laudata eorum alacritate, votisq; factis, ſi felix pugnã ſequatur exitus, ſacra ſe diis facturũ magnifice, ludosq; inſtituturũ ſplendidos quos Romani quotannis agitẽt, dimiſit militẽ ad ſuos ordines. Accepta deinde a ducibus teſſera, tubis ad prœliũ incendentibus, cũ clamore hoſtẽ inuadunt, leui primũ armatura & equitib. vtrinq; pcurrẽtibus; deinde legionũ agmine, ſimilib. armis ſimilibusq; ordinib. inſtructo: omnesq; promiſcue acre certamẽ cõmittunt, nuſquã ceſſante manu. vt vero vtroſq; ſua fefellit opinio: nã vtriq; animo præceperant pugna ſibi opus non fore, ſed ne primũ quidem impetum hoſtes laturos: Latini, freti equitatus multitudine, quam Romanos equites primo incurſu perculſurã exiſtimabant: Romani, rati ſe territuros hoſtẽ audacia

τε ἄλλας ἀποδώσω παραχρῆμα τιμάς, ἃς ἐκ τῶν πατρίων ἐκείνων ἐθισμῶν ὑπάρχει φέρεσθαι, καὶ γῆς ἐπιπροσθήσω κλῆρον, ἐξ ἧς κέκτηται τὸ δημόσιον, καὶ ἱκανὸν ποιήσω ὡς μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων δεηθῆναι· ᾧ δ᾽ ἂν ἡ κακὴ καὶ θεοβλαβὴς διάνοια φυγῆς ἀσχήμονος ἐπιθυμίαν ἐμβάλῃ, τούτῳ τὸν φευγόμενον αὐτοῦ παρασχήσω θάνατον· κρείττων γὰρ ἑαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις γένοιτο ὁ τοιοῦτος πολίτης ἀποθανών· καὶ περιέσται τοῖς οὕτως ἀποθανοῦσι μήτε ταφῆς μήτε τῶν ἄλλων νομίμων μεταλαβεῖν, ἀλλ᾽ ἀζήλοις, ἀκλαύστοις, ὑπὸ οἰωνῶν τε καὶ θηρίων διαφθαρῆναι. Ταῦτα δὴ προεγνωκότες, ἴτε προθύμως ἅπαντες ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, λαβόντες καλὰς ἐλπίδας, ἔργων καλῶν ἡγεμόνας, ὡς ἐν τῷ κινδύνῳ τὸ κράτιστον καὶ κατ᾽ εὐχὴν ἅπασι τέλος λαβόντι, τὰ μέγιστα ἕξοντες ἀγαθά, φόβου τυράννων ὑμᾶς αὐτοὺς ἐλευθερώσοντες, πόλει τῇ γειναμένῃ τροφείων δικαίας ἀπαιτούσῃ χάριτας ἀποδώσοντες, παῖδας ὅσοις εἰσὶν ὑμῶν ἔτι νήπιοι, καὶ γαμετὰς γυναῖκας οὐ περιοψόμενοι παθεῖν πρὸς ἐχθρῶν αἴσχιστα, γηραιούς τε πατέρας τὸν ὀλίγον ἔτι χρόνον ἥδιστον βιῶναι παρασκευάσοντες. ὦ μακάριοι μὲν, οἷς ἂν ἐγγένηται τὸν ἐκ τοῦδε τοῦ πολέμου θρίαμβον καταγαγεῖν, ὑποδεχομένων ὑμᾶς τέκνων καὶ γυναικῶν καὶ πατέρων· εὐκλεεῖς δὲ καὶ ζηλωτοὶ τῆς ἀρετῆς, οἱ τὰ σώματα χαρισάμενοι τῇ πατρίδι. ἀποθανεῖν μὲν γὰρ πᾶσιν ἀνθρώποις ὀφείλεται, κακοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς· καλῶς δὲ καὶ ἐνδόξως, μόνοις τοῖς ἀγαθοῖς. ἔτι δ᾽ αὐτοῦ λέγοντος τὰ εἰς τὸ γενναῖον ἐπαγωγὰ, θάρσος τι δαιμόνιον ἐμπίπτει τῇ στρατιᾷ, καὶ ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς ἅπαντες ἀνεβόησαν ἅμα, Θάρσει τε καὶ ἄγε. καὶ ὁ Ποστούμιος ἐπαινέσας τὸ πρόθυμον αὐτῶν, καὶ τοῖς θεοῖς εὐξάμενος, ἐὰν εὐτυχὲς καὶ καλὸν τέλος ἀκολουθήσῃ τῇ μάχῃ, θυσίας τε μεγάλας ἀπὸ πολλῶν ἐπιτελέσειν χρημάτων, καὶ ἀγῶνας καταστήσεσθαι πολυτελεῖς, οὓς ἄξει ὁ Ῥωμαίων δῆμος ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἀπέλυσεν ἐπὶ τὰς τάξεις. ὡς δὲ τὸ σύνθημα παρὰ τῶν ἡγεμόνων παρέλαβον, καὶ τὰ παρακλητικὰ τῆς μάχης αἱ σάλπιγγες ἀνεκελεύσαντο, ἐχώρουν διαλαλάξαντες ὁμόσε, πρῶτοι μὲν οἱ ψιλοὶ καὶ ἱππεῖς ἀφ᾽ ἑκατέρων, ἔπειτα αἱ πεζαὶ φάλαγγες, ὡπλισμένους τε καὶ τάξεις ὁμοίους ἔχουσαι· καὶ γίνεται πάντων ἀναμὶξ μαχομένων καρτερὸς ἀγὼν, καὶ ἐν χερσὶ πᾶσα ἡ μάχη. ὡς δὲ πολὺ τὸ παράλογον ἀμφοτέροις τῆς δόξης· οὐδέτεροι γὰρ ἐλπίσαντες μάχης δεήσειν σφίσιν, ἀλλὰ τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ τοὺς πολεμίους ὑπολαβόντες φοβήσειν· Λατῖνοι μὲν τῷ πλήθει τῆς σφετέρας ἵππου πιστεύσαντες, ἧς οὐδὲ τὸ ῥόθιον ᾤοντο τοὺς Ῥωμαίων ἱππεῖς ἀνέξεσθαι· Ῥωμαῖοι δὲ τῷ τολμηρῷ καὶ ἀπεριοσκέπτῳ ἐπὶ τὰ δεινὰ 258

χωροῦν-

χωροῦντες, καταπλήξεσθαι τοὺς πολεμίους· ταῦτα δὲ περὶ ἀλλήλων καταδοξάσαντες ἐν ἀρχαῖς, τὰ ἐναντία ἑώρων γινόμενα. οὐκέτι δὲ τὸ τῶν ἀντιπολεμίων δέος, ἀλλὰ τὸ ἴδιον θάρσος ἑκάτεροι τῆς τε σωτηρίας καὶ τῆς νίκης αἴτιον σφίσι νομίσαντες, ἀγαθοὶ μαχηταὶ καὶ παρὰ δύναμιν ἐφάνησαν. ἐγίνοντο δὲ ποικίλαι καὶ ἀγχίστροφοι περὶ αὐτοὺς αἱ τοῦ ἀγῶνος τύχαι. πρῶτον μὲν οὖν οἱ κατὰ μέσην τὴν φάλαγγα τεταγμένοι Ῥωμαίων, εἶτα ὁ δικτάτωρ Ποστούμιος τὴν λογάδας ἔχων περὶ αὐτὸν ἱππεῖς, καὶ αὐτὸς ἐν πρώτοις μαχόμενος, τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐξωθοῦσι κέρας, τρωθέντος ὑσσῷ τὸν δεξιὸν ὦμον θατέρου τῶν Ταρκυνίου παίδων Τίτου, καὶ μηκέτι δυναμένου τῇ χειρὶ χρῆσθαι. Λικίννιος μὲν γὰρ καὶ οἱ περὶ Γέλλιον οὐδὲν ἐξητακότες οὔτε τῶν εἰκότων οὔτε τῶν δυνατῶν, αὐτὸν εἰσάγουσι τὸν βασιλέα Ταρκύνιον ἀγωνιζόμενον ἐφ' ἵππου καὶ τιτρωσκόμενον, ἄνδρα ἐνενήκοντα ἔτεσι προσάγοντα. πεσόντος δὲ Τίτου, μικρὸν ἀγωνισάμενοι χρόνον οἱ περὶ αὐτόν, καὶ τὸ σῶμα ἔμψυχον ἀράμενοι, γενναῖον οὐδὲν ἔτι ἔπραξαν, ἀλλ' ἐχώρουν ἐπιοῦσι τοῖς Ῥωμαίοις ἐπὶ πόδα. ἔπειτα αὖθις ἔστησάν τε καὶ εἰς ἀντίπαλα ἐχώρουν, θατέρου τῶν Ταρκυνίου παίδων Σέξτου μετὰ τῶν ἐκ Ῥώμης φυγάδων τε καὶ τῶν ἄλλων ἐπιλέκτων ἱππέων ἐπιβοηθησάντων αὐτοῖς. οὗτοι μὲν οὖν πάλιν ἀναλαβόντες αὐτούς, ἐμάχοντο. οἱ δὲ τῆς φάλαγγος ἑκατέρας ἡγεμόνες, Τίτος Αἰβούτιος καὶ Μαμίλιος Ὀκταούιος, λαμπρότατα πάντων ἀγωνιζόμενοι, καὶ τρέποντες μὲν τοὺς ὑφισταμένους καθ' ὃ χωρήσειαν μέρος, ἀντικαθιστάντες δὲ τῶν σφετέρων τοὺς θορυβηθέντας, χωροῦσιν ἐκ προκλήσεως ὁμόσε· καὶ συρράξαντες πληγὰς κατ' ἀλλήλων φέρουσιν ἰσχυράς, οὐ μὴν καιρίους, ὁ μὲν ἵππαρχος εἰς τὰ στέρνα τοῦ Μαμιλίου διὰ θώρακος ἐλάσας τὴν αἰχμήν, ὁ δὲ Μαμίλιος μέσον περονήσας τὸν δεξιὸν ἐκείνου βραχίονα· καὶ πίπτουσιν ἀπὸ τῶν ἵππων. ἀποκομισθέντων δὲ ἀμφοτέρων ἐκ τῆς μάχης, ὁ τεταγμένος αὖθις καὶ πρεσβύτερος πρεσβευτὴς Μάρκος Οὐαλέριος τὴν τῆς ἱππαρχίας παραλαβὼν ἡγεμονίαν, ἐπιστὰς τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱππεῦσιν ἐπὶ τοὺς κατὰ πρόσωπον, καὶ μικρὸν ἀντισχὼν χρόνον, ἐξωθεῖται τῆς τάξεως ἐπὶ πολύ· ἧκεν δὲ καὶ τούτοις ἐκ τῶν φυγάδων τῶν ἐκ Ῥώμης ἱππέων τε καὶ ψιλῶν βοήθεια· καὶ ὁ Μαμίλιος ἀνειληφὼς ἐκ τῆς πληγῆς ἑαυτόν, ἤδη παρῆν αὖθις, ἄγων πλῆθος ἱππέων τε καὶ ψιλῶν πεζῶν καρτερόν. ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι ὁ πρεσβευτὴς Μάρκος Οὐαλέριος ὁ τὸν κατὰ Σαβίνων πρῶτος εἰσαγαγὼν θρίαμβον, καὶ τὸ φρόνημα τῆς πόλεως τεταπεινωμένον ἐκ τοῦ Τυρρηνικοῦ πταίσματος ἀναστήσας, δόρατι πληγεὶς πίπτει, καὶ περὶ αὐτὸν ἄλλοι πολλοὶ Ῥωμαίων καλοί τε καὶ ἀγαθοί. περὶ δὲ τὸ πτῶμα αὐτοῦ γίνεται καρτερὸς ἀγών,

contemptuque periculi: hac inquam opinione vtriq; frustrati, nec iam in aduersariorum formidine, sed in sua fortitudine salutis & victoriæ spē collocantes, supra vires egregios pugnatores se præstiterunt. fuitque varia & reciproca fortuna certaminis. Ante omnes dictator in acie media selectissimis stipatus equitibus, ipse cum primis pugnam ciet. oppositumque sibi cornu exturbat, cum Titus Tarquinii filiorum alter, impacto in dextrū humerum pilo grauiter saucius, manu non posset vti amplius: quamquam Licinius & Gellius, nullo verisimiliū & possibilium examine instituto, ipsum regem Tarquinium faciunt ex equo pugnantem & saucium; virum pene nonagenarium. Prostrato autem Tito, eius milites post non longum certamen relato viuo ducis corpore, nihil postea gesserunt fortiter; sed pedem referentes, cedebāt dictatoris militibus. at mox in fratris locū succurrente Sexto cum Romanis exsulibus equitumq; lectissimis, non restiterunt modo, sed resumptis animis impressionem in aduersos fecerunt. *Ita ibi pugna æquata*, parte alia T. Æbutius & Octauius Mamilius *inter se oppositi*, egregie pugnādo, quacumq; se verterent, vel hostem profligabāt, vel suos titubantes restituebant; postremo ex prouocatione inter se concurrentes, grauiter, non tamen letaliter, alter alterum vulnerāt: equitum magister, in pectus Mamilium, hasta per thoracem adacta; Mamilius contra, trāsfixo illius dextro brachio medio: amboq; ex equis defluūt. Vtroq; ex acie relato, Marcus Valerius, qui tunc iterum, & quidem senior legatus erat, sumpto equitum ducatu, in oppositos eis hostes prçit: sed cum aliquamdiu restitisset, ab hostibus lōge ex acie exturbatur; quibus exsulum equitatus & leuis armatura subuenerat: ac *postremo* Mamilius iam ex vulnere recollectus, cum valida equitum velitumq; manu iterum aderat. In eo conflictu legatus M. Valerius, qui primus de Sabinis triumphauit, & animos populi Romani Etrusca clade deiectos iterum erexit, hasta ictus cecidit, & circa eum egregiorum ciuium magnus numerus. de cuius cadauere magna fuit cōtentio,

Publio & Marco Poplicolæ filiis patruũ protegentibus: qui cũ illũ inspoliatũ & adhuc spirãtem armigeris tradidissent & in castra remisissent, seq; ipsos præ animi alacritate in medios hostes intrusissent, a circumfusa exsulum caterua multis confecti vulneribus vna occubuerunt. post quorum casum acies Romana in sinistro cornu laborans vsq; ad *Postumianos* medium locum tenentes, ægre seruabat ordines: cum dictator inclinatos iam in fugam sentiens, celeriter cum eis quos circa se habebat equitibus succurrit: iussoq; altero legato T. Herminio cum equitũ ala legiones circumuehi, & a tergo suorum fugam sistere, ac nisi parerent, fugientes occidere, ipse cũ fortissimo quoq; *equite* in conspicatum hostium globum facit impetum. iamq; propinquus, primus equum in aduersos laxatis frenis concitat. tantaq; densitate ac truculentia incurrerunt, vt e Latinis multi, efferatum furorem non sustinẽtes, in fugam versi occumberẽt. Interea legatus Herminius suos ex fuga receptos in Mamilii agmen duxit: cõgressusq; cũ eo viro, statura ac robore omniũ ætatis suæ præstãtissimo, & illũ interfecit; & ipse, dũ cadauer spoliat, gladio in ilia a quodam ictus interiit. At Sex. Tarquinius sinistrũ Latinorũ cornu regẽs, resistebat etiamtũ fortiter, tandemq; dextrũ Romanorũ cornu loco summouet. sed vt Postumiũ cum delectis equitibus superuenientem vidit, desperata salute coniecit se in medios: vbi circũuẽtus a Rom. equitib. simul & peditib. telis vndiq; feræ in modũ impetitus, *non inultus tamen* periit, interfectis aliquot qui cõminus cũ lacessere ausi fuerant. Cęsis ducib. mox oẽs Latini confertim fugã arripiũt, & castra a custodib. deserta capiunt Romani; vbi luculẽta pda inuẽta cessit militi. Ea Latinorum clades fuit maxima, corporumq; strages quanta nunq̃ antea: qđ malũ grauissime illos & diutissime vexauit. nã e quadraginta milib. peditũ, tribus equitũ, quæ diximus, vix decies mille domũ rediẽre incolumes. In eo prœlio ferũtur Postumio & stipantib. eũ *militibus* apparuisse duo eqtes, statura & forma lõge q̃ nostra natura fert, pstãtiores, primæ lanuginis iuuenes, præcedentes Romanum equitatum, hostemque

Cum Latinis debellatum.

Ποπλίου καὶ Μάρκου τῶν Ποπλικόλα παίδων τὸν θεῖον ὑπερασπισάντων. ἐκεῖνον μὲν οὖν ἀσκύλευτόν τε καὶ μικρὸν ἔτι ἐμπνέοντα τοῖς ὑπασπισταῖς ἀναθέντες, ἀπέστειλαν ἐπὶ τὸν χάρακα, ἑαυτοὺς δ' εἰς μέσους τοὺς πολεμίους ὑπὸ λήματός τε καὶ προθυμίας ὠσάμενοι, καὶ πολλὰ τραύματα λαβόντες, ἀθρόον περιχυθέντων σφίσι τῶν φυγάδων, ἀποθνήσκουσιν ἅμα. ἐξωθεῖται δὲ μετὰ τοῦτο τὸ πάθος ἡ Ῥωμαίων φάλαγξ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ πολὺ καὶ μέχρι τῶν μέσων παρερρήγνυτο. ἔπειτα μαθὼν ὁ δικτάτωρ τὴν φυγὴν τῆς ῥοπῆς τῶν σφετέρων, ἐβοήθει κατὰ τάχος, ἄγων τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς. κελεύσας δὲ τὸν ἕτερον πρεσβευτὴν Τίτον Ἑρμίνιον, ἴλην ἱππέων ἄγοντα κατὰ νώτου χωρεῖν τῆς σφετέρας φάλαγγος, καὶ τοὺς φεύγοντας ἐπι- 259 στρέφειν, εἰ δὲ μὴ πείθοιντο, ἀποκτείνειν, αὐτὸς ἅμα τοῖς κρατίστοις ἐπὶ τὸ σίφος ὠθεῖται. κἀπειδὴ πλησίον τῶν πολεμίων ἐγένετο, πρῶτος εἰσελαύνει τὸν ἵππον ἀφειμένων τῶν χαλινῶν. ἀθρόας δὲ γενομένης καὶ καταπληκτικῆς τῆς ἐλάσεως, οὐ δεξάμενοι τὸ μανικὸν αὐτῶν καὶ τεθηριωμένον οἱ πολέμιοι, τρέπονται καὶ πίπτουσι συχνοί. ἐν δὲ τούτῳ καὶ ὁ πρεσβευτὴς Ἑρμίνιος ἀναλαβὼν τοὺς φοβηθέντας ἐκ τῆς τροπῆς τῶν σφετέρων, ἧκεν ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Μαμίλιον συνεστῶτας· καὶ συμπεσὼν αὐτῷ, μεγίστῳ τε ὄντι καὶ ῥώμης ἀρίστῳ τῶν καθ' ἑαυτὸν τότε ἀνθρώπων, ἐκεῖνόν τε ἀποκτείνει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ σκυλεύειν τὸν νεκρὸν πληγεὶς ὑπό τινος ξίφει διὰ τῆς λαγόνος, ἀποθνήσκει. Σέξτος δὲ Ταρκύνιος τοῦ λαιοῦ τῶν Λατίνων κέρατος ἡγούμενος, ἀντεῖχεν ἔτι τοῖς δεινοῖς, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τῶν Ῥωμαίων κέρατος ἐξώθει τῆς στάσεως. ὡς δὲ τὸν Ποστούμιον ἐθεάσατο σὺν τοῖς ἐπιλέκτοις ἱππεῦσιν ἐπιφαινόμενον, ἀπογνοὺς ἁπάσης ἐλπίδος, εἰς μέσους αὐτοὺς ἵεται· ἔνθα δὴ κυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἱππέων τε καὶ πεζῶν, καὶ βαλλόμενος πανταχόθεν, ὥσπερ θηρίον, οὐκ ἄνευ τοῦ πολλοὺς ἀποκτεῖναι τῶν ὁμόσε χωρησάντων, ἀποθνήσκει. πεσόντων δὲ τῶν ἡγεμόνων, ἀθρόα γίνεται πάντων αὐτίκα τῶν Λατίνων φυγή, καὶ τοῦ χάρακος αὐτῶν ἐρήμου καταλειφθέντος ὑπὸ τῶν φυλάκων ἅλωσις· ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι πολλὰς καὶ καλὰς ἔλαβον ὠφελείας. συμφορά τε αὕτη μεγίστη Λατίνοις ἐγένετο, δι' ἣν ἐπὶ πλεῖστον ἐκακώθησαν, καὶ φθόρος σωμάτων ὅσος οὔπω πρότερον. ἀπὸ γὰρ τετρακισμυρίων πεζῶν, καὶ τρισχιλίων ἱππέων, ὥσπερ ἔφην, οἱ λειφθέντες ἐλάττους μυρίων, ἐσώθησαν ἐπὶ τὰ σφέτερα. ἐν ταύτῃ λέγονται τῇ μάχῃ Ποστουμίῳ τε τῷ δικτάτωρι καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν τεταγμένοις ἱππεῦσι δύο φανῆναι κάλλει τε καὶ μεγέθει μακρῷ κρείττονες ὧν ἡ καθ' ἡμᾶς φύσις ἐκφέρει, ἐναρχόμενοι γενειᾶν, ἡγούμενοί τε τῆς Ῥωμαϊκῆς ἵππου, καὶ τοὺς ὁμόσε

ὁμόσε χωροῦντας τῶν Λατίνων παίοντας τοῖς δόρασι, καὶ προτροπάδην ἐλαύνοντας. καὶ μετὰ τὴν τροπὴν τῶν Λατίνων καὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ χάρακος αὐτῶν περὶ δείλην ὀψίαν, ὃ τέλος λαβούσης μάχης, ἐν τῇ Ῥωμαίων ἀγορᾷ τὸν αὐτὸν τρόπον ὀφθῆναι δύο νεανίσκοι λέγονται πολεμικὰς ἐνδεδυκότες στολάς, μήκιστοι καὶ κάλλιστοι, καὶ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἔχοντες, αὐτοί τε φυλάττοντες ἐπὶ τῶν προσώπων ὡς ἐκ μάχης ἡκόντων, τὸ ἐν ἀγῶνι σχῆμα, καὶ τοὺς ἵππους ἱδρῶτι διαβρόχους ἐπαγόμενοι. ἀρδεύσαντες δὲ τῶν ἵππων ἑκάτεροι, καὶ ἀπονίψαντες ἀπὸ τῆς λιβάδος ἣ παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Ἑστίας ἀναδίδωσι, λίμνην ποιοῦσα ἐμβύθιον ὀλίγην, πολλῶν αὐτοὺς περιστάντων, καὶ εἴ τι φέρουσιν ἐπὶ καινὸν ἀπὸ στρατοπέδου μαθεῖν ἀξιούντων, τήν τε μάχην αὐτοῖς φράζουσιν ὡς ἐγένετο, καὶ ὅτι νικῶσιν. ὡς μεταχωρήσαντας ἐκ τῆς ἀγορᾶς ὑπ' οὐδενὸς ἔτι λέγουσιν ὀφθῆναι, πολλὴν ζήτησιν αὐτῶν ποιουμένου τοῦ καταλειφθέντος τῆς πόλεως ἡγεμόνος· ὡς δὲ τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ παρὰ τοῦ δικτάτορος ἐπιστολὰς ἔλαβον οἱ τῶν κοινῶν προεστῶτες, καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῖς ἐν τῇ μάχῃ γενομένοις καὶ τὰ περὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν δαιμόνων ἔμαθον, νομίσαντες τῶν αὐτῶν θεῶν εἶναι ἄμφω τὰ φάσματα, ὥσπερ εἰκός, Διοσκούρων ἐπείσθησαν εἶναι τὰ εἴδωλα. ταύτης ἐστὶ τῆς παραδόξου καὶ θαυμαστῆς τῶν δαιμόνων ἐπιφανείας ἐν Ῥώμῃ πολλὰ σημεῖα, ὅ τε νεὼς ὁ τῶν Διοσκούρων, ὃν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς κατεσκεύασεν ἡ πόλις, ἔνθα ὤφθη τὰ εἴδωλα, καὶ ἡ παρ' αὐτῷ κρήνη καλουμένη τε τῶν θεῶν τούτων ἱερὰ, καὶ εἰς τόδε χρόνου νομιζομένη, θυσίαι τε πολυτελεῖς ἃς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὁ
260 δῆμος ἐπιτελεῖ διὰ τῶν μεγίστων ἱππέων ἐν μηνὶ Κυιντιλίῳ λεγομένῳ, ταῖς καλουμέναις εἰδοῖς, ἐν ᾗ κατώρθωσεν ἡμέρᾳ τόνδε τὸν πόλεμον· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα, ἡ μετὰ τὴν θυσίαν ἐπιτελουμένη πομπὴ τῶν ἐχόντων τὸν δημόσιον ἵππον, οἳ κατὰ φυλάς τε καὶ λόχους κεκοσμημένοι, στοιχηδὸν ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχούμενοι πορεύονται πάντες, ὡς ἐκ μάχης ἥκοντες, ἐστεφανωμένοι θαλλοῖς ἐλαίας, καὶ πορφύρας φοινικοπαρύφους ἀμπεχόμενοι τηβέννας, τὰς καλουμένας τραβέας, ἀρξάμενοι μὲν ἀπὸ ἱεροῦ τινος Ἄρεως ἔξω τῆς πόλεως ἱδρυμένου, διεξιόντες δὲ τήν τε ἄλλην πόλιν διὰ τῆς ἀγορᾶς, καὶ παρὰ τὸ τῶν Διοσκούρων ἱερὸν παρερχόμενοι ἄνδρες, ἔστιν ὅτε καὶ πεντακισχίλιοι, φέροντες ὅσα παρὰ τῶν ἡγεμόνων ἀριστεῖα ἔλαβον ἐν ταῖς μάχαις, καλὴ καὶ ἀξία τοῦ μεγέθους τῆς ἡγεμονίας ὄψις. ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῆς γενομένης ἐπιφανείας τῶν Διοσκούρων λεγόμενά τε καὶ πραττόμενα ὑπὸ Ῥωμαίων ἔμαθον· ἐξ ὧν τεκμήραιτο ἄν τις, ὡς θεοφιλεῖς ἦσαν οἱ τότε ἄνθρωποι, σὺν ἄλλοις πολλοῖς καὶ μεγάλοις. ὁ δὲ Ποστούμιος ἐκείνην μὲν τὴν νύκτα κατεστρατοπέδευσεν

comminus congredientem hastis ferientes, fundentesque ac fugantes. Sed & post fugam Latinorum, cum & castra essent capta, & prœlium finitum, Romæ in foro sub vesperam visi itidem duo adolescentes militari cultu, procerissimi & pulcherrimi, pari ætate, vultu adhuc retinente quã in pugna habuerant speciem, & equis sudore madentibus. cumq; de equis descendissent ambo, lauissentq; fontana, quæ ad ædem Vestæ profluens paruam sed profundam facit lacunam, multis eos circumsistentibus, rogantibusque ecquid ab exercitu noui afferrẽt, pugnam exposuisse dicuntur & victoriam: digressiq; e foro nusquam comparuisse postea, quãuis diligenter a præfecto vrbis quæsiti. Postero die cum reip. præsides ex dictatoris litteris inter cetera eius prœlii memorabilia, de numinum quoq; visione cognouissent, rati eorundem deorum fuisse vtrumq; spectrũ, verisimili coniectura crediderunt Castorum eas fuisse imagines. Eius mirificæ apparitionis numinum in vrbe multa exstant monumenta: in foro templum Castorum publice cõstructum vbi visæ sunt *eorum* imagines; vicinusque fons numinibus his sacer dictus, & vsq; ad nostra tempora creditus: tũ sacrificium splẽdidum, quod populus Romanus quotãnis per proceros equestris ordinis viros Idibus Quintilibus peragit; qua die hæc illi victoria contigit. Præter omnia vero post sacrificium transuectio eorum qui equos habent ex publico; qui per tribus & centurias distincti, ordine in equis vehuntur omnes quasi e pugna redeant, coronati fronde oleagina, & palmatis e purpura togis amicti, quas vocant trabeas; initio pompæ facto ab æde Martis quæ extra vrbem sita est; & tum ceteras vrbis partes per forum transeuntes, tum ędem Castorum prętereũtes, nonnunquã quinq; virorum milia, gerentes quæcumque fortitudinis pręmia in prœliis acceperunt a ducibus: egregium sane spectaculum, dignumq; imperii magnitudine. Hæc sunt quę ob *gemellorũ* Iouis filiorum apparitionem dicta factaq; a Romanis cognouimus: ex quib. præter alia multa & magna cõiicere possis q̃ cari diis fuerint eius seculi homines. At Postumius illa nocte in ca- Castores.

strisacta, sequenti luce coronauit eos qui præclaram in prœlio nauassent operam: & captiuis custodiæ traditis, sacra diis pro victoria fecit. Cui coronato etiamtum & primitias aris adolendas imponenti, speculatores quidam ab editioribus locis cursu in castra delati, nuntiant aduentare hostilem exercitũ. erat autem Volscorum selectũ robur, Latinis ante peractam pugnam missum auxilio. Quo cognito iussit omnes arma sumere, & intra castra ad sua quemq; signa præsto esse, seruatoq; ordine & diligẽtibus excubiis imperata exspectare. Volscorum vero duces, castris in conspicuo Romanis loco positis, vt campum cadaueribus oppletum videre, & stantibus vtrisq; castris, neminem e munimentis prodire nec amicum nec hostem, aliquamdiu stupentes, non poterant coniicere quęnam esset fortuna partium. deinde vbi ex quibusdam fuga seruatis de toto prœlio cognouere, consultabant inter se quid facto opus foret. Ibi audacissimus quisq; censebat optimum esse ex itinere vallum Romanorum inuadere, donec multi laborarent ex vulneribus, omnes labore fessi essent, armis etiam maxima ex parte inutilibus, obtusis aut fractis, necdum ab vrbe recens subuenisset auxilium: contra sibi adesse magnum validumq; & bene armatum exercitum, bellorum peritum, & improuiso aduentu vel animosissimis terribilem. Prudentioribus aũt non videbatur tutum absq; sociorum auxiliis lacessere viros fortes ac bellicosos, elatosq; recenti de Latinis victoria: præsertim cum in alieno territorio de maximis rebus subeunda sit alea: vbi si quid cladis accipiant, nullum habituri sint tutum refugium. prospiciẽdum potius quo pacto incolumes in patriam quamprimũ redeant: & pro lucro reputandũ si nullũ ex ea militia percipiãt detrimentũ. Alii neutrũ horũ probabãt; *nimis* iuuenilẽ dicentes eorũ audaciã qui ex itinere vellẽt in hostẽ irruere; & contra, turpe esse, præter rationem domũ refugere: vtrumuis horũ facerent, hosti rem gratã facturos. horum sententia erat, munirẽt tunc castra, & pararent se futuro prœlio. interim per nuntios a ceteris Volscis peterent, aut mitti alias copias Romanorum

ἐν τῷ πεδίῳ· τῇ δ᾽ ἑξῆς ἡμέρᾳ στεφανώσας τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν τῇ μάχῃ, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλάττεσθαι διαδοὺς, ἔθυε τὰ νικητήρια τοῖς θεοῖς. ἔτι δ᾽ αὐτῷ τὸν στέφανον ἐπικειμένῳ, καὶ τὰς ὑπερπύρους ἀπαρχὰς τοῖς βωμοῖς ἐπιτιθέντι, σκοποί τινες ἀπὸ τῶν μετεώρων καταδραμόντες, ἀγγέλλουσι πολέμιον ἐπὶ σφᾶς ἐλαύνειν στρατόν. ἦν δ᾽ ἐκ τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους ἐπίλεκτος ἀκμὴ σύμμαχος ἀπεσταλμένη Λατίνοις, πρὶν ἢ τὴν μάχην αὐτῶν ἐπιτελεσθῆναι. ὡς δὲ δὴ ταῦτα ἔγνω, χωρεῖν ἅπαντας ἐκέλευσεν ἐπὶ τὰ ὅπλα, καὶ μένειν ἐν τῷ χάρακι παρὰ ταῖς ἰδίαις ἕκαστον σημείαις, φυλακήν τε καὶ κόσμον φυλάττοντας, ἕως ἂν αὐτοῖς ἃ χρὴ πράττειν παραγγείλῃ. οἱ δὲ τῶν Οὐολούσκων ἡγεμόνες ἐξ ἀπόπτου τοῖς Ῥωμαίοις παρεμβάλλοντες, ὡς εἶδον μεστὸν μὲν τὸ πεδίον νεκρῶν, ὀρθοὺς δὲ τοὺς χάρακας ἀμφοτέρους, προϊόντα δ᾽ ἐκ τῶν ἐρυμάτων οὔτε πολέμιον οὔτε φίλον οὐδένα, τέως μὲν ἐθαύμαζον, καὶ τίς ἡ καταλήψεται τύχη τὰ πράγματα, ἀπόρως εἶχον συμβαλεῖν· ἐπεὶ δὲ παρὰ τῶν διασωζομένων ἐκ τῆς τροπῆς ἅπαντα τὰ περὶ τὸν ἀγῶνα ἔμαθον, ἐσκόπουν μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τί χρὴ πράττειν. τοῖς μὲν οὖν θρασυτάτοις αὐτῶν ἐδόκει κράτιστον εἶναι, χωρεῖν ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων ἐξ ἐφόδου, ἕως πολλοὶ μὲν ἔκαμνον ὑπὸ τραυμάτων, ἀπειρήκεσαν δὲ ἅπαντες ὑπὸ κόπου, ὅπλα τε ἄχρηστα τοῖς πλείστοις ἦν, τὰ μὲν ἀπεστομωμένα τὰς ἀκμάς, τὰ δὲ κατεαγότα, καὶ βοήθεια παρὰ τῶν οἴκοθεν ἀκραιφνὴς οὔπω παρῆν οὐδεμία αὐτοῖς· ἡ δὲ σφῶν αὐτῶν δύναμις, πολλή τε οὖσα καὶ ἀγαθὴ καὶ ὡπλισμένη καλῶς, ἐμπειροπόλεμός τε καὶ οὐ προσδεχομένοις ἐξαπιναίως παροῦσα, φοβερὰ τοῖς εὐτολμοτάτοις φανήσεσθαι ἔμελλε. τοῖς δὲ σωφρονεστάτοις οὐκ ἀσφαλὲς τὸ κινδύνευμα εἶναι ἐφαίνετο, ἀνδράσιν ἀγαθοῖς τε τὰ πολέμια καὶ νεωστὶ τὴν Λατίνων τοσαύτην δύναμιν ἀνῃρημένοις, ἄνευ συμμάχων ὁμόσε χωρεῖν, μέλλοντας τὸν ὑπὲρ τῶν μεγίστων κίνδυνον ἐν ἀλλοτρίᾳ ποιεῖσθαι γῇ, εἶτα εἴ τι συμβαίη πταῖσμα, οὐδεμίαν ἕξουσι καταφυγὴν ἀσφαλῆ· τῆς δ᾽ οἴκαδε σωτηρίας προνοεῖσθαι μᾶλλον ἠξίουν οὗτοι διὰ ταχέων, καὶ μέγα κέρδος ὑπολαμβάνειν, εἰ μηδὲν ἀπολαύσουσιν ἐκ τῆς στρατείας κακόν. ἑτέροις δὲ τούτων μὲν οὐδέτερον ἐδόκει χρῆναι ποιεῖν, νεανικὸν μὲν ἀποφαίνουσι τὸ πρόχειρον τῆς ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ὁρμῆς, αἰσχρὸν δὲ τὸ παράλογον τῆς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα φυγῆς, ὡς κατ᾽ εὐχὴν ληψομένων τῶν 261
πολεμίων ὁπότερον ἂν αὐτῶν ποιήσωσι. γνώμη δὲ τούτων ἦν, ἐν μὲν τῷ παρόντι κρατύνασθαι τὸν χάρακα, καὶ τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα εὐτρεπίζεσθαι· πέμποντας δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους Οὐολούσκους, δυεῖν θάτερον ἀξιοῦν, ἢ δύναμιν ἑτέραν πέμπειν ἀξιόμαχον ἐπὶ

ἐπὶ Ῥωμαίοις, ἢ καὶ τὴν ἀπεσταλμένην μετακαλεῖν. ἡ δὲ πιθανωτάτη τοῖς πλείστοις φανεῖσα, καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τέλει κυρωθεῖσα γνώμη, ταῦτα παρῄνει, πέμψαι τινὰς εἰς τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων κατασκόπους, ὀνόματι πρεσβευτῶν ἕξοντας τὸ ἀσφαλές, οἳ δεξιώσονται τὸν ἡγεμόνα, καὶ φράσουσιν ὅτι σύμμαχοι Ῥωμαίων ἥκοντες ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Οὐολούσκων, ἄχθονται μὲν ὑστερήσαντες τῆς μάχης, ὡς οὐδεμίαν ἢ μικράν τινα τῆς προθυμίας χάριν οἰσόμενοι, τῇ δ' ἐξ ἐκείνων τύχῃ μέγαν ἀγῶνα δίχα συμμάχων κατωρθωκότων συνήδονται. ἐξαπατήσαντες δ' αὐτοὺς τῇ φιλανθρωπίᾳ τῶν λόγων, καὶ πιστευθέντες, ὡς φίλοις, σφίσι κατασκευάσαντες, ἅπαντα κατασκέψονται, καὶ δηλώσουσιν ἀφικόμενοι πλῆθός τε αὐτῶν καὶ ὁπλισμοὺς καὶ παρασκευάς, καὶ εἴ τι κατὰ νοῦν ἔχουσι πράττειν. ὅταν δὲ ταῦτα ἀκριβῶς σφίσι γένηται φανερά, τότε προσθεῖναι βουλήν, εἴτε ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς ἄμεινον εἴη, προσμεταπεμψαμένοις δύναμιν ἑτέραν, εἴτε καὶ τὴν παροῦσαν ἀπάγειν. ὡς δὲ ταύτῃ προσέθεντο τῇ γνώμῃ, καὶ οἱ προχειρισθέντες ὑπ' αὐτῶν πρέσβεις, ἀφικόμενοι πρὸς τὸν δικτάτορα, παραχθέντες ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐξηγοῦντο τοὺς ἐξαπατήσοντας λόγους. ὀλίγον οὖν ὁ Ποστούμιος ἐπισχὼν χρόνον, πρὸς αὐτοὺς εἶπεν· Πονηρὰ βουλεύματα, ὦ Οὐολοῦσκοι, χρηστοῖς ἀμφιέσαντες λόγοις ἥκετε· καὶ πολεμίων ἔργα πράττοντες, φίλων ἐξενέγκασθαι βούλεσθε δόξαν. ὑμεῖς γὰρ ἀπεστάλητε ὑπὸ τοῦ κοινοῦ Λατίνοις συμμαχήσοντες καθ' ἡμῶν· ἐπεὶ δ' ὕστεροι τῆς μάχης ἥκετε καὶ κρατουμένους αὐτοὺς ὁρᾶτε, παρακρούσασθαι βούλεσθε ἡμᾶς, τἀναντία ὧν ἐμέλλετε πράττειν λέγοντες. καὶ οὐδὲ ἡ φιλανθρωπία τῶν λόγων ἣν πλάττεσθε πρὸς τὸν παρόντα καιρόν, οὐδὲ τὸ πρόσποιημα ὑμῶν τῆς δεῦρο ἀφίξεως ὑγιές ἐστιν, ἀλλὰ μεστὸν δόλου καὶ ἀπάτης. οὐ γὰρ συνησθησόμενοι τοῖς ἀγαθοῖς τοῖς ἡμετέροις ἐξαπεστάλητε, ἀλλὰ κατασκεψόμενοι πῶς ἡμῖν ἀσθενείας ἢ δυνάμεως τὰ πράγματα ἔχει· καί ἐστε πρεσβευταὶ μὲν λόγῳ, κατάσκοποι δ' ἔργῳ. ἀρνουμένων δὲ πρὸς ἅπαντα τῶν ἀνδρῶν, οὐ διὰ μακροῦ τὴν πίστιν ἔφησεν αὐτοῖς παρέξεσθαι· καὶ αὐτίκα τὰς ἐπιστολὰς αὐτῶν, ἃς ἔλαβέ τε πρὸ τῆς μάχης τοῖς ἡγεμόσι τῶν Λατίνων φερομένας, ἐν αἷς ὑπισχνοῦντο αὐτοῖς πέμπειν ἐπικουρείαν, προσήνεγκε, καὶ τοὺς φέροντας αὐτὰς προσήγαγεν. ἀναγνωσθέντων δὲ τῶν γραμμάτων, καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἃς ἔλαβον ἐντολὰς διηγησαμένων, τὸ μὲν πλῆθος ὥρμησε βάλλειν τοὺς Οὐολούσκους ὡς ἑαλωκότας ἐπ' αὐτοφώρῳ κατασκόπους· ὁ δὲ Ποστούμιος οὐκ ᾤετο δεῖν ὁμοίους γενέσθαι τοῖς κακοῖς τοὺς ἀγαθούς, κρεῖττον εἶναι λέγων καὶ μεγαλοψυχότερον εἰς τοὺς ἀποστείλαντας φυλάττειν τὴν ὀργήν, ἢ εἰς τοὺς ἀ-

viribus pares, aut iam missas reuocari. Quæ vero plerisq; probata, & a proceribus approbata est, suadebat mittendos exploratores in Romanorum castra, protectos legatorum nomine: qui data duci dextra dicerēt se socios venire a Volscorum gente: dolereq; sibi quod serius aduenerint, nullam aut exiguam relaturi promptæ voluntatis gratiā; ceterum ipsorum fortunę gratulari, qui e tanto prœlio absque auxiliis victores euaserint. Ita fore vt illos verborum blanditiis decipiant, conciliataq; sibi vt amicis fide, omnia explorent, & renuntiare possint quātus illorum sit numerus, quæ armatura, qui apparatus; quidue animi habeant. quibus probe cognitis tunc demum consulturos sese, vtrū satius sit aggredi illos accitis aliis copiis, an domū se recipere. Ergo cum approbata hac sententia expediti legati ad dictatorem venissent, productiq; in concionē exposuissent mandata ad decipiendū cōposita, Postumius suspenso aliquantulū responso; Mala cōsilia, inquit, Volsci, bonis verbis tegitis: & cū faciatis hostilia, vultis reportare opinionem amicitiæ. missi estis a gente vestra contra nos in Latinorum auxilium. nūc quia post pugnam venistis, & illos victos videtis, vultis nos decipere, fingentes eorum quæ facturi eratis contraria: & neque beneuolētia quam verbis in præsens simulatis, neq; aduentus vestri pretextus quidquam sani habet: sed omnia fucata doloq; plena sunt. nō. n. nostrę felicitati congratulatum emissi estis, sed exploratū quā firmæ aut imbecillæ sint res nostræ: & cum re vera sitis speculatores, verbis legatos agitis.
Tum illis palam infitiantibus, ait se breui facturum *dictis* fidem: moxque litteras ipsorum, quas Latinorū ducibus scriptas & auxilium pollicentes ante prœlium interceperat, protulit, simulque latores earum produxit. quibus perlectis, & captiuis auditis quænam mandata accepissent *a suis*, *militaris* multitudo ad feriendum Volscos concitata est, vt deprehensos *&* *confessos* speculatores. Postumius vero negabat bonis viris imitandam malorum improbitatem: satius esse dicens & magnanimis viris dignius, iram in eos qui miserint seruare, quam in missos *effunde-*

re:& ob nomen legationis, quam palam præ se ferant, dimittēdos eos potius, q̃ sæuiendum propter tectũ speculationis facinus: ne Volscis detur honesta belli occasio, simulaturis legatos esse cęsos contra ius gentiũ; nec aliis inimicis occasio præbeatur spargendi, quamq̃ falsi, non tamen ratione nec fide carētis rumoris. Ita cohibito vulgi impetu, reditũ illis dari iussit, sed ita vt ne *respicerēt quidē, nedum* reuerterentur amplius: simulq; equites addidit, qui eos vsq; ad Volscorũ castra deducerent. *moxq;* speculatoribus eiectis, militem se pugnæ parare iussit, quasi cõflicturus in crastinum. sed nõ opus fuit prœlio. nam Volscorum duces profunda adhuc nocte excitato milite, domum sese receperant. *Ita* omnibus rebus ex voto cedentibus, humatis suorum cadaueribus, lustratoque exercitu, cum decenti triumpho in vrbem rediit: in qua põpa transuecti sunt multis plaustris armorum cumuli, illatusq; magnus militaris supellectilis apparatus, traducta captiuorũ quinq; milia, & D insuper. De spoliorũ decimis ludos & sacra diis fecit XL talentorum impendio; ædemque Cereri, Libero, & Liberæ faciendam locauit ex voto. nam initio belli laboratum est victus inopia, & magnus erat metus ne in totum deficeret, terra fructus negante, & bello ne commeatus aliunde subueherentur vetante. in quo metu cum Sibyllinos libros a suis custodibus inspici iussisset, & ex oraculorum monitis cognouisset placãda esse hęc numina, votum fecit prius quam exercitum educeret, si imperii sui tempore benigna vrbi esset annona, vt antea, templa se illis constructurum, & institurũ in singulos annos sacrificia. exaudiuerunt dii, & effecerunt vt terra non modo satiuarum sed etiam arborearum frugum vberē suppeditaret copiam, & vrbs omnis generis commeatibus magis quam ante afflueret. Quibus consideratis Postumius sanxit vt illa templa tunc exstruerētur. Ita Romani depulso deorum beneuolentia bello tyrannico, sacris vacabant & feriis. Post aliquot dies legati totius Latini nominis, ex ea factione quę bello reclamauerat oppidatim delecti, supplicum ritu cũ oleæ ramis & infulis Romam

De Latinis triumphus.

Latini pacē petunt.

σταλέντας· καὶ διὰ τὸ φανερὸν ὄνομα τῆς πρεσβείας ἀφεῖναι τοὺς ἄνδρας μᾶλλον, ἢ διὰ τὸ ἀφανὲς τῆς κατασκοπῆς ἔργον ἀπολέσαι· ἵνα μήτε Οὐολούσκοις ἀφορμὴν παράσχωσιν εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου, πρεσβευτῶν ἀνῃρῆσθαι σώματα σκηπτομένοις παρὰ τὸν ἁπάντων νόμον, μήτε τοῖς ἄλλοις ἐχθροῖς πρόφασιν τῆς, εἰ καὶ ψευδοῦς, ἀλλ' οὐκ ἀλόγου γε οὐδὲ ἀπίστου. ἐπισχὼν δὲ τὴν ὁρμὴν τοῦ πλήθους, ἀφεῖναι τοὺς ἄνδρας ἐκέλευσεν ἀναστρέφειν ἀμεταστρεπτί, φυλακὴν παραδοὺς 262
ἱππέων, οἳ προὔπεμψαν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Οὐολούσκων χάρακα. ἐκβαλὼν δὲ τοὺς κατασκόπους, εὐτρεπίζεσθαι τὰ εἰς μάχην παρήγγειλε τοῖς στρατιώταις, ὡς ἐν τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ παραταξόμενος· ἐδέησε δὲ οὐδενὸς αὐτῷ μάχης. οἱ γὰρ ἡγεμόνες τῶν Οὐολούσκων πολλῆς ἔτι νυκτὸς οὔσης ἀναστήσαντες τὴν στρατιὰν, ᾤχοντο ἐπὶ τὰ σφέτερα. ἁπάντων δὲ χωρησάντων αὐτῷ κατ' εὐχὴν, θάψας τοὺς οἰκείους νεκροὺς, καὶ τὴν στρατιὰν καθήρας, ἀνέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν εὐπρεπεστάτῳ θριάμβῳ κοσμούμενος, ὅπλων τε σωρὸν ἐφ' ἁμάξαις πολλαῖς κομίζων, καὶ χρημάτων στρατιωτικῶν παρασκευὰς ἀφθόνους εἰσφέρων, καὶ τοὺς ἁλόντας ἐν τῇ μάχῃ πεντακοσίων ἀποδέοντας ἑξακισχιλίους ἐπαγόμενος. ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἐξελόμενος τὰς δεκάτας, ἀγῶνάς τε καὶ θυσίας τοῖς θεοῖς ἀπὸ τετταράκοντα ταλάντων ἐποίει, καὶ ναοῦ κατασκευὰς ἐξεμίσθωσε Δήμητρι, καὶ Διονύσῳ, καὶ Κόρῃ, κατ' εὐχήν. ἐσπάνισαν γὰρ αἱ τροφαὶ τοῦ πολέμου κατ' ἀρχὰς, καὶ πολὺν αὐτοῖς παρέσχον φόβον ὡς ἐπιλείψουσαι, τῆς τε γῆς ἀκάρπου γενομένης, καὶ τῆς ἔξωθεν ἀγορᾶς οὐκέτι παρακομιζομένης διὰ τὸν πόλεμον. διὰ τοῦτο δὲ τὸ δέος ἀνασκέψασθαι τὰ Σιβύλλεια τοὺς φύλακας αὐτῶν κελεύσας, ὡς ἔμαθεν ὅτι τούτους ἐξιλάσασθαι τοὺς θεοὺς οἱ χρησμοὶ κελεύουσιν, εὐχὰς ἐποιήσατο, μέλλων ἐξάγειν τὸν στρατὸν, ἐὰν εὐετηρία γένηται κατὰ τὴν πόλιν ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς, οἵα πρότερον ἦν, ναούς τε αὐτοῖς καθιδρύσεσθαι, καὶ θυσίας καταστήσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν· οἱ δὲ ὑπακούσαντες, τήν τε γῆν παρεσκεύασαν ἀνιέναι πλουσίους καρποὺς, οὐ μόνον τὴν σπόριμον, ἀλλὰ καὶ τὴν δενδροφόρον, καὶ τὰς ἐπεισάκτους ἀγορὰς πάσας ἐπικλύσαι μᾶλλον ἢ πρότερον. ἅπερ ὁρῶν αὐτὸς ὁ Ποστούμιος ἐψηφίσατο τὰς τῶν ναῶν τότε κατασκευάς. Ῥωμαῖοι μὲν δὴ τὸν τυραννικὸν ἀπωσάμενοι πόλεμον εὐνοίᾳ θεῶν, ἐν ἑορταῖς τε καὶ θυσίαις ἦσαν. ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις πρέσβεις ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Λατίνων ἧκον ὡς αὐτοὺς ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων ἐπιλεχθέντες, οἱ τὴν ἐναντίαν ἔχοντες περὶ τοῦ πολέμου γνώμην, ἱκετηρίας καὶ στέμματα παρε-

παρεχόμενοι. οὗτοι παραχθέντες ἐπὶ τὴν βουλήν, τὴν μὲν ἀρχὴν τοῦ πολέμου τοὺς δυνατοὺς ὄντας ἐν ταῖς πόλεσιν ἀπέφαινον αἰτίους· τὸ δὲ πλῆθος ἓν μόνον τοῦτο ἁμαρτεῖν ἔλεγον, ὅτι πονηροῖς ἐπείσθη δημαγωγοῖς ἴδια κέρδη παρεσκευασμένοις. ταύτης δὲ τῆς ἀπάτης, ἐν ᾗ τὸ πλέον ἀνάγκης μέρος ἦν οὐ μεμπτῆς, τετυχέναι δίκας ἑκάστην πόλιν ἔλεγον, τῆς κρατίστης νεότητος ἀναιρεθείσης, ὥστε μὴ ῥᾴδιον εἶναι πένθους καθαρὰν εὑρεῖν οἰκίαν. ἠξίουν τε αὖθις παραλαβεῖν σφᾶς ἑκόντας, οὔτε περὶ τῆς ἀρχῆς ἔτι διαφερομένους, οὔτε περὶ τῆς ἴσης φιλονεικοῦντας, συμμάχους τε καὶ ὑπηκόους ἅπαντα τὸν λοιπὸν χρόνον ἐσομένους, καὶ τὴν ὅσον ὁ δαίμων ἀφείλετο τοῦ Λατίνων ἀξιώματος, τοῦτο τῇ Ῥωμαίων προσθήσοντας εὐτολμίᾳ. τελευτῶντες δὲ τοῦ λόγου, συγγενείας ἐπεκαλοῦντο, καὶ συμμαχιῶν ἀποφασίστων ποτὲ γινομένων ἀνεμίμνησκον, καὶ συμφορὰς ἀνέκλαιον τὰς καταλαβούσας τοὺς μηδὲν ἡμαρτηκότας, οἳ μακρῷ πλείους ἦσαν τῶν ἡμαρτηκότων, ὀδυρόμενοι παρ' ἕκαστα, καὶ τῶν γονάτων ἀπτόμενοι πάσης τῆς γερουσίας, καὶ τὰς ἱκετηρίας παρὰ τοῖς ποσὶ τοῦ Ποστουμίου τιθέντες· ὥστε παθεῖν τι πρὸς τὰ δάκρυα καὶ τὰς δεήσεις αὐτῶν τὸ συνέδριον ἅπαν. ὡς δὲ μετέστησαν ἐκ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ λόγος ἀπεδόθη τοῖς εἰωθόσιν ἀποφαίνεσθαι γνώμας, Τίτος μὲν Λάρκιος ὁ πρῶτος ἀποδειχθεὶς δικτάτωρ ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ,

263 μετριάζεσθαι τὴν τύχην αὐτοῖς συνεβούλευε, μέγιστον εἶναι λέγων ἐγκώμιον ὥσπερ ἑνὸς ἀνδρός, οὕτω καὶ πόλεως ὅλης, εἰ μὴ διαφθαρήσεται ταῖς εὐπραγίαις, ἀλλ' εὐγενῶς καὶ μετρίως φέρει τἀγαθά. πάσας μὲν γὰρ τὰς εὐτυχίας φθονεῖσθαι, μάλιστα ὅσαις πρόσεστιν εἰς τοὺς ταπεινωθέντας καὶ ὑπὸ χεῖρα γενομένους ὕβρεις καὶ βαρύτης· τῇ τύχῃ δὲ οὐδὲν πιστεύειν, πολλάκις αὐτῆς πεῖραν εἰληφότας ἐπ' οἰκείοις κακοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς, ὡς ἀβέβαιός ἐστι καὶ ἀγχίστροφος· οὐδ' ἀνάγκην προσάγειν τοῖς διαφόροις τὴν περὶ τῶν ἐσχάτων κινδύνων, δι' ἣν καὶ παρὰ γνώμην τολμηταὶ γίνονταί τινες καὶ ὑπὲρ δύναμιν μαχηταί· δέος δὲ σφίσιν εἶναι λέγων, μὴ κοινὸν μῖσος ἐπισπάσωνται παρὰ πάντων ὅσων ἀξιοῦσιν ἄρχειν, ἐὰν πικρὰς καὶ ἀπαραιτήτους ἀπὸ τῶν ἁμαρτόντων ἀναπράττωνται δίκας, ὡς ἐκβεβηκότες ἐκ τῶν συνήθων ἐπιτηδευμάτων, ἀφ' ὧν εἰς ἐπιφάνειαν προῆλθον ἐπιλαθόμενοι, καὶ πεποιηκότες τυραννίδα τὴν ἀρχήν, ἀλλ' οὐχ ἡγεμονίαν, ὡς πρότερον ἦν, καὶ προστασίαν. τά τε ἁμαρτήματα μέτρια καὶ οὐ νεμεσητὰ λέγων εἶναι, εἴ τινες ἐλευθερίας περιεχόμενοι

aduenerunt. qui ad senatum adducti, culpam *illati* belli referebant in ciuitatum proceres: vulgus hoc tantum peccasse dictitantes, quod malis ductoribus propria lucra quærentibus obsecuti essent. Huius erroris, coacti magna ex parte, ideoq; minus accusandi, vnamquamque ciuitatem *satis graues* luisse pœnas, deleto iuuentutis robore; ita vt vix domus inueniatur quæ luctu careat. petebantq; vt se vltro deditionem facientes reciperent, non amplius de imperio nec de æquo iure contendentes, sed posthac semper futuros socios subditosq;: & quidquid fortuna Latinorũ dignitati ademptum voluerit, addituros ad felicem Romanorum fortitudinem. In fine orationis per cognationem obtestabantur; & ferendis auxiliis promptam quondam societatem reuocabant in memoriam: dumq; narrabãt quãtis calamitatib. insontes oppressi essent, quorum longe maior quã sontiũ esset numerus, singulis recẽsendis lamenta & fletus addebant, totiq; senatui ad genua procidebãt, positis ad Postumii pedes supplicũ insigniis: ita vt totus patrum cõsessus ad lacrymas eorũ & preces emolliretur. Vbi vero e senatu excesserũt, & facta est more solito dicẽdę sentẽtiæ copia, T. Largi⁹ qui primus omniũ dictator superiori anno fuerat, moderate fortuna vtendũ censuit; præcipuam laudẽ dicẽs, vt singulorũ hominum, ita & ciuitatum, non corrũpi felicitatibus, & bona sua ferre æquo modestoq; animo. omnes n. prosperitates inuidiosas esse, præsertim quæ a prostratis & obnoxiis insolentiam & fastum non abstineant. nec fortunæ credendum; cuius versatilem inconstantiam suo malo bonoque toties experti sint. nec cogendos aduersarios ad extremum periculum; quod eiusmodi necessitate multi præter animi sententiam audaces, & supra vires pugnaces fiant. verendum etiã ne publicũ odiũ sibi cõtrahant omnium in quos affectẽt imperium, si peccãtibus acerbos se præstent & implacabiles; quasi a cõsuetis studiis degenerarint, & obliti sint quibus rationibus ad *tantam* claritatem euaserint; & imperium quod ante principatus & præcellentia fuerit, in tyrannidem verterint. mediocria esse delicta: nec indignandum si alluerl

libertati atq; imperio populi veterem dignitatē retinere cupiant. quodsi optimarū rerū affectatores spe sua frustratos insanabilis mulcta maneat, nihil prohibiturum quo minus omnes homines mutuis excidiis pereant. omnibus.n.innatum esse libertatis desideriū. Addebat optimū & firmissimum esse imperium, quod subditos beneficiis magis q̃ suppliciis in officio contineat. illi.n. beneuolentiam, huic metum esse comitē. quidquid autem timeatur, id necessitate naturali exosum esse omnib. Postremo hortatus vt exempla sibi proponerent egregia maiorum facinora, quibus illi laudes suas illustrarint, recēsebat quot illi vrbes vi captas non diruerint, non cęsis puberibus desolauerint, non in seruitutē redegerint; sed colonias populi Romani fecerint, & victis quotquot ad se migrare vellēt ciuitate data, vrbem ex parua magnam reddiderint. Summa sententiæ fuit, renouari pristinum cum Latino nomine fœdus, nec vllius ciuitatis delictum memori mente reponi. *Post eum rogatus* Ser. Sulpicius, de pace renouandoq; fœdere nihil contradixit. verum cum Latini non tum primum violarint fœdera, vt deceptos se & coactos excusantes mereantur veniam, sed antea quoque sæpius, ita vt castigatione opus habeant; satius esse concessa omnibus venia & libertate ob cognationis respectū, dimidio agri eos mulctari, missisq; colonis Romanis partē illam diuidi; qui eo beneficio fruētes, caueant nequis inter eos posthac res nouas moliri audeat. At Sp. Cassius diruenda eorū oppida consuluit, mirari se dicens simplicitatem eorum qui peccata eis impune remittenda suadeant; quod non intelligant eos propter insitam & inexstirpabilem inuidiam qua prosequantur crescentem populum Romanū, alia post alia bella serere; nec vnquam spōte quieturos ab insidiandi proposito, donec miserum hunc affectū gerant in præcordiis; quandoquidem postremo nō veriti sint immanissimæ omnium bestiæ tyrannidem in cognatam sibi ciuitatem asserere, calcatis fœderum pactis, contemptisque diis eorum testibus; non alia spe freti quam *nostræ clementiæ*, quod, si bellum ex voto non succederet, nullas aut certe

πόλεις καὶ ἀρχὴν ποτὲ μαθοῦσαι, τῆς παλαιᾶς ἀξιώσεως οὐ μεθίενται. εἰ δὲ ἀνιάτως οἱ τῶν κρατίστων ὀρεχθέντες, ἐὰν διαμάρτωσι τῆς ἐλπίδος, ζημιωθήσονται, οὐδὲν ἔσεσθαι τὸ κωλῦον πάντας ἀνθρώπους ὑπ' ἀλλήλων ἀπολωλέναι· πᾶσι γὰρ εἶναι τὸν τῆς ἐλευθερίας πόθον ἔμφυτον· πολλῷ τε κρείττονα καὶ βεβαιοτέραν ἀποφαίνων ἀρχήν, ἥτις εὐεργεσίαις, ἀλλὰ μὴ τιμωρίαις κρατεῖν βούλεται τῶν ὑπηκόων· τῇ μὲν γὰρ εὔνοιαν ἀκολουθεῖν, τῇ δὲ φόβον· ἀνάγκην δὲ εἶναι φύσεως, μάλιστα μισεῖσθαι τὰ φοβερὰ πάντα. τελευτῶν δὲ τοῦ λόγου, παραδείγμασιν αὐτοὺς ἠξίου χρῆσθαι τοῖς κρατίστοις τῶν προγόνων ἔργοις, ἐφ' οἷς ἐπαίνων ἐτύγχανον ἐκεῖνοι, ἐπιλεγόμενος ἁλούσας ὅσας κατὰ κράτος πόλεις οὐ κατασκάπτοντες, οὐδὲ ἡβηδὸν ἀναιροῦντες, οὐδὲ ἐξανδραποδιζόμενοι, ἀλλ' ἀποικίας τῆς Ῥώμης ποιοῦντες, καὶ τοῖς βουλομένοις τῶν κρατηθέντων παρὰ σφίσι κατοικεῖν πολιτείας μεταδιδόντες, μεγάλην ἐκ μικρᾶς ἐποιοῦντο τὴν πόλιν. κεφάλαιον δὲ αὐτοῦ τῆς γνώμης ἦν, ἀνανεώσασθαι τὰς σπονδὰς πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Λατίνων, ἃς ἦσαν πεποιημένοι πρότερον, καὶ μηδενὸς τῶν ἁμαρτημάτων μηδεμιᾷ πόλει μνησικακεῖν.

Σερούιος δὲ Σουλπίκιος περὶ μὲν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀνανεώσεως τῶν σπονδῶν οὐδὲν ἀντέλεγεν· ἐπειδὴ δὲ πρότερον τὰς σπονδὰς ἔλυσαν Λατῖνοι, καὶ οὐχὶ τότε πρῶτον, ὥστε συγγνώμης τινὸς αὐτοῖς δεῖν, ἀνάγκην καὶ ἀπάτην προβαλλομένοις, ἀλλὰ πολλάκις ἤδη καὶ πρότερον· ὥστε καὶ διορθώσεως σφίσι δεῖν· τὴν μὲν ἄδειαν ἅπασι συγκεχωρῆσθαι καὶ τὴν ἐλευθερίαν διὰ τὸ συγγενές, τῆς δὲ γῆς τὴν ἡμίσειαν αὐτοὺς ἀφαιρεθῆναι, καὶ κληρούχους ἀποσταλῆναι Ῥωμαίων εἰς αὐτήν, οἵτινες ἐκείνην καρπώσονται, καὶ τοὺς ἄνδρας μηδὲν ἔτι νεωτερίσαι φυλάξουσι. Σπόριος δὲ Κάσσιος ἀνελεῖν τὰς πόλεις αὐτῶν συνεβούλευε, θαυμάζειν λέγων ἐπὶ ταῖς εὐηθείαις τῶν παραινούντων ἀφεῖναι τὰς ἁμαρτίας αὐτοῖς ἀζημίους, εἰ μὴ δύνανται καταμαθεῖν ὅτι διὰ τὸν φθόνον τὸν ἔμφυτόν τε καὶ ἀναφαίρετον ὃν ἔχουσι πρὸς τὴν πόλιν αὐτῶν αὐξομένην, ἄλλοις ἐπ' ἄλλοις ἐπιτεχνῶνται πολέμους, καὶ οὐδέποτε παύσονται τῆς ἐπιβούλου προαιρέσεως ἔχοντες, ἕως αὐτῶν τοῦτο ἐν ταῖς ψυχαῖς τὸ δύστηνον ἐνοικεῖ πάθος· οἵ γε τελευτῶντες ὑπὸ τυράννῳ ποιήσασθαι θηρίων ἁπάντων ἀγριωτάτῳ συγγενῆ σφῶν τὴν πόλιν ἐπεχείρησαν, ἁπάσας ἀνατρέψαντες τὰς ἐπὶ θεῶν ὁμολογίας, οὐκ ἄλλαις τισὶν ἐλπίσιν ἐπαρθέντες, ἀλλ' ὅτι, ἂν μὴ αὐτοῖς κατὰ γνώμην 264 χωρήσῃ τὰ τοῦ πολέμου, δίκην οὐδεμίαν ὑφέξουσιν, ἢ

τινα

» ἵνα μικρὰν κομιδῇ. παραδείγμασί τε καὶ αὐτὸς ἠξίου χρῆσθαι τοῖς τῶν προγόνων ἔργοις, οἳ τὴν Ἀλβανῶν πόλιν, ἐξ ἧς αὐτοὶ ἀπῳκίσθησαν, καὶ Λατίνων πᾶσαι πόλεις, ἐπειδὴ φθονοῦσαν ἔγνωσαν τοῖς αὐτῶν ἀγαθοῖς, καὶ τὴν ἄδειαν ἣν ἐπὶ τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασιν εὗρε, μείζονος ἐπιβουλῆς ἀφορμὴν ποιουμένην, ἐν ἡμέρᾳ καθελεῖν ἔγνωσαν μιᾷ· ἐν ἴσῳ δόξαντες εἶναι τὸ μηδένα οἰκτείρειν τῶν τὰ μέτρια ἁμαρτανόντων, τῷ μηδένα τιμωρεῖσθαι τῶν τὰ μέγιστα καὶ ἀδιόρθωτα ἀδικούντων. πολλῆς δὲ εἶναι μωρίας καὶ ἀναλγησίας ἔργον· οὐ γὰρ δὴ φιλανθρωπίας οὐδὲ μετριότητος· τὸν τῶν ἀποικισάντων σφᾶς φθόνον, ἐπεὶ πέρα τοῦ δέοντος ἔδοξεν εἶναι βαρὺς καὶ ἀφόρητος, οὐκ ἀνασχομένοις, τὸν δὲ τῶν ὁμοφύλων ὑπομένειν· καὶ τοὺς ἐν ἐλάττοσι πείραις ἐλεγχθέντας πολεμίους ἀφαιρέσει πόλεως ζημιώσαντας, παρὰ δὲ τῶν πολλάκις τὸ μῖσος ἀδιάλλακτον ἀποδειξαμένων μηδεμίαν εἰσπράξασθαι δίκην. ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὰς ἀποστάσεις τῶν Λατίνων ἁπάσας ἐξαριθμησάμενος, τῶν ἀπολωλότων ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς πολέμοις Ῥωμαίων τότε πλῆθος ὅσον ἦν ἀναμνήσας, ἠξίου τὸν αὐτὸν τρόπον χρήσασθαι, ὃν ἐχρήσαντο Ἀλβανοῖς πρότερον· τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν ἀνελεῖν, καὶ τὴν χώραν αὐτῶν τῇ Ῥωμαίων προσθεῖναι· τῶν δὲ ἀνθρώπων τοὺς μὲν εὔνοιάν τινα πρὸς αὐτοὺς ἀποδειξαμένους, ἔχοντας τὰ σφέτερα πολίτας ποιήσασθαι, τοὺς δὲ αἰτίους τῆς ἀποστάσεως, ὑφ' ὧν αἱ σπονδαὶ διελύθησαν, ἀποκτεῖναι, ὡς προδότας· ὅσον δὲ τοῦ δήμου πτωχὸν καὶ ἀργὸν καὶ ἄχρηστον, ἐν ἀνδραπόδων ποιήσασθαι λόγῳ.

Ταῦτα μὲν οὖν τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν προεστηκότων τῆς βουλῆς. τοῦ δὲ δικτάτωρος τὴν Λαρκίου γνώμην προελομένου, καὶ οὐδενὸς ἔτι λέξαντος τὰ ἐναντία, παρῆσαν εἰσκληθέντες εἰς τὸ συνέδριον οἱ πρέσβεις, τὰς ἀποκρίσεις ληψόμενοι· καὶ ὁ Ποστούμιος, ὀνειδίσας αὐτοῖς τὸ οὐδέποτε σωφρονισθῆναι δυναμένοις κακίας, » Δίκαιοι μὲν ἦτε, ἔφη, τὰ ἔσχατα παθεῖν, ἅ τε δὴ καὶ αὐτὰ πράττειν ἐμέλλετε, εἰ κατωρθώσατε ἃς πολλάκις ἐμάθετε ἐπ' αὐτοὺς ὁδούς· οὐ μέντοι Ῥωμαῖοι τὰ δίκαια πρὸ τῶν ἐπιεικῶν προῄρηνται, λογιζόμενοι ὅτι συγγενεῖς εἰσι, καὶ ἐπὶ τὸν ἔλεον τῶν ἀδικουμένων καταπεφεύγασιν· ἀλλὰ καὶ ταύτας τὰς ἁμαρτίας αὐτοῖς ἀζημίους ἀφιέναι, θεῶν τε ὁμογνίων ἕνεκα, καὶ τύχης ἀτεκμάρτου, παρ' ἧς τὸ κράτος ἔχομεν. νῦν μὲν οὖν, ἔφη, πάντως ἐλεύθεροι, πορεύεσθε· ἐὰν δὲ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπολύσητε, καὶ τοὺς αὐτομόλους παραδῶτε ἡμῖν, καὶ τοὺς φυγάδας ἐξελάσητε, τότε τοὺς περὶ φιλίας τε καὶ συμμαχίας διαλεξομένους πρέσβεις

quam minimas daturi essent pœnas. Adducebatq; & ipse maiorū exēpla, qui Albam vnde ipsi omnesq; Latini populi deducti, quod videretur inuidere ipsorum felicitati, & prima venia ad nouas insidias abuti, vna die delendam decreuerint: existimātes perinde esse, nullū mediocre peccatum dignari venia, & in nullum enorme atq; incorrigibile animaduertere. esseq; stultæ cuiusdam indolentiæ, non humanitatis & modestiæ, inuidiam, quam in *sui generis* suæq; coloniæ auctoribus, cum vltra modum grauis & intolerabilis videretur, passi non sint, eam ferre in cognatis: & iis qui se leuioribus conatib. hostes declararint, vrbe mulctatis, nullas ab iis pœnas exigere qui sæpe multa irreconciliabilis odii dederunt documenta. His dictis enumeratisque omnibus Latinorum defectionibus; & reducta in memoriam multitudine ciuium qui *superioribus* bellis Latinis cecidissent, suadebat eodem modo quo ante Albanos esse tractandos, vt dirutis oppidis ager Latinus Romano adderetur: ac Latinos, quotquot aliquā beneuolentiam declarassent erga populum Romanum, retentis suis facultatibus in ciuitatem adscribēdos; defectionis vero auctores & fœderis violatores securi (vt proditores) percutiendos: reliquum vulgus egenorum, otiosum & inutile, habendum in mancipiorum numero. Hę fuere primariorum senatorum sententiæ: e quibus Largii maxime dictatori placuit: & nemine post contradicēte, legati in senatum reuocati sunt, vt responsum acciperent. Tum Postumius exprobrata eis incastigabili malitia, Iustum quidem esset, inquit, vos extremis affici malis, quippe qui & ipsi, si res ea qua toties cogitastis via successisset, nos nihilo tractassetis mitius: sed non est Romanum iuri æquitatem postponere, cognationis respectu, & quod confugistis ad offensorum misericordiam. ideo hoc quoq; peccatum impune vobis erit, in gratiam deorum quibus cognationis iura curæ sunt; & fortunæ incertæ, cuius beneficio populus Rom. superauit. Nunc igitur ite omni *metu* liberi. vbi vero captiuos dimiseritis, perfugas dedideritis, exsules eieceritis, tū de amicitia societateq; legatos

ad nos mittite, impetraturos quidquid æquum est. Cum hoc responso dimissi legati, post paucos dies reuersi sunt captiuis remissis, adducentes quotquot capere potuerant transfugas, exsulibus etiam cum Tarquinio pulsis. pro quibus *meritis* a senatu in pristinam amicitiam societatemque recepti sunt, renouato iureiurando quo hęc olim a fetialibus sancita fuerant. Hic finis fuit belli quod cum tyrannis post eorum eiectionem per quatuordecim annos gestū est. Tarquinius rex solus suo generi superstes, nonagesimo ferme ætatis anno, liberis orbatus & affinibus, senectãq; vel inimicis miserabilem tolerans, nec Latinis eum amplius intra oppida recipientibus, nec Etruscis, nec Sabinis, neque vllo alio propinquo & libero populo, in Campaniam Cumas se contulit ad Aristodemum cognomine Mollem, Cumanorum tyrannum: apud quem cum dies non ita multos superuixisset, mortuus & ab ipso sepultus est. Exsulum vero qui cum eo erant, pars Cumis mansit; pars per alias ciuitates dispersi, in exsilio vitam finierunt. At Romæ post finita bella externa, intestina recruduit seditio, restitutis per senatum iudiciis: & controuersiis quæ propter bellum dilatæ fuerant, ad iudices reuocatis vt dirimerentur legibus. nam contractuum lites eo absurditatis & impudentiæ processerunt, vt maximas & grauissimas excitarint tempestates, dum plebeii se non esse soluendo fingunt, caussantes se agris ob bellorum diuturnitatem tot annis exclusos fuisse, pecora periisse, mancipia partim transfugisse, partim hostium excursionibus adempta esse, bonaq; vrbana militiæ impensis absumpta: fœneratores contra referũt, communes omnium fuisse has calamitates, non solis incubuisse obæratis: negantque se ferre posse, si præter illa quibus in bello ab hostibus spoliati sint, insuper ea quoq; cogantur perdere, quæ pacis tempore petentibus ciuibus mutuum dederint. itaq; dum fœneratores nihil æqui admittunt, neq; creditores quidquam iusti promittunt, & illi ne vsuras quidem remittere. hi ne credita quidem persoluere sustinent; iam cœtus & circuli fiebant eorum quos similitudo

Cum Latinis fœdus renouatur.

Intestinæ turbę recrudescunt.

πέμπετε πρὸς ἡμᾶς, ὡς οὐδενὸς ἀτυχήσοντας τῶν μετρίων. ἀπῄεσαν οἱ πρέσβεις ταύτας τὰς ἀποκρίσεις λαβόντες, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἧκον τούς τε αἰχμαλώτους ἀφεικότες, καὶ τοὺς ἁλόντας τῶν αὐτομόλων δεσμίους ἄγοντες, καὶ τοὺς ἅμα Ταρκυνίῳ φυγάδας ἐξεληλακότες τῆς πόλεως· ἀνθ' ὧν εὕροντο παρὰ τῆς βουλῆς τὴν ἀρχαίαν φιλίαν καὶ συμμαχίαν, καὶ τοὺς ὅρκους τοὺς ὑπὲρ τούτων ποτὲ γενομένους διὰ τῶν εἰρηνοδικῶν ἀνενεώσαντο. ὁ μὲν δὴ πρὸς τοὺς τυράννους ἐνστὰς πόλεμος τεσσαρεσκαιδεκαέτης ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως αὐτῶν γενόμενος, τοιαύτης ἔτυχε τελευτῆς. Ταρκύνιος δὲ ὁ βασιλεὺς, ἔσχατος γὰρ ἔτι λοιπὸς ἐκ τοῦ γένους ἦν, ὁμοῦ τι γεγονὼς ἐνενήκοντα ἔτη, κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀπολωλεκὼς τὰ τέκνα, καὶ τὸν τῶν κηδεστῶν οἶκον, καὶ γῆρας ἐλεεινὸν καὶ παρ' ἐχθροῖς διαντλῶν, οὔτε Λατίνων ὑποδεχομένων αὐτὸν ἔτι ταῖς πόλεσιν, οὔτε Τυρρηνῶν, οὔτε Σαβίνων, 265 οὔτε ἄλλης πλησιοχώρου πόλεως ἐλευθέρας οὐδεμιᾶς, εἰς τὴν Καμπανίδα Κύμην ᾤχετο πρὸς Ἀριστόδημον, τὸν ἐπικληθέντα Μαλακὸν, τυραννοῦντα τότε Κυμαίων· παρ' ᾧ βραχύν τινα ἡμερῶν ἀριθμὸν ἐπιβιοὺς ἀποθνήσκει, καὶ θάπτεται ὑπ' αὐτοῦ. τῶν δὲ σὺν ἐκείνῳ φυγάδων οἱ μὲν ἐν τῇ Κύμῃ κατέμειναν, οἱ δὲ εἰς ἄλλας τινὰς πόλεις σκεδασθέντες, ἐπὶ ξένης τὸν βίον κατέστρεψαν. Ῥωμαίοις δὲ καταλυσαμένοις τοὺς ὑπαιθρίους πολέμους ἡ πολιτικὴ στάσις αὖθις ἐπωμίσατο, τῆς μὲν βουλῆς ψηφισαμένης καθίζειν τὰ δικαστήρια, καὶ τὰς ἀμφισβητήσεις, ἃς διὰ τὸν πόλεμον ἀνεβάλλοντο, κρίνεσθαι κατὰ τοὺς νόμους· τῶν δὲ περὶ τὰς συναλλαγὰς ἀμφισβητημάτων εἰς μεγάλους κλύδωνας καὶ δεινὰς προβεβηκότων ἀτοπίας τε καὶ ἀναισχυντίας, τῶν μὲν δημοτῶν καὶ ἀδυνάτως ἔχειν σκηπτομένων διαλύειν τὰ χρέα, χώρας τε αὐτοῖς κεκακωμένης ἐν τῷ πολυετεῖ πολέμῳ, καὶ βοσκημάτων διεφθαρμένων, καὶ ἀνδραπόδων αὐτομολίαις καὶ καταδρομαῖς ἀφανισθέντων, τῆς τε κατὰ πόλιν κτήσεως ἐξαναλωμένης ταῖς εἰς τὴν στρατείαν δαπάναις· τῶν δὲ δανειστῶν ταύτας μὲν τὰς συμφορὰς ὁμοίας ἅπασι γεγονέναι λεγόντων, καὶ οὐ μόνοις τοῖς χρεωφειλέταις, οὐκ ἀνεκτὸν δὲ ἡγουμένων σφίσι μὴ μόνον ἃ διὰ τὸν πόλεμον ἀφῃρέθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ ἃ δεομένοις τισὶ τῶν πολιτῶν ἐν εἰρήνῃ συνήλλαξαν, ἀπολωλεκέναι· ἀξιούντων δὲ οὐδὲ τῶν δανειστῶν οὐδὲν μέτριον ὑπομένειν, οὔτε τῶν χρεωφειλετῶν οὐδὲν ποιεῖν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν μὲν, οὐδὲ τοὺς τόκους ἀφιέναι, τῶν δὲ, μηδὲ αὐτὰ τὰ συναλλάγματα διαλύειν· ἐξ ὧν σύνοδοι μὲν ἤδη κατὰ συστροφὰς τῶν ἐν ταῖς ὁμοίαις ὄντων τύχαις

τύχαις ἐγίνοντο, καὶ ἀντιπαραλλάξεις κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔστι δ' ὅτε καὶ χειρῶν συμμαχίαι· καὶ συνετετάρακτο πᾶς ὁ πολιτικὸς κόσμος. ταῦτα ὁρῶν ὁ Ποσούμιος, ᾧ ἔτι τὸ τιμώμενον εἶχε παρὰ πάντων ὅμοιον, καλὸν ἀπεκδῦναι πολέμῳ βαρεῖ τοὺς πολιτικοὺς χειμῶνας ἔγνω· καὶ πρὶν ἐκπληρῶσαι τὸν ἔσχατον τῆς αὐτοκράτορος ἀρχῆς χρόνον, τήν τε δικτατωρείαν ἐξωμόσατο, καὶ προθεὶς ἀρχαιρεσίαις ἡμέραν, μετὰ τοῦ συνυπάτου τὰς τελείους κατέστησεν ἀρχάς.

Παραλαμβάνουσι δ' ὕπατοι πάλιν τὴν ἐνιαύσιόν τε καὶ νόμιμον ἀρχὴν Ἄππιος Κλαύδιος Σαβῖνος, καὶ Πόπλιος Σερουίλιος Πρίσκος· οἳ δὲ μὲν ἀμφότεροι συμφέρειν εἶδον ὀρθῶς, ὅτι δεῖ περισπᾶν τὸν ἐντὸς τείχους θόρυβον ἐπὶ τοὺς ἔξω πολέμους· καὶ παρεσκευάζοντο κατὰ τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους τὸν ἕτερον σφῶν ἐξάγειν στρατείαν, τιμωρήσασθαί τε αὐτοὺς προθυμούμενοι τῆς ἀποστάσεως κατὰ Ῥωμαίων Λατίνοις συμμαχίας, καὶ προκαταλαβεῖν τὰς παρασκευὰς αὐτῶν ἔτι συνεσταλμένας. ἠγγέλλοντο γὰρ κἀκεῖνοι δυνάμεις ἤδη καταγράφειν ἁπάσῃ σπουδῇ, καὶ εἰς τὰ πλησίον ἔθνη πρεσβεύεσθαι, παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν συμμαχίαν, πυνθανόμενοι τοὺς δημοτικοὺς ἀφεστηκέναι τῶν πατρικίων, καὶ νομίσαντες οὐ χαλεπὸν εἶναι πόλιν οἰκείῳ πολέμῳ νοσοῦσαν αἱρεθῆναι. ἐπὶ τούτοις δὴ στρατείαν ἐξάγειν βουλευσάμενοι, καὶ δόξαντες ἅπασι τοῖς συνέδροις ὀρθῶς βεβουλεῦσθαι, προεῖπον ἥκειν ἅπασι τοῖς ἐν ἀκμῇ, χρόνον ὁρίσαντες ἐν ᾧ τὴν καταγραφὴν τῶν στρατιωτῶν ἔμελλον ποιεῖσθαι. ὡς δὲ οὐχ ὑπήκουον αὐτοῖς οἱ δημοτικοὶ καλούμενοι πολλάκις ἐπὶ τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον, οὐκέτι τὴν αὐτὴν ἑκάτεροι εἶχον γνώμην· ἀλλ' ἔνθεν ἀρξάμενοι, διεστήκεσάν τε καὶ τὰ ἐναντία πράττοντες ἀλλήλοις παρὰ πάντα τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον διετέλεσαν. Σερουιλίῳ μὲν γὰρ ἐδόκει τὴν ἐπιεικεστέραν τῶν ὁδῶν πορεύεσθαι, τῇ Μανίου Οὐαλερίου γνώμῃ τοῦ δημοτικωτάτου

266 προστεθειμένῳ, ὃς ἠξίου τὴν ἀρχὴν ἰάσασθαι τῆς στάσεως, μάλιστα μὲν ἄφεσιν ἢ μείωσιν τῶν χρεῶν ψηφισαμένους. εἰ δὲ μή γε, κώλυσιν τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ὑπερημέρων κατὰ τὸ παρόν· παρακλήσει τε μᾶλλον ἢ ἀνάγκῃ τοὺς πένητας ἐπὶ τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον ἄγειν, καὶ τὰς τιμωρίας κατὰ τῶν ἀπειθούντων μὴ χαλεπὰς ποιεῖσθαι καὶ ἀπαραιτήτους, ὡς ἐν ὁμονοούσῃ πόλει, μετρίους δέ τινας καὶ ἐπιεικεῖς· κίνδυνον γὰρ αὖ εἶναι μὴ πρὸς ἀπονοίας τράπωνται συνελθόντες εἰς ταὐτὸν ἄνθρωποι τῶν καθ' ἡμέραν ἐνδεεῖς, ἀναγκαζόμενοι στρατεύεσθαι τέλεσιν οἰκείοις. Ἀππίῳ δ' ἡ γνώμη τοῦ κορυφαιοτάτου τῶν προεστηκότων τῆς ἀριστο-

querelarum contraheret: & in foro *conglobati* ex aduerso stabāt, nonnunquam etiā manus conserebant: ita vt omnis ordo ciuilis conturbatus esset. Hæc vidēs Postumius, cui etiamtum honor ex æquo ab omnibus habebatur, graui bello ciuiles tēpestates declinandas esse censuit: & priusquā extremum liberi imperii tempus expleuisset, eiurata dictatura, & indicto comitiorum die, vna cum collega consule solennes magistratus cōstituit.

Ita denuo consules annuū legitimūq; magistratum assumūt, Ap. Claudius Sabinus, & P. Seruilius Priscus. q probe animaduertentes nihil esse magis e rep. quam vrbanas turbas in externa bella abstrahi, expeditionē in Volscos, cuius alter ipsorū dux esset, apparabant: vlturi q. cōtra se Latinis auxilia misissent, & nondum satis paratos præoccupaturi. nuntiabatur. n. & illos exercitum iam magna cura cōscribere, & propinquas gētes ad belli societatem per legatos sollicitare; cognito q. plebs dissideret a patriciis, & spe concepta facile exscindi posse vrbem domestica seditione laborantem. Hoc expeditionis cōsilium cum senatus quoq; approbasset vniuersus, edixerūt vt ad tempus quod militum conscriptioni prēfinierāt, omnes militaris ætatis ciues adessent. at cum plebeii sæpius ad militare sacramentum citati non obtemperarent, non idem amplius senserunt vterq;, & ex eo dissidii principio per totum imperii tempus constanter alter alteri aduersatus est. Nam Seruilio placebat mitiorem viam ingredi, iuxta M' Valerii popularissimi *senatoris* sententiam: qui censebat medendum seditionis principiis, decreta remissione aut diminutione debitorum, *si fieri posset*: sin minus, non permittēdo vt qui prēstitutū solutioni diem excessissent, *in neruum* tunc abducerētur: ac persuadendos potius quam necessitate adigendos ad sacramentum inopes: pœnas quoque iussa detrectantibus non graues & immites infligendas, quasi in ciuitate vnanima, sed moderatas & æquitati conuenientes. periculum enim esse ne cœtu facto ad desperatam audaciam se verterent homines quotidiani victus indigi, si cogerētur militare sumptu proprio. Appii vero, qui præcipuus erat factionis opti-

A.V.C. 259, consf. Ap. Claudio & P. Seruilio, turbæ domi, & foris bellū cum Volscis.

matium, sententia fuit austera & rigida: non indulgendum plebi molliter, sed permittendam fœneratoribus debitorum quocunque iure exactionem, & consistoria iudicum more patrio per vrbanum consulem ordinanda; ac pœnas, quas vadimonium deserentibus leges proponerent, exigendas: nihilque nisi iustum plebeiis concedendum, nec astruendam eis malam potentiam. Nunc enim, inquit, immodica libertate lasciuiunt, sublatis tributis quæ antea pendebant regibus, & pœnis quas illis luebant corpore, nisi iussa celeriter facerent. quod si *eo* prouehantur *audacia*, vt aliquid turbarum mouere aggrediantur, coerceamus eos per sobriam & sanam ciuitatis partem, quam vitiosa maiorem futuram videbitis. nec. n. paruæ nobis eam ad rem vires sunt, & patricia iuuentus ad iussa facienda est promptissima. sed validissimum telum ad conficiendam plebeiorum insolentiam est senatus potentia; qua si pro legibus stemus, facile illos terrebimus. quod si nos postulatis eorum submiserimus, primo dedecus incurremus, qui plebi remp. permiserimus, cum eam optimatibus liceret capessere. deinde magnum periculum est ne si quis ingenii tyrannici vir, eius fauorem eblanditus, legibus superiorem potentiam sibi comparauerit, rursum libertas nobis pereat. Ad hunc modum disceptantibus inter se consulibus, multisque in senatorum consessu vtrique adhærentibus, cum per altercationum mutuorumque conuitiorum incõditos strepitus nihil salutare decerni posset, senatus re infecta dimissus est. In has contentiones insumpto multo tempore, alter consulum Seruilius, cui expeditio sorte obtigerat, plebe multis precib. & obsequiis ad belli societatem adducta, conscriptis non inuitis sed voluntariis copiis, vt tempus postulabat, ad bellum exiit Volscis etiamtum in apparatu occupatis, opinantibus Romanos nec cum exercitu venturos, vt qui domesticis seditionibus mutuisque inimicitiis adeo grauiter laborarent; nec, si quis *vltro* lacesseret, ausuros congredi; sibi vero integrum esse bellum eis inferre quando liberet. at cum bellare incepissent ii qui ipsi debellandi erant, perculsis hac Romanorum celeritate omnibus, senes honoratissimi ex

κρατίας αὐστηρὰ καὶ αὐθάδης, μηδὲν ἐνδιδόναι τῷ δήμῳ μαλακόν, ἀλλὰ καὶ τῶν συμβολαίων τὰς ἀναπράξεις ἐπιτρέπειν τοῖς δεδανεικόσιν, ἐφ' οἷς ἔμελλον δικαίοις ποιήσασθαι, καὶ τὰ δικαστήρια καθίζειν τὸν ἐν τῇ πόλει μένοντα τῶν ὑπάτων κατὰ τοὺς πατρίους ἐθισμούς, καὶ τὰς τιμωρίας ἃς κατὰ τῶν ἐκλιπόντων περὶ αὐτῶν νόμοι δεδώκασιν, ἀναπράττεσθαι, εἴκειν δὲ τοῖς δημοτικοῖς μηδὲν ὅ τι μὴ δίκαιον, μηδὲ δύναμιν αὐτοῖς συγκατασκευάζειν πονηράν. καὶ γὰρ νῦν, ἔφη, παρὰ τοῦ μετρίου τυφῶσι, τελῶν ἀφειμένοι ὧν ἐτέλουν βασιλεῦσι πρότερον, καὶ τῶν εἰς τὸ σῶμα τιμωριῶν, αἷς ἐκολάζοντο ὑπ' αὐτῶν, ὁπότε μὴ ταχέως ὑπηρετήσαιέν τι τῶν ἐπιταττομένων, ἐλεύθεροι γεγονότες. ἐὰν δέ τι κινεῖν ἢ μετεωρίζειν προαχθέντες ἐπιβάλωνται, κατείργωμεν αὐτοὺς τῷ σωφρονοῦντι μέρει τῆς πόλεως καὶ ὑγιαίνοντι, πλείονι τοῦ νοσοῦντος φανησομένῳ. ὑπάρχει μέν γε ἡμῖν οὐ μικρὰ ἰσχὺς πρὸς τὰ πράγματα, καὶ ἡ τῶν πατρικίων νεότης ἑτοίμη τὰ κελευόμενα ποιεῖν· μέγιστον δὲ πάντων ὅπλον καὶ δυσκαταγώνιστον, ᾧ χρώμενοι ῥᾳδίως ἐπικρατήσομεν τῶν δημοτικῶν, τὸ τῆς βουλῆς κράτος, ᾧ δεδιττόμεθα αὐτοὺς μετὰ τῶν νόμων ἱστάμενοι. ἐὰν δὲ ὑποκατακλινώμεθα αὐτῶν τῆς ἀξιώσεως, πρῶτον αἰσχύνην ὀφλήσομεν, εἰ παρὸν ἐν ἀριστοκρατίᾳ πολιτεύεσθαι, δήμῳ τὰ κοινὰ ἐπιτρέψομεν· ἔπειτα δ' εἰς κίνδυνον οὐ τὸν ἐλάχιστον ἥξομεν, εἴ τις ἐκθεραπεύσας αὐτὸν, ἐξουσίαν κρείττονα τῶν νόμων κατασκευάσαιτο τυραννικὸς ἀνήρ, τὴν ἐλευθερίαν αὖθις ἀφαιρεθῆναι. τοιαῦτα διαφερομένων τῶν ὑπάτων κατὰ σφᾶς αὐτούς, καὶ ὁπότε συναχθείη συνέδριον, καὶ συλλαμβανόντων πολλῶν ἑκατέρῳ, ἡ μὲν βουλὴ φιλονεικίας καὶ θορύβου καὶ λόγων ἀκόσμων, οἷς ἀλλήλοις προσεπηλάκιζον, ἀκούσασα, τέλειον δὲ βούλευμα οὐδὲν καθισταμένη, διελύετο. διατριβομένου δ' εἰς ταῦτα πολλοῦ χρόνου, ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Σερβίλιος· ἦν γὰρ ἡ στρατεία κατὰ κλῆρον ἐκείνῳ προσήκουσα· πολλῇ δεήσει καὶ θεραπείᾳ παρασκευασάμενος τὸ δημοτικὸν συνάρασθαι τοῦ πολέμου, δύναμιν ἔχων οὐκ ἐκ καταλόγου προσηναγκασμένην, ἀλλ' ἑκούσιον, ὡς οἱ καιροὶ παρεκάλουν, ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν πόλεμον, ἔτι τῶν Οὐολούσκων παρασκευαζομένων, καὶ Ῥωμαίους μὲν οὔτε προσδεχομένων μετὰ δυνάμεως ἥξειν ἐπὶ σφᾶς, οὕτως στασιωτικῶς πολιτευομένους, καὶ ἐχθρῶς ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους, οὔτε εἰς χεῖρας ἥξειν τοῖς ἐπιοῦσιν οἰομένων· σφίσι δὲ πολλὴν ἐξουσίαν ὑπάρχειν, ὁπότε βούλοιντο τοῦ πολέμου ἄρχειν. ἐπεὶ δὲ ἤρχοντο πολεμεῖν, δέον αὐτοὶ πολεμούμενοι, τότε δὴ καταπεπληγότες τὸ τῶν Ῥωμαίων τάχος, ἱκετηρίας ἀναλαβόντες ἐκ τῶν πόλεων

πόλεων οἱ κράτιστοι, προσῄεσαν ἐπιτρέποντες τῷ Σερουιλίῳ χρῆσθαι σφίσιν, ὡς ἡμαρτηκόσιν, ὅ τι βούλοιτο. ὁ δὲ τροφὰς τῷ στρατεύματι λαβὼν παρ' αὐτῶν, ἐσθῆτάς
267 τε, καὶ τριακοσίους εἰς ὁμηρείαν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων ἐπιλεξάμενος, ᾤχετο, λελύσθαι τὸν πόλεμον ὑπολαβών. ἦν δ' ἄρα τοῦτο οὐ λύσις, ἀναβολὴ δέ τις καὶ παρασκευῆς ἀφορμὴ τοῖς φθασθεῖσι τῷ παρ' ἐλπίδα τῆς ἐφόδου. ἀπελθόντος δὲ τοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματος, ἐξήπτοντο πάλιν Οὐολοῦσκοι τοῦ πολέμου, τάς τε πόλεις φραξάμενοι, καὶ εἴ τι ἄλλο χωρίον ἐπιτήδειον ἦν ἀσφάλειαν σφίσι παρασχεῖν, διὰ φυλακῆς κρείττονος εἶχον. Συνήπτοντο δ' αὐτοῖς τοῦ κινδύνου φανερῶς μὲν Ἕρνικες καὶ Σαβῖνοι, κρύφα δὲ καὶ τῶν ἄλλων συχνοί. Λατῖνοι δὲ, πρεσβείας πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ συμμαχίας αἴτησιν ἀφικομένης, δήσαντες τοὺς ἄνδρας, εἰς Ῥώμην ἤγαγον. οἷς ἡ βουλὴ τῆς βεβαίου πίστεως χάριν ἀποδιδοῦσα, καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς εἰς τὸν ἀγῶνα προθυμίας (ἕτοιμοι γὰρ ἦσαν ἑκούσιοι συμπολεμεῖν) ὃ μάλιστα βούλεσθαι μὲν αὐτοὺς ᾤετο, δι' αἰσχύνης δ' ἔχειν αἰτήσασθαι, τούτοις ἐχαρίσατο, τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις αὐτῶν ἁλόντας, ἑξακισχιλίων ὀλίγον ἀποδέοντας, προῖκα δωρησαμένη, καὶ, ὡς ἂν μάλιστα κόσμον ἡ δωρεὰ προσήκοντα τῇ συγγενείᾳ λάβοι, πάντας αὐτοὺς ἐσθῆσιν ἀμφιέσασα ἐλευθέροις σώμασι πρεπούσαις. τῆς δὲ συμμαχίας οὐδὲν αὐτῇ ἔφη δεῖν τῆς Λατίνων, ἱκανὰς λέγουσα εἶναι τὰς οἰκείας τῇ Ῥώμῃ δυνάμεις, ἀμείψασθαι τοὺς ἀφισταμένους. ταῦτα ἐκείνοις ἀποκριναμένη, ψηφίζεται τὸν κατὰ Οὐολούσκων πόλεμον. ἔτι δ' αὐτῆς ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καθεζομένης, καὶ τίνας εἶναι δυνάμεις τὰς ἐξελευσομένας σκοπούσης, εἰς τὴν ἀγορὰν ἀνὴρ πρεσβύτερος ἐφάνη, ῥάκος ἠμφιεσμένος, πώγωνα βαθὺν καθεικὼς καὶ κόμην, βοῶν καὶ ἐπικαλούμενος τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίαν. Συνδραμόντος δὲ τοῦ πλησίον ὄχλου, στὰς ὅθεν ἔμελλε πολλοῖς καταφανὴς ἔσεσθαι, ἔφη γεννηθεὶς ἐλεύθερος, ἐστρατευμένος τὰς ἐν ἡλικίᾳ στρατείας πάσας, καὶ δυεῖν δεούσας τριάκοντα μάχας ἀγωνισάμενος, καὶ ἀριστεῖα πολλάκις εἰληφὼς ἐκ τῶν πολέμων, ἐπεὶ κατέσχον οἱ τὴν πόλιν εἰς τὰς ἐσχάτας ἄγοντες στενοχωρίας καιροὶ, χρέος ἀναγκασθεὶς λαβεῖν ἕνεκα τοῦ διαλῦσαι τὰς εἰσπραττομένας εἰσφοράς· ὡς δὲ μὲν χωρίον οἱ πολέμιοι κατέδραμον, τὰ δὲ κατὰ πόλιν αἱ σιτοδεῖαι κατηνάλωσαν, ὅθεν διαλύσαιμι τὸ χρέος οὐκ ἔχων, ἀπήχθην δοῦλος ὑπὸ τοῦ δανειστοῦ σὺν υἱοῖς δυσίν· ἐπιτάττοντος δέ τι τοῦ δεσπότου τῶν οὐ ῥᾳδίων ἔργων, ἀντειπὼν αὐτῷ, πληγὰς λαβὼν μάστιξι πάνυ πολλάς. ταῦτα εἰπὼν, ἐρρίπτει τὸ ῥάκιον, καὶ ἐδείκνυε τὸ στῆθος μεστὸν τραυμάτων, τὰ δὲ νῶτα

oppidis supplicum ritu cum *infulatis* ramis progressi, fassiq; peccatū, committebant se in *fidem &* arbitriū Seruilii. qui acceptis in vsum exercitus cibariis ac vestibus, trecentisq; obsidibus delectis ex nobilissima quaque familia, *retro* abiit, finem belli credēs, quę *verius* erat dilatio, & insperata celeritate præuentis ad instruendum se occasio. cum primū enim Romanus exercitus abiit, denuo Volsci bellum incenderunt, communitis oppidis, ac ceteris locis quæ aliquid securitatis promitterēt, firmiore præsidio septis. Ad cuius belli societatem propalam se addiderūt Hernici & Sabini, clam vero & alii nonnulli. at Latini legatos eorum societatis petendę caussa ad se missos vinxerunt, Romamq; perduxerunt. quibus vt senatus pro firma fide & prompto iuuandi studio (vltro enim offerebant ad id bellum suam operā) gratiā referret, concessit quod eos putabat maxime cupere, sed præ verecundia nō audere petere, captorum proximo bello ferme sex milia, idq; sine pretio; & vt debita cognatis munificentia plus haberet ornamēti, omnes vestitu ingenuis digno excoluit. ceterum auxilio Latinorum negauit se opus habere. sufficere Romæ suas vires ad sumendas de imperii desertoribus pœnas. cum hoc responso dimissis Latinis, bellum contra Volscos decreuit. Interim patribus in curia consultantib. quas contra hostem a educerent copias, magno natu quidam se in forum proiecit, pannosus, promissaque barba & capillitio squalidus, magno clamore hominum opem implorans. factoque concursu ex proximo, stans conspicuo loco, ait se ingenuum ciuem, post expleta omnia militaris ætatis stipendia, post duodetriginta prœlia, post reportata aliquoties fortitudinis præmia, cum difficilia tempora remp. ad extremas angustias redegissent, coactum æs alienum fecisse, vt tributum imperatū cōferret: *deinde* agello ab hostibus populato, bonisq; vrbanis p annonæ caritatē absumptis, cū soluendo non esset, ductū se a fœneratore vna cum duob. filiis in seruitiū: & quia domino grauius quiddā imperanti respōsarit, cęsum flagris affatim. His dictis, pannisq; abiectis, ostētabat pectus vulnerib. *olim in bello acceptis* plenū, tergūq;

verberibus *ab hero recens inflictis* cruentum. Vbi coorto circumstantium clamore ac lamentis, senatus solutus est: totaq; vrbe discurrebant inopes, deplorãtes suũ infortunium, opemq; a vicinis postulãtes. simulq; e *priuatis* ædibus nexi ob æs alienum *proripiebant se in publicum* squalido capillitio, catenis & pedicis vincti plerique, nemine retinere audẽte: quos siquis vel attingeret, statim res agebatur manibus: tanta rabies plebem id temporis corripuit: moxq; forum erat plenum profugis *a creditoribus*. Ibi Appius veritus ne in se multitudo impetum faceret, quippe qui malorum istorum auctor esset, & hoc tumultu peti videretur, trepide fugit e comitio. At Seruilius abiecta prætexta procumbens cum lacrymis ante singulos popularium, ægre persuasit eis vt illo die se continerent, & redirent postero; *promittens* caussam eorum curæ fore senatui. His dictis præconem iussit proclamare, nemini creditorum licere ciuium corpora in priuatũ vsum abducere, donec senatus super ea re statuisset: & præsentes posse abire secure quocumq; liberet. atque ita tumultus sedatus est, discedente e foro populo. Sequenti die confluebat non vrbana tantum, sed agrestis etiã e vicinia plebes: forumq; a mane plenum *turbis* erat. coacto senatu ad consultandum quid in tali negotio facto opus esset, Appius collegam vocabat assentatorem populi, & ducem istius inopum insolentiæ: contra Seruilius illum austerum & contumacẽ, caussamq; malorum præsentiũ. nec finem faciebãt altercandi, donec Latini equites citatissimo cursu in forũ aduolantes nuntiarẽt Volscos magno exercitu exisse, iamq; Latii fines attigisse. Ad quem nuntiũ ordo patriciorũ equitumq;, & quotquot diuitiis aut maiorũ gloria eminerẽt, vt in summo periculo, arma capiebant celeriter. egeni vero, pſertim oberati, nec arma capessebant, nec vllã reip. operam nauabãt; sed cũ gaudio & desiderio bellũ externum accipiebant, quasi per id præsentium malorum finẽ inuenturi. & siquis eos hortaretur ad defendendam *patriam*, catenas ostentãtes ac compedes cum iurgio rogitabant, ecquid ad tutanda ista bona belligerare par esset. nec deerant qui auderent dicere, satius

αἵματος ἐκ τῶν πληγῶν ἀνάπλεω. κραυγῆς δὲ καὶ οἰμωγῆς ἐκ τῶν παρόντων γινομένης, ἥ τε βουλὴ διελύθη, καὶ κατὰ τὴν πόλιν ὅλην δρόμος ἦν τῶν ἀπόρων ἰδίαν τύχην ἀνακλαιομένων, καὶ βοηθεῖν τοὺς πέλας ἀξιούντων. ἔκ τε τῶν οἰκιῶν οἱ τὰ πρὸς τὰ χρέα δουλωθέντες, κομῶντες, ἁλύσεις ἔχοντες οἱ πλεῖστοι καὶ πέδας, οὐδενὸς ἀντιλαμβάνεσθαι τολμῶντος αὐτῶν, εἰ δ' ἅψαιτο μόνον, ἐν χερὸς νόμῳ διασπαραττομένου. τοσαύτη λύττα τὸν δῆμον ἐν τῷ τότε καιρῷ κατεῖχε, καὶ οὐ μετὰ πολὺ μεστὴ τῶν ἐκφυγόντων ἦν ἡ ἀγορά. ὁ μὲν οὖν Ἄππιος, δείσας τὴν ἐφ' ἑαυτὸν ὁρμὴν τοῦ πλήθους, ἐπεὶ τῶν κακῶν ἦν αἴτιος, καὶ δι' ἐκεῖνον ἐδόκει ταῦτα γεγονέναι, φυγὼν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ᾤχετο. ὁ δὲ Σερουίλιος ῥίψας τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα, καὶ προσκυλιόμενος τῶν δημοτικῶν ἑκάστου μετὰ δακρύων, μόλις αὐτοὺς ἔπεισεν ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἐπισχεῖν, εἰς δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἥκειν, ὡς τῆς βουλῆς ἐπιμέλειάν τινα περὶ αὐτῶν ποιησομένης. ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὸν κήρυκα ἀνειπεῖν κελεύσας, μηδένα τῶν δανειστῶν ἐξεῖναι σῶμα πολιτικὸν πρὸς ἴδιον 268 χρέος ἄγειν, ἕως ἂν ἡ βουλὴ περὶ αὐτῶν διαγνοίη, τοὺς δὲ παρόντας ὅποι βούλοιντο ἀδεῶς ἀπιέναι, διέλυσε τὸν θόρυβον. τότε μὲν οὖν ᾤχοντο ἐκ τῆς ἀγορᾶς· τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ παρῆν, οὐ μόνον ὁ κατὰ πόλιν ὄχλος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν συνεγγὺς ἀγρῶν τὸ δημοτικὸν πλῆθος, καὶ ἦν ἐξ ἑωθινοῦ πλήρης ἡ ἀγορά. τῆς δὲ βουλῆς συναχθείσης, ἵνα περὶ τούτων βουλεύσαιντο ὅ τι χρὴ πράττειν, ὁ μὲν Ἄππιος δημοκόπον ἐκάλει τὸν συνάρχοντα, καὶ τῆς ἀπονοίας τῶν ἀπόρων ἡγεμόνα· ὁ δὲ Σερουίλιος ἐκεῖνον αὐστηρὸν καὶ αὐθάδη, καὶ τῶν παρόντων τῇ πόλει κακῶν αἴτιον· τέλος δὲ οὐδὲν ἐγίνετο τῶν λόγων. ἐν δὲ τούτῳ, Λατίνων ἱππεῖς κατὰ σπουδὴν ἐλαύνοντες τοὺς ἵππους, παρῆσαν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐξεληλυθότας ἀγγέλλοντες τοὺς πολεμίους μεγάλῃ στρατιᾷ, καὶ ὄντας ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ὁρίοις ἤδη. καὶ οἱ μὲν ταῦτα· οἱ δὲ πατρίκιοι, καὶ τὸ τῶν ἱππέων πλῆθος, τῶν τε ἄλλων ὅσοι ἢ πλοῦτον ἢ δόξας προγονικὰς εἶχον, οἷα δὴ περὶ μεγάλων κινδυνεύοντες, ὡπλίζοντο διὰ τάχους. ὅσοι δὲ ἦσαν αὐτῶν ἄποροι, μάλιστα δὲ οἱ τοῖς δανείοις πιεζόμενοι, οὔτε ὅπλων ἥπτοντο, οὔτε ἄλλως παρείχοντο τοῖς κοινοῖς πράγμασιν ἐπικουρίαν οὐδεμίαν· ἡδόμενοι δὲ καὶ κατ' εὐχὴν δεχόμενοι τὸν ἔξωθεν πόλεμον, ὡς τῶν παρόντων σφᾶς κακῶν ἐλευθερώσοντα· τοῖς δὲ δεομένοις ἀμύνειν ἐπιδεικνύντες τὰς ἁλύσεις καὶ τὰς πέδας, ἐπικερτομοῦντες ἠρώτων εἰ τούτων φυλακῆς ἕνεκα τῶν ἀγαθῶν ἄξιον εἴη σφίσι πολεμεῖν. πολλοὶ δὲ καὶ λέγειν ἐτόλμων, ὡς ἄμεινον

εἰ Οὐολούσκοις δουλεύειν μᾶλλον ἢ τὰς ὕβρεις τῶν πατρικίων ὑπομένειν. ἥ τε πόλις οἰμωγῆς καὶ θορύβου καὶ πενθίμων γυναικείων ὀδυρμῶν ἐπίμπλατο. ταῦτα ὁρῶντες οἱ βουλευταὶ, τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σερουίλιον, ὃς ἐν τῷ παρόντι πιθανώτερος εἶναι τοῖς πολλοῖς ἐδόκει, βοηθεῖν ἐδέοντο τῇ πατρίδι. ὁ δὲ συγκαλέσας εἰς τὴν ἀγορὰν, τοῦ παρόντος καιροῦ τὴν ἀνάγκην ἐπεδείκνυεν οὐκέτι προσδεχομένην πολιτικὰς φιλονεικίας, καὶ ἠξίου νῦν μὲν ὁμόσε χωρεῖν τοῖς πολεμίοις, μιᾷ γνώμῃ χρησαμένους, καὶ μὴ περιιδεῖν ἀνάστατον τὴν πατρίδα γινομένην, ἐν ᾗ θεοὶ πατρῷοι, καὶ θῆκαι προγόνων ἑκάστοις ἦσαν, ἃ τιμιώτατά ἐστιν ἅπασιν ἀνθρώποις· γονέων τε αἰδῶ λαβεῖν οὐχ ἱκανῶν ἐσομένων ἑαυτοῖς διὰ γῆρας ἀμύνειν, καὶ γυναικῶν ἔλεον τῶν αὐτίκα μάλα δεινὰς καὶ ἀπορρήτους ὕβρεις ἀναγκασθησομένων ὑπομένειν· μάλιστα δὲ παιδίων ἔτι νηπίων, οὐκ ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσιν ἀναβαφέντων, οἰκτρὰς λώβας καὶ προπηλακισμοὺς ἀνηλεεῖς· ὅταν δὲ τὸν παρόντα κίνδυνον ἅπαντες ὁμοίαις προθυμίαις χρησάμενοι παραλύσωνται, τότε δὴ σκοπεῖν ὅνα τρόπον ἴσην καὶ κοινὴν καὶ συμφέρον ἅπασι τὴν πολιτείαν καταστήσονται, μήτε τῶν πενήτων ἐπιβουλευόντων ταῖς τῶν πλουσίων οὐσίαις, μήτε ἐκείνων προπηλακιζόντων τοὺς τῶν τύχαις ταπεινοτέρους· ἥκιστα γὰρ εἶναι ταῦτα πολιτικά· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπόροις ἐπικουρία τις ἔσται πολιτική, καὶ τοῖς συμβαλοῦσι τὰ χρέα βοήθεια μετρία. τοῖς γοῦν ἀδικουμένοις καὶ ὃ κράτιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν, καὶ πάσας φυλάττον ἐν ὁμονοίᾳ τὰς πόλεις, πίστις ἐπὶ συναλλαγαῖς οὐχ ἅπαξ καὶ διὰ παντὸς ἐκ μόνης ἀναιρεθήσεται τῆς Ῥωμαίων πόλεως. ταῦτα καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τοιούτῳ καιρῷ λεχθῆναι προσῆκε, διεξελθὼν, τελευτῶν περὶ τῆς ἰδίας εὐνοίας ἣν ἔχων διετέλει πρὸς τὸν δῆμον, ἀπελογεῖτο, καὶ ἠξίου συνάρασθαι τῆς στρατείας αὐτῷ ταύτης, ἀνθ' ὧν πρόθυμος εἰς αὐτοὺς ἦν, τῆς μὲν κατὰ πόλιν ἐπιμελείας τῷ συνάρχοντι προσηκούσης, ἑαυτῷ δὲ τῆς ἡγεμονίας τῶν πολέμων ἀποδεδομένης· ταύτας γὰρ αὐτοῖς βεβαιῶ-
269 σαι τὰς τύχας τὸν κλῆρον. ὑπεσχῆσθαι δ' αὐτῷ ἔφη τὴν βουλὴν ἐμπεδώσειν, ὅ τι ἂν διομολογήσηται τῷ πλήθει· αὐτὸν δ' ἐκείνοις, πείσειν τοὺς δημότας μὴ προδοῦναι τοῖς πολεμίοις τὴν πατρίδα. ταῦτα εἰπὼν, ἐκέλευσε τὸν κήρυκα ἀνειπεῖν, ὅσοι ἂν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν κατὰ Οὐολούσκων πόλεμον κατ' αὐτὸν ἐκστρατεύσωσι, τὰς τούτων οἰκίας μηδένα ἐξεῖναι μήτε κατέχειν, μήτε πωλεῖν, μήτε ἐνεχυράζειν, μήτε γένος αὐτῶν ἀπάγειν πρὸς μηδὲν συμβόλαιον, μήτε κωλύειν τὸν βουλόμενον τῆς στρατείας κοινωνεῖν. ὅσοι δ' ἂν ἀπολειφθῶσι τῆς στρατείας, τὰς κατὰ

esse Volscis seruire, quam perferre patriciorum iniurias. totaque vrbs eiulatu, tumultu, & lamentis muliebribus implebatur. Id videntes patres alterum consulum Seruilium, qui in præsens gratiosior apud vulgus esse videbatur, obsecrabant vt patriæ succurreret. Is aduocata in concionem *plebe*, ostendit præsentem necessitatem non iam ciuiles contentiones ferre: orans vt nunc in hostem eant vnanimes, nec patiantur euerti patriam, in qua deos patrios maiorumque monumenta singuli habeant, quæ hominibus sint carissima: parentes reuereantur, qui se per ætatem defendere nequeant: misereanturque mulierum, quibus iamiam ferendæ sint atroces atque infandæ libidines; sed maxime ætatis teneræ, non in has educatæ iniurias & immites contumelias. ceterum postquam præsens periculum pari omnium alacritate depulsum fuerit, tũ demum deliberatum iri quomodo constituta æquabili & salubri omnibus rep. nec diuitibus insidiæ struantur per pauperes, nec illi insultent fortunis humilium. hæc.n. non esse ciuilia: sed fore vt & pauperibus non desit ciuile auxilium, & creditorum conueniens habeatur ratio. nam quod inter homines optimum contra iniurias sit remedium, & concordiam inter omnes ciuitates tueatur, contractuum fidem, nõ omnino nec in perpetuum e sola Romana rep. sublatũ iri, *præter morem ceterarum omnium*. Hæc & alia quæ tempus postulabat disserens, postremo adiecit nonnihil de sua erga plebem constanti beneuolẽtia; proq; suo erga ipsos studio rogabat vt secũ expeditionẽ susciperent, quando penes collegã vrbis cura sit, penes se vero bellicũ imperiũ, sortibus ita volentibus. aiebatque pollicitos sibi patres, ratum fore quidquid ipse plebi promissurus esset: seque illis *vicissim*, persuasurum plebeiis ne patriã proderẽt hostib. His dictis iussit præconem proclamare: quotquot Romanorum contra Volscos ductu consulis profecturi essẽt, horũ domos nemini licere neq; retinere, neq; vẽdere, neq; oppignerare, neq; familias eorũ ob vllũ cõtractũ abducere, neq; phibere siqs in hãc militiã nomẽ dare vellet. quotquot vero desererent militiã, contra

hos pro contractus cuiusq; conditionibus, actionē esse creditoribus. Hæc audita flexerūt inopes; moxq; omnes magna alacritate ad bellum properabāt, pars spe lucri excitati, pars imperatoris gratia; sed plurimi vt effugerēt Appium & insultationes quæ manētibus in vrbe essent exspectandæ. At Seruilius assumpto exercitu, magna celeritate continuisq; itinerib. properat, vt hosti, antequam iri agrum Romanum irruat, obuiam fiat. quē cum in Pometino campo tendentem offendisset, prædantemque agros Latinorum, quod noluissent esse belli socii, sub vesperam circa quendam tumulum, viginti ferme stadiis a Volscorum castris distantē, & ipse castra metatus est. Hos Volsci noctu aggressi sunt, rati paucos esse, eosq; fessos de longo itinere, nec satis promptos & alacres propter seditiones inopum; quæ quam maxime vigere videbantur. Seruilius quamdiu nox fuit vallo defensō, vbi prima luce animaduertit hostes sine ordine in prędam effusos, apertis multis e vallo portis occultis, ad vnum signum *totum* in eos immisit exercitū. quib. repentino nec opinato casu territis, pauci resistere conati, ad vallum pugnantes contrucidati sunt; reliqui effusissime fugientes, multis suorum amissis, plerique saucii & inermes, intra suum vallum se receperunt. sed a Romanis e vestigio sequētibus circumdati, post non longam defensionem castra dediderunt, mancipiis & pecoribus armisq; ac cetero apparatu bellico refertissima. captus est etiam liberorum corporū magnus numerus, partim Volscorum, partim sociarum gentium; & pecuniarum, auri, argenti, vestium plurimū, haud secus quam expugnata vrbe opulētissima. quæ *omnia* Seruilius militi concessit, vt *pro se* quisq; lucrarentur, nec quidquam in publicū referrēt. Præda diuisa & castris incēsis, exercitū ad proximā vrbē Suessam Pometiā duxit. nā hæc amplitudine habitatorūq; frequētia, pręterq; diuitiis & gloria longe ceteras pręcellebat, eratq; velut gētis caput. hāc obsessam noctesq; diesq; sine intermissione oppugnauit, nequid otii hosti daretur ad interquiescendū somnūve capiendū, aut corpora e bello reficiēda: qua cōtētione effecit, vt fame,

τούτων πράξεις ὑπάρχειν τοῖς δανεισταῖς, ἐφ' οἷς ἕκαστοι συνέβαλον. ὡς δὲ ταῦτα ἤκουσαν οἱ πένητες, αὐτίκα συνέγνωσάν τε, καὶ πολλῇ προθυμίᾳ πάντες εἰς τὸν πόλεμον ὥρμηντο, οἱ μὲν ὠφελειῶν ἐλπίσιν ἐπαρθέντες, οἱ δὲ τοῦ στρατηλάτου χάριτι, οἱ δὲ πλεῖστοι τὸν Ἄππιον καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει κατὰ τῶν ὑπομεινάντων προπηλακισμοὺς φεύγοντες. παραλαβὼν δὲ ὁ Σερουίλιος τὸ στράτευμα, σὺν πολλῇ σπουδῇ ἐλαύνει, διαλιπὼν οὐδένα χρόνον, ἵνα συμμίξῃ τοῖς πολεμίοις, πρὶν εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν αὐτοὺς εἰσβαλεῖν· καὶ καταλαβὼν περὶ τὸ Πωμεντίνων χωρίον ἐστρατοπεδευκότας, καὶ τὴν Λατίνων χώραν προνομεύοντας, ὅτι παρακαλοῦσιν αὐτοὺς οὐ συνήραντο τοῦ πολέμου, περὶ δείλην ὀψίαν, περὶ λόφον τινὰ ὡς εἴκοσι στάδια τῆς στρατοπεδείας αὐτῶν ἀφεστῶτα, τίθεται τὸν χάρακα· καὶ αὐτοῖς νυκτὸς ἐπιτίθενται Οὐολοῦσκοι, ὀλίγους τε καταδόξαντες εἶναι, καὶ ὡς ἐξ ὁδοῦ μακρᾶς κατακόπους, προθυμίας τε ἐνδεῶς ἔχοντας, διὰ τοὺς ἐκ τῶν πενήτων περὶ τὰ χρέα νεωτερισμούς, ἐν ἀκμῇ μάλιστα δοκοῦντας εἶναι. ὁ δὲ Σερουίλιος ἔτι νυκτὸς ἀπὸ τοῦ χάρακος ἀγωνισάμενος, ἐπειδὴ φῶς τε ἤδη ἐγένετο, καὶ τοὺς πολεμίους ἔμαθεν ἀτάκτως προνομεύοντας, ἀνοῖξαι κελεύσας πυλίδας ἐκ τοῦ χάρακος ἀδήλως συχνάς, ἀφ' ἑνὸς παραγγέλματος ἐφῆκεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ στράτευμα. ἐξαπιναίου δὲ τοῦ δεινοῦ καὶ παρὰ δόξαν τοῖς Οὐολούσκοις προσπεσόντος, ὀλίγοι μέν τινες ὑποστάντες πρὸς τῷ χάρακι μαχόμενοι κατεκόπησαν· οἱ δ' ἄλλοι φεύγοντες προτροπάδην, καὶ πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀπολέσαντες, τραυματίαι τε οἱ πλεῖστοι καὶ τὰ ὅπλα ἀπολωλεκότες, εἰς τὸν χάρακα διεσώζοντο. ἑπομένων δὲ αὐτοῖς τῶν Ῥωμαίων ἐκ ποδός, καὶ περισχόντων τὸ στρατόπεδον, βραχύν τινα χρόνον ἀμυνόμενοι, παρέδοσαν τὸν χάρακα πολλῶν ἀνδραπόδων τε καὶ βοσκημάτων, καὶ ὅπλων καὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευῆς γέμοντα. ἑάλω δὲ καὶ σώματα ἐλεύθερα συχνά, τὰ μὲν αὐτῶν Οὐολούσκων, τὰ δὲ τῶν αὐτοῖς συναγωνιζομένων ἐθνῶν· χρήματά τε, καὶ ὅσα χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ ἐσθής, ὥσπερ ἂν πόλεως τῆς κρατίστης ἁλούσης, πάνυ πολλὰ τοῖς στρατιώταις. ταῦτα ἐφιεὶς ὁ Σερουίλιος, ὡς ἕκαστος ὠφεληθείη, μηδὲν δὲ εἰς τὸ δημόσιον ἀναφέρωσι, διανείμασθαι κελεύσας, καὶ τὸν χάρακα πυρὶ δούς, ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις, ἦγεν ἐπὶ τὴν ἐγγυτάτω Συέσσης Πωμεντιανήν. μεγέθει τε γὰρ περιβόλου, καὶ πλήθεσιν οἰκητόρων, ἔτι δὲ δόξῃ καὶ πλούτῳ πολὺ ταύτας ὑπερέχειν ἐδόκει, καὶ ἦν ὥσπερ ἡγεμὼν τοῦ ἔθνους. περιστρατοπεδεύσας δὲ αὐτήν, καὶ οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀνακαλῶν τὸν στρατόν, ἵνα μηδένα χρόνον οἱ πολέμιοι διαναπαύσωνται μήτε ὕπνον αἱρούμενοι, μήτε πολέμου παῦλαν δεχόμενοι, λιμῷ

καὶ

καὶ ἀμηχανίᾳ καὶ σπάνει συμμάχων παρατείνας, εἷλεν αὐτοὺς ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ, καὶ τοὺς ἐν ἥβῃ πάντας κατέσφαξεν. ἐπιτρέψας δὲ καὶ ὅσα ἦν ἐνταῦθα χρήματα τοῖς στρατιώταις φέρειν τε καὶ ἄγειν, ἐπὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἀπῆγε τὴν δύναμιν, οὐδενὸς οὐκέτι τῶν Οὐολούσκων ἀμύνειν τι δυναμένου. ὡς δὲ τοῖς Ῥωμαίοις τέλος ἀπειλημμένα ἦν τὰ τῶν Οὐολούσκων πράγματα, προαγαγὼν τοὺς ὁμήρους αὐτῶν εἰς τὴν ἀγορὰν ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Ἄππιος Κλαύδιος, ἄνδρας τριακοσίους, ἵνα δι' εὐλαβείας ἔχοιεν οἱ προσήκοντες σφίσι πίστεις ὁμηρέων μὴ παρασπονδεῖν, μάστιξί τε ᾐκίσατο, πάντων ὁρώντων, καὶ τοὺς αὐχένας αὐτῶν ἐκέλευσεν ἀποκόψαι. ἀφικομένου δὲ ἀπὸ τῆς στρατείας οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις τοῦ συνυπάτου, καὶ τὸν εἰωθότα δίδοσθαι θρίαμβον ἀπὸ τῆς βουλῆς τοῖς ἀγῶνα λαμπρὸν ἀγωνισαμένοις στρατηγοῖς ἀξιοῦντος λαβεῖν, ἐμποδὼν ἐγένετο, στασιαστὴν ἀποκαλῶν, καὶ πολιτείας πονηρᾶς ἐραστὴν· μάλιστα δὲ αὐτοῦ κατηγορῶν, ὅτι ἐκ τῶν τοῦ πολέμου λαφύρων οὐδεμίαν μοῖραν εἰς τὸ δημόσιον ἀνήνεγκεν, ἀλλ' οἷς αὐτὸς ἐβούλετο κατεχαρίσατο· καὶ ἔπεισε τὴν βουλὴν μὴ δοῦναι τῷ ἀνδρὶ τὸν θρίαμβον. ὁ δὲ Σερουίλιος ὑβρίσθαι δοκῶν ὑπὸ τοῦ συνεδρίου, εἰς αὐθάδειαν οὐκ εἰωθυῖαν Ῥωμαίοις ἐτράπετο. καλέσας γὰρ εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον ἐν τῷ περὶ τῆς πόλεως πεδίῳ, καὶ διεξελθὼν τὰ πραχθέντα κατὰ τὸν πόλεμον, καὶ τὸν τοῦ συνάρχοντος φθόνον, καὶ τῆς βουλῆς τὸν προπηλακισμὸν διηγησάμενος, ἔφη παρὰ τῶν ἑαυτοῦ πράξεων καὶ τοῦ συναγωνισαμένου στρατεύματος ἔχειν τὴν τοῦ πομπεύειν ἐπὶ καλοῖς τε καὶ εὐτυχέσιν ἔργοις ἐξουσίαν. ταῦτα εἰπών, στεφανοῦσθαι τὰς ῥάβδους ἐκέλευσεν, καὶ αὐτὸς στεφανωσάμενος, ἔχων τὴν θριαμβικὴν ἐσθῆτα, παρῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τοῦ δήμου παντὸς προπεμπόμενος, ἕως εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ τὰς εὐχὰς ἀπέδωκε, καὶ τὰ σκῦλα ἀνέθηκεν. ἐκ δὲ τούτου φθόνον μὲν ἔτι μείζονα παρὰ τῶν πατρικίων ἐπεσπάσατο, οἰκεῖον δὲ αὑτῷ παρεσκευάσατο τὸ δημοτικόν. ἐν τοιαύταις δὲ ἀκαταστασίαις τῆς πόλεως οὔσης, ἐκεχειρία τις ἐν τῷ διὰ μέσου γινομένη θυσιῶν πατρίων ἕνεκα, καὶ πανηγύρεις ἐπιλαβοῦσαι λαμπραὶ ταῖς δαπάναις, ἐπέσχον ἐν τῷ παρόντι τὸ πλῆθος διχοστασίας. ἑορτάζουσι δὲ αὐτοῖς ἐπιτίθενται πολλῇ δυνάμει Σαβῖνοι, τοῦτον ἐκ πολλοῦ φυλάξαντες τὸν χρόνον, ἀρχομένης ἔτι νυκτὸς ποιησάμενοι τὴν ἐπίστασιν, ἵνα πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς ἔνδον, ἐπὶ τῇ πόλει γένωνται· καὶ ῥᾷστα ἂν ἐκράτησαν αὐτῆς, εἰ μὴ τῶν ψιλῶν τινες ἀποσπασθέντες τῆς φάλαγγος, αὐλαῖς ἐπιβαλόντες ἁρπαγῆς ἕνεκεν, θόρυβον εἰργάσαντο. βοή τε γὰρ εὐθὺς ἐγένετο, καὶ δρόμος τῶν γεωργῶν εἰς τὸ τεῖχος, πρὶν ἢ τὰς πύλας

anxietate, ac suppetiarum defectu pressi, expugnati sint intra non longum temporis spatium. Capto oppido & interfectis omnibus qui pubertatis annos attigissent: hîc etiam militibus agere ac ferre permisit quidquid inuenirent opum. Inde ad alias vrbes exercitum duxit, nemine Volscorum resistere amplius valente.

Domitis Volscis, alter consul Appius Claudius productos in forum CCC eorum obsides, ne quis post hac fidẽ datis obsidibus confirmatam temere violaret, virgis cæsos in conspectu omnium decollari iussit. Reuerso deinde post paucos dies collegæ, & triumphum, qui ducibus re præclare gesta concedi a senatu solebat, postulanti, obstitit, seditiosum appellans & prauæ reip. amatorem. in primis vero incusabat q; nihil ex eius belli præda retulisset in publicum *ærarium*, sed *omnia* quibus ipse voluisset, dilargitus esset: persuasitq; senatui ne triumphũ decerneret. Tum Seruilius iniuriam sibi a senatu factam existimans, conuertit se ad insolitam Romanis contumaciam. aduocato enim in præiacẽtem vrbi campum populo, denarratisq; pro concione rebus a se eo bello gestis, & collegæ inuidia, repulsaq; quã a senatu passus esset, ait se ex suis factis, & a socio certaminis exercitu, habere ob res pręclare ac feliciter gestas *triumphalis* pompæ potestatem. His dictis, fasces coronari iussit, coronatusq; & ipse, sumpta veste triumphali, procedebat in vrbem, prosequente toto populo vsque in Capitolium: vbi votis redditis dedicauit spolia. quo facto plebis fauorem sibi conciliauit, patriciorum vero maiorem incurrit inuidiam. In ista reipublicę perturbatione intercesserunt quædã *velut* induciæ patriorũ sacrorũ caussa: & feriæ quæ splendida magnificentia celebrari solebãt, plebis in præsens seditionem cohibebãt. Dum hoc festum agitant, Sabini, qui iamdudum hoc tempus obseruarãt, magnis copiis in eos tendũt, initio noctis iter ingressi, vt adessent priusquã sentiretur in vrbe: fuissentque voti compotes, nisi velites aliquot a reliquo peditatu diuulsi, prædæ cupidine villas adorti, tumultum excitassent. nam agrestes mox cum clamore ad mœnia concurrerunt, priusquam hostes

Seruilius iniussu patrũ de Volscis triumphat.

Sabinos feriarum tempore irruentes fundit & fugat idem Seruilius.

ad portas accederēt. quorum aduentum vt cognouit populus, coronatus interim & spectaculis intētus, relictis ludis ad arma discursum est; matureque ad Seruilium volūtariorum manus satis magna confluxit. qua instructa, hostem inuasit fessum nocturno itinere & vigilia, nec exspectantē Romanorum impetum. vt vero intra teli iactum ventum est, pugna præ festinatione sine vllis ordinibus inita est. nā vt forte fortuna legioni legio, centuriç cēturia, viro vir occurrit, pugnabant promiscue pedites & equites: & subueniebant vtrisq; e propinquo suppetię, quę laborantibus animos & vires adderent. quo factū vt diu magna contentione vtrimq; sit decertatum. tādem Romani equitatu sibi affluente Sabinos fundūt denuo: multisq; cæsis cum magno captiuorū numero in vrbem reuersi, ceteros etiam intra mœnia Sabinos, qui spectandi prætextu venerant, occupaturi (vt inter ipsos cōpositum erat) in suorum aduentum loca vrbis munita, perquisitos in vincula coniecerunt. Sacra vero per bellū interrupta duplo maiori quam ante sumptu ex senatusconsulto instaurata sunt; atq; ita rursum populus fuit in epulis & hilaritatibus. Nondum finito festo legati ab Auruncorum gente veniunt; quæ Campanæ regionis præcipuos tenebat cāpos. hi in senatum introducti, reposcebant Volscorum Echetranorum agrum, quem populus Romanus de Echetranis captum, diuiserat eius loci præsidiariis; deducique inde præsidium postulabant. quod ni fieret, denuntiabant Auruncos breui venturos in agrum Romanum, & sumpturos pœnas pro illatis in finitimos iniuriis. Quibus ita responsum est: Renuntiate legati Auruncis, iustum videri Romanis, vt quæ quis virtute acquisiuit ex hostibus, ea posteris vt res proprias tradat: neque timere nos bellum ab Auruncis, nec primum futurum, nec grauissimum; nimirū assuetos cū quibusuis de virtute atq; imperio dimicare. quod si in procinctu videbimus, excipiemus intrepide. Post hæc Auruncis cū valido exercitu veniētib. Romani cum domesticis copiis Seruilio duce occurrerūt ad Aricią, quæ ab vrbe distat cētesimo & vigesimo stadio. vtriq; ca-

Auruncos deuincit idē Seruilius.

τοῖς πολεμίοις προσελθεῖν. ὡς δὲ ἔγνωσαν αὐτῶν τὴν ἔφοδον οἱ κατὰ πόλιν, θεωροῦντες μεταξὺ καὶ τοὺς στεφάνους ἐπικείμενοι, καταλιπόντες τοὺς ἀγῶνας, ἐπὶ τὰ ὅπλα ὥρμησαν· καὶ φθάνει τῷ Σερουιλίῳ συναχθεῖσα δύναμις αὐτοκέλευστος ἱκανή· ἣν ἐκεῖνος ἔχων συντεταγμένην, προσπίπτει τοῖς πολεμίοις ὑπό τε ἀγρυπνίας καὶ κόπου τεταλαιπωρηκόσι, καὶ οὐ προσδεχομένοις τὴν Ῥωμαίων ἔφοδον. ὡς δὲ συνέτειναν εἰς χεῖρας, ἐγένετο μάχη, ὃ μὲν ἐν τάξει καὶ κόσμῳ διὰ τὴν σπουδὴν ἑκατέρων ἀφῃρημένη· οἱ δὲ ὡς ἀπὸ τύχης τινὸς ἢ φάλαγξ φάλαγγι, ἢ λόχος λόχῳ, ἢ ἀνὴρ ἀνδρὶ συνέπεσον, ἱππεῖς τε καὶ πεζοὶ πεφυρμένοι ἐμάχοντο. ἀρωγοὶ δὲ αὐτοῖς ἑκατέρωθεν ἐπῄεσαν, οὐ διὰ μακροῦ τῶν πόλεων οὐσῶν· οἱ δὲ κάμνοντας ἀναθαρρύνοντες, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντέχειν τὰς ταλαιπωρίας ἐποίουν. ἔπειτα οἱ Ῥωμαῖοι προσγενομένης σφίσι τῆς ἵππου, πάλιν νικῶσι τοὺς Σαβίνους· καὶ πολλοὺς ἀποκτείναντες, ἀνέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν, ἄγοντες αἰχμαλώτους πάνυ συχνούς· τούς τε κατὰ τὴν πόλιν ὄντας Σαβίνων, οἳ κατὰ θέας πρόφασιν ἀφιγμένοι, 271
προκαταλήψεσθαι τοῖς ἐπιοῦσι τὰ ἐρύματα τῆς πόλεως ἔμελλον, ὥσπερ αὐτοῖς συντέτακτο, ἀναζητοῦντες εἰς τὰ δεσμωτήρια κατέθεντο. τὰς δὲ θυσίας αἷς ὁ πόλεμος ἐμποδὼν ἐγένετο, διπλασίας τῶν προτέρων ψηφισάμενοι, αὖθις ἐν εὐπαθείαις ἦσαν. ἔτι δὲ πανηγυρίζουσιν αὐτοῖς πρεσβευταὶ παρῆσαν ἐξ ἔθνους Ἀρούγκων, οἳ τῆς Καμπανῶν χώρας τὰ κάλλιστα πεδία κατεῖχον. οὗτοι καταστάντες ἐπὶ τὴν βουλήν, ἠξίουν τὴν Οὐολούσκων, τῶν καλουμένων Ἐχετρανῶν, χώραν, ἣν ἀφελόμενοι τοὺς Ἐχετρανοὺς Ῥωμαῖοι, κληρούχοις εἰς φυλακὴν τοῦ ἔθνους ἐκπεμφθεῖσι διένειμαν, ἀποδιδόναι σφίσι, καὶ τὴν φρουρὰν ἀπαγαγεῖν ἐξ αὐτῆς· ἐὰν δὲ μὴ ποιήσωσιν, Ἀρούγκους ἥξοντας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ὀλίγου χρόνου, καὶ δίκας ληψομένους ὅσων διέθεντο τοὺς ὁμόρους κακῶν. Ῥωμαῖοι δὲ αὐτοῖς τάδε ἀπεκρίναντο· Ἀγγέλλετε, ὦ πρέσβεις, Ἀρούγκοις, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος, ταῦτα τοῖς ἐκγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι· πόλεμον δὲ οὐ δεδίαμεν τὸν Ἀρούγκων, οὔτε πρῶτον, οὔτε δεινότατον ἐσόμενον· ἀλλ' ἐν ἔθει ἡμῖν ὑπάρχει πᾶσι μάχεσθαι περὶ τῆς ἡγεμονίας καὶ ἀρετῆς· ἐν ἀγωνισμῷ τε ἐσόμενον ὁρῶντες αὐτὸν, ἀκαταπλήκτως δεξόμεθα. μετὰ ταῦτα Ἀρούγκοι τε πολλῇ στρατιᾷ ὁρμηθέντες ἐκ τῆς ἑαυτῶν, καὶ Ῥωμαῖοι τὰς οἰκείας δυνάμεις ἔχοντες, ἡγουμένου Σερουιλίου, συντυγχάνουσιν ἀλλήλοις ἀγχοῦ πόλεως Ἀρικείας, ἣ διέχει σταδίους ἑκατὸν εἴκοσι τῆς Ῥώμης· καὶ στρατοπεδεύονται

ἑκάτεροι

ἑκάτεροι ἐν ὄρεσιν ὀχυροῖς, ὀλίγον ἀλλήλων διεστῶτες. ἐπεὶ δὲ τοὺς χάρακας ἐκρατύναντο, προῆλθον εἰς τὸ πεδίον ἀγωνιούμενοι· καὶ συμπεσόντες ἐξ ἑωθινοῦ μέχρι μεσούσης ἡμέρας ἀντεῖχον ὥστε πολὺν ἐξ ἀμφοτέρων γενέσθαι φόνον. φιλοπόλεμον γὰρ δὴ τὸ τῶν Αὐρούγκων ἔθνος ἦν, καὶ τὰ μεγέθη τε καὶ ῥώμην, καὶ ὄψεως δεινότητα πολὺ τὸ θηριῶδες ἔχουσαν φοβερώτατον. ἐν τούτῳ λέγεται τῷ πολέμῳ τοὺς ἱππεῖς τῶν Ῥωμαίων κρατίστους γενέσθαι, καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, Αὖλον Ποστούμιον Ἄλβαν, ὃς εἶχε τὴν δικτάτωρος ἀρχὴν ἐν τῷ πρόσθεν ἐνιαυτῷ. ὁ μὲν γὰρ χωρίον ἐν ᾧ ἡ μάχη ἐγένετο, ἥκιστα δ' ἱππάσιμον ἦν, κολωνούς τε πετρώδεις καὶ φάραγγας βαθείας ἔχον, ὥστε μηδὲν ἑκατέροις τὴν ἵππον οἵαν ποτὲ εἶναι προσωφελεῖν. ὁ δὲ Ποστούμιος παρακελευσάμενος τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἵππων καταβῆναι, καὶ ποιήσας στίφος ἀνδρῶν ἑξακοσίων, ἐν οἷς μάλιστα ἔκαμνεν ὠθουμένη χωρίοις ἡ φάλαγξ, ἐν τούτῳ συνάπτει τοῖς πολεμίοις, καὶ αὐτίκα ἀνίστησιν αὐτούς. ὡς δὲ ἅπαξ ἀνεκόπησαν οἱ βάρβαροι, θάρσος ἐνέπεσε τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ φιλονεικία τοῖς πεζοῖς πρὸς τοὺς ἱππεῖς· καὶ καθ' ἓν ἀμφότεροι πυργηδὸν ἐξωθοῦσι τὸ δεξιὸν κέρας τῶν πολεμίων ἕως τοῦ λόφου· καὶ οἱ μὲν τοῖς περὶ τὸν χάρακα φεύγουσιν ἑπόμενοι, πολλοὺς ἀπέκτειναν· οἱ δὲ τοῖς ἔτι μαχομένοις κατὰ νώτου ἐπῆγον. τρεψάμενοι δὲ κἀκείνους εἰς φυγήν, ἐπίπονόν τε καὶ βραδεῖαν τὴν ἀποχώρησιν ποιουμένους, πρὸς ὀρθώδη χωρία ἐδίωκον, τένοντάς τε ὑποκόπτοντες ποδῶν, καὶ τὰς ἰγνύας πλαγίοις τοῖς ξίφεσι διαιροῦντες, ἕως ἐπὶ τὸν χάρακα αὐτῶν ἀφίκοντο. βιασάμενοι δὲ καὶ τούτου τοὺς φύλακας οὐ πολλοὺς ὄντας, ἐκράτησαν τοῦ στρατοπέδου, καὶ διήρπασαν ὠφελείας μέντοι οὐ πολλὰς εὗρον, ὅτι μὴ ὅπλα καὶ ἵππους, καὶ εἴ τι ἄλλο πολεμιστήριον χρῆμα ἦν. ταῦτα οἱ περὶ Σερουίλιον καὶ Ἄππιον ὕπατοι ἔπραξαν. Μετὰ ταῦτα παραλαμβάνουσι τὴν ὑπατικὴν ἀρχὴν Αὖλος Οὐεργίνιος Μοντανὸς, καὶ Τίτος Οὐετούριος Γέμινος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Θεμι-

272 στοκλέους, ἑξηκοστῷ καὶ διακοσιοστῷ μετὰ τὴν κτίσιν ἔτει, μελλούσης εἰς τοὔπιον τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ δευτέρας ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα δεύτερον Στησικράτης Κροτωνιάτης. ἐπὶ τούτων Σαβῖνοι πάλιν ἐπὶ Ῥωμαίους στρατείαν ἐξάγειν μείζονα παρεσκευάζοντο· καὶ Μεδυλλῖνοι Ῥωμαίων ἀποστάντες, πρὸς τὸ Σαβίνων ἔθνος ὅρκους ἐποιήσαντο περὶ συμμαχίας. πυνθανόμενοι δὲ τὴν διάνοιαν αὐτῶν οἱ πατρίκιοι, παρεσκευάζοντο διὰ ταχέων ἐξιέναι πανστρατιᾷ. τὸ δὲ δημοτικὸν οὐχ ὑπήκουον αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμνησικάκει τῆς ψευσθείσης αὐτοῖς

stra posuerũt in *natura* munitis montibus, non multum inter se distantias valloque communito, in planitiem pugnatum processerunt: collatisque signis a mane usq; ad meridiem tam acriter dimicarunt, ut multi utrinq; caderẽt. bellicosa enim Auruncorum gens erat, statura & robore truciq; oris aspectu præ se ferens ferum quiddam & terribile. In hoc prœlio laudatur equitum Romanorum virtus, & *in primis* ducis eorũ A. Postumii Albi, qui dictator superiori anno fuerat. locus enim in quo pugnabatur, non erat equitabilis, sed cõfragosus saxeis tumulis, & interruptus profundis angustisque vallibus, ut neutri parti equitatus posset esse usui. Ibi Postumius equitibus iussis descendere, & facto sexcentorum globo, qua maxime parte legiones laborabant, ea hostes inuasit, confestimq; repressit illorum impetum. tum reiectis semel barbaris Romanos audacia subiit, accensis equitum æmulatione peditibus: factoque ex utrisque cuneo dextrum hostium cornu impulsum est usq; ad tumulum. quo factum est ut pars in castra fugiẽtes magna cæde insequeretur, pars pugnantes adhuc a tergo urgeret. Sed his quoq; in fugam versis, lenteq; ac magno labore recedentibus per accliuia instabant, neruos pedum & suffrages obliquis gladiis succidentes, donec ad vallum peruenirent. cuius propugnatoribus per vim submotis *facile*, (neque enim multi erant) castra quoque ceperunt & diripuerunt: non magno lucro militum. nihil enim ibi præter arma equosque & alia instrumenta belli repertum est. Hæc sunt quæ gessere in suo cõsulatu Claudius & Seruilius. Post hos creati sunt conss. A. Virginius Cælimõtanus, & T. Veturius Geminus, principe Athenis Themistocle, anno ab V.C. ducentesimo sexagesimo; instante in sequẽtem *annum* septuagesima secunda Olympiade, qua Tisicrates Crotoniensis vicit iterum. His conss. Sabini rursus contra pop. Rom. maiorem *quam ante* parabant exercitum: & Medullini defecerũt, icto cũ Sabinis societatis fœdere. quorum mente cognita patricii maturabant eos totis adoriri viribus; at plebs nolebat obsequi, memor se

A.V.C. 260. coss. A. Virginio & T. Veturio, bella intus & foris.

toties falsam illorum de subleuanda pauperum egestate pollicitationibus, decretis omnibus irritis. itaque cœtus paulatim facientes coniurabant nullo amplius bello iuuare patricios, & vnicuique inopum coniunctis viribus contra cuiuscumq; violentiam succurrere. apparuitq; *statim* ea conspiratio tum in aliis passim contentionibus & rixis, tum maxime consulibus *delectum habentibus*. cum enim citati ad danda nomina venire nollēt, & iussus esset lictor vnū quendam arripere, *mox* conglobati inopes eripuerunt hominem, lictoribus qui captum dimittere nollēt, male mulctatis ac repulsis. quodsiquis eques aut patricius se interponeret, ne ab his quidem manus abstinebant: paulatimque tota ciuitas confusione ac tumultu repleta est. Et interim dum intus gliscit seditio, foris quoq; bellum maiorib. indies viribus parabatur ab hostibus, Volscis rursus ad defectionem spectantibus, & *item* Æquis; & crebris sociorum legationibus senatum sollicitātibus ne se desereret obiectos in via hostibus *urbi bellum inferentibus*. Latini enim aiebant Æquos facta in agrum suum irruptione prædas agere, & diripuisse iam aliquot oppida. Crustumeriæ quoque præsidiarii significabant Sabinos prope esse, præsidii oppugnandi percupidos: alii aliud malum nuntiabant iam factum aut futurum, poscentes opem celerem. Iamq; & Volscorum legati aderāt, a senatu postulantes vt ademptus sibi ager restitueretur antequam bellum inciperent. Ergo coacto super his senatu, primus sententiam rogatus T. Largius, dignitate *tunc* præcellens & prudentia, sic locutus est: Mihi P.C. quæ ceteri timenda existimant & celeri habere opus remedio, nec timenda vidētur nec admodum vrgentia, quæ scilicet ad opem sociis ferendam & arcendos hostes attinēt. quæ autem illi nec maxima mala putant, nec curam necessariam nūc postulare, negligentes tamquā nihil damni datura, ea vero mihi horrēda videntur; & nisi reprimantur celeriter, extremā confusionem & subuersionē reip. allatura; *videlicet* plebeiorum inobedientia detrectans iussa consulum, & nostra ipsorum erga refractarios & liberius se gerentes morositas.

πολλάκις ὑποσχέσεως περὶ τῆς ἐπικουρίας δεομένων ἀπόρων, ἀντιδιεπαγόντων δὲ τῶν παρ' ἐκείνοις ψηφιζομένων. κατ' ὀλίγους δὲ συλλεγόμενοι, ὅρκοις ἀλλήλοις κατελάμβανον ὑπὲρ τοῦ μηκέτι συνάρασθαι τοῖς πατρικίοις πολέμου μηδενός, καθ' ἕνα τε τῶν ἀπόρων καλιζόμενοι κοινῇ [καὶ] πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας βοηθοῦντες. καὶ ἐγένετο πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλῃ τὸ τῆς συνωμοσίας ἐν ἀψιμαχίαις λόγων τε καὶ ἔργων ἐμφανές, μάλιστα δὲ ἐδηλοῦτο τοῖς ὑπάτοις, ἐπεὶ οὐ προσῄεσαν οἱ καλούμενοι πρὸς τὴν ἀπολογίαν, συναρπάσαι τινὰ τῶν ἐκ τοῦ δήμου κελευσάντων, οἱ πένητες ἀθρόοι συστραφέντες, τόν τε φερόμενον ἀφῃροῦντο, καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῶν ὑπάτων οὐ μεθιεμένους αὐτοῦ παίοντες ἀπήλαυνον, καὶ οὔτε ἱππέων οὔτε πατρικίων ὅσοι παρόντες τὰ γινόμενα κωλύειν ἠξίουν, ἀπείχοντο μὴ οὐ παίειν. καὶ δι' ὀλίγου πᾶσα ἡ πόλις ἦν ἀκοσμίας πλήρης καὶ θορύβου. ἅμα δὲ τῇ στάσει τῇ κατὰ τὴν πόλιν αὐξομένῃ, καὶ τὰ τῶν πολεμίων πρὸς κατασκευὴν παρασκευαζόμενα, μείζω τὴν ἐπίδοσιν ἐλάμβανεν. Οὐολούσκων δὲ πάλιν ἀπόστασιν βουλευσαμένων καὶ τῶν καλουμένων Αἰκανῶν, πρεσβεία ἀπὸ πάντων τῶν Ῥωμαίων ὑπηκόων παρῆν, ἀξιούντων σφίσι συμμαχεῖν ἐν τείχει τοῦ πολέμου κειμένοις. Λατῖνοι μὲν γὰρ ἔφασκον Αἰκανοὺς ἐμβαλόντας εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, λεηλατεῖν τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν, καὶ πόλεις τινὰς ἤδη διηρπακέναι· οἱ δ' ἐν Κρουστομερίᾳ φρουροὶ πλησίον εἶναι Σαβίνους ἀποφαίνοντες, καὶ πολλῇ χρωμένους προθυμίᾳ τὸ φρούριον πολεμεῖν· ἄλλοι δέ τι ἄλλο κακὸν ἀπαγγέλλοντες γεγονός, ἢ γενησόμενον, καὶ βοήθειαν διὰ ταχέων αἰτησόμενοι. παρεγένοντο δ' ἐπὶ τὸ συνέδριον καὶ παρὰ Οὐολούσκων πρέσβεις, ἀξιοῦντες ἀπολαβεῖν ἣν ἀφῃρέθησαν ὑπ' αὐτῶν χώραν, πρὶν ἄρξασθαι πολέμου. Συναχθείσης δὲ περὶ τούτων τῆς βουλῆς, καὶ κληθεὶς πρῶτος ὑπὸ τῶν ὑπάτων Τῖτος Λάρκιος, ἀξιώσει τε προύχειν δοκῶν καὶ φρονῆσαι τὰ δέοντα ἱκανώτατος, παρελθὼν ἔλεξεν· Ἐμοί, ὦ βουλή, ἃ μὲν οἱ ἄλλοι δοκοῦσιν εἶναι φοβερὰ καὶ ταχείας δεόμενα βοηθείας, οὔτε φοβερὰ εἶναι δοκεῖ, οὔτε πάνυ κατεπείγοντα, ὡς χρὴ τοῖς συμμάχοις ἐπικουρῆσαι, ἢ καθ' ὅντινα τρόπον τοὺς πολεμίους ἀμύνασθαι· ἃ δ' οὔτε μέγιστα τῶν κακῶν νομίζουσιν, οὔτε ἀναγκαῖα ἐπὶ τῷ παρόντι, ἀμελείᾳ τε αὐτὰ ὡς οὐδὲν ἡμᾶς βλάψοντα παραδόντες ἔχουσι, ταῦτα φοβερώτατά μοι φαίνονται, καὶ εἰ μὴ ταχέως αὐτὰ ἐπισχήσομεν, ἐσχάτης ἀνατροπῆς καὶ συγχύσεως τῶν κοινῶν αἴτια, ἥ τε τῶν δημοτικῶν ἀπείθεια τῶν οὐκ ἀξιούντων τὰ ἐπιταττόμενα ὑπὸ τῶν ὑπάτων πράττειν, καὶ ἡ μὲν αὐτῶν ἡ πρὸς τὸ ἀνήκοον αὐτῶν καὶ τὸ ἐλευθεριάζον χαλεπότης.

οἴομαι

οἴομαι δὲ μηδὲν ὑμᾶς δεῖν ἐν τῷ παρόντι σκοπεῖν, εἰ μὴ ὅπως ἐξαιρεθήσεται ταῦτα ἐκ τῆς πόλεως, καὶ μιᾷ ἅπαντες γνώμῃ τὰ κοινὰ πρὸ τῶν ἰδίων αἱρούμενοι πολιτεύματα. ὁμονοοῦσα μὲν γὰρ ἡ τῆς πόλεως δύναμις, ἱκανὴ ἔσται καὶ φίλοις ἀσφάλειαν παρασχεῖν, καὶ ἐχθροῖς δέος· στασιάζουσα δὲ, ὥσπερ νῦν, τούτων οὐδέτερον
273 ἂν δύναιτο διαπράξασθαι. θαυμάσαιμι δ' ἂν εἰ μὴ καὶ αὑτὴν διεξεργάσαιτο, καὶ παραδοίη τοῖς ἐχθροῖς δίχα πόνου τὸ κράτος· ὃ, μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, οὐκ εἰς μακρὰν οἴομαι τοιαῦτα πολιτευομένων ἡμῶν γενήσεσθαι. διῳκίσμεθα γὰρ, ὡς ὁρᾶτε, καὶ δύο πόλεις ἔχομεν, τὴν μὲν μίαν ὑπὸ πενίας τε καὶ ἀνάγκης ἀρχομένην, τὴν δὲ ὑπὸ κόρου καὶ ὕβρεως. αἰδὼς δὲ καὶ κόσμος καὶ δίκη, ὑφ' ὧν ἡ πᾶσα πολιτικὴ κοινωνία σώζεται, παρ' οὐδετέρᾳ μένει τῶν πόλεων. τοιγάρτοι χειρὶ τὸ δίκαιον ἤδη παρ' ἀλλήλων λαμβάνομεν, καὶ τῷ βιαιοτέρῳ τιθέμεθα τὸ δικαιότατον, ὥσπερ τὰ θηρία, τὸ ἀντίπαλον ἐξολέσαι μετὰ τοῦ σφετέρου κακοῦ βουληθέντες, ἢ τὸ ἐν αὑτοῖς ἀσφαλὲς φυλάττοντες, μετὰ τοῦ διαφόρου κοινῇ σεσῶσθαι. ὧν ἐγὼ ὑμᾶς ἀξιῶ πολλὴν πρόνοιαν ποιήσασθαι, βουλὴν ὑπὲρ αὐτῶν τούτων καθιστάντας, ἐπειδὰν ἀπολύσητε τὰς πρεσβείας. ἃ δὲ ταῖς πρεσβείαις ἀποκρίνασθαι ἐν τῷ παρόντι παραινεῖν ἔχω, ταῦτ' ἐστίν· ἐπεὶ γὰρ Οὐολοῦσκοι μὲν ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς ἃ ὅπλοις κρατήσαντες ἔχομεν, καὶ πόλεμον ἀπειλοῦσι μὴ πειθομένοις, τάδε λέγωμεν, ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι, παραδόντες αὐτὰ τοῖς ἀπολωλεκόσι· κοινωνητέον [τε] πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιούμεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα, καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν. Λατίνων δὲ τὴν εὔνοιαν ἐπαινέσαντες, ἀναθαρσύνωμεν τὸ δέος, ὡς οὐκ ἐγκαταλείψοντες αὐτοὺς, ἕως ἂν τὸ πιστὸν φυλάσσωσιν, ἐν οὐδενὶ δεινῷ γενομένους δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ δύναμιν ἱκανὴν ἀμύνειν αὐτοῖς πέμψομεν οὐ διὰ μακροῦ. ταύτας ἡγοῦμαι κρατίστας τε καὶ δικαιοτάτας ἔσεσθαι ἀποκρίσεις. ἀπαλλαγεισῶν δὲ τῶν πρεσβειῶν, πρώτην φημὶ χρῆναι βουλὴν τοῖς κατὰ τὴν πόλιν θορύβοις ἡμᾶς ἀποδοῦναι, καὶ ταύτην οὐκ εἰς μακρὰν, ἀλλὰ τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ.

Ταύτην ἀποφηναμένου τὴν γνώμην Λαρκίου, καὶ πάντων ἐπαινεσάντων, τότε μὲν αἱ πρεσβεῖαι λαβοῦσαι τὰς εἰρημένας ἀποκρίσεις, ἀπηλλάγησαν· τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ συναγαγόντες τὴν βουλὴν οἱ ὕπατοι, περὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν πολιτικῶν

ego certe nunc nihil *aliud* magis prospiciendum censeo, quam quomodo sublatis ex vrbe his *vitiis*, vnanimes maiore publicæ quam priuatæ vtilitatis respectu ciuitatẽ gubernemus. quæ si concors sit, sufficiet tam tuendis amicis, quam terrendis hostibus: seditionib. vero iactata, vt nunc, neutrum horum pręstare poterit: mirum ni seipsam confectura, & hostibus sine labore traditura victoriam. quod per Iouem deosq; ceteros breui fore opinor, si ista reip. forma continuetur. diducti enim sumus, vt videtis, in duas ciuitates; quarum alteram paupertas & necessitas regunt, alteram satietas & insolentia. pudor autem & decorum & ius, quibus conseruatur omnis ciuilis societas, ab vtraq; exsulant. itaq; manu iam iura reddimus, & summum ius ponimus in summa violentia, sicut bestiæ; malentes aduersarios nostro malo perdere, quam nostræ securitati consulẽdo vna cum illis manere incolumes. Huic ego rei diligenter prospiciendum, & super ea consultãdum censeo cum primum legatos absolueritis: quibus ita nunc respondẽdum arbitror. Volscis repetentibus a nobis quæ victores armis parauimus, & ni reddamus, bellum minantibus, dicemus Romanis honestissime acquisita videri quæ legitimi belli iure parta sint; nec posse nos stulta facilitate virtutis decus offuscare, redditis *scilicet* iis quæ illi amissa queritantur; sed coniunctis viribus enixuros vt parta & retineamus ipsi, & ad posteros trãsmittamus. *alioqui* si ipsi ea nobis adimeremus, nos ipsos tractaremus hostiliter. Latinorum vero laudata beneuolẽtia timorem animemus: pollicentes nũquam eis opem nostram defuturam, donec in fide populi Romani mãserint: nec passuros quidquam propter nos; sed mature affuturas eis copias quantæ ad defensionem sufficiant. Hæc responsa puto fore optima & iustissima: post discessum autẽ legatorum, aio primum senatum dandum vrbanis tumultibus; eumque non diutius quam in crastinum differendum.

Hac Largii sententia collaudata a patribus, legati cum iam dictis responsis dimissi sunt. Sequenti vero die consules coacto senatu dispiciẽdum proposuere *patribus* quo pacto vrbani

tumultus possent corrigi. ac primus sententiã rogatus P. Virginius vir popularis, mediam viam ingressus dixit: Quoniã plebs superiori anno in bellis pro rep. maximã declarauit prõptitudinẽ, Volscorum & Auruncorũ validis exercitib. nos inuadẽtib. opposita, cẽseo iis qui bella ista nobiscũ susceperunt & confecerũt, concedendam remissionẽ, vt creditorib. nec in corpora eorũ ius sit, nec in bona. & idem ius esse parentib. eorum vsq; ad auos; natis quoq; vsq; ad nepotes; in ceteros ius esse creditoribus iuxta obligationes contractuum. Post hunc T. Largius dixit: Mihi P.C. videtur optimũ, non hos solos qui fortes in bellis fuerũt, verũ etiam reliquã plebẽ vniuersam a cõtractibus liberam facere. hac. n. sola ratione totã ciuitatem in concordiam redegerimus. Tertius deinde Ap. Claudius superioris anni cõs. dixit: Quoties P.C. de hoc negotio ꝓponitur quæstio, semper eãdem obtineo sententiã, plebi nihil eorum quæ postulat permittẽdũ, nisi iustum & honestũ: neq; summittendos *ei* generosos ciuitatis animos. nec de pristina sententia nũc quidq̃ muto: alioquin essem omniũ mortaliũ amẽtissimus, si, cũ præterito anno collegę aduersanti & plebẽ *in me* concitãti restiterim, & in sentẽtia permãserim, nec terrore deiectus, nec precib. aut gratia flexus, nunc priuatus meipsum deiicerẽ, & libertatẽ loquendi proderẽ. vtcũq; cuiq; vestrum appellare libet hãc animi mei libertatẽ, siue generositatẽ siue arrogantiã, numq̃, dũ vixero, [ab hac recta sentẽtia discedã, nec vnq̃] debitorũ remissionẽ in improborũ hominum gratiã introducam: immo etiam eius sententiæ auctores totis viribus oppugnabo: reputans q; omnia vitia & dissensiones, & (vt cõpendio dicam) subuersio ciuitatis ex interuersio ære mutuatitio nascitur. & siue quis prudẽter, siue insane, (quod non priuatam sed publicam incolumitatem spectandã censeo) siue quomodocumque hæc a me dicta opinabitur, fruatur sua opinione per me licet *modo* mihi *vicissim liceat* semper aduersari *noua* instituta præter patriæ morem inducentibus. Quoniam autem tempus *nunc* non æs alienum, sed præsentaneam opem postulat, dicam quod mihi vnicum in præsens seditionis videatur remedium: dictatorem quam primum dicendum censeo, qui pro imperio & senatum

θορύβων παύσεως σκοπεῖν. πρῶτος οὖν ἐρωτηθεὶς γνώμην Πόπλιος Οὐεργίνιος, ἀνὴρ δημοτικός, τὴν διὰ μέσου πορευόμενος ὁδόν, ἔλεξεν· Ἐπειδὴ τὸ δημοτικὸν πλῆθος ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ προθυμίαν πλείστην εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀγῶνας ἐπεδείξατο, Οὐολούσκοις καὶ Αὐρούγκοις πολλῇ στρατιᾷ ἐπιοῦσιν ἀντιταξάμενοι ἐφ᾽ ὑμῶν, οἴομαι δεῖν τοὺς συναραμένους ἡμῖν τότε, καὶ τῶνδε τῶν πολέμων μεταχόντας, ἀφεῖσθαι, καὶ μηδενὸς αὐτῶν μήτε τὸ σῶμα, μήτε τὴν οὐσίαν ὑπὸ τῶν δανειστῶν κρατεῖσθαι· τὸ δ᾽ αὐτὸ δίκαιον εἶναι καὶ γονεῦσι τοῖς τούτων, ἄχρι καὶ πάππων, καὶ παισὶν ἕως ἐγγόνων· τοὺς δ᾽ ἄλλους ἀγωγίμους εἶναι τοῖς δεδανεικόσιν, ὡς ἕκαστοι συνέβαλον. μετὰ δὲ ταῦτα Τίτος Λάρκιος εἶπεν· Ἐμοὶ δέ, ὦ βουλή, δοκεῖ κράτιστον, μὴ μόνους τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις ἀγαθοὺς γενομένους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα δῆμον ἐλευθερον τῶν συμβολαίων ἀφεῖσθαι. μόνως γὰρ ἂν οὕτως ὅλην τὴν πόλιν ὁμονοοῦσαν ἐργασαίμεθα. τρίτος δὲ παρελθὼν Ἄππιος Κλαύδιος ὁ τὴν ὕπατον ἀρχὴν τῷ παρελθόντι ἔτει ἄρχων, ἔλεξεν· Ἀεὶ μέν, ὦ βουλή, ὁσάκις ὑπὲρ τούτων προετέθη λόγος, ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰμι γνώμης, μὴ ἐπιτρέπειν τῷ δήμῳ μηδὲν τῶν ἀξιουμένων, ὅ τι μὴ νόμιμον μήτε καλόν, μήτε τὸ φρόνημα τῆς πόλεως ἐλαττοῖ· καὶ οὐδὲ νῦν μεταγινώσκω τῶν ἐξ ἀρχῆς μοι φανέντων 274 οὐδέν· ἢ πάντων ἂν εἴην ἀνθρώπων ἀφρονέστατος, εἰ πρότερον μέν, ὕπατος ὤν, ἀντιπράττοντός μοι τοῦ συνυπάτου, καὶ τὸν δῆμον ἐπισείοντος, ἀντέσχον, καὶ διέμεινα ἐπὶ τῶν ἐγνωσμένων, οὔτε φόβῳ ἀποτραπείς, οὔτε δεήσεσιν, οὔτε χάρισιν εἴξας· νῦν δέ, ἰδιώτης ὤν, ῥίψαιμι ἐμαυτόν, καὶ τὴν παρρησίαν καταπροδοίην. εἴτε μου τὸ ἐλεύθερον τῆς ψυχῆς ὑμῶν ἕκαστος βούλεται ἀποκαλεῖν εὐγενές, εἴτε αὔθαδες, ὅσον ἂν ζῶ χρόνον, [οὐκ ἀποστήσομαι τῶν ἤδη καλῶς δεδογμένων.] καὶ οὐδέποτε εἰσάξω χαριζόμενος τοῖς κακοῖς χρεῶν ἀποκοπάς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς εἰσάγοντας αὐτὰς ἁπάσῃ προθυμίᾳ χρώμενος, ὁμόσε χωρήσω· λογιζόμενος ὅτι πᾶσα κακία καὶ διαφορά, καὶ συλλήβδην ἀνατροπὴ πόλεως, ἀπὸ χρεοκοπίας ἄρχεται. καὶ εἴτε τις ἀπὸ τοῦ φρονίμου τινός, εἴτε διὰ μανίας, ἐπειδὴ οὐ τὸ ἴδιον ἀσφαλές, ἀλλὰ τὸ τῆς πόλεως ἀξιῶ σκοπεῖν, εἴτε ὅπως δή ποτε οἰήσεται τάδε λέγεσθαι, συγχωρῶ αὐτῷ νομίζειν ὅπως βούλεται· μέχρι παντὸς ἐναντιώσομαι τοῖς μὴ τὰ πάτρια πολιτεύματα εἰσηγησαμένοις. ἐπεὶ δ᾽ οὐ τὰ χρέα ἀπαιτοῦσιν οἱ καιροί, μεγάλην δὲ βοήθειαν, ἃ μόνα ἐστὶν τῆς διχοστασίας φάρμακα ἐν τῷ παρόντι φράσω, δικτάτορα ἑλέσθαι κατὰ τάχος, ὃς ἀνυπεύθυνον ἕξει ἐξουσίαν καὶ βουλὴν

καὶ δῆμον ἀναγκάσει τὰ κράτιστα τῷ κοινῷ φρονεῖν· ἄλλη γὰρ οὐκ ἔσται τηλικούτου κακοῦ λύσις. Ταῦτα εἰπόντος Ἀππίου, καὶ τῶν νέων ἐπιθορυβησάντων ὡς τὰ δέοντα εἰσηγουμένου, Σερουίλιός τε ἀντιλέξων ἀνέστη καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν πρεσβυτέρων· [ἡττῶντο δὲ ὑπὸ τῶν νεωτέρων] ἐκ παρασκευῆς τε ἀφικνουμένων, καὶ βίᾳ πολλῇ χρωμένων· καὶ πέρας ἐνίκησεν ἡ Ἀππίου γνώμη. καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ὕπατοι κοινῇ γνώμῃ χρησάμενοι, τῶν πλείστων οἰομένων Ἄππιον ἀποδειχθήσεσθαι δικτάτωρα, ὡς μόνον ἐπιχειρῆσαι τῆς πραγματείας δυνησόμενον, ἐκεῖνον μὲν ἀπήλασαν, Μάνιον δὲ Οὐαλέριον ἀδελφὸν Ποπλίου τοῦ πρώτου ὑπατεύσαντος, καὶ δημοτικώτατον δοκοῦντα ἔσεσθαι, καὶ ἄνδρα γηραιὸν, ἀπέδειξαν, αὐτὸ τὸ φοβερὸν οἰόμενοι τῆς ἐξουσίας ἀποχρῶν· ἀνδρὸς δὲ τὰ πάντα ἐπιεικοῦς τοῖς πράγμασι δεῖν, ἵνα μηδὲν ἐξεργάσηται νεώτερον. παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν Οὐαλέριος, καὶ προελόμενος ἱππάρχην Κόϊντον Σερουίλιον, ἀδελφὸν τοῦ συνυπατεύσαντος Ἀππίῳ Σερουιλίου, παρήγγελλε τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν παρεῖναι. συνελθόντος δὲ ὄχλου πολλοῦ τότε πρῶτον ἐξ οὗ τὴν ἀρχὴν ὁ Σερουίλιος ἀπέθετο, καὶ ὁ δῆμος ἀγόμενος ἐπὶ τὰς στρατιὰς εἰς φανερὰν ἀπόνοιαν ἐτράπετο, ἐλθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα ἔλεξεν· Ὦ πολῖται, εὖ ἴσμεν ὅτι βουλομένοις ὑμῖν ἐστιν ἀεί τινας ἐκ τοῦ Οὐαλερίων γένους ἄρχειν ὑμῶν, ὑφ' ὧν ἐλεύθεροι τυραννίδος χαλεπῆς γεγόνατε, καὶ οὐδενὸς τῶν μετρίων ἠτυχήσατε, ὑμᾶς αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες τοῖς ἁπάντων δημοτικωτάτοις δοκοῦσιν. ὥστε οὐ διδαχῆς ὑμῖν δεομένοις, ὅτι βεβαιώσομεν τῷ δήμῳ τὸ ἐλεύθερον, ὅπερ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ δεδώκαμεν, οἱ λόγοι ἔσονται, ἀλλὰ παρακλήσεως μετρίας, ἵνα πιστεύητε ἡμῖν ὅ τι ἂν ὑπισχνώμεθα ἐμπεδώσειν. ἡλικίας γὰρ, ἣ τὸ φενακίζειν ἥκιστα ἐπιδέχεται, ἐπὶ τὸ τέλειον ἥκομεν, καὶ ἀξιώσεως, ἥτις τοῦ ῥᾳδιουργεῖν ἐλάχιστον φέρεται μέρος, ἀρκούντως ἔχομεν, χρόνον τε οὐχ ἑτέρωθί που τὸν λειπόμενον βιώσεσθαι μέλλομεν, ἀλλ' ἐν ὑμῖν, δίκας ὧν ἂν ἐξαπατῆσαι δοκῶμεν ὑφέξοντες. ταῦτα μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφην, ὡς οὐ μακρῶν δεόμενα λόγων, πρὸς εἰδότας ἐάσω. ὃ δέ μοι δοκεῖτε παθόντες ὑφ' ἑτέρων, εἰκότως ἐπὶ πάντων ὑποπτεύειν, ὁρῶντες ἀεί τινα τῶν παρακαλούντων ὑμᾶς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ὑπάτων ὑπισχνουμένων, ὧν ἂν δέησθε
275 παρὰ τῆς βουλῆς διαπράξασθαι, μηδὲν δὲ ἐπὶ τέλος ἀγόντων τῶν ὁμολογηθέντων· τοῦτο ὡς οὐ δικαίως ἂν ὑποπτεύητε καὶ περὶ ἐμοῦ, δυσὶν ἂν τοῖσδε μάλιστα πιστωσαίμην, ὅτε μὴ ἂν ἐμοὶ τὴν βουλὴν εἰς τοῦτο τὸ λειτούργημα, ἑτέρων ὄντων τῶν ἐπιτηδειοτέρων,

& plebem cogat ad consilia reip. vtilissima. alias nullus erit horum malorum finis. Hanc Appii orationem iunioribus cũ fremitu approbãtibus, Seruilius contradicturus assurrexit, & aliquot alii seniores: sed victi sunt a iunioribus, qui & parati *ad hoc* venerãt, & caussam magna vi agebant: atq; *ita* vicit tandẽ Appii sententia. Deinde consules vnanimi cõsilio, præter plurimorũ opinionem qui Appio dictaturã destinabãt vt soli ad hoc idoneo, repulso illo M' Valeriũ fratrẽ Publii primi cõsulis, cũ popularissimus fore videretur, iã senẽ creauerunt dictatorem; rati ipsum potestatis terrorem sufffecturum esse: ceterum miti viro esse opus in tali negotio, nequid forte *rebus exasperatis* moliretur noui. Is inito magistratu, & electo magistro eq. Q. Seruilio, fratre eius qui cum Appio fuerat consul, in concionẽ vocauit populum. qui cum frequens adesset tũc primum ex quo Seruilius magistratum deposuerat, & plebs dum ad militiam cogeretur, ad manifestariam insolentiam se verterat; pro tribunali sic locutus est: Sat scio Quirites, semper vos aliquos e gente Valeria magistratus cupere, per quos a grauissima tyrannide liberati estis, nec vlla æquitatis parte frustrati; permittentes vos iis qui omnium viderentur popularissimi. quare nõ opus est vt vos doceam nos populo libertatem, quam ei iam inde ab initio dedimus, conseruaturos esse; sed vt paucis horter, fidem iis quæ præstare pollicebimur, firmam tribuatis. ea enim ætate sumus, in quã haudquaq̃ dolus cadit; ea dignitate, quæ imposturarũ quã maxime expers est; & quod vitæ superest, non alibi agetur quam inter vos; vt decepti possitis pœnas de me sumere. verum hæc (vt dixi) apud vos totius rei non ignaros tacebo, vt quæ multis verbis nõ egeant. Ceterũ quia quod ab aliis vobis accidit, nõ immerito de omnib. suspicari videmini, dũ semper videtis aliquẽ e consulibus ad bella vos cohortãtib. polliceri, se, quibus indigeatis, a senatu impetraturũ, nec tamẽ vllã promissorũ partem implere: hoc *ipsum* & de me suspicari vos iure non posse, duobus potissimũ argumẽtis fidem faciam: tum quod senatus me plebis amãtissimo non abuteretur ad tale ministerium, cum nõ

3 Dictator M' Valerius.

desint alii magis idonei: tũ quod non *in aliud* me ornasset hoc summo imperio: in quo quæ mihi viderentur optima, etiam sine illis ad iuuandam remp. adhibere possem. certe non est cur putetis me prudentẽ & doli conscium velle vobis inferre iniuriam. quodsi me putatis adeo hominum omnium nocentissimum, facite de me quod libet; tantum meis monitis freti, animos vestros ista suspicione liberate: iras porro ab amicis transferte in hostes, qui patria vos & libertate spoliare cogitant, ceterisque hominum iudicio grauib. malis afficere: & nuntiantur iam non lõge abesse a nostris finibus. expedite igitur vos alacriter, & ostẽdite illis, Romanorum vel dissentientes inter se vires cõcorde aliorum potẽtia validiores esse. aut enim non exspectabunt nos si contra eamus vnanimes, aut meritas audaciæ pœnas dabunt. Sic enim putate, Volscos esse Sabinosque qui bellum nobis inferũt, multis a vobis victos prœliis; & neq; maiora nunc afferre corpora, neq; fortiores animos; sed tantum vos ob mutuas discordias contemnere. Vbi vero de hostibus vindictã sumpseritis, spondeo vobis senatũ & has de ære alieno contentiones, & alias petitiones æquas, ꝓ bellicæ virtutis merito concessurũ. interim libera sunto omnia corpora, omnia bona: nec ciuis Romani honos pigneratione, ęre alieno, aut vllius cõtractus nexu teneatur. q̃ vero fortiter certauerint, iis ꝓ honestissima corona erit integer patriæ status; nec minus honesta cõtinget laus a sociis. nos quoq; talibus eũ honestabimus p̃miis, quæ & rẽ familiarẽ possint restituere, & honore familiã illustrare. Exemplũ prõpti ad audendũ animi a me sumite. ꝓ vobis.n. periculis me obiiciã, nõ secus q̃ si essem vestrũ validissimus. Hęc dicentẽ tota plebs & libẽter audiit, vt nullo amplius dolo eludenda: & mox pollicita est ad id bellũ suã operã. decẽ legiones conscriptæ sunt, singulæ quaternorũ miliũ. e quib. ternæ vtriq; cõsuli attributę sunt, & equitum quãtũ cuiq; tribueret partitio: *alteræ* quatuor *legiones* cũ reliquo equitum numero, dictatoris sequebãtur auspicia. cõfestimq; instructi maturauerunt iter: in Æquos, T. Veturius; in Volscos, A. Virginius; ipse dictator Valerius,

τῷ φιλοδημοτάτῳ δοκοῦντι εἶναι καταχρήσασθαι· καὶ τῷ μὴ ἂν αὐτοκράτορι κοσμῆσαι ἀρχῇ, δι' ἣν τὰ δόξαντά μοι κράτιστα εἶναι, καὶ δίχα ἐκείνης ἐπικουρεῖν δυνήσομαι. οὐ γὰρ δήπου συνεξαπατᾶν ὑμᾶς ἐπιστάμενον τὴν ἀπάτην, καὶ βουλευσάμενον μετὰ ταύτης συγκακουργεῖν ὑπολαμβάνετε. εἰ γὰρ ταῦτα ὑμῖν εἰσέρχεται περὶ ἐμοῦ ὡς ἁπάντων ἀνθρώπων κακουργοτέρου, ὅ τι βούλεσθε χρώμενοί μοι, ταύτης μὲν τῆς ὑποψίας, ἐμοὶ πειθόμενοι, τὰς ψυχὰς ἐλευθερώσατε· ἐπὶ δὲ τοὺς πολεμίους τὴν ὀργὴν μετάθετε ἀπὸ τῶν φίλων, οἳ πόλιν τε ὑμᾶς ἀφελούμενοι ἥκουσι, καὶ ἀντ' ἐλευθέρων δούλους ποιήσοντες, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δεινὰ ἐν ἀνθρώποις νενόμισται, διαθεῖναι σπεύδοντες, οὐ πόρρω τῆς χώρας εἶναι ἀγγέλλονται. προθύμως οὖν ἀποδύσασθε, καὶ δείξατε αὐτοῖς ὅτι καὶ στασιάζουσα ἡ Ῥωμαίων δύναμις κρείττων ἑτέρας ἐστὶν ὁμονοούσης. ἢ γὰρ οὐχ ὑπομενοῦσιν ἡμᾶς ἐπιόντας ὁμοθυμαδὸν, ἢ δίκας ὑφέξουσι τῆς τόλμης ἀξίας. ἐνθυμήθητε γὰρ, ὅτι Οὐολοῦσκοι καὶ Σαβῖνοί εἰσιν, ὧν πολλάκις ἐκρατήσατε μαχομένων, οἱ τὸν πόλεμον ἐπάγοντες ἡμῖν, οὔτε σώματα νῦν μείζονα λαβόντες, οὔτε ψυχὰς τῶν προτέρων ἀλκιμωτέρας κτησάμενοι, ἀλλ' ὡς πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων, καταφρονήσαντες ὑμῶν. ὅταν δὲ τοὺς πολεμίους τιμωρήσησθε, ἐγγυῶμαι ὑμῖν τὴν βουλὴν ἐγὼ τάς τε ὑπὲρ τῶν χρεῶν φιλονεικίας, καὶ ὅ τι ἂν ἄλλο παρ' αὐτῆς αἰτῆσθε μέτριον, ἀξίως τῆς ἀρετῆς ἣν ἂν ἐπιδείξησθε ἐν τῷ πολέμῳ, βεβαιώσειν. τέως δὲ ἀφείσθω πᾶσα μὲν οὐσία, πᾶν δὲ σῶμα, πᾶσα δ' ἐπιτιμία πολίτου Ῥωμαίων ἀρρυσίαστος, ἀπό τε δανείου καὶ ἄλλου παντὸς συμβολαίου. τοῖς δὲ προθύμως ἀγωνισαμένοις κάλλιστος μὲν στέφανος, πόλις ἥδε γενομένη πᾶσα ὀρθὴ, καλὸς δὲ καὶ ὁ παρὰ τῶν συνόντων ἔπαινος ὑπάρξει· καὶ ὁ παρ' ἡμῶν κόσμος ἱκανὸς οἴκους τε ἐπανορθῶσαι χρήμασι, καὶ γένος ἐπιλαμπρῦναι τιμαῖς. παράδειγμά τε ὑμῖν ἀξιῶ γενέσθαι τὸ ἐμὸν εἰς τοὺς κινδύνους πρόθυμον. ὑπεραγωνιοῦμαι γὰρ ὡς ὁ κράτιστα ἐρρωμένος ὑμῶν. Ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, πᾶς ὁ δῆμος ἀσμένως ἀκούσας, ὡς οὐδὲν ἔτι φενακισθησόμενος, ὑπέσχετο συναρεῖσθαι τοῦ πολέμου, καὶ γίνεται δέκα στρατιωτικὰ τάγματα, ἐξ ἀνδρῶν τετρακισχιλίων ἕκαστον. τούτων τρία μὲν ἕκαστος τῶν ὑπάτων ἔλαβεν, καὶ τῶν ἱππέων ὅσον ἑκάστῳ προσεμερίσθη· τὰ δὲ τέτταρα, καὶ τοὺς λοιποὺς ἱππεῖς, ὁ δικτάτωρ. καὶ αὐτίκα παρασκευασάμενοι, ᾤχοντο διὰ τάχους, ἐπὶ μὲν Αἰκανοὺς Τίτος Οὐετούριος, ἐπὶ δὲ Οὐολούσκους Αὖλος Οὐεργίνιος, αὐτὸς δὲ ὁ δικτάτωρ Οὐαλέριος

ἐπὶ

ἐπὶ Σαβίνους. τὴν δὲ πόλιν ἅμα τοῖς γεραιτέροις καὶ ὀλίγῳ τινὶ στρατεύματι ἀκμαίων Τίτος Λάρκιος ἐφύλαττεν. ὁ μὲν οὖν Οὐολούσκων πόλεμος ταχεῖαν τὴν κρίσιν ἔλαβεν· πλήθει γὰρ ὑπεραίρειν πολὺ νομίσαντες, τῶν προτέρων κακῶν ἀναμνησθέντες, ἀγῶνος αἱ ταχίους ἢ φρονιμώτεροι διακελευσθέντες γίνεσθαι, θᾶττον ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους, ἡνίκα ὤφθησαν ἐν συνόψει στρατοπεδεύσαντες. γενομένης δὲ μάχης καρτερᾶς, πολλὰ μὲν δράσαντες γενναῖα, πλείω δὲ τὰ δεινὰ ὑπομείναντες, εἰς φυγὴν τρέπονται· καὶ ὅ τε χάραξ αὐτῶν ἑάλω, καὶ πόλις ἐπιφανὴς ἐκ πολιορκίας παρέστη· Οὐέλιτραι δὲ ὄνομα αὐτῇ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Σαβίνων φρόνημα ἐν ὀλίγῳ πάνυ ἐταπεινώθη χρόνῳ, μιᾶς παρατάξεως ἐξ ἀμφοτέρων βουληθέντων. ἔπειτα ἥ τε χώρα προνομευομένη, καὶ πολίχναι τινὲς ἑάλωσαν, ἐξ ὧν
276 πολλὰ καὶ σώματα καὶ χρήματα οἱ στρατιῶται ἔλαβον. Αἰκανοὶ δὲ τὰ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ὑφορῶντες, ἐπεὶ τὰ τῶν συμμάχων τέλος ἔχοντα ἐπύθοντο, χωρίοις τε ἐχυροῖς ὑπεκάθηντο, καὶ εἰς μάχας οὐ προῄεσαν, τάς τε ἀποχωρήσεις, ὅπῃ ἐδύναντο, δι' ὀρῶν ἢ δρυμῶν κρυφῶν ἐποιοῦντο, καὶ διέτεινον μὲν ἄχρι τινὸς διαφέροντες τὸν πόλεμον· οὐ μέντοι γε διασώσασθαι ἀθῷον τὴν στρατιὰν ἐδυνήθησαν, ἐπιθεμένων αὐτοῖς τῶν Ῥωμαίων ἐν χωρίοις κρημνώδεσι τολμηρῶς, καὶ λαβόντων τὸ στρατόπεδον κατὰ κράτος. ἔπειτα φυγή τε αὐτῶν ἐκ τῆς Λατίνων γῆς ἐγένετο, καὶ παραδόσεις πόλεων ἃς ἔτυχον αὐτῶν τῇ προτέρᾳ ἐφόδῳ καταλαβόμενοι, εἰσὶ δὲ ὧν καὶ ἐκ φιλονεικίας οὐκ ἐκλιπόντων τὰς ἄκρας, ἁλώσεις. Οὐαλέριος δὲ κατὰ νοῦν χωρήσαντος αὐτῷ τοῦ πολέμου, τὸν εἰωθότα θρίαμβον ἀπὸ τῆς νίκης καταγαγών, ἀπέλυσε τὸν δῆμον ἀπὸ τῆς στρατείας, οὔπω τῆς βουλῆς καιρὸν εἶναι νομιζούσης, ἵνα μὴ τὰς ὑποσχέσεις ἀπαιτοῖεν οἱ ἄποροι· εἰς δὲ τὴν δορίκτητον ἣν Οὐολούσκους ἀφείλοντο, κληρούχους ἀπέστελλεν, ἐπιλέξας ἄνδρας ἐκ τῶν ἀπόρων, οἳ τήν τε πολεμίαν φρουρήσειν ἔμελλον, καὶ τὸ ἐν τῇ πόλει στασιάζον ἔλαττον ἀπολείψειν. ταῦτα διοικησάμενος, ἠξίου τὴν βουλὴν τὰς ὑποσχέσεις αὐτῷ βεβαιῶσαι, κεχαρισμένῳ τὸ παρὰ τοῦ πλήθους πρόθυμον ἐν τοῖς ἀγῶσιν. ὡς δὲ οὐ προσεῖχεν αὐτῷ τὸν νοῦν, ἀλλ' ὥσπερ πρότερον, ἠναντιοῦτο τῇ γνώμῃ, συστρέψαντες ἑταιρείας αὐτοῖς νέοι καὶ βίαιοι, καὶ πλήθει τῶν ἑτέρων ἐπικρατοῦντες, καὶ τότε ἀντέπραττον, καὶ πολλῇ καταβοῇ ἐχρῶντο, τὴν οἰκίαν αὐτῶν δημοκόλακα ἀποφαίνοντες, καὶ νόμων πονηρῶν ἀρχηγόν. ὡς δὲ μάλιστα ἠγγέλλοντο οἱ ἄνδρες ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς δικαστηρίων, πολιτεύματι τούτῳ πᾶσαν ἠφανικέναι τὴν τῶν

in Sabinos: ad vrbis custodiam cum senioribus & pauca iuniorum manu relictus est T. Largius. Cum Volscis cito debellatum est. fidētes enim maioribus copiis, superiorum cladium memoria citius quam cautius ad certamen impellente, primi Romanos ocius adorti sunt, simulatque illos castra metatos conspexere. inito prœlio cum acriter aliquādiu ac strenue pugnassent, maiorem tamē ipsi accepissent quam intulissent cladem, *tandem* in fugam se verterūt: *simulq;* castra vi capta, & Velitræ obsidione domitæ, nobile gentis eius oppidū. Pari modo & Sabinorū spiritus intra breue temporis spatium sunt compressi, decretumq; vno tantum prœlio: deinde actæ ex agris prædæ, & expugnata aliquot oppidula; vnde magna tum corporum tum opū copia miles potitus est. Æqui autē diffisi suis viribus, postquam audiuere debellatum cum sociis, cōtinebant se locis munitioribus, non ausi in aciem procedere; & qua poterant, recedebant per montium aut saltuum iuga, elusis aliquamdiu hostibus. non potuerunt tamen incolumem exercitum reducere, cū Romani per ardua rupium eos audenter consectati, castra vi cepissent. quo facto fuga se proripuerunt ex agro Latinorum; ac *max* secutæ *crebra* dediones oppidorum quæ primo impetu ceperāt; aut expugnationes etiam, siqui obstinate arces retinere cōtenderent. Valerius confecto ex animi sententia bello, triumphoq; solenni ritu deducto, militia liberauit populum, cum nōdum senatui tempus esse videretur, ne *tam cito* inopes promissa repeterēt. In agrū de Volscis captū colonos misit, delectos ex egena multitudine; qui & cōtra hostē essent præsidio, & seditiosam in vrbe turbā minuerēt. His ita ordinatis petit a senatu, vt cū promptā plebis in prœliis experti sint operā, ipsi quoq; promissis stēt. qui cum ista negligerent, & vt antea sententiæ ipsius reclamarēt, iuniorum factio quæ & numero & vi prępollebat alteri, aduersabatur viro, magnoq; clamore in eū debacchabatur, *totam* eius familiā infamans vt adulatricē plebis & malarū legum auctorē. *tādem* cū nuntiaretur homines istos in iudicialib. consistoriis vociferari, hoc eius instituto totā patriciorū

Volsci profligati.

Sabini debellati.

Æqui domiti.

Domesticæ turbæ recrudescunt.

potentiam esse abolitam, indignatus Valerius, & iniuste se ad populũ traduci questus, cum deploratione infelicis talium consiliorum exitus; & (vt fieri solet in talib. aduersitatibus) partim ex affectu, partim praecellenti mentis acumine, *multa* vaticinatus, e curia se proripuit. aduocata deinde concione sic populum allocutus est: Magnam vobis gratiam Quirites habeo, ob promptam operã quam mihi vltro in hoc bello praestitistis; maiorẽ etiam, ob spectatam in proeliis virtutem. Sed & referre vobis gratias maximopere studui, tũ aliis rationibus, tum praestando quae senatus nomine vobis sum pollicitus, & reconciliãdo exasperatos seditionibus animos, veluti consiliarius & arbiter vtriusq; partis. Sed huic meae voluntati obstant qui salutaribus reip. consiliis sua praeferunt placita; numero ac viribus ceteris superiores, & pro iuuenili aetate feruidiores quam praesens rerũ status postulat. Ego contra senex, vt videtis, alios quoq; mei similes habeo socios, consiliis quidem pollentes, sed ad ea exsequẽda destitutos viribus: & quod reliquum *nobis* est, hęc quę penes nos esse videtur reip. procuratio, priuata est cum vtraq; parte simultas. nam senatus me criminatur vt *plus satis* studiosum vestrę multitudinis: apud vos traducor quasi patres cõscriptos maiore prosequar beneuolẽtia. Si igitur plebs prior affecta beneficio promissum senatui per me factum fefellisset, respondendum mihi fuisset, vestrum id mendacium esse, nec vllam in me culpam residere. nunc quoniam senatus pollicita sunt irrita, necesse habeo apud plebem caussam meam agere, non factum id meo cõsensu, sed fucum factum ambobus, immo mihi magis quam vobis: cui non eo solum fit iniuria quod cum ceteris sum deceptus, sed quod priuatim etiam male audio, quasi prędã de hoste captam egenis plebeiis non ex communi senatus sententia dederim, captãs propria commoda; & *nunc* cõtra senatus voluntatem bona ciuiũ publicare cupiã; vosq; pręter disciplinę rationẽ inuito senatu absoluerim a militia, quos in hostico castrensib. laborib. & vagis itineribus *diutius* distinere debuerim. Obiicitur mihi & colonorũ in Volscos deductio, ꝙ agrum magnum &

πατρικίων δυναστείαν, αἰτιώμενοι, σχετλιάσας Οὐαλέριος πολλά, καὶ ὅτι μὴ δίκαια πάσχοι διαβεβλημένος ὑπ' αὐτῶν πρὸς τὸν δῆμον ὀνειδίσας, τήν τε μέλλουσαν καταλήψεσθαι σφᾶς τύχην τοιαῦτα βουλευομένους ἀνακλαυσάμενος, καὶ οἷα εἰκὸς ἐν τοιούτῳ κακῷ, τὰ μὲν ἐκ πάθους, τὰ δ' ἀπὸ τοῦ πλεόνος τῶν πολλῶν νοῦν ἀποθεσπίσας, ᾤχετο ἀπιὼν ἐκ τοῦ βουλευτηρίου· καὶ συγκαλέσας τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, ἔλεξεν· Πολλὴν χάριν ὑμῖν εἰδώς, ὦ πολῖται, τῆς τε προθυμίας ἣν παρέσχεσθέ μοι, ἑκούσιοι συναράμενοι τοῦ πολέμου, καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς ἀρετῆς ἣν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀπεδείξασθε, μεγάλην μὲν ἐποιούμην σπουδὴν ἀμείψασθαι ὑμᾶς τοῖς τε ἄλλοις, καὶ τῷ μὴ ψεύσασθαι τὰς ὑποσχέσεις ἃς ὑπὲρ τῆς βουλῆς ἐποιούμην πρὸς ὑμᾶς, καὶ εἰς ὁμόνοιαν ἤδη ποτὲ καταστῆσαι τὴν στάσιν ὑμῶν, σύμβουλος καὶ διαιτητὴς ἀμφοῖν γενόμενος· κωλύομαι δὲ πράττειν αὐτά, διὰ τοὺς οὐ τὰ βέλτιστα τῷ κοινῷ φρονοῦντας, τὰ δὲ σφίσιν αὐτοῖς ἐν τῷ παρόντι κεχαρισμένα προαιρουμένους, οἳ πλήθει τε ἐπικρατοῦντες τῶν ἑτέρων, καὶ δυνάμει, ἣν τὸ νέον αὐτοῖς παρέχεται μᾶλλον ἢ τὰ πράγματα ἔρρωται. ἐγὼ δὲ γέρων τε δή, ὡς ὁρᾶτε, καὶ ἑτέρους τοιούτους ἔχω συμμάχους, ὧν ἡ ἐν τῇ γνώμῃ οὖσα ἰσχύς, ἀδύνατός τε ἐστὶν ἔργῳ ἐπεξελθεῖν, καὶ περιέστηκεν ἡ δοκοῦσα ἡμῶν τοῦ κοινοῦ πρόνοια, ἰδία πρὸς ἑκάτερον μέρος ἀπέχθεια φερομένη. τῇ τε γὰρ βουλῇ δι' αἰτίας εἰμὶ ὡς τὸ ὑμέτερον πλῆθος θεραπεύων, καὶ πρὸς ὑμᾶς διαβέβλημαι ὡς ἐκείνῃ μᾶλλον τὴν εὔνοιαν ἀποδεικνύμενος. εἰ μὲν οὖν ὁ δῆμος οὐ προπαθὼν ἐξέλιπε τὰς δι' ἐμοῦ τῇ βουλῇ γενομένας ὑποσχέσεις, ἐκεῖνά μοι ἀπολογητέα ἦν, ὅτι ἐψεύσασθε ὑμεῖς, ἐν ἐμοὶ δὲ οὐδὲν κακούργημα ἦν. ἐπεὶ δὲ τὰ παρὰ τῆς βουλῆς ὁμολογηθέντα οὐ γέγονεν ὑμῖν ἐπιτελῆ, πρὸς τὸν δῆμον ὁ λόγος ἀναι- 277
καῖος γίγνεταί μοι, ὅτι οὐκ ἐμοὶ συνδοκοῦντα πεπόνθατε, ἀλλ' ὁμοίως πεφενακίσμεθα καὶ παραλελογίσμεθα ἀμφότεροι, καὶ μᾶλλον ὑμῶν ἐγώ, ὅς γε οὐχ ἃ κοινῇ ἠπάτημαι μετὰ πάντων, μόνον ἀδικοῦμαι, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἰδίᾳ κακῶς ἀκήκοα, ὡς δὴ τά τε παρὰ τῶν πολεμίων ἁλόντα, οὐ μετὰ κοινῆς γνώμης τοῦ συνεδρίου, τοῖς ἀπόροις ὑμῶν, βουλόμενος ἰδίαν ὠφέλειαν ποιήσασθαι, παρασχών, καὶ τὰς τῶν πολιτῶν οὐσίας δημεύειν ἀξιῶν, ἧς γε κωλυούσης, ἢ μή, παρανομεῖν τε στρατείας, ἐναντιουμένων τῶν βουλευτῶν, ἀφεικώς, δέον ὑπὸ ταῖς ἀγραυλίαις καὶ πλάναις ἐν τῇ πολεμίᾳ κατέχειν ὑμᾶς. ὠνείδισται δέ μοι καὶ ἡ τῶν κληρούχων εἰς Οὐολούσκους ἐκπομπή, ὅτι γῆν πολλὴν καὶ

ἀγαθὴν

ἀγαθὸν οὐ τοῖς πατρικίοις οὐδὲ τοῖς ἱππεῦσιν ἐχαρισάμην, ἀλλὰ τοῖς ἀπόροις ὑμῶν διένειμα· καὶ ὃ μάλιστά μοι τὴν πλείστην ἀγανάκτησιν παρέσχεν, ὅτι πλείους ἢ τετρακόσιοι ἄνδρες ἐκ τοῦ δήμου τοῖς ἱππεῦσι προσκατελέγησαν ἐπὶ στρατολογίας, βίων εὐπορήσαντες. εἰ μὲν οὖν ἀκμάζοντί μοι τὸ σῶμα ταῦτα παρέπεσεν, δῆλον ἂν ἔργῳ ἐποίησα τοῖς ἐχθροῖς, οἷον ὄντα με ἄνδρα προὐπηλάκισαν· ἐπεὶ δὲ ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη γέγονα, καὶ οὐ δυνατός ἔτι ἀμύνειν ἑαυτῷ εἰμι, ὁρῶν τε ὅτι οὐκ ἂν ἔτι ὑπ' ἐμοῦ παύσαιτο ἡ στάσις ὑμῶν, ἀποτίθεμαι τὴν ἀρχήν, καὶ ἐπὶ τοῖς βουλομένοις τὸ σῶμα ἐμαυτοῦ ποιῶ, εἴ τι οἴονται ὑπ' ἐμοῦ ἐξηπατῆσθαι, χρῆσθαί μοι ὅ τι ἂν διεγνῶσι. Ταῦτα εἰπὼν, ὁ μὲν δημοτικὸν ἅπαν εἰς συμπάθειαν ὑπηγάγετο, καὶ προὔπεμψαν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπιόντα· τὴν δὲ βουλὴν ἔτι χαλεπωτέρως αὐτῷ διακεῖσθαι ἐποίησεν. Αὖθις δὲ μετὰ τοῦτο τάδε ἐγένετο· οἱ μὲν πένητες οὐκέτι κρύφα οὐδὲ νύκτωρ, ὡς πρότερον, ἀλλ' ἀναφανδὸν ἤδη συνιόντες, ἐβούλευον ἀπόστασιν ἐκ τῶν πατρικίων. ἡ δὲ βουλὴ κωλύειν διανοουμένη, τοῖς ὑπάτοις ἐπέταξε μήπω λύειν τὰ στρατεύματα. τῶν γὰρ ἱερῶν ταγμάτων ἔτι κύριος ἦν, τοῖς στρατιωτικοῖς ὅρκοις κατειργομένων, καὶ οὐδεὶς ἀπολείπεσθαι τῶν σημείων ἠξίου· τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ τῶν ὅρκων ἐν ἑκάστῳ φόβος. πρόφασις δὲ κατεσκευάσθη τῆς στρατείας, ὡς Αἰκανῶν καὶ Σαβίνων συνεληλυθότων εἰς ἓν ἐπὶ τῷ κατὰ Ῥωμαίων πολέμῳ. ὡς δὲ προῆλθον ἔξω τῆς πόλεως οἱ ὕπατοι τὰς δυνάμεις ἔχοντες, καὶ τὰς παρεμβολὰς οὐ πρόσω ἀπ' ἀλλήλων ἔθεντο, συνελθόντες οἱ στρατιῶται εἰς ἓν πάντες, ὅπλων τε καὶ σημείων ὄντες κύριοι, Σικιννίου τινὸς Βέλλου παρορμήσαντος αὐτούς, ἀφίστανται τῶν ὑπάτων, ἁρπάσαντες τὰ σημεῖα· τιμιώτατα γὰρ Ῥωμαίοις ταῦτα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται· λοχαγούς τε ἑτέρους, καὶ περὶ ἁπάντων ἄρχοντα τὸν Σικίννιον ἀποδείξαντες, ὄρος τι καταλαμβάνονται πλησίον Ἀνίητος ποταμοῦ κείμενον, οὐ πρόσω τῆς Ῥώμης, ὃ νῦν ἐξ ἐκείνου Ἱερὸν ὄρος καλεῖται. τῶν δὲ ὑπάτων καὶ λοχαγῶν μετακαλούντων αὐτοὺς ἅμα δεήσει καὶ οἰμωγῇ, καὶ πολλὰ ὑπισχνουμένων, ἀπεκρίνατο ὁ Σικίννιος· Τίνα γνώμην ἔχοντες, ὦ πατρίκιοι, οὓς ἀπηλάσατε ἐκ τῆς πατρίδος, καὶ ἀντ' ἐλευθέρων δούλους ἐποιήσατε, νῦν μετακαλεῖτε; ποίᾳ δὲ πίστει τὰς ὑποσχέσεις ἡμῖν ἐμπεδώσετε, ἃς πολλάκις ἤδη ψευσάμενοι ἐλέγχεσθε; ἀλλ' ἐπειδὴ μόνοι τὴν πόλιν ἀξιοῦτε κατέχειν, ἄπιτε μηδὲν ὑπὸ τῶν πενήτων καὶ ταπεινῶν ἐνοχλούμενοι· ἡμῖν δὲ

bonum non patriciis aut equitibus largitus ſim, ſed egenis ex veſtro numero diuiſerim; &, quod maximam eis indignationem mouit, quadringenti & amplius e plebe ciues fortunis aucti, *ſuperiori* delectu in equeſtrem ordinem allecti ſint Hæc ſi mihi corpore vigenti accidiſſent, declaraſſem inimicis quali viro facta ſit contumelia. nunc quia ſum maior ſeptuagenario, nec poſſum me ipſe vlciſci aut defendere, nec veſtras ſeditiones per me compeſci poſſe video, magiſtratum depono; & ſiqui ſe a me deceptos putant, eis mei corporis poteſtatem facio, tractent me vt iuſtum videbitur. His auditis tota plebs ad miſerationem flexa, e foro diſcedētem *domum* deduxit; id quod magis etiam ſenatum exaſperauit. ac mox hi motus ſecuti ſunt. inopes non amplius clam neque noctu, vt antea; ſed propalam cœtus facientes, conſultabant de ſeceſſione a patriciis. ſenatus vero vetare cogitās, iuſſit conſules nondum exercitus dimittere. habebat enim ſacras legiones adhuc in poteſtate; quod ſacramento tenerentur, nec quiſquam deſerere ſigna vellet. tantum pollebat apud vnumquemque iuriſiurándi religio. prætexebatur autem militiæ cauſſa, quaſi Æqui & Sabini ad bellum Romanis inferendum conſpiraſſent. Deinde cum conſules cum copiis egreſſi, caſtra non lōge a ſe inuicem poſuiſſent, milites armis & ſignis potiti, in vnum omnes congreſſi, inſtigante quodam Sicinio Belluto; raptis ſignis defecerunt a conſulibus. nihil enim in Romana militia ſignis habetur venerabilius; nec minus ſacra iudicantur quam deorum ſimulacra. creatiſque nouis centurionibus, & rei ſumma delata ad Sicinium, montem quendam prope Anienem fluuium occupant, non longe ab vrbe, qui hunc inde vocatur Mons ſacer. cumq; a conſulibus & centurionibus reuocarētur cum precibus & lacrymis, multa *interim* pollicentibus, reſpondit Sicinius: Quid vobis vultis patricii, dū eos nunc reuocatis, quos ipſi expuliſtis patria, & e liberis feciſtis ſeruos? aut qua fide nobis ꝑmiſſa firmabitis, quę, vt cōſtat, iam toties fefelliſtis? Quādo ſoli vrbē tenere vultis, abite. non erūt vobis moleſti pauperes & tenues. nos

Seceſſio in montem ſacrum.

contenti erimus quacumq; terra, vbi libertatem tueri liceat; eáq;, vbicúq; fuerit, patriam nobis putabimus.

His in vrbem renuntiatis, magnus tumultus fuit, & cōploratio, discursusq; per vias, plebeiis vrbē deserere parantibus, patriciis eos *a proposito* diuertere, ac per vim inuitos retinere conantibus: eratque clamor circa portas & fletus; nec dictis factisq; tēperabatur hostilibus, nulla ætatis, sodalitatis, dignitatis, virtutis ve reuerētia. Reiectis deinde custodibus exituum, qui ob paucitatem non valebant subsistere cōtra impetū multitudinis, tum vero magna pars plebis se effundebat; ac velut vrbe capta, qui remanebant, lamentabantur, seq; inuicē incusabant, dum vrbē desolari videbant. secutæ sunt consultationes crebrę, & accusationes eorum qui caussam secessioni præbuerant. Per idem tēpus & hostes prædabundi excurrebāt vsq; ad mœnia. Sed qui defecerant milites, contenti necessarios cōmeatus e propinquis agris petere, cetera temperabāt a maleficiis, sub diuo manentes & receptantes confluentem ad se tam ex vrbe quā e finitimis castellis plebem, crescente *in horas* numero. refugiebant enim eo non hi soli qui æs alienum, iudicia, miseriasq; inde secuturas vitabant; verum & cetera turba otiosorum ac segnium, nec habentium vnde satisfacerent suis cupiditatibus: tum eorum qui malis artibus studebant, aut inuidebant felicioribus, vel alia quapiā de caussa iniquo animo ferebant præsentem statum reipublicæ. At patricii his turbis perculsi, metuebāt primum ne illi prima quaq; occasione cum externo hoste coniuncti, facerent in vrbem impetum: ac velut signo dato correptis armis cū familiaribus & clientelis, pars vias seruabant qua timerent aduentū hostium, pars castella *proxima* occupabant pręsidiis, pars pro mœnibus in campis castra metabantur. qui vero propter senium nihil horū facere poterant, in mœnib. sunt dispositi. Postquam autem cognouere, secessores nec hosti se adiungere, nec agros vastare, nec quidquā damni dare quod alicuius momenti esset, desierūt metuere: & mutata sententia deliberarunt quibus reconciliari possent conditionibus: dictæque sunt a senatus

ἀρκέσει πᾶσα γῆ ἐν ᾗ ἂν τὸ ἐλεύθερον ἔχωμεν, ὅποι ποτ' ἂν ᾖ, νομίζεσθαι πατρίς. ὡς δ' ἠγγέλθη ταῦτα τοῖς ἐν τῇ πόλει, πολὺς θόρυβος καὶ οἰμωγὴ ἦν, καὶ διὰ τῶν στενωπῶν δρόμος, τοῦ μὲν δήμου καταλείπειν τὴν 278
πόλιν παρασκευαζομένου, τῶν δὲ πατρικίων ἀποτρέπειν ἀξιούντων, καὶ βίαν τοῖς μὴ βουλομένοις προσφέρειν· βοή τε περὶ τὰς πύλας καὶ πολὺς ἀνακλαυσμὸς ἦν, λόγοι τε κατ' ἀλλήλων ἐχθροὶ, καὶ ἔργα πολεμίων ἐγίνοντο, οὐκέτι διακρίνοντος οὐδενὸς οὔτε ἡλικίαν, οὔτε ἑταιρείαν, οὔτε ἀξίωσιν ἀρετῆς. ἐπεὶ δὲ οἱ ταχθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς φρουρεῖν τὰς ἐξόδους (ἦσαν γὰρ δὴ ὀλίγοι) οὐχ ἱκανοὶ ἔτι ἀντέχειν, ἐκβιασθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου, κατέλιπον τὴν φυλακὴν, τότε ἤδη τὸ δημοτικὸν πολὺ ἐξεχεῖτο, καὶ τὸ πάθος ἦν ἁλώσει πόλεως ἐμφερὲς, οἰμωγή τε τῶν ὑπομενόντων, καὶ κατάμεμψις ἀλλήλων ἐγίνετο ἐρημουμένην τὴν πόλιν ὁρώντων. μετὰ τοῦτο βουλαί τε συχναὶ καὶ κατηγορίαι τῶν αἰτίων τῆς ἀποστάσεως ἐγίνοντο. ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ, καὶ τὰ πολέμια ἐπέθεντο αὐτοῖς, προνομεύοντα τὴν γῆν ἄχρι τῆς πόλεως. οἱ μέντοι ἀποστάντες, τὸν ἀναγκαῖον ἐπισιτισμὸν ἐκ τῶν πλησίον ἀγρῶν λαμβάνοντες, ἄλλο δ' οὐδὲν τὴν χώραν κακουργοῦντες, ἔμενον ὑπαίθριοι, καὶ τοὺς προσιόντας ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ φρουρίων ὑπελάμβανον, συχνοὺς ἤδη γινομένους. οὐ γὰρ μόνον οἱ τὰ χρέα καὶ τὰς δίκας καὶ τὰς προσδοκωμένας ἀνάγκας διαφυγεῖν προαιρούμενοι συνέρρεον ὡς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὅσοις ὁ βίος ἦν ἀργὸς ἢ ῥᾴθυμος, ἢ ταῖς ἐπιθυμίαις χορηγεῖν οὐχ ἱκανὸς, ἢ πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων ζηλωτὴς, ἢ φθονερὸς ταῖς ἑτέρων εὐτυχίαις, ἢ δι' ἄλλην τινὰ συμφορὰν ἢ αἰτίαν ἀλλοτρίως διακείμενος τῇ καθεστώσῃ πολιτείᾳ. τοῖς δὲ πατρικίοις ἐν μὲν τῷ παρόντι ταραχὴ ἐνέπεσε πολλὴ καὶ ἔκπληξις, καὶ ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τῶν ἀποστατῶν ἅμα τοῖς ἀλλοεθνέσι πολεμίοις ἐπὶ τὴν πόλιν ἡξόντων δέος. ἔπειτα ὡς ἐξ ἑνὸς παρακελεύσματος ἁρπάσαντες τὰ ὅπλα, σὺν τοῖς οἰκείοις ἕκαστοι πελάταις, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς ὁδοὺς, ἃς ἥξειν ἐνόμιζον τοὺς πολεμίους, παρεβοήθουν· οἱ δ' ἐπὶ τὰ φρούρια, φυλακῆς ἕνεκα τῶν ἐρυμάτων, ἐξῄεσαν· οἱ δ' ἐν τοῖς προκειμένοις τῆς πόλεως πεδίοις ἐστρατοπεδεύοντο· ὅσοι δὲ διὰ γῆρας ἀδύνατοι τούτων τι δρᾶν ἦσαν, ἐπὶ τοῖς τείχεσιν ἐτάξαντο. ἐπεὶ δὲ τοὺς ἀποστάντας κατέμαθον οὔτε τοῖς πολεμίοις προστιθεμένους, οὔτε τὴν χώραν δῃοῦντας, οὔτε ἄλλο βλάπτοντας οὐδὲν ὅ τι καὶ λόγου ἄξιον, τοῦ δέους ἐπαύσαντο· καὶ μεταθέμενοι τὰς γνώμας, ἐφ' οἷς διαλλαγήσονται πρὸς αὐτοὺς ἐσκόπουν, καὶ ἐλέχθησαν ὑπὸ τῶν ἡγουμένων τοῦ

συνεδρίου

συνεδρίου λόγοι παντοδαποί, καὶ πλεῖστον ἀλλήλων διαφέροντες· μετριώτατοι καὶ πρεπωδέστατοι ταῖς παρούσαις τύχαις, οὓς οἱ πρεσβύτατοι αὐτῶν ἔλεξαν, διδάσκοντες ὡς οὐδεμιᾷ κακίᾳ πεποίηται τὴν ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν ὁ δῆμος, ἀλλὰ τὰ μὲν, ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων συμφορῶν βιασθεὶς, τὰ δὲ, ὑπὸ τῶν συμβούλων ἐξηπατημένος, ὀργῇ δὲ μᾶλλον ἢ λογισμῷ τὰ συμφέροντα κρίνων· οἷα ἐν ἀμαθίᾳ γίγνεσθαι φιλεῖ. ἔπειτα ὅτι συνοίδασιν αὑτοῖς κακῶς βεβουλευμένοις οἱ πλείους, καὶ ζητοῦσιν ἀναλύσασθαι τὰς ἁμαρτίας, εὐσχήμονας ἀφορμὰς λαμβάνοντες. τὰ γοῦν ἔργα δρῶσιν ἤδη μετεγνωκότων, καὶ εἰ λάβοιεν ἐλπίδα χρηστὴν περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου, ψηφισαμένης αὐτοῖς ἄδειαν τῆς βουλῆς καὶ διαλλαγὰς ποιησαμένης εὐπρεπεῖς, ἀγαπητῶς τὰ σφέτερα δέξονται. ἠξίουν τε ταῦτα παραινοῦντες, μὴ χείρους ὀργὴν εἶναι τῶν κακιόνων τοὺς κρείττονας, μηδ' εἰς ἐκεῖνον ἀναβάλλεσθαι τὸν χρόνον τὰς διαλλαγὰς, ὅτε ἢ νοῦν ἔχειν ἀναγκασθήσεται τὸ ἀνόητον, ἢ τῷ μείζονι κακῷ τοὔλαττον ἰᾶσθαι, ὅπλων τε παραδόσει, καὶ σωμάτων ἐπιτροπῇ τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρεθὲν αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ· ταῦτα γὰρ ἐγγὺς
279 εἶναι τοῦ ἀδυνάτου· μετρίως δὲ χρησαμένους, ἀρχηγοὺς τῶν συμφερόντων βουλευμάτων γενέσθαι, καὶ προτέρους ἐκείνων ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς χωρεῖν, ἐνθυμουμένους ὅτι τὸ μὲν ἄρχειν καὶ ἐπιτροπεύειν τοῖς πατρικίοις ὑπάρχει, φιλότητος δὲ καὶ εἰρήνης τοῖς ἀγαθοῖς. τὸ δ' ἀξίωμα τῆς βουλῆς οὐκ ἐν τῷδε μάλιστα ἐλαττώσεσθαι ἀπέφαινον, ἐν ᾧ μάλιστα τὰς ἀναγκαίας συμφορὰς γενναίως φέροντες, ἀσφαλῶς πολιτεύσονται, ἀλλ' ἐν ᾧ δυσοργήτως ταῖς ψυχαῖς ὁμιλοῦντες ἀναστρέψουσι τὸ κοινόν. ἀνοίας δὲ ἔργον εἶναι, τοὺς εὐπρεπείας ὀρεγομένους, τῆς ἀσφαλείας ὑπερορᾶν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ, ἀμφοῖν τυγχάνειν· εἰ δὲ ἐξείργοιτό τις θατέρου, τὰ σωτήρια τῶν εὐπρεπεστέρων νομιστέα ἀναγκαιότερα. τέλος δὲ ἦν τῶν ταῦτα παραινούντων, πρέσβεις ἀποστέλλειν τοὺς διαλεξομένους τοῖς ἀφεστηκόσι περὶ φιλίας, ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἡμαρτῆσθαι ἀνήκεστον. ἔδοξε ταῦτα τῇ βουλῇ· καὶ μετὰ ταῦτα προχειρισαμένη τοὺς ἐπιτηδειοτάτους, διεπέμψατο πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ χάρακος, ἐντειλαμένη πυνθάνεσθαι παρ' αὐτῶν, τίνος δέονται, καὶ ἐπὶ τίσι δικαίοις ἀξιοῦσιν εἰς τὴν πόλιν ἀναστρέφειν· εἰ γὰρ εἴη τι μέτριον καὶ δυνατὸν τῶν αἰτημάτων, οὐκ ἐναντιώσεσθαι σφίσι τὴν βουλήν. νῦν μὲν οὖν αὐτοῖς ἀποθεμένοις τὰ ὅπλα, καὶ κατιοῦσιν εἰς τὴν πόλιν, ἄδειαν ὑπάρξειν τῶν ἡμαρτημένων, καὶ εἰς τὸν ἀπὸ τοῦδε χρόνον ἀμνηστίαν· ἐὰν δὲ χρηστὰ βουλεύσωσι τῷ κοινῷ, καὶ προθύμως κινδυνεύσωσι

primoribus variæ longeq; discrepantes sententiæ: maximis natu modestè differentibus & pro ratione præsentis tēporis: nō malitia secessisse plebem, sed partim cōpulsam calamitatibus, partim inductam a *malis* consiliariis; & iræ magis obsecutā quam sano iudicio, vt fieri ab imperitis solet. adhęc plerosque mali consilii sibi conscios, correctionē delictorū *iam* requirere, modo detur honesta occasio. cū igitur iam factis testentur pœnitentiā, si bona spe in futurum facta, impunitas eis a senatu decernatur, & honestæ pacificationis cōditiones proponantur, fore vt contēti sint in proprias sedes se recipere. Simul monebant ne præcellentes cetero, deteriores essent quantum ad irā; neue in id tempus reconciliationem differrent, quo pars demens aut sapere necessitate cogeretur, aut maiore malo minori mederi, traditisq; armis, & deditis corporibus, ipsam se libertate priuare; id qđ videatur pene impossibile. Quodsi moderationi studeāt *patres*, initiū ab eis fore cōsiliorū vtiliū, ipsosq; priores reconciliationem quæsituros, reputātes q. imperium & reip. cura magis ad patricios pertineat, & bonos viros deceat pacis & amicitiæ principium quærere. Maiestatē porro senatus nō eo detrimentum accepturam, quod necessarios casus fortiter ferens, tuta sequatur consilia; sed si per morosam iracūdiam cladem reip. afferat. amētium. n. esse, decorum consectando, incolumitatem negligere. Optādum quidem vtrūq;, si possint simul contingere: quodsi alterutrum negetur, salutem decoro pręferendam esse, vt magis necessariam. Huc deniq; tendebat horū admonitio, vt legati mitterentur qui cum secessoribus de amicitia agerent; quando erratum eorū non esset immedicabile. Placuit id senatui: moxq; electi *ad eam legationem* maxime idonei, missi sunt in castra cum mandatis, vt quærerent ab eis, quanam re opus haberent, & quibus legibus in vrbē redire postularēt. si enim ęqua peterēt & possibilia, non aduersaturum senatum. nunc si positis armis in vrbē reuerterentur, concessum iri & delictorū impunitatē, & offensarum in posterum obliuionē. quodsi strenuam operam reip. prestiterint, & periculis pro patria alacriter

se obiecerint, nō defutura honesta & commoda præmia. His mandatis apud exercitū expositis, legati & alia quæ res postularent addidere verba. Sed respuerunt eam inuitationem secessores, senatuiq; superbiā, morositatem, & perpetuā simulationē exprobrarunt: quasi vero ignorarēt quibus rebus plebs opus haberet, aut qua necessitate coacta esset secedere. largiri eos sibi secessionis impunitatē, quasi *eius* penes illos adhuc esset potestas: cū ipsi egeant ciuiū auxilio contra externum hostem iamiā cum totis viribus affuturū: contra quos ne *vultum* quidem possint attollere, qui *nūc ipsorum* salutem putent non tā sibi fore bono, quam ferentibus opē commodo. Postremò sic orationē clauserunt: satis iā ipsos scire in qua necessitate cōstituta sit ciuitas, & *breui* intellecturos quales habituri sint aduersarios: multasq; insuper & graues addidere minas. Ad hæc nihil contradixerunt legati, sed reuersi patriciis exposuerunt secessorum responsum. Quo cognito, multo magis in vrbe tumultuatū & trepidatum q̄ prius: & neq; senatus his malis exitum aliquē aut dilationē inuenire poterat, cum principes patrū multos dies mutuis altercationib. & criminationib. contererēt, & cōsessus obtusis auribus *re infecta* dimitteretur; neq; plebs vrbana, quę adhuc detinebatur patriciorū fauore aut patriæ desiderio, sui perstabat similis: sed hi quoq; clàve palamve magna ex parte diffugiebant: & nihil firmi videbatur reliquū. Interea cōsules, cū breue superesset imperii tēpus, diē indixerūt comitiis. Populus, vbi tēpus aduenit quo magistratus in cāpo *Martio suffragiis* erāt cōfirmādi, nemine consulatū ambiēte, ac ne *vltro* quidē oblatū admittēte, ipse designauit cōsules q̄ eū magistratū iā *ante* gesserant, viros *ex æquo* gratiosos apud optimates ac plebem, Postumū Cominiū & Sp. Cassiū; quorum auspiciis Sabini debellati principatu cesserāt. *Horū consulatus incidit in* septuagesimāsecundā Olympiadē, qua vicit stadio Tisicrates Crotoniēsis, principe Athenis Diogneto. Hi cū maturius solito magistratum iniissent Calend. Septembribus, ante omnia senatu conuocato ad patres de plebis reditu retulerunt: primūq; sententiam rogauerūt Agrippā Menenium,

A.V.C. 261, Olymp. 72, coss. Postumus Cominius, & Sp. Cassius.

περὶ τῆς πατρίδος, ἀμοιβὰς καλὰς καὶ λυσιτελεῖς. ταύτας οἱ πρέσβεις τὰς ἐντολὰς κομισάμενοι, ἀπέδοσαν τοῖς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, καὶ τὰ ἀκόλουθα διελέχθησαν. οὐ δεξαμένων δὲ τῶν ἀποστατῶν τὰς προκλήσεις, ἀλλ' ὑπεροψίαν καὶ βαρύτητα καὶ πολλὴν εἰρωνείαν τοῖς πατρικίοις ὀνειδισάντων, εἰ προσποιοῦνται μὲν ἀγνοεῖν ὧν ὁ δῆμος δεῖται, καὶ δι' ἃς ἀνάγκας ἀπ' αὐτῶν ἀπέστη· χαρίζονται δὲ αὐτῷ τὴν ἄδειαν τοῦ μηδεμίαν ὑποσχεῖν τῆς ἀποστάσεως δίκην, ὥσπερ ἔτι κύριοι, τῆς βοηθείας τε αὐτοὶ δεόμενοι τῆς πολιτικῆς, ἐπὶ τοὺς ὀθνείους πολεμίους οὐκ εἰς μακρὰν ἐλευσομένους πανστρατιᾷ, πρὸς οὓς οὐδὲ ἀντᾶραι δυνήσονται, οἳ οὐ σφέτερον ἡγοῦνται τὸ σωθῆναι ἀγαθὸν, ἀλλὰ τῶν συναγωνιουμένων εὐτύχημα· τέλος δὲ τοῦτο προσθέντων τῷ λόγῳ, ὡς ἄμεινον ἤδη αὐτοὶ μαθόντες τὰς κατεχούσας τὴν πόλιν ἀπορίας, γνώσονται πρὸς οἵους ἀντιπάλους αὐτοῖς ἔσται ὁ ἀγὼν, καὶ πολλὰς καὶ χαλεπὰς ἀπειλὰς ἐπισημαινομένων, οἱ μὲν πρέσβεις οὐδὲν ἔτι πρὸς ταῦτα ἀντειπόντες, ἀπηλλάττοντο, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἀποστατῶν τοῖς πατρικίοις ἐδήλωσαν. ἡ δὲ πόλις ἐπειδὴ τὰς ἀποκρίσεις ταύτας ἔλαβεν, ἐν ταραχαῖς καὶ δείμασι πολλοῖς χαλεπωτέροις ἢ πρόσθεν ἐγένετο, καὶ οὔτε ἡ βουλὴ πόρον εὑρεῖν οἵα τε ἦν, οὔτε ἀναβολὰς, δυσφημιῶν δὲ καὶ κατηγοριῶν, ἃς οἱ προεστηκότες αὐτῆς ἐποιοῦντο κατ' ἀλλήλων, ἐπὶ πολλὰς ἀκούουσα ἡμέρας, διελύετο· οὔτε τὸ δημοτικὸν πλῆθος, ὅσον ἔτι παρέμενεν εὐνοίᾳ τῶν πατρικίων, ἢ πόθῳ τῆς πατρίδος ἠναγκασμένον, ὅμοιον ἦν, ἀλλὰ καὶ τούτου φανερῶς τε καὶ κρύφα πολὺ μέρος διέρρει, βέβαιον δὲ οὐδὲν τῶν καταλειπομένων ἐδόκει εἶναι. τούτων δὲ γινομένων, οἱ μὲν ὕπατοι· καὶ γὰρ ἦν βραχὺς ὁ λειπόμενος αὐτοῖς ἔτι τῆς ἀρχῆς χρόνος· ἡμέραν ἔστησαν ἀρχαιρεσιῶν. ὁ δὲ δῆμος, ἐπειδὴ παρῆν ὁ χρόνος ἐν ᾧ τὰς ἀρχὰς ἐπικυροῦν ἔδει, συνελθόντος εἰς τὸ πεδίον, οὐδενὸς οὔτε μετιόντος τὴν ὑπατείαν, οὔτε διδομένην ὑπομένοντος λαβεῖν, αὐτὸς ἀποδείκνυσιν ὑπάτους ἐκ τῶν εἰληφότων ἤδη τὴν ἀρχὴν ταύτην, δήμῳ κεχαρισμένους ἄνδρας καὶ ἀριστοκρατίᾳ, Πόστουμον Κομίνιον, καὶ Σπόριον Κάσ- 280
σιον, ὑφ' ὧν Σαβῖνοι καταπολεμηθέντες, τῆς ἡγεμονίας ἀπέστησαν, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ ἑβδόμης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Τισικράτης Κροτωνιάτης, ἄρχοντος Ἀθήνησι Διογνήτου. οὗτοι παραλαβόντες τὴν ἀρχὴν καλάνδαις Σεπτεμβρίαις, θᾶττον ἢ τοῖς προτέροις ἔθος ἦν, πρὶν ἢ τῶν ἄλλων τι διαπράξασθαι, βουλὴν συγκαλέσαντες περὶ τῆς καθόδου τοῦ δημοτικοῦ, λέγειν ἠξίουν ἥντινα διάνοιαν ἔχοι, πρῶτον ἀποφήνασθαι παρα-

παρακαλοῦντες ἄνδρα ἡλικίας ἐν τῇ κρατίστῃ τότε ὄντα, καὶ συνέσει δοκοῦντα τῶν ἄλλων διαφέρειν, μάλιστα δ' ἐπὶ τῇ προαιρέσει τῆς πολιτείας ἐπαινούμενον, ὅτι τῆς μέσης τάξεως ἦν, οὔτε τὴν αὐθάδειαν τῆς ἀριστοκρατικῆς αὔξων, οὔτε τῷ δήμῳ ὅσα βουληθείη πράττειν ἐπιτρέπων, Ἀγρίππαν Μενίνιον· ὃς ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς τὴν βουλὴν παρεκάλει, τάδε λέγων· Εἰ μὲν ἅπασιν, ὦ βουλή, τοῖς παροῦσι τὴν αὐτὴν γνώμην συνέβαινεν ἔχειν, καὶ μηδεὶς ἔμελλε τῶν πρὸς δῆμον διαλλαγαῖς ἐμποδὼν ἔσεσθαι, ἐφ' οἷς διαλυσόμεθα πρὸς αὐτούς, εἴτε δικαίοις οὖσιν, εἴτε μή, ὁπόστε δὲ ταῦτα προὔκειτο μόνον σκοπεῖν, δι' ὀλίγων ἂν ὑμῖν ἐδήλωσα λόγων, ἃ φρονῶ. ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτό τινες οἴονται βουλῆς ἔτι δεῖν, πότερον ὑμῖν ἄμεινόν ἐστι συμβῆναι πρὸς τοὺς ἀφεστηκότας ἢ πολεμεῖν, οὐχ ἡγοῦμαι ῥᾴδιον εἶναί μοι δι' ὀλίγης δηλώσεως ὅ τι χρὴ πράττειν παραινέσαι, ἀλλ' ἀνάγκη διὰ πλειόνων διδάξαι λόγων τοὺς πρὸς τὰς διαλλαγὰς ἀλλοτρίως ἔχοντας ὑμῶν, ὅτι τἀναντία συμπείθουσιν, ἢ καὶ δεδίττεσθαι μέλλοντες ὑμᾶς τὰ φαυλότατα τῶν χαλεπῶν καὶ ῥᾳδίας ἔχοντα τὰς ἐπανορθώσεις ὀρρωδοῦντας, τῶν μεγίστων τε καὶ ἀνιάτων ἱκανῶς ἀπερισκέπτως ἔχουσι. καὶ τοῦτο πεπόνθασι παρ' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὥστε λογισμῷ μὴ κρίνειν τὸ συμφέρον, ἀλλὰ θυμῷ καὶ μανίᾳ. πῶς γὰρ ἂν οὗτοι λέγοιντο προορᾶσθαί τι τῇ διανοίᾳ τῶν χρησίμων ἢ δυνατῶν, οἵτινες ὑπολαμβάνουσι τηλικαύτην πόλιν καὶ τοσούτων πραγμάτων κυρίαν, ἤδη ἐπίφθονόν τε καὶ λυπηρὰν τοῖς περιοίκοις γενομένην, ἢ δίχα τοῦ δημοτικοῦ κατέχειν τε καὶ σώζειν δυνήσεσθαι τὰ ἔθνη ῥᾳδίως, ἢ ἕτερον ἐπάξεσθαι δῆμον ἀντὶ τοῦ πονηροτάτου κρείττονα, ὃς αὐτοῖς προπολεμήσει τε τῆς ἀρχῆς, καὶ κατὰ τὴν πολλὴν ἡσυχίαν συμπολιτεύσεται, παρέχων καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμοις ἑαυτὸν μέτριον; οὐδὲν γὰρ ἂν ἕτερον ἔχοιεν εἰπεῖν, ᾧ πιστεύοντες ἀξιώσουσιν ἡμᾶς μὴ δέχεσθαι τὰς διαλλαγάς. ὧν ἑκάτερον ὅσης ἐστὶ μεστὸν εὐηθείας, ἐξ αὐτῶν ὑμᾶς ἀξιώσαιμ' ἂν ἔγωγε τῶν ἔργων σκοπεῖν, ἐνθυμηθέντας ὅτι διαστασιασάντων πρὸς ὑμᾶς τῶν ταπεινοτέρων διὰ τοὺς οὔτε πολιτικῶς οὔτε μετρίως ταῖς ἀτυχίαις χρησαμένους, καὶ παραχωρησάντων μὲν ἐκ τῆς πόλεως, ἄλλο δὲ μηδὲν ὑμᾶς δεινὸν μήτε ἐργαζομένων μήτε διανοουμένων, ἀλλ' ὡς διαλλαγήσονται χωρὶς αἰσχύνης σκοπούντων, ἀγαπητῶς δεξάμενοι τὸ συμβὰν ἀπὸ τῆς τύχης πολλοὶ τῶν οὐκ εὖ διανοουμένων πρὸς ὑμᾶς, ἀναπληροῦνται ταῖς γνώμαις, καὶ τοῦτον οἴονται σφίσι παρεῖναι τὸν ἐπιτήδειον καιρόν, ἐν ᾧ καταλύσουσιν ὑμῶν τὴν ἀρχήν. Αἰκανοὶ μὲν γὰρ καὶ Οὐολοῦσκοι, Σαβῖνοί τε καὶ τὸ Ἑρνίκων ἔθνος, πρὸς τῷ μηδένα χρόνον ἐξαίρετον πεποιῆσθαι πρὸς ἡμᾶς πολέμου, καὶ τοῖς ἔναγχος κακοῖς δυσανασχετοῦντες, δημεύουσιν ἡμῶν τοὺς ἀγρούς.

virum stata ætate insigniq; prudẽtia; sed maxime laudatũ q̃ sapiẽter se gereret in rep. medius inter partes, neq; superbiã fouẽs optimatiũ, neq; plebi oẽm permittẽs licentiã: qui senatum ad pacẽ in hæc verba exhortatus est: Si oẽs quotquot hic adestis P.C. eandẽ mentẽ haberetis, nec esset qui obstaret paci cum plebe quocũq; modo componendę, siue iustis conditionibus, siue secus, & de his tantũ proposita esset deliberatio, paucis vos edocerem quę mea sit sententia. nunc quoniam quidam de hoc ipso adhuc disquirendũ censent, vtrum satius sit reconciliari plebi, an bellum cum ea gerere, nõ videtur mihi facile in pauca verba conferre meam sententiam: sed necesse habeo prolixiore vti oratione, vt doceã, eos qui a pacificatione abhorrent, contrarium vobis suadere, ac dum leuibus & sanatu facilibus incõmodis vos *iam ante* pauidos terrẽt, *interim* maxima & curatu difficillima satis incõsiderate negligere. quod non aliam ob caussam faciunt, nisi quia magis iræ furorem quam rationem in consilium adhibent. Quis enim dicat istos animo præuidere q̃d vtile sit aut possibile, qui putant ciuitatem tantam tantisq; rebus potitam, vt inuidiosa iã & grauis sit finitimis, vel sine plebis adminiculo *subditas imperio* gẽtes facile *in officio* cõtinere ac cõseruare incolumes posse; vel pro *hac* pessima, aliã meliorẽ introducere, quæ tum pugnet pro imperio, tum in cõmuni reip. administratione quietissimam se præbeat, nec vel in pace vel in bellis discedat a modestia? quid n. aliud possunt dicere, quo freti nos a pace dehortẽtur? Quã aũt vtrũq; hoc stultũ sit, vobis ex ipsa rerũ facie considerandũ relinquo, reputãtibus post motus & secessionẽ infimæ plebeculæ, quæ quosdã inciuiliter & immodeste calamitatib. suis abutẽtes nõ ferens, pter discessum ex vrbe nihil vobis mali nec facit nec cogitat, tantum honestam pacificationem exspectãs; multos ex his qui male vobis volunt, fortuitũ hunc casum cupide arripere, erectisq; animis putare hoc esse illud tẽpus optatissimum, quo imperiũ vestrum euertere queant. Nam Æqui, Volsci, Sabini, Hernici, hostes nostri perpetui, & nũc recentibus exasperati cladibus, agros nostros sibi diuidũt.

Menenii consilium.

Campaniæ vero Etruriæq; quidquid dubia fide reliquimus, aut aperte desciscunt, aut occulte *defectionem* parant. Quin & Latinorũ cognata gens videtur parum constans in officio & fide amicitiæ; verum eius quoq; magna pars nũtiatur laborare nouarum rerum cupidine; quarum *plerique* omnes *natura* sunt auidi. Et nos q hactenus alios oppugnauimus, nunc ipsi obsidemur, aruis sine semente relictis: prospectamusque villas diripi, prędas abigi, seruitia transfugere; nec videmus quo modo his occurrendum sit malis. & hæc patimur quia speramus plebem nobiscum redituram in gratiã, & in nobis positum esse scimus vno senatusconsulto seditionem componere. Ac dum foris adeo malus est rerum status, non minor intra mœnia terror est. nam neq; sociorum auxiliis iamdudum nos instruximus ad tolerandã obsidionem, neq; ipsi *oppidanorum* multitudine sufficimus ad *excipiendas* tot gentes hostiũ. atque in hoc ipso modico & imbelli numero maior pars plebeii sunt, mercenarii, cliẽtes nostri, & opifices; non admodũ firmi custodes turbati optimatium regiminis. Adhæc crebra illorum ad secessores transfugia, etiam reliquos oẽs suspectos faciunt. Super omnia commeatus, qui territorio ab hostib. occupato subuehi non potest, fame nos iã territat: quod si accesserit inopia, magis etiã terrebit. præter ea, quod nunq̃ animos nostros conquiescere sinit bellum, oẽm malorũ atrocitatem superat; mulierculę secessorũ paruuliq; pueri & parẽtes senio confecti, miserabili ac lugubri habitu oberrãt per forũ & cõpita, plorãtes, supplicãtes, dextrã cuiusq; ac genua prẽsantes, lamentantes suã cum præsentem, tum magis etiã futuram desolationẽ, miserabili & intolerabili specie. nemo. n. tam immani est ingenio, vt ad horũ aspectũ non turbetur animo, & afficiatur hominũ infortunio. quapropter si plebeiis fidere nolimus, tollenda sunt e medio & hæc corpora, partim obsidioni ferẽdæ inutilia, partim incõstantis in amicitia fidei. quib. expulsis quid viriũ reliquũ erit ad vrbis custodiam? aut quib. auxiliis freti audebimus *tot* mala subire? nam proprũ nostrum refugiũ & vnica firma spes, robur patriciorũ, paruum est, vt

Καμπανίας δὲ καὶ Τυρρηνίας ὅσα ἐνδοιάστως ἡμῖν ἀφείμενα διατελεῖ, τὰ μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀφίσταται, τὰ δὲ ἀφανῶς διασκευάζεται. δοκεῖ τε οὐδὲ τὸ Λατίνων συγγενὲς ἔτι βέβαιον ἡμῖν διαμένειν φίλιον εἰς πίστιν ἐλθόν, ἀλλὰ καὶ τούτου πολὺ μέρος διαγγέλλεται νοσεῖν, ἔρωτι κρατούμενον ἧς ἅπαντες γλίχονται μεταβολῆς. 281 B οἱ δὲ τέως ἐπιστρατοπεδεύοντες ἑτέροις, νῦν αὐτοὶ τειχήρεις ἔνδον καθήμεθα, γῆν τε ἄσπορον ἀφεικότες, καὶ τὰς αὐλὰς διαρπαζομένας ὁρῶντες, λείαν τε ἀπελαυνομένην, καὶ θεράποντας αὐτομολοῦντας, οὐκ ἔχοντες ὅ τι χρησόμεθα τοῖς κακοῖς. καὶ ταῦτα πάσχομεν, ἔτι διαλλαγήσεσθαι πρὸς ἡμᾶς ἐλπίζοντες τὸ δημοτικόν, καὶ ἐφ' ἡμῖν ὑπάρχον εἰδότες, ἑνὶ καταλύσασθαι ψηφίσματι τὴν στάσιν. οὕτως δὲ κακῶς ἐχόντων ἡμῖν τῶν ὑπαιθρίων, οὐδὲ τὰ ἐντὸς τείχους δεινὰ ἧττόν ἐστι φοβερά. οὔτε γὰρ ὡς πολιορκησόμενοι παρεσκευάσμεθα ἐκ πολλοῦ τὰ συμμαχικά, οὔτε πλήθει αὐτοὶ ἀποχρώντως ἐσμέν, ὡς πρὸς τοσαῦτα πολεμίων ἔθνη. τοῦ δὲ ὀλίγου καὶ οὐκ ἀξιομάχου πληρώματος τὸ πλεῖόν ἐστι δημοτικόν, θῆτες καὶ πελάται καὶ χειρώνακται, οὐ πάνυ βέβαιοι τεταραγμένης ἀριστοκρατίας φύλακες. αἵ τε νῦν αὐτομολίαι συνεχεῖς αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀφεστηκότας γενόμεναι, τὸ σύμπαν ὕποπτον εἶναι παρεσκευάκασιν. ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα, ἡ τῶν ἐπιτηδείων συγκομιδή, κρατουμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων τῆς γῆς, ἀδύνατος οὖσα, φοβεῖται ἤδη λιμόν· ἐπεὶ δὲ ἂν ἐν τῷ ἀπόρῳ γενώμεθα, ἔτι μᾶλλον φοβήσει. χωρὶς δὲ τούτων, ὁ μηδένα χρόνον ἡμᾶς εὐσταθεῖν ταῖς διανοίαις ἐῶν πόλεμος, ἅπαντα ὑπερβάλλει τὰ δεινά, γύναια τῶν ἀποστατῶν καὶ παιδία νήπια καὶ γηραιοὶ γονεῖς, ἐν ἐσθῆσιν ἐλεειναῖς καὶ σχήμασι πενθίμοις περιφερόμενοι κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ τοὺς στενωποὺς κλαίοντες, ἱκετεύοντες, ἁπτόμενοι δεξιᾶς ἑκάστου καὶ γονάτων, ἀπολοφυρόμενοι τὴν κατέχουσαν αὐτοὺς, καὶ ἔτι μᾶλλον καθέξουσαν ἐρημίαν, δεινὴν καὶ δυσυπομόνητον ὄψιν. οὐδεὶς γοῦν οὕτως ὠμὸς ὢν τὸν τρόπον, ὃς οὐκ ἀνατρέπεται τὴν ψυχήν, ὁρῶν ταῦτα, καὶ πάσχει τι πρὸς τὰς ἀνθρώπων τύχας. ὥστε εἰ μέλλοιμεν ἀπίστως πρὸς τὸ δημοτικὸν ἔχειν, ἀπαλλακτέον ἡμῖν καὶ ταῦτα τὰ σώματα ἐκποδών, τὰ μέν, ὡς ἄχρηστα εἰς πολιορκίαν ἐσόμενα, τὰ δέ, ὡς οὐ διαμενοῦντα βεβαίως φίλα. ἀπελαυνομένων δὴ καὶ τούτων, τίς ἡ φυλάξουσα τὴν πόλιν ἔτι λειφθήσεται δύναμις; ἢ τίνι πιστεύσαντες ἐπικουρίᾳ τὰ δεινὰ τολμήσομεν ὑπομένειν; ἡ μέντοι οἰκεία καταφυγὴ ἡμῶν καὶ μόνη βεβαία ἐλπίς, ἡ τῶν πατρικίων ἀκμή, βραχεῖά ἐστιν, ὥσπερ ὁρᾶτε,

ὁρᾶτε, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπὶ ταύτῃ τι μέγα φρονεῖν. τί οὖν οἱ τὸν πόλεμον ὑπομένειν εἰσηγούμενοι ληροῦσιν, καὶ φενακίζουσιν ἡμᾶς, ἀλλ' οὐχὶ φανερῶς παραινοῦσιν ἀναιμωτὶ καὶ δίχα πόνου παραδιδόναι τοῖς ἐχθροῖς ἤδη τὴν πόλιν; ἀλλ' ἴσως ἐγὼ τετύφωμαι ταῦτα λέγων, καὶ τὰ μὴ δεινὰ ἀξιῶ δεδιέναι· τῇ πόλει δὲ οὐδὲν ἕτερον ἤδη που κινδυνεύεται, ἢ μεταβολή, πρᾶγμα οὐ χαλεπόν· κατὰ πολλήν τε ἂν ἡμῖν εὐπέτειαν ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ τόπου θῆτά τε καὶ πελάτην ὄχλον εἰσδέξασθαι γένοιτο. τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ πολλοὶ θρυλοῦσι τῶν ἐναντιουμένων τῷ δημοτικῷ, καὶ μὰ Δί' ὡς οὐχὶ φαυλότατοι. εἰς τοῦτο γὰρ ἤδη τινὲς ἥκουσιν εὐηθείας, ὥστε μὴ γνώμας εἰσηγεῖσθαι σωτηρίους, ἀλλ' εὐχὰς λέγειν ἀδυνάτους. οὓς ἡδέως ἂν ἐροίμην, ποία μὲν ἡμῖν χρόνου δοθήσεται περιουσία περὶ ταῦτα τὰ πράγματα γινομένοις, οὕτως ἐγγὺς ὄντων τῇ πόλει τῶν ἐχθρῶν· ποία δὲ συγγνώμη τῷ χρονισμῷ καὶ τῇ μελλήσει τῶν ἐλευσομένων συμμάχων, ἐν οὐ χρονίζουσιν οὐδὲ μέλλουσι δεινοῖς; τίς δὲ ὁ παρέξων τὸ ἀσφαλὲς ἀνὴρ ἢ θεός, καὶ κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν συνάξων ἐκ παντὸς τόπου, καὶ παραπέμψων δεῦρο τὴν ἐπικουρίαν· ἔτι δὲ δή, οἱ τὰς ἑαυτῶν πατρίδας ἐκλείψοντες, καὶ πρὸς ἡμᾶς μεταναστησόμενοι, τίνες ἔσον-
282 ται· πότερα οἰκήσεις τε καὶ ἐφέστια καὶ βίους, καὶ τιμᾶσθαι παρὰ τοῖς πολίταις διὰ πατέρων ἐπιφάνειαν, ἢ δόξαν οἰκείας ἀρετῆς ἔχοντες; καὶ τίς ἂν ὑπομείνειε, τὰ οἰκεῖα καταλιπὼν ἀγαθά, τῶν ἀλλοτρίων αἰσχρῶς μεταλαβεῖν κακῶν; οὐ γὰρ εἰρήνης καὶ τρυφῆς μεταληψόμενοι δεῦρο ἥξουσιν, ἀλλὰ κινδύνων καὶ πολέμου, ἐξ ὧν ἄδηλον εἰ κατορθωθήσεται τὸ τέλος. ἢ τὸ δημοτικὸν καὶ ἀνέστιον ἐπαξόμεθα πλῆθος, οἷον καὶ τὸ ἐνθένδε ἀπελαθὲν ἦν, δηλονότι καὶ χρέα, καὶ καταδίκας, καὶ τὰς ὁμοιοτρόπους ταύταις συμφορὰς ἀγαπητῶς ὅπου τύχῃ μεθιδρυσόμενον; ὃ κἂν τἆλλα χρηστὸν ᾖ καὶ μέτριον, ἵνα καὶ τοῦτο αὐτοῖς χαρισώμεθα, διὰ τοῦτο γέ τοι δὲ μηδὲ οἰκεῖον εἶναι, μήτε ὁμοδίαιτον, μήτε ἐθισμῶν καὶ νόμων καὶ παιδείας ἔσεσθαι τῆς παρ' ἡμῖν ἔμπειρον, μακρῷ δή που καὶ τῷ παντὶ κάκιον ἂν εἴη τοῦ παρ' ἡμῖν. τῷ μὲν ἐπιχωρίῳ καὶ τέκνων καὶ γυναικῶν καὶ γονέων, καὶ πολλῶν ἄλλων σωμάτων οἰκείων ὅμηρά ἐστιν ἐνθάδε, καὶ αὐτὸς νὴ Δία τοῦ θρέψαντος αὐτοὺς ἐδάφους ὁ πόθος, ἀναγκαῖος ὢν ἅπασι καὶ οὐκ ἐξαίρετος· ὁ δὲ ἐπίκλητός γε οὑτοσὶ καὶ ἐπίσκηνος ὄχλος, εἰ γένοιτο ἡμῖν σύνοικος, οὐδενὸς αὐτῷ τούτων ἐνθάδε ὄντος, ὑπὲρ τίνος ἀξιώσει κινδυνεύειν ἀγαθοῦ, εἰ μή τις αὐτῷ γῆς τε ὑπόσχοιτο μέρη δώσειν, καὶ πόλεως μοίρας ὅσην δή τινα, τοῖς νῦν

videtis, nec dignum ob quod *de nobis* sentiam* magnifice. Quid igitur belli ferendi auctores *& ipsi* delirāt, & nos decipiunt, ac nō potius aperte suadēt, sine sanguine ac labore vrbē inimicis iā nūc dedere? At fortasse ipse vaniloquus non timēda timeo; cū vrbi nullū aliud iā immineat periculū q̄ mutatio, res nō admodū difficilis; ac perfacile sit ex quibusuis gentib. & locis mercenarios *colonos* & clientelarum vulgus recipere. hoc. n. est quod pleriq; iactant plebis aduersarii; per Iouē non omnino (*vt ipsis videtur*) stolide. nā eo stultitię iam ventū est, vt pro salutarib. sententiis afferantur vota inania. Quos ego libenter rogauerim, quantū temporis spatiū nobis ad ista exsequenda cōcedatur, cū hostis tam ꝓpe immineat vrbi. aut quā veniam meretur cunctatio in expectādis auxiliis, aduersitatib. nostris nihil cunctantibus? aut quis mortaliū immortaliūve interim nos tuebitur, dū per otium vndecūq; contrahūtur & huc adducūtur auxilia? Tū isti qui relicta sua quisq; patria cōmigrabūt ad nos, qui tandē erunt? Vtrū ędes, familiam, opes, & honores apud ciues suos habebunt, vel ob maiorū nobilitatē, vel ob ꝓpriæ virtutis gloriā? Et quis sustineat relictis domesticis bonis alienorū malorum turpiter fieri particeps? Non. n. vt pace ac deliciis vna nobiscū fruantur huc venient, sed ad bellū & pericula; quorū incertum est an felix futurus sit exitus. An plebeiā & lare carentē introducemus multitudinē, expulsę hinc similē; videlicet ob ęs alienū & mulctationes ac huiusmodi mala libenter quocūq; sedes translaturā? quam vt demus alioqui frugi & modestā fore, certe vel hoc ipso plebe nostra lōge, atq; adeo omni ex parte, deterior erit, quod nec familiaris nobis est, aut eidem vitæ rationi assueta; nec consuetudinū nostrarū, legum, & disciplinę peritiā est habitura. Et indigenæ plebis liberi, vxores, parentes, aliiq; domestici, hîc sunt obsides; atq; adeo natalis soli desiderium; quod omnibus inest necessario, nec potest eximi. At accersitū istud & inquilinū vulgus, si nobiscū cohabitet, cum nihil horum apud nos habeat, pro quibusnam bonis se periculis exponere volet; nisi quis eis promittat agros & quantamcumque vrbis partem,

spoliatis horum possessoribus; quæ ne ciuibus quidē post multa pro rep. certamina concedere dignamur. ac fortasse ne his quidem solis contenti fuerint, affectaturi etiam honores & magistratus, ceterorumq; bonorum communionem ex æquo cum patriciis. Ita fiet vt si non concesserimus quidq̃d postulauerint, inimicos eos habeamus: si vero permiserimus, pereat respublica, a nobisipsis pessumdata. Taceo quod bello aptatis corporibus nunc opus habemus, non agricolis, nec mercenariis, nec negotiatoribus, nec opificibus sellulariis, qui bellando discant bella gerere: durum enim est non assueto periculum facere: quales vtique erunt conuenæ isti ex omnibus nationibus collecti. nam militare auxilium neq; in promptu nobis video, neq; si se ex improuiso offerret, suaderem temere intra mœnia recipiendum; cum constet multas vrbes oppressas ab introductitiis pręsidiis. Hęc sane atq; alia iam exposita considerantes, simulq; inuitantium vos ad pacificationem memores, quodq; non apud nos solos & primos paupes dissideāt a diuitibus, tenues ab illustribus, sed in omnibus (vt *breuiter* dicam) paruisq; magnisq; ciuitatibus plerumque inter plus & minus simultas intercedat: in quibus reip. præsides moderatione seruauerunt patrias; superbia vero, & cetera a sua bona & seipsos perdiderunt: & q, quidquid ex multis partib. est compositum, aliqua sui parte vitiosum esse solet: pręterea neq; in humano corpore semper resecandū membrū vitiatū, ne fœdetur reliqui corporis species, & natura breui deficiat: neque a ciuili societate morbidā partem excludendam *continuo*; q, alioquin partibus paulatim depereuntibus vniuersitas ipsa tandem interitura sit: *postremo*, cogitantes necessitatis vim, cui soli & dii cedunt; ne ferte iniquo animo fortunæ vicissitudines, nec quasi semper futuri votorū cōpotes, tumete arrogantia & inscitia: sed flectimini & cedite, exēplo feliciū consiliorū non aliūde quam a vobismetipsis sumpto. Oportet.n. tum singulos homines tū ciuitates pręclaris facinoribus cū seipsis contendere, operāq; dare vt posteriores eorum actiones a

κυρίοις αὐτῶν ἀφελόμενος, ὧν οὐκ ἀξιοῦμεν τοῖς πολλάκις ἀγωνισαμένοις ὑπὲρ αὐτῶν πολίταις μεταδιδόναι· καὶ ἴσως ἂν οὐδὲ τούτοις ἀρκεσθείη δοθεῖσι μόνοις, ἀλλὰ καὶ τιμῶν, καὶ ἀρχῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἐξ ἴσου τοῖς πατρικίοις ἀξιώσετε μεταλαμβάνειν. οὐκοῦν εἰ μὲν οὐκ ἐπιτρέψομεν ἕκαστα τῶν αἰτουμένων, ἐχθροῖς αὐτοῖς μὴ τυγχάνουσι χρησόμεθα· εἰ δὲ συγχωρήσαιμεν, ἡ πατρὶς ἡμῖν οἰχήσεται καὶ ἡ πολιτεία, πρὸς ἡμῶν αὐτῶν καταλυομένη. καὶ οὐ προσίημι ἐν ταῦτα, ὅτι πολεμικῶν ἐπιτηδείων σωμάτων ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι δεῖ, οὐ γεωργῶν, οὐδὲ θητῶν, οὐδὲ ἐμπόρων, οὐδὲ τῶν περὶ τὰς βαναύσους τέχνας ἀσχολουμένων, οὓς ἅμα δεήσει μανθάνειν τὰ πολεμικά, καὶ πεῖραν αὐτῶν διδόναι· χαλεπὴ δὲ πεῖρα τῷ μὴ ἐν ἔθει· ἀνάγκη δὲ τοιούτους εἶναι τοὺς σύγκλυδας καὶ ἐκ παντὸς ἔθνους μετῳκισμένους. στρατιωτικὴν γὰρ οὔτε ὁρῶ συμμαχίαν ἡμῖν οὐδεμίαν συνεστῶσαν, οὔτε, εἰ φανείη τις ἐκ τοῦ ἀδοκήτου, παραινέσαιμ' ἂν ὑμῖν παραδέξασθαι αὐτὴν τοῖς τείχεσι προχείρως, πολλὰς ἡμᾶς ἐπισταμένους πόλεις ταῖς εἰσαχθείσαις ἐπὶ φυλακῇ στρατιαῖς δεδουλωμένας. ἐνθυμούμενοι δὴ ταῦτα, καὶ ὅσα δὴ ἕτερα ἡμῖν εἴρηται πρότερον, ἔτι δὲ τῶν παρακαλούντων ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς ἀναμιμνησκόμενοι, ὅτι οὐ παρ' ἡμῖν μόνοις ἢ πρώτοις πενία πρὸς πλοῦτον ἐστασίασεν, καὶ ταπεινότης πρὸς ἐπιφάνειαν, ἀλλ' ἐν ἁπάσαις, ὡς εἰπεῖν, καὶ μικραῖς καὶ μεγάλαις πόλεσι πολέμιοι ὡς τὰ πολλὰ τοῦ πλείονος τοὔλαττον καθίσταται· ἐν αἷς οἱ προεστηκότες τοῦ κοινοῦ, μετριάσαντες μὲν, ἔσωσαν τὰς πατρίδας, αὐθαδείᾳ δὲ χρησάμενοι, μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν καὶ σφᾶς αὐτοὺς διώλεσαν· καὶ ὅτι πᾶν χρῆμα ὃ ἂν ἐκ πολλῶν συνθετὸν ᾖ, νοσεῖν πέφυκε κατά τι τῶν ἐν αὐτῷ μορίων· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ὡς οὔτε ἀνθρωπείου σώματος ἀεὶ τὸ κάμνον ἀποτέμνειν χρὴ μέρος· αἰσχρά τε γὰρ ἡ ὄψις ἂν γένοιτο τοῦ λειπομένου, καὶ ἡ φύσις οὐκ ἐπὶ πολὺ διαρκής· οὔτε πολιτικῆς κοινωνίας τὴν νοσοῦσαν ἐξελαύνειν μοῖραν· οὐ γὰρ ἂν φθάνοι διὰ τῶν ἰδίων μερῶν τὸ σύμπαν ἀπολόμενον σὺν χρόνῳ· τῆς τε ἀνάγκης ἐνθυμηθέντες ὅσον τὸ κράτος, ᾗ καὶ θεοὶ εἴκουσι μόνῃ, μὴ χαλεπαίνετε πρὸς τὰς τύχας, μηδὲ ὡς ἁπάντων ἡμῖν κατ' εὐχὴν ἐσομένων, αὐθαδείας ἐμπίπλασθε καὶ ἀμαθίας, ἀλλ' ἐπικλάσθητε καὶ εἴξατε, παραδείγμασι χρησάμενοι τῆς εὐβουλίας, μὴ τοῖς ὀθνείοις, ἀλλὰ τοῖς ὑμετέροις αὐτῶν ἔργοις. καὶ γὰρ ἄνδρα ἕνα καὶ πόλιν ὅλην ἐπὶ ταῖς καλλίσταις τῶν ἰδίων πράξεων φιλοτιμεῖσθαι χρή, καὶ τὰς λοιπὰς ὅπως ὁμολογούμεναι 283

ταύταις

ταύτης ἔσονται, σκοπεῖν. ὑμεῖς τοίνυν ἤδη πολλοὺς πολεμίους ὑφ' ὧν τὰ μέγιστα ἠδικήθητε, ὑποχειρίους λαβόντες, οὔτε ἀνείλετε οὔτε ἐκβαλεῖν ἐκ τῶν ἰδίων ἐβουλήθητε, ἀλλὰ καὶ οἰκήσεις καὶ κλήρους αὐτοῖς ἀπέδοτε, καὶ πατρίδας οἰκεῖν ἐξ ὧν ἔφυσαν εἰάσατε· ἰσοψήφοις τε εἶναι καὶ πολίταις ὑμετέροις, ἤδη τισὶν ἐξ αὐτῶν ἐχαρίσασθε. τούτου δὲ τὸ θαυμασιώτερον ἔργον ὑμῶν ἔχω λέγειν, ὅτι καὶ τῶν ὑμετέρων πολιτῶν πολλοὺς μεγάλα εἰς ὑμᾶς ἐξαμαρτάνοντας ἀφήκατε τῶν τιμωριῶν, εἰς αὐτοὺς μόνους ἀποσκήψαντες τοὺς αἰτίους τὴν ὀργήν, ὧν ἦσαν οἵ τε Ἀντέμνας κληρουχήσαντες, καὶ Κρουστομερίαν καὶ Μεδυλλίαν καὶ Φιδήνην, καὶ ἄλλοι συχνοί. τί γὰρ δεῖ πάντας ἐξαριθμεῖσθαι νυνί, οὓς ὑμεῖς καὶ ἐκ πολιορκίας κρατηθέντας μετρίως ἐνουθετήσατε καὶ πολιτικῶς; καὶ οὐχ ἑάλω ὅπως ἢ κίνδυνος διὰ ταῦτα κατέλαβε τὴν πόλιν, ἢ ψόγος, ἀλλ' ἐπαινεῖταί τε ὑμῶν τὸ ἐπιεικές, καὶ οὐδὲν ἠλάττωται τῆς ἀσφαλείας. ἔπειτα οἱ τῶν πολεμίων φειδόμενοι, τοῖς φίλοις πολεμήσετε; καὶ οἱ τὰ ὑποχείρια γενόμενα μεθιέντες ἀζήμια, τοὺς συγκατακτησαμένους ὑμῖν τὴν ἀρχὴν ζημιώσετε; πόλιν τε τὴν ἑαυτῶν ὑμῶν παρέχοντες ἅπασι τοῖς δεομένοις ἀσφαλῆ καταφυγήν, ταύτης ἀπελαύνειν ὑπομενεῖτε τοὺς αὐθιγενεῖς, οἷς καὶ συνετράφητε, καὶ συνεπαιδεύθητε, καὶ πολλῶν ἐκοινωνήσατε κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους; οὐκ, ἐάν γε τὰ δίκαια καὶ τὰ προσήκοντα τοῖς ὑμετέροις ἤθεσι βούλησθε πράττειν, καὶ χωρὶς ὀργῆς κρίνητε τὸ συμφέρον. ἀλλ' ὅτι μὲν δεῖ καταλύσασθαι τὴν στάσιν, εἴποι τις ἄν, οὐχ ἧττον ἡμεῖς ἐγνώκαμεν, καὶ πολλὴν παρεχόμεθα προθυμίαν· πῶς δ' ἂν καταλυσαίμεθα αὐτήν, τοῦτο πειρῶ λέγειν. ὁρᾷς γὰρ ὅση περὶ τὸν δῆμόν ἐστιν αὐθάδεια, ὃς οὔτε πέμπει πρὸς ἡμᾶς περὶ διαλύσεων αὐτὸς ἀδικῶν, οὔτε τοῖς ὑφ' ἡμῶν ἀποσταλεῖσιν ἀποκρίνεται πολιτικὰς καὶ φιλανθρώπους ἀποκρίσεις, ἀλλ' ὑπερηφανεῖ καὶ ἀπειλεῖ, καὶ εἰκάσαι ῥᾴδιον οὐκ ἔστιν ὅ τι βούλεται. πρὸς δὴ ταῦτα τί παραινῶ νῦν πράττειν, ἀκούσατέ μου. ἐγὼ τὸν δῆμον οὔτε ἀδιαλλάκτως οἴομαι πρὸς ἡμᾶς ἔχειν, οὔτε δράσειν τι ὧν ἀπειλεῖ· τεκμαιρόμενος ὅτι οὐκ ἔστιν ὅμοια τοῖς λόγοις αὐτοῦ τὰ ἔργα· πολὺ δὲ μᾶλλον ἡμῶν ἐσπουδακέναι περὶ τὰς διαλύσεις οἴομαι. ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ πατρίδα τὴν τιμιωτάτην κατοικοῦμεν, καὶ βίους, καὶ οἴκους, καὶ γονέας, καὶ πάντα τὰ πλείστου ἄξια ἐν ταῖς ἰδίαις ἐξουσίαις ἔχομεν· ὁ δὲ, ἄπολις καὶ ἀνέστιός ἐστι, καὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν στέρεται σωμάτων, βίου τε τοῦ καθ' ἡμέραν οὐκ εὐπορεῖ. τίνος οὖν χάριν, εἴ τις ἔροιτό με, τὰς προκλήσεις οὐ δέχεται τὰς ἡμετέρας

prioribus non degenerent. Ergo vos ipſi iã multos hoſtes poſt grauiſſimas iniurias ſub iugum redactos neq; occidiſtis, neq; expuliſtis e ſua patria: ſed domibus & agris redditis, ſiuiſtis eos retinere ſedes priſtinas; nonnullis etiam ciuitatem largiti & ius ſuffragii. quodq; magis mirandum eſt, veſtrorum ciuium multis, poſt grauia peccata in vos admiſſa, pœnam remiſiſtis, contenti in auctores irã effudiſſe: ex quo numero fuerunt coloni quos miſiſtis Antemnas, Cruſtumeriam, Medulliã, Fidenas, aliiq; multi. quorſum. n. attinet omnes nunc enumerare, quos vi captos moderate caſtigaſtis & ciuiliter? nec vllum inde ciuitati aut periculum aut dedecus accidit; ſed & veſtra clemẽtia laudatur, & vrbis incolumitati nihil deceſſit. Et qui hoſtibus peperciſtis, cum amicis belligerabitis? qui perdomitis mulctã remiſiſtis, veſtros in aſſerendo imperio ſocios male mulctabitis? qui vrbẽ veſtram præbetis omnibus eo refugientibus tutum receptaculum, ſuſtinebitis indigenas ex ea pellere, quibuſcũ educati & inſtituti eſtis, multaq; bello & pace proſpera & aduerſa habuiſtis communia? Non, ſi, quod iuſtũ eſt & mores veſtros decet, volueritis facere, & ſine ira quid vtile ſit iudicaueritis. Sed dixerit aliquis; Nobis quoq; placet ſedari diſſidium; & vehementer id cupimus. at quonam modo pacandum ſit, oſtẽde ſi potes: vides quanta ſit in plebe contumacia: quæ, cum *prior nos* læſerit, tamen non dignatur legatos ad nos de pace mittere; ac ne noſtris quidem reſpondet humane & ciuiliter, ſed ſuperbit & minitatur; nec quid ſibi velit, coniectura eſt facilis. Audite igitur meum conſilium. Ego plebem neq; tam infenſam nobis exiſtimo vt recõciliari nõ cupiat, neq; facturam quæ minatur; *hoc inde* coniiciẽs, q; dictis eius facta non reſpõdere videã: immo puto eam pacificationis magis q̃ nos cupidam. nos. n. & cariſſimam patriã habitamus; & rem familiarẽ, domos, parentes, ac cetera quæ plurimi faciunt homines, in poteſtate noſtra habemus: illa exſul vrbe focisq; caret, orbata propinquis neceſſitudinibus, ac ne quotidiano quidem victu affluẽs. Quodſiquis roget, cur igitur in iſtis ærumnis neque noſtras inuitationes

admittit, neq; p legatos nobiscũ agit? ei hoc tantũ referã: quia per Iouẽ verba tantũ hactenus a senatu audit, nec vllum inde humanũ & moderatũ factum consequi videt; seq; multoties a nobis deceptã existimat, dũ semper pollicemur nos ei prospecturos, nec tamen vllã eius rationẽ habemus. nec potest animum inducere vt legatos mittat, verita ne propter istos accusatores suos quotidianos repulsam patiatur. Forsan ẽt aliquod vesanæ contẽtionis subest vitiũ. Nec mirũ; quãdo & nostri ordinis aliquot occupauit hoc peruicax cõtentionũ studium; & vulgato vitio nolunt aduersę parti cedere, sed semper quocũq; modo vincere, nec prius largiri beneficiũ, quã accepturos obnoxios sibi fecerint. Hæc sane reputans censeo legatos ad plebẽ mittẽdos, ex his quib. facillime fidẽ habitura sit; dandãq; eis potestatẽ res cõponendi quibuscũq; ipsis æquũ visum fuerit conditionibus, nihil ad senatum referendo amplius. Ipsi.n. id perspicient, ꝗ nunc superbi & turgidi videtur, vbi senserint serio vos studere concordiæ; & ad æquiores condescendent cõditiones; nihilq; inhonestũ postulabunt nec impossibile. nam irritati animi, etiã si humiles alioqui sint, superbia exasperari solẽt, & cõtra obsequiis deleniri. Hæc Menenii dicta magnũ consessus murmur excepit, patribus per partes capita cõferentibus. nã qui plebi ęquiores erant, sese inuicem cohortabantur vt omni studio vrgerẽt plebis in patriã reditũ, quandoquidem eius consilii ducem nacti essent virum ex optimatium factione nobilissimum: contra optimatium factio, quæ nihil omnino volebat mutari de pristino statu reip. cum nullum inueniret præsentaneum cõsilium, animum quidem mutare nolebat, nec tamen in sententia persistere poterat: integri porro & neutri factioni dediti, pacem cupiebant colere, & dispiciendum censebant quomodo præcaueri posset obsidio. Postquam autem oẽs conticuerũt, senior consul laudata ingenuitate Menenii, ceteros etiam ad similem reip. curam capessendam hortatus, libereq; promẽdum quidquid sentirent, & impigre exsequendũ quę approbarentur, aliũ itidẽ nomine ad sententiã dicendã citauit, M' Valeriũ, fratrẽ eius qui

ὁ μὲν κακοπαθῶν, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἐπιπρεσβεύεται πρὸς ἡμᾶς; ὅτι, νὴ Δία φαίην ἄν, ἄχρι τοῦδε, λόγου ἀκούει παρὰ τῆς βουλῆς, ἔργον δὲ οὐδὲν ὁρᾷ γινόμενον ἐξ αὐτῶν, οὔτε φιλάνθρωπον οὔτε μέτριον, ἐξηπατῆσθαί τε οἴεται πολλάκις ὑφ' ἡμῶν ὑπισχνουμένων ἀεί τινα πρόνοιαν αὐτοῦ ποιήσασθαι, μηδὲν δὲ προνοουμένων. πρεσβείας δὲ πέμπειν οὐχ ὑπομένει διὰ τοὺς ἐνθάδε κατηγορεῖν εἰωθότας αὐτοῦ, δεδιώς τε μή τινος ὧν ἀξιοῖ διαμάρτῃ. τάχα δὲ ἄν τι καὶ φιλοτιμίας ἀνοήτου περὶ αὐτὸν εἴη πάθος· οὐδέν γε θαυμαστόν· ἐπεὶ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἰσί τινες, οἷς δὲ δέει τοῦτο καὶ φιλόνεικον ἐνοικεῖ, καὶ κοινῇ οὐκ ἀξιοῦσιν ἡττᾶσθαι τοῦ ἀντιπάλου, ἀλλ' ἐκ παντὸς ἀεὶ ζη- 284 τοῦσι περιεῖναι τρόπου, καὶ μὴ πρότερον χαρίζεσθαί τι, ἢ λαβεῖν τὸ μέλλον ἂν πάσχειν ὑποχείριον. ἐννοούμενος δὴ ταῦτα, οἴομαι δεῖν πρεσβείαν ἀποστεῖλαι πρὸς τοὺς δημοτικοὺς ἐκ τῶν μάλιστα πιστευομένων· τοὺς δὲ ἀποσταλησομένους ἄνδρας αὐτοκράτορας εἶναι παραινῶ, διαλυσομένους αὐτὴν τὴν στάσιν ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὶ δικαιῶσι, καὶ μηδὲν ἔτι τῇ βουλῇ προσαναφέροντας. αὐτοὶ γὰρ εἴσονται τοῦτο οἱ νῦν ὑπερόπτικοι δοκοῦντες εἶναι καὶ βαρεῖς, μαθόντες ὅτι ἀληθῶς σπουδάζετε περὶ τὴν ὁμόνοιαν, καὶ εἰς ἐπιεικεστέρας συγκαθήσουσιν αἱρέσεις, οὐδὲν ἀξιοῦντες οὔτε τῶν αἰσχρῶν, οὔτε τῶν ἀδυνάτων. ὁ γὰρ ἠρεθισμένος ἅπας, ἄλλως τε κἂν ταπεινὸς ᾖ, πρὸς μὲν τοὺς ὑπερηφανοῦντας ἀγριαίνεσθαι φιλεῖ, πρὸς δὲ τοὺς θεραπεύοντας ἡμεροῦσθαι. Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Μενινίου, θόρυβος πολὺς ἐνέπεσε τῇ βουλῇ, καὶ διελάλουν ἕκαστοι κατὰ συμμορίας, οἱ μὲν οἰκείως διακείμενοι πρὸς τοὺς δημοτικοὺς, παρακαλοῦντες ἀλλήλους πᾶσαν εἰσφέρεσθαι προθυμίαν, ὅπως κατάξωσι τὸν δῆμον εἰς τὴν πατρίδα, ἐπειδὴ προσειλήφεσαν ἡγεμόνα τῆς τότε γνώμης ἀνδρῶν ἀριστοκρατικῶν ἐπιφανέστατον· οἱ δὲ ἀριστοκρατικοὶ καὶ περὶ παντὸς θέλοντες μὴ κινεῖσθαι ἐκ τοῦ πατρίου κόσμου τὴν πολιτείαν, ἀποροῦντες ὅ τι χρήσονται τοῖς παροῦσι, μετατίθεσθαι μὲν οὐκ ἀξιοῦντες τὰς προαιρέσεις, μένειν δὲ ἐπὶ τῶν ἐγνωσμένων οὐ δυνάμενοι· ἄνδρες [δὲ] ἀκέραιοί τε, καὶ τῶν στάσεων οὐδετέραις συμφιλονεικοῦντες, εἰρήνην ἄγειν βουλόμενοι, καὶ ὅπως τειχήρεις γένωνται σκοπεῖν ἀξιοῦντες. σιωπῆς δὲ γενομένης, ὁ πρεσβύτερος τῶν ὑπάτων ἐπαινέσας τὸν Μενίνιον τῆς γενναιότητος, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀξιώσας ὁμοίους ἐκείνῳ γενέσθαι κηδεμόνας, λέγοντάς τε ὅσα φρονοῦσι μετὰ παρρησίας, καὶ πράττοντας δίχα ὄκνου τὰ δόξαντα, ἕτερον ἐκάλει τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξ ὀνόματος, ἀξιῶν γνώμην ἀποφήνασθαι, Μάνιον Οὐαλέριον ἀδελφὸν τοῦ

συνελθ-

συνελευθερώσαντος τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν βασιλέων, ἄνδρα παρ᾽ ὁντινοῦν τῶν ἀριστοκρατικῶν τῷ δήμῳ κεχαρισμένον. ὃς ἀναστάς, πρῶτον ὑπεμίμνησκε τὴν βουλὴν τῶν ἰδίων πολιτευμάτων, καὶ ὅτι πολλάκις αὐτοῦ προλέγοντος τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι δεινά, δι᾽ ὀλιγωρίας ἐποιήσαντο τοὺς λόγους· ἔπειτα ἠξίου τοὺς ἐναντιουμένους ταῖς διαλλαγαῖς μὴ περὶ τοῦ μετρίου νῦν ζητεῖν, ἀλλ᾽ ἐπεὶ τὴν στάσιν οὐκ εἴασαν ἐξαιρεθῆναι, ἡνίκα μικρὰ ἦν ἔτι τῇ πόλει διαφέρουσα, νῦν γέ τοι σκοπεῖν ὅπως διὰ ταχέων παύσεται, μὴ προελθοῦσα ἔτι πορρωτέρω λήσῃ τάχα μὲν ἀνίατος, εἰ δὲ μή, δυσίατος, καὶ πολλῶν αἰτία σφίσι γενομένη κακῶν· τήν τε ἀξίωσιν τῶν δημοτικῶν οὐκέτι τὴν αὐτὴν ἀπέφαινεν ἐσομένην τῇ προτέρᾳ, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς εἴκαζε συμβήσεσθαι τὸν δῆμον, ἀπαλλαγὴν τῶν χρεῶν αἰτούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ βοηθείας δεήσεσθαι τινὸς ἴσως, ἀφ᾽ ἧς εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ἀσφαλὴς διατελέσει· καταλελύσθαι μὲν γάρ, ἀφ᾽ οὗ παρῆλθεν ἡ τοῦ δικτάτωρος ἀρχή, τὸν φύλακα τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ νόμον, ὃς οὔτε ἀποκτείνειν πολίτην ἄκριτον οὐδένα συνεχώρει τοῖς τοιούτοις, οὐδέ γε τῇ κρίσει ἐλαττουμένους ὑπὸ τῶν πατρικίων δημοτικοὺς παραδίδοσθαι τοῖς καταδικασαμένοις, ἔφεσιν δὲ τοῖς βουλομένοις ἐδίδου μεταφέρειν τὰς κρίσεις ἀπὸ τῶν πατρικίων ἐπὶ τὸν δῆμον· καὶ ὅ τι ἂν ὁ δῆμος γνῷ, τοῦτο εἶναι κύριον· ἀφῃρῆσθαι δὲ καὶ τὴν ἄλλην ἐξουσίαν τῶν δημοτικῶν ὀλίγου δεῖν πᾶσαν, ἧς ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις ἦσαν κύριοι, ὅπου γε καὶ τὸν ἐκ τῶν πολέμων θρίαμβον οὐκ ἐξεγένετο αὐτοῖς ἀρέσασθαι παρὰ τῆς βουλῆς, ἀνδρὶ παρ᾽ ὁντινοῦν ἄλλον 285 ἐπιτηδείῳ ταύτης τυχεῖν τῆς τιμῆς, Ποπλίῳ Σερουιλίῳ Πρίσκῳ· ἐφ᾽ οἷς εἰκός τι πάσχοντας τοὺς πολλοὺς ἀθυμεῖν, καὶ πονηρὰς ἔχειν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας ἐλπίδας· ἐπειδὴ οὔτε ὑπάτῳ οὔτε δικτάτωρι κήδεσθαι αὐτῶν βουλομένοις ἐξεγένετο, ἀλλὰ καὶ προσαπέλαυσε τῆς αὐτῶν ὕβρεως καὶ ἀτιμίας, διὰ τὴν τῶν ὑπὸ πολλῶν σπουδὴν καὶ πρόνοιαν. ταῦτα δὲ ἀπειργάσθαι συγκαλύψαντας οὐ τοὺς χαριεστάτους τῶν πατρικίων, ὑβριστὰς δέ τινας καὶ πλεονέκτας περὶ χρηματισμὸν ἄδικον δεινῶς ἐσπουδακότας, οἳ πρὸς πολὺ διάφορον καὶ ἐπὶ μεγάλοις δανεισθὲν τόκοις, πολλὰ καταδουλωσάμενοι πολιτῶν σώματα, τούτοις τε ὠμὰς καὶ ὑπερηφάνους ἀνάγκας προσφέροντες, ἀλλότριον ἐποίησαν γενέσθαι τῆς ἀριστοκρατίας ἅπαν τὸ δημοτικόν, ἑταιρείας τε συστησάμενοι, καὶ ταύτης ἀναδείξαντες Ἄππιον Κλαύδιον ἡγεμόνα, μισόδημον ἄνδρα, καὶ ὀλιγαρχικόν, δι᾽ ἐκείνου φέρουσι πάντα τὰ πράγματα τῆς πόλεως. οἷς εἰ μὴ τὸ σωφρονοῦν μέρος τῆς βουλῆς

cum *Bruto & ceteris* patriã regio dominatu liberauerat, virũ nemini optimatiũ populari gratia secũdum. Qui cũ assurrexisset, patres primũ de suis in rep. institutis cõmonefecit, & cum sępe has calamitates vẽturas prędixerit, verba tamen sua nihili fuisse facta. Deinde rogabat paci reclamantes, vt non de moderatione iam essent solliciti; sed quandoquidẽ seditionem nõ passi essent eximi ex vrbe priusquam glisceret, nunc saltẽ dispicerent quomodo quãtocius tolli posset; ne forte longius serpens, fieret insanabilis, aut certe curatu perdifficilis, & multis malis occasionẽ præberet. plebis postulata nõ eadem quæ ante futura esse, nec easdem cõuentionis conditiones propositum iri, solam scilicet debitorum remissionem: sed forsan illam etiã auxilium quodpiam postulaturam, quo tuta permaneat in posterum. Dictatura enim introducta in remp. antiquatã esse legem per quam libertas eius antea sarta tecta fuerit; quæ nõ sinebat ciuem indemnatum a quoquã interfici, nec plebeios a patriciis iudicio victos, *patriciis* condemnãdos tradi; sed, quib. libêret, iudicium a patriciis ad populũ transferre concedebat; & quod populus *de illis* statuisset, id ratum esse *iubebat*. Reliquam etiam potestatem plebi pene in totum ademptam, quæ penes eam superioribus seculis fuerit; quando nec triumphum bello partum a senatu impetrare potuerit viro eo honore dignissimo P. Seruilio Prisco. quibus reb. cõmotum vulgus non immerito animis cõcidere, & male de sua securitate sperare, cum nec consul nec dictator, qui curam plebeiorũ suscepe-rãt, proficere quidquã potuerint, sed ob plebis studiũ & curã, eãdem cum plebe reportarint iniuriã & ignominiã. quæ *omnia* occultis machinis effecta non a gratiosissimo quoq; ordinis patricii, sed a cõtumeliosis quibusdã & iniustorũ lucrorũ auidissimis: q ciuib. multas pecunias sub grandibus vsuris fœnerati, multos *oppressos* abduxerint in seruitium, & crudeliter iis ac superbe dominãdo vniuersam plebẽ ab optimatib. alienauerint; & factione cõflata, ascitoq; sibi duce Ap. Claudio, viro paucorũ potẽtiæ studioso & plebeiis infenso, illius opa subuertant totam remp. quib. nisi sanior senatus

pars obstiterit, periculum esse vrbi ne diruatur & in seruitutem redigatur. Postremo probari sibi dixit sententiã Menenii, & vt propere mittatur legatio. legatos vero tentare an possint arbitratu suo seditionem comprimere: quodsi plebs postulata negauerit, acceptanda esse quæ illa concesserit.

Appii Claudii oratio.

Post hũc vocatus assurrexit Ap. Claudius, aduersæ plebi factionis, vir magnifice de se ipso sentiens; nec *omnino* immerito. nam & quotidiana eius vita sobria erat ac grauis, & generosus in administrandis rebus animus, dignitatis optimatium cõseruandæ studiosissimus. Is occasione arrepta ex concione Valerii, verba fecit in hũc modum: Minorem Valerius incurrisset culpam, si contentus suam dicere sententiam, diuersum sentientes non incusasset. sic enim non opus ei fuisset de suis ipsius audire vitiis. Nunc quoniam ei non fuit satis id cõsulere vnde nihil aliud quam pessimorum ciuium iugum reportemus, verum etiam in sibi aduersantes inuectus, etiã in me velitatus est, valde mihi quoq; necesse est de his disserere, & primũ effusas in me calumnias diluere. Exprobrauit enim mihi nec ciuile nec liberale studiũ, quod lucra consecter modis omnibus, multosq; pauperes libertate spoliauerim; quodq; plebeiorũ secessionis nõ minima sim caussa. quorum nihil verum esse neq; sanum, facile perspexeritis. Dic mihi Valeri, scin' aliquos a me ob debita in seruitutẽ actos? quos *vmquam* ciues in neruo habui, aut nũc habeo? quis e secessorib. propter meã crudelitatem aut auaritiã caret patria? certe proferes neminẽ. Tantũ enim abest vt aliquẽ ob debitum in seruitutẽ abduxerim, vt etiam multis mea cõcesserim, nec vlli eorum qui me defraudarũt, nexum aut infamiã cõciliauerim; sed omnes *per me* sunt liberi, omnes gratiã habent vt clientes & amici, atq; in maxime necessariis cẽseri volũt. Nec hoc dico in accusationẽ eorũ qui nõ idẽ fecerũt, nec si qui cõcesso legib. *iure* sunt vsi, iniuste fecisse arbitror; sed obiecta mihi crimina diluo. Quod autẽ me difficilẽ appellauit & malorum hominũ antesignanũ, infensumq; plebi & paucorum potentiæ studiosum, quod optimatum regimen tuear, cõmunia hæc mihi vobiscum sunt cri-

ἐμποδὼν στήσεται, κινδυνεύειν ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ τινος καὶ κατασκαφῆς τὴν πόλιν. τελευτῶν δὲ ἀπεφήνατο, συνδοκεῖν τῇ Μενηνίου χρῆσθαι γνώμῃ, καὶ τὴν πρεσβείαν ἠξίου πέμπειν διὰ ταχέων· τοὺς δ᾽ ἄνδρας ἀφικομένους πειρᾶσθαι μὲν, ὡς βούλονται καταλύσασθαι τὴν στάσιν· εἰ δὲ μὴ διδοίη τις αὐτοῖς ἃ βούλονται, δέχεσθαι τὰ διδόμενα. Μετὰ τοῦτον ἀνέστη κληθεὶς Ἄππιος Κλαύδιος, ὁ τῆς ἐναντιουμένης τῷ δήμῳ στάσεως, ἀνὴρ μέγα φρονῶν ἐφ᾽ ἑαυτῷ, καὶ τοῦτο οὐκ ἄνευ δικαίας πάσχων αἰτίας· ὅ τε γὰρ ἴδιος αὐτοῦ βίος ὁ καθ᾽ ἡμέραν σώφρων καὶ σεμνὸς ἦν, ἥ τε προαίρεσις τῶν πολιτευμάτων εὐγενής, καὶ τὸ ἀξίωμα σώζουσα τῆς ἀριστοκρατίας· ὃς ἀφορμὴν λαβὼν τὴν τοῦ Οὐαλερίου δημηγορίαν, τοιούτοις ἐχρήσατο λόγοις· Ἐν ἐλάττονι μὲν αἰτίᾳ Οὐαλέριος ἦν, εἰ τὴν αὑτοῦ γνώμην ἀπεφήνατο μόνην, τῶν δὲ τὰ ἐναντία ἐγνωκότων μὴ κατηγόρει· περιῆν γὰρ αὐτῷ μηδὲν ἀκοῦσαι τῶν προσόντων αὐτῷ κακῶν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀπέχρησεν αὐτῷ τοιαῦτα συμβουλεύειν, ἐξ ὧν οὐδὲν ἀλλ᾽ ἢ τοῖς κακίστοις τῶν πολιτῶν δουλεύσομεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐναντιουμένων αὐτῷ καθήψατο, κἀμοῦ ἀψιμάχως ἐμνήσθη, πολλὴν ἀνάγκην ὁρῶ κἀμοὶ περὶ τούτων εἰπεῖν, καὶ πρῶτον ἀπολύσασθαι τὰς κατ᾽ ἐμαυτοῦ διαβολάς. ὠνείδισε γάρ μοι πρὸς αὐτοῦ ἐπιτήδευμα οὔτε πολιτικὸν, οὔτε εὐπρεπὲς, ὡς ἀπὸ παντὸς χρηματίζεσθαι προῃρημένῳ τρόπου, καὶ πολλοὺς τῶν πενήτων ἀφῃρημένῳ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ὡς ἡ ἀπόστασις τοῦ δήμου δι᾽ ἐμὲ οὐχ ἥκιστα γέγονεν. ὧν οὐδὲν ὅτι ἀληθές ἐστιν οὐδὲ ὑγιὲς, ῥᾴδιον ὑμῖν μαθεῖν. ἴθι γὰρ, εἰπὲ ὦ Οὐαλέριε, τίνες εἰσὶν οὓς κατεδουλωσάμην ἐγὼ πρὸς τὰ χρέα; τίνας ἐν δεσμοῖς πολίτας ἔσχον, ἢ νῦν ἔχω; τίς τῶν ἀφεστηκότων διὰ τὴν ἐμὴν ὠμότητα ἢ φιλοχρηματίαν στερεῖται τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν. τοσούτου γὰρ δέω τινὰ πολιτῶν δεδουλῶσθαι διὰ χρέος, ὥστε πολλοῖς πάνυ τὰ ἐμαυτοῦ προέμενος, οὐδένα τῶν ἀποστερησάντων με πρόσθετον ἐποιησάμην οὐδὲ ἄτιμον, ἀλλὰ πάντες εἰσὶν ἐλεύθεροι, καὶ πάντες εἴδασί μοι χάριν φίλων τε καὶ πελατῶν, καὶ ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ἐξετάζονται. καὶ οὐ λέγω ταῦτα κατηγορῶν τῶν μὴ τὰ παραπλήσιά μοι πεποιηκότων, οὐδ᾽ εἴ τινες νόμῳ συγχωρούμενοί τι ἔδρασαν, ἀδικεῖν αὐτοὺς οἴομαι, ἀλλὰ τὰς ἐμαυτοῦ διαβολὰς ἀπολύομαι. ἃ δὲ εἰς χαλεπότητα καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων προστασίαν ὠνείδισέ μοι, μισόδημόν τε καὶ ὀλιγαρχικὸν ἀποκαλῶν, ὅτι τῆς ἀριστοκρατίας περιέχομαι, κοινὰ πάντων ὑμῶν ἐστι κατηγορήματα,

286 ῥήματα, ὅσοι οὐκ ἀξιοῦτε κρείττονες ὄντες ὑπὸ χειρόνων ἄρχεσθαι, οὐδὲ ἣν παρελάβετε ὑπὸ τῶν προγόνων πολιτείαν, ὑπὸ τῆς κακίστης τῶν ἐν ἀνθρώποις πολιτειῶν δημοκρατίας ἀφαιρεθῆναι. οὐ γὰρ ἂν οὗτος ὀλιγαρχίας ὄνομα θείη τῇ τῶν κρατίστων ἡγεμονίᾳ· καὶ δὴ τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τοῦ ὀνόματος διαβληθὲν, ἀφανισθήσεται· ἡμεῖς δὲ πολλῷ ἂν δικαιότερον ἐπενέγκαιμεν ὄνειδος καὶ ἀληθέστερον, δημοκοπίαν καὶ τυραννικῶν ἔργων ἐπιθυμίαν. οὐδενὶ γὰρ δὴ ἄδηλον ὅτι πᾶς τύραννος ἐκ δημοκόλακος φύεται· καὶ ταχεῖα ὁδός ἐστι τοῖς καταδουλοῦσθαι τὰς πόλεις βουλομένοις, ἡ διὰ τῶν κακίστων ἄγουσα πολιτῶν ἐπὶ τὰς δυναστείας, οὓς θεραπεύων αὐτὸς διατετέλεκε, καὶ οὐδὲ μέχρι τοῦ παρόντος παύεται. εὖ γὰρ ἴστε, ὅτι οὐκ ἂν ἐτόλμησαν οἱ φαῦλοι καὶ ταπεινοὶ τοιαῦτα ἐξαμαρτεῖν, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ σεμνοῦ καὶ φιλοπόλιδος τούτου ἐξηγέρθησαν, ὡς δὴ ἀκίνδυνον αὐτοῖς τὸ ἔργον ἐσόμενον, καὶ πρὸς τῷ μηδεμίαν ὑφέξειν δίκην, κρείττονα μοῖραν τῆς προτέρας ἕξοντας. μάθοιτε δ' ἂν ὡς ἀληθῆ ταῦτα ἐγὼ λέγω, μνησθέντες ὅτι δεδιττόμενος ὑπὲρ πολέμου, καὶ διαλλαγὰς ἀναγκαίας ἀποφαίνων, ἅμα ἔφη καὶ ὡς οὐκ ἀγαπήσουσιν οἱ πένητες ἀφεθέντες τῶν χρεῶν, ἀλλὰ καὶ βοηθείας δεήσονται τινός, καὶ οὐκ ἀνέξονται ἔτι ἐφ' ὑμῖν ὡς καὶ πρότερον ἀρχόμενοι. τελευτῶν δὲ ὑμᾶς ἠξίου στέργειν τὰ παρόντα, καὶ συγχωρεῖν ὅ τι ἂν ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ καθόδῳ δικαιώσῃ λαβεῖν, μὴ διακρίναντας μήτε ἀπὸ καλῶν αἰσχρά, μήτε ἀπὸ δικαίων ἄδικα. τοσαύτης ἄρα αὐθαδείας τὸ ἀνόητον οὗτος ἐμπέπληκε τῆς πόλεως, ἀνὴρ πρεσβύτερος καὶ πάντας κεκαρπωμένος τὰς παρ' ἡμῶν τιμάς. ἆρα ἦν σοι ἄξιον, Οὐαλέριε, καθ' ἑτέρων τὰ μὴ προσόντα ὀνείδη λέγειν, τοιαύταις ὄντι κατηγορίαις ἐνόχῳ; καὶ πρὸς μὲν τὰς ὑπὸ τούτου ῥηθείσας διαβολὰς ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα· ὑπὲρ δὲ ὧν βουλευσόμενοι συνεληλύθατε, δοκεῖ μοι δίκαιά τε εἶναι καὶ τῆς πόλεως ἄξια καὶ συμφέροντα ἡμῖν, οὐ μόνον ἃ ἐν ἀρχαῖς ἀπεφηνάμην, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης ἐπιμένων ἀποφαίνομαι, μὴ συγχεῖν τὸν κόσμον τῆς πολιτείας, μηδὲ κινεῖν ἔθη πατέρων ἀκίνητα, μηδὲ ἀναιρεῖν ἐξ ἀνθρώπων πίστιν, ἱερὸν χρῆμα, μεθ' ἧς πᾶσα πόλις οἰκεῖται ἀσφαλῶς, δήμῳ τε μὴ εἴκειν ἀγνώμονι ἀδίκων ἔργων καὶ ἀθεμίτων χρῄζοντι. καὶ οὐχ ὅπως ὑποκατακλίνομαί τι τῆς γνώμης φόβῳ διαφόρων, οἳ τὸν ἐν τῇ πόλει δημοτικὸν ἐπ' ἐμοὶ συνιστάντες δεδίττονταί με, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἢ πρότερον ἔρρωμαι τὴν ὀργήν, καὶ ἀγανακτῶ τοῖς αἰτήμασι τῶν

mina, quotquot, cũ sitis *ipsi* meliores, detrectatis deteriorum imperium; & quã a maiorib. accepistis remp. nõ sinitis degenerare in deterrimã omniũ speciẽ, popularis regiminis. non enim iste optimatũ regimẽ, paucorum dominatum nominauerit; atq; effecerit vt res calumnioso nomine infamata aboleatur. nos multo iustius & verius exprobrauerimus ipsi sollicitationem populi & affectationẽ tyrãnidis. constat enim *ferme* omnes tyrãnos ex plebis adulatoribus fieri; & expedita via est ad opprimendã ciuitatis libertatẽ, quæ per fauorẽ pessimorum ciuium ducit ad potentiam; quos iste semper coluit, ac ne nunc quidem colere desinit. Scitis vos ipsi nunquam hæc ausuros fuisse viles & abiectos homines, nisi a venerando isto patriæ amatore cõcitatos, proposita spe nõ modo incolumitatis & impunitatis, verum etiam potioris cõditionis quam antea. Et hæc vere a me dici, *ex ipsius verbis* potestis colligere, si recordamini, dũ vos bello terreret, & pacificationem esse necessariã vellet ostẽdere, addidisse, nõ contentos fore pauperes ęris alieni remissione, sed etiã postulaturos aliquod auxiliũ, nec imperiũ nostrum vt antea laturos: postremo suasisse vt præsentia boni consuleremus, & permitteremus plebi quascumque conditiones reditus, nullo honesti & inhonesti, iustique & iniusti discrimine. Tanta arrogãtia repleuit vesanum vulgus vir senex & nostro fauore omnib. defunctus honoribus. Id vero te dignũ erat Valeri, aliis falsa probra obiicere, cũ ipse talib. sis obnoxius criminib⁹? Sed hæc cõtra istius calũnias suffecerint. Quod vero ad pręsentem consultationem attinet, videtur mihi iustum & pop. Rom. dignum nobisq; vtile, si, quemadmodũ a principio dixi, & nunc quoq; cõstanter asseuero, non cõfundamus bene constitutum reip. statũ, nec moueamus non mouẽdas maiorũ cõsuetudines, nec tollamus ex hominũ societate fidẽ, rẽ sacrã, quæ tutas ciuitatib. præstat sedes; nec cedamus ingratæ plebi res iniustas ac nefarias cõcupiscenti. Tantũq; abest vt aduersariorũ metu de sententia decedã, qui concitatis in me vrbanæ plebis animis, terrere me conãtur; vt multo magis inualescat ira mea, plebiq; talia postulãti duplo magis q̃

ante succenseam. Vestrā quoq; P.C. absurdam mentē demiror, qui quod ei negastis prius quā ex ꝓfesso hostis fieret, æris alieni & iudicatorū remissionem petenti, nūc armatæ & hostiliter agenti cōcedere vultis, & quidquid illi præterea collibuerit. libebit aūt ante omnia postulare ius æquum *gerendorum* honorū, & vt earundē rerum quarū & nos sint participes. Ergo ad plebis administrationem patiemini res recidere? quæ forma reip. (vt dixi) est omnium crassissima, & vobis minime digna, qui affectatis in alios imperiū. Non; si sapueritis. alias fueritis omniū amentissimi, si, dedignati vnius viri tyrannicū dominium, nūc plebis (belluæ multorū capitū) vos ipsi subieceritis tyrannidi; idq; nō gratiis inducti, sed necessitate adacti. quasi vero nihil nūc supersit aliud, nisi præter animi sententiā illi cedere. Quodsi *semel* insensatæ multitudini pro debita peccato pœna insuper honorari cōtigerit, quam arrogantē & superbā putatis fore? nō est enim quod speretis eam in postulationib. moderatam futuram, si vos omnes sic decreuisse cognouerit. Ac lōge hic opinione sua fallitur Menenius, vir integer, & ex suis moribus bene de aliis æstimans. præ superbia enim, quæ victoriā comitari solet; & insipientia, cui maxime vulgus est obnoxium; vos iusto grauius premet: & si nō *statim* ab initio, certe aliquāto post ob vnāquamque repulsam correptis armis eadem insolentia vobis insultabit. Itaq; si prima ei *postulata* concesseritis, quod sic expedire videatur, mox accersetis vobis aliq̄d deterius, ac *mox* rursus aliud illo ipso molestius; quasi & prima illa terrore vobis sint expressa; donec postremo vrbe pellamini; sicut in aliis multis *ciuitatibus accidit*, & nouissime Syracusis, vbi geomori (*id est agri possessores*) a *colonis* suis clientib. pulsi sunt. Sin aūt pertesi tandē *improba* eius postulata concessuros vos negabitis, cur nō ex hoc ipso tēpore liberos exserere animos incipitis? præstat .n. leuiori momento impulsos, antequam vllum detrimentum accipiamus, generosum animum promere, quam post multas ærūnas indignari errori præterito, & nihil tale permittere ampli⁹, seroq; tandē sapere. Nec est quod aut desertorum motu, aut externo bello terreamini, aut desperetis de domesticis viribus quasi ad

δήμου διπλασίως. ὑμῶν τε, ὦ βουλή, τὸ παράλογον τῆς γνώμης τεθαύμακα, ὅτι οὐκ ἐπιτρέψαντες αὐτῷ, ὅτε οὔπω φανερὸς ἦν πολέμιος, χρεῶν ἀποκοπὰς καὶ καταχριμάτων ἀφέσεις αἰτουμένῳ, νῦν ἐπεὶ ἐν τοῖς ὅπλοις ἐστὶ καὶ τὰ πολεμίων δρᾷ, ταῦτα συγχωρήσειν βούλεσθε, ὅτι κἂν ἄλλο τι αὐτῷ δοκεῖ. δόξει γὰρ δήπου, καὶ πρῶτον ποιήσεται τὴν ἀξιουμένων ἰσότιμον εἶναι, καὶ τῆς αὐτῶν ἡμῖν μετέχειν. οὐκοῦν εἰς δημοκρατίαν περιστήσετε τὴν ἀμαθεστάτην, ὥσπερ ἔφην, τῶν ἐν ἀνθρώποις πολιτειῶν, καὶ ὑμῖν ἀσύμφορον τοῖς ἀξιοῦσιν ἄρχειν ἑτέρων; οὐκ, ἐάν γε σωφρονῆτε ὑμεῖς. ἢ πάντων ἂν εἴητε ἀφρονέστατοι, εἰ οἱ πρὸς ἑνὸς ἄρχεσθαι ἀνδρὸς τυραννικοῦ οὐκ ἀνασχετὸν ἡγησάμενοι, δήμῳ τυραννίδι πολυκεφάλῳ, νῦν ὑμᾶς αὐτοὺς παραδώσετε, καὶ ταῦτα οὐ μετὰ χαρίτων αὐτῷ πείθοντι συγχωρήσετε, ὑπὸ δὲ ἀνάγκης κρατηθέντες, καὶ ὡς οὐκ ἐξὸν ἄλλο τι δρᾶν νῦν, εἰ μὴ παρὰ γνώμην εἴξαντες. ὅταν γὰρ τὸ ἀνόητον ἀντὶ τοῦ κολάζεσθαι, ἐφ' οἷς ἂν πλημμελήσῃ, καὶ τιμὰς δι' αὐτὰ προσλάβῃ, 287 πῶς, δοκεῖτε, αὔθαδες ἔσεσθαι καὶ ὑπερήφανον; μὴ γὰρ δὴ ἐκείνῃ τῇ ἐλπίδι ἐπαίρεσθε, ὡς μετριάσει περὶ τὰς ἀξιώσεις ὁ δῆμος, ἐὰν φανερὸν αὐτῷ γένηται, ὅτι ὑμεῖς ἅπαντες ἐψηφίσασθε οὕτως· ἀλλὰ πλεῖστον δὴ ἐν τούτῳ Μενήνιος ἐψεύσθη τῆς δόξης, ἀνὴρ σώφρων, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἑαυτοῦ τρόπων τεκμαιρόμενος χρηστὰ ὑπὲρ ἑτέρων. ἐκκείσεται γὰρ ὑμῖν πέρα τοῦ δέοντος βαρὺς ὑπό τε αὐθαδείας, ἣ φιλεῖ περὶ τὸ κρατοῦν ἀεὶ γίνεσθαι, καὶ ἀφροσύνης, ἧς πλεῖστον ὄχλος μετέχει μέρος· κἂν εἰ μὴ ἐν ἀρχαῖς, χρόνῳ γοῦν ὕστερον ἐφ' ἑκάστῳ χρήματι, ὧν ἂν δεηθεὶς μὴ τύχῃ, τὰ ὅπλα λαβών, τὸν αὐτὸν τρόπον ἡμῖν σοβαρῶς ἐπιθήσεται. ὥστε εἰ τὰ πρῶτα συγχωρήσετε, συμφέροντα εἶναι νομίσαντες, ἕτερόν τι χεῖρον εὐθὺς ἐπαχθήσεσθε· καὶ αὖθις ἄλλο τούτου χαλεπώτερον, ὡς φόβῳ ὑπακούσαντες καὶ τὰ πρῶτα, ἕως ἐκβάλωσιν ὑμᾶς τελευτῶντες τῆς πόλεως, ὡς ἐν πολλαῖς ἄλλαις, καὶ τὰ τελευταῖα ἐν Συρακούσαις, αἷς οἱ γεωμόροι πρὸς τῶν πελατῶν ἐξηλάθησαν. εἰ δ' ὑπ' ἐκείνων ἀγανακτήσαντες, ἐναντιωθήσεσθε τοῖς αἰτήμασι, τί δή ποτε οὐκ αὐτόθεν ἄρχεσθε ἐλεύθερα φρονήματα ἔχειν; κρεῖττον γὰρ ἀπ' ἐλάττονος αἰτίας ὁρμηθέντας, πρὶν βλαβῆναί τι, ἀποδείξασθαι τὸ γενναῖον, ἢ πολλὰ ὑπομείναντας, τότε ἀγανακτεῖν περὶ τῶν γεγονότων, καὶ μὴ ἐπιτρέπειν τὰ λοιπά, καὶ ὀψὲ ἄρξασθαι νοῦν ἔχειν. φοβείσθω δὲ ὑμῶν μηδένα μήτε ὁ τῶν ἀποστατῶν ἀνασεισμός, μήτε ὁ τῶν ἀλλοφύλων πόλεμος· μήτε καταγινώσκετε τῆς οἰκείας δυνάμεως ὡς οὐχ ἱκανῆς

» ἱκανῆς οὔσης διασῶσαι τὴν πόλιν. ἡ μὲν γὰρ τῶν φυγάδων βραχεῖά ἐστιν ἰσχὺς, καὶ οὔτε πολὺν αὐτὴν ἐξαρκέσει χρόνον διαμένουσα, ὥσπερ νῦν ὑπαίθριος μένει, ὑπὸ καλύβαις ὥρᾳ ἔτους χειμερίῳ, πορίζεσθαι δὲ τὰ ἐπιτήδεια οὐχ ὅπως διὰ τῆς ἁρπαγῆς ἔτι δυνησομένη, ἐπειδὰν τὰ ὄντα ἀναλώσῃ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἄλλοθεν ὠνητὰ ἐπεισάγεσθαι διὰ πενίαν, οἷς οὔτε ἰδίᾳ οὔτε ἐν κοινῷ χρήματά ἐστιν· οἱ δὲ πόλεμοι ταῖς περιουσίαις τῶν χρημάτων ὡς τὰ πολλὰ ἀντέχουσιν. ἀναρχία τε αὐτοῖς, ὡς εἰκὸς, καὶ στάσις ἐκ τῆς ἀναρχίας ἐμπεσοῦσα, ταχὺ διαχέει καὶ διαλύει τὰ βουλεύματα. οὐ γὰρ δὴ ἀξιώσουσιν οὔτε Σαβίνοις, οὔτε Τυρρηνοῖς, οὔτε ἄλλοις τισὶ τῶν ἀλλοφύλων παραδόντες σφᾶς αὐτοὺς, ἐκείνοις δουλεύειν, ὧν καὶ αὐτοί ποτε ἀφείλοντο τὴν ἐλευθερίαν σὺν ἡμῖν· καὶ μάλιστα οὐδὲν πιστευθήσονται πρὸς αὐτῶν οἱ κακῶς αὐτῶν τὴν πατρίδα καὶ αἰσχρῶς ἀπολέσαι προθυμηθέντες, μὴ οὐχὶ ὅμοια δράσειν τὴν ὑποδεξομένην. ἀριστοκρατεῖται δὲ καὶ τὰ ἔθνη περὶ ἡμῶν ἅπαντα, καὶ τὸ δημοτικὸν ἐν οὐδεμιᾷ πόλει μεταποιεῖται τῶν ἴσων. ὥστε οὐ δή που οἱ προέχοντες ἐν ἑκάστῃ πόλει τὸν οἰκεῖον οὐκ ἐῶντες ταρακτικὸν ὄχλον, τοῦτον εἰσδέξονται τὸν ἔπηλυν καὶ στασιαστὴν εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα· μὴ μεταδόντες δὲ αὐτοῖ τῶν ὁμοίων, σὺν χρόνῳ στερήσονται τῶν ἴσων. εἰ δὲ παρὰ γνώμης ἁμάρτοιμι, καὶ παραδέξαιτό τις αὐτοὺς πόλις, ἐνταῦθ' ἤδη διαγινώσκοινθ' ὡς ἂν πολέμιοί τε ὄντες, καὶ τὰ πολεμίων πεισόμενοι. ἔχομεν δὲ αὐτῶν ὅμηρα καὶ γαμετὰς καὶ πατέρας καὶ τὴν ἄλλην συγγένειαν· ὧν οὐδ' ἂν εὐχόμενοι κρείττονα παρὰ θεῶν ᾐτησάμεθα· οὓς ἐν ὄψει τῶν συγγενῶν στήσαντες ἀπολοῦμεν, εἰ τολμήσαιεν ὁμόσε χωρεῖν, ὡς ταῖς ἐσχάταις λώβαις διαχρησόμενοι· καὶ αὐτοὺς, εἰ τοῦτο μάθοιεν, εὖ ἴστε ὅτι λήψεσθε ἀντιβολοῦντας, ὀλοφυρομένους, παραδόντας σφᾶς αὐτοὺς ὑμῖν δίχα τῶν ὅπλων, ἅπαντα ὑπομενοῦντας. δειναὶ γὰρ αἱ τοιαίδε ἀνάγκαι καὶ πάντας τοὺς αὐθάδεις λογισμοὺς κλάσαι, καὶ καταβαλεῖν εἰς τὸ μηδέν.

288 » ὧν μὲν δὴ χάριν τὸν ἐκ τῶν φυγάδων πόλεμον οὐκ ἀξιῶ δεδιέναι, ταῦτά ἐστι. τὰ δ' ἐκ τῶν ἀλλοεθνῶν φοβερὰ οὐ νῦν πρῶτον ἐξητάσθησαν μέχρι λόγου τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ πρότερον, ὁσάκις ἡμῖν πεῖραν ἑαυτῶν ἔδωκεν, ἐλάττω δόξης διεφάνη. ὅσοι δ' οὐχ ἱκανὴν οἴονται εἶναι δύναμιν τὴν τῆς πόλεως οἰκείαν, καὶ τῇδε μάλιστα ὀρρωδοῦσι τὸν πόλεμον, μαθέτωσαν οὐχ ἱκανῶς αὐτῆς ᾐσθημένοι. πρὸς μέν γε τοὺς ἀφεστηκότας τῶν πολιτῶν ἀντίπαλον χεῖρα ἕξομεν, εἰ βουλόμεθα τῶν θεραπόντων ἐπιλεξάμενοι

vrbis tutelam nō sufficiant. nam profugorū *istorum* vis exigua est, nec sicut nunc *æstate*, *ita* per hiemem diu sub diuo in tuguriis durare poterunt, aut rapto viuere consumptis commeatibus, ac ne aliunde quidem comparata aduehere propter inopiam; vt qui nec priuatam pecuniam habeāt, nec publicam. nam bella plerumq; sustētantur pecuniarum copia. Præterea cum nullus eis imperii sit ordo, & credibile sit confusionem istam secutura dissidia, breui consilia ipsorū dissipabuntur. neq; enim dignabūtur Sabinis aut Etruscis aliisve exteris in seruitutem sese dedere, quibus & ipsi olim libertatem nobiscū ademerūt: immo ne fides quidem improbis istis & fœdis patriæ desertoribus habebitur; *sed metuetur* ne idē facturi sint his a quibus recepti fuerint. reguntur autem & finitimæ gētes ab optimatibus, nec apud vllam earum plebi æquū cum proceribus ius conceditur. haudquaquam ciuitatū illarum primores, cū ne suam quidē plebem mouere quidpiam sinant, externam istā & seditiosam turbam in suas recipient patrias; ac ni æquum illis ius impertiāt, ipsi se tandem æquo iure priuari patientur. At si me fallat opinio, & excipiantur ab aliquo populo, ibi tandem hostes esse pernoscentur, & vt hostes tractabūtur. Habemus etiā obsides eorum vxores & parentes ceteramq; cognationem. quo quid potius a diis optauerimus? hos in cōspectu cognatorū trucidabimus, si nos aggredi ausi fuerint: velut extremis *eos* enecaturi cruciatibus. Qui si audirent *vos hoc velle facere*, credite mihi mox venirēt supplices, & cum lacrymis inermes se vobis dederent quibuscumq; conditionibus. vehementes enim sunt necessitates huiusmodi, & validæ ad quamlibet contumaciam frangendam atque in nihilum redigendam. Iam *satis* dictū *puto* cur ex istis profugis bellum timendū nō putē. Externos vero terrores non nunc primū cōperimus intra minas cōsistere, aut siquid *vlterius* hostis in nos audeat, res verbis nō respōdere. Quod aūt aliqui verentur ne nobis domesticæ vires non sufficiant, & ideo maxime bellum timent, sciant se nō satis illas persensisse. certe quos desertoribus opponamus habebimus, si delectu ex seruitiis habito,

valentiſſimum quemq; libertate donare voluerimus. ſatius enim eſt hos libertate donare, quã imperio ab illis exui. ſunt ſatis periti rei militaris; vt qui toties interfuere noſtris expeditionibus. ceterũ externo hoſti nos ipſi quanta poſſumus alacritate occurremus, aſſumptis omnib. cliẽtelis, & reliqua plebe *qua manet in officio.* quã vt alacriorẽ reddamus ad ſubeunda pericula, æris alieni remiſſionẽ eis largiemur, nõ in commune, ſed viritim. nã ſi tẽpori cedendum, & moderatio adhibẽda eſt, nõ erga inimicos ciues ea vtendũ eſt, ſed erga amicos; quibus nõ coacti ſed perſuaſi gratificari videbimur. Quodſi his copiis nõ ſufficiẽtibus aliunde indigebimus auxilio, e caſtellis præſidiarios euocabimus, & in colonias dimiſſos reuocabimus. quorũ quanta multitudo ſit, e ꝓximo cẽſu licet cognoſcere. cenſa ſunt Romanorum ciuiũ qui pubertatẽ attigerint, CXXXM. quorũ ne ſeptimã quidem partẽ æquarit profugorũ numerus. *Quid* dicã Latinorũ XXX populos, quib. propter cognationẽ nihil optabilius poſſit contingere quã vt pugnẽt ꝓ nobis; ſi modo decernatur eis æquum ciuitatis ius, quod petere nõ deſinunt. Finẽ faciam ſi vnum adhuc addidero; quod, quãuis in bello maximi ſit momẽti, nec vos animaduertiſtis hactenus, nec cõſultorum quiſquã monuit. Nulla re ad victoriam ęque opus eſt ac bonis ducibus. his nos abũdamus; apud aduerſarios rari *aut nulli* ſunt. Numeroſa porro turba, ſi imperitos duces habeat, nihil agit vt decet, ſed ſua ſe labefacit multitudine; tantoq; magis cõflictatur, quanto maioribus augetur copiis. boni vero imperatores, etiãſi paruas acceperint copias, breui eas adaugent. proinde quantiſper idoneos ductores habuerimus, non deerunt qui eorũ ductum ſequi velint. Hæc igitur cogitantes, & geſtorum populi Romani memores, nihil humile, ignobile, & vobis ipſis indignum decreueritis. Rogare poſſet *veſtrum* aliquis: Quid igitur nobis faciendum cenſes? hoc enim forte iamdudum audire cupitis. Nullam ad deſertores legationem mittẽdam, nec æs alienum remittẽdum, nec faciendum aliud quidquã quod vllam timoris ac trepidationis ſpeciem præ ſe ferat. Quodſi poſitis armis in vrbem reuerſi vobis poteſtatem de ſe per otium deliberandi

τοὺς ἀκμαιοτάτους ἐλευθερῶσαι. κρεῖττον γὰρ τὴν ἐλευθερίαν χαρίσασθαι τούτοις, ἢ τὴν ἡγεμονίαν ὑπ' ἐκείνων ἀφαιρεθῆναι. ἔμπειροι δὲ τῶν πολεμικῶν ἐμπειρίαν ἱκανήν, πολλάκις ἡμῖν παραγενόμενοι κατὰ τὰς στρατείας. πρὸς δὲ τοὺς ἔξωθεν πολεμίους αὐτοί τε χωρῶμεν ἁπάσῃ προθυμίᾳ, καὶ τοὺς πελάτας ἅπαντας ἐπαγώμεθα, καὶ τοῦ δημοτικοῦ τὸ περιόν. ἵνα [δὲ] πρόθυμον ᾖ πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἄφεσιν αὐτῷ χαρισώμεθα τῶν χρεῶν, μὴ κοινῇ, ἀλλὰ κατ' ἄνδρα. εἰ γάρ τι δεῖ τοῖς καιροῖς εἴξαντας μετριάσαι, μὴ πρὸς τοὺς πολεμίους τῶν πολιτῶν τοῦτο ἔστω τὸ μέτριον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς φίλους, οἷς οὐκ ἀναγκαζόμενοι τὰς χάριτας δόξομεν διδόναι, ἀλλὰ πειθόμενοι. ἐὰν δὲ καὶ ἄλλης ἐπιδέῃ βοηθείας, ὡς ταύτης οὐκ οὔσης ἱκανῆς, τούς τε ἐκ τῶν φρουρίων μεταπεμπώμεθα, καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀποικίαις ἀνακαλῶμεν. τούτων δὲ ὅσον ἐστὶ πλῆθος, ἐκ τῆς ἔγγιστα γινομένης τιμήσεως μαθεῖν ῥᾴδιον ἂν εἴη. τρεισκαίδεκα μυριάδες εἰσὶ Ῥωμαίων τῶν ἐν ἥβῃ τετιμημένων· ὧν οὐκ ἂν εἴη μέρος ἕβδομον τὸ φυγαδικόν. λέγω δὲ τὰς Λατίνων τριάκοντα πόλεις, αἳ μετὰ πολλῆς εὐχῆς δέξαιντο ἂν τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν ἀγῶνας διὰ τὸ συγγενές, ἐὰν ψηφίσησθε αὐταῖς ἰσοπολιτείαν μόνον, ἧς αἰεὶ διατελοῦσι δεόμεναι. ὃ δὲ πάντων ἐστὶ κράτιστον ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ οὔτε ὑμεῖς αὐτοὶ ἐνεθυμήθητέ πω, οὔτε τῶν συμβούλων οὐδεὶς λέγει, τοῦτο προσθεὶς παύσομαι. οὐδενὸς οὕτως δεῖ τοῖς μέλλουσιν εὐτυχὲς ἕξειν τὸ τῶν ἀγώνων τέλος, ὡς στρατηγῶν ἀγαθῶν. τούτων ἡ ἡμετέρα πλουτεῖ πόλις· αἱ δὲ τῶν ἀντιπάλων σπανίζουσιν. αἱ μὲν οὖν πολυοχλοῦσαι δυνάμεις, ὅταν λάβωσιν ἡγεμόνας οὐκ εἰδότας ἄρχειν, ἀσχημονοῦσι, καὶ περὶ αὐταῖς σφάλλονται τὰ πλεῖστα, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον κακοπαθοῦσιν, ὅσῳπερ ἂν μείζονα ἔχωσι πόρον· οἱ δὲ ἀγαθοὶ στρατηλάται, κἂν μικρὰς λάβωσι δυνάμεις, ταχέως ποιοῦσιν αὐτὰς μεγάλας. ὥστε ἄχρις ἂν ἡγεῖσθαι δυναμένους ἄνδρας ἔχωμεν, οὐκ ἀπορήσομεν τῶν ἄρχεσθαι βουλομένων. ἐνθυμούμενοι δὴ ταῦτα καὶ τῶν ἔργων τῆς πόλεως μεμνημένοι, μηδὲν ταπεινόν, μηδὲ ἀγεννές, μηδὲ ἀνάξιον ὑμῶν αὐτῶν ψηφίσησθε. τί οὖν, εἴ τις ἔροιτό με, τί πράττειν ὑμῖν παραινῶ; ταυτὶ γὰρ ἴσως πάλαι γνῶναι σπουδάζετε. μηδένα μήτε πρεσβείαν πέμπειν πρὸς τοὺς ἀφεστηκότας, μήτε ἄφεσιν ψηφίσασθαι τῶν χρεῶν, μήτε ἄλλο ποιεῖν μηδέν, ὅ τι δόξειεν ἂν φόβου τεκμήριον εἶναι καὶ ἀμηχανίας· ἐὰν δὲ καταθέμενοι τὰ ὅπλα κατέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ παρέχωσιν ὑμῖν βουλεύσασθαι περὶ σφῶν αὐτῶν καθ' ἡσυχίαν ἐξετά-

ἐξετάσαντας, χρῆσθαι μετριότητι πρὸς αὐτούς, εἰδότας ὅτι πᾶν τὸ ἀνόητον, ἄλλως τε κἂν ὄχλος ᾖ, πρὸς μὲν τοὺς ταπεινοὺς αὔθαδες γίνεσθαι φιλεῖ, πρὸς δὲ τοὺς αὐθάδεις ταπεινόν. παυσαμένου δὲ τοῦ Κλαυδίου, μεγάλη φωνὴ καὶ θόρυβος ἐξαίσιος ἄχρι πολλοῦ χρόνου κατέσχε τὸ συνέδριον. οἱ μὲν γὰρ ἀριστοκρατικοὶ δοκοῦντες εἶναι, καὶ τὰ δικαιότερα πρὸ τῶν ἀδίκων οἰόμενοι δεῖν σκοπεῖν, τῇ Κλαυδίου γνώμῃ προσετίθεντο, καὶ
289 τοὺς ὑπάτους ἠξίουν μάλιστα μὲν τῇ κρείττονι προσχωρῆσαι μερίδι, διαλογιζομένους ὅτι βασιλικὸν ἔχουσι τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος, οὐ δημοτικόν. εἰ δὲ μή γε, φυλάττειν αὐτοὺς ἴσους, καὶ μὴ καθαιρεῖν μηδετέραν τῶν στάσεων, διαριθμουμένους δὲ τὰς γνώμας τῶν συνέδρων, ταῖς πλείοσι γνώμαις εἴκειν. εἰ δὲ τούτων ἀμφοτέρων ὑπεριδόντες αὐτοκράτορας αὐτοὺς ποιήσουσι τῶν διαλύσεων, οὐκ ἐπιτρέψειν αὐτοῖς ἔλεγον, ἀλλ' ἐναντιώσεσθαι πάσῃ προθυμίᾳ, λόγοις τε, ἄχρις ἂν ἐξῇ, χρώμενοι, καὶ ὅπλοις, ὅταν ἀνάγκη γένηται. ἦν δὲ τοῦτο στῖφος καρτερόν, καὶ σχεδὸν ἅπασα ἡ τῶν πατρικίων νεότης ταύτης εἴχετο τῆς προαιρέσεως. οἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμοῦντες, τῇ Μενηνίου τε καὶ Οὐαλερίου γνώμῃ προσετίθεντο, καὶ μάλιστα οἱ προβεβηκότες ταῖς ἡλικίαις, ἐνθυμούμενοι τὰς συμφορὰς ὅσαι καταλαμβάνουσι τὰς πόλεις ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων. ἐξηττώμενοι δὲ τῆς κραυγῆς τῶν νέων καὶ τῆς ἀκοσμίας, τό τε φιλότιμον αὐτῶν ὑφορώμενοι καὶ τὸν ἐπιπολασμὸν ὃν ἐποιοῦντο κατὰ τῶν ὑπάτων, δεδιότες ὡς οὐ πόρρω χειροκρασίας ἐλευσομένων, εἰ μή τις αὐτοῖς εἴξειεν, εἰς δάκρυα καὶ δεήσεις τῶν ἐναντιουμένων τελευτῶντες ἐτράποντο. λωφήσαντος δὲ τοῦ θορύβου καὶ σιωπῆς γενομένης σὺν χρόνῳ, διαλεχθέντες ἔτι πρὸς αὐτοὺς οἱ ὕπατοι, τέλος ἐξέφερον τῆς ἑαυτῶν γνώμης τοιόνδε·

Ἡμεῖς, ὦ βουλή, μάλιστα μὲν ἠξιοῦμεν ἅπαντας ὑμᾶς ὁμονοεῖν, ἄλλως τε καὶ ταῦτα περὶ κοινῆς σωτηρίας βουλευομένους· εἰ δὲ μή, τοῖς πρεσβυτέροις ὑμῶν εἴκειν τοὺς νεωτέρους, καὶ μὴ φιλονεικεῖν, ἐνθυμουμένους ὅτι κἀκείνοις εἰς ταύτην ἐλθοῦσι τὴν ἡλικίαν τῆς ἴσης ὑπάρξει τυχεῖν τιμῆς παρὰ τῶν ἐπιγόνων. ἐπεὶ δὲ ὁρῶμεν εἰς ἔριν ὑμᾶς ἐκπεπτωκότας ὀλεθριωτάτην τῶν ἀνθρωπείων νόσων, καὶ πολλὴν τὴν αὐθάδειαν ὑμῖν ὁμιλοῦσαν τῶν νέων, νῦν μὲν ἐπεὶ βραχὺ τὸ λειπόμενόν ἐστι τῆς ἡμέρας, καὶ οὐκ ἂν δύναιτο τέλος ἐν τούτῳ λαβεῖν τὰ δόξαντα ὑμῖν, ἄπιτε ἐκ τοῦ συνεδρίου· εἰς δὲ τὸν ἐπιόντα σύλλογον ἥξετε μετριώτεροι γενόμενοι, καὶ γνώμας ἔχοντες ἀμείνους. εἰ δὲ παραμενεῖ τὸ φιλόνεικον ὑμῖν, νέοις μὲν οὔτε δικασταῖς οὔτε συμβούλοις ἔτι τῶν συμφερόντων χρησόμεθα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ λοιπὸν ἀνείρξομεν αὐτῶν

fecerint, moderate de eis statuēdum: quando scitis omnes stultos, præsertim vulgus, in humiles superbire, erga superbos se demisse gerere. Ubi Claudius desiit, vociferationes & ingens strepitus in senatu diu fuit. nam qui optimatium factionis videbātur, nec iusta iniustis postponēda iudicabant, Claudio assentiebantur, hortabanturque *ambos* consules ut meliori parti accederēt, memores regiam se potestatem habere, nō plebeiam: sin minus, saltem æquos se præberent utriq; factioni, nec alteram supprimerent, donec dinumeratis sentētiis appareret maior numerus. Quodsi neutrum horum facere volentes ad se arbitrium rerum traherent, negabāt se id permissuros, sed pro viribus restituros; verbis, donec liceret; & armis, si opus foret. erat autem is globus validus, & pene tota patriciorū iuuentus huic adhærebat cōsilio. Pacis studiosis sententia Menenii Valeriique magis placebat, præcipue senioribus, reputantibus quantæ calamitates solerent ciuilia bella consequi. sed superante clamore atque immodestia iuuenum, contentionem eorum veriti & contumaciā erga consules, ne forte, nisi eis cederetur, nō ulterius temperarent manibus, tandem ad preces & lacrymas versi, obtestabantur aduersarios. Sedato tumultu, factoque tandem silentio, conss. prius inter se collocuti, tandem sic suam protulere sententiam. Nos P. C. inprimis vellemus ut omnes consentiretis, cum alias, tum maxime quoties de publica salute incidit consultatio: sin minus, *saltem* senioribus vestrum cedere iuniores, & non contendere; cogitantes sibi quoque, ubi ad id ætatis ventum fuerit, eundem honorem habēdum a natu minoribus. Sed quoniam videmus vos ad rixam prolapsos, nocētissimum inter homines morbum; & iuniorib. vestrū multū inesse arrogantiæ, nunc, quia parū diei superest, nec consultationi tā cito finis imponi potest, abite, & proximo senatu cum meliorib. mentibus & maiori modestia redite. Quodsi a contentionibus non destiteritis, iuuenib. posthac nec iudicibus utemur nec consultoribus, sed in posterum illorū immodestiam

lege coercebimus, præscripto annorum numero, quem senatores habere oporteat: seniores vero si denuo rogati sententiis discreparint, cõtentionem eorum dirimemus ratione compendiaria, quam vos nunc audire operæpretium ducimus. Scitis sane legem nobis esse iam inde ab vrbe condita, quæ omnia in senatus potestate ponit, præter magistratuũ creationem, legum lationem, & belli inferendi deponendiq; arbitriũ. horum trium potestatem esse penes populi suffragia. Nunc non de alio consultatur, quam de bello & pace. Quare necesse est vt permissis populo calculis, nostræ ab illo sententiæ confirmentur. Itaque indictis ex hac lege comitiis, sententias a vobis dictas committemus populi suffragiis; quod hac potissimum ratione vestra cõtẽtio tolli posse videatur: & quod plurium calculis probatum fuerit, id ratum habebimus. Digni sane sunt hoc honore qui permanserunt in fide reipublicæ, nobiscum bonorum malorumq; futuri participes. His dictis senatum dimiserunt. Sequentibus dehinc diebus cũ per nuntios iussissent omnem ex agris & castellis multitudinẽ præsto esse, senatumq; in eandem diem indixissent, postquam cognouere vrbem plenam esse turbis *aduectitiis*, patriciosq; a secessorum parentibus & paruulis liberis partim precibus, partim fletu & lamẽtis victos esse, ad præstitutam diem progressi sunt in forũ, quod iam summo mane omnis generis vulgo *differtum &* coarctatũ erat: & pro æde Vulcani, vbi concionari mos erat, primũ laudauerũt plebem quod tanto studio tantaq; frequentia cõuenisset: deinde rogauerũt vt quieti exspectarẽt donec senatusconsultũ fieret. domesticos aũt secessorũ bono animo esse iusserunt; recepturos breui affectus suos carissimos. tũ ingressi curiã & ipsi leniter ac modeste locuti sunt, & ceteros orauerũt vt benignas atq; humanas proferrent sententias: primumq; rogauerũt Menenium. Is cum assurrexisset, eadẽ dixit quæ antea, hortans senatum ad reconciliationem; eandem quoq; sententiam, propere mittendos ad profugam plebem legatos cum plena pacificandi potestate. Post hunc ceteri cõsulares secundum ætatis ordinem rogati, o-

τὴν ἀκοσμίαν νόμῳ, τάξαντες ἀριθμὸν ἐτῶν ὃν δεήσει τοὺς βουλεύοντας ἔχειν· τοῖς δὲ πρεσβυτέροις ἀποδόντες λόγον αὖθις, ἐὰν μηδὲν συμφέρωνται τῆς γνώμης, ταχεῖα τῆς φιλονεικίας αὐτῶν λυσόμεθα ὁδῷ, ἣν ἄμεινόν ἐστιν ὑμῖν προακοῦσαι καὶ μαθεῖν. ἴστε δή που νόμον ἡμῖν ὑπάρχοντα ἐξ οὗ τήνδε οἰκοῦμεν τὴν πόλιν, πάντων εἶναι κυρίαν τὴν βουλήν, πλὴν ἀρχὰς ἀποδεῖξαι, καὶ νόμους ψηφίσαι, καὶ πόλεμον ἐξενεγκεῖν, ἢ τὸν συνεστῶτα καταλύσασθαι· τούτων δὲ τῶν τριῶν τὸν δῆμον ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, ψῆφον ἐπιφέροντα. ἐν δὲ τῷ παρόντι οὐχ ὑπὲρ ἑτέρου τινὸς ἢ πολέμου καὶ εἰρήνης βουλευόμεθα. ὥστε πολλὴ ἀνάγκη τὸν δῆμον ἐπικυρῶσαι τὰς ἡμετέρας γνώμας, ψήφου γινόμενον κύριον. παραγγείλαντες δὴ τῷ πλήθει παρεῖναι κατὰ τόνδε τὸν νόμον εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐπειδὰν ὑμεῖς ἀποδείξησθε τὰς γνώμας, ἀποδώσομεν αὐτῷ τὴν ψῆφον, οὕτως ἂν μάλιστα νομίσαντες ἀρθῆναι τὴν ἔριν ὑμῶν· ὅ τι δ᾽ ἂν οἱ πλείους ψηφίσωνται, τοῦθ᾽ ἡγησόμεθα κύριον. ἄξιοι δὲ δήπου ταύτης εἰσὶ τῆς τιμῆς τυγχάνειν οἱ διαμείναντες εὔνοι τῇ πόλει, καὶ μέλλοντες ἰσομοιρεῖν ἡμῖν κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν. Ταῦτα εἰπόντες, διέλυσαν τὸν σύλλογον. ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις παραγγεῖλαι κελεύσαντες ἅπασι τοῖς κατὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ φρούρια, παρεῖναι, καὶ τῇ βουλῇ προαγορεύσαντες ἥκειν εἰς τὴν αὐτὴν 290
ἡμέραν, ἐπειδὴ κατέμαθον ὄχλου μεστὴν οὖσαν τὴν πόλιν, καὶ τὰς γνώμας τῶν πατρικίων ἐξηπλωμένας τῶν δεήσεων ἃς ἐποιοῦντο σὺν οἰμωγῇ καὶ ὀδυρμῷ πατέρες τε καὶ νήπια τέκνα τῶν ἀποστατῶν, τῇ κυρίᾳ τῶν ἡμερῶν ἐξῄεσαν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν στενοχωρουμένην ἐκ πολλῆς ἔτι νυκτὸς ἅπασαν ὄχλῳ παντοδαπῷ. καὶ παρελθόντες ἐπὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἡφαίστου, ἔνθα ἦν ἔθος αὐτοῖς τὰς ἐκκλησίας ἐπιτελεῖν, πρῶτον μὲν ἐπῄνεσαν τὸν δῆμον ἐπὶ τῇ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ τῆς κατὰ πλῆθος ἀφίξεως· ἔπειτα παρεκάλεσαν ἐκδέχεσθαι μεθ᾽ ἡσυχίας, ἕως ἂν γένηται τὸ προβούλευμα τῆς βουλῆς· τοῖς δὲ οἰκείοις τῶν ἀποστατῶν ἀγαθὰς παρῄνουν ἐλπίδας ἔχειν, ὡς οὐ διὰ μακροῦ κομιουμένοις τὰ φίλτατα. μετὰ τοῦτο παρελθόντες εἰς τὸ συνέδριον, αὐτοί τε διελέχθησαν ἐπιεικεῖς καὶ μετρίους λόγους, καὶ τοὺς ἄλλους ἠξίουν χρηστὰς καὶ φιλανθρώπους ἀποδείκνυσθαι γνώμας. πρῶτον δὲ τῶν ἄλλων ἐκάλουν τὸν Μενήνιον· ὃς ἀναστὰς, τοῖς αὐτοῖς ἐχρήσατο λόγοις οἷς καὶ πρότερον, ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς παρακαλῶν τὴν βουλήν· καὶ γνώμην ἀπεφήνατο τὴν αὐτὴν, ἀξιῶν πρεσβείαν ἀποστέλλειν πρὸς τοὺς ἀφεστηκότας διὰ ταχέων, αὐτοκράτορα τῶν διαλλαγῶν. μετὰ τοῦτον δ᾽ ἀνίσταντο καθ᾽ ἡλικίαν καλούμενοι οἱ τὴν ὑπατικὴν ἐσχηκότες ἀρχήν· ὧν

ἅπασιν

ἅπασιν ἐδόκει τῇ Μενηνίου κεχρῆσθαι γνώμῃ, ἕως ἂν κατῆκεν ὁ λόγος εἰς τὸν Ἄππιον. ὁ δὲ ἀναστάς, Ὁρῶ μέν, ἔφησεν, ὅτι καὶ τοῖς ὑπάτοις ἐστὶ κεχαρισμένον, ὦ βουλή, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑμῖν ὀλίγου δεῖν πᾶσι, κατάγειν τὸν δῆμον ἐφ' οἷς ἂν αὐτὸς ἀξιοῖ· καὶ μόνος ἐξ ἁπάντων ἐγὼ λείπομαι τῶν ἐναντιωθέντων πρὸς τὰς διαλύσεις, ἐκείνοις τε ἀπεχθὴς διαμένων, καὶ ὑμῖν οὐδὲν ἔτι χρήσιμος ὤν. οὐ μὴν διά γε ταῦτά γε ἀποστήσομαι τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐγνωσμένων, οὐδὲ καταλείψομαι τὴν γνώμην τῆς πολιτείας ἑκών. ὅσῳ δ' ἂν ἐρημότερος γένωμαι τῶν τὰ αὐτά μοι προελομένων, τοσούτῳ τιμιώτερος ὑμῖν ἔσομαί ποτε ἐν χρόνῳ, καὶ περιέσται μοι ζῶντι μὲν ἔπαινος, τελευτήσαντι δὲ ἡ παρὰ τῶν ἐπιγινομένων μνήμη. εἴη μὲν οὖν ὦ Καπιτώλιε Ζεῦ, καὶ θεοὶ πόλεως ἐπίσκοποι τῆς ἡμετέρας, ἥρωές τε καὶ δαίμονες ὅσοι γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐφορᾶτε, καλὴ καὶ συμφέρουσα πᾶσιν ἡ τῶν φυγάδων κάθοδος, καὶ ψευσθείην ἐγὼ τῶν ἐλπίδων, ἃς ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἔχω χρόνου. ἐὰν δέ τι δεινὸν ἐκ τούτων καταλάβοι τὴν βουλὴν μετὰ τὴν πόλιν· ἔσται δὲ τοῦτο φανερὸν οὐκ εἰς μακράν· τούτοις μὲν ταχεῖαν ἐπανόρθωσιν αὐτοὶ δοίητε, καὶ σωτηρίαν τοῖς πράγμασιν ἀσφαλῆ· ἐμοὶ δέ, ὃς οὔτ' ἐν ἄλλῳ καιρῷ πώποτε τὰ ἥδιστα εἱλόμην λέγειν ἀντὶ τῶν ὠφελιμωτάτων, οὔτε νῦν προδίδωμι τὸ κοινόν, ἰδίαν καταπρατόμενος ἀσφάλειαν, εὐμενεῖς εἴητε καὶ μειλίχιοι. θεοῖς μὲν δὴ ταῦτα εὔχομαι· λόγων γὰρ οὐδὲν ἔτι δεῖ· γνώμην δὲ ἣν καὶ πρότερον ἀποφαίνομαι, τοὺς μὲν ἐν τῇ πόλει διαμένοντας τῶν δημοτικῶν ἀφεῖσθαι χρεῶν, τοῖς δὲ ἀποστάταις πολεμεῖν ἁπάσῃ προθυμίᾳ, ἕως ἂν ἔτι διαμένωσιν ἐν τοῖς ὅπλοις. Ταῦτα εἰπὼν ἐπαύσατο. ἐπεὶ δὲ αἱ τῶν πρεσβυτέρων γνῶμαι τῇ Μενηνίου προσέθεντο, καὶ κατῆκεν ὁ λόγος ἐπὶ τοὺς νεωτέρους, ὀρθῆς ἁπάσης τῆς βουλῆς οὔσης, ἀνίσταται Σπόριος Ναύτιος, οἰκίας ἐν ταῖς πάνυ λαμπροτάταις διάδοχος· ὁ γὰρ ἡγεμὼν αὐτῶν τοῦ γένους Ναύτιος, ἀπὸ τῶν σὺν Αἰνείᾳ στειλάντων τὴν ἀποικίαν, ὃς ἦν Ἀθηνᾶς ἱερεὺς Πολιάδος, καὶ τὸ ξόανον ἀπενήνεκτο τῆς θεᾶς μετοικισάμενος, ὃ διεφύλαττον ἄλλοι παρ' ἄλλων μεταλαμβάνοντες οἱ τοῦ γένους ὄντες τῶν Ναυτίων· ὃς ἐδόκει καὶ διὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν λαμ-
291 πρότατος εἶναι τῶν νέων, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας τεύξεσθαι. ἀρξάμενος δὲ ἀπολογεῖσθαι κοινὴν ἀπολογίαν ὑπὲρ ἁπάντων τῶν νέων, ὡς οὔτε φιλονεικίᾳ τῇ πρὸς τοὺς πατέρας, οὔτε αὐθαδείᾳ χρησαμένων, ὅτε τὴν ἐναντίαν ἔσχον ἐν τῇ προτέρᾳ βουλῇ προαίρεσιν, ἀλλ' εἴπερ ἄρα ἡμαρτημένον, διὰ τὴν ἡλικίαν γνώμῃ σφαλέντων, τελευτῶν ἔφη τὸ πιστὸν τούτου παρέξειν τὴν μεταβολήν. συγχωρεῖν γοῦν αὐτοῖς,

mnes accedebāt Menenii sententiæ, donec veniretur ad Appium. qui surgens, Video, inquit, P. C. & cōsulibus & vobis ferme omnibus placere plebem reduci quibus ipsi libet cōditionibus: meq; ex omnibus qui *ante* reclamabant, solū superesse, & illis iam exosum, nec vobis amplius vtilē. non tamen propterea desistā a pristino, proposito, nec reip. caussam volens deseram. & quo magis nūc a ceteris meæ sententiæ fautorib. destituar, eo maiore in pretio aliquādo apud vos ero; & viuus laudē, defunctus memoriā merebor apud posteros. Faxis Capitoline Iupiter & dii vrbis huius præsides, semonesq; & genii quotquot Romanum territorium aspicitis, vt bono commodoq; reip. profugi redeant, & ego fallar opinione quā de futuro cōcepi. quod si qd mali propter ista cōsilia ciuitati acciderit, id qd breui apparebit, vos celerē opem tutamq; salutē rebus labantib. attuleritis: mihi vero, qui nec alias vnquam iucunda malui quā vtilia dicere, nec nūc prodo rempubl. meæ securitati consulens, benigni eritis ac propitii. Hæc sunt vota mea: verbis enim non opus est amplius. ceterū sentētiam eandem *nunc* dico quam ante; plebeios qui in vrbe permanserunt, liberādos esse debitis: cum desertorib. vero bellum tota virium contentione gerendum, quamdiu in armis perstiterint. His dictis obticuit. Porro cū seniores Menenii sententiā approbassent, vbi ad iuniores *secundum ordinem* rogandi vētum est, omnibus patrib. exspectatione arrectis, surrexit Sp. Nautius familia natus clarissima. nā auctor eius generis, vnus ex Æneę in deducenda colonia sociis fuerat; qui Mineruæ Vrbicæ *apud Ilienses* sacerdos, Palladiū in emigratione secū trāstulerat; cuius custodia *postea* mansit penes successionem gētis Nautiæ. is etiā suis virtutibus inter iuniores cōspicuus, videbatur breui consulatū assecuturus: *& tūc* exorsus a cōmuni defensione iuuenū, negauit eos per contendendi studiū aut arrogantiam dissensisse a maioribus natu, cum diuersam superiore senatu tuerentur sentētiam; sed *si quid* in dicenda sententia deliquerint, per ætatem lapsos esse: ac tandem ait se fidem suis verbis facturum mutatione *sententia*. Itaque permittere se eis,

vt prudentioribus, decernant quidquid videatur e republica: se nihil cōtradicturos, sed obsecuturos senioribus. Similia deinde ceteris iuuenibus promittentibus, præter paucos propinqua cognatione iunctos Appio, consules laudata illorum modestia, iussisque vt semper in publicis *consiliis* ita se gererent, decem legatos elegerūt nobilissimos seniorum, omnes vno excepto consulares. fuerunt autem hi: T. Largius Flauus, Agrippa Menenius C F, M' Valerius M F, P. Seruilius P F, P. Postumius Q F Tubertus, T. Æbutius T F Flauus, Ser. Sulpicius P F Camerinus, A. Postumius P F Albus, A. Virginius A F Cælimontanus, & Sp. Nautius. Dimisso deinde senatu coss. in comitium progressi S C legerunt, & legatos produxerunt. Omnibus vero cupientibus mandata eis data cognoscere, aperte responderunt: Vt plebem quocumque modo patriciis reconcilient, sine dolo malo; profugosque in sua primo quoq; tempore reducant. Cum his mandatis legati eadem die profecti sunt. præuenit tamen eorum aduentum fama omnium quæ in vrbe acta fuerant: moxq; totis castris effusa plebs legatis iuit obuiam. Sed erat in castris vir quidā admodum turbulentus & seditiosus, qui & mentis acumine futura longe ante præuidere, & (vt erat loquax ac blādus) animi sensa satis feliciter proferre poterat; nomine L. Iuniꝰ; quod illi cōmune erat cum regum expulsore: cognomen Bruti vsurpauit ipse, vt expleret appellationis similitudinem. quæ affectatio plerisque fuit ridiculo; vt per iocum Brutus vocitaretur. Hic cum præfectum castrorum Sicinium docuisset, consultius esse plebi si se postulatis præberet difficilem, ne flagitatis exiguis, probrosiorem consequeretur reditum; sique aliquantisper aduersaretur, & tragicam rebus laruam affingeret: pollicitus se acturum caussam plebis, commonstratoq; quid dicendum esset ac faciendum, persuasit homini. Mox plebe in concionē aduocata, Sicinius legatos aduētus sui caussam iussit exponere. Tum progressus M' Valerius, legatorum maximus natu & popularis maxime, (quod eius erga se

Legati ex S C ad secessores missi.

Valerii legati oratio.

ὡς ἄμεινον φρονοῦσιν, ἐπιψηφίζεσθαι πᾶν ὅ τι δ' ἂν ἡγῶνται τῷ κοινῷ συμφέρειν, ὡς οὐδὲν σφῶν γε πρὸς ταῦτα ἐναντιωσομένων, ἀλλὰ πεισομένων τοῖς πρεσβυτέροις. ὅμοια δὲ τούτῳ καὶ τῶν ἄλλων νέων ἀποφαινομένων, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν πάνυ τῶν Ἀππίου συγγενῶν, ἐπαινέσαντες τῆς εὐκοσμίας αὐτοὺς οἱ ὕπατοι, καὶ παρακαλέσαντες εἰς πάντα τὰ κοινὰ τοιούτους εἶναι, πρεσβευτὰς εἵλοντο δέκα τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πρεσβυτέρων, ἐκτὸς ἑνὸς ἅπαντας ὑπατικούς. οἱ δ' ἀποδειχθέντες ἦσαν οἵδε· Ἀγρίππας Μενήνιος Γαΐου υἱός, Πόπλιος Σερουίλιος Ποπλίου υἱός, Ποσούμιος Κοΐντου υἱὸς Τούβερτος, Τίτος Αἰβούτιος Τίτου υἱὸς Φλαούιος, Σέρβιος Συλπίκιος Ποπλίου υἱὸς Καμερῖνος, Αὖλος Ποσούμιος Ποπλίου υἱὸς Ἄλβος, Αὖλος Οὐεργίνιος Αὔλου υἱὸς Καιλιμοντανός. μετὰ ταῦτα τῆς βουλῆς διαλυθείσης, οἱ μὲν ὕπατοι προελθόντες εἰς ἐκκλησίαν, τὸ δόγμα τῆς βουλῆς ἀνέγνωσαν, καὶ τοὺς πρεσβευτὰς παρήγαγον. ἁπάντων δὲ ἀξιούντων τὰς ἐντολὰς ἃς ἔδωκαν αὐτοῖς, μαθεῖν, εἶπον ἐν τῷ φανερῷ, παραινεῖν ὅτῳ ἂν τρόπῳ δύνωνται, φιλίαν τῷ δήμῳ συνθέσθαι πρὸς τοὺς πατρικίους, ἄτερ δόλου καὶ ἀπάτης, καὶ κατάγειν τοὺς φυγάδας ἐπὶ τὰ σφέτερα ἐν τάχει. ταύτας οἱ πρέσβεις αὐτῶν λαβόντες τὰς ἐντολάς, αὐθημερὸν ἐξῄεσαν. φθάσασα δὲ τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἡ φήμη, διήγγελλε τοῖς ἐπὶ στρατοπέδου πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει γινόμενα· καὶ αὐτίκα πάντες ἐκλιπόντες τὸ ἔρυμα, ὑπήντων ἐπὶ καθ' ὁδὸν οὖσι τοῖς πρεσβευταῖς. ἦν δέ τις ἐν τῷ στρατοπέδῳ πάνυ ταραχώδης καὶ στασιαστὴς ἀνήρ, ὀξὺς τῇ γνώμῃ προειδεῖν τι τῶν ἐσομένων ἐκ πολλοῦ, καὶ προειπεῖν ὅ τι νοήσοι, ὡς λάλος καὶ κωτίλος, οὐκ ἀδύνατος, ὃς ἐκαλεῖτο μὲν Λεύκιος Ἰούνιος, ὁμώνυμος τῷ καταλύσαντι τοὺς βασιλεῖς· ἐκπληρῶσαι δὲ τὴν ὁμωνυμίαν βουλόμενος, ἠξίου καὶ Βροῦτος ἐπικαλεῖσθαι· τοῖς δ' ἄρα πολλοῖς γέλως ἐπὶ τῇ κενοσπουδίᾳ τοῦ ἀνδρὸς εἰσήρχετο, καὶ ὅτε βουληθεῖεν ἐπισκώπτειν αὐτόν, Βροῦτον ἐπεκάλουν. οὗτος ὁ ἀνὴρ τὸν ἡγεμόνα τοῦ στρατοπέδου Σικίννιον διδάξας, ὡς οὐκ ἄμεινον εἴη τῷ δήμῳ ῥᾳδίως ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν τοῖς παραγινομένοις, ἵνα μὴ ἀπ' ἐλαττόνος ἀξιώσεως ἀτιμοτέραν εὕρηται τὴν κάθοδον, ἀλλ' ἐναντιοῦσθαι μέχρι πολλοῦ, καὶ τραγῳδίαν τινὰ ἐπιθεῖναι τοῖς πράγμασι προσποιητήν· ὑποσχόμενός τε αὐτὸς ἀντιλήψεσθαι τῶν ὑπὲρ τοῦ δήμου λόγων, τά τε ἄλλα ὑποθέμενος ἃ χρὴ πράττειν ἢ λέγειν, ἔπεισε τὸν Σικίννιον. καὶ μετὰ τοῦτο ὁ μὲν Σικίννιος συγκαλέσας εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον, ἐκέλευσε τοὺς πρεσβευτὰς ὑπὲρ ὧν ἥκουσι λέγειν. παρελθὼν δὲ Μάνιος Οὐαλέριος, ὅσπερ ἦν αὐτῶν πρεσβύτατός τε καὶ δημοτικώτατος, ἐπιθορυβησάντων αὐτῷ τοῦ πλή-

τοῦ πλήθους τὴν προθυμίαν εὐμενεστάταις φωναῖς καὶ προσηγορίαις, ἐπειδὴ σιωπῆς ἔτυχε, τοιούτοις ἐχρήσατο λόγοις· Οὐδὲν ὑμᾶς ἔτι κωλύον ἐστὶν, ὦ δημόται, κατεῖναι πάλιν ἐπὶ τὰ ὑμέτερα, καὶ διηλλάχθαι πρὸς τοὺς πατέρας. ἐψήφισται γὰρ ἡ βουλὴ καλὴν καὶ συμφέρουσαν ὑμῖν κάθοδον, καὶ γνώμην πεποίηται μηδενὸς τῶν γεγονότων μνησικακεῖν· ἡμᾆς τε οὓς ἐγίνωσκε φιλοδημοτάτους ὄντας, καὶ πρὸς ὑμῶν τὰ δίκαια τιμωμένους, πρεσβευτὰς ἀπέσταλκεν, αὐ-
292 τοκράτορας ἀποδείξασα τῶν διαλύσεων, ἵνα μὴ δόξαις μηδὲ εἰκασμοῖς χρώμενοι περὶ τῆς ὑμετέρας γνώμης, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν ὑμῶν ἀκούσαντες ἐφ' οἷς ἀξιοῦτε καταλύσασθαι τὰς διχοστασίας, ἂν ᾖ μέτριόν τι τῶν αἰτημάτων, καὶ μήτε τῷ ἀδυνάτῳ, μήτε ὑπ' ἄλλης αἰσχύνης ἀπηχέσου κωλύηται, συγχωρῶμεν ὑμῖν, μηκέτι τὴν τοῦ συνεδρίου γνώμην ἐκδεχόμενοι, μηδὲ εἰς χρόνους μακροὺς καὶ φθόνους ἀντιπάλων ἀναβαλλόντες τὰ πράγματα. ταῦτα δὲ τῆς βουλῆς ἐπεψηφισμένης, δέχεσθε ἄσμενοι τὰς χάριτας αὐτῶν, ὦ δημόται, μετὰ πάσης προθυμίας καὶ σπουδῆς, ἐν μεγάλῳ τιθέμενοι τὴν τοσαύτην εὐτυχίαν, καὶ πολλὴν τοῖς θεοῖς χάριν εἰδότες αὐτῆς, εἰ πόλις ἡ Ῥωμαίων, ἡ τοσούτων ἄρχουσα ἀνθρώπων, καὶ συνέδριον ὃ τὴν ἡγεμονίαν ἔχει πάντων τῶν ἐν ταύτῃ καλῶν, οὐκ ὂν αὐτοῖς πάτριον οὐδὲν τῶν ἀντιπάλων εἴκειν, ὑμῖν μόνοις ὑποκατακλίνονται τῆς ἀξιώσεως ἑκόντες, καὶ οὔτε ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τῶν καθηκόντων ἑκατέροις ἠξίωσαν, ὡς ὑποδεεστέροις κρείττονες, ἀλλ' αὐτοὶ πρότεροι περὶ διαλύσεως ἐπρεσβεύσαντο, οὔτε τὰς αὐθάδεις ὑμῶν ἀποκρίσεις, ἃς ἐποιήσασθε πρὸς τοὺς προτέρους πρέσβεις, πρὸς ὀργὴν ἐδέξαντο, ἀλλ' ὑπέμειναν ὑμῶν τὸ σοβαρὸν τοῦτο καὶ μειρακιῶδες τῆς αὐθαδείας βάρος, ὥσπερ οἱ παίδων ἀφρόνων χρηστοὶ πατέρες· καὶ πάλιν ἑτέραν πρεσβείαν ἀποστέλλειν ᾤοντο δεῖν, καὶ τῶν δικαίων μειονεκτεῖν, καὶ πάντα ὑπομένειν, ὦ πολῖται, τὰ μέτρια. ἐπὶ δὴ τοσαύτης βεβηκότες εὐτυχίας, μὴ μέλλετε λέγειν, ὦ δημόται, τίνων χρῄζετε, μηδὲ ἐντρυφᾶτε ἡμῖν· καταλυσάμενοι δὲ τὴν στάσιν, ἄπιτε χαίροντες εἰς τὴν γειναμένην τε καὶ θρεψαμένην ὑμᾶς πόλιν, ᾗ τροφεῖά τε καὶ χάριτας οὐ χρηστὰς ἀποδίδοτε, καταλιπόντες αὐτὴν, τὸ γοῦν ἐφ' ὑμῖν, ἔρημον εἶναι καὶ μηλόβοτον. εἰ δὲ παρήσετε τὸν καιρὸν τοῦτον, εὔξαισθε ἂν πολλάκις ὅμοιον εὑρεῖν ἕτερον. Παυσαμένου δὲ τοῦ Οὐαλερίου, παρελθὼν ὁ Σικίννιος, οὐκ ἐξ ἑνὸς ἔφη δεῖν λόγου τὸ συμφέρον ἐξετάζειν τοὺς εὖ βουλευομένους, ἀλλ' ὑποτίθε-

studium plebs faustis acclamationib. atq; appellationib. testabatur) dato silentio, verba fecit in hunc modum: Nihil amplius vetat vos Quirites reuerti ad vestra, & in gratiã redire cum patribus. Decreuit enim vobis senatus honestũ atq; vtilem reditũ, cum omnium præteritarũ offensarum obliuione: nosq;, quos nouit esse vestri amantissimos, & a vobis *vicissim* merito honorari, legatos misit cum libera potestate componẽdi huius negotii: ne nobis opus sit coniecturis vti de vestris voluntatibus, sed audita ex vobis *postulatione*, quibus legib. cupiatis finiri discordiam, si vestra postulata modesta sint & possibilia, & salua Romani nominis dignitate concedi queant, impetretis a nobis, nõ exspectata senatus deliberatione amplius, non procrastinando nec alendo vlterius inuidiam hostium. Quæ cum senatus decreuerit, libẽti animo promptoq; studio beneficium illud accipite Quirites, & gratiã istam in magna felicitate ponite: magnasque diis eo nomine gratias agite, quod pop. Romanus, cuius tã late patet imperium, & senatus, qui primas in reip. moderatione obtinet, non soliti aduersariis quidquã cedere, de sua dignitate remittant, seq; vobis solis vltro submittant, nec, vt potiores apud inferiores, exacte rimari voluerint qđ sit vtriusq; partis officiũ, sed ipsi priores de pacificatione legatos miserint; ne superbo quidẽ responso quod ꝓximę legationi dedistis offensi, sed cõdonantes vobis puerilẽ istum fastum & contumaciã, non aliter quã indulgentes parentes pueris nondũ *per ætatem* recte sapientibus; decreta rursum noua legatione, parati nõnihil de iure suo decedere, & omnes cõditiones æquas admittere. Tantam ergo felicitatẽ nacti ne cunctemini indicare quanam re opus habeatis ciues; & nolite nobis illudere. Missam facite seditionẽ, ite læti in vrbem quę vos genuit & aluit, cui malam educationis gratiam redditis, desolatæ quantum ad vos attinet, & relictæ pecorũ pascuis. Quodsi hanc occasionem amiseritis, *frustra* sæpe aliam optaueritis similem.

Cum finem *dicendi* fecisset Valerius, progressus *in medium* Sicinius ait, non ex vna oratione quid in rem sit æstimare consultos homines, sed ex-

pendere etiã contrariæ orationis momenta, præsertim vbi de tantis rebus disquiritur. simulq; iubebat vt respõderet qui vellet, pudore atq; timore posito. res enim ipsis tanta necessitate circumuentis pudorẽ & cunctationẽ nõ permittere. Silentio deinde facto cũ alius in aliũ oculos iactãtes, requirerent aliquẽ qui pro vniuersis diceret, nemo exsistebat, Sicinio sæpius eadẽ verba repetente. Tandem, vt erat pollicitus, prodiit L. Iunius, qui Brutus cognominari volebat, datisq; crebris a multitudine signis, talẽ concionem habuit: Metus patriciorum, qui animis vestris insedit, Quirites, nunc quoq; vos attonitos habere videtur: eoq; deiecti nõ audetis in mediũ proferre quæ *quotidianis* sermonib. inter vos iactatis. ac fortasse quisque vestrũ putat proximum pro cunctis locuturũ: & siquid sit periculi, fore vt omnes facilius sustineant, ipseq; *interim* in tuto positus, secure ꝑ parte sua fruatur bonis aliena audacia conquisitis: iniquo sane consilio. Si enim is omnibus esset animus, singulorũ timiditas vnã omnes læderet: & dũ vnusquisq; suæ securitati prospicit, periret respublica. Ergo si antea nesciebatis finẽ adesse vestro timori, vosq; vna cũ armis libertatem tenere firmiter, nunc saltẽ discite his vos docentibus. Superbi enim & imperiosi homines non iam vt antea cum iussis & minis ad nos veniunt, sed rogant & inuitant vt redeamus ad propria, & vt pari libertate præditos alloqui incipiunt. Cur igitur etiamnunc metu attoniti siletis? quin mentem liberam sumitis, & frenis abruptis, quas ab eis acceperitis iniurias, profertis coram omnibus? o miseri, quid timetis? me libere loquẽdi ducem sequimini. vestrum enim ius apud eos persequar ore libero, nullo respectu periculi, nihilq; dissimulans. & quoniã Valerius negat quidquam vetare quin redeatis ad propria, postquam senatus concessit reditũ, decretumq; addidit de abolenda omnium offensarum memoria: respõdebo quod veritas dictat & necessitas postulat. Nos, Valeri, cũ aliæ multæ caussæ vetãt positis armis vestræ fidei nosipsos cõmittere, tum potissimæ atq; apertissimæ tres. Primum, quia nos accusatis quasi peccauerimus, & pro beneficio imputa-

L. Iunii Bruti responsio.

σθαι τὸν ἐναντίον αὐτοῖς λόγον, ἄλλως τε καὶ περὶ τηλικούτων πραγμάτων σκοποῦντας· ἠξίου τε λέγειν πρὸς ταῦτα τοὺς βουλομένους, ἅπαντα αἰδῶ καὶ δέος ἀποθεμένους· οὐ γὰρ ἐπιτρέπειν τὰ πράγματα σφίσιν εἰς τοιαύτας ἀνάγκας κατακεκλεισμένοις, οὔτε ὄκνῳ οὔτε αἰσχύνῃ εἴκειν. σιωπῆς δὲ γενομένης, ἐπεὶ πάντες εἰς ἀλλήλους ἀπέβλεπον, ἐπιζητοῦντες τὸν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ λέξοντα, ἐφαίνετο δὲ οὐδείς· ὁ γὰρ Σικίννιος τοῖς αὐτοῖς πολλάκις ἐχρῆτο λόγοις· προσέρχεται κατὰ τὰς ὑποσχέσεις Λεύκιος Ἰούνιος ἐκεῖνος, ὁ βουλόμενος ἐπικαλεῖσθαι Βροῦτος· καὶ τυχὼν ἐπισημασίας παρὰ τοῦ πλήθους ἀθρόας, τοιαύτην διέθετο δημηγορίαν· Τὸ δέος ὑμᾶς, ὦ δημόται, τὸ τῶν πατρικίων, ἐνετηκὸς ἐπὶ ταῖς ψυχαῖς, ἐκπλήσσειν ἔοικεν· καὶ διὰ τοῦτο τεταπεινωμένοι, φέρειν τοὺς λόγους εἰς μέσον, οἷς εἰώθατε χρῆσθαι πρὸς ἀλλήλους, ὀκνεῖτε. οἴεται δὲ ἴσως ἕκαστος ὑμῶν τὸν πλησίον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ λέξειν, καὶ πάντας μᾶλλον, εἴ τι κινδυνῶδές ἐστιν, ὑπομενεῖν· αὐτὸς δὲ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βεβηκώς, ὅ τι ἂν ἐκ τοῦ τολμηροῦ χρηστὸν περιγένηται, τούτου τὸ μέρος ἕξειν ἀδεῶς· κακῶς εἰδώς. εἰ γὰρ ἅπαντες τοῦτο ὑπολάβοιμεν, ἡ καθ' ἕνα ἡμῶν ἕκαστον ἀτολμία, κοινὴ πᾶσιν ἔσται βλάβη, καὶ ἐν ᾧ τὸ ἴδιον ἕκαστος ἀποσκοπεῖ ἀσφαλές, τὸ μετὰ πάντων κοινὸν ἀπολεῖ. ἀλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον ἔγνωτε ὅτι λέλυται τὸ δέος ὑμῶν, καὶ τὸ ἐλεύθερον ἅμα τοῖς ὅπλοις βεβαίως ἔχετε, νῦν γε ἤδη μάθετε, διδασκάλοις χρησάμενοι τούτοις. οἱ γὰρ ὑπερήφανοι καὶ βαρεῖς, οὐκ ἐπιτάττοντες ἡμῖν, ὡς πρότερον, ἥκουσιν, οὐδ' ἀπειλοῦντες, ἀλλὰ δεόμενοι καὶ παρακαλοῦντες ἐπὶ τὰ 293
ἡμέτερα ἡμᾶς κατελθεῖν, καὶ ὡς ἐλευθέροις ἐξ ἴσου ἤδη ἄρχονται ὁμιλεῖν. τί οὖν ἔτι καταπέπληχθε αὐτούς, καὶ σιωπᾶτε, ἀλλ' οὐκ ἐλευθερίᾳ φρονεῖτε, καὶ διαρρήξαντές ποτε ἤδη τοὺς χαλινούς, λέγετε εἰς τὸ κοινὸν ἃ πεπόνθατε πρὸς αὐτῶν; ὦ σχέτλιοι, τί δεδοίκατε μή τι πάθητε, ἡγεμόνι τῆς ἐλευθεροστομίας ἐμοὶ χρώμενοι; κινδυνεύσω γὰρ ὑπὲρ ὑμῶν εἰπεῖν τὰ δίκαια μετὰ παρρησίας ἐγὼ πρὸς αὐτούς, καὶ οὐδὲν ἀποκρύψομαι. καὶ ἐπειδὴ Οὐαλέριος οὐδὲν ἔφησεν εἶναι τὸ κωλῦον ἀναστρέφειν ὑμᾶς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, τῆς βουλῆς διδούσης τὴν κάθοδον, καὶ προεψηφισμένης τὸ μὴ μνησικακεῖν, ταῦτα ἀποκρινόμενος πρὸς αὐτόν, ἅπερ ἐστὶν ἀληθῆ καὶ ἀναγκαῖα εἰρῆσθαι. ἡμᾶς, ὦ Οὐαλέριε, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὰ κωλύοντά ἐστιν ἀποθεμένους τὰ ὅπλα, ἐφ' ὑμῖν γενέσθαι· τρία δὲ τὰ μέγιστα καὶ φανερώτατα. πρῶτον μέν, ὅτι ἐγκαλοῦντες ἡμῖν ὡς ἡμαρτηκόσιν ἥκετε, καὶ ἐν εὐεργεσίας οἴεσθε

μέρει

μέρει, διδόναι τὴν κάθοδον· ἔπειθ', ὅτι οὐδὲν ὑποδηλοῦντες παρακαλοῦντες ἐπὶ τὰς διαλλαγάς, ἐφ' οἷς αὐτὰς δικαίοις ἢ φιλανθρώποις ποιησόμεθα· τὸ δὲ τελευταῖον, ὅτι βέβαιον ἡμῖν ὧν ἂν ὑπόσχησθε, οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ πολλάκις ἐξαπατῶντές τε καὶ φενακίζοντες ἡμᾶς διατετελέκατε. ἐρῶ δὲ περὶ ἑκάστου χωρίς, ἀπὸ τοῦ δικαίου ἀρξάμενος. καὶ γὰρ ἰδίᾳ καὶ ἐν κοινῷ λέγοντας, ἀπὸ τοῦ δικαίου χρὴ ἄρχεσθαι. ἡμεῖς τοίνυν εἰ μὲν ἀδικοῦμεν ὑμᾶς, οὐδὲν δεόμεθα οὔτε ἀδείας οὔτε ἀμνηστίας. καίτοιγε οὐκ ἀξιοῦμεν οὐδὲ κοινωνεῖν ἔτι τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐπιμενοῦμεν ὅποι ποτ' ἂν ἡμᾶς ἄγῃ τὸ χρεών, τύχῃ καὶ δαίμοσιν ἐπιτρέψαντες ἡγεμόσιν. εἰ δὲ ἀδικούμενοι πρὸς ὑμῶν, ταύτης ἠναγκάσμεθα τῆς τύχης πειραθῆναι ἐν ᾗ ἐσμέν, τί οὐχ ὁμολογεῖτε, κακοὶ περὶ ἡμᾶς αὐτοὶ γινόμενοι, συγγνώμης δεῖσθαι καὶ ἀμνηστίας; νῦν δὲ ἣν αἰτεῖσθε, ταύτην διδόναι λέγετε· καὶ ἧς ἀφεθῆναι ζητεῖτε ὀργῆς, ταύτης ὡς ἀφιέντες μεγαληγορεῖτε, συγχέοντες τήν τε ἀληθείας φύσιν, καὶ τὴν τῶν δικαίων ἀξίωσιν ἀναστρέφοντες. ὅτι δὲ οὐκ ἀδικεῖσθε, ἀλλ' ἀδικεῖτε, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα εὐεργετηθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου, τὰ μὲν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τὰ δὲ εἰς τὴν ἡγεμονίαν, οὐ καλὰς ἀποδεδώκατε αὐτῷ τὰς ἀμοιβάς, μάθετε. ποιήσομαι δὲ ἀφ' ὧν ἴστε καὶ αὐτοὶ πραγμάτων τοὺς λόγους, καὶ, πρὸς θεῶν, ἐάν τι ψεῦδος εἴπω, μὴ ἀνάσχησθε, ἀλλ' εὐθὺς ἐλέγχετε. ἡμῖν τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα ἦν μοναρχία, καὶ μέχρι γενεᾶς ἑβδόμης ταύτῃ χρώμενοι διετελέσαμεν τῇ πολιτείᾳ· καὶ παρὰ πάσας τὰς ἡγεμονίας ταύτας οὐδὲν ὁ δῆμος ἠλαττώθη πώποτε ὑπὸ τῶν βασιλέων, καὶ πάντων ἥκιστα ὑπὸ τῶν τελευταίων. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἐκαρποῦτο. χωρὶς γὰρ τῆς ἄλλης θεραπείας, ἣν κολακεύοντες αὐτὸν, οἰκεῖον μὲν σφίσιν, ἐχθρὸν δὲ ὑμῖν ἐβούλοντο εἶναι· ὃ ποιοῦσιν ἅπαντες οἱ τυραννικῶς ἐξάγοντες τὰς δυναστείας· κρατήσαντες πολέμῳ μακρῷ Συέσσης πόλεως πάνυ εὐδαίμονος, ἐξὸν αὐτοῖς μηδενὶ κοινωνῆσαι τῶν λαφύρων, ἀλλ' αὐτοὶ κατασχεῖν, καὶ πάντας ὑπερβαλέσθαι πλούτῳ βασιλέων, οὐκ ἠξίωσαν, ἀλλὰ φέροντες εἰς μέσον ἔθηκαν ἅπασαν τὴν ὠφέλειαν· ὥσθ' ἡμᾶς χωρὶς ἀνδραπόδων καὶ βοσκημάτων, καὶ τῆς ἄλλης κτήσεως, πολλῆς οὔσης καὶ καλῆς, ἀργυρίου πέντε μνᾶς κατ' ἄνδρα διανείμασθαι. ὧν ἡμεῖς ἀμελήσαντες, ἐπειδὴ τυραννικώτερον ἐχρῶντο ταῖς ἐξουσίαις, οὐκ εἰς τὸν δῆμον πλημμελοῦντες, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς, δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τοῖς
294 γινομένοις, τῆς μὲν τῶν βασιλέων εὐνοίας ἀπέστημεν, ὑμῖν δὲ προσεθέμεθα· καὶ συνεπαναστάντες αὐ-

tis concessionem reditus. deinde quia inuitatis ad pacem, nec indicatis quã aequis aut humanis cõditionibus. postremo quia toties a vobis decepti & elusi, nihil certi nobis de vestris pollicitis promittere possumus. Dicam seorsim de singulis, & a iure incipiam; cuius in omnibus vel priuatis vel publicis disceptationib. prima debet esse ratio. Ergo si nos vobis iniuriam fecimus, nihil opus habemus nec impunitate nec offensarum obliuione. immo ne ciuitatis quidẽ consortium desideramus amplius; sed cõmanebimus quocumque nos fata duxerint fortunã deosq; duces secutos. Quodsi vestris iniuriis exagitati, cõpulsi sumus hanc fortunam experiri, cur nõ agnitis vestris in nos malefactis, vobis *potius* venia & offensarũ obliuione opus esse fatemini? Nũc vero quã petitis, eam vos dare fingitis: & iram quam vobis remitti cupitis, eam vos remittere iactatis; confundentes veritatis naturam, & iuris rationem inuertentes. Quod autem iniuria nõ afficiamini, sed afficiatis; quodque plebi pro multis ac magnis beneficiis, tũ in tuenda libertate, tum in asserendo imperio, malam retuleritis gratiam, audite. loquar quae ipsi scitis: & siquid mentiar, sine mora me arguite obsecro. Nostra resp. olim vnius imperio paruit; durauitque is status ferme septem aetatibus: totoque illius imperii tempore nihil detrimenti plebs accepit a regibus, praesertim nouissimis: vt interim taceam multa & magna commoda quae ex illorum principatu percepit. nam praeter alia blandimenta, quibus eam sibi amicam, vobis infensam studebant reddere, (qđ faciunt omnes qui legitimam potestatem in tyrannicam vertere cupiunt) cum Suessam vrbem florentissimam longo bello expugnassent, potuissentq; prędam, nemine in partem eius admisso, retinere sibi, & regũ fieri ditissimi, noluerunt, malentes eam cedere vulgo militũ; ita vt nobis pręter mãcipia & pecora, opesq; ceteras multas & luculentas, viritim quinq; minae argenti tribuerentur. Quibus nos neglectis, quod potestatem tyrannice exercerent, non in plebem, sed in vos; facta eorũ pertesi, a beneuolis regibus desciuimus, vestrasque partes secuti sumus: & vna vobiscum

in eos tam in vrbe quam in castris cohorti, illis expulsis, vobis principatum eorum detulimus. cumque sæpius licuisset nobis transire ad exsules magnis largitionib. nos sollicitantes, non sustinuimus id facere, ne vestram fidem desereremus: sed multa magna & continua bellorũ pericula propter vos exantlauimus; quibus iam decimumseptimum annũ atterimur, pro communi libertate pugnantes cum omnibus hominibus. vix dum enim constituta republ. (vt fieri solet post repentinas mutationes) duobus nobilissimis Etruscorũ populis, Tarquiniensibus & Veientibus, cum magno exercitu reges reducentibus obuiam profecti, pauci cum multis dimicauimus; & alacritate maxima deuictis pulsisque hostibus, superstiti consuli principatum conseruauimus. nec ita multo post, cũ & Porsena rex Etruriæ, tum suis copiis ex vniuersa Etruria conscriptis, tum profugorum regum auxiliis lõgo tempore collectis, reducere expulsos vellet, ac nos, qui pares illis nõ essemus, obsidione, inopia, variisque angustiis premeremur, tãdem inuicta malorum istorum tolerãtia coegimus regem *ex hoste* amicum factum discedere. Tertio dein & vltimo regibus reditum molientibus, ascitis sibi triginta Latini nominis ciuitatibus, vos supplices opem nostram implorantes, &, vt in quemque incideretis, sodalitates communemque vel educationem vel militiam commemorantes, deserere non sustinuimus: ratique nihil honestius aut magnificentius quam pro vobis pugnare, iecimus periculosam aleã; & cum hoste congressi, multis acceptis vulneribus, desideratis multis cognatis amicisq; ac contubernalibus, vicimus, cæsisque ducibus exstinximus totum genus regium. Hæc sunt quæ vobis pro libertate contra tyrannos pugnantibus præstitimus, maiore quam pro viribus alacritate: idque non magis necessitate coacti, quam virtutis *ostentãda* ardore *inducti*. Nũc quam egregiam operã nauauerimus honorem & imperium asserentibus, maioremque existimationem ac potentiam quærentibus, audite, & si quid a veritate discessero, quẽadmodum a principio dixi, reclamate. Post-

τοῖς μεθ' ὑμῶν, οἵ τε ἐν τῇ πόλει καὶ οἱ ἐπὶ στρατοπέδου, τοὺς μὲν ἐξηλάσαμεν, ὑμῖν δὲ φέροντες ἀνεθήκαμεν τὴν ἐκείνων ἀρχήν. πολλάκις τε γινόμενον ἐφ' ἡμῖν μεταθέσθαι πρὸς τοὺς ἐξελασθέντας μεγάλαις δωρεαῖς ἃς ὑπέτεινον ἡμῖν, ἵνα μὴ τὸ πρὸς ὑμᾶς πιστὸν ἐγκαταλίπωμεν, οὐχ ὑπεμείναμεν, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ μεγάλους καὶ συνεχεῖς κινδύνους καὶ πολέμους δι' ὑμᾶς ἠντλήσαμεν· καὶ μέχρι τοῦ παρόντος ἔτους ἑπτακαιδέκατον ἤδη τριβόμεθα, πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμενοι περὶ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας. ἀκαταστάτου μὲν γὰρ ἔτι τῆς πολιτείας οὔσης, οἷα γίνεσθαι φιλεῖ περὶ τὰς μεταβολὰς τὰς αἰφνιδίως γινομένας, δυσὶ ταῖς ἐπιφανεστάταις πόλεσι Τυρρηνῶν, Ταρκυνίταις τε καὶ Οὐιεντανοῖς κατάγειν βουλομένοις τοὺς βασιλεῖς, μεγάλῃ στρατιᾷ παρακινδυνεύσαντες, ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς ἠγωνισάμεθα, καὶ μεγίστην ἀποδειξάμενοι προθυμίαν, τούς τε ἀντιταχθέντας μάχῃ νικήσαντες, ἀπωσάμεθα, καὶ τῷ περιόντι τῶν ὑπάτων διεσώσαμεν τὴν ἀρχήν. οὐ πολλοῖς δὲ χρόνοις ὕστερον, Πορσῖνον Τυρρηνῶν βασιλέα, κατάγειν καὶ αὐτὸν ἀξιοῦντα τοὺς φυγάδας, τῇ τε ἐξ ἁπάσης Τυρρηνίας ἣν αὐτὸς ἐπήγετο δυνάμει, καὶ ταῖς ὑπ' ἐκείνων ἐκ πολλοῦ συναχθείσαις, οὐκ ἔχοντες ἀξιόμαχον χεῖρα, καὶ διὰ τοῦτο κατακλεισθέντες εἰς πολιορκίαν τε καὶ ἀμηχανίαν, καὶ παντὸς πράγματος ἀπορίαν, τῷ πάντα ὑπομεῖναι τὰ δεινά, φίλον ἠναγκάσαμεν ἀπελθεῖν. τὰ δὲ τελευταῖα, τρίτην κάθοδον τῶν βασιλέων παρασκευαζομένων διὰ τοῦ Λατίνων ἔθνους, καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπαγομένων, αὐτομολοῦντας ὑμᾶς ὁρῶντες, καὶ ὀλοφυρομένους, καὶ ἕνα ἕκαστον ἐπιβοώμενον, ἑταιρείας τε καὶ συντροφίας καὶ ὁμαιχμίας ἀναμιμνήσκοντας, οὐχ ὑπεμείναμεν ἐγκαταλιπεῖν· ἡγησάμενοι δὲ κάλλιστον εἶναι καὶ λαμπρότατον ἀγῶνα τὸν ὑπὲρ ὑμῶν, ὁμόσε τοῖς δεινοῖς ἐχωρήσαμεν, μέγιστον ἤδη κίνδυνον ἀναρρίψαντες ἐκεῖνον, ἐν ᾧ πολλὰ μὲν τραύματα λαβόντες, πολλὰ δέ τε σώματα συγγενῶν τε καὶ ἑταίρων καὶ ὁμοσκήνων ἀποβαλόντες, ἐνικήσαμεν τοὺς πολεμίους, καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἀπεκτείναμεν, καὶ τὴν βασιλικὴν συγγένειαν ἅπασαν διεφθείραμεν. ἃ μὲν δὴ εἰς τὸ συνελευθερῶσαι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν τυράννων παρεσχόμεθα, ὑπὲρ δύναμιν τὸ ἑαυτῶν πρόθυμον, οὐχ ὑπὸ τοῦ ἀναγκαίου μᾶλλον εἰς αὐτὸ καταστάντες, ἢ ὑπ' ἀρετῆς, ταῦτά ἐστιν. ἃ δὲ εἰς τὸ τιμᾶσθαί τε καὶ ἄρχειν ἑτέρων, δυναστείαν τε περιβαλέσθαι μείζω ἢ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς δόκησιν, ἀκούσατε, καὶ ὅπως, ἐάν τι παραβαίνω τὸν λόγον ἔξω τοῦ ἀληθοῦς, ὥσπερ καὶ ἀρχόμενος εἶπον, ἐναντιώσασθέ μοι. ὑμῖν γὰρ ἐπει-

δὴ τὸ

δὴ τὸ ἀσφαλὲς τῆς ἐλευθερίας ἔδοξεν εἶναι βέβαιον, οὐκ ἀπέχρησεν ἐπὶ τούτῳ μένειν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ τολμᾶν καὶ νεωτεροποιεῖν ὁρμήσαντες, ἐχθρὸν ὡς ἅπαν ἡγούμενοι τὸ περιεχόμενον ἐλευθερίας, καὶ μικροῦ δεῖν πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους πόλεμον ἀναδείξαντες, εἰς ταῦτα τὰ κινδυνεύματα, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς πλεονεξίας ταύτης ἀγῶνας τοῖς ἡμετέροις ᾤεσθε δεῖν καταχρῆσθαι σώμασιν. ὅσας μὲν οὖν πόλεις κατὰ μίαν καὶ δύο πολεμούσας ὑμῖν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τὰς μὲν ἐκ παρατάξεως χειρωσάμενοι, τὰς δὲ τειχομαχίαις ἑλόντες, ὑπηκόους ἐποιήσαμεν, ἐῶ. τί γὰρ δεῖ κατὰ μικρὸν λέγειν τὰς πράξεις, τοσαύτην ἔχουσας λόγων ἀφθονίαν; ἀλλὰ Τυρρηνίαν ἅπασαν εἰς δώδεκα νενεμημένην ἡγεμονίας, καὶ πολλῇ μὲν τῇ κατὰ γῆν, πολλῇ δὲ τῇ κατὰ θάλατταν δυναστείᾳ περιουσιάζουσαν, τίνες ἦσαν

295 οἱ συγκαταγωνισάμενοι καὶ ποιήσαντες αὐτὴν ὑμῖν ὑπήκοον; Σαβίνους δὲ τουτουσί, ἔθνος τηλικοῦτον, οἷς διὰ παντὸς ὁ περὶ τῶν πρωτείων πρὸς ὑμᾶς ἦν ἀγών, ποία παρέσχεν ὑμῖν βοήθεια μηκέτι διαμιλλᾶσθαι περὶ τῆς ἴσης; τί δὲ αἱ τῶν Λατίνων τριάκοντα πόλεις, οὐ μόνον μεγάλῃ ἐπαιρόμεναι δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς δικαιοτέροις ἀξιοῦν μεγαλοφρονοῦσαι; τίνες ἦσαν οἱ καταδουλωσάμενοι, καὶ παρασχόντες ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ καὶ κατασκαφῆς τῶν πόλεων δεομένας καταφυγεῖν ἐφ' ὑμᾶς; ἐῶ τἆλλα, ὅσα οὔπω διαστασιάζοντες πρὸς ὑμᾶς, καὶ αὐτοὶ μέν τι μεταποιούμενοι τῶν ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐλπίδων, συνεκινδυνεύσαμεν ὑμῖν. ἀλλ' ἐπειδὴ φανερῶς ἤδη τυραννίδα περιβεβλημένοι τὴν ἀρχήν, καὶ ἡμῖν ὥσπερ δούλοις παραχρώμενοι ἐξηλέγχθητε, ἡμεῖς τε οὐκέτι ὅμοιοι τῆς πρὸς ὑμᾶς διανοίαις διαμένοντες, ἐν δὲ τούτῳ καὶ τὰ ὑπήκοα ὀλίγου δεῖν πάντα ἐπανίστατο, ἀρξάντων μὲν τῆς ἀποστάσεως Οὐολούσκων, ἀκολουθησάντων δὲ αὐτοῖς Αἰκανῶν, Ἑρνίκων, Σαβίνων, ἄλλων συχνῶν, ἐδόκει τε οἷος οὐχ ἕτερος εἶναι καιρός, εἰ βουλομένοις ἡμῖν ἦν, δυοῖν ἐξεργάσασθαι θάτερον, ἢ καταλύσασθαι τὴν ἀρχὴν ὑμῶν, ἢ πρὸς τὸ λοιπὸν ἀποδεῖξαι μετριωτέραν, ἆρα μέμνησθε εἰς οἵαν ἀπόγνωσιν τῆς ἀρχῆς ἤλθετε, καὶ ὡς ἐν παντὶ δι' ἀθυμίας ἐγένεσθε, εἴτε μὴ συναρούμεθα τῶν ἀγώνων ὑμῖν, εἴτε μὴ ὀργῇ φέροντες, ὡς τοὺς πολεμίους φερόμεθα, καὶ ὅσας δεήσεις καὶ ὑποσχέσεις ἐποιήσασθε; τί οὖν οἱ ταπεινοὶ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὑβρισμένοι τότε ἐποιήσαμεν, ἡττηθέντες τῶν δεήσεων, καὶ πεισθέντες ταῖς ὑποσχέσεσιν, ἃς ὁ βέλτιστος οὑτοσὶ Σερουΐλιος ὕπατος ὢν τότε πρὸς τὸν δῆμον ἐποιήσατο; οὐδὲν μὲν ἐμνησικακήσαμεν ὑμῖν τῶν πάλαι, χρηστὰ δὲ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίσαντες χρόνου,

quam in tuto visa est libertas, non hac contenti, ausi estis res nouas moliri, habentes pro hostibus quicumq; liberi esse cuperent, & bellum pene omnibus hominibus intentantes; rati ad hæc pericula & cupiditatū vestrarum propugnationem abutendū nostris corporibus. *ex eo tempore* quoties singulas binasve ciuitates pro libertate vobiscum decertantes, partim acie victas, partim expugnatas, sub imperiū coegerimus, taceo. quorsum enim attinet minutatim recensere gesta, quæ tantam verborū præbent materiam? *malo uti compendio.* Vniuersam Etruriam in duodecim diuisam ducatus, terra marique præpotentem, quis vobiscum edomuit, vestroque subiecit imperio? Sabini isti, gens tanta, tamque pertinax imperii æmula, ne amplius de æquo iure vobiscum cōtendat, quorumnam ope factum est? Quid? triginta Latini nominis populos, non potentia solum elatos, verumetiam potiora iura iactitantes, quis perdomuit, effecitque vt deditione facta deprecarentur direptiones & dirutiones suarum vrbium? Omitto alia quæ nondum a vobis dissidentes, & ipsi quoq; nonnihil commodorum ex imperio sperantes, vna vobiscum pericula subiuimus. Ceterum posteaquam aperte iam tyrannicam dominationem vsurpantes, deprehēsi estis nostra velut mancipiorum abuti opera, & nostros animos a vobis alienastis, desciscentibus interim subditis pene omnibus, initio defectionis a Volscis orto, ac mox eorum exemplum secutis Æquis, Hernicis, Sabinis, multisq; aliis: cum potuissent, si per nos licuisset, alterutrū facere, aut excutere vestrum imperium, aut in posterū moderatius reddere: meministisne in quantam desperationem de imperio veneritis: & quam solliciti fueritis ne vel desereremus vos in istis bellis, vel iræ indulgentes ad hostes transiremus; tum quā multas preces ac pollicitationes effuderitis? Quid igitur nos humiles vestrisque oppressi iniuriis tunc fecimus, victi precibus & inducti pollicitis quæ Seruilius hic, vir optimus, eo tempore consul, plebi obtulit? obliti præteritarū iniuriarum, in futurum sperantes melius,

nos vobis præbuimus; debellatisque breui tempore cunctis hostibus, cum multis captiuis rediimus prædaque egregia. Pro ea opera quã nobis reddidistis gratiam? iustam scilicet dignamque talibus periculis. immo nihil minus. quin etiam nos frustrati estis omnibus quę consulem iusseratis reip. nomine promittere. ipsumque hunc virum optimũ, quo abusi fueratis ad imposturam faciendam, priuastis triumpho, quem magis quam vllus hominum meruerat: hacque ignominia non ob aliud eum mulctastis, nisi quia postulabat vt pollicita ex æquo & bono præstaretis, nec dissimulabat se fucum *suo nomine* factum ægre ferre. Nuper autem (hoc enim adhuc addam, & caput de iure finiã) cum in vos Æqui, Sabini, Volsci, de communi sententia & ipsi consurrexissent, & ceteros concitassent, nonne ad nos coacti estis refugere, venerandi & graues viri ad humile & vile vulgus, nihil non pollicentes præsentis salutis gratia? & ne nos rursum, vt sæpe ante, decipere velle videremini, prætexuistis fraudi hunc M' Valerium, virum plebi gratissimum: cuius fide inducti, quasi nullo modo a dictatore, præsertim erga nos benigno, decipiendi, socii vobis & huius belli fuimus, hostemque multis magnisq; ac luculentis prœliis vicimus. cumque spe citius debellatum fuisset egregie, tãtum abfuit vt *eo nomine* lætaremini & debitam plebi gratiã redderetis, vt nos inuitos in armis & sub signis diutius retinere volueritis, quo promissa possetis euitare, sicut decreueratis a principio. Dictatore vero elusionem istam & rei turpitudinem indignante, relatisq; in vrbem signis milites ad sua dimittente, vos arrepta fallendi occasione, & ipsum affecistis iniuria, nec nobis quidq̃ e pactis præstitistis; sed vno eodeq; facto tria grauissima delicta cõmisistis. nã & senatus maiestatẽ diminuistis, & viri istius fidem violastis, & benefactores laborum præmio fraudastis. Hæc aliaque huiusmodi multa cum possemus vobis patriciis obiicere, non dignabamur vobis fieri supplices, nec velut post graue aliquod delictũ, impunitatis & obliuionis iniuriarũ conditionibus reditũ impetrare. Non tamẽ hæc accuratius nũc excutiẽda iudicamus,

παρέσχομεν ὑμῖν ἑαυτούς, καὶ πάντα πολέμια ἐν ὀλίγῳ κατεργασάμενοι χρόνῳ, παρῆμεν ἄγοντες αἰχμαλώτους πολλοὺς καὶ λείας καλάς. ἀνθ' ὧν τίνας ἡμῖν χάριτας ἀπεδώκατε; ἆρά γε δικαίας καὶ τῶν κινδύνων ἀξίας; πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. καὶ διεψεύσασθε μέν γε καὶ τὰς ὑποσχέσεις, ἃς ἐκελεύσατε τὸν ὕπατον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ποιήσασθαι. αὐτὸν δὲ τουτονὶ τὸν βέλτιστον, ᾧ κατεχρήσασθε πρὸς τὸν φενακισμόν, ἄμοιρον ἐποιήσατε τῶν θριάμβων, πάντων μάλιστα ἀνθρώπων ἄξιον ὄντα τῆς τιμῆς ταύτης τυχεῖν· οὐκ ἄλλου τινὸς προσθέντες αὐτῷ τὴν ὕβριν, ἀλλ' ὅτι τὰ δίκαια ποιεῖν ὑμᾶς, ὡς ὑπέσχεσθε, ἠξίου, καὶ ἀγανακτῶν ἐπὶ τῷ φενακισμῷ δῆλος ἦν. ἔναγχος δὲ δὴ τοῦ χρόνου· τουτὶ γὰρ ἔτι προσθεὶς τῷ περὶ τοῦ δικαίου λόγῳ, παύσομαι· ὅθ' ἡμῖν Αἰκανοί τε καὶ Σαβῖνοι καὶ Οὐολοῦσκοι μιᾷ γνώμῃ χρησάμενοι, αὐτοί τε ἐπανίσταντο, καὶ τοὺς ἄλλους παρεκάλουν, οὐκ ἐφ' ἡμᾶς ἠναγκάσθητε καταφυγεῖν τοὺς ταπεινοὺς καὶ φαύλους οἱ σεμνοὶ καὶ βαρεῖς, πάντα ὑπισχνούμενοι τῆς τότε σωτηρίας; καὶ ἵνα μὴ ἐξαπατᾶν ἡμᾶς αὖθις δόξητε, ὃ πολλάκις ἐποιήσατε, προκάλυμμα τῆς ἀπάτης Μάνιον Οὐαλέριον τουτονί, τὸν φιλοδημότατον ἄνδρα, εὕρεσθε· ᾧ πιστεύσαντες ἡμεῖς, ὡς οὐκ ἂν ὑπὸ δικτάτορός τε, καὶ ταῦτα χρηστοῦ περὶ ἡμᾶς ἀνδρός, φενακισθησόμενοι, συνηράμεθα ὑμῖν καὶ τοῦδε τοῦ πολέμου, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐνικῶμεν, οὐ μικρούς, οὐδὲ ὀλίγους, οὐδ' ἀφανεῖς ὑπομείναντες ἀγῶνας. θᾶττον δὲ ἢ κατὰ τὴν ἁπάντων ἐλπίδα τέλος εἰληφότος κάλλιστον τοῦ πολέμου, τοσοῦτον ἀπέσχεσθε τοῦ χαίρειν, καὶ πολλὴν εἰδέναι τῷ δήμῳ χάριν, ὥστε κατέχειν ἡμᾶς ἔτι ἠξιοῦτε ἄκοντας ὑπὸ ταῖς σημείαις ἐν τοῖς ὅπλοις, ἵνα παρέλθητε τὰς ὑποσχέσεις, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς διέγνωτε. οὐχ ὑπομένοντος δὲ τοῦ ἀνδρὸς τὸν φενακισμόν, οὐδὲ τὴν αἰσχύνην τοῦ ἔργου, ἀλλ' εἰσενέγκαντος εἰς τὴν πόλιν 296 τὰ σημεῖα, καὶ διαφέντος ἐπὶ τὰ οἰκεῖα τὰς δυνάμεις, πρόφασιν ποιησάμενοι ταύτην τοῦ μὴ τὰ δίκαια ποιεῖν, τοῦτον ὑβρίσατε, τῶν δὲ πρὸς ἡμᾶς ὁμολογιῶν οὐδεμίαν ἐφυλάξατε, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ τρία τὰ μέγιστα παρενομήσατε, τὸ ἀξίωμα τῆς βουλῆς καταλύσαντες, καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς διαφθείραντες, καὶ τοῖς εὐεργέταις ἀνόνητον ποιήσαντες τὴν χάριν τῶν πόνων. ταῦτα δὴ καὶ ἄλλα πρὸς τούτοις ὅμοια πολλὰ ἔχοντες λέγειν πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἠξιοῦμεν, ὦ πατρίκιοι, πρὸς ἱκεσίας καὶ δεήσεις ὑμῶν τραπέσθαι, οὐδ' ὥσπερ οἱ τὰ δεινὰ δεδρακότες, ἐπ' ἀδείᾳ καὶ ἀμνηστίᾳ κάθοδον λαμβάνειν. οὐ μὴν ἀκριβολογεῖσθαί γε περὶ τούτων ἐν τῷ παρόντι οἰόμεθα χρῆναι·

ἐπὶ

ἐπεὶ περὶ ὁμονοίας διαλεξόμενοι συνεληλύθαμεν, ἀλλ' ἀμελείᾳ καὶ λήθῃ παραδόντες αὐτὰ φέρωμεν. ἐφ' οἷς δὲ πρεσβεύετε, καὶ τίνων δεόμενοι ἥκετε, τί οὐ λέγετε φανερῶς; ἐπὶ ποίαις ἡμᾶς ἐλπίσιν εἰς τὴν πόλιν κατελθεῖν ἀξιοῦτε; ποίαν ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ λαβόντες τύχην; τίνος ὑποδεξομένης εὐθυμίας ἢ χαρᾶς; οὐδὲν γὰρ ἄχρι τοῦδε φιλάνθρωπον ὑμῶν ἢ χρηστὸν προτεινομένων ἀκούομεν, οὐ τιμάς, οὐκ ἀρχάς, οὐκ ἐπανόρθωσιν ἀπορίας, οὐκ ἄλλο ἁπλῶς οὐδ' ὁτιοῦν. καίτοι οὐ λέγειν ὑμᾶς ἐχρῆν ἃ μέλλετε ποιεῖν, ἀλλὰ ποιήσαντας λέγειν, ἵνα προειληφότες ἤδη τὸ ἔργον ἀπ' εὐνοίας γινόμενον, καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα ἔσεσθαι εἰκάσωμεν. οἴομαι τοίνυν πρὸς ταῦτα ἐρεῖν αὐτούς, ὅτι περὶ πάντων ἥκουσιν αὐτοκράτορες, ὥσθ' ὅτι ἂν πείσωμεν ἀλλήλους, τοῦτ' ἔσεσθαι κύριον. ἔστω ταῦτα ἀληθῆ· γενέσθω τὰ ἀκόλουθα τούτοις· οὐδὲν ἀντιλέγω· βούλομαι δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα παρ' αὐτῶν μαθεῖν, ἐπειδὰν εἴπωμεν ἡμεῖς, ἐφ' οἷς ἀξιοῦμεν ποιήσασθαι τὴν κάθοδον, καὶ συγχωρηθῇ ταῦτα, τίς τούτων ἐγγυητὴς ἔσται τῶν ὁμολογιῶν ἡμῖν; τίνι πιστεύσαντες ἀσφαλείᾳ τὰ ὅπλα θήσομεν ἐκ τῶν χειρῶν, καὶ καταστήσομεν αὐτοὺς εἰς τὴν τούτων ἐξουσίαν τὰ σώματα; πότερον τοῖς ψηφίσμασι τῆς βουλῆς τοῖς ὑπὸ τούτων γραφησομένοις; οὐ γὰρ δὴ γεγραμμένοις. καὶ τί πάλιν κωλύσει ἑτέροις ἀκυρωθῆναι ταῦτα ψηφίσμασιν, ὅταν Ἀππίῳ καὶ τοῖς ὅμοια φρονοῦσιν ἐκείνῳ φανῇ; ἢ τοῖς ἀξιώμασι τῶν πρεσβευτῶν, οἳ τὰς ἑαυτῶν παρέχονται πίστεις; ἀλλὰ διὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ πρότερον ἡμᾶς ἐξηπάτησαν. ἢ ταῖς τῶν θεῶν ὁμολογίαις, δι' ὅρκων τὰ πιστὰ παρωσάμενοι παρ' αὐτῶν; ἀλλ' ἔγωγε ὑπὲρ ἅπαντας τὴν ἀνθρωπίνην ταύτην δέδοικα, ἣν ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ὄντων καταφρονουμένην ὁρῶ· καὶ τὰς ἀκουσίους συμβάσεις τοῖς ἄρχειν ἀξιοῦσι πρὸς τοὺς ἐλευθερίας μεταποιουμένους, οὐ νῦν πρῶτον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἤδη καταμαθών, ἐπίσταμαι τοσοῦτον ἰσχυούσας χρόνον, ὅσον ἂν αὐτῶν αἱ ἀνάγκαι κρατῶσι. τίς οὖν ἡ τοιαύτη φιλία καὶ πίστις, ἐν ᾗ παρὰ γνώμην ἀλλήλους θεραπεύειν ἀναγκασθησόμεθα, φυλάττοντες τοὺς οἰκείους ἑκάτεροι καιρούς; ὑποψίαι δὴ ποῖαι μετὰ τοῦτο, καὶ διαβολαὶ συνεχεῖς κατ' ἀλλήλων, φθόνοι τε καὶ μίση, καὶ πᾶσα ἄλλη κακῶν ἰδέα, καὶ πολὺς ὁ περὶ τοῦ φθάσαι διαθέσθαι τὸν ἀντίπαλον ἀγών, ὡς ἐν τῷ μέλλειν κειμένου τοῦ παθεῖν. πολέμου δὲ πολιτικοῦ, ὡς ἅπαντες ἴσασιν, κάκιον χρῆμα οὐδέν, ἐν ᾧ τὰ μὲν κρατηθέντα ἀτυχεῖ, τὰ δὲ κρατήσαντα ἀδικεῖ, καὶ περίεστι τοῖς μὲν ὑπὸ τῶν φιλτάτων ἀπόλλυσθαι, τοῖς δὲ τὰ φίλτατα δια-

quando de cōcordia acturi conuenimus, sed obliuioni tradenda potius. Quin igitur aperte dicitis, qua de caussa *huc* legati veneritis, quidve *ipsi* petatis? quanam spe vultis nos vrbem repetere? quam fortunam sequi? quo gaudio, quibus excipiendos gratulationibus? nihil enim humanitatis aut benignitatis nobis offerri hactenus audiuimus, non honores, non magistratus, non leuamen inopiæ, non aliud quidquam. quamquā non quid facturi sitis, sed quid feceritis, dicere oportebat: vt consideratis aliquibus beneuoli animi factis, cetera quoque talia futura possemus coniicere. Respondebunt, opinor, venire se cum libera totius negotii potestate; ac ratum fore quidquid inter nos conuenerit. Sit ita; & fiat quod est consequens; nihil contradico. Sed cupio ex ipsis discere, quid sit futurū postea. vbi nos conditiones proposuerimus quib. recipi velimus in vrbem, easq; impetrauerimus, quis erit sponsor pacta non fore irrita? quis erit fideiussor, positis armis tuto nos posse in horum potestatem concedere? vtrum credemus futuro senatusconsulto? nam nondum vllum super hoc negotio factum est. & quid vetabit id rursus antiquari decretis aliis, quādo Appio & eius factioni visum fuerit? an dignitati legatorum suam fidem interponentium? atqui per hos & antea nos deceperunt. an diis testibus, iureiurando firmata fide? at hęc mihi magis quam humana suspecta est, quando eam a potestatibus contemni video. & societates quæ inter imperandi auidos & inter libertatis tenaces non sponte coeunt, sæpe iam didici tantisper durare, quamdiu eas continet necessitas. Quænam igitur hic intercedet amicitia & fides, vbi coacti, non ex animo, alteri colemus alteros, vtrisque suas temporum opportunitates obseruātibus? Suspiciones vtiq; ac mutuæ calumniæ numquam aberunt, nec odium atque inuidia, ceteraque malorum genera; vtrisque alteros dolo præuenire contendentibus, & in mora periculum intelligentibus. Nihil autem est omnium confessione ciuili bello peius; in quo victos sequitur miseria, victores impietas; & alteri a carissimis perimuntur, alteri perdunt caris-

a simos. Ad tales fortunas & calamitates abominandas nec vos vocate patricii, nec nos plebeii obsequamur vocantibus; sed quando nos fortuna diuisit, contenti simus eius beneficio. habeant sibi vrbem totam, & sine nobis ea ceterisque bonis omnibus fruantur soli, humili & ingloria plebe e patria expulsa. eamus & nos quocūque fortuna duxerit; existimātes nos alienum locum, non vrbem nostram deserere: quando nostrum nemo illic relinquit agellum aut patrium domicilium, aut sacra cōmunia, aut dignitatem velut in patria; vt inuiti retineamur eorum desiderio: immo ne libertas quidem superest armis parta & laboribus. omnia vel bellum pessumdedit, vel quotidiana absumpsit inopia; & *siquid relictum est*, cessit superbis illis fœneratoribus. ad vltimū *eo miseriæ ventum est, vt* nostros agros illis cogamur colere, fodiendo, plantando, arando, pecora pascendo; nostrorum mancipiorum cōserui; pars catenis nexi, pars pedicis, nonnulli (velut truculentissimæ bestiæ) boiis, aut massis orbicularibus. taceo tormenta & contumelias, flagraque & labores e nocte in noctem, ceteramque violentiæ crudelitatem & iniuriosam superbiam, quā sustinuimus. Tot ergo tantisque malis Dei beneficio liberati, læto animo & quanta quisque virium contentione possumus, fugiamus, fortuna & Deo duce, qui nos *e periculis* seruant; habituri libertatem pro patria, virtutem pro *domesticis* facultatibus. quæuis enim terra nos in consortium recipiet, hospitibus nec molestos futuros, nec inutiles. Exēplo nobis sint multi Græci, plurimi barbari; præcipue vero horum simul & nostri auctores generis: quorum pars Æneæ ductu in Europam profecti ex Asia, vrbem in Latio condiderunt; pars aliquanto post ex Alba secuti Romulum, coloniam deduxerunt in loca quæ nunc relinquimus. suntq; nobis vires non solum paulo, sed etiam triplo quam illis maiores; & caussa migrandi iustior. illi enim ex Ilio emigrarunt pulsi ab hostibus; nos vero hinc a ciuibus. minus autem miserabile ab alienis pelli quam a domesticis. Tum qui secuti sunt auspicia Romuli, meliorē terrā consectati, despexerūt patriam:

λέσαι. ἐπὶ τοιαύταις δὴ τύχαις καὶ συμφοραῖς οὐκ ἀνεκταίαις, μήτε ὑμεῖς, ὦ πατρίκιοι, καλεῖτε ἡμᾶς, μήτε ἡμεῖς αὖθις ὑπακούωμεν, ὦ δημόται, ἀλλ' ὡς διήρηκεν ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων ἡ τύχη, στέργωμεν. ἐχέτωσαν 297 μὲν οὗτοι τὴν πόλιν ὅλην, καὶ καρπούσθωσαν ἡμῶν δίχα, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἁπάντων ἀπολαυέτωσαν μόνοι, τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀδόξους δημότας ἐκβαλόντες ἐκ τῆς πατρίδος. ἀπαλλαττώμεθα καὶ ἡμεῖς ὅποι ποτ' ἂν ἡμᾶς ὁ δαίμων ἄγῃ, τόπον ἀλλότριον ἐκλιπεῖν νομίσαντες, οὐ πόλιν ἰδίαν. οὔτε γὰρ ἡμῶν τινι ἐνθάδε ὑπολείπεται κλῆρος γῆς, οὔτε πατρῷον ἐφέστιον, οὔτε ἱερὰ κοινά, οὔτε ἀξίωμα ὡς ἐν πατρίδι, ὧν περιεχόμενοι φιλοχωροῖμεν ἂν καὶ παρὰ γνώμην μένειν, ἀλλ' οὐδὲ ἡ μετὰ τῶν ὅπλων τοῖς σώμασι μετὰ πολλῶν πόνων ἐλευθερία· ἐπεὶ τὰ μὲν οἱ πόλεμοι διέφθειραν, τὰ δὲ ἡ τῶν καθ' ἡμέραν ἀπορίαις ἀναγκαίων ἐξανάλωσεν, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ὑπερηφάνων δανειστῶν τούτων ἀφῃρέθημεν· οἷς τελευτῶντες ἀναγκαζόμεθα τοὺς ἑαυτῶν κλήρους οἱ δείλαιοι γεωργεῖν, σκάπτοντες, φυτεύοντες, ἀροῦντες, ποίμνια νέμοντες, ὁμόδουλοι τοῖς ἑαυτῶν δορικτήτοις ἀνδραπόδοις ὄντες, οἱ μὲν ἁλύσει δεθέντες, οἱ δὲ πέδαις, οἱ δὲ ὥσπερ τὰ χαλεπώτατα τῶν θηρίων, κλοιοῖς καὶ μύδροις. αἰκίας δὲ δὴ καὶ προπηλακισμούς, καὶ μάστιγας, καὶ πόνους ἐκ νυκτὸς εἰς νύκτα, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀνάγκης ὠμότητα, καὶ ὕβριν καὶ ὑπερηφανίαν, ἣν ὑπεμείναμεν, ἐῶ. τοσούτων οὖν καὶ τηλικούτων ἀπηλλαγμένοι κακῶν ὑπὸ τοῦ δαίμονος, ὅση σπουδὴ καὶ δύναμις ἑκάστῳ πάρεστι, φεύγωμεν ἀπ' αὐτῶν ἄσμενοι, τύχην καὶ θεόν, οἵπερ ἡμᾶς σῴζουσιν, ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ ποιησάμενοι, πατρίδα νομίζοντες τὴν ἐλευθερίαν, καὶ πλοῦτον τὴν ἀρετήν. πᾶσα γὰρ ἡμᾶς ὑποδέξεται γῆ κοινωνούς, τὰ μὲν ἀλύπους ἐσομένους τοῖς ὑποδεξομένοις, τὰ δὲ ὠφελίμους. παραδείγματα δὲ τούτων γινέσθωσαν ἡμῖν πολλοί τε Ἕλληνες, πλεῖστοί τε βάρβαροι, μάλιστα δὲ οἱ τούτων τε καὶ ἡμῶν πρόγονοι· ὧν οἱ μέν, μετ' Αἰνείου συναναστάντες ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐν τῇ Λατίνων γῇ πόλιν ᾤκισαν· οἱ δέ, ὕστερον ἐξ Ἰλίου ἀναστάντες, Ῥωμύλου τὴν ἀποικίαν ἄγοντος, ἐν τοῖσδε τοῖς τόποις ἱδρύσαντο τὴν ἐφ' ἡμῶν ἐκλειπομένην. ὑπάρχει τε ἡμῖν δύναμις οὐκ ὀλίγῳ πλείων μόνον τῆς ἐκείνης γενομένης, ἀλλὰ καὶ τριπλασία, καὶ πρόφασις δικαιοτέρα τῆς μεταναστάσεως. οἱ μέντοι γε ἐξ Ἰλίου μεταναστάντες, ὑπὸ πολεμίων ἐξηλαύνοντο· ἡμεῖς δέ, αὐτόθεν ὑπὸ φίλων· ἐλεεινὸν δὲ δή που πρὸς τῶν οἰκείων, ἢ τῶν ἀλλοτρίων ἐλαύνεσθαι. οἱ δὲ Ῥωμύλῳ συναράμενοι τῆς στρατείας, ἐπὶ τῷ κτήσασθαι κρείττονα γῆν, ὑπερεῖδον τῆς πατρῴας·

ἡμεῖς δὲ τὴν ἄπολιν καὶ ἀνέστιον ἐκλείποντες βίον, οὔτε θεοῖς ἐπίφθονον, οὔτε ἀνθρώποις λυπηρὰν, οὔτε γῇ τινὶ βαρεῖαν στελλόμεθα ἀποικίαν. ἀλλ' οὐ δι' αἵματος καὶ φόνων ἐμφυλίων ἐλθόντες πρὸς τοὺς ἀπελαύνοντας ἡμᾶς, οὐδὲ πυρὶ καὶ σιδήρῳ κακώσαντες τὴν ἐκλειπομένην γῆν, οὐδὲ ἄλλο μνημόσυνον οὐδὲν αἰωνίου καταλιπόντες ἔχθρας, ὡς ταῖς παρεσπονδημέναις φυλαῖς καὶ εἰς ἀβουλήτους ἀνάγκας κατακλεισθείσαις ἔθος ἐστὶ δρᾶν· θεοὺς δὲ ἐπιμαρτυράμενοι καὶ δαίμονας, οἳ τὰ θνητὰ πάντα κατὰ δίκην ἄγουσι, καὶ καταλιπόντες ἐκείνοις ἀναπράξασθαι τὰς ὑπὲρ ἡμῶν δίκας, ἐκεῖνο μόνον ἀξιοῦμεν, οἷς ἐστιν ἡμῶν ἐν τῇ πόλει τέκνα νήπια καὶ γονεῖς, καὶ εἴ τινες ἄρα γυναῖκες ἡμῖν ἐθελήσουσι κοινωνεῖν τῆς τύχης, τὰ σώματα ἀπολαβεῖν. ταῦτα ἡμῖν ἀπόχρη λαβεῖν, καὶ οὐκέτι οὐδενὸς ἄλλου δεόμεθα τῶν ἐκ τῆς πατρίδος. ἀλλ' εὐτυχεῖτε καὶ ζῆτε βίον ὃν ἂν προαιρῆσθε, οὕτως ἀπολίτευτα καὶ ἀκοινώνητα πρὸς τοὺς ταπεινοτέρους φρονοῦντες. ὁ μὲν δὴ Βροῦτος τοιούτους εἰπὼν λόγους, ἐπαύσατο· τοῖς δὲ παροῦ-

298 σιν ὅσα τε περὶ τῶν δικαίων εἶπεν, ἀληθῆ εἶναι ἐδόκει, καὶ ὅσα τῆς ὑπεροψίας τοῦ συνεδρίου κατηγόρησεν, μάλιστα δὲ ἐν οἷς τὸ ἀσφαλὲς τῶν ὁμολογιῶν, δόλου μεστὸν ἀπεδείκνυε καὶ ἀπάτης. ἐπεὶ δὲ τὰς ὕβρεις τελευτῶν διῆλθεν, ἃς ἦσαν ὑβρισμένοι ὑπὸ τῶν δανειστῶν, καὶ τῶν οἰκείων ἕκαστος ἀνέμνησε κακῶν, οὐδεὶς ἦν στερρὸς οὕτως τὴν διάνοιαν, ὃς οὐκ ἐξεχεῖτο τοῖς δάκρυσι, καὶ ἀνεκαλεῖτο τὰς κοινὰς συμφοράς. καὶ τοῦτο οὐκ αὐτοῖς μόνοις συνέβαινε παθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς παρὰ τῆς βουλῆς ἥκουσιν. οὐδὲ γὰρ οἱ πρέσβεις τὰ δάκρυα κατασχεῖν ἴσχυσαν, ἐνθυμούμενοι τὰς ἐκ τοῦ διοικισμοῦ τῆς πόλεως ἀτυχίας. καὶ πολὺς ἦν χρόνος ἐν ᾧ κατηφεῖς καὶ δεδακρυμένοι, καὶ τί χρὴ λέγειν ἀποροῦντες, εἱστήκεσαν. ἐπεὶ δὲ ὅ τε πολὺς θρῆνος ἐπαύσατο, καὶ σιωπὴ κατέσχε τὴν ἐκκλησίαν, παρῆλθεν ἀπολογησόμενος ταῦτα ὃς ἐδόκει τῶν ἄλλων πολιτῶν ἡλικίᾳ τε προὔχειν καὶ ἀξιώσει, Τίτος Λάρκιος, ὃς δὶς ἀποδειχθεὶς ὕπατος, δυναστείας τῆς καλουμένης δικτατωρείας, ἣ κράτιστα πάντων ἀνθρώπων χρησάμενος, ἱερὰν καὶ σεβασμοῦ μεστὴν ἐποίησε νομισθῆναι τὴν ἐπίφθονον ἀρχήν. ἐπιβαλόμενος δὲ τοὺς περὶ τοῦ δικαίου ποιεῖσθαι λόγους, καὶ τὰ μὲν, τοῖς δανειστικοῖς ἐγκαλῶν, ὡς ὠμὰ καὶ ἀπάνθρωπα διαπεπραγμένοις· τὰ δὲ, τῶν πενήτων καθαπτόμενος, ὡς οὐ δίκαια ἀξιούντων, βίᾳ μᾶλλον ἀφεῖσθαι τῶν ὀφλημάτων, ἢ χάριτι, καὶ ὡς τὴν βουλὴν οὐκ ὀρθῶς δι' ὀργῆς ἐχόντων ἐπὶ τῷ μηδενὸς τῶν μετρίων παρ' αὐτῆς τυγχάνειν, μᾶλλον ἢ οὐχὶ τοὺς αἰτίους· πειρώμενός τε ἀποφαίνειν βραχὺ μὲν ὑπάρ-

nos autem qui hactenus sine vrbe ac lare viximus, nec diis inuisam, nec hominibus molestam, nec terræ cuiquam grauẽ deducimus coloniam: non cruore nec intestinis cædib. conflictati cum expulsoribus, nec igni ferroque vastata terra quam deserimus, nec vllo alio sempiternæ inimicitiæ monumento relicto: (vt facere solent nationes quę cōtra fœderis leges violatæ, & ad duras necessitates redactæ fuerint) sed deos geniosq; testati, qui iuste moderantur res mortalium, illisque committentes vindictam. Illud vnum postulamus qui habemus in vrbe paruos liberos & parentes, & siquæ nobis vxores fortunæ comites esse voluerint, vt illorũ corpora nobis recipere liceat. hoc nobis sufficit, nec aliud quidquã petimus e patria. Sed valete felices, & viuite vt libet, quãdo tam inciuilibus animis humiliores a communione excluditis. Sic Brutus dixit: visusque est tum de iure tum de senatus superbia vera dixisse; præsertim cum pactorũ fidem plenam doli ac fraudis fuisse argueret. Ad vltimam autem iniuriarum commemorationem quas a fœneratoribus pertulerant, renouata singulis miseriarum suarum memoria, nemo erat animo tam rigido vt cōtineret lacrymas, aut abstineret a lamentationibus. idq; non plebeiis tantum accidit, sed iis etiam qui a senatu venerant. nam nec legati temperare a lacrymis poterant, cogitãtes quæ vrbis distractionem cōsequerentur miseriæ: diuque mæsti & lacrymantes stabant, & quidnam *ad hac* dicerent dubitabant. Vt vero sedatis lamentis silentium cōcioni redditum, prodiit ad respondendum is qui ceteros ciues ætate ac dignitate videbatur antecedere, T. Largius bis consul, qui dictaturæ summa cum laude gestæ plurimum sacræ cuiusdã ac venerandæ maiestatis addiderat, cum ea potestas alias inuidiosa sit. aggressusque de iure disserere, & nunc fœneratores incusans, qui se tam crudeles & immanes gessissent; nunc inopes taxans, qui iniqua postularent, ęrisq; alieni remissionẽ vi extorquere q̃ gratia obtinere mallent, & immerito senatui, a quo nihil æquũ impetrarent, irascerentur, potius q̃ his qui in culpa essent: conansq; ostendere mini- T. Largii oratio.

mam plebis partem contra voluntatem peccare, coactamque longa inopia remissionem petere; sed plerosq; luxui & lasciuiæ deditos pro libidine velle viuere, ac per rapinas cupiditatibus suis de alieno satisfacere: discernendosq; cēsens improbos a miserabilibus, & odio dignos a benignitate indigentibus: aliaque in hanc sententiam locutus, vera quidem, ceterum non perinde grata cunctis auditoribus, nihil proficiebat, obmurmurante ad singula multitudine, aliis indignantibus refricari dolorem, aliis aperte vera eum dicere fatentibus. sed hi longe pauciores erāt alteris, vt obscurarentur in turba, præpollente clamore indignantium. Cumq; præterea Largius adiecisset pauca in temeritatem eorum & rebellionē: excipiēs eius verba dux plebeiorum Sicinius, magis etiam exasperabat eorum animos, dicēs eos vel ex his verbis posse discere, qui honores, quæ gratiæ reuersos in patriam maneant. Quibus enim nunc in ipso periculorum feruore plebis opem sollicitantibus nulla humanitatis ac modestiæ verba in mentem veniunt, quales induent animos si res ex voto successerint; & quos nunc cōtumeliosis verbis lacerant, potestati suæ habuerint obnoxios? a qua insolentia temperabunt, quibus tormentis, quibus immanitatibus tyrannicis? Si vobis placet seruitutem seruire toto vitæ tempore, & vinculis, verberibus, igni, ferro, fame, ceterisque cruciatibus enecari, quid cunctamini proiectis armis & manibus *post terga* reflexis *in vrbem* eos sequi? quodsi libertatis aliquo tangimini desiderio, nolite eos ferre ***amplius***. Et vos legati aut dicite quibus nos conditionibus reuocetis; aut si hoc non vultis, e concione discedite. non enim vos audierimus postea. Finita oratione, admurmurauit tota multitudo, verba eius vt præsentaneum cōsilium approbans. Orto dein silentio, Agrippa Menenius, qui in senatu quoque pro plebe verba fecerat, & vt legatio cū plena potestate mitteretur, præcipuus auctor fuerat, significauit se quoq; velle dicere. Id vero pergratum fuit plebi, speranti se nunc demum veraces conditiones & rationes vtrique parti salutares audituram. ac primū ma-

Sicinii responsio.

χον τοῦ δήμου τὸ μὴ κατὰ γνώμην ἀδικοῦν, ὑπὸ δὲ μήκους ἀπορίας ἠναγκασμένον αἰτεῖσθαι τὴν ἄφεσιν, τὸ δὲ πλεῖον, ἀκολασίᾳ καὶ ὕβρει, καὶ ταῖς καθ' ἡδονὰς ζῶν ἐφεξῆς, καὶ δι' ἁρπαγῆς ὑπηρετεῖν ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ταῖς ἐπιθυμίαις παρεσκευασμένον, διακρίνεσθαί τε οἰόμενος δεῖν ἀπὸ τῶν ἐλεεινῶν τὰ πονηρὰ, καὶ ἀπὸ τῶν φιλανθρωπίας δεομένων τὰ μίσους ἄξια, καὶ τοιούτους τινὰς ἄλλους καθιστάμενος λόγους, ἀληθεῖς μὲν, οὐχ ἅπασι δὲ τοῖς ἀκούουσι κεχαρισμένους, οὐκ ἔπειθεν, ἀλλὰ θόρυβος ἦν ἐφ' ἑκάστῳ πολὺς, καὶ τῶν μὲν ἀγανακτούντων, ὡς ἐξαιμάττοντος τὰς λύπας, τῶν δὲ ἐξομολογουμένων, ὡς οὐδὲν τῶν ἀληθῶν ἀποκρυπτομένου. ἔλαττον δὲ πολλῷ τοῦτ' ἦν θατέρου τὸ μέρος· ὥστε ἠφανίζοντο ὑπὸ πολλῷ, καὶ μείζονι τῇ τῶν ἀγανακτούντων βοῇ. ὀλίγα δὲ τούτοις ἔτι προσθέντος τοῦ Λαρκίου, καὶ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν καὶ τῆς προπετείας τὴν βουλομένου καθαψαμένου, παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ τοῦ δήμου προεστηκὼς τότε Σικίννιος, ἔτι μᾶλλον ἐξετράχυνε τὰς ὀργὰς αὐτῶν, λέγων, ὡς ἐκ τούτων ἂν μάλιστα δύναιντο τῶν λόγων καταμαθεῖν, οἷαι τιμαὶ καὶ χάριτες αὐτοὺς ὑποδέξονται κατελθόντας εἰς τὴν πατρίδα. οἷς γὰρ ἐν ἀκμῇ τῶν δεινῶν οὖσι καὶ δεομένοις τῆς παρὰ τοῦ δήμου βοηθείας, καὶ ἐπὶ τοῦτο ἥκουσιν, οὐδὲ νῦν ἐπέρχεται μετρίοις καὶ φιλανθρώποις χρῆσθαι λόγοις, ἵνα χρὴ δοκεῖν παρασχήσεσθαι διανοίας, ὅταν αὐτοῖς κατ' ἐλπίδα χωρήσῃ τὰ πράγματα, καὶ γένηται τὰ νῦν ὑβριζόμενα τοῖς λόγοις ὑποχείρια τοῖς ἔργοις; ποίας ὑπερηφανίας αὐτοὺς ἀφέξεσθαι, ποίας αἰκίας, ποίας ὠμότητος τυραννικῆς; ἀλλ' εἰ μὲν ὑμῖν ἀπόχρη δουλεύειν πάντα τὸν τοῦ βίου χρόνον δεδεμένοις καὶ μαστιγουμένοις, καὶ πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ λιμῷ, καὶ πάσῃ λώβῃ ἀπολλυμένοις, μὴ τρίβετε τὸν χρόνον, ἀλλὰ τὰ ὅπλα ῥίψαντες καὶ τὼ χεῖρε περιαγαγόντες, ἀκολουθεῖτε αὐτοῖς. εἰ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἔνεστιν ὑμῖν τις πόθος, μὴ ἀνάσχεσθε αὐτῶν. ὑμεῖς τε, ὦ πρέσβεις, ἢ λέγετε ἐφ' οἷς καλεῖτε ἡμᾶς δικαίοις, ἢ μὴ λέγοντες, ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἄπιτε. οὐ γὰρ ἂν ἔτι μεταδοίημεν 299
ὑμῖν λόγων. ὡς δὲ ἐπαύσατο, πάντες οἱ παρόντες ἐπεθορύβησαν, ὡς τὰ δέοντα λελογισμένῳ συγκατατιθέμενοι. καὶ μετὰ τοῦτο, ἡσυχίας γενομένης, Μενήνιος Ἀγρίππας, ὅσπερ καὶ τοὺς ἐν τῇ βουλῇ λόγους ὑπὲρ τοῦ δήμου διέθετο, καὶ τοῦ πεμφθῆναι τὴν αὐτοκράτορα πρεσβείαν γνώμην ἀποφηνάμενος, αἰτιώτατος ἦν, διεσήμηνεν ὅτι βούλεται καὶ αὐτὸς εἰπεῖν. τοῖς δὲ κατ' εὐχὴν τὸ πρᾶγμα ἐφαίνετο, καὶ νῦν γέ τοι λόγων ὑπέλαβον ἀκούσεσθαι συμβάσεις ἀληθινὰς, καὶ γνώμας σωτηρίας ἀμφοῖν ἐχόντων· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπερρώσθησαν

θησαν ἅπαντες βοῇ μεγάλῃ, λέγειν κελεύοντες· ἔπειτα ἐπέσχον, καὶ σιγὴ τοσαύτη κατέλαβε τὴν ἐκκλησίαν, ὥστε μηδένα διαλλάξαι τὸν τόπον ἐρημίας. ὁ δὲ τά τε ἄλλα, ὡς οἷόν τε ἦν, πιθανωτάτοις ἔδοξε χρήσασθαι λόγοις, καὶ τοῦ βουλήματος τῶν ἀκουόντων ἐστοχασμένοις· τελευτῶν δὲ τῆς δημηγορίας, λέγεται μῦθόν τινα εἰπεῖν εἰς τὸν Αἰσώπειον τρόπον συμπλάσας, πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ πράγματα ἔχοντα, καὶ τούτῳ μάλιστα αὐτοὺς ἑλεῖν· ὅθεν καὶ μνήμης ἀξιοῦται ὁ λόγος, καὶ φέρεται ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρχαίαις ἱστορίαις. ἦν δὲ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τοιάδε· Ἡμεῖς ἀπεστάλημεν ὑπὸ τῆς βουλῆς, ὦ δημόται, πρὸς ὑμᾶς, οὔτε ἀπολογησόμενοι ὑπὲρ ἐκείνης, οὔτε ὑμῶν κατηγορήσοντες· οὐ γὰρ ἐδόκει ταῦτα καιρὸν ἔχειν, οὐδὲ εἶναι τῇ κατεχούσῃ τὸ κοινὸν τύχῃ πρόσφορα· ἀλλὰ διαλύσοντες ἁπάσῃ προθυμίᾳ καὶ μηχανῇ τὴν στάσιν, καὶ καταστήσοντες εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς κόσμον τὴν πολιτείαν· ἔχοντες δὲ τούτου τὴν ἐξουσίαν αὐτοκράτορα. ὥστε περὶ μὲν τῶν δικαίων οὐδὲν ἂν οἰόμεθα δεῖν, ὅπερ Ἰούνιος ἐποίησεν οὗτος, εἰς μακρὸν ἐκμηκύνειν χρόνον· ἐφ' οἷς δὲ φιλανθρώποις οἰόμεθα δεῖν λῦσαι τὴν στάσιν, καὶ τίς ἡ βεβαιώσουσα τὰς ὁμολογίας ἡμῶν ἔσται πίστις, περὶ τούτων ἃ διεγνώκαμεν ἐροῦμεν πρὸς ὑμᾶς. ἡμῖν ἐνθυμουμένοις ὅτι πᾶσα θεραπεύεται στάσις ἐξ ἁπάσης πόλεως, ὅταν ἐξαιρεθῶσιν αἱ παράγουσαι τὴν διαφορὰν αἰτίαι, ἀναγκαῖον ἔδοξεν εἶναι τὰς ἀρχηγοὺς τῆς διχοστασίας προφάσεις γνῶναί τε καὶ παῦσαι. εὑρόντες δὲ τὰς ἀποτόμους τῶν δανείων εἰσπράξεις τῶν παρόντων κακῶν αἰτίας γενομένας, οὕτως αὐτὰς διορθούμεθα. τοὺς ὀφείλοντας χρέα καὶ μὴ δυναμένους διαλύσασθαι, πάντας ἀφεῖσθαι τῶν ὀφλημάτων δικαιοῦμεν. καὶ εἴ τινων ἤδη τὰ σώματα ὑπερημέρων ὄντων τοῖς νομίμοις προθεσμίαις κατέχεται, καὶ ταῦτα ἐλεύθερα εἶναι κρίνομεν. ὅσοι τε δίκας ὀφλόντες ἴδια παρεδόθησαν τοῖς καταδικασαμένοις, καὶ τούτους ἐλευθέρους εἶναι βουλόμεθα, καὶ τὰς καταγνώσεις αὐτῶν ἀκύρους ποιοῦμεν. περὶ μὲν οὖν τῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου συμβολαίων, ἃ τὴν ἀπόστασιν ὑμῖν ἔδοξε ποιῆσαι, τοῦτον ἐπανορθούμεθα τὸν τρόπον. περὶ δὲ τῶν ὕστερον ἐσομένων, ὡς ἂν ὑμῖν τε, τῷ δήμῳ, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου κοινῇ βουλευσαμένοις φανῇ, νόμου κυρωθέντος, οὕτως ἐχέτω. οὐχὶ ταῦτα μέντοι τὰ διασπάσαντα ὑμᾶς ἦν ἀπὸ τῶν πατρικίων, ὦ δημόται; καὶ τούτων εἰ τύχοιτε, ἀποχρῆν ὑμῖν ᾤεσθε, καὶ οὐδενὸς ἄλλου ὀρέγεσθε; δίδοται νῦν ὑμῖν. ἄπιτε ἤδη χαίροντες εἰς τὴν πατρίδα. αἱ δὲ βεβαιώσουσαι τὰς ὁμολογίας ταύτας καὶ τὸ ἀσφαλὲς ὑμῖν παρέξουσαι πίστεις, ἔσονται

gno murmure acclamatum est vt diceret: mox tantum silentiū tota concio præbuit, vt locus is nihil differret a solitudine. Ille post cetera ad persuadendum quam fieri poterat appositissima, & ad auditorum sensus *velut* collineantia, postremo cōcionem clausisse dicitur fabula ad Æsopearū formulam conficta: quæ, quoniam ad rem præsentem accommodatissima, visa est maxime flexisse plebem, celebratur omnibus priscis historiis. Locutus est autē in hanc sententiam. Nos a senatu missi sumus ad vos Quirites, nec pro illo responsuri, nec vos accusaturi: (hæc enim nec tēpus habere, nec quidquam ad præsentem reip. fortunam conferre visa sunt) sed modis omnib. daturi operā vt compositis dissidiis in pristinum ordinem restituatur resp. Cumque in hoc potestatem acceperimus liberam, non opus videtur de iure disserere: quod prolixa oratione fecit Iunius. Quibus vero conditionibus dissidium humane possit dirimi, & qua fide pacta nostra confirmari, de his quid ipsi censeamus audite. Nos animaduertentes quamlibet seditionem in quauis ciuitate recte curari, si tollantur eius caussæ, necessarium duximus præcipuas huius dissidii caussas cognoscere atque abolere. compertoq; quod inclementes æris alieni exactiones præsentium malorum caussa fuerint, sic eas corrigimus. Qui soluēdo non sunt, iis omnibus æs alienum remitti æquum censemus. Et si quorum corpora, quod præstitutū *solutioni* diem excesserint, ex lege iam tenētur, hæc quoque placet esse libera. Si qui etiam per iudices addicti sunt creditoribus, & hos liberos esse volumus, eorumque cōdemnationes irritas facimus. Et de præteritis quidem cōtractibus, propter quos hæc secessio videtur facta, ita statuim᾽. de futuris vero, quidquid vos, populus, & senatorum consessus communi consilio statueritis, sancita lege ratum fiet. Nonne hæc sunt quæ vos plebeios alienarūt a patriciis; & his impetratis cōtentos vos fore putabatis, nec quidquam præterea desiderabatis? dantur nunc vobis. *quare* ite iam læti in patriam. Ad confirmanda vero hæc pacta & præstādam vobis securitatē, fides dabitur

Agrippæ Menenii oratio.

a

iis rationib. quę legitimæ ac solennes habentur in omnibus inimicitiarum diremptionibus. Senatuscōsulto hæc sancientur, & inter leges adscribentur: vel poti' nos hic scribamus quod videbitur, & senatus assentiet. Hæc autem quæ nunc conceduntur firma fore, nec senatū post quidquam contra moliturū, primum nos legati vobis spondemus, oppignerantes vobis corpora & animas & familias nostras; deinde alii senatores *idē facient*, quorū in S. C. asscribentur nomina. nō enim nobis inuitis quidquam scribetur quod plebi officiat: quia nos sumus senatus proceres, & primi sententias dicimus. Vltima fides est *communis* omnib. Græcis ac barbaris gentibus, quā *ex earum vsu* nullū tempus eximet; cū scilicet interposito iureiurando fœdus icitur, diisq; testibus ineuntur pacta; quæ multas priuatorū simultates, multaq; populorum bella finiit. hæc quoq; dabitur, siue paucos principes pro toto senatu iusiurandū interponere permittitis, siue mauultis omnes senatores, quorū nomina S. C. asscribentur, iurare per *omnia* sacra, vtiq; se cōditiones fœderis seruaturos firmiter. *Huiusmodi* aūt fœdera, dextrasq; ac fidē diis testib. acceptam & datā, calumniari Brute desine, nec e vita tolle pulcherrimū institutum: neq; vos ceteri auscultate memorāti hominum impiorū & tyrannicorum scelera; a quib. Romana virtus abest plurimū. Vnam adhuc dicā nemini vel ignotā vel dubiam; nec addā amplius. Quænam ista est? Ea quæ communem vtilitatem inuehit, & alteros per alteros seruat. hæc nos prima & sola contraxit in vnum, nec vnquā sinet separari ab inuicē. eget enim semper, nec vnquā desinet egere imperita multitudo prudentib. ducibus: itidē qui præesse possunt & reb. cōsulere, opus habent vulgo qđ parēre velit. idq; nō opinione tantū coniectamus, verū etiā *quotidianis* experimētis discimus. Quid igitur terremus & terremur inuicē, alteriq; alteris facessimus negotia? q̄d malis dictis vtimur, cum bona facta sint præ manibus? cur non *obuiis* brachiis cōplexi nos inuicē, abimus in patriā, fruituri pristina carorū cōsuetudine iucūdissima, & suauissimū expleturi desiderium; sed requirimus securitates parum securas, & fides infidas, quasi hostes infensissimi suspicantes omnia in

πᾶσι νόμιμοί τε καὶ ἐν ἔθει τοῖς διαλυομένοις τὰς ἔχθρας. ἐπιψηφιεῖται μὲν ἡ βουλὴ ταῦτα, καὶ νόμου τάξιν ἀποδώσει τοῖς γραφησομένοις· μᾶλλον δ᾽ ὑφ᾽ ἡμῶν ἐνθάδε γραφέσθω τὰ δόξαντα, καὶ ἡ βουλὴ τούτοις πείσεται. τὸ δ᾽ εἶναι βέβαια τὰ συγχωρούμενα νῦν, καὶ μηδὲν ὕστερον ἐναντίον αὖθις ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐξενεχθήσεσθαι, 300
πρῶτον μὲν ἡμεῖς οἱ πρέσβεις ἀνάδοχοι, διδόντες ὑμῖν σώματα καὶ ψυχὰς καὶ γενεὰς τὰς ἑαυτῶν, ἐνέχυρα· ἔπειτα οἱ ἄλλοι βουλευταὶ, ὅσοι τῷ ψηφίσματι συγγραφήσονται. οὐ γὰρ δή ποτε ἀκόντων ἡμῶν γραφήσεταί τι κατὰ τοῦ δήμου. οἱ γὰρ ἡγούμενοι τοῦ συνεδρίου, καὶ πρῶτοι τὰς αὐτῶν γνώμας ἀποφαινόμενοι τῶν ἄλλων, ἡμεῖς ἐσμεν. τελευταία δὲ πίστις ἅπασίν ἐστιν ἀνθρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι᾽ ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων, ὑφ᾽ ἧς πολλαὶ μὲν ἰδιωτῶν ἔχθραι μικραὶ, πολλοὶ δὲ πόλεμοι πόλεσι πρὸς πόλεις συστάντες, διηλλάγησαν. καὶ ταύτην εἴτε λαμβάνετε [τὴν] πίστιν, εἴτε ὀλίγοις ἐπιτρέπετε τοῖς ἡγεμόσι τοῦ συνεδρίου περὶ ὅλης ὑμῖν δοῦναι τῆς βουλῆς τοὺς ὅρκους, εἴτε πάντας ἀξιοῦτε τοὺς ἐπιγραφομένους τοῖς δόγμασιν ὀμνύειν, ἦ μὴν καθ᾽ ἱερῶν βέβαια τὰ συγκείμενα φυλάξειν. δεξιὰς δὲ καὶ σπονδὰς καὶ πίστεις ἐπὶ θεῶν γινομένας μήτε σὺ διάβαλλε, Βροῦτε, μήτε ἀναίρει τὸ κάλλιστον ἐπιτήδευμα τῶν ἀνθρωπίνων, μηδὲ ὑμεῖς ἀνάσχησθε αὐτοῦ λέγοντος ἀνοσίων καὶ τυραννικῶν ἀνθρώπων πονηρεύματα, ἃ τῆς Ῥωμαίων ἀρετῆς πολὺ ἀπέχει. μίαν εἰπὼν ἔτι τὴν οὔτε ἀγνοουμένην ὑπ᾽ οὐδενὸς ἀνθρώπων, οὔτε ἀμφισβητουμένην, παύσομαι. τίς δέ ἐστιν αὕτη; ἡ τὸ κοινὸν συμφέρον εἰσάγουσα, καὶ δι᾽ ἀλλήλων ἀμφότερα ποιοῦσα σώζεσθαι τὰ μέρη. αὕτη μέντοι πρώτη καὶ μόνη συνῆγέ τε ἡμᾶς εἰς τὸ αὐτὸ, καὶ οὐκ ἐάσει ποτὲ δίχα ἀλλήλων γενέσθαι. δεήσεται γὰρ ἀεὶ, καὶ οὐδέποτε παύσεται δεόμενον, τὸ μὲν ἀμαθὲς πλῆθος ἔμφρονος ἡγεμονίας· τὸ δὲ ἡγεῖσθαι δυνάμενοι βουλευτήριον, τοῦ ἄρχεσθαι βουλομένων ὄχλων. καὶ οὐ δόξῃ τοῦτο μόνον εἰκάσαντες, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ πειραθέντες ἴσμεν. τί οὖν δεδιττόμεθα πράγματα παρέχοντες ἀλλήλοις; τί δὲ λόγους πονηροὺς λέγομεν, χρηστὰ πράγματα ἔχοντες ἐν χερσίν; ἀλλ᾽ οὐκ ἀναπτύξαντες αὐτοὺς, καὶ τὼ χεῖρε περιβαλόντες ἀλλήλοις, ἄπιμεν εἰς τὴν πατρίδα, παλαιὰς τέρψεις τῶν ἡδίστων, καὶ πόθον ἀπολύτων γλυκύτατον ἀποληψόμενοι· ἀλλ᾽ ἐπιζητοῦμεν ἀσφαλείας ἀλύτους, καὶ πίστεις ἀπίστους, ὥσπερ οἱ πολεμιώτατοι καὶ πάντα ὑποπτεύοντες ἐπὶ τὸ χεῖρον;

χείρων; ἡμῖν μὲν, ὦ δημόται, τοῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου μία πίστις ἀπόχρη, περὶ τοῦ μὴ ἄν ποτε ὑμᾶς γενέσθαι περὶ ἡμᾶς, εἰ κατέλθοιτε, κακούς, σαφῶς τε ὑμῶν ἀγαθοὺς εἰδόσι, καὶ ἐπιτηδεύματα νόμιμα, τήν τε ἄλλην ἀρετήν, ἣν πολλάκις ἐπεδείξασθε καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ κατὰ πολέμους. καὶ εἴ τε δεῖ ἀνάγκην τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος τὰ συμβόλαια κοινῆς ἐπανορθώσεως τύχοι, τὰ κοινὰ ἄλλα πιστευόμενα ὑμῖν ἔσεσθαι ἀγαθά, καὶ οὐδὲν δεόμεθα οὔτε ὅρκων, οὔτε ὁμήρων, οὔτε ἄλλης πίστεως παρὰ τοῦ πλήθους οὐδεμιᾶς· ὑμῖν μέντοιγε πρὸς οὐδὲν τῶν ἀξιουμένων ἐναντιωσόμεθα. καὶ περὶ μὲν τῆς πίστεως ἐφ᾽ ᾗ διαβάλλειν ἡμᾶς Βροῦτος ἐπεχείρει, ταῦτα ἱκανά. εἰ δέ τις ὑμῖν φθόνος οὐ δίκαιος ἐγκάθηται πονηρὰ περὶ τῆς βουλῆς διανοεῖσθαι πείθων, βούλομαι ἵνα καὶ πρὸς τοῦτον εἰπεῖν λόγον, ὦ δημόται· καί μου πρὸς θεῶν μεθ᾽ ἡσυχίας καὶ προσοχῆς ἀκούσατε. ἔοικέ πως ἀνθρωπείῳ σώματι πόλις· σύνθετον γὰρ καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν ἐστιν ἑκάτερον· καὶ οὔτε δύναμιν ἔχει ἕκαστον τὴν αὐτὴν τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν, οὔτε χρείας παρέχεται τὰς ἴσας. εἰ δὴ λάβοι τὰ μέρη τοῦ ἀνθρωπείου σώματος ἰδίαν αἴσθησιν καθ᾽ αὑτὰ καὶ φωνήν, ἔπειτα στάσις ἐν αὐτοῖς ἐμπέσοι καθ᾽ ἓν γενομένοις τοῖς ἄλλοις ἅπασι πρὸς τὴν γαστέρα μόνην, καὶ λέγοιεν οἱ μὲν
301 πόδες, ὅτι πᾶν ἐπ᾽ αὐτοῖς τὸ σῶμα ἐπίκειται· αἱ δὲ χεῖρες, ὅτι τὰς τέχνας ἐργάζονται, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐκπορίζουσι, καὶ μάχονται πολεμίοις, καὶ ἄλλα πολλὰ ὠφελήματα παρέχουσιν εἰς τὸ κοινόν· οἱ δὲ ὦμοι, ὅτι τὰ ἄχθη πάντα ἐπ᾽ αὐτοῖς κομίζεται· ἡ δὲ κεφαλή, ὅτι ὁρᾷ καὶ ἀκούει· τὸ δὲ στόμα, ὅτι φθέγγεται, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις περιλαβοῦσα ἁπάσας ἔχει, δι᾽ ὧν σώζεται τὸ πρᾶγμα· ἔπειτα φαῖεν πρὸς τὴν γαστέρα, Σὺ δέ, ὦ χρηστή, τί τούτων ποιεῖς; ἢ τίς ἐστιν ἡ σὴ χάρις ἡμῖν καὶ ὠφέλεια; ἀλλὰ σύ γε τοσοῦτον ἀπέχεις τοῦ πράττειν καὶ συγκατορθοῦν ἡμῖν τῶν κοινῇ χρησίμων, ὥστε καὶ ἀντιπράττεις καὶ ἐνοχλεῖς, καὶ πρᾶγμα ἀφόρητον ὑπηρετεῖν ἀναγκάζουσα, καὶ φέρειν ἁπανταχόθεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σεαυτῆς ἐπιθυμιῶν. φέρε, τί οὐ μεταποιούμεθα τῆς ἐλευθερίας, καὶ τῶν πολλῶν ἀφιέμεθα πραγματειῶν, ἃς ἕνεκα ταύτης ὑπομένομεν; εἰ δὴ ταῦτα δόξειεν αὐτοῖς, καὶ μηδὲν ἔτι δρῴη τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, ἔσθ᾽ ὅπως ἂν ἐπὶ πολὺ διαρκέσαι δυνηθείη τὸ σῶμα, ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τῷ κακίστῳ τῶν μόρων ἀναλωθείη λιμῷ; οὐκ ἂν ἔχοι ἄλλως τις εἰπεῖν. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ὑπολάβετε καὶ περὶ τῆς πόλεως. πολλὰ γὰρ δὴ καὶ ταύτην τὰ συμπληροῦντα ἔθνη, καὶ οὐδὲν ἀλλήλοις ἐοικότα· ὧν ἕκαστον

deterius? Nobis quidem senatoribus vna fides sufficit, vos plebeios post reditum haudquaquã malos erga nos fore; quod scimus vos probe educatos esse ac legitimis studiis imbutos, ceterarumq; virtutũ bello & pace sępe *illustria* dedisse specimina. Quod si videtur fides ad cõponendas res & cõfirmãdam meliorũ spem necessaria, nos certe vobis bene fidimus, nec requirimus a plebe vel iusiurãdum, vel obsides, vel alia fidei pignora: vobis tamẽ nihil eorũ quæ poscitis denegabimus. atq; hęc de fide suffecerint, ob q̃ nos Brutus conatus est traducere. Si qua vero in vobis residet haud æqua inuidia, malasq; vobis de senatu cogitationes persuadet, libet nonnihil hac quoq; de re dicere; quod vos Quirites per deos oro vt quieti & attẽti audiatis. Videtur ciuitas humano corpori similis. vtrumq; enim compositũ est, & multis cõstat partibus: quarũ singulæ nec eandẽ vim habẽt, nec vsus pares exhibẽt. Iam si per se quæq; humani corporis pars proprium sensum itemq; vocẽ accipiat; deinde seditione inter eas orta, reliquæ omnes cõtra vnum ventrẽ conspirẽt, dicãtq; pedes, totũ sibi corpus incumbere; tũ manus, opificia se exercere, victũ cõparare, cum hostibus pugnare, aliasq; multas vtilitates in cõmune cõferre; itẽ humeri, onera se baiulare omnia; os, loqui se; caput, videre se & audire, cõplexuq; suo cõtinere reliquos sensus omnes, per quos *corpus & res ceteræ* cõseruentur; deinde ventri dicant, Tu vero bone *venter*, quid horum facis? aut quam nobis refers gratiam, quod emolumentum? immo tantum abest vt aliquid agas & nobiscum expedias in communes vsus, vt etiam officias & interturbes, nec ferendus sis nobis, cogens ministrare tibi & vndecumq; conquirere quæ tuas cupiditates expleant. age asseramus nos in libertatem, & excutiamus tot occupationes quas sustinemus huius gratia. Si sic visum eis sit, & nulla posthac faciat suum officium, fieri ne vllo modo poterit vt corpus diu duret, ac non intra paucos dies fame consumatur, genere mortis pessimo? nemo negare potest. Eodem sane modo & de ciuitate cogitate. nam & hãc conficiunt multa hominum genera inter se dissimilia; quorum quodque

proprium aliquem vsum in commune confert, sicut membra suo corpori. quidam agros colunt, alii pro his contra hostes pugnant; alii mercaturam exercentes, per mare important multa commoda; sunt qui necessaria tractant opificia. quodsi hæc omnia ciuium genera contra senatum ex optimatibus constantem insurgendo dicerent, Tu vero quid nobis boni facis? cur aliis imperare postulas? nō enim vllā caussam afferre potes: numquamne nos vindicabimus ab hac tua tyrannide, ac sine principe degemus? hæc inquam si animum inducerent, & a consuetis studiis desisterent, quid vetabit hāc ciuitatem malam male perire fame, bello, aliisque omnibus calamitatibus? Discite igitur Quirites, sicut in nostris corporibus venter iste vulgo male audiens, alit corpus dum alitur, & seruat dum seruatur, estque velut commune penuarium, suum cuiq; tribuens, conseruansque pacem omnium: ita in ciuitatibus dispensantem publica senatum & quid cuique conueniat prouidentem, omnia seruare, tueri, corrigere: & desinite inuidiosas in eum voces iactare, expulsos vos patria per eum, vt errones & mendicos vagari. nihil enim mali vobis fecit, nec faciet: immo vocat & orat, pandensq; vna cum portis vlnas vos excipiat.

Talia dicente Menenio, multæ variæque per totam concionem ab auditoribus iactabantur voces. postremo cum in fine orationis versus ad lamenta, proponeret calamitates vtrisque imminentes, tam manentibus in vrbe quam expulsis, deploraretque amborū miserias, effusi in lacrymas omnes vna voce conclamarunt, duceret se in vrbem, nec tēpus tereret. Nec multum aberat quin celeriter e concione abirent re tota legatis commissa, nihil amplius de securitate laborantes; ni Brutus *in medium* progressus cum impetum cohibuisset, dicens recte habere cetera quæ senatus plebi offerret, magnamq; pro his habendam ei gratiam. vereri se tamen futurum tempus & homines tyrānicos, ne arrepta olim occasione, plebem rursus inuaderent, memoresq; in eam iras effunderēt. Vnā porro securitatem esse omnibus qui *se* potentiores timeāt, si certū sit, etiamsi lęde-

Bruti postulata.

ἰδίαν τινὰ τῷ κοινῷ χρείαν, ὥσπερ τὰ μέλη τῷ σώματι, παρέχεται. οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἀγροὺς γεωργοῦσιν, οἱ δὲ μάχονται περὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς πολεμίους, οἱ δὲ ἐμπορεύονται πολλὰς διὰ θαλάσσης ὠφελείας, οἱ δὲ τὰς ἀναγκαίας ἐργάζονται τέχνας. εἰ δὲ ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη πρὸς τὴν βουλὴν τὴν ἐκ τῶν ἀρίστων συγκειμένην διαστασιάσειε, καὶ λέγοι, Σὺ δὲ ἡμῖν, ὦ βουλή, τί ποιεῖς ἀγαθόν; καὶ ἀντὶ ποίας αἰτίας ἄρχειν τῶν ἄλλων ἀξιοῖς; οὐδὲν γὰρ ἂν εἰπεῖν ἔχοις· ἔπειτα οὐκ ἀπαλλαγησόμεθά σου τῆς τυραννίδος ταύτης ἤδη ποτέ, καὶ δίχα ἡγεμόνος οἰκήσομεν; εἰ δὴ ταῦτα διανοηθέντες, τῶν συνήθων ἐπιτηδευμάτων ἀποσταῖεν, τί κωλύσει ταύτην κακὴν κακῶς ἀπολέσθαι τὴν πόλιν, ὑπὸ λιμοῦ τε καὶ πολέμου, καὶ παντὸς ἄλλου κακοῦ; μαθόντες οὖν, ὦ δημόται, ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν ἡ λοιδορουμένη κακῶς ὑπὸ τῶν πολλῶν γαστὴρ τρέφει τὸ σῶμα, τρεφομένη, καὶ σώζει σωζομένη, καὶ ἔστιν ὥσπερ τις ἑστίασις κοινή, ὃ προσφέρειν ἁπάντων καὶ τῆς διαλλαγῆς αἴτιον ἀποδιδοῦσα· οὕτως ἐν ταῖς πόλεσιν ἡ διοικοῦσα τὰ κοινά, καὶ τὸ πρέπον ἑκάστῳ προνοουμένη βουλή, πάντα σώζει καὶ φυλάττει καὶ ἐπανορθοῖ· παύσασθε τὰς ἐπιφθόνους κατ' αὐτῆς φωνὰς λέγοντες, ὡς ἐξεβλήθητε τῆς πατρίδος, ὡς ἀλῆται καὶ πτωχοὶ περιέρχεσθε δι' αὐτήν. οὐδὲν γὰρ ὑμᾶς εἴργασται κακόν, οὐδ' ἂν ἐργάσαιτο· ἀλλ' αὐτὴ καλεῖ καὶ ἀντιβολεῖ, καὶ τὰς χεῖρας ὑμῖν ἅμα ταῖς πύλαις ἀναπετάσασα, ὑποδέχεται. Τοιαῦτα λέγοντος τοῦ Μενηνίου, πολλαὶ καὶ ποικίλαι παρ' ὅλην τὴν δημηγορίαν ἐγίνοντο ἐκ τῶν παρόντων φωναί. ἐπὶ δὲ τελευτῶν τοῦ λόγου, πρὸς ὀλοφυρμοὺς ἐτράπετο, καὶ τὰς μελλούσας καθέξειν συμφοράς, τούς τε ὑπομένοντας ἐν τῇ πόλει καὶ τοὺς ἀπελαυνομένους, καὶ τὰς ἀμφοῖν ἀπεκλαύσατο τύχας, δάκρυά τε ἁπάντων ἐξεχεῖτο, καὶ μιᾷ βοῇ συμφρονήσαντες ἀνεβόων ἀπάγειν σφᾶς εἰς τὴν πόλιν, καὶ μὴ τρίβειν τὸν χρόνον· ὀλίγου τε πάνυ ἐδέησαν ἀπιέναι διὰ τάχους ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἅπαντα τὰ πράγματα τοῖς πρεσβευταῖς ἐπιτρέψαντες, καὶ μηδὲν ἄλλο τῶν εἰς ἀσφάλειαν πραγματευσάμενοι, εἰ μὴ παρελθὼν ὁ Βροῦτος ἐπέσχε τὰς ὁρμὰς αὐτῶν, τὰ μὲν δὴ ἄλλα καλῶς ἔχειν τῷ δήμῳ λέγων, ὅσα ἡ βουλὴ ὑπισχεῖτο, καὶ πολλὴν αὐτῇ τῶν συγχωρηθέντων χάριν ἔχειν ἀξιῶν· δεδοικέναι μέντοι τὸν ἄδηλον χρόνον φάσκων, καὶ τοὺς αὖθις ποτε 302
τυραννικοὺς ἄνδρας ἐπιχειρήσοντας, εἰ τύχοι, περὶ τῶν γεγονότων τῷ δήμῳ μνησικακεῖν· μίαν δὲ εἶναι μόνην ἀσφάλειαν πᾶσι τοῖς δεδοικόσι τοὺς κρείττονας ταύτην, εἰ γένοιτο αὐτοῖς φανερόν, ὅτι τοῖς βουλομένοις αὐ-

νοις αὐτοὺς ἀδικεῖν, οὐχ ὑπάρξῃ δύναμις· ἕως δ' ἂν παρῇ τὸ δύνασθαι πονηρὰ δρᾶν, οὐκ ἐλλείψει τοῖς πονηροῖς τὸ βούλεσθαι. ταύτης οὖν εἰ τύχοιεν τῆς ἀσφαλείας, οὐδὲν αὐτοῖς ἔτι δεήσει. ὑποτυχόντος δὲ τοῦ Μενηνίου, καὶ κελεύσαντος λέγειν τὴν ἀσφάλειαν ἣν ἔτι τὸν δῆμον οἴεται δεῖσθαι, Συγχωρήσατε, φησίν, ἡμῖν ἄρχοντας ἀποδείκνυσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐξ ἡμῶν ὅσους δή τινας, οἵτινες ἄλλου μὲν οὐδενὸς ἔσονται κύριοι, τοῖς δὲ ἀδικουμένοις ἢ καταδυναστευομένοις τῶν δημοτῶν βοηθήσουσι, καὶ οὐ περιόψονται τῶν δικαίων ἀποστερούμενον οὐδένα. τοῦτο ὑμᾶς ἀντιβολοῦμεν καὶ δεόμεθα πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς δεδώκατε, εἰ μὴ λόγος ἀλλ' ἔργον εἰσὶν αἱ διαλλαγαί, δοῦναι καὶ χαρίσασθαι. ὁ μὲν οὖν δῆμος ὡς τούτων ἤκουσε, μεγάλῃ βοῇ καὶ μέχρι πολλοῦ κατέχων, τόν τε ἄνδρα ἐπῄνει, καὶ τοὺς πρεσβευτὰς παρεκάλει συγχωρῆσαι σφίσι καὶ τοῦτο. οἱ δὲ πρέσβεις μεταστάντες ἐκ τῆς ἐκκλησίας, καὶ διαλεχθέντες ὀλίγα πρὸς ἀλλήλους, παρῆσαν οὐ διὰ μακροῦ. σιωπῆς δὲ γενομένης, παρελθὼν ὁ Μενήνιος, εἶπε· Τὸ μὲν πρᾶγμα, ὦ δημόται, μέγα καὶ πολλῶν μεστὸν ὑποψιῶν ἀτόπων· δέος τε καὶ φροντὶς ἡμᾶς εἰσέρχεται, μή ποτε δύο πόλεις ποιήσωμεν ἐκ μιᾶς· πλήν, τό γε ἐφ' ἡμῖν εἶναι μέρος, οὐδὲ πρὸς ταύτην ἐναντιούμεθα τὴν δέησιν ὑμῶν. τοῦτο μέντοι χαρίσασθε ἡμῖν, ὃ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν· ἐπιτρέψατε τῶν πρεσβευτῶν τοῖς εἰς τὴν πόλιν ἀφικομένοις δηλῶσαι τῇ βουλῇ ταῦτα. καὶ γὰρ εἰ τὴν ἐξουσίαν παρ' αὐτῆς ἔχομεν, ὅπως ἂν βουλώμεθα, ποιήσασθαι τὰς διαλλαγάς, αὐτοκράτορες ὄντες τῶν ὑποσχέσεων, αὐτοί γέ τοι οὐ δικαιοῦμεν τοῦτο λαβεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ δόξαν ἡμῖν ἀπήντηται πρᾶγμα καινόν, οἷα ἀφελόμενοι τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν, τῷ συνεδρίῳ φέροντες ἀναθήσομεν· πεπείσμεθα μέντοι κἀκείνῳ ταῦτα δόξειν ἅπερ ἡμῖν. ἐγὼ μὲν οὖν ἐνθάδε μενῶ, καὶ σὺν ἐμοί τι μέρος τῆς πρεσβείας· Οὐαλέριος δὲ πορεύσεται, καὶ οἱ λοιποὶ σὺν αὐτῷ. ἔδοξε ταῦτα· καὶ κατὰ σπουδὴν ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους, ἤλαυνον εἰς τὴν πόλιν οἱ μέλλοντες δηλώσειν τῇ βουλῇ τὰ γενόμενα. προτεθέντων δὲ τῶν ὑπάτων λόγον τοῖς συνέδροις, Οὐαλερίου μὲν ἦν γνώμη, διδόναι καὶ ταύτην τῷ δήμῳ τὴν χάριν· Ἄππιος δέ, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς ἠναντιοῦτο ταῖς διαλλαγαῖς, καὶ τότε ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀντέλεγε, βοῶν καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυρόμενος, καὶ ὅσον μέλλοι σπέρμα κακῶν βαλεῖν τῇ πολιτείᾳ προλέγων. ἀλλ' οὐκ ἔπειθε τοὺς πολλούς, ὡρμηκότας, ὥσπερ εἶπον, διαλύσασθαι τὴν στάσιν. γίνεται δὴ ψήφισμα τῆς βουλῆς, τά τε ἄλλα ὅσα οἱ πρέσβεις ὑπέσχοντο τῷ δήμῳ, εἶναι κύρια, καὶ τὴν ἀσφά-

re illi velint, nocendi potestatē eis defore. quamdiu enim malis sit potestas malefaciendi, nō defore nec voluntatem. Hāc igitur securitatem si plebs assequatur, nihil opus fore praeterea. Cumq; Menenius iuberet eū dicere, quaenā esset illa securitas quā a plebe adhuc requiri existimaret: Cōcedite, inquit, nobis aliquot annuos ex nostro ordine creare magistratus, qui nullam aliā potestatem habeant, nisi vt plebeiis iniuriā & vim patientibus succurrāt, nec patiantur quemquam iure suo fraudari. hoc a vobis precib. cōtendimus praeter illa quae *vltro* dedistis; si nō verbis, sed re vera de pace agitur. His auditis, plebs virum diu magnis acclamationibus laudauit, ac legatos rogauit vt hoc quoq; sibi cōcederent. Tum legati e concione digressi, post breue colloquiū redeunt: factoq; silentio progressus Menenius, ita locutus est: Magna Quirites res est, & multis plena suspicionibus absurdis: timor etiā & cura quaedā nos subit, ne forte duas in vna faciamus ciuitates: tamen, quantū in nobis est, ne has quidem preces vestras repellimus. hoc tamē nobis cōcedite, quod & in rem vestrā est: permittite legatos in vrbē reuerti, & senatui haec proponere. quamuis enim ab eo potestatem acceperimus pacem nostro arbitratu cōponendi, & quod visum fuerit promittēdi; ipsi tamen nō aequum censemus tantum nobis sumere: sed quia praeter opinionem occurrit nobis res noua, potestate nostra quodammodo priuati, ad senatū rem totam referimus. confidimus tamen ei quoq; probatum iri eadem quae nobis probantur. Ego igitur hic manebo, & mecum legatorum pars: Valerius ibit cum reliquis. Placuit hoc: propereque cōscensis equis, aduolarunt in vrbē qui significarent senatui quid ageretur. & consſ. ad senatū referentibus, Valerius censebat concedendam plebi & hanc gratiā. Appius vero, qui ab initio pacificationi cōtradixerat, tūc quoq; palā se opponebat, vociferās, deos attestans, praedicensque quātorum reipublicae malorum semen iacerent. sed nihil proficiebat, quod maxima pars (vt dixi) ad pacem esset procliuior. factumque est S.C. quod & cetera legatorum pollicita plebi confirmabat, & hanc secu-

ritatem quam peterēt permittebat. His ordinatis legati sequēti die in castra reuersi, senatus placita indicauerunt. Deinde plebs, monente Menenio vt mitteret ad senatum qui ab eo fidem acciperent, misit L. Iuniū Brutum, de quo iam dixi; & cum eo M. Decium & Sp. Icilium. ex senatus autem legatis dimidia pars cum Bruto in vrbem profecta est: Agrippa cum reliquis mansit in castris, rogatus a plebe vt legem præscriberet qua magistratus crearent. Sequenti die Brutus vna cū collegis aderat, pace cum senatu per fetiales quos vocant (*εἰρηνοδίκας* nos dixerimus) cōposita. Plebs in eas quæ tunc erant, tributa curias, (quas seu *φρατρίας* mecum, seu alio appellare velis nomine, per me licebit) annuos magistratus creauit L. Iunium Brutum, C. Siciniū Bellutum, quos & antea duces habuerat; & præter hos C. & P. Licinios, & Sp. Icilium Rugam. Hi quinque primi tribunitiā potestatem acceperūt, quarto die ante Idus Decembres; quemadmodum fit & nostro tēpore. Post peracta comitia legatis senatus videbātur bene se habere omnia quorum caussa missi fuerant. Brutus vero concione aduocata suasit plebi vt eum magistratum sacrosanctum & inuiolabilem esse decerneret, lege *in hoc lata* & iureiurando addito quo confirmaretur hæc securitas. Placuit hoc omnibus, lexq; ab eo & collegis scripta est, hæc: Tribunum inuitum nemo, vt vnum e vulgo, quidquam facere cogito; nec verberato, nec alium verberare iubeto: nec occidito, nec occidere iubeto. Siquis cōtra fecerit, sacer esto; & bona eius Cereri dicata sunto. & qui eū occiderit, purus a cæde esto. Et ne in posterum plebi potestas esset abrogare hanc legem, sed perpetuo maneret immobilis, adacti sunt omnes ciues iurare per sacra *omnia*, vtique hac lege in sempiternum vsuros & se & posteros: additaq; imprecatio, vt eius obseruatorib. superi & inferi essent ꝓpitii: trāsgressorib. vero, a diis & semonib. accideret contrariū, tamq̄ grauissimo obstrictis piaculo. Indeq; mos apud Romanos obtinuit, vt tribunorum corpora

Tribuni plebis.

λαι τὴν ἠτεῖτο ἐπιτρέπειν. Ταῦτα οἱ πρέσβεις διοικησάμενοι, τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ παρῆσαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ διεσάφησαν. μετὰ τοῦτο Μενινίου παραινέσαντος τοῖς δημόταις ἀποστεῖλαί τινας εἰς τὴν βουλὴν, οἷς τὰ πιστὰ δώσει, πέμπεται Λεύκιος Ἰούνιος Βροῦτος, ὑπὲρ οὗ πρότερον εἴρηκα, καὶ σὺν αὐτῷ Μάρκος Δέκιος, καὶ Σπόριος Ἰκίλιος. τῶν δὲ παρὰ τῆς βουλῆς ἀφιγμένων, οἱ μὲν ἡμίσεις ἅμα τοῖς περὶ τὸν Βροῦτον εἰς τὴν πόλιν ἀπεστάλησαν· Ἀγρίππας δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν κατέμεινεν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, διαγράψαι παρακληθεὶς τὸν νόμον τοῖς δημοτικοῖς, καθ' ὃν ἀποδείξουσι τὰς ἀρχάς. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ, παρῆσαν μὲν οἱ περὶ τὸν Βροῦτον, πεποιημένοι τὰς πρὸς τὴν βουλὴν συνθήκας διὰ 303 τῶν εἰρηνοδικῶν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι Φιτιάλεις. νομηθεὶς δὲ ὁ δῆμος εἰς τὰς τότε οὔσας φρατρίας, ἢ ὅπως βούλεταί τις αὐτὰς προσαγορεύειν, ἃς ἐκεῖνοι καλοῦσι κουρίας, ἄρχοντας ἐνιαυσιαίους ἀποδεικνύουσι τοὺς περὶ Λεύκιον Ἰούνιον Βροῦτον, καὶ Γάϊον Σικίννιον Βελλοῦτον, οὓς καὶ τέως εἶχον ἡγεμόνας· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, Γάϊον καὶ Πόπλιον Λικιννίους, καὶ Γάϊον Ἰκίλλιον Ῥουγγάνον. οὗτοι δημαρχικὴν ἐξουσίαν πρῶτοι παρέλαβον οἱ πέντε ἄνδρες, ἡμέρᾳ τετάρτῃ πρὸ τῶν εἰδῶν δεκεμβρίων, ὥσπερ καὶ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γίνεται. τελεσθέντων δὲ τῶν ἀρχαιρεσίων, τοῖς μὲν παρὰ τῆς βουλῆς ἥκουσι καλῶς ἔχειν ἐδόκει πάντα περὶ ὧν ἀπεστάλησαν· ὁ δὲ Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν, συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν, νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιώσαντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλές. ἐδόκει ταῦτα πᾶσι, καὶ γράφεται πρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν συναρχόντων ὅδε ὁ νόμος ἐστί· « Δήμαρχον ἄκοντα, ὥσπερ ἕνα τῶν πολλῶν, μηδεὶς μηδὲν ἀναγκαζέτω δρᾶν, μηδὲ μαστιγούτω, μηδὲ ἐπιταττέτω μαστιγοῦν ἑτέρῳ, μηδὲ ἀποκτιννύτω, μηδὲ ἀποκτείνειν κελευέτω. ἐὰν δέ τις τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσῃ, ἐξάγιστος ἔστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά· καὶ ὁ κτείνας τινὰ τῶν ταῦτα εἰργασμένων, φόνου καθαρὸς ἔστω. καὶ ἵνα μὴ εἰς τὸ λοιπὸν τῷ δήμῳ ἐξουσία γένηται καταπαῦσαι τόνδε τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς πάντα τὸν χρόνον ἀκίνητος διαμείνῃ, πάντας ἐτάχθη Ῥωμαίους ὀμόσαι καθ' ἱερῶν, ἦ μὴν χρήσεσθαι τῷ νόμῳ καὶ αὐτοὺς καὶ ἐκγόνους τὸν ἀεὶ χρόνον· ἀρά τε τῷ ὅρκῳ προσετέθη, τοῖς μὲν ἐμπεδοῦσι τοὺς θεοὺς τοὺς οὐρανίους ἵλεως εἶναι, καὶ δαίμονας τοὺς καταχθονίους· τοῖς δὲ παραβαίνουσιν, ἐναντία καὶ τὰ παρὰ θεῶν γίνεσθαι, καὶ τὰ παρὰ δαιμόνων, ὡς ἄγει τῷ μεγίστῳ ἐνόχοις. ἐκ τούτων κατέστη τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος, τὰ τῶν δημάρχων σώματα

ἱερὰ

ἱερὸς εἶναι καὶ πάναγής, καὶ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου διαμένει. ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐψηφίσαντο, βωμὸν κατεσκεύασαν ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας, ἐν ᾗ κατεστρατοπέδευσαν, ὃν ἐπὶ τοῦ κατασχόντος αὐτοὺς δείματος τότε ὠνόμασαν, ὡς ἡ πάτριος αὐτῶν σημαίνει γλῶσσα, Διὸς Δειματίου. ᾧ θυσίας ἐπιτελέσαντες, καὶ τὸν ὑποδεξάμενον αὐτοὺς τόπον ἱερὸν ἀνέντες, κατῆσαν εἰς τὴν πόλιν ἅμα τοῖς πρέσβεσιν. ἀποδόντες δὲ καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει θεοῖς χαριστήρια, καὶ τοὺς πατρικίους πείσαντες ἐπικυρῶσαι τὴν ἀρχὴν, ψῆφον ἐπενέγκαντας, ἐπειδὴ καὶ τούτου παρ' αὐτῶν ἔτυχον, ἐδεήθησαν ἔτι τῆς βουλῆς ἐπιτρέψαι σφίσιν ἄνδρας ἐκ τῶν δημοτικῶν δύο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποδεικνύναι, τοὺς ὑπηρετήσοντας τοῖς δημάρχοις ὅσων ἂν δέωνται, καὶ δίκας ἃς ἂν ἐπιτρέψωσιν ἐκεῖνοι, κρινοῦντας, ἱερῶν τε καὶ δημοσίων τόπων καὶ τῆς κατ' ἀγορὰν εὐετηρίας ἐπιμελησομένους. λαβόντες δὲ καὶ τοῦτο τὸ συγχώρημα παρὰ τῆς βουλῆς, ἀποδεικνύουσιν ἄνδρας, οὓς ὑπηρέτας τῶν δημάρχων καὶ συνάρχοντας καὶ δικαστὰς ἐκάλουν. νῦν μέντοι κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν ἀφ' ἑνὸς ὧν πράττουσιν ἔργων, ἱερῶν τόπων ἐπιμεληταὶ καλοῦνται, καὶ τὴν ἐξουσίαν ὑπηρετικὴν ἑτέρων ἔχουσιν, ὡς πρότερον. ἐπιτέτραπται δὲ αὐτοῖς πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ σχεδὸν ἐοίκασί πως κατὰ τὰ πλεῖστα τοῖς παρ' Ἕλλησιν ἀγορανόμοις. ἐπεὶ δὲ κατέστη τὰ πράγματα, καὶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς κόσμον ἐκομίσατο ἡ πόλις, ἐπὶ τοὺς ἔξω πολέμους ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων στρατιὰ κατελέγετο, πολλὴν εἰσενεγκαμένου προθυμίαν τοῦ δήμου, καὶ δι' ὀλίγου χρόνου πάντα τὰ εἰς πόλεμον ἐπιτήδεια εὐτρεπῆ ποιήσαντος. τῶν

304 δὲ ὑπάτων διακληρωσαμένων περὶ τῆς ἐξουσίας, ὡς ἔστιν αὐτοῖς ἔθος, Σπόριος μὲν Κάσσιος, ὃς ἔλαχε τὴν κατὰ τὴν πόλιν ἐπιμέλειαν, ἔμεινε μέρος τῆς κατειλεγμένης δυνάμεως, λαβὼν τὸ ἀρκοῦν. Πόστουμος δὲ Κομίνιος ἐξῆγε τὴν λοιπὴν στρατιὰν, Ῥωμαίων τε αὐτῶν ἀξιόχρεων ἄγων μοῖραν, καὶ Λατίνων τὸ συμμαχικὸν οὐκ ὀλίγον. κρίνας δὲ Οὐολούσκοις ἐπιχειρεῖν πρώτοις, πόλιν αὐτῶν Λογγόλαν ἐξ ἐφόδου καταλαμβάνεται, ἐπιβαλομένων μὲν τῶν ἐν αὐτῇ μεταποιεῖσθαί τινος ἀρετῆς, καί τινα στρατιὰν ὕπαιθρον ἀποστειλάντων, ἢ τοὺς ἐπιόντας ἀνείρξειν ἐπίστευον, αἰσχρῶς δὲ ἀναγκασθέντων φυγεῖν, πρὶν ἢ λαμπρόν τι ἔργον ἀποδείξασθαι, καὶ οὐδὲ ἐν τῇ τειχομαχίᾳ γενναῖον οὐδὲν ἀποδειξαμένων. μιᾷ γοῦν ἡμέρᾳ τῆς τε γῆς αὐτῶν Ῥωμαῖοι ἐκράτησαν ἀκονιτὶ, καὶ τὴν πόλιν οὐ πολλὰ πραγματευθέντες κατὰ κράτος ἔλαβον. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρα-

sacrosancta sint; qui manet vsque ad nostrum seculum. His ita decretis aram posuerunt in vertice mõtis eius in quo castra habebant; quam a *Panico* terrore quo tunc correpti fuerant, patria lingua nominarunt Iouis Fauni, qđ significat Διὸς Δειματίου. Quo sacrificiis placato, & consecrato *ipso etiam* loco in quo consederant, cum legatis in vrbem reuerterunt. Vbi vero & vrbanis diis gratias ac sacra persoluerunt, impetrata sui magistratus cõfirmatione a patriciis, petunt insuper a senatu permitti sibi vt quotãnis duos e plebe viros designent, qui tribunis subministrent quidquid opus sit; & lites, quas tribuni eis commiserint, iudicent: ædiumq; sacrarum, locorum publicorum, atq; annonæ curam habeãt. Hoc quoq; per senatum concesso, creauerunt quos *tunc* ministros & collegas ac iudices tribunorũ appellabant: nũc vero ab officiorum vno vernacula lingua *AEdiles* (*idest*, sacrarum ædium curatores) vocant, potestatem habentes alterius magistratus ministram, vt antea. Cõmissæ vero eis sunt multæ ac magnæ res; suntq; maxima ex parte Græcorum ἀγορανόμοις (*idest, fori & rerum venalium arbitris*) similes. Porro pacatis iam rebus, & restituta in pristinũ ordinem republica, externorum bellorũ caussa delectus sunt habiti magna plebis alacritate, ita vt intra breue tẽporis spatium ad bellum parata fuerint omnia: ac mox consulib. ex more sortitis munia, Spurio Cassio cura rerum vrbanarum obtigit, relictumque militum quantum *ad præsidium vrbis* sufficere videretur. reliquum exercitum eduxit Postumus Cominius, in quo nõ modo Romanorum erat iustus numerus, sed & Latinorũ non contemnenda auxilia: primosq; Volscos adoriendos ratus, ex itinere cepit oppidum eorum Lõgulam. etsi enim oppidani animos sumerent, & cum exercitu prodirẽt ad arcendum hostis incursum, turpiter tamẽ intra mœnia sunt cõpulsi, priusq̃ præclarũ aliquod edidissent facinus: atque adeo ne in mœnium quidẽ defensione fortitudinis vllũ dedere documentũ. Vno igitur die tũ ager eorũ sine puluere (*vt vulgus loquitur*) in potestatem redactus est, tũ oppidũ ipsum expugnatũ nõ magno negotio. Consul

Ædiles pl.

Volsci debellati.

præda militibus concessa, & relicto ibi præsidio, cum exercitu ad aliud Volscorum oppidum contendit, nomine Poluscam, non procul a Longula dissitam: nemineque occurrere auso, facile agrum emensus, admouit exercitum ad mœnia. Ibi milites, pars valuis portarũ excisis, pars muro per scalas superato, primo oppugnationis die potiti sunt eo etiam oppido. Quo capto, in paucos quosdam, qui defectionis auctores fuerant, animaduertit, reliquos pecuniis & armis mulctatos populi Romani iussa facere coegit in posterum. Hic quoque relicta modica præsidiariorum manu, sequenti die cum exercitu Coriolos petiit, vrbem nobilem & Volscorum quasi caput; in qua & validæ erant copiæ, & firma mœnia, resque ad bellum necessariæ iam dudum ab oppidanis comparatæ. hanc cum vsque ad vesperam oppugnasset, amissis suorum compluribus, repulsus est. Postero die cõparatis arietibus, cratibus, & scalis, instauraturus erat oppugnationem totis copiis: sed vt cognouit Antiates Coriolanis ob cognationem magna manu succurrere, diuiso exercitu, dimidium ad oppugnationem reliquit cũ legato Tito Largio: reliquo hostem arcere statuit. eodemque die res vtrobique gesta est feliciter, omnium egregia opera, sed vnius viri virtute incredibili; cuius facinora, nulla exæquarit oratio is genere patricius erat, non obscuris natus parentibus, nomine C. Marcius; homo frugi, & perliberali *ac generoso* animo. Pugnatum est autem vtrobique in hunc modum. Largius prima luce admoto exercitu ad Coriolana mœnia, multis locis tentabat aditum. oppidani vero, erecti Antiatium auxilio, quod credebant breui affore, omnibus portis apertis confertim in hostem fecerunt impetum. Romani primam impressionem exceperunt *fortiter*, irruentibus inferentes multa vulnera: deinde pluribus superuenientibus, impulsi per decliuia, recesserunt. Quo viso, Marcius, de quo ante dixi, cum paucis restitit, excipiens in-

πρός τε τὰ ἐγκαταληφθέντα χρήματα διαρπάσαι τοῖς στρατιώταις ἐφεὶς, καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει καταλιπὼν, ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἐφ᾽ ἑτέραν πόλιν τῶν Οὐολούσκων, ἣ καλεῖται μὲν Πόλουσκα, κατὰ διάστημα δὲ οὐ πολὺ τῆς Λογγόλας ἀπεῖχε. οὐδενὸς δὲ αὐτῷ τολμήσαντος ὑπαντῆσαι, διανύσας τὴν χώραν κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν, προσέβαλε τοῖς τείχεσι. τῶν δὲ στρατιωτῶν οἱ μὲν, τὰς πύλας διακόψαντες, οἱ δὲ, διὰ κλιμάκων ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβάντες, αὐθημερινὸν γίνονται καὶ ταύτης τῆς πόλεως κύριοι. ὡς δὲ παρέλαβε τὴν πόλιν, ὀλίγους μέν τινας ἐπιλέξας, τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως, ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς χρημάτων ἀφαιρέσει ζημιώσας, καὶ ὅπλα ἀφελόμενος, Ῥωμαίων εἶναι τὸ λοιπὸν ἠνάγκασεν ὑπηκόους. καταλιπὼν δὲ κἀν ταύτῃ βραχεῖαν τῆς στρατιᾶς μοῖραν ἕνεκα φυλακῆς, τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ τὴν δύναμιν ἀναλαβὼν, προῆγεν ἐπὶ Κοριόλας, πόλιν ἐπιφανῆ σφόδρα, καὶ ὥσπερ ἂν μητρόπολιν τῶν Οὐολούσκων· ἔνθα καὶ δύναμις ἦν συνειλεγμένη καρτερὰ, καὶ τὸ τεῖχος οὐ ῥᾴδιον ἁλῶναι, τά τε πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια παρεσκευασμένα τοῖς ἔνδον ἐκ πολλοῦ. ἐπιχειρήσας δὲ τῇ τειχομαχίᾳ μέχρι δείλης ὀψίας, ἀποκρούεται πρὸς τῶν ἐναντίων, πολλοὺς τῶν οἰκείων ἀπολέσας. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ κριούς τε καὶ γέρρα καὶ κλίμακας εὐτρεπισάμενος, παρεσκευάζετο μὲν, ὡς πάσῃ τῇ δυνάμει πειρασόμενος τῆς πόλεως· ἀκούσας δὲ ὅτι πολλὴ χεὶρ μέλλουσιν Ἀντιᾶται βοηθεῖν τοῖς Κοριολάνοις κατὰ τὸ συγγενὲς, καί εἰσιν οἱ πεμφθέντες ἐν ὁδῷ ἤδη, μερίσας τὸν ἑαυτοῦ στρατὸν, τῷ μὲν ἡμίσει τειχομαχεῖν ἔγνω, Τίτον Λάρκιον ἐπ᾽ αὐτοῖς καταλιπὼν, τῷ δὲ λοιπῷ κωλύειν τοὺς ἐπιόντας διενοεῖτο. καὶ γίνονται δύο τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀγῶνες· Ῥωμαῖοι δὲ ἐνίκων, πάντων μὲν προθύμως ἀγωνισαμένων, ἑνὸς δὲ ἀνδρὸς ἄπιστον ἀρετὴν καὶ παντὸς λόγου κρείττονας ἀποδειξαμένου παρεξῆς· ὃς ἦν μὲν ἐκ τοῦ γένους τῶν πατρικίων, καὶ οὐκ ἀσήμων πατέρων· ἐκαλεῖτο δὲ Γάιος Μάρκιος· σώφρων δὲ τὸν καθ᾽ ἡμέραν βίον ὁ ἀνὴρ, καὶ φρονήματος ἐλευθέρου μεστός. ἐγίνετο δὲ ὁ τρόπος τῆς ἑκατέρας μάχης τοιόσδε· ὁ μὲν Λάρκιος ἐξαγαγὼν τὴν στρατιὰν ἅμα ἡμέρᾳ, προσῆγε τοῖς τείχεσι τῆς Κοριόλας, καὶ κατὰ πολλοὺς τόπους ἐποιεῖτο τὰς προσβολάς. οἱ δὲ Κοριολανοὶ, μεγαλοφρονοῦντες ἐπὶ τῇ παρὰ τῶν Ἀντιατῶν βοηθείᾳ, ἣν οὐ διὰ μακροῦ σφίσι παρέσεσθαι ἐπίστευον, ἀνοίξαντες πάσας τὰς πύλας, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀθρόοι. Ῥωμαῖοι δὲ τὴν μὲν πρώτην ἔφοδον αὐτῶν ἐδέξαντο, καὶ πολλὰς πληγὰς τοῖς ὁμόσε χωροῦσιν ἔδοσαν. ἔπειτα πλειόνων ἐπιόντων, ὠθούμενοι κατὰ πρανοῦς χωρίου, ἐνέκλιναν. τοῦτο κατιδὼν ὁ Μάρκιος, ὑπὲρ οὗ πρότερον ἔφην, ἵσταται σὺν ὀλίγοις, καὶ δέχεται τὸ ἐπι- 305
φερόμενον

φερόμενον τῶν πολεμίων στῖφος· καταβαλὼν δὲ συχνοὺς αὐτῶν, ὡς ἐνέκλιναν οἱ λοιποὶ, καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἔφευγον, ἠκολούθει, κτείνων ἀεὶ τοὺς ἐν χερσὶ, καὶ ἐπικελευόμενος τοῖς φεύγουσιν ἀεὶ τῶν σφετέρων, ἀναστρέφειν τε καὶ θαρρεῖν, καὶ αὐτῷ ἕπεσθαι. οἱ δ᾽ αἰδεσθέντες ἐπὶ τῷ ἔργῳ, ἀνέστρεφον αὖθις, καὶ τοῖς καθ᾽ ἑαυτοὺς ἐπέκειντο παίοντες καὶ διώκοντες· καὶ δι᾽ ὀλίγου χρόνου τοὺς συμπλακέντας ἕκαστοι τετραμμένοι, προσέκειντο τοῖς τείχεσιν· καὶ ὁ Μάρκιος θρασύτερον ἤδη κινδυνεύων, προσωτέρω μᾶλλον ἐχώρει· καὶ πρὸς αὐταῖς γενόμενος ταῖς πύλαις, συνεισέπιπτε τοῖς φεύγουσιν εἰς τὸ τεῖχος. συνεισπεσόντων δ᾽ αὐτῷ καὶ ἄλλων συχνῶν κατὰ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως, φόνος ἐγένετο ἐξ ἀμφοῖν πολύς· τῶν μὲν ἀνὰ τοὺς στενωπούς, τῶν δὲ περὶ ταῖς ἁλισκομέναις οἰκίαις μαχομένων. συνελάμβανον δὲ τοῦ ἔργου τοῖς ἔνδον καὶ γυναῖκες, ἀπὸ τῶν τεγῶν βάλλουσαι τοὺς πολεμίους τοῖς καλυπτῆρσι· καὶ καθ᾽ ὅσον ἑκάστῳ τις ἰσχὺς καὶ δύναμις ἦν, προθύμως ἐβοήθουν τῇ πατρίδι. οὐ μέντοι ἐπὶ πολὺν χρόνον τοῖς δεινοῖς ἀντεῖχον, ἀλλ᾽ ἠναγκάσθησαν παραδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς τοῖς κεκρατηκόσι. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἁλούσης τῆς πόλεως, οἱ μὲν ἄλλοι Ῥωμαῖοι πρὸς ἁρπαγὴν τῶν ἐγκαταληφθέντων ἐτράποντο, καὶ μέχρι πολλοῦ διετέλουν προσκείμενοι ταῖς ὠφελείαις, χρημάτων πολλῶν ὑπαρχόντων καὶ ἀνδραπόδων· ὁ δὲ Μάρκιος ὁ πρῶτος καὶ προϋποστὰς τοὺς πολεμίους, καὶ λαμπρότατος ἁπάντων γενόμενος Ῥωμαίων ἔν τε τῇ τειχομαχίᾳ καὶ τοῖς ἐντὸς τείχους ἀγῶσι, λαμπρότερος ἐν τῷ δευτέρῳ ἀγῶνι συστάντι πρὸς τοὺς Ἀντιάτας ἐφάνη. οὐδὲ γὰρ ταύτης ἐδικαίωσεν ἀπολειφθῆναι τῆς μάχης· ἀλλ᾽ ἅμα τῷ παραληφθῆναι τὴν πόλιν, ὀλίγους τοὺς ἀκολουθῆσαι δυναμένους ἐπαγόμενος, ἐχώρει δρόμῳ, καὶ καταλαβὼν παρατεταγμένας ἤδη τὰς δυνάμεις, καὶ μελλούσας εἰς χεῖρας ἰέναι, τήν τε ἅλωσιν τῆς πόλεως πρῶτος ἀναγγέλλει τοῖς σφετέροις, τεκμήριον ἀποδεικνὺς τὸν καπνόν, ὃς ἀπὸ τῶν ἐμπρησθεισῶν οἰκιῶν πολὺς ἐφέρετο, καὶ δεηθεὶς τοῦ ὑπάτου, κατὰ τὸ καρτερώτατον τῶν πολεμίων ἐτάχθη. καὶ ἐπεὶ τὰ σημεῖα ἤρθη τῆς μάχης, πρῶτος ὁμόσε τοῖς ἐναντίοις ἐχώρει, καὶ πολλοὺς τῶν εἰς χεῖρας ἐλθόντων ἀποκτείνας, εἰς μέσην αὐτῶν τὴν φάλαγγα ὠθεῖται. οἱ δὲ Ἀντιᾶται συστάδην μὲν οὐκέτι μάχεσθαι πρὸς αὐτὸν ὑπέμενον, ἀλλ᾽ ἐξέλειπον τὰς τάξεις καθ᾽ οὓς γένοιτο ἐπιών, κύκλῳ δὲ περιστάντες ἀθρόοι, καὶ ἔβαλλον ὑποχωροῦντες ἐπιόντα καὶ ἑπόμενον. ὁ δὲ Ποστούμιος ὡς ἔγνω τοῦτο, δείσας μή τι μονωθεὶς ὁ ἀνὴρ πάθῃ, τοὺς κρατίστους τῶν νέων ἀρωγοὺς αὐτῷ πέμπει. καὶ ἐκεῖνοι ποιήσαντες πυκνοὺς τοὺς λόχους, ἐμβάλλουσι τοῖς πολεμίοις. οὐ δεξαμένων δ᾽ αὐτοὺς τῶν κατὰ μέτωπον, ἀλλ᾽

currentem hostium cateruam. prostratisque multis, reliquos inclinantes & in vrbem fugientes insequitur, cædens interim quotquot assequeretur, & suos ex fuga reuocans, seq; fidenti animo sequi iubens. Quo feruore illi pudefacti, pedem referunt, hostemque prementes cædunt ac fugant: breuique tempore obuiis quibusque fusis, aduolant ad muros. ac Marcius audacius iã periclitans, magis ac magis progreditur: ipsasque assecutus portas, vna cum fugientibus intra mœnia irrumpit. cumque & alii cum eo multi multis partibus in vrbem irrumperent, magna vtrimque strages edebatur, dum alii per vicos, alii in ædium expugnationibus dimicarẽt. In eo certamine mulieres quoque iuuabant oppidanos, e tectis hostẽ tegulis impetentes: & pro se quisque quanta poterat alacritate opem ferebat patriæ. non tamen diu restiterunt, coacti se dedere victoribus. capta in hunc modum vrbe, ceteri Romani ad direptionem vrbis versi, diu prædis incumbebãt, quod magnam offenderent opum & mancipiorum copiam. At Marcius qui primus impetum hostium retuderat, & præ ceteris tum extra tum intra mœnia insigniter pugnauerat; in secunda pugna contra Antiates maiorem etiam virtutem præstitit. nec enim æquum putabat huic deesse prœlio; sed mox post deditionẽ Coriolanorum, cum paucis qui consequi poterant, accurrit: cumq; offendisset instructas iam acies moxq; congressuras, & vrbem captã primus suis nuntiauit, fumum ostendens ex incensis ædibus erumpentẽ; & exorato consule, se hostium robori obiecit. Sublatis dein pugnæ signis, primus oppositos aggressus, multis cæsis in mediam perrupit aciem. nam Antiates non sustinentes eum comminus, qua se inferret, loco cedebant; densaque corona circumstantes, iaculis impetebant, cedentes *interim* incurrẽti & insequenti. Quo cognito, Postumus veritus ne desolato grauius aliquid accideret, auxilio submisit validissimam iuuenum manum. qui densatis ordinibus irruunt in hostes; versisque in fugam aduer-

ſariis, *prouecti* vlterius, inuenerunt Marcium conſauciatum vndique, & circa eum magnam ſtragẽ, alios occiſos, alios ſemineces. Poſt Marcio duce coniunctis viribus inuaſerũt ceteros qui etiamtum ſeruabant ordines; cædentes quotquot reſiſterent, haud aliter quam viliſſima mãcipia. Memorabilem operam in eo prœlio nauarunt Romani milites, cum alii, tum pręcipue qui Marcium protexerunt: ſed omnes ſuperauit ipſe Marcius; cui citra controuerſiam imputabatur victoria. Cum vero iam contenebraſceret, Romani ſe in caſtra receperunt, elati eo ſucceſſu; multis Antiatium cæſis, multos etiam captiuos ſecum ducentes. Sequenti vero die Poſtumus aduocato in concionẽ exercitu, prolixe laudauit Marcium, coroniſque redimitum ob præclare vtroque prœlio nauatam operam, remunerauit aliis etiam præmiis, donato equo bellatore, imperatoriis inſigniis exornato, decemque captiuis corporibus, ipſius optioni permiſſis; argentique quantum ipſe ferre poſſet, & ex reliqua præda eximiis primitiis. Militibus vero frequẽti acclamatione laudantibus & gratulantibus, progreſſus *in mediũ* Marcius, ait ſe conſuli cęteriſq; omnibus, ob præmia quibus ſe dignati ſint, agere gratias: non tamen ſe vſurum iis donis, ſed equo contentum fore, ob inſignium ſplendorem; & vno captiuo, qui hoſpes ſibi ſit. Tum milites, qui prius venerabantur viri fortitudinem, magis etiam diuitiarum cõtemptum admirati ſunt, & in tanta felicitate tantam modeſtiam: eſtque ex illo facinore Coriolanus cognominatus, & omniũ ea ætate clariſſimus exſtitit.

Poſteaquam vero cum Antiatibus ſic depugnatum eſt, reliqui Volſcorum populi ſimultates aduerſus Romanos depoſuerunt, & ſiqui alii hoſtiles gerebant animos: & quotquot vel in armis iam erant, vel ſe ad bellum inſtruebant, conquieuerunt. Quibus omnibus clementer habitis, Poſtumus domum reuerſus dimiſit exercitum.

Domeſtica. Alter conſul Caſſius in vrbe relictus, interea ædem Cereris & Liberi Liberæq; dedicauit; in fine circi maximi ſuper ipſos carceres ſitam; quam A. Poſtumius dictator prœliũ

εἰς φυγὴν τραπέντων, προσωτέρω ὑποχωρήσαντες, εὑρίσκουσι τὸν Μάρκιον τραυμάτων μεστὸν, καὶ περὶ αὐτὸν ὁρῶσι νεκρούς τε κειμένους πολλοὺς καὶ ἡμιθανεῖς. μετὰ τοῦτο ἤδη κοινῶς ἐχώρουν, ἡγεμόνα τὸν Μάρκιον ἔχοντες, ἐπὶ τοὺς ἔτι διαμένοντας ἐν τάξει, κτείνοντες τοὺς ὑφισταμένους καὶ ὥσπερ ἀνδραπόδοις προσχρώμενοι. ἄξιοι μὲν δὴ λόγου καὶ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἐγένοντο· κράτιστοι δ᾽ αὐτῶν οἱ περιασπίσαντες τὸν Μάρκιον· ὑπὲρ ἅπαντας δὲ αὐτοὺς ὁ Μάρκιος, ὃς καὶ τῆς νίκης ἀναμφιλόγως αἰτιώτατος ἦν. ἐπεὶ δὲ συνεσκότασεν ἤδη, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἀνεχώρουν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μέγα ἐπὶ τῇ νίκῃ φρονοῦντες, καὶ πολλοὺς μὲν ἀνῃρηκότες τῶν Ἀντιατῶν, πολλοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἄγοντες. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ συγκαλέσας ὁ Ποστούμιος εἰς ἐκκλησίαν τὸν στρατὸν, ἔπαινον τοῦ Μαρκίου διεξῆλθε πολὺν, καὶ στεφάνοις 306
αὐτὸν ἀριστείοις ἀνέδησεν, ἀμφοτέρων ἀριστεῖα τῶν ἀγώνων ἀποδιδούς. ἐδωρήσατο δ᾽ αὐτῷ ἵππον πολεμιστὴν, στρατηγικοῖς ἐπισήμοις κεκοσμημένον, καὶ δέκα σώμασιν αἰχμαλώτοις, ἐπ᾽ ἐκείνῳ ποιήσας οὓς βούλοιτο λαβεῖν, ἀργυρίῳ δὲ ὅσον ἂν ἐξενέγκασθαι δύναιτο αὐτὸς, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης λείας καλαῖς ἀπαρχαῖς. βοῆς δὲ γενομένης ἐξ ἁπάντων μεγάλης, ὡς ἂν ἐπαινούντων τε καὶ συνηδομένων, παρελθὼν ὁ Μάρκιος, τῷ τε ὑπάτῳ χάριν εἰδέναι ἔφη, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐπὶ ταῖς τιμαῖς ὧν αὐτὸν ἠξίουν· οὐ μέντοι καταχρήσεσθαί γε αὐταῖς, ἀρκεσθήσεσθαι δὲ τῷ τε ἵππῳ, τῆς λαμπρότητος τῶν σημείων ἕνεκεν, καὶ ἑνὶ αἰχμαλώτῳ, ὃς ἔτυχεν αὐτῷ ξένος ὤν. οἱ δὲ στρατιῶται καὶ πρότερον ἀγάμενοι τὸν ἄνδρα τῆς γενναιότητος, ἔτι μᾶλλον ἐθαύμαζον τῆς ὑπεροψίας τοῦ πλούτου, καὶ ὅτι μετρίως ἤνεγκε τὴν τοιαύτην εὐτυχίαν. ἐκ τούτου Κοριολανὸς ἐπεκλήθη τοῦ ἔργου, καὶ πάντων ἐγένετο τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἐπιφανέστατος.

τῆς δὲ πρὸς τοὺς Ἀντιάτας μάχης τοῦτο λαβούσης τὸ τέλος, αἱ λοιπαὶ τῶν Οὐολούσκων πόλεις διελύοντο τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἔχθραν, καὶ ὅσα τὰ ὅμοια ἐκείνοις ἔφερον· οἵ τε ἐν τοῖς ὅπλοις ἤδη ὄντες, καὶ οἱ παρασκευαζόμενοι τὸν πόλεμον, ἐπέπαυντο. οἷς ἅπασιν ὁ Ποστούμιος ἐπιεικῶς χρησάμενος, ἀνέστρεψεν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, καὶ διαφῆκε τὴν στρατιάν.

Κάσσιος δ᾽ ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, τόν τε νεὼν τῆς Δήμητρος καὶ Διονύσου καὶ Κόρης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καθιέρωσεν, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις, εὐξαμένου μὲν αὐτὸν Αὔλου Ποστουμίου τοῦ δικτάτωρος ὑπὲρ

τῆς πόλεως ἀναθήσειν τοῖς θεοῖς, καθ' ὃν χρόνον ἔμελλεν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὴν Λατίνων στρατιάν, τῆς τε βουλῆς μετὰ τὸ νίκημα τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ ψηφισαμένης ἐκ τῶν λαφύρων ποιήσασθαι πᾶσαν, τότε δὲ τοῦ ἔργου λαβόντος τὴν συντέλειαν. Ἐγένοντο δ' ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ πρὸς τὰς τῶν Λατίνων πόλεις ἁπάσας συνθῆκαι καιναὶ μεθ' ὅρκων, περὶ εἰρήνης καὶ φιλίας, ἐπεὶ τὸ νεωτερίσαι τε οὐδὲν ἐπεχείρησαν ἐν τῇ στάσει, καὶ συνηδόμενοι τῇ καθόδῳ τοῦ δήμου φανεροὶ ἦσαν, τοῦ τε πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς ἀποστάντας ἑτοίμως ἐδόκουν συνάρασθαι. ἦν δὲ τὰ γραφέντα τοιάδε ἐν ταῖς συνθήκαις· Ῥωμαίοις καὶ ταῖς Λατίνων πόλεσιν ἁπάσαις εἰρήνη πρὸς ἀλλήλους ἔστω, μέχρις ἂν οὐρανός τε καὶ γῆ τὴν αὐτὴν στάσιν ἔχωσι· καὶ μήτε αὐτοὶ πολεμείτωσαν πρὸς ἀλλήλους, μηδ' ἄλλοθεν πολεμίους ἐπαγέτωσαν, μήτε τοῖς ἐπιφέρουσι πόλεμον ὁδοὺς παρεχέτωσαν ἀσφαλεῖς· βοηθείτωσάν τε τοῖς πολεμουμένοις ἁπάσῃ δυνάμει, λαφύρων τε καὶ λείας τῆς ἐκ τοῦ πολέμου κοινῶν τὸ ἴσον λαγχανέτωσαν μέρος ἀμφότεροι· τῶν τε ἰδιωτικῶν συμβολαίων αἱ κρίσεις ἐν ἡμέραις γιγνέσθωσαν δέκα, παρ' οἷς ἂν γένηται τὸ συμβόλαιον. ταῖς δὲ συνθήκαις ταύταις μηδὲν ἐξέστω προσθεῖναι, μήτε ἀφελεῖν ἀπ' αὐτῶν, ὅ τι ἂν μὴ Ῥωμαίοις τε καὶ Λατίνοις ἅπασι δοκῇ. Ταῦτα μὲν δὴ Ῥωμαῖοί τε καὶ Λατῖνοι συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους, ὀμόσαντες καθ' ἱερῶν. ἐψηφίσατο δὲ καὶ θυσίας ἀποδοῦναι τοῖς θεοῖς ἡ βουλὴ χαριστηρίους ἐπὶ τῇ πρὸς τὸν δῆμον διαλλαγῇ, προσθεῖσα μίαν ἡμέραν ταῖς καλουμέναις Λατίναις ἑορταῖς, δυεῖν οὔσαις· τὴν μὲν προτέραν ἀφιερώσαντος βασιλέως Ταρκυνίου, καθ' ὃν χρόνον ἐνίκησε Τυρρηνούς· τὴν δὲ ἑτέραν τοῦ δήμου προσθέντος, ὅτε τοὺς βασιλεῖς ἐκβαλὼν,
307 ἐλευθέραν τὴν πόλιν ἐποίησεν· ἧς ἡ τρίτη προσενεμήθη τῆς καθόδου τῶν ἀποστάντων ἕνεκα. Ἣν δὲ προστασίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἐν αὐταῖς γινομένων θυσιῶν τε καὶ ἀγώνων, οἱ τῶν δημάρχων ὑπηρέται παρέλαβον, οἱ τὴν νῦν ἀγορανομικὴν ἔχοντες ἐξουσίαν, ὥσπερ ἔφην, κοσμηθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς πορφύρᾳ καὶ θρόνῳ ἐλεφαντίνῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπισήμοις οἷς εἶχον οἱ βασιλεῖς. Οὐ πολλῷ δὲ ὕστερον χρόνῳ τῆς ἑορτῆς, τῶν ὑπατικῶν εἷς, Μενήνιος Ἀγρίππας, ἐτελεύτησε τὸν βίον, ὁ νικήσας Σαβίνους, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῶν θρίαμβον ἐπιφανέστατον ἀγαγών, ᾧ πεισθεῖσα ἡ βουλὴ τὴν κάθοδον ἐπέτρεψε τοῖς φυγάσι, καὶ ὁ δῆμος πιστεύσας, ἀπέστη τῶν ὅπλων· καὶ αὐτὸν ἔθαψεν ἡ πόλις δημοσίᾳ καὶ καλλίστῃ πάντων ἀνθρώπων καὶ λαμπροτάτῃ ταφῇ. οὐσία γὰρ οὐκ ἦν τῷ ἀνδρὶ εἰς μεγαλοπρέπειαν ἐκκομιδῆς καὶ ταφῆς ἀποχρῶσα·

cum Latinis initurus, diis pro rep. vouerat, & senatus post victoriam e manubiis faciendam decreuerat, operęque tum demum absoluerant. Eodem tempore cũ Latinorum populis omnibus fœdus renouatum est, & instaurata amicitia: quoniam seditionis tempore nullos tentarant motus; & publice gratulati plebis reditũ, in bello contra defectores promptam nauarant operam. Continebantur autem hæc in eo fœdere: Romanis & Latinorum populis omnibus mutua pax esto dum cælum & terra stationem candem obtinent: & neutri alteris bellum inferunto; nec aliunde hostes inducunto, aut bellum inferẽtibus iter tutum præbento: & bello infestatis opem ferunto totis viribus, belliq; prædam ac spolia ex æquo diuidunto. De priuatis contractibus lites iudicio dirimuntor intra decem dies, in foro eius populi vbi cõtractus is factus fuerit. His fœderis conditionibus nihil addere aut demere liceto, nisi ex consensu Romanorum & Latinorum omnium. In has conditiones fœdus inter vtrosque ictum est, iuratumque per sacra *omnia*. Sacrificia etiam ex S.C. instituta sunt, & actæ diis gratiæ pro recõciliatione plebis: feriisque Latinis dies tertius additus; cum prius duo tantum essent; primus, consecratus a rege Tarquinio, quo tempore deuicit Etruriam; alter, a populo additus, quando pulsis regib. libertatem adeptus est. *tunc* vero tertius accessit ob plebis quæ secesserat reditum. Harum feriarũ sacrificiis & ludis præfecit senatus tribunorum administros, qui (vt dixi) *AEdiles a Latinis appellati*, similem ἀγορανόμοις *nostris* potestatem habent: ornauitque prętexta & sella eburnea, ceterisq; regiis insignibus. Nec ita multo post consularium vnus Agrippa Menenius diem suum obiit, is qui deuictis Sabinis clarissimũ ex eis triumphum retulerat: cuius suasu senatus profugis concesserat reditum; & cuius fidem secuta plebs ab armis discesserat: elatusq; est impensis publicis, honestissimaq; & splendidissima ornatus sepultura. cũ enim priuatæ facultates hominis nõ sufficerent ad magnificum funus & sepulcrum;

ideoque liberorum tutores decreuiſſent vt vnum e vulgo vilibus impenſis efferre & humo condere: non permiſit hoc plebs; ſed tribuni aduocata concione, geſtis eius tã bellicis quam ciuilibus prolixe prædicatis, temperantiaque & frugalitate, atque in primis pecuniarum abſtinentia ſummis euecta laudibus, indecorum aiebant tantum virum ignobiliter & humiliter funerari ob inopiam: auctoresq; plebi fuerunt vt in funeris ſumptum cõferrent quantũ ipſi cẽſuiſſent. Gratum hoc plebi fuit; moxque ſingulis imperatum cõferentibus, magna vis pecuniæ collecta eſt. Quo cognito puduit ſenatum permittere vt Romanorum nobiliſſimus collata viritim ſtipe ſepeliretur; decreuitque ſumptum ex ærario, commiſſa hac cura quæſtoribus. Hi funere maxima pecunia locato, corpore ſplendidiſſime ornato, ceterisq; ſumptibus magnifice ſuppeditatis, defunctum pro virtutum dignitate ſepelierunt. Quam ſenatus munificentiã æmulata plebs, nec ipſa contributum illud æs a quæſtoribus recipere voluit; ſed largita eſt ipſius liberis, miſerata inopiam, ne quod indignũ paternis virtutib. ſtudium capeſſerent. Eodem tempore & cenſus a cõſulibus actus eſt, cenſaque capitum centum & decem milia, eoque amplius. Atque hęc ſunt geſta his conſulibus.

ὥστε καὶ τοῖς ἐπιτρόποις αὐτοῦ τῶν παίδων βουλευομένοις ἔδοξεν ὡς ἕνα τῶν πολλῶν, εὐτελῶς ἐκκομίσαι τε καὶ θάψαι. οὐ μέντοι γε ὁ δῆμος εἴασεν, ἀλλὰ συναγαγόντες οἱ δήμαρχοι τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, καὶ πολλὰ διελθόντες ἐγκώμια τῶν τε κατὰ πόλεμον ἔργων τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν πολιτικῶν, τήν τε σωφροσύνην τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν λιτότητα τοῦ βίου, μάλιστα δὲ τὴν εἰς χρηματισμὸν ἐγκράτειαν ἐπὶ μήκιστον ἄραντες τοῖς ἐπαίνοις, αἴσχιστον ἔφησαν εἶναι τῶν πραγμάτων, ἄνδρα τηλικοῦτον ἀσήμου καὶ ταπεινῆς κηδείας τυχεῖν διὰ πενίαν. παρῄνεσάν τε τῷ δήμῳ τὴν δαπάνην ἀναδέξασθαι, καὶ συνενεγκεῖν καθ' ὅσον ἂν αὐτοὶ τάξωσι. τοῖς δὲ ἀκούσασιν ἀσμένοις ἐγένετο. καὶ αὐτίκα φέροντος ἑκάστου τὸ ταχθὲν, πολύ τι χρῆμα συνήχθη. μαθοῦσα δὲ ἡ βουλὴ τοῦτο, δι' αἰσχύνης τὸ πρᾶγμα ἔλαβε, καὶ ἔκρινε μὴ κατ' ἄνδρα ἐρανισμῷ τὸν ἐπιφανέστατον Ῥωμαίων περιιδεῖν θαπτόμενον, ἀλλ' ἐκ τῶν δημοσίων ἐδικαίωσε τὸ ἀνάλωμα γενέσθαι, τοῖς ταμίαις ἐπιτρέψασα τὴν ἐπιμέλειαν. οἱ δὲ πολλῶν πάνυ μισθωσάμενοι χρημάτων τὰς παροχὰς, κόσμῳ τε πολυτελεστάτῳ κοσμήσαντες αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἐπιχορηγήσαντες εἰς μεγαλοπρέπειαν, ἔθαψαν αὐτὸν ἀξίως τῆς ἀρετῆς. ἀντιφιλοτιμούμενος δὲ ὁ δῆμος πρὸς τὴν βουλὴν, οὐδ' αὐτὸς ἠξίωσε τὸ συνενεχθὲν διαφέρειν, ἀποδιδόντων τῶν ταμιῶν, ἀπολαβεῖν, ἀλλ' ἐχαρίσατο τοῖς παισὶ τοῦ ἀνδρὸς, οἰκτείρων τὴν ἀπορίαν, ἵνα μηδὲν ἀνάξιον ἐπιτηδεύσωσι τῆς τοῦ πατρὸς ἀρετῆς. ἐγένετο δὲ καὶ τίμησις ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ διὰ τῶν ὑπάτων· ἐξ ἧς εὑρέθησαν ὑπὲρ ἕνδεκα πάντων μυριάδες αἱ τιμησάμεναι. καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τῆς τούτων ὑπατείας πραχθέντα Ῥωμαίοις, ταῦτα ἦν.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον ἕβδομον.

Τίτου δὲ Γεγανίου Μακερίνου καὶ Ποπλίου Μινουκίου τὴν ὕπατον ἐξουσίαν παραλαβόντων, σίτου σπάνις ἰσχυρὰ τὴν Ῥώμην κατέσχεν, ἐκ τῆς ἀποστασίας λαβοῦσα τὴν ἀρχήν. ὁ μὲν γὰρ δῆμος ἀπέστη τῶν πατρικίων μετὰ τὴν μετοπωρινὴν ἰσημερίαν, ὑπ' αὐτὴν μάλιστα τὴν ἀρχὴν τοῦ σπόρου· ἐξέλιπον δὲ τὴν χώραν οἱ γεωργοῦντες ἅμα τῇ κινήσει, καὶ μετέστησαν οἱ μὲν εὐχερέστεροι πρὸς τοὺς πατρικίους, τὸ δὲ θητικὸν μέρος ὡς τοὺς δημοτικούς· καὶ διέμειναν ἐξ ἐκείνου χωρὶς ἀλλήλων ὄντες, ἕως οὗ κατέστη καὶ συνῆλθεν ἡ πόλις εἰς ἑαυτὴν, οὐ πολλῷ πρότερον διαλλαγεῖσα τῆς χειμερινῆς τροπῆς. τὸν δὲ μεταξὺ χρόνον ἐν ᾧ ὁ πᾶς ἐπιτελεῖται σπόρος ὡραῖος, ἔρημος ἡ χώρα τῶν ἐπιμελησομένων ἦν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον διετέλεσεν, ὡς μηδὲ κατελθοῦσι τοῖς γεωργοῖς ἀναλαβεῖν αὐτὴν ἔτι ῥᾴδιον εἶναι, δούλων τε ἀποστάσει καὶ κτηνῶν ὀλέθρῳ, μεθ' ὧν αὐτὴν ἔμελλον ἐργάζεσθαι, κεκακωμένην, ἀφορμῆς τε οὐ πολλῆς εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν ὑπαρχούσης, οὔτε σπερμάτων, οὔτε τροφῆς. ταῦτα ἡ βουλὴ μαθοῦσα, πρέσβεις διεπέμπετο πρὸς Τυρρηνοὺς καὶ Καμπανοὺς, καὶ τὸ καλούμενον Πωμεντῖνον πεδίον, σῖτον ὅσον ἂν δύναιντο πλεῖστον ὠνησομένους. Πόπλιος δὲ Οὐαλέριος, καὶ Λεύκιος Γεγάνιος, εἰς Σικελίαν ἀπεστάλησαν· Οὐαλέριος μὲν υἱὸς Ποπλικόλα, Γεγάνιος δὲ θατέρου τῶν ὑπάτων ἀδελφός. τύραννοι δὲ τότε κατὰ πόλεις μὲν ἦσαν, ἐπιφανέστατος δὲ Γέλων ὁ Δεινομένους, νεωστὶ τὴν Ἱπποκράτους τοῦ ἀδελφοῦ τυραννίδα παρειληφὼς, οὐχὶ Διονύσιος ὁ Συρακούσιος, ὡς Λικίννιος γέγραφε, καὶ Γέλλιος, καὶ ἄλλοι συχνοὶ τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων, οὐθὲν ἐξητακότες τῶν περὶ τοὺς χρόνους ἀκριβῶν, ὡς αὐτὸ τοὖργον δηλοῖ, ἀλλ' εἰκῇ τὸ προστυχὸν ἀποφαινόμενοι. ἡ μὲν γὰρ εἰς Σικελίαν ἀποδειχθεῖσα πρεσβεία, κατὰ τὸν δεύτερον ἐνιαυτὸν τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ δευτέρας ὀλυμπιάδος ἐξέπλευσεν, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ὑβριλίδου, ἑπτακαίδεκα διεληλυθότων ἐτῶν μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων, ὡς οὗτοί τε καὶ ἄλλοι σχεδὸν ἅπαντες συγγραφεῖς ὁμολογοῦσι· Διονύσιος δὲ ὁ πρεσβύτερος ὀγδοηκοστῷ καὶ πέμπτῳ μετὰ ταῦτα ἐνιαυτῷ Συρακουσίοις ἐπαναστὰς, κατέσχε τὴν τυραννίδα κατὰ τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν τῆς ἐνενηκοστῆς καὶ τρίτης ὀλυμπιάδος, ἄρχοντος

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber septimus.*

TITO Gegatrio Macerino, P. Minucio conss. magna annonæ caritas vrbem inuasit, ex secessione orta. plebs enim a patriciis secesserat post æquinoctium auctumnale, sub ipsum sementis initium: agerque per hos motus a colonis desertus est, dum ditiores *senatum & patricios*, at mercenarium vulgus plebis partes sequitur: manseruntq; ita separatim donec pacata ciuitas rursus in vnũ coiret; quod paulo ante brumam contigit. medio temporis spatio, quo tempestiua satio conficitur omnis, rura colonis erãt vacua: atq; etiam post agricolarum reditum aliquamdiu cultura ægre poterat reparari, vt quæ seruitiorum fuga, & iumentorum interitu, quorum opera colendi erãt agri, afflicta esset; nec magnum vel seminum vel alimentorum in sequentem annum comparatum erat subsidium. Quo cognito, senatus legationes dimisit in Etruriam & in Campanos atque Pometinos cãpos, ad coemenda frumenta quanta possent maxima. In Siciliam missi sunt P. Valerius & L. Geganius; alter, Poplicolę filius: alter, Geganii cõsulis frater. *In ea* tum oppidatim tyranni regnabãt; & inter hos eminentissimus Gelo Dinomenis filius, qui recens *tum* in Hippocratis fratris sui dominationem successerat; nõ Dionysius Syracusanus, vt Licinius scripsit & Gellius, aliique aliquot Romani historici; nulla temporum ratione habita, vt res ipsa indicat; sed temere quod in mentem venerat, affirmato. nam hæc legatio in Siciliam enauigauit secundo anno septuagesimæ secundę Olympiadis, principe Athenis Hybrilide, elapsis post pulsos reges annis XVII, vt & hi & alii fere omnes scriptores vno consensu produnt: at Dionysius senior anno post hæc quinto & octuagesimo Syracusis inuasit tyrannidẽ, Olympiadis nonagesimætertiæ anno tertio, principe

A.V.C. 262. T. Geganio & P. Minucio cõss. annonæ caritas.

Athenis Callia, qui successit Antigeni. Ferendum erat siquis paucis annis falleretur in supputatione tẽporum, *præsertim* in prisca & multorum annorum historia; sed totis duabus aut tribus ætatibus a vero aberrare non permittitur. Videtur autem qui primus hoc in temporũ tabulas retulit, (cuius vestigia secuti sunt ceteri) hoc tantum in priscis commẽtariis inuenisse, his coss. legatos missos in Siciliam frumenti comparandi gratia, & inde cum tyranni munere rediisse; nec amplius scrutatus Græcorum historias quis tum fuerit Siciliæ tyrannus, sine vllo examine, Dionysii nomen, quod forte occurrebat, posuisse. Illi igitur Siciliam petentes, aduersas in mari tempestates habuerũt; & circumnauigare insulã coacti, sero ad tyrannum peruenerunt; exactaq; ibi hieme, in Italiã æstate demum reuersi, aduexerunt multum commeatuum. Qui vero in Pometinum campum missi sunt, parum abfuit quin a Volscis interficerẽtur pro exploratoribus, falso delati ab exsulibus Romanis: ęgreq; hospitum suorũ studio seruatis corporibus, amissa pecunia req; infecta, in vrbẽ reuersi sunt. Idem accidit his qui Cumas venere. cũ enim in hac vrbe multi Romani exsules degerẽt, qui cũ Tarquinio rege euaserant ex vltimo prœlio, primo ad capitis suppliciũ hos viros a tyranno deposcebant. quo nõ impetrato postulabãt vt sibi liceret ea detinere pignora, donec ipsi bona sua reciperẽt, quæ aiebãt iniuste publicata a populo Romano; & eius litis tyrannum faciebãt iudicem. Dominabatur tunc Cumis Aristodemus Aristocratis filius, vir non obscuri generis; qui a ciuibus appellabatur Malacus; (*id est Mollis*) eaque appellatione progressu temporis *longe* quã *proprio* nomine fuit notior; siue quod in pueritia fœmina fuisset, & quę mulieribus conueniunt passus esset, vt quidam produnt: siue, vt alii malunt, quod miti esset ingenio, & in ira mollis. Qui cuiusmodi tyrannidis occasiones habuerit, quibus ad eam viis peruenerit, quomodo imperium administrauerit, & quem habuerit vitæ exitum, non intempestiuum videtur suspensa paulisper Romanarum rerum narratione compendio dicere. Olympiade sexagesimaquar-

Ἀθήνησι Καλλίου, μετ' Ἀντιγένην. ὀλίγοις μὲν οὖν ἔτεσι διαμαρτεῖν τῶν χρόνων δοίη τις ἂν ἴσως ἐλέγχοις ἀνδράσιν ἀρχαίας καὶ πολυετεῖς συνταττομένοις πραγματείας· γενεαῖς δὲ δυσὶν ἢ τρισὶν ὅλαις ἀποπλανηθῆναι τῆς ἀληθείας, οὐκ ἂν ἐπιτρέψειεν. ἀλλ' ἔοικεν ὁ πρῶτος ἐν ταῖς χρονογραφίαις τοῦτο καταχωρίσας, ᾧ πάντες ἠκολούθησαν οἱ λοιποί, τοσοῦτον μόνον ἐν ταῖς ἀρχαίαις εὑρὼν ἀναγραφαῖς, ὅτι πρέσβεις ἀπεστάλησαν ἐπὶ τούτων τῶν ὑπάτων εἰς Σικελίαν, σῖτον ὠνησόμενοι, καὶ παρῆσαν ἐκεῖθεν ἄγοντες ἣν ὁ τύραννος ἔδωκε δωρεάν· οὐκέτι μὴν παρὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἐξετάσαι συγγραφέων, ὅστις ἦν τύραννος τότε Σικελίας, ἀβασανίστως δέ πως καὶ κατὰ τὸ προστυχὸν θεῖναι τὸν Διονύσιον. οἱ μὲν οὖν ἐπὶ Σικελίαν πλέοντες πρέσβεις, χειμῶνι χρησάμενοι κατὰ θάλατταν, καὶ 309
κύκλῳ τὴν νῆσον περιπλεῖν ἀναγκασθέντες, χρόνιοί τε κατήχθησαν πρὸς τὸν τύραννον, καὶ τὴν χειμερινὴν ἐκεῖ διατρίψαντες ὥραν, μετὰ τὸ θέρος ἐπανῆλθον εἰς Ἰταλίαν, πολλὰς κομίζοντες ἀγοράς. οἱ δὲ εἰς τὸ Πωμεντῖνον ἀποσταλέντες πεδίον, ὀλίγου μὲν ἐδέησαν ὡς κατάσκοποι πρὸς τῶν Οὐολούσκων ἀναιρεθῆναι, διαβληθέντες ὑπὸ τῶν ἐκ Ῥώμης φυγάδων· χαλεπῶς δὲ πάνυ διὰ τὴν προθυμίαν τῶν ἰδίων ξένων, αὐτὰ διασῶσαι τὰ σώματα δυνηθέντες, δίχα τῶν χρημάτων ἀνέστρεψαν εἰς τὴν Ῥώμην ἄπρακτοι. ὅμοια δὲ τούτοις συνέβη παθεῖν καὶ τοῖς εἰς τὴν Ἰταλιῶτιν ἀφικομένοις Κύμην. καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει πολλοὶ Ῥωμαίων διατρίβοντες, οἱ σὺν τῷ βασιλεῖ Ταρκυνίῳ διασωθέντες ἐκ τῆς τελευταίας μάχης φυγάδες, τὸ μὲν πρῶτον ἐξαιτήσασθαι παρὰ τοῦ τυράννου τοὺς ἄνδρας ἐπεχείρησαν ἐπὶ θανάτῳ· ἀποτυχόντες δὲ τούτου, ῥύσια κατασχεῖν αὐτὰ τὰ σώματα παρὰ τῆς ἀποστελλούσης πόλεως ἠξίουν, ἕως ἀπολάβωσι τὰς ἑαυτῶν οὐσίας, ἃς ἔφασαν ὑπὸ Ῥωμαίων ἀδίκως δεδημεῦσθαι, καὶ ταύτης ᾤοντο δεῖν τῆς δίκης τὸν τύραννον αὐτοῖς γενέσθαι κριτήν. ὁ δὲ τυραννῶν τότε τῆς Κύμης Ἀριστόδημος ἦν ὁ Ἀριστοκράτους, ἀνὴρ οὐ τῶν ἐπιτυχόντων ἕνεκα γένους, ὃς ἐκαλεῖτο Μαλακὸς ὑπὸ τῶν ἀστῶν, καὶ σὺν χρόνῳ γνωριμώτερον ἔσχε τοῦ ὀνόματος τὴν κλῆσιν, εἴθ' ὅτι θηλυδρίας ἐγένετο παῖς ὤν, καὶ τὰ γυναιξὶν ἁρμόττοντα ἔπασχεν, ὡς ἱστοροῦσί τινες· εἴθ' ὅτι πρᾶος ἦν φύσει καὶ μαλακὸς εἰς ὀργήν, ὡς ἕτεροι γράφουσιν. ἀφορμαῖς δὲ τῆς τυραννίδος ὁποίαις ἐχρήσατο, καὶ τίνας ἦλθεν ἐπ' αὐτὴν ὁδούς, καὶ πῶς διῴκησε τὰ κατὰ τὴν ἀρχήν, καταστροφῆς τε ὁποίας ἔτυχεν, οὐκ ἄκαιρον εἶναι δοκῶ, μικρὸν ἐπιστήσας τὴν Ῥωμαϊκὴν διήγησιν, κεφαλαιωδῶς διεξελθεῖν. ἐπὶ τῆς ἑξηκοστῆς καὶ τετάρτης ὀλυμπιάδος,

πιάδος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Μιλτιάδου, Κύμην τὴν ἐν Ὀπικοῖς Ἑλληνίδα πόλιν, ἣν Ἐρετριεῖς τε καὶ Χαλκιδεῖς ἔκτισαν, Τυρρηνῶν δὲ οἱ περὶ τὸν Ἰόνιον κόλπον κατοικοῦντες, ἐκεῖθέν θ' ὑπὸ τῶν Κελτῶν ἐξελαθέντες σὺν χρόνῳ, καὶ σὺν αὐτοῖς Ὀμβρικοί τε καὶ Δαύνιοι καὶ συχνοὶ τῶν ἄλλων βαρβάρων, ἐπεχείρησαν ἀνελεῖν, οὐδεμίαν ἔχοντες εἰπεῖν δικαίαν πρόφασιν τοῦ μίσους, ὅτι μὴ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως. ἦν γὰρ ἡ Κύμη κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους περιβόητος ἀνὰ τὴν ὅλην Ἰταλίαν, πλούτου τε καὶ δυνάμεως ἕνεκα, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, γῆν τε κατέχουσα τῆς Καμπανῶν πεδιάδος τὴν πολυκαρποτάτην, καὶ λιμένων κρατοῦσα τῶν περὶ Μισηνὸν ἐπικαιροτάτων. τούτοις ἐπιβουλεύσαντες τοῖς ἀγαθοῖς οἱ βάρβαροι, στρατεύουσιν ἐπ' αὐτήν, πεζοὶ μὲν οὐκ ἐλάττους πεντήκοντα μυριάδων, ἱππεῖς δὲ δυεῖν χιλιάδων ἀποδέοντες εἶναι δισμύριοι. ἐστρατοπεδευκόσι δὲ αὐτοῖς οὐ μακρὰν ἀπὸ τῆς πόλεως, τέρας γίνεται θαυμαστόν, οἷον ἐν οὐδενὶ χρόνῳ μνημονεύεται γενόμενον, οὔτε Ἑλλάδος, οὔτε βαρβάρου γῆς οὐδαμόθι. οἱ γὰρ παρὰ τὰ στρατόπεδα ῥέοντες αὐτῶν ποταμοί, Οὐολτοῦρνος ὄνομα θατέρῳ, τῷ δὲ ἑτέρῳ Γλάνις, ἀφέντες τὰς κατὰ φύσιν ὁδούς, ἀνέστρεψαν τὰ νάματα, καὶ μέχρι πολλοῦ διετέλεσαν ἀπὸ τῶν στομίων ἀναχωροῦντες ἐπὶ τὰς πηγάς. τοῦτο καταμαθόντες οἱ Κυμαῖοι, τότε ἐθάρρησαν ὁμόσε τοῖς βαρβάροις χωρεῖν, ὡς τοῦ δαιμονίου ταπεινὰ μὲν τὰ ἐκείνων μετέωρα θήσοντος, ὑψηλὰ δὲ τὰ δοκοῦντα εἶναι σφῶν ταπεινά. νείμαντες δὲ τὴν ἐν ἀκμῇ δύναμιν ἅπασαν τριχῇ, μιᾷ μὲν τὴν πόλιν ἐφρούρουν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ τὰς ναῦς εἶχον ἐν φυλακῇ· τῇ δὲ τρίτῃ, πρὸ τοῦ τείχους ταξάμενοι, τοὺς ἐπιόντας ἐδέχοντο. τούτων ἱππεῖς μὲν ἦσαν ἑξακό-
310 σιοι, πεζοὶ δὲ τετρακισχίλιοι καὶ πεντακόσιοι· καὶ οὕτως ὄντες τὸν ἀριθμὸν ὀλίγοι, τὰς τοσαύτας ὑπέστησαν μυριάδας. ὡς δὲ κατέμαθον αὐτοὺς οἱ βάρβαροι μάχεσθαι παρεσκευασμένους, ἀλαλάξαντες ἐχώρουν ὁμόσε τὸν βάρβαρον τρόπον, οὐδενὶ κόσμῳ, πεζοί τε καὶ ἱππεῖς ἀναμίξ, ὡς ἅπαντας ἀναρπασόμενοι. ἦν δὲ τὸ πρὸ τῆς πόλεως χωρίον, ἐν ᾧ συνέμισγον ἀλλήλοις, αὐλὼν στενός, ὄρεσι καὶ λίμναις περιεχόμενος, τῇ μὲν ἀρετῇ τῶν Κυμαίων σύμμαχος, τῷ δὲ πλήθει τῶν βαρβάρων πολέμιος. ἀνατρεπόμενοι γὰρ ὑπ' ἀλλήλων καὶ συμπατούμενοι, πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλῃ, μάλιστα δὲ περὶ τὰ τέλματα τῆς λίμνης, οὐδ' εἰς χεῖρας ἐλθόντες τῇ φάλαγγι τῶν Ἑλλήνων, αὐτοὶ δι' αὐτῶν οἱ πλείους διεφθάρησαν· καὶ ὁ μὲν πεζὸς αὐτῶν στρατὸς ὁ πολύς, περὶ ἑαυτῷ σφαλείς, ἔργον δ' οὐδὲν γενναῖον ἀποδειξάμενος, ἄλλος ἄλλῃ διασκεδασθεὶς ἔφυγεν. οἱ δ' ἱππεῖς συνῆλ-

ta, principe Athenis Miltiade, Cumas Græcam vrbem in Opicis ab Eretriensibus & Chalcidensibus conditam, Etrusci qui Ionium sinum accoluerant, atq; inde post a Gallis expulsi fuerant; cumque his Vmbri & Daunii aliique nonnulli barbari, conati sunt exscindere; non ob iustam aliquam caussam, sed tantum ob felicitatem. erãt enim eo tempore Cumę per totam Italiam diuitiarum, potentiæ, ceterorumque bonorum nomine celebres, quod agrum haberent Campani campi fertilissimum, & portus circa Misenũ opportunissimos. quibus bonis insidiantes barbari, expeditionem contra vrbem eam fecerunt; peditum quingenta milia, non minus; equitum duodeuiginti milia. His non procul ab vrbe castra habentib. mirum accidit prodigium, quale nullum vmquam exstitisse memoratur, nec apud Græcos nec apud barbaros. qui præter eorũ castra fluebant amnes, Vulturnus & Glanis, omisso naturali meatu verterunt cursus, aliquamdiu ab ostiis retrocedentes ad fontes suos. quod vbi Cumani audiuerunt, tum demum ausi sunt cum hoste cõgredi; interpretati Deum depressurum elatas res hostium, suasque humiles elaturum: diuisaq; trifariam tota iuuentute, parte vna ad vrbis præsidium, altera ad nauium custodiam relicta, tertiam in aciem produxerũt, excepturi impetum hostium. erant autem sexcenti equites, peditum quatuor milia, & quingenti *insuper*. tam paruo numero sustinuerũt tam multa milia. Quos vt pugnare paratos animaduerterunt barbari, magno vlulatu more barbarico eos inuaserunt, nullo ordine, permixti peditib. equites; quasi omnes deleturi. erat autem ante vrbẽ vbi confligebatur, vallis angusta, montibus & paludib. clausa, pro virtute Cumanorum faciens, iniqua barbarorũ multitudini. protrudẽtes enim & proculcantes se inuicem, cum alibi, tum circa cœnosas paludis voragines, priusquam ad manus cũ Græcis venirent, ipsi se inuicem obterebant. ita ingens ille pedestris exercitus mutua collisione afflictus, nullo facinore memorabili edito, aliis alio dispalatis, in fugã se dedit. equites autẽ congredie-

bantur quidem, & multum negotii facessebant Græcis: sed quia propter loci angustias circumuenire hostem non poterant, ipso etiam Deo Græcos fulminibus, tonitribus & imbribus adiuuante, territi *& ipsi*, fugæ se mandarunt. In hac pugna præclaram nauarunt operam Cumani equites, fueruntq; omnium confessione potissima caussa victoriæ: sed inter omnes Aristodemus Malacus enituit. etenim ducem hostium singulari certamine interemit, aliosq; multos viros fortes. Finito bello, persolutisque numini victimis & gratiis, sepultisq; honorifice qui in pugna ceciderāt ciuibus, magna contentione disceptatum est cuinam deberetur prima corona ob rem gestam fortiter. nā sinceri iudices, Aristodemū hoc honore dignabantur, plebe quoque fauente: potentes ciues & senatus vniuersus, propensiores erant in Hippomedontem magistrum equitum. erat autem tunc penes optimates Cumana resp. plebs vero non multum poterat. Ex hoc ambitu orta seditione, veriti natu maiores ne in arma & cædes exiret contentio, persuaserunt vtriq; factioni, vt ambos viros æqualib. honorati præmiis finerent. Ea occasione plebis patrociniū suscepit Aristodemus; seque in ciuili facundia exercens, concionibus eam ductabat, gratisq; institutis sibi conciliabat; proceresq; nonnullos publica interuertere arguens, priuata pecunia multos ciuium adiuuabat. quapropter optimatium proceribus molestus erat & formidabilis. Vigesimo deinde anno post pugnam illam barbaricam, supplicum ritu ad Cumanos venerunt Aricinorū legati, opē orantes cōtra Etruscos. namq; post pacē cum Romanis initā, rex Etruscorū Porsena filiū suum Aruntem, qui propriā sibi dicionem parare cupiebat, cum dimidia copiarum parte miserat, vt supra dictū est. is tum Aricinos oppugnabat cōpulsos intra mœnia, sperans se breui eos fame in suam potestatem redacturum. Hac legatione admissa, proceres optimatium Aristodemo infensi, & timētes ne ille in aliquam calamitatem cōiiceret rempublicam, videbantur sibi egregiam occasionem nacti tollendi hominis sub prętextu honestissimo: persuasoq; populo vt Ari-

θον μὲν ὁμόσε, καὶ πολὺν τοῖς Ἕλλησιν οὗτοι παρέσχον πόνον· ἀδύνατοι δ' ὄντες κυκλώσασθαι τοὺς πολεμίους διὰ στενοχωρίαν, καίτοι καὶ τοῦ δαιμονίου κεραυνοῖς καὶ ὕδασι καὶ βρονταῖς συναγωνιζομένου τοῖς Ἕλλησι, δείσαντες, εἰς φυγὴν τρέπονται. ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ πάντες μὲν οἱ τῶν Κυμαίων ἱππεῖς λαμπρῶς ἠγωνίσαντο, καὶ τῆς νίκης οὗτοι μάλιστα ὡμολογοῦντο αἴτιοι γενέσθαι· ὑπὲρ ἅπαντας δὲ τοὺς ἄλλους, Ἀριστόδημος ὁ Μαλακὸς ἐπικαλούμενος· καὶ γὰρ τὸν ἡγεμόνα τῶν πολεμίων αὐτὸς ἀπέκτεινε μόνος ὑποστάς, καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ ἀγαθούς. λυθέντος δὲ τοῦ πολέμου, τὰς χαριστηρίους θυσίας ἀποδόντες οἱ Κυμαῖοι τοῖς θεοῖς, καὶ ταφὰς τῶν ἀποθανόντων ἐν τῇ μάχῃ λαμπρὰς ποιησάμενοι, περὶ τῶν ἀριστείων, ὅτῳ χρὴ τὸν πρῶτον ἀποδοῦναι στέφανον, εἰς πολλὴν κατέστησαν ἔριν. οἱ μὲν γὰρ ἀκέραιοι κριταὶ τὸν Ἀριστόδημον ἐβούλοντο τιμῆσαι, καὶ ἦν ὁ δῆμος μετ' ἐκείνου· οἱ δὲ δυνατοὶ, τὸν ἵππαρχον Ἱππομέδοντα, καὶ ἡ βουλὴ πᾶσα τούτῳ συνελάμβανεν· ἦν δὲ ἀριστοκρατικὴ τότε παρὰ τοῖς Κυμαίοις ἡ πολιτεία, καὶ ὁ δῆμος οὐ πολλῶν τινων κύριος. στάσεως δὲ διὰ ταύτην τὴν ἔριν ἀνισταμένης, δείσαντες οἱ πρεσβύτεροι μὴ πρὸς ὅπλα καὶ φόνους χωρήσῃ τὸ φιλότιμον, ἔπεισαν ἀμφοτέρας τὰς τάξεις συγχωρῆσαι, τὰς ἴσας τιμὰς λαβεῖν ἑκάτερον τῶν ἀνδρῶν. ἀπὸ ταύτης γίνεται τῆς ἀρχῆς δήμου προστάτης ὁ Μαλακὸς Ἀριστόδημος, καὶ λόγου πολιτικοῦ δύναμιν ἀσκήσας, ἐξεδημαγώγει τὸ πλῆθος, πολιτεύμασί τε κεχαρισμένοις ἀναλαβών, καὶ τοὺς σφετεριζομένους τὰ κοινὰ τῶν δυνατῶν ἐξελέγχων, καὶ ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ χρημάτων πολλοὺς τῶν πολιτῶν εὖ ποιῶν. καὶ ἦν τοῖς προεστηκόσι τῆς ἀριστοκρατίας διὰ ταῦτα ἐπαχθὴς καὶ φοβερός. εἰκοστῷ δὲ ὕστερον ἔτει τῆς πρὸς τοὺς βαρβάρους μάχης, ἦλθον ὡς τοὺς Κυμαίους Ἀρικηνῶν πρέσβεις σὺν ἱκετηρίαις, ἀξιοῦντες αὐτοὺς βοηθῆσαι σφίσιν ὑπὸ Τυρρηνῶν πολεμουμένοις. μετὰ γὰρ τὰς διαλλαγὰς ἃς ἐποιήσατο πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν ὁ βασιλεὺς τῶν Τυρρηνῶν Πορσίνας, τὸν υἱὸν Ἄρρον, δοὺς τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς, ἔπεμψεν, ἰδίαν ἀρχὴν κτήσασθαι βουλόμενον, ὡς ἐν τοῖς πρὸ τούτου δεδήλωκα λόγοις. ὃς ἐπολιόρκει τότε τοὺς Ἀρικηνοὺς καταπεφευγότας εἰς τὸ τεῖχος, καὶ οὐ διὰ μακροῦ λιμῷ τὴν πόλιν αἱρήσειν ᾤετο. ταύτης τῆς πρεσβείας ἀφικομένης, οἱ προεστηκότες τῆς ἀριστοκρατίας μισοῦντες τὸν Ἀριστόδημον, καὶ δεδιότες μή τι κακὸν ἐργάσηται περὶ τὴν πολιτείαν, κάλλιστον ὑπέλαβον εἰληφέναι καιρὸν, ἐκποδὼν αὐτὸν ποιήσασθαι σὺν εὐσχήμονι προφάσει. πείσαντες δὴ τὸν δῆμον ἀπο- 318

στεῖλαι

στεῖλαι Ἀρικηνοῖς δισχιλίους ἄνδρας ἐπὶ συμμαχίαν, καὶ στρατηγὸν ἀποδείξαντες τὸν Ἀριστόδημον, ὡς δὴ τὰ πολέμια λαμπρὸν, τὰ μετὰ ταῦτα ἔπραττον ἐξ ὧν ἢ κατακοπήσεσθαι μαχόμενον ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν αὐτὸν ὑπελάμβανον, ἢ κατὰ τὸ πέλαγος διαφθαρήσεσθαι. γενόμενοι γὰρ ὑπὸ τῆς βουλῆς κύριοι καταλέξαι τοὺς ἐπὶ τὴν συμμαχίαν ἐξελευσομένους, τῶν μὲν ἐπισήμων καὶ λόγου ἀξίων οὐδένα κατέγραψαν· ἐπιλέξαντες δὲ τοὺς ἀπορωτάτους τε καὶ πονηροτάτους τῶν δημοτικῶν, ἐξ ὧν ἀεί τινας ὑπώπτευον νεωτερισμοὺς, ἐκ τούτων συνεπλήρωσαν τὸν ἀπόστολον. καὶ ναῦς δέκα παλαιὰς κάκιστα πλεούσας καθελκύσαντες, ὧν ἐτριηράρχουν οἱ πενέστατοι Κυμαίων, εἰς ταύτας αὐτοὺς ἀνεβίβασαν, θάνατον ἀπειλήσαντες, ἐάν τις ἀπολειφθῇ τῆς στρατείας. ὁ δὲ Ἀριστόδημος τοσοῦτον εἰπὼν μόνον, ὡς οὐ λέληθεν αὐτὸν ἡ διάνοια τῶν ἐχθρῶν, ὅτι λόγῳ μὲν ἐπὶ συμμαχίαν αὐτὸν ἀποστέλλουσιν, ἔργῳ δὲ εἰς προὖπτον ὄλεθρον, δέχεται μὲν τὴν στρατηγίαν, ἀναχθεὶς δὲ ἅμα τοῖς πρέσβεσι τῶν Ἀρικηνῶν διὰ ταχέων, καὶ τὸ μεταξὺ πέλαγος ἐπιπόνως καὶ κινδυνωδῶς διανύσας, ὁρμίζεται κατὰ τοὺς ἔγγιστα Ἀρικείας αἰγιαλοὺς· καὶ καταλιπὼν ἐν ταῖς ναυσὶ φυλακὴν ἀποχρῶσαν, ἐν τῇ πρώτῃ νυκτὶ τὴν ἀπὸ θαλάσσης ὁδὸν οὐ πολλὴν οὖσαν διανύσας, ἐπιφαίνεται τοῖς Ἀρικηνοῖς περὶ τὸν ὄρθρον ἀπροσδοκήτως. θέμενος δὲ πλησίον αὐτῶν τὸν χάρακα, καὶ τοὺς καταπεφευγότας εἰς τὰ τείχη πείσας προελθεῖν εἰς ὕπαιθρον, προὐκαλεῖτο τοὺς Τυρρηνοὺς εὐθὺς εἰς μάχην. γενομένης δὲ παρατάξεως καὶ ἀγῶνος καρτεροῦ, οἱ μὲν Ἀρικηνοὶ βραχὺν πάνυ διαμείναντες χρόνον, ἐνέκλιναν ἀθρόοι, καὶ γίνεται πάλιν εἰς τὸ τεῖχος αὐτῶν φυγή. ὁ δὲ Ἀριστόδημος σὺν τοῖς περὶ αὐτὸν λογάσι Κυμαίων ὀλίγοις οὖσι, πᾶν τὸ τοῦ πολέμου βάρος ὑποστὰς, καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν Τυρρηνῶν αὐτοχειρίᾳ κτείνας, τρέπει τοὺς ἀλλοφύλους εἰς φυγὴν, καὶ νίκην ἀναιρεῖται πασῶν λαμπροτάτην. διαπραξάμενος δὲ ταῦτα, καὶ τιμηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀρικηνῶν πολλαῖς δωρεαῖς, ἀπέπλει διὰ ταχέων, αὐτὸς ἄγγελος τοῖς Κυμαίοις τῆς αὐτοῦ νίκης βουλόμενος γενέσθαι. εἵποντο δ' αὐτῷ πολλαὶ πάνυ τῶν Ἀρικηνῶν ὁλκάδες, τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τῶν Τυρρηνῶν ἄγουσαι. ὡς δὲ πλησίον ἐγένοντο τῆς Κύμης, ὁρμίσας τὰς ναῦς, ἐκκλησίαν τοῦ στρατοῦ ποιεῖται, καὶ πολλὰ μὲν τῶν προεστηκότων τῆς πόλεως κατηγορήσας, πολλοὺς δὲ τῶν ἀνδραγαθησάντων κατὰ τὴν μάχην ἐπαίνοις διελθὼν, ἀργύριόν τε διαδοὺς αὐτοῖς κατ' ἄνδρα, καὶ τὰς παρὰ τῶν Ἀρικηνῶν δω-

cinis duo milia virorum auxilio submitteret ductu Aristodemi, quod esset bellator præclarus, postea machinabantur vt vel ab Etruscis in pugna interimeretur, vel inter nauigandum periret. cum enim delectus habendi potestatem a senatu accepissent, ex nobilibus aut alicuius pretii hominibus nullius nomen retulerunt in matriculam: sed cōscriptis ex plebe pauperrimis ac nequissimis, quos semper vt nouandarum rerum cupidos habuerant suspectos, ex his classem confecerunt, deductis decem vetustis & nauigationi parum idoneis triremibus, quibus præerant Cumanorum egentissimi; & proposita pœna capitali si quis se expeditioni subduceret. Aristodemus hoc tantum præfatus, non latere se inimicorum mentem, qui auxiliorum ferēdorum specie se in manifestam mitterent perniciem, suscepit earū copiarum imperium: moxq; cum Aricinorū legatis soluens, mare quod inter Cumas & Ariciā est, magno labore magnoq; periculo emensus, ad proximum Ariciæ litus appulit: relictoque tuendis nauibus idoneo præsidio, confecto prima nocte terrestri itinere, quod a mari non est longum, diluculo se Aricinis necopinantibus ostētat. cumque prope vrbem castra posuisset, persuasit obsessis vt in campum prodirent; confestimque hostem ad certamen prouocauit. ac mox collatis signis commissum est acre prœlium; non tamen Aricini diu locum suum tenuerunt; sed *semel* impulsi, confestim rursus intra mœnia refugerunt. Aristodemus stipatus lectissimo quoque, quorum exiguus erat numerus, totam eius pugnæ molem sustinuit: & sua manu cæso duce hostium, fugatisque barbaris, pulcherrimam acquisiuit victoriam. His gestis, honoratus ab Aricinis perquam munifice, abnauigauit quantocius; vt ipse Cumanis suæ victoriæ afferret nuntium. sequebantur eum permultæ Aricinorum onerariæ, vehentes captiuos Etruscos & spolia. Iamque propinquus Cumis, naues ad litus appulit: & aduocata concione militum, multis verbis inuectus in ciuitatis proceres, prolixeq; laudatis qui se fortes in pugna præstiterant, diuisa viritim pecunia, & muneribus Ari-

cinorum in medium propositis, rogabat vt beneficiorum memores, postquam in patriã restituti essent, siquod sibi periculum ab optimatibus immineret, opem ferrent pro viribus. Omnib. autẽ vno ore gratias agentibus, q. ipsius ope præter spẽ & salui rediissent, & plenis manibus; seque suas citius animas quam illius salutem inimicis prodituros pollicentibus, laudata eorum voluntate concionem dimisit. Deinde vocato in suum tentorium scelestissimo quoq; & manu promptissimo, largitionibus, comitate, speq; *meliorum* (qua decipi omnes solent) eos corrupit, vt paratos haberet ad tollendum præsentem statum reipubl. His assumptis operis ac periculi sociis, monitis prius quid agendum cuique, & captiuis quos secum portabat, sine pretio libertate donatis, vt eorum quoq; vteretur beneuolentia, ornatis nauibus in portus Cumanos delatus est, effusis ad litus cognationibus militum, ac parentibus, liberis, & coniugibus, suos lacrymis, osculis, amplexu excipientibus, suauissimisq; appellationibus cõsalutantibus. necnon & cetera multitudo vrbana cum gratulatione plausuque ducem deducebat ad ipsius domicilium. Quam rem moleste ferentes proceres, præsertim qui copiarũ imperium ei dederant, & alia in perniciem ipsius machinati fuerant, male de futuris cogitare cœperũt. Ille post paucos dies, quos votis exsoluendis insumpsit, & recipiendis tardioribus onerariis: ratus iam adesse tempus, ait se velle apud senatum de rebus eo bello gestis disserere, & spolia inde parta ostendere. cumque primores frequentes in senatum conuenissent, affuit & *ipse*, omniaq; concionabundus denarrauit ordine. interim parati iam ante facinoris socii, sicas habentes sub veste, magna caterua in curiam irrumpentes, interemerũt totam optimatium factionem. ac mox omnes e foro diffugere, domum quidam, extra vrbem alii, exceptis consciis: qui arcem & naualia, locaq; vrbis munitiora occupãt. Sequẽti vero nocte solutis vinctis & reis capitis, quorũ magnus erat numerus, armatisq; vna cum ceteris amicis, in quib. erãt etiam captiui Etrusci, satellitium

ρεὰς εἰς κοινὸν πᾶσι προθείς, ἠξίου μεμνῆσθαι τῶν εὐεργεσιῶν, ὅταν κατέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ἄν τις αὐτῷ ποτε συμβαίνῃ κίνδυνος ἐκ τῆς ὀλιγαρχίας, ὡς δύναμις ἑκάστῳ, βοηθεῖν. ἁπάντων δὲ πολλὰς ὁμολογούντων αὐτῷ χάριτας εἰδέναι, τῆς τε ἀνελπίστου σωτηρίας, ἣν δι᾽ ἐκεῖνον ἔσχον, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα οὐ σὺν κεναῖς χερσὶν ἀφίξεως, καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς θᾶττον ἢ τὴν ἐκείνου προήσεσθαι τοῖς ἐχθροῖς ἐπαγγελλομένων, ἐπαινέσας αὐτούς, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. καὶ μετὰ τοῦτο καλῶν εἰς τὴν αὑτοῦ σκηνὴν τοὺς πονηροτάτους ἐξ αὐτῶν, καὶ κατὰ χεῖρα γενναιοτάτους, δωρεῶν τε δόσει καὶ λόγων φιλανθρωπίᾳ, καὶ ταῖς ἅπαντας ἐξαπατώσαις ἐλπίσι διαφθείρας, ἑτοίμους ἔσχε συγκαταλῦσαι τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν. οὓς συνεργοὺς καὶ συναγωνιστὰς λαβών, καὶ ἃ δεήσει πράττειν ἑκάστοις ὑποθέμενος, τοῖς τε αἰχμαλώτοις οὓς ὑπηγάγετο προῖκα δοὺς τὴν ἐλευθερίαν, ἵνα καὶ τὴν ἐκείνων εὔνοιαν προσλάβῃ, κατέπλει κεκοσμημένος ταῖς 312 ναυσὶν εἰς τοὺς τῶν Κυμαίων λιμένας. οἱ δὲ τῶν στρατευομένων πατέρες τε καὶ μητέρες, καὶ πᾶσα ἡ ἄλλη συγγένεια, παιδία τε καὶ γαμεταὶ γυναῖκες, ὑπαντῶντες ἐξιοῦσιν αὐτοῖς, μετὰ δακρύων περιπλεκόμενοι καὶ καταφιλοῦντες, καὶ ταῖς ἡδίσταις ἕκαστον ἀνακαλούμενοι προσηγορίαις. καὶ ἡ ἄλλη δὲ πληθὺς ἡ κατὰ τὴν πόλιν ἅπασα, χαρᾷ καὶ κρότῳ δεξιουμένη τὸν ἡγεμόνα, προὔπεμπεν εἰς τὸν οἶκον ἀπιόντα. ἐφ᾽ οἷς οἱ προεστηκότες τῆς πόλεως ἀνιώμενοι, μάλιστα δὲ οἱ τὴν στρατηγίαν αὐτῷ παραδόντες, καὶ τἆλλα τὰ πρὸς τὸν ὄλεθρον μηχανησάμενοι, πονηροὺς ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος εἶχον διαλογισμούς. ὁ δὲ διαλιπὼν ὀλίγας τινὰς ἡμέρας, ἐν αἷς τὰς εὐχὰς ἀπεδίδου τοῖς θεοῖς, καὶ τὰς ὑστεριζούσας ὁλκάδας ἐδέχετο, ἐπειδὴ καιρὸς ἦν, ἔφη βούλεσθαι τὰ πραχθέντα κατὰ τὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν βουλὴν ἀπαγγεῖλαι, καὶ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου λάφυρα ἀποδεῖξαι. συνελθόντων δὲ τῶν ἐν τέλει κατὰ πλῆθος εἰς τὸ βουλευτήριον, ὁ μὲν ἐδημηγόρει παρελθών, καὶ πάντα τὰ γενόμενα κατὰ τὴν μάχην διεξῄει· οἱ δὲ παρασκευασθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ συνεργοὶ τῆς ἐπιθέσεως, ἔχοντες ὑπὸ τοῖς ἱματίοις ξίφη, κατὰ πλῆθος εἰσδραμόντες εἰς τὸ βουλευτήριον, ἀποσφάττουσιν ἅπαντας τοὺς ἀριστοκρατικούς. φυγὴ δὲ μετὰ τοῦτο τῶν κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ δρόμος, τῶν μὲν ἐπὶ τὰς οἰκίας, τῶν δὲ ἔξω τῆς πόλεως, πλὴν τῶν συνειδότων τὴν ἐπίθεσιν· οὗτοι δὲ τήν τ᾽ ἄκραν καὶ τὰ νεώρια, καὶ τοὺς ἐρυμνοὺς τόπους τῆς πόλεως κατελάμβανον. τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ λύσας ἐκ τῶν δεσμωτηρίων τοὺς ἐπὶ θανάτῳ πολλοὺς ὄντας, καὶ καθοπλίσας ἅμα τοῖς ἄλλοις φίλοις, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ τῶν Τυρρηνῶν αἰχμάλωτοι, φυλακὴν

ἐκ

ἐκ τούτων καθίσταται περὶ τὸ σῶμα. ἡμέρας δὲ γενομένης, συγκαλέσας τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ πολλὴν κατηγορίαν διαθέμενος τῶν φονευθέντων ὑπ᾽ αὐτοῦ πολιτῶν, ἐκείνους μὲν ἔφη τετιμωρῆσθαι σὺν δίκῃ, πολλάκις ἐπιβουλευθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν, τοῖς δὲ ἄλλοις πολίταις ἐλευθερίαν φέρων παρεῖναι, καὶ ἰσηγορίαν, καὶ ἄλλα πολλὰ ἀγαθά. ταῦτα εἰπών, καὶ θαυμαστῶν ἐμπλήσας ἐλπίδων τοὺς δημοτικοὺς ἅπαντας, δύο τὰ κάλλιστα καθίσταται τῶν ἐν ἀνθρώποις πολιτευμάτων, οἷς πᾶσα χρῆται προοιμίοις τυραννίς, γῆς ἀναδασμόν, καὶ χρεῶν ἄφεσιν· τούτων δὲ τὴν ἐπιμέλειαν αὐτὸς ἀμφοτέρων ὑπισχνεῖτο ποιήσασθαι, στρατηγὸς ἀποδειχθεὶς αὐτοκράτωρ, ἕως ἐν ἀσφαλεῖ τὰ κοινὰ γένηται, καὶ δημοκρατικὴν καταστήσων πολιτείαν. ἀσμένως δὲ τοῦ δημοτικοῦ καὶ πονηροῦ πλήθους τὴν ἁρπαγὴν τῶν ἀλλοτρίων δεξαμένου, λαβὼν τὴν αὐτοκράτορα ἀρχὴν αὐτὸς παρ᾽ ἑαυτοῦ, ἕτερον ἐπιφέρει βούλευμα, δι᾽ οὗ παρακρουσάμενος αὐτούς, ἁπάντων ἀφείλετο τὴν ἐλευθερίαν. σκηψάμενος γὰρ ὑποπτεύειν ταραχὰς καὶ ἐπαναστάσεις ἐκ τῶν πλουσίων εἰς τοὺς δημοτικούς, διὰ τὸν ἀναδασμὸν τῆς γῆς, καὶ τὰς τῶν δανείων ἀφέσεις, ἵνα μὴ γένοιτο πόλεμος ἐμφύλιος, μηδὲ φόνοι πολιτικοί, μίαν εἰσηγεῖσθαι ἔφη, πρὶν εἰς τὰ δεινὰ ἐλθεῖν, φυλακήν, εἰ τὰ ὅπλα προενέγκαντες ἐκ τῶν οἰκιῶν ἅπαντες, τοῖς θεοῖς καθιερώσειαν, ἵνα κατὰ τῶν ἔξωθεν ἐπιόντων πολεμίων ἔχοιεν αὐτοῖς, ὅταν ἀνάγκη τις καταλάβῃ, χρῆσθαι, καὶ μὴ καθ᾽ ἑαυτῶν, κεῖσθαι δὲ αὐτὰ τέως παρὰ τοῖς θεοῖς ἐν καλῷ. ὡς δὲ καὶ τοῦτο ἐπείσθησαν, αὐθημερὸν ἁπάντων παρελόμενος Κυμαίων τὰ ὅπλα, καὶ ταῖς ἑξῆς ἡμέραις ἐρεύνας ἐποιεῖτο τῶν οἰκιῶν· ἐν αἷς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἀποκτείνας τῶν πολιτῶν, ὡς οὐχ ἅπαντας τοῖς θεοῖς ἀποδείξαντας τὰ ὅπλα, μετὰ ταῦτα φυλακαῖς τρισὶ κρατύνεται τὴν τυραννίδα· ὧν ἡ μία μέν,
313 ἐκ τῶν ῥυπαρωτάτων καὶ πονηροτάτων πολιτῶν, μεθ᾽ ὧν κατέλυσε τὴν ἀριστοκρατικὴν πολιτείαν· ἑτέρα δέ, ἐκ τῶν ἀνοσιωτάτων δούλων, οὓς αὐτὸς ἠλευθέρωσεν, ἀποκτείνασι τοὺς αὐτῶν δεσπότας· τρίτη δέ, μισθοφόρος, ἐκ τῶν ἀγριωτάτων βαρβάρων. οὗτοι δισχιλίων οὐκ ἐλάττους ἦσαν, καὶ τὰ πολέμια μακρῷ πολλῷ τῶν ἄλλων ἀμείνους. ὧν δ᾽ ἀπέκτεινεν ἀνδρῶν τὰς εἰκόνας ἀνελὼν ἐκ παντὸς ἱεροῦ, καὶ εἰς βεβήλους τόπους φέρων, εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους τὰς ἰδίας ἀντ᾽ ἐκείνων ἀνέστησεν· οἰκίας δὲ αὐτῶν καὶ κλήρους καὶ τὴν λοιπὴν ὕπαρξιν ἀναλαβών, ἐξελόμενος χρυσὸν καὶ ἄργυρον, καὶ εἴ τι ἄλλο τυραννίδος ἦν ἄξιον κτῆμα, τὰ λοιπὰ τοῖς συγκατασκευάσασι τὴν ἀρχὴν ἐχαρίσατο· πλείστας δὲ καὶ μεγίστας

ex his circa se constituit: & postquam illuxit dies, conuocato in concionem populo, multum in occisos a se ciues inuectus, pronuntiauit se meritas de illis pœnas sumpsisse, qui toties illorũ insidiis esset appetitus: ceteris ciuibus afferre se libertatem & ius æquum, aliaq; bona plurima. His dictis, repletisq; mirifica spe plebeiis omnibus, a duob. egregiis institutis administrationem reip. orsus est, (quæ solent esse cuiuslibet tyrannidis exordia) agrorũ diuisione, & alieni æris remissione: seque vtrumq; illis procuraturum est pollicitus, si absolutũ sibi daretur imperium, donec pacatis rebus popularem reip. formã instituisset. Cumque improbum vulgus alienorum bonorum direptionem libenter acciperet, sumpta sibi plenaria potestate, aliud intulit consiliũ; per quod deceptos ciues pariter libertate oẽs exuit. Fingẽs enim vereri se nequis tumultus a diuitibus in plebem cooriretur, propter agrorum diuisionem & æris alieni remissionem, neve bellum ciuile cædesq; intestinæ exsisterent, ait se vnicum modum inuenire quo caueri hoc possit; si omnes arma ex ædibus prolata diis dedicent; vt queãt eis vti contra externum hostem, siquando opus fuerit; non contra seipsos. interim rectissime deponi penes deos. Quod vbi persuasit, arma Cumanis omnibus eadem die ademit: deinde sequentibus scrutatus *priuatas* ædes, multos bonos viros in eis occidit, quasi non omnia diis arma repræsentassent. Quo facto, tribus custodiis tyrannidem suam communiit: quarum vna constabat ex sordidissimis & nequissimis ciuibus, quorum ope reipublicæ gubernacula optimatibus ademerat: altera, ex impiis seruis, quos ipse ob heros interfectos manumiserat: tertia, ex conductitiis barbaris immanissimis. hi non pauciores erant duobus milibus, in re militari longe præstantiores ceteris. Interemptorum effigies ex omnibus templis in profanos locos transtulit, suis in locos earum substitutis. domos eorũ & prædia bonaq; cetera inuadens, exportato inde auro argẽtoq;, & siquid aliud inerat dignũ possessione tyrãnica, reliqua largiebatur suæ dominationis assertorib. sed plurima & maxima

dona dabat iis qui heros suos occiderant. at illi petebant etiam vxores eorum & filias in coniugium. Ceterum masculam occisorum progeniem quam principio nihili fecerat, postea seu ex oraculo, seu verisimili coniectura, magno suo periculo educari cogitans, conatus est omnem vna die perdere. sed deprecātibus id matrum maritis apud quos alebantur pueri, obnixæ omnium petitioni hoc etiam munere gratificari volens, vitam quidem eis præter animi sententiā concessit: sed ita tamen vt caueret nequando cōspiratione facta molirentur aliquid contra tyrannidem: iussitque omnes ex vrbe abire alium alio, & per rura sparsos degere procul omnibus liberalibus disciplinis ac studiis, *pecora* pascentes, & alia huius generis rustica opera facientes; mortem interminatus si quis eorum deprehenderetur intra mœnia. Illi relictis paternis laribus ruri alebantur quasi mancipia, seruientes patrum suorum interfectoribus. Et ne in ceterorum quoque ciuium vllo animus exsisteret generosus ac masculus, dedit operam vt effœminaretur tota vrbanę iuuentutis educatio, sublatis gymnasiis & armorum meditationibus, & mutata victus ratione qua prius vtebantur pueri. iussit enim eos more virginum comam alere, flores & cincinnos gerere, reticulisque crinium nodos religare; indui pictis tunicis talaribus, tenuibusque & mollibus amiciri lænulis, & in vmbra degere. in ludum saltatorium, & ad tibicines, aliosque musicarum illecebrarum artifices, comitabantur eos pædagogæ mulieres cum vmbellis & flabellis; ipsæque lauabant eos, pectines in balnea deferentes, & alabastros vnguentarias ac specula. huiusmodi educatione corruptos vsque ad annum ætatis vigesimum, tum demum inter viros censeri passus est. Cumque his aliisque multis modis illusisset & insultasset Cumanis ciuibus, a nullo libidinum crudelitatumve genere temperās, iam in tuto esse ratus suam tyrannidem, senecta ætate stirpitus excisus, meritas deorū & hominum iudicio pœnas dedit. Insurrexerunt enim in eum, & ciuitatem pristinæ libertati reddiderūt filii

δωρεὰς τοῖς ἀποκτείνασι τοὺς ἑαυτῶν δεσπότας ἐδίδου· οἱ δὲ ἠξίουν ἔτι καὶ γυναιξὶ τῶν δεσποτῶν καὶ θυγατράσι συνοικεῖν. γενεὰν δὲ τῶν πεφονευμένων τὴν ἄρρενα κατ' ἀρχὰς ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιησάμενος, ὕστερον εἴτε ἐκ θεοπροπίου τινός, εἴτε καὶ κατὰ τὸν εἰκότα λογισμόν, οὐ μικρὸν αὐτῷ δέος ἐπιτρέφεσθαι νομίσας, ἐπεχείρησε μὲν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ πᾶσαν ἀπολέσαι· δεήσει δὲ πολλῇ χρησαμένων ἁπάντων, παρ' οἷς ἔτυχον αἵ τε μητέρες αὐτῶν οὖσαι, καὶ οἱ παῖδες τρεφόμενοι, χαρίσασθαι αὐτοῖς βουλόμενος καὶ ταύτην τὴν δωρεάν, θανάτου μὲν ἀπολύει παρὰ γνώμην, φυλακὴν δὲ ποιούμενος αὐτῶν, μή τι συστάντες μετ' ἀλλήλων βουλεύσωνται κατὰ τῆς τυραννίδος, ἀπιέναι πάντας ἐκέλευσεν ἐκ τῆς πόλεως, ἄλλον ἄλλῃ, καὶ δίαιταν ἔχειν ἐν τοῖς ἀγροῖς, μηδενὸς τῶν προσηκόντων ἐλευθέροις παισὶ μήτε μαθήματος, μήτε ἐπιτηδεύματος μεταλαμβάνοντας, ἀλλὰ ποιμαίνοντάς τε, καὶ τἆλλα τὰ κατὰ τοὺς ἀγροὺς ἔργα πράττοντας· θάνατον ἀπειλήσας, εἴ τις ἐξ αὐτῶν εὑρεθείη παρελθὼν εἰς τὴν πόλιν. οἱ δέ, καταλιπόντες τὰς πατρῴας ἑστίας, ἐν τοῖς ἀγροῖς, ὥσπερ δοῦλοι, διετρέφοντο, τοῖς ἀποκτείνασι τοὺς πατέρας αὐτῶν λατρεύοντες. ἵνα δὲ μηδὲ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐν μηδενὶ γένηται μήτε γενναῖον μήτε ἀνδρῶδες φρόνημα, πᾶσαν ἐκθηλῦναι ταῖς ἀγωγαῖς τὴν ἐπιτρεφομένην νεότητα τῆς πόλεως ἐπεβάλετο, ἀνελὼν μὲν τὰ γυμνάσια καὶ τὰς ἐνοπλίους μελέτας, ἀλλάξας δὲ τὴν δίαιταν, ᾗ πρότερον οἱ παῖδες ἐχρῶντο. κομᾶν τε γὰρ τοὺς ἄρρενας, ὥσπερ τὰς παρθένους, ἐκέλευσεν, ἐξανθιζομένους καὶ βοστρυχιζομένους, καὶ κεκρυφάλοις τὰς πλοκαμίδας ἀναδουμένους, ἐνδύεσθαί τε ποικίλους καὶ ποδήρεις χιτωνίσκους, καὶ χλανιδίοις ἀμπέχεσθαι λεπτοῖς καὶ μαλακοῖς, καὶ δίαιταν ἔχειν ὑπὸ σκιαῖς· ἠκολούθουν τε αὐτοῖς εἰς τὰ διδασκαλεῖα τῶν ὀρχηστῶν καὶ αὐλητῶν, καὶ τῶν παραπλησίων τούτοις μουσοκολάκων, παραπορευόμεναι παιδαγωγοὶ γυναῖκες σκιάδεια καὶ ῥιπίδας κομίζουσαι, καὶ ἔλουον αὐτοὺς αὗται, κτένας εἰς τὰ βαλανεῖα φέρουσαι, καὶ μύρων ἀλαβάστρους καὶ κάτοπτρα. τοιαύτῃ ἀγωγῇ διαφθείρων τοὺς παῖδας ἕως ἐκπληρώσειαν εἰκοστὸν ἔτος, τὸν ἀπὸ τοῦδε χρόνον εἰς ἄνδρας εἴα τελεῖν. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοῖς Κυμαίοις ἐνυβρίσας καὶ λωβησάμενος, καὶ οὔτε ἀσελγείας οὔτε ὠμότητος οὐδεμιᾶς ἀποσχόμενος, ὅτε ἀσφαλῶς κατέχειν ὑπελάμβανε τὴν τυραννίδα, γηραιὸς ὢν ἤδη, δίκας ἔτισεν οὐ μεμπτὰς θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις, πρόρριζος ἀπολόμενος. οἱ δὲ ἐπαναστάντες αὐτῷ, καὶ τὴν πόλιν ἐλευθερώσαντες ἀπὸ τῆς τυραννίδος, οἱ παῖδες τῶν

τῶν προανῃρημένων ὑπ' αὐτοῦ πολιτῶν ἦσαν, οὓς κατ' ἀρχὰς πάντας ἀποκτεῖναι ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ προελόμενος, ἐπέσχεν, ὥσπερ ἔφην, ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων οἷς ἔδωκε τὰς μητέρας αὐτῶν, ἐκλιπαρη-
314 θεὶς, καὶ κατ' ἀγροὺς κελεύσας διατρίβειν. ὀλίγοις δὲ ἔτεσιν ὕστερον, ἐπὶ τὰς κώμας διεξιὼν, πολλὴν καὶ ἀγαθὴν εἶδε νεότητα, δείσας μὴ συμφρονήσαντες ἐπαναστῶσιν αὐτῷ, φθάσαι διαχειρισάμενος ἅπαντας ἐβούλετο, πρὶν αἰσθέσθαι τινά. καὶ παραλαβὼν τοὺς φίλους, ἐσκόπει μετ' αὐτῶν δι' οὗ τρόπου ῥᾷστά τε καὶ τάχιστα λάθωσιν ἀναιρούμενοι. τοῦτο καταμαθόντες οἱ παῖδες, εἴτε μηνυθέντες ὑπὸ τῶν συνειδότων τινὸς, εἴτε αὐτοὶ κατὰ τὸν ἑαυτῶν εἰκότα λογισμὸν ὑποπτεύσαντες, φεύγουσιν εἰς τὰ ὄρη, τὸν γεωργικὸν ἁρπάσαντες σίδηρον. ἧκον δὲ αὐτοῖς ἐπικουροῦντες κατὰ τάχος ἐνδιατρίβοντες ἐν Καπύῃ Κυμαίων φυγάδες, ὧν ἦσαν ἐπιφανέστατοί τε καὶ πλείστους Καμπανῶν ἔχοντες ξένους, οἱ Ἱππομέδοντος παῖδες, τοῦ κατὰ τὸν Τυρρηνικὸν ἱππαρχήσαντος πόλεμον, αὐτοί τε ὡπλισμένοι, κἀκείνοις κομίζοντες ὅπλα, Καμπανῶν τε μισθοφόρων καὶ φίλων χεῖρα συνεστήσαντες οὐκ ὀλίγην. ἐπεὶ δὲ καθ' ἓν ἅπαντες ἐγένοντο, τοὺς ἀγροὺς τῶν ἐχθρῶν καταθέοντες ἐφόδοις λῃστρικαῖς, ἐλεηλάτουν, καὶ τοὺς δούλους ἀφιστάντες ἐκ τῶν δεσποτῶν, καὶ τοὺς ἐκ τῶν δεσμωτηρίων λύοντες καθώπλιζον, καὶ ὅσα μὴ δύναιντο φέρειν τε καὶ ἄγειν χρήματα καὶ βοσκήματα, τὰ μὲν ἐνεπίμπρασαν, τὰ δὲ κατέσφαττον. ἀπορουμένῳ δὲ τῷ τυράννῳ τίνα χρὴ τρόπον αὐτοῖς πολεμεῖν, διὰ τὸ μήτε ἐκ τοῦ φανεροῦ τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοὺς ποιεῖσθαι, μήτε ἐν τοῖς αὐτοῖς χρονίζειν τόποις, ἀλλὰ νυκτὶ μὲν εἰς ὄρθρον, ἡμέρᾳ δὲ εἰς νύκτα συμμετρεῖσθαι τὰς ἐφόδους, καὶ πολλάκις ἀποστέλλοντι τοὺς στρατιώτας ἐπὶ τὴν βοήθειαν τῆς χώρας διὰ κενῆς, παραγίνεταί τις ᾐκισμένος τὸ σῶμα μάστιξιν, ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῶν φυγάδων ὡς αὐτόμολος· ὃς ἄδειαν αἰτησάμενος, ὑπέσχετο τῷ τυράννῳ, παραλαβὼν τὴν ἀποσταλησομένην σὺν αὐτῷ δύναμιν, ἄξειν ἐπὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ τὴν ἐπιοῦσαν ἔμελλον αὐλίζεσθαι νύκτα οἱ φυγάδες. ᾧ πιστεῦσαι προαχθεὶς ὁ τύραννος αἰτοῦντι οὐθὲν, καὶ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὅμηρον παρεχομένῳ, πέμπει τοὺς πιστοτάτους τῶν ἡγεμόνων, ἄγοντας ἱππεῖς τε πολλοὺς καὶ τὴν μισθοφόρον δύναμιν. οἷς ἐνετείλατο, μάλιστα μὲν ἅπαντας τοὺς φυγάδας, εἰ δὲ μή γε, ὡς πλείστους ἐξ αὐτῶν δήσαντας πρὸς αὐτὸν ἄγειν. ὁ μὲν οὖν κατασκευάσας ταῦτα αὐτόμολος, κατά τε ἀτριβεῖς ὁδοὺς, καὶ διὰ δρυμῶν ἐρήμων ἦγε τὴν στρατιὰν ταλαιπωρουμένην

cæsorum ab ipso ciuium; quos cum olim omnes vna die occidere statuisset, flexus (vt dixi) precibus satellitum, quibus puerorum matres *vxores* dederat, *ex vrbe summotos* ruri degere iusserat. nam cum aliquot annis post, per pagos iter faciens, animaduertisset in eis multum iuuentutis validæ, timens eorum conspiratione, & præuenire volēs, cogitauit omnes ex improuiso interficere: adhibitisq; amicis consultabat quomodo incautos cito & facile opprimeret. hoc vbi cognouere iuuenes, siue alicuius conscíorum indicio, siue suspicione moti verisimili, fugerunt in montes arreptis ferramentis rusticis: moxque adfuit eis auxilium Cumanorum exsulum qui agebant Capuæ: inter quos nobilissimi erant, & plurimos Campanorum habebant hospites, Hippomedontis filii, eius qui Etrusco bello fuerat magister equitū: qui non modo ipsi armati erant, sed etiam illis *alteris* arma afferebant, validamque mercenariorum & amicorū manum e Campania contraxerant. Hi omnes cōiunctis viribus agros inimicorum infestabant latrociniis, prædas abigentes, & seruos abducentes a dominis; exemptosque e custodiis sontes armabant: & siquid rerum pecorumve ferre aut agere non possent, exurebant vel iugulabant. Ibi tyranno hæsitanti qua ratione inimicis occurreret, quod nec aperte rem gererēt, nec eodem loco subsisterent diutius, sed pro nocturni diurnive itineris spatio, nunc hic mane, nunc illic vesperi grassarentur, eluderentque militem præsidio missum agrestibus: quidam e numero exsulum se obtulit, quem illi fœdato verberibus corpore, transfugæ specie miserant. Is securitatem a tyranno stipulatus, promisit se, si copię secum mitterentur, perducturum illas eo loci, vbi sequentem noctem acturi essent exsules. & habita est fides homini, quod nihil *præmii* poscens, seipsum præberet obsidem. moxq; missi ducum fidissimi addito equitatu & mercenariis copiis, cum mādatis vt exsules omnes si possent, aut certe plurimos, vinctos in vrbē pertraherent. Quib. fabricatis *fictus* ille trāsfuga exercitū per vias cæcas & desertos saltus itinere laborioso

tota nocte continuato, abduxit ab vrbe quam longissime. Interea fugitiui exsulesq; in monte prope Auernum nō procul vrbe positis insidiis, vbi signo (vt conuenerat) a speculatoribus dato cognouerunt egressas tyranni copias, miserunt ex suis circiter LX audacissimos, pellib. incinctos & fasces sarmentorū gerentes: qui crepusculo alii per alias portas velut operarii se clam in vrbē insinuauerunt: depromptisq; quos in fascib. celauerant gladiis, in vnum conuenere; factoq; agmine, confertim portam quę ad Auernum ducit, inuaserūt; ac cæsis custodib. somno oppressis, suos iā mœnibus propinquos admiserunt portis patētibus, nemine sentiēte. erat. n. illa nocte festum quoddam publicum, & totum vulgus vacabat potationib. ceterisq; hilaritatibus: ita vt sine periculo cunctas ad tyranni regiam vias peruaderent. ac ne circa ianuam quidē multi vigilabant custodes: sed hic quoq; alios iā sopitos, alios ebrios cōfoderunt non magno negotio: & irruentes in ædes vno agmine, ceteros oēs nec corporis iam nec mentis præ vino compotes, iugulauerunt more pecorū: Aristodemum vero cū liberis & cognatis cōprehensum, & in multam noctē fœdis verberib. ac tortura, & (vt *vno verbo* dicā) omni cruciatus genere afflictum, interfecerunt. atq; *ita* radicitus exstirpata tyranni familia, vt nec paruulos liberos, nec mulieres, nec vllum ex eorum vniuersa cognatione reliquum sinerent; scrutati etiam per totam noctem cunctos tyrannidis adiutores, diluculo in forum processerunt: aduocatoq; in cōcionem populo, arma ponunt, & pristinam reip. formam restituunt. Ad hunc igitur Aristodemū, anno tyrannidis eius circiter quartodecimo, exsules Tarquiniani venerunt, poscētes sibi ius reddi contra patriam. Legati primū restiterunt, vt qui nec ob hanc litem venissent, nec caussę pro rep. dicēdę potestatē haberent, quā a senatu non accepissent; deinde cū nihil proficerēt, viderentq; tyrannū ob studia & preces exsulū in aduersam partem inclinare, petito ad defensionē spatio, & vadati pecuniis, nemine amplius obseruante, interim dum caussa pendet, clam dederunt se in viam. famulitium eorum & iumenta, allatasque

δι' ὅλης νυκτὸς, ἐπὶ τὰ πλεῖστον ἀπέχοντα τῆς πόλεως μέρη. οἱ δ' ἀποστάται καὶ φυγάδες ἐν τῷ περὶ Ἄορνον ὄρει πλησίον ὄντι τῆς πόλεως λοχῶντες, ὡς ἔμαθον ἐξεληλυθυῖαν ἐκ τῆς πόλεως τὴν τοῦ τυράννου στρατιὰν, συνθήμασι μηνυθὲν ὑπὸ τῶν σκοπῶν, πέμπουσιν ἐξ αὐτῶν περὶ ἑξήκοντα μάλιστα τοὺς εὐτολμοτάτους, διφθέρας ἔχοντας, καὶ σφακέλλους φρυγάνων κομίζοντας. οὗτοι περὶ λύχνων ἁφὰς, ἄλλοι κατ' ἄλλας πύλας, ὡς χερνῆται, παρεισπεσόντες ἔλαθον. ὡς δ' ἔνδον ἐγένοντο τοῦ τείχους, ἐξελκύσαντες ἐκ τῶν σφακέλλων ἃ κατέκρυπτον ξίφη, καὶ συνελθόντες εἰς τὸν αὐτὸν ἅπαντες τόπον, ἔπειτα ἐκεῖθεν ὁρμήσαντες ἀθρόοι πρὸς τὰς ἐπὶ τὸ Ἄορνον φερούσας πύλας, τούς τε φύλακας αὐτῶν ἀποκτείνουσι κοιμωμένους, καὶ τοὺς σφετέρους ἅπαντας ἤδη τῷ τείχει πλησίον ὄντας ἀναπεπταμέναις ταῖς πύλαις ὑποδέχονται, καὶ οὗτοι παράξαντες ἔλαθον. ἔτυχε γὰρ ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ ἑορτή τις οὖσα δημοτελὴς, καὶ δι' αὐτὴν ἅπας ὁ κατὰ πόλιν ὄχλος ἐν πότοις ὢν καὶ ταῖς ἄλλαις εὐπαθείαις, τοῦτο παρέσχεν αὐτοῖς κατὰ πολλὴν ἄδειαν ἁπάσας διελθεῖν τὰς ἐπὶ τὴν τυραννικὴν οἰκίαν φερούσας ὁδούς· καὶ οὐδὲ περὶ ταῖς θύραις πολλήν τινα καὶ ἐγρηγορυῖαν εὗρον φυλακὴν, ἀλλὰ κατακτείναντες τοὺς μὲν ἤδη καθεύδοντας, τοὺς δὲ μεθύοντας ἀποσφάξαντες 315 δίχα πόνου, καὶ κατὰ πλῆθος εἰς τὴν οἰκίαν ὠσάμενοι, τοὺς μὲν ἄλλους σύμπαντας οὔτε τῶν σωμάτων ἔτι κρατοῦντας, οὔτε τῶν φρενῶν, διὰ τὸν οἶνον, προβάτων δίκην κατέσφαξαν· τὸν δ' Ἀριστόδημον καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς συλλαβόντες, ἄχρι πολλῆς νυκτὸς αἰκιζόμενοί τε καὶ στρεβλοῦντες, καὶ πᾶσιν, ὡς εἰπεῖν, λυμαινόμενοι κακοῖς, ἀπέκτειναν. ἀνελόντες δὲ τὴν τυραννικὴν οἰκίαν πρόρριζον, ὡς μήτε παιδία, μήτε γυναῖκας, μήτε συγγενεῖς μηδενὸς αὐτῶν καταλιπεῖν, καὶ δι' ὅλης νυκτὸς ἅπαντας ἐξερευνησάμενοι τοὺς συνεργοὺς τῆς τυραννίδος, ἡμέρας γενομένης προῆλθον εἰς τὴν ἀγοράν. ἔπειτα συγκαλέσαντες τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, ἀποτίθενται τὰ ὅπλα, καὶ τὴν πάτριον καθίστανται πολιτείαν. ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν Ἀριστόδημον ἔτος ὁμοῦ τεσσαρεσκαιδέκατον ἤδη τυραννοῦντα Κύμης, οἱ σὺν Ταρκυνίῳ φυγάδες καθισάμενοι, τὴν κατὰ τῆς πατρίδος ἐβούλοντο συνθέσθαι δίκην. οἱ δὲ πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων τέως μὲν ἀντέλεγον, ὡς οὔτε ἐπὶ τοῦτον ἥκοντες τὸν ἀγῶνα, οὔτε ἐξουσίαν ἔχοντες, ἣν οὐκ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ἡ βουλὴ, περὶ τῆς πόλεως ἀπολογεῖσθαι δίκην. ὡς δ' οὐθὲν ἐπέραινον, ἀλλ' ἐγκεκλικότα τὸν τύραννον ἑώρων ἐπὶ θάτερα μέρη, διὰ τὰς σπουδὰς καὶ παρακλήσεις τῶν φυγάδων, αἰτησάμενοι χρόνον εἰς ἀπολογίαν, καὶ διεγγυήσαντες τὰ σώματα χρήμασιν, ἐν ᾧ διὰ μέσου τῆς δίκης, οὐθενὸς ἔτι φυλάττοντος αὐτοὺς, ἀποδράσαντες ᾤχοντο. θεράποντας δ' αὐτῶν καὶ τὰ ὑποζύγια καὶ τὰ ἐπὶ

τῇ σιτωνίᾳ κομισθέντα χρήματα ὁ τύραννος κατέσχεν. Ταύταις μὲν οὖν ταῖς πρεσβείαις τοιαῦτα παθούσαις, ἀπράκτοις ἀναστρέψαι συνέβη. ἐκ δὲ τῶν ἐν Τυῤῥηνίᾳ πόλεων οἱ πεμφθέντες κέγχρους τε καὶ ζέας συνωνησάμενοι, ταῖς ποταμηγοῖς σκάφαις συγκατεκόμισαν εἰς τὴν πόλιν. αὕτη βραχύν τινα χρόνον ἡ ἀγορὰ Ῥωμαίους διέθρεψεν· ἔπειτα ἐξαναλωθεῖσα, εἰς τὰς αὐτὰς ἀπορίας κατέστησεν αὐτούς. ἦν δὲ οὐθὲν εἶδος ἀναγκαίας τροφῆς, ὃ οὐκ ἐπείραζον ἔτι. Συνέβαινέ τε οὐκ ὀλίγοις αὐτῶν, τὰ μὲν διὰ τὴν ἔνδειαν, τὰ δὲ διὰ τὴν ἀτοπίαν τῆς οὐκ εἰωθυίας ἐδωδῆς, τοῖς μὲν, ἀῤῥώστως διακεῖσθαι τὰ σώματα, τοῖς δὲ, παρημελημένως διὰ πενίαν, καὶ παντάπασιν ἀδυνάτως. ὡς δὲ ταῦτο ἔγνωσαν οἱ νεωστὶ κεκρατημένοι τῷ πολέμῳ Οὐολοῦσκοι, πρεσβειῶν ἀπορρήτων διαποστολαῖς ἐνῆγον ἀλλήλους εἰς τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον, ὡς ἀδυνάτων ἐσομένων, εἴ τις αὐτοῖς ἐπίθοιτο κεκακωμένοις πολέμῳ τε καὶ λιμῷ, ἀντέχειν. θεῶν δέ τις εὔνοια, οἷς φροντὶς ἦν μὴ περιιδεῖν ὑπὸ τοῖς ἐχθροῖς Ῥωμαίους γενομένους, ἐκφανέστατα καὶ τότε τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἀπεδείξατο. τοσοῦτος γάρ τις ἄφνω εἰς τὰς πόλεις τῶν Οὐολούσκων φθόρος [ἐνέσκηψεν,] ὅσος ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ τόπῳ μνημονεύεται γενόμενος, οὔτε βαρβάρου γῆς, [οὔθ' Ἑλλάδος,] πᾶσαν ἡλικίαν καὶ τύχην καὶ φύσιν ἐῤῥωμένων [τε] καὶ ἀσθενῶν σωμάτων ὁμοίως διεργαζόμενος. ἐδήλωσε δὲ τὴν ὑπερβολὴν τῆς συμφορᾶς ἡ πόλις ἐπιφανὴς τῶν Οὐολούσκων, Οὐέλιτρα ὄνομα αὐτῇ, μεγάλη τε καὶ πολυάνθρωπος οὖσα τέως· ἧς ὁ λοιμὸς μίαν ὑπελείπετο μοῖραν ἐκ τῶν δέκα, τὰς δ' ἄλλας ὑπολαβὼν, ἀπήνεγκε. καὶ τελευτῶντες δὴ οὖν ὅσοι περιῆσαν ἐκ τῆς συμφορᾶς, πρεσβευσάμενοι, Ῥωμαίοις ἔφρασαν τὴν ἐρημίαν, καὶ παρέδοσαν τὴν πόλιν. ἔτυχον δὲ καὶ πρότερον ἐποίκους ἐκ τῆς Ῥώμης εἰληφότες· ἀφ' ἧς αἰτίας καὶ τὸ δεύτερον τοὺς κληρούχους παρ' αὐτῶν ᾔτουν. Ταῦτα τοῖς Ῥωμαίοις μαθοῦσι τῆς μὲν συμφορᾶς οἶκτος εἰσῄει· καὶ οὐ δεῖν ᾤοντο τοῖς ἐχθροῖς ἐπὶ
316 τοιαύταις τύχαις μνησικακεῖν, ὡς ἱκανὰς δεδωκόσι τοῖς θεοῖς ὑπὲρ σφῶν δίκας ἀνθ' ὧν ἔμελλον δρᾶσαι. Οὐελίτρας δὲ παραλαμβάνειν ἔδοξε κληρούχων ἀποστολῇ οὐκ ὀλίγων, πολλὰ τὰ συμφέροντα ἐκ τοῦ πράγματος ἐπιλογιζομένοις. τό τε γὰρ χωρίον ἐχυρὸν εἶναι ἐφαίνετο, φυλακῇ ἀξιοχρέῳ καταληφθὲν, οἷς ἂν νεωτερίζειν ἢ παρακινεῖν τι βουλομένοις ᾖ, μέγα κώλυμα καὶ ἐμπόδιον εἶναι· ἥ τε ἀπορία τῆς τροφῆς ἡ κατέχουσα τὴν πόλιν, οὐ παρ' ὀλίγον μετριωτέρα γενήσεσθαι ὑπωπτεύετο, εἰ μετασταίη τις ἐξ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ πλήθους μοῖρα ἀξιόλογος.

frumentationis gratia pecunias, tyrannus detinuit. Ob hos igitur casus hæ legationes re infecta reuersæ sunt. Ceterum qui missi fuerãt in Etruriam, milium & far ab eius regionis populis coemptum, in vrbẽ comportauerunt nauibus secundo flumine. Quo commeatu breui absumpto, laborabatur inopia sicut antea; ita vt nullum cibi genus, ad quod necessitas adigere solet, intentatum relinquerent. quo factum est vt multi vel præ inopia, vel prę insuetis alimentis, affectis essent corporibus; pauperes vero, quod curare se non possent, prorsus inualidis. Quod vbi Volscis nuper deuictis est cognitum, occultis legationibus se inuicem ad bellum sollicitabant; rati populum Romanum nequaquam parem fore fami simul & hostibus. Sed deûm benignitas, cui erat curæ ne populus Romanus inimicis succumberet, tum quoq; manifestissime vim suam exseruit. tanta enim pestilentia repente Volscos inuasit, quanta nullibi nec apud Græcos nec apud barbaros fuisse memoratur, nulli ętati parcens, nec vlli conditioni vel sexui, siue in debiles incideret, siue in validos. cuius cladis magnitudo satis liquere potest ex nobili eius gentis vrbe, Velitris; quæ magna prius & populosa, sic tum exhausta est, vt decima tantum pars incolarum reliqua manserit, ceteris omnibus exstinctis. Quare tãdem qui huic calamitati superfuere *incolumes*, legatis *in hoc* missis, desolationem patriæ conquesti, se & sua dediderunt in fidẽ populi Romani. nam & antea colonos ex vrbe acceperant: ideoque tunc iterum nouos in *vacantem* agri partem submitti postulabant. Quo cognito, Romanos calamitatis miseratio subiit; nec putarunt in eo infortunio reminiscendas *&* *persequendas* hostium iniurias; rati satis pœnæ diis luisse inimicos pro cogitato scelere. Velitras vero non paruum colonorum numerum mitti placuit, reputantibus multa inde prouẽtura commoda. nam & locus ipse, si occuparetur valido præsidio, satis magno impedimento futurus esse videbatur iis qui res nouas moliri vellẽt: & coniectura erat, nõ parum in vrbe remissuram alimentorum inopiam, si emigraret nõ contemnẽda plebis portio.

Coloni missi.

Sed nihil æque ad decernendam coloniam impulit atq; seditio, quę priore nōdum probe restincta, denuo exardescebat. rursus enim vt ante plebs concitabatur, & patriciis succēsebat: multaq; in eos & grauia iactabantur conuitia: aliis incuriā *eorum* & socordiā incusantibus, qui non multo ante præuidissent futuram annonę caritatem, maloq; matura quæsiuissent remedia: aliis data opera caritatem ab illis inductā asseuerantibus, vt qui secessionis recordatione inflammati, plebem *nunc ista ratione* affligere cuperent. Has igitur ob caussas maturabatur coloniæ missio; designatis a senatu ad eam deducēdam triumuiris. Plebi principio gratum erat mitti aliquos in coloniam; vt qui & famem effugituri essent, & regionem habituri fortunatam. deinde considerantes pestem quæ destinatam ipsis vrbem vacuefecerat absumptis habitatoribus, & aduenas metu similis tractationis terrebat. paulatim mutabant animos: vt multo pauciores darēt nomina, quā quot senatus decreuerat. atq; hos ipsos iam consilii pœnitebat, & tergiuersabātur exitum. relicta est tamen *domi* hęc pars, & quotquot nō sponte proficisci cuperēt: senatusconsulto facto vt ex omni ciuiū numero sorte coloni ducerētur, grauissima & indeprecabili mulcta ꝓposita iis qui ex sorte migrare detrectassent. Ita bene magna manus necesse habuit Velitras migrare: nec multis dieb. post, alia Norbam, Latini nominis vrbem non ignobilem.

Intestina seditio recrudescit.

Fefellit tamen sua spes patricios, nec seditio, vt cogitauerāt, quidquam remisit: quinimmo reliqua plebs magis etiam exasperabatur animis, vehementer in patres vociferās, per cœtus & sodalitia, paucis primum coeuntibus, mox gregatim, grauius iam premente inopia: factoque in forum concursu, tribunos inclamabant. Per quos coacta concione, progressus *in medium* Sp. Icilius, qui tunc collegii princeps erat, & ipse vehementer in senatum inuectus est, inuidia cum quantum poterat grauans: & ceteros quoq; iubebat suas in commune conferre sententias; inprimis Sicinium & Brutum tunc ædiles nominatim citans, qui & primæ secessionis plebi auctores fuerant, & introducto in rempublicam

μάλιστα δ' ἡ στάσις ἀναρριπιζομένη, πρὶν ἢ πεπαῦσθαι καλῶς ἐπὶ τὴν προτέραν, ἐπῆγεν αὖθις ψηφίζεσθαι τὸν ἀπόστολον. πάλιν γὰρ, ὥσπερ καὶ πρότερον, ὁ δῆμος ἠρεθίζετο, καὶ δι' ὀργῆς εἶχε τοὺς πατρικίους· πολλοί τε καὶ χαλεποὶ κατ' αὐτῶν ἐγίνοντο λόγοι, τῶν μὲν ὀλιγωρίαν ἐγκαλούντων καὶ ῥαθυμίαν, ὅτι οὐκ ἐκ πολλοῦ προείδοντο τὴν ἐσομένην τοῦ σίτου ἀπορίαν, καὶ προεμηχανήσαντο τὰ πρὸς τὴν συμφορὰν ἀλεξήματα· τῶν δ' ἐξ ἐπιβουλῆς ὑπ' αὐτῶν γεγονέναι σιτοδείαν ἀποφαινόντων, δι' ὀργήν τε καὶ ἐπιθυμίαν τοῦ κακῶσαι τὸ δημοτικὸν, ἀναμνήσει τῆς ἀποστασίας. διὰ ταύτας μὲν δὴ τὰς αἰτίας, τῶν κληρούχων ἀποστολὴ ταχεῖα ἐγίνετο, τριῶν ἀποδειχθέντων ἀνδρῶν ὑπὸ τῆς βουλῆς ἡγεμόνων. τῷ δήμῳ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἄσμενον τὸ τοὺς κληρούχους διαλαγχάνειν, ὡς λιμοῦ τε ἀπαλλαχθησομένῳ καὶ χώραν οἰκήσοντι εὐδαίμονα· ἔπειτα ἐνθυμουμένῳ τὸν λοιμὸν, ὃς ἐν τῇ μελλούσῃ αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι πόλει γενόμενος, τούς τε οἰκήτορας διεφθάρκει, καὶ δέος παρεῖχε μὴ καὶ τοὺς ἐποίκους τὸ αὐτὸ ἐργάσηται, μεθίστατο κατὰ μικρὸν εἰς τἀναντία ἡ γνώμη. ὥστε οὐ πολλοί τινες ἐφάνησαν εἰ μετέχειν βουλόμενοι τῆς ἀποικίας, ἀλλὰ πολὺ ἐλάττους ὧν ἡ βουλὴ ἐψηφίσατο. καὶ οὗτοι δὲ ἤδη σφῶν αὐτῶν κατεγνώκεσαν, ὡς κακῶς βεβουλευμένων, καὶ ὑπανεδύοντο τὴν ἔξοδον. κατελείφθη μέντοι τοῦτο τὸ μέρος, καὶ τὸ ἄλλο τὸ μὴ ἑκουσίως συναράμενον τῆς ἐξόδου, ψηφισαμένης τῆς βουλῆς ἐξ ἁπάντων γενέσθαι Ῥωμαίων κλήρῳ τὴν ἔξοδον, κατὰ δὲ τῶν λαχόντων, εἰ μὴ ἐξίοιεν, χαλεπὰς καὶ ἀπαραιτήτους θεμένης ζημίας. οὗτος τε δὴ ὁ στόλος εὐπρεπὴς ἀνάγκῃ εἰς Οὐελίτρας καταληφθεὶς ἀπεστάλη· καὶ ἕτερος αὖθις οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον εἰς Νώρβαν πόλιν, ἣ ἐστι τοῦ Λατίνων ἔθνους οὐκ ἀφανής. ἐγένετο δὲ οὐδὲν τῶν ἐκ λογισμοῦ τοῖς πατρικίοις, κατὰ γοῦν τὴν ἐλπίδα τοῦ λωφήσειν τὴν στάσιν· ἀλλ' οἱ περιλειφθέντες ἔτι χείρους ταῖς ὀργαῖς ἦσαν, καὶ πολλῇ τῇ καταβοῇ τῶν βουλευτῶν ἐχρῶντο, κατά τε συστροφὰς καὶ ἑταιρείας, ὀλίγοι μὲν συνιόντες τὸ πρῶτον, ἔπειτα ἀθρόοι, συντονωτέρας ἤδη γινομένης τῆς ἀπορίας. καὶ συνδραμόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, τοὺς δημάρχους ἐβόων. συναχθείσης δ' ὑπ' αὐτῶν ἐκκλησίας, παρελθὼν Σπόριος Σικίννιος, ὃς ἦν τῆς ἀρχῆς τότε ἡγεμὼν, αὐτός τε πολὺς ἐρρύη κατὰ τῆς βουλῆς, αὔξων ὡς μάλιστα ἐδύνατο τὸν κατ' αὐτῆς φθόνον, καὶ τοὺς ἄλλους ἠξίου λέγειν ἃ φρονοῦσιν εἰς τὸ κοινὸν, μάλιστα δὲ τὸν Σικίννιον καὶ τὸν Βροῦτον, ἀγορανόμους τότε ὄντας, ἀνακαλῶν ἑκάτερον ἐξ ὀνόματος, οἳ καὶ τῆς πρώτης ἀποστάσεως τῷ δήμῳ ἦρξαν, καὶ τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν

ἐξουσίας εἰσηγησάμενοι, πρῶτοι αὐτῆς ἔτυχον. παρελθόν-
τες δ᾽ οὗτοι, τοὺς κακοηθεστάτους τῶν λόγων ἐκ πολλοῦ πα-
ρεσκευασμένοι, διεξῄεσαν ἃ τοῖς πολλοῖς ἀκούειν ἦν βου-
λομένοις, ὡς ἐκ προνοίας τε καὶ ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν
πλουσίων γένοιτο ἡ περὶ τὸν σῖτον ἀπορία, ἐπεὶ τὴν ἐλευ-
θερίαν ἀκόντων ἐκείνων ὁ δῆμος ἐκ τῆς ἀποστάσεως εὔ-
317 ρετο. ἰσομοιρεῖν τε οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἀπέφαινον τῆς συμφο-
ρᾶς τοῖς πένησι τοὺς εὐπόρους· ἐκείνοις μὲν γὰρ εἶναι καὶ τρο-
φὰς ἐν ἀφανεῖ παρακειμένας, καὶ χρήματα, οἷς ὠνούμε-
νοι τὰς ἐπεισάκτους ἀγορὰς, ἐν πολλῇ ὑπεροψίᾳ ἦσαν τοῦ
κακοῦ· τοῖς δὲ δημόταις ἀμφότερα ταῦτα ἀπόρως ἔ-
χειν· τήν τε ἀποστολὴν τῶν κληρούχων, ἣν ἐποιήσαντο εἰς
νοσερὰ χωρία, ἐκ βουλῆς ἀποφαίνοντες εἰς προφανῆ καὶ
μακρῷ χείρονα ὄλεθρον, αὔξοντες, ὡς μάλιστα δυνατοὶ
ἦσαν, τῷ λόγῳ τὰ δεινὰ, καὶ τί πέρας ἔσται τῶν κακῶν ἀξιοῦν-
τες μαθεῖν, ὑπομιμνήσκοντές τε τῶν παλαιῶν αὐτοὺς αἰ-
κισμῶν, οἷς ὑπὸ τῶν πλουσίων ἔτυχον αἰκισθέντες, καὶ
τὰ ἄλλα τὰ ὅμοια τούτοις κατὰ πολλὴν ἄδειαν διεξιόντες.
τελευτῶν δ᾽ ὁ Βροῦτος, εἰς ἀπειλήν τινα τοιάνδε κατέκλει-
σε τὸν λόγον, ὡς εἰ βουληθεῖεν αὐτῷ πείθεσθαι, διὰ ταχέων
παρασκευάσων τοὺς ἐγκαύσαντας τὸ δεινὸν καταπαῦ-
σαι. ἡ μὲν δὴ ἐκκλησία διελύετο. οἱ δ᾽ ὕπατοι τῇ κα-
τόπιν ἡμέρᾳ συνεκάλουν τὴν βουλὴν, περίφοβοι ὄντες
ἐπὶ τοῖς καινοτομουμένοις, καὶ τὴν τοῦ Βρούτου δημοκοπίαν εἰς
μέγα τι κακὸν ἀποσκήψειν οἰόμενοι. πολλοὶ μὲν δὴ καὶ
παντοδαποὶ ὑπό τε αὐτῶν ἐκείνων ἐρρήθησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ
λόγοι, καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων πρεσβυτέρων, τῶν μὲν, οἰομένων
δεῖν θεραπεύειν τὸν δῆμον ἁπάσῃ προσηνείᾳ λόγων,
καὶ ὑποσχέσει ἔργων, καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτοῦ μετριωτέρους
παρασκευάζειν, τιθέντας εἰς μέσον τὰ πράγματα, καὶ
μετὰ σφῶν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τὸν δῆμον παρα-
καλοῦντας σκοπεῖν· τῶν δὲ, μηδὲν ἐνδιδόναι καὶ μαλακίζε-
σθαι συμβουλευόντων πρὸς ὄχλον αὐθάδη καὶ ἀμαθῆ,
θρασεῖάν τε καὶ δύσποιστον δημοκόπων ἀνθρώπων μα-
νίαν, ἀλλ᾽ ἀπολογεῖσθαι μὲν, ὡς οὐδὲν εἴη τῶν παρὰ τῶν
πατρικίων γεγονότων αἴτιον, καὶ ὑπισχνεῖσθαι πρόνοιαν
ἕξειν τοῦ κακοῦ τὴν δυνατήν· τοῖς δὲ ταράττουσι τὸν δῆμον
ἐπιτιμᾶν, καὶ προαγορεύειν ὡς εἰ μὴ παύσονται τὴν στά-
σιν ἀναρριπίζοντες, ἀξίας τίσουσι δίκας. ταύτης ἡγεῖτο
τῆς γνώμης Ἄππιος, καὶ ἦν ἡ νικῶσα αὕτη, πολλῆς ἐμ-
πεσούσης πάνυ τοῖς συνέδροις φιλονεικίας· ὥστε καὶ τὸν
δῆμον ὑπὸ τῆς βοῆς αὐτῶν ἐξακουομένης ἐπὶ πολὺ τα-
ραχθέντα, συνδραμεῖν ἐπὶ τὸ βουλευτήριον, καὶ πᾶσαν ὀρ-
θὴν ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ γενέσθαι τὴν πόλιν. μετὰ δὲ
τοῦτο οἱ μὲν ὕπατοι παρελθόντες, συνεκάλουν τὸν δῆ-
μον εἰς ἐκκλησίαν· ἦν δὲ οὐ πολὺ τῆς ἡμέρας ἔτι τὸ λει-
πόμενον· καὶ παρελθόντες, ἐπειρῶντο τὰ δόξαντα

tribunatu primi eum magiſtratum aſſecuti erant. Hi iamdudũ maligniſſimas conciones meditati, progreſſi *in medium*, declamitarunt quæ plebi audire gratum erat, quaſi data opera & inſidiis diuitũ exorta eſſet præſens annonæ caritas, quia libertatem illis inuitis plebs per ſeceſſionem inueniſſet. plurimum enim abeſſe vt parem in hac calamitate difficultatẽ ſentiãt locupletes atq; inopes. nam illis eſſe tum alimenta in occultis penuariis, tum pecunias ad emendos cõmeatus aduectitios; quibus freti hoc malum plane contemnãt: plebeios autem carere vtroque. addebant, coloniam in morboſos locos emiſſam, manifeſto & lõge atrociori obiectam periculo: difficultatem verbis quantũ poterant exaggerantes, & rogantes quis tandẽ malorum finis: refricantesq; memoriam prioris diuitum ſæuitiæ, qua *in nexos* vſi fuerant, & alia ſimilia declamãtes magna licẽtia. Poſtremo Brutus ſermonem ſuum comminatione clauſit: ſi vellẽt ſibi parere, breui ſe effecturum vt qui malum hoc accẽdiſſent, ipſi reſtinguerẽt. ita tum concio dimiſſa eſt. Poſtera die conſules ſenatum conuocarunt, nouationem timentes, verentesq; ne Brutus ſollicitatione populi magnum aliquod malum inueheret. multa ibi & varia dicta ſunt tum ab ipſis conſulibus, tum a natu maioribus: nõnullis cenſentib. deliniẽdam plebem omni verborum comitate, & pollicitatione operę: mitigandosq; duces eius, propoſita rerũ difficultate; & cõmunicato cũ plebe conſilio diſpiciẽdum quid eſſet e rep. aliis contra ſuadentibus nihil indulgendum vulgo imperito & refractario, nec alendam audacem & intolerabilem eius adulatorum inſaniã: ſed reſpondendum, nullam huius mali culpã eſſe in patriciis, & ſenatui rem curæ fore pro viribus. ceterum turbatores plebis obiurgandos cum interminatione, daturos meritas pœnas ni ſeditiones fouere deſinerẽt. Hui° ſententiæ princeps fuit Appius: quæ & vicit, maxima patrum contentione: ita vt & populus clamoribus eorum territus *e comitio* ad curiam concurreret, & in exſpectationem erecta eſſet tota ciuitas. Poſt hęc die iam vergente, conſſ. vocato in concionem populo progreſſi *in mediũ*, conabãtur ſenatus

voluntatem ostendere: sed obstabat tribunus, & nec alternis, nec decenti ordine verba vtrimq; fiebant; sed vna clamitabant, & alter obstrepebat alteri: ita vt auditorib. difficile esset quid sibi vellent intelligere. Consules, vt potiori potestate præditi, imperio suo subiectum volebãt quidquid in vrbe esset: e diuerso tribuni contendebant suum locũ esse concionem, sicut illorum senatũ: & quidquid a plebe iudicari ac decerni soleret, id omne in sua esse potestate. pro his plebs stabat, acclamatione *addens animos*, & parata congredi cum obstãtibus, si opus foret: pro consulibus, patriciorum globus. eratq; ingens certamẽ, nec alteri cedendum putabãt alteris, quasi hac vna cessione pars victa in posterum alteri suo iure cessura esset. iamq; sol circa occasum erat, & concurrebat e domib. in forum cetera quoq; multitudo: videbãturq;, ni nox litem oppressisset, a manibus & lapidum iactu non temperaturi. quod ne fieret, progressus *in medium* Brutus, a cõsulibus dicendi potestatem sibi petiit, seditionem se compositurum pollicens. Illi cessum sibi rati, quod præsentibus tribunis concionator plebeius *a se*, non ab illis dicendi copiam petiisset, permiserunt ei dicere. qui, silentio facto, nihil aliud locutus, sic interrogauit consules: Meministisne, inquit, nobis, cum dissidium componeremus, hoc concessum a vobis ius, vt quoties tribuni concionem quacumq; de re aduocauerint, ei se patricii nõ misceant, neq; interturbent? Meminimus, inquit Geganius. Tum Brutus: Cur igitur impeditis nos, & non sinitis tribunos quæ volunt dicere? Respondit Geganius; Quia non ipsi conuocauerunt plebem in cõcionem, sed nos conss. quam si ipsi vocassent, non impedituri essemus, nec curiosius obrepturi. nunc quia nos concionem aduocauimus, non hos concionari prohibemus, sed nos ab illis prohiberi iniquũ ducimus. Tum Brutus, Vicimus, Quirites; cõcesserunt nobis aduersarii quidquid volebamus. Abite nunc, & desinite contendere: cras vobis ostẽsurum me polliceor, quantam habeatis vim. Vos quoq; tribuni in præsens foro eis cedite; ad extremum tamen non cedetis, vbi didiceritis quantam magistratus vester ha-

σφίσιν ἐν τῇ βουλῇ λέγειν. ἐνίστατο δὲ αὐτοῖς ὁ δήμαρχος, καὶ οὐκ ἦν ἐν μέρει οὐδ' ἐν κόσμῳ γινόμενος παρ' ἀμφοῖν ὁ λόγος. ἐβόων γὰρ ἅμα, καὶ ἐξέκλειον ἀλλήλους· ὥστε μὴ ῥᾴδιον εἶναι τοῖς παροῦσι τὰς διανοίας αὐτῶν, ὅ τι βούλονται, συνιδεῖν. ἐδικαίουν δὲ οἱ μὲν ὕπατοι, τὴν κρείττονα ἔχοντες ἐξουσίαν, ἁπάντων ἄρχειν τῶν ἐν τῇ πόλει· οἱ δὲ δήμαρχοι, τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτῶν εἶναι χωρίον, ὥσπερ ἐκείνων τὴν βουλήν· καὶ ὁπόσα ἐπὶ τοῖς δημόταις ἦν κρῖναί τε καὶ ψηφίζεσθαι, τούτων αὐτοὶ πᾶν ἔχειν τὸ κράτος. συνηγωνίζοντο δὲ τοῖς μὲν ἡ πληθὺς ἐπιβοῶσα, καὶ ὁμόσε χωρεῖν, εἰ δέοι, τοῖς κωλύουσι παρεσκευασμένη· τοῖς δὲ ὑπάτοις, οἱ πατρίκιοι συστρέψαντες αὑτούς. ἐγίνετο δὲ πολὺς ἀγὼν περὶ τοῦ μὴ εἶξαι ἑκατέροις, ὡς ἐν μιᾷ τῇ τότε ἥττῃ παραχωρουμένης τῆς εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ἑκατέρων δικαιώσεως. ἥλιός τε περὶ καταφορὰν ἦν ἤδη, καὶ συνέρρεχεν ἐκ τῶν οἰκιῶν τὸ ἄλλο πλῆθος εἰς τὴν ἀγοράν· καὶ ἔμελλον, εἰ μὴ νὺξ ἐπιλαμβάνοι τὴν ἔριν, εἰς πληγάς τε καὶ λίθων βολὰς χωρήσειν. ἵνα δὴ μὴ τοῦτο γένοιτο, παρελθὼν ὁ Βροῦτος, τοὺς ὑπάτους ἠξίου δοθῆναι λόγον αὐτῷ, παύσειν ὑπισχνούμενος 318 τὴν στάσιν. κἀκεῖνοι δόξαντες σφίσι παρακεχωρῆσθαι, ὅτι τῶν δημάρχων παρόντων, οὐ παρ' ἐκείνων ὁ δημαγωγὸς ᾐτήσατο τὴν χάριν, ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ λέγειν. σιωπῆς δὲ γενομένης, ἄλλο μὲν οὐδὲν ὁ Βροῦτος εἶπεν, ἠρώτησε δὲ τοὺς ὑπάτους τοιάνδε τινὰ ἐρώτησιν· Ἆρά γε, ἔφη, μέμνησθε ὅτι διαλυομένοις ἡμῖν τὴν στάσιν τοῦτο συνεχωρήθη τὸ δίκαιον ὑφ' ὑμῶν, ὅταν οἱ δήμαρχοι συναγάγωσι τὸν δῆμον ὑπὲρ ὁτουδήτινος, μὴ παρεῖναι τῇ συνόδῳ τοὺς πατρικίους, μήτε ἐνοχλεῖν; Μεμνήμεθα, ἔφησεν ὁ Γεγάνιος. καὶ ὁ Βροῦτος ἐπιφέρει· Τί οὖν παθόντες ἐμποδὼν ἵστασθε ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐᾶτε τοὺς δημάρχους ἃ βούλονται λέγειν; ἀποκρίνεται πρὸς ταῦτα ὁ Γεγάνιος· Ὅτι οὐκ αὐτοὶ συνεκάλεσαν τὸν δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ὕπατοι. εἰ μὲν οὖν ὑπὸ τούτων ἡ σύνοδος ἐγένετο, οὐθὲν ἂν ἠξιοῦμεν οὔτε κωλύειν, οὔτε πολυπραγμονεῖν· ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς συνηγάγομεν τὴν ἐκκλησίαν, οὐχὶ τούτους ἀγορεύειν κωλύομεν, ἀλλ' ὑπὸ τούτων αὐτοὶ κωλύεσθαι οὐ δικαιοῦμεν. καὶ ὁ Βροῦτος ὑποτυχών, Νικῶμεν, ἔφησεν, ὦ δημόται, καὶ παρακεχώρηται ἡμῖν ὑπὸ τῶν διαφόρων ὅσα ἠξιοῦμεν. νῦν μὲν οὖν ἄπιτε, καὶ παύσασθε φιλονεικοῦντες· αὔριον δὲ ὑμῖν ὑπισχνοῦμαι φανερὰν ποιήσειν ὅσην ἔχετε ἰσχύν. καὶ ὑμεῖς γε, ὦ δήμαρχοι, παραχωρήσατε αὐτοῖς τῆς ἀγορᾶς ἐν τῷ παρόντι. οὐ γὰρ εἰς τέλος παραχωρήσετε, μαθόντες ὅσον κράτος ὑμῶν ἡ ἀρχὴ ἔχει.

χρὴ ἔχειν. γνώσεσθε δὲ οὐκ εἰς μακράν. ἐγὼ τοῦτο ὑμῖν ὑπισχνοῦμαι ποιήσειν φανερόν, μετριωτέραν αὐτῶν ἀποδώσειν τὴν ὑπερηφανίαν. ἐὰν δὲ φενακίζων ὑμᾶς εὑρεθῶ, χρήσασθε ὅ τι βούλεσθέ μοι. Οὐδενὸς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντιλέξαντος, ἀπῄεσαν ἐκ τῆς ἐκκλησίας, οὐ τὰς ὁμοίας ὑπολήψεις ἔχοντες ἑκάτεροι· ἀλλ' οἱ μὲν ἄποροι, δοκοῦντές τι περιττὸν ἐξευρηκέναι τὸν Βροῦτον, καὶ οὐκ εἰκῆ ὑποσχέσθαι πρᾶγμα τηλικοῦτον· οἱ δὲ πατρίκιοι, περιφρονοῦντες τὴν κουφότητα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὴν ὑποσχέσεων τὴν τόλμαν ἕως λόγου χωρήσειν οἰόμενοι. μηδὲν γὰρ ὑπὸ τῆς βουλῆς συγκεχωρῆσθαι τοῖς δημάρχοις, ἔξω τοῦ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις τῶν δημοτικῶν. οὐ μὴν ἅπασί γε εἰσῄει, καὶ μάλιστα τοῖς πρεσβυτέροις, ὀλιγωρεῖν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ προσέχειν μή τι δύσκεστον ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἐξεργάσηται μανία. Τῇ δ' ἑξῆς νυκτὶ κοινωσάμενος τοῖς δημάρχοις ὁ Βροῦτος τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, καὶ παρασκευασάμενος χεῖρα οὐκ ὀλίγην δημοτῶν, κατέβαινε μετ' αὐτῶν εἰς τὴν ἀγοράν· καὶ πρὶν ἡμέραν λαμπρὰν γενέσθαι καταλαβόμενοι τὸ Ἡφαιστεῖον, ἔνθα ἦν ἔθος αὐτοῖς ἐκκλησιάζειν, ἐκάλουν μὲν εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον· πληρωθείσης δὲ τῆς ἀγορᾶς· ὄχλος γὰρ ὅσος οὐδέπω ἐδόκει, συνῆλθεν· παρελθὼν Σικίννιος ὁ δήμαρχος, πολλὴν μὲν ἐποιήσατο κατὰ τῶν πατρικίων λόγον, ἅπαντα ὑπομιμνήσκων ὅσα κατὰ τῶν δημοτικῶν αὐτοῖς ἐπεπράχθη· ἔπειτα ὑπὲρ τῆς παρελθούσης ἡμέρας ἐδίδασκεν, ὡς κωλυόμενος ὑπ' αὐτῶν εἴη λόγου τυχεῖν, καὶ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἀρχῆς ἀφῃρημένος. τίνος γὰρ ἂν ἔτι γενοίμεθα κύριοι τῶν ἄλλων, εἰ μηδὲ τοῦ λέγειν ἐσόμεθα; πῶς δ' ἂν τινὶ ὑμῶν ἀδικουμένῳ πρὸς αὐτῶν βοηθεῖν δυναίμεθα, εἰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ συνάγειν ὑμᾶς ἀφαιρεθείημεν; ἄρχουσι γὰρ δήπου παντὸς ἔργου λόγοι, καὶ οὐκ ἄδηλον ὅτι οἷς εἰπεῖν ἃ φρονοῦσιν οὐκ ἔξεστιν, οὐδὲ πρᾶξαι ἂν ἐξῇ ἃ βούλονται. ἢ κομίζεσθε οὖν, ἔφη, τὴν ἐξουσίαν ἣν δεδώκατε ἡμῖν, εἰ μὴ μέλλετε βεβαιοῦν αὐτήν, ὅπως ἢ τὸ ἀσφαλές, ἢ νόμῳ γραφέντι τοὺς ἐμποδὼν ἡμῖν τὸ λοιπὸν ἐσομένους κωλύσατε.

319 Τοιαῦτα διαλεχθείς, ἐπικελεύσαντος αὐτῷ τοῦ δήμου μεγάλῃ βοῇ τὸν νόμον εἰσφέρειν, ἔχων αὐτὸν ἤδη γεγραμμένον, ἀνεγίνωσκε, καὶ ψῆφον ἀναδίδωσι τῷ πλήθει περὶ αὐτοῦ παραχρῆμα ἐπενεγκεῖν. οὐ γὰρ ἐδόκει τὸ πρᾶγμα ἀναβολῆς δεῖσθαι, οὐδὲ μελλησμοῦ, μή τι διὰ κώλυμα γένηται πρὸς τῶν ὑπάτων. ἦν δὲ τοιόσδε ὁ νόμος· Δημάρχου γνώμην ἀγορεύοντος ἐν δήμῳ, μηδεὶς λεγέτω μηδὲν ἐναντίον, μηδὲ μεσολαβείτω τὸν λόγον. ἐὰν δέ τις παρὰ

beat potestatem. intelligetis autẽ breui. Hoc vobis polliceor, me & istud vobis declaraturũ, & superbiam illorum redditurũ modestiorem. Quod si vos elusisse comperiar, tractate me vt libet. His verbis cum nemo cõtradiceret, soluta est concio, variante exspectatione partiũ. nam inopes putabant egregium aliquid excogitasse Brutum, nec temere tam ingẽtia pollicitum: patricii vero contemnebant leuitatem hominis, audacia promissa rati non vltra verba processura. nihil enim a senatu cõcessum tribunis, nisi vt opem ferant plebeiis iniuriam patientibus. Non tamen omnes, præsertim natu grandiores, negligebãt hoc negotium, sed animaduertendũ censebãt ne graue aliquod malum crearet hominis insania. Sequenti vero nocte Brutus communicato cum tribunis consilio, & cõparata manu plebeiorum non modica, descẽdit cum eis in forum; & prius quam clara dies illuxisset, occupata æde Vulcani, vbi conciones haberi solebant, vocarunt plebem in comitium. ac *mox* referto foro (neq; enim vnquam antea tanta turba conuenerat) progressus *in mediũ* Icilius tribunus, multis verbis accusauit patricios, memorans omnia quæ *vnquam* contra plebeios egerãt. deinde aiebat se hesterna die per eos a dicẽdo prohibitum, & potestate sui magistratus exutum. Quod enim nobis (inquit) relinquetur ius, si ne loqui quidem permittimur? quomodo vestrum alicui per illos oppresso poterimus succurrere, si nobis potestas cõuocandi vos adimitur? Verba enim initium sunt omnium operum: nec obscurum est, quibus dicere quę sentiunt non licet, iis nec faciendi quæ volunt fore potestatem. aut igitur recipite potestatem quam nobis dedistis, si eam confirmare vt tuta sit non vultis; aut lege lata vetate nequis nobis posthac impedimento sit. Hæc locutus, cum plebs eum magno clamore iuberet ferre legem, scriptam iam habens, recitauit; permissoque plebi calculo iussit statim ferre suffragia, quod res dilationem aut cunctationem non ferret, ne forte impediretur interuentu consulum. erat autem lex hæc: Concionanti apud populũ tribuno nemo contradicito, nec dicentem interpellato. Siquis contra

fecerit, vades dato tribunis soluturum se mulctam quam imposuerint. qui vades nō dederit, morte mulctator, & bona eius sacra sunto. Siquid controuersiæ mulctarum huiusmodi caussa inciderit, iudicium penes populum esto. Hac lege confirmata suffragiis *populi*, tribuni concionem dimiserunt. Plebs bono animo abiit, magnam Bruto habēs gratiam, cuius inuentum esse hanc legem existimabat. Secutæ sunt deinde multæ multis de reb. altercationes tribunorum & consulū; & neq; plebs senatuscōsulta rata habere voluit, neq; senatus approbare plebiscita. ita per contentionem vtriq; suspecti erāt alteris. non tamen odium hoc processit ad facinus aliquod grauius, vt fieri solet in huiusmodi perturbationibus. nam neq; pauperes impetum fecerunt in ædes diuitum, vbi putarent inuenturos se alimenta recōdita, aut prostantem commeatum aggressi sunt diripere; sed perferebant res paruas emere magno pretio, & cum argētum deficeret, contenti erant radicibus & herbis: neq; diuites freti suis ac clientelarum viribus, licet magnis, vrbem soli tenere voluerunt, per vim pulsis aut cæsis inopibus; sed, vt patres qui se moderatissime gerunt erga filios, ita peccatis illorum irascebātur, vt simul beneuolam eorum curam agerent.

In hoc rerum vrbanarum statu, propinqui populi inuitabant siqui vellēt ad se migrare, offerentes vltro ius ciuitatis & alia humanitatis officia: quidam, beneuolo animo, calamitatem *vrbis* miserati: sed pleriq; ob pristinæ felicitatis inuidiam. multiq; cū totis familiis emigrarunt, & sedes alibi posuerunt: quorum alii remigrarunt pacatis in vrbe rebus; quidam in totum emanserunt. Hæc videntib. coss. placuit ex S.C. delectu habito exercitum educere. nacti aūt erant honestā occasionem, quod hostes crebris incursionib & rapinis grauia intulissent damna: reputantes interim & alia huius expeditionis cōmoda; *videlicet* educto extra fines exercitu, reliquis in vrbe, numero imminutis, leuiorē fore annonā; & armatos maiorem alimētorū copiā habituros missis in hosticū frumētatoribus; seditionemq;, quoad militia duraret, interquieturā. Videbatur ēt plurimū ad cōfirmandā

ταῦτα ποιήσῃ, διδότω τοῖς δημάρχοις ἐγγυητὰς ἀληθεῖς εἰς ἔκτισιν ἧς ἂν αὐτῷ ἐπιθῶσι ζημίας. ὁ δὲ μὴ διδοὺς ἐγγυητήν, θανάτῳ ζημιούσθω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἱερὰ ἔστω. τῶν ἀμφισβητούντων περὶ ταύτας τὰς ζημίας, αἱ κρίσεις ἔστωσαν ἐπὶ τοῦ δήμου. τοῦτον τὸν νόμον ἐπιψηφίσαντες οἱ δήμαρχοι, διέλυσαν τὴν ἐκκλησίαν. καὶ ὁ δῆμος ἀπῄει πολλῆς γεγονὼς μεστὸς εὐθυμίας, τῷ δὲ Βρούτῳ μεγάλην χάριν εἰδώς, ἐκείνου δοκῶν εἶναι τὸ ἐνθύμημα τοῦ νόμου. μετὰ τοῦτο πολλαὶ καὶ περὶ πολλῶν ἐγίνοντο τοῖς δημάρχοις πρὸς τοὺς ὑπάτους ἀντιλογίαι, καὶ οὔτε ὁ δῆμος ὁπόσα ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, κύρια ἡγεῖτο, οὔτε ὧν ὁ δῆμος γνοίη, τῇ βουλῇ φίλιόν τι ἦν· ἀντιπαρατεταγμένοι δὲ καὶ δι' ὑποψίας ἔχοντες ἀλλήλους διετέλουν. οὐ μὴν τό γε μῖσος αὐτῶν εἰς ἔργον τι δυσχερὲς ἐχώρησεν, οἷα ἐν ταῖς τοιαύταις φιλεῖ γίνεσθαι ταραχαῖς. οὔτε γὰρ οἱ πένητες ἐπὶ τὰς οἰκίας ὥρμησαν τῶν πλουσίων, ἔνθα ὑπελάμβανόν τινας εὑρήσειν ἀποκειμένας τροφάς, ἢ τῆς ἐν τῷ φανερῷ ἀγορᾶς ἁρπάζειν ἐπεβάλοντο, ἀλλ' ὑπομένοντες ὠνεῖσθαι πολλοῦ διαφόρου μικρά, καὶ ὁπότε ἐξαπορηθεῖεν ἀργυρίου, τὰς ἐκ γῆς ῥίζας τε καὶ βοτάνας σιτούμενοι, ἀνείχοντο· οὔτε οἱ πλούσιοι βιασάμενοι τοὺς ἀσθενεστέρους, τῇ τε οἰκείᾳ δυνάμει, καὶ τῇ παρὰ τῶν πελατῶν πολλῇ οὔσῃ, κατέχειν αὐτοὶ τὴν πόλιν ἠξίωσαν, τοὺς μὲν ἐξελάσαντες ἐξ αὐτῆς, τοὺς δὲ ἀποκτείναντες· ἀλλὰ διέμενον, ὥσπερ οἱ σωφρονέστατα πολιτευόμενοι πρὸς τοὺς υἱοὺς πατέρες, εὐνοοῦσι καὶ κηδόμενοι τῇ ὀργῇ πρὸς τὰς ἁμαρτάδας αὐτῶν χρώμενοι. τοιαύτης δὲ καταστάσεως οὔσης περὶ τὴν Ῥώμην, αἱ πλησιόχωροι πόλεις ἐκάλουν τοὺς βουλομένους οἰκεῖν παρὰ σφίσι Ῥωμαίων, πολιτείας τε μεταδόσει, καὶ ἄλλων φιλανθρώπων ἐλπίσιν ὑπαγόμεναι, αἱ μὲν, ἀπὸ τοῦ βελτίστου, δι' εὔνοιάν τε καὶ ἔλεον τῆς συμφορᾶς, αἱ δὲ πλείους, διὰ φθόνον τῆς πάλαι ποτὲ εὐτυχίας. καὶ ἦσαν οἱ ἀπαναστάντες πανοικεσίᾳ, καὶ μεταθέμενοι τὰς οἰκήσεις ἑτέρωσε, πολλοὶ πάνυ· ὧν οἱ μὲν ἀνέστησαν αὖθις, ἐπειδὴ κατέστη τὰ πράγματα τῆς πόλεως, οἱ δὲ καὶ διέμειναν. ταῦτα δὲ ὁρῶσι τοῖς ὑπάτοις ἔδοξε τῆς βουλῆς ἐπιτρεπούσης, στρατοπέδου ποιήσασθαι καταγραφήν, καὶ ἐξάγειν ἔξω τὴν δύναμιν. εἰλήφεσαν δὲ ἀφορμὴν ἐν εὐχρήματι πρέπουσαν, ἐπιδρομαῖς τε καὶ λεηλασίαις κακουμένης τῆς χώρας ὑπὸ τῶν πολεμίων θαμινά. τά τε ἄλλα ὅσα ἐκ τοῦ πράγματος χρηστὰ ἦν, ἐπιλογιζόμενοι, ὑπερορίου στρατιᾶς ἐκπεμφθείσης, ὡς εὐπορώτερα μὲν ἕξουσι τῇ ἀγορᾷ χρῆσθαι οἱ ὑπολειφθέντες ἐλάττους γενόμενοι, ἐν ἀφθονωτέροις δὲ ἕξουσι τοῖς ἐπιτηδείοις οἱ τὰ ὅπλα ἔχοντες, ἐκ τῶν πολεμίων ἐπισιτιζόμενοι, λωφήσει δὲ ἡ στάσις ὅσον ἂν ἡ στρατιὰ κατέχοι χρόνον· μάλιστα δὲ ἐφαίνετο ἔργῳ βεβαιώσειν

αὐτῶν

αὐτῷ τὰς διαλλαγάς, συστρατευόντων ἀλλήλοις πατρικίων καὶ δημοτῶν, ἡ γενησομένη περὶ τοὺς κινδύνους κοινῶς τε καὶ ἀγαθῶν ἰσομοιρία. ἀλλ' οὐκ ἦν τὸ πλῆθος ὑπήκοον αὐτοῖς, οὐδέ, ὥσπερ πρότερον, ἑκούσιον ὑπήντα πρὸς τὴν καταγραφήν. ἀνάγκην δὲ προσφέρειν τοῖς
320 μὴ βουλομένοις οὐκ ἐδικαίουν τὴν ἐκ τῶν νόμων οἱ ὕπατοι· ἀλλ' ἐκ τῶν πατρικίων ἐθελονταί τινες κατεγράφησαν ἅμα τοῖς πελάταις· καὶ αὐτοῖς ὀλίγοι ἀπὸ τοῦ δήμου μέρος συνεστράτευεν. ἡγεμὼν δὲ τῶν ἐξελθόντων ἦν Γάιος Μάρκιος, ὁ τὴν Κοριολανῶν πόλιν ἑλὼν, καὶ τῇ πρὸς Ἀντιάτας ἀριστεύσας μάχῃ. καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν συναραμένων τὰ ὅπλα δημοτῶν, τοῦτον ἐξιόντα ὁρῶντες, ἐθάρρησαν, οἱ μὲν δι' εὔνοιαν, οἱ δὲ τῆς κατορθώσεως ἐλπίδι· περιβόητος γὰρ ἦν ἤδη ὁ ἀνήρ, καὶ δέος αὐτοῦ μέγα τοῖς πολεμίοις ἐνεγένετο. αὕτη προελθοῦσα ἡ στρατιὰ μέχρι πόλεως Ἀντίου, σίτου πολλοῦ καταληφθέντος ἐν τοῖς ἀγροῖς, καὶ ἀνδραπόδων καὶ βοσκημάτων συχνῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο, καὶ οὐ μετ' οὐ πολὺ παρῆν εὐπορωτέρα γεγονυῖα τοῖς κατὰ τὸν βίον· ὥστε τοῖς ὑπομείνασι πολλὴν κατήφειαν καὶ κατάμεμψιν τῶν δημαγωγῶν ἐμπεσεῖν, δι' οὓς ἀποστερῆσθαι ἐδόκουν τῆς ὁμοίας εὐτυχίας. ὁ μὲν δὴ Γεγάνιος καὶ Μινύκιος οἱ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν ὑπατεύοντες, ἐν μεγάλοις καὶ παντοδαποῖς χειμῶσι γενόμενοι, καὶ πολλάκις ἀναστρέψαι κινδυνεύσαντες τὴν πόλιν, οὐθὲν δεινὸν εἰργάσαντο, ἀλλὰ διέσωσαν τὰ κοινά, φρονιμώτεροι μᾶλλον ἢ εὐτυχέστεροι τοῖς συμβαίνουσι χρησάμενοι. οἱ δὲ μετὰ τούτους ἀποδειχθέντες ὕπατοι Μάρκος Μινύκιος Αὐγουρῖνος, καὶ Αὖλος Σεμπρώνιος Ἀτρατῖνος, δεύτερον καταστάντες ἐπὶ τὴν ἀρχήν, ἄνδρες οὔτε ὅπλων οὔτε λόγων ἄπειροι, πρόνοιαν μὲν ἐποιήσαντο πολλήν, σίτου τε καὶ τῆς ἄλλης ἀγορᾶς ἐμπλῆσαι τὴν πόλιν, ὡς ἐν τῇ κατ' αὐτὴν εὐετηρίᾳ τῆς ὁμονοίας πλήθους κειμένης· οὐ μὴν ἐξεγένετό γε αὐτοῖς ἀμφοτέρων ἅμα τούτων τυχεῖν, ἀλλὰ συνεισῆλθεν ἅμα τῷ κόρῳ τῶν ἀγαθῶν ἡ τῶν χρησαμένων αὐτοῖς ὕβρις. καὶ τότε δὴ μέγιστος κατέλαβε τὴν Ῥώμην κίνδυνος ἐξ ἀρχῆς, ὅτε ἥκιστα ἐδόκει. οἵ τε γὰρ ἐπὶ τὴν σιτωνίαν ἀποσταλέντες ὑπ' αὐτῶν πρέσβεις, ἐκ τῶν παραθαλαττίων τε καὶ μεσογείων ἐμπορείων σῖτον ὠνησάμενοι κατήγαγον δημοσίᾳ· οἵ τε διαμείβεσθαι τὰς ἀγορὰς εἰωθότες, ἐκ παντὸς τόπου συνῆλθον, παρ' ὧν ἡ πόλις ὠνησαμένη τὸν φόρτον ἐκ τῶν κοινῶν χρημάτων, εἶχεν ἐν φυλακῇ. ἦλθον δὲ καὶ οἱ πρότερον ἀποσταλέντες ἐν Σικελίᾳ πρέσβεις, Γεγάνιος καὶ Οὐαλέριος, πολλὰς ἄγοντες ὁλκάδας· ἐν αἷς ἐκομίζοντο πυρῶν πέντε μυριάδες μεδίμνων Σικελικῶν, ὧν τὸ μὲν ἥμισυ μέρος ὤνητο ἦν βραχείας πάνυ τιμῆς, τὸ δὲ λοιπὸν ὁ τύραννος ἀπέσταλκε προῖκα δοὺς, καὶ τέλεσι

reconciliationem facere communis patriciorum ac plebeiorũ militia, interq; pericula prosperæ ex æquo aduersæq; fortunæ societas. Verũ plebs non obediebat, nec, vt ante, spõte offerebat nomina. cogere vero eam legib. nolebant consules; sed voluntarij quidam e patriciis cõscripti sunt vna cum suis cliẽtibus: quibus se pauci ex plebe addiderũt socios. Ductabat aũt eos C. Marcius, qui Coriolos ceperat, & ex conflictu cum Antiatibus fortitudinis palmã retulerat: cuius ductus plerisq; ex plebe militib. animum addebat, vel q. ei bene vellent, vel quod rem bene gesturum sperarent. iam. n. fama celebrabatur, & magno terrori erat hostibus. Is exercitus vsq; Antium progressus, præter magnam frumenti vim in agris repertam, mancipiis quoq; pecoribusq; multis potitus est; breuiq; domum rediit locupletatus opibus: ita vt qui manserant in vrbe, mæsti obloquerentur tribunis, quorum culpa videbantur simili felicitate fraudati. Atq; ita Geganius & Minucius huius anni cõsules magnis ac variis iactati tempestatibus, cum sæpe vrbem subuertisse viderentur, sine iactura tamen euaserunt, & seruarunt remp. maiore prudẽtia quam felicitate. Hos secuti M. Minucius Augurinus, & A. Sempronius Atratinus, iterum eundem magistratum adepti, viri armis & cõsilio clari, multam curã habuerunt importandi frumẽti aliorumq; commeatuum; velut in annonæ vilitate concordia populi consisteret. non tamen eis vtrumque contigit, saturitatem comitante petulantia: & quando minime putabatur, denuo maximum populo Romano exortum est periculum. nam & legati frumentatum missi, e mediterraneis & maritimis emporiis fruges coemptas deuexerunt in horrea publica: & negotiatores frumentarii vndique confluxerunt; quos ciuitas exonerauit, emptasque ex ærario merces publice asseruauit. Venerunt & legati superiore anno in Siciliam missi, Geganius & Valerius, cum multis onerariis, quæ afferebant tritici quinquaginta milia medimnûm Siculorum: quorum dimidium emerant admodum vili pretio, reliquum tyrannus dono miserat, suoque sum-

Excursio in Antiates.

A.V.C. 263, M. Minucio & A. Sempronio coss. turbæ domesticæ recrudescunt.

ptu aduexerat. Eas appulisse postquã in vrbe cognitum est, diu multumq; inter patricios de frumenti eius dispensatione agitatum est. nam qui æquissimi erant plebisq; amantissimi, considerantes in quantis vrbs esset necessitatibus, & donum tyranni suadebant diuidendum plebeiis hominibus, & emptum pecunia publica reuendendũ eis paruo pretio; docentes hoc potissimum beneficio pauperum in opulentos iras posse mitigari. At arrogantiores & fautores paucorũ potentiæ, aiebant omnibus modis omnique studio plebem affligendam: consulebantq; vt quam possent carissime commeatus ei venderent, vt necessitate ad modestiam compelleretur, ceterisq; ciuitatis legibus magis subiiceretur. Ex horum numero erat & Marcius ille, Coriolanus cognomine, non vt reliqui clam timideq; sententiã dicens, sed aperte magnaq; audacia clamitans, multis plebeiis audientibus. nam præter publicas odii caussas, etiam priuatim infensus erat plebi ob recentem (vt illi videbatur) iniuriam. consulatum enim ambienti proximis comitiis, cum non deessent patriciorum studia, plebs aduersata magistratum eum dare noluerat; verita viri claritatẽ & audaciã, ne forte his fretus conaretur e repub. tollere potestatem tribunitiam; augente metum eum patriciorum studio, qui nulli vmquam cãdidato tantopere fauerant. Hac igitur offensa irritatus, & mutatã remp. in pristinam formam restitui cupiens, & ipse (vt dixi) palam nitebatur plebem cõuellere, & idem vt facerent persuadebat aliis. Iamq; circa se habebat validam sodalitatem nobilium iuuenum, quibus & maximus erat census, & amplę clientelæ, quas eis militiæ commoda conciliauerant. quibus elatus ferociebat & agebat splendide, ita vt ad summum claritatis *fastigium* eueheretur; sed minus felici exitu. Senatu.n. hac de caussa coacto, & rogatis ex more primum senioribus, in quibus perpauci erant qui aperte contra plebem sententias dicerẽt, vbi ad iuniores *ex ordine* ventum est, a consſ. petita proferendi quæ vellet facultate, multis annuentibus & aures attentas præbentibus, in hunc modum contra pebem disseruit. Non necessitate

παρακομίσας τοῖς ἰδίοις. ὡς δ' ἀπηγγέλθη τοῖς ἐν τῇ πόλει ὁ κατάπλους τῶν σιτηγῶν ὁλκάδων τῶν ἀπὸ Σικελίας, πολλὴ ζήτησις ἐνέπιπτε τοῖς πατρικίοις ὑπὲρ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ. οἱ μὲν γὰρ ἐπιεικέστατοι αὐτῶν καὶ φιλοδημότατοι, πρὸς τὰς κατεχούσας τὸ κοινὸν ἀνάγκας ἀποβλέποντες, τήν τε παρὰ τοῦ τυράννου δωρεὰν παρῄνουν ἅπασι διανέμειν τοῖς δημοτικοῖς, καὶ τὸν ὠνηθέντα ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων σῖτον ὀλίγης αὐτοῖς ἀπεμπολῆσαι τιμῆς, διδάσκοντες ὡς ἐκ τούτων ἂν μάλιστα γένοιντο τῶν κρειττόνων ἐπιεικέστεραι πρὸς τοὺς εὐπόρους αἱ τῶν πενήτων ὀργαί. οἱ δ' αὐθαδέστεροι καὶ ὀλιγαρχικώτεροι, πάσῃ προθυμίᾳ τε καὶ μηχανῇ κακοῦν ᾤοντο δεῖν τοὺς δημοτικούς, καὶ συνεβούλευον ὡς ἔνι μάλιστα, ποιεῖν αὐτοῖς τιμίας τὰς ἀγοράς, ἵνα σωφρονέστεροι διὰ τὴν ἀνάγκην γένοιντο, καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς πολιτείας δίκαια νομιμώτεροι. τούτων ἦν τῶν ὀλιγαρχικῶν καὶ ὁ Μάρκιος ἐκεῖνος ὁ Κοριολάνος ἐπικληθείς, οὐχ, ὥσπερ οἱ λοιποί, κρύφα καὶ δι' εὐλαβείας τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀποφαινόμενος, ἀλλ' ἄντικρυς καὶ θρασέως, ὥστε πολλοὺς ἀκοῦσαι καὶ τῶν 321 δημοτικῶν. εἶχε γάρ τινας ἔξω τῶν κοινῶν ἐγκλημάτων, καὶ ἰδίας προφάσεις νεωστὶ γενομένας, ἐξ ὧν εἰκότως ἐδόκει μισεῖν τοὺς δημοτικούς. ὑπατείαν γὰρ αὐτῷ μετιόντι ταῖς ἔγγιστα γενομέναις ἀρχαιρεσίαις, καὶ τοὺς πατρικίους ἔχοντι συναγωνιζομένους, ἐναντιωθεὶς ὁ δῆμος οὐκ εἴασε δοῦναι τὴν ἀρχήν· τήν τε λαμπρότητα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν τόλμαν δι' εὐλαβείας ἔχων, μή τι διὰ ταῦτα νεωτερίσῃ περὶ τὴν τῶν δημάρχων κατάλυσιν, καὶ μάλιστα δεδιώς, ὅτι συνελάμβανεν αὐτῷ πάσῃ προθυμίᾳ τὸ τῶν πατρικίων πλῆθος, ὡς οὐδενὶ τῶν πρότερον. ταύτης τε οὖν τῆς ὕβρεως ὀργῇ ἐπαρθεὶς ὁ ἀνήρ, καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς κόσμον ἀποκαταστῆσαι προθυμούμενος, αὐτός τε, ὥσπερ καὶ πρότερον ἔφην, ἀναφανδὸν ἔπραττε τὴν τοῦ δήμου κατάλυσιν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐνῆγεν. ἦν δὲ περὶ αὐτὸν ἑταιρεία μεγάλη νέων εὐγενῶν, οἷς ἦν τὰ μέγιστα τιμήματα βίων, καὶ πελάται συχνοὶ συνεστηκότες ἐπὶ ταῖς ἐκ τῶν πολέμων ὠφελείαις· οἷς ἐπαιρόμενος ἐφρυάττετο, καὶ λαμπρὸς ἦν, καὶ προῆλθεν ἐπὶ μήκιστον ἐπιφανείας. οὐ μὴν εὐτυχοῦς γε διὰ ταῦτα καταστροφῆς ἔτυχε. συναχθείσης γὰρ ὑπὲρ τούτων βουλῆς, καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ὡς ἔθος ἦν αὐτοῖς, πρώτων ἀποφαινομένων τὰς ἑαυτῶν διανοίας, ἐν οἷς οὐ πολλοί τινες ἦσαν οἱ τὰς κατὰ τοῦ δήμου γνώμας ἄντικρυς ἀγορεύσαντες, ἐπειδὴ καθῆκεν εἰς τοὺς νεωτέρους ὁ λόγος, αἰτησάμενος ἐξουσίαν παρὰ τῶν ὑπάτων, εἰπεῖν ὅσα βούλεται, καὶ τυχὼν ἐπισημασίας τε μεγάλης καὶ προσοχῆς, λόγον διεξῆλθε κατὰ τοῦ δήμου τοιόνδε· Ὅτι μὲν οὐχ ὑπ' ἀνάγκης τε "

καὶ

καὶ ἀπορίας βιασθεὶς ὁ δῆμος ἐποιήσατο τὴν ἀπόστασιν, ὦ πατέρες, ἀλλὰ πονηρᾷ ἐλπίδι ἐπαρθείς, ὡς καταλύσων τὴν ἀριστοκρατίαν ὑμῶν, καὶ πάντων αὐτὸς ἐσόμενος τῶν κοινῶν κύριος, σχεδὸν οἶμαι πάντας ὑμᾶς ᾐσθῆσθαι, τά τε περὶ τὰς διαλλαγὰς αὐτοῦ πλεονεκτήματα ὁρῶντας· ᾧ γε οὐκ ἀπέχρησε διαφθείραντι τὴν περὶ τὰ συμβόλαια πίστιν, καὶ τοὺς ἐπὶ ταύτῃ κειμένους ἀνελόντι νόμους, μηδὲν ἄλλο πολυπραγμονεῖν, καινὴν δὲ καταστησάμενος ἀρχὴν ἐπὶ τῷ καθελεῖν τὴν τῶν ὑπάτων, ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἐποίησεν αὐτὴν νόμῳ, καὶ νῦν τυραννικὴν ἐξουσίαν περιβαλλόμενος, ὦ βουλή, τῷ νεωστὶ κυρωθέντι νόμῳ λέληθεν ὑμᾶς. ὅταν γὰρ ἐπ' ἐξουσίας πολλῆς οἱ προεστηκότες αὐτοῦ προφάσει εὐπρεπεῖ περιβαλλόμενοι, τὸ δὴ τοῖς ἀδικουμένοις τῶν δημοτῶν βοηθεῖν, διὰ τῆς ἐξουσίας ταύτης ἄγωσι καὶ φέρωσιν ὅσα ἂν αὐτοῖς δοκῇ, καὶ μηδεὶς ὁ κωλύσων αὐτῶν τὰς παρανομίας ᾖ, μήτε ἰδιώτης, μήτε ἄρχων, δεδιὼς τὸν νόμον, ὃς ἀφαιρεῖται καὶ τὸν λόγον ὑμῶν ἅμα τοῖς ἔργοις, θάνατον ἐπιτιθεὶς ζημίαν τοῖς ἐλευθέραν τὴν φωνὴν ἀφεῖσι, τί προσῆκεν ὄνομα θέσθαι τῇ δυναστείᾳ ταύτῃ τοὺς νοῦν ἔχοντας ἕτερον, ἢ τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἀληθές, καὶ πάντες ἂν ὁμολογήσαιτε, τυραννίδα; εἰ δ' οὐχ ὑφ' ἑνὸς ἀνδρός, ἀλλ' ὑφ' ὅλου τυραννούμεθα δήμου, τί τοῦτο διαφέρει; τὸ γὰρ ἔργον ἐξ ἀμφοῖν τὸ αὐτό. κράτιστον μὲν οὖν ἦν μηδὲ τὸ σπέρμα τῆς ἐξουσίας ταύτης ἐᾶσαι καταβαλλόμενον, ἀλλὰ πάντα ὑπομεῖναι πρότερον, ὡς Ἄππιος ὁ βέλτιστος ἐκ πολλοῦ τὰ δεινὰ προορώμενος ἠξίου· εἰ δὲ μή, νῦν γε ὁμοθυμαδὸν ἅπαντας ἐξορύξαντας αὐτὴν πρόρριζον, ἐκ τῆς πόλεως ἐκβαλεῖν, ἕως ἀσθενὴς ἔτι καὶ προσπολεμηθῆναι ῥᾳδία. καὶ τοῦτο οὐ πρώτοις ὑμῖν, ὦ βουλή, οὐδὲ μόνοις ἐξεγένετο παθεῖν, πολλοῖς [δὲ] καὶ πολλάκις ἤδη τοῖς εἰς ἀβουλήτους ἀνάγκας καταστᾶσι, γνώμης ἁμαρτοῦσι τῆς ἀρίστης περὶ τὰ μέγιστα, ἐπειδὴ τὰς ἀρχὰς οὐκ ἐκώλυ-
322 σαν τοῦ κακοῦ, τὰς αὐξήσεις πειρᾶσθαι καθαιρεῖν· καὶ ἡ μετάνοια τῶν ὀψὲ ἀρχομένων σωφρονεῖν, ἥττων οὖσα τῆς προνοίας, καθ' ἕτερον αὖ τρόπον οὐ χείρων οὖσα ἀναφαίνεται, τῷ κωλύσει τὰ τέλη ἀφανίζουσα τὸ ἐν τῇ ἀρχῇ ἀγνοηθέν. εἰ δέ τισιν ὑμῶν δεινὰ μὲν τὰ τοῦ δήμου ἔργα εἶναι δοκεῖ, καὶ κεκωλῦσθαι αὐτὸν οἴονται δεῖν τὰ λοιπὰ ἐξαμαρτάνοντα, δέος δὲ εἰσέρχεται, μὴ δόξωσι λύειν τὰς ὁμολογίας πρότεροι, καὶ παραβαίνειν τοὺς ὅρκους, γνώτωσαν ὅτι οὐκ ἄρχοντες ἀμυνόμενοι, οὐδὲ ἀναιροῦντες τὰς ὁμολογίας, ἀλλὰ τοὺς ἀνῃρηκότας τιμωρούμενοι αὐτὸ δρῶσιν, ἀναίτιοί τε πρὸς θεοὺς ἔσονται, καὶ ἐπὶ τῷ σφετέρῳ συμφέροντι τὰ

inopiaq; coactam plebem secessisse, P C, sed malitiosa mente, vt optimatium potẽtiam destrueret, & ipsa potiretur omnium, puto vos ferme omnes perspexisse e pacis conditionibus, quę tanto eius cõmodo facta est: quandoquidẽ non contenta fidem e contractib. sustulisse, violasseq; leges de his conditas, vafro commento nouum instituit magistratum per quem consulatus conuellatur, eũq; lege lata sacrosanctum & inuiolabilem fecit, & nunc recenti plebiscito vobis imprudentib. tyrannicã sibi potestatem asseruit. Cum. n. eius patroni tantam potestatem nacti, honesto prætextu succurrendi pressis iniuria plebeiis, ea potestate abutẽtes, agant & ferãt quę libuerit nemine vetante, q̃ nec priuatus quisquam nec magistratus id audeat metu legis, quæ vobis dicẽdi pariter & faciendi libertatem adimit, & mortẽ minatur liberã vocẽ emittentibus: quodnã ei potestati nomen dabimus, si sapimus, nisi verissimũ illud & cõfessum omnibus, tyrãnidis? quid n. refert vniusne viri, an totius plebis, feramus tyrannidẽ? effectus certe vtriusq; idem est. Optimũ igitur fuisset ne semen quidẽ huius potestatis admisisse, sed quiduis pertulisse potius, sicut bonus hic Appius cẽsebat, multo ante mala hæc prospiciens. Quod quia non est factũ, nunc saltẽ omnes vnanimiter euulsam radicitus eiiciamus e ciuitate, dum adhuc imbecillis est & oppugnatu facilis. Nec primis hoc vobis P C aut solis accidit: sed multi sæpe pręter voluntatẽ ad necessitates redacti, nec optimũ in reb. maximis cõsiliũ secuti, cũ nõ obstitissent malorũ principiis, saltem eorũ incrementa conati sunt tollere: apparuitq; pœnitentiã sero incipientium sapere, licet non conferẽda sit cũ prouidentia, tamen alio modo non minus rebus consulere, dum euenire non sinit id cuius fefellerant principia. Quod si qui vestrum moleste quidem ferunt plebis insolentiam, & compescendam putant ne pergat vlterius: sed religione quadam tenentur, ne videantur a conuentis priores discedere, & iusiurandum violare: sciant se non inferre iniuriam, sed repellere: nec violare pacta, sed in violatores eorum animaduertere: nulli deorum irę obnoxios, & *pie* iusteque consulentes

suis cōmodis. Quod aūt non nos, sed plebs prior fœdus & pacta violet, hinc satis liquet, quia non est contēta iis quæ in reditu obtinuit. petiit. n. tribunitiā potestatē, ne a senatu læderetur ipsa, non vt senatū *vltro* læderet. vtitur aūt ea non ad quę vti debet, aut ad quæ inuēta est; sed ad corruptelam ac confusionē huius reip. Meministis sane concionis nuper habitę, tū quam arrogātia & immodesta verba tribuni in ea effuderint, quamque se nunc iactēt insani homines, vbi vidēt in *populi* suffragiis cōsistere totā vim reip. cumq; nos numero vincant, eā penes se fore. Quid igitur nobis faciendum restat, quando ipsi leges & fœdera cœperunt transgredi, nisi vt trāsgressores istos persequamur, & quæ hactenus iniuste vsurpant, iuste ab eis extorqueamus, cohibeamusq; cupiditates eorum in posterum: gratiamq; diis habeamus, qui non eam mentem eis dederint, vt conuersa in suū emolumentum rep. modeste se in ceteris gerant; sed tantam eis impudētiam & fraudulentiam immiserint, quæ vos cogat & recuperare iam perdita, & reliqua tueri eo quo par est studio. Nec alia melior occasio exspectanda est, si quidem sapere incipitis: quādo maxima pars fame afflicti sunt; & reliqui non poterunt diu resistere præ inopia, si rari & cari cōmeatus præbeantur. cogētur q; improbissimi quiq;, & quos optimatium regimen semper offendit, vrbem deserere; qui vero æquiores sunt, se modeste in rep. gerere, nec quidquā obturbare amplius. Quapropter commeatus asseruādos censeo, nec remittendū quidq̄ de venaliū pretio; sed quanti vmq̄ in summa caritate venierunt, tantidē & nūc vendenda esse: cū iustas habeatis occasiones & rationes consentaneas; qa *scilicet* ingrata plebs hanc caritatē, quę propter ipsorū secessionē accidit, vos machinatos clamitat; quodq; agros, agendo ac ferendo, non secus atque hostiles vastauerūt; & ærarium sumptibus in externas frumentationes erogandis est exhaustum. quamquam non his solis, sed multis aliis vos affecerunt iniuriis. vt intelligamus tandem qua nos affecturi sint clade, nisi omnia pro libidine plebis fecerimus, sicut concionatores eorum nos territantes minati sunt. quodsi

δίκαια πράξουσι. μέγα δὲ ὑμῖν γενέσθω τεκμήριον, ὅτι τοῦ λύειν τὰς ὁμολογίας καὶ παρασπονδεῖν οὐχ ὑμεῖς, ἀλλὰ τὸ δημοτικὸν ἦρξε μέρος, οὐκ ἀξιοῦν ἐμμένειν ἐφ' οἷς εὕρετο τὴν κάθοδον. οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ κακῶς δρᾶσαι τὴν βουλὴν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μὴ ὑπ' ἐκείνης κακοῦσθαι, τὴν τῶν δημάρχων ἐξουσίαν ᾐτήσατο· χρῆται δὲ αὐτῇ οὐκέτι εἰς ἃ δεῖ, οὐδ' ἐφ' οἷς εὕρετο, ἀλλ' ἐπὶ διαφθορᾷ καὶ συγχύσει τῆς πατρίου πολιτείας. μέμνησθε γὰρ δή που τὴν νεωστὶ γενομένην ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν ῥηθέντας ἐν αὐτῇ λόγους, ὅσην ἐπεδείξαντο αὐθάδειάν τε καὶ ἀκοσμίαν, καὶ νῦν ἐφ' οἵου εἰσὶν αὐχήματος οἱ μηδὲν ὑγιὲς φρονοῦντες, ἐπειδὴ ἔγνωσαν ὡς ἐν τῇ ψήφῳ ἐστὶν ἅπαν τὸ τῆς πόλεως κράτος, ἧς αὐτοὶ κρατήσουσι πλείους ἡμῶν ὄντες. τί οὖν καταλείπεται ποιεῖν ἡμῖν, ἀρξάντων ἐκείνων παρασπονδεῖν καὶ παρανομεῖν, εἰ μὴ τὸ ἀμύνεσθαι τοὺς ἄρξαντας, καὶ ἃ τέως ἀδίκως ἔχουσιν, ἀφελέσθαι σὺν δίκῃ, καὶ εἰς τὸ λοιπὸν παῦσαι πλειόνων ἐφιεμένους· χάριν εἰδότας τοῖς θεοῖς, ὅτι οὐκ εἴασαν αὐτοὺς τὰ πρῶτα πλεονεκτήσαντας, εἰς τὰ λοιπὰ σωφρονεῖν, ἀλλὰ ταύτην ἐνέβαλον αὐτοῖς τὴν ἀναισχυντίαν τε καὶ πολυπραγμοσύνην, ὑφ' ἧς ὑμεῖς ἀναγκασθέντες τά τε ἀπολωλότα πειρᾶσθε ἀναλαβεῖν, καὶ τὰ λοιπὰ δι' ἧς προσήκει φυλακῆς λαβεῖν. καιρὸς δ' ὁ παρὼν οἷος οὐχ ἕτερος, εἴπερ γε ἄρχεσθαι μέλλετε σωφρονεῖν, ἐν ᾧ κεκάκωται αὐτῶν τὸ πλεῖστον μέρος ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, καὶ τὸ λοιπὸν οὐκ ἂν ἔτι δύναιτο πολὺν ἀντισχεῖν χρόνον ὑπ' ἀχρηματίας, εἰ σπανίους τε καὶ τιμίας ἔχοι τὰς ἀγοράς· ἀναγκασθήσονται δὲ οἱ μὲν κάκιστοι, καὶ οὐδέποτε ταῖς ἀριστοκρατίαις χαίροντες, ἐκλιπεῖν τὴν πόλιν, οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι, πολιτεύεσθαι κοσμίως, μηδὲν ἔτι ἐνοχλοῦντες ὑμῖν. τάς τε οὖν ἀγορὰς διὰ φυλακῆς ἔχετε, καὶ τῆς τιμῆς τῶν ὠνίων μηδὲν ἀνίετε, ἀλλ' ὅσου πλείστου ἦν ποτε τὰ ὤνια, τοσούτου καὶ νῦν πωλεῖν αὐτὰ ψηφίσασθε, δικαίας ἀφορμὰς ἔχοντες καὶ προφάσεις εὐλόγους, τήν τε ἀχάριστον τοῦ δήμου καταβολὴν, ὡς ὑφ' ὑμῶν κατασκευασθείσης τῆς σιτοδείας, ἣ διὰ τὴν ἀπόστασιν τὴν ἐκείνων ἐγένετο, καὶ τὴν καταφθορὰν ἣν ἐποιήσαντο τῆς γῆς, ἄγοντες αὐτὴν καὶ φέροντες ὥσπερ πολεμίαν, καὶ τὰς ἐξαιρεθείσας ἐκ τοῦ δημοσίου δαπάνας εἰς τοὺς ἀποσταλέντας ἐπὶ τὴν σιτωνίαν ἄνδρας· καὶ ἄλλα πολλὰ ἠδίκησθε ὑπ' αὐτῶν· ἵνα καὶ γνῶμεν ἤδη τί ποτέ ἐστιν ἐκεῖνο τὸ δεινὸν, ᾧ διαθήσουσιν ἡμᾶς, ἂν μὴ ποιῶμεν ἅπαντα τῷ δήμῳ τὰ καθ' ἡδονὰς, ὡς οἱ δημαγωγοὶ αὐτῶν διαπειλούμενοι ἔλεγον. εἰ δὲ

ἀφήσετε

» ἀφήσετε καὶ τοῦτον ἐκ τῶν χειρῶν τὸν καιρὸν, πολλάκις » εὔξεσθε τοιούτου τυχεῖν ἑτέρου. καὶ εἰ γνοίη τοῦτο ὁ δῆ- » μος, ὅτι βουληθέντες καταλῦσαι αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν ἀπε- » τράπεσθε, πολὺ μᾶλλον ὑμῖν βαρὺς ἐγκείσεται, πολέ- » μιον μὲν τὸ βουλόμενον ὑμῶν ἡγούμενος, δειλὸν δὲ τὸ
323 μὴ δυνάμενον. Τοιαῦτα εἰπόντος τοῦ Μαρκίου, διέστησαν αἱ γνῶμαι τῶν συνέδρων, καὶ θόρυβος ἐν αὐτοῖς ἐγίνετο πολύς. οἱ μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐναντίοι τοῖς δημοτικοῖς, καὶ τὰς διαλλαγὰς παρὰ γνώμην ὑπομείναντες, ἐν οἷς ἥ τε νεότης ὀλίγου δεῖν πᾶσα ἦν, καὶ τῶν πρεσβυτέρων οἱ πλουσιώτατοί τε καὶ φιλοτιμότατοι, βαρέως φέροντες [τὰς ἐκ τοῦ δήμου ἀναισχυντίας,] ἐπῄνουν τὸν ἄνδρα, ὡς γενναῖον καὶ φιλόπολιν, καὶ τὰ κράτιστα περὶ τῶν κοινῶν λέγοντα· οἱ δὲ δημοτικὰς ἔχοντες τὰς προαιρέσεις, τὸν τρόπον καὶ τὸν πλοῦτον οὐ παρὰ τὸ δέον ἐκτετιμηκότες, τῆς τε εἰρήνης οὐδὲν ἀναγκαιότερον ὑπολαμβάνοντες, ἤχθοντο τοῖς λεγομένοις ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὴν γνώμην οὐ προσίεντο· ἠξίουν τε μὴ τοῖς βιαίοις, ἀλλὰ τοῖς εὐγνώμοσι περιεῖναι τῶν ταπεινοτέρων, μηδὲ ἀπρεπὲς, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἡγεῖσθαι τὸ ἐπιεικὲς, ἄλλως τε καὶ πρὸς τοὺς συμπολιτευομένους ἐπ' εὐνοίᾳ γινόμενον· μανίαν τε ἀπέφαινον αὐτοῦ τὴν συμβουλὴν, οὐ παρρησίαν, οὐδὲ ἐλευθερίαν. βραχὺ μὲν οὖν τοῦτο τὸ μέρος καὶ ἀσθενὲς ὂν, περιεωθεῖτο ὑπὸ τοῦ βιαιοτέρου. Ταῦτα δὲ ὁρῶντες οἱ δήμαρχοι· παρῆσαν γὰρ τῷ συνεδρίῳ, παρακληθέντες ὑπὸ τῶν ὑπάτων· ἐβόων τε καὶ ἠγανάκτουν, καὶ τὸν Μάρκιον λυμεῶνα καὶ ὄλεθρον τῆς πόλεως ἀπεκάλουν, πονηροὺς διεξιόντα κατὰ τοῦ δήμου λόγους· καὶ εἰ μὴ κωλύσουσιν αὐτὸν οἱ πατρίκιοι, πόλεμον ἐμφύλιον εἰς τὴν πόλιν εἰσάγοντα, θανάτῳ ζημιώσαντες ἢ φυγῇ, αὐτοὶ ποιήσειν τοῦτο ἔλεγον. θορύβου δὲ ἔτι πλείονος ἐπὶ τοῖς λόγοις τῶν δημάρχων γινομένου, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν νεωτέρων τὰς ἀπειλὰς δυσανασχετούντων, ἐπαρθεὶς τούτοις ὁ Μάρκιος, αὐθαδέστερον » ἤδη καθήπτετο τῶν δημάρχων καὶ θρασύτερον· Εἰ » μὴ παύσεσθε μέντοι, λέγων, ὑμεῖς ταράττοντες τὴν » πόλιν καὶ ἐκδημαγωγοῦντες τοὺς ἀπόρους, οὐκέτι » λόγῳ διοίσομαι πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἔργῳ. ἠγειρομένης δὲ τῆς βουλῆς, ὡς ἔμαθον οἱ δήμαρχοι πλείους ὄντας τοὺς βουλομένους ἀφελέσθαι τὴν δοθεῖσαν ἐξουσίαν τῷ δήμῳ, τῶν ἐμμένειν ταῖς ὁμολογίαις ἀξιούντων, ἐξέδραμον ἐκ τοῦ βουλευτηρίου κεκραγότες, καὶ θεοὺς τοὺς ὁρκίους ἐκκαλούμενοι. καὶ μετὰ τοῦτο συναγαγόντες εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον, ἐδήλωσαν αὐτῷ τοὺς ἐν τῇ βουλῇ ῥηθέντας λόγους ὑπὸ τοῦ Μαρκίου, καὶ τὸν ἄνδρα εἰς ἀπολογίαν ἐκάλουν. ὡς δ' οὐ

præsentem occasionem emiseritis e manibus, posthac frustra similem optabitis. & si cognouerit plebs voluisse vos vires eius conuellere, ac *metu* destitisse, instabit vobis multo grauius; vosq; hostes iudicabit, qui volueritis; ac timidos, qui non potueritis.

Ad hãc orationem Marcii variatum est in senatu sententiis, & grauiter etiã tumultuatũ. Nã qui iam inde a principio plebi obstiterant, & pacificationem contra voluntatem admiserant, in quibus erat iuuẽtus pene tota, & e senioribus quisq; ditissimus atq; ambitiosissimus, moleste ferentes plebis impudentiam, laudabãt virum vt generosum & amantẽ patriæ, optimeq; consulentem reip. At quorum animi propensiores erant in plebẽ, opesq; & honores non iusto pluris ęstimabant, nec quidq̃ pace magis putabant necessariũ, oratione eius offendebãtur, nec probabant sententiã: censebãtq; non vi, sed prudentia & moderatione superandos inferioris ordinis homines; & æquitatẽ non aspernandam vt indecorã, sed amplectendã vt necessariã, cum alias, tũ in conciliãda ciuiũ beneuolentia: aiebantq; consiliũ eius furorẽ esse, nõ animi in dictis & factis libertatẽ. Sed pars hęc, vt parua & debilis, cogebatur cedere vi *numeroque* potioribus. Hæc videntes tribuni (aderant. n. in senatu, vocati a conss.) clamitabant & *ira* palpitabant, Marciũq; pestem ac perniciẽ reip. nominabant: quẽ plebi male loquentem & ciuile bellũ in vrbẽ importantem nisi cohiberẽt patres, & capite mulctarẽt aut exsilio, ipsi se id facturos minabãtur. Ad quorum verba ẽt maiore tumultu exorto, pręsertim iuniorib. minas illas indigne ferentibus, Marcius audacior factus, acrius & obstinatius in tribunos inuehebatur: Immo vos, inquit, perturbatis remp. cõcionibus vestris seducẽtes turbã inopẽ. quod nisi desieritis, non verbis posthac vobiscũ disceptabo, sed manib. Exacerbato aũt senatu, tribuni cognito plures esse qui vellent potestatẽ plebi semel concessam adimere, q̃ qui cuperent stare conditionibus, proripuerunt se curia, vociferãtes & inuocantes deos testes fœderũ. Deinde coacta in cõcionem plebe, indicauerũt q̃d in senatu locutus esset Marcius: eũq; ad causã apud populũ dicendã arcessiuerũt. quos cũ

Marcius arripitur.

ille contemneret, atq; etiam viatores eorum a quibus arcessebatur, cũ contumelia verborum reiiceret, magis exasperati tribuni, assumptis ędilibus & aliquot aliis ciuibus, properanter in eum tendunt. is forte fortuna hęrebat adhuc pro curia, multosq; patricios ad se pertrahebat, stipatus etiam ceteris suis sodalibus. Quo viso, tribuni ædilibus imperauerunt vt eũ comprehenderẽt, & nisi sponte sequi vellet, vi ducerent. erãt autem tunc ædiles L. Iunius Brutus, & Sp. Icilius Ruga. qui vt accesserunt quasi arrepturi hominem, patricii, quod atrox esse videretur aliquem sui ordinis a tribunis ante caussam cognitam vi duci, obiecerunt se pro Marcio, & pugnis abegerunt eos qui propius *illum* accederent. Quod factum cum rumor tota vrbe diuulgasset, prosiluerunt ex ędibus omnes; honorati & diuites, ad protegẽdum vna cum patriciis Marcium, & recuperandum pristinum reip. statum: at inferioris conditionis homines & egeni, ad defendendos tribunos, & faciendum quidquid illi iuberent; sublata omni reuerẽtia qua ab mutuis iniuriis cohibiti fuerant hactenus. nihil tamẽ atrox ea die perpetrarũt; sed distulerũt in crastinum, monitis & precibus cõsulum flexi.

Sequenti die primi tribuni in forum progressi, vocato in concionem populo, vnus post aliũ grauiter patricios accusabant, quod pacta fefellissent, fœdusq; & iusiurandum plebi de superiorũ offensarum obliuione datum violassent: afferebantq; argumẽtum parum sincere plebeiis reconciliatorum, frumenti penuriã cuius ipsi machinatores fuissent, missionemque vtriusq; coloniæ, & quidquid prętерea moliti essent ad minuendam plebis multitudinem. Multis etiam in Marcium inuecti sunt, referentes verba eius quæ in senatu dixerat; vtq; a populo ad caussam dicẽdam arcessitus, nõ modo venire detrectarit, verumetiam ædiles ad se venientes verberibus reiecerit. citabantq; testes in senatu dictorum honoratissimũ quẽq; eius ordinis; factæ vero ædilibus iniuriæ, totũ qui tunc in foro adfuerat populum. His dictis dabant patriciis, si vellent, pro se dicendi copiam; detinẽtes in comitio populũ, donec senatus dimitteretur. nã forte de hoc ipso

προσεῖχεν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπηρέτας ὑφ' ὧν ἐκαλεῖτο, προπηλακίζων τοῖς λόγοις ἀνεῖρξεν, ἀγανακτήσαντες ἔτι μᾶλλον οἱ δήμαρχοι, παραλαβόντες τούς τε ἀγορανόμους καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν συχνούς, ὥρμησαν ἐπ' αὐτόν· ὁ δ' ἔτυχεν ἔτι διατρίβων πρὸ τοῦ βουλευτηρίου, τῶν πατρικίων πολλοὺς ἐπαγόμενος, καὶ τὴν ἄλλην ἑταιρείαν τὴν περὶ αὐτὸν ἔχων. ὡς δὲ συνεῖδον αὐτὸν οἱ δήμαρχοι, προσέταξαν τοῖς ἀγορανόμοις ἐπιλαβέσθαι τοῦ σώματος, καὶ εἰ μὴ ἑκὼν βούλεται ἀκολουθεῖν, βίᾳ ἄγειν. εἶχον δὲ τότε τὴν ἀγορανομικὴν ἐξουσίαν Τίτος Ἰούνιος Βροῦτος, καὶ Ἰσκίλλιος Ῥούγας. οἱ μὲν δὴ προσῄεσαν ὡς ἐπιληψόμενοι τοῦ ἀνδρός· οἱ δὲ πατρίκιοι δεινὸν ἡγούμενοι τοὔργον, ὑπὸ τῶν δημάρχων πρὸ δίκης ἄγεσθαί τινας σφῶν βίᾳ, περιΐστησαν τοῦ Μαρκίου, καὶ τύπτοντες τοὺς ὁμόσε χωροῦντας ἀπήλασαν. διαβοηθέντος δὲ τοῦ πάθους ἀνὰ τὴν πόλιν ὅλην, ἐξεπήδων ἅπαντες ἐκ τῶν οἰκιῶν· οἱ μὲν ἐν τοῖς ἀξιώμασιν ὄντες, καὶ χρημάτων ἔχοντες εὖ, τὸν Μάρκιον ὑπερασπιοῦντες ἅμα τοῖς πατρικίοις, καὶ τὴν ἀρχαίαν ἀνακτησόμενοι πολιτείαν· οἱ δὲ ταπεινοὶ ταῖς τύχαις, καὶ βίου σπανίζοντες, ἀμύνειν παρεσκευασμένοι τοῖς δημάρχοις, καὶ ποιεῖν ὅ τι ἂν ἐκεῖνοι κελεύωσιν· ἥ τε αἰδώς, ὑφ' ἧς κρατούμενοι τέως οὐδὲν ἐτόλμων εἰς ἀλλήλους παρανομεῖν, 324
τότε ἀνῄρητο ὑπ' αὐτῶν. οὐ μὴν ἔδρασαί γε οὐδὲν ἀνήκεστον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιοῦσαν ἀνεβάλοντο, γνώμῃ τε καὶ παρακλήσει τῶν ὑπάτων εἴξαντες. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ πρῶτοι καταβάντες εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ δήμαρχοι, συνεκάλουν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ παριόντες ἐκ διαδοχῆς, πολλὰ μὲν τῶν πατρικίων κατηγόρουν ὡς ἐψευσμένων τὰς συνθήκας, καὶ παραβεβηκότων τοὺς ὅρκους οἷς ἐποιήσαντο πρὸς τὸν δῆμον ὑπὲρ ἀμνηστίας τῶν πάλαι, πίστεις παραφέροντες τοῦ μὴ βεβαίως αὐτοὺς διηλλάχθαι πρὸς τὸ δημοτικόν, τήν τε τοῦ σίτου σπάνιν, ἣν αὐτοὶ κατεσκευάσαντο, καὶ τὰς ἀποστολὰς τῶν κληρούχων ἀμφοτέρων, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐμηχανήσαντο μειώσεως τοῦ πλήθους ἕνεκα. πολλὰ δὲ τοῦ Μαρκίου καθήπτοντο, τοὺς ῥηθέντας ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ βουλῇ λόγους διεξιόντες, καὶ ὅτι καλούμενος εἰς ἀπολογίαν ὑπὸ τοῦ δήμου, οὐ μόνον οὐκ ἠξίωσεν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀφικομένους ἐπ' αὐτὸν ἀγορανόμους τύπτων ἀπήλασεν. ἐκάλουν δὲ μάρτυρας τῶν ἐν τῇ βουλῇ γενομένων, τοὺς ἐντιμοτάτους τῶν ἐκεῖ· τῆς δὲ περὶ τοὺς ἀγορανόμους ὕβρεως, ἅπαντας τοὺς τότε παρόντας κατὰ τὴν ἀγορὰν δημοτικούς. ταῦτα δ' εἰπόντες, ἐδίδοσαν, εἰ βουλομένοις εἴη, τοῖς πατρικίοις ἀπολογίαν, κατέχοντες ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τὸν δῆμον, ἕως ἡ βουλὴ διαλυθείη. ἔτυχον γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων

συνε-

συνεδρεύοντες οἱ πατρίκιοι, διαπορῶντες εἴτε ἀπολογητέον αὐτοῖς εἴη πρὸς τὸν δῆμον ὑπὲρ ὧν διεβλήθησαν, εἴτε μενετέον ἐφ' ἡσυχίας. ἐπεὶ δὲ αἱ πλείους γνῶμαι τὰ φιλάνθρωπα τῶν αὐθαδεστέρων προείλοντο, διαλύσαντες οἱ ὕπατοι τὸν σύλλογον, προῆλθον εἰς τὴν ἀγορὰν, τάς τε κοινὰς ἀπολυσόμενοι διαβολὰς, καὶ περὶ τοῦ Μαρκίου τὸν δῆμον ἀξιώσοντες, μηθὲν βουλεύσασθαι ἀνήκεστον. καὶ παρελθὼν ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Μινύκιος, ἔλεξε τοιάδε· Ἡ μὲν ὑπὲρ τῆς σιτοδείας ἀπολογία βραχεῖά ἐστι πάνυ, ὦ δημόται, καὶ οὐκ ἄλλους τινὰς παρεξόμεθα ὧν ἂν λέγωμεν, ἢ ὑμᾶς, μάρτυρας. τήν τε γὰρ ἀφορίαν τῶν σιτικῶν καρπῶν ἐπίστασθε δήπου καὶ αὐτοὶ διὰ τὸν ἐκλειφθέντα σπόρον γενομένην· τήν τε ἄλλην καταφθορὰν τῆς χώρας οὐ παρ' ἑτέρων ὑμᾶς δεῖ μαθεῖν ἀφ' ἧς αἰτίας συνέβη, καὶ ὡς τελευτῶσα ἡ πλείστη γε καὶ ἀρίστη γῆ, πάντων ἐσπάνικε καρπῶν τε καὶ ἀνδραπόδων καὶ βοσκημάτων, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων διαρπαζομένη, τὰ δὲ ὑμῖν μὴ ἐπιχορηγοῦσα τοσούτοις οὖσι, καὶ μηδεμίαν ἄλλην ἀποστροφὴν ἔχουσιν. ὥστε οὐκ ἐξ ὧν οἱ δημαγωγοὶ διαβάλλουσιν, ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτοὶ ἴστε, λιμὸν ἡγούμενοι γεγονέναι, παύσασθε προστάπτοντες ἐπιβουλὴν ἡμετέραν τῷ πάθει, καὶ δι' ὀργῆς ἔχοντες ἡμᾶς οὐθὲν ἀδικοῦντας. αἱ δὲ ἀποστολαὶ τῶν κληρούχων δι' ἀναγκαίου ἐγένοντο, κοινῇ δόξαν ὑμῖν ἅπασιν διὰ φυλακῆς ἔχειν χωρία εἰς πόλεμον ἐπιτήδεια· καὶ μεγάλα ὤνησαν, ἐν καιρῷ σφόδρα ἀναγκαίῳ γενόμεναι, τούς τε ἐξιόντας καὶ τοὺς ὑπολειπομένους ὑμῶν. οἱ μὲν γὰρ, ἀφθονωτέρων εὐποροῦσιν ἐκεῖ τῶν ἐπιτηδείων· οἱ δὲ ἐνθάδε ὑπομείναντες, ἧττον σπανίζουσι τῆς ἀγορᾶς. ἥ τε ἰσομοιρία τῆς τύχης, ἧς μετέχομεν ὑμῖν τοῖς δημοτικοῖς οἱ πατρίκιοι, κλήρῳ ποιησάμενοι τὴν ἔξοδον, οὐ ψέγεται. τί οὖν παθόντες οἱ δημαγωγοὶ περὶ τούτων ἡμῖν ἐγκαλοῦσιν, ὧν κοινὰς ἔσχομεν τὰς γνώμας καὶ τὰς τύχας, εἴτε δεινῶν ὄντων, ὡς οὗτοί φασιν, εἴτε ὠφελίμων, ὡς ἡμεῖς οἰόμεθα; ἃ μὲν γὰρ ἐπὶ τῇ νεωστὶ βουλῇ γενομένῃ διαβεβλήμεθα ὑπ' αὐτῶν, ὡς οὐκ ἀξιοῦντες μετριάσαι περὶ τὰς τιμὰς τῆς ἀγορᾶς, ὡς ἐπιβουλεύοντες ἀφελέσθαι
325 τὴν ἐξουσίαν τῶν δημάρχων, ὡς μνησικακοῦντες ὑμῖν τῆς ἀποστάσεως, καὶ πάνυ τι ἔτι πω προθυμούμενοι κακῶσαι τὸ δημοτικὸν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα, ἔργοις ἀπολυσόμεθα οὐκ εἰς μακρὰν, οὔτε κακὸν ὑμᾶς οὐθὲν ἐργασάμενοι, τήν τε ἐξουσίαν τῶν δημάρχων ἐφ' οἷς τότε συνεχωρήσαμεν ὑμῖν ἔχειν, καὶ νῦν βεβαιοῦντες· τοῦ δὲ σίτου τὴν διάπρασιν,

consultabatur in curia, vtrum respõdere apud populum ad obiectas calumnias esset satius, an eas dissimulare silẽtio. & quia pluriũ sententiæ magis humana quã superba consilia amplectebantur, consules, dimisso senatu, processerũt in comitiũ, tum publicas *pro senatu* diluituri calũnias, tum pro Marcio intercessuri apud populũ, nequid in eum grauius statuerent. progressusq; senior illorum Minucius, in hãc sententiã verba fecit: Qđ ad frumẽti penuriã attinet, Quirites, paucis verbis opus est, nec aliis quã vobis testibus. Scitis certe ipsi fruges nõ prouenisse propter sationẽ intermissam; nec est quod ex aliis quæratis vnde cetera regionis vastitas sit profecta, quove tandẽ modo acciderit vt amplissimus & optimus ager vacuus fuerit frugibus, mãcipiis, pecoribus; cum partim ab hostib. direptus sit, partim vobis nõ sufficiat, qui in tãta multitudine nulla aliunde habetis alimenta. Est igitur famis caussa non quã vestri concionatores per calumniã afferũt, sed quã ipsi scitis. Quod cũ ita esse vos non lateat, desinite calamitatem hãc imputare nostris insidiis, & irasci nobis immeritis. Ceterũ colonos necessitas coegit deduci ex cõmuni omniũ vestrũ sentẽtia, vt essent præsidio locis ad bellũ opportunis: profuitq; id tam iniquo tẽpore, tum ipsis qui profecti sunt, tum vobis reliquis. nam & illi vberiorẽ istic rerum habent copiam; & qui hic remanserunt, minori *quam antea* laborãt commeatus inopia. nec factũ improbari potest, quũ colonis sorte ductis, nos patricii eandem vobiscũ fortunã subierimus. Quid igitur in mentẽ venit istis concionatoribus criminari nos, qui vt eandẽ vobiscum habuimus sententiã, ita & fortunam subiuimus eandẽ; siue malã, vt isti aiũt: siue, vt nobis videtur, cõmodam? Nã calũnias quib. appetierunt senatũ proximũ, nolle nos moderari rerum venalium pretia, conari per insidias tollere potestatẽ tribunitiam, seruare memores secessionis iras, omnibus modis plebẽ afflictã cupere, & cetera huius generis crimina, breui factis ipsis diluemus; qui nec malo vos vllo affecimus, & tribunitiã potestatẽ quibus conditionib. tunc vobis concessimus, eisdẽ nunc quoq; cõfirmamus. frumentum etiam ita diuendetur,

sicut vobis omnibus placuerit. Exspectate igitur, & siquid horum non prȩstabitur, tum demum nos accusate. Quodsi velletis accurate examinare hanc controuersiam, iustius nos patricii plebem accusaremus, quam vos senatum. Iniuriā enim nobis facitis Quirites; (quod quæso bona venia audiatis) dum nō exspectato consilii nostri exitu, iā illud incusare vultis. Atqui nemo nescit quam facile sit cuiuis res turbare & concordiam e ciuitate tollere, ea crimināti quorum fides incerta pendeat, & non tam nos tueri possit ab incommodis, quam cōtinere in officio. Nec soli duces vestri reprehēsionem merentur qui calumniis senatum impetunt; sed non minus vos, qui eis *temere* creditis, & nōdum experti *fidem patrum, iam illis* indignamini: quos oportebat, siquas in futurum timeretis iniurias, iram quoque in illa seruare tempora. nunc certe præpropere magis quam prudenter agitis, dum securitatem *vestrā* in maleficentia collocatis. Hæc pro toto senatu contra calumnias tribunorū puto sufficere. Quoniam aūt & singulos nostrū falso criminantur, quasi sententiis in senatu dictis ciuitatis concordiā distrahamus; & nunc C. Marcium amatorem patriæ, quod libere locutus sit de republica, necare aut in exsilium agere cupiūt, volo de hoc quoq; quod iustū est dicere: vos considerate quam modeste ac vere locuturus sim. Vos plebeii cū in gratiam cū senatu rediretis, satis putabatis æs alienū remitti vobis; & in auxilium pauperū, ne vi opprimerentur, magistratus petiistis creari ex vestro corpore: & impetrato vtroq;, magnas nobis egistis gratias. magistratum aūt consulum abrogare, aut senatui regimen rerum adimere, patriumve reip. ordinē peruertere, nec petiistis, nec vmquā peteretis. Quid igitur vobis nūc accidit, vt velitis hæc omnia confundere? & quo iure honores nostros tollere cupitis? Si senatores a sententiis ex animo libereque dicendis deterrere volueritis, quasnam rationes æquas vestri magistratus afferent? aut quibus legib. patricios aliquos morte * vel exsilio mulctare poterunt? nam nec veteres leges hanc vobis potestatē dant, nec nouæ conditiones initi cum senatu fœderis. legum porro

ὡς ἂν ὑμῖν ἅπασι δόξῃ, ποιησόμενοι. περιμείναντες οὖν, ἐάν τι μὴ γένηται τούτων, τότε κατηγορεῖτε ἡμῶν. εἰ δὲ βουληθείητε ἀκριβῶς ἐξετάσαι τὰ διάφορα, δικαιότερον ἂν ἡμεῖς οἱ πατρίκιοι τοῦ δήμου κατηγορήσαιμεν, ἢ τὴν βουλὴν ὑμεῖς ἔχοιτε δι' αἰτίας. ἀδικεῖτε γὰρ ὑμεῖς, ὦ δημόται· καὶ μηδὲν ἀχθεσθῆτε ἀκούοντες· εἴ γε οὐκ ἀναμείναντες τῆς γνώμης ἡμῶν μαθεῖν τὸ τέλος, κατηγορεῖν αὐτῆς ἤδη ἀξιοῦτε. καίτοι τίς οὐκ οἶδεν ὅτι παντὶ τῷ βουλομένῳ ῥᾷστον ἔργον ἂν γένοιτο, συγχέαι καὶ ἀνελεῖν ὁμόνοιαν ἐκ πόλεως, τοιαῦτα ἐγκαλοῦντι, ὧν ἡ πίστις μέλλουσα καὶ ἐν ἀδήλῳ ἔτι οὖσα, οὐ φυλακή ἐστι τοῦ μὴ παθεῖν τι κακόν, ἀλλὰ πρόφασις τοῦ μὴ ἀδικεῖν; καὶ οὐ τοῖς προεστηκόσιν ὑμῶν μόνον ὧν διαβάλλουσι τὴν βουλὴν καὶ συκοφαντοῦσιν, ἐπιτιμᾶν ἄξιον, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν οὐχ ἧττον ὧν πιστεύετε αὐτοῖς, καὶ πρὶν πειραθῆναι ἀγανακτεῖτε. ἐχρῆν γὰρ ὑμᾶς, εἰ τὰ μέλλοντα ἐφοβεῖσθε ἀδικήματα, καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ὀργὰς μελλούσας ἔχειν. νῦν δὲ φαίνεσθε ταχύτερα μᾶλλον ἢ φρονιμώτερα ἐγνωκέναι, καὶ τὸ ἀσφαλέστερον ἐν τῷ κακουργοτέρῳ τιθέναι. περὶ μὲν δὴ τῶν κοινῶν ἀδικημάτων, ἐφ' οἷς τὴν βουλὴν οἱ δήμαρχοι διέβαλλον, ἀποχρῆναι οἴομαι τοσαῦτα εἰρῆσθαι. ἐπεὶ δὲ καθ' ἕνα ἕκαστον ἡμῶν, περὶ ὧν ἂν εἴπωμεν ἐν τῇ βουλῇ, συκοφαντοῦσι, καὶ διιστάναι τὴν πόλιν αἰτιῶνται, καὶ νῦν Γάιον Μάρκιον ἄνδρα φιλόπολιν, ἐλευθέρᾳ φωνῇ χρησάμενον ὑπὲρ τῶν κοινῶν, ἀποκτεῖναι ζητοῦσιν, ἢ φυγάδα ποιῆσαι τῆς πατρίδος, βούλομαι καὶ περὶ τούτου τὰ δίκαια εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς· καὶ σκοπεῖτε εἰ μετρίους καὶ ἀληθεῖς ἐρῶ τοὺς λόγους. ὑμεῖς, ὦ δημόται, διαλλαττόμενοι πρὸς τὴν βουλήν, ἀποχρῆν ὑμῖν ᾤεσθε τῶν δανείων ἀφεῖσθαι, καὶ βοηθείας ἕνεκα τῶν κατισχυομένων πενήτων, ἄρχοντας ἐξ αὐτῶν ἠτήσασθε ἀποδεικνύναι· καὶ ταῦτα ἀμφότερα, πολλὴν εἰδότες ἡμῖν χάριν, ἐλάβετε· καταλῦσαι δὲ τὴν ἀρχὴν τῶν ὑπάτων, ἢ βουλὴν ἄκυρον ποιῆσαι τῆς ὑπὲρ τῶν κοινῶν προστασίας, ἢ τὴν τάξιν ἀναστρέψαι τῆς πατρίου πολιτείας, οὔτε ἠτήσασθε, οὔτε μέλλετε. τί οὖν παθόντες, ἐπιχειρεῖτε πάντα συγχέειν ταυτὶ νυνί; καὶ τίνι δικαίῳ πιστεύοντες, τὰς τιμὰς ἡμῶν ζητεῖτε ἀφαιρεῖσθαι; εἰ γὰρ ἐν τοῖς μετέχουσι τῆς βουλῆς φοβερὸν ποιήσετε, τὸ μὴ μετὰ παρρησίας ἃ φρονοῦσι λέγειν, τί δ' ἂν εἴποιεν οἱ προεστηκότες ὑμῶν ἐπιεικές; ἢ ποίῳ χρησάμενοι νόμῳ, θανάτῳ ζημιοῦν ἢ φυγῇ τῶν πατρικίων τινὰς ἀξιώσουσιν; οὔτε γὰρ οἱ παλαιοὶ νόμοι ταύτην διδόασιν ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν, οὔτε αἱ νεωστὶ γενόμεναι πρὸς τὴν βουλὴν ὁμολογίαι. τὸ δὲ ἐκβαίνειν

τοὺς

τοὺς νομίμους ὅρους, καὶ τὴν βίαν κρείττονα ποιεῖν τῆς
δίκης, οὐκέτι δημοτικόν ἐστιν, ἀλλ' εἰ τἀληθῆ βούλε-
σθε ἀκούειν, τυραννικόν. ἐγὼ δὲ παραινέσαιμ' ἂν ὑμῖν,
ὧν μὲν εὕρεσθε παρὰ τῆς βουλῆς φιλανθρώπων,
μηδενὸς ἀφίστασθαι· ὧν δὲ οὐκ ἠξιώσατε διαλυό-
μενοι τὴν ἔχθραν τότε τυχεῖν, μηδὲ νῦν ἀντιποιεῖσθαι.
ἵνα δὲ μᾶλλον ὑμῖν γένηται φανερὸν, ὅτι οὐδὲν οὔτε
μέτριον οὔτε δίκαιον ἀξιοῦσιν οἱ δημαγωγοὶ, ἀλ-
λὰ παρανόμων τε καὶ ἀδυνάτων ἐφίενται, μετε-
νεγκόντες τὸ πρᾶγμα ἐφ' ἑαυτοὺς, οὕτω σκοπεῖτε,
326 καὶ ὑπολάβετε τοὺς μετέχοντας τοῦ συνεδρίου τοῖς
ἐν ὑμῖν πολιτευομένοις ἐγκαλεῖν, ὅτι πονηροὺς κατὰ
τῆς βουλῆς διατίθενται λόγους ἐν ὑμῖν, καὶ κατα-
λύουσι τὴν πάτριον ἀριστοκρατίαν, καὶ διαστασιά-
ζουσι τὴν πόλιν· ἅπαντα ταῦτα λέγοντες ἀληθῆ·
ποιοῦσι γὰρ ταῦτα· καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον,
ὅτι δυναστείαν περιβάλλονται μείζονα τῆς συγκε-
χωρημένης αὐτοῖς, ἄκριτον ἀποκτείνειν ἐπιχειροῦντες
ὃν ἂν ἐθέλωσιν ἐξ ἡμῶν· καὶ ὅτι δεῖ τοὺς ταῦτα ποιοῦν-
τας, τεθνάναι νηποινί. πῶς ἂν ὑμεῖς ἠνέγκατε τὴν αὐ-
θάδειαν τοῦ συνεδρίου; καὶ τί ἂν εἴποιτε; ἆρα οὐκ ἀ-
γανακτήσαιτε, καὶ δεινὰ φαίητε πάσχειν, εἰ τὴν παρρη-
σίαν ἀφαιρήσεταί τις ὑμᾶς καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τὸν
ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων κίνδυνον ἐπιθεὶς τοῖς ἐλευθέ-
ραν φωνὴν ὑπὲρ τοῦ δήμου φθεγξαμένοις; οὐκ ἔν-
εστ' ἄλλως εἰπεῖν. ἔπειτα ἃ παθεῖν οὐκ ἂν ὑπομεί-
ναιτε αὐτοί, ταῦτα ἑτέρους πάσχοντας ἀνέχεσθαι δικαι-
οῦτε; πολιτικά γε, ὦ δημόται, καὶ μέτρια ὑμῶν τὰ
βουλεύματα; τοιαῦτα ἀξιοῦντες, οὐκ αὐτοὶ βεβαι-
οῦτε τὰς καθ' ἑαυτῶν διαβολὰς ἀληθεῖς εἶναι, [καὶ]
τοὺς συμβουλεύοντας τὴν παράνομον ὑμῶν δυνα-
στείαν [μὴ] περιορᾶν αὐξομένην, τὰ δίκαια περὶ τοῦ κοινοῦ
φρονοῦντας ἀποδείκνυτε; ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ. ἀλλ'
εἴ γε τὰ ἐναντία βούλεσθε ὧν διαβέβλησθε ποιεῖν,
ἐμοὶ συμβούλῳ χρησάμενοι, μετριάσατε, καὶ τοὺς
λόγους ἐφ' οἷς ἄχθεσθε, πολιτικῶς καὶ μὴ δυσοργήτως
ἐνέγκατε. περιέσται γὰρ ὑμῖν μὲν, εἰ τοῦτο ποιήσετε, ἀ-
γαθοῖς εἶναι δοκεῖν, τοῖς δὲ ἀπεχθῶς διακειμένοις πρὸς
ὑμᾶς, μεταμέλειν. δίκαια μὲν δὴ ταῦτα παρεχόμενοι
πρὸς ὑμᾶς μεγάλα, ὥς γε οὕτως οἰόμεθα, πείθομεν ὑ-
μᾶς μηδὲν ἐξαμαρτάνειν. χρηστὰ δὲ καὶ φιλάνθρωπα
ἔργα, οἷς χρησόμεθα, οὐκ ὀνειδίσαι βουλόμενοι ὑμᾶς,
ἀλλ' ἐπιεικεστέρους ποιῆσαι, χωρὶς τῶν παλαιῶν, τὰ
νεωστὶ γενόμενα περὶ τὴν κάθοδον ὑμῶν, ὧν ἡμεῖς μὲν
ἐπιλελῆσθαι βουλόμεθα, ὑμεῖς δὲ δίκαιοί ἐστε ὑπο-
μεμνῆσθαι, ἀναγκαζόμενοι δὲ αὐτὰ παραφέρειν
νυνὶ, χρῄζοντες ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων, ὧν ὑμῖν

præscripta transgredi, & vim iure potiorem facere, non plebeium est, sed tyrannicum; si verū audire vultis. Ego suaserim vobis, vt quæ a senatus benignitate impetrastis, retineatis: quæ vero cum rediretis in gratiam, non postulastis, ne nunc quidem vsurpetis. Vt autem liquidius perspiciatis nihil moderatum iustum ve concionatores vestros petere, sed iniqua & impossibilia cupere, rem considerate perinde ac si vestrum esset negotium: & fingite a senatoribus vestros magistratus accusari, quod male de senatu loquantur apud vos, & conuellere cupiant patrium optimatium regimen, seditionesq; in ciuitate concitent: (quæ sane vera sunt crimina; faciunt enim hæc omnia) deniq; (quod omnium est grauissimum) quod potestatem concessa maiorem sibi vsurpent, dum conantur quemlibet nostrum indemnatum occidere: ac *deinde postulari* vt talia facientes liceat impune interficere: quomodo ferretis hanc senatus arrogantiam? quid diceretis? an nō indignaremini, atrociq; vos iniuria diceretis affici, si quis vobis dicēdi & faciendi libertatē adimeret, & extremum periculū intētaret iis qui liberam pro plebe vocem emitterent? negare non potestis. Et postea quæ ipsi non ferretis, æquum putatis ferre alios? ciuiliane & modesta sunt hæc vestra consilia? annō hac ratione ipsi criminatoribus vestris fidem astruitis? annō declaratis, iustum & vtile reip. cōsilium eorum esse, qui suadent ne sinamus iniquam hanc vestram potentiā crescere? mihi certe ita videtur. quod si contra quam insimulamini vultis facere, me suasore modesti estote; & si quibus verbis offendimini, ea non iracunde ferte, sed ciuiliter. hoc enim modo consequemini vt & ipsi boni esse videamini, & inimicos vestros *instituti sui* pœniteat. Ergo cum ratio vobis reddita sit iustissima, vt nobis quidem videtur, suademus, ne quid faciatis præter officiū. Benignitatis porro & humanitatis officia quæ *vobis* pstitimus, nō vt exprobremus, sed vt vos reddamus æquiores, tū vetera, tū nouissime redit vestri tēpore pstita, quæ nos obliuisci volumus, at vos meminisse par est, ea *inquam* proferre nunc cogimur, & pro multis ac magnis quæ petentibus

vobis indulsimus, hanc *unam* a vobis gratiam reposcimus, ne occidatis neve pellatis virum amantem patriæ, & in re militari omnium excellentissimum. magnam enim iacturam faceremus Quirites, si ciuitas tanta virtute priuaretur. Iustissimum est igitur vt ipsius caussa remittatis iram hanc, & memores quot vestrum bello seruati salutem ei debeant, futiliũ verborum memoriam egregiorum facinorum recordatione supprimatis. nam verba viri, nihil vos læserunt; gesta, adiuuerunt plurimum. Quodsi eum indignum iudicatis vestra gratia, saltem nostris atq; senatus eum donate precibus, & tandem firmiter *nobiscum* in gratiam redite, ac ciuitati pristinam vnitatem reddite. Id si vobis persuaderi non sinitis, scitote nec nos cessuros vestræ violentiæ; sed hoc plebis experimentum omnibus vel sinceræ amicitiæ & beneficiorum multo maiorum occasionem præbebit, vel noua intestini belli & grauissimarũ calamitatum primordia iaciet. Hęc disserente Minucio, tribuni vidẽtes tum oratione modesta tum benignis pollicitis flecti multitudinem, ægre ferebant: præsertim vero C. Sicinius Bellutus, qui egenis secessionis auctor fuerat, & dux armorum tempore, infensissimus optimatibus, & hac vna re inter ciues clarus, tribunatu tunc iterũ fungens, omniũ collegarũ maxime auersabatur ciuitatis concordiã & statum pristinũ, vt minime sibi vtilem. tantum .n. aberat vt pares honores & potentiã speraret in administrata per optimates repub. homo natura malus, & ignobiliter educatus, nec belli artib. spectatus nec pacis; vt etiã capitis periculũ metueret, quippe qui seditionis multorũq; malorum ciuitati auctor esset. Is perpẽsis animo quę dicenda essent & facienda, cõmunicatoq; cũ collegis consilio, cũ idem & illi sentirent, surrexit, paucisq; deplorata p̃sente plebis miseria, & laudatis coss. ꝙ dignati essent plebi rationẽ reddere, nec humilitatem eius despexissent, patribus quoq; aiebat se habere gratiã, ꝙ tandẽ inciperẽt agere curã inopum: & adiecit, testẽ se futurum vna cum ceteris, si dictis facta responderent. His dictis, cũ iã videretur mitior & ad recõciliationẽ p̃nior, versus ad Marciũ astantẽ consulibus,

« δεομένοις ἐχαρισάμεθα, ταύτην παρ' ὑμῶν ἀντιλαβεῖν τὴν χάριν, μήτε ἀποκτεῖναι, μήτε ἐκβαλεῖν τῆς πόλεως ἄνδρα φιλόπολιν, καὶ τὰ πολέμια πάντων κράτιστον. ζημιωσόμεθα γὰρ οὐ μικρά, εὖ ἴστε ὦ δημόται, τοιαύτης ἀποστερήσαντες ἀρετῆς τὴν πόλιν. μάλιστα μὲν οὖν δι' αὐτὸν ἐκεῖνον ὑφεῖναι τῆς ὀργῆς δίκαιοί ἐστε, μνησθέντες ὅσους ὑμῶν ἔσωσεν ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ μὴ λόγων μνησικακεῖν φαύλων, ἀλλ' ἔργων μεμνῆσθαι καλῶν. ὁ μὲν γὰρ λόγος ὑμᾶς τοῦ ἀνδρὸς οὐδὲν ἔβλαψεν, αἱ δὲ πράξεις αὐτοῦ μεγάλα ὠφέλησαν. εἰ δὲ πρὸς τοῦτον ἀδιαλλάκτως ἔχετε, ἡμῖν γέ τοι καὶ τῇ βουλῇ χαρίσασθε αὐτὸν δεομένοις, καὶ διαλλάγητε ἤδη ποτὲ βεβαίως, τήν τε πόλιν, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς εἶχε, μίαν εἶναι ποιήσατε. εἰ δὲ πείθουσιν ἡμῖν οὐ συγχωρήσετε, εὖ ἴστε ὅτι οὐδὲ ἡμεῖς βιαζομένοις ὑμῖν εἰξόμεθα, ἀλλ' εἴτε φιλότητος ἀδόλου καὶ χαρίτων ἔτι μειζόνων ἥδε ἡ πεῖρα τοῦ δήμου πᾶσιν αἰτία ἔσται, ἢ πολέμου ἐμφυλίου αὖθις ἄρξει, καὶ κακῶν ἀνηκέστων. Τοιαῦτα τοῦ Μινυκίου διεξελθόντος, ὁρῶντες οἱ δήμαρχοι τῇ τε μετριότητι τῶν λόγων, καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ τῶν ὑποσχέσεων ὑπαγόμενον τὸ πλῆθος, ἤχθοντο καὶ χαλεπῶς ἔφερον, μάλιστα δὲ Γάιος Σικίννιος Βελλοῦτος, ὁ πείσας τοὺς πένητας ἀποστῆναι τῶν πατρικίων, καὶ στρατηγὸς ἀποδειχθεὶς ὑπ' αὐτῶν, ἕως ἦσαν ἐν τοῖς ὅπλοις, ἔχθιστος ἀνὴρ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο προηγμένος ὑπὸ τῶν πολιτῶν εἰς ἐπιφάνειαν, τὴν δὲ δημαρχικὴν ἐξουσίαν δεύτερον ἤδη παρειληφώς, πάντων ἥκιστα τῶν δημαγωγῶν ἑαυτῷ συμφέρειν ὁμονοῆσαι 327 οἰόμενος τὴν πόλιν, καὶ τὸν ἀρχαῖον ἀναλαβεῖν κόσμον. οὐ γὰρ ὅσον τὰς τιμὰς καὶ δυνάμεις ἕξειν ἔτι τὰς αὐτὰς ὑπελάμβανεν, ἀριστοκρατίας πολιτευομένης, γεγονὼς τε κακῶς, καὶ τεθραμμένος ἀδόξως, καὶ λαμπρὸν οὐδὲν ἀποδειξάμενος οὔτε κατὰ πολέμους οὔτε ἐν εἰρήνῃ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσειν, ὡς ἐστασιακὼς τὴν πόλιν, καὶ πολλῶν αὐτῇ κακῶν γεγονὼς αἴτιος. ἐνθυμηθεὶς δὲ ὅσα χρὴ λέγειν τε καὶ πράττειν, καὶ μετὰ τῶν ἀρχόντων βουλευσάμενος, ἐπεὶ κἀκείνους εἶχεν ὁμογνώμονας, ἀνέστη, καὶ μικρὰ περὶ τῆς κατεχούσης τὸν δῆμον ἀτυχίας ἀποδυράμενος, τούς τε ὑπάτους ἐπῄνεσεν, ὅτι λόγον ἠξίωσαν ὑπέχειν τοῖς δημόταις, οὐχ ὑπεριδόντες αὐτῶν τῆς ταπεινότητος, καὶ τοῖς πατρικίοις εἰδέναι χάριν ἔφησεν, ὅτι αὖθις ἤδη φροντὶς ποτὲ εἰσέρχεται τῆς σωτηρίας τῶν πενήτων· καὶ ἔτι μᾶλλον ἔφη μετὰ πάντων ἐκμαρτυρήσειν, ἐὰν ὅμοια πράττωνται τοῖς λόγοις τὰ ἔργα. εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ δόξας μέτριος ὀργὴν εἶναι καὶ διαλλακτικός, ἐπιστρέφει πρὸς τὸν Μάρκιον παρεστηκότα τοῖς ὑπάτοις, καὶ λέγει·

Σὺ δὲ

Σὺ δὲ τί οὐκ ἀπολογῇ πρὸς τοὺς αὑτοῦ πολίτας, ὦ γενναῖε, περὶ ὧν εἶπας ἐν τῇ βουλῇ; μᾶλλον δὲ τί οὐκ ἀντιβολεῖς καὶ παραιτῇ τὰς ὀργὰς αὐτῶν, ἵνα μετριωτέραν ἐπιθῶσί σοι ζημίαν; ἀρνεῖσθαι μὲν γὰρ οὐκ ἂν ἀξιώσαιμί σε, τοσούτων ἀνδρῶν εἰδότων, οὐδ᾽ εἰς ἀναισχύντους καταφεύγειν ἀπολογίας, Μάρκιον ὄντα, καὶ φρόνημα μεῖζον ἢ κατ᾽ ἰδιώτην ἔχοντα· εἰ μὴ ἄρα τοῖς ὑπάτοις καὶ τοῖς πατρικίοις καλῶς ἔχει πείθειν ὑπὲρ σοῦ τὸν δῆμον, σοὶ δὲ οὐκ ἄρα καλῶς ἕξει τὸ αὐτὸ τοῦτο περὶ σεαυτοῦ ποιήσασθαι. Ταῦτα δ᾽ ἔλεγεν, οὐκ ἀγνοῶν, ὅτι μεγαλόφρων ἀνὴρ οὐχ ὑπομενεῖ κατήγορος ἑαυτοῦ γενόμενος, ὡς ἡμαρτηκὼς, ἄφεσιν αἰτεῖσθαι τῆς τιμωρίας, οὐδ᾽ εἰς ὀλοφυρμοὺς καὶ δεήσεις καταφεύξεται παρὰ τὸν ἑαυτοῦ τρόπον, ἀλλ᾽ ἤτοι καὶ τὸ παράπαν οὐκ ἀξιώσει τὴν ἀπολογίαν, ἢ τὴν ἔμφυτον αὐθάδειαν φυλάττων, οὐδὲν ὑποθωπεύσει τὸν δῆμον, μετριάσας περὶ τοὺς λόγους· ὅπερ καὶ συνέβη. γενομένης γὰρ ἡσυχίας, καὶ πολλῆς ἐμπεσούσης ὀλίγου δεῖν πᾶσι τοῖς δημοτικοῖς προθυμίας ἀπολύσειν αὐτὸν, εἰ τὸν παρόντα θεραπεύσειε καιρὸν, τοιαύτην αὐθάδειαν ἐπεδείξατο λόγων, καὶ τοσοῦτον αὐτῶν κατεφρόνησεν, ὥστε παρελθὼν, ἔξαρνος μὲν ὑπὲρ οὐδενὸς ἦν τῶν πρὸς τὴν βουλὴν εἰρημένων κατὰ τοῦ πλήθους, οὐδ᾽ ὡς μεταγινώσκων ἐπ᾽ αὐτοῖς, εἰς οἴκτους καὶ παραιτήσεις ἐτρέπετο· ἀρχὴν δὲ οὐδὲ δικασταῖς αὐτοῖς ἠξίου χρῆσθαι περὶ οὐδενὸς πράγματος, ὡς οὐδεμίαν ἔχουσι νόμιμον ἐξουσίαν· εἰ δὲ βούλοιτό τις ἐπὶ τῶν ὑπάτων αὐτοῦ κατηγορεῖν, εἴτε ἔργων εὐθύνας ἀπαιτεῖν, εἴτε λόγων, ἔνθα νόμος ἐστὶν, ἕτοιμος εἶναι δίκην ὑπέχειν. παρεληλυθέναι δὲ πρὸς τοὺς δημότας ἔλεγεν, ἐπεὶ καλοῦσιν αὐτὸν, τὰ μὲν, ἐπιτιμήσων ταῖς παρανομίαις αὐτῶν καὶ πλεονεξίαις, αἷς ἐχρήσαντο περί τε τὴν ἀπόστασιν, καὶ μετὰ τὴν κάθοδον· τὰ δὲ, συμβουλεύσων ἐπισχεῖν ἤδη ποτὲ καὶ συστεῖλαι τὰς ἀδίκους ἐπιθυμίας. καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιστρεφῶς πάνυ καὶ θρασέως αὐτῶν ἁπάντων καθήπτετο, καὶ μάλιστα τῶν δημάρχων. προσῆν δὲ αὐτοῦ τοῖς λόγοις, οὐχ ὡς πολίτου δῆμον ἀναδιδάσκοντος, εὐλόγιστος αἰδὼς, οὐδ᾽ ὡς ἰδιώτου πολλοῖς ἀπηχθημένου, σώφρων εὐλάβεια πρὸς τὰς τῶν κρατούντων ὀργὰς, ἀλλ᾽ ὡς ἐχθροῦ προπηλακίζοντος τοὺς ὑπὸ χεῖρας, ἄκρατός τις χολὴ, καὶ βαρεῖα τοῦ κακῶς πάσχοντος ὑπεροψία. τοιαῦτα λέγοντός τε αὐτοῦ μεταξὺ
328 πολὺς θόρυβος ἐγένετο, τῇδε καὶ τῇδε θαμινὰ μεταβαλλομένοις, ὡς ἐν διαφόροις πλήθεσι, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ βουλομένοις, τῶν μὲν ἡδομένων

At tu bone vir, inquit, cur non defendis *hic* apud ciues tuos quæ in senatu dixisti? immo non supplex deprecaris eorum iram vt te mulctent clementius? nam infitiari non suadeo coram tot consciis, aut ad impudentem defensionem confugere; cum sis Marcius, & maiore quam qui priuatum hominem deceat animo. nisi forte conss. & patriciis decorum est pro te cum plebe agere, te vero idem pro teipso facere dedecet. Hæc autem dicebat non ignorans virum esse magnanimum, nec posse animum inducere vt ipse se delicti accusaret, pœnâq; sibi remitti peteret, & ad preces eiulatusq; præter ingenium suum refugeret; sed aut omnino caussam non dicturum, aut pro insita arrogantia sine modestia blanditiisque plebem allocuturum: id quod factum est. præbito enim silentio, & pene omnibus inclinatis ad absoluendum hominem, si se accommodasset tempori, tam arrogãter & contemptim eos affatus est, vt nihil infitiaretur eorum quæ in senatu contra plebem dixerat, nec vllam præ se ferret pœnitentiam, aut miserationem veniamve peteret. immo ne iudicio quidem eorum se vlla in re volebat submittere, vt qui nullam haberent potestatem legitimam. quodsi quis apud conss. se accusare vellet, dictorũq; aut factorũ rationẽ poscere, vbi leges iubent, paratum se aiebat caussam dicere. nũc vero se ꝓdiisse ad plebeios ipsis vocantibus, partim vt obiurgaret ipsorum iniquas cupiditates, in quas erupissent, & secessionis tempore, & post reditum; partim vt suaderet tandem aliquando cupiditates illas cohiberent. Post hæc magna tum sollertia tum audacia inuectus est in omnes: sed in tribunos maxime. inerat autem verbis eius non considerata reuerentia, vt in ciue qui consentaneis rationibus edocet populum; nec sobria cautela, vt in homine priuato, qui multis exosus, potentiorum iras declinat: sed bilis immodica, vt in hoste qui obnoxiis insultat intrepide, grauisq; afflictorum contemptus. Quapropter & loquente adhuc magnus tumultus erat, vt quidq; placeret aut offenderet, in tã diuersis multitudinis voluntatib. aliis

applaudentibus, aliis obstrepentibus: & vbi desiit, maior etiam coortus est clamor ac strepitus. nam patricii optimum virum appellabant, laudantes eius in dicendo libertatem, & affirmãtes solum ex omni suorum numero esse liberũ, qui neq; *nuper* hostium in se irruentium turba esset territus, neq; *nunc* ciuiũ superbos & iniquos conatus blanditiis delinire sustinuisset. plebeii vero, ægre ferentes improperia, prædicabant eum molestum & acerbum, hostiumq; omnium infensissimum. nec deerat quibusdam animus, id quod videbatur facile, statim eum interficere. hos adiuuabant duces multitudinis, & Sicinius potissimum animis habenas laxabat. qui acerbissime inuectus in hominem, accenso furore populi, accusationem clausit capitali sententia, quam latam aiebat a *tribunorum* collegio, ob contumeliam ædilibus illatam, quos pridie iussos a se vt eum duceret, pulsatos abegerit. nam contumeliam ministris illatam, in ipsos qui iusserint recidere. His dictis, iussit eum duci in imminentem foro tumulum. est autem locus vasta rupe horrendus; vnde solebant damnatos dare præcipites. Ædiles igitur accesserunt vt eum cõprehenderent. contra patricii cum magno clamore confertim in eos fecerunt impetum; ac rursum plebs in patricios. nec iam in dictis factisve decorum seruabatur vtrimque, impellentibus se inuicem, nec manus cohibentibus. compressi tamen & temperati sunt hi motus a conss. in medios se intrudentibus, & per lictores turbam summouentibus. tanta tum erat eius magistratus reuerentia; tantum honoris tribuebatur potestati regiæ. Ibi Sicinius perturbatus & anxius, quod timeret ne aduersarios cogeret vim vi repellere; nolens a cœptis desistere, quando *rem* semel aggressus esset; nec tamen valens sententiam suam exsequi, sollicite cogitabat quidnam faceret. Quem hærentem videns L. Iunius Brutus, concionator ille, qui pacis conditiones excogitauerat, vir acer cum alias, tum in expediendis difficultatibus, solus solum monet ne contendat, sed ab incepto *nimis* iniquo & calido desistat, cum videat vniuersos patricios irritatos, pa-

ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, τῶν δὲ πάλιν ἀχθομένων. καὶ ἐπειδὴ ἐπαύσατο λέγων, ἔτι πλείων ἀνέστη βοὴ καὶ θόρυβος. οἱ μὲν γὰρ πατρίκιοι, κράτιστον ἀνδρῶν λέγοντες, ἐπῄνουν αὐτὸν ἐπὶ τῇ παρρησίᾳ, καὶ μόνον ἀπέφαινον ἐξ ἁπάντων σφῶν ἐλεύθερον, ὃς οὔτε πολεμίων ἔδεισεν ἐπιόντων ὄχλον, οὔτε πολιτῶν αὐθάδεις καὶ παρανόμους ἐκολάκευσεν ὁρμάς· οἱ δὲ δημοτικοὶ, δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τοῖς ὀνειδισμοῖς, βαρὺν καὶ πικρὸν, καὶ πολεμίων ἁπάντων ἔχθιστον αὐτὸν ἀπεκάλουν. προθυμίαν δὲ πολλὴν εἶχόν τινες ἤδη, οἷς πολὺ ἦν τὸ εὐχερὲς, ἐν χερῶν αὐτὸν διαφθεῖραι νόμῳ. συνήργουν δὲ αὐτοῖς εἰς τοῦτο καὶ συνελάμβανον οἱ δημαγωγοὶ, καὶ μάλιστα Σικίννιος ἐνεδίδου τοῖς βουλήμασι τὰς ἡνίας. τελευτῶν γοῦν, ἐπειδὴ πολλὴν αὐτοῦ καταδρομὴν ἐποιήσατο, καὶ τοὺς θυμοὺς ἐξέκαυσε τῶν δημοτῶν, πολὺς ἐμπνεύσας, τῇ κατηγορίᾳ τέλος ἐξήνεγκεν, ὅτι θάνατον αὐτοῦ καταψηφίζεται τὸ ἀρχεῖον, τῆς εἰς τοὺς ἀγορανόμους ὕβρεως ἕνεκεν, οὓς τῇ προτέρᾳ τῶν ἡμερῶν ἄγειν αὐτὸν κελευσθέντας ὑφ᾽ αὐτῶν, τύπτων ἀπήλασεν. οὐ γὰρ ἑτέρων τινῶν εἶναι τὸν προπηλακισμὸν τὸν εἰς τοὺς ὑπηρέτας σφῶν γινόμενον, ἢ τῶν κελευσάντων. καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἐπέταξεν ἄγειν αὐτὸν ἐπὶ τὸν ὑπερκείμενον τῆς ἀγορᾶς λόφον. ἔστι δὲ τὸ χωρίον, κρημνὸς ἐξαίσιος, ὅθεν αὐτοῖς [ἔθος] βάλλειν τοὺς ἐπιθανατίους. οἱ μὲν οὖν ἀγορανόμοι προσῄεσαν ὡς ἐπιληψόμενοι τοῦ σώματος· οἱ δὲ πατρίκιοι μέγα ἐμβοήσαντες, ὥρμησαν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἀθρόοι· ἔπειτα ὁ δῆμος ἐπὶ τοὺς πατρικίους. καὶ ἦν πολλὴ μὲν ἔργων ἀκοσμία, πολλὴ δὲ λόγων ὕβρεις παρ᾽ ἀμφοῖν, ὠθισμοί τε καὶ χειρῶν ἐπιβολαί. κατελείφθη δὲ καὶ σφοδρὸν ἠναγκάσθη τὰ παρακινοῦντα ὑπὸ τῶν ὑπάτων βιασαμένων εἰς μέσους, καὶ τοῖς ῥαβδούχοις ἀνασέλλειν κελευσάντων τοὺς ὄχλους. τοσαύτη ἄρα τῆς ἀρχῆς ἦν αἰδὼς τοῖς τότε ἀνθρώποις, καὶ οὕτω τίμιον τὸ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας τίμημα.

ἐφ᾽ οἷς ὁ Σικίννιος ἀδημονῶν καὶ διαταραττόμενος, εὐλαβείας τε μεστὸς ὤν, μὴ προσαναγκάσῃ τοὺς διαφόρους τοῖς βιαίοις τὰ βίαια λῦσαι, ἀποστῆναί τε οὐκ ἀξιῶν τοῦ ἐγχειρήματος, ἐπειδὴ ἅπαξ ἐπεβάλετο, καὶ μένειν ἐφ᾽ οἷς ἔκρινεν οὐ δυνατὸς ὤν, πολὺς ἐν τῷ σκοπεῖν ὅ τι πρακτέον, ἦν. καθιδὼν δὲ αὐτὸν ἀμηχανοῦντα Λεύκιος Ἰούνιος Βροῦτος ἐκεῖνος ὁ δημαγωγὸς, ὁ τεχνησάμενος ἐφ᾽ οἷς ἔσονται δίκαιαι αἱ διαλλαγαί, δεινὸς ἀνὴρ τά τε ἄλλα καὶ πόρους εὑρεῖν ἐν ἀπόροις, προσέρχεται μόνος μόνῳ, καὶ ὑποτίθεται μὴ φιλονεικεῖν, ἐγχειρήματι θερμῷ καὶ παρανόμῳ συναγωνιζόμενον, ὁρῶντα τοὺς πατρικίους ἅπαντας ἠρεθισμένους, καὶ

ἑτοίμους

ἑτοίμους ἅπαντας, εἰ κληθεῖεν ὑπὸ τῶν ὑπάτων, ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρεῖν, τοῦ τε δήμου τὸ καρτερώτατον μέρος ἐνδοιάζον, καὶ οὐκ ἀγαπητῶς δεχόμενον ἀνδρὸς ἐπιφανεστάτου τῶν ἐν τῇ πόλει παράδοσιν ἐπὶ θανάτῳ, καὶ ταῦτα ἀκρίτου. συνεβούλευε δὲ αὐτῷ τότε μὲν εἶξαι, καὶ μὴ χωρεῖν ὁμόσε τοῖς ὑπάτοις, μή τι μεῖζον κακὸν ἐργάσωνται, προθεῖναι δὲ τῷ ἀνδρὶ δίκην, ὁρίσαντα χρόνον ὅσον δή τινα, καὶ ψῆφον ἀναδοῦναι τοῖς πολίταις ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ φυλάς· ὅ τι δ' ἂν αἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι, τοῦτο ποιεῖν· τυραννικὸν μὲν εἶναι λέγων καὶ βίαιον, ὃ νῦν ἐπειρᾶτο διαπράττεσθαι, τὸν αὐτὸν ὑπάρχειν καὶ κατήγορον καὶ δικαστήν, καὶ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας κύριον· πολιτικὸν δέ, τὸ κατὰ τοὺς νόμους ἀπολογίας τυχόντα τὸν ὑπαίτιον, ὅ τι ἂν τοῖς πλείοσι δικασταῖς δόξῃ, τοῦτο παθεῖν. πείθεται τούτοις ὁ Σικίννιος, μηδὲν
329 ὁρῶν βούλευμα κρεῖττον, καὶ παρελθών, ἔφη· Τὴν μὲν σπουδὴν ὁρᾶτε τῶν πατρικίων, τὴν εἰς τὰ φονικὰ καὶ βίαια ἔργα, ὦ δημόται, ὡς ἑνὸς ἀνδρὸς αὐθάδους, ὅλην ἀδικοῦντος τὴν πόλιν, ἧττον τίθεται τὸ πλῆθος τὸ ὑμέτερον. οὐ μὴν ὁμοίους γενέσθαι χρὴ αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖσθαι, οὔτε ἄρχοντας πολέμου, οὔτε ἀμυνομένους· ἀλλ' ἐπεὶ πρόφασιν εὐπρεπῆ προβάλλονταί τινες, τὸν νόμον, ᾧ βοηθοῦντες ἀφαιροῦνται τῆς κολάσεως, ὃς οὐκ ἐᾷ τῶν πολιτῶν οὐδένα ἀποκτεῖναι ἄκριτον, συγχωρήσωμεν αὐτοῖς τὸ δίκαιον τοῦτο, καίπερ οὐδὲ νόμιμα πάσχοντες οὐδὲ δίκαια ὑπ' αὐτῶν· καὶ δείξωμεν ὅτι τοῖς εὐγνώμοσι μᾶλλον [κρείττους] ἢ τοῖς βιαίοις εἶναι τῶν ἀδικούντων ἡμᾶς πολιτῶν βουλόμεθα. ὑμεῖς μὲν οὖν ἄπιτε, καὶ τὸν μέλλοντα καιρὸν ἐκδέχεσθε, οὐ πολὺν ἐσόμενον. ἡμεῖς δὲ παρασκευασάμενοι τὰ κατεπείγοντα, προθήσομεν χρόνον τῷ ἀνδρὶ εἰς ἀπολογίαν, καὶ τὴν δίκην ἐφ' ὑμῶν συντελέσομεν. ὅταν δὲ γένησθε τῆς ψήφου κατὰ τὸν νόμον κύριοι, τιμήσατε αὐτῷ ἧς ἂν ἄξιον εὕρητε ζημίας. καὶ περὶ μὲν τούτου τοσαῦτα. τῆς δὲ τοῦ σίτου διαπράσεώς τε καὶ διαθέσεως, ἵν' ἐκ τοῦ δικαιοτάτου γένηται, εἰ μή τις ἔσται τούτοις καὶ τῇ βουλῇ φροντίς, ἐπιμελησόμεθα. Ταῦτα εἰπών, διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. Μετὰ τοῦτο οἱ μὲν ὕπατοι συναγαγόντες τὴν βουλήν, ἐσκόπουν ἐφ' ἡσυχίας, τίς ἂν γένηται τῆς παρούσης ταραχῆς λύσις. καὶ ἔδοξεν αὐτοῖς πρῶτον μὲν ἀποθεραπεῦσαι τοὺς δημότας, εὐώνους πάνυ καὶ λυσιτελεῖς ποιήσαντες αὐτοῖς τὰς ἀγοράς· ἔπειτα πείθειν τοὺς προεστηκότας αὐτῶν, χάριν τῆς βουλῆς παύσασθαι, καὶ μὴ προάγειν τὸν Μάρκιον. εἰ δὲ μὴ πείθοιεν, εἰς μακροτάτους ἀναβάλλεσθαι χρόνους, ἕως ἂν μαλαχθῶσιν αἱ τῶν πολλῶν ὀργαί. Ταῦτα ψηφισάμενοι, τὸ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀγορᾶς δόγμα εἰς τὸν δῆμον

ratosq; omnes, si a consſ. vocetur, arma corripere: plebis vero potissimam partem ambigere, nec libenti animo ferre vt vir omnium in vrbe nobilissimus ad suppliciũ dedatur, præsertim indemnatus. itaq; consulit iam quidẽ cedere, neç pugnare cum consſ. nequid sequatur durius; sed viro diem ad populum dicere: permissoq; tribubus calculo, quod plurium suffragiis ratum fuerit, id facere. nã esse violentiæ tyrannicæ quod nunc patrare conetur; vt idem sit accusator & iudex, idemq; pœnę arbiter. ciuilius esse, data ex legum prescripto dicẽdæ caussę potestate, reũ pati quidquid plurium iudicio pronũtiatum fuerit. Paruit Sicinius, quod nihil videretur cõsultius: & progressus *in medium*, Cernitis, inquit, Quirites, studia patriciorũ ad cædes & violentiam tendere; qui vnum hominem superbum & in totam ciuitatem iniurium, vobis omnibus præferunt. Sed nos non oportet eorũ esse similes, nec *tam* præcipites; neq; vel bellũ inferre, vel inferentib. repugnare. Et quoniam honestũ pretextum habent legẽ, qua *sontem* iuuare volũt & supplicio eripere, quod ea non sinat ciuem Rom. indemnatum occidi, fruantur hoc iure, quamuis ipsi nõ agant nobiscũ iure nec legibus: vt intelligant malle nos erga ciues in nos peccantes vti clementia quã violentia. Vos igitur abite, & exspectate tẽpus quod breui aderit. nos *interim* res *magis* vrgentes curabimus; præfinitoq; huic viro ad caussæ dictionem tẽpore, iudicium vobis cõmittemus. vos vbi calculi potestatem ex lege acceperitis, mulctam ei quam commeruisse videbitur, irrogabitis. & de hoc quidem hactenus. Quod vero ad frumentum vendendum atque dispensandum attinet, vt id fiat quã iustissime, nisi consſ. & senatui curæ fuerit, nos prouidebimus. His dictis, concionẽ dimisit. Post hæc cõsules coacto senatu, deliberabãt per otiũ quo pacto hæ turbę sedari possent: visumque est eis primũ demereri plebẽ annonæ vilitate: deinde agere cum eius magistratib. vt in gratiã senatus *ab incepto* desistant, nec Marciũ adducant *in iudicium populi*. quod impetrari si nequeat, *id* quantum fieri possit differant, donec iræ vulgi deferuescant. His decretis, S C *de annona* promul-

garunt; cunctisque laudantibus, ratum fecerunt. erat autem tale: Pretia rerum ad quotidianum victum venalium esse, quæ ante intestinam seditionem *in annonæ copia* fuissent minima. A tribunis deinde multis precibus, cum solidam remissionem nō possent, dilationem impetrarunt *iudicii* quantam petierant: eamq; mox ipsi longius prorogarunt hac occasione. Legatos Siculos qui post donum tyrāni Romam peruectum, repetebant patriam, Antiates subornato nauigio piratico, interceperant, cum non longe ab eorum portu in salo iecissent ancoras; direptisque rebus eorum hostiliter, ipsos quoque coniecerant in carcerem. His cognitis, consſ. expeditionem decreuerunt in Antiates, quod legati ob hoc missi nihil iusti potuissent impetrare: habitoque iuniorum delectu, vterq; *ad bellum* exierunt, decreta *interim* omnium tam publicarum quam priuatarum caussarum suspensione, tantisper dum in armis esset populus Romanus: quod tempus opinione citius exiit. nam Antiates vbi cognouerunt se peti totis viribus, ne tantillum quidem restiterunt; sed *mox* ad preces versi, & res Siculorum reddiderunt, & corpora; vt necesse habuerint Romani vrbem repetere. Dimisso exercitu Sicinius vocato in cōcionem populo, diem dixit Marcio, in qua lis decideretur; iussitque non vrbanos modo frequentes adesse ad eius caussæ cognitionē; sed agrestem quoq; multitudinem intermissis operibus ad eam diē præsto esse, quasi ferenda essent suffragia pro libertate saluteque totius populi: monito etiam Marcio, vt ad caussam dicendam adesset: quippe nulla legitimi iudicii parte frustrādus. Consules cōmunicato cum senatu cōsilio, existimarunt non permittendum vt populus tantam sibi potestatē astrueret: videbantur enim sibi rationē vetandi legitimā inuenisse, qua dissoluerent aduersariorū omnia cōsilia. Post hæc vocatis in colloquium magistratib. plebis vna cū suis necessariis, sic locutus est Minucius: Nobis tribuni videtur ex vrbe seditio tollenda omnibus viribus, nec vlla de re contendendum cum plebe; præsertim cum videamus vos omissa vi iure ac verbis agere. Quam

διέγνωσαν, καὶ πάντων ἐπαινεσάντων, ἐκύρωσαν. ἦν δὲ τοιόνδε· τὰς τιμὰς εἶναι τῶν ὠνίων τῶν πρὸς τὸν καθ' ἡμέραν βίον, αἵτινες ἐγένοντο ἐλάχισται πρὸ τῆς ἐμφυλίου στάσεως. τῶν δὲ δημάρχων πολλὰ λιπαρήσαντες, τὴν μὲν ὁλοσχερῆ πάρεσιν οὐχ εὕροντο, τὴν δ' εἰς χρόνον ὅσον ἠξίουν, ἀναβολὴν ἔλαβον. αὐτοί τε προσεμηχανήσαντο διατριβὴν ἑτέραν, ἀφορμῇ τοιᾷδε χρησάμενοι. τοὺς ἐκ Σικελίας ἀποσταλέντας ὑπὸ τοῦ τυράννου πρέσβεις, καὶ παρακομίσαντας τῷ δήμῳ τὴν τοῦ σίτου δωρεάν, ἀποπλέοντας οἴκαδε, Ἀντιᾶται πειρατήριον στείλαντες, κατήγαγον, ἀποσαλεύοντας οὐ πρόσω τῶν λιμένων, καὶ τά τε χρήματα αὐτῶν, ὡς πολεμίων, δι' ὠφελείας ἔθεντο, καὶ τὰ σώματα κατακλείσαντες εἶχον ἐν φυλακῇ. ταῦτα μαθόντες οἱ ὕπατοι, ἔξοδον ἐψηφίσαντο ἐπὶ τοὺς Ἀντιάτας, ἐπειδὴ πρεσβευομένοις αὐτοῖς οὐδὲν ἠξίουν τῶν δικαίων ποιεῖν. καὶ ποιησάμενοι τὸν τῶν ἐν ἀκμῇ ἐν αὐτῇ κατάλογον, ἐξῄεσαν ἀμφότεροι, ψήφισμα κυρώσαντες ὑπὲρ ἀναβολῆς τῶν τε ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων δικῶν, ὅσον ἂν χρόνον ὦσιν ἐν τοῖς ὅπλοις. ἐγένετο δ' οὗτος, οὐχ ὅσον ὑπέλαβον, ἀλλὰ πολὺ ἐλάττων. οἱ γὰρ Ἀντιᾶται μαθόντες ἐξεστρατευμένους πανδημεὶ Ῥωμαίους, οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἀντέσχον χρόνον· δεόμενοι δὲ καὶ λιπαροῦντες, τά τε σώματα τῶν ἀγόντων Σικελιωτῶν ἀπέδοσαν, καὶ τὰ χρήματα. ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὴν πόλιν ἀναστρέψαι.

Διαλυθείσης δὲ τῆς στρατιᾶς, ὁ μὲν Σικίννιος ὁ δήμαρχος συναγαγὼν τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, εἶπεν ἡμέραν ἐν ᾗ συντελεῖν ἤμελλε τὴν περὶ τοῦ Μαρκίου κρίσιν· καὶ παρεκάλει τούς τε κατὰ πόλιν ὑπάρχοντας ἀθρόως ἥκειν ἐπὶ τὴν διάγνωσιν τῆς δίκης, καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν ἀγρῶν διατρίβοντας, ἀφεμένους τῶν ἔργων, εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπαντᾶν, ὡς ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας ὅλης τῆς πόλεως τὴν ψῆφον ἀναληψομένους. 330 παρήγγελλε δὲ καὶ τῷ Μαρκίῳ παρεῖναι πρὸς τὴν ἀπολογίαν, ὡς οὐδενὸς ἀτυχήσοντι τῶν περὶ τὰς κρίσεις νομίμων. τοῖς δ' ὑπάτοις ἔδοξε βουλευσαμένοις μετὰ τοῦ συνεδρίου, μὴ περιορᾶν τὸν δῆμον ἐξουσίας τηλικαύτης κύριον γινόμενον. εὕρετο δ' αὐτοῖς τῆς κωλύσεως ἀφορμὴ δικαία καὶ νόμιμος, ᾗ χρώμενοι πάντα διαλύσειν ᾤοντο τὰ τῶν ἀντιδίκων βουλεύματα. καὶ μετὰ τοῦτο παρεκάλεσαν εἰς λόγους ἐλθεῖν τοὺς προεστηκότας τοῦ δήμου, συνόντων αὐτοῖς τῶν ἐπιτηδείων. καὶ ἔλεξε Μινύκιος τοιάδε· Ἡμῖν, ὦ δήμαρχοι, δοκεῖ χρῆναι τὴν στάσιν ἐξελαύνειν ἐκ τῆς πόλεως ἁπάσῃ δυνάμει, καὶ μὴ φιλονεικεῖν ἐναντίοις τῷ δήμῳ περὶ μηδενὸς χρήματος· μάλιστα δ' ὅταν ὁρῶμεν ὑμᾶς ἀπὸ τῶν βιαίων ἐπὶ τὰ δίκαια καὶ τοὺς λόγους ἥκοντας. ταύτης μέντοι γε τῆς γνώμης

γνώμης ἐπαινοῦντες ὑμᾶς, τὴν βουλὴν οἰόμεθα δεῖν ἄρξαι προβουλεύματα ποιησαμένην, ὥσπερ ἐστὶν ἡμῖν πάτριον. δύνασθε δ᾽ ἂν καὶ αὐτοὶ τοῦτο μαρτυρεῖν, ὅτι ἐξ οὗ τήνδε τὴν πόλιν ἔκτισαν ὑμῶν οἱ πρόγονοι, τοῦτο τὸ γέρας ἔχουσα ἡ βουλὴ διατετέλεκεν, καὶ οὐδεὶς πώποτε ὁ δῆμος, ὅ τι μὴ προβουλεύσειεν ἡ βουλή, οὔτε ἐπέκρινεν, οὔτε ἐπεψήφισεν, οὐχ ὅτι νῦν, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐπὶ τῶν βασιλέων· τὰ δὲ δόξαντα τῷ συνεδρίῳ δόξῃ, ταῦτα οἱ βασιλεῖς εἰς τὸν δῆμον ἐκφέροντες, ἐπεκύρουν. μὴ δὴ τοῦτο ἀφαιρεῖσθε τὸ δίκαιον ἡμῶν, μηδὲ ἀρχαῖον καλὸν ἔθος ἀφανίζετε· διδάξαντες δὲ τὸ συνέδριον, ὅτι δικαίου δεῖσθε καὶ μετρίου πράγματος, ὃ ἂν ἐκείνῳ δοκῇ, τούτου τὸν δῆμον ἀποδείξατε κύριον. Ταῦτα τῶν ὑπάτων λεγόντων, ὁ μὲν Σικίννιος οὐκ ἠνείχετο τῶν λόγων, οὐδὲ ἠξίου τὴν βουλὴν οὐδενὸς ποιεῖν κυρίαν. οἱ δὲ τὴν αὐτὴν ἔχοντες ἐξουσίαν ἐκείνῳ, Δεκίου γνώμῃ χρησάμενοι, συνεχώρουν γενέσθαι τὸ προβούλευμα, δικαίαν τινὰ καὶ αὐτοὶ ποιησάμενοι πρόκλησιν, ἣν οὐχ οἷόν τε μὴ δέξασθαι τοῖς ὑπάτοις. ἠξίουν γὰρ τοὺς βουλευτὰς λόγον ἀποδόντας αὐτοῖς τε τοῖς ὑπὲρ τοῦ δήμου πράττουσι, καὶ τοῖς συναγορεύουσιν, ἢ τἀναντία λέγειν βουλομένοις, ἐπειδὰν ἀκούσωσι πάντων τῶν βουλομένων, ὅ τι ἂν αὐτοῖς φανῇ δίκαιόν τε καὶ τῷ κοινῷ συμφέρειν, ἀποφαίνεσθαι· φέρειν δὲ τὴν γνώμην ἅπαντας ὥσπερ ἐν δικαστηρίῳ, τὸν νόμιμον ὅρκον ὀμόσαντας· ὅ τι δ᾽ ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι, τοῦτ᾽ εἶναι κύριον. συγχωρησάντων δὲ τῶν ὑπάτων, ὥσπερ ἠξίουν οἱ δήμαρχοι, τὸ προβούλευμα γενέσθαι, τότε μὲν διελύθησαν· τῇ δὲ κατόπιν ἡμέρᾳ, παρῆν μὲν εἰς τὸ συνέδριον ἡ βουλή· οἱ δὲ ὕπατοι δηλώσαντες αὐτῇ τὰ συγκείμενα, τοὺς δημάρχους ἐκάλουν, καὶ περὶ ὧν ἥκουσιν ἐκέλευον λέγειν. παρελθὼν δὲ Δέκιος ὁ συγχωρήσας τὸ προβούλευμα γενέσθαι, τοιούτοις ἐχρήσατο λόγοις· Οὐ λανθάνει μὲν ὑμᾶς, ὦ βουλή, τὸ συμβησόμενον, ὅτι δι᾽ αἰτίας ἂς οἰόμεθα, περὶ τοῦ δήμου, τῆς εἰς ὑμᾶς ἀφίξεως ἕνεκα, κατήγορον ἕξομεν τοῦ προβουλεύματος ἄνδρα τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχοντα ἡμῖν· ὃς οὐκ ᾤετο δεῖν ἃ δίδωσιν ἡμῖν ὁ νόμος, ταῦτα παρ᾽ ὑμῶν αἰτεῖν, οὐδὲ ἐν εὐεργεσίας μέρει τὸ δίκαιον λαμβάνειν. κίνδυνον δὲ οὐ τὸν ἐλάχιστον ἀναρρίψομεν εἰς δίκην ὑπαχθέντες, ἀλλ᾽ ὡς αὐτόμολοι καὶ προδόται καταγνωσθέντες, τὰ αἴσχιστα πεισόμεθα. ἀλλὰ καίπερ ἐπιστάμενοι ταῦτα, ὅμως ὑπεμείναμεν εἰς ὑμᾶς ἐλθεῖν, τῷ τε δικαίῳ πεποιθότες, καὶ τοῖς ὅρκοις ἐπιτρέψαντες, οἷς ὀμόσαντες οἴσετε τὰς γνώμας. φαῦλοι μὲν οὖν ἡμεῖς γε, ὡς περὶ τηλικούτων καὶ λέγοντες, καὶ πολὺ τοῦ προσήκοντος ἐνδεέστεροι· τὰ δὲ πρά-

voluntatem vestram laudátes, æquũ censemus senatusconsulta *reipublicæ* præire more patrio. potestis autē vos ipsi testes esse, semper ex quo vrbs hæc a maioribus nostris est condita, honorem hunc senatui habitum; nec vmquam quidquã absq; S C decretum aut approbatum suffragiis populi, nō modo nunc, sed ne sub regibus quidē. illi enim quod senatui placuisset, ad populum referebāt, atq; ita ratum faciebant. Hoc igitur ius nolite nobis auferre, nec inueteratũ bonum morē tollite: sed si quid iustum & moderatum petitis, apud senatũ re proposita, quod patribus placuerit, referte ad populum. Hæc consl. verba ægre ferebat Sicinius, nolens quidquam in senatus potestatem cōmittere. collegæ vero illius ex Decii sententia concesserunt S C fieri, cum prius & ipsi ius quoddã postulassent, quod eis consules negare non poterant: videlicet vt patres data dicendi copia plebeiis magistratibus, aliisque vel eadem vel contraria suadentibus auditis, tum demum quod iustum & e rep. videretur pronuntiarent; & omnes, vt in iudicium cōlessu, præmisso iuramento legitimo, sentētiam ferrent; & quod plures sententiæ deciderent, id esset ratum. Porro cum concessissent tribuni S C fieri vt postularant cōsules, solutum est colloquium. Postera vero die frequenti senatu, postquam consules indicauerunt patribus quid *inter se ac tribunos* conuenisset, tribunos vocatos in senatum iusserunt petitiones suas exponere. Tum progressus Decius, is qui senatuscōsultum fieri permiserat, in hunc modum locutus est: Non latet vos patres conscripti, futurum ob certas caussas vt hic noster ad vos accessus senatusconsulti gratia, accusatorē apud plebē habeat vnũ e nostro collegio; qui negat opus esse vt quod leges nobis dant, id a vobis petamus; nec ius *nostrũ* imputandũ ꝓ accepto beneficio. ita vt si vocemur in iudicium, non leuē subituri simus aleã; sed pro trãsfugis & proditorib. damnati, passuri fœdissima. Huius nō nescii, tamen ad vos venire sustinuimus, freti iure, & nixi iuramento, quo obligati feretis sententias. Nos quidē viles sumus & lōge inferiores quam quos de tantis rebus disserere cōueniat: ea ta-

men de quibus verba faciemus, non sunt leuia. Iis igitur animum attendite; ac si iusta vobis videbuntur, & vtilia reipublicæ: addam etiam necessaria; vltro nobis ea cõcedite. Dicam autem primum de iure. Vos P C pulsis nostra ope regibus, & constituta hac reipublicæ forma, quam non reprehendimus, videntes plebeios in iudiciis opprimi quoties litigarent cũ patriciis, (id quod non raro fiebat) legem tulistis auctore P. Valerio consulum altero, licere homini plebeio à patriciis oppresso prouocare ad populum. qua lege nihil fuit efficacius ad tuendam ciuitatis concordiam, & repellendos reges *subinde* tentãtes reditum. Hac igitur lege, Marcio huic, a quo *nobis* omnibus iniuriam & vim factam affirmamus, diem ad populum dicimus, & ibi caussam iubemus dicere. nec senatusconsulto hic est opus. vbi enim legibus destituimur, ibi vestris consultis locus est & populi suffragiis. vbi vero præsto est lex inuiolabilis, ei obsequẽdum est, etiamsi consulta vestra non præiuerint. nemo sane dixerit, priuatis hominibus iudicio oppressis concedi prouocationem ad populum; nobis vero tribunis non esse idem ius. Huius igitur legis fiducia ne vestrum quidem iudicium refugimus. Quod autem ad naturæ non scriptas nec promulgatas leges attinet, postulamus P C, vt plebi non plus nec minus iuris sit quã vobis, quæ multa & magna bella vobiscum confecit, egregiamque operam ad debellandũ nauauit, nec minima caussa fuit vt non aliorum imperata faciatis, sed ipsi aliis iura præscribatis. Sic autem effeceritis vt non deteriore iuris cõditione simus, P C, si eos qui corporibus nostris & libertati conantur iniuriam facere, proposito iudicii metu cohibeatis. Magistratus sane, principatus, honoresque, virtute ac fortuna inter vos potioribus deberi fatemur: ceterum ab iniuriis esse liberum, & siquis intulerit, in eum iure vindicari, omnib. in eadẽ rep. versantibus ex æquo cõmune ducimus: & sicut splendida illa & magnifica vobis cedimus, ita quæ *nobis* ex æquo vobiscum sunt cõmunia, nolumus amittere. atque hæc de iure

γματα οὐ φαῦλα ὑπὲρ ὧν λέξομεν. τούτοις οὖν προσέχετε τὸν νοῦν, καὶ ἐὰν ὑμῖν δόξῃ δίκαιά τε καὶ συμ- 331 φέροντα τῷ κοινῷ· προσθήσω δὲ ὅτι καὶ ἀναγκαῖα· συγχωρήσατε ἡμῖν αὐτῶν τυχεῖν ἑκόντες. ἐρῶ δὲ περὶ τοῦ δικαίου πρῶτον. ὑμεῖς δή, ὦ Βουλή, ὅτε τοὺς βασιλεῖς ἀπηλλάξατε συμμάχους ἔχοντες ἡμᾶς, καὶ τὴν πολιτείαν ἐν ᾗ νῦν ἐσμεν κατεστήσατε, ἣν οὐ ψέγομεν, μειονεκτοῦντας ἐν ταῖς δίκαις τοὺς δημοτικοὺς ὁρῶντες, ὁπότε συμβαίη τι διάφορον αὐτοῖς πρὸς τοὺς πατρικίους· πολλὰ δὲ ἦν ταῦτα· νόμον ἐκυρώσατε, Ποπλίου Οὐαλερίου θατέρου τῶν ὑπάτων γνώμῃ χρησάμενοι, ἐξεῖναι τοῖς καταδυναστευομένοις ὑπὸ τῶν πατρικίων δημόταις, προκαλεῖσθαι τὰς κρίσεις ἐπὶ τὸν δῆμον· καὶ παρ᾽ οὐδὲν οὕτως ἕτερον, ὡς τῷ νόμῳ τῷδε τήν τε πόλιν ἐν ὁμονοίᾳ διεφυλάξατε, καὶ τοὺς βασιλεῖς ἐπιόντας ἀπώσασθε. τοῦτον δὴ προφερόμενοι τὸν νόμον, ὑπὲρ ὧν ἅπαντας ἀδικεῖσθαί τε καὶ καταδυναστεύεσθαι λέγομεν ὑπὸ Γαΐου Μαρκίου τουδί, καλοῦμεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν δῆμον, καὶ τὰ δίκαια παραγγέλλομεν ἐκεῖ λέγειν. καὶ προβουλεύματος ἐνταῦθα οὐκέτι δεῖ. περὶ ὧν γὰρ οὐκ εἰσὶ νόμοι, περὶ τούτων ὑμεῖς τοῦ προβουλεύεσθαι κύριοι, καὶ ὁ δῆμος ἐπιψηφίσαι. νόμου δὲ ὄντος ἀκινήτου, κἂν μηδὲν ὑμεῖς προβουλεύσητε, τούτῳ δή που χρηστέον. οὐ γὰρ δὴ τοῦτό γ᾽ ἂν εἴποι τις, ὅτι τῶν μὲν ἰδιωτῶν ὄντων, τὸ μειονεκτεῖν συμβαίνει οἷς περὶ τὰς κρίσεις κυρίαν εἶναι δεῖ τὴν ἐπὶ τὸν δῆμον πρόκλησιν, ἡμῖν δὲ τοῖς δημάρχοις ἄκυρον. νόμου μὲν δὴ συγχωρήματι τῷδε ἰσχυριζόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο παρακινδυνεύσαντες ἐφ᾽ ὑμῖν γενέσθαι δικασταῖς, ἥκομεν. ἀγράφῳ δὲ καὶ ἀνομοθετήτῳ φύσεως δικαίῳ τῷδε ἀξιοῦμεν, ὦ βουλή, μὴ πλέον ἔχειν ὑμῶν τὸν δῆμον, μήτε μεῖον, ἔν γε τῷ δικαίῳ, οἱ πολλοὺς καὶ μεγάλους συνδιενεγκόντες ὑμῖν πολέμους, καὶ περὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν πολέμων πλείστην ἐπιδειξάμενοι προθυμίαν, καὶ τῷ μηδενὶ τὸ κελευόμενον ποιεῖν τὴν πόλιν, ἀλλ᾽ αὐτὴν ἑτέροις ἐπιτάττειν τὰ δίκαια, οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν παρασχόμενοι. οὕτω δ᾽ ἂν ἡμῖν τὸ μὴ μεῖον ἔχειν τῶν δικαίων ἀποδοίητε, ὦ πατέρες, εἰ τοὺς ἐπιχειροῦντας εἰς τὰ σώματα ἡμῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν παρανομεῖν, κωλύοιτε, τὸν ἐκ τῆς δίκης ὑφιστάντες αὐτοῖς φόβον. ἀρχὰς μὲν δὴ καὶ προεδρίας καὶ τιμὰς καὶ τοῖς ἀρετῇ καὶ τύχῃ προύχουσιν ὑμῶν, οἰόμεθα δεῖν ἀπονέμειν· τὸ δὲ μηδὲν ἀδικεῖσθαι, καὶ τὸ δίκας ὧν ἄν τις πάθῃ προσηκούσας λαμβάνειν, ἴσα καὶ κοινὰ τοῖς ἅμα πολιτευομένοις εἶναι δικαιοῦμεν. ὥσπερ οὖν τῶν λαμπρῶν καὶ μεγάλων ἀφιστάμεθα ὑμῖν, οὕτω τῶν ἴσων καὶ κοινῶν οὐ μεθιέμεθα. ἱκανὰ ταῦτα εἰρήσθω περὶ

τοῦ δι-

» τοῦ δικαίου, πολλῶν ἐνόντων καὶ ἄλλων λέγεσθαι. ὡς δὲ καὶ συνοίσει τῷ κοινῷ ταῦτα, ὡς ὁ δῆμος ἀξιοῖ γενόμενα, μικρὰ διεξιόντων ἀνέχεσθε. φέρε γάρ, εἴ τις ὑμᾶς ἔροιτο, τί μέγιστον οἴεσθε εἶναι τῶν καταλαμβανόντων κακῶν τὰς πόλεις, καὶ τοῦ ταχίστου τῶν ὀλέθρου αἴτιον; ἆρα οὐχὶ τὴν διχοστασίαν εἴποιτε ἄν; ἐμοὶ γε οὕτω δοκεῖ. τίς ὑμῶν οὕτως ἠλίθιός ἐστιν ἢ σκαιός, ἢ πέρα τοῦ μέτρου μισῶν τὴν ἰσηγορίαν, ὃς οὐκ οἶδεν ὅτι δοθείσης ἐξουσίας τῷ δήμῳ, κρίνειν ἃς ἔξεστιν αὐτῷ δίκας κατὰ τὸν νόμον, ἐν ὁμονοίᾳ πολιτευσόμεθα; εἰ δὲ τἀναντία γνοίητε, καὶ ἀφέλοισθε ἡμῶν τὴν ἐλευθερίαν· ἐλευθερίαν γὰρ ἀφαιρήσεσθε, δίκην καὶ νόμον ἀφαιρούμενοι· στασιάζειν ἡμᾶς αὖθις ἀναγκάσετε καὶ πολεμεῖν ὑμῖν; ἐξ ἧς γὰρ ἂν ἐξελαθῇ πόλεως δίκη καὶ νόμος, εἰς ταύτην στάσις εἰσπορεύεσθαι φιλεῖ καὶ πόλεμος. καὶ ὅσοι μὲν οὐκ ἦλθον εἰς πεῖραν ἐμφυλίων συμφορῶν, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ δι᾽ ἀπειρίαν τῶν κακῶν, μήτε ἄχθονται τοῖς γεγονόσι δεινοῖς, μήτε κωλύουσιν ἐκ πολλοῦ τὰ μέλλοντα. ὅσοι δέ, ὥσπερ ὑ-

332 » μεῖς, εἰς τοὺς ἐλαχίστους κινδύνους καταστάντες, ἀγαπητῶς ἀπηλλάγησαν, ἃ ὁ καιρὸς ἀπῄτει, ποιησάμενοι τῶν κακῶν λύσιν, τίς εὐπρεπὴς ἢ μετρία πρόφασις ἀπολείπεται τούτοις, ἐὰν ἔτι ταῖς αὐταῖς συμφέρωνται τύχαις; τίς δὲ οὐκ ἂν ὑμῶν καταγνοίη πολλὴν ἄνοιαν καὶ μανίαν, ἐνθυμουμένων, ὅτι μικροῦ μὲν ἔμπροσθεν, ὑπὲρ τοῦ μὴ στασιάζειν τοὺς δημότας, πολλὰ παρὰ γνώμην ὑπεμείνατε, ὧν ἔνια οὔτε κάλλιστα ἦν ἴσως, οὔτε λυσιτελέστατα· νῦν δὲ οὔτε εἰς χρήματα βλάπτεσθαι μέλλοντες, οὔτε εἰς δόξαν, οὔτε εἰς ἄλλο τῶν κοινῶν οὐδ᾽ ὁτιοῦν, ἵνα χαρίζησθε τοῖς μισοδημόταις, τὸ δημοτικὸν αὖθις ἐκπολεμώσετε; οὐκ, ἐάν γε σωφρονῆτε. ἡδέως δ᾽ ἂν ὑμᾶς ἐροίμην, ἵνα γνώμην λαβόντες τότε, τὴν κάθοδον ἡμῖν συνεχωρήσατε ἐφ᾽ οἷς ἠξιοῦμεν· πότερα λογισμῷ προειδόμενοι τὸ κράτιστον, ἢ τῇ ἀνάγκῃ εἴξαντες. εἴπερ γὰρ ταῦτα ὑπελαμβάνετε ὠφελιμώτατα εἶναι τῇ πόλει, τί οὐ μένετε καὶ νῦν [ἐν] αὐτοῖς; εἴτε ἀναγκαῖα καὶ οὐκ ἐνδεχόμενα ἄλλως γενέσθαι, [εἴτε κατὰ λογισμὸν γέγονε ταῦτα ὀρθὸν καὶ τὸ συμφέρον ἀποποιοῦντα τῆς πόλεως,] τί χαλεπαίνετε γενομένοις; τὴν ἀρχὴν γὰρ ἔδει μὴ συγχωρήσειν ἴσως, εἰ δύναμις ἦν ὑμῖν· συγχωρήσαντας δέ, μηκέτι τοῖς πεπραγμένοις ἐγκαλεῖν. ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖτε, ὦ βουλή, περὶ μὲν τὰς διαλύσεις γνώμῃ τῇ βελτίστῃ κεχρῆσθαι· οἷς ἀνάγκη εἴκειν, τοῦ βέβαια τηρεῖν τὰ συγκείμενα. θεοὺς γὰρ ἡμῖν ἐγγυητὰς ἐδώκατε τῆς ὁμολογίας, πολλὰ καὶ δεινὰ ἐπαρασάμενοι τοῖς παραβᾶσι τὰς συνθήκας,

sufficiant; licet & alia multa afferre possim. Quod autem & reipublicæ profutura sint plebis postulata, paucis accipite. Age siquis vos interroget, quæ sit maxima ciuitatū calamitas & perniciem afferēs celerrimam, nonne responderetis Discordia? mihi certe sic videtur. Quis igitur adeo stultus est, aut morosus, aut æquabilitati tam iniquus, vt nō videat, data populo potestate iudicādi caussas quas leges ei permittūt, concordē fore rempublicam? sin contrarium vobis placeat, & adimatis nobis libertatem, (libertas enim aufertur ablato iure ac legibus) confestim nobis dissidendi & rebellandi necessitatem vos imposituros. nā ex quacumq; ciuitate ius legesq; exsulant, in eam seditio bellumq; solēt ingruere. & qui numquā experti sunt calamitates bellorum ciuilium, non mirum si nō offendūtur præsentibus incommodis, nec futura mala mature prohibent. qui vero, vt vos, leuibus periculis tentati, se cupide illis exsoluerūt, adhibitis pro tempore remediis, hi quid honeste caussari poterūt, si rursum in eadem mala inciderint? Quis non magnæ vos amentiæ atq; insaniæ damnet, si cogitet, vos, cū nuper tollendæ seditionis caussa plebi quædam inuiti concesseritis, nec vtilia vobis fortasse nec admodum honesta; nunc, vbi nec fortunæ vestræ, nec honos, nec vlla reip. pars attentatur, ipsam rursus, tantum in eius inimicorum gratiam, exacerbare? Non *facietis*, si sapitis. Equidem libenter vos rogarem, quid cogitantes tunc nobis dederitis reditum quibus voluimus conditionibus; vtrum mente prouidentes *id esse factu* optimum, an necessitate coacti. Si enim credidistis id esse e republica, quin maneris in eadē etiamnum sentētia? Quodsi necessitas ita postulabat, nec licebat aliter facere; [aut si recto cōsilio hæc facta sunt, quod ex vsu reip. futura viderentur,] quin æquo fertis animo? nam principio fortassis expediebat non concedere, si negare poteratis: postquam vero semel cōcessum est, boni consulere decet. Mea certe opinione recte prospexistis P C paci publicæ; & nunc stare debetis eius conditionibus. Deos enim nobis dedistis sponsores fœderis, multa & dira imprecati eius transgressoribus,

tum ipsis, tum in sempiternū eorum posteris. Itaq; iusta & vtilia nos petere, quæq; etiam necesse sit vos facere, si quidem publici iuramenti memores esse velitis, non video cur pluribus verbis inculcandum sit. Quod vero nostra quoque plurimum intersit ab hoc incepto nec vi depelli, nec dolo deduci, & quod coacti in hoc certamen descenderimus, grauiter & plus quā grauiter offensi ab hoc viro, audite P C, vel potius in memoriā vobis reuocate. nihil enim dicturus sum, quod non omnes *probe* noueritis. simulque verba mea sic accipite, ac si vestrum esset negotium. cogitate enim, si quis e nobis plebeiis ausus fuisset apud populum talia dicere ac facere contra vos, qualia Marcius *apud vos* hic dixit, quomodo in eum affecti essetis. Conditiones pacis firmissimas & tantumnon adamātinis astrictas vinculis, quas nec vobis qui eas iureiurādo firmastis, nec posteris vestris violare fas est, quamdiu hęc vrbs habitabitur, primus vestrum ausus est violare hic Marcius, nondum quadriennio exacto ex quo factæ sunt; non clam, aut in obscuro quopiam angulo, sed palam in hoc loco vobis omnib. præsentibus, sententia lata de abolēda tribunitia potestate; cuius vt primarię atq; vnicæ libertatis nostræ custodis fidē secuti, rediimus vobiscū in gratiā. quin eo arrogantiæ prouectus est, vt libertatē hanc pauperum nominarit petulantiā, & iuris æqualitatem tyrannidē; eaq; nobis adimenda cēsuerit. & quod erat omniū eius postulatorū maxime impiū, meministis P C cū dixisse, *nunc* esse opportunum tēpus promendi iras omnib. superioribus plebis erratis debitas: suasisseq;, quādo plebs exhausta sit pecuniis, diutinaq; rerū victui necessariarū inopia laboret, *nūc* sibi permitti vt retineat annonam in eisdem difficultatibus. non enim duraturos nos longo tempore, paucos cibos emptitantes magna pecunia, *vtpote* inopes: sed partim relicta vrbe *alio* abituros; partim, q remanerem⁹, interituros genere mortis infelicissimo. & in his suadendis adeo insaniebat agitatus intēperiis, vt prętet alia incōmoda quę sequerētur hoc violandi per senatū fœderis consiliū, ne illud quidē animaduerteret, pauperes necessariis alimē-

αὐτοῖς τε καὶ ἐγγόνοις εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον. ἀλλ' ὅτι μὲν δὴ τά τε δίκαια ἀξιοῦμεν καὶ τὰ συμφέροντα, ἃ καὶ πολλὴ ἀνάγκη ποιεῖν ὑμᾶς ταῦτά ἐστι, μεμνημένους τῶν ὅρκων, ὡς πρὸς εἰδότας ἅπαντας, οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ πλείω λέγοντα ἐνοχλεῖν. ὡς δὲ οὐ μικρὰ τὰ διαφέροντα ἡμῖν ἐστι, τόνδε μὴ ἐκλιπεῖν τὸν ἀγῶνα, μήτε βίᾳ εἴξαντας, μήτε ἀπάτῃ παραχθέντας, ἀλλὰ κατὰ πολλὴν ἀνάγκην εἰς αὐτὸν ἀφίγμεθα, δεινὰ καὶ πέρα δεινῶν πεπονθότες ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνδρός, μάθετε, ὦ πατέρες, μᾶλλον δὲ ἀναμνήσθητε· οὐδὲν γὰρ ὅ τι οὐ πρὸς εἰδότας ὑμᾶς ἅπαντας ἐρῶ· καὶ ἅμα γνώμῃ χρήσασθε οἰκείᾳ πρὸς τὰ λεγόμενα, ἐνθυμηθέντες, εἰ τῶν δημοτῶν ἡμῶν ἐπεχείρησέ τις ἐν τῷ πλήθει τοιαῦτα λέγειν ἢ πράττειν καθ' ὑμῶν, οἷα Μάρκιος ἐτόλμησεν ἐνθάδε εἰπεῖν, ποῖόν ποτε ἂν ὑμῖν παρέστη πρὸς αὐτὸν πάθος. τὰς γὰρ ὑπὲρ τῆς ὁμονοίας τῇ βουλῇ ἀκινήτους ὁμολογίας, καὶ μόνον οὐκ ἀδαμαντίνοις δεσμοῖς ἠσφαλισμένας, ἃς οὔτε ὑμῖν τοῖς ὀμωμοκόσιν, οὔτε τοῖς ἐξ ὑμῶν ἐσομένοις καταλύειν θέμις, ἕως ἂν ἡ πόλις ἥδε οἰκῆται, πρῶτος ἐπεχείρησε λύειν ἐξ ὑμῶν οὑτοσὶ Μάρκιος, οὔπω τέταρτον ἔτος ἐξ οὗ γεγενημένας, οὐ σιγῇ πράττων τὴν κατάλυσιν, οὐδ' εἰς ἀφανές που καταδὺς χωρίον, ἀλλ' ἀναφανδὸν ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, πάντων παρόντων ὑμῶν, γνώμην ἀποφηνάμενος, ὡς χρὴ τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν μηκέτι συγχωρεῖν ἡμῖν, ἀλλ' ἀνελεῖν, ᾗ πρώτῃ καὶ μόνῃ τῆς ἐλευθερίας φυλακῇ πιστεύσαντες, ἐποιησάμεθα τὰς διαλύσεις. καὶ οὐδ' ἐνταῦθα ἔστη τῆς ἀλαζονείας, ἀλλ' ὕβριν τὴν ἐλευθερίαν τῶν πενήτων, καὶ τυραννίδα τὴν ἰσηγορίαν ὀνομάζων, ἀφελέσθαι παρῄνει ταύτην ἡμῖν. ὃ δὲ πάντων ἀνοσιώτατον ἦν τῶν τότε ὑπὸ τούτου ἀξιωθέντων, ἀναμνήσθητε, ὦ πατέρες, ὅτε ἀπέφαινε καιρὸν εἶναι καλὸν ἀπομνημονεῦσαι πρὸς τὸ δημοτικὸν ἅπαντας τὰς ἐν τοῖς προτέροις ἐγκλήμασιν ὀργάς· καὶ παρῄνει νῦν, ὡς τετρύχωταί τε ὑπ' ἀχρηστίας, καὶ πολὺν ἤδη χρόνον τῆς ἀναγκαίου σπανίζεται τροφῆς, ὥστε ἄπορον αὐτῷ ἐπιβλέψαι, διακατέχοντας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀπορίας τῶν ἐπιτηδείων τὴν ἀγοράν. οὐ γὰρ ἀνθέξειν ἡμᾶς ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὀλίγα σιτία πολλοῦ ὠνουμένους ἀργυρίου πένητας 333 ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς μὲν οἰχήσεσθαι, τὴν πόλιν ἐκλιπόντας, ὅσοι δ' ἂν ὑπομείνωσι, τῷ κακοδαιμονεστάτῳ διαφθαρήσεσθαι τῶν μόρων. οὕτως δ' ἄρα παρεφρόνει καὶ θεοβλαβὴς ἦν ταῦτα πείθων ὑμᾶς, ὥστε οὐδ' ἐκεῖνο ἠδυνήθη καταμαθεῖν χωρὶς τῶν ἄλλων, ὧν προσετρίβετο, τὰς τῆς βουλῆς σπονδὰς λύειν ἀξιῶν, ὅτι πένητες ἄνθρωποι τῆς ἀναγκαίου τροφῆς ἀποκλειόμενοι,

κλειόμενοι, τοσοῦτοι δὲ τὸ πλῆθος ὄντες, ὁμόσε χωρεῖν ἀναγκασθήσονται τοῖς αἰτίοις τῆς συμφορᾶς, οὐδὲν ἔτι φίλιον ἡγούμενοι. ὥστε εἰ μανέντες ὑμεῖς ἐπεκυρώσατε τὰς γνώμας αὐτοῦ, μηδὲν ἂν γενέσθαι τὸ διὰ μέσου, ἀλλ' ἤτοι τὸ δημοτικὸν ἀπολωλέναι πλῆθος ἅπαν, ἢ τὸ τῶν πατρικίων ἐκλελεῖφθαι γένος. οὐ γὰρ οὕτως ἀνδραποδωδῶς παρέσχομεν ἑαυτοὺς, οἱ μὲν ἐκπεσεῖν, οἱ δὲ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ θεοὺς μάρτυρας καὶ δαίμονας ὧν πάσχομεν ἐπικαλεσάμενοι, πολλῶν ἂν ἐξεπληρώσαμεν τὰς ἀγορὰς, εὖ ἴστε, καὶ τοὺς στενωποὺς νεκρῶν, καὶ μέγαν αἵματος κρατῆρα πολιτικοῦ στήσαντες, οὕτως ἂν ἐδεξάμεθα τὴν ὀφειλομένην μοῖραν. τοιούτων ἡμῖν δυσσεβημάτων, ὦ πατέρες, εἰσηγητὴς ἐγένετο, καὶ τοιαῦτα δημηγορεῖν ᾤετο δεῖν. καὶ οὐχὶ λέγειν μὲν ὁ Μάρκιος ἐξ ὧν διαστήσειν τὴν πόλιν ἐπεχείρησεν, πράττειν δ' οὐχ οἷα ἔλεγεν ἐπεβάλετο, ἀλλὰ καὶ στῖφος ἀνθρώπων εἰς ἅπασαν ὑπηρεσίαν ἑτοίμων παρ' ἑαυτὸν ἔχων, καλούμενος ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἀπήντα, καὶ τοῖς ὑπηρέταις τοῖς ἡμετέροις, ὁπότε κελευσθέντες ἄγειν αὐτὸν ἐπιβάλοιντο, πληγὰς ἐνετείνετο, καὶ οὐδὲ τῶν ἡμετέρων σωμάτων τὼ χεῖρε τελευτῶν ἀπέχεται. ὥστε περίεστιν ἡμῖν, τό γε ἐπὶ τούτῳ εἶναι μέρος, ὄνομα εὐπρεπὲς ἀσυλαρχῆς ἐπὶ χλευασμῷ κείμενον ἔχειν, ἔργον δὲ τῶν ἀποδιδομένων τῇ ἀρχῇ μηδὲ ὁτιοῦν πράττειν. πῶς δὴ ἂν ἑτέροις ἀδικεῖσθαι λέγουσι βοηθήσαιμεν, οἷς γε μηδὲ αὐτοῖς ὑπάρχει τὸ ἀσφαλές; ταύτας μέντοι τὰς ὕβρεις οἱ πένητες ὑβριζόμενοι πρὸς ἑνὸς ἀνδρὸς οὔπω τυραννοῦντος, ἀλλ' ἔτι μέλλοντος, καὶ τὰ μὲν ἤδη πεπονθότες δεινὰ, ὦ βουλή, τὰ δὲ, εἰ μὴ τὸ πλεῖον ὑμῶν μέρος ἐμποδὼν ἐγένετο, παρὰ μικρὸν ἐλθόντες παθεῖν, ἆρα εἰκότως ἀγανακτοῦμεν, καὶ βοηθείας τινὸς οἰόμεθα δεῖν οὐκ ἄλλου τῆς ὑμετέρας συναγανακτήσεως τυχεῖν, ἐπὶ δίκην αὐτὸν ἴσην καὶ νόμιμον, ὦ βουλή, προσκαλούμενοι, περὶ ἣν ἅπαν τὸ πλῆθος μερισθὲν κατὰ φυλὰς, λόγου δοθέντος τοῖς δεομένοις, ἔνορκον ἐποίσει τὴν ψῆφον; ἴθι ἐκεῖ, ὦ Μάρκιε, καὶ ταῦτα ἃ μέλλεις λέγειν ἐνθάδε, πρὸς ἅπαντας τοὺς πολίτας ἀθρόους ἀπολογοῦ, εἴτε ὡς ἀπὸ τοῦ βελτίστου τὰ κράτιστα συνεβούλευες τούτοις, εἴτε καὶ συνοίσειν ἔμελλεν αὐτῇ πόλει ταῦτα γενόμενα, εἴτε ὡς οὐκ ἔστι δίκαιον λόγων εὐθύνας ὑπέχειν τοὺς ἀποφαινομένους ἐνθάδε τὰς γνώμας, εἴτε οὐχ ὡς ἐκ προνοίας οὐδ' ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ὀργῇ ἐπιτρέψας, τὰ μετὰ ταῦτα παραινεῖν προήχθης, εἴθ' ὅ τι δή ποτε ἄλλο ἀπολόγημα ἔχεις, καταβὰς ἀπὸ τῆς ὑπερηφάνου καὶ τυραννικῆς αὐχήσεως ἐκείνης σεαυτὸν ἐπὶ τὸ δημοτικὸν, ὦ πονηρὲ, καὶ ποίησον ἤδη ποτὲ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὅμοιον, ἡμῖν δὲ

tis exclusos, cum tãtus eorum sit numerus, necessitate compulsos, in mali eius auctores, tamquã hostes ex amicis factos, irruituros. quod si vos pari insania consilium eius approbassetis, nihil erat medium; sed aut vniuersa plebs deleta fuisset, aut nihil ex patriciis gentib. superfuisset reliquũ. non enim adeo seruiliter nos prębuissemus pellendos necandosve; sed diis geniisque calamitatis nostræ testibus inuocatis, oppleuissemus (mihi credite) fora & vias cadaueribus; statutoque magno ciuilis sanguinis cratere, ita demum accepissemus portionem debitam. Ad tam impia facinora P C tendebat huius concio; talia vobis suadenda existimabat. Nec dictis tantum seditionem moliebatur Marcius, a factis abstinens; sed habens ad nutum suum paratam cateruam hominum, vocatus ad magistratum non paruit; & cum ministri nostro iussu apprehensum vellent ducere, pulsatos repulit; deniq; ne nostris quidẽ pepercit corporibus. Quapropter quod ad hunc attinet, tantummodo specioso *sacrosancti & inuiolabilis* magistratus nomine nobis illuditur; nec vllis quæ magistratui competunt muneribus fungi conceditur. & quomodo aliis de iniuria querentibus opitulabimur, qui ne ipsi quidem in tuto sumus? His igitur contumeliis affecti nos pauperes ab vno viro nondum tyranno, sed huc aspirante; iniuriasq; vel perpessi iam, vel iamiam perpessuri, nisi vestrum P C maior pars obstitisset, an nõ merito indignamur, rogamusq; vt nobis cũ indignari ac nobis auxiliari velitis, vocantibus eum ad æquum & legitimum iudicium, in quo totus populus per tribus diuisus, caussa cognita iuratus laturus est suffragia? I Marci illo, & quæ hic paras dicere, apud vniuersos tuos ciues congregatos defende, siue bono animo hisce dabas optimum consilium, siue suadebas e republica, siue iniustum est sententiarum hic dictarum rationem reposci, siue non insidiose nec præmeditatus, sed per iram effudisti scelerata hæc consilia, siue aliam quamcumq; defensionem habes; descende ab illa superba tyrannicaq; iactãtia ad ciuilem modestiam improbe, & tandem fac te aliis hominibus similem; sume

rei deprecantis habitum humilem ac miserabilem, qualē casus *tuus* postulat; & non vim parans cōtra læsos, sed eis te submittēs, pete salutem. Exemplum æquanimitatis, qua te vti erga ciues tuos decet, ab his *saltem* bonis viris sume; qui cum tot sint numero quot nunc vides, tantis virtutib. spectati tam militaribus quam ciuilibus, quibus ne longū quidem tempus recensendis sufficeret, nihil sæuum aut superbū statuerunt in nos viles & humiles ipsi magni & venerandi; sed priores mentionē pacis fecerūt inuitantes ad concordiā, quando nos ab illis fortuna separauerat; & conditiones nō quas sibi putarent commodissimas, sed quales nos poscebamus, cōcesserunt; ac postremo suspiciones de frumenti diuisione nuper exortas, dignati sunt accurate diluere. Omitto alia; pro te ipso tuisq; furiis quas nō preces adhibuerunt, tum publice apud totum populum, tum priuatim prehēsando plebeios singulos, & pœnam tibi deprecando? Ergo consules & senatum tantæ vrbis præsidem decebat subire iudicium populi, seq; illi de obiectis criminibus purgare; te vero Marci nō decet? nec turpe sibi putant hi omnes pro te absoluendo plebem sollicitare precibus; te vero pudet idē facere? Nec hoc tibi satis est, vir egregie; sed quasi re bene gesta, elata ceruice obambulas iactans verba magnifica, nec quidquam sustines remittere de *pristina* superbia. omitto quod præter conuitia & criminationes, etiā minas plebi intētas. Et postea non tedet vos P C *tantæ* hominis superbiæ, qui maiora sibi vnus, quā vos vobis vniuersi, vsurpat: cū deberet, etiamsi omnes pro eo pugnare decreuissetis, vestra prompta voluntate cōtentus, recusare beneficiū sibi priuatim contra remp. oblatum, potiusq; caussam dicere, nec vllius mulctę periculum refugere. hoc erat boni ciuis officium, reuera virtutē colentis, nō *ostentantis* verbis *inanibus*. At quę ille nūc per vim agitat, cuius instituti, cuius animi signa sunt? fœdera violare, dextræ datę fidē temerare, pacis conditiones tollere, bellū cū plebe gerere, nō abstinere vim a magistratibus, nec se ad reddendas vllius facti rationes velle sistere; sed contemptis iudiciis, defensionibus, deprecationibus,

κάτω λάβε καὶ παραιτουμένου σχῆμα, ταπεινόν, ἐλεεινόν, οἷον ἀπαιτοῦσιν αἱ συμφοραί, μὴ βιαζόμενος τοὺς κακῶς πεπονθότας, ἀλλ' ὑπερχόμενος, ἀξίου σώζεσθαι. γενέσθω σοι παράδειγμα τῆς ἐπιεικείας, ᾗ χρώμενος ἂν εἴης πρὸς τοὺς ἅμα πολιτευομένους ἀνεπίληπτος, τὰ τῶν ἀγαθῶν τούτων ἔργα, οἱ τοσοῦτοι μὲν ὄντες τὸ πλῆθος, ὅσους νῦν ὁρᾷς, τοσαύτας δὲ ἀρετὰς ἀποδεδειγμένοι καὶ πολεμικὰς καὶ πολιτικάς, ἃς οὐδὲ ἐν πολλῷ πάνυ χρόνῳ διελθεῖν ῥᾴδιον, οὐδὲν ὠμὸν οὐδὲ ὑπερήφανον ἐξενεγκεῖν τέλος καθ' ἡμῶν τῶν φαύλων καὶ ταπεινῶν οἱ σεμνοὶ καὶ μεγάλοι, 334 ἀλλὰ καὶ λόγων ἦρξαν συμβατηρίων αὐτοί, πρότεροι προτείνοντες διαλλαγάς, ὅτε διεῖλεν ἡμᾶς ἀπ' ἀλλήλων ἡ τύχη, καὶ τὰς συμβάσεις, οὐχ ὡς ἑαυτοῖς ὑπελάμβανον ἄριστα ἕξειν, ἀλλ' ὡς ἡμεῖς ἠξιοῦμεν, συνεχώρησαν γενέσθαι, καὶ τὰ τελευταῖα ταυτὶ τὰ περὶ τὴν σιτοδοσίαν ἔναγχος τοῦ χρόνου προσκεκρουσμένα, ἐφ' οἷς δι' αἰτίας εἴχομεν αὐτούς, περὶ πολλοῦ ἐποιήσαντο ἀπολύσασθαι. ἐῶ τἆλλα. ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ σου καὶ τῆς σῆς θεοβλαβείας τίνας οὐκ ἐποιήσαντο δεήσεις ἁπάντων κοινῇ τε καὶ καθ' ἕκαστον τῶν δημοτικῶν, παραιτούμενοί σε τῆς τιμωρίας; ἔπειτα τοῖς μὲν ὑπάτοις καὶ τῇ βουλῇ τοσαύτην πόλιν ἐπιτετραμμένοις καλῶς εἶχεν, ὦ Μάρκιε, δικαστὴν τὸν δῆμον ὑπὲρ ὧν ἐνεκαλοῦντο ὑπομένειν, σοὶ δὲ ἄρα οὐχὶ καλῶς ἔχει; καὶ δεῖσθαί γε τῶν δημοτῶν ὑπὲρ ἀφέσεως τῆς σῆς οὗτοί γε ἅπαντες οὐδὲν αἰσχρὸν εἶναι νομίζουσι· σὺ δὲ δι' αἰσχύνης λαμβάνεις τὸ αὐτὸ τοῦτο; καὶ οὐκ ἀπόχρη σοὶ ταῦτα, ὦ γενναῖε, ἀλλ' ὥσπερ τι καλὸν ἐξειργασμένος, ὑψαυχενῶν καὶ μεγαληγορῶν περιέρχῃ, καὶ μηδὲν ὑφεῖναι τοῦ φρονήματος ἀπομαχόμενος· ἐῶ γὰρ ὅτι καὶ λοιδορούμενος τῷ δήμῳ, καὶ προσεγκαλῶν καὶ ἀπειλῶν. ἔπειτα οὐ νεμεσᾶτε αὐτῷ τῆς ὑπερηφανίας, ὦ πατέρες, εἰ τηλικούτων αὑτὸν ἀξιοῖ μόνος, ἡλίκων οὐδὲ ὑμεῖς ἅπαντες ἑαυτούς; ὃν χρῆν, εἰ καὶ πάντες ὑμεῖς ἀναδέχεσθε τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ πόλεμον ψηφίσασθαι, τὸ μὲν εὔνουν καὶ πρόθυμον ὑμῶν ἀγαπᾶν, μὴ δέχεσθαι δὲ χάριν ἰδίαν ἐπὶ κοινῇ βλάβῃ, ἀλλ' ὑπομένειν ἀπολογούμενον, καὶ δίκην ὑπέχοντα, εἰ δέοι, καὶ πάντα πάσχοντα. ταῦτα γὰρ ἦν ἔργα ἀγαθοῦ πολίτου, καὶ τὸ καλὸν ἔργοις ἀσκοῦντος, οὐ λόγοις. ἃ δὲ νῦν οὗτος βιάζεται, D τίνος ἐστὶ σημεῖα βίου, ποίων μηνύματα προαιρέσεων; ὅρκους παραβαίνειν, δεξιὰς παρασπονδεῖν, ὁμολογίας ἀναιρεῖν, δήμῳ πολεμεῖν, εἰς ἀρχόντων σώματα ὑβρίζειν, καὶ μηδὲ ἐφ' ἑνὶ τούτων τὸ σῶμα ὑπεύθυνον ποιεῖν, ἀλλ' ἄκριτον, ἀναπολόγητον, μηδενὸς δεηθέντα,

μηδε-

μηδενὶ τῶν τοσούτων πολιτῶν ἴσον γινόμενον, ἀδεῶς περινοστεῖν· ἆρα οὐ τυραννικὸν ἔργον τοῦτό ἐστιν; ἔμοιγε δοκεῖ. καὶ τοῦτον ὅμως εἰσί τινες οἱ περιψύχοντες καὶ περικροτοῦντες ἐξ ὑμῶν αὐτῶν, οἷς ἐντέτηκε τὸ πρὸς τοὺς δημοτικοὺς μῖσος ἀδιάλλακτον, καὶ οὐ δύνανται συνιδεῖν, ὅτι οὐδὲν μᾶλλον κατὰ τοῦ ταπεινοτέρου μέρους τῶν ἐν τῇ πόλει φύεται τοῦτο τὸ κακὸν, ὡς καὶ κατὰ τοῦ σεμνοτέρου· ἀλλ' οἴονται τοῦ διαφόρου φύσει καταδουλωθέντος, καὶ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἕξειν ἀσφαλῶς. οὐχ οὕτως ἔχει τὸ ἀληθὲς, ὦ γνώμης ἁμαρτάνοντες τῆς κρίσεως· διδάσκαλον δὲ τὴν πεῖραν ἣν ὁ Μάρκιος παρέχεται, καὶ χρόνον λαβόντες, ὀθνείοις τε ἅμα καὶ οἰκείοις σωφρονισθέντες παραδείγμασι, γνοίητε ἂν, ὅτι μοναρχουμένη κατὰ τοῦ δήμου τυραννὶς, καθ' ὅλης τῆς πόλεως μοναρχεύεται· καὶ νῦν μὲν ἀφ' ἡμῶν ἄρχεται, κρατήσασα δὲ οὐδ' ὑμῶν φείσεται. Τοιαῦτα διεξιόντος τοῦ Δεκίου, καὶ τῶν ἄλλων δημάρχων, ἃ παραλιπεῖν αὐτὸς ἐκεῖνος ἐδόκει, συναγορευσάντων, ἐπειδὴ γνώμην ἔδει τοὺς συνέδρους ἀποφαίνεσθαι, πρῶτοι μὲν οἱ πρεσβύτατοι τῶν ὑπατικῶν, καλούμενοι κατὰ τὸν εἰωθότα κόσμον ὑπὸ τῶν ὑπάτων, ἀνίσταντο· ἔπειτα οἱ τούτων ὑποδεέστεροι κατ' ἄμφω ταῦτα· τελευταῖοι δὲ οἱ νεώτατοι, λόγον μὲν οὐδένα λέγοντες· ἔτι γὰρ ἦν δι' αἰσχύνης τότε Ῥωμαίοις τοῦτο, καὶ νέος οὐδεὶς ἑαυτὸν σοφώτερον εἶναι ἠξίου πρεσβυτέρου· ἐπεκύρουν δὲ τὰς κειμένας ὑπὸ τῶν ὑπατικῶν γνώμας. ἅπασι δὲ προσετέτακτο παροῦσι, καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ, μεθ' ὅρκου τὴν ψῆφον ἐπιφέρειν. Ἄππιος οὖν Κλαύδιος, ὑπὲρ οὗ καὶ πρότερον ἔφην, ὅτι μισοδη-
335 μότατος ἦν τῶν πατρικίων, καὶ οὐδέποτε τῷ πρὸς τὸ δημοτικὸν ἤρεσκετο διαλλαγαῖς, οὐκ εἴα γενέσθαι τὸ προβούλευμα, τοιούτοις χρώμενος λόγοις· Ἐβουλόμην ἂν ἔγωγε, καὶ τοῖς θεοῖς ηὐξάμην πολλάκις, ἐμαυτὸν μὲν ἁμαρτεῖν γνώμης, ἣν εἶχον ὑπὲρ τῆς πρὸς τὸν δῆμον διαλύσεων, ὡς οὔτε καλὴν καὶ δικαίαν, οὔτε συμφέρουσαν ἡμῖν ἐσομένην τὴν τῶν φυγάδων κάθοδον· καὶ διὰ παντὸς, ὁσάκις ἂν περὶ τούτου προετέθη σκοπεῖν, πρῶτός τε τῶν ἄλλων καὶ τελευταῖος μόνος, ἐπειδὴ οἱ λοιποὶ ἀπέστησαν, ἐναντιούμενον ὑμᾶς τε, ὦ βουλὴ, τοὺς ἐπὶ τὰ κρείττω τὴν ἐλπίδα λαμβάνοντας, καὶ πάντα τῷ δήμῳ δίκαιά τε καὶ ἄδικα προθύμως χαριζομένους, ἀμείνονα ἐμοῦ δόξαν φέρειν· ἐπειδὴ οὐχ ὡς ἐβουλόμην τε καὶ τοῖς θεοῖς ηὐχόμην, τὰ πράγματα ὑμῖν κεχώρηκεν, ἀλλ' ὡς ᾤμην, καὶ περιεστήκασιν αἱ χάριτες ὑμῖν εἰς φθόνους καὶ μῖσος, τὸ μὲν ἐπιτιμᾶν τοῖς ἡμαρτημένοις ἡμῖν, καὶ λυπεῖν ὑμᾶς διὰ κενῆς, ὃ ῥᾷστόν ἐστι καὶ πᾶσιν ὡς τὰ πολλὰ ποιεῖν σύνηθες, οὐκ

quasi nemine ciuiũ non ſit ſuperior, obambulare impauide: annon hæc ingenii ſunt tyrãnici? mihi ſane videtur. Et tamẽ ſunt quidã veſtri ordinis qui tali ſuffundant frigidã & applaudant ſtrenue; qui obſtinato & implacabili plebis odio *excæcati*, haud intelligunt malũ hoc in ciuitate ſuccreſcere nõ magis in humilioris quã in honoratioris ciuiũ partis exitiũ: ſed putãt oppreſſis iis quos natura dedit aduerſarios, res ſuas fore in tuto. Nõ ita ſe res habet, o lõge a ſano iudicio aberrantes homines; ſed Marcii experimentũ, & tempus, vos docebit, tum alieno tũ veſtro ipſorũ periculo caſtigatos, agnoſcere quod pullulãs cõtra plebẽ tyrannis, pullulet contra totam rempublicã: quæ nunc quidẽ a nobis incipit; ceterum poſtquã inualuerit, ne vobis quidem parcet. Hæc vbi locutus eſt Decius, ceterique trib. pl. addiderunt ſiquid ab illo prætermiſſum videretur, cũ *iam* a cõſeſſu dicendæ eſſent ſentẽtiæ, primi aſſurgebant qui ætate & honore inter conſulares antecellerent, ordine citati a conſulibus: deinde his ætate dignitateq; proximi; poſtremi iuniores, nõ vt dicerẽt aliquid, (id enim adhuc pudori apud Romanos erat; nec vllus iuuenis ſene ſapientiorẽ ſe ducebat) ſed vt diſcederent in conſulariũ ſententias. iubebãtur autẽ quotquot aderant, quemadmodũ ſolẽt in iudiciis, iurati ferre ſententiam. Tunc App. Claudius, quem ſupra patriciorũ omnium infenſiſſimũ plebi fuiſſe diximus, nec vmquã pacẽ ei datã probaſſe, fieri S C nõ ſinebat, locutus in hũc modũ. Vellem equidẽ, id quod ſæpe a diis precatus ſum, vt falſus eſſem opinione, quam, dũ de recõciliatione plebis agebatur, habui; cenſens nec honeſtũ nec iuſtũ nec vobis vtilẽ fore profugorũ reditũ: (*quem* etiã *propterea*, quotieſcumq; ſuper hoc cõſultaretur, primus omnium, ac poſtremo ſolꝰ, cũ a ceteris deſtituerer, diſſuaſi) vtq; vos P C, q meliora ſperãtes, nihil nõ plebi prompte cõcedebatis, ſiue iuſtũ eſſet ſiue iniuſtũ, intelligentiores me haberemini. nunc quoniã nõ vt volui atq; a diis optaui, ſed vt *tũc* metui, res cecidit, gratiæq; vobis in odiũ atq; inuidiã abierũt, delictũ reprehẽdere, voſq; in caſſum cõtriſtare (quod & facillimũ eſt, & fieri a pleriſq; ſolet) omittam, cum

intempestiuum esse videatur. tantum quomodo præterita corrigi possint, (quę scilicet non sunt plane incurabilia) & præsentibus rebus melius consulatur, conabor dicere. quãuis non sum nescius fore vt multis insanire & in mortem ruere videar, si liberam de his sentẽtiam proferam; cogitãs quã periculosa sit dicendi libertas, casumque Marcii reputans, qui nunc non ob aliam caussam currit (*vt sic loquar*) pro capite. Sed nõ arbitror securitatis propriæ maiorem habendam rationem quam vtilitatis publicæ. iamdudum enim periculis obieci corpus meum pro vobis P C, deuotum certaminibus pro republ. itaq; quidquid sors tulerit, cum omnibus vel cum paucis, aut etiam solus, si necesse fuerit, generose perferam. ceterũ quoad vixero, nihil me deterrebit quominus proferã quod sentio. Ac primum hoc vos certo scire volo, plebem iniquo & hostili animo ferre pręsentem statũ reipublicæ; & quæ illi nimis indulgenter cõcessa sunt, periisse, vosq; iã contemni eo nomine, quasi necessitate cogente largiti ea sitis, non ex animi beneuolentia iudiciove. Videte quomodo post defectionem plebis & arma contra vos aperte sumpta, cũ nihil aliud quererentur nisi soluendo se non esse; vosq; æris alieni remissionem, & per secessionem commissorum impunitatẽ decreuissetis, quod se nihil præterea postulare dicerent: quamuis pleriq; vestrum (non enim omnes ab istis consultoribus decepti erant) negarent infringendas leges quæ ad fidem cõtractuum pertinent, aut temere deponendam iniuriarum illarum memoriam: non cõtenti hac impetrata gratia, cuius vnius desiderio se aiebãt secessisse, cõfestim aliam maiorẽ magisq; iniquam cõcedi sibi petierint, & permitti vt tribunos ex suo corpore crearent annis singulis; prætexentes nostrã potentiã, vt scilicet iniuria oppressis pauperib. auxiliũ esset ac refugium; sed reuera insidiantes huic formæ reipublicæ, eamq; in plebeium regimen trãsmutare cupientes. Hoc quoq; persuaserunt nobis cõsultores, vt collegium *tribunorum* admitteretur in senatũ, publico reip. malo, præsertim ad augendã senatus inuidiam, me (sicut procul dubio meministis) multũ reclamãte, testanteq;

ἐν καιρῷ νυνὶ γενησόμενον ὁρῶν ἐάσω. ἐξ ὧν δὲ τά τε παρελθόντα ἐπανορθωσόμεθα, ὅσα μὴ παντάπασιν ἀνιάτως ἔχει, καὶ περὶ τῶν παρόντων ἄμεινον φρονήσομεν, ταῦτα πειρασόμεθα λέγειν. καίτοι με οὐ λέληθεν ὅτι μαίνεσθαι καὶ θανατᾶν δόξω τισὶν ὑμῶν, γνώμην περὶ τούτων ἐλευθέραν ἀποφαινόμενος, ἐνθυμούμενος ἡλίκοις ἔχει κινδύνοις ὁ μετὰ παρρησίας λόγος, καὶ τὰς Μαρκίου συμφοράς, ὃς οὐ δι' ἕτερόν τι νυνὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἀγῶνα τρέχει, λογιζόμενος. ἀλλ' οὐκ οἴομαι δεῖν τῆς οἰκείας ἀσφαλείας πλείω ποιεῖσθαι πρόνοιαν, ἢ τῆς κοινῆς ὠφελείας. δέδοται γὰρ ἤδη τοῖς ὑπὲρ ὑμῶν κινδύνοις τὸ σῶμα τοὐμόν, ὦ βουλή, καὶ καθωσίωται τοῖς ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀγῶσιν. ὥστε ὅ τι ἂν τῷ δαίμονι δοκῇ, μετὰ πάντων τε καὶ σὺν ὀλίγοις, εἰ δὲ ἀνάγκη, καὶ μόνος εὐγενῶς πείσομαι. ἕως δ' ἂν ἔχω τὴν ψυχήν, οὐδείς με ἀφέξει φόβος μὴ οὐχ ἃ φρονῶ λέγειν. πρῶτον μὲν οὖν ὑμᾶς ἤδη ποτὲ ἀξιῶ βεβαίως μαθεῖν, ὅτι δυσμενῆ καὶ πολέμιον ἔχετε τῇ καθεστώσῃ πολιτείᾳ τὸν δημοτικὸν ὄχλον, καὶ πάντα ὅσα μαλακισθέντες αὐτῷ συνεχωρήσατε, μάτην τε ὑμῖν ἀνάλωται καὶ καταφρονήσεως αἴτια γέγονεν, ὡς διὰ τὴν ἀνάγκην συγχωρηθέντα ὑφ' ὑμῶν, ἀλλ' οὐκ ἀπ' εὐνοίας, οὐδὲ κατὰ κρίσιν. σκοπεῖτε γὰρ ὅπως ὅτε ἀπέστη λαβὼν τὰ ὅπλα ὁ δῆμος ἀφ' ὑμῶν, καὶ πολέμιος ἐτόλμησεν ἐκ τοῦ φανεροῦ γενέσθαι, ἀδικεῖσθαι μὲν οὐθέν, τὸ μὴ δύνασθαι δὲ τὰ χρέα τοῖς συμβεβληκόσι διαλύσασθαι, σκηπτόμενος· καὶ ἐψηφίσασθε ὑμεῖς χρεῶν τε ἀποκοπάς, καὶ ἄδειαν ὧν ἥμαρτε κατὰ τὴν ἀπόστασιν, οὐθενὸς δὲ ἔτι δεήσεσθαι ἔφη· ἔγνωσαν οἱ πλείους ὑμῶν· οὐ γὰρ δὴ πάντες παρακρουσθέντες ὑπὸ τῶν συμβούλων· ὡς μήποτ' ὤφελον ἐπικυρῶσαι τοὺς ἐπὶ τῇ πίστει τεθέντας νόμους, καὶ μηθενὸς τῶν τότε γεγενημένων μνησικακεῖν ἀδικημάτων· οὐκ ἠγάπησε ταύτης τυχὼν τῆς χάριτος, ἧς μόνης μεμνημένος ἔφη πεποιῆσθαι τὴν ἀπόστασιν, ἀλλ' εὐθὺς ἑτέραν ἔτι ταύτης ᾔτει μείζω καὶ παρανομωτέραν δωρεάν, ἐξουσίαν αὐτῷ δοθῆναι δημάρχους ἐξ αὑτοῦ καθ' ἕκαστον ἔτος ἀποδεικνύναι, πρόφασιν μὲν ποιούμενος τὴν ἡμετέραν ἰσχύν, ἵνα δὴ τοῖς ἀδικουμένοις καὶ κατισχυομένοις τῶν πενήτων ἐπικουρία τις ὑπάρχῃ καὶ καταφυγή· ὡς δὲ τὸ ἀληθὲς εἶχεν, ἐπιβουλεύων τῷ κόσμῳ τῆς πολιτείας, καὶ εἰς δημοκρατίαν περιστῆσαι τὰ πράγματα βουλόμενος. καὶ τοῦτο ἔπεισαν ἡμᾶς οἱ σύμβουλοι τὸ ἀρχεῖον ἐᾶσαι παρελθεῖν εἰς τὴν βουλήν, ἐπὶ τῷ κοινῷ παραγινόμενον κακῷ, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῷ τῆς βουλῆς φθόνῳ, πολλά, εἴπερ ἄρα μέμνησθε, κεκραγότος ἐμοῦ, καὶ μαρτυρομένου

θεούς

336 θεούς τε καὶ ἀνθρώπους, ὅτι πόλεμον ἐμφύλιον ἀπαύστον εἰς τὴν πόλιν εἰσάξετε, καὶ πάντα ὅσα ὑμῖν προβέβηκε, λέγοντος. τί οὖν ἐποίησεν ὁ χρηστὸς ἡμῖν δῆμος, ἐπειδὴ καὶ ταύτην αὐτῷ συνεχωρήσατε τὴν ἀρχήν; οὐκ ἐταμιεύσατο τὴν τοσαύτην χάριν, οὐδὲ ἔλαβεν αἰσχυνομένως αὐτὴν καὶ σωφρόνως, ἀλλ' ὡς δεδοικόσι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ καὶ καταπεπληχόσιν ἡμῖν. ἔπειτα ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδειχθῆναι δεῖν ἔφη τὴν ἀρχήν, ὅρκοις ἐμπεδωθεῖσαν, κρείττω τιμὴν αἰτούμενος ἧς δεδώκατε ὑμεῖς τοῖς ὑπάτοις. ὑπεμείνατε καὶ τοῦτο, καὶ στάντες ἐπὶ τῶν τομίων κατ' ἐξωλείας ἑαυτῶν τε καὶ τῶν προγόνων ὠμόσατε. τί οὖν ἐποίησε καὶ τούτου τυχών; ἀντὶ τοῦ χάριτας ὑμῖν εἰδέναι, καὶ σώζειν τὸν πάτριον κόσμον τῆς πολιτείας, ἀρξάμενος ἀπὸ τούτων τῶν πλεονεξιῶν, καὶ ταύταις ταῖς παρανομίαις ἀφορμαῖς τοῦ ὕστερον χρησάμενος, νόμους τε ἀπροβουλεύτους εἰσφέρει, καὶ τούτους ἐπιψηφίζει τῆς ὑμετέρας γνώμης δίχα· καὶ οἷς ἂν ὑμεῖς ἐκφέρητε δόγμασιν οὐ προσέχει τὸν νοῦν, καὶ τῶν ὑπάτων ὡς οὐκ ὀρθῶς τὴν πόλιν ἐπιτροπευόντων κατηγορεῖ, καὶ τοῖς ἐκβαίνουσι παρὰ τὰς ὑμετέρας συνθήκας· πολλὰ δέ ἐστιν ὧν οὐ δύναται στοχάζεσθαι λογισμὸς ἀνθρώπινος· οὐ τὴν τύχην, ὥσπερ ἔφην, ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιγράφει διάνοιαν. ἐπιβουλεύεσθαί τε ὑφ' ὑμῶν σκηπτόμενος, καὶ δεδιέναι μὴ τὴν ἐλευθερίαν ἀφέλησθε, ἢ τῆς πατρίδος ἐκβάλητε, αὐτὸς ἐφ' ὑμῖν ταῦτα μηχανώμενος διατελεῖ. καὶ τὸ μὴ παθεῖν, ὃ δεδοικέναι φησίν, οὐκ ἄλλῳ τινὶ φυλαττόμενος δῆλός ἐστιν, ἢ τῷ δρᾶσαι φθάσας. ἐδήλωσε δὲ τοῦτο πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, καὶ ἐπὶ πολλῶν ὧν ἐξείργασται, μέμνησθε· κατὰ δὲ τὸ παρὸν μάλιστα εἰς Μάρκιον τουτονὶ τὸν φιλοπόλεμον ἄνδρα, οὔτε προγόνων ἀφανῶν ὄντα, οὔτε αὐτὸν ἀρετῇ λειπόμενον οὐδενὸς ἡμῶν, αἰτιασάμενος ἐπιβουλεύειν αὐτῷ, καὶ πονηρὰς ἐνθάδε γνώμας λέγειν, ἄκριτον ἐπεχείρησεν ἀποκτεῖναι. καὶ εἰ μὴ δεινὸν ἡγησάμενοι τὸ πρᾶγμα οἵ τε ὕπατοι, καὶ ὑμῶν οἱ τὰ κρείττω φρονοῦντες συνεστράφητε, καὶ τὴν παρανομίαν ἐπέσχετε αὐτῶν, ἐν μιᾷ τῇ τότε ἡμέρᾳ πάντα ἀφῃρέθητε, ὅσα πατέρες τε ὑμῖν σὺν πολλοῖς κτησάμενοι πόνοις κατέλιπον, καὶ αὐτοὶ ὑμεῖς οὐκ ἐλάττους ἀγῶνας ὑποστάντες ἐκείνων, ἔχετε, τὸ ἀξίωμα, τὴν ἡγεμονίαν, τὴν ἐλευθερίαν· οἱ δὲ γενναιότεροι καὶ οὐκ ἀγαπήσαντες αὐτὸ τὸ ζῆν, εἰ μὴ μετὰ τούτων ἐμέλλετε τῶν ἀγαθῶν βιώσεσθαι, τὰς ψυχὰς ἂν πρότερον ἢ ταῦτα ἀφῃρέθητε, οἱ μὲν εὐθὺς, οἱ δὲ οὐκ εἰς μακράν. τί γὰρ ἂν τὸ κωλῦσον ἦν, ὅπως αἰσχρῶς καὶ κακῶς Μαρκίου τοῦδε ἀναρπασθέντος ὥσπερ ἐν ἐρημίᾳ, κἀμὲ μετὰ τοῦτον ἀπολωλέναι διασπασθέντα ὑπὸ τῶν

deos simul & homines, bellum ciuile perpetuum vos in vrbem introducere, & prædicente quæ vobis iam acciderunt omnia. Quid igitur fecit bona ista plebs postquam hunc quoq; magistratum obtinuit? non est modeste vsa hac gratia, nec reuerēter eam accepit, sed velut metu expressam a cōterritis. Moxq; sacrosanctū & inuiolabilem eum magistratū fieri voluit, & iureiurando securitati eius caueri; maiorem honorem postulans quam vos dedistis cōsulibus. Sustinuistis & hoc, stantesq; super extis, iurastis in vestram & nepotum vestrorum perniciem. Quid tū fecit potita hoc quoque? Pro gratia & officio reip. debito exorsa ab istis fraudibus & iniquitatibus per quas ad maiora sibi gradum faciat, inconsulto senatu leges fert, easq; sine vestro consensu firmat suffragiis. Vestra decreta nihil moratur, cōsules incusat male tractatæ reip. & siquid *præter nostram exspectationem* accidit secus quam vellemus, (vt non semper datur cōsiliis humanis quiduis assequi) non fortunæ (vt dixi) sed malitiæ nostræ imputat: fingensque sibi per vos insidias strui, & periculū esse ne libertate a vobis aut patria exuatur, ipsa in vos has machinas fabricare non desinit; ac satis aperte indicat, se non aliud insidiarum remedium scire, quam si prior quæ timet ipsa nobis inferat. quod cum sæpe alias multis facinoribus declarauit, vt meministis, tum vero nunc maxime, dum Marcium hunc virum bellicosum, nec nobilitate nec virtute secundum vlli nostri ordinis, obiecto crimine quod insidietur sibi & inimicas hic contra se dicat sententias, indicta caussa conata est occidere. & nisi cōss. indignitatem rei non ferentes, vestrumque pars sincerior, conglobati cohibuissetis conatus iniquissimos, vno illo die perdidissetis omnia quæ maiores tantis laboribus quæsita vobis reliquerunt, quæq; vos nō minori studio tuemini, dignitatem, imperium, libertatem: & qui vestrum generosiores sunt, non ferentes sine his bonis viuere, priusquā se his spoliari passi essent, amisissent animam, aut mox, aut paulo post. qd enim vetare poterat, tā fœde abrepto hoc Marcio tamquam in solitudine, quin & ego post eū perissem discerpt' inimicorū

manibus, & quotquot vmquam aduersati erant aut in posterum aduersaturi videbantur iniquis plebis cupiditatibus? non enim contenta fuisset nos duos tantum sustulisse de medio, nec intra hos constitisset facinorum limites, si licet futurorũ ex præteritis coniecturã sumere; sed a nobis facto initio, quidquid aduersariorum sibi obstitisset, rapuisset violenti torrentis more, inuoluissetq; *vno agmine*, non nobilitati parcens, nõ virtuti, nõ ætati. Hanc vobis P C plebs egregiam gratiam pro tot maximis beneficiis, vel reddidit iam, vel reddi tura erat, si non fuisset per vos cohibita. Age nũc & illud rursum considerate, quod fecit post vestrum hoc præclarum facinus & prudentissimum; vt discatis quonam modo agendum cum ea sit. Ille igitur vt animaduertit vos non amplius laturos suam insolẽtiam, sed paratos congredi, territus cõquieuit: ac mox seipsum recolligens velut e crapula aut insania, a vi ad ius trãsiit: diemq; viro dixit quasi ad iudicium, ipse futurus & accusator, & testis, & iudex, & pœnæ arbiter. cumque hic quoque resisteretis, rati non ad iudicium vocari hominem, sed ad supplicium: vidẽs se nullius rei plenam habere potestatem, sed dumtaxat post vestra consulta sibi decernendi ius esse, posita nunc superbia quam tunc spirabat ingentem, venit ad vos oratum *vnam* etiam hanc gratiam. His sane consideratis sapite tandem, & sentite quidquid hactenus ei simplicius quam prudẽtius gratificati estis, totum id cessisse in vestra damna & incommoda: quoties vero generose restitistis iniquitati eius & violentiæ, secutum esse faustum exitum. Quid igitur vobis hæc scientib. suadeo? quę est mea de præsenti negotio sentẽtia? Quæ plebi quomodocumque largiti estis & pacis caussa concessistis, rata seruate, nihil eorũ quę tunc concessistis mouentes, nõ vt honesta & ex dignitate reipublicę (quî enim esse possunt?) sed vt necessaria & incorrigibilia. Ceterũ quæ extra hæc per vim & præter ius inuitis extorquere nititur, nec concedite, nec permittite; sed dictis factisq; repugnate, tam vniuersi quam singuli. non enim si quis semel errauit vel precibus flexus vel vi coactus, in reliquis etiã idẽ facere conue-

ἐχθρῶν, καὶ πάντας ὅσοι πώποτε ἠναντιώθησαν, καὶ τὸ λοιπὸν ἔμελλον ἐναντιώσεσθαι ταῖς παρανόμοις ἐπιθυμίαις τοῦ δήμου; οὐ γὰρ ἂν ἠρκέσθη τοὺς δύο μόνους ἡμᾶς ἐκποδὼν ποιησάμενος, οὐδὲ μέχρι τούτων ἐλθὼν, ἀπέστη τῆς παρανομίας, εἰ δεῖ τὰ μέλλοντα τεκμαίρεσθαι τοῖς γεγονόσιν, ἀλλ' ἀφ' ἡμῶν ἀρξάμενος, ἅπαν τὸ ἀντίπαλον καὶ μὴ εἶκον, ὥσπερ χειμάρρους πολὺς ἐμπεσὼν, παρέσυρεν ἂν καὶ κατήνεγκεν, οὔτε εὐγενείας φειδόμενος, οὔτε ἀρετῆς, οὔτε ἡλικίας. ταύτας ὑμῖν ὁ δῆμος, ὦ βουλὴ, τὰς καλὰς ἀμοιβὰς, ἀνθ' ὧν ἔπαθε πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, τὰς μὲν ἀπέδωκεν ἤδη, τὰς δ' ἀποδώσειν ἔμελλεν, εἰ μὴ τὸ κωλῦσον παρ' ὑμᾶς ἐγένετο. ἄγε δὴ νῦν κἀκεῖνο ἐνθυμήθητε πάλιν, ὃ μετὰ τοῦτο τὸ γενναῖον καὶ σῶφρον ὑμῶν ἔργον ἔδρασεν, ἵνα γνῶτε ὅντινα χρὴ τρόπον αὐτῷ προσφέρεσθαι. ἐκεῖνος τοίνυν ὡς ἔμαθεν ὑμᾶς οὐκέτι φέροντας αὐτοῦ τὴν ὕβριν, ἀλλ' ὁμόσε χωρεῖν παρεσκευασμένους, ἔπτηξε, 337 καὶ μικρὸν ἀναλαβὼν ἑαυτὸν, ὥσπερ ἐκ μέθης ἢ μανίας, ἀπὸ μὲν τοῦ βιάζεσθαι κατέβη, ἐπὶ δὲ δικάζεσθαι δ' ἐτράπετο. καὶ προειπὼν ἡμέραν ῥητὴν, εἰς αὐτὴν ἐκάλει τὸν ἄνδρα, ὡς δίκην ὑφέξοντα, ἧς αὐτὸς ἔμελλε κατήγορός τε καὶ μάρτυς καὶ δικαστὴς ἔσεσθαι, καὶ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας κύριος. ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ἐνέστητε, νομίσαντες οὐκ ἐπὶ δίκην, ἀλλ' ἐπὶ τιμωρίαν καλεῖσθαι τὸν ἄνδρα, ὁρῶν ὡς οὐδενός ἐστιν αὐτοκράτωρ πράγματος, ἀλλ' ὅταν ὑμεῖς προβουλεύσητε, ταῦτα ἐπιψηφίσαι κύριος, τῆς τε αὐθαδείας ἧς πολλῆς ἔπνει τότε, ὑφεῖται νυνὶ, καὶ δεησόμενος ὑμῶν ἥκει συγχωρῆσαι καὶ ταύτην αὐτῷ τὴν χάριν. ἐνθυμούμενοι δὴ ταῦτα, αἴσθεσθε ἤδη ποτὲ, καὶ μάθετε ὅτι πάντα ὅσα μὲν εὐηθέστερα βουλευσάμενοι μᾶλλον ἢ φρονιμώτερα ἐχαρίσασθε αὐτῷ, καὶ συμφορὰς ὑμῖν ἤνεγκε καὶ βλάβας· ὅσα δὲ μετὰ τοῦ γενναίου στάντες τοῖς παρανόμοις αὐτοῦ καὶ βιαίοις ἠναντιώθητε, ταῦτα ἡμῖν εἰς δέον ἐκβέβηκε. τί οὖν ὑμῖν ἐπισταμένοις ταῦτα παραινῶ πράττειν; καὶ τίνα γνώμην περὶ τῶν παρόντων ἀποφαίνομαι; ὅσα μὲν ἐχαρίσασθε καὶ συνεχωρήσατε τῷ δήμῳ, τὴν ἔχθραν διαλλαττόμενοι, ὁπωσδήποτε, φυλάττειν κύρια, καὶ μὴ λύειν τῶν τότε συγχωρηθέντων μηθὲν, οὐχὶ ὡς καλῶν καὶ τῆς πόλεως ἀξίων ὄντων· πόθεν γάρ; ἀλλ' ὡς ἀναγκαίων καὶ μηκέτι δεχομένων διόρθωσιν· ὅσα δ' ἂν ἔξω τούτου βιαζόμενος καὶ παρανομῶν ἀκόντων ὑμῶν ἐπιχειρῇ λαμβάνειν, μήτε συγχωρεῖν αὐτῷ, μήτε ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἀντιπαράττεσθαι λόγοις τε καὶ ἔργοις, καὶ ὁμοῦ πάντας, καὶ ἕνα ἕκαστον ἰδίᾳ. οὐ γὰρ, ἂν ἅπαξ ἁμάρτοι τις, εἴτε ἀπατηθεὶς, εἴτε ἀναγκασθεὶς, καὶ τὰ λοιπὰ ὅμοια δεῖ πράττειν, ἀλλ'

λειν, ἀλλ' ἐκείνου μεμνημένους, τἆλλα ὅπως μὴ τοιαῦτα γενήσεται σκοπεῖν. ταῦτα μὲν οὖν ἐστιν ἃ κοινῇ πάντας ὑμᾶς οἴομαι δεῖν ἐγνωκότας εἶναι, καὶ παρεσκευάσθαι πρὸς τὰς ἀδίκους τοῦ δήμου πλεονεξίας παραινῶ. ὡς δὲ καὶ τοῦτο περὶ οὗ νυνὶ πρόκειται σκοπεῖν, ὅμοιόν ἐστι τοῖς ἄλλοις ἐγχειρήμασιν αὐτοῦ τοῖς ἀδίκοις καὶ παρανόμοις, καὶ οὐχ οἷον ὁ δήμαρχος ἐξαπατῶν ἡμᾶς ἐπεχείρει ἀποφαίνεσθαι, δίκαιον καὶ μέτριον, μάθετε οἱ μήπω σαφῶς εἰδότες. ὁ μὲν οὖν νόμος ὁ περὶ τῶν δικαστηρίων τῶν δημοτικῶν, ὃν Δέκιος ἐκρατύνατο μάλιστα, οὐ καθ' ὑμῶν ἐγράφη τῶν πατρικίων, ἀλλ' ὑπὲρ ἀσφαλείας τῶν καταδυναστευομένων δημοτικῶν, ὡς αὐτός γε δηλοῖ, γραφὰς ἔχων οὐκ ἀμφιβόλους· καὶ ὑμεῖς ἅπαντες ἀεὶ τοῦτο λέγετε καλῶς ἐπιστάμενοι. μέγα δὲ τοῦτο σημεῖόν ἐστιν, ὃ καὶ παντὸς ἀμφισβητουμένου δικαίου κριτήριον εἶναι δοκεῖ κράτιστον, ὁ χρόνος ἐννεακαιδεκαέτης ἤδη γεγονώς, ἐξ οὗ ὁ νόμος οὗτος ἐτέθη· ἐν ᾧ παντὶ δεῖξαι Δέκιος οὐκ ἂν ἔχοι δίκην οὐδεμίαν, οὔτε δημοσίαν κατ' οὐδενὸς τῶν πατρικίων ἐκ τοῦ νόμου δεδοκιμασμένην, οὔτε ἰδίαν. εἰ δὲ φήσει, δειξάτω, καὶ μηδὲν ἔτι δεόμεθα λόγου. αἱ δὲ ὁμολογίαι καθ' ἃς διελύσασθε πρὸς τοὺς δημότας, αἱ νεωστὶ γενόμεναι· χρὴ γὰρ καὶ περὶ τούτων ὑμᾶς μαθεῖν, ἐπειδὴ πονηρὸς ἐξηγητὴς ὁ δήμαρχος αὐτῶν ἐγένετο· δύο ταῦτα συγχωρήματα περιέχουσι· ἀφεθῆναι τοὺς δημοτικοὺς τῶν χρεῶν, καὶ τὴν ἀρχὴν τήνδε ἀποδείκνυσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐπικουρείας ἕνεκα τῶν καταδυναστευομένων καὶ κωλύσεως, ἄλλο δὲ παρὰ ταῦτα οὐδέν. μέγιστον δὲ ὑμῖν γενέσθω τεκμήριον ὅτι οὔτε νόμος, οὔτε αἱ συνθῆκαι κατ' ἀνδρὸς πατρικίου δικάζειν τῷ δήμῳ δεδώκασιν ἐξουσίαν, ὃ ποιεῖ νῦν αὐτὸς ὁ δῆμος. αἰτεῖται γὰρ αὐτὸ παρ' ὑμῶν, πρότερόν γε οὐκ ἔχων. οὐδεὶς δ' ἂν ἀ-
338 ξιώσειέ τι παρ' ἄλλων λαμβάνειν, ὧν ἐστι νόμῳ κύριος. δίκαιον δὴ φύσεως ἀνομοθέτητον, ὦ βουλή, πῶς ἂν εἴη τοῦτο· καὶ γὰρ τοῦτο Δέκιος ἡμᾶς ᾤετο δεῖν σκοπεῖν· τοῖς μὲν δημόταις, ἅς γε ἂν φύγωσι δίκας ὑπὸ τῶν πατρικίων, καὶ ἃς ἂν ἐκείνοις διώκωσι, τὸν δῆμον δικάζειν· τοῖς δὲ πατρικίοις, μήτε ὅταν ἐπάγωσί τινι τῶν δημοτικῶν δίκην, μήτε ὅταν αὐτοὶ κινδυνεύωσι, τοὺς πατρικίους τὰ νείκη διαιτᾶν, ἀλλὰ τούτοις μὲν ἀμφότερα ἐξεῖναι πλέον ἔχειν, ἡμῖν δὲ οὐδετέρου τῶν δικαίων μετέχειν; εἰ δέ τι Μάρκιος ἀδικεῖ τὸν δῆμον, ἢ καὶ ἄλλος τῶν πατρικίων ὁστισοῦν, καὶ δίκαιός ἐστιν ἀποθανεῖν, ἢ τῆς πόλεως ἐκπεσεῖν, μὴ παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐνθάδε κριθεὶς, διδότω αὐτῷ δίκας, ὥσπερ ἐστὶ νόμιμον. εἰ μὴ ἄρα, ὦ Δέκιε, ὁ μὲν δῆμος ἴσος ἔσται δικαστὴς, καὶ οὐδὲν χαρίσαιτο αὑτῷ, πρὸς ἀνδρὸς ἐχθροῦ ἐπιφέρων τὴν ψῆφον· οὗτοι δὲ εἰ γένοιντο τῆς ψήφου κύριοι, τὸν ἀδικοῦν-

nit: sed prioris *offendiculi* memorem cauere oportet ne in posterũ impingat similiter. atque hoc in commune vos omnes monitos volo, hortorque vt parati sitis iniquis plebis cupiditatibus resistere. Quod vero etiam id de quo nunc agitur, ceteris eius iniustis conatibus sit simile, non iustum aut æquum, vt tribunus nos decipiẽs vult euincere, discite qui nondum clare perspicitis. Lex de iudiciis populi, qua Decius maxime nititur, nõ cõtra nos patricios scripta est, sed pro plebeiis vim patientibus; vt liquet ex ipsius legis verbis ambigui nihil habentibus, & confessum est apud vos omnes qui rem tenetis optime: & afferam argumentum quo omnes iuris controuersiæ probe decernuntur, tempus XIX annorũ ex quo lex hæc perlata est: quo toto spatio Decius nõ potest vllã actionem ex hac lege contra vllum patricium ostendere, vel publicam vel priuatam: aut si ait *se posse*, ostendat, & non erit opus verbis amplius. Ceterum conditiones quibus nuper plebs recepta est in gratiam (nam de his quoque oportet vos edoceri, quando eas tribunus male interpretatur) duo hæc ei concedunt, æris alieni remissionem & magistratus huius annuam designationem ad defensionem vim patientium; præterea nihil. Maximo autem argumẽto colligere potestis nec ex lege nec ex pacto ius esse plebi iudicandi hominem patricium, ex hoc ipso quod nunc plebs facit. petit enim a vobis hoc quod non habet hactenus. nemo vero quidquam ab aliis petierit, quod ipsi legibus est licitum. Iuri porro naturæ non scripto, ad quod nos Decius reuocat, qui consentaneum est, siue accusentur a patriciis plebeii, siue ipsi patricios accusent, iudicium esse populi; patriciorũ vero lites, siue plebeios agant reos, siue ipsi rei sint, non dirimi a patriciis: & istorum cõditionem vtroque modo potiorem esse, nostram neutro? Quodsi Marcius aut alius quicumq; patricius læsit plebem, & reus est mortis aut exsilii, non apud ipsos sed hic iudicatus, pœnas ei det, vt leges postulant. nisi forte Deci vulgus æquus erit iudex, & nihil sibiipsi gratificabitur cõtra inimicum ferens suffragia; hi vero, si committãtur ipsis calculi, reum

pluris faciēt quam læsam ab eo rempublicam, & litis eius iudicatione perjurium & exsecrationes, & cū hominum odia, tum deorū iram relaturi, ac mala cum spe vitam acturi. non est æquū vt *de* senatu vos plebeii sic existimetis, cui honoribus, magistratibus, & quidquid est in vrbe præstantius, cessisse vos propter virtutē *eius* fatemini, & gratias agitis ob prompte nauatam vobis in vrbē restituendis operam. pugnant enim hæc inter se; nec consistit, vt quos laudatis, eos timeatis; & quibus maiora committitis, eis non credatis cetera. quin potius constanter eis aut omnia creditis, aut de omnibus diffiditis? nunc quos iustis consiliis capiendis idoneos existimatis, eos nō satis de his ipsis cōsultis suis iudicare posse ducitis. Poterā P C & alia multa de iure dicere; sed vel hæc sufficiant. Quoniam autē de vtilitate conatus est dicere Decius, bonā esse concordiam, malā seditionem: & si obsecundemus plebi, concordē fore ciuitatē: sin vetemus quos vult patriciorū pellere occidereq;, inducturos nos bella ciuilia: cū multa possim *ad hæc* dicere, paucis contentus ero. Ac primū demiror dissimulationē Decii, (non enim dicam stoliditatē) si putat vtilitatē reipublicæ melius intelligi a se qui nuper accessit ad tractanda negotia ciuilia, quā a nobis qui in eis consenuimus, & ciuitatē e parua magnam fecimus: deinde si persuasurū se credit, vt aliquem inimicis dedatis ad supplicium, præsertim ciuem vestrum nō obscuro nec vili natum genere, quem ipsi prætātissimum in re militari ducitis, frugiq; hominem, & in rebus ciuilibus tractandis nulli secundum. Atq; hæc ausus est dicere, cum sciat vos *semper* maximū habere respectum supplicum, ac ne hostibus quidem huc confugientib. hanc humanitatem claudere. Quodsi cōtrariam de nobis opinionem habuisses Deci, esse nos impios in deos, iniustos erga homines, quod aliud facinus consulere potuisses grauius, quod nos diis hominibusque exosos radicitus perderet? Non opus est nobis te cōsultore Deci, nec de ciuib. dedendis, nec de aliis rebus per nos agēdis: nec putamus externa prudētia hominis iuuenis decernendum nobis quid sit in rem nostram; qui vsque ad hoc

τα περὶ πλείονος ποιήσονται τῆς ἀδικουμένης ὑπ' αὐτοῦ πόλεως, μέλλοντες ἀραῖς καὶ ἐπιορκίαις, καὶ μῖσος μὲν παρ' ἀνθρώπων, χόλον δὲ παρὰ θεῶν ἐκ τῆς δίκης ἀποίσεσθαι, καὶ μετὰ πονηρῶν ἐλπίδων ζῆν. οὐκ ἀξιῶ ταῦτα περὶ τῆς βουλῆς, ὦ δημόται, σκοπεῖν, ᾗ τιμὰς καὶ ἀρχάς, καὶ τὰ κράτιστα τῶν ἐν τῇ πόλει παραχωρεῖν ὁμολογεῖτε δι' ἀρετήν, καὶ πολλὰς χάριτας εἰδέναι φατὲ τῆς προθυμίας, ἣν ἐπεδείξατο περὶ τὴν κάθοδον ὑμῶν. μάχεται ταῦτα ἀλλήλοις· καὶ οὐκ ἔχει λόγον, οἷς ἐπαινεῖτε, τούτους φοβεῖσθαι, καὶ ἅμα τοῖς αὐτοῖς περὶ τῶν μειζόνων μὲν ἐπιτρέπειν, περὶ δὲ τῶν ἐλαττόνων ἀπιστεῖν. τί δὲ οὐχὶ μιᾷ χρώμενοι γνώμῃ, ἢ πάντα πιστεύετε αὐτοῖς, ἢ περὶ πάντων ἀπιστεῖτε, ἀλλὰ προβουλεῦσαι μὲν αὐτοὺς τὰ δίκαια ἱκανοὺς εἶναι νομίζετε, δικάσαι δὲ περὶ αὐτῶν τούτων ὧν προβεβουλεύκασιν, οὐχ ἱκανούς; πολλὰ καὶ ἄλλα περὶ τῶν δικαίων εἶχον, ὦ βουλή, λέγειν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἱκανά. ἐπεὶ δὲ περὶ τοῦ συμφέροντος ἐπειρᾶτο λέγειν Δέκιος, ὡς ἀγαθὸν μὲν ὁμόνοια, δεινὸν δὲ στάσις· καὶ θεραπεύοντες μὲν τὸν δῆμον, ἐν ὁμονοίᾳ πολιτευσόμεθα, κωλύσαντες δὲ οὓς βούλονται τῶν πατρικίων ἀνδρηλατεῖν ἢ μιαιφονεῖν, εἰς πόλεμον ἐμφύλιον καταστησόμεθα, πολλὰ λέγειν ἔχων, ὀλίγοις πάνυ χρήσομαι. πρῶτον μὲν οὖν θαυμάσαι ἔχω Δέκιον τῆς εἰρωνείας· οὐ γὰρ ἠλιθιότητός γε· εἰ κρεῖττον οἴεται τὰ συμφέροντα τῷ κοινῷ φρονεῖν ἑαυτόν, ὃς ἄρτι παρελήλυθεν εἰς τὰς πράξεις τὰς πολιτικάς, ἡμῶν τῶν γεγηρακότων ἐν αὐταῖς, καὶ μεγάλην ἐκ μικρᾶς πεποιηκότων τὴν πόλιν· ἔπειτα εἰ πείσειν ὑπέλαβεν ὑμᾶς, ὡς χρὴ παραδοῦναί τινα ἔκδοτον ἐπὶ τιμωρίᾳ τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ταῦτα πολίτην ὑμέτερον, καὶ οὐχὶ τῶν ἀφανῶν τινα πολιτῶν ἢ φαύλων, ἀλλ' ὃν αὐτοὶ καὶ τὰ πολέμια λαμπρότατον ἡγεῖσθε εἶναι, καὶ τὸν βίον σωφρονέστατον, τά τε πολιτικὰ πράττειν οὐθενὸς χείρονα. καὶ ταῦτα ἐτόλμησεν εἰπεῖν, εἰδὼς ὑμᾶς πλείστην αἰδῶ ποιουμένους ἱκετῶν, καὶ μηδὲ πολεμίων τοὺς καταφεύγοντας ἐνθάδε ταύτης ἀποκλείοντας τῆς φιλανθρωπίας. εἰ δὲ τἀναντία ἡμᾶς ἐγνώκεις ἐπιτηδεύοντας, ὦ Δέκιε, ἀνόσια μὲν φρονοῦντας περὶ θεούς, ἄδικα δὲ πράττοντας πρὸς ἀνθρώπους, τί ἂν ἡμῖν τούτου συνεβούλευες ἔργον ὑπομεῖναι δεινότερον, ἀφ' οὗ πρόρριζοι καὶ πανώλεις, μισηθέντες θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις, διαφθαρησόμεθα; οὐ δεόμεθά σου συμβούλου, Δέκιε, οὔτε περὶ πολιτικῶν ἐκδόσεως, οὔτε περὶ ἄλλου χρήματος ὧν ἡμῖν πρακτέον οὐδενός· οὐδὲ ὀθνείᾳ φρονήσει νέου ἀνδρὸς τὰ οἰκεῖα συμφέροντα κρίνειν οἰόμεθα δεῖν, οἳ μέχρι τῆσδε

τῆς ἡλι-

τῆς ἡλικίας διὰ πολλῆς πείρας κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἐ-
339 ληλυθότες πολέμων, οὐδὲ ἀπειλὰς, αἷς χρώμενοι φοβεῖτε ἡμᾶς, οὐ νῦν πρῶτον ἐπαγομένας ὑφ' ὑμῶν, ἀλλὰ πολλάκις ἤδη καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐπανασταθείσας, τῇ συνήθει πρᾳότητι παραδόντες, ἀκαταπλήκτως οἰσόμεθα. καὶ εἰ δή περ δράσετε τὰ ὅμοια οἷς λέγετε, ἀμυνούμεθα, θεούς τε συναγωνιστὰς ἔχοντες, οἳ νεμεσῶσι τοῖς
LI ἄρχουσι πολέμου ἀδίκου, καὶ ἀνθρώπων ἔχοντες χεῖρας οὐκ ὀλίγων συμμάχων. Λατῖνοί τε γὰρ ἅπαντες, οἷς νεωστὶ τῆς ἰσοπολιτείας δεδώκαμεν, σὺν ἡμῖν στήσονται, ὡς περὶ πατρίδος ἤδη τῆς πόλεως τῆσδε ἀγωνιζόμενοι, αἵ τε ἐντεῦθεν ἀποικισθεῖσαι πόλεις πολλαὶ καὶ ἀγαθαὶ, περὶ παντὸς ποιήσονται σώζεσθαι τὴν μητρόπολιν, ἀμύνουσιν αὐτῇ. εἰ δὲ εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς καταλείσετε τῆς πανταχόθεν ἐπικουρίας μὴ περιέχεσθαι, ὑπομενοῦμεν, ὦ Δέκιε, καὶ θεράποντας εἰς ἐλευθερίαν προκαλούμενοι, καὶ πολεμίους εἰς φιλίαν, καὶ πάντας ἀνθρώπους εἰς κοινωνίαν τῶν ἐκ τῆς νίκης ἐλπίδων, ὁμόσε χωρεῖν ὑμῖν. μηδενὸς δὲ τούτων δεήσειεν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ πάντες οἱ πόλιν τὴν Ῥωμαίων κατέχοντες, ἀλλ' ἢ μέχρι λόγων τὰ φοβερὰ ταῦτα ἔλθοι, ἔργον δὲ μηδὲν ἐξ αὐτῶν γένοιτο ἄχαρι. Ταῦτα μὲν Ἄππιος εἶπεν.

Μάνιος δὲ Οὐαλέριος ὁ δημοτικώτατος τῶν ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ περὶ τὰς διαλλαγὰς πλείστην ἀποδεξάμενος προθυμίαν, φανερῶς καὶ τότε τῷ δήμῳ συνελάμβανε, καὶ λόγον διεξῆλθε μετὰ πολλῆς συγκείμενον φροντίδος, ἐπιτιμῶν μὲν τοῖς οὐκ ἐῶσι μίαν εἶναι τὴν πόλιν, ἀλλὰ διαιροῦσι τὸ δημοτικὸν ἀπὸ τῶν πατρικίων, καὶ διὰ μικρὰς αἰτίας πολέμους προφάσεις ἀναζωπυροῦσιν ἐμφυλίους· ἐπαινῶν δὲ τοὺς τὸ συμφέρον καὶ κοινὸν ἡγουμένους, καὶ πάντα ἐλάττω τῆς ὁμονοίας τιθεμένους, διδάσκων ὡς εἰ γένοιτο τῆς δίκης, ὥσπερ ὁ δῆμος ἀξιοῖ, κύριος, καὶ ταύτην παρὰ τοῦ συνεδρίου τὴν χάριν ἑκόντος λάβοι, τάχα μὲν οὐδὲ ἐπὶ δίκην ἄξει τέλος, ἀλλ' ἀρκεσθεὶς αὐτῷ τῷ κεκρατηκέναι τοῦ σώματος, ἐπιεικέστερον μᾶλλον ἢ χαλεπώτερον αὐτῷ χρήσεται. εἰ δὲ ἄρα ἐκ παντὸς οἰομένων ἔτι τῶν δημάρχων τέλος ἐπιθεῖναι νόμιμον τῇ δίκῃ, τῆς ψήφου γενήσεται κύριος, ἀπολύσει τῆς αἰτίας τὸν ἄνδρα, αἰδούμενος μὲν αὐτοῦ τὸ κινδυνεῦον σῶμα, οὗ πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα ἔτι μέμνηται, ἀνταποδιδοὺς δὲ τὴν αὐτὴν χάριν τῇ παρασχούσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτῷ βουλῇ, καὶ περὶ μηδὲν ἐναντιωθείσῃ τῶν μετρίων. παρῄνει μέντοι τῇ δίκῃ συνεβούλευε, καὶ συναπολογεῖσθαι τῷ ἀνδρί, καὶ τὸν δῆμον ἀξιοῦν μηδὲν γνῶναι χαλεπὸν περὶ αὐτοῦ, τούς τε ὑπάτους καὶ τοὺς ἐκ τοῦ συνεδρίου πάντας, καὶ τοὺς ἄλλους πατρικίους

ætatis multa experti bella, tũ prospera tum aduersa, etiã minas istas quibus non nunc primum a vobis territamur, sed & ante sæpe *cum a vobis tum* a multis *aliis* appetiti sumus, intrepide, *sed* nõ consueta *fortasse* lenitate, feremus. & si dictis addideritis facta similia, defendemus nos diis iuuantibus, qui in belli iniusti auctores vindicant; nec deerunt nobis auxilia hominum a sociis. nam & Latini omnes, quibus nuper æquale ciuitatis ius dedimus, pro nobis stabũt, ac pro hac vrbe vt communi iam patria decertabunt; & tam multæ bonæq; coloniæ ex hac vrbe deductæ, modis omnibus annitentur vt incolumis maneat vetus patria, defensa ipsorũ quoque viribus. Quodsi necessitatem nobis imposueritis opem vndecumque corrogãdi, sustinebimus Deci & seruos ad libertatem, & hostes ad amicitiam vocare; omnibus deniq; hominibus ad communia victoriæ prẹmia inuitatis, vobiscum cõgredi. Quibus *subsidiis* ne opus sit, faxit Iupiter diiq; ceteri qui vrbem Romam tenent; vtque intra verba tantum hic rerũ horror consistat, nec quidquam inde sequatur durius. Hæc Appius. At M' Valerius senatorum popularis maxime, cuius studium in reconciliandis partibus plurimum *semper* enituit, aperte plebi tunc quoq; patrocinatus est, meditata oratione castigatis iis q̃ ciuitatem *scindendo* vnam non esse sinerent, sed plebem a patriciis diuiderent, leuibusq; de caussis ciuilia bella rursus excitarent. laudabatq; eos qui vtilitatis publicæ respectu omnia cõcordiæ posthaberẽt: docens si iudiciũ plebi, vt postulat, permittatur, & hæc gratia ei a senatu volente detur, forte nõ processurã ad exitũ, sed cõtentam deditione, æquius q̃ durius consulturã de deditio. Quodsi tribuni litẽ legitimo iudicio decidi omnino velint, plebẽ, si calculus ei permittatur, absoluturã reũ virtutis eius reuerentia, quando recens etiamnũ sit memoria multorũ ac prẹclarorũ ipsi⁹ facinorũ; relaturãq; senatui ꝑ concessa sibi potestate hanc gratiã, proq; facilitate in concedendis quibuslibet postulatis, modo nõ sint iniqua. Suadebat tamẽ senatum aduocatorũ fungi officio, & adesse caussam dicẽti homini; simulque consules, totum senatum, patriciosq; ceteros, frequenti cœtu plebem deprecari nequid in-

reū statuat seuerius: id non parui momenti fore ad salutē periclitantis. nec per se tātum reo fauendū, sed per clientes etiā & amicos, ac deuinctos beneficiis plebeios homines: gratiamq; dudum debitā hoc suffragiorū tēpore ab eis reposcendā. Futurum etiam *hic* magnū vsum amantiū reipubl. improbitatiq; infensorū ciuium, quorū non exiguus in plebe sit numerus: ac maiorem etiā eorum qui indolescūt humanis miseriis, & miserari norunt viros honoratos siquando labascant eorum fortunæ. Sed maxima eius orationis pars ad Marciū versa est, miscens monitis preces, & necessitatem precibus. Rogabat enim, quandoquidem ipse haberetur caussa dissidii senatum inter & plebem, & tyrannici animi opinione grauaretur propter ingenium arrogantius, omnesq; metuerent ne propter ipsum orta seditione ciuile bellū sequeretur, & calamitates quas id secum solet trahere: ne fidem calumniatorib. suis astrueret, dum de pristina vitæ ratione ciuibus inuisa nihil mutat; sed vt sumpto reorum habitu, eorum sese permitteret potestati, quos læsisse diceretur, & iniuste obiectum crimen iusta defensione dilueret. id & ad salutē eius esse tutissimum, & ad gloriā cuius amore teneatur splendidissimum, & superioribus ipsius gestis consequens. sin autem ferociam modestiæ præferat, & periculum suum totū in senatum reiiciat, fore vt ex hac cōtentione victi discedant cū iniuria, victores cum ignominia. Hic vero multus erat in mouendis affectibus, recensens calamitates maximas & fama celebratas, quæ vrbibus per seditiones accidissent. Hæc disserēs cū multis lacrymis, nō simulatis sed veris, vir ętate ac virtutis dignitate in primis venerandus, vt vidit senatū oratione flecti, audacius iā locutus est. Quodsi *hoc*, inquit, aliqui vestrū terrentur, P C, putantq; malū in vrbē introduci morē, si plebi cōtra patricios calculum permittatis, ac verentur ne tribunorum potentia magno *reip.* malo crescat, discant se falli opinione, & cōtra quam cōuenit credere. Vix .n. aliud est vtilius ad salutē huius reipublicæ, tuendamq; libertatem eius & potentiam, atque concordiam conseruandam, quā assumi plebē ad *publica* negotia;

κατὰ τὸ πλῆθος ἀφικνουμένους· συνοίσειν γὰρ οὐ μικρὰν τῷ κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο σωτηρίας ῥοπήν· καὶ μὴ μόνον αὐτοὺς οὕτως ἔχειν τῆς γνώμης, ἀλλὰ καὶ πελάτας ἕκαστον τοὺς αὑτοῦ παρακαλεῖν, καὶ φίλους συνάγειν, καὶ εἴ τινας οἰκείους ἔχουσι τῶν δημοτικῶν δι᾽ εὐεργεσίας, ὑπολαμβάνειν, καὶ τούτοις νυνὶ τὴν προτέραν ὀφειλομένην χάριν ἐπὶ τῆς ψηφοφορίας ἀπαιτεῖν· τό τε φιλόπολι καὶ μισοπόνηρον, χρηστὸν οὐκ ὀλίγον ἀπέφαινεν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ μέρους ἐσόμενον· καὶ ἔτι πλεῖον τούτου, ὃ πρὸς τὰς τύχας πάσχει τι τὰς ἀνθρωπίνας, καὶ ἐλεεῖν οἶδε τοὺς ἐν τοῖς ἀξιώμασιν, ὅταν εἰς ταπεινὰ πέσωσιν αὐτῶν αἱ τύχαι. ὁ δὲ πλείων λόγος ἐγένετο αὐτῷ πρὸς τὸν Μάρκιον, παράκλησιν ἔχων νουθετήσει μεμιγμένην, καὶ δέησιν ἀνάγκῃ. ἠξίου γὰρ αὐτόν, ἐπειδὴ διϊστάναι τὸν δῆμον ἀπὸ τῆς βουλῆς αἰτίαν ἔχει, καὶ τυραννικὸς εἶναι διαβέβληται διὰ τὴν αὐθάδειαν τοῦ τρόπου, δέος τε παρέστηκεν ἅπασι, μὴ δι᾽ αὐτὸν ἀρχὴ γένηται στάσεως καὶ κακῶν ἀνηκέστων ἃ 340 φέρουσιν ἐμφύλιοι πόλεμοι, μηδὲ ποιεῖν ἀληθεῖς καὶ κυρίας τὰς κατ᾽ αὐτοῦ διαβολάς, μένοντα ἐν τῷ φθονουμένῳ τοῦ βίου, ἀλλὰ σχῆμα ταπεινὸν μεταλαβεῖν, καὶ τοῖς ἀδικεῖσθαι λέγουσι τὴν ἐξουσίαν τοῦ σώματος παρασχεῖν, καὶ μὴ φεύγειν ἄδικον ἔγκλημα λόγῳ μετὰ δίκης ἀπολυόμενον. ταῦτα γὰρ αὐτῷ πρός τε σωτηρίαν ἀσφαλέστατα εἶναι, καὶ πρὸς εὐδοξίαν ἧς ὀρέγεται λαμπρότατα, καὶ τοῖς προϋπηργμένοις ἔργοις ἀκόλουθα. εἰ δὲ αὐθαδέστερος ἔσται μᾶλλον ἢ μετριώτερος, καὶ τὴν βουλὴν ἀξιώσει πάντα κίνδυνον ἑαυτοῦ ὑπομένειν, κακὴν μὲν ἧτταν, αἰσχρὰν δὲ νίκην τοῖς πεισθεῖσι προστάττειν αὐτὸν ἀπέφαινεν. ἦν τε ἐνταῦθα πολὺς ὀλοφυρόμενος, καὶ τῶν καταλαμβανόντων κακῶν τὰς πόλεις ἐν ταῖς διχοστασίαις τὰ μέγιστα καὶ φανερώτατα ἐπιλεγόμενος. διεξιὼν δὲ ταῦτα μετὰ πολλῶν δακρύων οὐ προσποιητῶν καὶ πεπλασμένων, ἀλλ᾽ ἀληθινῶν, ἀνὴρ ἡλικίας τε καὶ ἀρετῆς ἀξιώσει προύχων, ὡς ἔμαθεν κινούμενον ἐπὶ τοῖς λεγομένοις τὸ συνέδριον, ἐκ τοῦ τεθαρρηκότος ἤδη ἐξέφαινε τὸν λόγον· εἰ δέ τινες ὑμῶν, ὦ βουλευταί, λέγων, ταράττονται, δοκοῦντες ἔθος εἰσάγειν πονηρὸν εἰς τὴν πόλιν, ἐὰν τῷ δήμῳ συγχωρήσητε ψῆφον ἐπιφέρειν κατὰ τῶν πατρικίων, καὶ ἔτι οὐδενὶ ἀγαθῷ νομίζουσι τὴν τῶν δημάρχων ἐξουσίαν πολλὴν ἰσχὺν λαβοῦσαν γενήσεσθαι, μαθέτωσαν ἁμαρτάνοντες δόξης, καὶ τἀναντία προσήκοντα ὑπειληφότες. εἰ γάρ τι καὶ ἄλλο σωτηρίας αἴτιον ἔσται τῇ πόλει τῇδε, καὶ τοῦ μηδέποτε τὴν ἐλευθερίαν μήτε τὴν ἰσχὺν ἀφαιρεθῆναι, ὁμονοοῦσαν δὲ ἀεὶ καὶ μιᾷ γνώμῃ περὶ τούτων χρωμένην διατελεῖν, καὶ ὁ δῆμος αἰτιώτατος ἔσται συμπαραληφθεὶς ἐπὶ τὰ πράγματα·

καὶ τὸ μὴ

καὶ τὸ μὴ μίαν εἶναι τὴν διέχουσαν τὰ κοινὰ πολιτείας ἀρχήν, μήτε ὀλιγαρχίαν, μήτε δημοκρατίαν, ἀλλὰ τὴν μικτὴν ἐξ ἁπασῶν τούτων κατάστασιν, τοῦτο ὑπὲρ πάντα ἡμᾶς ὠφελήσει. ῥᾴστη γὰρ εἰς ὕβρεις ἀποσκήπτει καὶ παρανομίας, τούτων ἑκάστη τῶν πολιτειῶν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν γινομένη. ὅταν δὲ ἀνακερασθῶσι πάντα μετρίως, τὸ παρακινοῦν μέρος ἀεὶ καὶ ἐκβαῖνον ἐκ τοῦ συνήθους κόσμου, ὑπὸ τοῦ σωφρονοῦντος καὶ μένοντος ἐν τοῖς ἰδίοις ἤθεσι κατείργεται. μοναρχία μὲν οὖν ὠμὴ καὶ αὐθάδης γενηθεῖσα, καὶ τυραννικὰ διώκειν ἄρξαμένη ζηλώματα, ὑπ' ἀνδρῶν ὀλίγων καὶ ἀγαθῶν καταλύεται. ὀλιγαρχία δέ, ἐκ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν συνεστηκυῖα, ᾗ χρῆσθε καὶ ὑμεῖς νυνί, ὅταν πλούτῳ καὶ ἑταιρείαις ἐπαρθεῖσα, δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς μηθένα ποιῆται λόγον, ὑπὸ δήμου φρονίμου καταλύεται. δῆμος δὲ σωφρονῶν καὶ κατὰ νόμους πολιτευόμενος, ὅταν ἀκοσμεῖν ἄρξηται καὶ παρανομεῖν, ὑπὸ τοῦ κρατίστου ἀνδρὸς βίᾳ καταληφθεὶς δικαιοῦται. ὑμῖν δέ, ὦ βουλή, μοναρχικῆς μὲν ἐξουσίας, ἵνα μὴ τυραννὶς γένηται, τὰ δυνατὰ εὕρηται βοηθήματα. δύο γὰρ ἀνθ' ἑνὸς ἀποδείξαντες τῆς πόλεως κυρίους, καὶ τούτους οὐκ ἀόριστον χρόνον ἐπιτρέψαντες ἔχειν τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐνιαύσιον, οὐδὲν ἧττον ἀποδείκνυσθε φύλακας αὐτῶν τριακοσίους ἄνδρας ἐκ τῶν πατρικίων τοὺς κρατίστους τε καὶ πρεσβυτάτους, ἐξ ὧν ἤδη βουλὴ συνέστηκεν. ὑμῶν δὲ αὐτῶν, ἵνα μένητε ἐν τῷ προσήκοντι κόσμῳ, φυλακὴν οὐδεμίαν ἄχρι τοῦδε φαίνεσθε πεποιημένοι. καὶ περὶ μὲν ὑμῶν οὔπω δέδοικα μὴ διαφθαρῆτε τὰς διανοίας ὑπό τε μεγέθους καὶ πλήθους ἀγαθῶν, οἳ τυραννίδος τε πολυχρονίου ἠλευθερώκατε τὴν πόλιν ἔναγχος, καὶ οὔπω σχολὴν ἐσχήκατε ὑβρίζειν καὶ τρυφᾶν, διὰ τοὺς συνεχεῖς καὶ μακροὺς πολέμους· περὶ δὲ τῶν μεθ' ὑμᾶς ἐσομένων ἐνθυμούμενος, ὅσας ὁ μακρὸς αἰὼν
341 φέρει μεταβολάς, δέδοικα μή τι παρακινήσαντες οἱ δυνατοὶ ἐκ τοῦ συνεδρίου, λάθωσιν εἰς μοναρχίαν τὸ πολίτευμα περιστήσαντες τυραννικήν. ἐὰν οὖν κοινωνήσητε καὶ τῷ δήμῳ τῆς πολιτείας, οὐδὲν ἐνθάδε φύσεται κακόν, ἀλλ' ὁ πλέον ἔχειν τῶν ἄλλων ἀξιῶν, καὶ τῆς βουλῆς προεδρείαν ἐσπασμένος τὸ βουλόμενον συναγείρειν καὶ συναδικεῖν· πάντα γὰρ τὰ εἰκότα χρὴ περὶ πόλεως βουλευομένους προορᾶν· κληθεὶς ὑπὸ τῶν δημάρχων εἰς τὸν δῆμον ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ σεμνός, ἀποδώσει τῷ δήμῳ τῷ φαύλῳ καὶ ταπεινῷ λόγον ὧν πέπραχέ τε καὶ διανοεῖται· κἂν ἀδικῶν φαίνηται, δίκης ἧς ἂν ἄξιος ᾖ τεύξεται. αὐτὸν δὲ τὸν δῆμον, ἵνα μὴ τρυφᾷ τηλικαύτης

& administrationem rerũ ita temperari, vt nec penes paucos *quosdã optimates*, nec penes *solam* plebẽ sit imperium, sed mistũ ex his instituatur regimen, id vero summe nobis proderit. Nã facillime ad iniurias & iniquitates prolabitur vnaquæq; ex prædictis reip. formis, si per se sola sit. quod si mediocriter misceantur, pars quæ consuetũ ac decẽtem modũ excedere videbitur, in ordinẽ cogetur ab altera magis sobria retinenteq; mores pristinos. nã regia potestas ad sæuitiã inclinata & superbiam, paulatimq; in tyrannidẽ degenerãs, a paucis & optimatibus cõuellitur. Ceterum paucorũ potẽtia penes optimates sita, sicut nũc penes vos, vbi diuitiis & factionibus elata, iustitię ceterarumq; virtutũ nullam rationẽ habuerit, plebis prudentia corrigitur. Plebs ipsa vbi a modesto & legitimo regimine ad immodestam & iniquã dominationem deflectere cœperit, ab *vno quopiam* optimo viro compescitur, & vi retrahitur ad officiũ. Vos aũt P C satis prouidistis ne regia potestas vertatur in tyrannidem. ꝑ vno enim, duobus cõmisistis reipub. gubernacula: neq; his infinitũ sed annuũ imperii tẽpus præscripsistis: & nihilo minus addidistis eis custodes trecentos viros, ætate & virtute inter patricios eminẽtes; ex quibus senatus iam constat. vobis autem ipsis, ne ab officii limitibus discedatis, nullam hactenus (vt videtur) adhibuistis custodiam. Ac quamquã vobis nõ timeo ne nimia felicitate corrumpamini, qui nuper ciuitatẽ liberastis a diutina tyrãnide, & nondum nacti estis otium ad insultãdum illudendum ve aliis propter cõtinuatam bellorum seriem: attamen dũ posteritatem vestrã cogitatione præcipio, quantasq; mutationes lõgum æuum afferat, vereor nequando potentiores senatores nouatis rebus imprudẽti ciuitati tyrãnicam dominationem ingerant. Ergo si & plebem ad rempubl. admiseritis, nihil hinc nascetur mali: sed siquis exstiterit qui velit plus posse quam alii, & in senatu aliquam factionẽ in hoc sibi parauerit, (oportet enim prospicere omnia quæ ciuitati accidere est verisimile) die per tribunos dicta cogetur magnus ille vir & venerabilis rationem factorum & cogitatorum reddere vili ac humili plebeculæ: & si conuictus fuerit maleficii, pœnas dabit meritas. Ipsa porro plebs ne petulanter lasciuiat tantam

nacta potestatẽ, neve improbissimorum hominũ instinctu infestet optimates, (solet enim in vulgo tyrannis subolescere) cauebit id & licentiã nimiam comprimet vir aliquis prudẽs dictator a vobis dictus: qui pro potestate libera vitiosam partẽ e ciuitate tollendo, incorruptum seruabit reliquum: & correctis morib. ac vitæ legibus, creatisq; magistratib. qui prudentissime regant rempublicam, expletis intra semestre imperii partibus, priuatus erit denuo, nihil præter honorem ex ea lucratus. Considerantes igitur huiuscemodi formã reip. optimam esse, nolite arcere plebem: sed sicut quotannis magistratus vrbanos creat, legumq; tum sanciendarũ tum abrogandarũ, & pacis belliq; decernendi potestatẽ a vobis accepit, & nihil horũ penes solũ senatum est, cum nulla maiora nec potiora sint ciuitatis negotia: sic eã ad iudicia quoq; admittite, præsertim in caussis quæ ad rempublicã attinent, vbi quis motæ seditionis, aut tyrãnidis affectatæ, aut proditionis cum hoste tractatæ, aut similium criminũ reus agitur. Quanto enim maiorẽ terrorem proposueritis legum transgressorib. & morum corruptoribus, adhibẽdo iniustis cupiditatibus multos oculos & obseruatores, tanto melius cõstitutam habebitis rempublicã. Hæc & alia quædam in hanc sententiam locutus desiit. quæ quotquot post eum rogati sunt, paucis exceptis, approbauerunt. Cumque iam scribendum esset S C, Marcius impetrata dicendi copia, sic exorsus est: Quomodo me P C gesserim in hac republica, & quod propter meã erga vos beneuolentiam in hoc periculũ deuenerim, quãq; *maligne* præter spẽ fauor vester ei respondeat, scitis omnes, & scietis melius vbi negotiũ meũ ad exitũ peruenerit. Sed quoniam vincit Valerii sentẽtia, fausta sint ea vobis, meaq; de futuris vana sit coniectatio. Ceterũ vt & vos qui S C scribitis, sciatis quibus conditionibus plebi dedendus sim; & ego norim qua de re pericliter, iubete tribunos corã dicere quodnã sit maleficium cuius me accusare parant, & quodnam accusationi nomen inscribant. Hæc ille: ratus se ob ea verba quæ in senatu dixerat, accusatũ iri; & volẽs tribunos pfiteri se hac de caussa

ἐξουσίας γενόμενος κύριος, μηδὲ ὑπὸ τῶν κακίστων ἐκδημαγωγούμενος τοῖς κρατίστοις πολεμῇ, καὶ γὰρ ἐν ὄχλῳ φιλεῖ γίνεσθαι ἡ τυραννίς· φυλάξει τε καὶ τοῦτον ἐᾶσαι παρανομεῖν ὁ διαφέρων φρονήσει ἀνήρ, δικτάτωρ ὑφ' ὑμῶν αἱρεθεὶς, ὃς αὐτοκράτορι καὶ ἀνυπευθύνῳ χρώμενος ἐξουσίᾳ, τό τε νοσοῦν ἐξελεῖ τῆς πόλεως μέρος, καὶ τὸ μήπω διεφθαρμένον οὐκ ἐάσει κακωθῆναι, ἔθη τε καὶ νόμιμα βίων τὰ κράτιστα μεθαρμοσάμενος, ἀρχάς τε ἀποδείξας αἳ δὴ ἡγήσονται σωφρονέστατα τῶν κοινῶν ἐπιτροπεύειν. καὶ ταῦτα ἐντὸς ἓξ μηνῶν διοικησάμενος, ἰδιώτης αὖθις ἔσται, τὸ τιμᾶσθαι μόνον ἐκ τούτων λαβὼν, ἄλλο δ' οὐθέν. ταῦτ' οὖν ἐνθυμηθέντες, καὶ τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ἡγησάμενοι κράτιστον εἶναι, μηθενὸς ἀπελαύνετε τὸν δῆμον, ἀλλ' ὥσπερ ἀρχὰς ἀποδείκνυσι τὰς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἡγησομένας τῆς πόλεως, καὶ νόμους τοὺς μὲν ἐπικυροῦν, τοὺς δὲ ἀναιρεῖν, καὶ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης διαγιγνώσκειν, ἃ μέγιστα καὶ κυριώτατά ἐστι τῶν ἐν τῇ πόλει διαπραττομένων, μεταδεδώκατε αὐτῷ, καὶ οὐθενὸς τούτων αὐτοκράτορα πεποιήκατε τὴν βουλήν· οὕτω καὶ τῶν δικαστηρίων μεταδίδοτε, καὶ μάλιστα ὑπὲρ ὧν ἄν τις αἰτίαν ἔχῃ τὴν πόλιν ἀδικεῖν, στάσιν εἰσάγων, ἢ τυραννίδα σκευαζόμενος, ἢ περὶ προδοσίας τοῖς πολεμίοις διαλεγόμενος, ἢ τοιοῦτόν τι κακὸν ἐπιχειρῶν πράττειν. ὅσῳ γὰρ ἂν φοβερωτέρους κατασκευάσητε τοῖς παραβαίνουσι τοὺς νόμους, καὶ τὰ ἔθη κινοῦσι, τοῖς ὑβρισταῖς καὶ πλεονέκταις πολλοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ φύλακας αὐτῶν ἀποδείξαντες, τοσούτῳ κρεῖττον ὑμῖν ἕξει τὰ κοινά. Ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις εἰπὼν, ἐπαύσατο. τῶν δὲ βουλευτῶν οἱ μετ' αὐτὸν ἀνιστάμενοι, πλὴν ὀλίγων, οἱ λοιποὶ ταύτῃ προσέθεντο τῇ γνώμῃ. καὶ ἐπεὶ τὸ προβούλευμα ἔδει γράφεσθαι, λόγον αἰτησάμενος ὁ Μάρκιος εἶπεν· Οἷος μὲν, ὦ βουλή, πρὸς τὰ κοινὰ ἐγὼ γέγονα, καὶ ὡς διὰ τὴν πρὸς ὑμᾶς εὔνοιαν εἰς τοῦτον τὸν κίνδυνον ἐλήλυθα, καὶ ὅτι παρὰ γνώμην ἀπήντηταί μοι τὰ παρ' ὑμῶν, ἅπαντες ἴστε, καὶ ἔτι μᾶλλον εἴσεσθε ὅταν τὰ κατ' ἐμὲ σχῇ τέλος. ἐπεὶ δ' ἡ Οὐαλερίου γνώμη νικᾷ, καὶ συνενέγκῃ μὲν ταῦτα ὑμῖν, καὶ γενοίμην ἐγὼ κακὸς εἰκαστὴς τῶν ἐσομένων. ἵνα τε ὑμεῖς οἱ τὸ προβούλευμα γράφοντες εἰδῆτε ἐφ' οἷς παραδιδόναι με τῷ δήμῳ μέλλετε, κἀγὼ μὴ ἀγνοῶ περὶ τίνος ἀγωνιοῦμαι, κελεύσατε δὴ τοὺς δημάρχους εἰπεῖν ἐναντίον ὑμῶν, τί τὸ ἀδίκημά ἐστιν ἐφ' οὗ μέλλουσί μου κατηγορεῖν, καὶ τὸ ποταπὸν ὄνομα ἐπιγράψουσι τῇ δίκῃ. ὁ μὲν δὴ ταῦτα ἔλεγεν, δοκῶν ἐπὶ τοῖς λόγοις οἷς εἶπεν ἐν τῇ βουλῇ, τὴν δίκην ὑφέξειν· καὶ βουλόμενος ὁμολογῆσαι τοὺς δημάρχους, ὅτι ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας μέλλουσιν

μέλλουσιν αὐτοῦ κατηγορεῖν. οἱ δὲ δήμαρχοι, βουλευσάμενοι καθ' σφᾶς, τυραννίδι ἐπιβουλεύειν αὐτὸν ᾐτιάσαντο, καὶ πρὸς ταύτην ἐκέλευον τὴν αἰτίαν ἥκειν ἀπολογησόμενον· οὐ βουλόμενοι τὸ ἔγκλημα εἰς μίαν αἰτίαν
342 κατακλεῖσαι, καὶ ταύτην οὔτε ἰσχυρὰν, οὔτε τῇ βουλῇ κεχαρισμένην, ἀλλ' ἑαυτοῖς τε περιάπτοντες ἐξουσίαν ὅσα βούλονται ἐγκαλεῖν, καὶ βοήθειαν ἀφαιρήσεσθαι τοῦ Μαρκίου τὴν ἐκ τῶν συνέδρων οἰόμενοι. καὶ ὁ Μάρκιος εἶπεν· Ἀλλ' εἴ τοι ἐπὶ ταύτῃ γε κριθήσομαι τῇ διαβολῇ, δίδωμι ἐμαυτὸν ἐπὶ δίκην τοῖς δημόταις, καὶ μηδὲν ἔτι τὸ κωλῦον γράφεσθαι τὸ προβούλευμα. ἐγένετο δὲ τοῖς πλείοσι τῶν συνέδρων ἀσμένοις ἐπὶ τούτῳ γενέσθαι τῷ ἐγκλήματι τὴν δίκην, κατ' ἀμφότερα, καὶ ὅτι οὐκ ἔσται τὸ λέγειν ἃ φρονεῖ τις ἐν τοῖς συνέδροις ὑπαίτιον, καὶ ὅτι ῥᾳδίως ἀπολύσεται τὴν διαβολὴν ὁ ἀνὴρ, βίον ἐζηλωκὼς σώφρονα καὶ ἀνεπίληπτον. γράφεται δὲ προβούλευμα μετὰ ταῦτα ὑπὲρ τῆς δίκης, καὶ χρόνος εἰς παρασκευὴν τῆς ἀπολογίας ὁρίζεται τῷ ἀνδρὶ μέχρι τῆς τρίτης ἀγορᾶς. αἱ δὲ ἀγοραὶ Ῥωμαίοις ἐγίνοντο, ὡς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, δι' ἡμέρας ἐνάτης. ἐν δὲ ταύταις συνιόντες ἐκ τῶν ἀγρῶν οἱ δημοτικοὶ εἰς τὴν πόλιν, τάς τε ἀμείψεις ἐποιοῦντο τῶν ὠνίων, καὶ τὰς δίκας παρ' ἀλλήλων ἐλάμβανον, τά τε κοινὰ ὅσων ἦσαν κύριοι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ ὅσα ἡ βουλὴ ἐπιτρέψειεν αὐτοῖς, ψῆφον ἀναλαμβάνοντες ἐπεκύρουν· τὰς δὲ μεταξὺ τῶν ἀγορῶν ἑπτὰ ἡμέρας, αὐτουργοί τε ὄντες οἱ πολλοὶ καὶ πένητες, ἐν τοῖς ἀγροῖς διέτριβον. ἐπεὶ δὲ τὸ προβούλευμα ἔλαβον οἱ δήμαρχοι, προελθόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, συνεκάλεσαν εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον· καὶ πολλὰ ἐγκώμια τῆς βουλῆς διελθόντες, καὶ τὰ δόγματα αὐτῆς ἀναγνόντες, προεῖπον ἡμέραν ἐν ᾗ τὴν δίκην ἔμελλον ἐπιτελεῖν· εἰς ἣν ἅπαντας ἠξίουν ἥκειν τοὺς πολίτας, ὡς ὑπὲρ τῶν μεγίστων διαγνωσομένους. ὡς δὲ διεβοήθη ταῦτα, πολλὴ σπουδὴ καὶ παράταξις ἐγένετο τῶν τε δημοτικῶν καὶ τῶν πατρικίων, τῶν μὲν, ὡς τιμωρησομένων τὸν αὐθαδέστατον· τῶν δ', ἵνα μὴ γένηται ὑποχείριος τοῖς ἐχθροῖς, ὡς ὑπὲρ τῆς ἀριστοκρατίας ἀγωνιζόμενος. ἐδόκει δὲ πᾶσα κινδυνεύεσθαι ἡ τοῦ βίου καὶ τῆς ἐλευθερίας δικαίωσις ἐν τῷ τότε ἀγῶνι ἀμφοτέροις. ἐπιστάσης δὲ τῆς τρίτης ἀγορᾶς, ὁ μὲν ἐκ τῶν ἀγρῶν ὄχλος, ὅσος οὔπω πρότερον, συνεληλυθὼς εἰς τὴν πόλιν, ἕωθεν ἔτι κατεῖχε τὴν ἀγοράν. οἱ δὲ δήμαρχοι συνεκάλουν τὸ πλῆθος ἐπὶ τὴν φυλέτιν ἐκκλησίαν, χωρία τῆς ἀγορᾶς περισχοινίσαντες, ἐν οἷς ἔμελλον αἱ φυλαὶ στήσεσθαι κατ' αὐτάς. καὶ τότε πρῶτον ἐγένετο Ῥωμαίοις ἐκκλησία κατ' ἄνδρα ψηφοφόρος

illum accusaturos. At tribuni cõmunicato inter se consilio, crimen tyrannidis affectatæ obiecerũt, iusseruntq; vt ad id responsurus veniret in iudicium; nolentes crimen in simplicem caussam includere, eamque nec validam, nec gratam senatui; sed astruentes sibi licẽtiam accusandi pro libito, simulq; senatum, quo minus Marcio patrocinaretur, deterrituros se putãtes *atrocitate criminis & inuidia*. Tum Marcius: Si ad hanc calumniam respondendũ est, permitto me iudicio populi, nec in mora sum quin S C scribatur. Eius criminis reum agi gratum fuit plerisq; senatorũ, duobus nominibus: tũ quia non postulabatur vt senator sentẽtiæ a se in consessu dictæ rationẽ redderet; *id quod alias non caruisset inuidia*: tum quia facile sperabatur diluiturus hãc calumniam, vir in omni vita frugi & irreprehensibilis. Post hæc S C fit de hac lite, & spatiũ reo ad defensionẽ meditãdam prorogatur in trinundinũ. Nundinæ autẽ Romæ nono quoq; die celebrabãtur, vt nunc etiã. Iis nundinis plebs agrestis in vrbẽ confluebat, venaliaq; permutabat, & iure inter se agebat, & suffragia ferebat de negotiis publicis, de quib. vel leges ei permitterẽt arbitrium, vel senatus ad eã referret: *reliquis* septẽ diebus intermediis ruri degebãt, quod magna pars ob paupertatẽ operarentur suis manibus. Ceterum tribuni accepto S C progressi in forũ, populũ in concionẽ aduocarũt; prolixeq; laudato senatu, lectoq; eius decreto, diẽ dixerunt qua lis decidenda esset; ad eamq; iusserunt omnes ciues adesse, cognituros de rebus maximis. His diuulgatis vtrique se magno studio ad id negotium instruebant: plebeii, vt vindicaturi in hominem arrogantissimum; patricii, *annitentes* ne optimatium propugnator in inimicorum manus veniret: vtrisque omne vitæ libertatisque suæ ius ex huius iudicii euẽtu pendere arbitrantibus. Vbi vero affuerũt tertiæ nundinæ, agrestium turba, quanta numquam antea in vrbem confluxerat, summo mane forum occupauit. tribuni multitudine conuocata ad tributa comitia, loca fori funiculis distincta cuique assignauerunt tribui: ac tunc primum populus Romanus tributis comitiis viritim tulit

suffragia, multum reclamantibus patriciis ne id fieret, & cēturiata ex more fieri postulantibus. superioribus enim temporibus, quoties populus ex permissu senatus quacumq; de re laturus esset suffragia, per consſ. vocari solebat ad cēturiata comitia, peractis prius solennib. quibusdam ex lege sacris; quorū nonnulla etiam nostro fiunt tempore. conueniebatq; multitudo ante vrbem in campum Martium sub signis cum suis centurionibus, nō secus ac in militia. calculos autem ferebant non *vna* omnes, sed per suas quiq; centurias, nec nisi vocati a cōſſ. a Cumq; in vniuersum essent centum nonagintatres centuriæ, in sex classes diuisæ, prima vocabatur ad ferenda suffragia cuius census erat maximus, quæque primum obtinebat in bellis ordinem: in qua censebantur equitum octodecim centuriæ, octuaginta peditum. Post hanc suffragia ferebat classis censu minor, secundum in acie locum occupare solita, nec perinde armata vt prima acies, sed *aliquanto* leuius: constabatque hæc multitudo viginti centuriis: quibus attribuebantur duę fabrorum lignariorum & ærariorum, aliorumq; bello vtilium opificum. Tertia classis *& ipsa* viginti centuriarū, vt secunda; sed censu minor, armaturaq; leuior, locū post illā tenebat ordine proximū. Quarti deinceps vocabantur, qui vt censu *proximis* inferiores erant, ita tutiorē in acie locū obtinebant, & expeditiorem gerebāt armaturam. hi quoq; viginti centurias explebant, & attributas habebant duas centurias bucinatorum tubicinumq;. Quinto loco vocabatur classis minimi census, quæ fundis armabatur & iaculis. hi nullū in acie locū habebāt, sed *velut* expedita manus & velitationibus tantum apta, sequebātur legionarios, in triginta diuisi cēturias. Egentissimi autē ciuium, non pauciores reliquis omnibus, vltimum habebant suffragiū, in vnam *omnes* reiecti centuriam. hi & a collatione tributorum, quæ pro cuiusque censu solebat fieri, & a delectibus immunes, militiam nō sequebantur nisi voluntarii; iis de caussis auctoritatis in suffragādo minimæ. Ergo si primæ classis nonagintaocto centuriæ B consentirēt, hoc est equites & maximi census pedites, finis erat suffragio-

ἡ φυλετική· πολλὰ δ' ἐναντιουμένων τῶν πατρικίων, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, καὶ τὴν λοχῖτιν ἀξιούντων συνάγειν ἐκκλησίαν, ὥσπερ αὐτοῖς πάτριον ἦν. ἐν γὰρ τοῖς πρότερον χρόνοις, ὅτε μέλλοι ψῆφον ἐξενέγκειν ὁ δῆμος, ὑπὲρ ὅτου δήποτε ὧν ἐπιτρέψειεν ἡ βουλή, ἐκάλουν μὲν οἱ ὕπατοι τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν, ἱερὰ πρότερον ἐπιτελέσαντες, ἃ νόμος αὐτοῖς ἐστι, καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐπιτελεῖται. συνῄει δὲ τὸ πλῆθος εἰς τὸ πρὸ τῆς πόλεως Ἄρειον πεδίον, ὑπό τε λοχαγοῖς καὶ σημείοις τεταγμένον, ὥσπερ ἐν πολέμῳ. ἐπέφερον δὲ τὴν ψῆφον οὐχ ἅπαντες ἀναμὶξ λαβόντες, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἰδίους ἕκαστοι λόχους, ὁπότε κληθείη ὑπὸ τῶν ὑπάτων. ὄντων δὲ τῶν συμπάντων τριῶν καὶ ἐνενήκοντα καὶ ἑκατὸν λόχων, καὶ τούτων εἰς ἓξ διῃρημένων συμμορίας, πρώτη μὲν ἐκαλεῖτο συμμορία, καὶ τὴν ψῆφον ἐπέφερεν ἡ τῶν ἐχόντων τὸ μέγιστον τίμημα τῆς οὐσίας, καὶ τὴν πρώτην λαμβανόντων τάξιν ἐν πολέμοις· ἐν οἷς ἦσαν ἱππέων μὲν ὀκτωκαίδεκα λόχοι, πεζῶν δὲ ὀγδοήκοντα. δευτέρα δὲ ἐψηφοφόρει συμμορία τῶν ὑποδεεστέρων τοῖς βίοις, καὶ τὴν ὑποβεβηκυῖαν τάξιν ἐν ταῖς μάχαις μαχομένων, καὶ ὁπλισμὸν οὐ τὸν αὐτὸν ἐχόντων τοῖς προστάταις, ἀλλ' ἐλάττονα· τοῦτο δὲ τὸ πλῆθος εἰς εἴκοσι λό- 343 χους συντεταγμένον ἦν· προσέκειντο δ' αὐτοῖς δύο φυλαὶ τεκτόνων καὶ χαλκοτύπων, καὶ ὅσοι ἄλλοι πολεμικῶν ἔργων ἦσαν χειροτέχναι. οἱ δὲ ἐν τῇ τρίτῃ συμμορίᾳ καλούμενοι, λόχους μὲν ἐξεπλήρουν εἴκοσι, τίμημα δὲ εἶχον ἔλαττον τῶν δευτέρων, καὶ τάξιν τὴν ἐπ' ἐκείνοις ἐλάττονα, καὶ ὅπλα οὐχ οἷα τοῖς πρὸ αὐτῶν ἔφερον. οἱ δὲ μετὰ τούτους καλούμενοι, τίμημά τε οὐσίας ἔλαττον εἶχον, καὶ τάξιν ἐν πολέμῳ τὴν ἀσφαλεστέραν ἐλάμβανον, καὶ ὁπλισμὸν εὐσταλέστερον εἶχον· διῄρηντο δὲ εἰς εἴκοσι καὶ οὗτοι λόχους· συνετάττοντο δὲ καὶ τούτοις δύο λόχοι βυκανιστῶν καὶ σαλπικτῶν. πέμπτη δὲ ἐκαλεῖτο συμμορία τῶν ὀλίγου πάνυ τετιμημένων ἀργυρίου· ὅπλα δὲ ἦν αὐτῶν σαυνία καὶ σφενδόναι· οὗτοι τάξιν οὐκ εἶχον ἐν φάλαγγι, ἀλλὰ ψιλοὶ καὶ κοῦφοι συνεστρατεύοντο τοῖς ὁπλίταις, εἰς τριάκοντα λόχους διῃρημένοι. οἱ δὲ ἀπορώτατοι τῶν πολιτῶν, οὐκ ἐλάττους τῶν ἄλλων ἁπάντων ὄντες, ἔσχατοι τὴν ψῆφον ἀνελάμβανον, ἕνα μόνον ἔχοντες λόχον. οὗτοι στρατειῶν ἦσαν ἐλεύθεροι τῶν ἐκ καταλόγου, καὶ εἰσφορῶν τῶν κατὰ τιμήματα γινομένων ἀτελεῖς, καὶ δι' ἄμφω ταῦτα ἐν ταῖς ψηφοφορίαις ἀτιμότατοι. εἰ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν πρώτων λόχων, οὓς οἵ τε ἱππεῖς ἐξεπλήρουν, καὶ τῶν πεζῶν οἱ τὴν πρώτην τάξιν ἐν τῷ πολέμῳ λαμβάνοντες, τὸ αὐτὸ φρονήσαιεν ἑπτὰ καὶ ἐνενήκοντα λόχοι, τέλος εἶχεν ἡ ψηφοφορία, καὶ

εία, καὶ οὐκέτι τοῖς λοιποῖς ἓξ καὶ ἐνενήκοντα λόχοις ἀνεδίδοτο ἡ ψῆφος· εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, ἡ δευτέρα συμμορία τῶν δύο καὶ εἴκοσι λόχων ἐκαλεῖτο, καὶ ἡ τρίτη· καὶ τοῦτο συνέβαινεν ἕως οὗ τὸ αὐτὸ φρονήσωσιν ἑπτὰ καὶ ἐνενήκοντα λόχοι. καὶ τὰ μὲν πολλὰ τῶν ἀγωνισμάτων ἐπὶ τῶν πρώτων κλήσεων τέλος ἐλάμβανεν, ὡς μηδὲν ἔτι δεῖν τῶν ἐσχάτων· σπανίως δέ που πρᾶγμα οὕτως ἐνδιαζόμενον ἐνέπιπτεν, ὥστε μέχρι τῆς ἐσχάτης ψήφου τῶν ἀπορωτάτων προελθεῖν· καὶ ἦν ὥσπερ πέρας τοῦτο διαιρεθέντων τῶν προτέρων δύο καὶ ἐνενήκοντα καὶ ἑκατὸν λόχων, τὴν τελευταίαν ψῆφον ἐπενεχθεῖσαν ἐκείναις, αἰτίαν γενέσθαι τῆς ἐπὶ θάτερα ῥοπῆς. οἱ μὲν οὖν συναγωνιζόμενοι Μαρκίῳ, ταύτην ἠξίουν καλεῖν τὴν ἀπὸ τῶν τιμημάτων ἐκκλησίαν, ὑπολαμβάνοντες τάχα μὲν ἀπὸ τῆς πρώτης κλήσεως ὑπὸ τῶν ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα λόχων ἀπολυθήσεσθαι τὸν ἄνδρα· εἰ δὲ μή γε, ὑπὸ τῆς δευτέρας, ἢ τρίτης. οἱ δὲ δήμαρχοι ταῦτα ὑφορώμενοι, καὶ αὐτοὶ τὴν φυλετικὴν ἐκκλησίαν ᾤοντο δεῖν συνάγειν, καὶ τοῦ ἀγῶνος ἐκείνην ποιῆσαι κυρίαν· ἵνα μήτε οἱ πένητες τῶν πλουσίων μειονεκτῶσι, μήτε οἱ ψιλευκοὶ τῶν ὁπλιτῶν ἀτιμοτέραν ἔχωσι χώραν, μήτε ἀπερριμμένον εἰς τὰς ἐσχάτας κλήσεις τὸ δημοτικὸν πλῆθος ἀποκλείηται τῶν ἴσων ψήφων· ἰσόψηφοι δὲ καὶ ὁμότιμοι πάντες ἀλλήλοις γενόμενοι, μιᾷ κλήσει τὴν ψῆφον ἐπενέγκωσι κατὰ φυλάς. καὶ ἐδόκουν δικαιότερα αὐτοὶ τῶν ἑτέρων ἀξιοῦν· δημοτικὸν οἰόμενοι δεῖν, ἀλλ᾽ οὐκ ὀλιγαρχικὸν εἶναι τὸ τοῦ δήμου δικαστήριον, καὶ τὴν περὶ τῶν ἀδικούντων τὸν κοινὸν διάγνωσιν ἁπάντων εἶναι κοινήν. συγχωρηθέντος δὲ αὐτοῖς καὶ τούτου μόγις ὑπὸ τῶν πατρικίων, ἐπεὶ τὴν δίκην ἔδει λέγεσθαι, πρῶτος ἀνέβη Μινύκιος ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, καὶ ἔλεξεν οὓς ἐπέστελλεν αὐτῷ λόγους ἡ βουλή· πρῶτον μὲν ἁπάσας τὰς εὐεργεσίας ὑπομιμνήσκων, ὅσας ἦν εἰληφὼς ὁ δῆμος παρὰ τῶν πατρικίων· ἔπειτα ἀξιῶν ἀντὶ πολλῶν καὶ καλῶν ἔργων μίαν ἀποδοθῆναι παρὰ τοῦ δήμου δεομένοις σφίσιν ἀναγκαίαν χρείαν, ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς πόλεως ἀγα-
344 θῷ· πρὸς δὲ τούτοις, ἐπαινῶν μὲν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην, καὶ ὅσης εὐδαιμονίας ἑκάτερον τούτων αἴτιόν ἐστι ταῖς πόλεσιν ἐπιλεγόμενος· κατηγορῶν δὲ διχοστασίας καὶ πολέμων ἐμφυλίων, ἐξ ὧν πόλεις αὐτάνδρους ἀπέφαινεν ἀνῃρῆσθαι, καὶ ἔθνη ὅλα διολωλέναι· παρακαλῶν δὲ μὴ τὰ χείρω αἱρεῖσθαι περὶ τῶν κρειττόνων ὀργῇ ἐπιτρέψαντας, ἀλλ᾽ ἐκ λογισμοῦ σώφρονος τὰ μέλλοντα ὁρᾶν, μηδὲ τοῖς κακίστοις τῶν πολιτῶν χρῆσθαι συμβούλοις περὶ τῶν μεγίστων βουλευομένους, ἀλλὰ τοῖς κρατίστοις σφίσι δοκοῦσιν, ὑφ᾽ ὧν ἤδεσαν ἂν εἰρήνη

rum, nec vocabantur reliquæ nonagintaquinq;. quod ni fieret, secunda classis vigintiduatum centuriarũ vocabatur; post tertia, & reliquæ deinceps, donec consentirent nonagintasex centuriæ. ac pleræque controuersiæ primarum classium suffragiis decidebãtur; ita vt non amplius esset opus vltimis: sed rarissime incidebat tanta ambiguitas, vt deueniretur ad vltimam inopum centuriam; quæ diuisis *bifariam* priorib. CXCII centuriis, alterutri parti accedẽs, eam suo momento preponderare faceret, suoque suffragio cõtrouersiæ finem imponeret. Itaq; Marcii fautores poscebant *centuriata* comitia, in quibus pro censu ferebantur suffragia; sperãtes fore vt a primæ classis nonaginta octo centuriis absolueretur; vel saltem a secundæ tertiæve classis centuriis. Tribuni vero idem suspicantes, tributa comitia maluerũt cogere, eisque iudicium committere, ne vel opulenti egenos prerogatiua vincerẽt, vel classici proletarios; neve plebs in extremã reiecta classem excluderetur a suffragiis; sed omnes calculi & honoris iure inter se æquarẽtur, atq; vnâ tributim ad suffragia vocarẽtur. Videbanturq; æquũ postulare, quod populi iudiciũ penes plebẽ potius esse debeat quã penes factionẽ optimatũ, & læsæ reip. crimen ad omniũ cognitionem pertineat. Id cũ ægre obtinuissent a patriciis, iamq; caussam dici oporteret, primus Minucius cõsul ascenso *suggestu* exposuit quę a senatu in mandatis habebat: exorsusq; a cõmemoratione beneficiorũ quæ plebs a patriciis accepisset, pro tam multis & egregiis meritis, *senatus nomine* vnam a plebe gratiam, ipsis *tunc* necessariam, & reipublicę bonam *atq; commodam*, repoposcit. post hæc adiicit multa in laudem pacis & concordiæ, recensens quantas felicitates ambæ ciuitatibus afferant; econtra discordiam damnans bellaque ciuilia, quibus & vrbes excisæ sint vna cum suis ciuibus, & nationes integræ internecione deletæ. oratq; ne iræ indulgentes deteriora sequantur, neglectis potioribus; sed sobria cogitatione in futurum prospiciant: & cũ agatur de re maxima, non nequissimi cuiusque ciuis consilium sequantur, sed virorum optimorum, a quib. sciant pacis

belliq; temporib. plurimum adiutam patriã; de quorũ fide, quasi mutarint ingeniũ, dubitare nõ deceat. Summa orationis eo tẽdebat ne suffragia ferrent contra Marciũ; sed, si fieri posset, *propter ipsius virtutẽ* virũ absoluerent, memores quomodo sit meritus de republica, quotq; egregia & præclara facinora in bellis ꝓ libertate atq; imperio populi Romani ediderit. nec esse bonorũ virorũ officiũ, vt contra ius ac fas, plus apud se valere sinant verba eius inania quã tot benefactorum gratiam. honestam etiam absoluendi occasionem eis obtigisse; quando ille se vltro aduersariis præbeat, acquieturus in illorum de se iudicio. sin autem cum illo in gratiam redire nequeant, sed implacabile in eũ gerant odium, respiciant *saltem* deprecãtem pro eo senatum, trecẽtos viros totius ciuitatis optimos, flectanturq; ac moueantur animis, nec ꝓpter vnius inimici pœnã tot amicorum preces repellãt, sed in tot bonorũ virorum gratiam vnius viri caussam negligãt. Hęc & his similia locutus, postremo hanc orationi adiecit clausulam: si suffragiis suis eũ absoluerint, fore vt reum ꝓpter innocentiã absoluisse æstimẽtur: sin iudicium ei remiserint, fore vt deprecatorib. eũ donasse videãtur.

Vbi Minuci⁹ desiit, Sicinius tribunus ꝓdit *in medium*, aitq; nec se proditurũ libertatẽ populi, nec sponte passurum vt ꝓdatur ab aliis: sed si patricii hominẽ serio ad populi iudiciũ sistant, daturũ se populo calculos, nec aliud facturum præterea. Tum Minucius: Quandoquidẽ, tribune, suffragiis hominẽ submittere omnino vultis, intra criminis limites stet accusatio: & quãdo eũ tyrãnidem affectare insimulastis, hoc *crimen* edocete, eiusq; afferte argumẽta. Verba aũt illius quæ ad senatũ contra plebẽ fecit, vt dicitis, nec memorate nec accusate. nã quod ad hoc attinet, ex senatus decreto absolutus est, & de certo crimine caussam apud populũ dicet. His finitis S C legit, atq; ita protestatus descendit.

Tũ primus tribunorũ Sicinius accusationẽ meditata atq; accurata oratione pertexuit, quidquid vmquã reus contra plebem fecerat aut dixerat, ad tyrannidis affectationẽ referens. Post eum perorarunt qui plurimum inter tribunos poterant. Deinde vbi

καὶ κατὰ πολέμους πολλὰ ὠφεληκυῖαν τὴν πατρίδα, οἷς οὐκ ἂν δικαιώσωσιν, ὡς μεταβεβλημένοις τὴν φύσιν, ἀπιστεῖν. ἓν δὲ κεφάλαιον ἦν ἁπάντων τῶν λόγων, μηδεμίαν αὖθις ἐπενεγκεῖν κατὰ τοῦ Μαρκίου ψῆφον, ἀλλὰ μάλιστα μὲν δὴ αὐτὸν ἀφεῖναι τὸν ἄνδρα, ἀναμιμνησκομένους οἷος εἰς τὰ κοινὰ ἐγένετο, καὶ ὅσους κατώρθωσεν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας τε καὶ ἡγεμονίας πολέμους, καὶ ὡς οὔτε ὅσια, οὔτε δίκαια, οὔτε προσήκοντα σφίσι ποιήσουσι, λόγων μὲν αὐτῷ μνησικακοῦντες φαύλων, ἔργων δὲ ἀχαριστοῦντες καλῶν· εἶναι δὲ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀφέσεως καλὸν, ὅτε γε αὐτὸς ἥκει παρέχων τὸ σῶμα τοῖς διαφόροις, καὶ στέρξων ὅ τι ἂν ἐκεῖνοι περὶ αὐτοῦ διαγνῶσιν. εἰ δὲ οὐχ οἷοί τέ εἰσι διαλύσασθαι πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλὰ χαλεπῶς καὶ ἀπαραιτήτως ἔχουσιν, ἐνθυμηθέντας ὅτι ἡ βουλὴ δεησομένη περὶ αὐτοῦ πάρεστιν, ἄνδρες οἱ κράτιστοι τῆς πόλεως τριακόσιοι, παθεῖν τι καὶ ἐπικλασθῆναι τὰς γνώμας, καὶ μὴ δι᾽ ἑνὸς ἐχθροῦ τιμωρίαν, τοσούτων δέησιν ἀπώσασθαι φίλων, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν χάριν δίκην ἑνὸς ἀνδρὸς ὑπεριδεῖν. Ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις εἰπὼν, τελευταῖον ἐκεῖνον ὑπέθηκε τὸν λόγον, ὅτι ψήφου μὲν ἐπαχθείσης, ἐὰν ἀπολύσωσι τὸν ἄνδρα, διὰ τὸ μηδὲν ἀδικεῖσθαι τὸν δῆμον ὑπ᾽ αὐτοῦ, δόξουσιν ἀφεικέναι· ἐὰν δὲ κωλύσωσιν ἐπιτελεσθῆναι δίκην, τοῖς δεομένοις ὑπὲρ αὐτοῦ φανήσονται κεχαρισμένοι. παυσαμένου δὲ τοῦ Μινυκίου, παρελθὼν ὁ δήμαρχος Σικίννιος, οὔτε αὐτὸς ἔφη προδώσειν τὴν ἐλευθερίαν τῶν δημοτῶν, οὔτε τοῖς προδιδοῦσιν ἐπιτρέψειν ἑκών· ἀλλ᾽ εἰ τῷ ὄντι παρέχουσιν οἱ πατρίκιοι τὸν ἄνδρα ἐπὶ δίκην τοῖς δημοτικοῖς, ἀναδώσειν περὶ αὐτοῦ ψῆφον, ἄλλο δὲ ποιήσειν περὶ ταῦτα οὐδέν. μετὰ ταῦτα παρελθὼν ὁ Μινύκιος εἶπεν· Ἐπειδὴ πάντως, ὦ δήμαρχε, ψῆφον ἐπενεχθῆναι περὶ τοῦ ἀνδρὸς προθυμεῖσθε, μηδὲν ἔξω τοῦ ἐγκλήματος κατηγορεῖτε· ἀλλ᾽ ἐπὶ τυραννίδι αὐτὸν ἐπιχειρεῖν εἰσηγγείλατε, τοῦτο διδάσκετε, καὶ περὶ τούτου τὰς πίστεις φέρετε. λόγων δὲ αὐτῶν ὧν αἰτιᾶσθε κατὰ τοῦ δήμου πρὸς τὴν βουλὴν εἰπεῖν, μήτε μέμνησθε, μήτε κατηγορεῖτε. ἀφεῖσθαι γὰρ αὐτὸν ἐψηφίσατο ταύτης τῆς αἰτίας τὸ συνέδριον, καὶ ἐπὶ ῥητοῖς ἥκειν εἰς τὸν δῆμον ἐπιδικαιῶσαι. καὶ μετὰ τοῦτο ἀνέγνω τὸ προβούλευμα. ὁ μὲν δὴ ταῦτα εἰπών τε καὶ ἐπιμαρτυράμενος, κατέβη. τῶν δὲ δημάρχων πρῶτος μὲν διέθετο τὴν κατηγορίαν Σικίννιος ἐκ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ παρασκευῆς, πάντα ὅσα πράττων ἢ λέγων ὁ ἀνὴρ κατὰ τοῦ δήμου διετέλεσεν, εἰς κατασκευὴν τυραννίδος ἀναφέρων. ἔπειτα μετ᾽ ἐκεῖνον οἱ δυνατώτατοι τῶν δημάρχων εἶπον. ὡς δὲ παρέλαβεν

ἔλαβεν ὁ Μάρκιος τὸν λόγον, ἀρξάμενος ἄνωθεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας, διῆλθεν ὅσας ἐστρατευμένος ἦν ὑπὲρ τῆς πόλεως στρατείας, καὶ ὅσους εἴληφως ἐπινικίους παρὰ τῶν στρατηγῶν στεφάνους, πολεμίων τε τοὺς ληφθέντας αἰχμαλώτους ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ πολιτῶν τοὺς διασωθέντας ἐν τοῖς ἀγῶσι· καὶ παρ᾽ ἕκαστον τῶν λεγομένων τά τε ἀριστεῖα ἐπεδείκνυτο, καὶ τοὺς στρατηγοὺς μάρτυρας παρείχετο, καὶ τῶν πολιτῶν τοὺς διασωθέντας ἐξ ὀνόματος ἐκάλει.
345 οἱ δὲ παρῆσαν ὀλοφυρόμενοι, καὶ δεόμενοι τῶν πολιτῶν, μὴ τὸν αἴτιον σφίσι τῆς σωτηρίας, ὡς πολέμιον ἀπολέσαι καὶ κτεῖναι, μίαν τε ἀντὶ πολλῶν ψυχὴν αἰτούμενοι, καὶ παραδιδόντες ἑαυτοὺς ἀντ᾽ ἐκείνου χρῆσθαι ὅ τι βούλονται. ἦσαν δ᾽ οἱ πλείους αὐτῶν ἐκ τοῦ δημοτικοῦ φύσεως, καὶ πολλὰ τῷ κοινῷ χρήσιμοι· ὧν τάς τε ὄψεις καὶ τὰς δεήσεις δι᾽ αἰσχύνης ὁ δῆμος λαμβάνων, εἰς οἴκτους καὶ δάκρυα ἐτράπετο. ὡς δὲ καὶ τὴν ἐσθῆτα ὁ Μάρκιος περιρρηξάμενος, ἐπεδείξατο τὰ στέρνα τῶν τραυμάτων μεστὰ, καὶ τὰ ἄλλα μέρη τοῦ σώματος ἀνάπλεων τῶν πληγῶν, εἰ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων ἔργα εἶναι νομίζουσι, σώζειν μὲν ἐκ τῶν πολεμίων τοὺς πολλοὺς, ἀπολλύναι δὲ τοὺς σωθέντας ἐν εἰρήνῃ· καὶ εἰ τυραννίδα κατασκευαζόμενός τις τὸ δημοτικὸν ἐλαύνει μέρος ἐκ τῆς πόλεως, ὑφ᾽ οὗ μάλιστα αὔξεταί τε καὶ τρέφεται τυραννίς· ἔτι δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ὅσον μὲν ἦν τοῦ δημοτικοῦ μέρους ἐπιεικὲς καὶ φιλόχρηστον, ἀπολύειν ἐβόα τὸν ἄνδρα, καὶ δι᾽ αἰσχύνης ἐλάμβανεν, εἰ καὶ δίκην ὑπέχει τὴν ἀρχὴν περὶ τοιαύτης αἰτίας, ἀνὴρ τοσαυτάκις ὑπεριδὼν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἕνεκα τῆς ἁπάντων φυλακῆς. ὅσοι δὲ ἦσαν φύσει βάσκανοι καὶ μισόχρηστοι καὶ πρὸς πᾶσαν εὐκίνητοι στάσιν, ἤχθοντο μὲν ἀπολύειν τὸν ἄνδρα μέλλοντες, οὐκ εἶχον δὲ ὅ τι ἂν ἄλλο ποιῶσι, διὰ τὸ μηδεμίαν εὑρίσκειν ἀφορμὴν τυραννίδος ἢ ἐπιθέσεως φαινομένην, ὑπὲρ ἧς τὰς ψήφους ἀνειλήφεσαν. τοῦτο καταμαθὼν ὁ Δέκιος ἐκεῖνος, ὁ καὶ τοὺς ἐν τῇ βουλῇ ποιησάμενος λόγους, καὶ τὸ προβούλευμα περὶ τῆς δίκης γραφῆναι παρασκευάσας, ἀνέστη, καὶ σιωπὴν γενέσθαι κελεύσας, ἔλεξεν· Ἐπειδὴ, ὦ δημόται, τῶν ἐν τῇ βουλῇ λεχθέντων ὑπὸ Μαρκίου λόγων, καὶ τῶν διὰ τούτων ἀκολουθησάντων ἔργων βιαίων τε καὶ ὑπερηφάνων ἀπολύουσιν αὐτὸν οἱ πατρίκιοι, καὶ οὐδὲ ἡμῖν ἐπιτρέπουσι κατηγορεῖν, ἀκούσατε δὴ ὑμεῖς ἔργον ἔξω τῶν λόγων ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ τυγχάνει διαπεπραγμένος, ὡς αὔθαδες καὶ τυραννικὸν, καὶ δι᾽ ὑμῶν κατέλυσε νόμον αὐτὸς ἰδιώτης ὢν, μάθετε. ἴστε δή που πάντες, ὅτι τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσα ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι᾽ ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κε-

vices dicendi venerunt ad Marcium, exorsus inde ab adolescētia sua, recēsuit quoties militauerit pro republica, quot victrices ab imperatorib. coronas acceperit, quot hostes viuos ceperit, quot ciues in prœliis seruauerit: & ad singula dicta ostēdebat fortitudinis præmia, imperatores testes citabat, & ciues seruatos vocabat suo quemq; nomine. qui *vocati*, aderant, lamentātes, rogantesq; suos ciues, ne auctorem suæ salutis vt hostem perderent, vnamq; pro multis animā reposcentes, & seipsos dedentes pro eo mulctandos quo modo libēret. horum pleriq; plebeii erant, bene de republica meriti; quorum aspectum & preces reuerita plebs, mouebatur ad miseratione & lacrymas. Vt vero etiam Marcius scissa veste pectus cicatricibus oppletū ostendit, & pari modo affectas ceteras partes corporis, *rogitans* num putēt eiusdem esse populum in bello seruare, & seruatū in pace perdere; & *qui consistat vt idem aliquis dicatur* tyrannidem affectare, & plebē ex vrbe pellere, per quam præcipue solet tyrānis coalescere & foueri: nondū loqui desierat, cum mitior & bonorum virorū amantior plebis pars acclamabat absoluēdum hominem: pudendū existimans vel hoc ipsum, quod huiusmodi criminis reus ageretur vir qui toties vitam suā contempsisset pro salute omnium. Ceterum qui erant ingenio inuido probisque infenso, & ad quaslibet seditiones facillime impellebantur, ęgre adduci poterant vt virum absoluerent: nihil tamen aliud facere poterant, cū nihil in eo inuenirent quod in tyrannum vel insidiatorem competeret: de quo crimine *tunc* ferēdus erat calculus. Quod vbi animaduertit Decius ille qui apud senatū verba fecerat, atq; effecerat vt S C de hoc iudicio scriberetur, surrexit, & indicto silētio *sic* locutus est: Quoniam Marcii verba Quirites in senatu dicta, quæq; inde facta violēta & superba cōsecuta sunt, absoluūt patricii, ac ne nos quidē accusare permittūt, audite quodnā facinus egregius hic vir pter verba illa perpetrarit, quā arrogans & tyrānicum; & qualē vestram legē homo priuatus violare ausus sit, discite. Scitis nimirū omnes, prædā ex hostibus nostra virtute partam legibus addi-

ci populo; & ne ducem quidē exercitus in eam ius habere, nedum priuatum aliquem; sed quæstori eam tradi, vendique, & pecuniam referri in ærarium. Hanc legem nullus ab V C non dicam violauit, sed ne reprehendit quidem, excepto vno hoc Marcio: qui contempta eius auctoritate solus nos Quirites publicis fraudare spoliis ausus est, nō pridem, sed superiori anno *proximo*. Cum enim excursionem fecissetis in agrum Antiatem, & multum mancipiorum, pecorum, frumenti, aliarumque rerum acquisiuissetis, ille nec quæstori hæc obtulit, nec ipse vendidit & pretium in ærarium retulit; sed totam prędam suis amicis dilargitus est. Hoc equidē facinus argumentū aio tyrannidis. quid ni? cum adulatores suos & satellites futuræq; tyrannidis assertores publica demeritus sit pecunia. eoq; facto aperte violatam esse legem assero. Alterutrū igitur demōstret Marcius, aut prædam ex hostib. captam se non diuisisse amicis suis; aut factū quidem, sed saluis legibus: quorum neutrum apud vos dicere poterit. nā vtrumq; ipsi scitis, & legem & factum; nec potestis nisi cōtra leges & iusiurandum *hunc* absoluere. Omissis igitur coronis, præmiis fortitudinis, cicatricibus, ceterisq; præstigiis, ad hæc responde Marci. iā enim tibi de his dicendi locum facio. Hęc accusatio magnam inclinationem fecit in partē alteram. nam qui prius æquiores ei fuerant, eumq; absoluere gestierant, his auditis fauebant remissius. at maligna turba, quæ plebis erat pars maxima, hominem modis omnib. perditum cupiens, tanta tamq; luculenta occasione arrepta, magis etiā ad id faciēdum incitabatur. Verum enim erat de pręda diuisa; licet nō malo animo factū esset, nec ad struendam tyrannidē, vt calumniabatur Decius; sed optimo animo, vt publicis malis *ea re* afferretur remediū. cum enim plebs adhuc dissideret a patriciis, hostes audaciores ob eam rē facti, crebras in agrum Romanum faciebant excursiones, multasque inde prædas abigebant: & quoties senatus vellet copias emittere quæ arcerent, nullus plebeiorum exibat, sed alienis malis gaudebāt, cladem q; negligebant: nec patriciorum manus ad repugnandum per se satis

λάβῃ ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών· ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν, ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς τὸ δημόσιον ἀναφέρει τὰ χρήματα. καὶ τοῦτον τὸν νόμον ἐξ οὗ τήνδε οἰκοῦμεν τὴν πόλιν, οὐχ ὅπως κατέλυσέ τις, ἀλλ' οὐδὲ ᾐτιάσατο μὴ οὐχὶ καλῶς ἔχειν· ἀλλ' οὗτος μόνος Μάρκιος ὑπεριδὼν αὐτοῦ κειμένου καὶ κυρίου ὄντος, μόνος ἠξίωσεν ἀφαιρήσασθαι τὰ κοινὰ ἡμῶν, ὦ δημόται, λάφυρα, πρώην καὶ οὐ πάλαι. ποιησαμένων γὰρ ὑμῶν καταδρομὴν τῆς Ἀντιατῶν γῆς, καὶ πολλὰ μὲν σώματα, πολλὰ δὲ βοσκήματα, πολὺν δὲ σῖτον, πολλὰ δὲ ἄλλα χρήματα περιβαλομένων, οὔτε τῷ ταμίᾳ ταῦτα ἀπέδειξεν, οὔτε αὐτὸς ἀποδόμενος εἰς τὸ δημόσιον ἀνήνεγκε τὸ ἀργύριον, ἀλλὰ διένειμε καὶ κατεχαρίσατο τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις ἅπασαν τὴν λείαν. τοῦτο δὴ τυραννίδος τεκμήριον εἶναι φημὶ τὸ ἔργον. πῶς γὰρ οὔ; ὃς τοὺς ἑαυτοῦ κόλακάς τε καὶ σωματοφύλακας, καὶ τῆς μελλούσης συνεργοὺς τυραννίδος τῶν δημοσίων εὐηργέτει χρημάτων· καὶ νόμου κατάλυσιν εἶναι φανερὰν ταύτην λέγω. δυοῖν δὴ θάτερον ἀποφηνάτω παρελθὼν Μάρκιος, ἢ ὡς οὐ διένειμε τὰ λάφυρα τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις ἃ ἔλαβεν ἐκ τῆς πολεμίας, ἢ ὡς ταῦτα ποιῶν οὐ καταλύει τοὺς νόμους. ὧν οὐδέτερον ἕξει πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν. αὐτοὶ γὰρ ἀμφότερα ἴστε, καὶ τὸν νόμον, καὶ τὸ ἔργον, καὶ οὐκ ἔνεστιν ὑμῖν ἀποψηφισαμένοις αὐ- 346
τοῦ τὰ δίκαια καὶ τὰ εὔορκα δοκεῖν ἐγνωκέναι. ἐάσας δὴ τοὺς στεφάνους, καὶ τὰ ἀριστεῖα, καὶ τὰ τραύματα, καὶ τὴν ἄλλην τερατείαν, πρὸς ταῦτα λέγε, ὦ Μάρκιε· παραδίδωμι γὰρ ἤδη σοὶ τὸν λόγον τοῦτον. Τοῦτο τὸ κατηγόρημα πολλὴν ἐποίησε τὴν ἐπὶ θάτερα μεταβολήν. οἱ μὲν γὰρ ἐπιεικέστεροί τε καὶ σπουδάζοντες ὑπὲρ ἀφέσεως τοῦ ἀνδρὸς, μαλακώτεροι τούτων ἀκούσαντες ἐγένοντο· ὁ δὲ κακοήθης ἄπορος, ὃ τοῦ δήμου πλεῖστον μέρος ἦν, ἐκ παντὸς ἀπολέσαι τὸν ἄνδρα δήπου προθυμούμενον, ἔτι μᾶλλον εἰς ταῦτα ἐπερρώσθη, μεγάλης ἀφορμῆς καὶ φανερᾶς λαβόμενον. ἦν γὰρ ἀληθὴς ἡ τῶν λαφύρων διάδοσις· οὐ μὴν ἐκ προαιρέσεώς γε πονηρᾶς, καὶ ἐπὶ κατασκευῇ τυραννίδος, ὡς ὁ Δέκιος ᾐτιᾶτο, γενομένη, ἀλλ' ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου, καὶ ἐπανορθώσεως ἕνεκα τῶν κατεχόντων τὰ κοινὰ κακῶν. στασιάζοντος γὰρ ἔτι καὶ διεστηκότος ἀπὸ τῶν πατρικίων τοῦ πλήθους τότε, καταφρονήσαντες οἱ πολέμιοι, καταδρομὰς τῆς χώρας ἐποιοῦντο, καὶ λεηλασίας συνεχεῖς· καὶ ὁπότε δόξῃ τῇ βουλῇ τὴν κωλύσουσαν ταῦτα δύναμιν ἐξελθεῖν, οὐδεὶς ἐξῄει τῶν δημοτῶν, ἀλλ' ἐπέχαιρόν τε καὶ περιεώρων τὰ γινόμενα· ἡ δὲ τῶν πατρικίων χεὶρ οὐκ ἦν καθ' αὑτὴν ἀξιόμα-

ἀξιόμαχος. τοῦτο καταμαθὼν ὁ Μάρκιος, ὑπέσχετο τοῖς ὑπάτοις, ἐὰν ἐπιτρέψωσιν αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν, στρατιὰν ἄξειν ἑκούσιον ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ δίκην λήψεσθαι παρ' αὐτῶν ἐν τάχει. λαβὼν δὲ τὴν ἐξουσίαν ὁ Μάρκιος, συνεκάλει τούς τε πελάτας καὶ τοὺς φίλους, καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν οἷς ἦν βουλομένοις ἀπολαῦσαί τε τῆς τοῦ στρατηγοῦ τύχης κατὰ τὰ πολέμια, καὶ ἀρετῆς. ὡς δὲ αὐτῷ χεὶρ ἀξιόμαχος ἐδόκει συνεληλυθέναι, προῆγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους οὐδέν πω προσδόξας. ἐμβαλὼν δὲ εἰς χώραν πολλῶν ἀγαθῶν μεστὴν, καὶ γενόμενος ἀφθόνου λείας κύριος, ἐφῆκε τοῖς στρατιώταις ἅπαντα τὰ ληφθέντα διανείμασθαι, ἵνα οἱ μὲν συναράμενοι τοῦ ἔργου, τὸν τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι, προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατιὰς ἀπαντῶσιν· οἱ δὲ ἀποκνήσαντες, ἐνθυμηθέντες ὅσων ἀγαθῶν αὐτοῖς ἐξὸν μεταλαβεῖν, διὰ τὸ στασιάζον ἀπεκωλύθησαν, εἰς τὰς λοιπὰς ἐξόδους γίνωνται φρονιμώτεροι. διάνοια μὲν τοῦ ἀνδρὸς ἥδε ἐγένετο περὶ τὸ ἔργον. ὄχλῳ δὲ ὑπούλῳ καὶ φθονερῷ δεχομένοις αὐτὴν καθ' αὐτὴν ἡ πρᾶξις ἐξεταζομένη, δημαγωγία τις ἐφαίνετο εἶναι, καὶ δεκασμὸς τυραννικός. ὥστε βοῆς καὶ θορύβου πᾶσα ἦν ἀνάπλεως ἡ ἀγορὰ, καὶ οὔτε ὁ Μάρκιος πρὸς ταῦτα εἶχεν ὅ τι ἀπολογήσαιτο, οὔτε ὁ ὕπατος, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς, οἷα δὴ παραδόξου καὶ ἀπροσδοκήτου φανείσης ἐπὶ σφίσι τῆς αἰτίας.

ἐπεὶ δὲ οὐδεὶς οὐκέτι ἀπελογεῖτο, ἀνέδωκαν οἱ δήμαρχοι τὴν ψῆφον ταῖς φυλαῖς, τίμημα ἐπιγράψαντες τῇ δίκῃ φυγὴν ἀΐδιον, κατὰ δέος, οἶμαι, τοῦ μὴ ἁλῶναι τὸν ἄνδρα, θανάτῳ αὐτὸν τιμήσαντες. ὡς δὲ ἐπεψήφισαν ἅπαντες, διαριθμουμένων τῶν ψήφων, οὐ μέγα τὸ διάλλαγμα ἐφάνη. μιᾶς γὰρ καὶ εἴκοσι τότε φυλῶν οὐσῶν, αἷς ἡ ψῆφος ἀνεδόθη, τὰς ἀπολυούσας ἔσχεν ὁ Μάρκιος ἐννέα. ὥστε εἰ δύο προσῆλθον αὐτῷ φυλαὶ, διὰ τὴν ἰσοψηφίαν ἀπελύετο ἂν, ὥσπερ ὁ νόμος ἠξίου. αὕτη πρώτη κατ' ἀνδρὸς πατρικίου πρόκλησις εἰς τὸν δῆμον ἐγένετο ἐπὶ δίκῃ. ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου τοῖς ὕστερον λαμβάνουσι τὴν τοῦ δήμου προστασίαν, ἔθος κατέστη, καλεῖν οὓς δόξειε τῶν πολιτῶν δίκην ὑφέξοντας ὑπὸ τοῦ δήμου. καὶ ἐντεῦθεν ἀρξάμενος ὁ δῆμος ἤρθη μέγας· ἡ δὲ ἀριστοκρατία πολλὰ τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματος ἀπέβαλε, βουλῆς τε μετέχειν ἐπιτρέπουσα
347 τοῖς δημοτικοῖς, καὶ ἀρχὰς μετιέναι συγχωροῦσα, ἱερῶν τε προστασίας λαμβάνειν οὐ κωλύουσα, καὶ ὅσα ἄλλα τιμιώτατα ἦν καὶ ἴδια τῶν πατρικίων μόνων, ἅπασι κοινωσαμένη, τὰ μὲν ὑπ' ἀνάγκης τε

erat valida. quo animaduerso Marcius promisit consulibus, si se ducem facerent, exercitu voluntariorum educto breui se pœnas sumpturum de hostibus. qua potestate impetrata, conuocauit cliētes & amicos, & siqui alii ciues e bellica ducis virtute ac felicitate sperarent aliquid emolumenti. cumque iam videretur habere circa se manum satis validam, ex improuiso hostes inuasit. factaque irruptione in agrum refertum magna bonarum rerum copia, numerosa præda potitus, permisit milites inter se totam partiri; vt qui se operi addiderant socios, percepto laborũ fructu, promptiores ad alias expeditiones fierent; contra qui per pigritiam domi manserant, videntes quantis commodis seipsos propter seditionem priuauissent, in posteras expeditiones sibi cauerent prudentius. Atque hæc tum fuit mēs hominis. Vulgus autem subdolum & inuidũ maligne interpretabatur factum hoc, vt largitionem tyrannicam, qua sibi conciliaret multitudinem. Quapropter clamoribus ac tumultu totum forum perstrepebat, nec Marcio ad hæc respondere valente, nec consule, nec vllo alio; vt inopinato & inexspectato sibi crimine obiecto. Porro cum nemo amplius responderet, tribuni inscripta liti perpetui exsilii mulcta, permittebant tribubus calculum; veriti opinor, ne, si capitalem ei pœnam irrogassent, non damnaretur a populo. Perlatis deinde suffragiis, & dinumeratis calculis, non magna exstitit differentia. cum enim vna & viginti tunc tribus essent quibus datus erat calculus, a nouem absoluebatur Marcius: quibus si accessissent duæ, æquatis suffragiis, absolutus fuisset legitime. Hæc fuit prima patricii hominis ad caussam apud populum dicendam citatio: & ex illo tempore morem sibi fecerunt tribuni quibuscumque liberet ciuibus diem ad populum dicere: vnde maximum incrementum potestas plebis habuit: & contra optimatum factio maximum pristinæ dignitatis accepit detrimentum, admissis plebeiis hominibus in senatum, ad magistratus & sacerdotia, aliosque primarios honores, qui *ante* solis patriciis peculiares fuerant: quos plebi communicarunt, partim inuiti &

Marcius damnatus, & iudicii plebi cōcessum in patricios.

necessitate coacti, partim sapiēti consilio inducti, vt dicetur suo tempore. Ceterum mos iste vocandi potentiores in iudicium populi, multam præbere materiā potest eum vel laudare vel vituperare volentibus. nam multi boni & honesti viri haudquaq̃ pro virtutum meritis improbe ac nefarie a tribunis vita spoliati sunt: econtra multi qui superbo ac tyrānico essent ingenio, coacti vitæ ac studiorum rationem reddere, pœnas luerunt meritas. quod quoties recto iudicio fieret, legitimeque supprimerentur elati magnatū spiritus, magna & mirifica res visa est, & laudata est ab omnibus. quoties aūt virtus in reip. administratione spectata, per inuidiā iniuste tolleretur, reliquis id graue videbatur, morisq; auctores incusabantur. acciditq; iam sæpenumero, vt *senatus* Romanus deliberans satiusne esset eum abrogare, an sinere vt erat relictus a maioribus, nullū consilio finē imposuerit. Quodsi & mihi de tantis rebus mea interponēda est sentētia, videtur mihi mos ipse, si per se examinetur, vtilis, & reip. Romanæ summe necessarius; sed qui magis minusve cōmodus fuerit pro tribunorū ingeniis. nā quoties hæc potestas incidit in viros iustos & moderatos, amantioresque patrię quam vtilitatis propriæ, supplicio perniciosis reip. ciuibus pro meritis irrogato, ceteri a similib. conatibus deterriti sunt: boni autē viri, & optimo animo ad remp. accedentes, tuti fuerunt a probroso iudicio & alienis ab instituto suo criminationib⁹. quoties vero nequam & intemperantes auarique homines adepti sunt istam potestatem, fecerunt his contraria. Quapropter non opus fuit morē corrigere vt vitiosum, sed in creādis plebis præsidibus delectum bonorum virorum habere, & nō temere cuiuis rem tanti momenti committere.

Atque hic fuit seditionis exitus, quæ prima post pulsos reges ex caussis iam dictis Romę exstitit. Prolixior autem in hac narratione fui, ne quis miretur quomodo patricii tātam potestatem plebi permiserint, cum neq; cæsi neq; pulsi fuerint optimates, vt in aliis sæpe ciuitatibus accidit. Nam vnusquisque, dum aliquid præter opinionē audit, cupit caussam eius discere: nec alias fidem habet narrationibus.

καὶ ἄκουσα, τὰ δὲ ἐκ προνοίας τε καὶ σοφίας, ὑφ᾽ ὧν κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐρῶ. τοῦτο μέντοι τὸ ἔθος, τὸ καλεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ πόλει δυνατοὺς ὄντας ἐπὶ δίκην, ἧς ὁ δῆμος ἐγίνετο κύριος, πολλὰς μὲν παρέχοι λόγων ἀφορμὰς τοῖς ἐπαινεῖν βουλομένοις ἢ ψέγειν. πολλοὶ μὲν γὰρ ἤδη καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες οὐκ ἄξια τῆς ἀρετῆς ἔπαθον, αἰσχρῶς καὶ κακῶς ὑπὸ τῶν δημάρχων τὰς ψυχὰς ἀφαιρεθέντες· πολλοὶ δὲ αὐθάδεις καὶ τυραννικοὶ τοῖς τρόποις, λόγον ἀναγκασθέντες ὑποσχεῖν τοῦ βίου καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, δίκας τὰς προσηκούσας ἔδοσαν. ὁπότε μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ κρατίστου γίνοιντο αἱ διαγνώσεις, καὶ καθαιρεθείη τὰ τῶν μεγάλων αὐχήματα σὺν δίκῃ, μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ἐφαίνετο τοῦτ᾽ εἶναι χρῆμα, καὶ ὑπὸ πάντων ἐπῃνεῖτο· ὁπότε δὲ ἀρετὴ φθονηθεῖσα ἀνδρὸς τὰ κοινὰ εὖ διοικοῦντος, ἀδίκως ἀναιρεθείη, δεινόν τι τοῖς ἄλλοις κατεφαίνετο, καὶ οἱ τοῦ ἔθους ἄρξαντες κατηγοροῦντο. πολλάκις τε βουλευσάμενοι Ῥωμαῖοι, πότερα χρὴ καταλῦσαι αὐτὸ ἢ φυλάττειν οἷον παρὰ τῶν προγόνων παρέλαβον, οὐδὲν ἐπέθηκαν τῇ βουλῇ πέρας. εἰ δὲ δεῖ καὶ αὐτὸν ἐμὲ ἀποφήνασθαι περὶ τηλικούτων πραγμάτων γνώμην, ἐμοὶ δοκεῖ, τὸ μὲν ἔθος καθ᾽ ἑαυτὸ ἐξεταζόμενον χρήσιμον εἶναι, καὶ τῇ πόλει τῇ Ῥωμαίων ἀναγκαιότατον, κρεῖττον δὲ καὶ χεῖρον γίνεσθαι παρὰ τοὺς τῶν δημάρχων τρόπους. ὅταν μὲν γὰρ τύχωσι τῆς ἐξουσίας ταύτης ἄνδρες δίκαιοι καὶ σώφρονες, καὶ τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων ἀναγκαιότερα τιθέμενοι, ὁ μὲν ἀδικῶν τὰ κοινὰ τιμωρίαν δοὺς ἣν προσῆκεν, πολὺ δέος τοῖς ὅμοια παρεσκευασμένοις δρᾷν ἐνειργάσατο· ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ ἀπὸ τοῦ κρατίστου πρὸς τὰ κοινὰ προσιὼν, οὔτε δίκην ἀσχήμονα ὑπέχει, οὔτε εἰς αἰτίας ἀλλοτρίους τῶν ἐπιτηδευμάτων κατέστη. ὅταν δὲ πονηροὶ, καὶ ἀκόλαστοι, καὶ φιλοκερδεῖς ἄνθρωποι τηλικαύτης ἐξουσίας τύχωσι, τἀναντία τούτων γίνεται. ὥστε οὐ τὸ ἔθος ἐπανορθοῦσθαι προσῆκεν ὡς ἡμαρτημένον, ἀλλὰ σκοπεῖν ὅπως ἄνδρες καλοὶ καὶ ἀγαθοὶ γενήσονται τοῦ δήμου προστάται, καὶ μὴ τοῖς τυχοῦσι τὰ μέγιστα εἰκῇ ἐπιτραπήσεται. ἡ μὲν δὴ πρώτη Ῥωμαίοις ἐμπεσοῦσα μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων στάσις, ἔσχε τοιαύτας αἰτίας, καὶ εἰς τοῦτο κατέσκηψε τὸ τέλος. ἐμήκυνα δὲ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν λόγον, τοῦ μή τινα θαυμάσαι πῶς ὑπέμειναν οἱ πατρίκιοι τηλικαύτης ἐξουσίας ποιῆσαι τὸν δῆμον κύριον, οὔτε σφαγῆς τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν γενομένης, οὔτε φυγῆς, οἷον ἐν ἄλλαις πολλαῖς ἐγένετο πόλεσι. ποθεῖ γὰρ ἕκαστος ἐπὶ τοῖς παραδόξοις ἀκούσμασι τὴν αἰτίαν μαθεῖν, καὶ τὸ πιστὸν ἐν ταύτῃ τίθεται μόνῃ.

ἐλογι-

ἐλογιζόμην οὖν ὅτι μοι πολλοῦ καὶ τοῦ παντὸς δεήσει πιστὸς εἶναι ὁ λόγος, εἰ τοσοῦτον ἔφην μόνον, ὅτι παρῆκαν οἱ πατρίκιοι τοῖς δημοτικοῖς τὴν ἑαυτῶν δυναστείαν, καὶ ἐξὸν αὐτοῖς ἐν ἀριστοκρατίᾳ πολιτεύεσθαι, τὸν δῆμον ἐποίησαν τῶν μεγίστων κύριον, δι' ἃς δὲ συνεχωρήθη ταῦτα αἰτίας, παρέλιπον· διὰ τοῦτο ἐπεξῆλθον ἁπάσας· καὶ ἐπεὶ οὐχ ὅπλοις ἀλλήλους βιασάμενοι καὶ προσαναγκάσαντες, ἀλλὰ λόγοις πείσαντες μετήρμοσαν, πάντων μάλιστα ἀναγκαῖον ἡγησάμην εἶναι, τοὺς λόγους αὐτῶν διεξελθεῖν, οἷς τότε οἱ δυναστεύοντες ἐν ἑκατέροις ἐχρήσαντο. θαυμάσαιμι δ' ἂν εἴ τινες τὰς ἐν τοῖς πολέμοις πράξεις ἀκριβῶς οἴονται δεῖν ἀναγράφειν, καὶ περὶ μίαν ἔστιν ὅτε μάχην πολλοὺς ἀναλίσκουσι λόγους, τόπων τε φύσεις, καὶ ὁπλισμῶν
348 ἰδιότητας, καὶ τάξεων τρόπους, καὶ στρατηγῶν παρακλήσεις, καὶ τὰ ἄλλα διεξιόντες ὅσα τῆς νίκης αἴτια τοῖς ἑτέροις ἐγένετο· πολιτικὰς δὲ κινήσεις καὶ στάσεις ἀναγράφοντες, οὐκ οἴονται δεῖν ἀπαγγέλλειν τοὺς λόγους, δι' ὧν αἱ παράδοξοι καὶ θαυμασταὶ πράξεις ἐπετελέσθησαν. εἰ γάρ τι καὶ ἄλλο τῆς Ῥωμαίων πολιτείας μέγα ἐγκώμιόν ἐστι, καὶ ζηλοῦσθαι ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ἄξιον, κἀκεῖνο ἐγένετο κατ' ἐμὴν δόξαν τὸ ἔργον, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ ἅπαντα καὶ θαυμαστὰ ὄντα λαμπρότατον, τὸ μήτε τοὺς δημοτικοὺς καταφρονήσαντας τῶν πατρικίων, ἐπιχειρῆσαι αὐτοῖς, καὶ πολὺν ἐργασαμένους τῶν κρατίστων φόνον, ἅπαντα τἀκείνων παραλαβεῖν, μήτε τοὺς ἐν τοῖς ἀξιώμασιν, ἢ διὰ σφῶν αὐτῶν, ἢ ξενικαῖς ἐπικουρίαις χρησαμένους, διαφθεῖραι τὸ δημοτικὸν ἅπαν, καὶ τὸ λοιπὸν οἰκεῖν ἀδεῶς τὴν πόλιν· ἀλλ' ὥσπερ ἀδελφοὺς ἀδελφοῖς, ἢ παῖδας γονεῦσιν ἐν οἰκίᾳ σώφρονι περὶ τῶν ἴσων δικαίων διαλεγομένους, πειθοῖ καὶ λόγῳ διαλύεσθαι τὰ νείκη, ἀνήκεστον δὲ ἢ ἀνόσιον ἔργον μηδὲν ὑπομεῖναι δρᾶσαι κατ' ἀλλήλων· οἷα Κερκυραῖοί τε κατὰ τὴν στάσιν εἰργάσαντο, καὶ Ἀργεῖοι, καὶ Μιλήσιοι, καὶ Σικελία πᾶσα, καὶ συχναὶ ἄλλαι πόλεις. ἐγὼ μὲν οὖν διὰ ταῦτα προειλόμην ἀκριβεστέραν μᾶλλον ἢ βραχυτέραν ποιήσασθαι τὴν διήγησιν· κρινέτω δὲ ἕκαστος ὡς βούλεται.

τότε δ' οὖν τῆς δίκης τοῦτο λαβούσης τὸ τέλος, ὁ μὲν δῆμος ἀπελύετο προσειληφὼς ἀνόητον αὔχημα, καὶ καθῃρηκέναι τὴν ἀριστοκρατίαν νομίσας· οἱ δὲ πατρίκιοι, κατηφεῖς τε καὶ ταπεινοί, δι' αἰτίας ἔχοντες τὸν Οὐαλέριον, ὑφ' οὗ πεισθέντες ἐπέτρεψαν τῷ δήμῳ τὴν δίκην· ἦν τε οἰμωγὴ καὶ δάκρυα τῶν οἰκτειρόντων τε καὶ

Cogitabam igitur parum me aut nihil impetraturum fidei, si hoc tantum dixissem, patricios plebi suam permisisse potentiam; & cum possent per optimates rempubl. gubernare, plebi commisisse maximarum rerum arbitrium; caussas porro cur id cõcesserint, omisissem. ea propter omnes recensui. Et quoniam ea mutatio non vi & armis expressa est, sed verbis impetrata & rationibus, necessariũ duxi ante omnia ponere ipsas orationes, quibus tum vsi sunt vtriusq; factionis principes. Ac miror siqui res bello gestas accuratissime describendas existimant, & nonnumquam vno prœlio plurimum verborum impẽdunt, locorum naturas, armorum proprietates, modum quo acies instructæ fuerint, ducum adhortationes, ceteraque denarrantes quæ alterutris victoriam pepererint: dum vero seditiones & ciuiles motus produnt, non opus putant orationes commemorare, quarum in admirabilibus negotiis conficiendis tam inopinata fuerit efficacia. Vix enim aliud est in tota Romanæ reipubl. ratione æque dignum laude atq; adeo imitatione omnium hominum, mea quidem opinione, ac mira illa & pręclara ciuilitas; vt neque plebs contemptis patriciis, editaque maxima optimatium cæde, omnem eorum potentiam sibi vsurpauerit; neq; viri dignitate pręminentes plebẽ vniuersam vel suis opibus, vel externis auxiliis oppresserint, vt vrbẽ in posterum sine metu tenerent; sed non aliter ac fratres cum fratribus aut liberi cum parentibus in bene instituta familia, de ęquo iure disceptãtes, verbis & rationibus controuersias diremerint, nũquam progressi ad immania facinora cladesq; immedicabiles; qualibus se *alii populi* per seditiones confecisse memorãtur, *vt* Corcyræi, Argiui, Milesii, totaq; Sicilia, & aliæ ciuitates multæ. Hæc est caussa cur diligentius quam cõpendio narrare ista maluerim: iudiciũ esto cuiq; liberum.

Ergo vbi lis hunc exitum habuit, plebs dimissa dementes sumpsit spiritus, existimans se iam conuulsisse optimatiũ potentiam: patricii vero, deiectis vultibus & animis, incusabant Valerium, cuius suasu plebi iudicium permiserant. Marcius cum multorum lacrymis & gemitibus do-

mum deductus est: ipse ad eũ casum nec gemitum edidit, nec aliud quidquam magnanimitate sua indignum vel dixit vel fecit. sed maiorem etiam animi generositatem & constantiam præ se tulit ingressus ædes, cum videret vxorem matremq; scissis vestibus plangentes pectora, & (vt fieri solet cum coniuges a carissimis necessitudinibus auelluntur morte vel exsilio, aliisve similibus calamitatibus) vociferantes: nihil motus lamentis ac lacrymis mulierum, tantum vale dixit eis, & forti animo infortunium ferre iussis commendauit filiolos: quorum grandior expleuerat decennium, minor in vlnis etiamtum gestabatur. alias nihil immoratus affectibus, nec sumptis vllis exsilio necessariis, properauit ad portam, nemine sciente

A.V.C. 264. coss. Q. Sulpicio & Sp. Largio varia prodigia.

quo tenderet. Paucis deinde diebus post, comitiorum tempus rediit, & consl. a populo facti, Q. Sulpicius Camerinus, & Sp. Largius Flauus iterum. *Eo anno* vrbs multis diuinitus territa est ostẽtis. nam & spectrorum insolitæ facies multis obuersatæ sunt, & exauditæ voces nemine apparente qui loqueretur; hominumque ac pecudum fœtus e naturali *forma* in plane monstrosam atque incredibilem *speciem* degenerabant; multisque locis edebantur oracula, & mulieres afflatu diuino instinctæ, terribilem ac miserabilem vrbi fortunam prędicebant. sed & morbus quidam pestilens vulgus tentabat, magno pecorum interitu. hominum tamen mortes crebræ non erant; nec vltra morbos procedebat calamitas: aliis deorum hanc indignationem esse interpretãtibus, quod virum optimum eiecissent e patria: aliis nihil horum ad deos referentibus, sed fortunæ & hos & ceteros hominum casus omnes impu-
6 tantibus. Tandem venit ad senatum quidam T. Latinus, ægrotus, lectica delatus; vir senior, & satis amplarum facultatum dominus; ceterum ruri plerumque degere & manibus opus facere solitus. Is introductus in senatum aiebat visum sibi per somnum adstitisse Iouem Capitolinum, ac dixisse, I Latine, dic tuis ciuibus, eos mihi proxima *ludorum* pompa haud bellum dedisse præsultatorem: vt ludos

Præsultator haud bellus.

illos instaurent, & denuo celebrent *rectius*. eos enim nõ acceptaui. Se ex-

προπεμπόντων τὸν Μάρκιον. αὐτὸς δὲ ὁ Μάρκιος οὔτε ἀνακλαυσάμενος ὤφθη τὰς αὑτοῦ τύχας, οὔτε ἀποιμώξας, οὔτε ἄλλο εἰπὼν ἢ δράσας ἀνάξιον τῆς αὐτοῦ μεγαλοφροσύνης οὐδ' ὁτιοῦν. ἔτι δὲ μᾶλλον ἐδήλωσε τὴν γενναιότητα καὶ καρτερίαν τῆς γνώμης, ἐπειδὴ οἴκαδε ἀφικόμενος γυναῖκά τε εἶδε καὶ μητέρα καταῤῥηγνυμένας τοὺς πέπλους, καὶ τὰ στέρνα τυπτούσας, καὶ, οἷα εἰκός ἐστιν ἐπὶ τοιαύταις συμφοραῖς λέγειν τὰς ἀποζευγνυμένας ἀπὸ τῶν ἀναγκαιοτάτων σφίσι, θανάτοις ἢ φυγαῖς, ἀναβοώσας, οὐδὲν πρὸς τὰ δάκρυα καὶ τοὺς θρήνους τῶν γυναικῶν ἔπαθεν· ἀσπασάμενος δὲ αὐτὰς μόνον, καὶ παρακαλέσας γενναίως φέρειν τὰς συμφορὰς, τούς τε παῖδας αὐταῖς παραθέμενος· ὁ γὰρ πρεσβύτερος τῶν παίδων ἦν δέκα γεγονὼς ἔτη, ὁ δὲ νεώτερος ὑπαγκάλιος ἔτι· ἄλλο δὲ οὐθὲν οὔτε φιλοφρονησάμενος, οἷς εἰς τὴν φυγὴν χρήσασθαι ἔμελλεν, ἐξῄει κατὰ σπουδὴν ἐπὶ τὰς πύλας, οὐδενὶ δηλώσας ὅπου τὴν ἀπαλλαγὴν ποιήσοιτο. ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις καθῆκε μὲν ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν καιρὸς, ὕπατοι δὲ ἀπεδείχθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου Κόιντος Σουλπίκιος Καμερῖνος, καὶ Σέργιος Λάρκιος Φλαύιος τὸ δεύτερον. ταραχαὶ δέ τινες ἐνέπιπτον ἐκ δειμάτων δαιμονίων τῇ πόλει συχναί. ὄψεις τε γὰρ οὐκ εἰωθυῖαι ἐφαίνοντο πολλοῖς, καὶ φωναὶ ἠκούοντο οὐδενὸς ὄντος τοῦ φθεγγομένου, γοναί τε ἀνθρώπων ἢ βοσκημάτων πολὺ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ἐκβεβηκυῖαι, εἰς τὸ ἄπιστόν τε καὶ τερατῶδες ἐφέροντο, χρησμοί τε ᾔδοντο ἐν πολλοῖς χωρίοις, καὶ θειασμοῖς κάτοχοι γυναῖκες οἰκτρὰς ἐμαντεύοντο καὶ δεινὰς τῇ πόλει τύχας. ἥψατο δέ τις καὶ νόσος τοῦ πλήθους λοιμικὴ, καὶ πολλὴν ἐποίησε βοσκημάτων φθοράν· ἀνθρώπων μέντοι θάνατος οὐ πολὺς ἐγένετο, ἀλλ' ἄχρι νόσων τὸ δεινὸν ἐχώρησεν. τοῖς μὲν δὴ ταῦτα κατὰ θεοῦ γίνεσθαι γνώμην, νεμεσῶντος ὅτι τὸν ἄριστον τῶν πολιτῶν ἐξήλασαν τῆς πατρίδος, τοῖς δὲ, οὐθὲν τῶν γινομένων θεοῦ ἔργον, ἀλ- 349
λὰ τύχης καὶ ταῦτα καὶ τἆλλα ἅπαντα ἀνθρώπεια εἶναι πάθη. ἔπειτα ἧκέ τις ἐπὶ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς, ἄῤῥωστος, ἐπὶ κλινιδίου κομιζόμενος, Τῖτος Λατῖνος ὄνομα, πρεσβύτερός τε ἀνὴρ, καὶ οὐσίας ἱκανῆς κύριος, αὐτουργὸς δὲ καὶ τὸν πλείω χρόνον τοῦ βίου ζῶν ἐν ἀγρῷ. οὗτος εἰς τὴν βουλὴν εἰσαχθεὶς, ἔφη δόξαι καθ' ὕπνον ἐπιστάντα τὸν Καπιτώλιον Δία λέγειν αὐτῷ, Ἴθι Λατῖνε, καὶ λέγε τοῖς πολίταις, ὅτι μοι τῇ νεωστὶ πομπῇ τὸν ἡγούμενον ὀρχηστὴν οὐ καλὸν ἔδωκαν· ἵνα ἀναθῶνται τὰς ἑορτὰς, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἑτέρας ἐπιτελέσωσιν· οὐ γὰρ δέδεγμαι ταύτας. αὐτὸς δ' ἐκ τῶν

ὕπνων

ὕπνων ἔφη ἀναστὰς παρ' οὐδὲν ἡγήσασθαι τὸ ὄναρ, ἀλλ' ἕν τι τῶν πολλῶν καὶ ἀπατηλῶν ὑπολαβεῖν. ἔπειτα αὐτῷ πάλιν κατὰ τοὺς ὕπνους ἐπιφανὲν τὸ αὐτὸ εἴδωλον τοῦ θεοῦ χαλεπαίνειν τε καὶ ἀγανακτεῖν, ὅτι οὐκ ἀπήγγελλε πρὸς τὴν βουλὴν τὰ κελευσθέντα, καὶ ἀπειλεῖν, εἰ μὴ τοῦτο δράσει διὰ ταχέων, ὅτι σὺν μεγάλῳ μαθήσεται κακῷ μὴ ὀλιγωρεῖν τῶν δαιμονίων. ἰδὼν δὲ τὸ δεύτερον ὄναρ, τὴν αὐτὴν ἔφη ποιήσασθαι περὶ αὐτοῦ δόξαν, καὶ ἅμα δι' αἰσχύνης ἔχειν τὸ πρᾶγμα λαβεῖν, ἀνὴρ αὐτουργὸς καὶ γέρων ὀνείρατα πρὸς τὴν βουλὴν ἐκφέρειν, ὀττείας καὶ δειμάτων μεστά, μὴ καὶ γέλωτα ὄφλῃ. ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις τὸν υἱὸν αὐτοῦ νέον καὶ καλόν, οὔτε ὑπὸ νόσου, οὔτε ὑπ' ἄλλης τινὸς αἰτίας φανερᾶς συναρπασθέντα αἰφνιδίως ἀποθανεῖν· καὶ αὖθις τὴν τοῦ θεοῦ ὄψιν φανεῖσαν ἐν τοῖς ὕπνοις δηλοῦν, ὅτι τῆς ὑπεροψίας καὶ τῆς καταφρονήσεως τῶν αὐτοῦ λόγων τὴν μὲν ἤδη δέδωκε δίκην, τὸν υἱὸν ἀφαιρεθείς, τὰς δὲ ὀλίγον ὕστερον δώσει. ταῦτα δὲ ἀκούσας, ἔφη καθ' ἡδονὴν δέξασθαι τὸν λόγον, εἰ μέλλοι θάνατος ἐλεύσεσθαι αὐτῷ παρημεληκότι τοῦ βίου· τὸν δὲ θεὸν οὐ ταύτην αὐτῷ προσθεῖναι τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ σώματος ἀφορήτους καὶ δεινὰς ἐμβαλεῖν ἀλγηδόνας, ὥστε μηδὲν ἄρθρον ἄνευ κατατάσεως τῆς ἐσχάτης δύνασθαι κινεῖν. τότε δὴ τοῖς φίλοις κοινωσάμενος τὰ συμβεβηκότα, κελευσθεὶς ὑπ' ἐκείνων, ἥκειν ἐπὶ τὴν βουλήν. διεξιὼν δὲ ταῦτα, κατὰ μικρὸν ἐδόκει τῶν ἀλγηδόνων ἀπαλλάττεσθαι· καὶ ἐπειδὴ πάντα διεξῆλθεν, ἀναστὰς ἐκ τοῦ κλινιδίου, καὶ τὸν θεὸν ἀναβοήσας, ἀπῄει τοῖς ἑαυτοῦ ποσὶ διὰ τῆς πόλεως οἴκαδε ὑγιής. ἡ δὲ βουλὴ δέους ἀνάπλεως ἐγένετο, καὶ ἀχανὴς ἦν ἕκαστος, οὐκ ἔχων συμβαλεῖν ὅ τι τὸ δηλούμενον ἦν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τίς ποτε ὁ τῆς πομπῆς ὀρχηστὴς προηγούμενος οὐ καλὸς αὐτῷ ἐφάνη. ἔπειτα λέγει τις ἐξ αὐτῶν ἀναμνησθεὶς τὸ γενόμενον, καὶ πάντες ἐμαρτύρησαν. ἦν δὲ τοιόνδε. ἀνὴρ Ῥωμαῖος οὐκ ἀφανὴς θεράποντα ἴδιον ἐπὶ τιμωρίᾳ θανάτου παραδοὺς τοῖς ὁμοδούλοις ἄγειν, ἵνα δὴ περιφανὴς ἡ τιμωρία τοῦ ἀνθρώπου γένηται, δι' ἀγορᾶς αὐτὸν μαστιγούμενον ἐκέλευσεν ἕλκειν, καὶ εἴ τις ἄλλος ἦν τῆς πόλεως τόπος ἐπιφανής, ἡγούμενον τῆς πομπῆς ἣν ἔστελλε τῷ θεῷ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ πόλις. οἱ δὲ ἄγοντες τὸν θεράποντα ἐπὶ τὴν τιμωρίαν, τὰς χεῖρας ἀποτείναντες ἀμφοτέρας, καὶ ξύλῳ προσδήσαντες περὶ τὰ στέρνα τε καὶ τοὺς ὤμους, καὶ μέχρι τῶν καρπῶν διήκοντι, παρηκολούθουν ξαίνοντες μάστιξι γυμνὸν ὄντα. ὁ δὲ ἐν τοιᾷδε ἀνάγκῃ κρατούμενος,

perrectum nihili fecisse somnium, vt vnum e vulgaribus atque inanibus. sed denuo sibi dormiẽti obuersatam eandem dei speciẽ, indignantis quod iussa non retulisset ad senatum, minantisque, ni cito id faceret, fore vt magno suo malo disceret numina contemnere. De hoc secũdo somnii viso se eandem habuisse opinionem, simulque visam sibi rem pudendam vt homo rusticus & senex apud senatum denarraret superstitiosa somniorum terricula, & risum forte moueret. nec multis diebus post, repente amisisse filium iuuenem & elegãtem, nec morbo vllo, nec alia quapiam *interitus* caussa manifesta raptum. deique speciem sibi rursus in somnis oblatam indicasse, neglectum contemptumq; monitorum diuinorum partim iam luitum esse amissione filii, partim breui post *aliis pœnis* luendum esse. Quib. auditis, se gauisum si mors instaret iam vitæ saturo. At deum nõ hanc sibi pœnam inflixisse, sed in omnia corporis membra dolores immisisse intolerabiles, vt nullos artus mouere possit absque cruciatu grauissimo. ac tum demum se amicos in consilium adhibuisse, eorumque iussu *nunc* in senatum venisse. Dum hęc narraret, videbantur dolores paulatim se remittere. vbi vero narrationẽ absoluit, surgens e lecticula, inuocato deo, pedibus suis per vrbem domum sanus rediit. At senatum metus inuasit, attonitis omnibus, nec valentibus coniicere quidnam sibi deus vellet, quisve esset ille pompæ præsultator, qui haud bellus deo visus esset. Tandem quidam ex illis factum recordatus edisserit, attestantibus ceteris. id erat huiusmodi. ciuis quidam non obscurus seruum *damnatum* conseruis tradiderat ducendum ad supplicium: & quo magis conspicua pœna esset, per forum ceteraque insignia vrbis loca trahi eum flagrisque cædi iusserat, ante *ludorum* pompam quam ciuitas tunc deo traducebat. porro qui seruum illum ad supplicium abduxerant, expãsis ambabus manibus, lignoque ad pectus eius & humeros alligato, quod vsque ad iuncturas vtriusque manus pertingeret, vinctum sequentes, flagris nudum incesserant. Is in tali necessitate cõstitutus,

diras voces & clamores emiserat, quos dolor expresserat, & gestus ad flagra ediderat indecoros. Hunc igitur omnes accipiebant a deo significari saltatorē haud bellum. a Quoniam aūt ad hanc narrationis partem ventum est, non opinor silentio prætereundū quomodo hi ludi fiāt; non vt ad theatricam venustioremq; appēdiçem & ad floridius orationis genus exspatietur narratio, sed vt seriæ cuiusc'ā rei fidē faciā; videlicet gentes quæ primæ domicilia Romæ cōiunxerunt, Græcanicas fuisse, illustrissimorumq; populorū colonias, non (vt quidam opinātur) vagas & barbaras. Pollicitus sum. n. in fine primi libri, quē scripsi de huius gētis originibus, confirmaturū me hoc argumētis innumeris, in mediū productis eorum priscis moribus, legib. & studiis, quæ retinent vsq; ad nostra tēpora, sic vt *per manus* acceperūt a maioribus: existimans scribentib. antiquitates regionis alicuius, non satis esse si in eis percensendis sequantur fidē indigenarū, sed opus ēt esse multis & irrefragabilib. testimoniis, si fidē mereri velint: b inter quæ primū & præcipuū locum tribuo ceremoniis quę cuiq; populo in colendis diis & geniis sunt patriæ. has. n. iam diutissime seruat tum Græca tum barbara natio, nec quidquam in eis censet immutandum iræ diuinæ metu: potissimum vero barbari; idq; multas ob caussas, quas nūc referre tēpus non sinit; nec lōga temporum serie adduci potuerunt hactenus vt cultū deorum, quorū orgia patrio ritu celebrant, dediscere aut aliqua ex parte immutare voluerint vel Ægyptii, vel Afri, vel Galli, vel Scythę, vel Indi, aliave vlla gens barbara: nisi forte in alienā potestatē redacta, & coacta victoris ritus recipere. Ceterū populus Romanus numq̄ eā fortunæ iniquitatē expertus est, sed ipse semper aliis iura reddidit. Ergo si barbarici fuissent generis, tātum abfuisset vt mutassent prima sacra ritusque vernaculos, ob quæ ad tantam felicitatem peruenissent, vt ea potius in omnes gentes subditas inuexissent, illisque sui cultus leges præscribendas censuissent: nec vetuisset quidquam quin per Romanos, si fuissent barbari, tota Græcia in barbariem esset versa, quæ iam septimam ætatem illorum imperio tenetur. Alius forte contentus fuisset ex

Ludiæ quibus & ipsis liquet Romanorum progenitores nō fuisse barbaros.

ἐβόα τε, καὶ φωνὰς δυσφήμους, ἃς ἡ ἀλγηδὼν ἐβούλετο, καὶ κινήσεις διὰ τὴν αἰκίαν ἀσχήμονας ἐποιεῖτο. τοῦτον δὴ πάντες ἐνόμισαν εἶναι τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ μηνυόμενον ὀρχηστὴν οὐ καλόν. ἐπεὶ δὲ κατὰ τοῦτο γέγονα τῆς ἱστορίας τὸ μέρος, οὐκ οἴομαι δεῖν τὰ περὶ τὴν ἑορτὴν τελούμενα ὑπ' αὐτῶν παρελθεῖν, οὐχ ἵνα μοι προσθήκας χαριεστέρας γένηται προσθήκας θεατρικὰς καὶ λόγοις 350 ἀνθηροτέροις ἡ διήγησις, ἀλλ' ἵνα τῶν ἀναγκαίων τι πιστώσηται πραγμάτων, ὅτι τὰ συνοικίσαντα ἔθνη τὴν Ῥωμαίων πόλιν, Ἑλληνικὰ ἦν, ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀποικισθέντα τόπων, ἀλλ' οὐχ, ὥσπερ ἔνιοι νομίζουσι, βάρβαρα καὶ ἀνέστια. ὑπεσχόμην γὰρ ἐπὶ τῷ τέλει τῆς πρώτης γραφῆς, ἣν περὶ τοῦ γένους αὐτῶν ἐξέδωκα συνταξάμενος, μυρίοις βεβαιώσειν τεκμηρίοις τὴν πρόθεσιν, ἔθη καὶ νόμιμα καὶ ἐπιτηδεύματα παλαιὰ παρεχόμενος αὐτῶν, ἃ μέχρι τοῦ κατ' ἐμὲ φυλάττουσι χρόνου, οἷα παρὰ τῶν προγόνων ἐδέξαντο· οὐχ ἡγούμενος ἀπόχρην τοῖς ἀναγράφουσι τὰς ἀρχαίας καὶ τοπικὰς ἱστορίας, ὡς παρὰ τῶν ἐπιχωρίων αὐτὰς παρέλαβον ἀξιοπίστως διελθεῖν, ἀλλὰ καὶ μαρτυριῶν οἰόμενος αὐταῖς δεῖν πολλῶν καὶ δυσαντιλέκτων, εἰ μέλλουσι πισταὶ φανήσεσθαι· ἐν αἷς πρῶτα καὶ κυριώτατα πάντων εἶναι πείθομαι, τοὺς γινομένους καθ' ἑκάστην πόλιν περὶ θεῶν καὶ δαιμόνων πατρίους σεβασμούς. ταῦτα γὰρ ἐπὶ μήκιστον χρόνον διὰ φυλακῆς ἔχει Ἑλλάς τε καὶ βάρβαρος χώρα, καὶ οὐθὲν ἀξιοῖ καινοτομεῖν εἰς αὐτά, ὑπὸ δείματος κρατουμένη μηνιμάτων δαιμονίων. μάλιστα δὲ τοῦτο πεπόνθασιν οἱ βάρβαροι διὰ πολλὰς αἰτίας, ἃς οὐ καιρὸς ἐν τῷ παρόντι λέγειν, καὶ χρόνος οὐδεὶς μέχρι τοῦ παρόντος ἀπομαθεῖν ἢ παρανομῆσαί τι περὶ τοὺς ὀργιασμένους τῶν θεῶν ἔπεισεν, οὔτε Αἰγυπτίους, οὔτε Λίβυας, οὔτε Κελτούς, οὔτε Σκύθας, οὔτ' Ἰνδούς, οὔτ' ἄλλο βάρβαρον ἔθνος οὐθὲν ἁπλῶς· εἰ μή τινες ὑφ' ἑτέρων ἐξουσίᾳ ποτὲ γενόμενοι, τὰ τῶν κρατησάντων ἠναγκάσθησαν ἐπιτηδεύματα μεταλαβεῖν. τῇ δὲ Ῥωμαίων πόλει τοιαύτης οὐδέποτε πειραθῆναι συνέβη τύχης, ἀλλ' αὐτὴ τὰ δίκαια πράττει διὰ παντὸς ἑτέροις. εἰ δὴ βάρβαρον αὐτῶν τὸ γένος ἦν, τοσούτου ἂν ἐδέησαν αὐτοὶ τὰ πάτρια ἱερὰ καὶ τοὺς ἐπιχωρίους ἐθισμοὺς ἀπομαθεῖν, δι' οὓς εἰς τοσαύτην προῆλθον εὐδαιμονίαν, ὥστε καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὧν ἦρχον, ἐν καλῷ κατέστησαν τοὺς θεοὺς τοῖς σφετέροις τιμᾶν νομίμοις· καὶ οὐθὲν ἂν ἐκώλυσεν ἅπαν ἐκβεβαρβαρῶσθαι τὸ Ἑλληνικὸν ὑπὸ Ῥωμαίων, ἑβδόμην ἤδη κρατούμενον ὑπ' αὐτῶν γενεάν, εἴπερ ἦσαν βάρβαροι. ἕτερος μὲν οὖν ἀπόχρην ἂν ὑπέλαβεν, καὶ αὐτὰ τὰ νῦν

πραττό-

προστιθέμενα ἐπὶ τῇ πόλει μηνύματα οὐ μικρὰ τῶν παλαιῶν ἐπιτηδευμάτων ὑπολαβεῖν. ἐγὼ δέ, ἵνα μή τις ἀσθενῆ τὴν πίστιν εἶναι ταύτην ὑπολάβῃ, εἴ τε κατ' ἐκείνην τὴν ἀπίθανον ὑπόληψιν, ὅτι παντὸς τῆς Ἑλληνικῆς κρατήσαντες, ἀσμένως ἂν τὰ κρείττω μετέμαθον ἔθη, τῶν ἐπιχωρίων ὑπεριδόντες, ἐξ ἐκείνου ποιήσομαι τοῦ χρόνου τὸ τεκμήριον, ὅτε οὔπω τὴν τῆς Ἑλλάδος εἶχον ἡγεμονίαν, οὐδὲ ἄλλην διαπόντιον οὐδεμίαν ἀρχήν, Κοΐντῳ Φαβίῳ βεβαιωτῇ χρώμενος, καὶ οὐδεμιᾶς ἔτι δεόμενος πίστεως ἑτέρας· παλαιότατος γὰρ ἀνὴρ τῶν τὰ Ῥωμαϊκὰ συνταξαμένων, καὶ πίστιν οὐκ ἐξ ὧν ἤκουσε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς ἔγνω, παρεχόμενος. ταύτην δὴ τὴν ἑορτὴν ἐψηφίσατο μὲν ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων ἄγειν, ὡς καὶ πρότερον ἔφην, κατὰ τὰς γενομένας εὐχὰς ὑπὸ τοῦ δικτάτωρος Αὔλου Ποστομίου, ὅτε ἔμελλεν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὰς ἀποστάσας Λατίνων πόλεις, κατάγειν ἐπιχειρούσας Ταρκύνιον ἐπὶ τὴν ἀρχήν· ἀναλοῦσθαι δ' ἔταξε καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἴς τε τὰς θυσίας καὶ τοὺς ἀγῶνας, ἀργυρίου πεντακοσίας μνᾶς· καὶ μέχρι τοῦ Φοινικικοῦ πολέμου τοῦτο ἐδαπάνων εἰς τὴν ἑορτήν. ἐν δὲ ταῖς ἱεραῖς ἡμέραις ταύταις πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα πρὸς ἐγίνετο νόμοις Ἑλληνικοῖς, κατά τε πανηγυρισμοὺς, καὶ ξένων ὑποδοχὰς καὶ ἐκεχειρίας, ἃ πολὺ ἔργον ἂν εἴη λέγειν· τὰ δὲ περὶ πομπήν τε καὶ θυσίας, καὶ τὰ κατὰ
351 τοὺς ἀγῶνας ἀπόχρη γὰρ ἐκ τούτων καὶ τὰ μὴ λεχθέντα ἐξετάζειν τοιάδε. πρὶν ἄρξασθαι τῶν ἀγώνων, πομπὴν ἔστελλον τοῖς θεοῖς οἱ τὴν μεγίστην ἔχοντες ἐξουσίαν, ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου τε καὶ δι' ἀγορᾶς ἄγοντες ἐπὶ τὸν μέγαν ἱππόδρομον. ἡγοῦντο δὲ τῆς πομπῆς, πρῶτον μὲν οἱ παῖδες αὐτῶν πρόσηβοί τε καὶ τοῦ πομπεύειν ἔχοντες ἡλικίαν, ἱππεῖς μέν, ὧν οἱ πατέρες τιμήματα ἱππέων εἶχον, πεζοὶ δέ, οἱ μέλλοντες ἐν τοῖς πεζοῖς στρατεύεσθαι· οἱ μέν, κατ' ἴλας τε καὶ κατὰ λόχους, οἱ δέ, κατὰ συμμορίας τε καὶ τάξεις, ὡς εἰς διδασκαλεῖον πορευόμενοι· ἵνα φανερὰ γίνοιτο τοῖς ξένοις ἡ μέλλουσα ἀνδροῦσθαι τῆς πόλεως ἀκμή, πλῆθός τε καὶ κάλλος οἵα τις ἦν. τούτοις ἠκολούθουν ἡνίοχοι τέθριππά τε καὶ συνωρίδας καὶ τοὺς ἀζεύκτους ἵππους ἐλαύνοντες· μεθ' οὓς οἱ τῶν ἀθλημάτων ἀγωνισταὶ τῶν τε κούφων καὶ τῶν βαρέων, τὸ μὲν ἄλλο σῶμα γυμνοί, τὸ δὲ περὶ τὴν αἰδῶ καλυπτόμενοι. τοῦτο καὶ εἰς ἐμὲ τὸ ἔθος ἐν Ῥώμῃ διέμενεν, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο παρ' Ἕλλησιν. ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι καταλέλυται, Λακεδαιμονίων αὐτὸ καταλυσάντων. ὁ δὲ πρῶτος ἐπιχειρήσας ἀποδῦναι τὸ σῶμα, καὶ γυμνὸς Ὀλυμπίασι δραμὼν ἐπὶ τῆς πεντεκαιδεκάτης Ὀλυμπιάδος, Ἄκανθος ὁ Λακεδαιμόνιος ἦν. τὰ δὲ

præsentib. populi Romani exercitiis argumenta non leuia priscorum institutorum sumere. Ego vero, nequis hanc probationem putet inualidam, neve absurde suspicetur *Romanos* post deuictam Græciã vniuersam, meliores ritus vltro inde mutuatos, spretis patriis ceremoniis, coniecturas sumã ex illo tẽpore, quo nec Græciam tenebant, nec alias transmarinas prouincias; sequarq; *idoneum* auctorẽ Q. Fabium, qui vnus pro multis mihi sufficit, vt Romanorum scriptorum antiquissimus; qui argumẽta profert non solum ex iis quæ *aliũde* audierat, sed & ex iis quæ ipse cognouerat. Ludos a
igitur hos decreuit senatus Romanus, vt & supra dictum est, ex voto A. Postumii dictatoris, qđ is bello Latino fecerat, cum signa cũ Latinis collaturus esset, qui *violato fœdere* desciuerãt, & Tarquinium in regnum reducere volebant: & in horum sacrificiorum ludorumq; impẽsas quotannis assignauit argẽti minas quingentas: quod obseruatum est vsq; ad bellum Punicũ. Per eos dies festos tum alia multa more Græcanico agebantur, circa mercatus & excipiẽdos hospites *communesq;* inducias, quæ operosum esset commemorare; tũ pompæ, sacrificiorum, ludorumq; (ex quibus cetera vel me tacẽte satis ęstimari possunt) ratio erat huiusmodi. priusq̃ ludorum inirẽtur certamina, viri pones quos summa erat potestas, pompam diis a Capitolio per forum deducebant in circum maximũ; in qua præibãt illorum filii pubertati proximi, qui iam per ętatem pompæ interesse possent; equisq; inuehebantur ii quorum patres in equitũ censu erant: ceteri, pedites incedebãt, qui *aliquãdo* in pedestrem militiam accensendi essent; illi, per alas & turmas distincti; hi, per classes & ordines distributi, perinde ac si ludum litterarium peterẽt: vt cernerent hospites quam insignis forma & numero pubes *breui* in virilem ætatẽ transitura esset. Hos seque- b
bãtur quadrigarii, bigarii, & iniugum equorũ agitatores: post quos athletæ grauiorũ leuiorumq; certaminũ, nudi cetera, pudenda tantũ tecti *subligarib. campestribus*: qui mos Romę mãsit ad mea vsq; tẽpora, sicut olim fuit in Grecia: in qua *nunc* antiquatus est, orto a Lacedæmoniis initio. Primus aũt nudauit *totũ* corpus, nudusq; in Olympiaco stadio decurrit, Acãthus Lacedęmoni⁹, Olympiade quintadecima: an-

tea vero turpe habebatur apud oẽs
Grȩcos totum corpus in certaminib.
nudare; sicut colligere licet ex Ho-
mero testiũ omniũ grauissimo & an-
tiquissimo, dũ succinctos inducit he-
roas. certe Aiacis & Vlixis luctã ludis
in Patrocli honorẽ funebrib. narrans,
sic ait: Hi duo succincti mediũ in cer-
tamen iere. atq; ẽt manifestius idem
indicat in Odyssea, vbi Iri & Vlixis lu-
ctã exponit, his versib. Sic ait, & cun-
ctis laudantib. acer Vlixes Pãnis prȩ-
cinxit genitalia, magna venustaq; E-
nudans femora, & pectus validosque
lacertos Ac latos humeros. Mendi-
cũ porro metu tergiuersantem intro-
ducens sic canit: His dictis Iro defer-
buit ardor: at illi Inuitũ cogunt, cin-
guntq; pauore trementẽ. Hunc igitur
priscorũ Græcorum morẽ dum ho-
dieque seruant Romani, satis apparet
illos eũ a nobis non posteriori tẽpore
desumpsisse, sed ne mutasse quidẽ, vt
a nos, progressu tẽporis. Porro athle-
tas sequebantur saltatorum chori di-
uisi trifariam; primo virorum, dein-
ceps impuberum, postremo puero-
rum: post quos tibicines inflantes an-
tiqui moris tibias breues, quarum
hucusque permansit vsus; citharistæ-
que pulsantes eburneas septẽ fidium
lyras, & quæ vocantur barbita: quorũ
vetus apud Græcos vsus meo tẽpore
desiit, apud Rom. vero adhibentur o-
mnib. antiquis sacris. Saltatorũ habi-
tus erat tunicæ puniceæ balteis æreis
astrictæ, gladiis depẽdentibus: gesta-
bantq; breuiores mediocribus lance-
as; viri vero etiam æreas galeas insi-
gnib. cristis & pinnis exornatas. quẽ-
que chorũ præcedebat vnus vir, qui
præibat ceteris saltationis formulas,
repræsentans bellicos ac concitatos
motus rythmis plerũq; proceleusma
ticis. Id genus exercitii apud Græcos
olim cum primis erat celebre, arma-
ta saltatio, quæ vocatur Pyrricha: si-
ue id Mineruæ inuentum est, quæ
post deletos Titanas in victoriali læ-
titia fertur prima cum armis saltauis-
se choreasque duxisse: siue prius et-
iam institutum a Curetibus, dum Io-
uem quem nutriebant, mulcerẽt ar-
morũ sonitu rythmicoq; mẽbrorum
motu, vt habent fabulæ. quem ipsum
quoq; morẽ priscis Græcis vernacu-
lum fuisse, indicat Homerus cũ alibi
sæpe, tum in cælatura clypei Achilli

περὶ τούτων δι' αἰσχύνης εἶχον ἅπαντες Ἕλληνες, ὅλα
γυμνὰ φαίνειν ἐν ταῖς ἀγωνίαις τὰ σώματα, ὡς Ὅμη-
ρος τεκμηριοῖ μαρτύρων ἀξιοπιστότερός τε καὶ ἀρ-
χαιότατος ὤν, ζωννυμένους τοὺς ἥρωας ποιῶν. τὴν γοῦν
Αἴαντος καὶ Ὀδυσσέως πάλην ἐπὶ τῇ Πατρόκλου
ταφῇ γενομένην ἀφηγούμενός φησιν· Τὼ δὲ ζωσα-
μένω βήτην ἐς μέσσον ἀγῶνα. καὶ ἔτι σαφέστερον ἐν
Ὀδυσσείᾳ τοῦτο ποιεῖ φανερὸν, ἐπὶ τῆς Ἴρου καὶ Ὀ-
δυσσέως πυγμῆς, ἐν τοῖσδε τοῖς ἔπεσι· Ὣς ἔφαθ'· οἱ
δ' ἄρα πάντες ἐπῄνεον· αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς, Ζώσα-
το μὲν ῥάκεσιν περὶ μήδεα, φαῖνε δὲ μηροὺς Κα-
λούς τε μεγάλους τε, φάνεν δέ οἱ εὐρέες ὦμοι, Στή-
θεά τε, στιβαροί τε βραχίονες. τὸν δὲ πτωχὸν οὐκέτι
βουλόμενον μάχεσθαι, ἀλλ' ἀποδειλιῶντα εἰσάγων,
τάδε εἴρηκεν· Ὣς ἄρ' ἔφαν· Ἴρῳ δὲ κακῶς ὠρίνετο θυ-
μός· Ἀλλὰ καὶ ὧς μνηστῆρες ἄγον ζώσαντες ἀνάγκῃ
Δειδιότα. τοῦτο δὴ τὸ ἔθος ἀρχαῖον ἐν τοῖς Ἕλλησιν
ὂν οἱ φυλάττοντες μέχρι τοῦδε Ῥωμαῖοι δῆλοί εἰσιν
οὐ προσμαθόντες παρ' ἡμῶν ὕστερον, ἀλλ' οὐδὲ με-
ταθέμενοι σὺν χρόνῳ, καθάπερ ἡμεῖς. ἠκολούθουν
δὲ τοῖς ἀγωνισταῖς ὀρχηστῶν χοροὶ τριχῇ νενεμημένοι,
πρῶτοι μὲν, ἀνδρῶν· δεύτεροι δὲ, ἀγενείων· τελευταῖοι
δὲ, παίδων· οἷς παρηκολούθουν αὐληταὶ ἀρχαϊκοῖς
ἐμφυσῶντες αὐλίσκοις βραχέσιν, ὡς καὶ εἰς τόδε χρό-
νου γίνεται, καὶ κιθαρισταὶ λύρας ἑπταχόρδους ἐλεφαν-
τίνας, καὶ τὰ λεγόμενα βάρβιτα κρέκοντες· ὧν παρὰ
μὲν Ἕλλησιν ἐκλέλοιπεν ἡ χρῆσις ἐπ' ἐμοῦ, πάτριος
οὖσα· παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ἐν ἁπάσαις φυλάττεται
ταῖς ἀρχαίαις θυηπολίαις. σκευαὶ δὲ τῶν ὀρχηστῶν
ἦσαν χιτῶνες φοινίκεοι, ζωστῆρσι χαλκέοις ἐσφιγμέ-
νοι, καὶ ξίφη παρηρτημένα, καὶ λόγχαι βραχύτεραι
τῶν μετρίων· τοῖς δὲ ἀνδράσι καὶ κράνη χάλκεα, λό-
φοις ἐπισήμοις κεκοσμημένα καὶ πτεροῖς. ἡγεῖτο δὲ
καθ' ἕκαστον χορὸν εἷς ἀνήρ, ὃς ἐνεδίδου τοῖς ἄλλοις τὰ
τῆς ὀρχήσεως σχήματα πρῶτος, εἰδοφορῶν τὰς πολε-
μικὰς καὶ συντόνους κινήσεις ἐν τοῖς προκελευσμα-
τικοῖς ὡς τὰ πολλὰ ῥυθμοῖς. Ἑλληνικὸν δὲ ἄρα καὶ
τοῦτο ἦν ἐν τοῖς πάνυ παλαιὸν ἐπιτήδευμα, ἐν ὅ- 352
πλοις ὄρχησις ἡ καλουμένη Πυῤῥίχη, εἴτε Ἀθηνᾶς
πρώτης ἐπὶ Τιτάνων ἀφανισμῷ χορεύειν καὶ ὀρχεῖ-
σθαι σὺν ὅπλοις τὰ ἐπινίκια ὑπὸ χαρᾶς ἀρξαμένης,
εἴτε παλαίτατον ἔτι Κουρήτων αὐτὴν καταστησα-
μένων, ὅτε τὸν Δία τιθηνούμενοι θέλγειν ἐβούλοντο
κτύπῳ τε ὅπλων καὶ κινήσει μελῶν, καὶ ῥυθμῷ, καθά-
περ ὁ μῦθος ἔχει. δηλοῖ δὲ καὶ τούτου τὴν ἀρχαιότητα,
ὡς ἐπιχωρίου τοῖς Ἕλλησιν, Ὅμηρος πολλαχῇ μὲν καὶ
ἄλλῃ, μάλιστα δὲ ἐν ἀσπίδος κατασκευῇ, ἣν Ἀχιλλεῖ
δωρήσα-

δωρήσασθαί φησιν Ἥφαιστον. κατασκευάσας γὰρ ἐν αὐτῇ δύο πόλεις, τὴν μὲν εἰρήνῃ κοσμουμένην, τὴν δὲ πολέμῳ κακοπαθοῦσαν, ἐν ᾗ τὴν ἀμείνω καθίστη τύχην, ἑορτὰς ποιεῖ καὶ γάμους καὶ θαλίας, ὥσπερ εἰκός, καὶ ταῦτα λέγει· Κοῦροι δ' ὀρχηστῆρες ἐδίνεον· ἐν δ' ἄρα τοῖσιν Αὐλοὶ φόρμιγγές τε βοὴν ἔχον· αἱ δὲ γυναῖκες Ἱστάμεναι θαύμαζον ἐπὶ προθύροισιν ἑκάστη. καὶ αὖθις ἕτερον αὐτῇ διακεκοσμῆσθαι Κρητικὸν ἠϊθέων τε καὶ παρθένων χορόν, ὧδε εἴρηκεν· Ἐν δὲ χορὸν ποίκιλλε περικλυτὸς Ἀμφιγυήεις, Τῷ ἴκελον οἷόν ποτ' ἐνὶ Κνωσῷ εὐρείῃ Δαίδαλος ἤσκησεν καλλιπλοκάμῳ Ἀριάδνῃ. Ἔνθα μὲν ἠΐθεοι καὶ παρθένοι ἀλφεσίβοιαι, Ὠρχεῦντ' ἀλλήλων ἐπὶ καρπῷ χεῖρας ἔχοντες. τὸν κόσμον τε αὐτῶν ἀφηγούμενος, ἵνα δηλοῖ ἡμῖν ποιήσειεν ὅτι ἡ τῶν ἀρρένων κίνησις ἐνόπλιος ἦν, τάδε λέγει· Καί ῥ' αἱ μὲν καλὰς στεφάνας ἔχον, οἱ δὲ μαχαίρας Εἶχον χρυσείας ἐξ ἀργυρέων τελαμώνων. ἡγεμόνας τε τῆς ὀρχήσεως αὐτῶν τοὺς ἐνδιδόντας τοῖς ἄλλοις καὶ προκαταρχομένους ἄγων, τάδε γράφει· Πολλὸς δ' ἱμερόεντα χορὸν περιίσταθ' ὅμιλος Τερπόμενοι. δοιὼ δὲ κυβιστητῆρε κατ' αὐτοὺς Μολπῆς ἐξάρχοντες ἐδίνευον κατὰ μέσσους. οὐ μόνον δὲ ἐκ τῆς ἐναγωνίου τε καὶ κατεσπουδασμένης ὀρχήσεως τῶν χορῶν, ᾗ παρὰ τὰς θυηπολίας τε καὶ πομπὰς ἐχρῶντο Ῥωμαῖοι, τὸ συγγενὲς ἄν τις αὐτῶν τὸ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἴδοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κερτόμου καὶ τωθαστικῆς. μετὰ γὰρ τοὺς ἐνοπλίους χοροὺς οἱ τῶν Σατυριστῶν ἐπόμπευον χοροί, τὴν Ἑλληνικὴν εἰδοφοροῦντες σίκιννιν. σκευαὶ δὲ αὐτοῖς ἦσαν, τοῖς μὲν εἰς Σιληνοὺς εἰκασθεῖσι, μαλλωτοὶ χιτῶνες, οὓς ἔνιοι χορταίους καλοῦσι, καὶ περιβόλαια ἐκ παντὸς ἄνθους· τοῖς δὲ εἰς Σατύρους, περιζώματα καὶ δοραὶ τράγων, καὶ ὀρθότριχες ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς φόβαι, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. οὗτοι κατέσκωπτόν τε καὶ κατεμιμοῦντο τὰς σπουδαίας κινήσεις, ἐπὶ τὰ γελοιότερα μεταφέροντες. δηλοῦσι δὲ αἱ τῶν θριάμβων εἴσοδοι παλαιὰν καὶ ἐπιχώριον οὖσαν Ῥωμαίοις τὴν κέρτομον καὶ σατυρικὴν παιδιάν. ἐφεῖται γὰρ τοῖς κατάγουσι τὰς νίκας, ἰαμβίζειν τε καὶ κατασκώπτειν τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας αὐτοῖς στρατηλάταις, ὡς Ἀθήνησι τοῖς πομπευταῖς τοῖς ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν πρότερον ἅμα τοῖς σκώμμασι παρερχομένοις· νῦν δὲ ποιήματα ᾄδουσιν αὐτοσχέδια. εἶδον δὲ καὶ ἐν ἀνδρῶν ἐπισήμων ταφαῖς ἅμα ταῖς ἄλλαις πομπαῖς

a Vulcano donati. fingens enim in eo duas ciuitates, alterã pace florentem, alteram bello diuexatam, feliciorem illam describit festos dies agentem, vacantemq; nuptiis (vt fieri solet) atq; hilaritatibus. Carmẽ sic habet: In gyrum saltat pubes: quos flatilis inter Tibia cum cithara modulamina dulcia fundunt. Stant in vestibulis nuptæ, spectãtq; choreas. Rursus alium chorum Creticum constantem ex virginib. & iuuenibus, in eodem clypeo *pari* elegantia cælatum indicans sic ait: Atq; chorũ varia cælarat Mulciber arte, Formosæ qualem celsa Minois in arce Effinxisse ferunt Ariadnæ Dædalon olim. Illic florentes iuuenes nitidæq; puellæ Saltabant, alterna manu ceu vincla tenentes. Deinde ornatum chori describens, vt mares armatos saltasse intelligamus, hæc subiicit: Atque has ornabant radiãtia serta; sed illos Fascia ab argentea dependẽs aureus ensis. Saltationis etiã duces, qui & choreas inciperent, & saltandi modulos pręirent ceteris, his verbis introducit: Circumfusa chorum spectabat turba: duoq; In caput atque manus lepide saltare periti, Exorsi modulos, cibant medio agmine gyros. Nec tãtum e meditata ista certaminibusq; apta chororum saltatione, qua in ceremoniis pompisq; Romani vtebantur, eorum cum Græcis perspicitur cognatio: verum etiam e scurrili & ludicra. Post armatos enim choros in pompa sequebantur chori satyristarum, sicinnen referentes Græcanicam. E quibus qui Silenos repræsentabant, amicti erant tunicis villosis, quas quidam appellant scorteas, amiculisque consertis ex omni florum genere: qui vero Satyrorum speciem induerãt, hircinis se pellibus incinxerant, horrentesque in capite gerebant setas, & alia his similia. hi serios illos motus ludicra imitatione magis in risum detorquebant. Sed & triumphorum deductio arguit Romanis iam olim vernaculos fuisse scurriles istos & satyricos lusus. permittitur enim victores deducentibus, iambos & dicteria iacere in clarissimos viros & ipsos imperatores, quẽadmodũ Athenis solebant pompã in plaustris ducẽtes, scõmatibus obuios impetere: nũc autem extemporalia canunt poemata. quin & in illustrium virorum funebribus pompis inter ceteros a

feretrum pręcedentes vidi choros satyricos qui sicinnen saltarēt, maxime in diuitum exsequiis. Lusus aūt satyricos, & saltationes satyricas, nō Ligurum, nec Vmbrorum, nec aliorum barbarorum Italiam habitātium, sed Græcorum esse inuētum, si prolixius euincere velim, vereor ne molestus aliquibus esse videar, cū res sit in confesso. Post hos choros transibat agmen citharistarū ac tibicinum: post quos alii gestantes acerras argenteas
a aureasq;, tum sacras tū publicas. Extremū pōpæ agmen claudebant deorum simulacra, quæ humeris baiulabantur a viris, eamq; præferebāt formā qua finguntur apud Grçcos; eundem ēt habitū, eademq; insignia: munera item, quæ singuli inuenisse atq; hominibus donasse tradūtur: nec solum Iouis, Iunonis, Mineruæ, Neptuni, aliorumq; quos Græci inter XII deos numerāt: sed antiquiorū etiam, e quib. duodecim illos fabulātur ortos, [*vt* Saturni, Opis, Themidis, Latonę, Parcarum, Mnemosynes, & ceterorum omnium quorū fana & areę exstāt apud Græcos: tum eorum qui postea, ex quo *scilicet* Iupiter accepit imperium, exorti perhibentur,] Proserpinæ, Lucinæ, Nympharū, Musarū, Horarum, Gratiarū, Liberi, semideorūq; quorum animæ relictis corporib. mortalibus, in cœlos ascēdisse diisq; pares honores adeptæ esse perhibentur, Herculis, Æsculapii, Castorū, Helenæ, Panis, & aliorū innumerorū. Atqui si barbari fuissent Romæ conditores & festi huius institutores, quorsum attinebat Græcanicos deos geniosq; oēs colere contēptis patriis? aut ostēdat nobis aliquis præter Grçcos nationē aliā cui sacra hæc sint domestica; & tū demum probationem hanc vt putidā calumnietur. Peracta pōpa, confestim sacrificabāt consules sacerdotesq; quib. fas erat, & victimarii: idq; more nostratiū. Lotis .n. manibus, & lustratis aqua pura victimis, inspersisq; in earū capita frugib. cerealibus, cōceptisq; precibus, tū demū ministros eas mactare iubebant. quorū alii stantē etiātum hostiā vecte feriebant in tēpora: alii suppositis cultris cadentē excipiebāt; ac mox excoriatā cōcidebāt mēbratim, delibatasq; ex singulis extis aliisq; mēbris primitias farrea farina imbuebāt & in cani-

προηγουμένους τῆς κλίνης τοὺς σατυριστὰς χοροὺς κινουμένους τὴν σίκιννιν ὄρχησιν, μάλιστα δ' ἐν ταῖς τῶν εὐδαιμόνων 353
κήδεσιν. ὅτι δ' οὔτε Λιγύων, οὔτε Ὀμβρικῶν, οὔτε ἄλλων τινῶν βαρβάρων τῶν ἐν Ἰταλίᾳ κατοικούντων εὕρημα ἡ σατυρικὴ παιδιὰ καὶ ὄρχησις ἦν, ἀλλὰ Ἑλλήνων, δέδοικα μὴ καὶ ὀχληρὸς εἶναί τισι δόξω, λόγοις πλείοσι πιστοῦσθαι ὁμολογούμενον πρᾶγμα βουλόμενος. μετὰ δὲ τοὺς χοροὺς τούτους, κιθαρισταί τε ἀθρόοι καὶ αὐληταὶ πολλοὶ παρεξῄεσαν· καὶ μετ' αὐτοὺς οἵ τε τὰ θυμιατήρια κομίζοντες ἀργυρείου καὶ χρυσίου πεποιημένα, τά τε ἱερὰ καὶ τὰ δημόσια. τελευταῖαι δὲ πάντων αἱ τῶν θεῶν εἰκόνες ἐπόμπευον, ὤμοις ὑπ' ἀνδρῶν φερόμεναι, μορφάς τε ὁμοίας παρέχουσαι ταῖς παρ' Ἕλλησι πλαττομέναις, καὶ σκευὰς καὶ σύμβολα, καὶ δωρεάς, ὧν εὑρεταὶ καὶ δοτῆρες ἀνθρώποις ἕκαστοι παραδίδονται, οὐ μόνον Διός, καὶ Ἥρας, καὶ Ἀθηνᾶς, καὶ Ποσειδῶνος, καὶ τῶν ἄλλων οὓς Ἕλληνες ἐν τοῖς δώδεκα θεοῖς ἀριθμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν προγενεστέρων, ἐξ ὧν οἱ δώδεκα θεοὶ μυθολογοῦνται γενέσθαι, [Κρόνου καὶ Ῥέας, καὶ Θέμιδος καὶ Λητοῦς, καὶ Μοιρῶν καὶ Μνημοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅσων ἐστὶν ἱερὰ καὶ τεμένη παρ' Ἕλλησι· καὶ τῶν ὕστερον, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν Ζεὺς παρέλαβε, μυθολογουμένων γενέσθαι,] Περσεφόνης, Εἰλειθυίας, Νυμφῶν, Μουσῶν, Ὡρῶν, Χαρίτων, Διονύσου, καὶ ὅσων ἡμιθέων γενομένων αἱ ψυχαὶ τὰ θνητὰ ἀπολιποῦσαι σώματα, εἰς οὐρανὸν ἀνελθεῖν λέγονται, καὶ τιμὰς λαχεῖν ὁμοίας θεοῖς, Ἡρακλέους, Ἀσκληπιοῦ, Διοσκούρων, Ἑλένης, Πανός, ἄλλων μυρίων. καίτοι εἰ βάρβαροι ἦσαν οἱ τὴν Ῥώμην οἰκίσαντες, καὶ τὴν ἑορτὴν ταύτην καταστησάμενοι, τί προσῆκεν αὐτοῖς τοὺς μὲν Ἑλληνικοὺς πάντας σέβειν θεούς τε καὶ δαίμονας, τῶν δὲ πατρίων ὑπερορᾶν; ἢ δειξάτω τις ἡμῖν ἔξω τοῦ Ἑλληνικοῦ φύλου ἕτερον ᾧ πάτριά ἐστι ταῦτα τὰ ἱερά· καὶ τότε διαβαλέτω ταύτην τὴν ἀπόδειξιν, ὡς οὐχ ὑγιῆ. συντελεσθείσης δὲ τῆς πομπῆς, ἐβουθύτουν εὐθὺς οἵ τε ὕπατοι, καὶ τῶν ἱερέων οἷς ὅσιον, καὶ τῶν θυηπόλων. τρόπος ὁ αὐτὸς ἦν τῷ παρ' ἡμῖν. χερνιψάμενοί τε γὰρ αὐτοί, καὶ τὰ ἱερὰ καθαρῷ περιαγνίσαντες ὕδατι, καὶ Δήμητρος καρποὺς ἐπιρράναντες αὐτῶν ταῖς κεφαλαῖς, ἔπειτα κατευξάμενοι, θύειν τότε τοῖς ὑπηρέταις αὐτὰ ἐκέλευον. τῶν δ' οἱ μέν, ἑστῶτος ἔτι τοῦ θύματος, σκυτάλῃ τοὺς κροτάφους ἔπαιον· οἱ δέ, πίπτοντος ὑπετίθεσαν τὰς σφαγίδας· καὶ μετὰ τοῦτο δείραντές τε καὶ μελίσαντες, ἀπαρχὰς ἐλάμβανον ἐξ ἑκάστου σπλάγχνου καὶ παντὸς ἄλλου μέλους· ἃς ἀλφίτοις ζέας ἀναδεύσαντες, προσέφερον τοῖς

θύουσιν

θύουσιν ἐπὶ κανῶν· οἱ δ', ἐπὶ τοὺς βωμοὺς ἐπιτιθέντες, ὑφῆπτον, καὶ προσέσπενδον οἶνον κατὰ τῶν ἁγιαζομένων. ἕκαστον δ' ὅτι κατὰ νόμους ἐγίνετο τοὺς ἀμφὶ θυσίαν ὑφ' Ἑλλήνων κατασταθέντας, ἐκ τῆς Ὁμήρου ποιήσεως γνῶναι ῥᾴδιον. καὶ γὰρ χερνιπτομένους εἰσάγει τοὺς ἥρωας, καὶ οὐλαῖς χρωμένους, ἐν οἷς φησίν· Χερνίψαντο δ' ἔπειτα, καὶ οὐλοχύτας ἀνέλοντο. κατατομοῦντάς τε ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τὰς τρίχας, καὶ τιθέντας ἐπὶ τὸ πῦρ, ὧδε γράφων· Ἀλλ' ὅγ' ἀπαρχόμενος κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλεν. σκυτάλαις τε παίοντας τὰ μέτωπα τῶν ἱερείων, καὶ τὰ πεσόντα θύοντας, ὡς ἐπὶ τῆς Εὐμαίου ποιεῖ θυσίας· Κόψε δ' ἀπαρχόμενος σχίζῃ δρυός, ἣν λίπε κείων. Τὸν δ' ἔλιπε ψυχή· τοὶ δὲ σφάξαν τε καὶ εὗσαν. ἀπαρχάς τε ἀπὸ τῶν σπλάγχνων λαμβάνοντας, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων μελῶν, καὶ ταύτας ἀλφίτοις δεύοντας καὶ καθαγίζοντας ἐπὶ τῶν βωμῶν, ὡς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ποιεῖ θυσίας· ὁ δ' ὠμοθετεῖτο συβώτης, Πάντοθεν ἀρχόμενος μελέων ἐς πίονα δημόν·
354 Καὶ τὰ μὲν ἐν πυρὶ βάλλε παλύνας ἀλφίτου ἀκτῇ. ταῦτα δὲ Ῥωμαίους ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ πράττοντας ἐπὶ ταῖς θυσίαις ἰδὼν ἐπίσταμαι· καὶ μιᾷ πίστει τῇδε ἀρκούμενος, οὐ βαρβάρους ἐπείσθην εἶναι τοὺς οἰκιστὰς τῆς Ῥώμης, ἀλλ' ἐκ πολλῶν τόπων συνεληλυθότας Ἕλληνας. ὀλίγα μὲν γὰρ ἐπιτηδεύματα περὶ θυσίας τε καὶ ἑορτὰς ὁμοίως Ἕλλησι βαρβάρους καί τινας ἐπιτελεῖν ἐνδέχεται· ἅπαντα δὲ ταῦτα πράττειν, ἀπίθανον. λοιπὸν δ' ἐστί μοι καὶ περὶ τῶν ἀγώνων οὓς μετὰ τὴν πομπὴν ἐπετέλουν, ὀλίγα διελθεῖν. πρῶτος ὁ τῶν τεθρίππων τε καὶ συνωρίδων καὶ τῶν ἀζεύκτων ἵππων ἐγίνετο δρόμος, ὥσπερ Ἕλληνες τὸ ἀρχαῖον Ὀλυμπίασί τε καὶ μέχρι τοῦ παρόντος. ἐν δὲ ταῖς ἱππικαῖς ἁμίλλαις ἐπιτηδεύματα δύο τῶν παλαιῶν πάνυ, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐνομοθετήθη, φυλαττόμενα ὑπὸ Ῥωμαίων μέχρι τῶν κατ' ἐμὲ διαμένει χρόνων, τό τε περὶ τὰ τρίπωλα τῶν ἁρμάτων· ὃ παρ' Ἕλλησι μὲν ἐκλέλοιπεν, ἀρχαῖον ἐπιτήδευμα καὶ ἡρωϊκόν, ᾧ ποιεῖ τοὺς Ἕλληνας Ὅμηρος ἐν ταῖς μάχαις χρωμένους. δυσὶ γὰρ ἵπποις ἐζευγμένοις, ὃν τρόπον ζεύγνυται συνωρίς, τρίτος παρείπετο σειραῖος ἵππος ῥυτῆρσι συνεχόμενος· ὃν ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι καὶ συνεζεῦχθαι παρήορον ἐκάλουν οἱ παλαιοί. ἕτερον δέ, παρ' ὀλίγαις ἔτι φυλαττόμενον πόλεσιν Ἑλληνίσιν ἐν ἱερουργίαις τισὶν ἀρχαϊκαῖς, ὁ τῶν παρεμβεβηκότων τοῖς ἅρμασι δρόμος. ὅταν γὰρ τέλος αἱ τῶν ἵππων ἅμιλλαι λάβωνται, ἀποπηδῶντες ἀπὸ τῶν ἁρμάτων οἱ παροχούμενοι τοῖς ἡνιόχοις, οὓς οἱ ποιηταὶ μὲν παραιβάτας, Ἀθηναῖοι δ'

stris offerebant sacrificantibus: qui aris impositas succendebant, & vinum inter adolendum affundebant. Quæ singula iuxta Græcas sacrificiorum leges factitata esse, ex Homerica poesi facile est cognoscere. namque manus lauantes heroas inducit, molisque vtentes, vbi sic canit: Hinc lotis manibus, salsa hordea porriciebant. Pilos quoque de capite *victimæ* delectos in ignem iecisse sic ait: Iniecitque igni sectos de vertice pilos. Vectibus etiam hostias in frontem ferietes *inducit*, & collapsas mactantes: sicut in Eumæi sacrificio: Atque mola sparsum, quercna sude percutit: inde Exanimem iugulant, sectasque iacentis oburunt. Primitias item extorum aliorumq; membrorū desumētes, easq; farina imbutas super aris adolentes *introducit*: vt in eodem sacrificio canit, Crudaque de cunctis delibans frustula membris, Pingui conuestit: mox omnia polline puro Conspergit, flammisq; adolenda voracibus indit. Hęc Romanos etiamnum mea ætate in sacris obseruare cognitum & perspectum habeo: & vel hoc vnum argumētum mihi sufficit vt credam Romæ cōditores non barbaros fuisse, sed e multis Græciæ locis conuenas. Fieri enim potest vt & barbari quidam circa festorum ac sacrorum rationem nonnullos ritus cum Græcis communes habeant: sed impossibile est vt cōueniant omnia. Reliquum est vt & de certaminibus a quæ post pompam inibantur, paucis disseram. Primus erat quadrigarum, bigarum, singulariumq; equorū cursus, sicut apud Gręcos olim in Olympia, & nunc quoq;. In *his* equestribus certaminibus duo antiquissimorum Græcorum studia, vt initio instituta sunt, ita hucusque a Romanis obseruantur: alterum, trigariorum; quod defecit in Græcia, priscum & heroicum studium, quo Græcos in pugnis vtentes facit Homerus. nam duobus b equis bigarum in morem iunctis adiungebatur tertius funalis, loramentis adnexus: quem παρήορον vocabant prisci, ἀπὸ τοῦ παρηωρῆσθαι καὶ συνεζεῦχθαι, *id est, ex eo quod appensus atque adiunctus esset.* alterū, quod apud paucos aliquot Græciæ populos etiamnum obseruatur in quibusdā prisci moris sacrificiis, vectorum cursus. finito .n. equorum certamine, viri qui aurigis in currib. assidebant, quos poetę παραιβάτας, Athenienses ἀποβάτας nominant,

desilientes e curribus, ipsi stadium inter se certatim currunt. a Peractis equestribus curriculis, inducebantur qui suis ipsorū corporibus decertarēt, cursores, pugiles, luctatores. hæc enim tria genera certaminum apud priscos Grecos erant, vt Homerus indicat in Patrocli funere. Ceterum medio inter certamina tempore coronabant & præconiis celebrabant benefactores suos, more Græcis vsitatissimo & laudatissimo; sicut Athenis per Liberalia factitatum est: & ostentabāt spectatoribus relata ex hoste spolia. Sed enim de his nec silendum erat omnino, cum posceret argumenti ratio; nec iusto prolixius de eis differendum est; sed tempus nos a diuerticulo ad institutam narrationis
b seriem reuocat. Vt ergo senatus cognouit de seruo qui ante pompā heri iussu *sub furca cæsus* & ad supplicium abductus fuerat, e facti nouitate coniecit, hunc a deo innui haud bellum præsultorem, vt *supra* dixi; & requisito hero qui seruum tam fœde tractarat, & mulcta ei pro merito irrogata, aliam pompam aliosq; ludos Ioui decreuit duplo maiore sumptu quam antea. Atq; hæc sunt quę his coss. gesta produntur.

ἀποβάντες, τὸν σταδιαῖον ἁμιλλῶνται δρόμον αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους. τελεσθέντων δὲ τῶν ἱππικῶν δρόμων, οἱ τοῖς ἑαυτῶν σώμασιν ἀγωνιζόμενοι, τότε εἰσῄεσαν, δρομεῖς τε καὶ πύκται καὶ παλαισταί· τρία γὰρ ἀθλήματα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ταῦτα ἦν Ἕλλησιν, ὡς Ὅμηρος ἐπὶ τῇ Πατρόκλου δηλοῖ ταφῇ. ἐν δὲ τοῖς διὰ μέσου τῶν ἀθλημάτων χρόνοις, Ἑλληνικώτατον καὶ κράτιστον ἁπάντων ἐθῶν ἀπεδείκνυντο, στεφανώσεις καὶ ἀναρρήσεις ποιούμενοί τινας, αἷς ἐτίμων τοὺς ἑαυτῶν εὐεργέτας· ὡς Ἀθήνησιν ἐν ταῖς Διονυσιακαῖς ἐγίνετο θεωρίαις· καὶ σκύλων ὅσων λάβοιεν ἐκ πολέμων ἐπιδείξεις τοῖς εἰς θέαν συνεληλυθόσιν. ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ μὲν τούτων οὔτε μηθένα ποιήσασθαι λόγον, ἀπαιτούσης τῆς ὑποθέσεως, καλῶς εἶχεν, οὔτε μηκύνειν παρὰ τοῦ δέοντος ἥρμοττε. καιρὸς δ' ἐπὶ τὴν ὑπολειπομένην διήγησιν ἐπανάγειν. ὡς γὰρ δὴ τὰ περὶ τὸν ἀπαχθέντα ἐπὶ τιμωρίαν ὑπὸ τοῦ δεσπότου, καὶ προηγησάμενον τῆς πομπῆς, ἔμαθεν ἡ βουλὴ παρὰ τοῦτο πραχθὲν ἀνανεωσαμένου, τοῦτον ὑπολαβοῦσα ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέγεσθαι τὸν οὐ καλὸν ἀπάρχοντα τῶν ὀρχηστῶν, ὥσπερ ἔφην, ἀναζητήσαντα τὸν τὸν θεράποντα λωβησάμενον, καὶ ζημίαν ἐπιβαλοῦσα ἧς ἄξιος ἦν, ἑτέραν ἐψηφίσατο τῷ θεῷ πομπὴν ἐπιτελεσθῆναι, καὶ ἀγῶνας ἐξ ἀρχῆς ἑτέρους ἀπὸ διπλασίων χρημάτων ἢ πρότερον ἐγίνοντο. καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τούτων συντελεσθέντα τῶν ὑπάτων, τοιάδε ἦν.

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARnassensis, *Antiquitatum Romanarum liber octauus.*

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣσέως, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον ὄγδοον. 355

A.V.C. 265. coss. C. Iulio & P. Pinario, bellū e Volscis duce Marcio Coriolano.

POST hos, Olympiade septuagesima tertia, qua vicit in stadio Astylus Crotoniensis, Anchise Athenis principe, cōss. fuere C. Iulius Iulus, & P. Pinarius Rufus; viri minime bellicosi, & ob hāc pręcipue caussam a populo creati: quorum cōsulatu exortum bellum Romanam rempublicam in tot & tanta coniecit pericula, vt eam pe-
c ne funditus euerit. Marcius enim ille Coriolanus, qui ob suspicionem tyrannidis exsilio perpetuo mulctatus fuerat a populo, indigne hunc casum ferens, & vlcisci inimicos cu-

Οἱ δὲ μετὰ τούτους ἀποδειχθέντες ὕπατοι κατὰ τὴν ἑβδομηκοστὴν καὶ τρίτην ὀλυμπιάδα, καθ' ἣν ἐνίκα στάδιον Ἄστυλος Κροτωνιάτης, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἀγχίσου, Γάιος Ἰούλιος Ἴουλλος, καὶ Πόπλιος Πινάριος Ῥοῦφος, ἄνδρες ἥκιστα πολεμικοί, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα τῆς ἀρχῆς ταύτης παρὰ τοῦ δήμου τυχόντες, εἰς πολλοὺς καὶ μεγάλους ἠναγκάσθησαν κινδύνους καταστῆναι, πολέμου καταρραγέντος ἐκ τῆς ἐκείνων ἀρχῆς, δι' ὃν ἡ πόλις ὀλίγου δεῖν ἐδέησεν ἐκ βάθρων ἀναιρεθῆναι. ὁ γὰρ Μάρκιος ἐκεῖνος ὁ Κοριολάνος, ὁ τὴν ἐπὶ τῇ τυραννίδι αἰτίαν ἔχων, καὶ φυγῇ ἀιδίῳ ἐλαθείς, ἀγανακτῶν ἐπὶ τῇ συμφορᾷ, καὶ τιμωρίαν παρὰ τῶν ἐχθρῶν βουλόμενος

λόμενος λαβεῖν, δι' οὗ δὴ ἂν αὕτη γένοιτο τρόπου, καὶ δι' οἵας δυνάμεως ἀνασκοπῶν, μίαν εὕρισκε Ῥωμαίοις τότε ἀντίπαλον ἰσχὺν τὴν Οὐολούσκων, εἰ κοινῇ χρησάμενοι γνώμῃ, καὶ τυχόντες ἔμφρονος ἡγεμόνος, ἐνστήσονται πρὸς αὐτοὺς τὸν πόλεμον. ἐλογίζετο γοῦν ὡς εἰ πείσειε τοὺς Οὐολούσκους, δέξασθαί τε αὐτὸν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτρέψαι τοῦ πολέμου, ῥᾳδίως αὐτῷ διαπεπράξεται τὸ ἔργον. ἐτάραττε δὲ αὐτὸν ἡ συνείδησις, ὅτι πλειστάκις κατὰ τὰς μάχας δεινὰ δεδρακὼς ἦν, καὶ πόλεις συμμαχίδας ἀφῃρημένος. οὐ μὴν ἀπέστη γε τῆς πείρας διὰ τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, ἀλλ' εἰς αὐτὰ τὰ δεινὰ χωρεῖν ἐβουλεύσατο, καὶ πάσχειν ὑπ' αὐτῶν ὁτιοῦν. φυλάξας δὲ νύκτα, καὶ ταύτην σκοταίαν, ἧκεν εἰς Ἄντιον τὴν ἐπιφανεστάτην τῶν ἐν Οὐολούσκοις πόλεων, ἡνίκα περὶ δεῖπνον ἦσαν οἱ κατὰ τὴν πόλιν· καὶ παρελθὼν εἰς οἰκίαν ἀνδρὸς δυνατοῦ δι' εὐγένειάν τε καὶ πλοῦτον, καὶ τὰς ἐν τοῖς πολέμοις πράξεις μέγα ἐφ' ἑαυτῷ φρονοῦντος, καὶ τὸ ἔθνος ὅλον ἄγοντος ὡς τὰ πολλά, ᾧ Τύλλος Ἄττιος ὄνομα ἦν, ἱκέτης τοῦ ἀνδρὸς γίνεται καθεζομένου ἐπὶ τῆς ἑστίας. διηγησάμενος δὲ αὐτῷ τὰς καταλαβούσας αὐτὸν ἀνάγκας, δι' ἃς ὑπέμεινεν ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς καταφυγεῖν, μέτρια ἠξίου φρονῆσαι καὶ ἀνθρώπινα περὶ ἀνδρὸς ἱκέτου, καὶ μηκέτι πολέμιον ἡγεῖσθαι τὸν ὑποχείριον, μηδὲ εἰς τοὺς ἀτυχοῦντας καὶ τεταπεινωμένους ἀποδείκνυσθαι τὴν ἰσχὺν, ἐνθυμούμενον ὡς οὐ μένουσιν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς
15 πράγμασιν αἱ τῶν ἀνθρώπων τύχαι. δύναιο δὴ ἄν, ἔφη, τοῦτο ἐξ αὐτοῦ μάλιστα μαθεῖν ἐμοῦ, ὃς ἐν τῇ μεγίστῃ πόλει κράτιστός ποτε εἶναι τῶν ἄλλων δοκῶν, νῦν ἔρημος καὶ ἄπολις καὶ ταπεινὸς ἐρριμμένος, τοῦτο πείσομαι, ὅ τι ἂν ἐχθρῷ ὄντι σοὶ δοκῇ. ὑπισχνοῦμαι δέ σοι τοσαῦτα ἀγαθὰ ποιήσειν Οὐολούσκους, φίλος τῷ ἔθνει γενόμενος, ὅσα κακὰ εἰργασάμην ἐχθρὸς ὤν. εἰ δέ τι γινώσκεις περὶ ἐμοῦ, χρῆσαι τῇ ὀργῇ παραχρῆμα, καὶ θάνατον χάρισαί μοι τὸν τάχιστον, αὐτοχειρίᾳ τε καὶ ἐπὶ τῆς ἑστίας τῆς ἑαυτοῦ καθιερεύσας τὸν ἱκέτην. ἔτι δὲ αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος, ἐμβαλὼν τὴν δεξιὰν ὁ Τύλλος, καὶ ἀπὸ τῆς ἑστίας ἀναστήσας, θαρρεῖν τε αὐτὸν ἐκέλευσεν, ὡς μηδὲν ἀνάξιον τῆς ἰδίας ἀρετῆς πεισόμενον· καὶ πολλὰς αὐτῷ χάριτας εἰδέναι τῆς πρὸς αὐτὸν ἀφίξεως ἔφη, τιμήν τινα οὐ μικρὰν εἶναι καὶ ταύτην ἀποφαινόμενος· Οὐολούσκους τε
356 αὐτῷ πάντας ὑπισχνεῖτο ποιήσειν φίλους, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος· καὶ οὐδεμίαν ἐψεύσατο τῶν ὑποσχέσεων. χρόνου δέ τινος οὐ πολλοῦ παρελθόντος βουλευομένοις τοῖς ἀνδράσι κατὰ σφᾶς, Μαρκίῳ τε καὶ Τύλλῳ, κοινῇ

piens, cum dispiceret quo pacto & quibus opibus id posset efficere, vnam tunc Volscorum potentiam Romanis parem inueniebat, si de communi sententia ductu prudentis imperatoris bellum eis inferrent: cogitabatque si Volscis persuadere posset vt se reciperent, bellique ducem facerent, facile se & breui rem confecturum. Sed deterrebat eum conscientia; quippe qui tot eis clades in bellis intulisset, vrbesque socias ademisset. Non tamen conatu destitit; sed spreta periculi magnitudine, rē tentare, ac quiduis ab illis perpeti decreuit. Obseruata igitur nocte obscura, venit Antium nobilissimam Volscorum vrbem, cœnæ tempore: ingressusque ædes viri qui ob generis nobilitatem & opes plurimum poterat, & ob res bello gestas magnos gerebat spiritus, totique genti vt plurimum præerat, nomine Attius Tullus, supplex ad focum sedenti accidit: denarrataque necessitate qua compulsus esset ad hostes confugere, orabat vt moderato & humano affectu de supplice statueret, neve subditum pro hoste haberet amplius, vel in calamitosum afflictumq; vim exsereret; considerās humanarum fortunarum inconstantiam. Eam (inquit) sortis instabilitatem vel meo exemplo queas discere; qui modo in maxima vrbe visus præstantissimus, nunc ab *omnibus* destitutus, exsul & humilis ante te iaceo, passurus quod tibi hosti libuerit. Sed polliceor tibi, me Volscis, si in eius gentis amicitiam recipiar, tantum allaturum boni, quantum intuli mali cum essem aduersarius. Quodsi mauis in me animaduertere, confestim iram exerce, & mortem mihi largire quam citissimam; tuaq; manu & ad focū tuum macta supplicem. Nondum hæc effatus erat cum Tullus porrecta dextera *supplicē* a foco subleuat, & bono esse animo iubet, vt qui nihil sua virtute passurus sit indignum: seque magnam ei gratiam habere dicit, qui ad se venerit; honoris sui caussa id factū interpretans: pollicebaturque se omnes ei Volscos conciliaturum, facto a suis ciuibus initio: quod & præstitit. Nec ita multo post Marcius & Tullus inter se consultarunt de bello

Romanis inferendo. Tullus volebat confestim omnibus Volscorum viribus concitis vrbem inuadere, dum seditionibus agitaretur *populus*, & imbelles haberet duces. Marcius vero aiebat prius iustam piamq; belli caussam quærendam; docens omnibus negotiis adesse numina; bellicis vero rebus tanto magis, quanto & grauiores sint ceteris, & incertiores sortiri soleāt exitus. & erant tunc Romanis ac Volscis induciæ, in duos annos factæ paulo antea. Si ergo inconsiderate (inquit) & præpropere bellum intuleris, violabis inducias, nec habebis numen propitium. quodsi exspectaueris donec ipsi hoc faciant, defendere te videberis & vindicare violata fœdera. Id quomodo fieri possit, & vt illi priores fœdus frangant, nos vero iustum piumque bellum gerere videamur, ego post longam cogitationem inueni. opus est autem vt a nobis decepti iura priores temerēt. Modum vero decipiendi, quem hactenus exspectata occasione apud me secretum continui, nūc demum proferre cogor, quando te ad bellum animatum video. is est huiusmodi. Sacra Romani peracturi sunt, ludosq; celebraturi magnificis impēsis: confluentq; ad eos spectandos multi hospites. Hoc exspectato tempore & tu ibis, & Volscorum quantam poteris maximam frequētiam ad visendum id spectaculum excitabis. Vbi vero in vrbe fueris, fidissimum aliquem amicum ad coss. mitte, qui occulte moneat, cogitare Volscos vrbē noctu inuadere, & in hoc venisse tam multos. Certo scito, si hoc audierint, sine cunctatione vos eiecturos ex vrbe, præbiturosq; iustam iræ materiā. Lætus id Tullus accepit; & dilata in aliud tēpus expeditione, *interim* totus erat in apparandis rebus bello necessariis. Deinde vbi aduenit ludorum tēpus, cum Iulius & Pinarius consulatū iam iniissent, præstātissima Volscorum iuuentus ex omnibus oppidis auctore Tullo ad spectādos ludos venit: quorum maior pars sedes fixit in sacris & publicis locis, cū nō haberēt hospites ad quos priuatim diuerterēt: & quoties per vias incederent, per sodalitia sese conglobabant, & cateruatim vrbem permeabāt: ita vt iam murmur de illis ac sinistra per totam vrbem

ἐδόκει τὸν πόλεμον. ὁ μὲν οὖν Τύλλος αὐτίκα μάλα ἐβούλετο πᾶσαν τὴν Οὐολούσκων δύναμιν παραλαβὼν, ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων χωρεῖν, ἕως ἐστασίαζε, καὶ ἡγεμόνας ἀπολέμους εἶχεν. ὁ δὲ Μάρκιος αἰτίαν πρῶτον ᾤετο δεῖν εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ἐνστήσασθαι τοῦ πολέμου· διδάσκων ὡς ἁπάσαις μὲν πράξεσι θεοὶ συλλαμβάνουσι, μάλιστα δὲ ταῖς κατὰ πολέμους, ὅσῳ μείζους τέ εἰσι τῶν ἄλλων, καὶ εἰς ἀδήλους φιλοῦσι καταστρέφειν τύχας. ἐτύγχανον δὲ τότε Ῥωμαίοις καὶ Οὐολούσκοις ἐκεχειρίαι τοῦ πολέμου καὶ ἀνοχαὶ πρὸς ἀλλήλους οὖσαι, σπονδαί τε διετεῖς ὀλίγῳ πρότερον χρόνῳ γενόμεναι. Ἐὰν μὲν οὖν ἀπερισκέπτως, ἔφη, καὶ διὰ τάχους τὸν πόλεμον ἐπιφέρῃς, τοῦ λελύσθαι τὰς σπονδὰς αἴτιος ἔσῃ, καὶ τὸ δαιμόνιον οὐχ ἕξεις εὐμενές. ἐὰν δὲ περιμείνῃς ἕως ἐκεῖνοι τοῦτο ποιήσωσιν, ἀμύνεσθαι δόξεις, καὶ λελυμέναις σπονδαῖς βοηθεῖν. ὅπως δὴ ἂν τοῦτο γένοιτο, καὶ ὅπως ἂν ἐκεῖνοι μὲν ἄρξαιεν παρασπονδεῖν, ἡμεῖς δὲ δόξαιμεν ὅσιοι καὶ δίκαιον ἐπιφέρειν τὸν πόλεμον, ἐγὼ σὺν πολλῇ φροντίδι ἐξεύρηκα. δεῖ δὲ ὑφ' ἡμῶν αὐτοὺς ἐξαπατηθέντας ἄρξαι τῆς παρανομίας. ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐξαπάτης, ὃν ἐγὼ τέως μὲν ἀπόρρητον ἐφύλαττον, ἀναμένων τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ καιρὸν, νῦν δέ σου σπουδάζοντος ἔργου ἔχεσθαι, θᾶττον ἐκφέρειν ἐπὶ μέσον ἀναγκάζομαι, τοιόσδε ἐστί. θυσίας ἐπιτελεῖν Ῥωμαῖοι μέλλουσι, καὶ ἀγῶνας ἄγειν ἀπὸ πολλῶν χρημάτων σφόδρα λαμπρούς· ἀφίξονται δὲ κατὰ θέαν ἐπὶ τούτοις πολλοὶ τῶν ξένων. τοῦτον ἀναμείνας τὸν χρόνον, ἴθι καὶ σὺ, καὶ Οὐολούσκων ὅσους δύνασαι πλείστους παρασκεύασον ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν θέαν. ὅταν δὲ ἐν τῇ πόλει γένῃ, τῶν ἀναγκαιοτάτων τινά σοι φίλων κέλευσον ἐλθεῖν ὡς τοὺς ὑπάτους, καὶ δι' ἀπορρήτων εἰπεῖν, ὅτι μέλλουσιν ἐπιτίθεσθαι τῇ πόλει Οὐολοῦσκοι νύκτωρ, καὶ ἐπὶ τοῦτο ἥκουσι τὸ ἔργον ἀθρόοι. εὖ γὰρ ἴσθι ὡς εἰ τοῦτο ἀκούσειαν, οὐδὲν ἔτι ἐνδοιάσαντες ἐκβαλοῦσιν ὑμᾶς ἐκ τῆς πόλεως, καὶ παρέξουσιν ἀφορμὴν δικαίας ὀργῆς. ὡς δ' ἤκουσε ταῦτα ὁ Τύλλος, ὑπερηγάσθη τε, καὶ τὸν παρόντα καιρὸν τῆς στρατείας ἀναβαλλόμενος, περὶ τὴν παρασκευὴν ἐγίνετο τοῦ πολέμου. ἐπεὶ δὲ καθῆκεν ὁ τῆς ἀρχῆς καιρὸς, Ἰουλίου τε καὶ Πιναρίου τὴν ὑπατείαν ἤδη παρειληφότων, ἡ κρατίστη τῶν Οὐολούσκων νεότης ἐξ ἁπάσης πόλεως, ὡς ὁ Τύλλος ἠξίου, παρῆν ἐπὶ τὴν τῶν ἀγώνων θέαν· καὶ κατεσκήνουν οἱ πλείους ἐν ἱεροῖς τε καὶ δημοσίοις τόποις, οὐκ ἔχοντες καταγωγὰς ἐν οἰκίαις τε καὶ παρὰ ξένοις· καὶ ὁπότε διὰ τῶν στενωπῶν πορεύοιντο, κατὰ συστροφὰς καὶ ἑταιρείας ἀθρόοι διεξῄεσαν· ὥστε καὶ λόγον ἤδη γίνεσθαι περὶ αὐτῶν ἀνὰ τὴν πόλιν, καὶ

ὑπο-

ὑποψίας ἀτόποις. ἐν δὲ τούτῳ προσέρχεται τοῖς ὑπά-
τοις ὁ κατασκευασθεὶς ὑπὸ τοῦ Τύλλου μηνυτής, ὡς
Μάρκιος ὑπέθετο· καὶ ὡς δὴ ἀπόρρητον πρᾶξιν κατὰ τῶν
αὑτοῦ φίλων ἐχθροῖς μέλλων ἐκφέρειν, ὅρκοις καταλαμ-
βάνεται τοὺς ὑπάτους ὑπὲρ ἀσφαλείας τε αὐτὸς τῆς αὑτοῦ,
καὶ τοῦ μηδένα Οὐολούσκων μαθεῖν ὅστις ἦν ὁ τὴν μήνυσιν
κατ᾽ αὐτῶν πεποιημένος· καὶ μετὰ τοῦτο ἐπιφέρει τὰ περὶ
τῆς ἐπιθέσεως τῆς κατεψευσμένης μήνυσιν. ἐδόκει τοῖς
ἀνδράσιν ἀληθὴς εἶναι ὁ λόγος, καὶ αὐτίκα ἡ βουλὴ κατ᾽
ἄνδρα ὑπὸ τῶν ὑπάτων κληθεῖσα συνῆκτο, καὶ παραχθεὶς
ὁ μηνυτὴς τοὺς αὐτοὺς εἶπε, καὶ πρὸς ἐκείνων τὰ πιστὰ
λαβὼν, λόγους. τοῖς δὲ καὶ πάλαι μὲν εἶναι τὸ πρᾶγμα
ἐδόκει μεστὸν ὑποψίας, τοσαύτην νεότητα ἐξ ἑνὸς ἔ-
357 θνους διαφόρου σφίσιν ἐπὶ τὴν θέαν προσελθεῖν· προσ-
ελθούσης δὲ μηνύσεως, ἧς τὴν ἀπάτην ἠγνόουν, ἰσχυρὰν βε-
βαίαν ἡ δόξα ἔλαβεν. ἐδόκει τε ἅπασιν ἀπαλλάττειν
τοὺς ἄνδρας ἐκ τῆς πόλεως, πρὶν ἥλιον δῦναι, τοῖς δὲ μὴ
πεισθεῖσιν ἐπικηρύξαι θάνατον· ἐπιμεληθῆναι δὲ τῆς
ἀπαλλαγῆς αὐτῶν, ἵνα χωρὶς ὕβρεως καὶ μετ᾽ ἀσφαλεί-
ας γένοιτο, τοὺς ὑπάτους. ταῦτα τῆς βουλῆς ψηφισαμένης,
οἱ μὲν ἐκήρυττον διὰ τῶν στενωπῶν διεξιόντες ἀπιέναι
Οὐολούσκους ἐκ τῆς πόλεως αὐτίκα μάλα, κατὰ μίαν ἅ-
παντας ἐξιόντας πύλην τὴν καλουμένην Καπυΐ-
νην· ἕτεροι δὲ παρέπεμπον τοὺς ἀπαλλαττομένους ἅμα
τοῖς ὑπάτοις· ἔνθα μάλιστα ὤφθη ὅσον αὐτῶν τὸ πλῆ-
θος ἦν, καὶ ὡς ἀκμαῖον ἅπαν, ὑφ᾽ ἕνα καιρὸν καὶ κατὰ μίαν
ἐξιόντων πύλην. πρῶτος μὲν αὐτῶν ὁ Τύλλος ἐξῄει
διὰ ταχέων, καὶ καταλαβὼν οὐ πρόσω τῆς πόλεως
τόπον ἐπιτήδειον, ἐν τούτῳ τοὺς ὑστερίζοντας ἀνελάμ-
βανεν. ἐπεὶ δὲ πάντες συνήχθησαν, ἐκκλησίαν ποιη-
σάμενος, πολλῇ καταβοῇ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἐχρή-
σατο, δεινὴν καὶ ἀπόρρητον ἀποφαίνων τὴν ὕβριν ἣν ὑβρι-
σμένοι πρὸς αὐτῆς εἶεν Οὐολοῦσκοι, μόνοι τῶν ἄλλων ξένων
ἐξελαθέντες ἐκ τῆς πόλεως· καὶ λέγειν ἠξίου ταῦτα πρὸς
τὴν ἑαυτοῦ πόλιν ἕκαστον, καὶ πράττειν ὅπως παύσωνται τῆς
ὕβρεως Ῥωμαῖοι, δίκας παρασχόντες τῆς παρανομίας.
ταῦτα εἰπὼν καὶ παροξύνας ἀνθρώπους ἀγανακτοῦν-
τας ἐπὶ τῷ πάθει, διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. ὡς δ᾽ ἀπαλλα-
γέντες εἰς τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας, ἐδήλωσαν τοῖς
ἄλλοις τὸν προπηλακισμὸν, ἐπὶ μεῖζον ἐξαίροντες τὰ
γενόμενα, ἠγανάκτει τε πᾶσα πόλις καὶ κατέχειν τὴν ὀρ-
γὴν οὐκ ἠδύνατο· διαπρεσβευομένη τε ἄλλη πρὸς
ἄλλην, εἰς μίαν ἀγορὰν πάντας ἠξίουν Οὐολούσκους
ἰέναι, ὅπως ἂν κοινῇ χρήσαιντο γνώμῃ περὶ τοῦ πολέμου.
ἐγίνετο δὲ ταῦτα, τοῦ Τύλλου μάλιστα ἐνάγοντος· καὶ συν-
ῆεσαν ἐξ ἁπάσης πόλεως οἵ τε ἐν τοῖς τέλεσι, καὶ πολὺς
ἄλλος ὄχλος εἰς τὴν Ἐχετρανῶν πόλιν. αὕτη γὰρ ἐδόκει ἐν

suspicio exsisteret. Interea subornatus a Tullo index adit cōsules, vt Marcius suaserat: &, vt in re occulta quam de amicis apud inimicos proferret, iuramento astringit consules vt & securitatem sibi præstent, nec Volscorum cuiquam detegant cuius indicio sint proditi: ac tum demū eis figmentum de insidiis aperit. creditumq; est facile: ac mox consulum iussu cōuocatis viritim senatoribus, index in conspectum eorū productus, accepta etiā ab illis fide, dixit eadē *quæ ante apud consules dixerat*. Senatus cum iā ante rem suspectam haberet, videns tantū iuuentutis ex vna gente male pacata ad spectacula confluxisse, accedēte hoc indicio, cuius dolus ignorabatur, valde in opinione sua confirmatus est: placuitq; omnib. summoueri eos ex vrbe ante solis occasum, pœna capitis per præconem denuntiata iis qui contra fecissent: vt autē tuto & illæsi discederēt, id curare cōsules. Hoc S C facto, præcones per omnes vias dimissi qui edicerent, Volscos euestigio ex vrbe abire omnes per vnā portam Capenam: alii vero cū consl. deducebant abeuntes: vbi maxime apparuit quātus eorum esset numerus, & quantum robur, omnibus eodem tempore per vnam portam exeuntibus. Primus Tullus exibat propere; occupatoq; non longe ab vrbe loco idoneo, colligebat ibi qui venirent serius. Vbi vero omnes conuenerunt, coacta cōcione, acriter in Romanos inuectus est, dicens Volscos grauem & infandam ab eis accepisse iniuriam, solos omnium hospitum vrbe pulsos: postulabatq; vt quisq; in suam patriam id renuntiaret, daretq; operam vt cōpescerentur Romanorū insolentia, & violati iuris pœnæ ab illis repeterētur. His dictis homines facto *iam ante* commotos, *magis* exacerbauit, atque ita concionem dimisit. Ii cum in suam quisque patriam reuersi ceteris *popularibus* narrassent contumeliam, nō sine facti exaggeratione, nulla ciuitas ab ira se cōtinuit: missisq; oppidatim legationibus, totius gentis indictum est concilium, in quo collatis consiliis de bello ageretur. Nec cessabat instigator Tullus, donec honoratiores vndiq; conuenissent Ecetrā, præterq; hos magna reliquæ turbæ multitudo. hoc enim oppidum ad

ceterorum comitia apto loco situm videbatur. Ibi post multos sermones a cuiusq; ciuitatis proceribus habitos, data sunt iis qui aderant suffragia: obtinuitq; illorum sententia qui bellum suadebãt, quãdo per Romanos priores fœdus violatũ esset. Cũq; iam de belli gerendi modo consultarẽt proceres, progressus *in mediũ* Tullus, suasit acciri Marciũ, & ex illo quæri quo modo Romanorũ vires conuelli possint. hũc enim omnium optime scire qua laborent res Romanæ, qua valeant. Placuit consilium, moxq; acclamatum est ab omnibus, vocarent hominem. Tum Marcius arrepta occasione optatissima, prodiit mæstus ac lacrymabundus: & post modicum silentium, talẽ pertexuit orationem: Si existimarem eandem esse omnium vestrũ de mea calamitate sentẽtiam, nõ necessariũ crederẽ super ea re disserere. Sed quoniã in tanta ingeniorũ varietate probabile est nõ defore qui falso atq; immerito suspicẽtur me nõ sine iusta caussa e patria pulsum a populo, arbitror mihi primũ omniũ coram vniuerso cœtu vestro reddẽdam exsilii mei rationẽ. Itaq; per deos oro, vt & vos qui iam ante nostis quam indignis modis ab inimicis sim habitus, quamque præter ius ac fas in hoc infortuniũ inciderim, patienter me audiatis: nec prius meum de reb. gerendis desideretis consilium, quã me id prolaturum, qualis sim, examinaueritis. nec. n. diu huic parti sermonis immorabor, etiamsi repetenda sit altius. Populus Romanus a principio rempublicã habuit mixtam e regum & optimatum potestate. quam cum vltimus rex Tarquinius in tyrannidẽ vertere vellet, optimatum proceres eum conspiratione facta eiecerunt ex vrbe: sumptisq; rerum habenis, optimam & sapientissimam reip. formam, vt omnes confitentur, instituerunt. Nuper autem, ante triennium circiter aut quadrienniũ, egentissimi quiq; inertissimiq; ciuium, malos duces secuti, cum alia multa proterue fecerunt, tum postremo tentauerunt optimates submouere a gubernaculis reipubl. quam rem vniuersus senatus indigne tulit, & dispiciendũ cẽsuit quo pacto iniuriosi isti reip. turbatores cohiberi possent. sed in tuẽdis optimatium partibus præ ceteris inter seniores quidem strenue laborauit Appius Claudius, vir multis nominibus laudatissimus: inter iuniores autem, ego:

καλλίστη κεῖσθαι συνόδῳ ταῖς ἀγοραῖς ἡ πόλις. ῥηθέντων δὲ πολλῶν λόγων οὓς εἶπον οἱ δυναστεύοντες ἐν ἑκάστῃ πόλει, ψῆφος ἀνεδόθη τοῖς παροῦσι· καὶ ἦν ἡ νικῶσα γνώμη, κινεῖν τὸν πόλεμον, ὡς Ῥωμαίων ἀρξάντων τῆς περὶ τὰς σπονδὰς παρανομίας. ὑπὲρ δὲ τοῦ τίνα χρὴ πολεμεῖν αὐτοῖς τρόπον προτεθέντων σκοπεῖν τῶν ἐν τοῖς τέλεσι, παρελθὼν ὁ Τύλλος, συνεβούλευσεν αὐτοῖς καλεῖν τὸν Μάρκιον, καὶ παρ' ἐκείνου πυνθάνεσθαι πῶς ἂν ἡ Ῥωμαίων καταλυθείη δύναμις. κράτιστα γὰρ ἁπάντων ἀνθρώπων εἰδέναι, πῇ τε κάμνει τὰ τῆς πόλεως πράγματα, καὶ πῇ μάλιστα ἔρρωται. ἐδόκει ταῦτα, καὶ αὐτίκα πάντες ἐβόων καλεῖν τὸν ἄνδρα. καὶ ὁ Μάρκιος ἧς ἐβούλετο ἀφορμῆς λαβόμενος, ἀνέστη κατηφὴς καὶ δεδακρυμένος, καὶ μικρὸν ἐπισχὼν χρόνον, τοιούτους διέθετο λόγους· Εἰ μὲν ἡγούμην ὑμᾶς ἅπαντας ὅμοια γινώσκειν περὶ τῆς ἐμῆς συμφορᾶς, οὐκ ἂν ὑπελάμβανον ἀναγκαῖον εἶναι περὶ αὐτῆς ἀπολογεῖσθαι· ἐνθυμούμενος δὲ, ὡς ἐν πολλοῖς καὶ διαφόροις ἤθεσιν εἰκός ἐστιν εἶναί τινας οἷς παραστήσεται δόξα οὔτε ἀληθὴς, οὔτε προσήκουσα, ὡς οὐκ ἂν ἄτερ αἰτίας ἀληθοῦς καὶ δικαίας ἐξήλασέ με ὁ δῆμος ἐκ τῆς πατρίδος, πάντα μάλιστα οἴομαι δεῖν πρότερον ὑπὲρ τῆς ἐμῆς φυγῆς ἐν κοινῷ πρὸς ἅπαντας ὑμᾶς ἀπολογήσασθαι. ἀλλ' ἀνάσχεσθέ μου, πρὸς θεῶν, καὶ οἱ κράτιστα ἐγνωκότες ἃ πέπονθα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὡς οὐ προσηκόντως μοι ταύτης πεπείραμαι τῆς τύχης, διεξιόντος, καὶ μὴ πρότερον ποθεῖτε ὅ τι χρὴ πράττειν ἀκοῦσαι, πρὶν ὁποῖός τις εἰμὶ ὁ τὴν γνώμην ἀποδεξόμενος, ἐξετάσαι. ἔσται δὲ βραχὺς ὁ περὶ αὐτῶν, καὶ ἂν ἄνωθεν ἄρξωμαι, λόγος. Ῥωμαίοις τὸ 358
μὲν ἐξ ἀρχῆς πολίτευμα ἦν ἔκ τε βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας ἐπεὶ δὲ ὁ τελευταῖος βασιλεὺς Ταρκύνιος τυραννίδα τὴν ἀρχὴν ἠξίου ποιεῖν, συστάντες ἐπ' αὐτὸν οἱ τῆς ἀριστοκρατίας ἡγεμόνες, ἐκεῖνον μὲν ἐξέβαλον ἐκ τῆς πόλεως, αὐτοὶ δὲ τὰ κοινὰ κατέσχον, ἀρίστην καὶ σωφρονεστάτην, ὡς ἅπαντες ὁμολογοῦσι, καταστησάμενοι πολιτείαν. χρόνοις δὲ οὐ πολλοῖς τῶν νῦν πρότερον, ἀλλὰ τρίτον ἢ τέταρτον τοῦτο ἔτος, οἱ πενέστατοί τε καὶ ἀργότατοι τῶν πολιτῶν, πονηροῖς χρησάμενοι προστάταις, ἄλλα τε πολλὰ ἐξύβρισαν, καὶ τελευτῶντες καταλύειν τὴν ἀριστοκρατίαν ἐπεχείρουν. ἐφ' οἷς ἅπαντες μὲν οἱ τῆς βουλῆς προεστηκότες ἤχθοντο, καὶ ὅπως παύσονται τῆς ὕβρεως οἱ κινοῦντες τὴν πολιτείαν, σκοπεῖν ἠξίουν. ὑπὲρ ἅπαντας δὲ τοὺς ἀριστοκρατικοὺς, ἐκ μὲν τῶν πρεσβυτάτων Ἄππιος, ἀνὴρ πολλῶν ἄξιος ἕνεκα ἐπαινεῖσθαι, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων, ἐγὼ καὶ λό-

καὶ λόγους ἐποιούμεθα διὰ παντὸς ἐπὶ τῆς βουλῆς ἐλευθέρους, οὐ δήμῳ πολεμοῦντες, ἀλλὰ πονηροκρατίαν ὑφορώμενοι· οὐδὲ καταδουλώσασθαί τινα Ῥωμαίων, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐλεύθερον ἅπασιν ἀξιοῦντες εἶναι, τὴν δὲ προστασίαν τῶν κοινῶν ἀποδεδόσθαι τοῖς κρείττοσι. ταῦτα ὁρῶντες οἱ πονηρότατοι τοῦ πλήθους ἐκεῖνοι προστάται, πρώτους ἔγνωσαν ἡμᾶς τοὺς φανερώτατα ἐναντιουμένους σφίσιν ἐκποδὼν ποιήσασθαι, οὐχ ἅμα ἀμφοτέροις ἐπιχειρήσαντες, ἵνα μὴ ἐπίφθονόν τε καὶ βαρὺ τὸ πρᾶγμα γένηται, ἀλλ' ἀπ' ἐμοῦ τοῦ νεωτέρου τε καὶ εὐμεταχειρίστου ἀρξάμενοι. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἄκριτόν με ἐπεχείρησαν ἀπολέσαι, ἔπειτα ἔκδοτον παρὰ τῆς βουλῆς ἠξίουν ἐπὶ θανάτῳ λαβεῖν. ἀποτυχόντες δὲ ἀμφοτέρων, προυκαλέσαντο ἐπὶ δίκην ἣν αὐτοὶ δικάσειν ἔμελλον, τυραννίδος ἐπιβαλόντες αἰτίαν. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἔμαθον, ὅτι δήμῳ τύραννος οὐδεὶς πολεμεῖ μετὰ τῶν ἀρίστων συστάς, ἀλλὰ τοὐναντίον μετὰ τοῦ δήμου τὸ κράτιστον τῆς πόλεως ἀναιρεῖ μέρος. δικαστήριόν τε οὐχ ὅπερ ἦν πάτριον, ἀπέδωκάν μοι, τὴν λοχῖτιν καλέσαντες ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὃ πάντες ὁμολογοῦσι πονηρότατον εἶναι δικαστήριον, καὶ ἐπ' ἐμοῦ πρώτου καὶ μόνου γενόμενον, ἐν ᾧ πλέον ἔμελλον ἔχειν οἱ θῆτες καὶ ἀνέστιοι καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπιβουλεύοντες βίοις, τῶν ἀγαθῶν καὶ δικαίων καὶ τὰ κοινὰ σώζεσθαι βουλομένων. τοσοῦτον δὲ ἄρα μοι περιῆν τοῦ μηδὲν ἀδικεῖν, ὥστε ἐν ὄχλῳ κρινόμενος οὗ τὸ πλέον μισόχρηστον ἦν, καὶ διὰ τοῦτο ἐχθρόν μοι, δυσὶ μόνον ἑάλων ψήφοις, ἀποτιθεμένων τὴν ἐξουσίαν τῶν δημάρχων, εἰ μὴ καταδικασθείην ἐγώ, καὶ τὰ ἔσχατα πείσεσθαι πρὸς ἐμοῦ λεγόντων, καὶ πάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ παρὰ τὸν ἀγῶνα κατ' ἐμοῦ χρησαμένων. τοιαῦτα δὴ πεπονθὼς ἐγὼ πρὸς τῶν ἐμαυτοῦ πολιτῶν, ἀβίωτον ἡγησάμην τὸν λοιπὸν ἔσεσθαί μοι βίον, εἰ μὴ λάβοιμι παρ' αὐτῶν δίκας. καὶ διὰ τοῦτο ἐξόν μοι ζῆν ἀπραγμόνως, εἴτε ἐν ταῖς Λατίνων πόλεσιν ἐβουλόμην κατὰ τὸ συγγενές, εἴτε ἐν ταῖς νεοκτίστοις, ἃς οἱ πατέρες ἡμῶν ἀπῴκισαν, οὐκ ἠβουλήθην· ἐφ' ὑμᾶς δὲ κατέφυγον, οὓς ἠπιστάμην πλεῖστά τε ὑπὸ Ῥωμαίων ἠδικημένους, καὶ μάλιστα αὐτοῖς ἀπεχθομένους, ἵνα κοινῇ μεθ' ὑμῶν τιμωρησαίμην αὐτούς, ὅση μοι δύναμις, λόγοις τε, ἔνθα δεῖ λόγων, καὶ ἔργοις, ὅταν ἔργων δέῃ. χάριν τε τὴν μεγάλην οἶδα τῆς τε ὑποδοχῆς μου, καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς τιμῆς ἣ με τιμᾶτε, οὐδὲν οὔτε μνησικακήσαντες, οὔτε ὑπολογισάμενοι ὧν ὑπ' ἐμοῦ ἐπιόντος ἐπάθετε κατὰ τοὺς πολέμους. φέρε δή, τίς ἂν εἴην ἀνήρ, εἰ δόξης καὶ τιμῶν, ὧν προέστηκέ μοι

nec deſiimus in ſenatu liberis vti verbis, non plebem oppugnantes, ſed ſuſpectam habentes malorũ potẽtiam; nec vt ciuem aliquẽ ſeruitute opprimeremus, ſed vt conſeruata omnibus ſua libertate, reip. regimẽ potioribus redderemus. Hęc vidẽtes nequiſſimi illi plebis antiſtites, ſtatuerũt primos nos qui aperte ſibi aduerſaremur, e medio tollere; non ambos ſimul aggreſſi, ad vitandã facinoris inuidiam; ſed orſi a me iuniore & oppreſſu facili. Ac primo iniudicatum me conati ſunt perdere; deinde me ſibi a ſenatu ad ſuppliciũ dedi poſtularũt. Quorũ vtroq; fruſtrati, vocarunt me in iudicium cui ipſi erant præfuturi, obiecto crimine affectatæ tyrannidis. vbi ne hanc quidem abſurditatem ſenſerũt, neminem tyrannum contra plebem conſpirare cũ optimatibus; ſed cõtra, plebis ope potentiſſimum quemq; e ciuitate tollere. nec iudiciũ mihi datũ more patrio centuriatis comitiis; ſed quod omnes fatentur improbatiſſimum iudiciũ, & de me primo ac ſolo factum; in quo turba mercenaria, lare carens, & alienis fortunis inhians, plus *virium* erat habitura, quam viri boni qui iuſtitiam & remp. ſaluã eſſe cupiunt. Tantum autem innocentiæ mihi ſuperfuit, vt cũ cauſſa mea diſceptaretur a turba cuius maior pars bonis viris infenſa eſt, & ob hoc mihi quoq; inimica, duobus tantum damnatus ſim calculis; tribunis poteſtatem deponentibus ni ego damnarer, ſeq; a me extrema paſſuros dictitantibus, & omni ſtudio contentioneq; aduerſum me connitẽtibus. Hæc igitur paſſus a meis ciuibus, reliquũ vitæ ſpatium nõ duxi mihi vitale, niſi pœnas de ipſis ſumerem. Quapropter cum liceret mihi viuere in otio vel in Latinis oppidis ob *gentiũ* cognationẽ, vel in quapiã recens a patrib. noſtris deducta colonia, nolui; ſed ad vos cõfugere malui; quos ſciebã maximis a populo Romano affectos iniuriis, eiq; infenſiſſimos; vt vna vobiſcum communes iniurias vlciſcerer pro virибꝰ, tũ verbis, vbi verbis eſt opus; tũ factis, ſi factis opus fuerit. habeoque vobis magnã gratiã ꝙ me exceperitis: atq; ẽt maiorẽ, quod tanto me honore afficitis, traditis obliuioni omnib. malis quæ vobis belli tẽporibus intuli. Ergo qualis vir eſſem, ſi honoribus debitis

priuatus ab ingratis ciuibus, simulq; patria, domo, amicis, penatibus, maiorum sepulcris, aliisq; bonis omnibus; & hæc cuncta nactus apud vos, quos ante in illorum gratiam oppugnaui, non infestarem eos quos pro ciuibus inimicos sum expertus, nec benefacerem his quos pro hostibus amicos comperi? Equidem pro viro non habeo qui nec inimicis irascitur, nec seruatoribus suis bene vult. Patriam porro existimo, non quæ me ciuem dedignatur, sed quæ me externum ciuē sibi asciuit: & regionem eam amicam puto, in qua tutus maneo, non in qua iniuriis exagitatus sum: speroque, si Deus nos adiuuerit, nec vestra studia, vt par est, defuerint, breui magnā mutationem futuram. Scitis enim populo Rom. tot bellis exercito nullum hostem magis formidatum quam vos: nec aliud magis curare semper, quam vt gentem vestram reddant debilem. & ideo populos vestros, alios iam oppresserunt bello, alios amicitiæ spe fefellerunt: ne coniunctis viribus commune bellum eis inferatis. qui si honorifico incensi studio vos illis opponere pergatis, & in bellum consentiatis, vt nunc facitis, potentiam eorum facile tolletis e medio. Et quoniā ex me cognoscere cupitis quæ rei aggrediendæ ac belli gerendi mihi probetur ratio, siue id peritiæ siue beneuolentiæ meæ testimonium est, siue vtriusq;, dicam nihil dissimulans. Ante omnia igitur moneo dispiciatis vt pium & iustum belli prætextū habeatis. qui quomodo quærendus sit, & cum vestro commodo, audite. Ager quem primū Romani tenuere, paruus est & sterilis. qđ aūt ei post accessit, ademptum finitimis, amplū est & fertile. quodsi quisq; populus partē suam per vim sibi ereptā velit recipere, nihil erit tā paruū, egenum, debile, quā vrbs Romana. Ab hac re vobis censeo sumendū exordiū. Itaq; legatos ad eos mittite, qui oppida vestra quæ tenent repetāt, & munitionib. eos quas in territorio vestro munierunt, excedere iubeant, & siquid aliud de vestris vi ad se pertraxerunt, reddere suadeant. nec prius bellum inferte, quam illi responsum dederint. Si.n. hæc feceritis, alterutrū eorum quæ cupitis cōsequemini: aut res vestras recipietis sine sumptu &

παρὰ τοῖς ἐμαυτοῦ πολίταις τυχὼν, παρὰ τῶν εὖ παθόντων ἀποστερηθεὶς, πρὸς δὲ τούτοις, πατρίδος τε 359 καὶ οἴκου, καὶ φίλων, καὶ θεῶν πατρῴων, καὶ τάφων προγονικῶν, καὶ παντὸς ἄλλου ἀπελαθεὶς ἀγαθοῦ, παρ' ὑμῖν δὲ ἅπαντα ταῦτα εὑρὼν, οἷς ἐκείνων χάριν ἐπολέμουν, μὴ γινοίμην χαλεπὸς μὲν οἷς ἀντὶ πολιτῶν ἐχθροῖς κέχρημαι, χρηστὸς δὲ οἷς ἀντὶ πολεμίων φίλοις; ἀλλ' ἔγωγε οὐδ' ἐν ἀνδρὸς μοίρᾳ θείην ἂν, ὅστις μήτε τὸ πολεμοῦν δι' ὀργῆς ἔχει, μήτε τὸ σῶζον αὐτὸν δι' εὐνοίας. πατρίδα δὲ ἡγοῦμαι οὐ τὴν ἀπαρνησαμένην με πόλιν, ἀλλ' ἧς ἀλλότριος ὢν, πολίτης γέγονα· γῆν τε, οὐκ ἐν ᾗ ἠδίκημαι, φίλην, ἀλλ' ἐν ᾗ τὸ ἀσφαλὲς ἔχω. καὶ ἂν θεός τε συλλαμβάνῃ, καὶ τὰ ὑμέτερα, ὡς εἰκὸς, πρόθυμα ᾖ, μεγάλην καὶ ταχεῖαν ἐλπίζω γενήσεσθαι μεταβολήν. εὖ γὰρ ἴστε ὅτι πολλῶν ἤδη πολέμων πειραθέντες Ῥωμαῖοι, οὐδένας μᾶλλον ἔδεισαν ὑμῶν, οὐδέ ἐστιν ἐφ' ᾧ μᾶλλον σπουδάζοντες διατελοῦσιν, ἢ ὅπως τὸ ὑμέτερον ἔθνος ἀσθενὲς ἀποδείξωσι. καὶ διὰ τοῦτο τὰς μὲν πολέμῳ λαβόντες ὑμῶν ἔχουσι πόλεις, τὰς δὲ φιλίας ἐλπίδι παρακρουσάμενοι, ἵνα μὴ καθ' ἕνα πάντες γενόμενοι, κοινὸν ἐξενέγκητε κατ' αὐτῶν πόλεμον. ἐὰν οὖν τἀναντία ὑμεῖς ἀντιφιλοτιμούμενοι διατελῆτε, καὶ μίαν ἅπαντες ἔχητε τοῦ πολέμου γνώμην, ὃ ποιεῖτε νῦν, ῥᾳδίως αὐτῶν τὸ κράτος παύσετε. ὃν δὲ τρόπον ἀγωνιεῖσθε, καὶ πῶς χρήσεσθε τοῖς πράγμασιν, ἐπεὶ γνώμην ἀξιοῦτέ με ἀποφήνασθαι, εἴτε ἐμπειρίαν μοι μαρτυροῦντες, εἴτε εὔνοιαν, εἴτε καὶ ἀμφότερα, φράσω καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι. πρῶτον μὲν οὖν ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ποιήσησθε τοῦ πολέμου πρόφασιν. D εὐσεβὴς δὲ καὶ δικαία τοῦ πολέμου πρόφασις ἥτις ἂν γένοιτο, καὶ ἅμα συμφέρουσα ὑμῖν, ἀκούσατέ μου. Ῥωμαίοις ἡ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὑπάρξασα γῆ βραχεῖά ἐστι καὶ λυπρά· ἡ δὲ ἐπίκτητος, ἣν τοὺς προσοίκους ἀφελόμενοι, πολλὴ καὶ ἀγαθή. καὶ εἰ τῶν ἠδικημένων ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἀξιοῖ λαβεῖν, οὐδὲν οὕτω μικρὸν, οὐδὲ ἀσθενὲς, οὐδὲ ἄπορον, ὡς τὸ Ῥωμαίων ἄστυ γενήσεται. τούτου δ' οἴομαι δεῖν ὑμᾶς ἄρξαι. πέμπετε οὖν πρέσβεις ὡς αὐτοὺς, ἀπαιτοῦντας ἃς κατέχουσιν ὑμῶν πόλεις, καὶ ὅσα τείχη ἐν τῇ ὑμετέρᾳ γῇ ἐνετειχίσαντο, ἀξιοῦντες ἐκλιπεῖν, καὶ εἴ τι ἄλλο βίᾳ σφετερισάμενοι τῶν ὑμετέρων ἔχουσι, πείθοντες ἀποδιδόναι. πολέμου δὲ μήπω ἄρχετε, πρὶν ἢ λαβεῖν τὰς παρ' αὐτῶν ἀποκρίσεις. ἐὰν γὰρ ταῦτα ποιήσητε, δυοῖν ὧν βούλεσθε ὑπάρξει θάτερον ὑμῖν· ἢ τὰ ἑαυτῶν ἀπολήψεσθε ἄνευ κινδύνων καὶ δαπάνης,

ἀσφαλοῦς, ἢ καλὴν καὶ δικαίαν πρόφασιν εἰληφότες ἔσεσθε τοῦ πολέμου. τὸ γὰρ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντας τούτου πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογήσειαν εἶναι καλόν. φέρε δή, τί ποιήσειν οἴεσθε Ῥωμαίους, ταῦτα ὑμῶν προαιρουμένων; πότερον ἀποδώσειν τὰ χωρία ὑμῖν; καὶ τί κωλύσει πάντων αὐτοὺς ἀποστῆναι τῶν ἀλλοτρίων; ἥξουσι γὰρ Αἰκανοί τε καὶ Ἀλβανοὶ καὶ Τυρρηνοὶ, καὶ πολλοὶ ἄλλοι, τὴν ἑαυτῶν γῆν ἀπολαμβανόμενοι. ἢ καθέξειν τὰ χωρία, καὶ μηδὲν τῶν δικαίων ποιήσειν, ὅπερ ἐγὼ νομίζω. οὐκοῦν ἀδικεῖσθαι πρότεροι λέγοντες ὑπ᾽ αὐτῶν, κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρήσετε, καὶ συμμάχους ἕξετε, ὅσοι τὰ ἑαυτῶν ἀφαιρεθέντες, ἀπεγνώκασιν ἄλλως ἂν ἔτι αὐτὰ ἢ πολεμοῦντες ἀπολήψεσθαι. ὁ καιρὸς δέ ἐστι κράτιστος, καὶ οἷος οὐχ ἕτερος ἐπιθέσθαι Ῥωμαίοις, ὃν ἡ τύχη τοῖς ἀδικουμένοις οὐδὲ ἂν ἐλπισθέντα παρεσκεύασεν, ἐν ᾧ στασιάζουσι, καὶ ὑποπτεύουσιν ἀλλήλους, καὶ ἡγεμόνας ἔχουσιν ἀπείρους πολέμου. ἃ μὲν οὖν ὑποτί-
360 θεσθαι ἔδει λόγοις, καὶ παραινεῖν φίλους, μετὰ πάσης εὐνοίας καὶ πίστεως εἰρημένα ὑπ᾽ ἐμοῦ ταῦτά ἐστιν. ἃ δὲ τὰ ἔργα ἑκάστοτε προορᾶσθαί τε καὶ μηχανᾶσθαι δεήσει, τοῖς ἡγεμόσι τῆς δυνάμεως ἐπιτρέψαντες διαγνώσεσθαι. πρόθυμον γὰρ τοὐμὸν ἔσται ἐν ᾧ ἂν με τάττητε τόπῳ, καὶ πειράσομαι μηδενὸς εἶναι χείρων μήτε στρατιώτου, μήτε λοχαγοῦ, μήτε ἡγεμόνος· ἀλλὰ καταχρῆσθέ μοι λαβόντες ὅπου ἂν μέλλω τι ὑμᾶς ὠφελήσειν. καὶ εὖ ἴστε ὅτι ὃς πολεμῶν ὑμῖν μεγάλα βλάπτειν δυνατὸς ἦν, καὶ σὺν ὑμῖν ἀγωνιζόμενος, μεγάλα δυνήσομαι ὠφελεῖν. τοιαῦτα μὲν ὁ Μάρκιος εἶπεν. οἱ δὲ Οὐολοῦσκοι λέγοντός τε τοῦ ἀνδρὸς ἔτι, δῆλοι ἦσαν ἀγάμενοι τοὺς λόγους· καὶ ἐπεὶ ἐπαύσατο, μεγάλῃ βοῇ πάντες ἐπεσήμαναν, ὡς τὰ κράτιστα ὑποτιθεμένῳ· λόγον τε οὐδενὶ προσθέντες, ἐπικυροῦσι τὴν γνώμην. γραφέντος δὲ τοῦ δόγματος, αὐθὶς ἐξ ἑκάστης πόλεως τοὺς ἐπιφανεστάτους ἄνδρας ἑλόμενοι, πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέστελλον. τῷ δὲ Μαρκίῳ ψηφίζονται βουλῆς μετουσίαν ἐν ἁπάσῃ, καὶ ἀρχὰς ἐξεῖναι πανταχόσε μετιέναι, καὶ τῶν ἄλλων ὁπόσα τιμιώτατα ἦν παρ᾽ αὐτοῖς μετέχειν. καὶ πρὶν ἢ τὰς Ῥωμαίων ἀποκρίσεις ἀναμεῖναι, πάντες ἔργου εἴχοντο, παρασκευαζόμενοι τὰ πολέμια· ὅσοι τε αὐτῶν ἦσαν ἄθυμοι τέως, κακωθέντες ἐν ταῖς προτέραις μάχαις, τότε πάντες ἐρρώσθησαν ὡς τὴν Ῥωμαίων καταλύσοντες ἰσχύν. οἱ δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀποσταλέντες ὑπ᾽ αὐτῶν πρέσβεις, καταστάντες ἐπὶ τὴν βουλήν, ἔλεγον ὅτι

periculo: aut honestam iustamq; belli caussam habebitis. Est enim omniũ confessione honestum, siquis alieni non appetens, contentusque res suas repetere, passus repulsam, armis ius suum persequatur. Agedum quid putatis Romanos facturos si vos hanc viam insistatis? Vtrum reddituros vobis agrum? & quid vetabit quin mox relinquant quidquid alienum est? venient enim Æqui, Albani, Etrusci, aliique multi, repetitum terras suas. An retenturos occupata, nihilq; iustum facturos? vt ego certe arbitror. Ergo protestati ab ipsis prioribus ortam iniuriam, sumetis arma necessaria, & habebitis auxiliares quotquot ab eis spoliati sunt, nec sperãt se aliter quam armata manu res suas posse recipere. Estque hoc tempus, si vllum aliud, Romanis adoriendis opportunum, quod fortuna populis iniuria læsis præter spem offert, dum illi ob seditionem suspecti sunt inuicem, & duces habẽt imperitos militiæ. Hęc sunt de quibus amicos summa fide beneuolentiaq; monendos verbis censui: quæ vero in singula momenta factis exsequenda erunt & arte prouidenda, ea copiarum imperatoribus consideranda relinquetis. Sed nec meum vobis studium deerit, quemcumque mihi locum assignaueritis: operam dabo ne quo vel milite, vel cẽturione, vel tribuno sim deterior. accipite me, vtiminique & abutimini, vbicumq; vobis opera mea profutura videbitur; persuasum habentes, me, si hostis vobis multum obfui, socium etiam profuturum non mediocriter. Hæc loquentem Volsci se libenter audire significabant. vt vero dicere desiit, conclamarunt recte monere: nullaq; ampliore deliberatione addita, comprobarunt hominis sententiam. scriptoq; decreto, mox nobilissimũ quẽque oppidatim delectũ Romã in legationem miserunt. ceterum Mar- a
cio decreuerunt dignitatem senatoriam & ius gerendorũ magistratuum honorumq; omnium, in quocumq; liberet oppido. nec exspectato Romanorum respõso, cuncti rẽ capessebant, & bello se parabant. tum siqui priorib. prœliis fracti essent, recipiebant animos, velut euersuri Romanũ imperium. At legati Romã missi, vt b
in senatum introducti sunt, aiebant

Volscos magnopere cupere vt sublatis controuersiis deinceps amici sint & socii populi Romani, sine dolo malo: futuramq; fidam & firmam eam amicitiam, si agros suos & oppida per Romanos occupata recipiant: alias nec pacem inter eos firmã futuram, nec amicitiam: natura enim ita comparatum esse vt iniuria pressi cum oppressorib. gerant simultates. orabantque ne petitione sua inique repulsa, sibi *iusti* belli necessitatem imponerent. His dictis, & legatis excedere iussis, in senatu consultatum est: nec multo post reuocatis, de communi patrum sentẽtia hoc datũ est responsum. Non latet nos Volsci, non amicitiam vos, sed honestam belli occasionem quærere. nam quæ a nobis petitis, sat scitis vos numquam impetraturos. postulatis enim iniqua & impossibilia. nam si donatos nobis agros mutato consilio nunc repeteretis, iniustum esset eos non restitui *pristinis dominis*. quorũ vero dominium iure belli prorsus amisistis, eos iam alienos iniuste petitis. nos certe optimas possessiones ducimus, quib. bello potiti sumus: cũq; non primi hunc morem inuexerimus, sed tam apud deos quam apud homines, & tã apud barbaros quã apud Gręcos receptum esse nouerimus, haudquaquã vobis cesserimus, nec bello acquisita per ignauiam reliquerimus. turpissimum enim esset, res virtute fortitudineque partas amittere per stultitiam & formidinem. Bellare autem vos nec, si piget, cogimus; nec, si lubet, deprecamur: sed si inceperitis, nos defendemus. Hæc Volscis renuntiate: simulque monete, illos priores arma sumpturos, nos vero posteriores depositurus. Cũ hoc responso legati Volscorum ad suam gentem remissi sunt. Rursum igitur coactis comitiis, communi gentis consensu decernitur vt bellũ Romanis indicatur. tum imperatores leguntur Tullus & Marcius: factoque decreto, conscribuntur copiæ, tributa colliguntur, & comparatur quidquid ad bellum videretur necessarium. cumque iam dimittendus esset conuentus, assurgens Marcius, sic locutus est: Quæ decreta sunt his comitiis, bene habẽt, & exsequenda sunt suo quæque tempore. Interim vero dum exercitus cõscribetur,

Οὐολούσκοις περὶ πολλοῦ ἐστι καταλύσασθαι τὰ πρὸς Ῥωμαίους ἐγκλήματα, καὶ τὸν λοιπὸν χρόνον εἶναι φίλοις καὶ συμμάχοις ἄνευ δόλου καὶ ἀπάτης. ἔσεσθαι δὲ τὸ πιστὸν αὐτοῖς τῆς φιλίας βέβαιον ἀπέφαινον, εἰ κομίσαιντο γῆν τε τὴν ἑαυτῶν, καὶ πόλεις ἃς ὑπὸ Ῥωμαίων ἀφῃρέθησαν. ἄλλως δὲ οὔτε εἰρήνην, οὔτε φιλότητα βέβαιον ὑπάρξειν αὐτοῖς. τὸ γὰρ ἀδικούμενον ἀεὶ πολέμιον εἶναι τῷ πλημμελοῦντι, φύσει. ἠξίουν τε μὴ καταστῆσαι σφᾶς εἰς ἀνάγκην πολέμου τῶν δικαίων ἀποτυγχάνοντας. ὡς δὲ ταῦτα εἶπον οἱ πρέσβεις, ἐβουλεύοντο καθ' σφᾶς οἱ σύνεδροι, μεταστησάμενοι τοὺς ἄνδρας. καὶ ἐπειδὴ ἔκριναν ἃς χρὴ ἀποκρίσεις ποιήσασθαι, καλέσαντες αὐτοὺς πάλιν ἐπὶ τὸν σύλλογον, ταύτην ἔδοσαν τὴν ἀπόφασιν· Οὐ λανθάνετε ἡμᾶς, ὦ Οὐολοῦσκοι, φιλίας μὲν οὐδὲν δεόμενοι, πρόφασιν δὲ εὐπρεπῆ λαβεῖν βουλόμενοι τοῦ πολέμου. ἃ γὰρ ἥκετε παρ' ἡμῶν ἀπαιτοῦντες, καλῶς ἐπίστασθε οὐδέποτε ληψόμενοι· χρῄζετε γὰρ ἀδίκων καὶ ἀδυνάτων. εἰ μὲν οὖν δόντες ἡμῖν τὰ χωρία, ἔπειτα δόξαν ὑμῖν, νῦν ἀπαιτεῖτε, ἀδικεῖσθε μὴ κομιζόμενοι· εἰ δὲ πολέμῳ ἀφαιρεθέντες, οὐκέτι αὐτῶν ὄντες κύριοι, ἀδικεῖτε τῶν ἀλλοτρίων ἐφιέμενοι. ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις, ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν· οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι μᾶλλον εἶναι ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδέν, οὐδ' ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετ' ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη. πολεμεῖν δὲ οὔτε μὴ βουλομένους ὑμᾶς ἀναγκάζομεν, οὔτε προθυμουμένους παραιτούμεθα· ἂν δὲ ἄρξησθε, ἀμυνούμεθα. ταῦτα Οὐολούσκοις ἀπαγγέλλετε, καὶ λέγετε ὅτι λήψονται μὲν τὰ ὅπλα πρότεροι ἐκεῖνοι, ἀποθήσομεν δὲ ἡμεῖς ὕστεροι. Ταύτας οἱ πρέσβεις τὰς ἀποκρίσεις λαβόντες, ἀπήγγειλαν τῷ κοινῷ πλήθει τῶν Οὐολούσκων. συναχθείσης οὖν αὖθις ἐκκλησίας, μετὰ τοῦτο κυροῦ- 361 ται δόγμα κοινὸν τοῦ ἔθνους προειπεῖν Ῥωμαίοις τὸν πόλεμον. ἔπειτα αἱροῦνται στρατηγοὺς αὐτοκράτορας τοῦ πολέμου, Τύλλον τε καὶ Μάρκιον· δυνάμεις τε ψηφίζονται καταγράφειν, καὶ χρήματα εἰσφέρειν, καὶ τἆλλα παρασκευάσασθαι ὅσων ὑπελάμβανον δεήσειν τῷ πολέμῳ. μελλούσης δὲ διαλύεσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἀναστὰς ὁ Μάρκιος, ἔφη· Ἃ μὲν ἐψήφισται τὸ κοινὸν ὑμῶν, ἔχει καλῶς, καὶ γινέσθω κατὰ τὸν οἰκεῖον ἕκαστα καιρόν. ἐν ὅσῳ δὲ στρατεύματα μέλλετε καταγράφειν,

καὶ

καὶ τἆλλα δ' εὐτρεπίζειν ἔχοντα τινάς, ὅσα ἀφ' εἰκός, ἀσχολίας καὶ διατριβάς, ἐγὼ καὶ Τύλλος ἐρχόμεθα. ὅσοις οὖν ὑμῶν βουλομένοις ἐστὶ προνομεύειν τὴν τῶν πολεμίων, καὶ πολλὴν ἀπονέμεσθαι λείαν, ἴτε σὺν ἡμῖν. ὑπισχνοῦμαι δ' ὑμῖν, ἐὰν θεὸς συλλάβῃ, πολλὰς καὶ καλὰς δώσειν ὠφελείας. ἔτι γὰρ ἀπαράσκευοί εἰσι Ῥωμαῖοι, δύναμιν οὔπω συνεστηκυῖαν ὁρῶντες ἡμετέραν. ὥστε ἀδεῶς ἡμῖν ὑπάρξει πᾶσαν ὅσην ἂν βουλώμεθα τῆς ἐκείνων χώρας καταδραμεῖν. ἀποδεξαμένων δὲ καὶ ταύτην τὴν γνώμην τῶν Οὐολούσκων, ἐξῄεσαν οἱ στρατηγοὶ διὰ ταχέων, πρὶν ἕκαστα γνῶναι Ῥωμαίους τὰ βουλεύματα δῆλα, πολλὴν ἐπαγόμενοι στρατιὰν ἑκούσιον· ἧς μέρος μὲν ὁ Τύλλος ἔχων, εἰς τὴν Λατίνων χώραν ἐνέβαλεν, ἵνα περισπάσειε τῶν πολεμίων τὴν ἐκεῖθεν ἐπικουρίαν· τὸ δὲ λοιπὸν ὁ Μάρκιος ἄγων, ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ἤλασεν. οἷα δὲ ἀπροσδοκήτου κακοῦ τοῖς κατὰ τὴν χώραν διατρίβουσιν ἐπιπεσόντος, πολλὰ μὲν ἑάλω σώματα Ῥωμαίων ἐλεύθερα, πολλὰ δὲ ἀνδράποδα, βοῶν τε καὶ ὑποζυγίων καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων χρῆμα οὐκ ὀλίγον· σῖτός τε ὅσος ἐγκατελείφθη, καὶ σίδηρος, καὶ ὅσοις ἄλλοις τὰ χωρία γεωργεῖται, τὰ μὲν ἡρπάσθη, τὰ δὲ διεφθάρη. τελευτῶντες γὰρ καὶ πῦρ εἰς τὰς αὐλὰς φέροντες ἐνέβαλλον Οὐολοῦσκοι· ὥστε πολλοῦ χρόνου μηδὲν ἀναλαβεῖν αὐτὰς δύνασθαι τοὺς ἀποβαλόντας. μάλιστα δὲ τοῦτο ἔπαθον αἱ τῶν δημοτῶν κτήσεις, αἱ δὲ τῶν πατρικίων ἔμειναν ἀσινεῖς· εἰ δέ τινες ἐβλάβησαν, εἰς ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα ἔδοξαν βλαβῆναι. τοῦτο γὰρ ὑπὸ τοῦ Μαρκίου παρήγγελτο τοῖς Οὐολούσκοις, ἵνα δι' ὑποψίας ἔτι μᾶλλον οἱ πατρίκιοι γένωνται τοῖς δημοτικοῖς, καὶ μὴ ἐξαιρεθείη τὸ στασιάζον ἐκ τῆς πόλεως. ὅπερ καὶ συνέβη. ὡς γὰρ ἠγγέλθη τοῖς Ῥωμαίοις ἡ καταδρομὴ τῆς χώρας, καὶ ἔγνωσαν οὐκ ἐξ ἴσου γεγονυῖαν ἅπασι τὴν συμφοράν, κατεβόων μὲν τῶν πλουσίων οἱ πένητες, ὡς ἐπαγόντων σφίσι τὸν Μάρκιον· ἀπελογοῦντο δ' οἱ πατρίκιοι, καὶ κακουργίαν τινὰ τοῦ στρατηγοῦ ταύτην ἀπέφαινον. βοηθεῖν δὲ τοῖς ἀπολλυμένοις, ἢ σώζειν τὰ περιόντα, δι' ὑποψίας τε ἀλλήλων καὶ δέος προδοσίας, οὐδεὶς ἠξίου. ὥστε κατὰ πολλὴν ἄδειαν ὁ Μάρκιος ἀπῆγε τὴν στρατιάν, καὶ κατέστησεν ἀπαθεῖς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, παθόντας μὲν οὐδὲν δεινόν, δράσαντας δὲ ὅσα ἠξίουν, καὶ πολλῶν εὐπορήσαντας χρημάτων. ἧκε δὲ καὶ ὁ Τύλλος ὀλίγον ὕστερον ἐκ τῆς Λατίνων χώρας, πολλὰς ἐπαγόμενος ὠφελείας. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ δύναμιν ἔσχον ὁμόσε χωρεῖν τοῖς πολεμίοις μαχησόμενοι, ἀπαράσκευοί τε ὄντες, καὶ παρ' ἐλπίδα τοῦ δεινοῦ σφίσιν ἐπιπεσόντος. ἐκ δὲ τούτου, πᾶσα πόλις ἐπῆρτο ταῖς ἐλπίσι, καὶ θᾶττον ὡς ἄν τις ὑπέλαβεν, ἥ τε καταγραφὴ τῶν στρατιωτῶν ἐγίνετο,

& cetera expedientur, quæ (vt video) sine mora & negotio nō possunt confieri, ego & Tullus ibimus. quibus ergo libet prædari ex hostico & ampla consequi lucra, sequimini. Polliceor vobis, Deo iuuāte, multa & luculenta commoda. adhuc enim Romani sunt imparati, quod videant nos nondum contraxisse copias. itaque secure nobis licebit quātum voluerimus agrorum percurrere. Probata Volscis hac quoque sententia, priusquam Romæ conatus eorum noscerentur, ocius egressi sunt cum magna voluntariorum manu: quorū partem Tullus in Latinorum agros duxit, nequa inde hosti subuenirent auxilia: cum reliquis Marcius vrbem petiit: oppressisque improuiso malo agrestibus, multi capti sunt tum serui tum liberi: boum quoque, iumentorum, & ceterorum pecorum, magna vis: & frumenti quidquid erat reliquū: ferramenta item, & ceterum instrumentum rusticum, omnia vel direpta sunt, vel corrupta. postremo villæ iniecto igne a Volscis exustæ sunt: vt non nisi longo tempore possent reparari a dominis. maxime vero in plebeiorum prędia sæuiebatur: patriciorum latifundiis est parcitū; aut siquid eis damni datum est, id intra mancipiorum ac pecorum prædam constitit. sic enim Volscis mandarat Marcius, quo magis inter patricios & plebem suspiciones gliscerent, & seditio maneret in vrbe diutius. quod etiam contigit. Vt enim Romam renunciata est agrorum peruastatio, cognito non æque afflictas esse res omnium, pauperes vociferabantur in diuites, ab ipsis inductum cōtra se Marcium: patricii vero vaframentum hoc ducis esse aiebant. nemo tamen vel rebus pereuntibus succurrere, vel reliquas seruare volebat, ob mutuas suspiciones & proditionis metum. Itaq; Marcius tutas illæsasq; & integras domū reportauit copias, debacchatas in hostem pro arbitrio, & luculenta præda ditatas. *Pari modo* & Tullus paulo post ex agris Latinorum cum magna præda rediit. nam & illic hostis non ausus erat congredi, vt imparatus & oppressus malo repentino. Quo factum est vt omnes Volscorum populi in magnas spes erigerentur, & opinione citius tum miles conscriberetur,

tum cetera quibus opus esset imperatoribus suppeditarētur. Postquam autem præsto fuit totus exercitus, cum collega Marcius consilia contulit, quo modo res gerendæ essent in posterum. Mihi, inquit, Tulle videtur optimum, diuisis inter nos bifariam copiis, alterum nostrum cum validissima & promptissima militum manu hostes petere, facereque pugnæ copiam: ac si cōgredi audeant, vno prœlio de summa rerum decernere: sin autem (quod futurum credo) militi maiore ex parte tironi & imperitis rei militaris ducibus hanc aleam committere verebuntur, tum agros eorum populari, socios abstrahere, colonias expugnare, nec vllo alio (quoad eius fieri poterit) temperare maleficio. alterum vero hic remanere, agrosque & oppida tueri, ne forte incustoditos hostis inuadat, & magnam accipiamus ignominiam, si appetētes aliena exuamur propriis. Sed eum qui hic mansurus est, oportebit instaurare sicubi collapsa sunt mœnia, fossas repurgare, castella munire, vt agricolis sit refugium: nouas insuper copias conscribere, commeatus foris militantibus suggerere, arma fabricare, & siquid aliud opus sit, celeriter expedire. Tibi optionem offero, externisne copiis præesse malis, an iis quæ hic relinquentur *ad regionis custodiam.* Vehementer hoc Tullo placuit; & quia perspectam habebat hominis felicitatem & industriam, illi permisit educendum exercitum. At Marcius non amplius cunctatus, Circeios petiit, oppidum promiscue habitatum a Romanis colonis & ciuibus indigenis; eoque obiter potitus est. Nam oppidani vbi cognouerunt hostem occupato agro iam ad mœnia sua contendere, apertis portis sine armis progressi obuiam, deditionem fecerunt. quo factum est vt nihil hostile passi sint. neminem enim ex oppidanis imperator vel occidit, vel in exsilium egit. vestes tantum in vsum militum, & cibaria in mensem vnum imperauit, & aliquātulū pecuniæ: relictoq; modico præsidio, tū ad ciues in officio continendos, tum ad hostiū iniurias propulsandas, abduxit copias. His Romā nuntiatis, maior etiam terror & tumultus exstitit, pa-

καὶ τὰ ἄλλα ὑπηρετεῖτο ὅσα τοῖς στρατηγοῖς ἔδει. ἐπεὶ δὲ συνῆκτο πᾶσα ἡ δύναμις, ἐβουλεύετο μετὰ τοῦ συνάρχοντος ὁ Μάρκιος, ὅπως χρήσονται τοῖς λοιποῖς πράγμασιν. ἔφη δέ· Ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Τύλλε, κράτιστον εἶναι, νείμασθαι τὰς δυνάμεις ἡμᾶς δίχῃ· ἔπειτα τὸν μὲν ἕτερον ἡμῶν ἄγοντα τοὺς ἀκμαιοτάτους καὶ προθυμοτάτους, ὁμόσε χωρεῖν τοῖς πολεμίοις μαχησόμενον· καὶ εἰ μὲν ὑπομένουσιν ἡμῖν εἰς χεῖρας ἰέναι, μιᾷ κρῖναι τὸν ἀγῶνα μάχῃ· εἰ δὲ ἀποκνήσουσιν, ὡς ἐγὼ πείθομαι, στρατείᾳ νεοσυλλέκτων, καὶ ἡγεμόσιν ἀπείροις πολέμου, τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων κίνδυνον ἐπιτρέπειν, τήν τε χώραν αὐτῶν ἐπιόντα πορθεῖν, καὶ τοὺς συμμάχους περιαιρεῖν, καὶ τὰς ἀποικίας ἀναιρεῖν, καὶ πᾶν ἄλλο κακὸν ὅ τι δύναιτο ποιεῖν· τὸν δὲ ἕτερον ἐνθάδε ὑπομένοντα, φυλακὴν ποιεῖσθαι τῆς τε χώρας, καὶ τῶν πόλεων, μὴ λάθωσιν ἀφυλάκτοις αὐτοῖς ἐπιπεσόντες οἱ πολέμιοι, καὶ πρᾶγμα αἴσχιστον πάθωμεν, ἐν ᾧ τῶν ἀπόντων ἐφιέμεθα, τὰ παρόντα ἀφαιρεθέντες. ἀλλὰ χρὴ τὸν ἐνθάδε ὑπομένοντα ἤδη τείχη ἀνορθοῦν ὅσα πέπτωκεν, καὶ τάφρους ἀνακαθαίρειν, καὶ φρούρια ὀχυροῦν, ἵνα τοῖς γεωργοῦσι τὴν χώραν ὑπάρχωσι καταφυγαί· στρατείαν τε ἄλλην προσκαταγράφειν, καὶ τροφὰς τοῖς ἔξω οὖσιν ἐπιχορηγεῖν, καὶ ὅπλα χαλκεύειν, καὶ εἴ τι ἄλλο ἀναγκαῖον ἐστὶ πρᾶγμα, ὀξέως ὑπηρετεῖν. δίδωμι δέ σοι τὴν αἵρεσιν, εἴτε τῆς ὑπερορίου στρατιᾶς, εἴτε τῆς ἐνθάδε ὑπομενούσης ἐθέλεις στρατηγεῖν. 362

Ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ, σφόδρα ἠγάσθη τὴν γνώμην ὁ Τύλλος, καὶ τὸ δραστήριον τοῦ ἀνδρὸς εἰδὼς καὶ ἐπιτυχές, ἐπέτρεψεν ἐκείνῳ τῆς ἔξω στρατιᾶς ἄρχειν. καὶ ὁ Μάρκιος οὐδὲν ἔτι διαμελλήσας, ἧκεν ἄγων τὴν δύναμιν ἐπὶ Κιρκαίαν πόλιν, ἐν ᾗ κληροῦχοι Ῥωμαίων ἦσαν ἅμα τοῖς ἐπιχωρίοις πολιτευόμενοι, καὶ παραλαμβάνει τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου. ὡς γὰρ ἔγνωσαν οἱ Κιρκαῖοι κρατουμένην σφῶν τὴν χώραν, καὶ προσάγουσαν τοῖς τείχεσι τὴν στρατιάν, ἀνοίξαντες τὰς πύλας, ἐξῄεσαν ὁμόσε τοῖς πολεμίοις ἄνοπλοι, παραλαβεῖν τὴν πόλιν ἀξιοῦντες· ὅπερ αὐτοῖς αἴτιον τοῦ μηδὲν παθεῖν ἀνήκεστον ἐγένετο. οὔτε γὰρ αὐτῶν ἀπέκτεινεν ὁ στρατηγὸς οὐδένα, οὔτε ἐξήλασεν ἐκ τῆς πόλεως· ἐσθῆτα δὲ τοῖς στρατιώταις καὶ τροφὰς εἰς μῆνα ἱκανάς, καὶ ἀργύριόν τι μέτριον λαβών, ἀπήγαγε τὴν δύναμιν, ὀλίγην μοῖραν ἐν τῇ πόλει καταλιπών, τῆς τε ἀσφαλείας τῶν ἐνοικούντων ἕνεκα, μή τι ὑπὸ Ῥωμαίων πάθωσι κακόν, καὶ τοῦ μηδὲν ὕστερον νεωτερίσαι. εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ὡς ἠγγέλθη τὰ γινόμενα, πολὺ πλείων ταραχὴ καὶ θόρυβος ἦν τοῦ πρὸ

πατει-

πατρικίων τὸν δῆμον ἐχόντων δι᾽ αἰτίας, ὅτι πολεμιστὴν ἄνδρα, καὶ δραστήριον, καὶ φρονήματος εὐγενοῦς μεστὸν, ψευδεῖ περιβαλόντες αἰτίᾳ, τῆς πόλεως ἀπήλασαν, καὶ παρεσκεύασαν ἡγεμόνα Οὐολούσκοις γενέσθαι· τῶν δὲ προεστηκότων τοῦ δήμου, κατηγορίας τοῦ συνεδρίου ποιουμένων, καὶ τὸ πρᾶγμα ὅλον ἐξ ἐπιβουλῆς ὑπ᾽ ἐκείνων κατεσκευάσθαι λεγόντων, τόν τε πόλεμον οὐ κοινὸν ἅπασιν, ἀλλὰ σφίσι μόνοις ἐπάγεσθαι σκηπτομένων· καὶ ἦν τὸ κακοηθέστατον τοῦ δήμου μέρος ἅμα τούτοις. στρατείας δὲ καταγραφὴν, ἢ κλῆσιν τοῖς συμμάχοις, ἢ κατασκευάσασθαι τὰ κατεπείγοντα, διὰ τὰ πρὸς ἀλλήλους ἔχθη, καὶ τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κατηγορίας, οὐδεὶς εἰς νοῦν ἐλάμβανον. τοῦτο καταμαθόντες οἱ πρεσβύτατοι τῶν Ῥωμαίων, συστραφέντες ἔπειθον ἰδίᾳ τε καὶ ἐν κοινῷ τοὺς στασιωδεστάτους τῶν δημοτικῶν παύσασθαι τῶν εἰς τοὺς πατρικίους ὑποψιῶν τε καὶ κατηγοριῶν· διδάσκοντες ὡς εἰ δι᾽ ἑνὸς ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς φυγὴν τοσοῦτος κίνδυνος κατέσχε τὴν πόλιν, τί χρὴ προσδοκᾶν, ἐὰν ἀναγκασθῶσιν οἱ πολλοὶ τῶν πατρικίων προπηλακιζόμενοι ὑπὸ τοῦ δήμου τὸ αὐτὸ φρονῆσαι. καὶ κατέσχον οὗτοι τὴν ἀκοσμίαν τοῦ πλήθους. παυσαμένου δὲ τοῦ πολλοῦ θορύβου, συνελθοῦσα
363 ἡ βουλὴ, τοῖς μὲν ἀπὸ κοινοῦ τῶν Λατίνων παροῦσι πρεσβευταῖς ἐπὶ συμμαχίας αἴτησιν, ἀπεκρίνατο μὴ ῥᾴδιον εἶναι σφίσι, βοήθειαν ἀποστέλλειν κατὰ τὸ παρόν· αὐτοῖς δὲ ἐκείνοις ἐπιτρέπειν τὴν ἑαυτῶν στρατιὰν καταγράφειν, καὶ ἡγεμόνας τῆς δυνάμεως ἰδίους, ἐκπέμπειν τε ὅσην ἂν αὐτοὶ ἐκπέμψωσι δύναμιν. ἐν γὰρ ταῖς συνθήκαις αἷς ἐποιήσαντο πρὸς αὐτοὺς περὶ φιλίας, ἀπόρρητον ἦν τούτων ἑκάτερον. τοῖς δὲ ὑπάτοις ἐφῆκαν στρατόν τε συναγαγεῖν ἐν καταλόγῳ, καὶ τὴν πόλιν διὰ φυλακῆς ἔχειν, καὶ τοὺς συμμάχους παρακαλεῖν· εἰς ὕπαιθρον δὲ μήπω τὰς δυνάμεις ἐξάγειν, ἕως ἂν ἅπαντα εὐτρεπῆ γένηται. καὶ ὁ δῆμος ταῦτα ἐπεκύρωσεν. ἦν δὲ βραχὺς ὁ λειπόμενος τῆς ἀρχῆς τοῖς ὑπάτοις χρόνος. ὥστε οὐδὲν ἔφθασαν τῶν ἐψηφισμένων ἐπὶ τέλος ἄγειν, ἀλλὰ παρέδοσαν ἡμιτελῆ ἅπαντα τοῖς μεθ᾽ ἑαυτοὺς ὑπάτοις. οἱ δὲ παρὰ τούτων τὴν ἀρχὴν παραλαβόντες, Σπόριος Ναύτιος καὶ Σέξτος Φούριος, στρατιάν τε ὅσην ἐδύναντο πλείστην ἐκ τοῦ πολιτικοῦ κατεστήσαντο συλλόγου, καὶ φρυκτωρίας καὶ σκοποὺς ἐν τοῖς ἐπικαιροτάτοις φρουρίοις ἔταξαν, ἵνα μηδὲν ἀγνοῶσι τῶν ἐπὶ τῆς χώρας πραττομένων· χρήματά τε καὶ σῖτον καὶ ὅπλα ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πολλὰ ἡτοιμάσαντο. τὰ μὲν δὴ οἰκεῖα παρεσκεύαστο αὐτοῖς ὡς ἐνῆν ἄριστα, καὶ οὐδὲν

triciis plebem incusantibus quod virum bellicosum, industrium & magnanimum, falso implicitum crimini, ex vrbe eiecissent Volscisq; ducem dedissent: & contra plebis magistratibus crimen in senatum regerentibus, quasi dolo illorum res gereretur, & bellum non impeteret totum populum, sed plebem Romanam dumtaxat: cui opinioni accedebat vulgi pars improbissima. Ceterum de exercitu scribendo, euocandis sociorum auxiliis, curandis necessariis, ob mutuas simultates, & quotidianas in concionibus criminationes, ne in mentem quidē venit. Id animaduertētes natu maximi, communicato inter se consilio, aggressi sunt & priuatim & publice turbulentissimum quemque e plebe cohibere ab huiusmodi suspicionibus & criminationibus; atq; ostenderunt, si vnius viri nobilis exsiliū remp. in tantum discrimen coniecit, quid exspectandum sit si plerique patricii plebis petulantia exasperati, eundem cogantur animum induere. atq; ita coercuerunt plebis immodestiam. Sedato porro tumultus feruore, senatus in curiam conuocatus, primum Latinorum legatis qui tum petebant auxilium, respondit non facile esse in pręsentia suppetias mittere. interim ipsis permitti exercitū conscribere, eique proprios duces præficere, tantumq; copiarum *in id bellum* emittere, quantum emissurus esset populus Romanus. nam horum vtrumq; vetitum erat conditionibus fœderis quo amicitiam inter se firmauerant. Deinde cōsulibus mādauit delectum habere, vrbem custodiis firmare, auxilia sociorum accersere; exercitum vero non prius educere quam probe instructa essent omnia. eadem approbauit populus. Supererat autem consulibus de *anno* magistratu non multum temporis. quapropter nihil eorum quæ decreta erant, conficere potuerunt, sed rem semiperfectā tradiderunt successoribus. Hi fuere Sp. Nautius, Sex. Furius: q̄ui cōscriptis ex vrbana multitudine copiis quāmaximis, p castella opportuna disposuerūt speculatores, nequid ignorarent eorū q̄ per regionē fierēt; & pecuniarū, frumenti, armorūq; vim magnā exiguo compararunt tempore. atq; ita domi satis instructa erant omnia quæ pſens

A.V.C. 264. coss. Sp. Nautio, & Sex. Furio, Volsci duce Marcio denuo Rom. infestant.

necessitas postulare videretur. Sed socii non omnes pari alacritate obediebant; cumque sponte ad belli societatem adduci non possent, ne cogendos quidem senatus cẽsuit, quod timeretur proditio, & nonnulli iam aperte ad Volscos deficerent. Primi vero defectionis initium fecerunt Æqui; & sub ipsum belli exordium missis ad Volscos legatis, fœdus cum eis & societatem iureiurando firmarunt: miseruntque Marcio maximas & alacerrimas copias. quorum exemplo moti & alii multi, clam iuuabant Volscos, non publico quidem edicto submissis auxiliis; sed si qui suorum se socios expeditioni vellent addere, tantum aberat vt eos auocarent, vt eos etiam instigarent. breuique tantum virium accreuit Volscis, quantum nũquam ante habuerant, ne tum quidem cum eorum ciuitates maxime florerẽt. His fretus Marcius, rursum in agrum Romanum irrupit: moratusque ibi per aliquot dies, deuastauit quidquid superioribus populationibus intactum reliquerat. paucis tamen corporibus ingenuorum in hac expeditione potitus est. conuasata enim pretiosiore supellectile, multo ante confugerant, pars in vrbem, pars in castella munitissima, vt quæque erant proxima. pecora vero quæ illi *mature* abigere non potuerant, seruosque pastores, & frumentum etiamtum iacens in areis, aliasque fruges quæ vel præ manibus *adhuc* essent, vel iam comportatæ, hostes abstulerunt. Sic ille exercitus direptis & depopulatis omnibus, nemine congredi auso, domum reductus est; tãta onustus præda, vt lente incederet. Volsci conspecta prædæ magnitudine, auditaque Romanorum timiditate, qui nuper alienorum agrorũ populatores, iam impune suos in conspectu suo vastari sinerent, magnos sumpserunt spiritus, & conceperunt spem imperii, quasi iam minimo negotio possent delere aduersariorum potẽtiam: decretisq; ad agendas diis gratias sacrificiis. tẽpla sua foraq; ornabant suspẽsis hostium spoliis: vacãtesq; epulis atq; hilaritatibus, celebrabant Marcium, præferentes eum in rei militaris peritia omnibus tum Romanis tum Græcis & barbaris ducibus: inprimis

αὐτῶν ἔτι δεῖν ἔδοξει. τὰ δὲ συμμαχικὰ οὐχ ἅπαντα ὑπήκουεν προθύμως, ἑκούσιά τε οὐκ ἦν οἷα συνάρασθαι τοῦ πολέμου· ὥστε οὐδὲ προσαναγκάζειν αὐτὰ ἠξίουν, φοβούμενοι προδοσίαν. ἤδη δέ τινα καὶ ἀφίστατο αὐτῶν ἐκ τοῦ φανεροῦ, καὶ τοῖς Οὐολούσκοις συνελάμβανεν. πρῶτοι δὲ ἦρξαν Αἰκανοὶ τῆς ἀποστάσεως ἅμα τῷ συστῆναι τὸν πόλεμον, εὐθὺς ἐλθόντες ὡς τοὺς Οὐολούσκους, καὶ συμμαχίαν μεθ' ὅρκων συνθέμενοι· στρατιάν τε ἀπέστειλαν οὗτοι τῷ Μαρκίῳ πλείστην τε καὶ προθυμοτάτην. ἀρξαμένων δὲ τούτων, πολλοὶ καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων κρύφα συνελάμβανον τοῖς Οὐολούσκοις, οὐκ ἀπὸ ψηφισμάτων, οὐδὲ ἀπὸ κοινοῦ δόγματος ἀποστέλλοντες αὐτοῖς τὰς συμμαχίας· εἰ δέ τισιν ἦν βουλομένοις μετέχειν τῆς στρατείας τῶν σφετέρων, οὐχ ὅπως ἀποτρέποντες, ἀλλὰ καὶ παρορμῶντες. ἐγένετό τε οὐ πολλῷ χρόνῳ τοσαύτη δύναμις περὶ τοὺς Οὐολούσκους, ὅσην οὐ πώποτε ἔσχον, ὅτε μάλιστα ἤκμαζον ἐν ταῖς πόλεσιν. ἣν ἐπαγόμενος ὁ Μάρκιος, ἐνέβαλεν αὖθις εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν· καὶ καθεζόμενος ἡμέρας συχνάς, ἐδῄου τὴν γῆν ὅσην ἐν τῇ προτέρᾳ εἰσβολῇ παρέλιπεν. σωμάτων μὲν οὖν ἐλευθέρων οὐκέτι πολλῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο κατὰ ταύτην τὴν στρατιάν· οἱ γὰρ ἄνθρωποι τὰ πλείστου ἄξια συσκευασάμενοι, πάλαι πρότερον ἔτι καταπεφεύγεσαν, οἱ μὲν εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ εἰς τὰ πλησίον φρούρια, ἅπερ ἦν ὀχυρώτατα· τὰ δὲ βοσκήματα αὐτῶν, ὅσα οὐχ οἷοί τε ἦσαν ἀπελάσαι, καὶ τοὺς νέμοντας θεράποντας λαμβάνει, τόν τε σῖτον ἐπὶ ταῖς ἅλωσιν ἔτι κείμενον, καὶ τοὺς ἄλλους καρπούς, τοὺς μὲν ἐν χερσίν, τοὺς δὲ καὶ συγκεκομισμένους ἀναιρεῖται. περισυλήσας δὲ καὶ διαπορθήσας ἅπαντα, οὐδενὸς ὁμόσε χωρῆσαι τολμήσαντος, ἐπ' οἴκου τὴν στρατιὰν ἀπῆγε, βαρεῖαν οὖσαν ἤδη τῷ πλήθει τῶν ὠφελειῶν, καὶ σχολῇ πορευομένην. οἱ δὲ Οὐολοῦσκοι τὸ μέγεθος τῆς κομιζομένης λείας ὁρῶντες, καὶ περὶ τῆς Ῥωμαίων ἀτολμίας ἀκούοντες, οἷα δὴ τέως τὴν ἀλλοτρίαν λεηλατοῦντες, ἀδεῶς τότε τὴν αὐτῶν γῆν ἠνείχοντο δῃουμένην ὁρῶντες, αὐχήματός τε μεγάλου ἐνεπίμπλαντο, καὶ ἐν ἐλπίδι ἦσαν ἡγεμονίας, ὡς δὴ ῥᾳδίως καὶ ἐν ἑτοίμῳ σφίσιν ὂν καταλῦσαι τὴν τῶν ἀντιπάλων ἰσχύν. θυσίας τε χαριστηρίους τοῖς θεοῖς ἐποιοῦντο, καὶ σκύλων ἀναθέσει 364
τοὺς νεὼς καὶ τὰς ἀγορὰς ἐκόσμουν· καὶ ἦσαν ἅπαντες ἐν ἑορταῖς καὶ εὐπαθείαις, τόν τε Μάρκιον ἀγάμενοι καὶ ὑμνοῦντες διετέλουν, ὡς εἴη τά τε πολέμια δεινότατος ἀνθρώπων, καὶ στρατηγὸς οἷος οὔτε Ῥωμαῖος, οὔτε ἄλλος στρατηγὸς Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων οὐδείς. μάλιστα δὲ τὸ

δὲ τὸ

δὲ τῆς τύχης αὐτὸν ἐμακάριζον, ἅπαντα ὅσοις ἐπιχειρήσειε, κατὰ γνώμην αὐτῷ προχωροῦντα ὁρῶντες δίχα πόνου. ὥστε οὐδεὶς ἦν τῶν ἐχόντων τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν, ὃς ἀπολείπεσθαι τοῦ ἀνδρὸς ἠξίου· ἀλλὰ πάντες ὥρμηντο μετέχειν τῶν πράξεων, καὶ συνῄεσαν ὡς αὐτὸν ἐξ ἁπάσης πόλεως. ὁ δὲ στρατηγὸς ἐπεὶ τὴν προθυμίαν τῶν Οὐολούσκων ἐπέρρωσε, καὶ τὸ τῶν πολεμίων ἀνδρεῖον εἰς ταπεινὴν καὶ ἄνανδρον κατέκλεισεν ἀμηχανίαν, ἐπὶ τὰς συμμαχίδας αὐτῶν ὅσαι τὸ πιστὸν διεφύλαττον, ἦγε τὴν δύναμιν· καὶ αὐτίκα ἑτοιμασάμενος ὅσα εἰς πολιορκίαν χρήσιμα ἦν, ἐπὶ Τολερίνους ἐλαύνει τοῦ Λατίνων ὄντας ἔθνους. οἱ δὲ Τολερῖνοι πρὸ πολλοῦ παρεσκευασμένοι τὰ εἰς τὸν πόλεμον, καὶ τὰ ἐκ τῆς χώρας εἰς τὴν πόλιν συγκεκομικότες, ἐδέχοντο αὐτὸν ἐπιόντα· καὶ χρόνον μέν τινα ἀντεῖχον, ἀπὸ τῶν τειχῶν μαχόμενοι, καὶ πολλοὺς τῶν πολεμίων κατέτρωσαν· ἔπειτα ὑπὸ τῶν σφενδονητῶν ἀνασταλλόμενοι, καὶ μέχρι δείλης ὀψίας ταλαιπωροῦντες, πολλὰ μέρη τοῦ τείχους ἐξέλιπον. τοῦτο καταμαθὼν ὁ Μάρκιος, τοῖς μὲν ἄλλοις στρατιώταις παρήγγελλε κλίμακας προσφέρειν κατὰ τὰ γυμνούμενα μέρη τοῦ περιβόλου· αὐτὸς δὲ τοὺς κρατίστους τῆς στρατιᾶς ἀναλαβών, ἐπὶ τὰς πύλας ἵεται βαλλόμενος ἀπὸ τῶν πύργων· καὶ διαρρήξας τοὺς μοχλούς, παρέρχεται πρῶτος εἰς τὴν πόλιν. ἦν δὲ ὑφεστηκὸς ταῖς πύλαις πολὺ καὶ καρτερὸν στῖφος τῶν πολεμίων· οἳ δέχονταί τε αὐτὸν ἐρρωμένως, καὶ μέχρι πολλοῦ διεκαρτέρουν ἀγωνιζόμενοι· πολλῶν δὲ ἀναιρεθέντων, τρέπονται οἱ πολλοί, καὶ σκεδασθέντες, ἔφευγον ἀνὰ τοὺς στενωπούς. ὁ δὲ ἠκολούθει κτείνων τοὺς πολεμίους καταλαμβανομένους, ὅσοι μὴ τὰ ὅπλα ῥίψαντες εἰς ἱκεσίας ἐτράποντο. ἐν δὲ τούτῳ καὶ οἱ διὰ τῶν κλιμάκων ἀναβαίνοντες ἐκράτουν τοῦ τείχους. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἁλούσης τῆς πόλεως, ἐξελόμενος ὁ Μάρκιος ἐκ τῶν λαφύρων ὅσα θεοῖς τε ἀναθήματα, καὶ κόσμος ταῖς Οὐολούσκων πόλεσιν ἔμελλε γενέσθαι, τὰ λοιπὰ τοῖς στρατιώταις ἐφῆκεν διαρπάσαι. ἦν δὲ πολλὰ μὲν αὐτόθι σώματα, πολλὰ δὲ χρήματα, πολὺς δὲ σῖτος· ὥστε μὴ ῥᾴδιον εἶναι μιᾷ πάντα ταῦτα ἐκκομίσαι τοὺς κρατήσαντας ἡμέρᾳ· ἀλλ' ἐκ διαδοχῆς ἄγοντες καὶ φέροντες τὰ μὲν αὐτοί, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν ὑποζυγίων, πολὺν ἠναγκάσθησαν διατρῖψαι χρόνον. ὁ δὲ στρατηγός, ἐπεὶ τὰ σώματα καὶ τὰ χρήματα πάντα ἐξεκεκόμιστο, τὴν πόλιν ἔρημον καταλιπὼν, ἀπῆγε τὴν δύναμιν ἐπὶ Βωλανῶν ἑτέραν πόλιν. ἔτυχον δὲ καὶ οἱ Βωλανοὶ προεγνωκότες αὐτοῦ τὴν ἔφοδον, καὶ παρεσκευασμένοι πάντα τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐπιτήδεια. ὁ μὲν οὖν Μάρκιος ὡς ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν αἱρήσων, κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ τείχους ἐποιεῖτο τὰς προσβολάς. οἱ δὲ Βωλανοὶ

vero felicitatem eius prædicabãt, cui omnia quæ aggrederetur, sine labore succederent ex sentẽtia. Quapropter nemo militaris ętatis erat qui eius auspicia sequi nollet: sed omnes se rebus gerendis socios addere satagebant, & ex omnibus oppidis *multi* ad cũ confluebant. At imperator vbi Volscorum alacritatem confirmauit, & viriles hostium animos ad humiles imbellesque angustias redegit, cõtra socias eorum vrbes quæ in fide permanerent, duxit exercitum: paratisq; ilico rebus ad oppugnationem necessariis, in Tolerinos Latini nominis populum fecit impetum. qui quoniã se dudum ad bellũ pręparauerant, resq; suas ex agro intra mœnia comportarant, venientem exceperunt, & cum aliquamdiu ex mœnib. acriter repugnassent, multosq; hostium sauciassent, tandem a funditoribus repulsi, sub vesperam multis locis nudarunt mœnia. Quo cognito, Marcius ceteros milites iussit admotis scalis eas muri partes cõscendere: ipse cum lectissimo quoque portam adortus est, multis telis petitus e turribus: perfractisq; repagulis, primus vrbẽ ingressus est. portam seruabat magna & valida hostium manus: qui fortiter eum exceperunt, & aliquãtisper repugnarunt strenue: sed multis cæsis, reliqui terga verterũt & per vias diffugerũt. Ille insecutus interfecit quotquot assequeretur; solis parcens supplicibus, qui arma proiecissent. interea mœnia quoq; scalis capta sunt. In hunc modũ expugnata vrbe, Marcius exemptis e præda spoliis quibus tum deos donaret, tum Volscorum oppida ornaret, reliqua militib. diripienda concessit. inerat autem multũ mancipiorum, frumenti, pecuniarũ, vt victoribus ad exportandũ nõ sufficeret vna dies; sed per vices agentes ferentesq; partim ipsi, partim iumenta, multum tẽporis insumere cogebantur. Imperator exportatis tum opibus tũ hominibus vniuersis, vacuũ reliquit oppidum, & copias Bolam duxit. Hi, cũ aduentũ eius pſensissent, instruxerãt se cunctis ad pugnã necessariis. Marcius, cum se putaret oppidum primo impetu expugnaturũ, non vno loco aggressus est mœnia. oppidani vero,

Socios pop. Rom. adoritur.

exſpectata opportunitate temporis, portam aperiunt; factoq; agmine, & inſtructis ordinibus, erumpũt; & aggreſſi aduerſos, multis cæſis, pluribus ſauciatis, reliquis fœde fugatis, intra mœnia ſe recipiunt. At Marcius cognita Volſcorũ fuga (nam forte fortuna nõ aderat cũ acciperetur ea ignominia) cũ paucis propere aduolauit, & diſperſos e fuga recollegit; additoque trepidis animo, redintegrauit ordines; & præmonitos quid facto opus eſſet, iuſſit vt qua hoſtes eruperãt, rurſus oppugnarent oppidũ. Tum Bolani facto eodẽ periculo, catervatim erumpunt, Volſcis (vt moniti fuerant) non excipientib. eorum impetũ, ſed per decliuia refugiẽtibus: quos oppidani, dolum nõ intelligentes, diu perſecuti ſunt. eos Marcius longe a mœnibus diſtractos inuaſit cũ lectiſſimis iuuenũ, multosq; vel repugnãtes vel fugientes occidit; & properantes in vrbẽ inſecutus, priuſquã porta clauderetur, irrupit intra mœnia. vbi vero imperator porta ſemel potitus eſt, mox & cetera Volſcorũ manus aduolauit, & Bolani deſertis mœnib. in domos refugerunt. Expugnato eo etiam oppido, militi tũ ciues mancipandos, tum opes diripiẽdas permiſit: exportataq; per otium & libere præda vniuerſa, vt ante *in Tolerienſium expugnatione*, demum oppidum incendit.

Inde Labicos cũ exercitu petiit: quæ ciuitas & ipſa tunc Latini nominis erat, & vna ex Albanorum coloniis. quos vt terreret, agros eorum *& villas* primo incurſu exurebat, qua maxime conſpicuum fore putabat clauſis incendium. Lauicani, freti firmis mœnibus, nec territi ſunt, nec verſi ad ignauiam; ſed ſtrenue repugnando ſæpius hoſtem ſcandentem reiecerunt a mœnibus. poſtremo tamen expugnati ſunt, quod non valerent pauci tam multos, & ne tantillũ quidem temporis interquieſcentes, ſuſtinere. nam Volſci ab omni parte oppugnabant, ſuccedentes feſſis recentes; ita vt oppidani dies noctesq; cõtinuato labore defatigati, cogerentur muris decedere. Marcius hoc quoque oppidum diripiendum conceſſit

περιμείναντες καιρὸν ἐπιτήδειον, ἀνοίγουσι τὰς πύλας, καὶ φερόμενοι κατὰ πλῆθος ἐν τάξει τε καὶ κόσμῳ, συρράττουσι τοῖς κατὰ μέτωπον· καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀποκτείναντες, ἔτι δὲ πλείους τούτων κατατραυματίσαντες, τούς τε λοιποὺς αἰσχρῶς ἀναγκάσαντες φυγεῖν, ἀνέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν. ὡς δὲ ἔγνω τὴν τροπὴν τῶν Οὐολούσκων ὁ Μάρκιος· οὐ γὰρ ἔτυχε παρὼν ἐν ᾧ τὸ πάθος ἐγένετο· παρῆν σὺν ὀλίγοις κατὰ σπουδὴν, καὶ τοὺς ἐκ τῆς τροπῆς σκεδασθέντας ἀναλαβὼν, συνίστα τέ καὶ παρεθάρρυνε· καὶ ἐπεὶ κατέστησεν εἰς τάξεις, ὑποδείξας ἃ δεῖ πράττειν, ἐκέλευσε προσβάλλειν τῇ πόλει κατὰ τὰς αὐτὰς πύλας. χρησαμένων δὲ πάλιν 365 τῶν Βωλανῶν τῇ αὐτῇ πείρᾳ, καὶ κατὰ πλῆθος ἐκδραμόντων, οὐ δέχονται αὐτοὺς Οὐολοῦσκοι, ἀλλ' ἐκκλίναντες ἔφευγον κατὰ τοῦ πρανοῦς, ὡς ὁ στρατηγὸς αὐτοῖς ὑπέθετο· καὶ οἱ Βωλανοὶ τὴν ἀπάτην οὐκ εἰδότες, ἐδίωκον ἄχρι πολλοῦ. ἐπεὶ δὲ πρόσω τῆς πόλεως ἐγένοντο, ἔχων τοὺς ἐπιλέκτους τῶν νέων ὁ Μάρκιος, ὁμόσε τοῖς Βωλανοῖς ἐχώρει. καὶ γίνεται πολὺς αὐτῶν ἐνταῦθα φόνος, τῶν μὲν ἀμυνομένων, τῶν δὲ φευγόντων. ὁ δὲ ἀκολουθῶν τοῖς ἐπὶ τὴν πόλιν ὠθουμένοις, φθάνει πρὶν ἐπιρραχθῆναι τὰς πύλας, ἐκβιασάμενος εἰς τὸ τεῖχος. ὡς δὲ ὁ στρατηγὸς ἅπαξ τῶν πυλῶν ἐγκρατὴς ἐγένετο, ἠκολούθει καὶ τὸ ἄλλο τῶν Οὐολούσκων πλῆθος. οἱ δὲ Βωλανοὶ τὸ τεῖχος ἐκλιπόντες, ἔφευγον ἐπὶ τὰς οἰκίας. γενόμενος δὲ καὶ ταύτης κύριος τῆς πόλεως, ἐπέτρεψε τοῖς στρατιώταις τά τε σώματα ἐξανδραποδίσασθαι, καὶ τὰ χρήματα διαρπάσαι. καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥσπερ καὶ πρότερον, ἅπασαν ἐκκομίσας τὴν λείαν σὺν χρόνῳ τε καὶ κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν, μετὰ τοῦτο τὴν πόλιν ἐνέπρησεν. ἐνθένδε δὲ τὴν δύναμιν ἀναλαβὼν ἧκεν ἐπὶ τοὺς καλουμένους Λαβικανούς. ἦν δὲ καὶ αὕτη τότε Λατίνων ἡ πόλις, Ἀλβανῶν, ὥσπερ καὶ ἄλλη, ἄποικος. καταπλήξασθαι δὲ βουλόμενος τοὺς ἔνδον, ἔκαιεν αὐτῶν τὴν χώραν εὐθὺς ἐπιὼν, ὅθεν μάλιστα ἔμελλον ὄψεσθαι τὴν φλόγα. οἱ δὲ Λαβικανοὶ τὸ τεῖχος εὖ κατεσκευασμένον ἔχοντες, οὔτε καταπλαγέντες αὐτοῦ τὴν ἔφοδον, οὔτε μαλακὸν ἐνέδοσαν οὐδὲν, ἀλλ' ἀντεῖχον ἀπομαχόμενοι γενναίως, καὶ πολλάκις ἐπιβαίνοντας τοῦ τείχους τοὺς πολεμίους ἀπήραξαν. οὐ μὴν εἰς τέλος γε ἀντεῖχον, ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς ἀγωνιζόμενοι, καὶ χρόνον οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἀναπαυόμενοι. πολλαὶ γὰρ προσβολαὶ καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἐγίνοντο ὑπὸ τῶν Οὐολούσκων ἐκ διαδοχῆς, ὑποχωρούντων μὲν ἀεὶ τῶν κεκμηκότων, ἑτέρων δὲ προσιόντων νεαρῶν· πρὸς οὓς ἀγωνιζόμενοι δι' ὅλης ἡμέρας, καὶ οὐδὲ τῆς νυκτὸς ἀναπαυσάμενοι χρόνον, ἐκλιπεῖν ἠναγκάσθησαν τὸ τεῖχος ὑπὸ κόπου. παραλαβὼν δὲ καὶ ταύτην ὁ Μάρκιος τὴν πόλιν ἐξηνδραποδίσατο, καὶ

τοῖς

τοῖς στρατιώταις ἐφῆκε μερίσασθαι τὰς ὠφελείας. ἀ-
ναστήσας δὲ τὴν δύναμιν ἐκεῖθεν, ἐπὶ τὴν Πεδανῶν πό-
λιν· ἦν δὲ καὶ αὐτὴ τοῦ Λατίνων γένους συντεταγμένη
εἰς τὴν στρατιάν, ἀφικνεῖται, καὶ αὐτὴν ἅμα τῷ πλησιάσαι
τοῖς τείχεσιν αἱρεῖ κατὰ κράτος. καὶ τὰ ἄλλα διαθεὶς ὅσα
τὰς πρότερον δηώσας, ἕωθεν εὐθὺς ἀναστήσας τὴν δύνα-
μιν, ἦγεν ἐπὶ Κορβιῶνα. ὄντι δὲ αὐτῷ πλησίον τοῦ τεί-
χους, τὰς πύλας ἀνοίξαντες οἱ ἔνδον, ἀπαντῶσιν ἀντι-
προτείνοντες ἱκετηρίας, καὶ παραδιδόντες ἀμαχητὶ τὸ
τεῖχος. οὓς ἐπαινέσας ὡς τὰ κράτιστα περὶ σφῶν βε-
βουλευμένους, ἐκέλευσεν ὧν ἔδει τῇ στρατιᾷ φέροντας
ἥκειν, ἀργύριον καὶ σῖτον. καὶ λαβὼν ὅσα προσέταξεν,
ἀπῆγε τὴν δύναμιν ἐπὶ τὴν Κοριολανῶν πόλιν. πα-
ραδόντων δὲ κἀκείνην τῶν ἔνδον ἀμαχητί, καὶ ὡς μετὰ
πολλῆς προθυμίας ἀγοράς τε παρεχόντων τῇ δυ-
νάμει, καὶ χρήματα, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπετέτακτο αὐτοῖς, ἀ-
πῆγε τὴν στρατιάν, ὡς διὰ φιλίας γῆς. πάνυ γὰρ καὶ τοῦτο
ἐσπούδαζεν, ὡς μηδὲν οἱ παραδιδόντες αὐτοῖς τὰς πό-
λεις πάθοιεν ὧν φιλεῖ δρᾶν ὁ πόλεμος, ἀλλὰ καὶ γῆν
ἀδῄωτον ἀπολαμβάνοιεν, καὶ βοσκήματα, καὶ ἀνδρά-
ποδα ὅσα κατέλιπον ἐπὶ τῶν κτήσεων, κομίζοιντο. αὐλί-
ζεσθαί τε οὐκ εἴα τὴν δύναμιν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἵνα μή τι
γένηται δι᾽ ἁρπαγῆς πρὸς αὐτῶν ἢ κλοπῆς κακόν, ἀλ-
λὰ παρὰ τοῖς τείχεσι κατεστρατοπέδευον. ἀπὸ δὲ
ταύτης ἀναστήσας τῆς πόλεως, ἤλαυνε τὸν στρατὸν ἐπὶ
Βολὰς, ἐπιφανῆ τε τότε οὖσαν, καὶ ἐν ὀλίγαις πάνυ
366 ταῖς ἡγουμέναις τοῦ Λατίνων γένους πόλεσιν ἐξεταζο-
μένην. οὐ προσδεξαμένων δὲ αὐτὸν τῶν ἔνδον, ἀλλὰ
τῷ ἐρύματι πιστευόντων ἐχυρῷ τε ὄντι, καὶ τῷ πλή-
θει τῶν ἀπ᾽ αὐτοῦ μαχησομένων, παρακαλέσας τὴν
δύναμιν ἀγωνίζεσθαι προθύμως, καὶ τοῖς πρώτοις
ἐπιβᾶσι τοῦ τείχους μεγάλας δωρεὰς ὑποσχόμε-
νος, ἔργου εἴχετο· καὶ γίνεται περὶ ταύτῃ τῇ πόλει μάχη
καρτερά. οὐ γὰρ μόνον ἀπὸ τοῦ τείχους ἠμύνοντο τοὺς
προσιόντας οἱ Βωλανοί, ἀλλὰ καὶ τὰς πύλας ἐξέθεον
ἀνοίγοντες ἀθρόοι, καὶ κατὰ τοῦ πρανοῦς ἐώθουν βίᾳ
τοὺς ἐφισταμένους· φόνος τε πλεῖστος αὐτόθι τῶν Οὐο-
λούσκων ἐγένετο, καὶ χρόνος τῆς τειχομαχίας πολύς,
τοῦ τε κρατήσειν τῆς πόλεως, ἄπορος ἅπασιν ἡ ἐλπίς·
ἀλλὰ τῶν ἀπολλυμένων ἄδηλον ἐποίει τὴν ἀπουσίαν
ὁ στρατηγός, ἀντικαθιστὰς ἑτέρους· τῶν δὲ καμνόντων
παρεθάρρυνε τὴν προθυμίαν, ἐπὶ τὸ πονοῦν μέρος
τῆς στρατιᾶς αὐτὸς ὠθούμενος. ἦν τε οὐχ ὁ λόγος αὐτοῦ
μόνον ἐπαγωγὸς ἐπὶ τὸ εὔψυχον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα.
πάντα γὰρ ὑφίστατο κίνδυνον, καὶ οὐδεμιᾶς πείρας ἀπελείφθη, ἕως ἑάλω τὸ τεῖχος. κρατήσας
δὲ καὶ ταύτης σὺν χρόνῳ τῆς πόλεως, καὶ τῶν ἁλόντων τοὺς μὲν ἐν χειρῶν νόμῳ διαφθείρας, τοὺς
δὲ αἰχμαλώτους λαβών, ἀπῆγε τὴν δύναμιν, ἐπιφανεστάτην νίκην ἐξενηνεγμένος, καὶ λα-

militi, captiuis sub hasta vēditis. Inde copias seruatis ordinib. ad Pedum traduxit, & ipsum Latini nominis, id primo impetu cepit, & vt cetera tractauit. Postridie prima luce Corbionē duxit copias. propinquāti portæ apertæ sunt; & oppidani supplicū ritu obuiam effusi, deditionem fecerunt. Quibus ille laudatis quod optime sibi cōsuluissent, imperauit pecuniam & frumentum in vsum exercitus. acceptisq; quæ exegerat, abduxit exercitum versus Coriolos. & cum se istius etiā oppidi ciues sine pugna dedidissent, commeatusq;, pecunias, & cetera quæ imperarat, promptis animis exercitui suppeditassent, copias velut per socialē agrum *sine noxa* abduxit. Id enim vnice operā dabat nequid hostile paterentur deditiii, sed agros, villas, pecora, & relicta in prædiis mancipia, salua reciperent. nec sinebat milites diuersari in oppidis, nequid peccarent furtis rapinisve; sed castra metabantur prope mœnia. Hinc exercitū admouit ad Bouillas, quod oppidum & illustre tūc erat, & vnum e primariis Latini generis ciuitatibus numero perexiguis. cumq; ab oppidanis mœniū firmitate & propugnatorū multitudine fretis excluderetur, milites ad fortiter pugnandum exhortatus, propositis maximis præmiis his q. primi euasissent in mœnia, rē strenue aggressus est: pugnatumq; est circa id oppidū acriter. nā Bouillani nō modo a mœnib. hostem arcebant, sed etiā apertis portis confertim protumpebant, aduersosq; magna vi per decliuia ꝓpellebant. plurimi Volscorum ibi cæsi, diuq; durauit oppugnatio, vix vlla spe victoriç. Sed imperator in cadentiū locū alios sufficiēs, efficiebat ne sentiretur detrimētum numeri: laborantibusq; addebat animū, & quacumq; parte premerētur, ipse labātes fulciebat; nec verbis tantum, verū etiā exēplo suos animabat. nā omnia subibat pericula, nihil intētatum relinquēs, donec vi mœnia caperet. tādemq; hac etiam potitus vrbe, victos partim occidit repugnātes, partim viuos cepit: adeptusq; clarissimā victoriā, exercitū abduxit, plu-

rimis & luculẽtissimis oneratum spoliis, ditatumq; pecuniis maximis. plures enim ibi quã in ceteris oppidis reperiebantur opes. Post hæc quacumq; iter facerẽt, & ager erat in potestate, nec oppidum vllum eis se opponebat præter Lauinium; quod oppidum Troiani qui cum Ænea in Italiam appulerunt, primum condiderunt, & vt supra exposui, Romani suã inde traxerunt originem. Oppidani autẽ quiduis potius pati decreuerant quã fidem erga nepotes deserere. ergo acriter ibi aliquamdiu tum in muris, tum ante mœnia pugnatum est. sed nihil profecerunt primi impetus; ita vt diuturna obsidione opus esse videretur. absistens igitur ab oppugnatione Marcius, oppidum fossa & vallo cinxit, viasq; obsedit, vt tum auxilia, tum commeatus excluderet. At Romani cum audirent socias vrbes partim captas & subuersas, partim necessitate ad defectionem adactas, obtunderenturq; quotidianis legationibus eorum qui in fide permanebant, & auxilium implorabãt, territi etiam feruẽte Lauinii circumuallatione, ac veriti ne hac munitione capta bellũ recta in ipsos conuerteretur, vnũ malorum omnium remediũ credebant, si Marcio reditus in vrbẽ decerneretur; vociferante tota plebe, tribunisq; paratis de irritanda mulcta referre ad populum. Sed patricii obsistebãt, nec volebãt quidquã de re semel iudicata mutari. cumq; nullũ fieret S C, tribuni quoq; nihil amplius ad plebẽ referebant. quod sane mirandũ, cur senatus, qui superiori tempore studuerat Marcio, tunc plebi hominẽ reuocare volẽti aduersatus sit; haud facili coniectura num experiri volens eius cõstantiam; an ideo difficilẽ se præbẽs, quo magis accẽderet desiderium; an vero vt eorũ calumnias refelleret, qui patrũ instinctu & adminiculo hæc a Marcio fieri dictitabant. nã ipsi dissimulabant caussam huius consilii. His per transfugas cognitis Marcius, vt erat iratus, mox exercitum versus vrbem mouit; & ad fossas Cluilias, quadraginta ab vrbe stadiis castra posuit; relicta copiarum parte quanta sufficeret ad continuandam obsidionem Lauinii. Ad cuius aduentum tantus in vrbe tumultus exortus est, ac si iamiam instaret oppugna-

φορα κάλλιστα καὶ πλεῖστα ἄγων, χρήμασί τε παμπόλλοις ὧν ἐκράτησεν ἐγένετο· ἦν δ' αὐτόθι ὅσα ἐν οὐδενὶ τῶν ἁλόντων χωρίων· πλουτίσας τὴν στρατιάν. μετὰ τοῦτο χώρα τε ὅσην διαπορεύοιτο, ὑποχείριος ἦν, καὶ πόλις οὐδεμία ἠναντιοῦτο ἔξω Λαουινίου, ἣν πρώτην γε πόλιν οἱ σὺν Αἰνείᾳ καταράντες εἰς Ἰταλίαν Τρῶες ἔκτισαν, καὶ ἀφ' ἧς τὸ Ῥωμαίων ἦν γένος, ὡς καὶ πρότερόν μοι δεδήλωται. οἱ δὲ ἐν ταύτῃ κατοικοῦντες, πάντα τρόπον ᾤοντο δεῖν ὑπομένειν, ἢ τὸ πρὸς τοὺς προγόνους σφῶν πιστὸν ἐγκαταλιπεῖν. ἐγένοντο μὲν οὖν καὶ τειχομαχίαι τινὲς αὐτόθι καρτεραὶ, καὶ περὶ τῶν ἐρυμάτων ὀξεῖαι μάχαι· οὐ μὴν ἑάλω γε τὸ τεῖχος κατὰ κράτος τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ, ἀλλ' ἐδόκει χρόνου δεῖν ἡ πολιορκία καὶ τριβῆς. ἀποστὰς οὖν τῆς πολιορκίας ὁ Μάρκιος, περιετάφρευσε κύκλῳ τὴν πόλιν καὶ ἀπεσταύρου, τὰς ὁδοὺς φυλάττων, ἵνα μήτε ἀγορὰ, μήτε ἐπικουρία τις αὐτοῖς ἔξωθεν προσγένηται. Ῥωμαῖοι δὲ τόν τε κεκρατημένων πόλεων ἤδη τὸν ὄλεθρον ἀκούοντες, καὶ τὴν προσεστηκυιῶν τῷ Μαρκίῳ τὴν ἀνάγκην, ταῖς τε πρεσβείαις ἐνοχλούμενοι ταῖς ἀφικνουμέναις ὡς αὐτοὺς ὁσημέραι παρὰ τῶν μενόντων ἐν τῇ φιλίᾳ, καὶ δεομένων βοηθείας, τόν τε Λαουινίου περιτειχισμὸν ὀρρωδοῦντες ἐν χερσὶν ὄντα, καὶ εἰ τόδε τὸ φρούριον ἁλώσεται, τὸν πόλεμον ἐπὶ σφᾶς ἥξειν εὐθὺς οἰόμενοι, μίαν ὑπέλαβον ἔσεσθαι ἁπάντων τῶν κακῶν λύσιν, εἰ ψηφίσαιντο τῷ Μαρκίῳ τὴν κάθοδον. καὶ ὅ τε δῆμος ἅπας ἐβόα, καὶ οἱ δήμαρχοι νόμον εἰσφέρειν ὑπὲρ ἀκυρώσεως τῆς καταδίκης ἐβούλοντο· ἀλλ' οἱ πατρίκιοι ἠναντιώθησαν αὐτοῖς, οὐκ ἀξιοῦντες τῶν δεδικασμένων λύειν οὐθέν. μὴ γενομένου δὲ προβουλεύματος ὑπὸ τῆς βουλῆς, οὐδὲ τοῖς δημάρχοις ἔτι προσθεῖναι γνώμην εἰς τὸν δῆμον ἐδόκει. ὃ καὶ θαυμάζειν ἄξιον, ἀφ' ἧς δήποτε αἰτίας ἡ βουλὴ σπουδάζουσα τόν τε ἔμπροσθεν χρόνον ὑπὲρ τοῦ Μαρκίου, τότε βουλομένῳ τῷ δήμῳ κατάγειν αὐτὸν, ἠναντιώθη· πότερα πεῖραν αὐτοῦ ποιουμένη τῆς γνώμης, ἢ τῷ μὴ συγχωρεῖν ἑκάστῳ ἑτοίμως, ἐπὶ τὸ μᾶλλον αὐτὸν σπουδάζειν παρορμῶσα, ἢ τὰς καθ' ἑαυτῆς ἀπολύσασθαι βουλομένη διαβολὰς ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς ὧν ἔπραττεν ὁ ἀνὴρ μήτε αἰτία, μήτε συνεργὸς εἶναι. χαλεπὸν γὰρ ἦν ἀπόρρητον αὐτῆς γενόμενον τὸ βούλευμα συμβαλεῖν. ἀκούσας δὲ ταῦτα παρ' αὐτομόλων τινῶν ὁ Μάρκιος, ὡς εἶχεν ὀργῆς, 367
εὐθὺς ἀναστήσας τὴν δύναμιν, ἦγεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, φυλακὴν τοῦ Λαουινίου τὴν ἀρκοῦσαν καταλιπών. καὶ αὐτίκα τῆς πόλεως σταδίους τετταράκοντα ἀποσχὼν, κατεστρατοπέδευσε περὶ τὰς καλουμένας Κλοιλίας τάφρους. μαθοῦσι δὲ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ κατὰ τὴν πόλιν τοσοῦτος ἐνέπεσε θόρυβος, ὡς αὐτίκα τοῖς τείχεσι τοῦ πολέμου προσάξοντος.

ξοντος. ὥστε οἱ μὲν ἐπὶ τὰ τείχη, τὰ ὅπλα λαβόντες, ἔθεον ἄνευ προστάγματος· οἱ δὲ, ἐπὶ τὰς πύλας κατὰ πλῆθος ἐφέροντο χωρὶς ἡγεμόνος· οἱ δὲ, τοὺς δούλους καθοπλίσαντες, ἐπὶ τοῖς τείχεσι τῶν οἰκιῶν ἔστησαν· οἱ δὲ, τήν τε ἄκραν καὶ τὸ Καπιτώλιον, καὶ τοὺς ἄλλους ἐρυμνοὺς τόπους τῆς πόλεως κατελαμβάνοντο· γυναῖκές τε λελυμέναι τὰς κόμας, ἐπὶ τὰ τεμένη καὶ τοὺς νεὼς ἔθεον, ὀλοφυρόμεναί τε καὶ δεόμεναι τῶν θεῶν, ἀποστρέψαι τῆς πόλεως τὸν ἐπιόντα φόβον. ὡς δ' ἥ τε νὺξ παρῆλθεν, καὶ τῆς ἐπιούσης ἡμέρας τὸ πλεῖστον, καὶ ὧν ἐδεδοίκεσαν οὐδὲν ἐγίνετο, ἀλλ' ἔμενεν ὁ Μάρκιος ἐφ' ἡσυχίας, συνέδραμον ἅπαντες εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ δημοτικοὶ, καὶ τοὺς πατρικίους ἐκάλουν εἰς τὸ βουλευτήριον· καὶ εἰ μὴ προβουλεύσουσι τῷ ἀνδρὶ τὴν κάθοδον, αὐτοὶ βουλεύεσθαι περὶ σφῶν αὐτῶν ἔφασαν ὡς προδιδόμενοι. τότε δὴ συνελθόντες εἰς τὴν βουλὴν οἱ πατρίκιοι, ψηφίζονται πρεσβευτὰς πρὸς τὸν Μάρκιον ἀποστεῖλαι πέντε ἄνδρας ἐκ τῶν πρεσβυτάτων, οὓς μάλιστα ἐκεῖνος ἠσπάζετο, περὶ διαλύσεώς τε καὶ φιλίας διαλεξομένους. ἦσαν δ' οἱ προχειρισθέντες ὑπ' αὐτῶν ἄνδρες οἵδε, Μάρκος Μινύκιος, καὶ Πόστουμος Κομίνιος, καὶ Σπόριος Λάρκιος, καὶ Πόπλιος Πινάριος, καὶ Κόιντος Συλπίκιος, ἅπαντες ὑπατικοί. ὡς δ' ἀφίκοντο ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ ἔγνω τὴν παρουσίαν αὐτῶν ὁ Μάρκιος, καθεζόμενος ἅμα τοῖς ἐπιφανεστάτοις Οὐολούσκων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων, ἔνθα πλεῖστοι ἔμελλον ἀκούσεσθαι τῶν λεγομένων, ἐκέλευσε καλεῖν τοὺς ἄνδρας. εἰσελθόντων δ' αὐτῶν, ἤρξατο τοῦ λόγου Μινύκιος, ὁ πλεῖστα κατὰ τὸν τῆς ὑπατείας χρόνον σπουδάσας ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ μάλιστα τοῖς δημοτικοῖς ἐναντιωθεὶς, καὶ ἔλεξε τοιάδε· Ὅτι μὲν οὐ δίκαια πέπονθας ὑπὸ τοῦ δήμου, ὦ Μάρκιε, μετ' αἰσχρᾶς αἰτίας ἐξελαθεὶς ἐκ τῆς πατρίδος, ἅπαντες ἴσμεν, καὶ οὐδὲν οἰόμεθά σε ποιεῖν θαυμαστὸν, εἰ χαλεπαίνεις καὶ ἀγανακτεῖς ἐπὶ ταῖς τύχαις. κοινὸς γὰρ δὴ τῆς ἁπάντων φύσεως οὗτος ὁ νόμος, ἐχθρὸν εἶναι τῷ δράσαντι τὸ πεπονθὸς κακῶς. ὅτι δὲ οὐ μετὰ λογισμοῦ σώφρονος ἐξετάζεις οὓς ἀμύνεσθαί τε καὶ τιμωρεῖσθαί σοι προσήκει, οὐδὲ μετριάζεις περὶ τὴν διάπραξιν τῆς δίκης, ἀλλ' ἐν ἴσῳ αὐτοῖς τίθεσαι τά τε ἀναίτια τοῖς αἰτίοις, καὶ τὰ φίλια τοῖς πολεμίοις, νόμους τε κινεῖς φύσεως ἀκινήτους, καὶ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς συνταράττεις ὅσια, καὶ οὐδὲ σεαυτὸν ἐξ ὧν τε καὶ ὅστις ἔφυς, ἔτι μέμνησαι, τοῦτο τεθαυμάκαμεν. ἥκομέν τε ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ κοινοῦ πρέσβεις οἱ προὔχοντες ἡλικίᾳ τῶν πατρικίων, καὶ περί σε προθυμότατοι, μεμιγμένην φέροντες δικαιολογίαν παραιτήσει, καὶ ἐφ' οἷς ἀξιοῦμέν σε διαλύσασθαι τὴν ἔχθραν πρὸς τὸν δῆμον, ἀπαγγέλλοντες· πρὸς δὲ τούτοις, ἃ νομίζο-

tio: ita vt correptis armis iniussu magistratuũ alii ad mœnia discurrerent, alii ad portas agminatim nullo duce properarẽt; nec deerant qui armatis seruitiis parietes domesticos pararẽt defendere; alii rursum qui arcem Capitolinam ceteraq; vrbis loca munitiora occuparent: mulieres cum vlulatu passis crinibus ad delubra & templa concurrebant, precãtes vt dii pręsens ab vrbe periculũ auerterent. Per hanc trepidationem exacta nocte ac magna sequẽtis diei parte, cum nihil fieret eorum quæ timuerant, nec castra moueret Marcius, tota plebs facto in forum concursu patres in curiam vocauit; & nisi S C decerneretur homini reditus, minabantur seipsos sibi cõsulturos, vt proditos. Tum demum coacti in curiam patres decreuerunt vt quinq; seniores ex patribus, quos ille diligeret maxime, legati ad eum mitterẽtur, acturi de pace atque amicitia. ad id negotium delecti sunt hi; M. Minucius, Postumus Cominius, Sp. Largius, P. Pinarius, Q. Sulpicius, omnes consulares. Hi postquam in castra venerũt, Marcius cognito illorum aduentu, cum Volscorum ceterorumq; sociorũ nobilissimis consedit quo loco maxime possent ab omnib. exaudiri quæ dicerentur, eosq; ad se vocari iussit. qui postquam intrarũt, Minucius qui in consulatu suo plurimũ pro eo laborauerat, plebiq; se acerrime opposuerat, in hanc sententiam verba fecit: Nemo nostrũ ignorat, Marci, affectum te a plebe iniuria, & probrose expulsum e patria. nec miramur si indigne fers hoc infortuniũ. Sic enim natura cõparatum est, vt lęsus ei qui lęsit, infensus sit. Illud miramur, nõ perpendere te sano iudicio in quos vindicare debeas, nec in pœnis exigẽdis modũ seruare; sed eodẽ loco habere innoxios & noxios, amicos & inimicos, mouereq; naturæ leges immobiles, & pietatẽ erga deos temerare, ne tui quidẽ ipsius memorẽ, quis & e quib. natus sis. & venimus a republica legati e patriciis natu maximi, tuiq; studiosissimi, afferẽtes violati iuris expostulationẽ mixtã precibus, exposituriq; quibus conditionib. censeamus tibi cum plebe redeundũ in gratiã: simulq; ad-

Legatio ad Marcium.

monituri quid in rem tuã fore putemus, quidque te facere deceat maxime. Ac primũ de iure dicetur. Cõspirarat in te plebs a tribunis irritata, conabáturq; te indemnatum occidere quibus eras formidabilis. Id ne fieret nos senatores ꝓhibuimus, effecimusque ne quid tunc contra ius patereris. Postea cũ hic tui occidendi conatus esset impeditus, diẽ tibi *ad populum* dicere voluerũt, & accusare ꝙ apud senatũ plebi male locutus esses. restitimus hic quoq;, vt nosti; nec passi sumus te vel sentẽtiæ dictę vel orationis habitæ pœnas luere. Hic quoq; frustrati, postremo adierunt nos, & tyrãnidem tibi obiecerũt. ad hoc crimen refellendum ipse te obtulisti, ꝙ ab eo plurimũ abesses; permisistiq; de te iudiciũ populo. ac senatus tunc quoq; tibi affuit, & multas ꝓ te fudit preces. Quodnã igitur malũ tibi creauimus nos patricii? cur nos bello petis, quorum tantũ tunc fauorem in tua caussa expertus es? Immo ne plebẽ quidẽ totã te expulsum voluisse, satis compertum est, quando duob. tantũ calculis damnatus es. quapropter ne his quidẽ iure hostis esse potes, qui te vt innocentem absoluerunt. Sed fac, si libet, te totius plebis suffragiis, totiusq; senatus iudicio addictum huic infortunio, iustumq; esse tuũ in nos omnes odium; quid damni dederunt fœminæ tibi Marci, vt earũ hostis sis? quibus te calculis in exsiliũ egerunt? quibus te maledictis exagitarunt? Quid vero pueri nostri vel egerunt vel cogitauerunt iniuste contra te? quibus nunc imminet periculum captiuitatis, aliarumq; miseriarum quæ solent euenire *vi* captis vrbibus. nõ æquum iudicas Marci, qui putas sic persequendos inimicos & noxios, vt interim ne amicis quidem parcatur & insontibus. hæc certe secus quam bonum virũ decet cogitas. Et vt omnia ista omittam, quid responderis, dic per Iouem, si quis te roget, quanã maiorum iniuria lacessitus, monumenta eorum diruas, honoresque eis ab hominibus concessos adimas? deorum item aras, delubra, templa, quonam merito ipsorum offensus spolias, exuris, subuertis, eosque cultu priuas solenni ac legitimo? quid ad hæc possis dicere? equidem nihil video. Atque hæc pro nobis Marci, proque senatu & ceteris tuis ciuibus, quos is perditum nihil ab eis læsus, proq; sepulcris & templis & patria quę te genuit & edu-

μεν εἶναι κάλλιστα καὶ συμφορώτατά σοι, ταῦτα παραινέσοντες. ἀρχέτω δ' ὁ περὶ τῶν δικαίων λόγος. συνέστη τὸ δημοτικὸν ἐπὶ σοὶ παροξυνθὲν ὑπὸ τῶν δημάρχων, καὶ ἧκον ὡς ἀποκτενοῦντές σε ἄκριτον, οἷς φοβερὸς ἦσθα. τοῦτο τὸ ἔργον ἐκωλύσαμεν ἡμεῖς οἱ ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ παρέσχομέν σοι μηδὲν ὃ μὴ δίκαιον ἦν τότε παθεῖν. μετὰ τοῦτο προὐκαλοῦντό σε οἱ κωλυθέντες ἀνελεῖν, ἐπὶ δίκην, αἰτιασάμενοι πονηροὺς εἰπεῖν κατ' αὐτῶν ἐν τῇ βουλῇ λόγους. ἐνέστημεν καὶ πρὸς τοῦτο, ὡς οἶσθα, καὶ οὐκ ἐπετρέψαμεν, οὔτε γνώμης οὔτε λόγων ὑπέχειν σε δίκας. 368 ἀποτυχόντες καὶ τούτου, τελευτῶντες ἧκον ἐφ' ἡμᾶς αἰτιώμενοι τυραννίδα. ἐπὶ ταύτην αὐτὸς ὑπέμεινας ἀπολογήσασθαι τὴν αἰτίαν, ἐπεὶ πάμπολυ ἀπεῖχες αὐτῆς, καὶ παρέσχες τοῖς δημοτικοῖς περὶ σαυτοῦ τὴν ψῆφον ἀναλαβεῖν. ἡ βουλὴ δὲ καὶ τότε παρῆν, καὶ πολλὰς ἐποιήσατο δεήσεις περί σου. τίνος οὖν ἡμεῖς οἱ πατρίκιοι τῶν συμβεβηκότων κακῶν γεγόναμεν αἴτιοι; καὶ διὰ τί πολεμεῖς ἡμῖν τοσαύτην εὔνοιαν ἀποδειξαμένοις περί σε κατὰ τὸν τότε ἀγῶνα; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ δημοτικὸν ἅπαν ἐξελαθῆναί σε βουλόμενον εὑρέθη. δυσὶ γὰρ ἑάλως ψήφοις μόναις. ὥστε οὐδὲ τούτοις ἂν εἴης σὺν δίκῃ πολέμιος, οἵ σε ὡς οὐδὲν ἀδικοῦντα ἀπέλυον. τίθημι δ', εἰ βούλει, πᾶσι μὲν τοῖς δημόταις δόξαν, ὅλῃ δὲ τῇ βουλῇ φανέν, ταύτῃ χρήσασθαί σε τῇ συμφορᾷ, καὶ δίκαιον εἶναί σου τὸ πρὸς ἅπαντας ἡμᾶς μῖσος· ἀλλ' αἱ γυναῖκές σε, ὦ Μάρκιε, τί δεινὸν εἰργάσαντο, ἀνθ' ὅτου πολεμεῖς αὐταῖς; ποίαν ἐπενέγκασαι περὶ φυγῆς ψῆφον; ἢ τίνας εἰποῦσαι πονηροὺς λόγους; τί δ' οἱ παῖδες ἡμῶν δράσαντες ἢ διανοηθέντες ἄδικον περί σου, κινδυνεύουσιν ὑπὸ αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἄλλων ἃ παθεῖν αὐτοὺς εἰκός, ἐὰν ἡ πόλις ἁλῷ; οὐ τὰ δίκαια διαιτᾷς, ὦ Μάρκιε, καὶ τοῦτον οἴει δεῖν τὸν τρόπον τὰ ὑπαίτια καὶ ἐχθρὰ μισεῖν, ὥστε μηδὲ τῶν ἀναιτίων φείδεσθαι καὶ φίλων. οὐκ ἄρα προσήκοντα ἀνδρὶ ἀγαθῷ φρονεῖς. ἵνα δὲ ἅπαντα ταῦτα ἀφῶ, τί ἂν ἔχοις εἰπεῖν, ὦ πρὸς Διός, εἴ τις ἔροιτό σε, τοὺς δὲ δὴ τάφους τῶν προγόνων τί παθὼν ὑπ' αὐτῶν ἀνασκάπτεις, καὶ τιμὰς ἃς κομίζονται παρὰ ἀνθρώπων, ἀφαιρῇ; θεῶν δὲ βωμοὺς καὶ τεμένη καὶ νεώς, τίνος ἀδικήματος ὀργῇ συλᾷς καὶ κατακαίεις, καὶ ἀνατρέπεις, καὶ σεβασμῶν οὐκ ἐᾷς τυγχάνειν τῶν νομίμων; τί πρὸς ταῦτα φαίης ἄν; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδὲν ὁρῶ. ταῦτά σοι περί τε ἡμῶν, ὦ Μάρκιε, καὶ τῶν ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ περὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν, οὓς ἀπολέσαι προθυμῇ, κακὸν οὐδὲν ὑπ' αὐτῶν πεπονθώς, τάφων τε καὶ ἱερῶν καὶ πόλεως τῆς γεννησαμένης τε καὶ θρεψαμένης,

φανείης, τὰ δίκαια εἰρῆσθαι. ἀφαιρέσει δὲ δὴ πάντας μὲν ἀνθρώπους καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντάς σε, γυναιξὶν ὁμοῦ καὶ τέκνοις δίκας σοὶ δοῦναι προσῆκεν, πάντας δὲ θεούς τε καὶ ἥρωας καὶ δαίμονας, πόλιν τε καὶ χώραν ἀπολαῦσαι τῆς τῶν δημάρχων ἀνοίας, καὶ μηδὲν ἐξαίρετον μηδὲ ἀτιμώρητον ἀφεῖναι μέρος ὑπὸ σοῦ; οὐχ ἱκανὰς ἤδη παρὰ πάντων εἰσπέπραξαι δίκας, τοσοῦτον μὲν φόνον ἐργασάμενος, τοσαύτην δὲ χώραν πυρὶ καὶ σιδήρῳ λωβησάμενος, τοσαύτας δὲ πόλεις ἐκ βάθρων ἀναστήσας, ἑορτὰς δὲ καὶ θυσίας καὶ σεβασμοὺς θεῶν ἢ δαιμόνων, ὡς ἐν πολλοῖς τόποις ἀνεόρτους ἀναγκάσας γενέσθαι καὶ ἀθύτους, καὶ τῆς νομίμου ἀμοίρους; ἐγὼ μὲν οὖν οὐκ ἠξίουν ἄνδρα ὅτῳ φροντὶς ὁποσηοῦν ¶ ἀρετῆς ἐστιν, οὔτε συναιρεῖν τοῖς ἐχθροῖς τὰ φίλια, οὔτε χαλεπὴν ὀργὴν εἶναι καὶ ἀπαραίτητον εἰς τοὺς ἐξαμαρτάνοντάς τι περὶ αὐτόν, ἄλλως τε καὶ δίκας παρ' αὐτῶν εἰληφότα πολλὰς καὶ μεγάλας. ἃ μὲν οὖν ἀπολογεῖσθαί τε περὶ ἡμῶν αὐτῶν εἴχομεν, καὶ παραιτεῖσθαί σε περὶ τῶν δημοτικῶν, ταῦτά ἐστιν. ἃ δὲ ὑπισχνεῖσθαί σοι δι' εὐνοίας οἱ τιμιώτατοι φιλονεικοῦντες καὶ ὑπισχνεῖσθαι διαλλαττομένῳ πρὸς τὴν πατρίδα, ταυτί. ἐν ᾧ τὸ δύνασθαί σοι μάλιστα ὑπάρχει, καὶ τὸ θεῖον ὅ τι συλλαμβάνει, μετριάσαι, καὶ ταμιεύσασθαι τὴν τύχην, ἐνθυμηθέντα ὅτι μεταβολῆς ἔχεται πάντα τὰ πράγματα, ¶ καὶ οὐδὲν ἐπὶ τῶν αὐτῶν φιλεῖ διαμένειν· νεμεσᾶταί τε ἅπαντα ὑπὸ θεῶν τὰ ὑπερέχοντα, ὅταν εἰς ἄκρον ἐπιφανείας ἀφίκηται, καὶ ῥέπει πάλιν εἰς τὸ μηδέν. μάλιστα δὲ τοῦτο πάσχει τὰ σκληρὰ καὶ με-
369 γάλαυχα φρονήματα καὶ τοὺς ὅρους ἐκβαίνοντα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. ὑπάρχει δέ σοι νῦν πάντων κράτιστα καταλύσασθαι τὸν πόλεμον. ἥ τε γὰρ βουλὴ πᾶσα ὥρμηται τὴν κάθοδον ψηφίσασθαί σοι, καὶ ὁ δῆμος ἕτοιμός ἐστι νόμῳ κυρωθέντι λῦσαι τὴν ἀειφυγίαν. τί οὖν ἔτι κωλύει σε τὰς ἡδίστας καὶ τιμιωτάτας ὄψεις τῶν ἀναγκαίων σωμάτων ἀπολαβεῖν, καὶ κεκομίσθαι τὴν περιμάχητον πατρίδα, ἄρχειν τε, ὥσπερ σοι προσῆκεν, ἀρχόντων, καὶ ἡγεῖσθαι ἡγεμόνων, παισί τε καὶ ἐκγόνοις μέγιστον αὔχημα καταλιπεῖν; τούτων μέντοι τῶν ὑποσχέσεων ἡμεῖς ἐγγυηταὶ πασῶν ἐσμεν, ὡς αὐτίκα μάλιστα γενησομένων. νῦν μὲν γὰρ οὐχὶ καλῶς εἶχε ψηφίσασθαί σοι τὴν βουλὴν ἢ τὸν δῆμον οὐδὲν ἐπιεικὲς ἢ μέτριον, ἕως ἀντιπαρεστρατοπέδευες ἡμῖν, καὶ τὰ πολεμίων ἔργα δρᾷς· εἰ δὲ ἀποσταίης τῶν ὅπλων, ἥξει σοὶ τὸ περὶ τῆς καθόδου ψήφισμα φερόμενον ὑφ' ἡμῶν οὐκ εἰς μακράν. ἀγαθὰ μὲν δὴ ταῦτα ὑπάρξει σοὶ διαλλαττομένῳ, μένοντι δ' ἐπὶ τῆς ὀργῆς, καὶ μὴ διαλυομένῳ τὸ μῖσος πρὸς ἡμᾶς, πολλὰ καὶ χα-

cauit, dicta sint. Nisi forte censes æquum omnes homines, etiam innoxios, vna cũ vxorib. & liberis pœnas tibi dare; omnesq; tũ deos tũ heroas & genios, vrbem item & agros, luere tribunorum amẽtiam, nihilq; haberi eximiũ, nihil abs te impunitũ dimitti. An non satis pœnarũ iam exegisti ab omnibus, tot editis stragibus, tot agris igni ferroq; vastatis, tot funditus euersis vrbibus, tot festorum, sacrificiorũ ceteriq; diuini cultus solennitatibus tam multis in locis plane cõticescere coactis? Equidẽ arbitror indignũ viro cui quãtulacumq; virtutis cura est, vel amicos cum inimicis cõtundere, vel eos qui aliquid in ipsum delinquunt, implacabili ira persequi, præsertim vbi multas magnasq; pœnas ei luerint. Hæc igitur sunt quib. & nostrum ordinẽ excusamus, & ꝑ plebe deprecamur. Restat vt subiiciã quæ tui suiq; honoris studiosi tibi pollicẽtur, si redeas in gratiã cũ patria. Tuũ est pręsentẽ potentiam adiutã fauore numinũ moderate dispensare, cogitareq; quã mutationib. obnoxia sint omnia, q̃ nihil in rebus humanis stabile: & quidquid ad summum claritatis fastigium euectum eminere cœperit, indignationem deorum non effugere, vertiq; rursum in nihilum: idque potissimũ vsu venire sæuis ac superbis ingeniis, & iis qui humanitatis limites transiliunt. Licet autẽ tibi nunc honestissimis conditionibus bellum deponere. nã & senatus totus ad decernendum tibi reditum inclinat, & populus paratus est te nouo plebiscito ꝑpetui exsilii mulcta liberare. quid igitur vetat te suauissimarũ & carissimarũ necessitudinum cõspectu rursum frui, & patriam toties armis defensam recipere, præesse imperantibus, & ductores ducere, liberisque ac nepotibus amplissimam *de te* gloriãdi materiam relinquere? horum certe promissorum omnium breui præstandorum nos spõsores sumus. nunc enim non decebat ex S C aut plebiscito tibi decerni æquũ aliquid, dum exercitum habes contra nos, & geris te hostiliter. quodsi ab armis discedas, breui ad te decretum de reditu a nobis perferetur. Hæc sunt quæ recõciliatus habebis commoda. quodsi in ira perstabis, & odiũ in nos deponere noles, multæ tibi obueniẽt diffi-

cultates; ex quibus duas nunc, quæ maximæ sunt & manifestissimæ, exponam. primo, quod rem difficilem vel potius impossibilem moliris, conuellere scilicet populi Romani potentiam, idq; Volscorum armis. deinde, etiamsi voti compos euadas, habeberis mortalium omnium miserrimus. Cur autē ita opiner, audi Marci, nec mihi libere loquenti succense. Ac primum considera tentare te impossibilia. Scis ipse pop. Rom. abundare multa iuuentute domestica; ex qua si eximatur seditio, (quod vt nunc fiat, extorquebit ipsa belli necessitas: nā instante cōmuni periculo, cōciliari solent dissidentium animi) nec Volsci præualebunt, nec vlla gens alia quæ Italiā incolit. Multum etiā virium est Latinis ceterisque sociis atq; colonis nostris: quos propemodū omnes breui affuturos exspecta. Duces quoque tui similes tū seniores tū iuniores tot nobis sunt, quot vix omnibus ceteris populis. Sed omniū firmissimum adiumentum, & quod spem nostram in aduersis numquā fefellit, cunctis virib. humanis potius, est deorum beneuolentia, qui per octo iā ætates nostram vrbē tuentur, non solū in libertate, sed etiā in felicitate & multarum gentiū imperio. Nec nos Pedanis aut Tolerinis aliisve paruis ciuitatib. confer, quarū occupasti oppidula: potest enim etiam te inferior imperator, & minoribus instructus copiis, infirma munimenta a paucis defensa capere: sed cōsidera vrbis magnitudinē, quæ & rebus bello gestis est clarissima, & deorū fauore fortunatissima: per quē ex parua tam magna facta est. tuasq; istas copias, quib. fretus rem tam arduam aggrederis, ne puta factas nūc alias: sed probe memineris te Volscos & Æquos ducere, quos nos ipsi q adhuc sumus superstites, toties prœlio vicimus, quoties nobiscū bellare sunt ausi. Proinde scito te cū deterioribus aduersus pręstātiores certaturū, & cū toties victis aduersus semper vincere solitos. Quodsi contra se res haberet, illud tamē admiratione dignū fuerit, si tā peritus rei militaris vir ignoras in periculis nō tantū audaciæ suppetere solere aliena inuadētibus, quantū sua bona defendētibus. nam illis vt male cedat, nihil perit; his nihil reliquū fit nisi rē gerāt fortiter. & hæc præcipua

λεπὰ, ἐξ ὧν ἐγὼ δύο τὰ μέγιστα νῦν καὶ φανερώτατα ἐρῶ. πρῶτον μὲν, ὅτι δυσκόλου γενέσθαι, μᾶλλον δὲ ἀδυνάτου πράγματος ποιητὴν ἔρωτα ἔχεις, πόλεως τῆς Ῥωμαίων καθελεῖν τὴν ἰσχὺν, καὶ ταῦτα τοῖς Οὐολούσκων ὅπλοις· ἔπειθ', ὅτι σοι κατορθώσαντί τε καὶ ἐπιτυχόντι, πάντων ἀνθρώπων ὑπάρξει σοι δυστυχέστατον νομίζεσθαι. ἐξ ὧν δὲ ταῦτα παρέσταταί μοι φρονεῖν περί σου, ἄκουσον, ὦ Μάρκιε, μηδὲν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν μου τῶν λόγων τραχυνόμενος. σκόπει δὲ πρῶτον τὸ περὶ τοῦ ἀδυνάτου. Ῥωμαίοις, ὡς οἶσθα καὶ σὺ, πολλὴ μὲν ἔστι νεότης ἐπιχώριος· ἧς εἰ τὸ στασιάζον ἐξαιρεθείη (γενήσεται δὲ τοῦτο κατὰ πολλὴν ἀνάγκην νῦν, διὰ τόνδε τὸν πόλεμον· πάντα γὰρ ὑπὸ δέους κοινοῦ συνίστασθαι φιλεῖ τὰ διάφορα) οὐχ ὅτι Οὐολοῦσκοι κρατήσουσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἔθνος οὐθέν. πολλὴ καὶ ἡ Λατίνων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἀποίκων τῆς πόλεως ἰσχὺς, ἣν ὀλίγου πάντας ἐπικούρους ἥξειν προσδέχου. στρατηγοί τε οἷος σὺ, καὶ πρεσβύτεροι καὶ νέοι τοσοῦτοι τὸ πλῆθος, ὅσοι παρὰ πάσαις οὐκ εἰσὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι. μεγίστη δὲ πασῶν βοήθεια, καὶ τὰς ἐν τοῖς δεινοῖς ἐλπίδας οὐδέποτε ἡμῶν ψευσαμένη, συμπάσης τε ἀμείνων ἀνθρωπίνης ἰσχύος, ἡ παρὰ τῶν θεῶν εὔνοια, δι' οἷς οὐ μόνον ἐλευθέραν εἰς τόνδε χρόνον τὴν πόλιν ταύτην οἰκοῦμεν, ὀγδόην ἤδη τὴν νῦν γενεὰν, ἀλλὰ καὶ εὐδαίμονα, καὶ πολλῶν ἐθνῶν ἄρχουσαν. μηδὲ ἢ Πεδανοῖς ἡμᾶς εἰκάσῃς, μηδὲ Τολερίνοις, μηδὲ τοῖς ἄλλοις μικροπολίταις, ὧν κατέσχες τὰ πολίχνια· καὶ γὰρ ἥττων ἄν τις στρατηγὸς, καὶ ἀπ' ἐλάττονος ἢ τοσαύτης στρατιᾶς, ὀλιγανθρωπίαν καὶ φαυλότητα ἐρυμάτων ἐβιάσατο· ἀλλ' ἐνθυμοῦ τὸ μέγεθος τῆς πόλεως, καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ἐν τοῖς πολέμοις πράξεων, καὶ τὴν ἐκ τοῦ θείου παροῦσαν αὐτῇ τύχην, δι' ἣν ἐκ μικρᾶς τοσαύτη γέγονεν. καὶ τὴν σεαυτοῦ δύναμιν, ἣν ἐπάγων ἔργῳ τοσῷδε ἐπιχειρεῖς, μὴ νόμιζε ἠλλάχθαι, ἀλλὰ μέμνησο ἀκριβῶς, ὅτι Οὐολούσκων τε καὶ Αἰκανῶν στρατιὰν ἐπάγῃ, οὓς ἡμεῖς οἵδε οἱ νῦν ὄντες ἐν πολλαῖς ἐνικῶμεν μάχαις, ὁσάκις ἡμῖν ἐτόλμησαν εἰς πόλεμον καταστῆναι. ὥστε σὺν τοῖς χείροσιν ἀγωνίζεσθαι μέλλων ἴσθι πρὸς τοὺς κρείττονας, καὶ σὺν τοῖς ἡττωμένοις διὰ παντὸς πρὸς τοὺς νικῶντας ἀεί. εἰ δὲ δὴ τἀναντία τούτων ἦν, ἐκεῖνό γέ τοι θαυμάζειν ἄξιον, πῶς λέληθέ σε πολεμικῶν ὄντα πραγμάτων ἔμπειρον, ὅτι τὸ παρὰ τὰ δεινὰ εὔτολμον οὐκ ἐξ ἴσου παραγίνεσθαι φιλεῖ τοῖς τε ὑπὲρ οἰκείων ἀγαθῶν ἀγωνιζομένοις, καὶ τοῖς ἐπὶ τὰ ἀλλότρια πορευομένοις· οἱ μέν γε, ἐὰν οὐδὲν κατορθώσωσιν, βλάπτονται· τοῖς δὲ οὐδὲν, ἐὰν πταίσωσιν, καταλείπεται. καὶ τοῦ σφάλλεσθαι τὰς 370 μεγά-

» μεγάλας δυνάμεις ὑπὸ τῶν ἐλαττόνων, καὶ τὰς κρείττους ὑπὸ τῶν φαυλοτέρων, τοῦτο ἐν τοῖς μάλιστα αἴτιον ἦν. δεινὴ γὰρ ἡ ἀνάγκη, καὶ ὁ περὶ τῶν ἐσχάτων κίνδυνος ἱκανὸς θάρσος ἐνθεῖναί τινι καὶ μὴ προϋπάρχον φύσει. εἶχον ἔτι πλείω λέγειν ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἱκανά. εἷς ἔτι μοι καταλείπεται λόγος, ὃν εἰ μὴ μετ' ὀργῆς, ἀλλ' ἐκ λογισμοῦ κρίνεις, ὀρθῶς τε εἰρῆσθαι δόξει, καὶ παραστήσεταί σοι μεταμέλεια τῶν πεπραγμένων. τίς δὲ ἐστιν οὗτος ὁ λόγος; οὐδενὶ θνητῷ φύντι θεοὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι βεβαίαν ἐπιστήμην ἔδωκαν ἔχειν. οὐδ' ἂν εὕροις ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος, ὅτῳ πάντα κατὰ νοῦν ἐχώρησε τὰ πράγματα, μηδὲν ἐναντιωθείσης τῆς τύχης. καὶ διὰ τοῦτο οἱ φρονήσει προὔχοντες ἑτέρων, οὓς ὁ μακρὸς βίος καὶ τὰ πολλὰ μαθήματα φέρει, πρὶν ἐγχειρεῖν ὁτῳδήποτε ἔργῳ, τὸ τέλος αὐτοῦ πρῶτον οἴονται δεῖν σκοπεῖν, οὐχ ὅπερ μόνον βούλονται γενέσθαι σφίσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ παρὰ γνώμην ἐκβησόμενον· μάλιστα δὲ οἱ τῶν πολέμων ἡγεμόνες, ὅσῳ μειζόνων τε γίνονται πραγμάτων κύριοι, καὶ τὰς αἰτίας τῶν κατορθωμάτων ἢ σφαλμάτων ἅπαντες εἰς αὐτοὺς ἀναφέρουσιν. ἔπειτα ἂν μὲν εὕρωσι μηδεμίαν ἐνοῦσαν, ἢ μικρὰς καὶ ὀλίγας ἐν τῷ μὴ κατορθῶσαι βλάβας, ἅπτονται τῶν ἔργων· ἐὰν δὲ πολλὰς καὶ μεγάλας, ἀφίστανται. τοῦτο δὴ καὶ σὺ ποίησον, καὶ σκόπει περὶ τῶν ἔργων, ἐὰν σφαλῇς κατὰ τὸν πόλεμον, καὶ μὴ πάντα ὑπάρξῃ, τί συμβήσεταί σοι παθεῖν. δι' αἰτίας μὲν ἔσῃ παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις σεαυτόν, ὡς μείζοσιν ἐπιχειρήσας πράγμασιν ἢ δυνάμεσι. στρατιᾶς δὲ ἡμετέρας πάλιν ἐκεῖσε ἀφικομένης, καὶ φθειρούσης τὴν ἐκείνων γῆν· οὐ γὰρ ἀνεξόμεθα μὴ ἀντιπεριφερόμενοι τοὺς ἄρξαντας ἡμᾶς κακῶς ποιεῖν· δυοῖν οὐκ ἂν ἁμάρτοις θατέρου, ἢ πρὸς αὐτῶν ἐκείνων, οἷς αἴτιος ἔσῃ συμφορῶν μεγάλων, αἰσχρῶς ἀναιρεθῆναι, ἢ πρὸς ἡμῶν, οὓς ἀποκτείνων τε καὶ δουλωσόμενος ἦλθες. τάχα δ' ἂν ἐκεῖνοι, πρὶν ἐν τῷ παθεῖν τι κακὸν γενέσθαι, διαλύσεις ποιήσασθαι πρὸς ἡμᾶς ἐπιχειροῦντες, ἔκδοτον ἀξιώσαιεν ἐπὶ τιμωρίᾳ σε παραδιδόναι· ὃ πολλοὶ βάρβαροί τε καὶ Ἕλληνες εἰς τοιαύτας καταστάντες τύχας, ἠναγκάσθησαν ὑπομεῖναι. ἆρά γε μικρὰ καὶ οὐκ ἄξια λόγου ταῦτα εἶναί σοι δοκεῖ; καὶ δέον αὐτῶν ὑπεριδεῖν, ἢ κακῶν συμπάντων ἔσχατα παθεῖν; φέρε δὴ ἂν δὲ δὴ κατορθώσῃς, τί ποῖε θαυμαστὸν ἔσται σοὶ καὶ περιμάχητον ἀγαθόν; ἢ τίνας ἐξοίσῃ δόξας; καὶ γὰρ τοῦτο ἐξέταζε. πρῶτον μὲν τῶν φιλτάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων ὑπάρξει σοι στέρεσθαι σωμάτων, μητρὸς ἀθλίας, ᾗ γενέσεως καὶ τροφῆς καὶ τῶν ἄλλων ὧν ἔσχεν ἐπὶ σοὶ πόνων, οὐ καλὰς ἀμοιβὰς ἀποδίδως· ἔπειτα γαμετῆς σώφρονος, ἣ διὰ τὸν σὸν πόθον ἐν ἐρημίᾳ καὶ

est caussa cur interdũ maiores copiæ sternãtur a minoribus, & potentiores a debilioribus. Vehemẽs enim res est necessitas; & extremũ periculũ satis est ad indendã audaciam sicui non sit innata. Sed hac de re hæc dixisse sufficiat, quãuis plura possem dicere. Vnum adhuc superest. quod si nõ animo irato, sed recta ratione ꝑpenderis, ꝓbabitur tibi sat scio, adducetq; te ad pœnitentiã. quodnam illud? Nemini mortaliũ dii dederunt certã futurorũ scientiã: nec post homines natos vllũ reperias cui omnia su:cesserint ex sententia, nusquam aduersante fortuna. quamobrẽ qui prudẽtia præstant ceteris, quã vita longa & multus rerum vsus affert, priusquã rẽ quamcumq; aggrediãtur, finẽ eius primũ spectandum cẽsent, nõ eum tantũ quem ipsi sibi destinauerint, sed eũ etiã qui potest præter exspectationẽ accidere: ac potissimũ *id faciunt* imperatores potestate præminentes; in quos tã boni quã mali euẽtus caussæ vulgo referri solẽt: & si viderint ex frustratione nullum aut paruũ damnum futurũ, aggrediuntur rem: sin multa magnaq; desistũt. hoc tu quoq; fac, & antequã pericliteris, prospice quid futurũ tibi sit si bello vincaris, nec voto potiaris. incusaberis apud tuos hospites, vt aggressus rem virib. maiorẽ. deinde vbi nos rursum cũ exercitu agrũ illorum ingressi vastabimus, (nec enim iniurias quib. lacessiti sumus, inultas relinquere poterimus) alterutrũ euadere nõ poteris, quin aut ab illis ipsis turpiter interficiaris, quib. magnas calamitates creaueris; aut a nobis, quos perdere atq; in seruitutẽ redigere conatus sis. & fortassis illi priusquã aliquid mali experiantur, pacis impetrandæ caussa dedẽt te ad suppliciũ: quod sæpe necessitas coegit facere multos tã Græcos quã barbaros. Hæccine tibi parua videtur, nec memoratu digna? & contemnendane sunt, an in extremis malis reputãda? Age, si succedat, quodnã inde magnificũ tantaq; contentione appetendũ consequêris bonũ? quã reportabis gloriam? id enim expende. primo carendũ tibi erit carissimis necessitudinibus, matre misera, cui ꝓ partu, educatione, ceterisq; tuo nomine deuoratis molestiis non bonam refers gratiã: deinde pudica cõiuge, quæ tui desiderio in viduitate

sola desidens, dies noctesq; tuum deplorat exsilium: ad hæc duobus filiis, qui cum egregiis nati sint progenitoribus, fructus ex illorũ honorib. percipere deberent, & in patria fortunata florere gloria. quorum omniũ miseros & calamitosos cogêris spectare interitus, si ausus fueris mœnibus nostris admouere tuas copias. non enim tuis parcent qui timebunt *rebus & cognationibus* propriis, & iisdem abs te afficiuntur incommodis: sed fœdis in eos tormentis, immanibus insolẽtiis, omniq; contumeliarum genere desæuient, exasperati suis calamitatibus. & horum malorum culpa nõ adscribetur iis qui perpetrarint, sed ei qui hãc illis necessitatem imposuerit. has voluptates percipies si res tibi successerit ex sentẽtia. Laudem vero & honorem (quę bonis viris vnice sunt expetẽda) qualem inde habiturus sis, vide. matricida dicêris, filiorum interfector, vxoris pernicies, patriæ malus genius: & nec ad sacra, nec ad libamina, nec ad larem domesticũ, quocumque perueneris, admittet te quisquã iustus ac pius. ac ne ipsis quidem carus eris in quorũ ista facis gratiam: sed abusi ad suã vtilitatem tuis impiis facinoribus, odio ꝓsequẽtur obstinationem ingenii. Omitto dicere, non solũ exosum te fore æquissimo cuiq;, verum etiã obnoxium inuidiæ pariũ, & inferiorũ suspicionibus; quorum vtrumq; solet insidias parere: aliasq; molestias taceo, quæ necessario sequuntur virũ sine amicis habitantem peregre. prætereo etiã furias quę facinorosis & nefariis hominib. a diis & geniis immittuntur: a quib. anima & corpore discruciati, post vitã in malis transactam tristes etiam experiuntur obitus. Hæc cõsiderans Marci, resipisce, & desine meminisse acceptę a patria iniuriæ: ac reiecta in fortunã culpa malorum quę tu a nobis & nos a te accepimus, lætus reuertere domũ ad amplexus matris gratissimos, officia cõiugis suauissima, salutationes liberorum dulcissimas: teq; pulcherrimũ debitum redde patriæ, quæ te genuit & tantũ virum educauit. Ad hanc Minucii orationẽ post paruam morulam *sic* respõdit Marcius: Tibi quidem Minuci, vobisq; ceteris senatus legatis amicus sum, paratus quantũ possum benefacere; qa mihi & ante, cũ ciuis essem vester, ac reip. vobiscũ inseruirem, multis ac necessariis temporib. cõmodastis, & post exsilii mulctam

χηρείᾳ κάθηται), παρ' ἡμέραν καὶ νύκτα τὰς σὰς ὀδυρομένη φυγάς· πρὸς δὲ τούτοις, τέκνων δυοῖν, οἷς ἐχρῆν ἀγαθῶν προγόνων ὄντας ἀπογόνους, καρποῦσθαι τὰς ἐκείνων τιμάς, εὐδοξοῦντας ἐν εὐτυχούσῃ τῇ πατρίδι. ὧν ἁπάντων οἰκτρὰς καὶ ἀτυχεῖς ἀναγκασθήσῃ θεωρεῖν καταστροφάς, εἰ τολμήσεις προσάγειν τοῖς τείχεσι τὸν πόλεμον. οὐ γὰρ δὴ φείσονται τῶν σῶν οὐδενὸς οἱ περὶ τῶν σφετέρων κινδυνεύοντες, καὶ εἰς τὰ ὅμοια κακῶς ὑπὸ σοῦ πάσχοντες· ἀλλ' εἰς αἰκισμοὺς αὐτῶν, καὶ ὕβρεις ἀπλέτους, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἰδέαν προπηλακισμοῦ χωρήσουσιν, ὑπὸ τῶν συμφορῶν βιαζόμενοι· καὶ τούτων οὐχ οἱ δρῶντες, ἀλλ' ὁ τὴν ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπιθεὶς αἴτιος ἔσται. ἡδονὰς μὲν τοιαύτας καρπώσῃ, κατὰ γνώμην χωρήσαντός σοι τοῦ ἔργου· ἔπαινον δὲ καὶ ζῆλον καὶ τιμάς, ὧν ὀρέγεσθαι χρὴ τοὺς ἀγαθοὺς 371 ἄνδρας, σκόπει ποίας καὶ τίνας· μητροκτόνος κεκλήσῃ καὶ παιδοφόνος, καὶ γυναικὸς ἀλιτήριος, καὶ πατρίδος ἀλάστωρ· καὶ οὔτε θυσιῶν, οὔτε σπονδῶν, οὔτε ἑστίας, ὅπῃ ποτ' ἂν ἀφίκῃ, κοινωνεῖν ἐθελήσει σοι τῶν εὐσεβῶν καὶ δικαίων οὐδείς. αὐτοῖς τε οὐκ ἔσῃ τίμιος οἷς εὔνοιαν ἐνδεικνύμενος ταῦτα δρᾷς, ἀλλὰ καρπωσάμενοι τὴν ἕκαστος ἐκ τῶν σῶν ἀσεβημάτων ὠφέλειαν, μισήσουσι τὴν αὐθάδειαν τοῦ τρόπου. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι χωρὶς τοῦ μίσους, ὃ παρὰ τῶν ἐπιεικεστάτων ἕξεις, καὶ φθόνος ἀπαντήσεται πολὺς ἐκ τῶν ἴσων, καὶ φόβος ἐκ τῶν ἡσσόνων, καὶ δι' ἄμφω ταῦτα ἐπιβουλαί, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ χαλεπὰ ἃ εἰκὸς συμπεσεῖν ἀνδρὶ ἐρήμῳ φίλων, καὶ ἐν ξένῃ ὄντι γῇ. τὰς γὰρ δὴ παρὰ θεῶν τε καὶ δαιμόνων ἐπιπεμπομένας τοῖς ἀνόσια καὶ δεινὰ διαπραξαμένοις ἐριννύας ἐῶ, ὑφ' ὧν αἰκιζόμενοι ψυχάς τε καὶ σώματα, κακοὺς μὲν διαντλοῦσι βίους, πικρὰς δὲ ὑπομένουσι τελευτάς. ταῦτα ἐνθυμηθείς, ὦ Μάρκιε, μετάγνωθι, καὶ παῦσαι μνησικακῶν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι. τύχην τε πάντων αἰτίαν ἡγησάμενος ὧν πέπονθας πρὸς ἡμῶν, ἢ δέδρακας ἡμᾶς κακῶν, ἄπιθι χαίρων ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, μητρός τε περιβολὰς προσηνεστάτας, καὶ γυναικός τε φιλοφροσύνας ἡδίστας, καὶ τέκνων ἀσπασμοὺς γλυκυτάτους· καὶ σεαυτὸν ἀπόδος ὀφείλημα κάλλιστον τῇ γεννησαμένῃ τε καὶ τηλικοῦτον ἄνδρα παιδευσαμένῃ πατρίδι. Τοιαῦτα διεξελθόντος τοῦ Μινυκίου, μικρὸν ἐπισχὼν ὁ Μάρκιος εἶπε· Σοὶ μέν, ὦ Μινύκιε, καὶ ὑμῖν τοῖς ἄλλοις τοῖς ἅμα τούτῳ πεμφθεῖσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς, φίλος εἰμὶ καὶ πρόθυμος, εἴ τι δύναμαι ποιεῖν ἀγαθόν, ὅτι μοι καὶ πρότερον ὅτε πολίτης ὑμέτερος ἦν, καὶ τὰ κοινὰ ἔπραττον, ἐν πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἐγένεσθε καιροῖς χρήσιμοι, καὶ μετὰ τὴν φυγὴν

οὐκ ἀ-

οὐκ ἀπεστράφητέ με καταφρονήσαντες τῆς τότε τύχης, ὡς οὔτε φίλους εὖ ποιεῖν δυνάμενον ἔτι, οὔτε ἐχθροὺς κακῶς, ἀλλὰ χρηστοὶ καὶ βέβαιοι διεμείνατε φίλοι, μητρός τε τῆς ἐμῆς κηδόμενοι, καὶ γυναικός, καὶ τέκνων, καὶ τὰς συμφορὰς αὐτοῖς κουφοτέρας ποιοῦντες ταῖς ἰδίαις ἐπιμελείαις. τοῖς δ' ἄλλοις Ῥωμαίοις ἀπέχθομαί τε, ὡς δύναμαι μάλιστα, καὶ πολεμῶ, καὶ οὐδέποτε μισῶν αὐτοὺς παύσομαι· οἵ με ἀντὶ πολλῶν καὶ καλῶν ἔργων, ἐφ' οἷς τιμᾶσθαι προσῆκεν, ὡς τὰ μέγιστα ἐξημαρτηκότα περὶ τὸ κοινόν, αἰσχρῶς ἐξήλασαν ἐκ τῆς πατρίδος, οὔτε μητέρα αἰδεσθέντες ἐμήν, οὔτε παῖδας ἐλεήσαντες, οὔτε ἄλλο πάθος ἥμερον οὐδὲν ἐπὶ ταῖς ἐμαῖς λαβόντες τύχαις. μαθόντες δὲ τοῦτο, εἰ μὲν αὐτοὶ δεῖσθέ του παρ' ἡμῶν, μηδὲν ὀκνοῦντες λέγετε, ὡς οὐδενὸς ἀτυχήσοντες τῶν δυνατῶν. περὶ δὲ φιλίας καὶ διαλλαγῶν ἃς ἀξιοῦτέ με ποιήσασθαι πρὸς τὸν δῆμον ἐπὶ ταῖς ἐλπίσι τῆς καθόδου, παύσασθε διαλεγόμενοι. πάνυ γὰρ ἀγαπητῶς δεξαίμην ἂν εἰς τοιαύτην κατελθεῖν πόλιν, ἐν ᾗ τὰ μὲν τῆς ἀρετῆς ἆθλα, ἡ κακία φέρεται· τὰς δὲ τῶν κακούργων τιμωρίας, οἱ μηδὲν ἡμαρτηκότες ὑπομένουσιν; ἐπεί, φέρε πρὸς θεῶν, εἰπέ μοι, τίνος ἀδικήματος αἰτία ταύτης ἐγὼ πεπείραμαι τῆς τύχης; ἢ ποῖον ἐπιτηδεύσας ἔργον ἀνάξιον τῶν ἐμαυτοῦ προγόνων; πρώτην ἐστρατευσάμην ἔξοδον κομιδῇ νέος ὤν, ὅτε πρὸς τοὺς βασιλεῖς βίᾳ κατιόντας ἠγωνιζόμεθα. ἐκ ταύτης τῆς μάχης ἀριστείοις ἀνεδούμην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ στεφάνοις, πολίτην ὑπερασπίσας, καὶ πολέμιον ἀποκτείνας. ἔπειτα ὅσας ἄλλας ἱππικὰς καὶ πεζικὰς ἠγωνισάμην μάχας, ἐπιφανὴς ἐν ἁπάσαις ἐγενόμην, καὶ τἀριστεῖα ἐξ ἁπασῶν ἔλαβον· καὶ οὔτε πό-
372 λις ἐκ τειχομαχίας ἑάλω τις, ἧς οὐκ ἐγὼ πρῶτος ἐπέβην, ἢ σὺν ὀλίγοις· οὔτε φυγὴ πολεμίων ἐκ παρατάξεως ἐγένετο, ἧς οὐκ ἐμὲ αἰτιώτατον γενέσθαι πάντες οἱ παρόντες ὡμολόγουν· οὔτε ἄλλο τῶν λαμπρῶν ἢ γενναίων ἐν πολέμοις ἔργων οὐδὲν ἄνευ τῆς ἐμῆς εἴτε εὐτολμίας εἴτε εὐτυχίας ἐπράχθη. καὶ ταῦτα μὲν ἴσως ἂν ἔχοι τις καὶ ἕτερος ὑπὲρ αὑτοῦ γενναῖος ἀνήρ, εἰ μὴ καὶ τοσαῦτα, λέγειν· ἀλλὰ πόλιν τίς δύναιτ' ἂν καυχήσασθαι στρατηγὸς ἢ λοχαγὸς ἑλών, ὥσπερ ἐγὼ τὴν Κοριολανῶν; καὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ αὐτὸς ἀνὴρ στρατιὰν πολεμίων τρεψάμενος, ὥσπερ ἐγὼ τὴν Ἀντιατῶν ἐπικουροῦσαν τοῖς πολιορκουμένοις ἀφικομένην; ἐῶ γὰρ λέγειν, ὅτι τοιαύτας ἀρετὰς ἐπιδειξάμενος, ἐξόν μοι λαβεῖν ἐκ τῶν λαφύρων πολὺν μὲν χρυσόν, πολὺν δὲ ἄργυρον, ἀνδράποδά τε καὶ ὑποζύγια καὶ βοσκήματα, καὶ γῆν πολλὴν καὶ ἀγαθήν, οὐκ ἠξίωσα· ἀλλ' ἀνε-

me non auersati estis, nec aspernati in ea fortuna in qua neq; amicis prodesse poteram, neq; inimicis obesse: sed vt boni & fidi amici, cōstanti me beneuolentia prosecuti estis, & curam insuper agitis matris meę, vxoris, liberorū; quorum calamitates vestra prouidētia leuiores redditis. ceteris Romanis infensus sum quātum possum maxime, nec vnquā eos odisse atq; oppugnare desinā: qui cū me honorare deberēt ob tam multa & præclara facinora, quasi grauissime in remp. deliquissem, turpiter exegerunt e patria, nec matrē meam reueriti, nec liberos miserati, nec vllo alio humanitatis affectu in miseriis meis tacti. Hoc cū sciatis, siquid vobis ipsis a me impetratum cupitis, ne pigeat dicere. nihil enim vobis, quod quidem fieri possit, denegabitur. Ceterū de amicitia & pace, quā me spe reditus cū plebe redintegrare vultis, desinite agere. *Scilicet* vnice mihi optandus est reditus in eā vrbē, in qua virtutis præmia ferūt ignauissimi, & maleficiorū pœnæ infligūtur innocētibus. Dic enim obsecro, quā ob culpā expertus sum hoc infortuniū? ob quod facinus indignū meis maioribus? prima militię rudimēta posui adolescens admodū, quando cōtra reges vi reditū quęrentes pugnauimus. ex eo prœlio ciuicā coronā retuli, qua imperator me ornauit ob ciuē seruatū, & hostē interemptū. deinde & in ceteris quotquot interfui equestrib. ac pedestrib. prœliis, insignē nauaui operā, & ex omnibus fortitudinis præmia reportaui: & neque vrbs vlla vi capta est, cuius ego mœnia nō primus aut cū primis conscenderim; neq; hostes in acie fugati sunt, quin mea præcipue opera, profligatos fassi sint omnes qui prœlio interfuissent: neq; vllū aliud opus militiæ præclarum aut generosum absq; mea vel felicitate vel audacia peractum est. Verū hæc fortasse posset alius quoq; vir fortis de se iactare, etiā si non tā multa. Sed quis vel miles vel centurio vrbē a se captam gloriari poterit, sicut ego Coriolos? eodemq; die fusum a se ac fugatum exercitū hostium, sicut ego Antiatiū fugaui copias, quæ obsessis veniebant auxilio. taceo quod post talia virtutis specimina, cū liceret mihi e præda magnā vim auri atq; argenti accipere, mancipia item, iumenta, pecora, multos & bonos agros, nolui; sed ad vi-

tandam inuidiam ex omni præda vnum tantum bellatorem equum accepi, & ex captiuis *vnum* meũ hospitem; reliquas opes in commune deposui. Ob hæc facta vtrum pœnas an honores merui; vtrũ nequissimis ciuium subiici, an reddere iura inferioribus? At non ob hæc me plebs expulit, sed quod alias in libidinibus, luxu & flagitiis vitã tererem. Et quis vmquam vel vnũ ostendere poterit, qui meis flagitiosis cupiditatib. patria sit expulsus, aut libertate priuatus, opibusve spoliatus, vel alio quopiam infortunio afflictus? immo ne inimicus quidem vllus vmquam mihi tale crimen obiecit *vel priuatim vel publice:* sed vniuersos habui testes quotidianæ frugalitatis inculpatissimæ. Dixerit aliquis ita me versatum in republica, vt exosus hoc nomine in calamitatem inciderim; quod cum potuissem meliori parti adhærere, deteriorem prætulerim, & perpetuo tum dictis tum factis id egerim, vt optimatium regimẽ a maioribus institutum conuelleretur, & imperitum atq; improbum vulgus rerũ potiretur. immo diuersissima fuerunt mea studia Minuci, vt rerũ cura perpetuo penes senatum esset, & patria reip. forma conseruaretur incolumis. ꝓ his honestissimis studiis, quæ apud maiores nostros habebantur æmulatione dignissima, hanc felicem ac fortunatã gratiam patria mihi reddidit, nõ a plebe solũ eiecto, Minuci, sed multo prius a senatu; qui ab initio me, cum tribunis tyrannidẽ sibi astruentib. aduersarer, inani spe erexit, velut securitatẽ mihi præstiturus: deinde, cum suspicaretur nequid sibi ex plebe oriretur periculi, destitutum me inimicis prodidit. Tu ipse Minuci consul eras quando S C factum est de iudicio, & quando Valerius dedendum me plebi suadens, eo nomine valde laudatus est: cũ ego veritus ne senatus quoque suffragio damnarer, assensi & iudiciũ me subiturũ promisi. I nunc Minuci, responde vtrũ & senatui pœna dignus visus sim ob bene tractatã rempublicam, an plebi tãtummodo. Si enim omnes tunc cõtra me consensistis, & omnes me expulistis, liquet vos omnes qui hoc statuistis, virtutẽ odisse, nec esse locum in vrbe qui virum honestum ac bonum capiat. quod si senatus id

πίφθονον ὡς μάλιστα βουληθεὶς ἐμαυτὸν παρασχεῖν, πολεμιστὴν ἵππον ἕνα μόνον ἐκ τῶν λαφύρων ἔλαβον, καὶ τὸν ἐμαυτοῦ ξένον ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, τὸν δὲ ἄλλον πλοῦτον εἰς τὸ κοινὸν ἔθηκα φέρων. πότερον οὖν τιμωρίας ἄξιος ἦν ἐπὶ τούτοις ὑπέχειν, ἢ τιμὰς λαμβάνειν; καὶ πότερον ὑπὸ τοῖς κακίστοις γενέσθαι τῶν πολιτῶν, ἢ τὰ δίκαια τάττειν αὐτὸς τοῖς ἥττοσι; ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτά με ἀπήλασεν ὁ δῆμος, ἀλλ' ὅτι περὶ τὸν ἄλλον βίον ἀκόλαστος καὶ πολυτελὴς καὶ παράνομος ἦν. καὶ τίς ἂν ἔχοι δεῖξαί τινα διὰ τὰς ἐμὰς παρανόμους ἡδονὰς ἢ τὴν πατρίδα φεύγοντα, ἢ τὴν ἐλευθερίαν ἀπολωλεκότα, ἢ χρημάτων στερούμενον, ἢ ἄλλῃ τινὶ συμφορᾷ χρησάμενον; ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐχθρῶν με οὐδεὶς πώποτε ᾐτιάσατο, οὐδὲ διέβαλεν ἐπ' οὐδενὶ τούτων, ἀλλ' ὑπὸ πάντων ἐμαρτυρεῖτό μοι καὶ ὁ καθ' ἡμέραν ἀνεπίληπτος εἶναι βίος. ἡ προαίρεσις νὴ Δία, φαίη τις ἄν, ἡ τῶν πολιτευμάτων σου μισηθεῖσα, ταύτην ἐξειργάσατό σοι τὴν συμφοράν. ἐξὸν γὰρ ἑλέσθαι τὴν κρείττω μερίδα, τὴν χείρονα εἵλου· καὶ διετέλεις ἅπαντα καὶ λέγων καὶ πράττων ἐξ ὧν καταλυθήσεται μὲν ἡ πάτριος ἀριστοκρατία, κύριος δὲ ἔσται τῶν κοινῶν ὁ ἀμαθὴς ὄχλος καὶ πονηρός. ἀλλ' ἔγωγε τἀναντία ἔπραττον, ὦ Μινύκιε, καὶ ὅπως ἡ βουλὴ τῶν κοινῶν διὰ παντὸς ἐπιμελήσεται, καὶ ὁ πάτριος διαμενεῖ κόσμος τῆς πολιτείας προὐνοούμην. ἀντὶ τούτων μὲν τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων, ἃ τοῖς προγόνοις ἡμῶν ζηλωτὰ εἶναι ἐδόκει, τὰς εὐτυχεῖς ταύτας καὶ μακαρίας κεκόμισμαι παρὰ τῆς πατρίδος ἀμοιβάς, οὐχ ὑπὸ τοῦ δήμου μόνον ἐξελαθείς, ὦ Μινύκιε, ἀλλὰ πολὺ πρότερον ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἣ κατ' ἀρχὰς ἐπαίρουσά με κεναῖς ἐλπίσιν, ἡνίκα τοῖς δημάρχοις τυραννίδα περιβαλλομένοις ἠναντιούμην, ὡς αὐτὴ παρέξουσα τὸ ἀσφαλές, ἐπεὶ κίνδυνόν τινα ἐκ τῶν δημοτικῶν ὑπείδετο, ἀπέστη, καὶ παρέδωκέ με τοῖς ἐχθροῖς. σὺ μέντοι τότε αὐτὸς ὕπατος ἦσθα, ὦ Μινύκιε, ὅτε τὸ προβούλευμα τὸ περὶ τῆς δίκης ἐγίνετο, καὶ ἡνίκα Οὐαλέριος ὁ παραδιδόναι με τῷ δήμῳ παραινῶν, σφόδρα ἐπὶ τοῖς λόγοις εὐδοκίμει· κἀγὼ δεδιὼς μὴ ψήφου δοθείσης ὑπὸ τῶν συνέδρων ἁλῶ, συνέγνων, καὶ παρέσχον ἐμαυτὸν ὑπεσχημένον ἥξοντα ἐπὶ τὴν δίκην. ἴθι δή, Μινύκιε, ἀπόκριναι· πότερα καὶ τῇ βουλῇ τῆς τιμωρίας ἄξιος ἐφαινόμην εἶναι, ὅτι τὰ κράτιστα ἐπολιτευόμην καὶ ἔπραττον, ἢ τῷ δήμῳ μόνῳ; εἰ μὲν γὰρ ἅπασι ταῦτα ἐδόκει τότε, καὶ πάντες με ἀπηλάσατε, φανερὸν ὅτι πάντες οἱ ταῦτα βουληθέντες ἀρετὴν μισεῖτε, καὶ τόπος οὐδείς ἐστιν ἐν τῇ πόλει δεχόμενος καλοκἀγαθίαν· εἰ δὲ βιασθεῖσα ἡ

βουλὴ

βουλὴ συνεχώρησε τῷ δήμῳ, καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς ἀ-
373 νάγκης ἦν, οὐ γνώμης, πονηρῶν κρατεῖσθαι δήπου ὁμολογεῖτε, καὶ μηδενὸς εἶναι τὴν βουλὴν ὧν ἂν προέληται, κυρίαν. ἔπειτα εἰς τοιαύτην ἀξιοῦτέ με πόλιν κατελθεῖν, ἐν ᾗ τὸ χρηστὸν μέρος ὑπὸ τοῦ χείρονος ἄρχεται; πολλὴν ἄρα καταγινώσκετέ μου μανίαν. φέρε, καὶ δὴ πέπεισμαι, καὶ διαλυσάμενος τὸν πόλεμον, ὥσπερ ἀξιοῦτε, κατελήλυθα, τίς ἡ μετὰ ταῦτα ἔσται μοι διάνοια; καὶ τίνα βίον ζήσομαι; πότερα τὸν ἀσφαλῆ καὶ ἀκίνδυνον αἱρούμενος, ἀρχάς τε καὶ τιμὰς καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθά, ὧν ἄξιον ἡγοῦμαι ἐμαυτόν, μετιών, θεραπεύειν ὑπομενῶ τὸν ἔχοντα τὴν τούτων ἐξουσίαν ὄχλον; πονηρὸς ἄρα ἐξ ἀγαθοῦ γενήσομαι, καὶ οὐδὲν ἔσται μοι τῆς προτέρας ἀρετῆς ὄφελος· ἀλλ᾽ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἤθεσι μένων, καὶ τὴν αὐτὴν προαίρεσιν τῆς πολιτείας φυλάττων, ἐναντιώσομαι τοῖς μὴ ταὐτὰ προαιρουμένοις. εἶτα οὐ πρόδηλον ὅτι πολεμήσει μοι πάλιν ὁ δῆμος, καὶ δίκας ἑτέρας πάλιν ἀξιώσει λαμβάνειν, τοῦτο αὐτὸ πρῶτον ἔγκλημα ποιούμενος, ὅτι τῆς καθόδου δι᾽ ἐκεῖνον τυχών, οὐ τὰ πρὸς ἡδονὴν αὐτῷ θεραπεύομαι; οὐκ ἔνεστιν ἄλλως εἰπεῖν. ἔπειτα ἀναφανήσεταί τις ἕτερος Ἰκιλίῳ παραπλήσιος ἢ Δεκίῳ, θρασὺς δημαγωγός, ὃς αἰτιάσεταί με διιστάναι τοὺς πολίτας ἀπ᾽ ἀλλήλων, ἢ κατὰ τοῦ δήμου πράττειν ἐπιβουλήν, ἢ προδιδόναι τοῖς πολεμίοις, ἢ τυραννίδι, ὥσπερ καὶ Δέκιος ᾐτιάσατο, ἐπιχειρεῖν, ἢ ἄλλο ἀδικεῖν ὅ τι δή ποτ᾽ ἂν αὐτῷ φα-
25 νῇ· οὐ γὰρ ἀπορήσει τὸ μισοῦν αἰτίας. ἕξει δέ τι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγκλήμασι καὶ ταυτὶ φερόμενα οὐκ εἰς μακράν, ὅσα ἐν τῷ πολέμῳ πέπρακταί μοι τούτῳ, ὅτι χώραν ὑμῶν ἔτεμον, καὶ λείας ἀπήλασα, καὶ πόλεις ἀφῄρημαι, καὶ τοὺς ὑπὲρ τούτων ἀμυνομένους τοὺς μὲν πεφόνευκα, τοὺς δὲ τοῖς πολεμίοις παραδέδωκα. ταῦτα ἐὰν οἱ κατήγοροι λέγωσι, τί φήσω πρὸς αὐτοὺς ἀπολογούμενος; ἢ τίνι βοηθείᾳ χρήσομαι; ἆρ᾽ οὐ φανερὸν ὅτι καλλιλογεῖτε, καὶ εἰρωνεύεσθε, ὦ Μινύκιε, ὄνομα καλὸν ἔργῳ προτιθέντες ἀνοσίῳ; οὐ γὰρ δὴ κάθοδόν μοι δίδοτε, ἀλλὰ σφάγιόν με τῷ δήμῳ κατάγετε. τάχα μὲν καὶ βουλευόμενοι τοῦτο πράττειν· οὐθὲν γὰρ ἔτι μοι χρηστὸν ὑπὸ ὑμῶν ὑπέρχεται φρονεῖν· εἰ δὲ βούλεσθε, τίθημι γάρ, οὐδὲν ὧν πεισόμεθα προορώμενοι· τί οὖν ἔσται μοι τῆς ὑμετέρας ἀγνοίας ἢ μωρίας ὄφελος, κωλύειν μὲν οὐδέν, οὐδ᾽ ἂν βούλησθε οὕτω, δυναμένων, χαρίζεσθαι δὲ καὶ τοῦτο τῷ δήμῳ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναγκασθησομένων; ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν οὐ συνοίσει μοι πρὸς ἀσφάλειαν ἥδε ἣν ὑμεῖς κάθοδον καλεῖτε, ἐγὼ δὲ ταχείαν

plebi coactus dedit, & factũ eius necessitati tribuendũ est, non voluntati, fatemini vos improborũ hominũ regi imperio, nec senatũ quidquam eorũ quæ velit posse. & postea vultis vt in talẽ ciuitatẽ reuertar, vbi meliores parẽt deterioribus? ergo insanum me putatis. Sed finge hoc mihi ꝑsuasum, & pace facta me iã (vt postulatis) reuersum; quid animi posthac erit mihi? quam vitã victurus sum? Vtrũ securiora & tutiora secutus consilia, in magistratibus, honoribus, & aliis quibus me dignũ existimo, ambiẽdis, demerebor fauorẽ vulgi, penes quẽ istorum conferendorũ est potestas? malus igitur ex bono fiã, nec quidquam mihi præterita virtus ꝓderit. an mores eosdẽ retinens, idemq; institutum in republica, aduersabor diuersum sentientibus? id quidẽ si fecero, procul dubio plebs me iterũ oppugnabit, aliasq; iterũ pœnas *a me* repetere volet; & hoc ipsum mihi primũ obiiciet crimen, q̃ per ipsam restitutus in patriam, non colam eam gratis officiis. non potestis id negare. Exorietur deinde aliquis Icilio similis aut Decio tribunus audax, qui criminabitur me inter ciues dissidia serere, aut insidiari plebi, aut rempublicã hostibus ꝓdere, aut tyrannidẽ (vt Decius caluniatus est) affectare, aut aliud cõtra leges facere, quodcumq; ipsi visum fuerit: non enim inimico crimina deerunt. quib. accedẽt & hæc nõ diu dissimulata quæ per me hoc bello gesta sunt, agri ferro vastati, prædæ abactæ, vrbes *vestro imperio* ademptæ, ꝓpugnatores earũ partim cæsi, partim hostiũ potestati traditi. Hæc obiicientib. accusatoribus quid respõsurus sum? aut quo vtar auxilio? An nõ igitur manifestũ est, Minuci, vos bella tantũ verba & figmenta afferre, ac rei nefariæ honestũ nomen prætexere? nõ enim reditum mihi datis, sed me victimam plebi reducitis; volentes fortassis ac prudentes: nil enim amplius boni de vobis suspicor. aut si ita mauultis, sit ita, nihil vos scire quod passurus sim. Sed quid mihi proderit vestra vel ignorantia vel stultitia, qui nihil vetare, etiamsi velitis, poteritis, sed hoc quoq; plebi sicut cetera largiri cogemini? Iã satis ostẽsum opinor, nihil mihi ad securitatẽ collaturũ hunc quem vos vocatis reditũ, ego vero cõpen-

diosam ad exitium viam. Quod vero nec ad gloriam, aut honorē, aut pietatem mihi conducat; (quādo etiam de his monuisti Minuci, recte faciēs) sed quod fœde atque impie facturus sim, si vestram auctoritatem sequar, audi vicissim. Ego Volscis, dū hostis eorum erã, multa mala intuli, ad asserendū patriæ imperium, potētiamq; & gloriam. An non igitur par erat honorari me ab iis quos beneficiis affeceram, a læsis haberi odio? *Ita*, si fieret quod par est. Horū vtrumq; fortuna vertit in contrariū. Vos enim in eorum gratiam quib. eram inimicus, exutum me bonis omnib. & in nihilum redactum abiecistis: hi vero tot malis a me affecti, me ciuitate ac lare carentem, abiectumq; & inopē, receperunt in sua oppida. nec cōtenti tam splendido & magnanimo facto, ciuitatē mihi dederunt apud omnes suos populos, simulq; magistratus & honores maximos. Omitto alia; nunc imperatorē me crearunt omniū quas emiserunt copiarū, & totam remp. in meas solius manus tradiderunt. Age igitur quo pectore possem hos ꝑdere, a quib. tantis affectus sum honoribus, ac ne minima quidē læsus iniuria? nisi forte beneficiis eorum lædor, sicut vos meis. Egregiam vero laudē mihi afferret apud homines, si me ꝑditionē iterasse cognoscerēt. & quisnam me laudaret si audiret me amicos, a quib. fouendus erã, hostes comperisse; & hostes, a quib. eram delendus, expertū amicos; ac postea cū deberē odio respōdere odientibus, & amore amãtibus, fecisse contrariū? Iã vero & qđ ad deos attinet, considera Minuci, qualis nunc eorū erga me sit fauor; & qualis futurus sit in posterū, si vestrū consiliū secutus, fidē his debitã ꝑdidero. nunc sane ab illis adiuuor in omnib. quæ contra vos aggredior, nulloq; conatu frustror. qđ quãtum argumentū putatis pietatis meę? Si.n. impiū contra patriã suscepissem bellū, oporteret vt plane aduersa experirer numina. nūc qa secunda mihi in bellis aspirat fortuna, & quidquid tento succedit, satis apparet me virū esse pium, & institutū meum honestū. Quid ergo mihi exspectandum erit, si animo mutato, res vestras amplificare, & res horum atterere instituã? Annon omnia vertentur in contrariū, & vltricē experiar Nemesim?

οὐδὲν ἐπὶ τὸν ὄλεθρον, οὐ πολλῶν οἴομαι δεῖν ἔτι λόγων. ὅτι δ᾽ οὐδὲ πρὸς εὐδοξίαν, ἢ τιμὴν, ἢ πρὸς εὐσέβειαν, ἐπεὶ καὶ σὺ τούτων, ὦ Μινύκιε, πρόνοιαν ἔχειν με ἠξίους εὖ ποιῶν, ἀλλ᾽ αἴσχιστα καὶ ἀνοσιώτατά μοι πραχθήσεται πεισθέντι ὑμῖν, ἄκουσον ἐν τῷ μέρει. ἐγὼ πολέμιος ἐγενόμην τοῖς Οὐολούσκοις, καὶ πολλὰ ἠδίκησα αὐτοὺς ἐν τῷ πολέμῳ, τῇ πατρίδι πράττων ἡγεμονίαν καὶ ἰσχὺν καὶ κλέος. οὐκοῦν προσῆκέ μοι τιμᾶσθαι μὲν ὑπὸ τῶν εὖ πεπονθότων, μισεῖσθαι δ᾽ ὑπὸ τῶν ἠδικημένων; εἰ γοῦν τι τῶν εἰκότων ἐγίνετο. ἀνέστρεψε ταῦτα ἡ τύχη ἀμφότερα, εἰς τἀναντία μετέθηκε τὰς ἀξιώσεις. ὑμεῖς μὲν γὰρ, ὑπὲρ ὧν ἐχθρὸς ἦν, ἀφείλεσθέ μου πάντα τἀμὰ, καὶ τὸ μηδὲν ποιήσαντες ἐρρίψατε· οὗτοι δ᾽ οἱ τὰ δεινὰ ὑπ᾽ ἐμοῦ παθόντες, τὸν ἄπορον καὶ ἀνέστιον καὶ ταπεινὸν καὶ ἄπολιν ὑπεδέξαντό με ταῖς ἑαυτῶν πόλεσιν. καὶ οὐκ ἀπέχρησεν αὐτοῖς τοῦτο ποιῆσαι μόνον οὕτω λαμπρὸν καὶ μεγαλόψυχον ἔργον, ἀλλὰ καὶ πολιτείαν ἔδοσάν μοι ἐν ἁπάσαις ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι, καὶ ἀρχὰς καὶ τιμὰς αἳ μέγισται παρ᾽ αὐτοῖς εἰσιν. ἐῶ τἄλλα· ἀλλὰ νυνὶ στρατηγὸν ἀποδεδείχασί με αὐτοκράτορα τῆς ὑπερορίου στρατιᾶς, καὶ πάντα τὰ κοινὰ ἐπ᾽ 374 ἐμοὶ πεποιήκασι μόνῳ. φέρε δὴ, τίνα λαβὼν καρδίαν προδοίην ἂν ἔτι τούτους, ὑφ᾽ ὧν τηλικαύταις κεκόσμημαι τιμαῖς, οὐθὲν οὔτε μεῖζον οὔτε ἔλαττον ἀδικηθείς; εἰ μὴ ἄρα αἱ χάριτες αὐτῶν ἀδικοῦσί με, ὥσπερ ὑμᾶς αἱ ἐμαί. καλήν γε δόξαν οἴσει μοι παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις γνωσθεῖσα ἡ παλιμπροδοσία. τίς δ᾽ οὐκ ἂν ἐπαινέσειέ μου ἀκούσας, ὅτι τοὺς μὲν φίλους, ὑφ᾽ ὧν εὖ πάσχειν μοι προσῆκε, πολεμίους εὑρὼν, τοὺς δὲ ἐχθροὺς, ὑφ᾽ ὧν ἐχρῆν με ἀπολωλέναι, φίλους, ἀντὶ τοῦ μισεῖν μὲν τοὺς μισοῦντας, φιλεῖν δὲ τοὺς φιλοῦντας, τὴν ἐναντίαν γνώμην ἔσχον; ἴθι δὴ, σκόπει καὶ τὰ παρὰ θεῶν, Μινύκιε, οἷά μοι νῦν τε ἀπήντηται, καὶ ἐὰν ἄρα πεισθεὶς ὑμῖν προδῶ τὴν τούτων πίστιν, οἷα τὸν λοιπὸν ὑπάρξει μοι βίον. νῦν μέν γε πάσης πράξεως ἧς ἂν ἅψωμαι καθ᾽ ὑμῶν, συλλαμβάνουσί μοι, καὶ οὐδεμιᾶς πείρας ἀποτυγχάνω. καὶ τοῦτο πηλίκον οἴεσθε τεκμήριον εἶναι εὐσεβείας τῆς ἐμῆς; εἰ γὰρ ἂν κατὰ τῆς πατρίδος οὐχ ὅσιον ἐγὼ πόλεμον ἐνεστησάμην, ἅπαντα ἐχρῆν ἐναντία μοι γίνεσθαι παρὰ θεῶν· ὁπότε δ᾽ οὐρίῳ πνεύσῃ κέχρημαι τῇ περὶ τοὺς πολέμους τύχῃ, καὶ ὁπόσοις ἂν ἐπιβάλωμαι πράγμασι, κατ᾽ ὀρθὸν ἅπαντά μοι χωρεῖ, δῆλον ὅτι εὐσεβής εἰμι ἀνὴρ, καὶ πράξεις προῄρημαι καλάς. τί οὖν ἐὰν μεταβάλωμαι, καὶ τὰ μὲν ὑμέτερα αὔξειν, τὰ δὲ τούτων ταπεινὰ ποιεῖν ζητῶ, γενήσεταί μοι; ἆρα οὐχὶ τἀναντία, καὶ πονηρὰν νέμεσιν ἕξω παρὰ τοῦ δαιμονίου τοῖς ἠδικημένοις τιμωρόν; καὶ ὥς-

καὶ ὥσπερ ἐκ ταπεινοῦ μέγας διὰ τοὺς θεοὺς ἐγενόμην, οὕτως αὖθις ἐκ μεγάλου ταπεινὸς γενήσομαι, καὶ τὰ ἐμὰ παθήματα παιδεύματα γενήσεται τοῖς ἄλλοις; ἐμοὶ μὲν ταῦτα πάρεισι περὶ τοῦ δαιμονίου φρονεῖν, καὶ πείθομαί γε τὰς ἐρινύας ἐκείνας τὰς φοβερὰς καὶ ἀπαραιτήτους τοῖς ἀνόσιόν τι διαπραξαμένοις, ὧν καὶ σὺ ἐμνήσθης, ὦ Μινύκιε, τότε μοι παρακολουθήσειν ψυχήν τε καὶ σῶμα αἰκιζομένας, ὅταν ἐγκαταλίπω καὶ προδῶ τοὺς σώσαντάς με ἀπολωλότα ὑφ' ὑμῶν, καὶ μετὰ τοῦ σῶσαι, πολλὰς καὶ καλὰς προσθέντας εὐεργεσίας, οἷς ἐγγυητὰς ἔδωκα θεούς, ὡς ἐπ' οὐδενὶ κακῷ τὴν ἄφιξιν ποιησάμενος, καὶ τὴν εἰς τόδε χρόνου καθαρὰν καὶ ἀμίαντον συντηρῶν πίστιν. ὅταν δὲ φίλους ἔτι καλῇς, ὦ Μινύκιε, τοὺς ἐξελάσαντάς με, καὶ πατρίδα τὴν ἀπαρνησαμένην, φύσεώς τε νόμους ἀνακαλῇ, καὶ περὶ τῶν ὁσίων διαλέγῃ, φαίνῃ μοι τὰ κοινότατα καὶ ὑπὸ μηδενὸς ἀγνοούμενα μόνος ἀγνοεῖν· ὅτι τὸ φίλον ἢ πολέμιον οὔτε ὄψεως ὁρίζει χαρακτήρ, οὔτε ὀνόματος θέσις, ἀλλὰ ταῖς χρείαις καὶ τοῖς ἔργοις δηλοῦται τούτων ἑκάτερον. φιλοῦμέν γε ἅπαντες τὰ ὠφελοῦντα, καὶ μισοῦμεν τὰ βλάπτοντα, οὐχ ἀνθρώπων ἡμῖν τινων τόνδε θεμένων τὸν νόμον, οὐδὲ ἀνελόντων ποτὲ αὐτῶν, ἐὰν τἀναντία αὐτοῖς δοκῇ· ἀλλ' ὑπὸ τῆς κοινῆς φύσεως ἐξ ἅπαντος χρόνου πᾶσι τοῖς αἰσθήσεως μεταλαμβάνουσι κείμενον, καὶ εἰς ἀεὶ διαμενοῦντα, παραλαβόντες· καὶ διὰ τοῦτο φίλους τε ἀπαρνούμεθα, ὅταν ἀδικήσωσι, καὶ ἐχθροὺς φιλοποιούμεθα, ὅταν τις ἡμῖν παρ' αὐτῶν ὑπάρξῃ χάρις· πόλιν τε τὴν γειναμένην ἡμᾶς, ὅταν μὲν ὠφελῇ, στέργομεν· ὅταν δὲ βλάπτῃ, καταλείπομεν, οὐ διὰ τὸν τόπον ἀγαπῶντες αὐτήν, ἀλλὰ διὰ τὸ συμφέρον. καὶ οὐχὶ τοῖς μὲν ἰδιώταις ἐπέρχεται καθ' ἕνα φρονεῖν, οὐχὶ δὲ καὶ πόλεσιν ὅλαις καὶ ἔθνεσιν. ὥστε ὁ ταύτῃ τῇ γνώμῃ χρώμενος, οὐδὲν ἔξω τῶν θείων ἀξιοῖ νομίμων, οὐδὲ παρὰ τὴν κοινὴν ἁπάντων ἀνθρώπων ποιεῖ δικαίωσιν. ἐγὼ μὲν δὴ πράττων τὰ ἐμαυτοῦ, τά τε δίκαια ἡγοῦμαι πράττειν, καὶ τὰ συμφέροντα, 375 καὶ τὰ καλά, καὶ ἅμα ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς ὁσιώτατα· καὶ οὐ δέομαι δικαστὰς ὑπὲρ αὐτῶν λαβεῖν τοὺς εἰκασμῷ καὶ δόξῃ τεκμαιρομένους τὴν ἀλήθειαν ἀνθρώπους, ἐπεὶ θεοῖς ἀρέσκοντα πράττω. οὐ γὰρ ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν ὑπολαμβάνω πράγμασι, θεοὺς ἔχων αὐτῶν ἡγεμόνας· εἴγε δεῖ τεκμαίρεσθαι τοῖς γεγονόσιν ἤδη τὰ μέλλοντα. περὶ δὲ τῆς μετριότητος ἐφ' ἣν παρακαλεῖτέ με, καὶ τοῦ μὴ πρόρριζον ἀνελεῖν τὸ Ῥωμαίων γένος, μηδὲ ἐκ βάθρων ὅλην ἀναστῆσαι τὴν πόλιν, εἶχον ἂν, ὦ Μινύκιε, λέγειν, ὅτι οὐκ ἐγὼ τούτου κύριος, οὐδὲ πρὸς ἐμὲ ὁ περὶ τούτων ἐστὶ λόγος,

& sicut ex humili, deorũ ope magnus euasi, sic rursus ex magno fiã humilis; meusq; casus documento erit aliis? Mihi quidem id persuasum est de diis: & terribiles istas furias, quæ (vt tu quoq; Minuci monuisti) facinorosis sunt implacabiles, tunc credo animum meum & corpus perpetuo excruciaturas, si deseruero ac prodidero eos qui me a vobis perditum non modo seruarunt, sed insuper etiam multis & præclaris ornarunt beneficiis: quibus sponsores deos dedi, me nullo eorum malo venisse, & fidem seruaui hactenus intaminatam. Dum vero amicos adhuc vocas, Minuci, q. me expulerunt, & patriã quæ me abnegauit, natureq; leges inuocas, & de pietate disseris, videris mihi cõmuni sensu carere; qui, quæ nullus alioqui nescit, solus ignores, amicũ ab hoste nõ faciei lineamẽtis aut nomine discerni, sed vsu & operibus. Omnes enim iuuantem amamus, & lędentem odimus; nõ quod vlli nobis homines hanc legem fixerint, & refigant, si diuersum videatur; sed quod eã a communi natura ex omni æuo cũctis sensu præditis insculptã, & perpetuo duraturam, acceperimus. ideoq; tum amicis renuntiamus, si nos afficiant iniuriis; tum inimicos amicos facimus, si nos demereantur gratia. patriam quoque, dum prodest, pietate prosequimur; si noceat, deserimus; non propter locum eam amãtes, sed propter commoda. nec priuati solum homines id pro se quisque intelligunt, sed & ciuitates & gentes integræ. atque ita qui hanc sententiam sequitur, nec diuinis legibus quidquam repugnat, nec cõmune hominum ius violat. & ego dum meũ ago negotium, facere me puto quod iustum sit, & vtile, & honestum; atque adeo etiam pium. nec opus est vt hic stem eorum hominum iudicio, qui coniecturis & opinionibus ad veritatem collimant; modo dii facta mea probent. nec me impossibilia moliri arbitror, cũ deos duces sequar; si licet ex præteritis argumentum de futuris sumere. Quod autẽ hortamini vt modeste fortuna vtar, nec radicitus gentẽ Romanam eruam, vrbemve subuertã funditus, possem Minuci dicere, nõ esse hoc in mea potestate, nec a me peti debere:

mihi copiarum tantũ imperium esse creditum; penes hos manere belli & pacis arbitriũ: itaq; ab his, non a me, petẽdas siue inducias, siue pacẽ. Non tamen sic respõdeo: sed cũ & ipse patrios deos venerer, maiorumq; sepulcra & natale solũ reuerear, vxoresq; vestras & liberos miserer, in quos immeritos maritorũ ac patrũ delicta recident; atq; in primis in vestram gratiam Minuci, quos legatos misit populus; hoc responsum do: Si populus Romanus redditis agris & oppidis quæ occupauit, reuocatisq; colonis, Volscos in perpetuã amicitiam & æquale ciuitatis ius sicut Latinos recipiat, interposito iureiurando, & diris in eos qui pacta violauerint, pacẽ cũ eo faciã. Hæc illis renũtiate, & quemadmodum *modo* apud me, sic apud illos de iure accurate disserite: æquum esse vt quisq; sua bona in pace possideat; magniq; æstimandũ, nec hostẽ vllum nec tẽpus metuere: turpe vero, alienarum possessionũ cupidine bellũ sustinere non necessariũ, atq; adeo cum propriarũ opũ periculo coniunctum: & ostendite illis præmia quæ alienorum agrorũ cupidos manent, si reflante fortuna rem gerant infeliciter. &, si vobis videtur, addite hoc etiam, eos qui vrbes alienas per iniuriã ad se rapere nituntur, si vincantur, suã ipsorum vrbẽ vna cũ agro amittere, & præterea in ipsorum cõspectu fœde tractari vxores, liberos ad contumelias rapi, & parentes decrepitos in seruitutẽ abduci. Simul etiã senatum docete, hæc mala nõ imputãda Marcio, sed ipsorũ stultitiæ; qui, cũ liceat eis, admissis iustis postulatis, omni se periculo expedire, malint de summa rerũ aleã iacere, & cõtinenter inhiare alienis dicionibus. Habetis responsum; nihil a me exspectate præterea: sed abite & dispicite quid vobis facto opus sit. ad deliberandum XXX dies do. Interea in vestram gratiã, Minuci, ex hoc agro abducã exercitũ. non posset.n. sine magno vestro damno hic manere. ceterum ad trigesimum diẽ exspectate me ad accipiẽdum responsum reuersurũ. His dictis surgens, dimisit consistorium. Sequenti vero nocte circa vltimã vigiliam motis castris, duxit ad reliqua Latinorũ oppida: siue quod reuera audisset ventura inde Romanis auxilia, sicut

ἀλλ' ἐγὼ στρατηγός εἰμι τῆς δυνάμεως, πολέμου καὶ εἰρήνης οὗτοι κύριοι· ὥστε παρὰ τούτων αἰτεῖσθε εἴτε ἀνοχὰς, εἴτε διαλλαγὰς, ἀλλὰ μὴ παρ' ἐμοῦ. οὐ μὴν ταύτην γε δίδωμι τὴν ἀπόκρισιν, ἀλλὰ καὶ θεοὺς σέβων τοὺς πατρῴους, καὶ τάφους αἰδούμενος προγόνων, καὶ γῆν ἐξ ἧς ἔφυν, γυναῖκάς τε καὶ παῖδας ὑμῶν ἐλεῶν, οἷς οὐκ ἐπιτηδείοις οὖσι τὰ πατέρων καὶ ἀνδρῶν ἥξει σφάλματα, καὶ οὐχ ἥκιστα τῶν ἄλλων καὶ δι' ὑμᾶς, ὦ Μινούκιε, τοὺς προχειρισθέντας ὑπὸ τῆς πόλεως, τάδε ἀποκρίνομαι· Ἐὰν ἀποδιδῶσι Ῥωμαῖοι Οὐολούσκοις χώραν τε ὅσην αὐτοὺς ἀφῄρηνται, καὶ πόλεις ὅσας κατέχουσιν, ἀνακαλεσάμενοι τοὺς ἐποίκους, φιλίαν τε ποιήσωνται πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον, καὶ ἰσοπολιτείας μεταδῶσιν ὡς Λατίνοις, ὅρκοις καὶ ἀραῖς κατὰ τῶν παραβαινόντων τὰ συγκείμενα ποιησάμενοι, διαλύσομαι πρὸς αὐτοὺς τὸν πόλεμον. πρότερον δὲ ταῦτα ἀπαγγέλλετε αὐτοῖς, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ὃν πρὸς ἐμὲ, καὶ πρὸς ἐκείνους περὶ τοῦ δικαίου πάνυ ἐπιστρεφῶς ταῦτα διαλογίζεσθε· καλόν τοι τὰς ἰδίας ἕκαστον ἔχοντα κτήσεις, ἐν εἰρήνῃ ζῆν, καὶ πολλοῦ ἄξιον τὸ μηδένα δεδοικέναι μήτε ἐχθρὸν, μήτε καιρόν· αἰσχρὸν δὲ τῶν ἀλλοτρίων ὀρεγομένους, οὐκ ἀνάγκῃ πόλεμον ὑπομένειν, ἐν ᾧ δὴ καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἁπάντων κινδυνεύουσιν ἀγαθῶν, τά τε ἆθλα ἐπιδείκνυσθε αὐτοῖς, οὐκ εἰς ἃ κατορθοῦσι, καὶ μὴ τυχοῦσι γινόμενα γῆς ἀλλοτρίας γλιχομένοις. εἰ δὲ βούλεσθε, προστίθεσθε καὶ τὰς πόλεις τῶν ἠδικημένων προσλαβεῖν βουλομένοις, ἐὰν μὴ κρατῶσι, καὶ τὴν ἑαυτῶν γῆν τε καὶ πόλιν ἀφαιρεθῆναι, καὶ ἔτι πρὸς τούτῳ, γυναῖκας ἐπιδεῖν αἴσχιστα πραττούσας, καὶ παῖδας εἰς ὕβριν ἀγομένους, καὶ γονεῖς δούλους ἀντ' ἐλευθέρων ἐπὶ γήρως οὐδῷ γινομένους· καὶ ἅμα διδάσκετε τὴν βουλὴν, ὅτι τούτων τῶν κακῶν οὐκ ἂν ἔχοιεν αἰτιάσασθαι Μάρκιον, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῶν ἀφροσύνην. παρὸν [γὰρ] αὐτοῖς τὰ δίκαια ποιεῖν, καὶ μηδενὶ δεινῷ περιπεσεῖν, τὸν ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων κίνδυνον αἱρήσονται, μέχρι παντὸς φιλοχωροῦντες ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις. ἔχετε τὰς ἀποκρίσεις· τούτων οὐδὲν ἂν εὕροισθε παρ' ἐμοῦ πλέον· ἀλλ' ἄπιτε, καὶ σκοπεῖτε ὅ τι πρακτέον ὑμῖν. ἕως δὲ βουλεύσησθε, δίδωμι χρόνον ὑμῖν ἡμερῶν τριάκοντα. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ, σήν τε χάριν, ὦ Μινούκιε, καὶ τῶν ἄλλων ἕνεκα, τὴν στρατιὰν ἐκ τῆς χώρας ἀπάξω. μεγάλα γὰρ ἂν βλάπτοισθε μενούσης αὐτῆς ἐνθάδε. τῇ δὲ τριακοστῇ προσδέχεσθέ με ἡμέρᾳ τὰς ἀποκρίσεις ληψόμενον. Ταῦτα εἰπὼν, ἀνέστη καὶ διέλυσε τὸν σύλλογον. τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ περὶ τὴν τελευταίαν φυλακὴν ἀναστήσας τὴν στρατιὰν, ἦγεν ἐπὶ τὰς λοιπὰς τῶν Λατίνων πόλεις, εἴτε κατ' ἀλήθειαν πεπυσμένος ὅτι μέλλει τις ἐκεῖθεν ἐπικουρία Ῥωμαίοις ἀφικέσθαι, ὡς

τότε

τότε δημηγορῶν ἔφησεν· εἴτε αὐτὸς πλασάμενος τὸν λόγον· ἢ ἵνα μὴ δόξειε χαριζόμενος τοῖς ἐχθροῖς καταλελοιπέναι τὸν πόλεμον. ἐπιβαλὼν δὲ τῇ καλουμένῃ Λογγόλᾳ, καὶ δίχα πόνου γενόμενος αὐτῆς ἐγκρατής, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ τὰς ἑτέρας ἐξανδραποδισάμενος, καὶ
376 διαρπάσας, ἐπὶ τὴν Σατρικανῶν ἤλαυνε πόλιν. ἑλὼν δὲ καὶ ταύτην, ὀλίγον ἀντισχόντων τὸν ἐν αὐτῇ χρόνον, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀμφοτέρων τῶν πόλεων ὠφελείας, μέρει τέ τι τῆς στρατιᾶς κελεύσας ἀπάγειν εἰς Ἐχέτραν, τὴν λοιπὴν ἀναλαβὼν δύναμιν, ἧκεν ἐπὶ πόλιν ἑτέραν τὴν καλουμένην Κετίαν. γενόμενος δὲ καὶ ταύτης ἐγκρατής, καὶ διαρπάσας, εἰς τὴν Πολυσκανῶν χώραν ἐνέβαλεν. οὐ δυνηθέντων δὲ ἀντισχεῖν τῶν Πολυσκανῶν, κατὰ κράτος ἑλὼν καὶ αὐτούς, ἐπὶ τὰς ἑξῆς ἐχώρει. Ἀλβιήτας μὲν οὖν καὶ Μογιλανοὺς ἐκ τειχομαχίας αἱρεῖ· Κοριολανοὺς δὲ καθ' ὁμολογίας λαμβάνει. γενόμενος δ' ἐν ἡμέραις τριάκοντα πόλεων ἑπτὰ κύριος, ἧκεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἄγων πολὺ πλείω στρατιὰν τῆς προτέρας· καὶ σταδίους ἀποσχὼν τῆς πόλεως ὀλίγῳ πλείους τῶν τριάκοντα, παρὰ τὴν ἐπὶ Τυσκλανοὺς φέρουσαν ὁδὸν κατεστρατοπέδευσεν. Ἐν ᾧ δὲ τὰς Λατίνων ἐξῄρει τε καὶ προσηγάγετο πόλεις, Ῥωμαίοις περὶ τὰς ἐπιταγὰς αὐτοῦ πολλὰ βουλευσαμένοις ἔδοξε μηδὲν ἀνάξιον ποιεῖν τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐὰν μὲν αὐτῶν ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς χώρας Οὐολοῦσκοι, καὶ τῆς τῶν συμμάχων τε καὶ ὑπηκόων γῆς, καταλυσάμενοι τὸν πόλεμον, πρέσβεις ἀποστείλωσι τοὺς διαλεξομένους περὶ φιλίας, προβουλεῦσαι τὸ συνέδριον ἐφ' οἷς ἔσονται Ῥωμαίοις φίλοι, καὶ τὰ βουλευθέντα εἰς τὸν δῆμον ἐξενεγκεῖν· ἕως δ' ἂν ἐν τῇ χώρᾳ μένοντες αὐτῶν καὶ τῶν συμμάχων, ἔργα πράττωσι πολεμίων, μηθὲν αὐτοῖς ψηφίζεσθαι φιλάνθρωπον. πολὺς γὰρ δὴ Ῥωμαίοις ἀεὶ λόγος τοῦ μηθὲν δρᾶσαι πολέμοις ἐξ ἐπιτάγματος, μηδὲ φόβῳ πολεμίων εἶξαι, ἀλλὰ ἐνδιδόναι τοῖς διαφόροις, καὶ παραδοῦσιν ἑαυτοὺς ὑπηκόοις, χαρίζεσθαί τε καὶ ἐπιτρέπειν ὅτου δέοιντο τῶν μετρίων. καὶ τοῦτο τὸ φρόνημα ἐν τοῖς πολλοῖς καὶ μεγάλοις κινδύνοις φυλάττουσα ἡ πόλις κατά τε τοὺς ὀθνείους καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διατετέλεκε. Ταῦτα ψηφισαμένης τῆς βουλῆς, καὶ πρέσβεις ἑτέρους ἑλομένης δέκα ἄνδρας ἐκ τῶν ὑπατικῶν, τοὺς ἀξιώσοντας τὸν ἄνδρα μηθὲν ἐκφέρειν ἐπίταγμα βαρὺ, μηδ' ἀνάξιον τῆς πόλεως, ἀλλὰ καταλύσαντα τὴν ἔχθραν, καὶ ἀναστήσαντα τὴν δύναμιν ἐκ τῆς χώρας, πειθοῖ καὶ διὰ λόγων συμβατικῶν ταῦτα πειρᾶσθαι πράττειν, εἰ βούλεται βεβαίους τε καὶ εἰς ἀεὶ διαμενούσας ποιήσασθαι τὰς ὁμολογίας τῶν πόλεων, ὡς τάς γε ὑπ' ἀνάγκης τινὸς ἢ καιροῦ συγχωρουμένων καὶ ἰδιώταις καὶ πόλεσιν, ἅμα τῷ μεταπεσεῖν τοὺς καιροὺς ἢ

tunc *apud milites* pro concione dicebat: siue ipse rumorē cum finxerat, ne bellum in hostiū gratiam intermisisse videretur. & aggressus Lōgulam, expugnatam minimo negotio, diripuit sicut alias, exinaniuitque, captiuis abductis. ac mox porro contra Satricanos duxit exercitum. & potitus hoc quoq; oppido, prædaq; amborū cum parte copiarū Ecetram missa, ipse cū reliquo exercitu Setiam petiit: & hac etiā capta direptaq;, in Poluscanum agrum irrupit. qui cū ei resistere non possent, expugnato eo quoq; oppido, ordine perrexit ad cetera. itaq; Albiolanos & Mugilanos vi expugnauit: Coranos vero per deditionē *in fidem* recepit. Porro subactis intra triginta dies septē *Latinorum* oppidis, Romam petiit cū multo maiore quam prius exercitu: & trigesimo ferme stadio ab vrbe in via Tusculana castra posuit. Interea vero dum Latinorum oppida exscindit & ad se pertrahit, senatui post diutinas de Marcii postulatis cōsultationes visum est nihil facere quod populo Romano indignum esset: sed si Volsci deductis e Romano sociorumq; & subditorum agro copiis, & positis armis, legatos de amicitia mitterent, senatusconsultum fieri de conditionib. fœderis; ac decretum referri ad populum: tantisper vero dum intra Romanorū & sociorum fines manerent, & hostiliter se gererent, nihil mite decernēdum. Semper enim populus Romanus diligenter cauit ne quidquam iussus faceret, nec hostium metu cederet; sed aduersariis post ictum fœdus & admissas imperii habenas, tum demum largiretur siquid æquum peterent: cumq; animū in multis & grauib. periculis vsq; ad nostrā ætatem, siue externis siue intestinis vrgeretur bellis, cōstanter retinuit. Hæc vbi senatui placuere, rursum electi sunt in legationē alii consulares decē, qui peterēt nequid graue iuberet & indignū populo Romano; sed positis inimicitiis, abductoq; exercitu, verbis & transactione impetraret quę cuperet: si quidē in stabile ac perpetuū fœdus coire populos vellet: quādo q̄dquid necessitas pro tēpore vel priuatis hominib. vel ciuitatib. extorqueat, tātisper du-

Legatio ad Marcium altera.

ret donec cessset ea necessitas. Cũ his mandatis legati profecti sunt cũ primum audierunt de aduentu Marcii. ad quem admissi, multis suasoriis verbis vsi sunt, seruata interim dignitate populi Romani. Quibus ille nihil aliud respondit, nisi vt melius sibi consulerent, & reuerterentur intra triduum. non enim se ampliores daturum inducias. Cumque illi nescio quid ad hæc vellent dicere, non permisit, sed iussit euestigio castris excedere; minatus, ni facerent, se tractaturum vt exploratores. Ita illi silentio cõfestim se dederunt in viam. Hæc tam superba & minacia postquam legati renuntiauerũt senatui, ne tum quidem placuit emitti exercitum: siue quod parum fiderent inexperto bellorum militi; (erant enim tirones plerique) siue quod putarent, consulum timiditati (nam fere nihil in eis erat industriæ) non satis tuto committi posse tantam aleam: siue denique deorum numen expeditionem inhibuit, vel auguria, vel oracula Sibyllina, vel patria quæpiam religio: quorum ætas ea fuit obseruantior quam nostri seculi homines: sed iusserũt vrbem firmioribus muniri præsidiis, & hostes, si accederent, arceri e propugnaculis. Dum hæc aguntur & apparantur, nondũ abiecta omni spe flectendi Marcium, si maior & honoratior legatio mitteretur, decretum est vt pontifices, augures, & quicumque honorem munusve sacrum publico sumptu gererent, (sunt autem Romę sacerdotes & deorum ministri permulti; hique ipsi claritate præstant ceteris, & pro paterni generis ac suarum virtutum splendore dignitates consequuntur) præferentes deorum quos orgiis colerent, insignia, sacroque vestitu amicti, vno agmine castra hostium peterent, eadem postulaturi quæ legati proximi. Qui vt eo venerunt & mandata senatus exposuerunt, Marcius nec ipsorum postulatis annuit; sed suasit vt irẽt & imperata facerent, si pacẽ habere vellent: alias bellũ venturum exspectarent ad vrbis mœnia: edixitq; ne posthac verba ad se fierent. At Romani hoc quoq; conatu frustrati, desperata, prorsus pace, parabãt se ad obsidionẽ sustinendam, dispositis circa fossas & por-

Legatio ad Marciũ tertia, e sacri ordinis hominibus.

τὰς ἀνάγκας, εὐθὺς διαλυομένων. οἱ μὲν ἀποδειχθέν-
τες ὑπ' αὐτῆς πρέσβεις, ἅμα τῷ πυθέσθαι τὴν πα-
ρουσίαν τοῦ Μαρκίου, πορευθέντες ὡς αὐτόν, πολλὰ ἐ-
παγωγὰ διελέγοντο, φυλάττοντες καὶ ἐν τοῖς λόγοις
τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως. ὁ δὲ Μάρκιος ἄλλο μὲν οὐδὲν
ἀπεκρίνατο, συνεβούλευσε δὲ κρεῖττόν τι βουλευσαμέ-
νοις ἥκειν τριῶν ἐντὸς ἡμερῶν· ταύτας γὰρ αὐτοῖς ἔσε-
σθαι μόνας ἀνοχὰς τοῦ πολέμου. βουλομένων δέ τι
πρὸς ταῦτα λέγειν τῶν ἀνδρῶν, οὐκ ἐπέτρεψεν, ἀλλ'
ἀπιέναι τὴν ταχίστην ἐκέλευσεν ἐκ τοῦ χάρακος, ἀ-
πειλήσας ὡς εἰ μὴ ποιήσουσιν, ὡς κατασκόποις χρή-
σεται. κἀκεῖνοι σιωπῇ ἀπιόντες, εὐθὺς ᾤχοντο. μα-
θόντες δὲ οἱ βουλευταὶ παρὰ τῶν πρέσβεων τὰς αὐθά-
δεις ἀποκρίσεις τε καὶ ἀπειλὰς τοῦ Μαρκίου, στρατιὰν
μὲν ὑπαίθριον ἐξάγειν οὐδὲ τότε ἐψηφίσαντο, εἴτε τὸ
ἀπειροπόλεμον τῶν σφετέρων στρατιωτῶν· νεοσύλλεκτοι
γὰρ οἱ πλείους ἦσαν αὐτῶν· εὐλαβηθέντες· εἴτε τῶν ὑπά-
των τὴν ἀτολμίαν· ἥκιστα γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ δραστήριον
ἦν· σφαλερὰν ἡγησάμενοι τηλικοῦτον ἀναιρεῖσθαι ἀ-
γῶνα· εἴτε ἄρα καὶ τοῦ δαιμονίου σφίσιν ἐναντιουμέ-
νου πρὸς τὴν ἔξοδον, ἢ οἰωνῶν, ἢ χρησμῶν Σιβυλ- 377
λείων, ἤ τινος ὀττείας πατρίου· ὧν οὐκ ἠξίουν οἱ τότε
ἄνθρωποι, καθάπερ οἱ νῦν, ὑπερορᾶν· φυλάττειν δὲ τὴν
πόλιν ἐπιμελεστέρᾳ φυλακῇ, καὶ ἀπὸ τῶν ἐρυμάτων τοὺς ἐ-
πιόντας ἀμύνεσθαι διέγνωσαν. ταῦτα πράττοντες
καὶ παρασκευαζόμενοι, τῆς τε ἐλπίδος οὔπω ἀφιστάμε-
νοι, ὡς δυνατὸν ὑπάρχον ἔτι μεταπεισθῆναι τὸν Μάρ-
κιον, εἰ μείζονι καὶ τιμιωτέρᾳ πρεσβείᾳ δεηθεῖεν αὐ-
τοῦ, ψηφίζονται τούς τε ἱεροφάντας, καὶ τοὺς οἰωνοσκό-
πους, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας, ὅσοι τιμήν τινα ἱερὰν ἢ
λειτουργίαν περὶ τὰ θεῖα δημοτελῆ λαβόντες εἶχον· εἰσὶ
δὲ παρ' αὐτοῖς ἱερεῖς καὶ θεραπευταὶ θεῶν πάνυ πολ-
λοί, καὶ αὐτοὶ οὗτοι τῶν ἄλλων διαφανέστατοι, κατά τε
οἴκους πατέρων καὶ ἀρετὰς οἰκείας ἀξίωσιν ἔχοντες· ἅ-
μα αὐτοῖς τῶν ὀργιαζομένων τε καὶ θεραπευομένων
θεῶν τὰ σύμβολα, καὶ τὰς ἱερὰς ἀμπεχομένους ἐσθῆ-
τας, ἀθρόους ἐπὶ τοὺς χάρακας τῶν πολεμίων πορεύε-
σθαι, τοὺς αὐτοὺς φέροντας τοῖς προτέροις λόγους. ὡς δὲ
ἀφίκοντο οἱ ἄνδρες, καὶ ἔλεξαν ὅσα ἡ βουλὴ αὐτοῖς ἐπέ-
στελλεν, οὐδὲ τούτοις ἔδωκεν ὁ Μάρκιος ὑπὲρ ὧν ἠξί-
ουν, ἀλλ' ἢ τὰ κελευόμενα ποιεῖν συνεβούλευσεν ἀ-
πιόντας, εἰ θέλουσιν εἰρήνην ἄγειν, ἢ προσδέχεσθαι τὸν πό-
λεμον ἥξοντα πρὸς τὴν πόλιν· καὶ τὸ λοιπὸν ἀπεῖπε μὴ
διαλέγεσθαι πρὸς αὐτούς. ὡς δὲ καὶ ταύτης ἀπέτυ-
χον τῆς πείρας οἱ Ῥωμαῖοι, πᾶσαν ἐλπίδα διαλλαγῆς
ἀπογνόντες, ὡς πολιορκησόμενοι παρεσκευάζοντο,
τοὺς μὲν ἀκμαιοτάτους ὑπὸ τῇ τάφρῳ καὶ παρὰ τὰς πύ-
λας τά-

λαις τάξαντες· τοὺς δὲ ἀφειμένους ἤδη στρατείας, οἷς ἔτι σώματα ἱκανὰ ἦν κακοπαθεῖν, ἐπὶ τοῖς τείχεσιν. αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν, ὡς ἐγγὺς ὄντος ἤδη τοῦ δεινοῦ, καταλιποῦσαι τὴν οἴκοι μονὴν τὴν εὐπρεπῆ, ἔθεον ἐπὶ τὰ τεμένη τῶν θεῶν, ὀλοφυρόμεναί τε καὶ προσκυλιόμεναι τοῖς ξοάνοις. καὶ ἦν ἅπας μὲν ἱερὸς τόπος οἰμωγῆς τε καὶ ἱκετείας γυναικῶν ἀνάπλεως, μάλιστα δὲ τὸ τοῦ Καπιτωλίου Διὸς ἱερόν. ἔνθα δή τις αὐτῶν γένει τε καὶ ἀξιώματι προὔχουσα, καὶ ἡλικίας ἐν ᾧ κράτιστα τότε οὖσα, καὶ φρονῆσαι τὰ δέοντα ἱκανωτάτη, Οὐαλερία μὲν ὄνομα, Ποπλικόλα δὲ τοῦ συνελευθερώσαντος τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν βασιλέων ἀδελφή, θείῳ τινὶ παραστήματι κινηθεῖσα, ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω κρηπῖδος ἔστη τοῦ νεώ, καὶ προσκαλεσαμένη τὰς ἄλλας γυναῖκας, πρῶτον μὲν παρεμυθήσατο, καὶ παρεθάρρυνεν, ἀξιοῦσα μὴ καταπεπλῆχθαι τὸ δεινόν· ἔπειτα ὑπέσχετο μίαν εἶναι σωτηρίας ἐλπίδα τῇ πόλει, ταύτην δ᾽ ἐν αὐταῖς εἶναι μόναις καταλειπομένην, ἐὰν θελήσωσι πράττειν ἃ δεῖ. καί τις εἶπεν ἐξ αὐτῶν· Καὶ τί πράξασαι ἂν ἡμεῖς αἱ γυναῖκες διασῶσαι δυνηθείημεν τὴν πατρίδα, τῶν ἀνδρῶν ἀπειρηκότων; τίς ἡ τοσαύτη περὶ ἡμᾶς τὰς ἀσθενεῖς καὶ ταλαιπώρους ἐστὶν ἰσχύς; Οὐχὶ ὅπλων, ἔφησεν ἡ Οὐαλερία, καὶ χειρῶν δεόμεναι· τούτων μὲν γὰρ ἀπολέλυκεν ἡμᾶς ἡ φύσις· ἀλλ᾽ εὐνοίας καὶ λόγου. Βοῆς δὲ μετὰ τοῦτο γενομένης, καὶ δεομένων πασῶν φανερὰν ποιεῖν εἴ τις ἐστὶν ἡ ἐπικουρία, λέγει πρὸς αὐτάς· Ταύτην ἔχουσαι τὴν πιναράν τε καὶ ἄκοσμον ἐσθῆτα, καὶ τὰς ἄλλας παραλαβοῦσαι γυναῖκας, καὶ τὰ τέκνα ἐπαγόμεναι, βαδίζωμεν ἐπὶ τὴν Οὐετουρίας τῆς Μαρκίου μητρὸς οἰκίαν· καὶ πρὸ τῶν γονάτων αὐτῆς τὰ τέκνα θεῖσαι, δεώμεθα μετὰ δακρύων, ἡμᾶς τε οἰκτείρασαν τὰς μηδενὸς κακοῦ αἰτίας, καὶ τὴν ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις οὖσαν πατρίδα, προελθεῖν ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν πολεμίων, ἄγουσαν τούς τε υἱωνοὺς, καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν, καὶ ἡμᾶς ἁπάσας· ἀκολουθῶμεν γὰρ αὐτῇ, τὰ παιδία ἐπαγόμεναι. ἔπειτα ἱκέτιν γενομένην τοῦ τέκνου, ἀξιοῦν καὶ δεῖσθαι μηδὲν ἀνήκεστον
378 κατὰ τῆς πατρίδος ἐξεργάσασθαι. ὀλοφυρομένης γὰρ αὐτῆς καὶ ἀντιβολούσης, οἶκτός τις εἰσελεύσεται τὸν ἄνδρα, καὶ λογισμὸς ἥμερος. οὐχ οὕτως στερεὰν καὶ ἄτρωτον ἔχει καρδίαν, ὥστε ἀνασχέσθαι μητέρα πρὸς τοῖς ἑαυτοῦ γόνασι κυλιομένην. ὡς δ᾽ ἐπῄνεσαν αἱ παροῦσαι τὸν λόγον, εὐξαμένη τοῖς θεοῖς πειθὼ καὶ χάριν αὐτῶν ἐπιθεῖναι τῇ δεήσει, προῆλθεν ἐκ τοῦ τεμένους· αἱ δὲ ἠκολούθουν. καὶ μετὰ τοῦτο παραλαβοῦσαι τὰς ἄλλας γυναῖκας, ἐπορεύοντο ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῆς Μαρκίου μητρὸς ἀθρόαι. ἰδοῦσα δὲ αὐτὰς ἡ τοῦ Μαρκίου γυνὴ Οὐολουμνία πλησίον καθημένη τῆς ἑκυρᾶς, ἐθαύ-

tas iunioribus; super mœnia vero emeritis, qui labori ferendo etiamtum essent idonei. *Interea* mulieres, vt malo iam imminente, relictis penetralibus ædium, & neglecto decoro, currebant ad delubra deorũ, & cum lamentis prouoluebantur ante simulacra: omniaq; loca sacra fœminarũ supplicantium eiulatu opplebantur; sed Capitolini Iouis templum maxime. Ibi quædam genere ac dignitate præminens, annisq; matura, & alias prudens fœmina, Valeria, Poplicolæ illius qui cum primis vrbem a tyrannide liberauerat soror, diuinitus instincta, in summo templi gradu constitit: vocatasque ad se ceteras, primum consolata est, iubens bono esse animo, nec perterreri periculo. deinde pollicebatur vnicam superesse publicæ salutis spem; quæ in ipsis solis sit posita, si velint quæ facienda sunt facere. Tum vna ex earum numero, Et quomodo nos fœminę possemus seruare patriam, cum viri desponderint animum? quas tãtas ad hoc vires habemus inualidæ & miseræ? Nõ opus est, inquit Valeria, manibus & armis; a quibus vacationem habemus sexus priuilegio; sed verbis & affectibus. Acclamatum est vno ore, proferret siquid haberet auxilii. Tum illa: In hoc sordido & inculto vestitu, assumptis ceteris mulieribus, adductisque nobiscum paruis liberis, eamus ad ædes Veturiæ matris Marcii; & depositis ante ipsius genua pueris, cum lacrymis rogemus, vt & nos omnis mali insontes, & patriã in extremo periculo constitutã miserata, ꝑgrediatur ad castra hostiũ, ducens secum nepotes, eorumq; matrẽ, & nos vniuersas comitabimur enim eam, & ipsæ nostros nobiscũ ducentes liberos: deinde vt supplex filiũ oret, nequam calamitatem inferat patriæ. nã ad eius lamenta & preces miseratio subibit hominẽ, & humanitatis respectus. non ita ferreũ pectus habet ac impenetrabile, vt matrem ad genua sua volutari sustineat. Id consilium vt omnib. placuit, votis factis vt dii precibus suis vim persuadendi & gratiam adderẽt, e delubro egressa est, ceteris prosequentibus. ac mox assumptis ceteris matronis, simul adierunt domũ Veturiæ. quas cum vidisset vxor Marcii Volumnia prope socrũ assidens, mi-

rata, Quid, inquit, vobis vultis mulieres, quod tam multæ venistis in domum afflictã & miseram? Tum Valeria: In extremo periculo constitutę & ipsę, & pueri isti, supplices ad te cõfugiunt Veturia, te, vnũ & solum auxilium, orantes, primũ vt miserearis communis patriæ, nec patiaris eam, cũ hactenus in nullius manus venerit, *nunc* a Volscis libertate exui; si tamen parcent ei, & nõ funditus conabuntur euertere: deinde, vt pro nobis ipsis supplicare velis, & his infelicibus pueris, ne hostium insolentiam experiamur, quę infortunii vestri nullam sustinemus culpam. Siqua in te mitis & humani animi particula superest, Veturia, miserere mulier mulierum quas olim sacrorũ & sanctorũ habuisti participes: & assumpta tecũ bona hac Volumnia, eiusque pueris, nobisq; supplicibus ferentib. hanc tenellam progeniẽ, vade ad filium, ora, obsecra, nec precari desine; pro multis vnã hanc reposcens gratiã, vt pacẽ faciat cum suis ciuibus, & reuertatur in desiderantẽ se patriam. certo enim ꝑsuadebis; nec despiciet te ante suos pedes iacentẽ vir pius. Quem si in vrbẽ reduxeris, & ipsa immortalem habebis gloriã, vt par est, ob ereptam e tã horribili periculo patriã: & nos honoratiores apud maritos facies, quæ bellum submouerimus quod ipsi nequiuerint repellere: videbimur illarũ posteræ ac ꝓgenies, quæ sub Romulo bellũ Sabinum legatione sua diremerunt, cõciliatisq; ducibus ac populis, vrbẽ hanc ex parua magnam fecerunt. Honestum est periculũ Veturia, filium recipere, liberare patriam, seruare suas ciues, virtutis immortalem gloriã ad familiæ posteros trãsmittere. Cõcede nobis libens & alacris hãc gratiam, nec cunctare Veturia. nam imminens periculum nullas consultationes aut moras patitur. His dictis multisq; fusis lacrymis, conticuit. Lamentãtibus autem & ceteris mulieribus, ac vehementer deprecantibus, Veturia post aliquãtulam morã & lacrymas inquit: Ad infirmam & exilem spem confugistis Valeria, nostrum *scilicet* miserarum fœminarum auxilium: quibus pietas quidẽ est erga patriam, & voluntas seruãdi ciues, qualescumque sint: sed desunt vires & efficacia. alienatus est enim a nobis

μασί τε, καὶ εἶπε· Τίνος δεόμεναι, γυναῖκες, ἐληλύθατε κατὰ πλῆθος εἰς οἰκίαν δύστηνον καὶ ταπεινήν; καὶ ἡ Οὐαλερία ἔλεξεν· Ἐν ἐσχάτοις οὖσαι κινδύνοις καὶ αὐταὶ, καὶ τὰ νήπια ταῦτα, καταπεφεύγασιν ἱκέτιδες ἐπὶ σὲ, ὦ Οὐετουρία, τὴν μόνην καὶ μίαν βοήθειαν, ἀξιοῦσαί σε, πρῶτον μὲν οἰκτεῖραι τὴν κοινὴν πατρίδα, ἣν οὐδενὶ πώποτε γενομένην ὑποχείριον, μὴ περιίδῃς ἀφαιρεθεῖσαν ὑπὸ Οὐολούσκων τὴν ἐλευθερίαν· εἰ δὴ καὶ φείσονται αὐτῆς κρατήσαντες, ἀλλ' οὐ πρόρριζον ἐπιχειρήσουσιν ἀνελεῖν· ἔπειτα ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν ἀντιβολοῦσαι, καὶ τῶν δυστήνων παιδίων τούτων, ἵνα μὴ πέσωμεν εἰς ἐχθρῶν ὕβριν, οὐδενὸς οὖσαι τῶν συμβεβηκότων ὑμῖν κακῶν αἴτιαι. εἴ τίς ἐστιν ἐν σοὶ ψυχῆς ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου καταλελειμμένη μερὶς, ἐλέησον, ὦ Οὐετουρία, γυνὴ γυναῖκας κοινωνησάσας ἱερῶν ποτε καὶ ὁσίων· καὶ παραλαβοῦσα μετὰ σεαυτῆς Οὐολουμνίαν τε τὴν ἀγαθὴν γυναῖκα, καὶ τοὺς παῖδας αὐτῆς, καὶ τὰς ἱκέτιδας ἡμᾶς φερούσας τὰ νήπια καὶ ταυτασὶ τὰς γενεὰς, ἴθι πρὸς τὸν υἱὸν, καὶ πεῖθε, καὶ λιπάρει, καὶ μὴ ἀνῇς δεομένη, μίαν ἀντὶ πολλῶν χάριν αἰτοῦσα παρ' αὐτοῦ, σπείσασθαι πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας, καὶ κατελθεῖν εἰς τὴν δεομένην αὐτὸν ἀπολαβεῖν πατρίδα· πείσεις γὰρ, εὖ ἴσθι, καὶ οὐ περιόψεταί σε ἐρριμμένην παρὰ τοῖς ἑαυτοῦ ποσὶν ἀνὴρ εὐσεβής. καταγαγοῦσα δὲ τὸν υἱὸν εἰς τὴν πόλιν, αὐτή τε ἀθάνατον ἕξεις κλέος, ὥσπερ εἰκὸς, ἐκ τηλικούτου κινδύνου καὶ φόβου ῥυσαμένη τὴν πατρίδα, καὶ ἡμῖν τιμῆς αἰτία παρὰ τοῖς ἀνδράσιν ἔσῃ, ὅτι τὸν οὐ δυνηθέντα ὑπ' ἐκείνων διασκεδασθῆναι πόλεμον αὐταὶ διελυσάμεθα· ἐκείνων τε ἔγγονοι τῶν γυναικῶν φανησόμεθα, αἳ τὸν συστάντα Ῥωμύλου πρὸς Σαβίνους πόλεμον, αὐταὶ πρεσβευσάμεναι διελύσαντο, καὶ συναγαγοῦσαι τούς τε ἡγεμόνας καὶ τὰ ἔθνη, μεγάλην ἐκ μικρᾶς ἐποιήσαντο πόλιν. καλὸς ὁ κίνδυνος, ὦ Οὐετουρία, τὸν υἱὸν κομίσασθαι, ἐλευθερῶσαι τὴν πατρίδα, σῶσαι τὰς ἑαυτῶν πολίτιδας, κλέος ἀρετῆς ἀθάνατον ἐγγόνοις τοῖς ἐσομένοις καταλιπεῖν. δὸς ἡμῖν ἑκοῦσα καὶ μετὰ προθυμίας τὴν χάριν, καὶ σπεῦσον, ὦ Οὐετουρία. βουλὴν γὰρ ἢ χρόνον ὁ κίνδυνος ὀξὺς ὢν οὐκ ἐπιδέχεται. ἡ μὲν δὴ ταῦτα εἰποῦσα, καὶ πολλὰ προεμένη δάκρυα, ἐσίγησεν. ὀδυρομένων δὲ καὶ τῶν ἄλλων γυναικῶν, καὶ πολλὰς δεήσεις ποιουμένων, μικρὸν ἐπισχοῦσα ἡ Οὐετουρία καὶ δακρύσασα, εἶπεν· Εἰς ἀσθενῆ καὶ λεπτὴν ἐλπίδα καταπεφεύγατε, ὦ Οὐαλερία, τὴν ἐξ ἡμῶν τῶν ἀθλίων γυναικῶν βοήθειαν, αἷς ἡ μὲν εὔνοια ἡ πρὸς τὴν πατρίδα πάρεστι, καὶ τὸ θέλειν σώζεσθαι τοὺς πολίτας, οἷοί ποτέ εἰσιν· ἡ δὲ ἰσχὺς καὶ τὸ δύνασθαι ποιεῖν, ἄπεστιν. ἀπέστραπται γὰρ ἡμᾶς,

ὦ Οὐαλε-

ὦ Οὐαλερία, Μάρκιος, ἐξ οὗ τὴν πικρὰν ἐκείνην ὁ δῆμος αὐτοῦ κατέγνω δίκην, καὶ μεμίσηκε τὴν οἰκίαν ὅλην ἅμα τῇ πατρίδι. τοῦτο δ' ὑμῖν οὐ παρ' ἄλλου τινός, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ Μαρκίου λέγειν ἔχομεν. ὅτε γὰρ ἁλοὺς τῇ δίκῃ ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, παραπεμπόμενος ὑπὸ τῶν ἑταίρων, καταλαβὼν ἐν πενθίμοις ῥάκεσι ταπεινὰ κρα-
379 τούσας ἐν τοῖς γόνασι τὰ τέκνα αὐτοῦ, στενούσας τε, οἷα εἰκός, καὶ ἀνακαλουμένας τὴν καθέξουσαν ἡμᾶς τύχην, στερουμένας ἐκείνου, στὰς μικρὸν ἄποθεν ἡμῶν ἄδακρυς, ὥσπερ λίθος, καὶ ἀτενίσας, Οἴχεται, φησίν, Μάρκιος ὑμῖν, ὦ μῆτερ, ἅμα καὶ σύ, ὦ Οὐολουμνία, κρατίστη γυναικῶν, ἐξελαθεὶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὅτι γενναῖος ἦν καὶ φιλόπολις, καὶ πολλοὺς ὑπέμεινεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνας. ἀλλ' ὥσπερ πρέπει γυναιξὶν ἀγαθαῖς, οὕτω φέρετε τὰς συμφοράς, μηδὲν ἄσχημον ποιοῦσαι, μηδὲ ἀγεννές, καὶ τὰ παιδία ταῦτα παραμύθια τῆς ἐμῆς ἐρημίας ἔχουσαι, τρέφετε ἀξίως ἡμῶν τε καὶ τοῦ γένους· οἷς θεοὶ δοῖεν εἰς ἄνδρας ἐλθοῦσι τύχην μὲν κρείττονα τοῦ πατρός, ἀρετὴν δὲ μὴ χείρονα· καὶ χαίρετε. ἀπέρχομαι γὰρ ἤδη καταλιπὼν τὴν οὐκέτι χωροῦσαν ἄνδρας ἀγαθοὺς πόλιν· καὶ ὑμεῖς, ὦ θεοὶ κτήσιοι, καὶ ἑστία πατρῴα, καὶ δαίμονες οἱ κατέχοντες τοῦτον τὸν τόπον, χαίρετε. ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, ἡμεῖς μὲν αἱ δυστυχεῖς, ἃς τὸ πάθος ἀπῄτει φωνὰς ἀναβοῶσαι, καὶ παίουσαι τὰ στήθη, περιεχύθημεν αὐτῷ τοὺς ἐσχάτους ἀσπασμοὺς κομιούμεναι· τῶν παιδίων τούτων ἐγὼ μὲν τὸ πρεσβύτερον ἦγον, ἡ δὲ μήτηρ τὸ νεώτερον εἶχεν ἐπὶ τῆς ἀγκάλης· ὁ δὲ ἀποστραφεὶς καὶ παρωσάμενος ἡμᾶς, εἶπεν· Οὔτε σὸς υἱὸς ἔτι, μῆτερ, ἔσται τὸ ἀπὸ τοῦδε χρόνου Μάρκιος, ἀλλ' ἀφῄρηταί σε τὸν γηροβοσκὸν ἡ πατρίς· οὔτε σὸς ἀνὴρ ἀπὸ ταύτης, ὦ Οὐολουμνία, τῆς ἡμέρας, ἀλλ' εὐτυχοίης ἕτερον ἄνδρα λαβοῦσα εὐδαιμονέστερον ἐμοῦ· οὔθ' ὑμῶν, ὦ τέκνα φίλτατα, πατήρ, ἀλλ' ὀρφανοὶ καὶ ἔρημοι παρὰ ταύταις, ἕως εἰς ἄνδρας ἔλθητε, τραφήσεσθε. ταῦτα εἰπών, ἄλλο δ' οὐδὲν οὔτε διοικησάμενος, οὔτ' ἐπιστείλας, οὔθ' ὅποι πορεύεται φράσας, ἀπῆλθεν ἐκ τῆς οἰκίας μόνος, ὦ γυναῖκες, ἄδουλος, ἄπορος, οὐδὲ τὴν ἐφήμερον ὁ δύστηνος ἐκ τῶν ἑαυτοῦ χρημάτων τροφὴν ἐπαγόμενος. καὶ τέταρτον ἐνιαυτὸν ἤδη τοῦτον, ἐξ οὗ φεύγει τὴν πατρίδα, πάντας ἡμᾶς ἀλλοτρίους αὑτοῦ νενόμικεν, οὐ γράφων οὐδέν, οὐκ ἐπιστέλλων, οὐ τὰ περὶ ἡμᾶς εἰδέναι βουλόμενος. πρὸς δὴ τοιαύτην ψυχὴν οὕτω σκληρὰν καὶ ἄτρωτον, ὦ Οὐαλερία, τίνα ἰσχὺν ἕξουσιν αἱ παρ' ἡμῶν δεήσεις, αἷς οὔτ' ἀσπασμῶν μετέδωκεν, οὔτε φιλημάτων, οὔτ' ἄλλης φιλοφροσύνης οὐδεμιᾶς, τὴν τελευταίαν πορευόμενος ἐκ τῆς οἰκίας ὁδόν; ἀλλ' εἰ καὶ τούτου δεῖσθε ὑμεῖς, ὦ γυναῖκες, καὶ

Marcius ex quo triste illud iudicium de eo fecit populus, & totã familiam vna cũ patria exosam habet. id quod non ex alio quam ipso cognouimus. postquam enim damnatus domum rediit amicis deducentibus, cum reperisset sordidatas & in gremiis tenẽtes abiectos ipsius pueros, gementesque (vt par erat) & deplorantes fortunam quã habituræ essemus illius orbatæ præsentia, stans aliquantum semotus siccis & immotis oculis, vt lapis: Periit, inquit, vobis Marcius, mea mater, tuq; Volumnia mulierum optima, expulsus a ciuibus quod generosus sit amansq; patriæ, quodq; pro ea multos labores pertulerit. at vos ita hũc casum ferte, vt probas, modestas, & generosas fœminas decet: hos pueros absentiæ meæ solatium, educate vt dignum est vobis vestraq; familia: quibus, vbi adoleuerint, fortunã precor meliorem mea, virtutem non deteriorem: & valete. iam enim abeo, relinquens vrbem quæ bonos viros non capit amplius. Vos quoq; dii penates, & lares patrii, geniiq; huius loci præsides, valete. Hæc vbi dixit, nos miseræ edentes voces quas dolor exprimebat, plangentesque pectora, ruebamus in amplexus vltimos: ego, ex pueris his maiorem ducens; mater eorum, in vlnis gerens minorem. Ille auersus, repulsis nobis, inquit: Nec tibi mater Marcius posthac erit filius; sed abstulit tibi senectutis tuæ nutritorẽ patria: nec tibi Volumnia posthac maritus; sed sis felix alium maritum nacta fortunatiorẽ me: nec vobis filii carissimi pater ero; sed orbi & desolati apud has vsq; ad virilem ætatẽ educabimini. Hæc locutus, non dispositis rebus domesticis, nõ mandatis vllis datis, ne loco quidem indicato quem peteret, abiit miser ex ędibus solus o matronæ, sine seruo, sine pecunia, ne vnius quidẽ diei viatico assumpto: & iam quartum hunc annũ, ex quo in exsiliũ abiit, omnes nos pro alienis habet; nihil scribit, nihil mandat, nõ quid agamus scire curat. Apud tã durum & impenetrabilẽ animum, Valeria, quid efficiẽt preces nostræ? quas nec amplexu dignatus est nec osculo, nec vlla alia comitate, digrediẽs extremũ ex ędibus. Attamẽ si hoc quoque petitis vos mulieres, &

omnino vultis nos indecentes personas agere, fingite iam & me & Volumniam ad eum accedere vna cũ pueris. quibus primũ ego mater cum affabor verbis? quã filio petitionem offeram? dicite & docete me. rogabo vt parcat suis ciuibus, a quibus patria pulsus est innocẽs? vt misereatur populi, qui nec misertus est ipsius, nec condoluit? vt deserat & prodat eos qui, licet ante multis ab eo grauibusque affecti cladibus, tamẽ receperunt exsulem, & tractarunt non maligne vt hostem, sed benigne vt amicum & cognatum. quo animo rogabo filiũ, vt exitii sui auctores amet, & iniuriã faciat seruatoribus? Hæccine decet sanæ mentis matrẽ a filio petere: hęccine cordatam vxorem a marito? nõ cogite nos matronæ hæc ab eo postulare, quæ nec apud homines iusta sunt, nec apud deos pia. Sinite iacere miseras sicut afflictę sumus a fortuna; nec dedecus insuper addite. Finita oratione coortus est tãtus mulierum ploratus, tantis ædes personuerunt eiulatibus, vt longe per vrbem exaudiretur clamor, & turbis opplerẽtur vici proximi. Tum Valeria rursus alias prolixas & affectu plenas ingeminauit preces, ceteręq; matronæ, vt quæque erat alterutri amicitia cognationeve coniunctissima: nec desinebant supplicare tangẽtes genua. Tandem Veturia obnixis earum precib. ac lamentis victa, legationem suscepit pro patria, pollicita se ituram cum vxore Marcii liberisq;, & ceteris quotquot comitari vellent coniugibus ciuium. Ita lætæ matronę, implorato deorum auxilio ne spe sua frustrarẽtur, egressæ ex eius ædibus, quid egissent cõsulibus nuntiauerunt. qui laudata illarũ voluntate, senatuq; conuocato, retulerunt de illarum profectione, & an permittẽda esset rogauerunt sententias: multaq; a multis verba super hoc facta sunt, & vsq; in vesperã protracta consultatio. quidã enim non paruum esse periculũ demonstrabãt, si mulieres vna cum liberis in castra hostium ire sinerentur. nam si illi contempto iure supplicum & legatorũ eas retinerent, fore vt vrbe potirentur sine certamine: censebantque solas Marcii cognatas sinendas proficisci vna cum

πάντως θέλετε ἀσχημονούσας ἡμᾶς ἰδεῖν, ὑπολάβετε παρεῖναι πρὸς αὐτὸν κἀμὲ καὶ Οὐολουμνίαν, ἄγουσας τὰ παιδία· τίνας ἐγὼ πρῶτον ἡ μήτηρ ἐρῶ πρὸς αὐτὸν λόγους, καὶ τίνα δέησιν ποιήσομαι τοῦ υἱοῦ, λέγετε καὶ διδάσκετέ με. φείσασθαι παρακαλῶ τῶν ἑαυτοῦ πολιτῶν, ὑφ' ὧν ἐκ τῆς πατρίδος ἐξελήλαται καὶ μηδὲν ἀδικῶν; οἰκτίρμονα δὲ καὶ συμπαθῆ πρὸς τοὺς δημοτικοὺς γενέσθαι, παρ' ὧν οὔτε ἐλέους μετέσχεν, οὔτε συμπαθείας; ἐγκαταλιπεῖν δὲ ἄρα καὶ προδοῦναι τοὺς ὑποδεξαμένους αὐτοῦ τὴν φυγὴν, οἳ πολλὰ καὶ δεινὰ πεπονθότες ὑπ' αὐτοῦ πρότερον, οὐ πολεμίων μῖσος, ἀλλὰ φίλων καὶ συγγενῶν εὔνοιαν ἀπεδείξαντο; τίνα ψυχὴν λαβοῦσα ἀξιώσω τὸν υἱὸν τὰ μὲν ἀπολέσαντα φιλεῖν, τὰ δὲ σώσαντα ἀδικεῖν; οὐκ εἰσὶν οὗτοι λόγοι ὑγιαινούσης μητρὸς πρὸς υἱὸν, οὐδὲ γυναικὸς ἃ δεῖ λογιζομένης πρὸς ἄνδρα. μηδὲ ὑμεῖς βιάζεσθε, γυναῖκες, ἃ μήτε πρὸς ἀνθρώπους δίκαιά ἐστι, μήτε πρὸς θεοὺς ὅσια, ταῦτα ἡμᾶς αἰτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἄφετε τὰς ἐλεεινάς, ὡς πεπτώκαμεν ὑπὸ τῆς τύχης, κεῖσθαι ταπεινάς, μηδὲν ἔτι πλέον ἀσχημονούσας. παυσαμένης δὲ αὐτῆς, τοσοῦτος ὀδυρμὸς ἐκ τῶν γυναικῶν ἐγένετο, καὶ τηλικαύτη κατέσχε τὴν οἰκίαν οἰμωγὴ, ὥστε ἐπὶ πολὺ μέρος ἐξακουσθῆναι τῆς πόλεως τὴν βοὴν, καὶ μεστοὺς 380
γενέσθαι τοὺς ἐγγὺς τῆς οἰκίας στενωποὺς ὄχλου. ἔπειτα ἥ τε Οὐαλερία πάλιν ἑτέρας ἐξέτεινε μακρὰς καὶ συμπαθεῖς δεήσεις, αἵ τε ἄλλαι γυναῖκες αἱ κατὰ φιλίαν ἢ συγγένειαν ἑκατέρᾳ τῶν γυναικῶν προσήκουσαι, καὶ παρέμενον λιπαροῦσαί τε καὶ γονάτων ἁπτόμεναι. ὥστε οὐκ ἔχουσα ὅ τι πάθῃ πρὸς τοὺς ὀδυρμοὺς αὐτῶν καὶ τὰς πολλὰς δεήσεις, εἶξεν ἡ Οὐετουρία, καὶ τέλος ἀπῄει τὴν πρεσβείαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ποιησομένη ἐν ὑπέσχετο, τήν τε γυναῖκα τοῦ Μαρκίου παραλαβοῦσα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τῶν ἄλλων πολιτίδων τὰς βουλομένας. αἱ μὲν δὴ περιχαρεῖς γενόμεναι, καὶ τοὺς θεοὺς ἐπικαλεσάμεναι συλλαβέσθαι σφίσι τῆς ἐλπίδος, ἀπῄεσαν ἐκ τῆς οἰκίας, καὶ προσήγγειλαν τὰ γενόμενα τοῖς ὑπάτοις. οἱ δὲ τὴν προθυμίαν αὐτῶν ἐπαινέσαντες συνεκάλουν τὴν βουλὴν, καὶ περὶ τῆς ἐξόδου τῶν γυναικῶν, εἰ συγχωρητέον αὐταῖς, γνώμην ἐπυνθάνοντο. πολλοὶ μὲν οὖν καὶ παρὰ πολλῶν ἐλέχθησαν λόγοι, καὶ μέχρι τῆς ἑσπέρας διετέλεσαν, ὅ τι χρὴ ποιεῖν. οἱ μὲν γὰρ, οὐ μικρὸν ἀπέφαινον τῇ πόλει κίνδυνον εἶναι, γυναῖκας ἅμα τέκνων εἰς πολεμίων στρατόπεδον πορευομένας ἐᾶσαι. εἰ γὰρ αὐτοῖς ὑπεριδοῦσι τῶν νενομισμένων ὁσίων περί τε πρεσβείας καὶ ἱκεσίας δόξειε μηκέτι προΐεσθαι τὰς γυναῖκας, ἀμαχητὶ σφῶν ἁλώσεσθαι τὴν πόλιν. ἠξίουν τε αὐτὰς μόνον ἐᾶσαι τὰς προσηκούσας τῷ Μαρκίῳ γυναῖκας ἅμα τοῖς τέκνοις αὐτοῦ

πορεύο-

πορευομένας. ἕτεροι δὲ οὐδὲ ταύταις ᾤοντο δεῖν ἐπιτρέπειν τὴν ἔξοδον, ἐπιμελῶς δὲ καὶ ταύτας παρῄνουν φυλάττειν, ὅμηρα νομίσαντας ἔχειν παρὰ τῶν πολεμίων, ἕνεκα τοῦ μηδὲν τὴν πόλιν αἴσχιστον ὑπ' αὐτῶν παθεῖν. οἱ δὲ πάσαις συνεβούλευον συγχωρῆσαι ταῖς βουλομέναις γυναιξὶ τὴν ἔξοδον, ἵνα σὺν μείζονι ἀξιώματι αἱ τῷ Μαρκίῳ προσήκουσαι ποιήσωνται τὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος δέησιν. τοῦ δὲ μηδὲν αὐταῖς συμβήσεσθαι δεινὸν ἐγγυητὰς ἀπέφαινον ἐσομένους, θεοὺς μὲν πρῶτον, οἷς καθοσιώσασαι τὰς ἱκεσίας ποιήσονται· ἔπειτα τὸν ἄνδρα αὐτὸν πρὸς ὃν ἔμελλον πορεύεσθαι, πάσης ἀδίκου τε καὶ ἀνοσίου πράξεως καθαρὸν καὶ ἀμίαντον ἐσχηκότα τὸν βίον. ἐνίκα δ' ὅμως ἡ συγχωροῦσα γνώμη ταῖς γυναιξὶ τὴν ἔξοδον, μέγιστον ἀμφοῖν ἐγκώμιον ἔχουσα, τῆς μὲν βουλῆς τοῦ φρονίμου, ὅτι τὰ κράτιστα καὶ γενησόμενα προεῖδε, οὐδὲν ὑπὸ τοῦ κινδύνου τηλικούτου ὄντος ἐπιταραχθεῖσα· τοῦ δὲ Μαρκίου τῆς εὐσεβείας, ὅτι πολέμιος ὤν, ἐπιστεύετο μηδὲν ἀσεβήσειν εἰς τὸ ἀσθενὲς τῆς πόλεως μέρος, κύριος αὐτοῦ καταστάς. ὡς δὲ τὸ προβούλευμα ἐγράφη, προελθόντες οἱ ὕπατοι εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ συναγαγόντες ἐκκλησίαν, σκότους ὄντος ἤδη, τὰ δόξαντα τῷ συνεδρίῳ διεσάφησαν, καὶ προεῖπον ἥκειν ἅπαντας ἕωθεν ἐπὶ τὰς πύλας, προπέμψοντας ἐξιούσας τὰς γυναῖκας· αὐτοὶ δὲ τῶν κατεπειγόντων ἔλεγον ἐπιμελήσεσθαι. ὅτε δὲ ἤδη περὶ τὸν ὄρθρον ἦν, αἱ μὲν γυναῖκες ἄγουσαι τὰ παιδία μετὰ λαμπάδων ἧκον ἐπὶ τὴν οἰκίαν, καὶ παραλαβοῦσαι τὴν Οὐετουρίαν, προῆλθον ἐπὶ τὰς πύλας· οἱ δὲ ὕπατοι ζεύγη τε ἡμιόνων ὀρικὰ, καὶ ἁμάξας, καὶ τὰ ἄλλα φορεῖα ὡς πλεῖστα παρασκευασάμενοι, καθεζομένας αὐτὰς προὔπεμπον ἄχρι πολλοῦ. παρηκολούθουν δὲ αὐταῖς οἵ τε ἐκ τοῦ συνεδρίου καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν συχνοὶ συνεχεῖς, καὶ ἐπαίνοις καὶ δεήσει τὴν ἔξοδον ἐπιφανεστέραν αὐταῖς ποιοῦντες. ὡς δ' εὐσύνοπτοι πόρρωθεν ἔτι προσιοῦσαι τοῖς ἐκ τοῦ χάρακος αἱ γυναῖκες ἐγένοντο, πέμπει τῶν ἱππέων τινὰς ὁ Μάρκιος, κελεύσας μαθεῖν τίς ἐστιν ὁ προσιὼν ὄχλος ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τί παραγένοιντο. μαθὼν δὲ παρ' αὐτῶν ὅτι
381 Ῥωμαίων αἱ γυναῖκες ἥκουσιν ἐπαγόμεναι παιδία, προηγεῖται δ' αὐτῶν ἥ τε μήτηρ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα, πρῶτον μὲν ἐθαύμασε τῆς τόλμης τὰς γυναῖκας, εἰ γνώμην ἔσχον εἰς χάρακα πολεμίων ἄτερ ἀνδρῶν φυλακῆς ἐλθεῖν, ἄγουσαι τὰ τέκνα, οὔτε αἰδοῦς ἔτι τῆς ἁρμοττούσης γυναιξὶν ἐλευθέραις καὶ σώφροσι προνοούμεναι, τὸ μὴ ἐν ἀνδράσιν ἀσυνήθεσιν ὁρᾶσθαι, οὔτε κινδύνων λαβοῦσαι δέος, οἷς ἀναρριπτεῖν ἔμελλον, εἰ τὰ συμφέροντα πρὸ τῶν δικαίων ἑλομένοις σφίσι δόξειε κέρδος αὐτὰς ποιήσασθαι καὶ ὠφέλειαν. ἐπεὶ δ' ἐγγὺς ἦσαν, ὑπαντᾶν τῇ μητρὶ προελ-

liberis. Alii ne his quidē permittendū exitū; sed diligenter asseruādas, velut obsides & hostiū pignora, quo minus in vrbem sæuirēt. Rursum alii suadebant omnib. quæ vellent permittendum exitum, vt maiore cū dignitate Marcii cognatæ perfungerentur deprecatione pro patria. quas nihil mali passuras, sponsores ostēdebant primum deos, sub quorū tutela supplicaturæ essent: deinde virū ipsum quem adirent, qui vitā nullo vmquam iniusto & impio facinore polluisset. Hæc sententia vicit, magna cū laude tū senatus prudentiæ, qui optime in futurum prospexisset, nihil deterritus periculi magnitudine: tū pietatis Marcii, de quo hoste fuisset opinio nihil patraturum impiū in imbellē ciuitatis partem quæ se ipsius potestati permitteret. Senatuscōsulto facto cōsules ꝓgressi in comitiū, concionem aduocāt cum iā cōtenebrasset: expositisque senatus placitis, edicunt vt omnes mane præsto sint ad portam, & deducāt mulieres ꝓficiscentes: se *interim* curaturos necessaria. Sub lucē matronæ pueros secū habentes, cum facib. accesserunt ædes Veturiæ, eaq; assumpta ꝓcesserunt ad portā. Consules, q. mulas iugales, plaustra, aliaq; vehicula quā plurima præparauerāt, impositas istis vehiculis ꝓsecuti sunt per satis longū viç spatium. & assectabantur eas tū e senatu tum e reliquis ciuib. continua serie multi; assiduisq; laudib. & cōprecationibus hunc ipsis exitū reddebāt luculentiorem. Cum vero eo ꝓcessissent, vt quamquam a longe, facile tamē e castris possent ꝓspici, Marcius mittit aliquot equites qui cognoscāt quænā ex vrbe egressa sit turba, & ad quid veniat: cumq; renuntiaretur, Romanas matronas aduentare cū pueris, & matrē ipsius vxoremq; cū suis pueris præcedere, primum demiratus est mulierum audaciā, quæ non dubitassent adire castra hostium absq; virorum præsidio, idq; cū pueris; nec pudore matronali retentæ, quo minus in ignotorū virorū conspectū venirent; nec periculo deterritæ, quod incurrere poterant, si apud suos ius minus valeret quam lucri ac prædæ cupiditas. Deinde cum iam prope essent, occurrere matri ex-

Legatio ad Marciū quæsita, muliebris, duce Veturia Marcii matre.

tra castra cum paucis decreuit, imperatorias secures deponere iussis lictoribus, & fasces vbi prope matrem veniretur, submittere. sic enim Romanis mos est, quoties minores magistratus obuiam fiunt maioribus: qui seruatur & hodie. ex hoc more tunc Marcius velut maiorem potestatem conuenturus, cuncta imperii sui deposuit insignia. tanta ei pietatis & reuerentiæ erga sexum cura fuit. Vbi vero conuenere, prior mater accessit ad salutandum, sordidata in morem lugentium, oculis lacrymatione tabidis, miserabilis admodum. Qua visa Marcius, immotus hactenus & rigidus, ac *velut* obfirmatus ad eluctandas quascumque molestias, non valuit amplius manere in proposito: sed abreptus humanis affectibus, amplexus est eam, salutauitque & blandissime cōpellauit: ac diu flens, *mærore* exanimatam labantemq; sustinuit & refouit. Postquā matris salutationi satis indultum est, vxorem ac liberos excipiens inquit: Bonæ mulieris officiū fecisti Volumnia, quæ apud matrem meā manseris, nec solitudinem eius deserueris: quo nihil mihi gratius potuisti facere. Post hæc vtrumque filium amplexus & (vt par erat) exosculatus, rursum se ad matrē vertit, iussitq; dicere cur aduenisset. Illa se cunctis audientibus dicturam ait: nihil enim petituram impium: rogabatq; vt quo loco multitudini ius dicere soleret, ibi consideret. Pergratum id fuit Marcio; vt qui putaret se honestius responsurum coram multitudine, nec defuturas iustas rationes quibus occurreret matris precibus. a Ergo ad imperatorium tribunal progressus, primum iussit lictores inde sellam in pauimentum transferre: indignum ratus e sublimiore loco, & pro potestate, cum matre agere. Deinde nobilissimis ducum & centurionum adhibitis in consessum, & admissis quicumque adesse cuperent, matri fecit dicēdi copiam. Tum Veturia, adstare iussis coniuge Marcii liberisq;, & Romanarum matronarum nobilissimis, primū diu fleuit humi defixis oculis, magnamq; ipsa specie præsentibus miserationem mouit. deinde vbi ad se rediit, sic locuta est: Hæ mulieres, fili Marci, cogitantes insolentiā & ceteras calamitates quas

θὼν ἐκ τοῦ χάρακος ἔγνω σὺν ὀλίγοις, τούς τε πελέκεις οὓς προηγεῖσθαι τῶν στρατηγῶν ἔθος ἦν, ἀποθέσθαι κελεύσας τοῖς ὑπηρέταις, καὶ τὰς ῥάβδους, ὅταν ἐγγὺς γένηται τῆς μητρὸς, καταστεῖλαι. ταῦτα δὲ Ῥωμαίοις ἐστὶ ποιεῖν ἔθος, ὅταν ὑπαντῶσι ταῖς μείζοσιν ἀρχαῖς οἱ τὰς ἐλάττους ἀρχὰς ἔχοντες, ὡς μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γίγνεται. ἣν δὴ τότε συνήθειαν φυλάττων ὁ Μάρκιος, ὡς ἐξουσίᾳ μείζονι μέλλων εἰς ταὐτὸν ἥξειν, πάντα ἀπέθετο τὰ τῆς ἰδίας παράσημα ἀρχῆς. τοσαύτη περὶ αὐτὸν ἦν αἰδὼς καὶ πρόνοια τῆς πρὸς τὸ γένος εὐσεβείας. ἐπεὶ δὲ συνεγγὺς ἀλλήλων ἐγένοντο, πρώτη μὲν αὐτὸν δεξιωσομένη προσῆλθεν ἡ μήτηρ, πένθιμά τε ἠμφιεσμένη τρύχη, καὶ τὰς ὁράσεις ἐκτετηκυῖα ὑπὸ τῶν δακρύων, ἐλεεινὴ σφόδρα. ἣν ὁ Μάρκιος ἰδὼν, ἀτέγκτος τέως καὶ στερρὸς, οἷος ἅπασι τοῖς ἀνιαροῖς ἀντέχειν, οὐκέτι τῶν λελογισμένων φυλάττειν ἱκανὸς ἦν, ἀλλ' ᾤχετο φερόμενος ὑπὸ τῶν παθῶν ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον. καὶ περιλαβὼν αὐτὴν ἠσπάζετο, καὶ ταῖς ἡδίσταις φωναῖς ἀνεκάλει, καὶ μέχρι πολλοῦ κλαίων τε καὶ περιέπων κατεῖχεν ἐκλελυμένην καὶ ῥέουσαν ἐπὶ τὴν γῆν. ὡς δὲ τῶν ἀσπασμῶν τῆς μητρὸς ἅλις εἶχε, τὴν γυναῖκα δεξιωσάμενος ἅμα τοῖς τέκνοις, εἶπεν· Ἀγαθῆς γυναικὸς ἔργον ἐποίησας, ὦ Οὐολουμνία, μείνασα παρὰ τῇ μητρί μου· καὶ οὐκ ἐγκαταλιποῦσα τὴν ἐρημίαν αὐτῆς, ἐμοί γε πασῶν ἡδίστην κεχάρισαι δωρεάν. μετὰ ταῦτα τῶν παίδων ἑκάτερον προσαγόμενος, καὶ τοὺς προσήκοντας ἀσπασμοὺς ἀποδοὺς, ἐπέστρεψεν αὖθις πρὸς τὴν μητέρα, καὶ λέγειν ἐκέλευσε τίνος δεομένη πάρεστιν. ἡ δὲ πάντων ἀκουόντων ἔφησεν ἐρεῖν, οὐδενὸς ἀνοσίου δεήσεσθαι. παρεκάλει τε αὐτὸν ἐν ᾧ καθεζόμενος εἰώθει χωρίῳ δικάζειν τοὺς ὄχλους, ἐν τούτῳ καθίσαι. καὶ ὁ Μάρκιος ἀσμένως τὸ ῥηθὲν ἐδέξατο, ὡς δὴ περιουσίᾳ τε τῶν δικαίων πρὸς τὴν ἔντευξιν αὐτῆς χρησόμενος, καὶ ἐν καλῷ ποιούμενος τοῖς ὄχλοις τὴν ἀπόκρισιν. ἐλθὼν δὲ ἐπὶ τὸ στρατηγικὸν βῆμα, πρῶτον μὲν ἐκέλευσε τοῖς ὑπηρέταις καθελεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὸν δίφρον, καὶ θεῖναι χαμαί· μητρὸς οὐκ οἰόμενος ὑψηλότερον δεῖν τόπον ἔχειν, οὐδὲ ἐξουσίᾳ χρῆσθαι κατ' ἐκείνης οὐδεμιᾷ. ἔπειτα παρακαθισάμενος τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν τε ἡγεμόνων καὶ λοχαγῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἐάσας παρεῖναι τὸν βουλόμενον, τὴν μητέρα ἐκέλευσε λέγειν. καὶ ἡ Οὐετουρία παραστησαμένη τήν τε γυναῖκα τοῦ Μαρκίου, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τὰς ἐπιφανεστάτας τῶν ἐν Ῥώμῃ γυναικῶν, πρῶτον μὲν ἔκλαιεν εἰς τὴν γῆν ὁρῶσα μέχρι πολλοῦ, καὶ πολὺν ἐκίνησεν ἐκ τῶν παρόντων ἔλεον. ἔπειτα ἀναλαβοῦσα αὑτὴν, ἔλεξεν· Αἱ γυναῖκες, ὦ τέκνον Μάρκιε, τὰς ὕβρεις ἐνθυμούμεναι, καὶ τὰς ἄλλας συμφορὰς τὰς

συμ-

συμβησομένας αὐταῖς, ἐὰν ἡ πόλις ἡμῶν ὑπὸ τοῖς
πολεμίοις γένηται, πᾶσαν ἄλλην ἀπογνοῦσαι βοήθειαν,
ἐπειδὴ τοῖς ἀνδράσιν αὐτῶν ἀξιοῦσι διαλύσασθαι τὸν
πόλεμον, αὐθάδεις καὶ σκληρὰς ἔδωκας ἀποκρίσεις,
ἄγουσαι τὰ τέκνα, καὶ τοῖς πενθίμοις τούτοις ἠμφιεσμέ-
382 ναι ῥάκεσι, κατέφυγον ἐπ' ἐμὲ τὴν σὴν μητέρα, καὶ
Οὐολουμνίαν τὴν σὴν γυναῖκα, δεόμεναι μὴ περιι-
δεῖν αὐτὰς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις κακῶν ὑπὸ
σοῦ παθούσας, οὐδὲν μὲν οὔτε μεῖζον οὔτ' ἔλαττον εἰς
ἡμᾶς ἐξαμαρτοῦσαι, πολλὴν δὲ καὶ ὅτε εὐτυχοῦμεν,
εὔνοιαν ἐπιδειξάμεναι, καὶ ὅτε ἐπταίσαμεν, συμ-
πάθειαν. ἔχομεν γὰρ αὐταῖς μαρτυρεῖν, ἐξ οὗ σὺ ἀπῆ-
ρας ἐκ τῆς πατρίδος, ἡμεῖς δὲ ἔρημοι καὶ τὸ μηδὲν ἔ-
τι οὖσαι καταλελειπόμεθα, συνεχῶς τε παραγινομέναις
πρὸς ἡμᾶς, καὶ παραμυθουμέναις τὰς συμφορὰς
ἡμῶν, καὶ συναλγούσαις. τούτων δὴ λαμβάνουσαι
μνήμην ἐγώ τε καὶ ἡ σὴ γυνὴ συνοικουροῦσα μετ'
ἐμοῦ, τὰς ἱκεσίας αὐτῶν οὐκ ἀπεστράφημεν, ἀλλ' ὑ-
πεμείναμεν, ὡς ἠξίουν ἡμᾶς, ἐλθεῖν ἐπί σε, καὶ τὰς
ὑπὲρ τῆς πατρίδος ποιήσασθαι δεήσεις. ἔτι δὲ
αὐτῆς λεγούσης, ὑπολαβὼν ὁ Μάρκιος εἶπεν· Ἀ-
δυνάτων δεομένη, μῆτερ, ἐλήλυθας, ἀξιοῦσα προ-
δοῦναί με τοῖς ἐκβαλοῦσι τοὺς ὑποδεξαμένους, καὶ
τοῖς ἅπαντά με ἀφελομένοις τὰ ἐμαυτοῦ, τοὺς χα-
ρισαμένους τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν·
οἷς ἐγὼ, τὴν ἀρχὴν τήνδε παραλαμβάνων, θεούς τε
καὶ δαίμονας ἐγγυητὰς ἔδωκα, μήτε προδώσειν τὸ κοι-
νὸν αὐτῶν, μήτε προκαταλύσασθαι τὸν πόλεμον, ἐὰν
μὴ Οὐολούσκοις ἅπασι δοκῇ. θεούς τε δὴ σεβόμενος οὓς
ὤμοσα, ἀνθρώποις αἰδούμενος οἷς τὰς πίστεις ἔδω-
κα, πολεμήσω Ῥωμαίοις τὸ ἄχρι τέλους· ἐὰν δὲ
ἀποδιδῶσι τὴν χώραν Οὐολούσκοις ἣν κατέχουσιν αὐ-
τῶν βίᾳ, καὶ φίλους ποιήσωνται, πάντων αὐτοῖς με-
ταδιδόντες τῶν ἴσων, ὥσπερ Λατίνοις, διαλύσομαι
τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον· ἄλλως δὲ οὔ. ὑμεῖς μὲν οὖν,
ὦ γυναῖκες, ἄπιτε, καὶ λέγετε τοῖς ἀνδράσι ταῦ-
τα, καὶ πείθετε αὐτοὺς μὴ φιλοχωρεῖν τοῖς ἀλλοτρίοις
ἀδίκως, ἀλλ' ἀγαπᾶν ἐὰν τὰ ἑαυτῶν ἔχειν τις ἐᾷ·
μηδ' ὅτι πολέμῳ λαβόντες ἔχουσι τὰ Οὐολούσκων,
περιμένειν ἕως πολέμῳ πάλιν αὐτὰ ὑπὸ τούτων ἀ-
φαιρεθῶσιν. οὐ γὰρ ἀπαρκέσει τοῖς κρατοῦσι, τὰ ἑ-
αυτῶν μόνον ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν κρατηθέν-
των ἴδια ἀξιώσουσιν ἔχειν. ἐὰν δὲ περιεχόμενοι τῶν
μηδὲν προσηκόντων αὐτοῖς, πᾶν ὁποιονοῦν πάσχειν ὑ-
πομένωσι, φυλάττοντες τὸ αὔθαδες, ἐκείνους αἰτιᾶ-
σθε τῶν καταληψομένων κακῶν, οὐ Μάρκιον, οὐδὲ
Οὐολούσκους, οὐδὲ ἄλλων ἀνθρώπων οὐδένα. σοῦ δὲ, ὦ

sustinere cogerentur si vrbs in hostiũ manus veniret, desperata omni ope alia, quandoquidem viris earum pacem petentibus *nimis* dure ac superbe respondisti, adductis secum suis pueris, & pannis hisce amictæ lugubribus, confugerunt ad me tuam matrem, & Volumniam tuã vxorem; rogãtes ne se in maximis & grauissimis calamitatibus, quibus abs te *ac tuis* afficerentur, negligeremus; cum nulla nos nec paruo nec magno delicto vnquam læserint; sed magnam nobis tum in prosperis beneuolentiam, tum in aduersis condolentiam exhibuerint. hoc enim testari possumus, ex quo tu e patria discessisti, nosque desolatæ & in nihilũ redactæ sumus, eas assidue ad nos ventitasse, nostrisque calamitatibus & condoluisse, & solatia præbuisse. Quorũ officiorum memores ego & vxor tua, domesticæ vitæ mihi socia, preces earum non auersatæ, sustinuimus ita vt rogarũt ad te venire, & deprecari pro patria. Hic Marcius orationẽ eius interrumpens, Rem, inquit, impossibilem petis mater, vt illis qui me expulerunt, meque meis omnibus exuerũt, prodam hos qui me exceperunt, bonisq; inter homines maximis benigne affecerunt; quib. ego, cum imperium hoc capesserem, deos geniosque sponsores dedi, me neq rempublicã eorum proditurum, nec pacem hosti daturum, nisi ex consensu Volscorum omnium. Proinde tum deorum metu quos iuraui, tum hominum reuerentia quibus fidem dedi, cum populo Rom. debellabo. Quodsi Volscis agros per vim ereptos restituerint, & in amicitiã receptis æquale omnium ius, perinde vt Latinis, impertiuerint, pax eis dabitur; aliter vero non. Vos igitur matronæ abite, & dicite hæc maritis vestris, & suadete ne delectẽtur vsurpãdis per iniuriam alienis *ditionibus*, sed contenti sint si detur frui ꝓpriis: nec exspectent dũ Volsci bello adempta eodẽ belli iure recipiãt. Victores enim nõ satis putabunt sua recepisse, sed & victorũ bona sibi vindicare volẽt. Qui si peruicacia solita retinẽtes quæ nihil ad se pertinent, malẽt quiduis perpeti, illis imputate ventura mala; nõ Marcio, nõ Volscis, nõ cuiquam aliorum mortaliũ. Te vero

mater vicissim filius oro, ne sis mihi auctor facinoris iniusti iuxta atq; impii, neve stes pro infensissimis vtriq; nostrũ inimicis, & hostes ducas eos qui maxima tibi necessitudine sunt cõiuncti: sed mecũ mane, vt æquum est; & eandẽ quam ego patriã incole, & domum posside; meisq; honorib. & mea gloria *mecum* fruere; & eosdẽ mecum amicos habe, eosdẽ cognatos; eosdem etiã hostes. Depone iam luctum istum, quem ob meum exsiliũ pertulisti misera, & habitũ istum ceu pœnã gestare desine. mihi enim, mea mater, cetera supra spẽ & supra votum contigerunt deorum atq; hominũ benignitate: tui vero cura, cui nõ refero in senectute nutricãdi gratiam, intabescens pectori, hanc mihi vitam totq; bonorum fructum acerbũ efficit. Quodsi meas partes sequi meorumq; omniũ particeps esse volueris, nihil mihi ad summam felicitatem deerit, quę potest homini contingere. Finita oratione Veturia paululum moráta, donec *scilicet* circumstantium acclamationes, quibus diu multumq; laudabatur Marcius, conquieuissent, sic locuta est: Ego vero, Marci fili, nec vt Volscos prodas postulo, qui exsulem te receperunt, & tum aliis ornarunt honoribus, tum copiarum suarũ tibi crediderunt imperium: nec volo vt priuatim pacem facias absq; cõsensũ publico, cõtempta pactorũ & iuramenti fide, qua te illis astrinxisti cũ sumeres imperium: nec credas matri tuæ sic mẽtem deos ademisse, vt vnico & dilecto filio turpe aliquid & impiũ suadeat: sed rogo vt de cõmuni gentis sentẽtia bellum deponas, auctoritate tua Volscis inductis ad æquas conditiones, & pacem quæ vtriq; genti honesta sit. id quod fieri poterit, si nunc abducto exercitu in vnum annũ concedas inducias. eo tẽporis spatio licebit legatis vltro citroque commeantibus de amicitia vera & firma pace agere. certo enim scito, populum Romanũ, quoad salua ipsius existimatione fieri poterit, omnia benigne cõcessurum verbis & precibus: quodsi quis vi cogat, vt tu nunc vis, nihil largiturum nec magnum nec paruum; vt tum ex aliis multis cognoscere potes, tum ex iis quæ nouissime Latinis sunt concessa postquam ab armis discessere.

μῆτερ, ἐν μέρει πάλιν υἱὸς ὢν ἐγὼ δέομαι μὴ παρακαλεῖν εἰς ἀνοσίους πράξεις καὶ ἀδίκους, μηδὲ μετὰ τῶν ἐχθίστων ἐμοί τε καὶ σεαυτῇ τεταγμένην, πολεμίους ἑαυτῆς ἡγεῖσθαι τοὺς ἀναγκαιοτάτους· ἀλλὰ παρ' ἐμοὶ γινομένην, ὥσπερ ἐστὶ δίκαιον, πατρίδα τε νέμεσθαι ἣν ἐγὼ νέμομαι, καὶ οἶκον ὃν ἐγὼ κέκτημαι, τιμάς τε καρποῦσθαι τὰς ἐμὰς, καὶ δόξης ἀπολαύειν τῆς ἐμῆς, τοὺς αὐτοὺς ἡγουμένην φίλους τε καὶ συγγενεῖς, καὶ πολεμίους οὕσπερ ἐγώ· ἀποθέσθαι τε ἤδη τὸ πένθος, ὃ διὰ τὰς ἐμὰς ὑπέμεινας ὦ ταλαίπωρε φυγὰς, καὶ παύσασθαι τιμωρουμένην τῷ σχήματι τούτῳ. ἐμοὶ γὰρ τὰ μὲν ἄλλα, ὦ μῆτερ, ἀγαθὰ, κρείττονα ἐλπίδων καὶ μείζονα εὐχῆς παρὰ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ἀπήντηται· ἡ δὲ περί σου φροντὶς, ᾗ τὰς γηροβοσκοὺς οὐκ ἀπέδωκα χάριτας, ἐντετηκυῖα τοῖς σπλάγχνοις, πικρὸν ἐποίει καὶ ἀνόνητον ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν τὸν βίον. εἰ δὲ σὺν ἐμοὶ τάξεις σεαυτὴν, καὶ τὴν ἐμὴν κοινωνεῖν ἐθελήσεις ἁπάντων, οὐδενὸς ἔτι μοι δεήσει τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν. παυσαμένου δ' αὐτοῦ, μικρὸν ἡ Οὐετουρία ἐπισχοῦσα χρόνον, ἕως ὁ τῶν περιεστηκότων ἔπαινος ἐπαύσατο, πολύς τε καὶ μέχρι πολλοῦ γινόμενος, λέγει πρὸς αὐτόν· Ἀλλ' ἔγωγέ σε, ὦ Μάρκιε τέκνον, οὔτε προδότην Οὐολούσκων γενέσθαι ἀξιῶ, οἵ σε φυγάδα ὑποδεξάμενοι, τοῖς τε ἄλλοις ἐτίμησαν, καὶ τὴν ἑαυτῶν ἡ- 383 γεμονίαν ἐπίστευσαν· οὔτε παρὰ τὰς ὁμολογίας καὶ τοὺς ὅρκους οὓς ἔδωκας αὐτοῖς, ὅτε τὰς δυνάμεις παρελάμβανες, ἄνευ κοινῆς γνώμης ἰδίᾳ καταλύσασθαι τὴν ἔχθραν βούλομαι· μηδὲ ὑπολάβῃς τὴν σεαυτοῦ μητέρα τοσαύτης ἀναπεπλῆσθαι θεοβλαβείας, ὥστε τὸν ἀγαπητὸν καὶ μόνον υἱὸν εἰς αἰσχρὰς καὶ ἀνοσίους πράξεις παρακαλεῖν· ἀλλὰ μετὰ κοινῆς γνώμης ἀποστῆναί σε ἀξιῶ τοῦ πολέμου, πείσαντα τοὺς Οὐολούσκους μετριάσαι περὶ τὰς διαλλαγὰς, καὶ ποιήσασθαι τὴν εἰρήνην ἀμφοτέροις τοῖς ἔθνεσι καλὴν καὶ πρέπουσαν. τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν, εἰ νῦν μὲν ἀναστήσας τὴν στρατιὰν ἀπαγάγοις, ἐνιαυσίους ποιησάμενος ἀνοχάς· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτῳ χρόνῳ πρέσβεις ἀποστέλλων τε καὶ δεχόμενος, ἀληθῆ φιλίαν πράττοις καὶ διαλλαγὰς βεβαίας. καὶ εὖ ἴσθι· Ῥωμαῖοι μὲν ὅσα μήτε τὸ ἀδύνατον, μήτε ἄλλη τις ἀδοξία προσπεσοῦσα κωλύσει, πάντα ὑπομενοῦσι πράττειν λόγῳ καὶ παρακλήσει πειθόμενοι· ἀναγκαζόμενοι δὲ, ὥσπερ σὺ νῦν ἀξιοῖς, οὐδὲν ἄν ποτε χαρίσαιντο ὑμῖν οὔτε μεῖζον οὔτε ἔλαττον, ὡς ἐξ ἄλλων τε πολλῶν πάρεστί σοι καταμαθεῖν, καὶ τὰ τελευταῖα, ἐξ ὧν Λατίνοις συνεχώρησαν ἀποστᾶσιν ἀπὸ τῶν ὅπλων.

Οὐολού-

» Οὐολοῦσκοι δὲ πολὺ τὸ αὔθαδες ἔχουσιν, ὡς συμβαίνει τοῖς μεγάλα εὐτυχήσασιν. ἐὰν διδάσκῃς αὐτούς, ὅτι πᾶσα μὲν εἰρήνη παντός ἐστι πολέμου κρείττων, σύμβασις δὲ φίλων, κατὰ τὸ ἑκούσιον γινομένη τρόπον, τῶν ὑπ' ἀνάγκης συγχωρηθέντων βεβαιοτέρα· καὶ ὅτι σωφρόνων ἐστὶν ἀνθρώπων, ὅταν μὲν εὖ πράττειν δοκῶσι, ταμιεύεσθαι τὰς τύχας· ὅταν δὲ εἰς ταπεινὰς καὶ φαύλους ἔλθωσι, μηδὲν ὑπομένειν ἀγεννές· καὶ τὰ ἄλλα ὅσα εἰς ἡμερότητα καὶ ἐπιείκειαν ἐπαγωγὰ παιδεύματα εὕρηται λόγων, οὓς ὑμεῖς οἱ τὰ πολιτικὰ πράττοντες μάλιστα ἴστε, τοῦ τε αὐχήματος ἐφ' οὗ νῦν εἰσιν, ἑκόντες ὑποβήσονται, καὶ ποιήσουσιν ἐξουσίαν σοι τοῦ πράττειν ὅ τι ἂν αὐτοῖς ὑπολαμβάνῃς συνοίσειν. ἐὰν δὲ ἀντιπράττωσί σοι, καὶ τοὺς λόγους μὴ προσδέχωνται, ταῖς διά σε καὶ τὴν ἡγεμονίαν τὴν σὴν γινομέναις περὶ αὐτοὺς τύχαις, ὡς ἀεὶ διαμενούσαις ἐπαιρόμενοι, τῆς στρατηγίας αὐτοῖς ἀφίστασο φανερῶς, καὶ μήτε προδότης γίνου τῶν πεπιστευκότων, μήτε πολέμιος τῶν ἀναγκαιοτάτων· ἀσεβὲς γὰρ ἑκάτερον. ταῦτα ἥκω δεομένη σου γενέσθαι μοι παρὰ σοῦ, Μάρκιε τέκνον, οὔτε ἀδύνατα ὡς σύ φῂς, πάσης τε ἀδίκου καὶ ἀνοσίου συνειδήσεως καθαρά. φέρε, ἀλλὰ δόξαν αἰσχρὰν οἴσεσθαι δέδοικας, ἐὰν ἃ παρακαλῶ σε πράττῃς, ὡς ἀχάριστος εἰς τοὺς εὐεργέτας ἐξελεγχθησόμενος, οἵ σε πολέμιον ὄντα ὑποδεξάμενοι, πάντων μεταδεδώκασιν ὧν τοῖς φύσει πολίταις μέτεστιν ἀγαθῶν. ταῦτα γάρ ἐστιν ἃ μεγάλα ποιεῖς τοῖς λόγοις ἀεί. οὐκ ἀποδέδωκας οὖν αὐτοῖς πολλὰς καὶ καλὰς ἀμοιβάς, καὶ νενίκηκας ἀπείρῳ δή τινι μεγέθει κρείττονι τὰς ἐξ ἐκείνων εὐεργεσίας; οἳ ἀγαπητὸν ἡγουμένους καὶ πάντων μέγιστον ἀγαθόν, ἐὰν ἐλευθέρας οἰκῶσι τὰς πατρίδας, οὐ μόνον ἑαυτῶν κυρίους εἶναι βεβαίως παρεσκεύασας, ἀλλὰ πεποίηκας ἤδη σκοπεῖν πότερα καταλῦσαι τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἄμεινον, ἢ μετέχειν αὐτῆς ἐξ ἴσου κοινὴν καταστησαμένους πολιτείαν. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅσοις κεκόσμηκας ἐκ τοῦ πολέμου λαφύροις, καὶ πηλίκοις κεχάρισαι τοῖς συστρατευσαμένοις πλούτοις. τοὺς δὴ τοσούτοις διά σε γενομένους, καὶ ἐπὶ τηλικαύτας βεβηκότας εὐτυχίας, οὐ δοκεῖς ἀγαπήσειν οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς, ἀλλ' ὀργιεῖσθαί σοι καὶ ἀγανακτήσειν, ἐὰν μὴ καὶ τὸ τῆς πατρίδος αἷμα ταῖς χερσὶν αὐτῶν ἐπισπείσῃς; ἐγὼ μὲν οὖν οὐκ οἴομαι. ἔτι μοι καταλείπεται λόγος ἰσχυρὸς μὲν, ἐὰν
384 λογισμῷ κρίνῃς αὐτόν, ἀσθενὴς δ', ἐὰν μετ' ὀργῆς, περὶ τῆς οὐ δικαίως μισουμένης ὑπό σου πατρίδος. οὔτε γὰρ ὑγιαίνουσα καὶ τῷ πατρίῳ κόσμῳ πολιτευομένη, τὴν οὐ δικαίαν κατὰ σοῦ κρίσιν ἐξήνεγκεν, ἀλλὰ νοσοῦσα, καὶ ἐν

Volsci, vt in magna felicitate solet fieri, valde ferociũt. quos si doceas qualemcumque pacem quouis bello potiorem esse, & sponte conciliatas amicitias coactis firmiores; esseq; prudentum virorum, rebus prospere succedentib. moderate fortuna vti: contra in afflictis ad nihil inhonestum se demittere: hæc & alia ad lenitatem & æquitatẽ inducentia monita si suggeras, quæ non ignota sunt vobis rerump. administratoribus, facile ponent istam ferociam, & arbitrio tuo committent vt agas quæ in rem ipsorum fore videbuntur. Quod si difficiles se præbeãt, nec admittant tua monita, elati rebus tuo ductu gestis, perinde ac si fortunam perpetuo sint habituri propitiã, palam depone imperium, ne vel proditor fias eorum qui fide nituntur tua, vel hostis coniunctorum arctissimis necessitudinibus. nam vtrumque est impium. Hęc precatura veni ad te Marci fili, non impossibilia, sicut tu ais; sed quæ salua pietatis ac iustitiæ conscientia possis facere. At infamiam times si locum des meis precibus; auditurus ingratus erga benemeritos, qui te hostem *hospitio* exceperint, & in consortium omnium eorum quæ natiuis ciuibus cõmunicantur, admiserint. hæc sunt enim quæ verbis tãtopere semper extollis. Ergo nõ sat multas illis & luculentas retulisti gratias, & accepta ab illis beneficia infinito meritorum numero superasti? quos, cum hactenus nil gratius nec optatius habuerint q̃ in libera patria viuere, non solum in hac facultate constabiliuisti, sed in tãtum etiã euexisti, vt ambigant vtrum imperium Romanũ delere sit satius, an constituta communi republica, æquo iure in eo viuere. Taceo quot & quãtis belli spoliis eos exornaris, quãtisq; milites opib. ditaris. Et hos tantis per te felicitatib. adauctos, putas non fore cõtentos præsentibus bonis, sed succensuros, & indignaturos nisi patriæ sanguine manus eorum perfuderis? Ego certe non puto. Superest etiam dicẽdum quiddã, si rationem in iudicium adhibeas, multum apud te valiturum; sin iram, parum; de iniusto odio quo persequeris patriã: quæ neque sana erat, aut institutis patriis regebatur, quando de te iniqua tulit suffragia; sed morbo laborabat, ma-

gnaq; tempestate iactabatur; neq; totius ea tunc fuit sententia, sed peioris partis præfectos nequissimos sequentis. Immo etiamsi non a pessimis tantum, sed a ceteris etiam omnibus, vt inutilis reip. expulsus fuisses, tamē ne sic quidem memores in patriam iras deberes effundere. nam & aliis multis optimo animo remp. gerentibus idem vsu venit: rariq; sunt in rebuspubl. quorum virtuti enitescenti non aduersetur iniqua æmulorū inuidia. moderate tamē (Marci) ferūt hęc viri generosi, vt casus humanos, deliguntq; sibi domiciliū vbi patriam nil offendāt. Fecit hoc Tarquinius Collatinus, (vt domesticū & satis idoneū exemplum afferam) is qui ciues cum primis a tyrannide liberauit: deinde ad populū traductus quasi tyrānos in reditu obtinendo iuuaret, & ob hoc pulsus e patria, non recondidit iram, nec cū tyrannis arma ingratis ciuibus intulit, quo facto verisimiliorē fecisset calumniam: sed in veterē nostram patriam Lauinium se cōtulit, ibiq; vitæ reliquū exegit, nihilo iniquior patriæ. Sed fac licere læsis nullo discrimine, siue ab inimicis iniuriam acceperint, siue ab amicis, pari in omnes ira debacchari: an non satis pœnarum exegisti ab iniquis iudicibus? fertilissimos eorum fundos fecisti pecorib. compascuos; vrbesque socias, multis laboribus *olim* sub imperiū redactas, deuastasti: & iam tertium annum intra mœnia cohibitos haud leui commeatuū inopia pressisti. nunc vrbem ipsam fera & insana ira impetis, eamque diruere & in seruitutem redigere satagis. & nec venientes a senatu legatos, absolutionem criminis reditumque in patriam offerentes, viros amicos & bonos, es reueritus; nec sacerdotes postremo ab vniuerso populo missos, viros senes & veneranda deorū *sacra* præferētes, admisisti: sed hos quoq; repulisti, superbo & imperioso respōso haud secus ac victis dato. Equidē non possum laudare hunc tam superbum & immitem, tamque humanitatis limites excedentem rigorem iuris, cum videam omnibus hominibus in mutuis offensionibus hoc comparatum refugium, vt pars quæ læsit, ad eā quæ læsa est, humilis & supplex cū delictorum deprecatione confugiat; ritu a diis ipsis instituto:

πολλῷ κλύδωνι σαλευομένη, οὔτε ἅπασα τότε τὴν αὐτὴν γνώμην εἶχεν, ἀλλὰ τὸ κακὸν ἐν αὐτῇ μέρος πονηροῖς προστάταις χρησάμενον. εἰ δὲ δὴ μὴ τοῖς κακίστοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἔδοξε ταῦτα, καὶ ὡς οὐ τὰ κράτιστα πολιτευόμενος ἀπηλάθης ὑπ' αὐτῶν, οὐδ' οὕτως σοι προσῆκεν μνησικακεῖν πρὸς τὴν πατρίδα. πολλοῖς γὰρ δὴ καὶ ἄλλοις τῶν ἀπὸ τοῦ βελτίστου πολιτευομένων τὰ παραπλήσια συνέβη παθεῖν, καὶ σπάνιοι δή τινές εἰσιν οἷς οὐκ ἀντέπνευσε πρὸς τὴν δοξοῦσαν ἀρετὴν φθόνος ἐκ τῶν συμπολιτευομένων ἀδίκως. ἀλλ' ἀνθρωπίνως, ὦ Μάρκιε, φέρουσι καὶ μετρίως ἀπαυλίας οἱ γενναῖοι τὰς συμφοράς, καὶ πόλεις μεταλαμβάνουσιν ἐν αἷς οἰκήσαντες οὐδὲν λυπήσουσι τὰς πατρίδας· ὥσπερ καὶ Ταρκύνιος ἐποίησεν ὁ Κολλατῖνος ἐπικαλούμενος, ἱκανὸν παράδειγμα καὶ οἰκεῖον, ὁ συνελευθερώσας ἀπὸ τῶν τυράννων τοὺς πολίτας· ἔπειτα διαβληθεὶς πρὸς αὐτούς, ὡς συμπράττων πάλιν τοῖς τυράννοις τὴν κάθοδον, καὶ διὰ ταῦτα ἐξελαθεὶς αὐτὸς ἐκ τῆς πατρίδος, οὐκ ἐμνησικάκει πρὸς τοὺς ἐκβαλόντας αὐτόν, οὐδ' ἐπεστράτευε τῇ πόλει τοὺς τυράννους ἐπαγόμενος, οὐδ' ἐποίει τεκμήρια τῶν διαβολῶν τὰ ἔργα, ἀλλ' εἰς τὴν μητρόπολιν ἡμῶν Λαουΐνιον ἀπελθών, ἐκεῖ πάντα τὸν λοιπὸν ἐβίω χρόνον, εὔνους ὢν τῇ πατρίδι καὶ φίλος. ἔστω δὲ οὖν ὅμως, καὶ δεδόσθω τὰ δεινὰ τοῖς παθοῦσι μὴ διακρίνειν, εἴτε φίλιον εἴη τὸ κακῶς δεδρακός, εἴτε ἀλλότριον, ἀλλ' ἴσην πρὸς ἅπαντας ὀργὴν ἔχειν· ἔπειτα οὐχ ἱκανὰς εἰσπέπραξαι παρὰ τῶν ὑβρισάντων τὰς δίκας, μηλόβοτον πεποιηκὼς γῆν αὐτῶν τὴν ἀρίστην, καὶ πόλεις διαπεπορθηκὼς συμμαχίδας, ἃς πολλοῖς πόνοις κτησαμένη κατέχει, καὶ τρίτον ἤδη τοῦτο ἔτος εἰς πολλὴν τῶν ἀναγκαίων καταχεκλεικὼς ἀπορίαν; ἀλλὰ καὶ περὶ ἀνδραποδισμοῦ τῆς πόλεως αὐτῶν καὶ κατασκαφῆς τὴν ἀγριαίνουσαν καὶ μεμηνυμένην ὀργὴν προσάγεις· καὶ οὐδὲ τοὺς πεμφθέντας ὑπὸ τῆς βουλῆς πρέσβεις φέροντάς σοι τῶν τε ἐγκλημάτων ἄφεσιν, καὶ κάθοδον ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, φίλους καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐλθόντας ἐνετράπης· οὐδὲ τοὺς ἱερεῖς, οὓς τὸ τελευταῖον ἔπεμψεν ἡ πόλις, ἱερὰ στέμματα θεῶν ἔχοντας, γηραιοὺς ἄνδρας [τοὺς τῶν θεῶν σεβασμοὺς] προτείνοντας, [ἐδέξω·] ἀλλὰ καὶ τούτους ἀπήλασας, αὐθάδεις καὶ δεσποτικὰς ὡς κεκρατημένοις ἀποκρίσεις δούς. ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω πῶς ἐπαινέσω ταῦτα σκληρὰ καὶ ὑπέραυχα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐκβεβηκότα δικαιώματα, ὁρῶσα καταφυγὰς εὑρημένας ἅπασιν ἀνθρώποις καὶ παραιτήσεις ὧν ἐξαμαρτάνουσι περὶ ἀλλήλους, ἱκετείας, καὶ λιτάς, καὶ τὸ καταφυγεῖν ἐπὶ τοὺς ἠδικημένους τὸ ἀδικοῦν ταπεινόν, θεῶν ἡμῖν ταῦτα τὰ ἔθη καταστησαμένων·

ὑφ' ὧν

» ὑφ' ὧν μαραίνεται πᾶσα ὀργή, καὶ ἀντὶ τοῦ μισεῖν τὸν ἐχθρὸν, ἐλεεῖ· τοὺς δὲ αὐθαδείᾳ χρησαμένους, καὶ λιτὰς ἱκετῶν ὑβρίσαντας, ἅπαντας νεμεσωμένους ὑπὸ θεῶν, καὶ εἰς συμφορὰς καταστρέφοντας οὐκ εὐτυχεῖς. αὐτοὶ γὰρ δὴ πρῶτον οἱ ταῦτα παραστησάμενοι καὶ παραδόντες ἡμῖν θεοί, συγγνώμονες τοῖς ἀνθρωπίνοις εἰσὶν ἁμαρτήμασι, καὶ εὐδιάλλακτοι, καὶ πολλοὶ ἤδη μεγάλα εἰς αὐτοὺς ἐξαμαρτάνοντες, εὐχαῖς καὶ θυσίαις τὸν χόλον ἐξιλάσαντο· εἰ μὴ σύ, ὦ Μάρκιε, ἀξιοῖς τὰς μὲν τῶν θεῶν ὀργὰς θνητὰς εἶναι, τὰς δὲ τῶν ἀνθρώπων, ἀθανάτους. δίκαια μὲν οὖν ποιήσεις καὶ σεαυτῷ πρέποντα, καὶ τῇ πατρίδι αὐτῇ ἀφεὶς τὰ ἐγκλήματα μετανοούσῃ γε καὶ διαλλαττομένῃ, καὶ ὅσα
385 πρότερον ἀφείλετό σε, νῦν ἀποδιδούσῃ. εἰ δ' ἄρα πρὸς ἐκείνην ἀδιαλλάκτως ἔχεις, ἐμοὶ ταύτην δός, ὦ τέκνον, τὴν τιμὴν καὶ χάριν, παρ' ἧς οὐ τὰ ἐλαχίστου ἄξια ἔχεις, οὐδὲ ὧν ἀντιποιήσαιτ' ἄν τις καὶ ἕτερος, ἀλλὰ τὰ μέγιστα καὶ τιμιώτατα, καὶ οἷς ἅπαντα τὰ λοιπὰ κέκτησαι, τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν. δανείσματα γὰρ ἔχεις ταῦτα ἐμὰ, καὶ οὐκ ἀφαιρήσεταί με ταῦτα οὐθεὶς οὐ τόπος, οὐ καιρὸς, οὐδέ γε τῶν Οὐολούσκων οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων εὐεργεσίαι συμπάντων καὶ χάριτες τοσοῦτον ἰσχύσουσιν, οὐδ' ἂν οὐρανομήκεις γένωνται, ὥστε τὰ τῆς φύσεως ἐξαλεῖψαι καὶ παρελθεῖν δίκαια· ἀλλ' ἐμὸς ἅπαντα τὸν χρόνον ἔσῃ, καὶ πρὸ πάντων τὰς τοῦ βίου χάριτας ὀφειλήσεις μοι, καὶ ὧν ἂν δέωμαι, δίχα προφάσεως ὑπουργήσεις. τοῦτο γὰρ ὁ τῆς φύσεως νόμος ὥρισεν ἅπασι τοῖς αἰσθήσεως καὶ λόγου μετειληφόσι τὸ δίκαιον· ᾧ πιστεύουσα, Μάρκιε τέκνον, ἐγὼ δέομαί σου μὴ ἐπαγαγεῖν πόλεμον τῇ πατρίδι, καὶ ἐμποδὼν ἵσταμαί σοι βιαζομένῳ. ἢ πρότερον οὖν ἐμὲ τὴν ἐναντιουμένην σοι μητέρα ταῖς Ἐριννύσι προθυσάμενος αὐτοχειρίᾳ, τότε τοῦ κατὰ τῆς πατρίδος ἄρχου πολέμου· ἢ τὸ μητροκτόνον ἄγος αἰδούμενος, εἶξον τῇ σεαυτοῦ μητρὶ, καὶ δὸς, ὦ τέκνον, τὴν χάριν ἑκών. νόμον μὲν τόνδε, ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνεῖλε χρόνος, τιμωρὸν καὶ σύμμαχον ἔχουσα, οὐκ ἀξιῶ, Μάρκιε, μόνη τιμῶν, ἃς οὗτος μοι δίδωσιν, ἄμοιρος ἐκ σοῦ γενέσθαι. ἔργων δὲ χρηστῶν ὑπομνήσεις, ἵνα ἀφῶ τὸν νόμον, σκόπει πάλιν ὡς πολλὰ καὶ μεγάλα, ἥτις ὀρφανὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς καταλειφθέντα παραλαβοῦσα νήπιον, διέμενον ἐπὶ σοὶ χήρα, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς παιδοτροφίας ἀνέτλην πόνους, οὐ μήτηρ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατὴρ, καὶ ἀδελφὸς, καὶ τροφὸς, καὶ ἀδελφὴ, καὶ πάντα τὰ φίλτατά σοι γενομένη. ἐπειδὴ δ' εἰς ἄνδρας ἦλθες, ἐξόν μοι τότε ἀπηλλάχθαι τῶν φροντίδων ἑτέρῳ γημαμένην,

(sic enim quævis ira sopiri solet, & in miserationem verti odium) eos vero qui superbe supplicũ preces reiiciũt, indignationem deorum incurrere, & miseris absumi calamitatibus. nã ipsi dii, qui hæc primitus instituerunt & nobis tradiderũt, ignoscunt peccatis hominũ faciles & placabiles: & multi iam, qui grauiter in eos deliquerãt, votis ac sacrificiis iram illorum placauerunt. nisi forte tibi Marci æquum videtur, deorũ iras mortales esse, at iras hominũ immortales. Recte igitur & ex dignitate tua feceris, si patriæ culpam remiseris, pœnitenti iã, & in gratiam tecũ redeunti, ac quidquid olim tibi abstulit, nunc restituenti. Quod si erga illã es implacabilis, mihi fili hãc honoris caussa concede gratiã; a qua non minimi pretii *bona*, & quæ alius quoq; sibi vindicare possit, accepisti; sed maxima & pretiosissima, & quibus cuncta parasti cetera, *nimirum* corpus & animã. a me enim hæc mutuatus es, nullo auferẽda vel loco vel tempore: nec Volscorũ reliquorumve hominum omnium beneficia, etiam si cælum attingãt magnitudine, tantum *apud te* valere sines, vt his naturæ ius violari & aboleri patiaris: sed meus eris omni tẽpore, mihiq; omnium primæ debebis *accepta* vitæ gratiã, & sine caussatione meis obsequẽris precibus. Hanc enim legẽ natura præscripsit omnib. qui sensus & rationis sunt participes. Qua freta, Marci fili, ego te oro ne bellũ inferas patriæ; & obsisto tuæ violẽtiæ. aut igitur me priorẽ, resistẽtem tibi matrẽ, tua manu furiis macta, & tunc bellũ infer patriæ: aut matricidiũ exhorrescẽs, cede tuæ matri, & vltro dona fili hanc gratiam. Ego cũ hanc legem, quam nullum vmquã tempus aboleuit, sociam & vltricẽ habeam, indignum censeo Marci, me solam honorib. ab hac mihi concessis per te spoliari. Quam legem vt transmittam, reminiscere etiam ac cõsidera quot & quantis *praterea* beneficiis a me sis affectus: quæ te tenella ætate pupillum a patre relictum assumens, mansi vidua, educationis labores pertuli; nec matris tantum, sed patris, fratris, nutricis, sororis, omnium carissimarum necessitudinum loco tibi fui. deinde vbi virilem togam sumpsisti, cum liceret mihi relictis curis alteri nubere,

aliosq; liberos educare, & plura parare senectuti meæ præsidia, nolui; sed in eisdem mansi laribus, contēta præsenti vitæ genere, in te vno collocatis omnib. meis voluptatib. & commodis: quibus me fraudasti partim inuitus, partim spōte: fecistiq; omniū matrum miserrimā. quo enim vnquam tempore, ex quo te ad virilē ætatem perduxi, mærore aut metu carui? aut quando hilari propter te animo fui, cum viderem te bella nectētem bellis, & prœlia continuantē prœliis, alia post alia reportare vulnera? Sed forte voluptatem mihi matri afferre cœpisti, ex quo admotus es ad curam reipubl. Immo tum maxime infelix fui, cum te in mediis ciuiū seditionib. periclitantē viderē. in quibus enim maxime pollere videbaris actionibus, & plebeiis te pro optimatib. magno spiritu opponebas, hę me terrebant plurimum: dum cogitabam e quam exiguo momento dependeret humana vita: & tum auditu tum experiētia sępe cognoueram, *semper* viris illustribus aut deorum aliquam indignationem, aut hominum inuidiam aduersari. atq; ita (quod vtinam auertissent dii) vere futurorum eram vates. oppressus es ciuilis inuidiæ vi, & abreptus a patria. Quæ autem post hæc secuta est vita mea, (si licet vitam dicere, ex quo me desolatam cum hisce pueris relinquens abiisti) in his sordibus exacta est, & in his pannis lugubribus. Pro quibus omnibus hanc a te reposco gratiam, quę nec hactenus tibi molesta fui, nec futura sum in posterum, dum vixero, vt reconcilieris tuis ciuibus iam tandē, & desinas implacabiliter irasci patriæ: quod bonū vtriq; nostrum commune fuerit, non mihi soli peculiare. nam & tibi, si morem gesseris, nec grauius quidquam admiseris, pura dirisq; terrorib. libera manebit cōscientia: & mihi a cunctis ciuibꝰ, viris pariter ac mulieribus, honos habebitur; qui mihi suo comitatu nō modo viuæ hanc vitā beatam efficiet, sed etiā defunctæ (vt credere par est) immortalē gloriam pariet. & si quis locus est, qui humanas animas a corpore solutas recipiat, meam non subterraneus caliginosusq; capiet, qđ miserorum esse domiciliū perhibent; nec campi quos Lethæos nominant; sed sublimis & purus æther, in quo

καὶ ἕτερα τέκνα ἐπιθρέψαι, καὶ πολλὰς γηροβοσκοὺς ἐλπίδας ἐμαυτῇ καταλιπεῖν, οὐκ ἠβουλήθην, ἀλλ' ἔμεινα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἑστίας, καὶ τὸν αὐτὸν ἔστερξα βίον, ἐν σοὶ μόνῳ πάσας τιθεῖσα τὰς ἐμαυτῆς ἡδονάς τε καὶ ὠφελείας· ὧν ἔψευσάς με, τὰ μὲν ἄκων, τὰ δὲ ἑκὼν, καὶ πασῶν ἀτυχεστάτην ἐποίησας μητέρων. ποῖον γὰρ χρόνον, ἀφ' οὗ σε εἰς ἄνδρας ἤγαγον, ἄνευ λύπης ἢ φόβου διετέλεσα; ἢ πότε ἱλαρὰν ἔσχον ἐπί σοι ψυχὴν, πολέμους ἐπὶ πολέμοις στέλλοντα ὁρῶσά σε, καὶ μάχας ἐπὶ μάχαις ἀναιρούμενον, καὶ τραύματα ἐπὶ τραύμασι λαμβάνοντα; ἀλλ' ἐξ ὧν ἐπολιτεύου καὶ τὰ κοινὰ ἔπραττες, ἡδονήν τινα ἐκαρπωσάμην ἡ μήτηρ ἐγὼ διά σε. τότε μὲν οὖν τὰ μάλιστα ἠτύχουν, στάσεως πολιτικῆς ὁρῶσά σε χείμενον. ἐν οἷς γὰρ ἀνθεῖν ἐδόκεις πολιτεύμασι, καὶ πολὺς ἐπνεῖς ἐναντιούμενος ὑπὲρ τῆς ἀριστοκρατίας τοῖς δημοτικοῖς, ταῦτα ἐμοὶ φόβου μεστὰ ἦν, ἐνθυμουμένῃ τὸν ἀνθρώπινον βίον ὡς ἐπὶ μικρᾶς αἰωρεῖται ῥοπῆς, καὶ ἐκ πολλῶν ἀκουσμάτων τε καὶ παθημάτων μαθούσῃ ὅτι τοῖς ἐπισήμοις ἀνδράσι θεία τις ἐναντιοῦται νέμεσις, ἢ φθόνος τις ἀνθρώπινος πολεμεῖ· καὶ ἦν ἄρα μάντις ἀληθῶς, ὡς μήποτε ὤφελον, τῶν ἐκβησομένων. κατηγωνίσατό γε οὖν σε πολὺς ἐπιρράξας ὁ πολιτικὸς φθόνος, καὶ ἀνήρπασεν ἐκ τῆς πατρίδος. ὁ δὲ μετὰ ταῦτά μου βίος, εἰ δεῖ καὶ βίον αὐτὸν καλεῖν, ἀφ' οὗ με καταλιπὼν ἔρημον ἐπὶ τοῖς παιδίοις τούτοις ἀπῆλθες, ἐν τούτῳ δεδαπάνηται τῷ ῥύπῳ, καὶ ἐν τοῖς πενθίμοις τρύχεσι τούτοις. ἀνθ' ὧν ἁπάντων ταύτην ἀπαιτῶ σε χάριν, μηδέποτέ σοι βαρεῖα γενομένη, μηδὲ εἰς τὸν λοιπὸν ἐσομένη χρόνον ἕως ἂν ζῶ, διαλλαγῆναι πρὸς τοὺς σεαυτοῦ πολίτας ἤδη ποτὲ, καὶ παύσασθαι τὸν ἀμείλικτον χόλον 386 φυλάσσοντα κατὰ τῆς πατρίδος· κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφοτέροις ἡμῖν ἀξιοῦσα λαβεῖν, καὶ οὐκ ἐμαυτῆς ἴδιον μόνης. σοί τε γὰρ, ἐὰν πεισθῇς, καὶ μηδὲν ἀνήκεστον ἐξεργάσῃ, καθαρὰν καὶ ἀμίαντον ἔχειν συμβήσεται τὴν ψυχὴν ἀπὸ παντὸς χόλου καὶ ταράγματος δαιμονίου· ἐμοί τε ἡ παρὰ τῶν πολιτῶν τε καὶ πολιτίδων τιμὴ ζώσῃ τε παρακολουθοῦσα, βίον εὐδαίμονα ποιήσει, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν ἀποδιδομένη, καθάπερ εἰκὸς, εὔκλειαν ἀθάνατον οἴσει. καὶ εἴ τις ἄρα τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς ἀπολυθείσας τοῦ σώματος ὑποδέξεται τόπος, οὐχ ὁ καταχθόνιος καὶ ἀφεγγὴς ὑποδέξεται τὴν ἐμὴν, ἐν ᾧ φασι τοὺς κακοδαίμονας οἰκεῖν, οὐδὲ τὸ λεγόμενον τῆς Λήθης πεδίον, ἀλλ' ὁ μετέωρος καὶ καθαρὸς αἰθὴρ, ἐν ᾧ τοὺς ἐκ

θεῶν

θεῶν φύσεις οἰκεῖν λόγος, εὐδαίμονα καὶ μακάριον ἔχοντας βίον οἷς διαγγελθεῖσα ἡ σὴ εὐσέβεια καὶ αἱ σαὶ χάριτες, αἷς αὐτὴν ἐκόσμησας, ἀεί τινας αἰτήσεταί σοι παρὰ θεῶν ἀμοιβὰς καλάς. ἐὰν δὲ προπηλακίσης τὴν σεαυτοῦ μητέρα καὶ ἄτιμον ἀπολύσης, ὅ τι μὲν αὐτοῦ σοι συμβήσεται διὰ ταῦτα παθεῖν, οὐκ ἔχω λέγειν, μαντεύομαι δὲ οὐδὲν εὐτυχές. ὅτι δὲ, ἐὰν κατὰ τὰ ἄλλα πάντα εὐδαιμονῇς, ἔστω γὰρ, ἡ δι' ἐμὲ καὶ τὰς ἐμὰς συμφορὰς παρακολουθήσουσά σοι, καὶ οὐδέποτε ἀνήσουσά σε τὴν ψυχὴν ὀδύνη, πάντων ἀγαθῶν σοι ἀνόνητον ποιήσει τὸν βίον, εὖ οἶδα. οὐ γὰρ ἀνέξεται ἡ Οὐετουρία τὴν δεινὴν καὶ ἀμήχανον ὕβριν ἐν τοσούτοις μάρτυσιν ὑβρισθεῖσα, τὸ ἐλάχιστον βιῶναι χρόνον· ἀλλ' ἐν τοῖς ἁπάντων ὑμῶν φίλων τε καὶ ἐχθρῶν ὄμμασιν ἐμαυτὴν διαχρήσομαι, βαρείας ἀρὰς, καὶ δεινὰς ἐριννύας ἀντ' ἐμαυτῆς καταλιποῦσά σοι τιμωρούς. ὧν μὴ δεήσειεν, ὦ θεοὶ τῆς Ῥωμαίων φύλακες ἡγεμονίας· ἀλλ' εὐσεβεῖς καὶ καλοὺς δοίητε Μαρκίῳ λογισμούς· καὶ ὥσπερ ἐπὶ προσιούσῃ μοι τούς τε πελέκεις ἀπέθετο, καὶ τὰς ῥάβδους ἔκλινε, καὶ τὸν δίφρον ἀπὸ τοῦ βήματος ἔθηκε χαμαὶ, καὶ πάντα τὰ ἄλλα οἷς κοσμεῖσθαι τὰς αὐτοκράτορας ἀρχὰς νόμος, τὰ μὲν ἐμείωσε, τὰ δὲ ἐκποδὼν εἰς τέλος ἐποίησε· δῆλον ἅπασι βουλόμενος ποιῆσαι, ὅτι τὴν μὲν ἄλλων ἀρχὴν αὐτοῦ προσῆκεν, ὑπὸ δὲ τῆς μητρὸς ἄρχεσθαι· οὕτω καὶ νῦν τιμίαν καὶ περίβλεπτόν με ποιήσειε, καὶ χαρισάμενος τὴν κοινὴν πατρίδα, ἀντὶ κακοδαιμονεστάτης εὐδαιμονεστάτην ἀποδείξειέ με πασῶν γυναικῶν. εἰ δ' ὅσιόν ἐστιν καὶ θεμιτὸν υἱοῦ γόνασι προσκυλίεσθαι μητέρα, καὶ τοῦτο καὶ πᾶν ἄλλο ταπεινὸν σχῆμα καὶ λάτρευμα ὑπομενῶ σωτηρίας ἕνεκα τῆς πατρίδος. Ταῦτα εἰποῦσα, ἔρριψεν ἑαυτὴν χαμαὶ, καὶ περιπλέξασα τὰς χεῖρας ἀμφοτέραις τοὺς πόδας τοῦ Μαρκίου, κατεφίλησεν. πεσούσης δ' αὐτῆς, αἱ μὲν γυναῖκες ἀνεβόησαν ἅμα πᾶσαι κωκυτὸν ὀξὺν καὶ μακρόν. οἱ δ' ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντες Οὐολούσκων, οὐκ ἀνέχοντο τὴν ἀηδίαν τῆς ὄψεως, ἀλλ' ἀπεστράφησαν. αὐτὸς δὲ ὁ Μάρκιος ἀναλόμενος ἐκ τοῦ δίφρου, καὶ περιπεσὼν τῇ μητρὶ, ἀνίστησιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς γῆς ὀλίγον ἐμπνέουσαν· καὶ περιλαβὼν, καὶ πολλὰ ἐκχέας δάκρυα, εἶπεν Νικᾷς, ὦ μῆτερ, οὐκ εὐτυχῆ νίκην οὔτε σεαυτῇ, οὔτ' ἐμοί. τὴν γὰρ πατρίδα σέσωκας, ἐμὲ δὲ τὸν εὐσεβῆ καὶ φιλόστοργον υἱὸν ἀπολώλεκας. Ταῦτα εἰπὼν, ἐπὶ τὴν σκηνὴν ἀπῄει, κελεύσας ἀκολουθεῖν τήν τε γυναῖκα, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ παιδία· ἔνθα τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας χρόνον σκοπούμενος σὺν αὐτοῖς ὅ τι χρὴ πράττειν, διετέλεσεν. ἦν δὲ τὰ δόξαντα αὐτοῖς τοιάδε· περὶ

aiunt diis genitos fortunatam & beatam vitam degere: quibus renuntiata tua pietate cōcessaq; tibi gratia & honore habito, semper tibi præclarā aliquā a diis retributionē petet. Quodsi repuleris tuam matrem & inhonoratā dimiseris, quid tibi propterea mali venturum sit, non possum dicere; auguror tamen nil *eventurum* prosperi. illud sat scio: etiā si tibi cetera omnia succedant feliciter, (fingamus enim hoc quoq;) certe dolor qui meo mearumq; calamitatū nomine te comitabitur, nec animum tuum vnquam relinquet, non sinet te vllius boni fructum in hac vita percipere. nam Veturia, si coram tot testibus contumeliosam patiatur repulsam, nō sustinebit vel minimum temporis spatium superuiuere: sed in conspectu omniū vestrum tum amicorum tum inimicorum meipsam interficiam, dirasq; & furias tibi pro me relinquam (quas vindices. Quibus ne opus sit *faxitis* dii custodes Romani imperii: bonāq; ac piam Marcio mentem date, vt sicut modo in aduentu meo secures deposuit & fasces submisit, sellamq; de tribunali in solum transtulit, ceteraque imperatoria insignia partim minuit, partim in totum amouit; vt clare perspicerent omnes, ipsi in alios esse imperium, at matri in ipsum: ita & nunc honoratam me faciat & conspicuam donata cōmuni patria; reddatque e miserrima mulierum omnium felicissimam. & si fas est ad filii genua matrem procumbere, nec hoc nec aliam quamuis submissionē grauabor pro salute patriæ. Hæc elocuta, humi se proiecit, & ambab. manibus amplexa pedes Marcii, deosculata est: ac mox secutus est ingens & longus vniuersarum matronarum eiulatus. Volsci vero qui assidebāt, nouitatem eius spectaculi non ferentes, auerterunt oculos. ipse Marcius, prosiliens e sella, correptam matrem erexit semanimem; eamq; complexus, post multas lacrymas exclamauit; Vicisti mater: quod nec tibi bene vertet, nec mihi. nam patriā quidem seruasti; me vero piū & indulgentem filiū perdidisti. Hæc effatus, iuit in tentorium, iussis sequi vxore, matre, atque liberis; vbi reliquam diei partem cū eis consultauit quid facto opus foret. Tandem in hęc cōsensum est: De

reditu eius nec senatum certi quidquam ad populum referre, nec populum decernere, priusquam Volsci de amicitia & pace plane transegissent: ipsum vero copias *sine noxa* non secus quam per amicorum terras abducere: redditaque ratione imperii, & expositis suis beneficiis, ab iis qui copias ipsi commisissent, petere vt, quo ad eius fieri posset, amice cum hostibus transigeretur, paxque ex æquo & bono fieret, commissa sibi æquitatis cura, nequa in conditionibus fraus fieret. quod si successibus elati pacem recusarent, abdicare se imperio. aut enim idoneorum ducũ inopia neminem suffecturos; aut si temere cuipiã exercitum committerẽt, magno suo malo cognituros quid debuissent eligere. Hæc sunt quæ illis in ea deliberatione videbantur iusta & pia, nec vllam infamiã, quam is vir maxime fugiebat, vspiã allatura. Sed terrebat eos quædam suspicio, ne forte inconsideratum vulgus, quod hostem iam debellatum putaret, frustratũ sua spe, in effrenem irã rueret, & ipsum, antequam caussam diceret, suis manib. vt proditorẽ interimeret. Visum est tamẽ & id, & si quod esset grauius periculũ, virtute ac fide incolumi subire. Vergente iam sole post mutuos amplexus egressi sunt e tentorio: ac mox mulieres in vrbem sunt reuersę. At Marcius pro concione caussa reddita cur a bello desisteret, & obnixe rogatis militibus vt sibi ignoscerent, ac domũ reuersi, beneficiorum memores, sibi contra vim aliorum adessent, multa in eam sententiã locutus, iussit eos parare se in profectionem, excessuros castris nocte proxima.

Romani vero, vt senserunt se periculo leuatos, (nam rumor reditum mulierum præuerterat) læti mulieribus procurrebant obuiam, ac salutationibus, iubilis, & aliis huiusmodi, quæ homines e magno periculo ad inopinatam felicitatẽ traducti, præ gaudio facere solent aut dicere, hilaritatem præ se ferebant, modo conferti, modo singuli. Illam igitur noctem exegerunt in conuiuiis & voluptatibus. Sequenti vero die coactus a consulibus senatus de honoribus Marcio decernendis agere in aliud tempus ma-

μὲν τῆς καθόδου, μήτε τὴν βουλὴν τέλος μηδὲν ἐκφέρειν εἰς τὸν δῆμον, μήτε ἐκεῖνον ἐπιψηφίζειν, πρὶν ἂν 387 τοῖς Οὐολούσκοις εὐπρεπῆ γένηται τὰ περὶ φιλίας καὶ καταλύσεως τοῦ πολέμου· αὐτὸν δὲ τὴν στρατιὰν ἀναστήσαντα, ὡς διὰ φιλίας γῆς ἀπάγειν· ὑπέχοντα δὲ τῆς ἀρχῆς λόγον, καὶ τὰς εὐεργεσίας ἀποδεξάμενον, ἀξιοῦν τοὺς ἐπιτρέψαντας αὐτῷ τὴν στρατιὰν, μάλιστα μὲν φιλίᾳ δέχεσθαι τοὺς πολεμίους, καὶ συνθήκας ποιήσασθαι δικαίας, αὐτῷ τὴν ἰσότητα, καὶ τὸ μὴ σφαλῆναι περὶ τὰς ὁμολογίας, ἐπιτρέψαντας. εἰ δὲ ἐπὶ τοῖς κατωρθωμένοις σφίσιν αὐθαδείας ἀναπιμπλάμενοι, μὴ δέχοιντο τὰς διαλλαγὰς, ἀφίστασθαι τῆς ἀρχῆς αὐτόν. ἢ γὰρ οὐχ ὑπομενεῖν αὐτοὺς ἄλλον τινὰ αἱρεῖσθαι στρατηγὸν δι' ἀπορίαν ἀγαθοῦ ἡγεμόνος, ἢ παρακινδυνεύσαντας ὅτῳ δή τινι παραδοῦναι τὰς δυνάμεις, σὺν μεγάλῃ διδαχθήσεσθαι βλάβῃ τὴν τοῦ συμφέροντος αἵρεσιν. τὰ μὲν δὴ βουλευθέντα αὐτοῖς, καὶ δόξαντα δίκαιά τε καὶ ὅσια εἶναι, φήμης τε ἀγαθῆς, ἐφ' ᾗ μάλιστα ὁ ἀνὴρ ἐσπούδαζε, παρὰ πᾶσι τευξόμενα, τοιάδε ἦν. ἐτάραττε δέ τις αὐτοὺς ὑποψία, δέος ἔχουσα, μή ποτε ἀλόγιστος ὄχλος ἐν ἐλπίδι τοῦ καταπεπολεμηκέναι τὸ ἀντίπαλον ἤδη ὤν, δι' ὀργῆς ἀκράτου λάβῃ τὴν ἀποτυχίαν, κἄπειτα ὡς προδότην αὐτὸν, οὐδὲ λόγου μεταδοὺς, αὐτοχειρίᾳ φθάσῃ διαλέσας. ἐδόκει οὖν αὐτοῖς καὶ τοῦτο, καὶ εἴ τι δεινότερον εἴη κινδύνευμα, σὺν ἀρετῇ σώζουσι τὴν πίστιν ὑπομένειν. ἐπεὶ δὲ περὶ δύσιν ἡλίου ἦν ἤδη, ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, ἐξῄεσαν ἐκ τῆς σκηνῆς. ἔπειτα αἱ μὲν γυναῖκες εἰς τὴν πόλιν ἀπῄεσαν· ὁ δὲ Μάρκιος ἐν ἐκκλησίᾳ τὰς αἰτίας ἀποδοὺς τοῖς παροῦσι δι' ἃς ἔμελλε λύειν τὸν πόλεμον, καὶ πολλὰ τῶν στρατιωτῶν δεηθεὶς συγγνῶναί τε αὐτῷ, καὶ ἐπειδὰν οἴκαδε ἀφίκωνται, μεμνημένους ὧν ἔπαθον, τοῦ μηδὲν ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνήκεστον παθεῖν συναγωνιστὰς γενέσθαι· καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἐπαγωγὰ διαλεχθεὶς, παρασκευάζεσθαι ἐκέλευσεν, ὡς τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἀναστρατοπεδεύσοντας. Ῥωμαῖοι δὲ ὡς ἔμαθον ὅτι λέλυται σφῶν ὁ κίνδυνος· ἔφθασε γὰρ τὴν γυναικῶν τὴν παρουσίαν προλαβοῦσα ἡ φήμη· σὺν πολλῇ χαρᾷ καταλιπόντες τὴν πόλιν, ἔθεον ἔξω, καὶ ὑπήντων ταῖς γυναιξὶν, ἀσπασμοὺς, καὶ παιᾶνας, καὶ πάντα ὅσα ἐκ μεγάλων κινδύνων εἰς ἀδόκητον εὐτυχίαν ἄνθρωποι καταστάντες πράττουσί τε καὶ λέγουσιν ὑπὸ χαρᾶς, τὰ μὲν ἀθρόοι, τὰ δὲ καθ' ἕνα ἕκαστον ἀποδεικνύμενοι. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν νύκτα ἐν θαλείαις τε καὶ εὐπαθείαις διετέλεσαν· τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ συναχθεῖσα ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἡ βουλὴ περὶ μὲν τοῦ Μαρκίου γνώμην ἀπεδείξατο, εἰς ἑτέρους ἀναβαλέσθαι καιροὺς ἐπι-

τηδειοτέρους

„ ταῖς ὑστέραις τὰς ἀποδοθησομένας αὐτῷ τιμάς· ταῖς δὲ „ γυναιξὶν ἔπαινόν τε ἀποδεδόσθαι τῆς προθυμίας, πάλαι δημοσίᾳ γραφῇ μνήμην οἴσοντα εἰς τὸν ἐπιγινομένων αἰώνιον, καὶ γέρας ὅ τι ἂν αὐταῖς λαβούσαις ἥδιστόν τε καὶ τιμιώτατον ἔσεσθαι μέλλῃ· καὶ ὁ δῆμος ἐπικυρώσει ταῦτα. ταῖς δὲ γυναιξὶ βουλευσαμέναις εἰσῆλθεν, ἐπιφθόνου δωρεᾶς μηδεμιᾶς δεῖσθαι, ἀξιοῦν δὲ ἐπιτρέψαι σφίσι τὴν βουλὴν ἐπὶ τύχης γυναικῶν ἱδρύσασθαι ἱερὸν, ἐν ᾧ τὰς περὶ τῆς πόλεως ἐποιήσαντο λιτὰς χωρίῳ, θυσίας τε καθ᾽ ἕκαστον ἔτος αὐτῇ συνιούσας ἐπιτελεῖν, ἐν ᾗ τὸν πόλεμον ἔλυσαν ἡμέρᾳ. ἡ μέντοι βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐψηφίσαντο χρημάτων τέμενός τε ὠνηθὲν καθιερωθῆναι τῇ θεᾷ, καὶ ἐν αὐτῷ νεὼν καὶ βωμὸν, ὡς ἂν οἱ ἱερομνήμονες ἐξηγῶνται, συντελεσθῆναι, θυσίας τε προσάγεσθαι δημοτελεῖς, καταρχομένης τῶν ἱερῶν γυναικὸς ἣν ἀποδείξουσιν αὗται λειτουργὸν τῶν ἱερῶν. ταῦτα τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, ἱέρεια μὲν ἀπεδείχθη τότε πρῶτον ἡ τὴν γνώμην αὐταῖς εἰσηγησαμένη περὶ τῆς πρεσβείας, Οὐαλερία, καὶ τὴν μητέρα τοῦ Μαρκίου πείσασα συλλαβέσθαι σφίσι τῆς ἐξόδου. θυσίαν δὲ πρώτην αἱ γυναῖκες ἔθυσαν ὑπὲρ τοῦ δήμου, καταρχομένης τῶν ἱερῶν τῆς ἱερείας, ἐπὶ τοῦ κατασκευασθέντος ἐν τῷ τεμένει βωμοῦ, πρὶν ἢ τὸν νεὼν καὶ τὸ ξόανον ἀνασταθῆναι, μηνὶ Δεκεμβρίῳ τοῦ κατόπιν ἐνιαυτοῦ, τῇ νέᾳ σελήνῃ, ἣν Ἕλληνες μὲν νουμηνίαν, Ῥωμαῖοι δὲ καλάνδας καλοῦσιν· αὕτη γὰρ ἦν ἡ λύσασα τὸν πόλεμον ἡμέρα. ἐνιαυτῷ δὲ ὑστέρῳ ἑτέρῳ μετὰ τὴν πρώτην θυσίαν ὁ κατασκευασθεὶς ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων νεὼς συνετελέσθη τε καὶ καθιερώθη, Κοιντιλίου μηνὸς ἑβδόμῃ μάλιστα κατὰ σελήνην. αὕτη δὲ καὶ Ῥωμαίοις ἐστὶν ἡ προηγουμένη Κοιντιλίων νωνῶν ἡμέρα. ὁ δὲ καθιερώσας αὐτὸν ἦν Πρόκλος Οὐεργίνιος ἅτερος τῶν ὑπάτων.

388

Εἴη δ᾽ ἂν ἁρμόττον ἱστορίας σχήματι, καὶ ἐπανορθώσεως ἕνεκα τῶν οἰομένων μήτε ἐπὶ ταῖς τιμαῖς ταῖς παρ᾽ ἀνθρώπων χαίρειν τοὺς θεούς, μήτε ἐπὶ τοῖς ἀνοσίοις καὶ ἀδίκοις πράξεσιν ἀγανακτεῖν, τὸ δηλῶσαι τὴν γενομένην ἐπιφάνειαν τῆς θεοῦ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον, οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς, ὡς αἱ τῶν ἱεροφαντῶν περιέχουσι γραφαί, „ ἵνα τοῖς μὲν εὐλαβεστέροις περὶ τὸ συνέχειν ἃς παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξας ὑπὲρ „ τοῦ δαιμονίου παρέλαβον, ἀμεταμέλητος ἡ διαίρεσις „ τῇ προαιρέσει καὶ βεβαία διαμένῃ· τοῖς δὲ ὑπερορῶσι „ τῶν πατρίων ἐθισμῶν, καὶ μηδενὸς ποιοῦσι τὸ δαιμόνιον „ κύριον τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, μάλιστα μὲν μεταθέσθαι ταύτην τὴν δόξαν· εἰ δὲ ἀνιάτως ἔχουσιν, ἐπὶ

gis opportunũ distulit. matronis vero ob prompte nauatam reipub. operam decreuit laudationem publico monumento inscriptã ad perpetuam posteritatis memoriã: præterea præmium quod ipsis foret gratissimum & honestissimum. quod senatusconsultum plebiscito cõfirmatum est. Illæ de communi cõsilio nihil inuidiosum petierunt, nec aliud quam vt sibi senatus permissu liceret templũ Fortunę muliebri ędificare, quo loco preces pro rep. fudissent; & annuo conuentu sacrificium ibi peragere, eo die quo bellũ summouissent. verum senatus populusq; Romanus decreuit aream emi publica pecunia, deæque consecrari, & in ea templum & aram condi ex præscripto pontificũ; sumptuq; publico sacrum *anniuersarium* ibi fieri, cui præesset matrona quam ipsæ deligerẽt ad id ministerium. His a senatu decretis prima creata est sacerdos Valeria, quæ mulieribus legationis auctor fuerat, & Marcii matri persuaserat vt ei profectioni vellet interesse. qua præeunte, primum sacrificium mulieres pro populo peregerunt super ara in fano facta, priusquã ædes & deę statua erigeretur, anni sequẽtis mẽse Decembri, tempore nouilunii, quod Græci *νουμηνίαν*, Romani calendas vocant. nam ea die bellum depositũ fuit. anno deindę post primum sacrificium altero, ædes quę publicis impensis locata fuerat, absoluta & dedicata est, mensis Quintilis ea die quæ secũdum lunæ cursum est circiter septima, (nã & Romanis hæc dies est pridie nonas Quintiles) dedicante Proculo Virginio, altero cõsulum. Non alienum autem fuerit a legibus historię, & cũ primis necessarium ad corrigendam persuasionem quorundam, qui deos nec honoribus per homines sibi delatis gaudere, nec scelerib. offendi opinantur, memorare manifestatã eo tempore numinis præsentiã; idq; semel atq; iterũ, sicut habetur in cõmentariis pontificũ: vt qui religiosi sunt in retinẽdis de deorum numine opinionibus per manus sibi traditis, firmiter in proposito perstent, nec sententiam mutent: at qui patrios ritus despicantur, nec vllum diis in humana cõsilia imperium tribuunt, opinionem hanc mutent, si fieri possit: si vero sint insanabiles, in

Matronis ob legationẽ feliciter peractã honores habiti.

a

b

maius deorum odiũ maioraq; incurrant infortunia. a Fertur igitur cum ex senatusconsulto publice locatũ esset deæ templũ atq; simulacrũ, seorsum ex collatitia matronarũ pecunia locatam aliam effigiem: cumq; vtraq; simul consecraretur, primo *nimirum* dedicationis die, eam statuã quę mulierum sumptu parata fuerat, Latinis verbis in multarum mulierũ præsentia, voce clara & diserta dixisse; RITE ME MATRONÆ DEDICASTIS. quorum verborum, si Græce interpretari velis, hæc mens est: *ὁσίῳ πόλεως νόμῳ γυναῖκες γαμεταὶ δεδώκατέ με.* Cumque (vt fere fit in nouis & inopinatis vel vocib. vel visionibus) multæ valde dubitarent ne forte non simulacrũ esset quod humanam vocem edidisset; atq; illæ in primis, quæ tunc animis in alia intentis, non viderant a quonã hæc vox esset edita, eis quæ se vidisse affirmabãt, fidem non haberent: paulo post referto templo, cum forte fortuna maximum esset silentium, idẽ simulacrum eadem verba maiori voce rursus edidit; vt nulla relinqueretur ambiguitas. His cognitis senatus decreuit vt alia *etiam* sacrificia & ceremoniæ, quas sacrorũ antistites præscripturi essent, quotannis b *ibi* peragerentur. Ceterum mulieres monitu *primæ* sacerdotis morẽ instituerũt, simulacrum hoc nec a bis nuptis coronari, nec a viduis; sed solis recens nuptis tribui hoc honoris & ministerii. Verum de his reb. nec silentio prætermittenda erãt quę produntur ab eius gentis domesticis scriptoribus, nec diutius immorandũ est talibus digressionibus. quapropter reuertar ad narrationis seriem. Post discessum mulierũ Marcius sub diluculũ motis castris copias velut per socialem agrũ abduxit: & postquã Volscorũ fines intrauit, totam prædã quę ipsi cõtigerat largitus militibus, nihilo sibi retento, domum rediit. Exercitus ergo, qui laborum ei socius fuerat, quum opibus grauis domum rediisset, quietem a bello haud ægre admittebat, ducique tum fauebat, tum ignoscendum censebat, quod maternorum affectuum & precum reuerentia, finem bello non imposuisset. at iuuentus quæ domi manserat, inuidens tam luculentis lucris militum, & frustrata insuper illis quæ do-

μᾶλλον αὐτοῖς ἀπεχθάνεσθαι, καὶ κακοδαιμονεστέροις εἶναι. ἱστορεῖται τοίνυν ὅτι τῆς βουλῆς ψηφισαμένης ἐκ τοῦ δημοσίου πάσας ἐπιχορηγηθῆναι τὰς εἰς τὸν νεών τε καὶ τὸ ξόανον δαπάνας, ἕτερον δὲ ἄγαλμα κατασκευασαμένων τῶν γυναικῶν, ἀφ᾽ ὧν αὐταὶ συνήνεγκαν χρημάτων, ἀνατεθέντων τε αὐτῶν ἀμφοτέρων ἅμα ἐν τῇ πρώτῃ τῆς ἀνιερώσεως ἡμέρᾳ, θάτερον τῶν ἀφιδρυμάτων, ὃ κατεσκεύασαν αἱ γυναῖκες, ἐφθέγξατο, πολλῶν παρουσῶν, γλώττῃ Λατίνῃ φωνὴν εὐσυνετόν τε καὶ γεγωνόν· ἧς ἐστι φωνῆς ἑρμηνευόμενος ὁ νοῦς εἰς τὴν Ἑλλάδα διάλεκτον τοιόσδε· Ὁσίῳ πόλεως νόμῳ γυναῖκες γαμεταὶ δεδώκατέ με. οἷα δὲ φιλεῖ γίνεσθαι περὶ τὰς παραδόξους φωνάς τε καὶ ὄψεις, πολλὴ ταῖς παρούσαις ἐνέπιπτεν ἀπιστία, μή ποτε οὐ τὸ ξόανον εἴη τὸ φθεγξάμενον ἀνθρωπίνῃ τῇ φωνῇ· μάλιστα δ᾽ ὅσαι πρὸς ἄλλῳ τινὶ τὸν νοῦν ἔχουσαι τηνικαῦτα ἔτυχον, οὐκ ἰδοῦσαι τὸ φθεγγόμενον ὅ τι ποτ᾽ ἦν, ταύτην εἶχον τὴν πρὸς τὰς ἰδούσας ἀπιστίαν. ἔπειτα αὖθις πληθύνοντος τοῦ νεὼ, καὶ σιωπῆς πλείστης κατὰ δαίμονα γενομένης, ἐν μείζονι φωνῇ τὸ αὐτὸ ξόανον ἐφθέγξατο τὴν αὐτὴν λέξιν· ὥστε μηδὲν ἔτι εἶναι τὸ ἀμφίλογον. ἡ μὲν οὖν βουλὴ ὡς ταῦτα ἔμαθεν, ἐψηφίσατο θυσίας ἄλλας καὶ σεβασμοὺς, οὓς ἂν οἱ τῶν ἱερῶν ἐξηγηταὶ παραδῶσι, καθ᾽ ἕκαστον ἔτος ἐπιτελεῖν. αἱ δὲ γυναῖκες ἐν ἔθει κατεστήσαντο, τῆς ἱερείας χρησάμεναι γνώμῃ, τῷ ξοάνῳ τούτῳ μήτε στεφάνους ἐπιτεθῆναι, μήτε χεῖρας προσφέρειν γυναῖκας, ὅσαι δευτέρων ἐπειράθησαν γάμων, τὴν δὲ τιμὴν καὶ θεραπείαν αὐτοῦ πᾶσαν ἀποδίδοσθαι ταῖς νεογάμοις. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὔτε παρελθεῖν τὴν ἐπιχώριον ἱστορίαν καλῶς εἶχεν, οὔτε πλείονα περὶ αὐτῆς ποιεῖσθαι λόγον. ἐπάνειμι δ᾽ ὅθεν εἰς τοῦτον ἐξέβην τὸν λόγον. Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ χάρακος ἀπαλλαγὴν τῶν γυναικῶν, ὁ Μάρκιος περὶ τὸν ὄρθρον ἀναστήσας τὴν στρατιὰν, ἀπῆγεν ὡς διὰ φιλίας. καὶ ἐπεὶ ἐν τῇ Οὐολούσκων ἐγένετο, πάντα ὅσα ἐκ τῶν λαφύρων ἔλαβε δωρησάμενος τοῖς στρατιώταις, ἑαυ- 389
τῷ δὲ οὐδ᾽ ὁτιοῦν ὑπολειπόμενος, ἀπέλυσεν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. ἡ μὲν οὖν κοινωνήσασα τῶν ἀγώνων αὐτῷ στρατιὰ, πλούτῳ βαρεῖα ἀφιγμένη, τήν τε ἀνάπαυλαν οὐκ ἀηδῶς ἐδέξατο τοῦ πολέμου, καὶ δι᾽ εὐνοίας εἶχε τὸν ἄνδρα, συγγνώμης τε ἄξιον ἡγεῖτο, εἰ μὴ τέλος ἐπέθηκε τῷ πολέμῳ, μητρὸς οἴκτοις καὶ λιταῖς ἐντραπείς. ἡ δὲ ἐν ταῖς πόλεσιν ὑπομείνασα νεότης, φθονοῦσα μὲν τοῖς ἐπὶ στρατοπέδου γενομένοις τῶν πολλῶν ὠφελειῶν, διημαρτηκυῖα δὲ ὧν ἤλπισεν, εἰ κα-

θαιρεθείη

φαιρεθὲν τὸ Ῥωμαίων φρόνημα τῆς πόλεως λύσεως, ἐξαγριαίνετο πρὸς τὸν ἡγεμόνα, καὶ πικρὰ σφόδρα ἦν καὶ πληθύουσα, ἐπεὶ τοῦ μίσους ἡγεμόνας ἔλαβε τοὺς πλεῖστον ἐν τοῖς ἔθνεσι δυναμένους, ἐξηγριώθη τε καὶ ἔργον ἔδρασεν ἀνόσιον. ἦν δὲ Τύλλος Ἄττιος ὁ τὰς ὀργὰς αὐτῶν παροξύνας, ἔχων περὶ αὐτὸν ἑταιρείαν ἐξ ἁπάσης πόλεως οὐκ ὀλίγην. τούτῳ δ' ἄρα ἐδέδοκτο πάλαι πρότερον ἐπὶ τὸν φθόνον οὐ δυναμένῳ κατέχειν, εἰ μὲν εὖ πράξας ὁ Μάρκιος, καὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν διαφθείρας, καὶ εἰς Οὐολούσκους ὑποστρέψας ἔλθοι, κρύφα καὶ σὺν δόλῳ αὐτὸν ἀνελεῖν· εἰ δὲ διαμάρτοι τῆς πείρας, ἀτελὴς τοῦ ἐγχειρήματος ἀναστρέψειεν, ὡς προδότην, προδόντα τὴν περὶ αὐτὸν ἑταιρείαν, ἀποκτεῖναι· ὅπερ ἐποίει τότε. καὶ συναγαγὼν χεῖρα οὐκ ὀλίγην, κατηγόρει τοῦ ἀνδρὸς, τεκμαιρόμενος ἀληθέσι ψευδῆ, καὶ οὐ γενησόμενα εἰκάζων γενομένοις. ἐκέλευέ τε ἀποθέμενον αὐτὸν τὴν ἀρχὴν, λόγον ὑπέχειν τῆς στρατηγίας. ἦν δὲ τῆς ὑπομενούσης στρατιᾶς ἐν ταῖς πόλεσιν, ὡς καὶ πρότερον εἴρηταί μοι, κύριος, τοῦ τε συναγαγεῖν ἐκκλησίαν, καὶ τὸν καλεῖν, εἰ βούλοιτο, ἐπὶ δίκην. ὁ δὲ Μάρκιος ἀντέλεγε μὲν πρὸς οὐδέτερον τούτων ἐδικαίου, περὶ δὲ τῆς τάξεως αὐτῶν διεφέρετο, λόγον ἀξιῶν ἀποδοῦναι πρότερον τῶν πεπραγμένων αὐτῷ κατὰ τὸν πόλεμον, ἔπειτα ἐὰν ἅπασι δόξῃ Οὐολούσκοις, ἀποθήσεσθαι τὴν ἀρχήν. τὴν δὲ οὐδεμίαν ᾤετο πόλιν δεῖν, ἐν ᾗ τὸ πλεῖον ὑπὸ τοῦ Τύλλου διέφθαρτο μέρος, γενέσθαι κυρίαν, ἀλλὰ τὸ ἔθνος ἅπαν εἰς τὴν ἔννομον ἀγορὰν συναχθὲν, εἰς ἣν ἔθος ἦν αὐτοῖς, ὅτε περὶ τῶν μεγίστων βουλεύεσθαι μέλλοιεν, ἐξ ἁπάσης πόλεως προβούλους ἀποστέλλειν. ὁ δὲ Τύλλος ἀντέλεγε πρὸς ταῦτα, καλῶς εἰδὼς ὅτι δεινὸς εἰπεῖν ἀνὴρ, πολλῶν καὶ καλῶν ἔργων λόγον ἀποδιδοὺς, ἐν ἡγεμονικῷ ἀξιώματι μένων, πείσει τὸ πλῆθος καὶ τοσούτου δεήσει τιμωρίαν προδότου ὑφέξειν, ὥστε καὶ λαμπρότερος καὶ τιμιώτερος ἔτι ὑπ' αὐτῶν ἔσεσθαι, τόν τε πόλεμον ὅπως ἂν βούληται καταλύσασθαι, συγχωρησάντων ἁπάντων, γενήσεται κύριος. καὶ ἦν μέχρι πολλοῦ λόγων τε καὶ ἀντιμαχήσεων τῶν ἐπ' ἀλλήλων γινομένων καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ κατὰ τὴν ἀγορὰν πολὺς ἀγών. ἔργῳ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν οὐδετέρῳ βιάσασθαι τὸν ἕτερον τῆς ἰσοτίμου ἀρχῆς ἀξιώσει κρατυνόμενον. ὡς δὲ οὐδὲν τῆς φιλονεικίας ἐγίνετο πέρας, ἡμέραν προειπὼν ὁ Τύλλος, ἐν ᾗ τὸν Μάρκιον ἐκέλευεν ἥκειν τὴν ἀρχὴν ἀποθησόμενον, καὶ δίκην ὑφέξοντα τῆς προδοσίας, θρασυτάτους δ' ἄνδρας εὐεργεσιῶν ἐλπίσιν ἐπάρας ἀρχηγοὺς ἀνοσίου ἔργου γενέσθαι, παρῆν εἰς τὴν ἀποδειχθεῖσαν ἀγοράν. καὶ προελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα,

mitis hostibus & capta vrbe sperauerat, vehementer cõtra eum exasperabatur: ac postremo potissimos gentis proceres odii sui duces nacta, intantũ efferata est vt ad impiũ facinus progressa sit. sed maxime Tullus Attius iras illorum exacuebat; quem magna sequebatur e cunctis oppidis factio. Is iamdudum inuidia percitus, decreuerat Marciũ, si subiugata Roma victor reuerteretur, per insidias clã tollere: sin frustratis conatib. re infecta rediret, vt proditorẽ factioni suæ interficiendum obiicere. quod & factũ est. coacta enim non mediocri manu accusauit hominẽ, e veris falsa coniectans, & non futura e futuris colligẽs: iubebatq; vt abdicato imperio rationem administrati redderet. præerat autem (vt & ante a me dictũ est) præsidiariis oppidorum copiis, quę ad tuendam regionẽ domi manserant; & pro imperio concionẽ cõuocare poterat, & diem cui vellet, dicere. Marcius horum neutrũ detrectabat; tantum de ordine contendebat; volens prius rerum bello gestarũ rationem reddere; ac tum demũ, si ita Volscis omnib. videretur, imperiũ deponere. nec de se iudicium committi volebat vni cuipiam populo, quod nullius nõ maiorem partẽ corrupisset Attius; sed vniuersæ gẽtis legitimis comitiis; in quæ mos erat, quoties de grauissimis rebus consultandũ esset, consiliarios conuenire e singulis populis. Id recusabat Tullus, vt qui sciret virum disertum, si in imperatoria dignitate manens rerum egregie gestarum rationem redderet, facile persuasurum multitudini; & adeo alienum fore a proditionis crimine, vt clarior etiam & honoratior factus, potestatem pacis pro arbitratu componẽdæ omnium consensu accepturus esset: diuq; alternis orationibus & responsionibus quotidie in concionibus & foro magna contentione certatũ est. neuter enim alteri vim inferre poterat, quod pari imperii dignitate fulti essent ambo. Cumque nullus contentionum finis fieret, Tullus die dicta Marcio, qua ad deponendum imperium & dicendã proditionis caussam cõpareret, subornatisq; ad impiũ facinus audacissimis quibusdam, quos pollicitationibus corruperat, venit ad indicta comitia: & cõscenso tribunali,

Marcii cædes, funus, laudes.

post prolixã Marcii criminationem, prouocabat multitudinem, vt nisi ille sponte deponeret imperium, totis viribus eum cõpesceret. Ibi cũ Marcius ad caussam dicendam ascendisset, Tulli factio magno clamore obstrepuit, quo minus posset dicere: deinde audacissimi quiq; feriendum & impetendum clamitantes, circumsistunt hominem, & concisum lapidibus interimunt. Eum in foro iacentẽ, & qui casum illius viderũt, & qui iam mortuo superuenerũt, lamẽtati sunt, vt qui malam recepisset gratiam; memorantes quot & quãta in remp. cõtulisset beneficia: homicidasq; illos comprehensos cupiebant, qui tã impium & reip. perniciosum exemplũ edidissent, & per vim hominem iniudicatum eumq; ducem occidissent. Sed insignis fuit eorum indignatio, qui auspiciis eius militauerãt: & quia viuo in eo casu nõ potuerant succurrere, statuerunt defuncto debitam referre gratiam, collatis in forũ omnibus quæ ad honorandos viros bonos requiruntur. iamq; paratis omnibus, ornatũ imperatorio cultu imposuerunt in lecticam instratam splendide: tum præferri iussis manubiis & spoliis, coronisque & captarum vrbium imaginibus, iuuenes bellicis facinoribus clarissimi eum in lectica suis humeris extulerũt, mæsto ac lacrymante populo funus deducẽte ad rogum constructum in præcipuo suburbio. Ibi cæsis pecoribus, ceterisque peractis *inferiis*, quæ regibus aut ducibus super rogo solẽt fieri, amicissimi quique *ardenti* astiterunt donec flamma languescens subsedisset: deinde collectas *ossium* reliquias eodem loco inhumarũt, & insuper tumulum altum certatim congesserunt, monumentũ insigne futurum *apud posteros*. Hũc exitum habuit Marcius, vir ætate sua bello maximus, & in omnibus voluptatibus quæ iuuenibus imperare solent, continentissimus; iuris obseruãs, non legum vi, pœnarumq; metu, sed sponte, indolisque bonitate; quippe qui abstinere ab iniuria ne virtutis quidẽ titulo dignũ iudicaret; nec solum ipse alienus ab omni vitio, sed alios etiã *ad vitiorum fugã* adigens; magnanimus ac munificus, & ad subleuãdam amicorũ quam nosset inopiã

πολλῇ κατηγορίᾳ ἐχρήσατο τοῦ Μαρκίου, καὶ εἰ μὴ βούλοιτο ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἑκών, τὸν δῆμον παρεκελεύσατο παύσειν ἁπάσῃ δυνάμει. ἀναβάντος δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὴν ἀπολογίαν, βοή τε πολλὴ κωλύουσα τοὺς λόγους ἐκ τῆς ἑταιρείας τῆς περὶ τὸν Τύλλον ἐγίνετο· καὶ μετὰ ταῦτα Παῖε καὶ Βάλλε φωνοῦντες, περιίστανται αὐτὸν οἱ θρασύτατοι, καὶ συναράττοντες τοῖς λίθοις, ἀπο- 390 κτιννύουσιν. ἐρριμμένου δὲ αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀγοράν, οἵ τε παραγινόμενοι τῷ πάθει, καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἤδη νεκροῦ ὄντος ἀφικόμενοι, τόν τε ἄνδρα τῆς τύχης ὠδύροντο, ὡς οὐ καλὰς εἰληφότα παρὰ σφῶν ἀμοιβάς, ἐπιλεγόμενοι πάντα ὅσα τὸ κοινὸν ὠφέλησεν, καὶ τοὺς δράσαντας τὸν φόνον ἐπόθουν λαβεῖν, ὡς ἀνόμου ἔργου καὶ ἀσυμφόρου ταῖς πόλεσιν ἄρξαντας, ἄνευ δίκης ἐν χειρῶν νόμῳ τινὰ ἀποκτεῖναι, καὶ ταῦτα ἡγεμόνα. μάλιστα δὲ ἠγανάκτουν οἱ ταῖς στρατείαις αὐτοῦ παραγινόμενοι· καὶ ἐπειδὴ ζῶντι αὐτῷ οὐχ ἱκανοὶ ἐγένοντο κωλῦσαι τῆς συμφορᾶς, τὰς μετὰ τὸν θάνατον ὀφειλομένας ἔγνωσαν ἀποδιδόναι χάριτας, συμφέροντες εἰς τὴν ἀγορὰν ὅσων ἔδει τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν εἰς τὴν ἀναγκαίαν τιμήν. ἐπειδὴ δὲ πάντα ηὐτρέπιστο, θέντες ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεπεστάτῳ ἠσκημένης κόσμῳ, τὴν αὐτοκρατορικὴν ἔχοντα ἐσθῆτα, καὶ περὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ φέρεσθαι κελεύσαντες λάφυρά τε καὶ σκῦλα, καὶ στεφάνους, καὶ μνήμας ὧν εἷλε πόλεων, ἦραν τὴν κλίνην οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων ἐν τοῖς κατὰ πολέμους ἔργοις· καὶ κομίσαντες εἰς τὸ προάστειον ὃ μάλιστα ἦν ἐπιφανές, ἔθεσαν ἐπὶ τῆς παρεσκευασμένης πυρᾶς, συμπροπεμπούσης τὸ σῶμα τῆς πόλεως ὅλης μετ' οἰμωγῆς τε καὶ δακρύων. ἔπειτα κατασφάξαντές τε αὐτῷ βοσκήματα, καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρξάμενοι πάντων, ὅσων ἄνθρωποι βασιλεῦσιν ἢ στρατιᾶς ἡγεμόσιν ἐπὶ πυρᾶς ἀπάρχονται, παρέμειναν οἱ μάλιστα τὸν ἄνδρα ἀσπαζόμενοι μέχρι τοῦ μαρανθῆναι τὴν φλόγα· κἄπειτα συναγαγόντες τὰ λείψανα, ἔθαψαν ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, χώματι ὑψηλῷ διὰ πολυχειρίας ἐργασθέντι, μνῆμα ἐπίσημον ἐργασάμενοι. Μάρκιος μὲν δὴ τοιαύτης καταστροφῆς ἔτυχεν, ἀνὴρ τὰ πολεμικὰ ἄριστος τῶν καθ' ἡλικίαν, καὶ πρὸς ἁπάσας τὰς ἡδονὰς ὅσαι ἄρχουσι νέων, ἐγκρατής, τά τε δίκαια οὐκ ἀπὸ νόμου μᾶλλον ἀνάγκης διὰ τιμωριῶν δέος ἀκούσιος ἀποδιδούς, ἀλλ' ἑκών τε καὶ πεφυκὼς πρὸς αὐτὰ εὖ, καὶ οὐδ' ἐν ἀρετῆς μοίρᾳ τὸ μηδὲν ἀδικεῖν τιθέμενος, οὐ μόνον τε αὐτὸς ἁγνεύειν ἀπὸ πάσης κακίας προθυμούμενος, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους προσαναγκάζειν δικαιῶν· μεγαλόφρων τε καὶ δωρηματικός, καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν ὧν ἑκάστῳ δέοι τῶν φίλων, ὁπότε γνοίη,

προχεί-

προσχεδέστατος· τά τε πολεμικὰ πράττειν οὐθενὸς χείρων τῶν ἀριστοκρατικῶν· καὶ εἰ μὴ τὸ στασιάζον τῆς πόλεως ἐμποδὼν αὐτοῦ τοῖς πολιτεύμασιν ἐγένετο, μεγίστην ἂν ἡ Ῥωμαίων πόλις ἐπίδοσιν εἰς ἡγεμονίαν ἐκ τῶν ἐκείνου πολιτευμάτων ἔλαβεν. ἀλλ᾽ οὐ γὰρ ἐν δυνατῷ ἦν ἄρα πάσας τὰς ἀρετὰς ἐν ἀνθρώπου γενέσθαι φύσει· οὐδὲ φύσεταί τις ἀπὸ θνητῶν καὶ ἐπικήρων σπερμάτων, περὶ πάντα ἀγαθός. ἐκείνῳ γέ τοι ταύτας ὁ δαίμων τὰς ἀρετὰς χαρισάμενος, ἑτέρας οὐκ εὐτυχεῖς κῆράς τε καὶ ἄτας προσῆψε. τὸ γὰρ πρᾶον καὶ φαιδρὸν οὐκ ἐπῆν αὐτοῦ τοῖς τρόποις, οὔτε τὸ θεραπευτικὸν τῶν πέλας ἔν τε ἀσπασμοῖς καὶ προσαγορεύσεσιν, οὐδὲ δὴ τὸ εὐδιάλλακτον καὶ μετριοπαθές, ὁπότε δι᾽ ὀργῆς τῳ γένοιτο, οὐδὲ ἡ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἐπικοσμοῦσα χάρις· ἀλλ᾽ ἀεὶ πικρὸς καὶ χαλεπὸς ἦν. ταῦτά τε δὴ αὐτὸν ἐν πολλοῖς πολέμοις ἔβλαψε, καὶ πάντων μάλιστα ἡ περὶ τὰ δίκαια καὶ τὴν φυλακὴν τοῖς νόμοις ἄκρατός τε καὶ ἀπαραίτητος, καὶ οὐθὲν τῷ ἐπιεικεῖ διδοῦσα ἀποτομία. ἔοικέ τε ἀληθὲς εἶναι τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων λεγόμενον φιλοσόφων, ὅτι μεσότητές εἰσιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀκρότητες αἱ τῶν ἠθῶν ἀρεταί, μάλιστα δὲ ἡ δικαιοσύνη. οὐ γὰρ μόνον ἐλλείπουσα τοῦ μετρίου
391 πέφυκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερβάλλουσα, αὖθίς τε οὐ λυσιτελής, ἀλλ᾽ ἔστιν ὅτε αἰτία μεγάλων συμφορῶν, καὶ εἰς θανάτους οἰκτροὺς καὶ λύμας ἀνηκέστους καταστρέφουσα. Μάρκιον δὲ οὐδὲν ἦν ἕτερον ἄρα ὃ τῆς πατρίδος ἐξήλασεν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἀνόνητον ἐποίησεν, ἢ τὸ ἀκριβὲς καὶ ἄκρον δίκαιον. τοῖς γὰρ δημόταις εἴκειν τὰ μέτρια δέον, καὶ ἀφιέναι τι ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ τὰ πρῶτα φέρεσθαι παρ᾽ αὐτοῖς, οὐκ ἐβουλήθη, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντα τὰ μὴ δίκαια ἀντιλέγων, μῖσος ἤγειρε, καὶ ἐξηλάθη πρὸς αὐτῶν· τῆς τε Οὐολούσκων στρατηγίας εὐθὺς ἅμα τῷ διαλῦσαι τὸν πόλεμον, ἀπαλλαγῆναι παρόν, καὶ μετενέγκασθαι τὴν οἴκησιν ἑτέρωσέ που, ἕως ἂν ἡ κάθοδος αὐτῷ δοθείη ὑπὸ τῆς πατρίδος, καὶ μὴ παρέχειν αὐτὸν ἐχθρῶν ἐπιβουλαῖς καὶ ὄχλων ἀμαθίαις, σκοπῶν οὐκ ἠξίωσεν· ἀλλ᾽ ὑπεύθυνον οἰόμενος δεῖν τὸ σῶμα παρέχειν τοῖς πεπιστευκόσι τὴν ἀρχήν, καὶ λόγον ἀποδοὺς ὧν ἔπραξε κατὰ τὴν ἡγεμονίαν, εἰ φαίνοιτο ἀδικῶν, τὴν κατὰ νόμους ὑπέχειν δίκην, τῆς ἄκρας δικαιοσύνης οὐ καλοὺς ἀπέλαβε μισθούς. εἰ μὲν οὖν ἅμα τοῖς σώμασι διαλυομένοις καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὅ τι δή ποτέ ἐστιν ἐκεῖνο, συνδιαλύεται, καὶ οὐδαμῇ οὐθέν ἐστιν ἔτι, οὐκ οἶδ᾽ ὅπως μακαρίους ὑπολάβω τοὺς μηθὲν ἀπολαύσαντας τῆς ἀρετῆς ἀγαθόν, δι᾽ αὐτὴν δὲ ταύτην ἀπολο-

promptissimus; bellicaque laude nulli secundus ex optimatibus. & ni seditiones vrbanæ institutum eius in republica impedissent, maximum incrementum eius auspiciis accepisset Romanum imperium. Sed non poterat omnes virtutes humana natura capere; nec vmquam e mortali semine nascetur qui sit omnibus bonitatis numeris absolutus. Huic certe cũ tales virtutes largitus esset Deus, alia haud fausta admiscuit *vitia & veluti* fatales noxas. non inerat enim eius moribus lenitas & serenitas, nec in appellando salutandoque comitas, nec in offensis placabilis moderatio, nec illa quæ omnes actiones humanas ornat gratia; sed semper acerbus erat ac difficilis. Hæc ei sæpe in bellis obfuerunt, præcipue rigida immodicaque iuris obseruantia, & nulla æquitate temperata seueritas. Videturque verum esse illud ab antiquis dictum philosophis, mediocritates, nõ extremitates, esse morum virtutes; præsertim iustitiam. nam siue infra modum sit, seu excedat nimium, parum prodest: interdum etiam quosdam in graues calamitates, mortesque miserabiles, & insanabilia exitia coniicit. Marcio sane nihil aliud exsilium attulit, ceterarumque virtutum fructum abstulit, quam summa & exactissima iustitia. cum enim debuisset plebi nonnihil cedere, obsecundareque eius cupiditatibus, atque ita primus inter ciues haberi, noluit: sed contradicens ad iniusta omnia, concitatis in se odiis expulsus est. Volsco etiã bello deposito, cum liceret ei abdicare imperium, & migrare alio donec in patriam reuocaretur, neque se inimicorum insidiis & inconditæ multitudini obiicere, noluit; sed ratus comparendum apud eos qui contulissent imperium, redditisque rerum in imperio gestarum rationibus, si comperiretur maleficii, dandas esse legibus pœnas, summę iustitiæ haud pulchram mercedem retulit. Si igitur soluta compage corporis, simul etiam animæ *substantia*, quæcumque tandem ea est, interit, & in nihilum redigitur, haud video quomodo beatos credere debeam, qui nullo ex virtute fructu percepto, etiam propter eam per-

eunt. quod si animæ nostræ in perpetuum degunt immortales, vt quidam existimant, aut post relictum corpus aliquanto durant tempore, bonorum virorum longissimo, malorum contra perbreui, satis amplũ virtutis cultores sequitur præmium, etiam si fortuna vsi sint parum propitia; *videlicet* bene audire a viuentibus, diuturnaq; celebrari memoria. quod & illi viro cõtigit. non enim Volsci solum mortem eius luxerunt, & colunt vt virum olim optimum; verum etiam Romani, vbi eum casum cognouerũt, accipientes pro magno reip. infortunio, priuatim ac publice luxerunt hominem: & eorum matronę, vt in domesticorum & necessariorũ luctu moris est, posito auro & purpura ornatuq; cetero, atro amictu sunt vsæ per annũ integrum. quinetiam memoria eius post quingentesimũ ab obitu annum nondum euanuit; sed nostro quoque tempore ab omnibus decantatur & prędicatur vt vir iustus & pius. Periculum itaq;, quod Volsci & Æqui duce Marcio Romanis conflauerũt, quodq; superioribus omnib. grãdius, parũ absuit quin vrbem e fundamentis euerterit, hũc sortitum est exitũ.

Expeditio consulum inanis.

Post paucos inde dies ambo Romani cõsules educto magno exercitu, progressi vsq; dicionis suæ terminos, castra metati sunt seorsim in duobus tumulis munitissimis. nihil tamen gesserunt memorabile: sed re infecta reuersi sunt; tametsi hostes egregiam occasionem rei bene gerendæ præbuerant. prius enim Volsci & Æqui cum exercitu Romanum agrum inuaserant, quod putarent non negligendam temporis opportunitatem, sed hostem, dum adhuc metu consternatus esset, adoriendum: quippe qui *periculi* metu deditionem vltro esset facturus. Ibi orto inter ipsos dissidio, vtri darent belli ducem, *Volsci an Æqui*, ipsi inter se correptis armis concurrerant: in quo prœlio nec ordinibus seruatis, nec signis obseruatis, cateruatim & promiscue pugnauerant; ingensque strages erat edita, multis vtrimque cæsis. & nisi eos solis occasus præuertisset, vna omnes illorum copias delesset internecio. sic noctis interuentu inuiti dirempti sunt, & in sua castra reuersi. sequẽti vero luce ambo exercitus retro

μένοις. εἰ δὲ ἄφθαρτοι μέχρι τοῦ παντὸς τυγχάνουσιν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν οὖσαι, καθάπερ οἴονταί τινες, ἢ χρόνον μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τινα τῶν σωμάτων ἐνδιαμένουσι, μήκιστον μὲν αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἐλάχιστον δὲ αἱ τῶν κακῶν, ἀποχρῶσα τιμὴ φαίνοιτ' ἂν τοῖς ἀρετὴν ἀσκοῦσι, καὶ εἰ τἀναντιώτατα ἐκ τῆς τύχης, ἡ παρὰ τῶν ζώντων εὐλογία, καὶ μνήμη μέχρι πλείστου παραμείνασα χρόνου· ὃ καὶ τῷ ἀνδρὶ ἐκείνῳ συνέβη. οὐ γὰρ μόνον Οὐολοῦσκοι τὸν θάνατον ἐπένθησαν αὐτοῦ, καὶ ὡς τῶν ἀρίστων γενόμενον, ἐν τιμῇ ἔχουσιν· ἀλλὰ καὶ Ῥωμαῖοι, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἐγνώσθη, μεγάλην συμφορὰν ὑπολαβόντες εἶναι τῆς πόλεως, πένθος ἐποιήσαντο ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ· καὶ γυναῖκες αὐτῶν, ἃ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις τε καὶ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσόν τε καὶ πορφύραν, καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρώμεναι, τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. ἐτῶν δὲ μετὰ τὸ πάθος ὁμοῦ τι πεντακοσίων ἤδη διαγεγονότων εἰς τόνδε τὸν χρόνον, οὐ γέγονεν ἐξίτηλος ἡ τοῦ ἀνδρὸς μνήμη, ἀλλ' ᾄδεται καὶ ὑμνεῖται πρὸς ἁπάντων, ὡς εὐσεβὴς καὶ δίκαιος ἀνήρ.

Ὁ μὲν δὴ κατασχὼν Ῥωμαίους κίνδυνος, ἐκ τῆς Οὐολούσκων τε καὶ Αἰκανῶν ἐπιστρατείας Μάρκιον λαβούσης ἡγεμόνα, μέγιστος τῶν πρὸ αὐτοῦ γενόμενος, καὶ μικρὸν ἀποσχὼν καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν ἀνελεῖν ἐκ βάθρων, τοιούτου τέλους ἔτυχεν. ἡμέραις δὲ ὕστερον ὀλίγαις ἐξελθόντες εἰς τὴν ὕπαιθρον Ῥωμαῖοι πολλῇ στρατιᾷ, τῶν ὑπάτων ἀγόντων ἀμφοτέρων, καὶ προελθόντες ἄχρι τῶν ὅρων τῆς σφετέρας, κατεστρατοπέδευσαν ἐπὶ λόφοις δυσὶν, ὧν ἴδιον ἑκάτερος τῶν ὑπάτων στρατόπεδον ἐπὶ τοῖς ἐρυμνοτάτοις. οὐ μὴν ἔδρασάν γε οὐδὲν μεῖζον, ἀλλ' ἀνέστρεψαν ἄπρακτοι, καίτοι καλὰς ἀφορμὰς δόντων αὐτοῖς τῶν πολεμίων δρᾶσαί τι γενναῖον. πρότεροι γὰρ ἔτι τούτων Οὐολοῦσκοί τε καὶ Αἰκανοὶ στρατὸν ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων γῆν ἤγαγον, γνώμην ποιησάμενοι μὴ ἀνεῖναι τὸν καιρὸν, ἀλλ' ἕως ἔτι καταπεπλῆχθαι τὸ ἀντίπαλον ἐδόκουν, χωρεῖν ἐπ' αὐτὸ, ὡς καὶ ἑκούσιον διὰ δέος παραστησόμενον. στασιάσαντες δὲ περὶ τῆς ἡγεμονίας κατ' ἀλλήλων, τὰ ὅπλα ἥρπασαν, καὶ συμπεσόντες ἐμάχοντο, οὔτε κατὰ τάξιν, οὔτε κατὰ παράγγελμα, ἀλλὰ φύρδην καὶ ἀναμίξ· ὥστε πολὺν ἐξ ἀμφοῖν 392 γενέσθαι φόνον. καὶ εἰ μὴ δὺς ὁ ἥλιος ἔφθασεν, ἅπαξ ἂν αὐτῶν αἱ δυνάμεις διεφθάρησαν. τῇ δὲ νυκτὶ λυούσῃ τὸ νεῖκος ἀκούσιοι εἴξαντες, διεκρίθησάν τε ἀπ' ἀλλήλων, καὶ ἐπὶ τοὺς ἰδίους χάρακας ἀπηλλάγησαν. ἕωθεν δὲ ἀναστήσαντες τὰς δυνάμεις, ἀπῆεσαν

ἑκάτεροι

ἑκάτεροι ἐπὶ τὰ σφέτερα. οἱ δ' ὕπατοι παρά τε αὐτομόλων καὶ αἰχμαλώτων, οἳ παρ' αὐτὸ τὸ ἔργον ἀπέδρασαν, ἀκούσαντες οἷα κατέσχε λύσσα καὶ θεοβλάβεια τὰ πολέμια, οὔτε συνεπέθεντο τοῖς κατ' ὀλίγον δοθέντι καιρῷ, τριάκοντα σταδίων οὐ πλέον ἀπέχοντες, οὔτε ἀπιόντας ἐδίωξαν, ἐν ᾧ κεκμηκότας καὶ τραυματίας, καὶ ὀλίγους ἐκ πολλῶν ἀτάκτως χωροῦντας, ἀκραιφνεῖς αὐτοὶ καὶ σὺν κόσμῳ ἑπόμενοι, ῥᾳδίως ἂν διέφθειραν πανσυδί· λύσαντες δὲ καὶ αὐτοὶ τοὺς χάρακας, ἀπῄεσαν ἐπὶ τὴν πόλιν· εἴτε ἀρκούμενοι τῷ παρὰ τῆς τύχης δοθέντι ἀγαθῷ, εἴτε οὐ πιστεύοντες ἀνασκήτῳ στρατιᾷ τῇ σφετέρᾳ, εἴτε περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὸ μηδὲ ὀλίγους τῶν σφετέρων ἀποβαλεῖν. ἀφικόμενοι δ' εἰς τὴν πόλιν, ἐν αἰσχύνῃ πολλῇ ἦσαν, δειλίας δόξαν ἐπὶ τῷ ἔργῳ φερόμενοι· καὶ οὐδεμίαν ἔξοδον ἔτι ποιησάμενοι, παρέδοσαν τοῖς μεθ' ἑαυτοὺς ὑπάτοις τὴν ἀρχήν. Τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ, Γάιος μὲν Ἀκύλλιος καὶ Τίτος Σίκκιος, ἄνδρες ἔμπειροι πολέμων, τὴν ὑπατείαν παρέλαβον. ἡ δὲ βουλὴ προθέντων λόγον περὶ τοῦ πολέμου τῶν ὑπάτων, πρῶτον ἐψηφίσατο πρεσβείαν πέμψαι πρὸς Ἕρνικας, αἰτήσουσαν ὡς παρὰ φίλων τε καὶ ἐνσπόνδων δίκας νομίμους. ἠδίκητο γὰρ ἡ πόλις ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν Οὐολούσκων τε καὶ Αἰκανῶν ἐπιστρατείαν, λῃστείαις τε καὶ καταδρομαῖς τῆς ὁμορούσης αὐτοῖς γῆς. ἕως δ' ἂν τὰς παρ' ἐκείνων λάβωσιν ἀποκρίσεις, στρατιὰν ὅσην δύνωνται πλείστην καταγράφειν τοὺς ὑπάτους, καὶ τοῖς συμμάχοις πρεσβειῶν ἀποστολαῖς παρακαλεῖν, σῖτόν τε καὶ ὅπλα καὶ χρήματα, καὶ τἆλλα ὅσων ἔδει τῷ πολέμῳ, διὰ πολυχειρίας παρασκευάσασθαι, καὶ ἐν τάχει. ὡς δ' ἀπήγγειλαν αὐτοῖς ἀναστρέψαντες οἱ πρέσβεις, ἃς παρὰ τῶν Ἑρνίκων ἔλαβον ἀποκρίσεις, ὅτι συνθήκας μὲν οὔ φασιν αὐτοῖς εἶναι πρὸς Ῥωμαίους κοινῇ γενομένας οὐδέποτε, τὰς δὲ πρὸς βασιλέα Ταρκύνιον ὁμολογίας ἡγοῦνται λελύσθαι, τήν τε ἀρχὴν ἀφαιρεθέντος ἐκείνου, καὶ τεθνηκότος ἐπὶ τῆς ξένης· εἰ δέ τινες ἁρπαγαὶ καὶ καταδρομαὶ τῆς χώρας ἐγένοντο διὰ λῃστειῶν, οὐκ ἀπὸ κοινῆς γνώμης γεγονέναι λέγουσιν, ἀλλ' ἰδιωτῶν ἀδικήματα μετιόντων τὰ ἴδια κέρδη· καὶ οὐδὲ τοὺς ταῦτα δράσαντας παρέχειν οἷοί τέ εἰσιν ἐπὶ δίκην, ἕτερα καὶ αὐτοὶ τοιαῦτα πεπονθέναι λέγοντες καὶ ἀντεγκαλοῦντες, ἄσμενοί τέ εἰσι δέξασθαι τὸν πόλεμον. ταῦτα ἡ βουλὴ μαθοῦσα, ἐψηφίσατο νεῖμαι τὴν καταγραφεῖσαν ἐκ τῶν νεωτέρων στρατιὰν τριχῇ· τούτων τὴν μὲν μίαν ἄγοντα Γάιον Ἀκύλλιον ὁμόσε τῇ Ἑρνίκων στρατιᾷ χωρεῖν· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἤδη ἦσαν ἐν τοῖς ὅπλοις· τὴν δ' ἑτέραν Τίτον Σίκκιον ἐπὶ Οὐολούσκους ἄγειν, τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων· τὴν δὲ λοιπὴν τρίτην μερίδα παραλαβόντα Λάρκιον Σπόριον, ὃς ἦν ἀποδεδειγμένος ἀπὸ τῶν ὑπάτων ἔπαρχος, τὴν ἔγγιστα τῆς πόλεως χώραν φυ-

abierunt vnde venerant. Ceterũ consules audito ex transfugis & captiuis qui ex ipso euaserant prœlio, quanta rabies & deorum ira hostes inuasisset, nec vsi sunt occasione optatissima, triginta non amplius semoti stadiis; nec discedentes persecuti sunt, cum potuissent defessos, saucios, paucos e multis superstites, incompositum agmen, ipsi recentes seruatis ordinibus sequi, & facile internecione delere; sed motis castris, & ipsi reduxerunt in vrbem exercitum; siue cõtenti fortunæ beneficio, siue non satis fidentes tironum exercitui, siue quod ne paucos quidem vellẽt amittere. Reuersos in vrbem magnum excepit probrum, & timiditatis ob hãc rem notati sunt: nec amplius vrbem egressi, tradiderunt magistratum successoribus. Sequenti anno consules fuerũt viri bellicosi, C. Aquilius, & T. Siccius. Hi cũ ad senatum de bello referrent, placuit patribus primum legatos mitti ad Hernicos, qui velut ab amicis & fœderatis res iure repeterent. (nam bello Volsco iniurias ab eis acceperant, excursionibus & latrociniis in finitimos agros factis) interim vero dum responsum exspectaretur, cõsules quam maximum exercitum conscribere, & a sociis auxilia per legatos accersere, frumentum, arma, pecunias, aliaque bello necessaria certatim ac celeriter compararc. Vt vero legati renuntiarunt responsum Hernicorum; eos negare fœdus sibi vmquam intercessisse cum populo Romano; quod autem cum rege Tarquinio ictum sit, iam finitum existimare, cum is imperio exutus, in exsilio sit mortuus: quodsi quæ rapinę latrociniave facta sint, non totius gẽtis, sed priuatorum hominum dicere facinora lucris propriis inseruientium; ac ne hos ipsos quidem se posse ad supplicium dedere; & habere se quoque de quo vicissim conquerantur, nec bellum detrectare: senatus his cognitis, decreuit trifariam diuidi conscriptas ex iunioribus copias: vnam partem C. Aquilium in Hernicos ducere, qui iam in armis erant; alteram in Volscos collegam eius T. Siccium; cum tertia Sp. Largium, qui præfectus a consulibus creatus fuerat, custodire agros vrbi pro-

A.V.C. 267, coss. C. Aquilio, T. Siccio, bellũ cum Hernicis & Volscis.

ximos. eos vero qui non dedissent nomina, quotquot adhuc essent ferendis armis idonei, sub signis habitos tueri arces vrbis & mœnia, nequa repentina vis hostium ingrueret per vniuersæ iuuentutis absentiam. his præesse virum consularem A. Sempronium Atratinũ. quæ omnia mox facta sunt. Aquilius Hernicis in agro Prænestino inuentis, prope castra illorum & ipse sua metatus est, paulo longius ab vrbe quam ducentesimo stadio. Tertia vero die postquam castra contulerant, cum Hernici acie instructa in campum progressi, pugnæ signa extulissent, Romanus & ipse suas in eos copias eduxit, instructis decenter ordinibus. moxque vt alteri propinquarunt alteris, sublato clamore concurrerunt: ac primum velites iaculis, sagittis, & funda emissis lapidibus, prœlium inierunt, multisque se inuicem vulneribus consauciarunt: dein equites cum equitibus turmatim conflixerunt, & peditum item cohortes inter se dimicarunt. diuque pugnatum est acriter, neutris loco cedentibus. tandem acies Romana cepit laborare, vt quæ post longam belli vacationem tunc primum ad arma rediisset. Quo viso Aquilius iussit recentes in hoc seruatos in locum fessorum succedere; saucios vero ac defatigatos transferri in vltimam aciem. At Hernici, vbi senserunt moueri hostium ordines, rati hoc esse fugæ initium, cohortati se inuicem, densis cuneis in hostes, qua parte mouebantur ordines, impressionem fecerunt. quos recentes Romani exceperunt fortiter; rursusque acriter & magna animorum contentione vtrimque concertatum est; Hernicis quoque ducibus in locum laborantium recentes submittentibus. Iamq; vesper instabat, cum consul cohortatus equites vt nunc saltem sese viros præstarent, ipse turmæ præiens, in dextrum hostium cornu fecit impetum: quo post paruam moram impulso, magna ibi cædes est edita. ita turbatis in hoc cornu Hernicorum ordinibus, læuum adhuc resistebat, atque etiam premebat Romanos in dextro aduerso pugnantes: breui tamen pedem retulerunt hi quoque. nam Aquilius fortissimorum iuuenum globo stipatus,

λέγειν· τοὺς δ' ὑπὲρ τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον, ὅσοι δύναμιν εἶχον ἔτι βαστάζειν ὅπλα, ταχθέντας ὑπὸ σημείαις, τάς τε ἄκρας φρουρεῖν τῆς πόλεως, καὶ τὰ τείχη, μή τις αἰφνίδιος πολεμίων γένηται ἔφοδος, ἐξεστρατευμένης τῆς νεότητος ἀθρόας. ἡγεῖσθαι δὲ τῆς δυνάμεως ταύτης Αὖλον Σεμπρώνιον Ἀτράτινον ἄνδρα τῶν ὑπατικῶν. ἐγένετο δὲ ταῦτα οὐ διὰ μακροῦ. Ἀκύλλιος μὲν οὖν ἕτερος τῶν ὑπάτων, ἐν τῇ Πραινεστίνων χώρᾳ τὸν Ἑρνίκων στρατὸν ὑπομένοντα καταλαβὼν, ἀντικατεστρατοπέδευσεν ὡς ἐδύνατο μάλιστα ἀγχοτάτω, σταδίους ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀπέχων ὀ- 393
λίγῳ πλείους διακοσίων· τρίτῃ δ' ἀφ' ἧς κατεστρατοπέδευσεν ἡμέρα, προελθόντων ἐκ τοῦ χάρακος τῶν Ἑρνίκων εἰς τὸ πεδίον ἐν τάξει, καὶ τὰ σημεῖα ἐπαιρόντων τῆς μάχης, ἀντεξῆγε καὶ αὐτὸς τὴν δύναμιν ἐν κόσμῳ τε καὶ κατὰ τέλη. ἐπεὶ δ' ἀγχοῦ ἐγένοντο ἀλλήλων, ἔθεον ἀλαλάξαντες ὁμόσε, πρῶτον οἱ ψιλοὶ, σαυνίων τε βολαῖς καὶ τοξεύμασι, καὶ λίθοις ἀπὸ σφενδόνης μαχόμενοι, καὶ πολλὰ τραύματα ἔδοσαν ἀλλήλοις· ἔπειτα ἱππεῖς ἱππεῦσι συρράττουσι κατ' ἴλας ἐλαύνοντες, καὶ τὸ πεζὸν τῷ πεζῷ κατὰ σπείρας μαχόμενον. ἔνθα δὴ καλὸς ἀγὼν ἦν, ἐνθύμως ἀμφοτέρων ἀγωνιζομένων, καὶ μέχρι πολλοῦ διέμενον οὐδέτεροι τοῖς ἑτέροις τοῦ χωρίου ἐν ᾧ ἐπάγησαν, εἴκοντες. ἔπειτα ἡ Ῥωμαίων ἤρξατο κάμνειν φάλαγξ, οἷα διὰ πολλοῦ τοῦ μεταξὺ χρόνου τότε πρῶτον ἠναγκασμένη ὁμιλεῖν πολέμῳ. τοῦτο συνιδὼν Ἀκύλλιος ἐκέλευσε τοὺς ἀκμῆτας ἔτι καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο φυλαττομένους, ὑπὸ τὰ κάμνοντα τῆς φάλαγγος ὑπελθεῖν μέρη, τοὺς δὲ τραυματίας, καὶ τοὺς ἀπειρηκότας, ὀπίσω τῆς φάλαγγος ἀπιέναι. οἱ δ' Ἕρνικες, ὡς ἔμαθον κινουμένους αὐτῶν τοὺς λόχους, φυγῆς τε ἀρχὴν τοῖς Ῥωμαίοις ὑπέλαβον, καὶ παρακελευσάμενοι ἀλλήλοις ἐμβάλλουσι πυκνοῖς τοῖς λόχοις εἰς τὰ κινούμενα τῶν πολεμίων μέρη, καὶ οἱ ἀκραιφνεῖς τῶν Ῥωμαίων ἐπιόντας αὐτοὺς δέχονται· καὶ ἦν αὖθις ἐξ ἀρχῆς ἀμφοτέρων ἐνθύμως ἀγωνιζομένων μάχη καρτερά. καὶ γὰρ οἱ τῶν Ἑρνίκων ἐξεπληροῦντο λόχοι τοῖς ἀκμῆσιν ὑποπεμπομένοις εἰς τὰ κάμνοντα ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων. ἐπεὶ δὲ περὶ δείλην ὀψίαν ἦν ἤδη, παρακαλέσας τοὺς ἱππεῖς ὁ ὕπατος, νυνὶ δ' ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι, ἐμβάλλει τοῖς πολεμίοις κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας, αὐτὸς ἡγούμενος τῆς ἴλης. οἱ δ', ὀλίγον τινὰ δεξάμενοι χρόνον αὐτοὺς, ἐκκλίνουσι, καὶ γίνεται φόνος ἐνταῦθα πολύς. τὸ μὲν δεξιὸν τῶν Ἑρνίκων κέρας ἐπόνει τε ἤδη, καὶ ἐξέλειπε τὴν τάξιν· τὸ δ' εὐώνυμον ἔτι ἀντεῖχε, καὶ περιῆν τοῦ Ῥωμαίου δεξιοῦ· μετ' ὀλίγον μέντοι καὶ τοῦτο ἐνέδωκεν. ὁ γὰρ Ἀκύλλιος τοὺς ἀρίστους τῶν νέων ἐπαγόμενος, παρεβοήθει

κἀκεῖ, παραθαρρύνων τε καὶ ἐξ ὀνόματος ἀποκαλῶν τοὺς εἰωθότας ἐν ταῖς πρὶν ἀριστεύειν μάχαις· τά τε σημεῖα τῶν λόχων, ὅσοι μὴ ἐρρωμένως ἐδόκουν ἀμύνεσθαι, παρὰ τῶν σημειοφόρων ἁρπάζων, εἰς μέσους ἐρρίπτει τοὺς πολεμίους, ἵνα τὸ δέος αὐτοὺς τῆς ἐννόμου ζημίας, εἰ μὴ ἀνασώσαιντο τὰς σημαίας, ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι ἀναγκάσῃ· τῷ τε κάμνοντι αὐτὸς παρεβοήθει μέρει ἀεί, ἕως ἐξέωσε τῆς στάσεως καὶ θάτερον μέρος. ψιλωθέντων δὲ τῶν ἄκρων, οὐδὲ τὰ μέσα παρέμενε. φυγὴ δὲ τῶν Ἑρνίκων μετὰ τοῦτο ἐγίνετο ἐπὶ τὸν χάρακα τεταραγμένη τε καὶ ἄκοσμος· καὶ οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοῖς κτείνοντες ἠκολούθουν. τοσαύτη δὲ ἄρα προθυμία περὶ τὸν τότε ἀγῶνα τῇ Ῥωμαίων στρατιᾷ ἐνέπεσεν, ὥστε καὶ τοῦ χάρακος τῶν πολεμίων πειρᾶσθαί τινας ἐπιβαίνειν, ὡς ἐξ ἐφόδου χειρωσομένους· ὧν οὐκ ἀσφαλῆ τὴν προθυμίαν, οὐδ' ἐν τῷ συμφέροντι γινομένην ὁρῶν ὁ ὕπατος, σημαίνειν κελεύσας τὸ ἀνακλητικόν, κατεβίβασε τοὺς ὁμόσε χωροῦντας, ἄχρι τὰς ἐπὶ τῶν ἐρυμάτων, δείσας μὴ ἐξ ὑπερδεξίων βαλλόμενοι, σὺν αἰσχύνῃ τε καὶ μετὰ μεγάλης βλάβης ἀναγκασθῶσιν ὑποχωρεῖν, ἔπειτα καὶ τὴν ἐκ τῆς προτέρας νίκης εὔκλειαν ἀφανίσωσι. τότε μὲν οὖν ἤδη· καὶ γὰρ ἦν περὶ δύσιν ἡλίου· χαίροντές τε καὶ παιανίζοντες οἱ Ῥωμαῖοι κατεστρατοπέδευσαν. τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ψόφος τε ἠκούετο πολὺς ἐκ τοῦ χάρακος τῶν Ἑρνίκων καὶ βοή, καὶ πολλὰ ἐφαίνετο σέλατα λαμπάδων. ἀπογνόντες γὰρ ἔτι ἀνθέξειν
394 ἑτέρᾳ μάχῃ, καταλιπεῖν τὸν χάρακα ἔγνωσαν αὐτοκέλευστοι· καὶ τὸ ποιῆσαν αὐτῶν τὴν ἀταξίαν καὶ βοήν, τοῦτο ἦν. ὡς γὰρ εἶχον ἕκαστοι δυνάμεως, καὶ κατὰ τάχος ἔφευγον ἐπιβοῶντές τε καὶ ἐπιβοώμενοι, τῶν δὲ ὑπολειπομένων διὰ τραύματα ἢ νόσους, οἰμωγὰς καὶ λιτανείας ἐν οὐδενὶ λόγῳ τιθέμενοι. τοῦτο ἀγνοοῦντες οἱ Ῥωμαῖοι, πεπυσμένοι δὲ παρὰ τῶν αἰχμαλώτων πρότερον ὅτι δύναμις Ἑρνίκων ἑτέρα μέλλει βοηθὸς ἥξειν τοῖς σφετέροις, καὶ τὴν βοὴν καὶ ταραχὴν ἐπὶ τῇ ἐκείνων ἀφίξει γεγονέναι νομίζοντες, τά τε ὅπλα ἀνέλαβον, καὶ τὸν χάρακα περιστεφανώσαντες, μή τις ἔφοδος αὐτοῖς γένοιτο νύκτωρ, τοτὲ μὲν ὅπλων κτύπον ἐποίουν ἀθρόοι, τοτὲ δέ, ὥσπερ εἰς μάχην ὁρμώμενοι, θαμινὰ ἐπηλάλαζον. τοῖς δὲ Ἕρνιξι καὶ ταῦτα δέος μέγα παρεῖχεν, καὶ ὡς διωκόμενοι πρὸς τῶν πολεμίων, σποράδες ἄλλοι κατ' ἄλλας ὁδούς. ἡμέρας δὲ γενομένης, ἐπειδὴ ἀπήγγειλαν αὐτοῖς οἵ τε πεμφθέντες ἐπὶ τὴν κατασκοπὴν ἱππεῖς, ὡς οὔτε δύναμις ἑτέρα πάρεστι σύμμαχος τοῖς πολεμίοις, οἵ τε τῇ προτέρᾳ παραταξάμενοι μάχῃ πεφεύγασιν,

& ibi succurrit, accendens & nomine inclamans eos qui e superioribus prœliis fortitudinis palmam reportare consueuerant: & sicubi segnius repugnantes animaduerteret, signiferis erepta signa coniiciebat in hostes medios; vt metu militaris pœnæ, quam daturi essent ni signa recepissent, cogerentur fortiter rem gerere. semperque ipse, vt quæque pars laborabat, aderat, donec & alterum cornu e statione sua dimouisset. Ita profligato vtroque cornu, ne media quidem acies locum suum tenuit: sed turbatis ordinibus effusa fuga castra petebant Hernici, Romanis eorum terga cædentibus: tantumque animi Romanis in eo certamine superfuit, vt eorum nonnulli etiam ad vallum hostium penetrare ausi fuerint, ceu primo capturi impetu. quorum alacritatem nec tutam nec vtilem cernens cõsul, iussit receptui canere, atque ita inuitos a valli oppugnatione reuocauit; veritus ne e superiore loco telis petiti, cum ignominia & magno damno reiicerētur, & recentis victoriæ gloriam obscurarent. Sole demum occidente, Romani læti & iubilantes castra sua repetunt. Sequenti nocte strepitus magnus & clamor exaudiebatur e castris Hernicis, magnusq; in eis collucebat facularum fulgor. desperantes enim se posse nouo hostem prœlio sustinere, deserere castra decreuerunt iniussu ducum: atq; hæc erat clamoris & discursationis caussa. nam pro sua virili quisq; properabāt, inclamãtes se inuicem, neglectis eiulatibus & precibus eorum qui derelinquebantur ægroti aut saucii. Id ignorantes Romani, qui ex captiuis prius acceperant alias copias Hernicis venturas auxilio, clamorem istum & tumultum ex illorum aduentu ortum arbitrati, resumptis armis corona cinxerunt castra, nequa nocturna vis eis inferretur; interim modo collisis scutis densum cientes strepitum; modo, perinde ac si in pugnam ruerent, frequentem clamorem tollētes. Hernicis autem hoc quoq; timorem augebat, nec aliter quam si hostes se insequerentur, dispersi fugiebant, alius per aliam viam. Vbi vero illuxit, & exploratū missi equites renūtiarūt nec auxilia noua venisse hostibus, & eos qui pridie pugnauerant fugisse,

Aquilius educto exercitu castra *deserta* cepit, referta iumētis, commeatibus, armis: & vulnerati ibi deprehensi non pauciores his qui fugerant: emissoque equitatu in eos qui per vias & siluas dispalati oberrabant, multi viui capti sunt. Inde consul impune agros Hernicorum peruagatus, prædas abegit, nemine audente congredi. Dum hæc gerit Aquilius, collega eius T. Siccius in Volscos missus cum robore copiarum, in Veliternum agrum irrupit. nam ibi erat Tullus Attius Volscorum dux cum florentissimo exercitu, volens Romanorum socios infestare primum, sicut Marcius initio belli fecerat; ratus in eodem metu Romanos etiamtum esse, nec missuros auxilium in fide sua manētibus. Vt vero se mutuum conspexerunt exercitus, sine mora cōgressi sunt. erat autem locus intermedius, in quo pugnandum erat, tumulus magna ex parte saxosus & confragosus; vbi equitatus neutris esset vsui. Id animaduertētes Romanorū equites, & turpe sibi ducentes si spectatores tantum, non adiutores essent certaminis, frequentes adierūt consulem, ac rogarunt vt si cōsultum ipsi videretur, permitteret se omissis equis pedestrem pugnam inire. Ille collaudatos iussosque ex equis descendere circa se habuit, vt cum eis, si res poscere videretur, laborantibus succurreret: fueruntque hi tum præcipua caussa Romanorum victoriæ. nam peditum copiæ pares vtrobique erant tum armatura tum numero, simulq; ordinum ratione ac pugnandi peritia; & inferendo pedem referendoque, vitandis infligendisque ictibus, exercitati pariter. Volsci enim omnem suæ militiæ disciplinā, ex quo Marcium habuerant ducem, in Romanum morem mutauerant. Itaque ad multū diei æquo marte certatum est: & loci natura inæqualis multa vtrisq; aduersus se inuicem præbebat commoda. Ibi equites Romani diuisi bifariam, pars ex transuerso hostes inuaserunt a dextro cornu, pars tumulo circuito in extremum hostis agmen fecerunt impetum. ac mox alii lanceas eiaculati sunt, alii equestribus gladiis longioribus ferientes brachia & poplites, multorū manus defensantes corpora vel protegentes

ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν ὁ Ἀκύλλιος, τόν τε χάρακα τῶν πολεμίων αἱρεῖ μεστὸν ὄντα ὑποζυγίων καὶ ἀγορᾶς καὶ ὅπλων· καὶ τοὺς τραυματίας αὐτῶν οὐκ ἐλάττους ὄντας τῶν πεφευγότων λαμβάνει· τήν τε ἵππον ἐκπέμψας ἐπὶ τοὺς ἐσκεδασμένους ἀνὰ τὰς ὁδούς τε καὶ τὰς ὕλας, πολλῶν γίνεται σωμάτων ἐγκρατής· καὶ τὸ λοιπὸν ἤδη τὴν Ἑρνίκων γῆν ἐπῄει, λεηλατῶν ἀδεῶς, οὐδενὸς ἔτι ὑπομένοντος εἰς χεῖρας ἰέναι. ταῦτα μὲν Ἀκύλλιος ἔδρασε.

ὁ δ' ἕτερος τῶν ὑπάτων Τίτος Σίκκιος, ὁ πεμφθεὶς ἐπὶ Οὐολούσκους, ὅσον ἦν κράτιστον τῆς δυνάμεως μέρος, εἰς τὴν Οὐελιτρανῶν χώραν εἰσέβαλεν. ἐνταῦθα γὰρ ἦν Τύλλος Ἄττιος ὁ τῶν Οὐολούσκων ἡγεμών, τὴν ἀκμαιοτάτην συσκευασάμενος στρατιάν, γνώμην ἔχων τὰ συμμαχικὰ Ῥωμαίων κακῶσαι πρῶτον, ὥσπερ ὁ Μάρκιος ἔδρασεν, ὅτε ἤρχετο τοῦ πολέμου, δόξας ἐν τῷ αὐτῷ φόβῳ Ῥωμαίους ἔτι διαμένειν, καὶ μηδεμίαν τοῖς ὑπὲρ αὐτῶν κινδυνεύουσι πέμψειν ἐπικουρίαν. ὡς δ' ὤφθησάν τε καὶ εἶδον ἀλλήλας αἱ δυνάμεις, οὐδὲν ἔτι ἀναβαλλόμεναι συνῄεσαν εἰς τὸ αὐτό. ἦν δ' ὁ χῶρος ὁ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων, ἐν ᾧ τὴν μάχην ἔδει γενέσθαι, λόφος πετρώδης πολλαχῇ περικατεαγώς, ἔνθα οὐδετέροις ἡ ἵππος ἔμελλεν ἔσεσθαι χρησίμη. μαθόντες δὲ τοῦτο οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς, καὶ ἐν αἰσχύνῃ θέμενοι εἰ παρόντες τῷ ἀγῶνι μηδὲν προσωφελήσουσιν, ἐδέοντο τοῦ ὑπάτου προσελθόντες ἀθρόοι, ἐᾶσαι σφᾶς καταβάντας ἀπὸ τῶν ἵππων μάχεσθαι πεζούς, εἰ τοῦτο δοκεῖ αὐτῷ κράτιστον εἶναι. κἀκεῖνος πολλὰ ἐπαινέσας, καταβιβάζει τε ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ σὺν ἑαυτῷ τεταγμένους εἶχεν ἐπισκόπους τε καὶ ἐπανορθωτὰς τοῦ κάμνοντος ἐσομένους. καὶ ἐγένοντο τῆς τότε νίκης λαμπρᾶς σφόδρα ἐσομένης οὗτοι Ῥωμαίοις αἴτιοι. τὸ μὲν γὰρ πεζὸν ἀμφοτέρων, πλήθει τέως μάλιστα ἦν ἀνθρώπων καὶ ὁπλισμοῖς ὁμοιότροπον, τάξεώς τε κόσμῳ καὶ μάχης ἐμπειρίᾳ, κατά τε ἐπαγωγὰς καὶ ὑποχωρήσεις, πληγάς τε αὖ καὶ φυλακὰς παραπλήσιον. μετέμαθον γὰρ Οὐολοῦσκοι πάντα τὰ πολέμια ἐξ οὗ Μάρκιον ἔσχον ἡγεμόνα, καὶ εἰς τὰ Ῥωμαίων προσεχώρησαν ἔθη. διέμενον οὖν ἐπὶ πλεῖστον χρόνον τῆς ἡμέρας ἀγχωμάλως αἱ φάλαγγες ἀγωνιζόμεναι, καὶ ἡ τοῦ χωρίου φύσις ἀνώμαλος οὖσα, ἑκατέροις πολλὰ εἰς τὸ πλεονεκτεῖν κατ' ἀλλήλων παρείχετο. οἱ δ' ἱππεῖς τῶν Ῥωμαίων δίχα νείμαντες ἑαυτούς, οἱ μὲν, κατὰ τὰ πλάγια τῶν πολεμίων ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ κέρως ἐμβάλλουσιν· οἱ δὲ, περιελθόντες διὰ τοῦ λόφου, τοῖς κατόπιν ἐπιρράττουσι. ἔπειτα 395
οἱ μὲν, εἰσακοντίζουσι τὰς λόγχας· οἱ δὲ, τοὺς ὁμόσε χωροῦντας τοῖς ἱππικοῖς ξίφεσι μακροτέροις οὖσι κατὰ τῶν βραχιόνων παίοντες, καὶ παρὰ τὰς ἀγκύλας καταφέροντες, πολλῶν μὲν τὰς ἀμυνομένας ἢ σκεπούσας τὰ σώματα χεῖ-

ρας αὐ-

ρας αὐτοῖς σκεπάσμασί τε καὶ ἀμυντηρίοις ἀπέκοπτον, πολλοὺς δὲ γονάτων τε καὶ ἀστραγάλων πληγαῖς βαθείαις ἀπὸ κρατίστης βάσεως ἐρρίπτουν ἡμιθανεῖς. περιεστηκότα τε πάντοθεν Οὐολούσκοις τὸ δεινὸν ἐκ μὲν τοῦ κατὰ πρόσωπον οἱ πεζοὶ αὐτοῖς ἐνέκειντο, ἐκ δὲ τῶν πλαγίων τε καὶ τῶν κατόπιν, οἱ ἱππεῖς. ὥστε ὑπὲρ δύναμιν ἀγαθοὶ γενόμενοι, καὶ πολλὰ ἔργα τόλμης τε καὶ ἐμπειρίας ἀποδειξάμενοι, μικροῦ δεῖν πάντες οἱ τὸ δεξιὸν κέρας ἔχοντες κατεκόπησαν. οἱ δὲ ἐν μέσῃ τε τῇ φάλαγγι τεταγμένοι καὶ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου κέρως, ἐπειδὴ τὸ δεξιόν τε παρερρηγμένον εἶδον, καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπιόντας σφίσι τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς, ἐξελίξαντες τοὺς λόχους, βάδην ἀπεχώρουν ἐπὶ τὸν χάρακα, καὶ οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς τάξει ἠκολούθουν. ἐπεὶ δὲ πρὸς τῷ ἐρύματι ἦσαν, ἑτέρα γίνεται μάχη, τῶν ἱππέων ἐπιβαινόντων τοῖς περισταυρώμασι κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ χάρακος, ὀξεῖα καὶ παλίντροπος. πονουμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων, ὁ ὕπατος κελεύσας τοῖς πεζοῖς ὕλην προσενέγκαντας ἀποχῶσαι τὰς τάφρους, πρῶτος ἐχώρει κατὰ τὸ ἐπίβατον, ἔχων τοὺς ἀρίστους τῶν ἱππέων, ἐπὶ τὰς ἐχυρωτάτας τοῦ χάρακος πύλας. ἀναστείλας δὲ τοὺς περὶ αὐτὰς μαχομένους, καὶ τοὺς καταρράκτας τῶν πυλῶν διακόψας, αὐτὸς ἐγκρατὴς τῶν ἐρυμάτων, καὶ τοὺς ἐπιόντας τῶν σφετέρων πεζῶν ἐδέχετο. Τύλλος δὲ Ἄττιος ἔχων τοὺς ἐρρωμενεστάτους καὶ εὐτολμοτάτους Οὐολούσκων, ὁμόσε αὐτοῖς χωρεῖ· καὶ πολλὰ ἔργα γενναῖα ἀποδειξάμενος (ἦν μὲν γὰρ ἀγωνιστὴς μὲν πολέμων σφόδρα ἄλκιμος, στρατηγῆσαι δὲ οὐχ ἱκανός) ὑπὸ κόπου τε καὶ πλήθους τραυμάτων καταπονηθεὶς ἀποθνήσκει. τῶν δὲ ἄλλων Οὐολούσκων, ἐπειδὴ ὁ χάραξ ἡλίσκετο, οἱ μὲν ἀγωνιζόμενοι κατεκόπησαν· οἱ δὲ, τὰ ὅπλα ῥίψαντες, πρὸς ἱκεσίας τῶν κεκρατηκότων ἐτράποντο· ὀλίγοι δέ τινες ἐπὶ τὰ οἰκεῖα φυγόντες ἀπεσώθησαν. ἀφικομένων δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀγγέλων, οὓς ἀπέστειλαν οἱ ὕπατοι, μεγίστη χαρὰ τὸν δῆμον κατέσχε, καὶ αὐτίκα μὲν τοῖς θεοῖς χαριστηρίους ἐψηφίσαντο θυσίας, τοῖς δὲ ὑπάτοις τὴν τῶν θριάμβων τιμὴν προσέθεσαν· οὐ μέντοι τὴν αὐτήν γε ἀμφοτέροις, ἀλλὰ Σικκίῳ μὲν, ἐπειδὴ φόβου μείζονος ἐλευθερωκέναι ἐδόκει τὴν πόλιν, τὸν Οὐολούσκων ὑβριστὴν καθελὼν στρατὸν, καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν ἀποκτείνας, τὴν μείζονα πομπὴν ἐψηφίσαντο· καὶ εἰσήλασεν ὁ ἀνὴρ ἔχων τά τε λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὴν συναγωνισαμένην δύναμιν, ἅρματι παρεμβεβηκὼς χρυσοχαλίνων ἵππων, τὴν βασιλικὴν ἠμφιεσμένος ἐσθῆτα, ὥσπερ τοὺς μείζονας θριάμβους νόμος. Ἀκυλλίῳ δὲ τὸν ἐλάττονα θρίαμβον ἀπέδωσαν, ὃν αὐτοὶ καλοῦσιν ὠβὰν· δεδήλωταί μοι διὰ τῶν προτέρων

abscidebant vna cum ipsis tegumentis armisque defensoriis; multorum genua talosque consaucientes profundis vulneribus, prosternebant semineces. iamque vndique vrgebantur Volsci, a fronte a peditibus, a latere ac tergo ab equitibus. quamobrem supra vires strenue repugnantes, post multa audaciæ peritiæque specimina, in dextro cornu pene ad vnum concisi sunt. media vero acies & alterum cornu, postquam dextri cladem viderunt, & Romanos equites pari modo in se tendere, explicatis ordinibus pedetentim castra repetebant, & Romani equites seruatis ordinibus insequebantur. Ad munitionem vbi ventum est, noua oritur pugna, equitibus vallum aliquot locis conscendentibus, & hostibus acriter repugnantibus. cumque Romani iam laborarent, consul iussit pedites vt fascium coniectu fossas explerent; & qua dabatur aditus, ipse primus cum fortissimis equitum firmissimam valli portam petiit: reiectisque propugnatoribus, & dissectis portæ cataractis, intra vallum irrupit, ac sequentes se pedites excepit. Occurrit Tullus Attius cum valentissimis Volscorum & audacissimis; editisque multis ac strenuis facinoribus (erat enim pugnator fortis, & manu promptus; sed copiis ducendis minus idoneus) *tandem* labore fessus oppletusque vulneribus occumbit. Ceteri Volsci captis castris partim in conflictu cõcisi sunt, partim abiectis armis se victoribus dediderunt supplices: pauci admodum fuga seruati, domum redierunt incolumes. His Romę cognitis per missos a consulibus nũtios, ingens gaudium fuit: moxq; ad agẽdas diis gratias adornata sacrificia, & decreti consulibus honores triumphales; non tamen pares ambobus: sed Siccio, qui a maiore terrore vrbem liberasse videbatur, insolente Volscorũ exercitu deleto & duce cæso, maioris triumphi pompa concessa est; & inuectus est in vrbem *prælatis* spoliis, captiuis *precedẽtibus*, militibus victoriæ sociis *prosequentibus*; trahentibus currũ equis aureis frenis insignibus, cultu (vt in maioribus triumphis mos est) regio. Aquilio minor triumphus contigit; quem ouationem nominãt. de qua in superiorib. a me dictum est

Triumphus de Volscis & Heraicis.

quid a triumpho differat. Ingressus est vrbem pedibus, cũ cetero pompæ ornatu. atque ita hic annus finiit.

A.V.C. 268. conss. Proculo Virginio, & Sp. Cassio III. Æqui, Volsci, & Hernici debellati.

Sequẽtes consules Proculus Virginius, Sp. Cassius tertium, cum vrbanis copiis & sociorum auxiliis in bellum profecti sunt. Virginio Æqui, Cassio Hernici & Volsci, prouincia sorte obtigit. Æqui munitis oppidis, & in ea comportatis rebus carioribus, agros vastari, villas incendi passi sunt: ita vt Virginius minimo negotio maiorem eius regionis partem peruagatus, vastitate *vinetorum arbustorumque* edita, cum nemo ad defensionem prodiret, *integras* copias domum reduxerit. Volsci & Hernici, cõtra quos dux t Cassius, primum statuerant iacturam populationum contemnere, inclusi mœnibus: non tamen permanserunt in *ea* sententia; sed partim feracissimos agros miserati, qui *plantarum* excidio ita fœdarentur, vt facile reparari non possent: partim non satis fidentes munitionibus in quas confugerant: (erãt enim parum validæ) per legatos pacem petierunt a consule: primum Volsci: qui facilius impetrauerunt, pecunia consuli persoluta quanta esset imperata, præbitisque ceteris quibus exercitui opus esset, omnibus: ac promissa Romanis obedientia, nihil amplius de æquo iure contenderunt. deinde Hernici destitutos se a sociis videntes, *& ipsi* de pace atque amicitia egerunt cum cõsule. Ceterum Cassius multis verbis accusata gente apud legatos, respondit, prius illis facienda quæ victos ac subditos deceret facere; & tũc demum petendam amicitiam. Cumque legati pollicerentur quidquid æquum esset ac possibile, imperauit eis pecuniam ad persoluenda mensium stipendia, & cibariorum quantum in *vnum* mensem militibus sat esset. ad quæ paranda concessit eis aliquot dierum inducias. Quæ omnia cum Hernici magna alacritate ac celeritate subministrassent, & amicitiam per legatos rursum petiissent, Cassius collaudatos ad senatum remisit.. Patribus post longam consultationem placuit in amicitiam eos recipi: ceterum leges fœderis Cassium consulem constituere suo arbitrio, & rata esse ipsius placita. Hæc

ἣν ἔχει διαφορὰν οὗτος πρὸς τὸν μείζονα. καὶ εἰσῆλθεν ὁ ἀνὴρ πεζός, τὰ λοιπὰ τῆς πομπῆς ἐπαγόμενος. καὶ τὸ ἔτος οὗτο ἐτελεύτα. Οἱ δὲ παρὰ τούτων τὴν ὑπατείαν παραλαβόντες Πόπλιος Οὐεργίνιος, καὶ Σπόριος Κάσσιος τρίτον τότε ἀποδειχθεὶς ὕπατος, τάς τε πολιτικὰς καὶ τὰς συμμαχικὰς ἀναλαβόντες δυνάμεις, ἐξῆγον εἰς τὴν ὕπαιθρον· Οὐεργίνιος μὲν ἐπὶ τὰς Αἰκανῶν πόλεις, Κάσσιος δὲ ἐπὶ τὰς Ἑρνίκων τε καὶ Οὐολούσκων, διαλαχόντες τὰς ἐξόδους. Αἰκανοὶ μὲν οὖν ὀχυρωσάμενοι τὰς πόλεις, καὶ τὰ πλείστου ἄξια ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀνασκευασάμενοι, τήν τε γῆν περιεώρων δῃ- 396
ουμένην, καὶ τὰς αὐλὰς ἐμπιπραμένας. ὥστε κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν Οὐεργίνιος ὅσην ἐδύνατο πλείστην αὐτῶν γῆν κείρας τε καὶ λωβησάμενος, ἐπεὶ οὐδεὶς ὑπὲρ αὐτῆς ἐξῄει μαχούμενος, ἀπῆγε τὴν στρατιάν. Οὐολοῦσκοι δὲ καὶ Ἕρνικες, ἐφ' οὓς ὁ Κάσσιος ἐστράτευσε, γνώμην μὲν ἐποιήσαντο δῃουμένης τῆς χώρας περιορᾶν, καὶ συνέφυγον εἰς τὴν πόλιν· οὐ μὴν ἔμειναί γε ἐν τοῖς ἐγνωσμένοις, χώρας τε ἀγαθῆς κειρομένης, ἣν οὐ ῥᾳδίως ἀνακτήσασθαι ἔτι ἤλπισαν, οἴκτῳ ὑπαχθέντες, καὶ τοῖς ἐρύμασιν οὐ σφόδρα ὀχυροῖς οὖσιν, εἰς ἃ καταπεφεύγασιν, ἀπιστοῦντες, ἀλλὰ πρεσβείας ἀπέστελλον πρὸς τὸν ὕπατον, ὑπὲρ καταλύσεως τοῦ πολέμου δεησόμενοι· Οὐολοῦσκοι μὲν, πρότεροι· καὶ θᾶττον οὗτοι τῆς εἰρήνης ἔτυχον, ἀργύριόν τε δόντες ὅσον αὐτοῖς ὁ ὕπατος ἔταξεν, καὶ τἆλλα ὅσων ἔδει τῇ στρατιᾷ πάντα ὑπηρετήσαντες· καὶ οὗτοι μὲν ὑπήκοοι Ῥωμαίοις ἔσεσθαι ὡμολόγησαν, οὐθενὸς ἔτι μεταποιούμενοι τῶν ἴσων. Ἕρνικες δὲ, ὕστεροι, ἐπειδὴ μεμονωμένους ἑαυτοὺς εἶδον, ὑπὲρ εἰρήνης τε καὶ φιλίας διελέγοντο πρὸς τὸν ὕπατον. ὁ δὲ Κάσσιος πολλὴν κατηγορίαν πρὸς τοὺς πρέσβεις κατ' αὐτῶν διαθέμενος, πρῶτον ἔφη δεῖν αὐτοὺς τὰ τῶν κεκρατημένων τε καὶ ὑπηκόων ποιῆσαι, τότε διαλέγεσθαι περὶ φιλίας· τῶν δὲ πρεσβευτῶν ποιήσειν τὰ δυνατὰ καὶ μέτρια λεγόντων, ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἀργύριόν τε, ὃ κατ' ἄνδρα τοῖς στρατιώταις εἰς ὀψωνιασμὸν ἔθος ἦν μηνῶν δεδόσθαι, καὶ διὰ μηνὸς τροφὰς ἀποφέρειν. ἕως δ' ἂν ταῦτα εὐπορήσωσι, τάξας τινὰ χρόνον ἡμερῶν, ἀνοχὰς αὐτοῖς ἐδίδου τοῦ πολέμου. ὑπηρετησάντων δὲ αὐτοῖς ἅπαντα τῶν Ἑρνίκων διὰ τάχους καὶ μετὰ προθυμίας, καὶ τοὺς περὶ φιλίας διαλεξομένους ἀποστειλάντων αὖθις, ἐπαινέσας αὐτοὺς ὁ Κάσσιος, ἀνέπεμψεν ἐπὶ τὴν βουλήν. τοῖς δὲ ἐκ τοῦ συνεδρίου πολλὰ βουλευσαμένοις ἔδοξε δέχεσθαι μὲν τοὺς ἄνδρας εἰς φιλίαν· ἐφ' οἷς δὲ γενήσονται δικαίοις αἱ πρὸς αὐτοὺς συνθῆκαι, Κάσσιον τὸν ὕπατον γνῶναί τε καὶ στῆσαι· ὅ τι δ' ἂν ἐκείνῳ δόξῃ, τοῦτο εἶναι σφίσι κύριον. ταῦτα

τῆς

τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, ἀναστρέψας εἰς τὴν πόλιν ὁ Κάσσιος θρίαμβον καταγαγεῖν ἠξίου μέγιστον, ὡς τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν κεχειρωμένος, χάριτι μᾶλλον ἁρπάζων τὸ τίμιον, ἢ τῷ δικαίῳ λαμβάνων, ὃς οὔτε πόλεις ἑλὼν ἐκ τειχομαχίας, οὔτε ἐν ὑπαίθρῳ μάχῃ στρατιὰν πολεμίων τρεψάμενος, αἰχμάλωτα καὶ σκῦλα οἷς κοσμεῖται θρίαμβος, ἔμελλε καταγαγεῖν. τοιγάρτοι δόξαν αὐθαδείας καὶ τοῦ μηδὲν ἔτι τῶν ὁμοίων τοῖς ἄλλοις φρονεῖν, τοῦτο ἔργον αὐτῷ πρῶτον φθόνου ἤνεγκε. διαπραξάμενος δὲ τὸν θρίαμβον αὐτῷ δοθῆναι, τὰς πρὸς Ἕρνικας ἐξήνεγκεν ὁμολογίας. αὗται δὲ ἦσαν ἀντίγραφοι τῶν πρὸς Λατίνους γενομένων. ἐφ᾽ αἷς πάνυ ἤχθοντο οἱ πρεσβύτατοί τε καὶ τιμιώτατοι, καὶ δι᾽ ὑποψίας αὐτὸν ἐλάμβανον, οὐκ ἀξιοῦντες τῆς ἴσης τιμῆς τοῖς συγγενέσι Λατίνοις τοὺς ἀλλοεθνεῖς Ἕρνικας τυγχάνειν· οὐδὲ τοῖς πολλὰ εὐνοίας ἔργα ἐπιδεδειγμένοις τοὺς μηδὲν ὁτιοῦν δεδρακότας, τῶν αὐτῶν φιλανθρώπων μετέχειν· τῆς τε ὑπεροψίας τοῦ ἀνδρὸς ἀχθόμενοι, ὃς ὑπὸ τῆς βουλῆς τιμηθεὶς, οὐκ ἀντετίμησεν αὐτὴν τοῖς ἴσοις, οὐδὲ μετὰ κοινῆς γνώμης τῶν συνέδρων, ἀλλ᾽ ὡς αὐτῷ ἐδόκει γράψας ἐξήνεγκε τὰς ὁμολογίας. ἦν τε ἄρα τὸ ἐν τοῖς πολλοῖς εὐτυχεῖν, σφαλερὸν ἀνθρώπῳ χρῆμα καὶ ἀσύμφορον· αὐχήματός τε γὰρ ἀνοήτου πολλοῖς αἴτιον γενόμενον, λανθάνει καὶ ἐπιθυμιῶν ὑπαρχηγὸν ἐκβαινουσῶν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. ὃ καὶ τῷ ἀνδρὶ ἐκείνῳ συνέβη. τρισὶ γὰρ ὑπατείαις, καὶ δυσὶ θριάμβοις τῶν τότε
397 ἀνθρώπων ὑπὸ τῆς πόλεως τετιμημένος, σεμνότερον αὑτὸν ἦγε, καὶ μοναρχικῆς ἐξουσίας ἐλάμβανε πόθον, ἐνθυμούμενος ὅτι τοῖς βασιλείας ἢ τυραννίδος ἐφιεμένοις ῥᾴστη τε καὶ ἀσφαλεστάτη ἐστὶ πασῶν ὁδὸς ἡ τὸ πλῆθος εὐεργεσίαις τισὶν ὑπαγομένη, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ διδόντος τὰ κοινὰ σιτεῖσθαι ἐθίζουσα, ταύτην ἥπτετο· καὶ αὐτίκα οὐδενὶ προειπών· ἦν γάρ τις χώρα δημοσία πολλὴ παρημελημένη τε καὶ ὑπὸ τῶν εὐπορωτάτων κατεχομένη, ταύτην ἔγνω τῷ δήμῳ διανέμειν. καὶ εἰ μὲν ἄχρι τοῦδε ἐλθὼν ἠρκέσθη, τάχα ἂν αὐτῷ κατὰ νοῦν τὸ ἔργον ἐχώρησεν· νῦν δὲ πλειόνων ὀρεγόμενος, στάσιν οὐ μικρὰν ἤγειρεν, ἐξ ἧς οὐκ εὐτυχὲς τὸ τέλος αὐτῷ συνέβη. Λατίνους τε γὰρ ἠξίου τῇ καταγραφῇ τῆς χώρας συμπεριλαμβάνειν, καὶ τοὺς νεωστὶ προσληφθέντας εἰς τὴν πολιτείαν Ἕρνικας, οἰκεῖα ἑαυτῷ παρασκευάσαι τὰ ἔθνη. ταῦτα διανοηθεὶς, τῇ μετὰ τὸν θρίαμβον ἡμέρᾳ συνεκάλεσε τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν καὶ παρελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, ὡς ἔθος ἐστὶ ποιεῖν τοῖς τεθριαμβευκόσι, πρῶτον μὲν ἀποδίδωσι τὸν ὑπὲρ τῶν πραχθέντων αὐτῷ λόγον· οὗ

vbi ſenatus decreuit, Caſſius in vrbem reuerſus, maximum ſibi triumphum petiit, vt maximis ſubiugatis gentibus; gratia magis vſurpans cum honorem quam iure poſtulans; quippe qui nec vrbes vllas expugnauerat, nec hoſtem acie fuderat, nec triumphi ornamentum captiuos vllos habebat aut ſpolia quæ in pompa traduceret. qua re opinionem arrogantiæ, vt qui ſupra ciuilem modum ſe extolleret, inuidiamque lucratus eſt. Triumpho impetrato, pacis Hernicis datæ conditiones protulit, tranſcriptas ex Latinorum fœdere. quas ægerrime tulit honoratiſſimus quiſq; ſenatorum & natu maximus, ipſumque ſuſpectum habebant, quod indignum cenſerent cognatis ſuis Latinis honore æquari alienigenas; & ſpectatæ fidei hominibus eos, quorum nulla exſtarent erga populum Romanum merita. nec placebat eius faſtus qui accepto a ſenatu honore, nō parem ei viciſſim honorem habuiſſet, nec communicato cum patribus conſilio, pro ſuo vnius arbitratu ſcriptas cōditiones protuliſſet. Ita nimia felicitas ei periculoſa fuit & inutilis: ſicut pleriſque hac occaſione ſurrepere ſolet inſana ſuperbia & immoderatæ cupidines. trium enim conſulatuum duorumq; triumphorum honore ciuibus ætatis ſuæ præminēs, elatius ſe gerebat; & principalis poteſtatis appetens, cum animaduertiſſet facillimam omnium atq; tutiſſimam viam ad regnum tyrannidemve, ſi quis plebis fauorem beneficiis acquiſitum, publicarum opum dilargitione foueret, eam viam ingreſſus eſt: ac mox nemine præmonito agrū quendam publicum, qui per incuriam magiſtratuum a diuitib. occupatus fuerat, ſtatuit plebi diuidere. & fortaſſe res illi ex ſententia ſucceſſiſſet, ſi his impetratis acquieuiſſet. ſed maiorum cupiditate incenſus, non paruam ſeditionem mouit; quæ infelicem ei peperit exitum. volebat enim & Latinos in partem agrorum aſſumi, & recens ciuitate donatos Hernicos, fauorem harum gentium ſibi conciliare volens. His animo agitatis, altera poſt triumphum die vocata concione, pro tribunali, vt mos eſt triumphalibus, primum rerum a ſe geſtarum rationem reddidit; cuius

Caſſius ad principatū aſpirat.

capita erant hæc: se primo consulatu Sabinos de principatu *cum Romanis* contendentes, prœlio vicisse, & Romanum imperium agnoscere coegisse: secundo consulatu, pacata seditione intestina, plebem in patriam reduxisse, Latinosque Romanorum cognatos, & perpetuos imperii gloriæque æmulos, concesso æquali ciuitatis iure, in amicitiam populi Romani perduxisse; ita vt *nunc* Romam non amplius aduersariam, sed patriam appellent: hoc tertio consulatu Volscos vi ex hostibus amicos effecisse; & Hernicos gentem magnam & validam, quæ vt propinqua, magnopere vel prodesse possit vel lædere, ad deditionem vltro faciendam adduxisse. His atque similibus denarratis, plebis animos in se *vnum* intentos volebat, quasi præ ceteris omnibus reip. curam ageret, & in posterum acturus esset. Postremo sic orationem finiit, vt polliceretur plebi tot tantaque beneficia, quanta nemo ad eam diem, quantumuis ob plebis studium laudatus, præstitisset: idque fore propediem. Concione dimissa, ne momentum quidem cessans temporis, sequenti die senatum conuocauit in curiam, iam arrectum & sollicitum ob *proximam* eius orationem: & priusquam aliud quidquam ageret, quod *pridie* apud plebem celauerat, in medium protulit: quandoquidem plebs perutilis fuerit reipubl. tam in asserenda libertate quam in parando imperio, prouidendum ei diuiso agro, qui bello partus, nomine vocetur publicus, at reuera ab impudentissimo quoq; patricio, nullo iure teneatur: & frumēti a Gelone Siciliæ tyrāno dono missi, quod cum gratis debuisset omnib. ciuibus diuidi, venditum fuerit pauperibus, pretiū emptorib. reddendū ex ęrario. Adhuc eo loquēte magnus *in senatu* erat fremitus, cunctis verba eius moleste ferētibus. Vbi vero desiit, & collega Virginius grauiter cū accusauit, vt qui seditionem inueheret; & ceterorum senatorū honoratissimus quisq; ac natu maximus; præcipue Appius Claudius; ita vt inter exacerbatos per multas horas duraret altercatio, nō sine cōuitiis amarulentissimis. Diebus qui sequuti sunt, Cassius continuatis concionibus, fauorē plebis sibi cōciliabat,

κεφάλαια ἦν ταῦτα· ὅτι τὸ μὲν πρῶτον τῆς ὑπατείας τυχὼν, τὸ Σαβίνων ἔθνος ἀντιποιούμενον τῆς ἡγεμονίας μάχῃ νικήσας, ἠνάγκασεν ὑπήκοον Ῥωμαίοις γενέσθαι· ἀποδειχθεὶς δὲ τὸ δεύτερον ὕπατος, τὴν ἐμφύλιον ἔπαυσε τῆς πόλεως στάσιν, καὶ κατήγαγε τὸν δῆμον εἰς τὴν πατρίδα· Λατίνους δὲ συγγενεῖς ὄντας τῆς Ῥωμαίων πόλεως, ἀεὶ δὲ τῆς ἡγεμονίας καὶ τῆς δόξης αὐτῇ φθονοῦντας, εἰς φιλότητα συνήγαγε, τῆς ἰσοπολιτείας μεταδοὺς, ὥστε μηκέτι ἀντίπαλον, ἀλλὰ πατρίδα τὴν Ῥώμην ὀνομάζειν· τρίτον δὲ κατασταθεὶς ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν, Οὐολούσκους τε ἠνάγκασε φίλους ἀντὶ πολεμίων γενέσθαι, καὶ τὸ Ἑρνίκων ἔθνος μέγα τε καὶ ἄλκιμον, καὶ πλησίον σφῶν κείμενον, βλάπτειν τε καὶ ὠφελεῖν τὰ μέγιστα ἱκανώτατον, ἑκούσιον ὑπηγάγετο. ταῦτα δὲ δὴ καὶ τὰ ὅμοια τούτοις διεξελθὼν, ἠξίου τὸν δῆμον ἑαυτῷ προσέχειν τὸν νοῦν, ὡς παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους πρόνοιαν ἔχοντι τοῦ κοινοῦ, καὶ εἰς τὸν λοιπὸν ἕξοντι χρόνον. τελευτῶν δὲ τοῦ λόγου, τοσαῦτα ἔφη καὶ τηλικαῦτα ἀγαθὰ ποιήσειν τὸν δῆμον, ὥστε ἅπαντας ὑπερβαλεῖσθαι τοὺς ἐπαινουμένους ἐπὶ τῷ φιλεῖν καὶ σώζειν τὸ δημοτικόν· καὶ ταῦτα ἔφη ποιήσειν οὐκ εἰς μακράν. διαλύσας δὲ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ χρόνον οὐδὲ ἀκαριαῖον διαλιπὼν, τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ συνεκάλει τὴν βουλὴν εἰς τὸ συνέδριον, ὀρθὴν καὶ περίφοβον οὖσαν ἐπὶ τοῖς ῥηθεῖσιν ὑπ᾽ αὐτοῦ λόγοις· καὶ πρὶν ἑτέρου τινὸς ἄρξασθαι λόγου, τὴν ἀπόρρητον ἐν τῷ δήμῳ φυλαχθεῖσαν γνώμην εἰς μέσον ἔφερεν, ἀξιῶν τοὺς βουλευτὰς, ἐπειδὴ πολλὰ ὁ δῆμος τῇ πόλει χρήσιμος γέγονε, τὰ μὲν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τὰ δὲ εἰς τὸ ἑτέρων ἄρχειν συλλαβόμενος, πρόνοιαν αὐτοῦ ποιήσασθαι, τήν τε χώραν αὐτῷ νείμαντας ὅση πολέμῳ κρατηθεῖσα, λόγῳ μὲν ἦν δημοσία, ἔργῳ δὲ τῶν ἀναιδεστάτων τε καὶ σὺν οὐδενὶ δικαίῳ κατεσχηκότων πατρικίων· καὶ τῆς ὑπὸ Γέλωνος τοῦ Σικελίας τυράννου πεμφθείσης σφίσι δωρεᾶς σιτικῆς, ἣν προῖκα δέον πάντας διανείμασθαι τοὺς πολίτας, ὠνητὴν ἐλάμβανον οἱ πένητες, ἀποδοθῆναι τὰς τιμὰς τοῖς ὠνησαμένοις ἐξ ὧν εἶχε τὸ κοινὸν χρημάτων. εὐθὺς μὲν οὖν ἔτι λέγοντος αὐτοῦ, θόρυβος ἦν πολὺς, ἀχθομένων πάντων καὶ οὐχ ὑπομενόντων τὸν λόγον. ἐπειδὴ δὲ ἐπαύσατο, ὅ τε συνύπατος αὐτοῦ Οὐεργίνιος πολλὴν ἐποιήσατο κατηγορίαν, ὡς στάσιν εἰσάγοντος, καὶ τῶν ἄλλων βουλευτῶν οἱ πρεσβύτατοί τε καὶ τιμιώτατοι, μάλιστα δὲ Ἄππιος Κλαύδιος· καὶ μέχρι πολλῆς ὥρας ἠρεθισμένοι τε καὶ τὰ ἔσχατα 398
κατ᾽ ἀλλήλων ὀνείδη λέγοντες οὗτοι διετέλεσαν.

ταῖς δὲ κατόπιν ἡμέραις ὁ μὲν Κάσσιος ἐκκλησίας συνεχεῖς ποιούμενος, ἐξεδημαγώγει τὸ πλῆθος,

καὶ

καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς κληρουχίας λόγους συνέφερεν, καὶ πολὺς ἦν ἐν ταῖς κατηγορίαις τῶν ἀντιπραττόντων. ὁ δὲ Οὐεργίνιος τὴν βουλὴν ὁσημέραι συναγαγὼν, μετὰ κοινῆς γνώμης τῶν πατρικίων ἀντιπαρεσκευάζετο φυλακάς τε καὶ κωλύσεις νομίμους. καὶ ἦν στῖφος ἑκατέρῳ τῶν παρακολουθούντων τε καὶ φυλακὴν τῷ σώματι παρεχόντων πολύ· τὸ μὲν ἄπορον καὶ ῥυπαρόν τε καὶ πάντα τολμᾶν πρόχειρον, ὑπὸ τῷ Κασσίῳ τεταγμένον· τὸ δὲ εὐγενέστατόν τε καὶ καθαρὸν, ὑπὸ τῷ Οὐεργινίῳ τεθειμένον. τέως μὲν οὖν τὸ χεῖρον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις κατεκράτει, μακρῷ θατέρου προέχον· ἔπειτα δὲ ἰσόρροπον ἐγένετο, προσγενομένων ἑαυτοῖς τῶν δημάρχων τῇ κρείττονι μοίρᾳ· τάχα μὲν καὶ διὰ τὸ μηδὲ ἐκεῖνο ἄμεινον εἶναι τῇ πόλει, δεκασμοῖς τε ἀργυρίου καὶ διανομαῖς τῶν δημοσίων διαφθειρόμενον τὸ πλῆθος, ἀργὸν καὶ πονηρὸν εἶναι· τάχα δὲ καὶ διὰ τὸν φθόνον, ὅτι τῆς φιλανθρωπίας ταύτης οὐκ αὐτοὶ ἦρξαν οἱ τοῦ δήμου προεστηκότες, ἀλλ᾽ ἕτερος· οὐθὲν δὲ κωλύει διὰ τοῦτο τὸ δέος ὃ πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ ἀνδρὸς ἐλάμβανον, μείζονα γινομένην ἢ τῇ πόλει συνέφερεν. ἀντέλεγον οὖν ἤδη μετὰ κράτους ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὗτοι πρὸς τοὺς εἰσφερομένους ὑπὸ τοῦ Κασσίου νόμους· διδάσκοντες τὸν δῆμον ὡς οὐκ εἴη δίκαιον, ἃ διὰ πολλῶν ἐκτήσατο πόνων, ταῦτα μὴ Ρωμαίοις νείμασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ Λατίνους αὐτοῖς ἰσομοίρους τοὺς μὴ παραγενομένους τοῖς πολέμοις, καὶ τοὺς νεωστὶ προσελθόντας πρὸς τὴν φιλίαν Ἕρνικας, οἷς ἀγαπητὸν ἦν πολέμῳ προσαχθεῖσι, τὸ μὴ τὴν ἑαυτῶν ἀφαιρεθῆναι χώραν. ὁ δὲ δῆμος ἀκούων τοτὲ μὲν τοῖς τῶν δημάρχων προσετίθετο λόγοις, ἐνθυμούμενος ὅτι μικρόν τι καὶ οὐκ ἄξιον ἔσται λόγου τὸ ἐκ τῆς δημοσίας γῆς ἐσόμενον ἑκάστῳ λάχος, εἰ μετὰ Ἑρνίκων τε καὶ Λατίνων αὐτὴν νεμήσονται· τοτὲ δὲ ὑπὸ τοῦ Κασσίου μετεπείθετο δημαγωγοῦντος, ὡς προδιδόντων αὐτὸν τοῖς πατρικίοις τῶν δημάρχων, καὶ πρόφασιν ποιουμένων τῆς κωλύσεως εὐπρεπῆ, τὴν Ἑρνίκων τε καὶ Λατίνων ἰσομοιρίαν, ἣν αὐτὸς ἔφη νόμῳ περιλαβεῖν ἰσχύος τῶν πενήτων [ἕνεκα] καὶ εἴ τις ἀφαιρεῖσθαί ποτε αὐτοὺς ἀξιώσαι τὰ δοθέντα, κωλύσαι· κρεῖττον ἡγούμενος εἶναι καὶ ἀσφαλέστερον τοῖς πολλοῖς μικρὰ λαβοῦσιν ὁμοίως ἔχειν, ἢ πολλὰ ἐλπίσασιν ἀπάντων ἀποτυχεῖν. τούτοις δὴ τοῖς λόγοις τοῦ Κασσίου θαμινὰ μεταπείθοντος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὸν ὄχλον, παρελθὼν εἰς τῶν δημάρχων Γάϊος Ῥαβολήϊος ἀνὴρ οὐκ ἄφρων, τὴν διχοστασίαν τῶν ὑπάτων ὑπέσχετο παύσειν οὐκ εἰς μακρὰν, καὶ τῷ δήμῳ ποιήσειν φανερὸν ὅ τι χρὴ ποιεῖν. ἐπισημ-

de diuidendis agris disserens, & in aduersarios vehementer inuehens. Virginius vero quotidie senatum cogẽs, de communi patrum sententia parabat contra eum præsidia legitimaq; obstacula. Vtrumque comitabatur assectarum ad tutelam corporis caterua magna: inopes, sordidi, & ad quiduis audendum prompti, Cassium; nobiliores & sinceriores, Virginium. Itaque aliquamdiu deterior pars in concionibus multum superabat alteram: tandem æquatæ sunt, cum tribuni se meliori parti adiungerent; vel quod non videretur e republica, vt plebs pecuniarum largitione & publicorum *bonorum* diuisione corrupta, ad inertiam & improbitatem assuefieret; vel quod inuidia tangerentur, quia non ipsi eius beneficii auctores essent, quorum erat plebem curare, sed alius; vel etiam quod metuerent ne vir iste cum periculo ciuitatis nimiũ cresceret. quamobrem pro concione totis viribus aduersabátur legibus quas ferebat Cassius; docentes iniquum esse parta magnis populi Romani laboribus, non solis ciuibus Romanis assignari, sed Latinos quoque ex æquo participes eorum fieri, qui periculis non interfuerint; atque etiam Hernicos recens acceptos in amicitiã; quibus sufficere debeat quod bello subacti proprios agros non amiserint. At plebs nunc tribunis assentiebat, dum cogitabat, si ager iste publicus cum Latinis & Hernicis diuidendus esset, exiguam vilemq; portionem cuiq; obuenturam: nunc Cassii popularibus sermonibus persuasa mutabat sententiam, quasi per tribunos patriciis prodita, qui caussam intercedendi honestam prætexerẽt Latinos & Hernicos. aiebat enim Cassius, se illorum consortium legi inseruisse ad tuendos pauperes; atque *ita* vetuisse nequis vmquã, si *maxime* vellet, data illis *eripere* posset; satiusque ac tutius esse plebi, modicam ex æquo portionem accipere, quam multa sperando in totum frustrari. Huiusmodi concionibus cum Cassius plebẽ identidem in suas partes pertraheret, pdiit in medium vnus tribunorũ C. Rabuleius, vir minime stolidus, pollicẽs se breui cõpositurũ consulũ dissidiũ, & populo cõmõstraturũ quid facto opus esset. cũ-

Res agraria.

que magna voce acclamatum esset, & mox præbitum silentium: Nonne, inquit, Cassi, tuque Virgini, hæc legis sunt capita? vnum, oporteatne agrũ publicum viritim diuidi: alterum, oporteatne & Latinos & Hernicos partem eius accipere. Cumq; id affirmassent, Bene est, inquit. Tu Cassi horum vtrumq; permittis plebis calculo. quid tu Virgini? dic per deos, vtrum alterũ *tantum* Cassianæ sententiæ caput abrogas, quod ad socios attinet, nec æquas hic nobis Latinos & Hernicos; an etiam alterũ improbas, & ne nobis quidem diuidendũ censes quod est publicum? ad hoc mihi responde, nihil dissimulans. Cumq; Virginius dixisset, de Latinis Hernicisq; in partem æquam admittendis se contradicere; ceterum ciuibus *Romanis* passurum se assignari agros, si idẽ omnibus videretur: tribunus versus ad multitudinẽ, inquit: Ergo quoniam alterum sententiæ caput placet ambobus consulibus, alteri contradicitur a collegarum altero, & neuter alterum potest cogere, cum pares honore sint, accipiamus iam quod ab vtroq; conceditur; & id de quo ambigunt, in aliud tempus differamus.

Ibi acclamante populo vt rectissime monenti, & postulante tolli ex lege partem illam quę gigneret dissidium, Cassius inops consilii, vt qui nec absistere a ferenda lege vellet, nec posset pergere tribunis aduersantibus, tunc dimisit concionem. Sequentibus vero diebus infirmitatem simulans, non amplius veniebat in forum; sed domi manens hoc agebat vt per vim legem perferret: & accersebat ad suffragia ex Latinis & Hernicis quotquot poterat. Illi frequẽtes conueniebant; breuique repleta est vrbs hospitibus. Hoc cognito Virginius voce præconis edixit per compita, vt omnes quibus in vrbe non esset domicilium, excederent; præfinito *ad id* nõ magno temporis spatio. Cassius vero iussit contrarium proclamari, vt quotquot haberent ciuitatis ius, manerent donec perferretur lex. Cumq; *contentionis* nullus fieret finis, veriti patres ne ad arma & manus veniretur, & ad alia quæ in seditiosis comitiis vi geri solent, dum lex ferretur, conuenerunt in curiam, semel decreturi de toto negotio. Ibi Appius primus rogatus sententiam, negabat plebi agrum diuidendum, docens molestum & inutilem cohabitatorem

μασίας δὲ γενομένης αὐτοῖς μεγάλης, καὶ μετὰ τοῦτο σιωπῆς· Οὐχὶ ταῦτα, εἶπεν, ὦ Κάσσιε, καὶ σὺ Οὐεργίνιε, τὰ κεφάλαιά ἐστι τοῦ νόμου; ἓν μὲν, εἰ χρὴ τὴν δημοσίαν γῆν κατ' ἄνδρα διανεμηθῆναι· ἕτερον δὲ, εἰ χρὴ καὶ Λατίνους καὶ Ἕρνικας μέρος αὐτῆς λαβόντας. ὁμολογησάντων δὲ αὐτῶν, Εἶεν δή· σὺ μὲν, εἶπεν, ὦ Κάσσιε, ἀμφότερα ταῦτα ἀξιοῖς τὸν δῆμον ἐπιψηφίζειν· σὺ δὲ δὴ πρὸς θεῶν, ὦ Οὐεργίνιε, λέξον ἡμῖν πότερα θάτερον ἀκυροῖς τῆς Κασσίου γνώμης μέρος τὸ κατὰ τοὺς συμμάχους, οὐκ οἰόμενος δεῖν ἰσομοίρους ἡμῖν Ἕρνικάς τε καὶ Λατίνους ποιεῖν· ἢ καὶ θάτερον ἀκυροῖς, ἀξιῶν οὐδὲ ἡμῖν αὐτοῖς διανέμειν τὰ κοινά; τουτὶ γάρ ἀπόκριναί μοι μηδὲν ἀποκρυψάμενος. εἰπόντος δὲ τοῦ Οὐεργινίου, τῇ Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων ἀντιλέγειν ἰσομοιρίᾳ, τὸ δὲ κατὰ τοὺς πολίτας, εἰ πᾶσι δόξειε, νέμεσθαι συγχωρεῖν, ἐπι- 399
στρέψας ὁ δήμαρχος εἰς τὸν ὄχλον, εἶπεν· Ἐπεὶ τοίνυν τὸ μὲν ἕτερον τῆς γνώμης μέρος ἀμφοτέροις τοῖς ὑπάτοις συνδοκεῖ, τὸ δ' ἕτερον ἀντιλέγεται πρὸς θατέρου, ἰσότιμοι δὲ ἀμφότεροι, καὶ οὐχ οἷόν τε βιάσασθαι θατέρῳ τὸν ἕτερον, ὃ μὲν δίδοται παρ' ἀμφοτέρων, ἤδη λάβωμεν· ὑπὲρ οὗ δὲ ἀμφισβητοῦσιν, ἀναβαλώμεθα. ἐπισημήναντος δὲ τοῦ πλήθους ὡς τὰ κράτιστα ὑποτιθεμένῳ, καὶ καταλύειν ἐκ τοῦ νόμου τὸ ποιοῦν διχοστασίαν μέρος ἀξιοῦντος, ἀπορῶν ὅ τι χρὴ πράττειν ὁ Κάσσιος, καὶ οὔτε ἀναθέσθαι τὴν γνώμην προαιρούμενος, οὔτε μένειν ἐπ' αὐτῆς, ἀντιπραττόντων τῶν δημάρχων, δυνάμενος, τότε μὲν διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν· ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις ἀρρωστίαν σκηπτόμενος, οὐκέτι κατέβαινεν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἀλλ' ὑπομένων ἔνδον ἐπραγματεύετο βίᾳ καὶ χειροκρατίᾳ κυρῶσαι τὸν νόμον· καὶ μετεπέμπετο Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων ὅσους ἐδύνατο πλείστους ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν. οἱ δὲ συνήεσαν ἀθρόοι· καὶ δι' ὀλίγου μεστὴ ξένων ἦν ἡ πόλις. Ταῦτα μαθὼν Οὐεργίνιος, κηρύττειν ἐκέλευσε κατὰ τοὺς στενωποὺς, ἀπιέναι τοὺς μὴ κατοικοῦντας ἐν τῇ πόλει· χρόνον ὁρίσας οὐ πολύν. ὁ δὲ Κάσσιος τἀναντία ἐκέλευε κηρύττειν, παραμένειν τοὺς μετέχοντας τῆς ἰσοπολιτείας, ἕως ἂν ἐπικυρωθῇ ὁ νόμος. ὡς δ' οὐδὲν ἐγίνετο πέρας, δείσαντες οἱ πατρίκιοι μὴ ξιφῶν τε ἁρπαγαὶ καὶ χειρῶν ἐπιβολαὶ γένωνται, καὶ ἄλλα ὅσα φιλεῖ βίᾳ συμβαίνειν ἐν ταῖς στασιαζούσαις ἐκκλησίαις, εἰσφερομένου τοῦ νόμου, συνῆλθον εἰς τὸ συνέδριον, ὡς ὑπὲρ ἁπάντων ἅπαξ βουλευσόμενοι. Ἄππιος μὲν οὖν πρῶτος ἐρωτηθεὶς γνώμην, οὐκ εἴα συγχωρεῖν τῷ δήμῳ τὴν διανομὴν, διδάσκων ὡς χαλεπὸς ἔσται καὶ ἀλυσιτελὴς σύνοικος

ὄχλος

ὄχλος ἀργός, ἐθισθεὶς τὰ δημόσια λιχνεύειν, καὶ οὐδὲν ἐάσει ποτὲ τῶν κοινῶν οὔτε κτημάτων οὔτε χρημάτων ἐπὶ κοινὸν μένειν· αἰσχύνης τε ἄξιον πρᾶγμα εἶναι λέγων, εἰ Κασσίου κατηγοροῦντες ὡς πονηρὰ καὶ ἀσύμφορα πολιτευομένου, καὶ τὸν δῆμον διαφθείροντος, ἔπειτα αὐτοὶ κοινῇ γνώμῃ ταῦτα ἐπικυρώσουσιν ὡς δίκαια καὶ συμφέροντα· ἐνθυμεῖσθαί τε αὐτοὺς ἠξίου, ὡς οὐδ᾽ ἡ χάρις ἡ παρὰ τῶν πενήτων, εἰ τὰ κοινὰ διανείμαιντο, τοῖς συγχωρήσασι καὶ ἐπιψηφισαμένοις ὑπάρξει, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ προθέντι τὴν γνώμην Κασσίῳ, καὶ δόξαντι τὴν βουλὴν ἀναγκακέναι τὴν βουλὴν ἄκουσαν ἐπικυρῶσαι. προειπὼν δὴ ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις ἕτερα, τελευτῶν τάδε συνεβούλευσεν· ἄνδρας ἐκ τῶν ἐντιμοτάτων βουλευτῶν ἑλέσθαι, οἵτινες ἐπελθόντες τὴν δημοσίαν γῆν ἀφοριοῦσι, καὶ εἴ τινα ἐξ αὐτῆς κλέπτοντες ἢ βιαζόμενοί τινες ἰδιῶται κατανέμουσιν ἢ ἐργάζονται, διαγνόντες, ἀποδώσουσι τῷ δημοσίῳ· τὴν δὲ ὁρισθεῖσαν ὑπ᾽ ἐκείνων γῆν, διαιρεθεῖσαν εἰς κλήρους ὅσους δή τινας, καὶ στήλαις εὐσήμοις διαγραφεῖσαν, τὴν μὲν ἀπεμποληθῆναι παρῄνει, καὶ μάλιστα περὶ ἧς ἀμφίλογόν τι πρὸς ἰδιώτας ἦν, ὥστε συνωνημένοις εἶναι πρὸς τοὺς ἀντιποιησομένους τὴν ὑπὲρ αὐτῶν κρίσιν, καὶ πενταετῆ μισθοῦν χρόνον· τὸ δὲ περιὸν ἐκ τῶν μισθώσεων ἀργύριον, εἰς τοὺς ὀψωνιασμοὺς τῶν στρατευομένων ἀναλίσκεσθαι, καὶ εἰς τὰς μισθώσεις ὧν οἱ πόλεμοι χορηγιῶν δέονται. Νῦν μὲν γάρ, ἔφη, ὁ φθόνος τῶν πενήτων ὁ πρὸς τοὺς πλουσίους, ὅσοι σφετερισάμενοι τὰ κοινὰ διακατέχουσι, δίκαιός ἐστι· καὶ οὐδὲν θαυμαστόν, εἰ τὰ κοινὰ μᾶλλον διανείμασθαι ἀξιοῦσιν, ἢ τοὺς ἀναιδεστάτους τε καὶ ὀλίγους κατέχειν. ἐὰν δὲ ἀφισταμένους αὐτῆς ὁρῶσι

400 τοὺς νῦν καρπουμένους, καὶ τὰ κοινὰ ὄντως κοινὰ γινόμενα, παύσονται φθονοῦντες ἡμῖν, τήν τε ἐπιθυμίαν τῆς κατ᾽ ἄνδρα διανομῆς τῶν ἀγρῶν ἐπαφήσουσι· μαθόντες ὅτι λυσιτελεστέρα τῆς μικρᾶς ἑκάστῳ μερίδος, ἡ κοινὴ μετὰ πάντων ἐστὶ κτῆσις. διδάσκωμεν γὰρ αὐτούς, ἔλεγεν, ὅσον τὸ διαφέρει, καὶ ὡς εἷς μὲν ἕκαστος τῶν πενήτων γήδιον οὐ μέγα λαβών, καὶ εἰ τύχοι γείτονας ὀχληροὺς ἔχειν, οὔτε γὰρ αὐτὸς ἱκανὸς ἔσται τοῦτο γεωργεῖν δι᾽ ἀπορίαν, οὔτε τὸν μισθωσόμενον, ὅτι μὴ γείτονα, εὑρήσει· εἰ δὲ μεγάλοι κλῆροι ποικίλας τε καὶ ἀξιολόγους ἔχοντες γεωργίας ἐργασίας ὑπὸ τοῦ κοινοῦ μισθοῖντο, πολλὰς οἴσουσι προσόδους· καὶ ὅτι κρεῖττον αὐτοῖς ἐστιν, ὅταν ἐξίωσιν ἐπὶ τοὺς πολέμους, ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου τόν τε σιτισμὸν καὶ ὀψωνιασμὸν λαμβάνειν, ἢ ἐκ τῶν ἰδίων εἰ-

fore vulgum, si otio assuesceret & abliguriendo publico, nec reip. quidq̃ relicturum ex publicis vel prædiis vel pecuniis: aiebatque rem pudendam, cum Cassiũ incusent vt instituti pessimi auctorem, & plebis corruptorem, postea ipsos id velut iustum & vtile communi consilio approbare. cogitandum etiam, si diuidantur publica, pauperes habituros gratiam non ipsis qui hoc concesserint & decreuerint, sed auctori eius sententiæ Cassio, qui senatum inuitum ad decernendũ coegisse visus sit. Hæc præfatus & alia in eundem sensum, postremo consuluit e senatu honoratissimos quosq; eligi qui viserẽt agrum publicũ determinarentque, & siquid ex eo furtim aut per vim priuati homines depascerent aut colerent. dignoscerent ac redderent publico. determinatum porro ab illis agrum diuidi in fundos quotcumq;, & terminis decentibus distinctum, vendi suadebat; maxime quem priuati controuersum facerent; ita vt emptoribus contra vindicatores illorum esset actio; reliquum in quinquennium locari; & quidquid pecuniæ ex iis locationibus proueniret, impendi in militum stipendia, & ad elocãdos sumptus bello necessarios. Nũc enim, inquit, pauperes merito inuident diuitibus, qui sibi vsurpauerunt quod est publicum: nec mirum est si publica diuidi malunt quam a paucis hominibus impudentissimis teneri. quodsi viderint decedere inde istos qui nunc ex eis fructus percipiunt, & quę publica sunt, vere publica fieri, inuidere nobis desinent, & refrigescet illa agri viritim diuidẽdi cupiditas, vbi intellexerint vtiliorem esse communem eius cum ceteris possessionem, quam in exiguas portiũculas viritim assignandas diuisionem. Doceamus, inquit, eos quantum intersit; & quod, si vnusquisque pauperum paruulum agellum acceperit, & fortasse incommodum vicinum habuerit, nec ipse valebit eum præ paupertate colere, nec alii locare nisi vicino. sin autem latifundia varias & non contemnendas culturas habentia locentur publice, magnos inde prouẽturos reditus. & satius ipsis esse, quoties eũdum erit in militiam, ex publico frumentum atq; stipẽdium accipere, quam e suis

promptuariis in ęrariū conferre; cum interdū cuiusq; fortunæ afflictæ sint, & in conquirēdis pecuniis magis aggrauentur. Hæc Appii sententia cum satis placere videretur, secundo loco rogatus A. Sēpronius Atratinus dixit: Ante omnia laudandus est mihi Appius, vt prudentissimus in vēturis prospiciendis, sententiarumq; honestissimarum atq; vtilissimarū auctor, & in *recte* iudicatis constantissimus, nec metu nec gratia dimoueri a proposito facilis. numquā enim eius prudentiam ac generosum in aduersis animum laudare mirariq; desino. *nunc* quoq; sententiam non aliam quā ille dicturus sum; pauca *tantum* addā quę mihi omisisse videtur. Nam Hernicis & Latinis recēs ad ius ciuitatis admissis ne ipse quidem agros nostros diuidendos censeo. nō enim ex quo illi in amicitiam recepti sunt, eos agros parauimus; sed multo ante, nostro marte, nullis externis auxiliis, hostib. nostris ademimus. Quamobrem eis respōdeamus, quas possessiones ante cōiunctam amicitiam vel illi vel nos habuimus, eas proprias ac perpetuas debere manere suis dominis: quidquid autem agrorū post fœdus communi militia parauerimus, ex eo cuique *populo* suam portionem obuenturam. Sic enim neq; sociis velut affectis iniuria, iusta irascendi caussa præbebitur; nec populo Romano timendum erit ne videatur magis vtilitatis quam honestatis rationem habuisse. Ceterum electionem virorum, quos Appius finitores publici agri esse voluit, valde approbo. sic enim multo liberius cum plebe agere poterimus, quæ nūc vtroq; nomine indignatur; & quod ipsi nihil fructus referunt ex publico, & q. ex nobis aliquot nullo iure iis agris fruuntur. quos si publicatos viderint, eorūq; reditus in necessitates impendi publicas, nil putabunt sua referre vtrum agris fruātur, an eorum prouentibus. Omitto nonnullos inopum magis gaudere alienis detrimentis quam propriis commodis. Nō tamē opinor satis esse vtrumque hoc in S C scribi, sed alio quodam officio promerēdam plebis gratiam: de quo dicam paulo post, vbi prius caussam exposuero, vel potius necessitatē, cur hoc quoq; faciendum nobis sit. Scitis proculdubio quid pro

κων εἰς τὸ ταμιεῖον, ἑκάστου τεθλιμμένων ἔσται ὅτε τῶν βίων, καὶ ὅτι μᾶλλον ἐν τῷ συμπορίζειν τὸ ἀργύριον ἐπιβαρησομένων. Ταύτην εἰσηγησαμένου τὴν γνώμην [Ἀππίου,] καὶ σφόδρα δόξαντος εὐδοκιμεῖν, δεύτερος ἐρωτηθεὶς Αὖλος Σεμπρώνιος Ἀτρατῖνος ἔλεξεν· Ἄππιον μὲν οὕτως ἔχω πρῶτον ἐπαινεῖν, ὡς φρονιμώτατόν τε ἱκανώτατον πρὸ πολλοῦ τὰ μέλλοντα, καὶ γνώμας τὰς καλλίστας τε καὶ ὠφελιμωτάτας ἀποδεικνύμενον, βέβαιόν τε καὶ ἀμετακίνητον ὄντα ἐν τοῖς κριθεῖσι, καὶ οὔτε φόβῳ εἴκοντα, οὔτε χάρισιν ὑποκλινόμενον. ἀεὶ γὰρ ἐπαινῶν αὐτὸν καὶ θαυμάζων διατελῶ, τοῦ τε φρονίμου καὶ τῆς γενναιότητος ἣν περὶ τὰ δεινὰ ἔχει. γνώμην τε οὐχ ἑτέραν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ταύτην ἀποδείκνυμαι, μικρὰ ἔτι προσθεὶς αὐτῇ, ἅ μοι παραλιπεῖν Ἄππιος ἐδόκει. Ἕρνικας μὲν γὰρ καὶ Λατίνους, οἷς νεωστὶ δεδώκαμεν τὴν ἰσοπολιτείαν, οὐδ᾽ αὐτὸς οἴομαι δεῖν κληρουχεῖν τὰ ἡμέτερα. οὐ γὰρ ἐξ οὗ προσῆλθον εἰς τὴν φιλίαν ἡμῖν, ταύτην τὴν γῆν κτησάμενοι ἔχομεν, ἀλλὰ παλαίτερον ἔτι, τοῖς ἑαυτῶν κινδύνοις, οὐθενὸς ἄλλου προσωφελήσαντος, ἀφελόμενοι τοὺς ἐχθρούς. ἀποκρινώμεθά τε αὐτοῖς, ὅτι τὰς μὲν πρότερον ὑπαρχούσας ἡμῖν κτήσεις, ὅσας ἕκαστοι εἴχομεν ὅτε τὴν φιλίαν συνετιθέμεθα, ἰδίας τε καὶ ἀναφαιρέτους ἑκάστοις δεῖ μένειν· ὅσης δ᾽ ἂν ἀφ᾽ οὗ τὰς συνθήκας ἐποιησάμεθα, κοινῇ στρατεύσαντες ἐκ πολέμου κύριοι γενώμεθα, τούτων ὑπάρξει τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστοις λάχος. ταῦτα γὰρ οὔτε τοῖς συμμάχοις ὡς ἀδικουμένοις, ὀργῆς παρέξει δικαίας προφάσεις, οὔτε τῷ δήμῳ δέος μὴ δόξῃ τὰ κερδαλεώτερα πρὸ τῶν εὐπρεπεστάτων αἱρεῖσθαι. τῇ τε αἱρέσει τῶν ἀνδρῶν, οὓς Ἄππιος ἠξίου ὁριστὰς γενέσθαι τῆς δημοσίας γῆς, πάνυ εὐδοκῶ. πολλὴν γὰρ ἡμῖν τοῦτο οἴσει παρρησίαν πρὸς τοὺς δημοτικούς· ἐπεὶ νῦν γε ἄχθονται κατ᾽ ἀμφότερα, καὶ ὅτι αὐτοὶ τῶν δημοσίων οὐθὲν ἀπολαύουσι κτημάτων, καὶ ὅτι ἐξ ἡμῶν τινες οὐ δικαίως αὐτὰ καρποῦνται. ἐὰν δὲ δημοσιωθέντα ἴδωσι, καὶ τὰς ἀπ᾽ αὐτῶν προσόδους εἰς τὰ κοινὰ καὶ ἀναγκαῖα δαπανωμένας, οὐδὲν ὑπολήψονται σφίσι διαφέρειν, τῆς γῆς, ἢ τῶν ἐξ αὐτῆς καρπῶν μετέχειν. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι τῶν ἀπόρων ἐνίους μᾶλλον εὐφραίνουσιν αἱ ἀλλότριαι βλάβαι τῶν ἰδίων ὠφελειῶν. οὐ μὴν ἀπόχρη γε, οἴομαι, τούτων ἑκάτερον ἐν τῷ ψηφίσματι γραφέν, ἀλλὰ δι᾽ ἄλλης τινὸς οἴομαι δεῖν θεραπείας τὸν δῆμον οἰκειώσασθαί τε καὶ ἀναλαβεῖν· ἣν μετὰ μικρὸν ἐρῶ, τὴν αἰτίαν πρῶτον ὑμῖν ἀποδειξάμενος, μᾶλλον δὲ τὴν ἀνάγκην, δι᾽ ἣν καὶ τοῦτο προσθετέον ἡμῖν. ἴστε δήπου τοὺς ἐν τῇ ἐκκλη-

» ἐκκλησίᾳ ῥηθέντας ὑπὸ τοῦ δημάρχου λόγους, ὅτι
» ἤρετο τῶν ὑπάτων τὸν ἕτερον τοῦτον Οὐεργίνιον, ἥν-
» τινα γνώμην ἔχει περὶ τῆς κληρουχίας, πότερα τοῖς
» μὲν πολίταις συγχωρεῖ διανέμειν τὰ δημόσια, τοῖς
401 » δὲ συμμάχοις οὐκ ἐᾷ· ἢ τῶν κοινῶν τῶν ἡμετέρων
» οὐδὲν ἡμῖν συγχωρεῖ μέρος λαγχάνειν; καὶ οὗτος ὡμο-
» λόγησε τὸ καθ' ἡμᾶς μέρος οὐ κωλύειν τῆς κληρου-
» χίας, ἐὰν πᾶσι ταῦτα κράτιστα εἶναι δοκῇ· καὶ ἡ συγχώ-
» ρησις ἥδε τούς τε δημάρχους ἐποίησεν ἡμῖν συναγωνι-
» στὰς, καὶ τὸν δῆμον ἐπιεικέστερον. τί οὖν παθόντες ἃ τότε
» συνεχωρήσαμεν, νῦν ἀναθησόμεθα; ἢ τί πλέον ἡμῖν
» ἔσται τὰ γενναῖα καὶ τὰ καλὰ πολιτεύματα καὶ ἄξια
» τῆς ἡγεμονίας πολιτευομένοις, ἐὰν μὴ πείθωμεν τοὺς
» χρησομένους; οὐ πείσομεν δέ. καὶ τοῦτο οὐδεὶς ὑμῶν ἀ-
» γνοεῖ. χαλεπώτεροι γὰρ ἂν τῶν μὴ τυγχανόντων
» ἀπαντήσαιεν οἱ ψευσθέντες τῆς ἐλπίδος, καὶ τὰ ὁ-
» μολογηθέντα μὴ κομιζόμενοι. οἰχήσεται δὴ πάλιν
» φέρων αὐτοὺς ὁ τὰ πρὸς ἡδονὴν πολιτευόμενος, καὶ
» οὐδὲ τῶν δημάρχων τις ἔτι μεθ' ἡμῶν στήσεται. τί οὖν ὑ-
» μῖν πράττειν παραινῶ, καὶ τί προστίθημι τῇ Ἀπ-
» πίου γνώμῃ, μάθετε· ἀλλὰ μὴ προεξανασταῖτε, μη-
» δὲ θορυβήσητε, πρὶν πάντα ἀκούσητε ἃ λέγω. τοῖς αἱ-
» ρεθησομένοις ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς χώρας, καὶ περιο-
» ρισμὸν, εἴτε δέκα ἀνδράσιν, εἴτε ὅσοις δή ποτε, ἐπι-
» τρέψατε διαγνῶναι τίνα τε αὐτῆς δεῖ, καὶ ὁπόσην
» κοινὴν εἶναι πάντων, καὶ κατὰ πενταετίαν μισθουμένην
» αὔξειν τὰς τοῦ δημοσίου προσόδους· ὁπόσην τε αὖ καὶ
» ἥντινα τοῖς δημόταις ἡμῶν διαιρεθῆναι· ἣν δ' ἂν ἐ-
» κεῖνοι κληρουχεῖν ἀποδείξωσι γῆν, ὑμᾶς διαγνόν-
» τας, εἴτε ἅπασιν, εἴτε οἷς δὴ οὐκ ἔστι κλῆρος, εἴτε τοῖς
» ἐλάχιστον ἔχουσι τίμημα, εἴτε ὅπως ἂν βούλησθε, κα-
» τανεῖμαι· τούς τε ὁριστὰς αὐτῆς ἄνδρας, καὶ τὸ ὑμέτε-
» ρον ψήφισμα, ὃ περὶ τῆς κληρουχίας ἐξοίσετε, καὶ τὰ
» ἄλλα ὅσα δεῖ γενέσθαι, ἐπειδὴ βραχὺς ὁ λειπόμενός
» ἐστι τῆς ἀρχῆς τοῖς ὑπάτοις χρόνος, τοὺς εἰσιόντας ὑ-
» πάτους, ὡς ἂν αὐτοῖς κράτιστα δοκῇ ἔχειν, ἐπιτελέσαι.
» οὔτε γὰρ ὀλίγων τηλικαῦτα πράγματα δεῖται χρόνων,
» οὔτε ἡ νῦν στασιάζουσα ἀρχὴ φρονιμώτερον ἂν κα-
» ταμάθοι τὰ συμφέροντα τῆς μετὰ ταύτην ἀποδειχθη-
» σομένης, ἐὰν ἐκείνη γε, ὥσπερ ἐλπίζομεν, ὁμονοῇ. χρή-
» σιμον δὲ πρᾶγμα ἐν πολλοῖς καὶ ἥκιστα σφαλερὸν ἀνα-
» βολή· καὶ πολλὰ ὁ χρόνος ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ μετατίθησι· καὶ
B » τὸ μὴ στασιάζον τοῖς προεστηκόσι τῶν κοινῶν, ἁπάντων
» ἀγαθῶν ἐν ταῖς πόλεσιν αἴτιον. ἐγὼ μὲν δὴ ταύτην ἀ-
» ποφαίνομαι γνώμην· εἰ δέ τις ἄλλο κρεῖττον εἰσηγεῖται,
» λεγέτω. παυσαμένου δὲ αὐτοῦ, πολὺς ἔπαινος ἐκ
τῶν παρόντων ἐγένετο, καὶ οὐδὲ εἷς τῶν μετ' ἐκεῖνον

concione tribunus dixerit, quādo rogabat alterū e consulibus hunc Virginiū, quid sentiret de agris diuidendis; vtrū ciuibus *Romanis* permitteret diuidi agrū publicū, sociis non item; an ne nobis quidem pateretur eū diuidi. cumq; ille dixisset, se nostros non excludere agrorū diuisione, si idē placeret omnibus, hac permissione & tribunos nobis adiūctos, & plebem mitiorem redditam. cur igitur quæ tunc concessimus, nūc retractabimus? aut ad quid conferēt ista præclara nostra statuta dignaq; imperio, si vsum eorū non persuaserimus? non persuadebimus aūt. & hoc nemo vestrum ignorat. minus enim offenduntur qui *sua* spe frustrantur, quam qui *alienis* pollicitis eluduntur. rursusq; *hac ipsa* illis offeret qui remp. ad gratiam illorum gerit; nec tribunorum quisquam nobiscum stabit amplius. Quid igitur faciendum censeam audite, quidve addendū Appii sententiæ. Sed ne queso murmurate, nec prius cōsurgite quā cuncta audieritis. Eligendis ad inquisitionem ac definitionem agrorum siue decē viris, siue quotcumq;, committite vt discernant quid & quātum agri debeat esse publicum, & quinquennalibus locationibus augere populi reditus; quid itē & quātum plebi nostræ diuidi. Tum quē illi agrū *plebi* diuidendum assignauerint, de eo vos cognoscite, omnibusne, an his qui nullam portionē habent, an his quorum census est minimus, aut quomodocumque diuidi placeat. Creationem autem finitorum, & senatusconsulti quod de diuidendis agris facietis exsecutionem, & reliqua eo pertinentia, quoniā consulibus breue magistratus tempus superest, demādanda futuris consulibus censeo, vt agāt quod maxime videbitur e republica. Nam neq; tanta negotia breui tempore possunt confici; neq; hi dissidentes inter se consules, prudentius dispicere possunt quid sit vtile, quā futuri si modo illi (vt speramus) sint concordes. Plerumq; aūt vtilis & tuta est dilatio: & multa mutātur vel vnius diei tēpore. præterea magistratuū cōsensus, omnium bonorū caussa solet esse ciuitatibus. Hæc est mea sententia: si quis meliorem habet, dicito. Huius verba magnis laudibus a *toto* consessu excepta sunt; omnesq; qui post

rogati sunt, in eandem concesserunt a sententiam. Post hæc tale SC scriptum est: e consularibus creãdos decem viros natu maximos, qui finito agro publico, pronuntiarent quantum *eius* locandum esset, & quantum diuidendum populo. ceterum sociis ius ciuitatis adeptis, siquis posthac ager communi militia acquireretur, suam cuique *populo* portionem ex fœdere dandam esse. electionem autem *decem*uirorum, & agrorum distributionem, & quidquid præterea curandũ foret, curaturos esse consſ. futuros. Id SC ad populum relatum & populares Cassii conciones cohibuit, & gliscentem seditionem inopũ non siuit vlterius progredi.

A.V.C. 269, olymp. 74, consſ. Q. Fabio, Ser. Cornelio, Sp. Cassius in iudicium vocatus & condẽnatus tyrannidis.

Insequenti anno, initio septuagesimæquartæ Olympiadis, qua vicit in stadio Astyllus Syracusanus, principe Athenis Leostrato, Q. Fabio, Seru. Cornelio consulibus, *duo* patricii iuuenes, maiorum splendore nobilissimi, suisque potentes sodalitiis atque opibus, & in ordine iuniorum nemini secundi tractandis negotiis publicis, Cæso Fabius frater consulis, & L. Valerius Poplicolæ nepos, eius qui reges expulit; quæsturam tunc gerentes, ac proinde conuocandæ concionis potestatem habentes, superioris anni consulem Sp. Cassium agrariæ legis auctorem, tyrannidis apud populum detulerunt, dieque dicta ad caussam apud populum dicendam citauerũt. Ad quam diem ingenti multitudine coacta, enarrauerunt pro concione gesta eius quæ manifeste indicarent nihil boni eum habuisse in animo: qui primum Latinis, pro magna felicitate ducentibus si contingeret eis Romana ciuitas, eoque honore contentis, non modo ciuitatis ius, quod petierant, in suo consulatu indulsisset, sed etiam tertiam prædæ partem in communi militia decreuisset: deinde Hernicos, quibus bello subactis gratum esse deberet si non aliqua sui etiam agri parte mulctarentur, amicos maluisset facere quam subditos, & ciues potius quam tributarios: iisdemque agrorum quoque ac prædæ cuiuscumque alteram tertiam decidisset: ita vt diuisa trifariam præda, subditi & aduenæ duas tertias accipiant, at indigenę & *belli* duces vnicam: monstrabantque hinc secuturum e

ἐρωτηθέντων, ἑτέραν γνώμην ἀποφαίνεται. γράφεται δὴ μετὰ ταῦτα τὸ τῆς βουλῆς δόγμα τοιόνδε· ἄνδρας ἐκ τῶν ὑπατικῶν ἀποδειχθῆναι δέκα τοὺς πρεσβυτάτους, οἵτινες ὁρίσαντες τὴν δημοσίαν χώραν, ἀποδείξουσιν ὅσην τε δεῖ μισθοῦσθαι, καὶ ὅσην τῷ δήμῳ διαιρεθῆναι· τοῖς δὲ ἰσοπολίταις τε καὶ συμμάχοις, ἐάν τινα ὕστερον ἐπικτήσωνται κοινῇ στρατευσάμενοι, τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστοις κατὰ τὰς ὁμολογίας ὑπάρχειν μέρος· τὴν δὲ αἵρεσιν τῶν ἀνδρῶν, καὶ τὴν διανομὴν τῶν κλήρων, καὶ τἄλλα ὅσα δεῖ γενέσθαι, τοὺς εἰσιόντας ἐπιτελέσαι ὑπάτους. τοῦτο τὸ δόγμα εἰς τὸν δῆμον εἰσενεχθὲν τόν τε Κάσσιον ἔπαυσε τῆς δημαγωγίας, καὶ τὴν ἀναρριπιζομένην ἐκ τῶν πενήτων στάσιν οὐκ εἴασε περαιτέρω προελθεῖν. Τῷ δὲ ἑξῆς ἐνιαυτῷ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ τετάρτης ὀλυμπιάδος ἐνεστώσης, ἣν ἐνίκα στάδιον Ἄστυλλος Συρακούσιος, Ἀθήνησι δὲ ἄρχων ἦν Λεώστρατος, Κοΐντου Φαβίου καὶ Σερουίου Κορνηλίου τὴν ὑπατείαν παρειληφότων, ἄνδρες ἐκ τῶν πατρικίων, νέοι μὲν ἔτι τὴν ἡλικίαν, ἐπιφανέστατοι δὲ τῶν ἄλλων, κατά τε ἀξιώσεις προγόνων καὶ κατὰ τὰς ἑταιρείας τε καὶ πλούτους μέγα δυνάμενοι, καὶ ὡς νέοι τὰ πολιτικὰ
πράττειν οὐδενὸς τῶν ἐν ἀκμῇ χείρους, Καίσων Φά- 402
βιος ἀδελφὸς τοῦ τότε ὑπάτου ὄντος, καὶ Λεύκιος Οὐαλέριος Ποπλικόλας ἀδελφὸς τοῦ καταλύσαντος τοὺς βασιλεῖς, τὴν ταμιευτικὴν ἔχοντες ἐξουσίαν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκκλησίαν συνάγειν ὄντες κύριοι, τὸν ὑπατεύσαντα τῷ πρόσθεν ἐνιαυτῷ Σπόριον Κάσσιον, καὶ τολμήσαντα τοὺς περὶ διανομῆς εἰσηγήσασθαι νόμους, εἰσήγγειλαν εἰς τὸν δῆμον ἐπὶ τυραννίδος αἰτίᾳ· καὶ προθέντες ἡμέραν ῥητὴν, ἐκάλουν αὐτὸν ὡς ἐπὶ τοῦ δήμου τὴν δίκην ἀπολογησόμενον. ὄχλου δὲ πλείστου συναχθέντος εἰς τὴν ἀποδειχθεῖσαν ἡμέραν, συγκαλέσαντες εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος, τά τε ἐμφανῆ τοῦ ἀνδρὸς ἔργα ἐπ' οὐδενὶ χρηστῷ γενόμενα διεξῄεσαν· ὅτι Λατίνοις μὲν πρῶτον, οἷς ἀπέχρη πολιτείας κοινῆς ἀξιωθῆναι, μέγα εὐτύχημα ἡγουμένοις εἰ καὶ ταύτης τύχοιεν, οὐ μόνον ἣν ᾔτουν ἰσοπολιτείαν ὕπατος ὢν ἐχαρίσατο, ἀλλ' ἔτι καὶ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου λαφύρων, ἐὰν κοινῇ γένηται στρατιὰ, τὴν τρίτην ἐψηφίσατο δίδοσθαι· ἔπειτα Ἕρνικας, οὓς πολέμῳ χειρωθέντας ἀγαπητὸν ἦν ἔχειν, εἰ μὴ καὶ τῆς αὐτῶν χώρας ἀφαιρέσει τινὶ ζημιωθεῖεν, φίλους μὲν ἀντὶ ὑπηκόων ἐποίησε, πολίτας τε ἀντὶ ὑποτελῶν, γῆς τε καὶ λείας, ἣν ἐὰν ἐκ πολέμου κτήσωνται, τὴν ἑτέραν ἔταξε λαμβάνειν τρίτην μερίδα. ὥστε μεριζομένων εἰς τρεῖς κλήρους τῶν λαφύρων, τοὺς μὲν ὑπηκόους τε καὶ ἐπήλυδας διμοιρίας λαμβάνειν, τοὺς δὲ αὐθιγενεῖς καὶ ἡγεμόνας τρίτην μερίδα. ἐκ δὲ τούτου

δυοῖν

δυοῖν τῶν ἀτοπωτάτων θάτερον ἐπεδείκνυσαν αὐτοῖς συμβησόμενον, ἐάν τινας ἑτέρους διὰ πολλὰς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας προέλωνται ταῖς αὐταῖς τιμῆσαι δωρεαῖς, αἷς Λατίνους τε ἐτίμησαν, καὶ τοὺς μηδὲ ὁτιοῦν ἀγαθὸν ἀποδειξαμένους Ἕρνικας. μιᾶς γὰρ καταλειπομένης αὐτοῖς τρίτης μερίδος, ἢ οὐχ ἕξειν ὅ τι δώσουσιν ἐκείνοις μέρος, ἢ τὰ ὅμοια ψηφισαμένους, μηδὲν ἑαυτοῖς καταλείψειν. πρὸς δὲ τούτοις, διεξῄεσαν ὅτι δημεῦσαι τὰ κοινὰ τῆς πόλεως ἐπιβαλλόμενος, οὔτε τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, οὔτε τῷ συνυπάτῳ δοκοῦν, βίᾳ κυροῦν ἐμέλλησε τὸν νόμον, ὃς οὐ καθ' ἓν τοῦτο μόνον ἦν ἀσύμφορός τε καὶ ἄδικος, ὅτι προβουλεῦσαι δέον τὸ συνέδριον, καὶ εἰ δόξειεν ἐκείνῳ, κοινὴν ἁπάντων εἶναι τῶν ἐν τέλει τὴν φιλανθρωπίαν, ἑνὸς ἀνδρὸς ἐποίει τὴν χάριν· ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκεῖνο τὸ πάντων χαλεπώτατον, ὅτι λόγῳ μὲν δόσις ἦν τοῖς πολίταις τῆς δημοσίας χώρας, ἔργῳ δὲ ἀφαίρεσις, Ῥωμαίων μὲν τῶν κτησαμένων αὐτὴν, μίαν μοῖραν ληψομένων, Ἑρνίκων δὲ καὶ Λατίνων, ἧς οὐδὲν αὐτοῖς μετῆν, τὰς δύο· καὶ ὡς οὐδὲ τοῖς δημάρχοις ἐναντιωθεῖσι, καὶ παραλύειν θάτερον ἐκ τοῦ νόμου ἀξιοῦσι μέρος τὸ κατὰ τὴν ἰσομοιρίαν τῶν ἐπηλύδων, ἐπείσθη, ἀλλὰ καὶ δημάρχοις, καὶ συνυπάτῳ, καὶ βουλῇ, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τὰ κράτιστα βουλευομένοις, τἀναντία πράττων διετέλεσε. διεξελθόντες δὲ ταῦτα, καὶ μάρτυρας αὐτῶν ἅπαντας τοὺς πολίτας ποιησάμενοι, μετὰ τοῦτο ἤδη καὶ τὰς ἀπορρήτους τῆς τυραννίδος παρείχοντο πίστεις, ὡς χρήματά τε συνενέγκαιεν αὐτῷ Λατῖνοι καὶ Ἕρνικες, καὶ ὅπλα παρασκευάσαιντο, καὶ συμπορεύοιντο ὡς αὐτὸν οἱ θρασύτατοι τῶν ἐν ταῖς πόλεσι νέων, ἀπόρρητά τε ποιούμενοι βουλευτήρια, καὶ πολλὰ πρὸς τούτοις ἕτερα ὑπηρετοῦντες, καὶ παρείχοντο τοὺς τούτων μάρτυρας πολλοὺς μὲν ἀστοὺς, πολλοὺς δὲ ἐκ τῶν ἄλλων συμμαχίδων πόλεων οὔτε φαύλους, οὔτε ἀφανεῖς. οἷς ἐπιστεύσεν ὁ δῆμος, καὶ οὔτε λόγοις ἔτι ὑπαχθεὶς, οὓς ὁ ἀνὴρ ἐκ πολλῆς παρασκευῆς συγκειμένους διέθετο, οὔτε οἴκτῳ ἐνδοὺς, τριῶν μὲν αὐτῷ παίδων μεγάλην παρεχόντων εἰς ἔλεον ἐπικου-
403 ρίαν, πολλῶν δὲ ἄλλων συγγενῶν τε καὶ ἑταίρων συνολοφυρομένων, οὔτε τῶν κατὰ πολέμους ἔργων, δι' οὓς ἐπὶ μήκιστον ἦλθε τιμῆς, φειδώ τινα ποιησάμενος, καταψηφίζεται τὴν δίκην. οὕτως τε ἄρα ἦν πικρὸς πρὸς τὸ τῆς τυραννίδος ὄνομα, ὥστε οὐδὲ ἐν τῷ τιμήματι τῆς δίκης μετρίᾳ ὀργῇ ἐχρήσατο πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ θανάτου ἐτίμησεν. εἰσῄει γὰρ αὐτὸν δέος μὴ φυγαῖς ἐλαθεὶς ἐκ τῆς πατρίδος, ἀνὴρ στρατηγῆσαι πολέμους τῶν τότε δεινότατος, ὅμοια δράσῃ Μαρκίῳ, τά τε φίλια

duobus absurdis alterutrũ, vt siquos alios ob multa magnaque merita honorare velint qualibus Latinos muneribus, aut qualibus Hernicos nihil de republica meritos: cum reliqua sit *tantum* vna tertia, aut non habeant quam illis dent; aut si eadem eis decernant, sibiipsis nihil reliquum faciant. Addebant, cum publicare vellet bona ciuitatis, neque ex S C, nec ex collegæ consensu, conatum vi legem perferre, quæ non eo solum iniqua fuerit & inutilis reipubl. quod cum debuerit, re in senatu deliberata, si patribus placeret, communem supremi ordinis facere hanc gratiam, in vnum hominem eam transmouerit; verum etiam (quod omnium sit grauissimum) verbis tãtummodo ostentarit populo donationem agri publici, re autem vera eum Romanis auferre voluerit, quorum partus sit laboribus; quãdoquidem vnicam portionem ciues accepturi sint; Hernici vero & Latini, ad quos ager is nihil pertineat, duas. & quod ne tribunis quidem intercedentibus, & alterum legis caput quod aduenas ex æquo participes faciebat abrogantibus, paruerit; sed omnibus bene reipublicæ consulentibus pertinaciter aduersatus sit. citabantque vniuersos ciues testes horum omnium. Post hæc etiam secretas tyrannidis probationes proferebãt, collatas ei ab Latinis & Hernicis pecunias, armaque comparata: quodque ad eum commearent audacissimi populorum illorum iuuenes, occultorum consiliorum socii, multarumque aliarum rerum ministri. Hic quoque testes adducebant multos tum ciuium tum sociorum, nec malos nec ignobiles. Quibus credens populus, & nec meditatis illius orationibus motus, nec misericordia flexus; tametsi tribus liberis, multisque aliis cognatis & amicis cum eo sordidatis reorum habitu deprecantibus; ac ne rerum quidem bello gestarum & honorum per eas promeritorum ratione habita, damnauit hominem. Adeo infensus erat tyrãnidi, vt ne pœnam quidẽ moderatus, eum capite mulctauerit. Verebatur enim ne missus in exsilium vir imperatoriis artibus ætate sua præstantissimus, idem faceret quod *nuper* Marcius, sparsisque in amicos,

calumniis, & contractis hostium viribus, irreconciliabile bellum inferret a patriæ. Itaq; peracto iudicio, quæstores ductũ in foro imminentẽ rupem, toto populo inspectante dederũt præcipitem. hoc.n. tũc erat vulgare apud Romanos supplicium eorũ qui morti adiudicati essent. Atq; hæc e duab. illis quę de hoc viro sunt proditę nar- b rationibus est verisimilior. Non tamen & altera omittẽda est; quæ, licet minus probabilis, tamen & vulgo fidem meruit, & in fide dignis cõmentariis inuenitur. aiũt enim etiamtum latente affectatione tyrannidis, primũ Cassii patrem suspicione motum, cum rem accuratissime perquisisset, senatum adiisse; filiumq; arcessitum indicasse & accusasse: & damnatum a senatu quoq;, domũ reduxisse, ibiq; necauisse. Quæ quidem iræ paternæ in sontem filium asperitas & inclementia, præsertim apud eius seculi Romanos, opinionem hanc nõ conuellit. nam & antea Brutus vrbis liberator, in ambos filios animaduertit, ac vt maleficos securi iussit percuti, quod viderentur agere de reducendis regibus: & postea Manlius Gallico bello imperator, filium post egregiã in pugna editam operã, coronatum prius virtutis ergô, mox inobedientiæ accusans, quod in demandata sibi statione non permãsisset, sed iniussu imperatoris e præsidio ad pugnam excessisset, vt desertorem necauit. aliiq; multi patres, quidã maiore, quidam minore de caussa, nec pepercerunt filiis, nec eos miserati sunt. Quantum igitur ad hanc seueritatem attinet, ei opinioni fidem (vt dixi) non abrogo: sed aliis non minimi momenti argu- c mẽtis traducor in alteram: quia post eius necẽ & ædes dirutæ sunt, & area illarum ædium hucusq; sub diuo relicta, extra Telluris ædem, quã populus postmodo in areę illius parte struxit, in via quæ ad Carinas fert: & bona eius confiscata sunt, indeque tum in aliis fanis dicata donaria, tum æreæ Cereri statuæ erectæ, cum inscriptione quæ testatur e quibus pecuniis sint posita donaria. Quodsi pater eius index simul & accusator punitorque fuisset, nec domus eius esd set diruta, nec bona publicata. Apud Romanos enim filiis nullæ sunt possessiones propriæ viuis patribus; sed licet

διαβαλών, καὶ τὰ ἐχθρὰ συνιστάς, καὶ πόλεμον ἄσπονδον ἐπαγάγῃ τῇ πατρίδι. τοῦτο τὸ τέλος τῆς δίκης λαβούσης, ἀγαγόντες οἱ ταμίαι τὸν ἄνδρα ἐπὶ τὸν ὑπερκείμενον τῆς ἀγορᾶς κρημνόν, ἁπάντων ὁρώντων, ἔρριψαν κατὰ τῆς πέτρας. αὕτη γὰρ ἦν τοῖς τότε Ῥωμαίοις ἐπιχώριος τῶν ἐπὶ θανάτῳ ἁλόντων ἡ κόλασις. ὁ μὲν οὖν πιθανώτερος τῶν παραδεδομένων ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς λόγων, τοιόσδε ἦν. δεῖ δὲ καὶ τὸν ἧσσον πιθανόν, ἐπειδὴ κἀκεῖνος πεπίστευται ὑπὸ πολλῶν, καὶ ἐν γραφαῖς ἀξιοχρέοις φέρεται, μὴ παρελθεῖν. λέγεται δέ τισιν ὡς ἀδήλου πᾶσιν οὔσης ἔτι τῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ σκευαζομένης τυραννίδος, πρῶτος ὑποπτεύσας ὁ πατὴρ τοῦ Κασσίου, καὶ διὰ τῆς ἀκριβεστάτης βασάνου τὸ πρᾶγμα ἐξετάσας, ἧκεν ἐπὶ τὴν βουλήν. ἔπειτα καλεύσας ἐλθεῖν τὸν υἱόν, μηνυτής τε καὶ κατήγορος αὐτοῦ ἐγένετο· καταγνούσης δὲ καὶ τῆς βουλῆς, ἀπαγαγὼν αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν, ἀπέκτεινεν. τὸ μὲν οὖν πικρὸν καὶ ἀπαραίτητον τῆς τῶν πατέρων ὀργῆς εἰς τοὺς ἀδικοῦντας, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς τότε Ῥωμαίοις, οὐδὲ ταύτην ἀπωθεῖται τὴν πρόφασιν· ἐπεὶ καὶ πρότερον Βροῦτος ὁ τοὺς βασιλεῖς ἐκβαλών, ἀμφοτέρους τοὺς υἱοὺς ἐδικαίωσε κατὰ τὸν τῶν κακούργων νόμον ἀποθανεῖν, καὶ πελέκεσι τοὺς αὐχένας ἀπεκόπησαν, ὅτι συμπράττειν τοῖς βασιλεῦσιν ἐδόκουν τὴν κάθοδον. καὶ μετὰ ταῦτα Μάλλιος ὁ τῷ Γαλατικῷ πολέμῳ στρατηγῶν, τὸν υἱὸν ἀριστεύοντα κατὰ πόλεμον, τῆς μὲν ἀνδρίας ἕνεκα τοῖς ἀριστείοις στεφάνοις ἐκόσμησεν· ἀπείθειαν δὲ ἐπικαλῶν, ὅτι οὐκ ἐν ᾧ ἐτάχθη φρουρίῳ ἔμεινεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπιταγὴν τοῦ ἡγεμόνος, ἐξῆλθεν ἀγωνιούμενος, ὡς λιποτάκτην ἀπέκτεινε. καὶ ἄλλοι πολλοὶ πατέρες οἱ μὲν ἐπὶ μείζοσιν, οἱ δὲ ἐπ᾽ ἐλάττοσιν αἰτίαις, οὔτε φειδὼ τῶν παίδων, οὔτε ἔλεον ἔσχον. κατὰ μὲν δὴ τοῦτο οὐκ ἀξιῶ, ὥσπερ ἔφην, προβεβλῆσθαι τὸν λόγον, ὡς οὐ πιθανόν· ἐκεῖνα δέ με ἀνθέλκει τεκμήρια ὄντα οὐκ ἐλάχιστα, καὶ πρὸς τὴν ἑτέραν ἄγει συγκατάθεσιν, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κασσίου ἥ τε οἰκία κατεσκάφη, καὶ μέχρι τοῦδε ἀνεῖται ὁ τόπος αὐτῆς αἴθριος, ἔξω τοῦ νεὼ τῆς Γῆς, ὃν ὕστερον ἡ πόλις κατεσκεύασε χρόνοις ἐν μέρει τινὶ αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐπὶ Καρίνας φέρουσαν ὁδόν, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ τὸ κοινὸν ἀπέλαβεν· ἐξ ὧν ἀπαρχὰς ἐν ἄλλοις τε ἱεροῖς ἀνέθηκε, καὶ δὴ καὶ τῇ Δήμητρι τοὺς χαλκέους ἀνδριάντας, ἐπιγραφαῖς δηλοῦντας ἀφ᾽ ὧν εἰσι χρημάτων ἀπαρχαί. εἰ δέ γε ὁ πατὴρ μηνυτής τε καὶ κατήγορος, καὶ κολαστὴς ἐγένετο αὐτοῦ, οὔτ᾽ ἂν ἡ οἰκία αὐτοῦ κατεσκάφη, οὔτε ἡ οὐσία ἐδημεύθη. Ῥωμαίοις γὰρ οὐθὲν ἴδιόν ἐστι κτῆμα ζώντων ἔτι τῶν πατέρων, ἀλλὰ καὶ τὰ χρήμα-

χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων ὅ τι βούλονται διατιθέναι τοῖς πατράσιν ἀποδέδοται. ὥστε οὐκ ἂν δή που τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν τοῦ μηνύσαντος τὴν τυραννίδα, ἐπὶ τοῖς τοῦ παιδὸς ἀδικήμασιν ἀφαιρεῖσθαι καὶ δημεύειν ἡ πόλις ἠξίου. διὰ μὲν δὴ ταῦτα τῷ προτέρῳ κατατίθεμαι τῶν λόγων μᾶλλον. ἔθηκα δὲ ἀμφοτέρους, ἵνα ἐξῇ τοῖς ἀναγνωσομένοις ὁποτέρῳ βούλονται τῶν λόγων προσέχειν. ἐπιβαλλομένων δέ τινων καὶ τοὺς παῖδας ἀποκτεῖναι τοῦ Κασ-
404 σίου, δεινὸν τὸ ἔθος ἔδοξεν εἶναι τῇ βουλῇ, καὶ ἀσύμφορον. καὶ συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο ἀφεῖσθαι τὰ μειράκια τῆς τιμωρίας, καὶ ἐπὶ πάσῃ ἀδείᾳ ζῆν, μήτε φυγῇ, μήτε ἀτιμίᾳ, μήτε ἄλλῃ συμφορᾷ ζημιωθέντα. καὶ ἐξ ἐκείνου τὸ ἔθος τοῦτο Ῥωμαίοις ἐπιχώριον γέγονεν ἕως τῆς καθ' ἡμᾶς διατηρούμενον ἡλικίας, ἀφεῖσθαι δὲ τιμωρίας ἁπάσης τοὺς παῖδας ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσιν, ἐάν τε τυράννων ὄντες υἱοὶ τύχωσιν, ἐάν τε πατροκτόνων, ἐάν τε προδοτῶν· ὃ μέγιστόν ἐστι παρ' ἐκείνοις ἀδίκημα. οἵ τε καταλῦσαι τὸ ἔθος τοῦτο ἐπιβαλόμενοι κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους, τὴν συντέλειαν τοῦ Μαρσικοῦ τε καὶ ἐμφυλίου πολέμου, καὶ τοὺς παῖδας τῶν ἐπικηρυχθέντων ἐπὶ Σύλλα πατέρων ἀφελόμενοι τὸ μετεῖναι τὰς πατρίους ἀρχὰς καὶ βουλῆς μετέχειν, καθ' ὃν ἐδυνάστευον αὐτοὶ χρόνον, ἐπίφθονόν τε ἀνθρώποις καὶ νεμεσητὸν θεοῖς ἔργον ἔδοξαν ἀποδείξασθαι. τοιγάρτοι δίκη μὲν ἐκείνοις σὺν χρόνῳ τιμωρὸς οὐ μεμπτὴ παρηκολούθησε, δι' ἣν ἐκ μεγίστου τε αὐχήματος εἰς ταπεινότατον πτῶμα ἤχθησαν, καὶ οὐδὲ γένος τὸ ἐξ αὐτῶν, ὅτι μὴ κατὰ γυναῖκας, ἔτι λείπεται. τὸ δὲ ἔθος εἰς τὸν ἐξ ἀρχῆς κόσμον ὁ τούτους καθελὼν ἀνὴρ ἀποκατέστησεν. παρ' Ἕλλησι δὲ οὐχ οὕτως ἐνίοις ὁ νόμος ἔχει, ἀλλὰ τοὺς ἐκ τυράννων γενομένους οἱ μὲν συναποκτίννυσθαι τοῖς πατράσι δικαιοῦσιν, οἱ δὲ ἀειφυγίᾳ κολάζουσιν· ὥσπερ οὐκ ἐνδεχομένης τῆς φύσεως χρηστοὺς παῖδας ἐκ πονηρῶν πατέρων, ἢ κακοὺς ἐξ ἀγαθῶν γενέσθαι. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων, εἴτε ὁ παρ' Ἕλλησιν ἀμείνων νόμος, εἴτε τὸ Ῥωμαίων ἔθος κρεῖττον, ἀφίημι τῷ βουλομένῳ σκοπεῖν· ἐπάνειμι δὲ ἐπὶ τὰ ἑξῆς. μετὰ γὰρ τὸν τοῦ Κασσίου θάνατον, οἱ μὲν αὐξάνοντες τὴν ἀριστοκρατίαν, θρασύτεροί τε καὶ ὑπεροπτικώτεροι τῶν δημοτικῶν ἐγεγόνεσαν· οἱ δὲ, ἀφανεῖ τε δόξῃ φερόμενοι καὶ βίῳ εἰς τὰ ταπεινά, συνεστάλησαν, καὶ ὡς ἄριστον ἀπολωλεκότες φύλακα τῆς δημοτικῆς μερίδος, πολλὴν ἄνοιαν ἑαυτῶν ἐπὶ τῇ καταδίκῃ κατηγόρουν. τούτου δὲ αἴτιον ἦν, ὅτι τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ περὶ τῆς κληρουχίας οὐκ ἐπετέλουν οἱ ὕπατοι, δέον αὐτοὺς ἄνδρας τε ἀποδεῖξαι

patribus & pecuniis filiorum & corporibus facere quod lubet. quare populus nequaquam patri, si tyrannidis crimen detulisset, ob filii delicta, fortunas suas adimere ac publicare voluisset. & hoc est cur priori opinioni accedam libentius. posui tamen vtramque; vt lectori liceat vtri libuerit assentiri. Cum vero nonnulli vrgerent tollendos etiam filios Cassii, a
atrox senatui & perniciosum exemplum visum est; remissaque ex senatusconsulto pœna, permissum adolescentulis in patria viuere, absque omni periculo, sine vlla infamia aliave mulcta. & ex eo tempore vsque ad nostram ætatem mos hic Romæ inualuit, vt parentum peccata impune sint liberis, siue illi tyranni, siue parricidæ fuerint, siue proditores; quod apud Romanos crimen est grauissimum. & qui morem hunc antiquare aggressi sunt nostris temporibus circa finem Marsici & ciuilis belli, & proscriptorum a Sylla liberos curia paternisque honoribus, quamdiu rerum potiti sunt, prohibuerunt, visi sunt rem dignam hominum inuidia deorumque indignatione facere. quapropter procedente tempore non euaserunt vltionem iustissimam, ex altissimo fastigio sic deiecti, vt ne genus quidem eorum, nisi per fœminas deductum, sit reliquum. & is qui illos e medio sustulit, morem antiquum restituit. Ceterum apud Græcos nonnullos diuersa lex est. nam ex tyrannis natos, alii cum patribus necandos censent, alii perpetuo exsilio mulctant: quasi natura non ferat bonos filios nasci e malis patribus, aut malos e bonis. Vtrum autem Græcorum lex an Latinorum consuetudo sit melior, qui volet dispiciat: mihi reuertendum est ad narrationis seriem. Post Cassii mortem qui optimatum fouebant regimen, audaciores facti, plebeios magis *ac magis* despiciebant. hi vero propter nominis ac vitæ humilitatem contractiores, iudicium suum damnabant magnæ amentiæ, quod optimum propugnatorem plebis e medio sustulissent. Augebant hunc mærorem consules, non exsequendo decreta senatus, cũ deberent deceuiros

agris finiendis creare, & ad senatum referre, quantum agri & quibus diuidi placeret. iamque crebri fiebant

Turbæ domi.

cœtus de fraude sibi facta queritantium, & superiores tribuni incusabãtur vt proditores reipublicę. tũ continuæ ab eius anni tribunis conciones habebantur, & promissa poscebantur. His consideratis visum est consulibus belli prætextu tumultuantem populi partem ablegare, quod forte fortuna per id temporis ager Romanus excursionibus & latrociniis finitimorum infestaretur. has iniurias vt vlciscerẽtur, prolatis belli signis conscribebant vrbanas copias. cumque pauperes non darent nomina, non valẽtes eos legibus cogere; (nam pro plebe stabant tribuni, & intercessuri erant siquis vel corporibus vel bonis eorũ qui militiã detrectarent, manus inferre conatus esset) interminati nõ permissuros se turbari plebem a quibusdam, tacitam suspicionem reliquerunt fore vt dictatorem crearent, qui cessantibus reliquis magistratibus solus absolutam & tyrannicam potestatem gereret. Quæ opinio vbi plebis animos subiit, veriti ne Appium crearent, virum durum & difficilem, maluerunt quiduis pati potius. Ceterum conscriptis legionibus consules eduxerunt eas in militiam.

Res foris gestæ.

Cornelius Veientem agrum inuasit, & abegit inde quas reperit prędas: mox intercedentibus Veientium legatis, captiuos pretio dimisit, & inducias in annum pepigit. Cum altero exercitu Fabius in Æquorum agrum irrupit, atque inde in Volscorum. At Volsci cum aliquamdiu res suas diripi, & agros vastari tulissent, tãdem contemptis Romanis, vt qui exiguo aduenissent numero, occurrerunt conferti ex Antiate agro, correptis armis præcipiti magis quam prudenti consilio. qui si palantes Romanos oppressissent inopinato aduentu, magnam Romani accepissent ignominiam: nunc vero consul de aduentu illorum a speculatorib. præmonitus, dispalatos in prædas milites celeriter reuocauit, & in ordines bello conuenientes digessit. Volsci vero, qui contemptim & audenter veniebant, vt præter exspectationem cunctas hostium copias in acie stantes cõspexerunt, non mediocriter sunt perterriti:

δέκα τοὺς ὁριοῦντας τὴν γῆν, γνώμην τε εἰσηγήσασθαι πόσην τε αὐτῆς, καὶ τίσι δέῃ νεμηθῆναι. συνίεσαί τε πολλοὶ κατὰ συστροφὰς περὶ τῆς ἀπάτης ἑκάστοτε διαλεγόμενοι, καὶ ἐν αἰτίᾳ τοὺς προτέρους εἶχον δημάρχους, ὡς προδεδωκότας τὸ κοινόν· ἐκκλησίαι τε συνεχεῖς ὑπὸ τῶν τότε δημάρχων ἐγίνοντο, καὶ ἀπαιτήσεις τῆς ὑποσχέσεως. ταῦτα συνιδόντες οἱ ὕπατοι γνώμην ἐποιήσαντο πόλεμον προφάσει τὸ ταραχῶδες ἐν τῇ πόλει μέρος καὶ ταραττόμενον· ἔτυχε γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ λῃστηρίοις τε ὑπὸ τῶν πλησιοχώρων πόλεων καὶ καταδρομαῖς πολλαῖς ἡ γῆ βλαπτομένη· τιμωρίας δὴ τῶν ἀδικούντων ἕνεκα, προὔθεσαν τὰ τοῦ πολέμου σημεῖα, καὶ τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως κατέγραφον. οὐ προσιόντων δὲ τῇ καταγραφῇ τῶν ἀπόρων, ἀδύνατοι ὄντες τὴν ἐκ τῶν νόμων ἀνάγκην τοῖς ἀπειθοῦσι προσφέρειν· προειστήκεσαν γὰρ τοῦ πλήθους οἱ δήμαρχοι, καὶ κωλύσειν ἔμελλον, εἴ τις ἐπιχειρήσειεν ἢ τὰ σώματα τῶν ἐκλιπόντων τὴν στρατείαν ἄγειν, ἢ τὰ χρήματα φέρειν· ἀπειλαῖς χρησάμενοι πολλαῖς, ὡς οὐκ ἐπιτρέψοντες τοῖς δυναστεύουσι τὸ πλῆθος, λῃθῆναι ὑπόνοιαν κατέλιπον, ὡς δικτάτορα ἀποδείξοντες, ὃς ἔμελλε καταλύσας τὰς ἄλλας ἀρχὰς, τυραννικὴν καὶ ἀνυπεύθυνον μόνος ἕξειν ἐξουσίαν. ὡς δὲ ταύτην ἔλαβον τὴν ὑπόνοιαν οἱ δημοτικοὶ, δείσαντες μὴ τὸν Ἄππιον ἀποδείξωσι πικρὸν ὄντα καὶ χαλεπὸν, πάντα πρὸ τούτου πάσχειν ὑπέμενον. ἐπεὶ δὲ κατεγράφη τὰ στρατεύματα, παραλαβόντες οἱ ὕπατοι τὰς δυνάμεις, ἐξῆγον ἐπὶ 405 τοὺς πολεμίους. Κορνήλιος μὲν οὖν εἰς τὴν Οὐιεντανῶν χώραν ἐμβαλὼν, τὴν ἐγκαταληφθεῖσαν λείαν ἐν αὐτῇ ἀπήλασεν. καὶ μετὰ ταῦτα πρεσβευσαμένων τῶν Οὐιεντανῶν, τούς τε αἰχμαλώτους αὐτοῖς ἀπέλυσε χρημάτων, καὶ ἀνοχὰς τοῦ πολέμου συνέθετο ἐνιαυσίους. Φάβιος δὲ τὴν ἑτέραν δύναμιν ἔχων, εἰς τὴν Αἰκανῶν γῆν ἐνέβαλεν, ἔπειτα ἐκεῖθεν εἰς τὴν Οὐολούσκων. χρόνον μὲν οὖν τινα οὐ πολὺν ἀνέσχον Οὐολοῦσκοι, διαρπαζομένων αὐτοῖς καὶ κλεπτομένων τῶν ἀγρῶν· ἔπειτα καταφρονήσαντες τῶν Ῥωμαίων, ὡς οὐ πολλῇ δυνάμει παρόντων, ἐξεβοήθουν ἐκ τῆς Ἀντιατῶν χώρας τὰ ὅπλα ἁρπάσαντες ἀθρόοι, ταχύτερα μᾶλλον ἢ ἀσφαλέστερα βουλευσάμενοι. εἰ μὲν οὖν ἔφθασαν ἐσκεδασμένοις τοῖς Ῥωμαίοις φανέντες ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου, μεγάλην ἂν αὐτοῖς εἰργάσαντο τροπήν· νῦν δὲ προαισθόμενος τὴν ἔφοδον αὐτῶν ὁ ὕπατος διὰ τῶν ἀποσταλέντων ἐπὶ τὰς σκοπὰς, ἀνακλήσει ταχείᾳ τοὺς ἐν ταῖς προνομαῖς ἐσκεδασμένους ἀναλαβὼν, τάξιν ἀπέδωκε τὴν εἰς πόλεμον ἁρμόττουσαν. τοῖς δὲ Οὐολούσκοις σὺν καταφρονήσει καὶ θάρσει χωροῦσιν, ὡς παρὰ δόξαν ἐφάνη συνεστῶσα ἐν κόσμῳ πᾶσα ἡ τῶν πολεμίων δύναμις, δέος ἐμπίπτει πρὸς τὴν ἀδόκητον ὄψιν·

καὶ

καὶ τοῦ μὲν κοινοῦ τῆς ἀσφαλείας οὐδεμία φροντίς, τῆς δὲ ἰδίας ἑκάστῳ σωτηρίας πρόνοια. ἀποστρέψαντες δὴ ὡς εἶχον ἕκαστοι τάχους, ἔφευγον ἄλλοι κατ' ἄλλας ὁδούς· καὶ οἱ μὲν πλείους ἀπεσώθησαν εἰς τὴν πόλιν· ὀλίγον δὲ στῖφος, ὃ μάλιστα ἦν συντεταγμένον, εἰς ὄρος τινὰ κορυφὴν ἀναδραμόν, καὶ θέμενον ἐνταῦθα τὰ ὅπλα, τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα διέμεινε· ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις φρουρὰν περιστήσαντος τοῦ ὑπάτου τῷ λόφῳ, καὶ πάσας διακλείσαντος ὅπλοις τὰς ἐξόδους, λιμῷ βιασθὲν ὑποχείριον γίνεται, καὶ παραδίδωσι τὰ ὅπλα. ὁ δὲ ὕπατος τήν τε λείαν ὅσην ἐπέτυχε, καὶ τὰ λάφυρα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδόσθαι κελεύσας τοῖς ταμίαις, εἰς τὴν πόλιν ἀπήνεγκε τὸ ἀργύριον. καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἀναστήσας τὴν δύναμιν ἐκ τῆς πολεμίας, ἀπῆλθεν ἐπ' οἴκου, τελευτῶντος ἤδη τοῦ ἔτους.

ἐπιστάντων δὲ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἔδοξε τοῖς πατρικίοις ἠρεθισμένον ὁρῶσι τὸν δῆμον, καὶ μεταμελόμενον ἐπὶ τῇ Κασσίου καταδίκῃ, διὰ φυλακῆς αὐτὸν ἔχειν, μή τι παρακινήσειε πάλιν εἰς δεκασμῶν ἐλπίδα καὶ κλήρων διανομὴν ὑπαχθεὶς ὑπ' ἀνδρὸς δημαγωγῆσαι δυνατοῦ τὸ τῆς ὑπατείας λαβόντος ἀξίωμα. ἐφαίνετο δ' αὐτοῖς ῥᾷστα κωλυθήσεσθαι τούτων τινὸς ὀρεγόμενος, εἰ γένοιτο ὕπατος ἀνὴρ ἥκιστα δημοτικός. βουλευσάμενοι δὴ τοῦτο, κελεύουσι μετιέναι τὴν ὑπατείαν τὸν ἕτερον τῶν κατηγορησάντων τοῦ Κασσίου, Καίσωνα Φάβιον ἀδελφὸν ὄντα τοῦ τότε ὑπατεύοντος Κοΐντου, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πατρικίων Λεύκιον Αἰμίλιον ἄνδρα ἀριστοκρατικόν. τούτων δὲ μετιόντων τὴν ἀρχήν, οὐχ οἷοί τε ἦσαν κωλύειν οἱ δημοτικοί· καταλιπόντες δὲ τὰς ἀρχαιρεσίας, ᾤχοντο ἐκ τοῦ πεδίου. τὸ γὰρ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας κῦρος ἐν ταῖς ψηφοφορίαις, περὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους ἦν καὶ τὰ πρῶτα τιμήματα ἔχοντας· καὶ σπάνιον ἦν ὃ ἐπεκύρουν οἱ διὰ μέσου. ὁ δὲ τελευταῖος λόχος, ἐν ᾧ τὸ πλεῖστόν τε καὶ ἀπορώτατον τοῦ δημοτικοῦ μέρους ἐψηφοφόρει, μιᾶς, ὡς καὶ πρότερον εἴρηταί μοι, τῆς ἐσχάτης ψήφου κύριος ἦν. παραλαμβάνουσι δὴ τὴν ὑπατείαν κατὰ τὸ ἑβδομηκοστὸν καὶ διακοσιοστὸν ἔτος ἀπὸ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Ῥώμης, Λεύκιος Αἰμίλιος Μαμέρκου υἱός, καὶ Καίσων Φάβιος Καίσωνος υἱός, ἄρχοντος Ἀθήνησι Νικοδήμου. οἷς κατ' εὐχὴν συνέβη μηδὲν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐπιταραχθῆναι διχοστασίας, πολέμων τὴν 406 πόλιν περιστάντων ἀλλοεθνῶν. ἐν ἅπασι μὲν οὖν ἔθνεσι καὶ τόποις Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, φιλοῦσιν αἱ τῶν ἔξωθεν κακῶν ἀνάπαυλαι ἐμφυλίους τε καὶ ἐνδήμους ἐγείρειν πολέμους. μάλιστα δὲ τοῦτο πάσχουσιν ὅσοι πολεμικὸν καὶ κακόπαθον αἱροῦνται βίον, ἐλευθερίας τε καὶ

neglectaq; reipublicæ cura, suæ quisque saluti consuluit. retro enim fugiebant quam quisque poterat celerrime, alius per aliam viam. ac maior pars in vrbem euasit: non magnus globus, sed præ ceteris instructus, recepit se in mõtis cuiusdam verticem, ibiq; in armis pernoctauit. Insequentibus diebus cum consul tumulum cinxisset custodiis, interclusis omnibus exitibus, fame compulsi, seipsos & arma dediderunt. consul tota præda spoliisque & captiuis per quæstores venditis, in vrbem deferri iussit pecuniam: nec ita multo post motis castris ex hostico domum reduxit copias sub ipsum anni exitum. Instantibus porro comitiis, placuit patribus, cum plebem irritatam & damnationis Cassii pœnitentem viderent, cauere nequid rerum nouarum moliretur, si rursus largitionum & agri diuidendi spe seduceretur ab homine facundo & popularibus concionibus idoneo, ad consularem maiestatem euecto. Id facile caueri posse videbatur, si consul crearetur vir minime popularis. Quo consilio approbato, consulatum ambire iusserunt alterum ex Cassii accusatoribus, Cæsonem Fabium Quinti tunc consulis fratrem; & e cetero patriciorum corpore L. Æmilium, optimatiũ factionis studiosum. His magistratum petentibus plebs ne eo potirentur efficere nequibat; quamuis relictis comitiis e campo discederet. nam cẽturiatorum comitiorum suffragia erãt penes nobilissimos, & primi census homines; raroque in eis veniebatur ad mediarum classium suffragia. vltima vero classis, in qua maxima & egenissima plebis pars ferebat calculos, vnicum, (vt iã ante dictum est) vltimũ *scilicet*, habebat suffragiũ. Anno igitur ab vrbe cõdita CCLXX, cõsules facti sunt L. Æmilius Mamerci F. & Cæso Fabius Cæsonis F. principe Athenis Nicodemo. quib. res ex voto successit, nulla ciuili seditione turbante rẽp. externis bellis populũ Romanum infestantibus. Ita certe in omnibus locis tam Græcarum quam barbararum gentium vsu venit, vt cessantibus externis periculis intestinæ domi seditiones exoriantur: sed maxime id accidit in populis bellicæ ærumnosæq; vitæ assuetis, partim libertatis, partim

A.V.C.270. conss. L. Æmilio & Kæs. Fabio, bellum Volscum.

a

imperii desiderio. ægre namque continere se possunt ingenia cupiditatibus assuefacta, si prohibeantur a consuetis exercitiis: & ideo prudentes reipublicæ præsides semper alunt aliqua externorum bellorum seminaria; satius ducentes foris conflictari quam domi. Ergo (vt *iam* dixi) feliciter; tunc consulibus accidit subditorum rebellatio. Nam Volsci, siue domestico Romanorum motu freti, quippe plebe exasperata erga proceres; siue superioris cladis sine prœlio acceptæ ignominia incitati; siue magno copiarum suarum numero elati; siue his omnibus inducti, decreuerunt bellum cum populo Romano gerere: coactaque oppidatim iuuentute, partem copiarum miserunt contra Hernicos & Latinos: cum reliqua, maiore & validiore, domi exspectabant aduentum hostium.

His Romam nuntiatis, placuit bifariam diuisis copiis, alterum exercitum Latinis & Hernicis præsidio mittere, altero populari regionem Volscorum. Consf. ex more sortientibus, Cæsoni Fabio tutela sociorum obuenit: alterum exercitum Lucius duxit ad Antium. iamque propinquus *eius vrbis* montibus, conspectis hostium copiis, ex aduerso castra posuit in tumulo. Sequentibus deinde diebus, cum hostes subinde in campum prodirent & Romanos ad pugnam prouocarent, tandem vbi tempestiuum visum est, eduxit copias; & priusquã manus consererentur, suos multis exhortatus & obtestatus, iussit signa canere. Ibi milites sublato clamore solito, per cohortes & centurias conflixerunt: consumptisque lanceis, iaculis, & ceteris missilibus, strictis gladiis inuaserunt se inuicem pari alacritate atque audacia. nam (vt iam ante dixi) eundem pugnãdi modum obseruabant; & neque rei militaris peritia Romani, qua plerumque solebant vincere, neque indefessa longoque vsu confirmata laborum tolerantia superiores erant: (eisdem enim & hostes pollebant *virtutibus*, ex quo Marcium Romanorũ imperatorum clarissimum, ducem nacti fuerãt) sed vtriq; locũ quẽ primũ occupauerant, tuebãtur pertinaciter. deinde paulatim Volsci pedẽ referebãt, seruatis ordinib. excipientes *insinuãtes se* Roma-

ἡγεμονίας πόθῳ. χαλεπαὶ γὰρ αἱ μαθοῦσαι τοῦ πλείονος ἐφίεσθαι φύσεις, εἰργόμεναι τῶν συνήθων ἔργων, καρτερεῖν· καὶ διὰ τοῦτο οἱ φρονιμώτατοι τῶν ἡγεμόνων ἀεί τινας ἐκ τῶν ἀλλοεθνῶν ἀναζωπυροῦσιν ἔχθρας, κρείττονας ἡγούμενοι τῶν ἐντοπίων πολέμων τοὺς ἀλλοδαπούς. τότε δ᾽ οὖν, ὥσπερ ἔφην, κατὰ δαίμονα τοῖς ὑπάτοις συνέπεσον αἱ τῶν ὑπηκόων ἐπαναστάσεις. Οὐολοῦσκοι γάρ, εἴτε τῇ πολιτικῇ Ῥωμαίων κινήσει πιστεύσαντες, ὡς ἐκπολεμουμένου τοῦ δημοτικοῦ πρὸς τοὺς ἐν τέλει· εἴτε τῆς προτέρας ἥττης ἀμαχητὶ γενομένης αἰσχύνῃ παροξυνθέντες· [εἴτε] ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσι πολλαῖς οὔσαις μεγαλοφρονήσαντες· εἴτε διὰ ταῦτα πάντα, πολεμεῖν Ῥωμαίοις διέγνωσαν. καὶ συναγαγόντες ἐξ ἁπάσης πόλεως τὴν νεότητα, μέρει μέν τινι τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὰς Ἑρνίκων τε καὶ Λατίνων πόλεις ἐστράτευσαν· τῇ δὲ λοιπῇ, ἣ πλείστη τε ἦν καὶ κρατίστη, τοὺς ἐπὶ τὰς πόλεις σφῶν ἥξοντας δέχεσθαι ἤμελλον. Ταῦτα μαθοῦσι Ῥωμαίοις ἔδοξε διχῇ νέμειν τὰς δυνάμεις, καὶ τῇ μὲν ἑτέρᾳ τὴν Ἑρνίκων τε καὶ Λατίνων διὰ φυλακῆς ἔχειν, τῇ δ᾽ ἑτέρᾳ τὴν Οὐολούσκων λεηλατεῖν. διακληρωσαμένων δὲ τῶν ὑπάτων τὰς δυνάμεις, ὡς ἔστιν αὐτοῖς ἔθος, τὸ μὲν ἐπικουρεῖν μέλλον τοῖς συμμάχοις στράτευμα Καίσων Φάβιος παρέλαβεν· θάτερον δὲ Λεύκιος ἔχων, ἐπὶ τὴν Ἀντιατῶν ἦγε πόλιν. γενόμενος δὲ πλησίον τῶν ὀρέων, καὶ κατιδὼν τὰς τῶν πολεμίων δυνάμεις, τότε μὲν αὐτίκα ἐστρατοπέδευσεν ἐπὶ λόφου· ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις ἐξιόντων εἰς τὸ πεδίον τῶν πολεμίων θαμινά, καὶ προκαλουμένων εἰς μάχην, ἡνίκα τὸν οἰκεῖον ἔχειν καιρὸν ὑπελάμβανεν, ἐξῆγε τὰς δυνάμεις· καὶ πρὶν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, παρακλήσει τε πολλῇ καὶ ἐπικελεύσει χρησάμενος, ἐκέλευσε σημαίνειν τὸ πολεμικόν· καὶ οἱ στρατιῶται τὸ σύνηθες ἀλαλάξαντες, ἀθρόοι κατὰ σπείρας τε καὶ κατὰ λόχους συνέβαλλον. ὡς δὲ τὰς λόγχας καὶ τὰ σαυνία, καὶ ὅσα εἶχον ἑκηβόλα ἐξανάλωσαν, σπασάμενοι τὰ ξίφη συρράττουσιν ἀλλήλοις, ἴσῃ τόλμῃ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ τοῦ ἀγῶνος ἑκάτεροι χρώμενοι. ἦν τε, ὡς καὶ πρότερον ἔφην, παραπλήσιος αὐτοῖς ὁ τοῦ ἀγῶνος τρόπος, καὶ οὔτε ἡ σοφία καὶ ἡ ἐμπειρία Ῥωμαίων περὶ τὰς μάχας, ᾗ χρώμενοι τὰ πολλὰ ἐπεκράτουν, οὔτε τὸ καρτερικὸν καὶ ἀταλαίπωρον ἐν τοῖς πόνοις διὰ πολλῶν ἠσκημένον, ἐπεκράτει· τὰ γὰρ αὐτὰ καὶ περὶ τοὺς πολεμίους ἦν, ἐξ οὗ Μάρκιον ἡγεμόνα Ῥωμαίων ἐπιφανέστατον στρατηλάτην ἔσχον· ἀλλ᾽ ἀντεῖχον ἑκάτεροι, τῆς χώρας, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ἔστησαν, οὐχ ὑφιέμενοι. ἔπειτα κατὰ μικρὸν Οὐολοῦσκοι ὑπεχώρουν ἐν κόσμῳ τε καὶ τάξει δεχόμενοι τοὺς Ῥωμαίους στρατη-

εις. στρατήγημα δὲ τοῦτο ἦν, ἵνα διασπάσωσί τε αὐτῶν τὰς τάξεις, καὶ ἐξ ὑπερδεξίου γένωνται χωρίου. οἱ δὲ, ὑπολαβόντες αὐτοὺς ἀρχὴν φυγῆς, ἠκολούθουν βάδην μὲν ἀπιοῦσι καὶ αὐτοὶ σὺν κόσμῳ ἑπόμενοι· ἐπεὶ δὲ δρόμῳ χωροῦντας ἐπὶ τὸν χάρακα ἐθεάσαντο, ταχείᾳ καὶ αὐτοὶ διώξει καὶ ἀσυντάκτῳ χρώμενοι. οἱ δὲ δὴ τελευταῖοί τε καὶ ὀπισθοφύλακες λόχοι, νεκρούς τε ἐσκύλευον, ὡς κεκρατηκότες ἤδη τῶν πολεμίων, καὶ ἐφ' ἁρπαγὴν τῆς χώρας ἐτράποντο. μαθόντες δὲ Οὐολοῦσκοι ταῦτα, οἵ τε δόξαν παρασχόντες φυγῆς, ἐπειδὴ τοῖς ἐρύμασι τοῦ χάρακος ἐπλησίασαν, ὑποστραφέντες ἔστησαν· καὶ οἱ καταλειφθέντες ἐν τῷ
407 στρατοπέδῳ, τὰς πύλας ἀναπετάσαντες, ἐξέδραμον ἀθρόοι κατὰ πολλὰ μέρη· γίνεταί τε αὐτῶν παλίντροπος ἡ μάχη. οἱ μὲν γὰρ διώκοντες ἔφευγον, οἱ δὲ φεύγοντες ἐδίωκον. ἔνθα πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ Ῥωμαίων θνήσκουσιν, οἷα εἰκὸς, ὠθούμενοι κατὰ πρανοῦς χωρίου, καὶ ὑπὸ πολλῶν ὀλίγοι κυκλωθέντες. ἀδελφὰ δὲ τούτοις ἔπαθον ὅσοι περὶ σκῦλά τε καὶ ἁρπαγὰς τραπόμενοι, τὸ ἐν κόσμῳ τε καὶ τάξει ὑποχωρεῖν ἀφῃρέθησαν. καὶ γὰρ οὗτοι καταληφθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων, οἱ μὲν ἐσφάγησαν, οἱ δὲ αἰχμάλωτοι ἐλήφθησαν. ὅσοι δὲ τούτων καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους ἀπαρραγέντων διεσώθησαν, ὀψὲ τῆς ὥρας τῶν ἱππέων αὐτοῖς ἐπιβοηθησάντων, ἀπῆλθον ἐπὶ τὸν χάρακα. ἐδόκει τε αὐτοῖς συλλαβέσθαι τοῦ μὴ πανοικὶ διαφθαρῆναι, χειμὼν πολὺς ἐξ οὐρανοῦ καταρραγεὶς, καὶ σκότος οἷον ἐν ταῖς βαθείαις ὁμίχλαις γίγνεται· ὃ τοῖς πολεμίοις ὄκνον τῆς ἐπὶ πλέον διώξεως παρέσχεν, οὐ δυναμένοις τὰ πόρρω καθορᾶν. τῇ δ' ἐπιούσῃ νυκτὶ ἀναστήσας τὴν στρατιὰν ὁ ὕπατος, ἀπῆγε σιγῇ καὶ ἐν κόσμῳ, λαθεῖν τοὺς πολεμίους προνοούμενος· καὶ κατεστρατοπέδευσε παρὰ πόλιν λεγομένην Λογγόλαν, περὶ δείλην ὀψίαν, γήλοφον ἱκανὸν ἐρύκειν τοὺς ἐπιόντας ἐκλεξάμενος. ἔνθα ὑπομένων, τούς τε ὑπὸ τραυμάτων κάμνοντας ἀνεκτᾶτο θεραπείαις, καὶ τοὺς ἀθυμοῦντας ἐπὶ τῇ παραδόξῳ τοῦ πάθους αἰσχύνῃ παραμυθούμενος, ἀνελάμβανε.

Ῥωμαῖοι μὲν οὖν ἐν τούτοις ἦσαν· Οὐολοῦσκοι δ' ἐπεὶ ἡμέρα ἐγένετο, καὶ ἔγνωσαν τοὺς πολεμίους ἐκλελοιπότας τὸν χάρακα, προελθόντες κατεστρατοπέδευσαν. σκυλεύσαντες δὲ τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς, καὶ τοὺς ἡμιθνῆτας οἷς σωθήσεσθαι ἐλπὶς ἦν, ἀνελόμενοι, ταφάς τε ποιησάμενοι τῶν σφετέρων νεκρῶν, εἰς τὴν ἐγγυτάτω πόλιν Ἄντιον ἀνέζευξαν· ἔνθα παιανίζοντες ἐπὶ τῇ νίκῃ, καὶ θύοντες ἐν ἅπασιν ἱεροῖς, εἰς εὐπαθείας καὶ ἡδονὰς ταῖς ἑξῆς ἡμέραις ἐτράποντο.

nos; vt hoc stratagemate distraherent hostium ordines, & ex editiore loco in eos pugnarent commodius. Id Romani fugæ initium esse rati, hostem sensim retrocedentem vrgebant integris & ipsi ordinibus. vbi vero cursu eos castra petere viderunt, celeriter & ipsi atque incomposite insequebantur: postremi vero agminis centuriæ spoliabant cadauera velut parta iam victoria, & discurrebant ad villas diripiendas. Quod vbi Volsci animaduerterunt, & qui fugam simulauerant, iam propinqui vallo, in hostem obuersi restiterunt; & qui in castris relicti fuerant, patefactis portis confertim aliquot locis eruperunt; ita vt mox mutaretur fortuna prœlii, fugientibus his qui *modo* persequebantur, & persequentibus iis qui *modo* fugiebant. Ibi multi fortes Romani ceciderũt impulsi per decliuia, & circumuenti pauci a pluribus. nec clementius tractati sunt qui ad spolia direptionesque se verterant, non valentes instaurare ordines & *in tutum* se recipere. nam hi quoque oppressi ab hostibus, aut cõfossi sunt, aut viui capti. quotquot autem vel horum, vel illorum qui per cliuum profligati erant, elapsi sunt, sero in castra equitum auxilio redierunt. qui ne internecione deleti sint, non parum adiuuit magna tempestas e cælo præcipitans, & caligo densissimæ nebulæ similis: quæ res hostes ab vlteriore insectatione prohibuit, cum non possent longe prospicere. Sequenti nocte consul exercitum seruatis ordinibus silentio abduxit, data opera ne sentiret hostis: & sub vesperam demum castra posuit ad oppidum Longulam in terreno quodam tumulo, ad arcendam vim idoneo: vbi subsistens & saucios remediis refouit, & mœstos ob inopinatam ignominiam oratione solatus est. In hoc rerum Romanarum statu Volsci prima luce, vt cognouerunt hostes excessisse castris, sua ipsi castra promouerunt: spoliatisq; hostium cadaueribus, & sublatis seminecibus, de quorum salute spes erat, suisque sepultis, receperunt se in propinquum Antium. vbi victorialẽ pæana canẽtes, & per omnia fana sacrificantes, continuos aliquot dies in epulis & voluptatibus transegerunt.

Qui si hac victoria contenti nihil amplius tētassent, honestum finem huic bello imposuissent: (nam Romani non fuissent ausi amplius e castris ad bellum progredi: quippe quibus optabile erat ex hostico discedere, fugamque ingloriam certæ morti præponere) nunc vero plura *aquo* appetentes, amiserunt etiam prioris victoriæ gloriam. vt enim cognouerunt ex transfugis & exploratoribus perpaucos euasisse Romanos, & in his plerosque saucios, correptis ocius armis magno contemptu in eos properauerunt: multi etiam inermes ex vrbe prosequebantur ad spectaculum certaminis; tum etiam ad rapinas & prædam. cumq; aggressi tumulum, circumfusum castris vallum vndiq; diruere conarentur, primi *omnium* in eos impetum fecerunt Romani equites tunc pedibus prouolātes propter loci naturam: deinde post hos triarii conglobatis centuriis. hi sunt veterani spectatæ virtutis; quib. tempore pugnæ credunt castrorum custodiam; & non nisi necessitate coacti, ad horum extremum subsidium refugiunt, *vt* cum post numerosam iuuentutis stragē, nulla præterea sunt auxilia. Eos Volsci excipientes, aliquamdiu restiterunt acriter: deinde propter incommoditatem loci recesserunt: ac postremo non multum læsis hostibus, ipsi afflicti grauius, receperunt se in planitiem. Ibi castra metati, diebus insequentibus explicantes aciem, Romanos ad pugnam prouocabant: at illi se intra vallum continebant. Quo viso Volsci in contemptum eorum adducti, conuocabant ex oppidis copias, & castra numerosa manu exscindere parabant: peregissentque præclarum facinus non magno negotio, consule cum exercitu aut vi aut deditione in potestatem redacto; (iam enim victus inopia ibi laborabatur) nisi superueniens Romanis auxiliū impedisset felicitatē hostium honestissimum belli finem iam sperātium. nam alter consul Cæso Fabius, audito collegæ infortunio, voluit confestim obsidentibus cum toto exercitu occurrere: sed cum exta & aues consulenti, sacra se parum læta obtulissent, diique eum exire vetarent, ipse quidem man-

εἰ μὲν οὖν ἐπὶ τῆς τότε νίκης διέμειναν, καὶ μηδὲν ἐπεξειργάσαντο, καλὸν ἂν αὖθις εἰλήφει τέλος ὁ ἀγών. Ῥωμαῖοι γὰρ οὐκ ἂν ὑπέμειναν ἔτι προελθεῖν ἐκ τοῦ χάρακος ἐπὶ πόλεμον· ἀγαπητὸν δ᾽ ἂν εἰ ἀπῆλθον ἐκ τῆς πολεμίας, κρείττονα τοῦ προδήλου θανάτου τὴν ἄδοξον ἡγησάμενοι φυγήν. νῦν δὲ τοῦ πλείονος ὀρεγόμενοι, καὶ τὴν ἐκ τῆς προτέρας νίκης δόξαν ἀπέβαλον. ἀκούοντες γὰρ παρά τε κατασκόπων καὶ τῶν χάρακος ἀποδιδρασκόντων, ὅτι κομιδῇ τέ εἰσιν οἱ σωθέντες Ῥωμαίων ὀλίγοι, καὶ τούτων οἱ πλείους τραυματίαι, πολλὴν αὐτῶν ἐποιήσαντο καταφρόνησιν, καὶ αὐτίκα ὅπλα ἁρπάσαντες, ἔθεον ἐπ᾽ αὐτούς. πολὺ δὲ καὶ τὸ ἄνοπλον αὖθις ἐκ τῆς πόλεως εἵπετο κατὰ θέαν τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἅμα ἐφ᾽ ἁρπαγήν τε καὶ ὠφέλειαν. ἐπεὶ δὲ προσβαλόντες τῷ λόφῳ, τόν τε χάρακα περιέστησαν, καὶ τὰ περισταυρώματα διασπᾶν ἐπεχείρουν, πρῶτοι μὲν οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς πεζοὶ μαχόμενοι διὰ τὴν τοῦ χωρίου φύσιν, ἐξέδραμον ἐπ᾽ αὐτούς· ἔπειτα τούτων κατόπιν οἱ καλούμενοι τριάριοι κυκλώσαντες τοὺς λόχους· οὗτοι δέ εἰσιν οἱ πρεσβύτατοι τῶν στρατευομένων, οἷς τὰ στρατόπεδα ἐπιτρέπουσι φυλάττειν, ὅταν ἐξίωσιν εἰς τὴν μάχην, καὶ ἐφ᾽ οὓς τελευταίους, ὅταν ἀθρόα γένηται τῶν ἐν ἀκμῇ φθορά, ἀπονίζοντες ἑτέρας ἐπικουρίας, καταφεύγουσι διὰ τὴν ἀνάγκην. οἱ δὲ Οὐολοῦσκοι κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἐδέξαντο τὴν ἔφοδον αὐτῶν, καὶ μέχρι πολλοῦ διέμενον ἐκθύμως ἀγωνιζόμενοι· ἔπειτα διὰ τὴν τοῦ χωρίου φύσιν μειονεκτοῦντες ὑπεχώρουν, καὶ τέλος ὀλίγα μὲν τοὺς πολεμίους καὶ οὐκ ἄξια λόγου ἐργασάμενοι, πλείω δὲ αὐτοὶ παθόντες κακά, ὑπεχώρησαν εἰς τὸ πεδίον. ἔνθα καταστρατοπεδευσάμενοι ταῖς ἑξῆς ἡμέραις ἐξέταττον τὴν δύναμιν, καὶ 408
προὐκαλοῦντο τοὺς Ῥωμαίους εἰς μάχην· οἱ δὲ οὐκ ἀντεπεξῄεσαν. ὡς δὲ τοῦτο εἶδον, καταφρονήσαντες αὐτῶν Οὐολοῦσκοι, συνεκάλουν ἐκ τῶν πόλεων δυνάμεις, καὶ παρεσκευάζοντο ὡς ἐξελοῦντες πολυχειρίᾳ τὸ φρούριον. ῥᾳδίως τε ἂν ἐξειργάσαντο τὸ μέγα ἔργον, ὑπάτου τε καὶ Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως ἢ βίᾳ κρατήσαντες, ἢ καθ᾽ ὁμολογίας· οὐ γὰρ τῶν ἐπιτηδείων ἔτι εὐπόρει τὸ χωρίον. ἔφθη δὲ πρότερον ἐπικουρία Ῥωμαίοις ἐπελθοῦσα, ὑφ᾽ ἧς ἐκωλύθησαν Οὐολοῦσκοι τὸ κάλλιστον ἐπιθεῖναι τῷ πολέμῳ τέλος. ὁ γὰρ ἕτερος τῶν ὑπάτων Καίσων Φάβιος, μαθὼν ἐν αἷς ἦν τύχαις ἡ παραταξαμένη Οὐολούσκοις δύναμις, ἐβούλετο μὲν ὡς εἶχε τάχους πᾶσαν ἄγων τὴν δύναμιν, εὐθὺς ἐπιέναι τοῖς πολιορκοῦσι τὸ φρούριον. ὡς δ᾽ οὐκ ἐγίνετο αὐτῷ θυομένῳ τε καὶ οἰωνοῖς χρωμένῳ τὰ ἱερὰ καλά, ἀλλ᾽ ἠναντιοῦτο πρὸς τὰς ἐξόδους αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον, αὐτὸς μὲν κατέμενεν,

μένειν, τὰς δὲ κρατίστας ἐπιλεξάμενος σπείρας ἀπέστειλε τῷ συνάρχοντι. αἱ δὲ διά τε ὁδῶν ἀφανῶν καὶ νύκτωρ τὰ πολλὰ ποιησάμεναι τὰς ὁδοὺς, εἰσῆλθον εἰς τὸν χάρακα τοὺς πολεμίους λαθοῦσαι. ὁ μὲν οὖν Αἰμίλιος θρασύτερος ἐγεγόνει τῇ παρουσίᾳ τῶν συμμάχων. οἱ δὲ πολέμιοι τῷ τότε πλήθει τῶν σφετέρων ἐκεῖ πίσυνοι, καὶ διὰ τὸ μὴ ἐπεξιέναι τοὺς Ῥωμαίους εἰς μάχην, ἐπαρθέντες, ἀνέβαινον ἐπὶ τὸ ὄρος, πυκνώσαντες τοὺς λόχους. καὶ οἱ Ῥωμαῖοι παρέντες αὐτοὺς ἀναβῆναι καθ' ἡσυχίαν, καὶ πολλὰ πονεῖν περὶ τῷ σταυρώματι ἐάσαντες, ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἤρθη τῆς μάχης, διασπάσαντες κατὰ πολλὰ μέρη τὸν χάρακα, ἐμπίπτουσιν αὐτοῖς· καὶ οἱ μὲν εἰς χεῖρας καταστάντες, τοῖς ξίφεσιν ἐμάχοντο· οἱ δὲ, ἀπὸ τῶν ἐρυμάτων λίθοις τε καὶ σαυνίοις καὶ λόγχαις τοὺς ἐπιόντας ἔβαλλον, βέλος τε οὐδὲν ἄσκοπον ἦν πεπιλημένων τε ἐν βραχεῖ χωρίῳ πολλῶν. ἀπαράττονται δὴ τοῦ λόφου πολλοὺς σφῶν ἀποβαλόντες Οὐολοῦσκοι, καὶ εἰς φυγὴν ὁρμήσαντες, μόλις εἰς τὸν ἴδιον ἀποσώζονται χάρακα. Ῥωμαῖοί τε ὡς ἐν ἀσφαλείᾳ τέως ὄντες ἤδη, κατέβαινον ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν· ἐξ ὧν ἐπισιτισμοὺς καὶ τἆλλα ὅσων σπάνις ἦν, ἐλάμβανον ἐν τῷ χάρακι. ἐπεὶ δὲ καθῆκεν ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν καιρὸς, ὁ μὲν Αἰμίλιος ἔμενεν ἐπὶ στρατοπέδου, δι' αἰσχύνης ἔχων ἐπὶ συμφοραῖς οὐκ εὐσχήμοσιν εἰς τὴν πόλιν εἰσελθεῖν, τὸ κράτιστον ἀπολωλεκὼς τῆς στρατιᾶς. ὁ δὲ συνύπατος αὐτοῦ, τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν ἄρχοντας ἐπὶ στρατοπέδου καταλιπὼν, εἰς τὴν πόλιν ᾤχετο. καὶ συγκαλέσας τὸν ὄχλον ἐπὶ τὰς ἀρχαιρεσίας, οἷς μὲν ὁ δῆμος ἐβούλετο δοθῆναι τὴν ὑπατείαν ἀνδράσιν ἐκ τῶν ὑπατευκότων, οὐ προὔθηκε τὴν ψηφοφορίαν, ἐπειδὴ οὐκ αὐτοὶ μετῄεσαν τὴν ἀρχὴν ἑκόντες, ὑπὸ δὲ τῶν μετιόντων τούς τε λόχους ἐκάλεσε, καὶ τὰς ψήφους ἀνέδωκεν. οὗτοι δὲ ἦσαν οὓς ἡ βουλὴ προείλετο, καὶ οἷς παραγγέλλειν τὴν ἀρχὴν ἐκέλευσεν, οὐ σφόδρα τῷ δήμῳ κεχαρισμένοι· καὶ ἀπεδείχθησαν εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν ὕπατοι ὅ τε νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ προεστῶτος τὰς ἀρχαιρεσίας ὑπάτου, Μάρκος Φάβιος Καίσωνος υἱὸς, καὶ Λεύκιος Οὐαλέριος Μάρκου υἱὸς, ὁ τὸν τρὶς ὑπατεύσαντα Κάσσιον κρίνας ἐπὶ τῇ τυραννίδι, καὶ ἀποκτείνας. οὗτοι τὴν ἀρχὴν παραλαβόντες, ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων ἐν τῷ πρὸς Ἀντιάτας πολέμῳ στρατιωτῶν ἠξίουν ἑτέρους καταγραφῆναι, ἵνα τὸ ἐλλιπὲς ἀναπληρωθῇ τῶν λόχων. καὶ δόγμα ποιησάμενοι βουλῆς, προέγραψαν ἡμέραν ἐν ᾗ τοὺς ἔχοντας ἡλικίαν στρατεύσιμον ἔδει. μετὰ τοῦτο θόρυβος ἦν πολὺς κατὰ τὴν πόλιν, καὶ λόγοι τῶν πενεστάτων στασιώδεις, οὐκ ἀξιούντων οὔτε βουλῆς δόγμασιν ὑπηρετεῖν, οὔτε ὑπάτων ἐξουσίᾳ πειθαρχεῖν,

409

sit, sed lectissimas tamen & validissimas collegæ cohortes misit. quæ occultis & plerumque nocturnis itineribus, priusquam hostis sentiret, peruenerunt in castra. Eę suppetię Æmilio addiderunt animum. At Volsci freti suorum multitudine, atque hoc ipso magis, quod Romanus non prodiret in aciem, densatis ordinibus subibant aduersum tumulum. Consul passus eos cliuum per otium ascēdere, & circa vallum operæ multum insumere, mox dato signo multis simul locis vallo diuulso emisit in eos militem. Itaque alii comminus gladiis pugnabant, alii subeuntem hostem lanceis, iaculis, & saxis e munimentis impetebāt, nullo ictu irrito, vt in constipata angusto loco magna multitudine. Tādem Volsci e tumulo deturbati, multis suorum amissis arrepta fuga, vix in castra sua reuerterunt incolumes. at Romani iam tuti frumētatum in agros eorum descenderunt, & rapuerunt quibus in castris indigerent. Instante deinde comitiorum tempore, Æmilius mansit apud exercitum, pudore cladis ignominiosæ, qua validissimam militum partem amiserat: collega eius, tribunis cura castrorum commissa, in vrbem profectus est: conuocatoque ad comitia populo, non de consularibus quibusdā quos plebs creari consſ. volebat, suffragia permisit, quia ipsi sua sponte magistratum non petebāt; sed de iis qui consulatū ambiebant, centuriis dedit calculos. hi erant quos senatus legerat & consules renunciari iusserat, non admodum grati plebeiis hominibus. Sic designati sunt in annū sequentem cōsules iunior frater eius qui comitiis præerat consulis, M. Fabius Cæsonis F. & L. Valerius M. F. qui Cassium ter consulem tyrannidis accusarat & damnatum necarat. Hi magistratu inito postularūt vt ad supplendos centuriarum defectus, pro iis qui Antiati bello cecidissent, conscriberentur alii: impetratoque in id S C, diem præscripserunt qua militaris ætatis homines presto essent *ad danda nomina*. quam ob rem tota vrbe tumultuatum est, pauperrimo quoque seditiose vociferante & detrectante tum senatus tum consulum imperia,

A.V.C. 271, consſ. M. Fabio, L. Valerio, turbæ domi.

quod promissa de diuidendis agris fallerentur: confluebantque catervatim ad tribunos, proditionem eis exprobrantes, & magnis clamoribus flagitantes illorum auxilium. cumque ceteris non videretur tempestiuũ externo bello vrgente domesticas renouare inimicitias, vnus eorum C. Mænius negabat se proditurũ plebẽ nec permissurum delectũ cõsulibus, nisi prius decemuiros finiendo agro publico creassent, deque illius diuisione senatusconsultum apud plebem promulgassent. & cum consules ei contradicerent, præsens bellum caussantes per quod staret quo minus promissa plebi soluerentur, negabat se verbis eorum aures præbiturum, sed omni vi delectum prohibiturum. quod & fecit: nihil tamen potuit efficere. nam coss. ex vrbe in adiacentem campum egressi, positis ibi sellis imperatoriis, delectum habebant: & qui citati non parerent, eos, quoniam ipsos ducere nequibant, mulctabant peculio; siqui agros haberent, cæsis *arboribus*, villisque dirutis: qui vero in alienis fundis *a se conductis* agricultura victum quærerent, eorum agentes ferentesque instrumentum rusticum, iuga boum, & iumenta pecoraque, tum quidquid ad agros colẽdos & fruges comportandas aptum esset. qua in re tribunus, qui delectum impediebat, obstare illis haud poterat. nihil enim potestatis extra vrbẽ tribuni habẽt: sed potestas eorum circumscripta est mœnibus: immo ne pernoctare quidem extra vrbẽ eis fas est, nisi *Latinis feriis*, quando omnes populi Rom. magistratus pro communi Latinæ gentis salute in Albano mõte Ioui sacrificãt. hodieq; manet is mos, vt tribunis extra mœnia nulla sit potestas. quin etiã ciuilis belli, q̃d nostra ætate gestũ est omniũ maximum, inter alias multas hæc visa est caussa, eaq; ad dirimendã vrbis concordiam sufficiens, quod aliquot tribuni plebis, questi se ab eo imperatore qui tum tenebat Italiam, vi vrbe pulsos ne quam amplius potestatem haberent, ad eum qui in Gallia copiis præerat, quasi nusquam alias tuti, cõfugissent. qua occasione ille vsus, vt magistratui plebis sacrosancto, sua potestate cõtra maiorũ iusiurandum priuato, succurrens pio iustoq; bello,

ὅτι τὰς περὶ τῆς κληρουχίας ἐψεύσαντο πρὸς αὐτοὺς συνθήκας. συνιόντες τε κατὰ πλῆθος ἐπὶ τοὺς δημάρχους, ὠνείδιζον αὐτοῖς προδοσίαν, καὶ κατεβόων ἐπικαλούμενοι τὴν ἐξ ἐκείνων συμμαχίαν. τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις οὐκ ἐδόκει καιρὸς ἐπιτήδειος εἶναι, πολέμου συνεστῶτος ὑπερορίου, τὰς πολιτικὰς ἔχθρας ἀναζωπυρεῖν· εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν Γάιος Μαίνιος οὐκ ἔφη προδώσειν τοὺς δημοτικούς, οὐδὲ ἐπιτρέψειν τοῖς ὑπάτοις στρατιὰν καταγράφειν, ἐὰν μὴ πρότερον ἀποδείξωσι τοὺς ὁριστὰς τῆς δημοσίας γῆς, καὶ τὸ περὶ τῆς κληρουχίας ψήφισμα γράψαντες εἰς τὸν δῆμον ἐξενέγκωσιν. ἀντιλεγόντων δὲ πρὸς ταῦτα τῶν ὑπάτων, καὶ πρόφασιν ποιουμένων τοῦ μηδὲν αὐτῷ συγχωρεῖν ὧν ἠξίου, τὸν ἐν χερσὶν ὄντα πόλεμον, οὐκ ἔφη προσέξειν αὐτοῖς τὸν νοῦν, ἀλλὰ κωλύσειν ἁπάσῃ δυνάμει τὴν καταγραφήν. καὶ ἐποίει ταῦτα· οὐ μὴν ἴσχυσέ γε μέχρι τέλους. οἱ γὰρ ὕπατοι προελθόντες ἔξω τῆς πόλεως ἐν τῷ παρακειμένῳ πεδίῳ, τοὺς στρατηγικοὺς δίφρους ἔθηκαν ἐνταῦθα, καὶ τὸν στρατιωτικὸν ἐποίουν κατάλογον, καὶ τοὺς οὐχ ὑπακούοντας τοῖς νόμοις, ἐπειδὴ αὐτοὺς ἄγειν οὐχ οἷοί τε ἦσαν, εἰς χρήματα ἐζημίουν· ὅσοις μὲν χωρία ὑπῆρχεν, ἐκκόπτοντες ταῦτα, καὶ τὰς αὐλὰς καθαιροῦντες· ὅσων δὲ γεωργικὸς ὁ βίος ἦν ἐν ἀλλοτρίοις κτήμασι, τούτων ἄγοντές τε καὶ φέροντες τὰ παρεσκευασμένα πρὸς τὴν ἐργασίαν, ζεύγη τε βοϊκὰ καὶ βοσκήματα καὶ ὑποζύγια ἀχθοφόρα, καὶ σκεύη παντοῖα οἷς γῆ τε ἐργάζεται, καὶ καρποὶ συγκομίζονται. ὁ δὲ κωλύων τὴν καταγραφὴν δήμαρχος οὐδὲν ἔτι ποιεῖν ἦν δυνατός. οὐδενὸς γάρ εἰσι τῶν ἔξω τῆς πόλεως οἱ τὴν δημαρχικὴν ἔχοντες ἐξουσίαν κύριοι· περιγέγραπται αὐτῶν τὸ κράτος τοῖς τείχεσι, καὶ οὐδὲ ἀπαυλισθῆναι τῆς πόλεως αὐτοῖς θέμις, ὅτι μὴ πρὸς ἕνα καιρὸν ἐν ᾧ πᾶσαι θύουσιν αἱ τῆς πόλεως ἀρχαὶ κοινὴν ὑπὲρ τοῦ Λατίνων ἔθνους τῷ Διὶ θυσίαν ἐπὶ τὸ Ἀλβανῶν ὄρος ἀναβαίνουσαι. τοῦτο διαμένει μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τὸ ἔθος, τὸ μηδενὸς εἶναι τῶν ἔξω τῆς πόλεως τοὺς δημάρχους κυρίους. καὶ δὴ καὶ τὸν ἐμφύλιον Ῥωμαίων πόλεμον ἐπὶ τῆς ἐμῆς ἡλικίας, ὃς μέγιστος τῶν πρὸ αὐτοῦ πολέμων ἐγένετο, ἡ κινήσασα πρόφασις ἐπὶ πολλαῖς ἄλλαις δόξασα εἶναι καὶ ἀποχρῶσα διαστῆσαι τὴν πόλιν, ἥδε ἦν, ὅτι τῶν δημάρχων τινὲς ἐξεληλάσθαι τῆς πόλεως αἰτιώμενοι βίᾳ πρὸς τοῦ τότε κατέχοντος τὰ τῆς Ἰταλίας ἡγεμόνος, ἵνα μηδενὸς εἶεν ἔτι κύριοι, ἐπὶ τὸν ἐν Γαλατίᾳ τὰ στρατόπεδα κατέχοντα, ὡς οὐκ ἔχοντες ὅποι τράπωνται, κατέφυγον. ὁ δὲ τῇ προφάσει ταύτῃ χρησάμενος, ὡς ἀρχῇ δήμου ἣ πάλαι ἦν, τὸ κράτος ἀφαιρεθείσῃ παρὰ τοὺς ἱεροὺς ὅρκους τῶν προγόνων, αὐτὸς ὁσίως καὶ σὺν δίκῃ βοηθεῖν,

αὐτός

αὐτός τε σὺν τοῖς ὅπλοις ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν, καὶ τοὺς ἄνδρας ἐπὶ τὴν ἀρχὴν κατήγαγε. τότε δ᾽ οὖν οἱ δημόται τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας οὐδὲν ἀπολαύοντες, ὑφεῖντο τοῦ θράσους, καὶ προσιόντες ἐπὶ τὴν στρατολογίας τοῖς τεταγμένοις τὸν ἱερὸν ὅρκον ὤμνυσαν, καὶ ὑπὸ τὰς σημείας κατεγράφοντο. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐλλεῖπες τῶν λόχων ἐξεπληρώθη, διεκληρώσαντο τὰς ἡγεμονίας τῶν στρατοπέδων οἱ ὕπατοι· καὶ ὁ μὲν Φάβιος τὴν ἐπὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν συμμάχων ἀποσταλεῖσαν δύναμιν παρελάμβανεν, ὁ δὲ Οὐαλέριος τὴν ἐν Οὐολούσκοις στρατοπεδεύουσαν, ἄγων τοὺς νεωστὶ καταγραφέντας. μαθοῦσι δὲ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τοῖς πολεμίοις ἔδοξε στρατιάν τε ἑτέραν μεταπέμπεσθαι, καὶ ἐν ἰσχυροτέρῳ τὸ στρατόπεδον ποιήσασθαι χωρίῳ, καὶ μηδὲν ἐκ τοῦ καταφρονεῖν αὐτῶν ἔτι προπετὲς κινδύνευμα, ὡς πρότερον, ὑπομένειν.
410 ἐγεγόνει ταῦτα διὰ ταχέων, ἀμφοτέροις τε παρέστη τοῖς ἡγεμόσι τῶν δυνάμεων ὁμοία περὶ τοῦ πολέμου γνώμη, τὰ ἑαυτῶν φυλάττειν ἐρύματα, ἐάν τις ἐπίῃ, τοῖς δὲ τῶν πολεμίων ὡς βίᾳ κρατηθησομένοις μὴ ἐπιχειρεῖν. καὶ ὁ διὰ μέσου χρόνος οὐκ ὀλίγος ἐγένετο, φόβῳ τῶν ἐπιχειρήσεων τριβόμενος· οὐ μέντοι καὶ εἰς τέλος γε διαμένειν ἐν τοῖς ἐγνωσμένοις ἐδυνήθησαν. ὁπότε γὰρ ἐπισιτισμοῦ χάριν ἢ τῶν ἄλλων ἐπιτηδείων τινὸς ὧν ἀμφοτέροις ἔδει, μοῖρά τις ἀποσταλείη τῆς στρατιᾶς, συμβολαί τε αὐτῶν ἐγίνοντο, καὶ πληγαί, καὶ τὸ νικᾶν ἀεὶ περὶ τοῖς αὐτοῖς ἔμενε· πολλάκις τε συμπλεκομένων ἀλλήλοις, ἀπέθνησκόν τε οὐκ ὀλίγοι, καὶ τραυματίαι πλείους ἐγίνοντο. τοῖς μὲν οὖν Ῥωμαίοις τὸ ἀπαναλούμενον τῆς στρατιᾶς οὐδεμία ποθὲν ἐπιοῦσα ἐξεπλήρου· τὸ δὲ τῶν Οὐολούσκων στρατόπεδον, ἄλλων ἐπ᾽ ἄλλοις ἡκόντων, πολλὴν αὔξησιν ἐλάμβανε· καὶ τούτῳ ἐπαρθέντες οἱ ἡγεμόνες, ἐξῆγον ἐκ τοῦ χάρακος τὴν δύναμιν εἰς μάχην. ἐξελθόντων δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων καὶ παραταξαμένων, ἰσχυρὰ μάχη γίνεται καὶ ἱππέων καὶ πεζῶν καὶ ψιλῶν, ἴσῃ πάντων χρωμένων προθυμίᾳ τε καὶ ἐμπειρίᾳ, καὶ τὸ νικᾶν ἑκάστου παρ᾽ ἑαυτῷ μόνῳ τιθεμένου. ὡς δὲ νεκροί τε αὐτῶν πολλοὶ ἑκατέρωθεν, ἐν ᾧ ἐτάχθησαν χωρίῳ, πεσόντες ἔκειντο, καὶ ἡμιθνῆτες ἔτι πλείους τῶν νεκρῶν, οἱ δὲ περὶ τὸν ἀγῶνα καὶ τὰ δεινὰ ἔτι διαμένοντες ὀλίγοι ἦσαν, καὶ οὐδὲ οὗτοι δρᾶν τὰ πολέμου ἔργα δυνάμενοι, βαρυνόντων μὲν αὐτοῖς τῶν σκεπαστηρίων τὰς εὐωνύμους χεῖρας, διὰ πλῆθος τῶν ἐμπεπηγότων βελῶν, καὶ οὐκ ἐώντων μένειν τὰς προσβολάς, τεθραυσμένων δὲ τῶν ἐγχειριδίων τὰς ἀκμάς, ἔστι δ᾽ ὧν καὶ κατεαγότων ὅλων, οἷς οὐδὲν ἔτι ἦν χρῆσθαι, τοῦ κόπου, ὃς δι᾽ ὅλης ἡμέρας ἀγωνιζομένοις αὐτοῖς πολὺς

cum armis in vrbem venit, tribunisq; potestatẽ suam restituit. Sed tunc plebeii homines, tribunitia potestate nihil adiuti, submiserunt animos, & venientes ad delectum, dato præfectis sacramento, sub *suis quique* signis profitebantur nomina. Itaque supplemento legionum conscripto consules sortiti sunt prouincias. Fabio is obuenit exercitus, qui ad tutelam sociorum missus erat; Valerio autem is qui in Volscis erat. Qui cum assumpto recente supplemento in prouinciam peruenisset, hostibus, cognito eius aduentu, visum est *consultius* alias copias accersere, castra in munitiorem locum transferre, nec amplius per hostis contemptum temerario se periculo (vt ante) offerre. quæ *omnia* perfecta sunt celeriter: fuitque ambobus copiarum ducibus idem belli gerendi propositum, suas munitiones tueri, si quis inuaderet: alienas per vim non aggredi. quo factum est vt multum temporis contereretur hoc adoriendi *hostis* metu. nec tamen in ea mente permanere potuerunt. quoties enim ex vtrisque castris frumentatum aut ad alia necessaria petenda mitteretur copiarum pars aliqua, conflictus sequebantur & vulnera, alternante victoria. Quod cum sæpius fieret, cadebant non pauci, plures sauciabantur. Sed Romanorum iactura non supplebatur: Volscorum exercitus, aliis post alios venientibus, magna capiebat incrementa. Ea fiducia elati duces, copias in aciem eduxerunt: cumque Romani quoque prodissent, acris pugna equitum, peditum, & velitum commissa est; cum pari alacritate, parique peritia dimicarent omnes, & vnusquisque in se vno victoriæ spem collocaret. Cum vero multi vtrimque in sua quique statione occubuissent, pluresque iacerent semineces, & pauci superessent qui certamen continuarent, atque adeo ne hi quidem bellicis perfungi laboribus possent, protectoriis *armis* sinistras manus ob infixorum telorum multitudinem grauantibus, nec incursus *hostiles* sustinere sinentibus, gladiis quoque vel retusis, vel in totum confractis, ita vt nullus eorum amplius esset vsus; cõtinuato per totum diem

Bellum cum Volscis continuatum.

labore solutis neruis, & ad inferẽdos ictus debilibus; sudore, siti, anhelitu (sicut æstate fit per æstũ in longo certamine) vtrosq; vexãtibus, nullo memorabili fine pugna clauditur; sed ambo exercitus, signo per duces dato, libentes se in castra sua receperũt. Neutri postea progressi sunt in aciẽ: sed ex oppositis castris obseruabãt si qui ad comparanda necessaria exirẽt. In vrbe tamen multi opinabãtur, atq; etiam vulgo iactabãt, exercitum Romanum, cum vincere posset, data opera nihil egregium gerere, odio cõsulis & indignatione in patres ob elusam diuidendorum agrorum spẽ. ipsi vero milites consulem, vt parum peritum imperatoriarũ artiũ, culpabant missis priuatim ad necessarios suos litteris.

a Portentis significatum Vestalis virginis stuprum.

Interea dum hæc in castris gerũtur, in vrbe obseruata sunt multa prodigia deorum iram significantia; *exaudita* ominosæ voces *incerto auctore*, obuersatę oculis insolitę *spectrorum* facies. quæ omnia eo tendebãt, (vt vates & sacrorum interpretes collatis obseruationibus respondebant) deos quosdã, quibus honores nõ persoluerentur legitime, offensos esse qđ sacra ipsis non pure nec rite fierent. quã ob rem magna omnium inquisitione secuta, tandem indiciũ ad põtifices delatum est, vnam *Vestalium* ignis sacri custodũ, Opimiã nomine, amissa virginitate, sacra polluere. Qui cum ex quæstionib. & aliis argumẽtis verum esse criminis indicium cognouissent, *damnatã* demptis e vertice infulis per forum traduxerunt, viuamq; *in specu subterraneo* intra mœnia defoderunt. duos vero illos quos vitiũ ei intulisse compertum erat, publice verberatos confestim necauerunt. Quo facto lętiora se obtulerunt sacra, & vates responderunt placatam iam esse numinum iram.

b Contentio de futuris coss.

Reuerso autẽ comitiorum tempore, cũ *ad ea* venissent consules, magna contentione inter plebẽ & patricios certatũ est de futuris cõsulibus: dum hi e iuniorib. impigros, & minime populares, ad consulatum euehi cupiunt; eorũq; iussu magistratũ ambit Appii Claudii, qui plebeiis infensissimus habebatur, filius, vir audaciæ atq; arrogantiæ plenus, clientelisq; & sodalitatibus omniũ sua ætate pollẽtissimus: plebs contra e seniorib. & spectatæ iã æquitatis viris no-

ἐγεγόνει, παραλύοντος τὰ νεῦρα, καὶ τὰς πληγὰς ἀσθενεῖς ποιοῦντος, ἱδρῶτος δὲ καὶ δίψης καὶ ἄσθματος, οἷα ἐν πνίγει ὥρᾳ ἔτους τοῖς πολὺν χρόνον ἀγωνιζομένοις συμπίπτειν φιλεῖ, παρ' ἀμφοτέροις γινομένων, οὐδὲν ἔλαβεν τέλος ἀξιόλογον ἡ μάχη, ἀλλ' ἀγαπητῶς ἀμφότεροι τῶν στρατηγῶν ἀνακαλουμένων, ἀπῆλθον ἐπὶ τοὺς ἑαυτῶν χάρακας· καὶ οὐκέτι ἐξῆλθον εἰς μάχην οὐδέτεροι, ἀλλ' ἀντικαθήμενοι παρεφύλαττον τὰς ἕνεκα τῶν ἐπιτηδείων γινομένας ἐξόδους. ἔδοξε μέντοι, καὶ λόγος ἦν ἐν τῇ Ῥώμῃ πολύς, ὡς δυναμένη τότε νικᾶν ἡ Ῥωμαίων δύναμις, ἑκουσία μηδὲν ἐργάσασθαι λαμπρόν, διά μῖσός τε τοῦ ὑπάτου καὶ ὀργὴν ἣν εἶχε πρὸς τοὺς πατρικίους ἐπὶ τῷ φενακισμῷ τῆς κληρουχίας. αὐτοὶ δ' οἱ στρατιῶται τὸν ὕπατον, ὡς οὐχ ἱκανὸν στρατηγεῖν, ᾐτιῶντο, γράμματα πέμποντες ὡς τοὺς ἐπιτηδείους ἑαυτῶν ἕκαστοι. καὶ τὰ μὲν ἐπὶ στρατοπέδου γινόμενα, τοιαῦτα ἦν. ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ῥώμῃ πολλὰ δαιμόνια σημεῖα ἐφαίνετο, δηλωτικὰ θείου χόλου, κατά τε φωνὰς καὶ ὄψεις ἀήθεις. πάντα δ' εἰς τοῦτο συνέτεινεν, ὡς οἵ τε μάντεις καὶ οἱ τῶν ἱερῶν ἐξηγηταὶ συνενέγκαντες τὰς ἐμπειρίας ἀπεφαίνοντο, θεῶν τινας χολοῦσθαι, ὅτι οὐ κομίζονται τὰς νομίμους τιμάς, οὐ καθαρῶς οὐδ' ὁσίως ἐπιτελουμένων αὐτοῖς τῶν ἱερῶν. ζήτησις δὴ μετὰ τοῦτο πολλὴ ἐκ πάντων ἐγίνετο, καὶ σὺν χρόνῳ μηνύεται τοῖς ἱεροφάνταις, ὅτι τῶν παρθένων μία τῶν φυλαττουσῶν τὸ ἱερὸν πῦρ, Ὀπιμία ὄνομα αὐτῇ, τὴν παρθενίαν ἀφαιρεθεῖσα, μιαίνει τὰ ἱερά. οἱ δ', ἐκ βασάνων τε καὶ τῶν ἄλλων ἀποδείξεων μαθόντες ὅτι τὸ μηνυόμενον ἦν ἀδίκημα ἀληθές, αὐτὴν μὲν τῆς κορυφῆς ἀφελόμενοι τὰ στέμματα, καὶ πομπεύσαντες δι' ἀγορᾶς, ἐντὸς τείχους ζῶσαν κατώρυξαν· δύο δὲ τοὺς ἐξελεγχθέντας διαπράξασθαι τὴν φθοράν, μαστιγώσαντες ἐν φανερῷ, παραχρῆμα ἀπέκτειναν. καὶ μετὰ τοῦτο 411
καλὰ τὰ ἱερά, καὶ τὰ μαντεύματα, ὡς ἀφεικότων αὐτοῖς τῶν θεῶν τὸν χόλον, ἐγίνετο. ὡς δ' ἧκεν ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν χρόνος, ἐλθόντων τῶν ὑπάτων, πολλὴ σπουδὴ καὶ παράταξις ἐγίνετο τοῦ δήμου πρὸς τοὺς πατρικίους, περὶ τῶν παραληψομένων τὴν ἡγεμονίαν ἀνδρῶν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐκ τῶν νεωτέρων ἐβούλοντο τοὺς δραστηρίους τε καὶ ἥκιστα δημοτικοὺς ἐπὶ τὴν ὑπατείαν προαγαγεῖν· καὶ μετῄει τὴν ἀρχὴν κελευσθεὶς ὑπ' αὐτῶν ὁ υἱὸς Κλαυδίου Ἀππίου, τοῦ πολεμιωτάτου τῷ δήμῳ δοκοῦντος εἶναι, μεστὸς αὐθαδείας ἀνὴρ καὶ θράσους, ἑταίροις τε καὶ πελάταις ἁπάντων πλεῖστον τῶν καθ' ἡλικίαν δυνάμενος. ὁ δὲ δῆμος, ἐκ τῶν πρεσβυτέρων τε καὶ τῶν πεῖραν ἤδη δεδωκότων τῆς ἐπιεικείας τοὺς

προαγ-

προνοησομένους τοῦ κοινῇ συμφέροντος ὀνομάζων, ἠξίου ποιεῖν ὑπάτους. αἵ τε ἀρχαὶ διεστήκεσαν, καὶ τὰς ἀλλήλων ἀνέλυον ἐξουσίας. ὁπότε μὲν γὰρ οἱ ὕπατοι καλοῖεν τὸ πλῆθος, ὡς ἀποδείξοντες τοὺς μετιόντας τὴν ἀρχὴν ὑπάτους, οἱ δήμαρχοι τοῦ κωλύειν ὄντες κύριοι, διέλυον τὰ ἀρχαιρέσια· ὁπότε δ' αὖ πάλιν ἐκεῖνοι καλοῖεν ὡς ἀρχαιρεσιάσοντα τὸν δῆμον, οὐκ ἐπέτρεπον οἱ ὕπατοι, τὴν ἐξουσίαν ἔχοντες τοῦ συγκαλεῖν τοὺς ὄχλους, καὶ τὰς ψήφους ἀναδιδόναι. κατηγορίαι τε ἀλλήλων ἐγίνοντο, καὶ συνεχεῖς ἀψιμαχίαι καθ' ἑταιρείας συνισταμένων, ὥστε καὶ πληγὰς ἀλλήλοις διδόναι τινὰς ὑπ' ὀργῆς, καὶ οὐ μακρὰν ἀπέχειν τὴν στάσιν τῶν ὅπλων. ταῦτα μαθοῦσα ἡ βουλή, πολὺν ἐσκόπει χρόνον ὅ τι χρήσεται τοῖς πράγμασιν, οὔτε βιάσασθαι δυναμένη τὸν δῆμον, οὔτε εἶξαι βουλομένη. ἦν δὲ ἡ μὲν αὐθαδεστέρα γνώμη, δικτάτορα ἑλέσθαι τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἕνεκα, ὃν ἂν ἡγῶνται κράτιστον εἶναι· τὸν δὲ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν, τούς τε νοσοποιοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἐξελεῖν, καὶ εἴ τι ἡμάρτηται ταῖς πρότερον ἀρχαῖς, ἐπανορθώσασθαι, τόν τε κόσμον τοῦ πολιτεύματος ὃν βούλεται καταστησάμενον, ἀνδράσι τοῖς κρατίστοις ἀποδοῦναι τὰς ἀρχάς. ἡ δὲ ἐπιεικεστέρα, μεσοβασιλεῖς ἑλέσθαι τοὺς πρεσβυτάτους τε καὶ τιμιωτάτους ἄνδρας, οἷς ἐπιμελὲς ἔσται τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς ὅπως κράτιστα λυθήσονται προνοηθῆναι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ ἐπὶ τῶν βασιλέων τῶν ἐκλιπόντων ἐγίνετο. ταύτῃ προσθεμένων τῇ γνώμῃ τῶν πλειόνων, ἀποδείκνυνται πρὸς αὐτῶν μεσοβασιλεῖς, Αὖλος Σεμπρώνιος Ἀτρατῖνος· αἱ δ' ἄλλαι κατελύθησαν ἀρχαί. οὗτος ἐπιτροπεύσας τὴν πόλιν ἀστασίαστον ὅσας ἐξῆν ἡμέρας, ἕτερον ἀποδείκνυσιν, ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος ἦν, Σπόριον Λάρκιον. κἀκεῖνος συγκαλέσας τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν, καὶ τὰς ψήφους κατὰ τὰ τιμήματα ἀναδοὺς, ἐκ τῆς ἀμφοτέρων εὐδοκήσεως ἀποδείκνυσιν ὑπάτους, Γάιον Ἰούλιον ἐκ τῶν φιλοδημοτικῶν, καὶ Κόιντον Φάβιον Καίσωνος υἱὸν τὸ δεύτερον, ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν. καὶ ὁ δῆμος οὐδὲν ἕνεκα τῆς προτέρας ὑπατείας αὐτοῦ πεπονθὼς, εἴασε τυχεῖν ταύτης τῆς ἐξουσίας τὸ δεύτερον, μισῶν τὸν Ἄππιον, καὶ ὅτι ἐκεῖνος ἀτιμασθῆναι ἐδόκει, σφόδρα ἡδόμενος· τοῖς δ' ἐν τέλει διαπεπραγμένοις δραστήριον ἄνδρα, καὶ οὐδὲν ἐνδώσοντα τῷ δήμῳ μαλακὸν, ἐπὶ τὴν ὑπατείαν παρελθεῖν, κατὰ γνώμην ἐδόκει κεχωρηκέναι τὰ τῆς διχοστασίας. ἐπὶ τῆς τούτων ἀρχῆς Αἰκανοὶ μὲν εἰς τὴν Λατίνων χώραν ἐμβαλόντες, ἀπήλασαν ἀνδράποδα καὶ βοσκήματα πολλά, λῃστρικῇ ἐφόδῳ χρησάμενοι· Τυρρηνῶν δὲ οἱ καλούμενοι

minat qui curam reipublicæ capessant, eosque faciendos consules censet. Diffidebant etiam magistratus, & alteri alterorum potestatem mutilabant. quoties enim consules indicerent comitia quibus consulatus petentibus daretur, tribuni pro sua potestate comitia impediebant. rursus quoties hi populum ad comitia vocarent, consules non sinebant, contendentes penes se esse conuocandi populi & permittendi calculi potestatem. incessebantque se mutuis criminationibus: & ascitis suæ factionis hominibus, in quotidianis rixis tanta sæpe ira exarserunt, vt nonnulli etiam ad pugnos deuenirent, & minimum ab armis abesset seditio. Id videns senatus, diu considerauit quidnam agendum esset; nec vi cohibere valens plebem, nec volens cedere. Sententiarum altera, rigidior erat, dictatorem comitiorum caussa dici qui omnium videretur optimus: eum exstirpatis vitiosis & contagiosis hominibus, correctoque siquid per superiores magistratus delictum esset, & republica pro arbitratu suo constituta, magistratus creare viros optimos. altera, mitior, interreges eligi e natu maximis honoratissimisque, quibus curæ esset vt optima fieret magistratuum creatio: eodem modo quo solebat exstinctis regibus. In hanc sententiam plerisque descendentibus, interrex ab eis nominatus est A. Sempronius Atratinus, abrogatis reliquis magistratibus. qui republica sine seditione diebus quot licebat administrata, alium ex more designauit, Sp. Largium. Is indictis comitiis centuriatis, collectisque secundum classes suffragiis, cum bona vtriusque partis gratia designauit conss. C. Iulium, e plebis fautoribus; & Q. Fabium Cæsonis F. II, e factione optimatium. hunc plebs, quod priore ipsius consulatu nihil offensa esset, passa est iterum adire consulatum, odio Appii, cuius repulsa maximopere lætabatur. proceres etiam, qui requirebant cōsulem industrium, nec plebi *temere* quidquam indulsurum, probabant hunc seditionis exitum. Horum consulatu Æqui facta in Latinorū agros irruptione, abegerunt multum mancipiorum atque pecorum repentino latrocinio. Veientes quoq; , Etruscus

A.V.C. 274, conss. C. Iulio, Q. Fabio II, nec domi nec foris quies.

populus, bonam Romani agri partem infestarunt excursionibus. Cũq; senatus dilatis in aliud tẽpus Æquis, a Veientibus res repeti decreuisset. Æqui, videntes primã *eruptionem* feliciter sibi successisse, rati neminem deinceps obstiturum, eo venerunt audaciæ, vt non iam prædatoria manu, sed iusto exercitu Ortonam inuaderent & vi caperent: direptisque villis simul cum oppido, ditati copiosa prę da, domum se receperunt. At Veientes legatis Romanis responderunt, prædones istos non e sua ciuitate, sed e ceteris Etruscorũ oppidis, in agros ipsorum inuolasse. *Interim* legati re infecta dimissi, in Veientes cum præda ex agro Romano reuertentes incidunt. Quæ vbi senatui ab illis renuntiata sunt, bellum Veientanum decreuit ambobus conss. Reclamatum est tamen huic senatus placito, multis expeditionem suscipi vetantibus, plebiq; diuisionem agrorum in memoriam reuocantibus, qua quinquennio ante a senatu decreta, publica *omnium* spes elusa esset: & totius Etruriæ bellum id fore iactabant, si ceteri populi vnanimi consensu Veiẽtibus succurrerẽt. Nihil tamen horum verba valuerunt; sed senatusconsultum etiam plebiscito confirmatum est, suasu & hortatu Sp. Largii. Post hæc conss. cum exercitibus profecti, seorsum non longe a *Veientum* vrbe castra metati sunt: & cum per aliquot dies hostis nõ prodiret, agrum quam poterant latissime depopulati, abactaq; præda quamplurima, domum reduxerunt copias. nec aliud eorum consulatu gestum est memorabile.

Οὐιεντανοὶ τῆς Ῥωμαίων γῆς πολλὴν ἠδίκησαν προνο-
μαῖς. τῆς δὲ βουλῆς τὸν μὲν πρὸς Αἰκανοὺς πόλεμον εἰς
ἕτερον ἀναβαλλομένης χρόνον, παρὰ δὲ Οὐιεντανῶν
αἰτεῖν ψηφισαμένης, Αἰκανοὶ μὲν ἐπειδὴ τὰ πρῶτα
αὐτοῖς κατὰ νοῦν ἐχώρησε, καὶ οὐθεὶς ὁ κωλύσων τὰ λοιπὰ 412
ἐφαίνετο, θράσει ἐπαρθέντες ἀλογίστῳ, λῃστρικὴν μὲν
οὐκέτι στρατείαν ἔγνωσαν ποιεῖσθαι, δυνάμει δὲ βα-
ρείᾳ ἐλάσαντες ἐπὶ πόλιν Ὀρθώ, κατὰ κράτος αἱροῦ-
σι. καὶ διαρπάσαντες τά τε ἐκ τῆς χώρας καὶ τὰ τῆς πό-
λεως, ἀπῄεσαν εὐπορίαν πολλὴν ἀγόμενοι. Οὐιεντα-
νοὶ δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἥκοντας ἀποκρινάμε-
νοι, ὅτι οὐκ ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ προνομεύοντες τὴν χώ-
ραν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἄλλων Τυρρηνῶν, ἀπέλυσαν τοὺς ἄν-
δρας, οὐθὲν τῶν δικαίων ποιήσαντες· καὶ οἱ πρέσβεις ἐπι-
τυγχάνουσι τοῖς Οὐιεντανοῖς λείαν ἐκ τῆς αὐτῶν χώρας
ἄγουσι. ταῦτα παρ' αὐτῶν ἡ βουλὴ μαθοῦσα, πολεμεῖν
τε ἐψηφίσατο Οὐιεντανοῖς, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους
ἄγειν τὴν στρατιάν. ἐγένετο μὲν οὖν περὶ τοῦ δόγματος
ἀμφιλογία, καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ τὸν πόλεμον οὐκ ἐῶν-
τες ἐκφέρειν, τῆς κληρουχίας ὑπομιμνήσκοντες τοὺς
δημοτικούς, ἧς γε πέμπτον ἔτος ἐψηφισμένης ὑπὸ τοῦ
συνεδρίου, κοινῇ πιστεύσαντες ἐλπίδι ἐξηπάτηντο, καὶ
κοινὸν ἀποφαίνοντες πόλεμον, εἰ κοινῇ χρήσεται γνώμῃ
πᾶσα Τυρρηνία τοῖς ὁμοεθνέσι βοηθοῦσα. οὐ μὴν ἴ-
σχυσαν γε οἱ τῶν στρατιωτῶν λόγοι, ἀλλ' ἐκύρωσε καὶ
ὁ δῆμος τὸ τῆς βουλῆς δόγμα, τῇ Σπορίου Λαρκίου
γνώμῃ τε καὶ παρακλήσει χρησάμενος. καὶ μετὰ ταῦ-
τα ἐξῆγον τὰς δυνάμεις οἱ ὕπατοι, στρατοπεδευσά-
μενοι χωρὶς ἀλλήλων οὐ μακρὰν τῆς πόλεως· καὶ
μείναντες ἡμέρας συχνάς, ἐπειδὴ οὐκ ἀντεξῆγον οἱ πο-
λέμιοι τὰς δυνάμεις, προνομεύσαντες αὐτῶν τῆς
γῆς ὅσην ἐδύναντο πλείστην, ἀπῆγον ἐπ' οἴκου τὴν
στρατιάν. ἄλλο δὲ ἐπὶ τῆς τούτων ὑπατείας λόγου ἄ-
ξιον οὐδὲν ἐπράχθη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον ἔνατον.

Οἱ δὲ μετὰ τούτους ἔτει διαφορᾶς γενομένης τῷ δήμῳ πρὸς τὴν βουλὴν περὶ τῶν ἀποδειχθησομένων ὑπάτων· οἱ μὲν γὰρ ἠξίουν ἀμφοτέρους ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν προσαγαγεῖν· ὁ δὲ δῆμος, ἐκ τῶν ἑαυτῷ κεχαρισμένων· γνωσιμαχήσαντες πρὸς ἀλλήλους ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος, ἕως συνέπεισαν ἀλλήλους ἀφ' ἑκάστης μερίδος ὕπατον αἱρεθῆναι· καὶ ἀποδείκνυνται Καίσων μὲν Φάβιος ὁ δεύτερον ὑπὸ τῆς βουλῆς, ὁ τὸν Κάσσιον ἐπὶ τῇ τυραννίδι κρίνας, Σπόριος δὲ Φούριος ὑπὸ τῶν δημοτικῶν, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ πέμπτης ὀλυμπιάδος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Καλλιάδου, καθ' ὃν χρόνον ἐστρατοπέδευσε Ξέρξης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. ἄρτι δὲ παρειληφότων αὐτῶν τὴν ἀρχὴν, Λατίνων τε πρέσβεις ἧκον ἐπὶ τὴν βουλὴν, δεόμενοι πέμψαι σφίσι τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων μετὰ δυνάμεως, ὃς οὐκ ἐάσει προσωτέρω χωρεῖν τὴν Αἰκανῶν καταφρόνησιν· καὶ Τυρρηνία πᾶσα ἠγγέλλετο κεκινημένη, καὶ οὐ διὰ μακροῦ χωρήσουσα εἰς πόλεμον. συνῆλθε γὰρ εἰς κοινὴν ἐκκλησίαν τὸ ἔθνος· καὶ πολλὰ Οὐιεντανῶν δεηθέντων συναίρεσθαι σφίσι τοῦ κατὰ Ῥωμαίων πολέμου, τέλος ἐξηνέχθη ἐξεῖναι τοῖς βουλομένοις Τυρρηνῶν μετέχειν τῆς στρατιᾶς· καὶ ἐγένετο χεὶρ ἀξιόμαχος ἡ τοῖς Οὐιεντανοῖς τοῦ πολέμου συναιρησομένη.
413 ταῦτα μαθοῦσι τοῖς ἐν τέλει Ῥωμαίων ἔδοξε στρατιάς τε καταγράφειν, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ἐξιέναι, τὸν μὲν, Αἰκανοῖς τε πολεμήσοντα, καὶ Λατίνοις τιμωρὸν ἐσόμενον· τὸν δὲ, ἐπὶ Τυρρηνίας ἄξοντα τὰς δυνάμεις. ἀντέπραττε δὲ, πρὸς ταῦτα Σπόριος Σικίλιος τῶν δημάρχων εἷς· καὶ συνάγων εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον ὁσημέραι, τὰς περὶ τῆς κληρουχίας ὑποσχέσεις ἀπῄτει παρὰ τῆς βουλῆς, καὶ οὐδὲν ἔφη συγχωρήσειν ἐπὶ τῶν πολεμίων, οὔτε τῶν κατὰ πόλιν ὑπ' αὐτῆς ψηφιζομένων ἐπιτελεσθῆναι, ἐὰν μὴ τοὺς δέκα ἄνδρας ἀποδείξωσι πρῶτον ὁριστὰς τῆς δημοσίας χώρας, καὶ διέλωσι τὴν γῆν, ὡς ὑπέσχοντο, τῷ δήμῳ. ἀπορουμένῃ δὲ τῇ βουλῇ καὶ ἀμηχανούσῃ τί χρὴ ποιεῖν, Ἄππιος Κλαύδιος ὑποτίθεται σκοπεῖν ὅπως διαστήσονται οἱ τῶν ἄλλων [δημάρχων] πρὸς αὐτὸν, διδάσκων ὅτι τὸν κωλύοντα καὶ ἐμποδὼν γινόμενον τοῖς δόγμασι τῆς βουλῆς, ἱερὸν ὄντα, καὶ νόμῳ τὴν ἐξουσίαν

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber nonus.*

SEQVENTI anno *rursum* inter partes de creandis consulibus orta est contentio, optimatibus vtrumque suæ factionis consulem destinantibus; plebe contra, sibi gratos ad consulatum euehere contendente. quæ partium concertatio non prius cessauit quam inter ipsas conuenit vt vnaquæque daret consulem. itaque a senatu designatus est Cæso Fabius II, is qui Cassium tyrannidis reum peregerat; a plebe Sp. Furius, LXXV Olympiade, principe Athenis Calliade, quo tẽpore Xerxes expeditionem fecit in Græciam. Hi simulatque magistratum inierunt, venit ad senatum Latinorum legatio, petens vt ad se mitteretur alter consulum cum exercitu, qui compesceret Æquorum insolentiam. Etruria quoque vniuersa moueri nuntiabatur, breui in armis futura. coactum enim erat gentis concilium. vbi cum Veientes enixissimis eos precibus rogassent vt bello contra Romanos sese adderent socios, tandem decretũ est, licere Etruscis qui vellent ire in eam militiam; ita vt in Veientium auxilium iustus exercitus conflueret. His in vrbe cognitis, visum est proceribus ambos consules conscriptis exercitibus exire; alterum, ad opem Latinis aduersus Æquos ferendam; alterum, ad inuadendam cum copiis Etruriam. His obnitebatur Sp. Icilius, vnus e tribunorũ collegio, quotidianis cõcionibus promissam agrorum diuisionẽ a senatu exposcens, negãsq; se permissurum vt vllum senatus placitũ vel in bellicis vel in vrbanis negotiis admitteretur, nisi prius decemuiri finiendo ac diuidẽdo agro publico, sicut plebi promissum fuerat, designati essent. Hic hærentẽ senatũ nec expedientẽ consilium App. Claudius submonuit, darent operã vt ceteri tribuni ab eo dissiderent. cum .n. qui senatus placitis obsistat, *idcirco* aduersari, q̃a sacer sit, ac legitimã potestatem

A.V.C. 273, olymp. 75, consl Kæs. Fabio II, & Sp. Furio, turbæ domi ac foris. a

habeat;& quibus intercesserit,ea impedire. quare consulebat vt sequẽtes deinceps consules id agerent & curarent, vt semper aliqui tribunorum, familiares ipsis & amici essent. eius enim collegii potentiam haud aliter infringi posse,nisi dissidiũ inter ipsos foueatur. Ea sententia valde probata est consl.& patrũ primoribus: totisq; viribus effecerunt vt quatuor e tribunis in partes senatus transirent. qui aliquamdiu rationibus conati Icilium ab actionibus agrariis auertere, donec redirent pacata tempora;cum ille peruicaciter in proposito maneret, nec se cessurum deieraret, atq; adeo coram populo superbissimam edere vocem auderet,malle se Etruscos ceterosque hostes vrbe potitos videre, quam occupatores publico agro frui sinere:rati nactos se honestissimam occasionem qua tantæ superbiæ tum dictis tum factis obsisterent, cum & plebi ea verba displicuissent, aiunt se actioni collegæ intercedere: aperteque iam stabant a senatu & consulibus.ita desolatus Icilius nihil amplius poterat. Post hæc delectus est habitus: & quidquid vsus belli posceret, subministrabatur magna promptitudine,tam priuatim quam publice.moxque consules sortiti exercitus eduxerunt celeriter; Sp.Furius in Æquos, Cæso Fabius in Etruriam. Spurio successerunt omnia feliciter, hostibus non ausis congredi: multumque prædæ atque captiuorum hac expeditione partum est. nam ferme totum hosticum peruagatus est agens ac ferens; prædamque omnem donauit militi. quo factũ est vt prius etiam plebis amator habitus, eam existimationem tum magis confirmauerit: exactoq; militiæ tempore, copias integras & illæsas, magnoq; insuper quæstu ditatas, domum reportauit. Alter consul Cæso Fabius egregie functus omnibus imperatoriis muniis, nullam tamen rerum gestarum laudem retulit; nõ sua culpa, sed quod exosus esset plebi, ex quo Cassium consulẽ, tyrannidis accusarat damnatũq; necauerat. nec enim, si qua ducis iussa celeriter exsequẽda essent, aut decenti promptitudine per vim aliquid occupandũ, aut clam hostib. in loca suis commodis opportuna inuolandum, promptos se exhibebant

ἔχοντα, τὰ μὲν ἄλλα πράττειν, καὶ οἷς ἂν ἐκεῖνος ἐμποδὼν γένηται, ταῦτα κωλύειν. συνεβούλευέ τε τοῖς αὖθις παραληψομένοις τὴν ἀρχὴν ὑπάτοις τοῦτο πράττειν, καὶ σκοπεῖν ὅπως ἕξουσί τινας ἀεὶ τῶν δημάρχων οἰκείους σφίσι καὶ φίλους· μίαν εἶναι λέγων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀρχείου κατάλυσιν, ἐὰν στασιάζωσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνδρες. ταύτην εἰσηγησαμένου τὴν γνώμην Ἀππίου, δόξαντες αὐτὸν ὀρθῶς παραινεῖν οἵ τε ὕπατοι, καὶ τῶν ἄλλων οἱ δυνατώτατοι, πολλῇ δυναστείᾳ διεπράξαντο τοὺς τέτταρας ἐκ τῶν δημάρχων οἰκείους τῇ βουλῇ γενέσθαι. οἱ δὲ τέως μὲν λόγῳ μεταπείθειν τὸν Σικίλιον ἐπεχείρησαν ἀποστῆναι τῶν περὶ τῆς κληρουχίας πολιτευμάτων, ἕως οἱ πόλεμοι λάβωσι τέλος· ὡς δ' ἠναντιοῦτο, καὶ διώμνυτο, λόγον τέ τινα αὐθαδέστερον εἰπεῖν ἐτόλμησε τοῦ δήμου παρόντος, ὅτι μᾶλλον ἂν βούλοιτο Τυρρηνοὺς καὶ τοὺς ἄλλους πολεμίους κρατήσαντας τῆς πόλεως ἐπιδεῖν, ἢ τοὺς κατέχοντας τὴν χώραν τὴν δημοσίαν ἀφεῖναι, δόξαντες ἀφορμὴν εἰληφέναι καλὴν πρὸς αὐθάδειαν τοσαύτην τἀναντία λέγειν τε καὶ πράττειν, οὐδὲ τοῦ δήμου τὸν λόγον ἡδέως δεξαμένου, κωλύειν αὐτὸν ἔφησαν· καὶ φανερῶς ἔπραττον ὅσα τῇ βουλῇ ἢ τοῖς ὑπάτοις δοκοίη. μονωθεὶς δ' ὁ Σικίλιος οὐδενὸς ἔτι κύριος ἦν. Μετὰ τοῦτο ἡ στρατιὰ κατεγράφετο, καὶ ὅσων ἔδει τῷ πολέμῳ, πάντα ὑπηρεῖτο, τὰ μὲν ἐκ τῶν δημοσίων, τὰ δ' ἐκ τῶν ἰδίων ἁπάσῃ προθυμίᾳ· καὶ διὰ τάχους οἱ ὕπατοι διακληρωσάμενοι τὰ στρατεύματα, ἐξῄεσαν· Σπόριος μὲν Φούριος, ἐπὶ τὰς Αἰκανῶν πόλεις· Καίσων δὲ Φάβιος, ἐπὶ Τυρρηνούς. Σπορίῳ μὲν οὖν ἅπαντα κατὰ νοῦν ἐχώρησεν, οὐχ ὑπομεινάντων εἰς χεῖρας ἐλθεῖν τῶν πολεμίων, καὶ πολλὰ ἐκ τῆς στρατιᾶς ἐξεγένετο χρήματά τε καὶ σώματα λαβεῖν. ἐπῆλθε γὰρ ὀλίγου δεῖν πᾶσαν ὅσην οἱ πολέμιοι γῆν κατεῖχον, ἄγων καὶ φέρων· καὶ τὰ λάφυρα τοῖς στρατιώταις ἅπαντα ἐχαρίσατο. δοκῶν [τε] καὶ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον εἶναι φιλόδημος, ἔτι μᾶλλον ἐκ ταύτης τῆς στρατηγίας ἐθεράπευσε τὸ πλῆθος. καὶ ἐπειδὴ παρῆλθεν ὁ χρόνος τῆς στρατιᾶς, ἄγων τὴν δύναμιν ὁλόκληρόν τε καὶ ἀπαθῆ, χρήμασιν εὔπορον κατέστησεν [ἐπὶ] τὴν πατρίδα. Καίσων δὲ Φάβιος ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, οὐδενὸς χεῖρον στρατηγήσας, ἀφῃρέθη τὸν ἐκ τῶν ἔργων ἔπαινον, παρ' οὐδὲν ἁμάρτημα ἴδιον, ἀλλ' ὅτι τὸ δημοτικὸν οὐκ εἶχεν εὐμενὲς, ἐξ οὗ τὸν ὕπατον Κάσσιον ἐπὶ τῇ τυραννίδι κρίνας ἀπέκτεινεν. οὔτε γὰρ ὅσα δέοι σὺν τάχει στρατηγῷ κελεύσαντι τοὺς ὑπηκόους πειθαρχεῖν, οὐδ' ὅσα προθύμως καὶ πρέποντι χρησαμένους, βίᾳ καταχεῖν, οὔθ' ὅσα λάθρα τῶν ἀντιπολέμων χωρία εἰς πλεονεξίαν εὔθετα σφετερίσασθαι,

οὔτε

414 οὔτε ἄλλο περὶ τῶν οὐδὲν ἕτοιμοι ἦσαν, ἐξ οὗ τιμήν τινα ὧν ἐστρατήγει καὶ δόξαν ἀγαθὴν ἐξοίσεσθαι ἔμελλε. καὶ τὰ ἄλλα μὲν αὐτῶν οἷα ὑβρίζοντες τῷ ἡγεμόνι διετέλουν, ἐκείνῳ ἧττον λυπηρὰ ἦν, καὶ τῇ πόλει βλάβης οὐ μεγάλης ἄξια· ὃ δὲ τελευτῶντες ἐξειργάσαντο, κίνδυνον οὐ μικρὸν ἤνεγκε, καὶ πολλὴν αἰσχύνην ἀμφοῖν. γενομένης γὰρ παρατάξεως ἐν τῷ μεταξὺ τῶν λόφων, ἐφ' οἷς ἦσαν ἐστρατοπεδευκότες ἀμφότεροι, πάσῃ τῇ παρ' ἑκατέρων δυνάμει, πολλὰ καὶ καλὰ ἔργα ἀποδειξάμενοι, καὶ τοὺς πολεμίους ἀναγκάσαντες ἄρξασθαι φυγῆς, οὔτε ἠκολούθησαν ἀπιοῦσι, τοῦ στρατηγοῦ πολλὰ κελεύοντος, οὔτε παραμείναντες ἐκπολιορκῆσαι τὸν χάρακα ἠθέλησαν, ἀλλ' ἐάσαντες ἀτελὲς ἔργον καλόν, ἀπῆσαν εἰς τὴν αὐτῶν στρατοπεδείαν. ἐπιχειρησάντων δὲ αὐτοκράτορα ἀναγορεῦσαί τινων, μέγα ἐμβοήσαντες ἀθρόοι κακίζουσι τῇ τε φωνῇ τὸν ἡγεμόνα, καὶ ἐλοιδόρουν ὡς πολλοὺς σφῶν καὶ ἀγαθοὺς ἀπολωλεκότα δι' ἀπειρίαν τοῦ στρατηγεῖν· καὶ ἄλλῃ πολλῇ βλασφημίᾳ καὶ ἀγανακτήσει χρησάμενοι, λύειν τὸν χάρακα, καὶ ἀπάγειν σφᾶς εἰς τὴν πόλιν ἠξίουν, ὡς οὐχ ἱκανοὺς ἐσομένους, ἐὰν ἐπίωσιν οἱ πολέμιοι, δευτέραν ὑπομεῖναι μάχην. καὶ οὔτε μεταδιδάσκοντος ἐπείθοντο τοῦ ἡγεμόνος, οὔτε ὀλοφυρομένου καὶ ἱκετεύοντος ἐπαγωγόν τι πρὸς τὰς δεήσεις, οὔτε ἀπειλὰς καὶ ἀνατάσεις, ὁπότε καὶ ταύταις χρήσαιτο, δι' εὐλαβείας ἐλάμβανον, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντα τραχυνόμενοι ταῦτα διέμενον. τοσαύτη δὲ ἀναρχία καὶ καταφρόνησις τοῦ ἡγεμόνος πᾶσιν ἐξ αὐτῶν παρέστη, ὥστε περὶ μέσας νύκτας ἐξαναστάντες, τάς τε σκηνὰς ἔλυον, καὶ τὰ ὅπλα ἀνελάμβανον, καὶ τοὺς τραυματίας ἐβάσταζον, οὐδενὸς κελεύσαντος. ταῦτα ὁ στρατηγὸς μαθών, ἠναγκάσθη πᾶσι δοῦναι τὸ παράγγελμα τῆς ἐξόδου, δείσας τὴν ἀναρχίαν αὐτῶν καὶ τὸ θράσος. οἱ δέ, ὥσπερ ἐκ φυγῆς ἀνασωζόμενοι, τάχει πολλῷ συνάπτουσι τῇ πόλει περὶ τὸν ὄρθρον. καὶ οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν ἀγνοήσαντες ὅτι φίλιον ἦν στράτευμα, ὅπλα τε ἐνεδύοντο, καὶ ἀλλήλους ἀνεκάλουν, ἥ τε ἄλλη πόλις ὡς ἐπὶ συμφορᾷ μεγάλῃ ταραχῆς ἐγεγόνει μεστὴ καὶ θορύβου· καὶ οὐ πρότερον ἀνέῳξαν αὐτοῖς τὰς πύλας οἱ φύλακες ἕως ἡμέραν λαμπρὰν γενέσθαι, καὶ γνωσθῆναι τὸ οἰκεῖον στράτευμα. ὥστε πρὸς τῇ αἰσχύνῃ ἣν ἐκ τοῦ καταλιπεῖν τὸν χάρακα ἠνέγκαντο, καὶ κίνδυνον οὐ τὸν ἐλάχιστον αὖθις ἀναρρῖψαι, σκότους ἀπιόντας διὰ τῆς πολεμίας ἀτάκτως. εἴ γε δὴ τοῦτο καταμαθόντες οἱ πολέμιοι ἐκ ποδὸς ἀπιοῦσιν αὐτοῖς ἠκολούθησαν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν ἅπασαν ἀπολωλέναι τὴν στρατιάν.

nec si aliud quidpiam faciendum esset quod ad honorē atq; gloriam ducis sui posset cōducere reliqua tamen eorū insolentia tum ipsi minus molesta erat, tum reipublicæ non admodum noxia: at postremum facinus non mediocrem vtriq; attulit ignominiam, coniunctam cum magno periculo cum enim vtriq; e collibus in quibus castra locauerant, totis viribus descendissent, & commissis in campo intermedio aciebus, *Romani* post multa & præclara facinora hostem in fugam egissent, nec persecuti sunt fugientes, licet cōsule vehementer instante; nec manere & castra expugnare voluerunt; sed relicta imperfecta victoria, in sua castra reuersi sunt. cumq; imperatorem eum quidam appellare conarentur, magnis clamoribus vniuersi conuitiabantur, dicentes per ipsius imperitiam desiderari multos viros strenuos: & post alias multas verborum contumelias, irati postulabant vt motis castris in vrbem se reduceret, non suffecturos ad iterandum prœlium si hostis impeteret. & neque monitis eius mouebantur, neque flectebantur lamentis ac precibus quamuis demissis; nec minis, siquando & has intentaret, terrebantur; sed his omnibus exasperabantur. tantusque inde ducis & imperiorum cōtemptus inuasit omnes, vt media nocte surgentes tentoria refigerent, arma sumerent, saucios deportarent, nemine iubente. Hoc cognito, dux necesse habuit omnibus profectionis signum dare, veritus eorum in detrectandis imperiis audaciam. Illi haud secus quam fuga seruati, magna celeritate *confecto itinere*, sub diluculum fuerunt vrbi proximi. at *custodes* qui stabant in mœnibus, ignorātes amicum agmē esse, arreptis armis conuocabant se inuicē: reliqua etiam ciuitas, quasi magna circūuenta clade, pauore ac tumultu referta fuit: nec prius a custodib. apertæ sunt portæ quā luce iam clara domesticæ legiones agnoscerentur. vt præter ignominiā desertorum castrorū, periculum ēt non mediocre adierint, in tenebris per hosticū discedentes nullo ordine. quos si hostes re cognita insecuti fuissent, nihil vetuisset q n totus exercitus internecione deletus esset.

Caussa autem vesani huius seu discessus seu fugæ fuit (vt dixi) publicum ducis odium, & quod ei honorem inuiderent, ne triumphans in vrbem reuectus, illustris fieret. Postridie vero Etrusci, cognito Romanorum discessu, spoliarunt eorum cadauera: sublatisque ac deportatis sauciis, tum direptis impedimentis, quæ multa (vt in diuturni belli vsum parata) in castris relicta fuerant, quasi victores, finitimis hostium agris populatis, retro abduxerunt exercitū.

A.V.C. 274. conſſ. Cn. Mālio, Marco Fabio II, bellum Veientanum.

Sequentis anni consules, C. Manlius, & M. Fabius iterum, ex senatusconsulto contra Veientes quam maximum ducturi exercitum, edixerūt ad quam diem delectum habere vellent, *vt præsto essent daturi nomina*. cūque tribunorum vnus Tib. Pontificius ea in re intercederet, & senatusconsultum de diuidendis agris magno clamore vrgeret, cōsules (quemadmodū & superiores) delenitis eius collegis, effecerunt inter ipsos dissidium; ac mox senatus mandata exsecuti sunt libere. itaque conscriptis intra paucos dies copiis, profecti sunt cum binis vrbanis legionibus, nec paucioribus colonorum ac subditorum auxiliis. Latini & Hernici duplum eius quod petitum fuerat, miserāt: verum non omnium vsi sunt opera; sed actis ob promptitudinem gratiis, remiserunt dimidium. Tertius quoq; exercitus, iuniorum duæ legiones, iussus est excubare pro mœnibus, ad tutandum agrū, siqui alii hostes ex improuiso exsisterent. emeritā vero ętatem, quæ armis adhuc vti posset, in vrbe reliquerūt arcib. ac mœnib. pręsidio. Admotis deinde prope Veios exercitib. castra posuerunt in duob. tumulis non multū inter se distātibus. Hostes quoq; ante vrbem castra habebant, magnus & validus exercitus. conuenerāt enim *eo* totius Etruriæ proceres cum suis clientibus; ita vt Romanos non mediocriter superarēt numero. Consules, visa hostiū multitudine armorūq; splendore, admodū solliciti erāt ne parū tutum esset, suos nō consentientes, concordibus hostiū copiis opponere in acie. itaq; visum est consultius, castris bene munitis bellū ducere, exspectādo cōmodam occasio-

τῆς δ' ἀλόγου ταύτης ἀπάρσεως ἢ φυγῆς, τὸ πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἐκ τοῦ δήμου μῖσος, ὥσπερ ἔφην, αἴτιον ἦν, καὶ ὁ φθόνος τῆς ἐκείνου τιμῆς, ἵνα μὴ θριάμβου καταγωγῇ κοσμηθεὶς ἐπιφανέστατος γένηται. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ μαθόντες οἱ Τυρρηνοὶ τὴν ἄπαρσιν τῶν Ῥωμαίων, νεκρούς τε αὐτῶν ἐσκύλευσαν, καὶ τοὺς τραυματίας ἀράμενοι ἀπήνεγκαν, τάς τε καταληφθείσας ἐν τῷ χάρακι κατασκευάς· πολλαὶ δ' ἦσαν, ὡς εἰς χρόνιον παρεσκευασμέναι πόλεμον· διεφόρησαν· καὶ ὡς δὴ κρατοῦντες, τὴν χώραν τῶν πολεμίων τὴν ἐγγυτάτω λεηλατήσαντες, ἀπῆγον τὴν στρατιάν.

Οἱ δὲ μετὰ τούτους ἀποδειχθέντες ὕπατοι, Γάιος Μάλλιος καὶ Μάρκος Φάβιος τὸ δεύτερον ἀρχὴν αἱρεθείς, ψήφισμα τῆς βουλῆς ποιησαμένης στρατὸν ἐξάγειν ἐπὶ τὴν Οὐιεντανῶν πόλιν, ὅσον ἂν πλεῖστον βουληθῶσιν, προεῖπον ἡμέραν ἐν ᾗ τὸν κατάλογον ποιήσεσθαι ἔμελλον τῆς στρατιᾶς. γινομένου δ' αὖθις ἐμποδὼν ἐπὶ κωλύσει τῆς καταγραφῆς ἑνὸς τῶν δημάρχων, Τιβερίου Ποντιφικίου, καὶ τὸ περὶ τῆς κληρουχίας ψήφισμα ἀνακαλουμένου, θεραπεύσαντες 415 τῶν συναρχόντων αὐτοῦ τινας, ὥσπερ ἐποίησαν οἱ πρὸ αὐτῶν ὕπατοι, διέστησαν τὸ ἀρχεῖον· καὶ μετὰ τοῦτο ἔπραττον ἐπὶ πολλῆς ἐξουσίας τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ. γινομένης δὲ τῆς καταγραφῆς ἐν ὀλίγαις ἡμέραις, ἐξῄεσαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, δύο μὲν ἑκάτερος ἄγων Ῥωμαίων τάγματα ἐξ αὐτῆς καταγραφέντα τῆς πόλεως, οὐκ ἐλάττω δὲ ταύτης χεῖρα τὴν ὑπὸ τῶν ἀποίκων τε καὶ ὑπηκόων ἀποσταλεῖσαν. ἀφίκετο δ' αὖθις παρὰ τῶν Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων ἔθνους διπλάσιον τοῦ κληθέντος ἐπικουρικοῦ. οὐ μὴν ἐχρήσαντό γε πᾶσι· πολλὴν δὲ χάριν αὐτοῖς εἰδέναι φήσαντες τῆς προθυμίας, ἀπέλυσαν τῆς ἀποσταλείσης δυνάμεως τὴν ἡμίσεαν. ἔταξαν δὲ καὶ πρὸ τῆς πόλεως τρίτον ἐκ δυοῖν ταγμάτων τῶν ἐν ἀκμῇ στρατόν, φυλακὰ τῆς χώρας ἐσόμενον, εἴ τις ἑτέρα δύναμις πολεμίων ἐκ τοῦ ἀδοκήτου φανείη· τοὺς δ' ὑπὲρ τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον, οἷς ἔτι δύναμις ἦν ὅπλων χρήσεως, ἐν τῇ πόλει κατέλιπον, ἄκρας τε καὶ τείχη φυλάξοντας. ἀγαγόντες δὲ πλησίον τῆς Οὐιεντανῶν πόλεως τὰς δυνάμεις, κατεστρατοπέδευσαν ἐπὶ λόφοις δυσὶν οὐ μακρὰν ἀφεστηκόσιν ἀπ' ἀλλήλων. ἦν δὲ καὶ ἡ τῶν πολεμίων δύναμις ἐξεστρατευμένη πρὸ τῆς πόλεως, πολλή τε καὶ ἀγαθή. συνεληλύθεσαν γὰρ ἐξ ἁπάσης Τυρρηνίας οἱ δυνατώτατοι τοὺς ἑαυτῶν πενέστας ἐπαγόμενοι, καὶ ἐγένετο τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ μεῖζον τὸ Τυρρηνικὸν οὐκ ὀλίγῳ. τοῖς δ' ὑπάτοις τό τε πλῆθος ὁρῶσι τῶν πολεμίων, καὶ τὴν λαμπρότητα τῶν ὅπλων, πολὺ δέος ἐνέπεσε, μή ποτε οὐχ ἱκανοὶ γένωνται στασιαζούσῃ δυνάμει τῇ σφετέρᾳ πρὸς ὁμονοοῦσαν τὴν τῶν πολεμίων ἀντιταξάμενοι, ὑπερβάλεσθαι· ἐδόκει τε αὐτοῖς ὀχυρωσαμένοις τὰ στρατόπεδα τρίβειν τὸν πόλεμον, ἐκδεχομένοις εἴ τινα δώσει πλεονεξίας ἀφορ-

ἀφορμὴν αὐτοῖς τὸ τῶν πολεμίων θράσος ἐλογίσαντο καταφρονήσεως ἐπαρθέν. ἀκροβολισμοὶ δὲ μετὰ τοῦτο συνεχεῖς ἐγίνοντο, καὶ ψιλῶν συμπλοκαὶ βραχεῖαι, μέγα δ' ἢ λαμπρὸν ἔργον οὐδέν. οἱ δὲ Τυρρηνοὶ ἀχθόμενοι τῇ τριβῇ τοῦ πολέμου, δειλίαν τε ὠνείδιζον τοῖς Ῥωμαίοις, ἐπειδὴ οὐκ ἐξῄεσαν εἰς μάχην, καὶ ὡς παρακεχωρηκότων αὐτῶν σφίσι τῶν ὑπαίθρων, μέγα ἐφρόνουν. καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπήρθησαν εἰς ὑπεροψίαν τοῦ ἀντιπάλου στρατοῦ, καὶ καταφρόνησιν τῶν ὑπάτων, δόξαντες καὶ τὸ θεῖον αὐτοῖς συμμαχεῖν. τοῦ γὰρ ἑτέρου τῶν ὑπάτων Γαΐου Μαλλίου κεραυνὸς εἰς τὸ στρατήγιον ἐμπεσὼν, τήν τε σκηνὴν διέσπασε, καὶ τὴν ἑστίαν ἀνέστρεψε, καὶ τῶν πολεμιστηρίων ὅπλων τὰ μὲν ἐσπίλωσε, τὰ δὲ περιέκαυσε, τὰ δ' εἰς τέλος ἠφάνισεν· ἀπέκτεινε δὲ καὶ τὸν λαμπρότατον αὐτοῦ τῶν ἵππων, ᾧ παρὰ τοὺς ἀγῶνας ἐχρῆτο, καὶ τῶν θεραπόντων τινάς. λεγόντων δὲ τῶν μάντεων τοῦ τε χάρακος ἅλωσιν προσημαίνειν τοὺς θεοὺς, καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν ἀπώλειαν, ἀναστήσας τὴν δύναμιν ὁ Μάλλιος, ἀπῆγε περὶ μέσας νύκτας ἐπὶ τὸν ἕτερον χάρακα, καὶ μετὰ τοῦ συνάρχοντος κατεστρατοπέδευσε. μαθόντες οὖν οἱ Τυρρηνοὶ τὴν ἀπόστασιν τοῦ στρατηγοῦ, καὶ δι' ἃς αἰτίας ἐγένετο παρά τινων αἰχμαλώτων ἀκούσαντες, ἐπήρθησαν τε ταῖς γνώμαις ἔτι μᾶλλον, ὡς πολεμοῦντος τοῖς Ῥωμαίοις τοῦ δαιμονίου, καὶ πολλὴν εἶχον ἐλπίδα κρατήσειν αὐτῶν· οἵ τε μάντεις ἀκριβέστερον τῶν ἄλλων ποι δοκοῦντες ἐξητακέναι τὰ μετάρσια, πόθεν τε αἱ τῶν κεραυνῶν γίνονται βολαὶ, καὶ τίνες αὐτοὺς ὑποδέχονται μετὰ τὰς πληγὰς ἀπιόντας τόποι θεῶν, οἷς ἕκαστοι ἀποδίδονται, καὶ τίνων ἀγαθῶν ἢ κακῶν μηνυταὶ, χωρεῖν ὁμόσε τοῖς πολεμίοις παρῄνουν, διαιρούμενοι τὸ γενόμενον τοῖς Ῥωμαίοις σημεῖον κατὰ
416 τάδε· ἐπειδὴ τὸ βέλος εἰς ὑπάτου σκηνὴν κατέσκηψεν, ἐν ᾗ τὸ στρατήγιον ἦν, καὶ πᾶσαν αὐτὴν ἄχρι τῆς ἑστίας ἠφάνισεν, ὃ δὴ προσημαίνειν τὸ δαιμόνιον τῇ στρατιᾷ, τοῦ χάρακος ἔκλειψιν βίᾳ κρατηθέντος, καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ὄλεθρον. εἰ μὲν οὖν, ἔφασαν, ἔμειναν ἐν ᾧ κατέσκηψε χωρίῳ τὸ βέλος, οἱ κατέχοντες αὐτὸ, καὶ μὴ μετηνέγκαντο τὰ σημεῖα ὡς τοὺς ἑτέρους, μιᾶς τε παρεμβολῆς ἁλώσει, καὶ ἑνὸς ὀλέθρῳ στρατοῦ, τὸ νεμεσῶν αὐτοῖς δαιμόνιον ἀπεπλήρωσεν ἂν τὸν χόλον· ἐπειδὴ δὲ σοφώτεροι τῶν θεῶν εἶναι ζητοῦντες, εἰς τὸν ἕτερον χάρακα μετεστρατοπέδευσαν, καταλιπόντες ἔρημον τὸν τόπον, ὡς οὐ τοῖς ἀνθρώποις τοῦ θεοῦ προδηλοῦντος τὰς συμφορὰς, ἀλλὰ τοῖς τόποις, κοινὸς ἅπας τοῖς αὐτοῖς ὁ παρὰ τοῦ δαίμονος ἥξει χόλος, τοῖς τε ἀπανιστᾶσι καὶ τοῖς ὑποδεξαμένοις. καὶ ἐπειδὴ ἁλῶναι σφῶν τὸν ἕτερον χάρακα βίᾳ θείας ἐπιθεσπιζούσης ἀνάγκης, οὐ περιέμειναν

nem ex hostium audacia temeraria. interim continuæ fiebant velitationes, & ferentatiorum conflictus exigui, nullo euentu memorabili. Etrusci moratum impatientia, timiditatem Romanis exprobrabăt, qui non progrederentur in aciem; & de se magnifice sentiebant, quibus totis campis cederetur. auxit eum consulum & exercituum contemptum *noua* opinio, quasi diis propitiis ipsi bellum gererent. nam alterius consulum C. Manlii prætorium de cælo tactum fuit: laceratum est fulmine tĕtorium, euersus foculus; arma vel fœdata, vel ambusta, vel in totum absumpta: extinctus vnus e consulis equis splendidissimus, quo in prœliis vti consueuerat, & famuli aliquot. Vbi cum vates monerent, deos castrorum expugnationem & clarissimorum virorum interitum portendere, Manlius excitos media nocte milites traduxit in altera castra, vt intra easdem cum collega munitiones tenderet. Etrusci audita ducis migratione, & caussis eius ex captiuis quibusdam cognitis, magis etiam animis elati sunt, velut infesto Romanis numine, conceperuntq; magnam spem victoriæ. Vates quoq; *Etrusci*, qui exactiorem ceteris rerum cælestium cognitionem habere viderentur, (vnde scilicet emittătur fulmina, quibus quæque diis tribuantur, & in quæ deorum loca post ictum illatum se recipiant, quid item boni maliue portendant) hortabantur suos ad conferĕdas cum hoste manus; sic interpretătes oblatum Romanis prodigium: Fulmine delato in consulis tentoriū, in quo prætorium erat, eoq; vsque ad focum penitus deleto, significatā esse diuinitus exercitui castrorum expugnationem & clarissimorum perniciem. Ergo, inquiunt, si mansissent in loco cælitus tacto, nec prodigium secū ad alteros trăstulissent, vnis tătum castris captis, vnius exercitus interitu satiassent indignationē numinis. nūc qa magis q̄ dii sapere voluerūt, desertaq; statione in altera castra trăsierūt, pinde ac si nō hominib. sed locis clades a Deo pnuntiarĕtur, tota numinis ira ex æquo incūbet in vtrosq;, tă qui exceperūt, q̄ qui excepti sunt. & quia diis fatalē excidii necessitatē alteris castris denūtiantibus, nō exspectato

fato, suis castris vltro cesserunt hostibus, altera quæ desertores illos exceperunt, pro desertis vi expugnabũtur. His a vatibus auditis, Etrusci missa copiarũ suarum parte, castra *modo* a Romanis deserta occupant, tanq̃ munimẽtum castris alteris oppositum. erat n. locus admodum firmus & ipsis opportunus, vt viæ ex vrbe in Romana castra ferenti imminens. Tum cõparatis omnibus quorum adminiculo potiores essent hostibus, in campum produxerunt militẽ, *& consulibus pugnandi fecerunt copiam.* quib. quiescentibus, audacissimi quique adactis ad vallum equis, & fixo ibi gradu, mulieres appellabant vniuersos, ducesque ipsorum timidissimis animantibus per conuitium comparabant; alterutrum postulantes, aut descenderẽt in planitiem, (si bellicosi haberi vellent) & vno prœlio decernerẽt; aut si faterentur ignauiam, armis victori traditis, pœnisq; maleficiorum persolutis, nihil præclarũ sibi vsurparẽt amplius. Quod cũ quotidie facerẽt, nec quidquã proficerent, decreuerunt eos circumuallare, fame ad deditionẽ compulsuri. Hæc conss. diu ferebant, non timiditate aut pusillanimitate; (erant n. ambo animosi & bellicosi) sed suspectos habentes plebeiorũ militum animos, qui deposita promptitudine, voluntariam ignauiam induerant ex quo coortæ erant seditiones agrariæ. adhuc. n. obuersabãtur aurib. & oculis quę anno superiore, consuli honorẽ inuidẽtes, turpiter & præter maiestatẽ populi Rom. fecerãt, victis concessa victoria, falsoq; fugę probro admisso, ne illi viro triũphus ob victoriã contingeret. Ergo cũ vellent seditionẽ in totũ e castris tollere, & vniuersam multitudinẽ redigere in pristinã concordiã, idq; vnũ omni consilio & cura agerẽt: quoniã neq; animaduersione in quosdã, castigare licebat ceteros, q̃ & multi erãt, & p̃ter peruicaciam, ẽt arma habebant in manibus; neq; rationib. persuadere in tanta animorũ obstinatione: videbãtur hi duo modi reliqui p̃ quos eximeretur seditio: ad corrigenda mitiora ingenia, (erant. n. & tales nonnulli admixti multitudini) pudor opprobriorũ hostiliũ; ad refractarios aũt animos, necessitas, q̃ vniuersum humanũ genus metuit. Vt igitur horũ vtrũq; fieret, p̃miserũt

τὸ χωρίον, ἀλλ' αὐτοὶ παρέδοσαν τοῖς ἐχθροῖς, ἐκεῖνος ὁ χάραξ ὁ τὸν ἐκλειφθέντα ὑποδεξάμενος, ἀντὶ τοῦ καταλειφθέντος ἁλώσεται βίᾳ κρατηθείς. ταῦτα παρὰ τῶν μάντεων οἱ Τυρρηνοὶ ἀκούσαντες, μέρει τινὶ τῆς ἑαυτῶν στρατιᾶς τὴν ἐρημωθεῖσαν ὑπὸ Ῥωμαίων καταλαμβάνονται στρατοπεδείαν, ὡς ἐπιτείχισμα ποιησόμενοι τῆς ἑτέρας. ἦν δὲ πάνυ ἐχυρὸν τὸ χωρίον, καὶ τοῖς ἀπὸ Ῥώμης ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἰοῦσι κωλύσεως ἐν καλῷ κείμενον. πραγματευσάμενοι δὲ καὶ τἆλλα ἐξ ὧν πλεονεκτήσειν τοὺς πολεμίους ἔμελλον, ἐξῆγον εἰς τὸ πεδίον τὰς δυνάμεις. μενόντων δὲ τῶν Ῥωμαίων ἐφ' ἡσυχίας, προσιππεύοντες πρὸς αὐτῶν οἱ τολμηρότατοι, καὶ πλησίον τοῦ χάρακος ἱστάμενοι, γυναῖκάς τε ἀπεκάλουν ἅπαντας, καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν τοῖς δειλοτάτοις τῶν ζῴων ἐοικέναι λέγοντες ἐκάκιζον, καὶ δυοῖν θάτερον ἠξίουν, εἰ μὲν ἀντιποιοῦνται τῆς περὶ τὰ πολέμια ἀρετῆς, καταβάντας εἰς τὸ πεδίον μιᾷ τὸν ἀγῶνα κρῖναι μάχῃ· εἰ δ' ὁμολογοῦσιν εἶναι κακοί, παραδόντας τὰ ὅπλα τοῖς κρείττοσι, καὶ δίκας ὑποσχόντας ὧν ἔδρασαν, μηδενὸς ἔτι τῶν μεγάλων αὐτοὺς ἀξιοῦν. τοῦτο ἐποίουν ὁσημέραι. καὶ ἐπεὶ οὐδὲν ἐπέραινον, ἀποτειχίζειν αὐτοὺς ἔγνωσαν ὡς λιμῷ προσαναγκάσοντες παραστῆναι. οἱ δὲ ὕπατοι περιεώρων τὰ γινόμενα μέχρι πολλοῦ, δι' ἀνανδρίαν μὲν ἢ μαλακίαν οὐδεμίαν· ἀμφότεροι γὰρ εὔψυχοί τε καὶ φιλοπόλεμοι ἦσαν· τὸ δὲ τῶν στρατιωτῶν ἐθελόκακόν τε καὶ ἀπρόθυμον, διαμένον ἐν τοῖς δημοτικοῖς ἐξ οὗ περὶ τῆς κληρουχίας διεστασίασαν, ὑφορώμενοι· ἔτι γὰρ αὐτοῖς ἔναυλα καὶ πρὸ ὀμμάτων ἦν, ἃ τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ κατὰ τὸ ἔγκοτον τὸ πρὸς τὸν ὕπατον τιμῆς, αἰσχρὰ καὶ ἀνάξια τῆς πόλεως εἰργάσαντο, παραχωρήσαντες τῆς νίκης τοῖς ἡττηθεῖσι, καὶ φυγῆς ὄνειδος οὐκ ἀληθὲς ὑπομείναντες, ἵνα μὴ καταγάγῃ τὸν ἐπινίκιον θρίαμβον ὁ ἀνήρ. βουλόμενοι δὲ τὸ στασιάζον ἐκ τῆς στρατιᾶς ἐξελεῖν εἰς τέλος, καὶ καταστῆσαι πάλιν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς ὁμόνοιαν ἅπαν τὸ πλῆθος, καὶ εἰς ἓν τοῦτο πᾶσαν εἰσφερόμενοι βουλήν τε καὶ πρόνοιαν, ἐπειδὴ οὔτε κολάσει μέρους τινὸς σωφρονεστέρους ἀποδεῖξαι τὸ λοιπὸν ἦν, πολὺ καὶ αὔθαδες ὑπάρχον, καὶ τὰ ὅπλα ἐν ταῖς χερσὶν ἔχον, οὔτε πειθοῖ προσαγαγέσθαι λόγων τοὺς οὔτε πεισθῆναι βουλομένους, δύο ταύτας ὑπέλαβον τῶν στασιαζόντων αἰτίας τῆς διαλλαγῆς, τοῖς μὲν ἐπιεικεστέρας λαχοῦσι φύσεως· ἐνῆν γάρ τι καὶ τοιοῦτον ἐν τῷ πολλῷ· τὴν ἐπὶ τοῖς ὀνειδισμοῖς τῶν πολεμίων αἰσχύνην· τοῖς δ' ἀγερώχοις ἐπὶ τὸ κακόν, ἣν ἅπασα δέδοικεν ἀνθρώπων φύσις, ἀνάγκην. ἵνα δὴ ταῦτα γένοιτο ἀμφότερα, ἐφῆκαν τοῖς πολε-

τοῖς πολεμίοις λόγῳ τε αἰκιζομένην, κακίζοντας ὡς ἄ-
417 νανδρον σφῶν τὴν ἡσυχίαν, καὶ ἔργοις ὑπεροψίας τε καὶ καταφρονήσεως πολλῆς γινομένης, ἀναγκάζειν ἀγαθοὺς ἄνδρας γενέσθαι τοὺς ἑκουσίως εἶναι μὴ βουλομένους. γινομένων γὰρ τούτων πολλὰς ἐλπίδας εἶχον ἥξειν ἐπὶ τὸ στρατήγιον ἅπαντας ἀγανακτοῦντας καὶ καταβοῶντας καὶ κελεύοντας ἡγεῖσθαι σφῶν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· ὅπερ καὶ συνέβη. ὡς γὰρ ἤρξαντο τὰς ἐξόδους τοῦ χάρακος ἀποταφρεύειν τε καὶ ἀποσταυροῦν οἱ πολέμιοι, δυσανασχετήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ τῷ ἔργῳ, τέως μὲν κατ᾽ ὀλίγους, ἔπειτα ἀθρόοι συντρέχοντες ἐπὶ τὰς σκηνὰς τῶν ὑπάτων, ἐκεκράγεσάν τε, καὶ προδοσίαν αὐτῶν ἐνεκάλουν, καὶ εἰ μή τις ἡγήσεται σφίσι τῆς ἐξόδου, δίχα ἐκείνων αὐτοὶ τὰ ὅπλα ἔχοντες ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔλεγον ἐξελεύσεσθαι. ὡς δὲ ἐξ ἁπάντων ἐγίνετο τοῦτο, παρεῖναι τὸν χρόνον ὃν περιέμενον οἱ στρατηγοὶ νομίσαντες, ἐκέλευον τοῖς ὑπηρέταις συγκαλεῖν τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν. καὶ προελθὼν Φάβιος τοιάδε εἶπε· Βραδεῖα μὲν ἡ ἀγανάκτησις ὑμῶν γέγονε περὶ ὧν ὑβρίζεσθε ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἄνδρες στρατιῶται καὶ ἡγεμόνες· καὶ τὸ βουλόμενον ἑκάστου χωρεῖν ὁμόσε τοῖς ἐναντίοις, πολὺ τοῦ δέοντος ὕστερον φαινόμενον, ἄωρόν ἐστιν. πάλαι γὰρ ἔτι τοῦθ᾽ ὑμᾶς ἔδει πράττειν, ὅτε πρῶτον αὐτοὺς εἴδετε καταβαίνοντας ἐκ τῶν ἐρυμάτων, καὶ μάχης ἄρχειν βουλομένους. τότε γὰρ δήπου καλὸς ὁ περὶ τῆς ἡγεμονίας ἦν ἀγών, καὶ τοῦ Ῥωμαίων φρονήματος ἄξιος· νῦν δὲ ἀναγκαῖος ἤδη γέγονε, καὶ οὐδ᾽ ἂν τὸ κράτιστον λάβῃ τέλος, ὁμοίως καλός. εὖ δ᾽ οὖν καὶ νῦν ποιεῖτε ὅμως ἐπανορθώσασθαι τὴν βραδυτῆτα βουλόμενοι, καὶ τὰ παρελθόντα ἀναλαβεῖν· καὶ πολλὴ χάρις ὑμῖν τῆς ἐπὶ τὰ κράτιστα ὁρμῆς, εἴ γε ἐπ᾽ ἀρετῇ γέγονε. κρεῖττον γάρ ἐστιν ἄρξασθαι ὀψὲ τὰ δέοντα πράττειν, ἢ μηδέποτε. εἴθ᾽ οὖν ἅπαντες ὁμοίως ἔχοιτε περὶ τῶν συμφερόντων λογισμούς, καὶ ἡ προθυμία τῆς ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ὁρμῆς ἅπαντας ἡ αὐτὴ κατεῖληφε. νῦν δὲ φοβούμεθα μὴ τὰ περὶ τῆς κληρουχίας προσκρούσματα τῶν δημοτικῶν πρὸς τοὺς ἐν τέλει, μεγάλης αἰτία τῷ κοινῷ γένηται βλάβης· ὑποψία τε ἡμᾶς κατείληφεν, ὡς ἡ περὶ τῆς ἐξόδου καταβοὴ καὶ ἀγανάκτησις οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως παρὰ πάντων γέγονεν· ἀλλ᾽ οἱ μὲν, ὡς τιμωρησόμενοι τοὺς πολεμίους, προθυμεῖσθε τοῦ χάρακος ἐξελθεῖν· οἱ δὲ, ὡς ἀποδρασόμενοι. ἐξ ὧν δὲ παρέστηκεν ἡμῖν ταῦτα ὑποπτεύειν, οὐ μάντεις εἰσὶν, οὐδὲ στοχασμοί, ἀλλ᾽ ἔργα ἐμφανῆ, καὶ οὐδὲ ταῦτα παλαιά, ἀλλ᾽ ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ γενόμενα, ὡς ἅπαντες ἴστε, ὅτε ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς πολεμίους τούτοις πολλῆς καὶ ἀγα-

hosti vt suos tum probrosis verbis incesseret, & quietem illorũ, ignauiam appellaret; tum *superbis* etiã factis eos *lacesseret*: vt sui, qui vltro nollẽt, ob nimiam istam hostis insolẽtiam, fortes se viros pręstare cogerentur. sic enim fore sperabãt vt cuncti ad prætorium concurrentes, præ indignatione clamoribus prœlium poscerẽt. id quod factum est. Vt enim hostes cœperunt castrorum exitus fossa & vallo intercludere, Romani rem non ferendam rati, pauci primum, mox cateruatim confluebant ad tentoria consulũ, vociferantes & proditionẽ eis obiectantes; &, nisi quis ducem se præberet, se arreptis armis sine illis in hostem erupturos dicẽtes. Quod cum ab vniuersis fieret, duces exspectatum tempus adesse rati, lictoribus mandarunt in concionem vocare milites. Tum Fabius *in medium* progressus, sic eos allocutus est: Tarda quidẽ venit vestra indignatio post tot hostiles contumelias, commilitones ac præfecti; & ista confligendi cum hostibus cupiditas, quæ serius quã oportebat vos subiit, iam intempestiua est. dudum debueratis hoc facere, cum primum vidistis eos e munitionib. descendentes prouocare ad prœliũ. tunc enim honeste certassemus de imperio, & ex dignitate populi Romani. nũc vero necessario pugnabimus; & vt felix cõtingat exitus, certe par decus nõ erit. attamen recte facitis, dũ vel nunc tandẽ *præteritam* tarditatẽ vultis corrigere, & quod reliquũ est *virium animorumq́;* recolligere: habeturq́; vobis magna gratia ob hunc ardorẽ honestissimum; si quidẽ amore virtutis exortus est. præstat enim sero quã numquã officiũ facere. Atq; vtinã omnes pariter vtilitatis cõmunis respectum habeatis: vtinam eadem vniuersi alacritate ad certamen feramini. nũc veremur ne plebeii ob negotium agrarium infensi honoratioribus, magnã cladem afferant reip. & suspicamur indignabũdas istas inclamationes nõ ab omnibus eodem animo fieri; sed alios, vt pœnas de hoste sumãt, exire cupere; alios, vt aufugiant. Caussam autem huius suspicionis nõ vates prębuerunt nec cõiecturæ, sed facta manifestaria. eaq; nõ vetera, sed superiore anno ꝓximo (vt omnes nostis) edita; quãdo cõtra hos ipsos hostes vali-

do misso exercitu, & primo prœlio depugnato feliciter; cum is qui tunc vos ducebat cōsul, Cæso, frater meus *cui successi*, posset castra hostium vi capere, & clarissimam patriæ reportare victoriam, inuidētes ei gloriam nonnulli, quod non esset plebis studiosus, neq; ad inopum gratiā tractaret rempublicam, prima post prœlium nocte iniussi reuulsis tentoriis aufugerunt e castris; non cōsiderato nec periculo, quod sibi noctu, nullo ordine, nullo duce ex hostico excedentibus immineret; nec ignominia, quā accepturi essent, quod hostibus, quantū in se esset, imperio cederent; & quidē victores victis. Horū metu, (tribuni, vosq; centuriones & milites) qui neq; præesse possunt neq; parere volunt, cum sint multi, iiq; peruicaces & armati; neq; prius cum hoste congredi voluimus, neq; nunc etiā audemus cū talibus propugnatoribus de rerū summa decernere, ne impedimēto & nocumēto sint iis qui nihil alacritatis in se desiderari patiuntur. attamē si & illorum animos Deus instigat, & omissis nūc perniciosissimis reip. dissidiis possunt exspectare pacata tēpora, præsentiq; virtute præteritas ignominias emendare cupiūt, nihil vetat nos cum bona spe hostem aggredi. nam præter alias occasiones victoriæ, maximas nobis præbet hostiū stultitia: qui cum copiarū numero longe nos superent, & vel hac vna prærogatiua nostræ fortitudini atq; peritiæ resistere queant, hac præcipua cōmoditate se ipsi priuauerunt, absumpta exercitus parte in castellorum præsidia. deinde cum deberēt caute ac prudēter agere singula, reputantes cū præstantiorib. sibi esse negotiū, temere inconsiderateq; ruunt in prœlium; perinde ac si inuicti sint ipsi, nos vero eorum audacia perterriti. id sane præ se ferūt istæ circumuallationes, istæ ad nostra castra obequitationes, magnaq; ista tū in dictis tū in factis insolētia. Hæc ergo cogitātes, & tot egregiarū pugnarū memores quib. eos *alias* profligastis, alacres hoc etiā prœliū capessite; & quē quisq; locū in acie tuendū acceperit, cū sibi domū, agrū, patriā reputet. qui

τῆς ἐξελθούσης στρατιᾶς, καὶ τῆς πρώτης μάχης τὸ κράτιστον ἡμῖν λαβούσης τέλος, δυνηθέντος ἂν τοῦ τότε ἄγοντος ὑμᾶς ὑπάτου Καίσωνος, ἀδελφοῦ δ' ἐμοῦ, τοῦ δὴ καὶ τὸν χάρακα τῶν πολεμίων ἐξελεῖν, καὶ νίκην τῇ πατρίδι καταγαγεῖν λαμπροτάτην, φθονήσαντές αὐτῷ δόξης τινές, ὅτι οὐ δημοτικὸς ἦν, οὐδὲ τὰ κεχαρισμένα τοῖς πένησι διετέλει πολιτευόμενος, τῇ πρώτῃ νυκτὶ μετὰ τὴν μάχην ἀνασπάσαντες τὰς σκηνάς, ἄνευ παραγγέλματος ἀπέδρασαν ἐκ τοῦ χάρακος, οὔτε τὸν κίνδυνον ἐνθυμηθέντες τὸν καταληψόμενον αὐτοὺς ἀτάκτως καὶ χωρὶς ἡγεμόνος ἀπιόντας ἐκ πολεμίας γῆς, καὶ ταῦτα ἐν νυκτί, οὔτε τὴν αἰσχύνην ὅση καθέξειν αὐτοὺς ἔμελλεν ὑπολογισάμενοι, ὅτι παρεχώρουν τοῖς πολεμίοις τῆς ἡγεμονίας, τὸ γοῦν ἐφ' ἑαυτοῖς μέρος, καὶ ταῦτα οἱ νικήσαντες τοῖς κεκρατημένοις. τούτους δὴ τοὺς ἄνδρας ὀρρωδοῦντες, ὦ ταξίαρχοί τε καὶ λοχαγοὶ καὶ στρατιῶται, τοὺς οὔτε ἄρχειν δυναμένους, οὔτε ἄρχεσθαι βουλομένους, πολλοὺς καὶ αὐθάδεις ὄντας, καὶ τὰ ὅπλα ἔχοντας ἐν χερσίν, οὔτε πρότερον ἐβουλόμεθα μάχην συνάπτειν, οὔτε νῦν 418 ἔτι θαρσοῦμεν ἐπὶ τοιούτοις συμμάχοις τὸν ὑπὲρ τῶν μεγίστων ἀγῶνα ἄρασθαι, μὴ κωλύματα καὶ βλάβαι γένωνται τοῖς ἄλλοις τὰ καθ' ἑαυτοὺς πρόθυμα παρεχομένοις. εἰ μέντοι κἀκείνων ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ κρείττω ἄγει τὸν νοῦν, καὶ νυνὶ καταβαλόντες τὸ στασιάζον, ὑφ' οὗ νῦν πολλὰ καὶ μεγάλα βλάπτεται τὸ κοινόν, εἰς τοὺς εἰρήνης τε ἀναβαλλόμενοι καιρούς, ἤδη ἐπανορθώσασθαι βούλονται τὰ παρεληλυθότα ὀνείδη τῇ νῦν ἀρετῇ, μηδὲν ἔτι τὸ κωλῦσον ἔσται χωρεῖν ἡμᾶς εἰς πολεμίους, τὰς ἀγαθὰς προβαλλομένους ἐλπίδας. ἔχομεν δὲ πολλὰς μὲν καὶ ἄλλας ἀφορμὰς εἰς τὸ νικᾶν, μεγίστας δὲ καὶ κυριωτάτας, ἃς τὸ τῶν πολεμίων ἀνόητον ἡμῖν παρέχει· οἵ γε πλήθει στρατιᾶς μακρῷ προύχοντες ἡμῶν, καὶ τούτῳ μόνῳ δυνηθέντες ἂν πρὸς τὰς ἡμετέρας τόλμας τε καὶ ἐμπειρίας ἀντέχειν, ἀπεστερήκασι τῆς μόνης ὠφελείας ἑαυτούς, ἀπομερίσαντες τῆς δυνάμεως μέρος εἰς τὰς τῶν φρουρίων φυλακάς. ἔπειτα δέον αὐτοὺς σὺν εὐλαβείᾳ καὶ λογισμῷ σώφρονι πράττειν ἕκαστα, ἐνθυμουμένους πρὸς οἵους ἄνδρας καὶ δοκιμωτέρους αὐτῶν ὁ κίνδυνος ἔσται, θρασέως καὶ ἀπερισκέπτως ἐπὶ τὸν ἀγῶνα χωροῦσιν, ὡς ἄμαχοι δή τινες, καὶ ὡς ἡμῶν καταπεπληγότων αὐτούς. αἱ γοῦν ἀποταφρεύσεις, καὶ αἱ μέχρι τοῦ χάρακος ἡμῶν καθιππεύσεις, καὶ τὰ πολλὰ ἐν λόγοις τε καὶ ἔργοις ὑβρίσματα τοῦτο δύναται. ταῦτά τε δὴ ἐνθυμούμενοι, καὶ τῶν προτέρων ἀγώνων μεμνημένοι πολλῶν ὄντων καὶ καλῶν, ἐν οἷς αὐτοὺς ἐνικᾶτε, χωρεῖτε μετὰ προθυμίας καὶ ἐπὶ τόνδε τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν ἕκαστος χωρίῳ ταχθῇ, τοῦτον ὑπολαβέτω καὶ οἶκον εἶναι καὶ κλῆρον καὶ πατρίδα· καὶ ὅ γε

σώζων

σώζων τὸν παραστάτην, ἑαυτῷ παρέχειν τὴν σωτηρίαν ὑπολαβέτω· καὶ ὁ ἐγκαταλιπὼν, ἑαυτὸν ἡγείσθω τοῖς πολεμίοις προδιδόναι. μάλιστα δ' ἐκεῖνο μέμνησθε, ὅτι τῶν μὲν ἀνδρῶν καὶ μαχομένων ὀλίγον τὸ ἀπολλύμενόν ἐστιν, ἐγκλινάντων δὲ καὶ φυγόντων κομιδῇ βραχὺ τὸ σωζόμενον. Ἔτι δὲ αὐτοῦ λέγοντος τὰ εἰς τὸ γενναῖον ἐπαγωγὰ, καὶ πολλὰ μεταξὺ τῶν λόγων ἐκχέοντος δάκρυα, λοχαγῶν τε καὶ ταξιάρχων καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν ἕκαστον, ᾧ συνῄδει τι λαμπρὸν ἔργον ἐν μάχαις ἀποδεδειγμένῳ, κατ' ὄνομα ἀνακαλοῦντος, καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα τοῖς ἀριστεύσασι κατὰ τὴν μάχην, φιλάνθρωπα δώσειν ὑπισχνουμένου πρὸς τὸ τῶν πράξεων μέγεθος, τιμάς τε καὶ πλούτους καὶ τὰς ἄλλας βοηθείας, ἀναβοήσεις τε ἐξ ἁπάντων ἐγίνοντο θαρρεῖν τε παρακελευομένων, καὶ ἄγειν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ἀξιούντων. Ἐπεὶ δὲ ἐπαύσατο, προσέρχεταί τις ἐκ τοῦ πλήθους Μάρκος Φλαβολήιος ὅλος ἀνὴρ δημοτικὸς μὲν καὶ αὐτουργὸς, οὐ μὴν τῶν ἀπερριμμένων τις, ἀλλὰ τῶν ἐπαινουμένων δι' ἀρετὴν, καὶ τὰ πολέμια δόκιμος, καὶ δι' ἄμφω ταῦτα ἑνὸς τῶν ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος, ᾗ τὰς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίας ἕπεσθαί τε καὶ τὸ κελευόμενον ὑπηρετεῖν κελεύει νόμος. Τούτους Ῥωμαῖοι τοὺς ἡγεμόνας τῇ πατρίῳ γλώττῃ πριμοπίλους καλοῦσιν. Οὗτος ὁ ἀνήρ· ἦν δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις μέγας τε καὶ καλὸς ἰδεῖν· στὰς ὅθεν πᾶσιν ἔμελλεν ἔσεσθαι φανερὸς, ἐπὶ τούτοις ἔφησεν· Ὦ ὕπατοι, δεδοίκατε μὴ τὰ ἔργα ἡμῶν οὐχ ὅμοια γένηται τοῖς λόγοις; ἐγὼ πρῶτος ὑμῖν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ τὸ βέβαιον τῆς ὑποσχέσεως ἐκ τῆς μεγίστης πίστεως παρέξομαι· καὶ ὑμεῖς δὲ, ὦ πολῖταί τε καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνοὶ τύχης, ὅσοι διεγνώκατε εἰς ἴσον καταστῆσαι τὰ ἔργα τοῖς λόγοις, οὐκ ἂν ἁμάρτοιτε τὸ αὐτὸ ποιοῦντες ἐμοί. Ταῦτα εἰπὼν καὶ τὸ ξίφος ἀνατείνας, ὤμοσε τὸν ἐπιχώριόν τε Ῥωμαίοις καὶ κράτιστον ὅρκον, τὴν 419 ἀγαθὴν ἑαυτοῦ πίστιν, νικήσας τοὺς πολεμίους ἥξειν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλως δὲ οὔ. Τοῦτον ὀμόσαντος τοῦ Φλαβοληίου τὸν ὅρκον, πολὺς ἐξ ἁπάντων ἔπαινος ἐγένετο· καὶ αὐτίκα οἵ τε ὕπατοι ἀμφότεροι τὸ αὐτὸ ἔδρων, καὶ οἱ τὰς ἐλάττους ἔχοντες στρατηγίας, χιλίαρχοί τε καὶ λοχαγοὶ, τελευτῶσα δὲ ἡ πληθύς. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἐγένετο, πολλὴ μὲν εὐθυμία πᾶσιν ἐνέπεσε, πολλὴ δὲ φιλότης ἀλλήλων, θράσος τε αὖ καὶ μένος· καὶ ἀπελθόντες ἐκ τῆς ἐκκλησίας, οἱ μὲν ἵπποις χαλινοὺς ἐνέβαλον, οἱ δὲ ξίφη καὶ λόγχας ἔθηγον, οἱ δὲ σκεπαστήρια τῶν ὅπλων ἐξέματτον· καὶ ὀλίγου πᾶσα ἦν ἕτοιμος εἰς τὸν ἀγῶνα ἡ στρατιά. Οἱ δὲ ὕπατοι τοὺς θεοὺς εὐχαῖς τε καὶ θυσίαις καὶ λιταῖς ἐπικαλεσάμενοι τῆς ἐξόδου σφίσι γενέσθαι ἡγεμόνας, ἐξῆγον ἐκ τοῦ χάρακος ἐν τάξει καὶ κόσμῳ τὸν στρατόν. καὶ

suum manipularem seruauerit, suæ saluti consultū credat: econtra qui illum destituerit, se quoq; hostib. proditū existimet. Illud præcipue memineritis, resistendo & pugnādo paucos viros cadere; inclinata vero semel acie versaq; in fugā, paucissimos euadere. Hęc ad accendendā suorum virtutem eo memorāte, multasq; inter dicēdū lacrymas effundente, & tribunos, cēturiones, aliosq; spectatæ fortitudinis milites nominatim appellante, pollicenteque multa & magna eximiæ operę præmia, pro cuiusq; facinoris merito, honores, diuitias, aliaque cōmoda, cōclamarunt vniuersi, bono animo esset, seq; in prœliū educeret. Quib. finitis, e multitudine prodit M. Flauoleius vir plebeius & colonus operari suis manib. solitus, nō vilis tamē, sed bellica fortitudine ceterisq; virtutib. cōmendatus, & ob ambo hæc in vna legionū illustri ornatus imperio; cuius ductū & iussa sexaginta centuriones cū suis *manipulis* sequi lex iubet: quos duces Romani vernacula lingua Primipilos nominant. Is igitur, cū præter cetera, statura quoq; ac forma insignis esset; ex editiore loco, e quo cōspici ab omnibus posset; Hoccine, inquit, timetis coss. ne facta nostra dictis nō respondeant? ego primus vobis pro meipso certissimā promissi fidē faciam. vos quoq; ciues eiusdēq; fortunę socii, si idē quod ego faciatis, recte feceritis. Hęc locutus, arrecto ense iurauit patriū sacramentū, cuius apud Romanos vis est maxima; Bona sua fide, nō nisi deuictis hostibus, reuersurū se in vrbē. Hoc eius exemplū omnib. placuit: moxq; ambo cōsules id imitati sunt, ceteriq; duces minorum ordinum, tribuni atq; cēturiones; & postremo reliqua multitudo militum. Quo facto, ingens alacritas totum exercitum subiit, mutuaq; beneuolentia; simulq; robur & audacia. solutaque concione. equites frenabant equos; ceteri gladios lanceasque acuebant, aut scuta extergebant; breuiq; omnes erant parati ad prœlium. At coss. deorum ope sacrificiis & precibus implorata, vt pugnæ sibi duces essent, decenti ordine copias e castris eduxerunt. Quos

vbi e munitione deſcēdiſſe viderunt Etruſci, mirati, ex aduerſo prodierunt totis viribus. Vt vero in planitie vtriq; conſtiterunt, tubæq; belli ſignū dederunt, ſublato clamore cōcurrerunt: & congreſſi cum equitib. equites, cū peditibus pedites, tāto feruore dimicarunt, vt multi vtrimq; caderent. Romanorū dextrū cornu, cui Manlius cōſul præerat, ſibi oppoſitos impulit; & equites, miſſis equis, pedeſtrem capeſſebāt pugnam. at ſiniſtrū circumueniebatur a dextro hoſtiū, q Etruſca acies ea parte eſſet non paulo protenſior; ita vt Romanus exercitus ibi laboraret, & crebros ictus acciperet. ei cornui legatus præerat Q. Fabius bis conſul; diuq; reſtitit varia vulnera perferens: tandem lancea per pectus vſq; ad viſcera trāsuerberatus, exſanguis cecidit. Quo audito M. Fabius cōſul, qui in media ſtabat acie, aſſūmptis validiſſimis centuriis, accitoq; altero fratre Cæſone, ſuā præteruolauit aciem: ac tandē etiā hoſtium dextrū cornu præteruectus, eo proceſſit vbi Romani circumueniebantur: moxq; in hoſtes irruens, magna obuiorum ſtrage edita, reliquos propulit, & fratrem adhuc ſpirantē ſuſtulit; qui non multo poſt eſt mortuus. Ceterum vltores eius maiore inflammati ira, fortius in aduerſos irruerunt, nulla propriæ ſalutis ratione habita; & cū modica manu in medium & confertiſſimum hoſtium robur penetrātes, aceruabant cadauera; ita vt iā hac parte laborarent Etruſci, & qui prius hoſtes preſſerant, a victis reprimerētur. at ſiniſtrum eorum cornu fugæ proximum, inſtante Manlio, vice verſa fugauit oppoſitos. nam quidā vibrato in Manlium iaculo, cuſpidem ei per genu ad ſuffraginē vſq; adegerat. cumq; a circumſtātib. in caſtra referretur, hoſtes Romanorū ducem occiſum eſſe rati, ſumpſerunt animos, & ceteris etiā ſuccurrentib. in aduerſos duce orbatos impreſſionē fecerūt. ita Fabiis neceſſe fuit rurſum e ſiniſtro in dextrū cornu trāſcurrere. Quos vbi cū valida caterua aduentantes ſenſerunt Etruſci, a perſequendo deſtiterunt, & condenſarunt ſuos ordines:

οἱ Τυρρηνοὶ κατιόντας αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐρυμάτων ἰδόντες, ἐθαύμασάν τε καὶ ἀντεπεξῆεσαν ἁπάσῃ δυνάμει. ὡς δὲ εἰς τὸ πεδίον ἀμφότεροι κατέστησαν, καὶ τὸ πολεμικὸν ἐσήμηναν αἱ σάλπιγγες, ἔθεον ἀλαλάξαντες ὁμόσε· καὶ συμπεσόντες ἀλλήλοις ἱππεῖς τε ἱππεῦσι, καὶ πεζοὶ πεζοῖς, ἐμάχοντο, καὶ πολὺς ἐξ ἀμφοτέρων ἐγίνετο φόνος. οἱ μὲν οὖν τὸ δεξιὸν ἔχοντες τῶν Ῥωμαίων κέρας, οὗ τὴν ἡγεμονίαν εἶχεν ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Μάλλιος, ἐξέωσαν τὸ καθ' ἑαυτῶν μέρος, καὶ καταβάντες ἀπὸ τῶν ἵππων, ἐμάχοντο πεζοί. οἱ δὲ ἐν τῷ εὐωνύμῳ κέρατι ταχθέντες, ὑπὸ τοῦ δεξιοῦ τῶν πολεμίων ἐκυκλοῦντο. ἦν γὰρ ἡ Τυρρηνῶν φάλαγξ κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον ὑπερπετής τε καὶ οὐκ ὀλίγῳ μείζων τῆς ἑτέρας. παρερρήγνυτο δὴ ταύτῃ τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα, καὶ πολλὰς πληγὰς ἐλάμβανεν. ἡγεῖτο δὲ τούτου τοῦ κέρως Κόϊντος Φάβιος, πρεσβευτὴς καὶ ἀντιστράτηγος ὤν, δὶς ὑπατεύσας· καὶ μέχρι πολλοῦ ἀντεῖχε τραύματα λαμβάνων παντοδαπά. ἔπειτα λόγχῃ βληθεὶς εἰς τὰ στέρνα, μέχρι τῶν σπλάγχνων ἐλθούσης τῆς αἰχμῆς, ἔξαιμος γενόμενος πίπτει. ὡς δὲ τοῦτο ἤκουσεν ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Μάρκος Φάβιος· ἦν δὲ κατὰ μέσην τὴν φάλαγγα τεταγμένος· τοὺς κρατίστους τῶν λόχων ἀναλαβὼν, καὶ τὸν ἕτερον τῶν ἀδελφῶν Καίσωνα Φάβιον ἀνακαλεσάμενος, παρήλαυνεν ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ φάλαγγα· καὶ μέχρι πολλοῦ προελθὼν, ἐπειδὴ παρήλλαξε τὸ δεξιὸν τῶν πολεμίων κέρας, ἤλαυνεν ἐπὶ τοὺς κυκλουμένους. ἐμπεσὼν δὲ αὐτοῖς, φόνον τε τοῖς ἐν χερσὶ ποιεῖ πολὺν, καὶ φυγὴν τῶν προσωτέρω· τόν τε ἀδελφὸν ἔτι ἐμπνέοντα καταλαβὼν, αἴρεται. ἐκεῖνος μὲν οὖν οὐ πολὺν ἔτι χρόνον ἐπιβιοὺς, ἀποθνήσκει· τοῖς δὲ τιμωροῦσιν αὐτῷ θυμὸς ἔτι πλείων παρέστη καὶ μείζων πρὸς τὸ ἀντίπαλον· καὶ οὐθὲν ἔτι τῆς ἰδίας ψυχῆς προνοούμενοι, σὺν ὀλίγοις εἰς μέσους ἐμπεσόντες τοὺς μάλιστα συνεστηκότας τῶν πολεμίων, σωροὺς ἐξεπλήρουν νεκρῶν. κατὰ μὲν δὴ τοῦτο τὸ μέρος ἔκαμνεν ἡ Τυρρηνῶν φάλαγξ, καὶ οἱ πρότερον ὠσάμενοι τοὺς πολεμίους, ὑπὸ τῶν κεκρατημένων ἀνεκόπτοντο. οἱ δὲ τὸ εὐώνυμον ἔχοντες κέρας, κάμνοντες ἤδη καὶ φυγῆς ἄρξοντες, ἔνθα ὁ Μάλλιος ἦν, ἐδέξαντο τοὺς καθ' ἑαυτούς. παλτῷ γάρ τις βαλὼν τὸν Μάλλιον, διὰ τοῦ γόνατος ἄχρι τῆς ἰγνύος διήρεσε τὴν λόγχην· καὶ τὸν μὲν οἱ πέριξ ἄραντες, ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν ἀπεκόμιζον. οἱ δὲ πολέμιοι τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥωμαίων τεθνηκέναι δόξαντες, ἐπερρώσθησαν, καὶ παραβοηθησάντων αὐτοῖς τῶν ἑτέρων, ἐνέκειντο τοῖς Ῥωμαίοις οὐκ ἔχουσιν ἡγεμόνα. ἠναγκάσθησαν δὲ πάλιν οἱ Φάβιοι καταλιπόντες τὸ εὐώνυμον κέρας, τῷ δεξιῷ βοηθεῖν. καὶ οἱ Τυρρηνοὶ προσιόντας αὐτοὺς στίφει καρτερῷ μαθόντες, τῆς μὲν ἐπὶ πλέον διώξεως ἀπετρέποντο· πυκνώσαντες [δὲ] τοὺς λόχους,

ἐμάχοντο

420 ἐμάχοντο ἐν τάξει· καὶ πολλοὺς μὲν τῶν σφετέρων ἀπέβαλον, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀπέκτειναν. ὡς δὲ ταῦτα ἐγίνετο, οἱ τὸν χάρακα τὸν ἐκλειφθέντα ὑπὸ τοῦ Μαλλίου καταλαβόμενοι Τυρρηνοί, συνθήματος ἀρθέντος ἀπὸ τοῦ στρατηγοῦ, σὺν τάχει πολλῷ καὶ προθυμίᾳ μεγάλῃ χωροῦντες, ἐπὶ τὸν ἕτερον ἠπείγοντο τὸν Ῥωμαίων χάρακα, ὡς οὐκ ἀξιοχρεῷ δυνάμει φυλαττόμενον. καὶ ἦν ἡ δόξα αὐτῶν ἀληθής. ἔξω γὰρ τῶν τριαρίων καὶ ὀλίγων ἄλλων τῶν ἐν ἀκμῇ, τὸ λοιπὸν πλῆθος ἐμπόρων τε καὶ θεραπόντων καὶ χειροτεχνῶν ἦν ἐν αὐτῷ. γίνεταί τε πολλῶν εἰς ὀλίγον συνελαθέντων χωρίον· περὶ γὰρ ταῖς πύλαις ὁ ἀγὼν ἦν· ὀξεῖα καὶ χαλεπὴ μάχη, καὶ νεκροὶ παρ' ἀμφοτέρων πολλοί. ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ὅ τε Μάλλιος ὕπατος ἐκβοηθῶν ἅμα τοῖς ἱππεῦσιν, ἐπεὶ ὁ ἵππος ἔπεσεν, συγκατενεχθεὶς, καὶ ἀδύνατος ὢν ἀναστῆναι ὑπὸ πλήθους τραυμάτων, ἀποθνήσκει, καὶ πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ περὶ αὐτὸν ἄλλοι νέοι. μετὰ δὲ τὸ πάθος τοῦτο εὐθὺς ὁ χάραξ ἡλίσκετο· καὶ τέλος εἶχε τοῖς Τυρρηνοῖς τὰ μαντεύματα. εἰ μὲν οὖν ἐταμιεύσαντο τὴν παροῦσαν εὐτυχίαν, καὶ διὰ φυλακῆς εἶχον τὸν χάρακα, τάς τε ἀποσκευὰς τῶν Ῥωμαίων κατεῖχον, καὶ αὐτοὺς αἰσχρῶς ἀπελθεῖν ἠνάγκαζον· νῦν δὲ πρὸς ἁρπαγὴν τῶν ἀπολειφθέντων τραπόμενοι, καὶ διαψύχοντες οἱ πλείους, καλὴν ἄγραν ἐκ τῶν χειρῶν ἀφῃρέθησαν. ὡς γὰρ ἀπηγγέλθη θατέρῳ τῶν ὑπάτων τοῦ χάρακος ἡ ἅλωσις, ἠπείγετο σὺν τοῖς ἀρίστοις ἱππέων τε καὶ πεζῶν. καὶ οἱ Τυρρηνοὶ μαθόντες αὐτὸν ἐπιόντα, περιεστεφάνωσαν τὸν χάρακα. μάχη τε αὐτῶν γίνεται καρτερά, τῶν μὲν ἀνασώσασθαι βουλομένων τὰ σφέτερα, τῶν δέ, μὴ πανσυδὶ διαφθαρῶσιν ἁλόντος τοῦ χάρακος, δεδιότων. χρόνου δὲ γινομένου πλείονος, καὶ τῶν Τυρρηνῶν πλεονεκτούντων· ἦν γὰρ αὐτοῖς ἐξ ὑπερδεξίων τὸ χωρίον, καὶ πρὸς ἀνθρώπους δι' ἡμέρας ὅλης κεκμηκότας τῇ μάχῃ· Τίτος Σίκκιος ὁ πρεσβευτὴς καὶ ἀντιστράτηγος, κοινωσάμενος τῷ ὑπάτῳ τὴν αὑτοῦ διάνοιαν, τὸ ἀνακλητικὸν ἐκέλευσε σημαίνειν, καὶ καθ' ἓν ἅπαντας γινομένους μιᾷ προσβάλλειν πλευρᾷ τοῦ χάρακος, καθ' ὃ μάλιστα τὸ χωρίον ἦν ἐπιμαχώτατον· τὰ δὲ κατὰ τὰς πύλας εἴασε μέρη κατά τινα εἰκότα λογισμόν, ὃς οὐκ ἐψεύσατο αὐτόν· ὅτι σωθήσεσθαι μὲν ἐλπίσαντες, μεθήσονται τοῦ χάρακος· ἐν ἀπογνώσει δὲ τούτου γινόμενοι, κυκλώσεώς τε πάντοθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων γινομένης, καὶ οὐδεμιᾶς ὑπαρχούσης ἐξόδου, ἀναγκαῖον ἕξουσι τὸ εὔτολμον. γινομένης δὲ καθ' ἓν χωρίον τῆς προσβολῆς, οὐκέτι πρὸς ἀλκὴν οἱ Τυρρηνοὶ ἐτράποντο, ἀλλ' ἀνοίξαντες τὰς πύλας, ἐπὶ τὸν ἑαυτῶν ἀνεσώζοντο χάρακα. ὁ δ' ὕπατος ἐπεὶ τὸ δεινὸν ἀπώσατο,

pugnaq; instaurata, multos tum e suis amiserunt, tū e Romanis occiderunt. Dum in hunc modum certatur, pars Etruscorum quæ deserta Manlii castra occupauerat, signo ab imperatore dato, magna celeritate atq; alacritate inuasit altera Romanorū castra, vt nō magni momēti præsidio custodita. nec eos fefellit opinio. nā præter triarios & paucos alios militari robore præditos, ceterū vulgus negotiatorum, lixarū calonumq; & opificū inerat. ibi multis in angustū locum coarctatis, (nam ad portā certamē erat) acri & aspera pugna coorta, multi vtrimq; cæsi sunt. Manlius quoq; consul, qui cum equitatu eo aduolabat, prolapso equo collapsus & ipse, cum præ vulnerum multitudine resurgere non potuisset, in eo cōflictu periit; & circa eum ceciderunt multi alii fortes iuuenes. post eā cladem castra mox capta sunt; non irrito Tuscorū vaticinio. Qua felicitate si moderate sciuissent vti, & *capta* castra munissent pręsidio, Romanorū impedimenta retinuissent, ipsosque turpiter discedere coegissent. nunc ad direptionē versi, & pleriq; ad curā corporū, egregiam prædā emiserunt e manibus. Vt enim alter cōsul amissa castra cognouit, ꝑperauit eo cū lectissimis equitū ac peditum. cuius aduentū vt cognouerūt Etrusci, facta circū vallū corona, propugnarunt fortiter: fuitq; ingens certamen, his, sua recipere conātibus; illis, si castra caperentur, internecionē timentibus. Quod cum protraheretur diutius, & Etrusci præualerent, (quippe qui e superiore loco in homines per totum diem certando fatigatos pugnarent) T. Siccius legatus cū cons. communicato cōsilio, iussit receptui canere, & simul collectos vnū *tantum* castrorum latus adoriri, qua parte locus is facilius oppugnari posse videbatur. portę latera omisit ratione ꝑbabili; qua minime falsus est; vallo cessuros si spes salutis affulgeret. qua desperata, si vndique cingerentur hostibus, nullo patente exitu, ausuros extrema necessario. Itaq; dum vnum tantummodo latus oppugnatur, Etrusci nō pugnauerunt amplius, sed aperta porta, in sua se castra recepērūt. Cōsul vero hac clade depulsa,

rursum ad suos recurrit in aciem. Ferunt numquam ad eam ætatem Romanos pugnasse tam magno prœlio, siue diuturnitas eius spectetur, siue pugnatorum numerositas, siue fortunę nunc his nunc illis fauentis vicissitudines. erant enim vrbanæ iuuentutis ad xx milia peditum, & equites his quatuor legionibus adiuncti circiter mille ac ducenti; colonorũ quoque & sociorum par numerus. pugna paulo ante meridiem incepta, protracta est vsque ad occasum solis. & fortuna certaminis diu nutauit, nũc huc nunc illuc inclinante victoria. alter consulum cecidit, & vnus legatorum qui bis consul fuerat, aliiq; multi duces, tribuni & cẽturiones, quot numquam antea. Victoria tamen penes Rom. fuisse videtur, non ob aliud quã quod sequenti nocte Etrusci desertis castris abierunt. Postera die Romani direptis profugorum hostium castris, & sepultis suorum cadaueribus, in sua se castra receperũt. Ibi aduocata cõcione, fortitudinis præmia tributa sunt iis qui egregiã in pugna operam nauauerãt: primo loco, Cæsoni Fabio consulis fratri, qui magna & admiranda ediderat facinora: secundo, T. Siccio, cuius consilio castra recepta fuerant; tertio, M. Flauoleio legionis duci, tũ ob iusiurandum, tum ob admirandam in periculis fortitudinem. His peractis, & paucis aliquot diebus in eisdem castris cõsumptis, cum nulli hostes ad pugnã prodirent, domum reuersi sunt. Porro, cũ tota ciuitas pro maximo prœlio feliciter depugnato triumphũ offerret superstiti consuli, recusauit honorem, negans vel fas vel ius esse in fratris & collegæ amissione lauream & pompam admittere. Itaque repositis signis dimissisque militibus, consulatum eiurauit, cũ duo adhuc menses superessent de magistratu annuo. nõ poterat enim obire cõsularia munia, vulnere immani saucius, ita vt decumberet. Senatus interreges elegit comitiorũ gratia. cumq; secũdus interrex populum in campum *Martium* cõuocasset, creatus est Cæso Fabius, is qui primas fortitudinis e *superiore* prœlio retulerat, frater eius qui modo cõsulatu decesserat, nunc tertiũm consul; & cũ eo T. Virginius. Hi

A.V.C. 275. cõss. Kæs. Fabio III. & T. Virginio, bellũ cũ Æquis & Veientib.

παρεβοήθει πάλιν τοῖς ἐν τῷ πεδίῳ. αὕτη μεγίστη λέγεται τῶν πρὸ αὐτῆς γενέσθαι Ῥωμαίων μάχη, πλήθει τε ἀνθρώπων, καὶ μήκει χρόνου, καὶ ταῖς ἀγχιστρόφοις τῆς τύχης. αὐτῶν μὲν γὰρ τῶν ἐκ τῆς πόλεως Ῥωμαίων ἡ κρατίστη τε καὶ ἐπίλεκτος ἀκμὴ δισμυρίων μάλιστα πεζῶν ἐγένετο, καὶ τῶν συντεταγμένων τοῖς τέτταρσι τάγμασιν ἱππέων ὁμοῦ τι χιλίων καὶ διακοσίων, ἀποίκων τε καὶ συμμάχων ἑτέρα τοσαύτη. χρόνος δὲ ἐμηκύνθη τοῦ ἀγῶνος ὀλίγῳ πρότερον τῆς μεσημβρίας ἀρξάμενος μέχρι δύσεως ἡλίου. τὰ δὲ τῆς τύχης μέχρι πολλοῦ τῇδε καὶ τῇδε νίκαις τε καὶ ἥτταις ταλαντευόμενα διέμεινεν. ὑπάτου δὲ θάνατος ἐγένετο, καὶ στρατηγοῦ δὶς ὑπατεύσαντος, καὶ ἄλλων πολλῶν ἡγεμόνων καὶ ταξιάρχων καὶ λοχαγῶν ὅσων οὐδέπω πρότερον. τὸ μέντοι κράτος ἐδόκει τοῦ ἀγῶνος περὶ τοὺς Ῥωμαίους γεγονέναι, κατ' ἄλλο μὲν οὐδέν, ὅτι δὲ τῇ ἐπιούσῃ νυκτὶ 421 καταλιπόντες τὸν χάρακα οἱ Τυρρηνοὶ ἀνέζευξαν. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ πρὸς διαρπαγὰς τῆς ἐκλειφθείσης ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν παρεμβολῆς οἱ Ῥωμαῖοι τραπόμενοι, καὶ ταφὰς ποιησάμενοι τῶν σφετέρων νεκρῶν, ἀπῆλθον εἰς τὸν ἑαυτῶν χάρακα. ἐκεῖ δὲ ἐκκλησίαν ποιησάμενοι, τοῖς ἀγωνισαμένοις λαμπρῶς τὰς ἀριστείας ἀπέδοσαν τιμάς, πρώτῳ μὲν Καίσωνι Φαβίῳ τῷ τοῦ ὑπάτου ἀδελφῷ, μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἔργα ἀποδειξαμένῳ· δευτέρῳ δὲ τῷ Σικκίῳ, τῷ διαπραξαμένῳ τὸν χάρακα ἀνασώσασθαι· τρίτῳ δὲ Μάρκῳ Φλαβοληΐῳ τῷ ἡγεμόνι τοῦ τάγματος, τοῦ τε ὅρκου χάριν, καὶ τῆς περὶ τὰ δεινὰ ῥώμης. διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα, καὶ μείναντες ὀλίγας ἡμέρας ἐπὶ τοῦ χάρακος, ὡς οὐδεὶς ἀντεπεξῄει τῶν πολεμίων μαχησόμενος, ἀπῄεσαν ἐπ' οἴκου. πάντων δὲ τῶν κατὰ τὴν πόλιν, ὡς ἐπὶ μεγίστῳ ἀγῶνι κάλλιστον τέλος εἰληφότι, τὴν ἐπινίκιον τιμὴν τοῦ θριάμβου τῷ περιόντι ὑπάτῳ προσθεῖναι βουλομένων, ἠρνήσατο τὴν χάριν αὐτὸς ὁ ὕπατος, οὔτε ὅσιον εἶναι λέγων οὔτε θεμιτὸν ἐπ' ἀδελφοῦ θανάτῳ καὶ συνάρχοντος ἀποβολῇ πομπεύειν καὶ στεφανηφορεῖν. ἀποθεὶς δὲ τὰς σημασίας, καὶ τοὺς στρατιώτας ἀπολύσας ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, τὴν ὑπατείαν ἀπωμόσατο, δυοῖν ἔτι μηνῶν εἰς τὸν ἐνιαύσιον χρόνον λειπομένων, ἀδύνατος ὢν τὰ τῆς ἀρχῆς πράττειν. ἐταλαιπώρει γὰρ ὑπὸ τραύματι ἐξαισίῳ, καὶ ἦν κλινοπετής. ἑλομένης δὲ τῆς βουλῆς μεσοβασιλεῖς τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἕνεκα, καὶ τοῦ δευτέρου μεσοβασιλέως συγκαλέσαντος εἰς τὸ πεδίον τοὺς ὄχλους, ἀποδείκνυται Καίσων Φάβιος, ὁ τὰ ἀριστεῖα λαβὼν ἐκ τῆς μάχης, ἀδελφὸς δὲ τοῦ ταύτην ἀποθεμένου, τὸ τρίτον ὕπατος· καὶ σὺν αὐτῷ Τίτος Οὐεργίνιος. οὗτοι

διαλα-

διαλαχόντες τὰς δυνάμεις, ἐξῄεσαν εἰς τὴν ὕπαιθρον· Φάβιος μὲν, Αἰκανοῖς πολεμήσων προνομεύουσι τοὺς Λατίνων ἀγρούς, Οὐεργίνιος δὲ Οὐιεντανοῖς. Αἰκανοὶ μὲν οὖν ἐπεὶ στρατὸν ἐλευσόμενον ἐπ' αὐτοὺς ἔγνωσαν, ἀναστάντες ἐκ τῆς πολεμίας διὰ τάχους, ἀπῆλθον εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις· καὶ μετὰ τοῦτο λεηλατουμένης τῆς σφετέρας γῆς ἠνείχοντο· ὥστε πολλῶν κρατῆσαι χρημάτων τὸν ὕπατον καὶ σωμάτων καὶ τῆς λείας ἐξ ἐφόδου. Οὐιεντανοὶ δὲ κατ' ἀρχὰς ἐντὸς τείχους μένοντες, ἐπεὶ καιρὸν ἔδοξαν ἐπιτήδειον ἔχειν, ἐπέθεντο τοῖς πολεμίοις ἐσκεδασμένοις ἀνὰ τὰ πεδία, καὶ πρὸς ἁρπαγὴν τετραμμένοις τῆς λείας. ἔχοντες δὲ πολλὴν καὶ συντεταγμένην δύναμιν, ἐμβάλλουσιν εἰς αὐτούς, καὶ τήν τε λείαν ἀφαιροῦνται, καὶ τοὺς ὁμόσε χωροῦντας οὓς μὲν ἀποκτείνουσιν, οὓς δὲ εἰς φυγὴν τρέπουσι· καὶ εἰ μὴ Τίτος Σίκκιος πρεσβευτὴς τότε ὢν, σὺν σπείρᾳ συντεταγμένῃ πεζῶν τε καὶ ἱππέων παραβοηθήσας ἐπέσχεν αὐτούς, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν ἅπασαν ἀπολέσθαι τὴν στρατιάν. ἐκείνου δὲ ἐμποδὼν γενομένου, συνελθεῖν ἔφθασαν οἱ λοιποὶ οἱ καθ' ἕνα διεσκεδασμένοι. πάντες δὲ ἐν ταὐτῷ γενόμενοι, λόφον τινὰ καταλαμβάνονται περὶ δείλην ὀψίαν, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ἐν τούτῳ ἔμειναν. ἐπαρθέντες δὲ Οὐιεντανοὶ τῷ κατορθώματι, πλησίον τοῦ λόφου τίθενται τὰ ὅπλα, καὶ τοὺς ἐκ τῆς πόλεως ἐκάλουν, ὡς κατακεκλεικότες τοὺς Ῥωμαίους εἰς χωρίον ἔνθα οὐδὲν τῶν ἐπιτηδείων ἔμελλον ἕξειν, καὶ προσαναγκάσοντες οὐκ εἰς μακρὰν παραδοῦναι σφίσι τὰ ὅπλα. γίνεταί τε αὐτῶν, συχνοῦ ἐλθόντος ὄχλου, δύο στρατόπεδα περὶ τὰς ἐπιμάχους λαγόνας τοῦ λόφου· πολλὰ δὲ ἄλλα φρούρια βραχύτερα κατὰ τοὺς ἧττον ἐπιμάχους τόπους· καὶ πάντα ἦν μεστὰ ὅπλων. ὁ δὲ ἕτερος τῶν ὑπάτων Φάβιος, γραμμάτων παρὰ τοῦ συν-
422 άρχοντος ἀφικομένων, ἐπιγνοὺς ὡς ὅτι ἐν ἐσχάτοις εἰσὶν οἱ καταληφθέντες ἐν τῷ λόφῳ, καὶ κινδυνεύσουσιν, εἰ μή τις αὐτοῖς βοηθήσει, λιμῷ ἁλῶναι, ἀναστήσας τὸν στρατὸν, ᾔει ἐπὶ τοὺς Οὐιεντανοὺς σὺν τάχει· καὶ εἰ μιᾷ βραδύτερον ἡμέρᾳ διήνυσε τὴν ὁδὸν, οὐδὲν ἂν ὤνησεν, ἀλλὰ διεφθαρμένην τὴν ἐκεῖ στρατιὰν κατέλαβε· πιεζόμενοι γὰρ τῇ ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων οἱ κατέχοντες τὸν λόφον, ἐξῆλθον ὡς τὸν εὐπρεπέστατον αἱρησόμενοι τῶν θανάτων· καὶ συμβαλόντες τοῖς πολεμίοις, ἐμάχοντο κεκμηκότες οἱ πλεῖστοι τὰ σώματα λιμῷ τε καὶ δίψῃ καὶ ἀγρυπνίᾳ, καὶ τῇ ἄλλῃ κακώσει. μετ' οὐ πολὺ δὲ ὡς τὸ τοῦ Φαβίου στράτευμα προσιὸν ὤφθη πολύ τε καὶ συντεταγμένον, θάρσος μὲν ἔφερε τοῖς σφετέροις, δέος δὲ τοῖς πολεμίοις. καὶ οἱ Τυρρηνοὶ οὐκέτι ἀξιόμαχοι εἶναι νομίσαντ-

cum exercitibus quos cuique sors dederat, profecti sunt; Fabius, cõtra Æquos Latini agri populatores; Virginius, contra Veientes. Æqui aduentu exercitus cognito, propere castris ex hostico motis, receperunt se in sua oppida: agrosq; suos deuastari & prędas abigi passi sunt: ita vt cõsul primo incursu multis captiuis magnisq; pecuniis & præda potiretur. Ceterũ Veientes cum a principio mœnib. se continuissent, tandem occasionẽ nacti, hostes per campos dispalatos & prædabundos magna manu instructisque ordinibus aggressi, tum prædam recuperant, tum obuios quosq; partim interimunt, partim in fugam vertũt. & nisi T. Siccius legatus cum instructa peditum & equitum caterua succurrẽs eos repressisset, nihil obstitisset quin totus exercitus internecione deletus fuisset. sed huius interuentu reliquis data est in vnum se recolligendi copia. iamque congregati omnes tumulum quendam sub vesperam occupant: vbi sequentem noctem egerunt. Hac victoria Veientes elati, armata manu tumulum obsederunt, & oppidanos exciuerũt, quasi Romanos in tales angustias cõclusissent, vbi omni cõmeatu destituti, breui se cum armis dedere cogerentur. cumq; magna multitudo venisset, bina castra fecerunt ad latera tumuli quæ oppugnatu essent faciliora: multas etiam alias minores custodias disposuerũt per loca tumuli minus opportuna: ita vt armatis replerentur omnia. At alter cons. Fabius per litteras a collega monitus de obsessorum extremo periculo, quippe quos fames, si nemo succurreret, ad deditionem esset compulsura, excitis copiis properauit contra Veientes. qui si vna die serius venisset, nihil profecisset, sed exercitum ibi deletum offendisset. cum enim victus inopia in colle premerentur, prodierant ad oppetendum honestissimum mortis genus; & cum hostibus congressi, pugnabant, pleriq; fame, siti, insomnia, aliisq; incommodis fracti. sed paulo post conspectus exercitus Fabii, magnus & instructus, suis audẽtiã, hostibus pauorẽ attulit. nam Etrusci, rati se

validis & recentibus copiis impares, relictis castris, abierunt. At Romani exercitus postquam cõuenerunt, magnis castris prope vrbem loco munito positis, per aliquot dies optimam Veientis agri partẽ populati, domum reuersi sunt. Veientes vt audiuerunt Romanũ exercitum dimissum, cum expedita iuuentute, quam partim ipsi in promptu habebant, partim finitimi submiserant, irruperunt in confines sibi campos; eosq; refertos frugibus, pecoribus, hominibus, diripuerunt. descenderant enim e munimentis coloni propter pabulum pecorum agrorumque culturam, freti suo exercitu: nec ante exercitus abitum compositis rebus suis mature se in tutum receperant; quod non putassent Veientes post tantam cladem tam cito ausuros hostilia. Hęc Veientium in Romanum agrum irruptio, breuis quidem fuit, si tempus spectes: sed si regionis spatia, quæ peruaserũt, cõsideres, fuit vna ex maximis & grauissimis. nam populãdo excurrerunt vsque Tiberim & montẽ Ianiculum, ad vigesimum ab vrbe stadium & vlterius; non minore populi Romani probro quã damno; quod nullæ sub signis essent copiæ quæ hostẽ incursu prohiberent. Ita hæc excursio facta est prius quam colligerentur & centuriarentur Romani milites.

a Coacto deinde a consulibus senatu, post consultationem de modo belli cum Veientibus gerẽdi, placuit præsidiariorum agmen in finibus excubare, qui perpetuo in armis manerẽt, & agros *ab iniuria* tutarẽtur. Sed grauabantur sumptu, qui in præsidiarios impendendus erat maximus; quod ærarium exhauriretur continuis expeditionibus, nec priuati census tributis sufficerent amplius. neque minus angebantur quo pacto præsidiarii conscribi possent, quod nulli se vltro pro cunctis expositituri essent periculo; præsertim cum non per vices, sed indesinẽter sustinendi labores essent. Hærente in his difficultatibus senatu, Fabii gentiles suos cõuocarunt, communicatoq; inter se consilio, senatui promiserunt se pro patria spõte id periculũ subituros cũ clientib. suis & amicis; & quantisper bellum duraret, propriis militaturos sumptibus.

τες, πρὸς ἀγαθήν τε καὶ ἀκμῆτα δύναμιν εἰς ἀγῶνα χωρεῖν, ᾤχοντο ἐκλιπόντες τοὺς χάρακας. ὡς δὲ εἰς ταὐτὸ συνῆλθον αἱ τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις ἀμφότεραι, στρατόπεδόν τε ποιοῦνται μέγα πλησίον τῆς πόλεως ἐν ἐχυρῷ· καὶ πολλὰς ἡμέρας αὐτόθι διατρίψαντες, καὶ τὴν ἀρίστην τῆς Οὐιεντανῶν χώραν λεηλατήσαντες, ἀπῆγον ἐπ᾽ οἴκου τὴν στρατιάν. ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ Οὐιεντανοὶ τὰς δυνάμεις τῶν Ῥωμαίων ἀφειμένας ἀπὸ τῶν σημείων, τὴν εὔζωνον ἀναλαβόντες νεότητα, ἥν τε αὐτοὶ συντεταγμένην εἶχον, καὶ τὴν παρὰ τῶν πλησιοχώρων παροῦσαν, ἐμβάλλουσιν εἰς τὰ προσκείμενα τῇ σφετέρᾳ χώρᾳ πεδία, καὶ διαρπάζουσι, καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων καὶ ἀνθρώπων ὄντα μεστά. κατεβεβήκεσαν γὰρ ἐκ τῶν ἐρυμάτων οἱ γεωργοί, χιλοῦ τε τῶν βοσκημάτων ἕνεκα, καὶ ἐργασίας τῶν ἀγρῶν, πιστεύοντες τῇ σφετέρᾳ στρατιᾷ προκαθημένῃ· καὶ οὐκ ἔφθασαν ἀπελθούσης ἀνασκευάσαντες πάλιν, οὐκ ἐλπίσαντες τοσαῦτα κεκακωμένους τοὺς Οὐιεντανοὺς ταχείαν οὕτως ἀντεπιχείρησιν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου ποιήσασθαι. αὕτη χρόνῳ μὲν μήκει βραχεῖα ἐγένετο ἡ τῶν Οὐιεντανῶν εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐμβολή· πλήθει δὲ χώρας ἣν ἐπῆλθον, ἐν ταῖς πάνυ μεγάλη, καὶ ἀηδόνα σὺν αἰσχύνῃ Ῥωμαίοις ἄλγη παρέχειν, ἄχρι Τιβέρεώς τε ποταμοῦ, καὶ ὄρους Ἰανίκλου στάδια τῆς Ῥώμης οὐδ᾽ εἴκοσιν ἀφεστηκότος· ἣν ἀφικομένην κωλύσουσα δύναμις ἐπὶ πλεῖον χωρεῖν τὰ πολέμια, οὐκ ἦν ἐπὶ σημείοις. ἔφθασεν δὲ ἤδη τὸ τῶν Οὐιεντανῶν στράτευμα, πρὶν συνελθεῖν τε καὶ λοχισθῆναι τοὺς Ῥωμαίους, ἐπελθόν. συναχθείσης δὲ μετὰ τοῦτο βουλῆς ὑπὸ τῶν ὑπάτων, καὶ σκέψεως γινομένης, τίνα χρὴ πολεμεῖν τοὺς Οὐιεντανοὺς τρόπον, ἡ νικῶσα ἦν γνώμη, στράτευμα συνεστηκὸς ἔχειν ἐπὶ τοῖς ὁρίοις, ὃ διὰ φυλακῆς ἕξει τὴν χώραν θυραυλοῦν, καὶ ἀεὶ μένειν ἐν τοῖς ὅπλοις. ἐλύπει δὲ αὐτοὺς ἥ τε εἰς τοὺς φρουροὺς δαπάνη πολλὴ σφόδρα ἐσομένη, τοῦ τε κοινοῦ ταμιείου διὰ τὰς συνεχεῖς στρατιὰς ἐξαναλουμένου, καὶ τῶν ἰδίων βίων ἀπειρηκότων ταῖς εἰσφοραῖς· καὶ ἔτι μᾶλλον, ἡ τῶν ἀποσταλησομένων φρουρῶν καταγραφὴ τίνα τρόπον ἂν γένοιτο, ὡς οὐκ ἂν ἑκουσίων γε τινῶν προκειμένων ἁπάντων, καὶ μὴ ἐκ διαδοχῆς, ἀλλὰ συνεχῶς ταλαιπωρεῖν ὑποστησομένων. ἀδημονούσης δὲ αὐτῆς τῆς βουλῆς ἐπ᾽ ἀμφοτέροις τούτοις, συγκαλέσαντες οἱ Φάβιοι τοὺς μετέχοντας τοῦ σφετέρου γένους, καὶ βουλευσάμενοι μετ᾽ αὐτῶν, ὑπέσχοντο τῇ βουλῇ τοῦτο δὲ κινδύνευμα αὐτοὶ περὶ πάντων ἔχοντες ὑπομένειν, πελάτας τε τοὺς ἑαυτῶν ἐπαγόμενοι, καὶ φίλους, καὶ τέλεσι τοῖς ἰδίοις, ὅσον ἂν χρόνον ὁ πόλεμος διαμένῃ, στρατευόμενοι.

ἀγα-

ἀγασθέντων δὲ αὐτοῖς ἁπάντων τοῦ θυμοῦ τῆς προθυμίας, καὶ τὸ νικᾶν παρ᾽ ἓν τοῦτο τὸ ἔργον τιθεμένων,
423 κλεινοὶ καὶ περιβόητοι καθ᾽ ὅλην τὴν πόλιν ὄντες, ἐξῄεσαν ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα σὺν εὐχαῖς καὶ θυσίαις. ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν Μάρκος Φάβιος, ὁ τῷ παρεληλυθότι ὑπατεύσας ἔτει, καὶ νικήσας Τυρρηνοὺς τῇ μάχῃ, τετρακισχιλίοις μάλιστα ἐπαγόμενος· ὧν τὸ μὲν πλεῖον, πελατῶν τε καὶ ἑταίρων ἦν· ἐκ δὲ τοῦ Φαβίων γένους, ἓξ καὶ τριακόσιοι ἄνδρες. εἵπετο δὲ αὐτοῖς μετ᾽ οὐ πολὺ καὶ ἡ Ῥωμαίων δύναμις, ἧς ἡγεῖτο Καίσων Φάβιος ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων. γενόμενοι δὲ πρὸς ποταμοῦ Κρεμέρα πλησίον, ὃς οὐ μακρὰν ἀπέχει τῆς Οὐιεντανῶν πόλεως, ἐπὶ ὄρθου τινὸς ἀποτόμου καὶ περιρρῶγος ἐπετείχιζον αὐτοῖς φρούριον ἱκανὸν φυλάττεσθαι τοσαύτην στρατιάν, τάφρους τε ὀρυξάμενοι περὶ αὐτὸ διπλᾶς, καὶ πύργους ἐγείραντες συχνούς· καὶ ὠνομάσθη τὸ φρούριον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, Κρεμέρα. οἷα δὲ πολυχειρίας τε ἐργαζομένης, καὶ ὑπάτου συλλαμβάνοντος, θᾶττον ἢ κατὰ δόξαν ἐτελέσθη τὸ ἔργον. καὶ μετὰ τοῦτο ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν, παρῆλθεν ἐπὶ θάτερα τὰ μέρη τῆς Οὐιεντανῶν χώρας τὰ πρὸς τὴν ἄλλην ἐστραμμένα Τυρρηνίαν, ἔνθα ἦν τοῖς Οὐιεντανοῖς τὰ βοσκήματα, οὐδέποτε στρατὸν ἥξειν Ῥωμαίων ἐκεῖ προσδεχομένοις. περιβαλόμενος δὲ πολλὴν λείαν, ἀπῆγεν ἐπὶ τὸ νεόκτιστον φρούριον, χαίρων ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ κατ᾽ ἀμφότερα, τό τε οὐ διὰ μακροῦ τῶν πολεμίων τιμωρίας ἕνεκα, καὶ ὅτι τοῖς φρουροῖς τοῦ χωρίου πολλὴν ἔμελλε παρέξειν εὐπορίαν. οὐδὲν γὰρ οὔτε εἰς τὸ δημόσιον ἀπήνεγκεν, οὔτε τοῖς στρατευομένοις ἰδιώταις ἀπένειμεν, ἀλλὰ καὶ πρόβατα καὶ ὑποζύγια καὶ ζεύγη βοεικὰ καὶ σίδηρον, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα εἰς γεωργίαν ἐπιτήδεια ἦν, τοῖς περιπόλοις τῆς χώρας ἐχαρίσατο. ταῦτα διαπραξάμενος, ἀπῆγεν ἐπ᾽ οἴκου τὴν στρατιάν. τοῖς δὲ Οὐιεντανοῖς μετὰ τὸν ἐπιτειχισμὸν τοῦ χωρίου, κακῶς πάνυ τὰ πράγματα εἶχεν, οὔτε τὴν γῆν ἔτι δυναμένοις ἀσφαλῶς γεωργεῖν, οὔτε τὰς ἔξωθεν εἰσαγομένοις ἀγοράς. νειμάμενοι γὰρ εἰς τέτταρα μέρη τὴν στρατιὰν οἱ Φάβιοι, τῷ μὲν ἑνὶ διεφύλαττον τὸ χωρίον, τοῖς δὲ τρισὶ τὴν χώραν τῶν πολεμίων ἄγοντές τε καὶ φέροντες ἀεὶ διετέλουν· καὶ πολλάκις τῶν Οὐιεντανῶν ἐκ τοῦ φανεροῦ τε αὐτοῖς ἐπιτιθεμένων χειρὶ οὐκ ὀλίγῃ, καὶ εἰς χωρία ἐνέδραις καλεχόμενα ὑπαγομένων, περιῆσαν ἀμφοτέρως, καὶ πολλοὺς νεκροὺς ποιήσαντες, ἀσφαλῶς ἀπῄεσαν εἰς τὸ χωρίον. ὥστε οὐδὲ ὁμόσε χωρεῖν αὐτοῖς ἔτι οἱ πολέμιοι ἐτόλμων, ἀλλὰ τειχήρεις μένοντες τὰ πολλά, καὶ κλέπτοντες τὰς ἐξόδους διετέλουν. καὶ ὁ μὲν χειμὼν ἐκεῖνος ἐτελεύτα. τῷ δὲ κατόπιν ἔτει

Quam animorum generoſitatē cum mirifice probarent omnes, & in ea promptitudine ſola omnem victoriæ ſpem ponerent, ita vt fama eorum tota vrbe celebraretur, præmiſſis votis & ſacrificiis, arma ſumpſerunt, & *in hoſtem* perrexerūt. Præerat eis M. Fabius, qui ſuperiore anno conſul Etruſcos prœlio vicerat; ducebatque ad ſummum quatuor milia militū. horum maior pars clientes erāt & ſodales; ex ipſa gēte Fabia CCC & ſex viri. quos paulo poſt alia Romanorum manus ſecuta eſt, ductu Cæſonis Fabii conſulis. Cumq; perueniſſent prope fluuium Cremeram, qui non longe a Veiis abeſt, caſtellum pro copiarum numero in tumulo quodā prærupto communierunt, dupliciq; foſſa & crebris turribus incinxerunt; cui de fluuio nomen indiderunt Cremeræ. id opus cum multæ manus vrgerent, & conſul ipſe adiuuaret, opinione citius abſolutum eſt. Eo perfecto, cum copiis prouectus in vlteriorem Veiētis agri partem quæ in reliquam Etruriam verſa eſt, vbi erant Veientium pecora, quod numquam eo vēturum Romanum militē crederent, magnam prędam abegit in caſtellum recens conditum: captura iſta duobus nominibus gaudens, tum quod hoſti tam cito dignā perſoluiſſet gratiam; tū quod præſidiariis magnam pararet copiam. nihil enim nec in publicum retulit, nec militibus diuiſit; ſed pecora, iumenta, iuga boum, ferramenta, reliquumq; inſtrumentum ruſticum, colonis caſtellanis largitus eſt: atque his peractis domum reduxit exercitum. Ceterū Veientium res poſt eam caſtelli contra ſe munitionem, non bene ſe habebant; quod nec agricolatio tuta eſſet, nec importatio cōmeatuum. Nam Fabii diuiſis quadrifariā copiis, vna parte pręſidio caſtelli relicta, trib. *alteris* agrum hoſticum perpetuo infeſtabant, prædas agentes ferentesq;: & ſępe Veientem hoſtem nunc ex inſidiis nunc aperte ſe inuadentem profligabant, multisque cęſis tuto ſe intra munimentū recipiebant. quo factū eſt vt illi ne congredi quidem auderent amplius; ſed intra mœnia plerumq; ſe cōtinentes, nō niſi furtim progrederētur. atq; ita hiems ea exacta eſt. Sequenti anno

A.V.C.276. consf. L. Æmilio, C.Seruilio, bellum cum Æquis, Volscis, Veientibus.

L. Æmilio, C.Seruilio coss. Romam nuntiatum est Volscos & Æquos de Romanis vna inuadendis pactos, in agrum Romanum propediem irrupturos. nec falsus erat nuntius. nam vtriq; opinione citius eductis copiis proximos sibi agros vastabât, rati Romanos & Etruscis oppugnandis & sibi repellendis non fore pares. Rursus aliunde nuntiabatur totam Etruriam in bellum conspirasse, communesq; suppetias Veientib. decreuisse. confugerant enim ad eorum opem Veientes, quum suis viribus exscindere castellum non possent; obsecrantes per cognationem & amicitiam totq; bella communibus auspiciis gesta, vt horum omniũ memores, bello se iuuarent contra populum Romanum; quippe qui pro tota Etruria oppositi, manans a Roma bellum obiectu suo a cunctis popularib. repellerent. quibus rationibus Etrusci persuasi, promiserunt eis quantum petebant auxiliarem exercitum. His cognitis, senatus statuit tres exercitus emittere: properatisque delectibus L. Æmilius cõtra Etruscos missus est. cum eo profectus est Cęso Fabius superioris anni consul, impetrata a senatu venia vt sibi gentilibus suis, quos frater tutando Cremerensi castro eduxisset, adesse liceret, eademque cum illis certamina capessere. cui cum suis exeunti proconsularis potestas est addita. Alter consul C. Seruilius in Volscos duxit exercitum: in Æquos vero procons. Ser. Furius. Binæ ducibus Romanorum militum legiones datæ; Latinorum, Hernicorum, ceterorumque sociorum par numerus.

Proconsul Furius non minus feliciter quam celeriter bellum confecit. vno enim prœlio Æquos fudit ac fugauit; idque minimo negotio, primo statim congressu exterritos: deinde agros vastauit hoste intra munitiones cõpulso. Alteri consuli Seruilio, temere ac præpropere congresso, longe præter animi sententiã euenit; quod Volsci fortissime resisterẽt. itaque necesse habuit amissis multis viris fortibus, posthac abstinere a prœliis, & intra castra manendo per solas velitationes bellum ducere. Ceterum L. Æmilius, quẽ in Etruriam missum diximus, exercitu Veiẽtium ante ipsorum vrbem inuento, simul-

Λευκίου τε Αἰμιλίου καὶ Γαΐου Σερουιλίου τὴν ὑπατείαν παρειληφότων, ἀπηγγέλη Ῥωμαίοις ὅτι Οὐολοῦσκοι καὶ Αἰκανοὶ συνθήκας πεποίηνται, στρατιὰς κατ' αὐτῶν ἅμα ἐξάγειν, καὶ οὐ διὰ μακροῦ εἰς τὴν χώραν ἐμβαλοῦσι· καὶ ἦν ἀληθῆ τὰ λεγόμενα. θᾶττον γοῦν ἢ προσεδόκα τις, ἀμφότεροι τὰς δυνάμεις ἔχοντες, ἐδῄουν τὴν κατὰ σφᾶς ἕκαστοι χώραν, ὡς οὐχ ἱκανῶν ἐσομένων Ῥωμαίων τῷ τε Τυρρηνικῷ πολέμῳ ἀντέχειν, καὶ σφᾶς ἐπιόντας δέχεσθαι. καὶ ἕτεροι αὖθις ἥκοντες, ἐκπολεμῶσθαι πρὸς αὐτοὺς Τυρρηνίαν ἀπήγγελλον ὅλην, καὶ παρεσκευάσθαι Οὐιεντανοῖς κοινὴν ἀποστέλλειν συμμαχίαν. κατέφυγον γὰρ ὡς αὐτοὺς οὐ δυνατοὶ ὄντες ἐξελεῖν δι' ἑαυτῶν τὸ φρούριον Οὐιεντανοί, συγγενείας τε ὑπομιμνήσκοντες καὶ φιλίας, καὶ ὅσους μετ' αὐτῶν ἤραντο πολέμους διεξιόντες· ἀντὶ πάντων δὲ τούτων ἀξιοῦντες συνάρασθαι σφίσι τοῦ κατὰ Ῥωμαίων πολέμου, ὡς σφῶν τε προκαθημένων Τυρρηνίας ὅλης, καὶ τὸν πόλεμον ἀνακωχευόντων τὸν ἀπὸ Ῥώμης ῥέοντα παρὰ πάντων τῶν ὁμοεθνῶν. καὶ οἱ Τυρρηνοὶ πεισθέντες, ὑπέσχοντο πέμψειν αὐτοῖς ὅσην ἠξίουν συμμαχίαν. Ταῦτα ἡ βουλὴ μαθοῦσα, ἐψηφίσατο τριττὰς 424 ἐκπέμψειν στρατιάς. καὶ γενομένων ἐν τάχει τῶν καταλόγων, Λεύκιος μὲν Αἰμίλιος ἐπὶ Τυρρηνοὺς ἐπέμφθη· συνήρατο δὲ αὐτῷ τῆς ἐξόδου Καίσων Φάβιος ὁ νεωστὶ τὴν ἀρχὴν ἀποθέμενος, δεηθεὶς τῆς βουλῆς ἐπιτρέψαι αὐτῷ τοῖς ἐν Κρεμέρᾳ συγγενέσιν, οὓς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ φρουρήσοντας τὸ χωρίον ἐξήγαγε, συνεῖναί τε καὶ τῶν αὐτῶν ἀγώνων μετέχειν· καὶ ἐξῆλθε σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτόν, ἐξουσίᾳ κοσμηθεὶς ἀνθυπάτῳ. Γάιος δὲ Σερουίλιος ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, ἐπὶ Οὐολούσκους ἐστράτευσε· Σερούιος δὲ Φούριος ἀνθύπατος, ἐπὶ τὸ Αἰκανῶν ἔθνος. ἑκάστῳ δὲ αὐτῶν δύο μὲν τάγματα Ῥωμαίων εἵπετο, Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων, καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων οὐκ ἐλάττω τῆς Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως. τῷ μὲν οὖν ἀνθυπάτῳ Σερουίῳ κατὰ νοῦν ὁ πόλεμος ἐχώρησε, καὶ σὺν τάχει. μιᾷ γὰρ ἐτρέψατο τοὺς Αἰκανοὺς μάχῃ, καὶ ταύτῃ δίχα πόνου, τῇ πρώτῃ τοὺς πολεμίους ἐκπλήξας ἐφόδῳ· καὶ τὸ λοιπὸν ἐδῄου τὴν γῆν αὐτῶν καταπεφευγότων εἰς τὰ ἐρύματα. Σερουιλίῳ δὲ θατέρῳ τῶν ὑπάτων, ὑπὸ σπουδῆς τε καὶ αὐθαδείας ἐπὶ τὸν ἀγῶνα χωρήσαντι, πολὺ τὸ παρὰ γνώμην ἀπήντησε, καρτερῶς πάνυ τῶν Οὐολούσκων ἀντιταξαμένων· ὥστε ἠναγκάσθη πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἀπολέσας, μηκέτι χωρεῖν ὁμόσε τοῖς πολεμίοις· ἀλλ' ἐν τῷ χάρακι ὑπομένων, ἀκροβολισμοῖς καὶ ψιλῶν συμπλοκαῖς διαφέρειν ἔγνω τὸν πόλεμον. Λεύκιος δὲ Αἰμίλιος ὁ πεμφθεὶς ἐπὶ Τυρρηνίας, εὑρὼν ἐξεστρατευμένους πρὸ τῆς πόλεως τοὺς Οὐιεντανούς, καὶ σὺν

αὐτοῖς

αὖθις πολὺ τὸ παρὰ τῶν ὁμοεθνῶν ἐπικουρικόν, οὐδὲν ἔτι μελλήσας, ἔργου εἴχετο. ἡμέρᾳ δ' ἀφ' ἧς τὸν χάρακα ἔθετο, διαλιπὼν, ἐξῆγε τὰς δυνάμεις εἰς μάχην, θρασέως πάνυ τῶν Οὐιεντανῶν ὁμόσε χωρησάντων. ἰσορρόπου δὲ τοῦ ἀγῶνος γενομένου, τοὺς ἱππεῖς ἀναλαβὼν, ἐνσείει τοῖς πολεμίοις κατὰ τὸ δεξιὸν κέρας. καὶ ἐπεὶ τοῦτο διεσάλευσεν, ἐπὶ θάτερον ἐχώρει, ὅπου μὲν ἱππάσιμον εἴη χωρίον, ἀπὸ τῶν ἵππων μαχόμενος· ὅπου δ' οὐκ, ἀποκαταβαίνων τε καὶ πεζὸς ἀγωνιζόμενος. πονούντων δὲ τῶν κεράτων ἀμφοτέρων, οὐδ' οἱ κατὰ μέσον ἔτι ἀντεῖχον, ἀλλ' ἐξεώσθησαν ὑπὸ τῶν πεζῶν. καὶ μετὰ τοῦτο πάντες ἔφυγον ἐπὶ τὸν χάρακα. ὁ δὲ Αἰμίλιος ἠκολούθει τοῖς φεύγουσι, συντεταγμένην τὴν δύναμιν ἔχων, καὶ πολλοὺς διέφθειρε. γενόμενος δὲ πλησίον τοῦ χάρακος, καὶ προσβαλὼν ἐκ διαδοχῆς, ἐκείνην τε παρέμεινε τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ κόπῳ τε καὶ τραύμασι τῶν πολεμίων καὶ ἀγρυπνίᾳ ἀπειρηκότων, ἐγκρατὴς γίνεται τοῦ χάρακος. οἱ δὲ Τυρρηνοὶ ὡς εἶδον ἐπιβαίνοντας ἤδη τοὺς Ῥωμαίους τοῖς περισταυρώμασιν, ἐκλιπόντες τὸ στρατόπεδον, ἔφυγον, οἱ μὲν εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ εἰς τὰ πλησίον ὄρη. ταύτην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν ἐν τῷ χάρακι τῶν πολεμίων ἔμεινεν ὁ ὕπατος· τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ στεφανώσας τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν ταῖς μάχαις ἐκπρεπεστάταις δωρεαῖς, πάντα τὰ ἐγκαταλειφθέντα ἐν τῷ χάρακι ὑποζύγιά τε καὶ ἀνδράποδα, καὶ σκηνὰς πολλῶν ἀγαθῶν γεμούσας, τοῖς στρατιώταις ἐχαρίσατο. καὶ ἐγένετο ἐν πολλῇ εὐπορίᾳ τὸ τῶν Ῥωμαίων στράτευμα, ὡς ἐξ οὐδεμιᾶς ἑτέρας πώποτε μάχης. ἁβροδίαιτον γὰρ δὴ καὶ πολυτελὲς τὸ τῶν Τυρρηνῶν ἔθνος ἦν, οἴκοι τε καὶ ἐπὶ στρατοπέδου, περιαγόμενον ἔξω τῶν ἀναγκαίων πλούτου τε καὶ τέχνης ἔργα παντοῖα πρὸς ἡδονὰς μεμηχανημένα καὶ τρυφάς. ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις ἀπειρηκότες ἤδη τοῖς κακοῖς οἱ Οὐιεντανοὶ, τοὺς πρεσβυτάτους τῶν πολιτῶν ἱκετηρίας φέροντας ἀπέστειλαν ὡς τὸν ὕπατον, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης διαλεξομένους. καὶ οἱ ἄνδρες ὀλοφυρόμενοί
425 τε καὶ ἀντιβολοῦντες, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἐπαγωγὰ ἦν εἰς ἔλεον, μετὰ πολλῶν δακρύων διεξιόντες, πείθουσι τὸν ὕπατον ἐπιτρέψαι σφίσι τοὺς πρεσβευτὰς εἰς Ῥώμην τοὺς ὑπὲρ τῆς καταλύσεως τοῦ πολέμου ἀποστεῖλαι πρὸς τὴν βουλὴν διαλεξομένους, ἕως δ' ἂν οἱ πρέσβεις ἀφίκωνται φέροντες τὰς ἀποκρίσεις, μηδὲν αὐτῶν κακουργεῖν τὴν χώραν. ἵνα δὲ αὐτοῖς ἐγγένηται ταῦτα πράττειν, σῖτόν τε ὡμολόγησαν τῇ Ῥωμαίων στρατιᾷ δίμηνον παρέξειν, καὶ χρήματα εἰς ὀψωνιασμὸν ἓξ μηνῶν, ὡς ὁ κρατῶν ἔταξε. καὶ ὁ μὲν ὕπατος λαβὼν τε

que magnis eiusdem gentis auxiliis, nihil cũctatus est: sed altera die postquam castra metatus est, producto in aciem exercitu, Veientes ferocissime se inferentes excepit. cumque ancipiti marte certaretur, assumpto equitatu in dextrum hostium cornu fecit impetũ. quo perturbato, in alterum inuectus est; ex equo pugnãs qua loci natura id patiebatur; vbi minus, desiliens in pedes, & pugnam prosequens. Laborante autem vtroque cornu, ne media quidem acies locum suum retinere potuit, sed impulsa est ab aduersariis peditibus: ac mox omnes in castra refugere. Fugiẽtes Æmilius insecutus est, seruatis interim ordinibus; magnamque vsque ad castra stragem edidit. Quo vbi peruenit, totam eam diem & noctem insequentem per vices hostem constanter oppugnauit. Sequẽti vero die hostibus lassitudine, vulneribus, peruigilio defatigatis, castra vi cepit. Etrusci vbi viderunt vallum transcẽdi, desertis castris pars in vrbem refugerũt, pars in montes proximos. Ea die consul permansit in castris hostium: sequenti vero eos qui præ ceteris fortem in prœliis operam nauassent, coronis aliisque donis militaribus decorauit: & quidquid in castris relictũ esset iumentorum atque mancipiorum, tentoriaque multis opibus referta, militibus in prædam concessit; ita vt exercitus Romanus ex eo prœlio plus emolumenti quam ex superiorum vllo reportaret. sumptuosa enim & delicato victui assueta erat Etruscorum gens, tum domi tum militiæ; circumferens secum præter necessarios commeatus variam & tam arte quam pretio insignem supellectilem, ad voluptates & delicias cõparatam. Insequentibus diebus Veientes malis fracti, ciues natu maximos cum verbenis ad consulẽ supplicũ ritu mittũt, qui de pace cũ eo agãt. Ii lamẽtis, precibus, & præter ceteras miserationis mouẽdæ rationes, multis lacrymis impetrant vt sibi liceat legatione Romã missa, de pace cũ senatu colloqui, & tãtisper dũ legati cum respõso reuertantur, omnis a suis agris abstineatur iniuria. qđ vt fieri posset, ꝓmiserũt se Romano exercitui frumentum in bimestre præbituros, & stipendiũ in semestre, vt victor imperauerat. quibus

acceptis & inter milites diuisis, factæ sunt induciæ. Senatus legatis auditis & consulis litteris acceptis, rogantis ac monentis vt bellum Etruscum celeriter finirent, hostib. pacem quam peterent dari statuit; dari autem iis legibus quæ L. Æmilio cons. viderentur optimæ. Quo responso accepto, consul pacem cum Veientibus fecit, ex æquitate magis quam ex victoris populi vtilitate. nec enim vel agros eis ademit, vel pecuniariā mulctam irrogauit; atq; adeo ne obsides quidē ab eis ad firmādam pactorum fidem accepit. Id factum ei magnam inuidiam attulit, effecitq; vt fraudaretur debita pro rebus bene gestis gratia. nam triumphum petenti obiecta est arrogantia, quod leges fœderis non retulisset ad senatum. Quod ne per iram aut in suam cōtumeliam factum interpretaretur, decreuerūt vt copias in Volscos educeret, subleuatoq; sua ope collega, & rebus illic quoque, si posset, feliciter gestis, (erat enim vir admodum fortis) aboleret indignationem errato priore meritam. At ille offensus hac repulsa, vehementer de senatu apud populum conquestus est, quod patres ægre ferrent Etrusco bello finem impositum. id eos insidiose & per contemptum pauperum facere, ne bellis externis leuati promissam agrorum diuisionem postularent, toties iam decepti eorum fallaciis. His & huiusmodi aliis probris per impotentem iram asperso patriciorum ordine, exercitum suum sacramento soluit: proconsulis quoq; Furii copias ex Æquis reuocatas domum dimisit: atque ita tribunis rursum peperit magnam licentiam senatum pro concionib. accusandi, dissidiaq; inter pauperes & diuites excitādi. Post hos consulatū acceperunt C. Horatius, T. Menenius, LXXVI Olympiade, qua vicit in stadio Scamāder Mitylenæus, Phædone Athenis principe. Hi principio ciuili tumultu impediebantur quo minus res gererent, irritata plebe, & nihil aliud agi sinēre prius quā diuideretur ager publicus: sed postea isti turbarū motus præsenti necessitati cesserunt; ita vt vltro irent in militiam. nam Etru-

A.V.C. 277, Olymp. 76, consl. C. Horatio, T. Menenio, bellū Etruscum.

κομισθέντα, καὶ διδοὺς τῇ στρατιᾷ, ποιεῖται τὰς πρὸς αὐτοὺς ἀνοχάς. ἡ δὲ βουλὴ τῆς πρεσβείας ἀκούσασα, καὶ τὰ τοῦ ὑπάτου γράμματα δεξαμένη πολλὴν ποιουμένου παράκλησιν, καὶ παραινοῦντος ὡς τάχιστα καταλύσασθαι τὸν πρὸς τοὺς Τυρρηνοὺς πόλεμον, δόγμα ἐξήνεγκε διδόναι τὴν εἰρήνην, ὡς ᾐτοῦντο οἱ πολέμιοι· ἐφ' οἷς δὲ δικαίοις αὕτη γένηται, τὸν ὕπατον καταστήσασθαι Λεύκιον Αἰμίλιον, ὡς ἂν αὐτῷ φανῇ κράτιστα ἔχειν. ταύτας λαβὼν τὰς ἀποκρίσεις ὁ ὕπατος σπένδεται πρὸς τοὺς Οὐιεντανούς, ἐπιεικεστέραν μᾶλλον ἢ συμφορωτέραν τοῖς κεκρατηκόσι ποιησάμενος εἰρήνην, οὔτε χώραν αὐτῶν ἀποτεμόμενος, οὔτε χρημάτων ἄλλων ἐπιθεὶς ζημίαν, οὔτε ὁμήρων δόσει τὸ πιστὸν ἐν τοῖς συγκειμένοις βεβαιωσάμενος. τοῦτο αὐτῷ μέγαν ἤνεγκε φθόνον, καὶ τοῦ μὴ λαβεῖν παρὰ τῆς βουλῆς τὰς ἐπὶ τοῖς κατορθωμένοις χάριτας αἴτιον ἐγένετο. ἐνέστησαν γὰρ αὐτῷ τὸν θρίαμβον αἰτουμένῳ, τὴν αὐθάδειαν αἰτιώμενοι τῶν συνθηκῶν, ὅτι οὐ μετὰ κοινῆς γνώμης καὶ ταύτας ἔπραξεν. ἵνα δὲ μὴ πρὸς ὀργὴν ἢ πρὸς ὕβριν λάβῃ τὸ πρᾶγμα, ἐπὶ Οὐολούσκους αὐτὸν ἐψηφίσαντο τὴν δύναμιν ἄγειν, ἐπικουρίας τοῦ συνάρχοντος ἕνεκα, εἰ δύναιτο κατορθώσας τὸν ἐκεῖ πόλεμον· ἦν γὰρ ἐν αὐτῷ πολὺ τὸ ἀνδρεῖον. ἀφανίσαι τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἁμαρτήμασιν ὀργάς. ὁ δὲ ἀνὴρ ἀγανακτῶν ἐπὶ τῇ ἀτιμίᾳ, πολλὴν ἐποιήσατο τῆς βουλῆς ἐν τῷ δήμῳ κατηγορίαν, ἀχθομένης ἐπὶ τῷ λελύσθαι τὸν πρὸς τοὺς Τυρρηνοὺς πόλεμον. ἔφη δὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ ὑπεροψίας τῶν πενήτων ποιεῖν, ἵνα μὴ τῶν ὑπερορίων ἀπαλλαγέντες πολέμων, καὶ ἀπαιτῶσι τὰς περὶ τῆς κληρουχίας ὑποσχέσεις, πολλοστὸν ἤδη φενακιζόμενοι πρὸς αὐτῶν. ταῦτα καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια, καὶ δι' ὀργῆς ἀκράτου τῶν πατρικίων ὀνείδη κατασκεδάσας, τήν τε συστρατευσαμένην αὐτῷ δύναμιν ἀπέλυσε τῶν σημείων, καὶ τὴν μετὰ Φουρίου τοῦ ἀνθυπάτου διατρίβουσαν ἐν Αἰκανοῖς μεταπεμψάμενος, ἀφῆκεν ἐπὶ τὰ σφέτερα· ἐξ ὧν πολλὴν πάλιν ἐποιήσατο ἐξουσίαν τοῖς δημάρχοις κατηγορεῖν τῶν βουλευτῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ διιστᾶν τοὺς πένητας ἀπὸ τῶν εὐπόρων.

μετὰ δὲ τούτους παραλαμβάνουσι τὴν ὑπατείαν Γάιος Ὁράτιος καὶ Τίτος Μενήνιος, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ ἕκτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Σκάμανδρος Μιτυληναῖος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Φαίδωνος. τούτοις κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ πολιτικὸς θόρυβος ἐμποδὼν ἐγένετο πράττειν τὰ κοινά, ἠρεθισμένου τοῦ δήμου, καὶ οὐδὲν ἐῶντος ἕτερον ἐπιτελεῖσθαι τῶν κοινῶν, ἕως ἂν μερισθῇ τὴν δημοσίαν γῆν. χρόνῳ δ' ὕστερον εἶξε τὰ παρακινοῦντα καὶ ταραττόμενα τῇ ἀνάγκῃ συγχωρήσαντα, καὶ ἐπὶ τὰς στρατιὰς ἑκουσίως ἦλθε. Τυρρηνῶν

γὰρ αἱ

γὰρ αἱ μὴ μετασχοῦσαι τῆς εἰρήνης ἕνδεκα πόλεις, ἀγορὰν ποιησάμεναι κοινήν, κατηγόρουν τῶν Οὐιεντανῶν ἔθνους, ὅτι τὸν πρὸς Ῥωμαίους πόλεμον οὐ μετὰ κοινῆς γνώμης καταλύσαιντο, καὶ δυοῖν θάτερον αὐτοὺς ἠξίουν πράττειν, ἢ λύειν τὰ πρὸς Ῥωμαίους ὁμολογηθέντα, ἢ πολεμεῖν σφίσι μετ' ἐκείνων. οἱ δὲ Οὐιεντανοὶ τῆς μὲν εἰρήνης τὴν ἀνάγκην ᾐτιῶντο, ὅπως δὲ ἂν αὐτὴν κατα-
426 λύσαιντο εὐπρεπῶς, εἰς κοινὸν ἐτίθεσαν σκοπεῖν. ἔπειτα ὑποτίθεταί τις αὐτοῖς, ἔγκλημα ποιησαμένοις τὸν ἐπιτειχισμὸν τῆς Κρεμέρας, καὶ τὸ μὴ ἀπαγαγέσθαι τοὺς φρουροὺς ἀπ' αὐτοῦ, λόγῳ μὲν οὖν ἀξιοῦν αὐτοὺς ἐκλιπεῖν τὸ χωρίον· ἐὰν δὲ μὴ πείθωσι, πολιορκεῖν τὸ φρούριον, καὶ ταύτην ἀρχὴν ποιήσασθαι τοῦ πολέμου. ταῦτα συνθέμενοι ἀπηλλάττοντο ἐκ τοῦ συλλόγου· καὶ μετ' οὐ πολὺ Οὐιεντανοὶ μὲν ἀποστείλαντες πρεσβείαν ὡς τοὺς Φαβίους, ἀπῄτουν παρ' αὐτῶν τὸ φρούριον, Τυρρηνία δὲ πᾶσα ἐν τοῖς ὅπλοις ἦν. ταῦτα Ῥωμαῖοι αἰσθόμενοι, Φαβίων αὐτοῖς ἀποστειλάντων, ἔγνωσαν ἀμφοτέρους ἐκπορεύεσθαι τοὺς ὑπάτους ἐπὶ τὸν πόλεμον, τόν τε ἀπὸ Τυρρηνίας ἐπαγόμενον σφίσι, καὶ τὸν ἔτι πρὸς Οὐολούσκους συνεστῶτα. Ὁράτιος μὲν οὖν ἔχων δύο τάγματα, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων συμμάχων τοὺς ἱκανούς, ἐξήγαγε τὴν δύναμιν ἐπὶ Οὐολούσκους. Μενήνιος δὲ τοσαύτην στρατιὰν ἑτέραν ἄγων ἐπὶ Τυρρηνούς, ἔμελλε ποιεῖσθαι τὴν ἔξοδον. παρασκευαζομένου δὲ αὐτοῦ καὶ τρίβοντος τὸν χρόνον, ἔφθη τὸ ἐν Κρεμέρᾳ φρούριον ἐξαιρεθὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ τὸ Φαβίων γένος ἀπολόμενον. περὶ δὲ τῆς καταλαβούσης τοὺς ἄνδρας συμφορᾶς διττὸς φέρεται ὁ λόγος, ὁ μέν, ἧττον πιθανός, ὁ δέ, μᾶλλον τῆς ἀληθείας ἁπτόμενος. θήσω δὲ αὐτοὺς ἀμφοτέρους, ὡς παρέλαβον. τινὲς μέν φασιν ὅτι θυσίας ἐπιστάσης πατρίου, ἣν ἔδει τὸ Φαβίων ἐπιτελέσαι γένος, οἱ μὲν ἄνδρες ἐξῆλθον ὀλίγους ἐπαγόμενοι πελάτας ἐπὶ τὰ ἱερά, καὶ προῄεσαν οὔτε διερευνώμενοι τὰς ὁδούς, οὔτε ὑπὸ σημείαις τεταγμένοι κατὰ λόχους, ῥαθύμως τε καὶ ἀφυλάκτως, ὡς ἐν εἰρήνῃ τε καὶ διὰ φιλίας γῆς πορευόμενοι. οἱ δὲ Τυρρηνοὶ προεγνωκότες αὐτῶν τὴν ἔξοδον, ἐλόχησαν τῆς ὁδοῦ χωρίον μέρει τῆς στρατιᾶς· τὴν δὲ λοιπὴν δύναμιν συντεταγμένην ἔχοντες, οὐ πολλῷ ὕστερον ἠκολούθουν. ὡς δὲ ἐπλησίασαν οἱ Φάβιοι ταῖς ἐνέδραις, ἐξαναστάντες τοῦ λόχου οἱ Τυρρηνοί, προσέπεσον αὐτοῖς, οἱ μὲν κατὰ μέτωπον, οἱ δὲ ἐκ τῶν πλαγίων. καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ τῶν ἄλλων Τυρρηνῶν δύναμις προσέβαλεν ἐκ τῶν κατόπιν· καὶ περιστάντες αὐτοὺς πανταχόθεν, οἱ μὲν σφενδόναις, οἱ δὲ τόξοις, οἱ δὲ σαυνίοις τε καὶ λόγχαις στασιαζόμενοι, τῷ πλήθει τῶν βελῶν ἅπαντας κατειργάσαντο. οὗτος μὲν οὖν ἧττον ἔμοιγε

scorum vndecim populi, qui pacis *factæ* non erant participes, coacto gentis cōcilio Veientes accusabant, quod inconsultis ceteris pacem cū Romanis fecissent; & alterutrum ab eis postulabant, aut discederēt a Romanorum fœdere, aut cū Romanis bellum contra se gererent. Veientes pacis necessitatem excusabant; a qua quomodo honeste discedere possent, cōcilio dispiciendū relinquebant. Tum quidam submonuit, inculari posse Cremerense castellū contra se munitum, & quod præsidium inde non sit deductum. postulandū igitur vt ex eo loco excedatur; & ni impetretur, oppugnandum esse castellū; idq; belli faciendum initium. In hæc postquam cōsensum est, dimiserunt concilium. nec multo post Veiētes legatis ad Fabios missis castellū ab eis repetebant, armata iam tota Etruria. Hęc vbi Romæ ex ipsorū Fabiorum litteris sunt cognita, iussi sunt ambo consſ. ad bellum proficisci; tum hoc, ex Etruria nunc erumpens; tum illud, cum Volscis adhuc durans. Horatius igitur cū duabus legionib. & validis sociorum auxiliis in Volscos est profectus. Tantundem copiarū attributum est Menenio ituro in Etruriam. qui dum se cunctantius ad profectionem parat, interim Cremera expugnata est ab hostibus, & deleta gēs Fabia. De qua clade duplex est opinio; sed altera minus probabilis, altera vero propior. mihi vtramque libet apponere, ita vt comperi. Quidam aiunt, cum instaret patrium sacrificium genti Fabiæ peragendum, profectos ad id Fabios paucis clientibus comitatos, & nec vias explorasse, nec se sub signis centuriasse, sed negligēter & incaute, velut pacis tempore & per socialem agrū, incessisse. Etruscos vero qui hæc præsciuerant, missa copiarum parte struxisse insidias in via; & cum reliquis copiis, quas instructas habebāt, non multo post secutos. cumq; ad locum insessum venissent Fabii, Etruscos ex insidiis in illos irruisse, tam a fronte quā a lateribus; & paulo post superuenisse a tergo reliquos. sic vndiq; circumuentos, fundis, sagittis, iaculis, lanceisque impetitos, telorum multitudine obrutos, & ad vnum omnes cōfectos. Sed hęc narratio mihi

Fabii deleti; Cremera capta.

minus fit verisimilis. nec enim probabile est tot viros, qui sub signis essent, e castris sacrorum caussa in vrbẽ absque S C reuersos esse; cũ ea sacra curari potuerint per gentiles eorũ, prouectæ ætatis homines. nec, si omnes Fabii ex vrbe *in eam militiam* profecti essent, neq; vlla eius gentis pars domi relicta, credibile est omnes qui castrũ tenebant, e præsidio excessisse. suffecisset enim si tres quatuorve ad sacra pro tota gente peragenda profecti essent. Has igitur ob caussas nõ videtur mihi fides ei narrationi tribuẽda. Propius veritati existimo quod alii tam de gentis interitu quã de castello capto produnt in hunc modum. Cum sæpenumero prædatum exirẽt, & ob continuos successus magis ac magis progrederẽtur, Etrusci parato numeroso exercitu, in propinquo clam hostibus castra posuerunt. deinde pecorum gregibus, boumq; & gregalium equarum armentis simulate pastum emissis, illexerunt viros ad prædam. qui castello egressi, comprehensis pastoribus abigebãt pecora. Hæc sæpius factitando Etrusci, semperq; hostem longius a munitionibus proliciendo, animis illorũ perpetuo lucro inescatis atque ita corruptis vt saluti nõ prospicerent, noctu locis opportunis disposuerunt insidias, præmissis qui occuparent imminentes campis speculas. Sequenti die multos greges e castellis emiserunt cum paucorum armatorum præsidio. Hoc Fabiis nuntiato, esse vltra proximos colles campum plenum omni pecudum genere, easque non satis custoditas exiguo temporis spatio capi posse, prodierũt e castello, relicto quantum sufficeret præsidio: emẽsoq; magna festinatione atq; alacritate spatio intermedio, custodib. pecudũ se vno agmine offerunt. qui cũ illorum impetu nõ exspectato profugissent, Fabii iã securi, captis pastorib. abigebant etiã pecudes. Interea Etrusci multis locis coorti ex insidiis, vndiq; in eos irruunt. ibi Romani pleriq; palãtes, prius quã sibi inuicẽ possent succurrere, oppressi sunt. quotquot aũt in vno erãt globo, cũ tutũ locũ occupare cuperẽt, & ad montes festinarẽt, incidũt in alias insidias

πιθανὸς φαίνεται εἶναι λόγος. οὔτε γὰρ εἰκὸς ἀπὸ στρατοπέδου θυσίας ἕνεκα τοὺς ὑπὸ ταῖς σημαίαις τοσούτους ἄνδρας εἰς τὴν πόλιν ἀναστρέψαι ἄνευ ψηφίσματος βουλῆς, δυναμένων τῶν ἱερουργιῶν καὶ δι᾽ ἑτέρων ἐπιτελεσθῆναι τῶν μετεχόντων μὲν τοῦ αὐτοῦ γένους, προβεβηκότων δὲ ταῖς ἡλικίαις· οὔτε εἰ πάντες ἀπεληλύθεσαν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ μηδεμία μοῖρα τοῦ Φαβίων γένους ἐν τοῖς ἐφεστίοις ὑπελείπετο, πάντας εἰκὸς ἦν τοὺς κατέχοντας τὸ φρούριον, ἐκλιπεῖν αὐτοῦ τὴν φυλακήν. ἤρκουν γὰρ ἂν καὶ τρεῖς καὶ τέτταρες ἀφικόμενοι συντελέσαι περὶ τοῦ γένους ὅλου τὰ ἱερά. διὰ μὲν δὴ ταύτας τὰς αἰτίας οὐκ ἔδοξέ μοι πιστὸς εἶναι ὅδε ὁ λόγος. ὁ δ᾽ ἕτερος, ὃν ἀληθέστερον εἶναι νομίζω, περί τε τῆς ἀπωλείας τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῆς ἁλώσεως τοῦ φρουρίου, τοιόσδε τίς ἐστιν· ἐξιόντων ἐπὶ τὰς προνομὰς τῶν ἀνδρῶν πολλάκις, καὶ διὰ τὸ κατορθοῦν ἐν ταῖς πείραις συνεχῶς προσωτέρω προχωρούντων, οἱ Τυρρηνοὶ παρεσκευασμένοι στρατιὰν συχνήν, ἐν τοῖς ἔγγιστα χωρίοις λαθόντες τοὺς πολεμίους, κατεστρατοπέδευσαν. ἔπειτα ἀποστέλλοντες ἐκ τῶν χωρίων ποίμνας τε καὶ βουκόλια, καὶ φορβάδων ἀγέλας ἵππων ἐπὶ νομὴν τῷ λόγῳ, προὐκαλοῦντο τοὺς ἄνδρας ἐπὶ ταῦτα. οἱ δὲ ἐξιόντες τούς τε ἀνθρώπους συνήρπαζον, καὶ τὰ βοσκήματα περιήλαυνον. τοῦτο συνεχῶς οἱ Τυρρηνοὶ ποιοῦντες, 427 καὶ προαγόμενοι τοὺς πολεμίους ἀεὶ προσωτέρω τοῦ χάρακος, ἐπειδὴ διέφθειραν αὐτῶν τὸ προνοητικὸν τοῦ ἀσφαλοῦς, ταῖς συνεχέσιν ὠφελείαις δελεάσαντες, ἐγκαθίζουσι λόχους ἐν τοῖς ἐπικαίροις τῶν χωρίων νύκτωρ, καὶ ἕτεροι τὰς ὑπερδεξίους τῶν πεδίων καταλαμβάνονται σκοπάς. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ προπέμψαντες ὀλίγους τινὰς ἐνόπλους, ὡς δὴ φυλακῆς ἕνεκα τῶν νομέων, ἀφῆκαν ἐκ τῶν φρουρίων πολλὰς ἀγέλας. ὡς δ᾽ ἀπηγγέλη τοῖς Φαβίοις ὅτι τοὺς πλησίον ὑπερβαλόντες λόφους ἐν ὀλίγῳ δή τινι χρόνῳ μεστὸν εὑρήσουσι τὸ πεδίον παντοίων βοτῶν, καὶ τὴν φυλάττουσαν αὐτὰ χεῖρα οὐχ ἱκανήν, ἐξῆλθον ἐκ τοῦ φρουρίου, φυλακὴν τὴν ἀρκοῦσαν ἐν αὐτῷ καταλιπόντες· καὶ διανύσαντες σπουδῇ καὶ μετὰ προθυμίας τὴν ὁδόν, ἐπιφαίνονται τοῖς φύλαξι τῶν βοσκημάτων συντεταγμένοι· κἀκεῖνοι οὐ δεξάμενοι αὐτοὺς ἔφευγον. οἱ δὲ Φάβιοι, ὡς ἐν ἀσφαλείᾳ δὴ ὄντες, τούς τε νομεῖς συνελάμβανον, καὶ τὰ βοσκήματα περιήλαυνον. ἐν δὲ τούτῳ οἱ Τυρρηνοὶ ἐκ τῆς ἐνέδρας ἀναστάντες κατὰ πολλὰ χωρία, προσπίπτουσιν αὐτοῖς πανταχόθεν. καὶ οἱ μὲν πλείους τῶν Ῥωμαίων ἐσκεδασμένοι, καὶ ἀλλήλοις ἀμύνειν οὐχ οἷοί τε ὄντες, ἐνταῦθα ἀπόλλυνται. ὅσοι δ᾽ αὐτῶν συνεστηκότες ἦσαν, προθυμούμενοί τε καταλαβέσθαι χωρίον ἀσφαλές, καὶ πρὸς τὰ ὄρη σπεύδοντες, εἰς ἑτέρους ἐμπίπτουσι λόχους

ἐν ὕλαις

ἐν ὕλαις καὶ νάπαις ὑποκαθήμενον. καὶ γίνεται αὐτῶν μάχη καρτερὰ, καὶ φόνος ἐξ ἑκατέρων πολύς. ἀπωσάμενοι δ' οὖν καὶ τούτους ὁμόσε, καὶ πληρώσαντες τὴν φάραγγα νεκρῶν, ἀνέδραμον ἐπὶ λόφον οὐ ῥᾴδιον ἁλῶναι· ἐν ᾧ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ἄποροι τῶν ἀναγκαίων ηὐλίσαντο. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ μαθόντες τὴν καταλαβοῦσαν τοὺς σφετέρους τύχην οἱ κατέχοντες τὸ φρούριον, καὶ ὅτι τὸ μὲν πλεῖον ἀπόλωλε τῆς στρατιᾶς μέρος ἐν ταῖς ἁρπαγαῖς, τὸ δὲ κράτιστον ἐν ὄρει πολιορκεῖται κατακεκλεισμένον ἐν ἐρήμῳ, καὶ εἰ μὴ ταχεῖά τις αὐτοῖς εἴη βοήθεια, ἀνάγκῃ τῶν ἀναγκαίων φθάσουσιν ἐξαιρεθέντες, ἐξῄεσαν κατὰ σπουδὴν, ὀλίγους πάνυ καταλιπόντες ἐν τῷ χωρίῳ φύλακας. καὶ αὐτοὺς οἱ Τυρρηνοὶ, πρὶν ἢ συμμίξαι τοῖς ἑτέροις, ἐπικαταδραμόντες ἐκ τῶν χωρίων, κυκλοῦνταί τε, καὶ πολλὰ γενναῖα ἔργα ἀποδειξαμένους διαφθείρουσιν ἅπαντας σὺν χρόνῳ. μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ οἱ τὸν λόφον καταλαβόμενοι, λιμῷ τε καὶ δίψῃ πιεζόμενοι, ὁμόσε χωρεῖν τοῖς πολεμίοις ἔγνωσαν· καὶ συμπεσόντες ὀλίγοι πολλοῖς, ἕωθεν ἀρξάμενοι μέχρι νυκτὸς ἐμάχοντο· καὶ τοσοῦτον ἐποίησαν τῶν πολεμίων φόνον, ὥστε τοὺς σωροὺς τῶν νεκρῶν ἐμποδὼν αὐτοῖς εἶναι τῆς μάχης πολλαχῇ κεχυμένους. οἱ δὲ Τυρρηνοὶ πλεῖον ἢ τὸ τρίτον τῆς στρατιᾶς μέρος ἀπολωλεκότες, καὶ περὶ τοῦ λοιποῦ δείσαντες, μικρὸν ἀνασχόντες τὰ ὅπλα διὰ τῶν ἀνακλητικῶν, ἐπεκηρυκεύοντο πρὸς τοὺς ἄνδρας, ἄδειαν αὐτοῖς ὑπισχνούμενοι καὶ δίοδον, ἐὰν τὰ ὅπλα ἀποθῶνται, καὶ τὸ φρούριον ἐκλίπωσιν. οὐ προσδεξαμένων δὲ τῶν ἀνδρῶν τὰς προκλήσεις, ἀλλὰ τὸν εὐγενῆ θάνατον αἱρουμένων, ἐπῄεσαν αὐτοῖς αὖθις ἐκ διαδοχῆς, συστάδην μὲν καὶ ἐκ χειρῶν οὐκέτι μαχόμενοι, πρόσωθεν δὲ βάλλοντες ἀθρόοι λόγχαις καὶ χερμάσι· καὶ ἦν νιφετῷ παραπλήσιος ἡ πληθὺς τῶν βελῶν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι συστρεφόμενοι κατὰ λόχους, προσέθεον αὐτοῖς οὐχ ὑφισταμένοις, καὶ πολλὰς πληγὰς λαμβάνοντες ὑπὸ τῶν πέριξ ὑπέμενον. ὡς δὲ τά τε ξίφη πολλοῖς ἄχρηστα ἦν, τὰ μὲν ἀπεστομωμένα τὰς ἀκμὰς, τὰ δὲ κατεαγότα, καὶ τῶν ἀσπίδων τὰ πέριξ ἴτυος ἐχόμενα διετέθρυπτο, ἔξαιμοί τε οἱ πλείους καὶ κατάβελεῖς, καὶ παράλυτοι τὰ μέλη διὰ
428 πλῆθος τραυμάτων ἦσαν, καταφρονήσαντες αὐτῶν οἱ Τυρρηνοὶ χωροῦσιν ὁμόσε· καὶ οἱ Ῥωμαῖοι προσπίπτοντες, ὥσπερ θηρία, δόρατά τε αὐτῶν ἐπιλαμβανόμενοι κατέκλων, καὶ ξίφη δραττόμενοι κατὰ τὰς ἀκμὰς ἀπέσπων· καὶ οἱ περικυλίοντες εἰς τὴν γῆν τὰ σώματα, συνεφύροντο, θυμῷ τὸ πλέον ἢ δυνάμει διαγωνιζόμενοι. ὥστε οὐκέτι συνῄεσαν αὐτοῖς εἰς χεῖρας οἱ πολέμιοι, τό τε καρτερικὸν ἐκπληττόμενοι τῶν ἀνδρῶν, καὶ τὴν ἀπό-

per siluas & saltus abditas. Ibi acri pugna commissa, magna vtrimq; cædes facta est. tandẽ Romani depulsis obuiis quibusq;, oppletaq; cadaueribus conualle, receperunt se in tumulum quendam captu difficilẽ: vbi sequentem noctem egerunt sine commeatibus. Sequẽti vero luce præsidiarii cognito suorum casu, maiorẽ copiarum partẽ inter prædãdum cæsam esse, & firmissimũ exercitus robur in deserto tumulo clausum obsideri, ac nisi mature subueniretur, victus inopia breui expugnatum iri, exiuerunt magna festinatione, perpaucis relictis ad castelli custodiã. hos Etrusci, prius quã se cũ alteris coniungerent, hinc inde circumuenerũt; & post multa ac magnanima facinora tandẽ omnes ad vnũ interfecerunt. Nec multo post illi qui tumulum occuparant, fame sitiq; premente, statuerunt cũ hoste congredi; paucíq; cũ multis cõfligentes, a mane pugnauerunt vsq; ad vesperã, tanta hostiũ strage, vt passim fusi cadauerũ acerui pugnantes impedirẽt. Etrusci amissa plus quã tertia suorum parte, reliquis timẽtes, signo receptui dato pugnaque paulisper intermissa, per caduceatores offerebãt eis tutum transitũ, si positis armis præsidio excederent. quas conditiones viris illis auersantibus, mortemq; generosam præoptantibus, instaurato prœlio per vices eos aggressi sunt, non iã vt ante cõminus inuadẽtes, sed e longinquo certatim petentes lanceis, saxis, aliisq; missilibus tam crebris, vt sua multitudine niuẽ referrent. Ibi Romani centuriatim sese cõglobantes, in hostem procurrebãt: qui cum retrocederet, multos vndequaq; sustinebant ictus. & cum multi nõ possent amplius vti gladiis, partim retusis, partim confractis; & clypeorum ora circumquaq; perfracta essent; ac pleriq; telis confixi & exsangues, præ vulnerum multitudine cunctis membrorum virib. exsoluerentur, Etrusci contemptim eos inuadũt. at Romani ferarum ritu occurrentes, hastilia eorum prehendentes confringebant, & arreptos acie gladios extorquebant: quinetiam qui corporib. in terram defluebant, prœlia miscebant, & animis magis quam viribus decertabant. itaq; hostes non amplius manus cum eis cõferebant, tolerantia virorum territi, & auda-

cia quam ex vitæ desperatione, exuto omni metu, cōceperant: sed regressi, rursum eos saxis, lignis & obuiis quibusq; confertim impetebant: atq; ita tandē eos telorū multitudine obruerunt. His interemptis accurrerunt ad præsidiarios, præ se gerentes illustriū virorum capita; quasi obiter præsidio potituri. sed spes eos fefellit. nam reliquiæ Fabianorū, accensę æmulatione generosi sociorū & cognatorum exitus, prodierūt admodū exigui numero; & post longū certamē, eodem quo ceteri modo, internecione deleti sunt: ita vt Etrusci vacuum propugnatorib. castrum caperēt. Hæc narratio videtur mihi fide dignior quam altera illa cuius ante memini: quamquam vtraq; graues Romanorum historicos auctores habet. a Quod vero addunt aliqui, nec verū nec verisimile, sed præpostero auditu e vero confictum, operæpretiū est examinare. dicunt enim quidā CCCVI Fabiis cæsis, ex tota gente vnicū puerum relictum superstitē: rem nō modo non probabilē, sed ne possibilem quidem b affirmantes. nec enim omnes Fabii qui Cremerā sunt profecti, cælibes ac sine liberis esse potuerunt. nā qui per ætatē poterant, prisca lege vxores ducere cogebātur, cūctosq; fœtus educare. quā legem vsq; ad suū seculum diligēter a maiorib. obseruatā, haudquaquā soli cōtempsissent Fabii. Sed detur hoc quoq; illud certe dari non potest, ne fratres quidē ætatis teneræ fuisse illorum cuiq̄. fabulis enim hoc esset simile figmētisq; theatricis. Iam patres eorū qui per ætatē adhuc liberos procreare poterant, annon in tanta gentis orbitate volētes nolentes aliis liberis operā dedissent, vt nec patria sacra destituerētur, nec tāta gentis gloria interiret? Quodsi ne patres quidē vllis eorum fuerūt superstites, sed in illis sex & trecentis viris omnia in vnū conciderunt, prodigiosa certe res, nullis in tāto numero fuisse infantes filios, aut vxores grauidas, aut fratres impuberes, aut patres ætatis integræ. Hæc reputans, verā eam famam nō credo. Illud verū existimo, trium fratrū, Cæsonis, Marci, Quinti, qui septem consulatus cōtinuos gesserunt, *soli* Marco superstitē fuisse filiolum: atq; hunc esse illum qui *solus* e Fabia familia reliquus fuisse dicitur, nihil ꝓhibet. & quia nemo e ceteris præter

νοίας ἣν προσειλήφεσαν κατὰ τὴν ἀπόγνωσιν τοῦ ζῆν, οὐ δεδιότες· ἀλλὰ ἀποστάντες αὖθις ἔβαλλον ἀθρόοι, καὶ ξύλοις καὶ λίθοις, καὶ ὅτῳ ἄλλῳ ἐντύχοιεν. καὶ τελευτῶντες ἐπικατέχωσαν αὐτοὺς τῷ πλήθει τῶν βελῶν. διαφθείραντες δὲ τοὺς ἄνδρας, ἔθεον ἐπὶ τὸ φρούριον, ἔχοντες τὰς τῶν ἐπιφανεστάτων κεφαλάς, ὡς ἐξ ἐφόδου τοὺς ἐκεῖ παραληψόμενοι. οὐ μὴν ἐχώρησέ γε αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐλπίδα τὸ ἔργον. οἱ γὰρ καταλειφθέντες ἐν αὐτῷ, ζηλώσαντες τὸ εὐγενὲς τοῦ θανάτου τῶν τε ἑταίρων καὶ συγγενῶν, ἐξῆλθον ὀλίγοι παντάπασιν ὄντες· καὶ πολὺν ἀγωνισάμενοι χρόνον, τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς ἑτέροις ἅπαντες διεφθάρησαν· τὸ δὲ χωρίον οἱ Τυρρηνοὶ ἔρημον παρέλαβον. ἐμοὶ μὲν δὴ ὁ λόγος οὗτος πιστότερος ἐφαίνετο πολὺ τοῦ προτέρου. φέρονται [δὲ] ἐν γραφαῖς Ῥωμαίων ἀξιοχρέοις ἀμφότεροι. τὸ δὲ συναπτόμενον τούτοις ὑπό τινων, οὔτε ἀληθὲς ὄν, οὔτε πιθανόν, ἐκ παρακούσματος δέ τινος πεπλασμένον ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς, ἄξιον μὴ παραλιπεῖν ἀνεξέταστον. λέγουσι γὰρ δή τινες, τῶν ἓξ καὶ τριακοσίων Φαβίων ἀπολομένων, ὅτι ἓν μόνον ἐλείφθη τοῦ γένους παιδίον· πρᾶγμα οὐ μόνον ἀπίθανον, ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον εἰσάγοντες. οὔτε γὰρ ἀτέκνους τε καὶ ἀγάμους ἅπαντας εἶναι δυνατὸν ἦν τοὺς ἐξελθόντας εἰς τὸ φρούριον Φαβίους. ὁ γὰρ ἀρχαῖος αὐτῶν νόμος γαμεῖν τε ἠνάγκαζε τοὺς ἐν ἡλικίᾳ, καὶ τὰ γεννώμενα ἅπαντα ἐπάναγκες τρέφειν· ὃν οὐκ ἂν δή που κατέλυσαν οἱ Φάβιοι μόνοι πεφυλαγμένον ἄχρι τῆς ἑαυτῶν ἡλικίας ὑπὸ τῶν πατέρων. εἰ δὲ δὴ καὶ τοῦτο θείη τις, ἀλλ' ἐκεῖνό γε οὐκ ἂν ἔτι συγχωρήσειε, τὸ μηδὲ ἀδελφοὺς αὐτῶν εἶναί τισιν, ἡλικίαν ἔτι παίδων ἔχοντας. μύθοις γὰρ δὴ ταῦτα καὶ πλάσμασιν ἔοικε θεατρικοῖς. οἱ δὲ πατέρες αὐτῶν ὅσοι παῖδας ἔτι ποιεῖν εἶχον ἡλικίαν, τοσαύτης καταλαβούσης τὸ γένος ἐρημίας, οὐκ ἂν ἑκόντες τε καὶ ἄκοντες ἑτέρους παῖδας ἐποιήσαντο, ἵνα μήτε ἱερὰ ἐκλειφθῇ πάτρια, μήτε δόξα τηλικαύτη διαφθαρῇ γένους; εἰ μὲν οὖν ἄρα οὐδὲ πατέρες αὐτῶν τισιν ἐλείποντο, ἀλλὰ πάντα εἰς ταὐτὸ συνῆλθον ἐπὶ τῶν ἓξ καὶ τριακοσίων ἀνδρῶν ἐκείνων, ταῦτα τὰ ἀδύνατα, μὴ παῖδας αὐτοῖς καταλειφθῆναι νηπίους, μηδὲ γυναῖκας ἐγκύους, μηδὲ ἀδελφοὺς ἀνήβους, μηδὲ πατέρας ἐν ἀκμῇ. ταύτῃ μὲν δὴ τὸν λόγον ἐξετάζων, οὐκ ἀληθῆ νενόμικα· ἐκεῖνο δὲ ἀληθῆ, τῶν τριῶν ἀδελφῶν Καίσωνός τε καὶ Μάρκου καὶ Κοΐντου τῶν ὑπατευσάντων τὰς συνεχεῖς ἑπτὰ ὑπατείας, ἐγκαταλειφθῆναι πείθομαι Μάρκῳ παιδίον· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον ἐκ τῶν Φαβίων οἴκου λοιπόν, οὐδὲν κωλύει. τοῦ δὲ μηκέτι τῶν ἄλλων ἐπιφανῆ τινα καὶ λαμπρὸν ἔξω

τοῦ ἑνὸς

τοῦ ἑνὸς τοῦδε ἀνδρωθέντος γενέσθαι, ταύτην παρασχεῖναι τοῖς πολλοῖς τὴν δόξαν, ὅτι μόνος ἐκεῖνος ἐκ τοῦ Φαβίων γένους ἐστὶ λοιπός· οὐχ ὡς μηδενὸς ἄλλου ὄντος, ἀλλ' ὡς μηδενὸς ἐκείνοις ὁμοίου, ἀρετῇ τεκμηρουμένοις τὸ συγγενὲς, οὐ φύσει. καὶ περὶ μὲν τούτων ταῦτα ἱκανά. οἱ δὲ Τυρρηνοὶ τούς τε ἄνδρας διαφθείραντες, καὶ τὸ ἐν τῇ Κρεμέρᾳ φρούριον παραλαβόντες, ἐπὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν τῶν Ῥωμαίων ἦγον τὰς δυνάμεις. ἔτυχε δὲ οὐ μακρὰν κατεστρατοπεδευκὼς ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Με-
429 νήνιος, οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ χωρίῳ· καὶ ὅτε ἡ Φαβίων συγγένεια καὶ τὸ πελατικὸν αὐτῶν ἀπώλλυτο, τετταράκοντά που σταδίους ἀπεῖχεν ἀφ' οὗ τὸ πάθος ἐγένετο τόπου· δόξαν τε οὐκ ὀλίγοις παρέσχε, γνοὺς ἐν οἵοις κακοῖς ἦσαν οἱ Φάβιοι, μηδεμίαν αὐτῶν ποιήσασθαι φροντίδα, διὰ τὸν τῆς ἀρετῆς καὶ δόξης τοῖς ἀνδράσι φθόνον. τοιγάρτοι μετὰ ταῦτα ὑπαχθεὶς ὑπὸ τῶν δημάρχων εἰς δίκην, ἐπὶ ταύτῃ μάλιστα τῇ αἰτίᾳ ἑάλω. σφόδρα γὰρ ἐπένθησεν ἡ Ῥωμαίων πόλις ἀνδρῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἀρετὰς ἀποκεκομμένη, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς δόξαν αὐτοῖς αἴτιον γεγονέναι τῆς τοιαύτης συμφορᾶς, πικρῶς καὶ ἀπαραιτήτως εἶχεν. τὴν δὲ ἡμέραν ἐκείνην ἐν ᾗ τὸ πάθος ἐγένετο, μέλαιναί τε καὶ ἀποφράδα τίθεται, καὶ οὐδενὸς ἂν ἔργου ἐν ταύτῃ χρηστοῦ ἄρξαιτο, τὴν τότε συμβᾶσαν αὐτῇ τύχην οἰωνιζομένη. ὡς δὲ πλησίον ἐγένοντο τῶν Ῥωμαίων οἱ Τυρρηνοί, συνιδόντες αὐτῶν τὸ στρατόπεδον ἐπὶ λαγόνι κείμενον ὄρους· τῆς τε ἀπειρίας τοῦ στρατηγοῦ κατεφρόνησαν, καὶ τὸ δοθὲν ὑπὸ τῆς τύχης πλεονέκτημα ἀγαπητῶς ἔλαβον. καὶ αὐτίκα τοὺς ἱππεῖς ἀναλαβόντες, κατὰ τὴν ἑτέραν πλευρὰν τοῦ λόφου, οὐδενὸς κωλύοντος, ἀνέβησαν ἐπὶ τὴν κορυφήν. καταλαβόμενοι δὲ τὸν ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς τῶν Ῥωμαίων κόρυμβον, ἔθεντο ἐν τούτῳ τὰ ὅπλα, καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν ἀσφαλῶς ἀναβιβάσαντες, ὑψηλῷ χάρακι καὶ βαθείᾳ τάφρῳ τὴν παρεμβολὴν ὠχυρώσαντο. εἰ μὲν οὖν συνιδὼν ὁ Μενήνιος οἷον ἐδεδώκει πλεονέκτημα τοῖς πολεμίοις, μετέγνω τε τὴν ἁμαρτάδα, καὶ εἰς ἀσφαλέστερον ἀπῆγε χωρίον τὴν στρατιάν, σοφὸς ἂν ἦν. νῦν δὲ δι' αἰσχύνης λαμβάνων τὸ δοκεῖν ἡμαρτηκέναι, καὶ τὸ αὔθαδες πρὸς τοὺς μεταδιδάσκοντας φυλάττων, εἰς αἰσχύνης ἄξιον πτῶμα ἔπεσεν. οἷα γὰρ ἐξ ὑπερδεξίων αὐτοὶ τόπων οἱ πολέμιοι τὰς ἐξόδους ἑκάστοτε ποιούμενοι, πολλὰ ἐπλεονέκτουν, ἀγοράς τε αὐτῶν ἀγομένας ὑπὸ τῶν ἐμπόρων ἀφαρπάζοντες, καὶ τοῖς ἐπὶ χιλὸν ἢ ὕδωρ ἐκπορευομένοις ἐπιτιθέμενοι· καὶ περιέστησαν τὸν μὲν ὕπατον μήτε καιροῦ εἶναι κύριον, ἐν ᾧ τὸν ἀγῶνα ἔμελλε ποιεῖσθαι, μήτε τόπου· ἃ δοκεῖ μέγιστα εἶναι κατηγορήματα ἡγεμόνων στρατηγίας ἀπείρων. τοῖς δὲ Τυρρηνοῖς ἀμφότερα

hunc adulta ætate inclaruit, hinc natam esse vulgi opinionem *puto*, illum vnum e Fabia gente fuisse reliquum: nō quod nullus prorsus alius relictus sit, sed quod nullus illis similis; virtute cognationis spectata, non propagine. Et de his quidem hæc dixisse sufficiat. Etrusci Fabiis cæsis captaq; Cremera, duxerunt exercitum *porro* contra ceteras copias Romanas. non longe enim inde erāt castra Menenii consulis, parum tuto loco posita. & quando Fabia gēs cum clientelis suis periit, *cōsularis exercitus* circiter XXX stadiis a loco cladis aberat. quapropter multorū opinio fuit, sciuisse consulem periculum Fabiorum; sed neglexisse, quod inuideret eis tantā virtutem & gloriam. quo factum est vt post accusatus a tribunis, hac potissimū de caussa damnatus sit. vehementer enim populus Romanus luxit, cū tot & talium virorū virtute mulctatus esset, & implacabili odio prosecutus est quidquid eius cladis caussam præbuisse videretur: diē quoq; huius casus inter atros & nefastos retulit; & ob cladem tunc acceptam, boni operis aliquid eo die auspicari religio est. Etrusci vero, vbi prope Romanos venerunt, visis eorum castris sub montis latere, cōtempserunt ducis imperitiā: & læti fortunæ beneficio, mox assumpto equitatu, per alterum montis latus in verticem euaserunt prohibente nemine. occupatoq; imminēte Romanis cacumine, arma ibi posuere; ceterisq; copiis tuto eodē perductis, castra excelso vallo & profunda fossa munierunt. Vbi si Menenius animaduertisset quanto potiore loco essent res hostium, & agnito errore in tutiorem locum transtulisset exercitum, sapienter fecisset. nunc vero quia pudendum ducebat videri peccasse, & monita pertinaciter contemnebat, in vere pudendā cladem incidit. nā Etrusci cum e loco superiore identidem prorumperēt, multis partibus hostē superabant. nam & commeatus, quos negotiatores illis subueherent, intercipiebant; & pabulatores aquatoresque per insidias opprimebant: eoque redigebant consulem, vt nec tempus nec locum pugnę pro arbitratu posset eligere: quod apud imperatores maximæ habetur imperitiæ. contra Etrusci vtriusque

horum habebát arbitrium. Attamen ne tum quidem castra mouere Menenius sustinuit; sed maluit in aciem suos educere, spretis monitoribus. Etrusci eam ducis amentiam in magna felicitate ponunt, moxq; descendunt e castris, duplo maiore quam hostes numero. Vt vero conflixerunt exercitus, cadebant multi Romani, non valẽtes seruare ordines. nam ab Etruscis exturbabantur, quibus & loci natura fauebat, & sui a tergo adurgẽtes, (nam in altum patebat acies) prona impressione multũ adiuuabant. itaq; cæsis centurionum nobilissimis, reliquus exercitus in castra cõpulsus est. quos insecuti hostes, & signa fugientibus eripiunt, & sauciis pariter ac defunctis potiuntur. castra quoque obsessa, cõtinuata per illum diem & noctem insequẽtem oppugnatione, capiunt, militib. profugiẽtibus; ac multum ibi mancipiorum, multumque opum nanciscuntur. impedimenta enim secum asportare fugientes haud potuerát; ac pleriq; ne arma quidem retinuerant, cõtenti seruasse sola corpora. At in vrbe postquam cognita est copiarum clades & castrorum expugnatio, (nam multo ante lucem ex fuga primi venerant) magnus tumultus, vt par erat, exortus est: nec aliter quam si mox irruiturus esset hostis, arreptis armis alii mœnia petebant, alii stationem pro portis; nonnulli occupabát loca vrbis edita. confusæ per vrbem discursationes, mistęque vociferationes: super ædiũ tectis domestica turba se ad vim propulsandam & certamen ineundum præparabat: continuiq;, vt in nocturnis tenebris, micabant ignes, totque tum e tectis faces, tum e cœnaculis lumina effulgebant, vt procul intuentibus fulgor ille contiguus esse, vrbsque incendio cõflagrare videretur. Quodsi tum Etrusci contempta castrensi prędа institissent vestigiis fugiẽtium, totus ille exercitus deletus fuisset: nunc versi ad direptionem impedimentorum & refectionem corporum, egregia seipsos priuauerunt gloriá. Sequenti die versus vrbem ducentes exercitũ, ad sedecim ab vrbe stadia, montem Ianiculum, e quo conspici Roma potest, occupát: & eruptionib. inde factis, prædas ex agro Romano

Clades probrosa ex Menenii ducis imperitia.

ὡς ἐβούλοντο εἶχε ταῦτα. καὶ οὐδὲ τότε ἀπανιστάναι τὴν στρατιὰν ὁ Μενήνιος ὑπέμεινεν, ἀλλ᾽ ἐξαγαγὼν παρέταξεν ὡς εἰς μάχην, καταφρονήσας τῶν τὰ συμφέροντα ὑποτιθεμένων. καὶ οἱ Τυῤῥηνοὶ τὴν ἄνοιαν τοῦ στρατηγοῦ μέγα εὐτύχημα ἡγησάμενοι, κατέβαινον ἐκ τοῦ χάρακος, οὐκ ἐλάττους ἢ διπλάσιοι τῶν πολεμίων ὄντες. ὡς δὲ συνέπεσον ἀλλήλοις, φόνος ἐγίνετο τῶν Ῥωμαίων πολὺς, οὐ δυναμένων ἐν τῇ τάξει μένειν. ἐξώθουν γὰρ αὐτοὺς οἱ Τυῤῥηνοὶ, τήν τε χωρίου τὴν φύσιν ἔχοντες σύμμαχον, καὶ τῶν ἐφεστηκότων κατόπιν· ἐτάξαντο γὰρ ἐπὶ βάθος· ἐμπλώσει πολλῇ συνεργούμενοι. πεσόντων δὲ τῶν ἐπιφανεστάτων λοχαγῶν, ἡ λοιπὴ τῶν Ῥωμαίων δύναμις ἐκκλίνασα ἔφευγεν ἐπὶ τὸν χάρακα. οἱ δὲ ἠκολούθουν, καὶ τάς τε σημαίας αὐτῶν ἀφαιροῦνται, καὶ τοὺς τραυματίας συλλαμβάνουσι, καὶ τῶν νεκρῶν γίνονται κύριοι. καὶ κατακλείσαντες αὐτοὺς εἰς πολιορκίαν, καὶ δι᾽ ὅλης τῆς λοιπῆς ἡμέρας προσβολὰς ποιησάμενοι πολλὰς, καὶ οὐδὲ τὴν νύκτα ἀφέντες, αἱροῦσι τὸν χάρακα, ἐκλιπόντων αὐτὸν τῶν ἔνδον, καὶ γίνονται πολλῶν σωμάτων τε καὶ χρημάτων ἐγκρατεῖς. οὐδὲ γὰρ ἀποσκευάσασθαι δύναμιν ἔσχον οἱ φεύγοντες, ἀλλ᾽ ἀγαπητῶς αὐτὰ τὰ σώματα διέσωσαν, οὐδὲ τὰ ὅπλα πολλοὶ φυλάττοντες. οἱ δὲ ἐν τῇ Ῥώμῃ τήν τε ἀπώλειαν τῶν σφετέρων, καὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ χάρακος μαθόντες· ἧκον γὰρ οἱ πρῶτοι διασωθέντες ἐκ τῆς πολλῆς τροπῆς, ἔτι νυ- 430
κτὸς οὔσης· εἰς μέγαν θόρυβον, ὥσπερ εἰκὸς, κατέστησαν· καὶ ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τῶν πολεμίων ἐπὶ σφᾶς ἐλευσομένων, ἁρπάσαντες τὰ ὅπλα, οἱ μὲν τὰ τείχη περιεστεφάνουν, οἱ δὲ πρὸ τῶν πυλῶν ἐτάξαντο, οἱ δὲ τὰ μετέωρα τῆς πόλεως κατελαμβάνοντο. ἦν δὲ δρόμος ἄτακτος ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ βοὴ συμμιγὴς, καὶ ἐπὶ τοῖς τέγεσι τῶν οἰκιῶν εἰς ἀλκὴν καὶ ἀγῶνα εὐτρεπὴς ὁ κατοικίδιος ὄχλος, πυρσοί τε συνεχεῖς, οἷα δὴ ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ, δίαιταί τε ὑπὸ λαμπάδων καὶ ἀπὸ τεγῶν· τοσοῦτον τὸ πλῆθος ἐπυρσοῦτο, ὥστε συναφὲς εἶναι δοκεῖν τοῖς πρόσωθεν ὁρῶσι τὸ σέλας, καὶ δόξαν ἐμπιπραμένης τῆς πόλεως παρέχειν. καὶ εἰ τότε οἱ Τυῤῥηνοὶ τῶν ἐκ τοῦ χάρακος ὠφελειῶν ὑπεριδόντες, ἐκ ποδὸς τοῖς φεύγουσιν ἠκολούθησαν, ἅπασα ἂν διέφθαρτο ἡ στρατεύσασα ἔτι αὐτοῖς δύναμις· νῦν δὲ πρὸς διαρπαγάς τε τῶν ἐγκαταλειφθέντων ἐν τῷ χάρακι τραπόμενοι, καὶ ἀναπαῦσαι τὰ σώματα δόντες, μεγάλου εὐτυχήματος ἑαυτοὺς ἐστέρησαν. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ τὰς δυνάμεις ἄγοντες ἐπὶ τὴν Ῥώμην, καὶ σταδίους ἀμφὶ τοὺς ἑκκαίδεκα ἀποσχόντες, ὄρος, ἐξ οὗ σύνοπτός ἐστιν ἡ Ῥώμη, τὸ καλούμενον Ἰάνικλον, καταλαμβάνονται· ὅθεν ὁρμώμενοι, τὴν Ῥωμαίων χώραν ἦγόν τε

καὶ ἔφε-

καὶ ἔφερον ἀκώλυτοι μετὰ πολλῆς τῶν ἔνδον ὑπεροψίας, μέχρι τοῦ παραγενέσθαι τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Ὁράτιον ἄγοντα τὴν ἐν Οὐολούσκοις δύναμιν. τότε δὴ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ Ῥωμαῖοι νομίσαντες εἶναι, καὶ τὴν ἐν τῇ πόλει νεότητα καθοπλίσαντες, ἐξῆλθον εἰς τὴν ὕπαιθρον. ὡς δὲ τήν τε πρώτην μάχην ἀπὸ σταδίων ὀκτὼ τῆς πόλεως ποιησάμενοι παρὰ τὸ τῆς Ἐλπίδος ἱερὸν, ἐνίκησάν τε καὶ ἀπεώσαντο τοὺς ἀντιταξαμένους, καὶ μετὰ ταύτην αὖθις ἑτέραν, πλείονι δυνάμει τῶν Τυρρηνῶν ἐπελθόντων, παρὰ ταῖς Κολλίναις καλουμέναις πύλαις ποιησάμενοι, λαμπρῶς ἠγωνίσαντο, καὶ ἀνέπνευσαν ἐκ τοῦ δέους· καὶ τὸ ἔτος τοῦτο ἐτελεύτα. τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει, περὶ τὰς θερινὰς μάλιστα τροπὰς, Σεξτιλίου μηνὸς παραλαμβάνουσι τὴν ὑπατείαν ἄνδρες ἐμπειροι πολέμων, Σερούιός τε Σερουίλιος καὶ Αὖλος Οὐεργίνιος· οἷς ὁ πρὸς τοὺς Τυρρηνοὺς πόλεμος, καίτοι μέγας καὶ χαλεπὸς ὢν, χρηστὸς ἐφαίνετο, παρὰ τὸν ἐντὸς [τοῦ] τείχους ἐξεταζόμενος. ἀσπόρου γὰρ τῆς χώρας ἐν τῷ παρελθόντι χειμῶνι, διὰ τὸν ἐπιτειχισμὸν τοῦ πλησίον ὄρους καὶ τὰς συνεχεῖς καταδρομὰς, γενομένης, καὶ οὐδὲ τῶν ἐμπόρων ἔτι τὰς ἔξωθεν ἐπεισαγόντων ἀγορὰς, πολὺς ἰσχυρὰ σίτου τὴν Ῥώμην κατέσχεν μεστὴν οὖσαν τοῦ τε κατοικιδίου καὶ τοῦ συνερρυηκότος ἐκ τῶν ἀγρῶν ὄχλου. τῶν μὲν γὰρ ἐν ἥβῃ πολιτῶν ὑπὲρ τὰς ἕνδεκα μυριάδας ἦσαν, ὡς ἐκ τῆς ἔγγιστα τιμήσεως εὑρέθη· γυναικῶν δὲ καὶ παίδων, καὶ τῆς οἰκετικῆς θεραπείας, ἐμπόρων τε καὶ τῶν ἐργαζομένων τὰς βαναύσους τέχνας μετοίκων· οὐδενὶ γὰρ ἐξῆν Ῥωμαίων οὔτε κάπηλον οὔτε χειροτέχνην βίον ἔχειν· οὐκ ἔλαττον ἢ τριπλάσιοι τοῦ πολιτικοῦ πλήθους· οὓς οὐκ ἦν παραμυθήσασθαι ῥᾴδιον, ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀγανακτοῦντας καὶ συντρέχοντας εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ καταβοῶντας τῶν ἐν τοῖς τέλεσι, ἐπί τε τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων κατὰ πλῆθος ὠθουμένους, καὶ διαρπάζειν ἐπιχειροῦντας ἄτερ ὠνῆς τὰς ἐπικειμένας αὐτοῖς τροφάς. οἱ δὲ δήμαρχοι συνάγοντες αὐτοὺς εἰς ἐκκλησίαν, καὶ κατηγοροῦντες τῶν πατρικίων, ὡς ἀεί τι κακὸν ἐπὶ τοῖς πένησι μηχανωμένων, καὶ πάντα ὅσα πώποτε δεινὰ, κατὰ τὴν ἀτέκμαρτόν τε καὶ ἀφύλακτον ἀνθρώποις τύχην, ἐκείνων ἔργα λέγοντες, ὑβριστὰς εἶναι πικροὺς ἐξειργάσαντο. τοιούτοις συνεχόμενοι κακοῖς οἱ ὕπατοι, πέμπουσι
431 τοὺς συνωνησομένους σῖτον ἐκ τῶν συνεγγὺς τόπων μετὰ πολλῶν χρημάτων, καὶ τὸν ἐν ταῖς οἰκίαις ἔταξαν εἰς τὸ δημόσιον ἀναφέρειν τοὺς εἰς τὸν ἑαυτῶν βίον πλείονα τοῦ μετρίου παρειληφότας, [τιμὴν] ὁρίσαντες ἀποχρῶσαν. ταῦτα δὴ καὶ ἄλλα πολλὰ μηχανώμενοι διαῦ-

sine omni obstaculo agunt & ferunt, magno vrbanorum contemptu; donec alter consul Horatius cum exercitu e Volscis aduenıat. tum demum Romani rem tutam rati, armata iuuentute domestica, produxerunt copias. cumque inito prœlio, primum ad Spei fanum, octauo ab vrbe stadio, Etruscos vicissent ac profligassent; deinde hoste cum maiore manu reuerso, iterũ ad Collinas portas fortiter dimicassent, a pauore respirarũt: simulq; is annus exiit. Sequenti anno circa æstiuum solstitiũ Sextili mense consulatũ inierunt viri rei militaris prudentes, Sp. Seruilius, A. Virginius: quibus bellũ Etruscum, graue alioqui & difficile, vtile videbatur, collatum ad res domesticas. nã cum proxima hieme desertus & incultus fuisset ager propter occupatum vicinum montem & excursiones continuas, ac ne externi quidem cõmeatus importarentur a negotiatoribus, laboratum est magna frumenti inopia, vrbe præter domesticam turbam agrestium quoq; multitudine referta. nam robustæ ætatis ciuiũ plus centum & decem milia erãt, vt proximo censu liquuit: mulierum autẽ & puerorum, seruitiorum item, negotiatorum & opificum inquilinorum, (nemini enim ciui Romano aut cauponari, aut arte manuaria victum quærere licebat) triplum tantũ quantum ciuium: quib. difficile erat verba dare. nam penuriam illã indigne ferentes, in forum concurrebant, & in proceres vociferabantur; cateruatimq; in ædes diuitum irruebant, & penuaria sine pretio diripere conabantur. Tribuni quoq; coacta in concionem plebe turbulẽta, accusabãt patricios; semper eos aliquid mali aduersus pauperes machinari dictitantes; & cuncta quæ vnquã aduersa contigerant, etiamsi casu fortuito accidissent, nullisq; cõiecturis hominum præsentiri, nec vlla cautione euitari potuissent, illorũ arte fabricata clamitantes: atq; ita magis exacerbabãt vulgus suapte sponte procliue ad contumelias. His malis vrgentibus, consules cum multis pecuniis in propinqua loca dimiserant qui frumenta coemerent; per singulas quoq; domos ciues frumentũ profiteri iusserũt, vt quod superesset familiari vsui, conferretur in publicum: idq; iusto taxarunt pretio. His & aliis similibus arti-

A.V.C.278, conss. Sp. Seruilio, A. Virginio, domi turbæ ac penuria, foris bellum cum Etruscis.

bus effecerunt ne pauperum audacia prorumperet in facinora; animumque rursus ad bellum parandum adiecerunt. Cum enim absumpta essent omnia quæ intra mœnia in cibos admitti poterãt, & externi commeatus subuenirent tardius, nec vllum aliud malorum esset remedium, sed alterutrum horum necessitas postularet, vt aut totis viribus in eiiciendo e finibus hoste periclitarentur, aut intra mœnia obsessi partim fame partim intestinis seditionibus interirent, leuiore malo præoptato, statuerunt se externis offerre periculis. eductisque copiis intempesta nocte traiecerũt flumen ratibus; ac prius quam clara dies illuceret, prope hostes castra posuerunt; & sequenti die militem produxerunt in aciem. in dextro cornu Virginius præerat, in sinistro Seruilius. Quos vbi ad certamẽ paratos viderunt Etrusci, admodum gauisi sunt. putabant enim, si vnum id prœlium ex voto succederet, se conuulsuros Romanã potentiam, quod scirent totum Romanarum copiarum robur in ea stare acie; & spes, licet vana, victoriam promittebat, quia Menenii copias, iniquo loco secum cõgressas, superauerãt. Commisso acri & diuturno prœlio, Etrusci multis hostium cæsis, pluribus suorũ amissis, in castra se receperunt. Virginius, qui dextro cornui præerat, suos fugientibus instare noluit, sed præsenti successu contentos esse iussit: Seruilius, qui alterum ducebat cornu, cum suis diu persecutus est eos qui sibi oppositi fuerant. Vt vero in sublime venit, conuersi Etrusci, succurrẽte & castrorum præsidio, fecerũt in persecutores suos impetum. qui cum aliquantisper restitissent, coacti terga vertere, propulsique per decliuia, disiecti passim cæsi sunt. Virginius cognito sinistri cornus casu, suos instructos trãsuerso itinere per montem duxit: & superueniens a tergo hostibus suos persequẽtibus, partem militũ reliquit ad prohibendos siqui e castris in auxiliũ suorũ prorumperent; cũ reliquis hostes inuasit. Ibi & Seruiliani resumptis animis in pugnã reuersi sunt. itaque circumuenti Etrusci, cum nec vlterius penetrare possent, ꝑpter eos qui a frõte occurrebãt: nec retro in castra refugere, propter

τα, ἐπέσχον τε τῶν πενήτων τὰς παρανομίας, καὶ ἀναστροφὴν ἔλαβον τῆς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευῆς. ἐπεὶ δ' αἱ μὲν ἔξωθεν ἐβράδυνον ἀγοραί, τὰ δ' ἐντὸς τείχους τροφῆς ἐχόμενα πάντα κατηναλώκει, ἀποστροφὴ δὲ τῶν κακῶν οὐδεμία ἦν ἑτέρα, ἀλλὰ δυοῖν θάτερον ἐχρῆν, ἢ τοὺς πολεμίους ἐκβαλεῖν ἐκ τῆς χώρας ἁπάσῃ δυνάμει παρακινδυνεύσαντας, ἢ τειχήρεις μένοντας ὑπὸ λιμοῦ τε καὶ στάσεως διαφθαρῆναι· τὸ κουφότερον αἱρούμενοι τῶν κακῶν, ἔγνωσαν ὁμόσε χωρεῖν τοῖς ἐκ τῶν πολεμίων κακοῖς. προεξαγαγόντες δὲ τὰς δυνάμεις ἐκ τῆς πόλεως, περὶ μέσας νύκτας διέβησαν τὸν ποταμὸν ἐπὶ σχεδίαις, καὶ πρὶν ἡμέραν λαμπρὰν γενέσθαι, πλησίον τῶν πολεμίων κατεστρατοπέδευσαν. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ προελθόντες, ἔταξαν εἰς μάχην τὸν στρατόν. εἶχε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν τοῦ κέρατος Οὐεργίνιος, τὸ δ' εὐώνυμον Σερουίλιος. ἰδόντες [δὴ] αὐτοὺς εὐτρεπεῖς ὄντας οἱ Τυρρηνοὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα, σφόδρα ἐχάρησαν, ὡς ἐνὶ τῷ τότε κινδύνῳ κατὰ νοῦν χωρήσαντι τὴν Ῥωμαίων καθελοῦντες ἀρχήν, εἰδότες ὅτι πᾶν ὅσον ἦν κράτιστον στρατιωτικὸν αὐτῶν, εἰς τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον ὥρμητο, καί τι ἐλπίδας ἔχοντες, ἐν ᾗ πολὺ τὸ κοῦφον ἦν, ῥᾳδίως αὐτῶν κρατήσειν, ἐπειδὴ τὴν μετὰ Μενηνίου δύναμιν ἐν δυσχωρίαις παραταξαμένην σφίσιν ἐνίκησαν. γενομένης δὲ ἰσχυρᾶς καὶ πολυχρονίου μάχης, πολλοὺς μὲν ἀποκτείναντες Ῥωμαίων, πολλῷ δὲ ἔτι πλείονας τῶν σφετέρων ἀποβαλόντες, ἀνεχώρησαν ἐπὶ τὸν χάρακα. ὁ μὲν οὖν Οὐεργίνιος τὸ δεξιὸν κέρας ἔχων, οὐκ εἴα διώκειν τοὺς σφετέρους, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κατορθώματι μένειν· ὁ δὲ Σερουίλιος ὁ τεταγμένος ἐπὶ θατέρου κέρως, ἐδίωκε τοὺς καθ' ἑαυτόν, ἑπόμενος μέχρι πολλοῦ. ὡς δὲ ἐν τοῖς μετεώροις ἐγένετο, ὑποστρέψαντες οἱ Τυρρηνοί, καὶ τῶν ἐκ τοῦ χάρακος ἐπιβοηθησάντων, ἐνσείουσιν αὐτοῖς. οἱ δὲ ὀλίγον τινὰ δεξάμενοι χρόνον, ἐκκλίνουσι τὰ νῶτα, καὶ κατὰ τοῦ λόφου διωκόμενοι, ἀθρόοι ἀπόλλυνται. μαθὼν δὲ Οὐεργίνιος ἐν οἵαις ἦν τύχαις ἡ τὸ ἀριστερὸν κέρας κατέχουσα στρατιά, πᾶσαν ἔχων τὴν δύναμιν ἐν τάξει, πλαγίαν ἦγε διὰ τοῦ ὄρους ὁδόν. γενόμενος δὲ κατὰ νώτου τῶν διωκόντων τοὺς σφετέρους, μέρος μέν τι ταύτῃ καταλείπει τῆς στρατιᾶς, κωλύσεως ἕνεκεν τῶν ἐκ τοῦ χάρακος ἐπιβοηθησόντων· τὸ δὲ λοιπὸν αὐτὸς ἄγων ἐπεφέρετο τοῖς πολεμίοις. ἐν δὴ τούτῳ καὶ οἱ μετὰ τοῦ Σερουιλίου θαρρήσαντες τῇ παρουσίᾳ τῶν σφετέρων, ὑποστρέφουσί τε καὶ καταστάντες ἐμάχοντο. κυκλωθέντες δὲ ὑπ' ἀμφοῖν οἱ Τυρρηνοί, καὶ οὔτε προσωτέρω διεκπορευθῆναι δυνάμενοι, διὰ τοὺς ὁμόσε χωροῦντας, οὔτε ὀπίσω φυγεῖν ἐπὶ τὸν χάρακα, διὰ τοὺς κα-

τοὺς κατόπιν ἐπιόντας, ἀτυχῶς οἱ πλείους κατεκόπησαν. γενομένης δὲ οἰκτρᾶς νίκης περὶ τοὺς Ῥωμαίους, καὶ οὐ παντάπασιν εὐτυχὲς τέλος εἰληφότος τοῦ ἀγῶνος, οἱ μὲν ὕπατοι περὶ τῶν νεκρῶν καταστρατοπεδευσάμενοι, τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ηὐλίσαντο· οἱ δὲ κατέχοντες τὸ Ἰάνικλον Τυρρηνοί, ἐπειδὴ οὐδεμία παρὰ τῶν οἴκοθεν ἤρχετο ἐπικουρία, καταλιπεῖν ἔκριναν τὸ φρούριον· καὶ ἀναστρατοπεδευσάμενοι νυκτὸς, ἀπῆεσαν εἰς τὴν Οὐιεντανῶν πόλιν ἐγγυτάτω σφίσι τῶν Τυρρηνίδων πόλεων κειμένην. τοῦ δὲ χάρακος αὐτῶν οἱ

432 Ῥωμαῖοι κρατήσαντες, τά τε χρήματα διαρπάζουσιν ὅσα ὑπελείποντο ἀδύνατα ὄντα ἐν φυγῇ φέρεσθαι, καὶ τραυματίας λαμβάνουσι πολλοὺς, τοὺς μὲν ἐν ταῖς σκηναῖς ἀπολειφθέντας, τοὺς δὲ ἀνὰ τὴν ὁδὸν ἅπασαν ἐρριμμένους. ἀντείχοντο γάρ τινες γλιχόμενοι τῆς οἴκαδε ὁδοῦ, καὶ διεκαρτέρουν παρὰ δύναμιν ἀκολουθοῦντες· εἶτα βαρυνομένων αὐτοῖς τῶν μελῶν, ἡμιθνῆτες κατέρρεον ἐπὶ τὴν γῆν· οὓς οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς ἐπὶ πολὺ τῆς ὁδοῦ προελθόντες ἀνείλοντο· καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν ἔτι πολέμιον ἦν, καθελόντες τὸ φρούριον καὶ τὰ λάφυρα ἄγοντες, ἧκον εἰς τὴν πόλιν, τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ μάχῃ τελευτησάντων κομίσαντες, οἰκτρὰν ὄψιν ἅπασι τοῖς πολίταις διὰ πλῆθός τε καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν ἀπολομένων. ὥστε ὁ μὲν δῆμος οὔτε ἑορτάζειν ὡς καλὸν ἀγῶνα κατορθώσας, ἠξίου, οὔτε πενθεῖν ὡς ἐπὶ μεγάλῃ καὶ δυσχερεῖ συμφορᾷ. ἡ δὲ βουλὴ τοῖς μὲν θεοῖς τὰς ἀναγκαίας ἐψηφίσατο θυσίας, τὴν δὲ ἐπινίκιον τοῦ θριάμβου πομπὴν οὐκ ἐπέτρεψε ποιήσασθαι τοῖς ὑπάτοις. μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας ἀγορᾶς ἐπλήσθη παντοδαπῆς ἡ πόλις, τῶν τε δημοσίᾳ πεμφθέντων, καὶ τῶν εἰωθότων ἐμπορεύεσθαι πολὺν εἰσαγαγόντων σῖτον· ὥστε ἐν τῇ προτέρᾳ πάντας εὐετηρίᾳ γενέσθαι. καταλυθέντων δὲ τῶνδε τῶν ὑπαιθρίων πολέμων, ἡ πολιτικὴ στάσις αὖθις ἀνεκαίετο, τῶν δημάρχων πάλιν ταραττόντων τὸ πλῆθος. καὶ τὰ μὲν ἄλλα πολιτεύματα διεσκέδαζον αὐτῶν ἀντιπαττόμενοι πρὸς ἕκαστον οἱ πατρίκιοι· τὴν δὲ κατὰ Μενηνίου δίκην τοῦ νεωστὶ ὑπατεύσαντος, καίτοι πολλὰ πραγματευθέντες, ἀδύνατοι ἐγένοντο διαλῦσαι· ἀλλ' ὑπαχθεὶς ὁ ἀνὴρ εἰς δίκην ὑπὸ τῶν δυοῖν δημάρχων, Κοΐντου Κοϊσιλίου, καὶ Τίτου Γενυκίου, καὶ λόγον ἀπαιτούμενος τῆς στρατηγίας τοῦ πολέμου τέλος οὔτε εὐτυχὲς οὔτε εὐπρεπὲς λαβούσης, μάλιστα δὲ διαβαλλόμενος ἐπὶ τῷ Φαβίων ὀλέθρῳ, καὶ τῇ Κρεμέρας ἁλώσει, δικάζοντος τοῦ δημοτικοῦ ὄχλου κατὰ φυλὰς, οὐ παρ' ὀλίγας ψήφους ὦφλεν, υἱὸς ὢν Ἀγρίππα Μενηνίου τοῦ καταγαγόντος ἐκ τῆς φυγῆς τὸν δῆμον, καὶ διαλλάξαντος

eos qui a tergo incumbebant, misere maior pars contrucidati sunt. Consules funesta potiti victoria, prœlioque non admodum feliciter cōfecto, castris ante cæsorum cadauera positis, ibi pernoctarunt. At ea manus Etruscorum quæ Ianiculum montem occupauerat, quoniā domo nulla submittebantur auxilia, decreuit præsidio decedere: noctuque motis castris Veios petiit; quæ ciuitatum Etruscarum erat sibi proxima. Quorū castris potiti Romani, direptis impedimentis quæ in fuga non potuerant asportari, saucios etiam multos ceperunt, vel in tentoriis iacentes, vel passim stratos toto itinere. quidam enim desiderio patriæ, supra vires ausi, conabantur sequi suorum vestigia: postea languescentibus membris collabebantur semineces: quos Romanorum equites ad multum viæ persecuti conficiebant. Vbi nulli supererant hostes, diruto castello, milites cū spoliis in vrbem reuersi sunt, referentes in prœlio cæsorum cadauera, miserabile ciuitati spectaculum propter tot & tam fortium virorum interitum. quare populus nec feriari voluit vt re præclare gesta; nec lugere vt in magna & irreparabili clade. ac senatus diis quidem necessaria decreuit sacra; at cōsulibus triumphalem pompam ob victoriam non permisit.

Nō multo post vrbs repleta est commeatibus variis, cum & legati reipublicæ, & negotiatores qui ante consueuerant, multum frumenti importarent; ita vt restitueretur annonę pristina vilitas. Finitis bellis externis intestina seditio recruduit, tribunis plebem rursum turbantibus. quorum ceteras quidam actiones impedierūt patres, interposita *sua* in singulis *auctoritate*: ceterum accusationem Menenii, qui superiore anno consul fuerat, licet multa machinati, non potuerunt impedire: sed duo ei tribuni, Q. Considius, & T. Genucius, diem dixerunt: iussusq; rationem reddere rerum bello nec prospere nec honorifice gestarū, in primis autem de Fabiorum interitu & Cremeræ excidio grauiter insimulatus, tributis comitiis a plebe omnibus ferme calculis damnatus est: quamuis esset Agrippæ Menenii filius, eius qui plebem patriciis reconciliatam in

a

Menenius ob rem male gestā damnatus.

vrbem reduxerat, quique defunctus a senatu publicis impensis magnifice funeratus fuerat, & a matronis luctu annuo, posito auro & purpura, honoratus. a Non tamen capitalis mulcta fuit, sed pecuniaria; si ad nostri seculi vitam ac fortunas conferatur, ridicula; sed illius temporis hominibus, suis manib. necessarium dumtaxat victũ quærentibus, presertim huic cui paupertas pro patrimonio relicta fuerat, grauis; duo assium milia. erat autem as æneum numisma, librali pondere: ita vt tota mulcta sedecim talẽta æris cõficeret. Inuidiosum hoc videbatur eo seculo; atq; adeo ipsi, vt pœnæ inuidiam mitigarent, abrogarunt mulctas pecuniarias, & in boues ac pecora transtulerunt, taxato numero vltra quem nõ liceret magistratui a priuatis mulctam exigere. Hæc Menenii damnatio rursus exasperauit erga plebem patriciorum animos: vt neq; agrorũ diuisionem fieri permitterẽt, nec aliud quidquã ei indulgerẽt. Nec multo post ipsam etiam plebem eius iudicii pœnituit, vbi cognouit de eius viri obitu. nam vitata hominum consuetudine, numquam postea conspectus est in publico: cumq; posset exsoluta mulcta redire ad quæuis munia publica, paratis ad numerandum amicis, noluit: sed morte cladem æstimans, domi se cõtinuit, nec admisso quoquam, mœrore inediaq; contabuit. nec aliud eo anno gestũ est.

A.V.C 279. cons. P. Valerio, C. Nautio, Sp. Seruilius a trib. accus.

b P. Valerio Poplicola, C. Nautio cõss. rursus alius vir patricius Sp. Seruilius, superioris anni consul, nõ multo post quam magistratu abiit, capitis apud populum accusatus est, a duobus tribunis plebis, L. Cædicio & T. Statio, die dicta. ab eo magis infortunii quã peccati exigebatur ratio, quod proximo prœlio Etruscos in castra refugientes audacius quam prudẽtius persecutus, moxque conferta eruptione hostium repulsus, robur iuuentutis amisisset. Ea actio visa est patriciis omnium grauissima: congressique inter se, rem indignã & minime ferendã esse dictitabãt, eos q. se pro rep. impigre hostib. obiicerẽt, si aduersa for-

πρὸς τοὺς πατρικίους, ὃν ἀποθανόντα ἡ βουλὴ ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων λαμπροτάταις ἐκόσμησε ταφαῖς. αἱ δὲ γυναῖκες αἱ Ῥωμαίων ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον, πορφύραν καὶ χρυσὸν ἀποθέμεναι. οὐ μέντοι θανάτῳ γε αὐτὸν οἱ καταδικασάμενοι ἐτίμησαν, ἀλλ᾽ ἐκτίσματος, ὃ πρὸς μὲν τοὺς νῦν ἐξεταζόμενον βίους, γέλωτος ἂν ἄξιον φανείη, τοῖς δὲ τότε ἀνθρώποις, αὐτουργοῖς οὖσι καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα ζῶσι, μάλιστα δὲ ἐκείνῳ τῷ ἀνδρὶ πενίαν κληρονομήσαντι παρὰ τοῦ πατρός, ἀφυὲς ἦν καὶ βαρύ, δισχιλίων ἀριθμὸς ἀσσαρίων. ἦν δὲ ἀσσάριον, χάλκεον νόμισμα, βάρος λιτριαῖον. ὥστε τὸ σύμπαν ὄφλημα, ταλάντων ἑκκαίδεκα εἰς ὁλκὴν χαλκοῦ γίνεσθαι. καὶ τοῦτο ἐπίφθονον ἐφάνη τοῖς τότε ἀνθρώποις· καὶ ἐπανορθώσασθαι βουλόμενοι αὐτοί, τὰς μὲν χρηματικὰς ἔπαυσαν ζημίας, μετήνεγκαν δὲ εἰς προβάτων ἐκτίσματα καὶ βοῶν, τάξαντες καὶ τούτων ἀριθμὸν ταῖς ὕστερον ἐσομέναις ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῖς ἰδιώταις ἐπιβολαῖς. ἐκ δὲ τῆς Μενηνίου καταδίκης ἀφορμὴν αὖθις εἰλήφεσαν οἱ πατρίκιοι τῆς πρὸς τὸ δημοτικὸν ὀργῆς, καὶ οὔτε τὴν κληρουχίαν ἐπέτρεπον ἔτι αὐτῷ ποιεῖσθαι, οὔτε ἄλλο ἐβούλοντο ἐνδιδόναι μαλακὸν οὐδέν. μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ τῷ δήμῳ μετέμελε τῶν δεδικασμένων, ἐπειδὴ τὴν τελευτὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐπύθετο. οὐδὲ γὰρ εἰς ἀνθρώπων ἔτι συνῆλθεν ὁμιλίας, οὐδὲ ἐν δημοσίῳ τινὶ πρὸς οὐδενὸς ὤφθη τόπῳ. ἐξόν τε αὐτῷ τὴν ζημίαν ἐκτίσαντι μηδενὸς ἀπελαύνεσθαι τῶν κοινῶν· ἕτοιμοι γὰρ ἦσαν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐπιτη- 433
δείων αὐτοῦ τὴν καταδίκην ἀπαριθμεῖν· οὐκ ἠξίωσεν, ἀλλὰ θανάτου τὴν συμφορὰν τιμησάμενος, οἴκοι μένων καὶ οὐδένα προσιέμενος, ὑπό τε ἀθυμίας καὶ σίτων ἐποχῆς μαρανθείς, ἀπέστη τοῦ βίου. καὶ τὰ μὲν ἐν τούτῳ πραχθέντα τῷ ἐνιαυτῷ τοιάδε ἦν.

Ποπλίου δὲ Οὐαλερίου Ποπλικόλα καὶ Γαΐου Ναυτίου παραλαβόντων τὴν ἀρχήν, ἕτερος ἀνὴρ πάλιν τῶν πατρικίων Σερούιος Σερουίλιος ὁ τῷ παρελθόντι ὑπατεύσας ἔτει, μετ᾽ οὐ πολὺν ἢ τὴν ἀρχὴν ἀποθέσθαι χρόνον, εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἀγῶνα ἤχθη. οἱ δὲ προθέντες αὐτῷ τὴν ἐν τῷ δήμῳ δίκην, δύο τῶν δημάρχων ἦσαν, Λεύκιος Καιδίκιος, καὶ Τίτος Στάτιος, οὐκ ἀδικήματος, ἀλλὰ τύχης ἀπαιτοῦντες λόγον, ὅτι κατὰ τὴν πρὸς Τυρρηνοὺς μάχην ὠσάμενος ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν πολεμίων ὁ ἀνήρ, θρασύτερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον, ἐβιάσθη τε ὑπὸ τῶν ἔνδον ἀθρόων ἐπεξελθόντων, καὶ τὴν κρατίστην νεότητα ἀπέβαλεν. οὗτος ὁ ἀγὼν ἁπάντων ἐφάνη τοῖς πατρικίοις ἀγώνων βαρύτατος. ἠγανάκτουν τε συνιόντες πρὸς ἀλλήλους, καὶ δεινὸν ἐποιοῦντο, εἰ τὰς εὐτολμίας τῶν στρατηγῶν, καὶ τὸ μηδένα κίνδυνον ὀκνεῖν, ἐὰν ἐναντιωθῇ ταῖς ἐπιβολαῖς αὐ-

λαῖς αὐτῶν τὸ δαιμόνιον, εἰς κατηγορίαν ἄξουσιν οἱ μὴ στάντες παρὰ τὰ δεινά, δειλίας τε καὶ ὄκνου· καὶ παρὰ τὸ μηδὲν ἔτι χειρουργεῖν τοὺς ἡγεμόνας σφῶν, ἥ τ' ἐλευθερία τε ἀπόλλυται, καὶ ἡ ἡγεμονία καταλύεται· τοὺς τοιούτους ἀγῶνας αἰτίους ἔσεσθαι κατὰ τὸ εἰκὸς ἐλογίζοντο· παρακλήσει τε πολλῇ ἐχρῶντο τῶν δημοτικῶν μὴ καταγνῶναι τοῦ ἀνδρὸς τὴν δίκην, διδάσκοντες ὡς μεγάλα βλάψουσι τὴν πόλιν ἐπὶ ταῖς ἀτυχίαις τοὺς στρατηγοὺς ζημιοῦντες. ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ ἀγῶνος ἐνέστη χρόνος, παρελθὼν εἷς τῶν δημάρχων κατηγόρησε τοῦ ἀνδρός, Λεύκιος Καίδικιος, ὅτι δι' ἀφροσύνην τε καὶ τοῦ στρατηγεῖν ἀπειρίαν, εἰς πρόδηλον ὄλεθρον ἄγων τὰς δυνάμεις, ἀπώλεσε τῆς πόλεως τὴν κρατίστην ἀκμήν, καὶ εἰ μὴ ταχεῖα τοῦ κακοῦ γνῶσις ἐγένετο τῷ συνυπάτῳ, καὶ κατὰ σπουδὴν ἄγων τὰς δυνάμεις τούς τε πολεμίους ἀνέστειλε, καὶ τοὺς σφετέρους ἔσωσε, μηδὲν ἂν γενέσθαι τὸ κωλῦσαν ἅπασαν ἀπολωλέναι τὴν ἑτέραν δύναμιν, καὶ τὸ λοιπὸν ἡμίσειαν ἀντὶ διπλασίας εἶναι τὴν πόλιν. τοιαῦτα εἰπών, μάρτυρας ἐπήγαγε λοχαγούς τε ὅσοι περιῆσαν, καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν τινας, οἳ τὸ ἑαυτῶν αἰσχρὸν ἐπὶ τῇ τότε ἥττῃ τε καὶ φυγῇ ζητοῦντες ἀπολύσασθαι, τὸν στρατηγὸν ᾐτιῶντο τῆς περὶ ἀγῶνα δυσποτμίας. ἔπειτα οἶκτον ἐπὶ τῇ συμφορᾷ τῶν τότε τεθνηκότων καταχεόμενος πολύν, καὶ τὸ δεινὸν αὐξήσας, τά τε ἄλλα ὅσα εἰς φθόνον κοινῇ κατὰ τῶν πατρικίων λεγόμενα τοὺς μέλλοντας ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς δεήσεσθαι ἀνείρξειν ἔμελλεν, ἐκ πολλῆς ὑποψίας διελθών, παρέδωκε τὸν λόγον. παραλαβὼν δὲ τὴν ἀπολογίαν ὁ Σερουίλιος εἶπεν· Εἰ μὲν ἐπὶ δίκην με κεκλήκατε, ὦ πολῖται, καὶ λόγον ἀπαιτεῖτε τῆς στρατηγίας, ἕτοιμός εἰμι ἀπολογεῖσθαι· εἰ δὲ ἐπὶ τιμωρίαν κατεγνωσμένην, καὶ οὐδὲν ἔσται μοι πλέον ἀποδείξαντι ὡς οὐδὲν ὑμᾶς ἀδικῶ, λαβόντες τὸ σῶμα, ὅ τι πάλαι βούλεσθε, χρῆσθε. ἐμοί τε γὰρ κρεῖττον ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ λόγου τυχόντι καὶ μὴ πείσαντι ὑμᾶς. δόξαιμι γὰρ σὺν δίκῃ πάσχειν, ὅ τι ἂν μου καταγνῶτε. ὑμεῖς τε ἐν ἐλάττονι αἰτίᾳ ἔσεσθε, ἀφελόμενοί μου τὸν λόγον, [καὶ] ἐν ᾧ καὶ εἴ τι ἀδικῶ ὑμᾶς, ἄδηλόν ἐστιν ἔτι, τῇ ὀργῇ χαρισάμενοι. ἔσται δέ μοι ἡ διάνοια ὑμῶν ἐκ τῆς ἀκροάσεως καταφανής, θορύβῳ τε καὶ ἡσυχίᾳ εἰκάζοντι, πότερον ἐπὶ τιμωρίαν, ἢ ἐπὶ δίκην κεκλήκατέ με. ταῦτα
434 εἰπών, ἐπέσχε. σιγῆς δὲ γενομένης, καὶ τῶν πλείστων ἐμβοησάντων, θαρρεῖν τε καὶ ὅσα βούλεται λέγειν, παραλαβὼν τὸν λόγον πάλιν ἔλεξεν· Ἀλλ' εἰ δικασταῖς ὑμῖν, ὦ πολῖται, καὶ μὴ ἐχθροῖς χρήσομαι, ῥᾳδίως πείσειν ὑμᾶς

tuna reflaret, ignauiæ accusari ab iis qui numquam in acie steterint: atq; hoc modo cohibita ducum audētia, libertatem simul & imperium venire in periculū. itaq; magnis deprecationibus apud plebeios agebant ne damnarent hominem, ostendētes non esse e rep. damnari duces ob infortunium. Postquam autem dies iudicii venit, progressus in mediū vnus e tribunis L. Cædicius, accusationē exorsus est, dicens illius amentia & imperitia in manifestariam perniciem inductum exercitum, pessumdatumq; robur & florem populi Romani; ac ni collega, clade mature cognita, cū suis ilico subuenisset, & tū hostes repressisset, tum ciues seruauisset, nihil obstare potuisse quo minus alter exercitus funditus interisset, & resp. deinceps dimidia ciuium parte orbata esset. His dictis testes citabat tum cēturiones qui euaserāt, tum e cæteris militibus nonnullos, qui ad diluendam suæ fugæ ignominiam, infelicitatem duci vertebant crimini. Post hæc magnā defunctorum miserationē mouens, & cladem exaggerans; demum magno cōtemptu effusis omnib. quæ in vniuersorum patriciorū inuidiam vulgo iactabantur, & eos qui pro illo deprecaturi erant, a proposito deterritura videbantur, reo pro se dicendi fecit potestatem. Tum Seruilius sic defensionem aggressus est: Si in iudicium me vocastis Quirites, & imperii rationem a me reposcitis, paratus sum caussam dicere: sin ad certū supplicium accersistis, & nihilo potiore conditione futurus sum post probatā vobis meam innocentiam, iam nunc arreptum hoc corpus tractate vt libitum est. Sic enim mori felicius existimo, quam peracta caussa non persuasisse iudicibus. nā merito viderer pati quidquid de me statuissetis. Vestra quoq; minor erit culpa, si negata mihi dicendi potestate, dum incertum adhuc est an aliquid in vos deliquerim, vestræ *in me* iræ indulseritis. Animum porro vestrum ex auscultatione cognoscere potero. nam e strepitu & silentio cōiicere licebit vtrum me ad supplicium an ad iudicium arcessiueritis. His dictis reticuit. mox silētio præbito, & plerisq; bono animo esse ac q. dquid vellet dicere iubentib. denuo sic exorsus est: Ergo si iudices vos Quirites, nō inimicos habeo, facile vobis (vt arbitror)

approbabo meã innocentiam. incipiam autẽ ab iis quæ vobis omnib. sunt notissima. Ego creatus sum consul cũ optimo *hoc* Virginio, quo tempore Etrusci communito aduersum vos imminente vrbi tumulo, omniq; agro Romano in suã potestatem redacto, spẽ cõceperant breui se deleturos vestrum imperiũ. intra mœnia graui fame simulque seditione laborabatur, nec expediebatur vllũ salubre consiliũ. Tam iniquo reip. tempore, tamq; turbulento & horribili, admotus gubernaculis, hostes ope collegæ vici duob. prœliis, coegiq; deserto præsidio discedere: nec multo post etiã famem sedaui, repleto foro cõmeatib. venalibus; & successorib. meis agrũ hostilibus armis vacuũ, vrbemq; omnibus ciuilib. morbis sanã tradidi; in quæ mala eã populi flabella coniecerãt. Cuius igitur criminis reus sum? nisi forte hostes vincere, in vos delinquere est. Quodsi aliqui milites in prœlio feliciter depugnato ceciderunt, quid *ea parte* Seruilius in populũ deliquit? nec enim deus quispiã se ducib. pro salute omniũ qui certamẽ ineunt, sponsorẽ sistit: nec ea cõditione imperiũ accipimus, vt omnes hostes deuincamus nullo e nostris amisso. quis enim mortaliũ in se cuncta & cõsilii & fortunæ munia recipere sustineat? sed magna operæ præmia magnis semper emuntur periculis. Nec mihi primo, in cõgressu cũ hostibus, hic casus accidit: sed propemodum omnibus qui *vmquam* minore manu maiores hostiũ copias ausi sunt aggredi. nã *sæpe* iam vsu vẽnit vt qui modo persequebãtur hostẽ, mox ipsi fugerint: & qui multos hostes occiderant, plures e suis amiserint. taceo multos omnino victos, cũ ignominia pariter & clade maxima domũ rediisse: quorũ nemo pœnas dedit infortunii. Satis enim *ad pœnam est* ipsa calamitas: nullãq; vt par erat laudẽ assequi, magna & grauis est iactura ducibus, etiamsi nihil accedat præterea. Verum tamen tantũ abest vt pro mea defensione afferre velim quod omnes æqui *arbitri* iustũ esse fatebuntur, nõ teneri me fortunæ caussam agere; vt licet nullus alius ad dicendam istiusmodi caussam descẽderit, ego solus nõ detrectẽ, sed *lubens* non modo consilium, verũ etiam fortunã meã in disquisitionẽ vocari patiar: modo hoc *vnum* præfari mihi liceat, videre me humanarũ actionum felicitatẽ infelicitatemq;

οἴομαι ὅτι οὐδὲν ἀδικῶ. ποιήσομαι δὲ τὴν ἀρχὴν τῶν λόγων ἐξ ὧν ἅπαντες ἴστε. ἐγὼ κατέστην ἐπὶ τὴν ἀρχὴν σὺν τῷ κρατίστῳ Οὐεργινίῳ, καθ' ὃν χρόνον ἐπιτειχίσαντες ὑμῖν οἱ Τυρρηνοὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως λόφον, πάσης ἐκράτουν τῆς ὑπαίθρου ἀρχῆς, καὶ ἐν ἐλπίδι ἦσαν τοῦ καταλύσειν ὑμῶν τὴν ἀρχὴν ἐν τάχει. λιμὸς δὲ πολὺς ἦν ἐν τῇ πόλει καὶ στάσις, καὶ τοῦ τί χρὴ πράττειν ἀμηχανία. τοιούτοις δὴ καιροῖς ἐπιστὰς οὕτως ταραχώδεσι καὶ φοβεροῖς, τοὺς μὲν πολεμίους ἅμα τῷ συνάρχοντι ἐνίκησα διτταῖς μάχαις, καὶ ἠνάγκασα καταλιπόντας τὸ φρούριον ἀπελθεῖν· τὸν δὲ λιμὸν οὐκ εἰς μακρὰν ἔπαυσα, τροφῆς ἀφθόνου πληρώσας τὰς ἀγοράς, καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ὑπάτοις τήν τε χώραν ὅπλων πολεμίων [παρέδωκα] ἐλευθέραν, καὶ τὴν πόλιν ὑγιῆ πάσης νόσου πολιτικῆς, εἰς ἃς κατέβαλλον αὐτὴν οἱ δημαγωγοῦντες. τίνος οὖν ἀδικήματος ὑπεύθυνός εἰμι; εἰ μὴ τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους ἐστὶν ὑμᾶς ἀδικεῖν. εἰ δὲ ἀπέθανόν τινες τῶν στρατιωτῶν εὐτυχῶς ἀγωνιζομένοις συνέπεσεν, τί Σερουίλιος τὸν δῆμον ἀδικεῖ; οὐ γὰρ δὴ θεῶν τις ἐγγυητὴς τοῖς στρατηγοῖς τῆς ἁπάντων ψυχῆς τῶν ἀγωνιουμένων γίνεται· οὐδ' ἐπὶ διακειμένοις καὶ ῥητοῖς τὰς ἡγεμονίας παραλαμβάνομεν, ὥσθ' ἁπάντων κρατῆσαι τῶν πολεμίων, καὶ μηδένα τῶν ἰδίων ἀποβαλεῖν. τίς γὰρ ἂν ὑπομείνειεν, ἄνθρωπος ὤν, ἅπαντα καὶ τὰ τῆς γνώμης, καὶ τὰ τῆς τύχης εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβεῖν; ἀλλὰ τὰ μεγάλα ἔργα μεγάλων ἀεὶ κινδύνων ὠνούμεθα. καὶ οὐκ ἐμοὶ ταῦτα πρώτῳ πολεμίοις ὁμόσε χωρήσαντι συνέβη παθεῖν, ἅπασι δέ, ὡς εἰπεῖν, ὅσοι μάχας παρακεκινδυνευμένας σὺν ἐλάττοσι ταῖς σφετέραις δυνάμεσι πρὸς μείζονας τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐποιήσαντο. ἐδίωξαν γὰρ ἤδη τινὲς ἐχθρούς, καὶ αὐτοὶ ἔφυγον· καὶ ἀπέκτεινάν τε τῶν ἐναντίων πολλούς, καὶ ἀπώλεσαν ἔτι πλείονας τῶν σφετέρων. ἐῶ γὰρ ὅτι πολλοὶ καὶ τὸ παράπαν ἡττηθέντες, σὺν αἰσχύνῃ τε καὶ βλάβῃ μεγάλῃ ἀνέστρεψαν· ὧν οὐδεὶς τῆς τύχης ἔδωκε δίκας. ἱκανὴ γὰρ ἡ συμφορά· καὶ τὸ μηδενὸς ἐπαίνου τυχεῖν ὡς δεῖ, κἂν μηδὲν ἄλλο, μεγάλη τοῖς ἡγεμόσι καὶ χαλεπὴ ζημία. οὐ μὴν ἀλλ' ἔγωγε τοσούτου δέω λέγειν, ὃ πάντες οἱ μέτριοι δίκαιον εἶναι φήσουσιν, ὡς οὐ δεῖ με τύχης εὐθύνας ὑπέχειν· ὥστε εἰ καὶ μηδεὶς ἄλλος τοιόνδε ἀγῶνα ὑπέμεινεν εἰσελθεῖν, ἐγὼ μόνος οὐ παραιτοῦμαι, ἀλλὰ συγχωρῶ τὴν τύχην ἐξετάζεσθαι τὴν ἐμὴν οὐχ ἧττον τῆς ἐμῆς γνώμης, ἐκεῖνο προειπών· ἐγὼ τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις, τάς τε δυστυχεῖς καὶ τὰς εὐτυχεῖς,

οὐκ ἐν

οὐκ ἐκ τῶν κατὰ μέρος ἔργων πολλῶν ὄντων καὶ ποικίλων ὁρῶ κρινομένας, ἀλλ' ἐκ τοῦ τέλους· καὶ ὅταν μὲν τοῦτο χωρήσῃ κατὰ νοῦν, κἂν τὰ μεταξὺ πολλὰ ὄντα μὴ καθ' ἡδονὰς γένηται, οὐδὲν ἧττον ἐπαινουμένας καὶ ζηλουμένας ὑπὸ πάντων ἀκούω, καὶ τῆς ἀγαθῆς νομιζομένας τύχης· ὅταν δὲ πονηρὰς λάβῃ τελευτάς, κἂν ἅπαντα τὰ πρὸ τοῦ τέλους ἐκ τοῦ ῥᾴστου γένηται, οὐ τῇ σπουδαίᾳ τύχῃ τῶν πραξάντων ἀποδιδομένας, ἀλλὰ τῇ κακῇ. τοῦτον δὴ τὸν σκοπὸν προθέντες αὐτοί, ἐξετάζετε καὶ τὴν ἐμὴν τύχην ᾗ περὶ τοὺς πολέμους κέχρημαι. καὶ ἐὰν μὲν εὕρητε ἡττημένον με ὑπὸ τῶν πολεμίων, πονηρὰν καλεῖτέ μου τὴν τύχην· ἐὰν δὲ κεκρατηκότα τῶν ἐχθρῶν, ἀγαθήν. περὶ μὲν οὖν τῆς τύχης, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι φορτικοὶ πάντες εἰσὶν οἱ περὶ αὐτῆς λέγοντες, ἔχων ἔτι πλείω λέγειν, παύσο-
435 μαι. ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς γνώμης κατηγοροῦσί μου, προδοσίαν μὲν οὐ τολμῶντες ἐπικαλεῖν, οὐδὲ ἀνανδρίαν, ἐφ' αἷς αἱ κατὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν γίνονται κρίσεις, ἀπειρίαν δὲ τοῦ στρατηγεῖν, καὶ ἀφροσύνην, ὅτι κίνδυνον ὑπέμεινα οὐκ ἀναγκαῖον, ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν πολεμίων ὠσάμενος, βούλομαι καὶ περὶ τούτου λόγον ὑποσχεῖν, προχειρότατον μὲν τοῦτο ἔχων εἰπεῖν, ὅτι τὸ μὲν ἐπιτιμᾶν τοῖς γινομένοις, πάνυ ῥᾴδιον καὶ παντὸς ἀνθρώπου· τὸ δὲ παραβάλλεσθαι πράγμασι καλοῖς, χαλεπὸν καὶ ὀλίγων· καὶ ὅτι οὐχ ὥσπερ τὰ γεγονότα φαίνεται ὁποῖά ἐστιν, οὕτω καὶ τὰ μέλλοντα ὁποῖα ἔσται· ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν αἰσθήσεσι καὶ πάθεσι καταλαμβανόμεθα, ταῦτα δὲ μαντείαις καὶ δόξαις εἰκάζομεν, ἐν αἷς πολὺ τὸ ἀπατηλόν· καὶ ὅτι ῥᾷστον ἁπάντων ἐστὶ λόγῳ στρατηγεῖν πολέμους ἔξω τοῦ δεινοῦ γενομένους, ὃ ποιοῦσιν οἱ κατηγοροῦντες ἐμοῦ. ἀλλ' ἵνα ταῦτα ἀφῶ, φέρε πρὸς θεῶν, εἴπατέ μοι, μόνος ἢ πρῶτος ἐγὼ φαίνομαι βιασόμενος φρούριον ἐπιβαλόμενος, καὶ πρὸς ὑψηλὰ χωρία τὰς δυνάμεις ἀγαγών; ἢ πολλῶν μετ' ἄλλων ὑμετέρων στρατηγῶν, ἐξ ὧν οἱ μὲν κατώρθωσαν, τοῖς δὲ οὐκ ἐχώρησεν ἡ πεῖρα κατὰ νοῦν; τί δήποτ' οὖν τοὺς ἄλλους ἀφέντες, ἐμὲ κρίνετε, εἰ ταῦτα ἀστρατηγησίας καὶ ἀφροσύνης ἔργα νομίζετε; πόσα δὲ ἄλλα τούτου τολμηρότερα τοῖς ἡγεμόσιν ἦλθεν ἐπὶ νοῦν πρᾶξαι, ὅταν τὸ ἀσφαλὲς καὶ λελογισμένον ἥκιστα οἱ καιροὶ δέχωνται; οἱ μέν γε τὰς σημαίας ἁρπάσαντες τῶν σφετέρων, ἔρριψαν εἰς τοὺς πολεμίους, ἵνα τοῖς βλακεύουσι καὶ ἀποδειλιῶσιν ἐκ τοῦ ἀναγκαίου παράσχῃ τὸ ἔμψυχον, ἐπισταμένοις ὅτι τοὺς μὴ ἀνασώσαντας τὰ σημεῖα ὑπὸ τῶν στρατηγῶν δεῖ σὺν αἰσχύνῃ ἀποθανεῖν· οἱ δέ, εἰς τὴν τῶν πολεμίων χώραν ἐμβαλόντες,

non e ſingularibus earum particulis, quæ multę ſunt ac variæ, ſed ex euẽtu iudicari. qui ſi ex ſententia ceciderit, etiãſi per multa parum grata ad eum peruentum ſit, nihilominus *actiones iſtas* laude atq; æmulatione omniũ dignas haberi audio, & ad bonã fortunam referri: quoties vero finis malus eſt, etiamſi omnia quę finẽ anteceſſerunt, nullo negotio ſint confecta, id eorũ qui geſſerunt nõ felicitati tribui, ſed infortunio. Huc igitur ſpectantes, examinate meã quoq; fortunam qua in bellis vſus ſum. ac ſi me ab hoſtibus victũ fuiſſe cõperietis, malã pronunciate fortunã meã: ſin hoſtes a me ſuperatos, bonã. Verũ de fortuna, quoniã eam diſputationẽ moleſtam eſſe noui, etſi plura dicere poſſim, deſino. Sed quia conſiliũ quoq; meũ accuſatur, non proditionis aut ignauię: (nec n. tam perfrictæ frontis ſunt aduerſarii, vt hæc vulgata ceterorum ducum crimina obiicere mihi audeant) ſed imperitiæ militariũ artiũ & inſipientiæ, q. periculũ ſubierim nõ neceſſariũ, vſq; caſtra hoſtẽ perſecutus: reddam ẽt huius rationẽ; cũ in promptu mihi ſit dicere, res geſtas taxare facillimum eſſe cuiuis; at res egregias gerere, perdifficile paucisq; datum; nec, vt facile eſt qualia ſint præterita, videre; ita etiam facile qualia ſint futura, proſpicere: quãdoquidem illa ſenſibus percipimus, hæc præſagiis atq; coniecturis colligimus; in quibus ineſt fallaciarum plurimum. perfacile item cuiuis eſſe, verbis belli ducem agere procul periculo; quemadmodum accuſatores mei faciunt. Sed vt iſta omittã, agite per deos, dicite, ſolus ego aut primus munitiones hoſtium vi aggredi viſus ſum, & copias per accliuia ducere? an idem fecerũt imperatores veſtri complures; alii felici, alii infelici ſucceſſu? Cur igitur omiſſis aliis me iudicatis, ſi hæc amentis imperitique ducis facta eſſe cenſetis? Quot alia *meo* iſto facto *lõge* audaciora ducibus in mentem venerũt, quoties tempus non ferret tuta conſilia? quidam enim ſigniferis erepta ſigna coniecerunt in hoſtes medios, vt ſegnioribus & timidis neceſſitatẽ fortitudinis imponerent: ſcientibus probroſam mortem iis eſſe propoſitam qui ſigna non retuliſſent incolumia. quidam traductis in hoſticum copiis,

ruperunt pōtes fluminum, vt pugnaturis præcisa effugii spe, audaciam insererent. alii tentoriis vna cum impedimentis crematis, effecerunt vt sui necessario ex hostico peterent quidquid opus haberent. Omitto innumera alia ducum facta & consilia audacissima, quæ vel experientia vel auditu accepimus; ob quæ nemo eorum qui spe sua frustrati sunt, vmquam ad pœnam vocatus est. nisi hoc forsan aliquis vestrum obiiciet, me ceteris in manifestam perniciē coniectis, corpus subtraxisse periculo. quodsi inter ceteros versatus, postremus excessi prœlio, eiusdemq; cum ceteris fortunæ fui particeps, quid commisi iniuriæ? atque hæc de meipso dixisse sufficiat. Nunc de ordine senatorio & patricio, quoniam commune odium propter impeditam agrorum diuisionem, me quoq; contingit; quod nec accusator dissimulauit, verum bonam accusationis meæ partem in hoc insumpsit; libet paucis apud vos dicere. dicam autem libere: nec enim aliter vel ego dicere queā, vel vos audire expediat. Præter ius & fas Quirites facitis, qui senatui pro tot tantisq; beneficiis, quæ in vos contulit, nullam habetis gratiā; sed siquid, cuius cōcessio maximopere obesset reipublicæ, non per inuidiam, sed publicæ vtilitatis consideratione, vestris precibus negauit, eo nomine irascimini. atqui debebatis eius consulta, velut ab optimo animo profecta, & publicam vtilitatem spectātia, quantum fieri poterat, boni consulere, & a *priuatis* vestris cupiditatib. absistere: aut si non potestis ratione temperare vestris affectib. noxiis, saltē *iustis* persuasionū momentis petere quæ cupitis, non per vim conari eripere. nā vltronea dona, & dātib. iucūdiora sunt q̄ extorta, & accipiētib. magis perpetua q̄ illa cōtraria. Quod vos, me dius Fidius, non cōsideratis; sed turbamini & efferamini, ac ne momento quidem temporis ciuitatem quiescere sinitis. vnde fit vt bellum pace nobis potius videri possit, quando in bellis, inimicis male facimus; in pace, amicis. Atq si putatis Quirites omnia senatus cōsilia honesta esse cōmodaq; reip. vt reuera sunt, q̄n hoc quoq; tale esse creditis? Sin prius nihil eorū quæ deberet curare senatū opinamini, sed

ἔλυσαν τὰ ζεύγματα τῶν ποταμῶν οἷς διέβησαν, ἵνα
τοῖς φεύγειν διανοουμένοις ἄπορος ἡ τοῦ σωθῆναι ἐλ-
πὶς φανεῖσα, θάρσος παράσχῃ καὶ μένος ἐν ταῖς μά-
χαις· οἱ δὲ, τὰς σκηνὰς καὶ τὰ σκευοφόρα κατακαύ-
σαντες, ἀνάγκην ἐπέθηκαν τοῖς σφετέροις ἐκ τῆς
πολεμίας ὅσων δέονται λαμβάνειν. ἐῶ τἄλλα μυρία
ὄντα λέγειν, ὅσα τολμηρὰ ἔργα καὶ ἐνθυμήματα
ἑτέρων στρατηγῶν, ἱστορίᾳ τε καὶ πείρᾳ παραλαβόν-
τες ἔχομεν, ἐφ' οἷς οὐδεὶς πώποτε τῶν ψευσθέντων
τῆς ἐλπίδος ὑπέσχε δίκας. εἰ μὴ ἄρα ἔχει τις ὑμῶν
αἰτιάσασθαί με, ὅτι προβαλὼν τοὺς ἄλλους εἰς πρό-
δηλον ὄλεθρον, αὐτὸς ἔξω τοῦ κινδύνου τὸ σῶμα εἶ-
χον. εἰ δὲ μετὰ πάντων τε ἐξηταζόμην, καὶ τελευταῖος
ἀπηλλαττόμην, καὶ τῆς αὐτῆς τοῖς ἄλλοις μετεῖχον τύ-
χης, τί ἀδικῶ; καὶ περὶ μὲν ἐμοῦ ταῦτα ἱκανὰ εἰρή-
σθω· περὶ δὲ τῆς βουλῆς καὶ τῶν πατρικίων, ἐπεὶ τὸ
κοινὸν ὑμῶν μῖσος, ὃ διὰ τὴν κωλυθεῖσαν κληρου-
χίαν ἔχετε, καὶ ἐμὲ λυπεῖ, καὶ οὐδὲ ὁ κατήγορος αὐτὸ
ἀπεκρύψατο, ἀλλὰ μέρος οὐκ ἐλάχιστον ἐποιήσατο
τῆς ἐμῆς κατηγορίας, βούλομαι βραχέα εἰπεῖν πρὸς
ὑμᾶς. ἔσται δὲ μετὰ παρρησίας ὁ λόγος· ἄλλως γὰρ οὔ-
τε ἂν ἐγὼ δυναίμην λέγειν, οὔτε ὑμῖν ἀκούειν συμ-
φέρει. οὐ δίκαια ποιεῖτε, οὔτε ὅσια, ὦ δημόται, τῶν
μὲν εὐεργεσιῶν, ἃς εὕρεσθε παρὰ τῆς βουλῆς, πολ-
λῶν οὐσῶν καὶ μεγάλων, οὐκ εἰδότες αὐτῇ χάριν· εἰ
δέ τι δεομένοις ὑμῖν ἐξ οὗ συγχωρηθέντος μεγάλα
βλάπτοιτ' ἂν τὸ κοινὸν, οὐ φθονοῦσα ὑμῖν, ἀλλὰ τὸ
συμφέρον τῆς πόλεως ὁρῶσα ἠναντιώθη, τοῦτο δι'
ὀργῆς λαμβάνοντες. ἔδει δὲ ὑμᾶς μάλιστα μὲν ὡς
ἀπὸ τοῦ κρατίστου τὰ βουλεύματα αὐτῆς γινόμενα,
καὶ ἐπὶ τῷ πάντων ἀγαθῷ δεχομένους, ἀποστῆναι
τῆς σπουδῆς· εἰ δὲ ἀδύνατοι ἦτε κατασχεῖν ἀσυμ-
φόρους ἐπιθυμίας λογισμῷ σώφρονι, μετὰ τοῦ πείθειν
τῶν αὐτῶν ἀξιοῦν τυγχάνειν, ἀλλὰ μὴ μετὰ τοῦ βιά- 436
ζεσθαι. αἱ γὰρ ἑκούσιοι δωρεαὶ τοῖς τε παρεχομένοις
ἡδίους τῶν ἠναγκασμένων εἰσὶ, καὶ τοῖς λαμβάνουσι
βεβαιότεραι τῶν μὴ τοιούτων. ἃ μὰ τοὺς θεοὺς οὐ λο-
γίζεσθε ὑμεῖς, ἀλλὰ κινούμενοί τε καὶ ἀγριαινόμενοι,
οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον χρόνον ἐν ἡσυχίᾳ καὶ γαλήνῃ δια-
κεῖσθαι τὴν πόλιν ἐᾶτε. τοιγάρτοι πάρεστιν ἡμῖν κρείτ-
τονα ἡγεῖσθαι τῆς εἰρήνης τὸν πόλεμον· ὅταν μέν γε
πολεμῶμεν, τοὺς ἐχθροὺς κακῶς ποιοῦμεν· ὅταν δὲ
εἰρήνην ἄγωμεν, τοὺς φίλους. καίτοι, ὦ δημόται, εἰ μὲν
ἅπαντα τὰ βουλεύματα τοῦ συνεδρίου καλὰ καὶ
συμφέροντα ἡγεῖσθε εἶναι, ὥσπερ ἐστὶ, τί οὐχὶ καὶ τοῦτο ἓν
ἐξ αὐτῶν ὑπολαμβάνετε εἶναι; εἰ δὲ μηδὲν ἁ-
πλῶς τῶν δεόντων τὴν βουλὴν οἴεσθε φρονεῖν, ἀλλ'
αἰσχρῶς

» αἰσχρῶς καὶ κακῶς τὴν πόλιν ἐπιτετράφθαι, τί δή ποτε » οὐχὶ μεταστησάμενοι αὐτὴν ἀθρόαν, αὐτοὶ ἄρχετε, καὶ » βουλεύετε, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας πολέμους » ἐκφέρετε, ἀλλὰ παρεκνίζετε αὐτήν, καὶ κατὰ μικρὸν » διαλύετε, τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀναρπάζοντες ἐν ταῖς » δίκαις; ἄμεινον γὰρ ἦν ἅπασιν ἡμῖν κοινῇ πολεμεῖ- » σθαι, ἢ καθ' ἕνα ἕκαστον ἰδίως συκοφαντεῖσθαι. ἀλλὰ γὰρ » οὐχ ὑμεῖς αἴτιοι τούτων, ὥσπερ ἔφην, ἀλλ' οἱ συνταρ- » άττοντες ὑμᾶς δημαγωγοί, οὔτε ἄρχεσθαι ὑπο- » μένοντες, οὔτε ἀρχὴν εἰδότες. καὶ ὅσον μὲν ἐπὶ τῇ τού- » των ἀφροσύνῃ τε καὶ ἀπειρίᾳ, πολλάκις ἂν ὑμῖν τό- » δε τὸ σκάφος ἀνετράπη· νῦν δὲ τὰ τούτων σφάλματα » ἐπανορθοῦσα, καὶ ἐν ὀρθῇ παρέχουσα ὑμῖν τὴν πόλιν, ἡ » πλεῖστα δεινὰ ὑπ' αὐτῶν ἀκούουσά ἐστι βουλή. ταῦ- » τα εἴτε ἡδέα ἐστὶν ὑμῖν ἀκούειν, εἴτε ἀνιαρά, μετὰ πάσης » ἀληθείας εἴρηταί μοι καὶ τετόλμηται· καὶ μᾶλλον αἱ- » ροίμην ἂν παρρησίᾳ συμφερούσῃ τῷ κοινῷ χρώμε- » νος ἀποθανεῖν, ἢ τὰ πρὸς ἡδονὴν λέγων ὑμῖν σεσῶ- σθαι. Τοιούτοις εἰπὼν λόγοις, καὶ οὔτε πρὸς ὀλοφυρμοὺς καὶ ἀνακλαύσεις τῆς συμφορᾶς τραπόμενος, οὔτε ἐν δεήσεσι καὶ προσκυλισμοῖς ἀσχήμοσι ταπεινὸς φανείς, οὔτε ἄλλην ἀγεννῆ διάθεσιν ὑποδεξάμενος οὐδεμίαν, παρέδωκε τὸν λόγον τοῖς συναγορεύειν ἢ μαρτυρεῖν βουλομένοις. πολλοὶ μὲν οὖν καὶ ἄλλοι παριόντες ἀπέλυον αὐτὸν τῆς αἰτίας, μάλιστα δὲ Οὐεργίνιος ὁ κατὰ τὸν αὐτὸν ὑπατεύσας χρόνον, καὶ τῆς νίκης αἴτιος εἶναι δοκῶν· ὃς οὐ μόνον ἀναίτιον αὐτὸν ἀπέφαινεν, ἀλλὰ καὶ ὡς κράτιστον ἀνδρῶν τὰ πολέμια καὶ στρατηγῶν φρονιμώτατον, ἐπαινεῖσθαί τε καὶ τιμᾶσθαι ὑπὸ πάντων ἠξίου. ἔφη δὲ δεῖν, εἰ μὲν ἀγαθὸν οἴονται τέλος εἰληφέναι τὸν πόλεμον, ἀμφοτέροις σφίσι τὴν χάριν εἰδέναι· εἰ δὲ πονηρόν, ἀμφοτέρους ζημιοῦν. κοινὰ γὰρ αὐτοῖς καὶ τὰ βουλεύματα, καὶ τὰ ἔργα, καὶ τὰς ἐκ τοῦ δαιμονίου τύχας γεγονέναι. ἦν δὲ οὐ μόνον ὁ λόγος τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος πείθων, ἐν ἅπασιν ἐξητασμένος ἔργοις ἀγαθοῖς. προσῆν δὲ τούτοις, ὃ πλεῖστον ἐκίνησεν οἶκτον, ὄψεως σχῆμα συμπαθές, οἷον περὶ αὐτοὺς τοὺς πεπονθότας, ἢ μέλλοντας πάσχειν τὰ δεινὰ γίνεσθαι φιλεῖ. ὥστε καὶ τοὺς προσήκοντας τοῖς ἀπολωλόσι, καὶ δοκοῦντας ἀδιαλλάκτως ἔχειν πρὸς τὸν αἴτιον σφίσι τῆς συμφορᾶς, μαλακωτέρους γενέσθαι, καὶ ἀποθέσθαι τὴν ὀργήν, ὡς ἐδήλωσαν. ἀναδοθεισῶν γὰρ τῶν ψήφων, οὐδεμία τοῦ ἀνδρὸς κατεψηφίσατο. ὁ μὲν οὖν τὸν Σερουΐλιον καταλαβὼν κίνδυνος τοιούτου τέλους ἔτυχεν. οὐ πολλῷ δ' ὕστερον χρόνῳ στρατιὰ Ῥωμαίων ἐξῆλθεν ἐπὶ Τυρρηνούς, ἄγοντος θατέρου τῶν ὑπάτων, Ποπλίου Οὐα-

male turpiterq; administrare rēp. cur non in totum amoto, magistratus ipsi capessitis, *in commune* consulitis, bella pro imperio geritis; sed acciditis eum paulatimq; cōsumitis, iudiciis tollentes illustrissimum quēq; ? satius.n. esset nos in vniuersum *a vobis* infestari, quam vnum post alium priuatis calumniis appeti. Verum nō vos in culpa estis, vt dixi; sed cōcionatores isti qui vos perturbāt, nec imperiū ferentes, nec imperare ipsi scientes. Et quātum ad istorū insipientiā atq; imperitiam attinet, iā sæpe subuersum fuisset vobis hoc nauigium. nunc vero lapsus eorum corrigit, & ciuitatē seruat incolumem, hic ipse senatus qui per eos tam male *apud vos* audit. Hæc siue iucunda vobis auditu, siue molesta, verissima certe, ausus sum dicere; vt qui malim ob libertatē reip. vtilem emori, quam ad *solam* voluptatē vestram loquēdo seruari. Hæc locutus, nec vllis infortunii lamentationib. aut deplorationibus, nullis itē abiectis supplicibusq; deprecationibus vsus, nec quidquā ingenerosum præ se ferens, dicendi vices iis tradidit qui patrocinari sibi aut testimonium perhibere vellent. Ibi tum alii multi prodierunt qui culpa eum vacare testarētur, tum in primis collega eius Virginius, ad quem victoria referebatur. is non solum alienū eum a culpa pronūtiauit, verumetiā laudandum & ab omnib. honorādum duxit, vt virum in rebus bellicis præstantissimum, ducemque cordatissimum. addiditque, si bellum hoc bonū eis finem sortitū videretur, ambob. sibi habendam gratiā: sin malū, ambos ex æquo plectendos. communicatis. n. consiliis & factis fortunam quoq; cōmunem fuisse. Mouebat autem non solum oratio viri, sed & tota vita, spectata omnis generis bonis operibus. Nec parum item ad ciēdos affectus faciebat vultus hominis, alieno dolore mœsti, & haud minus satagētis quam si periculum ipse vel adiisset, vel iamiam aditurus esset. quo factum est vt etiam cęsorum necessarii, q alioqui cladis illius auctori videbantur implacabiles, molliti, mitiores se pstarēt, irasq; ponerēt: vt mox apparuit. reus. n. calculis omnib. absolutus est. atq; ita euasit Seruilius.

Paulo post Romani expeditionē susceperunt in Etruriā ductu P. Valerii

Expeditio in Etruriam.

consi. Rursus. n. Veiētes bellum mouerunt adscitis in eius societatē Sabinis; qui hactenus non ausi se admiscere, nulla spe victoriæ, tunc post profligatum Menenium, cōmunitumq; in propinquo vbi mōte præsidium, affectas rati Romanorum vires, & collapsos animos, iuuerunt Etruscos magnis copiis militum. Veientes itaq; & suis copiis & Sabinorū auxiliis freti, exspectantes ēt a ceteris Etruscis suppetias, in animo habebant cū maiori exercitus parte Romā ipsam petere; sperātes neminē sibi occursurum; sed se aut vi expugnaturos vrbē, aut fame ad deditionē coacturos. Sed dū cunctantur & auxilia opperiuntur, Valerius conatus eorum præuertit: qui assumpto copiarum domesticarū robore sociorumq; auxiliis, quantum potuit latenter egressus est. sub vesperam enim traductis trās Tiberim militibus, non longe ab vrbe cum copiis substitit. deinde medio noctis excitos ordines, prius quam illucesceret, admouit alteris hostium castris. bina enim erant, modico interuallo a se inuicem distantia; seorsum Etruscis, seorsum Sabinis tendentibus. Priores Sabinos aggressus est, dum plerique adhuc sopiti essent, ac ne excubiis q̄dem satis custoditi; vt qui in sociali agro nihil minus quam hostem timerent, de quo nullum nūtium acceperant. itaq; primo impetu castra capta sunt. ibi alii iugulabātur in cubilibus, alii dum arma induunt, recens exciti; quidam armati quidem, sed passim nullo ordine repugnantes: maxima pars suis castris effusi, dum altera cursu petunt, ab equitibus intercepti perierunt. In hūc modum captis Sabinis castris, Valerius duxit ad altera, vbi Veientes locum non valde munitum occupauerant. hos nō amplius latere potuit. nam & dies clara iam erat, & Sabini elapsi e clade, similem illis imminere nuntiauerant. itaq; vi aduersus hostem opus erat. ac dum Etrusci pro castris alacerrime dimicant, acre oritur prœliū, & magna vtrimq; strages editur; adeo vt diu dubitaretur vtro inclinaret victoria. tandē Etrusci a Rom. equitatu impulsi, refugerunt in

λεῖν. συνέβη γὰρ αὖθις ἡ Οὐιεντανῶν δύναμις, προσ-
θεμένων αὐτοῖς Σαβίνων, οἳ τέως ὀκνοῦντες αὐτοῖς συν-
άρασθαι τοῦ πολέμου, ὡς ἀδυνάτων ἐφιεμένοις, τότε
ἐπειδὴ τήν τε Μενηνίου φυγὴν ἔγνωσαν, καὶ τὸν ἐπι-
τειχισμὸν τοῦ πλησίον τῆς Ῥώμης ὄρους, τεταπεινῶσθαι
νομίσαντες τάς τε δυνάμεις Ῥωμαίων καὶ τὸ φρόνη- 437
μα τῆς πόλεως ἡττῆσθαι, συνελάμβανον τοῖς Τυρρη-
νοῖς πολλὴν ἀποστείλαντες δύναμιν. οἱ δὲ Οὐιεντανοὶ τῇ
τε σφετέρᾳ δυνάμει θαρροῦντες καὶ τῇ Σαβίνων νε-
ωστὶ ἡκούσῃ, τὰς παρὰ τῶν ἄλλων Τυρρηνῶν ἐπικου-
ρίας περιμένοντες, προθυμίαν μὲν εἶχον ἐπὶ τὴν Ῥώ-
μην ἐλαύνειν τῷ πλείονι τῆς σφετέρας στρατιᾶς, ὡς
οὐδενὸς αὐτοῖς ὁμόσε χωρήσοντος, ἀλλὰ δυεῖν θάτερον,
ἢ ἐκ τειχομαχίας αἱρήσοντες τὴν πόλιν, ἢ λιμῷ κα-
τεργασόμενοι. ἔφθασε δὲ τὴν ἐπιχείρησιν αὐτῶν Οὐαλέ-
ριος, ἐν ᾧ ἔτι ἔμελλον ἐκεῖνοι, καὶ τοὺς ὑστερίζοντας συμμά-
χους ἀνέμενον, αὐτὸς ἀγαγὼν Ῥωμαίων τὴν κρατίστην
ἀκμήν, καὶ τὸ παρὰ τῶν συμμάχων ἐπικουρικόν. οὐκ
ἐκ τοῦ φανεροῦ ποιησάμενος τὴν ἔξοδον, ἀλλ' ὡς μά-
λιστα λήσεσθαι αὐτοὺς ἔμελλε. προελθὼν γὰρ ἐκ τῆς Ῥώ-
μης περὶ δείλην ὀψίαν, καὶ διαβὰς τὸν Τίβεριν, οὐ μα-
κρὰν ἀποσχὼν τῆς πόλεως, κατεστρατοπέδευσεν. ἔπει-
τα ἀναστήσας τὴν στρατιὰν μέσας νύκτας ἦγεν ἐν τά-
ξει· καὶ πρὶν ἡμέραν γενέσθαι, θατέρῳ χάρακι τῶν πο-
λεμίων ἐνέβαλε. δύο γὰρ ἦν στρατόπεδα, χωρὶς μὲν τὸ
Τυρρηνῶν, ἕτερον δὲ τὸ Σαβίνων, οὐ διὰ μακροῦ ἀλ-
λήλων ἀπέχοντα. προτέρᾳ δὲ προσαγαγὼν τὴν δύνα-
μιν τῇ Σαβίνων στρατοπεδείᾳ, καθυπνωμένων ἔτι τῶν
πλείστων, καὶ οὐδεμιᾶς οὔσης ἀξιολόγου φυλακῆς,
οἷα ἐν φιλίᾳ τε γῇ καὶ κατὰ πολλὴν ὑπεροψίαν τῶν
πολεμίων οὐδαμῇ ἀγγελλομένων, ἐξ ἐφόδου γίνεται
ταύτης ἐγκρατής. τῶν δὲ ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐν ταῖς
κοίταις ἔτι ὄντες κατεσφάγησαν, οἱ δὲ ἀνιστάμενοι
ἀρτίως καὶ τὰ ὅπλα ἐνδυόμενοι, οἱ δὲ ὡπλισμένοι
μέν, σποράδες δὲ καὶ οὐκ ἐν τάξει ἀμυνόμενοι· οἱ δὲ
πλεῖστοι φεύγοντες ἐπὶ τὸν ἕτερον χάρακα, ὑπὸ τῶν
ἱππέων καταλαμβανόμενοι, διεφθάρησαν. τοῦτον δὲ τὸν
τρόπον ἁλόντος τοῦ τῶν Σαβίνων χάρακος, ἦγε τὴν δύναμιν
ὁ Οὐαλέριος ἐπὶ τὸν ἕτερον, ἔνθα ἦσαν οἱ Οὐιεντανοὶ χωρίον
οὐ πάνυ ὀχυρὸν κατειληφότες. λαθεῖν μὲν οὖν οὐκέτι ἐν-
εδέχετο τοὺς προσιόντας τῷ χάρακι· ἡμέρα τε γὰρ ἦν ἤδη
λαμπρά, καὶ τῶν Σαβίνων οἱ φεύγοντες ἀπήγγελλον τοῖς
Τυρρηνοῖς τήν τε αὐτῶν συμφορὰν καὶ τὴν ἐπ' ἐκείνοις·
ἀναγκαῖον δὲ ἦν ἐκ τοῦ καρτεροῦ τοῖς πολεμίοις συμ-
φέρεσθαι. γίνεται δὲ μετὰ τοῦτο πάσῃ προθυμίᾳ τῶν Τυρρηνῶν ἀγωνιζομένων περὶ τῆς παρεμβολῆς,
ὀξεῖα μάχη καὶ φόνος ἀμφοτέρων πολύς, ἰσόρροπός τε καὶ μέχρι πολλοῦ ταλαντευομένη τῇδε καὶ τῇδε ἡ
κρίσις τοῦ πολέμου. ἔπειτα ἐνέδοσαν οἱ Τυρρηνοὶ ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξωσθέντες ἵππου, καὶ ἀπεχώρησαν εἰς
τὸν χά-

τοῦ χάρακος. ὁ δ' ὕπατος ἠκολούθει καὶ ἐπεὶ πλησίον ἐγένετο τῶν ἐρυμάτων· ἦν δὲ φαύλως κατεσκευασμένα, καὶ τὸ χωρίον, ὥσπερ ἔφην, οὐ πάνυ ἀσφαλές· προσέβαλλε κατὰ πολλὰ μέρη, τό τε λοιπὸν ἐκείνης τῆς ἡμέρας μέρος ἐπιταλαιπωρῶν, καὶ οὐδὲ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα διαναπαυσάμενος. οἱ δὲ Τυρρηνοὶ ταῖς συνεχέσι κακοπαθείαις ἀπειρηκότες, ἐκλείπουσι τὸν χάρακα περὶ τὸν ὄρθρον. καὶ οἱ μὲν εἰς τὴν πόλιν ἔφυγον, οἱ δ' εἰς τὰς πλησίον ὕλας ἐσκεδάσθησαν. γενόμενος δὲ καὶ τούτου τοῦ χάρακος ἐγκρατής, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἀνέπαυσε τὴν στρατιάν· τῇ δ' ἑξῆς τὰ λάφυρα ὅσα ἐξ ἀμφοτέρων εἰλήφει τῶν στρατοπέδων, διένειμε τοῖς ἀγωνισαμένοις, πολλὰ ὄντα, καὶ τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν ταῖς μάχαις τοῖς εἰωθόσιν ἐκόσμει στεφάνοις. ἦν δὲ ὁ κράτιστα πάντων ἀγωνισάμενος κατὰ δόξας, καὶ τρεψάμενος τὴν Οὐιεντανῶν δύναμιν, Σερουίλιος ὁ τῷ προτέρῳ ὑπατεύσας ἔτει, καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ δήμου δίκην ἀποφυγών, πρεσβευτὴς τότε τῷ Οὐαλερίῳ συμπεμφθείς, καὶ ἐπὶ τῇ ἀριστείᾳ τὰς νομιζομένας εἶναι μεγίστας
438 παρὰ Ῥωμαίοις δωρεὰς ἐκεῖνος ἦν ὁ πρῶτος ἐξενεγκάμενος. μετὰ ταῦτα τούς τε τῶν πολεμίων σκυλεύσας νεκροὺς ὁ ὕπατος, καὶ τῶν ἰδίων ταφὰς ποιησάμενος, ἐξῆγε τὴν δύναμιν, καὶ πλησίον τῆς Οὐιεντανῶν χώρας καταστήσας, προὐκαλεῖτο τοὺς ἔνδον. ὡς δ' οὐδεὶς ἐξῄει μαχησόμενος, ἄπορον ὁρῶν χρῆμα, ἐκ τειχομαχίας αὐτοὺς ἑλεῖν, ἐχυρὰν σφόδρα οὖσαν τὴν πόλιν, τῆς γῆς αὐτῶν πολλὴν καταδραμών, εἰς τὴν Σαβίνων ἐνέβαλε. λεηλατήσας δὲ κἀκείνην ἔτι ἀκέραιον οὖσαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καὶ βαρεῖαν ἤδη τὴν ἀποσκευὴν ἔχων τῶν ὠφελειῶν, ἀπῆγεν οἴκοι τὴν δύναμιν· καὶ αὐτῷ ὁ μὲν δῆμος πρὸ πολλοῦ τῆς πόλεως ὄντι ἐστεφανωμένος ὑπήντα, λιβανωτοῖς τε θυμιῶν τὴν πάροδον, καὶ κρατῆρσι μελικράτου κεκραμένοις ὑποδεχόμενος τὴν στρατιάν· ἡ δὲ βουλὴ τὴν τοῦ θριάμβου πομπὴν ἐψηφίσατο. ὁ δ' ἕτερος τῶν ὑπάτων Γάιος Ναύτιος, ᾧ προσέκειτο κατὰ κλῆρον ἡ τῶν συμμάχων Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων φυλακή, βραδυτέραν ἐποιήσατο τὴν ἔξοδον οὔτε ἀπορίᾳ, οὔτε ὄκνῳ τῶν κινδύνων κρατηθείς, τὴν δ' ἀδηλότητα τοῦ πρὸς Οὐιεντανοὺς πολέμου καραδοκῶν, ἵνα ἐάν τι συμβῇ πταῖσμα περὶ τὴν ἐκεῖ στρατιάν, ἐν ἑτοίμῳ τις ὑπάρχῃ τῇ πόλει συνεστῶσα δύναμις, ἣ κωλύσει τοὺς πολεμίους εἰς τὴν χώραν ἐμβαλεῖν, ἐάν, ὥσπερ οἱ πρότερον ἐλάσαντες ἐπὶ τὴν Ῥώμην, ἐπιτειχίζῃ, ἵνα κατὰ τῆς πόλεως χωρία ἐπιβάλωσιν). ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τούτῳ χρόνῳ καὶ ὁ κατὰ τῶν Λατίνων πόλεμος, ὃν ἐπῆγον αὐτοῖς Αἰκανοί τε καὶ Οὐολοῦσκοι, τέλος εὐτυχὲς ἔσχε. καὶ παρῆσάν τινες ἀπαγγέλλοντες μάχῃ νικήσαντας ἀπεληλυκέναι τοὺς πολεμίους ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν, καὶ μηδεμιᾶς τοῖς συμμάχοις ἔτι δεῖν

castra persequente consule. qui postquam ad munimenta peruenit, male munita, locoque (vt dixi) parum tuto posita, ea partibus aliquot aggressus, nō modo per reliquum diei spatium magno labore oppugnationem persecutus est, sed ne in sequentem quidem noctem requieuit. Etrusci continuis ærumnis fessi, castra sub diluculū deserūt: quorū pars in vrbē fugit, pars per siluas ꝓximas dispersa est. Vbi vero hæc quoq; castra capta sunt, iussit reliquum diei quieti impēdi: sequenti deinde, prædam, cuius magna in vtrisq; castris reperta erat copia, victoribus diuisit, & eos quorum virtus in prœliis enituerat, ex more coronis militaribus decorauit. In his præcipuus fuit, & in profligandis Veientibus spectatissimus, Seruilius superioris anni consul, nuper absolutus iudicio populi, tunc vero legatus Valerio additus: qui ob insignem istam fortitudinis operam, præmia quæ apud Romanos censentur maxima, primus reportauit. Deinde cōsul spoliatis hostium cadaueribus & suorum sepultis, productum exercitum instruxit ante Veiorum mœnia, vt inclusis pugnæ potestatē faceret. Cumque nemo ad pugnam prodiret, videns opidum tam munitum vi expugnari non posse, bonam agri partem populatus est: ac mox in Sabinos milite traducto, ex illa quoque regione hactenus intacta prædis per aliquot dies actis, grauem iam nouis impedimentis reduxit exercitum. Venienti populus ad multum viæ coronatus occurrit, suffitum thuris transeunti faciens, & mulsi poculis militem excipiens: senatus triumphum ei decreuit. Alter consul C. Nautius, cui Latinorum Hernicorumq; tutādorum prouincia sorte obuēnerat, aliquamdiu profectionem distulit: nō quod imparatus esset aut periculo deterritus, sed in Veientanū bellum intētus, vt si quid cladis accideret illi exercitui, præsto esset vrbi agroq; præsidiū: si forte hostis, quēadmodū ante, admotis ad vrbē copiis, communire vellet *propinquum* locum aliquē, vnde omnia infesta faceret. Interim in Latio quoq; cū Æquis & Volscis ꝓspere debellatū est: & nūtii retulerūt prœlio victos hostes excessisse agro Latino, nec sociis in pſens vllis amplius opus

Valerius de Veientibus & Sabinis triumphat.

Æqui & Volsci repressi.

esse auxiliis. Nihilominus Nautius, rebus in Etruria prospere gestis, eduxit exercitum; ingressusq; Volscorum regionē, fuga ex parte magna desertam, paucis mācipiis potitus & pecoribus, incēsis aruis eorum tum segete flauentibus, aliisq; nō paucis damnis per agros datis, nemine obsistere auso, reduxit exercitum. Atq; hæc gesta sunt ab his consulibus.

A.V.C. 280, cōss. A. Manlio, L. Furio, cum Veientibus debellatum.

A. Manlius inde & L. Furius fuere conss. quorum alteri cum senatus bellum contra Veiētes decreuisset, ductis de more sortibus, Manlio ea obuenit prouincia. Is celeriter eductis copiis, castra prope Veios posuit. Hostes inclusi mœnibus, aliquādiu obstiterunt, missisq; ad Etruriæ populos & ad nouos socios Sabinos legatis, rogarūt vt cito auxilia mitterent. cumq; nusquam impetrarent suppetias, absumptis commeatibus, fame vrgente prodierunt ad consulem natu maximi & honoratissimi, præferentes supplicum insignia, & pacem petentes. Manlius imperato vnius anni stipendio, & cibariis quæ in duos mēses exercitui sufficerēt: pollicitus est, vbi hæc allata essent, missurum se Romam qui cū senatu de pacis legibus agerent. Illi acceptatis his *conditionibus*, & repræsentato incunctanter non tantū militum stipēdio, sed ea etiam pecunia quam pro frumento dependere consul permiserat, Romā profecti sunt: admissique in senatū veniam præteritorum petierunt, pacemq; in posterum. cūq; multa in vtramq; partē dicta essent, vicit tandem ea sententia quæ fœdus cum eis faciendum suadebat: & datæ sunt eis induciæ in annos quadraginta. Legati actis senatui gratiis, domū reuersi sunt: Manlio post reditum, ob confectum id bellum, ouatio, vt petierat, concessa est. Actus est etiam census his consulibus: ac ciues qui se cum opibus suis & filiis puberibus censendos obtulerunt, reperti sunt paulo plures centum & tribus milibus.

A.V.C. 281, Olymp. 77, conss. L. Æmilio III, Vop. Iulio, turbę domi.

Deinde L. Æmilius Mamercus tertium, & Vopiscus Iulius conss. fiunt, LXXVII Olymp. qua in stadio vicit Dates Argiuus, Charete Athenis principe. Hi consulatum habuerunt inquietum & valde laboriosum; cessantibus quidem externis bellis, & pacatis vndequaque dissidiis; sed

βοηθείας κατὰ τὸ παρόν. ὁ μέντοι Ναύτιος οὐδὲν ἧττον, ἐπειδὴ τὰ ἐν Τυρρηνίᾳ πράγματα καλῶς σφίσιν ἐχώρησεν, ἐξῆγε τὴν στρατιάν. ἐμβαλὼν δ' εἰς τὴν Οὐολούσκων χώραν, καὶ πολλὴν αὐτῆς διεξελθὼν ἔρημον ἀφειμένην, ἀνδραπόδων μὲν καὶ βοσκημάτων ὀλίγων ἐκράτησεν· ἀρούρας δ' αὐτῶν, ἐν ἀκμῇ τοῦ σίτου ὄντος, ἐμπρήσας, καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα τῶν ἐν τοῖς ἀγροῖς λωβησάμενος, οὐδενὸς ὁμόσε χωροῦντος, ἀπῆγε τὴν στρατιάν. ταῦτα μὲν ὑπὸ τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐπράχθη. οἱ δὲ διαδεξάμενοι τούτους ὕπατοι, Αὖλος Μάλλιος, καὶ Λεύκιος Φούριος, ψηφισαμένης τῆς βουλῆς τὸν ἕτερον αὐτῶν στρατιὰν ἐπὶ Οὐιεντανοὺς ἄγειν, ἐκληρώσαντο περὶ τῆς ἐξόδου, κατὰ τὸ παρ' αὐτῶν ἔθος ἦν. καὶ λαχὼν Μάλλιος ἐξῆγε τὰς δυνάμεις διὰ ταχέων, καὶ πλησίον τῶν πολεμίων κατεστρατοπέδευσεν. οἱ δὲ Οὐιεντανοὶ ἐν χερσὶ γενόμενοι, τέως μὲν ἀντεῖχον, καὶ διεπρεσβεύοντο πρός τε τὰς ἐν Τυρρηνοῖς πόλεις, καὶ πρὸς τοὺς νεωστὶ συμμαχήσαντας αὐτοῖς Σαβίνους, βοήθειαν ἀξιοῦντες ἀποστέλλειν σφίσι διὰ ταχέων. ὡς δ' ἁπάντων ἀπετύγχανον, καὶ τὰς τροφὰς ἀπολώλεκεσαν, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ λιμοῦ βιασθέντες, ἐξῆλθον ὡς τὸν ὕπατον, ἱκετηρίας φέροντες οἱ πρεσβύτατοί τε αὐτῶν καὶ τιμιώτατοι, περὶ καταλύσεως δεόμενοι τοῦ πολέμου. τοῦ δὲ Μαλλίου κελεύσαντος αὐτοῖς ἀργύριόν τε εἰς ὀψωνιασμὸν ἐνιαυτοῦ τῇ στρατιᾷ, καὶ διμήνου τροφὰς ἀποφέρειν· ὅταν δὲ ταῦτα ποιήσωσιν, εἰς Ῥώμην ἀποστέλλειν τοὺς διαλεξομένους τῇ βουλῇ περὶ τῆς διαλύσεως, ἐπαινέσαντες ταῦτα, καὶ διὰ ταχέων τό τε ὀψώνιον τῇ στρατιᾷ, καὶ τὸ ἀντὶ τοῦ σίτου συγχωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Μαλλίου καταβαλόντες ἀργύριον, ἧκον εἰς τὴν Ῥώμην· καὶ καταστάντες ἐπὶ τὴν βουλήν, συγγνώμης ἐπὶ τοῖς γεγονόσι τυχεῖν ἠξίουν, καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ἀπαλλαγῆς τοῦ πολέμου. πολλῶν δὲ λεχθέντων εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη λόγων, ἐνίκησεν ἡ σπένδεσθαι παραινοῦσα τὴν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον γνώμη, γίνονταί τε ἀνοχαὶ τοῦ πολέμου πρὸς 439
αὐτοὺς τετταράκοντα ἔτη. καὶ οἱ μὲν ἀπῄεσαν πολλὰς τῇ πόλει τῆς εἰρήνης χάριτας εἰδότες· ὁ δὲ Μάλλιος ἀφικόμενος εἰς τὴν πόλιν, ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ πολέμου τὸν πεζὸν θρίαμβον αἰτησάμενος, ἔλαβεν. ἐγένετο δὲ καὶ τίμησις ἐπὶ τῆς τούτων ἀρχῆς, καὶ ἠριθμήθησαν οἱ τιμησάμενοι πολῖται σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ χρήματα καὶ τοὺς ἐν ἥβῃ παῖδας, ὀλίγῳ πλείους τρισχιλίων τε καὶ δέκα μυριάδων. οἱ δὲ μετὰ τούτους παραλαβόντες τὴν ὕπατον ἀρχήν, Λεύκιος Αἰμίλιος Μάμερκος, τὸ τρίτον, καὶ Οὐοπίσκος Ἰούλιος, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ ἑβδόμης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Δάτης Ἀργεῖος, Ἀθήνησι δὲ ἄρχοντος Χάρητος, ἐπίπονον σφόδρα καὶ ταραχώδη τὴν ἀρχὴν διετέλεσαν, εἰρήνην μὲν ἄγοντες ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πολέμων· ἐν ἡσυχίᾳ γὰρ ἦν πάντα τὰ διάφορα· ὑπὸ

δὲ τῶν

δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει στάσεων αὐτοί τε εἰς κινδύνους ἀχθέντες, καὶ τὴν πόλιν ὀλίγου δεήσαντες ἀπολέσαι. ὡς γὰρ ἀνεπαύσατο τῶν στρατειῶν τὸ πλῆθος, ἐπὶ τὴν διανομὴν αὖθις ὥρμησε τῶν δημοσίων ἀγρῶν. ἦν γάρ τις ἐν τοῖς δημάρχοις θρασὺς, καὶ λέγειν οὐκ ἀδύνατος ἀνὴρ, Γναῖος Γενύκιος, παραθήγων τὰς ὀργὰς τῶν πενήτων. οὗτος ἐκκλησίας συνάγων ἑκάστοτε, καὶ ἐκδημαγωγῶν τοὺς ἀπόρους, προσηνάγκαζε τοὺς ὑπάτους τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντα περὶ τῆς κληρουχίας συντελεῖν. οἱ δὲ οὐχ ὑπήκουον, οὐ τῇ ἑαυτῶν ἀρχῇ λέγοντες τετάχθαι τὸ ἔργον ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἀλλὰ τοῖς μετὰ Κάσσιον καὶ Οὐεργίνιον ὑπάτοις, πρὸς οὓς τὸ προβούλευμα ἐγράφη· καὶ ἅμα οὐδὲ εἶναι νόμους εἰς ἀεὶ κυρίους ἃ ψηφίζεται τὸ συνέδριον, ἀλλὰ πολιτεύματα καιρῶν ἐνιαύσιον ἔχοντα ἰσχύν. ταύτας προβαλλομένων τῶν ὑπάτων τὰς αἰτίας, ἀδύνατος ὢν ὁ Γενύκιος αὐτοὺς ἀναγκάσαι μείζονα ἐξουσίαν ἔχοντας, ἑτέραν ὁδὸν ἐτράπετο. τοῖς γὰρ ὑπατεύσασι τὸ ἔμπροσθεν ἔτος, Μαλλίῳ τε καὶ Λευκίῳ, δίκην ἐπήγγειλε δημοσίαν, καὶ προεῖπεν ἥκειν ἐπὶ τὸν δῆμον ἀπολογησομένους, ὁρίσας ἄντικρυς τὴν αἰτίαν τῆς δίκης, ὅτι τὸν δῆμον ἀδικοῦσιν οὐκ ἀποδείξαντες τοὺς δέκα ἄνδρας οὓς ἐψηφίσατο ἡ βουλὴ τοὺς ποιησομένους τὴν τῶν κλήρων διανομήν. τὸ δὲ μὴ τῶν ἄλλων τινὰς ὑπάτων ἄγειν ἐπὶ τὴν δίκην, δώδεκα γινομένων τῶν μεταξὺ ἀρχείων, ἀφ' οὗ τὸ προβούλευμα ἐγράφη, τούτους δὲ προβαλέσθαι τοὺς ἄνδρας μόνους τῆς ψευσθείσης ὑποσχέσεως, ἐπιεικεῖς ἔφερεν αἰτίας· καὶ τελευτῶν ἔφη μόνως ἂν οὕτως ἀναγκασθῆναι τοὺς ἐν ἀκμῇ τότε ὄντας ὑπάτους κληρουχῆσαι τὴν γῆν, ἐὰν ἑτέρους τινὰς ἴδωσι δίκην τῷ δήμῳ διδόντας, ἐνθυμηθέντας ὅτι καὶ σφίσιν αὐτοῖς συμβήσεται τὸ αὐτὸ παθεῖν. ταῦτα εἰπὼν καὶ παρακαλέσας ἅπαντας ἥκειν ἐπὶ τὴν δίκην, καθ' ἱερῶν τε ὀμόσας, ἦ μὴν ἐμμενεῖν τοῖς ἐγνωσμένοις, καὶ πάσῃ προθυμίᾳ τῶν ἀνδρῶν κατηγορεῖν, ἡμέραν προεῖπεν ἐν ᾗ τὴν δίκην ἔμελλεν ἐπιτελέσειν. τοῖς δὲ πατρικίοις, ὡς ἔμαθον ταῦτα, πολὺ δέος εἰσέρχεται καὶ φροντὶς, ὅπως χρὴ ἔσεσθαι τούς τε ἄνδρας ἐκλύσασθαι τῆς αἰτίας, καὶ τοῦ δημαγωγοῦ τὸ θράσος ἐπισχεῖν. καὶ δὴ ἐδέδοκτο αὐτοῖς, εἴ τι ψηφίσαιτο κατὰ τῆς ἀρχῆς τῶν ὑπάτων ὁ δῆμος, μὴ ἐπιτρέπειν αὐτῷ κατὰ τὸ καρτερὸν ἐνισταμένους, καὶ εἰ δέοι καὶ εἰς ὅπλα χωρήσαντας. οὐ μὴν ἐδέησέ γε τῶν βιαίων οὐδενὸς αὐτοῖς, ταχεῖαν λαβόντος τοῦ κινδύνου καὶ παράδοξον τὴν λύσιν. μιᾶς γὰρ ἡμέρας ἔτι λοιπῆς τῆς δίκης, νεκρὸς Γενύκιος ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ κοίτης εὑρέθη, σημεῖον οὐδὲν ἔχων οὔτε σφαγῆς, οὔτε ἀγχόνης, οὔτε φαρμάκου,

domeſticis ſeditionibus tum ipſos tum rempublicam in extremum diſcrimen adducentibus. nam vt requieuit a militia multitudo, ſtatim flagitauit diuiſionem agri publici, inopes inſtigante tribuno pleb. Cn. Genucio. Is vir audax nec infacundus, crebris concionibus ad captandam tenuis plebeculæ gratiam abutens, extorquere conabatur a conſulibus, vt quod ſenatus *iamdudum* de diuidundis agris decreuerat, *tandem* exſequerentur. Hi negabant ad ſe pertinere quod alieno conſulatu decretum eſſet, & Caſſii Virginiique ſucceſſoribus demandatum; ad eos enim id ſenatusconſultum pertinere. nec ſenatus decreta perpetuæ legis vim habere; ſed eſſe inſtituta vnius anni. Eluſus hac conſulum cauſſatione Genucius, quia non poterat illos, vt maiori poteſtate præditos, cogere, aliam audaciæ viam ingreſſus eſt. conſularibus Manlio & Furio, qui ſuperiore anno magiſtratum geſſerant, diem ad populum dixit. accuſationis cauſſam hanc diſerte protulit, factam ab ipſis plebi iniuriam, quia non creaſſent decemuiros qui ex S C agros diuiderent. Quod autem nullos e ſuperioribus conſulibus *hoc nomine* in iudicium vocaret, cum XII anni elapſi eſſent ex quo id S C ſcriptum fuerit, ſed hos tantum duos eluſę promiſſionis reos ageret, nõ iniquas cauſſas aſſerebat: poſtremo negabat aliter cogi poſſe ad diuiſionem agrorum præſentes conſules, niſi viderent ab aliis exactas pœnas neglecti officii, & idem ſibi timendum intelligerent. Hæc locutus, cunctiſque ad iudicium adeſſe iuſſis, per ſacra iurauit, permanſurum ſe in propoſito, totiſque viribus accuſationem illam perſecuturum: ac ſimul diem futuro iudicio dixit. At patricios hoc cognito pauor ingens & cura ſubiit, incertos quomodo reos poſſent eripere, audaciamq; tribuni reprimere. iamque decreuerant, ſiquid *durius* plebs in conſulares ſtatueret, per vim ei reſiſtere, vel ſi armis opus foret. Non a tamen eo ventum eſt, quod ſubitum & inopinatum ea res ſortiretur exitum. cum enim adhuc vna tantum vſq; ad iudiciũ ſupereſſet dies, Genucius in lecto ſuo mortuus eſt inuẽtus, nullo cædis, ſtrãgulationis, veneficii,

aut alius per insidias conciliatæ mortis vestigio. Quo cognito, & prolato in forũ corpore, visum est omnibus diuinitus impeditum iudicium; moxque comitia soluta sunt. tantum enim aberat vt ceterorum tribunorum aliquis seditionem renouare auderet, vt etiam Genucii furorem damnarent. Quare si consules nihil satagẽtes amplius, seditionem diuinitus sopitam siuissent quiescere, nullum eis amplius fuisset periculum. nunc superbe ac contumeliose in plebem insurgentes, & magistratus sui potestatem ostendere volentes, magnorum malorum caussa fuerũt. nam ad delectum habendum progressi, si qui parere detrectarent, tum aliis mulctæ generibus, tum flagellatione adegerunt; atque ita effecerũt vt maior plebis pars in furorem verteretur, ex hac potissimum caussa. Plebeius quidam, P. Volero, bellica virtute clarus, qui superioribus expeditionibus ordines duxerat, tunc inter gregarios adscriptus, refragabatur, nec inferiorem locum capere volebat; quippe qui nihil in superioribus expeditionibus commisisset, ob quod miles *gregarius* e duce fieri deberet. conss. offensi eius libertate, misso lictore spoliari hominem a & virgas expediri iusserũt. Ibi iuuenis tribunorum opẽ inuocabat, ac si quid deliquisset, caussam se apud populũ dicturum aiebat: cumq; cõsules nihil eius vociferatione mouerentur, sed abduci eũ & cędi a lictore iuberẽt, vir ætate ferox & viribus, rem indignam ratus, ipse sibi tribunũ præstitit, & lictorẽ qui primus in se tendebat, in faciem ingestis pugnis deiecit: itidemq; mox alterũ. conss. indignati, vniuersos apparitores in eum concitant. Nõ tulerunt hoc plebeii qui aderãt: sed ilico cõglobati, clamoreq; se inuicem cohortati, tũ Volerone eripiũt, tũ lictores ictib. abigunt. deniq; in conss. impetus factus est: qui ni e foro se proripuissent, perpetratũ fuisset nefariũ facinus. Hoc facto in diuersa studia scissa est tota ciuitas: & tribuni qui hactenus quieuerãt, efferati inuehebantur in cõsules: nec iã de agrorũ diuisione, sed de reip. statu maior feruebat contẽtio. nã patricii cũ consulib. indigne ferẽtes violari summam potestatem, eũ qui apparitorib. manus inferre ausus esset, deposcebãt ad rupis *Tarpeia*

οὔτε ἄλλου τῶν ἐξ ἐπιβουλῆς θανάτων οὐδενός. ὡς δὲ ἐγνώσθη τὸ πάθος, καὶ προσεκομίσθη τὸ σῶμα εἰς τὴν ἀγοράν, δαιμόνιόν τι κωλύσεως συντύχημα ἔδο- 440 ξεν εἶναι, καὶ αὐτίκα ἡ δίκη διελύετο. τῶν γὰρ ἄλλων οὐδεὶς ἐτόλμα δημάρχων ἀνακαλεῖν τὴν στάσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Γενυκίου κατεγίνωσκε πολλὴν μανίαν. εἰ μὲν οὖν μηδὲν ἔτι πολυπραγμονοῦντες οἱ ὕπατοι διετέλεσαν, ἀλλὰ ἀφῆκαν ὡς ὁ δαίμων ἐκοίμισε τὴν στάσιν, οὐδεὶς ἂν αὖθις ἔτι κατέλαβε κίνδυνος· νῦν δὲ εἰς αὐθάδειαν καὶ καταφρόνησιν τοῦ δημοτικοῦ τραπόμενοι, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος ὅσον ἐστὶν ἐπιδεῖξαι βουλόμενοι, κακὰ ἐξειργάσαντο μεγάλα. προθέντες γὰρ στρατολογίαν, καὶ τοὺς οὐχ ὑπακούοντας ταῖς τε ἄλλαις ζημίαις καὶ πληγαῖς ῥάβδων προσαναγκάζοντες, εἰς ἀπόνοιαν ἐποίησαν τραπέσθαι τοῦ δημοτικοῦ τὸ πλέον, ἀπὸ τοιαύτης μάλιστα αἰτίας· ἀνήρ τις ἐκ τῶν δημοτικῶν τὰ πολέμια λαμπρός, Πόπλιος Βολέρων, ἡγεμονίαν ἐσχηκὼς λόχων ἐν ταῖς προτέραις στρατιαῖς, τότε ἀντὶ λοχαγοῦ στρατιώτης πρὸς αὐτῶν κατεγράφετο. ὡς δὲ ἠναντιοῦτο, καὶ οὐκ ἠξίου χώραν ἀτιμοτέραν λαβεῖν, οὐδὲν ἡμαρτηκὼς ἐν ταῖς προτέραις στρατιαῖς, δυσανασχετοῦντες οἱ ὕπατοι τὴν παρρησίαν αὐτοῦ, τοῖς ῥαβδούχοις ἐκέλευσαν τὴν ἐσθῆτά τε περικαταρρῆξαι, καὶ ταῖς ῥάβδοις τὸ σῶμα ξαίνειν. ὁ δὲ νεανίας τούς τε δημάρχους ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἴ τι ἀδικεῖ, κρίσιν ἐπὶ τῶν δημοτικῶν ὑπέχειν ἠξίου. ὡς δὲ οὐ προσεῖχον αὐτῷ τὸν νοῦν οἱ ὕπατοι, ἀλλὰ ταῖς ῥάβδοις ἄγειν καὶ τύπτειν ἐπεκελεύοντο, οὐκ ἀνασχετὸν ἡγησάμενος εἶναι τὴν ὕβριν, αὐτὸς ἑαυτῷ ταμίας γίνεται. τόν τε γὰρ πρῶτον προσελθόντα τῶν ῥαβδούχων παίων εἰς τὸ πρόσωπον ἐναντίαις πυγμαῖς, νεανίας καὶ ἐρρωμένος ἀνήρ, ἀνατρέπει, καὶ τὸν ἐπὶ τούτῳ. ἀγανακτησάντων δὲ τῶν ὑπάτων, καὶ πᾶσιν ἅμα τοῖς ὑπηρέταις προσελθεῖν κελευσάντων, δεινὸν τοῖς παροῦσι τῶν δημοτικῶν ἐφάνη· καὶ αὐτίκα συστραφέντες ἀθρόοι, καὶ ἀναβοήσαντες τὸ παρακλητικὸν τῆς ἀλλήλων ὀργῆς, τόν τε νεανίσκον ἐξήρπασαν, καὶ τοὺς ῥαβδούχους ἀπέστησαν παίοντες· καὶ τελευτῶντες ἐπὶ τοὺς ὑπάτους ὥρμησαν, καὶ εἰ μὴ καταλιπόντες ἐκεῖνοι τὴν ἀγορὰν ἔφυγον, ἀνήκεστον αὐτίκα κακὸν ἐξειργάσαντο. ἐκ δὲ τούτου διεστήκει πᾶσα ἡ πόλις, καὶ οἱ τέως ἡσυχάζοντες δήμαρχοι τότε ἠγριοῦντο, καὶ τῶν ὑπάτων κατηγόρουν. περιεστήκει τε ἡ περὶ τῆς κληρουχίας εἰς ἕτερον μεῖζον διὰ τὸν ὑπὲρ τοῦ κόσμου τῆς πολιτείας ἀγῶνα. οἱ μὲν γὰρ πατρίκιοι τοῖς ὑπάτοις ὡς καταλυομένης αὐτῶν τῆς ἐξουσίας συναγανακτοῦντες, τὸν ἐπιβάλλειν τοῖς ὑπηρέταις τολμήσαντα κατὰ κρημνοῦ βάλλειν ἠξίουν

ἠξίουν. οἱ δὲ δημοτικοὶ συστρέψαντες αὑτούς, καὶ ἐβόων τε καὶ παρεκελεύοντο μὴ προδιδόναι σφῶν τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν βουλὴν τὸ πρᾶγμα ἄγειν, καὶ τῶν ὑπάτων κατηγορεῖν, καὶ δίκης τινὸς παρ' αὐτῶν ἠξίουν τυχεῖν, ὅτι τὸν ἐπικαλεσάμενον τὴν ἐκ τῶν δημάρχων βοήθειαν, καὶ ἐν τῷ δήμῳ κρίσιν ὑπέχειν, εἴ τι πλημμελεῖ, βουλόμενον, οὐδετέρου τυχεῖν εἴασαν τῶν δικαίων, ἀλλ' ἐν ἀνδραπόδου μοίρᾳ τὸν ἐλεύθερον καὶ πολίτην ἔθεντο, παίειν ἐπικελευόμενοι. ἀντιτεταγμένων δὴ τούτων, καὶ οὐδετέρων εἶξαι βουλομένων τοῖς ἑτέροις, ἅπας ὁ λοιπὸς τῆς ὑπατείας ἐκείνης ἐδαπανήθη χρόνος, οὔτε πολεμικαῖς πράξεσι κοσμηθεὶς καλαῖς, οὔτε πολιτικαῖς λόγου ἀξίαις. ἐπιστάντων δὲ τῶν ἀρχαιρεσίων, ὕπατοι μὲν ἀπεδείχθησαν Λεύκιος Πινάριος, καὶ Πόπλιος Φούριος. ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἔτους ὀττείας τινὸς ἡ πόλις ἐπληρώθη, καὶ φόβου δαιμονίου, τεράτων τε καὶ σημείων πολλῶν γινομένων. καὶ οἵ τε μάντεις ἅπαντες, καὶ οἱ τῶν ἱερῶν ἐξηγηταί, χόλου δαιμονίου μηνύματα εἶναι τὰ γινόμενα ἀπέφαινον, ἱερῶν τινῶν οὐχ ὁσίως οὐδὲ
441 καθαρῶς ἐπιτελουμένων. καὶ οὐ μετ' οὐ πολὺ νόσος ἐνέσκηψεν εἰς τὰς γυναῖκας, καλουμένη λοιμική, καὶ θάνατος ὅσος οὔπω πρότερον, μάλιστα εἰς τὰς ἐγκύμονας. ὠμοτοκοῦσαί τε γὰρ καὶ νεκρὰ τίκτουσαι συναπέθνησκον τοῖς βρέφεσι. καὶ οὔτε λιτανεῖαι πρὸς ἕδεσι καὶ βωμοῖς γινόμεναι θεῶν, οὔτε καθαρτήριοι θυσίαι περί τε πόλεως καὶ οἴκων ἰδίων ἐπιτελούμεναι, παῦλαν αὐταῖς ἔφερον τῶν κακῶν. ἐν τοιαύτῃ δὲ συμφορᾷ τῆς πόλεως οὔσης τοῖς ἐξηγηταῖς τῶν ἱερῶν γίνεται μήνυσις ὑπὸ δούλου τινός, ὅτι μία τῶν ἱεροποιῶν παρθένων τῶν φυλαττουσῶν τὸ ἀθάνατον πῦρ Ὀρβινία τὴν παρθενίαν ἀπολώλεκε, καὶ τὰ ἱερὰ θύει τὰ τῆς πόλεως, οὐκ οὖσα καθαρά. κἀκεῖνοι μεταστήσαντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἱερῶν, καὶ προθέντες δίκην, ἐπειδὴ καταφανὴς ἐγένετο ἐλεγχθεῖσα, ῥάβδοις τε ἐμαστίγωσαν, καὶ πομπεύσαντες διὰ τῆς πόλεως, ζῶσαν κατώρυξαν. τῶν δὲ διαπραξαμένων τὴν ἀνοσίαν φθορὰν ὁ μὲν ἕτερος ἑαυτὸν διεχειρίσατο, τὸν δ' ἕτερον οἱ τῶν ἱερῶν ἐπίσκοποι συλλαβόντες ἐν ἀγορᾷ μάστιξιν αἰκισάμενοι, καθάπερ ἀνδράποδον, ἀπέκτειναν. ἡ μὲν οὖν νόσος ἡ ταῖς γυναιξὶ κατασκήψασα, καὶ ὁ πολὺς αὐτῶν φθόρος μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον ἐπαύσατο εὐθύς. ἡ δὲ ἐκ πολλοῦ χρόνου διαμένουσα ἐν τῇ πόλει στάσις, ἣν οἱ δημόται πρὸς τοὺς πατρικίους ἐστασίαζον, ἀνίστατο πάλιν. ὁ δὲ ἐξεγείρων αὐτὴν δήμαρχος ἦν Πόπλιος Βολέρων, ὁ τῷ πρόσθεν ἐνιαυτῷ τοῖς περὶ Αἰμίλιόν τε καὶ Ἰούλιον ὑπάτοις ἀπειθήσας, ὅτι αὐτὸν ἀντὶ λοχαγοῦ στρατιώτην κατέγραφον, οὐ δι' ἄλλο τι μᾶλλον ἀποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ τῶν πενήτων δήμου, προστάτης· γένος τε γὰρ ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἦν,

supplicium. contra plebeii facto globo vociferabantur, seq; inuicem cohortabantur ne libertatem suam proderent; sed re ad senatum delata consules accusarēt, & animaduersionem aliquam in eos poscerent; quippe qui ciuem tribunorum opem implorantem & ad iudicium populi prouocantem, vtroq; illo iure priuassent, & ingenuum non aliter ac *vile* mācipium verberari iussissent. Ita neutris de cōtentione quidquam remittētibus, reliquum eius cōsulatus tempus totum inglorium pręteriit, nec domi nec foris gesta vlla re memorabili. Proximis comitiis L. Pinarius, P. Furius creati sunt coss. Huius anni principio religionib. quibusdam territatus est populus, multis prodigiis apparentibus, & vatibus ac sacrorū interpretibus deorū ira hæc fieri pronuntiantibus, quod sacra quædā non rite nec pure peragerētur. Nec ita multo post pestilentia inuasit mulieres quanta numquā antea, præsertim grauidas. immaturos enim ac mortuos fœtus effundentes, & ipsæ cum partu moriebantur: & nec supplicationes ad puluinaria & aras deorū habitæ, nec expiationes publicis priuatisve sacris factæ, quidquam ad malorum pacationem conferebant. Hac calamitate sæuiente seruus quidam pontificibus indicat, vnam Vestalium virginum Vrbiniam virginitate amissa impure sacra pro populo facere. hi amotam a sacris & in iudicio conuictam virgis ceciderunt, traductamq; per vrbem viuam defoderūt. ex incesti vero patratoribus alter sibiipse manus intulit; alter a pontificibus comprehensus, in foro *sub furca* velut mācipium flagris cæsus ac necatus est. atque ita *demum* pestilentia, quæ mulieres magno sexus interitu inuaserat, confestim desiit. At seditio iā inueterata, qua *scilicet* plebs a patriciis dissidebat, rursum exsuscitata est opera P. Voleronis, qui superiore anno ab Æmilio & Iulio cōss. miles pro cēturione scriptus, imperiū eorū detrectarat; postea non ob aliā magis caussam, (quippe qui vulgaribus parentibus ortus,

A.V.C. 282, coss. L. Pinario, P. Furio, prodigia & pestis insolita ob Vestalis virginis stuprum.

Turbæ domesticæ recrudescunt.

in magna etiã tenuitate atq; egestate educatus esset) sed eo potissimum nomine tribunus ab infima plebe creatus erat, quod primus omnium cõsularem potestatẽ regia dignitate prçditam, ipse priuatus imperii detrectatione attenuasse visus esset: prçsertim cum magistratum ambiẽs pollicitus esset ablaturũ se potẽtiam a patriciis.

a Hic, cum primum licuit placata deorũ ira tractare remp. aduocato in concionem populo legẽ tulit de tribunitiis comitiis, vt pro curiatis tributa fierent: quorũ hæc est differentia. Curiata comitia tũ demũ rata habebantur, si re prius in senatu agitata, populiq; calculo p curias approbata, post ambo ista, diuina etiam signa atq; auspicia assensissent. Tributa vero, etiãsi nec senatusconsultũ præcessisset, nec sacra vel auspicia addixissent, vna die pagebantur a tribulibus. Habebat aũt e ceteris quatuor collegis duos legis ferẽdæ socios; atq; ita reliqui, qui dissentiebant, superabantur numero. At cõss. & senatus, totusq; ordo patricius, legi quo minus perferretur summa vi resistebãt: & postq̃ dies sanciẽdæ legi dictus venit, magna frequẽtia in forũ prodierũt, variasq; orationes habuerunt non modo consules & senatores ætate grãdiores, sed etiam alii qui declarare vellent quãtæ in ea lege essent absurditates. Tribuni contra suis orationib. refellere conabantur cõsules; ac vicissim illi tribunos: protractoq; in longũ isto orationũ conflictu, temporis angustia, appetente iam nocte, comitia illa soluit. Cumq; tribuni rogationem legis iterũ in trinundinum edixissent, ac maior quam ante turba ad comitia confluxisset, res non aliter quam prius magna contentione acta est. Id animaduertens Volero, apud se statuit posthac nec consulibus dissuasionem legis permittere, nec patriciis suffragia; sed in totum eos comitiis arcere. habebant enim illi sua sodalitia, & cateruatim cum clientelarum nõ exiguo numero multas fori partes occupabant, animos addendo legis dissuasoribus, defensoribus cõtra obstrepẽdo; aliaq; multa indecore faciebant, quæ præ se ferrent futurã in suffragiis cõfusionem & violentiã. Hæc eius consilia nõ tam ciuilia quam tyrãnica præpediuit alia dira calamitas.

b - Pestis atrox. Inuasit.n. vrbẽ pestilentia, reliquã et-

καὶ τεθραμμένος ἐν πολλῇ ταπεινότητι καὶ ἀπορίᾳ· ἀλλ' ὅτι τὴν ἀρχὴν τῶν ὑπάτων βασιλικὸν ἔχουσαν ἀξίωμα τέως, πρῶτος ἔδοξεν ἰδιώτης ἀνὴρ ἀπαθείᾳ ταπεινῶσαι, καὶ ἔτι μᾶλλον διὰ τὰς ὑποσχέσεις ἃς ἐποιεῖτο μειῶν τὴν ἀρχὴν κατὰ τῶν πατρικίων, ὡς ἀφαιρησόμενος αὐτῶν τὴν ἰσχύν. ὃς, ἐπειδὴ τάχιστα ἐξεγένετο αὐτῷ, λωφήσαντος τοῦ δαιμονίου χόλου, τὰ πολιτικὰ πράττειν, συναγαγὼν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, νόμον εἰσφέρει περὶ τῶν δημαρχικῶν ἀρχαιρεσιῶν, μετάγων αὐτὰς ἐκ τῆς φρατριακῆς ψηφοφορίας, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι κουριᾶτιν καλοῦσιν, ἐπὶ τὴν φυλετικήν. τίς δὲ τούτων διαφορὰ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐγὼ σημανῶ· τὰς μὲν φρατριακὰς ψηφοφορίας ἔδει, προβουλευσαμένης τῆς βουλῆς, καὶ τοῦ πλήθους κατὰ φρατρίας τὰς ψήφους ἐπενέγκαντος, καὶ μετ' ἀμφότερα ταῦτα τῶν παρὰ τοῦ δαιμονίου σημείων τε καὶ οἰωνῶν μηδὲν ἐναντιωθέντων, τότε κυρίας εἶναι· τὰς δὲ φυλετικὰς, μήτε προβουλεύματος γενομένου, μήτε τῶν ἱερῶν τε καὶ οἰωνοσκόπων ἐπιθεσπισάντων, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τελεσθείσας ὑπὸ τῶν φυλετῶν τέλος ἔχειν. καὶ ἦσαν ἐκ τῶν τεττάρων λοιπῶν δημάρχων οἱ συνεισφέροντες αὐτῷ δύο δήμαρχοι τὸν νόμον. οὓς προσεταιρισάμενος, ἐλαττόνων ὄντων τῶν μὴ ταῦτα βουλομένων περιῆν. οἱ δ' ὕπατοι, καὶ ἡ βουλὴ, καὶ πάντες οἱ πατρίκιοι, κωλύειν ἐπεχείρουν τὸν νόμον· ἀφικόμενοί τε κατὰ πλῆθος εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐν ᾗ προεῖπον οἱ δήμαρχοι κυρώσειν τὸν νόμον ἡμέρᾳ, παντοδαποὺς διῆλθον λόγους, τῶν τε ὑπάτων καὶ τῶν πρεσβυτάτων ἐκ τῆς βουλῆς καὶ ἄλλου παντὸς, ὅτῳ βουλομένῳ ἦν, τὰς ἐνούσας ἐν τῷ νόμῳ διεξιόντος ἀτοπίας. ἀντιλεξάντων δὲ τῶν δημάρχων καὶ αὖθις τῶν ὑπάτων, καὶ μέχρι πολλοῦ τῆς ἀψιμαχίας τῶν λόγων ἐκμηκυνθείσης, ἐκείνην μὲν τὴν ἐκκλησίαν διέλυσεν εἰς νύκτα συγκλεισθεὶς ὁ χρόνος. προθέντων δὲ πάλιν τῶν δημάρχων εἰς τρίτην ἀγορὰν τὴν περὶ τοῦ νόμου διάγνωσιν, καὶ συνελθόντος ἔτι πλείονος εἰς αὐτὴν ὄχλου, τὸ παραπλήσιον τῷ προτέρῳ συνέβη γενέσθαι πάθος. 442 τοῦτο συνιδὼν ὁ Πόπλιος ἔγνω μήτε τοῖς ὑπάτοις ἐπιτρέπειν ἔτι τοῦ νόμου κατηγορεῖν, μήτε πατρικίους ἐᾶν τῇ ψηφοφορίᾳ παρεῖναι· καθ' ἑταιρείας γὰρ ἐκεῖνοι, καὶ κατὰ συστροφὰς ἅμα τοῖς ἑαυτῶν πελάταις οὐκ ὀλίγοις οὖσι, πολλὰ μέρη τῆς ἀγορᾶς κατεῖχον· ἐπικελεύοντές τε τοῖς κατηγοροῦσι τοῦ νόμου, καὶ θορυβοῦντες τοὺς ἀπολογουμένους, καὶ ἄλλα πολλὰ πράττοντες, ἀκοσμίας τε καὶ βίας τῆς ἐν ταῖς ψήφοις ἐσομένης μηνύματα. ἐπέσχε δὲ αὐτοῦ τὰ βουλεύματα ὄντα τυραννικὰ ἑτέρα συμπεσοῦσα θεήλατος συμφορά. νόσος γὰρ ἥψατο λοιμικὴ τῆς πόλεως, γινομένη μὲν

κατὰ

κατὰ τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, μάλιστα δὲ πλεονάσασα κατὰ τὴν πόλιν· καὶ οὔτε ἀνθρωπίνη βοήθεια ἤρκει τοῖς κάμνουσιν οὐδεμία, ἀλλ' ἐν τῷ ἴσῳ οἵ τε σὺν πολλῇ θεραπευόμενοι φροντίδι, καὶ οἷς μηδὲν ἐγίνετο τῶν δεόντων, ἀπέθνησκον· οὔτε λιταὶ θεῶν καὶ θυσίαι, καὶ ἐφ' οἷς ἄνθρωποι τελευταῖον ἐν ταῖς τοιαῖσδε ἀναγκάζονται καταφεύγειν συμφοραῖς, οἱ κατ' ἄνδρα τε γινόμενοι καὶ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καθαρμοί, τότε οὐ προσωφέλουν. διέκρινέ τε τὸ πάθος οὐχ ἡλικίαν, οὐ φύσιν, οὐ ῥώμην ἢ ἀσθένειαν σωμάτων, οὐ τέχνην, οὐκ ἄλλο τῶν ἐπικουρούντων κουφίζειν τὴν νόσον, ἀλλὰ γυναιξί τε ἐνέπιπτε καὶ ἀνδράσι, καὶ γηραιοῖς καὶ νέοις. οὐ μὴν πολλήν γε κατέσχε χρόνον· ὅπερ αἴτιον ἐγένετο τοῦ μὴ σύμπασαν διαφθαρῆναι τὴν πόλιν· ἀλλὰ ποταμοῦ δίκην ἢ πυρὸς ἀθρόα τοῖς ἀνθρώποις ἐμπεσοῦσα, τήν τε προσβολὴν ὀξεῖαν καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ταχεῖαν ἔλαβεν. ὡς δὲ τὸ δεινὸν ἐλώφησεν, ἐπ' ἐξόδῳ τῆς ἀρχῆς ὢν ὁ Πόπλιος, ἐπεὶ οὐκ ἐδύνατο κυρῶσαι τὸν νόμον ἐν τῷ περιόντι χρόνῳ, τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐπιστάντων, μετῄει πάλιν τὴν δημαρχίαν εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν, πολλὰ καὶ μεγάλα τοῖς πολίταις ὑπισχνούμενος· καὶ ἀποδείκνυται πάλιν δήμαρχος ὑπ' αὐτῶν, καὶ δύο τῶν συναρχόντων. οἱ δὲ πατρίκιοι πρὸς τοῦτο ἀντεμηχανήσαντο, πικρὸν ἄνδρα καὶ μισόδημον, καὶ μηδὲν ἐλαττώσοντα τῆς ἀριστοκρατίας, ἐπὶ τὴν ὑπατείαν προαγαγεῖν, Ἄππιον Κλαύδιον, υἱὸν Ἀππίου τοῦ πλεῖστα τῷ δήμῳ περὶ τὴν κάθοδον ἐναντιωθέντος, καὶ αὐτὸν πολλὰ ἀντειπόντα, καὶ οὐδ' εἰς τὸ πεδίον ἐλθεῖν βουληθέντα, ἕνεκα τῶν ἀρχαιρεσιῶν, οὐδὲν ἧττον προεβουλεύσαντό τε καὶ ἐψηφίσαντο ἀπόντα ὕπατον. τελεσθέντων δὲ τῶν ἀρχαιρεσιῶν κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν· οἱ γὰρ πένητες ἐξέλιπον τὸ πεδίον, ἐπειδὴ τὸν ἄνδρα τόνδε ὀνομασθέντα ἤκουσαν· παραλαμβάνουσι τὴν ὑπατείαν Τίτος Κοίντιος Καπιτωλῖνος, καὶ Ἄππιος Κλαύδιος Σαβῖνος, οὔτε τὰς φύσεις, οὔτε τὰς προαιρέσεις ἔχοντες ὁμοίας. Ἀππίῳ μὲν γὰρ ἦν γνώμη περισπᾶν περὶ τὰς ἔξω στρατιὰς τὸν ἀργὸν καὶ πένητα δῆμον, ἵνα τῶν τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίων ἐκ τῆς πολεμίας εὐπορῶν τοῖς αὑτοῦ πόνοις, ὧν ἐν χρείᾳ μάλιστα ὑπῆρχεν, καὶ τὰ συμφέροντα τῇ πόλει διαπραττόμενος, ἥκιστα τοῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου διοικοῦσι τὰ κοινὰ δυσμενής τε καὶ χαλεπὸς ᾖ. πολέμου δὲ πᾶσαν ἔσεσθαι πρόφασιν εὔλογον ἀπέφαινεν ἡγεμονίας ἀντιποιουμένῃ πόλει, καὶ ὑπὸ πάντων ἐπιφθονουμένῃ· κατά τε τὸ εἰκὸς τοῖς γεγονόσιν ἤδη τὰ μέλλοντα εἰκάζειν ἠξίου, ἐπιλεγόμενος ὅσαι ἤδη κινήσεις ἐγένοντο ἐπὶ τῇ πόλει, ὅτι πᾶσαι κατὰ τὰς ἀναπαύσεις ἐγένοντο τῶν πολέμων.

iam Italiam peruagata, sed nusquam alibi quam Romæ infestior: in qua nec humana ope quidquam proficiebatur, sed æque interibant & quibus magna, & quibus nulla impendebatur cura; nec supplicationum sacrificiorumq; , & (quod extremum eiusmodi calamitatibus quęri solet remedium) lustrationum priuatarum publicarumve vlla erat vtilitas. Sæuiebat id malum nullo ætatis, sexus, roboris, imbecilitatisve discrimine; etiam contra medicamēta aliaq; morbi leuamina contumax; non mulieribus parcens, non viris; nō natu grandibus, non iuuenibus. Non tamen diuturnum erat; (quod *solum* in caussa fuit quo minus vniuersus deperiret populus) sed torrentis in morem aut incendii, totis viribus homines adoriens, vt cito inuadebat, ita etiam celeriter abripiebat. Sedata hac peste Volero appetente sui magistratus exitu, quia legem perferre non poterat, proximis comitiis iterū tribunatum ambiit, multa & magna ciuibus *de se* pollicens. Ita denuo tribunus a plebe creatur, & cum eo duo *illi* ex collegis. His patres simili machinamento opposuerunt virū austerū, & plebi infestum, nec passurū vt optimatium regimen aliquid detrimenti pateretur, Appium Claudiū Ap. F. eius qui plebi reducendæ plurimum aduersatus fuerat: quem Appium diu multumque refragantem, ac ne in campum quidem comitiorum gratia progredi volentem, nihilominus vt ante in senatu decreuerant, ita tunc suis suffragiis absentem crearunt consulem. Comitiis facile peractis (nam pauperes *confestim* e campo discesserunt audito Appii nomine) consulatum inierunt T. Quintius Capitolinus, Ap. Claudius Sabinus; ingenio simul & voluntate dissimiles. Nam Appio placebat externa militia distineri otiosam plebem & inopem, vt victum quotidianum, quo *domi* careret, ex hostico suis sibi parās laboribus, reipublicæ commoda iuuaret, nec patribus in reip. administratione molestias facesseret. nō defuturam honestā belli occasionem populo, qui ad imperium aspirans, inuidiosus esset omnibus: & de futuro coniecturas faciendas ex præteritis, docens omnes superiores seditiones exortas bellis cessantibus.

A.V.C. 283. coss. T. Quintio, Ap. Claudio, turbæ domi.

Quintio vero non placebat vllis inferri bellum: sed dicebat, gratum esse debere, si ad bella necessario repellenda vocata plebs pareret: & commonstrabat fore vt si militiam detrectantibus vim adhiberent, adacta ad desperatam audaciam plebs, abiiceret magistratus reuerentiam, quemadmodum consulatibus proximis. vnde geminum instare periculum. aut enim sanguine cædibusque ciuilibus seditionem esse compescēdam, aut plebem demerendam parum honestis obsequiis. Erat autem penes Quintium eius mensis imperium: quamobrem necesse erat collegam nihil inuito illo facere. At Volero cum collegis suis nihil amplius cunctati, de lege quam superiore anno perferre non potuerant, iterum rogationem ferebant; addito legi, vt iisdem comitiis ædilium quoque collegium sanciretur; & quidquid per plebem agi decernive deberet, ageretur tributis comitiis. quod nihil aliud erat, quam aperte a senatu in plebem transferre potentiam. Hoc cognito consules cura subiit quomodo primo quoque tempore quam fieri posset tutissime motus iste seditioque tolleretur. Appius censebat vocandos ad arma qui saluam vellent rempublicam, & siqui armis se opponerēt, eos habēdos pro hostibus. Quintius rationibus persuadendam plebem aiebat, & docendam quam perniciosis consiliis *præceps* raperetur per ignorantiam rerum salubrium: extremæ insaniæ esse dicens, ab inuitis ciuibus extorquere, quod impetrari possit a volentibus. In eam sentētiam a frequenti senatu itum est: *confestim*que in comitium progressi coss. a tribunis petierunt copiam dicendi, & diem. ægre vtrumque concessum est. Ea dies vbi venit, foro varia turba referto, quia factionis vtriusq; magistratus subsidia sibi adsciuerant, dissuasores legis prodierunt in medium.

a Ibi Quintius, vir moderatus & populari facundia gratiosus, primus petita dicendi potestate, apposite admodum & plausibiliter concionatus est; adeo vt suasores legis prorsus hærerent, nihil valentes afferre vel iustius vel æquius. Ac si collega eius nihil tentasset amplius, populus considerata petitionum suarum iniquitate,

Κοιντίῳ δ' οὐκ ἐδόκει πόλεμον ἐκφέρειν οὐδένα, ἀλλ' ἀγαπητὸν ἀπέφαινεν, εἰ πρὸς τοὺς ἀναγκαίους τε καὶ ἔξωθεν ἐπαγομένους κινδύνους καλούμενος ὁ δῆμος εὐπειθὴς γένοιτο, καὶ ἐδίδασκεν ὡς εἰ βίαν προσάξουσι τοῖς μὴ πειθομένοις, εἰς ἀπόνοιαν ἀναγκάσουσιν ἐλθεῖν τὸ δημοτικόν, ὥσπερ καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἐποίη- 443
σαν ὕπατοι· ἐξ ὧν κινδυνεύσειν αὐτοὺς δυοῖν θάτερον, ἢ δι' αἵματος καὶ φόνων καταπαῦσαι τὴν στάσιν, ἢ θεραπεύειν αἰσχρῶς ὑπομεῖναι τὸ δημοτικόν. ἦν δὲ καὶ τοῦ μηνὸς ἐκείνου ἡ ἡγεμονία τῷ Κοιντίῳ προσήκουσα. ὥστε ἀναγκαῖον ἦν τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων μηδὲν ἄκοντος ἐκείνου ποιεῖν. οἱ δὲ περὶ τὸν Πόπλιον δήμαρχοι οὐδὲν ἔτι διαμελλήσαντες, τὸν ἐν τῷ πρόσθεν ἐνιαυτῷ οὐ δυνηθέντα ἐπικυρωθῆναι νόμον πάλιν εἰσέφερον, προσεγγράφοντες αὐτῷ, καὶ τὸ τῶν ἀγορανόμων ἀρχεῖον ἐν ταῖς αὐταῖς ψηφοφορεῖσθαι ἐκκλησίαις, καὶ πάντα τἆλλα ὅσα ἐν τῷ δήμῳ πράττεσθαί τε καὶ ἐπικυροῦσθαι δέοι, ὑπὸ τῶν φυλετῶν ἐπιψηφίζεσθαι κατὰ ταὐτά. ὅπερ ἦν ἄρα τῆς μὲν βουλῆς κατάλυσις φανερά, τοῦ δὲ δήμου δυναστεία. τοῦτο μαθοῦσι τοῖς ὑπάτοις φροντὶς εἰσῄει καὶ λόγος, ὅπως ἂν ἐν τάχει καὶ σὺν τῷ ἀσφαλεῖ τὸ παρακινοῦν καὶ τὸ στασιάζον αἱρεθείη. ὁ μὲν οὖν Ἄππιος ἐπὶ τὰ ὅπλα καλεῖν γνώμην ἐδίδου τοὺς βουλομένους σώζεσθαι τὴν πάτριον πολιτείαν· εἰ δέ τινες ἐναντιωθήσονται σφίσι πρὸς τὰ ὅπλα, τούτους ἐν πολεμίων ποιεῖσθαι μοίρᾳ. ὁ δὲ Κοίντιος λόγῳ πείθειν ᾤετο δεῖν τοὺς δημοτικούς, καὶ μεταδιδάσκειν ὡς δι' ἄγνοιαν τοῦ συμφέροντος εἰς ὀλέθρια βουλεύματα φερομένους· ἐσχάτης μανίας ἔργον εἶναι λέγων, ἃ παρ' ἑκόντων ἔξεστι φέρεσθαι τῶν συμπολιτευομένων, ταῦτα παρ' ἀκόντων βούλεσθαι λαμβάνειν. ἐπαινεσάντων δὲ καὶ τῶν ἄλλων τῶν συμπαραληφθέντων εἰς τὸ συνέδριον τὴν Κοιντίου γνώμην, παρελθόντες εἰς τὴν ἀγορὰν οἱ ὕπατοι λόγον ᾐτοῦντο παρὰ τῶν δημάρχων καὶ χρόνον. μόλις δ' ἀμφοῖν τυχόντες, ἐπεὶ καθῆκεν ἣν ᾐτήσαντο παρ' αὐτῶν ἡμέραν, ὄχλου παντοδαποῦ συνεληλυθότος εἰς τὴν ἀγοράν, ὃν ἀμφότεραι παρεσκευάσαντο σύμμαχον ἑαυταῖς ἐκ παρακλήσεως αἱ ἀρχαί, παρῆσαν ὡς κατηγορήσοντες τοῦ νόμου. ὁ μὲν οὖν Κοίντιος τά τε ἄλλα ἐπιεικὴς ὢν ἀνήρ, καὶ δῆμον οἰκειώσασθαι λόγῳ πιθανώτατος, πρῶτος αἰτησάμενος τὸν λόγον, ἐπιδέξιόν τινα καὶ κεχαρισμένην ἅπασι διεξῆλθε δημηγορίαν· ὥστε τοὺς ὑπὲρ τοῦ νόμου λέγοντας εἰς πολλὴν ἐλθεῖν ἀμηχανίαν, οὔτε δικαιότερα λέγειν ἔχοντας, οὔτε ἐπιεικέστερα. καὶ εἰ μηδὲν ἔτι πολυπραγμονεῖν ὁ συνύπατος αὐτοῦ προείλετο, συγγνοὺς ἂν ὁ δῆμος, ὡς οὔτε δίκαια οὔτε ὅσια ἀξιῶν,

ἔλυσε

ἔλυσε τὸν νόμον. νῦν δὲ ὑπ' ἐκείνου λόγον διελθόντος
ὑπερήφανον καὶ βαρὺν ἀκουσθῆναι πένησι, χαλεπὸς
εἰς ὀργὴν ἐγένετο καὶ ἀμείλικτος, καὶ εἰς ἔριν ἦλθεν ὁ-
σίαν οὔπω πρότερον. οὐ γὰρ ὡς ἐλευθέροις τε καὶ
πολίταις ὁ ἀνὴρ διαλεγόμενος, οἷς τοῦ θεῖναι τὸν νόμον ἢ
λῦσαι κύριοι ἦσαν, ἀλλ' ὡς ἐν ἀτίμοις, ἢ ξένοις, ἢ μὴ
βεβαίως ἔχουσι τὴν ἐλευθερίαν ἐξουσιάζων, πικρὰς
καὶ ἀνυπομονήτους ἐποιήσατο κατηγορίας, τῶν τε χρεῶν
τὰς ἀποκοπὰς αὐτοῖς ὀνειδίζων, καὶ τὴν ὑπάτων τὴν
ἀπόστασιν προσφέρων, ὅτε τὰ ἱερὰ σημεῖα ἁρπάσαν-
τες ᾤχοντο ἐκ τοῦ στρατοπέδου, φυγὴν ἐπιβαλόντες
ἑαυτοῖς ἑκούσιον· τούς τε ὅρκους ἀνακαλούμενος οὓς ὤ-
μοσαν τὰ ὅπλα περὶ τῆς γειναμένης αὐτοὺς γῆς ἀνα-
λαμβάνοντες, οἷς κατ' αὐτῆς ἐκείνης ἐχρήσαντο· τοι-
γάρτοι θαυμαστὸν οὐδὲν ἔφησεν αὐτοὺς ποιεῖν, εἰ θεοὺς μὲν
ἐπιορκήσαντες, ἡγεμόνας δὲ καταλιπόντες, πόλιν δὲ ἔ-
ρημον εἶναι τὸ καθ' ἑαυτοὺς μέρος ἀφέντες, ἐπὶ δὲ πί-
στεως συγχύσει, καὶ νόμων ἀναστροφῇ, καὶ πολιτεύμα-
τος πατρίου φθορᾷ ποιησάμενοι τὴν κάθοδον, οὐ με-
τριάζουσιν, οὐδὲ χρηστοὺς δύνανται πολίτας ἑαυτοὺς
παρασχεῖν, ἀλλ' ἀεί τινος ὀρέγονται πλεονεξίας καὶ
παρανομίας, τότε μὲν ἀρχὰς ἐξεῖναι σφίσιν ἀξιοῦν-
τες αὐτοὺς ἐφ' ἑαυτῶν ἀποδείκνυσθαι, καὶ ταύτας ἀ-
444 νυπευθύνους ποιοῦντες καὶ πανάγεις· τοτὲ δ' εἰς ἀγῶ-
νας ὑπὲρ τῶν αἰσχίστων ἀγώνων καθιστάντες οὓς αὐτοῖς
δόξειε τῶν πατρικίων, καὶ τὰ νόμιμα δικαστήρια, οἷς
περὶ θανάτου καὶ φυγῆς [ἡ πόλις πρότερον ἔδωκε κρί-
νειν,] μεταφέροντες ἐκ τῆς καθαρωτάτης φυλῆς ἐπὶ
τὸν ῥυπαρώτατον ὄχλον· τοτὲ δὲ νόμους εἰσφέροντες οἱ
θῆτες καὶ ἀνέστιοι κατὰ τῶν εὐπατριδῶν τυραννικοὺς καὶ
ἀνοσίους, καὶ οὐδὲ τοῦ προβουλεῦσαι περὶ αὐτῶν ἐξ-
ουσίαν τῇ βουλῇ καταλιπόντες, ἀλλ' ἀφαιρούμενοι καὶ
ταύτην αὐτῆς τὴν τιμήν, ἣν ἐκ τοῦ παντὸς εἶχεν ἀ-
ναμφίλεκτον χρόνου, βασιλευομένης [τε καὶ τυραν-
νουμένης] τῆς πόλεως. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια
προσθεὶς, καὶ οὐδενὸς οὔτε πικροῦ πράγματος, οὔτε
βλασφήμου ὀνόματος φεισάμενος, τελευτῶν ἐκεῖνον
προσέθηκεν ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἡ πληθὺς ἠ-
γανάκτησεν, ὅτι χρόνον οὐδένα παύσεται στασιάζουσα
περὶ παντὸς χρήματος ἡ πόλις, ἀλλ' ἀεί τινα καινὴν
ἐπὶ παλαιᾷ νοσήσει νόσον, ἕως ἂν ἡ τῶν δημάρχων ἐξουσία
» διαμένῃ· διδάσκων ὅτι παντὸς πράγματος πολιτι-
» κοῦ καὶ κοινοῦ τὰς ἀρχὰς προσήκει σκοπεῖν, ὅπως εὐ-
» σεβεῖς ἔσονται καὶ δίκαιοι. φιλεῖ γὰρ ἐκ μὲν τῶν ἀγαθῶν σπερ-
» μάτων χρηστοὺς καὶ εὐτυχεῖς γίνεσθαι τοὺς καρπούς· ἐκ δὲ τῶν
» πονηρῶν, κακοὺς καὶ ὀλεθρίους. εἰ μὲν οὖν, ἔφη, ἥδε ἡ ἀρ-
» χὴ μεθ' ὁμονοίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ πάντων

legem abrogasset. Nūc illius oratione superba, & inopibus auditu molesta, factū est vt plebs exasperata, ad acriorem & peruicaciorem q̄ antehac cōtentionem accensa sit. non. n. vt ingenuos ciues allocutus est, penes quos esset legis sanciendę irritandęve arbitrium; sed velut apud inhonoros, exteros, nec certæ libertatis cōpotes, licentius agens, acerba & intolerabilia eis obiecit crimina; decoctionem exprobrans fraudatosque creditores, & defectionē a consulibus, quum raptis signis sacrosanctis, desertisq; castris, in voluntariū abierūt exsiliū; quodq; arma, quæ se pro patriæ defensione sumpturos iurassent, in illā ipsam cōtra iusiurandum conuertissent. proinde nil mirū, cōtemptores deorum, periuros, ducum desertores, patriæ quantum in se sit desolatores, nec nisi ad fidem irritandā, leges euertendas, patriaq; instituta pessūmdanda, in vrbem reuersos, nihil moderate agere, nec posse bonorum ciuium officium facere; sed semper obsequentes suis cupiditatib. plus æquo sibi vsurpare; nūc proprios sibi magistratus petendo, eosq; sacrosanctos & nemini obnoxios; nunc quoslibet e patriciis in capitis iudicium vocādo, legitimaq; iudicia, quibus de capitali pœna ciuiū exsiliiq; mulcta maiores antehac decerni voluerint, a sincerissima ciuitatis tribu ad sordidissimam colluuiem transferendo; nūc ad extorris ac meritoriæ turbæ cōmoda, in nobilitatis iniuriam, leges ferendo tyrannicas & nefarias; ne cognitione quidē harum permissa patribus; sed hoc quoq; honore illos priuando, quem semper ab vrbe cōdita habuerint tū sub regib. tū sub tyrannis. His aliisq; multis huiusmodi ꝓbris in eos congestis, a nulla cōtumelia, nullo conuitio temperās, postremo in hæc verba desiit, quibus maxime plebs offensa est: numquā in ciuitate caussas quascūq; dissidiorum defore, sed semp aliis post alios morbis laboraturā, dū tribunitia potestas in ea sit mansura: ostendens omnium institutorū ciuilium considerāda initia, vt pia sint iustaq;. Sic enim natura comparatum, vt e bonis seminib. boni felicesq; proueniāt fructus; & contra ex malis mali perniciosiq;. Si, inqt, hic magistratus in ciuitatem per concordiam, ad iuuanda totius reipubl.

commoda rite bonisq; auibus inuectus esset, fuisset nobis multorũ magnorumq; bonorum caussa, concordiæ, bonarũ legum, bonæ de diis spei, innumerorum aliorum. nunc quoniam per violentiam, iniquitatem, seditionem, belli ciuilis metum, aliaq; humano generi abominanda inductus est, quid amplius bonæ salutaris ve rei sperãdum est postquam hæc sumpsit initia? Quapropter superuacaneũ est auxilia remedia ve contra pullulantia inde mala quærere, quęcumq; potest excogitare humana ratio, si mala ista radix diutius supersit. numquã enim non infestabimur diris, donec inuisa hæc furia & vomica inhærens ciuitati corrũpet suo tabo honesta omnia. Sed de his alias dicetur tempestiuius. nunc quoniam prouidẽdum est præsenti negotio, dicam quod sentio, nihil dissimulans: Neq; hanc legẽ, neq; vllam aliam de qua senatus non ante consultarit, patiar perferri me consule: sed tum dictis optimatium iura defendã, tum factis (si opus fuerit) nõ cedam aduersariis. Si ante nesciuistis quantã vim consulatus habeat, certe discetis me cõsule. Sic Appius. Tũ ad respõdendũ surrexit C Lectorius inter tribunos natu & dignitate maximus, vir bello spectatus, nec inidoneus tractãdis ciuilibus negotiis. Hic altius rẽ repetens, multa pro plebe dixit: Hos vituperatos a cõsule inopes, multos variis ac difficilib. bellis labores exantlasse: non tantũ sub regibus; quod necessitatis videri potuerit; sed etiã post exactos reges, in vindicanda patriæ libertate atq; imperio propagando: nec tamen vllam retributionem accepisse a patriciis: ac non modo vllius communis boni fructum eis concessum, sed etiam velut bello captis mancipiis libertatem insuper ademptam; cuius recuperandæ desiderio coactos relinquere patriam, & alias sedes quærere, vbi, homines ingenui, non paterentur seruiles contumelias. deinde nec vim factam senatui, nec bello acquisitum reditum: rogatos vt relicta reciperent, cessisse senatus precibus. Tum commemorauit iusiurandum & leges reditus: in quibus erat primum omnium offensarum obliuio; deinde proprius plebis magistratus, qui subueniret pauperibus, & oppressores

ἀγαθῷ παροῦσα σὺν οἰωνοῖς τε καὶ ὀττείαις, πολλῶν ἂν ἡμῖν ἐγένετο καὶ μεγάλων ἀγαθῶν αἰτία, χρειῶν, ὁμοφροσύνης, εὐνομίας, ἐλπίδων χρηστῶν παρὰ τοῦ δαιμονίου, μυρίων ἄλλων. νῦν δ' ἐπεὶ βία αὐτὴν εἰσήγαγε καὶ παρανομία, καὶ στάσις, καὶ πολέμου δέος ἐμφυλίου, καὶ πάντα τὰ ἔχθιστα ἐν ἀνθρώποις, τί οὖν ἔτι καὶ μέλλει χρηστὸν ἔσεσθαι ἢ σωτήριον, τοιαύτας λαβούσης τὰς ἀρχάς; ὥστε περίεστιν ἡμῖν ἰάσεις καὶ ἀλεξήματα τῶν ἀναβλαστανόντων ἐξ αὐτῶν κακῶν ζητεῖν, ὁπόσα εἰς ἀνθρώπινον πίπτει λογισμὸν, μενούσης ἔτι τῆς πονηρᾶς ῥίζης. οὐ γὰρ ἔσται πέρας, οὐδὲ ἀπαλλαγὴ τῶν δαιμονίων χόλων, ἕως ἂν ἥδε ἡ βάσκανος ἐριννὺς καὶ φαγέδαινα ἐγκαθημένη πάντα σήπῃ καὶ διαφθείρῃ τὰ καλά. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἕτερος ἔσται λόγος καὶ καιρὸς ἐπιτηδειότερος. νῦν δ' ἐπεὶ τὰ παρόντα ἐπείγει, λέγειν χρὴ, πᾶσαν εἰρωνείαν ἀφεὶς, τάδε ὑμῖν λέγω· οὔτε ὅδε ὁ νόμος, οὔτε ἄλλος οὐδεὶς ὃν οὐχ ἡ βουλὴ προβουλεύσει, κύριος ἐπὶ τῆς ἐμῆς ὑπατείας γενήσεται, ἀλλὰ καὶ λόγοις ἀγωνιοῦμαι περὶ τῆς ἀριστοκρατίας, κἂν εἰς τὰ ἔργα δέῃ χωρεῖν, οὐδὲν τούτων τῶν ἐναντιουμένων λελείψομαι· καὶ εἰ μὴ πρότερον ἔγνωτε ὅσην ἰσχὺν ἔχει τὸ τῶν ὑπάτων κράτος, ἐπὶ τῆς ἐμῆς ἀρχῆς μαθήσεσθε. Ἄππιος μὲν δὴ ταῦτα εἶπεν. ἐκ δὲ τῶν δημάρχων ὁ πρεσβύτατος καὶ πλείστου ἀξιώματος τυγχάνων, Γάιος Λεκτώριος, ἀνὴρ ἔν τε τοῖς πολέμοις ἐγνωσμένος εἶναι τὴν ψυχὴν οὐ κακὸς, καὶ τὰ πολιτικὰ πράττειν οὐκ ἀδύνατος, ἀνίσταται πρὸς ταῦτα ἀπολογησόμενος. καὶ διῆλθε πολὺν ὑπὲρ τοῦ δήμου λόγον, ἀπὸ τῶν ἄνωθεν ἀρξάμενος· ὡς πολλὰς μὲν καὶ χαλεπὰς στρατείας οἱ βλασφημούμενοι πρὸς αὐτοῦ πένητες ἐστρατεύσαντο, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν βασιλέων, ὅτε τὴν ἀνάγκην τις ᾐτιάσατο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐκείνων ἐκβολὴν ἐλευθερίαν κτώμενοι τῇ πατρίδι καὶ ἡγεμονίαν· ἀμοιβὴν δὲ οὐδεμίαν ἐκομίσαντο παρὰ τῶν πατρικίων, οὐδὲ ἀπέλαυσαν οὐδενὸς τῶν κοινῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ὡς πολέμῳ ἁλόντες ἀφῃρέθησαν πρὸς αὐτῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἣν ἀνασώσασθαι βουλόμενοι, καταλιπεῖν ἠναγκάσθησαν τὴν πατρίδα πόθῳ γῆς ἑτέρας, ἐν ᾗ τὸ μὴ ὑβρίζεσθαι αὐτοῖς ἐλευθέροις οὖσιν ὑπάρξει· καὶ οὔτε βιασάμενοι τὴν βουλὴν, οὔτε πολέμῳ προσαναγκάσαντες, εὕραντο τὴν ἐπὶ τὰ σφέτερα κάθοδον, ἀξιούσῃ τε καὶ δεομένῃ τὰ ἐκλειφθέν- 445
τα ἀναλαβεῖν εἴξαντες. τούς τε ὅρκους διεξῄει, καὶ τὰς συνθήκας τὰς ἐπὶ τῇ καθόδῳ γενομένας ἀνεκαλεῖτο· ἐν αἷς ἦν ἀμνηστία μὲν τὸ πρῶτον πάντων, ἔπειτα ἐξουσία τοῖς πένησιν ἀρχὰς ἀποδεικνύναι, τιμωροὺς μὲν ἐσομένας σφίσιν αὐτοῖς, τοῖς δὲ κατισχύειν βουλομέ-

βουλομένοις, ἀντιπάλους. διεξελθὼν δὲ ταῦτα, τοὺς νόμους ἐπεδείκνυτο οὓς ὁ δῆμος ἐπεκύρωσεν οὐ πρὸ πολλοῦ, τόν τε περὶ τῶν δικαστηρίων τῆς μεταγωγῆς, ὡς ἔδωκεν ἡ βουλὴ τῷ δήμῳ τὴν ἐξουσίαν κρίνειν οὓς ἂν αὐτοῖς δόξειε τῶν πατρικίων, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ψηφοφορίας, ὡς οὐκ ἔτι τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τὴν κουριᾶτιν ἐποίει τῶν ψήφων κυρίαν. διεξελθὼν δὲ τὸν ὑπὲρ τοῦ δήμου λόγον, ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸν Ἄππιον, Ἔπειτα σὺ τολμᾷς, εἶπε, λοιδορεῖσθαι τούτοις, δι' οὓς μεγάλη μὲν ἐκ μικρᾶς, ἐπιφανὴς δὲ ἐξ ἀδόξου γέγονεν ἡ πόλις; καὶ στασιαστὰς ἑτέρους ἀποκαλεῖς, καὶ φυγαδικήν τινα τύχην ὀνειδίζεις, ὥσπερ οὐχ ἁπάντων ἔτι τούτων μεμνημένων τὸ καθ' ἡμᾶς, ὅτι στασιάσαντες οἱ σοὶ πρόγονοι πρὸς τοὺς ἐν τέλει, καὶ τὴν ἑαυτῶν πατρίδα καταλιπόντες, ἐνθάδε ἱδρύθησαν ἱκέται; εἰ μὴ ἄρα ὑμεῖς μὲν ἐκλιπόντες τὴν ἑαυτῶν πατρίδα πόθῳ τῆς ἐλευθερίας, καλὸν ἔργον ἐπράττετε· Ῥωμαῖοι δὲ τὰ ὅμοια ὑμῖν δεδρακότες, οὐ καλόν. τολμᾷς δὲ καὶ τὴν τῶν δημάρχων ἐξουσίαν, ὡς ἐπὶ κακῷ παρεληλυθυῖαν εἰς τὴν πόλιν, λοιδορεῖν; καὶ πείθεις τούτους καταλῦσαι τὴν τῶν πενήτων ἐπικουρίαν τὴν ἱερὰν καὶ ἀκίνητον καὶ μεγάλαις ἠσφαλισμένην ἐκ θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων ἀνάγκαις, ὦ μισοδημότατε καὶ τυραννικώτατε; καὶ οὐδὲ τοῦτο ἄρα ἐδυνήθης μαθεῖν, ὅτι τῇ τε βουλῇ καὶ τῇ σεαυτοῦ ἀρχῇ ταῦτα λέγων λοιδορεῖς; καὶ γὰρ ἡ βουλὴ διαναστᾶσα πᾶσα πρὸς τοὺς βασιλεῖς, ὧν οὐκέτι τὰς ὑπερηφανίας καὶ τὰς ὕβρεις ὑποφέρειν ἠξίου, τὸ τῶν ὑπάτων ἀρχεῖον κατεστήσατο, καὶ πρὶν ἐκείνους ἐξελάσαι τῆς πόλεως, ἑτέρους ἐποίησε τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας κυρίους. ὥστε ἃ περὶ τῆς δημαρχίας λέγεις ὡς ἐπὶ κακῷ παρεληλυθυίας, ἐπειδὴ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ διχοστασίας ἔλαβε, ταῦτα καὶ κατὰ τῆς ὑπατείας λέγεις. οὐδὲ γὰρ ἐκείνην ἄλλη τις εἰσήγαγε πρόφασις, ἀλλ' ἡ πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῶν πατρικίων στάσις. ἀλλὰ τί ταῦτά σοι διαλέγομαι, ὡς χρηστῷ καὶ μετρίῳ πολίτῃ, ὃν ἅπαντες ἴσασιν οὗτοι σκαιὸν ὄντα διὰ γένος, καὶ πικρὸν, καὶ μισόδημον, καὶ τὸ θηριῶδες ὑπὸ φύσεως οὐδέποτε ἐξημερῶσαι δυνάμενον; ἀλλ' οὐχ ὁμόσε χωρῶ σοι, τὰ ἔργα ἐπίπροσθεν ποιησάμενος τῶν λόγων, καὶ δείκνυμι ὅσην ἰσχὺν ὁ δῆμος ἔχων λέληθέ σε, ὃν οὐκ ἠσχύνθης ἀνέστιον καὶ ῥυπαρὸν καλῶν· καὶ ὅσην ἥδε ἡ ἀρχὴ δύναμιν, ᾗ σε ὁ νόμος ἐκτρέπεσθαι καὶ εἴκειν ἀναγκάζει; παρεὶς δὲ καὶ αὐτὸς ἅπασαν εἰρωνείαν, ἔργου ἄρξομαι. Ταῦτα εἰπὼν, ὅρκον ὅσπερ μέγιστος αὐτοῖς ἦν διομοσάμενος, ἢ τὸν νόμον ἐπικυρώσειν, ἢ τοῦ ζῆν μεταστήσεσθαι, σιωπῆς γενομένης ἐκ τοῦ πλήθους, καὶ

eorum reprimeret. Post hæc protulit leges nuper a plebe latas; alteram, de iudiciorũ translatione; vt scilicet plebi senatus potestatẽ fecerit iudicandi patricios quoslibet: alterã, de ferendis suffragiis; vt *idem senatus* non amplius penes centuriata, sed penes curiata comitia, suffragia esse voluerit. Hæc pro plebe locutus, sermonẽ vertit ad Appiũ. Et postea, inquit, tu audes his conuitium facere, per quos magna ex parua, illustris ex obscura, hæc ciuitas est reddita. & seditiosos vocas alios, atq; exsiliũ eis exprobras; quasi non omnes hi meminerint vbi maiores tui nostra ætate dissidentes a Sabinorum proceribus, relictis patriæ sedibus, supplices hic cõsederint. nisi forte vobis honestũ est libertatis desiderio patriam antiquam reliquisse: Romanos vero idem fecisse non decet. Audes etiam vituperare tribunitiam potestatem, vt in vrbẽ inuectam malo reip. & suades his tollere pauperum auxiliũ sacrosanctũ, atq; immobile, magnisq; tum diuinitus tum humanitus stabilitũ necessitatibus; inimice plebis, tyranno q̃ ciui similior? Nec sentis te tuis istis verbis & senatui conuiciari, & huic quẽ geris magistratui? nam totus senatus in reges insurrexit propter intolerabilẽ eorum superbiam petulantiamq; & creatis conss. priusq̃ illos vrbe pelleret, aliis regiã potestatẽ tradidit. itaq; quod de tribunatu pl. dicis, malo reip. in ciuitatẽ receptum, quoniã a dissidio sumpserit initium, id dictũ in consulatum recidit. nã nec ipse alia occasione inuectus est, quam ex patriciorum defectione a regibus. Sed quid hæc tibi loquor, quasi bono ac moderato ciui? quem omnes hi sciunt durum, asperum, atq; infestum plebi natum; nec vnq̃ potuisse deposita naturæ feritate mansuescere? quin potius omissis verbis manu te adorior, & reipsa tibi ostẽdo te nescire quantam vim plebs habeat, quam te non puduit sordidam & sine lare appellare; quantaque sit huius magistratus potestas, cui te leges cogunt cedere. Ergo & ipse, posita omni dissimulatione, rem aggrediar. Hæc locutus, *per omnia sacra*, quod *omnium* apud ipsos maximum est iuramentum, deierauit, aut perlaturum se legem, aut e vita excessurum. Tum silentio facto, & o-

omnibus in certamen intentis, quidnā incepturus esset, iubet Appium e cōcione excedere. Quo nō parente, sed stipante se lictoribus ceteraq; turba quam in hoc paratā domo adduxerat, & repugnare malente quam comitio excedere, Lectorius indicto ꝑ prçconem silentio pronuntiauit, collegium tribunorum iubere duci consulem in carcerem. ac mox iussus apparitor accessit eum apprehensurus: sed a proximo lictore pulsatus & repulsus est. Ad quod factum clamore ex indignatione circumstantium coorto, vadit ipse Lectorius, cohortatus vulgum vt adesset auxilio. cui se Appius cum magna & valida iuuenum caterua, quam circa se habebat, opponit. Ibi coortæ sunt indecoræ altercationes vociferationesq; & protrusiones: postremo rixa ꝓrupit ad pugnos, atq; inde ad iactus lapidum. *Efferuescens* malum ne vlterius procederet, effecit alter consul Quintius, rogādo omnes obsecrandoq; vna cum senioribus senatoribus, & in medium conflictum se intrudendo. & iam parum diei supererat: ita vt vel inuiti dirimerentur. Insecutis diebus magistratus accusabant se inuicem: consul tribunos, quod magistratum suum cōuellere conati essent, iubentes consulem abduci in carcerem: tribuni rursus consulem, q plagas ingessisset iis quorum corpora lex sacra & sancta esse iubet. & ꝓferebat Lectorius manifestas ictuum notas in facie: totaq; ciuitas dissidiis efferata est. Plebs cum tribunis occupauit Capitolium, diurnis nocturnisque id seruans excubiis. Senatus in curiam collectus, magna cura quærebat modū quo sedaretur seditio, sollicitus tum propter periculi magnitudinē, tum propter dissensionem consulū. nam Quintius concedenda plebi æqua postulata censebat; Appius emori malebat quam cedere. Cumq; nullus *cōtentionum* finis fieret, Quintius seorsum tribunos allocutus, seorsum Appium, orabat obsecrabatq;, vt publica commoda plus q̄ priuatos affectus apud se valere sinerent. & animaduertens illos iā mitiores factos, collegā vero in sua manere peruicacia, persuasit Lectorio & collegis, vt omnium istarum criminationū, tum publicarū tum priuatarum, senatum facerēt arbitrum. Quo

ἐναγωνίου προσδοκίας ἐφ' ᾧ μέλλοι δρᾶν, ἐκέλευσε μεταχωρεῖν ἐκ τῆς ἐκκλησίας τὸν Ἄππιον. ὡς δὲ οὐκ ἐπείθετο, ἀλλὰ τοῖς ῥαβδούχοις περιστησάμενος, καὶ τὸν ὄχλον ὅλον ὃν ἦγε παρασκευασάμενος οἴκοθεν, ἀπεμάχετο μὴ παραχωρῆσαι τῆς ἀγορᾶς, σιωπὴν ὑποκηρυξάμενος ὁ Λεκτώριος ἀνεῖπεν, ὅτι τὸν ὕπατον εἰς φυλακὴν κελεύουσιν οἱ δήμαρχοι ἀχθῆναι. καὶ ὁ μὲν ὑπηρέτης κελευσθεὶς ὑπ' αὐτοῦ προσῄει, ὡς τοῦ σώματος ἐπιληψόμενος. τῶν δὲ ῥαβδούχων ὁ πρῶτος ἐπιτυχὼν, παίων αὐτὸν ἀπήλασε. κραυγῆς δ' ἐκ τῶν παρόντων γινομένης μεγάλης καὶ ἀγανακτήσεως, ἵεται αὐτὸς ὁ Λεκτώριος παρακελευσάμενος τοῖς ὄχλοις ἀμύνειν. καὶ οἱ περὶ τὸν Ἄππιον 446 στῖφος ἔχοντες νέων πολὺ καὶ καρτερὸν, ὑφίστανται. καὶ μετὰ τοῦτο λόγοι τε ἀσχήμονες ἐγίνοντο εἰς ἀλλήλους, καὶ καταβοαὶ, καὶ σωμάτων ὠθισμοί· καὶ τελευτῶσα εἰς χεῖρας ἀπέσκηψεν ἡ ἔρις, καὶ εἰς λίθων ἤρξατο προβαίνειν βολάς. ἐπέσχε δὲ ταῦτα, καὶ τοῦ μὴ προσωτέρω χωρῆσαι τὰ δεινὰ Κοΐντιος ἅτερος τῶν ὑπάτων αἴτιος ἐγένετο, δεόμενός τε ἁπάντων καὶ λιπαρῶν σὺν τοῖς πρεσβυτάτοις τῶν ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ εἰς μέσους τοὺς ἀντιμαχομένους ὠθούμενος. ἦν δὲ καὶ τῆς ἡμέρας τὸ λειπόμενον βραχὺ μέρος. ὥστε ἀκούσιοι ἀπ' ἀλλήλων διελύθησαν. ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις αἵ τε ἀρχαὶ ἀλλήλαις ἐνεκάλουν· ὁ μὲν ὕπατος τοῖς δημάρχοις, ὅτι καταλύειν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἠξίουν, ἐς τὸ δεσμωτήριον τὸν ὕπατον ἀπάγειν κελεύσαντες· τῷ δ' ὑπάτῳ οἱ δήμαρχοι, ὡς ἐμβεβληκότι πληγὰς σώμασιν ἱεροῖς καθωσιωμένοις ὑπὸ τοῦ νόμου. καὶ ὁ Λεκτώριος τὰ ἴχνη τῶν πληγῶν εἶχεν ἐπὶ τῆς ὄψεως ἔτι φανερά· ἥ τε πόλις ὅλη διοιδοῦσα καὶ ἀγριαινομένη διεστήκει. ἔπειτα ὁ μὲν δῆμος ἐφρούρει τὸ Καπιτώλιον ἅμα τοῖς δημάρχοις, οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἐκλείπων αὐτοῦ τὴν φυλακήν. ἡ δὲ βουλὴ συνιοῦσα, πολλὴν καὶ ἐπίπονον ἐποιεῖτο ζήτησιν, ὅπως χρὴ παῦσαι τὴν διχοστασίαν, τοῦ τε κινδύνου τὸ μέγεθος ἐνθυμουμένη, καὶ ὅτι οὐδὲν τοῖς ὑπάτοις τὰ αὐτὰ παρίστηκει φρονεῖν. ὁ μὲν γὰρ Κοΐντιος εἴκειν τῷ δήμῳ τὰ μέτρια ἠξίου, ὁ δὲ Ἄππιος μέχρι θανάτου ἀντεῖχεν. ὡς δὲ οὐδὲν ἐγίνετο πέρας, χωρὶς ἑκάστους ἀπολαμβάνων ὁ Κοΐντιος, τούς τε δημάρχους, καὶ τὸν Ἄππιον, ἐδεῖτο καὶ ἐλιπάρει, καὶ τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων ἀναγκαιότερα ἡγεῖσθαι ἠξίου. ὁρῶν δὲ τοὺς μὲν ἤδη πεπειρατέρους γεγονότας, τὸν δὲ συνάρχοντα ἐπὶ τῆς αὐτῆς αὐθαδείας μένοντα, πείθει τοὺς ἀμφὶ Λεκτώριον, ὑπὲρ ἁπάντων τῶν ἰδίων ἐγκλημάτων καὶ τῶν δημοσίων, τὴν βουλὴν ποιῆσαι κυρίαν. ἐπεὶ δὲ τοῦτο

διεπρά-

διεπράξατο, συνεκάλει τὴν βουλήν, καὶ τοὺς δημάρχους πολλὰ ἐπαινέσας, καὶ τὸν συνάρχοντα δεηθεὶς μὴ ἀντιπράττειν τὰ σωτήρια τῆς πόλεως, ἐκάλει τοὺς εἰωθότας ἀποφαίνεσθαι γνώμας. πρῶτος δ' ἀχθεὶς Πόπλιος Οὐαλέριος Ποπλικόλας γνώμην ἀπεφήνατο τήνδε· ὅσα μὲν ἀλλήλοις ἐγκαλοῦσιν οἵ τε δήμαρχοι καὶ ὁ ὕπατος, ὑπὲρ ὧν ἔπαθον ἢ ἔδρασαν ἐν τῇ ταραχῇ, ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἐπιβουλῆς, οὐδὲ οἰκείας πλεονεξίας ἕνεκα εἰς αὐτὰ κατέστησαν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς εἰς τὰ κοινὰ φιλοτιμίας, ἀφεῖσθαι δημοσίᾳ, καὶ μηδεμίαν ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι δίκην· περὶ δὲ τοῦ νόμου, ἐπειδὴ ὁ ὕπατος Ἄππιος οὐκ ἐᾷ νόμον ἀπροβούλευτον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκφέρειν, προβουλεῦσαι περὶ τούτου τὸ συνέδριον· τοὺς δὲ δημάρχους ἅμα τοῖς ὑπάτοις ἐπιμέλειαν ποιήσασθαι τῆς τε ὁμονοίας τῶν πολιτῶν, ὅταν ἡ ψῆφος περὶ αὐτοῦ διαφέρηται, καὶ τῆς εὐκοσμίας. ἐπαινεσάντων δὲ τὴν γνώμην ἁπάντων, εὐθὺς ἀνέδωκε τὴν ὑπὲρ τοῦ νόμου ψῆφον ὁ Κοΐντιος τῷ συνεδρίῳ, καὶ πολλὰ μὲν Ἀππίου κατηγορήσαντος, πολλὰ δὲ τῶν δημάρχων ἀντιλεξάντων, ἐνίκα παρὰ πολλὰς ψήφους ἡ τὸν νόμον εἰσφέρειν ἀξιοῦσα γνώμη. ἐπικυρωθέντος δὲ τοῦ προβουλεύματος, αἵ τε ἴδιαι τῶν ἀρχόντων διαφοραὶ διελύθησαν, καὶ ὁ δῆμος ἀγαπητῶς δεξάμενος τὸ συγχώρημα τῆς βουλῆς, ἐπεψήφισε τὸν νόμον. ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου τὰς τῶν δημάρχων καὶ ἀγορανόμων ἀρχαιρεσίας μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου δίχα οἰωνῶν τε καὶ τῆς ἄλλης ὁσίας ἁπάσης αἱ φυλετικαὶ ψηφοφοροῦσιν ἐκκλησίαι. αὕτη λύσις ἐγένετο τῆς τότε κατασχούσης ταραχῆς τὴν πόλιν. καὶ μετ' οὐ πολὺ στρατιὰς ἔδοξε Ῥωμαίοις καταγράφειν, καὶ τοὺς ὑπά-
447 τους ἐκπέμπειν ἀμφοτέρους ἐπί τε Αἰκανοὺς καὶ Οὐολούσκους. δυνάμεις γὰρ ἐξ ἑκατέρων τῶν ἐθνῶν μεγάλαι ἐξεληλυθέναι ἠγγέλλοντο, καὶ προνομεύειν τοὺς Ῥωμαίων συμμάχους. παρασκευασθεισῶν δὲ τῶν δυνάμεων σὺν τάχει, Κοΐντιος μὲν Αἰκανοῖς πολεμήσων ᾤχετο, Ἄππιος δὲ Οὐολούσκοις, κλήρῳ διαλαχόντες τὰς ἀρχάς. συνέβη δὲ τῶν ὑπάτων ἑκατέρῳ τὰ εἰκότα πάσχειν. ἡ μὲν γὰρ τῷ Κοΐντῳ προσνεμηθεῖσα στρατιά, τὴν ἐπιείκειάν τε καὶ μετριότητα τοῦ ἀνδρὸς ἀσπαζομένη, πρόθυμος ἦν εἰς ἅπαντα τὰ ἐπιταττόμενα, καὶ τὰ πλεῖστα αὐτοκέλευστος ὑφίστατο κινδυνεύματα, δόξαν τῷ ἡγεμόνι καὶ τιμὴν περιάπτουσα, καὶ διεξῆλθε πολλὴν τῆς Αἰκανῶν χώρας λεηλατοῦσα, οὐ τολμώντων εἰς χεῖρας ἐλθεῖν τῶν πολεμίων· ἐξ ἧς λάφυρα πολλὰ καὶ ὠφελείας μεγάλας ἐκτήσατο. χρόνον δ' οὐ πολὺν ἐν τῇ πολεμίᾳ διατρίψασα, παρῆν εἰς τὴν πόλιν ἀπαθὴς κακῶν, λαμπρὸν ἐπὶ τοῖς ἔργοις στρατηγὸν ἄγουσα. ἡ δὲ σὺν Ἀππίῳ συνελθοῦσα δύναμις, μίσει τῷ πρὸς αὐτόν, πολλὰ ὑπερεῖδε τῶν

impetrato, senatum conuocauit; & plixe laudatis tribunis, collegã quoq; obsecrauit ne publicæ saluti obsisteret: moxq; consulares rogauit sententiam. Inter quos P. Valerius Poplicola primus sententiam rogatus dicit: Quæ inuicem se criminentur tribuni & consul, mutuasque iniurias per tumultum factas, quia non dolo malo nec priuatæ rei caussa eo ventum sit, sed per contentionem de republica, remitti debere mutuum, nec vocari in iudicium. Quod vero ad legem attineat, quoniam Appius consul pati nolit vllam legem inconsulto senatu pro concione ferri, referri de ea ad senatum. Ceterum tribunos vna cum consulibus operam dare vt concors sit ciuitas, & decorum seruet dum de lege ferentur suffragia.

Probata omnib. hac sententia, Quintius confestim de lege ad senatum retulit: & post longam dissuasionem Appii, tribunorumq; suasiones, multis calculis vicit ea senatus pars quæ rogationem permittebat; factoque S C, diremptisque priuatis magistratuum contentionibus, plebs æquis animis amplexa quod senatus concesserat, legem suffragio suo comprobauit. Ex illo tempore vsque ad nostram ætatem comitia creandorum tribunorum atque ædilium absque auspiciis ceteraq; religione, peraguntur tribuum suffragio. atque is finis eius seditionis fuit. Paulo post placuit exercitus conscribi, & vtrumque consulem contra Æquos ac Volscos proficisci. nuntiabatur enim vtriusque gentis magnas copias populari agros sociorum. Comparatis celeriter exercitibus, Quintius Æquos, Appius Volscos, prouinciam sortitus est. Vtrique consuli negotium successit vt succedere par fuit. Exercitus Quintii, lenitatis eius & æquitatis amore, prompte iussa capessebat, pleraque munia & pericula sponte subiens, quo duci suo honorem pararet & gloriam: magnamque hostici agri partem prędabundus peruagatus est, Æquis obuiam prodire non audentibus; vnde copiosa præda magnisq; cõmodis potitus est: nec multo post incolumis in vrbem rediit cum duce reb. egregie gestis cõspicuo. Qui vero Appii ductu profecti sunt, odio ducis, multas patriæ disciplinæ partes

Lex de tributis comitiis.

neglexerunt. nam vt toto eius militiæ tempore data opera rem male gesserunt, ducemque contempserunt, ita in aciem contra Volscos producti, noluerunt cum hoste congredi; sed & ordinum ductores & antesignani, hi abiectis signis, illi desertis ordinib. in castra se proripuerunt: & nisi hostes inopinatam fugam mirati, insidiasque veriti, abstinuissent a persequendo, perisset maior Romani exercitus pars. Id autem faciebant præ inuidia, ne consul re bene gesta triumpho aliisque ornaretur honoribus. Sequenti die cum ille increparet ignominiosam fugam, hortareturq; ad abolendam strenuo prœlio istam ignominiam, ac nisi fortiter resisterent, minaretur pœnas statutas legibus, pergebant detrectare, vociferantes, abduceret se ex infestis terris saucios, & ob id ad pugnã inutiles. multi enim integras corporis partes quasi vulnerati obligauerant. itaque Appius coactus est exercitum ex hostico deducere: & Volsci extremum agmen carpentes, non paucos intere- a merunt. Vt vero in pacatum ventum est, consul pro concione militibus exprobrata ignauia, ait se vt in desertores animaduersurum: multumque deprecantibus senioribus & honoratis, ne publicæ cladi aliam nouam calamitatem adderet, spretis illorum intercessionibus pœnas ratas esse iussit. ac mox & ordinum ductores quorum manipuli fugerant, & antesignani qui signa amiserant, partim securi percussi sunt, partim occisi fustibus. e reliqua multitudine decimus quisque, vt quemque sors poposcit, pro ceteris neci datus est: quæ pœna solennis apud Romanos est eorum qui ordines deseruerunt, signave amiserunt. Post hæc exosus dux cum reliqua exercitus parte, mæsta illa & ignominiosa, comitiis appe- b tentibus, in vrbem rediit. Sequenti anno consulatum inierũt L. Valerius iterum, & Tib. Æmilius. nec diu cessauerunt tribuni; sed rursus de diuidundis agris mẽtionem fecerunt: aditisq; consulibus postularunt ratum haberi quod senatus plebi ꝓmisisset consulatu Sp. Cassii & Proculi Virginii; afferentes preces & obsecrationes maximas. & habuerunt fauẽtem

A.V.C. 284. conss. L. Valerio II, & Ti. Æmilio, agitata res agraria.

πατρίων. τά τε γὰρ ἄλλα ἐθελοκακοῦσα ἐν ὅλῃ τῇ στρατείᾳ, καὶ ὀλιγωροῦσα τοῦ ἡγεμόνος διετέλεσε, καὶ ἐπειδὴ μάχεσθαι ἔδει τῇ Οὐολούσκων στρατιᾷ, καταστᾶσα ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων εἰς τάξιν, οὐκ ἠξίωσε τοῖς πολεμίοις εἰς χεῖρας ἰέναι· ἀλλ' οἵ τε λοχαγοὶ καὶ οἱ πρόμαχοι αὐτῶν, οἱ μὲν, τὰ σημεῖα [ῥίψαντες, οἱ δὲ, τὴν τάξιν] ἐκκαταλιπόντες, ἔφευγον ἐπὶ τὸν χάρακα. καὶ εἰ μὴ θαυμάσαντες τὸ παράλογον τῆς φυγῆς αὐτῶν οἱ πολέμιοι, καὶ δείσαντες μὴ ἐνέδρα τις ᾖ, τοῦ ἐπὶ πλεῖον διώξεως ἀνεβάλοντο, τὸ πλεῖον ἂν μέρος τῶν Ῥωμαίων διέφθαρτο. ἐποίουν δὲ ταῦτα φθόνῳ τοῦ ἡγεμόνος, ἵνα μὴ καλὸν ἀγώνισμα ὁ ἀνὴρ διαπραξάμενος, θριάμβῳ τε καὶ ταῖς ἄλλαις ἐπιλαμπρυνθῇ τιμαῖς. τῇ δὲ κατόπιν ἡμέρᾳ τὰ μὲν ἐπιτιμῶντος αὐτοῖς τοῦ ὑπάτου τῆς ἀδόξου φυγῆς, τὰ δὲ παρακαλοῦντος ἔργον αἴσχιστον ἀναλύσασθαι καλῷ ἀγῶνι, τὰ δὲ ἀπειλοῦντος, εἰ μὴ στήσονται παρὰ τὰ δεινά, χρήσασθαι τοῖς νόμοις, ἀπειθείᾳ τε διεχρῶντο καὶ καταβοῇ, καὶ ἀπάγειν σφᾶς ἐκέλευον ἐκ τῆς πολεμίας, ὡς ἀδύνατοι ἔτι ὄντες ὑπὸ τραυμάτων ἀντέχειν. κατεδήσαντο γὰρ αὐτῶν οἱ πολλοὶ τοὺς ὑγιεῖς χρῶτας, ὡς τραυματίας. ὥστε ὁ Ἄππιος ἠναγκάσθη ἀπάγειν τὸν στρατὸν ἐκ τῆς πολεμίας· καὶ Οὐολοῦσκοι ἀπιοῦσιν ἑπόμενοι, πολλοὺς αὐτῶν ἀπέκτειναν. ὡς δὲ ἐν τῇ φιλίᾳ ἐγένοντο, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν αὐτοὺς ὁ ὕπατος, καὶ πολλὰ ὀνειδίσας, ἔφη χρήσασθαι τῇ κατὰ τῶν λειποτακτῶν κολάσει. καὶ πολλὰ δεομένων τῶν πρεσβυτῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τέλει, μετριάσαι, καὶ μὴ συμφορὰν ἐπὶ συμφορᾷ προσθεῖναι τῇ πόλει, λόγον οὐδένα αὐτῶν ποιησάμενος, ἐκύρωσε τὴν κόλασιν. καὶ μετὰ τοῦτο οἵ τε λοχαγοὶ ὧν οἱ λόχοι ἔφυγον, καὶ οἱ πρόμαχοι τῶν σημείων ὅσοι τὰ σημεῖα ἀπολωλέκεσαν, οἱ μὲν πελέκει τοὺς αὐχένας ἀπεκόπησαν, οἱ δὲ ξύλοις παιόμενοι διεφθάρησαν. ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου πλήθους ἀπὸ δεκάδος ἑκάστης εἷς ἀνὴρ ὁ λαχὼν κλήρῳ, περὶ τῶν ἄλλων ἀπέθνησκεν. αὕτη Ῥωμαίοις πάτριός ἐστι κατὰ τῶν λιπόντων τὰς τάξεις, ἢ προεμένων τὰς σημείας, ἡ κόλασις. καὶ μετὰ ταῦτα αὐτός τε μισούμενος ὁ στρατηγός, καὶ τὴν στρατιὰν ὅσον ἔτι περιῆν, κατηφὴς καὶ ἄτιμος ἐπαγόμενος, τῶν ἀρχαιρεσίων καθηκόντων, ἀνέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα. Ἀποδειχθέντων δὲ μετ' ἐκείνους ὑπάτων Λευκίου Οὐαλερίου τὸ δεύτερον, καὶ Τιβερίου Αἰμιλίου, βραχύν τινα χρόνον ἐπισχόντες οἱ δήμαρχοι, τὸν ὑπὲρ κληρουχίας πάλιν εἰσῆγον λόγον, καὶ προσιόντες τοῖς ὑπάτοις, ἠξίουν βεβαιῶσαι τῷ δήμῳ τὰς ὑποσχέσεις ἃς ἐποιήσατο ἡ βουλὴ, Σπορίου Κασσίου καὶ Πρόκλου Οὐεργινίου ὑπατευ- 448
σάντων, δεόμενοί τε καὶ λιπαροῦντες. καὶ οἱ ὕπατοι αὐτοῖς

συνελάμ-

συνελάμβανον ἀμφότεροι, Τιβέριος μὲν Αἰμίλιος κότον τινὰ παλαιὸν εἰς τὴν βουλὴν οὐκ ἄλογον ἀναφέρων, ὅτι τῷ πατρὶ αὐτοῦ θρίαμβον αἰτουμένῳ κατάγειν οὐκ ἐπέτρεψεν· ὁ δὲ Οὐαλέριος, ἀποθεραπεῦσαι τοῦ δήμου τὴν ὀργὴν βουλόμενος, ἣν εἶχε πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῷ Σπορίου Κασσίου θανάτῳ, ὃν ἀπέκτεινεν ὡς ἐπιχειροῦντα βασιλείᾳ, ταμίας ὢν τότε Οὐαλέριος, ἄνδρα τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν γενομένων ἐπιφανέστατον ἐν ἡγεμονίαις τε πολέμων καὶ πολιτικαῖς πράξεσιν, ὃς καὶ τὸ περὶ τῆς κληρουχίας πολίτευμα πρῶτος εἰσηγήσατο εἰς τὴν πόλιν· καὶ δι᾽ αὐτὸ μάλιστα ὑπὸ τῶν πατρικίων, ὡς δῆμον αἱρούμενος πρὸς αὐτόν, ἐμισήθη. τότε δὲ οὖν ὑπισχνουμένων τῶν ὑπάτων αὖθις προθήσειν ἐν τῇ βουλῇ τὸν ὑπὲρ τῆς διανομῆς τῶν δημοσίων λόγον κλήρων, καὶ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ νόμου συναίρεσθαι, πιστεύσαντες αὐτοῖς οἱ δήμαρχοι, παρῆσαν ἐπὶ τὴν βουλήν, καὶ λόγους διεξῆλθον ἐπιεικεῖς. οἷς οὐδὲν ἀντιλέξαντες οἱ ὕπατοι, ὡς μὴ φιλονεικίας δόξαν ἀπενέγκαιντο, γνώμην ἀποδείκνυσθαι τοῖς πρεσβυτέροις ἠξίουν. ἦν δὲ ὁ πρῶτος ὑπ᾽ αὐτῶν κληθεὶς Λεύκιος Αἰμίλιος, θατέρου τῶν ὑπάτων πατήρ· ὃς ἔφη δοκεῖν αὐτῷ καὶ συμφέρον ἔσεσθαι τῇ πόλει, πάντων εἶναι τὰ κοινὰ, καὶ μὴ ὀλίγων· τῷ τε δήμῳ πείθοντι ὑπουργεῖν συνεβούλευεν, ἵνα χάρις ἡ παραχώρησις γένηται αὐτῶν. πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα μὴ δόντας αὐτῷ κατὰ προαίρεσιν, ὑπ᾽ ἀνάγκης συγκεχωρηκέναι. τούς τε κατέχοντας τὰς κτήσεις, ὃν ἐκαρπώσαντο χρόνον λαθόντας, ἠξίου χάριν εἰδέναι· κωλυομένους δὲ, μὴ φιλοχωρεῖν. ἔφη τε σὺν τῷ δικαίῳ ὃ πάντες ὁμολογήσειαν ἰσχυρὸν εἶναι, τὰ μὲν δημόσια, κοινὰ πάντων εἶναι· τὰ δ᾽ ἴδια, ἑκάστου τῶν νόμῳ κεκτημένων. καὶ ἀναγκαῖον ἤδη τὸ πρᾶγμα ὑπὸ βουλῆς γεγονέναι, πρὸ ἐτῶν ἑπτακαίδεκα τὴν γῆν διανέμειν ψηφισαμένης. καὶ τοῦτο ἀπέφαινεν ἐπὶ τῷ συμφέροντι τότε αὐτὴν βεβουλεῦσθαι, ἵνα μήτε γῆ χέρσος ᾖ, καὶ ὁ τὴν πόλιν οἰκουρῶν πένης μὴ ἀργὸς, ὥσπερ νῦν, τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς φθονῶν· ὑποτρέφηται δὲ τῇ πόλει νεότης ἐν ἐφεστίοις καὶ κλήροις πατρῴοις, ἔχουσά τι καὶ ἐπὶ τῷ καλῶς τραφῆναι μέγα φρόνημα· ἐπεὶ τοῖς γε ἀκλήροις καὶ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων χρημάτων ἀμισθοῦ ἐργαζομένοις γλίσχρως διατρεφομένοις, ἢ ἀρχῆθεν μὴ ἐμφύεσθαι ἔρωτα γενεᾶς τέκνων, ἢ ἐμφύντα πονηρὸν ἐκφέρειν καρπὸν, καὶ οὐδὲ εὐτυχῆ, ἐκ ταπεινῶν τε συμπορισθέντα, οἷα εἰκὸς, γάμων, καὶ ἐν κατεπτωχευμέναις τραφέντα τύχαις. ἐγὼ μὲν οὖν, ἔφη, γνώμην ἀποδείκνυμι, τά τε προβουλευθέντα ὑπὸ τοῦ συνεδρίου, καὶ

vtrumque consulem: Tib. Æmilium, propter offensam veterem non omnino iniustam, quia patri eius triumphum petenti senatus negauerat: Valerius autem, demereri plebem cupiebat, infensam sibi propter mortem Sp Cassii, quem ipse quæstor tyrannidis affectatæ *conuictum ac damnatum* affecerat supplicio, hominem illa ætate rebus domi forisque gestis clarissimũ, qui & primus mentionem agrariæ legis in ciuitatem intulerat; eo nomine potissimum exosus patriciis, quasi plebem ad se allectans. Igitur pollicitis consulibus relaturos se de diuisione publici agri ad senatum, & cõfirmationem legis adiuturos, freti his pollicitis tribuni venerunt in senatum, & verbis vsi sunt moderatis. quibus nihil contradicentes consules, ne viderentur contentionem quærere, seniores rogauerunt sententiam. Primus autem rogatus est L. Æmilius pater alterius consulũ; qui dixit, sibi e rep. videri, si bona publica possiderẽtur ab omnibus potius quam a paucis: gratificãdumq; oranti plebi, vt ea concessio imputaretur pro beneficio. sæpe enim coactos ei concessisse quod spõte largiri noluerint. tum occupatores earum possessionum, qui tanto tempore clam fructus inde perceperint, gratias habere debere pro tamdiu dissimulato negotio: & si vetarentur in posterũ, non debere esse pertinaces. Addebat, præter ius receptum consensu gentium, quo publica, habẽtur omnium communia: priuatæ vero possessiones, eorum censentur propriæ, qui legitime illas sibi pepererunt; necessitatem ẽt incũbere senatui, q. de agro diuidẽdo S C factũ sit ante annos septẽdecim. ostẽdebatq; id tũc decretũ fuisse in vtilitatẽ publicã, ne ager incultus iaceret, neve vrbani pauperes nihil negotii habentes, vt nũc, alienis bonis inuiderẽt: vtq; iuuẽtus educaretur in domesticis patrimoniis, & honeste educata tãto fieret animosior. nã eos qui nihil rei familiaris habeãt, quiq; ex alienis fundis quos mercede colunt, macre viuãt, aut nullos omnino liberos sibi cupere: aut si, pereãdæ sobolis studium eos subeat, parũ felices fructus prouenire cõiugii, nimirũ humiles & mendicitati proximos. Ergo, inquit, pro sententia dico, S C, cuius

exsecutio propter secuta turbulenta tēpora dilata est, confirmandū a cōss. creandosq; *decem*uiros qui agros diuidant. Post hūc Appius Claudius superioris anni consul rogatus, contrariam dixit sententiā, docēs numq̄ senatus voluntatē fuisse vt diuiderentur publica: (nā si voluisset, iamdudū id fecisse) sed deliberandum id distulisse in tēpus aliud, quo facilius sopiretur seditio quā tum excitarat cōsul affectans tyrannidē. quo meritis pœnis affecto, nec primos post id S C consules negotio finē imposuisse, cernentes quantis malis aditus in ciuitatem aperiretur, si reciperetur mos publica diuidendi pauperibus; neq; per *continuos* deinceps x v consulatus vllum consulē, licet plebe sæpius periculose tumultuante, sustinuisse quidquam facere contra bonū publicum; quippe quibus non licuerit decemuiros diuidēdis agris ex S C creare, sed solis primis, quorum consulatu id factum sit. Ergo, inquit, ne vobis quidē Valeri, tuq; Æmili, de diuidēdis agris referre licet: quod a senatu vobis mādatum nō est: nec recte facitis aut ex institutis maiorum vestrorum honestissimorū; atq; adeo nec sine periculo. Hęc de S C, quo tot annis pòst cōsules facti non tenemini, dixisse sufficiat. De illis porro qui vel per vim vel clā sibi vsurpant publica, paucis dicā. Siquis cōpertum habet aliquē frui agris quorū se legitimum possessorem probare nequeat, deferat eū ad consules iudicandū iuxta leges; quas nihil opus est recentes cōdere: iamdudum n. scriptæ sunt, nec adhuc antiquatæ. Quoniam aūt & de vtilitate disseruit Æmilius, asseuerans eam diuisionem bono fore omnibus, ne hanc quidem partem incōfutatam relinquā. Videtur. n. mihi præsentē tantūmodo rerū statum spectare; at in futurū nequaq̄ ꝓspicere: nā vt paruū videatur quod adhuc de publico cōcedi potest segni inopum turbæ, erit tamen idipsum multorum & magnorum malorum caussa. mos. n. qui hoc facto introducitur, permanebit in vrbe, grauis ac perniciosus in perpetuū. Potiri. n. malis cupiditatibus, tantū abest vt ex animo eas eximat, vt potius eas augeat atq; improbiores efficiat. Id facile ex ipsorūmet factis colligere potestis. nec opus est vt vel ex meis, vel ex Æmilii verbis depēdeatis. Nostis ipsi quot & quātos hostes vicerimus, quantū agrorum populati simus, quantū prędæ ex

διὰ τὰς μεταξὺ ταραχὰς παρελκυσμένα, ἐμπεδοῦν τοὺς ὑπάτους, καὶ τοὺς ποιησομένους τὴν διανομὴν ἄνδρας ἀποδεικνύναι. Ταῦτα εἰπόντος Αἰμιλίου, δεύτερος κληθεὶς Ἄππιος Κλαύδιος ὁ τῷ πρόσθεν ὑπατεύσας ἔτει, τὴν ἐναντίαν γνώμην ἀπεφήνατο, διδάσκων ὡς οὐδ' ἡ βουλὴ διανεῖμαι τὰ δημόσια πράγματα προαίρεσιν ἔσχεν· πάλαι γὰρ ἂν εἰληφέναι τὰ δόξαντα αὐτῇ τέλος· ἀλλ' εἰς χρόνον καὶ διάγνωσιν ἑτέραν ἀνεβάλετο, παῦσαι προθυμουμένη τὴν τότε κατασχοῦσαν στάσιν, ἣν εἰσηγήσατο ὁ τῇ τυραννίδι ἐπιχειρῶν ὕπατος, καὶ μετὰ ταῦτα δίκας δοὺς καλάς· οὔτε οἱ μετὰ τὸ προβούλευμα λαβόντες ὕπατοι τέλος τοῖς ἐψηφισμένοις ἐπέθεσαν, ὁρῶντες ὅσων εἰσελεύσεται κακῶν εἰς τὴν πόλιν ἀρχή, συνεθισθέντων τὰ κοινὰ τῶν πενήτων διαλαγχάνειν· αἵ τε μετ' ἐκείνους πεντεκαίδεκα ὑπατεῖαι, πολλῶν αὐταῖς ἐπαχθέντων ὑπὸ τοῦ δήμου κινδύνων, οὐδὲν ὑπέμειναν ὃ μὴ συνεφέρετο πρᾶξαι, διὰ τὸ 449 μηδὲ ἐξεῖναι σφίσι κατὰ τὸ προβούλευμα, τούσδε γῆς ὁρίστας ἀποδεικνύναι, ἀλλὰ τοῖς πρώτοις ὑπάτοις ἐκείνοις. ὥστε οὐδὲ [ἐν] ὑμῖν, ἔφησεν, ἔξεστιν, ὦ Οὐαλέριε καὶ σὺ Αἰμίλιε, τοὺς ἀναδασμοὺς εἰσφέρειν, οὓς οὐκ ἐπέταξεν ὑμῖν τὸ συνέδριον, οὔτε καλῶς ἔχει, προγόνων οὖσιν ἀγαθῶν, οὔτε ἀσφαλές. καὶ περὶ μὲν τοῦ προβουλεύματος, ὡς οὐ κρατεῖσθε ὑπ' αὐτοῦ τοσούτοις ὕστερον ὑπατεύσαντες χρόνοις, ταῦτα ἱκανά. περὶ δὲ τῶν βιασαμένους τινὰς ἢ λαθόντας σφετερίσασθαι τὰ δημόσια, βραχὺς ἀπαρκεῖ μοι λόγος. εἰ γάρ τις οἶδε καρπούμενόν τινα ὧν οὐκ ἔχει κτῆσιν ἀποδεῖξαι νόμιμον, μηνύσας ἀπενεγκάτω πρὸς τοὺς ὑπάτους, καὶ κρινάτω κατὰ τοὺς νόμους, οὓς οὐ νεωστὶ δεήσει γράφειν. πάλαι γὰρ ἐγράφησαν, καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς ἠφάνικε χρόνος. ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ συμφέροντος ἐποιεῖτο λόγους Αἰμίλιος, ὡς ἐπὶ τῷ πάντων ἀγαθῷ τῆς κληρουχίας ἐσομένης, οὐδὲ τοῦτο τὸ μέρος ἀνέλεγκτον ἐᾶσαι βούλομαι. ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ τὸ αὐτόθι μόνον οὗτός γε ὁρᾶν, τὸ δὲ μέλλον οὐ προσκοπεῖν, ὅτι μικρὸν εἶναι δοκοῦν ἔτι τὸ τῶν δημοσίων τοῖς ἀργοῖς καὶ ἀπόροις, πολλῶν ἔσται καὶ μεγάλων κακῶν αἴτιον. τὸ γὰρ ἔθος τὸ συνεισπορευόμενον ἅμα τούτῳ, καὶ διαμένον ἐν τῇ πόλει, καὶ μέχρι παντὸς ὀλέθριον ἔσται καὶ δεινόν· οὐ γὰρ ἐξαιρεῖ τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας ἐκ τῆς ψυχῆς τὸ τυγχάνειν αὐτῶν, ἀλλ' αὔξει, καὶ πονηροτέρας ποιεῖται. τεκμήρια δ' ὑμῖν γενέσθω τούτων τὰ ἔργα· τί γὰρ δεῖ τοῖς λόγοις ὑμᾶς τοῖς ἐμοῖς, ἢ τοῖς Αἰμιλίου προσέχειν; ἴστε δήπου πάντες ὅσους ἐχειρωσάμεθα πολεμίους, καὶ ὅσην γῆν προσενεμησάμεθα, καὶ ὅσα λάφυρα ἐκ τῶν

ἁλόντων

» ἁλόντων χωρίων ἐλάβομεν, ὧν οἱ πολέμιοι στερό-
» μενοι, τέως εὐδαίμονες ὄντες, ἐν πολλῇ καθεστήκασιν
» ἀπορίᾳ· καὶ ὅτι τούτων οὐδενὸς ἀπηλάθησαν, οὐδὲ
» μεῖον ἐκτήσαντο οἱ τὴν ἀπορίαν ὀδυρόμενοι. ἆρ'
» οὖν διὰ ταύτας τὰς ἐπικτήσεις ἐπηνωρθωσάμενοι
» φαίνονταί τι τῆς παλαιᾶς τύχης, καὶ προεληλυθό-
» τες εἰς ἐπιφάνειαν τοῖς βίοις; ἐβουλόμην μὲν ἄν, καὶ
» θεοῖς εὐξάμην, ἵνα ἧττον ἦσαν [οἱ] ἐπίσκηνοι λυπη-
» ροὶ τῇ πόλει. νῦν δὲ ὁρᾶτε γὰρ καὶ ἀκούετε αὐτῶν ὀ-
» δυρομένων ὅτι ἐν ἐσχάτῃ εἰσὶν ἀπορίᾳ. ὥστε οὐδὲ εἰ
» ταῦτα ἃ νῦν αἰτοῦνται, καὶ ἔτι τούτων λάβοιεν πλεῖον,
» ἐπηνωρθώσονται τοὺς βίους. οὐ γὰρ ἐν ταῖς τύχαις αὐ-
» τῶν ἐνοικεῖ τὸ ἄπορον, ἀλλ' ἐν τοῖς τρόποις· οὓς οὐχ
» οἷον ὁ βραχὺς οὗτος ἐκπληρώσει κλῆρος, ἀλλ' οὐδὲ
» αἱ σύμπασαι βασιλέων τε καὶ τυράννων δωρεαί. δρά-
» σομέν τε, εἴ γε ταῦτα συγχωρήσομεν αὐτοῖς, ὅμοια
» τοῖς πρὸς ἡδονὴν θεραπεύουσι τοὺς κάμνοντας ἰα-
» τροῖς. οὐ γὰρ τὸ νοσοῦν ὑγιασθήσεται τῆς πολιτείας
» μέρος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑγιαῖνον ἀπολαύσει τῆς νόσου.
» καθόλου τε, ὦ βουλή, πολλῆς ὑμῖν δεῖ ἐπιμελείας
» τε καὶ φροντίδος, ὅπως ἂν σώσητε πάσῃ προθυ-
» μίᾳ διαφθειρόμενα τὰ ἔθη τῆς πόλεως. ὁρᾶτε
» γὰρ εἰς ἃ προεληλύθει ἡ τοῦ δήμου ἀκοσμία, καὶ
» ὡς οὐκέτι ἄρχεσθαι πρὸς τῶν ὑπάτων ἀξιοῖ· ᾧ
» γε οὐ μετεμέλησε τῶν ἐνθάδε πραττομένων, ἀλ-
» λὰ καὶ ἐπὶ στρατοπέδου τὴν αὐτὴν ἀκοσμίαν ἀπε-
» δείξατο, ὅπλα τε ῥίψας, καὶ τάξεις ἐκλιπὼν, καὶ ση-
» μεῖα πολεμίοις προέμενος, καὶ φυγῇ πρὶν εἰς χεῖ-
» ρας ἐλθεῖν ἐπονειδίστῳ χρησάμενος, ὥσπερ ἐμοῦ μό-
» νον ἀφαιρησόμενος τὴν ἐκ τῆς νίκης δόξαν, ἀλλ' οὐ-
» χὶ καὶ τῆς πατρίδος τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν πάθος. καὶ
» νῦν Οὐολούσκοις κατὰ Ῥωμαίων ἵσταται τρόπαια, καὶ
» κοσμεῖται τοῖς ἡμετέροις λαφύροις τὰ ἐκείνων ἱερά,
» καὶ ἐν αὐχήμασιν ἡλίκοις οὔ πώποτε, αἱ πόλεις αὐ-
» τῶν εἰσιν, αἱ τέως ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ τε καὶ κα-
450 » τασκαφῆς τῶν ἡμετέρων δεόμεναι ἡγεμόνων. ἆρά
» γε δίκαιον ἢ καλὸν ἐπὶ τοιούτοις κατορθώμασι χά-
» ριν αὐτοῖς ὑμᾶς εἰδέναι, καὶ δημοσίαις ἐπικοσμεῖν δω-
» ρεαῖς κληρουχήσαντας τὴν γῆν, ἧς πολέμιοι κρα-
» τοῦσι, τὸ κατὰ τούτους εἶναι μέρος; ἀλλὰ τί δεῖ τούτοις
» ἐγκαλεῖν, οἷς δι' ἀπαιδευσίαν τε καὶ δυσγένειαν ὁ λό-
» γος ἐστὶ τῶν καλῶν ὀλίγος; ὁρῶντας ὡς οὐδὲ ἐν
» τοῖς ἡμετέροις ἤθεσι πᾶσιν οἰκεῖ ἔτι τὸ ἀρχαῖον
» φρόνημα, ἀλλ' αὐθάδεια μὲν ἡ σεμνότης καλεῖ-
» ται πρὸς ἐνίων, μωρία δὲ ἡ δικαιοσύνη, μανικὸν δὲ
» τὸ ἀνδρεῖον, καὶ ἠλίθιον τὸ σῶφρον. ἃ δὲ μισητὰ παρὰ
» τοῖς προτέροις ἦν, ταῦτά τε πυργοῦται νῦν, καὶ

oppidis expugnatis partũ sit, magno hostiũ dispendio, qui olim beati, nũc ad magnã egestatem redacti sunt. Ab his commodis nemo istos repulit; sed qui *nunc* de inopia querũtur, ex æquo fuerunt huiusmodi lucrorum participes. nũ igitur ex his lucris aliquid accessit eorũ fortunæ pristinæ, aut ideo in re lautiore sunt? Vellem sane, atq; a diis optarem; vt minus molestos cohabitatores haberemus. at nũc videtis & auditis eos queri de extrema inopia. Itaq; etiãsi hæc quę nunc petunt a impetrauerint, atq; ampliora etiam, nihilo tamen magis fortunas suas instaurabunt. non enim in fortunis eorũ egestas inest, sed in moribus; quos ne regum quidem & tyrannorum omnium exsatiauerit munificẽtia, nedum exigua hæc prędia. quibus si hęc concesserimus, idem faciemus quod medici qui ægrotis pro libito morem gerũt. non. n. ægra pars ciuitatis sanabitur, sed sana inficietur contagio. In vniuersum P C magna vobis cura opus est & diligentia, vt quãto potestis studio, corruptos ciuitatis mores in integrũ restituatis. Videtis quo ꝓcesserit plebis immodestia, vtq; cõsulib. parere nolint amplius: quã adeo non pœnitet domesticorum facinorum, vt in castris quoq; agatur eisdem intẽperiis, arma proiiciens, ordines deserens, signa prodens hostibus, ante cõgressum ignominiose fugiẽs: quasi mihi tantum hac ratione adimeretur victoriæ gloria, ac nõ simul patriæ de hostium clade lętitia. Nã Volsci nunc de Romanis trophæa statuũt, & templa illorum nostris ornãtur spoliis; iactantq; se vt numquam ante illi populi, paulo prius ducibus nostris supplices ne occidione perirent aut venirẽt sub hasta. Hiscine factis æquum aut honestũ est vos referre gratiam? hæccine remunerari diuisione agri publici? quem hostis iam, quantum in ipsis est, obtinet. Sed quid opus est hos accusare; qui male nati, male educati, paruam honestatis rationem habent: cum videamus maiorum instituta ne in nostris quidem manere moribus? Grauitas enim, a quibusdã superbia vocitatur; iustitia, fatuitas; fortitudo, insania; temperãtia, & modestia, stoliditas. cõtrà, quæ apud priscos illos odiosa erãt, hæc efferũtur &

in admiratione sunt hoc corrupto seculo; ignauia *scilicet*, scurrilitas, malitia, versutia, animus ad quæuis temerarius, & mens ad optima quæq; deserenda flexilis: quæ multas iam resp. quantumuis potentes, funditus euertêre. Hæc P C siue auditu iucũda vobis sint siue molesta, certe vere dicta sunt & libere: ac vobis quidem, si persuasi morem gesseritis, tũ in præsens vtilia erunt, tum etiam tuta in posterum: mihi vero, qui publicorũ commodorum studio priuatas inimicitias suscipio, allatura non mediocria pericula. Scio enim ratione futura præsagire; & quid mihi accidere possit, exemplum ex aliis sumo. In hanc Appii sententiã ceteris ferme omnibus

a discedentibus, senatus dimissus est. Tribuni repulsam istam passi, iratis abierunt animis, atq; extemplo de Appio vlciscendo cogitarunt. itaq; post longam consultationem placuit eis diem Appio dicere, lite æstimata capite; idque mox pro concione fecerũt, hortati omnes vt ad eam diẽ adessent ad suffragia. Crimina erant hæc: Malas cum contra plebem sentẽtias dicere; seditionem in ciuitatẽ induxisse; violentas manus cõtra leges sacrosancto tribuni corpori iniecisse; exercitui p̃fectum, cum magna clade atq; ignominia reuersum esse. His ei pro concione obiectis, dieq; dicta qua id iudicium peragereturu, denuntiauerunt vt ad caussam dicendam se tunc sisteret. Id cum omnes patricii ferrent ægerrime, nihilq; sibi ad summam sollicitudinem reliquum facerent quo reum seruarent, Appiumq; hortarentur vt tempori cedens habitum præsenti fortunæ conuenientẽ sumeret: negauit se quidquam facturum quod animo generoso & superioribus suis actionibus indignum esset; addens se milies emori malle, q̃ alicuius genua tãgere. eos quoq; qui pro ipso deprecari parabant, vetuit; dicens, duplicatum sibi fore dedecus, si alios pro se facientes videret, quæ ipse sibi parum decora putaret. Hæc aliaq; multa similia dictitans, nec vestimento nec vultu mutato, nec quidquã remittens de magnanimitate pristina, vt vidit totã ciuitatem eius certaminis exspectatione arrectã, paucis ante iudiciũ diebus mortẽ sibi cõsciuit. eius tamẽ necessarii morbo exstinctũ finxerũt.

App. Claudius moritur.

θαυμάσια φαίνεται τοῖς διεφθαρμένοις ἀγαθά, ἀνανδρία καὶ βωμολοχία καὶ κακοήθεια, καὶ τὸ πανοῦργον σοφὸν, καὶ τὸ πρὸς πάντα ἰταμὸν, καὶ τὸ μηδενὸς τῶν κρειττόνων ἀντέχεσθαι εὐπειθές· ἃ πολλὰς ἤδη πόλεις ἰσχυρὰς λαβόντα, ἐκ βάθρων ἀνέστρεψε. ταῦτα ὑμῖν, ὦ βουλὴ, εἴτε ἡδέα ἐστὶν ἀκούειν, εἴτε ἀνιαρὰ, μετὰ πάσης ἀληθείας καὶ παρρησίας εἴρηται, τοῖς μὲν πεισθησομένοις ὑμῖν, ἐὰν ἄρα πεισθῆτε, ἐν τῷ παρόντι χρήσιμα, καὶ εἰς τὸ μέλλον ἀσφαλῆ· ἐμοὶ δὲ, ὃς ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντος ἰδίας ἀπεχθείας ἀναιροῦμαι, πολλῶν ἐσόμενα κινδύνων αἴτια. προορᾶν γὰρ ἱκανός εἰμι τὰ συμβησόμενα ἐκ λογισμοῦ, καὶ παραδείγματα ποιοῦμαι τὰ ἀλλότρια πάθη τῶν ἐμαυτοῦ. Ταῦτα εἰπόντος Ἀππίου, καὶ τῶν ἄλλων ὀλίγου δεῖν πάντων τὴν αὐτὴν γνώμην ἀποφηναμένων, ἡ μὲν βουλὴ διελύετο· οἱ δὲ δήμαρχοι, δι' ὀργῆς ἔχοντες τὴν ἀποτυχίαν, ἀπῄεσαν, καὶ μετὰ τοῦτο ἐσκόπουν ὅπως τιμωρήσωνται τὸν ἄνδρα. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς πολλὰ βουλευσαμένοις, δίκην τὸν Ἄππιον ὑπαγαγεῖν θάνατον ἐχούσῃ τὸ τίμημα. καὶ μετὰ ταῦτα ἐν ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀνδρὸς κατηγορήσαντες, παρεκάλουν ἥκειν ἅπαντας εἰς τὴν ἀποδειχθησομένην ἡμέραν, ὡς διοίσοντας ὑπὲρ αὐτοῦ ψῆφον. ἃ δὲ κατηγορεῖν ἔμελλον, ταῦτα ἦν, ὅτι πονηρὰς ἐπιθεῖτο κατὰ τοῦ δήμου γνώμας, καὶ στάσιν εἰσηγεῖτο εἰς τὴν πόλιν, καὶ δημάρχῳ χεῖρας ἐπενήνοχε, παρὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους· καὶ στρατιᾶς ἡγησάμενος, σὺν βλάβῃ τε καὶ αἰσχύνῃ μεγάλῃ ἀνέστρεψε. ταῦτα προειπόντες ἐν τῷ πλήθει, καὶ ῥητήν τινα ἡμέραν ἀποδείξαντες ἐν ᾗ τέλος ἔφησαν ἐπιθεῖναι τῇ δίκῃ, παρήγγελλον αὐτῷ παρεῖναι τότε ἀπολογησομένῳ. ἀγανακτούντων τε ἁπάντων τῶν πατρικίων, καὶ παρεσκευασμένων ἁπάσῃ προθυμίᾳ σώζειν τὸν ἄνδρα, καὶ τὸν Ἄππιον παρακαλούντων εἶξαι τῷ καιρῷ, καὶ σχῆμα ταῖς παρούσαις τύχαις ἁρμόττον μεταλαβεῖν, οὐδὲν ἔφη ποιήσειν ὁ ἀνὴρ οὔτε ἀγεννὲς, οὔτε τῶν προειργασμένων ἔργων ἀνάξιον, μυρίους δὲ ἂν ὑπομεῖναι θανάτους πρότερον, ἢ γονάτων ἅψασθαί τινος· τούς τε ὑπὲρ αὐτοῦ δεῖσθαι παρεσκευασμένους διεκώλυεν, εἰπὼν ὡς διπλασίως ἂν αἰδεσθείη ταῦτα ὑπὲρ αὐτοῦ ποιοῦντας ἑτέρους ὁρῶν, ἃ μηδὲ ὑπὲρ αὑτοῦ πράττειν πρέποντα ἡγεῖται. ταῦτά τε δὴ καὶ πολλὰ ὅμοια τούτοις λέγων, καὶ οὔτε ἐσθῆτα ἀλλάξας, οὔτε τὸ τῆς ὄψεως γαῦρον ἀλλοιώσας, οὔτε φρονήματός τι ὑφέμενος, ὡς εἶδεν ὀρθὴν καὶ μετέωρον ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ ἀγῶνος τὴν πόλιν, ὀλίγων ἔτι λειπομένων ἡμερῶν, ἑαυτὸν διεχρήσατο. οἱ μέντοι προσήκοντες αὐτῷ νόσον ἐσκήπτοντο γενέσθαι τοῦ θανάτου αἰτίαν. προσενεχθέν-

προτεθέντος δὲ τοῦ σώματος εἰς τὴν ἀγοράν, ὁ μὲν υἱὸς αὐτοῦ προσιὼν τοῖς δημάρχοις καὶ τοῖς ὑπάτοις, ἠξίου τὴν νόμιμον ἐκκλησίαν αὐτῷ συναγαγεῖν, καὶ τὸ ἐν ἔθει Ῥωμαίοις ὂν ἐπὶ ταῖς ταφαῖς ἀφορίζεσθαι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν λόγον ἐπιτρέψαι περὶ τοῦ πατρὸς διελθεῖν. οἱ δὲ δή-
451 μαρχοι, καλουμένης ἔτι τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τῶν ὑπάτων, ἐνίσταντο, καὶ παρήγγελλον τῷ μειρακίῳ τὸν νεκρὸν ἀποφέρειν. οὐ μὴν ὅ δῆμός γε ἠνέσχετο, οὐδὲ περιεῖδε τὴν ὕβριν, ἄτιμον ἐκβληθῆναι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπέτρεψε τῷ μειρακίῳ τὰς νομιζομένας ἀποδοῦναι τῷ πατρὶ τιμάς. Ἄππιος μὲν οὖν τοιαύτης τελευτῆς ἔτυχεν. οἱ δ' ὕπατοι τὰς δυνάμεις καταγράψαντες, ἐξῆγον ἐκ τῆς πόλεως· Λεύκιος μὲν Οὐαλέριος, Αἰκανοῖς πολεμήσων, Τιβέριος δ' Αἰμίλιος Σαβίνοις. καὶ γὰρ οὗτοι κατὰ τὸν τῆς στάσεως χρόνον ἐνέβαλον εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν, καὶ πολλὴν αὐτῆς κακώσαντες ἀπῆλθον, λείαν ἄφθονον περιβαλόμενοι. Αἰκανοὶ μὲν οὖν πολλάκις εἰς χεῖρας ἐλθόντες, καὶ πολλὰς πληγὰς λαβόντες, εἰς τὸν χάρακα ἐν ἐχυρῷ χωρίῳ κείμενον κατέφυγον, καὶ τὸ λοιπὸν οὐκέτι προῄεσαν εἰς τὴν μάχην. ὁ δ' Οὐαλέριος ἐπεχείρησε μὲν πολιορκεῖν αὐτῶν τὸ στρατόπεδον, ἐκωλύθη δ' ὑπὸ τοῦ δαιμονίου. προσιόντι γὰρ αὐτῷ, καὶ ἤδη ἔργου ἐχομένῳ, ζόφος ἐξ οὐρανοῦ γίνεται, καὶ ὄμβρος πολύς, καὶ ἀστραπαί τε καὶ βρονταὶ σκληραί. διασκεδασθείσης δὲ τῆς στρατιᾶς, ὅ τε χειμὼν εὐθὺς ἐπαύσατο, καὶ πολλὴ κατεῖχε τὸν τόπον αἰθρία. τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ὀττευσάμενος ὁ ὕπατος, καὶ τῶν μάντεων κωλυόντων πολιορκεῖν τὸ χωρίον, ἀποτραπεὶς τὴν γῆν αὐτῶν ἐκάκου· καὶ ὅσῃ ἐπέτυχε λείᾳ, τοῖς στρατιώταις ἅπασαν ὠφεληθῆναι ἀφείς, ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν δύναμιν. Τιβερίῳ δ' Αἰμιλίῳ διεξιόντι τὴν πολεμίαν σὺν πολλῇ καταφρονήσει κατ' ἀρχάς, καὶ οὐδὲν ἔτι προσδοκῶντι ἀντίπαλον, ἐπῆλθεν ἡ Σαβίνων δύναμις, καὶ γίνεται μάχη αὐτῶν ἐκ παρατάξεως, μεσούσης μάλιστα τῆς ἡμέρας ἀρξαμένη μέχρι δύσεως ἡλίου. σκότους δὲ ἐπιλαμβάνοντος, ἀνεχώρησαν αἱ δυνάμεις ἐπὶ τοὺς ἑαυτῶν χάρακας, οὔτε νικῶσαι, οὔτε λειπόμεναι. ταῖς δὲ ἑξῆς ἡμέραις νεκρούς τε τοὺς ἑαυτῶν ἐκήδευσαν οἱ ἡγεμόνες, καὶ χάρακας ἐξωρύξαντο· καὶ γνώμας τὰς αὐτὰς εἶχον ἑκάτεροι, διὰ φυλακῆς τὰ οἰκεῖα ἔχειν, καὶ μηκέτι ἄρχειν μάχης· ἔπειτα σὺν χρόνῳ τὰς σκηνὰς λύσαντες, ἀπῆγον τὰς δυνάμεις. ἐν δὲ τῷ μετὰ τούτους τοὺς ὑπάτους ἔτει, κατὰ τὴν ἑβδομηκοστὴν καὶ ὀγδόην ὀλυμπιάδα, ἣν ἐνίκα στάδιον Παρμενίδης Ποσειδωνιάτης, Ἀθήνησι δὲ τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν ἔχοντος Θεαγενίδου, καθίστανται ὕπατοι Ῥωμαίων Αὖλος Οὐεργίνιος Νωμεντανός, καὶ Τίτος Νομίκιος Πρίσκος. ἄρτι δ' αὐτῶν τὴν ἀρχὴν

Prolato deinde in forum corpore, filius eius a tribunis & conss. petiit, vt, quod instituto maiorum in præstantium virorum funere soleret fieri, sibi quoque concionem de more cogerent, & funebrem super patre orationem habere permitterent. Tribuni vero, dum populus adhuc vocaretur a consulibus, obstiterunt, ac denuntiarunt adolescenti vt cadauer e foro tolleret. Non tulit hoc populus, nec dissimulauit hanc iniuriam, vt inhonoratum corpus eiiceretur; sed permisit adolescentem patri *extremum & moribus receptum* honorem persoluere atque hic finis fuit Appii. Ceterum conss. conscriptas copias eduxerunt ex vrbe; L. Valerius contra Æquos, Tib. Æmilius contra Sabinos. nam hi seditionis tempore in agrum Romanum irruptione facta, eiusq; magna parte vastata, multum prædæ abegerant. Æqui aliquoties cum hoste congressi, multis vulneribus in castra firmo loco sita compulsi, non amplius prodibāt ad pugnam. Ibi Valerius oppugnationem eorum aggressus, prohibitus est diuinitus. iam enim progresso, & rem inceptanti, caligo superne cum imbre magno incubuit, simulque fulgura & aspera tonitrua. exercitu vero tempestate disperso, confestim & tempestas ipsa cōquieuit, & magna serenitas rediit. Hac religione vatumque monitis deterritus consul, omissa oppugnatione ad vastandos eorum agros versus est; concessaque militi tota præda, reduxit domum copias. Tib. Æmilium contemptim per hosticum aliquamdiu vagatum, & iam nihil hostile timētem amplius, Sabini aggressi sunt: collatisq; signis pugnatum est ferme a meridie vsq; ad occasum solis. nocte ingruente, ad sua vtriq; castra sese recepere, incerta victoria. Sequentibus diebus vtriq; suos funerauerunt, & vallum fossa communiuerūt: contentiq; sua tueri, neutri lacessere volebant alteros: tandem tamen solutis tentoriis abierunt. Sequenti anno septuagesima octaua Olympiade, qua in stadio vicit Parmenides Pæstanus, Athenis annuum imperium gerente Theagenide, conss. Romæ creati, A. Virginius Cælimontanus, T. Numicius Priscus. quorum consulatus

Bellum cum Æquis & Sabinis.

A.V.C. 285. olymp. 78. coss. A. Virginio, T. Numicio, bellum cum Volscis, Æquis, Sabinis.

initio nuntiatum est Volscos aduentare cum magno exercitu: nec multo post vnum e circumfusis vrbi *castellis* Romanis, captũ atque incensum est. quod cum ab vrbe non lõge abesset, fumus cladis nuntium Romam pertulit. Ibi consules, quod nox adhuc esset, missis speculatum equitibus, & dispositis per mœnia custodiis, ipsi ante portas stationẽ habebant cum expeditissimo quoq;, exspectãtes quid renuntiarent equites. Simulatque vero dies illuxit, & coierũt vrbanæ copiæ, in hostes properarunt. at illi direpto incensoque castello, celeriter se inde proripuerant. consules exstinctis incẽdii reliquiis, & relicto ibi præsidio, in vrbẽ reuersi sunt. Post aliquot dies ambo cõsules cum domesticis & auxiliarib. copiis profecti sunt: Virginius in Æquos, in Volscos Numicius: feliciter vterq; successu. nam Virginium Æqui agros suos *impune* vastare passi sunt, non ausi cõgredi: semel tantum lectorum virorum manum collocauerunt in silua quadã, quæ hostes palantes aggrederetur ex insidiis. sed is conatus fuit irritus, quia mature dolũ senserunt Romani: acri pugna cõmissa multos ex suis Æqui desiderauerunt; nec amplius voluerunt martem experiri. Numicio quoq; ducenti exercitum ad Antium, quod tunc inter primarias Volscorum vrbes erat, nullus exercitus se opposuit; sed singuli populi defensabãt se mœnibus. interea & ager eorum magna ex parte vastatus est excisis *arbustis*, & oppidulũ quoddam maritimũ captum, quod *Antiatibus* erat nauale simul & forũ rerum ad victum pertinentium, quæ vel negotiationibus maritimis vel latrociniis subuectæ, plurimum illis emolumenti importabant. *Hoc direpto* mancipia, pecuniæ, pecora, merces, permissũ consulis in prędam cesserũt militi: libera corpora, quę cladi superfuerãt, sub hasta sunt venumdata. captæ sunt etiam vigintiduæ longæ naues Antiatium, & alia nauium armamenta instrumentaq;. Post hæc consulis iussu incensæ sunt ædes, diruta natiũ receptacula, æquata solo mœnia: ne castellum relictum Antiatibus in posterum esset vsui. atq; hæc seorsum vterq; consul gessit. Post hæc cõiunctis duobus exercitib. fines Sabinorũ ingressi, agrosq; depopulati,

παρειληφότων, ἀγγέλλεται Οὐολούσκων πολλὴ στρατιὰ παροῦσα. καὶ μετ' οὐ πολὺ τῶν περιπολίων τι τῶν Ῥωμαίων καταληφθὲν ἐκαίετο. ἦν δὴ οὐ διὰ μακροῦ τῆς Ῥώμης· καὶ ὁ καπνὸς ἤγγειλε τοῖς ἐν τῇ πόλει τὸ πάθος. τότε μὲν οὖν, καὶ γὰρ ἦν ἔτι νύξ, ἱππεῖς τινας ἀποστείλαντες ἐπὶ κατασκοπὴν οἱ ὕπατοι, καὶ φυλακὰς καταστήσαντες ἐπὶ τοῖς τείχεσι, καὶ αὐτοὶ ταξάμενοι πρὸ τῶν πυλῶν σὺν τοῖς εὐζωνοτάτοις, ἐξεδέχοντο τὰς παρὰ τῶν ἱππέων ἀγγελίας. ὡς δὲ ἡμέρα τε ἐγένετο, καὶ συνηθροίσθη αὖθις ἡ ἐν τῇ πόλει δύναμις, ἦγον ἐπὶ τοὺς πολεμίους. οἱ δὲ, διαρπάσαντες καὶ κατακαύσαντες τὸ φρούριον, ἀπῆσαν διὰ τάχους. τότε μὲν οὖν οἱ ὕπατοι σβέσαντες τὰ ἔτι καιόμενα, καὶ τοῦ χωρίου φυλακὴν καταλιπόντες, ἀπῆεσαν εἰς τὴν πόλιν.

ὀλίγαις δὲ ὕστερον ἡμέραις, τάς τε οἰκείας ἔχοντες δυνάμεις καὶ τὰς παρὰ τῶν συμμάχων, ἐξῆεσαν ἀμφότεροι, Οὐεργίνιος μὲν ἐπὶ τὴν Αἰκανῶν, Νομίκιος δὲ ἐπὶ τὴν Οὐολούσκων· καὶ αὐτοῖς ἀμφοτέροις κατὰ γνώμην τὰ τοῦ πολέμου ἐχώρησεν. Οὐεργινίῳ τε γὰρ Αἰκανοὶ δῃοῦντι τὴν χώραν αὐτῶν οὐκ ἐτόλμησαν εἰς χεῖρας ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ λόχον τινὰ ὑποκαθίσαντες ἐν ὕλαις ἐπιλέκτων ἀνδρῶν, οἳ ἔμελλον ἐσκεδασμένοις ἐπιθήσεσθαι τοῖς πολεμίοις, διήμαρτον τῆς ἐλπί- 452 δος, ταχείας γενομένης τοῖς Ῥωμαίοις αἰσθήσεως, καὶ μάχης καρτερᾶς, ἐξ ἧς πολλοὺς τῶν σφετέρων οἱ Αἰκανοὶ ἀπέβαλον· ὥστε οὐδὲ εἰς πεῖραν ἑτέρας μάχης ἔτι ἤρχοντο. Νομικίῳ τε ἄγοντι τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὴν Ἀντιατῶν πόλιν, ἣ τότε ἐν ταῖς πρώταις πόλεσι τῶν Οὐολούσκων ἦν, οὐδεμία ἠναντιώθη δύναμις, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν τειχῶν ἠναγκάζοντο ἕκαστοι ἀμύνεσθαι. ἐν δὲ τούτῳ ἥ τε γῆ αὐτῶν ἡ πολλὴ ἐτμήθη, καὶ πολίχνη τις ἐπιθαλάττιος [ἑάλω,] ᾗ ἐπινείῳ τε καὶ ἀγορᾷ τῶν εἰς τὸν βίον ἀναγκαίων ἐχρῶντο, ἐκ θαλάττης τε καὶ διὰ λῃστηρίων τὰς πολλὰς ἐπαγόμενοι ὠφελείας. ἀνδράποδα μὲν οὖν, καὶ χρήματα, καὶ βοσκήματα, καὶ τοὺς ἐμπορικοὺς φόρτους ἡ στρατιὰ συγχωρήσει τοῦ ὑπάτου διήρπασε· τὰ δὲ ἐλεύθερα σώματα, ὁπόσα μὴ ὁ πόλεμος ἔφθη διεργασάμενος, ἐπὶ τὸ λαφυροπώλιον ἀπήχθη. ἐλήφθησαν δὲ καὶ νῆες τῶν Ἀντιατῶν εἴκοσι καὶ δύο μακραί, καὶ ἄλλα νεῶν ὅπλα τε καὶ παρασκευαί. μετὰ ταῦτα κελεύσαντος τοῦ ὑπάτου, τάς τε οἰκίας ἐνέπρησαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ τοὺς νεωσοίκους κατέσκαπτον, καὶ τὸ τεῖχος ἤρειπον ἐκ θεμελίων· ὥστε μηδὲ ἀπελθόντων σφῶν χρηστὸν ἔτι τοῖς Ἀντιάταις εἶναι τὸ φρούριον. ταῦτα δὲ δὴ ἐπεπράχθη χωρὶς ἑκατέρῳ τῶν ὑπάτων, καὶ ἀμφοτέροις ἔτι κοινῇ στρατιᾷ τοῖς ἀνδράσιν ἐπὶ τὴν Σαβίνων γῆν, ἣν δῃώσαντες

ἀπῆγον

ἀπῆγον ἐπ᾽ οἴκου τὴν δύναμιν. καὶ ὁ ἐνιαυτὸς οὗτος ἐτελεύτα. τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει Κοΐντου Καπιτωλίνου καὶ Κοΐντου Σερουιλίου Πρίσκου τὴν ὕπατον ἀρχὴν παραλαβόντων, ἥ τε οἰκεία δύναμις Ῥωμαίων ἐν τοῖς ὅπλοις ἦν, καὶ τὰ συμμαχικὰ ἑκούσια παρῆν, πρὶν ἐπαγγελθῆναι αὐτοῖς στρατιάν. καὶ μετὰ τοῦτο εὐχάς τε ποιησάμενοι τοῖς θεοῖς οἱ ὕπατοι, καὶ καθήραντες τὸν στρατόν, ἐξήεσαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Σαβῖνοι μὲν οὖν, ἐφ᾽ οὓς ὁ Σερουίλιος ἤλασεν, οὔτε εἰς μάχην κατέστησαν, οὔτε ἐξῆλθον εἰς τὴν ὕπαιθρον· μένοντες δὲ ἐν τοῖς φρουρίοις, ἀνείχοντο γῆς τε αὐτοῖς ἐκτεμνομένης, καὶ οἰκιῶν ἐμπιπραμένων, θεραπείας τε αὐτομολούσης· ὥστε μετὰ πολλῆς εὐπετείας ἀπελθεῖν ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν τοὺς Ῥωμαίους, ὠφελείαις τε βαρείαις καὶ αὐχήμασι λαμπροῖς. καὶ ἡ μὲν Σερουιλίου στρατιὰ τοῦτο ἔσχε τὸ τέλος· οἱ δὲ σὺν τῷ Κοΐντῳ στρατεύσαντες ἐπί τε Αἰκανοὺς καὶ Οὐολούσκους· συνεληλύθεσαν γὰρ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν οἱ προαγωνιζόμενοι τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τῆς Ἀντιατῶν πόλεως ἀντεστρατοπεδεύσαντο· θᾶττον ἢ βάδην χωροῦντες ἐπιφαίνονται αὐτοῖς. καὶ οὐ πολὺν τόπον τοῦ χάρακος αὐτῶν ἀποσχόντες, ἐν ᾧ πρῶτον ὤφθησάν τε καὶ εἶδον ἐκείνους χωρίῳ, ταπεινῷ ὄντι, τὰς ἀποσκευὰς ἔθεντο, τοῦ μὴ δεδοικέναι τὰ πολέμια πλήθη μακρῷ προὔχοντα δόξαν ποιῆσαι βουλόμενοι. ὡς δὲ εὐτρεπῆ ἀμφοτέροις τὰ εἰς μάχην ἅπαντα ἦν, ἐξήεσαν εἰς τὸ πεδίον· καὶ συμπεσόντες ἠγωνίζοντο μέχρι μεσούσης ἡμέρας, οὔτε εἴκοντες τοῖς πολεμίοις, οὔτε ἐπιβαίνοντες, ἀεί τε τὸ κάμνον μέρος ἀνισοῦντες τοῖς ἐπὶ ταῖς ἐφεδρείαις τεταγμένοις ἑκάτεροι. ἐν δὲ τούτῳ μάλιστα οἱ Αἰκανοὶ καὶ Οὐολοῦσκοι, πλήθει τῶν Ῥωμαίων προὔχοντες, ἀνέφερον, καὶ περιῆσαν, τῶν πολεμίων οὐκ ἐχόντων ἴσον τῇ προθυμίᾳ τὸ πλῆθος. ὁ δὲ Κοΐντιος, ὁρῶν νεκρούς τε πολλοὺς τῶν σφετέρων, καὶ τῶν περιόντων τοὺς πλείστους τραυματίας, ἐμέλλησε μὲν ἀνακαλεῖσθαι τὴν δύναμιν· δείσας δὲ μὴ δόξαν παράσχῃ τοῖς πολεμίοις φυγῆς, παρακινδυνευτέον σφίσιν εἶναι ἔγνω. ἐπιλεξάμενος δὲ τῶν ἱππέων τοὺς κρατίστους, κατὰ τὸ δεξιόν, ᾧ μάλιστα ἔκαμνον, τοῖς σφετέροις παρεβοήθει. καὶ τὰ μὲν ἐπιτιμῶν τοῖς ἡγεμόσιν
453 αὐτοῖς τῆς ἀνανδρίας, τὰ δὲ ὑπομιμνήσκων τῶν προτέρων ἀγώνων, τὰ δὲ τὴν αἰσχύνην ἐπιλεγόμενος, καὶ τὸν κίνδυνον ὃς καταλήψεσθαι αὐτοὺς ἔμελλεν ἐν τῇ φυγῇ· τελευτῶν δὲ εἶπεν οὐκ ἀληθῆ· ὃ μάλιστα μὲν τοῖς σφετέροις θάρσος παρέστησε, τοῖς δὲ πολεμίοις δέος. ἔφη γὰρ ὅτι τὸ ἕτερον αὐτῶν ἤδη κέρας ἐξέωσε τοὺς πολεμίους, καὶ ἔστιν ἤδη ἐπὶ τοῦ ἐκείνων

ſub finem anni reduxerunt domum copias. T. Quintio Capitolino, Q. Seruilio Priſco conſulibus, ſtatim initio anni fuit in armis Romanus exercitus; & vltro acceſſerunt etiam ſociales copiæ, ante quam eis denũtiaretur expeditio. moxque conſ. votis *in Capitolio* factis, luſtratoque exercitu, contra hoſtes profecti ſunt. Sabini, quæ Seruilii prouincia fuit, adeo non pugnauerunt, vt ne exercitum quidem producerent: ſed intra munimenta ſe continentes, ſufferebant agrorum *vaſtationem*, *arbuſtorum* exciſionem, villarum incendia, ſeruitiorum transfugia; vt Romani minimo negotio præter ingentem prædam, inſigni etiam gloria adaucti, domum repeterent. atque hunc habuit exitum Seruilii expeditio. At Quintius cum ſuis contra Volſcos Æquosque profectus, qui coniunctis copiis ad Antiũ conſederant, citatiore gradu iter emenſus, *opinione citius* eis ſuperuenit: nec lõge ab eorum caſtris, vbi primum & viſus eſt ab hoſte, & hoſtem ipſe vidit, loco depreſſo impedimenta depoſuit, ne hoſtem numero longe ſuperiorem metuere videretur. Vtrimq; deinde ad pugnam parati, proceſſerunt in aciem; congreſſique dubio marte certauerunt vſq; ad meridiem, laborantibus continue ſubmittentes ſubſidia: qua parte potior erat Volſcorum Æquorumque conditio. nam copiarum multitudine longe præpollebant: Romani vero parem alacritati numerum non habebant. Ibi Quintius videns multos ſuorum cecidiſſe, ex ſuperſtitibus plurimos vulneratos eſſe, cogitabat receptui ſignum dare: ſed veritus ne opinione fugæ hoſtib. animos adderet, aleam perſequi ſtatuit: aſſumptisque fortiſſimis equitum, dextro ſuorum cornui, qua maxime laborabatur, ſuccurrit: & nunc ducum ignauiam increpans, nunc anteacta prœlia in memoriam eis reuocans, nunc periculum *& ignominiam* quæ fugientibus exſpectãda eſſet memorans, ad vltimum opportuniſſimo figmento rem labantem ſuſtinuit; quo & ſuis audaciam, & hoſti pauorem attulit. dixit enim alterum cornu pulſis hoſtibus, iam caſtris illorum eſſe

A. V. C. 286. cõſſ. T. Quintio II. Q. Seruilio, bellum cum Sabinis, Æquis, Volſcis.

proximum. His dictis impressionem in hostes facit; & descendens ex equo, cũ lectissima equitũ manu, qua se stipauerat, statariam capessit pugnam. quo viso, militẽ iam aliquamdiu laborantem *subita* incessit audacia: atque vniuersi, quasi alii essent facti, *tanta vi in hostem* irruunt, vt Volsci, qui erant in aduerso cornu, licet diu acerrime restitissent, *tandem in fugam* inclinarent. Quibus profligatis, Quintius rursum conscenso equo in alterum cornu aduolans, ostendebat fugatam partem hostium, cohortabaturq; ne virtute cederent alteris. quo facto, cessit tota hostium acies, effusa fuga castra sua repetens. nec tamen diu Romanus institit; sed statim *signo receptui dato* pedem retulit, quod nec viribus iam nec armis esset integris. Interiectis deinde aliquot dierum induciis, qui sepeliendis cæsis curandisque fractis impensi sunt, comparatis quæ ad bellum *instaurandum* deerant, denuo concertatum est pro castris Romanis. nam Æquorum & Volscorum copiis auctis supplemento misso a circumuicinis oppidis, dux eorum fretus suis copiis, quintuplo quam hostiles maioribus, vidensq; Romana castra parum munito loco sita, commodissimum oppugnandi tempus adesse putauit. quod vt *semel* apud se statuit, eductis circa mediam noctem militibus, Romanos circumdedit, ne clam e castris discederẽt. Gratum hoc fuit Quintio, cui non ignota erat multitudo hostium: exspectataq; hora diei ferme tertia, vigiliis velitationibusque fessos animaduertens non centuriatim nec instructis ordinibus accedere, sed confuse ac sparsim, aperta porta erupit cum lectissimis equitum, sequentibus denso agmine peditibus. At Volsci territi hac audacia furiosoque incursu, breui a castris repulsi sunt. Non longe inde aberat leniter accliuis tumulus: in eum cursu se receperunt, vt interquiescerent, moxq; instaurarent aciem. Sed non licuit eis se recolligere, nec ordines instaurare; quod hostes in vestigiis hererẽt, constipato quantũ fieri poterat agmine, ne impellerẽtur per decliuia. certatumq; est acriter ad multum

χάρακος. ταῦτα εἰπὼν, ἐνσείει τοῖς πολεμίοις, καὶ καταβὰς ἀπὸ τοῦ ἵππου, σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἐπιλέκτοις τῶν ἱππέων σταδίαν ἐμάχετο. ἐκ δὲ τούτου τόλμα τις ἐμπίπτει τοῖς κάμνουσι τέως, καὶ ὠθοῦνται ἅπαντες ὥσπερ ἕτεροί τινες γεγονότες. καὶ οἱ Οὐολοῦσκοι, τῇδε γὰρ ἐκεῖνοι ἐτάξαντο, μέχρι πολλοῦ διακαρτερήσαντες, ἐνέκλιναν. ὡς δὲ τούτους ὁ Κοΐντιος ἀπεώσατο, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, παρήλαυνεν ἐπὶ τὴν ἑτέραν τάξιν, καὶ ἐδείκνυε τοῖς ἐκεῖ πεζοῖς τὸ ἡττώμενον τῶν πολεμίων μέρος, καὶ παρεκελεύετο μὴ λείπεσθαι ἀρετῇ τῶν ἑτέρων. καὶ μετὰ τοῦτο οὐδὲν ἔτι διέμενε τῶν πολεμίων, ἀλλὰ πάντες εἰς τὸν χάρακα ξυνέφυγον. οὐ μέντοι δίωξίς γε αὐτῶν ἐπὶ πολὺ ἐγένετο· ἀλλ' εὐθὺς οἱ Ῥωμαῖοι ἀποστραφέντες, ὑπό τε κόπου τὰ σώματα παρειμένοι, καὶ οὐδὲ τὰ ὅπλα ἔτι ὅμοια ἔχοντες, ὀλίγων διελθουσῶν ἡμερῶν, ἃς ἐσπείσαντο ταφῆς τε τῶν οἰκείων καὶ θεραπείας τῶν κεκμηκότων ἕνεκα, παρεσκευασμένοι τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐλλείποντα, ἑτέραν ἠγωνίσαντο μάχην περὶ τὸν τῶν Ῥωμαίων χάρακα. προσελθούσης γὰρ ἄλλης δυνάμεως τοῖς Οὐολούσκοις τε καὶ Αἰκανοῖς ἐκ τῶν πέριξ χωρίων οὐ διὰ μακροῦ ὄντων, ἐπαρθεὶς ὁ στρατηγὸς αὐτῶν, ὅτι καὶ πενταπλάσιοι τῶν πολεμίων οἱ σφέτεροι ἦσαν, τήν τε παρεμβολὴν τῶν Ῥωμαίων οὐκ ἐν ἐχυρῷ οὖσαν ὁρῶν, κράτιστον ὑπέλαβεν εἶναι καιρὸν ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς. ἐνθυμηθεὶς δὲ ταῦτα, περὶ μέσας νύκτας ἦγε τὴν δύναμιν ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, καὶ κύκλῳ περιστήσας ἐφρούρει μὴ λάθοιεν ἀπιόντες. ὁ δὲ Κοΐντιος ὡς ἔμαθε τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος, ἀγαπητῶς ἐδέξατο, καὶ περιμείνας ἕως ἡμέρα τέως ἐγένετο, καὶ ὥρα πληθυούσης μάλιστα ἀγορᾶς, κάμνοντας ἤδη τοὺς πολεμίους αἰσθόμενος ὑπό τε ἀγρυπνίας καὶ ἀκροβολισμῶν, καὶ οὐ κατὰ λόχους, οὐδὲ ἐν τάξει προσάγοντας, ἀλλὰ πολλαχῇ κεχυμένους καὶ σποράδας, ἀνοίξας τὰς πύλας τοῦ χάρακος, ἐξέδραμεν ἅμα τοῖς ἐπιλέκτοις τῶν ἱππέων· καὶ οἱ πεζοὶ πυκνώσαντες τοὺς λόχους, ἠκολούθουν. οἱ δὲ Οὐολοῦσκοι καταπλαγέντες αὐτῶν τὸ θράσος καὶ τῆς ἐφόδου τὸ μανικὸν, βραχὺν ἀναγόμενοι χρόνον ἀνακρούονταί τε, καὶ ἅμα ὑποχωροῦσιν ἀπὸ τοῦ χάρακος. ἦν δέ τις οὐ πρόσω τοῦ στρατοπέδου λόφος ὑψηλὸς ἐπιεικῶς. εἰς τοῦτον οὖν ἀνατρέχουσιν, ὡς ἀναπαυσόμενοί τε αὖθις καὶ εἰς τάξιν καταστησόμενοι. ἀλλ' οὐ γὰρ αὐτοῖς ἐξεγένετο καταστῆναι, καὶ αὖθις ἀναλαβεῖν, ἀλλ' ἐκ ποδὸς ἠκολούθησαν αὐτῶν οἱ πολέμιοι, πιλήσαντες, ὡς μάλιστα ἦν δυνατὸν, τοὺς λόχους, ἵνα μὴ καταρραχθῶσι πρὸς ἄναντες χωρίον βιαζόμενοι. καὶ γίνεται μέγας ἀγὼν ἐπὶ πολὺ

μέρος

μέρος τῆς ἡμέρας, νεκροί τε πίπτουσι πολλοὶ ἀφ' ἑκατέρων. καὶ Οὐολοῦσκοι πλήθει τε ὑπερέχοντες, καὶ τὸ ἐκ τοῦ τόπου προειληφότες ἀσφαλές, οὐδέτερου τούτων οὐδὲν ἀγαθὸν ἀπέλαυσαν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων προθυμίας καὶ ἀρετῆς ἐκβιασθέντες, τόν τε λόφον ἐξέλιπον, καὶ ἐπὶ τὸν χάρακα φεύγοντες οἱ πολλοὶ ἀπέθνησκον. οὐ γὰρ εἴασαν αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι διώκοντες, ἀλλ' ἐκ ποδὸς ἠκολούθησαν, καὶ οὐ πρότερον ἀπετράποντο, ἢ τῆς παρεμβολῆς αὐτῶν ἐλθεῖν κατὰ κράτος. γενόμενοι δὲ σωμάτων τε αἰχμαλώτων, καὶ ὅσα ἐγκατελείφθη τῷ
454 χάρακι, καὶ ἵππων, καὶ ὅπλων, καὶ χρημάτων παμπόλλων κύριοι, τὴν μὲν νύκτα ἐκείνην αὐτόθι κατεστρατοπέδευσαν· τῇ δ' ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ τὰ εἰς πολιορκίαν ἐπιτήδεια παρασκευασάμενος ὁ ὕπατος, ἐπὶ τὴν Ἀντιατῶν χώραν, οὐ πλείω ἀπέχουσαν τριάκοντα σταδίων, ἦγε τὴν δύναμιν. ἔτυχον δὲ φυλακῆς ἕνεκα τοῖς Ἀντιάταις Αἰκανῶν τινες ἐπίκουροι τυχόντες καὶ φυλάττοντες τὰ τείχη· οἳ τότε δείσαντες τὸ Ῥωμαίων τολμηρὸν, δρασμὸν ἐκ τῆς πόλεως ἐπεχείρουν ποιεῖσθαι. γενομένης δὲ τοῖς Ἀντιάταις γνώσεως, κωλυόμενοι πρὸς αὐτῶν ἀπιέναι, γνώμην ἐποιοῦντο παραδοῦναι Ῥωμαίοις ἐπιοῦσι τὴν πόλιν. τοῦτο μαθόντες ἐκ μηνύσεως οἱ Ἀντιάται, τῷ τε καιρῷ εἴκουσι, καὶ κοινῇ μετ' ἐκείνων βουλευσάμενοι, παραδιδόασι τῷ Κοιντίῳ τὴν πόλιν, ἐφ' ᾧ Αἰκανοὺς μὲν ὑποσπόνδους ἀπελθεῖν, Ἀντιάτας δὲ φρουρὰν δέξασθαι, καὶ τὰ κελευόμενα ὑπὸ Ῥωμαίων ποιεῖν. ἐπὶ τούτοις κύριος γενόμενος ὁ ὕπατος τῆς πόλεως, καὶ λαβὼν ὀψώνιά τε καὶ τὰ ἄλλα ὅσων ἔδει τῇ στρατιᾷ, καὶ φρουρὰν ἐγκαταστήσας, ἀπῆγε τὴν δύναμιν· ἀνθ' ὧν αὐτὸν ἡ βουλὴ ὑπαντήσασα φιλανθρώπως ἐδέξατο, καὶ θριάμβου πομπῇ ἐτίμησεν.

Ἐν δὲ τῷ μετὰ τούτους ἔτει ὕπατοι μὲν ἦσαν Τιβέριος Αἰμίλιος τὸ δεύτερον, καὶ Κόιντος Φάβιος, ἑνὸς τῶν τριῶν ἀδελφῶν υἱὸς τῶν ἡγησαμένων τε τῆς ἀποσταλείσης φρουρᾶς εἰς Κρεμέραν, καὶ διαφθαρέντων ἐκεῖ σὺν τῷ τῶν πελατῶν. ἡ δὲ βουλὴ, τῶν δημάρχων πάλιν ἀνακινούντων τὸ πλῆθος ἐπὶ τὴν κληρουχίαν, καὶ συναγωνιζομένου φανερῶς τῶν ὑπάτων αὐτοῖς Αἰμιλίου, δόγμα ἐπεκύρωσε, θεραπεῦσαί τε καὶ αὐτὸ ἀναλαβεῖν τοὺς πένητας βουλομένη, διελομένη τινὰ μοῖραν αὐτοῖς ἐκ τῆς Ἀντιατῶν χώρας, ἣν τῷ προτέρῳ ἔτει δορίκτητον ἑλόντες κατέσχον. καὶ ἀπεδείχθησαν ἡγεμόνες τῆς κληρουχίας, Τίτος Κόιντιος Καπιτωλῖνος, ᾧ παρέδοσαν Ἀντιάται σφᾶς αὐτούς· καὶ σὺν αὐτῷ Λεύκιος Φούριος, καὶ Αὖλος Οὐεργίνιος. ἦν δ' οὐκ ἀγαθὸν πᾶσι τοῖς πολλοῖς καὶ πένησι Ῥωμαίων ἡ διανομὴ τῆς χώρας, ὡς ἀπελαυνομένοις τῆς πατρίδος. ὀλίγων τε ἀπογραφομένων, ἔδοξε τῇ

dici, multis vtrimq; cadentibus. Volscis & numero & loco superioribus neutrum horum commodorũ profuit, Romana virtute peruadente omnia: depulsiq; tumulo, & ad castra refugiẽtes, *in medio* pleriq; occisi sunt. semper enim Romanus tergo hærebat, nec prius destitit quam castris vi potiretur. itaq; captiuis corporibus; equis, armis, pecuniis permultis, & ceteris quæ relicta in castris erant, in suã potestatem redactis, eã noctem in captis castris exegerũt. Sequẽti die paratis rebus ad oppugnationem necessariis, consul in Antiatem agrum mouit, trigesimo inde distantem stadio. Inerat Antio tunc Æquorum auxiliariorum præsidium, qui mœnia seruabant. hi Romanorum audacia territi, cogitabant inde profugere. sed re Antiatibus cognita, vetiti abire, consultauerunt de vrbe Romanis, si venirent, tradenda. hoc *quoque* consilium indicio compertum a ciuibus, effecit vt tẽporis iniquitati cederent. communicato igitur cum præsidiariis consilio, Quintio se dediderunt, his conditionibus: vt Æqui fide consulis accepta decederẽt: Antiates pręsidio Romano in vrbem suam recepto, imperata facerẽt. Sic potitus Antio consul, accepto stipendio ceterisque quibus opus habebat exercitus, relictoque ibi præsidio, reduxit militem; quo nomine a senatu obuiam egresso comiter exceptus est & triumphali pompa honoratus. Anno deinde insequẽti Tib. Æmilius iterum, & Q. Fabius conss. fiunt. hic Fabius erat vnius trium fratrũ filius, qui præsidio Cremeram misso duces prętuerant, & cum clientelis suis ibidem occubuerant. Horum consulatu tribunis rursum plebeios ad petendam agrorum diuisionem cõcitantibus, & adiuuante illos Æmilio consule, senatus demereri ac subleuare inopes cupiens, decreuit eis diuidi agri de *Volscis & Antiatibus* superiore anno capti partem aliquam. Triumuiri agro dando creati sunt, T. Quintius Capitolinus, (cui se Antiates dediderant) L. Furius, & A. Virginius. Ea agri assignatio non grata erat omnibus in Romana plebe inopibus, vt qui ablegarentur a patria. cumque pauci darent nomina, vt iustus ex-

A.V.C. 287, conss. Tib. Æmilio II, & Q. Fabio, ager plebi diuisus. Sabini populati, Æqui in amicitiam & fœdus recepti.

pleretur numerus, Latinis & Hernicis senatusconsulto permissum est, vt qui vellent, ei se coloniæ socios adderent. his triumuiri agrum diuiserunt, parte quadam eius relicta Antiatibus. Interea consul vterque profectus est cum exercitu: Æmilius in Sabinos, in Æquos Fabius. Æmilius diu moratus in hostico, neminem inuenit qui obsisteret: sed impune peruastato agro, cum appeteret comitiorum tempus, exercitum reduxit. Ad Fabium vero Æqui, priusquam deletis copiis aut captis mœniis necessitas cogeret, præconem ad pacem atq; amicitiam impetrandam miserunt. Consul imperatis duorum mensium cibariis, binis in singulos milites tunicis, stipendio sex mensium, & siquid opus haberet præterea, inducias eis dedit donec Romã profecti conditiones a senatu acciperent. Patres ad Fabium legatos gentis remiserunt, permisso ipsi conditionum arbitrio. Ita intercessu consulis fœdus his legib. inter Æquos & pop. Rom. factum est: Æquorum populi saluis suis oppidis & agris, Romanorum subditi sunto: Romanis nihil mittunto, præter auxilia quoties accita fuerint; eaq; sumptu proprio. Icto fœdere Fabius reduxit exercitũ, & vna cũ collega magistratus in annum sequentem designauit. Designati vero ab eis sunt Sp. Postumius Albinus, & Q. Seruilius Priscus iterum, conss. Horum consulatu Æqui recens acceptam pacem sibiipsi fecerunt irritam, ex caussa huiuscemodi. Antiates qui vrbana & rustica prędia habebant, manserunt in eis, colentes non modo sibi relictos, sed etiam nouis colonis assignatos agros, pro locatione pendentes certam partem fructuum. ceteri qui nihil tale habebant, patria relicta excepti libenter ab Æquis, eruptione inde facta, Latinorum agros infestabant latrociniis. his se postea ex Æquorum gente audacissimi atque indigentissimi quique prædationis addiderunt socios. Super hac re Latinorum legatis apud senatum querentibus, & aut exercitum ad se mitti, aut arma sibi aduersus belli auctores permitti postulantibus, patres re cognita nec ipsi exercitum mittere decreuerunt, nec Latinis copias educere permiserunt:

A.V.C. 288. conss. Sp. Postumio, Q. Seruilio II, fœdus ab Æquis violatum, & dedicata ædes Dii Fidii. a

βουλῇ, ἐπειδὴ οὐκ ἀξιόχρεως ἦν [ὁ] ἀπόστολος, ἐπι-
τρέψαι Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων τοῖς βουλομένοις, τῆς
ἀποικίας μετέχειν. οἱ μὲν δὴ εἰς Ἄντιαν ἀποσταλέν-
τες, κατένεμον τὴν γῆν τοῖς σφετέροις, μοῖράν τινα ἐξ
αὐτῆς τοῖς Ἀντιάταις ἀπολειπόμενοι. ἐν δὲ τῷ μετα-
ξὺ χρόνῳ στρατιὰ τῶν ὑπάτων ἀμφοτέρων ἐξῆλθε,
Αἰμιλίου μὲν εἰς τὴν Σαβίνων χώραν, Φαβίου δὲ εἰς τὴν
Αἰκανῶν. καὶ τῷ μὲν Αἰμιλίῳ πολὺν εἰς τὴν τῶν πο-
λεμίων μείναντι χρόνον, οὐδεμία δύναμις ὑπήντησε
μαχησομένη περὶ τῆς γῆς· ἀλλ᾽ ἀδεῶς αὐτὴν κείρας, ἐπειδὴ
καθῆκεν ὁ χρόνος τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἀπῆγε τὰς δυ-
νάμεις. Φαβίῳ δὲ Αἰκανοί, πρὶν εἰς ἀνάγκην ἐλθεῖν
στρατιᾶς διαφθαρείσης, ἢ τειχῶν ἁλισκομένων, ἐπεκη-
ρυκεύσαντο περὶ διαλλαγῶν καὶ φιλίας. ὁ δὲ ὕπατος δύο
τε μηνῶν τροφὰς τῇ στρατιᾷ, καὶ δύο χιτῶνας κατ᾽ ἄν-
δρα, καὶ ἀργύριον εἰς ὀψωνιασμὸν ἑξαμήνου, καὶ εἴ τι
ἄλλο κατήπειγεν εἰς παραξάμενος, ἀνοχὰς ἐποιήσα-
το πρὸς αὐτούς, ἕως ἂν εἰς Ῥώμην ἀφικόμενοι πα-
ρὰ τῆς βουλῆς εὕρωνται τὰς διαλύσεις. ἡ μέντοι βουλὴ
ταῦτα μαθοῦσα, τῷ Φαβίῳ ἐπέτρεψεν αὐτοκράτο-
ρι διαλύσασθαι πρὸς τοὺς Αἰκανοὺς ἐφ᾽ οἷς ἂν αὐ-
τὸς προαιρῆται. μετὰ τοῦτο συνθῆκαι γίνονται ταῖς πόλε-
σι, μεσιτεύσαντος αὐτὰς τοῦ ὑπάτου, τοιαίδε· Αἰκανοὺς
εἶναι Ῥωμαίων ὑπηκόους, πόλεις τε καὶ χώρας τὰς ἑαυτῶν
ἔχοντας, ἀποστέλλειν δὲ Ῥωμαίοις μηδὲν ὅτι μὴ στρα-
τιάς, ὅτε ἂν αὐτοῖς παραγγέλλῃ, τέλεσι τοῖς ἰδίοις ἐκ-
πέμποντας αὐτάς. ταῦτα συνθέμενος, ἀπῆγε τὴν δύ-
ναμιν Φάβιος, καὶ τὰς εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν ἀρχὰς
ἅμα τῷ συνυπάτῳ καθέστησεν. ἦσαν δὲ ὑπ᾽ αὐ- 455
τῶν ἀποδειχθέντες ὕπατοι Σπόριος Ποστούμιος Ἄλ-
βινος, καὶ Κόϊντος Σερουίλιος Πρίσκος τὸ δεύτερον. ἐπὶ
τούτων ἔδοξαν Αἰκανοὶ παραβαίνειν τὰς πρὸς Ῥω-
μαίους νεωστὶ γενομένας ὁμολογίας, ἀπὸ τοιαύτης αἰ-
τίας· Ἀντιατῶν ὅσοι μὲν εἶχον ἐφέστια καὶ κλήρους, ἔμει-
ναν ἐν τῇ γῇ, τά τε ἀπομερισθέντα σφίσι, καὶ τὰ ὑπὸ
τῶν κληρούχων ἀφορισθέντα κλήματα, γεωργοῦν-
τες ἐπὶ ῥηταῖς τισι τεταγμέναις μοίραις, ἃς ἐκ τῶν
καρπῶν αὐτοῖς ἐτέλουν. οἷς δὲ οὐδὲν τούτων ἦν, ἐξέλι-
πον τὴν πόλιν· καὶ ὑποδεχομένων αὐτοὺς προθύμως
τῶν Αἰκανῶν, ἐκεῖθεν ὁρμώμενοι, τοὺς Λατίνων ἀγροὺς
ἐλῄστευον. ἐκ δὲ τούτου καὶ τῶν Αἰκανῶν ὅσοι τολμη-
ρότεροί τε καὶ ἄποροι ἦσαν, συνελάμβανον αὐτοῖς τῶν
λῃστειῶν. ταῦτα Λατίνων ἀποδυρομένων ἐπὶ τῆς
βουλῆς, καὶ ἀξιούντων ἢ στρατὸν πέμπειν, ἢ συγχωρῆ-
σαι σφίσιν αὐτοῖς τοὺς ἄρξαντας πολέμου ἀμύνεσθαι,
μαθόντες οἱ σύνεδροι, στρατιὰν μὲν οὔτε αὐτοὶ ἐψηφί-
σαντο πέμπειν, οὔτε Λατίνοις ἐπέτρεψαν ἐξάγειν·
πρεσβευ-

πρεσβευτὰς δὲ ἑλόμενοι τρεῖς, ὧν ἡγεῖτο Κόιντος Φάβιος ὁ τὰς πρὸς τὸ ἔθνος συνθήκας ποιησάμενος, ἐντολὰς αὐτοῖς δόντες πυνθάνεσθαι παρὰ τῶν ἡγεμόνων τοῦ ἔθνους, πότερα κοινῇ γνώμῃ τὰ λῃστήρια ἐξαποστέλλουσιν εἴς τε τὴν τῶν συμμάχων καὶ τὴν τῶν Ῥωμαίων γῆν· ἐγίνοντο γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν καταδρομαί τινες τῶν φυγάδων· ἢ τῶν πραττομένων οὐδενός ἐστι τὸ κοινὸν αἴτιον· καὶ ἐὰν φῶσιν ἰδιωτῶν ἔργα εἶναι μὴ ἐπιτρέψαντος τοῦ δήμου, τά τε ἡρπασμένα ἀπαιτεῖν, καὶ τοὺς ἐργασαμένους τὰ ἀδικήματα ἐκδότους αἰτεῖν. ἀφικομένων δὲ τῶν πρεσβευτῶν, τοὺς λόγους ἀκούσαντες Αἰκανοὶ, πλαγίας αὐτοῖς ἔδοσαν ἀποκρίσεις, τὰ μὲν ἔργα οὐκ ἀπὸ κοινῆς γνώμης λέγοντες γεγονέναι, τοὺς δὲ δράσαντας οὐκ ἀξιοῦντες ἐκδιδόναι, πόλιν τε ἀπολωλεκότας καὶ ἀλήτας γεγονότας, σφῶν τε ἐν τῷ πεδίῳ ἱκέτας. ἐφ' οἷς ὁ Φάβιος ἀγανακτῶν, καὶ τὰς ψευσθείσας πρὸς αὐτοῦ ὁμολογίας ἀνακαλούμενος, ὡς εἶδεν εἰρωνευομένους τοὺς Αἰκανοὺς, καὶ εἰς βουλὴν χρόνον αἰτουμένους, ξενισμοῦ τε χάριν ἐπικατέχοντας αὐτὸν, ὑπέμεινέν τε, κατοπτεῦσαι τὰ ἐν τῇ πόλει πράγματα βουλόμενος, καὶ διεξιὼν πάντα τόπον κατὰ πρόφασιν θεωρίας δημοσίων τε καὶ ἱερῶν, τά τε ἐργαστήρια τῶν πολεμικῶν ὅπλων, τῶν μὲν ἤδη συντετελεσμένων, τῶν δὲ ἔτι ἐν χερσὶν ὄντων, ἔγνω τὴν διάνοιαν αὐτῶν. καὶ ἀφικόμενος εἰς τὴν Ῥώμην, ἀπήγγελλε πρὸς τὴν βουλὴν ἅ τε ἤκουσεν, ἅ τε εἶδε. κἀκείνη οὐδὲν ἔτι ἐνδοιάσασα, τοὺς εἰρηνοδίκας ἐψηφίσατο πέμπειν καταγγελοῦντας Αἰκανοῖς τὸν πόλεμον, ἐὰν μὴ τούς τε Ἀντιατῶν φυγάδας ἀπελάσωσιν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ δίκας τοῖς ἠδικημένοις ὑπόσχωνται. οἱ δὲ Αἰκανοὶ θρασυτέρας πρὸς τοὺς ἄνδρας ἐποιήσαντο τὰς ἀποκρίσεις, καὶ τὸν πόλεμον οὐκ ἀκούσιοι ὡμολόγησαν δέχεσθαι. ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐξεγένετο Ῥωμαίοις στρατιὰν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ ἐπ' αὐτοὺς ἀποστεῖλαι, εἴτε τοῦ δαιμονίου κωλύοντος, εἴτε διὰ τὰς νόσους αἳ κατέσχον τὸ πλῆθος ἐπὶ πολὺ μέρος τοῦ ἔτους· ἀλλὰ φυλακῆς ἕνεκα τῶν συμμάχων ὀλίγη τις ἐξελθοῦσα δύναμις, ἧς ἡγεῖτο Κόιντος Σερουίλιος, ἅτερος τῶν ὑπάτων, ἐν τοῖς Λατίνοις ὅροις διέτριψεν. ἐν δὲ τῇ πόλει τὸν νεὼν τοῦ Πιστίου Διὸς Σπόριος Ποστούμιος ὁ συνύπατος αὐτοῦ καθιέρωσε, μηνὸς Ἰουνίου ταῖς καλουμέναις νόνναις, ἐπὶ τοῦ Ἐνυαλίου λόφου, κατασκευασθέντα μὲν ὑπὸ τοῦ τελευταίου βασιλέως Ταρκυνίου, τῆς δὲ νομιζομένης παρὰ Ῥωμαίοις ἱερώσεως οὐ τυχόντα ὑπ' ἐκείνου. τότε τῇ βουλῇ δόξαν, ὁ Ποστούμιος ἔλαβεν αὐτοῦ τὴν ἐπιγραφήν. ἄλλο δὲ οὐδὲν ἐπὶ τῶν ὑπάτων τούτων λόγου ἄξιον ἐπράχθη.

456

ἐπὶ δὲ τῆς ἐνάτης καὶ ἑβδομηκοστῆς ὀλυμπιάδος ἣν ἐνίκα Ξενοφῶν Κο-

sed tribus legatis electis, quorũ princeps erat Q. Fabius, qui pacem cum gente pepigerat, mãdauerunt eis sciscitari a gentis proceribus, vtrum communi consilio latrocinia emitterentur in sociorum & Romanorum agrum: (nam huius quoque partem incursauerãt exsules) an nihil horum fieret culpa reipublicæ: ac si priuata ea esse facinora, nec quidquam reip. permissu factum esse responderent, res repetere, noxiosque ad supplicium deposcere. Æqui auditis legatis, oblique responderunt, negantes latrocinium fuisse publicum, nec tamen volentes eius auctores dedere; quippe qui amissa patria vagi, sedem in suis campis supplices posuissent. Tum Fabius indignans & fidem fœderum inuocans, vt vidit Æquos simulate agere, tempusque ad deliberandum petere, & hospitii prætextu se detinere, mansit aliquamdiu; vt interim quales ciuitatis res essent perspiceret. Ibi permeatis visendi prætextu locis tum sacris tum publicis, vt per bellicorum instrumentorum officinas vidit arma quædam iam perfecta esse, quædam adhuc esse in manibus, *facile* mentem eorum intellexit. In vrbem deinde reuersus, renuntiauit senatui quæ audisset & vidisset. qui nihil amplius cunctatus, fetiales decreuit eo mittere, qui bellum Æquis denunciarent nisi exsules Antiatum expellerent, & res per iniuriam ademptas pollicerentur reddere. Æqui satis audenter responderunt, nec inuitos se bellum accipere dixerunt. non licuit tamẽ Romanis exercitum eo anno contra illos mittere, siue auspiciis vetantibus, siue quod magna parte anni populus laboraret morbis variis. tantum præsidio sociorum alter cõsul Q. Seruilius eduxit manum modicam; cum qua in Latinorum finibus statiua habuit. In vrbe ædem Dii Fidii collega eius Sp. Postumius dedicauit nonis Iuniis in colle Martiali exstructam ab vltimo regũ Tarquinio, non tamen solenni dedicationis ritu ab eo cõsecratam. sed tum demũ ex S C data est eius inscriptio Postumio. Aliud nihil memorabile his consf. gestum est. Olympiade LXXIX, qua vicit Xenophon Co- a

A.V.C. 289, olymp. 79, coss. T. Quintio III. & Q. Fabio II, bellum cũ Æquis.

rinthius, Archedemide Athenis principe, conss. facti sunt T. Quintius Capitolinus tertium, Q. Fabius Vibulanus iterum: quibus ambobus senatus magnos & bene instructos exercitus attribuit. Quintius iussus est tutari Romanum agrum qui hostibus esset finitimus. Fabius ad populãdam Æquorum regionẽ missus est. is hostem in finibus se cum magno exercitu opperiẽtem inuenit. cumque vtrique castra opportunis locis communissent, progressi in campum, Æquis Romanos prouocantib. & prœlium auspicantibus, continue ad multum diei concertarunt magna animorum & virium contentione, singulis non in aliena, sed in sua tantum dextra victoriã collocantibus. postremo cõtinuis ictibus hebetatis plerorũq; gladiis, duces receptui signo dato, reduxerunt in castra suos exercitus. Post hæc non amplius acierum congressu dimicatum est, sed tantum continuis velitationibus & cõflictationibus inter aquatores & deductores cõmeatuum; æquo plerumque marte. Dum hæc geruntur, pars quædam Æquorum exercitus per incustoditos tramites inuasit in eã Romani agri partem, quæ maxime auersa erat a suis finibus, ac proinde minus custodita; ex qua multos captiuos & multas opes abduxit; & clam Quintio, qui cũ suis agrum Romanum obire ac tutari iussus erat, recepit se in sua: idque sæpius factitabant, magno rubore cõsulum. Tãdem Fabius cognito ex captiuis & exploratoribus, e castris Æquorum exisse robur exercitus, ipse quoque relictis ad castrorum custodiam senioribus, noctu exiit cum florentissimis equitum atque peditum. Æqui direptis quę incursarant castellis, magna cum pręda domum reuertebantur. his Fabius non longe progressis superuenit. ita & præda recepta est, & prœlio victi sunt quotquot certauerunt viriliter: reliqui dispalati, refugerunt *tamen* in sua castra, propter locorum peritiam elusis persecutoribus. Hac inopinata clade fracti Æqui, solutis noctu castris receperunt se intra mœnia, nec postea prodierunt; sed passi sunt frumentum iam maturum hostes absporta-

ρίνθιος, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἀρχεδημίδου, παραλαμβάνουσι τὴν ὑπατείαν Τίτος Κοίντιος Καπιτωλῖνος, καὶ Κόιντος Φάβιος Οὐιβουλανός· Κοίντιος μὲν, τὸ τρίτον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου, Φάβιος δὲ τὸ δεύτερον. οἷς ἡ βουλὴ ἀμφοτέροις στρατιὰς μεγάλας καὶ εὖ παρεσκευασμένας παραδοῦσα, ἐξέπεμψε. Κοίντιος μὲν οὖν ἐτάχθη φυλάττειν τὴν σφετέραν γῆν, ὅση τοῖς πολεμίοις ὅμορος ἦν· Φάβιος δὲ, τὴν Αἰκανῶν δῃοῦν· καὶ καταλαμβάνει τοὺς Αἰκανοὺς ἐπὶ τοῖς μεθορίοις ὑπομένοντας αὐτὸν σὺν δυνάμει πολλῇ. καὶ ἐπειδὴ τὰς παρεμβολὰς ἐν τοῖς κρατίστοις ἑκάτεροι χωρίοις κατεστήσαντο, καὶ προῆλθον εἰς τὸ πεδίον, Αἰκανῶν προκαλεσαμένων καὶ ἀρξάντων τῆς μάχης, καὶ διέμειναν ἐπὶ πολὺ τῆς ἡμέρας ἐκθύμως καὶ φιλοπόνως ἀγωνιζόμενοι, καὶ τὸ νικᾶν οὐ παρ' ἄλλον τινὰ ἢ παρ' ἑαυτὸν ἕκαστος τιθέμενος· ὡς δὲ τὰ ξίφη τοῖς πλείοσιν αὐτῶν διὰ τὰς συνεχεῖς πληγὰς ἄχρηστα ἐγεγόνει, σημηνάντων τὸ ἀνακλητικὸν τῶν ἡγεμόνων, ἀπῆλθον ἐπὶ τοὺς χάρακας. καὶ μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον ἀγὼν μὲν ἐκ παρατάξεως οὐκέτι αὐτῶν ἐγένετο, ἀκροβολισμοὶ δέ τινες καὶ συμπλοκαὶ ψιλῶν περί τε ὕδασι καὶ ἐν ἀγορᾶς παραπομπαῖς, συνεχεῖς. κἀν τούτοις μέντοι τὰ πολλὰ ἦσαν ἰσόρροποι. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο χρόνῳ, μοῖρά τις παρὰ τῆς Αἰκανῶν στρατιᾶς παρελθοῦσα καθ' ἑτέρας ὁδοὺς ἀφυλάκτους, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν, ἣ πλεῖστον ἀφεστήκει τῆς ὁμόρου, καὶ διὰ τοῦτο ἀφύλακτος ἦν· ἐξ ἧς ἀνθρώπους τε πολλοὺς συνήρπασε καὶ χρήματα· λαθοῦσα δὲ τοὺς σὺν τῷ Κοιντίῳ περιπόλους τῆς σφετέρας γῆς, ἀπῆλθεν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. τοῦτο συνεχῶς ἐγίνετο, καὶ πολλὴν παρεῖχεν αἰσχύνην τοῖς ὑπάτοις. ἔπειτα μαθὼν διὰ κατασκόπων τε καὶ αἰχμαλώτων ὁ Φάβιος ἐξεληλυθυῖαν ἐκ τοῦ χάρακος τῶν Αἰκανῶν τὴν κρατίστην δύναμιν, ἐν τῇ παρεμβολῇ καταλιπὼν τοὺς πρεσβυτάτους, αὐτὸς ἐξῆλθεν νύκτωρ ἱππέων ἐπαγόμενος καὶ τοῦ πεζοῦ τὸ ἀκμαιότατον. οἱ μὲν οὖν Αἰκανοὶ διηρπακότες τὰ χωρία οἷς ἐνέβαλον, ἀπῄεσαν, ἐπαγόμενοι πολλὰς ὠφελείας. ὁ δὲ Φάβιος οὐ πολὺ προελθοῦσιν αὐτοῖς ἐπιφαίνεται, καὶ τήν τε λείαν ἀφαιρεῖται, καὶ μάχῃ τοὺς ὑπομείναντας νικᾷ γενομένους ἄνδρας ἀγαθούς. οἱ δὲ λοιποὶ σποράδες ἐμπειρίᾳ ὁδῶν λαθόντες τοὺς διώκοντας, κατέφυγον εἰς τὸν χάρακα. ἐπεὶ δὲ ταύτῃ ἀνεχρώσθησαν οἱ Αἰκανοὶ τῇ συμφορᾷ παρὰ δόξαν σφίσι γενομένῃ, λύσαντες τὴν παρεμβολὴν ὑπὸ νύκτα ᾤχοντο, καὶ οὐκέτι τὸ λοιπὸν ἐξῄεσαν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλ' ἠνείχοντο, σῖτον ὃς ἐν ἀκμῇ τότε ἦν, συγκομιζόμενον ὑπὸ τῶν πολεμίων,

μίων, καὶ ἀγέλας βοσκημάτων ἀπελαυνομένας ὁρῶντες, χρήματά τε διαρπαζόμενα, καὶ αὐλὰς περικαιομένας, καὶ αἰχμαλώτους πολλοὺς ἀγομένους. ταῦτα διαπραξάμενος ὁ Φάβιος, ἐπειδὴ παραδοῦναι τὰς ἀρχὰς ἑτέροις ἔδει, τὴν δύναμιν ἀναστήσας ἀπήγαγε· τὸ δ' αὐτὸ καὶ Κοΐντιος ἐποίει. ἀφικόμενοι δὲ εἰς τὴν Ῥώμην ἀπέδειξαν ὑπάτους Αὖλον Ποστούμιον Ἄλβον, καὶ Σερούιον Φούριον. οἱ μὲν δὴ νεωστὶ παρειλήφεσαν τὴν ἀρχήν· παρὰ δὲ τῶν συμμάχων Λατίνων ἄγγελοι Ῥωμαίοις κατὰ σπουδὴν διαπεμφθέντες ἧκον οὗτοι, καὶ στάντες ἐπὶ τὴν βουλήν, διεσάφουν Ἀντιατῶν τὰ πράγματα οὐ βέβαια εἶναι, κρύφα τε διαπρεσβευομένων πρὸς αὐτοὺς Αἰκανῶν, καὶ ἀναφανδὸν εἰσιόντων εἰς τὴν πόλιν ἀγορᾶς προφάσει πολλῶν Οὐολούσκων, οὓς ἐπήγοντο οἱ πρότεροι ἐκλιπόντες τὴν πόλιν 457 Ἀντιατῶν, ὅτε ἐκληρουχεῖτο, διὰ πενίαν, καὶ πρὸς Αἰκανοὺς αὐτομολήσαντες, ὥσπερ ἔφην. συνδιεφθάρθαι δὲ τοῖς ἐπιχωρίοις ἅμα ἤγγελλον καὶ τῶν ἐποίκων συχνούς· καὶ εἰ μὴ προκαταληφθήσονται φυλακῇ ἀξιόχρεῳ, ἀναστήσεσθαι κἀκεῖθεν ἀπροσδόκητον Ῥωμαίοις πόλεμον. τούτων οὐ πολλῷ ὕστερον ἕτεροι πεμφθέντες ὑπὸ Ἑρνίκων ἤγγελλον ἐξεληλυθέναι μεγάλην δύναμιν Αἰκανῶν, καὶ ἐγκαθεζομένην ἐν τῇ σφετέρᾳ γῇ, φέρειν τε πάντα καὶ ἄγειν, στρατεύειν τε ἅμα τοῖς Αἰκανοῖς καὶ Οὐολούσκους τὴν πλείω τοῦ στρατοῦ μοῖραν παρεχομένους. πρὸς ταῦτα ἐψηφίσατο ἡ βουλὴ τοῖς μὲν Ἀντιατῶν ταράττουσι τὰ πράγματα· ἧκον γὰρ ἀπολογησόμενοί τινες ἐξ αὐτῶν, καὶ καταφανεῖς ἐγένοντο οὐδὲν ὑγιὲς φρονοῦντες· φυλακὴν ἑτέραν πέμψαι, ἣ ἔμελλε δι' ἀσφαλείας ἕξειν τὴν πόλιν· ἐπὶ δὲ Αἰκανοὺς ἄγειν τὴν στρατιὰν τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σερούιον Φούριον. καὶ ἐγένετο ταχεῖα ἀμφοῖν ἡ ἔξοδος. οἱ δὲ Αἰκανοί, μαθόντες ἐξεληλυθυῖαν τὴν Ῥωμαίων στρατιάν, ἀναστάντες ἐπὶ τῆς Ἑρνίκων, ἐχώρουν αὐτοῖς ὁμόσε. ἐπεὶ δὲ εἶδον ἀλλήλους, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν οὐ πολὺ διαστάντες κατεστρατοπέδευσαν· τῇ δὲ ἑξῆς ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων οἱ πολέμιοι ἧκον, διάπειραν αὐτῶν τῆς γνώμης λαμβανόμενοι. ὡς δ' οὐκ ἐξῄεσαν εἰς μάχην, ἀκροβολισμοῖς χρησάμενοι, καὶ οὐδὲν ἀξιόλογον δράσαντες, σὺν μεγάλῳ αὐχήματι ἀπῆλθον. ὁ μέντοι Ῥωμαίων ὕπατος ἐκλιπὼν τὸν χάρακα τῇ ἐπιούσῃ· ὃ γὰρ χωρίον οὐ λίαν ἀσφαλὲς ἦν· μετεστρατοπεδεύσατο ἐν ἐπιτηδειοτέρῳ, ἔνθα τάφρον τε ὠρύξατο βαθυτέραν, καὶ χάρακα ἐβάλετο ὑψηλότερον. τοῖς δὲ πολεμίοις ταῦτα ὁρῶσι πολὺ θράσος προσεγένετο· καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπειδὴ σύμμαχος αὐτοῖς ἀφίκετο στρατιὰ παρά τε τῶν Οὐολούσκων τε καὶ

re, & pecorum greges abigere, resq; suas diripere, villas incendere, captiuos multos abducere. His gestis Fabius, quoniã aliis tradendus erat magistratus, domũ reduxit copias. idem fecit & Quintius. Reuersi in vrbem designarunt consules A. Postumium Album, & Sp. Furium. qui simulatq; consulatum inierunt, nuntii sociorum Latini nominis Romam propere venerunt; inductique in senatum indicauerunt Antiates ad defectionem spectare, occulte per legatos Æquis eos sollicitantibus, Volscis vero etiam aperte mercatus prætextu ad eos ventitantibus, ductu eorum qui Antium, cum ager diuideretur, deseruerant, & ob paupertatem ad Æquos trãsfugerant, vt antea diximus. nec solos indigenas corruptos esse, verumetiam magnam partem aduenarum: & nisi mature vrbem eam idoneo pręsidio munirent, illinc quoque inopinatũ bellum Romanis exoriturum. Paulo post superuenerunt Hernicorum legati, nuntiantes magnum Æquorum exercitum finibus suis egressum, agros ipsorum insedisse, & quotidianis eruptionibus agere ac ferre omnia: iunctosq; his Volscos maiorem eius exercitus partem conficere. Senatus decreuit ad Antiates dubiæ fidei (quidam enim eorum excusatum se venerant, & satis apparebat nihil sanum eos cogitare) mittendum aliud præsidium, quod eos in fide contineret: cõtra Æquos vero alterum consulem Sp. Furium exercitum iussit ducere. vtrique sine mora profecti sunt. Æqui cognito Romanorum aduentu, relicto agro Hernico, iuerunt eis obuiam. & vt in mutuum conspectum venerunt ambo exercitus, non longe semota a se inuicem castra eo die posuerunt. Sequenti vero hostes ad vallũ Romanorum accesserunt, tentaturi quid haberent animi. quibus non progredientibus, leui velitatione defuncti, nec gesta re vlla memorabili, magna cum iactantia discesserũt. Cõsul postridie castra, quod minus idoneo loco essent posita, in tutiorem locum transtulit, eaque profundiore fossa & altiore vallo muniit. quo viso creuit audacia hostium; ac magis etiam postquam noua ipsis ab Æquis Volscisq; submissa

A.V.C. 290. cõss. A. Postumio, Sp. Furio, bellum cum Æquis & Volscis.

essent auxilia: ita vt nulla amplius interposita mora copias Romanis castris admouerent. At cons. cogitans exercitum suum imparē esse ambab. gentibus, equitibus quibusdam cum litteris in vrbē missis, opem celerem petiit, vt in extremo constitutus periculo. quibus circa mediam noctem acceptis, collega Postumius patres per aliquot præcones domibus excitos in curiam conuocat: factumque est S C antequā clara illuxisset dies, T. Quintium ter consulatu functum, cum robore peditum equitumque, proconsulari potestate ornatū, recta in hostem pergere: alterum cōsulem A. Postumium contractis ceteris copiis, quæ tam cito cogi non poterant, cum primum fieri posset, illum subsequi. Prima luce Quintius voluntariorum ad quinq; milia in armis habuit: quos sine longa mora eduxit. Id suspicati Æqui, statuerūt, priusquam Romanis adessent auxilia, castra eorum aggredi quippe quæ numero & vi facile capi possent. itaq; copiis in duas partes diuisis, vniuersi prodierunt. totoq; die ingens commissum est prœlium, Æquis propugnacula hostium multis ex partib. præcipiti ardore inuadentibus, nec vel tragularum, vel sagittarum arcu, aut saxorum funda emissorum continuo iactu se repelli patientibus. Ibi consul & legatus cohortati se inuicē, *subito* apertis portis erumpunt eodem tempore: & cum validissimis iuuenum incurrentes in oppugnatores, ab vtraq; parte iā vallum conscendentes forti dimicatione repellunt. fugientes consul nō diu persecutus, in castra cum suis rediit. sed frater & legatus eius P. Furius, ardore animi euectus, vsque ad castra eorum tergo hærendo cædendoque insecutus est, habens secum non plus quam duas cohortes quingenarias. Hoc animaduerso hostes, circiter quinquies mille castris progressi, eos a fronte adoriuntur: equites vero circumuecti, a tergo eos inuadunt. Ita circumuenti & interclusi, quum traditis armis salutem possent redimere, (ad hoc enim inuitabantur ab hostibus, pro magno ducentib. si mille fortissimos viros in potestatē redegissēt,

Αἰκανῶν ἔθνους, οὐδὲν ἔτι διαμελλήσαντες, ἐπῆγον τῷ
Ῥωμαίων χάρακι. ὁ δ' ὕπατος ἐνθυμούμενος ὅτι οὐκ
ἀξιόμαχος ἔσται ἡ σὺν αὐτῷ δύναμις ἀγωνιζομέ-
νη πρὸς ἀμφότερα τὰ ἔθνη, πέμπει τινὰς ἐκ τῶν ἱπ-
πέων γράμματα εἰς τὴν Ῥώμην κομίζοντας, δι' ὧν
ἠξίου ταχεῖαν αὐτῷ ἐλθεῖν ἐπικουρίαν, ὡς κινδυ-
νευούσης ὅλης διαφθαρῆναι τῆς ὑπ' αὐτῷ στρατιᾶς.
ταῦτα δεξάμενος ὁ συνύπατος αὐτοῦ Ποσούμιος· ἦ-
σαν γὰρ μέσαι νύκτες μάλιστα ὅτε οἱ ἱππεῖς ἀφίκοντο·
διὰ κηρύκων πολλῶν τοὺς βουλευτὰς ἐκ τῶν οἰκιῶν
συνεκάλει. καὶ γίνεται δόγμα βουλῆς πρὶν ἡμέραν λαμ-
πρὰν γενέσθαι, Τίτον μὲν Κοίντιον τὸν ὑπατεύσαντα
τὸ τρίτον, ἔχοντα τοὺς ἀκμαιοτάτους τῶν νέων πεζούς
τε καὶ ἱππεῖς, ἀρχῇ κοσμηθέντα ἀνθυπάτῳ, χωρεῖν ἐπὶ
τοὺς πολεμίους ἐξ ἐφόδου· Αὖλον δὲ Ποσούμιον τὸν ἕτε-
ρον τῶν ὑπάτων, τὰς λοιπὰς δυνάμεις συναγαγόν-
τα, αἷς ἔδει χρονιώτερον αὐτῷ συνελθεῖν, ὡς τάχους
γένηται, βοηθεῖν. ἡμέρα δ' ἤδη διεπέφωσκε, καὶ ὁ Κοίν-
τιος συνῆγε τοὺς ἐθελοντὰς πεντακισχιλίους μάλι-
στα ἄνδρας· καὶ οὐ πολὺ ἐπισχὼν, ἐξῆγεν ἐκ τῆς πό-
λεως. τοῦτο ὑποπτεύσαντες ἔμελλον Αἰκανοί· καὶ πρὶν
ἐλθεῖν ἐπικουρίαν τοῖς Ῥωμαίοις, προσβαλεῖν τῷ χά-
ρακι αὐτῶν διανοηθέντες, ὡς βίᾳ καὶ πλήθει ἀλωσόμε-
νοι, ἐξῆλθον ἀθρόοι, δίχῃ νειμάμενοι αὐτούς. γίνεταί τε
μέγας ἀγὼν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἱεμένων αὐτῶν ἐπιβαι-
νόντων τοῖς περιτειχίσμασι κατὰ πολλὰ μέρη, καὶ οὔτε
παλτῶν, οὔτε [βελῶν ἀπὸ] τοξοτῶν, οὔτε χερμάδων
ἀπὸ σφενδόνης ἀφιεμένων ἀδιαλείπτοις βολαῖς ἀνειρ-
γομένων. ἔνθα δὴ παρακελευσάμενοι ἀλλήλοις ὅ τε
ὕπατος καὶ ὁ πρεσβευτὴς ὑφ' ἕνα καιρὸν ἀναπετάσαν-
τες τὰς πύλας, ἅμα τοῖς ἀκμαιοτάτοις ἐκτρέχουσιν
ἐπὶ τοὺς πολεμίους, κατ' ἄμφω τε τὰ μέρη τῆς προσ-
βολῆς συρράξαντες αὐτοῖς, ἀποτρέπουσι τοὺς ἐπιβαί- 458
νοντας τῷ χάρακι. τροπῆς δὲ γενομένης, ὁ μὲν ὕπατος
διώξας ἐπ' ὀλίγον τοὺς καθ' ἑαυτὸν τεταγμένους, ἀνέστρε-
ψεν· ὁ δ' ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ πρεσβευτὴς Πόπλιος Φού-
ριος, ὑπὸ λήματός τε καὶ προθυμίας φερόμενος, ἄχρι
τῆς παρεμβολῆς τῶν πολεμίων ἤλασε, διώκων τε καὶ κτεί-
νων. ἦσαν δὲ δύο σπεῖραι περὶ αὐτὸν, οὐ πλείους ἀνδρῶν ἔ-
χουσαι χιλίων. τοῦτο μαθόντες οἱ πολέμιοι, περὶ πεντα-
κισχιλίους μάλιστα γενόμενοι, χωροῦσιν ἐπ' αὐτὸν ἐκ
τοῦ χάρακος· καὶ οὗτοι μὲν ἐξ ἐναντίας προσῄεσαν, ἱππεῖς
δ' αὐτῶν κύκλῳ κατὰ μέσον περιελάσαντες, κατὰ νώτου
τοῖς Ῥωμαίοις ἐφίσταντο). τούτῳ δὴ τῷ τρόπῳ κυκλω-
θέντες ὑπ' αὐτῶν οἱ σὺν τῷ Ποπλίῳ, καὶ δίχα τῶν
ἑτέρων ἀποληφθέντες, ἐξὸν αὐτοῖς σώζεσθαι παραδοῦσι τὰ ὅπλα· προὐκαλοῦντο γὰρ αὐτοὺς εἰς
τοῦτο οἱ πολέμιοι, καὶ περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο χιλίους Ῥωμαίων τοὺς ἀρίστους αἰχμαλώτους λαβεῖν,
ὡς διὰ

ὡς διὰ τούτων διαλύσεις εὑρησόμενοι καλὰς τοῦ πολέμου· καταφρονήσαντες αὐτῶν, καὶ παρακελευσάμενοι ἀλλήλοις μηδὲν ἀνάξιον πρᾶξαι τῆς πόλεως, μαχόμενοι, καὶ πολλοὺς ἀποκτείναντες τῶν πολεμίων, πάντες ἀποθνήσκουσι. διαφθαρέντων δὲ τούτων, ἐπαρθέντες οἱ Αἰκανοὶ τῷ προτερήματι, παρῆσαν ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, τήν τε τοῦ Ποπλίου κεφαλὴν ἐπὶ δόρατος πεπηγυῖαν ἀνατείναντες, καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν τῶν ἐπιφανῶν· ὡς διὰ τούτων καταπληξόμενοι τοὺς ἔνδον, καὶ ἀναγκάσοντες παραδοῦναι σφίσι τὰ ὅπλα. τοῖς δ' ἄρα πρὸς μὲν τὰς συμφορὰς τῶν ἀπολωλότων ἔλεός τις παρέστη, καὶ ἀνεκλαίοντο αὐτῶν τὴν τύχην· πρὸς δὲ τὸν ἀγῶνα θάρσος διπλάσιον ἐνέφυ, καὶ τοῦ νικᾶν, ἢ τὸν αὐτὸν ἐκείνοις τρόπον ἀποθανεῖν, πρὶν εἰς τὰς πολεμίων χεῖρας ἐλθεῖν, καλὸς ἔρως. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν νύκτα παρεστρατοπεδευκότων τῷ χάρακι τῶν πολεμίων, ἄγρυπνοί τε Ῥωμαῖοι, καὶ ἐπισκευάζοντες τὰ πεπονηκότα τοῦ χάρακος διετέλεσαν, τά τε ἄλλα οἷς ἀπερύκειν ἔμελλον τοὺς πολεμίους, εἰ πειραθεῖεν πάλιν τειχομαχεῖν, πολλὰ καὶ παντοῖα εὐτρεπιζόμενοι. τῇ δὲ ἑξῆς αἵ τε προσβολαὶ πάλιν ἐγίνοντο, καὶ ὁ χάραξ διεσπᾶτο κατὰ πολλὰ μέρη· καὶ πολλάκις μὲν ὑπὸ τῶν ἐξιόντων κατὰ συστροφὰς ἐκ τοῦ χάρακος ἐξεκρούσθησαν οἱ Αἰκανοί, πολλάκις δ' ἀνεκόπησαν ὑπ' ἐκείνων οἱ θρασύτερον διεξιόντες· καὶ τοῦτο δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐγένετο· ἔνθα ὅ τε ὕπατος ὁ τῶν Ῥωμαίων σαυνίῳ διὰ τοῦ θυρεοῦ διαπερονηθεὶς, τιτρώσκεται τὸν μηρόν, καὶ ἄλλοι συχνοὶ τῶν ἐπιφανῶν ὅσοι περὶ αὐτὸν ἐμάχοντο. ἤδη δὲ τοῖς Ῥωμαίοις ἀπειρηκόσιν ἀπροσδόκητος ἐπιφαίνεται περὶ δείλην ὀψίαν προσιὼν Κοίντιος, ἄγων ἐθελούσιον ἐπικουρίαν τῶν ἀκμαιοτάτων· οὓς ἰδόντες οἱ πολέμιοι προσιόντας, ἀνέστρεφον ἀφέντες τὴν πολιορκίαν ἀτελῆ· καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐπεξελθόντες αὐτοῖς ἀπιοῦσι, τοὺς ὑστερίζοντας ἐφόνευον. οὐ μέντοι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐδίωξαν, ἀσθενεῖς ὄντες ὑπὸ τραυμάτων οἱ πολλοί, ἀλλὰ διὰ ταχέος ἀνέστρεψαν. καὶ μετὰ ταῦτα διὰ φυλακῆς εἶχον ἑκάτεροι σφᾶς αὐτοὺς μένοντας ἐν ταῖς παρεμβολαῖς ἄχρι πολλοῦ. ἔπειτα Αἰκανῶν τε καὶ Οὐολούσκων ἑτέρα δύναμις, καλὸν ὑπολαμβάνουσα καιρὸν ἔχειν προνομεῦσαι τὴν Ῥωμαίων γῆν, ἐξεστρατευμένης αὐτῶν τῆς κρατίστης δυνάμεως, ἐξῆλθε νυκτὸς· καὶ ἐμβαλοῦσα εἰς τὴν προσωτάτω χώραν, ἔνθα τοῖς γεωργοῖς δέος οὐδὲν εἶναι ἐδόκει, πολλῶν γίνονται σωμάτων καὶ χρημάτων ἐγκρατεῖς. οὐ μὴν καλάς γε οὐδὲ εὐτυχεῖς τὰς ἐπανόδους ἔσχον, ἐκεῖθεν ἀπαλλαγέντες. ὁ γὰρ ἕτερος τῶν ὑπάτων Ποστούμιος, ἄγων τὴν συναχθεῖσαν ἐπικουρίαν τῶν ἐν τῷ χά-

ſperantibusq; tanto honeſtiorem pacem ſe inuenturos) contemptis illorum verbis, ſe inuicem cohortati nequid admitterent indignum patria, fortiter pugnantes, multis hoſtiũ cæſis, ad vnum omnes occiſi ſunt. Hoc ſucceſſu elati Æqui, rurſum pro caſtris adfuerunt, Romanis legati aliorumq; illuſtrium virorum capita haſtis præfixa oſtentantes, & hoc terrore ad deditionem eos cogi poſſe putantes: quod longe aliter euenit. nam exſtinctorum miſeratio, acerq; e tam lugubri clade dolor, animos illis duplo maiores indidit; ita vt aut fortiter vincere, aut eodem quo illi modo occumbere mallent, quam in hoſtium manus deuenire. Illam igitur noctem obſeſſi peruigilauerunt, ſarciẽdo vallo ceterisque rebus ad ſuſtinendam oppugnationem neceſſariis intenti; vt ſi forte hoſtis denuo caſtra inuaderet, vndiq; inſtructi eſſent. *nec eos fefellit exſpectatio.* nam reuerſa luce rurſum multis locis vallum conuellebatur; & Æqui nunc crebris globorum eruptionibus repellebantur, nunc ipſi compellebant in caſtra progreſſos audacius. durauitq; id certamen per totam diem: in quo conflictu etiam conſul iaculo per ſcutum in femur vulneratus eſt, aliique multi nobiles qui circa eum verſabantur. Iamq; pene deſperatis rebus, ex inopinato ſub veſperam Quintius Romanis cõſpectus eſt cum florentiſſimis voluntariorum auxiliis: ad quorum aduentum hoſtes omiſſa oppugnatione receptui cecinerunt: Romani vero erumpentes, extremum agmen cædebant aliquamdiu; ſed breui & ipſi deſtiterunt perſequi; quod plerique ex vulneribus eſſent inualidi. itaq; mature ſe *ad ſuos* receperunt. Vtraq; deinde pars ſe intra caſtra aliquamdiu continuit, res ſuas tueri ſatis habens. Tandem Æquorum & Volſcorum manus, rati opportunũ tempus prædandi veniſſe, dum Romanæ iuuentutis robur diſtineretur externa militia, noctu egreſſi, Romani agri partem inuadunt longiſſime diſſitam, qua maxima eſſe videbatur agreſtiũ ſecuritas: vbi multum prædæ, multum captiuorum partum eſt. ſed in recedendo non eadem fuit felicitas. nam alter conſ. Poſtumius, qui contractis auxiliis ad ferendam obſeſſis

opem cõtendebat, vt audiuit factum hostium, superuenit eis ex insperato. Illi aduentu eius nil territi, impedimentis & præda per otium in munito loco depositis, & addito eis satis valido presidio, reliqui acie structa cum Romanis congressi sunt; consertisq; manibus memorabilia ediderunt facinora, nec numero pares nec armaturæ genere. nam plerique, qui per agros dispersi fuerant, eo cum leui armatura confluebant, & cum viris toto corpore armatis inibant prœlium: in quo tantus Romanorum numerus cecidit, vt parum abfuerit quin *prædatores* in alieno agro deprehensi, *clarum* de propugnatoribus trophæum statuerint. sed cõsul vna cum lectissimis equitum, laxato equis freno, illati in eam hostium partem quæ vt validissima erat, ita etiam fortissime dimicabat, perruperunt ordines, prostratis plurimis. tum antesignanis obtritis, etiam reliqui versi sunt in fugam: & qui impedimentis custodes appositi fuerãt, relictis eis, proximos montes cursu petierunt. atq; in prœlio quidem nõ magnus hostium numerus periit, in fuga vero plurimi; quippe qui & locorum ignari essent, & premerentur ab equitibus. Interea Furius vt collegam ad opem sibi ferendam aduentare cognouit, veritus ne hostes obuiam illi profecti iter intercluderent, oppugnatione distinere eos statuit. Sed hostes nõ exspectata oppugnatione, simulatque cladem suorum cognouerunt ex his qui e prædatione euaserant, motis prima statim nocte castris repetierunt patriam, re gesta non omnino ex animi sententia. nam præter absumptos in prœliis & prædationibus, in hac quoque postrema fuga maior quam ante desideratus est numerus. nam quos labor & vulnera grauabãt, tarde gradum promouentes, destituentib. eos mẽbris collabebãtur, potissimũ circa riuos & flumina, vt sitis ardorem exstinguerent: quos assecuti equites occidebant. Sed nec Romanis vsquequaq; fortuna in eo bello fauit. nam & alios multos fortesq; viros in prœliis amiserunt, & *Furium* legatũ, cuius virtus præ ceteris in pugna enituerat. victoriam tamẽ patriæ nulla inferiorem retulerũt. atq; hæc sunt gesta his

ραχι πολεμουμένων, ὡς ἔμαθε τὰ γινόμενα ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπιφαίνεται αὐτοῖς ἐκ τοῦ ἀνελπίστου. οἱ 459
δὲ οὔτε κατεπλάγησαν, οὔτε ἔδεισαν αὐτοῦ τὴν ἔφοδον, ἀλλὰ ἀποθέμενοι σχολῇ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ λάφυρα εἰς ἓν χωρίον ἐχυρὸν, καὶ φυλακὴν τὴν ἀρκοῦσαν ἐπὶ τούτοις καταλιπόντες, οἱ λοιποὶ συντεταγμένοι χωροῦσι τοῖς Ῥωμαίοις ὁμόσε· καὶ συμπεσόντες ἄξια λόγου ἔργα ἀπεδείκνυντο, ὀλίγοι μὲν πρὸς πολλοὺς ἀγωνιζόμενοι· συνέρρεον γὰρ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἔτι αὐτοῖς συχνοὶ ἤδη διεσκεδασμένοι, ψιλῇ ὁπλίσει, πρὸς ἄνδρας ὅλα τὰ σώματα ἔχοντας ἐν φυλακῇ· ἐποίησάν τε πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων νεκροὺς, καὶ μικροῦ ἐδέησαν ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ καταληφθέντες τρόπαια τῶν ἐλθόντων ἐπὶ σφᾶς αὐτοὶ ἀναστῆσαι. ἀλλ' ὅ γε ὕπατος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Ῥωμαίων ἱππεῖς ἐπίλεκτοι ἀχαλινώτοις πελάσαντες τοῖς ἵπποις κατὰ τὸ καρτερώτατόν τε καὶ ἄριστα μαχόμενον αὐτοῖς, διασπῶσι τὴν τάξιν, καὶ καταβάλλουσι συχνούς. διαφθαρέντων δὲ τῶν προμάχων, καὶ ἡ λοιπὴ δύναμις ἀποστραπεῖσα, ἐνέκλινεν εἰς φυγήν· οἵ τε φυλάσσοντες τὰς ἀποσκευὰς, μεθιέμενοι αὐτῶν, ἀπιόντες ᾤχοντο ἀνὰ τὰ πλησίον ὄρη. κατ' αὐτὸν μὲν οὖν τὸν ἀγῶνα ὀλίγοι τινὲς αὐτῶν διεφθάρησαν, ἐν δὲ τῇ φυγῇ πάνυ πολλοὶ, χώρας τε ἄπειροι ὄντες, καὶ ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων ἵππου διωκόμενοι. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο χρόνῳ, πεπυσμένος ἅτερος τῶν ὑπάτων Σερούιος, ἐπὶ βοήθειαν αὐτῷ προσιόντα τὸν συνύπατον, δείσας μὴ ὑπαντήσωσιν αὐτῷ οἱ πολέμιοι, καὶ διακλείσωσι τῆς πρὸς αὐτὸν ὁδοῦ, πειρᾶν διενοεῖτο αὐτοὺς, προσβολὰς ποιούμενος τῷ χάρακι. ἀλλὰ γὰρ φθάσαντες αὐτὸν οἱ πολέμιοι, ἐπεὶ ἔγνωσαν τὴν συμφορὰν τῶν ἑταίρων, ἣν ἀπήγγελλον οἱ διασωθέντες ἐκ τῆς προνομῆς, λύσαντες τὴν παρεμβολὴν, ἐν τῇ πρώτῃ νυκτὶ εἰς τὴν πόλιν ἀπῆραν, οὐχ ἅπαντα πεπραχότες ὅσα ἐβούλοντο. χωρὶς γὰρ τῶν ἀποθανόντων ἔν τε ταῖς μάχαις, καὶ ἐν ταῖς προνομαῖς, τοὺς ὑστερήσαντας ἐν τῇ τότε φυγῇ πολλῷ πλείους τῶν προτέρων ἀπέβαλον. οἱ γὰρ ὑπὸ καμάτου τε καὶ τραυμάτων βαρυνόμενοι, σχολῇ προβαίνοντες, ἐγκαταλιπόντων αὐτοὺς τῶν μελῶν, ἔπιπτον, μάλιστα δὲ περὶ τὰ νάματα καὶ ποταμοὺς ὑπὸ δίψης φλεγόμενοι· οὓς οἱ Ῥωμαίων ἱππεῖς καταλαμβάνοντες, ἐφόνευον. οὐ μὲν δὴ οὐδὲ Ῥωμαῖοι πάντα ἐκ τοῦ τότε ἀγῶνος εὐτυχηκότες ἀνέστρεψαν· ἄνδρας μὲν γὰρ ἀγαθοὺς καὶ πολλοὺς ἐν ταῖς μάχαις ἀπολωλέκασι, καὶ πρεσβευτὴν ἁπάντων λαμπρότατον γενόμενον ἐν τῷ ἀγῶνι· νίκην δὲ οὐδεμιᾶς ἥττονα τῇ πόλει φέροντες ἀνέστρεψαν. ταῦτα ἐπ' ἐκείνων τῆς ἀρχῆς ἐπρά-

ἐπεράνθη. τῷ δὲ κατόπιν ἔτει Λευκίου Αἰβουτίου, καὶ Ποπλίου Σερουιλίου Πρίσκου παρειληφότων τὴν ἀρχὴν, οὐδὲν οὔτε κατὰ τοὺς πολέμους ἔργον ἀπεδείξαντο Ῥωμαῖοι λόγου ἄξιον, οὔτε πολιτικὸν, ὑπὸ νόσου κακωθέντες, ὡς οὔπω πρότερον, λοιμικῆς· ἡ δὲ μὲν πρῶτον ἵππων τε φορβάδων καὶ βοῶν ἀγέλαις προσῆλθεν· ἀπὸ δὲ τούτων εἰς τὰ αἰπόλια καὶ ποίμνας κατέσκηψε, καὶ διέφθειρεν ὀλίγου δεῖν πάντα τὰ τετράποδα· ἔπειτα τῶν νομέων τε καὶ γεωργῶν ἥψατο, καὶ διελθοῦσα διὰ πάσης τῆς χώρας, εἰς τὴν πόλιν ἐνέπεσε. θεραπόντων μὲν οὖν καὶ θητῶν, καὶ τοῦ πένητος ὄχλου πλῆθος ὅσον διέφθειρεν, οὐ ῥᾴδιον ἦν εὑρεῖν. κατ' ἀρχάς τε γὰρ ἐπὶ ἁμάξαις σωρηδὸν οἱ θνήσκοντες ἀπεκομίζοντο· τελευτῶντες τε ὧν ἐλάχιστος ἦν ὁ λόγος, εἰς τὸ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ ῥεῖθρον ὠθοῦντο. τῶν δὲ ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου, τὸ τέταρτον μέρος συνελογίσθη διεφθαρμένον· ἐν οἷς ἦσαν οἵ τε ὕπατοι ἀμφότεροι, καὶ τῶν δημάρχων οἱ πλείους. ἤρξατο μὲν οὖν ἡ νόσος πε-
460 ρὶ τὰς καλάνδας τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός· διέμεινε δὲ τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ὅλον, ἅπασαν ὁμοίως καταλαμβάνουσα καὶ διεργαζομένη φύσιν τε καὶ ἡλικίαν. γνωσθείσης δὲ τοῖς πλησιοχώροις γνώσεως τῶν κατεχόντων τὴν Ῥώμην κακῶν, καλὸν ἡγησάμενοι καιρὸν Αἰκανοί τε καὶ Οὐολοῦσκοι καταλῦσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, συνθήκας τε καὶ ὅρκους ἐποιήσαντο πρὸς ἀλλήλους περὶ συμμαχίας. καὶ παρασκευασάμενοι τὰ εἰς πολιορκίαν ἐπιτήδεια, ὡς εἶχον ἀμφότεροι τάχους, ἐξῆγον τὰς δυνάμεις. ἵνα δὲ τὰς ἀπὸ τῶν συμμάχων ἀφέλωνται τῆς Ῥώμης ἐπικουρίας, εἰς τὴν Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων γῆν πρῶτον ἐνέβαλον. ἀφικομένης δὲ πρεσβείας ἐπὶ τὴν βουλὴν ἀφ' ἑκατέρου τῶν πολεμουμένων ἐθνῶν ἐπὶ συμμαχίας παράκλησιν, ὁ μὲν ἕτερος τῶν ὑπάτων Λεύκιος Αἰβούτιος ἐκείνην ἔτυχε τὴν ἡμέραν τεθνηκώς· Πόπλιος δὲ Σερουίλιος, ἐγγὺς ὢν τοῦ θανάτου, ὡς ἔτι ὀλίγον ἐμπνέων, συνεκάλει τὴν βουλήν. τῶν δὲ οἱ πλείους ἡμιθνῆτες ἐπὶ κλινιδίων κομισθέντες, καὶ συνεδρεύσαντες, ἀπεκρίναντο τοῖς παροῦσιν, ἀγγέλλειν τοῖς σφετέροις, ὅτι διὰ τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς τοὺς πολεμίους ἀμύνεσθαι ἡ βουλὴ αὐτοῖς ἐπιτρέπει, μέχρις ἂν ὁ ὕπατος ῥάσῃ, καὶ ἡ συναγωνιουμένη δύναμις αὐτοῖς συναχθῇ. ταῦτα Ῥωμαίων ἀποκριναμένων, Λατῖνοι μὲν ὅσα ἠδύναντο ἐκ τῶν ἀγρῶν εἰς τὰς πόλεις ἀνασκευασάμενοι, φυλακὴν ἐποιοῦντο τῶν τειχῶν, τὰ δ' ἄλλα περιεώρων ἀπολλύμενα. Ἕρνικες δὲ, δυσανασχετοῦντες ἐπὶ τῇ λύμῃ καὶ διαρπαγῇ τῶν ἀγρῶν, ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα, ἐξῆλθον. ἀγωνισάμενοι δὲ λαμπρῶς, καὶ πολλοὺς ἀποβαλόντες τῶν σφετέρων, πολλῷ δ' ἔτι πλείους ἀποκτείναντες τῶν

consulibus. Sequenti vero anno L. Æbutio, P. Seruilio Prisco consulibus, nec militiæ nec domi quidquam memorabile gestum est, pestilentia sæuiente magis quam vnquam antea; quæ primum equorum boumque armenta per agros pascentia inuasit; mox caprarum ouiumque greges aggressa, pene totum quadrupedum genus absumpsit. hinc contagium ad pastores & agricolas transiit; donec malum per agros passim diuagatum, postremo in vrbem incubuit. Seruitiorum mercenariæque & plebeiæ multitudinis hac peste absumptę ne numerus quidem iniri potuit. nam primo coaceruata in plaustris cadauera exportabantur; tandem vero quorum minima haberetur ratio, in profluentem Tiberim proiiciebantur. Senatorũ quarta pars exstincta est, & in his ambo consules, maiorque pars tribunorum collegii. cœpit is morbus circiter calend. Septembr. durauitque annum cum continuum, non ætati vlli parcens, nõ sexui. Quod vbi apud vicinas gentes est cognitum, Volsci & Æqui rati venisse tempus excidendi Romani imperii, icto inter se societatis fœdere, paratisque rebus oppugnationi necessariis, quam celeriter potuerunt eduxerunt ambos exercitus. & vt Romanis sociorum auxilia præciderent, Latinorum Hernicorumque agros primum inuaserunt. Cum vero vtriusque gentis sociæ legati ad petendam opem in vrbem venissent, consulum alter L. Æbutius eo die mortuus erat; alter, P. Seruilius, exigua in spe trahens animam, senatum conuocauit. plerique semimortui lecticis in curiam illati, responderunt legatis, renuntiarent suis, senatum illis permittere vt sua virtute hostem arcerent tantisper dum consul melius haberet, & exercitum in defensionem eorum colligeret. Hoc responso accepto, Latini reb. quotquot poterãt ex agris in oppida comportatis, contenti mœnia tutari, cõtemnebant damna cetera. Hernici, non ferẽtes vastationem & direptionẽ rerum suarum, arreptis armis progressi sunt *hosti obuiam*: editaq; egregia pugna, multis suorum amissis, pluribus hostium

A.V.C. 291, conss. L. Æbutio, P. Seruilio, domi pestis sæuissima, foris bellũ ab Æquis & Volscis.

occisis, postremo coacti intra mœnia se recipere, non amplius tentauerunt martis aleā. Æqui & Volsci agrū eorum impune posthac populati, vsq; in Tusculanū agrū processerunt: & hoc quoque rapinis exhausto, nemine repugnante, ad Sabinorū fines perrexerunt: & hac etiā regione sine periculo peruasa, in agrū Romanum *populabundi* transierūt: vrbemq; grauiter quidem terruerunt, nō tamen ea potiri valuerunt. nā Romani, licet infirmi corporibus, & vtroq; cōsule orbati, (nuper enim & Seruilius e vita excesserat) supra vires armati, muros

a tuebantur. erat autē tunc vrbis ambitus non maior quam Athenarum: & pars eius in tumulis abruptisq; sita rupibus, ab ipsa natura sic cōmunita erat, vt exiguo egeret præsidio: pars a Tiberi non secus ac muro defendebatur. eius enim fluuii latitudo, est quatuor ferme iugerū; profunditas, nauibus etiā magnis meabilis: fluxus, concitatus & vorticosus, si quis alius; peditib. nō nisi ponte superabilis; qui tūc vnicus erat sublicius, dissoluebaturq; belli tēpore. qua vero maxime hostiū incursionib. vrbs est obnoxia, ab Esquilina porta Collinā vsq;, opere manu facto munita est. nam fossa præcingitur, cuius latitudo, qua minima, centū & amplius pedum est; altitudo, triginta: & supra fossam exsurgit murus alto & lato intus suffultus aggere, nec arietibus concuti nec cuniculis suffodi facilis. per eā munitionem septē ferme stadiis longā, latam quinquaginta pedibus, dispositi tunc cateruatim erant ciues ad arcendum hostiū incursum. nec enim eo seculo vel testudines ad fossarum cōgestionem, vel machinas ad vrbium expugnationem parare nouerant. Itaque hostes desperata vrbis expugnatione, abduxerunt inde copias; & agro *prius* quacumq; iter facerēt peruastato, re-

6 dierūt in patriā *incolumes*. Romani creatis interregib. comitiorū caussa, (quod facere solent cū summus in vrbe magistratus vacat) per eos designarunt consules L. Lucretium & T. Veturium Geminum. Sub horum consulatu pestilētia desiit, simulq; a ciuibus litigiis tum priuatis, tum publicis, quies fuit. nā etsi vnus e tribunorū collegio Sex. Titius actionē agrariam denuo mouere conatus fuerat,

A.V.C. 292, conss. L. Lucretio, T. Veturio, bellū cum Æquis & Volscis.

πολεμίων, ἐκβιασθέντες εἰς τὰ τείχη κατέφυγον, καὶ οὐκέτι μάχης ἐπειρῶντο. Αἰκανοὶ δὲ καὶ Οὐολοῦσκοι περινομεύσαντες αὐτῶν τὴν χώραν, ἀδεῶς ἐπὶ τοὺς Τυσκλάνων ἀγροὺς ἀφίκοντο. διαρπάσαντες δὲ καὶ τούτους, οὐδενὸς ἀμυνομένου, παρῆσαν εἰς τοὺς Σαβίνων ὅρους. ἐλάσαντες δὲ καὶ διὰ ταύτης ἀδεῶς τῆς γῆς, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀφικνοῦντο. καὶ ἐθορύβησαν μὲν οὕτως ἰσχυρῶς τὴν πόλιν, οὐ μὴν κρατῆσαί γε αὐτῆς ἠδυνήθησαν· ἀλλὰ καίπερ ἀσθενοῦντες οἱ Ῥωμαῖοι τὰ σώματα, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀπολωλεκότες ἀμφοτέρους· καὶ γὰρ ὁ Σερουίλιος ἐτεθνήκει νεωστί· καθοπλισάμενοι παρὰ δύναμιν, τοῖς τείχεσιν ἐπέστησαν, τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως ὄντος ἐν τῷ τότε χρόνῳ, ὅσος Ἀθηναίων τοῦ ἄστεος ὁ κύκλος· καὶ τὰ μὲν, ἐπὶ λόφοις κείμενα, καὶ πέτραις ἀποτόμοις ὑπ᾽ αὐτῆς ὠχυρωμένα τῆς φύσεως, καὶ ὀλίγης δεόμενα φυλακῆς· τὰ δὲ, ὑπὸ τοῦ Τιβέρεως τετειχισμένα ποταμοῦ· οὗ τὸ μὲν εὖρός ἐστιν τεττάρων πλέθρων μάλιστα· τὸ δὲ βάθος, οἷόν τε ναυσὶ πλεῖσθαι μεγάλαις· τὸ δὲ ῥεῦμα, ὥσπερ τι καὶ ἄλλο, ὀξὺ, καὶ δίνας ἐργαζόμενον μεγάλας· ὃν οὐκ ἔνεστι πεζοῖς διελθεῖν, εἰ μὴ κατὰ γέφυραν. ἦν δὲ ἐν τῷ τότε χρόνῳ μία ξυλόφρακτος, ἣν ἔλυον ἐν τοῖς πολέμοις. ἓν δὲ χωρίον ὃ τῆς πόλεως ἐπιμαχώτατόν ἐστιν, ἀπὸ τῶν Ἐσκυλίνων καλουμένων πυλῶν μέχρι τῶν Κολλίνων, χειροποιήτως ἐστὶν ὀχυρόν. τάφρος τε γὰρ ὀρώρυκται πρὸ αὐτοῦ, πλάτος ᾗ βραχυτάτη μείζων ἑκατὸν ποδῶν, καὶ βάθος ἐστὶν αὐτῆς τριακοντάπουν· τεῖχος δὲ ὑπερανέστηκε τῆς τάφρου χώματι συνεχόμενον ἔνδοθεν ὑψηλῷ καὶ πλατεῖ, οἷον μήτε κριοῖς κατασεισθῆναι, μήτε ὑπορυττομένων τῶν θεμελίων ἀνατραπῆναι. τοῦτο δὲ χωρίον ἑπτὰ μὲν ἐστι μάλιστα ἐπὶ μῆκος σταδίων, πεντήκοντα δὲ ποδῶν ἐπὶ πλάτος· ἐν ᾧ τότε οἱ Ῥωμαῖοι τεταγμένοι κατὰ πλῆθος, ἀνεῖρξαν τῶν πολεμίων τὴν ἔφοδον, οὔτε χελώνας χωστρίδας κατασκευάζειν εἰδότων τῶν τότε ἀνθρώπων, οὔτε τὰς καλουμένας ἑλεπόλεις μηχανάς. οἱ μὲν δὴ πολέμιοι ἀπογνόντες τῆς πόλεως 461
τὴν ἅλωσιν, ἀπῄεσαν ἀπὸ τοῦ τείχους, καὶ δῃώσαντες τὴν χώραν ὅσην διεξῆλθον, ἀπῆγον ἐπ᾽ οἴκου τὰς δυνάμεις. Ῥωμαῖοι δὲ τοὺς καλουμένους ἀντιβασιλεῖς ἑλόμενοι τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ὃ ποιεῖν εἰώθασιν ὅταν ἀναρχία κατάσχῃ τὴν πόλιν, ὑπάτους ἀπέδειξαν Λεύκιον Λουκρήτιον, καὶ Τίτον Οὐετούριον Γέμινον. ἐπὶ δὲ τῆς τούτων ἀρχῆς ἥ τε νόσος ἐπαύσατο, καὶ τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα ἀναβολῆς ἔτυχε τά τε ἴδια καὶ τὰ κοινά, πειραθέντος μὲν αὖθις τὸ περὶ τῆς κληρουχίας πολίτευμα κινεῖν ἑνὸς τῶν δημάρχων Σέξτου Τίτου,

κωλυ-

κωλύσαντος δὲ τοῦ δήμου, καὶ εἰς ἐπιτηδειοτέρους ὑπερθεμένου καιρούς. προθυμία τε πολλὴ πᾶσιν ἐνέπεσε τιμωρήσασθαι τοὺς ἐπιστρατεύσαντας τῇ πόλει κατὰ τὸν τῆς νόσου καιρόν· καὶ αὐτίκα τῆς βουλῆς ψηφισαμένης, καὶ τοῦ δήμου τὸν πόλεμον ἐπικυρώσαντος, κατεγράφοντο τὰς δυνάμεις, οὐδενὸς τῶν ἐχόντων στρατεύσιμον ἡλικίαν, οὐδ᾽ εἴ τινα ὁ νόμος ἀπέλυεν, ἀξιοῦντος ἐκείνης ἀπολειφθῆναι τῆς στρατιᾶς. νεμηθείσης δὲ τριχῇ τῆς δυνάμεως, μία μὲν ὑπελείφθη φυλάττειν τὴν πόλιν, ἧς ἡγεῖτο Κόιντος Φάβιος ἀνὴρ ὑπατικός· αἱ δὲ δύο σὺν τοῖς ὑπάτοις ἐξῆλθον ἐπί τε Αἰκανοὺς καὶ Οὐολούσκους. ὃ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐτύγχανεν ἤδη γεγονός. ἡ μὲν γὰρ κρατίστη δύναμις ἀφ᾽ ἑκατέρου τῶν ἐθνῶν συνελθοῦσα, ὕπαιθρος ἦν, ὑπὸ δυσὶν ἡγεμόσι, καὶ ἔμελλεν ἀπὸ τῆς Ἑρνίκων γῆς, ἐν ᾗ τότε ἦν, ἀρξαμένη, πᾶσαν ἐπελεύσεσθαι τὴν Ῥωμαίων ὑπήκοον· ἡ δὲ ἧττον ἐκείνης χρησίμη, τὰ οἰκεῖα πολίσματα ὑπελείφθη φυλάττειν, μή τις ἔφοδος αἰφνίδιος πολεμίων ἐπ᾽ αὐτὰ γένηται. πρὸς ταῦτα βουλευομένοις τοῖς Ῥωμαίων ὑπάτοις ἔδοξε κράτιστα εἶναι τῶν πολεμίων αὐτῶν ἐπιχειρεῖν, κατὰ τοιόνδε τινὰ λογισμόν, ὅτι διαλυθήσεται τὸ κοινὸν αὐτῶν στράτευμα, εἰ πύθοιντο ἕκαστοι τὰ οἰκεῖα ἐν τοῖς ἐσχάτοις ὄντα κινδύνοις· καὶ πολὺ κρεῖττον ἡγήσεσθαι τὰ σφέτερα σώζειν, ἢ τὰ τῶν πολεμίων φθείρειν. Λοκρήτιος μὲν οὖν εἰς τὴν Αἰκανῶν ἐνέβαλεν, Οὐετούριος δ᾽ εἰς τὴν Οὐολούσκων. Αἰκανοὶ μὲν οὖν τὰ ἔξω πάντα ἀπολλύμενα περιορῶντες, τὴν πόλιν καὶ τὰ φρούρια εἶχον ἐν φυλακῇ. Οὐολοῦσκοι δὲ ὑπὸ θράσους καὶ αὐθαδείας προαχθέντες, τοῦ τε Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος, ὡς οὐκ ἀξιομάχου ὄντος πρὸς τὸ ἑαυτῶν πλῆθος καταφρονήσαντες, ἐξῆλθον ἀγωνιούμενοι περὶ τῆς γῆς, καὶ πλησίον τοῦ Οὐετουρίου κατεστρατοπέδευσαν. οἷα δὲ φιλεῖ πάσχειν στρατιὰ νεοσύλλεκτος, ἔκ τε πολιτικοῦ καὶ γεωργικοῦ πρὸς καιρὸν συνελθόντος ὄχλου συναχθεῖσα, ἐν ᾗ τὸ πολὺ καὶ τὸ ἄοπλον ἦν καὶ κινδύνων ἄπειρον, οὐδὲ εἰς χεῖρας ἐλθεῖν τῶν πολεμίων ἐθάρρησαν· ἀλλ᾽ ἅμα τῇ πρώτῃ τῶν Ῥωμαίων ἐφόδῳ διαταραχθέντες οἱ πολλοί, καὶ οὔτε ἀλαλαγμῶν, οὔτε ὅπλων κτύπον ἀναμένοντες, προτροπάδην ἔφευγον εἰς τὰ τείχη· ὥστε πολλοὺς μὲν ἐν ταῖς στενοχωρίαις τῶν ὁδῶν καταληφθέντας ἀποθανεῖν, πολλῷ δὲ πλείους παρὰ ταῖς πύλαις ὠθουμένους, τῶν ἱππέων ἐπιδιωκόντων. Οὐολοῦσκοι μὲν οὖν ταύτῃ χρησάμενοι τῇ συμφορᾷ, σφᾶς αὐτοὺς ᾐτιῶντο τῆς ἀφροσύνης, καὶ οὐδὲν ἔτι περὶ κινδύνων ἐνεπείρωντο. οἱ δὲ τὰς ἐν ὑπαίθρῳ στρατιὰς Οὐολούσκων τε καὶ Αἰκανῶν ἔχοντες ἡγε-

plebs tamen id fieri vetuit, & in commodius differri tẽpus maluit. omnesque ardens incessit alacritas vlciscendi hostem qui pestis tempore vrbi admouisset copias. ac mox ex S C & plebiscito delectibus institutis, nemo qui militari ætate esset, etiamsi legitimam immunitatem caussari posset, eam expeditionem deserere voluit. Copiis trifariam diuisis, cum parte vna Q. Fabius vir consularis vrbis præsidio relictus est; duæ reliquæ cum consulibus in Æquos & Volscos profectæ sunt. Idem iam & hostes fecerant. nam vtriusq; gentis robur cum duobus ducibus sub dio erat in agro Hernico; & initio inde facto, infestare parabat quidquid Romano pareret imperio. reliqua manus, *externæ militiæ* minus vtilis, ad oppidorũ tutelam relicta est contra repentinos incursus hostiũm. Hic deliberantibus consulibus visum est optimũ, per oppida hostiũ circumferre bellum. cogitabant enim, coniunctas illorũ copias *facile* dissipatum iri, si sua quiq; oppida in summum discrimen adducta cognoscerent: satiusq; putaturos, sua defendere, quam res hostiũ perfumdare. itaq; Lucretius Æquorum agros inuasit; Volscorum, Veturius. Æqui contempto vastationis damno tantum munitionib. se tuebantur. At Volsci, audacia atque arrogantia impulsi, contempto Romano exercitu, vt qui sustinendæ ipsorũ multitudini haud par futurus esset, prodierunt ad defendendos agros, & castra prope Veturium posuerunt. Sed (vt accidere solet nouitio exercitui, qui ex oppidana & agresti turba pro tẽpore contractus est; vt scilicet magna pars & inermes sint, & periculorũ inexperti) ne manus quidem cum hoste conserere sustinuerunt: sed plerique primo statim Romanorum incursu cõsternati, clamoreq; & strepitu armorum perculsi, effusa fuga repetierunt mœnia: ita vt multi inter viarum angustias intercepti obtruncarẽtur, at multo plures per portam se intrudentes ab equitibus opprimerentur. ex hac clade Volsci cognita sua dementia, nihil amplius periclitari sunt conati. *Alteri* aũt Volscorum & Æquorũ duces qui sub dio erant cum suis copiis,

postquam suos bello vrgeri cognouerunt, statuerunt & ipsi generosum aliquod facinus edere; motisque ex Hernico & Latino agro castris, quanta celeritate & ira possent, Romam ipsam petere. nam & ipsi opinabātur, e duob. alterutrum sibi successurum: ac fore vt vel Romam incustoditam caperent, vel hostem a suis finibus auerterent: necesse namq; futurū consulibus, patriæ contra hostium incursum subuenire. Hoc igitur cōsilio celerabāt iter quantum poterāt, vt improuisi adessent ad mœnia, ac mox oppugnationem aggrederentur. Sed cum Tusculum vsq; peruenissent, & mœnia Romana per circuitū armatis oppleta esse cognouissent, excubātibus ante portas quatuor cohortibus sexingenariis, omisso Romam versus itinere, agrum quem superiore irruptione intactum reliquerāt, populari cœperunt. Cumq; superueniret alter cons. L. Lucretius, nec longe ab ipsis castra poneret, rati cōmodissimum fore si *de summa rerum* armis decernerent, prius quam alter cōsul Veturius cum collega se coniungeret, depositis impedimentis in quodam tumulo, appositisq; præsidio duab. cohortibus, reliqui processerunt in aciem: congressiq; cū Romanis, diu rē gesserunt fortiter. at postquam cognouerunt e castello quodam a tergo per collem descēdere exercitum, opinati alterum cōsulem cum suis copiis aduentare, & veriti ne ab ambobus circumuenirentur, non amplius substiterunt, sed in fugam se verterunt. In hoc prœlio vterq; hostium dux post edita *multa* præclara facinora cecidit, & circa eos multi alii viri fortes. qui superfuerunt, fuga dispersi, receperūt se in suam quisque patriam. Post hæc Lucretius sine vllius periculi metu Æquorum agrum vastauit, & Veturius Volscorum, vsq; ad comitiorum tempus: quo instante, motis castris domum reduxerunt copias. Cum victoriali vterq; pompa vrbem ingressus est; sed Lucretius quadrigis insidens: Veturius autem, pedester incedens. duobus enim istis triumphi generibus senatus *victores* duces ornare solet, vt dixi; qui ceteris honoribus pares, eo tantum differunt, quod alter equester est *seu curulis*, alter vero pedester.

μόνες, πυνθανόμενοι τὰ οἰκεῖα πολεμούμενα, γενναῖόν τι καὶ οὗτοι δρᾶν ἐβουλεύσαντο, ἀναστάντες ἐκ τῆς Ἑρνίκων τε καὶ Λατίνων γῆς, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἄγειν, ὡς εἶχον ὀργῆς τε καὶ τάχους, τὸν στρατόν, κατὰ τοιάνδε τινὰ καὶ αὐτοὶ δόξαν, ὅτι δυοῖν ἔργων καλῶν θάτερον αὐτοῖς κατορθῶσαι ὑπάρξει, ἢ τὴν Ῥώμην ἀφύλακτον οὖσαν ἑλεῖν, ἢ τοὺς πολεμίους ἐκ τῆς ἑαυτῶν χώρας ἐκβαλεῖν, ὡς δὴ τῶν 462
ὑπάτων ἀναγκασθησομένων πολεμουμένῃ τῇ πατρίδι βοηθεῖν. ταῦτα διανοηθέντες, ἦγον τὴν στρατιὰν ἐπιταχύνοντες, ἵν᾽ ἐξ ἀπροσδοκήτου τῇ πόλει συμμίξαντες, εὐθὺς ἔργου ἔχωνται. ἀφικόμενοι δὲ μέχρι Τύσκλου πόλεως, μαθόντες τὸν περίβολον τῆς Ῥώμης ὅλον πληθύοντα ὅπλων, καὶ πρὸ τῶν πυλῶν τέτταρας ἐξεστρατευμένας σπείρας, ἀνδρῶν ἑξακοσίων ἑκάστην, τῆς μὲν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὁδοῦ ἀπετράποντο, τὴν δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ πόλει χώραν, ἣν ἐν τῇ προτέρᾳ παρέλιπον εἰσβολῇ, ἐπικαθεζόμενοι ἐδῄουν. ἐπιφανέντος δὲ αὐτοῖς θατέρου τῶν ὑπάτων, Λευκίου Λοκρητίου, καὶ θεμένου τὴν παρεμβολὴν οὐ πόρρω, καλὸν ὑπολαβόντες εἶναι καιρόν, πρὶν ἐλθεῖν τῷ Λοκρητίῳ τὴν ἑτέραν Ῥωμαίων δύναμιν σύμμαχον ἧς Οὐετούριος ἡγεῖτο, συνάψαι μάχην, θέμενοι τὰς ἀποσκευὰς ἐπὶ λόφου τινός, καὶ δύο σπείρας ἐπ᾽ αὐταῖς καταλιπόντες, οἱ λοιποὶ προῆλθον εἰς τὸ πεδίον. καὶ συμβαλόντες τοῖς Ῥωμαίοις, ἄνδρες ἀγαθοὶ κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐγίνοντο ἄχρι πολλοῦ. μαθόντες δὲ ἐκ τοῦ κατὰ νώτου φρουρίου τινὸς καταβαίνουσαν ὑπὲρ ὄχθου στρατιάν, ὑπέλαβον ἥκειν τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων ἄγοντα τὴν σὺν αὐτῷ δύναμιν. καὶ δείσαντες μὴ κυκλωθεῖεν ὑπ᾽ ἀμφοῖν, οὐκέτι διέμειναν, ἀλλ᾽ εἰς φυγὴν τρέπονται. ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι οἵ τε ἡγεμόνες αὐτῶν ἀμφότεροι γενναίων ἀνδρῶν ἔργα ἐπιδειξάμενοι πίπτουσι, καὶ ἄλλοι πολλοὶ μαχόμενοι περὶ αὐτοὺς ἀγαθοί· οἱ δὲ φυγόντες ἐκ τῆς μάχης, εἰς τὰς ἑαυτῶν ἕκαστοι πατρίδας σκεδασθέντες ἀνεχώρησαν. ἐκ δὲ τούτου πολλὴν λαβὼν ἄδειαν ὁ Λοκρήτιος, ἔφθειρε τὴν Αἰκανῶν γῆν, καὶ Οὐετούριος τὴν Οὐολούσκων, ἕως ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐπέστη καιρός. τότε δὲ ἀναστήσαντες ἀπῆγον ἐπ᾽ οἴκου τὰς δυνάμεις. καὶ κατήγαγον ἀμφότεροι τοὺς ἐπινικίους θριάμβους· Λοκρήτιος μέν, ἐπὶ τοῦ τεθρίππου παρεμβεβηκώς· Οὐετούριος δέ, πεζὸς εἰσελαύνων. δύο γὰρ οὗτοι θρίαμβοι δίδονται τοῖς ἡγεμόσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς, ὥσπερ ἔφην, τὰ μὲν ἄλλα ταμιεῖα ἔχοντες ἴσα, τῷ δὲ τὸν μὲν ἱππικὸν εἶναι, τὸν δὲ πεζικόν, διαφέροντες.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας βιβλίον δέκατον.

Μετὰ δὲ τούτους ὀλυμπιὰς μὲν ἦν ὀγδοηκοστή, ἣν ἐνίκα στάδιον Τορύμβας Θεσσαλός, ἄρχοντος Ἀθήνησι Φρασικλέους· ὕπατοι δ' ἀπεδείχθησαν ἐν Ῥώμῃ Πόπλιος Βολούμνιος, καὶ Σέρβιος Συλπίκιος Καμαρῖνος. οὗτοι στρατιὰν μὲν οὐδεμίαν ἐξήγαγον, οὔτε ἐπὶ τιμωρίας ἀναπράξει τῶν ἀδικούντων σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς συμμάχους, οὔτε ὡς διὰ φυλακῆς τὰ οἰκεῖα ἕξοντες· τὴν δ' ἐντὸς τείχους κακῶν πρόνοιαν ἐποιοῦντο, μή τι κακὸν ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ βουλῇ
463 συστὰς ἐξεργάσηται. ἐταράττετο γὰρ αὖθις ὑπὸ τῶν δημάρχων ἀναδιδασκόμενος ὅτι πολιτευμάτων κράτιστον τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶν ἰσηγορία· καὶ κατὰ νόμους ἠξίου διοικεῖσθαι τά τε ἰδιωτικὰ καὶ τὰ δημόσια. οὔπω γὰρ τότε ἦν οὔτε ἰσονομία παρὰ Ῥωμαίοις, οὔτε ἰσηγορία, οὐδ' ἐν γραφαῖς ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀρχαῖον οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἐτάττοντο τοῖς δεομένοις τὰς δίκας, καὶ τὸ δικαιωθὲν ὑπ' ἐκείνων, τοῦτο νόμος ἦν. ὡς δὲ ἐπαύσαντο μοναρχούμενοι, τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὑπάτοις ἀνέκειτο τά τε ἄλλα τῶν βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τοῦ δικαίου διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὁτουδήτινος, ἐκεῖνοι τὰ δίκαια οἱ διαιροῦντες ἦσαν. τούτων δὲ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ἐπιτρόποις τῶν ἀρχόντων ἀρισίνδην ἐπιδεικνυμένων ἀκόλουθα ἦν ἐπὶ τὰς ἀρχάς· κομιδῇ δ' ὀλίγα τινὰ ἐν ἱεραῖς ἦν βίβλοις ἀποκείμενα ἃ νόμων εἶχε δύναμιν, ὧν οἱ πατρίκιοι τὴν γνῶσιν εἶχον μόνοι, διὰ τὰς ἐν αὐτῇ διατριβάς. οἱ δὲ πολλοὶ ἐμπορευόμενοί τε καὶ γεωργοῦντες, διὰ πολλῶν ἡμερῶν εἰς ἄστυ καταβαίνοντες ἐπὶ τὰς ἀγοράς, ἄπειροι ἔτι ἦσαν. τὸ δὲ πολίτευμα τοῦτο πρῶτος μὲν ἐπείρασεν εἰσαγαγεῖν Γάιος Τερέντιος δημαρχῶν ἐν τῷ παρελθόντι ἔτει· ἀτελὲς δὲ ἠναγκάσθη καταλιπεῖν, τοῦ τε πλήθους ὄντος ἐπὶ στρατοπέδου, καὶ τῶν ὑπάτων ἐπιτηδὲς ἐν τῇ πολεμίᾳ γῇ τὰς δυνάμεις κατεχόντων, ἕως ὁ τῆς ἀρχῆς αὐτοῖς παρέλθῃ χρόνος. τότε δὲ αὐτὸ παραλαβόντες οἱ περὶ Αὖλον Βεργίνιον δήμαρχοι, τελειῶσαι ἐβούλοντο· ἵνα δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, μηδὲ κατὰ νόμους ἀναγκασθεῖεν πολιτεύεσθαι, πάντα ἐπιμηχανώμενοι

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber decimus.*

POST horũ consulatum Olympias acta LXXX, qua stadio vicit Torymbas Thessalus, Phrasicle Athenis principe: Romæ autem cõsules creati sunt, P. Volumnius, Ser. Sulpicius Camerinus. Hi nullum eduxerunt exercitum vel ad vlciscendas suas sociorumve iniurias, vel ad res imperii tutandas. tantũ intra mœnia curabant nequã nouam seditionem plebs cõtra senatum moueret. turbabatur enim rursus a suis tribunis, asserentibus nihil esse liberæ ciuitati conuenientius, quam æquum ius agendi de republica: eoq; volebat omnia tam priuatim quã publice ex legum præscripto geri. nõdum enim erat apud Romanos ius æquũ omnib. ciuibus, nec omnibus ex æquo dicendi potestas erat, nec in tabulas relata erant iura omnia: sed olim quamdiu regnatum est in vrbe, regum arbitrio lites dirimebantur; & quod iustum illi iudicassent, id erat pro lege. translato deinde a regibus ad annuos consulatus imperio, inter cetera officia regia, iuris quoque reddendi munus ad eos deuênit: ita vt quacumque de re orta esset inter ciues controuersia, illi de iure responderent. id ius maxima ex parte constabat virorum potestate præditorum præiudiciis, & perpauca in sacris libris habebantur quæ legum vim obtinerent: & horũ ipsorum sciẽtia penes solos erat patricios, quod hi soli in eius cognitione versarentur. at promiscuum vulgus, quod negotiationibus & agriculturæ operã dabat, nec nisi mercatus gratia per interualla in vrbem veniebat, *prorsus* imperitum erat rerũ talium. Primus C. Terẽtius, qui superiore anno trib. pl. fuerat, id institutum introducere tentauerat: sed rem imperfectam omittere cogebatur, quod ciuium maior pars distineretur militia, & cõsules data opera copias vsque ad magistratus sui exitũ in hostico detinerent. His vero consulib. A. Virginius cum reliquo tribunorum collegio, accepto in manus negotio, ad finem id perducere aggressus est. contra, consules, senatus, & reliqui ciues qui plurimum in vrbe poterant, nihil non quotidie

A.V.C. 293, olymp. 80, coss. P. Volumnio, Ser. Sulpicio, turbæ domi, & prodigia varia.

a

b

tentarunt ne id fieret, neve ex legum præscripto remp. administrare cogerentur. quamobrem crebro senatus habitus, conciones pene continuæ, vtriusq; partis magistratib. nihil intentatum relinquentibus. e qua contentione perspicue videbant omnes, magnum aliquod & atrox reip. exoriturum malum.
a & ad humanas istas cõiecturas accedebant etiam signa diuinitus ad terrorem augendum oblata, quorum nõnulla nec in publicis monumentis adnotata, nec vlla hominũ memoria obseruata comperiebãtur. nam fulgores per cælum discursantes, ignisq; incendia eodem loco consistentia, terræ mugitus tremoresque continuos, spectraq; mutatis subinde formis per aerem se ostentantia, voces humanam mẽtem territantes, & quæ huius generis alia contingebant, olim quoq; accidisse inueniebant, vel magis vel minus: quod vero hactenus inuisum inauditumq; plus ceteris omnibus prodigiis terruit, erãt niuis in morem copiose cælitus demissa carnis frusta maiora minoraque. quorum bonam partẽ in sublimi aduolantes omnis generis volucrũ greges rostris diripiebant; reliquũ quod in terram decideret, in vrbe agrisque *sparsum* iacebat multo tempore, nec colorem odoremve mutans, nec putredine diffluens, contra morem veterascentium carnium. id portentum vates indigenę interpretari nõ potuerunt. in Sibyllinis oraculis inuentum est, fore vt intrantib. in vrbem hostibus exteris, magno libertatis periculo dimicaretur. sed externum bellum initium sumpturũ ab intestina seditione: cuius semina ex vrbe exterminanda esse, diisque tum votis tum sacrificiis placatis, auerruncanda mala. quod si fieret, *certam* de hostibus fore
b victoriam. Hæc vt euulgata sunt, sacra primum per eos quib. incumbebat ea cura, diis auerruncis facta sunt. deinde conuocato senatu, cui etiam tribuni pl. interfuerunt, consultatum de salute publica. In hoc igitur cõsensere omnes, summouendas *tandem* esse criminationes mutuas, atque (vt oracula monerent) vnanimi consensu tractandam remp. sed quo modo id fieri posset, & quid primum alteri alteris cedere deberẽt, quave ratione seditionum finis fieret, de eo nõ leuis

διετέλουν οἵ τε ὕπατοι, καὶ ἡ βουλὴ, καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν οἱ πλεῖστον ἐν τῇ πόλει δυνάμενοι· βουλαί τε πολλαὶ καὶ ἐκκλησίαι συνεχεῖς ἐγίνοντο, πεῖραί τε παντοῖαι ταῖς ἀρχαῖς κατ᾽ ἀλλήλων. ἐξ ὧν οὐκ ἄδηλον ἅπασιν ἦν, ὅτι μεγάλη τις καὶ ἀνήκεστος ἐξ ἐκείνης τῆς φιλονεικίας ἀναστήσεται τῇ πόλει συμφορά. συνέπιπτε δὲ τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς καὶ τὰ θεῖα δείματα προσγινόμενα, ὧν ἔνια οὔτε ἐν δημοσίαις εὑρίσκετο γραφαῖς, οὔτε κατὰ ἄλλην φυλαττόμενα μνήμην οὐδεμίαν. ὅτε μὲν γὰρ ἐν οὐρανῷ σέλατα φερόμενα, καὶ πυρὸς ἀνάψεις ἐφ᾽ ἑνὸς μένουσαι τόπου, γῆς τε μυκήματα καὶ τρόμοι συνεχεῖς ἐγίνοντο, μορφαί τε εἰδώλων ἄλλοτ᾽ ἀλλοῖαι δι᾽ ἀέρος φερόμεναι, καὶ φωναὶ ταράττουσαι διανοίας ἀνθρώπων, καὶ πάντα ὅσα τούτοις ὅμοια συνέπιπτεν, εὑρίσκετο καὶ πάλαι ποτὲ γεγονότα, ἧττον δὲ καὶ μᾶλλον· οὗ δὲ ἄπειροι ἦσαν καὶ ἀνήκοοι, καὶ ἐφ᾽ ᾧ μάλιστα ἐταράχθησαν, τοιόνδε ἦν· νιφετὸς ἐξ οὐρανοῦ κατέσκηψεν εἰς τὴν πόλιν, οὐ χιόνα καταφέρων, ἀλλὰ σαρκῶν θραύσματα ἐλάττω τε καὶ μείζω. τούτων τὰ μὲν πολλὰ μετάρσια προσπετόμεναι πτερωτῶν ὅσαι εἰσὶν ἀγέλαι, τοῖς στόμασιν ἥρπαζον· τὰ δὲ ἐπὶ γῆν ἐνεχθέντα ἔν αὐτῇ τε τῇ πόλει, καὶ κατὰ τοὺς ἀγροὺς, μέχρι πολλοῦ χρόνου κείμενα, οὔτε χρόας μεταβάλλοντα οἵας ἴσχουσι παλαιούμεναι σάρκες, οὔτε σηπεδόνι διαλυόμεναι, ὦζετο ἀπ᾽ αὐτῶν οὐδὲν πονηρόν. τοῦτο δὲ τέρας οἱ μὲν ἐπιχώριοι μάντεις οὐχ οἷοί τε ἦσαν συμβαλεῖν· ἐν δὲ τοῖς Σιβυλλείοις εὑρέθη χρησμοῖς, ὅτι πολεμίων ἀλλοεθνῶν παρελθόντων εἰς τὸ τεῖχος, ἀγὼν ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ καταλήψεται τὴν πόλιν· ἄρξει δὲ τοῦ πρὸς τοὺς ἀλλοεθνεῖς πολέμου στάσις ἐμφύλιος· ἣν χρὴ ἀρχομένην ἐξελαύνοντας ἐκ τῆς πόλεως, καὶ θεοὺς παραιτουμένους θυσίαις τε καὶ εὐχαῖς, ἀποστρέψαι τὰ δεινὰ, καὶ κρείττους ἔσεσθαι τῶν ἐχθρῶν. ὡς δὲ ἐξηνέχθη ταῦτα εἰς τὸ πλῆθος, ἱερὰ μὲν πρῶτον ἔθυσαν οἷς ἡ τούτων ἐπιμέλεια ἀνέκειτο, θεοῖς ἐξακεστηρίοις τε καὶ ἀποτροπαί- 464
οις· ἔπειτα συναχθέντες εἰς τὸ βουλευτήριον οἱ σύνεδροι, παρόντων καὶ τῶν δημάρχων, ὑπὲρ ἀσφαλείας τε καὶ σωτηρίας τῆς πόλεως ἐσκόπουν. τὸ μὲν οὖν καταλύσασθαι τὰ πρὸς ἀλλήλους ἐγκλήματα, καὶ μιᾷ χρήσασθαι γνώμῃ περὶ τῶν κοινῶν, ὡς ὑπετίθεντο οἱ χρησμοὶ, πάντες ὡμολόγουν. ὅπως δὴ ἂν τοῦτο γένοιτο, καὶ ἀπὸ τίνων ἀρξαμένων εἴκειν τοῖς ἑτέροις τὸ διάφορον, καὶ πῶς παύσεται τὸ στασιάζον, οὐ μικρὰς αὐτοῖς

παρεῖχεν

παρέχειν ἀποφαίνειν. οἱ μὲν γὰρ ὕπατοι καὶ οἱ τῆς βουλῆς προεστῶτες, τοὺς εἰσφέροντας καινὰ πολιτεύματα δημάρχους, καὶ καταλύειν ἀξιοῦντας τὸν πάτριον τῆς πολιτείας κόσμον, αἰτίους ἀπέφαινον τῆς ταραχῆς. οἱ δὲ δήμαρχοι, σφᾶς μὲν αὐτοὺς οὐδὲν ἔλεγον ἀνάξιον [δρᾶν,] οὔτε ἄδικον, οὔτε ἀσύμφορον, εὐνομίαν εἰσάγειν βουλομένους καὶ ἰσηγορίαν· τοὺς δ' ὑπάτους καὶ τοὺς πατρικίους αἰτίους ἔσεσθαι τῆς στάσεως ἔλεγον, ἀνομίαν αὔξοντας καὶ πλεονεξίαν, καὶ ζηλοῦντας τὰ τῶν τυράννων ἔθη. ταῦτα καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια παρ' ἑκατέρων ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐλέγετο, καὶ προὔβαινε διὰ κενῆς ὁ χρόνος· ἐν ᾧ τῶν κατὰ τὴν πόλιν οὔτε δημοσίων, οὔτε ἰδίων οὐδὲν ἐτελεῖτο. ὡς δὲ οὐδὲν ἐγίνετο προὔργου, τῶν λόγων ἐκείνων καὶ κατηγοριῶν ἃς ἐποιοῦντο κατὰ τῆς βουλῆς, οἱ δήμαρχοι ἀπέστησαν· συναγαγόντες δὲ τὸ πλῆθος εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὑπέσχοντο τῷ δήμῳ νόμον εἰσοίσειν ὑπὲρ ὧν ἠξίουν. ἐπαινέσαντος δὲ τοῦ πλήθους τὸν λόγον, οὐδὲν ἔτι ἀναβαλλόμενοι, τὸν παρεσκευασθέντα νόμον ἀνέγνωσαν· κεφάλαια δ' αὐτοῦ τάδε ἦν· ἄνδρας αἱρεθῆναι δέκα ὑπὸ τοῦ δήμου, συναχθείσης ἀγορᾶς ἐννόμου, τοὺς πρεσβυτάτους τε καὶ φρονιμωτάτους, οἷς ἐστι πλείστη πρόνοια τιμῆς τε καὶ δόξης ἀγαθῆς· τούτους δὲ συγγράψαντας τοὺς ὑπὲρ ἁπάντων νόμους, τῶν τε κοινῶν καὶ τῶν ἰδίων, εἰς τὸν δῆμον ἐξενεγκεῖν· τοὺς δὲ συγγραφησομένους ὑπ' αὐτῶν νόμους, κεῖσθαι ἐν ἀγορᾷ, ταῖς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποδειχθησομέναις ἀρχαῖς, καὶ τοῖς ἰδιώταις, ὅρους τῶν πρὸς ἀλλήλους δικαίων. τοῦτον προθέντες τὸν νόμον, ἐξουσίαν ἔδοσαν τοῖς βουλομένοις αὐτοῦ κατηγορεῖν, ἀποδείξαντες τὴν τρίτην ἀγοράν. ἦσαν δὲ πολλοί, καὶ οὐχὶ φαυλότατοι τῶν ἐκ τοῦ συνεδρίου, πρεσβύτατοι καὶ νέοι, κατήγοροι τοῦ νόμου, λόγους διεξιόντες ἐκ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ παρασκευῆς· καὶ τοῦτο ἐφ' ἡμέρας ἐγίνετο συχνάς. ἔπειτα οἱ δήμαρχοι δυσχεραίνοντες ἐπὶ τῇ διατριβῇ τοῦ χρόνου, λόγον μὲν οὐδένα ἔτι τοῖς κατηγόροις τοῦ νόμου προέθεσαν· ἡμέραν δ' ἀποδείξαντες ἐν ᾗ κυρώσειν αὐτὸν ἔμελλον, παρεῖναι τοὺς δημότας εἰς αὐτὴν παρεκάλουν ἀθρόους, ὡς οὐκέτι ταῖς μακραῖς δημηγορίαις ἐνοχληθησομένους, ἀλλ' ἐποίσοντας ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ψῆφον κατὰ φυλάς. οἱ μὲν δὴ ταῦτα ὑποσχόμενοι, διέλυσαν τὴν ἐκκλησίαν. μετὰ δὲ ταῦτα οἵ τε ὕπατοι καὶ τῶν πατρικίων οἱ πλεῖστον δυνάμενοι, τραχύτερον ἤδη αὐτῶν προσιόντες καθήπτοντο, λέγοντες ὡς οὐκ ἐπιτρέψουσιν αὐτοῖς νόμους εἰσηγεῖσθαι, καὶ τούτοις ἀπροβουλεύτοις. συνθήκας γὰρ εἶναι κοινὰς πόλεων τοὺς νόμους, οὐχὶ μέρους τοῦ ἐν

incidit disquisitio. nam consſ. & senatus proceres turbarũ caussam in tribunos referebãt, vt qui nouis institutis introducendis pristinam reip. formam abolere conarẽtur: tribuni cõtra, nihil se indignum *maioribus*, nihil iniquum aut noxiũ moliri dicebant, quippe qui bonas leges & ęquabilem sui iuris tuẽdi potestatem introducere cuperent: sed consules & patricios seditionis auctores fore, qui legũ confusionem & immoderatam eminendi libidinem *in vrbe* fouerent, tyrannicosq; mores affectarent. Huiusmodi altercationibus aliquot dies cõtriti sunt inaniter; nec interim vel publicorum vel priuatorum negotiorum quidquam peractum. tandem tribuni cernentes nihil se istis cum senatu altercationib. atq; expostulationibus proficere, hoc omisso cõcionem aduocant, plebiq; pollicentur se legẽ de postulatis suis laturos. quod cum probaretur multitudini, sine mora legẽ *iam ante in hoc* paratam recitant; cuius capita erãt hæc: Decẽuiros legitimis comitiis a populo eligi, qui ætate ac prudentia præstantes, honoris quoq; atq; bonæ existimationis rationẽ haberent maximam. eos viros leges de omnibus *negotiis* tam priuatis quam publicis conscribere, & *conscriptas* ad populum referre: hasq; leges in foro poni; vt quid annuis magistratibus & priuatis ciuibus inter se iuris esset, ceu limites definirent. Hac lege proposita, potestatem fecerunt iis qui dissuadere vellent, in trinundinum. exstiteruntq; multi ex senatu eius legis dissuasores, tum seniores tum iuniores; iiq; non pessimæ notæ; qui accuratis diligenterq; meditatis orationib. aliquot dies contriuere. Deinde tribuni cum tempus sic teri ęgre ferrent, non proposita amplius dissuadendæ legis potestate, diem certam statuerunt ad quam omnes ciues pręsto essent laturi de lege suffragia: nec enim amplius prolixas orationes aures ipsis obtusuras, sed de lege per trib. latum iri calculos. His promissis, cõcionem dimiserunt. Post hæc consſ. & patriciorum potentissimus quisque asperius cum illis egerunt, negantes se legum ferẽdarum potestatem eis permissuros, præsertim de quib. in senatu præconsultatũ nõ esset. Leges enim, esse cõmune *totius* ciuitatis, nõ partis ali-

Rogatio de decemuiris & legibus. [a]

cuius in rep. conuentum *& pactum.* esseq; id certũ ad fœdam perniciem iter vel ciuitatibus vel priuatis familiis, si deterior pars potiori leges præscriberet. Quam, inquiunt, potestatem legum ferendarum aut abrogandarũ vobis sumitis? annon certis cõditionibus magistratũ istum a senatu impetrastis, vt iniuriam aut vim patientibus pauperib. succurreretis, nec aliud tentaretis praeterea? Immo etiam siquid potestatis ante habuistis, quod non iure sed vi extorsistis, dum senatus contentionum tedio iniquis postulatis vestris semper cessit, annõ id quoq; totum nunc amisistis mutata comitiorum ratione? quando iam nec ex S C eam potestatem accipitis, neq; curiæ de vobis ferunt suffragia; nec ante comitia diis *immortalibus* sacra facitis quæ leges fieri iubẽt, nec quidq̃ eorum quæ vel deûm religio, vel hominum iura postulant, in comitiis vestris peragitur. Quam igitur sacrorum ac religiosorũ (quæ venerari lex iubet) partem fecistis vobis reliquam, qui iura omnia abnegastis? Huiusmodi voces tribuni tũc passim audiebant a seniorum iuniorumque sodalitiis. adhæc moderatos quidem ciues patricii blandis mulcebant alloquiis; at refractarios & turbulentos minis territabãt, ni sibi temperarent. quosdam etiam ex infima tenuiorum plebe, qui propriorũ commodorũ studio nihili faciebant quietem publicam, pulsatos velut mancipia foro eiiciebant. Plurimum autem tunc inter iuuenes poterat, maximoque sodalitio stipatus erat Cæso Quintius, L. Quintii Cincinnati filius, genere illustris, nec facultatibus vlli secundus; ad hæc aspectu pulcher, bellica laude clarus, & natiua facundia præditus. is tunc vehementer in plebeios inuehebatur, nec verbis nec factis asperis temperans. eamq; ob rem patricii in pretio eum habebant, ac ne se periculis deterreri sineret, tutum ei subsidium pollicebantur: plebeii cõtra pessime illum oderãt. Eum tribuni decreuerunt primũ e medio tollere, vt *hoc pacto* ceteros absterrerent iuuenes, & *in posterum* tẽperare sibi cogerent. His animo decretis, paratisq; tũ accusationib. tum testimoniis cõpluribus, publicæ iniuriæ reũ agunt, &

ταῖς πόλεσιν οἰκουμένων. τοῦ τε πονηροτάτου ὀλέθρου καὶ οὐκ εὐσχήμονος ἀρχὴν ἀπέφαινον εἶναι πόλεσί τε καὶ οἴκοις, ὅταν ὁ κάκιστος τῷ κρατίστῳ νομοθετῇ. ποίαν δ᾽ ὑμεῖς, ἔφασαν, ὦ δήμαρχοι, νόμων εἰσφορᾶς ἢ ἀναιρέσεως ἐξουσίαν ἔχετε; οὐκ ἐπὶ ῥητοῖς μὲν δικαίοις τὴν ἀρχὴν ταύτην παρὰ τῆς βουλῆς ἐλάβετε, τοῖς δ᾽ ἀδικουμένοις ἢ καταδυναστευομένοις τῶν πενήτων βοηθεῖν ἠτήσασθε τοὺς δημάρχους, ἄλλο δ᾽ μηδὲν πολυπραγμονεῖν; εἰ δ᾽ οὖν καὶ πρότερον ἦν τις ὑμῖν δύναμις, ἣν οὐκ ἐκ τοῦ δικαίου βιασάμενοι ἡμᾶς ἐλάβετε, 465 ὑποκατακλινομένης ἑκάστῳ πλεονεκτήματι τῆς βουλῆς, οὐχὶ καὶ ταύτην νῦν ἀπολωλέκατε τῇ μεταβολῇ τῶν ἀρχαιρεσιῶν; οὔτε γὰρ βουλῆς δόγμα ὑμᾶς ἀποδείκνυσιν ἐπὶ τὴν ἀρχήν, οὔτε αἱ φρᾶτραι τὴν ψῆφον ὑπὲρ ὑμῶν ἐπιφέρουσιν, οὔτε ἱερὰ προθύετε τοῖς θεοῖς περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἃ κατὰ νόμους ἐχρῆν ἐπιτελεῖσθαι, οὔτε ἄλλο τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶν, ἢ πρὸς ἀνθρώπους ὁσίων οὐδὲν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ὑμετέρας γίνεται. τίνος οὖν ὑμῖν ἔτι μέτεστι τῶν ἱερῶν καὶ σεβασμοῦ δεομένων, ὧν ἔτι καὶ ὁ νόμος ἦν, ἐξαρνησαμένοις τὰ νόμιμα ἅπαντα; Ταῦτά τε δὴ τοῖς δημάρχοις ἔλεγον οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ νέοι αὐτῶν, κατ᾽ ἑταιρείας διεξιόντες ἀνὰ τὴν πόλιν. καὶ τοὺς μὲν ἐπιεικεστέρους τῶν πολιτῶν ὁμιλίαις ἀνελάμβανον κεχαρισμέναις, τοὺς δὲ ἀπειθεῖς καὶ ταραχώδεις ἀπειλαῖς κατεπλήττοντο κινδύνων, εἰ μὴ σωφρονήσουσι. ἤδη δέ τινας τῶν πάνυ ἀπόρων καὶ ἀπερριμμένων, οἷς οὐθενὸς τῶν κοινῶν παρὰ τὰ ἴδια κέρδη φροντὶς ἦν, παίοντες ὥσπερ ἀνδράποδα, ἀνῄρουν ἐκ τῆς ἀγορᾶς. ὁ δ᾽ πλείστους τε περὶ αὑτὸν ἔχων ἑταίρους, καὶ μέγιστον τῶν τότε νέων δυνάμενος, Καίσων Κοίντιος, ὃς ἦν υἱὸς Λευκίου Κοιντίου τοῦ καλουμένου Κικιννάτου, ᾧ γένος τε ἦν ἐπιφανὲς, καὶ βίος οὐδενὸς δεύτερος, ἀνὴρ ὀφθῆναί τε κάλλιστος νέων, καὶ τὰ πολέμια πάντων λαμπρότατος, φύσει τε περὶ λόγους κεχρημένος ἀγαθῇ· ὃς ἐν τῷ τότε χρόνῳ πολὺς ἐρρύη κατὰ τῶν δημοτικῶν, οὔτε λόγων φειδόμενος, ὧν βαρὺ τοῖς ἐλευθέροις ἀκοῦσαι, οὔτε ἔργων ἀκολούθων τοῖς λόγοις ἀπεχόμενος. οἱ μὲν οὖν πατρίκιοι τίμιον αὐτὸν ἐπὶ τούτοις εἶχον, καὶ μένειν παρὰ τὰ δεινὰ ἠξίουν αὐτὸν, παρέξειν τὸ ἀσφαλὲς ὑπισχνούμενοι· οἱ δὲ ἐκ τοῦ δήμου, πάντων δὴ μάλιστα αὐτὸν ἀνθρώπων ἐμίσουν. τοῦτον τὸν ἄνδρα ἔγνωσαν οἱ δήμαρχοι πρῶτον ἐκποδὼν ποιήσασθαι, ὡς καταπληξόμενοι τοὺς λοιποὺς τῶν νέων, καὶ προσαναγκάσοντες σωφρονεῖν. γνόντες δὲ ταῦτα, καὶ παρασκευασάμενοι λόγους τε καὶ μάρτυρας πολλοὺς, εἰσάγουσιν αὐτὸν ὑπὸ δίκην ἀδικήματος δημοσίου, θανάτου τιμη-

τοῦ τιμησάμενοι τὴν δίκην. προαγγείλαντες δ' αὐτῷ παρεῖναι πρὸς τὸν δῆμον, ἐπειδὴ καθῆκεν ὁ χρόνος ὃν ἔταξαν τῇ δίκῃ, συναγαγόντες ἐκκλησίαν, μακροὺς ἐποιήσαντο κατ' αὐτοῦ λόγους, διεξιόντες ἃ βίᾳ ἐτύγχανεν εἰς τοὺς δημότας διαπεπραγμένος, ὧν τοὺς πεπονθότας αὐτοὺς παρῆγον μάρτυρας. ὡς δὲ παρέδωκαν τὸν λόγον, αὐτὸ μὲν τὸ μειράκιον οὐχ ὑπήκουε καλούμενον ἐπὶ τὴν ἀπολογίαν, ἀλλ' ἠξίου τοῖς ἰδιώταις αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν ᾐτιῶντο παθεῖν, κατὰ τὸν νόμον ὑπέχειν δίκας, ἐπὶ τῶν ὑπάτων τῆς κρίσεως γινομένης. ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ χαλεπῶς φέροντας τὴν αὐθάδειαν τοῦ μειρακίου τοὺς δημότας ὁρῶν, ἀπελογεῖτο, τὰ μὲν πολλὰ ψευδῆ τε καὶ ἐξ ἐπιβουλῆς συγκείμενα κατὰ τοῦ παιδὸς ἀποδεικνύς· ὅσα δὲ οὐκ οἷόν τε ἦν ἀρνήσασθαι, μικρά τε καὶ φαῦλα καὶ οὐκ ἄξια δημοσίας ὀργῆς εἶναι λέγων, καὶ οὐδὲ ταῦτα ἐξ ἐπιβουλῆς, ἢ δι' ὕβριν, ἀλλ' ὑπὸ φιλοτιμίας μειρακιώδους γεγονότα ἐπιδεικνύμενος· δι' ἣν πολλὰ μὲν αὐτῷ συμβῆναι δρᾶσαι τῶν ἀβουλήτων ἐν ἀψιμαχίαις, πολλὰ δ' ἴσως καὶ παθεῖν, οὔτε ἡλικίας ἐν τῷ χαλεπωτάτῳ ὄντι, οὔτε φρονήσεως ἐν τῷ καθαρωτάτῳ. ἠξίου τε τοὺς δημοτικοὺς μὴ μόνον ὀργὴν ἔχειν ἐφ' οἷς ἥμαρτεν εἰς λόγους, ἀλλὰ καὶ χάριν εἰδέναι περὶ ὧν ἅπαντας εὖ ποιῶν ἐν τοῖς πολέμοις διετέλεσε, τοῖς μὲν ἰδιώταις ἐλευθερίαν κτώμενος, τῇ δὲ πατρίδι ἡγεμονίαν· ἑαυτῷ δέ, εἴ πού τι ἁμάρτοι τι, φιλανθρωπίας παρὰ τῶν πολλῶν καὶ βοήθειαν. καὶ διεξῄει τάς τε στρατείας πάσας, καὶ τοὺς ἀγῶνας ἅπαντας, ἐξ ὧν ἀριστεῖα καὶ στεφάνους παρὰ τῶν στρατηγῶν ἔ-
466 λαβε, πολιτῶν δ' ὁπόσων ἐν ταῖς μάχαις ὑπερήσπισε, καὶ τείχεσι πολεμίων ὁσάκις πρῶτος ἐπέβη. τελευτῶν δ' εἰς οἴκτους κατέβαινε, καὶ δεήσεις τῆς ἑαυτοῦ πρὸς ἅπαντας ἐπιεικείας, βίου τε, ὃς ἐμεμαρτύρητο αὐτῷ πάσης καθαρὸς διαβολῆς, μίαν ἀπαιτῶν παρὰ τοῦ δήμου χάριν, φυλάξαι τὸν υἱὸν αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν δῆμος ἥδετο πάνυ τοῖς λόγοις, καὶ χαρίζεσθαι τὸ μειράκιον τῷ πατρὶ πρόθυμος ἦν. ὁ δὲ Οὐεργίνιος ὁρῶν ὅτι μὴ διδόντος ἐκείνου δίκην, ἀφόρητον ἔσται θράσος τῶν αὐθαδῶν μειρακίων, ἀνίσταται, καί φησι· Σοὶ μὲν, ὦ Κοΐντιε, ἥ τε ἄλλη μεμαρτύρηται πᾶσα ἀρετή, καὶ ἡ πρὸς τοὺς δημοτικοὺς εὔνοια· ἀνθ' ὧν τὸ τιμᾶσθαί σοι πάρεστιν. ἡ δὲ τοῦ μειρακίου βαρύτης καὶ ἡ πρὸς ἅπαντας ἡμᾶς ὑπερηφανία, παραίτησιν ἢ συγγνώμην οὐδεμίαν ἐπιδέχεται· ὅστις ὑπὸ τοῖς σοῖς ἤθεσι τραφεὶς οὕτως οὖσι δημοτικοῖς καὶ μετρίοις, ὡς ἅπαντες ἴσμεν, τὴν μὲν σὴν ὑπερεῖδεν ἐπιτηδειότητα, τυραννικὴν δὲ αὐθάδειαν καὶ

morte mulctam æstimant. Die illi ad populũ dicta, vbi tẽpus liti præfinitum aduenit, pro cõcione accusatione ꝑlixa in hominẽ inuecti sunt, enumerantes quã multiplicẽ in plebeios exercuisset violentiã, & testes facinorũ eius adducentes illos ipsos qui iniuriã accepissent. Facta deinde reo ꝓ se dicẽdi copia, adolescens ipse nõ prodiit ad dicendã caussam; sed ab ipsis priuatis, siqui iniuriã sibi factam quererentur, diem sibi ad consulũ tribunal ex lege dici voluit: & consulũ iudicio litẽ decidi. At pater eius, videns plebẽ offensam eius peruicacia, caussam egit filii, ac pleraq; tũ falsa tum insidiose in adolescentẽ conficta esse ostendit; quę vero infitiari nõ poterat, parua & leuia esse dixit, nec digna offensione publica. quin illa ipsa facinora nõ data opera nec per contumeliam cõmissa, sed a iuuenili quadã ambitione ꝑfecta esse; per quã in rixis multa cõtra voluntatem tũ aliis intulerit, tũ ab aliis ipse acceperit; vt qui nec ætate, nec iudicio adhuc maturo sit. orabatq; plebeios vt non tantũ delictis eius succenserent, verum etiã meminissent fortia eius in bello facinora, & præclara in remp. merita: quibus vt ciuiũ libertatem & patriæ imperium asseruerit, ita sibiipsi gratiã multitudinis, & siquid forte deliquerit, veniam pepererit. tũ enumerauit quoties militasset, quot prœliis interfuisset, quot ciues in bellis propugnasset, quoties hostiũ muros primus conscendisset; & quot eo nomine, pręter cetera fortitudinis præmia, tũ ciuicas tũ murales ab imperatorib. suis coronas accepisset. Postremo ad preces & miserationem *mouendam* versus, rogabat vt pro sua erga omnes benignitate, vitaque omniũ testimonio innocenter acta, vnã sibi donarent gratiã, incolumitatem filii. Pergrata fuit plebi hæc oratio, videbaturq; libenter gratificatura homini. Quod vbi sensit Virginius, videns intolerabilẽ *posthac* futuram iuuenũ audaciam & peruicaciã, si Cæso impunitus dimitteretur, surrexit, &, Tua quidẽ Quinti, ait, tũ cetera virtus, tũ erga plebẽ beneuolentia, satis testata est; debeturq; tibi & habetur honos eo nomine. Sed hui' *tui* iuuenis insolentia & erga nos omnes superbia, nullam vel excusationem vel veniam meretur: qui sub tam populari modestoque patre educatus, vt omnes scimus, spretis tuis moribus & studiis, tyrannicam peruicaciam &

barbaricam petulantiã amplecti maluit, prauorumq; facinorũ exẽpla in ciuitatem introduxit. quod certe si te nescio factũ est, nunc postquã in cognitionem tuã venit, merito indignationẽ tibi nostro nomine mouere debet: sin te cõscio & adiutore insultauit egenorũ ciuiũ fortunæ, tu quoq; malus fuisti, boniq; viri existimatio immerito tibi obtigit. Sed .n. nesciebas eũ indignũ tua virtute. Id vero vt credatur, facile impetrabis meo quoque testimonio. Sed vt te illi tũc in inferẽda nobis iniuria nõ adfuisse facile cõcedo, ita nõ probo q̃ nunc nobiscum nõ *itidem eo nomine* indignaris. Vt aũt melius scias quale malũ in reip. perniciem insciẽs alueris, quã immane ac tyrannicũ, ac ne a ciuili quidem cęde purũ, audi facinus eius egregium, & *si libet* confer cũ præclaris istis *qua memorasti* militiæ decoribus. Vos quoq; qui modo miserabili hominis oratione vos affici sinebatis, circumspicite an tali ciui parcere vos deceat. Hęc locutus, surgere iussit vnum e collegis suis M. Volsciũ, & quæ de adolescẽte sciret, dicere. Moxq; silentio facto, & omnib. exspectatione suspensis, Volscius inhibita paulisper voce, mox sic orsus est: Equidem Quirites percupiuissem priuata actione, vt lege cõcessum est, pro atrocib. & plus q̃ atrocib. iniuriis pœnas de hoc homine reposcere quod quia *hactenus* per fortunę ac viriũ tenuitatẽ, vt vni e vulgo, non licuit, nunc saltẽ, quando licet, si non accusatoris, testis personã sumã. vos quã immani & atroci affectus sim iniuria, cognoscite. Frater mihi fuit Lucius, omniũ mortaliũ dilectissimus. is mecũ apud amicũ cœnabat. post cœnam quum domũ noctu reuerteremur, emensi forũ incidimus in hunc Cæsonem cũ aliorum ferociũ adolescentum turba comissantem. hi primũ cauil lis nos & ꝓbris incesserũt; vt ebrii & petulantes iuuenes humiliorib. & tenuiorib. insultare solẽt. Ibi cũ indignaremur, & frater in hunc diceret quiddã liberius, Cæso hic indignũ ratus, audire aliquid qđ nollet, in eũ incurrit, pugnis & calcib. impetit; aliisq; indignis modis pro libidine tractatũ, *demum* interficit. & cũ ego clamorẽ tollerẽ, ac pro mea virili ꝓpulsarẽ iniuriã, omisso illo iam mortuo, pugnos in me conuertit, nec prius desiit, q̃ me voce ac motu destitutũ cerneret, & mortuũ esse duceret. His perpetratis ille, quasi re bene gesta, lætus abit: nos vero, q *forte fortuna* superuene-

βαρβάρων ἀνθρώπων ὕβριν ἠγάπησε, καὶ πονηρῶν ἔργων ζῆλον εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν εἰσαγήοχεν. εἰ μὲν οὖν ἐλάνθανέ σε τοιοῦτος ὤν, νῦν ὅτε ἔγνωκας, ἀγανακτεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δίκαιος ἂν ἦς· εἰ δὲ συνῄδεις τε καὶ συνέπραττες οἷς προσεπηλάκιζε τὴν τῶν πενήτων πολιτῶν τύχην, πονηρὸς ἄρα καὶ αὐτὸς ἦσθα, καὶ ἡ τῆς καλοκἀγαθίας δόξα οὐκ ἐκ τοῦ δικαίου σοι προσεγίγνετο. ἀλλὰ γὰρ ἠγνόεις αὐτὸν οὐκ ὄντα τῆς σῆς ἀρετῆς ἄξιον. ἐγώ σοι τοῦτο ἔχω μαρτυρεῖν. ἀπολύων δέ σε τοῦ τότε συναδικεῖν ἡμᾶς, μέμφομαι τοῦ νῦν ἡμῖν μὴ συναγανακτεῖν. ἵνα δὲ μᾶλλον μάθῃς ἡλίκον ἄρα τῇ πόλει κακὸν ἐπιτρέφων ἐλάνθανες, ὡς ὠμὸν καὶ τυραννικόν, καὶ οὐδὲ φόνου πολιτικοῦ καθαρόν, ἄκουσον αὐτοῦ φιλότιμον ἔργον, καὶ ἀντιπαρεξέτασον αὐτῷ ταῖς ἐν τοῖς πολέμοις ἀριστείαις· καὶ ὑμῶν ὅσοι συνεπαθεῖτε ἀρτίως οἰκτιζομένῳ τῷ ἀνδρί, σκοπεῖτε εἰ ἄρα καλῶς ὑμῖν ἔχει τοιούτου φείσασθαι πολίτου. ταῦτα εἰπών, ἀνίστησιν ἐκ τῶν συναρχόντων Μάρκον Οὐολούσκιον, καὶ λέγειν ἐκέλευσεν ἃ συνοίδε τῷ μειρακίῳ. σιωπῆς δὲ γενομένης, καὶ πολλῆς ἐξ ἁπάντων προσδοκίας, μικρὸν ἐπισχὼν ὁ Οὐολούσκιος, εἶπεν· Ἐγὼ μάλιστα ἐβουλόμην ἄν, ὦ πολῖται, δίκην ἰδίαν, ἣν ὁ νόμος δίδωσί μοι, παρὰ τούτου λαβεῖν, δεινὰ καὶ πέρα δεινῶν πεπονθώς· κωλυθεὶς δὲ τούτου τυχεῖν διά τε πενίαν, καὶ ἀσθένειαν, καὶ τὸ τῶν πολλῶν εἷς εἶναι, νῦν [δέ,] ἡνίκα ἔξεστί μοι, τὸ τοῦ μάρτυρος σχῆμα, ἐπειδὴ οὐ τὸ τοῦ κατηγόρου, λήψομαι. ἃ πέπονθα, ὡς ὠμὰ καὶ αἴσχιστα, ἀκούσατέ μου. ἀδελφὸς ἦν μοι Λεύκιος· ὃν ἐγὼ ἁπάντων ἀνθρώπων μᾶλλον ἠγάπησα. οὗτός μοι συνεδείπνει παρὰ φίλῳ· καὶ μετὰ ταῦτα ἀναστάντες τῆς ἐχομένης νυκτὸς, ᾠχόμεθα. διεληλυθόσι δὲ ἡμῖν τὴν ἀγορὰν περιτυγχάνει Καίσων οὑτοσὶ κωμάζων σὺν ἑτέροις ἀγερώχοις μειρακίοις. καὶ οὗτοι τὸ μὲν πρῶτον ἔσκωπτόν τε καὶ ὕβριζον εἰς ἡμᾶς, οἷα μεθύοντες ἂν νέοι καὶ αὐθάδεις, ὡς ὅσα ἂν ταπεινοὺς καὶ πένητας ὑβρίσαι. ὡς δὲ ἠγανακτοῦμεν πρὸς αὐτούς, ἐλεύθερον ῥῆμα εἷς τούτων εἶπε. δεινὸν δὲ ἡγησάμενος οὑτοσὶ Καίσων ἀκοῦσαί τι ὧν οὐκ ἐβούλετο, προσδραμὼν αὐτῷ, παίων καὶ λακτίζων, καὶ πᾶσαν ἄλλην ὕβριν ἐνδεικνύμενος, ἀποκτείνει. ἐμοῦ δὲ κεκραγότος καὶ ἀμυνομένου ὅσα ἐδυνάμην, ἐκεῖνον ἤδη νεκρὸν κείμενον ἀφεὶς, [ἐμὲ] πάλιν ἔπαιε· καὶ οὐ πρότερον ἐπαύσατο, πρὶν ἀκίνητόν τε καὶ ἄφωνον εἶδεν ἐρριμμένον, δόξας εἶναι νεκρόν. μετὰ δὲ ταῦτα οὗτος μὲν ἀπιὼν, ᾤχετο χαίρων, ὥσπερ ἐπὶ καλῷ ἔργῳ· ἡμᾶς δὲ οἱ παραγενόμενοι μετὰ ταῦτα αἵματι

αἵματι πεφυρμένους αἴρουσι, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν ἀποκομίζουσι, τὸν μὲν ἀδελφὸν Λεύκιον νεκρόν, ὥσπερ ἔφην, ἐμὲ δὲ ἡμιθανῆ καὶ ἐλπίδας ἔχοντα τοῦ ζῆν ὀλίγας.
467 ταῦτα δ' ἐγένετο Ποπλίου Σερουιλίου καὶ Λευκίου Αἰβουτίου τὴν ὑπατείαν ἐχόντων, ὅτε ἡ μεγάλη νόσος κατέλαβε τὴν πόλιν, ἧς ἀπελαύσαμεν καὶ ἡμεῖς ἀμφότεροι. τότε μὲν οὖν οὐχ οἷόν τε ἦν μοι δίκην παρ' αὐτοῦ λαβεῖν, τεθνηκότων ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων. Λουκρητίου δὲ καὶ Τίτου Οὐετουρίου παραλαβόντων τὴν ἀρχήν, βουλόμενος αὐτὸν ἄγειν ὑπὸ δίκην, ἐκωλύθην διὰ τὸν πόλεμον, ἐκλελοιπότων ἀμφοτέρων τὴν πόλιν. ὡς δὲ ἀνέστρεψαν ἀπὸ τῆς στρατιᾶς, πολλάκις αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καλῶν, ὁσάκις προσέλθοιμι· καὶ ταῦτα δὴ πολλοὶ τῶν πολιτῶν ἴσασι· πληγὰς ἐλάμβανον ὑπ' αὐτοῦ. ταῦτά ἐστιν ἃ πέπονθα, ὦ δημόται, μετὰ πάσης ἀληθείας εἰρημένα πρὸς ὑμᾶς. Ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, κραυγή τε ἐκ τῶν παρόντων ἐγένετο, καὶ ὁρμὴ πολλῶν ἐπὶ τὴν ἐκ χειρὸς δίκην. ἀλλ' οἵ τε ὕπατοι ἐμποδὼν ἐγένοντο, καὶ τῶν δημάρχων οἱ πλείους, πονηρὸν ἔθος οὐκ ἀξιοῦντες εἰς τὴν πόλιν εἰσάγειν. ἦν δὲ καὶ τοῦ δήμου τὸ καθαρώτατον οὐ βουλόμενον ἀποστερεῖσθαι λόγου τοὺς ὑπὲρ τῶν μεγίστων ἀγωνιζομένους. τότε μὲν οὖν ἐπέσχε τὴν τῶν θρασυτέρων ὁρμὴν ἡ τοῦ δικαίου πρόνοια, καὶ ἀναβολὴν ἔλαβεν ἡ δίκη, οὐ μικρᾶς ἐμπεσούσης φιλονεικίας καὶ ζητήσεως ὑπὲρ τοῦ σώματος, εἴτε ἐν δεσμοῖς αὐτὸν φυλάττεσθαι τέως, εἴτε ἐγγυητὰς δοῦναι τῆς ἀφίξεως, ὥσπερ ὁ πατὴρ ἠξίου· καὶ ἡ βουλὴ ἐψηφίσατο χρήμασι διεγγυηθὲν ἐλεύθερον εἶναι τὸ σῶμα μέχρι δίκης. Τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ συναγαγόντες οἱ δήμαρχοι τὸ πλῆθος, ἐκλιπόντος τοῦ μειρακίου τὴν δίκην, ἐκύρωσαν τὴν κατ' αὐτοῦ ψῆφον, καὶ τοὺς ἐγγυητὰς δέκα ὄντας ἐπράξαντο τὰ περὶ τοῦ σώματος τῆς ἀποκαταστάσεως ὁμολογηθέντα χρήματα. Καίσων μὲν οὖν τοιαύτῃ περιπεσὼν ἐπιβουλῇ, κατασκευασαμένων ἀπάτην τῶν δημάρχων, καὶ Οὐολουσκίου ψευδῆ μαρτυρήσαντος, ὡς ἐγένετο φανερὸν σὺν χρόνῳ, φεύγων εἰς Τυρρηνίαν ᾤχετο. ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ τὰ πλεῖστα τῆς οὐσίας ἀπεμπολήσας, καὶ τὰ ὁμολογηθέντα ὑπὸ τῶν ἐγγυητῶν χρήματα ἀποδούς, ἐν ἑνὶ χωρίῳ· ἦν γὰρ αὐτῷ μικρὸν ὑπολειπόμενον ἐν πέραν τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, ἐν ᾧ ταπεινή τις ἦν καλύβη· γεωργῶν, αὐτόθι μετὰ δούλων ὀλίγων ἐπίπονον καὶ ταλαίπωρον ἔζη βίον, ὑπὸ λύπης τε καὶ πενίας οὔτε πόλιν ὁρῶν, οὔτε φίλους ἀσπαζόμενος, οὔτε ἑορτάζων, οὔτε ἄλλης εὐφροσύνης ἑαυτῷ μεταδιδοὺς οὐδεμιᾶς. τοῖς μέντοι δημάρχοις πολὺ τὸ παράλογον ἐγένετο τῆς ἐλπίδος. οὐ γὰρ ὅπως ἐπαύσατο ἡ τῶν νέων φιλονεικία-

rant, cruentos tollunt & domum reportant; fratrem, enectū, vt dixi; me, seminecem & nihilo meliori spe trahentem animam. Hæc facta sunt L. Æbutio & P. Seruilio cōsulibus, quū magna illa pestis grassaretur, a qua neq; nos duo immunes fuimus. quæ quoniam vtrumq; consulem absumpsit, mihi cum aduersario legibus agere tunc non licuit. successerūt consules L. Lucretius, T. Veturius: quos *diu* militia distinuit ab vrbanis negotiis. vbi vero e militia reuersi sunt, quoties ad magistratus eū citaui, toties (vt multi ciues norunt) plagas ab eo retuli. Hæc sunt Quirites quæ mihi accidisse verissime apud vos perhibeo. His auditis exortus est in populo clamor, & multi ad exigendas manu pœnas proruerunt: sed coss. cohibuerunt multitudinem, atq; etiam plerique tribuni; quod malum exemplum in vrbem introduci nollent: quin & plebis magna pars erat integra, quæ nollet de capite certantem indicta caussa perire. Itaq; tunc prouida iuris cōsideratio *cæcos* audaciorum impetus repressit; dilatumque est iudiciū, non sine magna contentione asseruandusne interim reus esset in vinculis, an dato vadimonio dimittendus, vt pater postulabat. Senatus *demum* iussit, interpositis mulctæ vadibus, reum vsque ad iudicii tēpus dimitti. Postridie tribuni coacto populo, cum iuuenis litem *simul & vadimonium* deseruisset, absentem ex populi sententia damnarunt, & a vadibus, qui erāt numero decem, pactas de sistendo reo pecunias exegerunt. Ita Cæso insidiis tribunorū circumuentus, qui etiam Volscium falsum (vt post compertum est) testem subornauerant, exsulatū in Etruriam abiit. Pater eius maxima bonorū suorum parte diuēdita satisfecit vadibus: contentusque vno transtiberino rusculo, in quo humile habebat tuguriolum, cum paucis seruis vitam ibi laboriosam & ærumnosam agricolando egit, præ mærore ac inopia nec vrbem inuisens, nec amicos salutans, nec festos dies agitans, nec vllam aliam hilaritatis materiam sibi indulgens. Ceterum tribuni multum sua spe falsi sunt. Adeo enim nihil profecit Cæsonis calamitas ad mode-

K. Quintius inique damnatus.

randam iuuenum peruicaciam, vt multo etiam ferociores & asperiores fierent, & tum dictis tum factis rogationem oppugnarẽt: ita vt tribuni nihil amplius efficere potuerint, absumpto in hæc *negotia* consulatus tempore. itaque plebs in annum sequentem eosdem tribunos refecit. Vbi vero P. Valerius Poplicola, C. Claudius Sabinus consſ. magistratum inierũt, periculum quale numquã ante, ab externis gentibus in vrbem incubuit, per intestinas seditiones intra mœnia adscitum, vt & Sibyllini libri prẽmonebant, & signa diuinitus edita superiori anno portenderant. Id bellum qua ex caussa sit ortum, & quæ res eius periculi tempore gestæ sint, nunc denarrabo. Tribuni, qui denuo ad magistratum euecti erant, vt eo facilius legem perferrent, cum viderent alterum consulem C. Claudium innato & a maioribus propagato in plebem odio laborare, paratumque totis viribus ipsorum conatus impedire; adhæc potentissimos quosque iuuenes palam eo ferociæ atq; audaciæ processisse, vt vi superari non possent; tum in primis maiorẽ populi partem patriciorum blãditiis delenitam esse, nec amplius tãto studio rogationem legis vrgere, audaciore via rẽ aggredi statuerunt, qua & plebem percellerent, & consulem reprimerent. ac primum rumores per vrbẽ sparserunt varios. deinde a mane vsq; ad vesperã in propatulo cõsultabant, nec quemquam nisi ex collegio, ad colloquium istud & consiliũ admittebant. postremo vbi visum est tẽpus exsequi consilia, cõfinxerunt litteras, easq; sibi in foro considentib. ab ignoto homine reddẽdas curauerũt. quas vt acceperunt, frontẽ ferientes, vultũq; demittentes, surrexerunt. *ad quẽ casum* concursu vulgi facto, & omnib. magnum aliquod malũ diuinantibus contineri his litteris, silentio per præconem indicto: Extremum, inquiunt, plebi periculum instat, Quirites: & nisi deus aliquis propitius innocentes respiceret, atrox nos vniuersos obruisset calamitas. rogamus vt tantisper exspectetis dum rẽ nuntiatam ad senatũ referimus, quo possimus in commune cõsulere. His dictis proripiunt se ad cõsules. Interim autem dum senatus cogitur, varii sermones iactabantur

A.V.C. 294. coss. P. Valerio, C. Claudio, trib. ędem. [margin note]

μία συμφερηνιασθεῖσα τῇ Καίσωνος συμφορᾷ· πολὺ δὲ χαλεπωτέρα καὶ πλείων ἐγένετο, ἔργοις τε καὶ λόγοις καταγωνιζομένη τὸν νόμον. ὥστε οὐθὲν ἔτι αὐτοῖς ἐξεγένετο διαπράξασθαι, δαπανηθέντος εἰς ταῦτα τοῦ χρόνου τῆς ἀρχῆς. ὁ μέντοι δῆμος εἰς τὸν ἐπιόντα πάλιν ἐνιαυτὸν ἄρχοντας ἀπέδειξεν αὐτούς. Ποπλίου δὲ Οὐαλερίου Ποπλικόλα, καὶ Γαΐου Κλαυδίου Σαβίνου τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν παραλαβόντων, κίνδυνος ὅσος οὔπω τὴν Ῥώμην κατέσχεν ἐξ ἀλλοεθνοῦς πολέμου· ὃν παρήγαγεν ἡ πολιτικὴ στάσις ἐντὸς τείχους, ὡς οἵ τε Σιβύλλειοι χρησμοὶ προὔλεγον, καὶ τὰ ἐκ τοῦ δαιμονίου φανέντα προεθέσπισεν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ. διηγήσομαι δὲ τήν τε αἰτίαν ἀφ᾽ ἧς ὁ πόλεμος εἰσῆλθε, καὶ τὰ πραχθέντα τοῖς ὑπάτοις κατὰ τὸν τότε ἀγῶνα. οἱ παρειληφότες τὸ δεύτερον τὴν δημαρχίαν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ κυρῶσαι τὸν νόμον, ὁρῶντες τῶν τε ὑπάτων τὸν ἕτερον Κλαύδιον Γάιον ἔμφυτον τὸ πρὸς τοὺς δημοτικοὺς ἔχοντα μῖσος διὰ προγόνων, καὶ παρεσκευασμένον ἁπάσῃ μηχανῇ κωλύειν τὰ γινόμενα, τῶν δὲ νέων τοὺς πλεῖστον δυναμένους εἰς 468 ἀπόνοιαν φανερὰν προεληλυθότας, οὓς οὐκ ἐνῆν ὑπὸ βιαίῳ καταγωνίσασθαι, μάλιστα δὲ τοῦ δήμου τὸ πλεῖον ὑποκατακλινόμενον ταῖς θεραπείαις τῶν πατρικίων, καὶ προθυμίαν οὐκέτι τὴν αὐτὴν περὶ τοῦ νόμου παρεχόμενον, ἰταμωτέραν ὁδὸν ἔγνωσαν ἐπὶ τὰ πράγματα πορεύεσθαι, δι᾽ ἧς καταπλήξονται μὲν τὸν δῆμον, ἀναβαλοῦσι δὲ τὸν ὕπατον. πρῶτον μὲν κατεσκεύαζον φήμας λέγεσθαι κατὰ τὴν πόλιν παντοδαπάς· ἔπειτα δὲ ἐξ ἑωθινοῦ καθεζόμενοι δι᾽ ὅλης ἡμέρας, συνέδρευον ἐν τῷ φανερῷ, μεταδιδόντες οὐθενὶ τῶν ἔξωθεν οὔτε βουλεύματος, οὔτε λόγου. ἐπεὶ δὲ καιρὸς αὐτοῖς ἔδοξεν ἐπιτήδειος εἶναι προσάγειν τὰ βεβουλευμένα, πλασάμενοι γράμματα, καὶ ταῦτα παρασκευάσαντες ἀναδοθῆναι σφίσιν ὑπὸ ἀνδρὸς ἀγνώστου καθημένοις ἐν ἀγορᾷ· ὡς ἦλθον αὐτά, παίοντες τὰ μέτωπα καὶ κατηφεῖς τὰς ὄψεις ποιήσαντες, ἀνέστησαν. πολλοῦ δὲ συνδραμόντος ὄχλου, καὶ μέγα τι κακὸν ἐν τοῖς γράμμασιν εἶναι γεγραμμένον μαντευομένου, σιωπὴν προκηρύξαντες εἶπον· Ἐν ἐσχάτοις ἐστὶν ὑμῖν κινδύνοις, ὦ πολῖται, τὸ δημοτικόν· καὶ εἰ μὴ θεῶν τις εὔνοια προεῖδε τούτων ἄδικα πάσχειν μελλόντων, εἰς δεινὰς ἅπαντες ἂν ἤλθομεν συμφοράς. αἰτούμεθα δὲ ὑμᾶς βραχὺν ἐπισχεῖν χρόνον, ἕως ἂν τῇ βουλῇ δηλώσωμεν τὰ προσαγγελθέντα, καὶ μετὰ κοινῆς γνώμης πράξωμεν τὰ δέοντα. Ταῦτα εἰπόντες, ᾤχοντο πρὸς τοὺς ὑπάτους. ἐν ὅσῳ δὲ καὶ ἡ βουλὴ συνήγετο χρόνῳ, πολλοὶ καὶ παντοδαποὶ λόγοι κατὰ τὴν

ἀγορὰν

ἀγοραὶ ἐγίνοντο, τῶν μὲν, ἐκ παρασκευῆς ἃ παρήγγελτο αὐτοῖς ὑπὸ τῶν δημάρχων, κατὰ συστροφὰς λαλούντων, τῶν δὲ, ἃ μάλιστα ἐδεδοίκεσαν μὴ γένηται, ταῦτα ὡς ἀπηγγελμένα τοῖς δημάρχοις λεγόντων. ἔφη δὲ ὁ μέν τις, Αἰκανοὺς καὶ Οὐολούσκους ὑποδεξαμένους Καίσωνα Κοίντιον τὸν ὑπὸ τοῦ δήμου καταδικασθέντα ᾑρῆσθαι στρατηγὸν αὐτοκράτορα τῶν ἐθνῶν, καὶ πολλὰς δυνάμεις ἀγείραντα μέλλειν ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν. ὁ δέ τις, ἀπὸ κοινῆς γνώμης τῶν πατρικίων τὸν ἄνδρα κατάγεσθαι ξενικαῖς δυνάμεσιν, ἵνα ἡ φυλακὴ καταλυθῇ νῦν τε καὶ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον τῶν δημοτικῶν. ὁ δέ τις, οὐχ ἅπαντας εἶναι τοὺς πατρικίους ἔφη τοὺς ταῦτα βεβουλευμένους, ἀλλὰ μόνους τοὺς νέους. ἐτόλμων δέ τινες λέγειν, ὅτι καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως ὁ ἀνὴρ εἴη κρυπτόμενος, καὶ μέλλοι καταλαμβάνεσθαι τῶν τόπων τοὺς ἐπικαιροτάτους. ὅλης δὲ κραδαινομένης ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τῶν δεινῶν τῆς πόλεως, καὶ πάντων ἀλλήλοις ἐχόντων δι' ὑποψίας καὶ φυλακῆς, οἱ μὲν ὕπατοι τὴν βουλὴν ἐκάλουν· οἱ δὲ δήμαρχοι προσελθόντες, ἐδείκνυσαν τὰ προσαγγελλόμενα. ἦν δὲ ὁ τοὺς λόγους ὑπὲρ αὐτῶν ποιούμενος, Αὖλος Οὐεργίνιος, καὶ ἔλεξε τοιάδε· Ὅσον μὲν χρόνον οὐθὲν ἀκριβὲς ἡμῖν ἐφαίνετο τῶν προσαγγελλομένων δεινῶν, ἀλλὰ φῆμαι μετέωροι, καὶ τὸ βεβαιῶσον αὐτὰς οὐθὲν ἦν, ὠκνοῦμεν, ὦ βουλὴ, φέρειν τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους εἰς τὸ μέσον, ταραχάς τε ὑποπτεύοντες ἔσεσθαι μεγάλας, οἷα εἰκὸς ἐπὶ δεινοῖς ἀκούσμασι, καὶ δι' εὐλαβείας ἔχοντες μὴ ταχύτερα δόξωμεν ὑμῖν βεβουλεῦσθαι μᾶλλον, ἢ φρονιμώτερα. οὐ μὴν ὀλιγωρίᾳ γε αὐτὰ παραδόντες, ἀφήκαμεν· ἀλλ' ὅση δύναμις ἦν ἡμῖν, ἐπιμελῆ ζήτησιν ἐποιούμεθα τῆς ἀληθείας. ἐπεὶ δὲ ἡ τοῦ δαιμονίου πρόνοια, ὑφ' ἧς ἀεὶ σῳζόμεθα κοινῇ, καλῶς ποιοῦσα, τὰ κεκρυμμένα βουλεύματα, καὶ τὰς ἀνοσίους ἐπιχειρήσεις τῶν θεοῖς ἐχθρῶν εἰς φῶς ἄγει, καὶ γράμματα πάρεστιν ἡμῖν, ἃ δεδέγμεθα νεωστὶ παρὰ ξένων εὔνοιαν ἡμῖν ἐνδεικνυμένων,
469 οἷς ὕστερον ἀκούσεσθε, καὶ συνᾴδει τοῖς ἔξωθεν ἐπιστελλομένοις τὰ ἐνθένδε μηνυόμενα, καὶ τὰ πράγματα οὐκέτι μέλλησιν οὐδὲ ἀναβολὴν ἐν χερσὶν ὄντα ἐπιδέχεται, πρὶν εἰς τὸν δῆμον ἐξενεγκεῖν, ὑμῖν πρώτοις, ὥσπερ ἐστὶ δίκαιον, ἀπαγγεῖλαι διέγνωμεν αὐτά. ἴστε δὴ συνωμοσίαν ἐπὶ τῷ δήμῳ γεγενημένην ὑπὸ ἀνδρῶν οὐκ ἀφανῶν, ἐν οἷς εἶναι μέν τι λέγεται μέρος οὐ πολὺ καὶ τῶν εἰς τόδε συναγομένων τὸ συνέδριον πρεσβυτέρων, τὸ δὲ πλεῖστον ἐκ τῶν ἔξω τῆς βουλῆς ἱππέων, οὓς οὔπω καιρὸς οἵτινες εἶεν ὑμῖν λέγειν. μέλλουσι δὲ οὗτοι, ὡς πυνθανόμεθα, σκοτίαν φυλάξαντες νύκτα, κοιμωμένοις ἡμῖν ἐπιχειρεῖν,

toto foro, aliis data opera (vt mandatum a tribunis acceperant) per circulos sermones serentibus; aliis quæ suus cuique timor fingebat, ea tribunis nuntiata dictitantibus. alius aiebat Æquos & Volscos Cęsonē Quintium a populo damnatum excepisse; eumque ab vtrisque populis designatum imperatorem, cum magnis copiis vrbem inuadere parare. alius, hunc ipsum de communi patrū sententia externo milite stipatum *postliminio* reduci; idque ad summouendam tam in præsens quā in futurum plebeiorū tutelam. rursum alius, non totum patriciorum ordinem id moliri, sed iuniores tātummodo. nec deerant qui asseuerarēt intra mœnia latere hominē, & hoc agere vt in potestatem suam redigeret loca vrbis munitissima. atq; ita vrbe tota commota exspectatione calamitatis alicuius, cum ob mutuas suspiciones alteri ab alteris sibi cauerent, cōsules senatum aduocauerunt, tribuni ostenderunt litteras. quorum vnus pro omnibus A. Virginius sic locutus est: Quamdiu nihil aliud quam leues & incerti rumores audiebantur, P C, *puduit atque* piguit nos de rebus incompertis ad vos referre; quod verebamur ne & magnæ in populo turbæ exsisterent, (vt solet in terrificis rumoribus) & cōsilium vobis nostrum plus festinationis quam prudentiæ habere videretur. non tamen eos rumores plane neglexims; sed, quantum in nobis fuit, veritatem scrutati sumus diligentissime. & quoniam diuina prouidentia, perpetua huius reip. custos, pro sua benignitate, clandestina consilia & nefarios conatus sceleratorū hominum prodit, & a beneuolis hospitibus (vt mox audietis) recens accepimus litteras, & cum externis domestica indicia cōsonant, nec res vrgens vllam amplius dilationem patitur, prius quam in populum efferremus, vobis primū, vt par est, ea nuntiare statuimus. Scitote igitur coniuratum in plebem a viris non obscuris; in quibus fertur esse aliquot (non multos tamen) ex hoc senatorum consessu; sed plerosque ex equitibus nōdum in senatum allectis, quos vobis indicari nunc tempus non est. Hi, vt comperimus, statuerunt nocte tenebrosa nos dormientes adoriri;

dũ nec proſpicere quid fiat, nec tueri nos ſinguli poſſumus: factoq; in ædes impetu, primum nos tribunos iugulare, & ſiqui alii ex plebeiis in tuenda libertate ipſis vel antehac reſtiterunt, vel in poſterũ obſtituri videntur. tum nobis e medio ſublatis, putant ſe ſine vllo vel negotio vel periculo a vobis deinde impetraturos, vt quæ cũ plebe pepigiſtis, communi decreto abrogetis. Et quoniã ad hoc facinus externa manu militum occulte comparata opus fore videbant, eaq; nõ mediocri, ducem ſibi facinoris ſumpſerunt vnum e noſtris exſulibus Cæſonem Quintium; qui cædium & ſeditionis conuictus, a quibuſdã veſtrum pœnæ ſubtractus eſt, & incolumis ex vrbe emiſſus; cui nunc reditum pollicentur, honoresq;, & alia operę prę mia. nam & ille *viciſſim* pollicitus eſt adducturum ſe Æquorũ Volſcorumque copias, quantas opus fuerit. aderitque breui ducens ſecum audaciſſimum quemq; ſed clam & ſparſim alios poſt alios: reliquum copiarũ exſpectabit donec nos plebis antiſtites de medio tollamur, vt tum ceteram aggrediatur plebẽ, ſiquis forte pro libertate quid audeat. Hæc ſunt P C quæ per tenebras perpetrare decreuerunt; nec in atrocibus his ac nefariis ſceleribus vel deorum iram pertimeſcunt, vel hominum indignationem verentur. Quapropter in tanto periculo conſtituti, ſupplices ad vos confugimus, patres; vosque obteſtamur per deos & ſacra cõmunia, per tottantaq; bella ſimul geſta, ne patiamini contra ius & fas ab inimicis nos opprimi: ſed ferte opem, & iuſta indignatione concepta, meritas pœnas nobiscũ de tam nefarii facinoris auctoribus ſumite; ſi non de omnibus, ſaltem de coniurationis principibus. & ante omnia petimus quod iuſtiſſimum eſt, decernatis vt per nos tribunos de his indiciis agatur inquiſitio. nec enim ius modo, ſed etiã neceſſitas poſtulat, accuratiſſimas ab iis inquiſitiones inſtitui, q ipſi verſantur in diſcrimine. Quodſiqui veſtrũ ſe nulla in re pbere æquiores poſſunt, ſed omnibus q plebis cauſſam agunt, obſiſtere decreuerunt. eos libens interrogauero, quonã ex his poſtulatis offendantur, aut quid perſuadere nobis parẽt; vtrũ nullam inquiſitionẽ fieri, ſed diſſimulari rẽ tam nefariã, excogitatã in

ἡνίκα οὔτε προϊδεῖν τῶν γινομένων, οὔτε φυλάξασθαι καθ' ἓν γινόμενοι δυνάμεθα· ἐπιπεσόντες δὲ ταῖς οἰκίαις τούς τε δημάρχους ἡμᾶς κατασφάττειν, καὶ τῶν δημοτικῶν ἄλλους τοὺς ἐναντιωθέντας ποτὲ αὐτοῖς περὶ ἐλευθερίας, ἢ τὸ λοιπὸν ἐναντιωσομένους. ἐπειδὰν δὲ ἡμᾶς ἐκποδὼν ποιήσωνται, τότε ἤδη κατὰ πολλὴν ἀσφάλειαν ἡγοῦνται διαπράξασθαι παρ' ὑμῶν τὰ λοιπὰ ἀναιρεθῆναι διὰ κοινοῦ ψηφίσματος τὰς γενομένας ὑμῖν πρὸς τὸν δῆμον ὁμολογίας. ὁρῶντες δὲ ὅτι ξενικῆς αὐτοῖς χρείας εἰς τὰ πράγματα δεῖ κρύφα παρασκευασθείσης, οὐδὲ ταύτης μετρίας, ἄνδρα προσειλήφασιν εἰς ταῦτα τῶν ἡμετέρων φυγάδων Καίσωνα Κοίντιον ἡγεμόνα, ὃν ἐπὶ φόνοις πολιτῶν, καὶ διαστάσει τῆς πόλεως ἐξελεγχθέντα διεπράξαντό τινες τῶν ἐνθάδε μὴ δοῦναι δίκην, ἀλλὰ ἀθῷον ἀπελθεῖν ἐκ τῆς πόλεως, κάθοδόν τε πράξειν ὑπεσχημένοι, καὶ ἀρχὰς προτείνοντες καὶ τιμάς, καὶ ἄλλους μισθοὺς τῆς ὑπουργίας. στρατιὰν δὲ κἀκεῖνος αὐτοῖς ὑπέσχηται Αἰκανῶν καὶ Οὐολούσκων ἄξειν ἐπίκουρον, ὅσης ἂν δεηθῶσιν· ἥξει τε οὐκ εἰς μακρὰν αὐτὸς ἐπαγόμενος μὲν τοὺς εὐτολμοτάτους, κρύφα κατ' ὀλίγους εἰσάγων καὶ σποράδας· ἡ δ' ἄλλη δύναμις, ὅταν οἱ τοῦ δήμου προεστηκότες ἡμεῖς διαφθαρῶμεν, ἐπὶ τὸ ἄλλο πλῆθος τῶν πενήτων, ἐάν τινες ἄρα προῖσχωνται τῆς ἐλευθερίας. ταῦτά ἐστιν ἃ βεβούλευνται ὑπὸ σκότους καὶ μέλλουσι δρᾶν, ὦ βουλή, δεινὰ καὶ ἀνόσια ἔργα, οὔτε θεῖον φοβηθέντες χόλον, οὔτε ἀνθρωπίνην ἐντραπέντες νέμεσιν. ἐν τοσούτῳ δὴ κινδύνῳ σαλεύοντες, ἱκέται γινόμεθα ὑμῶν, ὦ πατέρες, ἐπισκήπτοντες θεούς τε καὶ δαίμονας, οἷς κοινῇ θύομεν, καὶ πολέμων ὑπομιμνήσκοντες, οὓς πολλοὺς καὶ μεγάλους σὺν ὑμῖν ἠράμεθα, μὴ περιιδεῖν ὠμὰ καὶ ἀνόσια ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν παθόντας ἡμᾶς, ἀλλ' ἐπαμῦναί τε καὶ συναγανακτῆσαι τιμωρίας ἡμῖν συνεισπράξοντας παρὰ τῶν ταῦτα βουλευσαμένων τὰς προσηκούσας, μάλιστα μὲν παρὰ πάντων· εἰ δὲ μή γε, παρὰ τῶν ἀρξάντων τῆς ἀθεμίτου συνωμοσίας. πρῶτον δὲ πάντων ἀξιοῦμεν ὑμᾶς, ὦ βουλή, ψηφίσασθαι πρᾶγμα ὅπερ ἐστὶ δικαιότατον, τὴν ὑπὲρ τῶν μηνυόντων ζήτησιν ὑφ' ἡμῶν τῶν δημάρχων γενέσθαι. χωρὶς γὰρ τοῦ δικαίου, καὶ ἀκριβεστάτας ἀνάγκη γίνεσθαι ζητήσεις, ἃς ἂν οἱ κινδυνεύοντες ὑπὲρ αὐτῶν ποιήσωνται. εἰ δέ τινες ὑμῶν εἰσὶν οἳ μηδὲ καθ' ἓν εὐγνωμονοῦσιν, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας τοὺς ὑπὲρ τοῦ δήμου λέγοντας ἀντιτάττεσθαι, ἡδέως ἂν πυθοίμην παρ' αὐτῶν, ἐπὶ τῷ δυσχεραίνουσι τῶν ἀξιουμένων, καὶ τί μέλλουσιν ἡμᾶς πείθειν· πότερα μηδεμίαν ποιεῖσθαι ζήτησιν, ἀλλ' ὑπεριδεῖν ἔργον οὕτω μέγα καὶ μιαρὸν ἐπὶ τῷ δήμῳ

δήμῳ συνιστάμενον. καὶ τίς ἂν τοὺς ταῦτα λέγοντας ὑγιαίνειν φήσειεν, ἀλλ' οὐχὶ συνδιεφθάρθαι καὶ κοινωνεῖν τῆς συνωμοσίας, ἔπειτα ὑπὲρ αὐτῶν δεδιότας, ἵνα μὴ γένωνται καταφανεῖς, ἀποφεύγειν τὴν τῆς ἀλη-
470 θείας ἐξέτασιν; οἷς οὐκ ἂν δικαίως προσέχοιτε δήπου τὸν νοῦν, εἰ μή πως τῆς διαγνώσεως τῶν μηνυομένων οὐχὶ ἡμᾶς εἶναι κυρίους ἀξιώσουσιν, ἀλλὰ τὴν βουλὴν καὶ τοὺς ὑπάτους. τί οὖν τὸ κωλῦον ἔσται τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ τοὺς προεστηκότας τοῦ δήμου λέγειν, ἐάν τινες ἐκ τῶν δημοτικῶν ἐπὶ τοῖς ὑπάτοις καὶ τῇ βουλῇ συστάντες, πράττωσι τὴν τοῦ συνεδρίου κατάλυσιν· ὅτι τὴν περὶ τῶν δημοτῶν ἐξέτασιν αὐτοὺς δίκαιόν ἐστι ποιεῖσθαι τοὺς ἀνειληφότας τὴν τοῦ δήμου φυλακήν. τί οὖν ἐκ τούτου συμβήσεται; μηδεμίαν γίνεσθαι ποτὲ περὶ μηδενὸς πράγματος ζήτησιν ἀπορρήτου. ἀλλ' οὔτε ἡμεῖς ἂν ταῦτα ἀξιώσαιμεν· ὕποπτος γὰρ ἡ φιλοτιμία· ὑμεῖς τε οὐκ ἂν ὀρθῶς ποιῆτε, τοῖς τὰ ὅμοια οὐκ ἀξιοῦσι καθ' ἡμῶν προσέχοντες τὸν νοῦν, ἀλλὰ κοινοὺς ἡγούμενοι τῆς πόλεως ἐχθρούς. οὐδενὸς μέντοι γε, ὦ βουλή, τοῖς πράγμασιν ὡς τάχους δεῖ. ὁ γὰρ κίνδυνος ὀξύς, καὶ ἡ μέλλησις τῆς ἀσφαλείας ἄωρος ἐν οὐ μέλλουσι δεινοῖς. ὥστε ἀφέντες τὸ φιλονεικεῖν καὶ λόγους διεξιέναι μακρούς, ψηφίσασθε ὅ τι ἂν δοκῇ κοινῇ συμφέρειν ἤδη. Ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, πολλή τις ἔκπληξις κατέσχε τὸ συνέδριον καὶ ἀμηχανία. διελογίζοντό τε καὶ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους, ὡς χαλεπὸν ἑκάτερον εἴη, καὶ τὸ συγχωρεῖν τοῖς δημάρχοις ζητήσεις ἐφ' ἑαυτῶν ποιεῖσθαι περὶ κοινοῦ καὶ μεγάλου πράγματος, καὶ τὸ μή. ὑποτοπεύσας δὲ αὐτῶν τὴν γνώμην ἀνέστη τῶν ὑπάτων ὁ ἕτερος Γάιος Κλαύδιος, καὶ ἔλεξε τοιάδε· Οὐ δέδοικα, Οὐεργίνιε, μή με ὑπολάβωσιν οὗτοι κοινωνὸν εἶναι τῆς συνωμοσίας, ἣν ἐφ' ὑμῖν καὶ τῷ δήμῳ πράττεσθαι λέγετε, ἢ τὰ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ δεδιότα, ἢ τῶν ἐμῶν τινος, ὡς ἐνόχου ταῖς αἰτίαις ὄντος, ἀνεστάναι τἀναντία ὑμῖν ἐρῶντα· ὁ γὰρ βίος ἀπολύει με πάσης ὑποψίας τοιαύτης. ἃ δὲ νομίζω τῇ τε βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ συμφέρειν, ἀπὸ τοῦ κρατίστου καὶ δίχα πάσης εὐλαβείας ἐρῶ. πολλοῦ, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς ἁμαρτάνειν δοκεῖ μοι Οὐεργίνιος, εἴ τινα ὑπείληφεν ἡμῶν ἐρεῖν, ἢ ὡς ἀνεξέταστον ἀφεῖσθαι δεῖ πρᾶγμα οὑτωσὶ μέγα καὶ ἀναγκαῖον, ἢ ὡς οὐ δεῖ κοινωνεῖν οὐδὲ παρεῖναι τῇ ζητήσει τοὺς ἀνειληφότας τὴν τοῦ δήμου ἀρχήν. οὐδεὶς οὔτε ἠλίθιός ἐστιν οὕτως, οὔτε τῷ δήμῳ κακόνους, ὥστε ταῦτα λέγειν. τί οὖν, εἴ τις ἔροιτό με, παθὼν, ἃ συγχωρῶ καὶ φημὶ δίκαια εἶναι, τούτοις ἀντιλέξων ἀνέστην, καὶ τί βούλεταί μοι ὁ λόγος,

plebis perniciē. & quis hos sanę mentis esse dixerit, ac nō potius eadē corruptela infectos & coniurationis socios; ideoq; sibi metuentes, veritatis inquisitionem impedire, ne patefiāt ipsorum machinæ. quos vtiq; a vobis audiri haud par est: nisi forte cognoscendorum indiciorum ius nō penes nos, sed penes senatum & consules esse volunt. Quid igitur obstabit quo minus & plebis antistites hoc ipsum dicant, siqui ex plebeiis facta in consules & senatum conspiratione, senatorii ordinis euersionem moliantur? par scilicet esse, vt qui plebis tutelam susceperunt, ii de plebeiis cognoscāt. At quid inde consequetur? Vt nulla vmquam fiat de rebus occultis quæstio. Sed neque nos hoc postulauerimus, (suspecta enim est talis ambitio) neq; vos recte feceritis, si illis qui idē nobis præstari nolunt, aures præbueritis, nosque communes ciuitatis hostes iudicaueritis. Nulla re P C magis quam celeritate nunc opus est. anceps.n. periculum vrget; nec cunctationē tempus fert in malis nil cūctantibus. itaq; omissis contentionibus & prolixis orationibus, decernite quod videtur e rep. Hęc tribuni verba senatū in magnū metum magnasq; angustias coniecerunt. Patres. n. capita inter se conferentes, aiebāt æque periculosum esse, permittere tribunis inquisitionē de re tā magna, atq; denegare. Interim alter cōsulū C. Claudius suspicatus illorū machinas, surrexit, & in hanc sententiā verba fecit: Non vereor, Virgini, ne me hi coniurationis putēt esse participem, quam cōtra vos & plebē factā dicitis; ideoq; vel mihi, vel alicui ex meis velut huic culpæ obnoxio metuentē ad contradicendū vobis exsurrexisse. nam vita anteacta ab hac suspicione plane me liberat. Quod autem S P Q Romano bonū & cōmodū fore censeo, id candide ac libere *nunc* dicam. Longe, vel potius tota via mihi errare videtur Virginius, siquē nostrum putet negaturū inquisitionē habēdam de re tam magna atq; necessaria, aut magistrat plebeios ad eā inquisitionē admittendos. Nemo tā stolidus est aut iniquus plebi, q hoc dixerit. Siquis ergo roget quāobrē surrexerim ad impugnanda ea q̄ vt iusta cōcedi posse arbitror, dicā per Iouē, quid sibi mea velit oratio.

Ego P C censeo prudētibus diligenter contemplanda omnium rerum initia & prima consilia. nam qualia hæc fuerint, tales etiam de eis sermones fieri necesse est. age igitur audite quidnam in hoc negotio tribuni sibi ab initio proposuerint, quodve sit eorum consilium. Nihil potuerunt hoc anno efficere eorum quæ superiore frustra conati sunt, vobis æque vt ante resistentibus, & frigescentibus plebis studiis.
a Hoc illi scientes, cogitauerunt quomodo & vos inuitos sibi cedere cogerent, & populo eandem sibi obsequendi necessitatem imponerēt. Cum igitur nullam iustam & veram rationem inuenire possent qua vtrumq; hoc efficerent, tentatis multis consiliis, & re vltro citroq; agitata, tandem huiuscemodi eos subiit consilium: Criminemur cōiurasse quosdam ex viris illustribus in plebem vt eam priuent sua potentia, & statuisse iugulare quotquot plebem tuentur. huiusmodi rumores vbi per vrbem aliquamdiu sparserimus, quibus metus facile fidē apud vulgus adstruet, subornemus hominem ignotum qui, litteras nobis in multorum præsentia offerat. postea senatum ingressi indignemur & queritemur, reique indicatæ postulemus nobis inquisitionē. Si enim patricii refragentur, hac occasione ad populū eos traducemus; atq; ita totus populus in illos exasperatus, promptum se nobis exhibebit ad quodlibet obsequium. sin concesserint, pro noxiis arripiemus generosissimum quemque, & maxime nobis aduersum, tā ex senioribus quam ex iunioribus. illi, damnationis metu, aut transigent nobiscū, nec se amplius vlla in re nobis aduersaturos promittent: aut cogentur vrbe cedere. exinde aduersarios ad magnā redigemus solitudinem. Hæc erant illorum consilia P C, & in consessu illo quo superioribus diebus consultantes vidistis, hic ab eis dolus contra optimū quemque nostri ordinis texebatur, & hoc rete cōtra sacerrimum equitū ordinē nectebatur. Id ita esse perpaucis verbis edoceri potest. Age Virgini, vos q̃ bus tā graue instat periculū, a quibus hospitib. accepistis litteras? vbi habitātibus? vnde vobis notis? aut quomodo cōsultationes q̃ hic fiunt, sciētibus? Quid cunctamini? quid vos posthac

ἐγὼ νὴ Δία λέξω πρὸς ὑμᾶς. παντὸς οἴομαι δεῖν πράγματος, ὦ βουλή, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς πρώτας ὑποθέσεις τοὺς εὖ φρονοῦντας ἀκριβῶς σκοπεῖν. οἷαι γὰρ ἂν αὗται τύχωσιν οὖσαι, τοιούτους ἀνάγκη γίνεσθαι καὶ τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους. φέρε δὴ τίς ἡ τοῦδε τοῦ πράγματός ἐστιν ὑπόθεσις, καὶ τί τὸ βούλημα τῶν δημάρχων, ἀκούσατέ μου. οὐκ ἐδύναντο τούτοις οὐδὲν ὧν ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ πράττειν ἐπιβαλλόμενοι διεκωλύθησαν, ἐπιτελέσασθαι νῦν, ὑμῶν τε ἐναντιουμένων αὖθις ὡς πρότερον, καὶ τοῦ δήμου μηκέτι ὁμοίως συναγωνιζομένου. συνειδότες δὴ τοῦτο, ἐσκόπουν ὅπως ἂν ὑμεῖς τε ἀναγκασθείητε παρὰ γνώμην αὖθις εἶξαι, καὶ ὁ δῆμος ἅπαντα ὅσα ἂν ἀξιῶσι συμπράττειν. ἀληθῆ μὲν οὖν καὶ δικαίαν ὑπόθεσιν οὐδεμίαν εὑρίσκοντες δι' ἧς ἑκάτερον τούτοις ἔσται, πολλὰ δὲ βουλεύματα πειράζοντες, καὶ στρέφοντες ἄνω καὶ κάτω τὸ πρᾶγμα, τελευτῶντες ἐπὶ τοιοῦτον δή τινα λογισμὸν ἦλθον· αἰτιασώμεθα συνίστασθαί τινας ἐκ τῶν ἐπιφανῶν ἐπὶ καταλύσει τοῦ δήμου, καὶ σφάττειν διεγνωκέναι τοὺς μὴ παρέχοντας αὐτῷ τὸ ἀσφαλές. καὶ ταῦτα ἐκ πολλοῦ παρασκευάσαντες λέγεσθαι κατὰ τὴν πόλιν, ὅταν ἤδη πιστὰ εἶναι δόξῃ τοῖς πολλοῖς· δόξει δὲ διὰ τὸ δέος· ἐπιστολὰς μηχανησώμεθα πολλῶν 47
παρόντων ἡμῖν ὑπὸ ἀνδρὸς ἀγνώστου ἀναδοθῆναι· ἔπειτα ἐλθόντες ἐπὶ τὸ συνέδριον, ἀγανακτῶμέν τε καὶ σχετλιάζωμεν, καὶ τοῦ ζητεῖν τὰ προσηγγελμένα αἰτῶμεν ἐξουσίαν. ἐὰν γὰρ ἀντιλέγωσιν ἡμῖν οἱ πατρίκιοι, ταύτην ληψόμεθα τῆς διαβολῆς αὐτοῖς πρὸς τὸν δῆμον ἀφορμήν, καὶ οὕτως ἅπαν τὸ δημοτικὸν ἠγριωμένον αὖθις ἕτοιμον ἡμῖν εἰς ἃ βουλόμεθα ὑπάρξει· ἐάν τε συγχωρῶσι, τοὺς γενναιοτάτους ἐξ αὐτῶν, καὶ πλεῖστα ἡμῖν ἐναντιωθέντας πρεσβυτέρους τε καὶ νέους ἐλαύνωμεν, ὡς εὑρηκότες ταῖς αἰτίαις ἐνόχους. ἐκεῖνοι δὲ ἄρα τὰς καταγνώσεις δεδιότες, ἢ συμβήσονται πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ τῷ μηδὲν ἔτι ἀντιπράττειν, ἢ καταλιπεῖν ἀναγκασθήσονται τὴν πόλιν. ἐκ δὲ τούτου πολλὴν ποιήσομεν ἐρημίαν τοῦ ἀντιπάλου. ταῦτα βουλεύματα ἦν αὐτῶν, ὦ βουλή, καὶ τὸν μεταξὺ χρόνον ὃν ἑωρᾶτε συμβουλεύοντας καὶ συνεδρεύοντας αὐτούς, τότε ὁ δόλος ὑπ' αὐτῶν ὑφαίνετο ἐπὶ τοῖς ἀρίστοις ὑμῶν, καὶ τοῦτο τὸ δίκτυον κατὰ τῶν ἀγεστάτων ἱππέων ἐπλέκετο. καὶ ὅτι ἀληθῆ ταῦτά ἐστιν, βραχέος μοι δεῖ πάνυ λόγου. φέρε γὰρ εἴπατέ μοι, Οὐεργίνιε, οἱ τὰ δεινὰ πεισόμενοι, παρὰ τίνων ἐδέξασθε τὰ γράμματα ξένων; τῶν ποῦ κατοικούντων, ἢ πόθεν ὑμᾶς εἰδότων, ἢ πῶς τὰ ἐνθάδε συνεδρευόμενα ἐπισταμένων; τί ἀναβάλλεσθε, καὶ μετὰ ταῦτα

ἐρεῖν

ἔρων αὐτοὺς ὑπεγράψατε, ἀλλ' οὐ πάλαι λέγετε; τίς δ' ὁ τὰ γράμματα κομίσας ὑμῖν ἀνήρ ἐστι; τί οὐ κατάγετε αὐτὸν εἰς μέσον, ἵνα ἀπ' ἐκείνου πρῶτον ἀρξώμεθα ζητεῖν εἴτε ἀληθῆ ταῦτά ἐστιν, εἴτε, ὡς ἐγώ φημι, πλάσματα ὑμέτερα; αἱ δὲ δὴ συνᾴδουσαι τοῖς ξενικοῖς γράμμασι μηνύσεις τῶν ἐνθάδε, τίνες τέ εἰσι καὶ ὑπὸ τίνων γινόμεναι; τί κρύπτετε τὰς πίστεις, ἀλλ' οὐκ εἰς τοὐμφανὲς ἄγετε; ἀλλ' οἶμαι τῶν μήτε γινομένων μήτε ἐσομένων ἀδύνατον εὑρεθῆναι πίστιν. ταῦτά ἐστιν, ὦ βουλή, μηνύματα, οὐ κατὰ τούτων συνωμοσίας, ἀλλὰ καθ' ἡμῶν δόλου καὶ πονηρᾶς γνώμης, ἣ κέκρυνται κρύψαντες οὗτοι. τὰ γὰρ πράγματα αὐτὰ βοᾷ. αἴτιοι δ' ὑμεῖς οἱ τὰ πρῶτα ἐπιτρέψαντες αὐτοῖς, καὶ τὸ ἀνόητον τῆς ἀρχῆς μεγάλῃ καθοπλίσαντες ἐξουσίᾳ, ὅτε Κοΐντιον Καίσωνα τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ κρίνεσθαι ἐπ' αἰτίαις ψευδέσιν εἰάσατε, καὶ τοσοῦτον φύλακα τῆς ἀριστοκρατίας ἁρπαζόμενον ὑπ' αὐτῶν περιείδετε. τοιγαροῦν οὐκέτι μετριάζουσιν, οὐδὲ καθ' ἕνα τῶν εὐγενῶν περισκοποῦσιν, ἀλλ' ἀθρόως ἤδη περιβαλόντες τοὺς ἀγαθοὺς ἐλαύνουσιν ἐκ τῆς πόλεως. καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς, οὐδὲ ἀντειπεῖν αὐτοῖς ἀξιοῦσιν οὐδένα ὑμῶν, ἀλλ' εἰς ὑποψίας καὶ διαβολὰς ἄγοντες, ὡς κοινωνοῦντα τῶν ἀπορρήτων δεδίττονται, καὶ μισόδημον εὐθὺς εἶναι φασί, καὶ προλέγουσιν ἥκειν ἐπὶ τὸν δῆμον ὑφέξοντα τῶν ἐνθάδε ῥηθέντων δίκας. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἕτερος ἔσται καιρὸς ἐπιτηδειότερος τοῖς λόγοις. νυνὶ δὲ συντεμῶ τὸν λόγον, καὶ παύσομαι τὰ πλείω διατεινόμενος. φυλάττεσθαι ὑμῖν παραινῶ τούσδε τοὺς ἄνδρας ὡς συνταράττοντας τὴν πόλιν, καὶ μεγάλων ἐκφέροντας ἀρχὰς κακῶν· καὶ οὐκ ἐνθάδε μὲν τάδε λέγω, πρὸς δὲ τὸν δῆμον ἀποκρύψομαι, ἀλλὰ κἀκεῖ παρρησίᾳ δικαίᾳ χρήσομαι, διδάσκων ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἐπικρέματαί τι δεινόν, ὅτι μὴ κακοὶ καὶ δόλιοι προστάται, πολεμίων ἔργα ἐν προσποιήματι φίλων διαπραττόμενοι. Ταῦτα εἰπόντος τοῦ ὑπάτου, κραυγή τε καὶ πολὺς ἔπαινος ἐκ τῶν παρόντων ἐγένετο· καὶ οὐδὲ λόγου τοῖς δημάρχοις ἔτι μεταδιδόντες, διέλυσαν τὸν σύλλογον. ἔπειτα ὁ μὲν Οὐεργίνιος ἐκκλησίαν συναγαγὼν κατηγόρει τῆς τε βουλῆς καὶ τῶν ὑπάτων· ὁ δὲ Κλαύδιος ἀπελογεῖτο, τοὺς αὐτοὺς λόγους
472 διεξιὼν οὓς εἶπεν ἐπὶ τῆς βουλῆς. οἱ μὲν οὖν ἐπιεικέστεροι τῶν δημοτικῶν, κενὸν ὑπώπτευον εἶναι τὸν φόβον· οἱ δ' εὐηθέστεροι, πιστεύοντες ταῖς φήμαις, ἀληθῆ· ὅσοι δὲ κακοήθεις ἦσαν ἐν αὐτοῖς, καὶ μεταβολῆς ἀεὶ δεόμενοι, τὸ μὲν ἐξετάζειν τὸ ἀληθὲς ἢ ψεῦδος οὐκ εἶχον πρόνοιαν, ἀφορμὴν δὲ διχοστασίας ἐζήτουν καὶ θορύβου. ἐν

illos nominaturos pollicemini, ac nō potius iamdudum nominatis? Quis vero est qui vobis eas litteras reddidit? quin producitis eum in medium, vt ab ipso primum exquirere incipiamus, verane sint ista quæ affertis, an vestra figmenta, vt mihi subolet. Iam domestica indicia cū externis litteris *vt vos dicitis* consentientia, quænam sunt, & a quib. facta? quid *rerum* argumēta occulitis, nec in mediū profertis? sed opinor eorū quæ nec fiant nec futura sint, nullum inueniri posse documentū. Hæc sunt, P C, indicia, non cōiurationis in istos, sed malitiosi cōtra nos doli, quē hi clanculū moliuntur; vt res ipsa satis loquitur. In caussa vero estis vosipsi, qui a principio tantum istis permisistis, & magistratus illius insaniā tanta armastis potestate, dum anno superiore passi estis Cæsonem Quintiū reum agi falsis criminibus, & tā insignem optimatū propugnatorem vobis eripi siuistis. itaq; nihil amplius moderate agūt, nec singulos tantum e nobilitate destinant, sed vno agmine bonos viros conātur ex vrbe pellere. & quod grauissimum est, ne contradici quidem ab vllo vestrum sibi volunt, sed in suspicionē & crimen trahendo, velut clandestinorum consiliorū socios, territāt, ac statim osores plebis nominā, & eorum quæ hic dicūtur, indicta ad populum die, rationes ibi postulant. Verum de his alias dicetur opportunius. nunc quia compendio loquendum est, nec contendendum vlterius, ego hos vt ciuitatis turbatores obseruandos censeo, ne dent alicuius magnæ cladis initium. quod non solum hic dico clam populo, sed etiam pro concione ea qua par est libertate vtar, atque ostendam nullum eis imminere periculum, nisi malos & dolosos antistites, qui sub amicorum specie moliuntur hostilia. Hæc cum dixisset consul, acclamatione ac laudatione a consessu exceptus est, senatusq; dimissus, tribunos nemine morante amplius. Tum Virginius aduocata concione in senatum simul & consules inuehebatur: nec Claudius tacuit, sed eadem repetiit quæ in senatu ante dixerat. ac persuasum est cordatiorib. e plebe, vanū esse timorem: stulti vero maluerunt rumoribus credere: pessimus quisque & nouarum rerum semper cupidus, de inquisitione nil sollicitus, tantum seditionis & tumultus occasionem quærebat. In

a Ap. Herdonius Capitolium occupat.

tam perturbato ciuitatis statu Ap. Herdonius Sabinus, vir non obscuris natalibus, & opibus pollens, rem Romanam conuellere aggressus est, siue sibi tyrannidem parans, siue suæ genti imperium & dominatum vindicans, siue gloriosi nominis cupidus. is cōmunicato cum amicis consilio, expositoque aggrediendæ rei modo, vbi rem probari eis sensit, e clientibus & seruis contraxit quos habebat audentissimos: conflatisque breui tempore quatuor circiter milibus, eos armis, commeatibus & ceteris bello necessariis probe instructos in naues fluuiales imposuit: deuectisque per Tiberim nauigiis, ad eam Romæ partem appulit in qua Capitolium est, nec toto stadio a profluente distans. erat tunc nox media, & magna per totam vrbem quies: cuius adminiculo ille facta confestim exscensione, traductoque per sacram Capitolii portam (ea ex oraculo quodam patere sinebatur, Carmentalis dicta) milite, Capitolium occupauit; & mox inde in contiguam Capitolio arcē inuolauit; hoc animo, vt occupatis locis munitionibus, exsules reciperet, seruos ad pilea vocaret, obæratis debitorū remissionē polliceretur, tenuiores ciues & ob id iniquos potētioribus, oblata rerū nouādarum occasione, cōmodorum faceret participes. Animū ei firmabat successus spem addebat intestina vrbis seditio; qua futurū credebat vt plebs nullā amplius cum patriciis amicitiā nec societatem coleret. quodsi primus hic conatus non succederet, tum vero vocare statuerat Sabinorum exercitum Volscorumque, & ceterarum vicinarum gentium quæ inuidioso Romanorum imperio liberari cuperent. Sed in totum sua spe falsus est, nec seruis ad eum transfugientibus, nec exsulibus confluentibus, nec inopibus aut obæratis sua commoda publicis præferētibus; externarum quoque gentium quæ sperabat auxiliis exclusis breuitate temporis. nam primis *statim* tribus quatuorve diebus cōfecta res est, quę in magnū metum, grauemq; perturbationē Romanos coniecerat. cū. n. occupatis munitionibus, ii qui sedes habebāt in vicinia, nec primo statim impetu trucidati

τοιαύτης δὲ ταραχῆς τῆς πόλεως οὔσης, ἀνήρ τις ἐκ τοῦ Σαβίνων ἔθνους, πατέρων τε οὐκ ἀφανῶν, καὶ χρήμασι δυνατὸς, Ἄππιος Ἑρδώνιος ὄνομα, καταλῦσαι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐπεβάλετο, εἴθ' ἑαυτῷ τυραννίδα κατασκευαζόμενος, εἴτε τὸ Σαβίνων ἔθνος εἰς προάγων ἀρχὴν καὶ κράτος, εἴτε ὀνόματος ἀξιωθῆναι βουλόμενος μεγάλου. κοινωσάμενος δὲ πολλοῖς τῶν φίλων ἣν εἶχε διάνοιαν, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιχειρήσεως ἀφηγησάμενος, ἐπεὶ κἀκείνοις ἐδόκει, συνήθροιζε τοὺς πελάτας, καὶ τῶν θεραπόντων οὓς εἶχεν εὐτολμοτάτους· καὶ δι' ὀλίγου χρόνου συγκροτήσας δύναμιν ἀνδρῶν τετρακισχιλίων μάλιστα, ὅπλα τε καὶ τροφὰς, καὶ τἆλλα ὅσων δεῖ πολέμῳ, πάντα εὐτρεπισάμενος, εἰς σκάφας ποταμηγοὺς ἐνεβάλετο. πλεύσας δὲ διὰ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ, προσέσχε τῆς Ῥώμης κατὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἔνθα τὸ Καπιτώλιόν ἐστιν, οὐδὲ ὅλον στάδιον ἀπέχον τοῦ ποταμοῦ. ἦσαν δὲ μέσαι τηνικαῦτα νύκτες, καὶ πολλὴ καθ' ὅλην τὴν πόλιν ἡσυχία· ἣν συνεργὸν λαβὼν, ἐξεβίβασε τοὺς ἄνδρας κατὰ σπουδὴν, καὶ διὰ τῶν ἀκλείστων πυλῶν· εἰσὶ γάρ τινες ἱεραὶ πύλαι τοῦ Καπιτωλίου κατά τι θέσφατον ἀνειμέναι· Καρμεντίνας αὐτὰς καλοῦσιν· ἀναβιβάσας τὴν δύναμιν, εἷλε τὸ φρούριον. ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ τὴν ἄκραν ὠσάμενος· ἔστι δὲ τῷ Καπιτωλίῳ προσεχής· κἀκείνης ἐγεγόνει κύριος. ἦν δὲ αὐτοῦ γνώμη, μετὰ τὸ κρατῆσαι τῶν ἐπικαιροτάτων τόπων, τούς τε φυγάδας δέχεσθαι, καὶ τοὺς δούλους εἰς ἐλευθερίαν καλεῖν, καὶ χρεῶν ἄφεσιν ὑποσχέσθαι τοῖς ἀπόροις, τούς τε ἄλλους πολίτας οἳ ταπεινὰ πράττοντες διὰ φθόνου καὶ μίσους εἶχον τὰς ὑπεροχὰς, καὶ μεταβολῆς ἄσμενοι ἀντελάβοντο, κοινωνοὺς ποιῆσαι τῶν ὠφελειῶν. ἡ δὲ θαρρεῖν τε αὐτὸν ἐπαγγελλομένη καὶ πλανῶσα ἐλπὶς, ὡς οὐδενὸς ἀτυχήσοντα τῶν προσδοκωμένων, ἡ πολιτικὴ στάσις ἦν, δι' ἣν οὔτε φιλίαν, οὔτε κοινωνίαν οὐδεμίαν ὑπελάμβανε τῷ δήμῳ πρὸς τοὺς πατρικίους ἔτι γενήσεσθαι. ἐὰν δὲ ἄρα μηδὲν αὐτῷ τούτων κατὰ νοῦν χωρῇ, τηνικαῦτα Σαβίνους τε πανστρατιᾷ καλεῖν ἐδέδοκτο, καὶ Οὐολούσκους, καὶ τῶν ἄλλων πλησιοχώρων ὅσοις ἂν ᾖ βουλομένοις τῆς Ῥωμαίων ἀπηλλάχθαι ἐπιφθόνου ἀρχῆς. συνέβη δὲ αὐτῷ πάντων διαμαρτεῖν ὧν ἤλπισεν, οὔτε δούλων αὐτομολησάντων πρὸς αὐτὸν, οὔτε φυγάδων κατελθόντων, οὔτε ἀτίμων καὶ καταχρέων τὸ ἴδιον κέρδος ἀντὶ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἀλλαξαμένων, τῆς τε ἔξωθεν ἐπικουρίας οὐ λαβούσης χρόνον ἱκανὸν εἰς παρασκευὴν τοῦ πολέμου. τρισὶ γὰρ ἢ τέτταρσι ταῖς πρώταις ἡμέραις τέλος εἴληφε τὰ πράγματα, μέγα δέος καὶ πολλὴν ταραχὴν Ῥωμαίοις παρέχοντα. ἐπειδὴ γὰρ ἑάλω τὰ φρούρια, κραυγῆς ἄφνω γενομένης καὶ φυγῆς τῶν περὶ ἐκείνους οἰκούντων τοὺς τόπους, ὅσοι μὴ παραχρῆ-

παραχρῆμα ἐσφάγησαν, ἀγνοοῦντες οἱ πολλοὶ τὸ δεινὸν ὅ τι ποτε ἦν, ἁρπάσαντες τὰ ὅπλα συνέτρεχον, οἱ μὲν, ἐπὶ μετέωρα χωρία τῆς πόλεως, οἱ δὲ, εἰς τοὺς ἀναπεπταμένους αὐτῆς τόπους πολλοὺς σφόδρα ὄντας, οἱ δὲ, εἰς τὰ παρακείμενα πεδία· ὅσοι δὲ ἡλικίας ἐν τῷ παρηκμακότι ἦσαν, καὶ ῥώμῃ σώματος ἐν τῷ ἀδυνάτῳ, τὰ τέγη τῶν οἰκιῶν κατεῖχον ἅμα γυναιξὶν, ὡς ἀπὸ τούτων ἀγωνιούμενοι πρὸς τοὺς ἐληλυθότας. ἅπαντα
473 γὰρ αὐτοῖς ἐδόκει μεστὰ εἶναι πολέμου. ἡμέρας δὲ γενομένης, ὡς ἐγνώσθη τὰ κεκρατημένα τῆς πόλεως φρούρια, καὶ ὅστις ἦν ὁ κατέχων ἀνὴρ τοὺς τόπους, οἱ μὲν ὕπατοι προσελθόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐκάλουν τοὺς πολίτας ἐπὶ τὰ ὅπλα. οἱ δὲ δήμαρχοι προσκαλεσάμενοι τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, ἔλεγον ὅτι τῷ μὲν συμφέροντι τῆς πόλεως οὐδὲν ἀξιοῦσι πράττειν ἐναντίον, δίκαιον δὲ ὑπολαμβάνουσιν εἶναι, τηλικοῦτον ἀγῶνα μέλλοντα τὸν δῆμον ὑπομένειν, ἐπὶ ῥητοῖς τισι καὶ διωρισμένοις ἐπὶ τὸ κινδύνευμα χωρεῖν. Εἰ μὲν οὖν, ἔφασαν λέγοντες, ὑπισχνοῦνταί τε ὑμῖν οἱ πατρίκιοι, καὶ πίστεις βούλονται δοῦναι τὰς ἐπὶ θεῶν, ὅτι καταλυθέντος τοῦδε τοῦ πολέμου συγχωρήσουσιν ἡμῖν ἀποδεῖξαι νομοθέτας, καὶ τὸν λοιπὸν χρόνον ἐν ἰσηγορίᾳ πολιτεύεσθαι, συνελευθερῶμεν αὐτοῖς τὴν πατρίδα· εἰ δὲ οὐδὲν ἀξιοῦσι ποιεῖν τῶν μετρίων, τί κινδυνεύομεν, καὶ ψυχὰς ὑπὲρ αὐτῶν προϊέμεθα, μηδενὸς ἀγαθοῦ μέλλοντες ἀπολαύσεσθαι; Ταῦτα λεγόντων αὐτῶν, καὶ τοῦ δήμου πειθομένου, καὶ μηδὲ φωνὴν ὑπομένοντος ἀκούειν τῶν ἄλλο τι παραινούντων, ὁ μὲν Κλαύδιος οὐδὲν ἠξίου δεῖσθαι τῆς τοιαύτης συμμαχίας, ἥτις οὐχ ἑκούσιος, ἀλλ᾽ ἐπὶ μισθῷ, καὶ οὐδὲ τούτῳ μετρίῳ, βοηθεῖν βούλεται τῇ πατρίδι, ἀλλ᾽ αὐτοὺς ἔφη τοὺς πατρικίους ἑαυτῶν σώμασι καὶ τῶν συνόντων αὐτοῖς πελατῶν ὁπλισαμένους, καὶ εἴ τι ἄλλο πλῆθος ἐθελούσιον αὐτοῖς συνάρηται τοῦ πολέμου, μετὰ τούτου πολιορκεῖν τὰ φρούρια· ἐὰν δὲ μηδὲ οὕτως ἀξιόχρεως ἡ δύναμις αὐτοῖς εἶναι δοκῇ, Λατίνους τε καὶ Ἕρνικας παρακαλεῖν· ἐὰν δὲ ἀνάγκη, καὶ δούλοις ἐλευθερίαν ὑπισχνεῖσθαι, καὶ πάντας μᾶλλον ἢ τοὺς ἐπὶ τοιούτων καιρῶν μνησικακοῦντας σφίσι παρακαλεῖν. ὁ δὲ ἕτερος τῶν ὑπάτων Οὐαλέριος ἀντέλεγε πρὸς ταῦτα, οὐκ οἰόμενος δεῖν ἠρεθισμένον τὸ δημοτικὸν ἐκπολεμῶσαι τελείως τοῖς πατρικίοις, εἶξαί τε συνεβούλευε τῷ καιρῷ, καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἔξωθεν πολεμίους τά γε δίκαια ἀντιτάττειν, πρὸς δὲ τοὺς πολιτικοὺς διαπρεσβεύεσθαι τὰ μέτρια καὶ εὐγνώμονα. ἐπεὶ δὲ τοῖς πλείοσι τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ τὰ κράτιστα ἐδόκει λέγειν, παρελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ λόγον εὐπρεπῆ

fuerant, coorto clamore subito diffugerent, maior pars *populi* quid hoc mali esset nescia, correptis armis & concursu facto, alii editiora vrbis loca, alii patentes areas, (quales in vrbe passim videntur) alii adiacentes campos occuparunt. Defecti vero viribus ætateq; fessi, vna cum mulieribus in ædium tecta conuolarunt, inde in hostem pugnaturi *missilibus*; quem iam putabant opplesse loca vrbis omnia. Prima vero luce vbi cognitum est quænam vrbis loca, & a quo occupata essent, consules in forum progressi, ad arma vocabant populum. Tribuni concione aduocata negabāt obstaturos se bono publico: æquum tamen aiebant vt plebs subitura tam periculosum certamē, sciret sibi propositum certum aliquod præmium. Si, inquiunt, pollicentur vobis patricii, & fidem suā iureiurando obstringunt, se finito hoc bello permissuros vobis vt *decem*viros scribendis legibus creetis, & posthac æquo cum illis iure in republica versemini, adiuuemus eos in liberanda patria. quodsi nihil æquum dignātur facere, quid animas nostras periculis pro illis obiicimus, quando nihil inde fructus ad nos rediturum est? Mouerunt hæc plebem; nec iam audire sustinebat alios. Ibi Claudius censebat nil opus esse talibus auxiliariis qui non sponte, sed mercede, eaq; immodica conducti, vellent opem ferre patriæ. præstare, ipsos patricios armatis suis & clientum suorum corporibus, & siqui alii se belli socios sponte adiungerent, cum his ad oppugnandam arcem proficisci. quæ manus si parum valida videretur, vocari posse Latinos & Hernicos; & seruis (si id necessitas postularet) libertatem promitti: deniq; quorumuis opera vtendum potius quam eorum qui tam iniquo patriæ tempore veterum offensarum memoriam refricarēt. At Valerius collegæ indignationem cohibebat, ne plebem iam exasperatam, in totū patriciis infensam redderet: admonens cedendū esse tempori; & externo quidem hosti ius opponendum; in ciuilibus autem controuersiis adhibendā moderationem & æquitatē. In huius sententiam cum senatus esset propēsior, consul progressus in comitiū, orationē, quam appositam & grauem

habuit, hoc iuramēto clausit: Si plebs cum patriciis alacriter id bellum susciperet, & res vrbanæ in integrum restitutæ essent, permissurum se tribunis vt legis de ęquali iure cœptam rogationem ad populi iudicium ferrēt; daturumque operam vt in suo consulatu plebiscita ad finem perducerentur. Sed diis aliter visum; nec promissa præstare valuit, vrgente iam fatali die. Soluta deinde concione sub vesperam ad præstituta quisque loca concurrebant, vt nomina darent ducibus, & sacramento se obstringerēt: totumque huius diei reliquum & nox insequens tota insumpta est habendis delectibus. Luce redeūte consules adscitos sibi ordinum ductores sacris signis præfecerunt, confluente & agresti multitudine: & celeriter instructis omnibus, consules diuisis copiis sortiti sunt munia. Claudio sors excubias ante mœnia dedit, vt caueret ne qua externa auxilia obsessis intus succurrerēt. oēs enim maximum fore motū suspicabantur, ac metuebant ne omnes vna hostes in se consurgerent. Valerio arcis oppugnationem sors obtulit. Sed & ceteris munitionibus sui præfecti sunt duces, vt internas vrbis partes insiderent: insessæ item viæ ferentes in Capitolium, ne seruitia vel inopes plebeii ad hostem transfugerent; qui metus tunc erat non minimus. Auxilium a sociis nullum venit in tempore, nisi a solis Tusculanis, qui eadem nocte tum cladem audierant, tum se ad ferendas suppetias instruxerant, duce L. Mamilio viro impigro: qui tunc summum apud eos magistratum gerebat: hosque solos in partem periculi assumpsit Valerius, vsusque est egregia eorum opera & studio in recipiendo Capitolio. Oppugnabatur autem arx vndique. nam alii e propinquis ædibus vasa bitumine piceque referta, fundisque aptata & incensa, in eam eiaculabantur. alii congestis sarmentorum fasciculis, exstructisque celsis sub rupem suggestis, mox accendebant ipsam congeriem, permissis secundo vento flammis. at qui fortitudine præstabant ceteris, densatis ordinibus, per aduersum cliuum & viam manu factam in arcem tendebant. his nec numerus ꝓderat, quo longe superabāt hostē: (per angustam

διεξελθών, τελευτῶν τῆς δημηγορίας ὤμοσεν, ἐὰν ὁ δῆμος συναρῆται μετὰ προθυμίας τοῦ πολέμου, καὶ καταστῇ τὰ πράγματα τῆς πόλεως, συγχωρήσειν τοῖς δημάρχοις προθεῖναι τῷ πλήθει τὴν περὶ τοῦ νόμου διάγνωσιν, ὃν εἰσέφερον ὑπὲρ τῆς ἰσονομίας, καὶ σπουδάσειν ὅπως ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς ἐπὶ τέλος ἀχθῇ τὰ δόξαντα τῷ δήμῳ. ἦν δὲ ἄρα οὐθὲν αὐτῷ πεπρωμένον ἐπιτελέσαι τῶν ὁμολογηθέντων, πλησίον οὔσης τῆς τοῦ θανάτου μοίρας. λυθείσης δὲ τῆς ἐκκλησίας, περὶ δείλην ὀψίαν συνέρρεον ἐπὶ τοὺς ἀποδειχθέντας ἕκαστοι τόπους, ἀπογραφόμενοί τε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τὰ ὀνόματα, καὶ τὸν στρατιωτικὸν ὀμνύντες ὅρκον. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ὅλην ἀμφὶ ταῦτα ἦσαν. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ λοχαγοί τε προσενέμοντο ὑπὸ τῶν ὑπάτων, καὶ ἐπὶ τὰς ἱερὰς ἐτάττοντο σημείας, συνεπιρρέοντος καὶ τοῦ κατ᾽ ἀγροὺς διατρίβοντος ὄχλου. γενομένων δὲ διὰ τάχους πάντων εὐτρεπῶν, μερισάμενοι τὰς δυνάμεις οἱ ὕπατοι, κλήρῳ διείλοντο τὰς ἀρχάς. Κλαυδίῳ μὲν οὖν ὁ κλῆρος ἀπέδωκε τὰ πρὸ τῶν τειχῶν διὰ φυλακῆς ἔχειν, μή τις ἔξωθεν ἐπέλθῃ στρατιὰ τοῖς ἔνδον ἐπίκουρος· ὑποψία γὰρ κατεῖχεν ἅπαντας μεγάλης σφόδρα κινήσεως, καὶ τὸ ἀντίπαλον ἅπαν ὡς ὁμοῦ σφίσι συνεπιθησόμενον ἐφοβοῦντο· Οὐαλερίῳ δὲ τὰ φρούρια πολιορκεῖν ὁ δαίμων ἔφηνεν. ἐτάχθησαν δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐρύμασιν ἡγεμόνες, ὅσα τῆς πόλεως ἐντὸς ἦν καθέξοντες· κατὰ τὰς ἐπὶ 474
τὸ Καπιτώλιον ἀγούσας ὁδοὺς ἕτεροι, κωλύσεως ἕνεκα τῶν ἀποστησομένων πρὸς τοὺς πολεμίους δούλων τε καὶ ἀπόρων, οὓς πάντος μάλιστα ἐφοβοῦντο. ἐπικουρικὸν δ᾽ αὐτοῖς οὐδὲν ἔφθασε παρὰ τῶν συμμάχων ἀφικόμενον, ὅτι μὴ παρὰ Τυσκλαίων μόνον, ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀκουσάντων τε καὶ παρασκευασαμένων, οὓς ἦγε Λεύκιος Μαμίλιος, ἀνὴρ δραστήριος, ἔχων ἐν τῇ πόλει τὴν μεγίστην τότε ἀρχήν· καὶ συνεκινδύνευον οὗτοι τῷ Οὐαλερίῳ μόνοι, καὶ συνεξεῖλον τὰ φρούρια, πᾶσαν εὔνοιαν καὶ προθυμίαν ἀποδειξάμενοι. ἐγίνετο δ᾽ ἡ προσβολὴ τοῖς φρουρίοις πανταχόθεν. οἱ μὲν γὰρ, ἀπὸ τῶν πλησίον οἰκιῶν, ἀσφάλτου καὶ πίσσης πεπυρωμένης ἀγγεῖα σφενδόναις ἐναρμόττοντες, ἐπέβαλλον ὑπὲρ τὸν λόφον· οἱ δὲ συμφοροῦντες αὐτῶν φακέλους φρυγάνων, καὶ παρὰ τοῖς ἀποτόμοις τῆς πέτρας βωμοὺς ἐγείροντες ὑψηλοὺς, ὑφῆπτον, ἀνέμῳ παραδιδόντες τὰς φλόγας ἐπιφόρῳ. ὅσοι δὲ ἦσαν ἀνδρειότατοι, πυκνώσαντες τοὺς λόχους, [ἐχώρουν] ἄνω κατὰ τὰς χειροποιήτους ὁδούς. ἦν δὲ αὐτοῖς οὔτε τοῦ πλήθους, ὃ παρὰ πολὺ τῶν ἀντιπάλων προεῖχεν, ὄφελος οὐθὲν διὰ στενῆς ἀνιοῦσιν

ἀνιοῦσιν ὁδοῦ καὶ πληθούσης προβόλων ἄνωθεν ἐπικαταπτομένων, ἔνθα συνεξισωθῆναι ἔμελλε τῷ πολλῷ τὸ ὀλίγον· οὔτε τῆς παρὰ τὰ δεινὰ ὑπομονῆς, ἣν πολλοῖς καταστήσαντες πολέμοις εἶχον, οὐδεμία ὄνησις πρὸς ὀρθίους βιαζομένοις σκοπάς. οὐ γὰρ συστάδην μαχομένους ἔδει τὸ εὔτολμον καὶ καρτερικὸν ἀποδείξασθαι, ἀλλ' ἑκηβόλοις χρῆσθαι μάχαις. ἦσαν δὲ τῶν μὲν κάτωθεν ἐπὶ τὰ μετέωρα βαλλομένων βραδεῖαί τε καὶ ἀσθενεῖς, εἰ καὶ τύχοιεν, ὥσπερ εἰκὸς, αἱ πληγαί· τῶν δ' ἀφ' ὕψους κάτω ῥιπτουμένων, ὀξεῖαι καὶ καρτεραί, συνεργούντων τοῖς βλήμασι καὶ τῶν ἰδίων βαρημάτων. οὐ μὴν ἔκαμνόν γε οἱ προσβάλλοντες τοῖς ἐρύμασιν, ἀλλὰ διεκαρτέρουν ἀναγκοφοροῦντες τὰ δεινὰ, οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀναπαυόμενοι τῶν πόνων. τέλος δ' ὑπολιπόντων τοὺς πολιορκουμένους τῶν βελῶν, καὶ τῶν σωμάτων ἐξαδυνατούντων, τρίτῃ τὰ φρούρια ἐξεπολιόρκησαν ἡμέρᾳ. ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ πολλοὺς Ῥωμαῖοι καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἀπέβαλον, κράτιστον δὲ, ὥσπερ πρὸς ἁπάντων ὡμολόγητο, τὸν ὕπατον· ὃς οὐκ ὀλίγα τραύματα λαβὼν, οὐδ' ὡς ἀφίστατο τῶν δεινῶν, ἕως ἐπικαταρραγεὶς αὐτῷ πέτρος ὑπερμεγέθης ἐπιβαίνοντι τοῦ περιτειχίσματος, ἅμα τήν τε νίκην αὐτὸν ἀφείλετο καὶ τὴν ψυχήν. ἁλισκομένων δὲ τῶν φρουρίων, ὁ μὲν Ἑρδώνιος· ἦν γὰρ καὶ ῥώμῃ σώματος διάφορος, καὶ κατὰ χεῖρα γενναῖος· ἄπιστόν τι χρῆμα περὶ αὐτὸν ποιήσας νεκρῶν, ὑπὸ πλήθους βελῶν ἀποθνήσκει. τῶν δὲ σὺν αὐτῷ τὰ φρούρια καταλαβομένων ὀλίγοι μέν τινες ζῶντες ἑάλωσαν, οἱ δὲ πλείους σφάττοντες ἑαυτοὺς, ἢ κατὰ τῶν κρημνῶν ὠθοῦντες, διεφθάρησαν. τούτου δὲ τέλος λαβόντος τοῦ λῃστρικοῦ πολέμου, τὴν πολιτικὴν πάλιν ἀνερρίπιζον οἱ δήμαρχοι στάσιν, ἀξιοῦντες ἀπολαβεῖν παρὰ τοῦ περιόντος ὑπάτου τὰς ὑποσχέσεις ἃς ἐποιήσατο πρὸς αὐτοὺς ὁ τεθνηκὼς ἐν τῇ μάχῃ Οὐαλέριος, ὑπὲρ τῆς εἰσφορᾶς τοῦ νόμου. ὁ δὲ Κλαύδιος μέχρι μέν τινος παρεῖλκε τὸν χρόνον, ὁτὲ μὲν καθαρμοὺς τῆς πόλεως ἐπιτελῶν, ὁτὲ δὲ θυσίας εὐχαριστηρίους τοῖς θεοῖς ἀποδιδοὺς, ὁτὲ δὲ ἀγῶσι καὶ θέαις ἀναλαμβάνων τὸ πλῆθος εἰς εὐπαθείας. ὡς δ' αἱ σκήψεις αὐτῷ πᾶσαι κατηνάλωντο, τελευτῶν ἔφη δεῖν εἰς τὸν τοῦ τεθνηκότος ὑπάτου τόπον ἕτερον ἀποδειχθῆναι. τὰ μὲν γὰρ ὑφ' ἑαυτοῦ μόνου πραχθέντα, οὔτε νόμιμα, οὔτε βέβαια ἔσεσθαι, τὰ δὲ ὑπ' ἀμφοῖν, ἔννομά τε καὶ κύρια. ταύτῃ διακρουσάμενος αὐτοὺς τῇ προφάσει,
475 προεῖπεν ἀρχαιρεσιῶν ἡμέραν, ἐν ᾗ τὸν συνάρχοντα ἔμελλεν ἀποδείξειν. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ δι' ἀπορρήτων βουλευμάτων οἱ προεστηκότες τοῦ συνεδρίου συνέθεντο κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, ὅτῳ παραδώσουσι τὴν ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐνέστη χρόνος, καὶ ὁ κῆρυξ τὴν πρώτην τάξιν ἐκάλεσεν,

enim viam ascensus erat, in qua & lapidatores multi adeuntes impetebāt, & parua manus numerosam vim sustinere poterat) nec item longo bellorū vsu ad perferendas ærumnas confirmata tolerantia per ardua nitentes adiuuabat. neq; enim statariis conflictibus audentiam & robur animi ostentare poterāt; sed eminus pugnandum erat. adhæc etiamsi ictus aliquos in sublime inferrent, erant tamen illi, vt credere par est, tardi & inualidi. cōtra e sublimi immissa, & citius & validius feriebant, adiuuāte iactum pondere. non defatigabantur tamen oppugnatores, sed aduersus duram necessitatem perdurabant in continuis die nocteque laboribus. tandem telis & viribus obsessos destituentibus, arx vi capta est, oppugnationis die tertia. In eo certamine multi ex Romanis viri fortes ceciderūt; omnium aūt confessione fortissimus ipse consul: qui multis vulnerib. acceptis, non tamen destitit, donec muros scādenti saxum ingēs impactum, vitam simul ademit & victoriam. Arce capta Herdonius, vir robustus & manu strenuus, edita prius incredibili circum se strage, obrutus telis periit. Ceteri qui cū eo Capitoliū occupauerant, pauci viui capti; maior pars seipsos iugulauerūt, aut per rupes præcipitauerūt. Finito hoc siue bello siue latrocinio, statim tribuni intestinam seditionem renouauerunt, postulātes a superstite consule quę collega ipsius Valerius in pugna interemptus de lege ferenda ꝓmiserat. Claudius trahebat aliquādiu tempus, nunc lustrationib. vrbis, nunc sacrificiis ad agēdas diis gratias; interdum etiā ludis & spectaculis oblectans populum. tādem consumptis omnibus tergiuersationibus, opus esse dixit vt alius in defuncti locū subrogaretur. quod enim a se vno ageretur, nec legitimū nec ratum futurum: quod vero ab ambobus, id demū & legitimum futurū, & pondus habiturū. Hac caussatione repulsis tribunis, diē indixit comitiis quibus collegam crearet. interim proceres senatus clā inter se consultauerunt cui consulatū mandarēt. die comitiorum, cum per præconem citata esset prima classis,

Turbæ domi recrudescunt.

intrarunt in præstitutum locum tum octodecim equitum centuriæ, tum octoginta centuriæ peditum maximi cẽsus, & consulem elegerũt L. Quintium, cuius filium *Cæsonem* tribuni in discrimen capitis adductum vrbẽ deserere coegerãt. reliquæ classes ne citatæ quidẽ sunt ad suffragia, q. tribus centuriis vincerẽtur ab iis qui suffragia iam dederãt. Ingratũ id plebi fuit; quasi infensum habituræ consulẽ. Senatus misit ad Quintium qui eum in vrbem ad magistratum sumendũ adducerent. forte fortuna tunc nouale ad sementem subigebat, scindẽtes aruum buculos ipse sequẽs, sine tunica, solo succinctus subligari, & caput tectus pileo. vbi vero cateruam hominum vidit rus suũ petere, inhibito aratro aliquantisper dubitauit quinam essent, quidve sibi aduentus eorũ posceret: deinde a *viatore* præcurrente alios monitus vt se ornaret melius, sumpta intra tuguriũ veste prodiit *obuiam veniẽtibus*. Ibi qui arcessitum eũ venerant, oẽs *vno ore*, nõ nomine suo, sed consulem salutãt; & iniecta veste purpurea, securibusq; ac ceteris magistratus insignib. assistere iussis, rogarũt vt se in vrbẽ sequeretur. Obticuit ille paulisper, ac *demum* effusis lacrymis; Ergo, inquit, hoc anno agellus mihi non seretur, & de victu periclitabimur. Deinde vale vxori dicto, iussaq; rei familiaris curã gerere, in vrbẽ abiit. Quod ideo mihi dictum est, vt omnes videãt quales tum pop. Rom. habuerit præsides, manib. suis victum quærentes, temperatos, nec grauatim innocentem paupertatẽ ferentes; adeo nõ affectãtes regiam potestatẽ, vt ẽt vltro oblatã renuerent. Sic. n. apparebit quã dissimiles illorũ sint nostri seculi homines, lõge diuersa sequentes studia; præter admodum paucos qui adhuc imperii dignitatem sustinent, & priscorum exempla conseruant. Sed vt ad rem propositam reuertamur, Quintius cumprimũ magistratum iniit, tribunorum ardorem in ferenda lege introducẽdisq; nouis institutis, compescuit vna denuntiatione, se, ni turbare remp. desinerent, indicta ciuibus militia, omnes in Volscos educturum. cumque tribuni se intercessuros dicerent quominus delectus haberentur, aduocata cõcione cõmonefecit oẽs militaris sacramẽti,

εἰσελθόντες εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον οἵ τε ὀκτωκαίδεκα λόχοι τῶν ἱππέων, καὶ οἱ τῶν πεζῶν ὀγδοήκοντα τῶν τὸ μέγιστον τίμημα ἐχόντων, Λεύκιον Κοίντιον, ὃν εἰς ἀγῶνα θανάτου καταστήσαντες οἱ δήμαρχοι, τὴν πόλιν ἠνάγκασαν ἐκλιπεῖν, αἱροῦνται· καὶ οὐδεμιᾶς ἔτι κληθείσης ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν τάξεως· τρισὶ γὰρ ἦσαν λόχοις πλείους οἱ διενέγκαντες τὴν ψῆφον λόχοι τῶν ἀπολειπομένων· ὁ μὲν δῆμος ἀπῄει συμφορὰν ἰδίαν ἡγούμενος, ὅτι μισῶν αὐτοὺς ἀνὴρ ἐξουσίας ὑπατικῆς ἔσται κύριος. ἡ βουλὴ δὲ ἔπεμπε τοὺς παραληψομένους τὸν ὕπατον, καὶ ἄξοντας ἐπὶ τὴν ἀρχήν. ἔτυχε δὲ τηνικαῦτα ὁ Κοίντιος ἄρουράν τινα ὑπεργαζόμενος εἰς σποράν, αὐτὸς ἀκολουθῶν τοῖς σχίζουσι τὴν νεὸν βοϊδίοις, ἀχίτων, περιζωμάτιον ἔχων, καὶ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ πῖλον. ἰδὼν δὲ πλῆθος ἀνθρώπων εἰς τὸ χωρίον εἰσιόντων, τό τε ἄροτρον ἐπέσχεν, καὶ πολὺν ἠπόρει χρόνον, οἵτινες εἶεν, καὶ τίνος δεόμενοι πρὸς αὐτὸν ἥκοιεν· ἔπειτα προσδραμόντος τινός, καὶ κελεύσαντος κοσμιώτερον αὐτὸν ποιῆσαι, παρελθὼν εἰς τὴν καλύβην καὶ ἀμφιεσάμενος, προῆλθεν. οἱ δὲ ἐπὶ τὴν παράληψιν αὐτοῦ παρόντες, ἠσπάσαντό τε ἅπαντες οὐκ ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ὕπατον, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα περιέθεσαν, τούς τε πελέκεις καὶ τἆλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς παραστήσαντες, ἀκολουθεῖν εἰς τὴν πόλιν ἠξίουν. κἀκεῖνος μικρὸν ἐπισχών, καὶ διαδακρύσας, τοσοῦτον εἶπεν· Ἄσπορον ἄρα μοι τὸ χωρίον ἔσται τοῦτον τὸν ἐνιαυτόν, καὶ κινδυνεύσομεν οὐχ ἕξειν πόθεν διατραφῶμεν. ἔπειτα ἀσπασάμενος τὴν γυναῖκα καὶ τῶν ἔνδον ἐπιμελεῖσθαι παραγγείλας, ᾤχετο εἰς τὴν πόλιν. ταῦτα δὲ οὐχ ἑτέρου τινὸς χάριν εἰπεῖν προήχθην, ἀλλ' ἵνα φανερὸν γένηται πᾶσιν οἷοι τότε ἦσαν οἱ τῆς Ῥωμαίων πόλεως προεστῶτες, ὡς αὐτουργοὶ καὶ σώφρονες, καὶ πενίαν δικαίαν οὐ βαρυνόμενοι, καὶ βασιλικὰς οὐ διώκοντες ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ διδομένας ἀναινόμενοι. φανήσονται γὰρ οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐοικότες ἐκείνοις οἱ νῦν, ἀλλὰ τἀναντία πάντα ἐπιτηδεύοντες, πλὴν πάνυ ὀλίγων δι' οὓς ἕστηκεν ἔτι τὸ τῆς πόλεως ἀξίωμα, καὶ τὸ σώζειν τὴν πρὸς ἐκείνους τοὺς ἄνδρας ὁμοιότητα. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις. ὁ δὲ Κοίντιος παραλαβὼν τὴν ὑπατείαν, πρῶτον μὲν ἔπαυσε τοὺς δημάρχους τῶν καινῶν πολιτευμάτων καὶ τῆς ἐπὶ τῷ νόμῳ σπουδῆς, προειπὼν ὡς εἰ μὴ παύσονται ταράττοντες τὴν πόλιν, ἀπάξει Ῥωμαίων ἅπαντας ἐκ τῆς πόλεως, στρατιὰν κατὰ Οὐολούσκων παραγγείλας. ἐπεὶ δὲ κωλύσειν αὐτὸν ἔλεγον οἱ δήμαρχοι στρατιᾶς ποιήσασθαι καταγραφήν, συναγαγὼν τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, εἶπεν ὅτι πάντες ὀμωμόκασι τὸν

στρατιω-

στρατιωτικὸν ὅρκον, ἀκολουθήσειν τοῖς ὑπάτοις ἐφ' οὓς ἂν καλῶνται πολέμους, καὶ μήτε ἀπολείψειν τὰ σημεῖα, μήτε ἄλλο πρᾶξαι μηδὲν ἐναντίον τῷ δήμῳ· παραλαβὼν δὲ τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν αὐτὸς ἔφη ἔχειν κατειλημμένους ἅπαντας τοῖς ὅρκοις. εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ διομοσάμενος χρήσασθαι τῷ νόμῳ κατὰ τῶν ἀπειθούντων, ἐκέλευσεν ἐκ τῶν ἱερῶν τὰ σημεῖα καταφέρειν· καὶ ἵνα, ἔφη, πᾶσαν ἀπογνῶτε δημαγωγίαν ἐπὶ τῆς ἐμῆς στρατείας, οὐ πρότερον ἀνάξειν τὸν στρατὸν ἐκ τῆς πολεμίας, πρὶν ἢ πᾶς ὁ τῆς ἀρχῆς μου διέλθῃ χρόνος. ὡς οὖν ἐν ὑπαίθρῳ χειμάσοντες, παρασκευάσασθε τὰ εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν 476 ἐπιτήδεια. Τούτοις καταπληξάμενος αὐτοὺς τοῖς λόγοις, ἐπεὶ κοσμιωτέρους εἶδε γεγονότας, καὶ δεομένους ἀφεθῆναι τῆς στρατείας, ἐπὶ τούτοις ἔφη χαριεῖσθαι τὰς ἀναπαύλας τῶν πολέμων, ἐφ' ᾧ τε μηδὲν ἔτι παρακινεῖν αὐτούς, ἀλλ' ἐᾶν αὐτὸν ὡς βούλεται τὴν ἀρχὴν τελέσαι, καὶ ἐπὶ τῷ τὰ δίκαια διδόναι τε καὶ λαμβάνειν παρ' ἀλλήλων. καταστάντος δὲ τοῦ θορύβου, δικαστήριά τε ἀπεδίδου αὐτοῖς δεομένοις ἐκ πολλῶν παρελκυσμένα χρόνων, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐγκλημάτων αὐτὸς ἴσως καὶ δικαίως διέκρινε, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐπὶ τοῦ βήματος καθεζόμενος, εὐπρόσοδόν [τε] καὶ πρᾷον καὶ φιλάνθρωπον τοῖς ἐπὶ τὴν δικαιοδοσίαν ἀφικνουμένοις ἑαυτὸν παρέχων, καὶ παρεσκεύασεν ἀριστοκρατικὴν οὕτω φανῆναι τὴν πολιτείαν, ὥστε μήτε δημάρχων δεηθῆναι τοὺς διὰ πενίαν, ἢ δυσγένειαν, ἢ ἄλλην τινὰ ταπεινότητα ὑπὸ τῶν κρειττόνων κατισχυομένους, μήτε καινῆς νομοθεσίας πόθον ἔχειν ἔτι τοὺς ἐν ἰσηγορίᾳ πολιτευομένους, ἀλλ' ἀγαπᾶν τε καὶ χαίρειν ἅπαντας ἐπὶ τῇ τότε κατεχούσῃ τὴν πόλιν εὐνομίᾳ. Ταῦτά τε δὴ τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρὸς ἐπῃνεῖτο ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ ἐπεὶ τὸν ὡρισμένον ἐτέλεσεν ἐξ ἀρχῆς χρόνον, τῷ μὴ δέξασθαι τὴν ὑπατείαν διδομένην τὸ δεύτερον, μηδὲ ἀγαπῆσαι τηλικαύτην λαμβάνοντα τιμήν. καὶ εἶχε γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας ἡ βουλὴ πολλὰς προσφέρουσα δεήσεις, ὅτι τὸ τρίτον οἱ δήμαρχοι διεπράξαντο μὴ ἀποθέσθαι τὴν ἀρχήν, ὡς ἐναντιωσόμενον αὐτοῖς καὶ παύσοντα τῶν καινῶν πολιτευμάτων, τὰ μὲν αἰδοῖ, τὰ δὲ φόβῳ, τόν τε δῆμον ὁρῶσα οὐκ ἀναινόμενον ὑπ' ἀνδρὸς ἀγαθοῦ ἄρχεσθαι. ὁ δὲ οὔτε τῶν δημάρχων ἐπαινεῖν ἔφη τὸ ἀπαραχώρητον τῆς ἐξουσίας, οὔτε αὐτὸς εἰς ὁμοίας ἐκείνοις ἥξειν διαβολάς. Συναγαγὼν δὲ τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ πολλὴν κατηγορίαν τῶν οὐκ ἀποτιθεμένων τὰς ἀρχὰς διαθέμενος, ὅρκους τε διομοσάμενος ἰσχυροὺς περὶ τοῦ μὴ λήψεσθαι πάλιν τὴν

quo singuli promisissent secuturos se consules ad quodcumque vocarentur bellum, nec deserturos signa, nec quidquam contra populi maiestatem commissuros: & quia consularem potestatem accepisset, omnes sibi iureiurando adstrictos esse. Hæc locutus, iuratusque se legibus animaduersurum in detrectantes imperium, signa e templis proferri iussit. ac, ne speretis, inquit, vllam vobis seducendæ plebis occasionem me consule futuram, iam nunc prædico vobis, non deducturum me ex hostico exercitum, nisi exacto toto magistratus mei tempore. quapropter parate vos vt in castris hibernaturi. His verbis cum illi territi & modestiores facti, militiæ remissionem peterent, respondit se requiem a bellis ea conditione ipsis daturum, vt nihil amplius mouerent, sed se pro arbitratu imperium gerere sinerent, ad reddendum cuique ius suum. Tumultu *hoc pacto* sedato, iudicia multis annis extracta petentibus reddidit, & plerasq; caussas ipse ex æquo bonoque diiudicauit, tota die pro tribunali sedens, facilemque, lenem & humanum se præbens iis qui ad caussam dicẽdam venirent: adeoque plausibilem reddidit optimatium potentiam, vt pauperes, ignobiles, & alioquin humiles, a potentioribus pressi, tribunos non requirerent, nec nouas leges de iure æquando desiderarent; sed præsenti reipublicæ statu, in quo bonæ leges ita vigerent, contenti ac læti essent. In his actionibus magna cum laude magistratu exacto, maiorem etiam meruit, quod in tanta potestate retineri noluit; quamuis multum rogante senatu, vt esset qui obsisteret tribunis iam tertium annum in eodem magistratu permanentibus, nec noua instituta in rempublicam inuehere cessantibus; vir venerandus æque ac metuendus, & quem plebs vt virum optimum non recusaret ferre consulem. Sed ille se nec tribunos probare dixit, qui magistratu non decederent, nec se admissurum vt in similem reprehensionem ipse incideret: aduocatoque in concionẽ populo, prolixe in eos inuectus qui magistratum non deponerẽt, persanctè iurauit nõ accepturũ se denuo

consulatum, nisi priore deposito; simulque diem indixit comitiis; & designatis consulibus, in suum se recepit tuguriolum, ac vt ante, suis manibus victitauit. Q. Fabio Vibulano tertium, L. Cornelio consulibus, dum ludi ab eis ritu patrio celebrantur, Æquorum manus ad sex milia, viri selecti, & leui armatura instructi, nocturno itinere peruenerunt Tusculum Latini nominis vrbem, non minus centum stadiis Roma dissitam; repertisque (vt in *alta* pace) patentibus portis & incustoditis mœnibus, primo impetu eam ceperunt, infensi Tusculanis, quod constantes in fide populi Romani, præter alia officia, in Capitolio recuperando soli tulissent opem. multi ciuium ea oppressione perierunt: sed maior pars ad primam irruptionem per *auersam* portam effugit, quos non vel morbus retinuit vel senium. mulieres & pueri, mancipiaque, in prædam cesserunt cum pecuniis. Vbi vero fuga elapsi cladem eam Romam nuntiauerunt, consules exsulibus confestim ferendam opem & restituendam patriam censuerunt: sed rursus obstabant tribuni, nec conscribi sinebant copias ante quam de legibus ferrentur suffragia. Eam expeditionis moram moleste ferente senatu, alii superuenerunt a Latinis nuntii, de Antiatium defectione; in quam omnes palam oppidani consenserant, non modo Volsci, prisci eius vrbis incolæ; sed etiam *nouelli* Romanorum coloni, quibus sedes ibi assignata erat, & agri portio. Hernici quoque eodem tempore nuntiabant, Volscos & Æquos magna manu egressos iam agros suos populari. Tot nuntiis sollicitatus senatus, decreuit non morandum amplius, sed cum omnibus copiis occurrendum hosti, & mittendum in bellum vtrumq; consulem: habendumque pro hoste, siquis ciuis sociusve nomen in eam militiam dare detrectaret. Ibi cum & tribuni cessissent, consules conscripserunt quidquid erat ætate militari; accitisque etiam sociorum auxiliis, mox profecti sunt, relicta domi ad custodiam tertia parte vrbanorum militum. Fabius contra Æquos properauit Tusculum. sed horum maior pars oppido di-

A.V.C. 295. consf. Q. Fabio III, & L. Cornelio, bellum cum Æquis & Volscis.

ὑπατείαν, πρὶν ἀποθέσθαι τὴν προτέραν ἀρχήν, προεῖπεν ἀρχαιρεσιῶν ἡμέραν ἐν ᾗ καταστήσας ὑπάτους, ἀπῄει πάλιν εἰς τὸ μικρὸν ἐκεῖνο καλύβιον, καὶ τὸν αὐτουργὸν βίον ἔζη, ὡς πρότερον. Κοΐντου δὲ Φαβίου Οὐιβολανοῦ παραλαβόντος τὴν ὑπατείαν τὸ τρίτον, καὶ Λευκίου Κορνηλίου, καὶ τελούντων πατρίους ἀγῶνας, Αἰκανῶν πλῆθος, ἄνδρες ἐπίλεκτοι ἀμφὶ τοὺς ἑξακισχιλίους, ὁπλισμῷ τε εὐζώνῳ συνεσταλμένοι, καὶ ἐν νυκτὶ ποιησάμενοι τὴν ἔξοδον, σκότους ἔτι ὄντος, ἐπὶ πόλιν ἀφικνοῦνται Τυσκλαίων, ἥ ἐστι μὲν τοῦ Λατίνων ἔθνους, ἀφέστηκε δὲ τῆς Ῥώμης οὐκ ἔλαττον σταδίων ἑκατόν. εὑρόντες δὲ, ὡς ἐν εἰρήνῃ, πύλας τε ἀκλείστους, καὶ τεῖχος ἀφύλακτον, αἱροῦσι τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου, μνησικακοῦντες τοῖς Τυσκλαίοις, ὅτι τῇ Ῥωμαίων πόλει τά τε ἄλλα μετὰ προθυμίας συμπράττοντες διετέλουν, καὶ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Καπιτωλίου μόνοι συνήραντο τοῦ πολέμου. καὶ ἄνδρας πολλοὺς τινὰς ἐν τῇ καταλήψει διέφθειραν· ἀλλ' ἔφθασαν ἤδη αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως ὠσάμενοι διὰ τῶν πυλῶν οἱ ἔνδον, χωρὶς ἢ ὅσοι ὑπὸ νόσων ἢ γήρως φυγεῖν ἀδύνατοι ἦσαν. γύναια δὲ καὶ παιδία καὶ θεράποντας αὐτῶν ἠνδραποδίσαντο, καὶ τὰ χρήματα διήρπασαν. ὡς δὲ ἀπηγγέλη τὸ δεινὸν εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῶν φυγόντων ἐκ τῆς ἁλώσεως, οἱ μὲν ὕπατοι βοηθεῖν ᾤοντο δεῖν τοῖς φυγάσι κατὰ τάχος, καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς ἀποδιδόναι· ἀντέπραττον δὲ οἱ δήμαρχοι, στρατιὰν οὐκ ἐῶντες καταγράφειν ἕως ἂν ἡ περὶ τοὺς νόμους διενεχθῇ ψῆφος. ἀγανακτούσης δὲ τῆς βουλῆς, καὶ διατριβὴν λαμβανούσης τῆς στρατιᾶς, ἕτεροι παρῆσαν ἀπὸ τοῦ Λατίνων ἔθνους ἀποσταλέντες, οἳ τὴν Ἀντιατῶν πόλιν ἤγγελλον ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀφεστηκέναι, μιᾷ χρησαμένων γνώμῃ Οὐολούσκων τε τῶν ἀρχαίων οἰκητόρων τῆς 477
πόλεως, καὶ Ῥωμαίων τῶν ἀφικομένων ὡς αὐτοὺς ἐποίκων, καὶ μερισαμένων τὴν γῆν. Ἑρνίκων δὲ ἄγγελοι κατὰ τοὺς αὐτοὺς παρῆσαν χρόνους, δηλοῦντες ὅτι Οὐολούσκων τε καὶ Αἰκανῶν δύναμις πολλὴ ἐξελήλυθε, καί ἐστιν ἐν τῇ αὐτῶν ἤδη γῇ. τούτων ἅμα προσαγγελλομένων, οὐδεμίαν ἀναστροφὴν ἔτι ποιήσασθαι τοῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐδόκει, ἀλλὰ πανστρατιᾷ βοηθεῖν, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ἐξιέναι· ἐὰν δέ τινες ἀπολειφθῶσι τῆς στρατιᾶς Ῥωμαίων, ἢ τῶν συμμάχων, ὡς πολεμίοις αὐτοῖς χρῆσθαι. εἰξάντων δὲ καὶ τῶν δημάρχων, καταγράψαντες τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας οἱ ὕπατοι, καὶ τὰς παρὰ τῶν συμμάχων δυνάμεις μεταπεμψάμενοι, κατὰ σπουδὴν ἐξῄεσαν, φυλακὴν ὑπολειπόμενοι τρίτην μοῖραν τῆς ἐπιχωρίου στρατιᾶς. Φάβιος μὲν οὖν ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ Τυσκλαίων ὄντας Αἰκανοὺς τὴν στρατιὰν ἦγε διὰ τάχους ἐλαύνων. τῶν δὲ οἱ μὲν πλείους ἀπεληλύθεσαν

ἤδη

ἤδη διηρπακότες τὴν πόλιν, ὀλίγοι δέ τινες ὑπέμενον φυλάττοντες τὴν ἄκραν· ἔστι δὲ σφόδρα ἐχυρὰ, καὶ οὐ πολλῆς δεομένη φυλακῆς. τινὲς μὲν οὖν ἔφασαν τοὺς φρουροὺς τῆς ἄκρας ἰδόντας ἐξιοῦσαν ἐκ τῆς Ῥώμης τὴν στρατιάν· συνορᾶται γάρ ἐστιν ἐκ μετεώρου τὰ μεταξὺ χωρία πάντα· ἑκόντας ἐξελθεῖν· ἕτεροι δὲ, ἐκπολιορκηθέντας ὑπὸ τοῦ Φαβίου, καθ' ὁμολογίας παραδοῦναι τὸ φρούριον, τοῖς σώμασιν αὐτοῖς ἄδειαν αἰτησαμένους καὶ ζυγὸν ὑποστάντας. ἀποδοὺς δὲ τοῖς Τυσκλανοῖς τὴν πόλιν Φάβιος, περὶ δείλην ὀψίαν ἀνίστησι τὴν στρατιὰν, καὶ ὡς εἶχε τάχους ἤλαυνεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, ἀκούων περὶ πόλιν Ἀλγιδόνα ἀθρόας εἶναι τάς τε Οὐολούσκων καὶ Αἰκανῶν δυνάμεις. ποιησάμενος δὲ δι' ὅλης νυκτὸς σύντονον ὁδὸν, ὑπ' αὐτὸν τὸν ὄρθρον ἐπιφαίνεται τοῖς πολεμίοις ἐστρατοπεδευκόσιν ἐν πεδίῳ, καὶ οὔτε τάφρον περιβεβλημένοις, οὔτε χάρακα, ὡς ἐν οἰκείᾳ τε γῇ, καὶ καταφρονήσει τοῦ ἀντιπάλου. παρακελευσάμενος δὲ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἄνδρας ἀγαθοὺς γίνεσθαι, πρῶτος εἰσελαύνει μετὰ τῶν ἱππέων εἰς τὴν τῶν πολεμίων παρεμβολὴν, καὶ οἱ πεζοὶ ἀλαλάξαντες εἵποντο· τῶν δὲ οἱ μὲν, ἔτι κοιμώμενοι ἐφονεύοντο, οἱ δὲ, ἄρτίως ἀνεστηκότες καὶ πρὸς ἀλκὴν τραπέσθαι ἐπιχειροῦντες· οἱ δὲ πλείους, φεύγοντες ἐσκεδάννυντο. ἁλόντος δὲ τοῦ στρατοπέδου κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν, ἐπιτρέψας τοῖς στρατιώταις ὠφελεῖσθαι τά τε σώματα, πλὴν ὅσα Τυσκλανῶν ἦν, οὐ πολὺν ἐνταῦθα διατρίψας χρόνον, ἐπὶ τὴν Ἐχετρανῶν πόλιν ἦγε τὴν δύναμιν, ἣ τότε ἦν τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους ἐπιφανεστάτη τε καὶ [ἐν] τῷ κρατίστῳ τόπῳ μάλιστα κειμένη. στρατοπεδεύσας δὲ πλησίον τῆς πόλεως ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, κατ' ἐλπίδα τοῦ προελεύσεσθαι τοὺς ἔνδον εἰς μάχην, ὡς οὐδεμία ἐξῄει στρατιά, τὴν γῆν αὐτῶν ἐδῄου ἀνθρώπων μεστὴν οὖσαν καὶ βοσκημάτων. οὐ γὰρ ἔφθασαν ἀνασκευασάμενοι τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν, αἰφνιδίου γενηθείσης αὐτοῖς τῆς ἐφόδου. ἐφεὶς δὲ καὶ ταῦτα διαρπάζειν τοῖς στρατιώταις ὁ Φάβιος, καὶ πολλὰς ἐν τῇ προνομῇ διατρίψας ἡμέρας, ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν δύναμιν. ὁ δὲ ἕτερος τῶν ὑπάτων Κορνήλιος ἐπὶ τοὺς ἐν Ἀντίῳ Ῥωμαίοις τε καὶ Οὐολούσκοις ἐλαύνων, ἐπιτυγχάνει στρατιᾷ περὶ τῶν ὁρίων αὐτὸν ὑποδεχομένῃ. παραταξάμενος δὲ αὐτοῖς, καὶ πολλοὺς μὲν φονεύσας, τοὺς δὲ λοιποὺς τρεψάμενος, ἐγγὺς τῆς πόλεως κατεστρατοπέδευσεν. οὐ τολμώντων δὲ τῶν ἐκ τῆς πόλεως οὐκέτι χωρεῖν εἰς μάχην, πρῶτον μὲν τὴν γῆν αὐτῶν ἔκειρεν, ἔπειτα τὴν πόλιν αὐτῶν ἀπετάφρευε καὶ περιεχαράκου. τότε δὴ πάλιν ἀναγκασθέντες ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως πανστρατιᾷ

repto iam discesserat: pauci ad arcis custodiam remanserant. est enim arx illa munitissima, nec indiget magno præsidio. Hos præsidiarios quidam aiunt, cum exercitum Roma egredientem vidissent, (liquido enim ex arce illa conspici potest quidquid locorum interiacet) vltro decessisse præsidio: alii, a Fabio expugnatos præsidium ex compacto dedidisse, & sub iugo dimissos esse liberos. Fabius, reddito ciuibus Tusculo, sub vesperam quanta celeritate potuit, in hostem inde mouit, audito ad Algidum esse totum Volscorum Æquorumque exercitum: & continuato per totam noctem itinere, sub lucem se ostendit hostibus in *patente* campo statiua habentibus sine fossa & vallo, vt qui in suo solo nihil sibi ab hostibus timerent. Ergo suos ad rem fortiter gerendam cohortatus, primus cum equitibus in hostium castra fecit impetum: quos mox sublato clamore secuti sunt pedites. Ibi nonnulli etiamtum cubantes cæsi sunt, quidam surgentes & conantes resistere: maxima pars diuersa fuga saluti suæ consuluit. Captis nullo negotio castris, concessa militi præda vniuersa, exceptis captiuis Tusculanorum corporibus, non diu hic moratus duxit Ecetram, quæ tum clarissima Volscorum erat, & optimo loco sita: positisque prope vrbem castris, per aliquot dies dimicationem exspectauit. vbi cum nemo prodiret in aciem, agrum populatus est, refertum hominibus & pecoribus. nam repentina incursione præuenti, res suas ex agris *in loca tutiora* comportare nequiuerant. Ea quoque præda militibus concessa, multis diebus in populationes insumptis, tandem domum reduxit exercitum. Alter consul Cornelius Antium contra Volscos & Romanos eductis copiis, offendit exspectantes se in finibus. cum quibus congressus, multis cæsis, reliquis in fugam versis, castra oppido admouit. cumque oppidani non auderent amplius ad pugnam prodire, excisis primũ toto agro arbustis, demũ fossa & vallo vrbem cingere instituit. ita necesse habuerunt hostes rursum totis viribus in aciem progredi.

sed incondita multitudo non diu pugnam sustinuit, rursum coacta intra mœnia turpiter refugere. Consul vero nullam eis respirationem concedens, scalas admouit mœnibus, & portas discussit arietibus: fractisque labore propugnatoribus, non magno negotio vi in oppidum penetrauit. vbi quidquid auri, argenti, æris, pecuniarumque inuentum est, in ærarium referri iussit; & captiuos cum reliqua præda *sub hasta* vendi a quæstoribus: militibus vestis cessit, & cibaria, & cetera huius generis emolumenta. deinde vbi præcipuos tum ex colonis tum ex veteribus Antiatibus defectionis auctores fuisse comperit, (quorum magnus erat numerus) virgis aliquamdiu laceratos, tandem decollari iussit. His gestis & ipse domum reduxit copias. Venientibus consulibus senatus iuit obuiam, & ambobus triumphum decreuit. Æquis per legatos pacem petentibus, pax his conditionibus data est: vt retentis oppidis suis & agris, quos tum cum fœdus fieret, tenerent, parerent Romano imperio; immunesque a tributis ceteris, tantum bello quantacumque auxilia mitterent ex fœdere, quemadmodum & reliqui socii. atque ita hic annus abiit. Sequentis anni consules, C. Nautius iterum, L. Minucius, inito magistratu, aliquamdiu intra mœnia de iure ciuili cōflictati sunt cum A. Virginio & ceteris tribunis, qui iā quartum annum eundem magistratū obtinebant. Deinde vicinis gentibus bellum vrbi mouentibus & imperium in discrimen adducentibus, consules libenter occasionem a fortuna oblatam arripuerunt: habitoque delectu, & accitis sociorum auxiliis, trifariam diuiserunt copias. partem vnam in vrbe reliquerunt, cui præerat Q. Fabius Vibulanus. cum reliquis duabus ipsi ocius profecti sunt; in Sabinos Nautius, in Æquos Minucius. ambæ enim hæ gentes vno eodemq; tempore defecerant ab imperio: Sabini, propalā; & Fidenas vsq; cū exercitu venerant; (qđ oppidum Romanis parebat, quadragesimo ab vrbe stadio dissitū) Æqui, verbis quidem pacta recens inita seruabant, sed factis & ipsi se gerebant hostiliter. Latinos .n. populi Rom. socios bello lacessiuerāt, quasi nullo si-

A.V.C. 296. cōss. C. Nautio II, & L. Minucio, turbæ domi, ac foris bellum cum Æquis & Sabinis.

πολὺς καὶ ἀσύντακτος ὄχλος· καὶ συμβαλόντες εἰς μάχην, ἔπειτα κἀκεῖ ἀγωνισάμενοι κατακλείονται τὸ δεύτερον εἰς τὴν πόλιν, αἰσχρῶς καὶ ἀνάνδρως φεύγοντες. ὁ δὲ ὕπατος οὐδεμίαν αὐτοῖς ἀναστροφὴν ἔτι δοὺς, κλίμακάς τε προσέφερε τοῖς τείχεσι, καὶ κριοῖς ἐξέκοπτε τὰς πύλας. ἐπιπόνως δὲ καὶ ταλαιπώρως τῶν ἔνδον ἀπομαχομένων, οὐ πολλὰ πραγματευθεὶς, κατὰ κράτος αἱρεῖ τὴν πόλιν. χρήματα μὲν οὖν αὐτῶν ὅσα χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ χαλκὸς ἦν, εἰς τὸ δημόσιον ἀναφέρειν ἐκέλευσεν· ἀνδράποδα δὲ τοὺς ταμίας παραλαμβάνοντας καὶ τὰ λοιπὰ λάφυρα, πωλεῖν· τοῖς δὲ στρατιώταις ἐσθῆτα καὶ τροφὰς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἐδύναντο ὠφελεῖσθαι, ἐπέτρεψεν. ἔπειτα διακρίνας τῶν τε κληρούχων καὶ τῶν ἀρχαίων Ἀντιατῶν τοὺς ἐπιφανεστάτους τε καὶ τῆς ἀποστάσεως αἰτίους· ἦσαν δὲ πολλοί· ῥάβδοις τε ᾐκίσατο μέχρι πολλοῦ, καὶ τοὺς αὐχένας αὐτῶν ἐκέλευσεν ἀποτεμεῖν. ταῦτα διαπραξάμενος ἀπῆγε καὶ αὐτὸς ἐπ' οἴκου τὴν δύναμιν. Τούτοις ἡ βουλὴ τοῖς ὑπάτοις προσιοῦσί τε ἀπήντησε, καὶ θριάμβους ἀμφοτέροις καταγαγεῖν ἐψηφίσατο· καὶ πρὸς Αἰκανοὺς πρεσβευσαμένους ὑπὲρ εἰρήνης ἐποιήσατο συνθήκας περὶ καταλύσεως τοῦ πολέμου, ἐν αἷς ἐγράφη, πόλεις τε καὶ χώρας ἔχοντας Αἰκανοὺς, ὧν ἐκράτουν ὅτε αἱ σπονδαὶ ἐγίνοντο, Ῥωμαίοις εἶναι ὑπηκόους, ἄλλο μὲν ὑποτελοῦντας μηδὲν, ἐν δὲ τοῖς πολέμοις συμμαχίαν ἀποστέλλοντας ὅσην δή ποτε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι. καὶ τὸ ἔτος τοῦτο ἐτελεύτα. Τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ Γάιος Ναύτιος τὸ δεύτερον αἱρεθεὶς, καὶ Λεύκιος Μινύκιος, παραλαβὼν τὴν ὕπατον ἀρχὴν, τέως μὲν ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν δικαίων πόλεμον ἐντὸς τείχους ἐπολέμουν, πρὸς τοὺς ἅμα Οὐεργινίῳ δημάρχους τοὺς τέταρτον ἔτος ἤδη τὴν αὐτὴν κατασχόντας ἀρχήν. ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῶν πλησιοχώρων ἐθνῶν πόλεμος ἐπεγένετο τῇ πόλει, καὶ δέος ἦν μὴ τὴν ἀρχὴν ἀφαιρεθῶσιν, ἀσμένως δεξάμενοι τὸ συμβὰν ἀπὸ τῆς τύχης, τὸν στρατιωτικὸν ἐποιοῦντο κατάλογον, καὶ μερισάμενοι τριχῇ τάς τε οἰκείας καὶ τὰς παρὰ τῶν συμμάχων δυνάμεις, μίαν μὲν ἐν τῇ πόλει μοῖραν κατέλιπον, ἧς ἡγεῖτο Κόιντος Φάβιος Οὐιβολανός· τὰς δὲ λοιπὰς αὐτοὶ παραλαβόντες, ἐξῄεσαν διὰ ταχέων, ἐπὶ μὲν Σαβίνους Ναύτιος, ἐπὶ δ' Αἰκανοὺς Μινύκιος. ἀμφότερα γὰρ ταῦτα τὰ ἔθνη κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀφειστήκει τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς· Σαβῖνοι μὲν ἐκ φανεροῦ καὶ μέχρι Φιδήνης πόλεως ἤλασαν, ἧς ἐκράτουν Ῥωμαῖοι· τετταράκοντα δέ εἰσιν οἱ διὰ μέσου τῶν πόλεων στάδιοι. Αἰκανοὶ δὲ, λόγῳ μὲν φυλάττοντες τὰ τῆς νεωστὶ γενομένης συμμαχίας δίκαια, ἔργῳ δὲ καὶ οὗτοι πράττοντες τὰ τῶν πολεμίων. ἐπὶ γὰρ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Λατίνους ἐστράτευσαν, ὡς οὐ γενομένων αὐτοῖς πρὸς

ἐκείνοις

ἐκείνοις ὁμολογιῶν περὶ φιλίας. ἡγεῖτο δὲ τῆς στρατιᾶς Γράκχος Κοίλιος, ἀνὴρ δραστήριος, ἀρχῇ κοσμηθεὶς αὐτοκράτορι, ἣν ἐπὶ τὸ βασιλικώτερον ἐξήγαγεν. ἐλάσας δὲ μέχρι Τύσκλου πόλεως, ἣν Αἰκανοὶ τῷ πρόσθεν ἐνιαυτῷ καταλαβόμενοι καὶ διαρπάσαντες ὑπὸ Ῥωμαίων ἐξεκρούσθησαν, ἀνθρώπους τε πολλοὺς ἐκ τῶν ἀγρῶν συνήρπασε καὶ βοσκήματα ὅσα κατέλαβε, καὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς ἐν ἀκμῇ ὄντας ἔφθειρεν. ἀφικομένης δὲ πρεσβείας ἣν ἀπέστειλεν ἡ Ῥωμαίων βουλὴ μαθεῖν ἀξιοῦσα τί παθόντες Αἰκανοὶ πολεμοῦσι τοῖς Ῥωμαίων συμμάχοις, φιλίας τε αὐτοῖς ὀμωμοσμένης νεωστὶ, καὶ οὐδενὸς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ γενομένου προσκρούσματος τοῖς ἔθνεσι, καὶ παραινούσης τῷ Κοιλίῳ τούς τε αἰχμαλώτους αὐτῶν οὓς εἶχεν
479 ἀφιέναι, καὶ τὴν στρατιὰν ἀπάγειν, καὶ περὶ ὧν ἠδίκησεν ἢ κατέβλαψε Τυσκλαίους δίκην ὑπέχειν, πολὺν μὲν χρόνον διέτριψεν ὁ Γράκχος, οὐδὲ εἰς λόγους τοῖς πρεσβευταῖς ἐρχόμενος, ὡς ἐν ἀσχολίαις δή τισι γεγονώς. ἐπεὶ δὲ οὖν ἔδοξεν αὐτῷ προσάγειν τοὺς πρέσβεις, κἀκεῖνοι τοὺς ἐπαγγελθέντας ὑπὸ τῆς βουλῆς λόγους διεξῆλθον, Θαυμάζω ὑμῶν, φησὶν, ὦ Ῥωμαῖοι, τί δή ποτε αὐτοὶ μὲν ἅπαντας ἡγεῖσθε πολεμίους καὶ ὑφ᾽ ὧν οὐδὲν κακὸν πεπόνθατε, ἀρχῆς καὶ τυραννίδος ἕνεκα· Αἰκανοῖς δὲ οὐ συγχωρεῖτε παρὰ τουτωνὶ Τυσκλαίων ἐχθρῶν ὄντων ἀναπράττεσθαι δίκας, οὐθενὸς ἡμῖν διωμολογημένου περὶ αὐτῶν ὅτε τὰς πρὸς ὑμᾶς ἐποιούμεθα συνθήκας. εἰ μὲν οὖν τῶν ὑμετέρων ἰδίων ἀδικεῖσθαι ἢ βλάπτεσθαι λέγετε ὑφ᾽ ἡμῶν, καὶ τὰ δίκαια ὑφέξομεν ὑμῖν κατὰ τὰς ὁμολογίας· εἰ δὲ περὶ Τυσκλανῶν ἀναπραξόμενοι δίκας ἥκετε, οὐθείς ἐστι πρὸς ἐμὲ περὶ τούτων λόγος, ἀλλὰ πρὸς ταύτην λαλεῖτε τὴν φηγὸν δείξας αὐτοῖς τινα πλησίον πεφυκυῖαν.

Ῥωμαῖοι δὲ τοιαῦτα ὑβρισθέντες ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς, οὐκ εὐθὺς ὀργῇ ἐπιτρέψαντες ἐξήγαγον τὴν στρατιὰν, ἀλλὰ καὶ δευτέραν ὡς αὐτὸν ἀπέστειλαι πρεσβείαν, καὶ τοὺς φιλιάλεις καλουμένους ἄνδρας ἱεροὺς ἔπεμψαν, ἐπιμαρτυρόμενοι θεούς τε καὶ δαίμονας, ὅτι μὴ δυνηθέντες τῶν δικαίων τυχεῖν, ὅσιον ἀναγκασθήσονται πόλεμον ἐκφέρειν· καὶ μετὰ ταῦτα τὸν ὕπατον ἀπέστειλαν. ὁ δὲ Γράκχος ἐπειδὴ τοὺς Ῥωμαίους προσιόντας ἔμαθεν, ἀναστήσας τὴν δύναμιν, ἀπῆγε προσωτέρω, τῶν πολεμίων ἐκ ποδὸς ἑπομένων· βουλόμενος αὐτοὺς εἰς τοιαῦτα προσαγαγέσθαι χωρία, ἐν οἷς πλεονεκτήσειν ἔμελλεν. ὅπερ καὶ συνέβη. φυλάξας γὰρ αὐλῶνα περιεχόμενον ὄρεσιν, ὡς ἐνέβαλον εἰς τοῦτον οἱ Ῥωμαῖοι διώκοντες αὐτὸν, ὑποστρέφει τε καὶ στρατοπεδεύεται κατὰ τὴν ἐκ τοῦ αὐλῶνος ἔξω φέρουσαν ὁδόν. ἐκ δὲ τούτου συνεβεβήκει τοῖς Ῥωμαίοις οὐχ ὃν ἐβούλοντο ἐκλέξασθαι τόπον εἰς στρατοπεδείας, ἀλλὰ ὃν

bi coniunctos fœdere. cuius expeditionis dux erat Gracchus Clœlius vir industrius; qui delatũ ad se gentis imperium proxime regiam potestatem euexerat. is enim progressus cum exercitu vsq; Tusculũ, quod ab Æquis superiore anno captum & direptum Romani ex hoste receperant, hominum & pecorũ abegit quidquid per agros corripere potuit, segetesq; iam tum maturas corrupit. Ad eum cum legati a senatu Romano venissent, caussam quæsituri cur Æqui infestarent populi Rom. socios, post recens fœdus nulla iniuria lacessiti; Clœliũq; hortaturi vt dimissis captiuis Tusculanis exercitum abduceret, & ob illatas Tusculanis iniurias ac damna iudicium subiret, diu simulans occupationes, ne ad colloquium quidem legatos admisit. tandem vbi visum est admittere, mãdatis senatus expositis: Miror vos Romanos, inquit, cum ipsi omnes pro hostibus habeatis, etiam a quibus læsi non estis, tantũ imperãdi & dominandi cupidine: non permittere Æquis vt ab his Tusculanis inimicis suis pœnas exigant: cum tamen illis non sit cautum in fœdere vobiscum inito. Si ergo vobis priuatim iniuriam aut damnum a nobis illatum cõquerimini, iudicium ex pacto subibimus: sin Tusculanis pœnas poscitis, non a me sed ab ista fago petite. quæ dicens, ostendit eis fagum in propinquo stantem. Affecti hac cõtumelia Romani non statim per indignationem eduxerunt exercitum; sed iterum legatos ad eum miserũt cum fetialibus, qui deos geniosq; testarẽtur, se iure suo frustratos, iusta piaq; arma coactos sumere: ac tum demum consulẽ *cum exercitu* emiserunt. Gracchus cognito Romanorum aduentu, motis castris cum exercitu perrexit vlterius, sequentibus e vestigio hostibus; vt in eiusmodi eos loca ptraheret vbi ipse futurus esset potior: quod & euenit. obseruata n. cõualle quadã angusta & mõtib. cincta, postq̃ Romanos persequendi studio ingressos in eam vidit, verso agmine, ad viam quæ extra conuallem fert, castra locat. quo factum est vt Romani nõ quem vellent locum castris caperẽt, sed quem

dabat ratio temporis; vnde nec equis pabulum petere commode poterant, loco nudis & asperis montibus circũcluso; nec sibi ex hostico alimenta cõportare, absumptis commeatib. quos domo attulerant; neque castra transferre licebat obsessis ab hoste exitib. Cumq; acie instructa vi perrumpere conarẽtur, reiecti sunt acceptis multis vulneribus, & in sua castra compulsi. Quo successu elatus Clœlius, fossa eos & vallo circumdare aggressus est, sperans fame pressos deditionem facturos. His Romam nuntiatis Q. Fabius præfectus vrbis selectum copiarum suarum robur in auxilium misit consuli, ductu T. Quintii quæstoris & viri consularis. deinde ad alterum consulem Nautium, qui cum exercitu in Sabinis erat, misit litteras, significans quid accidisset Minucio, ransq; vt ipse veniret celeriter. Ille commissa legatis castrorũ cura, cum ceteris equitibus Romã citato cursu properauit: & profunda adhuc nocte vrbẽ ingressus, cõsultauit cum Fabio senioribusq; quidnã facto esset opus. & quia videbatur omnibus tempus dictatorem poscere, ad magistratum eum designauit L. Cincinnatum: atq; his peractis retro ad suum exercitum abiit. Pręfectus vrbis Fabius misit qui ad imperium Quintium adducerent. is forte tum quoque tractabat opus quoddam rusticum: & conspecta accedẽtium turba, suspicatus eam ad se venire, sumpta veste paulo decentiore, processit eis obuiam. cũq; appropinquasset, oblati sunt ei equi decoris ornati phaleris, assistere iussis XXIIII lictoribus cum virgis & securibus: oblatæ item vestes purpureæ, & reliqua insignia quibus olim regiũ imperium exornabatur. Ibi vidẽs se creatum esse dictatorem, adeo non delectatus est hoc honore, vt etiam indignabundus dixerit; Peribit ergo & huius anni fructus propter meas occupationes; & male esuriemus oẽs. Deinde vrbẽ ingressus, ciues iussit bono esse animo, oratione vsus apud populum quę deiectos animos spe bona posset erigere. mox coactis tam ex agro quam ex vrbe quotquot essent ætate militari,

4 Dictator L. Quintius Cincinnatus.

ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ καιρός, ἔνθα οὔτε ἵπποις χιλὸν εὐπορεῖν ἦν λαμβάνειν, ὄρεσι περικλειομένου τοῦ τόπου ψιλοῖς καὶ δυσβάτοις, οὔτε ἑαυτοῖς τροφὰς ἐκ τῆς πολεμίας συγκομίζειν, ἐπειδὴ κατεδαπάνηντο ἃς ἔφερον οἴκοθεν· οὔτε μεταστρατοπεδεύσασθαι, τῶν πολεμίων ἀντικαθημένων καὶ κωλυόντων τὰς ἐξόδους. βιάσασθαί τε προελόμενοι, καὶ προελθόντες εἰς μάχην, ἀνεκρούσθησαν, καὶ πολλὰς πληγὰς λαβόντες, εἰς τὸν αὐτὸν κατεκλείσθησαν χάρακα. ὁ δὲ Κοίλιος ἐπαρθεὶς τῷ προτερήματι τούτῳ, περιετάφρευέ τε καὶ περιεχαράκου, καὶ πολλὰς ἐλπίδας εἶχε λιμῷ πιεσθέντας παραδώσειν αὐτῷ τὰ ὅπλα. ἀφικομένης δὲ εἰς Ῥώμην περὶ τούτων ἀγγελίας, Κόιντος Φάβιος ὁ καταλειφθεὶς ἐπὶ τῆς πόλεως ἔπαρχος, ἀπὸ τῆς σὺν αὐτῷ στρατιᾶς, ὅσον ἦν ἀκμαιότατόν τε καὶ κράτιστον ἐπιλέξας μέρος, ἐπὶ συμμαχίαν ἔπεμψε τῷ ὑπάτῳ. ἡγεῖτο δὲ τῆς δυνάμεως ταύτης Τίτος Κόιντος ὁ ταμίας, ἀνὴρ ὑπατικός. πρὸς δὲ τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Ναύτιον ἐπὶ τῆς ἐν Σαβίνοις στρατιᾶς ὄντα γράμματα διαπέμψας, τά τε συμβάντα τῷ Μινυκίῳ διεσάφησε, καὶ αὐτὸν ἥκειν ἠξίου διὰ ταχέων. κἀκεῖνος ἐπιτρέψας τοῖς πρεσβευταῖς τὸν χάρακα φυλάττειν, αὐτὸς σὺν τοῖς ἄλλοις ἱππεῦσιν εἰς τὴν πόλιν ἐλαύνει συντόνῳ χρησάμενος ἱππασίᾳ. εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν πόλιν ἔτι νυκτὸς πολλῆς οὔσης, ἐβουλεύετο σὺν τῷ Φαβίῳ καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν τοῖς πρεσβυτάτοις ὅ τι χρὴ ποιεῖν. ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἐδόκει δικτάτορος δεῖσθαι ὁ καιρός, ἀποδείκνυσιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ταύτην Λεύκιον Κικιννάτον. καὶ αὐτὸς μὲν ταῦτα διαπραξάμενος, ᾤχετο πάλιν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. ὁ δὲ τῆς πόλεως ἔπαρχος Φάβιος ἔπεμπε τοὺς παραληψομένους τὸν Κόιντον ἐπὶ τὴν ἀρχήν. ἔτυχε δὲ καὶ τότε ὁ 480
ἀνὴρ τῶν κατ' ἀγρὸν ἔργων διαπραττόμενος. ἰδὼν δὲ τὸν προσιόντα ὄχλον, καὶ ὑποπτεύσας ἐπ' αὐτὸν ἥκειν, ἐσθῆτά τε ἐλάμβανεν εὐπρεπεστέραν, καὶ ὑπαντήσων αὐτοῖς ἐπορεύετο. ὡς δὲ ἐγγὺς ἦν, ἵππους τε αὐτῷ φαλάροις κεκοσμημένους εὐπρεπέσι προσῆγον, καὶ πελέκεις ἅμα ταῖς ῥάβδοις εἰκοσιτέσσαρας παρέστησαν, ἐσθῆτάς τε ἁλουργάς, καὶ τὰ ἄλλα παράσημα οἷς πρότερον ἡ τῶν βασιλέων ἐκεκόσμητο ἀρχή, προσήνεγκαν. ὁ δὲ, μαθὼν ὅτι δικτάτωρ ἀποδέδεικται τῆς πόλεως, οὐχ ὅπως ἠγάπησε τηλικαύτης τιμῆς τυχών, ἀλλὰ προσαγανακτήσας εἶπεν, Ἀπολεῖται ἄρα καὶ τούτου τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ καρπὸς διὰ τὰς ἐμὰς ἀσχολίας, καὶ πεινήσομεν ἅπαντες κακῶς. μετὰ ταῦτα παραγενόμενος εἰς τὴν πόλιν, πρῶτον μὲν ἐθάρρυνε τοὺς πολίτας, λόγον ἐν τῷ πλήθει διεξελθὼν ἐξεγεῖραι τὰς ψυχὰς δυνάμενον ἐλπίσιν ἀγαθαῖς· ἔπειτα συναγαγὼν ἅπαντας τοὺς ἐν ἀκμῇ, τούς τε κατὰ πόλιν καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀγρῶν,

καὶ τοὺς

καὶ τὰς παρὰ τῶν συμμάχων ἐπικουρίας μεταπεμψάμενος, ἱππάρχην τε ἀποδείξας Λεύκιον Ταρκύνιον, ἄνδρα τῶν ἠμελημένων μὲν διὰ πενίαν, τὰ δὲ πολέμια γενναῖον, συγκεκροτημένην ἔχων δύναμιν, καὶ καταλαβὼν τὸν ταμίαν Κοΐντιον Τίτον ἀναδεχόμενον αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, λαβὼν καὶ τὴν σὺν ἐκείνῳ δύναμιν, ἧκεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. ὡς δὲ κατώπτευσε τὴν τῶν χωρίων φύσιν, ἐν οἷς ἦν τὰ στρατόπεδα, μέρος μέν τι τῆς στρατιᾶς ἐπὶ τοῖς μετεώροις ἔταξεν, ὡς μήτε βοήθεια παραγένοιτο τοῖς Αἰκανοῖς ἑτέρα, μήτε τροφαί· τὴν δὲ λοιπὴν δύναμιν αὐτὸς ἔχων, προῆγεν ἐκτεταγμένος εἰς μάχην. καὶ ὁ Κοίλιος οὐδὲν ὑποδείσας· ἥ τε γὰρ δύναμις ἦν ἡ περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγη, καὶ αὐτὸς ἐδόκει ψυχὴν οὐ κακὸς εἶναι τὰ πολέμια· δέχεται αὐτὸν ἐπιόντα, καὶ γίνεται μάχη καρτερά. χρόνου δὲ πολλοῦ διελθόντος, καὶ τῶν Ῥωμαίων διὰ τοὺς συνεχεῖς πολέμους ἀναφερόντων τὸν πόνον, τῶν δὲ ἱππέων κατὰ τὸ κάμνον μέρος ἀεὶ ἐπιβοηθούντων τοῖς πεζοῖς, ἡττηθεὶς ὁ Γράκχος κατακλείεται εἰς τὸν ἑαυτοῦ χάρακα. καὶ μετὰ τοῦτο Κοΐντιος περιταφρεύσας αὐτὸν ὑψηλῷ χάρακι, καὶ πύργοις πυκνοῖς περιλαβών, ἐπεὶ κάμνοντα ἔμαθε τῶν ἀναγκαίων τῇ ἀπορίᾳ, αὐτός τε προσβολὰς ἐποιεῖτο συνεχεῖς πρὸς τὸν χάρακα τῶν Αἰκανῶν, καὶ τῷ Μινυκίῳ προσέταξεν ἀπὸ τῶν ἑτέρων ἐξιέναι μερῶν. ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ Αἰκανοὶ τροφῆς τε ἀπορούμενοι, καὶ συμμάχων βοήθειαν ἀπεγνωκότες, πολιορκούμενοί τε πολλαχόθεν, ἱκετηρίας ἀναλαβόντες ἐπιπρεσβεύεσθαι πρὸς τὸν Κοΐντιον περὶ φιλίας διαλεγόμενοι. ὁ δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις Αἰκανοῖς ἔφη σπένδεσθαι, καὶ διδόναι τοῖς σώμασι τὴν ἄδειαν τά τε ὅπλα ἀποθεμένοις, καὶ καθ' ἕνα διεξιοῦσιν ὑπὸ ζυγόν, Γράκχῳ δὲ τῷ ἡγεμόνι τοῦ πολέμου, καὶ τοῖς σὺν ἐκείνῳ βουλεύσασι τὴν ἀπόστασιν, ὡς πολεμίοις χρήσασθαι· ἐκέλευέ τε αὐτοὺς ἄγειν τοὺς ἄνδρας δεδεμένους. ὑπομενόντων δὲ ταῦτα τῶν Αἰκανῶν, τελευταῖον αὐτοῖς ἐκεῖνο προσέταξεν· ἐπειδὴ Τύσκλον πόλιν Ῥωμαίων σύμμαχον ἐξηνδραποδίσαντο, καὶ διήρπασαν, οὐδὲν ὑπὸ Τυσκλανῶν παθόντες κακόν, ἀντιπαρέχειν ἑαυτῷ πόλιν τῶν σφετέρων Κορβιῶνα, τὰ ὅμοια διαθεῖναι. ταύτας λαβόντες οἱ πρέσβεις τὰς ἀποκρίσεις, προσῄεσαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ παρῆσαν ἄγοντες τὸν Γράκχον, καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ δεδεμένους· αὐτοὶ δὲ τὰ ὅπλα θέντες, ἐξέλιπον τὴν παρεμβολήν, διαπορευόμενοι, καθάπερ ὁ στρατηγὸς ἐκέλευσε, διὰ τοῦ Ῥωμαίων χάρακος ὑπὸ ζυγόν· καὶ τὴν Κορβιῶνα κατὰ τὰς ὁμολογίας παρεδίδοσαν, τὰ ἐλεύθερα σώματα μόνον ἐξελθεῖν αἰτησάμενοι, περὶ ὧν

481

accitisq; sociorũ auxiliis, magistrum equitum dixit L. Tarquinium, virum neglectum quidem ob paupertatem, sed bello strenuum: conflatisque istis copiis, vbi quæstorem T. Quintium attigit, qui aduentum eius exspectabat, assumpto illius etiam milite, admouit ad hostem exercitum. Vbi vero satis perspexit locorum naturam in quibus castra erant, partem exercitus in sublimi collocauit, qui prohiberent nequa Æquis noua auxilia commeatusve submitterentur: reliquos ipse produxit in aciẽ. nec Clœlius pugnam detrectauit, vt qui non contemnendum circa se haberet exercitũ, ipse vir magnanimus, nec bello ignauus. dimicatum est acriter: tandem Romanis cõtinua bellorum assuetudine laborem facile ferentibus, & equitibus quacumque parte laboraretur succurrentibus, Clœlius expugnatus in castra sua concluditur. Post hæc Quintius eum circumdedit vallo excelso, & crebris circumcirca turribus distincto; & quia commeatus inopia laborare illum norat, tum ipse continuo incursu vallum Æquorũ impetiuit, tum Minucium ex altera parte cum suis inuadere iussit: ita vt Æqui & commeatu destituti, & auxilii spe frustrati, vrgentibus vndequaque hostibus, sumpto supplicum habitu, legatos ad Quintium de pace acturos mitterẽt. Ille respondit, se ceteris quidem Æquis pacem daturum, liberosque dimissurum, si positis armis singuli subire iugũ vellent: Gracchum vero belli ducem, cum reliquis defectionis auctoribus, vt hostem tractaturum: iussitque vt eos vinctos sibi dederent. Quibus annuentibus, illud insuper *mulcta nomine* imposuit, vt cum Tusculanos, populi Romani socios, nulla iniuria lacessiti, capto & direpto oppido, in seruitutem abegissent, vicissim sibi e suis oppidis Corbionẽ traderent eodẽ tractandã modo. Cũ his respõsis legati dimissi, paulo post reuersi sunt Gracchum vinctum adducẽtes cum ceteris defectionis sociis. ipsi deinde positis (vt imperator mãdarat) armis, relictis suis castris, per Romana castra sub iugo transierunt; & Corbionem ex pacto dediderũt; hoc vno postulato, vt ingenuis *antequam oppidum diriperetur*, liceret excedere: ꝓ quibus

Tuſculanos captiuos ex permutatione dimiſerunt. Quintius accepto oppido, quod e præda lectiſſimum erat, Romam deferri mandauit; reliqua omnia per centurias diuidēda reliquit, tum iis qui ſecum venerant, tũ iis qui cum quæſtore T. Quintio præmiſſi fuerant: at iis qui cum Minucio conſule in vallum concluſi fuerãt, magni muneris loco eſſe debere dixit, quod ipſos morti ſubtraxiſſet. His rebus geſtis, & magiſtratum deponere coacto Minucio, reuerſus eſt in vrbem clariore triumpho quam vllus ducũ *ad eam diem*; intra ſextũdecimum diem ex quo magiſtratum acceperat ſeruatis Romanorum caſtris, ſuperato valido hoſtium exercitu, vrbe quoque hoſtili direpta & præſidio munita; catenatum præ ſe agens belli ducē cum a aliis captiuis illuſtribus. Et quod maximam meretur admirationem, cum ſummam poteſtatē in ſex menſes accepiſſet, non viſus eſt toto legis beneficio; ſed vocato in cõcionem populo, redditaq; rerum geſtarũ ratione, magiſtratum eiurauit. cũq; ſenatus vellet vt ex agro armis parto quantum liberet caperet, mãcipia item & pecunias e præda ſibi ſumeret, iuſtiſq; opibus, quas ſuo labore ex hoſtib. honeſtiſſime cõquiſiſſet, paupertatem corrigeret; amicis quoq; ac gẽtilibus priuata munificẽtia hominem ornare volentibus, & nihil magis cupientib. quam talem virum videre diuitem, noluit quidq̃ eorum quę offerebantur accipere; ſed laudata illorum erga ſe propenſa voluntate, recepit ſe in ſuũ prædiolum, operariáq; ſibi vitã pro regia reſumpſit; magis ſibi paupertate placens q̃ alii homines diuitiis. Nec multo poſt alter conſ. Nautius, acie victis Sabinis, & agro eorũ magna ex parte vaſtato, reduxit domũ copias.

A.V.C. 297. olymp. 81, conſſ. C. Horatio, Q. Minucio, turbæ domi, ac foris bellum cum Æquis & Sabinis.

Hos ſecuta eſt LXXXI Olympias, qua in ſtadio vicit Polymnaſtus Cyrenẽſis, principe Athenis Callia: quo anno Romæ C. Horatius, Q. Minucius facti conſſ. Horũ cõſulatu Sabini rurſum cũ copiis egreſſi, magnã agri Romani partē deuaſtarũt; & profugi agreſtes, agminatim in vrbē veniẽtes, nuntiabãt occupata omnia q̃ inter Fidenas & Cruſtumeriũ interiacerent. Æqui etiam nuper deuicti, arma reſumpſerũt; & miſſo per noctē iuuentutis robore, Corbionis (q̃d oppidum

διήλλαξαν τοὺς Τυσκλανῶν αἰχμαλώτους. παραλαβὼν δὲ Κοίντιος τὴν πόλιν, τὰ μὲν ἐπιφανέστατα τῶν λαφύρων εἰς Ῥώμην ἐκέλευσε φέρειν, τὰ δ' ἄλλα πάντα διελέσθαι κατὰ λόχους ἐπέτρεψε τοῖς τε σὺν αὐτῷ παραγινομένοις στρατιώταις, καὶ τοῖς ἅμα Κοιντίῳ τῷ ταμίᾳ προαποσταλεῖσι. τοῖς δὲ μετὰ Μινυκίου τοῦ ὑπάτου κατακλεισθεῖσιν ἐν τῷ χάρακι μεγάλην ἔφη δεδωκέναι δωρεάν, τὰ σώματα αὐτῶν ἐκ θανάτου ῥυσάμενος. ταῦτα πράξας, καὶ τὸν Μινύκιον ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἀναγκάσας, ἀνέστρεψεν εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ κατήγαγε λαμπρότατον ἁπάντων ἡγεμόνων θρίαμβον· ἐν ἡμέραις ἑκκαίδεκα ταῖς πάσαις, ἀφ' ἧς παρέλαβε τὴν ἀρχήν, στρατόπεδόν τε σώσας φίλιον, καὶ πολεμίων δύναμιν ἀκμάζουσαν καθελών, πόλιν τε αὐτῶν πορθήσας, καὶ φρουρὰν αὐτῆς ὑπολιπών, τόν τε ἡγεμόνα τοῦ πολέμου, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιφανεῖς ἄνδρας ἁλύσει δεδεμένους ἄγων. καὶ ὃ μάλιστα πάντων αὐτοῦ θαυμάζειν ἄξιον, ὅτι τὴν τοσαύτην ἀρχὴν εἰς ἑξάμηνον εἰληφώς, οὐκ ἐχρήσατο πάντῃ τῷ νόμῳ· ἀλλὰ συναγαγὼν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ περὶ τῶν πεπραγμένων λόγον ἀποδούς, ἐξωμόσατο τὴν ἀρχήν. τῆς τε βουλῆς, γῆν τε ὅσην ἐβούλετο λαβεῖν ἐκ τῆς δορικτήτου, καὶ ἀνδράποδα καὶ χρήματα ἐκ τῶν λαφύρων, ἐπανορθῶσαί τε τὴν πενίαν πλούτῳ δικαίῳ, ὃν ἀπὸ πολεμίων κάλλιστον ἐκτήσατο τοῖς ἰδίοις πόνοις, ἀξιούσης, φίλων τε καὶ συγγενῶν δωρεὰς προσφερόντων μεγάλας, καὶ ἀντὶ παντὸς ἀγαθοῦ τιθεμένων ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα εὐπορεῖν, ἐπαινέσας αὐτοὺς τῆς προθυμίας, οὐδὲν τῶν διδομένων ἔλαβεν, ἀλλὰ ἀπῆλθε πάλιν εἰς τὸ μικρὸν ἐκεῖνο χωρίον, καὶ τὸν αὐτουργὸν αὐτοῦ ἀντὶ τοῦ βασιλικοῦ μετείληφε βίον, μεῖζον φρονῶν ἐπὶ πενίᾳ, ἢ ἄλλοι ἐπὶ πλούτῳ. μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον καὶ Ναύτιος ἅτερος τῶν ὑπάτων νικήσας Σαβίνους ἐκ παρατάξεως, καὶ τῆς χώρας αὐτῶν πολλὴν καταδραμών, ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὰς δυνάμεις.

Μετὰ δὲ τούτους ὀλυμπιὰς μὲν ἦν ὀγδοηκοστὴ καὶ πρώτη, ἣν ἐνίκα στάδιον Πολύμναστος Κυρηναῖος, Ἀθήνησι δὲ ἄρχων Καλλίας, ἐφ' οὗ τὴν ὕπατον ἀρχὴν ἐν Ῥώμῃ παρέλαβε Γάιος Ὁράτιος, καὶ Κόιντος Μινύκιος. ἐπὶ τούτων Σαβῖνοι πάλιν στρατεύσαντες ἐπὶ Ῥωμαίους, πολλὴν τῆς χώρας αὐτῶν ἐδῄωσαν, καὶ ἧκον οἱ φυγόντες ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀθρόοι, κρατεῖσθαι πάντα ὑπ' αὐτῶν τὰ μεταξὺ Κρουστομερείας τε καὶ Φιδήνης λέγοντες. Αἰκανοί τε οἱ νεωστὶ καταπολεμηθέντες, ἐν τοῖς ὅπλοις αὖθις ἦσαν· καὶ οἱ μὲν ἀκμαιότατοι αὐτῶν νυκτὸς ἐλάσαντες ἐπὶ Κορβιῶνα πόλιν, ἣν ἐν τῷ

παρελ-

παρελθόντι ἐνιαυτῷ Ῥωμαίοις παρέδοσαν, τήν τε φρουρὰν τὴν ἐν αὐτῇ κοιμωμένην ἀδεῶς κατέσφαξαν, πλὴν ὀλίγων οἳ ἔτυχον ἀφυστεροῦντες· οἱ δὲ λοιποὶ μεγάλῃ χειρὶ στρατεύσαντες ἐπὶ πόλιν Βιρτῶνα τοῦ Λατίνων ἔθνους, ἐξ ἐφόδου παραλαμβάνονται, καὶ ὅσα Ῥωμαίους οὐχ οἷοί τε ἦσαν ἐργάσασθαι, ταῦτα δι᾽ ὀργὴν τοὺς συμμάχους αὐτῶν διέθεσαν· τοὺς μὲν ἐν ἥβῃ πάντας, πλὴν εἴ τινες διέφυγον εὐθὺς ἁλισκομένης τῆς πόλεως, ἀπέκτειναν, γυναῖκας δὲ καὶ παῖδας αὐτῶν, καὶ τὰ γηραιὰ τῶν σωμάτων ἠνδραποδίσαντο, καὶ τῶν χρημάτων ὅσα δύναμις αὐτοῖς φέρειν ἦν, συσκευασάμενοι κατὰ σπουδὴν, πρὶν ἅπαντας ἐπιβοηθῆσαι Λατίνους, ἀνέστρεψαν. τούτων δὲ ἅμα συναγγελομένων ὑπό τε Λατίνων καὶ τῶν ἐκ τῆς φρουρᾶς διασωθέντων, ἡ μὲν βουλὴ στρατιὰν ἐκπέμπειν ἐψηφίσατο, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους προάγεσθαι· οἱ δὲ περὶ τὸν Οὐεργίνιον δήμαρχοι, πέμπτον ἔτος ἐπὶ τῆς αὐτῆς 482 ὄντες ἐξουσίας, ἐκώλυον, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς πρότερον ἐποίουν ἔτεσιν, ἐνιστάμενοι ταῖς στρατολογίαις τῶν ὑπάτων, τὸν ἐντὸς τείχους πρῶτον ἀξιοῦντες καταλυθῆναι πόλεμον, ἀποδοθείσης τῷ δήμῳ τῆς περὶ τοῦ νόμου διαγνώσεως, ὃν ὑπὲρ τῆς ἰσηγορίας εἰσέφερον, ὅ τε δῆμος αὐτοῖς συνελάμβανε πολλοὺς κατὰ τῆς βουλῆς καὶ ἐπιφθόνους διεξιὼν λόγους. ἑλκομένου δὲ τοῦ χρόνου, καὶ οὔτε τῶν ὑπάτων ὑπομενόντων προβουλεῦσαί τε καὶ εἰς τὸν δῆμον ἐξενεγκεῖν τὸν νόμον, οὔτε τῶν δημάρχων συγχωρῆσαι βουλομένων τὴν καταγραφὴν καὶ τὴν ἔξοδον τῆς στρατιᾶς γενέσθαι, λόγων τε πολλῶν καὶ κατηγοριῶν ἃς ἐποιοῦντο κατ᾽ ἀλλήλων ἔν τε ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ἐπὶ τῆς βουλῆς μάτην ἀναλισκομένων, ἑτέρα τις εἰσαχθεῖσα ὑπὸ τῶν δημάρχων ἐπὶ τῇ βουλῇ πολιτεία, καὶ παρακρουσαμένη τὸ συνέδριον, τὴν μὲν τότε κατέχουσαν στάσιν ἐπράϋνεν, ἑτέρων δὲ πολλῶν καὶ μεγάλων ἐγένετο πλεονεκτημάτων αἰτία τῷ δήμῳ. διηγήσομαι δὲ καὶ ταύτην τὴν δυναστείαν ὃν τρόπον ὁ δῆμος ἔλαβε. φερομένης καὶ διαρπαζομένης τῆς τε Ῥωμαίων καὶ τῶν συμμάχων γῆς, καὶ τῶν πολεμίων ὡς δι᾽ ἐρημίας ἐλαυνόντων, κατ᾽ ἐλπίδα τοῦ μηδεμίαν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐξελεύσεσθαι δύναμιν, διὰ τὴν κατέχουσαν ἐν τῇ πόλει στάσιν, οἱ μὲν ὕπατοι τὴν βουλὴν συνήγαγον ὡς περὶ τῶν ὅλων ἔσχατον τοῦτο βουλευσόμενοι. ῥηθέντων δὲ πολλῶν λόγων πρῶτος ἐρωτηθεὶς γνώμην Λεύκιος Κοίντιος ὁ τῷ παρελθόντι γενόμενος ἔτει δικτάτωρ, ἀνὴρ οὐ μόνον τὰ πολέμια δεξιώτατος τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ πολιτικὰ δοκῶν εἶναι φρονιμώτατος, γνώμην ἀπεφήνατο ἣ μάλιστα πείσει τούς τε δημάρχους

superiore anno Romanis dediderant) præsidium sopitum inuaserunt atque interfecerunt, exceptis paucis qui forte aberant. ceteri magno numero egressi, Ortonem Latini nominis oppidum primo impetu ceperūt, & iram quam in Romanos non poterant, effuderunt in socios, cædibus sæuiendo in omnes quotquot pubertatem attigissent; nisi siqui inter primam statim trepidationem elapsi essent: mulieres vero, pueros, & senes, captiuos abduxerunt; & conuasata propere, quantam ferre possent, præda, prius quam a Latinis populis succurreretur, in tutum se receperunt. Quæ cum vnâ tum a Latinis tum ab his qui e præsidio euaserant, in vrbem renuntiarentur, decreuit senatus emittendum esse cum copiis vtrumq; consulem. At Virginius cum collegis, iam quintum tribuni plebis refecti, delectus impediebant, quemadmodum annis superioribus; intestinum bellum prius finiri postulantes, & legem de æquando *ciuium* iure latam, ad populi cognitionem referri, plebe quoque multas cum illis inuidiosas voces in senatum iactante. Cumq; tempus extraheretur, & neque consules de lege ad populum referenda senatusconsultum vrgerent, neque tribuni vel educi vel conscribi copias sinerent, nil proficientibus orationibus & expostulationibus, quas alteri aduersus alteros tum in curia tum in comitio frequentes instituebant, tribuni senatum nouo instituto circumuenerunt, quod tum quidem seditionem in vrbe sopiit, sed in posterum multas & magnas plebi ad augendam potentiam occasiones præbuit. Hoc quoq; potentiæ incrementum vt plebi obtigerit, referre libet. Dum Romanorum æque ac sociorum agri popularentur, hoste omnia ceu deserta peruastante, nec quidquam metuēte ne Romani cum exercitu occurrerent, quippe qui intestina seditione laborarent, consſ. senatū coegerāt, quasi extremū hoc de rerū summa cōsultaturi. Vbi cū habitis aliquot orationib. ad sententias rogādas ventū esset, primus L. Quintius, qui superiore anno dictator fuerat, vir nō belli solum verumetiam pacis artibus ætate sua clarissimus, dixit pro sententia quod maxime tum tribunos

tum ceteros ciues mouit: actionem illam de lege cognoscenda, quandoquidem in præsenti aliæ res magis vrgeant, differēdam in tempus opportunius. bellum vero quod sit præ manibus, & tantum non in vrbem ipsam incumbat, propulsandū totis viribus, nec committēdum vt imperium maximis laboribus partum, turpiter amittatur per ignauiam. Quodsi plebis opera *ad id tuendum* impetrari nō possit, debere patricios vna cum clientibus, & siqui alii ciues ad pulcherrimum hoc pro patria certamen se sponte offerant, alacri animo in hostem pergere, inuocatis ad præmonstrandam belli viam diis vrbis custodibus. fore namq; vt e duobus iustissimis & honestissimis alterutrū consequantur, aut victoriam omnibus tum suis tum maiorum rebus gestis clariorē, aut in forti certamine mortem honestissimam. huic tam honesto periculo neque se defuturum, sed æque ac valentissimum quemque interfuturum prœlio; idemq; facturos omnes seniores, quibus libertas cordi sit ac bona fama. In hanc sententiam vbi a ceteris omnibus itum est, nec fuit qui contrarium diceret, concionē aduocarunt cōsules. Ad quam confluēte populo, vt rem nouam audituro, progressus in medium alter cōsul C Horatius, conabatur persuadere plebi vt hanc quoq; expeditionē volens ac libens susciperet. ceterum tribunis reclamantibus, & plebe illis adhærente, rursum progressus cōsul, Rem egregiam, inquit, & mirificam fecistis, Virgini, diuulsa a senatu plebe: &, quantum in vobis est, actum est de imperio ceterisque commodis quæ vel a maioribus accepimus, vel nostris laboribus nobis hucusque peperimus. nos tamen non sinemus hæc nobis eripi sine *sudore ac puluere*; sed sumptis armis vna cum aliis ciuibus, qui patriam cupiunt incolumem, ibimus cum bona spe in prœlium: &, siquis deus curat iusta & præclara certamina, & fortuna quæ hanc vrbem iam multos annos prouehit, nondum eam destituit, hostes superabimus. quodsi numen aliquod obstat, nec saluam rempubl. vult, non tamen propterea nos pium patriæ studium deponemus, sed omnium honestissimam pro ea mortem oppetemus. vos interim domi cum mulierculis manete generosi plebis præsides, nobis desertis vel potius proditis:

καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας, τὴν μὲν ὑπὲρ τοῦ νόμου διάγνωσιν οὐθὲν ἐν τῷ παρόντι κατεπείγουσαν εἰς ἑτέρους ἀναβαλέσθαι καιροὺς ἐπιτηδειοτέρους· τὸν δὲ ἐν χερσὶν ὄντα, καὶ ὅσον οὔπω τῇ πόλει πλησιάζοντα πόλεμον ἄρασθαι πάσῃ προθυμίᾳ, καὶ μὴ περιιδεῖν τὴν μετὰ πολλῶν κτηθεῖσαν ἡγεμονίαν πόνων αἰσχρῶς καὶ ἀνάνδρως ἀπολλυμένην. ἐὰν δὲ μὴ πείθηται ὁ δῆμος, τοὺς πατρικίους ἅμα τοῖς πελάταις καθοπλισαμένους, τῶν τε ἄλλων πολιτῶν παραλαβόντας οἷς ἦν ἑκούσιον συνάρασθαι τοῦ καλλίστου τῆς πατρίδος ἀγῶνος, χωρεῖν προθύμως ἐπὶ τὸν πόλεμον, θεοὺς ὅσοι φυλάττουσι τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ ποιησαμένους. συμβήσεσθαι γὰρ αὐτοῖς δυεῖν καλῶν ἔργων καὶ δικαίων θάτερον, ἢ νίκην ἐξενέγκασθαι πασῶν ὧν αὐτοί ποτε ἢ οἱ πατέρες ἐξηνέγκαντο λαμπροτάτην, ἢ περὶ τῶν ἐν αὐτῇ καλῶν εὐψύχως ἀγωνιζομένους ἀποθανεῖν. ταύτης μέντοι τῆς καλῆς πείρας οὔτε αὐτὸς ἀπολείψεσθαι ἔφη, ἀλλ' ἐν ἴσῳ τοῖς κράτιστα ἐρρωμένοις παρὼν ἀγωνιεῖσθαι, οὔτε τῶν ἄλλων τινὰ πρεσβυτέρων οἷς ἐστιν ἐλευθερίας τε καὶ δόξης ἀγαθῆς λόγος. ὡς δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι ταῦτα ἐδόκει, καὶ οὐθεὶς ἦν ὁ τἀναντία ἐρῶν, οἱ μὲν ὕπατοι τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν συνεκάλουν. συνελθόντος δὲ ὡς ἐπὶ καινοῖς ἀκούσμασι, παντὸς τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου, παρελθὼν ἅτερος τῶν ὑπάτων Γάιος Ὁράτιος, ἐπειρᾶτο πείθειν τοὺς δημοτικοὺς ἑκόντας ὑπομεῖναι καὶ ταύτην τὴν στρατείαν. ἀντιλεγόντων δὲ τῶν δημάρχων, καὶ τοῦ δήμου προσέχοντος αὐτοῖς τὸν νοῦν, παρελθὼν πάλιν ὁ ὕπατος εἶπε· Καλόν, Οὐεργίνιε, καὶ θαυμαστὸν ἔργον ἐξειργάσασθε, διαστασιάσαντες ἀπὸ τῆς βουλῆς τὸν δῆμον· καὶ τὸ μὲν ἐφ' ὑμῖν εἶναι μέρος, πάντα ἀπολωλέκαμεν, ὅσα παρὰ τῶν προγόνων παραλαβόντες, ἢ τοῖς ἑαυτῶν πόνοις κτησάμενοι κατέχομεν ἀγαθά. οὐ μὴν ἡμεῖς γε ἀκονιτὶ μεθησόμεθα αὐτῶν, ἀλλὰ ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα μετὰ τῶν βουλομένων σώζεσθαι τὴν πατρίδα, χωρήσομεν ἐπὶ 483 τὸν ἀγῶνα, τὰς ἀγαθὰς προσδεχόμενοι τῶν ἔργων ἐλπίδας· καὶ εἴ τις ἄρα θεὸς ἐπισκοπεῖ τοὺς καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ δικαίους ἀγῶνας, καὶ ἡ τὴν πόλιν τήνδε αὔξουσα ἐκ πολλοῦ χρόνου τύχη εἰ μήπω προλέλοιπεν αὐτήν, κρείττους τῶν ἐχθρῶν ἐσόμεθα· εἰ δέ τις ἄρα ἐνέστηκε δαίμων, καὶ ἐναντιοῦται τῇ σωτηρίᾳ τῆς πόλεως, οὔτοι κατά γε τὸ ἐν ἡμῖν εὔνουν καὶ πρόθυμον ἀπολεῖται, ἀλλὰ τὸν ἁπάντων κράτιστον αἱρησόμεθα θάνατον περὶ τῆς πατρίδος. ὑμεῖς δὲ αὐτοῦ μένοντες οἰκουρεῖτε ἅμα ταῖς γυναιξίν, ὦ γενναῖοι καὶ καλοὶ προστάται τῆς πόλεως, ἐγκαταλιπόντες, μᾶλλον δὲ προδόντες ἡμᾶς,

οἷς οὔτε ἂν νικήσωμεν, ὁ βίος ὑμῶν ἔσται καλὸς, οὔτε ἂν ἄλλως χωρήσῃ τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀσφαλής· εἰ μὴ ἄρα ἐκείνῃ τῇ ψυχρᾷ ἐλπίδι ἐπαίρεσθε, ὡς διαφθαρέντων τῶν πατρικίων, ὑμᾶς ἐάσουσιν οἱ πολέμιοι, ταύτην ὑπολογιζόμενοι τὴν εὐεργεσίαν, καὶ συγχωρήσουσιν ὑμῖν τὴν πατρίδα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν ἡγεμονίαν, καὶ πάντα τἆλλα ἀγαθὰ ὅσα νῦν ἔχετε, καρποῦσθαι, ὧν ὑμεῖς, ὅτε τὰ ἄριστα ἐφρονεῖτε, πολλὴν μὲν γῆν ἀπετέμεσθε, πολλάς τε πόλεις ἐξανδραποδισάμενοι κατεσκάψατε, πολλὰ δὲ καὶ μεγάλα, καὶ οὐδὲ ὑπὸ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἀφανισθησόμενα τρόπαια καὶ μνημεῖα τῆς ἔχθρας ἀνεστήσατε. ἀλλὰ τί ταῦτα τῷ δήμῳ ἐπιτιμῶ, ὃς οὐδέποτε πονηρὸς ἑκὼν ἐγένετο, μᾶλλον ἢ οὐχ ὑμῖν, ὦ Οὐεργίνιε, τοῖς τὰ καλὰ πολιτευομένοις; ἡμῖν μὲν οὖν οἷς ἀνάγκη μηδὲν ταπεινὸν φρονεῖν, δέδοκταί τε, καὶ οὐθὲν ἔσται τὸ κωλῦον, ἄρασθαι τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα· ὑμῖν δὲ τοῖς ἐγκαταλείπουσι καὶ προδιδοῦσι τὸ κοινὸν ἥξει δίκη τιμωρὸς οὐ μεμπτὴ παρὰ θεῶν. ἐὰν ἄρα διαφύγητε τὴν παρὰ ἀνθρώπων κόλασιν, ἀλλ' οὐδὲ ταύτην διαφεύξεσθε. καὶ μή με δεδίττεσθαι ὑπολάβητε· ἀλλ' εὖ ἴστε ὅτι οἱ καταλειφθέντες ἡμῶν ἐνθάδε τῆς πόλεως φύλακες, ἐὰν κρείττω τὰ τῶν ἐχθρῶν γένηται, φροντίσουσιν ἃ προσῆκεν αὐτοῖς φρονεῖν. οὐ γὰρ ἤδη μέν ποτε βαρβάροις ἁλισκομένοις ὑπὸ τῶν πολεμίων εἰς νοῦν ἦλθε, μήτε γυναικῶν αὐτοῖς παραχωρῆσαι, μήτε παίδων, μήτε πολιτῶν, ἀλλὰ τὰς μὲν ἐμπρῆσαι, τὰ δὲ κατασφάξαι· Ῥωμαίοις δὲ ἄρα, οἷς ἑτέρων ἄρχειν πάτριόν ἐστιν, οὐ παραστήσεται ταῦτα περὶ ἑαυτῶν φρονεῖν. οὐχ οὕτως ἀγεννεῖς ἔσονται, ἀλλ' ἀφ' ὑμῶν τῶν ἐχθίστων ἀρξάμενοι, τότε χωρήσουσι πρὸς τὰ φίλια. πρὸς ταῦτα ὁρῶντες, ἐκκλησιάζετε, καὶ νόμους εἰσφέρετε καινούς. Ταῦτα καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια εἰπὼν, παρεστήσατο τοὺς πρεσβυτάτους τῶν πατρικίων κλαίοντας. οὓς ἰδόντες πολλοὶ τῶν δημοτικῶν, οὐδ' αὐτοὶ κατέχειν τὰ δάκρυα ἐδύναντο. γενομένης δὲ πολλῆς συμπαθείας πρός τε τὰς ἡλικίας τῶν ἀνδρῶν καὶ πρὸς τὰς ἀξίας, μικρὸν ἐπισχὼν ὁ ὕπατος, Οὐκ αἰσχύνεσθε, ἔφησεν, ὦ πολῖται, οὐδὲ κατὰ γῆς δύεσθε, εἰ οἵδε οἱ γέροντες ὑπὲρ ὑμῶν τῶν νέων τὰ ὅπλα ἀναλήψονται, ἀλλ' ὑπομένετε ἀπολειφθῆναι τούτων ἡγουμένων, οὓς ἀεὶ πατέρας ἐκαλεῖτε; ὡς σχέτλιοι ὑμεῖς, καὶ οὐδὲ πολῖται ταύτης ἄξιοι τῆς γῆς, ἣν ἔκτισαν οἱ τοὺς πατέρας ἐπὶ τῶν ὤμων ἐνέγκαντες, οἷς καὶ διὰ ὅπλων καὶ διὰ πυρὸς ὁδοὺς ἀσφαλεῖς θεοὶ παρέσχον. ὡς δὲ κατέμαθεν ὁ Οὐεργίνιος ἀγόμενον τὸν δῆμον ὑπὸ τῶν λόγων, δεδοικὼς μὴ παρὰ

quib. nec, si vicerimus, honeste: nec, si successu caruerimus, tuto licebit viuere. nisi forte frigida illa spe attollimini, fore vt exstinctis patriciis, vobis parcant hostes, & agnito hoc beneficio, vos patria, libertate, imperio, & ceteris omnib. bonis quib. nunc fruimini, frui sinant; quib. vos, cũ mente adhuc sana essetis, multos agros ademistis, multasq; vrbes abductis ciuib. euertistis, totq; & tãta hostilitatis cõtra eos tropæa & monumenta statuistis, vt ne æternitas quidẽ omnis ea sit abolitura. Sed quid plebẽ hoc nomine increpo, quæ numquã sponte malitiosa fuit; ac nõ potius vos Virgini, qui hos pręclaros mores in ciuitatem inuehitis? nos certe, quos celsos animos sumere cogit necessitas, semel decreuimus, nec est qđ nos impediturũ sit, pro patria dimicare: vos desertores & ꝓditores reip. meritas diis vltorib. pœnas dabitis: ac, si forte hominũ pœnas effugeritis, deorũ tamẽ vindices manus effugere non poteritis. Nec territandi *tantum* gratia hęc a me dici existimetis. certo enim scitote, eos nostrũ qui relicti hic fuerint ad vrbis custodiã, si hostes victores fuerint, eã quæ ipsos deceat mentẽ habituros. nã cum barbaris quibusdam ab hoste victis in mentẽ venerit coniuges, liberos, & tecta victoris libidini subtrahere, ac potius hæc incendere, illos iugulare: putatis Romanos, quibus hereditariũ est aliis imperare, nõ idẽ de sese cõsulturos? nõ erunt adeo degeneres; sed facto a vobis inimicissimis initio, tum demũ manus cõuertent in carissimos. Huc versis oculis *atq; animis* cõciones habete, & nouas leges ferte. Hæc & multa his similia locutus, produxit seniores patrum flentes. quibus cõspectis, magna plebis pars nec ipsa sibi a lacrymis temperare potuit. itaq; vehemẽter motis affectib. ætate ac dignitate virorum, consul post interpositum breue silentium: Non pudet vos Quirites, inquit, nec sub terram vos abditis, dum hi senes pro vobis iuuenibus arma sumere parant? poteritisne hos duces deserere, quos patres semper appellastis? o miseri, ac ne Quiritiũ quidẽ nomine digni aut hac patria, cuius cõditores parentes suos gestauerũt humeris, diis per armatos hostes & incẽdia tutam viã præbẽtibus. Tum Virginius, vt vidit flecti plebẽ his sermonibus, veritus ne vel se

inuito id bellum vna cū patriciis ſuſciperet, progreſſus in medium; Neq; deſerimus vos, inquit, patres, neq; pdimus; nec vos deſeruerimus, vt neq; antehac nos vlli expeditioni ſubtrahere cupiuimus; immo & viuere vobiſcū volumus & pati quidquid Deo libuerit. Sed cum ſemper promptam vobis operā nauauerimus, mediocrē a vobis gratiā repoſcimus; vt quemadmodū cōmunia pericula ex æquo vobiſcum ſuſtinemus, ita ēt æquo vobiſcū iure degamus, conſtitutis legib. libertatis cuſtodibus, quibus oēs vtamur in poſterū quodſi hoc vobis diſplicet, neq; ciuib. veſtris hāc præſtare gratiam vultis, ſed capitale exiſtimatis plebi æquale ius cōcedere, deſinemus vobiſcū contendere; atq; aliud a vobis petemus beneficiū; quo impetrato, forſan non opus erit nouis legibus. Veremur aūt ne hoc quoq; nobis negetur; qđ *tamē* nullo ſenatus detrimēto concedi poteſt, & plebi erit gratum atq; honorificū. Ibi cū dixiſſet cōſul, ſi tribuni actionem iſtā ſenatui permitterent, nullam eis iuſtam petitionem denegatū iri, iuſſiſſetq; eſſari quid peterent; Virginius pauca prius cū collegis collocutus, ait ſe apud ſenatum dicturū. ac mox coacto a conſulib. ſenatu, ingreſſus, ſecū priuilegia plebis deferēs, petiit plebeii magiſtratus numerum duplicari, & poſthac quotannis pro quinq; tribunis creari decē. Id ceteri patres nihil reip. incōmodare cenſebant, ac ſine vlla refragatione concedi poſſe iudicabāt, præeunte ſententiā L. Quintio tum principem auctoritatē in ſenatu obtinente. Solus contradixit C. Claudius Appii filius, eius qui ſemper plebis poſtulatis, ſi iniqua eſſent, aduerſatus fuerat: qui tum in aliis actionib. publicis paterna veſtigia ſequebatur, tum in conſulatu ſuo impedierat ne tribunis in equites cōiurationis per calumniā inſimulatos permitteretur inquiſitio. Is breui oratione docebat, plebē duplicato magiſtratus numero, nec moderatiorem nec meliorem futuram, ſed dementiorem potius & inſolentiorem. futuros enim tribunos, non ſumpturos magiſtratum certis conditionibus, intra quas ſeſe continerēt, ſed rurſus verba facturos de agris diuidundis & cōmunicandis honoribus, omneſque ex ordine ſcrutaturos

τὴν ἑαυτοῦ γνώμην κοινωνεῖν ὑπομείνῃ τοῦ πολέμου, παρελθὼν εἶπεν· Ἡμεῖς οὔτε ἐγκαταλείπομεν, οὔτε προδίδομεν ὑμᾶς, ὦ πατέρες, οὐδὲ ἀπολειφθείημεν ὑμῶν, ὥσπερ οὐδὲ πρότερον ἠξιώσαμεν οὐδεμιᾶς ἀπολειφθῆναι στρατιᾶς, ἀλλὰ καὶ ζῆν αἱρούμεθα σὺν ὑμῖν, καὶ πάσχειν ὅ τι ἂν τῷ δαιμονίῳ δοκῇ μεθ᾽ ὑμῶν. πρόθυμοι δὲ ἐν παντὶ καιρῷ περὶ ὑμᾶς γεγονότες, ἀξιοῦμεν μετρίας παρ᾽ ὑμῶν τυχεῖν χάριτος, ὥσπερ τῶν κοινῶν κινδύνων ἰσομοιροῦμεν ὑμῖν, 484 οὕτω καὶ τῶν δικαίων τὸ ἴσον ἔχειν, νόμους καταστησάμενοι φύλακας τῆς ἐλευθερίας, οἷς ἅπαντες ἀεὶ χρησόμεθα. εἰ δὲ προσίσταται τοῦτο ὑμῖν, καὶ οὐκ ἀξιοῦτε τοῖς ἑαυτῶν πολίταις ταύτην συγχωρῆσαι τὴν χάριν, ἀλλὰ θανάτῳ τιμᾶσθε τὸ μεταδοῦναι τῷ δήμῳ τῆς ἰσηγορίας, οὐκέτι φιλονεικοῦμεν ὑμῖν· αἰτησόμεθα δὲ ἑτέραν παρ᾽ ὑμῶν χάριν, ἧς τυχόντες, ἴσως ἂν οὐδὲ καινῶν ἔτι δεηθείημεν νόμων. εἰσέρχεται δὲ ἡμᾶς εὐλάβεια, μή ποτε οὐδὲ ταύτης τύχωμεν, ἐξ ἧς τῇ βουλῇ μὲν οὐδὲν ἔσται βλάβος, τῷ δὲ δήμῳ τιμή τις ὑπάρξει καὶ φιλανθρωπία. εἰπόντος δὲ τοῦ ὑπάτου ὅτι τοῦτο τὸ πολίτευμα τῇ βουλῇ συγχωροῦντες οὐδενὸς ἄλλου ἁμαρτήσονται τῶν δεόντων, καὶ κελεύοντος λέγειν ὅτου δέοιται, ὀλίγα διαλεχθεὶς τοῖς συνάρχουσιν ὁ Οὐεργίνιος, ἐπὶ τῆς βουλῆς ἔφη ἐρεῖν. καὶ μετὰ ταῦτα συναγαγόντων τὸ συνέδριον τῶν ὑπάτων, παρελθὼν τὰ δίκαια τοῦ δήμου πρὸς τὴν βουλὴν ἅπαντα εἰσενηνεγμένος, ᾐτήσατο διπλασιασθῆναι τὴν ἀρχὴν τὴν προϊσταμένην τοῦ δήμου, καὶ ἀντὶ τῶν πέντε δημάρχων δέκα εἰς ἐνιαυτὸν ἕκαστον ἀποδείκνυσθαι. τοῦτο οἱ μὲν ἄλλοι βλάβην οὐδεμίαν ᾤοντο τῷ κοινῷ φέρειν, ἀλλὰ διδόναι καὶ μὴ ἀντιπράττειν παρῄνουν, ἄρχοντος τῆς γνώμης Λευκίου Κοιντίου, τοῦ τότε μέγιστον ἔχοντος ἐν τῇ βουλῇ κράτος. εἷς δὲ μόνος ἀντέλεγε Γάιος Κλαύδιος, υἱὸς Ἀππίου Κλαυδίου τοῦ παρὰ πάντα χρόνον τοῖς εἰσηγήμασι τῶν δημοτικῶν, εἴ τινα μὴ νόμιμα ἦν, ἐναντιωθέντος, διαδεδεγμένος τὰ πολιτεύματα τοῦ πατρός, καὶ ὅτε αὐτὸς εἶχε τὴν ὕπατον ἀρχήν, κωλύσας δοθῆναι τοῖς δημάρχοις τὴν κατὰ τῶν ἱππέων τῶν ἐν τῇ συνωμοσίᾳ διαβαλλομένων ἐξέτασιν. καὶ μικρὸν διεξελθὼν λόγον, ἐδίδασκεν ὅτι μετριώτερος μὲν ὁ δῆμος οὐδὲ χρηστότερος ἔσται, διπλασιασθείσης αὐτῷ τῆς ἀρχῆς, ἀνοητότερος δὲ καὶ βαρύτερος. οὐ γὰρ ἐπὶ ῥητοῖς τισι παραλήψεσθαι τὴν ἀρχὴν τοὺς ὕστερον ἀποδειχθησομένους, ὥστε μένειν ἐπὶ τοῖς καθεστηκόσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν περὶ τῆς κληρουχίας αὖθις προσθήσειν λόγον, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἰσοτιμίας, καὶ πάντας ἑξῆς ζητήσειν ὅ τι λέ-

ὅ τι λέγοντες ἢ πράττοντες τὸ μὲν τοῦ δήμου κράτος αὐξήσουσι, τὰς δὲ τῆς βουλῆς τιμὰς καταλύσουσι. καὶ σφόδρα ἐκίνησε τοὺς πολλοὺς ὁ λόγος. ἔπειτα μετήγαγεν αὐτοὺς ὁ Κοίντιος, διδάσκων ὅτι πρὸς τῆς βουλῆς ἐστι τὸ πολλοὺς εἶναι τοῦ δήμου προστάτας. ἧττον γὰρ ὁμονοήσειν τοὺς πλείστους τῶν ἐλαττόνων. μίαν τε βοήθειαν εἶναι τοῖς κοινοῖς, ἣν Ἄππιος Κλαύδιος ὁ Γαΐου πατὴρ πρῶτος ἴδοι, ἐὰν στασιάζῃ τὸ ἀρχεῖον, καὶ μὴ ἅπασι ταὐτὰ δόξῃ. ἔδοξε δὴ ταῦτα, καὶ γίνεται δόγμα βουλῆς, ἐξεῖναι τῷ δήμῳ δέκα δημάρχους καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποδεικνύναι, τῶν δὲ τότε ὄντων ἐν ἀρχῇ μηδένα. τοῦτο τὸ προβούλευμα οἱ περὶ τὸν Οὐεργίνιον λαβόντες ἐξήνεγκαν, καὶ κυρώσαντες τὸν ἐπ' αὐτῷ γραφέντα νόμον, δέκα δημάρχους εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν ἀπέδειξαν. παυσαμένης δὲ τῆς στάσεως καταγράψαντες τὰς δυνάμεις οἱ ὕπατοι, διεκληρώσαντο τὰς ἐξόδους· καὶ Μινυκίῳ μὲν οὖν ὁ κατὰ Σαβίνων πόλεμος ἐδόθη, Ὁρατίῳ δὲ ὁ κατ' Αἰκανῶν· καὶ κατὰ σπουδὴν ἐξῄεσαν ἀμφότεροι. Σαβῖνοι μὲν οὖν τὰς πόλεις διὰ φυλακῆς ἔχοντες, περιεώρων ἀγομένων τε καὶ φερομένων ἁπάντων τῶν κατὰ τοὺς ἀγρούς. Αἰκανοὶ δὲ τὴν ἐναντιωσομένην Ῥωμαίοις δύναμιν ἀπέστειλαν. ἀγωνισάμενοι δὲ λαμπρῶς, οὐχ οἷοί τε ἐγένοντο τὴν Ῥωμαίων ὑποδέξασθαι δύναμιν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν

485 εἰς τὰς πόλεις ἀπελθεῖν, ἀποβαλόντες τὸ πολίχνιον ὑπὲρ οὗ τὸν ἀγῶνα ἐποιοῦντο. Ὁράτιος δὲ τρεψάμενος τοὺς πολεμίους, καὶ πολλὰ τῆς χώρας αὐτῶν κακώσας, τοῦ τε Κορβιῶνος τὰ τείχη κατασπάσας, καὶ τὰς οἰκήσεις ἐκ θεμελίων ἀνελών, ἀπῆγε τὴν δύναμιν ἐπ' οἴκου.

Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει Μάρκου Οὐαλερίου καὶ [Σπορίου] Οὐεργινίου τὴν ὑπατείαν ἐχόντων, στρατιὰ μὲν οὐδεμία ἐξῆλθε Ῥωμαίων, πολιτικὰ δὲ προσκρούσματα τοῖς δημάρχοις πρὸς τοὺς ὑπάτους συνέβη πάλιν, ἐξ ὧν ἔσχον οἱ δήμαρχοι παρασπάσαντές τι τῆς ὑπατικῆς δυναστείας. τὸν μὲν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον ἐκκλησίας μόνον ἦσαν οἱ δήμαρχοι κύριοι, βουλὴν δὲ συναγαγεῖν ἢ γνώμην ἀγορεύειν οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς, ἀλλ' ἦν τῶν ὑπάτων τοῦτο τὸ γέρας. οἱ δὲ τότε δήμαρχοι πρῶτοι συγκαλεῖν ἐπεβάλοντο τὴν βουλήν, Ἰκιλλίου τὴν πεῖραν εἰσηγησαμένου, ὃς ἡγεῖτο μὲν τοῦ ἀρχείου, δραστήριος δέ τις ἦν ἀνήρ, καὶ Ῥωμαίοις εἰπεῖν οὐκ ἀδύνατος. εἰσέφερε γάρ τι καὶ τότε πολίτευμα καινόν, ἀξιῶν ἀπομερισθῆναι τοῖς δημόταις τόπον εἰς οἰκιῶν κατασκευὰς τὸν καλούμενον Ἀβεντῖνον. ἔστι δὲ λόφος ὑψηλὸς ἐπιεικῶς, οὐκ ἐλάττων ἢ δώδεκα σταδίων τὴν περίμετρον ἐμπεριεχόμενος τῇ πόλει· ὃς οὐχ ἅπας τότε ᾠκεῖτο, ἀλλ' ἦν δημόσιός τε καὶ ὕλης ἀνάπλεως. τοῦτο τὸ

quibus tum dictis tum factis plebis potentiam proueherent, & senatus honores imminuerent. Nec parum eius oratio mouit magnam senatorum partem. Sed eos a sententia deduxit auctoritas Quintii, ostendentis in rem senatus esse augeri tribunorum numerum. minorem enim inter plures quam inter pauciores fore cōcordiam: vnum esse reip. remedium, quod Appius Claudius Caii pater primus viderit, si dissidium sit in eo collegio. Hac sententia probata S C factum est, licere plebi decem tribunos quotannis creare; sed neminem ex iis qui tunc magistratum gererent. Id S C Virginius & collegæ promulgarunt, & sancita super eo lege, decem tribunos in sequentem annum designarunt. Ita seditione composita, consules habito delectu prouincias sortiti sunt: Minucio Sabinum bellum obtigit, Horatio Æquicum. moxque in hostem perrexerunt ambo. Sabini intra oppida sese continentes, omnia per agros agi & ferri patiebantur: at Æqui mittebant qui hosti occurrerent. qui licet fortissime dimicarent, non potuerunt tamen Romanorum vires frangere, sed in oppida sua recedere sunt coacti, amisso illo oppidulo, pro cuius mœnib. pugnatum fuerat. Horatius quoque hoste profligato, magnaque agri parte peruastata, demum Corbionis tum mœnia tum priuata ædificia funditus euertit; atque ita reduxit exercitum.

x tribuni plebi ex S C concessi.

Anno sequenti M. Valerio, Sp. Virginio consl. nullum Romanis bellum externum fuit; sed domi contētiones recruduerunt inter tribunos & consules; qua conflictatione tribuni consulari potestati nonnihil detraxerunt. nam antea concionum dumtaxat ius penes tribunos erat: senatum conuocare aut sententiam dicere eis non licebat; sed consulum is honos fuit. huius anni tribuni primi senatum cōuocare aggressi sunt auctore Icilio, qui eius collegii princeps erat, vir gnauus & pollens Romana facundia. nam is quoque ausus est aliquid nouare in rep. locū plebi ad ædificādum postulans, Auentinum collem. is collis modicæ altitudinis, intra mœnia situs, ambitu suo cōplectitur stadia nō minus duodecim; nec totus tunc habitabatur, sed nemorosus erat & publicus. Hoc

A.V.C. 298. cōss. M. Valerio, Sp. Virginio, quies foris, turbæ domi.

institutum persequens tribunus, eius anni consules & senatum adiit, rogans vt senatus de lege ista consultaret & ad populum referret. quibus rem differentibus, misso apparitore
a iussit consules ad collegium sequi, & senatum conuocare. quem apparitorem cum vnus e lictoribus iussu *consulum* pepulisset, Icillius cum collegis indignatus, correptum lictorem abduxit, quasi de rupe *Tarpeia* deturbandum. nec consules, tametsi grauiter eam contumeliam ferentes, vim moliri aut hominem eripere potuerunt: tantum ceterorum tribunorum opem inuocabant. quod enim ex eius collegii sententia fit, nemini inhibere nec vetare licet, nisi alii tribuno. sed iam ante inter eos conuenerat, nequis priuato consilio nouum aliquod institutum inueheret, nisi idem toti collegio probaretur; nec vllus vlli actioni intercederet; sed quod plurium sententiis approbaretur, id ratum esset: & in hæc mox ab inito magistratu inter sacra coniurauerāt; sic maxime rati fore inuiolabilem suam auctoritatem, si dissidium e collegio tolleretur. Hanc ergo coniurationis legem secuti, consularis imperii stipatorem abduci iubebant, de communi collegarum sententia id fieri dictitantes. non tamen in ea perstiterunt ira, sed supplicium hominis condonauerunt senioribus patrum deprecantibus; veriti etiam rei inuidiam, quod primi morte mulctarent hominem, qui magistratus iussa fecisset; & timentes ne per hanc occasionem ad extrema audenda patricii necessario se verterent. Post hoc factum coacto senatu, consules grauiter accusauerunt tribunos. Pro quibus respondit Icilius, excusans iram in lictorem, & sacratas leges *pro se* afferens, quę neque magistratui neque priuato concederent quidquam tribuno aduersari. Ad senatus conuocationem qđ attineret, ostendit se nihil fecisse absurdi; multas & varias ad id probandum meditatus rationes. Dilutis his accusationis capitibus, mentionem legis intulit. Erat autem huiusmodi: Quæ priuati homines bono iure parta possiderent, ea manere penes suos dominos. Quæ vero per vim aut fraudem occupassent ædificiis, ea, restitutis ex arbitrorum sententia

πολίτευμα εἰσάγων ὁ δήμαρχος, τοῖς τότε ὑπάτοις καὶ τῇ βουλῇ προσῄει δεόμενος τὸν ἐν αὐτῷ γραφέντα νόμον προβουλεῦσαί τε καὶ εἰς τὸν δῆμον ἐξενεγκεῖν. ἀναβαλλομένων δὲ καὶ παρελκόντων τῶν ὑπάτων τὸν χρόνον, πέμψας τὸν ὑπηρέτην ὡς αὐτούς, ἐκέλευσεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀκολουθεῖν, καὶ τὴν βουλὴν συγκαλεῖν. ἐπεὶ δὲ τὸν ὑπηρέτην κελευσθείς τις τῶν ῥαβδούχων ἀπήλασεν, ἀγανακτήσας ὁ Ἰκίλλιος καὶ οἱ συνάρχοντες αὐτῷ, συνέλαβον τὸν ῥαβδοῦχον, καὶ ἀπῆγαγον ὡς ῥίψοντες κατὰ τῆς πέτρας. οἱ δὲ ὕπατοι βιάσασθαι μὲν ἢ τὸν ἀγόμενον ἀφελέσθαι, καίτοι δεινὰ δοκοῦντες ὑβρίζεσθαι, ἀδύνατοι ἦσαν· ἐπεκαλοῦντο δὲ τὴν ἐκ τῶν ἄλλων δημάρχων βοήθειαν. οὐδὲν γὰρ τῶν πραττομένων ὑπὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης ἐπισχεῖν ἢ κωλῦσαι τῶν ἄλλων τινὶ ἔξεστιν, ἀλλ' ἑτέρου δημάρχου τοῦτο ἐστὶ τὸ κράτος. τοῖς δ' ἄρα πᾶσιν ἦν ταῦτα κατ' ἀρχὰς δεδογμένα, μήτε εἰσηγήσασθαί τινα καινὸν πολίτευμα μηδὲν ἐφ' ἑαυτοῦ βουλόμενον, ἐὰν μὴ πᾶσι τὸ αὐτὸ δοκῇ, μήτε ἐναντιωθῆναί τινα τοῖς πραττομένοις, ἀλλ' ὅ ἂν αἱ πλείους γνῶμαι δοκιμάσωσι, τοῦτο εἶναι κύριον. καὶ περὶ τούτων εὐθὺς ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν ἱερὰ θύσαντες, ὅρκους ἔδοσαν ἀλλήλοις· οὕτως οἰόμενοι μάλιστα τὸ τῆς δημαρχίας ἀκατάλυτον ἔσεσθαι κράτος, ἐὰν τὸ στασιάζον ἐξ αὐτῆς ἀναιρεθῇ. τοῦτο δὴ φυλάττοντες τὸ συνωμόσιον, εἶπον ἀπάγεσθαι τὸν φύλακα τῆς ἀρχῆς τῶν ὑπάτων, κοινὴν ἁπάντων εἶναι λέγοντες τὴν γνώμην. οὐ μὴν διέμειναί γε ἐπὶ τῆς ὀργῆς, ἀλλὰ τοῖς πρεσβυτάτοις τῶν ἐκ τοῦ συνεδρίου παραιτουμένοις τὸν ἄνδρα ἀφῆκαν, τόν τε φθόνον ὑφορώμενοι τοῦ πράγματος, ὅτι πρῶτοι ἔμελλον θανάτῳ ζημιῶσαι τὸν ἄνδρα τὸ κελευσθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ποιήσαντα, καὶ δεδοικότες μὴ ἀπὸ ταύτης τῆς προφάσεως εἰς ἀπόνοιαν ἀναγκασθῶσιν οἱ πατρίκιοι τραπέσθαι. μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον συναχθείσης τῆς βουλῆς, οἱ μὲν ὕπατοι κατηγορίαν πολλὴν ἐποιήσαντο τῶν δημάρχων· παραλαβὼν δὲ τὸν λόγον ὁ Ἰκίλλιος, περὶ τῆς εἰς τὸν ὑπηρέτην ὀργῆς ἀπελογεῖτο, τοὺς ἱεροὺς προφερόμενος νόμους. οὔτε γὰρ ἄρχοντι, οὔτε ἰδιώτῃ συνεχωρεῖτο πράττειν οὐδὲν ἐναντίον δημάρχῳ. καὶ περὶ τοῦ συγκαλεῖν τὴν βουλὴν ἐδίδασκεν ὡς οὐδὲν εἴη πεποιηκὼς ἄτοπον, πολλοὺς καὶ παντοδαποὺς εἰς τοῦτο παρασκευασάμενος λόγους. ὡς δὲ ἀπελύσατο ταύτας τὰς κατηγορίας, τὸν ὑπὲρ τοῦ νόμου λόγον εἰσ- 486
έφερεν. ἦν δὲ τοιόσδε· ὅσα μὲν ἰδιῶταί τινες εἶχον ἐκ δικαίου κτησάμενοι, ταῦτα τοὺς κυρίους κατέχειν· ὅσα δὲ βεβιασμένοι τινὲς ἢ κλοπῇ λαβόντες ᾠκοδομήσαντο, κομιζομένους τὰς δαπάνας ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι,

γνῶσι, τῷ δήμῳ παραδιδόναι· τὰ δ' ἄλλα ὅσα μὲν ἦν δημόσια, χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντα διελέσθαι. ἐδίδασκέ τε ὅτι τοῦτο τὸ πολίτευμα εἰς πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα συνοίσει τῇ πόλει, μάλιστα δ' εἰς τὸ μὴ στασιάζειν ἔτι περὶ τῆς δημοσίας χώρας τοὺς πένητας, ἣν πατρίκιοι κατέχουσιν. ἀγαπήσειν γὰρ αὐτοὺς τῆς πόλεως λαχόντας μέρος, ἐπειδὴ τῆς χώρας οὐκ ἔξεστι, διὰ τοὺς ἐσφετερισμένους αὐτήν, πολλοὺς ὄντας καὶ δυνατούς. τοιούτων ῥηθέντων ὑπ' αὐτοῦ λόγων, ὁ μὲν ἀντιλέγων Γάιος Κλαύδιος ἦν μόνος, οἱ δὲ συγκαταλέγοντες, πολλοί. καὶ ἔδοξε διδόναι τῷ δήμῳ τὸν τόπον. μετὰ τοῦτο ἱεροφαντῶν τε παρόντων, καὶ οἰωνοσκόπων, καὶ ἱεροποιῶν δυοῖν, καὶ ποιησαμένων τὰς νομίμους εὐχάς τε καὶ ἀράς, ἐν τῇ λοχίτιδι ἐκκλησίᾳ συναχθείσῃ ὑπὸ τῶν ὑπάτων, ὁ νόμος ἐκυρώθη, ὅς ἐστιν ἐν στήλῃ χαλκῇ γεγραμμένος, ἣν ἀνέθεσαν ἐν τῷ Αὐεντίνῳ, κομίσαντες εἰς τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερόν. κυρωθέντος δὲ τοῦ νόμου, συνελθόντες οἱ δημοτικοὶ τά τε οἰκόπεδα διελάγχανον, καὶ κατῳκοδόμουν, ὅσον ἕκαστοι τόπον δυνηθεῖεν ἀπολαμβάνοντες. εἰσὶ δ' οἳ σύνδυο καὶ σύντρεις καὶ ἔτι πλείονες συνιόντες οἰκίαν κατεσκεύαζον μίαν, ἑτέρων μὲν τὰ κατάγεια λαγχανόντων, ἑτέρων δὲ τὰ ὑπερῷα. ὁ μὲν οὖν ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος εἰς τὰς κατασκευὰς τῶν οἰκήσεων ἐδαπανήθη.

ὁ δὲ μετὰ τοῦτον, ἐν ᾧ τὴν ὕπατον ἀρχὴν παρειλήφεσαν Τίτος Ῥωμίλιος καὶ Γάιος Οὐετούριος, δήμαρχοι δ' ἦσαν οἱ περὶ Λεύκιον Ἰκίλλιον τὸ δεύτερον ἀρχὴν ἑξῆς αἱρεθέντες, οὐχ ἁπλοῦς, ἀλλὰ ποικίλος τις ἐγένετο καὶ μεστὸς μεγάλων πραγμάτων. ἥ τε γὰρ πολιτικὴ στάσις ἤδη μαραίνεσθαι δοκοῦσα, ὑπὸ τῶν δημάρχων πάλιν ἀνεκινεῖτο, καὶ πόλεμοί τινες ἐκ τῶν ἀλλοεθνῶν ἀνέστησαν, οἳ κακὸν μὲν οὐθὲν διαθεῖναι τὴν πόλιν ἠδυνήθησαν, οὐ μικρὰν δ' ὠφέλειαν, τὸ στασιάζον ἀνελόντες ἐξ αὐτῆς. ἐγκύκλιον γὰρ δὴ τοῦτο καὶ ἐν ἔθει ἦν ἤδη τῇ πόλει, πολεμουμένῃ μὲν ὁμονοεῖν, εἰρήνην δ' ἀγούσῃ στασιάζειν. τοῦτο συνιδόντες ἅπαντες οἱ τὰς ὑπάτους ἀρχὰς παραλαβόντες, κατ' εὐχὰς μὲν εἴ τις ἔξωθεν ἐπαναστάίη πόλεμος ἐλάμβανον· ἡσυχαζόντων δὲ τῶν ἀντιπάλων, αὐτοὶ κατεσκεύαζον ἐγκλήματα καὶ προφάσεις πολέμων, ἅτε ὁρῶντες διὰ μὲν τοὺς πολέμους μεγάλην καὶ εὐδαίμονα γινομένην τὴν πόλιν· διὰ δὲ τὰς στάσεις, ταπεινὴν καὶ ἀσθενῆ. οἷς ὅμοια γνόντες οἱ τότε ὕπατοι στρατιὰν ἐξάγειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔκριναν, δεδοικότες μή τι διὰ τὴν εἰρήνην ἐργάζωνται ταραχῶδες ἀργοὶ καὶ πένητες ἄνθρωποι· τοῦτο μὲν ὀρθῶς εἰδότες, ὅτι δεῖ περισπᾶσθαι τὸν ὄχλον ἐπὶ τοὺς ἔξω πολέμους, τὸ δὲ μετὰ τοῦτο οὐκ ὀρθῶς. δέον γὰρ αὐτοὺς ὡς ἐν νοσούσῃ πόλει μετρίαις χρῆσθαι ταῖς στρατολογίαις, ἐπὶ τὸ βίᾳ προσαναγκάζειν

impensis, addici populo. Cetera, quæ publica essent, sine pretio plebi diuidi. Id institutum tum ad alia multa reipublicę profuturum docebat, tum in primis ad compescendos inopes, nequas amplius turbas de agro publico, qui a patriciis detineretur, excitarent. nam contētos fore assignata intra vrbē portione, dum agri cōsortio per eos qui & multi & potentes illum sibi vsurpassent, excluderētur. Hæc dicenti multi assentiebant, solo refragante C. Claudio. tandē S C factum est vt plebi locus is daretur. Post hæc quum præsentibus pontificibus, auguribus, & duobus sacrificis, solennes ab eis preces & vota facta essent, centuriatis comitiis per consules indictis lex perlata est, quæ exstat in Auentino incisa in columna ærea. Sancita lege, plebeii areas eius soli diuiserunt sibi ad ædificia, occupantes quantum quisque poterat. interdum duo tresve pluresve vnas ædes collatis impēdiis exstruebant; aliis inferiores earū partes, aliis superiores sorte capientibus. atq; is annus totus in ędificationes absumptus est. Sequens annus consules habuit T. Romilium & C. Veturium; tribunos, L. Icilium cum collegis refectum; variis motibus & grauibus rebus memorabilis. nam & ciuilis seditio, quæ iam sopita videbatur, denuo a tribunis excitabatur; & externi hostes insurrexerunt, maiore ciuitatis bono quam incommodo; quod ea res ad eximendam seditionem faceret. Hic enim iam consueto circuitu in vrbe recurrebat mos, vt in bellis concors, in pace discors esset. Quo animaduerso, quotquot ad consulatum eueherentur, nihil magis quā externos motus optabant: & quoties foris pax esset, quærebant incusationes & bellorum occasiones; quippe qui viderent felicitatem vrbis externis bellis crescere, at intestinis seditionibus imminui atq; eneruari. Eodem consilio eius etiam anni consules exercitum in hostes educere statuerunt, metuentes ne durante pace turbas aliquas molirentur homines otiosi & inopes. Et recte q̃dem, quod populum externis bellis distinendum viderunt: sed in eo peccarunt, quod cum (vt in morbosa ciuitate) moderatos delectus habere deberent, militiam detrectantes vi

Auentinus mons plebi ad ædificandum concessus.

A.V.C. 299. T. Romilio, C. Veturio conss. turbæ domi, & foris bellum cum Æquis.

cogere instituebant, nec vel excusationem vllam admittebãt, vel vlli veniam dabant; sed legum pœnas tum corporibus tum bonis acerbe infligebant. Ex hoc illorũ rigore tribuni rursum cõmouendæ plebis occasionem sumpserunt; & aduocata concione, tũ alia aduersus consules vociferabãtur, tum in primis quod multos ciues tribunitiam potestatem implorantes, in carcerem abduci iussissent; seq; illos a militia liberare dictitabãt, quippe qui legitima potestate essent præditi. cũq; *clamoribus* nihil se viderent proficere, sed maiore cõtentione delectus fieri, aggressi sunt factis obsistere. Consulibus vero pro imperii maiestate resistentibus, irritatis cõtentione animis, interdum nõ tẽperabatur a manibus. aderat præsto consulibus iuuẽtus patricia, tribunis inops & ignauum vulgus. primo contentionis die consules tribunis longe superiores fuerunt: sequentibus vero, affluẽte ex agris maiore multitudine, tribuni rati se iã non impares, continue concionabantur, ostentantes suos apparitores sugillatos, & deposituros se magistratũ minitantes, si nullum sibi exspectãdum esset a plebe auxiliũ. Vbi cum & plebem indignantẽ viderent, cõsules citarunt ad populum, ad reddẽdam factorum rationẽ. qui cum obedire detrectarent, senatum adierũt, qui tum forte in curiam hac ipsa de caussa cõuenerat; ac rogarunt vt senatus nec se fœdissimam iniuriam passos, nec plebem adminiculo suo spoliatã, negligeret. narratisq; iniuriis a consulib. & ipsorum factione acceptis, demũ etiam contumeliis nõ modo potestati suæ, verum etiam corporibus illatis, postularunt alterutrum, vt consules aut, si negarẽt se quidquam in tribunorum corpora cõtra leges commisisse, *id* pro concione deierarent; aut si religio esset iurare, apud populum caussam dicerent. permissuros enim se tribubus hac de re calculum. Responderunt cõsules, iniuriarum a tribunis factum initiũ, qui pro sua peruicacia, consulum corpora contra leges violare aggressi essent, ac primum per apparitores & ædiles in carcerem duci iussissent eum magistratum cui rerum summa cõmissa esset; deinde ipsi cum plebis audacissimo quoque manus eis intentare non essent veriti. demonstrabantq; quid interesset inter ipsos magistratus:

τοὺς ἀπειθοῦντας ἐβλάπτοντο, οὔτε παραίτησιν οὔτε συγγνώμην οὐδενὶ διδόντες οὐδεμίαν, ἀλλὰ ταῖς ἐκ τῶν νόμων ζημίαις εἴς τε τὰ σώματα αὐτῶν καὶ τὰς οὐσίας πικρῶς χρώμενοι. ταῦτα ποιούντων αὐτῶν, ἀφορμὴν αὖθις εἰλήφεσαν οἱ δήμαρχοι τοῦ δημαγωγεῖν τὰ πλήθη· καὶ συναγαγόντες ἐκκλησίαν, τά τε ἄλλα τῶν ὑπάτων κατεβόων, καὶ ὅτι πολλοὺς τῶν πολιτῶν ἐκέλευσαν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπάγειν τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν [ἐπικαλεσαμένους· τῆς τε στρατολογίας ἀπολύειν ἔφασαν οἱ ἐκ τῶν νόμων ἐξουσίαν] ἔχοντες. ὡς δ' οὐδὲν ἐπέραινον, ἀλλ' ἐπιστρεφεστέρας ἔτι τὰς καταγραφὰς ἑώρων γινομένας, ἔργοις κωλύειν ἐπεβάλοντο. ἀμυνομένων δὲ τῶν ὑπάτων τῷ κράτει τῆς ἀρχῆς, ἐρεθισμοί τινες ἐγίνοντο καὶ χειρῶν ἐπιβολαί. συνηγωνίζετο δὲ τοῖς 487
μὲν ὑπάτοις ἡ τῶν πατρικίων νεότης, τοῖς δὲ δημάρχοις ὁ πένης καὶ ἀργὸς ὄχλος. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν παρὰ πολὺ κρείττους ἐγένοντο τῶν δημάρχων οἱ ὕπατοι. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέραις πλείονος ὄχλου συρρέοντος εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῶν ἀγρῶν, δόξαντες οἱ δήμαρχοι προσειληφέναι χεῖρα ἀξιόμαχον, ἐκκλησίας τε συνεχεῖς ἐποιοῦντο, καὶ τοὺς ὑπηρέτας κακῶς διακειμένους ἐκ τῶν πληγῶν ἐπεδείκνυσαν, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔλεγον ἀποθήσεσθαι, εἰ μή τις αὐτοῖς ἔσται παρὰ τοῦ δήμου βοήθεια. συναγανακτοῦντος δ' αὐτοῖς τοῦ πλήθους, ἐκάλουν τοὺς ὑπάτους εἰς τὸν δῆμον τῶν πεπραγμένων λόγον ὑφέξοντας. ὡς δ' οὐ προσεῖχον αὐτοῖς ἐκεῖνοι τὸν νοῦν, ἐπὶ τὴν βουλὴν παρῆσαν· ἔτυχον γὰρ ὑπ' αὐτῶν τούτων συνεδρεύοντες· καὶ παρελθόντες ἐδέοντο μήθ' αὐτοὺς αἴσχιστα πεπονθότας ὑπεριδεῖν, μήτε τὸν δῆμον ἀφαιρεθέντα τὴν ἐξ αὐτοῦ βοήθειαν· διεξιόντες ὅσα ἦσαν πεπονθότες ὑπὸ τῶν ὑπάτων, καὶ τῆς περὶ αὐτοὺς συνωμοσίας· οὐ μόνον δ' εἰς τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σώματα προπηλακισθέντες. ἠξίουν τε δυοῖν θάτερον ποιεῖν τοὺς ὑπάτους· εἰ μὲν οὖν ἀρνοῦνται μηδὲν ὧν οἱ νόμοι κεκωλύκασιν, εἰς τὰ τῶν δημάρχων πλημμελῆσαι σώματα, παραγενομένους εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπομόσαι· εἰ δ' οὐχ ὑπομένουσι τὸν ὅρκον, ἥκειν εἰς τοὺς δημοσίους λόγον ὑφέξοντας. ἀναδώσειν γὰρ ὑπ' αὐτῶν ταῖς φυλαῖς τὴν ψῆφον. οἱ δὲ ὕπατοι πρὸς ταῦτα ἀπελογοῦντο, διδάσκοντες ὅτι τῆς ὕβρεως οἱ δήμαρχοι ἄρξειαν, αὐθαδείᾳ χρησάμενοι, καὶ τολμήσαντες εἰς ὑπάτων σώματα παρανομεῖν, τὸ μὲν πρῶτον ὑπηρέταις τε καὶ ἀγορανόμοις ἐπιτάττοντες ἄγειν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἄρχοντας, οἷς τὸ πάντων ἀποδέδοται κράτος· ἔπειτα αὐτοὶ τολμήσαντες ὁμόσε χωρεῖν σὺν τοῖς ἰταμωτάτοις τῶν δημοτικῶν· τάς τε τε ἀρχὰς διδάσκοντες ὅσον ἀλλήλων διαφέρουσιν,

ἡ μὲν

ἡ μὲν ὑπατικὴ τὸ τῶν βασιλέων ἔχουσα κράτος, ἡ δὲ δημαρχικὴ τῆς βοηθείας ἕνεκα παρεληλυθυῖα τῶν καταδυναστευομένων, ἣ τοῦτον δεῖν ἐξεῖναι κατὰ τῶν ὑπάτων τινὸς ψῆφον ἀναδιδόναι τοῖς ὄχλοις, ὥστε μηδὲ κατὰ τῶν ἄλλων πατρικίων τῶν φαυλοτέρων ταύτην ἀποδεδόσθαι τὴν ἐξουσίαν, ἐὰν ἡ βουλὴ μὴ ψηφίσηται. ἠπείλουν τε ὅταν ἐκεῖνοι ψῆφον ἀναδῶσι τοῖς δημόταις, αὐτοὶ τὰ ὅπλα περιθήσειν τοῖς πατρικίοις. τοιούτων δὲ ῥηθέντων λόγων δι' ὅλης ἡμέρας, οὐδὲν ἐξήνεγκεν ἡ βουλὴ τέλος, ἵνα μήτε τὴν τῶν ὑπάτων ἀρχὴν μειώσειε, μήτε τὴν τῶν δημάρχων, ἑκάτερον ὁρῶσα μεγάλων κινδύνων αἴτιον ἐσόμενον. ἐπεὶ δὲ κἀκεῖθεν ἀπηλλάγησαν οἱ δήμαρχοι, βοήθειαν οὐδεμίαν εὑρόμενοι, ἐσκόπουν αὖθις ὅ τι χρὴ ποιεῖν εἰς τὸν δῆμον ἀφικόμενοι. ἐνίοις μὲν οὖν ἐδόκει, καὶ μάλιστα τοῖς ταραχωδεστάτοις, ἀπεῖναι πάλιν ἐκ τῆς πόλεως τοὺς δημοτικοὺς τὰ ὅπλα [ἀναλαμβάνοντας] εἰς τὸ ἱερὸν ὄρος, ἔνθα καὶ τὸ πρῶτον ἐστρατοπεδεύσαντο, καὶ τὸν πόλεμον ἐκεῖθεν ὁρμωμένους ποιεῖν πρὸς τοὺς πατρικίους, ἐπειδὴ τὰς συνθήκας ἔλυσαν ἐκεῖνοι τὰς γενομένας αὐτοῖς πρὸς τὸν δῆμον, καταλύοντες τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν ἐκ τοῦ φανεροῦ. τοῖς δὲ πλείοσιν ἐδόκει μὴ ἀποχωρεῖν τῆς πόλεως, μηδὲ τὰ κοινὰ πάντων ἐγκλήματα ποιεῖν, ὑπὲρ ὧν ἰδίᾳ τινὲς εἰς τοὺς δημάρχους παρηνόμησαν, ἐὰν τὰ συγκεχωρημένα τοῖς νόμοις λαμβάνωσιν, οἳ κελεύουσιν ἢ ποιεῖν ἢ τεθνάναι τοὺς ὑβρίσαντας τὰ τῶν δημάρχων σώματα. τοῖς δὲ χαριεστέροις οὐδέτερον τούτων ἐφαίνετο καλῶς ἔχειν, οὔτε τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν, οὔτε φόνον ἄκριτον ἐπιτελεῖν, καὶ ταῦτα ὑπάτων, οἷς ἡ μεγίστη ἐπέκειτο ἀρχή, ἀλλ' εἰς τοὺς συναγωνιζομένους αὐτοῖς μεταφέρειν τὴν ὀργήν, καὶ τὰς ἐκ τῶν νό-
488 μων τιμωρίας παρ' ἐκείνων λαμβάνειν. εἰ μὲν οὖν ἐκείνην τὴν ἡμέραν θυμῷ φερόμενοι δρᾶσαί τι οἱ δήμαρχοι κατὰ τῶν ὑπάτων ἢ τῆς βουλῆς προήχθησαν, οὐθὲν ἂν ἦν τὸ κωλῦσον αὐτὴν ὑφ' αὑτῆς ἀπολωλέναι τὴν πόλιν. οὕτως ἕτοιμοι πάντες ἦσαν ἐπὶ τὰ ὅπλα, καὶ τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον. νῦν δὲ ἀναβαλόμενοι τὰ πράγματα, καὶ δόντες ἑαυτοῖς χρόνον εἰς ἀμείνω λογισμόν, αὐτοί τε μετριώτεροι ἐγένοντο, καὶ τὰς τῶν πολλῶν ὀργὰς ἐπράϋναν. ἔπειτα ταῖς ἑξῆς ἡμέραις τὴν τρίτην ἀπ' ἐκείνης ἐσομένην ἀγορὰν προειπόντες, ἐν ᾗ τὸν δῆμον συνάξουσι, καὶ ζημίαν ἐπιβαλοῦσι τοῖς ὑπάτοις ἀργυρικήν, διέλυσαν τὴν ἐκκλησίαν. ἐπεὶ δὲ πλησίον ἦν ὁ χρόνος, ἀπέστησαν καὶ ταύτης τῆς ἐπιβολῆς, δεηθέντων τῶν πρεσβυτάτων καὶ ἐντιμοτάτων τὴν χάριν ἀνατιθέναι λέγοντες. καὶ μετὰ ταῦτα συναγαγόντες τὸν δῆμον, ἔλεγον ὅτι τὰς μὲν εἰς ἑαυτοὺς ὕβρεις ἀφήκασι, χαριζόμενοι πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀν-

consularem potestatem, obtinere regium imperium; tribunitiā, ideo receptam in ciuitatem, vt oppressis opitularetur: adeoque non licere tribunis, plebi de consule aliquo calculum permittere, vt id ne in infimum quidem patricii ordinis eis sine senatusconsulto liceat. minabanturque si illi plebem vocarēt ad calculos, se ad arma vocaturos patricios. Per has altercationes die cōsumpta senatus nihil definiit, ne vel cōsulum vel tribunorum magistratū minueret; quod vtrumq; non careret magno periculo. Itaque cum etiam a senatu re infecta dimissi essent tribuni, reuersi ad populum consultabant quid facto esset opus. Qui turbulentissimi erant, suadebant vt plebs sumptis armis denuo ex vrbe in sacrum montem secederet, vbi & prius castra habuerat: left;aq; hac belli sede, in patricios grassaretur, qui pactum cum plebe fœdus violassent, sublata propalam potestate tribunicia. Id maiori parti displicuit, quod negarent culpam quam quidam priuatim in tribunos admisissent, omnibus in vniuersum imputandam esse, si concessæ legibus pœnæ persoluerentur, tribuniciorum corporum violatoribus (vt lex iubet) morte vel exsilio mulctatis. Qui mitioris erant ingenii, ab vtrisq; dissentiebant, & nec secessionē probabant, nec indemnatorum supplicium, præsertim consulum, qui magistratus esset maximus: deflectendam esse iram potius in eorum adiutores, & de illis pœnas sumēdas quæ statutę essent legibus. Quodsi illa die tribuni iræ instinctus secuti, aliquid in consules aut senatū moliri perrexissent, nihil vetuisset quin ea die ciuitas seipsam pessumdedisset: adeo omnes ad arma & bellū ciuile parati erant. nunc quia re dilata, tēpus ad maturius deliberandū sibi reliquerūt, & ipsi mitiores facti sunt, & plebis iras lenierunt. paucis diebus post, indicta in trinundinū die qua populus cōueniret, & cōsulibus pecuniaria irrogaretur mulcta, dimiserunt concionē. sed instante die iudicii, destiterunt etiā ab hoc ꝓposito; seniorū & honoratiorum precib. hāc a se gratiā dari dictitātes. Post hęc aduocato in concionē populo, dixerūt se iniurias sibi ipsis illatas remisisse, in gratiā multorū & bonorū viro-

rum, quorũ precibus refragari nefas fuisset: iniuriã vero plebi factam vlturos, ne malo exẽplo noceret. promulgaturos enim se legẽ de diuidundis agris per annos XXX iam extractam; tum eã quæ de æquando iure a ꝓximis tribunis perferri nõ potuerit. Hęc cũ iureiurando polliciti, diem edixerunt qua populus cõueniret ad ferenda de legib. suffragia. quæ vbi aduenit, primũ agrariam legẽ protulerunt; & multa ipsi pro ea locuti, demũ surgere iusserunt etiã alios, siqui e plebe patrocinari legi vellent. a Cumq; multi in mediũ processissent, cõmemoratisq; facinorib. in bello a se editis, rẽ indignam esse clamitarẽt, ex tot tantisq; agris bello partis nullam se accepisse portionẽ, sed eos qui amicitiis & opibus pollerẽt, publicorũ bonorum possessionem & fructus per vim sibi vsurpare; postularentq; vt nõ modo pericula pro publicis bonis sustinenda, verũ etiam emolumẽta & fructus inde redeuntes cũ plebe communicarentur; plebe libenter hæc audien- b te, nullus eã magis mouit quã L. Siccius cognomine Dentatus; qui enumeratis plurimis & maximis facinoribus, ita cõfirmauit plebem, vt ne audire quidẽ contradicentes sustineret. Erat autem admiranda specie, ætate quæ prudentia & animi vi pollet maxime, annos natus duo de sexaginta; & vt miles, nõ infacundus. Is progressus, ita locutus est ad populum: Ego Quirites, si singulatim percẽsere vellem mea facinora, dies me deficeret: quare ipsa tantũ capita verbis quã potero breuissimis referam. XL iam annis pro patria milito; XXX annis nũc militaribus, nunc aliis officiis præfui, modo cohortis, modo legionis dux, iam inde ex quo C. Aquilius, T. Siccius consl. a senatu cõtra Volscos missi sunt. eo bello erã adhuc miles gregarius, nãtus annos XXVII. cumque feruente prœlio acies nostra inclinaret, & cohortis ductore strato raperẽtur ab hoste signa, solus me periculo obieci; reiectisque hostibus, & seruatis cohortis nostræ signis, ab ordinum ductoribus perpetuam ignominiam, ipsa morte acerbiorem illis futuram, depuli: quod tum ceteri milites, tum ipsi ductores testati sunt, ornantes me corona aurea: testatus est etiam consul Siccius, qui me cohorti

δράσι δεομένοις, οἷς οὐκ ἦν ὅσιον ἀντιλέγειν· ὧν δ' ὁ δῆμος ἠδικεῖτο, κωλυταί τε καὶ τιμωροὶ ἔσεσθαι. προεθήσειν γὰρ αὖθις τόν τε τῆς κληρουχίας νόμον ἔτη τριάκοντα παρελκυσμένον, καὶ τὸν περὶ τῆς ἰσονομίας, ὃν οἱ πρὸ αὐτῶν δήμαρχοι προθέντες οὐκ ἐπεψήφισαν. ταῦτα ὑποσχόμενοι καὶ ὀμόσαντες, ἀπέδειξαν ἡμέρας ἐν αἷς ἀγορὰν ποιήσονται τοῦ δήμου, καὶ τὰς ψήφους ἀναδώσουσι περὶ τῶν νόμων. ἐπιστάντος δὲ τοῦ χρόνου πρῶτον εἰσέφερον τὸν χωρονομικὸν νόμον· καὶ πολλοὺς αὐτοὶ διεξελθόντες λόγους, ἐκάλουν εἴ τις τῷ νόμῳ συναγορεύειν βούλεται τῶν δημοτικῶν. πολλῶν δὲ παριόντων, καὶ τὰς ἑαυτῶν πράξεις ἃς ἐν τοῖς πολέμοις ἀπεδείξαντο, προφερομένων, καὶ ἀγανακτούντων ὅτι πολλὴν γῆν ἀφελόμενοι τοὺς πολεμίους, αὐτοὶ μὲν οὐδεμίαν εἰλήφασι μοῖραν, τοὺς δὲ χρήμασι καὶ φίλοις δυνατοὺς ἐσφετερισμένους ὁρῶσι τὰ κοινά, καὶ καρπουμένους ἐκ τοῦ βιαίου, ἀξιούντων δὲ μὴ μόνον τοὺς κινδύνους εἶναι τῷ δήμῳ τοὺς ὑπὲρ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν κοινούς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀπ' αὐτῶν ἡδονάς τε καὶ ὠφελείας· καὶ τοῦ πλήθους ἀσμένως ἀκούοντος τοὺς λόγους, ὁ μάλιστα ἐπιρρώσας τὸν δῆμον, καὶ μηδὲ φωνὴν ὑπομένειν τῶν ἀντιλεγόντων διαπραξάμενος, ἦν Λεύκιος Σίκκιος Δεντάτος ἐπικαλούμενος, πολλὰς πάνυ καὶ μεγάλας ἑαυτοῦ πράξεις διεξελθών. ἦν δὲ ὀφθῆναί τε θαυμαστὸς ἀνήρ, καὶ ἡλικίας ἐν τῷ κρατίστῳ, δυοῖν δέοντα ἑξήκοντα γεγονὼς ἔτη, καὶ φρονῆσαι τὰ δέοντα ἱκανός, εἰπεῖν τε ὡς στρατιώτης οὐκ ἀδύνατος. ἔφη δὲ οὕτω παρελθών· Ἐγώ, ὦ δημόται, καθ' ἕκαστον ἔργον τῶν ἐμοὶ πεπραγμένων εἰ βουλοίμην λέγειν, ἐπιλείποι ἄν με ὁ τῆς ἡμέρας χρόνος. αὐτὰ δὲ τὰ κεφάλαια δι' ἐλαχίστων, ὡς ἐμοὶ δύναμις, ἐρῶ. τετταρακοστὸν ἔτος ἐστί μοι τοῦτο ἐξ οὗ στρατεύομαι ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τριακοστὸν δὲ ἐξ οὗ στρατιωτικῆς καί τινος [ἑτέρας] ἡγεμονίας τυγχάνω, τοτὲ μὲν σπείρας ἡγούμενος, τοτὲ δὲ ὅλου τάγματος, ἀρξάμενος ἀπὸ ὑπάτων Γαΐου Ἀκυλλίου, καὶ Τίτου Σικκίου, οἷς ἐψηφίσατο ἡ βουλὴ τὸν κατὰ Οὐολούσκων πόλεμον. ἤμην γὰρ τότε ἑπτακαιεικοσαέτης· ἐταττόμην δ' ἔτι ὑπὸ λοχαγῶν. γινομένης δὲ μάχης καρτερᾶς καὶ τροπῆς, καὶ τοῦ μὲν ἡγεμόνος τῆς σπείρας πεπτωκότος, τῶν δὲ σημείων κρατουμένων ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, μόνος ἐγὼ τὸν ὑπὲρ ἁπάντων κίνδυνον ἀράμενος, τά τε σημεῖα διέσωσα τῆς σπείρας, καὶ τοὺς πολεμίους ἀνέστειλα, καὶ τοῦ μὴ περιπεσεῖν ἐν αἰσχύνῃ τοὺς λοχαγοὺς αἰωνίῳ, δι' ἣν θανάτου κακίων ὁ λοιπὸς βίος ἂν αὐτοῖς ἦν, αἴτιος ἐγενόμην φανερῶς, ὡς αὐτοὶ ὡμολόγουν, χρυσῷ με ἀναδήσαντες στεφάνῳ. καὶ ὁ ὕπατος Σίκκιος ἐμαρτύρησεν, ἡγεμόνα

489 τῆς πείρας ἀπόδειξιν. ἑτέρου δὲ πάλιν ἡμῖν ἀγῶνος ἐνστάντος, ἐν ᾧ τόν τε στρατοπεδάρχην τοῦ τάγματος ἡμῶν συνέβη πεσεῖν, καὶ τὸν ἀετὸν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις γενέσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὲρ ὅλου τοῦ συντάγματος ἀγωνισάμενος, τόν τε ἀετὸν ἀνεκομισάμην, καὶ τὸν στρατοπεδάρχην ἔσωσα· ὃς ἐμοὶ τῆς τότε βοηθείας χάριν ἀποδιδοὺς, τῆς ἡγεμονίας τοῦ τάγματος ἀφίστατό μοι, καὶ τὸν ἀετὸν ἐδίδου· ἐγὼ δὲ οὐκ ἔλαβον, οὐκ ἀξιῶν ᾧ τὸν βίον ἐχαρισάμην, τούτου παρελέσθαι τὰς τιμὰς ἃς εἶχε, καὶ τὰς ἐπὶ ταύταις εὐφροσύνας. ἐφ' οἷς ἀγασθείς με ὁ ὕπατος, τοῦ πρώτου τάγματος ἀπέδωκε τὴν στρατοπεδαρχίαν, ἀπολωλεκότος ἐν τῇ μάχῃ τὸν ἡγεμόνα. ταῦτά ἐστιν, ὦ δημόται, τὰ φανερώσαντά με καὶ εἰς ἡγεμονίας προαγαγόντα γενναῖα ἔργα. ἐπεὶ δὲ ὀνόματός τε ἤδη λαμπροῦ τυγχάνων φανερὸς ἦν, ἅπαντας ὑπέμενον τοὺς λοιποὺς ἀγῶνας, αἰδούμενος τὰς ἐπὶ τοῖς προτέροις ἔργοις τιμὰς καὶ χάριτας ἀφανίσαι. καὶ διετέλεσα πάντα τὸν μεταξὺ χρόνον στρατευόμενος, καὶ ταλαιπωρῶν, καὶ οὐδένα κίνδυνον δεδιὼς οὐδὲ ὑπολογιζόμενος· ἐξ ὧν ἁπάντων ἀριστεῖα, καὶ σκῦλα, καὶ στεφάνους, καὶ τὰς ἄλλας τιμὰς παρὰ τῶν ὑπάτων ἐλάμβανον. ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, μάχας μὲν ἐν τοῖς τετταράκοντα ἔτεσιν ἐν οἷς διατελῶ στρατευόμενος, ἀμφὶ τὰς ἑκατὸν εἴκοσι μεμάχημαι· τραύματα δὲ πέντε καὶ τετταράκοντα εἴληφα, καὶ πάντα ἔμπροσθεν, κατὰ νώτου δὲ οὐδέν. καὶ τούτων δώδεκά ἐστιν ἃ συνέβη μοι λαβεῖν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, ὅτε Σαβῖνος Ἑρδώνιος τήν τ' ἄκραν καὶ τὸ Καπιτώλιον κατελάβετο. ἀριστεῖα δὲ ἐκ τῶν ἀγώνων ἐξενήνεγμαι, τεσσαρεσκαίδεκα μὲν στεφάνους πολιτικοὺς, οἷς ἀνέδησάν με οἱ σωθέντες ἐν ταῖς μάχαις ὑπ' ἐμοῦ, τρεῖς δὲ πολιορκητικοὺς, πρῶτος ἐπιβὰς πολεμίων τείχεσι καὶ κατασχὼν, ὀκτὼ δὲ τοὺς ἐκ παρατάξεως, οἷς ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἐτιμήθην· πρὸς δὲ τούτοις, ὀγδοήκοντα μὲν καὶ τρεῖς χρυσοῦς στρεπτοὺς περιαυχενίους, ἑξήκοντα δὲ περιβραχιόνια χρύσεα, δόρατα δὲ ὀκτωκαίδεκα, φάλαρα δὲ ἐπίσημα πέντε πρὸς τοῖς εἴκοσιν, ὧν ἐννέα ἦσαν, οἷς μονομαχῆσαί τινας ἡμῶν προκαλεσαμένοις ἑκούσιος ὑποστὰς ἐνίκησα. οὗτος μέντοι Σίκκιος, ὦ πολῖται, ὁ τοσαῦτα μὲν ἔτη στρατευσάμενος ὑπὲρ ὑμῶν, τοσαύτας δὲ μάχας ἀγωνισάμενος, τοσούτοις δὲ τετιμημένος ἀριστείοις, ὁ μηδένα κίνδυνον ὀκνήσας πώποτε, μηδὲ ἀπειπάμενος, ἀλλ' [ἢ] ἐν παρατάξεσι καὶ ἐν τειχομαχίαις, καὶ ἐν πεζοῖς, καὶ ἐν ἱππεῦσι, καὶ μετὰ πάντων, καὶ σὺν ὀλίγοις, καὶ μόνος, καὶ κατατετρωμένος ὅλον τὸ σῶμα, ὁ συγκατακτησάμενος τῇ πατρίδι πολλὴν καὶ ἀγαθὴν γῆν, τοῦτο μὲν, ἣν Τυρρηνούς τε καὶ Σαβίνους ἀφείλεσθε, τοῦτο δὲ, ἣν

ducem præfecit. Alio rurſum prœlio, quum tribuno qui legioni & caſtris præerat, proſtrato, aquila in hoſtium poteſtatem veniſſet, pari modo pro tota legione certans, aquilam recepi, & tribunum ſeruaui: qui pro lata ope gratiam referens, tribunatum mihi ceſſit, & commiſit aquilam: ſed ego accipere nolui; indignum ratus, cui vitã donaſſem, ei honores & quas inde voluptates caperet, adimere. eo nomine cõſul me primæ legionis tribunum fecit, quæ eo prœlio duce orbata fuerat. Hæc ſunt Quirites facinora quibus innotui & ad honores perueni. deinde iam clarus, reliquis omnib. certaminibus interfui, quod vererer ne honores & munera prioribus factis parta poſterioribus abolerem: continuoque poſtea militaui, nullum laborem, nullum periculum curans: ſemperque donatus a conſulibus ſpoliis, coronis, aliiſque fortitudinis prẽmiis & honoribus, abii. & vt cõpendio dicam, his XL annis, quibus perpetuo militaui, centies & vicies dimicaui in acie, vulnera XLV accepi, aduerſa omnia, nullum auerſum: & ex iis vna die accepi XII, quando Herdonius Sabinus arcẽ occupauit & Capitolium. fortitudinis prẽmia e pugnis illis retuli XIIII coronas ciuicas; quibus me redimierũt ii qui in certamine ſeruati a me fuerant; tres murales, quod hoſtiũ muros ſcãdiſſem ac cepiſſem primus: octo ex acie reportaui, quibus me imperatores decorarunt. præterea torques aureos LXXXIII, armillas aureas LX, haſtas *puras* XVIII, faleras inſignes XXV; quarum nouem detractæ hoſtib. ad ſingulare certamen aliquos noſtrum prouocãtibus; quos ſponte ſuſtinui & interfeci. Hic tamẽ ego Siccius, qui tot annos pro vobis Quirites militaui, tot prœliis pugnaui, tot præmiis honoratus ſum; qui nullum periculum vmquam refugi aut detrectaui, ſed tum in campeſtribus tum in muralibus pugnis, modo inter pedites modo inter equites, nũc cum omnibus nunc cum paucis, interdum ſolus, etiam toto corpore cõuulneratus, dimicaui, & vna cum aliis commilitonibus tam multos bonos agros populo Rom. adquiſiui, partim Etruſcis & Sabinis, partim

Æquis & Volſcis atque Pometinis, partim aliis hoſtib. ademptos, neq; ipſe quantulamcumq; ex eis portionē accepi, neq; veſtrū quiſquā Quirites, qui eorundē laborū fuiſtis ſocii: ſed violētiſſimus quiſq; & impudentiſſimus optimā eorum partē multis iā annis poſſidet; eisq; fruuntur, quū neq; dono a vobis acceperint, neque pretio emerint, neq; vllo alio titulo ſe iuſtos eorū poſſeſſores approbare poſſint. qui ſi in agrorū illorū acquiſitione parib. nobiſcum laborib. exantlatis plus ſibi vindicarēt, ne ſic quidem ęquū aut ciuile foret, a paucis vſurpari quæ ſunt omniū communia: attamen habuiſſet fortaſſe quendā rationis prætextū eorū auaritia. cum autē nullum poſſint memorare egregium ac virile facinus, cuius merito res noſtras occupēt, & *inſuper* ita impudentes ſint, vt ne conuicti quidē dimittere illa velint, quis ferat? Sed age per deos, ſi quid hic mētior, ꝓdeat in medium aliquis e venerando illo grege, atq; oſtēdat nobis ob quæ illuſtria & præclara facinora plus ſibi q̄ mihi deberi cenſeat. num quia plurib. annis militauerit, plurib. prœliis decertauerit, plura vulnera acceperit, aut coronis, manubiis. ſpoliis, aliisq; victricib. ornamētis mihi præferendus ſit, quibus hoſtium vires attenuatæ, at patria clarior facta ſit atq; auctior. immo oſtendat vel decimā partem eorū quæ ego vobis ſubmonſtraui. Sed iſtorum pleriq; ne multeſimā quidem partē eorum quæ ego, ꝓferre poſſint. nonnulli vero ſe ne deterrimos quidē in plebe milites laborib. adæquaſſe vere aſſerere poſſunt: quippe quorū ſplendor non in armis, ſed in verbis eſt; viresq; ſuas nō in hoſtes vertunt, ſed in amicos; & vrbem ſe non cū aliis cōmunem, ſed ſibi propriā habitare putant: quaſi nō vna nobiſcū a tyrannide liberati ſint, ſed nos in hereditatē a tyrānis acceperint: quorum vt alias maiores minoresq; cōtumelias diſſimulem, nimirū notas omnibus, qualis eſt illud ſuperbiæ, q̄ ne vocē quidem liberā pro patria vllū noſtrum emittere ſinunt, ac ne hiſcere quidem? ſed eū qui primus diuidendorū agrorum mentionē fecit, Sp. Caſſium, tribus conſulatib. & duobus triumphis clarum, rebus in bello fortiter geſtis, & in rep. prudenter adminiſtratis adeo conſpicuum, vt nemo illi ea ætate comparari poſſet; tantum inquam virum obiecto affectatæ tyrannidis crimine, falſis oppreſſerunt teſtimo-

Αἰκανῶν τε καὶ Οὐολούσκων καὶ Πωμεντίνων κρατήσαντες ἔχετε, καὶ ἄλλων τινῶν· καὶ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔχω μοῖραν ἐξ αὐτῆς λαβών, οὐδὲ ὑμῶν, ὦ δημόται, τῶν τὰ ὅμοια ταλαιπωρησάντων, οὐδείς· οἱ δὲ βιαιότατοι τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ ἀναιδέστατοι τὴν καλλίστην κατέχουσιν ἐξ αὐτῆς, καὶ πολλὰ ἔτη κεκάρπωνται, οὔτε δωρεὰς παρ' ὑμῶν λαβόντες, οὔτε χρημάτων πριάμενοι, οὔτε ἄλλην δικαίαν κτῆσιν οὐδεμίαν αὐτῆς ἀποδεῖξαι δυνάμενοι. καὶ εἰ μὲν ἴσα τοῖς ἄλλοις ἡμῖν ταλαιπωρήσαντες, ὅτε αὐτὴν ἐκτώμεθα, πλέον ἠξίουν ἡμῶν ἔχειν, ἦν μὲν οὐδὲ οὕτως ἴσον οὐδὲ πολιτικόν, ὀλίγους σφετερίσασθαι τὰ κοινά· οὐ μὴν ἀλλ' εἶχέ τινα λόγον ἡ πλεονεξία τῶν ἀνθρώπων· ὁπότε δὲ οὐδὲν ἔχοντες ἐπιδείξασθαι μέγα καὶ νεανικὸν ἔργον, ἀνθ' οὗ τὰ ἡμέτερα βίᾳ κατέχουσιν, ἀναισχυντοῦσι, καὶ οὐδὲ ἐξελεγχόμενοι μεθίενται αὐτῶν, τίς ἂν ἀνάσχοιτο; ἐπεὶ φέρε πρὸς Διός, εἴ τι τούτων ἐγὼ 490
ψεύδομαι, δειξάτω τις ἡμῖν τῶν σεμνῶν τούτων παρελθών, τίνας ἐπιφανεῖς καὶ καλὰς πράξεις προελόμενος ἐμοῦ πλέον ἀξιοῖ· πότερον ἔτη πλείω στρατευσάμενος, ἢ μάχας πλείους ἀγωνισάμενος, ἢ τραύματα πλείω λαβών, ἢ στεφάνοις καὶ λαφύροις, καὶ σκύλοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπινικίοις κόσμοις ὑπερβαλλόμενος, δι' ὧν ἀσθενέστεροι μὲν οἱ πολέμιοι γεγόνασιν, ἐπιφανεστέρα δὲ καὶ μείζων ἡ πατρίς. μᾶλλον δὲ τὸ δέκατον ἐπιδειξάτω μέρος ὧν ἐγὼ ὑπέδειξα ὑμῖν. ἀλλὰ τούτων γε οἱ πλείους οὐδ' ἂν πολλοστὴν [ἔχοιεν] ἐπιδείξασθαι μοῖραν τῶν ἐμῶν. ἔνιοι δ' οὐδ' ἂν τῷ φαυλοτάτῳ τῶν ἐκ τοῦ δήμου φανεῖεν τὰ ἴσα κακοπαθήσαντες. οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἐν τοῖς ὅπλοις ἡ λαμπρότης, ἀλλ' ἐν τοῖς λόγοις· οὐδὲ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὸ δυνάμενον, ἀλλὰ κατὰ τῶν φίλων· οὐδὲ ἡγοῦνται κοινὴν οἰκεῖν πόλιν, σφῶν δ' αὐτῶν ἰδίαν, ὥσπερ οὐ συνελευθερωθέντες ἀπὸ τῆς τυραννίδος ὑφ' ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ κλῆρον παρὰ τῶν τυράννων παραλαβόντες ἡμᾶς· οἵ γε τὰ μὲν ἄλλα [ὅσα] ὑβρίζοντες ἡμᾶς μικρὰ καὶ μείζω διατελοῦσιν, ὡς ἅπαντες ἐπίστασθε, σιωπῶ· ἀλλ' εἰς τοῦτο προεληλύθασιν ὑπερηφανίας, ὥστε οὐδὲ φωνὴν ἀξιοῦσί τινα ἡμῶν ἀφιέναι περὶ τῆς πατρίδος ἐλευθέραν, οὐδὲ διαίρειν τὸ στόμα, ἀλλὰ τὸν μὲν πρῶτον εἰπόντα περὶ τῆς κληρουχίας Σπόριον Κάσιον, τρισὶ μὲν ὑπατείαις κεκοσμημένον, δυσὶ δὲ θριάμβοις λαμπροτάτοις, τοσαύτην δὲ δεινότητα περί τε τὰς στρατηγικὰς πράξεις, καὶ περὶ τὰ πολιτικὰ βουλεύματα ἀποδειξάμενον, ὅσην οὐδεὶς τῶν τότε γενομένων, τοσοῦτον ἄνδρα τυραννίδι ἐπιχειρεῖν αἰτιασάμενοι, καὶ ψευδέσι καταγωνισάμενοι μαρτυρίαις,

εἰαις, δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ὅτι φιλόπολις ἦν καὶ φιλόδημος, ὤσαντες ἀπὸ τοῦ κρημνοῦ διέφθειραν. Γάιον δὲ Γενύκιον δήμαρχον ὄντα ἡμέτερον, ἐπεὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο πολίτευμα μετ' ἔτος ἑνδέκατον ἀνενεοῦτο, καὶ τοὺς ὑπατεύσαντας ἐν τῷ προτέρῳ ἐνιαυτῷ καλέσειεν ὑπὸ δίκην, ἀμελήσαντας τῶν ψηφισμάτων τῆς βουλῆς ἃ περὶ τῶν γεωμόρων ἐψηφίσαντο, ἐπεὶ φανερῶς οὐχ οἷοί τε ἦσαν ἀνελεῖν, μιᾷ πρότερον ἡμέρᾳ τῆς δίκης ἀφανῶς διήρπασαν. τοιγάρτοι πολὺς ἐνέπεσε τοῖς μετὰ ταῦτα φόβος, καὶ οὐδεὶς ἔτι τὸ κινδύνευμα τοῦτο ὑπέδυ, ἀλλὰ τριακοστὸν ἔτος τοῦτο δὴ ἀνεχόμεθα, ὥσπερ ἐν τυραννίδι τὴν ἐξουσίαν ἀπολωλεκότες. ἐῶ τἄλλα· ἀλλ' οἱ νῦν ἄρχοντες ὑμῶν ὅτι τοῖς καταγνυμένοις τῶν δημοτικῶν ἠξίουν βοηθεῖν, οὓς ὑμεῖς ἱεροὺς καὶ ἀσύλους ἐποιήσατε τῷ νόμῳ, τί οὐ πεπόνθασι τῶν δεινῶν; οὐχὶ τυπτόμενοι καὶ λακτιζόμενοι, καὶ πᾶσαν αἰκίαν ὑπομείναντες ἀπηλάθησαν ἐκ τῆς ἀγορᾶς; καὶ ὑμεῖς ταῦτα πάσχοντες ἀνέχεσθε, καὶ οὐ ζητεῖτε ὅπως παρ' αὐτῶν λήψεσθε δίκας· ταῖς γοῦν ψήφοις, ἐν αἷς μόναις ἔστιν ὑμῖν ἀποδείξασθαι τὴν ἐλευθερίαν. ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν, ὦ δημόται, φρόνημα λαβόντες ἐλεύθερον, καὶ τὸν γεωμορικὸν νόμον εἰσφερόντων τῶν δημάρχων, ἐπικυρώσατε, μηδὲ φωνὴν ἀνασχόμενοι τῶν τὰ ἐναντία ἀξιούντων. ὑμεῖς δέ, ὦ δήμαρχοι, παρακλήσεως μὲν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον οὐ δεῖσθε· καὶ γὰρ ἤρξατε αὐτοῦ, καὶ οὐχ ὑποκατακλίνεσθε, καλῶς ποιοῦντες. ἐὰν δὲ ἐκ τῶν νέων αὐθάδεια καὶ ἀναίδεια ὑμῖν ἐμποδὼν γίνηται, τοὺς καδίσκους ἀναστρεπόντων ἢ τὰς ψήφους διαρπαζόντων, ἢ ἄλλο τι περὶ τὴν ψηφοφορίαν ἀκοσμούντων, δείξατε αὐτοῖς ἣν ἔχει τὸ ἀρχεῖον ἰσχύν. καὶ ἐπειδὴ [οὐ] τοὺς ὑπάτους ἔξεστι παῦσαι τῆς ἐξουσίας, τοὺς ἰδιώτας οἷς πρὸς τὰ βίαια ὑπηρέταις ἐκεῖνοι χρῶνται, καταστήσαντες ὑπὸ δίκην, ἀνάδοτε τῷ δήμῳ τὰς περὶ αὐτῶν ψήφους, 491 αἰτιασάμενοι παρὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους βιάζεσθαι, καὶ καταλύειν ὑμῶν τὴν ἀρχήν. Τοιαῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, τὸ μὲν πλῆθος οὕτως οἰκείως διετέθη πρὸς τοὺς λόγους, καὶ τοσαύτην ἀπεδείξατο ἀγανάκτησιν πρὸς τὸ ἀντίπαλον, ὥστε, ὅπερ ἔφην καὶ κατ' ἀρχάς, μηδὲ λόγον ἔτι βούλεσθαι τῶν ἀντιλεξόντων ὑπομένειν. ὁ μέντοι δήμαρχος Ἰκίλλιος ἀναστάς, τὰ μὲν ἄλλα ἔφη πάντα ὀρθῶς εἰπεῖν Σίκκιον, καὶ μακρὸν ἔπαινον τοῦ ἀνδρὸς διεξῆλθε· τὸ δὲ μὴ μεταδιδόναι λόγων τοῖς ἀντιλέξαι βουλομένοις, οὔτε δίκαιον ἀπέφαινεν, οὔτε πολιτικόν, ἄλλως τε καὶ περὶ νόμου τῆς ζητήσεως γινομένης, ὃς ἔμελλε κρείττονα παῦσαι τὴν δίκην τῆς βίας. ταύτῃ γὰρ ἀφορμῇ χρήσεσθαι τοὺς μηδὲν ἴσως καὶ δικαίως τοῖς πολλοῖς φρο-

niis, & de rupe dederunt præcipitem, non ob aliud, nisi quia ciuitatis & plebis studiosus erat. tum C. Genucium tribunum nostrū, quoniam XI annis pòst idē institutū renouabat, & proximi *ante suū tribunatū* anni consulibus, q̧ senatusconsultū de diuidēdis agris factum neglexissent, diē dixerat, quia aperte necare nō poterant, clam pridie quam iudicium fieret, sustulerūt e medio. quę res adeo successores terruit, vt postea nemo non sibi caueret ab huiusmodi periculo; sed iā trigesimum annum hæc patimur, quasi sub tyrānis amissa libertate. Omitto alia: hoc ipso tempore cū magistratus vestri quibusdam plebeiis vim patientibus subuenire vellent, freti lege qua ipsos sacrosanctos & inuiolabiles fecistis, quibus non affecti sunt iniuriis? pugnis petiti & calcibus, omniq; contumelia vexati, tandē foro eiecti sunt. & vos hæc fertis, neq; quæritis quomodo de istis pœna sumatur, *si non alia ratione*, saltem suffragiis; quib. solis potestis declarare vos liberos? Agite Quirites, vel nunc *saltem* ingenuos animos sumite, & legem agrariam, ferentibus tribunis, confirmate vestris calculis, ne auditis quidem dissuasoribus. Vos vero tribuni adhortatione opus nō habetis; qui rē vltro aggressi, recte facitis quod nemini ceditis. Quodsi iuuenū peruicacia & impudentia impedimēto vobis sit, vrnasq; subuertat aut calculos eripiat, aliave immodestia suffragia interturbet, declarate eis vim vestri collegii. & quia consulum potestatem inhibere nō licet, priuatos, quos illi violentiæ ministros habent, in iudicium adducite, plebiq; de illis calculum permittite, hoc illis obiecto crimine, quod sacras leges vestrūmq; magistratum violaverint. Grata fuit plebi hæc eius oratio, tantamque illi contra aduersarios indignationem mouit, vt multitudo (sicut initio dixi) dissuasores legis ne audire quidē vellet amplius. Sed Icilius tribunus assurgens, cetera dixit recte locutū Siccium, multisq; laudibus ornauit hominē. quod vero dissuadere volentib. non permitteret dicendi copiā, nec iustū esse, nec receptū ciuitatis moribus, maxime cum de lege quæratur, qua ius contra violentiā muniatur. hac enim occasione eos q̧ nihil æqui nec iusti in plebē co-

gitarent, rursus tranquillitatem & vtilitatem publicã turbaturos. His dictis, iussit in crastinũ adesse qui vellẽt contra legẽ perorare; atq; ita concionem dimisit. Tum consules intra priuatos parietes cœtum patrũ habuerunt, eorum præcipue qui tunc fortitudine atq; opibus in vrbe florebant maxime: eosq; docuerũt *modis omnibus* legi obnitendũ; verbis primum; & si his nõ flecteretur populus, factis etiam. iusseruntq; vt omnes mane in forum cõuenirent cũ amicis & clientibus quã quisq; posset plurimis: pars circa tribunal & in comitio consisterent, alii cateruatim diuersa fori loca occuparent, plebemq; dispescerẽt, ne in vnum coire posset. quod cõsilium vbi placuit, antequam clara illuxisset dies, pleraq; fori loca occupata erant a patriciis. Post hæc affuerũt tribuni & cõsules, iussiq; sunt per præconem *assurgere* qui contra legem vellent dicere. cumq; multi boni viri prodirent ad dicendum, nullius verba præ immodesto concionis tumultu exaudiri poterant. nam alii inhortando dicentibus addebant animũ, alii exsibilabant & obstrepebant. sed neq; adiuuantes, laudando; neq; obsistentes, tumultuando quidquã profecerunt. Ibi consulibus indignantibus & protestantibus a plebe initiũ violẽtiæ fieri, quæ neminẽ audire sustineret: responderunt tribuni iam quintum annum easdem se orationes audire, nulla vtilitate; ni rancidæ & protritæ altercationes placeant. ita diei magna parte absumpta, iamq; plebe poscẽte calculos, rẽ non amplius ferendã rati iuuenes patricii, plebeios in suas trib. secedere parãtes impediebant, & vrnas mittẽdis calculis destinatas ministris eripiebant: quas siqui dimittere nollẽt, nec e foro excedere, pulsari & verberati eiiciebãtur. cũq; tribuni vociferarentur, & in mediã aduersariorum turbam se intruderent, ipsis quidem cedebant, & quacumque se inferrent, tutum permittebant transitum: at reliquum vulgus, quod partim illos sequeretur, partim per alias atque alias fori partes incomposito tumultu ad eos conflueret, non admittebant: ita vt plebi nihil prodesset magistratus auxiliũ. tandẽq; vicerũt patricii, atq; impediuerũt ne lex perferretur; triũ familiarũ opa præcipua,

νομίζοντας, τοὺς ταράττειν πάλιν καὶ διιστάναι τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως. ταῦτα εἰπὼν, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἀποδείξας τοῖς κατηγόροις τοῦ νόμου, διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. οἱ δὲ ὕπατοι συναγαγόντες ἰδιωτικὸν συνέδριον πατρικὸν τῶν ἀνδρῶν κρατίστων τε καὶ μάλιστα ἐν τῇ πόλει τότε ἀνθούντων, ἐδίδασκον αὐτοὺς ὡς κωλυτέος εἴη σφίσιν ὁ νόμος, λόγοις μὲν πρῶτον· ἐὰν δὲ μὴ πείθωσι τὸν δῆμον, ἔργοις. ἐκέλευον δὲ ἅπασιν ἥκειν ἕωθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἅμα τοῖς ἑταίροις τε καὶ πελάταις, ὅσοις ἂν ἕκαστοι πλείστοις δύνωνται). ἔπειτα τοὺς μὲν, περὶ αὐτὸ τὸ βῆμα καὶ τὸ ἐκκλησιαστήριον ἑστῶτας ὑπομένειν, τοὺς δὲ κατὰ πολλὰ τῆς ἀγορᾶς μέρη συστρέψαντας αὑτοὺς διαστῆναι, ὥστε διειλῆφθαι τὸ δημοτικὸν διεσπασμένον, καὶ κωλύεσθαι πρὸς αὐτῶν εἰς ἓν συνελθεῖν. ἐδόκει ταῦτα κράτιστα εἶναι, καὶ πρὶν ἡμέραν λαμπρὰν γενέσθαι, τὰ πολλὰ τῆς ἀγορᾶς κατείχετο ὑπὸ τῶν πατρικίων. μετὰ ταῦτα οἵ τε δήμαρχοι καὶ οἱ ὕπατοι παρῆσαν· καὶ λέγειν ὁ κῆρυξ ἐκέλευσε τὸν βουλόμενον τοῦ νόμου κατηγορεῖν. πολλῶν δὲ καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν παριόντων, οὐδενὸς ἐξάκουστος ἦν ὁ λόγος ὑπὸ τοῦ θορύβου τε καὶ τῆς ἀκοσμίας τῶν ἐκκλησιαζόντων. οἱ μὲν γὰρ, ἐπεκέλευόν τε καὶ ἐπεθάρρυνον τοὺς λέγοντας, οἱ δὲ, ἐξέβαλλόν τε καὶ κατεβόων. ἐκράτει δὲ οὔτε ὁ τῶν συλλαμβανόντων ἔπαινος, οὔτε ὁ τῶν ἀντιπραττόντων θόρυβος. ἀγανακτούντων δὲ τῶν ὑπάτων καὶ μαρτυρομένων ὅτι τῆς βίας ὁ δῆμος ἄρχει, λόγων οὐκ ἀξιῶν ὑπομένειν, ἀπελογοῦντο οἱ δήμαρχοι πρὸς ταῦτα, ὅτι ἤδη πέμπτον ἔτος τὸν αὐτὸν ἀκούοντες λόγον, οὐθὲν ποιοῦσιν ἀγαθὸν, εἰ μὴ ἀξιοῦσιν ὑπομένειν ἑώλους καὶ καθημαξευμένας ἀντιλογίας. ὡς δὲ τὸ πλέον τῆς ἡμέρας εἰς ταῦτα ἐδαπανήθη, καὶ ὁ δῆμος ἀπῄτει τὰς ψήφους, οὐκέτι ἀνασχετὸν ἡγησάμενοι τὸ πρᾶγμα οἱ νεώτατοι τῶν πατρικίων, διΐστασθαί τε βουλομένοις κατὰ φυλὰς τοῖς δημόταις ἐμποδὼν ἐγίνοντο, καὶ τὰ ἀγγεῖα τῶν ψήφων τοὺς ἔχοντας ἀφῃροῦντο, καὶ τῶν ὑπηρετούντων εἰς ταῦτα τοὺς μὴ βουλομένους ἀπιέναι τύπτοντές τε καὶ ὠθοῦντες ἐξέβαλλον· κεκραγότων δὲ τῶν δημάρχων, καὶ εἰς μέσους αὐτοὺς ὠθουμένων, ἐκείνοις μὲν ὑπεχώρουν, καὶ παρεῖχον ὅποι βούλοιντο χωρεῖν ἀδεῶς, τοῦ δὲ ἄλλου δήμου [τοῦ τε ἑπομένου αὐτοῖς, καὶ τὸ κατ' ἄλλα καὶ ἄλλα μέρη τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ θορύβου καὶ ἀταξίας κινούμενον ἐπ' αὐτοὺς,] οὐ παρίεσαν. ὥστε ἀνωφελὴς ἦν [τῷ δήμῳ] ἡ τῶν ἀρχόντων βοήθεια. τέλος δ' οὖν ἐπεκράτησαν οἱ πατρίκιοι, καὶ οὐκ εἴασαν ἐπικυρωθῆναι τὸν νόμον. οἱ δὲ προθυμότατα συλλαβέσθαι δόξαντες τοῖς ὑπάτοις, ἐκ

τριῶν

τριῶν οἰκιῶν ἦσαν, Ποστούμιοι, καὶ Σεμπρώνιοι, καὶ τρίτοι Κλοίλιοι, γένους τε ἀξιώσει λαμπρότατοι, καὶ ἑταιρείαις μεγάλα δυνάμενοι, πλούτῳ τε καὶ δόξῃ, καὶ τοῖς κατὰ πόλεμον ἔργοις ἐπιφανεῖς· καὶ τοῦ μὴ κυρωθῆναι τὸν νόμον οὗτοι ὡμολογοῦντο αἴτιοι γενέσθαι. τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ παραλαβόντες οἱ δήμαρχοι τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν δημοτικῶν, ἐσκόπουν ὅ τι χρήσονται τοῖς
492 πράγμασι, κοινὸν μὲν τοῦτο καὶ [παρὰ] πάντων ὁμολογούμενον εἰληφότες, τὸ μὴ τοὺς ὑπάτους ἄγειν ἐπὶ τὴν δίκην, ἀλλὰ τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτοῖς ἰδιώτας· ὧν κολαζομένων ἔμελλε τοῖς πολλοῖς τῶν πολιτῶν ἐλάττων ἔσεσθαι λόγος, ὥσπερ ὁ Σίκκιος ὑπετίθετο. περὶ δὲ τοῦ πλήθους τῶν ὑπὸ τὰς αἰτίας ἀχθησομένων, ὅσον εἶναι χρὴ, καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος ὃ θήσονται τῇ δίκῃ, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ τιμήματος, πηλίκον ἔσται τὸ μέγεθος, ἐπιμελῆ ποιούμενοι ζήτησιν. οἱ μὲν οὖν χαλεπώτεροι τὰς φύσεις, ἐπὶ τὸ μεῖζόν τε καὶ φοβερώτερον ἅπαντα ταῦτα προάγειν παρῄνουν· οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι, τοὐναντίον ἐπὶ τὸ μετριώτερον καὶ φιλανθρωπότερον. ὁ δὲ ταύτης ἡγούμενος τῆς γνώμης, καὶ πείσας αὐτοὺς, ἦν Σίκκιος ὁ τοὺς ἐν τῷ δήμῳ περὶ τῆς κληρουχίας διεξελθὼν λόγους. ἔδοξε δὴ οὖν αὐτοῖς, τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος τῶν πατρικίων ἐᾶσαι, Κλοιλίους δὲ, καὶ Ποστουμίους, καὶ Σεμπρωνίους ἐπὶ τὸν δῆμον ἄγειν, ὧν ἔπραξαν ὑφέξοντας δίκας· ἐγκαλεῖν δὲ αὐτοῖς, ὅτι τῶν ἱερῶν νόμων, οὓς περὶ τῶν δημάρχων ἐκύρωσεν ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος, οὐδενὶ δεδωκότων ἐξουσίαν ἀναγκάζειν τοὺς δημάρχους ὑπομένειν τι τῶν ἀβουλήτων, ὥσπερ τοὺς ἄλλους πολίτας, ἐκεῖνοι καταφρονήσαντες αὐτοὺς, ἀγαγεῖν ἐκώλυσαν ἐπὶ τέλος τὴν περὶ τοῦ νόμου διάγνωσιν. τίμημα δὲ ἐφαίνετο ταῖς δίκαις ὁρίσαι μήτε θάνατον, μήτε φυγὴν, μήτε ἄλλο ἐπίφθονον μηδὲν, ἵνα μὴ τοῦτο αὐτοῖς γένηται σωτηρίας αἴτιον, ἀλλὰ τὰς οὐσίας αὐτῶν ἱερὰς εἶναι Δήμητρος· τὸ μετριώτατον ἐκλεξαμένοις τοῦ νόμου μέρος. ἐγένετο ταῦτα, καὶ παρῆν ὁ χρόνος, ἐν ᾧ τὰς κατὰ τῶν ἀνδρῶν ἔδει συντελεσθῆναι δίκας. τοῖς δὲ ὑπάτοις καὶ τῶν ἄλλων πατρικίων τοῖς παραληφθεῖσιν εἰς τὸ συνέδριον· ἔτυχον δὲ οἱ κράτιστοι παρακληθέντες· ἐδόκει συγχωρεῖν τοῖς δημάρχοις ἐπιτελέσαι τὰς δίκας, ἵνα μή τι μεῖζον κωλυθέντες ἐξεργάσωνται κακὸν, καὶ τοῖς δημόταις ἐπιτρέπειν ἀγριαινομένοις, εἰς τὰ χρήματα τῶν ἀνδρῶν ἐκχέαι τὴν χολὴν, ἵνα πρᾳότεροι γένωνται τὸ λοιπὸν, λαβόντες ὁπόσην γοῦν παρὰ τῶν ἐχθρῶν δίκην, ἄλλως τε καὶ τῆς εἰς τὰ χρήματα ζημίας εὐδιόρθωτον ἐχούσης τοῖς πεπονθόσι τὴν συμφοράν. ὅπερ καὶ συνέβη. ἁλόντων γὰρ τῶν ἀνδρῶν ἐρήμους τὰς δίκας, ὅ τε δῆμος ἀγριαινόμενος ἐπαύσατο, καὶ τοῖς δημάρχοις ἐδόκει τις ἀποδεδόσθαι μετρία γοῦν καὶ

quæ promptiſſimis animis adiuuerũt conſules. hi erant Poſtumii, Sempronii; & tertii, Clœlii, generis claritate, clientelis, opibus, dignitate, ac rebus bello geſtis præſtantiſſimi; per quos omnium confeſſione ſtetit quo minus *plebiſcito* ſanciretur lex *agraria*. Poſtridie tribuni cum nobiliſſimis e plebe cõſultauerunt quomodo tractandum eſſet hoc negotium. vbi quum vno omnium cõſenſu placuiſſet, non conſulibus diem dicendã, ſed priuatis qui ſuo illos miniſterio adiuuiſſent: quia, vt Siccius monuerat, ciues horum pœnam nõ vſq; adeo curaturi erant [illegible]licite disquirebatur de accuſandorum numero, criminis nomine, & in primis mulctę æſtimatione. qui aſperiori erant ingenio, exaggeranda cenſebant hæc omnia, ad terrorem incutiendum ceteris: contra mitiores, ad mediocritatem & clementiam reuocabãt ſingula: cuius ſententiæ Siccius fuit auctor, is qui pro concione legem agrariam ſuaſerat. Placuit igitur, omiſſis patriciis ceteris, ſolos Clœlios, Poſtumios, ac Sẽpronios arceſſere, ad reddendas coram populo factorum ſuorum rationes: crimini fore, quod contra ſacratas leges, quas de tribunis S P Q R ſanxerit, (quibus diſerte cauebatur nequis tribunos inuitos cogeret) ipſi eos cohibuiſſent ne cognitionem de lege perferrent ad populum. mulcta vero placuit non mors, aut exſilium, aut aliud quidpiam inuidioſum, ne hac occaſione abſoluerẽtur; ſed vt bona eorũ ſacra eſſent Cereri: quæ omnium mitiſſima pœna lege præſcribebatur. Factum eſt ita, & adfuit dies iudicii. Tum conſules & ceteri patricii qui in ſenatu aderãt, (erant autem conuocati præſtantiſſimi quique) cenſuerunt cedendũ eſſe tribunorũ impotentię, ne vetiti auderent peius aliquid; permittendumq; efferatę plebi vt bilem in illorum patrimonia effunderet, mulctatiſq; pro arbitrio inimicis, poſthac manſuetior & tractabilior fieret: præſertim cum pecuniarum iactura facilius ſarciri poſſet. quod & contigit. cum enim deſerto iudicio damnati eſſent, tum effera plebis ira conquieuit, tum tribunis aliqua ex parte ſatisfactum eſt,

constabilita eorũ potestate ciuiliter: & patricii damnatis bona sua reddiderunt, restituto his qui a plebe illa emerant, æquo pretio. atq; hic eius cõtentionis & periculi fuit exitus. Nõ multo post, tribunis legem rursus vrgentibus, repente allatus nuntius de hostium in Tusculanum agrum irruptione, conatus eorum plane impediuit. Tusculanis enim magna frequentia Romam cõfluentibus, & Æquos magnis copiis aduenisse dicentibus, direptisq; iam agris, oppidum quoq;, ni mature succurreretur, intra paucos dies captũ iri: senatus decreuit ambos cõsules ferre suppetias. qui cum indicto delectu, cunctos ciues ad arma vocassent, tribuni tũc quoq; renouata seditione, conati sunt impedire quo minus conscriberentur copiæ, neq; ex lege in ciues militiam detrectantes vindicaretur. sed frustra. conuocatis enim patribus, S C factũ est, vt patricii cum clientibus suis id bellum susciperent; & siqui alii ciues pro salute reip. se ad expeditionem istam sponte offerrent, iis pietatis iura essent integra: contra. his qui consules desererent, *irata essent numina.* eo S C pro concione recitato, multi etiam ex plebe sponte dederunt nomina; pars, ingenuo quodam pudore, ne deessent ciuitati quæ propter fidẽ erga Romanum imperium perpetuo ab hostibus infestaretur: inter quos erat etiam Siccius ille, qui pro concione in publici agri vsurpatores inuectus fuerat: & sequebatur eũ cohors octingenaria *emeritorum* militũ; qui etsi, vt ille quoque, per ætatis priuilegium a militandi necessitate liberati erant, tamen cum eum ob multa & magna merita honorarent, in bellum exeuntem deserere noluerunt: & hęc copiarum pars ceteros in hanc militiam proficiscentes, rei bellicæ peritia fortiq; in adeundis periculis audacia longe superabat. maior pars, senatorum precib. & gratia adducti, *exeuntes* sequebantur. nec deerant qui ob commoda quæ se in militia offerunt, ad subeunda quæcumq; pericula parati essent. breuique instructissimus exercitus & satis numerosus comparatus est. Quo cognito, hostes non exspectauerunt eius aduentum, sed receperunt se in sua. Hos consules

πολιτικὴ δύναμις καὶ βοήθεια· τοῖς τε ἀνδράσι τὰς οὐσίας οἱ πατρίκιοι παρὰ τῶν ὠνησαμένων ἐκ τοῦ δημοσίου τῆς ἴσης λυσάμενοι τιμῆς ἀπέδοσαν. καὶ τὰ μὲν κατεπείγοντα δεινά, τοῦτον τὸν τρόπον χρησαμένων τοῖς πράγμασιν αὐτῶν, διελέλυτο. μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν τῶν δημάρχων τὸν ὑπὲρ τοῦ νόμου εἰσφερόντων λόγον, αἰφνιδίως τις ἀγγελθεῖσα πολεμίων ἔφοδος ἐπὶ τὴν τῶν Τυσκλάνων [πόλιν, αἰτία κωλύσεως ἀποχρῶσα ἐγένετο. τῶν γὰρ Τυσκλάνων] κατὰ πλήθη εἰς τὴν Ῥώμην ἀφικομένων, καὶ λεγόντων ὅτι δύναμις πολλὴ πάρεισιν Αἰκανοί, καὶ τὴν μὲν χώραν αὐτῶν ἤδη διηρπάκασι, τὴν δὲ πόλιν, ἐὰν μή τις γένηται ταχεῖα ἐπικουρία, φθάσουσιν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν αἱρησόμενοι· ἡ μὲν οὖν βουλὴ τοὺς ὑπάτους αὐτοῖς ἐψηφίσατο βοηθεῖν ἀμφοτέρους· οἱ δὲ ὕπατοι στρατολογίαν προθέντες, ἐκάλουν τοὺς πολίτας ἅπαντας ἐπὶ τὰ ὅπλα. ἐγένετο μὲν οὖν καὶ τότε στάσις, ἐναντιουμένων τῇ καταγραφῇ τῶν δημάρχων, καὶ τὰς ἐκ τῶν νόμων τιμωρίας οὐ συγχωρούντων ποιεῖσθαι κατὰ τῶν ἀπειθούντων. ἔπραξε δὲ οὐδέν. συνελθοῦσα γὰρ ἡ βουλή, γνώμην ἀπεδείξατο, τοὺς πατρικίους ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξιέναι σὺν τοῖς ἑαυτῶν πελάταις, τῶν δὲ ἄλλων πολιτῶν τοῖς μὲν βουλομένοις μετέχειν τῆς στρατείας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς πατρίδος γινομένης, ὅσια εἶναι τὰ πρὸς θεούς, τοῖς δὲ ἐγκαταλείπουσι τοὺς ὑπάτους τἀναντία. 493 ὡς δὲ ἀνεγνώσθη τὸ δόγμα τῆς βουλῆς ἐν ἐκκλησίᾳ, πολλοὶ καὶ τοῦ δήμου τὸν ἀγῶνα ἑκόντες ὑπέμειναν· οἱ μὲν ἐπιεικέστατοι, δι' αἰσχύνην, εἰ μηδὲν ἐπικουρήσουσι πόλει συμμάχων διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς εὔνοιαν ἀεί τι πρὸς τῶν ἐχθρῶν βλαπτομένῃ· ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Σίκκιος ἐκεῖνος ὁ κατηγορήσας ἐν τῷ δήμῳ τῶν σφετερισαμένων τὴν δημοσίαν γῆν, σπεῖραν ἐπαγόμενος ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, [οἳ] στρατεύεσθαι μὲν οὐκέτι ὥραν εἶχον, ὥσπερ οὐδὲ ἐκεῖνος, οὐδὲ ἔπιπλον ὑπὸ τὰς ἀνάγκας τῶν νόμων· τιμῶντες δὲ τὸν ἄνδρα διὰ πολλὰς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, ἐξιόντος ἐπὶ τὸν πόλεμον οὐκ ἐδικαίωσαν ἀπολείπεσθαι. καὶ ἦν τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐξελθούσης τότε δυνάμεως ἐμπειρίᾳ τε ἀγώνων, καὶ τῇ παρὰ τὰ δεινὰ εὐτολμίᾳ, μακρῷ τοῦ ἄλλου ἄμεινον. οἱ δὲ πολλοὶ χάριτι καὶ παρακλήσει τῶν πρεσβυτάτων ὑπαχθέντες εἵποντο. ἦν δέ τι μέρος, ὃ τῶν ὠφελειῶν ἕνεκα τῶν ἐν ταῖς στρατείαις γινομένων πάντα κίνδυνον ἕτοιμον ἦν ὑπομένειν. καὶ δι' ὀλίγου χρόνου δύναμις ἐξῆλθε πλήθει τε ἀποχρῶσα, καὶ παρασκευαῖς χρωμένη λαμπροτάταις. οἱ μὲν οὖν πολέμιοι προακούσαντες ὅτι μέλλουσιν ἐπ' αὐτοὺς ἐξάγειν Ῥωμαῖοι στρατιάν, ἀπῆγον ἐπ' οἴκου τὰς δυνάμεις. οἱ δὲ ὕπατοι

κατὰ συνου-

κατὰ σπουδὴν ἐλαύνοντες, καταλαμβάνουσιν ἐστρατοπεδευκότας αὐτοὺς πόλεως Ἀντίου πλησίον ἐν ὑψηλῷ καὶ ἀποτόμῳ χωρίῳ, καὶ τίθενται τὴν παρεμβολὴν τὴν ἐκείνων οὐ πόρρω. τέως μὲν οὖν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ὑπέμενον ἀμφότεροι παρεμβολαῖς. ἔπειτα καταφρονήσαντες τῆς Ῥωμαίων Αἰκανοὶ τῆς [οὐ] προεπιχειρήσεως, καὶ πλῆθος οὐχ ἱκανὸν εἶναι νομίσαντες, [ἀγορὰς τε αὐτῶν περιέκοπτον ἐξιόντες, καὶ τοὺς ἐπὶ τὰς νομὰς ἀποστρεφομένους ἢ χόρτον, ἵπποις] ἀνέκρουόντο, καὶ πρὸς ὑδρείαν καταβαίνουσιν ἀφειδῶς ἐπετίθεντο, προεκαλοῦντό τε εἰς μάχην πολλάκις αὐτούς. ταῦτα ὁρῶσι τοῖς ὑπάτοις ἐδόκει μηκέτι διατρίβειν τὸν πόλεμον. ἦν δὲ ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἡ τοῦ πολεμεῖν ἐξουσία Ῥωμιλίῳ προσήκουσα· καὶ ὁ δὲ σύνθημα διδούς, καὶ εἰς τάξιν καθιστάς, ἄρχειν τε καὶ παύεσθαι μάχης τὸν καιρὸν ταμιεύων ἐκεῖνος ἦν. ὃς ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἐκέλευσεν ἀρθῆναι τῆς μάχης, καὶ προῆγεν ἐκ τοῦ χάρακος τὸν στρατόν, τοὺς μὲν ἄλλους ἔταξεν ἱππεῖς τε καὶ τοὺς πεζοὺς κατὰ σπείρας ἐν τοῖς ἐπιτηδείοις ἑκάστους τόποις· τὸν δὲ Σίκκιον καλέσας λέγει· Ἡμεῖς μέν, ὦ Σίκκιε, μαχούμεθα τοῖς πολεμίοις ἐνθάδε· σὺ δέ, ἐν ὅσῳ μέλλομεν ἔτι καὶ παρασκευαζόμεθα τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀμφότεροι, χώρει τὴν πλαγίαν ὁδὸν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἔνθα ἡ τῶν πολεμίων ἐστὶ παρεμβολή, καὶ μάχην τίθεσο πρὸς τοὺς ἐν τῷ χάρακι, ἵν' ἢ περὶ τῷ φρουρίῳ δείσαντες οἱ πρὸς ἡμᾶς μαχόμενοι, καὶ βοηθεῖν προθυμούμενοι, νῶτά τε δείξωσι καὶ εὐκατέργαστοι γένωνται, καθάπερ εἰκὸς ἐν ἀναχωρήσει ταχείᾳ, καὶ εἰς μίαν ὁδὸν ἅπαντες βιαζόμενοι, ἢ μένοντες αὐτοῦ τὸν χάρακα ἀποβάλωσιν. οὔτε γὰρ ἡ φυλάττουσα αὐτὸν δύναμις ἀξιόμαχός ἐστιν, ὡς εἰκάσειεν ἄν τις, ἐπὶ τῷ ἐρυμνῷ τοῦ τόπου δοκοῦσα εἶναι πᾶν τὸ ἀσφαλές· ἥ τε ἅμα σοι δύναμις ἀποχρῶσα γένοιτ' ἄν, ἄνδρες ὀκτακόσιοι πολλῶν ἀθληταὶ πολέμων, πρὸς τεταραγμένους σκηνοφύλακας ἀπροσδόκητοι προσπεσόντες, τῷ τολμηρῷ ἐλθεῖν. καὶ ὁ Σίκκιος ἔφησεν· Ἀλλ' ἔγωγε ἅπαντα μὲν ἕτοιμος ὑπηρετεῖν· τὸ μέντοι ἔργον οὐ ῥᾴδιον, ὥσπερ σοι δοκεῖ. ὑψηλή τε γὰρ ἡ πέτρα καὶ ἀπότομος, ἐφ' ἧς ὁ χάραξ, ὁδόν τε οὐδεμίαν ὁρῶ φέρουσαν εἰς αὐτὸν ἔξω τῆς μιᾶς, ᾗ καταβήσονται οἱ πολέμιοι πρὸς ἡμᾶς· φυλακήν τε εἰκὸς ἀξιόμαχον εἶναι ἐν αὐτῇ· κἂν ὀλίγη τὸ πλῆθος καὶ φαύλη τις οὖσα τύχῃ, πρὸς πολλῷ πλείονα ἢ τὴν σὺν ἐμοὶ δύναμιν ἀντέχειν οἵα ἐστίν· τό τε χωρίον αὐτὸ
494 παρέξει τῇ φυλακῇ τοῦ μὴ ἁλώσεσθαι τὸ ἀσφαλές. ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἀνάθου τὴν γνώμην· ἡ πεῖρα γὰρ ἐπισφαλής. εἰ δὲ πάντως ἔγνωσαι σοι δύο ποιεῖσθαι

properato itinere prope Antium assecuti in excelso & prærupto quodam loco castra metatos, ipsi quoque non procul ab eis castra posuerunt: & aliquamdiu exercitus vterque intra sua se castra continuit. tandē Æqui contemptis Romanis, qui nō priores pugnam capesserēt, rati exiguas eorum esse copias, cōmeatus intercipiebant; [pabulatum diuertētes, equis immissis repellebant;] aquatū descendentes, subitis incursionibus adoriebantur; hostemq; sæpius ad pugnam prouocabant. Quo viso, consules nō trahendum diutius bellū existimarunt. erat iis diebus penes Romilium belli imperium: idemq; & tesseras dabat, & aciem instruebat, & pugnę tum ineundæ tum omittendæ tempus præscribebat. is efferri iussis signis, eductisque e vallo copiis, cum ceteros equites & pedites per cohortes idoneo quemq; loco disposuisset, accitum ad se Siccium ita allocutus est: Nos Sicci hic cū hoste dimicabimus. tu, interim dū acies vtraq; se ad prœlium expedit, per obliquam illam viā conscenso monte, castra hostium ibi aggredere: vt qui nobiscum conflictabuntur, amittendę munitionis metu, ad ferendam suis opem festinantes, terga vertant, & (vt in celere recessu solet fieri) in vnam se omnes viam intrudentes, facile a nobis possint confici: aut si māserint in vestigio, castra amittant. nec enim sat valido munita sunt præsidio, vt ex eo coniicere licet, quod in loci natura omnem posuere fiduciam; & cohors tua octingentis veteranis cōstans, si tabernaculorum custodes præter exspectationem turbatos adoriatur, facile illos ipsa audacia profligabit. Ad hæc Siccius: Equidem paratus sum quæuis iussa capessere: sed quod iubes, non tam facile est quam tibi videtur. nam & castra in excelso ac prærupto saxo sita sunt; nec aliam ad ea viam ferre video, præter eam vnā, per quā hostes contra nos descendent: nec dubium est quin iustum in eis relictū sit præsidium: ac licet id modicum sit & instrenuum, longe tamen maioribus quam meis copiis sustinendis par est: & locus ipse præsidiarios tutabitur. Quapropter mallem te mutare consilium: nam tentare periculosum est. quodsi omnino statuisti duobus locis

pugnare vno tempore, manum idoneam selectorũ virorũ adde quæ me sequatur vna cum emeritis. nõ enim furtim, sed aperta vi expugnandus est locus. Plura parantẽ dicere de ratione sui consiliũ, consul interpellauit. Nõ multis verbis, inquit, opus est: sed si imperata facere sustines, i celeriter, nec pro me imperatorem age. sin periculum refugis, vtar aliorum opera. tu vero qui cẽties vicies in acie dimicasti, XL annos militasti, conuulneratus toto corpore, quoniã vltro venisti, abi ne viso quidem hoste, & pro telis linguam rursus cõtra patricios acue. Vbi nunc sunt multa illa fortitudinis præmia quę reportasti, torques, armillæ, hastæ, phaleræ, coronæ acceptæ a consulibus, detracta singulari certamine victis spolia, ceteraque molesta quę te nuper iactantem pertulimus? Hoc vnũ opus cũ vero coniunctum periculo, satis manifeste ostendit qualis sis, opinione magis fortitudinem colẽs, quam re vera. Ibi Siccius motus cõuitio; Non ignoro, inquit, Romili, alterutrũ tibi propositum, vt aut viuus nihil efficiam, turpissimamq; timiditatis notam reportem; aut obscure & misere ab hostibus concisus, intercam: quoniam me quoq; ex illorum numero esse ostendi, qui liberos sibi animos sumendos existimant. non enim me in dubium periculũ, sed in mortẽ certam mittis. attamẽ hoc quoq; periculũ subibo, & dabo operã ne ignauus videar: aut capturus castra; aut, si spe frustrabor, moriturus fortiter. vos cõmilitones mihi testes apud reliquos ciues eritis, (si letum meum audieritis) virtutem me meam perdidisse, & magnam loquendi libertatẽ. Hoc responso cõsuli dato, lacrymãs cõsalutauit omnes familiares; atq; ita cũ sua cohorte, & ipsa mæsta lacrymanteq;, non aliter quam in mortẽ profectus est; cõmiserante vniuerso exercitu, quasi ex octingentis istis viris neminẽ posthac visuro. At Siccius non ea via qua Romilius credidit, per latus mõtis duxit; sed per saltũ quendam maximum. in quem cũ peruenisset, gressum figens, sic suos allocutus est: Misit nos dux, vt videtis, in exitium. putauit enim nos per obliquam illam viam ituros; per quam eundo, impossibile erat hostes fallere. ego vos ducam per aliam

μάχας ἐν ἑνὶ καιρῷ, δύναμιν ἀξιόχρεων πεζῶν ἀνδρῶν ἐπιλέκτων ἀκολουθεῖν μοι σὺν τοῖς πρεσβυτέροις. οὐ γὰρ κλέψοντες τόδε χωρίον, ἀλλὰ βίᾳ καὶ φανερῶς ἐξαιρήσοντες ἄιμεν. ἔτι δὲ αὐτοῦ βουλομένου λέγειν τὰ ἀκόλουθα, ὑπολαβὼν ὁ ὕπατος εἶπεν· Οὐ πολλῶν δεῖ λόγων· ἀλλ' εἰ μὲν ὑπομένεις πράττειν τὰ προσταττόμενα, χώρει διὰ ταχέων, καὶ μὴ παραστρατήγει· εἰ δὲ ἀφίστασαι καὶ ἀποδιδράσκεις τὸν κίνδυνον, ἑτέροις εἰς τὸ ἔργον χρήσομαι. σὺ δὲ τὰς ἑκατὸν εἴκοσι μάχας ἀγωνισάμενος, καὶ τετταράκοντα ἔτη στρατευσάμενος, καὶ κατατετρωμένος ὅλον τὸ σῶμα, ἐπειδὴ ἑκὼν ἦλθες, ἄπιθι μήτε ὁμιλήσας πολεμίοις, μήτε ἰδών, καὶ ἀντὶ τῶν ὅπλων ἀκόνα πάλιν τοὺς λόγους οἷς χρήσῃ κατὰ τῶν πατρικίων. ποῦ νῦν ἐκεῖνά σου τὰ πολλὰ ἀριστεῖα, στρεπτοί, καὶ τὰ ψέλλια, καὶ τὰ δόρατα, καὶ τὰ φάλαρα, καὶ οἱ τῶν ὑπάτων στέφανοι, καὶ τὰ ἐκ τῶν μονομαχιῶν λάφυρα, καὶ πᾶσα ἡ ἄλλη βαρύτης, ἣν τότε ἠνεσχόμεθά σου λέγοντος; ἐν ἑνὶ γὰρ δὴ τῷδε τῷ ἔργῳ βασανιζόμενος, ἔνθα κίνδυνος ἦν ἀληθινός, ἐξητάσθης οἷος ἦσθα, καὶ δόξῃ τὸ ἀνδρεῖον ἐπιτηδεύων, οὐκ ἀληθείᾳ. καὶ ὁ Σίκκιος δυσανασχετῶν ἐπὶ τοῖς ὀνείδεσιν· Οἶδα, φησίν, ὦ Ῥωμίλιε, ὅτι δυοῖν πρόκειταί σοι θάτερον, ἢ ζῶντα διεργάσασθαι καὶ τὸ μηδὲν ἀποδοῦναι δόξαν αἰσχίστην ἀπενεγκάμενον δειλίας, ἢ κακῶς καὶ ἀδήλως κατακοπέντα ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀποθανεῖν, ἐπειδὴ κἀγώ τις ἔδοξα εἶναι τῶν ἀξιούντων ἐλεύθερα φρονεῖν. οὐ γὰρ εἰς ἄδηλον, ἀλλ' εἰς ἐγνωσμένον ἀποστέλλεις με θάνατον. πλὴν ὑπομενῶ καὶ τοῦτο τὸ ἔργον, καὶ πειράσομαι φανεὶς ψυχὴν οὐ κακός, ἢ κρατῆσαι τοῦ χάρακος, ἢ μὴ τυχὼν τῆς ἐλπίδος, εὐγενῶς ἀποθανεῖν. ὑμᾶς δέ, ὦ συστρατιῶται, μάρτυρας ἀξιῶ γενέσθαι μοι πρὸς τοὺς ἄλλους πολίτας, ἐὰν πύθησθε τὸν ἐμὸν μόρον, ὅτι με ἀπώλεσεν ἡ ἀρετή, καὶ ἡ πολλὴ τῶν λόγων ἐλευθερία. Ταῦτα πρὸς τὸν ὕπατον ἀποκρινάμενος καὶ δακρύσας, τούς τε συνήθεις ἅπαντας ἀσπασάμενος, ᾤχετο τοὺς ὀκτακοσίους ἄνδρας ἄγων κατηφεῖς καὶ δεδακρυμένους, ὡς τὴν ἐπὶ θανάτῳ πορευομένους ὁδόν· καὶ ἡ ἄλλη δὲ πᾶσα στρατιὰ δι' οἴκτου τὸ πρᾶγμα ἔλαβεν, ὡς οὐκέτι ὀψόμενοι τοὺς ἄνδρας. ὁ δὲ Σίκκιος ἑτέραν ἀποστραφείς, οὐχ ἣν ὁ Ῥωμίλιος ὑπελάμβανε, παρὰ τὴν λαγόνα τοῦ ὄρους ἦγεν. ἔπειτα, ἦν γάρ τις δρυμὸς ὕλην βαθεῖαν ἔχων, εἰς τοῦτον ἄγων τοὺς ἄνδρας, ἵσταται, καί φησιν· Ὑπὸ μὲν τοῦ ἡγεμόνος ἀπεστάλμεθα, ὥσπερ ὁρᾶτε, ἀπολούμενοι. ἐδόκει γὰρ ἡμᾶς τὴν πλαγίαν χωρήσειν ὁδόν, ἣν ἀμήχανον ἀναβαίνοντας ἦν μὴ οὐχὶ φανεροὺς τοῖς πολεμίοις γενέσθαι. ἐγὼ δὲ ὑμᾶς ἄξω καὶ ἄδηλον

τοῖς ἐχθροῖς ὁδόν, καὶ πολλὰς ἐλπίδας ἔχω ζητῶν ἐπιλήψεσθαί τινων, αἳ κατὰ κορυφὴν ἄξουσιν ἡμᾶς ἐπὶ τὸν χάρακα· καὶ ἐλπίδας χρηστὰς ἔχετε. Ταῦτα εἰπὼν ἦγε διὰ τοῦ δρυμοῦ· καὶ πολὺν ἤδη διεληλυθὼν τόπον, εὑρίσκει κατὰ δαίμονα ἄνδρα ἐξ ἀγροῦ ποθὲν ἀπιόντα· ὃν τοῖς νεωτάτοις συλλαβεῖν κελεύσας, ἡγεμόνα ποιεῖται τῆς ὁδοῦ. κἀκεῖνος αὐτοὺς ἄγων περὶ τὸ ὄρος σὺν πολλῷ χρόνῳ καθίστησιν ἐπὶ τὸν ὑπερκείμενον τῷ χάρακι λόφον, ὅθεν ἡ ταχεῖα καὶ ἐπίφορος ἐπ' αὐτὸν ὁδὸς ἦν. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγίνετο χρόνῳ, συνῄεσαν αἵ τε τῶν Ῥωμαίων καὶ Αἰκανῶν δυνάμεις ὁμόσε, καὶ καταστᾶσαι ἐμάχοντο, πλήθει τε ἀγχώμαλοι οὖσαι καὶ ὁπλισμοῖς, καὶ προθυμίαν παρεχόμεναι τὴν αὐτήν· καὶ διέμειναν ἐπὶ πολὺν
495 χρόνον ἰσόρροποι, τοτὲ μὲν ἐπιβαίνοντες ἀλλήλοις, τοτὲ δὲ ὑποχωροῦντες, ἱππεῖς τε ἱππεῦσι, καὶ πεζοὶ πεζοῖς· καὶ ἔπεσον ἐξ ἑκατέρων ἄνδρες ἐπιφανεῖς. ἔπειτα κρίσιν λαμβάνει ὁ πόλεμος ἐπιτελῆ. ὁ γὰρ Σίκκιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐπειδὴ πλησίον ἐγένοντο τῆς παρεμβολῆς τῶν Αἰκανῶν, ἀφύλακτον εὑρόντες ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ χάρακος· ἐπὶ γὰρ θάτερα τὰ πρὸς τοὺς μαχομένους ἐστραμμένα μέρη, πᾶσα ἡ φυλάττουσα αὐτὸν δύναμις ἐτράπετο κατὰ θέαν τοῦ ἀγῶνος· ἐπεισπεσόντες κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν, κατὰ κορυφῆς ἐγένοντο τῶν φυλάκων· ἔπειτα ἀλαλάξαντες ἔθεον ἐπ' αὐτούς. οἱ δ', ὑπὸ τοῦ παρ' ἐλπίδα δεινοῦ ἐκταραχθέντες, καὶ οὐ τοσούτους εἶναι δόξαντες, ἀλλὰ τὸν ἕτερον ἥκειν ὕπατον ἄγοντα τὴν σὺν αὐτῷ δύναμιν, ἐρρίπτουν ἔξω τοῦ χάρακος ἑαυτούς, οὐδὲ τὰ ὅπλα οἱ πολλοὶ φυλάξαντες. οἱ δὲ περὶ τὸν Σίκκιον τοὺς καταλαμβανομένους αὐτῶν φονεύοντες, καὶ τοῦ χάρακος κρατήσαντες, ἐχώρουν ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ πεδίῳ. οἱ δὲ Αἰκανοὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ χάρακος ἀπό τε τῆς φυγῆς καὶ τῆς κραυγῆς τῶν σφετέρων αἰσθόμενοι, καὶ μετ' οὐ πολὺ κατὰ νώτου σφίσι τοὺς πολεμίους ἐπιόντας ὁρῶντες, οὐκέτι γενναῖον οὐδὲν ἀπεδείξαντο, ἀλλὰ διασπάσαντες τὰς τάξεις, ἔσωζον ἑαυτοὺς ἄλλοι κατ' ἄλλας ὁδούς· ἔνθα ὁ πλεῖστος αὐτῶν ἐγένετο φόνος. οὐ γὰρ ἀνίεσαν οἱ Ῥωμαῖοι μέχρι νυκτὸς διώκοντές τε καὶ κτείνοντες τοὺς ἁλισκομένους. ὁ δὲ πλείστους τε αὐτῶν διαφθείρας, καὶ λαμπρότατα ἔργα ἀποδειξάμενος, Σίκκιος ἦν· ὃς ἐπειδὴ τέλος ἑώρα τὰ τῶν πολεμίων ἔχοντα, σκότους ὄντος ἤδη, τὴν σπεῖραν ἄγων ἐπὶ τὸν κρατηθέντα ὑπὸ σφῶν χάρακα ἀνέστρεφε, μεγάλης χαρᾶς καὶ πολλοῦ μεστὸς ὢν αὐχήματος. οἵ τε περὶ αὐτὸν ἀθῷοί τε καὶ ἀβλαβεῖς πάντες, οὐ μόνον οὐδὲν παθόντες ὧν προσεδόκησαν, ἀλλὰ καὶ δόξαν ἐπιφανεστάτην ἐξενεγκάμενοι, πατέρα καὶ σωτῆρα καὶ θεόν, καὶ πάντα τὰ τιμιώτατα ὀνομάζοντες, ἀπλήστως εἶχον ἀσπασμῶν

illis non conſpicuam; & bona ſpes eſt inuenturũ me calles aliquos, qui nos ad caſtra perducãt in verticem. quare bono eſte animo. Hæc locutus, per ſaltum ducebat: cuius magnam partem emẽſus, forte fortuna virum nactus eſt ruſticum neſcio vnde venientem: quem per iuuenes comprehenſum, viæ ducem fecit. ille circum montem longis ambagibus ductos, tandẽ in adiacente caſtris tumulo ſtatuit; vnde cito & recta deſcẽdi ad caſtra poterat. Interea Romanorum & Æquorum acies cõcurrerant, certabantque fortitèr, numero, armis, animis pares, diu neutro inclinãte victoria, ſed nunc his nũc illis aduerſos vrgentibus, tam peditib. quã equitibus: ceciderantq; ex vtraq; parte viri nobiles. tandẽ euidenti marte pugna decernitur. nã Sicciana cohors vbi prope caſtra Æquorũ peruenit, incuſtoditam eã valli partem offendit: totũ enim prȩſidium ad alterã partem pugnantibus obuerſam ſeſe cõuerterat, & prœlio ſpectando intẽtum erat. ibi Sicciani ſine vllo negotio irrumpentes, præſidiariorũ vertici imminebãt; moxq; ſublato clamore in eos incurrebant. quo inopinato caſu hoſtes cõſternati, nec opinati tam paucos eſſe, ſed adeſſe alterũ conſulem cũ ſuis copiis, proiecerunt ſe e caſtris, ne arma quidẽ retinentes pleriq;. Sicciani vero occidebant eos, quotquot ad manus venirent; & occupatis caſtris in campeſtrem deſcendebant aciẽ. tum Æqui, vbi e ſuorum clamore ac fuga capta eſſe caſtra ſenſerunt, nec multo póſt hoſtem a tergo inuadentẽ viderunt, nullũ amplius generoſum facinus ediderunt; ſed diuulſis ordinib. alii alia via ſaluti ſuæ conſuluerunt; nõ ſine clade maxima. herebãt enim tergo Romani, nec vſq; ad noctem occidere deſinebant quos aſſequerentur. ſed nullius inſignior opera fuit quam Siccii, nullus maiorẽ ſtragem edidit. qui vbi deuictũ hoſtem vidit, cum iam cõtenebraſſet, cohortem in capta a ſe caſtra reduxit, magno gaudio magnoq; ſpiritu plenus. militesq; cũ incolumes & integri euaſiſſent omnes, nõ ſolũ euitato imminẽti periculo, verumetiã parta maxima gloria, patrẽ eũ appellabant & ſeruatorẽ deũq;, necnõ aliis honorificẽtiſſimis nominibus; nec poterãt ſatiari mutuis

complexibus & ceteris gratulationis voluptatibus. atq; interim & reliquus Romanorum exercitus a persequendo reuersus, castra sua repetiit. Iamq; media nox erat, cum Siccio memori missum se in mortem a consulibus, in mentem venit laudē eis victoriæ prçripere. communicat cum suis consilium: quod vbi placere vidit, omnib. prudentiam atq; audentiam viri admirantibus, arma sumit & alios iubet sumere: ac primum quidquid in hostilibus castris esset hominum, equorum, ceterorumq; iumētorum, contrucidat; deinde incēdit tentoria frumento, vestimento, armis alioq; belli apparatu referta: adhæc præda quam hostes e Tusculano agro numerosam eo congesserant: omnibusq; igne absumptis, circa diluculum, nihil prçter arma ferens, abiit: emensusque viam propere, Romam peruenit. vt vero conspecti sunt homines armati iubilantes & festinātes, multo cruore fœdati, concursus factus est reduces videre audireq; res gestas cupientium. illi in forum vsq; progressi, tribunis omnia denarrarunt: qui coacta cōcione, iusserunt eos *eandem narrationem* coram toto populo repetere. cumq; maxima turba confluxisset, progressus in medium Siccius, victoriam indicauit, simulque rei gestæ modum; quodq; sua virtute octingentorumq; seniorum quos in mortē *certam* misissent consules, & castra Æquorum capta essent, & reliqui in fugam versi qui pugnabant in acie. postulabatq; vt nemini alteri pro victoria haberetur gratia: & postremo hæc addidit verba: Animas tantum & arma, nihil præterea, nec magnum nec paruum, e captis retulimus. His auditis populus ad miseratione̅ & lacrymas flexus est, ætatem virorum & virtutem cōsiderans, & succensens iis qui talibus viris vrbem orbare voluerant. quæ res, vt Siccius iam ante præuiderat, publicum consulibus excitauit odium. nam ne senatus quidem eam tulit æquo animo, nec triumphū eis decernens, nec alios honores quibus fortia prœlia decorari solent. & Siccium plebs proximis comitiis tribunū designauit, honoremq; illi qui penes se erat contulit. atque hæc eo anno gesta sunt memorabilia. Post hos consulatū anno proximo inierūt

τε τοὺς ἄνδρας, καὶ τῶν ἄλλων φιλοφρονήσεων ἡδονάς. ἐν δὲ τούτῳ καὶ ἡ ἄλλη τῶν Ῥωμαίων φάλαγξ ἀπὸ τῆς διώξεως ἀνέστρεφεν ἐπὶ τὸν ἑαυτῆς χάρακα. μέσαι τε ἤδη νύκτες ἦσαν, καὶ ὁ Σίκκιος μνησικακῶν τοῖς ὑπάτοις τῆς ἐπὶ τὸν θάνατον ἀποστολῆς, εἰς νοῦν βάλλεται τὴν δόξαν ἀφελέσθαι τοῦ κατορθώματος. κοινωσάμενος δὲ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἣν εἶχε διάνοιαν, ἐπειδὴ πᾶσιν ὀρθῶς ἐφαίνετο, καὶ οὐδεὶς ἦν ὃς οὐκ ἐθαύμαζε τῆς φρονήσεως καὶ τῆς τόλμης τὸν ἄνδρα, λαβὼν τὰ ὅπλα, καὶ τοὺς ἄλλους κελεύσας λαβεῖν, πρῶτον μὲν ἀνθρώπους ὅσους ἐν τῷ χάρακι κατέλαβε τῶν Αἰκανῶν, καὶ ἵππους, καὶ τὰ ἄλλα ὑποζύγια κατέκοψεν· ἔπειτα ὑφῆψε τὰς σκηνὰς ὅπλων τε καὶ σίτου καὶ ἐσθῆτος καὶ τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἐπιτηδείων γεμούσας, τῶν τε ἄλλων χρημάτων ὧν ἐκ τῆς Τυσκλάνων λείας ἐπήγοντο πολλῶν πάνυ ὄντων. ὡς δὲ ἅπαντα ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἠφάνιστο, περὶ τὸν ὄρθρον ἀπῄει φέρων οὐθὲν ὅτι μὴ τὰ ὅπλα. καὶ διανύσας σπουδῇ τὴν ὁδὸν, εἰς Ῥώμην παρῆν. ὡς δὲ ὤφθησαν ἄνθρωποι καθωπλισμένοι παιανίζοντές τε καὶ σπουδῇ χωροῦντες αἵματι πολλῷ πεφυρμένοι, δρόμος ἐγένετο καὶ πολλὴ προθυμία τῶν βουλομένων ἰδεῖν τε αὐτοὺς καὶ τὰ πραχθέντα ἀκοῦσαι. οἱ δὲ μέχρις ἀγορᾶς ἐλθόντες, ἐδήλωσαν τοῖς δημάρχοις τὰ γενόμενα· κἀκεῖνοι συναγαγόντες ἐκκλησίαν, ἐκέλευσαν αὐτοὺς πρὸς πάντας λέγειν. ὄχλου δὲ πολλοῦ συναχθέντος, παρελθὼν ὁ Σίκκιος τήν τε νίκην αὐτοῖς ἐδήλωσε, καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἀγῶνος ἐνεφάνισε. καὶ ὅτι παρὰ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, οὓς ἀποθανουμένους ἀπέστειλαν οἱ ὕπατοι, ὅ τε χάραξ ὁ τῶν Αἰκανῶν ἐλήφθη, καὶ ἡ δύναμις ἡ παραταξαμένη αὐτοῖς ἠναγκάσθη φυγεῖν. 496 ἠξίου τε γὰρ αὐτοὺς μηδενὶ τῆς νίκης ἑτέρῳ χάριν εἰδέναι· καὶ τελευτῶν ἔτι προσέθηκεν ἐκεῖνον τὸν λόγον, ὅτι τὰς ψυχὰς καὶ τὰ ὅπλα σώζοντες ἥκομεν, ἄλλο δὲ οὐδὲν οὔτε μικρὸν οὔτε μεῖζον τῶν κεκρατημένων ἐξενεγκάμενοι. ὁ δὲ δῆμος ἀκούσας τῶν λόγων, εἰς οἶκτόν τε καὶ δάκρυα προὔπεσεν, ὁρῶν μὲν τὰς ἡλικίας τῶν ἀνδρῶν, ἐνθυμούμενος δὲ τὰς ἀρετὰς, ἀγανακτῶν δὲ καὶ νεμεσῶν τοῖς ἐπιβαλλομένοις τοιούτων ἀνδρῶν ἐρημῶσαι τὴν πόλιν. ἐγένετο δὲ, ὡς προὔλαβεν ὁ Σίκκιος, μῖσος εἰς τοὺς ὑπάτους ἐξ ἁπάντων τῶν πολιτῶν. οὐδὲ γὰρ ἡ βουλὴ τὸ πρᾶγμα μετρίως ἤνεγκεν, οὔτε ἐψηφίσατο αὐτοῖς πομπὴν θριάμβων, οὔτε ἄλλο τι τῶν ἐπ' ἀγαθοῖς ἀγῶσι γινομένων. τὸν μέντοι Σίκκιον ὁ δῆμος, ἐπειδὴ καθῆκεν ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν καιρὸς, δήμαρχον ἀπέδειξεν, ἧς κύριος ἦν τιμῆς ἀποδιδούς. καὶ τὰ μὲν ἐπιφανέστατα τῶν τότε πραχθέντων, τοιάδε ἦν. ἐν δὲ τῷ μετὰ τούτους τοὺς ὑπάτους ἔτει.

Σπέριος

Σπόριος Ταρπήιος καὶ Αὖλος Τερμλύιος παραλαμβάνουσι τὴν ἀρχήν· οἳ τά τε ἄλλα θεραπεύοντες τὸν δῆμον διετέλεσαν, καὶ τὸ περὶ τῶν δημάρχων δόγμα προεβούλευσαν, ἐπεὶ πλέον μὲν οὐδὲν ἑώρων τοῖς πατρικίοις γινόμενον ἐκ τοῦ κωλύειν, ἀλλὰ καὶ φθόνον, καὶ μῖσος, καὶ βλάβας ἰδίας καὶ συμφορὰς τοῖς προθυμότατα ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνιζομένοις. μάλιστα δ᾽ αὐτοὺς εἰς δέος ἤγαγεν ἡ τῶν ὑπατευσάντων τὸν παρελθόντα ἐνιαυτὸν νεωστὶ γενομένη συμφορά, δεινὰ μὲν ὑπὸ τοῦ δήμου παθόντων, οὐδεμίαν δὲ παρὰ τῆς βουλῆς εὑραμένων βοήθειαν. Σίκκιος μὲν γὰρ ὁ τὸν Αἰκανῶν στρατὸν αὐτῷ χάρακι ἀράμενος, δήμαρχος τότε ἀποδειχθείς, ὥσπερ ἔφην, τῇ πρώτῃ τῆς ἀρχῆς ἡμέρᾳ θύσας σωτήρια κατὰ νόμον, πρὶν ὁτιοῦν ἄλλο διαπράξασθαι τῶν κοινῶν, προεῖπεν ἐν ἐκκλησίᾳ Τίτον Ῥωμίλιον ἥκειν ἀπολογησόμενον ἀδικήματος δημοσίου δίκην ἐπὶ δικαστῇ τῷ δήμῳ, χρόνον ἀποδείξας τοῦ ἀγῶνος. Λεύκιος δὲ τότε ἀγορανομῶν, δήμαρχος δὲ τῷ παρελθόντι ἔτει γεγονώς, τὸν ἕτερον τῶν προειρημένων ὑπάτων Γάιον Οὐετούριον εἰς ὁμοίαν δίκην προεκαλέσατο. πολλῆς δὲ γενομένης ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἀγῶνος χρόνῳ σπουδῆς τε καὶ παρακλήσεως ἀμφοτέρων, οἱ μὲν ὑπατικοὶ πολλὰς ἐλπίδας εἶχον ἐπὶ τῇ βουλῇ, καὶ τὸ κινδύνευμα ἐν ἐλαφρῷ ἐποιοῦντο, ὑπισχνουμένων αὐτοῖς πρεσβυτέρων τε καὶ νέων οὐκ ἐάσειν τὸν ἀγῶνα ἐπιτελεσθῆναι. οἱ δὲ δήμαρχοι πάντα ἐκ πολλοῦ φυλαττόμενοι, καὶ οὔτε δεήσεις, οὔτε ἀπειλάς, οὔτε κίνδυνον οὐδένα ὑπολογιζόμενοι, ἐπειδὴ κατῆκεν ὁ τοῦ ἀγῶνος χρόνος, ἐκάλουν τὸν δῆμον. ἦν δὲ παλαίτερον ἔτι συνερρυηκὼς ἐκ τῶν ἀγρῶν ὁ χερνήτης καὶ αὐτουργὸς ὄχλος, καὶ προσνεμηθεὶς τῷ κατὰ πόλιν, τήν τε ἀγορὰν ἐνέπλησε, καὶ τοὺς φέροντας εἰς αὐτὴν στενωπούς. πρώτη μὲν οὖν εἰσῆλθεν ἡ κατὰ Ῥωμιλίου δίκη, καὶ παρελθὼν ὁ Σίκκιος τά τε ἄλλα κατηγόρει τοῦ ἀνδρός, ὅσα ὑπατεύων βίᾳ εἰς τοὺς δημάρχους ἔδοξε διαπράξασθαι, καὶ τελευταῖον τὴν ἐπιβουλὴν διεξῄει τὴν ἐφ᾽ ἑαυτῷ τε καὶ τῇ σπείρᾳ γενομένην ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ· καὶ παρείχετο ταύτης μάρτυρας τῶν στρατευσαμένων τοὺς ἐπιφανεστάτους, οὐ δημοτικούς, ἀλλὰ πατρικίους· ἐν οἷς ἦν νεανίας οὐκ ἀφανὴς οὔτε κατὰ γένους ἀξίωσιν, οὔτε κατὰ τὴν οἰκείαν ἀρετήν, καὶ τὰ πολέμια πάνυ ἀγαθός· Σπόριος Οὐεργίνιος ὄνομα αὐτῷ. οὗτος ἔφη, Μάρκον Ἰκίλλιον ἑνὸς τῶν ἐκ τῆς Σικκίου σπείρας, ὡς συνηλικιώτην αὐτοῦ καὶ φίλον, ἀπολυθῆναι τῆς ἐξόδου βουληθείς, ὡς ἐπὶ θάνατον ἐξιόντα μετὰ τοῦ πατρός, Αὖλον Οὐεργίνιον τὸν ἑαυτοῦ θεῖον πρεσβευτὴν
497 τότε συστρατευόμενον, παρασκευάσας ἐλθεῖν ἐπὶ τοὺς ὑπάτους, ἀξιῶν σφίσι δοθῆναι ταύτην

Sp. Tarpeius, & A. Terminius: q tum aliis obsequiis plebẽ delenierũt, tum SC de lege per tribunos ferenda fecerunt, cũ viderent patres impediendo nihil consequi prǣter odium & inuidiam, & eos qui patrum caussam promptissimis animis agerent, priuatim male mulctari. Sed maxime illos terruit recens casus superioris anni consulum, male a plebe exceptorum, nullo a senatu auxilio. Nã Siccius ille qui Æquorũ copias cum castris euerterat, tribunus tunc (vt dixi) designatus, ea ipsa die qua magistratum iniit, post peracta pro salute sacra solennia, anteq̃ vllum aliud in rep. negotium tractaret, diem pro concione dixit T. Romilio, eumq; apud populũ publicæ iniuriæ caussam iussit dicere, præfinito iudicii tẽpore. & collegam eius C. Veturium eodẽ nomine arripuit L. *Halienus* ædilis, qui proximo anno tribunus fuerat. cũq; ante diem iudicii magna studia & hortationes ambob. exhiberentur, consulares fauore senatus freti, propemodũ contemnebant periculum, senioribus & iunioribus patriciis pollicẽtibus daturos se operam ne iudicium fieret. At tribuni omnia multo ante præcauentes, non precibus, nõ minis, non periculis mouebantur: sed postq̃ dies dicta venit, cõuocauerunt populũ. & iã ante operariorũ & colonorũ turba ex agro in vrbẽ cõfluxerat: qua ad vrbanã multitudinẽ adiuncta, non solum forum oppletũ est, sed & ferentes in forũ vici. Prior reus actus est Romilius accusante Siccio. obiiciebantur tũ alia q̃ in cõsulatu p vim cõtra tribunos patrasse videbatur, tum deniq; insidiæ quas Siccio & cohorti eius, cum belli dux esset, struxerat. testes citabantur viri qui fuerãt in ea expeditione nobilissimi, nõ plebeii, sed patricii: & in his iuuenis tũ generis nobilitate, tũ sua virtute ac bellica laude clarus, Sp. Virginius. is *pro testimonio* dixit: cũ M. Iciliũ, vnius e Siccii cohorte filiũ, vt æqualẽ & amicũ suũ, a pfectione illa liberare cuperet, quippe qui cum patre in prǣsens exitiũ emitteretur, atq; ab auũculo suo A. Virginio, qui in eadẽ expeditione legatus erat, obtinuisset vt is cõsules adiret, hãcq; ab ipsis gratiam

A.V.C. 300, Sp. Tarpeio, A. Terminio consulibus, superioris anni consules mulctati, & legati legibus colligẽdis in Greciam missi.

peteret, consulibus id denegantibus, obortas sibi lacrymas amici sortē deflenti. iuuenem vero illū cognito deprecatoris officio, venisse, impetrataque dicendi potestate, dixisse, se deprecatoribus magnas habere gratias: sed se non amplexurū id beneficium, quo pietas erga propinquos adimeretur: & patrem tāto minus deserturum, quanto certiorē mortem peteret, vt cōpertum sit omnibus: sed iturum vna, defensurumq; *patrem* pro viribus, & eiusdem cum illis fortunæ futurum participem. Ad hoc iuuenis testimonium nemo nō miseratus est sortem eorū hominum. Vt vero ipsi quoq; Icilii citati, pater ac filius, de se ipsi testati sunt, maior plebeiorū pars non amplius sibi a lacrymis temperare potuit. Romilius in caussæ suæ defensione, orationem habuit non demissam nec tempori accōmodatam, sed tumidam absolutaq; imperii potestate nimis confidentem. quo magis accēdit iram populi. itaq; permisso plebi calculo, damnatus est omniū tribuū suffragiis. irrogabatur autem mulcta pecuniaria, assium *scilicet* decem milia. prudenti sane Siccii consilio, quo minus pro reo niterētur patricii, nec quidquam contra suffragia molirentur, cogitantes agi tantum de pecunia: & plebs facilius damnaret hominem cōsularem; quippe quem nec vita nec patria exueret. Damnato Romilio, post aliquot dies eūdem exitū iudicii Veturius habuit. is quoq; pecunia mulctat⁹, assiū XVM. Hæc considerantes præsentis anni consules, haud leuiter sibi timuerunt, caueruntq; ne idem ipsis post consulatum a plebe accideret. quare nihil dissimulantes, remp. aperte ad plebis fauorem administrare perrexerūt. primum itaq; centuriatis comitiis lex lata est; Licere omnibus magistratibus suæ potestatis læsæ reos mulctare. nā antea solis cōsulibus id licuerat. mulctæ tamen modus non mulctantium arbitrio relictus est, sed ab ipsis præfinitus; ne *scilicet* mulcta, quantumuis grandis, duos boues & triginta oues excederet. quæ lex diu seruata est apud Romanos. Deinde ad senatū retulerunt de legib. quas tribuni in oēs æque Romanos ferri, atque in perpe-

τὴν χάριν ἀντιλεγόντων δὲ τῶν ὑπάτων, ἑαυτῷ μὲν ἐπελθεῖν δάκρυα, τὴν συμφορὰν τοῦ ἑταίρου περισσῶς ἀνακλαιομένῳ· τὸν δὲ νεανίαν ὑπὲρ οὗ τὰς δεήσεις ἐποιεῖτο, πεπυσμένον ταῦτα ἐλθεῖν, καὶ λόγον αἰτησάμενον, εἰπεῖν ὅτι τοῖς μὲν δεομένοις πολλὴν οἶδε χάριν, αὐτὸς δ' οὐκ ἂν ἀγαπήσειε τυχὼν χάριτος ἥτις αὐτοῦ ἀφελεῖται τὸ πρὸς τὸ γένος εὐσεβές· οὐδ' ἂν ἀπολειφθείη τοῦ πατρὸς, τοσούτῳ δὲ μᾶλλον, ὅσῳ γε ἀποθανούμενος οἴχεται (καὶ πάντες τοῦτο ἴσασιν) ἀλλὰ συνεξιὼν ἐπαμυνεῖται ὅσα δυνατὰ, καὶ τῆς αὐτῆς ἐκείνῳ κοινωνὸς ἔσται τύχης. ταῦτα τοῦ μειρακίου μαρτυρήσαντος, οὐδεὶς ἦν ὃς οὐκ ἐπαχθὲς ἦν πρὸς τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων. ὡς δὲ καὶ αὐτοὶ κληθέντες ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν παρῆλθον, ὅ τε πατὴρ Ἰκίλλιος καὶ τὸ μειράκιον, καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἔλεξαν, οὐκέτι κατέχειν τὰ δάκρυα οἱ πλείους ἐδύναντο τῶν δημοτικῶν. ἀπολογηθέντος δὲ τοῦ Ῥωμιλίου, καὶ διελθόντος λόγον οὔτε θεραπευτικὸν, οὔτε ἁρμόττοντα τοῖς καιροῖς, ἀλλ' ὑψηλὸν, καὶ ἐπὶ τῷ ἀνυπευθύνῳ τῆς ἀρχῆς μέγα φρονοῦντα, διπλασίως ἔτι ἐπερρώσθησαν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ὀργὴν οἱ πολῖται. καὶ γενόμενοι τῶν ψήφων κύριοι, κατέγνωσαν ἀδικεῖν οὕτως, ὥστε πάσαις ταῖς ψήφοις τῶν φυλῶν ἁλῶναι τὸν ἄνδρα. ἦν δὲ τὸ τίμημα τῆς δίκης ἀργυρικὸν, ἀσσάρια μυρία. καὶ τοῦτο οὐκ ἄνευ προνοίας ὁ Σίκκιος ποιῆσαί μοι δοκεῖ τινος, ἀλλ' ἵνα τοῖς τε πατρικίοις ἐλάττων ἡ περὶ τοῦ ἀνδρὸς σπουδὴ γένηται, καὶ μηδὲν ἐξαμάρτωσι περὶ τὴν ψηφοφορίαν, ἐνθυμηθέντες ὅτι εἰς ἀργύριον ζημιώσεται ὁ ἁλοὺς, καὶ εἰς οὐδὲν ἕτερον, καὶ τοῖς δημοτικοῖς ἡ πρὸς τὴν τιμωρίαν ὁρμὴ προθυμοτέρα, μήτε ψυχῆς ἄνδρα ὑπατικὸν, μήτε πατρίδος ἀποστεροῦσα. Ῥωμιλίου δὲ καταδικασθέντος, οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις καὶ Οὐετούριος ἑάλω. τίμημα δὲ καὶ ἐκείνῳ ἐπεγέγραπτο ἀργυρικὸν, ἡμιόλιον θατέρου. ταῦτα δὲ λογιζομένοις τοῖς ἐν ἀρχῇ ὑπάτοις πολὺ παρέστη δέος, καὶ τοῦ μὴ ταὐτὰ παθεῖν ὑπὸ τοῦ δήμου μετὰ τὴν ὑπατείαν πρόνοια. ὥστε οὐκέτι ἀποκρυπτόμενοι τὰς γνώμας, ἀλλὰ φανερῶς τὰ τοῦ δήμου πολιτευόμενοι διετέλουν. πρῶτον μὲν οὖν ἐπὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας νόμον ἐκύρωσαν, ἵνα ταῖς ἀρχαῖς πάσαις ἐξῇ τοὺς ἀκοσμοῦντας ἢ παρανομοῦντας εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐξουσίαν ζημιοῦν· τέως γὰρ οὐχ ἅπασιν ἐξῆν, ἀλλὰ τοῖς ὑπάτοις μόνοις. τὸ μέντοι τίμημα οὐκ ἐπ' αὐτοῖς ζημιοῦσιν ὁπόσον εἶναι δοκεῖ κατέλιπον, ἀλλ' αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ὥρισαν, μέγιστον ἀποδείξαντες ὅρον ζημίας, δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα. καὶ οὗτος ὁ νόμος ἄχρι πολλοῦ διέμεινεν ὑπὸ Ῥωμαίων διαφυλαττόμενος. ἔπειτα περὶ τῶν νόμων οὓς ἐσπούδαζον οἱ δήμαρχοι κοινοὺς ἐπὶ πᾶσι Ῥωμαίοις γραφῆναι, καὶ εἰς ἅ-

πάντα

πάντα τὸν χρόνον διαφυλαττομένους, διάγνωσιν ἀπέδωκαν τῇ βουλῇ. ἐλέχθησαν μέντοι πολλοί τε καὶ ὑπὸ τῶν κρατίστων ἀνδρῶν εἰς ἀμφότερα, καὶ τὸ κωλύειν καὶ τὸ συγχωρεῖν, φέροντες λόγοι· ἐνίκα δὲ ἡ τὰ δημοτικώτερα περὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰσάγουσα Τίτου Ῥωμιλίου γνώμη, παρὰ τὴν ἁπάντων δόξαν τῶν τε πατρικίων καὶ τῶν δημοτικῶν γενομένη. οἱ μὲν γάρ, ὑπελάμβανον πάντα τὰ ἐναντία τοῖς δημοτικοῖς φρονήσειν τε καὶ λέξειν τὸν ἄνδρα νεωστὶ τὴν ἐν τῷ δήμῳ δίκην ἑαλωκότα. ὁ δέ, ἀναστάς, ἐπειδὴ προσῆκεν αὐτῷ γνώμην ἐρωτηθέντι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ τάξιν ἀποκρίνασθαι· ἦν δὲ ἐν τοῖς διὰ μέσου κατά τε ἀξίωσιν καὶ ἡλικίαν· ἔλεξεν· Ἃ μὲν ὑπὸ τοῦ δήμου πέπονθα, ὦ βουλή, καὶ ὅτι οὐδὲν ἀδικῶν, ἀλλὰ τῆς πρὸς
498 ὑμᾶς εὐνοίας ἕνεκα, φορτικὸς ἂν εἴην ἔγωγε, ἂν εἰδόσιν ὑμῖν ἀκριβῶς λέγω· μνήμην δὲ αὐτῶν ποιοῦμαι τοῦ ἀναγκαίου ἕνεκα, ἵν᾽ εἰδῆτε ὅτι οὐ κολακείᾳ τοῦ δημοτικοῦ ἐπιστρέψας, ἐχθροῦ μοι ὄντος, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ βελτίστου τὰ συμφέροντα ἐρῶ. θαυμάσῃ τε μηδεὶς εἰ πρότερόν τε πολλάκις, καὶ ἡνίκα ὕπατος ἦν, τῆς ἑτέρας προαιρέσεως γενόμενος, νῦν ἐξαίφνης μεταβέβλημαι. μηδὲ ὑπολάβητε δυοῖν θάτερον, ἢ τότε βεβουλεῦσθαί με κακῶς, ἢ νῦν ἀναθέσθαι τὰ δόξαντα οὐκ ὀρθῶς. ἐγὼ γάρ, ὦ βουλή, ὅσον μὲν χρόνον τὰ ὑμέτερα ἰσχυρὰ ἡγούμην, ὥσπερ ἐχρῆν, ἀριστοκρατίαν αὔξων, περιεφρόνουν τὸ δημοτικόν· ἐπεὶ δὲ τοῖς ἐμαυτοῦ σωφρονισθεὶς κακοῖς, μετὰ μεγάλων μισθῶν ἔμαθον ὅτι ἔλαττον ὑμῶν ἐστὶ τὸ βουλόμενον τοῦ δυναμένου, καὶ πολλοὺς ἤδη τὸν ὑπὲρ ὑμῶν ἀγῶνα αἱρουμένους περιείδετε ἀναρπασθέντας ὑπὸ τοῦ δήμου, τοῖς ἀναγκαίοις εἴξαντες, οὐκ ἔθ᾽ ὅμοια ἔγνωκα. ἐβουλόμην δ᾽ ἂν μάλιστα μήτε ἐμαυτῷ συμβῆναι μήτε τῷ συνάρχοντί μου ταῦτα ἐφ᾽ οἷς ἅπαντες ἡμῖν συμπαθεῖτε. ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν καθ᾽ ἡμᾶς τέλος ἔχει, τὰ δὲ λοιπὰ ἔξεστιν ἐπανορθώσασθαι, τοῦ μὴ παθεῖν ταῦτα ἑτέρους προϊδέσθαι, καὶ κοινῇ καὶ καθ᾽ ἕνα ἕκαστον ἰδίᾳ τὰ παρόντα εὖ θέσθαι παρακαλῶ. κράτιστα γὰρ οἰκεῖται πόλις ἡ πρὸς τὰ πράγματα μεθαρμοττομένη· καὶ συμβούλων ἄριστος, ὁ μὴ πρὸς τὴν ἰδίαν ἔχθραν ἢ χάριν, ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον ἀποδεικνύμενος γνώμην· βουλεύονταί τε ἄριστα περὶ τῶν μελλόντων οἱ παράδειγμα ποιούμενοι τὰ γεγονότα τῶν ἐσομένων. ἡμῖν δέ, ὦ βουλή, ὁσάκις ἐνέστη τις ἀμφισβήτησις καὶ φιλονεικία πρὸς τὸν δῆμον, ἀεί τι μειονεκτεῖν ἐξεγένετο, ἀνδρῶν ἐπιφανῶν θανάτοις τε καὶ ὕβρεσι καὶ ἐκβολαῖς ζημιωθῆναι. καίτοι τί γένοιτ᾽ ἂν ἀτύχημα πολὺ μεῖζον, ἢ τοὺς κρατίστους τῶν ἀνδρῶν

tuum obseruari summopere cupiebant. Dictæ sunt variæ, & quidem a proceribus, in vtramq; partē sententiæ: sed vicit Romilii suffragiū, quod contra omnium tum patriciorū tum plebeiorum opinionē, populi magis quam optimatiū partib. fauit. cum enim omnes opinarentur ob recētem damnationis offensam, plebi & animo & voce vsquequaq; aduersaturū, ille, vbi ex ordine ad eum vētum est, (erat enim inter ætate dignitateque medios) assurgens, sic pro sentētia locutus est: Quæ a plebe passus sum, P C, nō meo merito, sed quia in partes vestras fui propensior, si recensere vellem, equidē molestus vobis essem: cum accurate noueritis ea omnia: cogit tamen necessitas *aliquam* eorum mētionem facere, vt sciatis, quidquid dicturus sum, me non in gratiam plebis, quæ mihi infensa est, sed publicæ vtilitatis studio dicturum. Neq; miretur quispiā, me, cum & ante sæpe, & in consulatu, diuersum secutus sim ꝓpositum, nunc derepēte mutasse animum: neq; existimate me vel tunc sinistrum cepisse consiliū, vel nunc parum recte mutare sententiam. Ego enim, P C, quamdiu partes vestras firmiores putaui, ita vt debui, steti pro optimatibus, nō magni plebē faciens. postquā aūt meo malo sum factus sapiētior, & magna mercede didici vobis esse plus consilii q̃ potentiæ, multosq; propugnatores vestros a plebe arreptos esse, vobis necessario dissimulātibus, (quod vtinā nec ego, nec meus collega, omniū vestrum cōmiseratione experti essemus) mutaui sen tentiā. & quoniā de nobis iam transactum est, restatq; prouidendū ne alii tractētur pari modo, oro & vniuersos & singulos vt cōmode statuamus de præsentibus. Optime enim cū ea ciuitate agitur, quæ sese reb. accōmodat: & optimus cōsultor est, qui nō ad priuatū odiū aut gratiā, sed ad publicā vtilitatē attēperat sua cōsilia. Nec aliūde melius cōsilia petūtur quæ in futurum prosint, quā a præteritarum rerum exēplis. Nostra certe P C hactenus ea fuit conditio, vt quotiescumq; cōtentio cū plebe incidit, semper inferiores discesserimus, mulctati virorum illustriū mortibus, iniuriis, exsiliis. Quid vero potest calamitosius ciuitati accidere, quā optimorum ciuiū

decisio? Quæ cũm mihi in vobis non probẽtur, hortor vt eis parcatis, neq; vel huius anni magistratus euidenti obiiciatis periculo, ac postea in aduersis deseratis; vel aliũ quemquã, cuius etiã exiguus in rep. sit vsus. Quod vero suasionis meæ caput est, censeo legatos mittẽdos partim ad Græcas vrbes quæ sunt in Italia, partim Athenas; qui petant a Græcis leges optimas, & instituto nostro cõuenientissimas. Quibus reuersis consules ad senatum referant de legislatoribus eligendis, & quodnã eorum futurum sit imperiũ, quamve diuturnum, deque ceteris quæ ex rep. futura videbũtur. sublatisq; in posterum seditionibus, e quib. aliæ super alias exsistũt calamitates, neq; aliis de rebus amplius cum plebe cõtendamus, neq; in primis de legibus: quæ si nihil aliud, at saltẽ decentem maiestatis habent speciem.

Hæc effato Romilio vterq; cõsul accessit, multa in eandem sententiã locuti meditatis orationibus; ac mox senatus pars maxima: ita vt hæc sententia suffragiorũ numero vinceret. Iamq; scribẽdum erat senatusconsultum, cũ Siccius tribunus, qui Romilio diẽ dixerat, assurgens, prolixe hominem laudauit, quod mutata sentẽtia, non tam priuatarum simultatum quam reipublicę rationem habuisset, candidoq; animo quod ex vsu futurum iudicasset, in medium protulisset.
.1 Quam viri sinceritatem, inquit, vt remunerem, mulctam illi condono, atq; iam nunc cum eo in gratiam redeo. nã bonitatis studio nos superat. Assenserunt & ceteri tribuni. Romilius tamen non sustinuit hãc gratiam accipere: sed laudata tribunorum voluntate, ait sese exsoluturum rem iudicatam: iam enim sacram esse: neq; ius aut fas futurum si dii eo fraudarentur qđ lex ipsis tribuisset. & fecit quod
6 est pollicitus. S C facto & per plebiscitum confirmato, legati designati sunt qui a Græcis leges peterent, Sp. Postumius, Ser. Sulpicius, A. Mãlius. iis triremes ex ærario instructæ sunt, additusq; ceterus ornatus pro maiestate Rom. imperii. atq; ita annus exiit.
c LXXXII Olymp. qua stadio vicit Lycus Thessalus e Larissa, principe Athenis Chærephane, exacto anno ab V C trecentesimo, P. Horatio, Sexto Quintilio consf. posti-

A.V.C. 301, olymp. 82, consf. P. Horatio, Sexto Quintilio, pestis sæuissima, etiã in vicinia.

περικόπτεσθαι; καὶ ταῦτα οὐ συνδικῶν ὑμῖν ἐγὼ φείδεσθαι παραινῶ, καὶ μήτε τοὺς νῦν ἄρχοντας προβαλόντας εἰς κίνδυνον πρόδηλον, ἔπειτα ἐγκαταλιπόντας τοῖς δεινοῖς, μήτε τῶν ἄλλων τινά, οὗ τι καὶ μικρὸν ὄφελος τῷ κοινῷ. κεφάλαιον δέ ἐστιν ὧν ὑμῖν παραινῶ, πρέσβεις ἑλέσθαι, τοὺς μὲν εἰς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις τὰς ἐν Ἰταλίᾳ, τοὺς δ᾽ εἰς Ἀθήνας· οἵτινες αἰτησάμενοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τοὺς κρατίστους νόμους, καὶ μάλιστα τοῖς ἡμετέροις ἁρμόττοντας βίοις, οἴσουσι δεῦρο. ἀφικομένων δ᾽ αὐτῶν, τούς τε ὑπάτους προθεῖναι τῇ βουλῇ σκοπεῖν, τίνας ἑλέσθαι δεήσει νομοθέτας, καὶ ἥντινα ἕξοντας ἀρχήν, καὶ χρόνον ὅσον, καὶ τὰ ἄλλα, ὅπως ἂν αὐτῇ φαίνηται συνοίσειν· στασιάζειν δὲ μηκέτι πρὸς τὸ δημοτικόν, μηδὲ ἄλλας ἐπ᾽ ἄλλαις ἀναιρεῖσθαι συμφοράς, ἄλλως τε καὶ περὶ νόμων φιλονεικοῦντας, οἳ κἂν εἰ μηδὲν ἄλλο, τήν γέ τοι δόξαν τῆς ἀξιώσεως ἔχουσιν εὐπρεπῆ. τοιαῦτα εἰπόντος τοῦ Ῥωμιλίου, οἵ τε ὕπατοι συνελαμβάνοντο τῆς γνώμης ἀμφότεροι, πολλὰ καὶ ἐκ παρασκευῆς συγκείμενα διεξιόντες, καὶ τῶν ἄλλων βουλευτῶν συχνοί, καὶ ἐγίνοντο πλείους οἱ ταύτῃ προστιθέμενοι τῇ γνώμῃ. μέλλοντος δὲ γράφεσθαι τοῦ προβουλεύματος, ἀναστὰς ὁ δήμαρχος Σίκκιος, ὁ τῷ Ῥωμιλίῳ προθεὶς τὴν δίκην, πολὺν ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς διῆλθε λόγον, ἐπαινῶν τῆς μεταβολῆς τῆς γνώμης, καὶ τὸ μὴ τὰ ἴδια ἔχθη κρείττονα γίνεσθαι τῆς κοινῇ χρησίμου, ἀλλὰ ἀπὸ ὀρθῆς γνώμης τὰ συμφέροντα ἐπιδεῖξαι· ἀνθ᾽ ὧν, ἔφη, ταύτην αὐτῷ ἀποδίδωμι τιμήν, καὶ χάριν ἀφίημι τῶν ἐγκλημάτων ἐπὶ τῇ δίκῃ, καὶ εἰς τὸ λοιπὸν διαλλάττομαι· νικᾷ γὰρ ἡμᾶς χρηστὸς ὤν. τὸ δ᾽ αὐτὸ καὶ οἱ ἄλλοι δήμαρχοι παρελθόντες ὡμολόγουν. οὐ μὴν ὅ γε Ῥωμίλιος ὑπέμεινε ταύτην λαβεῖν τὴν χάριν· ἀλλ᾽ ἐπαινέσας τοὺς δημάρχους τῆς προθυμίας, [499] ἀποδώσειν ἔφη τὴν καταδίκην· ἱερὰν γὰρ ἤδη τῶν θεῶν εἶναι· καὶ οὔτε δίκαια οὔτε ὅσια ποιεῖν, ἀποστερῶν τοὺς θεοὺς ἃ δίδωσιν αὐτοῖς νόμος· καὶ ἐποίησεν οὕτως. γραφέντος δὲ τοῦ προβουλεύματος, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπικυρώσαντος τοῦ δήμου, πρέσβεις ἀπεδείχθησαν οἱ τοὺς παρ᾽ Ἑλλήνων νόμους ληψόμενοι, Σπόριος Ποστούμιος, καὶ Σερούιος Συλπίκιος, καὶ Αὖλος Μάλλιος· οἷς τριήρεις τε παρεσκευάσθησαν ἐκ τοῦ δημοσίου, καὶ ἄλλος κόσμος εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἡγεμονίας ἀποχρῶν. καὶ τὸ ἔτος ἐτελεύτα. ἐπὶ δὲ τῆς ὀγδοηκοστῆς καὶ δευτέρας ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Λύκος Θεσσαλὸς ἀπὸ Λαρίσσης, ἄρχοντος Ἀθήνησι Χαιρεφάνους, ἐτῶν τριακοσίων ἐκπεπληρωμένων ἀπὸ τοῦ Ῥώμης συνοικισμοῦ, Ποπλίου Ὁρατίου καὶ Σέξτου Κοιντιλίου δεδεγμένων τὴν ὕπατον ἀρχήν, λοιμικὴ

νόσος

νόσος εἰς τὴν Ῥώμην κατέσκηψε, μεγίστη τῶν ἐκ τοῦ προτέρου χρόνου μνημονευομένων· ὑφ᾽ ἧς οἱ μὲν θεράποντες ὀλίγου ἐδέησαν ἅπαντες ἀπολέσθαι, τῶν δ᾽ ἄλλων πολιτῶν ἀμφὶ τοὺς ἡμίσεις μάλιστα διεφθάρησαν, οὔτε τῶν ἰατρῶν ἀρκούντων ἔτι βοηθεῖν τοῖς κάμνουσιν, οὔτε οἰκείων ἢ φίλων τἀναγκαῖα ὑπηρετούντων. οἱ γὰρ ἐπικουρεῖν τῶν ἑτέρων βουλόμενοι νόσοις, ἁπτόμενοί τε καματηρῶν σωμάτων; καὶ συνδιαιτώμενοι, τὰς αὐτὰς ἐκείνοις νόσους μετελάμβανον· ὥστε πολλὰς οἰκίας ἐξερημωθῆναι δι᾽ ἀπορίαν τῶν ἐπιμελησομένων. ἦν τε οὐκ ἐλάχιστον τῶν κακῶν τῇ πόλει καὶ τοῦ μὴ ταχέως λωφῆσαι τὴν νόσον αἴτιον, ὃ περὶ τὰς ἐκβολὰς τῶν νεκρῶν γινόμενον. κατ᾽ ἀρχὰς μὲν γὰρ ὑπό τε αἰδοῦς καὶ εὐπορίας τῶν πρὸς τὰς ταφὰς ἐπιτηδείων, ἔκαιόν τε καὶ γῇ παρεδίδοσαν τοὺς νεκρούς· τελευτῶντες δ᾽, οἱ μὲν, ἀπ᾽ ὀλιγωρίας τοῦ καλοῦ, οἱ δ᾽, τὰ ἐπιτήδεια οὐκ ἔχοντες, πολλοὺς μὲν ἐν τοῖς ὑπονόμοις τῶν στενωπῶν φέροντες ἐρρίπτουν τῶν ἀπογινομένων, πολλῷ δὲ ἔτι πλείους εἰς τὸν ποταμὸν ἐνέβαλλον· ἀφ᾽ ὧν τὰ μέγιστα ἐκακοῦντο, πρὸς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς ἠιόνας. ἐκκυμαινομένων γὰρ τῶν σωμάτων, βαρεῖα καὶ δυσώδης προσέπιπτεν καὶ τοῖς ἔτι ἐρρωμένοις ἡ τῶν πνευμάτων ἀποφορὰ, ταχείας ἔφερε τοῖς σώμασι τὰς τροπάς· πίνεσθαί τε οὐκέτι χρηστὸν ἦν τὸ ἐκ ποταμοῦ κομισθὲν ὕδωρ, τὰ μὲν, ἀτοπίᾳ τῆς ὀσμῆς, τὰ δ᾽, τῷ πονηρὰς τὰς ἀναδόσεις ποιεῖν τῆς τροφῆς. καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ πόλει ταῦτα δεινὰ ἦν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν. καὶ οὐχ ἥκιστα ὁ γεωργὸς ἐπόνησεν ὄχλος ἀναπιμπλάμενος, καὶ προβάτων καὶ τῶν ἄλλων τετραπόδων ἅμα διαιτωμένων, τῆς νόσου. ὅσον μὲν οὖν χρόνον τοῖς πολλοῖς ἐλπίδος τι ὑπῆν, ὡς καὶ τοῦ θεοῦ σφίσιν ἐπικουρήσοντος, ἅπαντες ἐπί τε θυσίας καὶ καθαρμοὺς ἐτράποντο· καὶ πολλὰ ἐνεωτερίσθη Ῥωμαίοις οὐκ ὄντα ἐν ἔθει περὶ τὰς τιμὰς τῶν θεῶν ἐπιτηδεύματα οὐκ εὐπρεπῆ. ἐπεὶ δὲ οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπιστροφὴν ἔγνωσαν ἐκ τοῦ δαιμονίου γινομένην, οὐδὲ ἔλεον, καὶ τῆς περὶ τὰ θεῖα λειτουργίας ἀπέστησαν. ἐν ταύτῃ τῇ συμφορᾷ τῶν τε ὑπάτων ἅτερος ἀποθνήσκει, Σέξτος Κοιντίλιος, καὶ ὁ μετὰ τοῦτον ἀποδειχθεὶς ὕπατος Σπόριος Φούριος, καὶ τῶν δημάρχων τέτταρες, τῶν δὲ βουλευτῶν πολλοὶ καὶ ἀγαθοί. ἐπεβάλοντο μὲν οὖν ἐν τῇ νόσῳ τῆς πόλεως οὔσης, στρατὸν ἐξάγειν ἐπ᾽ αὐτοὺς Αἰκανοὶ, καὶ διεπρεσβεύοντο πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη ὅσα Ῥωμαίοις πολέμια ἦν, παρακαλοῦντες ἐπὶ τὸν πόλεμον. οὐ μὴν ἔφθασάν γε προσάξειν τὴν δύναμιν ἐκ τῶν πόλεων. ἔτι γὰρ αὐτῶν παρασκευαζομένων, ἡ αὐτὴ νόσος κατέσκηψεν εἰς τὰς πόλεις. διῆλθε δ᾽ οὐ μόνον τὴν Αἰκανῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν Οὐολούσκων καὶ τὴν Σαβίνων γῆν, καὶ σφόδρα ἐκάκωσε τοὺς ἀνθρώπους.

lentia Romam inuasit quanta numquam antea: quæ seruitia absumpsit pene omnia, ciuiumq; circiter dimidium; nec medicis in tanta ægrotantium multitudine sufficientibus, nec domesticorum atq; amicorum ministeriis. nam qui aliis in lue succurrere conabantur, infecti cõtagio atq; assidua conuersatione, corripiebãtur eodem malo; ita vt multæ domus desolarentur ob curantium inopiam. nec minima calamitatis huius pestisque magis ac magis indies gliscẽtis caussa erat, quod proiiciebãtur defuncti. nã primum *communis natura* reuerẽtia, & suppetente copia rerũ ad funus necessariarum, cremabãt & humabant cadauera: deinde alii neglectu honestatis, alii præ inopia, multos e defunctis in angiportuum cloacas subterraneas, sed lõge plures in profluentem *Tiberim* proiiciebant. vnde maxima redundabat lues, tum per confragosas tum per meabiles ripę partes. nam eiectis ab vnda cadaueribus, grauis inde ac fœtidus ad valẽtes delatus halitus, cito eorum corpora inficiebat. nec aqua fluminis amplius erat potabilis; quia & tediosum odorem spirabat, & vitiosum per venas alimentum diffundebat. Nec in vrbẽ tãtummodo malũ id sæuiit, verum per rura etiam: immo agreste vulgus nõ mediocriter id sensit, ouiũ & aliarũ quadrupedum, inter quas versabatur, contagio infectũ. Ergo quãdiu aliquid spei fuit in diis, totus populus se ad sacra lustrationesq; conuertit, multiq; noui & inusitati ritus tunc in vrbẽ introducti sunt, parũ congruẽtes deorum cultui. vbi vero animaduerterũt deos ista non respicere, nec tãgi misericordia, etiã diuini cultus ceremonias intermiserũt. Hac clade absumptus est alter cons. Sex. Quintilius, quiq; ipsi surrogatus est Sp. Furius; & quatuor ex tribunorũ collegio; senatores quoque multi ac boni. Ad hanc occasionem Æqui conati sunt bellum inferre populo Romano, p legatos sollicitantes in eius societatẽ alias gẽtes Romano nomini infensas. sed nihil tamen profecerunt. nam prius quam exercitum colligerẽt, inter ipsum apparatum belli, pestis eadem in ipsorum oppida incubuit, nõ Æquos solum peruagata, sed Volscos etiam & Sabinos, cũ maxima hominũ clade.

Quo malo agrorum cultura impedita, accessit insuper aliud, fames & annonæ caritas. His igitur conss. propter pestilētiam nihil domi militiæve a Romanis gestum est, quod quidem historica narratione dignũ sit. Sequens annus conss. habuit L. Menenium, P. Sestium; quo pestis tandem desiit. Tum vero ad agendas diis gratias publice peracta sacrificia, & ludi magnifici splendidissimis impēsis facti: totaq; ciuitas erat in epulis, exegitque inter hilaritates eã hiemem. Initio deinde veris, multum multisq; ex locis cõportatum est frumentũ, partim ex ærario coemptũ, partim a priuatis inuectũ negotiatoribus. laborabat enim nõ mediocriter plebs commeatuum inopia, quod ager incultus iacuisset ob morbos & interitũ colonorum.

A.V.C. 302. coss. L. Menenio & P. Sestio, annonæ caritas, rogatio de legumlatoribus.

a Per idem tēpus reuersi sunt legati, leges afferentes ab Athenis & Græcis Italiæ vrbibus: moxq; tribuni pl. adierunt conss. postulantes vt ex S C legumlatores crearentur. qui cũ nescirēt quomodo assiduis obnixisq; precib. obtundentes ablegarēt, ægre ferentes istã importunitatem, nec volentes optimatium potentię officere, honesto prætextu rē distulerunt; instare comitiorũ tēpus, designandosq; sibi prius esse cõsules: quod futurum esse perbreui. designatis vero conss. vna cũ illis se relaturos ad senatũ de legumlatoribus. Quod cũ tribuni concederent, habitis solito maturius comitiis, conss. designarũt Ap. Claudiũ & T. Genucium. deinde posita omni reipublicæ cura, quasi ad alios iã pertinente, nõ amplius mentem adhibebant tribunis, sed reliquũ consulatus tēpus fallere cogitabant. & alter cons. Menenius diuturno tenebatur morbo; nec deerãt qui dicerent eũ tristitia & animi mœrore tabescentem, inualitudine nõ facile potuisse liberari. Hac occasione vsus Sestius, quasi ipse dimidiata potestate nihil posset agere, tribunorũ preces eludebat, in nouos magistratus differēs. Qui cum aliud agere nõ possent, ad Appium & collegã cõfugere cogebantur: etiamsi nondũ hi magistratum assumpserãt: eosq; nũc pro cõcione, nũc priuatim sollicitabãt. tandēq; persuaserũt eis vt pro plebe facerēt, proposita magnorũ honorũ ac potestatũ spe. Subierat

ἐκ δὲ τούτου συνέβη καὶ τὴν χώραν ἀγεώργητον ἀφεθεῖσαν, 500
λιμὸν ἐπὶ τῷ λοιμῷ συνάψαι. ἐπὶ μὲν τούτων τῶν ὑπάτων οὐδὲν ἐπράχθη Ῥωμαίοις διὰ τὰς νόσους, οὔτε πολεμικὸν, οὔτε πολιτικὸν, εἰς ἱστορίας ἀφήγησιν ἐλθεῖν ἄξιον. εἰς δὲ τοὐπιὸν ἔτος ὕπατοι μὲν ἀπεδείχθησαν Λεύκιος Μενήνιος, καὶ Πόπλιος Σήστιος· ἡ δὲ νόσος εἰς τέλος ἐλώφησε. καὶ μετὰ τοῦτο θυσίαι τε χαριστήριοι θεοῖς ἐπετελοῦντο δημόσια, καὶ ἀγῶνες ἐπιφανεῖς λαμπραῖς πάνυ ἐπιχορηγούμενοι δαπάναις· ἐν εὐπαθείαις τε καὶ θαλίαις ἡ πόλις ἦν, ὥσπερ εἰκὸς καὶ πᾶσιν ὁ χειμέριος χρόνος ἀμφὶ ταῦτα ἐδαπανήθη. ἀρχομένου δὲ ἔαρος σῖτός τε πολὺς καὶ ἐκ πολλῶν ἤχθη χωρίων, ὁ μὲν πλείων δημοσίᾳ συνωνηθεὶς, ὁ δέ τις καὶ ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐμπόρων κομιζόμενος. ἔκαμνε γὰρ οὐχ ἥκιστα ἐν τῇ ἀπορίᾳ τῆς τροφῆς ὁ λαὸς, χέρσου τῆς γῆς ἀφειμένης διὰ τὰς νόσους καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν γεωργῶν. ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ παρεγίνοντο ἀπό τε Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν Ἰταλοῖς Ἑλληνίδων πόλεων οἱ πρέσβεις, φέροντες τοὺς νόμους. καὶ μετὰ τοῦτο προσῄεσαν οἱ δήμαρχοι τοῖς ὑπάτοις, ἀξιοῦντες ἀποδεῖξαι κατὰ τὸ ψήφισμα τῆς βουλῆς τοὺς νομοθέτας. οἱ δὲ, οὐκ ἔχοντες ὅπῃ ἂν αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τέως προσκαθημένους καὶ λιπαροῦντας, ἀχθόμενοι τῷ πράγματι, καὶ οὐκ ἀξιοῦντες καταλῦσαι τὴν ἀριστοκρατίαν, πρόφασιν εὐπρεπῆ προὐβάλοντο, λέγοντες ἐν χερσὶν εἶναι τὸν τῶν ἀρχαιρεσιῶν καιρὸν, καὶ δέον αὐτοὺς ὑπάτους πρότερον ἀποδεῖξαι· ποιήσεσθαι δὲ τοῦτο οὐκ εἰς μακράν. ἀποδειχθέντων δὲ τῶν ὑπάτων, μετ᾽ ἐκείνων ἔλεγον ἀνοίσειν τῷ συνεδρίῳ τὴν περὶ τῶν νομοθετῶν διάγνωσιν. συγχωρούντων δὲ τῶν δημάρχων, προθέντες ἀρχαιρέσια πολλῷ τάχιον ἢ τοῖς πρότερον ἔθος ἦν, ὑπάτους ἀπέδειξαν Ἄππιον Κλαύδιον καὶ Τίτον Γενύκιον [Λεύκιον.] καὶ μετὰ τοῦτο πᾶσαν ἀποθέμενοι τὴν τῶν κοινῶν φροντίδα, ὡς ἑτέροις ἤδη δέον ὑπὲρ αὐτῶν σκοπεῖν, οὐδὲν ἔτι τοῖς δημάρχοις προσεῖχον, ἀλλὰ διακλέψαι τὸν λοιπὸν χρόνον τῆς ὑπατείας διενοοῦντο. ἔτυχε δὲ τὸν ἕτερον αὐτῶν Μενήνιον ἀρρωστία τις καταλαβοῦσα χρόνιος. ἤδη δέ τινες ἔφασαν ὑπὸ λύπης καὶ ἀθυμίας ἐμπεσούσης τῷ ἀνδρὶ τηκεδόνα δυσαπάλλακτον ἐργάσασθαι νόσον. ταύτην δὲ παραλαβὼν τὴν πρόφασιν ὁ Σήστιος, ὡς οὐδὲν οἷός τε ἦν πράττειν μόνος, ἀπεωθεῖτο τὰς τῶν δημάρχων δεήσεις, καὶ πρὸς τοὺς νέους ἄρχοντας ἠξίου τρέπεσθαι. οἱ δὲ, οὐκ ἔχοντες ὅ τι πράττοιεν ἕτερον, ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Ἄππιον οὔπω τὴν ἐξουσίαν παρειληφότας ἠναγκάζοντο καταφεύγειν, τὰ μὲν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις δεόμενοι, τὰ δὲ κατὰ μόνας ἐντυγχάνοντες. καὶ τέλος ἐξειργάσαντο τοὺς ἄνδρας, μεγάλας ἀποτείνοντες ἐλπίδας αὐτοῖς, εἰ τὰ τοῦ δήμου πράγματα ἕλοιντο, τιμῆς καὶ δυναστείας. εἰσῆλθε

γάρ τις

γάρ τις τὸν Ἄππιον ἐπιθυμία ξένην ἀρχὴν περιβαλέσθαι, καὶ νόμους καταστήσασθαι τῇ πατρίδι ὁμονοίας τε καὶ εἰρήνης, καὶ τὴν μίαν ἁπάντων ἡγεῖσθαι τὴν πόλιν παρέξαι τοῖς συμπολιτευομένοις. οὐ μέντοι καὶ διέμεινέ γε χρηστὸς ἀρχῇ ἐξ ἀρχῆς κοσμηθεὶς μεγάλῃ, ἀλλ' ἐξέπεσε τελευτῶν εἰς φιλαρχίαν ἀπαραχώρητον, ὑπὸ μεγέθους ἐξουσίας διαφθαρείς· καὶ ὀλίγου ἐδέησεν ἐπὶ τυραννίδα ἐλάσαι. περὶ ὧν κατὰ τὸν οἰκεῖον διαλέξομαι καιρόν. τότε δ' οὖν ἀπὸ τοῦ κρατίστου ταῦτα βουλευσάμενος καὶ τὸν συνάρχοντα πείσας, ἐπειδὴ πολλάκις αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκάλεσαν οἱ δήμαρχοι, παρελθών, πολλοὺς καὶ φιλανθρώπους διεξῆλθε λόγους. κεφάλαια δ' αὐτῆς τῆς δημηγορίας τοιάδε ἦν, ὅτι τὸ μὲν ἀποδειχθῆναι τοὺς νόμους, καὶ παύσασθαι στασιάζοντας τοὺς πολίτας ὑπὲρ τοῦ ἴσου, αὐτῷ τε καὶ τῷ συνάρχοντι
501 πάντων μάλιστα δοκεῖ, καὶ ἀποφαίνονται γνώμην φανεράν· τοὺς δὲ ἀποδεῖξαι τοὺς νομοθέτας αὐτοὶ μὲν οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐξουσίαν, οὔπω παρειληφότες τὴν ἀρχήν, τοῖς δὲ περὶ Μενήνιον ὑπάτοις οὐχ ὅπως ἐναντιώσονται περαίνουσι τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ, ἀλλὰ καὶ συνεργήσουσι καὶ πολλὴν εἴσονται χάριν· ἐὰν δὲ ἀναδύωνται, σκῆψιν προβαλλόμενοι τὴν ἀρχήν, ὡς οὐκ ἐξὸν αὐτοῖς ἑτέρους ἔχοντας ὑπατικὴν ἀρχὴν παραλαμβανομένους ἀποδεικνύειν, ἡμῶν ἤδη κεκυρωμένων ὑπάτων, οὐδὲν ἐμποδὼν αὐτοῖς τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἔσεσθαι. ἕτοιμοι γὰρ ἀποστήσεσθαι τοῖς μετ' αὐτῶν αἱρεθησομένοις, ἐὰν καὶ τῇ βουλῇ ταῦτα δοκῇ. ἐπαινοῦντος δὲ τοῦ δήμου τὴν προθυμίαν τῶν ἀνδρῶν, καὶ πάντων κατὰ πλῆθος ἐπὶ τὸ συνέδριον ὠσαμένων, ἀναγκασθεὶς ὁ Σήστιος τὴν βουλὴν συναγαγεῖν μόνος, ἐπειδὴ ὁ Μενήνιος ἀδύνατος ἦν παρεῖναι διὰ τὴν νόσον, προὔθηκεν ὑπὲρ τῶν νόμων λέγειν. ἐλέχθησαν μὲν οὖν καὶ τότε πολλοὶ ὑπ' ἀμφοτέρων λόγοι, τῶν τε παραινούντων κατὰ νόμους πολιτεύεσθαι, καὶ τῶν ἀξιούντων τοὺς πατρίους φυλάττειν ἐθισμούς· ἐνίκα δὲ ἡ τῶν εἰς τὸν νέον μελλόντων ὑπατεύειν γνώμη, ἣν Ἄππιος Κλαύδιος πρῶτος ἐρωτηθεὶς ἀπεφήνατο, ἄνδρας αἱρεθῆναι δέκα τοὺς ἐπιφανεστάτους ἐκ τῆς βουλῆς· τούτους δ' ἄρχειν ἐνιαυτὸν ἀφ' ἧς ἂν ἀποδειχθῶσιν ἡμέρας, ἐξουσίαν ἔχοντας ἁπάντων τῶν κατὰ τὴν πόλιν, ἣν εἶχον οἵ τε ὕπατοι καὶ ἔτι πρότερον οἱ βασιλεῖς, τάς τε ἄλλας ἀρχὰς πάσας καταλελύσθαι, ἕως ἂν ὕστερον ἀποδειχθῶσι κατὰ τοὺς νόμους· τά τε ἰδιωτικὰ συμβόλαια διαιρεῖν, καὶ τὰ δημόσια ἐπιτροπεύειν. τοῦτο δὲ δόγμα λαβόντες οἱ δήμαρχοι προῆλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀναγνόντες ἐν τῷ δήμῳ, πολλοὺς ἐπαίνους τῆς βουλῆς καὶ τοῦ γράψαντος τὴν γνώμην Ἀππίου διεξῆλθον.

enim Appium noui magistratus desiderium, vt patriæ ferret leges pacis & concordiæ, suoq; exēplo ceteros adduceret vt omnes vnā esse remp. existimarent. Non tamen permansit in officio viri boni, ornatus magistratū eximio; sed postremo incidit in ambitionem nefariā, corruptus potestatis magnitudine: vt minimū abfuerit a tyrannide: qua de re suo loco dicetur commodius. Tunc vero bono consilio, persuaso item collega, sępius a tribunis in concionem vocatus accessit, ac ꝓlixe humaniterq; disseruit. Capita vero eius concionis fuerunt hæc: Vt leges ferātur, seditionesq; de iuris æqualitate in ciuitate sopiantur, & sibi & collegæ, omnium maxime placere; neq; se dissimulare suam sententiam. creādi vero legislatores nul- a lam sibi esse potestatē, quando nondum magistratum inierint. Menenio vero atq; collegæ adeo se nō aduersaturos, exsequentib. senatus voluntatem, vt etiam eos sint adiuturi, magnamq; gratiam habituri. qui si tergiuersentur, ac prætextu imperii, negēt sibi licere alios cōsulari potestate magistratus designare, quod nos iam confirmati simus cōsules, se non obstaturos quo minus creent; libēterq; cessuros aliis in suā vicem electis, modo id probetur etiā senatui. Ceterū populo hanc voluntatē collaudante, cunctisq; cateruatim ad curiā properantibus, necesse habuit Sestius solus senatum cogere, (quoniā Menenius collega ꝓpter morbū adesse nō poterat) & referre de legibus. Ibi quoque multa in vtramq; partē dicta sunt, tū ab iis qui legib. administrandā remp. censebāt, tū ab iis qui patrias cōsuetudines retinendas arbitrabātur. sed vi- b cit recens creatorū consulum sententia, quā dixit Ap. Claudius primo loco rogatus; eligendos decēuiros e senatus primoribus: eorū annuum esse imperiū, ex eo die quo creati fuerint; & penes eos esse rerū summā, vt *modo* penes consules, & olim penes reges. interim cessare omnes magistratus ceteros, donec rursum iuxta leges creati fuerint. eosq; decemuiros tum priuatas controuersias dirimere, tū reip. tutelā administrare. Tribuni accepto hoc S C, in concionē prodierūt; eoq; publice recitato, ꝓlixe tū senatū laudarūt, tū sentētię istius auctorē Appiū.

deinde vbi comitiorũ tempus aduenit, tribuni cõuocata plebe, consules quoq; designatos adesse iusserunt, vt pollicita præstarent populo: atque hi progressi, consulatum eiurauerunt. Quos populus vehementer laudauit & admiratus est; & quia communib. suffragiis legumlatores creandi erãt, eos præ ceteris legit. atq; ita centuriatis comitiis creati sunt, App. Claudius & T. Genucius, (qui in sequentẽ annum designati conss. fuerant) cumq; his P. Sestius eius anni consul, & tres legati qui a Græcis leges attulerant, P. Postumius, Ser. Sulpicius, A. Mãlius; & vnus ex superioris anni cõsulibus, T. Romilius, qui accusante Siccio damnatus a plebe, post auctor popularis sententiæ fuerat: ex reliquo deinde senatu C. Iulius, T. Veturius, P. Horatius, cõsulares omnes: tribunorum vero, ædiliũ, quæstorum, & siqui erãt alii Romanis solẽnes magistratus, *ad tempus* antiquati sunt. Itaq; sequẽ-
A.V.C. 303, decemuiri pro coss. temp. administrãt. te anno decemuiri assumptis ciuitatis gubernaculis, talem reip. formã constituerunt. Penes vnũ illorum fasces erãt & reliqua cõsularis potestatis insignia. is senatũ conuocabat, decreta confirmabat, ceteraque prętoris munia exsequebatur. reliqui, ad minuendam potestatis inuidiã, non multum a priuatis differebant habitu. deinde alius in potestatẽ succedebat, seruatis vicibus: atq; ita annuũ imperium administrabatur, stato quodã dierũ numero. omnes aũt a mane pro tribunali cognoscebãt caussas plebeias & publicas; tũ quotquot de subditis, sociis, aut dubia fide vrbi parentib. querelæ inciderent, singulas summa ęquitate atq; iustitia diiudicabant: visaque est resp. eo anno a decemuiris q̃ optime administrari. Sed maxime laudabatur cura plebeiorum hominum, tenuiorumq; contra omnẽ *potentiorum* vim defensio: iactabaturq; a multis, nõ fore opus ciuitati aliis magistratibus; quod vnus prudẽti moderatoq; imperio administraret omnia; cuius auctor & princeps habebatur Appius: & laudem a populo ferebat totius decemuirorũ collegii. nã non ea solũ quę vna cum collegis sano consilio agebat, opinionem bonitatis ei conciliabant, sed multo magis ea quæ per se exercebat continue, salutãdo & ap-

ἐπεὶ δὲ κατελάμβανεν ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν καιρός, ἐκκλησίαν συναγαγόντες οἱ δήμαρχοι, τούς τε ἀποδειχθέντας ὑπάτους ἥκειν ἠξίουν ἐμπεδώσοντας τῷ δήμῳ τὰς ὑποσχέσεις, κἀκεῖνοι παρελθόντες ἐξωμόσαντο τὰς ὑπατείας. τούτοις ὁ δῆμος ἐπαινῶν τε καὶ θαυμάζων διετέλει, καὶ ἐπειδὴ τοὺς νομοθέτας ψηφοφορεῖν ἔδει, πρώτους εἵλετο τῶν ἄλλων καὶ ἀπεδείχθησαν ἐν ἀρχαιρεσίαις ὑπὸ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας Ἄππιος μὲν Κλαύδιος, καὶ Τίτος [Λεύκιος] Γενύκιος, οὓς ἔδει τὸν ὕπατον ἄρξαι ἔτος· Πόπλιος δὲ Σήστιος ὁ τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ὑπατεύων, τρεῖς τε οἱ κομίσαντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων τοὺς νόμους, Πόπλιος Ποστούμιος, καὶ Σερούιος Συλπίκιος, καὶ Αὖλος Μάλλιος· εἷς δὲ τῶν ὑπατευσάντων τὸν παρελθόντα ἐνιαυτόν, Τίτος Ῥωμίλιος ὁ τὴν ἐν τῷ δήμῳ δίκην Σικκίου κατηγορήσαντος ἁλούς, ἐπειδὴ γνώμης ἐδόκει ἄρξαι δημοτικῆς· καὶ ἐκ τῶν ἄλλων βουλευτῶν Γάιος Ἰούλιος, καὶ Τίτος Οὐετούριος, καὶ Πόπλιος Ὁράτιος, ἅπαντες ὑπατικοί· αἱ δὲ τῶν δημάρχων τε καὶ ἀγορανόμων καὶ ταμιῶν, καὶ εἴ τινες ἦσαν ἄλλαι πάτριοι Ῥωμαίοις ἀρχαί, κατελύθησαν. τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει παραλαβόντες οἱ δέκα νομοθέται τὰ πράγματα, πολιτείας κόσμον τοιόνδε τινὰ καθίσαντο· εἷς μὲν αὐτῶν τάς τε ῥάβδους καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα τῆς ὑπατικῆς εἶχεν ἐξουσίας, ὃς βουλήν τε συνεκάλει, καὶ δόγμα ἐπεκύρου, καὶ τὰ ἄλλα ἔπραττεν ὅσα ἡγεμόνι προσῆκεν· οἱ δὲ ἄλλοι, συστέλλοντες ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον τὸ τῆς ἐξουσίας ἐπίφθονον, ὀλίγῳ τινὶ διήλλαττον ὀφθῆναι τῶν πολλῶν· εἶτα αὖθις ἕτερος αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν καθίστατο. καὶ τοῦτο ἐκ περινομῆς ἐγίνετο παραλλάξ, ἐπὶ ἐνιαυτὸν τὴν ἡγεμονίαν παραλαμβάνοντες εἰς συγκείμενόν τινα ἡμερῶν ἀριθμόν. ἅπαντες δὲ ἐξ ἑωθινοῦ καθεζόμενοι διῄτων 502 τὰ δημοτικὰ συμβόλαια καὶ τὰ δημόσια, ὅσα πρός τε ὑπηκόους, καὶ συμμάχους, καὶ τοὺς ἐνδιάστους ἀκροωμένους τῆς πόλεως ἐγκλήματα τυγχάνοι γινόμενα, μετὰ πάσης διασκοποῦντες ἕκαστα ἐπιεικείας τε καὶ δικαιοσύνης. ἐδόκει τε ἄριστα τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ἡ Ῥωμαίων πόλις ὑπὸ τῆς δεκαρχίας ἐπιτροπευθῆναι. μάλιστα δὲ αὐτῶν ἐπῃνεῖτο ἡ τοῦ δημοτικοῦ πρόνοια, καὶ πρὸς ἅπαν τὸ βίαιον ὑπὲρ τῶν ἀσθενεστέρων ἀντίταξις· ἐλέγετό τε ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς οὐδὲν ἔτι δεήσοι δήμου πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ἀρχείων τῇ πόλει, μιᾶς διοικούσης ἅπαντα ἡγεμονίας σώφρονος, ἧς ἀρχηγὸς Ἄππιος εἶναι ἐδόκει· καὶ τὸν ὑπὲρ ὅλης τῆς δεκαρχίας ἔπαινον ἐκεῖνος ἐφέρετο παρὰ τοῦ δήμου. οὐ γὰρ μόνον ἃ μετὰ τῶν ἄλλων ἔπραττεν ἀπὸ τοῦ κρατίστου, χρηστότητος ἔφερεν αὐτῷ δόκησιν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἃ κατ' ἰδίαν ἐπιτηδεύων διετέλει, κατά τε ἀσπασμοὺς καὶ προσαγορεύ-

ἀγορεύσεις φιλανθρώπους, καὶ ταῖς ἄλλαις τῶν πενήτων φιλοφροσύναις. οὗτοι οἱ δέκα ἄνδρες συγγράψαντες νόμους ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων καὶ τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν, προὔθηκαν ἐν δέκα δέλτοις τῷ βουλομένῳ σκοπεῖν, πᾶσαν δεχόμενοι ἐπανόρθωσιν ἰδιωτῶν, καὶ πρὸς τὴν κοινὴν ἀρέσκειαν ἀπευθύνοντες τὰ γραφέντα. καὶ μέχρι πολλοῦ διετέλεσαν ἐν κοινῷ μετὰ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν συνεδρεύοντες, καὶ τὴν ἀκριβεστάτην ποιούμενοι τῆς νομοθεσίας ἐξέτασιν. ἐπεὶ δὲ ἀπαρκούντως αὐτοῖς ἐφαίνετο τὰ γραφέντα ἔχειν, πρῶτον μὲν τὴν βουλὴν συναγαγόντες, οὐθενὸς ἔτι μεμφομένου τοῖς νόμοις, προβούλευμα περὶ αὐτῶν ἐκύρωσαν. ἔπειτα τὸν δῆμον ἐκάλεσαν ἐπὶ τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν, ἱερομνημόνων τε καὶ οἰωνιστῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἱερέων παρόντων, καὶ τὰ θεῖα, ὡς νόμος, ἐξηγησαμένων, ἀνέδωκαν τοῖς λόχοις τὰς ψήφους. ἐπικυρώσαντος δὲ καὶ τοῦ δήμου τοὺς νόμους, στήλαις χαλκαῖς ἐγχαράξαντες αὐτοὺς, ἐφεξῆς ἔθεσαν ἐν ἀγορᾷ, τὸν ἐπιφανέστατον ἐκλεξάμενοι τόπον. καὶ ἐπεὶ βραχὺς αὐτοῖς ἦν ὁ λειπόμενος τῆς ἀρχῆς χρόνος, συναγαγόντες τοὺς βουλευτὰς, προὔθεσαν ὑπὲρ ἀρχαιρεσιῶν οἷα χρὴ γενέσθαι σκοπεῖν. πολλῶν δὲ λεχθέντων, ἐνίκησεν ἡ γνώμη τῶν παραινούντων δεκαρχίαν αὖθις ἀποδεῖξαι τῶν κοινῶν κυρίαν. ἀτελὴς γὰρ ἡ νομοθεσία ἐφαίνετο, ὡς ἂν ἐξ ὀλίγου συντεθεῖσα χρόνου, καὶ ἐπὶ τοῖς ἤδη κεκυρωμένοις, ἵνα ἑκόντες τε καὶ ἄκοντες ἐν αὐτοῖς μένοιεν, ἐδόκει δέ τινος ἀρχῆς αὐτοκράτορος δεῖν. ὃ δὲ μάλιστα πεῖσαι αὐτοὺς προελέσθαι τὴν δεκαρχίαν, ἦν ἡ τῶν δημάρχων κατάλυσις, ὃ πάντες μάλιστα ἐβούλοντο. ταῦτα μὲν ἐν κοινῷ σκοπουμένοις αὐτοῖς ἐδόκει· ἰδίᾳ δὲ οἱ προεστῶτες τοῦ συνεδρίου γνώμην ἐποιοῦντο μεταπορεύεσθαι τὴν ἀρχὴν, δεδιότες μὴ ταραχώδεις τινὲς ἄνθρωποι τηλικαύτης ἐξουσίας λαβόμενοι, κακόν τι μέγα ἐξεργάσωνται. ἀγαπητῶς δὲ τοῦ δήμου τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ δεξαμένου, καὶ μετὰ πλείστης προθυμίας ἐπιψηφίσαντος, αὐτοὶ μὲν οἱ δέκα ἄνδρες προεῖπον τὴν τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἡμέραν, μετῄεσαν δὲ τὴν ἀρχὴν οἱ ἐντιμότατοί τε καὶ πρεσβύτατοι τῶν πατρικίων. ἔνθα πολὺς ὑπὸ πάντων ἐπαινούμενος ἦν ὁ τῆς τότε δεκαρχίας ἡγεμὼν Ἄππιος, καὶ πᾶς ὁ δημοτικὸς ὄχλος ἐκεῖνον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἠξίου κατέχειν, ὡς οὐκ ἂν ὑπ᾽ ἄλλου τινὸς ἄμεινον ἡγησαμένου. ὁ δὲ ἀναίνεσθαι μὲν προσεποιεῖτο κατ᾽ ἀρχὰς, καὶ ἀπολύεσθαι ἠξίου λειτουργίας ὀχληρᾶς καὶ ἐπιφθόνου. τελευτῶν δὲ, ὡς ἐλιπάρουν αὐτὸν ἅπαντες, αὐτός τε ὑπέμεινε μετιέναι τὴν ἀρχὴν, καὶ τῶν συμπαραγγελλόντων τοὺς ἀρίστους αἰτιασάμενος οὐχ ἡδέως πρὸς

503 ἑαυτὸν ἔχειν διὰ τὸν φθόνον, τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις συνηγο-

pellando comiter, aliisq; humanitatis officiis pauperes demerendo. Hi a decemuiri leges tum ex Græcorũ iure, tũ e patriis consuetudinibus conscriptas, in decem tabulis proposuerunt cuilibet cognoscendas; ferentes admoneri se a priuatis hominibus, & scripta sic conformantes vt placerent omnibus: diuq; cũ optimis quibusq; in publico cõsederunt, & singulas leges ad exquisitissimũ examẽ reuocarũt. vbi vero visæ sunt sat recte habere, primũ senatu coacto, nemine amplius de vlla lege cõquerente, S C de eis fecerunt: deinde cõuocato ad centuriata comitia populo, pontificibus, auguribus, ceterisq; sacerdotib. præsentibus, & sacra de more præeuntibus, calculos dederũt centuriis. tum plebiscito quoq; cõfirmatas, & in æreas columnas incisas, vna serie, ꝓposuerunt in loco fori maxime conspicuo. Et quoniã non multũ supererat de magistratu annuo, conuocatis patribus, retulerũt ad eos de comitiis. Inter varias sentẽtias vicit ea quæ cẽsebat rerum summã committendam iterũ decemuiris. videbatur enim aliquantũ deesse legum numero, propter breuitatẽ tẽporis quo perlatæ erant: & vt iã comprobatę, tũ a volẽtibus tũ a nolentib. obseruarẽtur, opus esse *rursum* absoluto imperio. sed nihil magis in caussa fuit cur reficerentur decemuiri, quã tribunitię potestatis abrogatio: quæ maxime quęrebatur. atq; hæc publice consultantibus sentẽtia placuit. priuatim aũt senatus ꝓceres decreuerunt ambire cũ magistratũ; veriti ne si forte homines turbulenti tantã potestatẽ adipiscerentur, magnã aliquã cladẽ afferrẽt reip. Quod senatus placitũ cum plebs lubenter amplexa esset, ꝓmptissimoq; animo cõprobasset, decemuiri diem indixerunt comitiis; magistratũ vero petierũt honoratissimi & natu maximi e patrib. Ibi omniũ ore ad cælũ ferebatur decemuiratus dux & auctor Appius, tota plebe annitẽte vt in magistratu retineretur; q; non alius *e toto collegio* melius se in magistratu gessisset. Ille primũ ficte recusabat, missionẽ petẽs ab administratione ęque negotiosa atq; inuidiosa. tandẽ, velut omniũ precib. cedẽs, & ipse magistratũ ambire sustinuit, & cõpetitorum optimos quoq; criminãdo, quasi sibi parũ æquos præ inuidia, amicos suos aper-

Legum tabulæ x.

te adiuuabat. itaque rursum centuriatis comitiis decemuir factus est, & cum eo Q. Fabius Vibulanus, consulatu ter functus, vir inculpatus hactenus: reliquis vero patriciis, ipsius *Appii* fauore creati sunt, M. Cornelius, M. Seruilius, L. Minucius, T. Antonius, Manius Rabuleius, viri non admodum clari: ex plebe vero Q. Petilius, Cæso Duellius, Sp. Oppius. quos *tres* Appius assumpsit, vt maiorem sibi cōciliaret plebis gratiam: æquum dicens, magistratus eius qui omnibus præesset, etiam plebē esse participem. In quibus omnib. cum summopere probaretur, & nō reges tantum, sed eos etiam qui annuo imperio vrbi præfuerant, superare videretur, magistratum in annum sequentem rursum accepit. nec aliud sub eo decemuiratu Romæ actum est, quod quidem memoratu dignū sit. Sequēte igitur anno Ap. Claudius cum collegis decemuiratum consulari potestate iniit idibus Maiis; quæ inciderunt in plenilunium, vt tum menses obseruabātur pro ratione lunari. Ante omnia fœdus clādestinum inter ipsos iureiurando ictum est, ne quis ex collegio vlla in re aduersaretur alteri; sed quod vnus eorū probasset, idem & ceteri ratum haberent; totoq; vitæ spatio retinerent imperiū, nec vllum alium ad reip. gubernacula admitterent, ipsiq; pari honore, pari potestate essent; senatusconsultis & plebiscitis non nisi raro, idq; necessario, vterentur; maximam rerum partem suę potestati vindicarent. Porro cum instaret dies quo magistratū inituri
a erant, (est autē is dies Romanis sacer, summaque religione ducitur, nec quidquam iniucūdum eo die vel audire vel videre sustinent) post peracta diis sacra solennia, mane prodierunt omnes cum omnib. insigniis regiis. at populus vt vidit eos nō amplius retinere popularem illū & moderatum magistratus habitū, nec per vices insignia regia sumere, statim ingēti mœ
b stitia correptus est. maxime autē terrebant secures additæ lictorum fascibus, qui duodeni pręcedebant singulos, submouentes per vias pulsantesque multitudinem, quemadmodum olim sub regibus: qui mos confestim post eorū eiectionē antiquatus fuerat a P. Valerio, viro populari, qui in re-

A.V.C.304. iterū creati decemuiri.

νίζετο φανερῶς. ἀποδείκνυταί τε πάλιν ἐν ἀρχαιρεσίαις λοχίτισι νομοθέτης τὸ δεύτερον· σὺν δὲ αὐτῷ Κόϊντος μὲν Φάβιος ὁ καλούμενος Οὐιβολανός, ὁ τρεὶς ὑπατεύσας, ἀνὴρ ἀνεπίληπτος εἰς τόδε χρόνου γενόμενος περὶ πᾶσαν ἀρετήν· ἐκ δὲ τῶν ἄλλων πατρικίων οὓς αὐτὸς ἠσπάζετο, [Μάρκος Κορνήλιος,] Μάρκος Σέργιος, καὶ Λεύκιος Μινύκιος, καὶ Τίτος Ἀντώνιος, καὶ Μάνιος Ῥαβολήϊος, ἄνδρες οὐ πάνυ ἐπιφανεῖς· ἐκ δὲ τῶν δημοτικῶν, Κόϊντος Πυτέλλιος, καὶ Καίσων Δυάλιος, καὶ Σπόριος Ὄππιος. προσελήφθησαν γὰρ καὶ οὗτοι πρὸς τοῦ Ἀππίου, κολακείας ἕνεκα τῶν δημοτικῶν, διδάσκοντος ὅτι δίκαιόν ἐστι μιᾶς ἀρχῆς κατὰ πάντων ἐπιδεικνυμένης, εἶναί τι καὶ τοῦ δήμου μέρος ἐν αὐτῇ. εὐδοκιμῶν δὲ ἐν ἅπασι τούτοις, καὶ δοκῶν κράτιστος εἶναι βασιλέων τε καὶ τῶν κατ' ἐνιαυτὸν ἡγησαμένων τῆς πόλεως, παραλαμβάνει πάλιν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτόν. ταῦτα κατ' ἐκείνην ἐπράχθη τὴν δεκαρχίαν Ῥωμαίοις, ἄλλο δὲ οὐδὲν ὅ τι καὶ λόγου ἄξιον. Ἐν δὲ τῷ κατόπιν ἔτει παραλαβόντες τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν οἱ σὺν Ἀππίῳ Κλαυδίῳ δέκα ἄνδρες, εἰδοῖς Μαΐαις· ἦγον δὲ τοὺς μῆνας κατὰ σελήνην, καὶ συνέπιπτεν εἰς τὰς εἰδοὺς ἡ πανσέληνος· πρῶτον μὲν ὅρκια τεμόντες ἀπόρρητα τῷ πλήθει, σφίσιν αὐτοῖς ἔθεντο περὶ μηδενὸς ἀλλήλοις ἐναντιοῦσθαι, ὅ τι δ' ἂν εἷς ἐξ αὐτῶν δικαιώσῃ, τοῦτο ἅπαντας ἡγεῖσθαι κύριον, τήν τε ἀρχὴν καθέξειν διὰ βίου, καὶ μηδένα παρήσειν ἕτερον ἐπὶ τὰ πράγματα, ἰσότιμοί τε ἅπαντες ἔσεσθαι, καὶ τὴν αὐτὴν ἕξειν δυναστείαν, βουλῆς μὲν ἢ δήμου ψηφίσμασι σπανίως καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα χρώμενοι, τὰ δὲ πλεῖστα ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν ἐξουσίας ποιοῦντες. ἐνστάσης δὲ τῆς ἡμέρας, ἐν ᾗ παραλαβεῖν αὐτοὺς ἔδει τὴν ἀρχήν, τοῖς θεοῖς προθύσαντες ἅπερ ἦν νόμος· ἱερὰν δὲ ταύτην ἄγουσι Ῥωμαῖοι τὴν ἡμέραν, καὶ πάντες μάλιστα ὀττεύονται) μήτε ἀκοῦσαι μηδὲν ἀηδὲς ἐν αὐτῇ, μήτε ἰδεῖν· ἕωθεν εὐθὺς ἐξήεσαν οἱ δέκα, τὰ παράσημα πάντα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἅπαντες ἐπαγόμενοι. ὁ δὲ δῆμος, ὡς ἔμαθεν αὐτοὺς οὐκέτι φυλάττοντας τὸ δημοτικὸν ἐκεῖνο καὶ μέτριον σχῆμα τῆς ἡγεμονίας, οὐδὲ διαμειβομένους τὰ παράσημα τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς, πρότερον εἰς πολλὴν ἦλθε δυσθυμίαν καὶ κατήφειαν. ἐφόβουν δὲ οἱ προσηρτημένοι τοῖς δεσμοῖς τῶν ῥάβδων πελέκεις, οὓς ἔφερον οἱ προηγούμενοι τῶν ἀνδρῶν ἑκάστου δώδεκα ὄντες, ἀνασέλλοντες ἐκ τῶν στενωπῶν πληγαῖς τὸν ὄχλον, ὃ ἐπὶ τῶν βασιλέων ἐγίνετο πρότερον. καταλυθὲν γὰρ εὐθὺς τὸ ἔθος τοῦτο μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῆς μοναρχίας ὑπὸ ἀνδρὸς δημοτικοῦ Ποπλίου Οὐαλερίου τοῦ ἐκείνων ἐξου-

νου ἐξουσίαν μεταλαβόντος. ᾧ πάντες οἱ μετ' ἐκεῖνον ὕπατοι καλοῦ πράγματος δόξαντι ἄρξαι τὰ ὅμοια πράττοντες, οὐκέτι ταῖς δέσμαις τῶν ῥάβδων προσῆπτον τοὺς πελέκεις, ὅτι μὴ κατὰ τὰς στρατείας καὶ τὰς ἄλλας ἐξόδους τῆς πόλεως. πόλεμον δὲ ἐξάγοντες ὑπερόριον, ἢ τὰ τῶν ὑπηκόων πράγματα ἐπισκεπτόμενοι, τότε καὶ τοὺς πελέκεις ταῖς ῥάβδοις προσελάμβανον, ἵνα καὶ τὸ τοῦ ὅπλου φοβερὸν ὡς κατ' ἐχθρῶν ἢ δούλων γινόμενον, ἥκιστα φαίνηται τοῖς πολίταις ἐπαχθές. τοῦτο δὴ θεασαμένοις ἅπασιν, ὃ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας σημεῖον ἐλογίζετο εἶναι, πολὺ παρέστηκει δέος, ὡς ἄνπερ ἔφην, ἀπολωλεκέναι νομίζουσι τὴν ἐλευθερίαν, καὶ δέκα βασιλεῖς ἀνθ' ἑνὸς ᾑρημένοις. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καταπληξάμενοι τοὺς ὄχλους οἱ δέκα ἄνδρες, καὶ γνόντες ὅτι δεῖ φόβῳ τὸ λοιπὸν αὐτῶν ἄρχειν, ἑταιρείαν ἕκαστοι συνῆγον, ἐπιλεγόμενοι τοὺς θρασυτάτους τῶν νέων, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐπιτηδειοτάτους. τὸ μὲν οὖν ἐκ τῶν ἀπόρων καὶ ταπεινῶν
504 ταῖς τύχαις τοὺς πλείους φανῆναι τυραννικῆς κόλακας ἐξουσίας, τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἀλλαξαμένους τὰς αὐτῶν ὠφελείας, οὔτε παράδοξον οὔτε ἀνέλπιστον ἦν· τὸ δὲ καὶ ἐκ τῶν πατρικίων εὑρεθῆναι συχνοὺς ἔχοντάς τι καὶ ἐπὶ πλούτῳ καὶ ἐπ' εὐγενείᾳ μέγα φρονεῖν, τοὺς ὑπομείναντας συγκαταλύειν τοῖς δεκαδάρχοις τὴν τῆς πατρίδος ἐλευθερίαν, τοῦτο θαυμαστὸν ἅπασιν εἶναι δοκεῖ, οἳ πάσαις κολακεύοντες ἡδοναῖς ὁπόσαι πεφύκασιν ἀνθρώπων κρατεῖν, κατὰ πολλὴν ἄδειαν ἦρχον τῆς πόλεως, βουλὴν μὲν ἢ δῆμον ἐν οὐδεμιᾷ μοίρᾳ τιθέμενοι, πάντων δὲ αὐτοὶ νομοθέται τε καὶ δικασταὶ γινόμενοι, καὶ πολλοὺς μὲν ἀποκτιννύντες τῶν πολιτῶν, πολλοὺς δὲ ἀφαιρούμενοι τὰς οὐσίας ἀδίκως. ἵνα δὲ αὐτοῖς εὐπρεπῶς τὰ γινόμενα ἔχῃ, παράνομα καὶ δεινὰ ὄντα, ὡς δὴ σὺν τῷ δικαίῳ πραττόμενα, δικαστήρια ἐφ' ἑκάστῳ χρήματι ἀπεδίδοτο· ἦσαν δὲ οἵ τε κατήγοροι ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων ἐκ τῶν συγκατασκευαζόντων τὴν τυραννίδα ὑποπεμπόμενοι, καὶ δικαστήρια ἐκ τῶν ἑταίρων ἀποδεικνύμενα, οἳ διημείβοντο ἀλλήλοις καταχαριζόμενοι τὰς δίκας. πολλὰ δὲ τῶν ἐγκλημάτων καὶ οὐ τὰ ἐλαχίστου ἄξια, ἐφ' ἑαυτῶν οἱ δέκα ἔκρινον. ὥστε ἠναγκάζοντο οἱ μειονεκτοῦντες τῷ δικαίῳ, προσνέμειν ἑαυτοὺς ταῖς ἑταιρείαις, ἐπειδὴ τὸ ἀσφαλὲς οὐκ ἐνῆν αὐτοῖς ἄλλως ἔχειν. καὶ ἐγένετο σὺν χρόνῳ πλέον τοῦ ὑγιαίνοντος τὸ διεφθαρμένον καὶ νοσοῦν ἐν τῇ πόλει. οὐδὲ γὰρ ἠξίουν ἐντὸς τειχέων μένειν οἷς τὰ πραττόμενα ὑπὸ τῶν δεκαδάρχων ἀνιαρὰ ἦν, ἀλλ' ἀνεχώρουν εἰς τοὺς ἀγρούς, τὸν τῶν ἀρχαιρεσιῶν σκοποῦντες χρόνον, ὡς ἀποθησομένων τῶν δέκα ἀνδρῶν τὰς δυναστείας, ὅταν τὸν ἐνιαύσιον ἐκτελέσωσι χρόνον, καὶ ἀποδειξόντων ἑτέρας ἀρχάς. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄππιον τοὺς λοιποὺς συγγράψαντες νόμους

giam potestatem successerat. eumq; deinceps omnes insecuti consules, vt pulchri exēpli auctorē, imitati sunt, contenti fascibus, nec addentes secures; (nisi in expeditionibus, aliisve ꝓfectionibus: quoties enim bellum externum gererent, aut res subditorum inuiserent, secures quoq; fascibus adiungebant) ne aspectus terror, qui aduersus hostes aut seruos adsciscí solet, tedium moueret ciuibus. Cum igitur omnes id conspexissent, quod regiæ potestatis insigne habebatur, magn⁹ omnes (vt dixi) metus inuasit, actum esse de libertate opinantes, & pro vno rege decem se habituros. Ita perterrita multitudine, decemuiri statuerunt eum terrorem in imperio deinceps retinere, stipantes se singuli manu audacissimorum sibiq; cōiunctissimorum iuuenū. Nec mirum si in humili tenuiq; fortuna nō pauci inuenti sunt qui adularentur tyrannicæ potentiæ, sua commoda præferentes bono publico: sed illud mirandum, fuisse etiā in patriciorum ordine nonnullos, & eos quidē genere atq; opib. eminentes, qui decēuiros in opprimenda patriæ libertate adiuuare sustinuerint; cum illi omnibus voluptatibus quib. capi humanū genus solet, indulgentes, magna licentia exercerent imperium, S P Q Romanum pro nihilo habētes, omniū ipsi legislatores & iudices, multos ciuiū occidētes iniuste, multos bonis exuentes. Vt autem iniusta & atrocia eorū facinora speciosо iustitiæ velo tegerentur, singulis caussis sua erant iudicia: erant vero & accusatores ab illis ex suæ factionis hominibus subornati, & iudices e sodaliū numero creati: qui mutuas sibi in iudiciis præstabāt operas. nec pauca crimina, & quidem quæ maximi essent momēti, decemuiri suæ cognitioni vindicabant. proinde qui nō fidebant iuri suo, necesse habebant *iudicum* sodalitiis se iungere: alioqui nō erat spes victoriæ. Ita progressu tēporis factum est vt plures in vrbe corrupti ac vitiosi essent quam sani. qui enim decemuirorum licētia offendebantur, intra mœnia manere nolebant, sed in prædia sua secedebant, tempus comitiorum exspectantes; quasi exacto anno potestatem depositurí essent decēuiri, & creaturi magistratus alios. Sed Appius cum collegis suis, legib. quæ deerant, in duas

xii legum tabulæ. tabulas scriptis, addidit eas decẽ prioribus: inter quas & hæc lex erat, ne
a patriciis cum plebeiis licita essent cõnubia: non ob aliam, vt ego interpretor, caussam, quam ne per mutua familiarum connubia atque affinitates coalesceret inter ordines cõcordia.
b Vbi vero comitiorum tempus aduenit, valere iussis patriis consuetudinibus, simul & nouis legibus, neq; senatus neque populi suffragiis exspectatis, in magistratu permanserunt. Post eum annum acta est Olympias LXXXIII, qua stadio vicit Criso Himerensis, principe Athenis Philisco, cum Romæ consularem potestatem obtinebat Appius Claudius, iam tertium annum continue decemuiratu fungens; & ii quos anno præterito imperii collegas habuerat, iterum in eadem potestate manebant.

ἐν δέλτοις δυσί, καὶ ταύτας ταῖς πρότερον ἐξενεχθείσαις προσέθηκαν· ἐν αἷς καὶ ὅδε ὁ νόμος ἦν. μὴ ἐξεῖναι τοῖς πατρικίοις πρὸς τοὺς δημοτικοὺς ἐπιγαμίας συνάψαι, δι' οὐδέν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἕτερον, ἢ τὸ μὴ συνελθεῖν εἰς ὁμόνοιαν τὰ ἔθνη γάμων ἐπαλλαγαῖς καὶ οἰκειοτήτων κοινωνίᾳ συγκερασθέντα. ὡς δὲ καὶ ὁ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ἐπέστη χρόνος, πολλὰ χαίρειν φράσαντες τοῖς τε πατρίοις ἐθισμοῖς, καὶ τοῖς νεωστὶ συγγραφεῖσι νόμοις, οὔτε βουλῆς ψήφισμα ποιησάσης, οὔτε δήμου, διέμειναν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. μετὰ δὲ τοῦτον ἐνιαυτὸν ὀλυμπιὰς μὲν ἦν ὀγδοηκοστὴ καὶ τρίτη, ἣν ἐνίκα στάδιον Κρίσων Ἱμεραῖος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Φιλίσκου, τὴν δὲ ὑπατικὴν ἐξουσίαν κατεῖχεν ἐν Ῥώμῃ Ἄππιος μὲν Κλαύδιος τρίτον ἔτος ἡγούμενος τῆς δεκαδαρχίας κατὰ τὸ ἑξῆς· οἱ δὲ σὺν αὐτῷ τὸν παρελθόντα ἐνιαυτὸν ἄρξαντες, δεύτερον ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἔμενον.

DIONYSII ALEXANDRI F. HALICARNASSENSIS, *Antiquitatum Romanarum liber undecimus.*

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας τὸ ἑνδέκατον βιβλίον. 305

A.V.C. 305. superioris anni decemuiri, cũ in magistratu permanerẽt, ob immodicã tyrannidem imperio priuantur.

c TERTIA vero & octogesima Olympiade, qua stadio vicit Criso Himerẽsis, archonte Athenis Philisco, Romani decemuiratum abrogant, cum resp. triennium penes eum magistratum fuisset. Qua ratione vero eã potestatem post actas iam radices excidere sint aggressi, & quorum ductu libertatẽ asseruerint, quasq; ob caussas, & quib. occasionibus; re ab initio repetita, conabor percensere. Talia enim cognoscere, pulchrum atq; adeo necessarium esse iudico, tum omnib. in summa hominibus, tum iis maxime qui in philosophicis contemplationibus & ciuilibus actionibus versantur. nam plerisq; nõ hoc solum sufficit ex historia intelligere, quod (verbi gratia) Athenienses & Lacedæmonii in bello contra Persas, duobus prœliis naualibus & vno pedestri vicerũt, regemq; barbarum tricies centena milia ducentem debellarunt, cum ipsorum & sociorum copiæ non excederent centum & decem milia: verum etiam loca in quibus res illæ gestæ sunt, ex historia perdiscere cupiunt, caussasque audire, quarum interuentu tam admiranda tamque inopinata faci-

ΕΠΙ δὲ τῆς ὀγδοηκοστῆς καὶ τρίτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Κρίσων Ἱμεραῖος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Φιλίσκου, καταλύουσι Ῥωμαῖοι τὴν τῶν δέκα ἀρχήν, ἔτη τρία τῶν κοινῶν ἐπιμεληθεῖσαν. ὃν δὲ τρόπον ἐπεχείρησαν ἐρριζωμένην ἤδη τὴν δυναστείαν ἐξελεῖν, καὶ τίνων ἀνδρῶν ἡγησαμένων τῆς ἐλευθερίας, καὶ διὰ ποίας αἰτίας καὶ προφάσεις, ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβὼν πειράσομαι διηγεῖσθαι, ἀναγκαίας ὑπολαμβάνων εἶναι καὶ καλὰς τὰς τοιαύτας μαθήσεις ἅπασι μέν, ὡς εἰπεῖν, ἀνθρώποις, μάλιστα δὲ ὅσοι περὶ τὴν φιλόσοφον θεωρίαν, καὶ περὶ τὰς πολιτικὰς διατρίβουσι πράξεις. τοῖς τε γὰρ πολλοῖς οὐκ ἀπαρκεῖ τοῦτο μόνον ἐκ τῆς ἱστορίας παραλαβεῖν, ὅτι τὸν Περσικὸν πόλεμον (ἵν' ἐπὶ τούτου ποιήσωμαι τὸν λόγον) ἐνίκησαν Ἀθηναῖοί τε καὶ Λακεδαιμόνιοι, δυσὶ ναυμαχίαις καὶ πεζομαχίᾳ μιᾷ καταγωνισάμενοι τὸν βάρβαρον τριακοσίας ἄγοντα μυριάδας, αὐτοὶ σὺν αὐτοῖς τοῖς συμμάχοις οὐ πλείους ὄντες ἕνδεκα μυριάδων· ἀλλὰ καὶ τοὺς τόπους ἐν οἷς αἱ πράξεις ἐγένοντο, βούλονται παρὰ τῆς ἱστορίας μαθεῖν, καὶ τὰς αἰτίας ἀκοῦσαι, δι' ἃς τὰ θαυμαστὰ καὶ παράδοξα ἔργα ἐπε-

καὶ ἐπετέλεσαν, καὶ τίνες ἦσαν οἱ τῶν στρατοπέδων ἡγεμόνες τῶν τε βαρβαρικῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἱστορῆσαι, καὶ μηδενὸς, ὡς εἰπεῖν, ἀνήκοοι γενέσθαι τῶν συντελεσθέντων περὶ τοὺς ἀγῶνας. ἥδεται γὰρ ἡ διάνοια παντὸς ἀνθρώπου χειραγωγουμένη διὰ τῶν λόγων ἐπὶ τὰ ἔργα, καὶ μὴ μόνον ἀκούουσα τῶν λεγομένων, ἀλλὰ καὶ τὰ πραττόμενα ὁρῶσα. οὐδέ γε ὅταν πολιτικὰς ἀκούσωσι πράξεις, ἀρκοῦνται τὸ κεφάλαιον αὐτὸ καὶ τὸ πέρας τῶν πραγμάτων μαθόντες, ὅτι συνεχώρησαν Ἀθηναῖοι Λακεδαιμονίοις, τείχη τε καθελεῖν τῆς πόλεως αὐτῶν, καὶ ναῦς διατεμεῖν, καὶ φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπολιν εἰσαγαγεῖν, καὶ ἀντὶ τῆς πατρίου δημοκρατίας ὀλιγαρχίαν τῶν κοινῶν ἀποδεῖξαι κυρίαν, οὔτε πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνα ἀράμενοι· ἀλλ' εὐθὺς ἀξιοῦσι, καὶ τίνες ἦσαν αἱ καταγοῦσαι τὴν πόλιν ἀνάγκαι, δι' ἃς ταῦτα τὰ δεινὰ καὶ σχέτλια ὑπέμεινε, καὶ τίνες οἱ πείσαντες αὐτοὺς λόγοι, καὶ ὑπὸ τίνων ῥηθέντες ἀνδρῶν, καὶ πάντα ὅσα παρακολουθεῖ τοῖς πράγμασι, διδαχθῆναι. τοῖς δὲ πολιτικοῖς ἀνδράσιν, ἐν οἷς ἔγωγε τίθεμαι καὶ τοὺς φιλοσόφους ὅσοι μὴ λόγων, ἀλλ' ἔργων καλῶν ἄσκησιν ἡγοῦνται τὴν φιλοσοφίαν, ὃ μὲν ἥδεσθαι τῇ παντελεῖ θεωρίᾳ τῶν παρακολουθούντων τοῖς πράγμασι, κοινὸν ὥσπερ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὑπάρχει· χωρὶς δὲ τῆς ἡδονῆς, περιγίνεται τὸ περὶ τοὺς ἀναγκαίους καιροὺς μεγάλα τὰς πόλεις ἐκ τῆς τοιαύτης ἐμπειρίας ὠφελεῖν, καὶ ἄγειν αὐτὰς ἑκούσας ἐπὶ τὰ συμφέροντα διὰ τοῦ λόγου. ῥᾷστα γὰρ οἱ ἄνθρωποι τά τε ὠφελοῦντα καὶ βλάπτοντα καταμανθάνουσιν, ὅταν ἐπὶ παραδείγματα ταῦτα πολλῶν ὁρῶσι, καὶ τοῖς ἐπὶ ταῦτα παρακαλοῦσιν αὐτοὺς φρόνησιν μαρτυροῦσι, καὶ πολλὴν σοφίαν. διὰ ταύτας δή μοι τὰς αἰτίας ἔδοξεν ἅπαντα ἀκριβῶς διελθεῖν τὰ γενόμενα περὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ὀλιγαρχίας, ὅσα δὴ καὶ λόγου τυχεῖν ἄξια
506 ἡγοῦμαι. ποιήσομαι δὲ τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, οὐκ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀρξάμενος, ἃ δοκεῖ τοῖς πολλοῖς αἴτια γενέσθαι μόνα τῆς ἐλευθερίας, λέγω δὴ τῶν περὶ τὴν παρθένον ἁμαρτηθέντων Ἀππίῳ διὰ τὸν ἔρωτα· προσθήκη γὰρ αὕτη γε, καὶ τελευταία τῆς ὀργῆς τῶν δημοτῶν αἰτία, μυρίων τῶν ἄλλων προηγησαμένων· ἀλλ' ἀφ' ὧν ἤρξατο πρῶτον ἡ πόλις ὑπὸ τῆς δεκαρχίας ὑβρίζεσθαι, ταῦτα πρῶτον ἐρῶ, καὶ διέξειμι πάσας ἐφεξῆς τὰς ἐν τῇ τότε καταστάσει γενηθείσας παρανομίας. πρώτη μὲν οὖν δόξασα γενέσθαι τῆς κατὰ τῆς ὀλιγαρχίας μίσους πρόφασις, ὅτι συνύφηναν τὴν ἑτέραν ἀρχὴν τῇ

nota sunt edita, quiq; tum barbarici tum Græcanici exercitus fuerint duces; neque (vt *breuiter* rem absoluam) quidquam eorum quę in prœliis peracta sunt, aurib. suis subtrahi. magna enim voluptate cuiusuis hominis animus perfunditur, quū verbis ceu manu ad res deducitur, nec tātum audit quæ dicuntur, verum etiā oculis cernit quæ geruntur. neq; satis habent, cum ciuiles actiones audiunt, ipsum caput & exitum rerum cognoscere, *vt* quod Atheniēses Lacedæmonios siuerint vrbis suæ mœnia diruere, naues concidere, arci præsidium imponere, abolitaque populari reip. forma a maiorib. tradita, paucorum imperio rerum summam committere, ne prœlio quidem vllo cōtra eos tentato: sed statim edoceri cupiunt quibus necessitatibus vrbs constricta, duras istas atq; indignas conditiones subierit, quib. item rationū momentis, & a quibus hominibus persuasa; & quæcumq; deniq; alia res comitantur, *expont sibi volunt*. Politicis aūt hominibus (in quorum numero ego philosophos quoq; pono, eos *nimirū* qui philosophiam nō tam verborū quam rerum honestarū studio definiendā arbitrātur) voluptas illa quam perfecta eorū quæ res comitantur, cōtemplatio affert, cū reliquo hominū genere cōmunis est. Sed solet pręter eam voluptatem etiā magna sæpenumero vtilitas ex eiusmodi rerum notitia ad resp. in tēporum angustiis redundare: dum orationis ductus efficit vt sua sponte intelligāt quid expediat. facillime namq; homines quid prosit aut obsit animaduertunt, cū multa multorū exempla intuentur: & iis qui illa imitanda pponunt, magnæ prudentiæ sapientiæq; testimoniū perhibēt. Has igitur ob caussas statui accurate omnia persequi quæ in huius paucorū dominatus antiquatione contigerunt memoratu digna. In quorū narratione nō ab vltimis exordiar, e quibus solis pleriq; libertatis asserēdę occasionem arreptā existimāt, a delicto scilicet Appii, quod virginis amore captus perpetrauit: (nā accessio hæc est, & vltima plebeiorum iræ caussa: quū aliæ innumeræ *caussæ* præcesserint) sed ab iis iniuriis quas resp. primum e decemuiratu perpessa est, initium faciam, ac deinceps ordine denarrabo quotquot aliæ in isto rerum statu admissæ sunt iniquitates. Primum igitur illi paucorū dominatui odiū conflasse videtur, quod secūdi anni magistratū cum priore

continuarũt, neglecto populo, & cõtempto senatu. deinde quod præstantissimos quosque, quibus institutum illorum non probaretur, atrocibus in eos confictis criminibus, partim vrbe pepulerunt, partim trucidarunt; submissisque ex factione sua accusatoribus, ipsi iudiciis istis præfuere: a maxime vero, quod audacissimis quibusque iuuenum, quibus singuli se stipauerant, bona illorum qui in reip. administratione ipsis aduersarentur, agere ac ferre permiserunt. qui, tamquã belli vi capta ciuitate, non facultatib. solũ legitimos possessores exuerunt, verum etiã in vxores eorũ quæ forma præstarent, deliquerunt, & in filias eorundẽ nubiles libidinẽ exercuerũt: ac, si qui *eo nomine* indignarẽtur, eos haud secus ac mancipia verberibus mulctarunt; effeceruntq; vt quibus intolerabilia viderentur eorum facinora, relicta patria, cũ vxoribus & liberis in vicina emigrarent oppida. nam & Latini eos recipiebãt, quod cognati eis essent; & Hernici item, quod non ita pridem æquale ciuitatis ius a Romanis accepissent. quare, vt facile coniectare est, ad extremũ nulli in vrbe remanserunt, nisi quib. tyrannis placeret, nec vlla reip. cura esset. nã nec patricii manẽdum censebãt, (vt qui neq; abblandiri dominantibus vellent, neq; actionibus eorũ obsistere possent) nec qui senatorio ordini adscripti erant, & magistratib. adesse tenebantur: sed horum quoq; maior pars cum tota familia & instrumẽto omni, relictis ædibus vacuis, ruri degebant. qui vero paucorũ dominatui studebãt, iis clarissimorũ quorumq; exsilia grata erant; tũ aliis multis de caussis, tum quod libidinosissimis quibusque iuuenibus maior indies contumacia accresceret, ac ne aspectum quidem eorum ferre possent quos in petulantiæ suæ facinoribus reuereri cogerẽtur. Porro cum meliore sui parte orbata esset ciuitas, omnemq; amisisset libertatẽ, hostes qui ante bello superati fuerant, rati se optimam occasionem nactos, qua & iniurias sibi factas vlcisci, & amissa recuperare possent, quippe quod propter istum paucorum dominatũ langueret ciuitas, & neq; in concordiam coire, neque res amplius capessere valeret, comparatis reb. ad bellum necessariis, cum magnis copiis vrbẽ petũt. Eodemq; tẽpore Sabini facta in finitimũ agrũ irruptione, copiosa potiti præ-

Hostium incursiones.

προαιρέσει, δήμου τε ὑπεριδόντες, καὶ βουλῆς καταφρονήσαντες. ἔπειθ᾽ ὅτι τοὺς χαριεστάτους Ῥωμαίων, οἷς οὐ κατὰ γνώμην τὰ πραττόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν ἦν, οὓς μὲν ἐξήλαυνον ἐκ τῆς πόλεως, αἰτίας ἐπιφέροντες ψευδεῖς καὶ δεινάς, οὓς δὲ ἀπεκτίννυσαν, κατηγόρους τε αὐτοῖς ὑποπέμποντες ἐκ τῶν ἰδίων ἑταίρων, καὶ τὰς δίκας ταύτας αὐτοὶ δικάζοντες· μάλιστα δ᾽ ὅτι τοῖς θρασυτάτοις τῶν νέων, οὓς εἶχον ἕκαστοι περὶ αὐτούς, ἐφῆκαν ἄγειν καὶ φέρειν τὰ τῶν ἐναντιουμένων τῇ πολιτείᾳ. οἱ δ᾽, ὥσπερ ἁλούσης πολέμῳ κατὰ κράτος τῆς πατρίδος, οὐ τὰ χρήματα μόνον ἀφῃροῦντο τοὺς νόμῳ κτησαμένους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς γαμετὰς αὐτῶν τὰς εὐμόρφους παρῳνοῦν, καὶ εἰς θυγατέρας ἐπιγάμους καθύβριζον, καὶ πληγὰς τοῖς ἀγανακτοῦσιν ὥσπερ ἀνδραπόδοις ἐδίδοσαν· καὶ παρεσκεύασαν ὅσοις ἀφόρητα εἶναι τὰ γινόμενα ἐδόκει, καταλιπόντας τὴν πατρίδα, γυναιξὶν ὁμοῦ καὶ τέκνοις, εἰς τὰς πλησίον ἐξοικίζεσθαι πόλεις, ὑποδεχομένων αὐτοὺς Λατίνων μέν, διὰ τὸ συγγενές, Ἑρνίκων δέ, διὰ τὴν ἔναγχος γενομένην αὐτοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ἰσοπολιτείαν. ὥσθ᾽ ὅπερ εἰκὸς ἦν, τελευτῶντες αὐτοὶ καταλείφθησαν οἱ φιλοτύραννοι, καὶ οἷς μηδεμία τῶν κοινῶν φροντὶς ἦν. οὔτε γὰρ οἱ πατρίκιοι διέμενον ἐν τῇ πόλει, θωπεύειν μὲν οὐκ ἀξιοῦντες τοὺς ἡγεμόνας, ἐναντιοῦσθαι δὲ τοῖς πραττομένοις ἀδυνατοῦντες· οὐδ᾽ οἱ καταγραφέντες εἰς τὸ βουλευτικὸν συνέδριον, οἷς ἐπάναγκες ἔδει παρεῖναι ταῖς ἀρχαῖς· ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλείους ἀνασκευασάμενοι πανοικεσίᾳ, καὶ τὰς οἰκίας ἐρήμους ἀφέντες, ἐν τοῖς ἀγροῖς διετέλουν. τοῖς δὲ ὀλιγαρχικοῖς καθ᾽ ἡδονὴν αἱ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν ἐγίνοντο φυγαί, πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἕνεκα, μάλιστα δὲ ὅτι τοῖς ἀκολάστοις τῶν νέων πολὺ τὸ αὔθαδες προσεγίνετο, μηδὲ ὄψει δυναμένοις ἰδεῖν οὓς ἔμελλον ἀσελγῆ πράττοντες αἰσχύνεσθαι. ἐρημουμένου δὲ τοῦ κρείττονος μέρους τῆς πόλεως, καὶ τὸ ἐλεύθερον ἅπαν ἀπολωλεκυίας, ἀφορμὴν κρατίστην ὑπολαβόντες ἐκεῖνοι οἱ πολέμῳ κρατηθέντες ὑπ᾽ αὐτῆς, τάς τε ὕβρεις ἃς ὑβρίσθησαν ἀποτίσασθαι, καὶ τὰ ἀπολωλότα ἀναλαβεῖν, ὡς νοσούσης διὰ τὴν ὀλιγαρχίαν τῆς πόλεως, καὶ οὔτε συστῆναι, οὔθ᾽ ὁμονοῆσαι, οὔτε ἀντιλαβέσθαι τῶν κοινῶν ἔτι δυναμένης, παρασκευασάμενοι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἐλαύνουσιν ἐπ᾽ αὐτὴν στρατεύμασι μεγάλοις. καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον Σαβῖνοι ἐμβαλόντες εἰς τὴν ὁμότερμονα, καὶ πολλῆς λείας γενόμενοι ἐγκρα-

τεῖς,

τεῖς, φόνον τε ἐργασάμενοι πολὺν τοῦ γεωργικοῦ πλήθους, ἐν Ἠρήτῳ κατεστρατοπέδευσαν· διέστηκε δὲ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἡ πόλις αὕτη στάδια τετταράκοντα καὶ ἑκατὸν, πλησίον οὖσα Τιβέρεως ποταμοῦ. Αἰκανοὶ δὲ εἰς τὴν Τυσκλάνων γῆν ἐμβαλόντες, ὅμορον οὖσαν σφίσι, καὶ πολλὰ δῃώσαντες αὐτῆς, ἐν Ἀλγιδῷ πόλει τίθενται τὸν χάρακα. ὡς δὲ ἤκουσαν οἱ δέκα τὴν τῶν πολεμίων ἔφοδον, τεταραγμένοι συνεκάλουν τὰς ἑταιρείας, καὶ μετὰ τούτων ὅ τι χρὴ πράττειν ἐσκόπουν. τὸ μὲν οὖν ὑπορρόειον ἀποστέλλειν στρατιὰν, καὶ μὴ περιμένειν
507 ἕως ἐπ' αὐτὴν ἔλθωσι τὴν πόλιν αἱ τῶν πολεμίων δυνάμεις, ἅπασιν ἐδόκει. παρεῖχε δ' αὐτοῖς πολλὴν ἀπορίαν, πρῶτον μὲν, εἰ πάντας Ῥωμαίους ἐπὶ τὰ ὅπλα ἀκτέον, καὶ τοὺς ἀπεχθανομένους τῇ πολιτείᾳ· ἔπειθ' ὁποίαν τινὰ δεήσει τὴν καταγραφὴν τῶν στρατιωτῶν ποιήσασθαι, πότερον αὐθάδη καὶ μισοπόνηρον, οἵαν ἔθος ἦν ποιεῖσθαι τοῖς τε βασιλεῦσι καὶ τοῖς ὑπάτοις, ἢ φιλάνθρωπον καὶ μέτριον. ἐδόκει τε αὐτοῖς οὔτ' ἐκεῖνο μικρᾶς ζητήσεως ἄξιον εἶναι, τί τὸ κυρῶσον ἔσται τὴν περὶ τοῦ πολέμου γνώμην, καὶ τὴν στρατολογίαν ψηφιούμενον· πότερα τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς, ἢ τὸ δημοτικὸν πλῆθος· ἢ τούτων μὲν οὐδέτερον, ἐπεὶ δι' ὑποψίας ἦν αὐτοῖς ἑκάτερον, αὐτοὶ δὲ σφίσιν αὐτοῖς οἱ δέκα. τέλος δ' οὖν πολλὰ βουλευσάμενοι, τὴν βουλὴν ἔγνωσαν συγκαλεῖν, καὶ ποιεῖν ὅπως τόν τε πόλεμον αὐτοῖς ἐκείνη ψηφίσηται, καὶ τὴν τοῦ στρατοῦ καταγραφὴν ἐπιτρέψῃ ποιήσασθαι. εἰ γὰρ ὑπὸ τοῦ συνεδρίου κυρωθείη τούτων ἑκάτερον, πρῶτον μὲν εὐπειθεῖς ἔσεσθαι πάντας ὑπελάμβανον, ἄλλως τε καὶ τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας καταλυομένης, ᾗ μόνῃ κατὰ νόμους ἐξῆν ἐναντιοῦσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν δυναστῶν ἐπιταττομένοις· ἔπειτα αὐτοὶ, εἴ τι δόξαιεν ὑπηρετοῦντες τῇ βουλῇ, καὶ τὰ κυρωθέντα ὑπὸ ἐκείνης πράττοντες, κατὰ νόμους εἰληφέναι τὴν ἐξουσίαν τοῦ πολέμου.

Ταῦτα βουλευσάμενοι, καὶ παρασκευάσαντες ἐκ τῶν ἰδίων ἑταίρων καὶ συγγενῶν τοὺς ἀγορεύσοντας ἐν τῷ συνεδρίῳ τὰς συμφερούσας αὐτοῖς γνώμας, καὶ τοῖς μὴ ταὐτὰ προαιρουμένοις ἐναντιωσομένους, προῆλθον εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ παραστησάμενοι τὸν κήρυκα, τοὺς βουλεύσοντας ἐξ ὀνόματος καλεῖν ἐκέλευον. ὑπήκουε δ' αὐτοῖς τῶν μετρίων οὐδείς. πολλάκις δὲ τοῦ κήρυκος βοῶντος, καὶ παρόντος οὐδενὸς, εἰ μὴ τῶν κολακευόντων τὴν ὀλιγαρχίαν, ἐν οἷς ἦν τὸ κάκιστον τῆς ὀλιγαρχίας μέρος· οἱ μὲν τότε ὄντες κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐθαύμαζον, εἰ περὶ μηδενὸς πώποτε συγκαλέσαντες τὴν βουλὴν, τότε πρῶτον ἔγνωσαν ὅτι καὶ συνέ-

da, post magnā agrestis multitudinis cædem, ad Eretum castra posuere. distat autem ab vrbe istud oppidum centum & quadraginta stadiis, non procul Tiberi situm. Æqui etiam, facta in Tusculanorū agros sibi cōfines incursione, cū magnam illorum partem populati essent, in Algido castra locant. Decemuiri, fama de aduentu hostium cōsternati, sodalitia sua conuocant, & cum iis quid facto opus sit consultant. Ibi cū omnes in id cōsensissent, educendū esse in hostes exercitum, neq; exspectandū donec ad ipsam vrbem aduētassent hostiles copiæ, de eo primū magnopere dubitabatur, an omnes ciues ad arma vocādi essent, atq; illi etiā quib. exosa esset ista reip. administratio: deinde quanam ratione cōscribendi essent milites, rigidé ne ac seuere, vt reges & cōsules factitare cōsueuerant; an humaniter ac moderate. Sed neq; hoc leuē disquisitionem requirere videbatur, cuiusnā auctoritate confirmanda esset ista de bello gerendo sentētia, delectusq; decernendus, senatusne, an plebis; an neutrius horū partis, quod vtriq; suspecti essent: sed ipsorummet decemuirorum. Tandē post longam deliberationem, statuerunt senatum conuocare, atque efficere vt is & bellum ipsis decerneret, & conscribendarum copiarum curam committeret. quorū vtrumq; si senatus auctoritate decretum esset, primū omnes sibi obtemperaturos opinabātur; præsertim quod tribunitia potestas sublata esset, cui vni legib. concessum erat magistratuum iussis intercedere: deinde, etiamsi aliquatenus senatui subseruire viderentur, eiusq; decreta exsequi, *at saltem* belli gerendi potestatem legitime accepturos. His consiliis agitatis, subornatisque ex factione atque cognatione sua qui instituto ipsorum conferentes sententias in senatu dicerēt, ac diuersum probantibus aduersarentur, in forum prodierunt, ac præconem senatores suo quemque nomine vocare iusserunt. Ibi quum ne ex mediocribus quidem vllus respondisset, & post longā præconis citationem nemo aduenisset, nisi ii qui paucorū dominatui adularentur, in quib. erat pessima factionis illius pars: mirabātur qui tunc in foro erant, eos, cum hactenus nulla de re senatū cōuocassent, nunc primū agnoscere esse aliquē bo-

Decemuiri senatu de externis bellis conuocato, prius intestinū bellū experiuntur.

norum virorū apud Romanos cōsessum, quos de republ. dispicere oporteret. Porro illi his visis, ex ædib. senatores in curiam cogere cœperunt. sed cum plerasq; domos vacuas relictas cognouissent, rem in diem posterum distulerunt. Interea missis per agros *ministris*, inde eos aduocabāt. Cumq; plena esset curia, progressus Appius, decemuiratus auctor & dux, renuntiauit ex duob. populis, Æquis & Sabinis, inferri vrbi bellū; orationemq; magna cura meditatā habuit: cuius hic erat scopus, vt delectus militū decerneretur, & q̃ celerrime educeretur exercitus; quippe q tempus nullam moram cōcederet. Quæ cum perorasset, surgit L. Valerius cognomēto Potitus, vir maiorū claritate eminens. nam pater ei erat Valerius is qui Capitolium ab Herdonio Sabino occupatum, *strenua* expugnatione recuperauerat, atq; in ea pugna occubuerat: auus vero ei paternus erat Poplicola, is qui eiectis regibus, optimatū imperio remp. asseruerat. Quē cū prodeuntē animaduertisset Appius, suspicatus eū aliquid e suo dicturū genio; Nō hic tuus, inquit, locus est Valeri, neque tibi nunc loqui fas est: sed postquam hi seniores atq; honoratiores sententiā dixerint, tunc & tu vocatus, dices quid tibi videatur. interim sede ac sile. Ibi Valerius, At non de his, inquit, dicturus assurrexi; sed de aliis maioribus magisq; necessariis: de quib. primū senatum commonendum existimo. is vero ex his quæ dicentur, satis perspiciet, vtrum illa reip. sint magis necessaria ob quæ vos hunc consessum conuocastis, an ea quæ a me proponētur. Sed ne mihi dicendi potestatem adime, qui senator sum, ac Valerius, & de salute reip. disserere cupio. Quodsi vero cōsuetam aduersus omnes contumaciam seruaueris, quosnā tribunos implorabo? abolitum enim a vobis est vim patientium ciuium præsidium. Ac quonam malo leuius esse putandum est, quod cum sim Valerius Potitus, velut vnus ex infima multitudine, non fruor æquo iure, sed tribunitiæ potestatis ope indigeo? Verum enimuero quando eo magistratu orbati sumus, vos qui vna cū isto illum quoque magistratum assumpsistis, ac rerum in ciuitate potimini, omnes appello. ac licet non ignorē me frustra id facere, tamē cunctis conspirationem vestram innotescere volui, quod confusa republica, vnū omnes animum

δριον ἦν τι παρὰ Ῥωμαίοις ἀγαθῶν ἀνδρῶν, οὓς ἔδει περὶ τῶν κοινῶν σκοπεῖν. οἱ δὲ καὶ ταῦθ' ὁρῶντες, ἐπεχείρησαν μὲν ἐκ τῶν οἰκιῶν τοὺς βουλευτὰς ἄγειν· πυθόμενοι δὲ τὰς πλείους ἐρήμους ἀφειμένας, εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐβάλοντο. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ χρόνῳ πέμποντες ἐπὶ τοὺς ἀγροὺς, ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἐκάλουν. πληρωθέντος δὲ τοῦ συνεδρίου, προελθὼν Ἄππιος ὁ τῆς δεκαρχίας ἡγεμὼν, ἀπήγγελλεν ὅτι διχόθεν, ἀπό τε Αἰκανῶν καὶ Σαβίνων ἐπάγεται τῇ Ῥώμῃ πόλεμος· καὶ διεξῆλθε λόγον ἐκ πολλῆς συγκείμενον ἐπιμελείας· οὗ τέλος ἦν, ψηφίσασθαι στρατοῦ καταγραφὴν, καὶ διὰ τάχους ποιήσασθαι τὴν ἔξοδον, ὡς οὐ διδόντος ἀναστροφὴν τοῦ καιροῦ. ταῦτα δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἀνίσταται Λεύκιος Οὐαλέριος, ἐπωνυμίαν Ποτῖτος, ἀνὴρ μεγαλόφρων ἐπὶ τοῖς προγόνοις· πατὴρ μὲν γὰρ αὐτῷ Οὐαλέριος ἦν, ὁ τὸν Σαβῖνον Ἑρδώνιον ἐκπολιορκήσας κατέχοντα τὸ Καπιτώλιον, καὶ τὸ μὲν φρούριον ἀνακτησάμενος, αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς μάχης ἀποθανών· πάππος δὲ πρὸς πατρὸς, Ποπλικόλας ὁ τοὺς βασιλεῖς ἐκβαλὼν, καὶ τὴν ἀριστοκρατίαν καταστησάμενος. παριόντα δὲ αὐτὸν ἔτι καταμαθὼν Ἄππιος, καὶ καθ' ἑαυτόν τι λέξειν ἐλπίσας· Οὐχ οὗτος ὁ τόπος, εἶπεν, ὦ Οὐαλέριε, σὸς, οὐδὲ προσήκει σοι νῦν λέγειν· ἀλλ' ὅταν οἵδε οἱ πρεσβύτεροι καὶ τιμιώτεροί σου γνώμην ἀγορεύσωσι, τότε καὶ σὺ κληθεὶς, ἐρεῖς ὅ τι σοι δοκεῖ. νῦν δὲ σιώπα, καὶ κάθησο. Ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τούτων, ἔφησεν ὁ Οὐαλέριος, ἀνέστηκα ἐρῶν, ἀλλ' ὑπὲρ ἄλλων μειζόνων τε καὶ ἀναγκαιοτέρων, ὑπὲρ ὧν οἴομαι δεῖν πρότερον ἀκοῦσαι τὴν βουλήν. εἴσονται δὲ ἐξ ὧν ἂν ἀκούσωσιν οὗτοι, πότερα ταῦτά ἐστιν 508 ἀναγκαιότερα τοῖς κοινοῖς, ὑπὲρ ὧν ὑμεῖς αὐτοὺς συγκεκλήκατε, ἢ τὰ ὑπ' ἐμοῦ λεχθησόμενα. ἀλλὰ μή με ἀποστέρει λόγου, βουλευτὴν ὄντα, καὶ Οὐαλέριον, καὶ περὶ σωτηρίας τῆς πόλεως λέγειν βουλόμενον. ἐὰν δὲ φυλάττῃς τὴν συνήθη πρὸς ἅπαντας αὐθάδειαν, δημάρχους μὲν ποίους ἐπικαλέσομαι; καταλέλυται γὰρ ἡ τῶν καταγωνιζομένων πολιτῶν βοήθεια ὑφ' ὑμῶν. καίτοι τίνος ἔλαττον τοῦτο κακοῦ, ὅτι Οὐαλέριος ὢν Ποτῖτος, ὡς εἷς τῶν ἐλαχίστων, οὐκ ἔχω τὸ ἴσον, ἀλλὰ δημαρχικῆς ἐξουσίας δέομαι; οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης ἀπεστερήμεθα, ὑμᾶς τοὺς ἅμα τούτῳ παρειληφότας καὶ τὴν ἐκείνης ἐξουσίαν τῆς ἀρχῆς, καὶ δυναστεύοντας τῆς πόλεως, ἅπαντας καλῶ· καὶ οὐκ ἀγνοῶ μὲν ὅτι διὰ κενῆς τοῦτο ποιῶ, φανερὰν δὲ γενέσθαι βουλόμενος ἅπασι τὴν συνωμοσίαν ὑμῶν, ὅτι συγκεχύκατε τὰ τῆς πόλεως, καὶ μίαν ἅπαντες γνώμην ἔχετε.

ἔχειν· μᾶλλον δέ σε μόνον ἐπικαλοῦμαι, Φάβιε Βιβολανὲ Κόιντε, τὸν ἐπὶ τρισὶν ὑπατείαις κοσμούμενον, εἰ τὸν αὐτὸν νοῦν ἔχεις ἔτι. ἀλλ' ἀνίστασο, καὶ βοήθει τοῖς καταχυομένοις. εἰς σὲ γὰρ ἀποβλέπει τὸ συνέδριον. ὡς δὲ ταῦτ' εἶπε Λεύκιος Οὐαλέριος, ὁ Φάβιος ἐκάθητο ὑπ' αἰσχύνης, οὐδὲν ἀποκρινόμενος. Ἄππιος δὲ καὶ οἱ λοιποὶ δέκα πάντες ἀναπηδήσαντες, ἐκώλυον αὐτὸν λέγειν. θορύβου δὲ πολλοῦ κατασχόντος τὸ συνέδριον, καὶ τῶν μὲν πλείστων ἀγανακτούντων, τῶν δ' ἐκ τῆς ἑταιρείας, ὀρθῶς λέγειν αὐτοὺς ἡγουμένων, ἀνίσταται Μάρκος Ὁράτιος, ὁ Βαρβάτος ἐπικληθεὶς, ἀπόγονος Ὁρατίου τοῦ συνυπατεύσαντος Ποπλίῳ Οὐαλερίῳ Ποπλικόλᾳ, μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων· ἀνὴρ καὶ τὰ πολεμικὰ δεινὸς, καὶ λέγειν οὐκ ἀδύνατος, Οὐαλερίῳ δ' ἐκ παλαιοῦ φίλος· ὃς οὐκέτι κατασχὼν τὴν χολὴν, ἔφησε· Θᾶττόν με ἀναγκάσεις, Ἄππιε, τοὺς χαλινοὺς διαρρῆξαι, οὐκέτι μετριάζοντες, ἀλλὰ τὸν Ταρκύνιον ἐκεῖνον ἐνδυόμενοι, οἵ γε οὐδὲ λόγου τυχεῖν ἐᾶτε τοὺς περὶ σωτηρίας τῶν κοινῶν βουλομένους λέγειν. πότερον ὑμῖν ἐξελήλυθεν ἐκ τῆς διανοίας, ὅτι σώζονται μὲν οἱ Οὐαλερίων ἀπόγονοι τῶν ἐξελασάντων τὴν τυραννίδα, λείπεται δὲ διαδοχὴ τῆς Ὁρατίων οἰκίας, οἷς πάτριόν ἐστιν ὁμόσε χωρεῖν τοῖς καταδουλουμένοις τὴν πατρίδα, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ μόνοις; ἢ τοσαύτην κατεγνώκατε καὶ ἡμῶν καὶ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ἀνανδρίαν, ὥστ' ἀγαπήσειν, ἐάν τις ἐᾷ ζῆν ἡμᾶς ὁπωσδήποτε, ὑπὲρ ἐλευθερίας δὲ καὶ παρρησίας μήτε ἐρεῖν μήτε πράξειν μηδέν; ἢ μεθύετε τῷ μεγέθει τῆς ἐξουσίας; ὑμεῖς Οὐαλερίου λόγον ἀφείλεσθε, ἢ τῶν ἄλλων τινὸς βουλευτῶν, τίνες ὄντες, ἢ ποίαν ἀρχὴν ἔχοντες νόμιμον; οὐκ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπεδείχθητε τῶν κοινῶν προστάται; οὐ παρῴχηκεν ὁ τῆς ἀρχῆς ὑμῶν χρόνος; οὐκ ἰδιῶται τῷ νόμῳ γεγόνατε; ταῦτα εἰς τὸν δῆμον βουλεύεσθε ἐξενεγκεῖν. τί γὰρ δὴ καὶ τὸ κωλῦον ἔσται τὸν βουλόμενον ἡμῶν τὴν ἐκκλησίαν συγκαλεῖν, καὶ τὴν ἐξουσίαν ὑμῶν, ἣν παρὰ τοὺς νόμους ἔχετε, κατηγορεῖν; ἀνάδοτε τοῖς πολίταις ψῆφον ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου, πότερα δεῖ μένειν τὴν δεκαρχίαν ὑμῶν, ἢ τὰς πατρίους πάλιν ἀποδείκνυσθαι ἀρχάς· καὶ εἰ τοῦτο μανεὶς ὁ δῆμος ὑπομένει, πάλιν τὴν αὐτὴν κατάστασιν ἔχετε. καὶ εἰ κωλύετε λέγειν ὁπόσα βούλεταί τις λέγειν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, καὶ εἰ δίκαια ταῦτα δόξωσιν. ἄξιοι γὰρ ἂν εἴημεν καὶ ταῦτα καὶ ἔτι χείρονα πάσχειν, ἐφ' ὑμῖν γινόμενοι, καὶ ῥυπαίνοντες αἰσχρῷ βίῳ τὰς ἑαυτῶν καὶ τῶν προγόνων

geratis. Immo vero te solum appello, Q. Fabi Vibulane, vt cũ tribus consulatibus exornatus fueris, *intelligamus* an eandẽ etiamnum mentem geras. Sed surge, ac vim patientib. succurre. ad te namq; consessus hic respicit. Quæ cũ Valerius dixisset, Fabius præ pudore non ausus est assurgere, nec quidquã respondere. Interim Appius cum reliquis decemuiris exsiliens, eũ loqui vetuit. Vbi cum toto consessu magnus exortus esset tumultus, ac plerique omnes indignarentur, at factio illorum dictis eorum patrocinaretur, surgit M. Horatius cognomine Barbatus, eius Horatii nepos qui post eiectos ex vrbe reges, P. Valerii Popliculæ collega in cõsulatu fuerat; vir & bello acer, & dicendi non imperitus, ac Valerii a priscis temporib. amicus. qui cum bilem diutius cohibere non posset, Citius, inquit, frenos me rumpere cogitis Appi, dum nullum amplius modũ seruatis, sed Tarquinium illũ induitis: quippe qui ne dicendi quidẽ copiam facitis iis qui de salute reip. verba facere cupiunt. An mẽti vestræ excidit, superstites adhuc esse Valeriorum illorũ qui tyrannidẽ ex vrbe expulerunt, nepotes, ac Horatiam familiam successores habere, quib. patrium sit cũ patriæ libertatis oppressoribus congredi, vel vna cũ aliis, vel *etiam* solis? An nos & Quirites ceteros eo ignauiæ deuenisse iudicatis, vt modo nobis vita qualiscumque cõcedatur, gratũ habituri simus, nec pro dictorum factorumq; libertate cõseruanda quidquã vel dicturi vel acturi? an potestatis amplitudo vos inebriauit? Vos dum Valerio aut alii cuipiã senatori dicẽdi potestatem adimitis, quinã estis *quæso*, aut quemnam legitimum magistratum geritis? annon annua vobis reip. administratio demãdata est? annon elapsum est imperii vestri tempus? annon priuati iam ex legum præscripto estis? De his ad populum referendis cogitate. nam quid est quod cuicũq; de nostro ordine obstare possit quominus concionem conuocet, ac magistratũ vestrũ, quẽ cõtra leges tenetis, accuset? Calculum ciuib. hac ipsa de re permittite, vtrũ manere decemuiratum vestrum velint, an patrios rursum creari magistratus. ac si forte populus insaniens hoc *iugum* subeat, iterum eundem statum obtinete: & si iusta hæc videantur, vetate quidquid aliquis pro patria dicere cogitat. digni enim simus qui & hæc & adhuc deteriora patiamur, si vestro imperio nos submittamus, turpiq; vita nostras & maiorũ virtutes

maculemus. Nondum orationem finierat, cum decemuiri eum magno clamore circumsistunt, tribunitiamque potestatem intentantes, minantur se de saxo *Tarpeio* eum deturbaturos, ni conticescat. Ad quas minas coortus est ex omnibus clamor, quasi libertas eorum violaretur: indignationeque ac tumultu plenus erat totus *patrum* consessus. Quocirca deceuiros statim pœnituit prohibitionis illius & cõminationis, vt senatũ ea re viderũt irritatum. Itaq; progressus *in medium* Appius, tumultuantesq; precatus vt paulisper conticescerẽt, post cõpositas istas turbas; Nemini vestrũ, inquit, P C, dicẽdi potestatem adimimus, qui quidem suo tempore verba faciat: sed eos qui *præ ceteris* eminent, & priusquam vocentur, exsurgunt, *dicere* prohibemus. ne igitur indignemini. nam Horatio, Valerio, & cuilibet alii, sententiam suo loco, iuxta veterem consuetudinem, dicere concedetur, dummodo de iis de quib. consultatum conuenistis, verba faciant, neq; extra *hos limites* euagẽtur. Si vero popularibus orationibus vos circumducant, seditionesq; in ciuitate ferant, nec *aliud* quidquam suis concionib. ad rem conferant, tunc nobis, Horati, permissu populi modum excedentes cohibere licet: quam potestatem tũc nobis dedit populus, cum & consulare nobis & tribunitium imperium decreuit. necdũ magistratus huius tempus elapsum est, vt tibi quidem videtur. neq;.n. in annum creati sumus, vel in aliud tẽpus statum, sed quoad legumlatio omnib. numeris a nobis absoluta fuerit. Vbi aũt perfecerimus quæ animo *adhuc* agitamus, & reliquas leges ratas fecerimus, tunc deposito imperio, quibuslibet vestrũ factorum nostrorũ rationem reddere parati sumus. Interea nihil vel de consulari vel de tribunitia potestate deminuemus. *Nunc* vero de bello, quæ optima expeditissimaq; ppulsandorũ hostiũ sit ratio, sentẽtias ordine a vobis dici velim: primũ quidẽ, vt cõsuetudinis ac decoris ratio postulat, a senioribus: deinde a mediis, postremo a iuniorib. His dictis, primũ vocauit patruũ suum C. Claudiũ. Is surgens in hãc sententiã verba fecit: Quoniam me primum sententiã dicere vult Appius, P C, cognationis nimirũ honore, vt par est, ac de bello aduersus Æquos & Sabinos dicendum mihi est quid sentiã, anteq̃ mentem meã aperiam, illud vos perpẽdere velim, qua spe elati

ἀρέξας. ἔτι δ' αὐτοῦ λέγοντος, οἱ δέκα προσελθόντες κεκραγότες, καὶ τὴν δημαρχικὴν ἐπανατεινόμενοι ἐξουσίαν, καὶ ῥίψειν αὐτὸν ἀπειλοῦντες κατὰ τῆς πέτρας, εἰ 509 μὴ σιωπήσει. ἐφ' ᾧ πάντες ἀνέκραγον, ὡς καταλυομένης σφῶν τῆς ἐλευθερίας· καὶ μεστὸν ἦν ἀγανακτήσεώς τε καὶ θορύβου τὸ συνέδριον. τοῖς μὲν οὖν δέκα μετέμελεν εὐθέως τῆς τε κωλύσεως τοῦ λέγειν, καὶ τῆς ἀπειλῆς, ὡς ἠρεθισμένην εἶδον ἐπὶ τῷ πράγματι τὴν βουλήν· ἔπειτα προσελθὼν ἐξ αὐτῶν Ἄππιος, καὶ δεηθεὶς τῶν θορυβούντων, βραχὺν ἐπισχεῖν χρόνον, ἐπειδὴ κατέστησε τὸ ταραττόμενον αὐτῶν, Οὐδένα ὑμῶν, εἶπεν, ἀποστεροῦμεν, ὦ ἄνδρες βουλευταί, λόγου, ὃς ἂν ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ λέγῃ· τοὺς δὲ ἐπιπολάζοντας, καὶ πρὶν ἢ κληθῆναι προεξανισταμένους, εἴργομεν. μηδὲν οὖν ἀγανακτεῖτε. καὶ γὰρ Ὁρατίῳ, καὶ Οὐαλερίῳ, καὶ παντὶ ἄλλῳ γνώμην ἀποφαίνειν ἐν τῷ ἑαυτοῦ τόπῳ, κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἐθισμὸν καὶ κόσμον, ἀποδώσομεν, ἐάν γε περὶ ὧν βουλευσόμενοι συνεληλύθατε, περὶ τούτων λέγωσι, καὶ μηδὲν ἔξω. ἐὰν δὲ δημαγωγῶσιν ὑμᾶς, καὶ διασιάζωσι τὴν πόλιν, τὰ μὴ πρὸς τὸ πρᾶγμα δημηγοροῦντες οὐδὲν, τότε τὴν ἐξουσίαν τοῦ κωλύειν τοὺς ἀκοσμοῦντας, ὦ Μάρκε Ὁράτιε, παρὰ τοῦ δήμου λαβόντες ἔχομεν, ὅτε ἡμῖν καὶ τὴν τῶν ὑπάτων καὶ τὴν τῶν δημάρχων ἀρχὴν ἐψηφίσατο· καὶ ὁ χρόνος αὐτῆς οὔπω παρελήλυθεν, ὥσπερ σοι δοκεῖ. οὐ γὰρ εἰς ἐνιαυτὸν ἀπεδείχθημεν, οὐδ' εἰς ἄλλον τινὰ χρόνον ὡρισμένον, ἀλλ' ἕως ἂν καταστησώμεθα πᾶσαν τὴν νομοθεσίαν. συντελέσαντες οὖν ὅσα κατὰ νοῦν ἔχομεν, καὶ κυρώσαντες τοὺς λοιποὺς νόμους, τότε ἀποθησόμεθα τὴν ἀρχὴν, καὶ λόγον τῶν πεπραγμένων τοῖς βουλομένοις ὑμῶν ὑφέξομεν. τέως δὲ οὐδὲν ἐλαττώσομεν οὔτε τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας, οὔτε τῆς δημαρχικῆς. περὶ δὲ τοῦ πολέμου, τίνα χρὴ τρόπον ὡς τάχιστα καὶ κάλλιστα τοὺς ἐχθροὺς ἀμύνασθαι, γνώμας ἀξιῶ παριόντας ὑμᾶς λέγειν, πρώτους μὲν, ὥσπερ ἐστὶ συνήθης καὶ πρέπον ὑμῖν, τοὺς πρεσβυτέρους· ἔπειτα, τοὺς μέσους· τελευταίους δὲ, τοὺς νεωτάτους. Ταῦτα εἰπὼν, πρῶτον μὲν ἐκάλει τὸν ἑαυτοῦ θεῖον, Γάιον Κλαύδιον. ὁ δὲ, ἀναστὰς, τοιαύτην διέθετο δημηγορίαν· Ἐπειδή με πρῶτον γνώμην ἀποφαίνεσθαι ἀξιοῖ Ἄππιος, ὦ βουλὴ, ὑμῶν διὰ τὸ συγγενὲς, ὥσπερ αὐτῷ προσήκει, καὶ δεῖ με ἃ φρονῶ περὶ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς Αἰκανοὺς καὶ Σαβίνους εἰπεῖν, πρὶν ἀποδείξασθαι τὴν ἐμαυτοῦ διάνοιαν, ἐκεῖνο βουλοίμην ἂν ὑμᾶς ἐξετάσαι, τίσιν ἐπαρθέντες ἐλπίσιν

Αἰκανοὶ

Αἰκανοὶ καὶ Σαβῖνοι πόλεμον ἐπιφέρειν ἐτόλμησαν ἡμῖν, καὶ τὴν χώραν ἐπιόντες λεηλατεῖν, οἱ τέως ἀγαπῶντες, καὶ τοῖς θεοῖς πολλὴν χάριν εἰδότες, εἴ τις αὐτοὺς εἴα τὴν ἑαυτῶν ἔχειν ἀσφαλῶς. ἐὰν γὰρ τοῦτο μάθητε, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς αὐτοὺς, ἥτις ἔσται κρατίστη, μαθήσεσθε. ἐκεῖνοι τοίνυν ἀκούσαντες ὅτι στασιάζει καὶ νοσεῖ τὸ πάτριον ἡμῶν πολίτευμα ἐκ πολλοῦ, καὶ τοῖς προεστηκόσι τῶν κοινῶν οὔτε ὁ δῆμος εὔνους ἐστὶν, οὔτε οἱ πατρίκιοι· καὶ οὐ μάτην ἀκούοντες· τὸ γὰρ ἀληθὲς οὕτως ἔχει· τὰς δὲ αἰτίας ἐπισταμένοις ὑμῖν οὐδὲν δέομαι λέγειν· ὑπέλαβον εἴ τις ἔξωθεν ἡμᾶς καταλάβοι πόλεμος, ἅμα τοῖς ἐντὸς τείχους κακοῖς, καὶ δεήσειε τὰς ἀρχαῖς δύναμιν ἐξάγειν τὴν προπολεμήσουσαν τῆς γῆς, οὔτε τοὺς πολίτας ἐπὶ τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον ἀπαντήσειν ἐκ προθυμίας, ὡς πρότερον, ἀπεχθῶς διακειμένους πρὸς τὰς ἀρχάς· οὔτε τοὺς ἡγεμόνας τὰς ἐκ τῶν νόμων τιμωρίαις χρήσεσθαι κατὰ τῶν μὴ πειθαρχουμένων, δεδοικότας μή τι μεῖζον ἐργάσωνται κακόν· τούς γε ὑπακούσαντας, καὶ τὰ ὅπλα λαβόντας, ἢ καταλείψειν τὰ σημεῖα, ἢ παραμένοντας ἐθελοκακήσειν ἐν τοῖς ἀγῶσιν. ὧν οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος ἤλπισαν. ὅταν μὲν γὰρ ὁμονοοῦσα πόλις ἅπτηται πολέμου, καὶ τὸ αὐτὸ
510 συμφέρον ἅπασι φαίνηται, τοῖς τε ἄρχουσι καὶ τοῖς ἀρχομένοις, μετὰ προθυμίας ἅπαντες ἐπὶ τὰ δεινὰ χωροῦσι, καὶ οὔτε πόνον οὔτε κίνδυνον οὐδένα ὀκνοῦσιν. ὅταν δὲ νοσοῦσα ἐν αὐτῇ, πρὶν ἢ τὰ ἔνδον καταστήσασθαι, τοῖς ὑπαιθρίοις ὁμόσε χωρῇ πολέμοις, καὶ παρέστῃ τῷ μὲν πλήθει λογισμὸς, ὅτι οὐχ ὑπὲρ οἰκείων ἀγαθῶν κακοπαθοῦσιν, ἀλλ' ἵνα βεβαιότερον αὐτῶν ἕτεροι ἄρχωσι· τοῖς δὲ ἡγεμόσιν, ὅτι πολέμιον ἔχουσιν οὐχ ἧττον τοῦ ἀντιπάλου τὸ οἰκεῖον, νοσεῖ τἆλλα, καὶ πᾶσα ἱκανὴ δύναμις τὰ τοιαῦτα στρατεύματα καταγωνίσασθαι καὶ φθεῖραι. ταῦτά ἐστιν, ὦ βουλὴ, τὰ Σαβίνων τε καὶ Αἰκανῶν ἐνθυμήματα, οἷς πεπιστευκότες ἐμβεβλήκασιν ἡμῶν εἰς τὴν γῆν. ἐὰν μὲν οὖν ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τῷ καταφρονεῖσθαι πρὸς αὐτῶν ἐπαρθέντων, ὡς ἔχομεν ὀργῆς, δύναμιν ἐξαγαγεῖν ἐπ' αὐτοὺς ψηφισώμεθα, δέδοικα μὴ ταῦθ' ἡμῖν ἃ προὔλαβον ἐκεῖνοι συμβῇ, μᾶλλον δ' εὖ οἶδα συμβησόμενα. ἐὰν δὲ τὰ πρῶτα καὶ ἀναγκαιότατα καταστησώμεθα· ταῦτα δ' ἐστὶν, ἥ τε εὐκοσμία τοῦ πλήθους, καὶ τὸ πᾶσι ταὐτὰ συμφέροντα φαίνεσθαι· ἐξελάσαντες μὲν ἐκ τῆς πόλεως τὴν νῦν ἐπιχωριάζουσαν ὕβριν καὶ πλεονεξίαν, ἀποδόντες δὲ τὸ ἀρχαῖον σχῆμα τῇ πολιτείᾳ, πτήξαντες οἱ νῦν θρασεῖς, καὶ τὰ ὅπλα ῥίψαντες ἐκ τῶν χει-

Æqui ac Sabini, bellum nobis inferre ausi sint, agrosq; nostros incursionib. populari; qui hactenus gratũ habuerunt ac ꝓ magno deorũ beneficio reputarũt, si sua tuto possidere sinerentur. Id enim si cognoueritis, perspexeritis etiã quomodo bellũ aduersus eas gẽtes summoueri cõmodissime possit. Illi ergo postq̃ audiere concussam atq; ægrã esse nostrã rempublicã, atq; iis q. nunc rerũ potiuntur, nec plebẽ fauere nec patricios: (neq; vanus is rumor est: immo *nimis* verus: quę vero eius sint caussæ, cum perspectũ vobis sit, non opus est exponere) existimarunt si pręter intestina mala, etiam externo aliquo bello tentaremur, ac magistratus ad regionis defensionẽ copias educere instituerẽt, neq; ciues omnes ad præstãdum sacramentũ vt ante prõptis animis accessuros, quippe qui magistratib. essent infensi; neque ipsos duces lege vsuros ad vindicandã emanentium contumaciam, metu maioris alicuius mali: atq; adeo siqui obtẽperarent & arma caperent, vel signa deserturos, vel mãsuros quidem, sed spõtanea ignauia rem male gesturos in prœlio. quæ illorũ spes nõ caret ratione. cũ enim concordib. animis arma sumit ciuitas, idemque omnes expedire censent, tũ magistratus tum subditi, omnes alacri animo se aduersis offerunt, neq; laborem vllum aut periculũ reformidant. cũ vero intestinis seditionib. laborãs, antequam illæ componãtur, externis hostib. occurrit, ac plebs quidẽ cogitat, sibi non pro suis opibus ærumnas esse perferendas, sed vt aliis firmius in se imperium astruat; duces vero reputant, non minus sibi domesticos quã externos hostes esse, languent cetera, & quæuis manus tales exercitus vincere ac delere potest. Hæc P C Sabinorum & Æquorum cogitata sunt; quorum fiducia in agros nostros irruerũt. Si ergo tam superbum illorum contemptũ indignati, in hoc iræ feruore copias aduersus illos educendas decernamus, vereor ne quod illi cogitarunt, nobis accidat: immo euenturũ probe scio. Sed si prima & maxime necessaria in integrum restituerimus, vt scilicet plebs ad decentem modestiam redigatur, idemque omnibus de *publica* vtilitate sit animus, exterminatis e ciuitate iniuriis & cupiditatib. quæ nunc inoleuerunt, & restituta pristina reip. forma, concidet ista hostium audacia, proiectisq; armis

breui ad nos veniẽt, vt & damna pensent, & de pace tractent: atq; *ita* nobis cõtinget vt, quod omniũ sanorũ votis merito expetitur, bellũ istud sine armis conficere liceat. His reputatis, arbitror nobis, quoniã turbulẽtus est domesticarũ rerum status, belli cõsilium in præsens omittendũ esse, ac de cõcordia decentiq; rerũ ordine faciendam cuilibet dicendi potestatem. neq; enim *hactenus* nobis licuit, antequã eo deuentũ esset vt ad belli cõsilium ab isto magistratu conuocaremur, *his de rebus* cõsultare, dum is rerũ in vrbe status est, ac cognoscere siquid eorũ quæ fiunt, minus recte gereretur. & maximã reprehensionem mereatur, siquis ista occasione neglecta, de aliis in præsens verba facere velit: nec certo quis polliceri possit, si hęc occasio vt minus cõmoda dimittatur, nos aliã nacturos opportuniorem. siquis enim ex pręteritis de futuris coniecturam facere velit, longum posthac interlabetur tẽpus antequã rursus ad capiendũ de rep. consilium coueniamus. Itaq; rogo vos Appi, qui *nunc* reip. præestis, & publica ciuitatis cõmoda, non priuata emolumẽta vestra spectare debetis, siquid veri verbis liberiorib. neq; ad gratiã vestram accõmodatis dicã, ne mihi eo nomine infensi sitis; sed cogitetis me non ad probrũ aut contumeliã magistratus vestri verba facere, sed vt demonstrẽ quantis procellis agitetur respublica, & quanam rerũ emendatione, incolumitati suæ possit restitui. nam tum omnes quibus incolumis patriæ status curæ est, necesse habent de publicis cõmodis verba facere, tum in primis ego. ac primũ quidẽ honoris gratia, quia primus sententiã rogatus sum: esset aũt turpitudinis ac stultitiæ singularis, si, qui primus surgit, reticeret quæ omniũ prima emẽdationem desiderant. deinde, quia necesse est, me, cũ patruus sim Appii decemuiratus principis, & magnã voluptatem percipere cũ resp. bene ab illis administratur, & præ quibuscumque aliis mœrore affici, cũ administratur male. præterea, quia hoc in reip. administratione propositũ, a maiorib. in me deriuatũ sentio, vt publica commoda priuatis anteponã, nec vllius priuati periculi rationẽ habeam. quod vitæ institutum cum mihi proposuerim, haudquaquam sponte deseruerim, nec maiorum virtutes dedecorauerim. Porro hũc reip. statum vitiosum esse &

ρῶν, ἥξουσιν ὡς ἡμᾶς οὐκ εἰς μακράν, τάς τε βλάβας ὠθούμενοι, καὶ περὶ διαλλαγῶν διαλεξόμενοι, ὑπάρξει τε ἡμῖν ὃ πάντες ἂν εὔξαιντο οἱ νῦν ἔχοντες, χωρὶς ὅπλων διαπεπολεμηκέναι τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον. ταῦτα δὴ λογισαμένους ἡμᾶς οἴομαι δεῖν τὴν μὲν ὑπὲρ τοῦ πολέμου βουλήν, ἐπειδὴ ταραχωδῶς ἡμῖν ἔχει τὰ ἐντὸς τείχους, ἐᾶσαι κατὰ τὸ παρόν, ὑπὲρ ὁμονοίας δὲ καὶ κόσμου πολιτικοῦ προθεῖναι τῷ βουλομένῳ λέγειν. οὐ γὰρ ἐξεγένετο ἡμῖν, πρὶν εἰς τοῦτο κατασήσαιντο, περὶ πολέμου ὑπὸ τῆσδε τῆς ἀρχῆς κληθεῖσι σκοπεῖν, τῶν ἐν τῇ πόλει πραγμάτων οὕτως ἐχόντων, καὶ εἴ τι μὴ καλῶς ἔχει τῶν γινομένων, διαγνῶναι. πολλῆς γὰρ ἂν ἐπιτιμήσεως ἄξιος ἦν, εἴ τις ἐκεῖνον ἀφεὶς τὸν καιρόν, ἐν τούτῳ λέγειν ὑπὲρ ἄλλων ἠξίου· οὐδ᾽ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν βεβαίως, ὅτι τοῦτον ὑπερβαλλόμενοι τὸν καιρὸν ὡς οὐκ ἐπιτήδειον, ἑτέρου δυνησόμεθα τυχεῖν ἐπιτηδειοτέρου. εἰ γὰρ ἐκ τῶν γεγονότων τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι βούλεταί τις εἰκάζειν, πολὺς ὁ μετὰ τοῦτον ἔσται χρόνος, ἐν ᾧ περὶ οὐδενὸς τῶν κοινῶν συνελευσόμεθα βουλευσόμενοι. ἀξιῶ δὲ ὑμᾶς, Ἄππιε, τοὺς προεστηκότας τῆς πόλεως, καὶ τὸ κοινὸν ἀπὸ τῶν συμφερόντων, οὐχὶ τὸ ὑμῖν αὐτοῖς ἰδίᾳ λυσιτελοῦν, ὀφείλοντας σκοπεῖν, ἐάν τι τῶν ἀληθῶν μετὰ παρρησίας, ἀλλὰ μὴ καθ᾽ ἡδονὰς τὰς ὑμετέρας λέγω, μή μοι διὰ τοῦτο ἀπεχθάνεσθαι, ἐνθυμουμένους ὅτι οὐκ ἐπὶ λοιδορίᾳ καὶ προπηλακισμῷ τῆς ἀρχῆς ὑμῶν ποιήσομαι τοὺς λόγους, ἀλλ᾽ ἵνα δείξας ἐν οἵῳ κλύδωνι τὰ πράγματα σαλεύει τῆς πόλεως, τὴν σωτηρίαν καὶ ἐπανόρθωσιν αὐτῶν, ἥτις ἔσται, φράσω. ἅπασι μὲν γὰρ ἴσως, ὅσοις τῇ πατρίδι μέλει τοῦ καλῶς ἔχειν, ἀναγκαῖός ἐστιν ὁ περὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων λόγος, μάλιστα δὲ ἐμοί. πρῶτον μὲν γάρ, ὅτι γνώμης ἄρξειν ἠξίωμαι, διὰ τιμήν· αἰσχύνη δὲ καὶ μωρία πολλὴ πρῶτον ἀναστάντα, μὴ οὐχ ἃ δεῖ πρῶτον ἐπανορθώσασθαι λέγειν. ἔπειθ᾽ ὅτι συμβέβηκεν ὄντι θείῳ πρὸς πατρὸς Ἀππίου τοῦ προεστηκότος τῆς δεκαρχίας, ἥδεσθαί τε πάντων (ὅταν μάλιστα εὖ τὰ κοινὰ ὑπ᾽ αὐτῶν ἐπιτροπεύηται), καὶ ἀνιᾶσθαι πάντων ὁτουδήτινος μᾶλλον, ὅταν μὴ καλῶς. πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι πολιτείας διαδέδεγμαι προαίρεσιν ἐκ προγόνων, τὰ κοινὰ συμφέροντα πρὸ τῶν οἰκείων λυσιτελῶν αἱρεῖσθαι, καὶ μηδένα κίνδυνον ἴδιον 511 ὑπολογίζεσθαι· ἣν οὐκ ἂν προδοίην ἑκών· εἴη δέ μοι ταύτην τοῦ βίου προαίρεσιν, καὶ οὐκ ἂν καταισχύναιμι τὰς ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν ἀρετάς. περὶ μὲν οὖν τῆς καθεστώσης πολιτείας, ὅτι πονηρῶς ἡμῖν ἔχει, καὶ

δεχε-

" δυσχεραίνουσιν ὀλίγου δεῖν πάντες αὐτῇ, μέγιστον ἡμῖν ἡγείσθω τεκμήριον. πάντες οἱ τὰ κοινὰ διοικοῦντες, ὃ μόνοι οὐδὲ ἀγνοεῖν ἔξεστιν ὑμῖν, ὅτι φεύγουσιν ἐκ τῆς πόλεως ὁσημέραι, καταλιπόντες τὰς πατρῴας ἑστίας· οἱ χαριέστατοι τῶν δημοτικῶν, οἱ μὲν εἰς τὰς πλησιοχώρους πόλεις, ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις, μεταθέμενοι τὰς οἰκήσεις, οἱ δὲ εἰς τοὺς πλεῖστον ἀπέχοντας τῆς πόλεως ἀγρούς. καὶ οὐδὲ τῶν πατρικίων πολλοὶ τὰς κατ' ἄστυ ποιοῦνται διατριβάς, ὡς πρότερον, ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλείους τὸν βίον ἔχουσιν ἐν τοῖς ἀγροῖς. καὶ τί δεῖ περὶ τῶν ἄλλων λέγειν, ὅτε καὶ τῶν βουλευτῶν ὀλίγοι μέν τινες κατὰ συγγένειαν ἢ φιλίαν προσήκοντες ὑμῖν, ὑπομένουσιν ἐντὸς τειχῶν, οἱ δ' ἄλλοι τὴν ἐρημίαν ποθεινοτέραν ἡγοῦνται τῆς πατρίδος; ὅτε γοῦν ἐδέησεν ὑμῖν καλέσαι τὴν βουλήν, ἐκ τῶν ἀγρῶν καθ' ἕνα καλούμενοι συνῆλθον, οἷς πάτριον ἦν, ἅμα ταῖς ἀρχαῖς διαφυλάσσειν τὴν πατρίδα, καὶ μηδενὸς ἀπολείπεσθαι τῶν κοινῶν. ἆρ' οὖν τἀγαθὰ φεύγοντας ὑπολαμβάνετε τοὺς ἀνθρώπους καταλιπεῖν τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, ἢ τὰ κακά; ἐγὼ μὲν γὰρ οἴομαι τὰ κακά. καίτοι τίνος ἔλαττον οἴεσθ' εἶναι κακοῦ πόλει, καὶ ταῦτα τῇ Ῥωμαίων, ἣ πολλῶν οἰκείων δεῖ σωμάτων, εἰ μέλλει βεβαίως καθέξειν τὴν τῶν περιοίκων ἀρχήν, ὃ καταλείπεσθαι μὲν ὑπὸ τῶν δημοτικῶν, ἐρημοῦσθαι δὲ ὑπὸ τῶν πατρικίων, οὔτε πολέμου κατασχόντος αὐτήν, οὔτε νόσου λοιμικῆς, οὔτ' ἄλλης θεηλάτου συμφορᾶς οὐδεμιᾶς; βούλεσθε οὖν ἀκοῦσαι τίνες εἰσὶν αἱ βιαζόμεναι τοὺς ἀνθρώπους καταλιπεῖν αἰτίαι ἱερὰ καὶ τάφους προγόνων, καὶ ἐξερημοῦν ἐφέστια καὶ κτήσεις πατέρων, καὶ πᾶσαν ἡγεῖσθαι γῆν ἀναγκαιοτέραν τῆς πατρίδος; οὐ γὰρ ἄτερ αἰτίας ταῦθ' οὕτως ἔχει. ἐγὼ δὴ φράσω πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἀποκρύψομαι. κατηγορίαι γίνονται τῆς ἀρχῆς ὑμῶν, Ἄππιε, πολλαὶ, καὶ παρὰ πολλῶν· εἰ μὲν ἀληθεῖς, ἢ ψευδεῖς, οὐδὲν δέομαι ζητεῖν ἐν τῷ παρόντι. γίνονται δ' οὖν ὅμως. οὐδὲν εἰπεῖν ἔξω τῶν ὑμετέρων ἑταίρων, οἰκείως τοῖς παροῦσιν ἔχει πράγμασιν. οἱ μὲν γε ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν, οἷς προσῆκεν ἱερᾶσθαί τε καὶ ἄρχειν, καὶ τὰς ἄλλας καρποῦσθαι τιμάς, ἃς οἱ πατέρες αὐτῶν ἐκαρποῦντο, ἄχθονται τούτων ἀπελαυνόμενοι δι' ὑμᾶς, τὰς προγονικὰς ἀξιώσεις ἀπολωλεκότες. οἱ δὲ τὴν διὰ μέσου τάξιν ἔχοντες ἐν τῇ πόλει, καὶ τὴν ἀπράγμονα διώκοντες ἡσυχίαν, χρημάτων τε ἁρπαγὰς ἐγκαλοῦσιν ὑμῖν, καὶ προπηλακισμοὺς εἰς γαμετὰς ὀδύρονται γυναῖκας, καὶ παροινίας εἰς θυγατέρας ἐπιγάμους, καὶ ἄλλας ὕβρεις πολλὰς καὶ χαλεπάς. τὸ δὲ πενέστατον τοῦ δημοτικοῦ μέρους οὔτε

ferme omnib. inuisum, hoc præcipue documento cognoscere est, quod omnes qui publica munera obeunt, (quod vnū vobis ignorare non licet) quotidie ex vrbe profugiunt, relictis paternis laribus: tum ex plebeiis optimus quisq;, alius in vicina oppida cū vxore ac liberis sedē transfert, alius in remotissimos ab vrbe agros *secedit*. ac ne patricii quidē multi in vrbe commorantur, vt ante; sed horum quoq; maior pars ruri degit. & quid de ceteris dicere attinet, cū ex senatorio etiā ordine pauci, qui scilicet genere aut amicitia coniuncti vobis sunt, intra muros maneāt; ceteri maiore solitudinis quā patriæ desiderio teneantur? vtiq; cum senatus vobis cōuocandus esset, ex agris singulatim conuenere quib. velut hereditariū erat vna cum magistratib. patriæ tutelā gerere, nec ab vllo reip. munere abesse. Vtrū ergo putatis homines in desertione patriæ fugere, bona, an mala? mala, vt ego quidē arbitror. atqui quodnam maius malū existimatis accidere posse ciuitati, & quidem Romanæ, quæ magna domesticarū copiarū multitudine indiget, modo firmū in finitimos retinere velit imperiū; si tum a plebeiis tū a patriciis derelinquatur, nec bello premente, nec pestilentia, nec vlla alia calamitate fatali? Vultisne igitur audire quib. de caussis cogātur homines sacra & monumēta maiorum, laresq; ac possessiones patrias desolare, & quoduis solū patrio magis necessariū ducere? neq; enim hęc sine caussa ita fiunt. Equidē id vobis dicam, nec quidquā celabo. Multę & a multis contra magistratū vestrum, Appi, querelæ proferuntur. quæ veræne sint an falsæ, nō opus est in præsentia disquirere. sed proferuntur tamen. atq; vt *summatim* dicā, nulla ciuitatis pars, excepta factione vestra, se præsenti rerū statui aggregat. nam qui præstantiores sunt, & præstantibus *maioribus* nati, cum ad ipsos pertineant sacerdotia & magistratus, ceterorumque honorum fructus quos maiores illorum perceperunt, ægre ferunt se per vos ab illis depelli, auitisque dignitatibus priuati. qui vero medium in ciuitate gradum obtinent, relictisq; *publicis* negotiis quietum vitæ genus sectantur, cum lacrymis queritantur de iniquis vestris in bona rapinis, in vxores contumeliis, in filias nubiles libidinibus, aliisque multis ac grauibus iniuriis. at inopissima plebis pars, dum &

comitiorum & suffragiorũ iure fraudatur, nec vel in cõcionem vocatur, vel alius cuiuspiã ciuilis humanitatis particeps fit, ꝓpter hæc omnia vos odit, ac magistratũ vestrum tyrannidẽ vocat. Quomodo ergo hæc corrigetis, vosq; his criminib. apud ciues liberabitis? id enim adhuc dicendũ restat. Si ex S C, populo cognoscẽdum permittatis vtrũ malit cõsules, tribunos, ceterosq; magistratus patrios creare, an hanc reip. formã retinere. si enim omnes Romani paucorũ dominatum ꝓbent, vosq; eandẽ potestatẽ retinere velint, legitimũ, non vi vsurpatũ geretis magistratũ. at si consules rursum ceterosq; magistratus, vt ante, creare malint, lege magistratũ deponetis, nec in pares contra ipsorum voluntatẽ imperiũ gessisse videbimini: id enim tyrãnicum est; cũ in optimatum imperio, nõ nisi volentib. ciuibus geratur magistratus. Eius vero instituti te auctorẽ esse oportere censeo, stabilitumq; a te paucorũ dominatũ, a te rursus antiquari, Appi; qui vt dudum vsui, ita nũc oneri est. Quæ vero ad te redundatura sint cõmoda, si mihi obsequens inuidiosum istud imperiũ deposueris, audi *quæso*. Si totum collegium vestrum idẽ sequatur propositũ, cuncti hos quoq; tuo exẽplo bonos viros esse factos opinabuntur. sin vero de iniquo principatu decedere recusent, tibi quidẽ gratias habebunt omnes, qui solus recte facere volueris; illos aũt vel nolentes, cũ dedecore & magno detrimẽto, potestate exuent. a Quod si vos clãdestino fœdere obstrinxistis, fideique mutuæ deos testes ac vindices adhibuistis, (forsan enim & tale quidpiã a vobis factũ est) cogita fœdus illud, si seruetur, impiũ esse, vt contra patriã ac ciues initũ: si vero violetur, pium. dii enim ad honesta & iusta, nõ ad turpia & iniusta pacta adhiberi amant. At si inimicorum metu imperiũ deponere verearis, ne forte tibi aliquod ab illis creetur periculum, factorumq; rationẽ reddere cogaris, perperam tibi metuis. neq; enim tam pusillanimus vel ingratus erit populus Romanus, vt benemeritis obliuioni traditis, *tantum* delictorũ tuorũ memor sit futurus; sed superiorib. malis bona præsentia æquo examine opponet, atq; illis veniã, his vero laudem tribuet. Sed & eorũ quæ ante istũ paucorũ dominatũ multa ac præclara gessisti, memoriã plebi refricabis, ac

ἀρχαιρεσιῶν ἔτι κύριον γινόμενον, οὔτε ψηφοφοριῶν, οὔτ' εἰς ἐκκλησίαν καλούμενον, οὔτ' ἄλλης πολιτικῆς φιλανθρωπίας μεταλαμβάνοντα οὐδεμιᾶς, διὰ ταῦτα πάνθ' ὑμᾶς μισεῖ, καὶ τυραννίδα καλεῖ τὴν ἀρχὴν ὑμῶν. πῶς οὖν ἐπανορθώσετε ταῦτα, καὶ παύσεσθε δι' αἰτίας παρὰ τοῖς πολίταις ὄντες; τοῦτο γὰρ ἔθ' ὑπόλοιπον εἰπεῖν. εἰ προβούλευμα τοῦ συνεδρίου ποιήσαντος, ἀποδώσετε τῷ δήμῳ διαγνῶναι πότερον αὐτῷ δοκεῖ, πάλιν ὑπάτους ἀποδεικνύναι, καὶ δημάρχους, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς τὰς πατρίους· ἢ μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς πολιτείας. ἐάν τε γὰρ ἀγαπῶσι Ῥωμαῖοι πάντες ὀλιγαρχούμενοι, καὶ μένειν ὑμᾶς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ψηφίσωνται, κατὰ νόμον ἕξετε, 512 καὶ οὐ βίᾳ τὴν ἀρχήν. ἐάν τε ὑπάτους πάλιν αἱρεῖσθαι βουληθῶσι, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς, ὡς πρότερον, ἀποθήσεσθε νόμῳ τὴν ἐξουσίαν, καὶ οὐ δόξετε ἀκόντων ἄρχειν τῶν ἴσων· τοῦτο μὲν γὰρ τυραννικόν· τὸ δὲ παρ' ἑκόντων τὰς ἀρχὰς λαμβάνειν, ἀριστοκρατικόν. τοῦ δὲ πολιτεύματος τούτου πρῶτον οἴομαι δεῖν ἄρξαι σε, καὶ παῦσαι τὴν ὑπό σου κατασταθεῖσαν ὀλιγαρχίαν, Ἄππιε, λυσιτελῆ τε πόλει ἡμῖν γινόμενον, νῦν δ' ἐπαχθῆ. ἃ δ' ἐκ τοῦ πεισθῆναί μοι, καὶ ἀποθέσθαι τὴν ἐπίφθονον ἐξουσίαν ταύτην, κερδανεῖς, ἄκουσον. ἐὰν μὲν ὅλον ὑμῶν τὸ ἀρχεῖον ἐπὶ τῆς αὐτῆς γένηται προαιρέσεως, διά σε πάντες ὑπολήψονται τὸν ἄρξαντα, καὶ τούτους γεγενῆσθαι χρηστούς· ἐὰν δ' οὗτοι φιλοχωρῶσιν ἐπὶ τῇ παρανόμῳ δυναστείᾳ, σοὶ μὲν ἅπαντες εἴσονται τὴν χάριν, ὅτι μόνος ἐβουλήθης δίκαια ποιεῖν· τοὺς δὲ μὴ θέλοντας, σὺν αἰσχύνῃ καὶ μεγάλῃ βλάβῃ παύσουσι τῆς ἀρχῆς. ὁμολογίας δὲ καὶ πίστεις ἀπορρήτους εἴ τινας ἀλλήλοις δεδώκατε, θεοὺς ἐγγυητὰς ποιησάμενοι· τάχα γάρ τι καὶ τοιοῦτον ὑμῖν πέπρακται· φυλαττομένας μὲν, ἀνοσίους εἶναι νόμιζε, ὡς κατὰ πολιτῶν καὶ πατρίδος· καταλυομένας δ', εὐσεβεῖς· θεοὶ γὰρ ἐπὶ καλαῖς καὶ δικαίαις παραλαμβάνεσθαι φιλοῦσιν ὁμολογίαις, οὐκ ἐπ' αἰσχραῖς καὶ ἀδίκοις. εἰ δὲ διὰ φόβον ἐχθρῶν ὀκνεῖς ἀποθέσθαι τὴν ἀρχήν, μή σοι κίνδυνοί τινες ἐξ αὐτῶν ἐπαχθῶσι, καὶ δίκας ἀναγκασθῇς ὑπέχειν τῶν πεπραγμένων, οὐκ ὀρθῶς δέδοικας. οὐδὲ γὰρ οὕτω μικρόθυμος οὐδ' ἀχάριστος ἔσται ὁ Ῥωμαίων δῆμος, ὥστε τῶν μὲν ἁμαρτημάτων σου μεμνῆσθαι, τῶν δ' εὐεργεσιῶν ἐπιλελῆσθαι, ἀλλ' ἀντιπαρεξετάζων τὰ νῦν ἀγαθὰ τοῖς πάλαι κακοῖς, ἐκεῖνα μὲν ἡγήσεται συγγνώμης ἄξια, ταῦτα δ' ἐπαίνων. ὑπάρξει δέ σοι καὶ τῶν πρὸ τῆς ὀλιγαρχίας ἔργων πολλῶν καὶ καλῶν ὄντων ὑπομιμνήσκειν τὸν δῆμον, καὶ τὴν

ὑπὲρ

ὑπὲρ ἐκείνων χάριν, εἰς βοήθειαν καὶ σωτηρίαν ἀπαι-
τεῖν, ἀπολογίαις τε χρῆσθαι πρὸς τὰ κατηγορήματα
πολλαῖς· τοῦτο μὲν, ὡς οὐκ αὐτὸς ἥμαρτες, ἀλλὰ τῶν
ἄλλων τις, ἀγνοοῦντός σου· τοῦτο δὲ, ὡς οὐχ ἱκανὸς ἦσθα
τὸν [illegible] κωλύειν, ἰσότιμον ὄντα· τοῦτο δὲ, ὡς ἑ-
τέρου τινὸς ἔργου χρησίμου χάριν ἠναγκάσθης ἀβού-
λητόν τι ὑπομεῖναι. πολὺς γὰρ ἂν εἴη λόγος, εἰ πάσας
βουλοίμην ἐξαριθμεῖσθαι τὰς ἀπολογίας. καὶ οἷς μη-
δὲν ἀπολόγημα ὑπάρχει, μήτε δίκαιον, μήτε ἐπιει-
¶ κὲς, ὁμολογοῦντες καὶ παραιτούμενοι, πραΰνουσι
τὰς τῶν ἠδικημένων ὀργάς, οἱ μὲν, εἰς ἄνοιαν ἡλικίας
καταφεύγοντες· οἱ δὲ, εἰς πονηρῶν ἀνθρώπων ὁμι-
λίας· οἱ δὲ, εἰς μέγεθος ἀρχῆς· οἱ δὲ, εἰς τὴν ἅπαν-
τας πλανῶσαν τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς τύχην.
ἐγώ σοι τῆς ἀρχῆς ἀποστάντι ὑπισχνοῦμαι πάντων ἀ-
μνηστίαν ὑπάρξειν τῶν ἡμαρτημένων, καὶ διαλλαγὰς
πρὸς τὸν δῆμον ὡς ἐν κακοῖς εὐπρεπεῖς. ἀλλὰ δέδοι-
κα μὴ πρόφασις μὲν οὐκ ἀληθὴς ὁ κίνδυνος ᾖ τοῦ μὴ
παραχωρεῖν τῆς ἀρχῆς· μυρίοις δὴ ὑπῆρξε τυραν-
νίδας ἀποθεμένοις, μηδὲν δεινὸν ὑπὸ τῶν πολιτῶν
παθεῖν· ἐὰν δὲ ἀληθεῖς ὦσιν αἰτίαι, φιλοτιμία κενὴ τὴν
εἰκόνα τοῦ καλοῦ τῆς δόξης διώκουσα, καὶ πόθος ἡδονῶν
ὀλεθρίων, ἃς οἱ τυραννικοὶ φέρουσι βίοι. εἰ δὲ βούλει
μὴ τὰ εἴδωλα καὶ τὰς σκιὰς τῶν τιμῶν καὶ τῶν ἡδονῶν
διώκειν, ἀλλ᾽ αὐτὰς καρποῦσθαι τὰς ἀληθεῖς τιμάς, ἀ-
πόδος τὴν ἀριστοκρατίαν τῇ πατρίδι, καὶ τιμὰς λάμ-
βανε παρὰ τῶν ἴσων, καὶ ζήλου τύγχανε παρὰ τῶν ἐπιγι-
νομένων, καὶ κλέος ἀθάνατον ἀντὶ τοῦ θνητοῦ σώμα-
¶ τος κατάλιπε τοῖς ἐγγόνοις. αὗται γάρ εἰσι βέβαιοι καὶ
ἀληθεῖς τιμαί, καὶ ἀναφαίρετοι, χαρίεσσαί τε, καὶ ἀμετα-
519 μέλητοι. στρέφε τὴν ψυχὴν, ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς τῆς πατρί-
δος ἡδόμενος, ὧν οὐκ ἐλαχίστη μοῖρα δόξεις γεγονέναι,
δυναστείαν βαρεῖαν αὐτῆς ἀφελόμενος. ποίησαι δὲ τού-
των παραδείγματα τοὺς προγόνους, ἐνθυμηθεὶς ὅτι
τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων οὐδεὶς ἐπεθύμησεν ἐξουσίας δε-
σποτικῆς, οὐδὲ ταῖς ἐπονειδίστοις τοῦ σώματος ἐδούλευ-
σεν ἡδοναῖς. τοιγάρτοι καὶ ζῶσιν αὐτοῖς ὑπῆρχε τι-
μᾶσθαι, καὶ τελευτήσασιν, ὑπὸ τῶν ἐπιγινομέ-
νων ἐπαινεῖσθαι. μαρτυρεῖται γὰρ παρὰ πάντων αὐ-
τοῖς, ὅτι τῆς ἀριστοκρατίας, ἣν ἐκβαλοῦσα τοὺς βα-
σιλεῖς ἡμῶν ἡ πόλις κατεστήσατο, βεβαιότατοι φύλα-
κες ἐγένοντο. καὶ μηδὲν τῶν σεαυτοῦ λαμπροτάτων λό-
γων τε καὶ πράξεων ἐπιλανθάνου. καλαὶ γὰρ αἱ πρῶ-
ταί σου τῶν πολιτικῶν ἔργων ὑποθέσεις ἐγένοντο, καὶ με-
γάλας ὑπέθρεψαν ἡμῖν ἀρετῆς ἐλπίδας· αἷς ἀκό-
λουθον καὶ τὰ λοιπὰ πράττειν σε ἀξιοῦμεν. ἀναχώρει δὴ
πάλιν εἰς τὴν σεαυτοῦ φύσιν, Ἄππιε τέκνον, καὶ γενοῦ

pro gratia illis debita auxiliũ salutemque reposces; & cõtra criminationes multis te modis tueri poteris: partim, quod nõ ipse deliqueris, sed ceterorũ aliquis, te ignorante: partim quod delinquentem, æquali honore præditum, cohibere nõ potueris: partim quod alius cuiuspiã boni gratia, aliquid contra voluntatem admittere coactus sis. plixa enim foret oratio, si omnes defensionis rationes enumerare vellẽ. Quibus vero nulla suppetit iusta vel æqua defensio, delictũ fatendo ac deprecando, offensorum iras mitigãt; atque alii ad ætatis amentiam confugiunt, alii ad prauorũ hominum consuetudines, alii ad imperii amplitudinẽ, alii ad fortunã quæ omnes hominũ cogitationes solet eludere. Equidẽ si imperiũ deponas, polliceor tibi, fore vt omniũ tuorum delictorum memoria sepeliatur, & quãtum in malis *licet*, honesta inter te & populum fiat gratiæ recõciliatio. At vereor ne non verus sit periculi prætext⁹ quo minus de magistratu decedas: (sexcentos. n. enumerare liceat, qui tyrãnide deposita, nihil mali a ciuibus passi sunt) sed *metuo ne* veræ caussæ sint inanis ambitio, solidæ gloriæ speciẽ affectãs; ac desideriũ perniciosarum voluptatũ, quas affert vita tyrãnica. Quod si non simulacra & vmbras honorũ ac gloriæ sectaris, sed verorũ honorum fructus quæris, redde patriç optimatium imperiũ, & a parib. honores accipe; vt posteritati exẽplo sis, & nepotib. pro mortali corpore immortalẽ gloriam relinquas. hi enim sunt veri, stabiles, iucundi, nec vmquã pœnitẽdi honores. Conuerte animũ, ac patriæ te cõmodis oblecta: quorum non minima pars tibi adscribetur, si grauẽ ei principatum dempseris. Exemplum horum a maioribus pete, atque animo agita, neminem ex illis dominatum appetisse, nec probrosis voluptatibus corporis seruiisse. quamobrem & in vita honorati fuerunt, & post mortẽ a posteritate laudantur. hoc enim omnes illis testimonium perhibẽt, eos optimatũ imperium, qđ post exactos reges ciuitas in rep. instituit, constantissime tutatos esse. Sed nec tuorũ dictorũ factorũq; splẽdidissimorũ obliuiscere. nã primũ tuũ in ciuilib. actionib. institutũ, præclarũ sane fuit, magnamq; virtutis spẽ in animis nostris fouit: cui & reliquas actiones tuas velim⁹ respõdere. Redi ergo ad ingeniũ tuũ, Appi fili, atq; in

reip. administratione tale institutũ sequere, q̃d te non tyrannorũ sed optimatum imperio fauere ostendat. atq; eos fuge, qui dicta & facta sua ad gratiam tuã cõponunt: quorum consuetudine a studio probitatis rectaq; via seductus es. neq; enim rationi cõsentaneum est, vt, ꝑ quos aliquis e bono factus est malus, per eosdẽ rursus ex improbo fiat bonus. Hæc tibi iã sæpe aperire volui, solus cũ solo colloquẽs, & partim velut ignorantem docere, partim velut delinquentem monere; domumq; tuã adii nõ semel: sed pueri me tui ab ędib. repulerunt, nõ vacare te dictitantes, sed alia quædã agere magis necessaria. sed forsan non tuo iussu, verũ suopte iudicio mihi aditũ intercluserunt. quod vtinã ita sit. Res ergo ipsa coegit me corã senatu de iis de quib. *dudum* volui, tecũ colloqui, quoniã solus cũ solo nõ potui. semper aũt tẽpestiuius est, de honestis atq; vtilib. potius corã hominib. verba fieri, Appi, q̃ nusquam. Iã me tibi generis debita ꝑsoluisse, deos testor, quorum fana & aras communib. sacrificiis honoramus quotquot Appiæ gẽtis successores sumus: maiorumq; genios, quib. post deos, secundos honores & gratias vnã persoluimus. supra omnes aũt hosce *testor* tellurem, quæ patrẽ tuum, fratrẽ meum complectitur, me tibi animũ vocemq; meã ad suggerenda q̃ optima cõsilia pręstitisse. Itaq; ignorantiã tuam ꝓ virili mea corrigens, rogo ne malis medicẽre mala; neq; dũ plura appetis, præsentia amittas; neq; vt paribus atq; adeo præstantiorib. imperes, te inferiorum deteriorumq; imperio regi patiaris. Plura & de plurib. tibi loqui nunc supersedeo. si enim Deus te ad saniora consilia ducit, hæc satis superq; dicta sunt: sin ad deteriora, frustra forent quæ dicenda restant. Habetis, patres cõscripti, & vos reip. antistites, sententiam meã tum de belli amolitione, tũ de intestinarum turbarũ emendatione. Quib. siquis meliora proferat, optima quæq; vincant. Hæc cũ perorasset Claudius, magnamq; senatui spẽ fecisset fore vt decẽuiri magistratũ deponerẽt, Appius nihil ad hæc respõdere voluit; sed e ceteris paucorũ dominatus assertorib. ꝓgressus *immediatẽ* M. Cornelius; Nos, inquit, Claudi, de nostris cõmodis ipsi dispiciem⁹, neq; tuo cõsilio quidq̃ indigemus. nã & eã ætate sumus quæ prudentia maxime valet, vt nihil

τῇ προαιρέσει τῶν πολιτευμάτων μὴ τυραννικὸς, ἀλλ' ἀριστοκρατικός· καὶ φεῦγε τοὺς πρὸς ἡδονὴν ὁμιλοῦντας, δι' οὓς ἐξέβης τῶν χρηστῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ παρεπλάγχθης τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ. οὐ γὰρ ἔχει λόγον, ὑφ' ὧν ἂν γένηταί τις ἐξ ἀγαθοῦ κακὸς, ὑπὸ τούτων πάλιν αὐτὸν ἐκ πονηροῦ χρηστόν. ταῦτά σοι πολλάκις ἐβουλήθην ἐνθεῖναι, μόνος μόνῳ εἰς λόγους παραγενόμενος, καὶ τὰ μὲν ὡς ἀγνοοῦντα διδάξαι, τὰ δ' ὡς ἁμαρτάνοντα νουθετῆσαι· καὶ παραγενόμενον εἰς τὴν οἰκίαν οὐχ ἅπαξ, ἀπήλασαν δέ με οἱ σοὶ παῖδες ἀπὸ τῶν οἰκείων, οὐ σχολὴν ἄγειν σε λέγοντες, ἀλλ' ἕτερα ἄττα πράττειν ἀναγκαιότερα ἦν. τάχα δ' οὐχ ὑπὸ σοῦ κελευσθέντες οἱ παῖδες, ἀλλ' ὑφ' ἑαυτῶν γνόντες, διέκλεισάν με τῆς εἰσόδου. καὶ βουλοίμην οὕτω τἀληθὲς ἔχειν. ὃ πρᾶγμα δή με ἠνάγκασε τοῦτο διαλεχθῆναι τῷ συνεδρίῳ πρός σε περὶ ὧν ἐβουλόμην, ἐπειδὴ μόνῳ πρὸς μόνον οὐκ ἐξεγένετο. χρεὼν δὲ ἔχει πάντοτε λέγεσθαι τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα, παρ' ἀνθρώποις μᾶλλον, Ἄππιε, ἢ μηδαμῇ. ἀποδεδωκὼς δέ σοι τὰ τοῦ γένους ὀφειλήματα, μαρτύρομαι θεοὺς, ὧν ἱερὰ καὶ βωμοὺς κοιναῖς θυσίαις γεραίρομεν οἱ τοῦ Αππίου γένους διάδοχοι· καὶ προγόνων δαίμονας, οἷς μετὰ θεοὺς δευτέρας τιμὰς, καὶ χάριτας ἀποδίδομεν κοινάς· ὑπὲρ ἅπαντας δὲ τούτους, γῆν, ἣ κατέχει τὸν σὸν μὲν πατέρα, ἐμὸν δὲ ἀδελφὸν, ὅτι σοι παρέσχημαι ψυχήν τε καὶ φωνὴν τὴν ἐμαυτοῦ τὰ κράτιστα βουλευομένην. καὶ ἐπανορθῶν τὰς ἀγνοίας σου κατὰ δύναμιν τὴν ἐμὴν, ἀξιῶ σε μὴ τοῖς κακοῖς ἰᾶσθαι τὰ κακὰ, μηδὲ τῶν πλεόνων ὀρεγόμενον, καὶ τὰ παρόντα ἀπολέσαι, μηδ', ἵνα τῶν ἴσων τε καὶ κρειττόνων ἄρχῃς, ὑπὸ τῶν ἡττόνων τε καὶ κακιόνων ἄρχεσθαι. πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἔτι σοι λέγειν βουλόμενος, ὀκνῶ. εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τὰ κρείττω βουλεύματα ὁ θεὸς ἄγει σε, καὶ ταῦτα πλείω τῶν ἱκανῶν εἴρηκα· εἰ δ' ἐπὶ τὰ χείρω, διακενῆς καὶ τὰ λοιπὰ ἐρῶ. ἔχετε, ὦ βουλὴ, καὶ ὑμεῖς οἱ προεστηκότες τῆς πόλεως, τὴν ἐμὴν γνώμην, καὶ περὶ τοῦ πολέμου τῆς καταλύσεως, καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει θορύβων τῆς ἐπανορθώσεως. εἰ δέ τις ἕτερα τούτων κρείττω ἐρεῖ, τὰ βέλτιστα νικάτω. Τοιαῦτα εἰπόντος Κλαυδίου, καὶ πολλὴν ἐλπίδα τῷ συνεδρίῳ παρασχόντος, ὡς ἀποθησομένων τῶν δέκα τὴν ἀρχὴν, Ἄππιος μὲν πρὸς ταῦτα οὐδὲν ἠξίωσεν εἰπεῖν· ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ὀλιγαρχικῶν προελθὼν Κορνήλιος Μάρκος, Ἡμεῖς μὲν, ἔφησεν, ὦ Κλαύδιε, περὶ τῶν ἰδίων συμφερόντων αὐτοὶ διαγνωσόμεθα, τῆς σῆς οὐδὲν δεόμενοι βουλῆς. καὶ γὰρ ἡλικίας ἐν τῇ φρονιμωτάτῃ ἐσμὲν, ὥστε μηδὲν

τῶν δια-

τῶν διαφερόντων ἀγνοεῖν· καὶ φίλων οὐ σπανίζομεν οἷς,
514 ἐάν τι δέῃ, συμβούλοις χρησόμεθα. παῦσαι δὴ πρᾶγμα ποιῶν ἄωρον, ἀνὴρ πρεσβύτερος, οὐ δεομένοις συμβουλῆς γνώμας ἀποδεικνύμενος. τῷ Ἀππίῳ δ' εἴ τι βούλει παραινεῖν ἢ λοιδορεῖσθαι· τοῦτο γὰρ ἀληθέστερον· ὅταν ἐξέλθῃς ἐκ τοῦ συνεδρίου, λοιδορήσῃ. νῦν δ' ὑπὲρ τοῦ πρὸς Αἰκανοὺς καὶ Σαβίνους πολέμου, περὶ οὗ κέκλησαι γνώμην ἀποδειξόμενος, ὅ τι σοι φαίνεται λέγε, καὶ παῦσαι τὰ ἔξω τοῦ πράγματος φλυαρῶν. μετὰ τοῦτον ἀνίσταται πάλιν ὁ Κλαύδιος κατηφὴς, καὶ μεστοὺς ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων, καί φησιν· Ἄππιος μὲν οὐδ' ἀποκρίσεως ἄξιον ἡγεῖταί με, ὦ βουλὴ, τὸν ἑαυτοῦ θεῖον, ἐναντίον ὑμῶν· ἀλλ' ὥσπερ τὴν οἰκίαν τὴν ἰδίαν ἀπέκλεισέ μοι, καὶ τουτὶ τὸ συνέδριον ἄβατον ὥσπερ ἐφ' ἑαυτῷ ποιεῖ· εἰ δὲ χρὴ τἀληθὲς λέγειν, καὶ ἐκ τῆς πόλεως ἐξελαύνομαι. οὐκέτι γὰρ αὐτὸν ὀρθοῖς ὄμμασι δυναίμην ὁρᾶν, ἀνάξιον γεγονότα τῶν προγόνων, καὶ τυραννικὴν ἐζηλωκότα παρανομίαν· ἀλλ' ἀνασκευασάμενος ἅπαντα τὰ ἐμὰ, καὶ τοὺς ἐμοὺς, εἰς Σαβίνους ἄπειμι, πόλιν οἰκήσων Ῥήγιλλον, ἐξ ἧς τὸ γένος ἡμῶν ἐστι, καὶ μενῶ τὸν λοιπὸν ἐκεῖ χρόνον, ἕως ἂν οὗτοι κατέχωσι τὴν καλὴν ταύτην ἀρχήν. ἐπειδὰν δὲ οἷα μαντεύομαι, περὶ τὴν δεκαρχίαν γένηται· γενήσεται δ' οὐκ εἰς μακρὰν· τότε παρέσομαι. καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ ἐμοῦ τοσαῦτα. περὶ δὲ τοῦ πολέμου ταύτην ὑμῖν, ὦ βουλὴ, γνώμην ἀποδείκνυμι, μηδὲν ψηφίζεσθαι περὶ μηδενὸς πράγματος, ἕως ἂν ἀποδειχθῶσιν αἱ ἀρχαί. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ πολὺν ἐκ τοῦ συνεδρίου κινήσας ἔπαινον ἐπὶ τῷ γενναίῳ καὶ φιλελευθερίῳ τῆς γνώμης, ἐκάθισε. μετὰ δὲ τοῦτον ἀναστὰς Λεύκιος Κοίντιος ὁ καλούμενος Κικιννάτος, καὶ Τίτος Κοίντιος Καπιτωλῖνος, καὶ Λεύκιος Λυκρήτιος, καὶ πάντες ἑξῆς οἱ προεδρεύοντες τοῦ συνεδρίου, τῇ Κλαυδίου γνώμῃ προσετίθεντο. ἐφ' ᾧ διαταραχθέντες οἱ περὶ τὸν Ἄππιον, ἐβουλεύσαντο μηκέτι καθ' ἡλικίαν καὶ βουλῆς ἀξίωσιν συμβούλους καλεῖν, ἀλλὰ κατ' οἰκειότητα, καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἑταιρείαν. καὶ παρελθὼν Μάρκος Κορνήλιος, ἀνίστησι Λεύκιον Κορνήλιον τὸν ἀδελφὸν, ὃς Κοΐντῳ [Φαβίῳ Οὐιβυλανῷ συνυπάτευσε τὸ τρίτον ὑπατεύοντι,] δραστήριον ἄνδρα, καὶ πολιτικοὺς διεξελθεῖν λόγους οὐκ ἀδύνατον. οὗτος ἀναστὰς ἔλεξε τοιάδε· Θαυμαστὸν μὲν ἦν καὶ τοῦτο, ὦ βουλὴ, εἰ ταύτην ἔχοντες ἄνθρωποι τὴν ἡλικίαν, οἱ πρὸ ἐμοῦ γνώμην ἀποφηνάμενοι, καὶ προεδρεύειν ἀξιοῦντες τῶν συνέδρων, τὰς ἐκ τῶν πολιτικῶν προσκρουσμάτων ἀπεχθείας ἀδιαλλάκτους ἔχουσι πρὸς τοὺς προεστηκότας τῆς πόλεως, οὓς ἐχρῆν, εἰ οἷόν τε ἦν, φυλάττειν, καὶ τοὺς νέους

eorum quæ *nosse* refert, ignoremus: neq; amici nobis desunt, quibus, si opus sit, vtamur consiliariis. Desine igitur senex rem intempestiuam agere, & sententias apud eos loqui qui *tuo* consilio non indigent. Quodsi Appiũ exhortari vis aut (quod verius est) cõuitiari, conuitiare vbi ex *hoc* consessu exieris. nunc vero de bello aduersus Æquos ac Sabinos, de quo sententiã rogatus es, quid tibi videatur dicito, atq; extra rem nugari desinito. Post hunc iterum surgit Claudius vultu mæsto, oculisq; lacrymarum plenis; &, Appius, inquit, ne responso quidẽ me patruum suum corã vobis dignatur, P C: sed vt domum mihi suã præclusit, sic hunc quoq; cõsessum, quantũ in se est, inaccessum reddit. quodsi verum fatendum est, etiam ex vrbe pellor. nõ amplius .n. rectis oculis intueri eum possim; cũ indignus sit maioribus, & tyrãnicas æmuletur iniquitates: sed collecto omni instrumento meo & familia, in Sabinos cõcedam, & Regilli habitabo, vnde gens nostra ortum ducit: ac tãtisper ibi cõmorabor, donec hi præclarum hunc magistratum gerent. vbi aũt decemuiratui euenerint quæ breui euentura auguror, tũc *iterum* adero. atq; hæc de me. De bello autem hęc mea P C est sententia, nihil vlla de re decernendum esse, antequã creentur magistratus. Hæc locutus, resedit, magnamq; sibi laudem apud senatum peperit ob generosam indolem & libertatis studiũ, quod in dicenda sententia satis declararat. Post hũc surrexit L. Quintius Cincinnatus, T. Quintius Capitolinus, L. Lucretius, & reliqui deinceps senatus proceres. qui cum omnes in Claudii sententiam irent, perturbati collegæ Appii, statuerunt nõ amplius ætatis ac dignationis rationem in colligendis sententiis sequi, sed coniunctionis & sodalitatis. Itaq; progressus M. Cornelius, surgere iubet L. Cornelium fratrem, qui Q. Fabio Vibulano in tertio consulatu collega fuerat; virum gnauũ, nec ciuilis facũdiæ imperitum. Is surgẽs, in hanc sententiam verba fecit: Mirum est, P C, eos qui ante me sententiam dixerunt, primasque in senatu sibi vindicant, cum tanta ætate sint, ob ciuiles offensas irreconciliabilem aduersus reipublicæ proceres simultatem gerere; cum eos, quantum fieri poterat, tueri deberent, candideque

cohortari iuuenes vt strenua pro honestate certamina susciperẽt, nec hostes sed amicos ducerent eos, qui pro cõmuni salute ipsis aduersantur. Sed lõge adhuc magis admirandũ est, q́d priuatas simultates ad publica ciuitatis negotia trahunt, & cũ aduersariis suis interire malũt, q̃ cũ omnib amicis esse incolumes. Quę ꝑcerũ nostrorum amentia, modũ adeo excedit, vt propemodũ diuinitus mẽs eis erepta videatur. Dum.n. indigne ferunt se in ambiendo decemuiratu, quem nunc criminãtur, repulsam passos esse, atq; illos in comitiis aptiores esse visos, ꝑpetuum atq; irreconciliabile cum eis bellum gerunt, atq; eo dementiæ vel potius insanię deuenerũt, vt, modo hos apud vos traducant, totam ciuitatem subuertere non dubitent. qui dum vident & regionẽ nostram ab hostibus deuastari, & ipsam fere vrbem ab iisdem inuadi, (nã paruo a nobis interuallo absunt) cum & iuniores ad certamen pro patria exhortari atq; instigare deberent, & ipsi omni promptitudine ac studio, quantum quidẽ eius ætatis vires ferunt, opitulari, de ordinanda rep nunc vos cõsultare volũt, nouosque magistratus designare, & quiduis potius q̃ hostes perfundare. ac ne hoc quidẽ animaduertere possunt, sententias suas, vel vota potius esse impossibilia. quod ita esse, sic perspicite. primum senatuscõsultum fiet de comitiis. deinde decemuiri, comitiis indictis in tertias abhinc nũdinas, patrum decreta ad populum referẽt. quomodo.n. aliquid eorũ quæ a populo decernũtur, vere ratum fiet, nisi fiat ex legum præscripto? deinde cum trib suffragia tulerint, noui magistratus, acceptis reip gubernaculis, ad vos de bello referent. Si vero per id tempus, a quo comitia tam longe adhuc absunt, hostes ad vrbem appropinquent, & copias muris admoueant, quid faciemus, Claudi? Dicemus illis, scilicet, Expectate donec designauerimus alios magistratus. suasit enim Claudius, ne vlla alia de re cõsultaremus, vel ad populũ referremus, neq; copias conscriberemus, nisi magistratus ex animi sententia ordinassemus. Abite igitur modo, atq; vbi audieritis cõsules ceterosq; magistratus a ciuitate designatos esse, quæque ad prœliũ necessaria sunt, omnia a nobis cõparata, tunc venite ac de pace *nobiscum* agite, quoniam

παραινεῖν ἀπὸ τοῦ κρατίστου ποιεῖσθαι τοὺς ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀγῶνας, καὶ μὴ πολεμίους ἀλλὰ φίλους ἡγεῖσθαι τοὺς περὶ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν ἀντιπάλους. πολλῷ δὴ ἔτι τούτου θαυμασιώτερόν ἐστιν, εἰ τὰς ἰδίας ἀπεχθείας ἐπὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως πράγματα μεταφέρουσι, καὶ συναπολέσθαι τοῖς ἑαυτῶν ἐχθροῖς βούλονται μᾶλλον, ἢ σωθῆναι μετὰ πάντων τῶν φίλων. ὑπερβολὴν γὰρ ἀνοίας τούτοις, καὶ οὐ πόρρω θεοβλαβείας πεποιήκασιν οἱ πρόεδροι τῆς βουλῆς ἡμῶν. οὗτοι γὰρ ἀγανακτοῦντες ὅτι μετιόντας αὐτοὺς τὴν τῶν δέκα ἀρχὴν, ἧς αὐτοὶ νῦν κατηγοροῦσιν, ἐνίκησαν, ἐν ἀρχαιρεσίαις ἐπιτηδειότεροι φανέντες, ἀεὶ πολεμοῦσιν αὐτοῖς πόλεμον ἀδιάλλακτον, καὶ εἰς τοῦθ' ἥκουσιν εὐηθείας, μᾶλλον δὲ μανίας, ὥσθ' ἵνα τούτους διαβάλωσι πρὸς ὑμᾶς, ὅλην ὑπομένουσιν ἀνατρέψαι τὴν πατρίδα· οἵ γε ὁρῶντες μὲν ἀνάστατον τὴν χώραν ἡμῶν ὑπὸ τῶν πολεμίων γινομένην, ὁρῶντες δὲ ὅσον οὔπω καὶ ἐπὶ τὴν πόλιν αὐτοὺς ἐλαύνεσθαι· ὃ γὰρ διὰ μέσου χωρίον οὐ πολύ· ἀντὶ τοῦ παρακαλεῖν καὶ παρορμᾶν τοὺς νέους ἐπὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνα, καὶ αὐτοὶ πάσῃ προθυμίᾳ καὶ σπουδῇ βοηθεῖν, ὅση γοῦν ἐν τοῖς τηλικούτοις ἐστὶν ἰσχὺς, περὶ πολιτείας κόσμου νῦν ἀξιοῦσιν ὑμᾶς σκοπεῖν, καὶ νέας ἀρχὰς ἀποδεικνύναι, καὶ πάντα μᾶλλον ἢ τοὺς ἐχθροὺς κακῶς ποιεῖν· καὶ οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο δύνανται συνιδεῖν, ὅτι γνώμας εἰσφέρουσι, μᾶλλον δὲ εὐχὰς ἀδυνάτους ἔχουσι. σκοπεῖτε γὰρ οὑτωσί· προβούλευμα γενήσεται τῆς βουλῆς ὑπὲρ ἀρχαιρεσιῶν· ἔπειτα ἐξοίσουσιν οἱ δέκα τὰ βουλευθέντα εἰς τὸν δῆμον, ἐπιστάντες ἀγορὰν τὴν ἀπὸ ταύτης τρίτην. πῶς γὰρ ἂν ἀληθῶς γένοιτό τι τῶν ὑπὸ τοῦ δήμου ψηφιζομένων κύριον, ἐὰν μὴ κατὰ νόμους γένηται; ἔπειθ' ὅταν αἱ φυλαὶ διενέγκωσι τὴν ψῆφον, τότε αἱ νέαι παραλήψονται τὴν πόλιν ἀρχαὶ, καὶ προθήσουσιν ὑμῖν ὑπὲρ πολέμου σκοπεῖν. ἐν δὲ τοῖς μεταξὺ τῶν ἀρχαιρεσιῶν χρόνοις τοσούτοις οὖσιν, ἐὰν ἐπὶ τὴν πόλιν ἡμῶν ἔλθωσιν οἱ πολέμιοι, καὶ προσαγάγωσι τοῖς τείχεσι, τί ποιήσομεν, Κλαύδιε; ἐροῦμεν αὐτοῖς νὴ Δία, Μείναθ' ἕως ἂν ἀποδείξωμεν ἑτέρας ἀρχάς. Κλαύδιος γὰρ ἡμᾶς ἔπεισε, περὶ μηδενὸς ἄλλου πράγματος μήτε προβουλεύειν, μήτ' εἰς τὸν δῆμον ἐκφέρειν, μήτε δυνάμεις καταγράφειν, ἐὰν μὴ τὰ περὶ τὰς ἀρχὰς καταστήσωμεν ὡς βουλόμεθα. ἄπιτε οὖν, καὶ ὅταν ἀκούσητε ὑπάτους, καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς ἀποδειχθείσας ὑπὸ τῆς πόλεως, καὶ τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα πάντα γεγονότα ἡμῖν εὐτρεπῆ, τόθ' ἥκετε περὶ διαλλαγῶν ποιησόμενοι τοὺς λόγους, ἐπεὶ 515

κακῶς

κακῶς ἤρξασθε ἡμᾶς ποιεῖν, οὐδὲν πεπονθότες ὑφ' ἡμῶν· καὶ ὅσα ἡμᾶς ἐβλάψατε κατὰ τὰς ἐκβολὰς, εἰς χρημάτων λόγον ἅπαντα ἐκ τοῦ δικαίου ληψόμεθα. τὰ δὲ τῶν γεωργῶν ὀλέθρια οὐχ ὑπολογιούμεθα ὑμῖν, οὐδ' εἴ τινα γυναῖκα ἐλευθέραν ὕβρεως καὶ παροινίας ἐπειράθη στρατιωτικῆς, οὐδ' ἄλλο τῶν ἀνηκέστων οὐδέν. κἀκεῖνοι ταῦτα προκαλουμένων ἡμῶν μετριάσουσι, καὶ συγχωρήσαντες τὴν πόλιν νέας ἀρχὰς ἀποδεῖξαι, καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον εὐπρεπῆ ποιήσασθαι, τότε ἥξουσιν ἱκετηρίας φέροντες ἀντὶ τῶν ὅπλων, καὶ παραδιδόντες ἡμῖν ἑαυτούς. ὦ πολλῆς μὲν εὐηθείας τούτων, οἷς ἐπὶ νοῦν ἔρχεται τοιαῦτα ληρεῖν· πολλῆς δὲ ἀναλγησίας ἡμῶν, εἰ τοιαῦτα λεγόντων αὐτῶν οὐκ ἀγανακτοῦμεν, ἀλλ' ὑπομένομεν ἀκούειν, ὥσπερ ὑπὲρ τῶν πολεμίων, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῆς πατρίδος βουλευόμενοι. οὐκ ἀνελοῦμεν ἐκ μέσου τοὺς φλυάρους; οὐ ταχείας ψηφιούμεθα τῇ πορθουμένῃ χώρᾳ τὴν βοήθειαν; οὐ καθοπλιοῦμεν ἅπασαν τὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως; οὐκ ἐπὶ τὰς ἐκείνων πόλεις αὐτοὶ στρατευσόμεθα; ἀλλ' οἴκοι μένοντες, καὶ τοῖς δέκα λοιδορούμενοι, καὶ νέας ἀρχὰς καθιστάντες, καὶ περὶ κόσμου πολιτικοῦ σκοποῦντες, ὥσπερ ἐν εἰρήνῃ, πάντ' ἐάσομεν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις τὰ ἐν τῇ χώρᾳ γενέσθαι, καὶ τελευτῶντες ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ κινδυνεύσομεν καὶ κατασκαφῆς τῆς πόλεως, ὡς ἐάσαντες τὸν πόλεμον τοῖς τείχεσι προσελθεῖν; οὐκ ἔστιν ὑγιαινόντων ἀνθρώπων τὰ τοιαῦτα βουλεύματα, ὦ πατέρες, οὐδὲ προνοίας πολιτικῆς τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν ἰδίων ἀπεχθειῶν ἡγουμένης ἀναγκαιότερα, ἀλλὰ φιλονεικίας ἀκαίρου, καὶ δυσμενείας ἀβούλου, καὶ φθόνου κακοδαίμονος, ὃς οὐκ ἐᾷ τοὺς ἔχοντας αὐτὸν σωφρονεῖν. ἀλλὰ τὰς μὲν τούτων φιλονεικίας ἐᾶτε χαίρειν· ἃ δὲ ψηφισάμενοι τῇ πόλει σωτήρια, καὶ ὑμῖν αὐτοῖς πρέποντα ἔσεσθε βεβουλευμένοι, καὶ τοῖς ἐχθροῖς φοβερὰ, ἐγὼ πειράσομαι λέγειν. νῦν μὲν τὸν πρὸς Αἰκανοὺς καὶ Σαβίνους πόλεμον ἐπικυρώσατε, καὶ τὰς δυνάμεις μετὰ πλείστης
516 προθυμίας καὶ σπουδῆς καταγράφετε τὰς ἐπ' ἀμφοτέρους ἐξελευσομένας. ὅταν δὲ τὰ τοῦ πολέμου τέλος ἡμῖν τὸ κράτιστον λάβῃ, καὶ ἀναστρέψωσιν εἰς τὴν πόλιν αἱ δυνάμεις, εἰρήνης γενομένης, τότε καὶ περὶ τοῦ κόσμου τῆς πολιτείας σκοπεῖτε, καὶ λόγον ἀπαιτεῖτε τοὺς δέκα περὶ πάντων ὧν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἔπραξαν· καὶ νέας ἀρχὰς ψηφοφορεῖτε, καὶ δικαστήρια καθίζετε, καὶ τιμᾶτε τοὺς ἑκατέρων τούτων ἀξίους, ὅταν ἐφ' ὑμῖν γένηται ταῦτα ἀμφότερα· μαθόντες ὅτι οὐ τοῖς πράγμασιν οἱ

priores damna nobis intulistis, nulla a nobis iniuria lacessiti. quæque incursionibus vestris detrimenta nobis importastis, ea omnia pecuniis æstimata, ex æquo pēsabitis. agricolarum vero cædes, & siquæ fœminæ liberæ petulantiā militū expertæ sunt, aliave atrocia mala perpetrata, non cōputabimus. Ad quas inuitationes nostras illi moderatius se gerēt, & postq̃ ciuitatē siuerint nouos magistratus creare, resque bello necessarias adornare, tunc positis armis eorumq; loco verbenis sumptis, supplicū ritu venient, seq; nobis dedēt. O insignē tū in istis amētiam, quibus eiusmodi deliria in mentem veniunt; tū in nobis stupiditatem, si eis talia dicentibus non indignamur, sed aures præbemus; haud secus ac si de hostium, non de nostra patriæque salute caperentur consilia. Nō summouebimus nugatores istos? non celeres regioni cōtra prædonum rapinas decernemus suppetias? nō armabimus omne ciuitatis robur? non ipsi oppida illorum cum exercitu oppugnabimus. sed domi desidētes, decēuiris conuitiantes, nouos magistratus creantes, de ordinanda rep. cōsultantes, velut pacatis tēporibus, totam regionē ab hoste occupari patiemur, admissisq; ad mœnia copiis hostilib. ad extremū de vrbis euersione ciuiūque in seruitutē abductione periclitabimur? Talia consilia, P C, nō sunt sanorum hominū, nec ciuilis prudētiæ, quæ publica cōmoda priuatis simultatib. potiora ducit: sed intempestiuæ peruicaciæ, inconsultæ maleuolētiæ, miseræq; inuidiæ, quæ nō patitur hospitū suorū animos sapere. Sed valere iussa istorū peruicacia, deinceps exponere conabor quibus decretis tum reip. incolumitatē, tum vobis ipsis sanorum consiliorū laudem, tū hostib. *deniq;* terrorē conciliare possitis. Nūc *ergo, si me auditis,* bellum aduersus Æquos ac Sabinos decernite, copiasq; summa promptitudine ac studio cōscribite, quib. vtriq; hosti occurratur. Vbi vero bellum quam optime confectum fuerit, reuersisque in vrbem copiis pax restituta, tūc & de ordināda republica consultate, rationesque a decemuiris omnium eorum quæ in magistratu gesserint, reposcite; & nouos magistratus in comitiis create, ac iudicia constituite: cumque ambo illa potestati vestræ restituta fuerint, pro suo quemque merito in vtroq; tractate. Interim hoc intelligite, non rebus

seruire tempora, sed res tẽporibus. Hanc sentẽtiam cum dixisset Cornelius, *plerig, oẽs* qui post eũ surrexerunt, paucis exceptis, eidẽ sunt assensi: alii, quod censerent id consilium necessarium esse, & presenti tempori conueniens; alii, quod se submitterẽt, & decẽuiris adblandirẽtur, metu imperii. non minima.n. senatus pars potestatẽ illorum formidabat. Cũ vero plerçq; sententię dictæ essent, & ii qui bellum decernebant, alteros numero longe superare viderentur, inter postremos vocarunt L. Valeriũ, quem, cum statim ab initio quædã dicere parasset, a decẽuiris prohibitum fuisse *supra* memoraui. Is ergo tunc surrexit, & talem orationẽ habuit: Videtis P C decemuirorũ insidias, q & a principio, cum verba apud vos facere instituissem, non permiserunt, & nũc inter postremos dicendi copiã fecerunt: cogitantes, vt facile est conicere, etiamsi ad Claudii sententiam accedã, nihil me in cõmune collaturum, cum ei pauci sint assensi: ac si *forte* diuersam a superioribus sentẽtiam dicã, licet optime moneam, nõ nisi inanẽ centonẽ prolaturum. nã qui post me *ad sententias dicendas* surgent, sunt numeratu faciles. qui etiamsi mihi assentiantur oẽs, quænã mihi fiet accessio, dũ ne multesimã quidem partẽ eorum q Cornelii sententiam approbarũt, habiturus sum? Non tamẽ propterea meam vobis sententiam patefacere supersedebo. cum. n. omnia audiueritis, penes vos erit amplecti optima. De decẽuiris ergo, quo modo remp. administrẽt, velim quæ optimus Claudius dixit, a me quoque dicta existimetis: nouosq; magistratus esse designãdos, anteq̃ de bello decernatur. optimo n. cõsilio hæc ab illo dicta sunt. Quoniã vero Cornelius eam sententiã vt impossibilem explodere conatus est, quod ciuilium munium dispensatio multũ tẽporis absumptura sit, cũ interim bellum vrgeat: & illudere aggressus est res quæ ludificationi aptæ non sunt, atq; ita plerosq; vestrũ deceptos in partes suas pertraxit: ego docere aggrediar nõ esse impossibilẽ Claudii sentẽtiam: (nam inutilem esse ne obtrectantium quidem vllus dicere ausus est) atque ostendam quomodo & regionem tueri possimus, & hostes infestare illam ausos vlcisci, & optimatum imperium patriæ restituere; atq; hæc simul efficere, si omnes in ciuitate adiuuent, nec quisq̃ aduersari velit.

καιροῖς δουλεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς καιροῖς τὰ πράγματα. Ταύτην ἀποδεξάμενοι τὴν Κορνηλίου γνώμην, οἱ μετ' ἐκεῖνον ἀνιστάμενοι, χωρὶς ὀλίγων, τῆς αὐτῆς ἐγίνοντο προαιρέσεως· οἱ μὲν, ἀναγκαῖα, καὶ τῷ παρόντι καιρῷ προσήκοντα ὑπολαμβάνοντες εἶναι· οἱ δὲ, ὑποκατακλινόμενοι, καὶ θεραπεύοντες τοὺς δέκα, τῷ φόβῳ τῆς ἀρχῆς. ἦν γάρ τι καὶ καταπεπληχὸς τὴν ἐξουσίαν οὐκ ἐλάχιστον μέρος τῶν συνέδρων. ὡς δ' αἱ πλείους γνῶμαι διηριθμήθησαν, καὶ παρὰ πολὺ κρατεῖν ἐδόκουν οἱ τὸν πόλεμον ἐπικυροῦντες τῶν ἑτέρων, τόν τε Λεύκιον Οὐαλέριον ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐκάλουν, ὃν ἔφην εὐθὺς ἐν ἀρχαῖς βουλόμενόν τι λέγειν, κεκωλῦσθαι πρὸς αὐτῶν. ὁ δ' ἀναστὰς, τοιούτοις διεξῆλθε λόγοις· Τὴν μὲν ἐπιβουλὴν τῶν δέκα ὁρᾶτε, ὦ πατέρες, οἳ κατ' ἀρχάς τε οὐκ ἐπέτρεψαν μοι λέγειν, ὅτε προῃρούμην, πρὸς ὑμᾶς, καὶ νῦν ἐν τοῖς ὑστάτοις ἀποδεδώκασι λόγον, ἐνθυμηθέντες, ὅπερ εἰκὸς, ὅτι τῇ τε Κλαυδίου γνώμῃ προσθέμενος, οὐδὲν ὠφελήσω τὸ κοινὸν, ὀλίγων αὐτῇ συνειρηκότων· ἑτέραν τε γνώμην παρὰ τὰς εἰρημένας αὐτὸς ἀποφηνάμενος, καὶ τὰ κράτιστα ὑποθέμενος, διὰ κενῆς ἐρραψῳδηκὼς ἔσομαι. εὐαρίθμητοι γάρ τινές εἰσιν οἱ μετ' ἐμὲ ἀναστησόμενοι. οὓς ἐὰν ἅπαντας ὁμογνώμονας λάβω, τί γενήσεταί μοι πλέον, οὐδὲ πολλοστὴν ἐξόντι μοῖραν τῶν Κορνηλίῳ συναγορευόντων; οὐ μὴν ἐγὼ ταῦθ' ὑφορώμενος, ὀκνήσω τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην εἰπεῖν. ὅταν γὰρ ἀκούσητε τὰ πάντα, ἐφ' ὑμῖν ἔσται τὰ κράτιστα ἑλέσθαι. περὶ μὲν οὖν τῆς δεκαρχίας, ὃν τρόπον ἐπιμελεῖσθαι τῶν κοινῶν, ὅσα Κλαύδιος ὁ βέλτιστος εἶπε, καὶ ἐμοὶ νομίσατε εἰρῆσθαι, καὶ ὅτι δεῖ νέας ἀρχὰς ἀποδειχθῆναι, πρὶν ἢ τὸ περὶ τοῦ πολέμου γενέσθαι ψήφισμα. καὶ γὰρ ταῦτα εἴρηται τῷ ἀνδρὶ κατὰ τὸ βέλτιστον. ἐπεὶ δὲ Κορνήλιος εἰς τὸ ἀδύνατον ἀπάγειν ἐπείρατο τὴν γνώμην, πολλοὺς τοὺς μεταξὺ χρόνους ἀποφαίνων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας γενησομένους, ἐν χερσὶν ὄντος τοῦ πολέμου, καὶ χλευάζειν ἐπεχείρει πράγματα οὐκ ἐπιτήδεια χλευασμῷ, οἷς παραχρησάμενος ὑμᾶς τοὺς πολλοὺς ᾤχετο φέρων· ἐγὼ δὲ καὶ περὶ τοῦ μὴ ἀδύνατον εἶναι τὴν Κλαυδίου γνώμην, διαλέξομαι πρὸς ὑμᾶς· ὡς μὲν γὰρ ἀσύμφορος, οὐδεὶς οὐδὲ τῶν διασυρόντων αὐτὴν ἐτόλμησεν εἰπεῖν· καὶ διδάξω πῶς ἂν ἥ τε χώρα δι' ἀσφαλείας γένοιτο, καὶ δίκην δοῖεν οἱ τολμήσαντες αὐτὴν κακῶς ποιεῖν, καὶ τὴν πάτριον ἀπολάβοιμεν ἀριστοκρατίαν· καὶ ταῦθ' ἅμα γένοιτο, συναγωνιζομένων ἁπάντων τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ μηδενὸς τἀναντία πράττειν ἀξιοῦντος.

Σοφίαν

σοφίαν οὐδεμίαν ἀποδειξόμενος ὑμῖν, τὰ δὲ πραχθέντα ὑφ' ὑμῶν αὐτῶν παραδείγματα φέρων. ἔνθα γὰρ ἡ πεῖρα διδάσκει τὸ συμφέρον, τί δεῖ στοχασμῶν ἐκεῖ; μέμνησθε ὅτι ἀπὸ τῶν αὐτῶν τούτων ἐθνῶν, ὥσπερ νῦν, δυνάμεις ἐνέβαλον, αἱ μὲν εἰς τὴν ἡμετέραν γῆν, αἱ δὲ εἰς τὴν τῶν συμμάχων ἡμῶν, κατὰ τὸν αὐτὸν ἀμφότεραι χρόνον, Γαΐου Ναυτίου, καὶ Λευκίου Μινυκίου τὴν ὑπατείαν ἐχόντων, ἔνατον ἢ δέκατον
517 ἔτος οἶμαι τουτί. τότε τοίνυν ἀποστειλάντων ὑμῶν νεότητα πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἐπ' ἀμφότερα τὰ ἔθνη, τῷ μὲν ἑτέρῳ τῶν ὑπάτων εἰς δυσχωρίας ἀναγκασθέντι κατακλεῖσαι τὸ στρατόπεδον, πρᾶξαι μὲν οὐδὲν ἐξεγένετο, πολιορκεῖσθαι δὲ ἐν τῷ χάρακι, καὶ κινδυνεύειν αὐτὸν τῶν ἐπιτηδείων ἁλῶναι· Ναυτίῳ δὲ ἀντικαθημένῳ Σαβίνων, μάχας ἀναγκαῖον ἦν τίθεσθαι πρὸς τοὺς αὐτοὺς συνεχεῖς, καὶ μήθ' οἵῳ τε εἶναι τοῖς κάμνουσι τῶν ὀφειλόντων βοηθεῖν. ἦν τε οὐκ ἄδηλον ὅτι τῆς ἐν Αἰκανοῖς στρατιᾶς ἀναρπασθείσης, οὐδ' ἡ Σαβίνοις πολεμοῦσα ἀνθέξει, συνελθόντων εἰς ταὐτὸ τῶν πολεμίων ἀμφοτέρων. τούτων δὴ κινδύνων τὴν πόλιν περιστάντων, καὶ οὐδὲ τῶν ἐντὸς τείχους ὁμονοούντων, τίνα βοήθειαν εὕρεσθε ὑμεῖς; περὶ μέσας νύκτας εἰς τὸ βουλευτήριον συνελθόντες, ὅπερ ὤνησεν ὁμολογουμένως πάντα τὰ πράγματα, καὶ φερομένην τὴν πόλιν εἰς ἀτυχὲς πτῶμα ὤρθωσεν, ἀρχὴν ἀπεδείξατε μίαν αὐτοκράτορα πολέμου καὶ εἰρήνης, ἁπάσας τὰς ἄλλας καταλύσαντες ἀρχάς, καὶ πρὶν ἡμέραν γενέσθαι, δικτάτωρ ἀποδείκνυται Λεύκιος Κοΐντιος ὁ βέλτιστος, οὐδ' ἐν τῇ πόλει τότε ὤν, ἀλλ' ἐν τῷ ἀγρῷ. τὰ μετὰ ταῦτα ἴστε δήπου τοῦ ἀνδρὸς τὰ ἔργα, ὅτι καὶ δυνάμεις ἀξιοχρέους παρεσκευάσατο, καὶ τὸ κινδυνεῦον στρατόπεδον ἐρρύσατο, καὶ τοὺς πολεμίους ἐτιμωρήσατο, καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν αἰχμάλωτον ἔλαβε· καὶ ταῦτα ἐν ἡμέραις τεσσαρεσκαίδεκα μόναις ἅπαντα διαπραξάμενος, καὶ εἴ τι καὶ ἄλλο τὰ δέον ἦν τῆς πολιτείας ἐπανορθωσάμενος, ἀπέθετο τὰς ῥάβδους· καὶ τὸ κωλῦσον οὐδὲν ἐγένετο, νέαν ἀρχὴν ἐν ἡμέρᾳ κυρωθῆναι μιᾷ, βουλομένων ὑμῶν. τοῦτο δὴ τὸ παράδειγμα μιμησαμένους ὑμᾶς οἴομαι δεῖν, ἐπεὶ οὐδὲν ἄλλο ποιεῖν δυνάμεθα, δικτάτορα ἑλέσθαι, πρὶν ἐντεῦθεν ἐξελθεῖν. ἐὰν γὰρ ὑπερβαλώμεθα τοῦτον τὸν καιρόν, οὐκέτι συνάξουσιν ἡμᾶς οἱ δέκα βουλευσομένους ὑπὲρ οὐδενός. ἵνα δὲ καὶ κατὰ νόμους ἡ τοῦ δικτάτορος ἀνάρρησις γένηται, τὴν μεσοβασίλειον ἀρχὴν ἕλεσθε, τὸν ἐπιτηδειότερον ἐκλέξαντες τῶν πολιτῶν· ὃ ποιεῖν συνηθές ἐστιν ὑμῖν, ὅταν μήτε βασιλεῖς ἔχητε, μήτε ὑπά-

qua in re nō ſapientiā aliquam vobis oſtentabo, ſed veſtra ipſorum facta in exēplum vobis afferam. vbi. n. expe- a rientia docet quid cōducat, quorſum opus eſt cōiectationibus? Meminiſtis ab iiſdē gentib. *olim*, vt nunc, irruptiones factas; alterā, in noſtros, alterā, in ſociorum noſtrorum agros; eodem vtramq; tēpore, C. Nautio & L. Minucio conſulibus, anno abhinc, ni fallor, nono aut decimo. Ibi cum magnam fortemq; iuuentutis manū aduerſus vtramq; gentē emiſiſſetis, alter cōſul, cum locorum difficultatibus exercitū induere coactus eſſet, nihil efficere potuit; ſed intra vallū obſeſſus, deficiente cōmeatu, propemodum captus eſt: Nautius vero, q Sabinis ſe oppoſuerat, neceſſe habebat cōtinue cum iiſdem cōfligere, ac ne inter ſuos quidem laborātibus ſuccurrere poterat. nec obſcurū erat, ſi Minucii exercitus in Æquis captus fuiſſet, Nautiū quoq; cū ſuo nō potuiſſe Sabinos oppugnare diutius, coniunctis amborum hoſtiū copiis. Cū ergo talia reip. inſtarēt pericula, ac ne intra mœnia quidem eſſet concordia, quid reperiſtis auxilii? id quod omnium confeſſione toti rerum ſummę profuit, vrbemque calamitoſæ ruinę proximam erexit. circa mediam noctem conueniſtis in curia; ac deſignato magiſtratu penes quem vnum abſoluta eſſet belli & pacis poteſtas, abrogatis ceteris magiſtratibus omnibus, antequam dies illuxiſſet, dictator dictus eſt optimus ille L. Quintius, qui ne in vrbe quidem tunc erat, ſed ruri. a quo quæ exinde geſta ſint, noſtis. comparatis enim copiis idoneis, & periclitantem exercitum liberauit, & hoſtes vltus eſt, etiam duce illorum capto. hiſque quatuordecim dumtaxat dierum ſpatio confectis omnibus, correctis etiam ſiquæ eſſent aliæ labes reipublicæ, faſces depoſuit. nec quidquam erat quod, cum *ita* velletis, nouum magiſtratum vno die a vobis creari ac confirmari vetaret. Id ergo vobis exemplum imitandum cenſeo, & (quoniam aliud non poſſumus) dictatorem dicendum antequam hinc exeatis. nam ſi hanc occaſionem dimittamus, nō eſt quod putetis vos a decēuiris ad vllam conſultationē amplius conuocatū iri. Atq; vt legitima fiat dictatoris renūtiatio, interregnū inſtituite, lecto ad eum magiſtratū e ciuib. maxime idoneo. quod facere conſueuiſtis, quū neq; reges habetis, neq; conſu-

les, neque alium magistratum legitimum; vt nunc quoque non habetis. his.n. *decem* viris elapsum est imperii tēpus, & fasces eis lege adempti. Hæc sunt P C quæ facienda vobis censeo, & vtilia & possibilia. Ea vero sententia cuius auctor est Cornelius, aperte tendit ad subuertendū inter vos optimatum imperium. Vbi. n. decemuiri hoc belli prætextu semel armis potiti fuerint, vereor ne illis cōtra nos vtantur. nā qui fasces deponere recusant, an arma deponēt? His ergo reputatis, cauete illos homines, omnemq; illorum fraudem prospicite. melius.n. est prouidere quam pœnitere: & improbis non credere, cordatius est, quam vbi eis credideris, eosdem incusare. Hanc sententiam cum dixisset Valerius, eamq; pleriq; oēs (vt ex voce illorum coniicere facile erat) gratā haberent, & qui post eum surgebāt (erat enim iuniorum senatorum pars reliqua) hæc optima esse ducerent, postq̄ oēs sententias suas dixerant, & cōsultationi finis imponēdus erat, Valerius postulabat vt sententiarum diiudicatione a decemuiris proposita, denuo senatores omnes ordine rogarentur; multiq; patrum, sentētias paulo ante dictas retractare cupientes, istam eius petitionem approbabant; sed Cornelius, cuius consilium erat vt decēuiris committeretur belli imperium, pro virili obstitit, rem iam iudicatā esse dictitans, ac legitime decisam, qđ suum quisq; dedisset suffragium. ideoq; dinumerari sentētias iussit, nec amplius noui quidquā inceptari. Hæc cum ab vtroque magna contentione magnoq; clamore vrgerentur, scissoq; in vtramq; partem senatu, Valerium iuuarent qui reip. confusionem corrigi volebant; Cornelio autem patrocinarentur, qui peiores partes sequebātur, & aliquid periculi e *rerum* mutatione metuebant: decēuiri, arrepta ex senatus dissidio occasione rei pro arbitratu gerendæ, in Cornelii partes concedūt. moxq; pgressus ex eis Appius ait: Conuocauimus vos P C, vt de bello aduersus Æquos & Sabinos cognosceretis: factaq; cuilibet dicēdi potestate, a primis vsq; ad nouissimos, suo quēq; loco sententiā rogauimus. cūq; tres diuersas sententias dixerint, Claudius, Cornelius, & postremus Valerius, vos reliq̄ sentētiis illis diiudica-

τοις, μήτε ἄλλην νόμιμον ἀρχὴν μηδεμίαν, ὥσπερ νῦν οὐκ ἔχετε. τοῖς γὰρ ἀνδράσι τούτοις παρελήλυθεν ὁ τῆς ἀρχῆς χρόνος, καὶ τὰς ῥάβδους αὐτῶν ὁ νόμος ἀφῄρηται. ταῦτ᾽ ἐστὶν ἃ παραινῶ πράττειν, ὦ πατέρες, ὑμῖν, καὶ συμφέροντα καὶ δυνατά. ἣν δὲ Κορνήλιος εἰσηγεῖται γνώμην, κατάλυσις ὁμολογουμένη τῆς ἀριστοκρατίας ὑμῶν ἐστιν. ἐὰν γὰρ ἅπαξ ὅπλων οἱ δέκα γένωνται κύριοι, τῇδε τῇ προφάσει τοῦ πολέμου, δέδοικα μὴ καθ᾽ ἡμῶν αὐτοῖς χρήσωνται. οἱ γὰρ οὐκ ἀξιοῦντες ἀποθέσθαι τὰς ῥάβδους, ἦ πού γε τὰ ὅπλα ἀποθήσονται; λογιζόμενοι δὴ ταῦτα, φυλάττεσθε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πᾶσαν ἀπάτην αὐτῶν προβλέπετε. κρείττων γὰρ ἡ πρόνοια τῆς μεταμελείας· καὶ τὸ μὴ πιστεύειν τοῖς πονηροῖς, σωφρονέστερον τοῦ πιστεύσαντας κατηγορεῖν. Ταύτην ἀποδειξαμένου τὴν γνώμην Οὐαλερίου κεχαρισμένην τοῖς πλείοσιν, ὡς ἐκ τῆς φωνῆς αὐτῶν εἰκάσαι ῥᾴδιον ἦν, καὶ τῶν μετ᾽ ἐκεῖνον ἀνισταμένων (ἦν δὲ αὐτοῖς τὸ νέον τῆς βουλῆς μέρος τὸ λειπόμενον) ταῦτα ἡγουμένων κράτιστα εἶναι, πλὴν ὀλίγων, ἐπεὶ δὲ πάντες ἀπεδείξαντο τὰς ἑαυτῶν γνώμας, καὶ τέλος ἔδει τὰ βουλεύματα λαβεῖν, Οὐαλέριος μὲν ἠξίου διαδικασίαν τοὺς δέκα προθεῖναι τῶν γνωμῶν, αὖθις ἐξ ἀρχῆς πάντας τοὺς βουλευτὰς καλοῦντας, καὶ πολλοῖς τῶν συνέδρων ἀναθέσθαι βουλομένοις τὰς προτέρας ἀποφάσεις, ταῦτα λέγων πιθανὸς ἦν. Κορνήλιος δὲ ὁ συμβουλεύων τοῖς δέκα τὴν ἡγεμονίαν ἐπιτρέψαι τοῦ πολέμου, κατὰ τὸ καρτερὸν 518 ἀπεμάχετο, κεκρίσθαι τὸ πρᾶγμα ἤδη λέγων, καὶ τέλος ἔχειν νόμιμον, ἁπάντων ἐψηφικότων· ἠξίου τε διαριθμεῖν τὰς γνώμας, καὶ μηδὲν ἔτι καινουργεῖν. τούτων δὲ λεγομένων ὑφ᾽ ἑκατέρων μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας τε καὶ κραυγῆς, καὶ τοῦ συνεδρίου διαστάντος πρὸς ἑκάτερον, τῶν μὲν ἐπανορθώσασθαι τὴν ἀκοσμίαν τοῦ πολιτεύματος βουλομένων, τῷ Οὐαλερίῳ συλλαμβανόντων· τῶν δὲ τὰ χείρω προαιρουμένων, καὶ ὅσοις κίνδυνός τις ὑπωπτεύετο ἐκ τῆς μεταβολῆς ἔσεσθαι, τῷ Κορνηλίῳ συναγορευόντων, λαβόντες ἀφορμὴν οἱ δέκα τοῦ πράττειν ὅ τι δόξειεν αὐτοῖς, τὴν τοῦ συνεδρίου ταραχήν, τῇ Κορνηλίου προστίθενται γνώμῃ. καὶ παρελθὼν εἷς ἐξ αὐτῶν Ἄππιος, ἔφη· Περὶ τοῦ πρὸς Αἰκανοὺς καὶ Σαβίνους πολέμου συνεκαλέσαμεν ὑμᾶς, ὦ βουλή, διαγνωσομένους, καὶ λόγον ἀπεδώκαμεν ἅπασι τοῖς βουλομένοις, ἀπὸ τῶν πρώτων ἄχρι τῶν νεωτάτων, ἐν τῷ προσήκοντι καλοῦντες ἕκαστον τόπῳ. τριῶν δὲ ἀποδειξαμένων γνώμας διαφόρους, Κλαυδίου τε καὶ Κορνηλίου καὶ Οὐαλερίου τελευταίου, διέγνωτε τὰς περὶ αὐτῶν ὑμεῖς οἱ λοιποί,

ταῖς, καὶ περὶ ὧν ἕκαστος ἀπεφήνατο πάντων ἀκουόντων, ἣ προεστέθη γνώμη. ἁπάντων δὴ γενομένων κατὰ νόμους, ἐπειδὴ τοῖς πλείοσιν ὑμῶν Κορνήλιος ἔδοξε τὰ κράτιστα ἀποφήνασθαι, τοῦτον ἀπεφηνάμεθα νικᾶν, καὶ τὴν ἀποδειχθεῖσαν ὑπὸ τούτου γνώμην γράψαντες ἐκφέρομεν. Οὐαλέριος δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἑστῶτες, ὅταν αὐτοὶ τύχωσιν ἐξουσίας ὑπατικῆς, δίκας τε ἤδη τέλος ἐχούσας ἀναδίκους ποιείτωσαν, ἐὰν αὐτοῖς φίλον ᾖ, καὶ βουλεύματα διεγνωσμένα ὑπὸ πάντων ὑμῶν, ἄκυρα καθιστάτωσαν. Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ τὸν γραμματέα κελεύσας ἀναγνῶναι τὸ προβούλευμα, ἐν ᾧ τὴν καταγραφὴν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου τοὺς δέκα παραλαβεῖν ἐπέτακτο, διέλυσε τὸν σύλλογον. Μετὰ τοῦθ' οἱ μὲν τῆς ὀλιγαρχικῆς ἑταιρείας, σοβαροὶ καὶ θρασεῖς περιῄεσαν, ὡς δὴ κρείττους τῶν ἑτέρων γεγονότες, καὶ διαπεπεισμένοι μὴ σφῶν καταλυθῆναι τὴν δυναστείαν, ἐπειδὴ ἅπαξ ὅπλων γένωνται κύριοι· οἱ δὲ τὰ βέλτιστα περὶ τῶν κοινῶν φρονοῦντες, ἀνιαρῶς διακείμενοι καὶ περιφόβως, ὡς οὐδενὸς τῶν κοινῶν ἔτι γενησόμενοι κύριοι· καὶ διέστησαν εἰς μέρη πολλά, τῶν μὲν ἀγεννεστέρων τὰς φύσεις, ἅπαντα συγχωρεῖν τοῖς κρατοῦσιν ἀναγκαζομένων· τῶν δὲ ἧττον ψοφοδεῶν, ἀφισταμένων τῆς ὑπὲρ τῶν κοινῶν φροντίδος, καὶ τὸν ἀπράγμονα βίον μεθαρμοττομένων· ὅσοις δὲ πολὺ τὸ γενναῖον τοῖς τρόποις ἦν, ἰδίας ἑταιρείας κατασκευαζομένων, καὶ συμφρονούντων ἐπὶ φυλακῇ τε ἀλλήλων καὶ μεταστάσει τῆς πολιτείας. Τούτων δὲ τῶν ἑταιρειῶν ἡγεμόνες ἦσαν οἱ πρῶτοι τολμήσαντες ἐν τῷ συνεδρίῳ περὶ καταλύσεως τῆς δεκαρχίας εἰπεῖν, Λεύκιος Οὐαλέριος, καὶ Μάρκος Ὁράτιος, φραξάμενοί τε τὰς οἰκίας ὅπλοις, καὶ φυλακὴν θεραπόντων καὶ πελατῶν καρτερὰν περὶ ἑαυτοὺς ἔχοντες, ὡς μήτε τι ἐκ τοῦ βιαίου παθεῖν μηθὲν, μήτ' ἐκ τοῦ φανεροῦ δειλίαν καταγνωσθῆναι. ὅσοις δ' οὔτε θεραπεύειν τὴν τῶν κρατούντων ἐξουσίαν βουλομένοις ἦν, οὔτε μηδενὸς ἐπιστρέφεσθαι τῶν κοινῶν, οὔτ' ἐν ἀπράκτῳ ζῆν ἡσυχίᾳ καλῶς ἐδόκει, πολεμεῖν τε διὰ κράτους οὐ ῥᾴδιον, ἐπεὶ καθαιρεθῆναι δυναστείαν τηλικαύτην ἐφαίνετο δυνατὸν εἶναι, κατέλιπον τὴν πόλιν. ἡγεμὼν δὲ τούτων ἀνὴρ ἐπιφανὴς Γάιος Κλαύδιος, ὁ τοῦ κορυφαιοτάτου τῆς δεκαρχίας Ἀππίου θεῖος, ἐμπεδῶν τὰς ὑποσχέσεις ἃς ἐπὶ τῆς βουλῆς ἐποιήσατο πρὸς τὸν ἀδελφιδοῦν, ὅτε
519 αὐτὸν ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἀξιῶν, οὐκ ἔπεισεν. ἠκολούθει δ' αὐτῷ πολὺς μὲν ἑταίρων ὄχλος, πολὺς δὲ πελατῶν. Τούτου δὲ ἀρξαμένου, καὶ τὸ ἄλλο πολιτικὸν πλῆθος οὐκέτι λάθρα, καὶ κατ' ὀλίγους,

tis, quam quisq; approbaretis, cunctis audientibus pronuntiastis. Quoniam ergo legitime peractis omnibus, Cornelii cõsilium plerisq; vestrum visum est optimum, palmam ei tribuimus, & pronuntiatam ab illo sẽtẽtiam in tabulas referimus. Valerius autem, & qui ab eo stant, cum consularem potestatem nanciscentur, lites iam decisas, si lubet, denuo in iudicium vocẽt, & consilia a vobis omnibus approbata, faciant irrita. His dictis, scribam recitare iussit senatusconsultum, quo decemuiris delectus copiarũ & belli imperium demandabatur: atq; ita senatum dimisit. Post hæc qui paucorum dominatui fauebant, magna cum audacia & strepitu obambulabant, vt qui alteros superassent, suũq; principatũ firmissime stabiliuissent, postquam semel armis potiti essent. Qui vero reip. quamoptime volebãt, mœsti ac timidi incedebãt, quasi non amplius vllo in rep. munere potituri. ac mox se in multas partes sciderunt. nam qui minus generosa essent indole, victrici parti in omnib. cedere cogebantur. qui vero minus meticulosi erant, deposita reip. cura, ad quietum vitæ genus sese applicabant. at qui generosis erant animis, adscitis sibi suis sodalibus, consultabant quo modo & seipsos tueri, & reip. formam mutare possent. eorum sodalitiorum duces erant, qui primi in senatu de decẽuiratus antiquatione disserere ausi erant, L. Valerius, & M Horatius: qui & ædes armis sepserunt, & seipsos famulorum clientumq; valida manu stiparũt, adeo vt nec vi aliqua possent obrui, nec manifesti timoris argui. At qui nec victorum potentiæ adblandiri vellent, nec plane vacare cura reipublicæ, nec quietam vitam degere, quoniam difficile atque adeo stultum esse videbatur, ad conuellẽdam tantam potentiam, belli vim experiri, vrbem deseruerunt. eorum dux erat vir illustris, C. Claudius, patruus Appii decemuirorum principis: vt satisfaceret promisso quod Appio nepoti coram senatu fecerat, cum ei vt magistratum deponeret, persuadere non posset. ac sequebatur eum magna tum sodalium, tum clientum multitudo. Sed & reliqua ciuiũ turba, cum *secessionis* initium ab illo factum esset, non amplius clam & paulatim,

sed palam & cõfertim e patria excessere cum vxoribus ac liberis. Qua re offensus Appius & collegæ, conati sunt *primum* impedire, clausis portis, & correptis nonnullis *e secedētium numero*. sed postea, cum metuerent, ne illi, si detinerentur, vires experirētur, cõsultius esse rati aduersarios ex vrbe secedere, quam in vrbe turbas dare, patefactis portis, omnibus qui vellēt, abeundi potestatē dedere: sed domos eorũ ac patrimonia, & quæcumq; alia secũ in exsiliũ asportare non poterãt, velut militiæ desertorũ, verbis quidē publico *erario* addixerunt, sed reuera suæ factionis hominibus, quasi ea a populo emissent, donarunt. Hæc delicta superiorib. addita, patriciorũ ac plebeiorum animos multo magis a decemuiratu abalienarunt. Etenim si præter supradicta nil deliquissent amplius, viderētur mihi diu in eadem potestate permanere potuisse. (nam seditio, qua potētia illorum alebatur, in vrbe adhuc durabat, multisque de caussis ac longo tempore augescebat, efficiebatq; vt alteri alterorum malis lætarentur: plebeii, quod viderēt deiectos patriciorũ animos, nec vllam amplius reip. partem penes senatum esse; patricii vero, quod viderent plebem amisisse libertatem, ac ne minimum quidem posse, ex quo decēuiri tribunitiam potestatē illi ademerant) sed cum magna arrogantia aduersus vtramque partem vterentur, nec vel in vrbe vel in exercitu moderatos se præberent, coegerunt omnes concordiam colere, ac magistratũ ipsorum antiquare, arma nactos occasione belli. Postrema vero illorum delicta, ob quæ a plebe exstincti sunt, (nã eam potissimũ contumeliosis iniuriis exasperauerãt) erant huiusmodi. Cũ decretũ de bello confirmassent, conscriptis propere copiis ac trifariam diuisis, duo agmina in vrbe reliquerũt, ad tuandas res domesticas: quib. præerat Appius Claudius decēuirorum princeps: & cum eo Sp. Oppius. cum tribus in Sabinos exierunt Q. Fabius, Q. Pœtelius, & Manius Rabuleius cum reliquis quinque agminibus M. Cornelius, L. Minucius, M. Sergius, T. Antonius, & vltimus Cæso Duellius, in bellum contra Æquos profecti sunt. cui expeditioni se addiderant Latinorum & ceterorum

Decemuiri ciues magis ac magis offendunt.

Bellum foris, & remp. domi vt administrauerint.

ἀλλ' ἐκ τοῦ φανεροῦ καὶ ἀθρόου ἐξέλιπε τὴν πατρίδα, τέκνα καὶ γυναῖκας ἐπαγόμενοι. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄππιον, ἀγανακτοῦντες τοῖς γινομένοις, ἐπεβάλλοντο μὲν κωλύειν, πύλας τε ἀποκλείσαντες, καὶ ἀνθρώπους τινὰς συναρπάσαντες· ἔπειτα· δέος γὰρ εἰσῆλθεν αὐτοὺς, μὴ πρὸς ἀλκὴν οἱ κωλυόμενοι τράπωνται, καὶ λογισμὸς ὀρθὸς, ὡς κρεῖττον εἴη σφίσιν, ἐκποδὼν εἶναι τοὺς ἐχθροὺς, ἢ μένοντας ἐνοχλεῖν· ἀνοίξαντες τὰς πύλας, ἀφῆκαν τοὺς θέλοντας ἀπιέναι, οἰκίας δ' αὐτῶν καὶ κλήρους, καὶ ὅσα ἄλλα ὑπελείπετο ἀδύνατα ὄντα ἐν φυγαῖς φέρεσθαι, λειποστρατίαν ἐπενεγκόντες, ἐδήμευσαν τῷ λόγῳ, τὸ δ' ἀληθὲς, τοῖς ἑαυτῶν ἑταίροις, ὡσανεὶ παρὰ τοῦ δήμου πριαμένοις, ἐχαρίσαντο. Ταῦτα τὰ ἐγκλήματα προστεθέντα τοῖς προτέροις, πολλῷ δυσμενεστέρους ἐποίησε πρὸς τὴν δεκαρχίαν τούς τε πατρικίους καὶ τοὺς δημοτικούς. εἰ μὲν οὖν μηδὲν ἐπεξήμαρτον ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις, δοκοῦσιν ἄν μοι πολὺν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας διαμεῖναι χρόνον· ἡ γὰρ φυλάττουσα τὴν δυναστείαν αὐτῶν στάσις, ἔτι διέμενεν ἐν τῇ πόλει, διὰ πολλὰς αἰτίας καὶ διὰ πολλῶν αὐξηθεῖσα χρόνων· δι' ἣν ἔχαιρον ἑκάτεροι τοῖς ἀλλήλων κακοῖς· οἱ μὲν δημοτικοὶ, τὸ φρόνημα τῶν πατρικίων τεταπεινωμένον ὁρῶντες, καὶ τὴν βουλὴν οὐδενὸς ἔτι τῶν κοινῶν οὖσαν κυρίαν· οἱ δὲ πατρίκιοι, τὴν ἐλευθερίαν ἀπολωλεκότα τὸν δῆμον, καὶ μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔχοντα ἰσχὺν, ἐξ οὗ τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν αὐτῶν οἱ δέκα ἀφείλοντο· αὐθαδείᾳ δὲ πολλῇ πρὸς ἄμφω τὰ μέρη χρώμενοι, καὶ οὔτ' ἐπὶ στρατοπέδου μετριάζοντες, οὔτ' ἐν τῇ πόλει σωφρονοῦντες, ὁμονοῆσαι πάντας ἠνάγκασαν, καὶ καταλῦσαι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, ὅπλων γενηθέντας κυρίους διὰ τὸν πόλεμον. τὰ δὲ ἁμαρτήματα αὐτῶν τὰ τελευταῖα, καὶ δι' ἃ κατελύθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου· τοῦτον γὰρ δὴ μάλιστα προπηλακίζοντες ἐξηγρίωσαν· τάδε ἦν. ὅτε τὸ περὶ τοῦ πολέμου ψήφισμα ἐκύρωσαν, καταγράψαντες ἐν τάχει τὰς δυνάμεις, καὶ τριχῇ νείμαντες, δύο μὲν τάγματα κατέλιπον ἐν τῇ πόλει, φυλακῆς τῶν ἐντὸς τείχους ἕνεκεν· ἡγεῖτο δὲ τῶν δύο τούτων ταγμάτων Ἄππιος Κλαύδιος ὁ προεστηκὼς τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ σὺν αὐτῷ Σπόριος Ὄππιος. τρία δὲ ἔχοντες ἐξῆσαν ἐπὶ Σαβίνους, Κόϊντος Φάβιος, καὶ Κόϊντος Πυτέλιος, καὶ Μάνιος Ῥαβολήϊος. πέντε δὲ τὰ λοιπὰ τάγματα παραλαβόντες Μάρκος Κορνήλιος, καὶ Λεύκιος Μινούκιος, καὶ Μάρκος Σέργιος, καὶ Τίτος Ἀντώνιος, καὶ τελευταῖος Καίσων Δουέλιος, ἐπὶ τὸν πρὸς Αἰκανοὺς πόλεμον ἀφίκοντο. συνεστρατεύετο δ' αὐτοῖς Λατίνων τε καὶ ἄλλων

λων συμμάχων ἐπικουρικὸν, οὐκ ἔλαττον τοῦ πολιτικοῦ πλήθους. ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς ἐχώρει κατὰ νοῦν, τοσαύτην μὲν οἰκείαν δύναμιν ἐπαγομένοις, τοσαύτην δὲ συμμαχίαν. οἱ γὰρ πολέμιοι καταφρονήσαντες αὐτῶν, ὅτι νεοσύλλεκτοι ἦσαν οἱ στρατευόμενοι, πλησίον ἀντεστρατοπεδεύσαντο, καὶ τάς τε ἀγορὰς ἀγομένας ἀφῄρουν, λοχῶντες τὰς ὁδοὺς, καὶ ἐπὶ προνομὰς ἐξιοῦσιν ἐπετίθεντο, καὶ εἴ ποτε ἱππεῦσιν εἰς χεῖρας ἔλθοιεν ἱππεῖς, καὶ πεζοὶ πεζοῖς, πρὸς φάλαγγα μαχόμενοι, πανταχῇ πλέον ἔχοντες ἀπῄεσαν, ἐθελοκακούντων οὐκ ὀλίγων ἐν ταῖς συμπλοκαῖς, καὶ οὔτε τοῖς ἡγεμόσι πειθομένων, οὔτε ὁμόσε χωρεῖν τοῖς πολεμίοις βουλομένων. οἱ μὲν οὖν ἐπὶ Σαβίνους στρατεύσαντες, ἐν τοῖς ἐλάττοσι κακοῖς σωφρονισθέντες, ἑκόντες ἔγνωσαν ἐκλιπεῖν
520 τὸν χάρακα· καὶ περὶ μέσας νύκτας ἀναστήσαντες τὸν στρατὸν, ἀπῆγον ἐκ τῆς πολεμίας εἰς τὴν ἑαυτῶν, φυγῇ παραπλησίαν ποιούμενοι τὴν ἀνάζευξιν, ἕως ἐπὶ πόλιν Κρουστομερίαν, ἥ ἐστιν οὐ πρόσω τῆς Ῥώμης, ἀφίκοντο. οἱ δὲ ἐν Ἀλγιδῷ τῆς Αἰκανῶν χώρας θέμενοι τὴν παρεμβολὴν, πολλὰς καὶ αὐτοὶ λαμβάνοντες παρὰ τῶν πολεμίων πληγὰς, καὶ παρὰ τὰ δεινὰ μένειν ἀξιοῦντες, ὡς ἐπανορθωσόμενοι τὰς ἐλαττώσεις, οἴκτιστα πράγματα ἔπαθον. ὠσάμενοι γὰρ ἐπ' αὐτοὺς οἱ πολέμιοι, καὶ τοὺς ὑποστάντας τοῦ χάρακος καταβαλόντες, ἐπέβησαν τῶν ἐρυμάτων· καὶ καταλαβόμενοι τὸ στρατόπεδον, ὀλίγους μέν τινας ἀμυνομένους ἀπέκτειναν, τοὺς δὲ πλείους ἐν τῷ διωγμῷ διέφθειραν. οἱ δὲ διασωθέντες ἐκ τῆς φυγῆς, τραυματίαι τε οἱ πλείους, καὶ τὰ ὅπλα μικροῦ δεῖν πάντες ἀπολωλεκότες, εἰς πόλιν Τύσκλον ἀφικνοῦνται· σκηνὰς δὲ αὐτῶν, καὶ ὑποζύγια, καὶ χρήματα, καὶ θεράποντας, καὶ τὴν ἄλλην τοῦ πολέμου παρασκευὴν οἱ πολέμιοι διήρπασαν. ὡς δὲ ἀπηγγέλη ταῦτα τοῖς κατὰ τὴν πόλιν, ὅσοι μὲν ἦσαν ἐχθροὶ τῆς ὀλιγαρχίας, καὶ οἱ τέως ἀποκρυπτόμενοι τὸ μῖσος, φανεροὺς ἐποίουν ἑαυτοὺς τότε, χαίροντες ἐπὶ ταῖς κακοπραγίαις τῶν στρατηγῶν· καὶ ἦν ἤδη καρτερὰ χεὶρ περὶ τὸν Ὁράτιόν τε καὶ τὸν Οὐαλέριον, οὓς ἔφην ἡγεμόνας εἶναι τῶν ἀριστοκρατικῶν ἑταιρειῶν. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄππιον τοῖς μὲν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου συνάρχουσιν ὅπλα τε καὶ χρήματα, καὶ σῖτον, καὶ τἆλλα ὧν ἐδέοντο ἐπεχορήγουν, τά τε δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ ἐκ πολλῆς ὑπεροψίας λαμβάνοντες, καὶ ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ἀνδρῶν στρατολογήσαντες ἐξ ἁπάσης φυλῆς, τοὺς ὅπλα φέρειν δυναμένους ἀπέστειλαν, ὥστ' ἐκπληρωθῆναι τοὺς λόχους· τήν τε κατὰ πόλιν ἐπιμελῆ φυλακὴν ἐποιοῦντο, φρουραῖς τοὺς ἐπικαιροτάτους καταλαμβανόμενοι τόπους, μή τι λάθωσι παρακινήσαντες οἱ μετὰ τοῦ Οὐαλερίου συνεστῶτες.

sociorum auxiliares copiæ, vrbanis non minores. sed licet tantam tum e ciuibus tum e sociis manum contraxissent, nihil tamen gesserũt ex animi sententia. nam hostes illos despicati, quod nouitios haberent milites, ex propinquo eis castra opposuerant; viisque infessis commeatus intercipiebant, & pabulatum exeuntes adoriebãtur: ac siquando equites cum equitibus, & pedites cum peditibus congressi in acie pugnarent, hostes vbique superiores discedebant; quod non pauci data opera pugnarent ignauius, nec vel ducibus obedirent, vel cũ hoste confligere vellẽt. Qui ergo in Sabinis militabant, leuioribus malis castigati, castra sponte deserere statuerunt; ac nocte circiter media motis copiis, ex hostico in suum agrum se receperũt, regressu fugæ simili, donec peruenere Crustumeriam; quod oppidum non procul vrbe distat. Qui vero in Æquorum regione castra in Algido posuerant, cum & ipsi crebros ab hoste ictus accepissent, & *nihilominus* se aduersus mala obfirmarẽt, quasi clades reparaturi, miserandas perpessi sunt ærumnas. nam hostes, facto in eos impetu, & de vallo deiectis siqui obsisterent, transcensis tandem munitionibus castris potiti, paucos quosdam resistentes interemerunt, complures in fuga trucidarunt. qui vero euaserunt, magna ex parte vulnerati, ferme omnes amissis armis, Tusculum peruenere. tentoria, iumenta, pecunias, famulitia, & reliquum belli apparatum, hostis diripuit. Quæ cum in vrbem renuntiata essent, ii qui paucorum dominatui aduersabantur, & qui odium ante dissimulauerant, tũc animos suos patefecerũt, læti ducum cladibus: eratque iam valida manus circa Horatium & Valerium, quos se optimatium factioni duces præbuisse dixi. Appius vero cum suis, collegis in castra misit arma, pecunias, frumentum; ceteraque suppeditauit quibus indigerent, publicis pariter & priuatis magna cum superbia abreptis: habitoque per omnes tribus delectu, in locum eorum qui perierant, submisit quotquot arma ferre possent, vt centuriæ *rursum* supplerentur: ac præsidiis per opportuniora vrbis loca dispositis, diligenter cauit ne Valerius cum suis clam quidquam moliretur.

a tym collegis qui apud exercitus erãt, secreto mandauit vt sibi aduersantes e medio tollerent; ac clariores quidẽ, latenter perimerent; at quorũ minor haberetur ratio, eos aperte occiderẽt, semper intentato aliquo crimine, vt iuste necati viderentur. quod & factũ est. nam alii prædatũ ab eis emissi, alii ad deducẽdos cõmeatus, alii ad alias quaspiã necessitates bellicas ablegati, postq̃ e castris exierunt, nullibi amplius visi sunt. qui vero infimæ conditionis essent, quasi aut fugæ auctores fuissent, aut hostibus arcana enũtiassent, aut ordines non seruassent, propalam, ad terrẽdos ceteros, interficiebantur. Ita duplex milites absumebat exitium, dũ ii qui paucorũ dominatui fauebãt, in prœliis aduersus hostes interibant; qui vero optimatiũ partibus studebant, a ducibus tollebãtur. Sed & in vrbe multa talia ab Appii factione perpetrabãtur. ac ceterorũ quidẽ, licet non pauci occiderentur, minor a plebe habebatur ratio: sed vnius viri inter plebeios illustris, plurimisq; bellicę virtutis facinorib. conspicui, crudelis & impia cædes, quę in alteris castris, quib. tres duces præerant, perpetrata fuerat, oẽs qui illic erant, ad defectionẽ incitauit. erat aũt is qui occisus fuerat, Siccius, is q̃ centũ & viginti prœliis dimicauit, atq; ex omnib. fortitudinis p̃mia reportauit: quem dixi, cum iam per ætatẽ a militia liberatus esset, se belli aduersus Æquos sponte addidisse sociũ, cũ cohorte octingentorũ virorũ, qui licet & ipsi legitimæ militiæ numerum expleuissent, ducis tamẽ fauore expeditionem istam sequebantur: cum quibus ille ab altero consule ad hostiũ castra, velut in manifestum periculum (vt omnib. videbatur) ablegatus, & castris est potitus, & consulib. totius victorię caussa fuit. Hunc virum, quod contra exercitus duces, quasi ignauos ac belli imperitos, multos per ciuitatem sermones spargeret, Appius cum suis e medio tollere properans, humaniter ad colloquia inuitabat, ac rogabat vt secum de rebus castrensibus disquireret, & quanam ratione ducũ delicta corrigi possent, edissereret. tandẽ ei persuaserunt vt ipse in Crustumerina castra proficisceretur, sumpta legati potestate.

ἐπέσκηπτόν τε δι᾽ ἀπορρήτων τοῖς ἐπὶ τῶν στρατοπέδων συνάρχουσι, τοὺς ἐναντιουμένους σφίσι διαφθείρειν· τοὺς μὲν ἐπιφανεῖς, ἀδήλως· ὧν δ᾽ ἐλάττων ὁ λόγος ἦν, ἀπὸ τοῦ φανεροῦ, προφάσεις ἀεί τινας ἐπιφέροντας, ἵνα δικαίως δόξωσιν ἀποθανεῖν. καὶ ἐγίνετο ταῦτα. οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ προνομὰς ἀποστελλόμενοι ὑπ᾽ αὐτῶν· οἱ δ᾽, ἀγορὰν παραπέμψαι κομιζομένην· οἱ δ᾽, ἄλλας τινὰς ἐπιτελέσασθαι πολεμικὰς χρείας, ἔξω γενόμενοι τοῦ χάρακος, οὐδαμοῦ ἔτι ὤφθησαν. οἱ δὲ ταπεινότατοι, φυγῆς ἀρχὴν κατηγορηθέντες, ἢ τὰ ἀπόρρητα πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκφέρειν, ἢ τάξιν μὴ φυλάττειν, ἐν τῷ φανερῷ κατὰ τὰ ἐκπλήξεως ἕνεκεν τῶν ἄλλων, ἀπώλλυντο. ἐγίνετο δὲ διχόθεν τῶν στρατιωτῶν ὄλεθρος, τῶν μὲν οἰκείων τῆς ὀλιγαρχίας, ἐν ταῖς πρὸς τοὺς πολεμίους συμπλοκαῖς διαφθειρομένων· τῶν δὲ τὴν ἀριστοκρατικὴν ποθούντων κατάστασιν, ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἀπολλυμένων. πολλὰ δὲ τοιαῦτα καὶ κατὰ τὴν πόλιν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἄππιον ἐγίνετο. τῶν μὲν οὖν ἄλλων, καίτοι συχνῶν ἀναιρουμένων, ἐλάττων τοῖς πλήθεσι λόγος ἦν· ἑνὸς δὲ ἀνδρὸς ἐπιφανεστάτου τῶν δημοτικῶν, καὶ πλείστας ἀρετὰς ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἔργοις ἀποδειξαμένου θάνατος ὠμὸς καὶ ἀνόσιος, ἐπιτελεσθεὶς ἐν θατέρῳ τῶν στρατοπέδων, ἔνθα οἱ τρεῖς ἡγεμόνες ἦσαν, ἅπαντας ἑτοίμους ἐποίησε πρὸς τὴν ἀπόστασιν τοὺς ἐκεῖ. ἦν δ᾽ ὁ φονευθεὶς Σίκκιος, ὁ τὰς ἑκατὸν εἴκοσι μάχας ἀγωνισάμενος, καὶ τὰ ἐξ ἁπασῶν ἀριστεῖα λαβὼν, ὃν ἔφην ἀπολελυμένον ἤδη στρατείας, διὰ τὸν χρόνον, ἑκούσιον τοῦ πρὸς Αἰκανοὺς συνάρασθαι πολέμου; σπεῖραν ἀνδρῶν ὀκτακοσίων ἐκπεπληρωκότων ἤδη τὰς κατὰ νόμον στρατείας, εὐνοίᾳ τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπαγόμενον· μεθ᾽ ὧν 521
ἀποσταλεὶς ὑπὸ θατέρου τῶν ὑπάτων, ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων, εἰς πρόδηλον ὄλεθρον, ὡς πᾶσιν ἐδόκει, τόν τε χάρακα ἐκράτησε, καὶ τῆς ὁλοσχεροῦς νίκης αἴτιος ἐγένετο τοῖς ὑπάτοις. τοῦτον τὸν ἄνδρα πολλοὺς ἐν τῇ πόλει διεξιόντα λόγους κατὰ τῶν ἐπὶ στρατοπέδου στρατηγῶν, ὡς ἀνάνδρων τε καὶ ἀπείρων πολέμου, ἐκποδὼν σπεύδοντες ποιῆσαι οἱ περὶ τὸν Ἄππιον, εἰς ὁμιλίας προὐκαλοῦντο φιλανθρώπους, καὶ συνδιαπορεῖν σφίσιν ἠξίουν ὑπὲρ τῶν ἐπὶ στρατοπέδου, καὶ πῶς ἐπανορθωθείη τὰ τῶν στρατηγῶν ἁμαρτήματα, λέγειν παρεκάλουν, καὶ τελευτῶντες ἔπεισαν ἐξελθεῖν ἐπὶ τὸν ἐν Κρουστομερίᾳ χάρακα αὐτὸν, ἐξουσίαν ἔχοντα πρεσβευτικήν. ἔστι δὲ πάντων τιμιώτατόν τε καὶ ἱερώτατον ὁ πρεσβευτὴς παρὰ Ῥωμαίοις, ἐξουσίαν μὲν ἄρχοντος ἔχων καὶ δύναμιν, ἀσυλίαν δὲ καὶ σεβασμὸν

b est autem legati persona apud Romanos omnium honoratissima ac sacertima, nec magistratus tantummodo potestatem ac vim habet, verum etiam inuiolabilem sacerdotalis ordinis

ἱερέως.

ἱερέως. ὡς δὲ ἀφίκετο, φιλοφρονουμένων αὐτὸν ἐκεῖ τῶν ἡγεμόνων, καὶ δεομένων συστρατηγεῖν μένοντα, καί τινας καὶ δωρεὰς τὰς μὲν διδόντων ἤδη, τὰς δ' ὑπισχνουμένων, ἐξαπατηθεὶς ὑπὸ ἀνθρώπων πονηρῶν, καὶ τῇ γοητείᾳ τῶν λόγων οὐ συνιδὼν ὡς ἐξ ἐπιβουλῆς ἐγένετο, στρατιωτικὸς ἀνὴρ, καὶ τὸν τρόπον ἁπλοῦς, τά τε ἄλλα ἐπείθετο αὐτοῖς ὅσα συμφέρειν ὑπελάμβανε, καὶ πρῶτον ἁπάντων παρῄνει μετάγειν τὴν παρεμβολὴν εἰς τὴν πολεμίαν ἐκ τῆς σφετέρας· τάς τε βλάβας διεξιὼν τὰς τότε γινομένας, καὶ τὰς ὠφελείας ἐπιλογιζόμενος ὅσας ἔμελλον ἕξειν μεταστρατοπεδευσάμενοι. οἱ δ' ἀσμένως δέχεσθαι τὰς παραινέσεις σκηψάμενοι, Τί οὖν, ἔφασαν, οὐκ αὐτὸς ἡγεμὼν γίνῃ τῆς ἀναζεύξεως, τόπον ἐπιτήδειον προκατασκεψάμενος; ἐμπειρίαν δὲ ἰσχυρὰν ἔχεις τῶν τόπων, διὰ τὰς πολλὰς στρατείας. λόχον δέ σοι δώσομεν ἐπιλέκτων ἀνδρῶν νέων εὐζώνων, ἐσταλμένων ὁπλισμῷ. σοὶ δὲ ἵππος τε διὰ τὴν ἡλικίαν παρέσται, καὶ ὁπλισμὸς ὁ τοῖς τηλικούτοις πρέπων. ὑποδεξαμένου δὲ τοῦ Σικκίου, καὶ ψιλοὺς αἰτήσαντος ἑκατὸν ἐπιλέκτους, οὐδένα χρόνον ἐπισχόντες ἐκπέμπουσιν αὐτὸν ἔτι νυκτὸς οὔσης, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας, ἐκ τῶν ἰδίων ἑταίρων τοὺς ἰταμωτάτους ἐπιλεξάμενοι· οἷς ἐπέσκηψαν ἀποκτεῖναι τὸν ἄνδρα, μεγάλους μισθοὺς τῆς ἀνδροφονίας ὑποσχόμενοι. ἐπεὶ δὲ πολὺ προελθόντες ἀπὸ τοῦ χάρακος, εἰς χωρίον ἦλθον ὄρθιον καὶ στενόπορον, καὶ χαλεπὸν ἵππῳ διεξελθεῖν, ὅτι μὴ βάδην ἀνιόντι, διὰ τὴν τραχύτητα τῶν ὄχθων, συνθήκας δόντες ἀλλήλοις, στῖφος ἐποίουν ὡς ἀναχωρήσοντες ἐπ' αὐτὸν ἀθρόοι. θεράπων δέ τις ὑπασπιστὴς τοῦ Σικκίου, τὰ πολεμικὰ ἀγαθὸς, εἰκάσας τὴν διάνοιαν αὐτῶν, μηνυτὴς γίνεται τῷ δεσπότῃ. κἀκεῖνος ὡς ἔγνω κατακλειόμενον αὐτὸν εἰς δυσχωρίας, ἔνθα οὐκ ἦν δυνατὸν ἀνὰ κράτος ἐλάσαι τὸν ἵππον, καθάλλεταί τε, καὶ στὰς ἐπὶ τὸν ὄχθον, ἵνα μὴ κυκλωθείη πρὸς αὐτῶν, τὸν ὑπασπιστὴν μόνον ἔχων, τοὺς ἐπιόντας ὑπέμενεν. ὁρμησάντων δὲ πάντων πολλῶν ὄντων ἐπ' αὐτὸν, ἀποκτείνει μὲν ἅμα περὶ πεντεκαίδεκα, τραυματίζει δὲ καὶ διπλασίους. ἐδόκει δ' ἂν καὶ τοὺς λοιποὺς ἅπαντας διαφθεῖραι μαχόμενος, εἰ συνῄεσαν ὁμόσε. οἱ δ' ἄρα συμφρονήσαντες ὡς ἄμαχόν τι εἴη χρῆμα, καὶ οὐκ ἂν ἕλοιεν αὐτὸν συστάδην, τῆς μὲν ἐκ χειρὸς ἀπείχοντο μάχης, προσωτέρω δ' ἀποστάντες, ἔβαλλον οἱ μὲν σαυνίοις, οἱ δὲ χερμάσιν, οἱ δὲ ξύλοις. τινὲς δὲ αὐτῶν προσελθόντες ἐκ τῶν πλαγίων τῶν ὄχθων, καὶ γενόμενοι κατὰ κεφαλῆς, κατεκύλιον ὑπερμεγέθεις ἄνωθεν πέτρας, ἕως ὑπὸ πλήθους τῶν ἐξεναντίας βαλλομένων, καὶ βάρους τῶν ἄνωθεν

venerationē. Eo cum peruenisset, benigne a ducibus exceptus, rogatusq; vt maneret belliq; gerēdi consors esset, quin & donis partim iā datis, partim promissis illectus, dum, vt homo militaris & ingenio simplex, non animaduertit eas verborū præstigias ad insidias esse comparatas, & in aliis quæ cōducere putabat, eis obsecutus est, & primum omnium castra in hosticum transferri suasit, cōmemoratis partim detrimentis quæ manētes acciperent, partim emolumētis quæ ex castrorum tralatione consecuturi essent. Illi, simulātes se lubentib. animis accipere ista viri monita, Quin igitur, inquiunt, ipse nobis in mouendis castris præis, atq; idoneum eis locū prospecularis? nā ob crebras expeditiones, magnam locorum peritiā habes: dabimus tibi lectorum expeditorūq; iuuenum centuriā armis instructam. tibi vero propter ætatem equus erit, & armatura dignitati respondens. Quod munus cum Siccius in se reciperet, centumq; lectos velites sibi posceret, nulla interposita mora, eum multa adhuc nocte emittunt, & cum eo cētum milites, lectis e factione sua audentissimis quibusq;: quibus mandarant vt illum interimerent, magna cædis mercedē proposita. Hi cum lōgius a castris in cliuosum angustūq; locum peruenissent, qui ob cliuorum asperitatem equo difficilis esset, ac nō nisi pedetentim peruadi posset, data inuicem tessera, conglobarunt sese, vt confertim eum inuaderent. Id cōsilium illorum coniectās Siccii armiger, vir bello fortis, indicium hero facit. Qui vbi videt se cōclusum locorum difficultatibus, per quas equus vi adigi nō possit, desilit: ac cōscenso cliuo, ne ab illis circumdetur, cum solo armigero impetum illorum sustinet. ibi cum omnes vna in illū irruerent, occidit circiter quindecim, & ad triginta vulnerat. atq;, vt videtur, ceteros etiam oēs peremisset, si cū eo congressi fuissent. sed illi vt cognouerunt eum cōminus deuinci non posse, nō amplius manu eum oppugnarunt; sed eminus stantes, alii verutis impetierunt, alii saxis manualibus, alii fustibus. quidam per obliquos cliuos ad superiora enixi, a vertice grandia in eum saxa deuoluerunt; donec tum a fronte missilium multitudine, tum a tergo ingruētium

Siccius decemuirum insidiis interficitur.

saxorum pondere obrutus interiit. Quo mortis genere sublato Siccio, cædis auctores in castra cum sauciis remearunt, ac rumorem disseminarunt oppressos se fuisse hostium insidiis, qui Siccium & ceteros quos primos habuerint obuios, trucidarint; seque post multa vulnera vix effugisse. Is rumor cunctis videbatur credibilis. Non tamen latuit facinus, licet in solitudine patratũ esset, nec vllius indicio proditum; a fato ipso & omnium humanarum actionũ inspectrice iustitia indubitatis argumentis euictũ. cum enim exercitus dignum iudicasset publico funere eximiisque supra ceteros honoribus, tum ob alia multa, tũ quod in senectute, per quã ætatem a bellicis laboribus erat liberatus, sponte se pro salute publica periculo exposuisset, statuunt contracta e tribus agminib. manu *idonea*, ad cadaueris inuestigationem exire, vt tuto & honorifice in castra deportetur. Quod cum duces permisissent, (metuebãt enim ne, si rei *tam* honestæ decentiq; obstitissent, aliquã insidiarum suspicionem præberent exercitui) illi sumptis armis exierunt. cumq; ad locum peruenissent, nec vllibi vel arbusta vidissent, vel cauos hiatus, vel vllum alium locum qualis struendis insidiis solet deligi, sed nudum euidentemque angusto aditu cliuum, statim suspicati sunt facinus. deinde vbi propius ad cadauera accesserunt, cum & Siccium ipsum & ceteros omnes inspoliatos iacere cognouissent, mirabantur quomodo hostes hostibus deuictis neque arma neque vestimenta detraxissent. tum perlustratis circumcirca omnibus, vt nec equorum nec hominum vllum vestigium inuenerunt, præter ea quę per viam apparebant, reputabant fieri non potuisse vt hostes in suos irruissent imperuestigabiles, quasi volucres, aut cælitus delapsi. Super hæc & reliqua omnia, cædis non ab hostibus, sed ab amicis perpetratæ maximum argumentum erat; quod nullum hostile cadauer inueniretur. non enim sine sanguine Siccium occubuisse censebant, virum & animo & robore inuictum; nec *item* armigerum eius, nec ceteros qui vna occubuerant: præsertim quia comminus pugnatum esset. cuius rei argumentum sumebatur • vulneribus. nam & Siccius ipse multos habe-

ἐπικαταρραγέντων, διέφθειραν αὐτόν. Σίκκιος μὲν
δὴ τοιαύτης καταστροφῆς ἔτυχεν. οἱ δὲ διαπραξά- 522
μενοι τὸν φόνον, ἧκον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἄγοντες τοὺς
τραυματίας, καὶ διέσπειραν λόγον ὡς ἐπιφανεὶς αὐτοῖς
πολεμίων λόχος τόν τε Σίκκιον ἀποκτείνειε, καὶ τοὺς
ἄλλους ἄνδρας οἷς προσέτυχεν, αὐτοί τε πολλὰ
τραύματα λαβόντες, μόλις αὐτοὺς ἀποφύγοιεν. καὶ ἐ-
δόκουν ἅπασι πιστὰ λέγειν. οὐ μὴν ἔλαθεν αὐτῶν τὸ
ἔργον, ἀλλὰ καίπερ ἐν ἐρημίᾳ τοῦ φόνου γεγονότος, καὶ
μηδένα μηνυτὴν ἔχοντος, ὑπὸ τοῦ χρεὼν αὐτοῦ, καὶ
τῆς ἅπαντα ἐπισκοπούσης τὰ θνητὰ πράγματα
δίκης ἐξηλέγχθησαν τεκμηρίοις ἀναμφισβητήτοις. οἱ
γὰρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ταφῆς τε δημοσίας ἄξιον ἡ-
γούμενοι τὸν ἄνδρα, καὶ τιμαῖς παρὰ τοὺς ἄλλους δια-
φόροις, διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δὲ ὅτι
πρεσβύτης ὤν, καὶ ὑπὸ τῆς ἡλικίας πολεμικῶν ἀ-
γώνων ἀπολυόμενος, εἰς κίνδυνον ἑκούσιον ἔδωκεν ἑ-
αυτὸν ὑπὲρ τοῦ κοινῇ συμφέροντος, ψηφίζονται συν-
ελθόντες εἰς ἓν ἀπὸ τῶν τριῶν ταγμάτων, ἐξελ-
θεῖν ἐπὶ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ σώματος, ἵνα μετὰ πολλῆς
ἀσφαλείας τε καὶ τιμῆς ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν πα-
ρακομισθείη. συγχωρησάντων δὲ τῶν ἡγεμόνων δι'
εὐλάβειαν, μή τινα παράσχοιεν αὐτοῖς ὑποψίαν περὶ
τὸ πρᾶγμα βουλῆς, καλῷ καὶ προσήκοντι ἔργῳ
ἐνιστάμενοι, λαβόντες τὰ ὅπλα ἐξῄεσαν. ἐλθόντες
δὲ ἐπὶ τὸν τόπον, ὡς εἶδόν τε οὐδαμοῦ οὔτε δρυμοὺς,
οὔτε φάραγγας, οὔτε ἄλλο τι χωρίον, ἔνθα ὑποκα-
θίζειν ἐστὶ λόχοις ἔθος, ἀλλὰ ψιλὸν καὶ περιφανῆ
καὶ στενόπορον ὄχθον, δι' ὑποψίας ἔλαβον εὐθέως τὸ
πραχθὲν· ἔπειτα τοῖς νεκροῖς προσελθόντες, ὡς ἐθεά-
σαντο τόν τε Σίκκιον αὐτὸν ἀσκύλευτον ἐρριμμένον, καὶ
τοὺς ἄλλους ἅπαντας, ἐν θαύματι ἦσαν, εἰ πολέμιοι κρα-
τήσαντες ἐχθρῶν, μήτε ὅπλα περιείλοντο, μήτε ἐσθῆ-
τα περιέδυσαν. διερευνώμενοί τε τὰ πέριξ ἅπαντα, ὡς
οὔτε στίβον ἵππων, οὔτ' ἴχνος ἀνθρώπων οὐδὲν εὕρισκον,
ἔξω τῶν διὰ τῆς ὁδοῦ, πρᾶγμα ἀμήχανον ὑπελάμβα-
νον εἶναι, πολεμίους ἐπιφανῆναι τοῖς σφετέροις ἀφανεῖς,
ὥσπερ πτηνούς τινας, ἢ διοπετεῖς. ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦ-
τα, καὶ τὰ ἄλλα. μέγιστον αὐτοῖς ἐφαίνετο τεκμήριον τοῦ μὴ
πρὸς ἐχθρῶν, ἀλλ' ὑπὸ φίλων τὸν ἄνδρα ἀπολω-
λέναι, τὸ μηδένα τῶν πολεμίων εὑρεθῆναι νεκρόν. οὐ γὰρ
ἀκονιτί γ' ἂν ἐδόκουν ἀποθανεῖν Σίκκιον, ἄνδρα καὶ ῥώ-
μην καὶ ψυχὴν ἀνυπόστατον, οὐδὲ τὸν ὑπασπιστὴν, οὐ-
δὲ τοὺς ἄλλους τοὺς σὺν αὐτῷ πεσόντας, ἄλλως τε καὶ ἐκ
χειρὸς γενομένης τῆς μάχης. ἐτεκμήραντο δὲ τοῦτο
ἐκ τῶν τραυμάτων. αὐτός τε γὰρ ὁ Σίκκιος πολλὰς εἶ-

χε πλη-

χεν πληγάς, τὰς μὲν ὑπὸ χερμάδων, τὰς δ' ὑπὸ σαυνίων, τὰς δ' ὑπὸ μαχαιρῶν, καὶ ὁ ὑπασπιστής· οἱ δ' ὑπ' ἐκείνων ἀνῃρημένοι πάντες μαχαιρῶν, ἢ χερμάδων, ἢ σαυνίων, βέλους δὲ οὐδὲ μιᾶ. ἀγανάκτησις δὲ μετὰ τοῦτο ἐγένετο, καὶ πάντων βοή, καὶ πολὺς ὀδυρμός. ὡς δὲ κατωλοφύραντο τὴν συμφοράν, ἀράμενοι καὶ κομίσαντες τὸν νεκρὸν ἐπὶ τὸν χάρακα, πολλὰ τῶν στρατηγῶν κατεβόων, καὶ μάλιστα μὲν ἠξίουν κατὰ τὸν στρατιωτικὸν ἀποκτεῖναι νόμον τοὺς ἀνδροφόνους· εἰ δὲ μή, δικαστήριον αὐτοῖς ἀποδοῦναι παραχρῆμα. καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ κατηγορεῖν μέλλοντες αὐτῶν. ὡς δὲ οὐδὲν αὐτῶν εἰσήκουον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τούς τε ἄνδρας ἐπεκρύψαντο, καὶ τὰς δίκας ἀνεβάλοντο, φήσαντες ἐν Ῥώμῃ λόγον ἀποδώσειν τοῖς βουλομένοις αὐτῶν κατηγορεῖν, μαθόντες ὅτι τῶν στρατηγῶν τὸ ἐπιβούλευμα ἦν, τὸν μὲν Σίκκιον ἔθαπτον, ἐκκομιδήν τε ποιησάμενοι λαμπροτάτην, καὶ πυρὰν νήσαντες ὑπερμεγέθη, καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχόμενοι κατὰ δύναμιν, ὧν νόμος ἐπ' ἀνδράσιν ἀγαθοῖς εἰς τὴν τελευταίαν τιμὴν φέρεσθαι· πρὸς
523 δὲ τὴν δεκαδαρχίαν ἠλλοτριοῦντο ἅπαντες, καὶ γνώμην εἶχον ὡς ἀποστησόμενοι. τὸ μὲν δὴ περὶ Κρουστομερίαν καὶ Φιδήνην στράτευμα, διὰ τὸν Σικκίου τοῦ πρεσβευτοῦ θάνατον, ἐχθρὸν τοῖς προεστηκόσι τῶν πραγμάτων ἦν. τὸ δ' ἐν Ἀλγιδῷ τῆς Αἰκανῶν χώρας καθιδρυμένον, καὶ τὸ ἐν τῇ πόλει πλῆθος ἅπαν, διὰ ταύτας ἐξεπολεμώθη τὰς αἰτίας πρὸς αὐτούς. ἀνὴρ ἐκ τῶν δημοτικῶν, Λεύκιος Οὐεργίνιος, οὐδενὸς χείρων τὰ πολεμικά, λόχου τινὸς ἡγεμονίαν ἔχων ἐν τοῖς πέντε τάγμασιν ἐτάχθη, τοῖς ἐπ' Αἰκανοὺς στρατευσαμένοις. τούτῳ θυγάτηρ ἐτύγχανεν οὖσα καλλίστη τῶν ἐν Ῥώμῃ παρθένων, τὸ πατρῷον ὄνομα φέρουσα, ἣν ἐνεγγυήσατο Λεύκιος, εἷς ἐκ τῶν δεδημαρχηκότων, υἱὸς Ἰκιλίου τοῦ πρώτου καταστησαμένου τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν, καὶ πρώτου λαβόντος. ταύτην τὴν κόρην ἐπίγαμον οὖσαν ἤδη θεασάμενος Ἄππιος Κλαύδιος ὁ τῆς δεκαρχίας ἡγεμών, ἀναγινώσκουσαν ἐν γραμματικοῦ· ἦν δὲ τὰ διδασκαλεῖα τῶν παίδων τότε περὶ τὴν ἀγοράν· εὐθύς τε ὑπὸ τοῦ κάλλους τῆς παιδὸς ἑάλω, καὶ ἔτι μᾶλλον ἔξω τῶν φρενῶν ἐγένετο, πολλάκις ἀναγκαζόμενος παριέναι τὸ διδασκαλεῖον, ἤδη κρατούμενος ὑπὸ τοῦ πάθους. ὡς δὲ οὐκ ἠδύνατο πρὸς γάμον αὐτὴν λαβεῖν, ἐκείνην τε ὁρῶν ἐγγεγυημένην ἑτέρῳ, καὶ αὐτὸς ἔχων γυναῖκα γαμετήν· καὶ ἅμα οὐδ' ἀξιῶν ἐκ δημοτικοῦ γένους ἁρμόσασθαι γάμον,

bat ictus partim lapidibus manualibus, partim verutis, partim gladiis inflictos; itidemque armiger: at qui ab eis occiſi fuerant, omnes gladiorum, lapidũ manualium, aut verutorum, nullius autem ſagittæ veſtigium vlla in parte præferebant. Poſt hæc magna omnium ſubſecuta indignatio, vociferatio, & comploratio. Vbi vero deplorata viri calamitate, ſublatum cadauer in caſtra retulere, magna vociferatione duces inclamarũt, ac poſtularunt vt vel homicidæ ſibi ad necem lege militari dederentur; vel extemplo daretur iudicium. multi enim erant qui eos accuſare parati eſſent. Sed cum duces aures eis negarent, occultatisq; homicidis iudicium differrent, ac Romæ cauſſam dicturos reſponderent, ſiqui accuſare vellent, vbi animaduerterunt ducum inſidiis perpetratum eſſe facinus, Siccium ſepeliuerunt, exſequiis ſplendidiſſime celebratis, grandique rogo exſtructo, ac ceteris pro virili perſolutis, quibus in præſtantes viros extremus honos conferri ſolet, mox omnium animi a decemuiratu alienati, de defectione cogitare cœperunt. Apud Cruſtumeriam igitur ac Fidenas exercitus ob Siccii legati cædem infenſus erat iis qui rerum potiebantur. Qui vero Æquis in Algido oppoſiti erant, & tota multitudo vrbana, has ob cauſſas in eos exaſperati ſunt. Vir quidam ex plebeiis, L. Virginius, nullo bellicis virtutibus inferior, inter quinque agmina Æquis oppoſita, centuriæ cuidam dux præfectus erat. ei filia erat pulcherrima inter Romanas virgines, paternum nomen gerens; quam vnus e tribunorum collegio ſibi deſponderat, L. Icilius, eius Icilii filius, qui tribunitiam poteſtatem primus inſtituerat, & primus acceperat *ac geſſerat*. Eam puellã iam nubilem Appius Claudius decemuirorũ princeps in ludo litterario legentem conſpicatus, (erat autem tunc ludus litterarius in foro) & tunc ſtatim puellæ forma captus eſt, & magis indies extra ſe abripiebatur, dum amore iam correptus, ludum multoties obire cogeretur. cum vero per connubium ea potiri non poſſet, quod & illam alteri deſponſam videret, & ipſe vxorem haberet; nec item e plebeio genere vxorem ducere vellet, tum pro-

App. Claudius inſano Virginiæ amore capt., puella vi potiri ſtatuit.

pter humiliorem eius conditionem, tum propter legem quam ipse in XII tabulas retulerat; puellam primũ pecuniis corrumpere conatus est, semperque mulieres aliquas ad nutrices eius misit: (nam matre orbata erat puella) illisque & dedit multa, & datis maiora promisit. eis autẽ per quas nutrices sollicitabat, interdicebat ne indicarent quis puellæ amator esset, sed tantum dicerent esse aliquem qui & bene & male quibus vellet facere posset. Quas cum persuaderi nõ posse videret, immo puellam diligentius quam ante custodiri, amore inflammatus, audaciorem rationem inire statuit. arcessito igitur vno e clientibus suis, M. Claudio, homine audace, & ad quæuis obsequia prompto, amorẽ ei patefacit; edoctumq; quid ab ipso fieri ac dici vellet, amandat cum impudentissimorum hominum manu satis magna. Is vbi ad ludum

A litterarium venit, virginem arripit, ac palam per forum ducere nititur. Sed cum exorto clamore magna cõfluxisset turba, cuius interuentu puellam non poterat ducere quo volebat, ad magistratum accurrit. sedebat autem tunc pro tribunali Appius solus, caussas audiens, & ius petentibus reddens. vbi cum ille *caussam* dicere pararet, magna indignatio magnusque clamor e circumstantium corona coortus est, cunctis postulantibus vt exspectaret donec cognati puellæ adessent. quod cum fieri iussisset Appius, paulo post adfuit & auunculus virginis P. Numitorius, adductis secum multis amicis & cognatis, vir inter plebeios spectabilis: nec multo post L. Icilius, cui puella a patre desponsa erat, valida plebeiorum iuuenum manu stipatus. qui cum ad tribunal peruenisset adhuc anhelans, sublimemque trahens spiritum, quærebat quisnam ausus esset ciuis filiam tangere, & quidnam sibi vellet. Ibi facto silentio, M. Claudius qui puellam arripuerat, talem orationem ha-

B buit: Nihil temeritatis aut violentiæ a me in puellam perpetratum est, Appi Claudi: sed cum herus eius sim, per leges eam assero. quo modo autem mea sit, audi. Est mihi ancilla paterna, quæ iam admodum longo tempore mihi seruit. ea cum esset grauida, Virginii vxor, ad quam familiariter itabat, ei persuasit, vt cum peperisset, infantem sibi daret. quib. promissis

ὃν αὐτὸς ἐν ταῖς δώδεκα δέλτοις ἀνέγραψε, τὸ μὲν πρῶτον ἐπειράθη διαφθεῖραι χρήμασι τὴν κόρην, καὶ προσέπεμψεν ἀεί τινας πρὸς τὰς τροφοὺς αὐτῆς γυναῖκας· ἦν γὰρ ὀρφανὴ μητρὸς ἡ παῖς· διδοὺς τε πολλὰ, καὶ ἔτι πλείονα τῶν διδομένων ὑπισχνούμενος. παρήγγελτο δὲ ταῖς πειρωμέναις τὰς τροφοὺς, μὴ λέγειν τίς ὁ τῆς κόρης ἐρῶν, ἀλλ' ὅτι τῶν δυναμένων τις εὖ ποιεῖν οὓς βουληθείη, καὶ κακῶς. ὡς δὲ οὐκ ἔπειθεν αὐτὰς, ἀλλὰ καὶ φυλακῆς ἑώρα τὴν κόρην κρείττονος ἢ πρότερον ἀξιουμένην, φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ πάθους, τὴν ἰταμωτέραν ἔγνω βαδίζειν ὁδόν. μεταπεμψάμενος δή τινα τῶν ἑαυτοῦ πελατῶν, Μάρκον Κλαύδιον, ἄνδρα τολμηρὸν, καὶ πρὸς πᾶσαν ὑπηρεσίαν ἕτοιμον, τό τε πάθος αὐτῷ διηγεῖται, καὶ διδάξας ὅσα ποιεῖν αὐτὸν ἐβούλετο καὶ λέγειν, ἀποστέλλει σὺν χειρὶ τῶν ἀναιδεστάτων ἐπαγόμενον. ὁ δὲ παραγενόμενος ἐπὶ τὸ διδασκαλεῖον, ἐπιλαμβάνεται τῆς παρθένου, καὶ φανερῶς ἄγειν ἐβούλετο δι' ἀγορᾶς. κραυγῆς δὲ γενομένης, καὶ πολλοῦ συνδραμόντος ὄχλου, κωλυόμενος ὅποι προῄρητο τὴν κόρην ἄγειν, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παραγίνεται. ἐκάθητο δ' ἐπὶ τοῦ βήματος τηνικαῦτα μόνος Ἄππιος, χρηματίζων τε καὶ δικάζων τοῖς δεομένοις. βουλομένου δὲ αὐτοῦ λέγειν, κραυγή τε καὶ ἀγανάκτησις ἦν ἐκ τοῦ περιεστῶτος ὄχλου, πάντων ἀξιούντων περιμένειν, ἕως ἂν ἔλθωσιν οἱ συγγενεῖς τῆς κόρης· καὶ ὁ Ἄππιος οὕτως ἐκέλευσε ποιεῖν. ὡς δὲ ὀλίγος ὁ μεταξὺ χρόνος ἐγεγόνει, καὶ παρῆν ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος τῆς παρθένου Πόπλιος Νομιτώριος, φίλους τε πολλοὺς ἐπαγόμενος, καὶ συγγενεῖς, ἀνὴρ ἐκ τῶν δημοτικῶν ἐμφανὴς, καὶ μετ' οὐ πολὺ Λεύκιος ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐγγεγυημένος τὴν κόρην, χεῖρα περὶ αὐτὸν ἔχων νέων δημοτικῶν καρτεράν. ὡς δὲ τῷ βήματι προσῆλθεν ἀσθμαίνων ἔτι, καὶ μετέωρος τὸ πνεῦμα, λέγειν ἠξίου τίς ἐστιν ὁ τολμήσας ἅψασθαι παιδὸς ἀστῆς, καὶ τί βουλόμενος. σιωπῆς δὲ γενομένης, Μάρκος Κλαύδιος ὁ τῆς παιδὸς ἐπιλαβόμενος, τοιοῦτον διεξῆλθε λόγον· Οὐδὲν οὔτε προπετὲς, οὔτε βίαιον πεπραχταί μοι « περὶ τὴν κόρην, Ἄππιε Κλαύδιε· κύριος δὲ αὐτὸς « ὢν, κατὰ τοὺς νόμους ἄγω. ὃν δὲ τρόπον ἐστὶν ἐμὴ, μά- « θε. ἔστι μοι θεράπαινα πατρῴα, πολλοὺς πάνυ δου- « 524
λεύουσα χρόνους. ταύτην κύουσαν ἡ Οὐεργινίου γυ- « νὴ συνήθη καὶ εἰσοδίαν οὖσαν ἔπεισεν, ἐὰν τέκῃ, « δοῦναι τὸ παιδίον αὐτῇ. κἀκείνη φυλάττουσα τὰς « ὑποσχέ-

ὑπογράφεις, γενομένης αὐτῇ ταύτης θυγατρὸς, πρὸς μὲν ἡμᾶς ἐσκήψατο νεκρὸν τεκεῖν, τῇ δὲ Νομιτωρίᾳ δίδωσι τὸ παιδίον· ἡ δὲ λαβοῦσα, ὑποβάλλεται, καὶ τρέφει, παίδων τε οὔτε ἀρρένων οὔτε θηλειῶν οὖσα μήτηρ. πρότερον οὖν ἐλάνθανέ με ταῦτα· νῦν δὲ διὰ μηνύσεως ἐπιγνοὺς, καὶ μάρτυρας ἔχων πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ τὴν θεράπαιναν ἐξητακὼς, ἐπὶ τὸν κοινὸν ἁπάντων καταφεύγω νόμον, ὃς οὐ τῶν ὑποβαλλομένων, ἀλλὰ τῶν μητέρων εἶναι τὰ ἔκγονα δικαιοῖ, ἐλευθέρων τε οὐσῶν, ἐλεύθερα, δούλων δὲ, δοῦλα, τοὺς αὐτοὺς ἔχοντα κυρίους, οὓς ἂν καὶ αἱ μητέρες αὐτῶν ἔχωσι. κατὰ τοῦτον τὸν νόμον ἀξιῶ τὴν θυγατέρα τῆς ἐμῆς θεραπαίνης ἄγειν, καὶ δίκας ὑπέχειν βουλόμενος· ἐὰν δὲ ἀντιποιῆταί τις, ἐγγυητὰς καταστῆσαι ἀξιόχρεως, ἄξειν αὐτὴν ἐπὶ τὴν δίκην· εἰ δὲ ταχείας βούλεταί τις γενέσθαι διαγνώσεις, ἕτοιμος ἐπὶ σοῦ λέγειν τὴν δίκην αὐτίκα μάλα, καὶ μὴ διεγγυᾶν τὸ σῶμα, μήτ᾽ ἀναβολὰς τῶν πραγμάτων προσλέγειν. ὁποτέρας δὴ ἂν οὗτοι βουληθῶσι τῶν αἱρέσεων ἐλέσθωσαν. Τοιαῦτα εἰπόντος Κλαυδίου, καὶ πολλὴν προσθέντος δέησιν, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἐλαττωθῆναι τῶν ἀντιδίκων, ὅτι πελάτης ἦν, καὶ ταπεινὸς, παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ τῆς κόρης θεῖος, ὀλίγα, καὶ αὐτὰ τὰ πρὸς τὸν ἄρχοντα εἰρῆσθαι προσήκοντα, εἶπε· πατέρα μὲν οὖν εἶναι τῆς κόρης λέγων Οὐεργίνιον ἐκ τῶν δημοτικῶν, ὃν ἀποδημεῖν στρατευόμενον ὑπὲρ τῆς πόλεως· μητέρα δὲ γενέσθαι Νομιτωρίαν, τὴν ἀδελφὴν τὴν ἑαυτοῦ, σώφρονα καὶ ἀγαθὴν γυναῖκα, ἣν οὐ πολλοῖς πρότερον ἐνιαυτοῖς ἀποθανεῖν. τραφεῖσαν δὲ τὴν παρθένον ὡς ἐλευθέρᾳ καὶ ἀστῇ προσῆκεν, ἡρμόσθαι κατὰ νόμον Ἰκιλίῳ, καὶ τέλος ἂν ἐσχηκέναι τὸν γάμον, εἰ μὴ θᾶττον ὁ πρὸς Αἰκανοὺς ἔστη πόλεμος. ἐν δὲ τοῖς μεταξὺ χρόνοις οὐκ ἐλαττόνων ἢ πεντεκαίδεκα διεληλυθότων ἐτῶν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιχειρήσαντα πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν Κλαύδιον· ἐπεὶ δὲ γάμων ἡ παῖς ἔσχεν ὥραν, καὶ διαφέρειν τὴν ὄψιν ἐδόκει, ἐρῶντα ἥκειν, ἀναίσχυντον συκοφάντημα πλάσαντα, οὐκ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης, ἀλλὰ κατεσκευασμένον ὑπ᾽ ἀνδρὸς ἁπάσαις οἰομένου δεῖν ταῖς ἐπιθυμίαις ἐκ παντὸς τρόπου χαρίζεσθαι. τὴν μὲν οὖν δίκην αὐτὸν ἔφη τὸν πατέρα περὶ τῆς θυγατρὸς ἀπολογήσεσθαι παραγενόμενον ἀπὸ τῆς στρατείας· τὴν δὲ τοῦ σώματος ἀντιποίησιν, ἣν ἔδει γενέσθαι κατὰ τοὺς νόμους, αὐτὸς ποιεῖσθαι, θεῖος ὢν τῆς κόρης, καὶ τὰ δίκαια ὑπέχειν· οὐδὲν ἀξιῶν οὔτε ξένον, οὔτε ὃ

seruatis illa, cum hæc ei nata esset filia, apud nos simulauit se mortuum edidisse fœtum, ac Numitoriæ infantem dedit. quæ partum acceptũ supposuit, ac pro suo educauit; quũ nullam nec masculam nec fœmineam procrearet sobolem. Id me hactenus latuit. nunc vbi per indicia rem cognoui, testesq; multos ac fide dignos habeo, adhibita etiã in quæstionem ancilla, ad communem omnium legem confugio, quæ non supponentium, sed matrum esse natos iubet; ac si matres liberæ sint, eos liberos esse vult; si seruæ, seruos; & quidẽ eorundem dominorum, quibus matres eorum seruiunt. Per hanc legẽ, ancillæ meæ filiam abducẽdam mihi posco, paratus me iudicio submittere. quodsi quis sibi eam vindicet, idoneos eius iudicio sistendæ vades dabo. sin extemplo quis litẽ decidi mauult, paratus sum iamiam caussam apud te dicere, nec interpositis pro ea fideiussoribus, rei dilationem quærere. quorum vtrum velint, istis eligendi optionem facio. Hæc cum dixisset Claudius, additis assiduis precibus, ne sui quam aduersariorũ minor haberetur ratio, quod cliens & abiectus esset, puellę auunculus sumptis dicẽdi partibus, pauca & ea dumtaxat quæ apud magistratum dici attinebat, disseruit: patrem puellæ esse Virginium, plebeii ordinis virum; qui nũc peregre pro rep. militet: matrem vero fuisse Numitoriam, sororem suam, castam & probam fœminam; quæ ante annos non multos obierit. virginemque educatam vt liberam & ciuem decet, legitimo connubio iunctam esse Icilio; ac peractas iam fuisse nuptias, nisi eas bellum aduersus Æquos impedisset. cum vero interea temporis non minus quindecim elapsi sint anni, nihil tale aduersus ipsos dicere ausum Claudiũ: nunc postquã nubiles annos attigit & forma præstare videtur, amore captum venire, atque impudentem calumniam fingere, non ex suo ingenio, sed instructum ab homine qui omnibus suis cupiditatibus quocumque modo gratificandum arbitretur. Quod igitur ad litẽ attineat, patrem ipsum militia reuersum caussam pro filia dicturum esse. corporis vero vindicationem quæ legibus debeatur, se sibi vsurpare, qui puellæ sit auunculus, & paratum subire iudicium. nec se peregrinũ ac nouum aliquid petere, nec quod

ceteris Quiritibus ius non concedat, etiamsi non omnib. hominibus: cum quis e libertate in seruitutem asseritur, ius eius esse nõ penes eum qui libertatem adimit, sed penes eum qui tuetur, vsque ad litis cognitionem. aiebatq; eius iuris defensionẽ ad Appium pertinere multis de caussis: primum, quod eam legem inter ceteras in XII tabulas retulisset: deinde, ꝙ decemuirorum esset princeps: adhæc quod præter cõsularem potestatem, accepisset etiam tribunitiã, cuius pręcipuum munus sit infirmis & desertis ciuibus succurrere. rogabatque vt virginem quæ ad ipsum confugisset, miseraretur, matre iampridem orbatam, nunc vero & patre destitutam; quæ non *modo* de auitorũ bonorum amissione periclitetur, verum etiam de amissione mariti, patriæ, & (quod omnium humanorum bonorũ maximum esse videatur) libertatis. Demum cum lamentatus esset cõtumeliam quæ puellæ subeunda esset, magnamque in circumstantium animis commiserationem excitasset, de litis *decidendæ* tempore sic verba fecit: Quoniam eam Claudius cito decerni vult, cum tamen intra quindecim annos de nulla conquestus sit iniuria, alius quispiam in eiusmodi discrimine, atrocem sibi iniuriam fieri quereretur, atque vt par est stomacharetur, & tunc *demum* caussam agere vellet, quũ pace restituta & reuersis omnibus qui nunc in castris militant, testium, amicorum & iudicum copia datur vtrique illorum qui ius experiuntur; ciuiles & æquas caussas afferens, & in rep. Rom. vsitatas. sed nobis, inquit, nõ opus est verbis, nec pace, nec amicorum ac iudicum turba; nec in destinata iudiciis tempora rem differimus: sed & in bello, & in amicorum inopia, & apud parum ęquos iudices, & extemplo caussam agere parati sumus: tãtum dumtaxat temporis spatium a te petimus Appi, quanto puellæ pater e castris *huc* aduenire possit, ad queritandam fortunã suam, caussamq; suopte marte defendendam. Quę cum Numitorius dixisset, & circumstãs turba magno clamore significasset iusta esse illius postulata, Appius suspẽsa paulisper responsione, Equidẽ, inquit, nõ ignoro legẽ de fideiussione super iis qui in seruitutẽ asseruntur, latã; quæ non sinit mancipiũ vsq; ad litis cognitionẽ penes abripientem esse; nec legem fregerim quam ipse

μὴ τοῖς ἄλλοις ἀποδίδοται Ῥωμαίοις δίκαιον; εἰ καὶ μὴ πᾶσιν ἀνθρώποις, σώματος εἰς δουλείαν ἐξ ἐλευθερίας ἀγομένου, μὴ τὸν ἀφαιρούμενον τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ τὸν φυλάττοντα, κύριον εἶναι μέχρι δίκης. ἔφη τε διὰ πολλὰς αἰτίας προσήκειν τῷ Ἀππίῳ φυλάττειν τοῦτο τὸ δίκαιον· πρῶτον μὲν, ὅτι τὸν νόμον τοῦτον ἅμα τοῖς ἄλλοις ἐν ταῖς δώδεκα δέλτοις ἀνέγραψεν· ἔπειθ᾽, ὅτι τῆς δεκαρχίας ἡγεμών· πρὸς δὲ τούτοις, ὅτι μετὰ τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας καὶ τὴν δημαρχίαν προσειλήφει, ἧς εἶναι κράτιστον ἔργον, τοῖς ἀσθενέσι καὶ ἐρήμοις τῶν πολιτῶν βοηθεῖν. ἠξίου τε τὴν καταπεφευγυῖαν ἐπ᾽ αὐτὸν ἐλεῆσαι παρθένον, μητρὸς μὲν ὀρφανὴν οὖσαν ἔτι πάλαι, πατρὸς δὲ ἔρημον ἐν τῷ τότε χρόνῳ, κινδυνεύουσαν οὐ χρημάτων ἀποστερηθῆναι πατρικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνδρὸς, καὶ πατρίδος, καὶ πάντων ὃ μέγιστον εἶναι δοκεῖ τῶν ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν, τῆς τοῦ σώματος ἐλευθερίας. ἀνακλαυσάμενος δὲ τὴν ὕβριν εἰς ἣν 525
ἔμελλεν ἡ παῖς παραδοθήσεσθαι, καὶ πολὺν ἐκ τῶν παρόντων κινήσας ἔλεον, περὶ τοῦ χρόνου τῆς δίκης ἔφη τελευτῶν· Ἐπειδὴ ταχεῖαν αὐτῆς βούλεται γενέσθαι τὴν κρίσιν ὁ Κλαύδιος, ὁ μηδὲν ἠδικῆσθαι φάμενος ἐν τοῖς πεντεκαίδεκα ἔτεσιν, ἕτερος μὲν ἄν τις ὑπὲρ τηλικούτων ἀγωνιζόμενος, δεινὰ πάσχειν ἔδοξε, καὶ ἠγανάκτει κατὰ τὸ εἰκὸς, ὅταν εἰρήνη γένηται, καὶ πάντες ἔλθωσιν οἱ νῦν ὄντες ἐπὶ στρατοπέδου, τότε τὴν δίκην ἀξιῶν ἀπολογεῖσθαι, ὅτε καὶ μαρτύρων εὐπορία καὶ φίλων καὶ δικαστῶν ἀμφοτέροις ἔσται τοῖς δικαζομένοις, πολιτικὰ καὶ μέτρια πράγματα προφέρων, καὶ τῇ Ῥωμαίων συνήθη πολιτείᾳ. ἡμεῖς δὲ, ἔφη, λόγων οὐδὲν δεόμεθα, οὔτε εἰρήνης, οὔτε ὄχλου φίλων καὶ δικαστῶν, οὔτε εἰς τοὺς δικασίμους χρόνους τὸ πρᾶγμα ἀναβαλλόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐν ἀπορίᾳ φίλων, καὶ οὐκ ἐν ἴσοις δικασταῖς, καὶ παραχρῆμα ὑπομένομεν ἀπολογεῖσθαι, τοσοῦτον αἰτησάμενοι παρὰ σοῦ χρόνον, Ἄππιε, ὅσος ἱκανός ἐστι τῷ πατρὶ τῆς κόρης ἀπὸ στρατοπέδου παραγενηθέντι, τὰς ἰδίας ἀποδύρασθαι τύχας, καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἀπολογήσασθαι. Τοιαῦτα τοῦ Νομιτωρίου λέξαντος, καὶ τοῦ περιεστηκότος ὄχλου μεγάλῃ βοῇ διασημήναντος ὡς δίκαια ἀξιοῖ, μικρὸν ἐπισχὼν χρόνον Ἄππιος· Ἐγὼ τὸν μὲν νόμον, εἶπεν, οὐκ ἀγνοῶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐγγυήσεως τῶν εἰς δουλείαν ἀγομένων κείμενον, ὃς οὐκ ἐᾷ παρὰ τοῖς ἀφαιρουμένοις εἶναι τὸ σῶμα, μέχρι δίκης, οὐδὲ καταλύσαιμι ἄν, ὃν αὐτὸς ἔγραψα

ἔγραψα ἑκών· ἐκεῖνο μέντοι δίκαιον ἡγοῦμαι, δυοῖν ὄντων τῶν ἀντιποιουμένων, κυρίου, καὶ πατρὸς, εἰ μὲν ἀμφότεροι παρῆσαν, τὸν πατέρα κρατεῖν τοῦ σώματος, μέχρι δίκης· ἐπεὶ δ᾽ ἐκεῖνος ἄπεστι, τὸν κύριον ἀπαγαγεῖν, ἐγγυητὰς ἀξιοχρέως δόντα, καταστήσειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, ὅταν ὁ πατὴρ αὐτῆς παραγένηται. περὶ δὲ τῶν ἐγγυητῶν, καὶ τοῦ τιμήματος, καὶ τοῦ μηδὲν ὑμᾶς ἐλαττωθῆναι περὶ τὴν δίκην, πολλὴν ποιήσομαι πρόνοιαν, ὦ Νομιτώριε. νῦν δὲ παράδος τὴν κόρην. Τοῦτο δὲ τέλος ἐξενεγκόντος Ἀππίου, πολὺς μὲν ὀδυρμὸς ὑπὸ τῆς παρθένου καὶ τῶν περὶ αὐτὴν γυναικῶν ἐγένετο κοπετὸς, πολλὴ δὲ κραυγὴ καὶ ἀγανάκτησις ἐκ τοῦ περιεστηκότος ὄχλου τὸ βῆμα. ὁ δὲ μέλλων ἄγεσθαι τὴν κόρην Ἰκίλιος ἐμφύεται αὐτῆς, καί φησιν· Οὐκ ἐμοῦ γε ζῶντος, Ἄππιε, ταύτην ἀπάξεταί τις· ἀλλ᾽ εἴ σοι δέδοκται τοὺς μὲν νόμους καταλύειν, τὰ δὲ δίκαια συγχέειν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἀφαιρεῖσθαι, μηκέτι τὴν ὀνειδιζομένην ὑμῖν τυραννίδα, ἀλλὰ τὸν ἐμὸν ἀποκόψας τράχηλον, ταύτην τε ἀπαγαγεῖν ὅπου σοι δοκεῖ, καὶ τὰς ἄλλας παρθένους καὶ γυναῖκας· ἵνα δὴ μάθωσιν ἤδη ποτὲ Ῥωμαῖοι δοῦλοι γεγονότες ἀντ᾽ ἐλευθέρων, καὶ μηδὲν ἔτι μεῖζον φρονῶσι τῆς τύχης. τί οὖν ἔτι μέλλεις, ἀλλ᾽ οὐ τοὐμὸν ἐκχέεις αἷμα πρὸ τοῦ βήματος ἐν τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς; ἴσθι μέντοι σαφῶς, ὅτι ἢ μεγάλων κακῶν ἄρξει Ῥωμαίοις ὁ θάνατος οὑμὸς, ἢ μεγάλων ἀγαθῶν. Ἔτι δὲ αὐτοῦ βουλομένου λέγειν, οἱ μὲν ῥαβδοῦχοι κελευσθέντες ὑπὸ τῆς ἐξουσίας, εἶργον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος, καὶ πειθαρχεῖν τοῖς κεκριμένοις ἐκέλευον· ὁ δὲ Κλαύδιος ἐπιλαβόμενος τῆς παιδὸς, ἀπάγειν ἐβούλετο, τοῦ θείου καὶ τοῦ μνηστῆρος ἀντεχομένης. ἰδόντες δὲ πένθος ἐλεεινὸν οἱ περὶ τὸ βῆμα, πάντες ἀνέκραγον ἅμα, καὶ παρ᾽ οὐδὲν ἡγησάμενοι τὴν τοῦ κρατοῦντος ἐξουσίαν, ὠθοῦνται τοῖς βιαζομένοις ὁμόσε· ὥστε δείσαντα τὴν ἐπιφορὰν αὐτῶν τὸν Κλαύδιον, τὴν κόρην τε ἀφεῖναι, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ στρατηγοῦ καταφυγεῖν. ὁ δὲ Ἄππιος καταρχὰς μὲν εἰς πολλὴν ταραχὴν κατέ-
526 στη, ἠγριωμένους ἅπαντας ὁρῶν, καὶ πολὺν ἠπόρει χρόνον ὅ τι χρὴ ποιεῖν· ἔπειτα τὸν Κλαύδιον καλέσας ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ μικρὰ διαλεχθεὶς πρὸς αὐτὸν ὡς ἐδόκει, τοῖς τε παρεστῶσι διασημήνας ἡσυχίαν παρασχεῖν, λέγει τοιάδε· Ἐγὼ τὸ μὲν ἀκριβὲς, ὦ δημόται, περὶ τῆς διεγγυήσεως τοῦ σώματος, ἐπειδὴ τραχυνομένους ὑμᾶς πρὸς τὴν ἀπόφασιν ὁρῶ, παρίημι· χαρίζεσθαι δ᾽ ὑμῖν βουλόμενος, πέπεικα τὸν ἐμαυτοῦ πελάτην, ἐᾶσαι μὲν τοῖς συγγενέσι τῆς παρθένου,

volens scripsi: sed illud tamē æquum cēseo, cum duo sint qui puellam sibi vindicent, herus, & pater, si ambo adessent, eam penes patrem esse vsq; ad caussæ cognitionem: sed quoniam ille abest, herum eam abducere, datis idoneis vadibus sistēdæ magistratui, vbi pater eius redierit. De vadib. autem, *litis* æstimatione, ac nequid vobis in caussæ cognitione decedat, solide vobis cauebo, Numitori. interim tu puellā trade. Sic decisa per Appium lite, magnus super virgine & comitantibus eam mulieribus exortus est planctus, magnusq; clamor & indignatio e turba quæ tribunal circumstabat. & qui puellam ducturus erat, Icilius, eam complexus, Me viuo, inquit, nemo hanc abducet: sed si decreuisti leges violare, iura confundere, & libertatem nobis eripere, non amplius tyrannidē quæ vobis exprobratur, sed meum mihi collum præcide, & hanc quo lubet abduci iube, itidemque ceteras virgines ac mulieres: vt tandem Romani cognoscant seruos se factos ex liberis, nec supra fortunā suam efferātur animis. Quid ergo cunctaris, nec sanguinē meum ante tribunal in omniū conspectu effundis? Sed hoc tamen probe noris, necem meā Romanis vel magnorū malorū, vel magnorū bonorū caussam fore. Plura dicere parantem lictores iussu magistratus a tribunali summouerūt, & iudicatis acquiescere iusserūt. atq; *interim* Claudius arrepta virgine, abducere eam volebat, auunculo & sposo renitētibus. Sed circumfusa tribunali turba, viso tā miserando luctu, omnis vna voce exclamauit: spretaq; obtinētis potestate, in vim parātes irruit. ita vt Claudius reformidato illorū impetu, & puellam dimitteret, & ad pedes prætoris confugeret. Appius primum summopere cōsternatus, vbi omnes exasperatos vidit, diu anxius hesitabat qd facto opus esset: demū arcessito ad tribunal Claudio, pauca prius ei vt videbatur, locutus, facto circumstāub. silentii indicio, in hanc sententiā verba facit: Exquisitius de interponendis vadib. decernere *nūc* supersedeo, Quirites; quoniam vos sentētia modo pronūtiata exasperatos video. itaque vt vobis gratificer, persuasi clienti meo, vt virginis cognatos sinat

αὐτὴν παραδούς· ἐφ' οἷς ἅπασι πολὺς ὁ προσποιητὸς σχετλιασμὸς ἦν, εἰ μὴ τεύξονται τῶν ἴσων τοῖς ἄλλοις, ὡς πρότερον, ὅτι πελάτης ἦν αὐτοῦ· καὶ παράκλησις, ἵνα μὴ τοῖς ἐλεεινότερα λέγουσιν, ἀλλὰ τοῖς δικαιότερα ἀξιοῦσι βοηθοῖ. ὁ δὲ τῆς κόρης πατὴρ, καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς, ἀπελογοῦντο περὶ τῆς ὑποβολῆς, πολλὰ καὶ δίκαια καὶ ἀληθῆ λέγοντες, ὡς οὔτε αἰτίαν οὐδεμίαν εἶχεν ὑποβολῆς εὔλογον ἡ Νομιτωρίου μὲν ἀδελφή, Οὐεργινίου δὲ γυνή, παρθένος γαμηθεῖσα
527 νέῳ ἀνδρί, καὶ οὐ μετὰ πολλοὺς τοῦ γάμου τεκοῦσα χρόνους· οὔτ' εἰ μάλιστα ἐβούλετο γένος ἀλλότριον εἰς τὸν ἴδιον οἶκον εἰσαγαγεῖν, δούλης ἀλλοτρίας ἂν ἐλάμβανε παιδίον μᾶλλον, ἢ οὐ γυναικὸς ἐλευθέρας κατὰ γένος ἢ φιλίαν αὐτῇ προσηκούσης, παρ' ἧς πιστῶς τε ἅμα καὶ βεβαίως ἕξει τὸ ληφθέν· ἐξουσίαν τε ἔχουσα ὁποῖον ἐβούλετο λαβεῖν, ἄρρεν ἑλέσθαι παιδίον μᾶλλον ἢ θῆλυ. τεκούσῃ μὲν γὰρ, ἀνάγκη τῶν τέκνων δεομένῃ, στέργειν καὶ τρέφειν ὅ τι ἂν ἡ φύσις ἐξενέγκῃ· ὑποβαλλομένῃ δὲ, τὸ κρεῖττον ἀντὶ τοῦ χείρονος εἰκὸς εἶναι λαβεῖν. πρός τε τὸν μηνυτὴν, καὶ τοὺς μάρτυρας οὓς ὁ Κλαύδιος πολλοὺς καὶ ἀξιοχρέους παρέξεσθαι, τὸν ἐκ τῶν εἰκότων παρείχοντο λόγον, ὡς οὐκ ἂν ποιοῖ ἡ Νομιτωρία πρᾶγμα σιγῆς δεόμενον, καὶ δι' ἑνὸς ὑπηρετηθῆναι προσώπου δυνάμενον, φανερῶς ἔπραττε, καὶ μετὰ μαρτύρων ἐλευθέρων, ἵν' ἐκτραφεῖσαν τὴν κόρην ὑπὸ τῶν κυρίων τῆς μητρὸς ἀφαιρεθείη. τόν τε χρόνον οὐ μικρὸν ἔλεγον εἶναι τεκμήριον τοῦ μηδὲν ὑγιὲς λέγειν τὸν κατήγορον· οὔτε γὰρ ἂν τὸν μηνυτὴν, οὔτε τοὺς μάρτυρας κατασχεῖν ἐν πεντεκαίδεκα ἔτεσιν ἀπόρρητον ὑποβολὴν, ἀλλ' ἔτι πρότερον εἰπεῖν. διαβαλόντες δὲ τὰς τῶν κατηγόρων πίστεις οὔτε ἀληθεῖς, οὔτε πιθανάς, ἀντιπαρεξετάζειν ταύταις ἠξίουν τὰς ἑαυτῶν, πολλὰς καὶ οὐκ ἀσήμους γυναῖκας ὀνομάζοντες, αἳ ἔφασαν εἰδέναι Νομιτωρίαν ἐγκύμονα γενομένην, ἐκ τοῦ περὶ τὴν γαστέρα ὄγκου. χωρὶς δὲ τούτων, τὰς ἐπὶ τοῦ τόκου καὶ τῆς λοχείας παραγενομένας, διὰ τὸ συγγενές, καὶ τικτόμενον τὸ παιδίον ἰδούσας ἐπεδείκνυντο, καὶ ἀνακρίνειν ἠξίουν. ὃ δὲ πάντων τεκμήριον ἦν περιφανέστατον, ἔκ τε τῶν ἀνδρῶν πολλῶν καὶ γυναικῶν μαρτυρούμενον, οὐ μόνον ἐλευθέρων, ἀλλὰ καὶ δούλων, τοῦτ' ἔλεγον τελευτῶντες, ὅτι τῷ γάλακτι τῆς μητρὸς ἐτράφη τὸ παιδίον· ἀμήχανον δὲ εἶναι, γάλακτος πληρωθῆναι μαστοὺς γυναικὶ μὴ τεκούσῃ. ταῦτά τε καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια παρεχομένων αὐτῶν ἰσχυρά, καὶ

in iudicium adductā, remq; indignissimam fore prætēdebat, vt ante, si super his omnibus, nō ęque atq; alii, iure potiretur, quod cliens eius esset: atque obtestabatur, ne magis miserationem concitantibus quam iusta postulantib. opem ferret. Ibi puellæ pater & reliqui cognati, ad depellēdam suppositionis calumniam, multas ac veras sui iuris caussas afferebant; sororem Numitorii, vxorem Virginii, non habuisse vllam probabilem suppositionis caussam; quippe quæ virgo iuueni marito nupsisset, nec multo post nuptias tēpore peperisset. nec, si maxime voluisset gentem alienam in familiam suam introducere, alienę ancillæ infantem magis accepturam fuisse, quam fœminæ liberæ, genere sibi aut amicitia iunctæ; a qua tuto accipere, firmiterq; acceptum retinere posset. Adhæc cum licuerit accipere vtrum liberet, masculū potius quam fæmellam sibi delecturā fuisse. nam eam quæ pariat, necessitate coactam, boni cōsulere & educare quodcumque natura protulerit: eam vero quæ supponat, verisimile esse potiorem sexum deteriori præferre. Tum contra indicem & testes, quos Claudius se multos ac fide dignos prolaturum dictitabat, rationem e verisimiliū genere petitam afferebāt, Numitoriam rem quæ silentio opus haberet, & vnius personæ ministerio posset effici, non fuisse facturam propalam & coram liberis testibus, vt ipsi puella educata a matris hero adimeretur. Tempus quoq; nō leue præbere argumētum contra falsam accusatoris calumniam. nec enim vel indicem vel testes suppositionem secretā fuisse seruaturos, sed iam pridem enuntiaturos. Demum post eleuatas accusatorū probationes, vt nec veras nec probabiles; suas velut aduersa lance ponderari iubebant; multasque non obscuras matronas nominabant, quę ex ventris tumore Numitoriā fuisse grauidā nouissent. deinde præter has, eas etiā quæ iure cognationis in partu ac puerperii tēpore ei adfuissent, infantēq; partu editū vidissent, exhibebat, atq; interrogari iubebat. Quod vero luculentissimū argumentū erat, multorumq; tum virorū tum mulierū, nō ingenuorū modo, sed etiā seruorū testimonio approbabatur, id postremū afferebāt, materno lacte nutritū fuisse infantē. fieri aūt nō posse, vt mulieri quæ nō peperisset, mammę implerētur lacte. Quum his multisq; cōsimilibus, validis sane nec

vllam contradictionem admittentibus, sua cõprobassent, magnamq; in puellę calamitate commiserationem excitassent, ceteri omnes qui ista audiebant, tum formam miserabantur, quoties virginẽ intuerentur, (nam etiam in sordida veste, mæstaq; vultus deiectione, & pulchrorũ oculorũ effusione, omniũ oculos in se rapiebat. tanta in ea erat supra humanum morem venustas & gratia) tũ indignam fortunam lamentabãtur, quod e tantis bonis in tantas cõtumelias deuentura esset. subiitq; omniũ animos hęc cogitatio, si lex de libertate violaretur, nihil obstiturũ quo minus etiam suis ipsorum vxorib. ac filiabus eadẽ acciderent. Hęc igitur & multa his similia perpendentes & inter se colloquentes, flebant. Appius vero, vt qui nec natura esset sanæ mentis, & potestatis amplitudine corruptus, animo tumens, & intra viscera puellæ amore æstuans, nec defendentium verbis mouebatur, nec ipsius puellæ lacrymis flectebatur; præsentisq; multitudinis commiseratione offendebatur; quippe qui ipse, a victrice pulchritudine grauiorib. malis implicatus, maiorẽ cõmiserationem mereretur. His igitur ceu œstri stimulis agitatus, tum orationem impudentem habere non est veritus, ex qua animaduertentibus facile erat perspicere, calumniã contra virginem ab ipso confictam esse; tum facinus admittere ausus est crudele ac tyrannicum. Cum enim illis adhuc verba facientibus, quietẽ imperasset, & coorto silẽtio tota per forum multitudo cohibuisset impetũ, vt cognosceret quæ dicturus esset, sępius facie huc illuc conuersa, globisq; sodalium quib. forum interceperat, visu dinumeratis, demum in hãc sententiam verba fecit: Ego vero, Virgini, & vos qui cum eo adestis, non nunc primum hac de re audiui, sed iam pridem, antequam hunc magistratum cepi. quo autẽ modo cognouerim, exponã Pater huius M. Claudii, cum e vita excederet, rogauit me vt filii sui, quem puerum relinqueret, tutelã susciperem: sunt enim clientes familiæ nostræ *iam inde* a maioribus. Eius tutelæ tempore, indicium ad me defertur de puella, Numitoriã eam a Claudii serua acceptam supposuisse: reque explorata, sic esse comperi. Id ergo negotium meopte impulsu capessere, nõ putaui esse consentaneum: sed satius esse duxi, huic, cũ vir factus

οὐδένα λόγον ἐναντίον δέξασθαι δυνάμενα, καὶ πολλῶν ἐν τῇ συμφορᾷ τῆς κόρης ἔλεον καταχεομένων, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὅσοι συνήκουον τῶν λόγων, τῆς τε μορφῆς οἶκτον ἐλάμβανον, ὁπότε εἰς τὴν παρθένον ἴδοιεν· καὶ γὰρ ἐν ἐσθῆτι οὖσα πιναρᾷ, καὶ κατηφὲς ὁρῶσα, καὶ τὸ καλὸν τῶν ὀμμάτων ἐκτήκουσα, τὰς ἁπάντων ἥρπαζεν ὄψεις· οὕτως ὑπεραίρουσά τις ὥρα περὶ αὐτὴν καὶ χάρις ἦν· καὶ τὸ τῆς τύχης ἀνεκταίοντο παράλογον, εἰς οἵας ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὺς ἐλεύσοιτο, ἐξ οἵων ἀγαθῶν. εἰσῄει τε αὐτοὺς λογισμὸς, ὅτι τοῦ περὶ τῆς ἐλευθερίας νόμου καταλυθέντος, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦον καὶ τὰς αὐτῶν γυναῖκας καὶ θυγατέρας τὰ αὐτὰ ἐκείνῃ παθεῖν. ταῦτά τε δὴ καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια ἐπιλογιζόμενοι καὶ πρὸς ἀλλήλους διαλαλοῦντες, ἔκλαιον. ὁ δὲ Ἄππιος, οἷα δὴ φύσει τε οὐ φρενήρης ἀνὴρ, καὶ ὑπὸ μεγέθους ἐξουσίας διεφθαρμένος, οἰδῶν τε τὴν ψυχὴν, καὶ ζέων τὰ σπλάγχνα διὰ τὸν ἔρωτα τῆς παιδὸς, οὔτε τοῖς λόγοις τῶν ἀπολογουμένων προσεῖχεν, οὔτε τοῖς δάκρυσιν αὐτῆς ἐπεκλᾶτο τῆς κόρης, τήν τε συμπάθειαν τῶν παρόντων δι' ὀργῆς ἐλάμβανεν, ὡς αὐτὸς δὴ πλείονος ἄξιος ὢν ἐλέου, καὶ δεινότερα ὑπὸ τῆς δεδουλωμένης αὐτὸν εὐμορφίας πεπονθώς. διὰ δὴ ταῦτα πάντα οἰστρηθεὶς, λόγον τε ὑπέμεινεν εἰπεῖν ἀναίσχυντον, ἐξ οὗ καταφανὲς ἐγένετο τοῖς ὑπονοοῦσιν, ὅτι τὸ συκοφάντημα κατὰ τῆς κόρης αὐτὸς ἔπλασε, καὶ ἔργον ἐτόλμησε τυραννικὸν πρᾶξαι καὶ ὠμόν. ἔτι γὰρ αὐτῶν λεγόντων, ἡσυχίαν γενέσθαι κελεύσας, ἐπειδὴ σιωπή τε ἐγένετο, καὶ πᾶς ὁ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὄχλος τὴν ὁρμὴν ἐλάμβανεν, ἐπιθυμίᾳ γνώσεως τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεχθησομένων, προ- 528
αχθεὶς, πολλάκις ἐπιστρέψας τὸ πρόσωπον τῇδε κἀκεῖσε, καὶ τὰ στίφη τῶν ἑταίρων οἷς διείληφε τὴν ἀγορὰν, τοῖς ὄμμασι διαριθμησάμενος, τοιάδε εἶπεν· Ἐγὼ δὲ περὶ τοῦδε τοῦ πράγματος, ὦ Οὐεργίνιε, καὶ ὑμεῖς οἱ σὺν τούτῳ παρόντες, οὐ νῦν πρῶτον ἀκήκοα, ἀλλὰ παλαιότερον ἔτι, πρὶν ἢ τήνδε τὴν ἀρχὴν παραλαβεῖν. ὃν δὲ τρόπον δὲ ἔγνων, ἀκούσατε. ὁ πατὴρ Μάρκου Κλαυδίου τοῦδε, τελευτῶν τὸν βίον, ἠξίωσέ με τὸν υἱὸν αὐτοῦ παῖδα καταλειπόμενον ἐπιτροπεῦσαι· πελάται δ' εἰσὶ τῆς οἰκίας ἡμῶν ἐκ προγόνων. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τῆς ἐπιτροπείας, μήνυσις ἐγένετό μοι περὶ τῆς παιδὸς, ὡς ὑποβάλοιτο αὐτὴν Νεμιτωρία, λαβοῦσα παρὰ τῆς Κλαυδίου δούλης· καὶ τὸ πρᾶγμα ἐξετάσας, ἔμαθον οὕτως ἔχον. ἐφάπτεσθαι μὲν οὖν ἐμαυτοῦ οὐ προσῆκέ μοι· βέλτιον δὲ ἡγησάμην τούτῳ τὴν ἐξουσίαν κατα-

καταλιπεῖν, ὁπότε γένοιτο ἀνήρ, εἴτε βουληθείη τὴν παιδίσκην ἀπάγειν, εἴτε διαλύσασθαι πρὸς τοὺς τρέφοντας αὐτήν, χρηματισθεὶς, ἢ χαρισάμενος. ἐν δὲ τοῖς μεταξὺ χρόνοις, ἐγὼ μὲν εἰς τὰς πολιτικὰς πράξεις ἐγκυκλωθεὶς, οὐδὲν ἔτι τῶν Κλαυδίου πραγμάτων εἶχον ἐν φροντίδι. τούτῳ δ᾽, ὡς ἔοικε, τὸν ἴδιον ἐξετάζοντι βίον καὶ περὶ τῆς παιδίσκης ἡ μήνυσις ἀπεδόθη, καθάπερ ἐμοὶ πρότερον· καὶ οὐδὲν ἄδικον ἀξιοῖ, τὴν ἐκ τῆς ἑαυτοῦ θεραπαίνης γεγονυῖαν ἀπάγειν βουλόμενος. εἰ μὲν οὖν ἀλλήλοις ἔπεισαν αὐτοὶ, καλῶς ἂν εἶχον· ἐπεὶ δ᾽ εἰς ἀμφισβήτησιν ἦλθε τὸ πρᾶγμα, μαρτυρῶ τε αὐτῷ ταῦτα, καὶ κρίνω εἶναι τοῦτον τῆς παιδίσκης κύριον.

ὡς δὲ ταῦτ᾽ ἤκουσαν ὅσοι μὲν ἦσαν ἀκέραιοί τε, καὶ τῶν τὰ δίκαια λεγόντων παράκλητοι, τὰς χεῖρας ἀνατείναντες εἰς τὸν οὐρανὸν, ἀνέκραγον ὀδυρμῷ καὶ ἀγανακτήσει μεμιγμένην κραυγήν· οἱ δὲ τῆς ὀλιγαρχίας κόλακες, τὴν ἐπικελεύσαί τε καὶ θάρσος ἐμποιῆσαι δυναμένην τοῖς κρατοῦσι φωνήν. ἠρεθισμένης δὲ τῆς ἀγορᾶς, καὶ παντοδαπῶν γεμούσης λόγων τε καὶ παθῶν, σιωπήν τε γενέσθαι κελεύσας Ἄππιος ἔλεξεν· Εἰ μὴ παύσεσθε διαστασιάζοντες τὴν πόλιν, καὶ ἀντιστρατηγοῦντες ἡμῖν οἱ ταραχώδεις, καὶ μηδαμῇ χρήσιμοι, μήτε ἐν εἰρήνῃ, μήτε κατὰ πολέμους, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης σωφρονισθέντες εἴξετε. μὴ τούτοις οἴεσθε τοὺς ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου καὶ τῆς ἄκρας φρουροὺς ἐπὶ τοὺς ἔξωθεν πολεμίους ἡμῖν παρεσκευάσθαι μόνον, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἔνδον ὑποκαθημένους, καὶ πάντα σήποντας τὰ τῆς πόλεως πράγματα, ἐάσειν. γνώμην δὲ λαβόντες κρείττονα ἧς ἔχετε νῦν, ἄπιτε οἷς μή τι πρᾶγμα, καὶ πράσσετε τὰ ἑαυτῶν, εἰ σωφρονεῖτε· σὺ δὲ ἄγου τὴν παιδίσκην ἔχων, Κλαύδιε, μηδένα δεδοικὼς, διὰ τῆς ἀγορᾶς· οἱ γὰρ Ἀππίου σε προπέμψουσι δώδεκα πελέκεις. ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, οἱ μὲν ἄλλοι στένοντες, καὶ τὰ μέτωπα παίοντες, καὶ τὰ δάκρυα κατέχειν οὐ δυνάμενοι, παρεχώρουν ἐκ τῆς ἀγορᾶς. ὁ δὲ Κλαύδιος ἀπῆγε τὴν παῖδα τῷ πατρὶ περιπεπλεγμένην καὶ καταφιλοῦσαν, καὶ τοῖς ἡδίσταις φωναῖς ἀνακαλοῦσαν. ἐν τοιούτοις δὴ κακοῖς Οὐεργίνιος ὢν, ἔργον εἰς νοῦν βάλλεται, πατρὶ μὲν ταλαίπωρον καὶ πικρὸν, ἐλευθέρῳ δὲ ἀνδρὶ καὶ μεγαλόφρονι πρέπον. αἰτησάμενος γὰρ ἐξουσίαν ἀσπάσασθαι τὴν θυγατέρα τοὺς τελευταίους ἀσπασμοὺς ἐπ᾽ ἐξουσίας, καὶ διαλεχθῆναι μόνῃ μόνος ὁπόσα βούλεται, πρὶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς αὐτὴν ἀπαχθῆναι, συγχωρήσαντος τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τῶν ἐχθρῶν μικρὸν ἀναχωρησάντων, ὑπολαβὼν

esset, liberum relinquere, mallet ne puellam asserere, an cum iis a quibus educaretur pacisci, eamque illis vel pretio tradere, vel donare. Interea tẽporis mihi ciuilibus negotiis implicato, cura de Claudii rebus plane excidit. Ipsi vero fortunas suas rimanti, vt par est, indicium de puella defertur, vt antea mihi. ita vt nihil iniusti postulet, dum ancillæ suæ natam asserere vult. Si ergo alter alterius rationibus pſuasus cessisset, bene esset: quoniam vero in cõtrouersiam res venit, ego & hoc testimoniũ ei perhibeo, & puellæ dominum eum esse iudico.

His auditis, quotquot erant integris iudiciis, & iustę caussæ aduocati, sublatis in cælum manibus, mixtum ploratu & indignatione clamorem sustulerunt: at qui paucorum dominatui adulabãtur, talem edidere vocem quæ victores inhortari atque animare posset. Ita concitato foro variisque tum sermonibus tum affectibus fluctuante, Appius imperato silentio: Ni desieritis, inquit, seditiones per vrbem serere, atq; imperio nostro, velut oppositi nobis imperatores, obsistere, turbulenti homines, quorum nullus vllibi vsus est, nec pacis nec belli temporibus; necessitate castigati cedetis. ne putetis præsidiarios illos Capitolio & arci impositos, tãtum aduersus externos hostes nobis comparatos esse, permissurosque vt vos intra mœnia desidentes totum reip. statum inficiatis. Quare meliorem quam nunc geritis mentem induite; & abite quibus nihil *hic* est negotii; vestrasque res agite, si sapitis. Tu vero, Claudi, puellam tibi habe, nec quemquam metuens, per forum abduc. nam Appii te duodecim secures deducent. Quæ cum dixisset, ceteri gementes & frontem ferientes, nec lacrymas cohibere valentes, e foro excesserunt. Claudius vero puellam abduxit, herentem in patris amplexibus, eumque deosculantem, & suauissimis vocibus appellantem. In eiusmodi malis cõstitutus Virginius, facinus animo agitat patri quidẽ calamitosum atque acerbum, sed ingenuo ac magnanimo viro dignũ. cum enim postulasset vt per magistratum sibi liceret filiam vltimis amplexibus salutare, & soli cum sola colloqui quæ vellet, antequam e foro abduceretur, permittẽte prætore, & paululũ recedentib. aduersariis, deficientẽ viribus,

defluentemq; ac prensantem sustentans, aliquantulum recreabat, & deosculans, lacrymarum riuos *e genis* abstergebat. deinde paulatim progressus, cum ad officinam coquinariā appropinquasset, abreptū e mensa cultrum filiæ per viscera adegit; hoc solū effatus: Liberam te pudicamq;, filia, ad maiores sub terrā demitto. viuenti enim neutrū horū licuisset per tyrannū. Ibi coorto clamore, cum cruento cultro, cruentus & ipse toto corpore, (quippe quem filiæ trāsfossio sanguine resperserat) furibundus per vrbem discurrit, ciuesq; ad libertatem vocat. tandem per portas elapsus, equum qui paratus eum exspectabat, conscendit, atq; in castra contendit, Icilio & Numitorio (qui *duo* adolescētes eum e castris arcessierāt) tunc quoq; deducentibus. & sequebatur eos etiam alia plebeiorum turba nō exigua: ita vt vniuersi essent circiter quadringēti. Appius vero vt virginis casum cognouit, e sella exsilit, & Virginium insequi statuit, multa indecenter & dicens & faciēs. Sed cum circumstantes amici monerent nequid delicti admitteret, *domū* cunctis succensens abiit. Vix domū peruenerat cum quidā e sodalib. nuntiant circum virginis cadauer stare Iciliū spōsum & Numitorium auunculū, cum ceteris sodalibus & cognatis, fandaq; & nefanda contra eum spargere, plebemq; ad libertatē vocare. Ibi ille, vt ira adhuc ęstuabat, lictores quosdam mittit, vociferātesq; in carcerem abduci iubet, & cadauer e foro trāsferri: rem faciens amentissimā, temporibusq; illis minime conuenientem. cum enim deleniendus esset populus iusta de caussa irritatus, cedendumq; tunc tēporis, postmodū vero partim defensione, partim deprecatione, partim aliis officiis reconcilianda gratia, ille violentiorē rationem secutus, eos ad desperatā adegit audaciam. nec enim defunctæ cadauer trahi, aut illos in carcerem abduci patiebantur; sed se inuicem inclamantes, in vim parantes irruebant, pulsatosque ac verberatos e foro eiiciebant. ita vt Appius his auditis coactus fuerit cum sodalium & clientum manu in forum cōtendere, verberib. summoueri iussis siqui per vias obstarent. Quo eius cōsilio cognito, Valerius & Horatius,

Appius & amoris fructu priuatur, & aduersa experitur omnia, obstante Valerio & Horatio.

εἰς τὸ ἐκλυομένην τε καὶ καταρρέουσαν καὶ κατέχουσαν, τέως μὲν ἀνεκαλεῖτό τε καὶ κατεφίλει, καὶ τὰς λιβάδας ἐξέματτε τῶν δακρύων· ἔπειτα κατὰ μικρὸν ὑπάγων, ὡς ἐγγὺς ἦν ἐργαστηρίου μαγειρικοῦ, μάχαιραν ἐξαρπάσας ἀπὸ τῆς τραπέζης, παίει τὴν θυγατέρα διὰ τῶν σπλάγχνων, τοσοῦτον εἰπών· Ἐλευθέραν σε καὶ εὐσχήμονα, τέκνον, ἀποστέλλω τοῖς κατὰ γῆν προγόνοις· ζώσῃ γὰρ ταῦτα οὐκ ἐξῆν ἀμφότερα, διὰ τὸν τύραννον. κραυγῆς δὲ γενομένης, ᾑμαγμένην ἔχων τὴν μάχαιραν, καὶ οὕτως ἀνάμεστος αἵματος γενόμενος, ὃ προσέφυσεν αὐτὸν ἡ σφαγὴ τῆς κόρης, ᾔει διὰ τῆς πόλεως ἐμμανής, ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν τοὺς πολίτας καλῶν. διεκπαισάμενος δὲ τὰς πύλας, ἀνέβη τὸν ἵππον ὃς ἦν παρεσκευασμένος αὐτῷ, καὶ ξυνέτεινεν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, Ἰκιλίου τε καὶ Νομιτωρίου, τῶν ἀγαγόντων αὐτὸν ἐκ τοῦ χάρακος νεανίσκων, καὶ τότε συμπροπεμπόντων. ἠκολούθει δ' αὐτοῖς καὶ ἄλλος ὄχλος δημοτῶν οὐκ ὀλίγος· ὥστε τοὺς σύμπαντας ἀμφὶ τετρακοσίους γενέσθαι. ὁ δὲ Ἄππιος ὡς τὸ περὶ τὴν κόρην ἐπέγνω πάθος, ἀναπηδᾷ τε ἀπὸ τοῦ δίφρου, καὶ διώκειν τὸν Οὐεργίνιον ἐβούλετο, πολλὰ καὶ λέγων καὶ πράττων ἄκοσμα. περιστάντων δὲ αὐτὸν τῶν φίλων, καὶ μηδὲν ἐξαμαρτάνειν ἀξιούντων, ἀπῄει πρὸς ἅπαντας ἀγανακτῶν. ἤδη δὲ αὐτῷ κατ' οἰκίαν ὄντι προσαγγέλλουσι τῶν ἑταίρων τινές, ὅτι περὶ τὸ πτῶμα τῆς κόρης Ἰκίλιός τε ὁ κηδεστής, καὶ Νομιτώριος ὁ θεῖος, σὺν τοῖς ἄλλοις ἑταίροις τε καὶ συγγενέσιν ἑστῶτες, ῥητὰ καὶ ἄρρητα κατ' αὐτοῦ λέγουσι, καὶ καλοῦσι τὸν δῆμον ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν. ὁ δὲ ὑπ' ὀργῆς ὡς εἶχε πέμπει τῶν ῥαβδούχων τινάς, κελεύσας ἀπάγειν εἰς τὸ δεσμωτήριον τοὺς κεκραγότας, καὶ τὸ πτῶμα μεταφέρειν ἐκ τῆς ἀγορᾶς· ἀφρονέστατον πρᾶγμα ποιῶν, καὶ τοῖς τότε καιροῖς ἥκιστα ἁρμόττον. δέον γὰρ ἀποθεραπεύειν τὸν ὄχλον δι' ὀργῆς εἰληφότα δικαίαν πρόφασιν, εἴξαντα δὲ ἐν τῷ παραχρῆμα χρόνῳ, ὕστερον τὰ μὲν ἀπολογούμενον, τὰ δὲ παραιτούμενον, τὰ δὲ ἑτέραις τισὶν εὐεργεσίαις ἀναλαβόντα, ἐπὶ τὸ βιαιότερον ἐκτραπεὶς, εἰς ἀπόνοιαν ἠνάγκασεν αὐτοὺς τραπέσθαι. οὐ γὰρ ἠνέχοντο τῶν προηγουμένων ἕλκειν τὴν νεκρὰν, ἢ τοὺς ἄνδρας εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀπάγειν, ἀλλ' ἐμβοήσαντες ἑαυτοῖς σὺν ὠθισμῷ τε καὶ πληγῇ τῶν βιαζομένων, ἐξέβαλον αὐτοὺς ἐκ τῆς ἀγορᾶς. ὥστε ἠναγκάσθη ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἄππιος ἅμα σὺν τοῖς ἑταίροις καὶ πελάταις εἰς τὴν ἀγορὰν πορεύεσθαι, παίειν κελεύων καὶ ἀνείργειν ἐκποδὼν τοὺς ἐν τοῖς στενωποῖς. πυθόμενοι δὲ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ τῆς ἐξόδου Οὐαλέριός τε καὶ Ὁράτιος, 529

οὓς ἔφην

οὓς ἔφην ἡγεμονικωτάτους εἶναι τῶν ἀντιποιουμένων τῆς ἐλευθερίας, πολλὴν καὶ ἀγαθὴν νεότητα περὶ αὑτοὺς ἀγαγόντες, ἵστανται περὶ τὸν νεκρόν. καὶ ἐπειδὴ πλησίον αὐτῶν οἱ περὶ τὸν Ἄππιον ἐγένοντο, πρῶτον μὲν εἰς λόγους ἐπαχθεῖς καὶ προπηλακισμοὺς κατὰ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ἐχώρουν, ἔπειτα καὶ τὰ ἔργα ὅμοια τοῖς λόγοις παρείχοντο, παίοντές τε καὶ ἀνατρέποντες τοὺς ὁμόσε χωροῦντας. ὁ δὲ Ἄππιος ἀδημονῶν ἐπὶ τῷ παρ' ἐλπίδα τῆς κωλύσεως, καὶ οὐκ ἔχων ὅτι χρήσεται τοῖς ἀνδράσι, τὴν ὀλεθριωτάτην ἔγνω βαδίζειν ὁδόν. ὡς γὰρ ἔτι τοῦ πλήθους αὐτῷ διαμένοντος οἰκείου, ἀναβὰς ἐπὶ τὸ Ἡφαίστου ἱερόν, ἐκάλει τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ κατηγορεῖν ἐπειρᾶτο τῶν ἀνδρῶν παρανομίαν τε καὶ ὕβριν, ἐξουσίᾳ δημαρχικῇ καὶ ἐλπίδι κούφῃ ἐπαιρόμενος, ὅτι συναγανακτήσας ὁ δῆμος αὐτῷ παρήσει ῥῖψαι τοὺς ἄνδρας κατὰ τῆς πέτρας. οἱ δὲ περὶ τὸν Οὐαλέριον, ἕτερον τόπον τῆς ἀγορᾶς καταλαβόμενοι, καὶ τὸ σῶμα τῆς παρθένου θέντες ὅθεν ὑπὸ πάντων ὀφθήσεσθαι ἔμελλεν, ἑτέραν συνῆγον ἐκκλησίαν, καὶ πολλὴν ἐποιοῦντο τοῦ τε Ἀππίου καὶ τῶν ἄλλων ὀλιγαρχῶν κατηγορίαν. ἔμελλέ τε, ὅπερ εἰκὸς ἦν,
530 οὓς μὲν τὸ ἀξίωμα τῶν ἀνδρῶν, οὓς δὲ ὁ τῆς κόρης ἔλεος, δεινὰ καὶ πέρα δεινῶν διὰ τὸ ἀτυχὲς κάλλος τῆς παθούσης, οὓς δὲ αὐτὸς ὁ τῆς ἀρχαίας καταστάσεως πόθος εἰς ταύτην ἐκκλησίαν παρακαλῶν, πλείους τῶν ἑτέρων συνάξειν· ὥστε ὀλίγους τινὰς ὑπολειφθῆναι περὶ τὸν Ἄππιον, αὐτοὺς δὴ τοὺς ὀλιγαρχικούς· ἐν οἷς ἦσάν τινες οὐκέτι τῆς ὀλιγαρχικῆς αὐτῶν ἀκροώμενοι, διὰ πολλὰς προφάσεις, ἀλλ' εἰ γένοιτ' ἰσχυρὰ τὰ τῶν ἐναντίων, ἄσμενοι χωρήσειν ἐπ' ἐκείνους. ἐρημούμενον δὲ θεωρῶν ἑαυτὸν Ἄππιος, ἠναγκάσθη μεταγνῶναι, καὶ ἀπελθεῖν ἐκ τῆς ἀγορᾶς· ὃ καὶ μάλιστα ὤνησεν αὐτόν. ἐπιβουλευόμενος γὰρ ὑπὸ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους, καλὰς ἔτισεν αὐτοῖς τὰς δίκας. μετὰ τοῦτο ἐξουσίας ὅσης ἐβούλοντο τυχόντες οἱ περὶ τὸν Οὐαλέριον, ἐνεφορήσαντο τῆς κατ' ὀλιγαρχίας λόγων, καὶ τοὺς ἔτι ἐνδοιάζοντας ἐξεδημαγώγουν. ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξηλλοτρίωσαν τὸ πολιτικὸν ὄχλον οἱ τῆς κόρης συγγενεῖς, κλίνην τε κομίσαντες εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ τὸν ἄλλον κόσμον τὸν ἐπιτάφιον ὅσον ἐδύναντο πολυτελέστατον παρασκευάσαντες, καὶ τὴν ἐκφορὰν τοῦ σώματος διὰ τῶν ἐπιφανεστάτων τῆς πόλεως ποιησάμενοι στενωπῶν, ὅθεν ὑπὸ πλείστων ὀφθήσεσθαι ἔμελλον. ἐξεπήδων γὰρ ἐκ τῶν οἰκιῶν γυναῖκές τε καὶ παρθένοι τὸ πάθος ἀποδυρόμεναι, αἱ μὲν ἄνθη καὶ στεφάνους βάλλουσαι κατὰ τῆς κλίνης, αἱ δὲ ταινίας ἢ μί-

quos supra dixi potissimos fuisse duces eorum qui libertatem assertã cuperent, cum magna & forti iuuenum manu, qua se stiparant, ante cadauer consistunt. cumque Appius cum suis appropinquasset, primum verbis infestis probrisq; licentiam illorum incessebant: deinde facta quoq; dictis similia edentes, cædebant ac prosternebant siqui congrederentur. Ibi Appius insperato isto obstaculo perturbatus, quum nullum contra aduersarios suppeteret adiumentum, præsentissimam exitii viã inire statuit. nam perinde ac si plebs etiamnũ eius partibus adhereret, in Vulcani fanum ascendebat; & aduocato in concionẽ populo, conabatur illos accusare iniuriose petulanterq; læsæ maiestatis: tribunitia nimirum potestate fretus, ac sperans populum secum indignaturum, & permissurum vt illos de saxo *Tarpeio* deiiceret. Sed Valerius cũ suis alia fori parte occupata, virginisque cadauere posito vbi ab omnibus posset cõspici, & ipsi concionem sibi cõuocarunt, prolixeq; Appiũ & ceteros decemuiros accusarunt. quã concionem, vt verisimile est, partim virorum dignitas, partim miseratio virginis, quæ atroci & plusquam atroci casu ob infelicem formam perierat, partim pristini status desiderium, altera longe frequentiorem reddidit: ita vt pauci apud Appium remanerent, ii nimirum qui paucorum dominatui studerent: atque inter hos ipsos nonnulli parum æquas eorum dominatui præbebant aures, multasque ob caussas, si aduersæ factionis vires crescerent, in eorum partes concedere cupiebant. Appius vt se deseri vidit, coactus est mutata sententiã ex foro discedere. quod ei maximopere profuit. nam si a plebe correptus fuisset, præclaras eis pœnas luisset. Post hæc Valerius cum suis potitus quanta vellet potestate, prolixe in illum paucorum dominatum inuehebatur, & siquorum animi adhuc hererent dubii, eos populari oratione in partes suas pertrahebat. Sed lõge adhuc magis multitudinis animos abalienabant puellæ propinqui, dum allata in forum lectica, ceteroq; funebri ornatu quã poterant sumptuosissime cõparato, cadauer per celeberrimas vrbis vias efferebant; vt exsequiæ spectari a plurimis possent. nam prosiliebãt ex ædibus tum mulieres tum virgines; casumq; lamentantes, aliæ flores & coronas in lecticã cõiiciebant, aliæ fascias & vit-

tas, aliæ virginales e coma lusus, nonnullæ etiam desectos e crinium plexu concinnos. virilis quoq; sexus bona pars acceptis ex ꝓxima quaq; officina aliis pretio, aliis precario, conuenientibus munusculis exsequias cōdecorabāt. ita vt funeris istius fama per totam vrbem celebraretur, omnesq; illum paucorum dominatū antiquari cuperent. Sed qui isti dominatui fauebant, quod armati essent, magnum illis metum incutiebant: & Valerius cū suis nolebat ciuili sanguine litem dirimere. Interea vero dum in his turbis erāt res vrbanæ, Virginius, quē dixi sua manu interemisse filiā, laxatis equo habenis, circa luminum accēsionem in castra ad Algidum peruenit, eo habitu quo ex vrbe profugerat, toto scilicet corpore cruentatus, & cultrū coquinarium manu tenens. Quo viso cum procubitores cōiectare non possent quid ei accidisset, pone sequebantur, vt magna atq; atrocia audituri. Ille aliquamdiu flēs pergebat, obuiisq; vt sequerētur, signum dabat. procurrebant autem ex tentoriis quæ præteribat inter cœnandum omnes cōfertim, cum lucernis & facibus; atq; isto tumultu anxii, eū circumquaq; sequebantur. Postquā vero in patentem castrorū locum peruenit, stans sublimior, vt ab omnibus conspiceretur, denarrabat quibus inuolutus esset calamitatibus, testes citans eos qui ex vrbe secum aduenerant. Vt vero multos animaduertit lamentantes & lacrymantes, supplex rogabat ne se inultum sinerent, patriamq; in contumeliis desererent. Quę cū dixisset, effecissetq; vt omnes magnopere audire euperent, & in dicēdo progredi iuberent: cœpit aliquanto confidentius paucorum dominatum carpere: ac primum narrauit decemuiros multis facultates suas ademisse, multorum corpora fœdis verberibus lacerasse; permultos etiam coegisse ex patria profugere, licet nihil patrassent maleficii: quin & matronas violasse, nubilesq; virgines rapuisse, & ingenuis pueris probra intulisse: demū cōmemoratis etiā ceteris eorum iniquitatib. & crudelitatibus, Atq; his probris, inquit, nos afficiunt qui neq; ex legis præscripto, neq; senatus decreto, aut populi ꝑmissu magistratū gerunt; (nā annuum eis po-

ζας, αἱ δὲ ἀθύρματα κόμης παρθενικά, καί που τινὲς καὶ πλοκάμων ἀποκειρόμεναι βοστρύχους· ἄνδρες τε συχνοὶ λαμβάνοντες ἐκ τῶν πλησίον ἐργαστηρίων, τὰ μὲν ὠνῇ, τὰ δὲ χάριτι, συνεπεκόσμουν τοῖς προσφόροις δωρήμασι τὴν ἐκκομιδήν. ὥστε περιβόητον ἀνὰ τὴν πόλιν γενέσθαι τὸ κῆδος, καὶ προθυμίαν ἅπαντας λαβεῖν τῆς τῶν ὀλιγαρχῶν καταλύσεως. ἀλλ' οἱ φρονοῦντες τὰ τῆς ὀλιγαρχίας, ὅπλα ἔχοντες, μέγα παρεῖχον αὐτοῖς δέος· οἵ τε περὶ τὸν Οὐαλέριον οὐκ ἠξίουν αἵματι πολιτικῷ τὸ νεῖκος διαιρεῖν. τὰ μὲν δὴ κατὰ τὴν πόλιν ἐν τοιαύταις ἦν ταραχαῖς. Οὐεργίνιος δὲ, ὃν ἔφην αὐτόχειρα γενέσθαι τῆς ἑαυτοῦ θυγατρὸς, ἀπὸ ῥυτῆρος ἐλαύνων τὸν ἵππον, ἀφικνεῖται περὶ λύχνων ἁφὰς ἐπὶ τὸν περὶ Ἀλγιδῷ χάρακα, τοιοῦτος οἷος ἐκ τῆς πόλεως ἐξέδραμεν, αἵματι πεφυρμένος ἅπας, καὶ τὴν μαγειρικὴν μάχαιραν διὰ χειρὸς ἔχων. ἰδόντες δὲ αὐτὸν οἱ πρὸ τοῦ στρατοπέδου τὰς φυλακὰς φυλάττοντες, ἐν ἀπόρῳ τε ἦσαν ὅ τι πέπονθεν εἰκάσαι, καὶ παρηκολούθουν ὡς ἀκουσόμενοι μέγα πρᾶγμα καὶ δεινόν. ὁ δὲ τέως μὲν ἐπορεύετο κλαίων, καὶ διασημαίνων τοῖς ὁμόσε χωροῦσιν ἀκολουθεῖν. ἐξέτρεχον δὲ ἐκ τῶν σκηνῶν ἃς διεπορεύετο, μεταξὺ δειπνοῦντες ἅπαντες ἀθρόοι, φανοὺς ἔχοντες καὶ λαμπάδας, ἀγωνίας πλήρεις καὶ θορύβων, περιεχόμενοι περὶ αὐτὸν ἠκολούθουν. ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν ἀναπεπταμένον τοῦ στρατοπέδου τόπον ἦλθεν, ἐπὶ μετεώρου στάς τινὸς, ὥσθ' ὑπὸ πάντων ὁρᾶσθαι, διηγεῖτο τὰς καταλαβούσας αὐτὸν συμφορὰς, μάρτυρας τῶν λόγων παρεχόμενος τοὺς σὺν αὐτῷ παρόντας ἐκ τῆς πόλεως. ὡς δὲ κατέμαθεν ὀλοφυρομένους τε πολλοὺς καὶ δακρύοντας, εἰς ἱκεσίας καὶ δεήσεις αὐτῶν ἐτράπετο, μὴ περιιδεῖν μήτ' αὐτὸν ἀτιμώρητον γενόμενον, μήτε τὴν πατρίδα προπηλακιζομένην. λέγοντι δὲ αὐτῷ ταῦτα πολὺ τὸ βουλόμενον ἐξ ἁπάντων ἀκούειν καὶ ἐπικελευόμενον λέγειν ἐγίνετο. τολμηρότερον καὶ θρασύτερον ἤδη καθήπτετο τῆς ὀλιγαρχίας. διεξιὼν δὲ ὡς πολλῶν μὲν ἀφείλοντο τὰς οὐσίας οἱ δέκα, πολλῶν δὲ πληγαῖς ᾐκίσαντο τὰ σώματα, παμπόλλους δὲ φυγεῖν ἠνάγκασαν ἐκ τῆς πατρίδος οὐδὲν ἀδικήσαντας, γυναικῶν δὲ ὕβρεις, καὶ 538 παρθένων ἐπιγάμων ἁρπαγὰς, καὶ παίδων ἐλευθέρων προπηλακισμοὺς, καὶ τὰς ἄλλας αὐτῶν παρανομίας τε καὶ ὠμότητας ἐκλογιζόμενος· καὶ ταῦτ', ἔφη, προπηλακίζουσιν ἡμᾶς οἱ μήτε νόμῳ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντες, μήτε ψηφίσματι βουλῆς, ἢ δήμου συγχωρήματι λαβόντες· ὁ γὰρ ἐνιαύσιος αὐτοῖς τῆς ἀρ-

χῆς χρό-

τῆς χρόνος, ὃν ἐχρῆν αὐτοὺς ἄρξαντας, ἑτέροις παραδοῦναι τὰ κοινά, παρελήλυθεν· ἀλλ' ἐκ τοῦ βιαιοτάτου τρόπου, πολλὴν δειλίαν καὶ μαλακίαν καταγνόντες ἡμῶν, ὥσπερ γυναικῶν. εἰσελθέτω δὴ λογισμὸς ἑκάστον ὑμῶν ὧν τε αὐτὸς πέπονθε, καὶ ὧν οἶδεν ἑτέρους παθόντας· καὶ εἴ τις ὑμῶν δελεαζόμενος ὑπ' αὐτῶν ἡδοναῖς τισιν ἢ χάρισιν, οὐ πεφόβηται τὴν ὀλιγαρχίαν, οὐδὲ δέδοικε μὴ καὶ ἐπ' αὐτὸν ἔλθοι ποτὲ σὺν χρόνῳ τὰ δεινά, μαθὼν ὅτι τυράννοις οὐδὲν πιστόν, οὐδ' ὑπ' εὐνοίας ἐκ τῶν τοιούτων δίδονταί τισι χάριτες, καὶ πάντα τὰ ὅμοια τούτοις, μεταγνώτω· καὶ μιᾷ διανοίᾳ χρησάμενοι πάντες, ἐλευθεροῦτε ἀπὸ τῶν τυράννων τὴν πατρίδα, ἐν ᾗ θεῶν τε ἱερὰ ἵδρυνται, καὶ θῆκαι προγόνων εἰσίν, οὓς ὑμεῖς τιμᾶτε μετὰ θεούς, καὶ γηραιοὶ πατέρες, τροφεῖα πολλὰ καὶ ἄξια τῶν πόνων ἀπαιτοῦντες, γυναῖκές τε κατὰ νόμους ἐζευχθεῖσαι, καὶ θυγατέρες ἐπίγαμοι φροντίδος οὐ μικρᾶς δεόμεναι τοῖς ἔχουσι, καὶ γοναὶ παίδων ἀρρένων, οἷς ὀφείλεται δίκαια φύσεως προγόνων. οἰκίας γὰρ δὴ καὶ κλήρους καὶ χρήματα σὺν πολλοῖς κτηθέντα πόνοις ὑπὸ πατέρων καὶ ὑμῶν αὐτῶν σιωπῶ· ὧν ὑμῖν οὐδὲν ἔξεστι βεβαίως ἔχειν, ἕως ἂν ὑπὸ τῶν δέκα τυραννῆσθε. οὔτε σωφρόνων, οὔτε γενναίων ἐστὶν ἀνθρώπων, τὰ μὲν ἀλλότρια κτᾶσθαι δι' ἀνδραγαθίαν, τὰ δὲ οἰκεῖα περιορᾶν ἀπολλύμενα διὰ μαλακίαν. οὐδὲ πρὸς μὲν Αἰκανοὺς καὶ Οὐολούσκους καὶ Σαβίνους καὶ τοὺς περιοίκους ἅπαντας πολεμεῖν μακροὺς καὶ ἀδιαλείπτους πολέμους ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας, πρὸς δὲ τοὺς παρὰ νόμον ἄρχοντας ὑμῶν μὴ θέλειν ἀράσθαι τὰ ὅπλα, ὑπὲρ ἀσφαλείας τε καὶ ἐλευθερίας. οὐκ ἀναλήψεσθε τὸ φρόνημα τῆς πατρίδος; οὐ παραστήσεται λογισμὸς ὑμῖν τῆς ἀρετῆς τῶν γονέων ἄξιος, οἳ διὰ μιᾶς γυναικὸς ὕβριν ὑφ' ἑνὸς τῶν Ταρκυνίου παίδων ὑβρισθείσης, καὶ διὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἑαυτὴν διαχειρισαμένης, οὕτως ἠγανάκτησαν ἐπὶ τῷ πάθει, καὶ παρωξύνθησαν, καὶ κοινὴν ἁπάντων ἡγήσαντο τὴν ὕβριν, ὥστε οὐ μόνον Ταρκύνιον ἐξέβαλον ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὸ βασιλικὸν πολίτευμα κατέλυσαν, καὶ τὸ λοιπὸν ἀπεῖπον, μηδένα Ῥωμαίων ἄρχειν διὰ βίου τὴν ἀνυπεύθυνον ἀρχήν. αὐτοί τε τοὺς μεγίστους ὁμόσαντες ὅρκους, καὶ κατὰ τῶν ἐκγόνων ἀράς, ἐάν τι παρὰ ταῦτα ποιῶσι, καταρασάμενοι. ἔπειτ' ἐκεῖνοι μὲν ἑνὸς οὐκ ἠνέσχοντο ἀκολάστου μειρακίου τυραννικὴν ὕβριν εἰς ἓν σῶμα ἐλεύθερον γινομένην· ὑμεῖς δὲ ὑπομενεῖτε πολυκέφαλον τυραννίδα πάσῃ παρανομίᾳ καὶ ἀσελγείᾳ

testatis tēpus, quo exacto aliis temp. tradere debebāt, elapsum est) sed violentissima ratione *imperium sibi usurpāt*: qua re magnæ timiditatis ac mollitiei nos arguunt, perinde ac mulieres. Itaq; vnusquisq; vestrum reputet secum quæ partim ipse perpessus sit, partim alios perpessos viderit. ac siquis vestrum deliciis aut obsequiis ab eis inescatus, nihil sibi timet a paucorum dominatu, nec veretur ne ad se quoq; progressu temporis mala pertingant, cogitet nihil in tyrannis esse fidei, nec fauore a potentibus cōferri gratias: consideratisq; his & consimilibus aliis, mutet sententiam. Vnam omnes mentem induite, concordesq; a tyrannis liberate patriam: in qua & fana deorū sunt, & monumenta maiorum, quos vos proxime secundum deos honoratis; & grandæui patres, multa & condigna educationis ac laborum præmia reposcentes; vxoresq; legitimo ritu iunctæ; & filiæ nubiles, non exiguam parentibus curam afferentes; necnon mascula proles, cui auitæ propagationis iura debētur. taceo domos, patrimonia, pecunias: quæ vt magno labore a patribus & vobis ipsis parta sunt, ita nihil eorum firmiter a vobis possideri poterit, dū sub decemuirorum tyrannide fueritis. Nec cordatorum aut generosorum hominum est, aliena per fortitudinem acquirere, & *interim* domesticorum interitum per mollitiem negligere: atque aduersus Æquos, Volscos, Sabinos, finitimosq; omnes diuturna & perpetua bella pro imperio ac principatu gerere; nec contra eos qui præter leges vobis imperāt, arma pro incolumitate ac libertate velle sumere. Non resumetis animos patrios? nō subibit vos maiorū virtutib. digna cogitatio; qui ob vnius mulieris cōtumeliam, quæ a Sexto Tarquinio vim passa, ob probrū illud manus sibi intulerat, rei indignitate adeo exacerbati sunt, vt cōmunem omniū iniuriā esse rati, non modo Tarquinios ex vrbe eiecerint, sed etiam regium imperium antiquarint, atq; in posterum vetuerint nequis apud Romanos per totam vitam absolutum imperiū gereret: & tū ipsi se grauissimis iuramentis obstrinxerunt, tum nepotes etiam diris imprecationibus deuouerunt, siquid cōtra facerent. Ac cum illi vnius libidinosi adolescentis tyrannicā contumeliam vni ingenuo corpori illatam non tulerint, nos tolerabimus multorū capitum tyrannidē, omne iniquitatis & nequitię genus

exercentē, ac magis ēt exercituram, si nunc patiamini. Nō mihi soli filia fuit pulchritudine pręstans aliis; quam aperte violare ac constuprare conatus est Appius: sed vestrum ēt multi, alii filias, alii vxores, alii adolescentes habent elegātes. quib. quid obstabit quo minus ab alio quopiam decē tyrānorum, aut ab ipso Appio, eadem inferantur probra? nisi forte deorū aliquis vobis spondet, si hanc meam calamitatem inultam siueritis, nō ad multos vestrum progressura huiusmodi mala, sed in mea filia conquieturum tyrannicum amorem, a reliquis puerorum virginumq; corporibus sibi temperaturum. Sed hoc tamē probe noueritis, magnæ fatuitatis ac vecordiæ esse, si quis hæc quæ cogito euentura neget: nam infinitæ sunt tyrannorum cupiditates: nec mirum: quia nec lege coercentur, nec metu. Itaq; tum mea iniuria iustis modis vindicata, tū comparato vobis ipsis aduersus eadē mala tuto præsidio, tandē aliquando frena dirumpite, o miseri: rectisq; oculis ad libertatem respicite. ob quam. n. aliā caussam grauius indignabimini, quā ob hanc, cum tyranni ciuium filias vt seruas abripiunt, & cum flagris sponsas deducunt? ecquando liberos resumetis spiritus, si hoc tēpus dimittatis quo arma corporib. geritis? Nondum orationē finierat, cum multi acclamant, opemq; in vlciscēda iniuria pollicentur. moxq; cēturiones nominatim vocant, ac rem vrgeri postulāt. nec deerant qui prodirent ac propalā auderēt dicere, si qua affecti essent iniuria. Quibus cognitis, quinq; legionum duces, de quibus supra dixi, veriti ne quis e multitudine in se fieret impetus, omnes in prætoriū concurrerūt, & cum amicis deliberarunt an suæ factionis manu stipati, turbam componerent. vt vero audierunt eos se in tentoria recepisse, tumultumque sedatum esse, ignorantes plerosque centuriones statuisse clandestina conspiratione secessionem facere ad vindicādam patriæ libertatem, decreuerunt, simulatque dies illuxisset, Virginium turbarum auctorem in custodiam coniicere, & copias e castris in hostes educere, insessisque optimis eorum agris, regionem peruastare; de vrbanis autem negotiis ne suis quidem amplius permittendum curiosius inquirere; *sed distinendos animos* partim *belli*

χρωμένην, καὶ ἔτι μᾶλλον χρησομένην, ἐὰν νῦν ἀνάσχησθε. οὐκ ἐμοὶ μόνῳ θυγάτηρ ἐγένετο διαφέρουσα τὴν ὄψιν ἑτέρων, ἣν ἀπὸ τοῦ φανεροῦ βιάζεσθαι καὶ παραπληκτίζειν Ἄππιος ἐπεβάλετο, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν εἰσὶ πολλαὶ, τοῖς μὲν, θυγατέρες, τοῖς δὲ, γαμεταὶ, τοῖς δὲ, νεανίαι παῖδες εὐπρεπεῖς· οὓς τί κωλύσει πρὸς ἄλλου τινὸς τῶν δέκα τυράννων, ἢ πρὸς αὐτοῦ Ἀππίου ταὐτὰ παθεῖν; εἰ μή τις ἄρα θεῶν ἐστιν ἐγγυητὴς, ὡς ἐὰν τὰς ἐμὰς ταύτας συμφορὰς ἀτιμωρήτους ἐάσητε, οὐκ ἐφ' ὑμῶν πολλοὺς τὰ ὅμοια δεινὰ ἥξει, ἀλλὰ μέχρι τῆς ἐμῆς θυγατρὸς ὁ τυραννικὸς ἔρως προελθὼν στήσεται, καὶ περὶ τὰ λοιπὰ σώματα παίδων τε καὶ παρθένων σωφρονήσει. πολλῆς μέντοι μωρίας καὶ σκαιότητος σαφῶς ἴστε τὰ 532 D νοούμενα ταῦτα ὡς οὐκ ἔσται, λέγειν. ἀόριστοι γὰρ αἱ τῶν τυράννων ἐπιθυμίαι, κατὰ τὸ εἰκὸς, οἷα δὴ μήτε νόμον ἔχουσαι κωλυτὴν, μήτε φόβον. ἐμοὶ δὲ δὴ πράττοντες τιμωρίαν δικαίαν, καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἀσφάλειαν, ἵνα μὴ ταὐτὰ πάθητε, παρασκευαζόμενοι, διαρρήξατε ἤδη ποτὲ τοὺς χαλινοὺς, ὦ σχέτλιοι· ἀναβλέψατε ὀρθοῖς ὄμμασι πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. ἐπὶ τίνι γὰρ ἑτέρᾳ προφάσει μᾶλλον ἀγανακτήσετε, ἢ ταύτῃ, ὅτε τὰς τῶν πολιτῶν θυγατέρας ὡς δούλας ἀπάγουσιν οἱ τύραννοι, καὶ μετὰ μαστίγων νυμφαγωγοῦσιν; ἐν ποίῳ δὲ τὸ ἐλεύθερον φρόνημα ἀναλήψεσθε καιρῷ, τὸν νῦν παρέντες ἐν ᾧ τὰ ὅπλα περὶ τοῖς σώμασιν ἔχετε; ἔτι δὲ αὐτοῦ λέγοντος, ἀνεβόησαν οἱ πολλοὶ, τιμωρήσειν ὑπισχνούμενοι· καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῶν λόχων ἐξ ὀνόματος ἐκάλουν, ἀξιοῦντες ἔργου ἔχεσθαι· καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ πολλοὶ παριόντες ἐθάρρουν λέγειν εἴ τι δεινὸν ἦσαν πεπονθότες. μαθόντες δὲ τὰ γενόμενα οἱ πέντε ἄνδρες, οἷς ἔφην ἡγεῖσθαι τῶν ταγμάτων, δείσαντες μή τις ἐπ' αὐτοὺς τῶν ὄχλων ὁρμὴ γένηται, συνέδραμον εἰς τὸ στρατήγιον πάντες, καὶ μετὰ τῶν φίλων ἐσκόπουν εἴ πως παύσωσι τὴν ταραχὴν, τὰ οἰκεῖα ὅπλα περιστησάμενοι. ὡς δ' ἐπύθοντο ἀπεληλυθότας εἰς τὰς σκηνὰς, λήξαντά τε καὶ παυσάμενον τὸν θόρυβον, ἀγνοοῦντες ὅτι τῶν ἑκατοντάρχων τοῖς πλείοσι δεδογμένον ἦν, δι' ἀπορρήτων συνωμοσιῶν ἀπόστασιν πράττειν, καὶ συνελευθεροῦν τὴν πατρίδα, ἔκριναν, ἐπειδὰν ἡμέρα τάχιστα γένηται, τὸν μὲν ἐκταράττοντα τοὺς ὄχλους Οὐεργίνιον συλλαβόντας ἔχειν ἐν φυλακῇ, τὰς δὲ δυνάμεις ἀναστήσαντας ἐκ τοῦ χάρακος, ἄγειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ τὴν κρατίστην αὐτῶν τῆς χώρας ἐγκαθημένους δῃοῦν· περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ πόλει πραττομένων μηδὲ τοῖς σφετέροις ἔτι ἐῶντας πολυπραγμονεῖν, τὰ μὲν διὰ

τὰς

τὰς ὠφελείας, τὰ δὲ διὰ τοὺς ἐσομένους ὑπὲρ αὐτῶν ἑκάστοτε ἀγῶνας. ἐγένετο δ᾽ αὖθις οὐδὲν τῶν ἐκ διαλογισμοῦ. οὐδὲ γὰρ τὸν Οὐεργίνιον εἴασαν οἱ λοχαγοὶ καλούμενον εἰς τὸ στρατήγιον ἀπελθεῖν, ὑποπτεύοντες μή τι πάθοι δεινόν. ἀλλὰ καὶ τὸν διαληφθέντα λόγον, ὡς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀγαγεῖν τοὺς ὄχλους ἐβούλοντο, κατωνείδιζον, λέγοντες, Ὡς καλῶς ἡμῶν ἐστρατηγήκατε καὶ πρότερον, ἵνα καὶ νῦν λαβόντες ἐλπίδας ἀκολουθῶμεν ὑμῖν, οἵτινες ὅσην οὔπω πρότερον ἕτεροι Ῥωμαίων ἡγεμόνες, ἔκ τε αὐτῆς ἄγοντες τῆς πόλεως στρατιάν, καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων ἀγείραντες, οὔτε τινὰ νίκην ἢ βλάβην ἐποιήσατε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ᾽ ἀνανδρίας τε καὶ ἀπειρίας ἀπεδείξατε, κακῶς στρατοπεδευσάμενοι, καὶ τὴν ἑαυτῶν χώραν ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων καταδῃωθεῖσαν, πτωχοὺς καὶ ἀπόρους ἡμᾶς ἐποιήσατε ἁπάντων· οἷς ἐκρατοῦμεν τοῖς ὅπλοις τῶν ἐναντίων ἐν ταῖς μάχαις, ὅτε ὑμῶν κρείττους ἦσαν οἱ στρατηγοί, τρόπαιά τε νῦν καθ᾽ ἡμῶν ἀνιστᾶσι, καὶ σκηνὰς καὶ ἀνδράποδα καὶ ὅπλα καὶ χρήματα διηρπακότες, ἔχουσι τὰ ἡμέτερα. Ὁ δὲ Οὐεργίνιος ὑπὸ τῆς ὀργῆς, καὶ ἐκ τοῦ μηδὲν ἔτι δεδοικέναι τοὺς ἡγεμόνας, αὐθαδέστερον αὐτῶν καθήπτετο, λυμεῶνας καὶ ὀλέθρους τῆς πατρίδος ἀποκαλῶν, καὶ παραινῶν τοῖς λοχαγοῖς ἅπασιν ἀραμένους τὰ σημεῖα οἴκαδε ἀπάγειν τὴν στρατιάν. ὀρρωδούντων δὲ ἔτι τῶν πολλῶν τὰ ἱερὰ σημεῖα κινεῖν, ἔπειτα τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς στρατηγοὺς καταλιπεῖν, οὔτε ὅσιον οὔτ᾽ ἀσφαλὲς εἶναι νομιζόντων τοῖς πᾶσιν· ὅ τε γὰρ ὅρκος ὁ στρατιωτικός, ὃν ἁπάντων μάλιστα ἐμπεδοῦσι Ῥωμαῖοι τοῖς στρατηγοῖς, ἀκολουθεῖν κελεύει τοὺς στρατευομένους ὅποι ποτ᾽ ἂν ἄγωσιν· ὅ τε νόμος ἀπο-
533 κτείνειν ἔδωκε τοῖς ἡγεμόσιν ἐξουσίαν τοὺς ἀπειθοῦντας, ἢ τὰ σημεῖα καταλιπόντας, ἀκρίτως. ταῦτα δὲ τὰ εὐλαβείας αὐτοὺς ἔχοντας ὁρῶν Οὐεργίνιος, ἐδίδασκεν ὅτι λέλυκεν αὐτῶν τὸν ὅρκον ὁ νόμος, ἐπεὶ νόμῳ μὲν ἀποδειχθέντα δεῖ τὸν στρατηγὸν ἄρχειν τῶν δυνάμεων, ἡ δὲ τῶν δέκα ἀνδρῶν ἐξουσία παράνομος ἦν, ὑπερβεβηκυῖα τὸν ἐνιαύσιον χρόνον, εἰς ὃν ἀπεδείχθη. τὸ δὲ τοῖς μὴ κατὰ νόμον ἄρχουσι ποιεῖν τὸ κελευόμενον, οὐκ εὐπείθειαν εἶναι καὶ εὐσέβειαν, ἀλλ᾽ ἄνοιαν καὶ μανίαν. ταῦτα ἀκούσαντες, ὀρθῶς λέγεσθαι ἡγούμενοι, καὶ παρακελευόμενοι ἀλλήλοις, καί τι καὶ θάρσος ἐκ τοῦ δαιμονίου λαβόντες, αἴρονται τὰ σημεῖα, καὶ προῆγον ἐκ τοῦ χάρακος. ἔμελλον δέ, ὅπερ εἰκὸς ἐν ποικίλοις τε ἤθεσι, καὶ οὐχ ἅπασι τὰ κράτιστα διανοουμένοις, ἕψεσθαί τινες οἱ μένοντες ἅμα τοῖς ὀλιγάρχαις καὶ στρατιῶται καὶ λοχαγοί, πλὴν οὐ τοσοῦτοι τὸ

cōmodis, partim quotidianis pro ſua ipſorū ſalute certaminibus. Sed nihil eorum quæ cogitarāt, efficere potuerūt. nec.n. centuriones Virginiū, cum arceſſeretur, in prętoriū abire ſiuerūt veriti ne q̄d ei accideret mali. quin ēt interceptum conſiliū de educendo in hoſtē milite, huiuſmodi oratione perſtrinxerunt: Prȩclaros ſane vos hactenus imperatores prębuiſtis; vt nunc ēt *bona* ſpe concepta, vos ſequamur; q cum partim ex ipſa vrbe, partim e ſociis tantū conflaueritis exercitū, quātum nullus inter Romanos duces antehac vnq̄ contraxit, nec victoriam vllam reportaſtis, nec vllum hoſti damnum intuliſtis; ſed imperitiæ *duntaxat* & ignauiæ ſpecimina exhibuiſtis, dū & caſtra male poſuiſtis, & veſtra ipſorum regione vt hoſtili deuaſtata, mēdicos nos atq; omniū inopes effeciſtis. & quos antea armorū vi in prœliis ſuperabamus, cum meliores q̄ vos nobis præerāt duces, ii & tropæa contra nos erigunt, & tentoriis, mācipiis, armis pecuniiſq; direptis, noſtra ſibi habēt. Virginius aūt, partim ita incenſus, partim q̄ nihil amplius duces metueret, contumacius eos inceſſebat, peſtes atq; exitia patriæ appellans, omneſq; centuriones hortans vt ſublatis ſignis domum reducerēt exercitum. ſed cum pleriq; adhuc vererentur ſacra ſigna mouere, ducumq; & imperatorum deſertionem nemo licitam nec tutā eſſe duceret: (nā militare iuramentū, q̄d omniū maxime imperatorib. ſeruāt Romani, militantes ſequi iubet quocumq; *imperatores* duxerint: lexq; ducib. poteſtatem dat indicta cauſſa interficiendi, ſiqui non obtemperent aut ſigna deſerant) Virginius illos hac religione teneri vidēs, docet eos iureiurando per legem ſolutos eſſe, quia imperatorem qui præſit copiis, legitime creatum eſſe oporteat; decemuiri autē præter leges poteſtatem ſibi vſurpēt, annuum ſcilicet tempus, in quod creati ſint, trāſgreſſi. iis autē qui non legitime præſint, imperata facere, non obediētiam & pietatem eſſe, ſed amētiam & inſaniam. Quibus auditis illi, eum recte monere arbitrati, ſe inuicem cohortantur; additaq; ēt diuinitus neſcio qua fiducia, ſigna tollūt, & e caſtris pergunt. ac licet (vt inter varia ingenia ſolet fieri, dum nō omnes optima quæq; cogitant) procul dubio aliqui fuerint tū milites tum centuriones, qui apud decēuiros permanſerint; non fuit tamen tātus

Milites Virginii impulſu deſertis decemuiris, in Auentinū ſecedunt.

eorum numerus, sed alteris lõge minor. Illi ergo e castris egressi, cõtinuata per totum diẽ profectione, sub vesperam in vrbẽ intrarũt, nullo sui aduentus præmisso nuntio. quæ res nõ mediocres intra mœnia turbas cõcitauit, dum *omnibus* hostilẽ exercitum intrasse putãtibus, magnus clamor & incõposita discursatio tota vrbe coorta est. Non diu tamen eæ turbæ durarunt, ita vt inde aliquid mali exstiterit. dũ enim per vicos transibant, clamabant se & amicos esse, & bono reipublicæ aduenisse: nec a verbis discrepabant facta, cum ab omni abstinerent iniuria. & postquam in Auentinum peruenere, (est aũt is collis inter omnes qui Romæ ambitu continentur, castris locãdis maxime idoneus) ad Dianæ fanũ arma posuere. Postridie communito vallo, & rerum summa decem tribunis cõmissa, quorum princeps erat M. Oppius, conquieuerunt. Non multo post ex Fidenatibus quoq; castris, auxilio eis venerũt fortissimi trium agminum centuriones, magnam secum adducẽtes manum: qui cum iamdudum ab imperatorib. suis alienati essent, ex quo illi (vt supra narraui) Siccium legatum interemerant; nec tamen priores secessionem facere auderẽt, quod *altera* quinq; agmina in Algido decemuirorum partes tuerentur, cognita tunc illorũ secessione, id fortunæ beneficiũ gratis animis acceptarunt. præerãt autẽ his quoq; agminib. decẽ tribuni, quos in itinere duces sibi creauerant: inter quos eminebat Sextus Mãlius. Postq̃ vero cõiunxerunt vtrimq; copias, positis armis, viginti tribunis commiserũt quidq̃d ꝓ rep. dicendũ agendumve esset. Porro inter hos viginti, duos eminẽtissimos ceteris velut consules anteire voluerũt, M. Oppium, & Sex. Manliũ. ii constituto ex omnib. centurionib. senatu, cũ iis omnẽ rerũ administrationẽ cõmunicarunt. Cumque mens illorũ adhuc plerisq; incognita esset, Appius, vt qui se harũ turbarũ & malorũ inde secuturorũ auctorẽ esse nosset, nihil publicorũ negotiorum tractare amplius voluit, sed domi se continuit. At qui cum eo vrbi præfectus erat, Sp. Oppius, principio & ipse consternatus, quasi confestim manus illaturi essẽt inimici, atq; in hoc ipsum venissent, postquam cognouit eos nihil noui moliri, remisso metu, senatum in curiam conuocauit, singulos viritim

πλῆθος, ἀλλ' ἐλάττοις παρὰ πολὺ τῶν ἑτέρων. οἱ δὲ ἐξελθόντες ἐκ τοῦ στρατοπέδου, δι' ὅλης ἡμέρας ἐπιπορευθέντες, ἑσπέρας καταλαβούσης παρῆσαν εἰς τὴν πόλιν, οὐδενὸς ἐξαγγείλαντος αὐτῶν τὴν ἔφοδον· καὶ συνετάραξαν τοὺς ἔνδον οὐ μετρίως, πολέμιον οἰομένους στρατὸν εἰσεληλυθέναι· κραυγή τε καὶ δρόμος ἄτακτος ἀνὰ τὴν πόλιν ἦν. οὐ μὴν ἐπὶ πολύν γε διέμεινεν ἡ ταραχὴ χρόνον, ὥστε κακόν τι γενέσθαι δι' αὐτήν. διεξιόντες γὰρ τοὺς στενωπούς, ἐβόων ὅτι φίλοι τέ εἰσι καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πόλεως εἰσεληλύθασι· καὶ τὰ ἔργα ὅμοια παρείχοντο τοῖς λόγοις, ἀδικοῦντες οὐδέν. ἀφικόμενοι δὲ εἰς τὸν καλούμενον Αὐεντῖνον (ἔστι δὲ τῶν ἐμπεριεχομένων ἐν τῇ Ῥώμῃ λόφων οὗτος ἐπιτηδειότατος ἐνστρατοπεδεύεσθαι) παρὰ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν τίθενται τὰ ὅπλα. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ κρατυνάμενοι τὸν χάρακα, καὶ χιλιάρχους δέκα τῶν κοινῶν ἀποδείξαντες κυρίους, ὧν ἡγεμὼν ἦν Μάρκος Ὄππιος, ἔμενον ἐφ' ἡσυχίας. ἧκον δ' αὖθις ἐπίκουροι μετ' οὐ πολὺ καὶ ἀπὸ τῆς ἐν Φιδήνῃ στρατιᾶς οἱ κράτιστοι τῶν τελῶν ταγμάτων λοχαγοί, πολλὴν δύναμιν ἐπαγόμενοι, ἀλλοτρίως μὲν ἔτι πάλαι διακείμενοι πρὸς τοὺς ἐκεῖ στρατηγούς, ἐξ οὗ Σίκκιον τὸν πρεσβευτὴν ἀπέκτειναν, ὥσπερ ἔφην· δεδιότες δὲ ἄρξαι τῆς ἀποστάσεως πρότεροι, ὡς οἰκείων ὄντων τῇ δεκαδαρχίᾳ τῶν ἐν Ἀλγιδῷ πέντε ταγμάτων, τότε δ' ἐπειδὴ τὴν ἐκείνων ἀπόστασιν ἐπέγνωσαν, ἀγαπητῶς τὸ συμβὰν ἀπὸ τῆς τύχης δεξάμενοι. ἡγεμόνες δὲ καὶ τούτων τῶν ταγμάτων ἦσαν δέκα χιλίαρχοι καθ' ὁδὸν ἀποδειχθέντες, ὧν ἐπιφανέστατος Σέξτος Μάλιος ἦν. ἐπεὶ δὲ συνέμιξαν ἀλλήλοις, θέμενοι τὰ ὅπλα, τοῖς εἴκοσι χιλιάρχοις ἐπέτρεψαν ἅπαντα ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ λέγειν τε καὶ πράττειν. ἐκ δὲ τῶν εἴκοσι τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀπέδειξαν δύο προβούλους, Μάρκον Ὄππιον, καὶ Σέξτον Μάλιον. οὗτοι βουλευτήριον ἐξ ἁπάντων καταστησάμενοι τῶν λοχαγῶν, μετ' ἐκείνων ἅπαντα διετέλουν πραγματευόμενοι. ἀδήλου δ' ἔτι τοῖς πολλοῖς τῆς διανοίας αὐτῶν οὔσης, Ἄππιος μέν, οἷα δὴ συγγινώσκων ἑαυτῷ τῆς παρούσης ταραχῆς αἰτίῳ γεγονότι, καὶ τῶν προσδοκωμένων δι' αὐτὴν ἔσεσθαι κακῶν, οὐκέτι τῶν κοινῶν οὐδὲν ἠξίου πράττειν, ἀλλὰ κατ' οἶκον ἔμενεν. ὁ δὲ σὺν αὐτῷ τεταγμένος ἐπὶ τῆς πόλεως Σπόριος Ὄππιος, διαταραχθεὶς κατ' ἀρχὰς καὶ αὐτός, ὡς αὐτίκα μάλα τῶν ἐχθρῶν σφίσιν ἐπιθησομένων, καὶ ἐπὶ τοῦτο ἡκόντων, ἐπειδὴ κατέμαθεν οὐδὲν νεωτερίζοντας αὐτούς, ὑφειμένος τὸ δέος, ἐκάλει τὴν βουλὴν εἰς τὸ συνέδριον, ἐκ τῶν οἰκιῶν

κατ'

κατ' ἄνδρα μεταπεμπόμενος. ἔτι δ' αὐτῶν συλλεγομένων, ἧκον ἐκ τῆς ἐν Φιδήνῃ στρατιᾶς ἡγεμό-
534 νες, ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῷ καταλελεῖφθαι τοὺς χάρακας ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀμφοτέρους, καὶ τὴν βουλὴν πείθοντες, ἀξίαν τοῦ πράγματος ὀργὴν κατ' αὐτῶν λαβεῖν. ἐπεὶ δ' ἀγορεύειν γνώμην ἕκαστον ἔδει, Λεύκιος μὲν Κορνήλιος ἔφη δεῖν ἀπιέναι τοὺς ταχθέντας ἐπὶ τὸν Ἀβεντῖνον αὐθημερὸν ἐπὶ τοὺς ἑαυτῶν χάρακας, καὶ τὰ κελευόμενα ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἐπιτελεῖν, μηδενὸς ὄντας τῶν γεγονότων ὑποδίκους, πλὴν τῶν αἰτίων τῆς ἀποστάσεως μόνων· τούτοις δ' ἐπιθεῖναι δίκας τοὺς στρατηγούς. ἐὰν δὲ μὴ ποιῶσι ταῦτα, βουλεύειν περὶ αὐτῶν τὸ συνέδριον ὡς ἐκλελοιπότων τὴν τάξιν ἐφ' ἣν ἐτάχθησαν ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων, καὶ τὸν στρατιωτικὸν ἠσεβηκότων ὅρκον. Λεύκιος δ' Οὐαλέριος-

ex ædibus accersens. Interea vero dum illi conuocantur, veniunt e Fidenatibus castris duces: & cum indignatione conquerētes, vtraq; castra a militibus deserta esse, senatui persuadere conantur vt grauiter illis irascatur. & quoniam sua cuiq; sentētia dicenda erat, L. Cornelius censuit oportere eos qui Auentinum occupassent, eo ipso die in sua quemq; castra reuerti, & imperatorū iussa exsequi: nec vllam facti culpam eis imputari, exceptis solis defectionis auctoribus: quibus imperatores irrogaturos esse pœnas. quod si non facerēt, senatum de illis decernere vt de ordinis a ducibus assignati, desertoribus, & militaris sacramenti violatoribus. at L. Valerius-

ἀλλ' ὑπὲρ τῶν Ῥωμαϊκῶν νόμων, οὓς ἐν ταῖς δώδεκα δέλτοις ἀναγεγραμμένους εὕρομεν, οὔτε μηδένα ποιήσασθαι λόγον ἥρμοττεν, οὕτω σεμνῶν ὄντων, καὶ τοσαύτην ἐχόντων διαφορὰν παρὰ τὰς Ἑλληνικὰς νομοθεσίας, οὔτε περαιτέρω τοῦ δέοντος παραβαίνειν, ἐκ-
540 μηκύναντας τὴν περὶ αὐτῶν ἱστορίαν. οἱ δὲ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς δεκαδαρχίας τὴν ὕπατον ἀρχὴν πρῶτοι παρὰ τοῦ δήμου λαβόντες ἐπὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας, ὥσπερ ἔφην, Λεύκιος Οὐαλέριος Ποτῖτος, καὶ Μάρκος Ὁράτιος Βαρβάτος, αὐτοί τε δημοτικοὶ τὰς φύσεις ὄντες, καὶ παρὰ τῶν προγόνων ταύτην διαδεδεγμένοι τὴν πολιτείαν, τὰς ὑποσχέσεις φυλάττοντες ἃς ἐποιήσαντο πρὸς τοὺς δημοτικούς, ὅτε ἀποθέσθαι τὰ ὅπλα συνέπειθον αὐτούς, ὡς πάντα τὰ συμφέροντα τῷ δήμῳ πολιτευσόμενοι, νόμους ἐκύρωσαν ἐν ἐκκλησίαις λοχίτισι· δυσχεραινόντων μὲν τῶν πατρικίων, αἰδουμένων δ' ἀντιλέγειν· ἄλλους τέ τινας οὓς οὐ δέομαι γράφειν, καὶ τὸν κελεύοντα «τοὺς ὑπὸ τοῦ δήμου τεθέντας ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις νόμους, ἅπασι κεῖσθαι Ῥωμαίοις ἐξ ἴσου, τὴν αὐτὴν ἔχοντας δύναμιν τοῖς ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις τεθησομένοις. ζημίαι δὲ προσέκειντο τοῖς καταλύουσιν ἢ παραβαίνουσι τὸν νόμον, ἐὰν ἁλῶσι, θάνατος καὶ δήμευσις τῆς οὐσίας.» οὗτος ὁ νόμος ἐξέβαλε τὰς ἀμφισβητήσεις τῶν πατρικίων, ἃς ἐποιοῦντο πρὸς τοὺς δημοτικοὺς πρότερον, οὐκ ἀξιοῦντες τοῖς ὑπ' ἐκείνων τεθεῖσι νόμοις πειθαρχεῖν, οὐδ' ὅλως τὰ ἐν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις

Sed de legib. Romanis quas duodecim tabulis inscriptas reperimus, neq; nihil plane dicendum fuit, cum sint adeo graues, & a Græcanica legum latione tantopere differant: neq; vltra modum progrediendum, longiore de eis instituta narratione. Qui vero post abdicatum decemuiratū, consulare imperium primi a populo accepere comitiis centuriatis, vt supra dixi, L. Valerius Potitus, & M. Horatius Barbatus, cum & ipsi natura populares essent, & a maioribus id institutum *velut hereditarium* accepissent: vt seruarent promissa quę plebeiis fecerant, cum eis persuaderent vt arma deponerent, se *scilicet* omnia plebis cōmoda in reip. administratione adiuturos: leges cēturiatis comitiis sanxerunt, (ægre ferentibus quidem patriciis, sed contradicere verentibus) tū alias, quas litteris mandare nō est necesse, tum eā quæ leges a populo tributis comitiis latas, omnibus Quiritibus ex æquo latas esse iubet, eandēq; vim habere quam illas quæ centuriatis comitiis ferrentur. quam legem si quis abrogaret aut trāsgrederetur, eū, si *criminis* conuictus esset, morte mulctari *iubebant*, & bona eius publicari. Ea lex sustulit illam patriciorum cum plebeiis contentionem, qua iam pridem recusabant legibus a plebe latis obedire: atq; adeo q̄ tributis comitiis

A.V.C. 306, coss. L. Valerio, & M. Horatio, leges latæ. a

b

sancirentur, non esse pro cõmunibus totius vrbis decretis habenda, sed plebeio tantum ordini peculiaria: quod verò centuriatis comitiis decerneretur, id & sibi & ceteris ciuib. mandatum existimabant. Dictum aũt antea quoq; in tributis comitiis plebeios & pauperes patriciis fuisse potiores: at comitiis centuriatis, patricii, tametsi ceteris lõge pauciores essent, superabant plebeios. Ea lege a consulibus sancita, cum aliis quibusdam (vt dixi) popularibus, tribuni pl. statim, velut cõmodum tẽpus nacti ad persequendas Appii & sodaliũ iniurias, nomina eorũ deferenda censebant; nõ tamen oẽs vna in iudicium vocãdos, ne sibi mutuas præstarẽt operas; sed singulatim: quod ea illos aggrediendi ratio videretur facilior. cumq; disquirerẽt a quo commodius possent incipere, Appium primũ iudicio destinarunt; qui tũ ob alia delicta exosus erat populo, tũ ob iniurias nuper in virginem admissas. Si. n. illũ *iudicio* superassent, ceteros quoq; facile superari posse arbitrabantur. quodsi a tenuiorib. inciperent, verebantur ne ciuium iræ aduersus eminẽtissimos vltimis iudiciis remissiores fierent; quæ in prioribus iudiciis solent esse acriores: vt iã sæpe contigit. a Hoc consilio approbato, & obstrictis reis, Appii accusationem Virginio sine sorte demãdarunt. Post hæc igitur Appius a Virginio ad populum defertur, ac pro concione accusatur. qui cũ tempus ad caussæ defensionem postulasset, nec vadimonium ei concessum esset, in carcerem abducitur. vbi cum ad tempus iudicii in custodia detineretur, antequã destinata iudicio dies aduenisset, in vinculis moritur, tribunorũ iussu, vt plerique opinabantur; vt vero ab iis spargebatur qui ea culpa vacare volebãt, ipse se laqueo suspenderat. Post eum ab alio tribuno P. Numitorio ad populum delatus Sp. Oppius, impetrata sui defendendi copia, damnatur omnium suffragiis; & custodiæ mandatus, eodem die necatur. reliqui decemuiri, antequam ad plebem deferrentur, exsilio se mulctarũt. bona vero tum interemptorum, tum profugorum, quæstores vrbis retulerunt in b ærarium. Accusatus etiam M. Claudius, qui virginẽ vt seruam abducere aggressus fuerat, actore Icilio *desunctæ* sponso. is cum culpam in Appiũ transtulisset, cuius iussu delictũ admisisset, capitis quidem

In decemuirorum iniurias vindicatur.

ἐπικυρούμενα, κοινὰ τῆς πόλεως ἁπάσης δόγματα νομίζοντες, ἀλλ' αὐτοῖς μόνοις ἐκείνοις ἴδια· ὅ τι δ' ἂν ἡ λοχῖτις ἐκκλησία γνῷ, τοῦθ' ἡγούμενοι σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις τετάχθαι. εἴρηται δὲ καὶ πρότερον ὅτι ἐν μὲν ταῖς φυλετικαῖς ἐκκλησίαις οἱ δημοτικοὶ καὶ πένητες ἐκράτουν τῶν πατρικίων· ἐν δὲ ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις οἱ πατρίκιοι, παρὰ πολὺ τῶν ἄλλων ἐλάττους ὄντες, περιῆσαν τῶν δημοτικῶν. τούτου κυρωθέντος τοῦ νόμου ὑπὸ τῶν ὑπάτων, σὺν ἄλλοις τισίν, ὥσπερ ἔφην, δημοτικοῖς, εὐθὺς οἱ δήμαρχοι καιρὸν ἐπιτήδειον νομίζοντες ἐν ᾧ τιμωρήσονται τοὺς περὶ τὸν Ἄππιον, εἰσαγγελίας ᾤοντο δεῖν ποιήσασθαι κατ' αὐτῶν, οὐχ ἅμα πάντας ὑπάγοντες ἐπὶ τὴν δίκην, ἵνα μηδὲν ἀλλήλοις ὠφελῶσιν, ἀλλὰ καθ' ἕνα· ῥᾷον γὰρ οὕτως ὑπελάμβανον εὐμεταχειρίστους ἔσεσθαι. σκοπούμενοι δ' ἀπὸ τίνος ἂν ἄρξαιντο ἐπιτηδειοτάτου, τὸν Ἄππιον πρῶτον ἔγνωσαν εὐθύνειν, τῶν τε ἄλλων ἀδικημάτων ἕνεκα μισούμενον ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ τῶν νεωστὶ περὶ τὴν παρθένον γινομένων παρανομιῶν. ἑλόντες μὲν γὰρ τοῦτον, εὐπετῶς ἐδόκουν καὶ τῶν ἄλλων κρατήσειν· εἰ δ' ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων ἄρξαιντο, μαλακωτέρας ὑπελάμβανον τὰς ὀργὰς τῶν πολιτῶν πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ τελευταίους κρινομένους ἔσεσθαι, συντονωτέρας οὔσας ἐπὶ τοῖς προτέροις ἀγῶσιν· ὃ πολλάκις ἤδη συνέβη. ταῦτα βουλευσάμενοι, συνέδησαν τοὺς ἄνδρας· Ἀππίου δὲ Οὐεργίνιον ἔταξαν ἄνευ κλήρου κατήγορον. εἰσαγγέλλεται δὴ μετὰ τοῦτο εἰς τὸν δῆμον Ἄππιος ὑπὸ τοῦ Οὐεργινίου κατηγορηθεὶς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ αἰτεῖται χρόνον εἰς ἀπολογίαν. ἀπαχθεὶς δὲ εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἵνα φυλάττηται μέχρι δίκης· οὐ γὰρ ἐδόθη ἐγγύησις αὐτῷ· πρὶν ἐπιστῆναι τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ἐν τοῖς δεσμοῖς ἀποθνήσκει, ὡς μὲν ἡ τῶν πολλῶν ὑπόληψις ἦν, ἐξ ἐπιταγῆς τῶν δημάρχων· ὡς δὲ οἱ τὴν αἰτίαν ἀπολύσασθαι βουλόμενοι διεφήμιζον, αὐτὸς ἑαυτὸν ἀναρτησάμενος βρόχῳ. μετ' ἐκεῖνον Σπόριος Ὄππιος εἰσαχθεὶς εἰς τὸν δῆμον ὑφ' ἑτέρου τῶν δημάρχων Ποπλίου Νομιτωρίου, καὶ τυχὼν ἀπολογίας, ἁπάσαις ἁλίσκεται ταῖς ψήφοις, καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸ δεσμωτήριον, αὐθημερὸν ἀποθνήσκει. οἱ δὲ λοιποὶ τῶν δέκα, πρὶν εἰσαγγελθῆναι, φυγαῖς αὑτοὺς ἐζημίωσαν. τὰς δὲ οὐσίας τῶν ἀνῃρημένων καὶ τῶν πεφευγότων οἱ ταμίαι τῆς πόλεως ἀνέλαβον εἰς τὸ 541
δημόσιον. εἰσαγγέλλεται δὲ καὶ Μάρκος Κλαύδιος ὁ τὴν παρθένον ἐπιλαβόμενος ὡς δούλην ἀπάγειν, ὑπὸ τοῦ μνηστῆρος αὐτῆς Ἰκιλίου· καὶ τὴν αἰτίαν εἰς τὸν ἐπιτάξαντα παρανομεῖν Ἄππιον ἀναφέρων, θανάτου μὲν ἀπολύεται,

λύεται, φυγῇ δ' ἀιδίῳ ζημιοῦται. τῶν δ' ἄλλων τῶν ὑπηρετησάντων τι παράνομον τοῖς ὀλιγάρχαις, οὐδεὶς ἔσχεν ἀγῶνα δημόσιον, ἀλλὰ πᾶσιν ἄδεια ἐδόθη. ὁ δὲ τοῦτο τὸ πολίτευμα εἰσηγησάμενος ἦν Μάρκος Δοέλλιος ὁ δήμαρχος, ἀχθομένων ἤδη τῶν πολιτῶν, καὶ πολεμίων γενέσθαι προσδοκώντων. ἐπεὶ δ' αἱ κατὰ πόλιν ἐπαύσαντο ταραχαί, δόγμα κυροῦσιν, ἐξάγειν τὸν στρατὸν ἐπὶ τοὺς πολεμίους διὰ ταχέων. ἐπικυρώσαντος δὲ τοῦ δήμου τὰ ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς βουλῆς, Οὐαλέριος μὲν ἅτερος τῶν ὑπάτων, τὴν ἡμίσειαν ἔχων τῆς στρατοῦ μοῖραν, ἐξῆλθεν ἐπί τε Αἰκανοὺς καὶ Οὐολούσκους· συνῆλθε γὰρ ἀμφότερα τὰ ἔθνη. ἐπιστάμενος δὲ τοὺς Αἰκανοὺς ἐκ τῶν προτέρων κατορθωμάτων αὔχημα προσειληφότας, καὶ εἰς πολλὴν καταφρόνησιν τῆς Ῥωμαίων δυνάμεως παρεστῶτας, ἔτι μᾶλλον ἐβούλετο ἐπᾶραι, καὶ θρασυτέρους ποιῆσαι, δόξαν οὐκ ἀληθῆ παρασχών, ὡς ὀρρωδῶν εἰς χεῖρας ἰέναι πρὸς αὐτούς, καὶ πάντα δεδιότος ἐποίει. χωρίον γὰρ εἰς στρατοπεδείαν ὑψηλὸν καὶ δυσπρόσιτον ἐξελέξατο, τάφρον τε βαθεῖαν περιεβάλετο, καὶ χάρακας ἤγειρεν ὑψηλούς. προκαλουμένων δὲ τῶν πολεμίων αὐτὸν εἰς μάχην πολλάκις, καὶ κακιζόντων τὴν ἀνανδρίαν, ἠνείχετο μένων ἐφ' ἡσυχίας. ἐπεὶ δὲ ἔγνω τὴν κρατίστην τῶν πολεμίων δύναμιν ἐπὶ προνομὴν τῆς Ἑρνίκων τε καὶ Λατίνων γῆς ἐξεληλυθυῖαν, ἐν δὲ τῷ χάρακι φυλακὴν οὔτε πολλὴν λειπομένην οὔτε ἀγαθήν, τοῦτον εἶναι νομίσας τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον, ἐξῆγε κεκοσμημένην τὴν στρατιάν, καὶ παρέστησεν ὡς εἰς μάχην· οὐδενός τε ἀντεξιόντος, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἐπέσχε, τῇ δὲ ἑξῆς ἐπὶ τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν ἦγεν, οὐ σφόδρα ὀχυρὰν οὖσαν. μαθόντες δὲ πολιορκούμενον τὸν χάρακα οἱ προεξεληλυθότες ἐπὶ τὰς προνομὰς τοῦ ἄστεος, ἧκον, πλὴν οὐχ ἅμα, καὶ ἐν κόσμῳ, σποράδες δὲ καὶ κατ' ὀλίγους, ὡς ἕκαστοι εἶχον, ἐπιφαινόμενοι· οἵ τ' ἐκ τοῦ χάρακος, ἐπεὶ τοὺς σφετέρους προσιόντας ἐθεάσαντο, θρασύτεροι γεγονότες, ἐξῆλθον ἀθρόοι. καὶ γίνεται μέγας ἀγών, καὶ φόνος ἐξ ἀμφοτέρων πολύς· ἐν ᾧ νικήσαντες Ῥωμαῖοι, τούς τε συστάδην μαχομένους ἐτρέψαντο, καὶ τοὺς φεύγοντας ἐπιδιώκοντες, οὓς μὲν ἀπέκτειναν, οὓς δ' αἰχμαλώτους ἔλαβον. Οὐαλέριος μὲν δὴ ταῦτα διαπραξάμενος, ἀδεῶς ἤδη τὴν γῆν τῶν πολεμίων ἐπιὼν ἐδῄου. Μάρκος δὲ Ὁράτιος ἐπὶ τὸν κατὰ Σαβίνων πόλεμον, ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸν συνάρχοντα ἔγνω, παραγαγὼν καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ χάρακος τὰς δυνάμεις, ἀντεπῆγε θᾶττον ὅλῃ δυνάμει πρὸς οὐκ ἐλάττους ἀριθμὸν τοὺς Σαβίνους, καὶ τὰ πολέμια

absoluitur, sed perpetuo exsilio mulctatur. e ceteris qui se paucorū dominatui ad iniustū aliquod facinus ministros præbuissent, nemo in publicū iudicium vocatus est: sed data omnibus venia. cuius instituti auctor fuit M. Duellius tribunus plebis, cū ciues iam ægrius ferrent, &c, ne *ipsi quoq;* hostib. accenserentur, metuerent. Sedatis in vrbe turbis, senatusconsulto decernitur vt cōfestim in hostes educatur exercitus. quod postq̄ a plebe approbatū est, cōsulum alter Valerius cū dimidia exercitus parte profectus est in Æquos & Volscos, q copias suas coniunxerāt. & quoniam sciebat Æquos superiorib. victoriis elatos esse, Romanasq; copias admodum contemnere, vt animos eorū magis ac magis efferret, atq; audaciores redderet, simulauit vereri cum illis congredi, fictéq; omnia formidinis indicia præbuit. nā & celsum adituq; difficilem castris locū delegit, & fossa profunda valloq; excelso eadem circūmuniuit. quin & hoste aliquoties ad pugnam prouocāte atq; ignauiæ notam ingerente, patienter ac quiete se *intra vallum* continuit. demū vt cognouit firmissimū hostium robur in Hernicorum & Latinorū agros prædatū exisse, nec magnā validamve castris relictam esse custodiam, ratus id tempus opportunū esse, copias instructis ordinib. eduxit, aciéq; velut ad pugnam composuit. cūq; nemo ꝓgrederetur obuiā, eo die substitit: at postridie impedimentis illorū, non admodū munitis, copias admouit. Ibi qui ex oppido prædatum exierāt, vt vallū suum obsideri cognouerunt, pedem retulerunt: sed non vna, neq; ordine, verum paulatim ac sparsim, vt fors ferebat, accurrerunt. quos cum approperātes viderent qui intra vallum erant, audaciores facti, confestim exierūt. fitq; acre prœlium, & magna vtrimq; strages: sed victor Romanus exercitus, tum comminus pugnantes in fugam vertit; tum fugientes insequens, alios occidit, alios viuos capit. Quibus peractis Valerius iam tuto regionem hostium ꝑpopulabatur. At M. Horatius, cui bellum aduersus Sabinos commissum erat, intellectis collegæ successibus, & ipse suas e castris eduxit copias, totisq; virib. ocius adortus est Sabinos, nec numero inferiores, & rei bellicæ peritia

Expeditio in Æquos & Volscos duce Valerio.

Bellum cum Sabinis duce Horatio.

prestantissimos. qui superiorib. victoriis elati, animositatis atque audaciæ multa in cõflictu edidere specimina, tum in vniuersum omnes, tũ præsertim is qui ceteris præerat: erat .n. non solum bonus imperator, sed etiã bellator manu strenuus. vbi cum equites Romani maximam exhiberẽt promptitudinẽ, Horatius splendidissimam obtinuit victoriã; in qua multos hostium occidit, plures viuos cepit. castris quoq; desertis potitus est; in quibus preter hostiũ impedimenta, quorũ magnus erat numerus, reperit etiam vniuersam prædam, quam ex agro Romano abegerãt. permultos ẽt e suis, captiuos ibidẽ reperit, atq; liberauit. nã Sabini, Romanorum contẽptu, nihil huiusmodi emolumentorũ exportare maturauerant. itaq; res hostiũ militibus vsurpãdas permisit, exemptis prius e spoliorum aceruo quæ diis cõsecraret: prædã vero iis restituit quib. adempta fuerat. His peractis Romam reduxit copias: codẽq; tempore venit etiã Valerius. Amborum animis victoria sublatis, triũphi quoque luculenti spes erat. sed spei non respondit successus. cum enim extra vrbem in campo Martio castra posuissent, senatus contra eos coactus, & de rebus ab vtroque gestis edoctus, non permisit eis vt sacra ob victoriam fieri solita peragerent. aduersabantur autem eis tum alii multi propalam, tum in primis C. Claudius, patruus (vt dixi) Appii, eius qui paucorum dominatum introduxerat, & recens a tribunis necatus fuerat. ac primum quidem prætendebat leges, quarum latione senatus potentiam imminuissent, ceteraque instituta quę in rempublicam inuexissent: ad extremum commemorabat, eos decemuiros tribunis dedidisse, atque effecisse vt eorum alii necarentur, alii proscriberentur, præter iusiurandum & pacta. nam pacta quæ inter patricios & plebeios super sacris *nuper* firmata essent, ea cõditione inita fuisse, vt sepulta superiorum offensarũ memoria, tuta essent omnia. neq; Appiũ sua ipsius manu interisse, sed insidiose a tribunis, antequam caussam diceret, sublatum esse; ne re ad iudicium delata, vel dicẽdi copiam vel misericordiam impetraret: vt fieri fortasse potuisset si in iudiciũ vocatus vir ille generis dignitate præstãs, multisq; in remp. meritis clarus, iusiurandũ ac fidẽ implorasset, quibus freti homines in fœdera coeũt: ac præter liberos, cognatos, abiectumq; habitũ, alia etiam multa adhibuisset, quib. ad misericordiã multitudo flecti solet.

ἐμπειροτάτοις· ἐνεδείξαντο γὰρ φρόνημά τε καὶ τόλμαν ἐκ τῶν προτέρων κατορθωμάτων πολλὴν πρὸς τοὺς ἀντεχομένους, καὶ κοινῶς πάντες, καὶ ἰδίως ὁ τούτων προηγούμενος· ἦν γὰρ οὐ μόνον στρατηγὸς ἀγαθὸς, ἀλλὰ καὶ πολεμιστὴς κατὰ χεῖρα δυνατός. καὶ τῶν ἱππέων μεγάλην προθυμίαν παρεχομένων, νίκην ἀναιρεῖται λαμπροτάτην, πολλοὺς μὲν ἀποκτείνας τῶν πολεμίων, πολλῷ δ' ἔτι πλειόνων αἰχμαλώτων τετυχηκώς, τόν τε χάρακα αὐτῶν ἐρήμου κρατήσας, ἐν ᾧ τήν τε ἀποσκευὴν τῶν πολεμίων πολλὴν εὗρε, καὶ τὴν λείαν ἅπασαν, ἣν ἐκ τῆς Ῥωμαίων γῆς ἐληίσαντο· αἰχμαλώτους τε πάνυ πολλοὺς τῶν σφετέρων εὗρε καὶ ἀνεσώσατο. οὐ γὰρ ἔφθασαν ἀνασκευασάμενοι τὰς ὠφελείας οἱ Σαβῖνοι, διὰ τὸ καταφρονεῖν. τὰ μὲν οὖν τῶν πολεμίων χρήματα τοῖς στρατιώταις 542 ὠφέλειαν ἐφῆκε ποιήσασθαι, προεξελόμενος ἐκ τῶν λαφύρων ὅσα τοῖς θεοῖς καθιερῶσαι ἔμελλε· τὴν δὲ λείαν τοῖς ἀφαιρεθεῖσιν ἀπέδωκε. Ταῦτα διαπραξάμενος, ἀπῆγεν εἰς Ῥώμην τὰς δυνάμεις· καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Οὐαλέριος ἧκεν· ἦν τε ἀμφοτέροις μέγα φρονοῦσιν ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ ἐλπὶς ἐπιφανεῖς κατάξειν θριάμβους. οὐ μὴν ἐχώρησέ γε αὐτοῖς κατ' ἐλπίδα τὸ ἔργον. συναχθεῖσα γὰρ κατ' αὐτῶν ἡ βουλὴ καὶ ἐστρατοπεδευκότων ἔξω τῆς πόλεως κατὰ τὸ καλούμενον Ἄρειον πεδίον, καὶ τὰ πραχθέντα ὑπ' ἀμφοτέρων μαθοῦσα, τὴν ἐπινίκιον οὐκ ἐπέτρεψε ποιήσασθαι θυσίαν· πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐναντιωθέντων αὐτοῖς ἐκ τοῦ φανεροῦ, μάλιστα δὲ Κλαυδίου Γαΐου· θεῖος δὲ ἦν οὗτος, ὥσπερ ἔφην, Ἀππίου τοῦ καταστησαμένου τὴν ὀλιγαρχίαν, καὶ νεωστὶ ὑπὸ τῶν δημάρχων ἀναιρεθέντι· τούς τε κυρωθέντας ὑπ' αὐτῶν νόμους προβαλλομένου, δι' ὧν ἠλάττωτο τὸ τῆς βουλῆς κράτος, καὶ τἆλλα πολιτεύματα ὅσα οὗτοι πολιτευόμενοι διετέλεσαν· τελευταίαν δὲ τὴν τῶν δέκα ἀνδρῶν, οὓς προὔδωκαν τοῖς δημάρχοις, τῶν μὲν, ἀπώλειαν, τῶν δὲ, δήμευσιν, ὡς παρὰ τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας, διεξιόντος· τὰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἱερῶν συνομολογηθέντα τοῖς πατρικίοις πρὸς τοὺς δημοτικοὺς, ἐπ' ἀδείᾳ τε πάντων γενέσθαι, καὶ ἀμνηστίᾳ τῶν προτέρων· τόν τε Ἀππίου θάνατον οὐκ αὐτοχειρίᾳ γενέσθαι λέγοντος, ἀλλ' ἐπιβούλως ὑπὸ τῶν δημάρχων πρὸ δίκης, ἵνα μήτε λόγου τύχῃ κρινόμενος, μήτ' ἐλέους· ὡς εἰ κατέστη γε ὢν εἰς κρίσιν ὁ ἀνὴρ γένους ἀξίωμα παρεχόμενος, καὶ πολλὰ τὸ κοινὸν εὖ πεποιηκὼς, ὅρκους τε καὶ πίστεις ἐπιβοώμενος, αἷς οἱ ἄνθρωποι πιστεύοντες εἰς διαλλαγὰς συνέρχονται, τέκνα τε καὶ συγγενίδας, καὶ αὐτὸ τὸ ταπεινὸν σχῆμα, καὶ ἄλλα πολλὰ φέρων εἰς οἶκτον ἐφελκόμενα τὸ πλῆθος.

θος. Τοιαῦτα κατ' αὐτῶν ἐκχέαντος Κλαυδίου Γαΐου, καὶ τῶν αὐτῷ παρόντων, ἔδοξεν ἀγαπᾶν αὐτοὺς εἰ μὴ δώσουσι δίκας· θριάμβων δὲ καταγωγῆς, ἢ τινῶν τοιούτων συγχωρήσεων οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἀξίους εἶναι τυγχάνειν. ἀποψηφισαμένης δὲ τῆς βουλῆς τὸν θρίαμβον, ἀγανακτοῦντες οἱ περὶ τὸν Οὐαλέριον, καὶ δεινὴν ὕβριν ὑπολαμβάνοντες ὑβρίζεσθαι, συνεκάλεσαν εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος· καὶ πολλὰ τῆς βουλῆς κατηγορήσαντες, συναγορευσάντων αὐτοῖς τῶν δημάρχων, καὶ νόμον εἰσηγησαμένων, παρὰ τοῦ δήμου λαμβάνουσι τὴν καταγωγὴν τοῦ θριάμβου, πρῶτοι Ῥωμαίων ἁπάντων τοῦτο εἰσηγησάμενοι τὸ ἔθος. ἐκ δὲ τούτου πάλιν εἰς διαφορὰς καὶ ἐγκλήματα οἱ δημοτικοὶ καθίσταντο πρὸς τοὺς πατρικίους· παρώξυνον δὲ αὐτοὺς οἱ δήμαρχοι καθ' ἡμέραν ἐκκλησιάζοντες. ἦν δὲ μάλιστα ἐρεθίζουσα τοὺς πολλοὺς ὑπόληψις, ἣν ἐκεῖνοι παρεσκεύασαν ἰσχυρὰν γενέσθαι, φήμαις τε ἀδεσπότοις, καὶ εἰκασμοῖς αὐξηθεῖσα οὐκ ὀλίγοις, ὡς καταλυσόντων τοὺς νόμους τῶν πατρικίων, οὓς ἐκύρωσαν οἱ περὶ τὸν Οὐαλέριον ὕπατοι· δόξα τε ἰσχυρά, καὶ οὐ πολὺ ἀπέχουσα πίστις εἶναι, τοὺς πολλοὺς κατεῖχε. καὶ τὰ μὲν ἐπὶ τούτων πραχθέντα τῶν ὑπάτων ταῦτα ἦν. οἱ δὲ τὸν ἑξῆς ὑπατεύσαντες ἐνιαυτόν, Λάρος Ἑρμίνιος, καὶ Τίτος Οὐεργίνιος· καὶ οἱ παρὰ τούτων τὴν ἀρχὴν παραλαβόντες, Μάρκος Γε-

μηδὲν δὲ αὐτῶν ἀποκρινομένων, ἀλλ' ἀγανακτούντων, παρελθὼν αὖθις Κάπτιος ἐπὶ τὸ βῆμα, » Ἔχετε, ἔφη, » προκεχωρημένον, ἄνδρες πολῖται, παρ' αὐτῶν τῶν διαφε- » ρομένων, ὅτι τῆς ἡμετέρας χώρας ἑαυτοῖς μηδὲν προση- » κούσης ἀντιποιοῦνται· πρὸς ταῦτα ὁρῶντες, τὰ δίκαια καὶ » τὰ εὔορκα ψηφίσασθε. Ταῦτα τοῦ Καπτίου λέγοντος, αἰδὼς εἰσῆλθε τοὺς ὑπάτους, ἐνθυμουμένους ὡς οὔτε δίκαιον, οὔτε εὐπρεπὲς ἡ δίκη λήψεται τέλος, εἴ τινα ἀμφισβητουμένην χώραν δικαστὴς αἱρεθεὶς ὁ Ῥωμαίων δῆμος, μηδέποτε αὐτῆς ἀντιποιησάμενος, ἑαυτῷ προσδικάσει, τοὺς ἀμφισβητοῦντας ἀφελόμενος· καὶ πολλοὶ σφόδρα ἐλέχθησαν εἰς ἀποτροπὴν τοῦ πράγματος ὑπὸ τῶν ὑπάτων καὶ τῶν ἡγουμένων τῆς βουλῆς λόγοι διακενῆς. οἱ γὰρ ἀνειληφότες τὰς ψήφους, πολλὴν μωρίαν εἶναι λέγοντες, ἑτέρους περιορᾶν τὰ σφέτερα κατέχοντας, καὶ οὐκ εὐσεβὲς ἐξοίσειν τέλος ὑπολαμβάνοντες, ἐὰν Ἀρικηνοὺς ἢ Ἀρδεάτας κυρίους ἀποδείξωσι τῆς ἀμφισβητήτου γῆς, ὀμωμοκότες ὧν ἂν εὕρωσιν αὐτὴν οὖσαν,

let. Talia cũ in eos effudisset Claudius, & qui cum eo erant, visum est *senatui*, eos debere cõtentos esse si nulla ipsis pœna irrogaretur; triumpho autem, aut aliis huiusmodi permissionibus, ne minima quidem ex parte dignos esse iudicandos. Negato per senatus decretum triumpho, Valerius cum collega indignatus, quasi graui affectus iniuria, populum in concionem aduocauit; prolixaq; in senatum accusatione instituta, patrocinãtibus tribunis plebis, legemq; inferentibus, triumphi deducendi potestatẽ a plebe accepit: primusque Romanorum omnium eam consuetudinem *inci-sitatem* introduxit. Ex eo rursum plebeiis nata dissidia atq; expostulationes aduersus patricios. eosq; tribuni concitabant quotidianis concionibus. maxime autem multitudinis animos irritabat suspicio, quam tribuni rumoribus incerto auctore sparsis, multisq; *insuper* coniecturis, augebãt magisq; ac magis cõfirmabant, quasi patricii abrogare conarentur leges a Valerio & collega *nuper* sancitas; cuius rei opinio multitudinis animos tã valide occuparat, vt pene certo sic esse crederent. atque hæc quidem his consulibus gesta sunt. Anno sequente consules fuerunt Lar Herminius & T. Virginius. quibus in magistratu successerunt M. Geganius et C. Iulius

quibus nihil respondẽtibus, sed indignãtibus, Scaptius iterum ad tribunal accessit, &, Habetis, inquit, pro confesso, Quirites, ab ipsis etiam controuersantibus, eos nostrum agrum, nihil ad se pertinentem, sibi vindicare. ad ea respiciẽtes, qđ ius ac iuramentũ postulat, decernite. Hæc dicente Scaptio, pudor incessit cõsules, dũ cogitabant, nec iustum nec decentẽ litis exitum fore, si populus Romanus, de ambiguo agro iudex captus, eũ controuersantib. adimeret, sibiq; adiudicaret, cum eum sibi numq̃ ante vindicarit. itaq; ad eam rẽ dissuadendam permulta tum a consulibus, tum a senatus proceribus facta sunt verba: sed frustra. nam qui calculos sumpserant, dicebãt esse magnæ fatuitatis, res suas aliis detinendas relinquere; nec piam litis decisionem fore arbitrabantur, si Aricinos aut Ardeates controuersiosi agri dominos pronuntiarent; quod iurassent, se, ad quos eum pertinere comperissent,

Valerius & Horatius inuito senatu triumphant.

A.V.C. 307, consl. Lar Herminius, T. Virginius.

A.V.C. 308, cõsl. M. Geganius, C. Iulius.

A.V.C. 309, cõsl. T. Quintio IIII, Agr. Furio, lis de agro inter Aricinos & Ardeates controuersioso decisa.

iis adiudicaturos: ac litigantibus succensebant, quod se, qui agro eo fraudati essent, iudices cepissent, ne posthac sibi suam possessionem repetere liceret, quam ipsi iurato iudicio aliis adiudicassent. Hæc ergo cũ indignatione commemorantes, iusserũt tertiam vrnam per singulas trib. pro populo Romano poni, in quã mitterentur suffragia. & omnib. suffragiis ambigui agri dominium adiudicatur populo Romano. atq; hæc his consulib. acta sunt. At M. Genucio & C. Curtio consulibus, intestina iterũ dissidia exorta sunt, plebeiis postulantib. vt omnibus *ex æquo* Romanis cõsulatum capere liceret. (nã ante id tempus soli patricii eum magistratũ ambiebãt, & centuriatis comitiis cõsules creabantur) oẽsq; illius anni tribuni, vno consensu, excepto solo C. Furnio, legẽ de comitiis consularib. tulerunt, qua plebis cognitioni singulis annis permittebatur, a patriciisne an a plebeiis cõsulatũ ambiri vellet. Ea re indignatus ordo senatorius, quod potentiã suam cõuelli videret, potius extrema quęq; subeunda censuit, quam permittendum vt ea lex sanciretur. itaq; accẽsis animis, continue alteri alteros incusabant & oppugnabant, tum in priuatis cœtibus, tum in publicis totius ciuitatis conuẽtibus, patriciorum animis a toto plebeio ordine abalienatis. multęq; orationes partim in curia, partim in concionib. habitæ sunt ab iis qui optimatum imperiũ tuebantur. qui. n. mitiores erant, plebeios eo putabant delinquere, quod nescirẽt quid conduceret reipublicæ. qui vero asperiores erant, id omne ex inuidia atq; insidiis sibi comparatis proficisci existimabant. Dum *his altercationibus* tempus inaniter teritur, socii missis in vrbem nũtiis significant magnã contra se ab Æquis & Volscis expeditionem parari; petuntque vt sibi, velut in belli calle sitis, confestim mittantur auxilia. Sed & Veiẽtes inter Etruscos defectionẽ parare dicebãtur. nec Ardeates amplius parẽre volebant, irati adhuc ob agrum controuersum, quẽ populus Rom. cũ *litis* iudex captus esset, anno superiore sibi adiudicauerat. His cognitis senatus decernit vt conscribatur exercitus, atq; ambo cõsules educant copias. Sed senatusconsulto se opponunt legis suasores. licet. n. tri-

A. V. C. 310. cõss. M. Genucio, C. Curtio, contẽtio de iure consulatus.

τούτων ἐπικρίνειν τοῖς τε δικαζομένοις ὀργὴν εἶχον, ὅτι τοὺς ἀποστερουμένους αὐτῆς, δικαστὰς ἠξίωσαν λαβεῖν, ἵνα μηδ' ὕστερον ἔτι σφίσιν ἐξῇ τὴν ἑαυτῶν ἀνακομίσασθαι κτῆσιν, ἣν αὐτοὶ μεθ' ὅρκου δικάσαντες, ἑτέροις ἐπέγνωσαν εἶναι. ταῦτα δὴ λογιζόμενοι καὶ ἀγανακτοῦντες, τρίτον ἐκέλευσαν καδίσκον τεθῆναι ὑπὲρ τῆς πόλεως Ῥωμαίων, καθ' ἑκάστην φυλήν, εἰς ὃν ἀποθήσονται τὰς ψήφους· καὶ ταῖς πάσαις ψήφοις ὁ Ῥωμαίων δῆμος τῆς ἀμφιλόγου χώρας κύριος. ταῦτα μὲν ἐπὶ τούτων ἐπράχθη τῶν ὑπάτων. Μάρκου δὲ Γενυκίου καὶ Γαΐου Κοιντίου τὴν ἀρχὴν παρειληφότων, αἱ πολιτικαὶ πάλιν ἀνίσταντο διαφοραί, τῶν δημοτικῶν ἀξιούντων ἅπασι Ῥωμαίοις ἐξεῖναι τὴν ὕπατον ἀρχὴν λαμβάνειν· τέως γὰρ οἱ πατρίκιοι μόνοι μετῄεσαν αὐτήν, ἐν ταῖς λοχίτισιν ἐκκλησίαις ἀποδεικνύμενοι. νόμον τε συγγράψαντες ὑπὲρ τῶν ὑπατικῶν ἀρχαιρεσιῶν εἰσέφερον οἱ τότε δημαρχοῦντες, ἐκτὸς ἑνὸς Γαΐου Φουρνίου, πάντες οἱ λοιποὶ συμφρονήσαντες, ἐν ᾧ τὸν δῆμον ἐποιοῦντο κύριον τῆς διαγνώσεως καθ' ἕνα ἕκαστον ἐνιαυτόν, εἴτε πατρικίοις βούλοιτο μετιέναι τὴν ὑπατείαν, εἴτε δημοτικοῖς. ἐφ' οἷς ἠγανάκτουν οἱ τοῦ βουλευτικοῦ μετέχοντες συνεδρίου, καταλυομένην τὴν ἑαυτῶν δυναστείαν ὁρῶντες, καὶ πάντα ὑπομένειν ᾤοντο δεῖν πρότερον, ἢ τὸν νόμον κύριον ἐᾶσαι γενέσθαι· ὀργαί τε καὶ κατηγορίαι καὶ ἀντιπαρατάξεις ἐγίνοντο συνεχεῖς, ἔν τε ἰδίοις συλλόγοις, καὶ κατὰ 535
τὰς κοινὰς ἁπάντων συνόδους, τῶν πατρικίων πρὸς ἅπαντας ἠλλοτριωμένων τοὺς δημοτικούς. καὶ λόγοι πολλοὶ μὲν ἐν τῷ συνεδρίῳ, πολλοὶ δὲ κατὰ τὰς ἐκκλησίας, ὑπὸ τῶν περιϊσταμένων τῆς ἀριστοκρατίας ἐλέχθησαν· ἐπιεικέστεροι μέν, ὑπὸ τῶν οἰομένων ἀγνοίᾳ τοῦ συμφέροντος ἁμαρτάνειν τοὺς δημοτικούς· τραχύτεροι δέ, ὑπὸ τῶν νομιζόντων ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ φθόνου τοῦ πρὸς αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα συνίστασθαι. ἑλκομένου δὲ τοῦ χρόνου διὰ κενῆς, ἧκον εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν συμμάχων ἄγγελοι, λέγοντες ὅτι πολλὴ στρατιὰ μέλλουσιν ἐλαύνειν ἐπ' αὐτοὺς Αἰκανοί τε καὶ Οὐολοῦσκοι, δεόμενοι βοήθειαν ἀποστεῖλαι σφίσι διὰ ταχέων, ὡς ἐν τρίβῳ τοῦ πολέμου κειμένοις. ἐλέγοντο δὲ καὶ Τυρρηνῶν οἱ καλούμενοι Οὐιεντανοὶ παρασκευάζεσθαι πρὸς ἀπόστασιν· Ἀρδεᾶταί τε οὐκέτι ἦσαν ὑπήκοοι, τῆς ἀμφιλόγου χώρας ὀργὴν ἔχοντες, ἣν ὁ Ῥωμαίων δῆμος αἱρεθεὶς δικαστής, αὑτῷ προσεδίκασεν ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ. ταῦτα ἡ βουλὴ μαθοῦσα ψηφίζεται στρατιὰν καταγράφειν, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀμφοτέρους ἐξάγειν δυνάμεις. ἀντέπραττον δὲ τοῖς γνωσθεῖσιν ὑπ' αὐτῶν οἱ τὸν νόμον εἰσφέροντες· ἔχουσι δὲ ἐξουσίαν

ἐναντιοῦσθαι

ἐναντιοῦσθαι δήμαρχοι τοῖς ὑπάτοις· ἀφαιροῦνταί τε τοὺς ἀγομένους ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον, καὶ τιμωρίαν οὐδεμίαν ἐῶντες λαμβάνειν παρὰ τῶν ἀπειθούντων. πολλὰ δὲ τῆς βουλῆς ἀξιούσης ἐν μὲν τῷ παρόντι χρόνῳ τὴν φιλονεικίαν καταθέσθαι, ὅταν δὲ τέλος οἱ πόλεμοι λάβωσι, τότε προτιθέναι περὶ τῶν ἀρχαιρεσιῶν νόμον, οἱ δὲ τοσοῦτον ἐδέησαν εἶξαι καιρῷ, ὥστε καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐναντιώσεσθαι τοῖς δόγμασι τῆς βουλῆς ἔλεγον, καὶ οὐδὲν ἐάσειν δόγμα περὶ οὐδενὸς κυρωθῆναι πράγματος, ἐὰν μὴ τὸν ὑπ' αὐτῶν προσφερόμενον προβουλεύσῃ νόμον. καὶ οὐ μόνον ἐν τῷ συνεδρίῳ πρὸς τοὺς ὑπάτους ταῦτ' ἀπειλῆσαι προήχθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὅρκους οἵπερ εἰσὶ μέγιστοι ἐν αὐτοῖς, κατὰ τῆς ἑαυτῶν πίστεως διομοσάμενοι, ἵνα μηδέ τι τῶν ἐγνωσμένων αὐτοῖς πεισθεῖσιν ἐξῇ καταλύειν. πρὸς δὲ τὰς ἀπειλὰς ταύτας ἐσκόπουν ὅ τι χρὴ ποιεῖν οἱ πρεσβύτατοί τε καὶ κορυφαιότατοι τῶν προεστηκότων τῆς ἀριστοκρατίας, συναχθέντες εἰς τὸν ἰδιωτικὸν σύλλογον ὑπὸ τῶν ὑπάτων αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς. Γάιος μὲν οὖν Κλαύδιος ἥκιστα δημοτικὸς ὤν, καὶ ταύτην διαδεδεγμένος ἐκ προγόνων τὴν αἵρεσιν τῆς πολιτείας, αὐθαδεστέραν γνώμην εἰσέφερε, μήτε ὑπατείας, μήτε ἄλλης ἀρχῆς τῷ δήμῳ παραχωρεῖν μηδεμιᾶς· τοὺς δὲ τἀναντία πράττειν ἐπιχειροῦντας ὅπλοις κωλύειν, ἐὰν μὴ πείθωνται τοῖς λόγοις, φειδὼ μηδεμίαν ποιουμένους μήτε ἰδιώτου, μήτε ἄρχοντος. ἅπαντας γὰρ τοὺς ἐπιχειροῦντας τὰ πάτρια κινεῖν ἔθη, καὶ τὸν κόσμον τοῦ πολιτεύματος τὸν ἀρχαῖον διαφθείρειν, ἀλλοτρίους καὶ πολεμίους εἶναι τῆς πόλεως. Τίτος δὲ Κοίντιος οὐκ εἴα τῇ βίᾳ καθείργειν τὸ ἀντίπαλον, οὐδὲ δι' ὅπλων καὶ αἵματος ἐμφυλίου χωρεῖν πρὸς τὸ δημοτικόν, ἄλλως τε καὶ δημάρχων σφίσιν ἐναντιωσομένων, οὓς ἱεροὺς εἶναι καὶ πανάγεις ἐψηφίσαντο οἱ πατέρες ἡμῶν, θεούς τε καὶ δαίμονας ἐγγυητὰς ποιησάμενοι τῶν ὁμολογιῶν, καὶ τοὺς μεγίστους ὅρκους κατ' ἐξωλείας αὐτῶν τε καὶ τῶν ἐκγόνων, ἐάν τι παραβαίνωσι τῶν συγκειμένων, κατομοσάμενοι. ταύτῃ προστεθειμένων τῇ γνώμῃ καὶ τῶν ἄλλων τῶν παρακληθέντων εἰς τὸ συνέδριον, παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ Κλαύδιος, Οὐκ ἀγνοῶ μὲν, ἔφησεν, ἡλίκων κρηπὶς καταβληθήσεται συμφορῶν ἅπασιν ἡμῖν, ἐὰν ἐπιτρέψωμεν τῷ δήμῳ περὶ τοῦ νόμου ψῆφον λαβεῖν· οὐκ ἔχων δὲ ὅ τι χρὴ ποιεῖν, οὐδὲ δυνάμενος τοσούτοις οὖσιν ἀντιλέγειν, εἴκω τοῖς βουλήμασι τοῖς ὑμετέροις. δίκαιον γάρ, ἀποφαίνεσθαι μὲν ἕκαστον ἃ δοκεῖ τῷ κοινῷ συνοίσειν, πείθεσθαι δὲ τοῖς ὑπὸ τῶν πλειόνων κριθεῖσιν. ἐκεῖνο μέντοι παραιτοῦ-

536

bunis obsistere consulibus. ac siqui a consulib. vi ad militare sacramentum adigantur, tribuni eos illis eripiunt, & impediunt ne vlla de imperium detrectantibus sumatur pœna. cumque senatus obnixe postularet vt deposita in præsens contentione, post finita bella, lex illa de comitiis proponeretur, tantum abfuit vt illi tempori cesserint, vt se ceteris quoq; in rebus senatusconsultis aduersaturos dixerint, nec permissuros vt vllum vlla de re decretum senatus ratum fieret, nisi prius lex quæ ab ipsis suaderetur, senatusconsulto approbaretur. nec eo solum deuenerunt vt in patrum consessu consulibus ista minitarentur, verum etiam pro concione se iuramento quod apud eos est summum, per fidem suam obstrinxerũt, vt si vel maxime diuersum eis persuaderetur, nihil quidquam eorum quæ decreuissent, liceret rescindere. Ibi qui ætate atq; auctoritate eminebant inter eos qui optimatib. imperium asserebant, in priuatũ conciliũ a consulib. soli collecti, dispiciebãt qua ratione minis illis esset occurrendum. itaq; C. Claudius, qui minime fauebat plebi, idque institutum a maioribus velut hereditarium acceperat, rigidiorem sententiam dixit, nec consulatu nec vllo alio magistratu cedendum esse plebi. ac siqui contra facere aggrederẽtur, armis coercendos, si verbis flecti non possent: nec ea in re parcendum vel priuato, vel magistratui. omnes enim qui patrias cõsuetudines abolere conarentur, & vetustum reip. ordinem labefactare, alienos atque hostes esse reipubl. At T. Quintius non sinebat vi coercere aduersantes, neq; armis & ciuili sanguine grassari aduersus plebeios; præsertim quod tribuni plebis obstituri essent, quos maiores sacros ac sanctos esse voluerint, diisque ac geniis in fœderis testimonium adhibitis, grauissimo iuramẽto suis & nepotum suorum capitibus exitium imprecati sint, siquid conuentorũ transgrederẽtur. Cui cum assentirentur & ceteri qui ad cõcilium istud accersiti erãt, Claudius resumptis dicendi partibus, Non ignoro, inquit, quantorũ malorũ seges nobis omnibus prouentura sit, si plebi de lege illa permittamus calculũ. Sed dum non habeo *dicere* quid facto opus sit, neq; tanto numero contradicere possum, volũtati vestræ cedo. nam par est vt quisq; dicat quidem quæ reip. profutura existimet, sed obsequatur iis quę maior pars cẽsuerit. Illud tamen vos,

vt difficilibus & coactis in rebus, monendos existimo, vt consulatu neque nunc neq; in posterum vllis cedatis, nisi patriciis: quibus solis eo cedi ius & fas est. quod si necessitas vos cogit, vt nũc, cum ceteris quoq; ciuibus summam potestatem atq; imperiũ communicare, tribunos militares pro cõsulibus designate, quotcumq; volueritis. (nam mihi octo aut sex videntur suffecturi) atque inter hos non minor sit patriciorum quã plebeiorum numerus. id enim si facietis, neque consulatum in abiectos atque indignos conferetis, neque iniquos principatus vobis astruere videbimini, nullo cum plebeiis communicato magistratu. Quam sententiam cum collaudarẽt omnes, nec quisquam contradiceret, Audite, inquit, quæ vos etiam consules commonendos arbitror. Die indicta qua consilium illud & senatusconsultum cõfirmetur, dicendi potestatem facite siqui pro lege aut contra eam verba velint facere. Cumq; finitis orationibus ad sententiarum rogationem deuentum fuerit, neq; a me incipite, neq; a Quintio, neque ab vllo seniorum alio, sed a L. Valerio, senatorum omnium popularissimo. & post hunc ex Horatio quærite siquid velit dicere. Postquam vero illorum sententias exploraueritis, tunc nos seniores sententiam rogabitis. Ibi ego contrariã tribunis sententiam dicã, & quidem summa cum libertate. id. n. reip. prodest. Tribunos vero militares instituere si vobis placet, instituti eius auctor sit T. Genucius. cum enim sententia illa maxime decet, minimaq; suspicionis occasio præbebitur, si frater tuus, Marce Genuci, sententiam illam dicat. Quæ cum & ipsa recte monuisse videretur, e concilio domũ abiere. tribunos vero metus incessit ne secreta ista virorum coitione magnum aliquod malum in plebis caput procusum esset, quia non palam sed in domo priuata consultassent, nec vllum plebis antistitem sui consilii participem esse voluissent. itaq; & ipsi mox coacto e popularissimis concilio, præsidia machinabantur aduersus insidias quas a patriciis sibi strui suspicabantur. Vt vero tẽpus affuit quo senatusconsultũ faciendum erat, consules conuocato senatu, cum concordiam decentemq; rerum ordinem prolixe commendassent omnibus, primas dicendi partes dederunt tribunis

ὑμῖν, ὡς ἐν χαλεποῖς καὶ ἀβουλήτοις πράγμασιν, ἔχω, τῆς μὲν ὑπατείας μήτε νῦν μήθ᾽ ὕστερον παραχωρεῖν μηδενὶ, πλὴν τῶν πατρικίων, οἷς μόνοις ὅσιόν τε καὶ θεμιτὸν τυγχάνειν· ὅταν δ᾽ εἰς ἀνάγκην καταχλεισθῆτε, ὥσπερ νῦν, μεταδιδόναι καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις τῆς μεγίστης ἐξουσίας τε καὶ ἀρχῆς, χιλιάρχους τε ἀντὶ τῶν ὑπάτων ἀποδείκνυτε, ἀριθμὸν αὐτῶν ὁρίσαντες ὅσον δή τινα· ἐμοὶ μὲν γὰρ ὀκτὼ ἢ ἓξ ἀποχρῆν δοκεῖ. ἐν δὲ τούτοις τοῖς ἀνδράσι μὴ ἐλάττονος ἀριθμοῦ ἔστωσαν οἱ πατρίκιοι τῶν δημοτικῶν. ταῦτα γὰρ ποιοῦντες, οὔτε τὴν τῶν ὑπάτων ἀρχὴν εἰς ταπεινοὺς καὶ ἀναξίους καταβαλεῖτε, οὔτε δυναστείας ἀδίκους ἑαυτοῖς κατασκευάζεσθαι δόξετε, μηδεμιᾶς ἀρχῆς μεταδιδόντες τοῖς δημοτικοῖς. ἐπαινεσάντων δὲ ἁπάντων τὴν γνώμην, καὶ οὐδενὸς τὰ ἐναντία λέγοντος, Ἀκούσατε, ἔφη, ἃ καὶ τοῖς ὑπάτοις ὑμῖν ἔχω παραινεῖν. ἡμέραν προθέντες ἐν ᾗ τὸ βούλευμα ἐπικυρώσετε, καὶ τὰ κριθέντα ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἀπόδοτε τοῖς ἀπολογουμένοις ὑπὲρ τοῦ νόμου καὶ τοῖς κατηγοροῦσι· ῥηθέντων δὲ τῶν λόγων, ὅταν καθήκῃ τὰς γνώμας ἐρωτᾶν, μήτ᾽ ἀπ᾽ ἐμοῦ ἄρξασθε, μήτε ἀπὸ Κοιντίου τουδί, μήτε ἀπ᾽ ἄλλων τῶν πρεσβυτέρων οὐδενός, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ φιλοδημοτάτου τῶν βουλευτῶν Λευκίου Οὐαλερίου· καὶ μετὰ τοῦτον ἀξιοῦτε Ὁράτιον, εἴ τι βούλεται λέγειν. ὅταν δὲ τὰς παρ᾽ ἐκείνων γνώμας ἐξετάσητε, τότε τοὺς πρεσβυτέρους ἡμᾶς κελεύσατε λέγειν. ἐγὼ μὲν τὴν ἐναντιουμένην γνώμην τοῖς δημάρχοις ἀποδείξομαι, πάσῃ παρρησίᾳ χρώμενος· τουτὶ γὰρ τῷ κοινῷ συμφέρει. τὸ δὲ περὶ τῶν χιλιάρχων πολίτευμα εἰ βουλομένοις ἐστὶν εἰσηγεῖσθαι, Τίτος Γενύκιος ἔστω· πρεπωδεστάτη γὰρ ἡ γνώμη, καὶ ὑποψίας ἥκιστα παρέξουσα γένοιτ᾽ ἄν, ἐὰν αὐτὴν ὁ σὸς ἀδελφός, ὦ Μάρκε Γενύκιε, λέγῃ. ἐδόκει καὶ ταῦτα ὀρθῶς ὑποτίθεσθαι. καὶ οἱ μὲν ἀπῄεσαν ἐκ τοῦ συλλόγου· τοῖς δὲ δημάρχοις δέος ἐνέπιπτε πρὸς τὴν ἀπόρρητον τῶν ἀνδρῶν συνουσίαν, ὡς ἐπὶ κακῷ τινι τοῦ δήμου μεγάλῳ γινομένην, ἐπειδὴ κατ᾽ οἰκίαν τε συνήδρευσαν, καὶ οὐκ ἐν τῷ φανερῷ, ἀλλὰ καὶ οὐδένα τῶν προεστηκότων τοῦ δήμου κοινωνὸν τῶν βουλευμάτων παρέλαβον. καὶ μετὰ τοῦτο συνέδριον αὖθις πάλιν ἐκ τῶν φιλοδημοτάτων συναγαγόντες, ἀλεξήματα καὶ φυλακὰς ἀντεμηχανῶντο πρὸς τὰς ἐπιβουλάς, ἃς ἐκ τῶν πατρικίων ἔσεσθαι σφίσιν ὑπώπτευον. ὡς δὲ καθῆκεν ὁ χρόνος ἐν ᾧ τὸ προβούλευμα ἔδει γίνεσθαι, συγκαλέσαντες οἱ ὕπατοι τὴν βουλήν, καὶ πολλὰς ὑπὲρ ὁμονοίας καὶ εὐκοσμίας ποιησάμενοι προκλήσεις, πρώτοις ἀπέδωκαν λέγειν τοῖς εἰσηγησαμένοις δημάρχοις

δημάρχοις τὸν νόμον. καὶ παρελθὼν εἰς μέσον αὐτῶν Κάϊος Κενόλιος, περὶ μὲν τοῦ δίκαιον ἢ συμφέροντα εἶναι τὸν νόμον, οὔτ' ἐδίδασκεν, οὔτ' ἐμέμνητο· θαυμάζειν δ' ἔφη τῶν ὑπάτων, ὅτι βεβουλευμένοι τε καὶ κεκρικότες ἤδη κατὰ σφᾶς αὐτοὺς ἃ δεῖ πράττειν, ὥσπερ ἀδοκίμαστον πρᾶγμα καὶ βουλῆς δεόμενον, εἰς τὸ συνέδριον ἐπεχείρησαν εἰσφέρειν, καὶ λόγον ἀπέδοσαν παρ' αὐτοῖς τοῖς παραγενομένοις, εἰρωνείαν εἰσάγοντες οὔτε τῇ ἑαυτῶν ἡλικίᾳ ἁρμόττουσαν, οὔτε τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς προσήκουσαν. πονηρῶν τε ἀρχὰς ἔφη πολιτευμάτων αὐτοὺς εἰσάγειν, ἀπόρρητα βουλευτήρια συνάγοντας ἐν ταῖς ἰδίαις οἰκίαις, καὶ οὐδὲ ἅπαντας τοὺς βουλευτὰς εἰς ταῦτα παρακαλοῦντας, ἀλλὰ τοὺς σφίσιν αὐτοῖς ἐπιτηδειοτάτους. τῶν μὲν
537 οὖν ἄλλων συνέδρων τῶν ἀπελαθέντων τοῦ κατοικιδίου βουλῆς ἧττον ἔφη θαυμάζειν· Μάρκου δ' Ὁρατίου, καὶ Λευκίου Οὐαλερίου, τῶν καταλυσάντων τὴν ὀλιγαρχίαν ὑπατικῶν ἀνδρῶν, καὶ οὐδενὸς ἧττον ἐπιτηδείων τὰ κοινὰ βουλεύειν, τὴν ἀπαξίωσιν τῆς εἰς τὸ συνέδριον παρακλήσεως ἐκπεπλῆχθαι, καὶ οὐ δύνασθαι συμβαλεῖν ἐπὶ τίνι λόγῳ δικαίῳ, εἰκάζειν δὲ μίαν αἰτίαν, ὅτι πονηρὰς καὶ ἀσυμφόρους γνώμας εἰσηγεῖσθαι μέλλοντες κατὰ τῶν δημοτικῶν, οὐκ ἐβούλοντο παρακαλεῖν εἰς ταῦτα τὰ συνέδρια τοὺς φιλοδημοτάτους, ἀγανακτήσοντας δηλονότι, καὶ οὐ περιοψομένους οὐδὲν ἄδικον πολίτευμα κατὰ τοῦ δήμου γινόμενον. τοιαῦτα τοῦ Κενολίου μετὰ πολλοῦ σχετλιασμοῦ λέγοντος, καὶ τῶν μὴ παραληφθέντων εἰς τὸ συνέδριον βουλευτῶν πρὸς ὀργὴν δεξαμένων τὸ πρᾶγμα, παρελθὼν ἅτερος τῶν ὑπάτων Γενύκιος, ἀπολογεῖσθαι καὶ παρηγορεῖν τὰς ὀργὰς αὐτῶν ἐπεχείρει, διδάσκων ὅτι τοὺς μὲν φίλους παραλάβοιεν, οὐχ ἵνα κατὰ τοῦ δήμου διαπράξαιντο, ἀλλ' ἵνα μετὰ τῶν ἀναγκαιοτάτων βουλεύσαιντο τί πράττοντες οὐδ' ὁποτέρας δόξωσιν ἐλαττοῦν τῶν αἱρέσεων, πότερον ταχεῖαν ἀποδιδόντες τῇ βουλῇ περὶ τοῦ νόμου διάγνωσιν, ἢ χρονιωτέραν. Ὁράτιον δὲ καὶ Οὐαλέριον οὐκ ἄλλης τινὸς χάριν αἰτίας μὴ παραλαβεῖν εἰς τὸ συνέδριον, ἀλλ' ἵνα μή τις ὑποψία περὶ αὐτῶν παρ' ἀξίαν ᾖ τοῖς δημοτικοῖς ὡς μεταβεβλημένων τὴν προαίρεσιν τῆς πολιτείας, ἐὰν ἄρα ἐπὶ τῆς ἑτέρων γένωνται γνώμης, τῆς ἀξιούσης ἀναβαλέσθαι τὴν περὶ τοῦ νόμου διάγνωσιν εἰς ἕτερον καιρὸν ἐπιτηδειότερον. ἐπεὶ δ' ἅπασι τοῖς παραληφθεῖσιν ἡ συντομωτέρα διάγνωσις ἀμείνων ἔδοξεν εἶναι τῆς βραδυτέρας, πράττειν ὡς ἐκείνοις ἐφαίν. ταῦτα εἰπὼν, καὶ θεοὺς ἐπομοσάμενος ἢ μὴν ἀληθῆ λέγειν, καὶ τοὺς παραληφθέντας ἐκ τῆς βουλῆς

legem suadentibus. E quib. *in medium* progressus C. Canuleius, de iure vel vtilitate legis nil docebat nec meminerat: sed mirari se cõsules aiebat, qui cum iam ante apud se ipsos consultassent ac decreuissent quid facto opus esset, quasi inexploratũ & deliberatione egens negotium, ad senatũ referre instituerent, ac de eo dicendi potestatem facerent, siquis vellet: quod dissimulationis exemplum neq; ætatem illorum decere, neq; imperii amplitudini conuenire. eosq; malis institutis aditum in remp. patefacere, qui secreta concilia in priuatis ædibus cogerent, neq; oẽs senatores ad ea conuocarẽt, sed suis tantum partib. aptissimos. ac quod ceteros senatores a domestico senatu exclusérint, minus se mirari: quod vero M. Horatiũ, L. Valerium, eos qui paucorũ dominatum aboleuerint, consularis ordinis viros, nec vlli secundos in capiẽdis pro rep. consiliis, ad eam consultationem vocare dedignati sint, id se obstupescere, nec colligere posse quamnam iustam ob caussam *id factum sit*; vnam tamen eius rei caussam se conicere, quod cum malas ac perniciosas cõtra plebeios sententias ferre cõstituerint, ad cõcilium istud popularissimos accersere noluerint: quippe q. indignaturi fuissẽt, nec passuri vt iniusti quidpiam aduersus plebẽ institueretur.

Talia cum Canuleius magna cum indignatione diceret, & senatores qui ad concilium illud non fuerant adhibiti, eo nomine stomacharentur, progressus consulum alter Genucius, factum excusare, irasq; illorum lenire conabatur; ac docebat, amicos ab ipsis fuisse adscitos, nõ vt aliquid contra plebem molirentur, sed vt cum maxime necessariis consultarent qua ratione consequi possent vt e duabus istis optionibus neutri quidquam detraxisse viderentur, ociorne senatui de lege proponẽda esset cognitio, an serior. Horatium vero & Valerium non aliam ob caussam ad concilium non fuisse adhibitos, quã ne aliquam suspicionẽ plebs immerẽter aduersus eos cõciperet, quasi pristinũ in rep. institutũ mutassent, si forte alterã sentẽtiã amplexi essent, quę legis cognitionem in aliud tempus commodius differẽdam suadeat. quãdo aũt omnibus ad eam cõsultationẽ adhibitis compendiosior cognitio tardiore visa sit melior, se, vt illis visum sit, facere. Hæc cum dixisset, ac per deos iurasset se verum dicere, addidit, eos etiã qui ad cõsultationẽ assumpti

fuissent, omnē criminationis materiā diluturos esse, non verbis, sed factis. cū. n. legis dissuasorib. pariter ac suasorib. exponēdum sit quid ipsis iustum videatur, se primos ad sententiæ dictionem accersiturū non natu maximos & honoratissimos senatorum, quib. auitæ cōsuetudines eum quoq; honorem tribuant; nec illos qui plebeiis suspecti sint, quasi nihil boni pro ipsis vel dicant vel cogitent: sed de iunioribus senatoribus eos qui videantur esse popularissimi. His promissis, & data cuilibet dicendi potestate, quum nemo prodiret qui vel pro lege vel contra illam verba faceret, iterū progressus, Valerium primū interrogat quid ex vsu reip. esse iudicet, quidq; senatui decernendum suadeat. Is surgens, primum lōgam de se ipso ac de maiorib. suis narrationē instituit, eos bono publico plebis partes defendisse: enumerauitq; quotquot contrario instituto, *iam inde* ab initio, vrbi conciliata essent pericula: & demonstrauit, omnibus iis qui plebi infensi fuissent, plebis odiū fuisse detrimētosum: deinde prolixe populū collaudauit, quasi eo præcipuo auctore non libertas modo, verum ēt principatus vrbi partus esset. His & similib. aliis cōmemoratis, ad extremum dixit, nō posse ciuitatem esse liberā, e qua tolleretur æqualitas: videriq; sibi, iustā quidem legē esse, quæ omnib. Romanis consulare imperium cōmune esse velit, q̄ quidem inculpatam vitam egerint, & res isto honore dignas gesserint: sed tempus eius cognitioni nō esse commodū, quum bellicis turbis agitetur respublica. suadebatque tribunis plebis, vt militum delectum haberi sinerent, nec conscriptarum copiarū expeditionem impedirent: tum consulibus, vt bello q̄ optime cōfecto, ante omnia senatusconsultum de lege ad populum referrent. Hęc vero iam ab vtraq; parte & scripta esse, & cōfessa. Quam sententiā cum pronunciasset Valerius, & post eū Horatius, (nā secundas dicendi partes huic tribuerāt cōsules) idem omnib. quotquot aderāt, accidit. nā qui legem abrogatam cupiebant, libenter audiebant cognitionem eius differri: sed ęgre ferebant quod post bellū de ea consultandum esset: qui vero eam a senatu ratam haberi volebant, libenter audiebant

ἔφη πᾶσαν ἀπολύσασθαι διαβολήν, οὐ λόγοις, ἀλλ᾽ ἔργοις. ὅταν γὰρ οἱ βουλόμενοι κατηγορεῖν καὶ ἀπολογεῖσθαι περὶ τοῦ νόμου, διεξέλθωσι τὰ δίκαια, πρώτους ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν τῆς γνώμης καλεῖν οὐχὶ τοὺς πρεσβυτάτους καὶ τιμιωτάτους τῶν βουλευτῶν, οἷς ἐκ τῶν πατρίων ἐθισμῶν καὶ τοῦτ᾽ ἀποδίδοσθαι τὸ γέρας, οὐδὲ τοὺς δι᾽ ὑποψίας ὄντας παρὰ τοῖς δημοτικοῖς, ὡς οὐδὲν ὑπὲρ αὐτῶν χρηστὸν οὔτε λέγοντας, οὔτε φρονοῦντας, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν νεωτέρων τοὺς δοκοῦντας εἶναι φιλοδημοτάτους. ὑποσχόμενος δὲ ταῦτα, καὶ δοὺς ἐξουσίαν τοῖς βουλομένοις λέγειν, ἐπειδὴ οὔτε κατηγορήσων οὔτε ἀπολογησόμενος οὐδεὶς ὑπὲρ τοῦ νόμου παρῄει, παρελθὼν αὖθις ἐρωτᾷ πρῶτον Οὐαλέριον τί τῷ κοινῷ συμφέρει, καὶ τί προβουλεῦσαι τοῖς συνέδροις παραινεῖ. ὁ δ᾽ ἀναστάς, καὶ πολλοὺς διελθὼν ὑπέρ αὑτοῦ τε καὶ τῶν προγόνων λόγους, ὡς ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῆς πόλεως τοῦ δημοτικοῦ μέρους προϊσταμένων, καὶ καταριθμησάμενος ἅπαντας ἐξ ἀρχῆς τοὺς κατασχόντας τὴν πόλιν κινδύνους, ἐκ τῶν τἀναντία πολιτευομένων, τοῖς τε ἀπεχθῶς ἐσχηκόσι πρὸς τὸ δημοτικὸν ἅπασιν, ἀσυντελὲς γενόμενον ἀποδείξας τὸ μισόδημον· ἐπαίνους τε πολλοὺς περὶ τοῦ δήμου ποιησάμενος, ὡς αἰτιωτάτου τῇ πόλει γεγονότος οὐ μόνον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡγεμονίας· ἐπειδὴ ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις διεξῆλθε, τελευτῶν ἔφη μὴ δύνασθαι πόλιν ἐλευθέραν εἶναι, ἐξ ἧς ἄν τις τὴν ἰσότητ᾽ ἀνέλῃ· ἔφη τε δοκεῖν ἑαυτῷ τὸν μὲν νόμον δίκαιον εἶναι τὸν ἀξιοῦντα πᾶσι Ῥωμαίοις μετεῖναι τῆς ὑπατικῆς ἀρχῆς, τοῖς τε δὴ βίον ἀνεπίληπτον ἐσχηκόσι, καὶ πράξεις ἀποδεδειγμένοις τῆς τιμῆς ταύτης ἀξίας· τὸν δὲ καιρὸν οὐκ ἐπιτήδειον εἰς τὴν αὐτοῦ διάγνωσιν, ἐν πολεμικαῖς ὑπαρχούσης ταραχαῖς τῆς πόλεως· συνεβούλευέ τε τοῖς μὲν δημάρχοις ἐᾶν τὴν καταγραφὴν γίνεσθαι τῶν στρατιωτῶν, καὶ τὴν 538
ἔξοδον μὴ κωλύειν τῶν καταγραφέντων· τοῖς τε ὑπάτοις, ὅταν τὸ κράτιστον τέλος ἐπιθῶσι τῷ πολέμῳ, πρῶτον ἁπάντων τὸ περὶ τοῦ νόμου προβούλευμα εἰς τὸν δῆμον ἐξενεγκεῖν. ταῦτα δὲ γραφῆναί τε ἤδη καὶ διομολογηθῆναι πρὸς ἀμφοτέρων. ταύτην ἀποδειξαμένου τὴν γνώμην Οὐαλερίου, καὶ μετὰ τοῦτον Ὁρατίου· δεύτερον γὰρ τούτῳ λόγον ἀπέδωκαν οἱ ὕπατοι· ταὐτὸ πάθος ἅπασι τοῖς παροῦσι συνέβη. οἱ μὲν γὰρ ἀνελεῖν τὸν νόμον βουλόμενοι, τὴν ἀναβολὴν τὴν περὶ αὐτοῦ διαγνώσεως ἀγαπητῶς ἀκούσαντες, τὸ μετὰ τὸν πόλεμον ἐπάναγκες εἶναι σφίσι προβουλεῦσαι περὶ αὐτοῦ, χαλεπῶς ἐπεδέξαντο· οἱ δὲ κύριον ὑπὸ τοῦ συνεδρίου κριθῆναι προαιρούμενοι, τὸ μὲν ὡμολογημένον

δίκαιον

δίκαιον εἶναι τὸν νόμον, ἀσμένως ἤκουον· τὸ δὲ εἰς ἑτέρους ἐκπίπτειν χρόνους τὸ προβούλευμα, πρὸς ὀργὴν ἐλάμβανον. θορύβου δὲ, ὥσπερ εἰκὸς, ἐπὶ τῇ γνώμῃ γενομένου, διὰ τὸ μὴ πᾶσι τοῖς μέρεσιν αὐτῆς διαρέσκειν ἀμφοτέροις, παρελθὼν ὁ ὕπατος τρίτον ἠρώτα Γάϊον Κλαύδιον, ὃς ἐδόκει τῶν προεστηκότων τῆς ἑτέρας τάξεως τῆς ἐναντιουμένης τοῖς δημοτικοῖς αὐθαδέστατος εἶναι καὶ δυνατώτατος. οὗτος ἐκ παρασκευῆς διεξῆλθε λόγον κατὰ τῶν δημοτικῶν, πάνθ' ὅσα ἔδοξε πώποτε ἐναντία τοῖς καλοῖς καὶ πατρίοις ἐθισμοῖς ὑπομιμνήσκων. τὸ δὲ κεφάλαιον ἦν εἰς ὃ κατέσκηψεν ἡ γνώμη, μηδεμίαν ἀποδιδόναι τῇ βουλῇ διάγνωσιν ὑπὲρ τοῦ νόμου τοὺς ὑπάτους, μήτ' ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ, μήθ' ὕστερον, ὡς ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀριστοκρατίας εἰσφερομένου, καὶ συγχεῖν μέλλοντος ἅπαντα τὸν κόσμον τῆς πολιτείας. γενομένου δὲ πρὸς τὴν γνώμην ἔτι πλείονος θορύβου, τέταρτος ἀνίσταται κληθεὶς Τίτος Γενύκιος, ἀδελφὸς θατέρου τῶν ὑπάτων· ὃς ὀλίγα διαλεχθεὶς ὑπὲρ τῶν κατεχόντων καιρῶν τὴν πόλιν, ὅτι δυοῖν ἀνάγκη τῶν χαλεπωτάτων θάτερον ταύτῃ συμπεσεῖν, ἢ διὰ τὰς πολιτικὰς ἔριδας καὶ φιλοτιμίας, ἰσχυρὰ τὰ τῶν ἐχθρῶν ποιῆσαι πράγματα, ἢ τοὺς ἔξωθεν ἐπιφερομένους ἀποτρέψασθαι βουλομένην, κακῶς τὸν οἰκεῖον καὶ πολιτικὸν διαλύσασθαι πόλεμον ἔφησε· δυοῖν δὲ ὄντων κακῶν, ὧν ἀνάγκη θάτερον ἄκοντας ὑπομεῖναι, τοῦτ' αὐτῷ δοκεῖν εἶναι λυσιτελέστερον, τὸ συγχωρῆσαι τῷ δήμῳ τὴν βουλὴν παραδοῦναί τι τοῦ κόσμου τῆς πατρίου μᾶλλον πολιτείας, ἢ τοῖς ἀλλοφύλοις καὶ πολεμίοις καταγέλαστον ποιῆσαι τὴν πόλιν. ταῦτα εἰπὼν, τὴν δοκιμασθεῖσαν ὑπὸ τῶν παραληφθέντων ἐν τῷ κατ' οἰκίαν συνεδρίῳ γνώμην εἰσέφερεν, ἣν εἰσηγήσατο Κλαύδιος, ὥσπερ ἔφην, ἀντὶ τῶν ὑπάτων χιλιάρχους ἀποδειχθῆναι, τρεῖς μὲν ἐκ τῶν πατρικίων, τρεῖς δ' ἐκ τῶν δημοτικῶν, ἐξουσίαν ἔχοντας ὑπατικήν· ὅταν δὲ τελῶσιν οὗτοι τὴν ἀρχὴν, καὶ καθήκῃ νέας ἀρχὰς ἀποδείκνυσθαι, τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον αὖθις συνελθόντας διαγνῶναι, πότερον ὑπάτους ἢ χιλιάρχους βούλονται παραλαβεῖν τὴν ἀρχήν. ὅ τι δ' ἂν ἅπασι δόξῃ ψῆφον ἐπενέγκασι, τοῦτ' εἶναι κύριον. ἐπιτελεῖσθαι δὲ τὸ προβούλευμα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν.

Ταύτην ἀποδεξαμένων τὴν γνώμην Γενυκίου, πολὺς ἐξ ἁπάντων ἔπαινος ἐγένετο· καὶ οἱ μετ' ἐκεῖνον ἀνιστάμενοι μικροῦ δεῖν πάντες ταῦτα συνεχώρουν κράτιστα εἶναι. γράφεται δὴ τὸ προβούλευμα ὑπὸ τῶν ὑπάτων, καὶ λαβόντες αὐτὸ μετὰ πολλῆς χαρᾶς οἱ δήμαρχοι προῆλθον εἰς τὴν ἀγοράν. ἔπειτα καλέσαντες τὸ πλῆθος εἰς τὴν ἐκκλησίαν,

eam nonnullorum cōfessione iustam censeri; sed irascebātur cum senatusconsultum in aliud tempus extraheretur. Cum ergo, vt verisimile est, tumultum excitasset ea sententia, quod nō omni ex parte probaretur vtrisq;, progressus consul, tertium rogauit C. Claudium, qui in altera factione, eorum qui plebeiis aduersabantur, rigidissimus ac potētissimus esse videbatur. is meditata aduersus plebeios oratione, cōmemorauit omnia quæ vmq̄ contra pulchras atq; auitas consuetudines *a plebe inuecta* viderētur: cuius orationis caput, ad quod eius sentētia tendebat, erat, ne vlla a consulibus de lege senatui proponeretur cognitio, neq; in pręsens, neq; in posterū; quippe quæ ad subuertendū optimatum imperiū ferretur, omnēq; reip. ordinem cōfusura esset. Ad quam orationem cum adhuc maior tumultus exortus esset, quartus citante consule surgit T. Genucius, frater alterius cōsulis. is pauca primū disseruit de tēporib. in quæ incidisset respublica: atq; necesse esse vt e duab. maximis difficultatib. alterutra reip. accidat, vt scilicet aut intestinis contentionib. atq; ambitionibus res hostiū roboret, aut dum externos impetus auertere conatur, domesticum ac ciuile bellum male componat. cū vero duo sint mala, & alterum horum vel inuitis subeundum sit, tolerabilius sibi videri, vt senatus plebem potius sinat aliquid de auitæ reip. decore detrahere, quā externis atque hostibus vrbem deridendam propinet. Deinde his finitis, protulit sententiā quę (vt dixi) a Claudio in domestico concilio pronuntiata, & ab omnibus qui illic aderant, approbata fuerat, vt *scilicet* pro consulibus crearētur tribuni militares, tres ex patriciis, & totidē ex plebeiis, consulari potestate præditi: exactoq; horum imperio, & reuerso nouis magistratibus designandis tempore, senatus populusq; facta coitione iterum dispiceret, vtrum a consulib. an a tribunis militum capi magistratum vellet: & quod omniū suffragiis approbatū foret, id ratū haberetur. fieri aūt senatusconsultū quotannis. Eā Genucii sententiā oēs magnis extulerūt laudibus: & qui post eū surrexere, ferme oēs id consilium optimū esse concessere. itaq; senatusconsultum a consſ. in tabulas refertur: moxq; tribuni pl. eo accepto, magno cū gaudio in forū pdiere: & aduocato in cōcionē populo,

post prolixam senatus laudationem, iusserunt plebeios, siqui vellent, cum patriciis ambire magistratū. Sed adeo leuis res est cupiditas ratione destituta, & adeo cito in alteram partem recidit, in primis autē vulgi *cupiditas*; vt quibus ante quantiuis erat in magistratus consortium venire, ac, nisi hoc eis a patriciis concessum fuisset, vel vrbē (vt ante) deseruissent, vel ipsi armis id sibi vindicassent, postquā eis concessum fuit postulatum, statim a cupiditate sua destiterint, & studia in alteram partem transtulerint. etenim cum multi ex plebeiis tribunatū ambiissent, magnoque studio petiissent, nullum *eorum* honore isto dignū iudicarūt; sed permisso sibi calculo, patricios cum magistratum ambientes, viros illustres, tribunos designarūt; A. Sempronium Atratinum, L. Atilium Lōgum, & T. Cloelium Siculum. qui primi proconsulare imperium ceperunt anno tertio quartæ & octogesimæ Olympiadis, archonte Athenis Diphilo. cūq; tantū tres & septuaginta dies eū magistratū gessissent, vltro more vetere deposuerunt, cum signa quædam diuinitus oblata vetuissent illos rēp. gerere. Qui cū magistratum abdicassent, senatus coiit & interreges creauit. Ii comitiis indictis, & permissa plebi cognitione, tribunosne an consules creare mallet, cum plebs patrias consuetudines retinendas iudicasset, permiserūt patriciis, q. vellent, ambire consulare imperium. fiuntq; rursum e patriciis cōsules, L. Papirius Mugillanus, & L. Sempronius Atratinus, frater eius qui cum collegis tribunatum deposuerat. Hi duo magistratus apud Romanos vno eodemq; anno summū obtinuere imperium. sed non in omnibus Annalib. Romanis ambo reperiuntur; verum in quibusdam tribuni solum, in quibusdam consules; in paucis ambo: quibus nos non sine ratione assentimur: quippe qui nitamur testimoniis e sacris & reconditis libris desumptis. Sub horum igitur imperio nihil aliud, qđ quidem historia dignū sit, vel militię vel domi gestum est, nisi quod amicitiæ societatisq; foedus cum Ardeatib. pactum est. ii enim omissa super *controuersa* agro expostulatione, per legatos a Romanis petierant, vt inter amicos sociosque populi Romani cooptarentur. quod foedus a consulum collegio confirmatum est.

A.V.C. 311. pro coss. creati sunt tribuni militares tres: qui cum vitio creati viderētur, denuo e patriciis facti coss.

πολλοὺς διέθεντο τῆς βουλῆς ἐπαίνους, καὶ παραγγέλλειν τὴν ἀρχὴν ἐκέλευον τοῖς ἐθέλουσι τῶν δημοτικῶν, ἅμα τοῖς πατρικίοις. οὕτω δὲ ἄρα κοῦφόν τι πρᾶγμά ἐστιν ἐπιθυμία δίχα λόγου γινομένη, καὶ ταχὺ μεταπίπτον ἐπὶ θάτερα μέρη, μάλιστα δὲ ἡ τῶν ὄχλων· ὥσθ' οἱ περὶ 539 παντὸς ποιούμενοι τέως τῆς ἀρχῆς μεταλαβεῖν, καὶ εἰ μὴ δοθείη τοῦτ' αὐτοῖς ὑπὸ τῶν πατρικίων, ἢ καταλείψοντες τὴν πόλιν, ὡς πρότερον, ἢ διὰ τῶν ὅπλων αὐτοὶ ληψόμενοι, ἐπειδὴ τὸ συγχώρημα ἔλαβον, ἀπέστησαν εὐθὺς τῆς ἐπιθυμίας, καὶ τὰς σπουδὰς ἐπὶ θάτερον μετέβαλον. πολλῶν γε δή τι δημοτικῶν παραγγειλάντων τὴν χιλιαρχίαν, καὶ κατεσπουδασμένας ποιουμένων τὰς δεήσεις, οὐδένα τῆς τιμῆς ταύτης ἄξιον εἶναι ὑπέλαβον· ἀλλὰ γενόμενοι τῆς ψήφου κύριοι, τοὺς ἐκ τῶν πατρικίων μετιόντας αὐτὴν ἄνδρας ἐπιφανεῖς, χιλιάρχους ἀποδεικνύουσιν, Αὖλον Σεμπρώνιον Ἀτρατῖνον, καὶ Λεύκιον Ἀτίλιον Λόγγον, καὶ Τίτον Κλύσιον Σικελόν. οὗτοι παραλαμβάνουσι πρῶτοι τὴν ἀνθύπατον ἀρχὴν, κατὰ τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν τῆς ὀγδοηκοστῆς καὶ τετάρτης ὀλυμπιάδος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Διφίλου. μετασχόντες δὲ αὐτῆς ἑβδομήκοντα καὶ τρεῖς μόνον ἡμέρας, ἀποτίθενται κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἐθισμὸν, ἑκούσιοι, θεοπέμπτων τινῶν σημείων κωλυτηρίων αὐτοῖς τοῦ πράττειν τὰ κοινὰ γενομένων. τούτων δὲ τὴν ἐξουσίαν ἀπειπαμένων, ἡ βουλὴ συνελθοῦσα μεσοβασιλεῖς ἀποδείκνυσι. καὶ ἐκεῖνοι προθέντες ἀρχαιρεσίας, καὶ τῷ δήμῳ τὴν διάγνωσιν ἀποδιδόντες, εἴτε βούλεται χιλιάρχους, εἴτε ὑπάτους ἀποδεῖξαι, κρίναντος αὐτοῦ μένειν ἐπὶ τοῖς ἐξ ἀρχῆς ἐθισμοῖς, ἀπέδωκαν τοῖς βουλομένοις τῶν πατρικίων, μετιέναι τὴν ὕπατον ἀρχήν· καὶ γίνονται πάλιν ἐκ τῶν πατρικίων ὕπατοι, Λεύκιος Παπίριος Μογιλλαῖος, καὶ Λεύκιος Σεμπρώνιος Ἀτρατῖνος, ἑνὸς τῶν ἀποθεμένων τὴν χιλιαρχίαν ἀδελφός. αὗται δύο κατὰ τὸν αὐτὸν ἐνιαυτὸν ἀρχαὶ Ῥωμαίων αἱ τὸ μέγιστον ἔχουσαι κράτος ἐγένοντο. πλὴν οὐκ ἐν ἁπάσαις ταῖς Ῥωμαϊκαῖς χρονογραφίαις ἀμφότεραι φαίνονται, ἀλλ' ἐν αἷς μὲν οἱ χιλίαρχοι μόνον, ἐν αἷς δὲ οἱ ὕπατοι, ἐν οὐ πολλαῖς δὲ ἀμφότεραι, αἷς ἡμεῖς οὐκ ἄνευ λογισμοῦ συγκατατιθέμεθα, πιστεύοντες δὲ ταῖς ἐκ τῶν ἱερῶν τε καὶ ἀποθέτων βίβλων μαρτυρίαις. ἄλλο μὲν οὖν οὐδὲν ἐπὶ τῆς τούτων ἀρχῆς οὔτε πολέμιον, οὔτε πολιτικὸν ἔργον ἱστορίας ἄξιον ἐπράχθη, συνθῆκαι δὲ πρὸς τὴν Ἀρδεατῶν πόλιν ἐγένοντο περὶ φιλίας τε καὶ συμμαχίας· ἐπρεσβεύσαντο γὰρ, ἀποθέμενοι τὰ περὶ τῆς χώρας ἐγκλήματα, παρακαλοῦντες φίλοι Ῥωμαίων γενέσθαι καὶ σύμμαχοι. ταύτας τὰς συνθήκας τὸ τῶν ὑπάτων ἀρχεῖον ἐπεκύρωσε.

τῇ δὲ

Τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ πάλιν ὑπάτους ψηφισαμένου τοῦ δήμου καταστῆσαι, παραλαμβάνουσι τὴν ὕπατον ἀρχὴν τῇ διχομηνίδι τοῦ δεκεμβρίου μηνός, Μάρκος Γεγάνιος Μακερῖνος τὸ δεύτερον, καὶ Τίτος Κοΐντιος Καπιτωλῖνος τὸ πέμπτον. οὗτοι διδάξαντες τὴν βουλήν, ὅτι πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα πράγματα διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὑπάτων στρατείας ἠμελημένα παρεῖται, πάντων δ' ἀναγκαιότατον τὸ περὶ τὰς τιμήσεις τῶν βίων νόμιμον, ἐξ ὧν ὅ τε ἀριθμὸς τῶν ἐχόντων τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν ἐγινώσκετο, καὶ τῶν χρημάτων τὸ πλῆθος, ἀφ' ὧν ἔδει τὰς εἰς τὸν πόλεμον εἰσφορὰς ἕκαστον τελεῖν, οὐδεμιᾶς τιμήσεως ἐντὸς ἑπτακαίδεκα ἐτῶν γενομένης, ἀπὸ τῆς Λευκίου Κορνηλίου, καὶ Κοΐντου Φαβίου ὑπατείας· ὥστε τοὺς μὲν χρηστοὺς καὶ ὠφελίμους ἄνδρας ἐν τιμαῖς καὶ ἐν στρατείαις εἶναι), τοὺς δὲ ἀσελγεστάτους καὶ πονηροτάτους ἀτίμους καταλείπεσθαι, καὶ τόπον ἕτερον μεταλαμβάνειν, ἐν ᾧ περιέσται ζῆν αὐτοῖς ὡς προῄρηνται)·

Anno insequente, cum plebs iterum consules creari decreuisset, consulatum capiút circa plenilunium (*i. idus*) decembris, M. Geganius Macerinus iterum, & T. Quintius Capitolinus quintum. Ii senatum docuerunt, cum alia multa propter continuas consulum expeditiones neglecta esse, tum institutum illud summe necessarium de fortunarum censu: ⁎ quo & numerus eorū qui militari ætate essent, cognoscebatur, & opum magnitudo, pro cuius ratione vnumquemque ad bellicos sumptus contribuere oportebat. nam nullum censum intra septemdecim annos actum esse, a consulatu L. Cornelii & Q. Fabii. vnde factū esse vt boni & frugi viri ad census atq; expeditiones vocati fuerint: at improbissimi & nequissimi quiq; incensi remanserint, aliumq; locum ceperint, in quo eis pro libito viuere liceret.

A. V. C. 312. consl. M. Geganio II, & T. Quintio V. census habitus.

EX DIONYSIO HALICARNASSEO EXCERPTA quædam de legationibus.

1 verum etiam quia Campanos amicos suos multis & magnis affecissent detrimẽtis. Senatus Romanus, cum Campani sæpius indicarent & conquererẽtur de Neapolitanis, misit qui eos rogarẽt nequid Romani imperii subditis inferrẽt iniuriæ, sed quod ius postularet, darent reciperentq;: & siqua inter eos exsisterent dissidia, verbis, non armis litem componerent; ac porro pacem colerent cum omnibus Tyrrheni maris accolis, & neque ipsi aliquid Græcis indignum admitterent, neq; alios talia perpetrãtes adiuuarent: in primis autem, si fieri posset, demeritis potentiorum animis, efficerẽt vt vrbs a Samnitibus desciscere, ac populi Romani amicitiam amplecteretur. Acciderat aũt vt eodẽ tempore a Tarentinis quoq; legati ad Neapolitanos missi essent, viri illustres, & Neapolitanorum auiti hospites: nec non alii a Nolanis, populo finitimo & Græcæ gentis studiosissimo; vt contrarium a Neapolitanis peterent, ne quos cum Romanis aut eorum subditis contractus inirent, nec a Samnitum amicitia discederẽt. vnde si Romani belli occasionẽ captarent, ne metuerent, nec vires eorum velut inuictas pertimescerẽt; sed constantes manerent, atque vt Græcos decet, bellum sustinerent, freti tum suis ipsorum copiis, tum Samnitium auxiliis: ac si forte nauali quoque manu opus foret, nec domestica sufficeret, affaturas ipsis a Tarentinis numerosas fortesq; suppetias. Ibi coacto senatu, multisq; corã eo habitis orationib. partim a legatis, partim ab eorum aduocatis, variarunt senatorum sententiæ: & elegantissimi quique in Romanorũ partes inclinare visi sunt. Cum igitur eo die nullum senatuscõsultum factum esset, sed legationum cognitio in alium consessum esset dilata, potentissimi Samnitum proceres frequentes Neapolim conuenere, ac reipubl. primoribus in partes suas pellectis, senatui psuasere vt populo potestatẽ faceret eligendi quod ex vsu futurũ videretur. mox in concionẽ progressi, primũ sua *in Neapolitanos* merita cõmemorarũt: deinde prolixe populum Romanũ accusarunt, vt infidũ & fraudulentum. demũ sub finem orationis admirandas Neapolitanis promissiones fecerunt, si bello implicarentur: missuros se quãtiscumq; copiis opus foret

Olymp. 113 anno tertio, V.C. anno 427, coss. L. Cornelio Lentulo, & Q. Publilio Philone iterum; vt Glareanus tradit in Chronologia Liuiana, vt autẽ Sigonius, anno V.C. 426. Historia est apud Liu. lib. 8.

ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ ΕΚΛΟΓΑΙ περὶ πρεσβειῶν.

ἀλλὰ καὶ διότι τοὺς φίλους αὐτῶν Καμπανοὺς, πολ- 295
λὰ καὶ μεγάλα ἔβλαπτον. ἡ δὲ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων,
Καμπανῶν πολλάκις ἐμφανιζόντων καὶ ἀποδυρο-
μένων [κατὰ] τῶν Νεαπολιτῶν, ἀπέστειλε τοὺς ἀξιώ-
σοντας αὐτοὺς μηδὲν εἰς τοὺς ὑπηκόους τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡ-
γεμονίας παρανομεῖν· ἀλλὰ καὶ διδόναι τὰ δίκαια καὶ λαμ-
βάνειν· καὶ εἴ γε διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, μὴ διὰ ὅ-
πλων, ἀλλὰ διὰ λόγων σύμβολα ποιησαμένους πρὸς
αὐτοὺς, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνην ἄγειν πρὸς ἅπαντας τοὺς πε-
ριοικοῦντας τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος· μήτε αὐτοὺς ἔργα
πράττοντας τὰ μὴ προσήκοντα τοῖς Ἕλλησι, μήτε τοῖς
πράττουσι συνεργοῦντας· μάλιστα δὲ, εἰ δύναιντο, θερα-
πείας τῶν δυνατῶν παρασκευάσαι τὰς ἀποστῆναι μὲν ἀπὸ
Σαυνιτῶν τὴν πόλιν, σφίσι δ' αὐτοῖς γενέσθαι φίλην. ἔτυ-
χον δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀφιγμένοι πρὸς τοὺς Νεαπο-
λίτας πρέσβεις ὑπὸ Ταραντίνων ἀποσταλέντες, ἄνδρες
ἐπιφανεῖς, καὶ πρόξενοι διὰ γένους τῶν Νεαπολιτῶν· καὶ ἕτεροι 296
ὑπὸ Νωλαίων ὁμόρων ὄντων, καὶ σφόδρα τοὺς Ἕλληνας
ἀσπαζομένων, τἀναντία τοὺς Νεαπολίτας ἀξιώσοντες,
μήτε σύμβολα ποιήσασθαι πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἢ τοὺς ὑ-
πηκόους αὐτῶν, μήτε διαλύεσθαι τὴν πρὸς Σαυνίτας φιλί-
αν. ἐὰν δὲ ταύτην ποιήσωνται Ῥωμαῖοι τοῦ πολέμου τὴν πρό-
φασιν, μὴ ὀρρωδεῖν, μηδ' ὡς ἄμαχόν τινα τὴν ἰσχὺν αὐτῶν
καταπεπλῆχθαι· ἀλλὰ μένειν γενναίως, καὶ ὡς προσῆκεν
Ἕλλησι πολεμεῖν, τῇ τε οἰκείᾳ πιστεύοντες δυνάμει, καὶ τῇ
παρὰ Σαυνιτῶν ἀφιξομένῃ βοηθείᾳ, ναυτικήν τε ἰσχὺν
προσληψομένους ἔξω τῆς ἑαυτῶν, ἣν Ταραντῖνοι πέμψου-
σιν (ἐὰν ἄρα καὶ ταύτης δέωνται) πολλήν τε καὶ ἀγαθήν.
συναχθείσης δὲ βουλῆς, καὶ πολλῶν ῥηθέντων ἐν αὐτῇ λό-
γων, οὓς αἵ τε πρεσβεῖαι διεξῆλθον, καὶ οἱ συναγορεύοντες
αὐτοῖς, διέστησαν αἱ γνῶμαι τῶν συνέδρων· καὶ οἵ γε χαριέστατοι
τὰ τῶν Ῥωμαίων ἔδοξαν φρονεῖν. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν
οὐδὲν ἐξηνέχθη προβούλευμα· εἰς ἑτέραν δὲ πάλιν ἕδραν
ἀναβληθείσης τῆς περὶ τῶν πρεσβειῶν διαγνώσεως, ἀφικό-
μενοι κατὰ πλῆθος εἰς τὴν Νεάπολιν Σαυνιτῶν οἱ δυνατώ-
τατοι, καὶ τοὺς προεστηκότας τῶν κοινῶν θεραπείαις τισὶν οἰ-
κειωσάμενοι, πείθουσι τὴν βουλὴν ἐπὶ τῷ δήμῳ ποιῆσαι τὴν
τοῦ συμφέροντος αἵρεσιν. καὶ παρελθόντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν,
πρῶτον μὲν τὰς ἑαυτῶν εὐεργεσίας διεξῄεσαν· ἔπειτα τῆς
Ῥωμαίων πόλεως πολλὰ κατηγόρουν, ὡς ἀπίστου καὶ δο-
λίου. τελευτῶντος δὲ τοῦ λόγου, θαυμαστὰς ἐποιοῦν-
το τοῖς Νεαπολίταις ὑποσχέσεις, ἐὰν εἰς τὸν πόλε-
μον καταστῶσι· στρατιάν τε πέμψειν, ὅσης ἂν δέωνται,

197 τὴν φυλακὴν αὐτῶν τὰ τείχη, καὶ τοὺς ναυτῶν ἐπιβάτας, καὶ τὴν εἰρεσίαν ἅπασαν παρέξειν· οὐ μόνον καταδαπανῶντες τοῖς ἰδίοις στρατεύμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνοις ἁπάσας τὰς εἰς πόλεμον δαπάνας ἐπιχορηγήσοντες· ἀπωσαμένοις τε τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα, Κύμην τε ἀνασώσειν, ἣν δευτέρᾳ γενεᾷ πρότερον ἐξελάσαντες τοὺς Κυμαίους, Καμπανοὶ κατέσχον· καὶ συγκατάξειν ἐπὶ τὰ σφέτερα τοὺς περιόντας ἔτι Κυμαίων, οὓς οἱ Νεαπολῖται τῆς πατρίδος ἐκπεσόντας ὑπεδέξαντο, καὶ πάντων ἐποιήσαντο κοινωνοὺς τῶν ἰδίων ἀγαθῶν· χώραν τε προσθήσειν τοῖς Νεαπολίταις, ἐξ ἧς οἱ Καμπανοὶ κατέσχον τινὰ πόλιν. τῶν δὲ Νεαπολιτῶν, ὅσοι μὲν τὸ μέρος εὔλογον, καὶ πρὸ πολλοῦ δυνάμενοι ὁρᾶν τὰς καταληψομένας τὴν πόλιν ἐκ τοῦ πολέμου συμφορὰς, εἰρήνην ἄγειν ἠξίουν· τὸ δὲ φιλόκαινον, καὶ τὰς ἐκ τῆς ταραχῆς πλεονεξίας διῶκον, ἐπὶ τὸν πόλεμον συνελάμβανε· καταβοαί τε ἀλλήλων ἐγίνοντο, καὶ χειροκρασίαι· καὶ προύβη τὸ νεῖκος εἰς λίθων βολάς· καὶ τελευτῶντες ἐκράτησαν οἱ χείρους τῶν κρειττόνων· ὥστε τοὺς πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων ἀπράκτους ἀπελθεῖν. διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων στρατιὰν ἐπὶ Νεαπολίτας ἀποστεῖλαι ἐβουλεύθη.

β Ὅτι μαθόντες οἱ Ῥωμαῖοι Σαυνίτας στρατιὰν ἀθροίζειν, τὸ μὲν πρῶτον πρέσβεις ἔπεμψαν. οἱ δὲ προχειρισθέντες ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ πρέσβεις, ἐλθόντες ἐπὶ τοὺς προβούλους τῶν Σαυνιτῶν ἔλεξαν· Ἀδικεῖτε ἄνδρες Σαυνῖται παραβαίνοντες τὰς ὁμολογίας, ἃς ἐποιήσασθε πρὸς ἡμᾶς, ὀνόματι μὲν ὑποδυόμενοι συμμάχων, 198 ἔργα δὲ πράττοντες πολεμίων. πολλαῖς μὲν ἡττηθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων μάχαις, δεήσει δὲ μεγάλῃ καταλυσάμενοι τὸν πόλεμον καὶ τυχόντες εἰρήνης, οἵας ἐβούλεσθε· τὰ δὲ τελευταῖα, φίλοι γενέσθαι τῆς πόλεως ἡμῶν προθυμηθέντες, καὶ σύμμαχοι, καὶ τοὺς αὐτοὺς Ῥωμαίοις ὀμόσαντες ἕξειν ἐχθροὺς καὶ φίλους. ὧν ἁπάντων ἐπιλανθανόμενοι, καὶ παρ᾽ οὐδὲν ἡγησάμενοι τοὺς ὅρκους, ἐγκατελείπετε μὲν ἡμᾶς, ἐν τῷ πρὸς Λατίνους πολέμῳ καὶ πρὸς Οὐολούσκους συστάντες, οὓς δι᾽ ὑμᾶς ἐχθροὺς ἔχομεν, οὐ βουλόμενοι τοῦ καθ᾽ ἡμῶν αὐτοῖς συναράσθαι πολέμου· ἐν δὲ τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, Νεαπολίτας δεδιότας ἀναδέξασθαι τὸν καθ᾽ ἡμῶν πόλεμον, ἁπάσῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ χρώμενοι, παρωρμήσατε, μᾶλλον δὲ ἠναγκάσατε, καὶ τὰς δαπάνας ἐπιχορηγεῖτε· καὶ τὴν πόλιν δὲ ἡμῶν αὐτοὶ ἔχετε. νῦν δὲ παρασκευάζεσθε στρατιὰν ἐκ παντὸς ἀγείροντες τόπου, πρόφασιν μὲν ἑτέραν ποιούμενοι, τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ἐπὶ τοὺς ἡμετέρους ἐγνωκότες ἄγειν ἀποίκους· καὶ ἐπὶ ταύτας τὰς

ad mœnium cuſtodiam; claſſiarios quoq; milites ac totum remigiū præbituros; nec ſuis tantum ſumptib. ea miſſuros auxilia, ſed ipſis quoq; inſuper ſuppeditaturos omnes belli impēſas. tum profligato Romanorū exercitu Cumas recuperaturos; quas Cāpani duab. ætatib. ante, Cumanis expulſis, occupauerāt: ſedibusq; ſuis reſtituturos Cumanorū exſulū reliquias, quos Neapolitani e patria exactos receperant, omniumq; ſuorum bonorū participes fecerant: atq; agri *Cumani*, quem Campani vna cum oppido ceperant, partē Neapolitanis addituros. His auditis, qui inter Neapolitanos conſiderati erant, & calamitates vrbi e bello naſcituras lōge proſpicere poterant, pacem colendam cenſebant. at qui reb. nouis ſtudebant, & quæſtū e bellicis turbis faciebant, belli partes fouebant: tanta animorū contentione, ut a mutuis increpationibus ad manuum conſertiones, & lapidū iactus diſſidiū procederet. ad extremū obtinuit pars deterior, vicitq; meliorē: ita vt Romanorum legati re infecta diſceſſerint. Quibus de cauſſis ſenatus Romanus expeditionem aduerſus Neapolitanos decreuit.

Romani, cum Samnites exercitū cogere cognouiſſent, legatos primū miſerunt. Lecti ergo e ſenatorio ordine viri idonei, & *in Samnium* profecti, coram Samnitum proceribus in hāc ſententiam verba fecerunt: Iniuriam *nobis* facitis, Samnites, fœdusq; nobiſcum initum violatis; dum nomen quidem ſociorum præfertis, ſed reipſa vos hoſtes declaratis. multis prœliis a populo Rom. ſuperati, *demum* magnis precib. bellum diremiſtis; & quali voluiſtis pace impetrata, ad extremum amici ac ſocii noſtræ reip. fieri cupiuiſtis, voſq; eoſdem cum Romanis amicos & hoſtes habituros iurauiſtis. His omnib. obliuioni traditis & ſpreto iureiurando, *primū* nos deſeruiſtis in bello contra Latinos, & in prœlio aduerſus Volſcos qui nobis propter vos inimici ſunt, quod eos in bello cōtra vos ſuſcepto noluerimus adiuuare: deinde anno pręterito Neapolitanos bellum aduerſus nos ſuſcipere verentes, omni ſtudio ac promptitudine inſtigaſtis, vel potius coegiſtis, ſumptuſq; *eam ad rem* ſuppeditatis, vrbemq; noſtrā ipſi tenetis. nūcq; copias vndequaq; cōtrahitis, alio quidē prætextu; ſed reuera in colonos noſtros eas ducere ſtatuiſtis: atq; ad idem 11

iniuriæ cōsortium Fundanos pellicitis, Formianosque, & alios quosdam, quib. nos æquale ciuitatis ius impertiuimus. Cū igitur tam aperte tamq; impudenter amicitiæ societatisq; fœdus confundatis, populus Romanus prius legatos ad vos mittēdos censuit, nec ante a factis auspicandum, quam verborum esset factum periculum. Quę vero a vobis postulamus, & quibus impetratis superiorū offensarum iram expletam putabimus, hæc sunt. Primum postulamus vt auxilia Neapolitanis missa reuocetis: deinde, vt nullum aduersus colonos nostros emittatis exercitum; neq; subditos ad quodlibet fortunæ augendę studium instigetis. Quodsi delicta non cōmuni omnium vestrum cōsensu, sed priuato quorundam consilio commissa sunt, eos nobis puniēdos dedatis. Hęc si impetrabimus, contenti erimus. sin impetrare nō poterimus, deos ac genios, quos in fœdere iurauistis, attestamur, atq; in hoc fetiales nobiscum adduximus. Hæc cum *legatus* Romanus dixisset, Samnitum proceres, habito inter se consilio, tale dederunt respōsum: Quod serius ad bellū cōtra Latinos auxilia nostra aduenerunt, non reip. culpa factū est: (nā suppetias vobis mitti decreueramus) sed partim ducum *culpa*, qui in cōparando exercitu plus consumpserunt tēporis: partim vestra ipsorū, qui ꝑperantius certamē iniistis. vnde factū vt tribus aut quatuor post prœliū diebus suppetiæ a nobis missę aduenerint. Ad Neapolim vero quod attinet, in qua nostrorum quidam sunt, tantum abest vt aliquam vobis faciamus iniuriā, dum periclitantibus ad tutandā reip. salutē aliquid auxilii mittimus, vt ipsi nobis magnam a vobis iniuriam fieri arbitremur. nam vrbem hanc, cum qua nobis amicitia & societas est, non recens contracta, neque ex eo tempore quo vobiscum fœdus icimus, sed duabus ætatibus ante, ob multa & magna *erga nos* beneficia, vos, nulla iniuria lacessiti, in seruitutē redegistis. ac ne hoc ipso quidē facto tota Samnitum respublica vos læsit: sed, vt audimus, quidam priuati hospitii atq; amicitiæ iure, quo Neapolitanis deuincti sunt, suopte impulsu opem eis ferūt: quidam ēt, forsan ob fortunarū tenuitatē, stipendii gratia. Nec opus nobis est vt subditos vestros sollicitemus. nam ēt sine Fundanorū & Formianorū ope, ipsimet nobis tutandis sufficimus, si qua belli necessitate obruamur. Exercitum vero nobis comparamus, non vt colonis vestris sua adimamus, sed vt nostra tueantur. Ac vicissim a vobis postulamus, si, quod

ἀδίκους πλεονεξίας, Φυνδανοὺς παρακαλεῖτε καὶ Φορμιανοὺς, καὶ ἄλλους τινάς· οἷς ἡμεῖς ἰσοπολιτείας μετεδώκαμεν. οὕτω δὲ φανερῶς καὶ ἀναισχύντως συγχεόντων ὑμῶν τὰ περὶ τῆς φιλίας καὶ συμμαχίας ὅρκια, πρεσβείαν πρὸς ὑμᾶς ἔκρινεν ἀποστεῖλαι πρῶτον, καὶ μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων, πρὶν ἢ πειρασθῆναι τῶν λόγων. ἃ δὲ προσκαλούμεθα ὑμᾶς, καὶ ὧν τυχόντες τὴν ἐπὶ τοῖς παρελθοῦσιν ὀργὴν ἀποπληρώσειν οἰόμεθα, ταῦτ᾽ ἐστί. πρῶτον μὲν ἀπαγαγεῖν ὑμᾶς ἀξιοῦμεν τὴν ἀποσταλεῖσαν 299
Νεαπολίταις συμμαχίαν· ἔπειτα δὲ μηδεμίαν ἐκπέμπειν στρατιὰν κατὰ τῶν ἀποίκων τῶν ἡμετέρων· μηδὲ τοὺς ὑπηκόους ἐπὶ πάσας τὰς πλεονεξίας παρακαλεῖν. εἰ δὲ μὴ πᾶσι δόξαντα ταῦτα ὑμῖν, ἃ ἐπράττον τινὲς, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν γνώμης, παραδοῦναι τοὺς ἄνδρας ἡμῖν ἐπὶ δίκῃ. τούτων τυχόντες, ἀρκούμεθα. μὴ τυχόντες δὲ, θεοὺς καὶ δαίμονας, οὓς ἐν ταῖς συνθήκαις ὠμόσατε, μαρτυρόμεθα, καὶ τοὺς εἰρηνοδίκας ἐπὶ τοῦτο ἄγοντες, ἐληλύθαμεν. τοιαῦτα τοῦ Ῥωμαίου λέξαντος, βουλευσάμενοι καθ᾽ αὐτοὺς οἱ πρόβουλοι τῶν Σαυνιτῶν, τοιαύτην ἐξήνεγκαν ἀπόκρισιν· Τοῦ μὲν ὀψισμοῦ τῆς ἐπὶ τὸν κατὰ Λατίνων πόλεμον συμμαχίας, οὐ τὸ κοινὸν αἴτιον· ἐψηφισάμεθα γὰρ ἀποστεῖλαι τὴν στρατιὰν ὑμῖν· οἱ δὲ τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντες αὐτῆς, πλείονα χρόνον ἀναλώσαντες ἐν τῇ παρασκευῇ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ, θᾶττον ἐπειχθέντες ἐπὶ τὸν ἀγῶνα. τρισὶ γοῦν ἢ τέτταρσιν ἡμέραις ὕστερον τῆς μάχης πεμφθέντες ὑφ᾽ ἡμῶν ἀφίκοντο. περὶ δὲ τῆς Νεαπολιτῶν πόλεως, ἐν ᾗ τῶν ἡμετέρων τινές εἰσιν, τοσοῦτον δέομεν ἀδικεῖν ὑμᾶς, εἴ τινα τοῖς κινδυνεύουσι βοήθειαν εἰς σωτηρίαν κοινῇ παρεχόμεθα, ὥστε αὐτοὶ δοκοῦμεν ὑφ᾽ ὑμῶν ἀδικεῖσθαι μεγάλα. φίλην γὰρ ἡμῶν καὶ σύμμαχον οὖσαν τὴν πόλιν ταύτην, οὐκ ἔναγχος, οὐδ᾽ ἀφ᾽ οὗ τὰς πρὸς ὑμᾶς ἐποιησάμεθα ὁμολογίας, ἀλλὰ δευτέρᾳ γενεᾷ πρότερον, διὰ πολλὰς καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, οὐθὲν ἀδικηθέντες ὑμεῖς κατεδουλώσασθε. οὐ μὴν οὐδὲ τούτῳ γε τῷ ἔργῳ τὸ κοινὸν ὑμᾶς τῶν Σαυνιτῶν ἠδίκησεν· ἰδιόξενοι δέ τινες εἰσίν, ὡς πυν- 300
θανόμεθα, καὶ φίλοι τῶν Νεαπολιτῶν, οἱ κατὰ τὴν ἑαυτῶν προαίρεσιν τῇ πόλει βοηθοῦντες, καί τινες καὶ δι᾽ ἀπορίαν ἴσως τοῦ μισθοφόροι. φέρειν δὲ [καὶ ἄγειν] τοὺς ὑπηκόους ὑμῶν οὐθὲν δεόμεθα. καὶ γὰρ ἄνευ Φυνδανῶν καὶ Φορμιανῶν ἱκανοὶ βοηθεῖν αὐτοῖς ἐσμὲν, ἐὰν καταστῶμεν εἰς ἀνάγκην πολέμου. ἡ δὲ παρασκευὴ τῆς στρατιᾶς ἡμῶν ἐστιν οὐχ ὡς ἀφαιρησομένων τοὺς ὑμετέρους ἀποίκους τὰ ἴδια, ἀλλ᾽ ὡς τὰ ἴδια ἑξόντων διὰ φυλακῆς. ἀντικαλούμεθά τε ὑμᾶς, εἰ βού-

λεσθε

λεσθε τὰ δίκαια ποιεῖν, ἐκχωρεῖν Φρεγέλλης, ἣν παρὰ πολλοῦ πολέμου κρατησάντων ἡμῶν, ὅσπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος, ὑμεῖς οὐδενὶ δικαίῳ σφετερισάμενοι, δεύτερον ἔτος ἤδη κατέχετε. τούτων ἡμεῖς τυχόντες, οὐδὲν ὑπολειψόμεθα ἀδικεῖσθαι. Μετὰ τοῦτο παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ τῶν Ῥωμαίων εἰρηνοδίκης εἶπεν· Οὐδὲν ἔτι τὸ κωλῦσόν ἐστιν οὕτω φανερῶς ἀνῃρηκότων ὑμῶν τὰ περὶ τῆς εἰρήνης ὅρκια, βουλεύεσθαι τὸν Ῥωμαίων δῆμον αἰτιάσασθαι· πάντα γὰρ αὐτῷ πέπρακται [τά τε] κατὰ τοὺς ἱεροὺς τε καὶ πατρικοὺς νόμους, τά τε πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια, καὶ τὰ πρὸς ἀνθρώπους δίκαια. δικασταὶ δὲ τῶν μενόντων ἐν ταῖς ὁμολογίαις, οἱ λαχόντες πολέμοις ἐπισκοπεῖν, ἔσονται θεοί. μέλλων δὲ ἀπιέναι, τήν τε περιβολὴν κατὰ κεφαλῆς εἵλκυσεν, καὶ τὰς χεῖρας ἀνασχὼν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς ἔθος ἐστίν, ἀρὰς ἐποιήσατο τοῖς θεοῖς· εἰ μὲν ἄδικα πάσχουσα ὑπὸ Σαυνιτῶν ἡ Ῥωμαίων πόλις, καὶ μὴ δυναμένη μετὰ λόγου καὶ κρίσεως διαλύσαι τὰς διαφορὰς, ἐπὶ τὰ ἔργα χωρήσει, βουλάς τε ἀγαθὰς αὐτῇ θεοὺς καὶ δαίμονας ἐπὶ νοῦν
301 ἄγειν, καὶ πράξεις πᾶσι διδόναι ἐπὶ τοὺς πολεμίους εὐτυχεῖς. εἰ δὲ αὐτή τι πλημμελοῦσα τὰ περὶ τῆς φιλίας ὅρκια, προφάσεις κατασκευάζεται τῆς ἔχθρας οὐκ ἀληθεῖς, μήτε βουλὰς ὀρθοῦν αὐτοῖς, μήτε πράξεις. ὡς διελύθησαν ἐκ τοῦ συλλόγου, καὶ τὰ λεχθέντα ἐδήλωσαν ἑκάτεροι ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι, τὰς ἐναντίας ἔσχον ὑπὲρ ἀλλήλων δόξας ἀμφότεροι· Σαυνῖται μὲν, βραδυτέραν τὴν Ῥωμαίων ἔσεσθαι νομίζοντες ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος ἐστὶ ποιεῖν, ὅτε μέλλοιεν ἄρχειν πολέμου· Ῥωμαῖοι δὲ, ἐν ὀλίγῳ τὴν Σαυνιτῶν στρατιὰν ἥξειν ἐπὶ τοὺς αὐτῶν ἐποίκους Φρεγελλανοὺς οἰόμενοι. ἔπειτ' αὐτοῖς τὰ εἰκότα παθεῖν συνέβη. οἱ μὲν γὰρ, παρασκευαζόμενοι καὶ μέλλοντες, ἀπώλεσαν τοὺς καιροὺς τῶν πράξεων· Ῥωμαῖοι δὲ, ἐν ἑτοίμῳ πᾶσαν ἔχοντες παρασκευὴν, ἅμα τῷ πυθέσθαι τὰς ἀποκρίσεις, τόν τε πόλεμον ἐψηφίσαντο, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀπέστειλαν ἀμφοτέρους· καὶ πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς πολεμίους τὴν ἔξοδον, ἥ τε νεωστὶ καταγραφεῖσα, καὶ ἡ περὶ Οὐολούσκους χειμάζουσα δύναμις, ἣν εἶχε Κορνήλιος, ἐντὸς ἦν τῶν Σαυνιτικῶν ὅρων.

γ Ὅτι ὁ Σαυνιτικὸς αὖθις ἀνερριπίσθη πόλεμος, ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας ἀρξάμενος. μετὰ τὰς σπονδὰς, ἃς ἐποιήσαντο πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν, οἱ Σαυνῖται, χρόνον ὀλίγον ἐπισχόντες, ἐπὶ Λευκανοὺς ἐστράτευσαν ὁμόρους ὄντας, ἐκ παλαιᾶς τινὸς ὁρμηθέντες ἔχθρας. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ταῖς ἑαυτῶν δυνάμεσι πιστεύοντες οἱ Λευκανοὶ, τόν τε πόλεμον διέφερον·

iustum est, facere vultis, vt Fregellis excedatis; quas cũ iam pridem armis obtinuerimus, qui acquirẽdi modus est iustissimus, vos nullo iure occupatas, iam alterum annum vobis vsurpatis. Hæc si *a vobis* impetrauerimus, nulla nos iniuria affectos existimabimus. Post hæc fetialis Romanus, sumptis dicendi partibus, ait: Nihil amplius obstat, quin populus Romanus, dum vos pacis fœdus tam aperte sustulistis, de armis capiendis consultet: nam omnia præstitit quæ tum sacræ patriæque leges, tum deorum religio, tum iura humana postulant. vtri autem pactis steterint, dii, qui bellorum inspectionem sortiti sunt, diiudicabunt. Cumque abiturus esset, detracto capitis amiculo, & sublatis in cælum manibus, vt moris est, *hæc* a diis imprecatur: vt, si populus Romanus a Samnitibus iniuria affectus, quia verbis & iudicio dissidium dirimere non potuerit, ad manus veniat, dii geniiq; & bona consilia menti eius indant, & felices omnibus successus aduersus hostes largiantur. si vero ipse, fœdere amicitiæ aliqua in parte violato, non veras inimicitiarum caussas prætexat, ne vel consilia eius vel actiones fortunent. Vt vero dimisso concilio, vtrique suæ ciuitati quæ dicta essent retulere, contrarias de se inuicem opiniones ambo populi cõcepere. Samnites enim Romanorum expeditionem tardiorem fore opinabantur; quod hic eis in bello suscipiendo mos esset: Romani vero suspicabãtur Samnites breui cõtra Fregellanos colonos suos cum exercitu venturos. vnde vtrisque accidêre quæ *accidisse* consentaneum est. nam Samnites, dum se parabãt & cunctabantur, rei gerendę occasionem amiserunt. at Romani, cum in promptu haberent omnia, simulatq; respõsum audierunt, & bellum decreuerunt, & ambos consules emiserunt; ac priusquã hostis de expeditione quidquam cognouisset, tum recens conscriptus exercitus, tum hibernantes in Volscis copiæ, quibus Cornelius præerat, in Samnitum fines penetrarunt.

Bellum Samniticum denuo huius modi occasione excitatum est. Post fœdus, quod cũ populo Rom. pepigerãt, Samnites breui interlapso tẽpore, aduersus Lucanos, finitimã sibi gentẽ, arma sumpsere, vetere quadã simultate impulsi. Principio igitur Lucani, fidentes suis viribus, bellũ sustinuere.

III. Olymp. 120 anno tertio, V.C. anno 451, L. Cornelio Scipione, & Cn Fuluio Centumalo consulibus.

sed cum ex omnibus prœliis inferiores discederent, & multis iam locis amissis, de reliquo etiam territorio toto periclitarētur, coacti sunt ad populi Romani opem cōfugere. ac licet sibi cōscii essent, se prius fœdus, quo amicitiam & societatem cum Romanis firmauerant, fefellisse: non desperabant tamen se illis persuasuros, si ex vnaquaq; ciuitate nobilissimos pueros cum legatis mitterent obsides. quod etiam contigit. cum enim legati venissent, & multis precibus institissent, senatus accipiendos esse obsides & iungendam cum Lucanis amicitiam decreuit, populusq; senatusconsultum approbauit. Pacto cum Lucanis per legatos fœdere, lecti a senatu viri ætate & honore præstantissimi, & ad commune Samnitū concilium legati missi, vt Samnitibus significarent Lucanos amicos ac socios esse populi Romani, rogarentq; vt tum ademptum Lucanis agrum restituerent, tum nihil amplius hostile in eos admitterēt; quod populus Romanus nō passurus esset, vt qui supplices ad ipsum confugissent, suis sedibus expellerentur. Samnites, auditis legatis, indignantes responderunt: primum, non ea conditione pacis fœdus initū esse, vt neminem priuatim vel amicum vel hostem liceret ducere, nisi populus Romanus iussisset. deinde, Romanos nō pridem Lucanos in amicitiam suam recepisse, sed recēs, cum iam Samnitum hostes essent: atq; ita nec iustum nec decentem soluendi fœderis prætextum quærere. Vbi cum Romani responderent, eos qui se subditos fore spopondissent, atque ea lege bellum diremissent, oportere in omnibus obedire iis qui imperium cepissent; ac nisi vltro imperata facerent, bellum eis minarentur: Samnites intolerabilem esse rati populi Romani superbiam, legatos extemplo abire iusserunt; factoq; decreto, res ad bellum necessarias, tum per totam regionem, tum per singula oppida, adornarunt. Aperta igitur Samnitici belli caussa, & cuius prætextus apud omnes speciosius vulgari poterat, erat Lucanorum, qui ad ipsos confugissent, protectio; quod communis ac patrius populo Romano mos esset, iniuriam patientibus atque ad opem ipsius confugientibus, succurrere. sed occulta caussa, & quæ magis eos amicitiam dirimere cogebat, erat Samnitum potentia,

A.V.C. 428, (vel secundū Sigonium 427) L. Papirio Mugillano Cursore, & C. Petilio Balbo tertium, consulibus.

ἐν ἁπάσαις δὲ μειονεκτοῦντες ταῖς μάχαις, καὶ πολλὰ 302
[μὲν] ἀπολωλεκότες ἤδη χωρία, κινδυνεύοντες δὲ καὶ
περὶ τῆς ἄλλης γῆς ἁπάσης, ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων βοή-
θειαν ἠναγκάσθησαν καταφυγεῖν· συνειδότες μὲν ἑ-
αυτοῖς ἐψευσμένοις ἃς πρότερον ἐποιήσαντο πρὸς
αὐτοὺς ὁμολογίας, ἐν αἷς φιλίαν συνέθεντο καὶ συμμα-
χίαν, οὐκ ἀπογνόντες δὲ συμπείσειν αὐτούς, ἐὰν ἐξ ἁ-
πάσης τῆς πόλεως τοὺς ἐπιφανεστάτους παῖδας ὁμήρους
ἅμα τοῖς πρέσβεσιν ἀποστείλωσιν· ὅπερ καὶ συνέβη.
ἀφικομένων γὰρ τῶν πρέσβεων, καὶ πολλὰ δεομένων,
ἥ τε βουλὴ δέχεσθαι τὰ ὅμηρα ἔγνω, καὶ τὴν φιλίαν
πρὸς τοὺς Λευκανοὺς συνάψαι, καὶ ὁ δῆμος ἐπεκύ-
ρωσε τὰ ψηφισθέντα ὑπ' αὐτῆς. γενομένων δὲ τῶν
συνθηκῶν πρὸς τοὺς ἀποσταλέντας ὑπὸ τῶν Λευ-
κανῶν ἄνδρας, οἱ πρεσβύτατοι Ῥωμαίων καὶ τιμιώτα-
τοι προχειρισθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς, πρέσβεις ἀπεστά-
λησαν ἐπὶ τὴν κοινὴν τῶν Σαυνιτῶν σύνοδον, δηλώ-
σοντες αὐτοῖς ὅτι φίλοι καὶ σύμμαχοι Ῥωμαίων εἰσὶ
Λευκανοί, καὶ τὴν τότε χώραν, ἣν ἔτυχον αὐτῶν ἀφῃ-
ρημένοι, παρακαλέσοντες ἀποδιδόναι, καὶ μηδὲν ἔτι
πράττειν ἔργον πολεμίων, ὡς οὐ περιοψομένης τῆς
Ῥωμαίων πόλεως τοὺς ἑαυτῆς ἱκέτας ἐξελαυνομένους
ἐκ τῆς σφετέρας. οἱ δὲ Σαυνῖται τῶν πρέσβεων ἀκού-
σαντες, ἠγανάκτουν τε καὶ ἀπελογοῦντο· πρῶτον μὲν
οὐκ ἐπὶ τούτῳ πεποιῆσθαι λέγοντες τὰς περὶ τῆς εἰ-
ρήνης ὁμολογίας, ἐπὶ τῷ μηδένα μήτε φίλον ἰδίᾳ ἡ-
γήσασθαι, μήτε ἐχθρόν, ἐὰν μὴ Ῥωμαῖοι κελεύσωσιν·
ἔπειθ' ὅτι Λευκανοὺς οὐ πρότερον ἐποιήσαντο Ῥωμαῖοι
φίλους, ἀλλ' ἔναγχος πολεμίους ἤδη σφῶν ὄντας, προ-
φάσεις οὔτε δικαίας οὔτε εὐσχήμονας κατασκευαζόμενοι 303
τοῦ καταλῦσαι τὰς σπονδάς. ἀποκρινομένων δὲ τῶν
Ῥωμαίων, ὅτι τοὺς ὑπηκόους ὁμολογήσαντας ἔσεσθαι,
καὶ ἐπὶ τούτῳ τῷ δικαίῳ καταλυσαμένους τὸν πόλεμον,
ἅπαντα πείσεσθαι δεῖ τοῖς παρειληφόσι τὴν ἀρχήν·
καὶ εἰ μὴ ποιήσουσι τὰ κελευόμενα ἑκόντες, πολεμήσειν
αὐτοῖς ἀπειλούντων· ἀφόρητον ἡγησάμενοι τὴν αὐθά-
δειαν τῆς πόλεως οἱ Σαυνῖται, τοὺς μὲν πρέσβεις ἐκέ-
λευσαν ἀπαλλάττεσθαι παραχρῆμα· αὐτοὶ δὲ τὰ πρὸς
τὸν πόλεμον ἐψηφίσαντο, κοινῇ τε καὶ κατὰ πόλεις εὐτρε-
πίζεσθαι. ἡ μὲν δὴ φανερὰ τοῦ Σαυνιτικοῦ πολέμου
πρόφασις, καὶ πρὸς ἅπαντας εὐπρεπὴς λέγεσθαι,
ἡ Λευκανῶν ἐγένετο βοήθεια τῶν καταφυγόντων ἐπ'
αὐτούς, ὡς κοινὸν δή τι τοῦτο καὶ πάτριον ἔθος τῇ Ῥω-
μαίων πόλει, τοῖς ἀδικουμένοις καὶ καταφεύγουσιν ἐπ'
αὐτὴν βοηθεῖν. ἡ δ' ἀφανὴς καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἀναγ-
κάζουσα διαλύεσθαι φιλίαν, ἡ τῶν Σαυνιτῶν ἰσχύς,
πολλὴ

πολλή τε ἤδη γεγονυῖα, καὶ ἐπὶ πλέον χωρήσεσθαι νομιζομένη· Λευκανῶν τε χειρωθέντων, καὶ δι' αὐτοὺς τῶν προσοίκων, ἀκολουθήσειν ἔμελλε τά τε βαρβαρικὰ ἔθνη τὰ προσεχῆ τούτοις. αἵ τε δὴ σπονδαί, μετὰ τὴν ἄφιξιν τῶν πρεσβευτῶν, εὐθὺς ἐλέλυντο, καὶ στρατιαὶ δύο κατεγράφοντο.

Ὅτι Ποσούμιος πρέσβυς ἐστάλη πρὸς Ταραντίνους· καί τινα αὐτοῦ διεξιόντος, οὐχ ὅπως προσεῖχον αὐτῷ τὴν διάνοιαν, ἢ λογισμοὺς ἐλάμβανον οἱ Ταραντῖνοι σωφρόνων ἀνθρώπων, καὶ περὶ πόλεως κινδυνευούσης βουλευομένων· ἀλλ' εἴ τι μὴ κατὰ τὸν ἀκριβέστατον
304 τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου χαρακτῆρα ὑπ' αὐτοῦ λέγοιτο, παρατηροῦντες ἐγέλων, καὶ πρὸς τὰς ἀναστάσεις ἐξετραχύνοντο, καὶ βαρβάρους ἀπεκάλουν, καὶ τελευτῶντες ἐξέβαλον ἐκ τοῦ θεάτρου. ἀπιόντων δὲ αὐτῶν, εἷς τῶν ἐφεστηκότων ἐν τῇ παρόδῳ Ταραντίνων, Φιλωνίδης ὄνομα, σπερμολόγος ἄνθρωπος, ὃς ἀπὸ τῆς οἰνοφλυγίας, ᾗ παρὰ πάντα τὸν βίον ἐκέχρητο, προσηγορεύετο Κοτύλη· μεστὸς ὢν ἔτι τῆς χθιζῆς μέθης, ὡς ἐγγὺς ἦσαν οἱ πρέσβεις, ἀνασυράμενος τὴν περιβολὴν, καὶ σχηματίσας ἑαυτὸν ὡς αἴσχιστον ὀφθῆναι, τὴν οὐ λέγεσθαι πρέπουσαν ἀκαθαρσίαν κατὰ τῆς ἱερᾶς ἐσθῆτος τοῦ πρεσβευτοῦ κατεσκέδασε. γέλωτος δὲ καταρραγέντος ἐξ ὅλου τοῦ θεάτρου, καὶ συγκροτούντων τὰς χεῖρας τῶν ἀγερωχοτάτων, ἐμβλέψας εἰς τὸν Φιλωνίδην ὁ Ποσούμιος εἶπεν· Δεξόμεθα τὸν οἰωνὸν, ὦ σπερμολόγε ἄνθρωπε· ὅτι καὶ τὰ μὴ αἰτούμενα δίδοτε ἡμῖν. ἔπειτα εἰς τὸν ὄχλον ἐπιστραφεὶς, καὶ τὴν ὑβρισμένην ἐσθῆτα δεικνὺς, ὡς ἔμαθεν ἔτι πλείονα γινόμενον ἐξ ἁπάντων γέλωτα, καὶ φωνὰς ἤκουσεν ἐνίων ἐπιχαιρόντων, καὶ τὴν ὕβριν ἐπαινούντων, Γελᾶτε, ἔφησεν, ἕως ἔξεστιν ὑμῖν, ἄνδρες Ταραντῖνοι, γελᾶτε. πολὺν γὰρ τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον κλαύσετε. ἐκπικρανθέντων δέ τινων πρὸς τὴν ἀπειλήν· Καὶ ἵνα γε μᾶλλον, ἔφησεν, ἀγανακτήσητε, καὶ τοῦθ' ὑμῖν λέγομεν· ὅτι πολλῷ τὴν ἐσθῆτα ταύτην αἵματι ἐκπλυνεῖτε. ταῦτα οἱ τῶν Ῥωμαίων πρέσβεις ὑβρισθέντες ὑπὸ τῶν Ταραντίνων ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, καὶ ταύτας τὰς φωνὰς ἐπιθεσπίσαντες, ἀπέπλευσαν ἐκ τῆς πόλεως. ἄρτι δὲ Αἰμιλίου Βαρβούλα ἐπίκλησιν, τὴν ἀρχὴν παρειληφότος, παρῆσαν
305 οἱ σὺν τῷ Ποσουμίῳ πεμφθέντες εἰς τὸν Τάραντα πρέσβεις, ἀπόκρισιν μὲν οὐδεμίαν φέροντες, τὰς δὲ ὕβρεις ἃς ἦσαν ὑβρισμένοι πρὸς αὐτῶν, διεξιόντες, καὶ τὴν ἐσθῆτα τοῦ Ποσουμίου, πίστιν τῶν λόγων παρεχόμενοι.

quæ & magna iam erat, & *in dies* maior ac maior futura videbatur: Lucanisque subactis, & per eos finitimis populis, secuturæ erant etiam barbaricæ gentes his contiguæ. Itaque & fœdus post legatorum reditum statim solutum est, & duo conscripti exercitus.

Cũ Postumius legatus ad Tarentinos missus esset, & quædã apud eos exponeret, Tarentini non modo non attenderunt animos, aut cogitationes ceperunt hominum cordatorum & de vrbe periclitante consultantium; verum etiam siquid ab eo diceretur quod non exactissimum Græci sermonis characterem referret, obseruabant ac ridebant: offendebanturque *eius ad dicendum* surrectionibus, & barbarum vocitabant, ac tandem e theatro eiiciebant. cumque abirent, vnus ex iis qui in transitu adstabant Tarentinis, nomine Philonides, homo scurrilis, qui a vinolentia, cui per totam vitam deditus fuerat, appellabatur Cotyla; hesterna ebrietate etiamnum distentus, vt appropinquarunt legati, sublato amiculo, & corpore ad obscœnissimum habitum composito, sordes nominatu indecoras sacro legati vestimento aspersit. vbi cum totum theatrum in risum erupisset, & petulantissimi quique manus complosissent, Postumius Philonidẽ intuitus; Accipiemus, inquit, omen, o scurra; quia datis nobis etiam ea quæ non petimus. Deinde ad multitudinem conuersus, vestẽ contumelia affectam ostendit. cumq; adhuc maiorem ex omnibus risum oriri cerneret, & voces quorundam illętantium petulantiamq; laudantium audiret: Ridete, inquit, Tarentini; ridete, dum licet. nam post hæc diu flebitis. Ad quas minas quum nõnulli exasperarentur; Et vt magis, inquit, stomachemini, etiam hoc vobis dicimus, vos hanc vestem multo sanguine eluturos. His contumeliis Tarenti tum priuatim tum publice acceptis, hisque vocibus velut diuino instinctu editis, Romanorum legati ex vrbe abnauigarunt. Porro cum Æmilius cognomento Barbula magistratum recẽs iniuisset, aduenit Postumius & qui cum eo legati Tarentum missi fuerant; nullum quidem responsum referentes, sed contumelias quibus a Tarentinis affecti essent, denarrantes, & ad faciendam verbis fidem, Postumii vestem exhibentes.

IIII. Olymp. 124 anno tertio, V.C. anno 471. C. Fabricio Luscino, & Q. Æmilio Papo coss. quib. in consulatu successere L. Æmilius Barbula, & Q. Marcius Philippus.

Quæ cum magnã omnibus indignationẽ mouissent, Æmilius & collega coacto senatu, cõsultabant quid facto opus esset, a mane vsq; ad solis occasum. idq; per aliquãmultos dies factitarunt. erat aũt disquisitio, nõ an pacis fœdus a Tarentinis violatum esset, (id n. apud oẽs confessum erat) sed quãdo in eos emittendus esset exercitus. erãt n. qui suaderẽt ne id bellum tunc susciperetur, dum Lucani & Brutii defecissent, & Samnitum numerosa ac bellicosa gens, atq; ad ipsas fores sita Etruria, nondum subiugata esset; sed postquam hæ gentes in potestatem redactæ forent, si nõ omnes, at eæ saltem quæ orienti essent expositæ, & prope Tarentum sitæ. aliis cõtrarium expedire videbatur, ac ne minimum quidem temporis exspectãdum esse, sed bellum e vestigio decernendum. & quia sententiæ numerandæ erant, maior horum pars reperta est quam eorum qui bellũ in alia tempora differendum suadebant. & populus decretum senatus approbauit.

V. Olymp. 125 anno primo, V.C. anno 473, P. Valerio Læuino, & Tib. Coruncanio coss.

Cum Pyrrhus Epirotarũ rex Romam versus exercitum eduxisset, senatus legationẽ decreuit quæ a Pyrrho peteret vt captiuos liberaret, siue corpora corporib. mutare vellet, siue certum singulis pretium imponere. legatosq; designat, C. Fabricium, qui tertio anno ante cõsul, Samnites, Lucanos, & Brutios magnis prœliis superauerat, Thuriosq; obsidione liberauerat; & Q. Æmilium, qui cum Fabricio consulatum gesserat, Etruscoque bello dux copiis præfuerat; & P. Corneliũ, qui quarto anno ante consul, totam Celtarum gẽtem, Senonas dictos, acerrimos Romanorum hostes, bello deuictos, omnes, quotquot iuuenili ætate essent, contrucidauerat. Hi cum ad Pyrrhum venissent, & quæ ad istud negotium faciebant disseruissent: fortunam *certis* coniecturis explorari non posse; bellorum mutationes esse celeres; nec futurorũ quidquam facile ab homine posse prospici; optionem ei dabãt, pretiumne pro captiuis accipere mallet, an alia captiua corpora. Pyrrhus re cum amicis deliberata, hoc eis respõsum dedit: Rẽ indignã facitis, Romani, dũ non amicitiã mecum inire vultis, sed bello captos recipere, vt illis ipsis corporib. ad bellũ cõtra me gerẽdũ vti possitis.

ἀγανακτήσεως δὲ μεγάλης ἐξ ἁπάντων γινομένης, συναγαγόντες τὴν βουλὴν οἱ περὶ τὸν Αἰμίλιον ὕπατοι, τί χρὴ πράττειν ἐσκόπουν, ἕωθεν ἀρξάμενοι μέχρι δύσεως ἡλίου, καὶ τοῦτ' ἐποίησαν ἐφ' ἡμέρας συχνάς. ἦν δὲ ἡ ζήτησις, οὐχ ὑπὲρ τοῦ λελύσθαι τὰς περὶ τῆς εἰρήνης ὁμολογίας ὑπὸ τῶν Ταραντίνων, (τοῦτο γὰρ ἅπαντες ὡμολόγουν) ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ χρόνου τῆς ἀποσταλησομένης ἐπ' αὐτοὺς στρατιᾶς. ἦσαν γάρ τινες οἱ παραινοῦντες μήπω τοῦτον ἀναλαμβάνειν τὸν πόλεμον, ἕως Λευκανοί τε ἀφεστήκασι καὶ Βρέττιοι, καὶ τὸ Σαυνιτῶν πολὺ καὶ φιλοπόλεμον ἔθνος, καὶ Τυρρηνία παρ' αὐταῖς οὖσα ταῖς θύραις, ἔτι ἀχείρωτος ἦν· ἀλλ' ὅταν ὑποχείρια γένηται τάδε τὰ ἔθνη, μάλιστα μὲν ἅπαντα, εἰ [δὲ] μή γε τὰ πρὸς ἀνατολὰς, καὶ πλησίον τοῦ Τάραντος κείμενα· τοῖς δὲ τἀναντία τούτοις ἐφαίνετο συμφέρειν, μηδὲ τὸν ἐλάχιστον χρόνον ἀναμένειν, ἀλλ' ἐπιψηφίζειν τὸν πόλεμον ἤδη. καὶ ἐπεὶ τὰς γνώμας ἔδει ἀριθμεῖσθαι, πλείους ἐφάνησαν οὗτοι τῶν ἀναβάλλεσθαι τὸν πόλεμον εἰς ἑτέρους [καιροὺς] παραινούντων· καὶ ὁ δῆμος ἐπεκύρωσε τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ.

Ὅτι Πύρρου τοῦ Ἠπειρώτου βασιλέως, ἐπὶ τὴν Ῥώμην στρατιὰν ἐξαγαγόντος, ἐβουλεύσατο πρεσβευτὰς ἀποστεῖλαι τοὺς ἀξιώσοντας Πύρρον ἀπολυτρῶσαι σφίσι τοὺς αἰχμαλώτους, εἴτε ἀντιδιαλλα- 306
ξάμενον ἑτέρων σωμάτων, εἴτε ἀργύριον κατ' ἄνδρα ὁρίσαντα· καὶ ἀποδείκνυσι πρέσβεις, Γάιον Φαβρίκιον, ὃς ἐνιαυτῷ τρίτῳ πρότερον ὑπατεύων, Σαυνίτας καὶ Λευκανοὺς καὶ Βρεττίους ἐνίκησε μεγάλαις μάχαις, καὶ τὴν Θουρίων πολιορκίαν ἔλυσε· καὶ Κόιντον Αἰμίλιον τὸν συνάρξαντα τῷ Φαβρικίῳ, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Τυρρηνικοῦ πολέμου σχόντα· καὶ Πόπλιον Κορνήλιον, ὃς ἐνιαυτῷ τετάρτῳ πρότερον ὑπατεύων, Κελτῶν ἔθνος ὅλον, τοὺς καλουμένους Σένωνας, ἐχθίστους Ῥωμαίων ὄντας, πολεμῶν, ἅπαντας ἡβηδὸν κατέσφαξεν. οὗτοι πρὸς Πύρρον ἀφικόμενοι, καὶ διαλεχθέντες ὅσα τῇ τοιαύτῃ χρείᾳ πρόσφορα ἦν, ὡς ἀτέκμαρτον πρᾶγμα τύχη, καὶ ταχεῖαι τῶν πολέμων αἱ τροπαὶ καὶ τῶν συμβησομένων οὐδὲν ἀνθρώποις προειδέναι ῥᾴδιον ἐστ' ἐκείνῳ τὴν προαίρεσιν ἐποίουν, εἴτε ἀργύριον ἀντὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐβούλετο λαβεῖν, εἴτε ἑτέρους αἰχμαλώτους. Πύρρος δὲ μετὰ τῶν φίλων βουλευσάμενος, ἀπεκρίνατο τάδε αὐτοῖς· Σχέτλιόν τι πρᾶγμα ποιεῖτε, ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, φιλίαν μὲν οὐ βουλόμενοι συνάψαι πρὸς ἐμέ, τοὺς δὲ ἁλόντας κατὰ πόλεμον ἀξιοῦντες ἀπολαβεῖν ἵνα τοῖς αὐτοῖς τούτοις σώμασιν, εἰς τὸν κατ' ἐμοῦ πόλεμον ἔχητε χρῆσθαι.

ἀλλ'

» ἀλλ' εἰ τὰ κράτιστα βούλεσθε πράττειν, καὶ τὸ κοινῇ
» συμφέρον ἀμφοτέροις ἡμῖν σκοπεῖτε, καταλυσάμενοι τὸν
» πόλεμον τὸν πρὸς ἐμὲ καὶ τοὺς ἐμοὺς συμμάχους, ἀπο-
» λάβετε τοὺς ἰδίους προῖκα παρ' ἐμοῦ, πολίτας τε καὶ
» συμμάχους ἅπαντας. ἄλλως δ' οὐκ ἂν ὑπομείναιμι
307 » πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ὑμῖν προέσθαι. Ταῦτα μὲν τῶν
» τριῶν πρεσβευτῶν παρόντων ἔλεξεν· ἰδίᾳ δὲ τὸν Φαβρί-
» κιον ἀπολαβών· Ἐγὼ δέ, φησίν, ὦ Φαβρίκιε, πυνθάνο-
» μαί σε κράτιστον ἐν ἡγεμονίαις πολέμων εἶναι, καὶ τὸν βίον
» δίκαιον καὶ σώφρονα, καὶ τὰς ἄλλας ἁπάσας ἔχοντα ἀρε-
» τάς, χρημάτων τε ἄπορον, καὶ καθ' ἓν τοῦτο μέρος ἐλασ-
» σούμενον ὑπὸ τῆς τύχης, ὥστε μηδὲν ἄμεινον τῶν πενεστάτων
» βουλευτῶν ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον διακεῖσθαι. τοῦτο δὴ τὸ μέρος
» ἐκπληρῶσαι προθυμούμενος, ἕτοιμός εἰμι, διδόναι σοι
» πλῆθος ἀργυρίου καὶ χρυσίου τοσοῦτον, ὅσον κτησάμενος,
» ἅπαντας ὑπερβαλεῖς πλούτῳ τοὺς μάλιστα δοκοῦντας
» Ῥωμαίων εὐπορεῖν, καλὸν νομίσας ἀνάλωμα, καὶ πρέ-
» πον ἡγεμόνι, τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀναξίως τῆς ἀρετῆς
» διὰ πενίαν πράττοντας, εὐεργετεῖν, καὶ βασιλικοῦ πλού-
» του τοῦτ' ἀνάθημα καὶ κατασκεύασμα λαμπρότατον.
» μαθὼν δὲ τὴν ἐμὴν προαίρεσιν Φαβρίκιε, καὶ πᾶσαν
» ἀποθέμενος αἰδῶ, μέτεχε τῶν παρ' ἡμῖν ὑπαρχόν-
» των ἀγαθῶν· ὡς ἐμοῦ μέλλοντος εἴσεσθαι καὶ μεγάλην
» σοι χάριν, καὶ μὰ Δί' οὐκ ἐλάττω, . . . καὶ ξένων
» τοὺς τιμιωτάτους εἶναι νόμιζε. ἐμοὶ δ' ἀντὶ τούτων, μήτε
» ἄδικον μήτε αἰσχρὰν πρᾶξιν ὑπηρετήσεις μηδεμίαν,
» ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτὸς κρείττων ἔσῃ καὶ τιμιώτερος ἐν τῇ ἑ-
» αυτοῦ πατρίδι· καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς (ὅση
» δύναμις ἐν σοί) παρόρμησον τὴν ἄχρι τοῦδε δύσεριν καὶ
» οὐδὲν τῶν μετρίων φρονοῦσαν βουλήν, διδάσκων, ὡς ἐπὶ κα-
» κῷ τῆς πόλεως ὑμῶν ἀφῖγμαι, Ταραντίνοις καὶ τοῖς ἄλλοις
» Ἰταλιώταις ὑποσχόμενος βοηθήσειν, οὓς οὔτε ὅσιον οὔτε
» εὔσχημόν ἐστί μοι παρόντι μετὰ δυνάμεως, καὶ τὴν πρώ-
308 » την νενικηκότι μάχην, ἐγκαταλιπεῖν. καὶ πάνυ πολλὰ καὶ
» ἀναγκαῖα πράγματα κατὰ τοῦτον γινόμενα τὸν καιρόν, ἐπὶ
» τὴν ἰδίαν με ἀρχὴν μετακαλεῖ. πίστεις τε ὑπέχομαι πά-
» σας, ὁπόσας βεβαιοῦσιν ἀνθρώπων ὁμολογίας, καὶ μόνῳ
» καὶ μετὰ τῶν ἄλλων πρεσβευτῶν περὶ τῆς οἴκαδε ἀνακομιδῆς
» εἶναι, Ῥωμαίους ποιήσαντα φίλους· ἵνα θαρρῶν πρὸς
» τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας λέγῃς. εἰ δέ τισι τὸ τῆς βασιλείας ὄ-
» νομα ὕποπτόν ἐστιν, ὡς ἀπατηλὸν ἐν ὁμολογίαις, ἐξ
» ὧν ἕτεροί τινες ἐν ὅρκοις καὶ σπονδαῖς παρανομοῦντες ἔδο-
» ξαν, ὅμοια καὶ περὶ ἐμοῦ τεκμαιρόμενοι· γινομένης δὲ τῆς

Sed si optime rebus vestris cōsultum vultis, & quid in cōmune vtrisq; nostrum conferat dispicitis, composito bello quod mecum & cū sociis meis geritis, gratis a me accipite vestros tū ciues tum socios vniuersos. aliis conditionibus *tam* multos & præstantes viros vobis dimittere haud sustinuerim. Hęc cum in trium legatorum præsentia dixisset, seducto ad priuatū colloquium Fabricio: Te vero, Fabrici, inquit, audio optimum esse bellis gerendis ducem, iustamq; ac temperantem vitam degere, atq; in summa ceteris omnibus præditum esse virtutibus; sed diuitiis inopem, atq; ista tātum parte a fortuna destitutum: ita vt nihilo meliore sis vitæ conditione q̄ senatorum pauperrimus quisq;. Eam ergo *fortunæ* partem cum explere cupiam, paratus sum dare tibi argenti & auri tantam vim, quantæ possessione omnes qui apud Romanos plurimū opibus pollere videtur, facile superare possis: pręclaras duciq; cōuenietissimas impensas esse ratus beneficia in viros pręstātes, qui per inopiam, indignam virtute vitā agunt, collata; atq; hæc regiæ opulentiæ donaria & munia esse splendidissima. Cum igitur animum voluntatemq; meam intellexeris, deposita omni verecūdia, bona quæ nobis suppetunt, participa: quippe quod etiam magnas tibi *eo nomine* gratias habiturus sim, nec minores mehercle . . . . . hospitumq; honoratissimos esse iudica. Mihi vero ꝓ hisce nulla vel iniusta vel turpia ꝑstabis obsequia, sed talia q̄ te præstantiorē atq; honoratiorē in tua ipsius patria efficiāt. ac primū quidem, quātis potes viribus, ad fœdus ineundū instiga senatū, qui se hactenus difficilē ꝓbuit, nec quidq̄ moderatum animo agitauit. docebis. n. me malo reip. vestrę aduenisse, Tarentinisq; & ceteris Italis promisisse suppetias; quos nec iure vllo nec prætextu, quando cum copiis adsim, & primo prœlio victoriam reportauerim, destituere queā. ac permulta & necessaria hoc tēpore inciderunt negotia, quæ me in dicionem meam reuocāt. equidem quotcumq; rationibus fides humanis pactis solet adstrui, iis omnib. tibi spondebo, saluū & soli & cū ceteris legatis ad patrios lares futurum esse reditum, si Romanorū mihi amicitiā conciliaueris: vt *scilicet eo* confidentius apud ciues tuos verba facias. Quod si aliqui suspectum habent regum nomē, vt fraudulentum in pactionibus; &, quoniam alios quosdam iuramenta & pacta contra leges fefellisse vident, ex illorum factis de me quoq; similem cōiecturam faciunt: post pacem

firmatam mecum proficiscere, futurus omniū meorum cōsiliorum conscius, proximus post me in ducendo exercitu, regiæq; felicitatis consors. nam & mihi, bono viro, fidoq; amico: & tibi, regia liberalitate regiisque muniis opus est. Si ergo hæc in commune contulerimus, maxima bona alter ex altero percipiemus. His a Pyrrho peroratis, Fabricius suspenso paulisper responso, infit: De virtute qua vel in publicis negotiis, vel in priuata vita sim præditus, nihil attinet me meopte impulsu dicere, quando *id* ex aliis audiuisti: nec item de paupertate mea, esse mihi agellum admodum paruum, vilemq; domunculam: neq; mihi vel e multiplici fœnore, vel e mancipiorum laboribus victum suppetere. videris enim & hæc accurate ex aliis cognouisse. Quod vero existimas, peius mecum quam cum aliis Romanis agi propter inopiam, nec e probitatis studio maius aliquod ad me redūdare emolumentum, quia non sim in diuitum numero; non recte iudicas, siue ex aliis audiuisti, siue ipse *ita* coniectas. nam ex eo quod nō multa possideo, nihil miseriæ vel ante vmquā sensi, vel etiamnum sentio. Nec est quod conquerar de fortuna mea, vel in publicis vel in priuatis negotiis. nam cuius eam accusem iniuriæ? an quod pulchrorum istorum ac præclarorum, quibus omnia generosa ingenia summopere studēt, nihil a patria ob paupertatem impetrare potuerim; qui & summis imperiis fungor, & luculētissimas legationes obeo, & sanctissimis sacrorū ceremoniis adhibeor; & cum ferēdæ sunt sententiæ, de summe necessariis cōsulor. tū iis locis quib. cōuenit, laudor ac color, nec vlli eorum qui plurimū possunt, posthabeor, haud secus ac publicū consummatę virtutis exēplar. neq; ex meis facultatibus quidq̃ in hæc impēdo, vt nec ceterorū vllus. nec. n. vllius nostrum fortunas grauat Romana respublica, vt aliæ nonnullæ, in quib. publicæ opes exiguæ sunt, at priuatæ copiosæ: sed ipsa iis qui publica munia capessunt, omnia suppeditat quib. indigent, splendide magnificeq; sumptus pbens: ita vt ad pclaros honores ac dignitates non minus pauperrimo cuiq; q̃ ditissimo pateat aditus; sed oēs Romani, qui quidem ob virtutē talibus honorib. digni sunt, inter se sint ęquales. Dum ergo, quod ad hęc attinet, mea pauperis conditio non deterior est q̃ eorū qui multa possidēt, cuiusnā iniuriæ fortunam incusauerim? an quod me vobis regibus non exæquarit; quib. tot tantiq; sunt thesauri?

εἰρήνης, ἴθι μετ' ἐμοῦ, σύμβουλός τε ἁπάντων ἐσόμενος ἐμοὶ καὶ ὑποστράτηγος, καὶ τῆς βασιλικῆς εὐτυχίας μέτοχος. ἐμοί τε γὰρ, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ φίλου δεῖ· σοί τε, χορηγίας βασιλικῆς καὶ πραγμάτων βασιλικῶν. ἐὰν δὴ συνενέγκωμεν ταῦτ' εἰς τὸ κοινὸν, τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν παρ' ἀλλήλων ἀποισόμεθα. παυσαμένου δ' αὐτοῦ, μικρὸν ἐπισχὼν ὁ Φαβρίκιος, εἶπε· Περὶ μὲν τῆς ἀρετῆς, ἥτις ἐστὶ περὶ ἡμᾶς, ἢ κατὰ τὰς κοινὰς πράξεις, ἢ κατὰ τὸν ἴδιον βίον, οὐδὲν ἐμὲ δεῖ ἐπ' ἐμαυτοῦ λέγειν, ἐπεὶ πέπυσαι παρ' ἑτέρων· οὐδέ γε περὶ τῆς πενίας, ὅτι μοι γήδιόν ἐστι μικρὸν κομιδῇ, καὶ φαῦλον οἰκίδιον, καὶ οὔτε ἀπὸ δανεισμῶν, οὔτε ἀπ' ἀνδραπόδων ὁ βίος. φαίνῃ γὰρ καὶ τούτων ἀκριβῶς ἀκηκοέναι παρ' ἑτέρων. περὶ δὲ τοῦ κάκιόν με Ῥωμαίων τινὸς πράττειν διὰ τὴν ἀπορίαν, καὶ μηδὲν εἶναί μοι πλέον ἀσκοῦντι καλοκἀγαθίαν, ὅτι τῶν πλουσίων οὐκ εἰμὶ, κακῶς ὑπείληφας· εἴτε ἀκούσας τινὸς, εἴτε αὐτὸς εἰκάζων. ἐμοὶ γὰρ οὐδεμία πώποτε κακοδαιμονίας αἴσθησις, παρὰ τὸ μὴ πολλὰ κεκτῆσθαι, γέγονεν, οὐδ' ἔστιν· οὐδὲ ὠδυράμην τὴν ἐμαυτοῦ 309 τύχην, οὔτ' ἐν τοῖς κοινοῖς πράγμασιν, οὔτ' ἐν τοῖς ἰδίοις. τί γὰρ καὶ παθὼν, ἐγκαλοίην ἂν αὐτῇ; πότερον, ὅτι μοι τῶν καλῶν καὶ περιμαχήτων, ἐφ' οἷς ἅπασα φύσις ἐσπούδακεν εὐγενὴς, οὐδενὸς ἐξεγένετο παρὰ τῆς πατρίδος μεταλαβεῖν διὰ πενίαν; ὃς ἄρχω τε τὰς μεγίστας ἀρχὰς, καὶ πρεσβεύω τὰς ἐπιφανεστάτας πρεσβείας· καὶ σεβασμίους, ἱερῶν [τε] πιστεύομαι τοὺς ἁγιωτάτους, καὶ γνώμην ἀγορεύειν ἀξιούμενος, περὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων καλοῦμαι· ἐν ᾧ προσήκει μετώπῳ ἐπαινοῦμαί τε καὶ ζηλοῦμαι, καὶ οὐδενὸς δεύτερος εἰμὶ τῶν μέγιστα δυναμένων· καὶ παράδειγμα τοῖς ἄλλοις εἶναι δοκῶ καλοκἀγαθίας· οὐδὲν ἐκ τῆς ἐμῆς οὐσίας εἰς ταῦτα δαπανῶν, ὥσπερ οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδείς. οὐ γὰρ ἐνοχλεῖ τοῖς ἑκάστου βίοις ἡ πόλις ἡ Ῥωμαίων, ὥσπερ τινὲς ἕτεραι, ἐν αἷς ὁ κοινὸς μὲν πλοῦτος, ὀλίγος ἐστίν· ὁ δὲ τῶν ἰδιωτῶν, πολύς· ἀλλ' αὐτὴ παρέχει τοῖς πρὸς τὰ κοινὰ προσιοῦσιν ἅπαντα, ὅσων δέονται, λαμπρὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς ὑποτιθεῖσα χορηγίας· ὥστε μηδὲν ἀτιμότερον εἶναι τὸν πενέστατον τοῦ πλουσιωτάτου κατὰ τὴν ἐπαξίωσιν τῶν καλῶν, ἀλλὰ πάντας εἶναι Ῥωμαίους, ὅσοι ἂν ὦσι διὰ καλοκἀγαθίαν τούτων ἄξιοι τῶν τιμῶν, ἀλλήλοις ἴσους. ὁπότε δὲ γενόμενος οὐδὲν παρὰ τοῦτ' ἔλαττον ἔχω τῶν πολλὰ κεκτημένων, τί παθὼν ἂν κατηγόρηκα τῆς τύχης; ὅτι οὐκ ἴσους ὑμῖν ἐποίησε τοῖς βασιλεῦσιν, οἷς ὁ πολὺς θησαυρίζεται χρυσός;

ἀλλὰ

ἀλλὰ μὴν ἔν γε τοῖς ἰδίοις, τοσοῦτον ἀπέχω κακοδαιμο-
310 νίας, ὥστε ἐν ὀλίγοις πάνυ τῶν μακαρίων [ἐμαυτὸν] εἶναι
δοκῶ παρὰ τοὺς πλουσίους ἐξετάζων, καὶ ἐπὶ τούτῳ
μέγιστον φρονῶ· ἐπειδὴ τὰ μὲν ἀναγκαῖα, ὃ λυπρὸν ἀπό-
χρη μοι γήδιον φιλεργοῦντι καὶ ταμιευομένῳ παρέχειν·
τὰ δ' ἔξω τῶν ἀναγκαίων, οὐ βιάζεται ζητεῖν ἡ φύσις· ἀλλὰ
καὶ τροφὴ πᾶσα ἡδεῖά μοι, ἣν ἂν ὁ λιμὸς σκευάσῃ· καὶ ποτὸν
ἅπαν γλυκὺ, ὅ τι ἂν ἡ δίψα ποείσῃ. καὶ ὕπνος μαλ-
θακὸς, ὅταν ἡγήσηται κόπος· ἐσθής τε ἡ παρέχουσα
μὴ ῥιγοῦν, αὐταρκεστάτη· καὶ σκεῦος ὅ τι ἂν εὐτελέστα-
τον, τῶν δυναμένων τὰς αὐτὰς παρέχειν χρείας, οἰκειότα-
τον. ὥστε οὐδὲ κατὰ τοῦτο δίκαιός εἰμι τῆς τύχης κατηγορεῖν· ἡ
μοι τοσαύτην παρέσχεν οὐσίαν, ὅσην ἡ φύσις ἐβούλετο
ἔχειν· τῶν δ' ὑπερβαλλόντων, οὔτε πόθον ἐνέφυσεν, οὔτε
εὐπορίαν ἔδωκεν, νὴ Δία. ἀλλ' οὐ περίεστί μοι τοῖς
πλουσίοις ἐπαρκεῖν, οὐδ' ἐκ περιουσίας ἐπιστήμην ἔ-
δωκέ μοι [ὁ] θεὸς ἔχειν, οὐδὲ μαντικὴν, αἷς ὠφέλουν
ἂν τοὺς δεομένους, οὐδὲ ἄλλα πολλὰ, ἃ ἔστιν ἐν ἐμοὶ, τού-
των μεταδιδοὺς καὶ πόλει καὶ φίλοις, καὶ ἀφ' ὧν δύναμαι
ποιεῖν εὖ τινὰς, ταῦτα τὰ κοινὰ τοῖς δεομένοις παρέχων,
οὐκ ἂν ἡγησαίμην αἴτιον ἐμαυτόν. ταῦτα δ' ἐστὶν ἃ
σὺ κράτιστα νομίζεις εἶναι, καὶ πολλῶν χρημάτων αἴτιος εἶ
πρίασθαι. εἰ γὰρ δὴ καὶ τὰ μάλιστα διὰ τὰς εὐεργεσίας τῶν
δεομένων τὸ πολλὰ κεκτῆσθαι χρήματα, μεγάλης
ἦν σπουδῆς καὶ φιλοτιμίας ἄξιον, καὶ μακάριον τοῦτο
ὑπῆρχεν, εἶναι τοὺς πλουσιωτάτους, ὡς τοῖς βασιλεῦσιν
ὑμῖν δοκεῖ· πότερος ἦν μοι τρόπος εὐπορίας κρείττων,
ἀφ' ὧν σύ μοι νῦν μεταδίδως αἰσχρῶς, ἢ ἀφ' ὧν αὐ-
311 τὸς ἐκτησάμην καλῶς πρότερον; παρέσχε γάρ
μοι τὰ πολιτικὰ πράγματα χρηματισμῶν ἀφορ-
μὰς δικαίας, πολλάκις μὲν καὶ πρότερον, μάλι-
στα δ' ἐπὶ Σαυνίτας, καὶ Λευκανοὺς, καὶ Βρεττίους,
στρατιὰν ἄγων ἐστάλην τετάρτῳ πρότερον ἐνιαυ-
τῷ τὴν ὕπατον ἀρχὴν ἔχων· καὶ πολλὴν μὲν χώ-
ραν ἐλεηλάτησα, πολλαῖς δὲ μάχαις τοὺς ἀντιταξα-
μένους ἐνίκησα· πολλὰς δὲ καὶ εὐδαίμονας πόλεις
κατὰ κράτος ἐξελὼν ἐξεπόρθησα, ἐξ ὧν τὴν στρα-
τιὰν ἅπασαν ἐπλούτισα, καὶ τὰς εἰσφορὰς τοῖς ἰδιώ-
ταις, ἃς εἰς τὸν πόλεμον προεισήνεγκαν, ἀπέδω-
κα, καὶ υ τάλαντα μετὰ τῶν θριάμβων εἰς τὸ τα-
μεῖον εἰσήνεγκα. ἔπειτ' ἐκείνων τῶν δορυκτήτων
ἐξόν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην, οὐ λαβὼν, ἀλ-
λὰ καὶ τὸν ἐκ τοῦ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν, ἕνε-
κα δόξης, ὡς Οὐαλέριος Ποπλικόλας ἐποίησε, καὶ

Ad priuatas vero fortunas quod attinet, tantum a miseriæ sensu absum, vt quũ conditionem meã cum diuitib. comparo, in perexiguo illo beatorum numero me esse putem, eoq; nomine maximopere mihi placeã. nam quæ necessaria sunt, tenuis mihi agellus meus, si diligenter colã & recondam, abunde præbere potest: quæ vero necessaria nõ sunt, natura nõ cogit quærere; sed & cibus mihi omnis suauis est, quẽ fames pararit; & potus omnis dulcis, quẽ sitis acquisierit: & mollis somnus, quem præcesserit lassitudo: vestisq; abunde sufficit quæ me contra frigus tuetur: & inter instrumenta quæ eosdem explere vsus possunt, vilissima quæq; sunt mihi familiarissima. adeo vt neq; hac in parte fortunã iure accusare possim, quæ tãtam mihi suppeditauit substantiã quantã natura habere voluit: superfluorum vero neq; desideriũ mihi ingenerauit, neq; copiã largita est, me hercule. At non suppetũt mihi tantæ copiæ vt diuitib. erogare queam: nec Deus mihi præcellentẽ vltra cetera scientiã contulit, aut diuinationẽ, quibus adiuuare indigentes possim: neq; alia multa. Verumtamen dum quę in me sunt, reip. & amicis impertio; & de quib. benefacere aliquib. possum, ea indigentib. facio cõmunia, haudquaq̃ me culpæ affinem duxerim. Hæc autẽ illa sunt quæ tu optima esse iudicas, & multis pecuniis emere paratus es. Ac si vel maxime ad subleuandã indigentium inopiam, amplarum opum possessio magno studio & contentione digna est, atq; ea beatitudo est, si quis sit ditissimus, vt vobis regibus videtur; vter mihi acquisitionis modus potior fuerit, an ex iis quibus a te nunc turpiter participor, an ex iis quæ ipse *mihi* ante honeste peperi? nam publica negotia iustas mihi quæstus occasiones præbuere, tum ante sæpenumero, tum in primis anno ab hinc tertio, quum consulare imperium gerens, cum exercitu aduersus Samnites, Lucanos & Brutios missus, hostium acie aliquammultis prœliis superata, multas regionis partes perpopulatus sum, multasq; & opulentas vrbes vi expugnatas deuastaui; e quibus tum exercitum totum ditaui, tum priuatis ciuibus stipem, quã ad belli sumptus pro se quisq; contribuerant, reddidi, tũ quadringenta talenta cum triumphis in ærariũ intuli. & cũ ex illis bello partis, dũ liceret accipere quot & quãta vellẽ, non acceperim, sed ẽt iure oblatas opes neglexerim, gloria contentus, vt Valerius Poplicola fecit, &

alii præterea multi, per quos resp. nostra ad tantam amplitudinem peruênit: a te dona capiam, & potiores copias cum deterioribus commutabo? in illa enim acquisitione, non modo honestæ & iustæ, verum etiam iucũdę fruitionis inerat plurimum; ab hac autem hoc quoq; abest. nam fœneratitia sunt quæ ab aliis accipiũt homines, animã grauantia, tantisper dum reddantur; etiamsi aliquis ea speciosis nominibus ornans, beneficia vocet, aut dona, aut gratias. Age vero, si eo deueniam insaniæ, vt aurum capiam quod offers, idq; omnibus Romanis innotescat, & postea ii qui *absolutum* nec reddendis rationibus obnoxium magistratum gerunt, quos nos Censores nominamus, (quibus delegatum est vt omnium Romanorum vitas ac fortunas explorent, & a patriis consuetudinibus discedentes mulctent) me arcessant, & de acceptis muneribus rationẽ reddere iubeant in omnium præsentia:

ἄλλοι πλεῖστοι πρὸς τούτοις συχνοί, δι' οὓς ἡ πόλις ἡμῶν
τηλικαύτη γέγονε, τὰς παρὰ σοῦ δέξομαι δωρεάς; καὶ
ἀντὶ τῆς κρείττονος εὐπορίας, ἀλλάξομαι τὴν χεί-
ρονα; ἐκείνῃ μὲν γε τῇ κτήσει, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς πορί-
σασθαι τὰς ἀπολαύσεις, πρὸς τὸ καλῶς καὶ δικαίως,
πρόσεστιν; ταύτης δὲ καὶ τοῦτ' ἄπεστι. δανείσματα
γάρ ἐστιν ὅσα παραλαμβάνουσιν ἄνθρωποι παρ' ἑ-
τέρων, βαρύνοντες τὴν ψυχὴν ἕως ἂν ἀποδοθῇ, κἂν
ὀνόμασι καλοῖς αὐτὰ κοσμήσας τις, φιλανθρωπίας
καλῇ, καὶ δωρεάς, ἢ χάριτας. φέρε, ἐὰν δὴ μανεὶς
δέξωμαι χρυσόν, ὃν δίδως μοι, καὶ τοῦθ' ἅπασι Ῥω-
μαίοις γένηται φανερόν, ἔπειθ' οἱ τὴν ἀνυπεύθυνον ἔ- 312
χοντες ἀρχήν, οὓς ἡμεῖς τιμητὰς καλοῦμεν, οἷς ἀπο-
δέδοται τοὺς ἁπάντων Ῥωμαίων ἐξετάζειν βίους, καὶ
τοὺς ἐκβαίνοντας ἐκ τῶν πατρίων ἐθῶν ζημιοῦν,
καλέσαντές με λόγον ἀποδοῦναι κελεύσωσι τῆς δω-
ροδοκίας, ἁπάντων παρόντων·

CHRONO-

CHRONOLOGIA SIVE TEMPORVM SVPPVTATIO IN XI DIONYSII HALICARNASSEI LIBROS ANTIQVITATVM ROMANARVM,

ab Troia capta ad trecentesimum duodecimum ab Vrbe condita annum; qua multi luculenti e mendosis codicibus sublati sunt errores, & auctor ipse Dionysius, simulq; Romana historia, multum accepit lucis: per HENRICVM GLAREANVM P.L. in inclyta Friburgensium Academia publicum professorem.

CLEMENTISSIMO CÆSARI FERDINANDO, BOEMIÆ HVNGARIÆQVE REGI, &c.

HENRICVS GLAREANVS S. D. P.

ANNVS *elapsus est, inuictissime rex, cũ in Frobeniana officina T. Liuii Decades cum aliquot libris recens inuentis excuderentur. Quapropter ut tam eminenti auctori, præter aliorum doctorum virorum multam ac egregie nauatam industriam, a nobis etiam aliquid lucis accederet, Chronologiam ab Vrbe condita ad finem usq; Romanæ historiæ, quatenus comprehendit Liuius, adiici curauimus. In ea autem, vt absq; errore atq; mendis, quantum fieri posset, ad exemplar nostra manu descriptum excuderetur, cum vidissem summam adhibuisse curam Nicolaum Episcopium, Hieronymi Frobenii velut alterum Theseum, illectus sum vt in Dionysii historia idem facerem; sed altius repetitis annis, vt paulopost dicturi sumus. Neq; enim negligendum putaui, quod ab illo maxime cautum esse videbam; videlicet vt ratio temporum, qua sine omnis historia cæca est, optime cõstaret. Si enim historia testis est temporum, vt vere dixit Cicero, quid absurdius fieri potest, quam ita narrare historiã, vt quid prius, quid posterius gestum sit, ignores? perinde atq; vulgus narret fabulas. In hac igitur Dionysii historia initium a capta Troia sumptum est; quod Romani a Troianis oriundi creduntur, per Æneam, Ascanium, ac deinde reges Albanos vsq; ad Romulum, qui Vrbis fuit cõditor. Fuere autem ab Troia capta ad Vrbem conditam anni 432. Qui numerus, ter ab ipso Dionysio proditus, corrupte legebatur in vulgatis codicibus. Nos autem collatis ex Chronicis Eusebii annis, ac variis comparatis locis, regũ Albanorum seriem maxime verisimilem ac summæ huic congruentem, diligenti adhibita ratione deduximus. Et ne nudæ essent semipaginæ, ex sacra historia, Iudæorum reges, qui in hæc inciderunt tempora, adiunximus: deinde etiam Medorum, Macedonum ac Persarum: vt multis daremus ansam diligentius inspiciendi Eusebii Chronica. Quodsi quem ea offendant, ac minime obtundi his lectorem oportuisse clamet, is sciat eo consilio a nobis instituta esse, vt Albanorum Romanorumq; regum series ab initio lectorem secundum Dionysii descriptionem ducat: alia autem ita adpicta, vt omitti facile queant. Quare lector ea ita existimet, perinde atq; vacua margine non adsint. Cuius rei euidens signum est, quod Eusebii supputationem in regibus Romanis, vbi maioris in hoc negotio auctoritatis viri Liuius atq; Dionysius vrgebant, omiserimus. Quod autem Hebræorum reges maluerimus quam vel Ægyptiorum, vel Lydorum, vel Atheniensium, hæc nostra tempora in caussa fuerunt, quibus multi Iudæorum historiam legunt absq; omni iudicio. Sed breuiter omnia eo direximus, vt lectoris vtilitas spectetur. Tandem ibi finiuimus Catalogum, vbi vndecimus liber, aliqua parte mutilus desinit. Ex Liuio reliqua sciri possunt. Nam ea adiungere quæ in auctore non erant, ostẽtationis suspicionem habebat; ideoq; a nobis omissa sunt. Consulum nomina ea posuimus, quæ apud hunc sunt auctorem: obiter tantum quæ apud alios reperiuntur, innuentes. Deus Opt. Max. tuis tam piis conatibus, felicissime rex, det gratiam in publicum Christiani orbis commodum. Friburgi Brisgoiæ, Anno a Christo nato* M D X X X I I, *Nonis Februariis.*

CHRONOLOGIA, siue Temporum supputatio, in XI Dionysii Halicarnassei libros Antiquitatum Romanarum, a Troia capta vsque ad octogesimam quintam Olympiada: continens primum, XV Reges Latinorum, post Æneæ in Italiam aduentum, septemque Romanorum: deinde Consules, Decemuiros, ac Tribunos militum Consulari potestate; adiectis Regibus Hebræorum, Judæ, ac Israel; item Medorum, Persarum ac Macedonum, qui in hæc tempora inciderunt: per HENRICVM GLAREANVM in inclyta Friburgensium Academia publicum professorem.

Anni a Troia capta.

TROIA CAPTA.

Troia capta est decem & septem dies ante solstitium.

1 PRIMVS *hic post captam Troiam annus incipit vigesimo die post solstitium, quod octauo Calendas Quintileis siue Iulias est, auctore Plinio lib. 8, cap. 28. Dionysius ait octauo desinentis mensis Iunii: quod idem est, vt puto. Circiter autem æquinoctium auctumnale per Hellespontum in Thraciam profecti Troiani duce Ænea, atque ibidem eam commorati hiemem, vt susciperent ex fuga reliquos, & appararent ad nauigationē necessaria. Quod vbi factum est, veris principio in Siciliam vsque nauigarunt finitusque est primus annus.*

2 SECVNDO *anno in Sicilia per hiemem manserunt, condentes vrbeis Elymis. Deinde nauigabili facto mari, ex Sicilia soluentes, Tyrrhenum transmittunt mare, in Laurentem profecti agrum. Ibi icto cum rege Latino fœdere, & accepta agri quadam portione, Lauinium condere cœperunt.*

3 TERTIO *hoc anno ab exitu a Troia, Æneas solis Troianis imperat, ducta in matrimonium Lauinia Latini regis filia, vnde & Lauinium nomen habet.*

4 QVARTO *hoc anno Latinus rex pugna, qua aduersus Rutulos ac eorum ducem Turnum, ipse cum suis ac genero Ænea Troianisq. fletit, occiditur & regnum iure belli affinitatisq. ad Æneam venit: qui & suis & Latinis imperauit annis tribus.*

REGNVM LATINORVM.

ÆNEAS, primus Latinorum rex,

5	1	post Latini soceri mortem
6	2	regnauit annis tribus
7	3	*Septimo hoc anno, qui quartus erat (post Latini obitum) regni Æneæ, ipse in pugna ad Numicum amnem, qua aduersus Etruscos ac Mezentium eorum regem fletit, vltimum visus est: & sub finem septimi anni, eius filius Ascanius imperare cœpit; qui fuit Æneæ ex Creusa filius, Lauiniæ priuignus. Ante Æneam Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, in Italia regnauerunt, ann. circiter CL, teste Eusebio.*

Anni à Tr. ca.	An. re. Latin.	*Latinorum Reges.*	*Iudices Hebræorum.*
8	1	ASCANIVS, secundus Latinorum	Samson omnium fortissimus.
9	2	rex annis 38.	
10	3		
11	4		
12	5		
13	6	*Hectoris filii Ilium receperunt, expulsis*	
14	7	*Antenoris posteris, Heleno eis subsi-*	
15	8	*dium ferente* Euseb.	
16	9		
17	10		
18	11		
19	12		
20	13		
21	14		
22	15		
23	16		
24	17		
25	18		
26	19		
27	20		
28	21	*Ascanius derelicto nouercæ suæ regno La-*	Heli sacerdos.
29	22	*uinii, Albam Longam condidit, & Sil-*	*In libris Regum hic 40 annis iudicasse*
30	23	*uium Posthumum fratrē suū, Æneæ ex La-*	*Israel dicitur; in Septuaginta autem*
31	24	*uinia filiū, summa pietate educauit.* Eus.	*interpretatione 20 vt scribit Eusebius.*
32	25	*Hoc anno, qui est tricesimus a Lauinio co-*	*ideoq; nos numeros omisimus.*
33	26	*dito, sed tricesimus secundus a Troia*	
34	27	*capta, Ascanius nouam cœpit con-*	
35	28	*dere vrbem, Longam Albam.* Dion.	
36	29		
37	30	*Ascanius Iulum Siluium procreauit;*	
38	31	*a quo familia Iuliorum orta est: pro-*	
39	32	*pter ætatem paruuli, quia necdum re-*	
40	33	*gendis ciuibus idoneus erat, Siluium*	
41	34	*Posthumum fratrem suum regni reli-*	
42	35	*quit heredem.* Euseb.	
43	36	*Amazones Ephesi templū succenderunt.*	
44	37		
45	38		
46	1	SILVIVS, tertius Latinorum rex,	*In Cronicis Eusebii hoc loco superest an-*
47	2	annis 29.	*nus in Regibus Latinorum.*
48	3	*Hic Æneæ ex Lauinia filius, quia post*	
49	4	*mortem patris editus, ruri fuerat e-*	
50	5	*ducatus, & Siluii & Posthumi nomen*	
51	6	*accepit: a quo omnes Albanorum re-*	
52	7	*ges Siluii vocati sunt* Euseb.	
53	8		
54	9		

Anni a Tr. ca.	An. re. Latin.	*Latinorum.*		*Hebræorum.*
55	10			
56	11			
57	12			
58	13			
59	14			
60	15			
61	16			
62	17			
63	18			
64	19			
65	20			
66	21			
67	22		1	Saul, Hebręorum primus rex ex tri-
68	23		2	bu Beniamin, an. 40.
69	24		3	
70	25		4	
71	26		5	
72	27		6	
73	28		7	
74	29		8	
75	1	ÆNEAS SILVIVS, IIII Latinorum	9	
76	2	rex, annis 31.	10	
77	3	*Eusebius ait reperisse se in quibusdam hi-*	11	
78	4	*storiis, quartum Latinũ Siluium regnas-*	12	
79	5	*se, Lauiniæ ac Melampodis filium, vte-*	13	
80	6	*rinum fratrem posthumi Siluii: quinto*	14	
81	7	*vero loco, qui hic quarto ponitur, Æneã*	15	
82	8	*Siluium posthumi filium. Sed neminem*	16	
83	9	*hoc secutum video. quapropter hic omit-*	17	
84	10	*titur. Eurysthenes Aristodemi filius,*	18	
85	11	*Proclus frater, apud Lacedæmonios re-*	19	
86	12	*gnauit, a quo altera regia familia, de qua*	20	
87	13	*Cleomenes, itẽ Leonidas, qui apud Ther-*	21	
88	14	*mopylas Xerxis exercitum inuasit.*	22	
89	15		23	
90	16		24	
91	17		25	
92	18		26	
93	19	*Codrus Melanthi filius.*	27	
94	20		28	
95	21		29	
96	22		30	
97	23		31	
98	24		32	
99	25		33	
100	26		34	
101	27		35	

Anni a Tr. ca	An. re. Latin.	Latinorum.		Hebraeorum.
102	28		36	
103	29	*Amazonum ac Cimmeriorum incur-*	37	
104	30	*sus in Asiam.*	38	
105	31		39	
106	1	LATINVS SILVIVS, V Latino-	40	
107	2	rum rex, annis 50.	1	DAVID, I Hebraeorum rex ex
108	3	*Dionysius huic dat annos 51: sed errore,*	2	tribu Iuda, an. 40.
109	4	*ut opinor, librariorum. Ego propter*	3	
110	5	*summam omnium ter a Dionysio po-*	4	
111	6	*sitam, 50 posui, ut etiam Eusebius.*	5	*Hebraeorum pontifex Abiathar cla-*
112	7		6	*rus habetur.*
113	8		7	
114	9		8	
115	10		9	
116	11		10	*Prophetabant Gad, Nathan &*
117	12		11	*Asaph.*
118	13		12	
119	14		13	
120	15		14	
121	16		15	
122	17		16	
123	18		17	
124	19		18	
125	20		19	
126	21		20	
127	22	*Magnesia in Asia condita.*	21	
128	23		22	
129	24		23	
130	25		24	
131	26	*Cumae in Italia condita.*	25	
132	27		26	
133	28		27	
134	29	*Ephesus condita.*	28	
135	30		29	
136	31		30	
137	32	*Carthago condita secundum quosdam.*	31	
138	33		32	
139	34		33	
140	35		34	
141	36		35	
142	37		36	
143	38		37	
144	39		38	
145	40		39	
146	41		40	
147	42		1	SOLOMON, II Hebraeorum rex
148	43		2	de tribu Iuda, an. 40.
149	44		3	*Hic Dauidis fuit filius ex ea quae fuit*
150	45		4	*Vria.*

Anni a Tr. ca	An. re. Latin.	*Latinorum.*		*Hebraeorum.*
151	46		5	
152	47		6	
153	48		7	
154	49		8	
155	50		9	
		ALBA SILVIVS, VI Latinorum		
156	1	rex, annis 39.	10	
157	2	*Eusebius ait hunc Æneæ Siluii fu-*	11	*Sadoch Hebraeorum sacerdos.*
158	3	*isse filium.*	12	
159	4		13	
160	5		14	
161	6		15	
162	7		16	
163	8		17	
164	9		18	
165	10		19	
166	11		20	
167	12		21	
168	13		22	
169	14		23	
170	15		24	
171	16		25	
172	17		26	
173	18		27	
174	19		28	
175	20		29	
176	21		30	
177	22		31	
178	23		32	
179	24		33	
180	25		34	
181	26		35	
182	27		36	
183	28		37	
184	29		38	
185	30		39	
186	31		40	

Post mortem Solomonis seditione orta in gente Iudaeorum, ac regno bifariam diuiso, in Samaria decem tribubus praefuit Hieroboam rex; in Hierusalem autem, duabus tribubus Roboam.

187	32		1	Roboam, Hebræorũ	1	Hieroboam, Hebræ-
188	33		2	Iudæ rex III, an-	2	orũ Israel rex I, an-
189	34		3	nis 17.	3	nis 22.
190	35		4	*Hic Solomonis fuit*	4	
191	36		5	*filius.*	5	
192	37		6		6	
193	38		7		7	
194	39		8		8	
195	1	CAPETVS SILVIVS, Lati-	9		9	
196	2	norum rex VII, an. 26.	10		10	

Anni a Te. ca.	An. re. Latin.	*Latinorum.*	*Hebr. Iudæ.*	*Hebr. Israel.*
197	3	*Hunc Eusebius Atyn Siluium*	11	11
198	4	*vocat, vt Liuius: Ouid. Æpy-*	12	12
199	5	*tũ. Addit Eusebius, & Ægy-*	13	13
200	6	*ptũ dictũ, Albæ, (superioris*	14	14
201	7	*regis) filium fuisse, ac regnasse*	15	15
202	8 *	*an. 24. sed nos hoc loco Diony-*	16	16
203	9	*sium sequi maluimus.*	17	17
204	10	**Thraces Bithyniam occupant.*	1 Abia, IIII rex Iu-	18
205	11		2 dæ, an. 3.	19 *Hebræorum pontifex*
206	12		3	20 *max. Abimelech cla-*
207	13		1 Asa, V rex Iudæ, an	21 *rus habetur.*
208	14		2 nis 41.	22
209	15		3	1 Nadab, II rex Israel,
210	16		4	2 annis 2.
211	17		5	1 Baasa, III rex Israel,
212	18		6	2 annis 24.
213	19		7	3
214	20		8	4
215	21		9	5
216	22		10	6
217	23		11	7
218	24		12	8
219	25	*In Eusebii Chronicis duo desunt anni ab Dionysii supputatio-*		
220	26	*ne quam hic sequimur.*		
		CAPYS SILVIVS, VIII		
221	1	Latinorum rex, an. 28.	13	9
222	2	*Hic superioris regis filius fuit,*	14	10
223	3	*auctore Eusebio.*	15	11
224	4		16	12
225	5		17	13
226	6		18	14
227	7		19	15
228	8		20	16
229	9		21	17
230	10		22	18
231	11		23	19
232	12		24	20
233	13		25	21
234	14		26	22
235	15		27	23
236	16		28	24
237	17		29	1 Hela, IIII rex Israel,
238	18		30	2 annis 2.
239	19		31	1 Amri, V rex Israel, an.
240	20		32	2 12.
241	21		33	3
242	22		34	4
243	23		35	5
244	24		36	6

Anni Tr. c.	An. regni	Latinorum.	Hebr. Iudæ.	Hebr. Israel.
245	25		37	7
246	26		38	8
247	27		39	9
248	28		40	10
		CALPETVS SILVIVS,		
249	1	IX Latinorum rex, an. 13.	41	11
250	2	*Hic ab Eusebio vocatur Carpe-*	1 Iosaphat, VI rex Iu-	12
251	3	*tus Siluius, & superioris re-*	2 dæ, annis 25.	1 Achab, rex Israel VI,
252	4	*gis filius fuisse dicitur.*	3	2 annis 22.
253	5		4	3
254	6		5 *Apud Hebræos pro-*	4
255	7		6 *phetabant Abdias,*	5
256	8		7 *Iehu, Ozias, Miche-*	6
257	9		8 *as & Helias.*	7
258	10		9	8
259	11		10 *Falsi prophetæ erant*	9
260	12		11 *Sedechias, Eliazer.*	10
261	13		12	11
262	1	TIBERINVS SILVIVS,	13	12
263	2	Latinorum X rex, an. 8.	14	13
264	3	*Hic quoque superioris regis filius*	15	14
26[illegible]	4	*fuit, & ab eo fluuius appel-*	16	15
266	5	*latus est Tiberis, qui prius*	17	16
267	6	*Albula dicebatur.* Euseb.	18	17
268	7		19	18
269	8		20	19
270	1	AGRIPPA SILVIVS, La-	21	20
271	2	tinorum XI rex, an. 40.	22	21
272	3	*Et hic superioris regis filius*	23	22
273	4	*fuit. In annis autem secuti su-*	24	1 Ozias, VII rex Israel,
274	5	*mus Eusebium potius quam*	25	2 annis 2.
275	6	*Dionysium, ob regum Alba-*	1 Ioram, VII rex Iu-	1 Ioram, VIII rex Isra-
276	7	*norum summam de qua pau-*	2 dæ, annis 8.	2 el, annis 12.
277	8	*lo ante diximus. Idem Euseb.*	3	3
278	9	*addit, se in Latina historia*	4	4
2[illegible]	10	*reperisse, Agrippa apud La-*	5	5
280	11	*tinos regnante Homerū poe-*	6	6
281	12	*tam in Græcia claruisse.*	7	7
282	13		8	8
283	14		1 Ochozias, VIII rex	9
			Iudæ, anno 1.	
284	15		1 Athalia, Iudæ regnū	10
			IX habuit an. 7.	
285	16		2 *Ionadab filius Rechab*	11
286	17		3 *clarus habetur.*	12
287	18		4 *Ioiade pontifex apud*	1 Iehu, nonus rex Isra-
288	19		5 *Hebræos clarissimus.*	2 el, annis 28.
289	20		6	3
290	21		7	4

Anni a Tr. ca.	An. re. Latin.	*Latinorum.*	*Hebr. Iudæ.*	*Hebr. Israel.*
291	22		1 Ioas, decimus rex	5
292	23		2 Iudæ, annis 40.	6
293	24		3	7
294	25		4	8
295	26		5	9
296	27		6	10
297	28		7	11
298	29	*Lycurgus Lacedæmoniorum*	8	12
299	30	*legislator insignis habetur.*	9 *Zacharias Hebræo-*	13
300	31		10 *rum propheta oc-*	14
301	32		11 *ciditur.*	15
302	33		12	16
303	34		13	17
304	35		14	18
305	36		15	19
306	37		16	20
307	38		17	21
308	39		18	22
309	40		19	23
310	1	ALLADIVS SILVIVS,	20	24
311	2	Latinorum duodecimus	21	25
312	3	rex, an. 19.	22	26
313	4	*Hic superioris filius, varia ha-*	23	27
314	5	*bet apud scriptores nomina,*	24	28
315	6	*vt in annotationibus nostris*	25 *Helisæus propheta*	1 Ioachab, X rex Israel,
316	7	*diximus, ad pag. 57, v. 8. Ad-*	26 *moritur.*	2 annis 17.
317	8	*dit Eusebius, eum præsidium*	27	3
318	9	*Albanorum inter montes vbi*	28	4
319	10	*nunc Roma est, posuisse: eiusq;*	29	5
320	11	*filium fuisse Iulium, proauum*	30	6
321	12	*Iulii Proculi, qui cum Romulo*	31	7
322	13	*Romam commigrans, funda-*	32	8
323	14	*uit Iuliam gentem.*	33	9
324	15		34	10
325	16		35	11
326	17		36	12
327	18		37	13
328	19		38	14
329	1	AVENTINVS SILVIVS,	39	15
330	2	Latinorum XIII rex, an-	40	16
331	3	nis 37.	1 Amasias, XI rex Iu-	17
332	4	*Superioris regis hic fuit maior*	2 dæ, an. 29.	1 Ioas, XI rex Israel,
333	5	*filius, & in eo monte qui nunc*	3	2 annis 16.
334	6	*pars vrbis est, mortuus ac se-*	4	3
335	7	*pultus, æternum loco vocabu-*	5	4
336	8	*lum dedit.* Euseb.	6	5
337	9		7	6
338	10		8	7
339	11		9	8

Anni a Tr. ca.	An. re. Latin.	*Latin.*	*Medor.*	*Maced.*	*Heb. Iudæ.*	*Heb. Israel.*
340	12				10	9
341	13				11	10
342	14				12	11
343	15				13	12
344	16				14	13
345	17				15	14
346	18	*Sardanapalus vltimus Assyriorum rex hic regnare*			16	15
347	19	*cœpit.*			17	16
348	20				18	1 Hieroboã,
349	21				19	2 XII rex Is.
350	22				20	3 an. 41.
351	23				21	4
352	24				22	5
353	25				23	6
354	26				24	7
355	27				25	8
356	28				26	9
357	29				27	10
358	30				28	11
359	31				29	12
360	32				1 Ozias, XII	13
361	33				2 rex Iud.	14
362	34				3 an. 52.	15
363	35				4	16
364	36				5	17
365	37	*Hoc anno destructum est Assyriorum imperium, ac in*			6	18
		Medos translatum per Arbacem: fuere tamen absq; tyrannide Medi vsque ad Deiocem verum regem.				
366	1	PROCAS SILVIVS,	1 Arbaces liberis primum		7	19
367	2	XIIII Latin. rex,	2 Medis præfuit, an. 28.		8	20
368	3	annis 23.	3		9	21
369	4	*Hic fuit Auentini su-*	4		10	22
370	5	*perioris filius, teste*	5		11	23
371	6	*Eus.*	6		12	24
		Eusebius hoc loco Macedonum orditur regnum. Ceterum regum hac nomina vsq; ad Perdiccam, qui hic quartum obtinet locum, nescio-		Macedon.	*-quam vera habeantur.*	
372	7		7	1 primus rex	13	25
373	8		8	2 Caranus,	14	26
374	9		9	3 an. 28.	15	27
375	10		10	4	16	28
			Prophetabant apud Hebræos, Osee, Amos, Esaias, & Ionas.			
376	11		11	5	17	29
377	12		12	6	18	30
378	13		13	7	19	31
379	14		14	8	20	32
380	15		15	9	21	33
381	16		16	10	22	34
382	17		17	11	23	35
383	18		18	12	24	36

Anni a Tr. ca	An. re. Latin. *Latin.*	*Medor.*	*Maced.*	*Heb. Iudæ.*	*Heb. Israel.*
384	19	19	13	25	37
385	20	20	14	26	38
386	21	21	15	27	39
387	22	22	16	28	40
388	23	23	17	29	41
389	1 AMVLIVS SILVIVS, XV Latinorum rex, an. 44.	24	18	30	1 Zacharias, XIII rex Israel, mensibus 6. Sellum, XIIII rex Isr. diebus 28. *Probis 7 mensib. Eusebius supputat annū: quod hac de caussa annotare placuit, ne nimis aliquādo anxii simus, cū videamus magnos viros nō perpetuo adamussim hæc obseruasse.*

NVMITOR, *Procæ superioris regis filius maior, a fratre Amulio regno pulsus, in agro suo vixit. Filia eius, adimendi partus gratia, virgo Vestalis lecta: quæ cum vicesimo septimo patrui sui anno geminos edidisset infantes, iuxta legem, in terram viua defossa est. Verum paruulos prope ripam Tiberis expositos, Faustulus regii pastor armenti, ad Acciam Laurentiam vxorem suam detulit: quæ, propter pulchritudinem & rapacitatem corporis quæstuosi, lupa a vicinis appellabatur. vnde ad nostram vsque memoriam meretricum cellulæ, lupanaria dicuntur. Pueri vero cum adoleuissent, collecta pastorum & latronum manu, interfectoque apud Albam Amulio, auum Numitorem in regnum restituunt. Hæc Eusebius in Chronicis. Legendum autem,* vicesimo septimo patrui sui anno: *quæ verba in omnibus, quæ nos vidimus, exemplaribus corrupta erant; sed ex Dionysio restituimus.*

390	2	25	19	31	1 Manahem,
391	3	26	20	32	2 XV rex Isr.
392	4	27	21	33	3 an. 1[illegible].
393	5	28	22	34	4
394	6	1 Medorū secundus rex Sosarmus, an. 30.	23	35	5
395	7	2	24	36	6
396	8	3	25	37	7
397	9	4	26	38	8
398	10	5	27	39	9
399	11	6	28	40	10
400	12	7	1 Macedonū II rex, Cœnus, an. 12.	41	1 Phaceia,
401	13	8	2	42	2 XVI rex Israel, annis
402	14	9	3	43	3 10.
403	15	10	4	44	4 *lib. 4 Reg. c.*
404	16	11	5	45	5 *15, biennio*
405	17	12	6	46	6 *legitur. sed*
406	18	13	7	47	7 *numeri simi*
407	19	14	8	48	8 *litudo fefellit.*
408	20	15	9	49	9

OLYMPIAS PRIMA.

OLYMPIAS, spatium est quatuor annorum: quod puto apud Romanos vocari Lustrum; vt apud Horatium lib. 4 Carminum; *Fortuna lustro prospera tertio Belli secundos reddidit exitus.* Ab initio enim eius belli, quo primum Augustus cum Q. Pedio cons. fuit, ad finem bellorum ciuilium, fuerunt 12 anni: atque ita etiam exponit Acron. Non sum tamen nescius, Porphyrionem exponere 15 annos: & illud eiusdem Poetæ, *Cuius octauum trepidauit ætas Claudere lustrum,* pro quadraginta annis omnes exponere commentatores. Sed alius erit de his differendi locus. Fefellit autem quosdam hic loquendi modus apud Latinos; *Quinto quoque anno Agon*

gymnicus totius Græciæ celebrabatur; item, *Quinto anno lustrum Romæ condebatur*: vt Olympiada spatium quinque annorum crediderint, atque adeo etiam scriptis prodiderint: non intelligentes, annum quo sequens Olympias incipit, quintum dici annum, qui tamen est primus sequentis Olympiados. Quatuor itaq; anni interiacent, exceptis his quibus luditur mẽsibus.

Olympiades.		Anni a Tr. ca	An. re. Latin. *Latin.*	*Medorum.*	*Macedon.*	*Iudæ.*	*Israel.*
1	1	409	21	16	10	50	10
	2	410	22	17	11	51	1 Phacee rex
	3	411	23	18	12	52	2 XVII Isr.
	4	412	24	19	1 Macedo-	1 Ioatham,	3 an. 20.
2	1	413	25	20	2 num III	2 XIII rex	4
	2	414	26	21	3 rex, Tyri-	3 Iud. an. 16.	5
	3	415	27 *Romulus & Re-*	22	4 mas *seu, vt*	4	6
	4	416	28 *mus nascuntur*	23	5 *vet. Euseb.*	5	7
3	1	417	29 *ex Ilia Siluia.*	24	6 *cod. habet,*	6	8
	2	418	30	25	7 Trymmas,	7	9
	3	419	31	26	8 annis 38.	8	10
	4	420	32	27	9	9	11
4	1	421	33	28	10	10	12
	2	422	34	29	11	11	13
	3	423	35	30	12	12	14
	4	424	36	1 Medorum	13	13	15
5	1	425	37	2 tertius rex	14	14	16
	2	426	38	3 Medidus,	15	15	17
	3	427	39	4 annis 40.	16	16	18
	4	428	40	5	17	1 Achaz,	19
6	1	429	41	6	18	2 rex XIIII	20
	2	420	42	7	19	3 Iud. an. 16	1 Osee, XVIII
	3	431	43	8	20	4	2 Isr. annis
	4	432	44	9	21	5	3 9.

VRBS CONDITA.

A Troia capta ad Vrbem conditam anni sunt 432, vt ter Dionysius admonet; sed ab Alba condita, anni 400. Romulus ac Remus fratres, nouã condentes vrbem Romam septima Olympiade, Numitori auo Albam reliquerunt. Ceterum orta seditione, in qua Remus cecidit, Romulo soli imperium relictum est. Scio esse qui sexta Olympiade Romam conditam dicant: sed nos hic Dionysium sequendum putamus.

	Anni Olympiadum.	*Anni ab Vrbe condita.*	*Anni regñ Romanorum.* *Romanorum.*	*Medor.*	*Maced.*	*Iudæ.*	*Israel.*
7	1	1	1 ROMVLVS, I	10	22	6	4
	2	2	2 Romanorũ rex,	11	23	7	5
	3	3	3 an. 37.	12	24	8	6
	4	4	4 *Consualibus ludis*	13	25	9	7
8	1	5	5 *Sabinæ raptæ an*	14	26	10	8
	2	6	6 *no ab Vrb. cõd. ter*	15	27	11	9
	3	7	7 *tio, vt ait Eusebi-*	16	28	12	Captiuitas
	4	8	8 *us: at Gellius apud*	17	29	13	*Israel, hoc est X*
9	1	9	9 *Dionysium anno 4*	18	30	14	*tribuum, a Se-*
	2	10	10 *scripsit. Bellum in*	19	31	15	*nacherib rege*
	3	11	11 *decum Antemna*	20	32	16	*Chaldæorum,*
	4	12	12 *tibus, Cænineñsibus*	21	33	1 Ezechias,	*vel Salmanas-*

	An. Olymp.	Anni V.C.	Anni R.R. Roman.	Medorum.	Macedon.	Iudæ.	Isr. capt.
10	1	13	13 *ac Crustuminis or-*	22	34	2 XV rex	*sar rege Assy-*
	2	14	14 *tū. quibus victis,*	23	35	3 Iud. an. 29.	*riorum, vt le-*
	3	15	15 *cū Sabinis atroci-*	24	36	4 *Apud He-*	*gitur 4 Regum*
	4	16	16 *us natū, quo Tati*	25	37	5 *bræos pro-*	*17. Regnatum*
11	1	17	17 *us Sabinorum rex*	26	38	6 *phetabant*	*itaq. in Israel*
	2	18	18 *Vrbem, capta pri-*	27	1 Macedo-	7 *Esaias &*	*an. 250.*
	3	19	19 *mū per proditionē*	28	2 num IIII	8 *Osee.*	
	4	20	20 *arce, inuasit. Trib*	29	3 Perdicca,	9	
12	1	21	21 *autem annis bello*	30	4 annis 51.	10	
	2	22	22 *cū Romanis gesto.*	31	5	11	
	3	23	23 *tandemq. pace fa-*	32	6	12	
	4	24	24 *cta, per quinque*	33	7	13	
13	1	25	25 *postea annos cum*	34	8	14	
	2	26	26 *Romulo imperium*	35	9	15	
	3	27	27 *Romæ tenuit.*	36	10	16	

Ex Eusebii Chronico hæc addere visum est: Roma Parilibus, qui nunc dies festus est, condita. Ob asyli impunitatem, magna Romulo multitudo coniungitur. Romulus primus milites sumpsit ex populo; & nobilissimos centum senes, ob ætatem, Senatores; ob similitudinem curæ, Patres appellauit. templa quoque & muros Romanæ vrbis exstruxit. Tarpeia clypeis Sabinorum obruta: vnde mons Tarpeius, in quo nunc Capitolium. Romani, Tatio Sabinorum rege regnante cum Romulo, a Curibus Quirites appellati.

	An. Olymp.	Anni V.C.	Anni R.R. Roman.	Medorum.	Macedon.	Iudæ.	Isr. capt.
	4	28	28	37	11	17	
14	1	29	29	38	12	18	
	2	30	30	39	13	19	
	3	31	31	40	14	20	
	4	32	32	1 Medorum	15	21	
15	1	33	33	2 IIII rex	16	22	
	2	34	34	3 Cardiceas,	17	23	
	3	35	35	4 annis 13.	18	24	
	4	36	36	5	19	25	
16	1	37	37	6	20	26	

Romulus apud paludem capræ nusquam comparuit, & persuadente Iulio Proculo Quirini nomine apud suos consecratus est. Eusebius.

	An. Olymp.	Anni V.C.	Anni R.R. Roman.	Medorum.	Macedon.	Iudæ.	Isr. capt.
	2	38	1 Interregnum.	7	21	27	

Mortuo Romulo quinos dies Senatores Remp. rexerunt; atque ita vnus annus expletus: quod tempus Interregnum appellatum est. Hæc Eusebius; apud quem in plerisque codicibus hic annus adiectus est Romuli annis, quasi 38 Romulus regnasset annos.

	An. Olymp.	Anni V.C.	Anni R.R. Roman.	Medorum.	Macedon.	Iudæ.	Isr. capt.
			NVMA POM-				
	3	39	1 PILIVS, II	8	22	28	
	4	40	2 Rom. rex, an. 43.	9	23	29	

Numa Pompilius duos menseis anno addidit, Ianuarium & Februarium; cum ante hunc decem tantum menses apud Romanos fuissent, [adeo vt vltimus December diceretur.] Capitolium quoque [a fundamentis] ædificauit, & congiarium dedit asses ligneos & scorteos. nullum cum finitimis bellum gessit. Euseb.

	An. Olymp.	Anni V.C.	Anni R.R. Roman.	Medorum.	Macedon.	Iudæ.	Isr. capt.
17	1	41	3 *Nicomedia con-*	10	24	1 Manasses,	
	2	42	4 *dita, quæ prius A-*	11	25	2 XVI rex	
	3	43	5 *stacos: ait Euseb.*	12	26	3 Iudæ, an. 55	
	4	44	6	13	27	4 *Manasses im*	

Ol.	An. Olymp.	Anni V.C.	Anni R.R.	Romanorum.	Medorum.	Macedon.	Hebr. Iudæ.
18	1	45	7	*Tarentum a Parthe-*	1 Medorum v	28	5 *pius Esaiam in-*
	2	46	8	*niis, duce Phalantho*	2 rex Deioces,	29	6 *terfecit, multaq.*
	3	47	9	*conditum, & Corcy-*	3 annis 54.	30	7 *alia mala fecit.*
	4	48	10	*ra a Corinthiis.*	4	31	8
19	1	49	11		5	32	9
	2	50	12		6	33	10
	3	51	13		7	34	11
	4	52	14		8	35	12
20	1	53	15		9	36	13
	2	54	16		10	37	14
	3	55	17		11	38	15
	4	56	18		12	39	16
21	1	57	19		13	40	17
	2	58	20		14	41	18
	3	59	21		15	42	19
	4	60	22		16	43	20
22	1	61	23	*In Sicilia Gela, in Pam-*	17	44	21
	2	62	24	*phylia Phaselus condi-*	18	45	22
	3	63	25	*tur.*	19	46	23
	4	64	26		20	47	24
23	1	65	27		21	48	25
	2	66	28		22	49	26
	3	67	29		23	50	27
	4	68	30	*Chalcedon condita.*	24	51	28
						Macedonum	
24	1	69	31		25	1 v Argæus,	29
	2	70	32	*Cyzicus condita.*	26	2 an. 38.	30
	3	71	33		27	3 *Herodotus*	31
	4	72	34		28	4 *lib. 8, ad fi-*	32
25	1	73	35		29	5 *nem,* Ἀργαῖον	33
	2	74	36		30	6 *vocat.*	34
	3	75	37		31	7	35
	4	76	38		32	8	36
26	1	77	39		33	9	37
	2	78	40		34	10	38
	3	79	41		35	11	39
	4	80	42	*Hic in Eusebii supputatione desunt duo anni a Romana historia. Nos vero Liuium*			
27	1	81	43	*& Dionysium hic potius secuti sumus auctores, tamquam ex proposito Romanam scribenteis historiam.*			
	2	82	1	TVLLVS HOSTI-	36	12	40
	3	83	2	LIVS, III Roma-	37	13	41
	4	84	3	norũ rex, annis 32.	38	14	42
28	1	85	4		39	15	43
	2	86	5		40	16	44
	3	87	6	*Tullus Hostilius post*	41	17	45
	4	88	7	*longam pacem bella*	42	18	46
29	1	89	8	*reparauit; Albanos,*	43	19	47
	2	90	9	*Veientes, Fidenates*	44	20	48
	3	91	10	*vicit; & adiecto mon-*	45	21	49

	An. Olymp.	Anni V.C.	Anni R.R.	Romanorum.	Medorum.	Macedon.	Hebr. Iuda.
	4	92	11	*te Cælio vrbem am-*	46	22	50
30	1	93	12	*pliauit.* Euseb.	47	23	51
	2	94	13		48	24	52
	3	95	14		49	25	53
	4	96	15	*Cypselus Corinth. tyr.*	50	26	54
31	1	97	16	*Byzantium condita*	51	27	55
				Alcmaon clarus ha			Amon, XVII rex
	2	98	17	*betur.*	52	28	1 Iudæ, annis 12.
	3	99	18		53	29	2 *4 Reg. 21, & 2*
	4	100	19		54	30	3 *Paralip. 33, dici-*
					Medorum VI rex,		*tur regnasse an-*
32	1	101	20	*Lampsacus & A-*	1 Phraortes, an	31	4 *nis duobus, sed*
	2	102	21	*bdera condita.*	2 nis 24.	32	5 *facilis est lapsus*
	3	103	22	*Phalaris apud Agr.*	3 *Herodotus ait*	33	6 *in numeris. nos*
	4	104	23	*tyrann. exercet.*	4 *an. 22.*	34	7 *secuti sumus hic*
33	1	105	24		5	35	8 *Eusebium, vt in*
	2	106	25		6	36	9 *plerisq; aliis.*
	3	107	26	*Selinus condita in*	7	37	10
	4	108	27	*Sicilia.*	8	38	11
34	1	109	28		9	1 Maced. VI,	12
	2	110	29		10	2 Philippus,	1 Iosias, XVIII rex
	3	111	30	*Borysthenes in Ponto*	11	3 an. 38.	2 Iudæ, ann. 32.
	4	112	31	*condita.*	12	4	3 *4 Reg. 22, & 2*
35	1	113	32	*Terpander Musicus*	13	5	4 *Paralip. 34, di-*
				ANCUS MARCIUS,			*citur regnasse*
	2	114	1	IIII Roman. rex,	14	6	5 *an. 31.*
	3	115	2	an. 24.	15 *Thales Milesius*	7	6 *Helchias Hebr.*
	4	116	3	*Ancus Marcius, Nu-*	16 *his temporibus*	8	7 *pontifex max.*
36	1	117	4	*mæ ex filia nepos, A-*	17 *vixisse credi-*	9	8
	2	118	5	*uentinum montem &*	18 *tur.*	10	9
	3	119	6	*Ianiculũ vrbi addi-*	19	11	10 *Hieremias pro-*
	4	120	7	*dit; & supra mare se-*	20	12	11 *phetare orsus.*
37	1	121	8	*xtodecimo ab vrbe*	21	13	12 *Olda mulier pro-*
	2	122	9	*miliario Ostiam con-*	22	14	13 *phetabat apud*
	3	123	10	*didit: ad extremũ mor*	23	15	14 *Hebræos.*
	4	124	11	*bo periit.* Euseb.	24	16	15
38	1	125	12	*Battus cõdidit Cyren*	1 Cyaxares, VII	17	16
	2	126	13	*Sinope cond. in Ponto.*	2 Med. rex, an-	18	17 *Prophetabant*
	3	127	14	*Periander Corinth.*	3 nis 32.	19	18 *Hieremias &*
	4	128	15	*tyrannus.*	4	20	19 *Sophonias.*
39	1	129	16		5	21	20
	2	130	17	*Epidamnus condita,*	6	22	21
	3	131	18	*quæ postea Dyrrha-*	7	23	22
	4	132	19	*chium.*	8	24	23
40	1	133	20	*Ancus Marcius O-*	9	25	24
	2	134	21	*stiam vrbem cõdidit.*	10	26	25
	3	135	22		11	27	26
	4	136	23		12	28	27
41	1	137	24	*Rursus hic in Eusebii supputatione deest vnus annus a Romana historia annis.*			

	An. Olymp.	Anni V.C.	Anni R.R. Romanorum.	Medorum.	Macedon.	Hebr. Iudæ.
	2	138	1 L. TARQVINIVS	13	29	28
	3	139	2 PRISCVS, V Ro-	14	30	29
	4	140	3 man. rex, annis 38.	15	31	30
42	1	141	4 *Tarquinius Priscus*	16	32	31
	2	142	5 *Capitoliū exstruxit,*	17	33	32
	3	143	6 *circum ædificauit, se-*	18	34	1 Ioachaz, XIX
			natorum numerum auxit, ludos instituit, muros & cluacas ædificauit: ad extremum ab Anci filiis occisus est, regis eius cui ipse successerat. Euseb.			rex Iudæ, mensibus 3.
			In serie Regum Iudæ Eusebius hoc loco tres menses pro anno supputat; quamquam tertio hinc rege tres rursus menses huc accedunt. Id etiam superius fecit in XIII *ac* XIIII *regibus Israel.*			
	4	144	7	19	35	1 Eliachim, q & Ioa-
43	1	145	8	20	36	2 chim, XX r. an. 11.
	2	146	9	21	37	3 *Anno 3 Nabuch.*
	3	147	10	22	38	4 *Iudæam cepit.*
	4	148	11 *Pittacus Mitylenæus,*	23	1 Macedonū	5
44	1	149	12 *vnus e 7 sapient.*	24	2 VIII rex,	6
	2	150	13	25	3 Europs, an.	7
	3	151	14	26	4 26.	8 *In Babylone Dani-*
	4	152	15	27	5	9 *el, Ananias, Aza-*
45	1	153	16	28	6	10 *rias, & Misael, clari*
	2	154	17 *Perinthus condita.*	29	7	11 *habentur.*
			Iechoniæ tres menses veniunt in eos qui decimonono regi Iudæ cesserunt; videlicet sex menses pro anno: quod bis antea admonuimus.			Ioachim, qui & Iechonias, XXI rex Iudæ, mens. 3.
	3	155	18 *Camerina vrbs cond.*	30	8	1 Sedechias, XXII
	4	156	19 *Sappho & Alcæus*	31	9	2 rex Iudæ, an. 11.
46	1	157	20 *poetæ clari habentur.*	32	10	3
	2	158	21	1 Medorum VIII,	11	4
	3	159	22	2 Astyages, an-	12	5
	4	160	23	3 nis 38.	13	6
47	1	161	24 *Solon Atheniensis.*	4 *Herodotus ait*	14	7
	2	162	25	5 *ann 35.*	15	8
	3	163	26	6	16	9
	4	164	27	7	17	10
48	1	165	28	8	18	11
	2	166	29 *Thales Milesius.*	9	19	1 Captiuitas Heb.
	3	167	30	10	20	2 Iudę sub Nabu-
	4	168	31	11	21	3 chod Chaldæ-
49	1	169	32	12	22	4 orum rege.
	2	170	33	13	23	5
	3	171	34	14	24	6
	4	172	35	15	25	7 *In Babylone pro-*
50	1	173	36	16	26	8 *phetabant Dani-*
	2	174	37	17	Macedonum	9 *el & Ezechiel.*
	3	175	38 *Hic in Euseb rursus vnus deest annus.*		1 VIII rex,	
	4	176	1 SERVIVS TVLLIVS,	18	2 Alcetas,	10
51	1	177	2 VI Roman. rex, an-	19	3 an. 20.	11
	2	178	3 nis 44.	20	4	12

	An. Olymp.	Anni V. C.	Anni R. R.	Romanorum.	Persarum.	Macedon.	Hebr. capt.
	3	179	4	*Euseb. dat huic an. 34: Tarq.*	21	5	13
	4	180	5	*autem Superbo 35. Quos i-*	22	6	14
52	1	181	6	*gitur decem annos huic de-*	23	7	15
	2	182	7	*traxit, Superbo adiecit, ni-*	24	8	16
	3	183	8	*hil officiens summæ nostræ.*	25	9	17
	4	184	9	*nos Linium ac Dionysium*	26	10	18
53	1	185	10	*secuti sumus.* Idem Eu-	27	11	19
	2	186	11	sebius, *Seruius*, inquit,	28	12	20
	3	187	12	*ancillæ, sed nobilis, captiuæ*	29	13	21
	4	188	13	*filius, tres montes vrbi ad-*	30	14	22
54	1	189	14	*didit, Quirinalem, Vimi-*	31	15	23
	2	190	15	*nalem, & Esquilinum: fos-*	32	16	24
	3	191	16	*sas circũ muros duxit, cen-*	33	17	25
	4	192	17	*sus Romanorum ciuiũ pri-*	34 *Æsopus interimi-*	18	26
55	1	193	18	*mus instituit: & ad extre-*	35 *tur a Delphis. Pi-*	19	27
	2	194	19	*mum Tarq. Superbi generi*	36 *sistratus tyran-*	20	28
	3	195	20	*sui, superioris regis filii, sce-*	37 *nus. Crœsus Ly-*	21	29
	4	196	21	*lere occisus est.*	38 *dorum rex.*	22	30

Cyrus Hebræorum captiuitate laxata, 50 ferme hominum milia regredi fecit in Iudæam; qui constructo altari, templi fundamenta iecerunt. Sed cum a vicinis gentibus fabricatio impediretur, imperfectum opus vsque ad Darium permansit, solo tantum altari consistente. Hæc Euseb.

	An. Olymp.	Anni V. C.	Anni R. R.	Romanorum.	Persarum.	Macedon.	Hebr. capt.
56	1	197	22		1 Cyrus, I rex Per-	23	31
	2	198	23		2 sarum, an 30.	24	32
	3	199	24		3 *Hic Cyrus Me-*	25	33
	4	200	25		4 *dorum destru-*	26	34
57	1	201	26		5 *xit imperium.*	27	35
	2	202	27		6	28	36
	3	203	28		7	29	37 *Propheta-*
	4	204	29		8	1 Macedonũ	38 *bãt Aggæus*
58	1	205	30		9	2 IX rex, A-	39 *& Zacha-*
	2	206	31		10	3 myntas, an	40 *rias.*
	3	207	32		11	4 50.	41
	4	208	33		12	5	42
59	1	209	34	*Crœsus a Cyro captus est, &*	13	6	43
	2	210	35	*Lydorum regnum destru-*	14	7	44
	3	211	36	*ctum.*	15	8	45
	4	212	37		16	9	46
60	1	213	38	*Theognis poeta agnoscitur.*	17	10	47
	2	214	39		18	11	48
	3	215	40		19	12	49
	4	216	41		20	13	50
61	1	217	42		21	14	51
	2	218	43		22	15	52
	3	219	44		23	16	53
	4	220	1	L. TARQVINIVS SVPER-	24	17	54
62	1	221	2	BVS, VII & vltimus Ro-	25	18	55
	2	222	3	manorum rex, annis 25.	26	19	56
	3	223	4		27	20	57

	An. Olymp.	An. V. C.	Anni R R.	*Romanorum.*	*Persarum.*	*Macedon.*	*Hebr. Capt.*
	4	224	5		28 *Tomyris Massa-*	21	58
63	1	225	6	*Tarquinius Superbus socero*	29 *getarum regina*	22	59
	2	226	7	*Seruio occiso, arripuit im-*	30 *Cyrũ interfecit.*	23	60
	3	227	8	*perium. excogitauit vincu-*	1 Cambyses Per-	24	61
	4	228	9	*la, taureas, fustes, latomi-*	2 sarum rex an-	25	62
64	1	229	10	*as, carceres, compedes, ca-*	3 nis 8.	26	63
	2	230	11	*tenas, metalla, exsilia.*	4	27	64
	3	231	12	*Vulscos, Gabios, Suessam*	5	28	65
	4	232	13	*Pometiam subiecit: & cum*	6	29	66
65	1	233	14	*oppugnaret Ardeã, caussa*	7	30	67
	2	234	15	*Tarquinii iunioris filii sui,*	8	31	68

qui Lucretiam corruperat, regno exclusus est. Hæc Eusebius; qui eum XXXV annis regnasse scribit, vt supra in Seruio adnotaui.

T E R T I O *apud Persas regnarunt per septem menses duo fratres magi, pro quibus mensibus Herodotus supputat annum. Herodotus autem ad impletionem octaui anni, Cambysæ ait hos septem fuisse menses.*

	An. Olymp.	An. V. C.	Anni R R.	*Romanorum.*	*Persarum.*	*Macedon.*	*Hebr. Capt.*
	3	235	16		1 Magi.	32	69
	4	236	17		1 Darius, an 36.	33	70
66	1	237	18		2	34	71

S E C V N D O *anno Darii regis, templum in Hierosolymis exstruitur ab Zorobabel, consummaturque opus anno 40. Remissio quidem captiuitatis Iudæorum, & venia templi ædificandi, sub Cyro exordium habuit: sed consummatur templum sub Dario; quia vicinæ gentes assiduis incursibus ædificationem impediebant.*

	An. Olymp.	An. V. C.	Anni R R.	*Romanorum.*	*Persarum.*	*Macedon.*	*Hebr. Capt.*
	2	238	19		3	35	
	3	239	20		4	36	
	4	240	21		5	37	
67	1	241	22		6	38	
	2	242	23		7	39	
	3	243	24		8	40	
	4	244	25		9	41	

Regnatum est Romæ sub regibus ann. 244, auctoribus Liuio atque hoc nostro Dionysio. In Eusebii vero supputationibus desunt anni quatuor: quamquam ipse fatetur tribus variatum annis apud auctores. At nos maluimus hos sequi, vt ex proposito Romanam scribenteis historiam, quemadmodum ante quoque aliquoties testati sumus. Ceterum cum sequentia spatia vix pro Consulum nominibus, ac leuibus aliquot annotatiunculis sufficiant, omnia reliqua sepofuimus & Iudæorum captiuitas iam laxata finitaque erat. defecerant etiam Lydorum Ægyptiorumque regna; hoc. sub Cambyse, illud, sub Cyro, omnia iam obtinentibus Persis. Quapropter non magnopere ad auctorem nostrum illustrandum pertinere visum est, latius ea persequi. Qui aũt omnino ea habere velit, apud Eusebium requirat licebit. Nos nunc ad Consules, vt apud hunc sunt auctorẽ, & ad Olympiadũ, annorumque ab Vrbe condita numeros descendamus, pauca adiicientes ex Liuio, reliquisque bonis auctoribus, pro communi studiosorum vtilitate.

CONSVLES.

	An. Ol.	A. V. C.		
68	1	245, I	L. Iunius Brutus, L. Tarquinius Collatinus.	*Bruto suffectus est Sp. Lucretius Tricipitinus, & mox M. Horatius Puluillus.* *Collatino suffectus est P. Valerius Poplicola.*
	2	246, II	P. Valerius Poplicola II, T. Lucretius Tricipitinus.	*Censu Romæ agitato, inuenta sunt hominum CXX milia.* Euseb.
	3	247, III	P. Valerius Poplicola III, M. Horatius Puluillus II.	*Pro Horatio in omnibus Liuii codicibus habetur P. Lucretius quod nomen mihi suspectum est.*

	An. Olymp.	An. ab V. cōd.	Consules.	
	4	248, IIII	Sp. Largius Rufus, T. Herminius.	*Horum conss. nomina apud Liuium omissa sunt; iniuria (vt puto) temporum.*
69	1	249, V	M. Valerius, P. Postumius Tubertus.	*Hunc M. Valerium noster hic auctor lib. 5 ait Poplicolæ fuisse fratrem.*
	2	250, VI	P. Valerius Poplicola IIII, T. Lucretius Tricipitinus II.	
	3	251, VII	P. Postumius Tubertus II, Agrippa Menenius Lanatus.	
	4	252, VIII	Sp. Cassius Vicelinus, Opiter Virginius Tricostus.	
70	1	253, IX	Postumus Cominius, T. Largius.	*Nono anno post exactos reges noua dignitas est creata, dictator scilicet, & magister equitū, qui dictatori obsequeretur. Dictator primus Largius; magister equitum, Sp. Cassius fuit. Hæc Eusebius: sed Dionysius noster hoc factum tradit sub duodecimis consulibus.*
	2	254, X	Ser. Sulpicius Camerinus, Manius Tullius Longus.	
	3	255, XI	P. Veturius Geminus, T. Æbutius Elua.	*Liuius Cn. Vetusium vocat.*
	4	256, XII	T. Largius Flauus, Q. Clœlius Siculus.	*Puto eum esse qui est anno 253. Idem in Cuspiniani libro cognominatur Rufus: idemq́ primus omnium dictator dictus est.* *Hunc Clœlium etiā Voculam quidam cognomināt.*
71	1	257, XIII	A. Sempronius Atratinus, M. Minucius Augurinus.	
	2	258, XIIII	A. Postumius, T. Virginius.	*Cassiodorus C. Postumium vocat.* *Idem secundus dictator fuit.*
	3	259, XV	Ap. Claudius Sabinus, P. Seruilius Priscus.	*Conuenit cum hoc annorum numero Plinius lib. 35, cap. 3.*
	4	260, XVI	A. Virginius Montanus, T. Vetusius Geminus.	*Quidam Cælimontanum cognominant.* Tertius dictator M' Valerius. Secessio plebis in sacrum montem.
72	1	261, XVII	Postumus Cominius II, Sp. Cassius II.	Primi Tribuni pl.
	2	262, XVIII	T. Geganius, P. Minucius.	
	3	263, XIX	A. Sempronius Atratinus II, M. Minucius Augurinus II,	

Olymp.	An. Olymp.	An. ab V cõd.	Consules.	
	4	264, XX	Q. Sulpicius Camerinus, Sp. Largius Flauus.	*Horum atq; sequentis anni consulum nomina omittit Liuii codex: iniuria (vt opinor) temporum.*
73	1	265, XXI	C. Iulius, P. Pinarius Rufus.	*Hunc Iulium quidam Iulum, quidam Sulum, quidam Tullum cognominant.*
	2	266, XXII	Sp. Nautius, Sex. Furius.	Cn. Marcii Coriolani mors.
	3	267, XXIII	C. Aquilius, T. Sicinius.	
	4	268, XXIIII	Sp. Cassius III, Proculus Virginius.	
74	1	269, XXV	Q. Fabius, Ser. Cornelius.	
	2	270, XXVI	L. Æmilius Mamercus, Cæso Fabius.	*Hic Cæso Fabius Q. & M. Fabiorum frater fuit. Porro parens quoq; horum Cæso dicebatur.*
	3	271, XXVII	M. Fabius, L. Valerius.	*Hic Valerius lib. 8 apud hunc auctorem Poplicolæ frater dicitur sed errore (vt puto) codicum.*
	4	272, XXVIII	Q. Fabius II, C. Iulius Tullus.	*Dubium sitne ille qui anno 265.*
75	1	273, XXIX	Cæso Fabius II, Sp. Furius.	Hoc anno Xerxes rex Persarum in Græciam duxit exercitum.
	2	274, XXX	Cn. Manilius, M. Fabius II.	
	3	275, XXXI	Cæso Fabius III, T. Virginius.	
	4	276, XXXII	L. Æmilius Mamercus II, C. Seruilius.	
76	1	277, XXXIII	C. Horatius, T. Menenius.	*In Gellii cod. lib. 17, cap. vlt. M. Horatius legitur.* CCCVI Fabii cæsi. *Hic Agrippæ Menenii filius fuit.*
	2	278, XXXIIII	Sp. Seruilius, A. Virginius.	
	3	279, XXXV	P. Valerius Poplicola, C. Nautius.	*Hic Poplicola eius qui reges eiecit filius fuit.*
	4	280, XXXVI	A. Manlius Volso, L. Furius.	*Alii hunc C. vocant.*

	An.Olymp.	An.ab V.cōd.	Conſules.	
77	1	281,XXXVII	L. Æmilius Mamercus III, Iulius Vopiſcus.	
	2	282,XXXVIII	P.Furius, L.Pinarius.	
	3	283,XXXIX	T.Quintius Capitolinus, Ap.Claudius Sabinus.	*Hic primi Appii filius fuit.*
	4	284,XL	L.Valerius II, Tiberius Æmilius.	*In Dionyſii codicibus* Tiberius *legitur, in Liuio,* Titus. *Litera enim* T *in his ſæpe fefellit.*
78	1	285,XLI	A.Virginius Nomentanus, T.Numicius Priſcus.	*Anno 260 Montanum quendam Virginium cognominat; alii Cælimontanum vocant. ut plane putem id codicum errore factum eſſe.*
	2	286,XLII	T.Quintius Capitolinus II, Q.Seruilius Priſcus.	
	3	287,XLIII	Tiberius Æmilius II, Q.Fabius Vibulanus.	*Hic tertium poſtea fuit conſ. ac decemuir.*
	4	288,XLIIII	Sp.Poſtumius Albinus, Q.Seruilius Priſcus II.	
79	1	289,XLV	T.Quintius Capitolinus III, Q.Fabius Vibulanus II.	
	2	290,XLVI	A.Poſtumius Albus, Sp.Furius Fuſcus.	
	3	291,XLVII	L.Æbutius, P.Seruilius Priſcus.	
	4	292,XLVIII	L.Lucretius, T.Veturius Geminus.	*Hunc Veturium quidam Geminum, quidam præterea Ligurinum, duobus cognominibus vocant.*
80	1	293,XLIX	P.Volumnius, Ser. Sulpicius Camerinus.	
	2	294,L	P.Valerius Poplicola II, C.Claudius Sabinus.	L. Quintius Cincinnatus Poplicolæ ſuffectus. Herdonius Capitolium occupat.
	3	295,LI	Q.Fabius Vibulanus III, L.Cornelius.	
	4	296,LII	C.Nautius II, L.Minucius.	Quartus Dictator L. Quintius Cincinnatus. *Liuius & Caſsiodorus non L. ſed C. vocant.*
81	1	297,LIII	C.Horatius II, Q.Minucius.	*Caſsiodorus & Liuius M. Horatium nominant.*

	An.Olymp.	An. ab V cōd.	*Consules.*	*Decemuiri.*
	2	298,LIIII	M.Valerius, Sp.Virginius.	
	3	299,LV	T.Romilius, C.Veturius.	
	4	300,LVI	Sp.Tarpeius, A.Termenius.	*Ita legitur in Dionysii codice. Alii* Aterniū *legunt. At Plin.lib.7,cap.28,& Gell.lib. 2,cap.21, Thermum appellant.*
82	1	301,LVII	P.Horatius, Sex.Quintilius.	*Liuius pro Horatio Curiatium vocat, sicut decemuirum ultimum primi ordinis. Alii hunc etiam Horatium Trigeminum, Decemuirum autem Puluillum cognominant.* Huic Quintilio suffectus est Sp.Furius.
	2	302,LVIII	L.Menenius, P.Sestius.	*Horum conss. nomina in plerisq; Liuii codicibus omissa erant. Quidam codices P. etiam pro L. habebant, ac pro P.Sestio P.Sextilium Capitolinum. At ex hoc nostro auctore* P.Sestius *legendum conuincitur, tametsi ipsius codex vna parte fallebat.*

Anno trecentesimo altero quam condita erat, (inquit Liuius) iterum mutatur forma ciuitatis, ab conss. ad decemuiros. Hæc ille. Atqui noster hic auctor P.Horatio & Sexto Quintilio trecētesimum expletum perhibet. hic igitur erat annus tertius. Sed soluitur, quod hic trecētesimus alter expletus intelligitur. Quamquam ipse Dionysius lib.7, ab initio, paucorum annorum errorem venia dignum existimat. Quapropter cum nemine ea de re magnopere contēderim, verisimiliora huius auctoris secutus. Sequatur porro quod quisq; velit, nullum piaculum commissurus, etiamsi contrarius nobis fuerit. quam gratiam ab optimo quoque lectore facile, vt speramus, nos quoque impetrabimus.

DECEMVIRI.

	3	303,LIX	Ap.Claudius T. Genucius P.Sestius Sp.Postumius Ser.Sulpicius	A.Manlius T.Romilius C.Iulius T.Veturius P.Horatius.	*Quidam hunc Manliū appellant.* *Liuius pro Horatio Curiatiū habet.*
	4	304,LX	Ap.Claudius II Q.Fabius Vibulanus M.Cornelius L.Minucius T.Antonius	M.Seruilius M'Rabuleius Q. Petilius Cæso Duillius Sp.Oppius.	*Liuius hunc M.Sergium vocat.* } *Tres vltimi plebeii.*
83	1	305,	*Multis argumentis ostendi potest, hoc anno per tyrannidem regnasse Decemuiros; quorum aliquot in altera Chronologia, quam in Liuium scripsimus, meminimus. Hic itaque in re manifesta sollicitis esse noluimus.*		
	2	306,LXI	*Conss.* L.Valerius Potitus, M.Horatius Barbatus.		*Hic Valerius eius filius fuit, qui aduersus Herdonium pugnans in Capitolio occisus est, Anno ab Vrbe cond. 294.* *Hic Horatius pronepos fuit eius qui cum Valerio Poplicola cons. fuit Anno ab Vrbe condita 247.*

Ol.	An. Olymp.	An. ab V. cōd.	Consules.	Tribuni militares. Consules.
	3	307, LXII	Sp. Herminius, T. Virginius.	
	4	308, LXIII	M. Geganius Macerinus, C. Iulius Tullus.	
84	1	309, LXIIII	T. Quintius Capitolinus IIII, Agrippa Furius.	
	2	310, LXV	M. Genucius, C. Quintius.	

TRIBVNI MIL. CONSVLARI POTESTATE.

Ol.	An. Olymp.	An. ab V. cōd.	Tribuni militares	Consules
	3	311, LXVI	A. Sempronius Atratinus, L. Atilius Longus, T. Clœlius Siculus.	Conss. { L. Papirius Mugillanus, L. Sempronius Atratinus, A. Semproni i frater.
	4	312, LXVII	M. Geganius Macerinus II, T. Quintius Capitolinus V.	Census.

Hactenus historia reliqua est. quæ desunt, utinam breui in lucem prodeant. Nam non est mihi dubium alicubi latitare hunc auctorem apud doctos. Quodsi priuatum commodum publicæ utilitati posthabebitur, speramus propediem totum auctorem in sua loquentem lingua nos habituros. Certe Constantinus Lascaris eum Græce allegat, recens auctor, & quidam alii nostra ætate: sed ambitio obstare videtur, quo minus in lucem veniat. quæ utinam tam non sit diuturna, quam raro est felix. sed fiat voluntas Domini. Tu optime Princeps, hos nostros labores, nostramq; simplicitatem boni consulas. communis enim utilitatis ergô tantum opus suscepimus. Vale. Friburgi Brisgoæ, Anno a Christo nato MDXXXII.

FINIS CHRONOLOGIÆ DIONYSIANÆ.

ORIGO GENTIS ROMANAE A IANO ET SATVRNO CONDITORIBVS, PER SVCCEDENTES SIBIMET REGES, VSQVE AD CONSVLAtum decimum Constantii, digesta ex auctoribus Verrio Flacco † Antiate; (vt quidem idem Verrius maluit dicere quam Antia) tum ex annalibus Pontificum; dein Cnæo Egnatio Veratio, Fabio Pictore, Licinio † Macro, Varrone, Cæsare, Tuberone, atq; ex omni priscorum historia; proinde vt quisq; neotericorum asseuerauit; hoc est, & Liuius & Victor Afer.

(Margin: 1 — beside "tum decimum Constantii … An-"; 2 — beside "cinio † Macro …")

[SATVRNVS. Æneid. VIII. Versu 319.] PRIMVS in Italiam creditur venisse SATVRNVS; vt etiã Maronis Musa testatur illis versibus; *Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo, Arma Iouis fugiens, & regnis exsul ademptus.* cet. Tanta aũt vsq; id tempus antiquorum hominum traditur fuisse simplicitas, vt venientes ad se aduenas, qui modo consilio ac sapientia præditi, ad instruendam vitam, formandosq; mores aliquid conferrent, quod eorũ parentes atq; originem ignorabant; 3 † Cælo & Terra editos non solum ipsi crederent, verumetiam posteris affirmarent; veluti hunc ipsum Saturnum, quem Cæli & Terræ filium esse dixerunt. Quod cum [IANVS.] ita existimetur, certum tamen est priorem IANVM in Italiam deuenisse; ab eoq; postea venientem exceptum esse Saturnum. Vnde intelligendum est Virgilium quoq; non ignoratione veteris historiæ, sed suo more primum dixisse Saturnum, nõ ante quem nemo, sed principem: [Æneid. 1.] vt, *Troiæ qui primus ab oris:* cum proculdubio constet ante Æneam, priorem Antenorem in Italiam esse peruectum, eumq; non in ora litori proxima, sed in interioribus locis, id est Illyrico, vrbem Patauium condidisse; vt quidem idem Virgilius illis versibus ex persona Veneris, apud [Æneid. 1, Versu 244.] Iouem de ærumnis Æneæ sui conquerentis; *Antenor potuit mediis elapsus Achiuis Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus,* cet. Quare autem addiderit *tutus*, suo loco plenissime annotauimus in commẽtatione, quam hoc scribere cœpimus, cognita ex eo libro qui inscriptus est DE ORIGINE PATAVINA. Itaque nunc *primus* ex ea quoque significatione est e qua illud in secundo Æneidos, de enumeratione eorũ qui equo Durio digrediebantur. Nam cum [Tisandrum Verg. V. 261.] nominasset *Thessandrum, Sthenelum, Vlixem, Athamanta, Thoanta, Neoptolemum; post intulit. *primusq; Machaon.* de quo quæri potest, Quomodo potest primus dici post tantos qui [fort. redundat.] supra dicti sunt? Verum intelligemus primum pro principe; vel quia is [ad perfectum] illis temporibus circa peritiam medicæ artis præcipuus fuisse traditur. Sed vt ad propositum reuertamur, ferunt Creusam Erechthei regis Atheniensium filiam speciosissimam, stupratam ab Apolline, enixam puerum, eumq; Delphos olim educandum esse missum: ipsam vero a patre [*Xutho.] istarum rerum nescio, *Xipheo cuidam comiti *collocatam. [*copulatam] Ex qua cum ille pater non posset exsistere, Delphos eum petiisse ad consulendum oraculum, quomodo pater fieri posset. tum illi deum respondisse, vt quem postero die obuiam habuisset, eum sibi adoptaret. itaq; supradictum puerum, qui ex Apolline genitus erat, obuiam illi fuisse, eumq; adoptatum. cum adoleuisset, non contentum patrio regno, cum magna classe in Italiam deuenisse, occupatoq; monte, vrbem ibidem constituisse, eamq; ex suo nomine Ianiculum cognominasse.

Igitur Iano regnante apud indigenas rudes incultosq;, Saturnus regno profugus, cum in Italiam venisset, benigne exceptus hospitio est: ibiq; haud procul a Ianiculo arcem suo nomine Saturniam constituit: isq; primus agriculturam edocuit, ferosq; homines, & rapto viuere [*f. traduxit.] assuetos, ad compositam vitam *eduxit. vnde Virgilius in octauo sic ait; [Versu 314.] *[*Hæc loca.] *Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæq; tenebant, Gensque virûm truncis & duro robore nata: Quis neque mos, neque cultus erat, nec iungere tauros, Aut componere opes norant, aut parcere parto: Sed rami atque asper victu venatus alebat.* Omissoque Iano, qui nihil aliud quam ritum colendorum deorum religionesque induxerat, se Saturno maluit annectere: qui vitam moresque feris etiam tum men- [deest in m. s.] tibus insinuasse [dicitur, &] ad communem vtilitatem, vt supra diximus, disciplinam colendi [Æneid. 8, V. 321.] ruris edocuit; vt quidem indicant illi versus; *Is genus indocile ac dispersum montibus altis Composuit, legesque dedit; Latiumque vocari Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.* Istum etiam vsum signandi æris, ac monetæ in formam incutiendæ ostendisse traditur: in qua ab vna parte caput eius imprimeretur; altera, nauis qua vectus illó erat. vnde hodieq; aleatores posito nummo

mo opertoq;,optionem conlusoribus ponunt enuntiandi quid putent subesse, caput, aut na-
uem:quod nunc vulgo corrumpentes † *nauandi* dicunt. Ædes quoq; sub cliuo Capitolino,in 4
quo pecuniam conditam habebat, *Ærarium Saturni* hodieq; dicitur. Verum quia,vt supra
diximus,prior illuc Ianus aduenerat,cum eos post obitũ diuinis honoribus cumulandos cen-
suissent;in sacris omnibus primum locum Iano detulerunt; vsq; eo, vt etiam cũ aliis diis sacrifi-
cium fit,dato ture in altaria, *Ianus* prior nominetur, cognomento quoq; addito *Pater*; secun-
dum quod noster cognomẽto sic intulit; *Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem.* ac sub- *Æneid.8, Versu 357.*
indit; *Ianiculum huic;illi fuerat Saturnia nomen.* Eiq; (eo quod mire præteritorum memor, tum
etiam futuri)dixerit; - *rex arua Latinus & vrbes Iam senior longa placidas in pace regebat.* Quo *Æneid.7, versu 45.*
regnante Troianos refert in Italiam deuenisse. Quæritur quomodo Sallustius dicat, *Cumq;* *In initio Catilinariæ*
bus ABORIGINES,*genus hominum agreste,sine legibus,sine imperio liberum atq; solutum.* Quidam
autem tradunt terris diluuio coopertis,passim multos diuersarum regionum in montibus,ad ABORIGINES.
quos confugerant,constitisse: ex quibus quosdam sedem quærentes,peruectos in Italiam, *Ab-*
origines appellatos, † Græca scilicet appellatione, a cacuminibus montiũ,*qui illi oræ faciunt. 5
alii volunt eos,quod errantes illó venerint,primo *Aberrigines*,post mutata vna littera, altera **f. quæ illi ipsi vocant.*
adempta, *Aborigines* cognominatos. Eos aduenientes PICVS excepit,permissos viuere vt PICVS.
vellent. Post Picum regnauit in Italia FAVNVS,quem a fando dictũ volunt, quod is soleret FAVNVS.
futura precinere versibus,quos *Saturnios* dicimus:quod genus metri in vaticinatione Saturnia
primum proditum est.Sed *vrbem Saturnus,cum in Italiam venisset,condidisse traditur.Eius **f. versus.*
rei Ennius testis est,cum ait; † *Versibu' quos olim Fauni vatesq; canebant.* Hũc Faunum pleriq; 6
eũdem SILVANVM a siluis,† INVIVM DEVM;quidam etiã PANA,vel PAN esse dixerũt. SILVANVS. PAN.
Igitur regnante Fauno,ante annos circiter sexaginta,quam Æneas in Italiam deferretur,† EV- EVANDER.
ANDER Arcas,Mercurii & Carmentis nymphæ filius, simul cum matre eodem venit. quam Dion.1.4,30
quidam memoriæ prodiderunt,primo *Carmentum* dictam;post *Nicostraten*,de carminibus;eo 7 8
quod videlicet omnium litterarum peritissima,futurorumq; prudens,versibus canere sit soli-
ta:adeo vt pleriq; velint,non tam ipsam a carmine Carmentam,quam carmina,a qua dicta es-
sent,appellata. Huius admonitu transuectus in Italiam Euander, ob singularem eruditionem
atq; scientiam litterarum,breui tempore in familiaritatem Fauni se insinuauit: atq; ab eo hospi-
taliter benigneq; exceptus,non paruum agri modum ad incolẽdum accepit:quem suis comi-
tibus distribuit, exædificatis domiciliis in eo monte quem primo tum illi a Pallãte *Pallanteum*,
postea nos *Palatium* diximus.ibiq; Pani deo fanũ dedicauit: quippe is familiaris Arcadiæ deus **al. Palatinum.*
est,teste etiam Marone qui ait; *Pan Deus Arcadiæ captam te Luna fefellit.* Et item: *Pan etiam Ar-* *Georg. 3, Versu 392.*
*cadia mecum si iudice *certet.* Primus itaq; omnium Euander Italicos homines legere & scri- **Eclog.4, Vbi certet legitur.*
bere edocuit, litteris partim quas ipse antea didicerat: idẽq; fruges in Græcia primum inuẽtas
ostendit: serendiq; vsum edocuit:terræq; excolendæ gratia,primus boues in Italia iunxit. Eo
regnante,forte † RECARANVS quidã,Grecæ originis,ingẽtis corporis & magnarum virium 9
pastor,quia erat forma & virtute ceteris antecellẽs,HERCVLES appellatus,eodẽ venit Cũq; RECARANVS.
armenta eius circa flumẽ Albulã pascerẽtur, *Cacus* Euandri seruus,nequitiæ versutus,& preter HERCVLES.
cetera furacissimus,Recarani hospitis boues subripuit: ac nequod esset indiciũ,auersas in spe- Dionys. 1.6, 42.
luncã attraxit. Cũq; Recaranus vicinis regionib. peragratis, scrutatisq; omnib. eiuscemodi la-
tebris,desperasset inuenturũ:vtcũq; equo animo dispendiũ ferens,excedere his finib. cõstitue-
rat. At vero Euander,excellentissimæ iustitiæ vir,postq̃ rẽ vti acta erat,cõperit,seruũ noxæ de-
dit,bouesq; restitui fecit. Tũ Recaranus sub Auẽtino, *Inuentori patri* arã dedicauit,appellauitq;
Maximam,& apud eam decimam sui pecoris profanauit. Cũq; ante moris esset vti homines de-
cimam fructuũ regibus suis præstarẽt:æquius sibi ait videri deos potius illo honore impartien-
dos esse,quam reges.inde videlicet tractum,vt Herculi decimã profanari mos esset: secũdum *In Stracho: Vbi tamen legitur Detraxi partem Hercul. & in Truculento Actu 11.*
quod Plautus, *in partem* inquit *Herculeanam*, id est decimam. Consecrata igitur ara Maxima,
profanataq; apud eam decima Recaranus,eo quod Carmentis inuitata ad id sacrum non affu-
isset:sanxit necui feminæ fas esset vesci ex eo quod eidem aræ sacratum esset: atq; *ab ea re di-
uina feminę in totum remotæ. Hæc Cassius lib. I. At vero in libris Pontificalium traditur, Her-
cules Ioue atque Alcmena genitus,superato Geruone,agens nobile armentum, cupidus eius
generis boues in Græcia instituendi, forte in ea loca venisse, & vbertate pabuli delectatus,vt *f. ob ea; Vel, itaq; ab ea.*
ex longo itinere homines sui & pecora reficerentur, aliquamdiu sedem ibi constituisse. Quæ
cum in valle,vbi nunc est Circus maximus,pascerentur;neglecta custodia,quod nemo crede-
batur ausurus violare Herculis prędã,† latronem quendam regionis eiusdẽ,magnitudine cor- 10
poris & virtute ceteris prȩualentẽ,octo boues in speluncã,quo minus furtũ vestigiis colligi pos-
set,caudis abstraxisse. Cũq; inde Hercules ꝓficiscens,reliquũ armentũ,casu ꝑter eandẽ spelũ-
cam ageret:forte quadã,inclusas boues transeuntib. admugisse, atq; ita furtũ detectum. inter-

fectoque Caco, Euandrum, re comperta, hospiti obuiam iuisse, gratantem quod tanto malo fines suos liberasset: compertoq; quibus parentibus ortus esset Hercules, rem ita vti erat gesta, ad Faunum pertulisse: tum eum quoq; amicitiam Herculis cupidissime appetisse. quam opinio-
11 nem sequi † metuit noster Maro. Cum ergo Recaranus, siue Hercules, Patri inuentori aram maximam consecrasset; duos ex Italia, quos eadē sacra certo ritu administranda edoceret, adsciuit, Potitium & Pinarium. Sed eorum Potitio, qui prior venerat, ad comedenda exta admisso; Pinarius, eo quod tardius venisset, posteriq; eius, submoti: vnde hodieq; seruatur: Nemini
*quid sit Potitio? *Potitio Pinariæ gentis in eis sacris vesci licet: eosq; alio vocabulo prius appellatos nonnulli volunt, post vero † Pinarios dictos ἀπὸ τῆς πεινᾶν, quod videlicet ieiuni, ac per hoc esurientes ab e-
12 iusmodi sacrificiis discedant. Isq; mos permansit vsq; Appiū Claudium censorē, vt Potitiis sacra facientibus, vescentibusq; de eo boue quē immolauerant, postquam inde nihil reliquissent, Pinarii deinde admitterentur. verum postea Appius Claudius accepta pecunia Potitios illexit vt administrationem sacrorū Herculis seruos publicos edocerent, nec non etiam mulieres admitterēt. Quo facto, aiunt intra dies triginta omnem familiam Potitiorum, quæ prior in sacris
f. sedisse. habebatur, exstinctam: atq; ita sacra penes Pinarios *resedisse, eosq; tam religione quam etiam pietate edoctos, mysteria eiusmodi fideliter custodisse. Post Faunū, Latino eius filio in Italia
ÆNEAS. Dion. 35, 35. regnante, ÆNEAS Ilio Achiuis prodito ab Antenore aliisq; principibus, cum præ se deos penates patremq; Anchisen humeris gestans, nec non & paruulum filium manu trahens, noctu excederet; orta luce cognitus ab hostibus, eo quod tāta onustus pietatis sarcina erat, nō modo a nullo interpellatus, sed ēt a rege Agamemnone quo vellet ire permissus, Idam petit: ibiq; nauibus fabricatis, cum multis diuersi sexus, oraculi ammonitu Italiam petit: vt docet Alexander
13 Ephesius lib. 1 belli Marsici. At vero † Lucatius non modo Antenorem, sed & iam ipsum Æneam proditorem patriæ fuisse tradit. cui cum a rege Agamemnone permissum esset ire quo vellet, & humeris suis, quod potissimum putaret, hoc ferret: nihil illum præter deos penates &
14 patrē, duosq; paruulos filios, vt quidā tradunt, vt vero alii, vnū, † cui Iulo cognomen, post etiā
f. permisisse. Ascanio fuerit, secum extulisse. Qua pietate motos Achiuorū principes *remisisse vt reuerteretur domum, atq; inde omnia secū quæ vellet, auferret. Itaq; cum magnis cū opibus, pluribusq; sociis vtriusq; sexus, a Troia digressum, longo mari emenso per diuersas terrarū oras in Italiam
*Æneam Dion. Hal. & Steph. deuenisse: ac primū Thraciam appulsum *Ænum ex suo nomine condidisse. Dein cognita Polymestoris perfidia ex Polydori nece, inde digressum, peruectumq; ad insulam Delum: atq; illinc ab eo Lauiniam Anii sacerdotis Apollinis filiam in matrimonium adscitam, ex cuius nomine *Lauinia litora* appellata. Postquā is multa maria permensus, appulsus sit ad Italiæ promontorium, quod est in Baiano, circa Auerni lacum; ibiq; gubernatorem Misenum morbo absumtum, sepultum ab eo: ex cuius nomine vrbem Misenon appellatam, vt ēt scribit Cæsar Pontificalium lib. 1: qui tamen hunc Misenum non gubernatorem, sed tubicinem fuisse tradit.
Æneid. 6, versu 232. Inde non immerito vtramq; opinionem secutus Maro sic intulit; *At pius Æneas ingenti mole sepulcrum Imponit, suaq; arma viro, remumq; tubamq;.* Quamuis, auctore Homero, quidā asserant
*f. tum. tubæ vsum Troianis temporibus etiam *tunc ignoratum. Addunt præterea quidā, Æneam in eo litore Euxini cuiusdam comitis matrem vltimo ætatis affectā, circa stagnū, quod est inter Misenon Auernūq; extulisse, atq; inde loco nomen inditū, qui ēt nunc *Euxinius sinus* dicitur. cumq; comperisset ibidem Sibyllam mortalib. futura præcinere in opido quod vocatur *Cimbarionis*, venisse eo sciscitatum de statu fortunarum suarum: aditisq; fatis, vetitū ne is cognitam in Italia sepeliret *Prochytam*, cognatione sibi cōiunctam, quam incolumem reliquerat. Et postquam ad classem rediit, reperitq; mortuam, in insula proxima sepelisse. quæ nūc quoq; eodem est nomine, vt scribunt Vulcatius & Acilius Piso. Inde profectum peruenisse in eum locum,
Virg. 7 Æn. initio. qui nunc *portus Caietæ* appellatur ex nomine nutricis eius quam ibidem amissam sepeliit. At
*pro, nauigationis lōgæ. Vide Virg. 5 Æneid. vero Cæsar & Sempronius aiunt, Caietę cognomen fuisse, non nomen: ex eo scilicet inditum, quod eius consilio impulsuq; matres Troianæ tædio longi *nauigii, classem ibidem incenderint, Græca scilicet appellatione ἀπὸ τοῦ καίειν, quod est incendere. Inde ad eam Italiæ oram quæ ab arbusto eiusdem generis, *Laurens* appellata est, Latino regnante, peruectum cum patre Anchise, filioq; & ceteris suorum: nauibus egressum, in litore accubuisse, consumteque quod fuerat cibi, crustam etiam de farreis mēsis, quas sacratas secum habebat, comedisse. Tum Anchisa coniiciente illam esse miseriarum errorisq; finem: quippe meminerat, Venerem sibi ali-
*f. sacratas quoque. quando prędixisse, cum in externo litore esurie compulsi, *sacratasq; mensas inuasissent, illum condendę sedis fatalem locum fore: † scrofam etiam incientem quam cum e naui produxis-
15 sent, vt eam immolarent, & se ministrorum manibus eripuisset; recordatum Æneam, quod aliquando ei responsum esset, vbi cōdendę quadrupedem futuram ducē: tum simulacris deorum Penatium prosecutum, atq; illum, vbi illa procubuit, enixaq; est porculos triginta; ibidem

auspica-

auſpicatum,*poſtquam *Lauinium* dixit: vt ſcribit Cæſar lib. 1, & Lucatius lib. 2. At vero Domi- *f. poſt quę. Vel, quã poſt.
tius non orbes farreos, vt ſupra dictum eſt, ſed menſarum vice ſumendi cibi gratia, apium,
cuius maxima erat ibidem copia, fuiſſe ſubſtratum, quod ipſum conſumtis aliis eduliis eos
comediſſe: ac poſt ſubinde intellexiſſe illas eſſe mēſas, quas illos comeſturos prædictū eſſet. Cū
interim immolata ſue in litore ſacrificium peragerct, traditur forte aduertiſſe Argiuã claſſem,
in qua Vlixes erat: cumq; vereretur ne ab hoſte cognitus periculum ſubiret, itemq; rē diuinam
interrumpere ſummum nefas duceret, caput velamēto obduxiſſe, atq; ita pleno ritu ſacra per-
feciſſe: inde poſteris traditum morem ita ſacrificandi, vt ſcribit Marcus Octauius lib. 1. At vero
Domitius lib. 1, docet forte Apollinis Delphici monitum Æneam vt Italiam peteret, vbi duo
maria inueniſſet, prandiumq; cum menſis comeſſet, ibi vrbem viti conderet. Itaq; egreſſum in
agrum Laurentem, cum paululum e litore proceſſiſſet, perueniſſe ad duo ſtagna aquæ ſalſæ,
vicina inter ſe: ibiq; cum ſe lauiſſet, ac refectum cibo, cum apium quoq;, quod tunc vice mēſæ
ſubſtratum fuerat, conſumſiſſet, exiſtimantem procul dubio illa eſſe duo maria, quod in illis
ſtagnis aquæ marinæ ſpecies eſſet, menſaſque, quæ erant ex ſtramine apii, comeſtas; vrbem in
eo loco condidiſſe, eamque, quod in ſtagno lauerit, *Lauinium* cognominaſſe. Tum deinde a LAVINIVM.
Latino rege Aboriginum, data ei, quæ incoleret, iugera quingēta. At Cato in Origine generis
Romani ita docet; † ſuem triginta porculos peperiſſe in eo loco vbi nunc eſt Lauinium: cum- 16
que Æneas ibi vrbem condere conſtituiſſet, propterque agri ſterilitatem metueret; per quie-
tem ei viſa deorum Penatum ſimulacra, adhortantiū vt perſeueraret in condenda vrbe quam
cœperat: nam poſt annos totidem, quot fœtus illius ſuis eſſent, Troianos in loca fertilia atq; v-
beriorem agrum tranſmigraturos, & vrbem clariſſimi nominis in Italia condituros. Igitur La-
tinum Aboriginum regem, cum ei nuntiatum eſſet, multitudinem aduenarum claſſe aduc-
ctam, occupauiſſe agrum Laurentem, aduerſum ſubitos inopinatoſque hoſtes incunctanter
ſuas copias eduxiſſe. ac priuſquam ſignum dimicandi daret, animaduertiſſe Troianos milita-
riter inſtructos; cum ſui lapidibus ac ſudibus armati, tum etiam veſte aut pellibus, quæ eis inte-
gumento erant, ſiniſtris manib. inuolutis proceſſiſſent. itaq; ſuſpenſo certamine, per colloquiū
inquiſito qui eſſent, quidve peterent; vtpote qui in hoc conſilium auctoritate numinum coge-
batur: namq; extis ac ſomniis ſæpe ammonitus erat, tutiorē ſe aduerſum hoſtes fore, ſi copias
ſuas cum aduenis coniunxiſſet: cumq; cognouiſſet Æneam & Anchiſen bello *patrio pulſos, *f. patria.
cum ſimulacris deorum errantes ſedem quærere; amicitiam fœdere iniſſe, dato inuicem iure-
iurando, vt communes quoq; hoſtes amicosve haberent. Itaq; cœptum a Troianis muniri lo-
cum; quem Æneas ex nomine vxoris ſuæ, Latini regis filiæ, quæ iam ante deſponſata Turno
Herdonio fuerat, *Lauinium* cognominauit. at vero † Amatam Latini regis vxorem, cum in- 17
digne ferret, Lauiniam, repudiato Turno conſobrino ſuo, Troiano aduenæ collocatam; Tur-
num ad arma concitauiſſe: eumque mox coacto Rutulorum exercitu, tetendiſſe in agrū Lau-
rentem, & aduerſus eum Latinum pariter cum Ænea progreſſum, inter prœliantes circum-
uētum, occiſumq;. Nec tamē amiſſo ſocero Æneas Rutulis obſiſtere deſiit. namq; & Turnum
interemit, [&] hoſtibus fuſis fugatiſq; victor, Lauinium ſe cū ſuis recepit, conſenſuq; omnium abeſt a m. ſ.
Latinorum rex declaratus eſt; vt ſcribit Lucatius lib. 3. Piſo quidem Turnum matruelē Ama-
tæ fuiſſe tradit, interfectoq; Latino, mortem ipſam ſibimet conſciuiſſe. Igitur Æneam occiſo
Turno, rerum potitum, cum adhuc iratum memor Rutulos bello perſequi inſtituiſſet, illos
ſibi ex Etruria auxilium † Mezentii regis Agyllæorum adſciuiſſe, ac implorauiſſe, pollicitos, ſi 18
victoria parta foret, omnia quæ Latinorum eſſent, Mezentio ceſſura. Tunc Æneam, quod co-
piis inferior erat, multis rebus quæ neceſſario tuendæ erant, in vrbem comportatis, caſtra ſub
Lauinio collocaſſe: præpoſitoq; his filio Euryleone, ipſum, electo ad dimicandum tempore,
copias in aciem produxiſſe, † circa *Numici fluminis ſtagnum: vbi cum acerrime dimicare- 19
tur, ſubitis turbinibus infuſcato aere, repente cælo tantum imbrium effuſum, tonitrubus etiam *al. Numicii.
conſecutis, flammarumq; fulgoribus, vt omniū non oculi modo † præſtinguerentur, verum- Dion. 52, 16.
etiam mentes quoq; confuſæ eſſent: cumq; vniuerſos vtriuſq; partis dirimēdi prœlia cupiditas 20
*inceſſet, nihilominus in illa tēpeſtatis ſubitæ confuſione interceptum Æneam, nuſquā deinde *f. inceſſet, l. inceſſiſſet.
comparuiſſe. Traditur autem, non prouiſo quod propinquus flumini eſſet, ripa depulſus, forte
in fluuium decidiſſe, atq; ita prœlium diremptum. Dein poſt, apertis fugatiſq; nubibus cum
ſerena facies effulſiſſet, creditum eſt viuum cum cœlo abſumtum. Idemq; tamē poſt ab Aſca-
nio, & quibuſdam aliis viſus affirmatur ſuper Numici ripam, eo habitu armiſq; quibus in prœ-
lium proceſſerat. Quæ res immortalitatis eius famam confirmauit. Itaq; illi eo loco templum 21
cōſecratum, appellariq; placuit † *Patrem Indigetem.* Dein filius eius ASCANIVS, idem qui ASCANIVS
EVRYLEO, omniū Latinorū iudicio rex appellatus. Igitur ſummā imperii Latinorū adeptus EVRYLEO. Dion. 52, 22.
Aſcanius, cum cōtinuis prœliis Mezentiū perſequi inſtituiſſet, filius eius Lauſus collē Lauiniæ

arcis occupauit. Cumq; id opidum circumfusis omnibus copiis regis teneretur, Latini legatos ad Mezentium miserunt sciscitatum, qua cōditione in deditionem eos accipere vellet. cumq; ille inter alia onerosa illud quoq; adiiceret, vt omne vinum agri Latini aliquot annis sibi inferretur, consilio atq; auctoritate Ascanii placuit ob libertatem mori potius, quam illo modo seruitutem subire. Itaq; vino ex omni vindemia Ioui publice voto, consecratoque; Latini vrbe eruperunt; fusoq; præsidio, interfectoque Lauso, Mezentium fugam facere coegerunt. Is post-

22 ea per legatos amicitiam societatemque Latinorum impetrauit; vt docet † Lucius Cæsar lib. I, itemq; Aulus Postumius in eo volumine quod de aduentu Æneæ conscripsit atq; *dedit. Igitur Latini Ascanium ob insignem virtutem non solum Ioue ortum crediderunt, sed etiam per diminutionem declinato paululum nomine, primo IOBVM, dein postea IVLVM appellarunt: a quo Iulia *filia manauit; vt scribunt Cęsar libro II, & Cato in Originibus. Interim Lauinia ab Ænea grauida relicta, metu, veluti insecuturi se Ascanii, in siluam profugit, ad magistrum patrii pecoris, *Tyrrhum; ibiq; enixa est puerum, qui a loci qualitate Siluius est dictus. At vero vulgus Latinorū existimans clam ab Ascanio interfectam, magnā ei inuidiā conflauerat, vsq; eo vt armis quoq; ei vim denuntiaret. Tū Ascanius iureiurando se purgans, cum nihil apud eos proficeret, petita dilatione ad inquirendū, iram præsentē vulgi aliquantulū fregit: pollicitusq; est, se ingentibus præmiis cumulaturum eū qui sibi Lauiniam inuestigasset. mox recuperatam cum filio in vrbē Lauinium reduxit, dilexitq; honore materno. quæ res rursum ei magnū fauorē populi cōciliauit, vt scribunt C. Cęsar, & Sex. Gellius in Origine gentis Romanę. At vero alii tradunt, q cum Ascanius ab vniuerso populo ad restituendā Lauiniā cogeretur, iuraretq; se neq; interemisse, neq; scire vbi esset, Tyrrhum petito silentio in illa concionis frequētia professum indiciū, si sibi Lauiniæq;, pueroq; ex ea nato, fides incolumitatis daretur; tumq; eū accepta fide Lauiniā in vrbem cū filio reduxisse. Post hæc Ascanius cōpletis in Lauinio triginta annis, recordatus nouæ vrbis condendæ tēpus aduenisse, ex numero porcorū quos pepererat sus alba, circūspectis diligenter finitimis regionibus, speculatus montē editum, qui nunc, ab ea vrbe quæ in eo condita est, *Albanus* nuncupatur, ciuitatē communiit: eaq; ex forma, quod ita in longū porrecta est, *Longam*, ex colore suis, *Albam* cognominauit. Cūq; illuc simulacra deorum Penatium transtulisset; postridie apud Lauiniū apparuerunt: rursusq; relata Albā, appositusq; custodibus nescio *quantis, se Lauiniū in pristinā sedem identidē receperūt. Itaq; tertio nemo ausus est amouere ea, vt scriptū est in Annali Pontificum IV lib. Cincii, & Cæsaris II, Tuberonis I. At Ascanius postq̄ excessisset e vita, inter Iulum filiū eius, & Siluium Postumum, qui ex Lauinia genitus erat, de obtinendo imperio orta contentio est: cū dubitaretur an Æneę filius, an nepos potior esset. permissa disceptatione eius rei *ab vniuersis rex SILVIVS declaratus est. Eiusdē posteri oēs. cognomento Siluii, vsq; ad conditā Romā. Albę regnauerunt: vt est scriptū Annalium Pontificaliū lib. 4. Igitur regnante Latino Siluio † coloniæ deductæ sunt Præneste, Tibur, Gabii, Tusculū, Cora, Pometia, Locri, Crustumiū, Cameria, *Ronillæ, ceteraq; opi-

23 da circūquaq;. Post eum regnauit *TIBERIVS SILVIVS, Siluii filius. Qui cū aduersus finitimos bellū inferētes copias eduxisset, inter prœliantes depulsus in Albulā flumē, deperiit, mutandiq; nominis exstitit caussa: vt scribunt Lucius Cincius li. I. Lucatius li. 3. Post eū regnauit *AREMVLVS SILVIVS: qui tantę superbię non aduersum homines modo, sed et deos fuisse traditur, vt pdicaret se superiorē esse ipso Ioue: ac tonante cælo militibus imperaret, vt telis clypeos quaterēt, dictaretq; clariorē sonū se facere. qui tamen pręsenti affectus est pœna. nā fulmine ictus, raptusq; turbine, in Albanū lacum pcipitatus est. vt scriptū est Annaliū li. VI, & Epitomarū Pisonis II. Aufidius sane in Epitomis, & Domitius li. I. non fulmine ictū, sed terræmotu prolapsum, simul cū eo regiā in Albanū lacū tradunt. Post illū regnauit AVENTINVS SILVIVS: isq; finitimis bellū inferētibus in dimicando circūuentus, ab hostibus pstratus est: ac sepultus circa radices montis, cui ex se nomē dedit: vt scribit Iulius Cæsar li. II. Post eū SILVIVS PROCAS rex Albanorū, duos filios Numitorē & Amuliū æquis partibus heredes instituit. Tū Amulius in vna parte regnū tantūmodo, in altera totius patrimonii summā atq; oēm paternorū bonorū substantiā posuit, fratriq; Numitori, q maior natu erat, optionē dedit, vt ex his, vtrū mallet, eligeret. Numitor cū priuatū omne cū facultatib. regno ptulisset; Amulius regnū obtinuit.

24 Quod vt firmissime possideret, Numitoris † fratris sui filiū in venando interimendū curauit. tū et Rheam Siluiam, eius sororē, sacerdotem Vestę fieri iussit, simulato somnio quo ammonitus ab eadē dea esset, vt id fieret: cū re vera ita faciundū sibi existimaret periculosum ducēs, nequis ex ea nasceretur, qui auitas persequeretur iniurias; vt scribit Valerius Antias li. I. At vero M. Octauius, & Licinius Macer, tradunt Amuliū patruū Rheæ sacerdotis, amore eius captū, nubilo cælo obscuroq; aere, cū primū illucescere cœpisset, in vsū sacrorū aquā petēti insidiatū, in luco Martis cōpressisse eā: tū exactis mensib. geminos editos. Qd cū cōperisset, celādi facti gratia p scelus

Margin notes:
*f. edidit.
*f. familia.
*al. Tyrrhenum.
Dion. 56, 23.
ALBA LONGA.
*Ger. quasi. f. quatenus.
Dion. 54, 6.
*f. deest plebi. [vel nobilibus]
Dion 56. 42.
SILVIVS, & reliqui reges Albani, Silui cognominati.
*f. Bouillæ.
*al. Tiberinus.
Dion 57. 14
*alii Remulum appel lant, Romulum Lucius: Dionysius Alladeo, 57, 10.
Dion. 61, 19.

ſcelus concepti, † necari iuſſit ſacerdotem, partum ſibi exhiberi. tumq; Numitorem ſpe fu- 25
turorum, quod hi ſi adoleuiſſent, iniuriarum ſuarum quandoq; vltores futuri eſſent, alios pro
eis ſubdidiſſe, illosque ſuos veros nepotes Fauſtulo paſtorum magiſtro dediſſe nutriendos. At
vero Fabius Pictor lib. 1, & Vennonius, ſolito inſtitutoq; egreſſam virginē, in vſum ſacrorum
aquam petitum ex eo fonte qui erat in luco Martis, ſubito imbribus tonitribusq;, quæ cum illa
erant, diſiectis, a Marte compreſſam, cōturbatamq;: mox recreatam conſolatione dei, nomen
ſuum indicantis, affirmantiſq; ex ea natos dignos patre euaſuros. Primum igitur Amulius rex,
vt comperit Rheam Siluiam ſacerdotem peperiſſe geminos, protinus imperauit deportari ad
aquam profluētem, atq; eo abiici. Tum illi quibus id imperatū erat, † impoſitos alueo pueros, 26
circa radices montis Palatii in Tiberim, qui tum magnis imbribus ſtagnauerat, abiecerunt:
eiusq; regionis ſubulcus Fauſtulus, ſpeculatus exponentes, vt vidit relabente flumine alueum,
in quo pueri erant, obhęſiſſe ad arborem fici, puerorumq; vagitu lupam excitam, quæ repente
exierat, primo lambitu eos deterſiſſe, dein leuādorum vberum gratia mammas præbuiſſe: de-
ſcendit ac ſuſtulit, nutriendosque † Accæ Larentiæ, vxori ſuæ, dedit: vt ſcribunt Ennius lib. 1, 27
& Cæſar 11. Addunt quidam Fauſtulo inſpectāte, picum quoq; aduolaſſe, & ore pleno cibum
pueris ingeſſiſſe. inde videlicet lupum picumque Martiæ tutelæ eſſe. arborem quoque illam
† *Ruminalem* dictam, circa quam pueri abiecti erant; quod eius ſub vmbra pecus acquieſcens, 28
meridie ruminare ſit ſolitum. At vero Valerius tradit, pueros ex Rhea Siluia natos Amulium Dion. 71, 17.
regem Fauſtulo ſeruo necandos dediſſe: ſed cum a Numitore exoratum ne pueri necarentur,
Accæ Larentiæ amicæ ſuæ nutriēdos dediſſe: quam mulierē, eo q. pretio corpus eſſet vulgare
ſolita, *Lupam* dictam. notum quippe ita appellari mulieres quæſtum corpore facientes: vnde
& eiuſmodi loci in quibus hæ conſiſtunt, *Lupanaria* dicta. Cum vero pueri liberalis diſciplinæ
capaces facti eſſent, Gabiis Græcarum Latinarumque litterarum ediſcendarum gratia com-
moratos; Numitore auo clam omnia ſubminiſtrante. Itaque vt primum adoleuiſſent, Romu-
lum indicio educatoris Fauſtuli comperto, qui ſibi auus, quæ mater fuiſſet, quidve de ea fa-
ctum eſſet; cum armatis paſtoribus Albam protinus perrexiſſe, interfectoque Amulio, Numi-
torem auum in regnum reſtitutum. *Romulum* autem a virium magnitudine appellatum: nam ROMVLVS
Græca lingua *ῥώμην* virtutem dici certum eſt: alterum vero *Remum* dictum, videlicet a tardi- & REMVS.
tate: quippe talis naturæ homines ab antiquis *Remores* dicti. Igitur actis quæ ſupra diximus,
re diuina facta eo in loco qui nunc *Lupercal* dicitur, ludibundi diſcurrerāt, pellibus hoſtiarum, Dion. 67, 11.
occurſantes quoſque ſibimet, verberantes: vtque ſolemne ſacrificium ſibi poſteriſque id eſſet
ſanxerunt, ſeparatimque ſuos appellauerunt, Remus *Fabios*; Romulus, *Quintilios*: quorum v-
trumque nomen etiamnum in ſacris manet. At vero lib. 11 Pontificalium proditur, miſſos ab
Amulio, qui Remum pecorum paſtorem attraherent, cum non auderent ei vim afferre, op-
portunum tempus ſibi ad inſidiandum nactos, quod tum Romulus aberat, genus luſus ſimu-
laſſe, quinam eorum, manibus poſt terga ligatis, lapidem quo lana penſitari ſolebat, mordicus
ſublatum, quam longiſſime perferret. Tum Remum fiducia virium in Auentinum vſque ſe
perlaturum ſpopondiſſe: dein poſtquam vinciri ſe paſſus eſt, Albam abſtractum. Quod poſt-
quam Romulus comperiſſet, coacta paſtorum manu, † eaque in centenos homines diſtributa, 29
perticas manipulis fœni varie formatis in ſummo* iunctas, dediſſe: quo facilius eo ſigno ſuum *f. vinctas.
quiſque ducem ſequeretur. vnde inſtitutum vt poſtea milites qui eiuſdem ſigni eſſent, *Mani-
pulares* dicerentur. Itaque ab eo oppreſſo Amulio, fratrem vinculis liberatum, auum regno re-
ſtitutum. Cum igitur inter ſe Romulus & Remus de condenda vrbe tractarent, in qua ipſi Dion. 72, 31.
pariter regnarent, Romulusque locum qui ſibi idoneus videretur, in monte Palatino deſigna-
ret, *Romam*q; appellari vellet; contraque item Remus in alio colle qui aberat a Palatio mili-
bus quinque, eundemq; locum ex ſuo nomine † *Remuriam* appellaret. neque ea inter eos fini- 30
retur contentio; auo Numitore arbitro adſcito, placuit diſceptatores eius controuerſiæ im-
mortales deos ſumere: ita vt vtri eorum priori ſecunda auſpicia obueniſſent, vrbem conderet
eamque ex ſuo nomine nuncuparet, atque in ea regni ſummam teneret. cumque auſpicaretur
Romulus in Palatio, Remus in Auentino; ſex vultures pariter volantes, a ſiniſtra Remo prius
viſos: tumque ab eo miſſos qui Romulo nuntiarent, ſibi iam data auſpicia, quibus condere vr-
bem iuberetur: itaque maturaret ad ſe venire. Cumque ad eum Romulus veniſſet, quæſiſſetq;
quænam illa auſpicia fuiſſent, dixiſſetque ille, ſibi auſpicanti ſex vulturios ſimul apparuiſſe: At
ego, inquit Romulus, iam tibi duodecim demonſtrabo. ac repente duodecim vultures appa-
ruiſſe, ſubſecuto cæli fulgore pariter tonitruque. tum Romulus, Quid, inquit, Reme affirmas
priora, cum præſentia intuearis? Remus poſtquam intellexit ſeſe regno fraudatum: Multa, in-
quit, in hac vrbe temere ſperata atque præſumpta, feliciſſime prouentura ſunt. At vero Lici-
nius Macer lib. 1 docet, contentionis illius pernicioſum exitum fuiſſe. namq; ibidem obſiſten-

tes Remum & Faustulum interfectos. Contra Egnatius lib. 1, in ea contentione non modo Remum non esse occisum, sed etiam vlterius a Romulo vixisse tradit. Sed horum omnium opinionibus diuersis repugnat nostræ memoriæ proclamãs historia Liuiana, quæ testatur quod
31 auspicato Romulus ex suo nomine Romam vocauit: cumq; muniret mœnibus, edixit, † ne quis vallum transiliret: quod Remus irridens transiliuit, & a Celere centurione rutro, vel rastro fertur occisus.

IN COMMENT. DE ORIGINE VRBIS ROMÆ, ANDR. SCHOTTVS.

NOn dubito fore plerosq; qui hæc Aurelii Victoris esse negabunt, eius qui concise viros illustres; copiosius vero atque elegantius Augustos pertractauit. Stylus enim, non malus auctorum index, repugnare videtur. Quoniam tamen in vet. codice m.s. eidem tribuuntur, quod Aurelii nomen & ἐπιγραφὴ, quam in Prolegomenis posui, libelli titulum præcederet, eademq; manu scripta omnia essent, & ante historiam Augustam, Secunda pars Aurelii Victoris; *fidem meam liberare volui, & integrum, vt repperi, Victorem repræsentare. Illud forte mouebit, quod initio T. Liuium vocet recentiorem; &,* nostræ memoriæ proclamans historia, *inquit extremo. Atqui Constantii & Iuliani æqualis Victor; qui aliquot seculis a Liuio absunt. Dein quem Victorem Afrum nominet quæro. an se ipsum, more Græcorum? vt Herodotus initio historiæ. Sed de his docti iudicabunt. Cuiuscuius tamen est fragmentum, visum est non indignum quod in manus hominum veniret, propter & vett. qui interciderũt, auctorum reliquias hic inspersas, & Annalium Pontificum fragmenta: quæ omnia temporis iniuria deperdita quotidianis pene conuitiis efflagitãt homines eruditi. tum quia Virgilio illustrando erit. Quare cum illo, & cum Dionysii Halicarn. & Liuii libro 1, diligens lector componet. Nihilo certe meliora sunt quæ falso Messallæ Coruini nomine circumferuntur de progenie Octauiani Augusti, & Donati titulo, Vita Virgilii, Terẽtii, & de Comœdia Rhapsodia.*

1 Antiate] *P. Valerium forte intellegit; quem nescio quamobrem* Antiam, *non* Antiatem *cognominari voluit. Meminit illius C. Plinius in Præfat. Nat. histor. (tametsi Turneb. aliud subiicias) Liuius, ceteri. nam de patria Verrii Flacci, Antias ne fuerit, mihi N. L.*

2 Marco Varrone] *Sic vetus lib. sed ego* Licinio Macro *leg. putabam.*

3 Cælo & terra editos] *Qui illustre aliquod beneficium primo mortalium generi præstitissent, vt Cererem repertis & frugibus & agricultura, ἀποθεώσει quadam homines illi consecrarunt, cæloque donarunt: quod inde originem traxisse, & tamquam numina cælo delapsa mortalium bono, stulte crederent, eorumq; parentes ignorarent; aut ex inopinato ipsi apparuissent: Tertull. Apologetico. Sed ne aliorum scrinia compilare videar, lege Erasmi Chiliadas, & Cæl. Rodig. lib. 20, cap. 28. Illud addam ex eodem Tertull. libro;* Saturnum, *inquit,* quantum litteræ docent, neque Diodorus Græcus (*sic enim leg. alii docuerunt, non* Theodorus) aut Thallus; neque Cassius Seuerus aut Corn. Nepos, neq; vllus commentator huiusmodi Antiquitatum, aliud quam hominem promulgarunt. *Quod Minutius Felix in Octauio exscripsit, & Lactantius lib. 1, cap. 13 Diuinar. Institut. vt in fragmentis Cornelii Nepotis diximus.*

4 Nauiandi dicunt] *Aut deest vox, aut* nauiam *leg. qua de Festus Pompeius:* Nauia ex vno ligno exsculpto, vt nauis, quo vtuntur alueo in vindemia. *Et Macrob. lib. 1 Saturnal. cap. 7, his gemina refert:* Ianus, *inquit,* cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegisset, regni eum societate mu-
6 nerauit. Cum primus quoque æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam; vt quoniam ille naui fuerat aduectus, ex vna quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero nauis exprimeretur; quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Æs ita fuisse signatum, hodieque intelligitur in aleæ lusu, cum pueri denarios in sublime iactantes, capita aut nauiam, lusu teste vetustatis, exclamant. *Sic enim in m.s. quattuor integre legi,* non nauim, *testantur Pithœi fratres doctissimi. Hodieq; in vsu est ille lusus: Galli vocant* iouer a croix ou pile. *Ceterum de signato ære primum a Iano, vel (vt alii) a Saturno, Athenæus lib. 15, Plutarchus Problematis; Plinius lib. 33, cap. 3; Ouid. 1 Fastor. & Lactantius lib. 1 Diuinar. Instit.* De quadrante Ratito *M. Terent. Varro lib. 4 de L. L. & Festus Pompeius.*

5 Græca scil. appellatione] *ἀπὸ τοῦ ὄρεος, a monte, quod montes ipsi incolerent. Dionys. Halicarn. lib. 1, (11, 23) Lege igitur,* quæ illi ὄρη vocãt *vel,* qui illis oras faciunt.

6 Versibu' quos olim] *Laudat Cicero hæc*

Enniana; scripsere alii rem, Versibus, quos olim Fauni vatesq; canebant; Cum neq; Musarum scopulos quisquam superarat, Nec dicti studiosus erat. *in Bruto, Oratore, & li. de Diuinatione: & Varro lib. 6 de l. Lat.*

7 *Quod sequitur,* Inuium deum, *corruptum pro* Inuum deum. *T. Liuius lib. 1,* Pana Romani post Inuum vocarunt. *& Seruius ad illud Virg. 6 Æn.* Pometios Castrumq; Inui, Bolamq; Coramque: Inuus, *inquit*, Latine appellatur, Græce Πάν: item ἐφιάλτης Græce, Latine Incubus. Idem Faunus; item Fatuus Fatuelis. Dicitur autē Inuus ab ineundo passim cum omnibus animalibus; vnde & Incubus dicitur. *Male quoq; in vulg. Seruii exemplis* Inus *pro* Inuus *excusum.*

8 Euander Arcas] *Arcades se indigenas esse, non aduenas, gloriari solebant: eaq; caussa lunulas in calceis gestabant, antiquitatis insignia, quod se cū Luna natos iactarēt, homines lunatici: Plut. ἐν αἰτίοις. Cicero pro Fundanio, quem Seruius in 2 Georg. testem aduocat:* Arcades se esse προσελήνους asserunt. *& Apollonius lib. 4 Argonautic.* Ἀρκάδες οἳ καὶ πρόσθε σεληναίης ὑδέονται. *Ouid. 1 Fast.* Orta prior Luna (de se si creditur ipsi) A magno tellus Arcade nomen habet. Hinc fuit Euander, *cet.*

9 Recaranus quidā] *De Carano Heraclida, id est posteritate Herculis, Alexandri Macedonis genere paterno, Liuius lib. 45: Plut. Alexādro, Solinus 15 cap. Polyhistoris, Iustin. lib. 7, M. Velleius Paterculus lib. 1: & Sudas. De Recarano vero nihil adhuc compertum habeo.*

10 Latronem quendā] *Virg. 8 Æn. nunc semiferū, nūc semihominē appellat; qui hic legēdus.*

11 Quam opinionē sequi metuit] *Metuo ne & Harpyiarum vngues hunc locum contaminarint, cum prius* maluit *legeretur. recte. nam Virgiliana lib 8 Æn. versu 193, cum iis quæ ex Annalibus Pontificum hic leguntur, gemina sunt.*

12 Pinarios dictos] *Mirum vocis Potitiorum originem non attulisse. Dubitari enim potest an a potiendo, an a potando,* ἀπὸ τοῦ ποτίζειν, *dicti. Illa enim familia huic ministrare debebat. Vide Petr. Nannium* Συμμίκτων *lib. 5: & de Appio Claudio Liuium lib. 9: Val. Max. lib. 1, cap. 1: & Victorē nostrum de viris illustr. cap. 34.*

13 At vero Lucatius] *Puto* Lutatius *per t leg. Nihil tamen affirmo. Hoc tantum; videri corruptum hoc nomen in Seruio, qui Liuium falso citat auctorem proditæ patriæ ab Ænea & Antenore: cum ille diserte in iis qui vulgo extant libris affirmet, in neutrum vetusto iure hospitii, & quia pacis, reddendæq; Helenæ semper auctores fuerāt, sæuitum. Ea enim librariorū audacia semper fuit, vt quæ ipsi ignorarent, in notiora peruerterent, vt* Lutatium *in* Liuium; *quod de illo ne fando quidem audiuissent.*

14 Cui Iulo cognomen] *Liuium & Virgil. secutus, eundem Ascanium & Iulum fuisse dicit. Sic. n. Poeta:* Ascaniusq; puer, cui nunc cognomen Iulo. *Ouidius quoq; binominem vocat Ascanium. Dionysius tamen, Eusebius, alii, rectius Iulum Ascanii filiū faciunt. Male Liuius Siluium Ascanii filium appellat, cum esset Æneæ postuma proles, vt Virg. 6 Æn. ait, & Seruius. Infra tamen Victor, tamquam sui oblitus, Iulum Ascanii filium nominat.*

15 Scrofam incientē] *Sic emendaui pro,* partui vicinam. *in vet. cod.* intimētem. *vnde* enitentem *primo diuinaram. Sed Festus Pompeius li. de verb. sign. 7 extremo, nos manu duxit.* GRAVIDA est, *inquit*, quæ iam grauatur cōceptu: PRÆGNANS, velut occupata in generādo quod conceperit: INCIENS, propinqua partui, quod incitatus sit fetus eius.

16 Suem xxx porculos] *Libet elegās Cassii fragmētum e Diomede 1 Grām. proferre.* GRVNDILES LARES a Grundio antiquo verbo dictos accepimus, quos Romulus cōstituisse dicitur in honorem scrofæ quæ xxx pepererat porcos. Hoc ita esse affirmat Cassius histor. 2. Pastorū vulgus sine contentione consentiendo præfecerāt æqualiter imperio Remum & Romulum, ita vt de regno pares inter se essent. mōstrū fit sus: parit porcos xxx. cui rei fecerunt Laribus grundiles. *Vide & Nonium Marcell.* Grundire.

17 Amatam Latini regis] *Sic & virgo Vestalis a Pont. maximo capta appellari solet; quoniam quæ prima capta est, hoc nomine fuisse traditū est. Agellius lib. 1, cap. 12, Noct. Attic.*

18 Mezentii regis Agyllęorum] *Liuius:* Ad Mezentium Etruscorum regem confugiūt, qui Cære opulento tum opido imperitās, *cet. Vrbs enim eadē* Agylla *a Catone &* Cęre, *facta voce de* χαῖρε, *appellabatur, teste Seruio in 8 Æn. qui historiam narrat, vt & Strabo. Hinc* Cæritū tabulæ; *de quibus Agellius lib. 16, cap. 13: & Ascon. in Diuinat. Vnde colligere est, aut aliter olim diphthongum ai pronuntiari solitam; aut non recte hodie Græcæ linguæ pronuntiationem restitui, vt litteræ quæ scribuntur, eadem omnes clare distincteq; efferantur: quod tamen probo. nō recte enim αι cum ε sono confunditur.*

19 Circa Numici flu.] Numicii *scrib. hic & post paullo videtur. Numicius enim a Plinio lib. 3, cap. 5, & Ouid. Metamorph. 14 fluuius ille vocatur: ab Halic.* ποταμὸς Νομίκιος, *(52, 16) cuius mediam syllabam* mi *Hor. Epist. 18, præter gramm. legem corripuit: quam alibi idem extendit:* Brundisium Numici melius via ducat, an Appi.

20 Pręstinguerentur] *Malo quam* perstringerentur. *tametsi hanc vocem cum illa frequēter scioli cōmutarint. Proprietatis credo ignoratione exsulauit hactenus, nunc a variis in veterem possessionem ex Asconio restituta. Lucret.* Præstinxit stellas exortus vti ætherius Sol.

21 Patrem Indigetem] *Qui* Indigetes dii *dicantur, Seruius in 12 Æneid. & Sex. Pompeius.*

22 Lucius Cæsar] *Post paullo* Caius Cæsar, *& inf.* Iulius *nominatur. quare vereor vt recte habeat scripta lectio, legendumq; sit* Iulius Cæsar. *Certe procliuis error, traductis nonnihil litteris pene iisdem. Et vero C. Iulium Cæsarem Auguralium libros scripsisse, inter doctos conuenit; laudatos a Prisc. lib. 6 & 8 Grammat. Auspiciorum sextumdecimum, Macrob. 1 Saturn. citat; & Pontificalium libros auctor noster supra: quos, licet non nominet, perpetuo citari puto.*

23 Coloniæ deductæ] *qui Prisci Latini dicti sunt, inquit Liuius. De Præneste, & Pometia, dixi in Notis Illustrium.*

24 Fratris sui filium] Ægestum *Halicarn.* (62,7) *Plutarch.* Ænitum *in Parall. num. 69. Eutrop.* Sergestum *appellat: alii etiam* Lausum.

25 Necari sacerd. iussit] *Quidam viuā humi defossam aiunt, vt Vestales delinquentes solēt. Vide Plutarch. Problem. 96.*

26 Impositos alueo pueros] *Liuius fluitante alueo expositos pueros dicit; quem pro nauigio rudi capit Giraldus. nam Plutar. in Romulo scapham vocat.*

27 Accæ Larentiæ] *In m. s. constanter* Accelerantiæ. *emendaui* Accæ Larentiæ, *transpositis litteris; quod propius abest a scripta lectione, quam quod in vulg. fere* Accæ Laurentiæ.

28 Ruminalem dictam] *Huius fici meminit Corn. Tacitus 13 Annali extremo. De Lupa, eadem in Eusebii Chronicis leguntur.*

29 Eaq; in centenos hom.] *Contra Liuius:* Non cum globo iuuenum, (nec enim erat ad vim apertam par) sed aliis alio itinere iussis certo tēpore ad regiā venire pastoribus. *cet.*

30 Remuriā appellaret] *Ennius apud Cic. 1 de Diuinat.* Certabant vrbem Romam Remuramne vocarent: Omnis cura viris vter esset induperator.

31 Ne quis vallum transsiliret] *Liuii verba sunt:* Vulgatior fama est, ludibrio fratris Remum nouos transsiluisse muros: inde ab irato Romulo interfectum. *quomodo melius legi quam* transsiliuisse, *Diomedes 1 Gramm. admonuit. Muros tamen non recte appellat; cum Tarquinius Priscus, primus vrbem muro lapideo cinxerit. nisi muri fundamentum & designationem aratro factam intellegas. Illud non prætermittendum, primum Virorum illustrium caput de Proca, in m. s. afuisse. sequebatur enim perpetua serie,* Romulus asylum conuenis. *nam vulgata edit. illa de origine Vrbis, hinc concinnata.*

LEGES REGIÆ, ET LEGES DECEMVIRALES, IVSTI LIPSII OPERA studiose collectæ.

DE REGIIS LEGIBVS, ET QVI REGES quas tulerunt.

habeo legum harum Explicatorem.

IVs *omne, Publicum aut Priuatum est. Publicum, Diuinum, aut Humanum. Diuinum, quod ad sacra & sacerdotes pertinet: Humanum, quod ad magistratus, & publicam administrationem. Ex his Romulus rex, Humanum præcipue: Numa, Diuinum constituit. Et publico quidem iuri pauca aut reges ceteri aut Xviri addiderunt. Supererat priuatum; quod in Naturale, Gentium, & Ciuile tribuitur. Naturæ ius Romuli fere leges præferunt: Numa, Gentium addidit. Romulus de educatione liberorum, de matrimoniis, de parentum iure sanxit: Numa, de homicidiis, de bonæ fidei contractibus, de sepultura quædam tulit. Iuris Ciuilis præcipuus auctor Seruius Tullius, qui, auctore Dionysio, de Contractibus & Iniuriis quinquaginta leges rogauit: item de fœnore, de nexis, ære alieno, & alia. quæ compluria in suas tabulas Xviri transtulerunt. Non aliena ab hac origine iuris Aristotelis diuisio est Iustitiæ particularis in* διανεμητικὴν, *siue Distributiuam; &* ἀλλακτικὴν, *siue Commutatiuam. Priorem illam iustitiam Romulus maxime, & ex parte Numa: posteriorem, ceteri spectarunt. Romuli leges, quarum verba ipsa perierunt, sententiæ ex antiquis, præcipue Dionysio, colliguntur, sic concipi possunt:*

1 *Deos patrios colunto. externas superstitiones aut fabulas ne admiscento.*
2 *Ne quid inauspicato publice gerunto.*
3 *Nocturna sacrificia, peruigiliaq; amouentor.*
4 *Rex, sacrorum præses, legum custos esto: iudicia exerceto: belli imperium habeto.*
5 *Patres sacerdotia & magistratus capiunto. plebeiis patroni sunto.*
6 *Populi suffragia sunto. magistratus creanto: leges sciscunto: pacem bellumq; iubento.*
7 *Mœnia sancta existimantor.*

8 *Vxor*

8 *Vxor farreatione viro iuncta, in sacra & bona eius venito: ius deuortendi ne esto.*
9 *Si stuprum commisit, aliudve quid peccassit, maritus iudex & vindex esto: deque eo cum cognatis cognoscito.*
10 *Temetum mulier ne bibito.*
11 *Quod natum erit, parentes tollunto: monstrosos tamen partus sefraude exponi fas esto.*
12 *In liberos suprema patrum auctoritas esto: venumdare, occidere liceto.*

VERBA IPSA LEGVM.

13 Si pater filiom ter uenumduit, filius a patre liber esto.
14 Sei puer parenteis uerberit, ast oloe plorassint, puer diueis parentum sacer esto: Sei nurus, sacra diueis parentum esto.
15 Patronus si clienti fraudem faxsit, sacer esto.
16 Duumuiri perduellionem iudicent: si a duumuiris prouocarit, prouocatione certato. Si uincent, caput obnubito, arbori infelici suspendito: uerberato uel intra pomoerium, vel extra pomoerium.

NVMÆ POMPILII LEGES.

Numa, ait Dionysius, Romuli leges firmauit, nouas ipse de ritibus & ministris sacrorum adiunxit. Curiones, Flamines, Augures, Vestales, Salios, Fetiales, Pontifices instituit. Legum aliquot verba hæc reperiuntur.

1 Dis ex imputata uite ne libanto.
2 Vino rogum ne respergito.
3 Pisceis quei squamosi nō sunt, nei polluceto: squamosos omneis praeter scarum polluceto.
4 Quoius auspicio, classe procincta, opeima spolia capiuntur, Ioui Feretrio bouem caedito. Quei cepit, aeris ducenta darier oporteto.
Secunda spolia, in Martis aram in campo solitaurilia utra uoluerit caedito.
Tertia spolia Iano Quirino agnum marem caedito. centum qui ceperit ex aere dato.
5 Qui terminum exarassit, ipsus & boues sacrei sunto.
6 Si quis hominem liberom dolo sciens morti duit, paricida esto: si imprudens, tum in concione pro capite occisi & natis eius arietem offerto.
7 Pellex *aram Iunonis ne tagito: si tagit, Iunoni crinibus demissis agnum faeminā caedito.
8 Sei hominem fulmin Iouis occisit, ne supra genua tollito.
Homo si fulmine occisus esit, ei iusta nulla fieri oporteto.

SENSA LEGVM ISTA.

9 *Deis fruge & mola salsa supplicanto.*
10 *In contractibus Fides seruator fidei numen omnes metuunto.*
11 *Si filiusfamilias vxorem duxit, patri vendundi eius ne vltra ius esto.*
12 *Mulierem, si prægnas mortua fuat, nisi exciso partu, ne humato. qui secus faxit, quasi spem animantis peremerit, ita esto.*

TVLLI HOSTILII.

1 *Nati trigemini, donicum puberes esunt, de publico aluntor.*

DE XVIRORVM LEGIBVS, QVANDO ET QVOMODO SCRIPTÆ.

Regiæ leges partim scriptæ, partim inscriptæ, ad usq. Tarquinii Superbi tempora valuerunt. Primus ille & Seruii leges oēs abrogauit, & priorū regum plerasq. contempsit, ad vim omnia referens & libidinē dominandi. Tarquinio vero pulso, a Bruto & Valerio COSS. *reuocatas iterum Seruianas aliasq. leges, Dionysius adfirmat. Quasdam & ipsi* COSS. *& postea Tribuni addiderūt tuendæ libertatis, vt sunt Valeriæ, Sacratæ, Iciliæ leges. Sed hæ omnes ius publicum spectabant: & priuato iuri nulla facta accessio ante leges Xvirales. A. V. C.* CCXCII, *promulgata a Tribunis lex Terentia est de Quinqueuiris, vt Liuius, vel Decemuiris, vt Dionysius, Legum Scrib. creandis. eaq. lex plebi volenti fuit. Nam ad id tempus loco regum* COSS. *ius dicebant: Consules autem ex patribus erant. Itaq. in dissensu ordinum, cum Patres occasione iuris præcipue vterentur ad premendam plebem; nec plebeio contra patricium ius vllum æquum esset: omnibus concionibus iactata & flagitata lex Terentia est. Restitere tamen septem annos ipsos patres. Fracti demum cōcessere; missiq. legati in Græciā ad Solonis inclytas leges aliarūq. ciuitatum instituta moresq. noscendos: addit Dionysius, etiam in Græcanicas Italiæ ciuitates. Biennium plus minus legati abfuerunt. reuersi sunt A. V.* CCCI. *statimq. plebs peruicit vt scribendarum legum initium fieret. Patres tenuerunt vt Xuiri e patriciis tantum crearentur. Creati Ap. Claudius, T. Genutius, P. Sextius, Sp. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, Ser. Sulpicius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Postumius: omnes consulares. Inierunt magistratum sine prouocatione A. V.* CCCII: *fineque anni propositæ decem tabulæ: duæ*

reliqua sequenti anno addita. In Græcis interpretandis vsi opera sunt Hermodori Ephesii philosophi. Tabulas vocare placuit exemplo Atheniensium; qui Solonis leges dixerunt ἄξονας, tabulis ligneis incisas. quamuis istas æreas fuisse constet, dissentiente Pomponio. Perlatæ sunt comitiis centuriatis, fixæ in foro ad Curiam Hostiliam: manserũtque, quamuis post varia incendia vrbis, vltra Septimii Seueri Imp. tempora. De diuisione tabularum ex Fragmentis difficile iudicium est. Modo tamen & ordine scriptas fuisse, non est dubium. Leges Regiæ & Solonis, decem primas tabulas occupasse videntur: duæ postremæ, de sacris fuerunt: easq. a Faliscis petitas Seruius est auctor. Certe leges Regiæ ex I, II, & III *tabula, a Festo citantur. Lex Romuli de vẽdendis filiis a Dionysio in quarta ponitur. Fragmẽta quæ supersunt, hæc sunt:*

1 Iussus populi & suffragia sunto. Quodcumq. postremũ populus iussit, id ius ratumq. esto.

2 Priuilegia ne irroganto.

3 De capite ciuis, nisi per maximum comitiatum, ne ferunto.

4 Forti sanatique idem ius esto.

5 *Qui hostem concitauerit, quive ciuem hosti tradiderit, quive cœtus nocturnos agitauerit, capital esto.*

6 *Sodalitates & collegia sunto: ast ne in publicas leges commodave peccanto.*

7 Qui fruges excantassit, Cereri sacer esto.

8 Qui frugem aratro quaesitam pauit secuitue, pubes Cereri sacrator: impubes, praetoris arbitratu uerberator, noxamue duplionemue praestato.

9 *Si in alieno pecus pauerit, actio esto.*

10 *Qui iniuria arbores alienas ceciderit, in singulas* XXV *æris luito.*

11 *Arboris impendentis ramos* XV *pedes a terra circumcidere ius esto.*

12 Paterfamilias uti legassit super pecunia tutelaue suae rei, ita ius esto.

13 Si intestatus moritur cui suus heres nec escit, agnatus proximus familiam habeto: si agnatus nec escit, gentiles familiam hercíscunto.

14 Si furiosus esse incipit, agnatorum gentiliumq. in eo pecuniaq. eius potestas esto.

15 Hominem mortuum, in urbe ne sepelito neue urito.

16 Hoc plus ne facito: rogum ascia ne polito.

17 Mulieres genas ne radunto, neue lessum funeris ergo habento.

18 Homini mortuo ne ossa legito, quo póst funus faciat; nisi belli peregreue mortuo.

19 Qui coronam parit, ipse pecuniaue eius, uirtutis causa arduitor.

20 Neue aurum addito.

21 Quoi auro dentes uincti esunt, ast im cum ollo sepelire urereue se fraude esto.

22 *Seruilis vnctura tollitor, omnisq. circumpotatio.*

23 *Rogum bustumve nouum, propius* LX *pedes, alienas ædes ne adiicito.*

24 *Forum bustumve ne vsucapito.*

25 Si in ius uocet, atq. eat.

26 Si morbus aeuitasue uitium escit, qui in ius uocassit, iumentum dato: si uolet arceram, ne sternito.

27 Siquid horum fuit uitium iudici, arbitroue, reoue, dies diffeisus esto.

28 Si uis uocationi fuat, testamini: igitur em capito.

29 Si caluitur pedemue struit, manum endoiacito.

30 Siquei in iure manum conserunt, vtriq. superstitibus praesentibus uindicias sumuntõ.

31 Si uindiciam falsam tulit, rei siue litis arbitros tres dato. eorum arbitriis fructus duplione damnum deciditor.

32 Rem ubei pagunt, oranto. nei pagunt, ante meridiem in foro aut in comitio causam coniiciunto. post meridiem praesente ambobus litem addicito. sol occasus suprema tẽpestas esto.

33 AEris confessi, rebusq. iure iudicatis, triginta dies iusti sunto: postidea manus endoiectio esto: in ius ducito: nei iudicatum facit, aut quips endo iure em uindicit, secum ducito, uincito aut neruo aut compedibus quindecim pondo, ne maiore; aut si uolet, minore uincito. si uolet, suo uiuito: ni suo uiuit, qui em uinctum habebit, libras farris endo dies dato: si uolet, plus dato.

34 Tertiis nundinis partes secanto: si plus minusue secuerint, se fraude esto.

35 Assiduo uindex assiduus esto: proletario quiuis uolet uindex esto.

36 Qui se sierit testarier, libripensue fuerit, ni testimonium fariatur, improbus intestabilisq. (esto.

37 Cui testimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obuagulatum ito.

38 *Qui falsum testimonium dixerit saxo Tarpeio deiicitor.*

39 *Si iudex arbiterve ob rem iudicandam, pecuniam acceperit, capital esto.*

40 *Qui malum carmen incantassit, Cereri sacer esto.*

41 Qui iniuriam alteri faxit, XXV aeris poenae sunto.

42 Siquis

42 Si quis carmen occentassit, actitassit, condidissit, quod alteri flagitium faxit, capital esto.
43 Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto.
44 Si nox furtum faxit, & im aliquips occisit, iure caesus esto.
45 *Interdiu si se telo defenderit, iure caesus esto.*
46 Si adorat furto quod nec manifestum erit, duplionem luito.
47 *Furta per lancem liciumq. concepta, quasi manifesta vindicantor.*
48 *De furto pacisci liceto.*
49 Tignom iunctom aedibus vineaeq. concapes ne soluito.
50 Furtiuae rei aeterna auctoritas esto.
51 Vsus, auctoritas fundi, biennium esto.
52 Aduersus hostem aeterna auctoritas esto.
53 Qui nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto.
54 *Vindicias secundum libertatem dantor.*
55 *Nequis unciario foenore plus exerceto.*
56 *Patricii cum plebeiis connubia ne iunguntο.*
57 *Via in porrectum* VIII *p. in amfractum* XVI *p. lata esto.*
58 *In finibus intra* V *pedes usucapio ne esto.*

NOTÆ FRID. SYLBVRGII.

II & III *legis verba sic leguntur apud Ciceronem lib.3 De legibus;* Priuilegia ne inroganto. De capite ciuis, nisi per maximum comitiatum, illosque quos censores in partibus populi locassint, ne ferunto. *Ant. Augustin. De legib. pag.155, edit. Paris.*

VII *legis initium sic citat Fulu. Vrs. Not. pag. 20;* Qui alienas fruces excantasit. *Idem addit ibidem & hoc fragmentum:* Neue alienam secetem pelexeris. *Eodem pertinet hoc fragm.* Qui malum carmen incantasit.

XII *legis verba sic referuntur in Nouella* XXII; Vti legassit quisque de sua re, ita ius esto. *Apud Cic. lib.2 de Inuentione sic;* Paterfamilias vti super familia pecuniaque sua legauerit, ita ius esto. *Ant. Aug. 168 & 169.*

XIIII *legis initium, lib.1 Rhetor. ad Herenn. sic legitur;* Si furiosus exsistet: *vt testatur idem Ant. August. pag. 161.*

XIX *legis verba sic leguntur apud Plin. lib.21, c.3:* Qui coronam parit, ipse pecuniave eius virtutis ergô arguitur.

XXVI *legis verba sic leguntur apud Gell. lib. 20, c. 1;* Si morbus æuitas ve vitium exstitit, qui in ius vocabit, iumentum dato. si nolet, arceram ne sternito. *Ant. Aug. 182.*

XXXII *legis verba sic leguntur apud Gell. lib. 17, c. 2;* Ante meridiem causam conicito, cum perorant ambo praesentes. post meridiem praesenti litem addicito. si ambo praesentes, sol occasus suprema tempestas esto. *Ant. Aug. 182.*

XXXVI *legis verba Ant. Augustinus 196 sic scribenda putat:* Qui se sierit antestarier, libripensue fuerit, ni testimonium fateatur, improbus ciuis intestabilisq. esto.

In lege XLIII, Pacit *legitur etiam apud Gell. lib. 20, ca.1. at supra, lege* XXXII, Rem vbi pagunt: *itidemq. lib.2 Rhet. ad Herenn.*

XLIIII *legis verba sic leguntur apud Macrob. lib.1 Saturn. c. 4;* Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit, iure caesus esto. *Ant. Aug. 176.*

L *lege: apud Gell. lib.17, cap.7, legis veteris Atiniæ hæc verba sunt:* Quod subreptum erit, eius rei aeterna auctoritas esto. *Ant. Aug. 163.*

Hac appendice librum claudere statueram, lector. Sed cum animaduerterem Fuluium Vrsinum in Notis suis ad Antonium Augustinum De Legibus & Senatusconsultis, priscas illas regum ac decemvirorum leges tum antiquiore tum pleniore stilo exarasse: visum est eas quoq. ex Notis illius excerptas hic adiicere, cum aliis nonnullis legibus, senatusconsultis, plebiscitis, sanctionibus; quæ vel ad Dionysii nostri, vel ad aliorum eius temporis historicorum illustrationem conducere viderentur. In earũ exaratione diligenter Vrsini vestigia secuti sumus: nisi quod pro grandioribus litteris minores adhibuimus, & omissis punctis inter singulas voces prisco more interiectis, alias suo quasq. loco distinctiones posuimus.

Porro vt de vetere scriptura hic pauca præmoneam, differt ea ab recentiore, quæ hodie in vsu est, vel quantitate, vel qualitate, vel vtroque. Quantitas, in additione cernitur, vel detractione.

Additio, aut vocalis est, aut consonantis. Vocalis additio, est in diphthongis ei & ou. *sic enim* Eidem ious *scripsere pro Idem ius. Sic* Leitem, Leimites, Meilitiae, Opeima, Inueito, *pro Litem, Limites, Militiæ, Opima, Inuito. Sic* Eito, Deixi, Seierit, *pro Ito, Dixi, Sierit. Item* Quei, Sei, Nei, *pro Qui, Si, Ni.* (Nei *tamen etiam pro Ne vsurparunt interdum, & quidem non raro*)

Sic Vtei, Vbei, Ibei, *pro Vti, Vbi, Ibi. Eandem diphthongum vsurparunt in genitiuis singularibus: vt* Dolei malei, *pro Doli mali. Item in nominatiuis pluralibus: vt* Iei, Treuirei, Decumanei, *pro Ii, Treuiri, Decumani. Item in datiuis & ablatiuis pluralibus: vt* Ieis, Tertieis, Ricinieis, *pro Iis, Tertiis, Riciniis. Praeterea in datiuis singularibus tertiae declinationis: vt* Mortei, Clientei, *pro Morti, Clienti. item* Alterei, Sibei, *pro Alteri, Sibi. Et frequentissime in nominatiuis atque accusatiuis pluralibus: vt* Omneis ceiueis, *pro Omnes ciues. O vero ad V adiecta tum alia sunt exempla, tum haec;* Ious, Iousta, Ioudicare, *pro Ius, Iusta, Iudicare. item* Souo, Louci, Doucito, *pro Suo, Luci, Ducito.*
In quibusdam vtramque diphthongum coniunxerunt: vt Soueis, Ioudicei, *pro Suis, Iudici. In nonnullis u geminum vsurparunt pro ou seu u: vt* Pluus, Secuus, *pro Plus, Secus. Sic* Comitiatuu, Arbitratuu, *pro Comitiatu, Arbitratu. Interdum o post u interseruerunt: vt* Queicuomque, *pro Quicumque. Consonantes quoque interseruerunt: vt* Quotiens, Quotienscuomque, *pro Quoties, Quotiescumque. Sic* Exsigunto, Exsercere, *pro Exigunto, Exercere. Item* Quips, Aliquips, *pro Quis, Aliquis. In* Iouxsta *vero pro Iuxta, gemina est insertio, vocalis o & consonantis s. In quibusdam integram syllabam interseruere; vt in* Postidea, Indotestato, *pro Postea, Intestato. Eius generis etiam* Æuitas *videri alicui possit. sed habet illud legitimam ab aeuo deriuationem: in* Ætas *vero, quod post vsurpari coepit, facta est contractio. Quibusdam a fronte consonantes adiecere: vt* Stlis, *pro Lis. Nonnullis in fine: vt* Ead, Tuod, Plebed, Frauded, *pro Ea, Tuo, Plebe, Fraude. Sic in verbis* Datod, Remouetod, Luitod, Sumitod, Estod, *pro Dato, Remoueto, Luito, Sumito, Esto. In* Exsercetod *autem geminata est additio, semiuocalis s, & muta d. Sic in* Leibertated *additio est vocalis e, & consonantis d.*

Detractio & ipsa vocalis est, aut consonae. Vocalis detractio est in monophthongis illis Fenus, Femina, *pro Faenus, Faemina. Sic* Heres *pro Haeres. quamquam eam vocem non ab haerendo, sed ab hero deductam malunt eruditiores. Detractio etiam quibusdam videtur esse in verbis istis,* Adicito, Eicito, Deicitor, Conicere, Subicere, *pro Adiicito, Eiicito, Deiicitor, Coniicere, Subiicere. Quod si ita est, eadem ratione simplex* Icere *contractum erit ex Iacere. Sic certe* Dis *contractum ex Diis.*
E consonantibus etiam quae nunc geminari solent, omittebant alteram: vt Osa, Clase, *pro Ossa, Classe. Item* Aceras, Conubia, *pro Acerras, Connubia:* Pelex, Tolito, Poluceto, *pro Pellex, Tollito, Polluceto.*

Qualitas in commutatione potissimum cernitur. Ea quoque vocalis est, aut consonantis. Vocalis, vt e pro i Sic enim Leber, Addecito, *scripserunt pro Liber, Addicito. Item u pro i: vt* AEstumata *pro Æstimata. Sic* Optumus *pro Optimus. Eadem ratione* Postumum *quoque pro Postimum seu Postremum a veteribus dictum volunt eruditi: vt significet non tam eum qui post inhumatum patrem est editus, quam eum qui postremus patri seu viuo seu mortuo natus est. Item u pro y: vt* AEguptus *pro Ægyptus quemadmodum* Mus *quoque &* Sus, *& huius generis alia, sunt ex Graecis* μῦς, σῦς. *Frequentius o pro u: vt* Totela, Porporea, *pro Tutela, Purpurea. Sic* Osocapitor *pro Vsucapitor. Item* Soper, Quomque, *pro Super, Quumque. Sic in nominum finibus,* Patronos, Seruos, *pro Patronus, Seruus:* Vitiom, Manom, *pro Vitium, Manum. Necnon in verborum finibus;* Conferont, Moritor, *pro Conferunt, Moritur. In nonnullis geminatur haec mutatio: vt* Piacolom, Fortom, Foratos, *pro Piaculum, Furtum, Furatus. In quibusdam haec cum superiore coniungitur: vt* Leberom, *pro Liberum. Sic* AEdebos, Compedebos, Noctebos, Patrebos, Tibicinebos, Superstetebos, *pro Ædibus, Compedibus, Noctibus, Patribus, Tibicinibus, Superstitibus. Interdum diphthongo OE & OI pro V longo vsi sunt: vt* Oetier, Oesocapio, Oesorpatom, *pro Vti, Vsucapio, Vsurpatum. Sic* Coeratores *pro Curatores. Oi pro V positum in* Oitier, Oitile, *& consimilibus. Sic* Moinicipium *dixerunt pro Municipium. Consonantes quoque non paucas inter se commutarunt. C pro G frequenti in vsu fuit. Sic enim* Cenas *dixerunt pro Genas. Sic* Frucem, Lece, *pro Frugem, Lege. itidemque* Lecere, Rocato, *pro Legere, Rogato. D pro L posuere, cum* Dingua *dixere pro Lingua. Sic* Fedetrio *pro Feretrio. F pro B vsurparunt sequente vau: vt* Af virod, *pro Ab viro. Q pro C, vt* Pequnia *pro Pecunia. S pro R: vt* Asa, Nesuo, Casmen, *pro Ara, Neruo, Carmen. Sic in nominum flexionibus,* Maiose, Minose, Arboses, Plusa, *pro Maiore, Minore, Arbores, Plura. sic* Foenose vnciasio, *pro Foenore vnciario. item in verborum flexionibus:* Arasit, Vocasit, Secuesit, *pro Ararit, Vocarit, Secuerit.. T pro D: vt* Quit *pro Quid. In compositis finalem praepositionis consonantem plerumque retinuerunt: vt* Conlegium, Inprobus, Adsignare, Adtribuere. *Interdum tamen etiam mutarunt; vt* Opsepito, Opturato, Optinere. *In quibusdam geminata est commutatio; altera, consonantis; altera, vocalis: vt* Rocom, Flacitiom, Prodicos, *pro Rogum, Flagitium, Prodigus. Sic* Acrom, Acnom, Ticnom, *pro Agrum, Agnum, Tignum. Item* Fidios *pro Filius:* Ofuagolatom, *pro Obuagulatum:* Poplicom *pro Publicum:* Quoi *pro Cui:* Ausom *pro Aurum. Sic* Capiumtor *pro Capiuntur.*
In quibusdam duarum vocalium & vnius consonantis facta mutatio: vt Centileom, Aruorsom *seu* Asuorsom, Plusebos. *pro Gentilium, Aduersum, Pluribus. In nonnullis gemina consonantis mutatio est; vt* Arcuesit *pro Arguerit.*

Interdum

Interdum quantitatis metaplasmos coniunxerunt, additionem scilicet & detractionem: vt Iousus, Iousit, *pro Iussus, Iussit. Sic* Poplei, Confesei, Demiseis, *pro Populi, Confessi, Demissis.* *Interdum ad quantitatis metaplasmum adiunxerunt metaplasmum qualitatis: vt cum vnum idemque vocabulum additione & commutatione transformarunt. Sic enim* Deicundo, Addeictos, *vsurpata pro Dicendo, Addictus. Sic* Maxsumo, Proxsumos, Fousiosos, *pro Maximo, Proximus, Furiosus. His adde* Endo, Entera, Sopera, Continoeis, *pro In, Intra, Supra, Continuis: in quibus commutatio præcedit, additio sequitur.* *Detractionem quoque & commutationem quandoque copularunt: idque commutatione interdum sequente: vt* Adecito, Poplos, Praesetebos, *pro Addicito, Populus, Præsentibus. Interdum præcedente: vt* Sobicito *pro Subiicito. Sic* Olo *pro Illo. Item* Falis *pro Farris.* *In quibusdam triplicatus est metaplasmus: vt* Pupilei, praeseted, *pro Pupilli, Præsentibus.*

In nominum flexionibus præter superiora notabilem mutationem habent Folminis, Ipsos, im, *pro Fulmen, Ipse, Eum. Sic* Oloe *pro Illi.*

In verbis quoque varii præter supradictos metaplasmi a veteribus facti sunt: vt in verbo substantiuo Escit *&* Escunt, *pro Erit & Erunt. itemque* Siet, Sient, *pro Sit, Sint. & in futuro perfecto* Fuat *pro Fuerit.* *Eiusdem futuri perfecti magna in aliis quoque verbis est varietas: vt* Vindicit, Verberit, Prohibesit, Occisit, *pro Vindicarit, Verberarit, Prohibuerit, Occiderit. itē* Tagit *pro Tetigerit:* Pacit *&* Pacont, *pro Pepigerit & Pepigerint:* Faxsit, Rupsit, *pro Fecerit, Ruperit:* Paret, Cepet, *pro Pararit, Ceperit:* Miseit, Viueit, *pro Miserit, Vixerit. Item* Duit, Adduit, Conduit, Transduit, *pro Dederit, Addiderit, Condiderit, Tradiderit.* *In passiua etiam forma* Turbassitur *pro Turbatum fuerit:* Fariator, Nancitor, *pro Fari velit, Nactus fuerit. Item* Darier, Leibarier, *pro Dari, Libari. Sic* Oetier *&* Oitier *pro Vti.*

In coniunctis vocibus facta interdum separatio: vt En do, In do, In du *pro Endo, Indo, Indu. Sic* Indo testato *pro Intestato:* Endo ponito, Endo iacito, Endo manos iactio, *pro Imponito, Iniicito, Manus iniectio. Item* Quei cuomque, *pro Quicumque: & consimilia.* *Contra interdum coniunguntur quæ alioqui separari solent: vt* Statoleberom *pro Statu liberum.*

Hæc sunt de quibus te præmonendum putaui, lector. quæ cum memoria retineri minus facile possint, indicem alphabetico ordine in fine attexere libuit, & in eo tum superiorum nonnulla, tum alia quæ vel analoga his sunt, vel breuibus præceptis comprehendi nequeunt, exponere. Interea tu ipsa legum verba ex Vrsini editione deinceps cognosce.

Hi numeri Lipsianæ editionis ordinem indicant.

LEGES NVMÆ POMPILI.

1 Sei quid horum fuit unum ioudicei arbitroue reoue, dies diffensos estod. *Fuluius Vrsinus pag. 4 hanc legem sic legendam putat:* Sei quoi horum fuat uitiom, ioudicei, arbitroue, reoue, dies diffensos estod. 27 xii tab.

2 Quoius auspicio clase procincta opeima spolia capiumtor, Iouei Fedetrio bouem caedito. Quei cepet, aeris CCC darier oporteto. 4

Secunda spolia in du Martis asam en do campo Suouetaurilia, utra uolet, caedito. Quei cepet, aeris CC darier oporteto.

Tertia spolia Iano Quirino acnom marem caedito. Quei cepet, aeris C darier oporteto. Quoius auspicio capta, dis piacolom dato.

Festus in Opima, *sic legit:* Cuius auspicio classe procincta opima spolia capiuntur, Ioui Feretrio darier oporteat; & bouem caedito qui cepit aeris CC. Secunda spolia in campo Solitaurilia, utra uolet, caedito. Tertia spolia Iano Quirino, agnum marem caedito. C qui cepit, ex aere dato.

3 Sei quis hominem leberom sciens dolo m. mortei ducit, paricida estod. Sei im inprudens se dolo malo occisit, pro kapite occeisei & nateis eius, en do contione arietem sobicito. 6

4 Sei hominem folminis occisit, im sopera genua nei tolito. Sei folmine occeisos escit, ei ioustā nulla fieri oporteto. 8

5 Pelex asam Iunonis nei tagito. Sei tagit, Iunoni crinebos demiseis acnom feminam caedito. 7

6 Sei quis terminom exarasit, ipsos boueisque sacrei sunto. 5

7 Sei quis aliuta faxsit, ipsos Iouei sacer estod.

8 Pisceis quei squamosei non sient, nei poluceto. Squamosos omneis praeter scarom poluceto. 3

9 Sarpta uinia nei siet, ex ead uinom dis leibarier nefas estod. 1

10 Vino rocom nei respercito. 2

LEGES SERVI TVLLI.

Sei puer parentem uerberit, ast ole plorasit, puer deiueis parentom sacer estod. 14 L. R6.

LEX TRIBVNICIA PRIMA.

Sei quis aliuta faxsit, cum pequnia familiaq. sacer estod.
Sei quis im occisit, paricida nec estod.

LEGES XII TABVLARVM:

DE IVRE PRIVATO.

1 Sei in ious uocat, nei eat statim, encapito antestarier. 25
2 Sei caluitor, pedemue struit, manom endo iacito. 29
3 Sei in ious vocato morbos aeuitasue uitiom escit, quei in ious uocasit, iumentom dato. 26
Sei nolet, arceram nei sternito.
4 Aeris confesei rebosque ioure ioudicateis, XXX dies ioustei sunto. Postidea endo manos 33
iactio estod: indu ious edoucito. Nei ioudicatom facit, aut quips en do eo im ioure vindicit, secom doucito, uincito aut nesuo, aut compedebos. XV pondo nei maiose; aut sei uolet, minose uincito. Sei uolet, souo uiuito. Nei souo uiueit, quei im uinctom habebit, libras faris endo dies dato. sei uolet, pluus dato. Endoteratim pacio estod. Nei cum eo pacit, LX dies vinctom habetod. En ieis diebos tertieis nondineis continoeis indu comitiom en do ioure im procitato: quanteiq. stlis aestumata siet, praedicato. postidea de kapite addictei poenas sumitod: aut, sei uolet, trans Tiberim peregre uenom datod. Ast sei plusebos addeictos siet, tertieis nondineis parteis secanto. Sei pluus minusue secuesint, se fraude estod. 34
5 Sei quei en do ioure manom conseront, vtreique soperstitebos praesetebos uindicias su- 30
munto.
6 Sei vecinei enter se iorgasint, entera quinque pedeis oesocapio nei estod. Praetor arbitros treis dato: eorom arbitrio finiom controuersias componito.
7 Quoi testimonium defuerit, is tertieis diebos ob portom osuagolatom eito. 37
8 Ticnom iunctom aedebos viniaeque, *& concapet nei soluito. Quei olud iunxsit, duplio- 49
ne luito. *al. concapes nei solu.
9 Quom nexom faciet mancipiomque, utei dingua nuncupasit, ita ious estod. 53
10 Paterfamilias utei soper familia pequniaque soua legasit, ita ious estod. *Vlpianus tit. 11* 12
Inst. hanc legem sic citat: Vti legasit soper pequnia totelaue souae rei, ita ious esto.
11 Patrei endo fidio vitae necisque potestas estod: terq. im uenom darier ious estod. Sei 13 L. R6.
pater fidiom ter uenom duit, fidios a patre leber estod. *Sic in formula rogationis apud Gell. lib. 5 cap. 19:* Velitis iubeatis Quirites vtei L. Valerius L. Titio tam ioure legeq. filius siet, quam sei ex eo patre matreq. familias natus esset; vteiq. ei vitae necisq. in du eum potestas siet, vtei patrei en do filio. Haec ita vtei deixi, ita vos Quirites rogo.
12 Aruorsom hostem aeterna auctoritas estod. 52
13 Sei quis fouiosos siet, agnatorom centileomq. endo eo pequniaq. eius potestas estod. 14
14 Sei quis alienas arboses iniouria secuesit, XXV aeris in du sincolas poenae sunto. 10
15 Quei alienas aedes frumenteiue aceruom iuxsta aedeis positom, sciens d. m. usit useritue, Praetoris arbitratuu uinctos uerberatosque, icne necator. Ast sei imprudens se d. m. damnom duit, noxiam sarcito, aut Praetoris arbitratuu virgeis caesos, poenam luito.
16 Glandem quae de tuod in du alienom acrom cadit, se fraude lecere liceto. *Apud Vlpianum Digest. lib. 43, tit. 27, sic ait Prator:* Glandem quae ex illius agro in tuum cadit, quominus illi tertio quoq. die legere auferre liceat, uim fieri ueto.
17 Quei nox frucem aratro quaesitam, fortim pauesit secuesitue, sei pobes siet, Cereri sacer 8
estod: impobes, Praetoris arbitratuu verberatos, noxiam duplione sarcito.
18 Sei quadropes paupesiem faxsit, quadropedis dominos noxsiam sarcitod: aut quod noxsiam nocuit, dare damnas estod. *Apud Iustin. Instit. lib. 4, tit. 9, hac adduntur isti legi:* Si equus calcitrosus calce percusserit, aut bos cornu petere solitus, cornu petierit.
19 Sei vir aut molier, alter alterei nontiom miseit, deuortiom estod: molier res souas sibei habeto: uir molierei claueis adimitod, exicitoque. *Hinc illa repudiorum formula;* Tuas res tibi habeto; Tuas res tibi agito. *Item hac sponsaliorum renuntiatio;* Condicione tua non utor.
20 Molier, tertieis noctebos oesorpatom eito. nei ita oesorpasit, as uirod osocapitor.

21 Quei

21 Quei rem de qua controuersia siet, in du sacrom dedicasit, duplione poenam luito.

22 Patrisfamilias quei en do testato moritor, quoique souos heres nec escit, agnatos proxsumos familiam pequniamq. habeto. 13 *Auctor ad Herennium lib. 1, & Cic. lib. 1 De Inuent. hanc legem his verbis conceptam fuisse dicunt:* Si pater familias intestato moritur, familia pecuniaque eius agnatorum gentiliumque esto.

23 Leberto quei endotestato moritor, quoique suos heres nec escit, patronos heres estod.

24 Sei coheredes partem rerom singolei souam habere malont, familiae ercilcundae arbitrom sumonto, eique ious arbitriomque rerum permittunto.

25 Sei quis prodicos siet, Praetor ei boneis soueis endoterdeicito; endoq. eo pequniaq. eius, agnatorom gentileomque potestas estod. *Hinc apud Paulum lib. 5 Sentent. formula illa qua Praetores vtebantur:* Quando tu bona patria auitaque nequitia tua disperdis, liberosq. tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico.

26 Sei quis dolei malei colpaeue suspectos endo totela siet, eius quei uolet nomen deferto. ubei detolerit, sei dolei malei arcuesit, Praetor im cum flacitio remouetod. Ast sei toutor rem popilei foratos siet, duplione poenam luito.

27 Sei quis *iniuria alterei faxsit, xxv aeris poenae sunto. *al. iniuriam. 41

28 Sei membrom rupsit, nei cum eo pacit, talio estod. 43

29 Quei nox fortom faxsit, sei im aliquips occisit, ioure caesos estod. Sei louci fortom faxsit, 44 45 teloque se praehendier prohibesit, sei im aliquips occisit, ioure caesos estod. Ast sei louci fortom faxsit, neq. telo se praehendier prohibesit, sei leber siet, Praetor im uerberarier iouberod; eiq. quoi fortom faxsit, addecito. Sei seruos siet, virgeis caesos ex saxo deicitor. Sei impobes siet, Praetoris arbitratuu uerberatos noxsiam sarcito.

Forta per lancem liciomque concepta, vtei manifesta uindicato. 47

30 Statoleberom uenom darier liceto; dum nei quid asuorsom eius statom fuat.

De ivre pvblico.

1 Rem ubei pacont, oranto. Nei pacont, ante medidiem en do comitio, aut en do foro caussam coniciunto. Post medidiem, praesented ambobos, leitem adecito. Sol occasos, soprema tempestas estod. 32

2 Asiduo uindex asiduos esto: proletario, quoi queiuis uolet, uindex estod. 35

3 Quei se seierit testarier, libripensue fuerit, nei testimoniom fatiator, inprobos intestabelisque estod. 36

4 Sei patronos clientei fraudem faxsit, patronos clientis deiueis sacer estod. 15 L.Rom.

5 Nexso solutoque, Forctei Sanateiq. eidem ious estod. 4

6 Pequniam, quei nancitor, habeto. Sei quid pigneris nancitor, sibei habeto.

7 Sei quis occentasit, casmenue conduit, quod alterei flacitiom faxsit, kapital estod. 42

8 Quei perduelem concitasit, quei ue ceiuem perduelei transduit, kapital estod. 5

9 Preiuilegia nei irrocanto, nei ue de kapite ceiuis, nisei maxsumo comitiatuu, ferunto. 2.3 *Apud Cic. lib. 3 De leg. ita legitur haec lex.* Priuilegia ne inroganto: De capite ciuis, nisi per maximum comitiatum, ollosque quos censores in partibus populi locassint, ne ferunto. *Ant. Aug pag. 155.*

10 Patrebos cum plebed conubia nei sunto. 56

11 Iousus poplei sofraciaq. sunto. Quodcuomque postremom poplos iousit, id ious ratomque estod. 1

12 Quei ioudex, queiue arbiter ioure datos, ob rem ioudicandam pequniam cepet, kapital estod. 39

13 Quei falsom testimoniom dixserit, ex saxso deicitor. 38

14 Quei adorat lece, sei pluus petet quam ious siet, causa cadito.

15 Iouris iourandi ad strincendam fidem, maxsuma uis estod.

16 Quei calim endo vrbe nox coit coiuerit, kapital estod.

17 Vnciasio foenose neiquis pluus exsercetod. Sei quis aliuta faxsit, quadruplione poenam luitod. 55

18 Sei quis ex leibertated in du seruitutem aseritor, Praetor secundum leibertatem uindicias datod. Quei uindicias tollit, sponsores ioudicio sistier datod.

19 Ambitos parietis, sestertios pes estod.

De ivre sacrorvm.

1 Praeco fonus endeicito. Dominos foneris, en ludeis accenso lictorebosque oetitor. En

do fonere tribos ricinieis, rica porporea, decemque tibicinebos, oetier liceto. Hoc pluus, nei facito.

2 Seruilis unctura, circompotatioque, quom fonus exsequiantor, uinei ue respersio, nei fuat. Aceras sepolcreis, aut longas koronas, nei en do ponito. 22

3 Murinam mortuo nei endito.

4 Plusa fonera unei nei facito: nei ue pluseis lectos endo ferto.

5 Neiue ausom adduito. Ast quoi auso denteis uinctei sient, im cum olo sepelire ureteue, se 20
fraude liceto. 21

6 Homini mortuo osa nei lecito, quo post fonus faciat; exstra quam seiquis foris meilitiaeq (mortuos fiet. 18

7 Hominem mortuom endo urbe nei sepelito, nei ue urito. 15

8 Rocom ascia nei polito. 16

9 Rocom bustomue nouom propius aedeis alienas LX pedeis inueito domino nei adicito: 23
nei ue forom sepolcrei bustomue oesocapito. 24

10 Quom fonus exfertor, nei encomitiato.

11 Molieres faciem nei carpunto; nei ue cenas radunto: lesom foneris nec habento. *Apud Cic. li. 2 Tusc. qu. sic citatur haec lex:* Mulieres genas ne radũto, neue lessum funeris ergô habento. 17

12 Honoratorum uirorum laudes en do contione memorantor; easq. naeniae ad tibicinem prosequuntor. *Apud Cicer. haec lex ita legitur:* Honoratorum uirorum laudes in concione memorantor: easque etiam cantus ad tibicinem prosequuntor. *Ant. Aug. pag. 192.*

13 Quei koronam paret, ipsus pequniaeue eius uirtutisue diditor; ipseique mortuo, parentatebos eius, quom entus positos est, quomque foris exfertor, imposita se frauded estod. *Apud Plin. lib. 21, cap. 3, corrupte;* Qui coronam parit, ipse pecuniaeue eius uirtutis ergô arguitur. *Fuluius Vrs. intelligit hac lege ei qui coronam ludis adeptus esset, praeter eos honores qui tribuebantur viuenti, cum eius nomen publice peractis ludis a praecone omnibus audientibus nuntiabatur, siue equo siue quadrigis victoriam adeptus esset, hoc etiam tributum fuisse, vt eidem mortuo virtute parta corona sine fraude imponeretur, non tantum septem illis diebus quibus intus (i. domi) positus esset, sed eo etiam die quo foris efferretur cum pompa & ornatu in forum ad rostra. Si quis enim foris exstinctus fuisset, domum suam referebatur, ibique septem diebus erat, & calida abluebatur, & post ultimam conclamationem octauo incendebatur, nono sepeliebatur: vnde* Nouendiales ludi, *& apud Horatium* Nouendiales dissipare pulueres, *vt Seruius tradit in Aeneid. 5 & 6.* 19

Huc pertinet lex illa Ciceronis lib. 2 De legibus: Hos leto datos diuos habento, sumptum in ollos luctumque minuunto. *Ant. Aug. 189.*

Hactenus leges Regiae & Decemuirales, seu Leges XII *tabularum. Sequuntur aliquot aliae, cum Senatusconsultis quibusdam, Plebiscitis, & Sanctionibus; quae historiae aliquid lucis afferre visae sunt.*

Consules & Praetores & Iudices esse aliquando appellatos, ex effícta hac Ciceronis lege constat: Regio imperio duo sunto: hique praeeundo, iudicando, consulendo, PRAETORES, IVDICES, CONSVLES appellantor. *Ant. Aug. p. 67, & 177.*

Plebisciti PLAETORIANI, *cuius a Varrone & a Censorino mentio fit, quo M. Plaetorius Praetoris iurisdictionem constituit, verba sunt haec:* PRAETOR VRBANVS qui nunc est, quiq; posthac fuerit, duos lictoreis apud se habeto: isq. supremum ad solis occasum ius inter ciueis dicito. *Ant. Aug. p. 100. Fuluius Vrs. in Notis suis, pag. 19 & 30, postremum legis huius membrum sic legit:* Vsq. ad supremam, ad solem occasum, ious inter ceiueis deicito.

Lex PAPIRIA. Quei quomque PRAETOR posthac factus erit, quei inter ceiueis ious deicet, tresuiros capitaleis popolom rocato. ieiq. treuirei capitaleis, queicuomq. ex hace lege factei erunt, sacramenta exsigunto, ioudicantoque, eodemq. ioure sunto, utei ex legibus plebeiue sciteis exsigere, ioudicareque, esseq. oportet. *Fulu. Vrs. Not. pag. 29.*

Ad Censores ea pertinent quae Cicero eleganter collegit: CENSORES populi aeuitates, soboles, familias, pecuniasq. censento: urbis templa, uias, aquas, aerarium, uectigalia tuentor, populiq. partes in tribus distribuunto: exin pecunias, aeuitates, ordines partiunto; equitum peditumq. prolem describunto. *Ant. Aug. p. 12.*

Cicero libro tertio prioris partis legem similem DVILIAE DE TRIBVNIS PLEBIS *finxit:* Sanctiq. sunto, neue plebem orbam Tribunis relinquunto. *Ant. Aug. p. 59.*

Ceteri MINORES MAGISTRATVS *appellantur; de quibus in edicto Consulum, quo edicunt quis dies comitiis cẽturiatis futurus sit:* Nequis magistratus minor de caelo seruasse uelit. *Ant. A. 21.*

Ciceronis lex effícta est de legibus ferendis in haec verba: Promulgata proposita in aerario cognita agunto, nec plusquam de singulis rebus semel consulunto. rem populum docento: doceri a magistratibus priuatisq. patiuntor. *Ant. Aug. p. 20.*

Lex Tulliana quae de intercessione agitur, haec est: Vis in populo abesto, par maiorq. potestas plus valeto.

valeto. Ast cui turbassitur in agẽdo, fraus auctoris esto. Intercessor rei malæ, salutaris ciuis esto. Qui agent auspicia seruanto; auguri publico parento. *Ant. Aug. p. 21.*

In epistolis M. Cælii ad Ciceronem reperitur, legis de repetundis unum & centesimum caput fuisse: Quod eorum iudicum maior pars iudicarit, id ius ratumq; esto. *Ant. Aug p. 81.*

Cicero lib. 3 de legibus hanc legem scripsit: Rei suæ ergô nequis legatus esto. *Ant. Aug. p. 85.*

Idem Cic. in legibus quas veteri sermone effinxit: Quique agẽt rem duelli, quique popularem, auspicium præmonento. *Et alio loco:* Ast quando duellum grauius, discordiæue ciuiũ escunt, populi magister esto. *Et lib. 2 ex Platone;* Aes atque ferrum, duelli instrumenta, non fani. *Ant. August. 163.*

AQVILIÆ LEGIS *verba Caius in libris ad edictum prouinciale refert. Capite primo ita cauetur.* Qui seruum seruamve alienum alienamve, quadrupedem vel pecudem iniuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas esto. *Ant. August. p. 39.*

Tertio capite ait lex Aquilia Ceterarum rerum, præter hominem & pecudem occisos, siquis alteri damnum faxit, quod vsserit, fregerit, ruperit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas esto. *Ant. Aug. p. 39.*

Apud declamatores non dissimilis lex fingitur: Damni iniuria dati sit actio. *Item;* Qui sciens damnum dederit, reddat quadruplum; qui insciens, simplum. *Ant. August. p. 39.*

Minima multa erat ouis vnius. Ea in hæc verba indicebatur: M. Terentio, quando citatus neq; respondit, neq; excusatus est, ego ei vnum ouem multam dico. *Ant. Aug p. 138.*

Capite septimo legis IVLIÆ, *vt Vlp. lib 11 de adulteriis scribit, ita cauetur:* Nequis inter reos referat eum qui tum sine detrectatione reipublicæ causa aberit. *Ant. Aug. p. 71.*

Ipsius Iuliæ legis verba Paulus lib. 11 ad legem Iuliam & Papiam refert hæc: Qui libertinus duos pluresve a se genitos natasve in sua potestate habebit; præter eum qui artem ludicram fecerit, quive operas suas vt cum bestiis pugnaret locauerit: nequis eorum operas, doni, muneris, aliudve quidquam, libertatis causa patrono, patronæ, liberisve eorum, de quibus iurauerit, vel promiserit, obligatusve erit, dare, facere, præstare debeto. *Ant. Aug p. 75.*

Lege Iulia (inquit Paulus lib. 1) ita cauetur: Qui senator est, quive filius, neposve ex filio, proneposve ex filio nato, cuius eorum est, erit; nequis eorum sponsam vxoremve sciens dolo malo habeto libertinam, aut eam quæ ipsa, cuiusve pater materve artem ludicram facit, fecerit. Neve senatoris filia, neptisve ex filio, proneptisve ex nepote filio nato nata, libertino, eive qui ipse cuiusve pater materve artem ludicram facit, fecerit; sponsa nuptave sciẽs dolo malo esto; neve quis eorum dolo malo sciens sponsam vxoremve eam habeto. *Ant. Aug. p. 76.*

Sic Quinctilianus ex Theatrali lege refert; Qui artem ludicram exercuerit, XIV ordinibus primis ne sedeat. *Ant. Aug. p. 128.*

S.C. AVCTORITAS* L. V. Prid. Kal. Octobres in æde Apollinis scribendo adfuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Metellus Q. F. Pius Scipio, L. Villius L. F. Pontina Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Lucceius C. F. Pupinia Hirrus, C. Scribonius C. F. Pup. Curio, L. Ateius L. F. Aniensi Capito, M. Oppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus COS. V. F. de prouinciis consularibus, D. E. R. I. C. vti L. Paulus, C. Marcellus COSS. cum magistratum inissent ad Kal. Martias, quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouinciis ad senatum referrent; neve quid prius ex ante diem Kal. Martii ad senatum referrent, neve quid coniunctim de ea re referretur a COSS. vtique eius rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: & cum de ea re ad senatum referretur a COSS. eorum qui in CCC iudicibus essent, sex adducere liceret, siquid de ea re ad populum plebemve referri opus esset, vti Ser. Sulpicius, M. Marcellus COSS. Prætores, Tribuniq; pl. quibus eorum videretur, ad populum plebemve referrent. *Ant. Aug. p. 219.*

* i. lecta vais uersis.

S.C. A. prid. K. Octob. in æde Apollinis scribendo adfuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Metellus Q. F. Pius Scipio, L. Villius L. F. Pon. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Scribonius C. F. P. Curio, L. Ateius L. F. An. Capito, M. Oppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus COS. V. F. de prouinciis, D. E. R. I. C. Senatum existimare, neminem eorum qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram adferre oportere, quominus de R. P. quãprimum ad senatum referri S. Q. C. fieri possit. Qui impedierit, eum senatum existimare contra R. P. fecisse. Si quis huic S. C. intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi, & de ea re ad senatum populumq; referri. *Huic S. C. intercessit C. Cælius,* L. Vicinius, vel Asinius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa.*

* al. Vicinianus.

Item senatui placere, auctoritatem perscribi de militibus, qui in exercitu C. Cæsaris sunt, qui eorum stipendia emerita, causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, vt eorum ratio habeatur, causæq; cognoscantur. Si quis huic S. C. intercesse-

rit, senatui placere auctoritatem perscribi, & de ea re ad S.P.Q. referri. *Huic S.C. intercessit C. Calius, C. Pansa Tribuni plebis.*

Itemq; Senatui placere, in Ciliciam prouinciam, & in octo reliquas prouincias, quas Praetorii pro Praetore optinerent, eos qui praetores fuerunt, neq. in prouincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S.C. cum imperio in prouincias pro Praetore mitti oporteret, eos sortito in prouincias mitti placere. Si ex eo numero, quos *S.C. in prouincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas prouincias proficiscerentur: tum uti quodque conlegium primum Praetorum fuisset, neque in prouincias profecti essent, ita sorte in prouincias proficiscerentur. si ad numerum ii non essent, tum deinceps proximi cuiusque conlegii, qui praetores fuissent, neque in prouincias profecti essent, in sortem conicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in prouincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset, auctoritas perscriberetur. *Huic S.C. intercessit C. Calius, C. Pansa Tribuni plebis. Ant. Aug. p. 220.*

*F. ex S.C.

SC de mense Augusto: apud Macrob. Saturn. lib. 1, c. 13. Quom Imp. Caes. Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit, & triumphos treis in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductae sequtaeq. sint eius auspicia ac fidem, & AEguptus hoc mense in potestatem P.R. redacta sit, finisque hoc mense belleis ciuilibus impositus sit, atque ob eas causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui vt mensis Augustus appelletur.

A Quod Q. AElius Tubero, Q.F. Max. Coss.* V.F. quosdā priuatos ex riuis publicis aquam ducere: Q.D.E.R.F.P.D.E.R.V.I.C. (*His autem notis significatur, Quid de ea re fieri placeret, de ea re uniuersi ita censuerunt*) necui priuato aquam ducere ex riuis publicis liceret: utiq. omnes ii quibus aquæ ducendæ ius esset datum, ex castellis ducerent: animaduerterentque curatores aquarum quibus locis intra extraque urbem apte castella priuati facere possent, ex quibus aquam ducerent, quam ex castello* communem accepissent a curatoribus aquarum; necui eorum quibus aqua daretur publica, ius esset intra quinquaginta pedes eius castelli, ex quo aquā ducerent, laxiorem fistulam subicere quam quinariam. *Ant. Aug. p. 217, ex Frontino.*

*i. verba fecerunt.

*f. cōmuni.

B *Quintum senatusconsultum his verbis factum est:* Quod Q. AElius Tubero, P. Fabius Max. Coss. V.F. de riuis, specubus, fornicibusque Iuliae, Martiae, Appiae, Tepulae, Anionis reficiendis; Q.D.E.R.F.P.D.E.R.I.C. ut cum ii riui, fornices, quos Aug. Caesar se refecturum impensa sua pollicitus senatui est, reficerentur: ex agris priuatorum terram, limum, lapidem, testam, harenam, ligna, ceteraque quibus ad eam rem opus esset, unde quaeque earum proxime sine iniuria priuatorum tolli, sumi, portari possint, uiri boni arbitratu aestimata darentur, tollerentur, sumerentur, exportarentur; & eas res omnes exportandas, earumque rerum reficiendarum causa, quotiens opus esset, per agros priuatorum, sine iniuria eorum, itinera, actus, paterent, darentur. *Ant. Aug. p. 217.*

C *Denique eodem tempore senatus censuit:* Quod Q. AElius Tubero, P. Fabius Max. V. F. aquarum quae in urbem uenirent, itinera occupari monumentis & aedificiis, & arboribus conseri: Q.F.P.D.E.R.I.C. cum ad reficiendos riuos, specusque, per quae & opera publica corrumpuntur, placere circa fontes, & fornices, & muros, vtraque ex parte vacuos centenos quinos denos pedes patere; & circa riuos, qui sub terra essent, & specus intra urbem, & extra urbem continentia aedificia, utraque ex parte quinos pedes uacuos relinqui; ita ut neque monumentum in iis locis, neque aedificium post hoc tempus ponere, neque conserere arbores liceret. Siquæ nunc essent arbores intra id spatium, exstirparentur, praeterquam si quae villae continentes, & inclusae aedificiis essent. Siquis aduersus ea commiserit, in singulas res in dena milia damnas esset; ex quibus pars dimidia praemium accusatori daretur cuius opera maxime conuictus esset, qui aduersus hoc S.C. commisisset; pars altera dimidia in aerarium redigeretur; deq. ea re iudicarent cognoscerentq. curatores aquarum. *Ant. Aug. p. 218.*

D LEX MAMILIA. *K.L.III. Quae colonia hac lege deducta, quodue moinicipium, praefectura, forum, conciliabolum, constitutum erit; quei ager intra fineis eorum erit; quei terminei in eo agro statutei erunt, quo in loco terminus non exstabit, in eo loco is quoius is ager erit, terminum restituendum coerato; utei quod recte factum esse uolet. Idq. magistratus, quei in ea colonia, moinicipio, praefectura, foro, conciliabolo, ioure deicundo præerit, facito utei fiat.

*Kaput legis III.

K.L.V. Quei hac lege coloniam deduxerit, moinicipium, praefecturam, forom, conciliabolum constituerit in eo agro quei ager intra fineis eius coloniae, moinicipI, fori, conciliaboli, praefecturae erit, leimites decumanei utei fiant, terminateiq. statuantur, coerato. queiq. fineis ita statuerit, sei fineis eorum sunt, dum nei extra agrum colonicum territoriumue fineis ducat; queiq. terminei hac lege statutei erūt, nei quis quem eorum eicito, neiue commoueto sciens d.m. Sei quis aduersus ea fecerit, is in terminos singolos, quos eiecerit locoue mouerit,

sciens

ſciens d.m.H.S.xxv in poplicum eorũ quorum intra fineis is ager erit,dare damnas eſto:deq. ea re coeratoris,quei hac lege erit,iouriſdictio reciperatoromq. datio addictio eſto. Quom çoerator hac lege non erit,tunc queiquomq. magiſtratus in ea colonia, moinicipio, præfectura, foro,conciliabolo,ioure deicundo præerit,eius magiſtratus de ea re iouriſdictio ioudicisq. datio addictio eſto:inque eam rem is quei hac lege ioudicium dederit,teſtibus poplice duntaxat in res ſingolas,x denontiandi poteſtatem facito,ita utei e.r.p.f.ſ.u. & ſei is unde ea pequnia petita erit, cõdemnatus erit,eam pequniam ab eo,deue boneis eius,primo quoq. die exſigito : eiuſq. pequniæ quod receptum erit,partem dimidiam ei quoius unius opera maxſume is condemnatus erit,partẽ dimidiam in poplicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, ſeiquis in eum locum terminum reſtituere uolet,ſine fraude ſua facere liceto;neiue quid quoi is ob eam rem hac lege dare damnas eſto.

K.L.IV.Quei leimites decumanei hac lege deductei erunt;quę foſſę in eo agro erũt,quei ager hac lege datus adſignatus erit,nei quis eos leimites decumanos nei opſepito;neiue quid in ieis immolitum,neiue quid ibei poſitum habeto;neiue eos arato;neiue eas foſſas opturato,neiue quis ſepito,quo minus ſuo itinere aqua ire fluere poſſit. Seiquis aduerſus ea quid fecerit, in res ſingolas, quotienscuomq. fecerit, H.S.IIII coloneis moinicipibuſq. eius in quorum agro id factum erit, dare damnas eſto;pecuniaeque,quei uolet,hac lege petitio eſto.*Fulu.Vrſ.Not.pag.30.*

Lex Qvinctia. Quicumq. poſt hanc legem rogatam riuos, ſpecus, fornices, fiſtulas,caſtella,tubulos,lacus aquarum publicarum quæ ad urbem ducuntur, earumue quam, ſciens dolo malo forauerit, ruperit, forate rumpereue curauerit, peioremue fecerit, quominus ea aqua, earumue qua,in urbẽ Romam ire,cadere,flui,peruenire,duci poſſint,quoue minus in urbe Roma, & in his ædificiis quæ urbi continẽtia ſunt,erunt,in hisq. hortis,prædiis,locis,quorum hortorum, prædiorum,locorum dominis,poſſeſſoribusue aqua data,uel adtributa eſt,uel erit,ut ſaliat, distribuatur,diuidatur,in caſtella,lacus immittatur,is P.R. c milia dare damnas eſto. Et qui clam quid eorum ita fecerit,id omne ſarcire,reficere,reſtituere,ędificare,ponere,cælare & demoliri damnas eſto,ſine dolo malo. atq. ita omnino, ut quicumq. curator aquarũ eſt,erit,aut ſi curator aquarum non eſt,uel erit,tum is Prętor qui inter ciues & peregrinos ius dicit,multam pignoribus cogito,coerceto;eiq. curatori,aut ſi curator non erit,tum ei Praetori,eo nomine cogere,& coercere,multae dicendæ ſiue pignoris capiendi ius poteſtasq. eſto. Siquid eorum ſeruus fecerit, dominus eius cẽtum milia populo det. Siquis circa riuos,ſpecus,fornices,fiſtulas,tubulos,caſtella,lacus aquarum publicarum,qua ad urbem Romam ducuntur, uel ducentur, terminatus ſteterit, nequis eo loco poſt hanc legem rogatam quid opponit,molit,obſepit,figit,ſtatuit,ponit,collocat, arat, ſerit; neue in eum locum quid immittit,præterquam eorum faciendorum,reponendorum cauſa,præterquam quod hac lege licebit,oportebit. Qui aduerſus ea quid fecerit & aduerſus ea repſerit,ex iuſſu cauſaq. omnium rerum omnibus eſto damnas,uti eſſet eſſeq. oporteret, ſi is aduerſus hanc legem riuum,ſpecum rupiſſet foraſſetue[*quiq. ſpecum foraſſet rupiſſetue] quominus in eo loco paſcere herbam,fœnum ſecare.ſentes,vepres,caprificos,curatores aquarum, qui nunc ſunt,quiq. erunt.circa fontes,& fontium & murorum curam,riuos, & ſpecus, terminatus, arbores,vites,vepres,ſentes,*ripæ,maceriæ,ſalicta,harundineta,excidantur,tollantur,effodiantur,*excodicentur, uti quod recte factũ eſſe volet;eoq. nomine iis pignoris captio, multæ dictio coercitioq. eſto;idq. iis ſine fraude ſua facere ius poteſtasq. eſto*quominus vites,arbores quæ villis,ædificiis,maceriiſue incluſę ſint.maceriæ,quas curatores aquarum cauſa cognita,ne demolirentur,dominis permiſerunt,quibus inſcripta inſculptaq. eſſent ipſorum qui permiſiſſent curatorum nomina.hac lege nihil *abrogatur,quominus ex his fontibus, riuis, ſpecubus, fornicibus aquam haurire,ſumere iis quibuſcumq. curatores aquarum permiſerũt,præterquam rota,calice,machina,liceat;dum neq. puteus,neque foramen nouum fiat; eius hac lege nihilum *rogatio. *Alia etiam lex ab eodem Frontino refertur in hac verba;*Nequis aquam oletato dolo malo,ubi publice ſalit.Si quis oletarit,ſeſtertiorum x milium multa eſto.*Ant.Aug.p.122.*

*al. pilæ. *al.extirpentur. *al. rogato in Vet.m.ſ. Alii nihilũ rogatur. *ſ.rogatur.

Plebisciti Siliani(*quod duo Silii, Publius & Marcus,tribuni plebis,rogarunt*)*in Feſti fragmentis ex Iunio hac referuntur verba:*Ex ponderibus publicis,quibus hac tempeſtate populus oetier [qui]ſolet uti coæquetur *ſedulum:utei quadrantal uini octoginta pondo ſiet: congius uini,decẽ P.fiet:ſex ſextarii,congius fiet uini:duodequinquaginta ſextarii,quadrantal fiet uini ; ſextarius aequus aequo cum *librario fiet:*ſexdequinq. libræ in modio ſient.Siquis magiſtratus aduerſus hęc d. m. pondera,modioſque,vaſaque publica,modica,minora,maioraue faxit,iuſſitue re fieri,dolumue adduit quod ea fiant,eum quis uolet magiſtratus*multaretur, dum minore *patri familias taxat,liceto:ſiue quis*in ſacrum iudicare uoluerit,liceto. *Ant.Aug.p.137.*

*1 al. ſe dolom. *2 al. vinario. *3 al.ſexdecimque. *4multare. *5 parte. *im.

Sanctio. Si quis huiuſce legis ergô aduerſus leges,rogationes,plebiſue ſcita,ſenatuſue conſulta fecit,fecerit,ſiue quod eum'ex lege,rogatione,plebisue ſcito,S.ve C.facere oportebit,non fecerit,huius legis ergo,id ei ne fraudi eſto , neue quit ob eam rem populo dare debeto,neue cui de ea re actio neue iudicatio eſto,neue quis de ea re apud ſe agi ſinito.*Ant.Aug.p.125.*

Cic. lib. 3 ad Atticum omnia hac in ſanctione quadam abrogationis legis Clodiæ ita ſcripta refert: Si quid in hac rogatione ſcriptum eſt quod per leges plebiſue ſcita promulgare, abrogare, derogare, obrogare ſine fraude ſua non liceat, non licuerit; quodue ei qui promulgauit, abrogauit, derogauit, obrogauit, ob eam rem poenae multaeue ſit, E.H.L.N.R. (*id eſt, eius hac lege nihilum rogatur*) *Ant. August. p. 27.*

EXPLICATIO VOCVM QVÆ IN PRISCIS LEGIBVS SCRIPTVRA vel *vſurpatione a recentioribus diſcrepant.*

Aceras, acerras, turibula.
Acnom, agnum.
Acrom, agrum.
Addeictos, addictus.
Adduit, addiderit.
Adduito, addito.
Adeicito, addicito.
Adeicito, adiicito.
Aiotat lece, agit lege.
AEdebos, ædibus.
AEſtumata, æſtimata.
AEuitas, ætas.
Af virod, ab viro.
Aliquips, aliquis.
Aliuta, aliter.
Alterei, alteri.
Arboſes, arbores.
Arcera, vehiculum arcuatum.
Arcueſit, arguerit.
Aruorſom, aduerſum.
Aſa, ara.
Aſeritor, aſſeritur.
Aſiduo, aſſiduo, ei qui in cenſu pro facultatum ſuarum modulo aſſes dat.
Asuorſom, aduerſum.
Auſom, aurum.
Calim, clam.
Caluitor, decipit. In Gloſſ. legitur, Calpitur, ἐξαπατᾷ.
Caſmen, carmen.
Cenas, genas.
Centileom, gentilium.
Ceper, ceperit.
Claſe, claſſe: ex Dorico κλᾶσις.
Coeraito, curato.
Comitiatuu, comitiatu.
Compedebos, compedibus.
Conduit, condiderit.
Confeſei, confeſſi.
Coniciuto, coniiciunto, agunto.
Coolegium, collegium.
Continoeis, continuis.
Contione, concione.
Conubia, connubia.
Crinebos, crinibus.
Cuomque, cumque.
Damnas eſto, damnatus eſto, (teneatur.
Deicitor, deiicitor.
Deicundo, dicendo.
Deiueis, diuis.
Demiſeis, demiſſis.
Denontiand, denuntiandi.
Detolerit, detulerit.
Deuortiom, diuortium.
Diditor, diuulgator, prædicator
Diffeuſos, diffuſus.
Dingua, lingua.
Dis, dis.
Duelli, belli.
Duit, dederit.
Duplione, dupli datione.
Ead, ea.
Eidem ious, idem ius.
Eicito, eiicito.
Em, eum. En, in.
Encapito, incipito.
Encomitiato, in comitium ito.
Endo, ſeu En do, in, cum ablat.
Endo iacito, iniicito.
Endo manos iactio, manus iniectio.
En do ponito, imponito.
Endoteratim, interim.
Endoterdeicito, interdicito.
Endoteſtato, inteſtato.
Eicit, erit. Eſcunt, erunt.
Eſtod, eſto.
Entera, intra.
Entos, intus.
Excodicentur, vna cũ codice (ſeu ſtirpe) ſuo euellantur.
Exfertor, effertur.
Exicito, exicito.
Exſequiantor, exſequias peragunto.
Exercetod, exercito.
Fariator, fari velit, & fidem approbare.
Faſis, faris, ſeu farris.
Faxſit, fecerit.
Fedetrio, Feretrio.
Feminam, fœminam.
Fidios, filius.
Flacitiom, flagitium.
Foenoſe, fœnore.
Folminis, fulmen. alii malunt Folmin Iouis.
Foratos furatus.
Forctei, fortis, valido, conſtanti in obedientia & fide.
Forom ſepolcrei, veſtibulum ſepulcri.
Fortom furtum.
Fouſioſos, furioſus.
Frauded, fra de, mulcta.
Frucem, frugem.
Fuat, fuerit.
Ibei, ibi.
Icne, igne.
Ieis, iis.
Im, eum.
Impobes, impubes ſeu impuber
In, eum.
In do teſtato, inteſtato.
Indu, ſeu In du, in, cum accuſ.
Inprobos, improbus.
Inuicto, inuito.
Ipſos, ipſe.
Iorgaſiut, iurgarint.
Iouſit, iuſſit.
Iouſus, iuſſus.
Irrocanto, irroganto.
Kapital, capitalis, capitale.
Leberom, liberum.
Lece, lege. Lecito, legito.
Leibarier, libari.
Leibertated, libertate.
Leitem, litem.
Leſom, leſſum, lugubrem eiulationem.
Leto dates, deletos, occiſos.
Lictorebos, lictoribus.
Louci, luci, interdiu.
Lurod, luto.
Maioſe, maiore.
Maloni, malunt.
Maxiume, maxime.
Meiliuae, militiæ, in bello.
Minoſe, minore.
Miſeit, miſerit.
Moiniceipium, municipium.
Molierei, mulieri.
Nancitor, nanciſcitur, ſeu nactus fuerit.
Nei, ne: item, ni, niſi.
Neſuo, neruo.
Niſei, niſi.
Noctebos, noctibus.
Nondineis, nundinis.
Nontiom, nuntium.
Nox, noctu.
Noxſia, noxia.
Occaſos, occaſus, καταδύς.
Occentaſit, occentarit.
Occiſit, occiderit.
Oeloſapio, viucapio.
Oeſorpaſit, viurpauit.
Oetier, vti, χρῆσθαι.
Oſuagolatom, obuagulatum, quæſitum cum conuitio.
Oitier, vti. Oitile, vtile.
Ole, ille.
Oletato, olidam facito.
Ollos, ſeu Olos, illos.
Oloe, illi.
Opiepito, obſepito.
Opturato, obturato.
Oranto, agunto.
Oſa, oſſa.
Oſocapitor, vſucapitor.
Pacio, pactio, tranſactio.
Pacit, pagit, pepigerit, tranſegerit. Pacont, pangunt, ſeu pepigerint.
Parentalebos, parentalibus.
Parer, pararit.
Paricida, qui vel patrem vel ſibi parem occidit.
Patrebos, patribus, patriciis.
Paueſit, pauerit.
Paupeſiem faxſit, pauperiem fecerit.
Pelex, pellex.
Piacolom, piaculum.
Pigneris, pignoris.
Plebed, plebe. Plebei, plebis.
Pluſebos, pluribus. Pluſeis, plures.
Pluus, plus.
Pobes, pubes, puber.
Polucero, pollucero, libamina ſeu ἀπαρχὰς offerto.
Popilei, pupilli.
Poplei, populi.
Poplicom, publicum.
Poplos, populus.
Porporea, purpurea.
Portom, domum.
Poſtidea, poſtea.
Praeſetebes, præſentibus. Praeſeted, præſente, præſentibus.
Prodicos, prodigus.
Prohibeſit, prohibuerit.
Proxſumos, proximus.
Quadruplione, quadrupli datione.
Quei cuomq., ſeu Quei quomque, quicumque.
Quips, quis.
Quis, quid, aliquid.
Quoi, cui. Quoius, cuius.
Quom, cum, quando.
Quotienscuomque, quotiescumque.
Reciperatorom, receptorum.
Ricinieis, ricinus; veſtimento quadrato.
Rocom, rogum.
Rupſit, ruperit.
Sanatei, ad ſanitatem (vel corporis ſcilicet vel animi, id eſt ad obedientiam & fidem) reuerſo.
Secetem, ſegetem.
Secueſint, ſecuerint.
Secuus, ſecus.
Se dolo m. ſine dolo malo.
Sei, ſi.
Seierit, ſierit, fuerit.
Sepolcreis, ſepulcris.
Seſtertios, ſeſtertius, duo & ſemis.
Sibei, ſibi.
Sient, ſint.
Sincolas, ſingulas.
Singolei, ſinguli.
Sobicito, ſubiicito, ſubſtituito.
Sofracia, ſuffragia.
Sopera, ſupra.
Soperſtitebos, ſuperſtitibus.
Sopcema, ſupcema, vltima.
Soueis, ſuis.
Statolcberom, ſtatu liberum.
Stlis, lis.
Strincendam, ſtringendam.
Subicere, ſubiicere.
Suouetaurilia, ſacrificium ſue, oue, tauroq; fieri ſolitum.
Tagit, tangit, tetigerit.
Terminatei, termini.
Tibicinebos, tibicinibus.
Ticnom, tignum.
Tolito, tollito.
Totela, tutela.
Touror, tutor.
Transduit, tradiderit.
Treuirei, treuiri, tres viri.
Tribos, tribus.
Tuod, tuo.
Turbaſſitur, turbatum fuerit.
Vbei, vbi.
Vecinei, vicini.
Venom darier, venumdari, vendi.
Verberit, verberarit.
Vindiciit, vindicarit.
Vinia, vinea.
Virtutis, virtus.
Viueit, viuet, vixerit.
Vnei, vni.
Vnciaſio, vnciario.
Vocaſit, vocarit.
Vtei, vti, ſicuti.

IN DIONYSII HALICARN. ANTIQVITATES ROMANAS NOTÆ

FRID. SYLBVRGII.

PAG. 1, versu 1, Inscriptionem agnoscit non modo Eusebius De præparatione Euangelica, pag. 48; & Stephanus Byzantius in Ἀρχίαι, Αἴγαλοι, Καῖνδοι, Κασαύρτα, Νέπετος, Ῥαβέννα, Ταρρακίνη, Φορετίνος, & alibi: sed etiam ipse Dionysius in præfatione, dum & nomen suum exprimit, pag. 7, v. 35: & ἀρχαιολογίαν hoc opus appellat, pag. 4, v. 17. V. 37, sententiam hanc iisdem prope verbis extulit Aristot. Rhetor. ad Alexandrum, 2 11, 14, οἱ ᾗ λόγοι, τῆς ψυχῆς καὶ τ ἔργων εἰσὶν οἷον εἰκόνες.

P. 2, v. 3, τοῖς & ἀναγραφομένοις, pro vulgatis ἐις & ἀναγραφομένοις, postulat ipse sensus, & agnoscit cũ Veneto codice, Lapi etiam versio; *quæ conscribuntur historia.* V. 24, post μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἡλικίας, sequitur in exemplari hic titulus, Περὶ τῆς παλαιοῦ ἀρχῶν: itidemq; in Gelenii versione, *De priscis imperiis.* Sed cũ titulum istũ nec Lapi versio agnoscat, nec ab auctore insertum esse verisimilis sit coniectura, ego tollendum censui. V. 40, ἀντὶ τῶν διαδόχων accipi potest pro μετὰ τοὺς διαδόχους, post successores, postquam in eius locum successerunt alii regnorum & prouinciarum administratores. alioqui legendum esset ἀντὶ, & εἰς πολλὰς ἡγεμονίας.

P. 3, v. 8, pro μὲ γὰρ Venetus codex habet μέν γε: quod & infra sæpius eadẽ significatione vsurpatur, & apud Pausaniam quoq; aliquoties a me notatum est. V. 28, Claudius Nero II, & Calpurnius Piso, consf. fuerunt anno ab vrbe condita 747. Sed Dionysii supputatio duobus annis distat a Pliniana: quod in Chronologia nostra annotauimus. Glareanus. De Dionysii & Liuii dissensione meminit etiam Sigonius Emendationum libro 1, eo capite quod inscribitur, *Mea aduersus Henricum Glareanum in Liuiana annorum summa constituenda opinio defensa.* V. 39, Herodotus lib. 2, vbi de sacerdote Vulcani, qui Sethon Ægyptiis dicitur, verba facit, γενεαὶ γὰρ τρεῖς ἀνδρῶν, inquit, ἑκατὸν ἔτεά ἐστι. id est, vt Valla vertit, *Tres virorum progenies, centum sunt anni.* Et ante hæc verba, καὶ τοι τριηκόσιαι μὲ ἀνδρῶν γενεαὶ, δυνέαται μύρια ἔτεα: *Nempe trecenta progenies, idem quod decem annorum milia pollent.* Secundum quam supputationem, 33 anni, ac quatuor menses, in vnam ætatem venirent. Quare si hæc est septima ætas, ducenti anni iam elapsi sunt, & hæc septima viuitur ætas. Qui numerus mihi suspectus est: quippe qui vt minimum a secundo bello Punico censetur. Sed lectoris iudicio hęc relinquimus, paulo post eadem de re plura dicturi. Hæc Glareanus. tu vide etiam quæ infra notabuntur ad 120, 47. V. 46, Venetus codex pro χάρω habet participium χάρων.

P. 4, v. 16, Ven. cod. singulariter habet ἔργα. V. 26, idem Ven. cod. habet τύχην ἄδικον. sed τύχην probat etiam Lapi versio; *casu quodam & fato iniusto.* V. 32, haud scio an hic notet Hieronymum Cardianum & Timæum Siculum, qui multa in Pyrrhi Epirotæ gratiam scripsere parum vere, vt tum Pausanias in Atticis testatur, 13, 9: tum Dionysius ipse innuit infra, 6, 24: & 5, 28.

P. 5, v. 6, Ven. cod. ἐκείνη. sed ἐκείνη eadem signif. repetitur etiam pag. seq. v. 30. V. 10, idem Ven. cod. τῆς ἡγεμονίαν: minus congruenter. nostra lectio repetitur infra, 83, 36. V. 21, Lapum quoq; in suo codice habuisse ὑπὸ, satis declarat versio. sed cum eam lectionem non ferãt sequentia, Gelenium nostrum sequi placuit, & pro ὑπὸ reponere οἱ δὲ. Camerarius retento ὑπὸ, post σύμπαντες claudit periodum; & mox inter οἱ & ἔθνων interiicit coniunctionem δὲ. V. 37, αὐτίκα pro vulg. αὐτίκα repositũ ex Ven. cod. Seq. v. idem cod. Ven. cum præpos. habet, ἐ κατ' ἰδίαν διαφόρους. sed nostra ellipsis vsitatior est, & infra repetitur 56, 4. V. 41, Ven. cod. Κίλικες. sed Κέλτας non a Lapi tantum versione agnoscitur, verum infra etiã repetitur aliquoties. Seq. v. idem Ven. cod. habet Φοινικικοῖς: quod etsi infra quoq; repetitur, 126, 33: tamen vulg. lectionem mutare nolui, quoniam & ipsa paulo post, 7, 11, repetitur; & ad Latinam vocem *Punicus* proxime accedit. V. 44, αὐτίκα hic quoque pro vulg. αὐτίκα repositum ex Ven. cod. vt paulo ante v. 37.

P. 6, v. 4, Ven. cod. τυχεῖν: & mox, τῆς γενομένην. V. 7, idem Ven. cod. ἱστορίαις. V. 9, pro φιλοπονωτάτων Lapus legit φιλοπονώτατον, *laboriosissimum*: non absurde. V. 18, αἳ ferri potest, si in sequentibus subaudiatur infin. verbum ἀποδοῦναι. alioqui legendum fuerit ὡς, vel ἴσον, vt pag. præced. v. 4. V. 20, Ven. cod. διατελέσας ἐν ἔθνεσι. Ex eodem codice seq. v. inserta est inclusa vox. V. 32, idem cod. pro ἐλθεῖν habet ἀφικέσθαι: vt seq. pag. v. 4. Inclusa εἰς, quæ mox sequitur, addita est ex eodem Ven. cod. V. 34, hic rursus Plinianam supputationem duobus sequitur annis, vt paulo ante admonuimus. Ceterũ quod hic subiungit, *ac deinde tempus illud omne, quod est anni duo et viginti, vsq; ad hoc, Romæ commoratus*, videri poterat legendum *quatuor & viginti.* nam sex sunt Olympiades ab centesima octogesima septima olympiade ad centesimam nonagesimãtertiam, de qua paulo ante mentionem fecit. Verum id leuiculũ est, & multas accipit excusationes. Hæc Glareanus; cuius annotationi posteriori occasionem præbuit, quod Lapus in sua versione omiserat participium μεσούσης. vertit enim, *centesima octogesima septima Olympiade*; quum in Græco sit, ἑβδόμης καὶ ὀγδοηκοστῆς ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος μεσούσης: id est, *quum dimidia pars 187 olympiadis* (bienniũ scil.) *esset elapsa*: seu, *olympiadis 187 anno secundo.* V. 43, Ven. cod. pro αἳ habet ἴσον: & mox Ῥωμαίων, genetio casu. Gelenii versio ibidem duplicem præpositionem exprimit, παρ' αὐτῶν & περὶ αὐτῶν. Lapus parum belle vertit; *alia vero ex historiis cunctorum sumens, quicumq; laudatissimi Romanorũ scripsere.* V. 45, cum Ἀντίας fœmininam terminationem habeat, malim Ἀντίαν vel Ἀντιάτης: quemadmodum Verrius Flaccus (initio libelli qui conscriptus est De origine gentis Romanæ) Antiatem se quam Antiam dicere maluit. vel perispωmenωs scribendũ Ἀντιᾶς, vt Νομᾶς, & similia. infra tamen hoc ipso accentu repetitur idem nomen, 86, 36. Ibidem si Λικίνιος malis, vno ν, quoniam Horatius correpta secunda canit, *Rectius viues Licini*, per me licet. Æliorum vero Gelliorũq; (inquit Glareanus) pręter alios meminit etiã Cicero De claris oratoribus. Calpurnios puto Pisones, vt ex sequentibus certum est. Hæc ille.

P.7, v.1, Ven.cod. habet χαραῖς pro χειροχαρίαις. V.4, inclusa, addita sunt ex eodem Ven.cod. V.11, Camer. legit Φοινικικῶν: itidemque supra, 4, 15, ταῖς Φοινικικαῖς πόλεσιν: quam scripturam non modo vetus codex illic habet, & vulgati libri repetunt infra, 126, 33: sed etymologia quoque confirmat: quia Carthaginenses vt a Phœnicibus ortum duxere, ita & ipsi Φοίνικες appellantur. verum quum in sequentibus etiam Φοινικὸς aliquoties vsurpetur, & ad Latinā vocem *Punicus* quam proxime accedat, a vulg. scriptura discedere nolui. V.11, pro vulg. ἐγδόωντας, quod Gelenius quoque secutus erat, reposui εἰκοσ, cum Lapo, Camerario, Xylandro, atque ipso Eusebio. eandemq; lectionem probat etiam Glareanus hoc scholio: Polybius (inquit) lib. 1 ait Romanos primum mare ingressos Olympiade centesima vicesima nona. Rursus igitur hæc Dionysii supputatio duob. annis discrepat a Polybio & Plinio, vt iam bis diximus. Hæc Glar. V.19, ἱκάστη pro vulg. ἕκαστος repositum ex Ven.cod. V.22, Ven. cod. οὐχ ἧττον. V.25, ἀς agnoscit etiam Lapi versio. si quis tamen οἷας malit, per me liberum erit. Seq. v. Ven. cod. πραγματευσάμενοι. Ἀτθίδων vero quos auctores intelligat, incertum est. Philochoro Atthidis libros tribuit Eusebius in Chronico: & Pherecydem Atheniensem περὶ τῆς Ἀττικῆς ἀρχαιολογίας edidisse libros decem, αὐτόχθονας inscriptos, auctor est Suidas. itidemque Pausanias Phocicis 523, 15, Androtionis Ἀτθίδα συγγραφὴν citat. ipse vero Dionysius infra 50, 24, Phanodemi Ἀττικὴν ἀρχαιολογίαν allegat. V.32, Ven. cod. ἀγωνίσμασιν: sicut Lapus quoque vertit; *in historicis certaminibus*. V.36, in exemplari post ἐχόμενα δ' ἡ βίβλος, legitur hic titulus, Ἀρχὴ τῆς ἱστορίας: *Initium historia*: quem ego cum Lapo prætermisi, nec ab auctore, sed ab alio quopiam insertum existimo. V.46, Ven. cod παρόντος.

P.8, v.3, pro Λίεις, quod mox repetitur v.10, Strabo & Ptolemæus habent Λίρεις, penultima diphthongo. Sic Virg. Æn. 11, *Tum Lirim Pagasumq; super*. V.5, pro Ἀμιτερνῶν, quod infra etiam legitur 11, 34; apud Strabonem inuenies Ἀμιτέρνου, 256: itidemque nominandi casu Ἀμίτερνον apud eundem Strab. & Ptolemæum: nec non apud hunc ipsum auctorem nostrum infra, 182, 46. Dionysius Alexandrinus in sua Periegesi vocat Ἀμίτερνα: quod agnoscit etiam Stephanus Byzantius. V.9, Ὠσίας per ω scripsi cum eodem Stephano: & scripturam eam requirit Latina nominis etymologia: quam Strabo quoque luculenter his verbis exprimit, 242, καὶ Ὠστία ἐστὶν ἐπίνειον τῆς Ῥώμης: & clarius infra Dionysius noster 183, 30. V.10, pro Μιττύρια apud Stephanum Byz. est Μάτιηνα, cum gentili Ματιηναῖος, ex Dionysii decimosexto. V.14, pro αὐταῖς auctor aliud videtur scripsisse: incertum an συχναῖς cum ea sane lectione facit quod Plin. refert lib. 3, cap. 5, de antiquo Latio; *Colonis sæpe mutatis tenuere alii aliis temporibus; Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli*. Venetus cod. habet διὰ ταῖς αὐταῖς. nec multo aliter Lapus vertit; *permanseruntq; in eis sedibus, nondum obscuratis aliis, sed iisdem hominibus ipsi appellati nominibus*. Verum ea lectio videtur parum consentanea. V.19, Si tres ætates in singulos centenarios coniecerimus, vt ex Herodoto paulo ante ostendimus: deinde si Roma quadringentis triginta duobus annis rebus Iliacis posterior est, vt ipse auctor postea dicturus est, legendū videtur hoc in loco non *sexdecim ætatibus*, sed *tredecim*. alioqui ex hac supputatione *ætas* apud Dionysium haberet annos 27. quod haud scio num quisquam ita seruarit. Certe ab initio Pompilii, ita vt Herodotus vsurpat ætatem hic noster auctor. Hæc Glareanus: tu vide etiā quę infra ad illum ipsum locum notabuntur, 120, 47. V.28, articulus τὰ abest a Ven.cod. V.30, Ven.cod. λαβόντες. V.34, Ven.cod. τρίτον δ᾽. sed τρίτη agnoscit etiam Lapi versio; *tertiaq; a terra complectūtur Alpes*. V.37, Lapi versio habet περιλαμβάνονσιν: ex quo suspicari licet duplicē in codicib. scripturam exstare, περιλαμβάνοντες & περιλαμβάνεις: quod posterius ad ὑψηλὰς proxime accedit. V.43, Ven.cod. Ἀβοριγῖνας: perperam, vt satis declarant sequentia. In eodem pro seq. ταῖς legitur αὐτοῖς: non absurde. V.45, Henr Stephanus (lib. 2, schediasmate 3) annotat se inter ceteras emendationes sui codicis margini post paternam editionem ex cōiectura adscriptas, pro hoc quoq; δ᾽ Λέλεγας reperisse Λιλέγας. quam scripturam hoc confirmat argumento. nam vt Dionysius hoc loco Λιλέγας appellatos tradit τοὺς ἀνέστιους καὶ μιγάδας, καὶ μηδεμίαν γῆν βεβαίως ὡς πατρίδα κεκτημένους, ita Eustathius apud Homerum Λέλεγας nominatos scribit διὰ τὸ συλλεκτοὺς εἶναι & μιγάδας, seu διὰ τὸ ἐκ πολλῶν συλλεγῆναι ἐθνῶν. Similiter idem Eust. ex Strabone refert, τοὺς Λέλεγας ὡς καὶ πλάνητας συγκατεμίχθησαν Κίλιξι, καὶ συμμεῖναι δι᾽ ὁμοιότροπίαν, quippe qui perinde vt Cilices essent πλανῆται. & idem Strabo lib. 13, testatur eos ἅμα τοῖς Καρσὶ πλανωμένους, κατὰ πᾶσαν ἐσπάρθαι τὴν Ἑλλάδα. Attamen Ven. quoq; codex habet δὲ Λέλεγας: vt etiam Lapus vertit; *Sequeretur itaq; secundum hos, nihil differre Aboriginū gentem ab eis quos ita vocabant prisci*. Porro vt hic Aborigines quibusdam dicti videntur quasi aberrigines, ita in Origine gentis Romanæ iisdem prope verbis legimus: *Alii volunt eos, quod errantes illo venerint, primo Aberrigines, post, mutata vna litera, altera adempta, Aborigines cognominatos*. Ad Lelegū vero etymologiam referri possunt quæ ibidē de iisdem citantur ex Sallustio: *Cumq; hi Aborigines genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberū atq; solutum*.

P.9, v.7, Ven. cod. τῶν Ῥωμαίων: non male. V.20, νῦν additum ex eodem cod. Ven. & infra repetitur 49, 16, 19: 77, 24. V.25, Vt sub oculos veniat hæc genealogia, qua non aliud magis lectoris sæpe turbat animum, in hunc ordinem digessimus:

Ægeus	Phoroneus	
Lycaon	Niobe ——	Iupiter
Deianira	Pelasgus	
	Lycaon alter	
	OEnotrus.	

Hic clare apparet quomodo OEnotrus quintus sit ab Ægeo ac Phoroneo. Hæc Glareanus, cum Lapo scribens *Ægeus* pro *Æzeus*: de quo nomine plura dicentur paulo post. V.27, Apollodorus Lycaoni patrem quidem eundē tribuit quem Dionysius, Pelasgū scilicet; sed matrem Melibœam; secundū alios, Cyllenen nympham. Ceterum quod subiicitur, (inquit Glar.) *decē & septem ætatib. ante Troiam obsessam*, rursus cōuincit, ætatem lōge pauciores habere annos apud Dionysium quā apud Herod. ni codices fallant. De OEnotri vero in Italiā migratione meminit etiā Pausanias in Arcad. 238, 14. V.42, Ven. cod. εἰσβιβάσας. sed ἀναβιβάσας agnoscit etiā Lapi versio; *populū suū deportās*.

P.10, v.8, & οἰκίσας retineri potest, & οἰκήσας pro eodem reponi. V.12, de Æzeis nihil vspiam reperi. quare suspicari liceat pro Αἰζεὺς & Αἰζειοὶ scribendum esse Ἀζὰν & Ἀζᾶνες: vel Dorico more, Ἀζὰν & Ἀζᾶνες. nam Pausanias & Stephanus Byz. tradunt Azanem fuisse Arcadis ex Eratone nympha filium, & regio-

regionem illi a patre assignatam, nominatam fuisse Azaniam, subditosq; Azanes. V.31, παλαιοτάτους pro vulg. παλαιοτέρους agnoscit cum Ven. codice, Lapi quoque versio; *conditores antiquissimos.* V.34, legendū vel Ξυπαλέτας, vel Ξυπαλέται. Ionice vtrumque: sed illud, perittosyllaborum; hoc, isosyllaborum more. V.38, inclusa ἐν, addita est ex Ven. cod. V.23, Ἰταλιῆτας pro vulg. Ἰταλιώτας repositum ex eodem cod. Ven. V.45, idem Ven. cod. habet χώματα, omissa præpositione ἀπό. V.46, τῶ Ἀθηναίων agnoscit etiam Lapi versio: sed Gelenius maluit τὸ Ἀθηναῖον. ferri vtraque lectio potest: cum itidem Suidas hunc Pherecydem Atheniensem fuisse tradat, ac decem libros scripsisse περὶ τῆς Ἀττικῆς ἀρχαιολογίας.

P.11, v.1, ὡς δὴ infra quoque sic vsurpatur, 20, 25: & inuerso ordine, 21, 31. V.13, posterior hic Pherecydis locus erat mancus in vulg. ed. cuius expletio debetur Venetæ & Romanæ bibliothecæ. atq; adeo lectionem istam probant quæ supra narrātur, 9, 40. V.10, ἡ addita ex Ven. cod. Seq. v. φῦναι pro vulg. γενέσθαι repositum ex eodem cod. Ven. V.15, Κρηταιεύς agnoscit etiam Lapi versio; *Pelasgam quidē nationem & Cretensem.* V.22, Camer. pro vulg. ἐπ' αὐτῶς repofuerat ἐπ' αὐτά. ego cum Ven. cod. malui ἐπὶ τῶν. posses etiam legere ἐπὶ τῶν. Porro vt mox sequitur, Aborigines dictos videri ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς ὄρεσι οἰκήσεως, sic in lib. De origine gentis Romanæ legitur; *Quidā tradunt terris diluuio coopertis passim multos diuersarū regionū in montibus, ad quos confugerant, constitisse: ex quibus quosdam sedem quærentes, peruectos in Italiam, Aborigines appellatos; Græca scilicet appellatione, a cacuminibus montium, quæ illi ὄρη vocant.* Sed aliæ etiam duæ nominis rationes expositæ supra, 8, 35, 42. V.24, quos Dionysius hic ὑπεράκριους vocat, eos Plutarchus in πολιτικῶν παραγγέλμασι nominat διακρίους: eodemq; modo Aristoph. in Vespis. Sic tertiā Atheniensium τάξιν, quam idem Plutarchus & scholiastes Aristophanis παράλους appellant, Suidas nominat παράλους. Idem παράλιοι Dionysii & Plutarchi, vocat παράλους. Ven. cod. perperā habet παρακτίας. V.33, Ven. cod. ἐν τοῖς ... inclus. Seq. v. idem V. cod habet Ἀμιτέρνου: de qua scriptura supra quoq; dictum est, ad 8, 5. V.35, cognomen hic præpositum est, vt cum alibi sæpe, tum supra, 3, 31, Πόρκιος Κάτωνος. legitimus appellationis ordo iuxta Romanum morem est, *Marcus Terentius Varro.* Nota etiam Βάρρων per β hic scribi; cum alibi, & quidem sæpius, scribatur per ν. qđ scripturæ genus probāt quæ ipse auctor infra tradit (16, 26) de Æol. co digammate, seu v consonāte. Præterea vt hic citantur Varronis Ἀρχαιολογίαι, ita etiam apud Nonium Varronis Scenicæ origines; item Aborigines, περὶ ἀνθρώπων φύσεως, & libri De antiquitate humana. V.41, Nomina illa quam bene habeant, certo scire non potui. neq; enim ea sunt apud posteriores. Reuolui etiam quosdam ex professo vetera tractantes: sed mirum silentium est de his omnibus. quod tamen mirum videri non debet. nam & Dionysii tempore hæc prisca erant; & nos etiā commentariū non scribimus. Hæc Glareanus: quibus addam quæ mihi licuit inuestigare. Pro Τεβοῦλα ergo legiť apud Ptolemæum Τεβοῦλα, apud Strabonē Τρηβοῦλα, apud Plin. *Trebula*, cum gentili Trebulani. quo modo etiā Fuluius Vrsinus testatur in veterib. inscriptionibus legi Trebulam, & Trebulanos Mutuscanos. Pro Οὐεσβόλα vero, cum in Vaticano codice sit Συεσβόλα, vt testatur idē Vrsinus, haud leuis coniectura est, veriorem lectionē esse Συεσσύλα, *Suessula*. Plinius sane lib. 3, c.5, Suessulanos & Trebulanos in Falerno agro collocat. Quin etiam cum idem Plinius aliquanto ante dicat, *haud procul adspectante monte Vesuuio*, suspicari aliquis possit, Vesuuium ibi a Plinio nominari Dionysii nostri Ceraunios montes. in Italia enim nullos mōtes Ceraunios agnoscit Plinius. Pro Σύνα quoq;, vel (vt Ven. cod. habet) Σῦνα, auctor fortasse scripsit Σουαία. Ptolemæus certe Σουαίας agnoscit, & Plinius Suanenses; vterq; prope Saturninos. Forsan etiam Μηφύλα, vel (vt idem Venetus habet) Μεφύλα, est Plinii Medullia. is enim loco iā citato, prisca Latii oppida recensens, *Crustumerium*, inquit, *Ameriola, Medullia, Corniculū, Saturnia, vbi nunc Roma est.* & Μεδυλλεῖας ac Μεδυλλίαν crebra in sequentib. mētio est. at Meuaniā & Meuanienses idē Plin. l.3, c.14, Vmbriæ tribuit: & mentio eiusdē oppidi etiā apud Statiū li.3 Syluarū; vbi canit, *nec si vacuet Meuania valles.*

P.12, v.2, nota hic Μηφύλας, quum pag. præced. v. 44, dicat τῆς Τεβόλας, & infra lib.6, τῆς Κεβαλας. quomodo etiam Diodorus Siculus dicit πόλιν τὴν Γέλαν, & ἐν Γέλᾳ. atq; adeo Stephanus Byzantius diserte adnotat, a Γέλα genitiuum esse Γέλας: Γέλης vero vsurpari ab Ionibus. Sequens Ὀρουίνιον forsan est Strabonis & Ptolemæi Κυρφινον. quod si Μηφύλα esset Plinii Meuania, Ὀρουίνιον esset eiusdem Vrbinum: nā vt Meuanienses, ita etiā Vrbinates in Vmbria collocat. V.5, pro τάφου Ven. cod. habet τάφρου: qđ agnoscit etiā Lapi versio; *& fossæ quedā veteris magnificētia.* V.9, pro Ἰαλείας Lapus legit Ἰταλίας, Gelenius Σαλαρίας. verū fortasse Οὐαλερίας: quia Strabo Valeriam viā a Tibure deducit, & in ea Latinas vrbes ponit Valeriā, Carseolos, Albam. De monte Coreto vel (vt Gelenius cū Lapo scribit) Corito, nihil inuenio. Pro Κορσοῦλα Ven. cod. habet Κάρσουλα. Plinius lib.3, vt Meuaniēses & Vrbinates, ita etiā Carsulanos in Vmbria collocat: Carseolanos vero idē Æquiculanis tribuit, in quarta Italiæ regione. De Issa insula nihil meminit Plinius, nec alii: sed Maruuios tamen agnoscit idem in quarta regione Italiæ; in qua ponit etiā prædictos Corfinienses, Albenses, Carseolanos; item Reatinos, & Trebulanos. V.16, rectius forsan transposito verborum ordine, ὁδὸν τὴν Λατ. vt Lapus quoq; vertit; *in Latinam viam eundo.* Pro Βατία Gelenius cum Lapo Vatiam posuit. mihi de neutra quidquam cognoscere licuit. at Batum & Batinū flumina agnoscit Plinius: illud, non procul a Bruttio litore; at Batinū longius, in quinta Italiæ regione. V.18, Μανλίαν p vulg. Μαλίαν (quod Lapi etiam versio habet) e Vaticano codice reponere libuit, q. a terminationē habet paulo magis cōsentaneam. V.22, Ven. cod. ὑπὸ δρυὸς: parum conuenienter. V.25, in Lapi versione est; *Græci δρυοκολάπτην vocant, siue δρυοκολάπτην.* quorū posterius quū Glareano suspectū sit, pro eo mauult δρυοκολάπτην, vel cū Erasmo Roterodamo ἱπποκολάπτην. V.28, vide infra 13, 4. V.36, pro Κοτιλία Ven. cod. habet Κοτυλιαῖοι. Latini leui mutatione Cutiliam & Cutilienses dicunt.

P.13, v.5, post ὕδατος ἀνῆψεν in exemplari sequitur hic titulus, Δευτέρα τῶν Ἀβοριγίνων οἴκησις, *Secunda Aboriginum sedes.* eum ego cum Lapo velut adulterinum prætermisi. V.17, si eundem verborum modū velimus, vt syntacticæ leges exigunt, pro ἐξελόντες reponendum fuerit ἐξελόντων. eo enim modo præcedit λαβόντες, & sequitur ὁπλίσαντες. Similis historia de Samnitib. narratur a Strab. lib. quinto extremo, p.272. V.43, aut tollendus articulus τῆς, aut distīnctio transponenda post κατ' ἀρχάς. priori lectioni patrocinātur q̄ infra legūtur, 21, 5: 24, 8. V.45, Anteunas, Tellenen, Ficoleēs, & Corniculū oppidū agnoscit etiā Plinius:

at de Corniculis (siue Cornicułanis) montibus nullam facit mentionem. Ficuleatum meminit Varro lib. 5 De lingua Latina: & viæ Ficulēsis, cui post Nomentanæ fuerit nomen, mentio est apud Liu. lib. 3. Sed quemadmodum hic Φικελνέας legimus, ita Sigonius apud Liuium mauult *Ficulnensi*. Apud Plinium quoq; ista est scripturæ diuersitas. nam bis apud eū *Ficolenses* inuenio, lib. 3, c. 5 & 12; & semel *Ficulnea*, cap. 5. quanquā ibi quidam codices non Ficulneam habent, sed Ficanam.

P. 14, v. 1, pro Σικελιῶν Gelenius in sua versione posuerat *Siculetum*. Lapus vertit; *pars quædam vrbis, Siculiensis vocatur*. Infra, initio lib. 2, 77, 16, dicit, ἐν οἷς καὶ τόπων τινὰ ὀνόματα Σικελικὰ λεγόμενα.

P. 15, v. 1, forsan rectius Κριάσου. nam Criasum quintum Argiuorum regem agnoscit Eusebii Chronicon. V. 13, Σπινῆτα Plinius vocat Spineticum ostium, & vrbem Spinam: Strabo quoq; vrbem Σπῖναν, & ciues Σπινῆτας; Stephanus Σπινάτας, vt Βιμβινάτας. Idem Steph. Σπῖνον fluuium memorat. V. 36, pro πόλιν Ματτίαν Lapus diuise legit πόλιν Ματ᾽ίαν, vt indicat versio: *vrbemq; Vmbrorum quandam Mattiam ceperunt*. ego, etsi Matinos & Mateolanos in secunda Italię regione ponit Plinius lib. 3, c. 11: tamen a vulg. lectione non puto discedendum. V. 45, pro περιδινουμένην legit Turnebus Aduers. lib. 20, cap. vltimo, περιδινουμένην: sicut videlicet supra, 15, 1, de hac ipsa insula dicit idem Dionysius noster, δινουμένης αὐτῆς ἄλλοτε κατ᾽ ἄλλους ἀνέμους τῷ πνεύματι. sed vtraque scriptura retineri potest. nam vt Theophrast. in Problem. collect. dicit τὰ αἰωνὰ δὲ περιδινεῖσθαι, 361, 7: ita Cassius (350, 12) συμπεριδινούμενον τῷ βέλει τὸ κελλύφιον. atq; adeo apud Alex. Aphrod. 327, 22, vbi vulg. ed. habent τὸ εἰσφερόμενον περιδινεῖται πάλιν, vet. cod. scribit περιδινεῖται πάλιν.

P. 16, v. 2, pro Μάμερκος, quod Lapus etiam habet, mauult Glareanus Μόμμιος, seu Μόμμιος: vt intelligatur de L. Mummio, qui ob Corinthi euersionem & deuictos Achæos Achaici cognomen inuenit. Sed quid si verius sit Μάλλιος, *Manlius*: Manlii mathematici meminit Plinius lib. 36, c. 10. V. 5, malim Σατόρνιον: vt supra 10, 10, ἱερὸν Ἰταλίας. V. 8, Κρονίδος agnoscit etiam Stephanus in Ἀβοριγῖνες, & Lactantius De falsa relig. lib. 1. at Macrob. Saturn. lib. 1, c. 7, legit ᾅδῃ. Libet ipsa Macrobii verba hic referre; quia Dionysii locum & confirmant & illustrant. *Nec illam* (inquit) *caussam qua Saturnalibus assignatur ignoro, quod Pelasgi, sicut Varro memorat, quum sedibus suis pulsi, diuersas terras petissent, confluxerunt plerique Dodonam; & incerti quibus adhærerent locis, eiusmodi acceperere responsum. Acceptaq; sorte, quum Latium post errores plurimos appulissent, in lacu Cutuliensium natam insulam deprehenderunt. amplissimus enim cæspes, siue ille cōtinens limus, seu paludis fuit, coacta compage, virgultis & arboribus in siluæ licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus vagabatur: ut fides ex hoc etiam Delo facta sit, quæ celsa montibus, vasta campis, tamen per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenso, has sibi sedes prædictas esse didicerunt: vastatiq; Siciliensibus incolis, occupauere regionem, decima præda secundum responsum Apollinis consecrata, erectis Diti sacello, & Saturno ara, cuius festum Saturnalia nominauerunt. Cumque diu humanis capitibus Ditem, & virorum victimis Saturnum placare se crederent, propter oraculū in quo erat, Καὶ κεφαλὰς ᾅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα: Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem suasisse illorum posteris, vt faustis sacrificiis infausta mutarent, inferentes Diti non hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata; & aras Saturnias non mactando viros, sed accensis luminibus excolentes: quia non solum virum, sed & lumina φῶτα significant. Inde mos per Saturnalia missitandis cereis cepit.* V. 21, Dionysii opinio, Veliam scilicet antiqua consuetudine dictā pro Helia, sicut Fελέαν pro Ἑλέαν, confirmari potest etiā Plinii loco non absimili, qui lib. 3, c. 16, *Dein* (inquit) *Volane, quod ante Olane vocabatur*. eademq; Æolici digammatis vsurpatio euidēter perspicitur etiam in vulgaribus quibusdam & quotidiano vsu tritis vocabulis. nā vt *Velia* ex Ἕλεια factū, sic *Vesta* & *Vespera* ex Ἑστία & ἑσπέρα: & vt *Volane* ex *Olane*, sic *Vis*, *Ver*, *Vestis*, *Vinum*, e Græcis ἴς, ἦρ, ἐσθής, οἶνος. Vnde etiam manifestum est, quod Glareanus & Erasmus, tradiderunt, Æolicum digamma eundem apud Græcos habuisse sonum quem apud Latinos v consonās, & apud nos Germanos W. V. 42, pro Καιρητανοὺς apud Strab. legimus Καιρετανὸς per ε in secunda syllaba: apud Steph. Byz. vtroq; modo. Priorem scripturā per η confirmat hic Virgilii versus Æn. 10, *Qui Cærete domo, qui sunt Minionis in aruis*. De Καίρη autē ex Χαίρη transnominato vide Strabonem & Stephanum. Sequentia oppida, Pisas, Saturniam, Alsium, agnoscit etiam Plinius. At pro Φασκένιον apud eundem Plinium est *Fescennia*. A Falerio (quod Strabo etiam, Ptolemæus & Stephanus Byz. agnoscunt) apud eundem sunt *Falerienses*.

P. 17, v. 19, exēplar habet Αὐρωνίσσους: quod agnoscit etiam Lapi versio; *Abronissos*. Sed Αὐρούγκους, siue Auruncos, Italiæ incolas, memorant præter Plinium etiam Glossaria: & vt Dionysius infra, lib 6, narrat Seruilium de Auruncis obtinuisse victoriam, ita Liu. lib. 2, Auruncos ab eodem fusos refert. eosdemque Auruncos e Capitolinis etiam fragmentis citat Sigonius. V. 28, pro Ποπλίας Lapus habet Πομπηλίας, idemq; sequitur Glareanus. apud Ptolemæum legitur Φόρος Ποπλίου, nō sine mendo, vt arbitror. Forum Popilii agnoscit Plinius in octaua Italiæ regione, lib. 3, c. 15: & forsan pro *Foropopulienses* apud eundem Plinium cap. 5, eiusdem libri, legendum est *Foropopilienses*.

P. 18, v. 4, pro ἱερωμένης legendum est ἱερωμένης, vel ἱερατευομένης. V. 8, pro Αὐσονίων paulo post dicit Αὐσόνων, v. 13. V. 21, στρατῶν agnoscit etiam Lapi versio; *exactos ab OEnotriis Vmbricisq;* (sic enim habet, non *Opicisq;*) *exercitibus*. Sed vereor ne reposito Σικελοὶ pro στρατῶν, sic legendus sit locus; βιασθέντας ὑπό τε Οἰνώτρων καὶ Ὀπικῶν, Σικελοὶ ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας ποιησάμενοι. & in versione Latina; *tantum dicit Siculos ab OEnotris & Opicis vi exactos esse, creatoque colonia duce Siculo, emigrasse*. id sane colligi potest ex eiusdem Antiochi loco qui supra citatur, 10, 41. V. 37, locus hic citatur ab Eusebio De præpar. Euang. lib. 4, c. 17: iisdem propemodum verbis. Diuersitates quæ sunt alicuius momenti, paucis adnotabo. V. 43, pro ἑταῖρον, Euseb. habet compos. ἐξεταῖρον.

P. 19, v. 35, pro δικαιώνυμος, Euseb. habet δικαιώνυμος. quod etsi æque vsitatum est, tamen nostrum retineri potest, quia infra quoque, 33, 8, legimus δικαιώνυμος χώρα. V. 39, ἀποικίας habet Eusebii quoque editio, & repetitur seq. pag. v. 6. attamen ferme asseuerare ausim Dionysium scripsisse ἀπανάστασις, *emigrationes, secessiones*: vt Lapus quoq; vertit. V. 40, pro ἀπηλαυνόμενοι Lapus habet ἀπηλαυνομένων: non absurde. Mox verbum ἐξελαθῆναι legitur etiam apud Euseb. sed interpretes vidētur maluisse ἐξελαθῆναι, ab ἐλαύνω.

λέγω. V.43, pro πρῶτον Euseb. habet πρῶτοι: & mox, οὗτοι πάντες μετανάσται ἐξ Ἰταλίας. V.47, pro ὅσα ἔτη, Euſ. habet ἐπὶ ἔτη. ſed noſtra lectio Euſebianæ poſtponenda non eſt, præſertim cum infra repetatur, 25,27.

P.20, v.3, διχοστατούντων agnoſcit etiam Lapi verſio; & occultas ſeditiones vertit. alioqui exiſtimarit aliquis legendum eſſe διχαλαχόντων. V.6, ἐπαναστάσεις legitur etiam pag. præced. v.39. ſed procul dubio verius vtrobiq; eſt ἀπαναστάσεις, ſeceſſiones, vt Lapus quoque vertit: & ἀπανίστασθαι in hac emigrandi ſignificatione ſupra vſurpatum aliquoties. V.8, τὰ πολέμια pro τὰ πολεμικά, in ſequentibus vſurpatur plus quinquagies. V.24, Thucyd. locus exſtat lib.4, pag.156, vbi pro iſtis, αἳ οἰκοῦνται ἀνθρώποις δίγλωσσοι, plenius legitur, αἳ οἰκοῦνται ξυμμίκτοις ἔθνεσι βαρβάρων διγλώσσων: & mox, καί τι καὶ Χαλκιδικὸν ἔνι βραχύ, τὸ δὲ πλ. & rurſum in fine loci, Τυρσηνῶν οἰκησάντων. V.37, pro ἐπὶ rectius forſan legemus ὑπό. niſi forte ſignificet ſub eo regnante. cuiuſmodi ambiguitas eſt etiam pag. 22, v. 22: & ſupra, 18, 1. Achaiæ vero appellationem Pauſanias non tam late in Achaicis extendit, 205, 20. Sed videtur hic Dionyſius Romanum loquendi morem ſequutus: de quo idem Pauſan. 222, 18, καλοῦσι δὲ οὐχ Ἑλλάδος, ἀλλ' Ἀχαΐας ἡγεμόνα οἱ Ῥωμαῖοι· διότι ἐχειρώσαντο Ἕλληνας δι' Ἀχαιῶν τότε τοῦ Ἑλληνικοῦ προεστηκότων. alia Achaia eſt de qua ſupra, 14, 30. ea diſcriminis cauſſa ſolet appellari ſuperior; Peloponneſiaca vero, inferior.

P.21, v.3, de Κοθωρνία nihil inuenio: Lapus & Gelenius pro ea ſubſtituerunt Cortonam ex Ptolemæo & Plinio: quorum ille Κόρτωναν, hic Cortonenſes memorat, vterq; in mediterraneis Tuſcorum oppidis. Liuius lib.6, Cortuoſam & Contenebram Etruſcorum oppida vi capta dirutaq; narrat. Stephanus tres memorat Κρότωνας, & inter has Tyrrheniæ metropolin, de qua hic ſermo eſt. V.5, in exemp. poſt ἔτυχον diſtinctio eſt: quaſi ἔτυχον hic poſitũ ſit pro compoſito ἐνέτυχον: ſicut apud Pauſ.18, 26, οἱ παῖς προσλαβόντες (vel προσλαβόντες) τὸ πλάσμιον ὅπως ἐτύχετο. nanciſcendi videlicet ſignificatione. ſed noſtra lectio ſimplicior eſt, & ἔτυχον ἔχοντες periphraſtice pro ἔχον vſurpatur etiã alibi. Idem paulo diuerſis verbis narratur ſupra, 13, 43. V.20, in Μηονία & Μηόνας Ioniſmum vel e vernaculo idiomate, vel ex Ionico aliquo ſcriptore, Herodoto aliove, retinuit. Communis lingua Μαίονας & Μαιονίαν dicit. V.20, de Μάνης pro vulg. Μάνεως repoſito, dicetur paulo poſt. V.25, γηγενοῦς pro vulg. γηγενοῦ repoſitum ex interpretibus. Gelenius enim Latine vertit Terrigena; Lapus autem retinuit Græcum Gegenis. Venetus cod. in trib. a noſtro diſcrepat. primum enim pro θυγατέρα Τύλλου habet vnam vocem θρασύλλ. deinde Ἀλίην ſine aſpiratione ſcribit. tertio pro Ἀλίην habet Ἀλίην. nec multo diuerſam lectionem habuit Lapi codex; vt verſio eius indicat; Cotyi vero ducenti Alicen filiam Thraſſyli Gegenis filii, duos fuiſſe filios, Aſie & Atym. V.28, Ven. cod. περιλαβεῖν, pro καταλαβεῖν. Lapus vertit ſuſcepiſſe. ſed conuenientius accepiſſe. V.32, Vatic. cod. habet Μαίνεω: vulg. libri Μάνεω: itidemque paulo ante, v.22, Μάνεω. quam poſteriorem lectionem agnoſcit etiam Lapi verſio. ego Herodoti editiones ſequi malui, apud quem hic locus exſtat lib.1, pag.25: præſertim cum & Strabo lib.7, 344, Μάνην vſitatiſſimum in Phrygia virilis ſexus nomen fuiſſe confirmet. Μάνεω autem Ionice flexum vt Γύγεω, & infra Ἀτρείδεω (38, 46) & ſimilia. In eodem Herodoti teſtimonio poſt οἰκηταὶ deſideratur coniunctio ὡς, & verbum γενέσθαι poſt ἑκατέρους. Periphraſtice quoque, Ἄτυος παῖδες οἱ περὶ Τυρρηνόν, dictum pro Ἄτυος παῖς ὁ Τυρρηνός. quod Gelenius non videtur animaduertiſſe. V.42, pro τὸ μὲν, & τὸ δὲ, opinor rectius legi poſſe τοὺς μὲν, & τοὺς δὲ, ſ. κλήρους.

P.22, v.22, ἐπ' ἐκείνων ferri poteſt: vt ſub illorum imperio hæc mutatio facta intelligatur; ſicut paulo poſt, v. 53, ἐπὶ τούτου βασιλεύοντος. ſi quis tamen ἀπ' ἐκείνων malit cum Gelenio, non magnopere refragabor. aliis ſane multis in locis ἐπὶ pro ἀπὸ manifeſte poſita eſt: neſcio auctoris ne voluntate, an librariorum incuria. V.24, pro Τορύβου Lapi codex habuit Τορήβου, vt indicat verſio. Eadem ſcriptura eſt apud Annium Viterbienſem in Myrſili libello de bello Pelaſgico, cap.4: vbi & ipſe tradit a geminis Atyis filiis, Lydo & Torebo, Lydos & Torebos in Aſia populos eſſe denominatos, in nullo penitus differẽtes niſi quadam prolatione, & quidem parua, vt Dores & Atticos. Apud Stephanum Byz. hæc gemino ρ ſcribuntur. Τόῤῥηβος, (inquit) πόλις Λυδίας, ἀπὸ Τοῤῥήβου τοῦ Ἄτυος· τὸ ἐθνικόν, Τοῤῥήβιος· καὶ θηλυκόν, Τοῤῥηβίς. V.34, de Spinete ſeu Spino fluuio, & oſtio Spinetico, dictum ſupra, ad 15, 13. Ἰονίου vero mox legendum eſſe, non Ἰωνικοῦ, vt in exemplari eſt, perſpicitur non tantum ex eiuſdem pag.15 v. 9; ſed etiam ex pagina 9, v. 21 & 36. Seq. ver. ταῖς νῆας Ionice dictum eſt pro ταῖς ναῦς, vt ſupra, 15, 9.

P.23, v. 3, barbaris hoc tum aliis accidiſſe, tum Perſis & Parthis, adnotarat in ſuo codice Cuiacius. V.18, Herodoti locus exſtat lib. 1, pag. 14. ſed ibi pro Κροτωνιῆται & οὐδ' ἀμφοῖς, legitur Κρηστωνιῆται & οὐδαμοῖσι: necnon articulus οἱ præpoſitus eſt nominatiuis Κρηστωνιῆται & Πλακιηνοί. Ad οὐδαμοῖσι ſane quod attinet, rectius illud eſt procul dubio quam οὐδ' ἀμφοῖς. Sed Κρηστωνιῆται Glareanus improbat; itidẽq; pro Κρηστῶνα legendum exiſtimat Κρότωνα, quum Herodotus loco iam citato ſcribit, Πελασγῶν τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστῶνα πόλιν οἰκεόντων. Κρότωνα certe Dionyſius conſtanter hanc Italiæ vrbem vocat, itidemq; alii: & Κρηστὼν ſiue Κρηστώνη ciuitas eſt Thraciæ cũ apud alios, tum apud ipſum met Herodotum.

P.24, v.11, poſt ἀναφέρεσθαι ſubaudiendum eſt Τύσκους: qd' per τ legitur etiã apud Straboñ, Ptolemæũ, alios: ac belle huc quadrant Strabonis verba, 242, οἱ Τυρρηνοὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις Ἐτροῦσκοι καὶ Τοῦσκοι προσαγορεύονται: & hæc Plinii, lib. 3, c. 5, de Etruria loquentis; Vmbros inde exegere antiquitus Pelaſgi: hos Lydi, a quorum rege, Tyrrheni; mox a ſacrifico ritu lingua Græcorum Thuſci (vel potius Θυσκόοι) ſunt cognominati. Ibidẽ Θυοσκόους habet etiã Lapus: alioqui malim ſyncopatũ Θυσκόους: quippe quod ad Tuſcorum appellationem accedit propius: præſertim quum per eandem ſyncopen apud Græcos θυσκηνίαι legatur pro θυοσκηνίαι ſiue θυηπολίαι, & apud Latinos thus, factum ex θύος. quinimmo in hoc ipſo thus quidam aſpirationẽ detrahunt, vt Tuſcus ſine aſpiratione ſcribi in tabulis Capitolinis & veteribus libris teſtatur Sigonius. Dicuntur autem θυοσκόοι ſiue θυσκόοι, vel a victimarum & ſuffimentorum incenſione, a θύος & καίω: vel a victimarum & ſuffimentorum inter ſacrificandum rimatione ac conſideratione, a θύος & κοέω quod eſt νοέω. Simili modo Αἰθεροσκόους olim accuratiore vocabulo nominatos fuiſſe Etruſcos, non aſpernanda eſt Iani Parrhaſii coniectura. nam aeria quoq; templa fuerunt ab Etruſcorum auguribus obſeruata. V.14 pro Raſena, Annius Viterb. legit Razenuos: & ab eo Razenuos Beroſo dici Tyrrhenos, aſſeuerat. Forſan & Rauenna nomen ab his Raſenis ſiue Razenuis accepit; licet apud Strabonem quidam a Theſſa-

lis conditam hanc vrbem velint. V.17, si ἀποδεῖξαι malis, ita scilicet vt Latini *designare facinus*, per me licet. V.33, Καρμέντας est etiam apud Plutarch. in vita Romuli, & in Romanis quæstionibus: sed apud Virgilium & Ouid. *Carmentis*: itidemque in lib. De origine gentis Romanæ. V.42, pro Ἄρεος supra bis habuimus Ἄρεως, per ω: more Attico.

P.25, v.7, rectius κατὰ τὸ εἰκ. V.11, vt Arcadicum Palantion pag. præced. v.28, vno λ scribitur, ita hic Romanum Παλάντιον, & Euandri filius Πάλας. infra tamen, 31,7. gemino λ τῷ Παλλαντίῳ. quam posteriorem scripturam agnoscit Pausanias in Arcad. 275,17: vbi hanc ipsam historiam attingit. χρόνῳ δὲ ὕστερον (inquit) μετέπεσε τὸ ὄνομα, ἐν ἀφαιρέσει γραμμάτων, τῶν τε λ, καὶ τοῦ ν. itidemque Eustath. apud Dionys. geographum pag.49, tradit, a Pallante Euandri filio denominatũ Παλλάντιον λόφον, atque inde regales domos a Romanis vocari Παλάτια, καθ' ὑφαίρεσιν ἀμφοῖν, τοῦ τε λ & τοῦ ν. Inuenitur & tertia scriptura, Παλλάντιον, penultima diphthõgo. nam vt Virg. dicit, Æn.7. *posuere in montibus vrbem Pallantis proaui de nomine Pallanteum*: sic in Origine gentis Romanæ legimus; *ædificatis domicilijs in eo monte, quem primo tum illi a Pallante Pallantéum, postea nos Palatium diximus.* V.18, pro Δωίας infra scribitur Λαυίνας, 34,45. quæ diuersitas est etiam in Lapi versione. nam & ipsa Dynam hic habet, at infra Lauinam. V.19, ὅτι manifeste hic posita est pro ὅτε: incertum ab ipsone auctore, an a librariis. V.31, vt hic Αὐινήιον scribitur per αυ, sic Αὐενίων apud Steph. Byzantium, pro Auenione vrbe Gallicana. V.33. pro ἀπὸ τούτων aptius legi videtur τῶν τούτων. nam ἀπὸ in ὑπὸ vertere, parum huc facit.

P.26, v.10, in exemplari est, τῶ Ἀθλωῶ Πάλαντι: errore manifesto. nostrã lectionem, τῶ Ἀθλωῶ Παλλαντι, agnoscit vterque interpres, & requirit ipsa sententia. Seq. v. πῶς positum pro relatiuo ἕως, ut infra, 30,15: more Ionico. Pro ὥρας vero Lapus legit οὐρανὸν: *donec* (inquit) *in cœlum ascenderet*. Sed ὥρας retinere non video quid vetet. V.13, vt hic νηφαλίους Θυσίας memorat Dionysius, ita *Sobrius vicus* Romæ dictus fuit, quod in eo Mercurio non vino sed lacte supplicari soleret, teste Festo. V.30, Λυδοὶ fortasse sunt instrumenta musica a Lydis inuenta; a quibus ludos quoque denominasse Romanos, constans est auctorum sententia. at λυροὶ Hesychio sunt ὄργανα ὡς τὰ καλλώματα ἐμβάλλεται, στριβλωτικὰ ὄργανα. Camerarius legit αὐλοὶ: non absurde. V.44. pro παραπεμπομένοις τῇ φαρμακείας ἀσθένειαν, paulo post clarius dicit, ἄφεσιν τῆς στρατείας αἰτούμενοι. V.47, in exemplari est, ὅς ἦ ἱερῷ: ordine parum consentaneo.

P.27, v.19, pro Εὔξενος Lapus habet Ennius: nõ absurde, meo quidem iudicio. Latinum enim, non Græcum poetam citari, indicant sequentia, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν Ἰταλικῶν μυθογράφων. V.32, Saturniam oppidum, & Saturninos ciues memorat Plinius: Saturnii autem collis mentio fit etiam in sequentibus, 30, 19. V.41, de Italo ex eodem Antiocho Syracusano supra citatus locus, 10,38. V.46, pro Ναπητῖνος legit Glareanus Νεπεῖνα: quod a Νέπετος formari, ὅτι τὸ ῥῶ τ ... testantur Suid. & Stephanus Byzantius. Verum Nepet (ita enim Plinius vocat, Ptolemæus Νέπιτα) paulo interius a litore est remotum, vt cum e geographorum descriptione tum e Mercatoris tabulis videre licet. Quare tutius est hanc scripturam retinere, vel cum Strabone scribere Ναπητῖνον. Verba Strabonis, quia Dionysii locũ illustrant, adscribam: ἐν δὲ διὰ μέσου μεταξὺ δυεῖν κόλπων, τοῦ τε Ἱππωνιάτου, (ὃς Ναπητῖνος ὠνόμασται) καὶ τοῦ Σκυλλητικοῦ. Hæc ille lib.6, p.283; ex quibus cognoscis, Napetinum sinum cum Hipponiate eundem esse. Idem Strabo Σκυλλητικὸν sinum Dionysii, vocat Σκυλλητικόν: oppidum ipsum Σκυλλήτιον, suo tempore Σκυλάκιον appellatum fuisse tradens, lib.6, p.290. Σκυλλήτιον vno λ scriptum etiam apud Diodor. 331: apud Plinium vero gemino, *Scylletium*, lib.3, cap.10.

P.28, v.51, pro δίχως si aduerbium δίχα malis, per me licet. V.37, pro nomin. μία γῆ, structuræ lex videtur postulare accus. μίαν γῆν.

P.29, v.25, nisi ἐμπόριον nominandi casu legas, structura non constabit: & relatiuum ὃ in sequentibus postpositum, obscuritatis aliquid parit. alioqui legendum esset, ὃ ἐπίνειον ἐστιν ...

P.30, v.4, Lapus inuerso lectionis ordine Κρόνον Græcis, Χρόνον Latinis tribuit. Sed quid si Κρόνον in priore, Σάτυρνον in posteriore membro scripsisse Dionysium nostrum dicamus? ad saturitatis certe appellationem alludit verbale κορεστὸς in præcedentibus. quamquam Κρόνον quoq; παρὰ τὸ κορεννύναι dictum volunt Græcorum nonnulli; & Saturnum Latini, veluti saturum annis. V.6, Ven. cod. ἑνπτήρως, aduerb. V.13, locus hic ab Eusebio citatur, De præpar. Euangel. lib. 4, c.17; e quo scripturæ diuersitatem deinceps indicabimus. V.16, pro ἱκεσίων Euseb. habet compos. προσεπεσίων: & mox ἀνεστηκότα τ. sed ἀνδροφόνους vera est lectio. pertinet enim hoc adiectiuum ad præcedens substantiuum θυσίας: & simplex structuræ ordo, soluto hyperbato, hic est; λέγουσι δὲ & τὰς ἀνδροφόνους θυσίας ὅτι πλείους τῷ Κρόνῳ ὅτε ἐπιδαμεῖς. V. 20, pro ἀζομένων Euseb. habet ἀγαλλομένων. καταγιζειν eadem signif. legitur apud Lucian. & Pausan. itidéq; infra 46,11, Æneas porcam cum suis porculis τοῖς πατρῴοις ἀγλαΐζειν. Mox pro εἶναι legitur apud Euseb. ... & seq. v. δέον inseritur ante ἱδρύμενον. Eodem v.21, pro ὑμνουμένου Euseb. habet ὑμνουμένῳ, referens ad Herculem quod Dionysius de priscis Romanis prædicat. Idem mox habet ἀπομνημονεύμ. per ω. non per ο. V.24, pro ἐρρίπτουν Euseb. habet commune ἐρρίπτου: & mox Attice τὸ Τίβεριος, pro communi Τιβέριος: item ἐμβάλλειν pro ἐμβαλεῖν: quæ exigui sunt momenti. V.29, pro ἔθηκε idem Euseb. habet πάθους: significanter. & mox post μέχρις ἑαυτοῦ inserit ὅτι. V.32, pro ἰδίας Euseb. habet ἰδίας, per ει: quæ scriptura cum alibi legitur, tum apud Suid. in εἰ atque adeo infra etiam aliquoties repetitur. Idem Euseb. proparoxytonωs habet ἐνεχυρίας: & mox ἱερὰ pro ἱερᾶ. V.37, pro μορφαῖς idem Eus. habet εἰς μορφὴν: & mox Attice Τίβεριος, vt paulo ante. Infra quoque Atticum Τίβεριος frequenter vsurpatur; in his tamen prioribus libris commune Τίβεριος constanter retinetur. V.40, Oscilla ista cur Romani Ἀργείους vocarint, docet Plutarch. in Quæstion. Roman. pag. 485: ubi hanc ἱερὰν γέφυραν nominat ξυλίνην γέφυραν: Latini sublicium pontem vocant. De sacris his vide quem paulo supra, ad 16,8, ex Macrobio citaui locum.

P.31, v.26, διέργεσθαι pro distineri vsurpatur etiam infra, 17,9: & 73,44. si quis tamen διαμπερὲς malit, fruatur suo iudicio. V.35, & ἐγχωρῆ retineri potest, & ἐγχωρῆν pro eo substitui. V.37, in participio χαλυργοῦσι paronomasticῶs alludere videtur ad etymon τοῦ Κάκου; denominatum innuens ἀπὸ τῆ κακουργημάτων.

P.32, v.9, ὅτι ξενία retineri potest, vt mox ὅτι φοινία. si quis tamen ὅτι ξένια malit, non obstabo. V.22, in exemplari est ἰσάσαν: errore manifesto. V.39, Pinarios ex euentu παρὰ τὴν πεῖναν denominatos fuisse, clarius indicat Plutarch. in Quæst. Rom. 497, his verbis;

bis; ὅτι τὸ ἱερὸν αἱ περὶ τὴν Καρμέντην ὑπέρεισαν. ὑπέρεισι δὲ καὶ τὸ Πεντάκιον ὄρος. ἔτι εἰργόμενοι δὲ φοίνιξ ἱσταμένου τὸν ἀγῶνα, Παλλάντιον προσεχῆ γενόμενον. V. 42, si transposito articulo malis, τῆς ὀψίμου παρουσίας ἕνεκα, non magnopere refragabor.

P.33, v.2, quoniam in his Dionysii reliquiis nulla hac de re fit mentio, ex Origine gentis Romanæ locum huc pertinentem adscribam: *Cum ergo Recaranus siue Hercules patri Inuentori aram Maximam consecrasset, duos ex Italia, quos eadem sacra certo ritu administranda edoceret, adsciuit; Potitium & Pinariū. Sed eorum Potitio, qui prior venerat, ad comedenda exta admisso, Pinarius, eo quod tardius venisset, posterisq; eius, submoti: vnde hodieq; seruatur: nemini patricio Pinariæ gentis in eis sacris vesci licet: eosq; alio vocabulo prius appellatos nonnulli volunt: post vero Pinarios dictos ἀπὸ τῆς πείνης, quod videlicet ieiuni, ac per hoc esurientes, ab eiusmodi sacrificiis discedant. itaq; mos permansit vsq; Appium Claudiū censorem, vt Potitiis sacra facientibus, vescentibusq; de eo boue quē immolauerant, postquam inde nihil reliquissent, Pinarii deinde admitterentur. Verum postea App. Claudius accepta pecunia Potitios illexit, vt administrationem sacrorum Herculis, seruos publicos edocerent, nec non etiā mulieres admitterent. Quo facto aiunt intra dies triginta omnē familiam Potitiorum, quæ prior in sacris habebatur, exstinctam; atq; ita sacra penes Pinarios resedisse, eosq; tam religione quam etiam pietate edoctos, mysteria eiusmodi fideliter custodisse.* V.22, vsitatius λελωβημένη.

P.34, v.7, Æschyli locus hic citatur etiam a Strabone lib. 4, 199, in historia de Campo saxoso: vbi pro σὺ οἶδα legitur σάφ' οἶδα. Ibidē præter hos tres versus leguntur alii sex: pro quibus hic reponam ex Hygini Astronomico poetico quę perbelle huc faciūt. *Æschylus autē* (inquit) *in fabula quæ inscribitur* Προμηθεὺς λυόμενος, *ostendit esse Herculem non cum dracone sed cum Liguribus depugnantē. dicit enim quo tempore Hercules a Geryone boues abduxerit, iter fecisse per Ligurum fines: quos conatos ab eo pecus abducere, manus contulisse, & cōplures eorum sagittis confixisse. sed postquam Herculem tela defecerint, multitudine barbarorū & inopia armorū defessum, se ingeniculasse, multis iam vulneribus acceptis: Iouem autem misertum filii, curasse vt circa eum magna lapidū copia esset. quibus se Herculem defendisse, & hostes fugasse. itaq; Iouem similitudinem pugnantis inter sidera constituisse.* V.28, pro ἵπποις supra in loco non absimili legitur ἵππεῖς, 12, 43. V.32, vulg. ex. habent Πυρίας: itidemq; Lapi versio. sed Τρῶας legendum esse cum Gelenio & Glareano, manifestum est tum ex præcedentib. 27, 8; tum ex sequentib. 49, 22. V.45, pro Λαουίνιον supra habuimus Δαυίαν, 25, 18. quam diuersitatem apud interpretes etiā esse ibidē adnotaui. Alia Λαουίνα (seu Λαβίνα) est a qua Lauinium accepit nomen, 48, 17.

P.35, v.16, syntaxeos ratio pro ἡ postulat ἥ, & in periodi fine ἴσχει vel ἴσχουσα τυγχάνει. aut hi nominatiui in accusatiuos sunt mutandi. V.17, Πομπηΐαν vocat quam Latini *Pompeios*. Strabo Πομπηΐαν habet, li.6, p.169; vbi post Neapolis mentionem subiicit, ἐχόμενον δὲ φρούριόν ἐστιν Ἡράκλειον: & mox, Ὅμορον δὲ ἔχει καὶ τὴν Πομπηΐαν. Sic Plin. lib.3, cap.5, *Litore autē hoc Neapolis, Chalcidensium & ipsa, Parthenope a tumulo Sirenis appellata: Herculanium, Pompeii: haud procul aspectante monte Vesuuio.* vbi *Herculanium* Plinius & Strabo Ἡράκλειον appellat oppidum quod hic apud Dionysiū Hercules ἐπώνυμον αὑτοῦ condidisse dicitur. Apud Liuiū in fine libri 10 legitur *Herculaneum*. V.28, magis proprie dixisset στρατείας. nam Ammonius & Eustathius tradunt στρατείαν expeditionem dici, στρατιὰν vero exercitū. sed crebro tamen confundi discrimen testantur iidem. V.36, nota Λωρεντὸν per ω, non hic tantum, & in sequentib. aliquoties, sed etiā apud Steph. Byzantiū. apud Strab. vero Λαύρεντον, 252. V.38, pro ἐμβολαὶ (qd' supra etiam habuimus, 8, 6) passim apud Ptolemæū legitur ἐκβολαὶ, quum significat ostium per quod se fluuius ex alueo suo in mare exonerat. Ferri vtraq; scriptura potest. nam ἐκβολαὶ dicuntur ratione continentis, e qua fit motus: ἐμβολαὶ vero, ratione maris, in quod fit impetus. cum qua posteriore scriptura facit hoc in Epitome Strab. εἰς τὴν αὐτὴν ἐμβάλλοντα λίμνην, de Permesso & Olmeo fl.

P.36, v.3, pro ἑπτακαίδεκα Lapi versio habet *decem & septem*. nostri codicis numerus repetitur infra initio libri 2, 77, 44. Diuersitatem hanc annotauit etiam Glareanus, dubitans vtra scriptura sit verior. V. 14, διεφθόνηται agnoscit etiam Lapus, qui vertit, *ob inuidiam tacitus est*. forsan quia Græci Troianis, eorumque posteris Romanis, veluti barbaris, parum bene voluerunt. Camerarius mauult διεφθόνηται, seu διαπεφθόνηται, *discrepanter expositus est*.

P.37, v.16, ἤ τι πλεῖον ἀξίωμα ἦν, mendosam habere scripturam videtur, vel certe structuram insolentem. simplicior est, ἤ τι πλεῖον ἀξίωμα εἶχε: & ἤ τι πλείονος ἄξιος ἦν: item, ἤ τι πλεῖον ἀξίωμα ἦν. at πλεῖον ἀξίωμα ἦν, ellipticῶς pro πλεῖον ἦν κατὰ τὸ ἀξίωμα, raro vsurpari existimo. V.29, pro αὐτῇ rectius legetis αὐτῷ.

P.38, v.6, in exemplari est Σκαμανδρίων. & sic Gelenius quoque verterat; *cum ad eum venissent Scamandrii*. sed singulariter legendum esse Σκαμάνδριον, manifestum est ex Homero, qui Il ζ, v.402, canit, Hectorem filium suū appellasse Scamandrium, ceteros vero ciues Astyanactem. atq; ita Lapus quoq; vertit; *adueniente ad eum Scamandrio ceterisq; Hectoridis*. Ad historiam hanc pertinet quod Eusebii Chronicon tradit, XVIII post Troiam captā anno, Hectoris filios Ilium recepisse, expulsis Antenoris posteris, Heleno eis subsidium ferente. V.7, ἀφαιμένων pro vulg. ἀφιεμένων repositum ex interpretum & ipsius sententiæ consensu. V.15, Pallene hæc suspecta est Glareano. sed Παλλήνην in Thracia agnoscit etiam Steph. Byzantius, eamq; dicit esse χερρόνησον Θρᾳκικήν, Phlegram olim dictam. V.33, κεραυνῶσαι dicit pro κεραυνοβληθῆναι. sic enim Anchises de se apud Virg. Æn.2, *ex quo me diuūm pater atq; hominum rex Fulminis afflauit ventis & contigit igni.*

P.39, v.16, pro priore Καπύας opinor Dionysium scripsisse Καφύας seu Καφυάς: vt sensus sit, Arcadiæ oppidum quod posterioribus seculis Καφυάς nominarunt, a primis conditoribus, Ænea & Troianis, dictum fuisse Καπυάς, voce a Capy Troiano deflexa. quo pertinent hæc Stephani, Καφύα, πόλις Ἀρκαδίας, ἀπὸ Κάπυος τοῦ πατρὸς Ἀγχίσου. (Sed affert tamen idem Steph. & aliam nominis rationem, quam Pausanias sequitur, Caphyas Dorica consuetudine dictas a Cepheo Alei filio, Arcadiæ principe) Nisi forte Arcadico & Dorico more id oppidū Καφύαι dicitur; Ionico autem & communi, Καπύαι: quoniam apud Strab. quoque lib. 3, p. 704, legimus, οἱ δὲ, περὶ Μαντίνειαν τῆς Ἀρκαδίας κτίσαι Καπύας, ἀπὸ Κάπυος θέμενοι τοὔνομα τῷ πολίσματι. V. 8, pro Ἀρίαιθῳ Lapus habet *Arietho*: sicut apud Hyginum quoq; in Poetico astronomico citatur Ariethus Tegeates historiarum scriptor. sed neutrū nomen mēdo carere mihi quidem videtur.

Verior scriptura fortassis est Ἀείθῳ vel Ἀρισθῳ, a contracto nominatiuo Ἀείθους, sicut Πειρίθους. Alius est Ἄρνιβος Κορωνίτης apud Pausaniam 245,37: alius itẽ Aristus Salaminius apud Strabonem & Athenęum. V. 23, in exemplari est ἐλεγίῳ, penultima monophthongo: quæ scriptura non est vsitata. V.41, ab Αἰνείᾳ (Æneæ auspiciis in Thracia ædificato oppido) Stephanus tria citat gentilia, Αἰνειάτης, Αἰνειάδης, & Αἰνειάτας: quemadmodum ex Liuio quoque Turnebus citat Æneatas. In Origine gentis Romanæ non Ænea legitur, sed Ænus: *Ac primum Thraciam appulsum, Ænum ex suo nomine condidisse.*

P. 40, v. 3, pro Ἀνίᾳ Lapus habet *Ænea*, Αἰνείᾳ: perperam, vt infra prolixius docebitur, ad 48, 18. Ibidem mox ante ἐλθεῖν deest aduerb. ὅτι, ἕως, vel simile. V. 11, Κιναίθιον istud Strabo lib. 8, p. 415, prope Tænarum ponit, his verbis; Λακωνικῆ τῆ κỳ Κιναίθιον ἢ Ταίναρον. At Κύναιθα oppidum est Arcadiæ mediterraneum, apud eundem Strabonem, Pausaniam, Stephanum, Plinium, alios. V. 33, Διορύκτῳ nomen vterque interpres appellatiue reddidit *perfossum*: Gelenius tamen nominis rationem plenius expressit. Plinius Græcũ retinere maluit; cuius verba pulchre hunc locum enarrant: quamobrem ea hîc adscribam. Sic igitur ille, lib. 4, cap. 1, *Egressos sinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadium litus, promontorium Leucates: dein sinus, ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarũ abscisa a continenti, ac reddita ventorum flatu congeriẽ harenæ accumulantium; qui locus vocatur* διόρυκτος, *stadiorum longitudine trium. oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum.* Locum hunc annotarat etiam Glareanus. De Leucade ipsa vide & Strab. lib. 10, p. 516. V. 37, pro Δεξαμενοῦ in exemplari est δεξάμενος. ego sequutus sum interpretes & cod. Vaticanum. Stephanus, seu ὁ τὰ ἐθνικὰ γράψας, Dexamenum hunc facit Μεσόλα παῖδα, Ambraciæ partem Δεξαμεναὶ ab eo denominatam scribens. Apud eundem in Ἀμβρακία, Ambrax memoratur filius Thesproti, Laocoontis nepos. & Apollodoro, lib. 2, Ἡρακλῆς εἰς Ὤλενον πρὸς Δεξαμενὸν ἧκε, κἀκεῖ κατῴκει. Iam Δεξαμενός scripsi oxytonos, vt Τισαμενός, & similia; ad differentiam appellatiui. apud Steph. tamen & Apollod. legitur Δεξάμενος, eodem cum appellatiuo accentu.

P. 41, v. 10, ἀσαφεστέραν istam ὀνομασίαν portus ab Anchise olim denominati, putat Glareanus esse Κασσιόπην: quem portum Ptolemęus 207 proxime post Buthrotum Italiam versus collocat. Steph. & Strabo Κασσιόπην vocant. V. 18, ex σόλῳ Lapus fecit proprium nomen; *permanserunt in Solo*. quæ lectio cum præcedentibus & sequentibus Dionysii verbis pugnat, vt etiam Glareanus viderat. vulgata scriptura confidenter potest retineri, donec afferatur sincerior. V. 27, pro ἰσχύειν rectius fortasse legeris ἰάπυγα. innuunt hoc Ptolemæi verba, 149, Ἰαπυγία ἄκρα, ἡ καὶ Σαλεντίνη. Salentini promuntorii, & Salentini agri meminit etiam Plinius. V. 28, apud neminem auctorem memini hoc in loco *Mineruæ promontorium*, aut *Veneris portum* positum. nisi quis, quæ lib. 6 Strabo de Iliacæ Palladis imagine refert, ad rem facere contendat. Nam in Picentinis Athenæũ huc non pertinet: quippe Æneas fretum nondũ transierat. Glareanus. V. 33, infra ἐπαναπαυσάμενοι, aoristos, 44, 7. V. 44, Lapus habet *Cranisum*. sed nostrum Κεραμεῖον agnoscit etiam Suid. & Steph.

P. 42, v. 12 & 22, Αἰγέστου τοῦ Τρωὸς mentio est etiam apud Strabonem: & Αἰγέσται Siciliæ, siue retracto accentu Αἴγεσται, habent eiusdem exemplaria; itidemq; Αἰγεσταῖα ὕδατα, & Αἰγεσταίων ἐμπόριον. At Stephanus Byz. Αἰγεσταίους, per αι, in Thesprotia ponit; Ἐγεσταίους per ε, in Sicilia: illos, ab Ægesto duce; hos, ab Egesto Troiano denominatos. quo modo apud Thucyd. quoque constanter legimus Ἔγεσταν & Ἐγεσταίους: & apud Plin. lib. 31, c. 6, *in Egesta Siciliæ*. atque inde Segestam & Segestanos postea factos esse, satis arguũt hæc Ciceronis in Verrem; *Segesta est oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Ænea fugiente a Troia, atq; in hæc loca veniente, conditum esse demonstrant.* Virgilius vrbem Acestam, conditorem Acesten appellat, historiam istam fere iisdem cum Dionysio verbis attingens in oratione Nautæ, lib. 5;

Est tibi Dardanius diuinæ stirpis Acestes.
Hunc cape consiliis socium, & coniunge volentem:
Huic trade amissis superant qui nauibus, & quos
Pertæsum magni incepti rerumq; tuarum est,
Longæuosq; senes, ac fessas æquore matres:
Et quidquid tecum inualidũ metuensq; pericli est,
Delige, & his habeant terris sine mœnia fessi.
Vrbem appellabunt permisso nomine Acestam.

V. 34, hîc *Elymi* ita ponit quasi montis nomen intelligi velit. fortasse autem *Erycis* pro eo legendum. nam Elymorum vrbes Eryx & Egesta, inquit Thucydides libro sexto ab initio. & hoc ipsum Eryx mõtis etiam nomen est. V. 41, πεζῇ mutandum esse in πεζοῖς, verisimilis est coniectura.

P. 43, v. 1, Leucasiam insulam Plinius lib. 3, c. 7, appellatam refert a Sirene ibi sepulta. itidemq; Strabo initio libri 6. Sed apud Strabonem Λευκωσία scriptum, per ω; idque non eo tantum loco, sed etiam lib. 2, p. 124: quod annotarat & Glareanus. V. 6, pro duabus istis vocibus, καὶ ἐπιτυχῆ, vel tribus, (vt Ven. cod. habet) καὶ ἐπὶ τύχῃ, annotat Henricus Stephanus in sui codicis margine repositum esse Καιήτῃ, ex coniectura; de qua dubitari non posse, quũ istud promuntorium a nutrice Æneæ nomen hoc accepisse tradat Dionysius, sicut & Virgilius in primis libri septimi versibus. Eadem Glareani fuit coniectura; quum Epitychis nomen apud alios non reperiatur. Est autem sita Caieta inter Tarracinam ac Formias, vt idem Gl. annotauit. Libellus De origine gentis Romanæ, Caietæ portui aliam etiam nominis rationem tribuit, ex Cæsare ac Sempronio, nimirum ἀπὸ τοῦ καίειν, quod Troianę matres tedio longi nauigii, classem ibidem incenderint. priorem vero, ab Æneæ nutrice ibi sepulta, affert ex Volcatio & Acilio Pisone. V. 7, pro κỳ ἑαυτῷ, rectius forsan scribemus κỳ ἑαυτὸν, *itidem vt præcedentibus*. V. 11, de Λαυρεντῷ supra, ad 35, 36. V. 24, Homeri locus exstat Il. υ: idemque discutitur etiam a Strab. lib. 13, p. 704; quod Glar. quoque adnotarat. V. 35, Cuiacius mauult, ἐκ ἀδυνάτου ἦν: sine interrogatione. V. 37, rectius indicatiue, παρέστη. V. 40, malim facta transpos. τὸ ἐπιφανεῖς μὲ τὰς τ.

P. 44, v. 5, Πάλλαντα pro vulg. παῖς reposui ex Lapo: quoniam ea lectio consentit cum iis quæ supra narrantur 39, 37. Seq. v. pro θυγατέρα vterque interpres legit pluraliter θυγατέρας, *filias*. recte: quoniam Agathyllus quoque supra, 39, 24, testatur eum duas gnatas in Arcadiæ Neso elocasse, Codonen & Anthemonen. Pausanias tradit Æneam patrem in Arcadia sepelisse in loco ab eodem denominato, 247, 16. V. 19, de Λαυρεντῷ dictum supra ad 35, 36. V. 41, de mensis absumptis meminit etiam Virg. Æn. 7; *Heus, etiam mensas consumimus, inquit Iulus.* vbi ipsa vocat adorea liba & crusta. V. 46, χεδίῳ legit etiam

Lapus

Lapus, &c. [illegible] *tugurio*. ego, quum nulla alia huius vsurpationis afferantur exempla, opinabar legi posse χεδὸν, *prope*. Plenius de his Erythris, siue de ἐρυθρῷ Μαρπήσσῳ, Pausanias in Phocicis, 327, 34.

P.45, v.36, nota λυκαγὲς εἴκασιν dici ἰδίᾳ αὐτοῖς οἰκεῖν βίον πείθεσι, vt paulo ante loquitur, v.26.

P.46, v.5, pro ὁποτέρῳ malim aduerb. ὁποτέρως. V.8, ἐτέρων legendum esse pro vulg. ἑτέρων, manifestum est ex pag. præced. v.43: nec non ex 53, 26, vbi narratur huius vaticinii expletio. V.25, conuenientius indicatiuum verbum κωλύει. V.43, pro Λατῖνον vterque interpres legit Λαῖνον: quia Latinus supra nō Latinorum sed Aboriginum rex nominatur: nec Aborigines a Latinis sunt diuersi.

P.47, v.1, Ven. cod. habet ἐκείνους, aoristως. Ex eodem addita sunt inclusa v.3. V.10, pro προσχὼν legendum esse προσχὼν, absolute videlicet, vt κατασχὼν supra 32, 43; & δόξας, 36, 45: annotarat etiam Guil. Canter. Nou. lect. lib.3, c.27, similem ibi e Plutarcho huius participii vsurpationē allegans. Eodē modo εὖ προσχὼν dicit Thucyd. p.38, & καλῶς προσχὼν 169, vt testatur Stephani Thesaurus. Camerarius quoq; sic in suo libro emendarat. αὖ vero cū participio absoluto vsurpatam, habes etiam infra 63, 13. V.29, χιόμβα legendum esse pro vulg. ψιάμβα, ostendit vtriusque interpretis versio, & dictat ipsa sententia. V.32, interpretes mutilum hunc locum sic videntur legisse; διὸ περιέχειν ὑμᾶς μηδὲν δεινὸν (vel ἀδικεῖν, ut infra 231, 30) βουλοῦν περὶ ἡμῶν: sensu & structura consentanea. Canterus pro ἂ legit ἀξιοῦμεν. quæ lectio tum demum constabit, si αὐτὸ vertas in δεινὸν, ἀδικεῖν, vel simile quid. V.38, πρῶτα aduerbialiter accipiendum: vel legendum πρῶτον, vt in sequ. membro μόνον. V.43, aptius optatiuum φθάνοιεν. V.47, pro ἡμῶν mauult Camerarius ὑμῶν, *vobis*. recte.

P.48, v.17, Λαουίνας supra quoque habuimus, 34, 45; & in sequentibus aliquoties. quam cum Latini trisyllabe Lauinam vocēt, & quadrisyllabe Lauiniā, fieri potest vt Dionysius si non Λαουίναν, at saltē Λαούιναν, scripserit; vt in Ταρκυνίοις & Κυιντίλιος, pro *Tarquinius* & *Quintilius*, υ pro *ui* ponitur. Venetus certe codex infra, 51, 41, post τῷ χάμω habet τῆς Λαουινίας. V.18, pro Ἀνίου Lapus supra (40, 3) habebat Αἰνείου, *Æneæ*: hic idem habet *Selonii*. Sed Anium Deli regem, eundemque Phœbi sacerdotem, agnoscit etiam Virgil. Æn.3, non procul ab initio. itemque lib. De orig. gentis Rom. *atque illinc ab eo Lauiniam Anii sacerdotis Apollinis filiam, in matrimonium adscitam; ex cuius nomine Lauinia litora appellata*. V.31, ἐπιρραπίζειν videtur etiam Lapi codex habuisse. vertit enim *obruere*. ego suspicor veriorem scripturam esse ἐπιρραίνειν: eamq; secutus verti *aspergere*.

P.49, v.4, pro συνδιατεθέμενοι rectius legemus συνδιαθέμενοι, vt supra 35, 25: & infra 111, 20. nam συνδιαφέρειν in belli societate vsurpare solet, vt 34, 37. V.50, Καυκάσιον retinuerūt ambo interpretes: sed rectius cum Glareano legemus Θαυμάσιον ex Pausaniæ Arcadicis, 266, 20; vbi hunc Arcadiæ montem supra Molottum fl. ponit. Eundem in Arcadia montem agnoscit Stephanus: at Καύκασον, in Asia. V.53, Ἴασος nostri Dionysii, Apollodoro est Ἰασίων, lib.3. V.56, pro Δείμας Camerarius legit Δύμας. Sed mirum alicui videri potest, (inquit Glareanus) si Dardanus viuus alteri filio regnū relinquere, cum altero in exsilium ire voluit: quippe qui paulo post in Asiam proficiscitur cum Iasio fratre ac Idæo filio. V.42, nota ἱκανὰς fœm. gen. vsurpatum pro ἱκανοί: sicut infra, ξυλίνας βασιλείας, & consimilia.

P.50, v.3, nota hic fœminino fine ἐρημωθείσας; & mox v.32, communi gen. ἐρήμους γῆ. V.5, omnes alii a Samiis dictam volunt Σαμοθράκην. sed Aristoteles in Samothraces politia, cum Dionysio sentit: quamuis a Sao, interposita m littera, Samum, cū prius Leucosia diceretur, dictam velit. Glarean. V.10, vt hic λειπόμενοι actiue vsurpatur, ita ὑπολειπόμενοι supra, 41, 33. sed vt verum fatear, malim aoristum λειπόμενοι, vt ὑπολειπόμενος 44, 9. V.13, in vulg. exempl. post ἀπογράψας legitur ὡς: quod sustuli, vt superfluū. Locus desumptus esse videtur e scriptore Ionico. V.26, Ven. cod. habet ἐξ ὑπεταιῶν; at Lapi versio; *populo Exypotea imperantem*. Gelenius maluit Αἰξωνέως, *Æxonensis*. ego veriorem scripturam esse puto Ξυπεταιῶνος; vel Ξυπεταιόνος; quod posterius agnoscit Suidas, Xypetęam Cecropidis pagum esse dicens, cuius ciuis nominetur Ξυπεταιών. Stephanus Byz. pagum hunc nominat Ξυπέτην, & ciues Ξυπετεῶνας. Philochorus, eodē Steph. teste, Ξυπέτειον vocat pagum: a quo ciuis Ξυπετεῶνς, vt Ἐπιεικίδης ab Ἐπιείκης. Triplex igitur huius pagi appellatio est; Ξυπέτη, Ξυπεταία, (siue Ξυπετία) & Ξυπεταιώνες: triplex etiam gentile, Ξυπεταιεὺς, Ξυπεταιών, (siue Ξυπετεών) & Ξυπετεώνης. atque ita pro *Æxonensis* in Latina versione reponi potest *Xypetaensis*. V.43, pro Ἀγλαΐδος Lapus habet *Callanide*. Ἀγλαΐδης vero nympha est apud Pausan. 331, 35. Apollodorus in vxoribus Dardanidarum a Dionysio nostro variat. nā Erichthonio coniugem tribuit Astyochen Simoentis filiam, Troi Calliroen Scamandri filiam, Assaraco Hieromnemen Simoentis filiam, Capyi Themidem Ili filiam.

P.51, v.5, pro θέρους Lapus videtur legisse ἔαρος. vertit enim, *desinente iam vere*. quid si rectius ἐνιαυτοῦ? quoniam annū a solstitio æstiuo auspicabantur Attici, vt docet in sequentibus. Cum Lapo sentit Camerarius. V.6, φθίνοντος μηνὸς dies ordine retrogrado numerati apud Græcos, nō modo scholiastes Aristophanis testatur, verū etiam Plutarchus manifeste in Alexādri morte indicat: ita scilicet vt apud Latinos. Glareanus ex hoc loco sic colligit: Ilium (inquit) captum octauo aut septimo idus Iunias: & plane Plinius octauo calendas Iulias numerat solstitiū: qui dies sacer est apud Christianos Ioanni Baptistæ. nunc anticipauit solstitiū duodecim plus minus diebus. Troia igitur capta septimo idus Iunias; Troiani per Hellespontum profecti in Thraciam circiter octauum calendas Octobres. tunc enim erat eo tempore æquinoctium auctumnale. principio inde veris soluentes ex Thracia, nauigationē conficiunt ad idus Iulias. nam illi sunt dies quibus annus finitur apud Athenienses. commorati autem in Sicilia secundam hyemem, ac deinde principio veris soluentes, media æstate Lauinium veniunt, secundum annum explentes a captione. Hæc ita Dionysius; sed *media æstate* dicit pro *fere media*. deerāt enim aliquot dies. Hactenus Glar. V.11, ἀποδέξασθαι scribendum esse, & πρὸς, pro vulg. ἀποδέξας & πρεῖ, manifestum est ex iis quæ supra narrauit auctor, 37, 37. eandemq; lectionem agnoscit hæc Lapi versio; *legationes accepisse a discedentibus*. Gelenius minus apte verterat; *per legatos egisse cū his qui defecerant*. nec enim Græci ad Troianos, sed contra Troiani ad Græcos miserunt caduceatores ad pacem impetrandam. V.41, Ven. cod. post τῷ γάμῳ, habet τῆς Λαουινίας. quæ lectio Λαουίνας nomen in superioribus suspectum mihi reddit. vt pro Λαουίνα scribendū sit Λαουίνια, vel saltē Λαούινα.

P.52, v.6, Cam. mauult Μεζέντιος, vt apud Latinos scribitur, & infra 81, 17. V.43, pro ἂν potes etiā dan-

di casu legere ᾧ, vt infra 57,15. V.15, ad inscriptionem istam pertinent hæc Liuii, initio lib.1, *Situs est, quemcumq; eum dici ius fasq; est, super Numicū flumen: Iouem indigetem appellant.* V.45, si περιιδομένῳ malis, aoristo tempore, facile assentiar. V.46, φῶς ἄκαιρον, seu (vt Lapus ad verbum interpr.) *lumē intempestiuum*, Glareanus accipit pro fulgure, quod in seq. libro a sinistris Ascanio cælitus emicuisse dicitur. Sed cum Gelenio non minus apte intelligere possumus ignes intempesta nocte præter solitum accensos.

P.53, v.12, Ven.cod. εἰς ἐξόδους ἐκ ἐχυρώνας φάραγγας ἐμπεσεῖν. aliquanto obscurius. V.17, idem Ven.cod. ἀπώσθη, & ὅπως, pro vulg. ἔχει & ὅσας. V.23, μεθ' addita ex Ven.cod. quam si nolis, pro ἀπῆλθε legendum erit ἀπήγαγε. est autem hæc brachylogia Attica. simplicior structura est, μετὰ δυνάμεως ἰσὴν εἶχε: vel, μεθ' ὅσης εἶχε δυνάμεως. V.26, mācus est hic locus in vulg. libris: nos, quæ inclusa sunt, ex Ven.cod. inseruimus: quæ agnoscit etiam Lapi versio; *trigesimo deinde anno post constitutionem Lauinii, vrbem alteram, secundum oraculum Æneæ datum, condit Ascanius Æneæ filius; ac Laurentinum aliorumq; Latinorum, quoscumq; melior habitatio delectauit, traducit in nouam vrbem, indito vrbi nomine Alba.* Supra quoq; 35,45, sic est; ὁ μεταναστήσας ἐκ τοῦ Λαουινίου κοινῇ μετὰ τῶν ἐπιχωρίων, μείζονα κατασκευάζοντας πόλιν, ἣν Ἄλβαν ἐκάλεσεν. V.36, præposterus hic nominum ordo est, vt perspicitur ex initio libri tertii, vbi rex hic vsitato more nominatur Τύλλος Ὁστίλιος. sed reperitur tamen etiam alibi hæc ἀναστροφή, & quidem non infrequenter. V.38, elegans paronomasia, siue ad etymon allusio, est in his verbis, τὸ πλῆθος, καθελοῦσα τὴν μητρόπολιν, πόλις ἀπεδέξατο Ῥώμη. significat enim, vrbem Romam Albanæ ciuitatis filiam, sublata matre, ciues eius in suū gremium recepisse. V.47, ἐπίον vsurpatum eo modo quo supra, 47,26, χρυσοῦ ἐπίον βάλλεσθαι. sic infra, 69,9.

P.54, v.3, ἀδιάσπορα aduerbialiter accipiendum erit; vel cum Vaticano codice legendum ἀδιάσποροι. V.7, longa παρενθήκη a se inuicem disiuncta sunt particip. κατασκευασθέντες, & nomen ναῦ. Præterea nota hic communem genitiuum ναῦ, & mox Atticū νεώ. Nota ibidem synonymos vsurpata tria ista, ἕδη, ἱδρύματα, βρέτη, pro simulacris seu statuis. V.29, Lapi versio habet ποιμένας pro ποίμνας: & mox ἱππεῖς pro ἱππέας. priora duo ferri possunt ambo: vt supra, 46, 4.11: forsan etiam posteriora, sicut videlicet ἵππεις simul & ἵππεας ab ἵππος apud Pausan. & alios. V.33, non absurda videtur Gelenii lectio, οὐ κατὰ τὸ αὐτό. Sed quum negatiua οὐ absit a Ven. codice, ἀμῶς pro ὅμως reposito, non male sic legerimus: καὶ δυνάμενοί τι τὸ αὐτὸ πάντες ἀμωσγέπως λέγειν. quo modo Lapus vertit; *sequunturque omnes quodam modo idem dicere.* Cuiacius quoque ἀμῶς pro ὅμως in sui libri margine adscripserat. Iam quod attinet ad Græcas penatium interpretationes, priores duæ, πατρῷοι & γενέθλιοι, respiciunt eam etymologiam qua penates dictos volunt quasi penes nos natos: tertia, κτήσιοι, (quorum mentio repetitur infra lib.8) id spectat etymon quod penates penui conseruando & augendo præficit: postremæ duæ, μύχιοι & ἕρκειοι, eam exprimunt nominis rationem, qua penates esse tradunt intimarum rerum, seu intimorum penetralium, custodes. Meminit harum etymologiarum etiam Cicero, lib.2 De nat.deorum, his verbis; *Nec longe absunt ab hac vi* (custodiendarum rerum intimarum) *dii penates, siue a penu ducto nomine; (est enim omne quo vescuntur homines, penus) siue ab eo quod penitus insident: ex quo etiam Penetrales a poetis vocantur.* Meminit etiam Macrobius lib. Saturn. 3, c.4; vbi penates esse dicit per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus. vbi alia etiam de his diis vise. Ad primam etymologiam pertinet quod Virgil. dicit; *Dii patrii seruate domū, seruate nepotem:* & rursum, *patriique penates.* V.45. Carinas Glareanus ex Seruio fuisse scribit ædificia in carinarum modum facta intra templum Telluris. Landinus addit, Carinas viā sacram pertigisse, ac vincula diui Petri in illis esse. In Ven.cod. mendose scriptū Καρεναίας. tu si Καρίνας malis, retracto accētu, facile assentiar. V.47, Ὑπηλαίους scripsi cū Ve.codice, & Gelenii versione. in vulg. libris est Ὑπηλαῖος; mēdosius in Lapi versione *Hypeleos*. Glareanus cū Erasmo reponit *Supellex*, quod lar custos esset supellectilis. at Cuiacius *Subuelia*.

P.55, v.2, Vatic.cod. habet Δίμας. Gabriel Philadelphius in exemplari Venetiis ad nos misso, margini adscripserat, ἀντὶ τοῦ Θίμας· τὸ δ ἀντὶ τοῦ θ Αἰολικῶς: nescio ex suone ingenio, an ex Ven.cod. auctoritate. Cuiacius mauult Δηνάτας: vt Gelenius quoq; verterat; *cum inscriptione* DENATES. ego in hac dissensione vulg. scripturam retinui. V.13, post Ἀρχῖνος repetendum ex superioribus verbum γράψαι. Lapus pro illo ipso Ἀρχῖνος habet Ἀρκτῖνος, qui in Eusebii Chronico circa primam Olympiadem floruisse dicitur, patria Milesius, versib. faciendis clarissimus. V.26, pro κατασκευασάμενοι legendum fortassis ἀνασκευασάμενοι, vel συσκευασάμενοι. vt significet simulacra ista non tunc primum a Dardano fabricata, sed conuasata, seu cum ceteris supellectilibus collecta. V.33, pro ἀρχὴν legendum fortassis ἀρχῇ: quia paulo supra dicit ea Chrysæ a Pallade fuisse donata, v.14. structura simili dixit supra, 8,14, πλάνητας μεταδόντες τῶν ἐν πολέμῳ ὠφελειῶν: eodem verbalis & verbi regimine. V.38, pro συγγόνων opinor legendum ἐκγόνων seu ἐγγόνων: vt Lapus etiam vertit, *a nepotibus eius.*

P.56, v.23, pro Τυῤῥηνῷ Gelenius mauult Τυῤῥῷ: vt apud Virg. est Æn. lib.7, *Tyrrheusq; pater, cui regia parent Armenta, & late custodia credita campi.* itidemq; in Orig. gentis Rom. Lauinia in siluam profugisse dicitur ad magistrū patrii pecoris Tyrrhum. Si quis etiam pro συφορβῶν malit συοφορβιῶν, seu συφορβίων, vt infra, 65,43, non multum refragabor. quamquam & greges pariter & pastores gregarii possunt hoc loco intelligi. V.38. Lapus quoq; hanc lectionē secutus est. sed Gelenio magis assentior; qui post ἄπαν finita periodo, & post sequentē articulum τὸν inserta coniunctione δὲ, sic legit; τὸν δὲ βασιλ. παρέλ. Cum ea sane lectione consentiunt ista Liuii, initio lib.1; *mansit Siluius postea omnib. cognomen, qui Albæ regnarunt.* & hæc Chronici Eusebiani; *Siluius Postumus, quia post mortem patris editus, ruri fuerat educatus, & Siluii & Postumi nomen accepit: a quo omnes Albanorum reges Siluii vocati sunt.*

P.57, v.1, Ἴουλος cum vtroq; interprete legendum esse pro vulgato Ἴλος, satis notum est ex vtriusq; linguæ historicis. V.7, obserua structurā istam, ὁ ἐπὶ πλεῖον τεσσάρων ἐτῶν ἐβασίλευσεν: & mox, ἐπὶ δέκα πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐβασίλευσεν: vtrobiq; subaudito substantiuo χρόνον. Quoniam autem (inquit Glar.) regum Albanorum nomina vehementer variant apud scriptores, igitur ea sub oculos ponere, quemadmodū apud quatuor classicos leguntur, visum est operæ pretium. eximet enim fastidiū lectori. Sane haud scio an vlla alia res æque studiosorū turbet ingenium, atq; varia propriorum nominū nomenclatura. ideoq; optimos quosq; lectores oro, vt hunc nostrū laborē boni consulant.

Li-

	Liuius:	*Ouidius:*	*Dionysius:*		*Eusebius:*	
1	Æneas	Æneas	Æneas	7	Æneas	7
2	Ascanius	Ascanius	Ascanius	38	Ascanius	38
3	Syluius	Syluius	Syluius	29	Syluius Æneæ F.	29
4	Æneas Syluius		Æneas Syluius	31	Æneas Syluius	31
5	Latinus Syluius	Latinus	Latinus Syluius	51	Latinus Syluius	50
6	Alba S.	Alba	Albas S.	39	Alba Syluius	39
7	Atys S.	Epytus	Capetus S.	26	Syluius Athis siue Ægypt⁹	24
8	Capys S.	Capys	Capys S.	28	Capys Syluius	28
9	Capetus S.	Capetus	Calpetus S.	13	Calpetus Syluius	13
10	Tiberinus S.	Tiberinus	Tiberinus S.	8	Tiberinus Syluius	8
11	Agrippa S.	Remulus	Agrippa S.	33	Agrippa Syluius	40
12	Romulus S.	Acrota	Alladius S.	19	Remulus Syluius	19
13	Auentinus S.	Auentinus	Auentinus S.	37	Auentinus Syluius	37
14	Proca S.	Palatinus	Procas S.	23	Procas S.	23
15	Amulius S.	Amulius	Amulius S.	42	Amulius Syluius	44
			Summa 424.		Summa 430.	

In Ouidio lib. 14 Metamorph. duorum regũ nomina desunt. quid in caussa sit, certum affirmare nõ possum. reliqua quo sint discrimine, aperte patet. In sex enim primis regibus omnes conueniunt præter Ouid. qui Æneæ Syluii & Albæ nomina omisit in 14 Metamorph. At in 4 Fastorum Albæ meminit. Sed non constat sibi Ouidius his locis: ac in vtroq; mendam esse suspicor. In VII omnes dissentiunt: in VIII rursus omnes conueniunt: in VIIII bini. Capetus prioribus duabus syllabis breuibus Ouidio in Metamorph. & Liuio dicitur: at Dionysio atq; Eusebio l adiectum primæ syllabæ, si codices non falluñt. In X est rursus concordia: in XI, pro Agrippa Ouid. in Metamorph. Remulũ posuit. In XII omnes dissentiunt. In sequentib. conueniunt; nisi quod in XIIII, Ouidius in Metamorph. pro Proca ponit Palatinum. In Annis apud Dionysium & Euseb. in quaternis ordinib. est discordia, in V, VII, XI, & vltimo. Sed hanc discordiam facile tollere poteramus per summã annorum a Troia capta vsq; ad conditã Romam; si non & illa, ter a Dionysio posita, variaret. Nam paulo post ita dicturus est; *Sequenti anno regni Numitoris, trecentesimo autem & trigesimo secundo post Ilium captum.* Rursus postea de Catonis diligentia ita ait; Catonẽ colligere, Romæ constitutionem annis quadringẽtis triginta duob. rebus Iliacis posteriorem. Sequenti autem libro dicet; *anno quadringentesimo secundo*, &c. Sed vt breuiter dicam, medius numerus bene habet, primus autẽ centum errat annis; quod ex collectione annorum quib. Albæ regnatum est, facile conuincitur. Vltimus autẽ numerus omittit triginta: quod nõ faciunt priores duo. Quare vt finiamus semel molestam hanc considerationem, si Latino Syluio demus 50 annos, Agrippæ 40, Amulio 44, vt Eusebius facit: deniq; septimo regi, quocumq; tandem nomine fuerit, demus 26, vt Dionysius habet, non 24, vt Eusebius, proueniet numerus 432, prorsus rotundus, a Troia capta ad Vrbẽ conditam. Quod vt absq; auctore nõ temere feci, ita cum summa hac a Dionysio nominata melius cõgruet, vt studiosus lector facile iudicabit: & in Chronologia nostra, quã in hũc edidimus auctorẽ, eum secuti sumus ordinem. Hæc Glar. quibus addo, quatuor regum nomina in manuscripto Eusebii codice aliter legi quã in vulgatis editionibus. nam sextus rex in membranis dicitur *Albas Siluius*: & septimus, *Atis Siluius siue Ægyptus Siluius*: nonus, *Carpẽtus Siluius*: duodecimus, *Aremulus Siluius.* Præterea in manuscriptis Polyæni codd. gemino λ scribitur Ἀμύλλιος: & Νεμίτωρ pro Νομίτωρ. Νεμίτωρ sane ad Græcũ idioma magis accedit; Νομίτωρ ad Latinum. V.41, pro τριακοσιοστῷ Lapus habet *trecentesimo*; sed mendose, vt in præced. euincit Glareanus.

P.58, v.1, Decennium hoc in loco quodnam sit, se adhuc quærere annotauit Glareanus: haud dubie vero intelligi publicam aliquam supputationem, vt Olympiadum. Vt ego igitur proferam quę mihi hac de re comperta sunt, Pausanias in Messẽnicis, 116, 10, de hoc decennali imperio sic narrat: ἔτι δὲ ἐπὶ Μεδοντιδῶν, καλουμένων ἀπὸ Μέδοντος, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀφῄρητο ὁ δῆμος τὴν ἐξουσίαν τὴν πολλὴν, καὶ ἀντὶ βασιλείας μετέστησεν ἐς ἀρχὴν ὑπεύθυνον· ὕστερον δὲ καὶ προθεσμίαν τὴν δέκα ἐτῶν ἐποίησεν αὐτοῖς τῆς ἀρχῆς. itidemque 124, 23, huius ipsius Medontidarum δεκαέτιδος ἀρχῆς mentionem repetit. Pro Χάροπος vero, infra (61, 36) legitur Χάρωπος. Adscribam & Velleii locum de Charope & decennali imperio non aspernandum: *Tum* (inquit) *Athenis perpetui archontes esse desierunt, quum fuisset vltimus Alcmaeon; cœperuntq; in denos annos creari: quæ consuetudo in annos LXX mansit; ac deinde annuis cõmissa est magistratibus resp. Ex iis qui denis annis præfuerunt, primus fuit Charops, vltimus Eryx: ex annuis primus Creon.* Sic etiam Eusebii Chronicon in Olymp. VI anno III. V.18, de classe a Troadibus incensa, meminit etiam supra, 42, 28: & Polyænus lib. 7: necnon & Plutarch. De virt. mul. Sed Polyęni narratio in loci & personę primariæ nomine discrepat. V.21, Σιγὰς a Σίγειον habet syncopen, vt Ἀβδᾶς ab Ἄβδηρα apud Stephanum: Θυμοιτᾶς a Θυμοίτειον, apud Pausaniam, 349, 16. V.28, pro Λαῖνον Lapi versio habet *Latinus*. vbi Glareanus suspicatur vel *Latinum* legendum, vel *Lauinium*. metueret tamen ne locus non bene habeat. V.44, pro vulg. Ξιμαγόρας posui Ξεναγόρας: præsertim quum ab Herodoto quoq; Ξειναγόρης quidã memoretur, 349. At Ζιμαγόρας foret vt Ἑρμαγόρας.

P.59, v.11, ἱερὰ δίκαια dicit, vt infra sub finem libri I ἱερὰ δίκαια βασιλικὰ: de quibus ibi plura. V.26, vterq; interpres Ῥωμύλον legit, nõ Ῥώμον: haud scio an conuenientius. V.28, & 29, Ianiculum est per quã vetustus locus, ac pars vrbis Romæ, vt Plin. testatur lib.3, c.5, quo in loco quidam libri habebant *Antipolis*; Hermolaus restituit *Æneipolis*. Dionysius noster vocat Æneam. Hæc Glar. V.35, supra 36, 3, scribit Romam sedecim post captũ Ilium ætatibus esse conditam: itidemq; infra initio lib 2.

P.60, v.2, articulus ἡ ante Ῥώμη tollendus videtur cum vtroque interprete. cohærent enim ista, παλαιὰ ὡς Ῥώμη. V.27, De qua tabula locutus sit Polybius, nescire se scribit Glareanus. Ἀγχίσαν vero ab Æneæ patre denominatum oppidum, & Ἀγχισεῖς eius ciues, Stephanus quoque citat e Dionysii nostri lib.1.

P.61,v.1, Glareanus legit, *anno tertio ante vrbem captam, lustrum secundum a populo Rom. factum.* eam lectionis rationem colligi e numeris ab auctore positis, 119, & 120, si verba diligenter perpēdantur. Ibidem mox legendum videtur, τίμησιν ὑπὸ τῶ Ῥωμαίων δήμου γενομένην: vel potius omissa præpositione, τίμησιν τῶ τῶ Ῥωμ. δήμου. V.5, uterque interpres post εἰκοστῷ inserit καὶ ἑκατοστῷ: itidemq; Glareanus in præcedente scholio. arguunt idem sequentia. V.11, pro vulg. Εἰπάχου, quod interpretes etiam retinuerant, reposui Ἰσαγόρου, ex eo loco quem Sigonius infra initio libri quinti restituit. De hac vero Dionysii nostri supputatione, & item de Liuiana, plura vide apud eundem Sigonium, Emendationum lib. 1, c. 1. V.21, Νυμᾶς & hic, & infra, itidemq; apud Plutarchum, & in manuscr. Polyæni codd. per υ scribitur; quum tamen a Latinis poetis prior in hoc nomine syllaba corripiatur. Fit hoc Latinæ pronuntiationis, non quantitatis habita ratione, sicut etiam paulo post in Σύσφελος. itidemque infra Αὖπον habemus, 71, 23: & supra Λυσφελάνιον, 25, 39. necnon & αὔγουρας apud Plutarchum, & alia consimilia. Supra omisso υ dicit Ῥέπλοι & Νομίτωρ: quo modo & Suidas nō tantum Νυμᾶς habet, sed etiam Νομᾶς. quin & infra Νομᾶς legitur; itidemque Λοκέμβρι, Λοκρηδίος, & similia. V.24, quæ inclusa hic sunt, inserta sunt e Veneto codice. agnoscit eadem & Lapi versio; *Qui vero post eum regnauit Ancus Marcius, quatuor & viginti. Post Marcium, Tarquinius, Priscus vocatus, octo & triginta.* V.44, forsan rectius aduerb. διαφόρως.

P.62, v.8, προλοχίσας per ι recte hic scribi, patet ex 66, 36: & manifestius ex 67, 2. nam λοχίσαι significat insidiis excipere, vt 66, 37. V.23, Glareanus annotat pro πεντηκοστῷ legendum esse τεσσαρακοστῷ, testimonio plurimorum auctorum, atque adeo Dionysii nostri lib. 2, vbi de Vestalium virginum conditione verba facit, 127, 23. Sic certe & Liuius; *fratris filia Rea Siluia per speciem honoris, cum Vestalē eam legisset, perpetua virginitate spem partus adimit.* V. 39, obserua τέμενος hic & ἄλσος pro eodem accepta. Sic Virg. in fine Georg. delubrum & lucum pro iisdem vel saltem pro affinibus vsurpasse creditur, vbi dicit; *Quattuor his aras alta ad delubra dearū Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem: Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.* Varro sane apud Macrob. Saturn. lib. 3, c. 4, delubrum quibusdam esse tradit in quo præter ædem sit area assumpta deûm caussa, vt est in circo Flaminio Iouis statoris.

P.63, v.1, syllepsis est in participio καταχέοντας, sed καταχέοντα. magis enim proprie vsurpasset in præcedentibus duobus membris ἐργασαμένους, ποιήσαντας, aut simile quid. Si quis etiam καταχέοντος malit, per me licet. Lapus sic vertit; *plurimi fabulantur eius genii fuisse, cuius locus erat, imaginem, cum multa alia huic casui diuina opera adhibentem, tum vero solis obscurationem subitam, & caliginem in aere.* V.12, pro διεργασμάτων opinabar legendum esse vel δραματικῶν vel πανουργημάτων. sed quum paulo infra vsurpet verbum ῥᾳδιουργεῖν, 64, 3, non est mihi dubium quin hic scripserit ῥᾳδιουργημάτων. quę Camerarii quoq; sententia est. Lapus itidem vertit; *tanquam humanā fraudem in deos relatam.* paulo post dicit, ἀνθρωπείων τι μηχανημάτων, 64, 14. V.19, ante ἡρώων (siue ἡρώων) deesse videntur hæc; ἐξ ἧς τό. sic certe Lapus; *ex qua fabulare illud heroum genus esse ortum aiunt.*

P.64, v.2, ἐμοῦ τι accipiendum pro ἐγγὺς seu σχεδόν. simplicior hæc esset structura, ἐγγύς τι τοῦ τὴν παῖδα τεκεῖν, *se proxime abesse a filia sua partu*; id est, breui pariturum esse filiam suam: ideoque se doli suspicione breui liberatum iri. In altera etiam significatione ἐμοῦ & ἐμοῦ τι infra vsurpantur aliquoties, ea scilicet qua *prope* significat *circiter, ferme*: quo modo & apud Plutarch. in Cic. διεμυείων ἐμοῦ τι συντεθησομένων.

P.65, v.7, πλήμμυν agnoscit etiam H. Stephani Thesaurus, & confirmat πλημμύρα, 57, 26, & alibi. alioqui frequentius vno μ scribitur πλήμυρα. V.10, ἐκ τῶ περὶ ἔσχατα excusari potest, quoniam itidem in lexicis affertur, περὶ ἔσχατα νεμομένης τοῦ πυρός. & si coniuncte hic quoque περιέσχατα malis, accipiendum erit aduerbialiter. alioqui legendū esset, ἐκ τῶ περὶ ἐσχάτων. V.11, κνίζειν agnoscit etiam Suid. & Hesych. vsitatius tn esse putatur κνίζω. Seq. v. malim sic legere; λύγγια δὲ τῆς ἐπιφανείας γενόμενα, συναρμόζοντα τὰς μάστιγας ὑπὸ γήρατος. insolens certe videtur ταῖς μάστιξι tribuere τὸ ποιεῖν. V.15, rectius fortasse κατάπλεω: vt feratur ad intellectum, οἱ παῖδες. vel scribendum καταπλεᾶ, vt ἀνάπλεα apud Aristot. De anima, 45, 15. Pro ἀμηχανοῦς vero, v.19, Xyl. reponendum censet vel ἀμηχανῶν, vel ἀχαρίς. V.20, malim ὅσους ἐδύνατο πλείστους, vt Xen. OEcon. λαβόντες ὁπόσοι ἐδύναντο πλεῖστον, ἄγειν αὐτοί. Inuenitur tamen etiam ὡς ἐδύνατο πλείστους, vt apud Latinos, *quam poterat plurimos.* V.23, περιέχουσαν accipiendum pro περιλαμβανομένην, seu περιπλεκομένην, *complectentem.* vel legendum περιέπουσαν, *tractantem.* V. 25, περιέσσω positum pro περιέσσεσαν, vt supra etiā (15, 40) vulg. exempl. pro συνίεσαν habent συνίεσαν. sic infra περίεσαν & ἀπηξίεσαν. sic item apud Alexandrū Aphrod. probl. 62 lib. 1, διὸ τὰ μέλη ἡ κλῖμαξ καταρμόζει ἀνίεμεν. & probl. 71, lib. 2, πρεσβυτέρων ἐξίεσι. Eadem flexionis forma leguntur apud Pausaniam ἐσίασι & κατίασι, pro ἐσίασι & κατίασι, vt apud eum scriptorem adnotaui 394, 30. V.28, κατὰ accipiendum hic pro διά, (vt supra 63, 29) & ἀγορίας pro ἀγορᾶς θόρυβον. V.36, de hoc (inquit Glar.) superius dixisse videtur, vbi de classe Euandri & Pane Arcadico deo verba facit, 25, 38. V.46, vel ἐλέγχειν legendum, cum Gelenio: vel ἐλέγξειν, cum Lapo.

P.66, v.19, rectius leui transpositione facta, ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ Παλλαντίου πρὸς τὸν ἱππόδρ. στρεφ. λαύρας. quo modo & Lapus verterat; *in angulo ex Palatio in circum diuertente.* V.27, pro Αὐεντῖνον (quod infra etiam repetitur, 71, 17) supra vsurpauit Αὐεντῖνον seu Ἀουεντῖνον. sic apud Pausan. Corinth. 55, 28, Ἀρμαντίας βωμούς: & mox v. 35, λόφῳ Ἀραντίνῳ. V.41, in vulg. exempl. legitur Καινιμαῖ: pro quo mutata vna littera posui Καινιναῖ. apud Stephanum Byz. legitur Καινίνη, oppidum in Sabinis: apud Plinium itidem *Canina*: & infra tum alibi sæpe, tum 101, 7.

P.67, v.18, si pro aduerbio ὡς pronomen ὃς malis, per me licet. V.21, malim cum articulo, τὸ προσὸν τίμημα. V.28, rectius fortasse δράσειν, fut. temp.

P.68, v.17, quid hoc sit, Glareanus lectorem dispicere iubet. fortasse Faustuli familiā hic intelligi, atq; ita etiā Romulum Remumq;. Faustulus certe supra (65, 43) dicitur συοφορβίων βασιλικῶν ἐπιμελούμενος: Romulusq; ac Remus ex Faustuli erant (vel saltem esse credebantur) familia. V.37, pro πίσω Xyl. reponit πῶσιν: non absurde. V.40, pro ὑποτοπασθεὶς Lapi codex videtur habuisse ὑποπτευθείς: quia vertit *suspicatus.* ferri tamen & nostra lectio potest, vt sit *imaginatus.* Cum Lapo sentit Camerarius.

P.69, v.11, forsan rectius καταχειμάζομαι: eodem tempore quo εἰπών. V.24, Gelenius post ὅτι inseruit ὁ τρέφων, *nutricius, Faustulus*: respiciens scilicet ad ea quæ auctor narrauit supra, 65, 47. at Lapus σωματοφύλακος nomine accepit hic τὸν σωματοφύλακα, seu τὸν τρέφοντα;

τα: dum vertit, *quemadmodum a Faustulo audierat:* vt pag. præced. v. 37, κατὰ πάντα τὸν Φίτορος. V. 31, ὁ Φαυστύλος hic ab vtroq; interprete omittitur, vt non suo loco positum, neque huc quadrans. tu si pro eo legas ὁ Ῥωμύλος, belle habebit sensus. V. 34, Ven. cod. διεξερχόμενον. V. 37, τὰ λεγόμενα habuit etiam Lapi codex, vt indicat versio; *quod dixerat.* sed rectius cũ Gelenio legemus τὰ ὁδόμενα. nam & historiæ sententia illam lectionem requirit, & confirmant ea quæ paulo post sequuntur, & τὸ σύνθημα (seu βούλευμα) τὸ μὴ φανερῶς ὰφαιρεῖν αὐτὸς ὑδὲν δυνάμενος ἀπορρήτῳ φορᾷ.

P. 70, v. 3, vsitatius indic. mod. εἰ μὴ λέξῃ. V. 24, aorist. ἀπεδράσαν positum pro fut. ἀποδράσει. V. 46, vsitatius ἐκήρυκθη, cum ε.

P. 71, v. 20, Lapi codex habuit Λαρεῦθα, sine υ: vt etiam Plutarch. in Rom. 35, Ἄκκα Λαρεῦθα. Athenæus itidem Λαρέντιαι vocat Laurentium. V. 24, pro αἳ vulg. exempl. habent ὃ αἱ. sed nostra lectio verior est, & simplicior. V. 44, mirum est quomodo διαρπάζοντες περὶ τὸν Βωμὸν, dedi sibi postularit τὸ Συβωτεῖν. Lapus in priore membro generalius habet *pastores*, in posteriore specialius *subulcos*. V. 46, malim τίνες τε ὅτι αἰτιᾶσθαι, vel ὅτι τι αἰτιᾶσθαι.

P. 73, v. 3, inclusa, e Veneto codice inserta, agnoscit etiam Lapi versio; *est enim locus ad capiendam vrbem opportunus, collis haud procul Tiberi.* At Festus a Dionysio nostro dissentit, dum scribit; *Sed & locus in summo Auentino Remoria dicitur, vbi Remus de vrbe condenda fuerat auspicatus.* Dionysius enim Auentinum & Remoriam distincta esse, aperte significat his verbis, Ῥῶμος δὲ (f. οἰωνιστήριον λῶ) προεσχηκότα (f. τὸ Παλλαντίῳ) λόφος, Αὐεντῖνος καλούμενος· ὡς δὲ ἄλλοι λέγουσι, ἡ Ῥεμορία. nisi forte duæ fuerũt Remoriæ siue Remuriæ. qđ colligere aliquis possit ex iis quæ apud Festum præcedunt eum locum quem modo citaui. *Remurinus ager* (inquit) *dictus, quia possessus est a Remo. & habitatio Remi Remona.* Quo in loco pro *Remona* putarem legendum esse *Remoria*; nisi apud Plutarchum in Romulo, p. 42, itidem inuenissem, ἐν τῷ Ῥεμωνίᾳ δοκεῖ ὡς τὸ Ῥῶμον. Sic idem Plut. pag. præced *Remonion* vocat priorem Festi Remoriam: Ῥῶμος δὲ (f. ἐκεῖ) χωρίον τι τῷ Αὐεντίνου καρτερόν, ὃ δι' ἐκεῖνον μὲν ὠνομάσθη Ῥεμώνιον, νῦν δὲ Ῥιγνάριον καλεῖται. In Stephani Gentilibus Ῥεμυρία legitur, ac dicitur esse πόλις παλαιὰ Ῥώμης, cuius ciues nominentur Ῥεμυρεῖται & Ῥεμυρεῖς. In Veneto etiam codice hoc loco pro Ῥεμορίαν scriptum Ῥεμορίαν: & mox τῷ Τιβέριος, more Attico. V. 28, ἐ ante ὁ ἐθέλεις redundat. V. 37, ἐπιδὲ legitur etiã supra 68, 34. sed magis Ionicum est: in communi lingua vsitatum est ἔρχω, vt supra 70, 4. Si quis etiam paulo post, v. 40, pro πεπτώκασιν malit πέπτωκεν, vt paulo ante, v. 34; non admodum reclamauerim. sed legitur tamen similiter etiam apud Arist. De part. anim. 42, 15, ἀλλὰ πεπτῶνται εἰς ὕψος, *subuolant in altum.*

P. 74, v. 3, in τούτῳ antiptosis est. casus enim iste respicit præcedens verbum εἰρημένον λῶ, non infinitum verbum δοκεῖν, quod requirit accus. τοῦτο, iuxta regulam. V. 28, numerus hic exprimitur infra exactius, 78, 27. V. 42, σκαφεῖον interpretes hic accipiunt pro σκαφῆον, dum vertetunt *rutrum.* non male. nam vt rutrum ab eruenda terra dicitur, ita σκαφεῖον ab effodienda terra. & vt Plutarchus in Arato athleticis exercitiis σκαφεῖν tribuit, & Theocritus σκαπάνην, ita rutrum tenentis iuuenis est effigies in Capitolio ephebi, more Græcorum arenam ruentis exercitationis gratia, vt testatur Festus. Alioqui σκαφεῖον accipi etiam posset pro alueolo seu nauicula in qua calcem subactam murariis suggerunt. In Eusebii quoque Chronico, vbi vulg. ed. habent, *Remus rastro pastorali a Fabio Romuli duce occiditur,* membranæ scribunt *rutro.* in Origine gentis Romanæ vtraque lectio coniuncta est: *vallum Remus irridẽs transiliuit. & a Celere centurione rutro vel rastro fertur occisus.*

P. 75, v. 16, vt hic τὸ λαὸν dicit, ita supra (30, 8) χώρας ἔκπλεω πάσης ὡραίας: & τλὼ ἐν legimus etiã alibi passim. si quis tamen malit τὸ λαὸν, vt v. 5, non refragabor. V. 19, pro παρίλια Lapi etiam codex, vt vulgata exemplaria, habuit παρανάλια, teste Glareano. ego παρίλια reposui cum eodem Glareano, Xylandro, & Henr. Stephano. Plutarch. in Romulo, p. 42, παρίλια nominat. & *Palilia* cum Varrone agnoscit Festus, a Pale, dea pastorum: sed agnoscit idem & *Parilia*, sic dicta, quoniam pro partu pecoris eidem deæ sacra fiebant. ad quam posteriorẽ nominis scripturam & etymologiam pertinet quod hic Dionysius noster memorat, eo festo a pastoribus & agricolis circa veris principium, χαριστηρίους θυσίας fieri ὑπὲρ γονῆς τετραπόδων, pro fœtura seu fœcundo partu quadrupedum. Horum, sicut & rituum condendæ vrbis, est venustissima descriptio apud Ouid. 4 Fastorum, & Propertium lib. 4 elegia prima & quarta, inquit Xylander Annot. in Plut. Rom. Lege ibidem & Plutarchum. V. 43, superlatiua vsurpauit pro comparatiuis ἀρχαιότερον & ἐπιφανέστερον: cuius enallages exempla certiora in Grammaticis præceptionibus attuli.

P. 76, v. 2, Cuiacius mauult Σαμνῖται, vt non modo Latini scriptores appellant, sed etiam inter Græcos nonnulli; nominatum Diodorus Siculus lib. 16, 534: & l. 19, 726; Strabo lib. 4, 114: Ptolemæus lib. 2, 111; & lib. 3, 160. eandemque scripturam confirmat etiam alphabetica series apud Suidam. Sed nostra per αυ, propterea tamen reiicienda nõ est; immo magis Græca est quam superior; vt satis declarant hæc Eustathii apud Dionysium Periegeten; μετὰ δὲ Σιδικίνους μέσλω χώρα οἰκοῦσιν οἱ Σαυνῖται, οὓς ἐξῆς τῷ μ Σαμνίτας οἱ Ῥωμαῖοι λέγουσι, ὡς καὶ ἡ χρῆσις τὰ Διοδώρου δηλοῖ. atq; adeo eam scripturã habet nõ modo noster hic Dionysius, Plutarch. & Scylacis Caryandẽsis codex manu exaratus; sed probat etiam alphabeticus ordo in Stephani Byzantii ἐθνικοῖς. Reperitur & tertia scriptura, Σαννῖται gemino ν, vt in Catone maiore Theodori Gazæ, & apud Strabonem libro quinto extremo. sed facile assentior Dauidi Hœschelio, qui superioribus auctoritatibus adductus, locum Strabonis de Samnitum triplici appellatione sic legendum arbitratur, 272: εἰσὶ δ' ἐξῆς τούτοις καὶ Σαβῖνοι αὐτοῖς ὑπεναντίοι, ἀπὸ δὲ γνώμη τεσσαράκοντα σταδίων, Σαμνῖται δ' αὐτοὺς ἀποκαλοῦσι, ὡς οἱ Ἕλληνες Σαυνίτας λέγουσι: vbi Xylandri etiam versio cum vulgatis editionibus Σαννίτας habet pro Σαμνίτας, & Σαμνίτας pro Σαυνίτας: perperam, vt ex Eustathii loco paulo ante citato satis est perspicuum. V. 4, inclusa, & καλῶν, absunt a Ven. cod. V. 7, manca est structura. sensus talem quampiam lectionem requirit; ὡς ὅτι τοιαῖς οὖν δίαιταν τλὼ αὐτλὼ ἔχοντας, ὡς αἱ δὲ ἐβία σύγκλυδας ὄντας ἐαχθ. vbi etiã nota σύγκλυδας περὶ τὸ (συγκλυζω) dictos, metaphorice, vt *colluuies* apud Latinos: at συγκλύδες sunt cõuenæ, vel ἔπηλυδες aduenæ. Ven. cod. pro ὡς habet ὡν: Vaticanus autem non solum ὡν, verũ etiam mox βίας pro βία: non absurde. V. 16, hic quoq; mutilus est locus. sensus tale quid postulat; μηδ' ὅπλον ἄλλο τι ἔχειν. & sic Lapus, *neq; aliud instrumentum habeant conueniens cũ Græcis.* vbi (συμβέβηκεν vertit instrumentum, quum

verius sit commercium, negotium: interdum etiam conuentum, pactum. nisi fortasse legendum est συμβόλαιον, nota, vt 83, 32. Vatic. cod. habet μὴ τῷ δήμῳ, omissa π: at Ven. cum vulg. ed. hîc consentit. V.17, ὡς ἀληθὲς ἦν, vt verum sit, pro ὡς ἀληθὲς ὅτι, quod verum sit. Obserua ibidem οἰκήμασι, pro οἰκοῦντες, vel κατοικοῦσι, qui sedem & domicilium habent. V. 20, pro ὄντως malim ὄντες, vt in præcedente membro ἡμέρα. Nota ibidem ἀχειρώτοι pro ἀχειρώτως, vel ἀχειρώτοις. V.23, Æolicum idioma in Romana lingua dominari Glareanus se intelligere negat; cum Dorica pleraq; in versis dictionibus appareant. Sed cũ Dionysio faciunt quæ a Prisciano & aliis grammaticis in eandem sententiam sunt prodita. V.33, Posset dicere quispiam, Romanos nunc ob ambitionem, ne videantur barbari, studere ciuilitati & moribus Grecis, cum eorum maiores aliter vixerint. id negat hoc loco Dionysius, ostendens nihil eos nunc magis quã ante ad virtutem niti; & creditum est ab omnibus. Glareanus.

P.77, v. 9, Hoc obscure dictum est, neque ego plane intelligo: nisi quis dicat, mediũ litus designari totius eius lateris Italiæ, quod ad occasum est, marique Tyrrheno alluitur, a freto Siculo ad Alpes. Glareanus. V.16, supra Σικελικὸν dictus est locus quidam in oppido Tiburtino, 14, 1. V.34, conuenientior est ἐπὶ quam ὅτι, quia nulla hic est imperii significatio. attamen & infra ὅτι pro ἐπὶ seu ἐφ᾽, similiter vsurpata legitur, 86, 34; ὄνομα ἔχει Κελέρων, ὅτι τῆς ἐξουσίας τῆς ὑπηρεσιῶν. & supra quoq; hæc permutatio facta est plus duodecies. V.44, idem hic numerus supra fuit, 36, 3: nec discrepat quod infra est, 59, 35; vbi priorem Romam vna fere ætate post Troiæ excidium conditam refert; & posteriorem, quindecim ætatibus post. V.46, vt hic legimus πέχι προσελθόντες, sic apud Pausaniã, 19, 25, στρατὸς προσελθόντες. si quis tamen vtrobiq; malit προσλαβόντες, nõ repugnabo. nã sic infra dicit, 104, 33, χρήματα σι προσλαμβάνων.

P.78, v. 14, Lapi etiam codex habuit hunc numerum, CCCCII. sed legendum *anno quadringentesimo tricesimo secundo*, vt supra satis luculenter ostendimus ex diuersa locorũ comparatione: ait Glareanus. Quum ergo manifeste supra fuerit, δυοῖν καὶ τριάκοντα καὶ τετρακοσίων, (60, 17) non dubitaui reponere δυοῖν καὶ τριακοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ: præsertim cum idem numerus iisdem verbis expressus sit etiam 57, 42. V.44, alterutrum scripsit auctor; vel αἰθρώποις & εὐρῆσθαι, vel αἰθρώπους & εὑρῆσθαι.

P.79, v. 12, πολέμια pro πολεμικά, supra quoque notatum aliquoties: & infra (90, 19) Eusebius, qui totum istum locum citat lib. 2, cap. vltimo, itidẽ legit τὰ πολέμια ἀγαθῶν: & reperiuntur etiam in sequentibus alia multa huius generis exempla: cum πολέμιος alias pro hostili frequentius vsurpetur. V.33, πολέμιος hic positum pro πολεμίας. sic enim paulo ante loquitur, v. 18; & paulo post, v.40.

P.80, v.1, ἐπ᾽ ἐμοῦ hic quoq; positum pro ἀπ᾽ ἐμοῦ, vt supra iam aliquoties. neque enim hic imperii vel temporis significatio aptum locum habet. V.7, διδαχῆς pro vulg. διαδοχῆς repositum e Vaticano codice. atque adeo sic legendum esse, manifestum est ex 78, 33. V.13, obserua hic communis formæ comparatiuũ παλαιοτέρων, cum supra & infra aliquoties vsurpet Atticum παλαίτερος. quamquam id deduci potest etiam ab aduerbio πάλαι. V.47, ante πρὸς τῶν ἀρχῶν, non inconcinne inserueris articulum τὰ; itidemque in seq. commate, ante πρὸς μονομάχ. vt 81, 9.

P.81, v.21, sic etiam Virg. Æn.9, de Ascanio Lauinii obsesso: *Audiit, & celi genitor de parte serena Intonuit leuum.* Xylander.

P.82, v.15, de πολέμια pro πολεμικά, modo dictum est, ad 79, 12. V. 18, malim καὶ τοῖς κτ᾽ πολ. sic enim structura fit concinnior.

P.83, v.12, μᾶλλον vel ante δυνάμεις ponendum, vel in μᾶ transformandum.

P.84, v. 19, πατρικίοις hîc dicit pro πάτρωνας, ut etiam pag. seq. v. 12. V.36, Xyland. l. προσφορείαις: parum apte. V.44, verba legis huius sic citat Lipsius in Regiis legibus; *Patronus si clienti fraudem faxit, sacer esto.*

P.85, v.27, legendum ἑξακοσίοις καὶ εἰκοσι. nam Ti. Gracchus occisus est anno ab Vrbe condita sexcentesimo vicesimo primo, vt ex catalogo cõss. & Floro patet. Glarean. & Sigon.

P.86, v.27, Lapus videtur legisse πρὸς τὰ κατεπείγοντα τῶν ἔργων ὑπηρεσίαν, dum vertit, *ad vrgentia rerum ministeria.* Sed ferri nostra scriptura potest: vt ὑπηρεσίας sit idem quod ὑπηρεσίας ἕνεκα, sicut in præced. membro loquitur. V.33, membrum istud, ὁ καὶ οἱ νῦν καλοῦσιν, videtur a Lapi codice abfuisse, quum omissum sit in versione. parum certe quadrat ad præcedentia. V.34, hîc quoque ὅτι posita pro ἐπὶ: itidemque mox v. 37. quamquam ibi aliqua est imperii significatio. De Ἀρνεαὶ supra dictum, ad 6, 45. Seq. v. ambo interpretes videntur legisse ἔχοντες. sed ἔχοντες retinere nihil vetat. Ad Valerii opinionem de Celere celerũ duce, referri possunt quæ supra narrantur 74, 39. Vide quæ ibidem adnot.

P.87, v.28, pro ὅπιλλοιον videtur legendum αὐτοτελῆ, cum Camerario. Lapus vertit *potestatem absolutam.* Pro ζῶντι quoque si quis ζῶντα malit, non magnopere refragabor. V.40, potes etiam σφαλμοὺς legere. ἱππαρχοῦν dicit etiam supra, 86, 38: quum tamen diuersa declinationis forma ibidem vsurpet χιλιάρχους. vtriusque generis alia multa leguntur etiã apud alios. V.45, λογίζεσθαι retineri potest, passiue scilicet positum pro *computari*, vt Lapus vertit. nam si λογίζεσθαι hic legeremus, in sequenti membro esset tautologia. V.47, pro δεκάρχαι legendum δεκάδαρχοι, sicut scilicet decuriæ supra nominantur δεκάδες; (82, 35) vel saltem δέκαρχοι, aut δεκάρχαι.

P.88, v.28, μεθόριον δυοῖν δρυμῶν Lapus vertit *Intermontium duorũ quercetorũ*: quasi μεθόριον sit ab ὄρος *mons*, non ab ὅρος *finis, terminus, limes.* ad verbũ sonat *Interfiniũ duorum quercetorum*, id est locus in duorum quercetorũ confinio situs. Gelenius vertit *Inter duos lucos*: ex Liuii lib. 1, cuius hæc sunt verba; *locum qui nunc septus densis sentibus inter duos lucos est, asylum aperit.* Apud Varronem legitur etiam *Querquetulanum sacellum*: apud Nonium *Querquetulana vire*, & *Querquetularia porta*: quam portam Romæ sic dictam scribit, quia querquetũ intra muros vrbis iuxta se habuerit. sed an ista huc pertineat, dubitari potest.

P.89, v. 1, κληρούχους ἀποστείλαι ὅτι μέρει τῷ τῆς χώρας infra luculentius explicat 93, 31; cum dicit Romulum Antemnas & Cæninam misisse colonos, quib. a ciuitatibus illis data fuerit tertia agri pars sorte diuidunda. V.8, pro vulg. δισχιλίων cum Camerario reposui τρισχιλίων, ex 74, 29; & 78, 27: præsertim cũ Lapi quoque versio eundem hic numerũ agnoscat; *non plures tribus peditum millibus.* V.33, Glareanus pro Ἰταλία legendum existimat *Gallia.* quamquam (inquit) nihil definio.

P.90, v.19, Eusebius, qui totum hunc locum citat

tat De præpar. Euangel. lib. 2, cap. vltimo, legit, τῶν κρατίστων παρὰ τοῖς Ἕλλησι νομίμων: vt ὁμοίως τῶν κρατίστων ita sit positum hoc loco, sicut apud Pausf. 29, 41, πάντων ὁμοίως, vt quiuis alius. V. 31, pro κατ' αὐτοῖς Euseb. habet περὶ αὐτῶν: sed nostra lectio est significantior. V. 33, Euseb. habet τῶν θεῶν: sed rectius omitti videtur articulus; quum itidem mox dicat ὑφ' ἀνθρώπων. V. 35, Euseb. pro κράτιστα, & προσεχέστατα, habet τὰ κάλλιστα, & προσφιλέστατα. V. 39, Euseb. cum articulo habet ὁ Κρόνος: quum tamen mox sine articulo sequatur Ζεύς. V. 44, Euseb. ἑορτὴ δ' ἐκ δημίων παρ' αὐτοῖς μιαρωτέρα ἢ πένθιμος πολλῶν. V. 46, Euseb. pro ἀσεβῶν & ἐπιτελεῖται, legit ἀσεβῶν & ἐπιτελοῦνται.

P. 91, v. 1, Euseb. καὶ περὶ Διον. τ. articuli loco repetita præpos. ex præcedenti membro. V. 2, Euseb. pro τῶν ἰσῶν habet τῶν θεῶν. sed male. Idem non habet comma istud, quod paulo post sequitur, ὑπ' ἀνθρώπων. sed agnoscit illud etiā Lapus: quamquam parum apposite vertit *aggregationes*, quum significet circuitiones, quas agyrtæ ad stipem colligendam instituebant. non male huc quadrant ista Eustathii apud Hom. 1430, 36, λέγεται δὲ καὶ Αἴλιον Διονύσιον Ἁλικαρνασέα ἀγείρειν καὶ τὸ ἀγείρειν καὶ ἀγυρτεύειν ἐπὶ τὸ συλλέγειν πάντα. V. 4, Eusebius habet βακχείας, sine diphthongo. sed vsitatior est nostri codicis scriptura. Idē mox post ὁ ἱερεύς, inserit genitiuum θεῶν. V. 10, Euseb. composite legit ἐπικινδυνότερον. V. 13, pro vulg. δημοσίᾳ, quod apud Eusebium quoque legitur, malui aduerb. δημοσίᾳ: vt Lapus etiam vertit *publice*. Seq. v. Euseb. p fœmin. πολλαῖς habet mascul. πολλοῖς, & ἐγκέχηται pro ἐγκεχώρηκε. Idem sequentia sic legit, τοῖς αὐτοῖς αὐτὰ νομίμοις μὴ δύναται, ἅπασαν ἐκλύουσα πατρίοις μυθολογίαν. Sed forsan Eusebius ipse scripsit νομίμοις, & πατρίοις. Paulo post sane, vbi eiusdem codex habet, τὰ ἱεροῖς καὶ ἱερά, ἱερᾶς manifesto errore positum pro Ἰδαίας. V. 21, pro μηδραγυρτοῦντες Euseb. habet μηναγυρτοῦντες: itidemque mox μηναγυρτῶν pro μηδραγυρτῶν. sed nostra lectio isti postponenda nō est, & confirmatur hoc loco quem Eustath. ex nescio quo auctore citat apud Homerum, 1824, 10: Διονύσιος μηδραγυρτῶν καὶ τυμπανιζόμενος, ἢ τύμπανον κρούων, εἰλήφως τὸ βίον κατέστρεψε. vbi idem Eust. μηδραγυρτεῖν esse dicit τὸ μετὰ τυμπάνων καὶ ἄλλων τοιούτων, περιϊέναι, ἐπὶ τῇ μητρὶ ἀγείρειν ἔργα. μηναγυρτεῖν vero est singulis mensibus circuire ad stipem colligendam. Hesychius quoq; μηναγύρτην agnoscit, vt Suidas μηδραγύρτην. V. 26, pro ἀνδιδύνοις Eus. habet ἀνδιδόμενες. V. 27, Eus. post τινὰ θεὸν inserit γέ, ad intendendā negationem. V. 30, pro τῦφον Eus. habet μῦθον: & mox, ὦ μηδὲν δεῖ ὑπονοεῖς. μῦθον sane melius cum sequentibus conuenit quam τῦφον. sed τῦφον pro vesania positum, ferre itidē possumus. V. 33, pro δι' ἀγυρτείας Eus. habet δὲ ἀλύτην: quod parum huc facit. & mox ἀνθρωπίνων pro ἀνθρωπείων: qd' mauult Regemorterus. V. 35, Eusebii codex habet δείματα pro δίματα: quod siquis malit, pro ostētis accipiendum erit. V. 43, Euseb. habet ζώνται. vtraque scriptura excusari potest. Eusebiana, respicit neutrum ἀγαθά: Dionysiana, masculinum μῦθοι: eaque videtur esse verior. V. 46, Euseb. pro infinitis πάσχειν & ἀπέχεσθαι, habet finita πάσχει & ἀπέχεται, retento tamen infinito καταφρονεῖν. sed vel infinita vsquequaque retinenda sunt, vel finita.

P. 92, v. 2, Euseb. pro ἀλλ' ὑφ', habet ἀλλὰ περὶ: eodem sensu. Idem mox pro ἀποτετμημένοις, (qui sibi elegerunt, ac velut desecuerunt de corpore philosophiæ) habet ἀσκοῦσι. quarum lectionum vtraq; ferri potest. V. 14, pro τὴν αὐτὴν non male legas τὴν αὐτοῦ. V. 40, Lapum legisse αἱ κανηφόροι καὶ αἱ ἀρρηφόροι λεγόμεναι, satis indicat eius versio. Dicebantur autem Athenis ἀρρηφόροι, αἱ τὰ ἄρρητα μυστήρια ἐν κίσταις τῇ Ἀθηνᾷ φέρουσαι παρθένοι, virgines quæ arcana sacra Palladi ferebant in canistris; quasi ἀρρητοφόροι, vt cum Harpocratione tradit Suidas. Vide & Pausan. Attic. 25, 18. V. 41, videtur hic omissum esse vocabulū Latinum: vt αἱ sit præpositiuus articulus; & δι, sequentis vocabuli principium. *Damiatrix* Festo est sacerdos Damiæ, id est Bonæ deæ: & *Damium*, sacrificium quod in huius deæ honorem fiebat in operto. Lapus videtur legisse ἀεὶ, dum vertit, *sic appellata*. κανηφόρων meminit quidem Cicero, sed in furtis Verrinis in Sicilia commissis: *duo signa* (inquit) *non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu; quæ manibus sublatis sacra quædam more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant: canephoræ ipsæ vocabantur*.

P. 93, v. 1, Lapus pro κάδμιλοι habet *Cadulii & Cadmichi*: Ven. cod. κάδυλοι: de quibus nihil inuenio. Hesychiana ista, Κάδειος, υἱός, Paphiis: & Κάδμιλοι, προσκάθρας, quam huc quadrent, haud scio. Glareanus legit Κάβειροι & δαδοῦχοι, ex Strabonis lib. 10; apud quē p. 537, Acusilaus Argiuus ex Cabira & Vulcano Camillum esse natum refert; e Camillo tres Cabiros; e Cabiris, nymphas Cabirades. Plutarch. in Numa, 117, ex Iuba tradit, κάμιλλον dictum fuisse τὸν ὑπηρετοῦντα τῷ ἱερεῖ τοῦ Διὸς ἀμφιθαλῆ παῖδα, puerum patrimum & matrimum, qui sacerdoti Iouis ministrat: quo modo & Mercurium a Græcorum nonnullis κάμιλλον appellari, ἀπὸ τῆς διακονίας, a ministerio. Iisdem pene verbis Festus; *Flaminius camillus, puer dicebatur ingenuus patrimus & matrimus, qui flamini diali ad sacrificia præministrabat. antiqui enim ministros camillos dicebant*. item in Cumera; *Sacrorum ministrum κάμιλλον appellabant*. quomodo etiam in Glossariis, *Camilla, ἱέρεια*. *Camillum* (inquit Scaliger) *intellexit Ouidius cum ait, Stat puer, & manibus lata canistra tenet*. V. 9, rectius forsan, ἐπικυροῦσθαι, vt cum alibi sæpe, tum 136, 45. V. 21, huc pertinent quæ Varro scribit lib. 4, De lingua Latina; *Curiæ duorum generum. nam & vbi curarent sacerdotes res diuinas; vt Curiæ veteres: & vbi senatus humanas; vt Curia Hostilia*. Itē aliquanto ante; *Curiones dicti a Curiis, qui fiunt, vt in his sacra faciant*. Sic Festus quoq; scribit Romulum in triginta curias diuisisse populum, vt in sua quisque curia sacra publica faceret, feriasq; obseruaret. Idem postquam Curiam esse dixit vbi curas publicas gerebant, subiungit hæc de altero curiarum genere: *Calabra curia dicebatur, vbi tantum ratio sacrorum gerebatur*. & mox; *Curiales, eiusdem curiæ, vt tribules & municipes. Curiales flamines, curiarum sacerdotes. Curiales mensæ, in quibus immolabatur Iunoni, quæ Curis est appellata*. & rursum; *Curionia sacra, quæ in curiis fiebant*. Pro καθωσιῶσε vero rectius forsan legemus καθωσίωται. hanc enim κοινὴν ἑστίαν infra (126, 22) tradit a Numa fuisse conditam, non a Romulo: vbi etiam de curiarum aris & focis. V. 24, pro φιλίνα maluit Gelenius φιδίτια: quorum hoc, apud Hesychium legitur; illud, apud Suidam: vtrumque sua serie. apud Plutarchum quoque Sympos. probl. 1270, inuenies φιλίτια, per λ: at 1241, φιδίτια, per δ. Idem in Lycurgo vtriusque scripturæ meminit, 84, indicata etiam vtriusque ratione. quare ipsa eius verba hīc subiiciam: τὰ δὲ συσσίτια, Κρῆτες μὲν, ἀνδρεῖα· οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲ, φιδίτια προσαγορεύουσιν· εἴτε ὡς φιλίας καὶ φιλοφροσύνης ὑπαρχόντων, ἀντὶ τοῦ λ τὸ δ λαμβάνοντες· εἴτε ὡς πρὸς εὐτέλειαν καὶ φειδὼ συνεθιζόντων. Dionysii etiā nostri

verba quæ sequuntur, vtramque respiciunt etymologiam: dum pacis temporibus τὴν φειδὼ spectari tradit, at belli temporibus τὴν φιλίαν. Apud Athen. lib. 4, aliquoties diphthongos inuenies φειδίτια, & φειδίτια, pag. 70. V. 38, Turnebus Aduersariorum libro 13, c. 17, legit & ipse ξυλίνοις: at mox, κεραμίοις pro κεραμίνοις. Ad prius quod attinet, legimus itidem ξυλίνοις οἰκίαις apud Hesych. in ἀρόνης: & λίθινος ὑδρία apud Theophylact. 401: quin & apud hūc ipsum Dionysium nostrum, ἱκανὸς βίοτον ἐν γῆ, 49, 42. Posterius vero legitur quidem etiam apud Dioscor. vt quum dicit κεραμία χύτρα, & κέραμία χύτρα. sed ea quoq; Budæus per ι scribere mauult in penultima, vt in Thesauro suo annotauit Henr. Steph. De fictilium vasorum vsu in sacris vise Brodæi Miscell. lib. 5, cap. 19.

P. 94, v. 38, Lapus videtur legisse δεξάμενοι, dum vertit *excipientes*. sed parum apte. requiritur enim contrariæ significationis participium, ἐξωθούμενοι, ἀποβιαζόμενοι, vel simile. V. 47, forsan rectius legemus τοῖς ἀφροδισιασμοῖς, vt Lapus etiam interpr. *veneries coitus*.

P. 95, v. 14, malim cum articulo, αὐτὰ τὰ ἔργα. V. 20. Farracia nusquā reperi apud Latinos, sed Confarreationem. ad quam vocem hic alludere videtur particip. συλλαμβάνοντες, & nomē κοινωνία. Nam Confarreatio, erat nouorum coniugū, adhibito libo farreo, coniunctio: & contra Diffarreatio, coniugii per idem libum farreum dissolutio. Hinc Plinius lib. 18, c. 3, *Quin & in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat; nouaque nuptæ farreum præferebant*. Cornel. Tacit. lib. 4, *Patricios confarreatis parentibus genitos*. & mox, *Omissa confarreandi assuetudine, aut inter paucos retenta*. Item Apuleius lib. 10 De asino aureo, *Talis mulieris publicitus matrimonium confarreaturus*. Nō autem farre tantum vxor in viri manum conueniebat, sed etiam coemptione, & vsu, vt prolixe docet Brissonius in lib. De ritu nuptiarum. meminit etiam Boethius in Top. Cicer. Ibid. ἐπὶ τῆς κοινωνίας positum pro ὑπὸ τῆς κοινωνίας; vt Lapus etiam vertit, *a communione farris*. Iam ἱερῶν γάμοι sunt vel sacerdotum nuptiæ, quibus confarreatio & diffarreatio peculiaris fuisse dicitur: vel nuptiæ sacris ceremoniis confirmatæ. Sic Plin. in loco paulo ante citato, *In sacris nihil religiosius cōfarreationis vinculo*. V. 36, vt hic singulariter dicit τῆ γαμουμένης, ita in sequ. membro τῆς γυναικός; quum vtrobique antecedant pluralia, τὰς γυναῖκας, & τοὺς ἄνδρας. subaudiendum ergo ἑκάστην, & ἑκάστου.

P. 96, v. 5, Lapus videtur legisse ἀνοίας, dum vertit *insania*. V. 10, numerus hic, *intra DXX annos*, deficit a supputatione nostra de consf. Meminit huius diuortii Gellius lib. 4, c. 3: & Valer. Max. lib. 2, c. 1. qui ipsi tamen inter se de annorum numero minime conueniunt. Glar. V. 16, verba ista, πίνων ἕνεκα γυναικὶ μὴ συνοικεῖν, restringenda sunt ad vxorem dimissam. nam sensus est; se non amplius eius conditione vti posse, quia liberos suscipere cuperet, quib. illa pariendis non esset apta. sed possit etiam μὴ omitti, vt in his Gellii verbis, lib. 4, c. 3; *iurare a censoribus coactus erat, vxorem se liberorum quærendorū gratia habiturum*. V. 31, ἀρχεῖα in hac signif. pro chartophylacio publico, videtur & Suid. apud Xenoph. reperisse: & legitur apud Paus. 93, 13. pro prætoriis, seu basilicis magistratuum. sed Dorico more pro communi ἀρχεῖα, (vt λαῖαν iidem dicunt τὴν λείαν) a quo sunt etiam apud Latinos *archiua*. V. 43, ἐγγύς Gelenius accipit hic pro ἐγγύη. sed cum mox sequatur ἔδωκαν χαλκὸν, videtur accipiendum potius pro excludere domo; quod v. 35 dicit ἐξελάσας τῆς οἰκίας: vt ille apud Aristoph. in Nub. ἐξελῶ σ' ἐς κόρακας ἐκ τῆς οἰκίας.

P. 97, v. 12, pro ὑπὲρ ἀρετῆς, rectius forsan legemus ὑπὲρ ἀρετῆς, *pro virtute*. V. 30, legis huius meminit Vlpianus in titulis; *Sed filius quidem ter mancipatus, ter manumissus, sui iuris fit. id enim lex XII tabularum iubet his verbis*; SI PATER FILIOM TER VENVMDVIT, FILIVS A PATRE LIBER ESTO. Plura Sigonius De antiquo iure ciuiū Rom. lib. 1, c. 10. V. 34, legendum videtur νόμον, vel τὸν νόμον.

P. 98, v. 2, si ὅμως malis, s. ὀνόμως, non multum refragabor. V. 9, malim ἐπικεφάλαιον, vt infra 124, 6. V. 26 pro καταλείπεται rectius legemus καταλείπεσθαι, vel καταλείπεσθαι, significatione actiua; vt pag. sequ. v. 25, λαμβάνειν ἔργον ἐπιδιδομένοις itidem actiua signif. dicit pro ἐπιδιδεχόσι. V. 34, rectius Ven. cod. ἐπίτροις μὲν ὅσον αὐτῷ. V. 39, huc faciunt ista Macrob. Saturn. lib. 1, c. 16; *Nondinæ sunt paganorum, id est rusticorum; quibus conueniunt negotiis propriis vel mercibus prouisuri*.

P. 100, v. 9, addenda hic videntur ista ex Eusebii Chronico; *& vna virginū pulcherrima cunctorum acclamatione rapientium Talasso duci Romuli decernitur: vnde in nuptiarum solennitatibus* Talasso *vulgo clamitant: quod scilicet talis nupta sit quæ Talassum habere mereatur*. V. 32, σεισίχθων Neptuni epitheton legitur etiam apud Gell. lib. 2, c. 28. vsitatiora sunt apud Homerum & ceteros poetas ἐνοσίχθων, & ἐννοσίγαιος. V. 36, ἱππίων fuit etiam in Lapi codice. sed non minus apte legas ἵππων. V. 46, inter εἰς & πλείς deest interrogatiuum τί, vel relatiuum ὁ seu ὅ τι.

P. 101, v. 7, constanter & hic & in sequentibus exemplar habet Καινίνη, & Καινῖται. sed Καινίνη & Καινῖται nō modo ad Latinam scripturā *Canina* & *Caninenses* accedunt propius, verum etiā in Stephani Ἐθνικοῖς leguntur sua serie, atque adeo idem Steph. tradit fuisse vrbem in Sabinis, captam a Romulo. Est autem syncope in gentili Καινῖται: cum regula postulet Καινινῆται seu Καινινᾶται, vt Αἰγινῆται & Βιμβινᾶται: cuius scripturæ vestigium est apud Suidam, qui mutata prima syllaba, α in ε, scribit Κενινῆται. Κρουστομερία & Κρουστομερῖνοι citat idem Steph. ex Dionysii nostri libro 2. at infra 104, 4, neutro gen. Κρουστομέριον legitur, vt apud Plin. quoque, lib. 3, c. 5, Crustumerium, Cænina, & Antemnæ, inter oppida e Latio deleta recensentur. Liuius lib. 1, *Crustuminum* vocat, & *Crustuminos*: qđ postremum & Plinius agnoscit loco paulo ante indicato, quum scribit Veientem agrum a Crustumino & Fidenate dirimi a Tiberi. Sigonius quoque in Scholiis Liuianis annotat, apud Liuiū lib. 2 legi *Crustomerium* & *Crustomeriā*, & inde *Crustominos* per syncopam dici pro *Crustomerinos*, quū Varro lib. 4 De lingua Lat. integre dicat *Crustomerinam factionem*. Ἄντεμναι vero proparoxytonos enuntiandum vt Μήθυμνα, Βίεννα, Ῥάβεννα, & similia. V. 16, non minus congruenter legas κρεῖττον δυναμένους. Seq. v. ἐλάχιστα partitiue accipiendum. nam comparatiue dicendum esset ἔλαττον τῆς δόξης. V. 17, inter μὲν & ἔργων inserenda videtur δή, vt 104, 25. Seq. v. pro ἀφθόνως rectius cum Xylandro leges ἐφθόνων. Sic v. 37, Camerarius mauult ἀκλαύστους, per σ: quod magis analogum est, & magis vsitatum. atque adeo sic infra est 172, 9. V. 47, ἀποιων parum huc quadrat. sensus postulat ἀποδοθέντων, vel simile quid. nisi malis λάφυρα: quo respicere videtur Lapi versio; *spolia bello capta*.

P. 102, v. 5, Gel. legit ματαίως, & refert ad τοὺς θεούς.

sed

ſed πατρίων ᾠδῶν (ſeu πατρίων ὕμνων) mentio etiam infra, 130, 13, in ſermone de Saliis: & rurſum 173, 46. V.12, nota κρατῆρσι εἶναι κεκραμένας fœminino genere: (vt Latini quoq; crateram dicunt) quũ ab Homero, Platone, Plutarcho & aliis ponatur in genere maſculino. V.23, vſitatius Καπιτωλῖνον λόφον, vt tum ſupra aliquoties, tũ infra 104, 32. V.26, niſi reciproce αὑτῷ legis, & σώζεται actiue capias, neutro genere legendum erit ἔχον.

P. 103, v. 14, Lapus videtur legiſſe κτῆσιν, dum vertit *poſſeſſiones*. recte. pro eodem namq; κλήρους dicit auctor v.35: & hoc ipſum vocabulum ſic vſurpat etiam infra 133, 27: 215, 29, & alibi. κτίσις vero eſſet vrbs condita. V.24, αὐτόθι vſurpatũ hic pro αὐτοῦ.

P. 104, v. 6, neſcio an rectius præt.temp. διαχειλάντος. V. 10, hîc quoq; ἐφ' ἑτέρας poſitum pro ἀφ' ἑτέρας, vt ſæpe. V. 14, forſan rectius ἀπὸ τῆς Μεδυλλίνων, ſ. πόλεως. V.22, Κυρεῖς Sabinorum metropolis, & Κυρῖται, cum poſſeſſiuo Κυρίτης, agnoſcuntur etiam a Stephano. V.39, Lapi etiam verſio habet *Solonio*; Glareanus *Solono*, ſicut & *Solonates* Plin. lib. 3, c. 15.

P.105, v.13, pro Ἐσκύλινον rectius ſcribemus Ἐσκυλῖνον, vſitato in aliis permultis accẽtu. Eſquilini montis meminit etiam Varro; necnon Eſquilini luci, Eſquilinæ tribus, & Eſquilinæ regionis. Eſquilias vero, a quib. hæc deducta ſunt, alii ab excubiis regis dictas volunt, alii ab eo quod exculta a rege Tullio eſſent. itaq; minus recte in Euſebiani Chronici membranis *Æſcilinus* ſcribitur. V.15, pro αὐτῷ non male repoſueris ἑαυτῷ. Si etiam ſeq. v. malis ὁ Τυῤῥηνὸς, vt 108, 5, facile aſſentiar. V.26, malim præmiſſo articulo τῶν ὀχυρωμάτων, vt ſeq. pag. v.7, ἅπαν τῶν ὀχυρωμάτων. V.33, ψέλια plerique lexicographi & ſcholiaſtæ interpretantur χαλινούς, *frena*; itidemque Plutarch. in Lycurgo, οἷον ψάλιον ἐμβάλλουσιν αὐτῷ, *iniiciunt ei veluti frenum*. In ea vero ſignif. quæ huc quadrat, ſcribi ſolet ψέλλια: quæ Liuius vocat *armillas*. Sic certe apud Suidam eſt de eadem Tarpeia, ex neſcio quo auctore; ἐρῶσα σφραγῖδας ἀπὸ χρυσοῦ καὶ ψέλλια τῶν χειρῶν, ἐπιθυμοῦσα τοῦ χρυσοῦ. Paulo poſt pro δακτύλων rectius ſcribi δακτυλίων, tum ſententia ipſa dictat, tũ hęc Liuii verba confirmant; *quod Sabini aureas armillas magni ponderis brachio læuo, gemmatosque magna ſpecie annulos habuerint, pepigiſſe eam quod in ſiniſtris manibus haberent*. δακτύλους certe pro δακτυλίους accipere, dura foret metonymia. V.37, rectius ἐπιθυμία, eodem caſu quo præcedit ἔρως. ab vno enim hæc ambo dependent verbo communi, εἰσέρχεται.

P. 106, v. 19, omiſſa hic præpoſ. σύν, vel aduerb. ἅμα: cuius ellipſeωs exempla notata etiã apud Pauſaniam. V.40, quos Dionyſius hic θυρεούς nominat, Liuius appellat *ſcuta*: quę proprietas aliis quoque in locis obſeruata eſt a Turnebo & Aldo Manutio. V. 47, pro τὸν poſſis etiam legere ταύτην.

P. 107, v. 20, malim πλεῖστα τῶν Ῥωμ. ἀποσκευῆς.

P. 108, v. 14, & κατασχοῦσαι retineri poteſt, & κατασχοῦσαι pro eodem ſubſtitui. V.26, pro πεπεραμένως malim πεπεραμένως, aduerbialiter, vt mox βάδην. Forſan etiam ὑποχωρεῖν ſcripſit auctor, non ἀποχωρεῖν.

P.109, v.10, ὑπαλεπτόντες habuit etiam Lapi codex, vt indicat verſio; *Sabinorum virib. iam deficiẽtibus*. Sed ſenſus aliud requirit, ἀπολειπόντος, ἐκλείποντος, vel ſimile. aut cum Xylandro ante Σαβίνων inſerendum ὑπὸ τῶν: hoc ſenſu; *donec & ipſe a Sabinis per latera traiectus, deficientibus viribus cecidit*. V. 16, ſi aſteriſci loco ponamus verbũ εἶχεν, perfecta erit & ſtructura & ſententia; hoc modo, καὶ τῶν Ῥωμαίων (ῥᾷον γὰρ ἤδη ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς εἶχον) ἐν ἐπιβουλῇ εἰς τὸ τεῖχος, ἐγένετο αὐτῶν. V.18, μάλιστα pro μετὰ γὰρ ſæpiſſime legitur etiã apud Pauſaniam. V.22, pro τὸ puto rectius legi τῷ: vt regatur a ſubſtantiuo μοναρχίᾳ. V.34, in προσχρώμεθα πεμπέσθωσαν & προσχρώμεθα nota modũ ſubiunctiuum; quũ præcedat indic. ἀπείπωσιν: contra gramm. regulam, quæ poſtulat προσχρώμενα πεμπέσθωσαν & προσχρωμένοις. V.39, pro ζυμβάντος ſyntactica norma poſtulat ζυμβάντες: vt ſit *congreſſus*. niſi malis, τὸ δὲ ζυμβάντας περὶ διαλέγεσθαι: quod paulo infra dicit, ζυμβαίνειν ἄρξαι λέγων.

P.110, v.10, ἐκ χρόνους παρελκύσαι pro *occaſiones rerum gerendarum eximere*, legitur etiam apud Demoſth. Sed hic pro παρεῖλον malit fortaſſe quiſpiam παρεῖλκον, *protrahebant*. In Lexicis ſane παρέλκειν affertur pro *prorogare & prolatare diem*.

P. 111, v.4, nota variationem, πρόσεισι τῆς τοῦ βασιλέως γνώμης, quum ſupra dixerit προσεπέστησαν εἰς ἀποτυχ. αεί, 110, 39. Seq. v. πῶς pro ἕως poſitum, vt ſupra aliquoties. V.28, Lapus habet *Voleſius*, vno *s*: vt etiam Liu. lib. 2, *M. Valerium, Marci filium, Voleſi nepotem*. vbi Sigonius pro *Voleſi* legit *Voluſi* ex Capitolinis lapidibus, & Feſti libro 13, in *Optima lex*. *Volero* diuerſum prænomen eſt apud eundẽ Liu. in conſ. anni 354. V. 33, poſt εἵλοντο deeſt nominatiui caſus nomen ἡ πόλις, vel ſimile. Pro πατρικίων vero mox legendum fortaſſe πατέρων: vt ſenſus ſit, veteres ſenatores dictos fuiſſe patres; nouitios vero, patricios. aut v.37 legendum, οὓς καὶ αὐτοὺς ἐκάλεσαν πατρικίους: *quos & ipſos patricios vocauerunt*. cui lectioni fauẽt quæ infra narrantur 123, 14. Lapi verſio nihil hic a vulg. lectione differt.

P. 112, v.6, pro τι legendum videtur ἔτι vel ἤδη, expuncta ſeq. præpoſitione ἐν. V 9, πάντων ignoſcit etiam Lapi verſio; *ab omnibus*: Gelenius legit τῶν πάλαι πατέρων, *a veteribus patribus*. V. 11, Ven. cod. καὶ τετρακόσια καὶ τριῶν. δίο δὲ εἰσί. Lapus nobiſcũ; *quingentas & triginta, tribus demptis*. V. 22, Ven. cod. Κύριον: minus recte. V.30, idem cod. Ven. pro δαίμονος habet θεοῦ. Seq. v. Μέδιον Φίδιον habet idem cod. Venetus: itidemq; Lapi verſio: quod nomen Glareanus ſe alibi legiſſe negat. Gelenius pro eo poſuerat *Medium Fidium*: vt etiam in Lapi margine quidam annotauit; *Medium Fidium Latini vocant*. Sed neſcio quam recte. nam in illa iurandi formula cum ab aliis, tum a Cicerone vſurpata, *medius fidius*, nõ duarum, ſed trium vocum eſt copulatio, *me Dius Fidius*, ſicut duarum in *mehercle*, & *mecaſtor*. ſimul etiam loquendi genus ellipticum. nam plenum eſt, Ita me Dius Fidius, Hercules, Caſtor, bene amet, iuuet, ſeruet. Si quis autem ſuſpicari velit, Dionyſium nõ ſatis conſideratis Latinæ formulæ particulis, e prioribus duabus unam feciſſe, videat quibus id rationib. fulciat. Vidẽtur ſane quæ περὶ τοῦ Πίστιν Διὸς paulo poſt idem Dionyſius noſter commemorat, hanc coniecturam ſubuertere. V.36. pro vulg. Κυρεῖς malui cũ Veneto codice barytonum Κύρεις, quippe quod & Græcæ & Latinæ analogiæ ſit magis contentaneum. Heſych. certe κύρις dictum refert Adonin, item iunceum textile, fiſcellam, qualum. At, Κυρεῖς ciuitatem, referre queat aliquis ad ſingularem nominatiuum Κυρεύς. Quod ſi vtrobiq; Κύρις malis barytonωs, non difficulter me in tuam ſentẽtiam pertraxeris. Deum etiam a quo Cures eſſe denominatos refert auctor, innuit nõ modo Κυρῖνον, ſed etiam Κύριν fuiſſe dictũ. Pertinent ad hunc locum iſta Ouidii, lib. 2 Faſt. *Siue quod haſta* QVIRIS *priſcis eſt dicta Sabinis; Bellicus a telo venit in aſtra deus: Siue ſuo regi nomen poſuere Quirites: Seu quia Romanis iunxerat ille Cures*. vbi tamen poeta ille Quirinũ vocat Romulum iã deo-

rum ordini ascriptum, vt satis declarant verba quæ huic loco præmittit. nam cū dixisset, *Lux tertia dicta Quirino*, mox subiungit, *Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.* qua de re Dionysius quoque noster prolixius infra 124, 22. Porro in hastæ significatione scribitur apud Latinos non modo QVIRIS, vt in Ouidiano loco, sed etiam CVRIS. Sic enim Festus; *Curis est Sabine hasta. vnde Romulus Quirinus, quia eam ferebat, est dictus, & Romani a Quirino Quirites dicuntur.* Nota etiam Dionysium hoc loco hastā interpretari αἰχμὴν.

P. 113, v. 1, Σάγκυ pro vulg. Σάμυ reposui ex Ven. & Vat. codice, & Lapi versione: itidéq; seq. v. Σάγκου pro vulg. Σάμου. Ioannes Annius in Antiquitatibus Etruriæ scribit Saturnū Sabina & Etrusca lingua dictum fuisse Sabatium, Latino vocabulo Sanctum: eiusq; filiū fuisse Sabum, a quo denominati sint Sabini & Sabelli. Apud eundē in Antiquitatum collectaneis Berosus tradit, Sabatium Sagam, Semiramidis temporibus vixisse: ac XII Semiramidis anno regnasse cum Iano: XVII Semiramidis anno agriculturam docuisse, & aliquantulū religionis: XXII Semiramidis anno, Sabum præfecisse Sabinis & Aboriginibus: ipsum iuxta Ianiculū cum aliis Curetib. regionem coluisse, & ibi obiisse. Idem Annius e Catonianarum Originū fragmentis hæc citat; *Sabum in Sabatia a Sabo conditum.* Citat etiam hæc Sillii, e lib. 8, *Ibant, & lati pars Sanctum voce canebant, Auctorem gentis; pars laudes ore ferebāt Sabe tuas, qui de patrio cognomine primus Dixisti populos magna dicione Sabinos.* quo in loco poeta quoq; ille innuit, Sancti cognomen fuisse Sabatium; atque inde filiū ipsius Sabum Sabinæ genti nomen imposuisse. Quæ cū veri speciē habeant, ita legendus erit hic Dionysii locus, τὸ μὲν ὄνομα τοῖς Σαβίνοις ἔθνει τεθῆναι ἀπὸ Σάβου τοῦ Σάγκου, δαίμονος ἐπιχωρίου: & mox, τοῦτον δὲ τὸν Σάγκον ὑπό τινων Πίστιον καλεῖσθαι Δία. posteriorē sane huius loci sententiā confirmāt q̄ infra repetuntur 257, 7; & hęc Varronis lib. 4 De lingua Lat. *Ælius Gallus Dium Fidiū dicebat Diouis filium* Διὸς κοῦρον *Castorem; & putabat hūc esse Sācum ab Sabina lingua, & Herculem a Græca.* Quo in loco Turnebus annotat, deum istum Sabinorum a Romanis Sanctū vocari, a Sabinis ipsis Sancum. & quemadmodū hic nonnulli libri veteres habēt *Sancus*, alii *Sangus*, ita in fragmento Catonis scribi, *Sangum* gentilem Sabi, pronuntiari a Sabinis; *Sanctum*, a Romanis: quæ scriptura infra exstat 257, 7. Præterea, vt hic Ælio Gallo Hercules Græcorum, est Sancus Sabinorum, ita etiam Verrio Herculem & Sancum eundem esse deum. Herculem autē *Sanctum* dici, a sanciendo, Propertium ostendere his verbis; *Hunc, quoniam manibus purgatū vicerat orbem, Sic Sanctū Tatia composuere Cures.* Ios. Scaliger reiectis prioribus duab. scripturis, *Sancum* retinet; quippe quam confirmet *Sanqualis porta*, ab eo deo dicta. Ouidius vero nō modo Fidium & Sancū, sed etiam Semipatrem, eundem Sabinis deum fuisse, his versib. docet, lib. 6 Fastorum; *Quærebam nonas Sanco Fidióne referrem, An tibi Semipater: tunc mihi Sancus ait: Cuicūq; ex istis dederis, ego munus habebo. Nomina terna fero: sic voluere Cures.* Sed eo in loco Scaliger maluit *Semo pater*: quia sic Liuius lib. 8, *Bona Semoni Sanco censuerunt consecranda*: attamen in veteri inscriptione Reatina legi SEMIPATRI SANCO. Porro vt Sancus a sanciēdo, & Fidius a Fide, ita Πίστιος dictus παρὰ τὴν πίστιν, quia sacramenti & fidei præses credebatur: tutor, si religiose seruaretur; vindex, si violaretur. Δῖος autem, παρὰ τὸν Δία, vtpote Diouis filius. & quoniam Διὸς nomine aliquando cælum, aliquando aerem significabant, propterea Fidii tectum apud Romanos fuit perforatum, vt videretur diuum, id est cælum: ac negarunt quidam sub tecto per Dium Fidium deierare oportere, vt testatur Varro lib. 4 De lingua Lat. V. 4, Testrina, siue (vt Ven. cod. habet) Τεσρῖνα, suspecta est etiā Glareano, nec mihi de ea quidquā est compertū. τινι seq. v. additū ex Ven. cod. V. 6, pro ἅμα videtur substituēdum aliud aduerbiū, αὐτοῦ, id est αὐτόθι, vel simile. Seq. v. Κοτυλίας habet etiā Lapus. Glareanus existimat legendū Κοτυλίας, ex lib. 1: quam lectionē secutus est Gelenius. Attamen lib. 1, Aboriginū metropolin a Sabinis captam, non Κοτυλίας vocat, sed Λίσταν, 12, 28. V. 10, Gelenius maluit ἀτειχίστοις, dandi casu. V. 18, Lycurgum nō Eunomi sed Labotæ patruum & tutorē facit Pausanias 82, 29: & Herod. lib. 1, p. 16. Eunomū vero Prytanidis filium facit idem Paus. 79, 13: 87, 34. V. 25, inclusa τῆς Ἰταλίας, absunt a Ven. cod. Ibidem mox Πωμεντῖνα Latini line? vocāt *Pometina*: & Pometię meminit Plin. lib. 3, cap. 5, vbi recenset oppida Latii olim clara. Apud Liu. legitur etiā *in Pomptino*, per syncopē.

P. 114, v. 2, simili structura Dioscor. dicit τὰς ἐπινηχομένας τοῖς ὕδασι πομφόλυγας, *bullis quæ ex aquis exsistunt*, seu, *super aquis eminent*. V. 4, Μυκωνίδας πύλας denominatas παρὰ τὸ μυκᾶσθαι, agnoscit etiam Varro lib. 4 De lingua Lat. his verbis; *in Palatio porta Mugionis, a mugitu, quod ea pecus in bucitatum antiquū oppidū exigebant.* At Festus, *Mugionia porta Romæ dicta est a Mugio quodā, qui eidē tuendæ præfuit.* V. 12, si pluraliter malis ἔθνη, facile assentiar. Ibidē τῆς Κυρίτιδος Ἥρας Festus vocat Curitim Iunonem. *Curitim Iunonem* (inquit) *appellabant, quia eandē ferre hastam putabant.* Legimus tamen etiam Curim apud eundem paulo ante; vbi scribit; *Curiales mensæ, in quibus immolabatur Iunoni, quæ Curis est appellata.*

P. 115, v. 14, pro ἀμφηρίστως rectius legemus μηδαμῶς: vt Lapus etiam vertit, *nihil cunctatus*. V. 32, forsan rectius ordine transposito, οἱ Ῥωμαῖοι τι ἰδεῖν.

P. 116, v. 6, pro λιμῷ videtur Lapi codex habuisse λοιμῷ: quia vertit, *oppressis peste Romanis*. atq; adeo sic est paulo post, v. 29, καθ' ὃν χρόνον ἔκαμνεν ἡ Ῥωμαίων πόλις ὑπὸ νόσου λοιμικῆς. Sed πιέζειν tamen proprie fami tribuitur, vt etiam in Pausan. notaui. V. 26, Καμαρίνους hic per α, supra (114, 16) Καμερίαν & Καμερίνους per ε habuimus. Posterior hæc scriptura, Latinis est vsitatior; prior illa, Gręcis: sicut scilicet iidē Latini Gręcorum καμάραν dicunt cameram. Plin. lib. 3, c. 5, neutro gen. *Camerium* vocat: quo modo etiā apud Ptolem. 158, pro Καμαρῖνοι fortasse legendum est Καμάριοι. Stephanus ex Dionysii Antiquit. Rom citat Καμαρίαν & Καμαρῖνοι: quā & ipse dicit esse πόλιν Ἰταλικήν, Ἀλβανῶν ἀποικίαν: verbis e supra citato Dionysii loco (114, 29) desumptis. Sed ibi pro ἀποικίαν habes ἀποίκησιν; quod alibi etiā vsurpat Dionysius noster. Καμαρίαν habet etiā Plut. Romulo, p. 59. V. 39, pro στρατιᾶς magis proprie hic legemus στρατείας, *expeditionis*. V. 45, in exēplari est Ἰοῖ, & in sequentib. Ἰουεντανοί: constanti errore. pro quo cum in Veneto codice sit Οὐηΐοι, nō dubitaui hoc loco Οὐηΐοι scribere, & in sequentib. Οὐιεντανοί: præsertim quia Οὐιεντανῶν in sequētibus libris crebra fit mentio. apud Plut. in Romulo p. 60, integrius scriptū Οὐηΐων: itidēq; apud Strab. 249 Porro Veii, ipsū est oppidū: Veientes & Veientani, oppidi eius ciues. apud Plinium præterea est Veiens ager. V. 47, Glareanus hanc comparationem miratur, si Athenæ nō maior vrbs quā Veii fuerint, quū lib. 4 veterē Romā Athenis comparet in Tullio. non tū esse dubiū quin Dio-

Dionysius comparationem fecerit ad vrbem Græcis notam; quippe qui hæc non Latinis, sed suis scripsit. Hæc ille. attamen Plutarch. quoque Veios μεγάλην πόλιν tenuisse scribit, p. 60: & rursum Dionysius noster infra 140, 46.

P. 117, v. 1, de δημοτικοῖς dictum ad pag. præced. V. 25, nota ἀκμῆται pro ἀκμῆτες seu ἄκμηνοι. nã ἀκμήτας sic ab ἀκμὴ deducere vt κομήτας a κόμη, vereor vt sit consentaneum. Seq. v. pro χείρω forsan aptius legemus πείρᾳ.

P. 118, v. 9, Lapi etiam codex pro ἀλλῶν videtur habuisse ἄγων, quia vertit, *aliisq; abstinerent*. sed veram lectionem esse ἀλσῶν non modo Gelenius vidit, sed annotauit etiã Xylander in Plutarchi Romulo, cuius verba omnem nobis dubitationem eximunt; τὸ περὶ τὸν ποταμὸν ὀχετοῖς ἀπονεμηθέν. Sed vicissim apud Plutarch. pro ἐπιθεμαίγμεν (quod ipse interpretatur ἐπιθεμένων) rectius ex nostro legemus ἐπιθεμαίνμεν. Apud Paus. quoq; ἀγαὶ pro ἀγαὶ vitiose positum annotaui 463, 27. V. 11, cum ὁμήρεια hoc loco subaudiendum σώματα. at infra, v. 32, vbi ὁμήρους dicit, subintelligi potest masculinum παῖδας, aut simile. V. 18, pro ἐπιδιελεῖν supra dixit ἐπιμερίσαι, 114, 27. vtrumq; significat diuisione seu partitione facta attribuere. Seq. v. nota Τιβέρεως pro Τιβέριδος: vt supra etiã aliquoties. V. 41, post μόνος nihil aliud deesse videtur quã particip. δικάζων, vel ἐπιδικάζων, aut simile: vt Lap. quoq; vertit, *solus ipse id iudicium exercens*. priore phrasi vtitur etiam Hesiod. in celebri hoc versu, μηδὲ δίκην δικάσῃς πρὶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσῃς: posterior vero vsurpata ab ipso auctore nostro v. 7.

P. 119, v. 3, Ῥωμαίων pro vulgato ῥωμαζίων repositũ ex Ven. & Rom. cod. vt Lapus etiã vertit, *a nouis ciuibus*: appellatiue, non proprie capto hoc νεοπολιτῶν nomine. sensus enim est, ὑπὸ τῶν νέων τῆς Ῥώμης πολιτῶν. V. 8, diem hunc τῆς φυγῆς τοῦ πλήθους ἐπώνυμον appellarunt Romani non fugã turbæ, vt Lapus & Gelenius verterant, sed *Poplifugia*. sic enim habet vetus Calendarium Romanũ, in quo dies iste statuitur quintus Iulii, seu tertius ante nonas Iulias. Varro plenius habet *Populifugia*: sed alias facti notat circumstantias. *Dies Populifugia* (inquit lib. 5 De lingua Lat.) *videtur nominatus, quod eo die repente tumultu fugerit populus. non multo enim post hic dies quam decessus Gallorũ ex vrbe: & qui tum sub vrbe populi, vt Ficuleates ac Fidenates, & finitimi alii, cõtra nos coniurarant. aliquot huius diei vestigia fugæ in sacris apparent.* Et Macrob. *Cuius rei hoc argumentũ profert, quod postridie nonas Iulias re bene gesta, cum pridie populus a Tuscis in fugam versus sit, (vnde Populifugia dicuntur) post victoriam certis sacrificiis fiat vitulatio.* Inclusa quæ sequuntur, debemus Vaticano & Sammarciano codici: eademq; agnoscit etiã Lapi versio; *Videntur autẽ non paruam præbere facultatẽ iis qui ex mortalibus deos faciunt, ea quæ diuinitus in conceptione huius viri & in morte acciderunt.* V. 13, nota hic σύγκρισιν dici τὴν σύλληψιν, conceptionem; & ἀφάνισιν, τὸν θάνατον: eleganter, & significanter.

P. 120, v. 21, ἐξενηνοχότες respicit longe ante præcedentem nominatiuum ἀναλαβόντες, cum suo comitatu, πολὺ ἔχοντες. V. 25, βαρυτονῶν accipiẽdum hic erit pro περισπῶν, quia in circumflexione grauis tonus vltimum locum, & fere potissimã vim obtinet. vel referenda hæc sunt ad Latinam pronuntiationem, in qua prior hui9 nominis syllaba, acuto; posterior, graui accentu profertur. nam Græco accentu Νομᾶς dicitur; Latino, Νόμας, vt Σύλλας, Ἀκύλας, & similia. V. 47, his quatuor γενεαῖς quidam apud Plutarchum in vita Numę, p. 109, addunt vnam: Πυθαγόρας μὲν οὖν ὕστερον γενεαῖς τῆς Νουμᾶ βασιλείας ὁμοῦ τι πέντε γενεαῖς ἀπολειπόμενος. vnde Xylander colligit, tempus quod inter Numæ regis initium, & aduentũ in Italiam Pythagoræ intercidit, fuisse annorum circiter CL: vt γενεὰ triginta annorum intelligatur: quo modo non tantũ Homerici Nestoris tres illæ γενεαὶ libro 1 Iliadis a Græcis interpretib. exponuntur; atq; adeo ab ipso etiã Plutarcho in Catone Censorio, vbi de accusationibus eius refert; sed etiam Diodorus Siculus prope finẽ libri 11 huiusmodi τεσσαρακονταετεῖς γενεαὶ meminit: & Herodotus centum annos complexam hominis ætatem, τρεῖς γενεὰς appellauit: βραχὺ δὲ παραλλάττει τὴν τεσσαρακονταετῆ γενεάν, vt ait Eustathius. Apud Dionysiũ vero (inquit idẽ Xylander) quid γενεὰ sit, non est facile affirmare: arbitror tamen annos eum 27 pro eo intelligere. nam profecto libri secundi initio Romam a Latinis conditam dicens decima sexta post Troiæ excidiũ ætate, (ἑκκαιδεκάτῃ γενεᾷ) mox ait eam anno ab euerso Ilio quadringentesimo trigesimo secundo extructam esse. & sicut Metius Fufetius lib. 3 (146, 23) dicit Romam conditam esse tertia ante sua tempora ætate, ita ab Romulo vsq; ad Tullum Hostiliũ Fufetii aduersarium, intercesserunt anni ter XXVII, id est anni LXXXI. Nominis rationem hanc innuit esse Plutarchus in lib. De defectu oraculorum, 739, quod intra trigesimũ annum γενεᾶς ὁ τὸν εἰς αὐτὸν γεγεννημένον ὁ γεννήσας. Vt vero ad Pythagoram philosophum redeamus, testatur etiam Cicero (lib. 2 De orat.) eum permultis annis, duobus prope seculis, Numa posteriorẽ fuisse: & in præfatione quarti libri Tusc. quæst. ait Pythagorã in Italia fuisse temporibus iisdem quibus L. Brutus patriam liberauit. quod non dissentit ab eo quod Pythagoram Liuius ait regnante Seruio Tullio primum in Italiã venisse. Plin. lib. 2, cap. 8, *Luciferi naturam, inquit, Pythagoras Samius primus deprehendit, olympiade circiter quadragesima secunda, qui fuit vrbis Romæ annus centesimus quadragesimus secundus.* Eusebii Chronicon Pythagoram philosophum claruisse dicit Olympiadis LXIII anno quarto; Tarquinii Superbi anno XXIII. In manuscripto eiusdẽ Chronici codice, claruisse dicitur XXV anno Amyntæ Macedonum regis noni, & XIX anno Tarquinii, Olympiadis LXII anno quarto.

P. 121, v. 5, si pro δὲ δὴ malis δ' ἔτι, non multum refragabor. V. 10, Μύσκελος vno λ scriptum habuit etiã Lapi codex, & Suidas aliquoties: at Steph. in Συρακοῦσαι, & Strabo 302, Μύσκελλος λ geminato. Contra Βώκαλος apud Paus. 190, 33, legitur λ duplici, & mox versu sequ. Βώκαλος λ simplici.

P. 122, v. 1, possis etiam legere πανταχόθεν, aduerbialiter. V. 3, pro στρατιὰν magis proprie legemus στρατείαν, *expeditionem*.

P. 123, v. 20, membrum istud, ἢ τὴν αὐτὴν χάριν ἐκείνοις αὐτοὶ διδόντας, omisit vterq; interpres: & parũ sane huc facere videtur. vel saltẽ pro disiunctiua ἢ ponenda est copulatiua &; hoc sensu, *& se vicissim idem ipsis tribuisse beneficium*, dũ scilicet Romanos colonos in suas sedes receperũt, & ciuitatis ius eis impertiuerunt. V. 29, κλινδὼν oxytonως legitur etiam apud Hesychiũ: apud Suidam vero barytonως κλύδων. V. 38, pro Κυρίνω supra dixit aliquoties Κυρινάλιον: sicut etiã Latini non Quirinum sed Quirinalem hunc collem nominant, voce a Quirino deflexa.

P. 124, v. 31, nota hic ἄγγειλας in aor. 2, vt supra 104, 6, particip. διαγγείλας. V. 35, ἱερῶν agnouit etiam Lapus, dũ vertit, *quot erant sacrorum ordines*: & repetitur infra 132, 34: 134, 16: 178, 4. sed Gelen. maluerat

ἱερέων, *sacerdotum.* V.40, Ioseph. Scalig. Not. in Fest. Pomp. legit ἀπὸ τῆς φορήσεως πίλων τε καὶ στεμμάτων: sicut scilicet Plutarch. in Numa 117, ἀπὸ τῶν περικεφαλαίων πίλων. at Turn. Aduers. lib. 29, c. 21, vulgatam lectionē retinet. ἐπὶ certe pro ἀπὸ iam plus tricies habuimus: & πιλωτὰ substantiue apud alios etiam dicuntur τὰ πιλώματα, coactiliarii seu pileatii operis gestamina. Idem Scaliger mox pro φλάμμα legit φλάμινα: atq; inde flamines denominatos censet: at Turnebus φιλάμινα. quæ posterior lectio receptæ vocis etymologiæ magis respondet. Nam veteres grammatici (vt idem Scaliger annotauit) Flamines dictos aiunt quasi filamines; quod, cum ipsis sine apice, ac capite nudo, sub diuum prodire fas non esset, in æstu apicem pone regererent, & filo velati incederent. Quid sit autem *filum*, Liuius explicat, cum dicit filum lanæ velamen esse. Plut. in Numa 117, τοὺς Φλάμινας denominatos ait ἀπὸ τῶν περικεφαλαίων πίλων, οὓς περὶ ταῖς κεφαλαῖς φοροῦσι, πιλάμινας ἔτι ὄντας. Porro desinebant isti flaminum pilei (vt eiusdem Scaligeri coniectanea in Varronem docent, & infra Dionysius noster, 129, 40) in conum; vnde *Apices* dicti. Summum autem fastigium vocabant *Tutulum.* addebatur virgula ex felici arbore, quæ in flaminibus dicebatur *Stroppus*; in flaminicis, *Inarculum.* Totus apex filo laneo velabatur; quod dicebatur *Apiculum:* a quo putat quasi Filamines dictos Varro. Infra mentum pertinebant amenta, quæ pileum retinebant. eæ dicuntur *Offendices*, quod se mutuo offenderent, & conuenirent. Solius tamen Flaminis Dialis pileum dicebatur *Albogalerus.* fiebat enim ex hostia alba Ioui cæsa, quæ dicebatur *Idulis.* Ita igitur πίλων siue πιλωτῶν nomine hîc cum Scaligero & Turnebo accipiemus ipsos flaminum apices, seu fastigiatos in conum galeros: per στεφάνων vero & στέμμα, laneum siue velamen siue filamentum, a quo Virg. Æn. lib. 6 *lanigeros apices* dicit. Turn. sane στεφάνας & στέμματα nō modo velamina interpretatur, sed etiam filamina & infulas. Sic enim Varro lib. 6 De lingua Lat. *Velamenta e lana quæ adduntur, infulæ.* Et Festus, *Infulæ sunt filamenta lanea, quibus sacerdotes, & hostiæ, templaq; velabantur.* Et Glossaria itidem, *Infula, στέμματα.*

P. 125, v. 2, paroxytonon αὐγέρας alludit ad Græcam originē, τὸ ἀγείρειν, vt ἡμεραγόρας, ὑψαγόρας, & similia: quum Latina origo & flexio postulet αὔγορας, seu αὔγυρας, vt apud Plut. in Quæst. Rom. τῶν ἐπ' οἰωνοῖς ἱερέων, οὓς αὔσπικας πρότερον, αὔγυρας δὲ νῦν καλοῦσι. V. 23, non inepte legeris, δι' ἀμφω ταῦτα φασὶ τινα.

P. 126, v. 33, non minus recte leges Φοινικών: vt supra monui ad 5, 42.

P. 127, v. 1, sensus est, ὑπ' ἀλλων φυλαχθεῖσαν, vt declarant sequentia, & supra 55, 42. V. 46, ἐντὸς agnouit etiam Lapus dum vertit, *intra muros*: itidemque Plut. Numa 122, ἐντὸς τῆς πόλεως: vbi hunc τόπον siue ὄχθον κατάγειον, esse dicit in terrę quodā supercilio quod a Romanis *Agger* nominetur: atque adeo rursum apud Dionysium nostrum infra sub finem lib. 8. Gelenius legerat ἐκτὸς, *extra muros*: nescio quas secutus rationes.

P. 128, v. 1, ἐπιθήματα Lapus vertit *instituto.* videtur significare cippum, vel aliud simile quod supra sepulcro soleret statui, (ἐπὶ τῷ τάφῳ ἱστάμενον) cum aliqua inscriptione.

P. 129, v. 2, Τυκίαν siue Tuciam agnoscit etiam Lapus. apud Plinium gemino c legitur, libro 28, c. 2; *Exstat Tucciæ Vestalis incesti precatio, qua usa aquā in cribro tulit, anno vrbis* DCIX. V. 15, pro ἐξερεῦσαι legendum est forsan ἐξερᾶσαι: vt scilicet Heraclitus hydrope laborans apud Diog. Laert. quærit ex medicis, an sibi euacuatis intestinis possint τὸ ὑγρὸν ἐξερᾶσαι. itidemque apud Aristoph. quidam populum iubet lapides in sinu abditos ἐξερᾶσαι. V. 25, qui hîc Agonales Salii nominantur, a Varrone dicuntur Agonenses, lib. 5 De lingua Lat. *In libris Saliorum* (ait) *quorum cognomen Agonensium, forsitan hic dies ideo appellatur potius Agonium.* V. 36, apud Hesych. quoq; μίτρα inter cetera dicitur esse κεφαλῆς ἐνδύματα: sed frequentius in ea signif. scribitur μίτρα, vt apud Virg. quoque *habent redimicula mitræ.* eamq; scripturam mauult Camerarius & Aldus in epistola de Toga Romanorum, p. 13. Liuius non mitram, balteum, cingulū, sed pectoris tegumen appellat. Subiiciam ipsa Liuii verba, quia lucem Dionysio nostro afferunt: *Salios item duodecim Marti Gradiuo legit, tunicaq; pictæ insigne dedit, & super tunicam aeneū pectori tegumen, cælestiaq; arma, quæ ancilia nominantur, ferre, ac per vrbem ire canentes carmina cū tripudiis solennią; saltatu iussit.* Sequens τήβεννα legitur etiam apud Etymologum: itidemq; apud Polyb. τηβέννας λαμπράς, & τηβέννας χρυσοῖς: sed plerumque τήβεννος appellatur, a Tebenno quodam Arcade huius vestimenti auctore, quasi τηβέννειος ἐσθής, vt tradit Suidas. quamquam noster infra (195, 41) τήβεννον peregrinum in Græca lingua vocabulum esse affirmat. Ibidem mox duorum alterum, vel περιπορφύρους, vel φοινικοπαρύφους, videtur redundare. nam idem significant. quos Polybius vocat λευκὰς περιπορφύρους χιτωνίσκους, eas Liuius lineas prætextas purpura tunicas. V. 45, pro ῥαβδωτοῖς Lapus aliud legisse videtur, dum vertit *scutis cuneatis*, σφηνοειδέσι. Nota ibidem τοὺς λαγῶνας, cum frequentius in fœm. gen. ponatur hoc vocabulum.

P. 130, v. 2, Strabo lib. 10, p. 530, quinq; Curetum etymologias adducit. Κούρητας enim dictos esse vel ἀπὸ τῆς κουρᾶς, id est a tonsura, quod tonso sincipite, comam in occipite alerent: vel ab heroe quodam; vel a Curio monte supra Pleuronem sito: vel quod κόροι fuerint, id est iuuenes; & hac ipsa ætate Iouem ἐκτροφεῦσαι. nam Iouem puerum, iuuenes ipsi, aluisse perhibentur: qua de re Dionysius quoque noster supra 122, 42. V. 14, sic & Plin. lib. 7, cap. 56, *Saltationem armatā Curetes docuere; Pyrrhichen, Pyrrhus; vtramq; in Creta.* Infra lib. 7 extremo, de saltatorum apparatu dicturus est copiosius.

P. 131, v. 3, pro Φιτιάλεις legitur apud Suid. Φετιαλεῖς; itidemque in Vit. Plut. 124, & 248. Manutius quoque FETIALES affert e vet. libris & lapidibus. Varro a fide & faciendo dictos tradit: quo alludere videtur φιδάλεις apud eundem Plutarch. in Problematis quæstione 62. Fetialium imago quędam supra in Pelasgorum historia, 17, 5. V. 6, si malis ἱεροφάντην, a them. ἱεροῦ, non refragabor. attamen & alteram lectionem excusari posse, docebunt te notæ nostræ in Pausaniam 398, 37. V. 8, pro Ἐβεκολῶν paulo rectius scribemus Ἐκικολῶν. Manutius per αι quoq; primā huius nominis syllabam apud Græcos scribi testatur, ideoque Latine mauult *Æquicolos*; quo modo etiam apud Liu. scribitur eo in loco quem mox proferam. V. 29, nota hîc μαῖ pro αὐτοῖς. V. 34, forsan legendum, ἐπιπονεῖ γε ὄντος. V. 38, pro τὰ δὲ malim τά γε. V. 44, de Fetialium ἐπικηρυκεία insignis est Liuii locus, quem ad cognoscendas antiquitatis formulas huc transcribere libuit. *Ius ab antiqua gente Æquicolis, quod nunc Fetiales habent, descripsit, quo res repetuntur. Legatus vbi ad fines eorum venit vnde res repetuntur, capite velato, (filum lanæ velamen est)*

Audi

Audi Iupiter, *inquit*: audite fines, (*cuiuscumque gentis sunt, nominat*) audiat fas. Ego sum publicus nuntius populi Romani: iuste pieq; legatus venio; verbisq; meis fides sit. *Peragit deinde postulata: inde Iouem testem facit*: Si ego iniuste impieque illos homines, illasque res dedier nuntio populi Romani mihi exposco, tum patriæ compotē me numquam finas esse. *Hæc, quum fines suprascandit; hæc, quicumque ei primus vir obuius fuerit; hæc portam ingrediens; hæc forum ingressus, paucis verbis carminis concipiendiq; iurisiurādi mutatis, peragit. Si non deduntur quos exposcit, diebus tribus & triginta (tot enim solennes sunt) peractis, bellum ita indicit*: Audi Iupiter, & tu Iuno, Quirine; diique omnes cælestes, vosque terrestres, vosq; inferni, audite: ego vos testor, populum illum (*quicumque est nominat*) iniustum esse, neque ius persoluere. Sed de istis rebus in patria maiores natu consulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Hæc & alia ibi Liuius. Vide & Gell. lib. 16, cap. 4.

P. 132, v. 21, scripturam hanc in Lapi etiam codice fuisse, indicat hæc eius versio; *rediit iterum atq; iterum, quousq; petitionem eorum recipit*. sed opinor legendum, μέχρι τῆς τρίτης αἰτήσεως: eamq; lectionem secutus sum in versione Latina. Ternarii certe numeri mentionem hîc desiderari, satis indicant quæ sequuntur, & quæ paulo ante protuli ex Liuio.

P. 133, v. 37, verba legis huius sic citat Lipsius in lib. De regiis legibus: *Si terminum exarassit, ipsus & boues sacres sunto*.

P. 134, v. 1, post μνημεῖα seu μνημεῖον, inserenda videtur copulatiua καὶ. vt sensus sit; hoc obseruatum fuisse non modo vt prisci temporis monumentum, sed etiam vt religioni a maioribus traditæ satisfieret. nisi forte aliud hîc subest mendum. V. 6, vt vulgata editio hic deprauata est, ita etiam calamo exarati libri. nam Romanus habet, φυλάττειν ἀποτινόντων χάριν: Venetus, φυλάττεσθαι τ' αὐτοῦ οὐ χάριν. tu si pro nostro αὐτὸ cum Cantero malis αὐτοῖς, liberum tibi relinquimus. nostræ certe lectioni fauet Lapi quoque versio; *rem ipsam animaduertere cuius gratia terminos putarūt deos vocandos*. V. 10, malim præmisso articulo οἱ πρόγονοι. V. 44, rectius, pcul dubio, διατήρει τὴν διαδικαζόμενον.

P. 135, v. 19, ταύτην ferri potest. si tamen partitiue malis ταύτης, vt v. 41, δυνάτων τῶν ῥᾷον, non reclamabo. V. 31, post ἄνευ deesse videtur ratiocinatiua οὖν, δὴ, vel similis.

P. 136, v. 30, ambo interpretes legerant Ἑρσιλίας, *Hersiliæ filiam*: quū ea quæ hîc narrantur, non in filiam Hersiliæ cōperant, sed in ipsam Hersiliam Hersilii filiam. quare Græci textus auctoritatem sequi non dubitaui. V. 34, rectius forsan καὶ ἡγεμόσιν, seu τοῖς ἡγεμόσιν.

P. 137, v. 2, hîc iterum comparatiuum pro superlatiuo positum. sententia enim postulat superl. μεγαλοπρεπέστατον. V. 9, malim inserto articulo, τοῖς περὶ κατεχ. V. 24, δρῶμενα retinuerat Gelenius, & hoc vocabulo significari putarat quæ ad pacandam seu componendam remp. faciunt, ἀπὸ τοῦ ἀρέσκειν, τὸ ἁρμόζειν. cuius nominis cum nulla in lexicis sit mentio, corruptū videtur ex ἔργα & ποιήματα. quam scripturam secutus videtur Lapus dum vertit *opera*. Seq. v. pro ὀλίγα legendum fortasse μεγάλας, aut καλάς. Lapus in sua versione præteriit. V. 29, in exemplari est Καίλιος: vt Lapi etiam codex habuit vel Κέλιος vel Καίλιος. nam ipse perpetuo scribit *Cælius*. Sed rectam scripturam esse Κλοίλιος ex eo colligit Glareanus, qđ quæ ab hoc Cœlio paulo infra nominantur Κλοίλιαι τάφροι (139, 23) infra lib. 8 incorrupte vocantur Κλοίλιαι. Sic apud Liuium libro 1 vulgatas editiones habuisse *Cœlia fossa*: at lib. 2 rectius *Cluilia*. Hanc Glareani sententiam confirmat non modo Plut. in Vita Coriolani 414, (qui & ipse Κλοιλίας τάφρους habet) sed inprimis quod apud Festum alphabetica serie legimus, *Clœlia fossa a Clœlio duce Albanorum dicta*. Ab eodem Clœlio denominatam esse Clœliam familiam putat idem Glareanus: at Festus appellatam a Clœlio (vel, vt quidam legendum censent Cloantho) Æneæ comite. Hoc etiam addendum, cum apud Liuium sit *Cluilius*, forsan etiam diuise pronuntiatum fuisse Κλοίλιος.

P. 138, v. 5, ἱκανῶς positum hic pro ἱκανώτερος: sic enim infra loquitur 145, 34: 151, 2: & 168, 31. V. 40, cum τοῖς Ῥωμαίοις, subaudiendum πρέσβεις: vel legendum τοὺς Ῥωμαίους. V. 44, & optatiuum ὁμολογοῖ ferri potest, & indicatiuum ὁμολογεῖ admitti.

P. 139, v. 16, antichronismus hîc est. sensus enim postulat futuri temporis verba καθοπλίζειν & ἐπιστρατεύεσθαι. In seq. periodo post αὐτῆς desideratur ἔπειμα, vel simile quid. V. 22, Liuius pro stadiis ponit miliaria. nam pro hisce Dionysii, κατεστρατοπέδευσαν πλεῖστον ἀπέχοντα σταδίους τῆς Ῥώμης ἀπεχόντας, Liuius dicit, *castra ab vrbe haud plus quinq; milia passuum locant*. quod idem est. nam, vt Plutarchus in Gracchis testatur, 1535, τὸ μίλιον ὀκτὼ σταδίων ὀλίγον ἀποδεῖ. V. 34, perplexum structuræ genus. nam vel distinguendū post λογισμοῖς, & singulariter legendum κατάμεμψις. vel enallage hîc statuenda: vt simplex structura hæc sit, εἰ μὲν εἰς τοὺς λογισμοὺς κράτιστά τε βουλεύματα, καὶ καταμέμψεις τῶν ἐν τέλει. vel, εἰ μὲν εἰς τοὺς λογισμοὺς ὡς τὰ κράτιστα βουλεύματα, & καταμεμφόμενος τοῖς ἐν τέλει.

Pag. 140, v. 39, Φουφέτιος rectius hîc scribi quam *Suffetius* in vulgatis Liuii editionibus, prolixe docet Sigonius Emendationum lib. 1, cap. 53, ex manuscriptorum codicum, Iani Parrhasii, & Pomponii Læti testimonio.

P. 141, v. 43, si ἑτέρων malis, facile assentiar.

P. 142, v. 9, καὶ pro vulgato ὡς agnoscit etiam Lapi versio; & in tachygraphiæ compendiis facilis est harum particularum confusio. καὶ vero pro ὡς ponitur etiam ab aliis auctoribus. V. 21, ἀπομάχεσθαι habet ει aoristi 1, & οι aoristi 2: forsan quia regulare aoristum 1 ἀπομάχεσθαι videtur paulo durius. cuius generis multa in suis Secretis grammaticis habet magister meus Stephanus.

P. 143, v. 6, πυθόμενος agnouit etiam Lapus, dum vertit, *cum audierim*. Gelenius videtur legisse πυθόμενος. V. 26, pro ἤδη τε videtur aptius legi posse ἤδη γε. V. 34, vnum dumtaxat vocabulum hîc deesse, ἀπώλεσεν, innuit etiam Lapi versio. id autem potius quam aliud desiderari, satis arguit paronomasia, οὐ μόνον ἀπώλεσεν, ἀλλὰ καὶ ἀνείλετο. V. 41, δεόμενος dixit pro δεινὸς, id est δεινός, seu πάνδεινα.

P. 144, v. 10, malim cum articulo, τοῖς τῆς ἔξω. V. 16, pro φθόνου mallet fortasse quispiam φθόνος. sed si hoc modo accipias, *non tam cito in medium protuleris, quin multas tibi gratias habeam*, non erit opus mutationem quærere. V. 31, forsan rectius ἐκ τῶν ἄλλων, temp. præter.

P. 145, v. 25, si γε malis pro τε, vt v. 33, per me licet. sed obstare videtur γε in præcedente commate.

P. 146, v. 40, pro ὁρμηθεὶς rectius legemus ὁρμηθεὶς, vt supra cum alibi, tum 49, 12, 26. Mox vero πολλοστὸν τὸ ἐπηλύδων, *multesima ascititii generis pars*, idem est quod exigua pars, si cum magno ascititiorum numero comparetur.

P.147,v.7, Si hic numerus, XVIII, bene habet, tres ætates non conficient centum annos, ut tradit Herodotus; & vel auctor hic varie locutus de ætatibus, vel codex eius multis in locis falsus est, vt supra etiam admonuimus. Alba vero quadringentis ante conditam vrbem annis deducta est: Romulus autem regnauit annis septem ac triginta: deinde fuit interregnum vno anno. deinde Numa regnauit annos tres supra quadraginta: qui sunt octoginta vnus anni. Hæc igitur esset decima quinta ætas, non decima octaua, si Herodoti supputationem sequi voluerimus: inquit Glareanus. Quodsi ætas accipiatur annorum 27, vt supra expositum est, octodecim ætates conficient annos 486. V.12, vt hic κατάρτυσθῆ vsurpatur pro *composita fuerit*, sic Bud. ex Plutarcho affert φρενὸς κατηρτυμένης, *mentis composita.*

P.148,v.40, si πείθομαι malis indicatiue, facile assentiar.

P.149,v.12, pro ὡς legendum fortasse καὶ, vel καὶ τοῖς δικασταῖς χρωμένους: vt Lapus vertit, *apud vos competitores, eosdemq; iudices.* nisi fortasse verior lectio est, καὶ ὑ δικασταῖς χρωμ. aduersarii enim magis ex affectu quam ex iure litem decernunt, si iudicium eis permittatur. V.14, pro δυνάσθαι sensus requirit potius δυνάμενοι seu δυνατοί. V.22, aptius videtur indicatiuũ διαιρεῖται: nisi ante μὴ inserere vel subaudire malis ἄν.

P.150,v.10, malim singulari numero μόνον, cum vtroque interprete. V.36, Κοράτιοι constanter repetitur in sequentibus. quamobrem & Sigonius apud Liuium mauult *Curatios*; præsertim quum etiã manuscripti libri sic habeant, non *Curiatios*. Mox pro Σικιλίνιος vterque interpres legit Σεκίνιος vel Σεκινίνιος, *Sequinius*. V.47, Gelenius maluit συγκαλουμένους.

P.151,v.3, malim καὶ geminata, & δὴ καὶ, vt alibi sæpissime. V.32, ὁμογενῆ Gelenius verterat *similitudinem generis*. sed φύσιν hic significari, manifestum ex pag. præced. v.34.

P.152,v.4, hic quoque posita ἐπὶ pro ὑπό. V.8, βούλημα accipiendum hic pro γνώμην seu ψῆφον, quibus duobus vocabulis vtitur paulo post, v.10 & 21: vel legendum βούλευμα, vt paulo ante, v.3. Ibidẽ mox & αὐτὸς retineri potest, & αὐτὴ pro eodem reponi. V.13, si αὐτοῖς malis pro αὐτῆς, per me licet. V.22, inclusum πάλιν, ex Rom. & Veneto cod. additum, agnoscit etiam Lapi versio, *in vrbem rediit*. V.45, obserua hic Atticũ ἀμυνοῦμεν pro communi ἀνοίξει, quod vsurpauit v.20.

P.153,v.6, inclusa, addita sunt ex Rom. & Ven. cod. in quibus Fuluius Vrsinus pro καλῶ coniicit legendum καλοῦ. sed ne sic quidem structuræ numerus expletur; nisi post μίασμα inseratur verbum ἀναδύνεσθαι, quo vtitur pag. præced. v.13. Lapus vertit; *sin autem cognationis inquinamentum veriti (non enim oportet timidi animi indicium apparere) alios potius extra genus vestrum vocandos censetis, neq; nos vllam vobis pugnæ necessitatem afferamus.* quasi legerit; εἰ δὲ τὸ συγγενὲς ὑποπτεύομαι μίασμα (ὑ γὰρ ὑδεῖν δειλῆς ψυχῆς ἔλεγχον φαίνεσθαι δεῖ) ἄλλους εἶναι τοὺς ἔξω φύσεως καλεῖν οἴεσθε, μηδὲ ἡμ. V.8, epanalepsis hic est ob longius hyperbaton, mutato inchoatæ structuræ casu: quales apud Pausaniam notatæ sunt 487,23. V.11, exemplar habet infin. ἡγήσασθαι; nulla post τὴν πατρίδα distinctione posita. cuiusmodi scripturam in Lapi quoq; codice fuisse, indicat hæc eius versio; *neq; parũ vobis gratia habiturus, si vos recte decernentes, pluris patriam quam cognationem æstimare contigerit.* ἡγήσεσθαι autem malui quam futurum ἡγήσεσθαι, quia eo-dem modo & tempore præcedit καλεῖτε.

P.154,v.44, καὶ superflua est, & recte abest a cod. Rom.

P.155,v.9, pro φρονήματα videtur legendum ὑφορώμενα, vt præced. versu dicit ὑπονοούμενα. Lapus in sua versione præteriit; *& ante q; plura veriti ea qua putabantur.*

P.156,v.4, προβολῆς siue obiectaminis nomine accipiendus erit ὁ θυρεὸς, vt mox appellat, v.7: vel legendum προβολῇ: vt significet, eum irruentem aduersarium subiisse, seu inferenti ictum aduersario obrepsisse. V.10, si τούτῳ malis, singulari numero, facile patiar. sic sane infra est 165,14.

P.158,v.13, aut οἰκίαν legendum cum interpretibus, aut cum vulgato οἰκείαν extrinsecus subaudiendum aliquod substantiuum, οἴκησιν, vel simile. V.44, pro γὰρ aptius legemus δὲ, vt Lapus quoq; vertit.

P.159,v.4, inclusa ὑ addita ex Rom. cod. V.21, forsan rectius αὐτῇ, fœm. gen.

P.160,v.42, ante ὑπερβαλλόμεθα deesse videtur ὥστε, vel simile quid.

P.161,v.27, Rom. & Ven. cod. εἰ μὴ, μὴ διαφθαρῆναι. sed Lapus quoque nobiscum; *ni me perdi vultis.* Seq. v. inclusa & addita ex Ven. codice: Romanus habet, ἐὰν δὲ δόξῃ. V.47, si δὴ malis pro δὲ, per me licet.

P.162,v.13, si ἀχείρωτος malis, tuo iudicio fruere. V.19, suspectum est istud ὑπέροχα, & ὑπέροχα poeticum. Lapus vertit *inaccessa*. Seq. v. pro ὑ τι supra legitur ἐκ τοῦ αὐτοῦ, 147,45. V.32, pro ἐκείνοις legendum videtur τοὺς φίλους. Sic certe Lapus; *beneficium accipientes a sociis, dare eis ipsi videbimur.*

P.163,v.7, nota ὑπερδοξίαν hic dici quod paulo infra ὑψηλὸν appellat, v.23. V.16, superlatiuum comparatiue hic accipit etiam Lapi versio; *aspectu omnĩ experimentoq; terribilius.* Sed potes etiam sic vertere; *omnium quæ vlli vnquam viderunt aut experti sunt, terribilissimum.* V.19, pleonasmus hic est coniunctionis καὶ.

P.164,v.15, post εἶναι desideratur coniunctio δὲ vel τε. V.23, ἐπὶ hoc etiam loco posita est pro ὑπό, vel ἐκ. V.37, rectius forsan τῷ Ἀλβανῷ, vel τῶν Ἀλβανῶν.

P.165,v.2, pro vulg. κωλυομένους sententia requirit κωλυομένοις, vel passiuum κωλυθησομένους. κωλυομένους autem passiua significatione sic vsurpatũ intelliges vt διαζεύξεσθαι supra, 156,16. V.8, obserua κατειλημμένην sine ν, pro κατειληφυῖαν: quod est vsitatius. V.18, pro δυνάμενοι aptius leges vel δυνάμεθα, vel δυνήσονται, aut δυνατοὶ ἔσονται.

P.166,v.29, pro τε requiritur potius alia coniunctio, γὰρ, &, vel similis.

P.167,v.3, vel plurali numero legendum ἐπιχειρήσουσιν, aut Attice ἐπιχειρήσονται: vel præcedente οἱ in articulum τῷ versa, infinite scribẽdum ἐπιχειρεῖν: quod est paulo durius. V.30, si mutato articulo malis τὰς ἐπινικίους, facile feram.

P.168,v.21, præsens παρεχόμεθα agnoscit etiam Lapi versio, *exhibemus*. sed quum præcedant aorista, hic quoq; legere queas παρεσχόμεθα, cum Gelenio.

P.169,v.30, pro οἰκεῖα Lapi codex videtur habuisse αἴσχιστα, quia vertit *turpissime cum bestibus consentientes*. atque ea sane scriptura est aptior. V.47, nota hic ἀκουσίως ἀνάγκας, cum paulo ante, v.38, communi fine sit ἀκούσιον ἀνάγκην.

P.170,v.11, rectius φρονήματα, vt mox ἡγήματα. Sic v.25 pro ἀνδρείας non male legeris ἀνδρείους. V.32, quia sequitur præteriti temporis verbum, ἐγένετο, quod non ad stantem sed ad collapsam temp. perti-

pertinere videtur, ppterea malet fortasse quispiam secundæ personæ pronomen ὑμῶν: vt tenuiorib. Albanis e publico Albanorum agro promitti portio intelligatur. sed quæ in sequētibus hac ipsa de re iterantur, (172, 22) huic primę personę pronomini ἡμῶν, quod Lapus etiã agnouit, patrocinari videntur. itaq; ἐγίνετο accipiendum pro μέχρι τῆ νῦν γινόμενα: vel legendum γίνονται, πλουτοῦνται, aut simile quid. V. 41, pro Iuliis Liuius libro 1 habet Tullios. sed Iulios in Albanis patriciis, & quidē sacerdotii priuilegio claros, recensuit etiam supra, 56, 47. Idem Liuius omissis Metiliis, quos Glareanus suspectos habet, p Quintiliis habet Quintios. quam lectionem sequitur Fuluius Vrsinus in libro de famil. Romanis. Sigonius Quinctios scribit, e Capitolinis & aliis marmoribus: itidemq; in manuscriptis Diodori Siculi codicibus, legi affirmat Κοίϊντος & Κοίντιος. Pro Μετιλίους idē Vrsinus in eod. libro legit Μαιλίους, *Maelios*.

P. 171, v. 23, pro εἰ γὰρ, malim ἦ γάρ. Sic enim & tautologia euitabitur, & plus asseuerationis orationi accedet. de cuiusmodi loquendi genere dictũ apud Pausan 406, 56. Si quis tamen καὶ γὰρ malit, & ὑπάρχοντα, per me licebit.

P. 172, v. 26, ab Alba condita vsq; ad Romam conditam, sunt anni quadringenti: ab Vrbe autem condita vsq; ad Tullum, anni 81. Hęc igitur acta sunt anno Tulli sexto expleto. Glarean?. V. 59, pro πολλοὺς ἀπολωλεκότας vterq; interpr. legerat ἀπολέσαντας, *multis in prœlio amissis*. Sed ferri hæc lectio põt: vt significet eos strenue pugnasse, ac multos ex hostib. interemisse.

P. 173, v. 8, Φερωνίαν supra sine diphthongo habuimus, 113, 26: & quidem ἀπὸ τῆ φέρειν denominatã. contra Virgilius & Horatius primã in hoc nomine syllabam producunt: ac pulchre huc quadrat hemistichium istud Virgil. Æn. 7, *viridi gaudens Feronia luco.* alludit enim ad τὸ τῆ φιλοστεφάνου nomen: & in lucis copiosa sertis materia prouenit. Fanum eius prope Anxur locant iidem poetæ. Quod oppidum, Taracina postea nominatum, cum satis longe absit a Sabinis, & alii in Faliscis, quidam ad Soracte delubrum ei ascribant, (sub quo monte Strabo vrbem quoque Feroniam locat, cum Feroniæ deæ luco, lib. 5) suspicatur Glareanus, fieri potuisse vt hæc dea diuersis in locis, diuersa habuerit fana, & quod tribuendum diuersis erat, in vnam a plerisque sit collatum. τῆ φιλοστεφάνου & τῆ Τιβουρτίνη ναοῦ mentio est etiã apud Steph. in Τίβουρ. Seruius apud Virg. Æn. 7, notat Feroniam esse Iunonem virginem. V. 33, malim ἐν τῇ ἀλλήλους, accus. casu. V. 35, pro Ἠρητῶν Lapi versio habet *Heretanum*: quod Glareano quoque suspectum fuit. Apud Strab. 251, legitur Ἤρητον, accētu in prima: apud Steph. masculino fine Ἤρητος, cum gentili Ἠρητῖνος: quam & ipse dicit esse Σαβίνων πόλιν. Ereti mentio etiam apud Virgilium, Liuium, Plinium. V. 46, pro παρείας in exemplari erat παρειάς. sed παρεὶς verã esse lectionē, patet ex 130, 13: & 102, 5: vel certe legendũ παρειάς.

P. 174, v. 24, pro συνωμοσίας Lapus habet *disceptas*. sed male; quum idem significet quod συνωμοσία, conspirationis nexu cõiunctas, vt sequens historiæ series edocet. V. 47, pro hac κακοῦργος ὕλη apud Liuium inuenitur in plerisque exemplaribus *Malitiosa*, in aliis *Malicia*, in nonnullis *Malicusa*, vt annotauit Glareanus. In vetustis Liuii codicibus Malitiosam legi testatur Sigonius in Schol. Liu.

P. 175, v. 23, pro πολεμίων in exemplari erat πολεμίων. sed πολεμίων probat etiam Lapi versio, & requirit sensus. V. 33, Spusium retineri posse censet Glareanus, quia Liuius lib. 3 ex Fabio tradit, Furios olim Fusios fuisse appellatos. Vecilium etiã retineri posse, cum pro Sp. Cassio Vicelino apud Cic. quidam codices habeant *Bicelinum*, per cognationem litterarum V & B. V. 45, Μεδυλλίαν supra Μεδυλλίας vocauit, 136, 26. cuius generis cum alia apud Pausaniam a me notata sunt, tũ Ψυλλάδια & Ψυλλάδια. Eadem scripturæ diuersitas in eodem vocabulo repetitur etiam in sequentib. necnon in Κομάτια, & consimilibus.

P. 176, v. 7, si cum Lapo legamus ἐς τὴν πεζομαχίαν, sensus & structura cõstabit melius. V. 20, structuræ conuenientius legeris συμπαρασχεῖν. vel inserendum αὐτόν. V. 22, pro Μάρκου scribendũ esse Μαρκίου, monuerat etiam Xylander apud Plutarch. & res e Latinis historicis est satis nota. V. 25, ἐπιγραφομένους habuit etiam Lapi codex, qui vertit, *heredes subscriptos.* ἐπιγράφεσθαι ergo dici videtur ex eo, quod apud Romanos gentilitio nomini subiiciebatur nomen patris, interdũ etiam aui, vt C. Iulius, C. F. C. N. V. 31, in exemplari est αὐτός. sed αὐτίκα Lapi etiam codicem habuisse, innuunt hæc versionis verba; *maximeque creditũ obseruasse cum appareret tempus insidiis idoneum.* paulo ante dicit παραμένειν, v. 26. V. 33, si post αὐτίκα inseratur ᾗ, parenthesis est euidentior. V. 41, ἐπῆν accipiendum pro composito ἐπεῖναι vel παρεῖναι: vt Lapus etiam vertit *adesse*.

P. 177, v. 6, si ἰκετείας malis pro ὁμιλίας, facile assentiar. V. 9, triplex hic in vno eodemq; versu mendum erat, μικρὸν, ἡμαγμένον, φθόνος, pro μακρὸν, ἡμαγμένον, φόνος. est autem ἡμαγμένον, participium ab αἱμάσσω, *cruento*. V. 18, de Marcii cognomento dicetur paulo infra ad 174, 40. V. 20, pro aduerbio καλῶς malim nomen καλοὺς: vt supra (80, 55) in Romuli inauguratione, σημεῖα δεξιὰ φανῆναι καλά: & rursum in Numæ confirmatione, 122, 1, τῇ ἐπιδοξοτάτων σημεῖα τῶν ἐκ ἀριστερῶν ἀστραπῶν: itidemq; 136, 45, in Tulli Hostilii creatione. V. 44, & αὐτίκα retineri potest, & αὐτοὺς pro eodem substitui.

P. 178, v. 12, τῶν ἱερῶν habuit etiam Lapi codex. nam vertit, *omnium sacrorum principatum habente.* possis etiam legere ἱερέων: vt periphrasis sit τῆ ἀρχιερέως, *summi pontificis*, sicut recte vertit Gelenius. Papirii nomen hic Glareano suspectum est. nondũ tamen se inuenisse fatetur quod substituat. nam C. Flauiũ, de quo Liuius lib. 9 ab Vrbe condita, sub finem, non fuisse pontificem, vt de illo intelligi queat. V. 34, desideratur hic verbum substantiuum ἦν, post Ῥωμαίους. V. 38, inclusa, τῶν Λατίνων, addita ex Ven. cod. V. 40, quia nulla dũ vrbs hic nominata est, nec certũ est an hęc primaria tunc Latii ciuitas fuerit, verisimile est auctorem scripsisse Πολιτωρίου, vel Πολιτωρίων τῆ πόλει: vt Lapus quoq; vertit, *castris ante vrbem Politorium positis.* Nomen huius vrbis integrum est apud Stephanum: sed regis nomē corruptum, Μαρκιανός, pro Μάρκιος Ἄγκος. sic enim Stephanũ scripsisse credo, non nude tantũ Μάρκιος, vt Xylander emēdauit: quia Dionysius quoq; noster pag. præced. v. 18, Marcio tribuit ἐπίκλησιν Ἄγκον, cognomē Anci; contra Latinorũ consuetudinē, apud quos *Ancus* non cognomen est, sed prænomen, sicut in sequentibus etiam, cõsuetudinis huius recordatus, Ἄγκον Μάρκιον cõstanter nominat, 184, 4: 186, 21: 204, 30: 208, 45: 211, 39: 237, 38. & moris huius diserte meminit 185, 45: fuisse scilicet bina Romanis nomina: alterũ, κοινὸν, cõmune; (qď prænomen dicitur) alterũ, συγγενικὸν ἐκ πατέρων, qď genti proprium, a patre in filios transeat, ideoq; gentilitium nominetur, seu nomen familiæ. In eodem corrupto Μαρκιανῦ vocabulo expressum est ι, quod pertinaci errore a librario fuerat omissum, nõ tan-

tantum in huius Marcii, sed etiam infra in Marcii Coriolani historia. nam vterque hic Μάρκιος, detracto ι, in Μάρκον versus fuerat; quod prænomen est, non nomen. Porro subiiciam ipsa Stephani verba, ut in Aldina editione leguntur: Πολιτώριον, πόλις Λατίνων· ἣν εὗρεν (recte Xylander legit εἷλεν) Μαρκιανὸς ὁ βασιλεὺς, μετῴκισεν εἰς Ῥώμην. vbi etiam nota μετῴκισεν pro Dionysiano κατῴκισεν: non absurde, sicut ipse quoq; Dionysius mox dicit, εἰς Ῥώμην μετῳκίσθησαν. Rursum Dionysii Πολιτωρίους idem Steph. vocat Πολιτωρινούς. malim ego medium scripturæ genus, Πολιτωρίνους.

P. 179, v. 7, pro περικατασκευαζόμενοι Lapus habet *muros concinnantes*. si mendo caret vox, significat eos se ad futurum bellum instruxisse, vt ego in Gelenii versione reposui. ipse verterat, *Medulliam Romanam coloniam*, omisso illo participio. Siquis contendat legendum esse περισχεθέντες, sic locũ vertes; *ad Medulliam, in qua Romanorum coloni erant; eaq; obsessa, & facto in muros vndequaque imp.* Sequens αἱροῦσι pro αἱροῦσιν repetitur etiam in sequentibus aliquoties, v. 11, 18, & alibi. V. 17, pro Φιδηναίων Lapus legit Φικελνίων, *neq; multo post Ficulneam diruit.* non male forsan. nam vt hic Marcius post Tellenen cepisse dicitur τὴν Φικολνέων πόλιν, ita supra (13, 45) Aborigines condidisse perhibentur Τελληνεῖς καὶ Φικολνέους, τοὺς πρὸς τοῖς Κορνικλοις ὄρεσι. Gelenius Liuianos codices sequi maluit, in quibus Ancus *Tellenis Ficanaque captis, Politorium rursus bello repetit.* quamobrem & Sigonius hic Φικανέων legit pro Φιδηναίων, in Schol. Liuianis. Φιδηναίων sane mentio huc non quadrat; quippe quorum defectio paulo post recensetur. *Ficana* & *Ficolenses* a Plinio lib. 3, c. 5, ponuntur in prima Italiæ regione: sed *Ficolenses* rursum etiam in quarta, cap. 12 eiusdem libri. Varro *Ficuleates* nominat: libro quinto De lingua Lat. *Et qui tum sub vrbe populi,* (inquit) *vt Ficuleates ac Fidenates, & finitimi alii, contra nos coniurarunt.*

P. 180, v. 30, malim transposito verborum ordine, ἰδίᾳ τὴν αὐτῆς ὄνησιν. V. 40, rectius, ἔφθη τι καὶ ἦγεν, vt cum alibi sæpe, tum supra 172, 18. V. 47, pro ἔτι in exemplari erat ὅτι. sed ἔτι agnoscit etiã hæc Lapi versio; *restans enim cum Latinis vrbibus adhuc bellum.* Gelenius verterat, *Latini belli metu.* Sicui non satisfacit ἔτι, pro ὅτι δὲ legat διότι. Verum aptius est ἔτι, quia Latinum bellum non tunc primum exortum est, sed iam aliquot annis continuatum, vt patet ex 178, 26.

P. 181, v. 24, pro Ἄλλαις ambo interpretes cum Græco codice retinuerãt Ἄλλαις, *apud Allas:* de quo errore supra quoque dictum ad 118, 9. Paulo ante pro accus. ἱεράν μάχην in exemplari est nomin. ἱερὰ μάχη, contra syntacticos canones. Emendationem nostrã confirmat quod infra repetitur, 186, 28, δυσὶ δ' ἐνίκησε πρὸς αὐτοὺς μάχαις. V. 34, ἀρχὴ videtur in Lapi etiam codice fuisse, qui vertit, *magnis viribus.* sed veriorem lectionem opinor esse, ὀργῇ, vel ὁρμῇ. Mox masculinum Οὐελίτρους secutus erat etiam Lapus: sed Latinos fœminino genere *Velitras* dicere monuerat etiam Glareanus. & sic infra est 373, 12.

P. 182, v. 3, magis proprie σπανίας leges. V. 5, ἀθρόοις agnoscit etiam Lapi versio hæc; *nec abire congregatus.* Sed opinor Dionysium scripsisse ἀθῴους, id est ἀζημίους. Gelenius ad vtramque lectionem alluserat his verbis; *nec omnes abierunt incolumes.* V. 10, inclusa, ex Rom. & Ven. cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio; *ceterum vicere Romani ob laborum tolerantiam, cui erant multo ante adsueti, præcellebant-*

que Sabinis multo. Gelenius ex coniectura scripserat Romanos ob locorum peritiam superasse. V. 23, Ven. cod. Αὐεντῖνον: vt supra sæpe. Eundem porro Auentinum (inquit Glareanus) libro x ait duodecim stadia habere in ambitu. in altero igitur loco menda est. V. 24, Ven. περιλαμβάνον: parum recte. Nec multo rectius idem cod. mox v. 26 Λαυρέντιος. V. 28, ἀγῶνας pro vulg. κακοὺς, recte habet idem cod. Ven. Seq. v. Ven. & Vat. cod. habent εἴργεται, præsenti tempore: & mox Ven. ἀμφοτέρῳ, singulari numero. Lapus hoc comma transfert in finem periodi. sic enim vertit; *Segregabatur autem a colle Pallantio appellato, circa quem vrbs prima est cõdita, profunda & angusta valle, quam nunc vtrosq; Roma complectatur.* Sed quoniam hanc transpositionem Græca verba ægre admittunt, præsertim nisi pro δὲ legas τῷ: propterea sic scripsisse auctor videri potest, ἀμφοτέρων δὲ συμπεριλαμβανόμενων τῇ Ῥώμῃ λόφων, τοῦ τε Καιλίου, & τοῦ καλουμένου Παλλαντίου. quam lectionem ego in Latina versione sequi malui, cum Gelenius vertisset, *a reliqua vrbe Palatinoq; colle.* Porro vrbis primordia circum Palatinum collẽ fundata fuisse, supra docuit in Romulo, 72, 46: & 73, 21. Cælium vero montẽ a Tullo vrbi additum fuisse, initio libri tertii exposuit, 137, 20. nisi forte verius est quod secundo libro narrat, 113, 35: Romulum & Tatium statim post pacificationem amplificasse vrbem Romam, aliis duob. collibus ad priores duos adiectis, Quirino & Cælio: ac diuisis domiciliis Romulum Palatinum collem, eique contiguum Cælium tenuisse; Tatium vero, Capitolium & montem Quirinum. Vide & 104, 30.

P. 183, v. 21, ante χαλεπῆς rectius cum Lapo inseremus copulatiuam καί. vertit enim, *multus difficilisq; ventus.* Ibidem rursum nota ἐπὶ pro ὑπὸ, in significatione locali. V. 24, in exemplari est τριχηφόρων. sed procul dubio vera est Gelenii lectio, τρισχιλιοφόρων, *nauis quæ tria hominum milia ferre queat.* Lapi versio minus mendose habet *trichiliophoram.*

P. 184, v. 14, Sigonius legit Ἡσιόδου, in lib. De Atheniensium temporibus. Mihi Lapi & Gelenii lectio verior est visa, Ἡσυχίδου: vt sit patronymica forma deductum ab Ἡσύχος. quod est frequentiss. V. 19, & pure Βακχιαδῶν, & impure Βακχιδῶν legere possumus, vt docui apud Paus. 426, 26. V. 36, ποτὲ, *aliquando;* agnouit etiam Lapus. sed siquis malit τότε, vt v. 23, non repugnabo. V. 40, pro Ἀντίμηνα supra habuimus Ἀντέμναι, 104, 40: 108, 4: 109, 6: vt alibi Ῥητῖνος, Νωμήτωρ, Νεμαῖ, & consimilia.

P. 185, v. 10, si ταῦτα malis pro ταύτῃ, per me licet. V. 17, potes & sic locum vertere; *ac sublime reuersa, cum se aliquoties in gyrum per aerem librasset, & deinde se in altiss. aeris reg. abscond.* vt δίνησαι αἰωρα tribuatur aquilæ, ac significet librationem corporis in orbem factam: quæ talibus alitibus vsitata est. V. 24, forsan inserto post αἰωρουμένη participio ἔχουσα, λαβοῦσα coniungendum cum sequentibus: vt infra in Tulliæ facto, 241, 46.

P. 186, v. 5, magis proprie στρατείας, *expeditionibus.* V. 23, pro δὲ malim τὴν, vt feratur ad χώραν: sicut paulo infra ἐπὶ τὴν Κρυστομερινῶν, v. 40. V. 26, non dubito quin legendum sit ὑπὸ τῆς πανεοχώρου Λατίνων, cum Gelenio: vel ὑπό δὲ πανεοχώρου & Λατίνων, vt apud Cic. in Lælio, *domum reductus a patribus conscriptis, a populo Romano, sociis, & Latinis:* pro, *& Latinis, populi Romani sociis.* V. 38, si ἐκστρατεύεσθαι malis, vt infra 188, 15, per me licet. V. 45, nota εἰσῆχθ impersonaliter pro εἰσῆχθαι ἡ ἀνάγκη, *fuit necesse:* seu (vt Lapus vertit) *opus fuit.* sed cum infra (190, 46) pro eo legatur ἰδέων,

ἴδιον, præcedente itidem ἡ μὲν, & sequente genitiuo; ἡ μὲν ἰδίοις γε αὐτοῖς τειχομαχίαις: non abs re suspicari aliquis possit, hîc quoq; pro αὐτῇ legendũ esse ἰδίαν.

P. 187, v. 8, ἰδίαις habuit etiam Lapi codex. nam vertit, *ipsos fuga propria mulctauit.* Sed ausim affirmare auctorem scripsisse ἀϊδίαις, sicut infra (194, 19) post captas Fidenas, defectionis auctores alii capite sunt truncati, alii φυγαῖς ἐζημιώθησαν ἀϊδίαις. quare hanc lectionem in versione sequi non sum veritus. aliâs ἰδία φυγὴ esset in qua singula dumtaxat capita, sine domesticis aut propinquis, relegantur. Infra in similibus historiis non modo ἀϊδίους φυγὰς disiunctè dicit, 211, 13: sed etiam composite ἀειφυγίας, 210, 19. V. 16, pro ἐν αὐτοῖς, sensus postulat ἐπ' αὐτοὺς, *aduersus eos*; vt Lapus quoque vertit. Sic certe loquitur paulo infra, v. 43. V. 18, malim nominandi casu αὐτοὶ, id est αὐτοὶ καθ' αὐτοὺς, *ipsi suo marte, suis viribus.* V. 20, Κολλατία & Κολλατῖνοι rectius gemino λ scribuntur, vt apud Virg. Æn. 6, *Hi Collatinas imponent montibus arces.* V. 28, post ἐπιτειχισμὸν subaudiendum οἱ Ῥωμαῖοι. V. 43, rectius neutro genere, τὸ καλούμενον Κορνίκλον.

P. 188, v. 4, malim Κορνικλανοὶ, vt apud Steph. Τυσκανοὶ, & alia consimilia. V. 7, in exemplari est τὴν συνοχίαν. pro quo ipse accentus arguit legendum τῇ συνοχίᾳ. sic vice versa αὐτοῖς paulo infra erat pro αὐτοῖς. cuiusmodi errata non pauca obseruaui apud Pausaniam: α pro αι, η pro ῃ, ω pro ωι, & contra. Errori occasionem præbuit, quod in his ι non subscribebant veteres, sed ad latus apponebant. V. 41, πόλεις ἀξιολόγους agnoscit etiam Lapi versio; *vrbes haud aspernandas adiecerunt.* sed puto veriorem lectionem esse πόλεις ἀξιολόγους: quam etiam in interpretatione secutus sum. Pro Fidenatibus quoque Ficuleates aliquis reponendos suspicetur, ex hoc Liuii catalogo quo recenset oppida de priscis Latinis capta; *Ficulnea vetus, Cameria, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Nomentum.*

P. 189, v. 4, malet aliquis ἐμβαλλούσας, vt paulo post dicit εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐσβαλεῖν. Sed similiter fluminum quoque ostia non modo ἐμβολαὶ dicuntur, ab hoc ipso auctore nostro, vt 8, 6: sed etiam ἐκβολαὶ, vt 183, 9: diuerso scilicet motus respectu. V. 9, mendosa est hæc oppidorum nomenclatura. pro Ὀλμητηρανοὺς & Ῥυσελλανοὺς Lapus habet *Volaterrani, Rusellani*: itidemque Gelenius. non male. nam a Ptolemæo quoque 156, inter ceteras Tusciæ mediterraneas vrbes numerantur hæ Dionysii nostri, Οὐολατέρραι, Ῥουσέλλαι, Ἀρρήτιον, Οὐετουλώνιον, Κλούσιον. sic apud Plin. lib. 3, cap. 5, *Rusellani, Aretini, Clusini, Vetulonienses, Volaterrani.* V. 26, nota fut. 2 διαρρίπτειν pro primo διαρρίψειν, quod est vsitatius. vel potius scribendum διαρριπτεῖν.

P. 190, v. 19, deest præpositio ἐκ.

P. 191, v. 24, alibi μεσόγεια dicit; vsitatius. V. 33, & πρόσηγον retineri potest, & πρόσηγεν admitti.

P. 192, v. 22, malet fortasse quispiam αἱρεῖ, quo alibi passim vtitur. sed cum paulo ante (v. 3) itidem dixerit, τὰς παρεμβολὰς αὐτῶν ἀμφοτέρας ἀναιρεῖ, pro ἑλὼν, retineri poterit verbum αἱρεῖ. V. 32, in exemplari est κατηκοντίσθησαν: quod Gelenius secutus verterat, *telis eminus sunt confecti.* Sed cum viderem Lapum vertisse *submergebantur*, non dubitaui ex eius codice reponere κατεποντίσθησαν; quod historiæ circumstantiis magis accommodatum est, & a Plutarcho simili metaphora vsurpatum de vrbe quadam, καταποντισθεῖσα χειμῶνι ἐπιφερομένῳ. V. 47, magis proprium στρατείας, *expeditionis.*

P. 193, v. 2, pro τὸ ὅπλα supra iam aliquoties dixit τὸν χάρακα, *vallum.* Lapus quoque vertit; *prope Fidenas castra locant.* V. 23, obserua hîc ἐξεπεμψάμεθα pro μετεπεμψάμεθα. V. 40, ὡς tollendum est, vel post πόλιν ponenda distinctio commatica.

P. 194, v. 27, si διελύθησαν malis, tuo iudicio fruere. V. 43, forsan rectius ἀπολύει. Et v. 46, μὲν δὴ, pro μέντοι.

P. 195, v. 29, vsitatius ἀπαγγέλλειν in hac signif. Sic v. 47, στρατιὰ positum pro στρατεία, vt sæpe.

P. 196, v. 23, nota hîc τὰς ῥάβδους, quum vsitatius fœminino genere dicatur τὰς ῥάβδους. Sic paulo post, v. 31, ποικίλους ὀργυίας, pro ποικίλας. V. 35, pro ὑπὸ legendum videtur ὑπὲρ vel περὶ: quarum præpositionum alteram Lapus etiam agnouit, dum vertit, *de imperio cum Romanis contenderet.*

P. 197, v. 21, rectius ἐλόχα: nam λοχᾶν significat insidiis excipere: vt 196, 36: 197, 2. V. 32, inclusa ista, ἐν τῷ χάρακι, addita sunt e Ven. cod.

P. 198, v. 12, pro accusatiuo τοὺς Græca consuetudo postulat datiuum τοῖς. vel retento accusatiuo τοὺς, pro simplici πολεμεῖν legendum composite ἐκπολεμεῖν aut καταπολεμεῖν, debellare, expugnare. Attamen infra quoque hoc ipsum verbum πολεμεῖν cum accusatiuo semel atq; iterum legitur: incertum auctorisne voluntate, an librariorum incuria. V. 18, pro αὐτοῖς legendum ἐν αὐτῷ, s. τῷ χάρακι: vel aduerbialiter αὐτοῦ. priorem lectionem secutus videtur Lapus, dum vertit, *in eis*, s. castris. V. 39, supra perissosyllabως Ἄλσιον dicit, 187, 34: itidemq; alibi.

P. 199, v. 4, pro ἀμφοτέρων malim ἀμφοτέρους: vel aduerb. ἀμφοτέρωθι aut ἀμφοτέρωθεν: vt Lapus etiam vertit *vtrimque.* Sequ. v. pro μὲν aptius legemus δὲ, vel τε. V. 12, si ἀμφοτέρων malis eodem casu, facile assentiar. Sic v. 47, maluerit forsan aliquis ὑπὲρ τῶν πόλεως, *pro republ.*

P. 200, v. 11, Πόπλιον habuit etiam Lapi codex. Gelenius pro eo posuerat *Marci.* V. 21, malim ἐχρήσατο. V. 25, μέγιστον pro δυναστείας μέγεθος. Lapus quoque vertit *principatus magnitudo.* V. 38, Lapus pro δοκίδων legisse videtur δονάκων, dum vertit, *sub tabernaculis ligneis harundinibus aridis fultis.* Sed δοκίδων retinere possumus, si pro tabulis seu asseribus accipiamus; vel etiam pro perticis transuersis.

P. 201, v. 26, nota hîc periphrasin verbi χώννυμι, nimirum χοῦν ἐμφορῆσαι. V. 35, κατὰ τὸ τεῖχος ἐποίησε dicit, pro τῷ τείχει ἐποίησε μετὰ τὴν τῆς Ταρκυνίου ἐκβολήν.

P. 202, v. 15, ἕλος in Lapi etiam codice fuisse, indicat corruptum *plandi*, in hac mutila loci huius versione; *& est quidem nunc altera in Diana antetemplo plandi proxima.* Sed quum parum videatur consentaneum in Iouis Capitolini templo fuisse ἕλος, hoc est paludem, opinor scribendũ esse ἕδος, quæ vox in vetustis Glossariis exponitur *puluinarium, sacrarium.* Gelenius quoque verterat *delubrum.* V. 18, hic locus non multum abest ab Herodoti supputatione, qui treis ætates in centum annos conicit. Quatuor autem & viginti ætates efficerent annos 800. Sed auctor quartam & vicesimam ait, videlicet intelligens illam nondum completam: quod poterat esse anno 15 aut 16 a natali Christi. quamquam lib. 1, annos vltimos historiæ suę septingentos & quadraginta quinq; facit annos ab Vrbe condita. Quamdiu autẽ postea vixerit, scire nõ possumus. Minus esset negotii hoc in loco, si legeret *tertiam iam & vicesimã generationem.* Verum nimis anxius videbor nasuto lectori. Glar. V. 23, Νέβιος in

Lapi codice fuisse, indicat & versio eius, & Glareani adnotationes; qui triplicem in huius nominis scriptura diuersitatem obseruauit. Nam pro Dionysii nostri *Nevio*, apud Liuium, Plinium & Valerium legi tradit *Nauium*; in quibusdam Liuii codicibus *Neuium*, per diphthongum. Deinde pro Dionysii nostri *Attio* apud Liuium, Plinium, & Valerium, esse *Accium* vel *Actium*. Tertio, quod prænomen a nostro dicitur, a Liuio & Plinio pro nomine gentilitio accipi, dum eum vocant *Accium Nauium*: apud Valerium vero legi, *Decius Accius Nauius*: vbi prę-nomen est *Decius*, seu *Decimus*: nomen, *Accius*; cognomen, *Nauius*. Locus apud Liuium est lib. 1: apud Plin. lib. 34, cap. 5: apud Valerium, lib. 1, c. 4. meminit etiam auctor De viris illustribus cap. 6: & prolixe Cicero lib. 1 De diuinatione. vbi cotis discissionem nouacula factam memorant. Sigonius pro *Neuius* mauult *Neus*; quod Valerio teste idem sit cũ *Gneus*, seu *Cneus*: veramq; huius vatis appellationem esse *Neus Attius*.

P.203, v. 2, inclusa his signis [ ], addita sunt e Ven. cod. V. 9, nota hic σκαφυλὼ dici quem bis paulo ante βότρυν nominauit. quo sensu & Martialis, lib. 11, *Nec toto dignam se botryone putat*. Similiter χαλιαὶ præcedente versu dicit quam paulo ante χαλιάδα vocauit, 202, 37. V. 23, quas Dionysius hic φυλαὶ nominat, id est tribus, eas Liuius, Valerius, Plinius & alii vocant Centurias equitum. V. 43, legendum est fœminino genere δυνατὴν, vt paulo post, 204, 1. vel δυνατὸν neutraliter & substantiue accipiendum pro πρᾶγμα δυνατὸν, seu τὸ δυνατόν.

P. 204, v. 8, pro τὸ ξυρὸν rectius legemus τὸν ξυρὸν, genere masculino, vt infra (v. 25) occurrit ὁ ξυρός. V. 25, γεγράφθαι agnoscit etiam Lapi versio; *sculpta esse*. verius forsan est πεπῆχθαι, vel κατορωρύχθαι: vt apud Cic. lib. 1 De diuin. *Cotem autem illam & nouacula defossam in comitio, supraq; impositum puteal accepimus*. Ibidem falli Dionysium, vt hominem Græcum, adnotat Ios. Scaliger; qui *Puteal* idem putarit esse ac φρέαρ: cum Puteal non φρέαρ sit, sed πῶμα φρέατος, operculum putei, etiam teste iurisconsulto. V. 29, τῶν πολεμίων agnoscit eadem Lapi versio; *bellicis operibus*. quo videlicet sensu aliquoties supra τὰ πολέμια, & similia. Sed possemus etiam legere τῶν πολέμων, *bellis*. V. 36, legendum videtur πολιτῶν, *ciuibus*. Lapus legit πολιτικῶν; *ac facillime a ciuilibus viris tradendi*.

P. 205, v. 7, κοινὰ in Lapi etiam codice fuisse, planum est ex his versionis verbis, *multa & communia*. Gelenius videtur maluisse χαρά.

P. 206, v. 30, υἱοὺς reperit idem Lapus in suo codice, dum vertit, *duos filios paruulos*. Quam scripturam si auctor ipse nobis reliquit, secutus est alienam, non suam sententiam. nam infra, & in Tanaquilis oratione, & in sua disputatione, asserit pueros istos Tarquinii regis non υἱοὺς fuisse, sed υἱωνούς: 209, 8, 29: 211, 20: 213, 19. nisi forte (inquit) natura nepotes, adoptione filii regis facti sunt.

P. 207, v. 13, βασιλέων, *regum*, agnoscit idem Lapus, & confirmat quod paulo post sequitur, v. 23, τῆς ἑστίας τῆς βασιλέων. atque adeo sic dicit etiam v. 38, τῷ παιδὶ τῶν βασιλέων: & v. 18, πρὸς τοὺς βασιλεῖς: βασιλεῖς epicœno genere nominans regem & reginam. alioqui suspicari posset aliquis legendum esse βασιλείων, *regia*. V. 21, nota Τανακυλίδα hic dici, (itidemque infra, 213, 10) quam supra (185, 22) Τανακυλλαν nominauit. Sic quam χαλιαὶ vocat 203, 7, pag. pręced. v. 37 χαλιάδα nominarat. V. 39, ὑπὸ agnoscit eiusdem Lapi versio; *super caput eius*. Gelenius maluit ἀπό. V. 41, malim cum articulo, ὑπὲρ τῆς παιδὸς, vt v. 38.

P. 208, v. 3, pro στρατηγὴ magis proprie legemus στρατηγία, vt patet etiam ex sequentibus, ἣν ἐπὶ Τυρρηνοὺς ἐστράτευσε. Sic & paulo post στρατιαῖς positum pro στρατηγίαις, v. 8.

P. 209, v. 11, rectius forsan ἥρπασται, quum eodem tempore sequatur ἀφανίσονται. mox sane βασιλέων perperam erat pro βασιλείων, *regia*; quam lectionem secutus est etiam Lapus, & requirit sententia. V. 38, pro αἰτία legendum erit vel αἰτίᾳ, vel αἰτίαις: quod posterius est vsitatius. cum priori subaudiendum foret substantiuum, χειρὶ, μηχανῇ, vel simile.

P. 210, v. 7, nota υἱοὺς hic vsurpari pro γαμβρῶν, vt v. 36 loquitur. V. 12, ἀγγελομένου videtur etiam Lapus agnouisse, dum vertit *nunciato*. malim ego præsenti tempore, ἀγγελλομένου, *si nunciaretur*.

P. 211, v. 19, malim expressa persona, χαλεπαίνειν με ὑπολάβωσι. V. 46, Λατίνους legit etiam Lapus, & confirmant quæ auctor supra memorauit 179, 38. Gelenius maluerat Σαβίνους, ex 180, 36.

P. 212, v. 4, Gelenii versio & historiæ ratio lectionem requirit huiusmodi; πέπλακε δ' ἐπὶ τῆς οἰκοσιτεύουσι Ἄλκος ἔτι, αὐτὸς δὲ ἐκ τῶν καὶ τελειωθεὶς τὴν βασιλείαν κατέσχεν.

P. 213, v. 5, ante παρὰ deesse videtur relatiuum ὃ; vel coniunctio τε in præced. membro post αὐτῆς. Lapi versio pro articulo τῶν, qui parum hic necessarius est, habet coniunctionem οὖν. V. 11, Gelenius pro γε μανίαν legit Γεγανίαν, *Geganiam*. Lapus nescio quæ vestigia secutus vertit, *sed quandam aliam*. V. 14, φύσεις pro φύμενος notatum etiam apud Aristotelem. Sic ἀπὸ pro ὑπὸ, v. 43, tum apud Pausaniam obseruatum, tum apud hunc auctorem nostrum supra, 2, 40.

P. 214, v. 7, forsan οὐδέ με παραλαβεῖν: vt infra, 236, 42, ὃν ἐγὼ τέκνον παρέλαβον.

P. 215, v. 15, συμβαλόντων Lapus vertit *conferentium*. sed forsan aptius *contrahentium*: vt συμβόλαια sunt contractus. ac videntur eo pertinere quæ infra de συναλλακτικῶν νόμων ἐπικυρωθέντων tradit 218, 33. alioqui συμβάλλοντες dicuntur etiam creditores pro *commodare, vtendum dare*.

P. 216, v. 2, pro ὀφείλουσι sensus postulat συμβαλοῦσι, vel simile quid: vt Lapus quoq; vertit *creditoribus*. & mox post ἕκαστος subaudiendum verbum ὤφειλε: vt idem vertit, *quid quisq; deberet*. V. 45, post ἐγκαλεῖν non inepte cum Lapo inseremus participium ἔχοντες, *habentes*.

P. 217, v. 5, pro συμφορῶν supra habuimus εἰσφορῶν, 215, 16: itidemque infra 220, 22. sic etiam mox v. 7, malim τὰς εἰσφορὰς συνεισφέρειν, omissa σύν. Ibidem v. 6, malim εἰς πολέμους: vt intelligantur contributiones quæ ad bella gerenda solent fieri. V. 13, syntactica lex postulat βεβαιώσαντες καὶ συνομολογήσαντες: vel, ἐβεβαίωσε καὶ συνωμολογήσατο. V. 37, τε videtur hic tollenda, vel pro ea reponenda γε.

P. 218, v. 20, legendum videtur εἰς ἐκ τῶν ἀρχῶν ἁπάντων: vel τὰς τῶν ἀρχείων ἁπάντων. V. 40, Ἰσκυλίας dicit quas Latini Esquilias vocant; mutata prima nominis littera, & flexionis fine. Sic paulo ante, v. 37, Ἰσκυλῖνον λόφον, & pag. seq. v. 21, Ἰσκυλίνην φυλὴν appellat, quem Latini Esquilinum collem, & Esquilinam tribum: ab excolendo, vt Varroni placet. Porro belle huc faciunt quæ de vrbis ambitu post Dionysii tẽpora scripsit Plin. lib. 3, c. 5, *Vrbem tris portas habentẽ Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentib.*

predamus) quattuor. Mœnia eius collegere ambitu, imperatoribus censoribusq; Vespasianis, anno conditæ DCCCXXVIII, *pass.* XIII MCC. *complexa montes septem, ipsa diuiditur in regiones* XIIII; *compita larum* CCLXV: *eiusdem spatii mensura currente a miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero* XXXVII: *ita ut duodecim portæ semel numerentur, prætereanturq; ex veteribus septem, quæ esse desierunt. efficit passuum per directum* XXX M DCCLXV: *ad extrema vero tectorum cum castris prætoriis ab eodem miliario per vicos omnium viarum, mensura collegit paulo amplius* LXX M *passuum. quo si quis altitudinem tectorum addat, dignam profecto æstimationẽ concipiat, fateaturq; nullius vrbis magnitudinẽ in toto orbe potuisse ei comparari.* Reliquam Pliniani loci partem vide infra, ad 253, 35.

P.219, v.20, quæ Βαβουρᾶν hic legitur, ab interpretibus, atque adeo a Latinis scriptoribus Suburana nominatur: de cuius etymo Varro & Festus. Auctor fortasse Σαβουρᾶν scripsit; & positum a librariis Β pro Σ: quæ commutatio in aliis quoq; alibi obseruata est. Ibidem Κολλατίναν agnouit etiam Lapus: sed Collinam Gelenius; quam Varro a collibus denominatam scribit lib.4 De lingua Lat. De Ἐσκυλίνῃ vero dictum pag. præced. Belle huc faciunt ista Festi; *Vrbanas tribus appellabant, in quas vrbs erat dispartita a Ser. Tullio rege, id est, Suburana, Palatina, Esquilina, Collina.* V.29, γενικὰς φυλὰς Gelenius verterat *tribus generales:* Lapus *generales siue originales.* aptius Sigonius Emendationum lib.1, cap.57, *tribus distinctas per gentes:* quippe quas Romulus, triplicem gentium rationem secutus, fecerit: *Ramnensem*, in qua Romani erant, a se vocatam, in Palatio: *Tatiensem*, a Tatio, in Capitolio: *Luceres*, in qua reliquus erat populus aduentitius, a luco, in quem confugerant. quibus deinceps, vt quæque pars vrbis addita, ita assignata est. Sed quoniam (inquit idem Sigonius) aduentitius populus veterem iam tandem multitudine superabat, placuit Seruio populũ vrbanum in quatuor tribus coniicere; & qui Capitolium Palatiumque, & quod inter Capitolium & Palatium est spatii incolerent, in *Palatinam* transtulit; qui Suburam tenerẽt, in *Suburanam*; qui Esquilias, in *Esquilinam*; qui Viminalem Quirinalemque collem, in *Collinam*. Quare illud γενικὰς Dionysii non ad centurias pertinet, sed ad tribus a Romulo institutas. Hæc Sigonius. V.35, προγωπίους ἥρωας Lapus vertit *heroas propitios:* Gelenius *lares*. ego malui *genios compitalitios:* quum προγώπια vocet *compitalia*. vel *lares compitalitios*, e loco Plinii paulo supra citato, v.4. alioqui προγωπίους possis etiam reddere *vestibulares*, vt Græci lexicographi exponunt προπυλαίους. Est autem facta syncope in huius vocabuli compositione, ex πρὸ & ἐνώπιον.

P.220, v.8, Lapi versio nihil hic discrepat a vulg. editione: nisi quod paulo ante, v.6, pro αὐτὰς legit αὐταί. sic enim locum reddidit: *Diuisit item regionem omnem (vt scribit Fabius) in sex & viginti partes, quas & ipsas Tribus vocat; addens etiam eis vrbanas quatuor, & triginta tribus vtrorumq;.* Sed concinnior erit sententia, si expuncta καί, post τριάκοντα cum Sigonio inseramus ποιῆσαι, vel simile aliquod verbum. id est, inquit; *cum viginti sex tribubus rusticis addidisset quattuor vrbanas, fecit triginta tribus ex ambabus.* In Bessarionis codice, vt idem Sigonius per epistolam mihi significauit, sequens locus sic legitur: ὡς δὲ Οὐεννώνιος ἱστορεῖ, εἰς μίαν καὶ τριάκοντα φυλάς· ὥστε σὺν ταῖς κατὰ πόλιν οὔσαις ἐκπεπληρῶσθαι τὰς ἔτι καὶ εἰς ἡμᾶς ὑπαρχούσας τριάκοντα καὶ πέντε φυλάς. id est, *Vt autem Venonius prodidit, in vnam & triginta tribus: ita vt cum vrbanis tribubus expletus fuerit* XXXV *tribuum numerus, qui etiamnum vsq; ad hæc nostra tempora permanet.* putatq; idem Sigonius, post sententiam Vennonii subiungi debere sententiam Catonis, hoc modo: Κάτων μέντοι, τούτων ἀξιοπιστότερος ὤν, οὐχ ὁρίζει τῶν μοιρῶν τὸν ἀριθμὸν· ἐπὶ Τυλλίου τὰς πάσας γενέσθαι λέγει. id est; *Cato vero, quibus (id est Fabio & Vennonio) locupletior est, harum numerum non distinguit: sub Tullio fuisse omnes ait.* Hæc ad me Sigonius. Lapi versio nihil quidem in ordine mutat, sed Bessarianam tamen lectionẽ agnoscit: sic; *Cato tamen horum sub Tullio omnes fuisse dicit. vt autem Venonius narrat, in vnam & triginta tribus: ita vt cum vrbanis expleta sint hæ, quæ adsunt adhuc, quinq; & triginta tribus: fide ipse dignior non segregat numerum.* Venonii autem meminit etiam Cicero lib.1 De legibus, & epist. ad Attic. lib.12. V.26, obserua quam plene *tutelares deos* verterit θεοὺς ἐπισκόπους τε καὶ φύλακας τοῦ πάγου; ab vtraque nimirum tuendi significatione.

P.221, v.21, pro Ἀργολικάς, quod Lapi etiam versio agnoscit, exemplar habebat ἀργυρικάς; quod sonaret *argentatas*: sicut nimirum in Alexandri magni exercitu dicuntur fuisse quidam milites ἀργυράσπιδες. sed procul dubio verius est Ἀργολικάς. Mox κνήμιδας metonymice dictas obserua, vt item θώρακας: infra euidentius composita voce περικνημῖδας dicit, v.45. Armatura ista his verbis exprimitur a Liuio, lib.1; *Arma his imperata, galea, clypeus, ocrea, lorica; omnia ex ære: hæc, vt tegumenta corporis essent; tela in hostem, hastaq; & gladius.* Idem *centurias* vocat Dionysii λόχους: & μοίρας reddit *classes*. Porro vt lector facilius hanc rem intelligat, (inquit Glareanus) vno typo sub oculos ponere volui & Liuii & huius auctoris descriptiones, vtens interea vocibus vsitatis apud historicos Romanos. *Census* vero dicebatur æstimatio rerum ac bonorum, secundum quam tributa soluebantur: quam alii patrimonium vocant. neque vmquam, quod sciam, veteres auctores pro annuo prouentu vsurparunt, vt nostra ætate quidam iurisperiti solent.

Classes sex	Census.	Peditum centuriæ	Equitum centuriæ	Arma omnia ex ære:
I	100000 æris. 10000 drachmæ. 1000 coronati. 100 minæ.	LXXX	XVIII. Fabrum II. *Has duas fabrũ centurias Dionysius adiicit secunda classe, Liuius prima.*	Clypeus, galea, thorax, & ocreæ. Tela, Hasta & gladius.
II	75000 æris. 7500 drachmæ. 750 coronati. 75 minæ.	XX		Arma, Galea, scutum, ocreæ. Tela, Hasta & gladius.

III	50000 æris. 5000 drachmæ. 500 coronati. 50 minæ.	XX		Arma, Galea & scutum. Tela, Hasta & gladius.
IIII	25000 æris. 2500 drachmæ 250 coronati. 25 minæ.	XX	Tubicinum II. *Duas has centurias Dionysius adiicit quartæ classi, Liuius quintæ.*	Arma, Scutum, *Dionysio.* Tela, Hasta & pilum, aut verutum, vt ait Liuius.
V.	12500 æris. 1250 drachmæ. 125 coronati. $12\frac{1}{2}$ minæ.	XXX		Tela, Fundæ ac lapides missiles.
VI	——— Capite censorum I; qui & proletarii, atque assidui, vt vocat Gellius.			

Dionysius, vt auctor Græcus, minis ac drachmis supputat: Liuius autem assibus, qui ex ære erant. Quadrat autem vtriusque auctoris ratio cum Budæi supputationibus. ideoq; coronatorum æstimationem huic ordini iniecimus, oppido aptam; vt huius quoque seculi æstimationem pecuniarũ haberet lector. Mina autem vna, decem valet coronatis: vnus autẽ coronatus, decem drachmis. Drachmæ porro cũ denariis Romanis idem habent pondus. quare denis valent assibus. Est itaque hæc diuisio per totum denaria. Et priorum quidem quatuor classium numerus in diminutionem habet centenarii quadrantes; at vltimæ, prioris dimidium, apud hunc auctorem, quem hic sequimur; non etiam apud Liuium, vt in eum quoq; annotauimus. Hæc Glareanus.

P.222, v.2, καὶ vel otiosa est, vel substituta pro numerali nota γ, quæ significat τρίτη: hoc sensu, χώρα ἡ καὶ στάσις ἦν τούτων τῶν λόχων ἐν ταῖς μάχαις τρίτη, μετὰ τοὺς ἱππεῦσι τοῖς πρωτοστάταις. V. 12, nota hic δώδεκα καὶ ἡμίσεις μνῶν, vt etiam v.38: ἡμίσεις non ad fœmininum μνᾶ relato, sed ad neutrum subintelligendum, μέρος. V.39, pro vulgato ἀριθμῶν legendum vel ἀριθμῷ, vt nos edidimus: vel τὸν ἀριθμὸν, vt supra 218, 34, πτώσεως τὸν ἀριθμόν. V.45, Lapus hanc periodum aliter legit, *Sicque classes antiquitus vocabant* καλέσεις. nec male sane istorum vocabulorum sedes commutari posse videntur: hoc modo, καὶ τὰς κλήσεις τὸ ἀρχαῖον ἐκάλουν καλέσεις: siue Græco more pro vocationibus accipias τὰς κλήσεις, siue Latine pro classibus. forsan etiã paulo ante pro ἐπικλήσεις sine præpositione legendũ κλήσεις: vt significet, e Dorica voce κλάσεις factam esse Latinam *classes*. Verumtamen ἐπικλήσεις in Lapi etiam codice fuisse, indicat hæc eius versio; *Græcis eas cognominibus appellantes.* In Veneto cod. præcedens locus sic legitur: καὶ τὰς κλάσεις τὸ ἀρχαῖον ἐκάλουν καλέσεις: id est, *Et classes antiquitus vocabant* καλέσεις, seu calationes.

P.223, v.3, inclusa, addita sunt e Rom. & Ven. cod. repetunturq; infra 464, 32. V.13, idem V. cod. habet, τὸ ἐπιβαλλόμενον ἑκάστῳ πλῆθος ἐκάλουν παρέχειν. vt πλῆθος ibi significet summam: quod v.19 εἰσφορὰν vocat. V. 36, μὴ parum huc facit, nec exprimitur in Lapi versione, *absolutis a tributis ob egestatem.*

P.224, v.11, καλυμένου agnoscit etiam Lapi versio; *de bello consistente indicendoq;.* sed sensus requirit vel πολεμουμένου, vel καταλυομένου: quorum posterius vsurpatur infra 392, 8: vbi itidem penes plebem fuisse dicit πόλεμον ἐξενεγκεῖν, ἢ τὸν συνεστῶτα καταλύσασθαι. V.24, pro τρεῖς in exemplari est δύο ἢ. nostrum τρεῖς probauit non modo Gelenius, sed secutus est etiam Lapus, dum vertit, *hæ vero, tribus plures reliquis.* vbi etiam nota inseri a Lapo coniunctionem δέ. Quodsiquis existimet legendum esse τέσσαρσι, quia, si quattuor posteriorum classium centuriæ in vnam summam conflentur, & cum primæ classis centuriis comparentur, in prima 98, in ceteris quattuor 94 centuriæ reperiuntur: cogitet ille, ad quattuor posteriores assumendam esse sextam quoq; classem monadicam: quæ si accedat, posteriores esse 95, easque vna triade inferiores prima. Sed mox pro ἑπτὰ καὶ ἐνενήκοντα forsan legendum ἓξ καὶ ἐνενήκοντα: quia ex hoc numero duplicato existunt 192; qui numerus paulo post exprimitur, & e 98 ac 94 conflatis colligitur.

P.225, v.16, pro τοὺς in exemplari legitur τῶν. sed τοὺς agnoscit etiam Lapi versio, *vt eosdem habitura esset*; & requirit sententiæ ac structuræ cohærentia. repetendum enim hic e primo periodi membro ἔμελλε. neque τὸ admittendum videtur, quia nec præcedentibus infinitiuis iunctus est is articulus. V.27, forsan rectius διετάξατο. V.32, pro ἑκάστοις opinor legendum ἑκάστοις λόχοις. quomodo & Lapus transtulit, *in suis quosq; ordinibus*: seu centuriis.

P.226, v.5, Lapus post τιμὰς distinguit, & copulatiuam καὶ inserit: *permittens eis simul cum ceteris libertatem, remq; suam censeri.* ego nihil deesse periodo arbitror, sed tantum ἐλευθερίαν legendum esse pro ἐλευθερίας: (confusis librariorum incuria notis illis quibus ας & αν extremis vocabulis superscribi solent) & τιμὰς pro datiuo τιμαῖς: hoc modo, ἐπιψηφίσας γὰρ ἅμα τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐλευθερίαν καὶ τιμὰς ἐπιμερίσασθαι τὰς οὐσίας. eaque lectio & expeditior est, & ipsi etiam Gelenio probata. ἐλευθερίους autem pro liberis seu ingenuis vsurpat etiam paulo post v.25. V.7, post δυνάμεων in exemplari posita est distinctio periodica, & mox δὲ pro τῶν; nulla post ἡ distinctione collocata. quam scripturam, licet male cohærentem, secutus erat Gelenius. sed nostram probat & structuræ lex, & hæc Lapi versio; *in quibus manet adhuc constitutum libertinorum quantumcumq; genus.* Vbi vides Lapum πεπτωμένου passiua significatione accepisse, cum actiue capere nihil vetet: sicut infra 231, 38, καταλύεται τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον, deponit susceptum in eos bellum. V.17, Lapus videtur inseruisse coniunctionem ἐπὶ ante genitiuos istos τῶν πάνυ μακαρίων, & mox pluraliter legisse αὐτοῖς. sic enim vertit; *neq; facile sit etiam in beatissimis dicere ad quod eis affutura sit tempus.* ego pro ἰδεῖν legendum puto ἰδόντι; vel ἰδεῖν retento inserendũ ἔστι (vel etiam ἰδόντι) post μακαρίων. V.25, nota ἐλευθερίους pro ἐλευθέρους; quod in hac significatione vsitatius est, & mox sequitur v.29.

P.227,

P.227,v.29, forsan rectius πόνῳ τὺς ἔξω.

P.228,v.16, Lapus pro πίλοις legit σπίλοις, dum vertit, *in has maculas.* in qua lectione pulchra paronomasia alluditur ad πίλοις. vt dum scelerati occurrunt liberti, non πίλοις occurrere videantur, sed σπίλοις. paulo infra sane (v.25) ῥύπους vocat eosdem, synonyma metaphora & metonymia. nam per πίλους pileati, per σπίλους scelerum maculis contaminati homines significantur. V.34, rectius καταχρήσωσι, ἀφήσουσι, & συνδήσωσι: eo scilicet verbi modo quo præcedit v.30 ἐξεώσωσι.

P.229,v.22, Apollodorus Amphictyonem Deucalionis filium facit, Hellenis fratrem natu maiorem. itidemq; Pausan. Phocic. 323, 14. Quare alios auctores secutus est Dionysius noster; vel Ἕλληνος nomen appellatiue accipiendum est. V.37, pro Τελμισσῷ legitur in exemplari Ἐπιζεφυρίῳ: eamque lectionem secuti sunt ambo interpretes. Nostra scriptura non modo Herodotum auctorem habet, lib. 1, p.38: (vbi prolixior exstat huius fani mentio) sed confirmatur etiam a Stephano. Idem Steph. Τελμισσὸν illud etiam fœminino genere Τελμισσὸς dici tradit: quo genere legitur apud Plin. lib.5, cap.28. De errato isto monuerat etiam Glareanus.

P.230, v.20, exemplar habet κεχρημένοις. sed κεκριμένους requirit sensus, & confirmat Lapi versio, *diuina prouidentia potiores eis iudicatos.* V.45, pro οἰκήσαντας verius legi οἰκίσαντας, ostendit etiam Lapi versio, *qui Romam condidere.*

P.231,v.39, Lapus, dum vertit *sine pœna*, legisse videtur ἀζημίους. quod tamen non est vitatum.

P.232,v.4, loci huius eandem in Lapi codice scripturam fuisse, cognoscitur ex hac eius versione; *duobus exstructis tẽplis Fortunæ, quæ per omne vitæ tempus visa erat vti prospera, altero in foro boario, alteroque ad ripas Tiberis.* Gelenius post βοαρίῳ, inserit, τὸν ἀγαθὴν ἐπονομάσας. Sed quid si non ἀγαθὴν, siue *Bonam*, legendum sit, verum *Obsequentem*; & mox ἰδίας pro οἰκείας? Rosinus sane in Antiqu. Rom. ex Plutarcho & aliis Fortunæ obsequentis ędem, & Forum Boarium statuit in octaua vrbis regione; & Priuatæ ac Primigeniæ fortunæ templum a Seruio conditum, in Capitolio, quod non longe a Tiberi remouent vrbis picturæ. V.14, ἀδιαφορεῖς scribendum esse pro ἀδιαφόροις, quod in exemplari legitur, planum est e superioribus; vt viderat etiam Camerarius. V.33, rectius ῥᾳθυμίαν, *ignauiam.* V.42, malim cum articulo, κατὰ τὴν φύσιν.

P.233, v.11, ἡμῶν habuit etiam Lapi codex, vt indicat versio, *progenitoribus nostris.* nec repugnat auctoris narratio. sed quum mox dicat τῷ πάππῳ σου, non ἡμῶν, verior est Gelenii sententia qui vertit *maiores vestros*, ὑμῶν. Si quis etiam in seq. posita post γονέων distinctione, τοὺς εὐδαίμονας cum Κορίνθῳ coniungere malit, fruatur suo iudicio. Pro ἐπὶ certe non male reposueris ὅτι: vt sensus sit, ὅτι πολλὰ ἔχουσι. V.33, excusari potest datiuus σοι: vt apud Pausaniam 490, 38. sed simplicior lectio est σε. V.47, malim δι' αὐτῆς: vt Lapus quoque vertit, *per eam.*

P.234, v.4, excusari potest accusatiuus καμέ. sed magis ad præcedentia quadrat datiuus κἀμοί. V.12, alludit ad Eteoclis illud apud Eurip. in Phœnissis, εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρὴ, τυραννίδος πέρι Κάλλιστον ἀδικεῖν· τἄλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών. quod apud Cicer. lib.3 Off. sic versum legitur; *Nam si violandum est ius, regnandi gratia Violandum est: aliis rebus pietatem colas.* Ibidem in fine sententiæ omissum est finitum verbum χρὴ, ἔξεστι, vel simile.

P.235, v.1, conuenientius legemus μὴ ἡ ἀπόνητος: vt & Lapus, *ne quid praeuentus pateretur.*

P.236, v.24, Lapus genitiuo casu legisse videtur ἀφόρου, *ex illo genere.* V.26, Gelenius legisse videtur, ἀλλ' ἐπὶ νομίζων με ὀρφ. Lapum a nostri codicis scriptura non longe discessisse arguunt hæc versionis verba, *an me orbum putas puerum?* V.37, pro δίκαια Lapus legit βίαια. vertit enim, *violenta agere.* sed ea lectio parum est consentanea.

P.237, v.19, si ἐπιβουλευτικῶς scripsit auctor, subaudiendum reliquit substantiuum πραγματείας, vel aliud simile. vel legendum ἐπιβουλῆς, aut ἐπιβουλίας: quo posteriore vtitur paulo ante, v.2.

P.238, v.1, pro δοκοῦντων rectius legemus διδόντων: vt Lapus quoq; vertit, *regnum vero, eorũ potius, qui tradidissent.* V.43, idem Lapus hic aliam lectionem secutus est, hanc scilicet; ὃν προσῆκεν ἰδεῖν με, τὸ δῆμον εἰς ἐκκλησίαν συναγαγεῖν, κἀκεῖ μου κατηγορεῖν. sic enim vertit, *quem prædixisse oportebat vti populum in concionem aduocarem, ibiq; me accusare.* Sed nulla mutatione opus est, si parenthetικῶς accipias quæ interiecta sunt inter λέγει & προσῆκεν. sic enim plana erit structura; ὃ γὰρ ἀδελφὸς σου ζῶντα προσῆκεν λέγειν. προσῆκεν δέ μοι τὸ δῆμον εἰς ἐκκλησίαν συναγαγεῖν, κἀκεῖ μου κατηγορεῖν. quamquam structuræ lex potius dandi casu requirit, προσῆκεν δ' ἐμοί. V.46, obserua σεῖο σου, pro ἀντὶ σου, *pro te, tuo loco.*

P.239. v.6, τεθαύμακα cum Rom. cod. legendum esse pro vulg. τὰ θαύματα, declarat etiam Lapi versio; *Vos autem pati es miror.* V.12, verius scribi existimo ἀπολωλότας & κεχρημένους. nisi forte hæc participia veram quidem scripturam habent, sed comitatum suum amiserunt. id sane innuit hęc Lapi versio; *causa indicta perditos, aut priuatos esse patria, resve suas amisisse, aut aliqua potitos alia calamitate, improbe condemnatos.* & similis eidem locus est infra in oratione Coriolani 372. V.24, & θρασεῖς ferri potest, & θρασέως admitti. V.37, pro futuro ἀπολογήσομαι ambo interpretes legerunt præteritum ἀπολελόγημαι. nam Lapus quoque vertit, *de quibus sæpe me vobis excusaui.*

P.240, v.10, post ἔφησε desideratur coniunctio ὡς, vel similis alia. V.18, post Ταρκυνίῳ deest verbum ἔχει: vt & Lapus vertit, *si quid iusti haberet Tarquinius.* V.43, post ὄντα omissum est, καὶ οὐκ ἀξιοῦντα, seu καὶ ἀπαξιοῦντα, vel tale quidpiam. Sic certe Lapus; *tum haud dignante execrabile bellum cum filia generoq; gerere.* Pro ἄπιστον vero si quis malit ἀσπονδον, pro quo ἄσπονδον supra vsurpauit, fruatur suo iudicio. Supra, 235, 2, dicit, καὶ ἀσπονδον ἔχει πόλεμον, οἱ δυναμένοι τὸ γαμβρῷ πολεμεῖν ἀναγκασθῆναι.

P.242, v.18, si ἀπιστεῖ malis, per me licet. Mox sane, v.25, rectius fœm. gen. legerimus τὰς ἡμέρας, vt v.15. V.26, pro ὀλβίας vterque interpres legit Κυπρίας. Sed Hartungus Centuriæ secundæ capite 8, censet ὀλβίας quoque retineri posse. quemadmodum enim Græci ὀλβίας dicunt τὰς εὐδαίμονας καὶ μακαρίας, sic & Varro lib.4 De lingua Latina tradit, Sabinos, cum Romanis ciues essent additi, vicum in quo consederint, a bono omine Cypriũ appellasse: quia *Cyprum* Sabine bonum. vt Dionysius noster significet, eum vicum quem Sabini olim bonum seu fortunatum nominarunt, a bono omine, post nefariũ Tulliæ facinus ibi perpetratum, Sceleratum fuisse dictum. Sed dissentit a Dionysio Varro. is enim ibidem vicos illos nõ eosdẽ sed propinquos facit. nam post absolutũ de Cyprio vico sermonẽ, *Prope hunc*, inquit, *vicus Sceleratus, dictus a Tullia Tarquinii Su*

perbi vxore, quod ibi cum iaceret pater occisus, supra eum vt mitteret carpentum mulio, iussit. Vbi etiam nota, carpentum a Dionysio ἀπήνην, mulionem ὀρεωκόμον verti: impium etiam, ἀσεβῶ. V.30, vterq; interpres legit ἐπὶ πέντε καὶ τεσσαράκοντα, vel πέντε ἐπὶ τοῖς τεσσαράκοντα. *quattuor & quadraginta*, inquit Lapus. quomodo & Tarquinius supra conqueritur (236,16) se τέτταρσιν ἤδη καὶ τεσσαράκοντα ἔτεσι a Tullio suis rebus fraudari. Tullius tamen & ipse, minus exquisite tempus notans, sibi tribuit imperii τετταρακοντα-ετῆ χρόνον, 238,20. V.40, etsi per synthesin excusari potest ἀποδείκνυσι, malim tamen & hic singulariter ἀποδείκνυσι, & infra pluraliter ὀνόμαζον, v. 46. nam vt illud verbum ad senatum refertur, ita hoc ad interreges. Ibidem etiam secundum illud membrum, οὐκ ἐκ τῶν πολιτῶν, *sine ex ciuibus*, tautologiam habere videtur, ideoque expungendum. V.44, in exemplari est ἀποψήφισιν, & ἀπεκύρωσεν: vt & supra (224,10) idem exemplar habet, νόμους τινὰς μὴ ἀπεκυρώσαμεν, τοὺς δ' ἀνελεῖν. ego Camerarium & vsitatam loquendi consuetudinem secutus, pro ἀπὸ in ea compositione substitui ἐπί: quoniam ἀπὸ plerumq; in his & similibus priuatiuam significationem habet, abrogandi scilicet, & antiquandi. V.46, malim optatiue, συμβαίη, aut συμβαίνοι.

P.243, v.18, ἐπὶ πᾶσαν πόλιν dixit pro κατὰ πᾶσαν πόλιν, *per vrbem*. eadem signif. alibi περὶ & ἀνὰ vsurpat. V.38, mirum in exemplari βασιλικοῦ; quum grammaticæ regulæ postulent βασιλικῆς. forsan error est e scripturæ compendio natus. cuius generis alius locus supra notatus in δυνατῆς & aliis consimilibus.

P.244, v.12, pro Ἡρακλείας Lapus posuit *Heracleo*, Gelenius *Heraclio*. Sigonius in lib. De Atheniensiũ temporibus Herculem cũ nostro exemplari vocat. V.14, pro ἐπὶ legitur in exẽplari ὑπό; errore satis manifesto. V.25, Lapus legit χρηματίσας, *dans responsa*. ego existimo post τι omissum εἰπεῖν, vel simile quodpiam verbum. V.28, si δορύφοροι retineamus, referendum erit ad stipatores; vt significet, stipatores, siquis regem adire voluisset, monuisse vt non nisi vocatus accederet. vel legendum ἐπέτρεπεν, vt referatur ad Tarquinium. sic sane Lapus, *volentiumq; ad se ingredi neminem permittebat*. itidemq; Gelenius.

P.245, v.4, malim repetito articulo, καὶ τοὺς ἀπελαύν. V.6, vt temporum similitudo sit, legendum ἀπήγγειλεν: vel retento ἀπήγγειλε, mox scribendũ κατήγγελλε. V.20, in exemplari est καταμαχοῦντες: pro quo cum Gelenio κατασυμμαχοῦντες legere non dubitaui. Lapus nescio quam lectionem secutus vertit, *qui Tullio aduersabantur*. V.38, rectius scribi puto συμβόλαια, vt pag. præced. v.32, τὰς περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων συμβολαίων δικαιώσεις. & infra 278, 28, τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων νόμους.

P.246, v.3, conuenientius videtur mascul. πάντας: vt referatur ad ciues. V.8, malim συγκαλοῦντες: vel saltem συγκαλέσαντες παρ' ἑαυτὸν. V.15, Lapus legit πιστοὶ αὐτοῖ, *qui erant ei fidi*. sed ferri & hæc scriptura potest; vt referatur ad τὸ πλῆθος, *quotquot in populo essent fidi*. V.25, forsan rectius ἐπεκαλοῦντο. V.38, malim compos. *μέντοι, tamen*. V.45, si nomen gentis huius est Mamilius, vt Dionysius & Festus scribũt, ergo Octauius prænomen est; quod alias Octauiæ gentis est nomen. Quia vero nusquam nomina loco prænominum vsurpata sunt, propterea suspicor *Octauo Mamilio* legendum esse: vt *Octauus* sit prænomen, perinde ac in viris *Quintus, Sextus, Decimus*; & in fœminis *Prima, Secunda, Tertia, Quarta, & Quinta*: auctore Varrone. Liuius etiam post, libro 3, L. Mamilio Tusculano datam ciuitatem scribit. Hæc Sigonius in Schol. Liuianis.

P.247, v.1, Lapus non absurde legit ἐν ὀλίγοις, *inter paucos*. V.5, σπανίως dixit pro σπανίως, *exercitum*. V.13, conuenientius ὑπῆρξε, tempore præterito. V.16, Κορίλλαν videtur etiam Stephanus agnouisse, dum e Dionysii nostri libro quarto tradit Κορίλλαν esse πόλιν Λατίνων: eiusque ciuem dici Κοριλλανόν. Gelenius maluit Κοριόλλα: quam Κοριόλλας idem Steph. ex eodem Dionysio docet esse πόλιν Ἰταλίας. Lapus nec Corillam nec Coriolam ei patriam tribuit, sed Ariciam, ex Liuio, qui libro 1 dicit, *Turnus Herdonius ab Aricia*. V.18, in exemplari constanter scriptum Τύρδος, etiam in sequentibus. sed Turnum scripsit etiam Lapus ex Liuio. V.42, rectius ἀμελήσειν, vt παρελθεῖν. Si etiam seq. v. cum articulo malis κατὰ τὸ δίκαιον, vt v.33, non refragabor.

P.248, v.30, si ὡς retineamus, ellipticum est loquendi genus, pro καθ' ὃς. aut legendum est ὡς.

P.249, v.29, rectius videtur compos. ἐπιβουλευὼς vt Lapus quoque, *qui insidias minime præsensisset*.

P.250, v.4, Ecetram & Ecetranos sine aspiratione legi apud Liuium, testatur Glareanus. sed nostrã scripturam per χ agnoscit etiam Stephanus, dũ post Ἐχέτραν tradit Ἐχέτραν & Ἐχετρανοὺς esse πόλιν Ἰταλίας: & quidem ex decimo Dionysii nostri libro. Infra etiam repetitur hæc ipsa scriptura. V.18, vt hic Λατιάριος Ζεὺς per ρ legitur, ita etiam apud Theophilum libro 1 contra Græcos: itidemque apud Ciceronem & Lactantium *Latiaris Iupiter*, apud Symmachum *Latiare concilium, Latiaris lingua, Latiaris facundia*, & quidem in vet. membranis, vt testatur Franc. Iuretus, & Franc. Modius Nouantiq. lect. epist. 45.

P.251, v.36, accusatiuus μεταπεμψαμένους excusari potest per infiniti modi verbum. ad præcedentia tamen magis quadrat datiuus, μεταπεμψαμένοις.

P.252, v.31, ταῖς αὐταῖς legit etiam Lapus, dum vertit, *eisdẽ conditionibus*. ταῖς αὐταῖς ergo dicit pro ταῖς προειρημέναις. nisi malis ἐπὶ ταῖς ταῖς: aut ταῖς αὐταῖς συνθήκαις αἷς περ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ, vt supra 249,43. V. 36, inclusa, e Ven. cod. addita, agnoscit etiã Lapi versio, & postulat sententia. V.38, post ἤδη desideratur coniunctio δέ: Lapus habet coniunctionem *ac*.

P.253, v.7, si pro αὐτῆς & κατελάβετο malis αὐτοῦ & κατελάβετο, non multum refragabor. V.35, locum hunc belle illustrant & confirmant ista Plinii, lib. 3, c.5, *Clauditur ab oriente aggere Tarquinii Superbi, inter prima opere mirabili. namq; eum muris æquauit, qua maxime patebat aditu plano. cetero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus; nisi quod exspatiantia tecta multas addidere vrbes*. V.45, genitiuus τῆς γῆς rectius ponetur vel post εἰσβολαί, vel post ἐκφορήσας.

P.254, v.41, vsitatius in prosa ὑπ' αὐτοῦ. at ὑπ' αὐτοῦ in his loquendi generibus poetarum est proprium.

P.255, v.19, inclusa, e Rom. & Ven. cod. addita, agnoscit etiã Lapi versio; *superq; alias eminentes spicas frangens, in humum deiiciebat: docens ipsum oportere spectatissimos ciuium perdere*. Sed vt hic a Lapi versione, ita a Ven. cod. abest verbum κλάσας cũ coniunctione καί. & Rom. cod. composite habet ἐξερρίπτει. Polyænus in Tarquiniani facti narratione dicit, τὰς ὑψηλοτάτας μήκωνας ἀπεκεφάλισεν: Herodotus vero in Thrasybuli strategematis historia, ἐκόλουε αἰεὶ ὅκως τινὰ ἴδοι τῶν ἀσταχύων ὑπερέχοντα· κολούων δὲ, ἔρριπτε· ἐς ὃ τοῦ λήιου τὸ κάλλιστόν τε καὶ βαθύτατον διέφθειρε τρόπῳ τοιούτῳ.

P.256, v.4, Lapi quoque versio hanc lectionem agnoscit; *recognoscere se dicens*: & perspicua est sententia.

tentia, si post ἐπηγνώσαν subaudiamus relatiuum αὐτῶν. V.35, Lapus omittit participium κατεψηφισμένων. quod si mendo caret, significabit, *contra se pronuntiantibus*, vel ex tyranni suffragio. nam ἑαυτοῦ καταψηφίζω sonat calculum contra se ferre, ut infra 283, 11.

P.257, v.10, rectius (opinor) τὰ γενόμενα, tempore præterito. Porro vt hic clypeo fœderis leges inscriptæ perhibentur, sic apud Pausaniam Eliacorum priore libro, 167, 44, ὁ Ἰφίτου δίσκος τὴν ἐκεχειρίαν, ἣν ἐπὶ τοῖς Ὀλυμπίοις ἐπαγγέλλουσιν οἱ Ἠλεῖοι, ταύτην οὐκ ἐς εὐθὺ ἔχει γεγραμμένην, ἀλλὰ ἐς κύκλου σχῆμα περίεισιν ἐπὶ τῷ δίσκῳ τὰ γράμματα. quæ ad orbis oram exarandi consuetudo, forsan in hoc etiam clypeo fuit obseruata. V.15, magis proprie leg. στρατιῶν, *expeditionū*, ut infra 260, 8. V.21, ἀναχώμασι agnoscit etiam Lapi versio, *impensis magnisq; aggeribus*. Sed non dubium est quin legendum sit ἀναλήμμασι, ex 201, 25, hoc sensu: *celsis substructionibus & magnis aggerib. complanauerat.* V.29, pro παρέντος legendum potius πεσόντος, vel saltem παρακύψας. Lapus vertit *descendente*, κατιόντος.

P.258, v.3, rectius, ni fallor, distinctione post ἢ ἐρωτηθεὶς transposita, mox leges διδαχθεῖσιν, *edoctis*. V. 20, Gelenius quoque, vt nos, accusatiuo casu legit ὑμᾶς: quæ lectio est simplicior. Lapus, retento vulgato nominatiuo ὑμεῖς, infinitum ἀποκρίνασθαι mutauit in finitum ἀποκρίνασθε, seu ἀποκρινεῖσθε, sublata interrogationis nota. sic enim vertit, *quid igitur vobis respondendum sit, moneo.* Belle porro ad huius loci illustrationem pertinent quæ Plin. refert lib. 28, c.2; *Multi vero magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. Cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id ad se natu legatis, Etruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus, præclarum id fortunatumq; cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentauit; scipione prius determinata templi imagine in solo ante se:* Hoc ergo dicitis Romani; Hic templū Iouis optimi maximi futurum est? Hic caput inuenimus? *constantissima annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Etruriam, ni præmoniti a filio vatis legati Romani respondissent,* Non plane hic, sed Romæ inuentū caput dicimus. V.26, in exemplari est χεῖον, sed χειῶν cum supra fuit aliquoties, tum infra repetitur, 261, 15. V.29, si φανῆναι malis, tuo iudicio fruere. Sic v.39, pro δὲ substitui potest δή.

P.259, v.8, pro δ' ὅτι malim δή τι.

P.260, v.2, Lapus habet *Attilium*: Gelenius *Atilium*. ex quo coniiciat aliquis legendum esse Ἀκύλιον, *Aquilium*. Gellius lib.1, c.19, hanc posteriorem historiam non attingit: nec item Lactant. libro 1, c.6: nec denique Seruius Æn.6, in hoc Virgilii, *Hic ego namq; tuas sortes arcanaq; fata Dicta meæ genti ponam.* Variasse autem in hac narratione auctores, annotauit etiam Glareanus. V.14, φαντασμάτων hic positum pro φασμάτων, *ostentorum*. V.21, Gelenius pro ἑβδομήκοντα legerat πεντήκοντα, *quinquaginta*. V. 37, in Signiæ scriptura variatur. apud Steph. legitur Σίγνια: apud Strabonē Σιγνία. Pro Σιγναία siquis malit Σίγνεια, vt paulo post Κομάρτια legitur pro Κομαρία, non repugnabo; cum istam terminationem in aliis permultis obseruarim apud Pausaniam, & apud hūc nostrum.

P.261, v.19, vsitata structuræ lex postulat datiuum τινι. Sic mox v.26, conuenientiori ordine legemus, οἱ τι ἐπὶ τῷ στρατηγίῳ, τάμνοντες ἐπὶ τῷ τελευταίῳ τινι. V.39, pro ἀφ' legitur ὑφ' in exemplari. sed ἀφ' tum aliis probari exemplis potest, tum eo quod hac ipsa dere supra legitur 187, 41. V.41, aut hic ellipsis est præpositionis κατά: aut post ἡλικίας omissum est participium ἔχοντα, vel simile. γὰρ quoque superflua est, vel occultum in se mendum habet. Lapus vertit; *erat enim eiusdem ætatis cuius erant Tarquinii filii.* vt videatur legisse, εἶχε γὰρ τὴν αὐτὴν ἡλ. Sed ea lectio videtur parum consentanea.

P.262, v.16, antecedens fœmininum postulat πείραν. πεῖραν si retineamus, referendum erit partim ad præcedentia, partim ad sequentia. Forsan etiam rectius θεσπίσειεν, optatiue. V.38, vulg. θεσπιῶν agnoscit etiam Lapi versio, *quæ prædixerat*. sed verius esse θεσπίσαν, patet e v.16. V.45, rectius actiua forma ἀποσπαρακτόντων: vel deponenti, ἀσπαζομένων.

P.263, v.6, pro ἀνέκαστον videtur legendum potius ἀνήκεστον: vt Lapus quoque vertit *intolerabilem*. ἀφόρητον sane infra dicit auctor, 273, 40. V.28, vt hic pater filiam περιβάλλει, ita supra 77, 46, τὴν περιβαλοῦσαν καὶ τὰ ἑξῆς paulo infra, 265, 26, dicit περιβαλὼν τὴν νεκράν. Vtriusque vsurpationis alibi quoq; leguntur exempla.

P.264, v.5, στελλόντων accipiendum neutraliter: vel legendum σταλέντων, forma passiua. V.42, ἄγραις suspectum fuit etiam Lapo. nam pro eo legit ὠδῖσι, *in partu*. verior est Gelenii coniectura, legendum esse ἀγυιαῖς, *viis*.

P.265, v.7, forsan rectius φιλήσουσι, fut. tempore: itidemq; in versione, *osculaturus esse*. V.11, Plinius Brutum non Italam sed Delphicam tellurem osculatum refert, sub finem lib.15. ibi enim de lauro verba faciēs, sic scribit; *quia spectatissima in monte Parnaso: ideoq; etiam grata Apollini, assuetis eo dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Brutō: fortassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illā osculatus ex responso.*

P.266, v.2, Lapus quoque legit σῶμα, dum vertit, *ad os eius apposuisset*. sed non aspernanda est Gelenii sententia, qui maluit στόματι. V.8, in Lapi etiam codice fuisse scripturam istam, indicat hæc eius versio; *inimicum ducere hac volentem*. Gelenius videtur legisse μετ' αὐτοῦ, dum transtulerat, *amicos eorum pro hostibus habiturum*. Mihi non est dubium quin scribendum sit μὴ ταῦτα. quam lectionem in versione sequi libuit. V.25, malim ἅπαντα τὰ γινόμενα, inserto articulo. quæ structura passim est obuia. V.38, post κατηγόρουν videtur deesse tale quodpiam membrum, ὑπὸ φόβου, aut simile aliud. vel pro ὅτι legendum οὐδὲ, hoc sensu, *ac ne largitionibus quidē se retineri patientur.* Lapus ambigue vertit, *neq; amplius largitionibus detenti.* V.45, in exemplari est καλείων: quod secutus Gelenius verterat, *sacrificorum princeps*: quasi legendum esset καλιδίων. Sed vera scriptura est κελερίων, *celerum*; de quibus supra iam aliquoties facta mentio. Idem viderat Camerarius, & ante illum Lapus, qui recte vertit, *præfectus celerum*. Sic vero & Liu. sub finem libri 1, *præco ad tribunum celerum, in quo tum magistratu forte Brutus erat, populum aduocauit.*

P.267, v.33, in exemplari est καὶ ὑμῶν, & mox ἡμῶν. χρῆναι & ἡμᾶς ego ex Lapi versione reposui, *nouam nullam nobis puto constituendam esse in præsentia formam reip.* ac lectionem istam confirmant verba quæ sequuntur, μεθαρμόσασθαι, & μεταβολῆς πέρα. sed & infra 278, 14, χρήσεως πολιτείας mentio repetitur.

P.268, v.4, καὶ ante τοῦ tollenda videtur. V.13, ἐκεῖ post γνώμην inserui ex Lapi versione, *sententiam vnius rerum omnium dominam facere.* ac confirmāt hanc lectionē quæ mox sequuntur. V.26, in exem-

plari est χρυσοσήμους, allusione ad textorum σήμονας, vel σήματα, quæ Latini similiter vocant *stamina*. χρυσοσήμους, *auro distinctas*, positum ex auctoritate Camerarii: (sicut nimirum πλατύσημος ἐσθὴς ab aliis dicitur *vestis lato clauo*) & repetitur infra 314, 8. Lapi versio vtramque scripturam agnoscit: nam hoc loco vertit *aurei staminis vestes*: infra, 314, 8, *aurei claui veste*. V. 31, rectius fortasse fuit. διῳκοῦντο.

P. 269, v. 7, malim τούτων ἕκαστον: vt Lapus quoq; vertit, *vnumquodq; horum*. V. 18, malim composite συναγαγεῖν. V. 25, cum subiunctiuum ἔχωσιν in vsu non sit, malim indicatiue ἔξουσι, & paulo ante οἰόμεθα. cuius structuræ non rara sunt exempla, etiam apud hunc nostrum auctorem. V. 37, rectius, μηδὲ ἀφαιρουμένοις αὐτόν.

P. 270, v. 34, si κατάσχοι malis, optatiue, facile patiar.

P. 271, v. 7, in exemplari est ἀποδεξάμενοι: sed aptius est ἀποδειξάμενοι: quod agnoscit etiam Lapi versio, *sententiam declarantes*. V. 13, in exemplari est αὐτάς, *ipsas*. sed verior scriptura est αὖ τάς. V. 30, post τὰς inserenda negatiua οὐχ, vel μὴ post ἑαυτῶν: quo modo & Lapus vertit, *vt non a se patratorum*. V. 33, in exemplari est πρὶν ὑμᾶς θῦσαι. nostram scripturam habuit etiam Lapi codex, vt indicat versio, *priusquã pyra macerata essent*. Monuit & Canterus de hac lectione, Nou. lect. lib. 3, cap. 27. V. 37, exemplar habet ἐμπεδῶν. quod quia minime huc facit, reposui ἐμπεδῶν, cum Lapi etiam versio hanc scripturam agnoscat, *arcanas* (potius *nefarias*) *seruans firmansq; pactiones*. atque inde infra est ἐμπεδώσεις ὅρκων, 285, 32.

P. 272, v. 1, Lapi versio pro τῆς γῆς videtur maluisse vocabulum ταφῆς: *consuetaq; ad sepulturam perficere*. Sed ferri vulgata lectio potest; nec male Gelenius vertit *inferias*: quippe quæ sepulcro inhumati solerent infundi. V. 10, ἀφανισμοὺς agnoscit etiam Lapi versio; *euersiones exterminationesq;*. Ego veram scripturam esse puto ἀφαγνισμούς: quam & Gelenius secutus vertit, *piacula & abominationes*. vt ἀφαγνισμοὶ hoc loco sint non expiationes ipsæ, sed scelera expianda. V. 13, πόθεν omittitur a Lapo. Gelenius pro eo posuit *minime*, quod apud Demosth. est πόθεν γε. Sed mendo carere locum, arguit quod hæc ipsa interrogatio cum sua responsione repetitur infra 286, 3: & 400, 5. V. 15, πατρίους legendum esse pro vulg. πατρικοὺς, satis manifestum est. V. 19, in exemplari est ἀπηλλαγμένος. sed ἐπιδείγματος verius esse, declarat non modo ἐπιτρέψαιμι, quod sequitur; verum etiam huius phraseos repetitio, dum infra 275, 46, similiter dicit ψῆφον ἐπενέγκαντι: & mox 276, 10, ψῆφον ἐπιφέροντες. cuius generis commutatio notata est etiam supra. V. 31, Lapus etiam hanc scripturam agnoscit, dum vertit, *haud æquum censeo, quæ relicta sunt, calumniari*. vt sensus sit; si vnum Tarquinii factum legitimũ proferri possit, se cetera omnia quę neglecta sint, intacta sine reprehensione præteriturum. Gelenius verterat, *non recusabo notam calumniæ*. quod est, οὐκ ἀπαξιώσω συκοφάντης ἀκούειν. V. 34, in exemplari est ἀκόντων. sed ἀκόντων agnoscit etiam Lapus, *inuitis vobis*: vbi etiam obserua, illum in secunda persona legisse ὑμῶν. minus recte. sermo enim adhuc de patriciis, e quorum numero erat Brutus.

P. 273, v. 9, ἄξια videtur idem Lapus agnouisse, dum vertit, *quæcumq; seruis emptis digna sunt*. regula tamen postulat ἄξιον, s. ἐστί.

P. 274, v. 6, in exemplari est σὺ, casu nominatiuo: & mox καὶ pro τίνι. ego reposui quod sensus & structuræ ratio postulare videbatur: præsertim cum Lapi versio eam lectionem confirmaret; *Et tibi quidem, quia vna passa es nocte tyrannidem, incontaminato per vim pudore priuata, suauior beatiorq; visa est mors*. V. 24, Lapus hunc locum sic legisse videtur, αἰσχρόν τι ἡμᾶς Οὐολούσκων μὲν, καὶ Σαβίνων, καὶ ἄλλων μυρίων ἀρχὴν ἀξιοῦν, αὐτοὺς δὲ δουλεύοντας ἑτέροις ὑπομένειν. sic enim locum vertit; *turpeq; est nos Volscorũ, Sabinorumq; & aliorum plurium principatum postulantes, seruire ipsos aliis sustinere*. Plenior & fortasse verior est hęc lectio; αἰσχρόν τι ὑμᾶς Οὐολούσκων μὲν, καὶ Σαβίνων, καὶ ἄλλων μυρίων ἀρχὴν ἀξιοῦντας κεκρατηκέναι διατελέσαι, αὐτοὺς δὲ δουλεύοντας ἑτέροις ὑπομένειν. eam sane in versione sequi libuit. V. 37, Ven. cod. ἰδεῖν ἀξιώσειε πάντων. V. 47, rectius τὸ ψηφιεῖσθε, indicatiue.

P. 275, v. 22, verius esse videtur ὑμᾶς, vt non modo in seq. membro, sed etiam paulo ante, v. 17, ἀμυνοῦμαι ὑμῖν. quæ lectio si placeat, in versione quoque mutata persona leges; *& vos seruent, & a vobis seruentur*. V. 31, rectius forsan συνεισέπιπτον, *vna irrepebant*: vt infra 295, 10. Lapus vertit *collidebant*. Est autem obscurior hic locus, & sententia sic magis ad verbum potest exprimi; *in animos auditorum insinuabant se vnà cum metu quidam irarum impetus*. (sic enim θυμοὺς hic accipiendum puto, a θύω quod est impetu feror) *atq; hi quidẽ, animos attollebant aduersus odiosa improbitatis facinora, spreta securitate*; (id est, sine vllo periculorum metu) *illi vero*, (metus scilicet) *consideratione difficultatis, quæ esset in euertenda tyrannide, insidiarum* (seu aggrediendæ expulsionis) *feruorem retardabant*.

P. 276, v. 13, in exemplari est βασιλέα. malui ego cum vtroq; interprete μεσοβασιλέα, *interregem*: præsertim cum infra, 277, 45, iurent se βασιλέα τῆς Ῥωμαίων πόλεως μηκέτι καταστήσειν μηδένα: & ἡ ἐπιμέλεια τῶν ἀρχαιρεσιῶν non penes regem, sed penes interregẽ fuerit. V. 26, rectius ἀπαγγελλόντων, præs tempore. V. 45, in Ἑρμηνίους alluditur ad τὸν Ἑρμῆν & τὸ ἑρμηνεύειν: eandemque scripturam non modo Lapus interdum secutus est, sed habent eam etiam Plutarchi editiones: cum Latinæ linguæ ratio postulet Ἑρμινίους. Herminium enim vocat Liuius, & ipse Dionysius noster infra, lib. XI.

P. 277, v. 4, ὑπὸ tollenda videtur, vel mutanda in ἀπό. V. 6, alibi ἐπ' αὐτὸν dicit, forma loquendi vsitatiore. V. 27, locum hunc e Veneto codice ante nos expleuit Carolus Sigonius Emendationum lib. 1, cap. 1. nec Romanus cod. quidquam ab eo discrepat, nisi quod ἀειστρατηγίας diphthongos scribit, & omisso καὶ post πλῆρες, mox v 30 habet ἐπιλειπομένων pro ὑπολειπομένων. Lapus pro ἀειστρατηγίας legit ἐνιαυσίως in ceteris cum Ven. & Rom. cod. consentit. sic enim locum vertit; *gerente Athenis annuum magistratũ Isagora. Paucorum antẽ principatus initio, primi quidem regium dominatum suscipientes consules, quattuor mensibus ad annum illum deficientibus, L. Iunius Brutus, & L. Tarq. Coll.* V. 37, malim συγκαλέσαντας τὸν δῆμον, coniunctione in articulum versa.

P. 278, v. 9, Gelenius legit, πολεμικῆς τε καὶ πολιτικῆς: vt supra 260, 8, vbi de Sibyllinorum oraculorũ custodibus sermo est. Sed vulg. lectionem confirmat quod de rege sacrorum supra narratur 269, 4. V. 17, malim, ἱερείας τι τι δέος ἄφια. V. 22, κορώνας Lapus vertit *cornices*: parum apte. Gelenius interpretatur *furcas*. Sed cum Plutarchus in Quæst. Rom. furcam interpretetur στήριγμα, & ξύλον δικρόουν ὃ τῇ ἁμάξῃ ὑφιστᾶσι, propterea κορώνας accipere forsan possimus *vncos*, seu ligna adunco rostro, vt Græci etiam lexicographi interpretantur ξύλα ἐπικαμπῆ. V. 33,

δημό-

φυλέτας & φυλέτας agnouit etiam Lapus, dum vertit *populares & tribules*. ego existimo pro φυλέτης rectius legi χωρίτας, seu κωμήτας: vt supra in huius ipsius rei mentione (246,1) κωμητῶν, φερνεκτατῶν, ἢ γείτονα οὐκέτι. quam coniecturam in versione sequi libuit. Vide & 219,34: 220,28. V.41, forsan rectius κωμῶν ἢ κατοικιῶν, eodem casu.

P.279, v.11, γῆμας agnoscit etiam Lapi versio; *persuadens Tarquiniatiū generi*. Gel. maluit πείσας: vt infra 295,20. V.37, vsitatius subiunct. κατηγορήσῃ.

P.280, v.13, pro συναιρεῖν Lapus videtur aliud quidpiam legisse, dū vertit, *inimicis pares amicos facere*; & Gelenius, *nullum inter amicos & inimicos discrimen facere*: cum significet *simul tollere vel submouere*. V.25, malim, ἐδεῖ τότε διδωμένας τυχ.

P.281, v.4, ἀποστερουμένοις legendum esse pro vulg. ἀποστερούμενοι, clarum esse puto. V.8, Lapus pro ζῶντα legit βιοῦντα: & post hoc ipsum inseruit participium λέγοντων: vt pag. praeced. v.13. vertit enim, *Talia dicentibus consulibus*. V.22, pro ὡς ἀπολειφθησομένας sensus postulat ὡς ἀπολείψοντες, seu ὡς ἀπολείψοντας. V.2, in ἐρείσεσθαι, quod Camerarius etiam notarat, est characteristica praesentis, & terminatio aoristi 1. verius ergo scribemus ἐρείσεσθαι vel ἐρεῖσαι. nam ἐρείσεσθαι perrarum esse censeo. V.40, pro τότε forsan rectius legemus τῷ τότε. V.41, pro Γεννάνιοι Sigonius in Scholiis Liuianis reponit Ἐτίνιοι, non tantum ex Liuio, sed etiam ex Plutarcho; apud quem in Coriolano simili aphaeresi Ἐτιλανοὶ legi pro Λατινανοὶ, testatur idē. V.44, Ἀκυίνιοι constanter in sequentibus historiae partibus retinetur; cum verior scriptura sit Ἀκύλιοι. Latini enim non *Aquelios* sed *Aquilios* vocant. immo Sigonius annotat, in Capitolinis monumentis duplicato ll scriptum esse *Aquillii*. V.46, coniunctionem τε nec Lapus agnoscit, nec sensus requirit.

P.282, v.18, Lapus videtur legisse διελέγοντο, *disserebant inter se*. sed διεφέροντο quoq; ferri potest: vt sit *disputabant, disceptabant*, alteris alteram partem quodammodo tuētibus, aut rei difficultates proponentibus. V.25, Ven.cod. τῶν δικαίων: nihil ad rem.

P.283, v.3, vel καὶ hic cum Lapo tollenda est, vel ὡς in sequentib. V.18, forsan rectius, ὑπὸ τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὑπὸ τῆς οἰμωγῆς ἀνασχόμενοι. V.21, αὐτὸν pro vulg. αὐτοὶ agnoscit etiā Lapi versio, *dilectissimiq; appellationib. ipsum reuocantes*. itidemq; Collatinus supra 265, 16, τῆς παρὰ ἀνακαλεῖν. V.31, ἔθη ἢ νόμιμα cum Rom.cod. legendum esse pro vulg. αἰτήματα νόμιμα, docet etiā Lapi versio; *consuetudines omnes seruans supplicium, atq; legitima omnia*. Venet.cod. eodem sensu habet, πάντα τὰ τῆς ἱκεσίας ἔθη ἢ νόμιμα. Aristot. quoq; in lib. De virtut. & vit. 226, 16, copulat ἔθη ἢ νόμιμα· & noster supra 244,14, ἔθη ἢ νόμους, & alibi saepe ἐθισμοὺς καὶ νόμους. V.33, pro αὐτοὺς Rom. cod. habet αὐτῆς: Ven. rectius αὐτὸς, hoc verb. ordine, αὐτὸς ἀπεῖπε τῆς γυ. παρὸν.

P.284, v.8, exemplar habet ἀπέχει. sed ἀπῆλθον & conuenientius est, & supra quoq; sic vsurpatum 283, 19, 26. V.26, forsan rectius aor. ἀναβαλέσθ. V.32, καὶ retineri hoc loco potest, in vehementię significatione, *etiam inuito tibi eripio*. siquis tamen in seq. membro collocare malit ante σύ, fruatur suo iudicio. sic certe v.36, καὶ σὺ δ. V.38, nota ἐπιτείνας pro ἐπιτείνοντες.

P.285, v.5, pro αὐτῶν forsan rectius legeris ζῶντα. V.8, τε superflua hic est, vt vel Lapi versio indicat, *cibus quidam conuenientes*. V.13, inclusa, ex Rom. & Ven. cod. addita, agnoscit etiā Lapi versio. sed Rom. cod. pluraliter habet ἐν τούτοις, nulla sensus mutatione. V.44, supra 228,3, omissa παρὰ dicit ζῶντας φέρεσθαι παρ' αὐτοῖς τοῖς χάλεσι. quapropter & hic legere aliquis possit, ταῦτα παρὰ (seu παρ') αὐτοῖς φθόνον ἐν τοῖς χρήμασι. V.46, Ven.cod. pro αἱρεῖται habet δεῖται.

P.286, v.4, inclusa ἢ addita ex Ven.cod. Ibidem ex eodem cod. Ven. ἐξῆγεν repositū pro vulg. ἐξηγάγετο, quod actiua forma vsitatum non est. V.9, participium vsurpatum hic pro verbo indic. ἐξῆγε. V.24, interpres maluit ἑκατέρων. V.25, in exemplari erat ἢ κοινῶ. veram scripturam καὶ ἐω secutus est etiam Lapus, *communes habuit ad consulem vtrumq; preces*. Supra simile erratum, 267, 33. V.27, forsan rectius δημομαχεῖν, *cum populo pugnare*: vt δημαγωγεῖν, & similia. V.41, legendū videtur ἐν ἀφ' ἢ παιδὸς: vel sine praepositione, datiuo casu, τῷ παιδί: vt Lapus, *cum quo optime patriae consuluisset*. V.45, pro προσθῶμαι legendum vel προσθήσαι, vel προσθεῖναι. priorem scripturā sequitur Lapus; *& munus aliquod de publico adderet*.

P.287, v.12, aptius videtur fut. ὑποδεξομένοις. *iis qui te hospitio sunt excepturi*. V.33, est hic syllepsis casuum, vt apud Virg. *Remo cum fratre Quirinus iura dabunt*. vel singulariter legendū ἀπέκτονε & ἐδέησαν: aut retentis verbis pluralibus in antecedentib. plurali numero scribendum χρώμενοι.

P.288, v.25, pro πεσόντα scriptum in exemplari πεσόντων: quod male huc quadrat, etiamsi tropice velimus accipere. Lapus quoq; nostram scripturam secutus est; *qui tyrannorum fruebantur bonis quantiscumq;*. V.28, καὶ & ἐπὶ abesse hic excusari possunt. V.35, pro δὲ malim δή, *nimirū, videlicet*. V.41, forsan rectius εἰ δὲ ἐμαθε. quamquā ἐπὶ in epanalepsi & apodosi vacare non nego. V.43, διὰ τοὺς ἀπὸ τῆς πολεως, ratione praepositionis excusari potest. sed verbi regimen postulat accus. τὸ πολέμιον: vt cum alibi saepe, tū infra 295,30: 298,29: 303, 12: 306,7,24,44. V.45, ἢ difficulter hic tolli potest. quare vel κατασχεθέντας legendum, (aut media forma κατασχομένους,) vel aliqua structurae pars omissa est. V.46 pro ἐν Λαβίῳ Lapus quoq; legit Ἰουνίῳ, *in prato Iunio*. De Οὐρσίας vero, quod idem Lapus agnoscit, dubitat Glareanus. Gelenius legit Ἀρσίας; quia Liuius & Val. Max. istam siluam vocant Arsiam. Plutarchi cod. in Poplicola, 184, habet Οὔρσου ἄλσος, & λειμῶνα: scriptura magis suspecta. V.47, αἰχμάλωτοι repetitur etiam infra 324,3. sed haud scio an verius sit αἰχμάλωτοι, seu αἰχμάλωτοι.

P.289, v.22, rectius ἀπέβησαν, prael. tēpore: vt mox v.25, παραλαβόντες. V.28, coniunctio ἢ in exemplari legitur ante τὸ ἀπὸ τῆς ἐπιτειχ. nescio qua ratione. V.38, pro ὅτι malim ὅτε. Lapus vtrumq; habet in sua versione, *sicq; ille corruentes*.

P.290, v.5, forsan rectius ἀπεχρήσατο, vel ἀπεχρήσαντο. V.13, pro ἱκανὸν existimo rectius legi ἱκανοί: vt non feratur ad praecedens πλῆθος, sed ad sequens τοὺς συνεληλυθότας. V.28, τότε pro vulg. τῷ agnoscit etiā Lapi versio; *esse huius opus dicunt*. V.30, Plutarchus loco iam citato habet datiuum ἑνὶ pro genitiuo ἑνός, forma loquendi vsitatiore & planiore: φασὶ ζυγωθεὶς ἑνὶ πλείονας ἐν τῇ μάχῃ τεθνηκέναι Τυρρηνῶν ἢ Ῥωμαίων. itidemq; noster infra (298,20) dicit, ἑνὶ πλείους ἡλαττωμένοι, *vno minuemini ciue*. V.31 pro ἐπὶ τῷ legitur in exemplari ἐπιστάς: perperam, vt e praeced. & sequentib. est manifestum. recte Lapus, *Hac voce elatū dicunt Valerium*. V.34, genitiuus στρατοῦ superfluus est; vt annotarat etiā Camerarius. nec agnoscit Lapi versio, *castris potitum esse*. V.40, haud scio an ἀεισιτίας scribendū sit pro ἀεισίας: sicut supra 208, 10, σιτήσεως ἀεισιτίας ἐπομένης: quod mox v.24 dicitur, τῆς δημοσίας τροφῆς ἀιδίου.

P.291, v.14, sententia postulat accus. παγκρατίου: itidemq; Lapi versio, *certamina enim sepulcralia su-*

per gloriosis viris gymnica & equestria, edita a propinquis eorum narrant. V. 20, OEdipodas cum sociis a Theseo sepultos esse tradit etiam Pausanias in Atticis 37, 20. Polynicem apud Æschylum inhumat Antigone, & breui epitaphio prosequitur chori pars, in fine τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις. Forsan ad alias, & aliorũ tragœdias hic respexit Dionysius. V. 25, ὁ ante τῷ Βρούτῳ, otiosa est. Seq. v. τούτων refertur ad τὰ Μακεδονικά.

P. 292, v. 2, pro τῶν malim τά: vt ordo sit, οἱ τὰ Ῥωμαίων ἐξετακότες ἀκριβῶς, *qui res Romanorũ quam diligentissime excusserunt.* vel inserto τὰ legendum, οἱ τὰ τῶν Ῥωμ. ἀκρ. ἐξητ. Porro quod hîc Dionysius tradit, nullos a prisco Bruto relictos fuisse liberos, Glareano quoq; videtur verisimilius. quare Ciceronem, cum de claris oratorib. hunc Brutum Iuniorum principẽ facit, videri hoc in gratiam Bruti dixisse, quem vt numen coluit. V. 7, supra diphthongos παιδίων scriptũ, 83, 4: eo nimirum modo quo Ταρπεία 105, 32: & in vetere quadã inscriptione Romana, Α. Φορνίῳ Φόρμιωνι: cũ alias soluta diphthongo, pei in his & similib. scribi soleat πι. Sequ. v. datiuus ταῖς δημοσίαις refertur ad verbum εἴα. aloqui verbũ infin. μισθοῦσθαι, postulat accus. τὰς δημοσίας. V. 23, exemplar minus recte habet περὶς θεῖς. V. 26, malim ἀπὸ τοῦ λόφου: vel ἀπὸ τούτου τοῦ λόφου. attamen & Lapus, *ab eo loco collis.* V. 35, substantiuo ῥάβδους præponendum esse fœmin. articulũ ταῖς, non τοῖς, vt exemplar habet, satis arguit sequens adiectiuũ μόναις. quapropter supra quoq;, 196, 23, librarios perperã τοῖς scripsisse arbitror, deceptos scripturæ cõpendio. V. 40, legendũ ἐπὶ τούτοις τισί, vel τούτων τινί. mox sane perperam in exemplari erat ἀποκτενεῖν pro ἀποκτείνειν: errore nato e confus. script. compend.

P. 293, v. 2, Lapi versio δημόσιον habet. sed Latina compositio, *Poplicola*, postulat etiam Græcam vocẽ compositam. Δημοκηδῆ vero agnoscit & Plutarch. 186: & δημοκηδεῖς apud Strabonem sunt Rhodii, lib. 14, p. 750. sonat vox eum qui populi cura tangitur. V. 11, pro Συλλίκειον Gelenius scribit *Sinquirium*, Σιγκούειον. apud Plutarch. in Poplicola, 191, legitur Σιγλιουρίω. Lapus *Signiam* habet: de qua supra 260, 27. eamque scripturam mauult etiã Xylander apud Plutarch. V. 18, obserua hic constanter Πορσίναν dici quem Latini Porsenam appellant, & Plutarchus itidem Πορσίναν. apud Polyænum lib. 8, c. 8, quidam codices Πορσίναν habent, quidam Πορσινᾶ: quidam etiã Πορσιννίναν, per ν. Inter poetas Latinos Claudianus cum Virgilio mediã huius nominis syllabam produxit; Silius & Martialis corripuerunt. V. 24, forsan rectius παρακληθείς. V. 38, ὁρμώμενος vsurpatur a Dionysio in altera etiam proficiscendi significatione, qua pro ortum ducere ponitur. quam si hic malis, in versione leges, *e Tusculo oriundus*; vt 246, 47, Tusculi eũ habitasse auctor narrat. vtriq; sententiæ patrocinatur qd' infra sequit' 339, 17. V. 43, si ἑλόντες malis, isosyllabus, nõ repugno.

P. 294, v. 8, malim ἀπέθεντο: vt Lapus etiam vertit *reposuerunt.* V. 33, forsan rectius ὑφ᾽ ᾧ: vt cum alibi, tũ infra in Rhetor. opusc. ὑπ᾽ ἑκάστου ἑκάστοις ὑπὸ τῷ οἰκείῳ ἡγεμόνι, sub suo queq; duce. V. 35, p Λάρκιος inuenitur apud Liuiũ *Largius*, per g. Sigonius e vetustis codicib. mauult *Lartius*: vt deductũ sit a prænomine *Lars*. Reperitur tñ Λάρκιος etiam apud Plut. in vita Coriolani 394, & infra passim. V. 39, malim ὑπατεύσας: vt Lapus etiam vertit, *qui superiore anno consul fuerat.* vel, ὁ τῷ πρὸ τούτου ὑπατεύσας ἔτει, vt infra 304, 6. V. 42, pro δὲ malim hoc loco μέν.

P. 295, v. 7, ἀθρόον excusari potest. siquis tamen malit genitiuum ἀθρόων, per me licebit. Seq. v. πάλιν prætceritur ab vtroq; interprete. forsan verius πάνυ.

P. 296, v. 18, καθήλατο agnoscit etiam Lapi versio, *detrahitur.* quæ scriptura si auctoris est, referendũ erit hoc verbũ ad τὸ σῶμα τῆς βάσεως: quia sauciatus in coxa Horatius, pedes fere trahere cogebatur. sed cũ Liuius vtatur verbo *desiluit*, non absurde aliquis existimauerit legendũ esse καθαλόμενος, vt apud Xenoph. ἀπὸ τῶν ἵππων καθαλόμενοι. V. 22, excep. habet ἐν τῷ νῦν, *tunc.* ego νῦν cum Xylandro scribere nõ dubitaui, cũ & sensus id verbũ postulet, & præter auctorem nostrum sic apud Thucyd. quoq; legatur ὑπεραλγεῖς νῦν, & apud Arrianum τῶν νῦν δαιμονίων. V. 41, forsan rectius οὗτος, *hic.* V. 44, post ἀνὴρ inserendus videtur gen. casarticulus τῶν. V. 46, in exemp. est Κάϊος: qd' nomen Græcis est notius. *Cordus* legit vterq; interpres. Ibid. pro πατρίων legendũ potius πατέρων, vt & Lapus vertit, *vir ex claris parentibus.* sic certe infra 412, 36, ἐκ λαμπρῶν πατέρων, de C. Marcio Coriolano.

P. 297, v. 4, ἐδίωξε pro vulg. εἶπε, agnoscit etiam Lapi versio, *vnde præsidium Romanum eiecerat.* V. 15, ἀγορῶν legendum esse pro vulg. ἀγώνων, dictat ipsa sententia. V. 47, forsan leg. μάχῃ τε ὡς ἀλλ.

P. 298, v. 9, in exemplari addita est negatiua μὴ post μοι. quam sententia nõ patitur. quamobrẽ eam & Lapus omisit; *si conatu me contingat excidere.* V. 32, genitiuum ὅπλων agnoscit etiã Lapi versio; *armorũ nihil manifestum habens.* malim ego accus. sing. ὅπλον.

P. 299, v. 11, rectius ἀναλυσάσης, subiunct. verbi modo. V. 20, omissa hîc est coniunctio; vel præpositiua τε, ante κατηθούμενος, vel postpositiua τε, post hoc ipsum particip. Seq v. ὑπάρχει pro fut. ὑπάρξει positũ certitudinis gratia. V. 22, pro σώματι supra dixit θνητῷ, 298, 11. quod Lapus etiam hic secutus est, vt magis consentaneũ; *pro mortali corpore.* V. 23, in Lapi etiã codice nullam hîc fuisse coniunctionẽ, indicat versio, *deceptus cum sim.* malim ego ψευσθεὶς δ᾽; vel, νῦν δὲ ψευσθείς: vt Gelenius quoq; vertit, *nunc spe frustratus.* V. 32, opinor composite legendum κατασχεθησόμενος quo aliquoties supra vsus est. V. 37, pro ἔχῃ videtur conuenientius legi posse ἔχει.

P. 300, v. 1, pro εἰ δὲ haud scio an legendum εἰκῇ; vt idem sit quod ἴσως, τάχα. V. 6, Ven. cod. ἅρπαξ parũ belle. V. 11, inclusa, e Ven. & Rom. cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio. V. 19, εὐπρεπεῖς, *decentes*, pro vulg. εὐτρεπεῖς *aptas*, agnoscit etiam Lapus. V. 25, rectius, καλύβας τὸ ἔχθρας λύειν, mutato articuli casu. V. 33, verius λοχήσαντες, *excipientes per insidias.* λοχίσαι, qd' in insidiis collocare significat, nihil ad præsentis historiæ mentem facit. Supra diligentius obseruatum hoc verborum discrimen 66, 37: 67, 2.

P. 301, v. 35, forsan rectius πρώτων: vt sit, *primis consulibus.* V. 47, si ὑπὸ retineamus, subaudiendum erit πεμφθέντων: vel, si referamus ad præcedens ἀφικομένων, legendum ἀπὸ aut παρά.

P. 302, v. 2, rectius ἀπέδωκε, vt cum alibi passim, tũ infra 318, 23. Seq. v. substantiuum παρθένων postulat fœm. gen. ὁμηρευουσῶν, aut fut. tempore ὁμηρευσουσῶν: præsertim cum in sequentib. fœmininũ genus constanter vsurpetur; & masculi sexus παῖδας eis dum lauabãtur adfuisse, repugnat historię. V. 8, in exemplari est ἀποδύσαντες: quod secutus Gelenius verterat, *dum positis vestibus se ablucrent.* In qua lectione cum sit hysterologia, malui cum Camerario ἀναλαβοῦσαι: vt & Lapus vertit, *vestesq; resumerẽt.* V. 26, ante ζυνάπτειν desideratur particip. παραγινομένοις, aut aliud simile. V. 32, aptius παραγινομένοις, *aduenientibus.* V. 37, in exempl. est σπονδῶν: quod secutus Gel. verterat, *induciarum fœderis memor.* veram lect. σπουδῶν agnoscit etiam Lapi versio, *studio*: & phrasis hæc repetitur infra

infra 306,43:311,8. V.41, pro participio διοξελαθεὶς structuræ lex postulat verbum διοξελάθη: aut mancus est locus.

P.303, v.1, exemplar habet προειπών: quod Lapus etiam secutus videtur dum vertit, *prædixit quoque*. sed nostra lectio simplicior est. V.3, pro πεπαρῳνηκότες exemplar habet τυρρηνίζοντες: nihil ad rem. nostræ lectionis exemplum est apud Demosth. Philipp. 3, ὑβρίζουσι καὶ παροινοῦσι εἰς τὴν ἔξοδον αὐτοῦ. mendum hoc animaduerterat etiam Camerarius. V.11, μίαν παρθένον, seu μίας παρθένον, retinere nihil vetat. malit tamen fortasse aliquis Κλοιλίαν, vt v.46. V.22, στρατοπεδευκὼς augmentum habet in medio: ea nimirum forma qua παιδοποιοῦνται, ὀνοματοποιοῦνται, & consimilia. Infra regularius legitur ἐστρατοπεδευκότες: itidemque supra κατεστρατοπεδευκότας, 251, 33:309, 5. V.26, sententiæ conuenientius est plurale ἀναστρατοπεδευόντων, vt Lapus quoque vertit, *cum decederent ex hostili agro*. V.28, ex hac Porsenæ erga Romanos magnificentia, quæ prolixius a Liuio exponitur, *Bona Porsena* in prouerbium venisse, annotat Glareanus ex Erasmi Chiliadibus. V.31, pro Τυρρηνῶν Gelenius legit Τυρρηνοῖς, cum Lapo, qui vertit, *aduersus Etruscos & Clusinorum regem*. sed possis etiã legere πρὸς Τυρρηνῶν τε καὶ Κλουσινῶν βασιλέα, transposita copula. Supra, initio huius historiæ, 293, 18, dicit βασιλεὺς Κλουσινῶν τῶν ἐν Τυρρηνίᾳ: at infra 304, 18, Πορσίνου τοῦ Τυρρηνῶν βασιλέως: itidemq; 398, 19, & initio lib. 7, 420, 37. Hoc etiam nota, pro Κλουσινῶν, quod supra habuimus, 293, 18; exemplar hic habere Κλουσιανῶν; ea nimirũ forma qua passim Αρικηνοὺς apud hunc legimus: quum analogia postulet Κλουσίνων. apud Strab. lib. 5, 243, omisso ν legitur, Πορσίνας ὁ τῶν Κλουσίων βασιλεύς.

P.304, v.16, pro Σπόριος fuit in Lapi codice Μάρκος: in nostro exemplari vtrumque Σπόριος Μάρκος, addito nomine Λάρκιος. At verum prænomen huius Λαρκίου non Μάρκον esse, sed Σπόριον, annotarat etiam Glareanus: & confirmant quæ sequuntur, p. 306, 41. supra vterque horum in prœlio cum Porsena, dextro cornui præfuisse dicitur, 294, 35. Mirum vero (inquit idem Glar.) in Liuio horum consl. nomina in omnibus quę nos vmquam vidimus exemplaribus omissa esse; iniuria haud dubie temporum, non auctoris negligentia. V.18, obserua hic Ἄρρος pro Ἄρον, vt supra fuit 300, 6: & apud Plutarch. in Poplicola, 194. V.23, ante μικροῦ deesse videtur coniunctio καὶ, vel similis. V.32, pro αὐτῆς, cuius relatio ad præcedens στρατιὰ paulo durior est, siquis malit αὐτόθι, nõ refragabor. Mox sane, v.45, pluraliter οἰκίας legendum esse pro singulari οἰκίαν, dictat ipsa sententia: errore nato e scripturæ compendio.

P.305, v.8, scribendum vel ἀπίδωσι, vel ἀπίδοιεν. V.38, Camerarius mauult composite ἐμπειροπολέμων: quod infra quoq; vsurpatur, cum contrario ἀπειροπόλεμος. attamen & vulgatam lectionem retinere possumus, cum supra itidem habuerimus ἐμπείρους πολέμων 290, 7: & ἀπείρων πολέμων, 274, 35. V.43, rectius forsan αὐτὴν: vt referatur ad τὴν Ῥώμην, non ad consulem. Lapus hunc accusatiuum cum sua pręposi. omisit.

P.306, v.23, non male forsan legas, τὰς ἀκροβολισμοὺς ἐμποιοῦντας: quod in versione sequi libuit. V.35, pro Ποτίτιος rectius legi Οὐαλέριος, patet tum e præcedentibus, tum e sequentibus, vt adnotauit etiam Glareanus. quamobrem in versione quoque sic leges; *cui præerat Valerius*. vel hoc ipsum Ποτίτιος hinc tollendum est, & paulo post versu 39 collocãdum post θεωροὺς. V.41, πρεσβύτερον hic significat eum qui esset e seniorum centuria: vt supra 295, 14, 17: & clarius in classium descriptione, 221, 23, 25. Ibidem Λάρκιον scribendum esse pro vulg. Λύκιον, manifestum est ex 304, 16. V.43, rectius ἀπὸ ῥυτῆρος, vt supra 276, 30; equo laxatis habenis in cursum effuso.

P.307, v.26, κλεισιάδας per η legitur etiam apud Pollucem & Hesychium. apud Plutarchum vero in Poplicola, p.195, κλεισιάδες, per ει: quo in loco easdẽ θύρας vocat αὐλείους: & vt αἱ αὔλειοι denominãtur παρὰ τὴν αὐλὴν, sic τὰς κλεισιάδας παρὰ τὸ κλείσιον dictas significat: τῶν δ᾽ ἄλλων θυρῶν (inquit) εἴσω τῆς οἰκίας εἰς τὸ κλείσιον ἀνοιγομένων, ἐκείνας μόνας τῆς οἰκίας ἐποίησαν ὅπως ἐκτὸς ἀνοίγεσθαι τὴν αὔλειον. & mox, περιγέγονεν τῶν κλεισιάσιν εἰς τὸ στενωπόν. Glossaria αὐλὴν interpretantur atrium: & κλείσιον Ælius Diony. apud Eustath. esse dicit θυρῶνα μέγαν, magnum & spatiosum atrium: vel, vt alii malunt, vestibulum. In κλησιάδες ergo Dorica scriptura est τοῦ η pro ει. V.37, si αὐτὸς vertas in αὐτοῖς, & posita ibi distinctione, referas ad verbum ἐξεπολέμωσαν, nõ inconcinnum efficies sensum. V.39, tollenda videtur prępos. πρὸς. vel legendum ἐξεπολέμωσαν κοινῇ πάντας πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. Demosth. Olynth. 1 dicit, ὡς Ὀλυνθίους ἐκπολεμῶσαι δεῖ Φιλίππῳ, *Olynthios excitandos esse ad bellum Philippo inferendum*. V.41, pro ἀποστῆσαι legendum vel ἀποστῆναι, vel ἀποστήσας.

P.308, v.5, Ῥήγιλλον pro vulg. Ῥήγιον cum vtroq; interprete positum ex Liuio. apud Stephanum Ῥήγιλλος est pro hac ipsa Sabinorum ciuitate. Pro Τίτος vero idem Liuius habet Ἄππιος, *Appius*; vt infra 330, 7, & alibi persæpe. Sigonius ex vetustis libris mauult *Attius*. Idem Liuius hunc Claudium prius Clausum nominatum tradit: *Appius Clausus*, inquit, *cui postea Appio Claudio fuit Romæ cognomen*. V.7, rectius πεντακισχιλίων. V.12, post φιλοτιμίας desideratur ἕνεκα. V.17, rectius cum articulo, τὰ δόξαντα τοῖς ἀνδράσι. V.25, ἄγειν hic accipiendum pro συγχωρεῖν seu ἐᾶσαι. vel addendum infinitum verb. ἐλθεῖν, aut simile. V.27, pro Πικουλία vterque interpres legit *Piculia*. Glareanus suspicatur legendum esse *Ficulea*, seu *Ficulnea*; quam Plin. numerat inter oppida e Latio deleta. *Pitulum* Strabo Hernicis tribuit, vt idem Glar. annotauit. V.31, in exemplari est ἀμφότεροι; quod nec cum præcedentibus nec cum sequentibus apte cohæret. ἀμφοτέροις agnoscit etiam Lapi versio; *vbi parata vtrisq; erant omnia*.

P.309, v.1, pro χώσεις in exemplari scriptum χώρας: quod nihil huc facit. quid vero τάφρου χώσεις sit, declarat mox v.42, quum dicit, ἐνεπίμπλασαν ὕλης τὰς τάφρους. V.8, in exemp. est λοχίσαντες, per ι: male, vt supra quoq; annotatum ad 300, 33. idem declarat seq. pag. v.13, τοὺς ἐκ τῆς Φιδήνης λοχῶντας. V.14, p βουλευσαμένους opinor scribẽdum βουλομένους, vel saltẽ βουλευομένους. Infra sane 342, 12, dicit, ὅπως οὐκ ἦν βουλομένοις ὁ πόλεμος: itidemque alibi sæpe. V.23, Glareanus intelligendum hîc putat fratrem cõsulis M. Valerium, prioris anni consulem. Seq. v. malim ἀπαγγελία. vt cum alibi sæpe, tum supra 302, 3. V.41, in exemplari est ἐκτὸς. sed ἐντὸς requirit historiæ sensus, & probat hæc Lapi versio, *intra vallum dormientium*. V.45, infra quoq; legitur hoc vocabulum. siquis tamen diuise malit τῶν πεζῶν συμμαχικῶν, non refragabor. Seq. v. pro αὐτοῖς siquis malit aduerb. αὐτόθι vel αὐτοῦ, per me licebit.

P.310, v.34, pro αἰτίους aptius legemus ἀξίους: quod Lapi quoque versio agnoscit; *dignosq; esse dicentes*. V.42, pro τῶν πολεμίων non inepte legeris τῆς πολεμίας; vt Lapus etiam vertit, *ex hostili agro*. quo genere loquendi cum alibi vtitur, tum supra 303, 26.

P.311,v.6, malim cum articulo τὴν πόλιν. V.38, τρατηγὸν retinere possumus. siquis tamen τεγεῖν malit, fruatur suo iudicio.

P.312,v.3, inclusa addita sunt e Ven. & Rom. codice. sed genit. αὐτῶν abest a Ven. codice; nec agnoscit illum Lapi versio; *nam ut victores iam, sineq; labore capturi Sabini Romam, si nollent illi imperata facere, concedereq; Tarquiniis reditum, iubebant etiam sibi eos cedere principatu.*

P.313,v.45, ὁ superflua hic videri potest.

P.314,v.1, aduerbium οὕτως fuit etiam in Lapi cod. nam vertit, *euastes sic ab euentu dicebatur.* malim ego pronomen οὗτος, vt paulo post, v.3. Porro ἐκ τοῦ συμβεβηκότος, seu ex re, propterea τὸν ὠάσην θρίαμβον dictum intelligo, quia vt in Græcorum bacchanalibus Libero, ita in hoc triumphi genere primū Deo victoriæ auctori, deinde etiam imperatori, acclamabatur ἰοῦ, seu ὠαί. quod cum ὠάζειν dicant Græci, & Latini itidem *euari*, (vnde Virg. Æn.6, *euantes orgia circum Ducebat Phrygias*) significat Dionysius Latinos istiusmodi ὠασμοὺς appellasse primum *euationes*, seruatis Græcę originis vestigiis: deinde corrupta & obscurata origine, ouationem; facta scilicet ὁ ἐκ τοῦ ὠάσαι. Notandum etiam, pro ὠάσης, quod barytonos hic legitur, alibi oxytonos reperiri ὠασής: vt in Epigramm. ὠαταῖς σωζόμενος: ea nimirum forma qua ἐλεγκτής, σεισής, & similia. De ouatione ipsa prolixius disserit Sigonius Cōment. in Fast. & triumph. Rom. V.9, in exemplari ante κοσμεῖται legitur ἢ. quæ particula ferri non potest, nisi ἀλλὰ præmisso, legatur ἀλλ' ἤ. potest etiam omissa ἢ legi, ἀλλὰ κοσμεῖται, vel κοσμεῖται δέ. Lapus vertit; *nec ornatur trabea; qui peculiaris est consulū ducumq; amictus.* Sed rectius Gelenius: ita vt τήβεννος hic non sit trabea, sed toga prætexta, seu (vt supra nominat 268,31) λευκὴ ἐσθὴς περιπόρφυρος, toga candida purpureo prætexta clauo. quare sic fortasse legendus locus; ἡ τὴν ποικίλην ἢ χρυσόπαστον ἀμφιέννυται στολήν, ἀλλὰ τὴν λευκὴν ἢ περιπόρφυρον κοσμεῖται (aut φορεῖται) τήβενναν. V.10, in exemplari est φοίνημα pro φόρημα: & mox itidem φρονεῖν pro φορεῖν: errore manifesto. de quo monuit etiā Paulus Leopard. Emend. lib.9, c.19. V.13, redundat duorū alterum, ἀνδρί, vel Ποστουμίῳ. V.16, pro πάλαι forsan cōuenientius legemus παλιν. V.46, pro ζῶν Lapus legit ζῶν: *vitam viuens.* sed defendi tamen & ζῶν potest.

P.315,v.1, in exemplari est μικρόν: contra leges syntacticas, quæ postulant μικρῶν, vel μικροῦ; vel simile quidpiam. sic certe Lapus; *qui paucis indiget.* V.5, forsan leg. αὐτοὶ τὰ ἐπαγγελία εἰς τὴν πόλιν. vel breuius, τὰ εἰς τὴν πόλιν. vel, αὐτοὶ τὰ εἰς τὴν πόλιν. l. ἐπιτήδεια. V.21, forsan rectius ἱσταμένη. V.26, pro *Vscelanus* legitur in Cuspiniani libro *Viscellinus*: quam scripturam probat Sigonius. Glareanus mauult *Vecelinus*. apud Cic. in Lælio est *Becillinus*, vt iidē annotarunt. Seq. v. pro Τεικόστου (quod aliquo modo ad Virginiorū etymon alludit) legitur apud Sigoniū, Glareanum, & alios, *Tricostus*. V.35, ἀναβαλομένην legendū esse pro ἀναλαβομένην, quod in exēplari est, res ipsa docet, & confirmat Lapi versio; *reiiciente eos ad senatum Cassio.* V.39, μύρια, *decem milia*, agnoscit etiam Lapus. Gelenius posuerat tantū millenarium numerum, χίλια. V.42, Καμερίνων ter hoc loco repetitur: quū verior scriptura sit Καμερίνων. nam Καμερία & Καμερῖνοι sunt Italiæ ciuitas; vt pręter nostrum & alios testatur etiā Stephanus: at Καμάρινα & Καμαριναῖοι, sunt Siciliæ.

P.316,v.3, rectius πόλεως: vt feratur ad datiuum ἰδίαις, non ad genitiuum πόλεως. V.9, καταβαλόμενος agnoscit etiam Lapi versio, *per scalas deiectis.* sed rectius forsan καταλαβόμενος, *captis*: aut ἐπιβαλόμενος, *superatis.* vt κλιμαξ sit idem quod κλιμάκων ἀγωγή, *admotis scalis.* Infra sane 322,8, sic dicit καὶ τοὺς πύργους καταλαβόντες. V.16, Lapus sine diphthongo habet *Niceas*, Νικέας. quid si verius Νικίας? V.18, Ποστούμιος cum vulg. exempl. agnoscit etiam Glareanus, quasi gentile nomen. sed legendum esse Πόστουμος, idque prænomen esse, docet Sigonius in Schol. Liuianis. Obserua etiā Κομίνιος, vt Ερμίνιος, per ι: quum non Latini tantum hæc per i scribāt, sed infra quoq; manifesta huius scripturæ extent vestigia. Cognomen huic Postumo Cominio tribuitur Auruncus, in Cuspiniani libro. V.40, nota ἐν ἀδικήματι, pro ἀδικήματι. V.44, κοινὸν agnoscit etiā Lapi versio; *peccatū fieret cōmune.* sed non absurde maluerit quispiā καιρόν.

P.317,v.18, de Καμερίνων supra dictum ad 315,42. V.30, forsan melius repetito articulo, τῶν βουλομένοις. V.43, Lapus legit ἀγρῶν; *ex agris adductis*, ideóq; probat Camerarius. Attamen vulgatæ lectioni, & Gelenio, patrocinari videtur quod v.40 pręcedit, πύλας τε ἀνοίξαι ἐκέλευσε. nisi forte consulū iussu portis patefactis per lictores ex agris in vrbē pertractos intelligere aliquis malit. V.44, in exemplari est Σπουινίου errore manifesto: sicut etiam paulo ante Ποστούμιος pro Πόστουμος: prænominibus in nomina versis.

P.318,v.4, deest hîc verbum finitum. Lapus legit ἤρξαντο: *cœperunt tamquam hostibus uti his viris.*

P.319,v.19, in exemplari est μέρους, genitiuo casu. sed rectius μέρος, vt in sequenti etiam commate. ac sic Lapus quoq; vertit, *pars plebis multa.* nō tamen alteram scripturam plane damno. V.27, forsan rectius συνιόντες εἰς λόγον.

P.320, v.4, Tarquiniorum nomen hîc Glareano suspectum est, etsi in sequentib. etiam repetitur, 322,47. fatetur tamē se nec certas habere caussas cur id submoneat, nec aliud quod in eius locum substituat. V.8, forsan rectius ἐπιτηδεύσειν. id sane verbum est vsitatius. V.30, superflua hic est ἢ, & ab Lapo etiam omissa in versione; *quæ visa erant senatoribus, respondit.* V.32, vulgatum ἐπεί τις agnoscit etiā Lapus; *nuntiate aduenientes ad Latinorum ciuitatem.* possis etiam reddere *obeuntes.* sed simplicior lectio est Veneti cod. ἀπιόντες: & aptius præsens ἀπαγγέλλετε. V.34, Rom. cod. habet Ταρκυνιήτας. quod cum Ionicam formā habeat, malim vel Ταρκυνιάτας, vel Ταρκυνιήτας, vt supra 279,11. Stephanus non modo Ταρκυνίτας agnoscit ab hac Etruriæ Ταρκυνία, sed etiam Ταρκυνίους & Ταρκυνιεῖς. V.35, πεζῶν legendū esse, præter Ven. cod. & Lapeæ versionis consensum, dictat ipsa sentētia. supra similiter fuit πεπληρωκότες pro πεπληρώκοτες, 303,5. V.39, πορθουμένην, quod in exemplari est, legendum esse κειρομένην, viderat etiam Camerarius, & probat Lapi versio, *agrum vastari videns.* V.41, κελευσθεὶς excusari potest: vt sit *alius cuiuspiā principis aut populi iussu*: quod Romanos omniū maxime detrectasse, clarius infra repetitur 395,25: 448,36: 509,31. Lapus videtur maluisse infin. κελευσθῆναι: vt ordo sit, ὑφ' ὧν μὴ κελευσθῆναι πράξειν μηδὲν ἂν μὴ βούληται: *vt eorum quæ nollebat, nihil agere iuberetur.* Pro seq. ὑμῶν Ven. cod. hab. ὑμεῖς. V.42, δέχεσθαι habet Vatic. cod. sed conuenientius esse videtur infin. δέχεσθαι, vt supra 318,43. Forsan etiam rectius λύειν quam λύσειν.

P.321,v.1, μηδέν e Rom. cod. additum, agnoscit etiam Lapi versio; *nihil amplius differatis.* Ven. cod. habet μηδέν. V.9, ἀνάγκην etsi excusari posse videtur velut deriuatum ab ἀναγκάζομαι, aut compositum ex α priuatiuo & ἀνάγκη: mihi tamen non est dubium

bium quin verior sit Rom. & Ven. cod. scriptura. ideoque illam sequi non dubitaui. V. 11, ἀναλυθὲν parum hic necessarium videtur. Pro sequ. ἱερώτατα Ven. cod. habet imperf. ἱερώτατα. V. 16, in exemplari est ἀναπομπήν: quod secutus Gelenius verterat, *quam miserabile esset vnumquemque necessariis suis affectibus vltimum vale dicere.* sed conuenientior scriptura est ἀποπομπῆς: quam in Lapi etiam codice fuisse declarant hæc versionis verba, *in amissione necessariorum suorum.* eandem probat etiam Camerarius. Sequenti v. ὁρμὴν pro vulg. ἀρχὴν cum Rom. & Ven. cod. agnoscit etiam Lapi versio; *impetum ad arma sumerent.* V. 34, οἷα potest excusari. Lapus pluraliter neutro genere legit οἷα, *qualia euenire solent.* V. 38, perperam in exemplari est ὀλίγοις. & mox pro δεῖν nō male forsan reposueris participium absolutum δέον. Infinitum tamen δεῖν agnoscit etiam Lapi versio; *tamquam breui opus esse existimans istis rebus demonstratione.* V. 47, pro vulg. αὐτῶν, structuræ lex postulat singulare αὐτοῦ: sensus tamen & plurale potest excusare.

P. 322, v. 11, pro ἀξιώσειν non absurde reposueris προσαξιώσειν, aut ἀξιοῦμεν. V. 21, ante ἔχειν subaudiendum αἰτίαν, ἀπολογίαν, vel simile quid. V. 33, εἰς τὸ πεδίον agnoscit etiam Lapi versio; *adducensque copias in campum aderat.* Gelenius omiserat, quoniā ab præcedenti narratione videtur discrepare, v. 19. V. 45, ἄγεν absolute hic vsurpatū pro neutro ἥκειν.

P. 323, v. 1, μύριαι δραχμαὶ faciunt pecunia Romana (inquit Glareanus) centena milia æris, vt sæpius est apud Liuium. erat enim hoc pretium constitutum publice omnibus coniurationum indicibus. Apud Sallustium tamen centum sestertia dantur in Catilina. sed fortasse mutatis tum temporibus etiam pretium auctum. V. 4, & ζῶντα retineri potest, & τοῦτο pro eodē reponi. V. 6, in exemplari est, μεταναστῆναι κελεύοντας. sed veriorē scripturam esse μεταναστῆναι κελεύοντες, docet etiam Lapi versio, *demigrare iubentes e foro qui ad concionem conuenerant.* V. 10, posses etiam legere ἐνόχους ταῖς αἰτίαις. V. 13, pro ζῶντα malim ζῶντι, *eadem.* V. 15, non absurde tansposito articulo legeris, ἀπὸ τῆς ἑκατέρας τῆς πόλεως τὸ παραχθῆς. V. 23, pro ὑπὸ non est dubium quin rectius legatur ἐπὶ: vt Lapus etiam vertit, *a procurantibus diuina sacrificia.* V. 27, ἐπώνυμοι ἀγῶνες sunt ludi vrbis nomine dicti, seu vrbis nomen gerentes. sed ambiguum vrbani an Romani appellati fuerint. Romanos certe ludos, peculiariter sic dictos, inter ludos sacros recenset Ioannis Rosini Index Romanarum antiq. V. 34, in Lapi versione *Elealas* est pro Ἐλεάλας. sed veram scripturam esse Ἕλβας, *Elua*, seu *Helua*, annotauit etiam Glareanus. Idem pro Πόπλιος etiam reponendum docet Τῖτος, ex Plinio, & sequenti auctoris nostri libro: vbi (342; 32) dictator sibi assumpsisse magistrum equitum dicitur Τῖτον Αἰβούτιον Ἕλβαν. Idem tradit etiam Sigonius in suis Commentariis. V. 40, legendum προσεπιδεξόμενος: vel datiuus τῇ πόλει coniungendus cum sequentibus.

P. 324, v. 3, αἰχμάλωτος legitur etiam supra 288, 47. sed haud scio an verius sit αἰχμάλωτος, quo alibi sæpe vtitur. V. 16, malet fortassis aliquis καταλαμβανόμενος. sed προσκαταλαμβανόμενος habet in se maiorem facilitatis significationem. V. 22, in exemplari est φλάβιον: posito scilicet nomine pro cognomine: vt supra nomina pro prænominibus substituta semel atque iterum notaui. V. 33, ἀφικόμενος ab ἀφίκω non est vsitatum. quare malim ἀφικόμενος, vt Lapus etiam vertit, *oppugnatione absistens.* V. 36, pro μόνοις, quod suspicione non caret, Lapus legit μόνοις. vertit enim; *quibus solis fidentes.* Gelenius legit μάλιστα, *maxime.* μόνοις repetitur infra 327, 37. V. 43, pro ἴσων Lapus videtur legisse ἴσον: dum vertit, *consentaneum promissis.* Supra sane isto loquendi genere vsus est 320, 27.

P. 325, v. 20, pro ὑπερδιψητέον reponendum est vel fœm. adiect. ὑπερδιψητέρας, vel aduerb. ὑπερδιψητέρως. V. 38, pro ἐπ' ἐκείνων legendum ἐπ' ἐκείνῳ, vt 375, 11: 414, 20: vel saltē ἐπ' ἐκείνη. Ibidem infinitum verbū παρέχειν aptiorem locū habet vel in principio huius commatis, vel in fine: ἀπαλλάττεσθαι αὐτοὺς παρέχειν.

P. 326, v. 6, nota hīc ἀποσπεύδειν pro dissuadere: cuius contrarium ἐπισπεύδειν supra 318, 40. V. 17, pro ζῶντα rectius cum Lapo legemus ζῶντας: *qui has sponsiones scripserunt.* V. 19, corruptissima hic est Latinorum oppidorum nomenclatura. Pro Βοιλανῶν Lapus legit Βολανῶν, *Bolanorū*: sicut Plinius quoque lib. 3, cap. 5, in Latinorum oppidorum catalogo Bubetanis subiungit *Bolanos.* Gelenius maluit Βοιλανῶν, vna tantū littera mutata. nam Βοῖλαι quoque & Βοιλανοὶ Stephano sunt πόλις Λατίνων, ex octauo Dionysii nostri libro. Βυβεντανῶν cum υ scribi opinor, vt passim Πωμεντῖνοι dicit quos Latini *Pometinos* vocant. Pro Κόρνων vterque interpres legit Κορανῶν. nam Plin. quoque *Coranos* cum Aricia & Bouillis in prima Italiæ regione collocat. Pro Κορνετανῶν Ven. cod. habet Βαρνεντανῶν: itidemq; Lapi versio *Varentanorum.* Glareanus legit *Forentanorum*, sicut Plinius in prima Italiæ regione, aliquanto post Coranos, ponit *Ferentanos* & *Gabinos.* Gelenius maluit Κορνετανῶν, *Cornetanorum.* Plin. ibidem Corniculum, Cusuetanos & Coriolanos in Latinorum oppidorum catalogo ponit. Pro Λαβρεντίων rectius cum Veneto cod. legemus Λαυρεντίνων, vt Lapus quoque vertit *Laurentum.* supra 320, 5, itidem scripsit Tarquinios coniurationis indices fuisse ἐκ Λαυρέντου πόλεως. Pro Λανίων Ven. cod. habet Λανίνων: Lapus *Lanuuiatarum*, Gelenius *Lanuuinorū.* quos si lubeat sequi, scribendum Λανυΐνων, seu Λανουΐνων. Ptolemæus sane Λανούϊον inter mediterranea Latii oppida recenset, 159. Stephanus Λαουίνιον & Λαυΐνιος ex Dionysii nostri quinto citat pro Latinorum metropoli; non sine mendo. nam Latii metropolis *Lauinium* vocatur omnium vnanimi consensu. Attamen & seq. Λαβίνιον ac Λαβινιάτης agnoscit idē Steph. & *Lauinios* Plinius in primæ regionis catalogo post Gabinos. Pro Μυρτανῶν vterq; interpr. legit Νωρβανῶν, *Norbanorū*: sicut Plin. quoq; *Norben* & *Norbanos* in Latinorum oppidorū numero in prima regione ponit; & ipse Dionysius infra 428, 32, Νώρβαν etiā dicit πόλιν τῶν Λατίνων ἐπιφανῆ. Πραινεστ & Πραινεστίνοις iidem Ptolemæus & Stephanus cū Plinio Latinis oppidis annumerant. Παιδανοὶ rectius sine diphthongo cū Ven. cod. scribemus Πεδανοὶ, nō modo quia sic *Pedanos* legimus apud Plin. in Latinorū oppidorum catalogo: sed etiā quia scripturā hanc confirmat alphabetica series apud Steph. q̃ Πέδον & Πεδανὸς dicit esse vrbem Ausonicam. Pro Κορκοτυλανῶν habet Lapus *Corcotulanos* cum Ven. cod. Glareanus *Querquetulanos* legit ex Plinio. In quibus talis fere mutatio est quali Corcyra insula ab Atticis nominatur Κέρκυρα. si ergo magis ad Latinam etymologiam reducere nomen velis, erunt Κερκετυλανοί. *Satricum* Latinis vrbib. annumerat etiā Plin. Σατρίας & Σατρικανὸς p ciuitate Italica e Dionysio nostro citat Steph. A *Scaptia* Plinii, Σκαπτίων rectius scribes q̃ Σκαπτηνίων,

quod habet tamen etiam Ven.cod. Τελληνοὺς idem Plin. *Tellinos* vocat. Τύσκλον & Τυσκλανοὺς cum nostro agnoscit etiam Stephanus: Ptolemæus Τύσκουλον, more Latino. Pro Τελμινίων Ven.cod. paulo rectius habet Τολερίνων: verius Lapus *Tolerinorum*: at Gelenius *Trebianorum*. *Tolerinos* in Latinis oppidis ponit Plinius: vt Stephanus quoque Τολέριον & Τολερίνους. Τρῆβαι Ptolemæus inter mediterranea oppida Latii: *Trebanos* & *Trebulanos* Plinius in prima Italiæ regione. ita pro Τελμινίων cum Lapo scribes Τολερίνων, cum Gelenio Τρηβανῶν. Βελιτρανοὺς Plinius appellat *Veliternos*: Stephanus Βέλιτραι & Βελιτρανούς. Porro in hoc Latinorum oppidorum catalogo Latini alphabeti seriem, vt apud Plinium, non Græci obseruatam esse, annotauit etiam Glareanus; qui propterea Lapum reprehendit quod hanc rationem in *Volanis*, *Varientanis*, & *Corcotulanis*, non animaduerterit. Libet nunc e Pliniano Latinorum oppidorum catalogo, quæ huc pertinent subiungere, *Satricum*, *Scaptia*, *Tellene*, *Corniculum*, *Norbe*, *Bubetani*, *Bolani*, *Cusuetani*, *Coriolani*, *Pedani*, *Querquetulani*, *Tolerienses*. & aliquanto ante; *Aricia*, *Bouille*, *Capitulum*, *Corani*, *Ferentinates*, *Forentani*, *Gabini*, *Lauinii*, *Norbani*, *Nomentani*, *Prænestini*, *Setini*, *Signini*, *Tellini*, *Trebulani*, *Trebani*, *Tusculani*, *Veliterni*. item ex Ptolemæo; Λατίνων πόλεις μεσόγειοι, Τίβουρ, Πραίνεστον, Τύσκουλον, Ἀρικία, Ἄρδεα, Νώμεντον, Τρῆβα, Λανούβιον, Φερέντινον, Σητία. Cum vero hic 24 enumerentur Latinorum oppida, & plebeius Brutus infra lib.6 (398,28: 399,20) dicat adfuisse triginta, cōsiderandum monet Glareanus, num sint aliquot omissa nomina; vt fere fieri solet. V. 42, αὐτὸς tollendū videtur, aut mutandum in nominatiuū αὐτοί.

P.327, v.27; forsan conuenientius κατῆχον. V. 31, concinniori structura sic legeris, πρὸς Ῥωμαίους μὲν σπονδὰς γεγονέναι λέγοντες οὐ πρὸ πολλοῦ, πρὸς δὲ Ταρκυνίους συγγένειαν εἶναι σφίσι καὶ φιλ. οὐ ταπεινήν. V.35, exempl.habet συναιρομένοις: perperam. legendum enim vel συναιρομένους, vel fut.temp. συναρουμένους, a barytono them. συναίρω.

P.328, v.5, exemplar habet καταλήψεσθαι, *occupaturos esse*. sed καταλείψειν requirunt sequentia, v.32; & probat Lapi versio, *urbem relicturos se*. V.15, pro μεγάλων legendum vel μεγάλα, vel μεγάλως, aduerb. V.20, Lapus pro ἀδελφὸς legit ἀδελφοῦ. sic enim vertit; *Marcus, filius M. Valerii, unius eorum qui tyrannidē dissoluerunt, Publii, ob beniuolentiam in plebem Poplicolæ cognominati, fratris* quam lectionem secutus erat etiam Gelenius. Ferri tamen nostri codicis scriptura videtur posse, quum nondum de morte M. Valerii, fratris P. Valerii Poplicolæ, facta sit mentio, & hic ipse octauo ante hunc anno, consulatum gesserit, 305,14. Infra non Μάρκος, sed Μάνιος prænomine dicitur, 371,11: 384,47: 394,46: 400,21: 459,23. A Veneto codice abest hoc ipsum ἀδελφὸς, cum prænomine Ποπλίου: sed parum recte. V. 44, τὸ superfluum videtur. V.46, pro σκοπεῖν & ἀσφαλεῖς legitur in exemplari δοκεῖν & ἀσφαλές. perperam. veram lectionem secutus est etiam Lapus; *ac tunc quidem quod deceret, considerare debere omnes, cum res in tuto essent*.

P.329, v.7, pro αὐτὰ legendum videtur αὖθις, vel αὐτόν: vel saltem αὐτό. Lapus legit αὖθις, *neque rursus introductorem ipsum popularem appellante*. V.10, διαφόρων legēdum esse pro vulg. διαφορῶν, docet mox versus 34: necnon & præced.p.v.15. V.18, ὅτι, *quod*, agnoscit etiam Lapus: Gelenius legit ὅτε, *quando*. V. 21, in exemplari est συναπαιώντων, a them. in ιάω, quod cum vsitatum non sit nec analogum, reposui συναπαντώντων, vt supra 313,15.

P.330, v.15, στρατιᾶς pro vulg. στρατιαῖς repositum ex Vat.cod. V.19, inclusa, e Ven.cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio; *multa quoque esse dicens fatuitatis, volentes ipsos hoc instituto deteriori parti gratificari, despicere meliorem; publicantesque aliena iniustissimis ciuium, ab his qui ea iuste possederint, auferre*. V.39, malim transposito articulo, διομένης τῆς ἀφορμῆς: vel, τῆς ἀφορμῆς διομένης.

P.331, v.2, opinor veram scripturam esse πανόλεθροι, vel saltem πανώλεθροι: quarum priorem alphabetica series probat apud Hesych. & Suid. V.15, pro γενομένοις forsan legendum γενόμενα ὁρωμένοις. Lapus vertit, *ea multis si fiant communia, peccare promptius*. V.20, forsan ἰσχυρὰς καὶ μεγάλας fœm.gen. V.29, τὸ non satis aptum hic locum habet. an pro γὰρ αἰδρὶς legendum sit ταῖς δρις, iudicent alii. Lapi sane versio illam coniunctionem non agnoscit; *animo hominis proportionem aliquam ad senatum habente, corporeque ad populum*. V. 44, magis proprie στρατιᾶς. Seq. v. compositum ὑπελάμβανον positum pro simplici ἐλάμβανον.

P.332, v.8, rectius στρατειῶν, *expeditionum*. V.28, ἦν vnde & quomodo huc irrepserit, non video. & pro ἔφη accipere, videtur paulo insolentius. Paulo post etiam, v. 33, comma istud, πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτῆς συμφέρον, non satis quadrat ad relatiuum ἃ; quod attinet ad sententiā. attamen illud & Lapi versio agnoscit; *præterquam quæ eis videantur, exigere*. V.35, forsan rectius καθιερώσουσι, fut.temp. V.41, pro δὲ καὶ non male forsan legeris δ' ἔτι. Lapus quoque similiter vertit; *& sacrificiis anniuersariis*. Historia vero hæc supra exposita est prolixius 134,33.

P.333, v.4, ante κρέαττω non inepte inserueris articulum τῆς. V.30, ἐξῆλθε ferri potest, & a Gelenio quoque approbatum est. sed concinnius ἐξῆλασε quod secutus Lapus vertit; *sed non tamen seditionem sustulit ex vrbe omnem*. V.38, forsan leg. τῶν στρατηγμάτων ὑπαρχόντων.

P.334, v.7, si post ὑπ' αὐτῶν distinguamus, non ante, plana est sententia. alioqui si hæc ad sequentia referenda essent, legendum foret ἀπ' αὐτῶν: vt intelligeretur prouocatio ab illo magistratu ad populū. Mox τὸν δῆμον etsi excusari potest, vt intelligatur reus qui a magistratu ad supplicium pertrahitur, prouocare seu implorare populū ad caussæ suæ cognitionem, tamen non absurde legeris τῷ δήμῳ: eo modo quo supra 292,43, hac ipsa de re dicit, ἐξεῖναι τῷ ἰδιώτῃ προσκαλεῖσθαι τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὴν τοῦ δήμου κρίσιν: & infra 385,23, μεταφέρειν τὰς κρίσεις ἀπὸ τῶν πατρικίων ἐπὶ τὸν δῆμον. Valer. Max. dicit, *Prouocare iudicium ad populum*; (eodem plane modo quo Dionysius noster infra, 448, 14, προσκαλεῖσθαι τὰς κρίσεις ἐπὶ τὸν δῆμον) Cicero absolute, *Quum ad senatum prouocasset*. V. 17, forsan rectius καταλύοι, optatiue.

P.335, v.13, Lapus pro φυλάξαι legit φυλάξαντες: *per quam* (inquit) *vtroque consulum in honore æquo custodito, ex illis ipsis magis idoneum ad imperandum inuenerunt*. V.20, rectius cum articulo, τὸν ἕτερον, vt v.30, 31, 46. V.22, pro συμφέροντα conuenientius forsan legerimus συμφορώτατα. Est autem in longæ istius periodi longa & perplexa redditione hic ordo; ἔφη αὐτῷ δοκεῖν, τὸν ἕτερον τῶν νῦν ὑπατῶν, ἑλέσθαι Ῥωμαίων ἕνα ὃν ὑπελάμβανε κράτιστα καὶ συμφορώτατα τῆς πόλεως ἐπιτροπεύσειν.

P.336, v.3, pro ἱκετηρίων rectius legemus ἱκετηρίᾳ. V.32, inclusa, e Veneto & Rom.cod. inserta, agnoscit etiam

etiam Lapi versio; *quandoquidem magnitudo potestatis quam habet dictator, minime declaratur nomine. tyrannis enim electa est dictatoria potestas.* V.38, pro ἄειον, quod in exemplari est, legendum esse ἀόριον, dictat ipsa sententia, & confirmat Lapi versio, *non in tempus infinitum.* Supra idem loquendi genus 268, 36. V.40, & τόνοι retineri potest, & πόνοι admitti.

P.337, v.1, πατρίους cum Camerario legendum esse pro πατρικίους, & mox (v.3) πατρίων pro πατρικίων, satis clarum est. V.4, δικασπόλων mentio est apud Hom. Il. α, vbi de sceptro loquens ait; ἐν παλάμης φορέουσι δικασπόλοι, οἵτε θέμιστας Πρὸς Διὸς εἰρύαται. & Od. λ, de conuiuiis, ἃς ἐπέοικε δικασπόλον ἄνδρ' ἀλεγύνειν. alterius vero θεμιστοπόλοι nullum exemplum ex eodem affertur. V. 16 & 19, pro ὅτι & ἐνανδρίζονται puto legendum οἵτι ἐνάγκαζον. siquis etiam malit οἵ τι καιροὶ οἱ πολλάκις ἐπειγόμενοι, (vt sc. οἱ non plane tollatur, sed tantum postponatur) libenter assentiar. Sic certe Lapus quoque; *tempusq; ipsum, multa afferens noua, non praeclara institutorum, sed conuenientia occupantib. se casibus, coegerat eligere.* redditio enim periodi huius est in verbo ἠνάγκαζον.

P.338, v.5, pro ὀχλοῦσιν εἶναι videtur aptius legi posse ἐνοχλεῖν. Attamen in Lapi etiam codice fuisse ὀχλοῦσιν εἶναι, indicat versio; *ita vt molestũ in aliquo, garrulitasq; in paruis leuibusq; appareat.* V.9, si hæc lectio retineatur, ἀποδεχθήσεται actiue accipiendum erit pro ἀποδέξεται: vt sensus sit; *quæ nec philosophus aliquis ignorare studuerit, & politicus libenter acceptabit.* Gelenius veriorem lectioné secutus est; hanc; ἃ ὅσας ἂν σπουδάσειε μὴ ἀγνοεῖν, φιλόσοφος & πολιτικὸς ἀνὴρ ἀποδειχθήσεται. Lapus mixtam ex his duabus lectionem secutus est; *quas res studeret quisque non ignorare philosophus, virq; ciuilis declarabitur.* Possis etiam sic reddere; *quasi philosophus cognoscere studuerit, reddetur* e theoretico *politicus.* vt καὶ hoc loco habeat vim redditiuam: & manentib. præcedentibus, ἀποδεχθήσεται vertatur in ἀποδειχθήσεται. V. 13, Glareanus pro ἑβδομηκοστὴν legendum putat μιᾶς ἀποδέουσαν ἑβδομηκοστὴν, *vndeseptuagesimam*: quia Sp. Cassius supra 315, 26, consul fuisse dicitur proximo ante LXX olympiadem anno. Sed excusari hæc lectio potest; quoniam vltimus olympiadis cuiusq; annus, sequenti quam præcedenti olympiadi est proximior: præsertim si κατὰ accipiamus pro περὶ, *circa.* V.27, pro πρῶτος legit πρῶτον etiam Lapus, *quamprimum statuit.* πρῶτος sane ferri non potest; nisi intelligatur πρῶτος ἁπάντων τῶν δικτατόρων. nam primi censum reuocarunt secundi consul. Valerius & Lucretius, supra 293, 6. V.28, κατὰ φυλὰς agnoscit etiam Lapi versio; *censumq; suum curiatim omnes fecere.* alioqui legi posset etiam κατὰ κεφαλὰς, *per singula capita*, ciuium scilicet, qui familiam haberent. V. 42, aptius αὕτη, *hæc.*

P.339, v.30, ἀθρόους agnoscit etiam Lapus: dum vertit, *simul omnes.* alioqui suspicari posset quispiá, legendum esse ἀθῴους, *incolumes & impunitos.*

P.340, v.10, cum ἅπασαι subaudiendum e præcedenti membro αἱ ἐλπίδες, *omnes spes.* V.21, pro posteriori συνέστη forsan legendum συνέστησε. V.23, Camerarius mauult diuise, πολὺ ἔργον, vt infra 347, 1. Sic & Lapus, *multa opera esset.* V.27, in exemplari est ἀναλγήτως ἢ συμφέροντος: errore manifesto. aduerbia ἀναγκαίως ἢ συμφερόντως agnoscit etiam Lapi versio, *necessario vel vtiliter.*

P.341, v.20, ἐπιεικεστάτοις agnoscit etiam Lapi versio; *clementissimis.* sed haud scio an conuenientius sit εὐγενέσιν, *nobilibus.* V.40, perperam in exemplari est καθιδρύεται, præsentis temporis fine. Seq. v. ὑφ' ᾗ, agnoscit etiam Lapi versio; *sub qua igneas primitias immolabant.* sed ἐφ' ᾗ legendũ esse, *super quæ*, dictat ipsa sententia; & clarius perspicitur ex iis quæ libro 1 narrantur, 30, 17. Initio etiam huius periodi distinguendum est post πρὸ τοῦ, vel neutro genere legendum τὸ δὲ πρὸ τοῦ: hoc sensu; *Ante vero, sitam ibi fuisse dicunt aram ab Hercule exstructam*: quo fere modo Lapus quoque vertit. V.46, exemplar hic habet Ποστόμιον Καμίνιον. supra 316, 18, Ποστόμιος Κομίνιος. sed vera nominis scriptura est Πόστουμος Κομίνιος, vt ibidem ex Sigonio docui. alioqui si verum esset Postumii nomen, pro Κομίνιος legendum esset Ἀλβῖνος: quod Postumiæ gentis cognomen frequenter apud historicos occurrit. Sed verisimilior est altera scriptura, Πόστουμος Κομίνιος: vt sensus sit; fundationem templi inscriptam fuisse T. Largio dictatura nuper functo; & dedicationem eiusdem a senatu tributam fuisse Postumo Cominio, qui eiusdem Largii collega fuit in consulatu anni CCLIII, 316, 18.

P.342, v.24, forsan rectius ἐπιμεθέζοντες: vel ἐπαμφοτερίζοντες. V.47, quid si verius τὰ προσεχέστατα?

P.343, v.7, pro vulg. συναιρομένων recte substitutum esse συναρμένων, ostendunt tum alia passim obuia, tum supra 274, 38, ἄσμενοι συναροῦνται τοῦ πολέμου. Eadem commutatio notata supra ad 327, 35. V. 12, exemplar habet Ρηγιλλὴν. sed Ρηγίλλην scribendum esse, patet e Latinis scriptoribus, qui *Regillum lacum* vocant. V.45, πολλὰ ὄντα agnoscit etiam Lapi versio; *ne domestica, quamquam multa, consumere cogerentur.* videtur tamen vel negatiue legendum, οὐ πολλὰ ὄντα: vel sensus est, *ne maxima ex parte de suis, non de hostium bonis cogerentur victitare.*

P.344, v.12, λόφῳ notarat etiam Camerarius: pro quo cum τάφρῳ reponi cõmode nequeat, sensus erit; *priusquam sese præter collem natura munitum, vallo etiam circummunirent.* quam sententiam Lapus quoq; secutus est. V.32, ἀπορίαν agnoscit etiam Lapi versio: *oppositorum ducum penuria.* Sed cum ἡ ἀπορία non tam ducib. quã toti exercitui tribuẽda sit, videri possit legendũ esse ἀπειρίαν, vt pag. præc. v. vlt.

P.345, v.1, vterque interpres pro ἀριστερὸν hîc legit δεξιὸν, & contra ἀριστερὸν pro δεξιὸν v.3. nam vt Gelenius, ita & Lapus vertit; *Romani exercitus dextrũ cornu tenebat magister equitũ T. Æbutius.* ego vero non cornuum Romanorum, sed Latinorum ducum commutationẽ hic factam existimo, & locũ sic legendum puto; τῆς δὲ Ρωμαίων στρατιᾶς τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας εἶχεν ὁ ἵππαρχος Τίτος Αἰβούτιος, ἀντίος Ὀκταουίῳ Μαμιλίῳ· τὸ δὲ δεξιὸν, Τίτος Οὐεργίνιος ὁ ὕπατος, Σέξτῳ Ταρκυνίῳ κατὰ ἀντίαν ἐπέχων. id est, *Romanorum vero sinistrũ cornu tenebat magister equitum T. Æbutius, oppositus Octauio Mamilio: dextrũ autẽ T. Virginius consul, ex aduerso Sex. Tarquinii.* hæc enim lectio congruit non tantũ cum iis quę pręc. pag. narrãtur, v.44, sed etiam cum iis quæ infra sequuntur 349, 25: & 350, 27. V.2, siquis malit nomen ἐναντίος, vt in sequentib. ἐπέχων, poterit se Lapi etiã versione tueri; *oppositus Sexto Tarquinio.* V.10, Gelenius omisso τρεῖς, legit χίλιοι. Lapus vero etiam præcedenti numero aliquid demit. sic enim vertit; *ab Romanis quidem erant peditum circiter viginti quatuor milia, trecentis demptis; equitesq; mille.*

P.346, v.6, Glareanus pro γὰρ legit δὲ: vt sit, *Deinde si.* quia aliter auctoris ordo ternarius constare nõ poterit. vt e trib. Romanorũ πλεονεκτήμασι primũ sit, mutua inter ipsos fides; secũdũ, defectionis necessitas;

non paruum incitamẽtum fortitudinis: tertio, quod præter spem minora hostibus erant auxilia quam Romani metuerant. V.19, ἐξανεστήσατε agnoſcit etiam Lapi verſio; *ex vrbe extraxiſtis.* vt ſit; aulſos abieciſtis velut infectum membrum. alioqui maluerit forſan aliquis ἀπηλάσατε, *abegiſtis.* V.21, forſan rectius φήσητε, opt. verbi modo. V.23, forſan rectius ἡμῖν, vt mox v.27. V.33, στρατηγίας habuit etiam Lapi codex, qui vertit, *deſpicientes imperatorum ducatum.* ſubaudiendum ergo epitheton ἀτίμως. vel legendum ἀστρατηγησίας, ex 343,47. V.43, ἰδίᾳ κινεῖ referendũ ad τὸ πλῆθος: vel pluraliter legendum ἰδίᾳ κινοῦσι. V.44, præſens ἀγωνιζόμενοι ſecutus eſt etiam Lapus; *pro tyrannis certans.* Gelenius maluit futurum ἀγωνισόμενοι.

P.347, v.15, σκύλευμα, pro vulg σκυλευμάτων, agnoſcit etiam Lapi verſio; *res victorum.* Eadem mox agnoſcit etiam τοιαύταις; *ex talibus calamitatibus.* ſed Gelenius maluit τοσαύταις, vt ſcil. in ſequenti membro eſt τηλικαύταις. V.22, ſi pro articulo ἡ ſubſtituatur præpoſ. ἐν, ſatis conſtabit ſententia. V.27, exemplar habet ἡμῖν, *nobis.* ego ὑμῖν cum Gel. malui. V.35, Lapus videtur legiſſe σώζειν καὶ ζῆν ἀσφαλῶς, dum vertit, *ſeruari tuteq́; viuere.* Sed σώζειν καὶ νικᾶν confirmat quod itidem 349,4, legitur, τῷ τε σώζεσθαι καὶ τῷ νικᾶν αὐτούς. Ibidem mox in Lapi etiam codice mutilum fuiſſe hunc locum, indicat verſio; *ſeruari tuteq́; viuere, agendo aliquid generoſi quoq́; & patiendo.* Sed veram eſſe lectionem quam ſecutus eſt Gelenius, εἰ δὲ μή, *ſin minus*; mihi non eſt dubium. ſupra 339,4, dicit εἰ δὲ μή γε. V.41, poſſis etiã legere, ἐπιχαρισθήσεται. itidemq; ſeq. pag. v.2, ἐπιφερομένου.

P.348, v.3. Lapus videtur ſuſtuliſſe καὶ, dum vertit; *adeo ſufficientem, vt nihilo neceſſariorum indigeat.* Gelenius retenta καὶ legit πάντων. V.39, procul dubio legendum, ὁπλισμούς τε καὶ τάξεις.

P.349, v.24, ἑκατέρας agnoſcit etiam Lapi verſio; *duces vero vtrinq; cornu.* Gelenius legit ἑτέρας, *parte alia.* Supra initio huius prœlii, Mamilium Latini exercitus dextrum cornu tenuiſſe ſcribit, Æbutium Romani ſiniſtrum, 344,45: 345,1. nec locum eos mutaſſe hucusq; ſignificauit. itaque facile intelligi poteſt, in altero aciei cornu, dextro ſcilicet Latinorum & læuo Romanorum, hunc conflictum eſſe factum. V.38, exempl. habet ἦσαν, pluraliter: ſtructura duriore. V.42, Poplicolæ fratrem intelligit; qui nono ante anno conſul fuit, cum P. Poſtumio Tuberto. Liuius nihil adiicit epitheti. vt neſcias de patré ne an de filio intelligi voluerit. nam vndecimo poſt conſulatum anno Liuius ait dictatorem factum patrem M. Valerium, Poplicolæ fratrem: atq; idem Dionyſius. hîc vero ait occiſum. Locus meo iudicio inexplicabilis. Glar. V.45, pro πλείμασι in hac ſignificatione frequentius vſurpat πλεύμασι, vt cum alibi, tum 352,34.

P.350, v.1, ab initio ſeptimi libri P. Valerius Poplicolæ filius in Siciliam mittitur; hîc occiditur. quapropter & hic locus ſuſpectus. niſi quis dicat Poplicolæ duos fuiſſe filios Publios. V.6, poſt ἀνεῖμεν perperam e præcedentibus repetitum erat comma iſtud, τοῖς ἱππεῦσι τοῖς αἰσθῆσεις. quod viderant etiã interpretes. Ibidem mox ἀθρόοι excuſari poteſt, ſi accipiatur pro aduerbio ἀθρόως. alioqui conuenientius ἀθρόων. V.9, hoc eodem latere T. Æbutius pulſus erat, & Valerii ei ſuccedentes occiſi. at ſuperius in aciei ordinatione erratum eſt, auctoris (vt puto) lapſu memoriæ, qui T. Æbutium magiſtrum equitum Sexto Tarquinio opponit, Titum autem Virginium Mamilio: at deinde in pugna concurrentes facit T. Æbutium & Octauium Mamilium. Quidam putant omnem errorem tolli, ſiquis in acierum inſtructione in Romano exercitu ſiniſtrum ac dextrũ inuertat. Sed id ſequentes loci non admittunt. Glar. V.13, in exemplari eſt Γερμίνιον, bis: ſed perperam, γ pro aſpiratione poſito. nam & Liuius Titum Herminium vocat, & noſter ſupra 276,41: 294,36: 304,17. V.15, exemplar habet αὐτοῖς, idq; præcedentibus, non ſequentibus annexum. ſed αὐτοῖς requirit ſententia; quam ſecuti ſunt interpretes. V.23, forſan rectius ἀεὶ τῇ Μ. V.33, malim βιαζόμενος, præſ. tempore.

P.351, v.4, articulus potius ante μάχης quam ante πᾶσι ponendus videtur, hoc modo, πάσης λαβόντες τῆς μάχης. V.13, in exemplari eſt κενόν. ſed καιρὸν agnoſcit etiam Lapi verſio; *ſiquid eſſet ab exercitu noui, diſcere poſtulantibus.* V.33, exemplar manuſcul. gen. habet τῆς δημόσιας ἐστιν: quod in hac ſignif. vſitatum non eſt.

P.352, v.12, αὐτοῖς ferri poteſt, ſi referatur ad infinitum verbum φυλάξειν. alioqui aptius eſt αὐτοῖς, ſi ad φυλαγίαν referre malis.

P.353, v.1, datiuum ὅτι Ῥωμαίοις, referendum erit ad propinquius ἀξιόμαχον. alioqui ſi ad τίμητρον reſpiciamus, ſenſus poſtulat accuſ. ὅτι Ῥωμαίους. V.16, ſi φοβηθῆναι malis, per me licet. V.19, coniunctionem καὶ agnoſcit etiam Lapus in hoc membro: ſed in ſequentibus participium παρεχθέντες vertit in verbum παρήχθησαν. malim ego manentibus ceteris, hanc coniunctionem ponere ante participium παραχθέντες. quod ſi fiat, expedita eſt & ſtructuræ & ſententiæ ratio. V.23, alludere videtur ad iſtud Æthiopici regis apud Herodotum libro 3, p.107, qui exploratoribus Perſicis ſub legationis prætextu miſſis reſpondet, δολεροὺς μὲν τοὺς ἀνθρώπους εἶναι, δολερὰ δὲ αὐτῶν τὰ εἵματα: ſignificans, vt purpuræ colorem, ſic & Perſarum verba eſſe doloſa. V.38, tollenda eſt coniunctio τε: vel ne quid decedat numero, ἔλαβε τε vertendum in ἔλαβεν. V.41, προεβίβασεν excuſari poteſt. interpretes tamen maluerunt προήγαγεν, *produxit.*

P.354, v.6, poſterius μὲν, & prius, non habent vnius modi verba. quodſi ad ἕνα reſpiciamus, ſyntactica lex hic poſtulat, μίαν τῆς ἄλλης ἐχθροῖς πρόφασιν. V.14, αὐτοῖς pro vulg. αὐτῶν. & ſenſus poſtulat & ſtructura. V.42, in exemplari eſt πόλεμον: pro quo Gelenius poſuerat *Latinum.* Sed τυραννικὸν legendũ eſſe, arguit etiam Lapi verſio, *tyrannico repulſo bello:* pro quo infra (358,9) dicit, ὁ πρὸς τοὺς τυράννους ἀγὼν πόλεμος. & ſupra eadem commutatio notata eſt aliquoties.

P.355, v.16, aptius eſt præteriti temporis participium ἡγμένον. V.26, παρελθόντι ἐνιαυτῷ agnoſcit etiam Lapi verſio; *ſuperiori anno.* verum non proximus annus ſuperior intelligendus eſt, ſed annus ab hinc tertius, 336,15. V.30, μετρίως agnoſcit eadem Lapi verſio; *benigne moderateq́; ferre.* ſed haud ſcio an verius ſit πράως.

P.356, v.13, ſimplicior & vſitatior ordo eſt, ἴσως ἀξιοῦσι; vel, ὅσους τῆς κρατίστης ἀξιοῦσι τιμῆς: præpoſito ſcilicet relatiuo.

P.357, v.16, pro vulgato ζημιώσαντες ſtructuræ lex poſtulat accuſatiuum ζημιώσαντας, vt in præced. membro ἀναχωρήσαντας. vel antiptoſis hic ſtatuenda eſt propter tot accuſatiuorum concurſum, vitãdæ ambiguitatis gratia. V.20, ſi τὸν diſtrahatur, ita vt τὸ cum

cum πάντες coniungatur, & τι in principio commatis ponatur post τῶν, sensus erit planior, hoc modo; τῶν τι λειπομένων ἐν ταῖς πρὸς αὐτοὺς πολέμοις Ῥωμαίων τὸ πλῆθος ὅσον ἦν ἀναμνήσας. V. 30, pro coniunct. οὖν rectius substitueris verbum ἦν. V. 37, Lapus pro αὐτοὶ legit αὐτοῖ; *quæ & ipsi facturi eratis*. V. 38, pro ἐπ' αὐτοὺς idem Lapus legit ἐφ' ὑμᾶς: *quas sæpe cogitastis in nos prauas vias*. alioqui legendū foret ἐπ' αὐτὸ, s. τὸ τὰ ἔχοντα ὑμᾶς δρᾶν. V. 39, accus. λογιζομένους referendum ad infinit. verbum περιελθεῖν: cum alioqui antecedens nomen postulet genit. λογιζομένων. Infra similis enallage est 391, 1. Sed sunt præterea etiam personæ in hac oratione commutatæ, & finita verba cum infin. confusa.

P. 358, v. 1, possumus etiam nominandi casu legere ἀτυχούσης. V. 6, cum triginta fuerint Latinæ ciuitates, vel pluraliter legendum τῶν πόλεων, vel τὰς πόλεις ἑκάστη, aut ἀπάσης τῆς πόλεως, vt supra 326, 3. V. 10, vsitatius παταγκασμένης, seu πεπαγκασμένης. v. 14, mutato accentu legimus πολυετῆ πόλεμον. V. 15, παρ' ἐχθροῖς coniungit Gelenius cum adiect. ἐλεεινόν. alioqui si cum verbo construeres, sensus esset; *senectamque miserabilem, idq; apud inimicos, trahens*. id est, *in hostili solo*. V. 30, forsan rectius συνδιήγαγε, vt mox eadem signif. συνδιήγαγε dicit v. 46, & συνδιελέξατο v. 42. V. 32, & epitaticῶs accipienda pro *etiam*: vel plane tollenda. V. 38, vel ἰδίοις legendum videtur, vel κοινοῖς.

P. 359, v. 2, verius fortasse συρράξεις, aut συμβολάς. infra composite χειρονομίαν dicit 391, 27. V. 4, ἔχω neutraliter hic accipiendum pro ἦν, vt apud Pausaniam vsurpatur aliquoties. V. 8, rectius ἀρχαιρεσίων, aut ἀρχαιρεσιῶν: vt error sit e scripturæ compendio natus. V. 16, si σφαλῆναι hic malis, itidemq; mox v. 25, per me licet.

P. 360, v. 6, forsan rectius περὶ αὐτὰ, *delinquentes in rebus*. V. 16, πλείονι pro vulg. πλέονι postulat structuræ lex, & probat Lapi versio; *maiori apparatura*. V. 21, vel διαδεξόμεθα legendum videtur, vel subiunctiue διαδεξώμεθα. V. 30, forsan rectius cum articulo, συναχθὲν τὸ συνέδριον, expuncta sequente καὶ. V. 42, exemplar habet στασιαστικῶς: quod huc non quadrat. στασιωδῶς agnoscit etiam Lapi versio; *seditiose adeo ciuitatem administrantes*. V. 46, legendum videtur πολεμήσαι: vel, inuerso verborum ordine, ὥστε δὲ μὴ ἡσυχίαν πολεμεῖν, δέον αὐτοῖς πολεμεῖν. V. 47, in exemplari est masculino fine ἱκετικούς. sed fœmininum ἱκετείας cum alibi sæpe vsurpat, tum 354, 47.

P. 361, v. 19, pro βουλεύσασθαι rectius legemus βούλεσθαι: vt Lapus etiam vertit, *maxime cupere*. V. 30, omissum hic verbum χρὴ, δεῖ, vel simile.

P. 362, v. 5, superfluus hic est prior articulus τὰ. & vt mox dicit πρὸς τὰ χρέα ἐνεχυρασθεὶς, sic infra 363, 45, ἀπάγειν πρὸς μηδὲν συμβόλαιον: posita vtrobiq; πρὸς pro διὰ, *propter*. quod clarissime perspicitur ex 386, 31, 35; vbi vtraque præpositio eadem signif. vsurpatur. Omissum quoque hic verbum ἐξηρημένοι, ἐξῄρημένοι, vel simile. quod a Lapi etiam codice abfuisse indicat versio; *sicq; ex domibus redacti in seruitutem ob pecunias creditas, compedes & catenas habentes pedes atque plurimos, nemine eis audente opem ferre*. V. 19, accusatiuus μηδένα excusari potest ratione verbi infiniti: vt infra 363, 44, καὶ τούτων οἰκίας μηδένα ἐξεῖναι κατέχειν. alioqui significationis respectu vsitatior est datiuus μηδενί. Ibidem πρὸς ἴδιον χρέος significat potius *ob priuatum debitum*. quare sic in versione legere poteris; *nemini creditorum licere vllius ciuis corpus ob priuatum debitum in neruum abducere*. de quo præpositionis huius vsu dictum etiam paulo ante. V. 22, ἀπῆσαν excusari potest vt paulo post (v. 33) παρῆσαν εἰς τὴν ἀγοράν. alioqui vsitatius in hac signif. ἀπῄεσαν. V. 39, αὐτοῖς si tollas, melius constabit sententia.

P. 363, v. 20, aptius λυτρούμενοι, ἀπιόντες, vel simile quid. V. 27, superflua hic est coniunctio καὶ. V. 43, pro κατ' αὐτοὺς Lapi versio habet *per se*. Gelenius legit μετ' αὐτοὺς. quod paulo supra (v. 33) dixit, ἐξὸν συναχθῆναι τῆς στρατείας αὐτοῖς.

P. 364, v. 11, supra pro Πωμεντίνων χωρίον dicit Πωμεντῖνον πεδίον, tum alibi, tum 297, 25. attamen & Lapus vertit, *circa Pomptinum agrum*. V. 35, locus hic non est satis integer. paulo melior videtur hæc lectio; χρήματά τε θαυμαστὰ ὅσα, χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ ἐσθής, ὥσπερ αἱ πόλεις τῆς κρατίστης ἀξίας, πάνυ πολλά. ταῦτα τοῖς στρατιώταις ἐφεὶς ὁ Σερίλ. vel minori mutatione, χρήματά τε καὶ ὅσα χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ ἐσθής, ὥσπερ αἱ πόλεις τῆς κρατίστης ἀξίας, πάνυ πολλά, τοῖς στρατιώταις ταῦτα ἐφιεὶς ὁ Σερβίλιος. cui lectioni fauet similis locus infra lib. 10, 648, 8. V. 37, Rom. cod. κρατίστης, *rerum potentis, principis*. sed vulg. lectio huic postponenda non est. V. 39, Ven. cod. habet, καὶ μηδὲν εἰς τὸ κ. vbi nota etiam diuersitatem modi in verbis ἀφεληθείη, & ἀναφέρωσι. V. 41, Rom. cod. ἐπὶ τὴν ἀρχαιοτάτην πόλιν Σύεσσαν Πωμεντίαν. Strabo quoque lib. 5, p. 254, sic ait, τὴν Σύεσσαν τὴν μητρόπολιν τῶν Οὐόλσκων. & paulo ante, τῶν Οὐόλσκων τὸ Πωμεντίον ἐστιν ὅμορον πεδίον, ὅμορον τοῖς Λατίνοις. Steph. Byz. Σύεσσαν vocat. V. 43, Rom. cod. ταύτην τὴν ἄλλην ὑπερεῖχεν. sed, pcul dubio verius αὐτὴ, *hac*.

P. 365, v. 10, forsan rectius, οἱ προσθήμενοι σφίσι. hoc sensu; *vt qui se illis adiunxissent*, (amicos scilicet & socios) hoc exemplo moniti *cauerent ne fidem datis obsidibus confirmatam violarent*. V. 42, pro ἔτι aptius legemus ἤδη. Lapus eam particulam præteriit. Idem Lapus futuro tempore legit ποιησόμενος; *facturi nocte incipiente impostura*. sed mutatione non opus esse, satis perspicitur e sequentibus historiæ partibus.

P. 366, v. 2, malim cum articulo, ἐς τὴν πόλιν, vt mox v. 19. V. 5, Camerarius mauult αὐτομολοῦντας, cum ο: sicut etiam pro ἐκκλησίαν supra 70, 46, frequentius dicitur ἐκκλησιάσαι. V. 27, Ἀρικηνοὶ constanter hic prima syllaba monophthongo scribitur: sed rectius Ἀρικηνοί: cuius scripturæ vestigia supra indicata in 17, 19. Iidem esse videntur quos Strabonis exemplaria vocant Ἀργυρηνοὺς, lib. 5, p. 254. V. 46, Strabo lib. 5, ait Ariciam ab vrbe distare stadiis 160: Acron autem in quintam Horatii Satyram, decem milia passuum. Glareanus.

P. 367, v. 10, rectius Ἄλβον, vt Sigonius tradit e Fastis Siculis. *Albus* enim & *Albinus* Postumiæ familiæ cognomen fuit. V. 23, pro ὅτι rectius legemus ἐπὶ: vt & Lapus, *fugientes ad vallum*. V. 37, pro Σεντέμιος Γέμινος exemplar habet Σέμνος Γεμίνιος. perperam. Pro Μοντανὸς etiam, quod Lapus quoque secutus est, mauult Sigonius Καλλικομαντᾶς, e Fastis Siculis, & Liuio. qua de re infra quoque, ad 394, 14. V. 40, pro Σπουλκελᾶτος supra fuit Τισικελᾶτος, in fine libri quinti, & initio sexti. in Ven. minus recte est Πρικελᾶτος.

P. 368, v. 2, ἀνεδήσατο susp ectum est verbum. nec magis consentanea est hæc Rom. cod. scriptura; ἀνεδέχοντο τῶν ὑπ' ἐκείνης ψηφισμάτων. Infra 371, 43, hac ipsa de re dicit, μηδὲν δὲ ἔτι πλέον ἀγόντων τῶν ἐψηφισμένων. vnde suspicari aliquis possit hic legendum, οὐδὲν δ' ἔτι πλέον ἀγόντων τῶν ὑπ' ἐκείνης ψηφισμάτων. Lapus

maluit ἀθετημένων, *irritis factis quæ ipsi decreuerant.* Sed possis etiam legere ἀναβαλλομένων, seu ἀναπεμπαζομένων, *dilatis & protractis.* Seq. v. Rom. cod. habet, ἐν κατ' ὀλίγους ξυνόδῳ. V. 6, κατεχόμενοι pro vulg. κατεχόμενοι (quod ambiguam scripturam habet) repositum ex Rom. cod. Ex eodem mox inserta est inclusa καί. Idem ibidem aoristos habet βουλεύσωσι. V. 7, idem R. cod. pro τὸ δὲ συνωμοτῶν, habet τὸ συνώμοται & v. 9 ἰδίων pro ἰδιωτῶν. V. 10, Camerarius pro ὀνομολογίας rectius legit στρατολογίας: vt & Lapus vertit, *ad danda nomina citatis.* Ibidem claudenda videtur periodus, & inserenda γὰρ post συναρπάσαι: aut plenius legendum, τὰ δὲ γὰρ ὑπάτων συναρπάσαι ἅμα τῶν ἐκ τῆς ἀ.κ. V. 17, Ven. cod. τῆ ξυνόδῳ: minus vsitate. V. 18, suspectum est hic παρασκευῆς vocabulum, vel ob ipsam tautologiam. forsan aptius ἐπισκευὴν, aut ἐπίδοσιν. Lapus vertit; *apparatus quoque hostium maiorem quandam accessionem assumpserunt.* V. 20, Ven. βουλομένοις: parum conuenienter. V. 21, malim Ῥωμαίοις, ad vitandum tot genitiuorum concursum. ac facile potuit error nasci ex non obseruato scripturæ compendio. V. 27, forsan πολεμίων. V. 33, καὶ superflua est hoc loco.

P. 369, v. 3, si αἱρούμενοι retinere velimus, legendum videtur παλαιπώμεθα: vel, si παλαιπώμεθα placeat, legendum αἱρούμενοι aut αἰσθόμεθα. V. 11, Lapus quoque cum vulg. exempl. agnoscit secundæ personæ pronomen ὑμῶν, *vobis.* sed verius esse ἡμῶν, satis declarant sequentia. V. 19, pro βουλεύσαντες legendum fortasse βουλόμενοι: vt Lapus etiam vertit, *volentes potius hostem suo cum malo perdere.* V. 31, inclusa τι addita est ex Rom. & Ven. cod. Sed parum hæc insertio confert ad loci emendationem. Lapus vertit; *& pugnantes vt haberemus relinqueremusq. posteris.* ego ita verti perinde ac si scriptum fuisset, καὶ τῇ δ' ἀγωνιζόμεθα (seu καὶ τῇ τι ἀγωνιζόμενοι περιεσόμεθα) τὰ κτηθέντα αὐτοῖ τι κατασχεῖν, καὶ τοῖς ἐξ ἡμῶν γενομένοις καταλιπεῖν.

P. 370, v. 7, pro ἐφ' ὑμῶν Lapus videtur legisse ὑπὲρ ἡμῶν, dum vertit, *pro salute nostra.* possis etiam legere μεθ' ἡμῶν, *nobiscum.* V. 31, inclusa, e Rom. cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio; *fine enim liberam vocem meam quisq. vestrum generositatem velit appellare, siue arrogantiam, nullo vmquã absistam tempore, donec viuam, eo quod mihi tam visum est pulchrum.* alioqui transposita ἐ legendum esset, ἐ ἄνευ τοῦ ζῶ χρόνον, οὐδὲ ποτε σιωπήσω χρηζ. V. 35, Lapus legit διεφθορός, dum vertit, *omne vitium & corruptio.* sed ferri etiam nostra lectio potest. V. 37, rectius sine articulo, ἀπὸ φρονήματος. V. 45, pro αὐτοδίκων supra dicit αὐτοδίκων, tum alibi, tum 333, 44.

P. 371, v. 5, inclusa, e Rom. & Ven. cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio; *victi vero sunt a iunioribus.* V. 10, προστασίας agnoscit eadem Lapi versio; *obtinere patrocinium.* sed haud scio an verius sit διχοστασίας: vt sensus sit; *quippe qui solus seditionem compescere* (seu comprimere) *posse videretur.* Sequ. v. Lapi codex pro Μάρκον videtur habuisse Μάρκον, vt supra 328, 17: & 349, 35. vnde Glareanus, Hic M. Valerius, inquit, supra (349, 35) in pugna ad Regillum lacum occiditur, tertio ab hoc anno: hic fit dictator. Quidã excusant Poplicolæ duos fuisse fratres Marci prænomine. sed hæc coniectura est incerta. Alii L. Valerium forsitan legendum putant, qui etiã Poplicolæ frater ab hoc auctore dicitur lib. 8. Sed hic hactenus non fuit consul: & frequẽter consulares creabantur in dictatores. quamquam haud sum nescius hoc non perpetuo seruatum esse. itaq; hunc locum supra inexplicabilem asserui. Hæc ille. V. 17, προσκαλούμενος retinuit Gelenius. malim ego προσκαλέσας, vt supra 342, 30, ἐπιτάξειν ἑαυτῷ προσκαλεῖν. V. 22, magis proprie στρατείας, *expeditiones.* V. 28, Lapus videtur legisse δημοτικοὶ τε ἔδοσαν. nam vertit, *qui omnium popularissimi videntur & sunt.* V. 42, pro πολεμίους & ὑπισχνουμένων malim πολέμους & ὑπισχνούμενον: vt & Lapus vertit, *ad bella, & pollicentem.* itidemq; v. 44 ἄγοντα. sic enim structura fiet & cõcinnior & planior. Siquis etiam fut. temp. malit διαπραξόμενος, libenter assentiar.

P. 372, v. 8, comparatiuum pro superlatiuo positum; χαλεπώτερον pro χαλεπώτατον. V. 23, post ὡς videtur deesse aduerbium πολεμικῶς, ἐχθρῶς, vel simile. supra sane 360, 42, dicit ἐχθρῶς ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους. Lapus vertit, *sed vt pugnantes vos inter vos despicientes:* ὡς πρὸς ἀλλήλους μαχομένους. Seq. v. si ἡμῶν malis, non refragabor. V. 30, malim πάντες Ῥωμαῖοι: vt idem Lapus vertit, *cives Romani.* V. 32, potes etiam fut. temp. legere ἀγωνιουμένους. V. 43, ἑκάστης positum hic pro ἑκάστοτε: quæ commutatio supra quoque notata est, ad 138, 3.

P. 373, v. 14, Lapus legisse videtur, μιᾷ παρατάξει κρῖναι βουλευθέντων ἀμφοτέρων, *vna vtrisq. acie dimicare volentibus de bello.* V. 20, concinnius singulare κορυφῆς. Siquis etiam ὑποχωρήσεις malit paulo ante, per me licet. V. 42, rectius ἐπ' αὐτῷ, singulariter. vel extrinsecus subaudiendum διὰ τὸ δίχειν: quo numero mox itidem dicit, τὴν οἰκίαν αὐτῶν. vel potius legẽdum συστρέψαντες ἑαυτοὺς εἰς, vt infra 430, 13. alioqui enim συστρέψαντες neutraliter vsurpatum fuerit pro συστραφέντες, *facto globo.* Lapus etiam alias hic diuersitates secutus est. dum enim sic vertit locum, *sed qui antea obuiabant sententia, conuertentes se, innumeri ac violenti, superiores eiq. multitudine, tunc quoque aduersabantur:* satis aperte indicat se ita legisse, ἀλλ' οἱ πρότερον ἐναντιούμενοι τῇ γνώμῃ, συστρέψαντες ἑαυτοὺς, εἰς ἐβ. Existimarit etiam fortasse aliquis, legendum ὑπέρων pro ὑπέρων. sed ea mutatione non videtur esse opus; quum etiã pag. seq. v. 20 eadem scriptura repetatur. Siquis vero contendat v. 47 legendum, ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρων τῶν δικαστηρίων, vt perstringatur lex Valeria de prouocatione a patriciorum consistoriis ad plebis iudicium, (de qua supra 292, 45: & infra 385, 20) fruatur suo iudicio.

P. 374, v. 22, pro ἔργα τινὰ Camerarius legit ἔργων τινα. Lapus vertit, *plus quam res poscunt.* V. 25, Henricus Stephanus Schediasmatum libro 2, cap. 4. mirũ videri annotat, Dionysium, qui multa in Thucydide, præsertim quod ad ἑρμηνείαν attinet, reprehenderit, hic tamen phrasin eius imitatum esse. nam vt Thucydides lib. 1 in concione Corcyræorum dicit, πρᾶξιν τε ἡ δοκοῦσα ἡμῶν μετὰ περιφρονήσεως, τῶν ἀλλων ἐ ἀδόνα φαινομένη: ita hic Dionysium nostrum, πράξεις ἡ δοκοῦσα ἡμῶν τὸ κοινὸν πρᾶγμα, ἰδία πρὸς ἑκάτερον μέρος ἀπέχθεια φέρομεν. vbi fortasse pro φέρομεν ex Thucydide legendum est φαινομένη, & ἰδίᾳ pro ἰδία. Quin & Græca sic possis reddere; *& res eo deuenit vt quæ penes nos esse videtur procuratio reipublicæ, priuata esse cum vtraq. parte simultas videatur.* Infra etiã vtitur hoc loquendi genere, 413, 44. V. 31, in exempl. perperam positum est aduerbium μοι, pro pronomine μοι, quod agnoscit etiã Lapi versio, *id mihi fatendũ erat.* V. 33, legendum videtur τῶν δ' ἐπειδὴ: vel ἐπειδὴ δ', seu ἐπεὶ δ': vt Lapus, *postquã vero.* V. 43, Lapi quoq; codicem hic non fuisse satis integrum, ostendunt hæc versionis verba; *prohibente fine non prohibẽte eo: præterque legem egisse dimittentẽ me senatu aduersante*

exer-

exercitum. paulo concinnior videtur huiusmodi ſtructura; τὰς τῶν πολλῶν ἐνίας δημιουργεῖ ἀξιῶν ἐκείνας κωλύσας, παρέχεσθαί τι, στρατείας ὑμᾶς, ὠνειδισμένον τῶν βουλευτῶν, ἀφεμένους. Romanum ſane cod. habere στρατείας τι ὑμᾶς, teſtatur Fuluius Vrſinus. Idem codex eodem teſte mox v.46 habet, ἐν τῇ πολεμίᾳ ἔτι κατέχειν καὶ μηδὲν ἐργαζομένους ὑ-δεῖν, *in hoſtico adhuc detinere, nec quidquā proficere,* ſeu, detinere otioſos, detinere ſine vllo rerū ſucceſſu.

P.375, v.10, rectius ἐρῶντι. V.20, nota ὡς pro ὥστε. V.21, ἱερῶν notarat in ſuo codice Camerarius: Gelenius prorſus omiſerat: agnoſcit tamen & Lapi verſio; *erant enim adhuc ſacrarū legionum domini.* forsan ergo τάγματα hic dicuntur ἱερά, quoniam adhuc ſacramento tenebantur. Seq. v. Lapum pluraliter legiſſe κύριοι εἶναι, manifeſtum eſt ex verſione iam citata. V. 32, pro Βίμιν rectius legemus Βιμίνῃ, vt tū apud Latinos hiſtoricos eſt, tū infra 410, 20: 442, 21.

P.376, v.7, vt hic ἀνακλαυσμὸς legitur pro ἀνακλαυθμὸς, ſic ἀναβασμὸς obſeruaui apud Pauſan. 471, 2, pro ἀναβαθμός. V.37, οἰκείοις πελάταις ſine copula agnoſcit etiam Lapi verſio; *cum propriis quiſq; clientelis.* Gelenius maluit οἰκείοις ἢ πελάταις.

P.377, v.2, poſt μετελθόντες deeſt coniunctio, δὲ, vt mihi quidem videtur. Lapus tamen maluit inſerere καί: *moderatiſſimi enim, & qui præſentem maxime decerent fortunam.* V.31, forſan rectius ἀνεξεύθυνον: vt ſupra eſt ἀνέξοδοι τὰ τέλεως, 370, 36.

P.378, v.10, τι videtur ſuperflua eſſe; aut ſaltem in γε mutandi. Senſus eſt; (inquit Glareanus) ipſi qui ciuilis auxilii indigerent, facerent perinde atque ſi adhuc domini eſſent; quod experturi eſſent, exituri aduerſus hoſtes; quib. nullo pacto pares eſſent futuri. V.29. pro Πόσουμιν Κομίνιον exemplar hic rurſum (vt ſupra 316, 18; & 341, 46) habet Ποστόμιον Καμῖνον, mendoſe. V.41, pro ἑβδόμης cum vtroq; interprete legendum eſt δευτέρας: præſertim cum apud Diodorum quoq; in 77 Olympiade horum conſulum nulla ſit mentio. incipit autem Diodorus a 76 olympiade conſules Romanos recenſere. Infra quoq; 417, 40, recte numerus hic exprimitur, LXXII.

P.379, v.13, ſiquis maluit ἡμῖν, *nobis,* per me licebit. V.17, nota hic δῆμος pro δημοτείας. Seq.v. μέλλοντας pro vulg. μέλλοντας requirit ſtructura & ſenſus. V.29. pro αὐτοῖς legendum eſſe αὐτῆς, mihi non eſt dubium: eo ſcilicet loquendi genere quo 381, 6, dicit, τῇ πόλει ἐκεῖ, ἐπειδὰν ἤδη συγκινδυνεύονται. Confirmat & Lapi verſio; *propugnatricem eis de imperio.* V.41, verius procul dubio, ὑπὸ τοῦ δήμου ἐξηρημένον. vt διανεμόμενον huc irrepſerit ex v.39.

P.380, v.1, pro ὑμῶν legendum videtur ἡμῖν, id eſt ὑφ' ἡμῶν, *a nobis.* V.8, vulg. ἄσπορον etſi aliquo modo excuſari poteſt, vt ſignificet agrū e quo nihil prouenit: non dubito tamen quin vera ſit lectio quam ſecutus eſt etiā Gelenius, ἄσπορον. ad eam certe alludit & Lapi verſio hæc; *incultum agrum relinquentes.* V.18, opinor legendum eſſe ἀποχωροῦντες. in ἀποχωροῦντας ἔχομεν & maior eſt mutatio, & inſolentius loquendi genus. V.27, forſan φοβεῖ τι, vt ſeq. v. φοβεῖσθαι. Sic v. 36, magis analogum eſt αἰωρούμενοι.

P.381, v.12, Lapus videtur legiſſe φαυλότατοι, maſcul. gen. dum vertit; *nec per deos illi quidem ciues ineptiſſimi.* Gelen. maluit, καὶ μὰ Δί', ὡς αὐτοί γε νομίζουσιν, οὐχ φαυλότατοι. V.21, ἐπάξοντα agnoſcit etiam Lapi verſio; *conducturus omnino.* Gelen. maluit ἄξοντα, vt v. 9: non abſurde. V. 32, καὶ agnoſcit illa ipſa Lapi verſio; *& debita, & damnationes:* itidemq; Gelenii verſio; *videlicet æs alienum & mulctationes, ac huiuſmodi mala, libenter quocumq; ſecum tranſlaturam.* At cum in eiuſmodi migrationibus iſta incōmoda non aſportari alio ſoleant, ſed illorum effugiendorum gratia, ſedes alibi quæri, ideo pro ἢ cenſeo legendum καὶ τὰς qua prępoſ. pro διὰ frequenter vtitur, cum alibi, tum 63, 29: 65, 28. Infra pro eodem dicit, πρὸς τὰ χρέα, & διὰ τὰ χρέα, 386, 31, 35. V.36, nota hic μηδὲ, & in ſeq. comm. μήτε quæ commutatio alibi etiam occurrit. V.44, nota ὁμόσκηνος, quaſi in contubernium noſtrū admiſſus. Lapus nec Latine nec ſignificanter vertit *tentorialis turba.* alibi ὁμόσκηνος pro eodem dicitur.

P. 382, v.20, nota hic ἡμᾶς ὁπλισαμένους abſolute poſita pro ἡμῶν ὁπλισαμένων: vt infra 387, 17, ὡς δὴ ἀκινδύνων αὐτοῖς τὸ ἔργον ἐσόμενον. V.28, οὐ γὰρ agnoſcit etiam Lapi verſio: ſed pro φθάσαι legit aliud; *neq; enim per partes proprias coaleſceret, cum tempore amiſſum.* ego retento φθάσαι pro οὐ exiſtimo legendum οὕτω: *ſic enim mature ſingularum partium exſcidio tandem vniuerſum reip. corpus peſſumdabitur.* V.41, Gelenius maluit ὑμῖν, *vobis.*

P. 383, v.7, forſan rectius, τοῦτο δὲ τι (vel δή τι) θαυμαστόν. V.21, ὑμῶν redundat, vt exegema. V.24, in exēplari eſt συνεστράφητε. quod ſecutus Gelenius verterat; *cum quib. diuturnam habuiſtis conſuetudinē.* Sed verior ſcriptura eſt συνετράφητε: vt Lapus etiam vertit; *quibuſcum educati eſtis.* atque inde συντροφίας dicit infra 398, 31. V.37, ſi δὴ malis pro γε, per me licet.

P.384, v.1, pro μὲ aptius legas δῆμος, vel tale quidpiam. Lapus vertit; *mala patiens plebs;* κακοπαθῶν ὁ δῆμος. V.6, aor. πειράσομαι poſitum hic pro fut. πειράσομαι. V.11, rectius forſan ἐν ἡμῖν, cum præpoſitione: vt Lapus quoque vertit, *in nobis ipſis.* V.34, rectius, ἄνδρα τῶν ἀεὶ. V.39, poſt ἄνδρες omiſſa erat coniunctio δὲ: quam agnoſcit etiam Lapi verſio; *viri vero ſinceri.* Ibidem mox conuenientius legeris ὑδατίρας, numero ſingulari. V.41, omiſſa eſt prohibitiua μὴ, vel negatiua οὐ. quod indicat etiā Lapi verſio; *quemadmodum non eſſent incluſi muris.*

P.385, v.21, pro περὶ rectius fortaſſe legemus παρ: quo modo Philoſtr. dicit περὶ αὐτοῖς φαίνεται, *in eis apparet.* vel legendum περὶ τὴν κρίσιν. V.34, legendum videtur περιεστήκασιν: vel maiori mutatione, ἐξεληλύθασιν ἐξ ὧν περιεστήκασιν: quod genus loquendi vſurpat paulo poſt. Seq. v. opinor legendum διὰ τὴν ὑπὲρ (vel περὶ) τῶν πολλῶν σπουδήν.

P.386, v.7, ſi præſ. temp. δίδομεν malis, per me licet. Quodſi etiam v.20 malis ἄγει, vt ſit ex ἄγω, non multum refragabor.

P.387, v.7, forſan legendum διαβαλεῖν: vel ſaltem tranſpoſitis compoſitionis partibus, καταδιαβαλεῖν. V.25, ἐφ' ὑμῶν ἀρχόμενοι, eſſet *ſub veſtro imperio.* ſed fortaſſe legendum ὑφ' ὑμῶν: vel in prima perſona, ὑφ' ἡμῶν. Seq. etiam v. pro τοὺς παρόντας legendum potius τὰ παρόντα: qd' loquendi genus eſt vſitatiſſimū. V.44, pro vulg. τι repoſui τε. tu ſi γε malis, tuo iudicio fruere.

P.388, v.1, excuſari poteſt φανερὸς ἦν πολέμιος. ſiquis tamen aduerbialiter malit φανερῶς ἦν πολέμιος, facile aſſentiar. V.6, interpretes videntur legiſſe, ὃ ὅ τι ἂν δέῃ αὐτοῦ δοκῇ. ſic certe Lapus; *& quodcumq; aliud videtur, eiq; videbitur quodammodo: primumq; faciet poſtulatorū, aequi eam honoris eſſe.* V.8, forſan εἰς δυναστείαν τὴν πόλιν περιστήσαντα: vel, εἰς δημοκρατίαν περιστήσαντα. nam περιστήσαντι neutral. vſurpari nō ſolet. V.13, rectius forſan, δῆμον πολλῶν κεφαλὴν τυραννίδι παραδόντα. alioqui appoſitiue legendū eſſet, δῆμος, πολλῶν κεφαλή. Attamen & Lapus; *nunc multorum capitū tyrannidi plebi ipſimet tradatis.* ὑμᾶς quoq; ſeq. v. cōuenientius eſt quā vulg. ἡμᾶς, *nos.* V.17, pro εἴξαντες malet fortaſſe quiſpiam accuſatiuū εἴξαντας: vel optatiuū εἴξαιτε, aut in-

finitiuum ἐᾶσαι: vt Lapus vertit, *tamquam aliud nunc vobis agere nihil liceat, nisi præter voluntatem cedere.* V. 36, hos γαμόρους Herod. Sicula seu Dorica forma γαμόρες nominat, pag. 275, his verbis; τοὺς γαμόρους καλεομένους τῶν Συρηκοσίων, ἐκπεσόντας ὑπό τε τοῦ δήμου καὶ τῶν σφετέρων δούλων, καλεομένων δὲ Κυλλυρίων, (rectius Καλλικυρίων, vt est apud Suidam, & in Aldinis Prouerbiorũ collectaneis) ὁ Γέλων καταγαγὼν ἐκ Κασμένης πόλιος ἐς τὰς Συρηκούσας, ἔσχε καὶ ταύτας. vbi etiam nota δούλους vocari, quos noster hic πελάτας nominat. Ibid. mox, rectius forsan ἐπ' ἐκείνοις: vel singulariter, ἐπ' ἐκείνῳ. paulo post dicit ἀγανακτῶν περὶ τῶν χρεῶν.

P. 389, v. 4, forsan melius plurali numero ὑπὸ καλύβαις: vt Lapus quoque vertit, *sub tentoriis*: & rectius Gelenius, *sub tuguriis*. Seq. v. rectius δυναμένη, nominatiuo casu. nisi forte malis verbũ δυνάσθαι. nam genit. δυναμένης in vulg. ed. consistere nequit. V. 16, κακῶς pro vulg. καλῶς agnoscit etiam Lapi versio, *male turpiterq; perdendam*. V. 19, concinnior videtur hæc transpositio, καὶ τὰ πιεζοῦντα ἡμᾶς ἔτι ἄπαντα. V. 24, pro αὐτοῖ rectius legerimus αὐτοῦ, s. τοῦ δήμου. V. 30, Lapi codex pro ᾐτησάμεθα videtur habuisse αἰτησάμεθα: *quibus ne optantes quidem maius aliquid a diis posceremus.* recte.

P. 390, v. 4, aptius præteritum aorist. παρεσκευασμένοι: & mox στρατείας, *expeditiones*. V. 7, post ἵνα inserenda est coniunctio δὲ, cum Lapo; *vt ante prompta sit ad certamina*. vel sublata post πρόσω distinctione, sic legendum; καὶ τὸ δημοτικὸν τὸ πρόσω ἵνα μὴ ἐθέλωμεν ἢ πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἀφέντες αὐτοὺς χρησόμεθα τῶν χρεῶν. V. 16, conuenientius præteritum aoristum ἐψηφισμένης. Porro quod sequ. v. dicit, proximo censu inuentas fuisse XIII myriadas, ad alium censum videtur esse referendum quam ad eum qui a primo dictatore T. Largio institutus fuit 338, 33. is ergo hic intelligendus quem Sigonius coniicit in annum ab v. c. CCLX: quo tamen ille censa fuisse refert ciuium capita amplius CX milia. V. 24, αὐτὸ agnoscit etiam Lapi versio; *neque id vos quodammodo cogitastis*. malim ego αὐτοί: vt sit, *neq; vos ipsi adhuc animaduertistis, neq; consultorum quisquam monet.* V. 30, περὶ αὐτὰς σφαλέντα accipere poterimus pro *in seipsas corruunt*: vt ex Apollonio citatur, πίπτοντα περὶ σφίσι, pro *cadentia in se*. Sic infra 419, 45, de barbarico exercitu, περὶ ἑαυτῷ σφαλείς, *in seipsum corruens*; seu, *ipse se inconditã sua mole labefaciens*. V. 39, forsan rectius singulariter τοῦτο, *hoc*.

P. 391, v. 1, accus. ἐξιστάμενους refer. ad verbum infinitiuum: vt supra 357, 39. V. 14, Lapus pro ταῖς πλείοσι γνώμαις εἴχθε posuit, *pluribus adhærerent*. Si mendo scriptura caret, εἴχθε erit idem quod εἴχθαι: (vt scilicet εἶκον etiam inuenitur pro εἶκον) ac εἴχθε γνώμαις, insistere sententiis, sequi sententias. V. 34, pro ταῦτα forsan legendum ἐνταῦθα, *hic*. Lapus legit αὐτοῖς: *de salute ipsos præsertim publica consultantes*. V. 41, forsan rectius, ὑμῶν ὁμολογοῦντες τοῖς νέοις.

P. 392, v. 5, rectius ἡμῖν, *nobis*, quam vulg. ὑμῖν *vobis*.

P. 393, v. 2, singulare ὁρῶ μὲν agnoscit etiam Lapi versio; *Video, inquit, Patres.* V. 28, forsan rectius ἀφιέναι, *absoluere, liberare*. V. 35, Virgilius hunc Æneæ socium, quem auctor noster vocat Ναύτιον, appellat Ναύτην: Æneid. 5, his verbis; *Tum senior Nautes, vnum Tritonia Pallas Quem docuit, multaque insignem reddidit arte, Hæc responsa dabat.* Glareanus.

P. 394, v. 9, in hac legatorum decade tres omissi sunt: duo consulares, Τίτος Λάρκιος Φλαῦος, & Μάνιος Οὐαλέριος Μάρκου υἱός: tertius, nondum consulatu functus, Σπόριος Ναύτιος. quorum illi duo præponi possunt ceteris; Nautius vero, propter ætatis & dignitatis inferiorem gradum, in finem reiici. Defectum hunc in Lapi versione animaduertit etiã Glareanus; qui Valerium post Largium & Menenium, tertio loco ponit, vt etiam Gelenius. Præterea ante Ποστόμιος (v. 11) omissum est prænomen Πόπλιος. In Æbutii cognomine (v. 12) pro Φλαῦος Glareanus ponit Ἔλβας, vt supra 342, 32: & mox in Postumii cognomine pro Βάλβος (vel potius Ἄλβος) veretur ne forte reponendum sit cognomen *Regillensis*. Sigonius vero Postumium istum prænomine Publium, cognomine Album, agnomine Regillensem vocat; a victoria scilicet ad Regillum lacum parta: de qua supra 343, 12. Præterea idem Sigonius in Virginii notatione, sublata distinctione post Αὔλου υἱός, diuisa ista καὶ Νωμεντανός (quæ Lapi etiam versio agnoscit) contrahit, & mutat in Καιλιομοντανός: pro quo supra fuit Μοντανός, 367, 36.

P. 395, v. 4, pro κατιὼν, quod & seq. pag. repetitur v. 31, frequentius vsurpatur κατιόντα. V. 18, ἀναβαλόντας pro vulg. αἰδεσθέντας agnoscit etiam Lapi versio, *reuicientes*. hoc ipsum membrũ sic magis ad verbum conuerteris; *non amplius exspectata senatus deliberatione, nec rebus in longum tempus aut aduersariorum inuidiam reiectis*, seu *dilatis*. V. 25, Gelenius legit, οὐδὲν τοῖς ἀντιπάλοις εἴκειν. sed minori mutatione legeris, οὐδενὶ τῶν ἀντιπάλων εἴκειν, *nulli aduersariorum cedere*. in eandem sententiam supra 320, 41: & infra, 509, 31: 518, 43.

P. 396, v. 4, conuenientius infin. ἀπελθεῖν. V. 18, Lapus hæc paulo aliter videtur legisse, dum vertit; *& simul idem se cum omnibus, siqua esset periclitatio, potius sustinere*: καὶ αὐτὸς μετὰ πάντων μᾶλλον. V. 31, κατιὼν pro κατιόντα notatũ etiam paulo ante. V. 42, pro ἀποκρινόμενος legendũ videtur ἀποκρινοῦμαι, vel ἀποκρινοῦμεν, vt Lapus vertit, *respondebo ea vera quæ sunt*.

P. 397, v. 7, post ἰδίᾳ non male inserueris coniunctionem τε. V. 12, χρεῶν supra etiam semel in exemplari occurrit. sed verius atq; vsitatius est χρεῶν. V. 15, malim leui transpositione facta, αὐτοὶ περὶ ἡμᾶς κακὰ ἐψήφισαν. V. 28, cum δυνάμενοι subaudiendum εἰ πείθοιμεν: aut mutata persona legẽdum δυνησόμεθα. V. 35, in exemplari est τυραννικῶν. sed Lapum quoq; aduerbium τυραννικῶς agnouisse, declarat versio; *quæ tyrannice educunt potestates*. V. 36, hæc Suessæ expugnatio supra in Tarquinii Superbi historia est exposita, 250, 38. vnde patet qui reges hic intelligendi sint. V. 38, genitiuus βασιλέων ratione partitionis excusari potest. Lapus videtur maluisse accus. βασιλέας, dum vertit, *omnes reges*. Sunt autem procliues huiusmodi lapsus in scripturæ compendiis.

P. 398, v. 11, si quis malit neutrum plurale ἄλλα, facile assentiar. Sic v. 16, malet forsan aliquis ἀπεχθησόμεθα, quoniam eodem tempore mox sequitur ἀποστησόμεθα & διασώσομεν. sed occurrit tamen & alibi hæc temporum mutatio, atque adeo pag. præced. v. 25. V. 30, forsan rectius plurale ὑπισχνούμενοι. V. 36, rectius πολλὰ δ' οὖν. V. 41, comma istud, ὑπὲρ δυνάμεως τὸ ἑαυτῶν πείθοντες, appositiue seu declaratiue accipiendum erit: aut subaudiendum participium aliquod, οἷα δεξάμενοι, vel aliud simile. V. 45, καὶ ὅπως ἀνθίστανθαί μοι, pendet e præcedenti verbo ἀνῶνται: vt Lapus etiam vertit, *& vt mihi aduersentur*. Sed simplicior & expeditior est structura, si ὅπως expuncto legamus ἀνθίστασθαι, vt pag. præced. v. 25.

P. 399, v. 3, ὡς, si mendo caret, anastrophen habet:

bet: cum ordo postulet, εἰς ἐχθρὸν ἠγνόμενοι ἅπαντα τὰ ἐλευθερίας ἐχόμενα ἀπολεῖσθαι. At si τὰ pro eodē ὡς reponas, nullo metaplasmo erit opus. Lapus pro eo legisse videtur τ' ἴσως. nam vertit, *inimicaq; forsan omnia existimantes quæ libertatē amplecteretur*. sed ἴσως in hac signif. parum huc videtur facere. V.7, ᾤοντο accipiendum tempore præterito perfecto: aut imperfecto temp. legendum ᾤοντο. V.24, rectius forsan ἀδυνάτους, masculino genere: vt feratur ad ipsos Latinos, non ad vrbes. nam alioqui erit tautologia. V.34, in Græcis hic ambiguitas est; sed nihil officiens, ad vtramcumq; partem referatur. sic enim verba sonant; *Videreturq;, vt numquam antea, si nos voluissemus, opportunissima obtigisse occasio, vel convellendi vestrū imperium, vel reddendi in posterum moderatius*. V.43, vel πρὸς ὑμῶν legendum, vel πρὸς ὑμᾶς accipiendum pro, *vestri respectu*. Quodsi etiam finita post ἐποιήσαμεν interrogatione, responsionis subiectionem incipere velis a sequ. participio πεισθέντες, non multum refragabor.

P.400, v.15, Gelen. maluit ὑμῖν, *vobis*. V.19, post ἀπειλαῖς ellipsis est caussalis particulæ ἕνεκα. V.21, si malis τῷ αἰτίῳ, aut plur. τοῖς αἰτίοις, per me licet. V.29, pro ἀπήχθετο aptius fortasse legeris ἀπηχθάνετο vel ἀπήχθετο.

P.401, v.30, pro παρακαλούμενοι sensus requirit aliud. Lapus vertit, *quæsita ab his per iusiurandum fide*. tu si verius esse putes παραιτούμενοι, (id est παρακαλούμενοι) tuo iudicio fruere.

P.402, v.8, deesse videtur δὲ post ἀπαλλαγησόμεθα. Sic v.15, post σώμασι deesse videtur ἐν: & mox participium κτηθέντα post πόνων. V.38, pro Ἰλίῳ vterq; interpres legit Ἄλβας: recte, vt patet ex 72,31. Seq.v. ἐφ' ὑμῶν pro ὑφ' ὑμῶν positum. quæ præpositionum commutatio supra etiam aliquoties obseruata est. V.41, rectius forsan ἐκείνων, sc. τῶν ἐξ Ἄλβας ἀνασταντων. V.44, ἐλαττόν, subaudito aduerbio μᾶλλον, positum pro comparatiuo ἐλαττόνων. V.46, magis proprie leges σπανίας.

P.403, v.2, rectius λυπηρόν: vt feratur non ad præcedens substantiuum βίον, sed ad sequens ἀποικίαν. vt Lapus etiam vertit; *neque deis inuidiosam, neque hominibus molestam, neque vlli terra grauem deducimus coloniam*. V.7, nota φυλαῖς pro φύλαις seu ἔθνεσι: vt Lapus quoq; vertit, *deceptis gentibus*. V.25, pro ἕκαστος legendum ἕκαστον, vel pluraliter ἑκάστους. Seq.v. ἀνεκλαίετο accipiendum pro *inclamabat*. supra 374, 5, dicit, ἀνακλαυσάμενος τὴν μέλλουσαν καταλήψεσθαι σφᾶς τύχην: & infra 408, 32, τὰς ἀμφοῖν ἀποκλαυσάμενος τύχας. V.37, si retineamus ἡ, structuræ lex pro χρησάμενος postulat ἐχρήσατο: sin χρησάμενος malimus, pro ἡ ponendum αὐτὸ. vel paulo maiori mutatione legendum, ἐν δυναστείᾳ τῆς καλουμένης δικτατορίας κράτιστα πάντων αὐτοκράτωρ χρησάμενος.

P.404, v.13, pro vulg. θάτερον sensus postulat θατέρου: vt etiam Lapus vertit, *erat tamen multo minor pars hæc quam altera*. V.23, forsan rectius διὰ τοῦτο, *propter hoc*. V.30, accus. διδάγματα cum sequentibus referendum ad verbū infinitum: vt supra 357, 39: 391, 1. V.47, pro ἀπηλιώτας vsitatius dicitur ἀπήλιος, communis generis sine, vt supra 381,13.

P.405, v.3, accus. μηδένα vtrique interpreti corruptæ versionis occasionem præbuit. Gelenius verterat, *vt nemo se moueret vestigio*: Lapus, *vt nemini eum locum mutare placuisset solitudine*. Sed rectius cum Camerario legemus ὥστε, structura & sensu facili: vt tum apud alios, tum apud Philonem legitur, ψυχὴν φύσεως τελοῦ δὲ γνώμονος, *animam a natura tribus differentem*. V.5, si βουλόμεθα hic pro βουλόμενος malis, non refragabor. Lapus vertit, *ad sensum audientium*. V.10, Lapus pro τὰς τὰ ὑπάτου legit ὑπ' αὐτοῦ. vertit enim; *fuerunt autem ab eo dicta huiusmodi*. recte. nec enim hoc anno consul fuit Menenius. Simile erratum infra, 415, 41, in eiusdem Menenii mentione. V.17, Græca sic magis ad verbū expresseris; *cuius negotii plenam potestatem accepimus. Itaq; nihil nūc de iure nobis dicendum existimamus; quod Iunius hic prolixa oratione fecit*. V.20, in exempl. est ἀμφισβητουμένων. sed verius nostrum ἀμφισβητεῖν, non a nomine Ἰούνιος dependens, sed a verbo οἰόμεθα δεῖν. V.34, ἰδίᾳ agnoscit etiam Lapi versio, *rem suam condemnationibus tradiderint*. Sed aptius cum Gelenio legemus ἴδιοι, *proprii, mancipati*. vt οἱ καταδικασάμενοι sint qui vicerunt iudicio, creditores scilicet, seu fœneratores, οἱ δανεισταί. V.45, rectius, ἄπιτε δὴ, vel ἄπιτε οὖν ἤδη.

P.406, v.18, Lapi codicem eandem hic cum nostro scripturam habuisse, arguit versio; *Et hanc fidē siue accipitis, siue paucis permittitis senatus ducibus de omni senatu dari vobis iusiurandum, siue vultis senatusconsulto ascriptos iurare omnes per sacra*. Nec Rom. cod. quidquā hic discrepat, nisi quod cū articulo habet τὴν πίστιν. Quodsi pro primo εἴτε legeremus δεῖ, οὖν, vel simile quidpiam, structura & sensus esset paulo concinnior. V.34, pro δεομένου Lapus legit δεῖται seu δεήσεται, dum vertit, *eget enim, nec vmquā egere desinet*. Quodsi pro καὶ legatur εἰ, ferri δεομένη poterit; hoc sensu, *si modo durare, nec vmquam intereire velit*. sed loquendi genus efficietur durius. V.44, Rom. cod. habet ἀσφαλείας: idemque agnouisse videtur Lapus, dū vertit *cautiones inauditas*, quasi numquam factas. sed rectius forsan ἀσφαλείας ἀβεβαίους, vt mox πίστις ἀπίστους.

P.407, v.2, in exemplari transpositæ sunt personæ, ἡμᾶς πρὸς ὑμᾶς. veriorem lectionem secutus est etiam Lapus; *ne sitis vmquam in nos mali*. V.6, pro οἵ τε rectius forsan legemus εἴ γε. vel tollenda καί. Lapus vertit; *Siq; propter necessitatem fidei speiq;, contractus correctionis publica potiantur, cetera credimus vobis futura bona*. vnde patet eandem in ipsius quam in nostro codice scripturam fuisse. nec Venetum cod. hic quidquam discrepare, testatur Philadelphius. Gelenius sensum elicuit non ineptum. V.29, verior est Rom. cod. scriptura; τὸ δὲ σῶμα, ὃ τε φθέγγεται ὁ δὲ κεφαλή, ὃ τε καὶ ὁρᾷ ἐν ἀκούει, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις περιλαβοῦσα (rectius Ven. περιλαβοῦσα) πάσας ἔχει, δι' ὧν σώζεται. itidemq; Lapus vertit; *os, quod loquatur, caput, quod videat & audiat, ceterosque comprehendens sensus omnes habeat, per quos seruatur totum*. Ac verisimilem hanc lectionem facit ordo auctoris, qui a pedibus, manibus, humeris, & ore, inferiorib. membris, ad ipsam corporis arcem ascendit. belleq; huc quadrāt Macrobiana ista in Somn. Scip. lib.1, c.6, *Et quia sensus, eorumque ministeria, natura in capite velut in arce collocauit, septem foraminibus sensuum celebrātur officia, id est, oris; ac deinde oculorum, narium, & aurium, binis*. Gelenio quoque scrupulum iniecerat ista transpositio. quare omissis istis, καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις περιλαβὸν πάσας ἔχει, δι' ὧν σώζεται τὸ σχῆμα, eorum loco posuerat quod ori magis conuenire videretur, *alimentorumq; sapores discernere*. Quodsi exemplar sequi omnino velis, nulla eius sententiæ alia videtur esse ratio, quam quod os sensuum sit interpres. V.32, pro σχῆμα rectius legemus σῶμα, vel cum Lapo πᾶν. V.36, ἐν ante σχῆμα vel epitaticōs accipienda, vel potius expungenda; sicut eam nec

Lapi versio agnoscit; *officias & turbes, rem intolerabilem cogens.*

P. 408, v. 16, post τῶ πολλῶν desideratur nom. χρόνῳ. V. 25, vel ὀκλαδισθεὶς legendum; vel ante ὡς ἀφῆται inserenda cop. καὶ. V. 36, nota hic κάπηλοι pro κάπηλος vt supra bis habuimus καπήλοι pro καπήλων. V. 43, ἀπωλείᾳ χρόνον agnoscit etiam Lapi versio; *timere tamen omne se tempus dicens.* Gelenius maluit μένοντα seu ἐπιόντα: non absurde. Idem Lapus sine distinctione legit, εἰ τύχοι περὶ τὸ γεγονότων τῷ δήμῳ μνησικακεῖν: vt μνησικακεῖν feratur non ad participium ἐπεχόντων, sed ad verbum τύχοι: *si accideret vt hac gesta populo obiicerent:* vel potius, *si accideret vt ob hanc secessionem memores in populum iras effunderent.*

P. 409, v. 4, forsan rectius δίκην: itidemq; v. 2 ἐκλείψειν: eo scilicet verbi modo quo pag. praeced. v. 45 dicit τῇ. Sic v. 28, rectius ἔχομεν, indicatiuo verbi modo. aut mutata coniunctione legendum καὶ τῷ ἔχομεν. V. 33, si του μὴ malis, per me licet. V. 38, pro προσθέντων supra dicit ἀποδόντων 392, 2: & infra δόντων, 451, 35.

P. 410, v. 8, in exemplari est Σικίλιος: errore nato e celeberrimae insulae vocabulo. Liuius Icilium vocat, sine σ: cuius scripturae vestigia sunt etiam paulo post in corrupto Ισσίλιος, v. 22. V. 15, rectius Φιδηνάς, per ι in prima syllaba: quam scripturam non Latini modo sequuntur, sed etiam Suidas inter Grecos lexicographos. nisi forte malis Φιδιδήνας. de vtraque scriptura prolixius supra dictum, ad 131, 3. V. 22, pro Ἰσσίλλιος Ῥιγαρὸν ambo interpretes legunt Ἰκίλιον Ῥόγαν, *Icilium Rugam*: sed Lapus Caii praenomen cum Greco codice retinet, Gelenius vero Spurium vocat ex praecedentibus, vbi L. Iunio legationis collegae adduntur M. Decius, & Sp. Icilius. Porro in primorum tribunorum nominibus (inquit Glareanus) non prorsus conueniunt Liuius atque Dionysius. Liuius duos primũ creatos ait, C. Licinium, ac L. Albinum; hos autem, tres sibi collegas creasse: in his Sicinium fuisse, seditionis auctorem; de alteris duobus qui fuerint, minus conuenire. At Dionysius L. Iunium Brutum, C. Sicinium Bellutum primos; deinde C. & P. Licinios, & C. Icilium Rugam. Haec Glareanus. Similiter Sigonius; Primos duos creatos Liuius C. Licinium & L. Albinum vocat: Pedianus L. Sicinium L. F. Bellutum, L. Iunium C. F. Paterculum: Dionysius C. Sicinium Bellutum, L. Iunium Brutum: Plutarchus in Poplicola, Iunium Brutum, & Sicinium Bellutum: Suidas in voce Δήμαρχοι, Sicinium & Brutum. Ex tribus reliquis, vnum Sicinium nominat Liuius: de reliquis parum ait cõuenire. Dionysius autem eos C. & P. Licinios, & C. Icilium Rugam vocat. Haec Sigonius. V. 23, nota hic ἡμέρα τετάρτῃ πρὸ τελῶν εἰδῶν δεκεμβρίων, pro eo qđ Latini modo plenius dicunt Quarto die ante Idus Decembres: modo contractius, Quarto Idus Decembres. vt πρὸ hic quodammodo superfluum esse videatur. Sic certe in quibusdam Calendariis Graecis inuenimus πρὸ δ νωνῶν, πρὸ ῃ εἰδῶν, πρὸ ιη καλανδῶν ιδ: in descriptione Ianuarii, & similiter in ceteris mensibus. V. 26, vt supra notatum καλῶς pro κακῶς, ita hic contra in exemplari est κακῶς pro καλῶς. sed veram lectionem agnoscit etiã Lapi versio, *pulchre se habere.* V. 32, forsan leg. ὁ ζητήσας ἔστιν ὅδε: vt infra 431, 45. vel sublata distinctione, & ἔστιν in ἵνα verso, e duobus commatib. vnum faciendum, sic, ὁ χαίρειν πρὸς αὐτὸ καὶ τῶν συναρχόντων ὅδε ὁ νόμος ἵνα. vbi tamen si ἵνα omittere malis, per me licebit. Porro pertinent huc quae Brissonius De formulis lib. 2, p. 155, annotat e Liuii lib. 3; *Ipsis quoq; Tribunis, vt sacrosancti viderentur, relatis quibusdam ex magno interuallo ceremoniis, renouarunt: & cum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt; sanciendo*, VT QVI TRIBVNIS PL. AEDILIBVS, IVDICIBVS, DECEMVIRIS NOCVISSET, EIVS CAPVT IOVI SACRVM ESSET; FAMILIA AD AEDEM CERERIS, LIBERI, LIBERAEQ. VENVM IRET. Similiter hoc legis caput, quod habẽt Scaligeri Notae in Festum; QVEI. ALITER. FAXIT. CVM. PEQVNIA. FAMILIAQVE. SACER. ESTO. SEI. QVIS. EM. OCCISIT. PARICEIDA. NEC. ESTO. quod idẽ erat, SE. FRVDE. SVA. LICETO: &, SINE. CAPITALI. NOXA. ESTO: &, IVRE. CAESVS. ESTO. V. 33, alibi passim cum articulo, ἕνεκα τῶν πολλῶν.

P. 411, v. 33, pro ἐπαμύνειν requiritur aliud verbum in retinendi significatione, aut simili. Lapus vertit; *partim accipit collectarũ virium.* V. 35, hic quoq; Ποντίμιος est in exemplari pro Πόστιμος: posito nomine pro praenomine. qua de re supra etiam monui ex Sigonio. Plutarch. in vita Marcii Coriolani 394, sine praenomine vocat Κομίνιον. V. 38, exemplar habet Λογγίλαν: itidemque mox seq. pag. v. 5, Λογγίλας. nostram scripturam probat Liuius, & sequuntur ambo interpretes, qui *Longulam* vocant; Λογγόλαν.

P. 412, v. 1, vt hic ἐγκαταλειφθεῖσα per ει scriptum, ita pag. seq. v. 22. sed siquis vtrobique malit ἐγκαταληφθεῖσα, a verbo ἐγκαταλαμβάνειν, per me licet: quoniam alibi quoq; hoc participium vsurpat auctor. V. 4, Lapus & Gelenius legunt Πωλουσία, *Polustia*: Sigonius in Schol. Liu. *Pollustia.* ego Xylandrum sequi malui, qui exigua mutatione facta legit, καλοῦσι μὲ Πολοῦσκα, ἀξίωμα ἢ οὐ πολὺ τῆ Λογγόλας ἀπέχ. atq; inde infra sunt Πολουσκανοὶ 509, 12: vbi de hoc oppido dicentur plura. V. 9, pro αὐθημερινὴν saepius reperies αὐθημερόν, vt cum alibi, tum 423, 29. V. 27, nota hic Κοριολανοῖς, & mox Κοριολανόν, barytonos: vt etiam apud Plutarch. 394: cum Stephanus oxytonos Κοριολανούς dici tradat vt Μιρλαιανός, & similia. V. 36, ambo interpretes pro Γάϊος posuerunt *Cnaeus*, e vulgaribus Liuii editionibus. sed Γάϊον praenominat etiã Plutarchus in huius ipsius Marcii Coriolani vita. quare nil mutare visum est. V. 39, exemplar hoc loco Μάρκιος perperam habet pro Λάρκιος. nam Μάρκιος, hic miles tantum est; Λάρκιος autem, dux: quod interpretes quoq; animaduerterant. V. 46, in exemplari scriptum ἀνέκλινον, & addita ibidem haec, οἱ λοιποὶ, καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἔφυγον. quae cum inepte huc e sequentibus inculcata essent, ego cum Lapo sustuli. sic enim vertit Lapus hunc locum; *Deinde autem superuenientibus pluribus, inclinabant per decliuia. Quod videns Marcius, cum paucis perstitit.* Ego tamen suspicor auctorem aliud scripsisse pro ἀνέκλινον. Gelenius verterat; *impulsi per decliuia, cedentes in castra refugiebant reliqui*: ex Plutarcho, 394, vbi Coriolani ἐκκλίνουσι, ἐ καταδιώκουσι εἰς τὸν χάρακα Ῥωμαίους. Infra similiter dicit ἐγκλίναντας ἔφευγον κατὰ τῶ πρανοῦς 494, 14.

P. 413, v. 22, de ἐγκαταλειφθέντων dictum ad praeced. pag. v. 1. V. 25, forsan rectius, Μάρκιος ὁ ἐπιφανέστατος ἐν τοῖς πολεμίοις, ἐ λαμπρός. V. 28, malim cum articulo, τῇ δευτέρῃ ἀρχῇ, τῇ συν. V. 45, rectius Πόστιμος, vt dictum ad 411, 35.

P. 414, v. 1, rectius sine praepositione ὑπὸ, simpliciter legemus χειρώσεις, vt & pag. praeced. v. 10, περιόντων μᾶλλον ἰσχύει. V. 9, & αὐτοῖς retineri potest, & αὐτὸς pro eodem substitui. V. 17, pro σφαίρας ἀετοῦ supra 208, 10, & alibi, rectius habuimus σφαίρας

φαλοις ἀεισίας. Infra 420, 14, diuise legitur, ἀεὶ τ̓ ἀεσίων, ὅτῳ χρὴ τ̓ στρατῷ ἀποδοῦναι στέφανοι, εἰς πολλοὺ κατήνεσαν ἰέναι. Eosdem vocat ἐπινικίους στεφάνους 467, 3. V. 24, pro αἱ ἐπαγινούντων malet fortasse quispiam συναγινούντων. sed ferri potest & hæc lectio: quoniam alibi quoq; ἂν cum participio iuncta reperitur. V. 38, pro ὅτι rectius legemus ὅτε, vel ὅτι. V. 40, hic quoque, & paulo ante, v. 15, Ποστύμιος perperam scriptum pro Πόστυμος. error natus esse videtur e sequenti dictatoris nomine, Αὖλος Ποστούμιον, v. 47. quomodo alibi quoq; prænomina & nomina sæpe cōfusa obseruaui.

P. 415, v. 7, in exemplari est καναί. sed veriorem lectionem χαιραὶ agnoscit etiam Lapi versio, *noua fœdera*. V. 19, pro κοινὸν aptius fortasse legemus κοινῇ, seu κοινῶς, vt pag. præced. v. 4. Sic v. 29, fortasse rectius, τ̓ πῖς κελαυμένης Λατίνης ἑορτῆς: vel πῶς τ̓ καλυμένων Λατίνων ἑορτῶν. V. 31, historia hæc supra est exposita, 250, 13. sed nulla ibi de victis Etruscis mentio. attamen & Lapi codex hanc scripturam habuit, vt declarat versio; *quo tempore Etruscos vicere*. V. 41, vulg. ὑπάτων agnoscit etiam Lapi versio; *alter consulum*. sed cum huius anni consules sint Sp. Cassius, & Post. Cominius, non dubitaui cum Gelenio & Glareano scribere, τ̓ ὑπατικῶν τις, *vnus e consularibus*. qua de re monuit etiam Sigon. in consul anni CCL. Supra 405, 10, in huius ipsius Menenii mentione, perperam itidem cod. habent ὑπὸ τ̓ ὑπάτε, pro ὑπ' αὐτῆ.

P. 416, v. 13, si αὐτοὶ ad tribunos referatur, sensus est is quem expressimus in versione: sin ad plebeios referre malis, vertere poteris, *quantum ipsis libuisset*. V. 30, pro πάντων rectius forsan legemus πολιτῶν. V. 42, rectius ἐπ' αὐτοῖς: vt & Lapus; *de eis clarissimũ triumphum reduxit*. vel legendum esset ἐπ' αὐτοῦ, seu ἐπὶ τέτω, s. τῷ νικήματι.

P. 417, v. 7, in exemplari est Καμβίν. sed legendum esse Μαμερῖνον, docet Sigonius e Fastis Siculis & Cuspinianis. V. 15, Lapus pro εὐχερέστεροι maluit εὐγενέστεροι, dum vertit *generosiores*. Sed retineri potest hæc scriptura: vt εὐχερέστεροι sint οἱ εὐπορώτεροι, qui minori negotio vitam sustentant. V. 24, forsan rectius κεκτημένης: vt non ad τὴν χώραν referatur, sed ad ὁ γεωργός. Ibidem ἀγροικίαν nominat quæ alibi ἐπαύλεια. quod vocabulum agnoscit etiam Lapi versio; *nec occasio magna esset*. V. 29, Superiori libro (350, 1) in pugna ad Regillum lacum ait auctor hic noster P. ac M. Valerios Poplicolæ filios, vna cum patruo M. Valerio mortuos. Videndum igitur lectori vt loci ii concordent. sunt enim oppido suspecti. Glareanus.

P. 418, v. 18, μετὰ agnoscit etiam Lapi versio; *post æstatem reuersi sunt in Italiam*. Gelenius, cum temporis spatium videatur iusto longius extrahi, maluit κατά. V. 38, in exemplari est αὐτῶ: quod agnoscit etiam Lapi versio; *qui ab eis vocabatur Mollis*. sed veram scripturam αὐτῶν habet Suidas in Ἀεισόδημος. quod ante me animaduertit Paulus Leopard. Emend. lib. 1, cap. 16. καλεῖν, quod sequitur, habet idem Suidas: positum pro composito ἐπικαλεῖν seu ἐπωνυμίας.

P. 419, v. 3, pro ὃ conuenientius hic leges τι: vt sit pro ὃ μόνον. nisi potius eam plane malis tollere. V. 5, Vmbros Ptolemæi tabulæ longe disiungunt a Dauniis: viciniores eis in ora ista ponūt Ferentanos, Pelignos, Marucinos; & ab altero latere, Peucetios.

P. 420, v. 3, pro καὶ τι sensus omnino postulat & δή, *atq; adeo*. V. 38, vt hic Ἄρρων dicit, ita supra nominandi casu fuit Ἄῤῥης 304, 18. at 300, 6, vocat Ἄρροντα, vt & Latini *Aruntem*.

P. 421, v. 1, ἐπὶ συμμαχίαν accus. casu repetitur etiam paulo post, v. 7, & 17. sed scribi etiam potest ἐπὶ συμμαχίᾳ, *opis ferendæ gratia*, vt alibi sæpe. sic ἐπὶ τῇ διατριβῇ 427, 1: ἐπὶ λημμονεῖᾳ 473, 37. V. 15, magis proprie στρατείας, *expeditionis*. V. 24, dat. καὶ positum in exemplari post ἰδεῖν: intricato structuræ ordine.

P. 422, v. 3; syntactica norma pro συμβαίη postulat subiunct. συμβῇ, vel συμβαίνῃ. V. 8, in exemplari est ἀπαγγελλομένων: quod in promittendi significatione vsurpari non solet. Eodem errore aliquoties ἀνακύρων pro ἐπικύρων: & similia. V. 16, Gelen. maluit ἐπηγάγετο, *secum adducebat*. V. 18, κατεσχημένοις videtur in Lapi etiam codice fuisse, dum vertit, *comitatus nauibus*. malim ego cum Gelenio κατεστεμμέναις. solere autem victrices naues coronari, aliisq; modis exornari, satis notum est. quo modo etiā fasces in triumphis coronari solitos supra docuit auctor 365, 30. V. 47, pro οἱ legitur in exemplari ὧν. quod secutus Gelenius verterat; *Etrusci captiui iuuenes*. Sed veriorem lectionem οἱ agnoscit Lapi versio; *in quibus erant etiam captiui Etrusci*.

P. 423, v. 14, forsan rectius καθεσθέντα: vt feratur ad verbum ὑπισχνεῖτο. quæ lectio si placeat, sic locum vetteris; *hac vero ambo se procuraturum pollicebatur, si absolutum sibi decerneretur imperium, donec remp. pacasset; popularemq; resp. formā instituturum*. V. 26, Gelenius pro παλαιαν nō absurde legit πλησίον: sicut scilicet mox sequitur καθ' ἑαυτόν. V. 32, pro ἅπαντας rectius legemus ἅπαντα: vt Lapus etiam vertit; *tamquam arma non omnia demonstrantes deis*. Gelenius retento ἅπαντας verterat; *quasi non omnes indicassent arma diis debita*. V. 40, alterum horum redundare videtur, μακρῷ, vel πολλῷ.

P. 424, v. 13, ἀπῆσαι pro αἰτῆσαι notatum etiam supra 408, 36.

P. 426, v. 7, qui hoc loco dicuntur σφάκελοι, a Thucyd. & aliis sine σ nominantur φάκελοι, & infra 642, 41, φακέλοι: Latinis itidem *fasces* & *fasciculi*. σφάκελος sane vno λ longe diuersas significationes habet: nec de σφακέλοις vlla mentio est apud Græcos lexicographos, Hesychium, Suidam, Etymologum, Eustath. V. 18, si τὸ in τῷ vertas, idq; in præcedens comma transferas, structura & sententia constabūt melius. V. 20, τυρίας non reperio apud lexicographos. in superiorib. aliquoties neut. gen. habuimus τύριον, qđ Glossaria interpretantur *domicilium*. Lapus vertit *ad tyrannicam domum*. ita vt suspecta hic sit prior compositionis pars; & vel ἱερίων legendum, vel ἱερίας.

P. 427, v. 16, in exemplari est δι' ἀποπολαῖς. sed veram scripturam διαποστολαῖς agnoscit etiā Lapi versio; *legationum missionib. inter se arcanis*. διαποστολαὶ vero ita dicitur vt διαφοραὶ, & consimilia. V. 23, 24, 25, inclusa, e Rom. cod. inserta, agnoscit etiam Lapi versio, & postulat ipsa sententia. V. 28, pro Βύλιντρα exemplar ter habet Βύτρα. sed Βύλιβα scribendum esse cum interpretibus, manifestum est ex iis quę auctor supra retulit 181, 35: 373, 12. Stephanus Βίλιβας scribit, per β. V. 37, pro ὃ δεῖν Ven. cod. habet ὃ δεῖν, *nihil*.

P. 428, v. 5, pro ἐγγύοτο non inepte legeris ἐλίγοντο. V. 30, ἐμφρετής agnoscit Gelenius; Lapus præterit. si quis aptius legi putet εὐπρεπής, fruatur suo iudicio. sed quid si legas, εὐπρεπεῖ ἀνάγκῃ καταληφθείς? V. 42, pro Σικίννιος, quod hic exemplar habet, supra 410, 8, idem habet Σικίνιος. vera scriptura est Ἰκίλιος. *Sicinius* alius est, vt cum e superioribus est manifestum, tum e sequentibus: atque adeo idem iste Sicinius nōn tribunus hoc anno fuit, sed ædilis; vt e v. 47 satis euidenter perspicitur. attamen & Lapus sic legerat; *Spurius Sicinius*: & repetitur hoc ipsum

erratum infra 431,24. at 505,22, aliquanto rectius scriptum Ἰκίλιος, aspirate.

P.429, v.26, τῷ συνεδρίῳ accipiendum pro ἐπὶ τῷ συνεδρίῳ. vel legendum ἐν τῷ συνεδρίῳ.

P.430, v.9, maior temporum similitudo erit, si legas κρῖναί τι καὶ ψηφίσασθαι: vel κρίνειν τι καὶ ψηφίζεσθαι. V.44, rectius φανερὸν ποιεῖν, neutro gen. vt seq. p. v. 2.

P.431, v.2, deesse videtur copulatiua καὶ ante μετριωτέραν; & in præced. commate τι post τὴν. Lapus omissis istis duobus, ποιήσειν φανερὸν, sic vertit; *Et enim hoc vobis polliceor, me horum superbiam moderatiorem esse redditurum.* V.24, hic quoque pro Σικίνιος legendum est Ἰκίλιος, vt paulo ante monui, ad 428,42. V.37, exemplar pro εἰ μὴ habet disiunctiuam ἤ. sed veram lectionem εἰ μὴ agnoscit etiam Lapi versio; *tollite quam dedistis potestatem; nisi ei securitatem firmaturi estis.*

P.432, v.12, ἀντιπαρεξάγεσθαι in ea contendendi significatione qua pro obsistere ponitur, rarum est. quare non absurde forsan aliquis maluerit ἀντιπαρατεταγμένοι: translatione a militarib. agminibus, quorum alterum se opponit alteri. V.17, rectius δράξῃ, præs. temp. V.30, rectius ἐπαγόμενα, fœm. genere; vt in præced. pariter & seq. V.43, positum hic superlatiuum ὑπερτάτῳ pro comparatiuo ὑπερτέρα. cuiusmodi commutationes alibi quoq; obseruatæ sunt. V.45, legere possis etiam ἐκ τοῦ πολεμίου, vel ἐκ τῆς πολεμίας. V.46, magis propr. στρατεία, *expeditio.*

P.433, v.18, redundare videtur prius ὁ. si tamen bene memini, videor mihi apud Pausaniam quoq; inuenisse hanc ipsam duplicationem ὁ μετ' ὁ πολύ. V.21, si malis præteritum ἀπεσπάσθαι, non refragabor. V.24, rectius ἀναβῆναι, vt supra 370,36, ἀναβῆναι πάλιν. V.32, melius cum articulo legeris τῷ πλήθει. V.43, nota ἐν Σικελίᾳ, pro εἰς Σικελίαν, vt supra locutus est 417,30.

P.434, v.35, clientum frequentiam Gelenius refert ad Marcii sodales. sed referenda potius est ad Marcium ipsum. itaque locum sic vertes; *iamq; circa se habebat magna nobilium iuuenum e primo censu sodalitia, & amplas clientelas, quas ei* (vt fortissimo & felicissimo duci) *militia commoda conciliauerant.* V.41, & προσῆπτε ferri potest, & προσῆπται admitti.

P.435, v.8, in exemplari est κοινῶν: quod secutus etiam Lapus vertit, *communem constituens magistratum.* Sed sine omni controuersia cum Gelenio legendum est καινὴν. δημαρχία enim & nouus est magistratus, & plebi (vt ipsum nomen arguit) peculiaris. V.24, rectius (opinor) legerimus, ἡ τῶν δημάρχων; nom. casu. V.31, ἔχει pro vulg. ἔστι repositum e Rom. cod. Seq. etiam versu cum Lapo malui ὑμῶν, in secunda persona; quam cum exempl. ἡμῶν, in prima. V.35, pro inclusa δὲ, quę in exempl. omissa est, Rom. cod. habet δή. Lapus nobiscum; *sed & multis iam & sæpe accidit.* V.34, pro καταλύσει Ven. habet καταλύσεως: contra morem. V.44, manca hic est structura & sententia, etiam in Ven. cod. Videtur cum Gelenio legendum esse; οὐχ ἄρχοντας ἀδικεῖν, ἀλλὰ τοὺς ἄρχοντας ἀμυνόμενοι. quo loquendi genere vtitur etiam seq. pag. v.17. Infra 445,21, dicit, ὑπὸ ἄρχοντας ποιούμενοι, ὑπὸ ἀμυνομένους. sic 488, 33, οὐχ ἦρξαμεν, ἀμυνούμεθα. Lapus hanc periodum valde contraxit, hoc modo; *discant quod non repugnantes magistratus frangunt ipsi conuentiones. sed qui eas fregerint punientes, insontes erunt apud deos.* Rom cod. in præced. pro ὁμολογίας habet συνθήκας: sed aptius foret συνθῆκαι.

P.436, v.29, nota hic diuerso flexionis fine, κοινῶς καὶ ἴδίας: quum analogia postulet vel κοινῶς καὶ ἰδίως, vel κοινὰς καὶ ἰδίας. V.44, post τινὰ deesse videtur relatiuum ἃ. Seq. v. si pro datiuo ᾧ reponas accus. ὃ, structura erit concinnior.

P.437, v.11, Rom. cod. pro φιλοτιμοτάτοις habet φρονιμωτάτοις: itidemque Lapus; *locupletissimi & prudentissimi.* Inclusa quæ mox sequuntur, ex codi Rom. cod. addita, agnoscit eadem Lapi versio; *ægre ferentes plebis impudentiam.* Idem Lapus mox v.15, pro κρίνειν aliud legit, dum vertit, *neq; sectam neq; diuitias vltra modum æstimantes.* magis aptum esse videtur κρότον, *plausum*, ex iis sc. qui sententiæ & factionis sunt eiusdem. paulo ante sane his opponuntur οἱ πλουσιώτατοι τε καὶ φιλοτιμότατοι. ψόφοι minus huc quadrat. V.44, pro ἐγκαλύμματα alibi dicit ἐπικαλύμματα: vsitatius.

P.438, v.11, pro Τίτος ambo interpretes legunt Λεύκιος, *Lucius*: & mox Ἰκίλιος pro Ἰουλίου. Supra non multum absimili errore legitur Γάϊος Ἰουλίου Ῥήγας, 410,22. Verum nomen hic esse creditur Σπένιος Ἰκίλιος Ῥήγας. Bruti vero prænomen *Lucius* cum supra memoratum aliquoties, tum infra repetitur 444,41. V.35, προσφέροντας accipiendum hic pro φέροντας: vt Lapus quoque vertit *afferentes*. in qua signif. repetitur infra 441,46.

P.439, v.17, pro γε aptius legeris τε.

P.440, v.9, Rom. cod. ῥᾷον ἂν ἡμῖν. V.11, δὲ pro vulg. ὡς, & seq. v. ἐστὶ pro vulg. ἔστι, cum Rom. & Ven. cod. probat etiã Lapi versio; *obiicienti ea quorum fides ventura & in incerto adhuc exsistens, non custodia est ne aliquid patiaris mali, sed prætextus ne iniuste agas.* Forsan etiam μὴ in fine huius periodi negatiue accipiendum: vt sensus sit; istiusmodi fidẽ non tueri ab incommodis, sed tantum speciẽ quandam iustitiæ prætendere; id est, efficere ne iniusto videaris agere. V.22, forsan rectius διέδωκεν, præterito aoristo. Sic v.28, conuenientius ποιῆσαι. V.37, ἀνατρέψαι ferri hoc loco potest; quia de ordine, non de statu sermo est.

P.441, v.21, præcedentis interrogationis modus postulat, οὐκ ἀγανακτήσουσι, καὶ δεινὰ φαίνεται πάσχ. V. 30, inclusa καὶ, addita ex Rom. cod. At v.32, inclusa μὴ, ab eodem abest: parum apte. Ex eodem, v.33, φρονοῦντας repositum pro vulg. φρονοῦντος. Eadem vestigia secuta est Lapi quoq; versio; *& qui consulant vestram potentiã præter legem augeri non sinere, nonne istam communem commodum sentientes declaratis?* V.42, pro futuro χρησόμεθα (quod Ven. quoq; codex habet) aptius reposueris præteritum ἐχρησάμεθα: vt Lapus quoque vertit, *quibus vsi sumus.* V.46, pro participio ἀναγκαζόμενοι structura postulat verbum ἀναγκαζόμεθα. nec parum lucis accesserit, si v.44 expungatur relatiuum ἃν.

P.442, v.16, pro ὃν rectius legerimus ὧν. V. 36, si δὴ malis pro δὲ, per me licet.

P.443, v.9, infra mutato ord. οὐ δὲ ἄρα ὁ πολ. 452,25. V.46, non male generio casu legeris μαθησομένων.

P.444, v.6, forsan rectius ἐπιόντα ὄχλον, vt in seq. membro αὐτὰς ἐρημαῖς. V.7, in exemplari est ἐκλείπειν. sed veram lectionem ἐκλαλεῖν cum vtroque interprete agnouit etiam Camerarius. & κολακεύειν idem hic est quod pag. præced. v.16, ἐπαινεῖν. V. 24, inclusum ἔθος, e Rom. & Ven. additum, agnoscit etiam Lapi versio; *vnde eis mos est deiicere.* V.30, pro καταλείψει aptius legemus καταλήψει, vel καταπαύσει: vt Lapus vertit, *desiere vero.* V.46, συναγωνίζεσθαι patrocinandi & iuuandi significationem hoc loco habet

habet. quare sic etiam locum verteris; *monet ne contendat, nec calidum ac iniquum inceptum tueatur & adiuuet.* intelligit autem eorum conatus, qui (v. 10) πολλὴν προθυμίαν εἶχον ὁ χρόνος αὐτὸν ἐξαγαγεῖν ὁ νόμος. quos ibidem & ceteri tribuni & in primis Sicinius iuuisse atque instigasse dicuntur.

P. 445, v. 14, ὑπατικῶν agnoscit etiam Lapi versio; *potentem defensionis consularem secundum leges.* Sed cum Marcius consulatū nōdum sit adeptus, & si vel maxime consulatu functus esset, parum id huc facere videatur, nō absurde cum Gelenio legemus ὑπάρχων, ὑπαίνων, ὑπαιτίων, vel simile quid. ὑπάρχων & ὑπαίνων sic vsurpat infra 463, 10, 15. V. 17, καλοῖς e Rom. cod. additum. quod si post βιαίως collocetur, clarior erit sentētia. sic certe Lapus, *ostēdamus quod generosis potius quam violentis volumus meliores esse lædentib. nos ciuibus.* V. 31, Camerarius expuncto ὡς legit προσθῶμεν: vt paulo ante (v. 7) προσθεῖναι τῷ ἀνδρὶ δίκην, ὁ ἐνεστὼς χρόνος ἔδωκε καιρόν. Infra (487, 34) signif. paulum diuersa dicit, λόγοις τι οὐδενὶ προσθεῖναι. id enim significat, *nulli amplius facta dicendi copia.* magis huc facit 496, 31. V. 37, ante ἐπιλελησμένως emphaseωs caussa inserendū videtur ἡμᾶς, *nos*: præsertim cū per contemptū in pręcedēte cōmate dicat ὑμᾶς pro τὰς ὑπάτους. V. 42, pro λυσιτελεῖς conuenientius legemus εὐτελεῖς, id est vili pretio parabiles. rectius etiam πωλουμένους accus. casu.

P. 446, v. 11, κατῆγον hic violentā subducēdi significationē habet: vt Lapus etiā vertit *ceperant.* V. 17, ὡς αὐτοὶ superfluū est hoc loco: vt eiusdem Lapi versio docet; *habitoq. delectu robustiorū.* V. 38, rectius ὑπῆρξε, præterito plusquāperf. Si quis etiā seq. v. malit ἐξελεύσεται futuro tēpore, per me licet. V. 45, & ὡς αὐτίκα retineri potest, & ὡς αὔτως pro eodem substitui.

P. 447, v. 17, Λεύκιον agnoscit etiā Lapi versio, quæ Brutum sub hoc prænomine intelligit. Sed non improbanda videtur Gelenii sententia, qui mauult Δέκιον: quoniam scilicet Brutus nondum solo Lucii prænomine notatus est, & Decii mentio facta non modo supra 410, 7; sed etiam infra 453, 17: 457, 10: 458, 19: 459, 16: 467, 35: 505, 23. V. 27, καθαιρεῖν pro decidere vsurpatur etiā supra, 445, 10. Ibidem transmutatis nominū sedib. & casib. legendū, συγχωροῦντων ὑμῶν τῶν ὑπάτων, ὥσπερ ἠξίουν οἱ ὕπατοι, τὰ περὶ δ. ... eam enim lectionem requirunt tum antecedētia, v. 17, tum sequentia, v. 33. quamquā Lapus quoq; vulg. lectionē secutus vertit; *concedentib. aūt consulib senatus consultū fieri; quemadmodū postulabāt tribuni.*

P. 448, v. 6, pro ἀπηλλάξατε verius legemus ἀπηλλάξατε: vt Lapus quoque vertit, *reges expulistis.* V. 25, confusus hic verborum ordo. simplicior & clarior hic est; τῶν μὲν ἰδιωτῶν ὄντων, οἷς τι μοναχοῖς συμβαίνει περὶ τὰς κρίσεις, κυρίας εἶναι δεῖ τὰς ἐπὶ τὸν δῆμον προκλήσεις. quam structuram secutus est etiam Lapus; nisi quod περὶ τὰς κρίσεις transfert in membrū sequens. sic enim vertit; *quod priuatis, si lædi eos accidat, oportet firmam esse de iudiciis ad populum prouocationem.* V. 35, dat. τῷ non præcedentia respicit; sed regitur a seq. participio συγχωρουμένῳ. V. 42, superflua hic est copulatiua καί.

P. 449, v. 7, post τίς deesse videtur cōiunctio δ', δή, vel similis. Lapus vertit, *Et quis est vestrum tam fatuus?* V. 11, analogia postulat ἀφίκνεῖσθαι, proparoxytonωs. siquis malit ἀφικνεῖσθαι, mutatur verbi modus. Seq. v. ἐλευθερίαν pro vulg. ἐλευθερίας postulant & præced. & sequentia. V. 25, rectius ὡς θυμούμενος: vt feratur ad singul. nominatiuum τις, non ad plurale gemitiuum ὑμῶν. quo modo & Lapus vertit *cogitans.* V. 37, inclusa ὡ abest a Rom. cod. Ex eodem additum est sequens membrum inclusum; quod agnoscit etiam Lapi versio; *vel si ea necessaria, neq. aliter fieri recipiētia sine etiam ex ratiocinatione sint facta, rectum commodumq. spectāte ciuitatis, quid succensetis iam factis?* V. 41, rectius συγχωρῆσαι, vel συγχωρεῖν. V. 44, verbum verbo sic melius expresseris; *ideoq. cedendum illis est, vt pacta maneant firma.* Lapus obscurius vertit; *quibus quidem venit necessitas vt seruetis conuentiones factas.*

P. 450, v. 3, Ven. cod. habet ταῦτ' ἔστι: & seq. v. ὡς πρὸς εἰδότας ἄν. quæ lectio aliquo modo ferri potest. Ferri potest etiam Romani cod. scriptura, καὶ τὰ συμφέροντα πολλὴν ἀνάγκην ποιεῖν ὑμᾶς, μεμνημένους τ. ὅρκ. omissis scilicet istis ἀ καὶ, & ταῦτα ἔστι. Vulgata lectio plana & expedita erit, si expungatur ταῦτα. Siquis etiam expungere velit sequēs comma, ὡς πρὸς εἰδότας ἅπαντας, velut e v. 11 perperam huc pertractum, fruatur suo iudicio. Lapus ex eo commate duo tantum verba retinet, πρὸς εἰδότας: eaque in postremum membrum transfert. sic enim locum vertit: *ac quod iusta igitur postulemus & vtilia, quæ vos valde necesse est facere, iusiurandi memores, nō video quid oporteat plura apud scientes dicentem molestiam vobis afferre.* sic ergo legit locum: ἀλλ' ὅτι μὲν δίκαια τε δίκαια ἀξιῶ ὑμᾶς καὶ τὰ συμφέροντα, ἃ καὶ πολλὴ ἀνάγκη ποιεῖν ὑμᾶς, μεμνημένους τῶν ὅρκων, οὐκ οἶδ' ὅ τι δεῖ πλείω πρὸς εἰδότας λέγοντα ὀχλεῖν. V. 7, ἐξάρξας, pro vulg. ἐξάρξαντας e Rom. & Ven. cod. repositum, agnoscit etiam Lapi versio: itidemque pag. præced. v. 35 legitur, τὰς αἰτίας ἐξάρξαντες. V. 34, ὡς hoc loco posita pro ὅτι, *ob, propter.* V. 36, ἀχρηστίας agnoscit etiam Lapi versio; *ob incommoditatem.* sed verior lectio est ἀχρηματίας, vt supra fuit in oratione Marcii 436, 29: vnde hæc a Decio repetita sunt.

P. 451, v. 5, vel negatiua hic omissa est, vel aliud verbum pro περιελαύνεσθαι substituendum. Lapus vertit; *aut perditum iri omnem plebeiam multitudinem, aut patriciorum genus.* V. 10, τὰς ἀγορὰς *fora.* agnoscit etiam Lapi versio. nec esse videtur ratio cur quis ἀγρούς malit; cum plura in vrbe rerum venalium fora fuerint. V. 15, vel ἐξαγάγοιεν legendum, vel ἐξαγάγοιεν. V. 17, forsan rectius περὶ ἑαυτόν, vt supra 438, 7. V. 22, rectius ἐπὶ οὕτως: vt supra 409, 22, τὸ γε ἐφ' ἡμῖν εἶναι μόνον. V. 23, pro ἀσυλάρχας legendum videtur ἀσύλου ἀρχῆς. nam insolens est illa compositio; & ἄσυλον ἀρχὴν diuise vocat non modo supra, sed etiam infra 455, 7. Lapus quoque sic vertit; *nomen inuiolabilis magistratus.* V. 31, pro ἆρα sensus postulat ἆρ' οὐκ, *annon.* Seq. etiam versu legendum esse ὑμετέρας, in secunda persona, satis est manifestum. V. 39, rectius, συνελόντι γε τῇ πόλει. V. 41, melius, ὥσπερ ὡς οὐκ, vt in præcedenti membro. V. 46, Lapus ante παντὸς inserit verbum τρέψον, *refer te.* Gelenius eā vocem transfert in sequens membrum, πάντων ἤδη πρὸ παντὸς τὰς ἄλλας ἀνθρώπους ὄψεσθε. Retineri suo loco posset vocabulum, sine vlla vllius verbi additione, si in præced. pro neutrali καταβὰς substitueretur actiuum καταβιβάσας.

P. 452, v. 25, Gelenius legit ἐπὶ βουλείων. sed vulgatam lectionem retinere nihil vetat; *consules & senatum, tanta vrbis præsides.* V. 36, idem Gelenius maluit, αἰαδέχεσθαι τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ πολίτων ψηφίσματος.

P. 453, v. 3, ἐπιψύχοντες agnoscit etiā Lapi versio; *animātes ipsum.* sed verius esse videtur ἐπιψήχοντες, *palpātes*: pro quo alibi dicit ὑποθωπεύοντες, *demulcētes,*

& abblandientes, 443, 16. V. 12, malim cum articulo τ̃ χείρα, vt in præced. comm. τὴν πίστιν. V. 17, pro Δείων Lapus habet Αυλείων, vt supra 447, 17; & infra 467, 35. Sed verius non esse puto Αυλείω; quod in his locis prætulit etiam Gelenius. V. 20, solum πρεσβύτατοι agnoscit etiam Lapi versio; *primum quidem, atque maximi consularium*. sed cum sequatur, οἱ ὄντων ἀπολειπομένοι κατ' ἀμφοτέρων, non abs re cum Gel. legemus, οἱ πρεσβύτατοι & τιμιώτατοι τ̃ ὑπατικῶν, vt cum alibi, tum 461, 24: 537, 13: 538, 42: 734, 5. V. 33, Lapus videtur legisse ἱκετεύων, vel, vt paulo post sequitur, ἱκέτευον; (v. 43) *sæpiusq; Deum rogans*. V. 35, nota hic, ὡς ἐποίει τὴν καθόδον, pro ὡς ἔσοιτο ἡ κάθοδος. V. 42, δόξαν agnoscit etiam Lapi versio; *visum est*. Gelenius maluit δόξας: vt dependeat ab initiali orationis verbo ἱκέτευον. Ibidem mox idem Lapus diuise legit ἐπεὶ δὲ, *postquam igitur*. malo ego cum Gelenio ἐπεὶ δὲ, vel ἔπειτα δὲ.

P. 454, v. 4, rectius πεπόνθαμεν, singul. numero. V. 30. Lapus quoque hanc lectionem sequitur, *cognouerant plures vestrum*. Gelenius nō absurde mauult καὶ οἱ ἔγνωσαν. V. 32, ὤφειλον, si mēdo caret, significabit *debuissent*. pro ἐπιτηδεύσειν vero sententia requirit contrarium ἀσυμφόρως seu ἀσυμφέρον: vt indicat etiam Lapi versio; *quod numquam vtile futurum esset irritas facere leges de fide constitutas*. V. 43, exemplar habet δημοκρατίας. sed δημοκρατίαν agnoscit etiam Lapi versio; *popularem statum*. error ergo natus e scripturæ compendio.

P. 455, v. 2, forsan legēdum, ὅσα ὑμῖν συνέβη περὶ χρόνος: vt Lapus quoque vertit; *& quæcumque euenere vobis p. ædicente*. aut vertendum; *progressu temporis euenerunt*. Verbo aūt συμβαίνειν in hac eueniendi significatione vtitur etiam paulo post, v. 19. V. 7, Rom. cod. habet ὑμῖν, *vobis*. Post hoc ipsum pronomen deest verbum περιεῖναι ἔχει, ἔχετε, vel aliud simile. Lapus vertit; *sed vt ad mentibus vim suam accepit*. V. 10, Vrn pro αὐτὸς habet πάντες: *omnes super exitu irrastis*. Seq. v. sensus postulat ἀπογόνων, ἐπιγόνων, ὑστέρων, seu ἐγγόνων, (vt supra 450, 1) *nepotibus, posteris*. nam προγόνων mentio hic non facit. Lapi versio non habet commation illud; *stantes super exta iurastis*. V. 20, Gelenius συνθήκας accipit pro βουλὰς, seu βουλεύσεις sed in vsitata etiam conuentionum significatione capere nihil vetat: vt Lapus quoque vertit, *vestras pactiones*. V. 30, καὶ τὰ πολλὰ si hoc loco retineatur, significabit ἔτι. Gelenius in sequens membrum trāsferre maluit. itidēq; Lapus; *& de multis quæ peregit reminiscimini; maxime vero in præsentia Marcium h*. V. 31, φιλοπόλεμον agnoscit etiā Lapi versio; *virū bellicosum*. sed verius fortasse φιλόπολιν, vt supra 437, 13, & 442, 3, de hoc ipso Marcio. V. 40, siquis malit ἔχετε, *comparastis*, fruatur suo iudicio.

P. 456, v. 12, pro παρ' ὑμᾶς non absurde cum Lapo legerimus παρ' ὑμῶν, *a vobis*. V. 26, pro ὅπως rectius fortasse legemus ὅσα ὑμεῖς: vt Lapus quoque vertit; *sed quæ vos ante consuluerstis*. V. 27, malet forsan aliquis καὶ ἔτι. sed καὶ retineri posse, manifestum est ex 444, 16; vbi itidem legitur καὶ ἐμπεδοῦν. sic alibi καὶ ἐφ. 428, 43. V. 39, pro τι legitur in exēplari τι. sed τι agnoscit etiam Lapi versio; *neq; esse tunc concessorū quidquam non seruandum*. V. 44. pro περιεῖναι melius cum Camerario legemus ἐπιτρέπειν: vt Lapus etiam vertit *permittere*. V. 46, rectius αμφότε, subiunctiuo verbi modo Sequens participium ἀπατηθεὶς agnoscit etiā Lapi versio. *exoratus*. sed videndum ne verius sit ἀπατηθεὶς, *deceptus*.

P. 457, v. 26, si post χρόνους sequeretur genitiuus τῶν ἀδικουμένων, aut similis alius, structura esset concinnior. sic certe Lapus; *auxilii violatorum, vimque prohibendi gratia*. V. 38, αὐτοὶ videtur etiam Lapus agnouisse; *neque quando periclitentur*. malim ego αὐτοί: vel saltem αὐτοὶ ὧν, subaudita præpos. περὶ, ὑπὲρ, vel simili. V. 46, nota hic πρὸς αὐτοὺς dici pro κατ' αὐτούς, vt infra loquitur 460, 39: 466, 4. Siquis ibidem malit χαρίζεσθαι αὐτοῖς, facile patiar.

P. 458, v. 44, ποιήσειν agnoscit etiam Lapi versio, *in similibus deditionibus*. malim ego cum Gelenio πάντων. ὧν vero paulo post elliptica brachylogia vsurpatū pro τούτων ἃ, vt alibi sæpe. V. 47, pro relatiuo οἱ Lapi versio habet articulū οἱ, & in seq. post πολέμων plenioris coli notā figit; hoc nimirū sensu: *nec externa prudentia hominis iuuenis decernendū nobis putamus quid in rem nostrā sit, qui vsq; ad hoc ætatis multa tum prospera tum aduersa expertis sumus bella*.

P. 459, v. 2, πολέμων omiserat Gelenius, dum verterat, *qui vsque ad hoc ætatis longa malorum bonorumque experientia doctiores euasimus*. Sed quia cōtinet argumentum a maiori ad minus, placuit illud cum Lapo retinere. Sequens νῦν agnoscit etiam Lapi versio; sed in seq. inserit verbum δεδοίκαμεν, vel simile. sic enim locum vertit; *neque minas quibus vtentes nos terretis nō nunc primum a vobis inductas, sed iam sæpius & a multis vibratas, timemus; sed tradentes eas solita māsuetudini, nequaquam attonitis feremus*. alioqui legendum esset καὶ ἀπειλάς: hoc sensu; *& minas quibus nos terretis, non nunc primum a vobis, sed iam ante sæpe & a multis* vestrum *nobis intentatas, pro cōsueta lenitate nostra feremus impauide*. V. 4, rectius ἀπειληθείσας, a verbo ἀπειλεῖν. V. 15, μὴ redundat hoc loco, vt manifestum est ex sequentibus. quamobrem & Lapi versio eam particulam omittit; *sique in necessitatem nos concludetis omnis vndecumq; auxilii contrahendi*. Sic v. 20, rectius legas ἀλλὰ μέχρι, expuncta particula ἢ. nisi forte ἀλλ' ἢ positum velis pro ἀλλὰ μόνον. V. 21, pro ἔλθοι antecedentia & sequentia postulant optatiuum ἔλθοι. V. 23, in exēplari est Μάρκιος Φόριος. sed Μάνιον Οὐαλέριον in superioribus plus decies nominauit; semel atque iterum etiam Μάρκον. quod prænomen cum vtriusque interpretis versio vbique retinuisset, mihi Græci codicis fidem sequi libuit. V. 30, καὶ, etsi parum aptam, hoc loco expressit etiam Lapi versio; *qui putarent esse idem vtile & commune*. V. 32, ὁ δῆμος aptius in præced. commate ponetur, sic; οἱ ἡγεμόνες τ̃ δήμου ὁ δῆμος, οἷς ἀξιοῖ κύριος. V. 41, pro τὴν αὐτὴν malet etiam Lapus ταύτην τὴν. nam vertit; *reddens hanc gratiam senatus*. V. 46, pro χρῶνται vsurpat infra ἡγοῦνται 466, 14.

P. 460, v. 2, si ante σωτηρίας τὴν, adderetur præpositio εἰς aut πρὸς, vel saltē legeretur μικρὰ, structura foret paulo concinnior. Lapus plura subaudiuit; *collaturos enim non parum periclitanti, neque parui ad salutem ipsos momenti fore*. V. 6, malim πολλὰ, aduerb. V. 8, Lapus ante χρημάτων reperit coniunctionem καὶ, *pr. auitatemq; perosam, & frugalem* alioqui possemus idipsum vocabulū sine copula post μόνος collocare; aut suo loco relictum vertere in τ̃ χρημάτων. V. 18, vel comma quodpiā omissum est; vel expuncta δὲ legendū μὴ ποιεῖν: vt Lapus quoq; vertit; *ne vorax faceret*. V. 36, siquis εὐθέως malit, per me licet. V. 42, pro πρὸς ἐναντία Lapus legit τοῖς ἐναντίοις, vel τῶν πρὸς ἐναντίους. *contraria cōuenientibus*. V. 46, pro τούτων nō inepte legeris ποιῶν. Lapus hæc in sua versione præterit. Seq. & omisit Lapus. sed retinere nihil vetat, si accipiamus pro *etiam*.

P. 461,

P.461, v.8, in exemplari est ὑπό. sed ὑπὸ agnoscit etiam Lapi versio; *ab ea qua sapit.* V.25, malim cum articulo, ἡ βουλή. V.37, possis etiam legere ἐν-θένδε. V.39, συναιρεῖν agnoscit etiam Lapi versio, *conspirare.*

P.462, v.10, si fut. temp. malis ἐπιζητήσετε, facile feram. V.38, superuacua est hic καί: & pro συνετέγ-ξηs sequens ψήφισμα postulat συντάξαι, vel συντάξειας: optatiuo scilicet verbi modo. Seq. v. ἵνα τι agnoscit etiam Lapi versio; *& vt decretum scribentes sciatis.* malim ego cum Gelenio, ἵνα δὲ ὑμεῖς τι οἱ τὸ προβ. χ. V.43, pro ἐφ' ᾧ malim ἐφ' ᾧ: vt mox (v.45) sequitur, ἐπὶ τοῖς λόγοις δίκην ὑφέξειν: & seq. pag. v.9, ἐπὶ ταῦτα κρι-θήσομαι τῇ βουλῇ.

P.463, v.2, in exemplari est ὑπέσωσε. sed ὑπέσωσαν non Camerarius tantum reponit, sed probat etiam Lapi versio, *insimulabant.* V.38, pro οἷς non male reposueris articulum ὁ. V.46, rectius καθ' αὐτάς, *vnaquaq, seorsim*, vt infra 468, 47. Seq. v. pro κατ' ἄνδρας vterque interpres maluit κατ' ἄνδρας, *viritim*: vt 465, 25, dicit κατὰ φυλάς, *tributim.* Sed forsan legendum κατ' ἀνδρὸς τι τελεῖν, *contra patricii ordinis hominem*, vt colligitur ex 469, 36: & 485, 22.

P.464, v.7, ἴσα accipiendum hic pro composito κατίσα seu κατισάζη. vel legendum ἴσα. V.10, pro συ-μαθοῖς alibi dicit συμμαχίαις. V.20, μαχεσαμένων agnoscit etiam Lapi versio, *subsequenti acie pugnantium.* vt scilicet ellipsis sit præpositionis κατά. siquis vero προσ-μένων malit, ad vitandam tautologiam, fruatur suo iudicio. V.28, pro οἷα structuræ lex postulat ὅμοια: vt paulo ante (v.21) dicit, ὁπλισμὸν ἡ τὸ αὐτὸν ἔχοντων τοῖς προτεταγμένοις. vel si οἷα retinere malis, pro τοῖς reponendum erit οἱ. V.41, si στρατειῶν retineamus post τῆς ἐκ καταλόγου, addendum erit participiũ aliquod e præcedentibus, προσηκουσῶν, συντελουμένων, aut aliud huiusmodi. vel legemus, στρατείας τε ἦσαν ἐλεύθεροι τῆς ἐκ καταλόγου, *liberi erant ab expeditionibus quæ ex delectu fiebant.* id est, non cogebantur dare nomina in conscriptione militum, sed pro arbitrio vel militabant, vel domi remanebant. de his ipsis sane supra dixit, (222, 40) ἅπαντας εἰς ἕνα συντάξας λόχον, στρατείας τε ἀπέ-λυσε, καὶ πάσης εἰσφορᾶς ἐποίησεν ἀτελεῖς. quo pertinent etiam quæ ab Appio repetuntur 331, 47. V.44, τῶν πρώτων λόχων dicit pro τῆς πρώτης συμμορίας, *primæ classis*: vt paulo ante, v.14. V.47, ἑπτὰ & ἐνενήκοντα repetitur etiam seq. pag. v.4. sed verior scriptura est ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα, vt sequitur non multo post, (465, 16) & colligitur ex principio huius narrationis, (464, 17) vbi primę classi tribuit octuaginta centurias peditum, & octodecim equitum: (vt supra quoq; 222, 33) quæ summa est centuriarum 98. quare Lapus etiam vertit, *octo & nonaginta ordines.*

P.465, v.1, pro ἑξ & ἐνενήκοντα vterque interpres legit πέντε καὶ ἐνενήκοντα, *quinq, & nonaginta.* recte. cum enim secunda classis constet centuriis 22, tertia 20, quarta rursum 22, quinta 30, & sexta 1, non potest maior ex his numeris effici summa quã 95. qua de re supra quoque ad 224, 32. V.2, pro μὴν in exemplari est μηδ: quod videtur etiam Lapi versio agnoscere; *si vero aliquid inter eos differret.* V.21, φυλετικοί agnoscit etiam Lapi versio, *tribules*: cum ad sequens ὁπλιτῶν magis quadret ψιλοί, *leuis armaturæ milites.*

P.466, v.16, πάρεσιν hic nõ tantum intellectum respicit, sed etiam sequentia, ἄνδρες πεντακόσιοι. V.21, pro ὑπέθηκε Lapus legit ἐπέθηκε, *addidit.* sed possumus etiam ὑπέθηκε retinere pro *subiecit*, seu *suggessit admonitionis loco.* V.25, malim cum articulo τὴν δί-κην, vt supra 445, 32, & 463, 32.

P.467, v.20, ante coniunctionem ὡς subaudiendum cum vtroque interprete participium εἰρηκὼς, εἰρήμενος, vel aliud simile. V.21, vt hic dicit ἀναζητῶν τῶν πολεμίων, sic aliquanto post (v.46) τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα. potest tamen & πολέμιον legi, quia mox sequitur ἐν εἰρήνῃ. V.23, malim cum articulo, ἐκ τῆς πόλεως. V.25, δὲ in apodosi & epanalepsi obseruaui etiam apud Pausaniam. sed frequentem ibi vsum habet etiam δή.

P.468, v.18, pro δημοσίων legendum potius δη-μοσίου, subaudita præpos. ἀπὸ vel ἐκ: vt Lapus quoq; vertit; *de publicis beneficus est pecuniis.*

P.469, v.7, pro τι rectius legeris ἐν, *aliquid.* V.15, magis proprie στρατείας, *expeditiones.* quas mox ἐξ-όδους appellat v.18. V.18, mallet forsan aliquis προ-θυμίᾳ τινι. sed ei cogitandum est, Marcium hoc suo facto prius ciuium genus προθυμότερον reddere voluisse; posterius vero, φρονιμώτερον.

P.470, v.13, rectius μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ἐφαίνετο: vt Lapus quoque vertit, *magnum quiddam & admirabile.* V.30, non male legeris προσιών, vt Latini quoque dicunt *ad remp. accedere*: & Dionys. noster προσελθεῖν, 458, 27. προσιὼν tamen agnoscit etiam Lapi versio; *recto animo in rep. procedens.* V.32, tribus hic facit XXI: at supra ex Venonio XXXI, 220, 10. V.41, αὐτοῖς excusari potest. siquis tamen αὐτῆς malit, vt feratur ad fœm. antecedens πόλεις, fruatur suo iudicio.

P.471, v.19, ἐπαγγέλλεσθαι in denuntiandi ac defendendi significatione legitur etiam alibi. mallet tamen forrassis aliquis ἀπαγγέλλειν, vt infra 473, 5, ὑπα-πτύξασα πρὸς τὴν βουλὴν τὰ κακὰ αὐτῶν. V.43, ἀσοφία agnoscit etiam Lapi versio; *stolida gloriatione.*

P.472, v.6, concinnior erit structura, si pro ὑπῆν ponatur particip. ἰδών. V.15, in exemplari est ὑπό-γυλος. sed veram lectionem ὑπάγκαλος animaduertit post vtrumque interpretem etiam Cuiacius, & Paulus Leopardus Emend. lib.1, cap.13. Suidas in huius loci citatione habet ὑπαγκάλιος: sed sine auctoris nomine. Infra sine compositione dicit, τὸν νεώτερον ἔχων ἐπὶ τῆς ἀγκάλης 513, 27. Seq. v Lapus distinguit post ἄλλο, & ὅτι φιλοφρονούμενος cõiungit cum sequentibus. sic enim vertit; *aliud vero nihil; neq, curæ habens quibus vtendum esset in exsilio.* Sed cum id loquendi genus sit paulo insolentius, verior mihi videtur Gelenii sententia, retenta vulgata distinctione, post ὅτι φιλοφρονούμενος deesse commation hoc, ὅτι λαβεῖν, vel aliud simile. V.22, pro Σέργιος Lapi versio habet *Sernius*. sed verum prenomen esse Σπό-ριος, & cognomen Φλαῦος, non Φλαύιος, agnouit ante Gelenium & Sigonium etiã Glareanus. Sp. Largius cum Tito Herminio primum consul fuit supra 304, 16, anno liberatæ vrbis quarto. Porro huius atque sequentis anni consules (inquit Glar.) omittit Liuii codex: temporum, vt puto, iniuria. V.23, δει-μάτων excusari aliquo modo potest: vt exprimere videatur Latinam vocem *Ostenta.* sed assentior potius Camerario, qui mauult δαιμόνων, vt Lapus etiam vertit, *ex metu a numinibus.* & seq. pag. itidem dicit ἐθείας & δαιμονίου μηνιν, v.11. V.38, post τὸ desideratur ἰδεῖν, ἐφάνη, vel aliud huiusmodi verbum. V.40, Liuius gentilicia forma habet Λατίνιος, *Titus Latinius.*

P.473, v.10, nisi λαβεῖν pro *cæpisse* accipiamus, superfluum est vel hoc ipsum verbum, vel præcedens ἔχειν. vtitur autem vtraque illa phrasi alibi persæpe. V.24, aptius forsan κατατάσεως, *contentionis.* Lapus nescio quid secutus vertit, *sine vltima extermina-*

tione. V. 34. προηγούμενος agnoscit etiam Lapi versio, *productus*. sed verior lectio est προηγούμενον, vt paulo post, v. 41, & pag. præced. v. 45: & rursum in fine huius narrationis, 480, 18. Porro miraculum hoc narrat non modo Liuius, sed etiam Cicero lib. 1 De diuinatione, cuius verba hic ascribere libet. *Cum bello Latino* (inquit) *ludi votiui maximi primum fierent, ciuitas ad arma repente est excitata. itaque ludis intermissis instauratiui constituti sunt. Qui antequam fierent, cumq; iam populus cõsedisset, seruus per circum cum virgis caderetur, furcam ferens ductus est. Exin cuidam rustico Romano dormienti visus est venire qui diceret, præsultorem sibi non placuisse ludis: idq; ab eodem iussum esse eum senatui nuntiare: illum non ausum. iterum esse idem iussum, & monitum, ni vim suam experiri vellet: ne tum quidem esse ausum. exin filium eius esse mortuum. eandem in somnis admonitionem fuisse tertiam. tum illum etiam debilem factum rem ad amicos detulisse: quorum de sententia lecticula in curiam esse delatum: cumq; senatui somnium enarrauisset, pedibus suis saluum reuertisse. itaq; somnio comprobato a senatu, ludos illos iterum instauratos memoriæ proditum est.* Macrob. Saturnal. lib. 1, cap. 11, eandem recenset historiam, sed in vrbis anno & rustici nomine dissentit. *Anno* (inquit) *post Romam conditam* CCCCLXXIIII, *Autronius quidam Maximus seruum suum verberatum patibuloq; constrictum ante spectaculi commissionem per circum egit. ob hanc caussam indignatus Iupiter, Annio cuidã per quietem imperauit vt senatui nuntiaret, non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. Quo dissimulante, filium ipsius mors repentina consumpsit: ac post secundam denuntiationem, ob eandem negligentiam, ipse quoq; in subitam corporis debilitatem solutus est. Sic demum ex consilio amicorum lectica delatus, senatui retulit: & vix consummato sermone, sine mora recuperata bona valetudine, curia pedibus egressus est. Ex senatus itaq; consulto, & Mænia lege, ad propitiandum Iouem, additus est illis Circensibus dies, isq; instauratitius dictus est, non a patibulo (vt quidam putant) Græco nomine, ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, sed a redintegratione, vt Varroni placet; qui Instaurare ait esse instar nouare.* V. 44, ξύλον hoc Cicero & Liuius speciali vocabulo furcã nominant. Ciceronis verba iam citaui. addam & Liuiana; *Mane seruum quidam paterfamiliæ, nondum commisso spectaculo, sub furca cæsum medio egerat circo. Cœpti inde ludi, velut ea res nihil ad religionem pertinuisset.* Plutarch. in Quæstionibus Romanis, quæstione 70. furcam dicit esse δίκρουν ξύλον ὃ ταῖς ἁμάξαις ὑφιστᾶσιν, alio nomine στήριγμα dictum. Macrobius loco iam citato patibulũ vocat.

P. 474, v. 12, locus quem hic respicit, exstat supra in fine lib. 1, p. 76, v. 37. V. 24, pro ἀπὸ rectius fortasse substitueris articulum τῶν. V. 18, in exemplari est μιανμάτων. sed veram lectionem μηνιμάτων agnoscit etiam Lapi versio; *metu iracundiæ numinum.* V. 31, ὀργιζομένους confirmari potest eo quod infra legitur 510, 35. si quis tamen ὀργιζομένους malit, per me licet. V. 37, παρεῖδε pro ὑπερεῖδε seu κατεῖδε vsurpatum etiam ab Aristotele Magn. Moral. lib. 1, 29, 1, 5. Infra ὑπερεῖδε dicit noster, 504, 7. V. 44, a deuicto Perseo, quando ex Macedoniæ regno prouincia est facta, ad Dionysii ætatem, anni sunt centũ sexaginta, plus minus. Quare videat lector quomodo septima hæc ætas esse potuerit. fortassis autem a secundo bello Punico numerat. habebant enim etiã tum quædam in Græcia Romani. Glareanus. V. 45, exemplar habet αὐτοί. sed plurale αὐτοῖς sequitur etiã Lapi versio, *ab eis.*

P. 475, v. 3, pro ἐπὶ Lapus videtur legisse ἔτι, dum vertit; *etiam per illam absonam opinionem.* V. 45 pro Ἄκανθος vterq; interpres habebat Νίανθος. sed Acanthum hunc agnoscit etiam Pausanias Eliacõn priore, 155, 2.

P. 476, v. 3, comparatiui hæc & superlatiui copulatio a librariis forsan est profecta, non obseruato scripturę compendio. Lapus comparatiuis vsus est in sua versione, *fide dignior ipse & antiquior.* malim ego superlatiua, vt paulo ante de Fabio habuimus, (475, 10) παλαιότατος γὰρ ἀνὴρ τῶν τὰ Ῥωμαϊκὰ συνταξαμένων. V. 6, versus hic desumptus est ex Il. ψ. vbi ordine verborum paulisper commutato sic vulgo legitur, Ζαχρηεῖς δ' ἄρα τοί γε βάλον ἐς μέσσον ἀγῶνα. V. 9, hi versus desumpti sunt ex Odyss. θ, vt annotarat etiam Glareanus. V. 15, tertius Homeri locus petitus est ex eodem Odysseę lib. θ. vbi pro μνηστῆρες in secundo versu vulgati codices habent ὀρχηστῆρες. V. 18, articulus οἱ vel tollendus videtur, vel cum Ῥωμαῖοι coniungendus. V. 26, Camerarius pro κύρωσις mauult κρίκωσις: quod est longe vsitatius. V. 34, tria hic in exemplari sunt errata: priora duo, leuiuscula; tertium vero, grauiusculum. primum enim χορεῖον habet pro χορῶν: deinde, ἀπεδίδου pro ὑπεδίδου: tertio, οἷς δὲ ὁ φορῶν, pro οἱ δὲ φορῶν. primum, ex ipso argumento satis perspicitur. secundum, e sequentib. deprehenditur, vbi dicit, (477, 19) ἡγεμόνας τῶν ὀρχήσεων, οἳ ὑπεδίδοσαν τοῖς ἄλλοις τὰ προχαράγματα χορευμάτων. atq; inde apud alios sunt ὑπόδειγμα, ὑποδεικνύειν, & similia. Tertium, & ipsum e sequentibus agnoscitur, vbi dicit, (477, 29) οἱ τῶν ἐνοπλίων χορῶν, τὴν ἐνόπλιον ἀναφερόμενοι τῆς ὀρχήσεως παιδιὰν: hoc est imitantes, referentes, repræsentantes. atq; ita etiam in Lapi codice fuisse, indicat hęc loci versio; *ductabant autem singulos choros viri singuli, tradẽtes primi aliis saltationis modum, repræsentantes bellicos & vehementes motus.* Gelenius priora duo & ipse viderat: sed nõ animaduerterat tertium. nam retento οἷς δὲ ὁ φορῶν, quod tamen ad præcedentia parũ quadrat, sic verterat; *vnus item militaris ac concitatos præcinens modulos, rythmis plerumq; proceleumaticis.* V. 38, pro ὁ ὅπλοις Lapi codex habuisse videtur compositum ἐνόπλιος: (vt 477, 16) nam vertit, *enoplia saltatio.* Glareanus huic loco hoc apponit scholion; Plin. lib. 7, c. 56, *Saltationem*, inquit, *armatam Curetes docuere, Pyrrichen Pyrrhus: vtramq; in Creta.* vbi videtur separare, quas hic auctor easdem facit, ἐνόπλιον ὄρχησιν, & πυρρίχην. Hæc Glar. V. 42, pro παλαιότατον rectius comparatiue legemus παλαίτερον: & pro αὐτὴν in exemplari est αὐτῇ, errore manifesto, vt indicat etiam Lapi versio; *fuit adhuc antiquius Curetibus eã instituentibus.* sic 478, 30, dicit, τὴν ἐνόπλιον ὄρχησιν καθηγησάμενοι. V. 46, versus Homerici qui sequuntur de saltationib. desumpti sunt ex Il. σ, vt annot. Glar.

P. 477, v. 3, forsan rectius κατεῖναι. V. 5, ἐ hoc loco est superflua. versus autẽ hos ex Il. σ desumptos esse, modo adnotatũ est. V. 20, pro simplici ἄγειν malim compositum εἰσάγειν: vt infra 479, 5, dicit, χορευόμενοι εἰσάγουσιν. V. 32, apud Suid. quoq; & Pollucem legitur χορταῖος: sed apud Hesych. oxytonos χορταῖος: vtrumq; pro δασὺς ἐμμαλλὸς χιτὼν, οἷος τῶν σιληνῶν. atq; inde apud eundem Hesych. Sileni epitheton est χορταιοείμων, quod hispida & villosa tunica amictus incederet. χορταῖος substantiue, χορταῖος adiectiue potest accipi: vtrumq; a χόρτος. vt proprie sit vestis graminea: quemadmodum e foliis quoq;, arborum musco, stuppa, & huiusmodi aliis, confici solent velamenta bacchanalia. *Scortea* in vet. glossariis

cx-

exponitur δερμανδχιτών: id eſt δερμάτινος χιτών, tunica pellicea, tunica e pellibus. V. 44, παρορχημένοις agnoſcit etiam Lapi verſio; *cum canillosis dictis prater ſaltantes.* ego veriorem lectionem eſſe puto παροχουμένοις, *praternehentibus.* nam in curribus eos ſaltaſſe non eſt veriſimile. eandem lectionem expreſſit etiam Gelenius: & confirmant quæ Eraſmus tradit in prouerb. *De plauſtro loqui.* V. 45, in exēplari eſt ᾖδον. ſed aptiorem lectionē εἶδον agnoſcit Lapi verſio, *vidi etiam.* ſiquis malit ᾖγον, *ducebant*, fruatur ſuo iudicio.

P. 478, v. 18, Herodotus libro 2 refert hos deos ab Ægyptiis accepiſſe Græcos. Apollonii interpres hos eſſe ait; Iouem, Apollinem, Mercurium, Neptunum, Martem, Vulcanum: Iunonem, Dianam, Palladem, Cererem, Venerem, & Veſtam. Heroas, & ex hominib. Semideos, non oportet huic miſceri numero; neq; horum deorum parentes, vt ſatis eleganter hic docet auctor. Glareanus. V. 20, incluſa, e Rom. & Ven. cod. addita, agnoſcit etiam Lapi verſio; *Saturni & Rhea; ad hac Themidis, & Latona, & Parcarum, & Memoria, omniumq; aliorumquorumcumq; ſunt delubra templaq; apud Gracos: & eorum quos fuiſſe poſtea fabulantur, ex quo Iupiter imperium ſuſcepit, Proſerp.* V. 38, poſt ὅπως deeſt coniunctio δὲ. V. 44, σφαγίδας pro vulg. σφαγίδας agnoſcit etiam Lapus, qui Græcum vocabulum in ſua verſione retinuit. ſunt autem σφαγίδες, (ſeu σφαγίδες μάχαιραι) gladioli ſeu cultri mactandis pecudibus apti: παρὰ τὸ σφάζειν ſeu σφάττειν, vt κοπίδες παρὰ τὸ κόπτειν. Iā vero vt Dionyſ. noſter dicit ὑποθῆναι τὰς σφαγίδας, ita Virg. Georg. 3, *Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri.*

P. 479. v. 2, pro ἁγιαζομένων malim ἁγιζομένων. vt paulo poſt ſequitur, v. 16, ζῶντας ἀκριβῶς θύοντες & καθαγίζοντες ἐπὶ τῶν βωμῶν. vel etiam ἀγνιζομένων. nam & ἁγίζειν & ἁγνίζειν affertur pro *adolere.* Lapus vertit *aduerſum purificata.* V. 6, verſus Homericus de ablutione manuum, & molæ ſalſæ inſperſione, petitus eſt ex Il. α, vt annotarat etiam Glar. V. 9, hic verſus, & quinq; inſequentes, deſumpti ſunt ex Odyſſ. ξ. quod idem Glar. annotauit. V. 11, ante ὡς (ſicut etiam paulo poſt, v. 16, poſt τῶν βωμῶν) repetendum eſt verbum εἰσάγει, ex præced. v. 5. V. 12, pro ἀπαρχόμενος vulgata Homeri exemplaria habent ἀρχόμενος: quod participium agnoſcit etiam Euſtath. & interpretatur ἀρχόμενος. agnoſcit idipſum & Dionyſius noſter in lib. De compoſitione ſeu collocatione verborū, pag. 10: vbi non modo citat πλῆξεν ἀναχόμενος, ſed addita etiam interpretatione ſubiungit, ἀντὶ τοῦ ἀνατείνας ὡς ἐπὶ τὸ πλῆξαι. V. 25, βαρβάρους καί τινας videtur etiam Lapi codex habuiſſe: quia eodem verborum ordine vertit; *barbaros etiam aliquos.* malim vſitatiori ordine καὶ βαρβάρους τινάς. V. 39, quia membrum hoc verbo ſuo caret, forſan legendum eſt ὡς παρ᾽ Ἕλλησι. V. 40, pro παραίωρος apud Homerum eſt παρήορος: vt Il. π, vbi Sarpedon occidit Pedaſum Achillis equum; & in eodem libro antea, vbi Patroclus armatur. item Il. ψ, in primo certamine. Hæc Glar. Euſtath. pag. 700, παρήορον deriuat ἀπὸ τοῦ παρηωρεῖσθαι τὸ παραζεύγνυσθαι: vt ſit ὁ παρεζευγμένος, ἤγουν ὁ ἐκτὸς τῶν ζυγιτῶν ſeu (vt comicus loquitur) τῶν ζυγίων. eundemq; a poſteriorib. appellatum ait παράσειρον, & a Sophocle σειραῖον. Idem pag. 1319, tradit hos παρηόρους equos non ſtricte nec firmiter ad currum alligari ſolitos, ſicut τοὺς ζυγίους, ſed ἀφέτως παρηωρεῖσθαι ἤτοι παραζεύγνυσθαι. E quib. duob. locis ſi quis pro συνεζεῦχθαι apud Dionyſium noſtrum reponere velit παρεζεῦχθαι, fruatur ſuo iudicio. παραιωρεῖσθαι vero & παρηωρεῖσθαι eiuſdem hoc loco ſignificationis ſunt. Sunt qui eundem eſſe putent τὸν σειραφόρον. *Helciarius* vero appellatur, qui applicato ad pectus helcio, currum onuſve trahit, vel ſolus, vel cum aliis. V. 42, in exemplari eſt παρεμβεβληκότων. ſed veram lectionem παρεμβεβηκότων agnoſcit etiam Lapi verſio; *vectorum in curribus.* Si verbum verbo velimus reddere, παρεμβεβηκότες ſunt qui præter aurigas conſcenderunt in currum, ſeu qui præter vel iuxta aurigas inſident curribus: vel, vt paulo poſt loquitur, (v. 44) οἱ παροχούμενοι τοῖς ἡνιόχοις, qui aurigis ad latus aſſidentes, iiſdem vehuntur curribus: eandem ob rem παραιβάται & (metri cauſſa) παρβάται a poetis dicti. quia vero iſti ipſi ſub finem equeſtris curſus, e currib. deſiliebant, & pedeſtri curſu inter ſe decertabāt, vocati ſunt etiam ἀποβάται, quaſi deſcenſores ſeu deſultores. Idem ferme τῶν ἀναβατῶν genus eſt apud Pauſ. in Eliacis, 155, 35. hoc tantum intereſt, quod hic παραιβάται ſeu ἀποβάται deſiliunt e curribus; ἀναβάται vero apud Pauſaniam ex equis. V. 43. ἱππικῶν agnoſcit etiam Lapi verſio; *equeſtrium amulationes.* Gelenius maluit ἵππων.

P. 480, v. 1, poſt ἀποβάται deſideratur verbum ἀγωνίζονται, διαγωνίζονται, καλοῦνται, vel aliud ſimile. V. 4, primum certamē apud Homerum in Il. ψ, eſt equitum; nihil ad athletas. Secūdum autem, πυγμαχίας, hoc eſt cæſtuum pugnæ. Tertium, παλαισμοσύνης id eſt luctæ. Quartum vero ποδωκείας, id eſt velocitatis Glar. V. 8, in exempl. eſt ἀπεδείκνυε, ſing. numero; ſenſu obſcurato. V. 18, Lapi quoq; codicem hic mendoſum fuiſſe, indicat clauda verſio; *ob hoc innouatum putans a deo dici non pulchrum praſultatorem.* Gelen. verterat; *nouitatem hanc auerſatus, quod eum praſultatorem a deo ſignificatum interpretaretur.* ego poſui quod textui & ſenſui magis reſpondere videretur. Rom. cod. habet παρὰ τὸ τὸ προηγεῖσθαι ἀνακαλουμένου: cum ſenſus requirat potius παρὰ τὸ τὸ προηγεῖσθαι πεποιῆσθαι. V. 20, forſan rectius τὸ οὐ καλῶς ἀπαρχ. V. 39, Ἴουλλος omittit Lapi verſio. Gelenius pro eo poſuerat *Tullus*: quod & Camerario placuit. Sigonius e Cuſpiniānis faſtis Iulū, e Siculis Sulum affert. Iulum cū ipſe probet, ego quoq; amplecti non dubitaui; præſertim cū alio in loco doceat Iulum eſſe cognomen Iuliorum. V. 44, δεῖν otioſum hic eſt, ideoq; rectius expūgetur.

P. 481, v. 18, repetēda hîc præpoſitio ἐξ: vel diſtinctio collocanda poſt δυνατῷ, non poſt πλείων. V. 20, in exemplari eſt Ἄλιος. ego malui Ἄττιος, quod Sigonius affert e veterib. Liuii codicibus, & infra diſerte expreſſum 527, 5. pro eodem ſemel apud Dionyſium in vulg. exemp. legitur Τύλλος Ἀττίδιος. (535, 24) apud Plutarch. in Coriolano Τύλλος Ἀμφίδιος, & initio vitæ Ciceronis Τύλλιος Ἄππιος, vt annotauit idem Sigonius apud eundem Liuium. nec improbanda videtur eiuſdem Sigonii ſententia, prænomen huius eſſe *Tullum*; nomen gentis, *Attium*, vt in Tullo Hoſtilio.

P. 482, v. 9, poſt ἐτύγχανον deeſt coniunctio δὲ: vel γάρ: vt Lapus vertit; *erat enim eo tempore.* V. 21, hoc Marcii conſilium e Dionyſio noſtro citat Plutarch. in Coriolano 425. V. 39. pro ἀρχῆς aptius legemus ἑορτῆς: vt Lapus quoq; vertit; *ludorū tempus.* Gel. verterat; *poſtquam conſulatū inierant Iulius & Pinarius.*

P. 483, v. 14, pro προσελθεῖν forſan rectius legemus παρελθεῖν: (vt infra 493, 24. παρέρχεται πρῶτος εἰς τὴν πόλιν: & p. præced. v. 42, παρελθὼν ἐπὶ τὴν θέαν;) vel συνελθεῖν, vt Lapus vertit, *ad ſpectaculū conuenire.* V. 21, ἀπῆναι pro ἀπήνη ſupra quoq; notatū aliquoties. ſimplici paulo inferius vtitur, v. 43, εἰς μίαν ἀγορὰν παῖδας εἶναι. V. 24, pro Καπύην vterq; interpres habet *Capenā.* a Capy, Capuave, an Capenis lucis, (quorum Virgilius meminit Æneid. 7) an aliunde deductum ſit nomen,

non satis certum est. Capenates vero in Etruria ponit Plin. lib. 3, cap. 5. V. 43, πάντες pro vulg. πάντες agnoscit etiam Lapi versio; *vt in vnum forum irent Volsci omnes.* V. 47, pro Ἐχέτρᾳ Stephanus paroxytonws habet Ἔχετρα, vt etiam Ἐχέτλα. itidemq; infra est 509, 9. sed forsan auctor hic scripsit τὴν Ἐχετρανῶν πόλιν.

P. 484, v. 21, forsan leg. πάντων μάλιστα. V. 35, rectius forsan aoristum κατασκευάσωσι. nisi malis vertere, *vt instituerent.* Lapus vertit *constituentes.* Seq. v. pro τι idem legit δέ: *non multo autem ante.* V. 44, simplicior ordo est, ἄξιος πολλοῦ ἕνεκα ἐπαινεῖσθαι: vel, πολλοῦ ἕνεκα ἐπαινεῖσθαι ἄξιος.

P. 485, v. 4, pro αὐτοῖς conuenientius legemus αὐτοὺς, accusatiuo casu. vel retento datiuo αὐτοῖς pro ἔχειν reponendum esset aliud verbum, φυλάττειν, vel simile. V. 28, Xylander annotationibus in Plutarchum, 261, pro δυοῖν mauult τεσσ. Sed retinere δυοῖν cum vtroq; interprete nil vetat; cum supra (469, 34) scribat Marcium a nouem tribubus absolutum fuisse, ab vndecim damnatum: atque ita, si duo tantum accessissent suffragia, legitime potuisse dimitti. Sed & infra hic ipse τῶν δυοῖν numerus repetitur, 498, 20. V. 43, rectius sine articulo, χάριν τι μεγάλην: vel retento articulo, pro μεγάλην substituendum superl. μεγίστην.

P. 486, v. 16, conuenientius fortasse πολεμίων, *hostium.* Sic v. 35, pro λυπηρὰ aptius legemus λυπρά, vt supra 45, 36. Lapus vertit, *ager paucus & asper.* V. 36, post ἀφιλόκαλοι deest καταχωσι, καρπωῦνται, vel aliud verbum simile.

P. 487, v. 22, forsan leg. τὸ ἔργον, vt præcedit ὑποδεδειγμένος. V. 24, pro σὺν non absurde legeris γοῦν, vel δὲ καὶ: vt & Lapus vertit; *meaq; aderit etiam promptitudo.* V. 39, cum ἁπάσαις subaudiendum ex præcedentibus πόλεσι: vt Lapus quoq; vertit, *in omni vrbe.* alioqui non minus apte legeris ἁπάσαις. Ibidem mox πανταχόσε vsurpatum pro πανταχοῦ.

P. 488, v. 20, antichronismus hic est. sensus postulat ἀπαιτεῖ, & ἠδικεῖτο. V. 35, in exemplari est ἀνεκτέοι. quo retento, Gelenius verterat; *nos vero lacessitos & posteriores.* Sed veram lectionem ἀναθησόμεθα agnoscit etiam Lapi versio; *nos posterius deponemus.* V. 39, exemplar habet τοὺς θεούς, præmissa hypodiastole. quam lectionem secutus Gelenius, verterat; *decernitur deos iubere vt bellum populo Rom. inferant.* Sed veriorem lectionem τῷ ἔθνει, confirmat Lapi versio; *de communi gentis consensu decreuerunt aduersus Romanos bellum.* Sic Liuius; *Imperatores ad id bellum de omnium populorum sententia lecti Attius Tullius, & Cn. Marcius exsul Romanus.*

P. 489, v. 23, pro μηδὲ aptius leges μηδέ. Sic & Lapus; *ita vt non possent eas reficere.* Si quis ibidem generalius malit αὐτὰς, per me licet. vt scilicet non ad villas tantummodo feratur ea vox, sed etiam ad reliquum instrumentum rusticum.

P. 490, v. 3, vt hic coniunctiui modi verbum tributum est particulæ ἕως, ita supra 483, 35. vide & quæ supra notaui ad 269, 5. V. 10, malim συλλεχθεῖσαν στρατιάν: vt scilicet mox sequitur ἡγμένοι ἀπείρους πολέμων. atque ita & Lapus vertit; *exercitum nuper collectum.* V. 22, magis proprie σφαλεὶς, vt mox v. 26, & 30.

P. 491, v. 10, hic quoque magis proprie legemus σφαλείς, vt mox v. 27, & 41. V. 18, ὡς hoc in loco redundat.

P. 492, v. 1, αὐτῶν ferri potest, si referatur ad τὰ ὑπάρχοντα. alioqui si ad consules referre velis, legendum fuerit αὐτοῖς, vt 490, 1. V. 2, sensus est, καὶ οὐκ ἦν ἀλλ' ἑκούσια συμφέρειν τῇ πόλει. V. 15, ἀποβλέποντες agnoscit etiam Lapi versio; *non auertentes.* alioqui admitti etiam posset ἐπιβλέποντες: quamquam minori emphasi. V. 23, magis proprie στρατιάς. V. 30, τοὺς ἐν χερσὶ Gelenius verterat *demessas.* ego τοὺς ἐν χερσὶ καρποὺς intelligo fruges in quib. demetendis, colligendis, & terendis, agricolæ adhuc essent occupati: quib. opponit τοὺς συγκομιζομένους, fruges iam comportatas in granaria. Sic infra 496, 22, ἀντιταχθεὶς ὁ ἐν χερσὶν ὢν ἀεὶ dicit qui militum manib. strenue vrgeretur.

P. 493, v. 13, rectius cum articulo, εἰς τὸν πόλεμον, vt v. 46, πρὸς τὴν ἀγοράν: vbi etiam pro παρεσκευασμένοι habes pass. παρεσκευασμένοι. V. 22, commation istud, ἐπὶ τὰς πύλας, in exemplari positum est ante participium παραλαβών: intricato verborum ordine ac sensu. V. 24, ὑφορμοῦς agnoscit etiam Lapi versio; *subsistens portu.* tu si ἐφορμῶν malis, non refragabor. V. 28, pro πολλοὶ sensus requirit λοιποί, *reliqui.* V. 38, πάντας agnoscit etiam Lapi versio; *ea victores omnes vna die efferre.* sed non minus apte legere queas πάντα, *omnia.* V. 40, rectius ἐπὶ τῶν ὑποζυγίων: vt Lapus quoque vertit, *super iumentis.* nisi forte διὰ τῶν ὑποζυγίων accipere velis pro *per iumenta plaustris adiuncta.*

P. 494, v. 14, pro ὀκνηλάτης malim ἐγκαλίστης, vt cum alibi sæpe, tum supra 413, 2. V. 33, forsan conuenientius legemus, καὶ αὐτὴ τῶν Λατ. ἡ πόλις; *erat autem & hoc Latinus nominis oppidum.* V. 34, καὶ ἄλλαι videtur etiam in Lapi codice fuisse, qui vertit, *sicut altera.* sed rectius procul dubio αἱ ἄλλαι, *cetera.* nam aliquoties supra dixit Albam triginta Latinorum oppidorum fuisse matrem. V. 37, ἱδρυμένην videtur etiam Lapi codex habuisse: nam vertit; *murum habentes exstructum.* Gelenius maluit τὸ κατεσκευασμένον. V. 41, vel ἀπέρρηξαν legendum, vel ἀπέρρηξαν: illud, ab ἀπορρήγνυμι; hoc, ab ἀποσφάττω: cui cognatum est σφάττω v. 3, & ἐπισφάττω v. 22. idem erratum infra quoq; admissum 551, 24. V. 42, malim ὑπὸ τὴν ἑλεῖν.

P. 495, v. 2, in exemplari est Πελανόν: vt Lapi etiam versio habet, *venit ad Pelanorum vrbem.* sed veram scripturam esse Πέδον, perspicuum est non tantum ex hoc nostro auctore (326, 22: 500, 25) ac Plinio; sed etiam ex Stephano, apud quem ordine alphabetico ante Πεδιεῖς legitur Πέδα, cum gentili Πεδανός: quod oppidum esse dicit Ausonicum. Apud Liuium legitur *Pedum,* & *Pedo,* neutro genere. Seq. v. post συντεταγμένην desideratur participium ἔχων: vt indicat etiam Lapi versio; *instructum habens exercitum.* V. 26, Βολάς seu Βωλάς (vt Rom. cod. habet) agnoscit etiam Lapi versio; *exercitum admouet Bolas.* Sed procul dubio verior est Gelenii coniectura, qui legit Βοΐλλας: præsertim quum a Stephano quoque Βοΐλλαι, cum gentili Βοϊλλανός, citetur e Dionysii nostri libro 8, pro Latini nominis oppido: & Βοιλλανῶν mentio fuit supra quoque in Latinorum oppidorum catalogo, 326, 19. Eadem Glareani & Sigonii est sententia. quam confirmat quod apud Plutarchum exstat paulo integrius, vna tantum littera mutilatum, Βόλλαι, p. 413: vbi hoc oppidum Roma distare dicitur non amplius centum stadiis. Sequentia e Rom. codice emendata sunt. exemplar pro ὀλίγας, ἡγουμένας, πολιν, habet ὀλίγον, ἡγεμονίας, πόλεμον: nullo plane sensu. Sed idem Rom. cod. pro τῷ Λατίνων ἔθνει habet τῶν Λατίνων ἔθνους: exiguo sensus discrimine. V. 29, malim τι transposita, τοῦ τι ἰσχυροῦ πεποιθότες ἔχεσθαι, καὶ τοῦ τα. V. 32, pro ἐπιβοηθοῦσι

νῶν rectius legemus ἐπιβαίνειν, vt pag. præced. v.40: (quo modo Lapus quoq; vertit; *qui primi muros inuaderent*) vel saltem ἐπεβαίνον. V.35, pro Βωλανοὶ legendum esse Βοϊλανοὶ, docui paulo ante. Glareanus quoque vel Βοϊλανοὶ legendum censet; vel Α'βολανοί: quia Bolam & Bolanos iã ante captos memorauit, 493, 43: & Plin. lib. 3, cap. 5, inter priscos Latini nominis populos præter Bolanos recenset etiam Abolanos. Ibidem mox planiore verborum ordine legeris, καὶ πόλεις αἰσίχοντες ἐξ ἔθους ἀφ. V.37, rectius forsan ὑφισαμένους, vt v.45.

P.496, v.9, pro ἔμπρ legendum esse πρόπυροι, & mox ἀποχρῶσιν pro προχρώνοις, ostendit etiam Lapi versio; *esse potius omnia omnino grauia sustinēda, quam in nepotes suos* Romanos *fidem relinquendam.* V.15, rectius προεκβοηθοῦντες: eodem scilicet tempore quo sequitur ἀπεσαύειν. V.17, pro αὐτῶν legendum potius αὐτῇ, vel αὐτοῖς. V.31, προσθῆναι supra quoque in simili loquendi genere legitur 445, 31. sed alibi frequentius προσθεῖναι. V.33, τι vel expungenda videtur, vel in γε mutanda. V.35, pro ἐκεῖνο aptius legas αὐτῷ, vel αὐτό. V.44, pro σαδίους τετταράκοντα Liuius habet *quinque milia passuum.* recte. nã mile vnum, facit octo stadia, vt testatur Plutarch. in Gracchis, 1535. V.46, malim cum articulo, ἐπὶ τῆς πόλεως.

P.497, v.4, quia πύργοι priuatis ædibus tribui nõ solent, Lapus legit ἐπὶ τοίχοις, *super parietes adium.* sed procul dubio legendum ἐπὶ τέγεσι, *super tectis*: vt infra 582, 32, vbi similis trepidatio exponitur: & rursum 641, 7. V.14, si βουλεύσεσθαι malis, fut. tempore, per me licet. V.26, si πάντες legamus, ἀκούσεσθαι accipiendum erit actiue, cum Lapo; *vnde multi audituri erant qua dicerentur.* at si legas πᾶσι, vel τοῖς πᾶσι, ἀκούσεσθαι vt voce, ita & significatione passiua poterit accipi. V.46, lectionem hanc agnoscit etiam Lapus, dum vertit; *& renuntiantes quibus conditionibus postulemus te cum plebe inimicitiam deponere.* Gelenius per hypallagen verterat, *accepturiq; vicissim cõditiones pacis, quas velis renũtiari populo.*

P.498, v.11, deest hic coniunctio δὲ post ἀποτυχόντες. V.31, Lapus pro καὶ non absurde legit εἰ: *non recte iudicas si eodem modo odisse oportere putas.*

P.499, v.1, idem Lapus pro ἀφανεῖ legit ἀναιρέσει, *euersione.* quasi ἀναιρεῖσθαι δίκας δοῦναι sit euerti atque deleri, ad persoluendas pœnas. verius forsan δηλαδή, *nempe, nimirum, scilicet.* V.14, malim συναναιρεῖν, vt alibi quoque loquitur. V.20, Lapus pro participio φιλοτιμούμενος legit verbum φιλοτιμούμεθα. sic enim vertit; *qua vero tibi ob beniuolentiam proponere honoratissimi intendimus, polliceriq; reconciliato cũ patria.* possis etiam sic vertere; *qua vero pro nostra erga te beneuolentia, & erga remp. studio, nos honoratissimi* ciuitatis proceres *te monere instituimus, tibiq; pollicemur si cum patria in gratiã redeas, hac sunt.* Sequentia idẽ Lapus sic vertit; *qua in re licet tibi maxime, & quod tibi aspirat numen moderari, & fortuna parce vti.* Sed videtur ἐν ᾧ accipiẽdum potius pro ἐν ὅσῳ χρόνῳ: & mox ἐπὶ vertenda in ἔτι; hoc sensu; *Dũ maxime tibi vires suppetunt, & Deus adhuc fauet, suademus iram moderari, & fortuna vti parcius.* V.40, vsitatius οὐ πάνυ μάλα.

P.500, v.6, σοι, in præced. membro positum, hic superuacuum est. V.16, lectionem hanc agnoscit etiam Lapi versio; *aliarumque sociarum vrbis coloniarum.* Gelenius maluit interiecta copula legere, ἀλλ' ὅσων συμμάχων τε καὶ ἀποίκων τῆς πόλεως. Seq. v. cum ὀλίγου subaudiendum vel nomen χρόνου, vel verbum δεῖν. V.22, δι' οὓς agnoscit etiã Lapi versio, *per quos.* sed non minus apte legas δι' ἐμέ, vt paulo infra, v.32. potest tamen & illa retineri lectio, quia similiter infra legitur ἀφ' ὧν ἐπὶ θεοὺς, 507, 1. V.24, vide hic rursus quomodo Ætatem (seu γενεὰν) accipiat. hic enim erat annus ab vrbe condita 266. Quod si centum anni explent tres ætates, deerunt hic aliquot menses a fine octauæ ætatis. quod nihil impedit. Glareanus. V.46, Lapi quoq; codicem cum nostro hic consensisse, indicat eius versio; *si non succedat eis, laduntur.* sed magis consentanea est Gelenii sentẽtia, post vel ante βλάπτονται deesse negatiuum nomen οὐδὲν, vel extenuatiuum μικρά. μὲν γε autẽ pro μὲν γὰρ supra quoque obseruatum aliquoties, & apud Pausaniam frequentissime.

P.501, v.5, pro ἔτι exemplar habet ἐπί. quod parum huc facit: nisi pro comparatiuo πλείω legas superlatiue πλεῖστα. Lapus præterita ea particula vertit, *habui plura.* V.9, pro καὶ aptius legas ὡς, vel ἐπί. quæ commutatio apud Pausaniam quoque a me annotata est 410, 56. vt error natus sit e scripturæ compendio. V.11, alludere videtur ad Euripid. istud, Ὡς οὐδὲν ἀνθρώποις ἄνευ τ' εὐδαιμονεῖ: quod iisdẽ fere verbis Nicostratus dicit, Οὐκ ἔστιν ὅστις πάντ' ἀνὴρ εὐδαιμονεῖ. V.41, παθεῖν agnoscit etiam Lapi versio; *aut esse vltima malorum omnium patienda.* sed sententia videtur aliud verbum requirere, δρᾶν, τολμᾶν, vel simile. nisi forte hunc sensum esse velis; *& spretis illis, extrema subeunda sunt mala?* Seq. v. pro ἐπὶ non absurde legeris ἔσται.

P.502, v.31, rectius cum Camerario legemus τῷ σαυτοῦ πατρίδι. V.43, Gelenius pro ἀγαθοῖς maluit ἀναλγήτοις.

P.503, v.26, vt hic legitur ἀριστείοις ἀνδραγαθίας στεφάνοις, ita supra 414, 17, de hoc ipso Marcio, στεφάνοις αὐτὸν ἀριστείοις ἀνέδησε. quæ scriptura cum ibi quoq; mihi esset suspecta, existimabã rectius legi posse ἀριστείας, vt 208, 10: quo modo & Lapus vtrobique vertit *corona fortitudinis.* Sed cum hic sequatur, πολίτας ὑπερασπίσας, ἐκ πολέμων ἀποσώσας, Gelenius hic maluit σωτηρίοις: vt intelligatur corona ciuica; quam OB CIVIS SERVATOS dari solitã, notum est ex historiis & vetustis inscriptionibus. V.32, ὀλίγοις habuit etiam Lapi codex, vt indicat versio; *cum paucis.* Gelenius maluit πρώτοις. Infra Siccius in simili historia dicit, καὶ μετὰ πάντων, καὶ σὺν ὀλίγοις, *& cum omnibus & cum paucis,* 663, 44. V.38, malim transposito vocum ord. εἰ καὶ μὴ τις. Seq. v. στρατηγὸς agnoscit etiã Lapi versio; *dux aut centurio.* at Gelenius maluit στρατιώτης: quia quæ hic dicuntur a Marcio, in gnauum militem potius quam in ducem competere vidẽtur: & Marcius in eo bello στρατιώτης potius seu λοχαγὸς fuit quam στρατηγός. Sed esto hic suum cuique iudicium.

P.505, v.6, legendum opinor, πολλοί μου ἄρα κατ. μαι. V.20, δι' ἐκεῖνον hic dicit vt supra 500, 22, δι' οὓς: pro δι' ἐκείνου, & δι' ὧν. Similiter ἀφ' ὧν ἐπὶ θεοὺς infra 507, 1. V.12, comma istud, ὑφ' ὧν ἐχθρὸς ἦν, Gelenius Attica brachylogia vsurpatum putat pro ὑφ' τούτων οἷς ἐχθρὸς ἦν. sed accipiendum potius simpliciter, atq; ita vertendus locus; *Vos enim, in quorum gratiam his* (s. Volscis) *inimicus eram, ex. m.* Seq. etiam versu μὲ in με versa, rectius legeris, ἀφείλεσθέ με πάντα τἀμά: vt infra 517, 24 vbi breuis est huius orationis repetitio. V.27, in exemplari diuise scriptum πάντα προδοσία. sed nostra scriptura est vsitatior & cõuenientior, vt in πολεμοπροδότης & similibus. Mox in seq. periodo negatiuam οὐκ agnoscit etiam Lapi versio, *quis non vtique me laudaret?* videtur tamen potius expungenda.

P.507, v.1, διὰ δὲ τοῦ dicit vt supra διοῦ 500, 21 cum frequẽtius in hac significatione præpositio ista regat genitiuum. V.8, ἐγκαταλείπω legendũ esse pro vulg. ἐγκαταλείπω, ostendit sequens aoristum ποιοῦ: & infra itidem hæc ita copulantur 514, 9. V.22, pro αὐτοῖς aptius fortasse legas αὐτοῖς, f. τὸν νόμον. Sequens etiam αὐτοῦ etsi potest aliquomodo excusari, ac referri ad τὸν νόμον, aptius tamen legas αὐτοῖς, f. τοῖς πεποιθόσι. Est porro non absimilis loco huic, Ciceronis iste in oratione pro Milone; *Est enim hæc non scripta sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti sed facti; nõ instituti, sed imbuti sumus.* V.31, post ἐνὑπάρχει desideratur ζῶντι, οὕτως, vel tale quid. V.46, pro οὐδὲ rectius leg. οὐ.

P.508, v.7, pro ἐπιτηδείοις aptius leges ἐπιτηδείως, cum Gelenio. Lapus vertit *haud conuenienter.* V.12, nota hic indicatiua παρέσονται & μεταδώσουσι, cum præcedat subiunctiuum ἀποδιδῶσι. V.16, exemplar habet κατὰ τὸ ζῆν: perperam, nostram lectionem e Ven. cod. desumptam probat etiam Lapi versio; *& eodem modo.* V.19, Ven. cod. χρῆσις: nihil ad rem. V.21, Ven. & Rom. cod. hab. ἐκ τῆς ἀναγκαίου: concinnius. V.22, δὴ pro vulg. δὲ reposita ex eodem Rom. cod. Idem c. mox præsenti tempore habet ἀνδριάνται. Seq. versu finita post ἀγαθῶν periodo, locus contra exemplarium consensum, structura & sensu paulo expeditiore sic legendus videtur; τά τε ἄλλα ἐπιδείκνυνται αὐτοῖς τὰ τῆς ἀλλοτρίας γῆς ἐπιθυμοῦσι κινδύνοις, καὶ μὴ κατορθοῦσι ἀποτυχοῦσι. Lapus sic vertit; *in quo etiam in periculum de propriis omnibus veniunt: discriminaq. eis ostendite, non feliciter quidem sed infeliciter agentibus euenientia aliem agri cupidis.* V.25, idem Lapus legit προσῆψεν, *addite*: vt etiam Gelenius. Si προσῆψεν retinere libeat, interpretandum erit *proponite, ob oculos ponite.* Pro βουλομένοις sane leq. v. conuenientius legemus βουλομένους, accusatiuo casu. sic enim vtriusque membri verbo infinito seruire poterit, ἀφαιρεῖσθαι & ἐπιθεῖν. V.28, possis etiam legere πρὸς ζῶντα, vt alibi passim πρὸς ζῶντας. Ibidem mox Rom. cod. rectius hab. ἀσχήμονας. V.33, γὰρ addita ex eodem Rom. cod. Seq. v. idem R. cod. pro ὑφ' habet ἀεὶ, nullo sensus discrimine. Ex eodem ibidem ἀνεπιφθόνως repositum pro vulg. αἱρεῖσθαι. Lapus videtur legisse αἱρεῖσθαι. sic enim vertit; *quibus cum liceat iusta facere, & in graue nihil incidere, periculum de vltimis suscipiunt, cupientes ipsi alienis inhærere.* V.46, idem Lapus legit πιστεύσας, *credens:* & seq. v. ὡς ὁ Μινύκιος δημηγορῶν ἔφησεν, *vt Minucius concionans dixerat*: 500, 16. sed retineri tamẽ & nostra lectio potest cum Gelenio.

P.509, v.2, disiunctiuam ἢ omittit etiam Lapus. V.4, in exemplari est Λογγάδι. sed Λογγόλα agnoscit etiam Lapus, & facta eiusdem Longulæ mentio non tantum supra, 411, 38; sed etiam a Liuio, in hoc ipso captarum vrbium catalogo, qui exponetur paulo post. V.8, sensus expuncto αὐτοῖς, & inserto participio quod deest, talem lectionem poscit; ὡς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πόλεων ἐκκομίζεσθαι τὰ πτώματα. V.11, pro Κοτίαν Lapus habet Κοτίαν, *Cotiam*. quæ cum etiam Glareano suspecta sit, Gelenius maluit Σετίαν, *Setiam*: quia Σετίνων supra mentio facta est in Latinarum vrbium catalogo 326, 23. Liuius *Trebiam* habet. V.14, Αλβιέτας, *Albietas*, agnoscit etiã Lapi versio. qui cum Glareano suspecti sint, Gelenius reposuit *Albiolanos*. Sed quid si Λαουινιάτας legamus? vt significet, Lauinium hac expeditione captũ esse, cuius oppugnatio superiori expeditione omissa fuerat, 496, 15. Liuius sane *Albiolam* hic nullam, sed *Lauinium* recenset. Mox pro Μουγιλανοὺς vterque interpres reposuit *Mugilanos.* de quibus cum & Glareanus dubitet, haud scio an legendum sit Βιτελλίανοὺς, seu Βιτελλίνους ex Liuio. Sed libet tandem Liuianum hic catalogum inserere, vt eo commodius cum nostro cõferri queat: *Inde in Latinam viam transuersis tramitibus transgressus, Satricum, Longulam, Poluscam, Coriolos, nouella hac Romanis oppida ademit: inde Lauinium recepit. tunc deinceps Corbionem, Vitelliam, Trebiam, Labicos, Pedum cepit. postremũ ad vrbem a Pedo ducit: & ad fossas Cluilias quinq. ab vrbe milia passuum castris positis, populatur inde agrum Romanum.* Sigonius etsi *Vitelia* bis apud Liuium inueniatur, etiam in veteribus libris, mauult tamẽ *Vitellam*: quod Βιτέλλαν & Βιτελλίνους Italiæ oppidum esse tradat Stephanus. *Trebiam* vero posterioribus tẽporibus dictam fuisse *Trebulam*, testatur apud Virgilium Seruius. Plin. lib. 3, cap. 5, in catalogo populorum qui ex antiquo Latio interierunt, præter ceteros recenset etiam hos qui apud Dionysium nostrum vel euidentibus vel obscuris vestigiis leguntur; *Abolanos, Bolanos, Corsolanos, Lauinienses, Longulanos, Pedanos, Pullustinos, Tolerienses, Vimitellarios, Vitellenses.* Sed nequid dissimulem, vulgo apud eum legitur *Latiniẽses*, & *Vicellenses.* *Pullustinos* autem procul dubio vocat quos Dionysius noster *Polusianos.* inter quam Plinii *Pullustiam*, & Dionysii *Poluscam*, mediam scripturam habet quæ vulgo apud Liuium legitur *Pollustia.* V.15, Κοριολανοὺς, *Coriolanos*, agnoscit hic etiam Lapi versio. sed quia Coriolanos iam supra in deditionem acceptos docuit, 495, 11, non improbanda videtur Gelenii sententia, legendum esse Κοραινοὺς: præsertim cum etiam superius, 326, 19, in Latinarum ciuitatum catalogo facta sit Coranorum mentio, licet vno elemento mutilata. V.20, in exemplari est Τυσκαρίς. sed veram scripturam esse puto Τυσκλανίς: vt Lapus quoque vertit; *quaitur Tusculum.* V.33, conuenientius ἀπαλλαττομένοις: eo scilicet casu quo mox sequitur ἐπερχομένοις.

P.510, v.11, vsitatius εἰ μὴ παύσονται, indicatiuo verbi modo. V.20, in exemplari est ἐξαλλαγμένου. cuius cum nulla proferantur exempla, non dubitaui cum Camerario reponere ἀπηλλαγμένον. Seq. v. in exemplari omissa est disiunctiua ἢ: quam agnoscit etiam Lapi versio, *aut auspiciis.* V.34, exemplar habet ἀρετῆς οἰκείας. sed verã lectionem ἀρετῆς οἰκείας, agnoscit etiã Lapi versio; *per virtutes proprias dignitatẽ habẽtes.* V.35, post αὐτῆς deest participiũ φέρουσα. quod a Lapi etiã codice abfuisse perplexa versio indicat. V.37, rectius singulariter ἡ χάρις, vt pag. seq. v. 35. error ex eo videtur natus, quod ς finale in calamo exaratis libris dextro cornu ν finale refert. V.39, si αὐτοὺς legamus, repetendũ ex antecedentib. est infinitum verbum λέγειν. vel legendum αὐτῆς. V.44, conuenientius singulare αὐτόν: vt Lapus quoque vertit; *eos deinceps secum disputare.*

P.511, v.1, magis propr. στρατιᾶς, *expeditionis, militia.* V.39, pro τειχεῖ infra dicit τάφρῳ, 516, 15: quod in hac signif. vsitatius est. σταυρῷ vocat 513, 43.

P.512, v.30, rectius datiuo casu legemus Ῥωμαίοις: & seq. v. αὐτοῖς. Historia vero quæ hic attingitur, prolixius supra exposita est 110, 10.

P.513, v.8, forsan rectius διαλλαττομένοις. de qua cõmutatione supra quoque dictum est. V.17, Gelenius maluit ὑμῖν. Lapus nobiscum; *digne nobis & nostro genere.* Seq. v. alludere videtur ad istud Sophoclei Aia-

clei Aiacis; Ὦ παῖ γένοιο πατρὸς εὐτυχέστερος, Τὰ δ' ἄλλ' ὁμοῖος· καὶ γένοι' ἂν οὐ κακός. Sic & Virg. Æn. 12, *Disce puer virtutem ex me, verumq; laborem; Fortunam ex aliis.* V. 28, in exemplari est ἐπιστραφείς. sed contrarium ἀποστραφεὶς agnoscit etiam Lapi versio, *auersus.* & præpositionum harum cōmutatio supra etiam aliquoties annotata.

P. 514, v. 41, cum διελέχθη e præced. commate subaudiendum participium μιχθέντες. V. 43, pro ἄνευ vterq; interpres legit contrarium, μετά: vt paulo ante dicit ἐπαγόμεναι τὰ παιδία: nec multo post, ἅμα τοῖς τέκνοις, v. 47. Eodem versu 47, singulare αὐτοῦ agnoscit etiam Lapi versio; *cum filiis eius.* sed admitti potest etiam plurale αὐτῶν.

P. 515, v. 15, lectionem hāc agnoscit eadem Lapi versio; *quod praclara & qua futura erant prauiderit.* sed rectius cum Gelenio expuncta καὶ legemus, τὰ κράτιστα γενησόμενα πρ. V. 32, pro συχνοὶ συνεχεῖς Lapus posuit *multi simul.* Gelenius συνεχεῖς prætererat: ego in vtroq; membro expressi. Sed verius fortasse ad sequentia referetur: vt legamus; καὶ συνεχέσιν ἐπαίνοις καὶ δείπνοις: vel, συνεχέσι τ' ἐπαίνοις καὶ δείπνοις. V. 44, conuenientius τοῦ μὴ ἐν αἰδ. genitiuo scilicet casu.

P. 516, v. 10, γένος hic a Gelenio pro sexu accipitur. sed possumus etiam coniuncta vtraque signif. vertere; *erga sexum & cognationem.* quo faciūt quæ à Veturia dicuntur infra, 523, 24. V. 29, Lapus quoque post ἐνδεὴς inserit ὤν: *nullius enim impis indigere.* V. 33, sensus est; τὴν ἀπόκρισιν τοῖς ὄχλοις ἐν καλῷ ἑστάναι ἡγούμενος. sicut Lapus quoque vertit; *pulchrum ducens in conspectu multitudinis respondere.* vt ποιούμενος idem sit quod ἡγούμενος ἑστάναι.

P. 517, v. 18, ὑπομείναμεν pro vulg. ἐπιμείναμεν, agnoscit non modo Gelenius, sed etiam Lapus; *sustinuimus, vt a nobis postulabant, venire ad te.* V. 30, post ἀνθρώπους desideratur coniunctio δέ. vel potius τε, quæ in seq. commate post Ῥωμαίους est posita, hic post ἀνθρώπους collocanda est. V. 37, supra cum præpos. dicit, φιλοχωροῦντες ἐν ταῖς ἀλλοτρίαις, 508, 35. V. 39, ὅτι agnoscit etiam Lapi versio; *quia bello captas habent res Volscorum.* Gelenius maluit, ὅσα πολέμῳ λαβόντες ἔχουσι Οὐολοῦσκοι. vtrouis autē modo legeris, rectius indicatiue legeris ἔχουσι quā subiunctiue ἔχωσι.

P. 518, v. 16, ἐποίει agnoscit eadem Lapi versio; *amaram fecit.* Gelenius maluit præsens ποιεῖ. V. 21, pro προεστώτων rectius hoc loco leges παρεστώτων: vt pag. præced. v. 39, dicit, ἀγανακτοῦμενος τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν ἡγεμόνων καὶ λοχαγῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἰδίας παρεῖναι τῇ βουλόμενοι. Lapus maluit περιεστώτων, *laudatio circumstantium.* V. 37, forsan rectius aor. ποιησάμενος. Seq. etiam v. pro ταύτῃ rectius fortasse legerimus ταύτην: quamquam infra id ipsum loquendi genus repetitur, 593, 43.

P. 519, v. 2, desideratur hic coniunctio δέ, vt indicat etiam Lapi versio; *Si vero eos tu doceas.*

P. 520, v. 3, post χρησάμενος subaudiendum e præced. ταύτην τὴν γνώμην ἔχων: vel desideratur ἐπικρατῆσαι, aut aliud verbum simile. V. 7, deest accusatiuus πατρίδα: vt & Lapi versio docet; *te tua patria succensere.* V. 24, aptius transposito verborum ordine, ταῖς τὰ δεινὰ παθοῦσι. V. 30, legendum κτησάμενοι κατέχομεν. vel, κτησαμένη κατέχει ἡ πόλις: vt Lapus vertit; *quas adepta multis laboribus ciuitas obtinuit.* V. 38, inclusa, e Rom. cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio; *serta deūm sacra habentes, viros senes, & eos deorum cultiones pratendentes.* vbi στέμματα ἔχοντας idem est quod alibi ἱκετηρίας προτείνοντας, *preferentes ramos oleaginos laneo filamento obuolutos.* sic enim Sophoclis scholiastes στέμμα interpretatur τὸ περιεστεμμένον ἔριον τῷ θαλλῷ. Huiusmodi autem ramum supplices gestare solitos, cum aliunde patet, tum ex hoc Il. α, quo Dionysius noster hîc videtur alludere; Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος Χρυσέῳ ἀνὰ σκήπτρῳ. Supra sine horum στεμμάτων mentione dixerat, θεῶν τὰ σύμβολα φέροντας, καὶ τὰς ἱερὰς ἀμπεχομένους ἐσθῆτας, 510, 36.

P. 521, v. 12, distinctionem hanc agnoscit etiam Lapi versio; *recte igitur feceris & te decentia, tu quoque patria dimittens obiecta.* Sed non absurde post αὐτῇ distinxeris; hoc sensu; *recte igitur feceris, & o tua pariter ac patria ipsius dignitate, si culpam ei remiseris, pœnit.* V. 40, Lapus legit ὑπομνώμενος, seu ὑπομνήσθητι: *operum etiam vtilium recordare, vt omittam legem.* sed verius fortasse ὑπομνησθεὶς, *recordatus.*

P. 522, v. 1, in exemplari barytonωs legitur γηροβόσκους. sed verior scriptura est γηροβοσκούς, oxytonωs: vt supra γηροβοσκοὺς χάριτας 518, 14: & ἀφοσιοῦται τὰ γηροβοσκὰ 513, 30. eodemque accentu efferuntur & alia huiusmodi composita, αἰγοβοσκὸς, ὑοβοσκὸς, χοιροβοσκὸς, χηνοβοσκὸς, παιδοβοσκὸς, ἱπποβοσκὸς, ταυροβοσκὸς, & similia. V. 12, ἐξ ὧν, agnoscit etiam Lapi versio; *ex ciuilibus tuis officiis.* sed verior esse videtur lectio quam Gelenius secutus est, ἐξ οὗ. cui patrocinatur redditiuum τότε. V. 15, post κείμενον deesse videtur ἐν μέσῳ, vt innuit Lapi versio, *intuens in media ciuili seditione positum.* nisi forte omissum velis substant. σκοπόν: *cum viderem te seditiosorum ciuium furori velut scopum expositum*; seu, *cum viderem ciuium seditionem in te velut scopum collineare.*

P. 523, v. 28, pro ἄξιον aptius legeris ὅσιον. Lapus vertit, *aequum licitumque est.* Sequ. etiam v. rectius fortasse προσκυλινδεῖσθαι: vt supra soluta compositione dicit, πρὸς τοῖς ἑαυτοῦ γόνασι κυλινδουμένην, 512, 40. V. 36, in exemplari est ἀλήθειαν: quod agnoscit etiam Lapi versio, *veritatem aspectus.* sed sensus postulat ἀήθειαν, *insolitam nouitatem.* quod animaduerterat etiam Gelenius. Seq. v. ἀφαλλόμενος, pro vulg. ἀναλλόμενος, agnoscit etiam Lapi versio; *desiliens e sella.*

P. 525, v. 3, pro ἐκ τῶν ἐπιγινομένων sensus postulat εἰς τοὺς ἐπιγινομένους: vel, πρὸς τοὺς ἐπιγινομένους. sic certe & Lapus; *scriptura publica memoriam aternam apud posteros perlaturam.* V. 10, χωρὶς agnoscit etiam Lapi versio. cui aduerbio vt locus esset, præteritum ἐποίησαν vertit in futurum ποιήσοντες. sic enim vertit; *in quo facerent pro vrbe litationes seorsim ipsa.* Sed vera procul dubio est Gelenii sententia, retento præteriti temporis verbo ἐποίησαν, pro aduerbio χωρὶς reponēdum esse nomen χωρίον. cui lectioni patrocinatur quod apud Valer. Max. legimus, lib. 1, cap. 8; *Fortuna etiam muliebris simulacrum, quod est via Latina ad quartum miliarium, eo tempore cum ade sua consecratum, quo Coriolanum ab excidio vrbis materna preces repulerunt.* vt intelligamus, Coriolanum primo accessu castra posuisse ad fossas Cluilias, quinque ab vrbe milibus: secundo, propius admouisse copias; & eo in loco postea matronas Fortunæ muliebri templum & aram ædificare voluisse; quæ posteritati testarentur, victum ibi matronarum intercessione Marcium. V. 13, clare hic docet quid sit τέμενος, nimirū area sacra, a profano agro recisa, muroq; aut alio sepimento inclusa, cū æde, ara, & aliis ad cultum diuinū pertinentib. In vet. Gloss. exponitur *templū, fanū.* nō absurde for-

tassis; cum augures quoq; templum vocarint locum cõceptis verbis definitum, e quo auiũ gestus specularentur. & Cicero pro domo sua dicit, curiã esse sedẽ ac templũ publici consilii. Sic non displicet quod in iisdem glossis *Fanum* exponitur ἱερόν. nam Festus quoq; *fanum* a fando denominatũ tradit, quod fando cõsecretur; seu, quia pontifex in eius dedicatione certa verba fatur. Præterea vt idẽ Festus *delubrum* esse dicit fustem delibratũ, hoc est decorticatũ, quẽ pro deo venerata sit antiquitas: ita in eisdem glossis *delubrum* Græce redditur ξόανον, καθίδρυμα, ἀνάθημα: ξόανον inquam, quod a ξέω deductũ, significat proprie ligneum simulacrum, radendo poliendoq; factum, vt Pausanias multis in locis indicat. & vt hic in glossis istis ξόανον & καθίδρυμα pro eodem ponuntur, sic Dionysius noster hoc Fortunæ muliebris delubrum primo ξόανον vocat, 526, 4; deinde mox v. 8, ἀφίδρυμα, *statuam*: παρὰ τὸ ἱδρύω, a statuendo. Denique vt Festus tradit veteres fustem delibratũ pro deo veneratos esse, sic apud Pausan. 257, 2, legimus, τὰ δὲ ἀγάλματά ἐστι ταῦτα ξύλα, *simulacra sunt e ligno procero*: & rursum, πεποίηται δὲ σφισι καὶ χεῖρες ἄκραι καὶ πόδες, εἰσὶ Παρίου λίθου. Si ergo glossarum istarum & Festi auctoritatem sequi volumus, vt fortasse debemus, τέμενος erit *templum*, seu *tempulum*: ναὸς, *ædes*, a ναίω seu ναίω, *habito*: ἱερὸν, *fanum*: ξόανον, *delubrum*: ἀφίδρυμα, καθίδρυμα, seu ἵδρυμα, *statua*: εἰκὼν, *simulacrum*, *effigies*. & sic accipi potest delubri vocabulum in hoc Virgilii Æn. 2, *Nos delubra deûm velamus fronde per vrbem.* at quum idem Æn. 4 dicit, *Principio delubra adeunt, pacemque per aras Exquirunt*: & Georg. 3, *iam nunc solennes ducere pompas Ad delubra iuuat, cæsosq; videre iuuencos*, non tam pro ligneis simulacris quam pro sacris ædibus & areis accipere possumus. Simili ambiguitate legimus Georg. 4, *Quattuor his aras alta ad delubra dearum Constitue, & sacrum iugulis demitte cruorem.* In fine 8 Æn. delubrum a templo diuersum facit, vbi canit; *votũ immortale sacrabat, Maxima tercentum totam delubra per vrbem. Lætitia ludisq; viæ plausuq; fremebant: Omnib. in templis matrum chorus, omnibus aræ: Ante aras terram cæsi strauere iuuenci.* Quo in loco *delubra* pro sacris ædibus, *templa* pro sacris areis & lucis accipere, nõ video quid vetet: præsertim cũ lib. 2 dicat, *Hic primũ ex alto delubri culmine telis Nostrorũ obruimur.* ibi enim aperte hoc nomine significatur *ædes sacra.* Attamen τέμενος quoq; *delubri* appellatione apud Latinos interdũ significatur; vt perspicuum est non tantum e Virgilianis testimoniis, sed etiam ex eo Plinii loco quem supra citaui ad 258, 20; *in Tarpeio fodientes delubro fundamenta*, ἐν τῷ Ταρπηίῳ τεμένει θεμελίους ὀρύττοντες. Sed de his fortasse nimis multa. V. 17, pro αὕτη siquis malit αὐτῇ, per me licebit. sed similem tamen pronominis ὅυτος vsurpationem videor apud Pausaniam quoque obseruasse: & pag. seq. v. 5, iteratur hæc ipsa commutatio. V. 30, δημαλκαῖς pro δημοσίων supra quoque semel notasse memini. V. 31, Quintilis septimus dies nonæ sunt, non pridie nonas. quare suspicor legẽdum *sexto* pro *septimo*. Glareanus. V. 40, οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς agnoscit etiam Lapi versio, *non semel & bis*. verior lectio est οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ δὶς: vt non tantum e sequentibus est manifestũ, sed etiam e Plutarcho, qui pag. 422 dicit, ταύτην καὶ δὶς φασὶ τὴν φωνὴν μυθολογοῦσι. necnon ex Valerio Max. qui loco iam ante citato, lib. 1, cap. 8, scribit, *non semel, sed bis locutum constitit.*

P. 526, v. 5, αὕτη rursum hic vsurpatũ pro αὐτῇ, vt paulo ante monui, ad præced. pag. v. 17. V. 12, Latina huius vocis verba refert Valerius loco iã ante citato: quem totũ hic adscribam: *Fortunæ etiã muliebris simulacrũ*, (inquit) *quod est via Latina ad quartum miliariũ, eo tempore cum æde sua consecratũ, quo Coriolanum ab excidio vrbis materna preces repulerunt, non semel, sed bis locutũ constitit, his pene verbis;* RITE ME MATRONÆ VIDISTIS, RITEQVE DEDICASTIS. Vbi etiã nota VIDISTIS, quod nec Dionysius noster habet, nec Plutarchus. sic enim Plutarchus hanc vocem Græce reddit, p. 422; Θεοφιλεῖ με θεσμῷ γυναῖκες δεδώκατε. Præterea nota singula vocis huius interpretamenta: RITE, ὁσίῳ πόλεως νόμῳ, seu θεοφιλεῖ θεσμῷ: MATRONÆ, γυναῖκες γαμεταί: DEDICASTIS, δεδώκατε. V. 24, θυσίας agnoscit etiam Lapi versio; *alia decreuit sacrificia.* Gelenius prætermisso eo nomine verterat; *decreuit annua sacra ceterumque cultum ex pontificum sententia.* sed docere vult auctor, senatum præter ea quæ ante istam ἐπιφάνειαν decreuerat, post auditam deæ vocem noua & splendidiora ex pontificum præscripto instituenda censuisse. V. 27, locũ hunc forsan transpositis cõmatibus sic rectius legerimus; μήτε χήρας προσφέρειν γυναῖκας, μήτε στεφάνους ἐπιθεῖναι ὅσαι δευτέρων ἐπειράθησαν γάμων. vt significet, nec viduis licuisse sacra deæ offerre; nec eas quæ secũdas expertæ essent nuptias, ad imponẽdas deę coronas fuisse admissas. Gelenio sane placuit hæc lectio. Lapus aũt retento cõmatum ordine, pro χήρας legit χεῖρας. sic enim vertit; *ne coronas simulacro imponant, nec manus ei afferant mulieres quæcumq; secundum experta sunt connubium.* V. 39, si aor. ὀνειδισάμενος malis, non refragabor.

P. 527, v. 5, Lapus genitiuo casu legit αὐτῶν, vel αὐτῆς, s. τῆς ἐν ταῖς πόλεσιν ἑταιρείας στάσεως. nam vertit, *eras eius.* Si retineas datiuum αὐτῷ, significabit idem quod κατ' αὐτοῦ, s. τοῦ Μαρκίου, *aduersus eum.* V. 12, rectius datiuo casu, τῇ περὶ αὐτὸν ἑταιρείᾳ: sicut Lapus quoque vertit, *occidendum eum factioni suæ traderet.* vt pro ι ad latus adscripto, per librariorum incuriam positum sit ν. Rom. cod. habet, προσάγοντα τὴν περὶ αὐτὸν ἑταιρείαν, *seducentem suæ factionis homines.* V. 14, lectio hæc e Romano cod. desumpta est: in vulgatis exemplarib. omisso ψευδῆ, posterioris commatis verba hoc ordine collocata sunt; τεκμαιρόμενος ἀληθέσι, καὶ οὐ γενησομένοις εἰκάζων γενησόμενα. Romani cod. lectionem secutus est etiam Lapus; *arguensque ex veris falsa, ac coniectans non facienda faciendis.* Sed rectius fortasse retenta vulgari posterioris commatis lectione, sic verteris; *e veris falsa inferens argumenta, & e non futuris futura* vafris *coniecturis colligens.* hæc enim sententia melius calumniatorum mores exprimit. V. 18, locus ad quem nos hic remittit, exstat non procul ab initio huius libri, 490, 15, 29. Seq. v. Rom. cod. habet ὃν βούλοιτο, *quem vellet*; concinnius. V. 24, idem Rom. cod. habet αὐτῷ, relatiue, non reciproce. V. 33, aptius singulare προδότου *proditoris.* V. 38, τῶν ἐπὶ ἀλλήλους γενομένων excusari potest: eo scilicet modo quo apud Alciphr. χεῖρας ἐπ' ἀλλήλους φέρουσιν. alioqui sensus postularet κατ' ἀλλήλων; *quæ ab altero aduersus alterum suscipiebantur.* V. 47, rectius cum Lapo legemus παρελθών, (id est ἀναβάς) *ascendensque pulpitum*: sicut infra de Cassio, 537, 45. Gelenius retento προελθών verterat, *progressusq; ad tribunal.*

P. 528, v. 2, rectius ταῦτα, vel ταῦτης. V. 6, συνιόντες agnoscit etiã Lapi versio; *deinde* FERI IACE *clamantes, ferocissimi illorũ circũsistunt eũ.* structura tamen postulat potius genitiuũ absolutũ, φωνούντων, s. τῶν περὶ τὸν Τίτον. V. 16, magis ꝓprie στρατείας, *expeditionib.*

V. 21,

V. 21, vulg. exempl. habent [illegible]: structura minus concinna. V. 21, verbum verbo sic melius expressens; *ceterisque omnibus primitus persolutis, quæ regibus atq. exercitus ducib. super rego ab hominibus deferri solent*: consilium ritu qui supra expositus est 478, 41: 479, 14. V. 9, obserua hic [illegible], pro [illegible], seu [illegible]. itidemque infra 556, 45.

P. 529, v. 18, simplicius [illegible]. Sequenti etiam versu rectius l. [illegible], *persuaderi & flecti nescia, inexorabilis*. nã [illegible] est persuadendo flectere & permouere: interdum etiã falsa persuasione decipere. nec video si ad [illegible], [illegible], & similia respiciamus, quam hic vim habeat præpositio [illegible]. V. 14, cum [illegible] subaudiendum [illegible], *cultoribus*. Sensus & simplicior structura est; [illegible].

P. 530, v. 3, mira traiectio. nam [illegible] non ad proximum [illegible], sed ad remotius [illegible] referendum est. V. 30, pro [illegible] sensus requirit aliud; [illegible], vel [illegible]: aut tale quidpiam. Lapus vertit; *castra super duobus collibus posuerant vterq. consulum seorsum, in munitissimis locis confidentes.* V. 32, pro [illegible] minus apte in exemplari est [illegible]. sin etiam plenius legendum, [illegible]. quo loquendi genere cum alibi vtitur, tum supra 526, 24. Ibidem mox pro [illegible] vsitatius leges [illegible]: vt pag. seq. v. 29 dicit, [illegible]. V. 41, legendum videtur [illegible]: vel [illegible]. infra 533, 8, dicit [illegible].

P. 531, v. 7, & [illegible] retinere possumus, & [illegible] admittere, vt infra 561, 45: 566, 11. V. 17, *Siccius* legitur etiam apud Cassiodorum, teste Sigonio. Gelenio & Lapo magis placuit *Sicinius*, vt est apud Liuium. Cognomina horum ex fastis Siculis & Cuspinianis, sunt *Tuscus* & *Sabinus*: vt idẽ Sigonius prodidit. V. 18, conuenientius præteritum perfectum [illegible]. Seq. v. exemplar pluraliter habet [illegible]. sed singulare & magis analogum est, & paulo post reperitur v. 40. V. 32, [illegible] agnoscit etiã Lapi versio; *dicere solutas esse*. Gelenius videtur maluisse [illegible]. V. 46, [illegible] hic potius prouisi, forsan a librariis, quam ab auctore. cuiusmodi commutatio & supra notata aliquoties.

P. 532, v. 3, rectius vel [illegible] legemus, vel [illegible], vt supra 464, 10. V. 4, [illegible] aduerbialiter hic accipiendum, vel legendum [illegible]. V. 17, in exemplari est [illegible]. quod secutus Gelenius verterat, *eminus primum missilibus consaucianteis se inuicem.* Sed veram lectionem [illegible], agnoscit etiam Lapi versio; *primum ferentes iaculis sagittisque & lapidibus perfunde prælium committentes, multaque inuicem vulnera inferentes.* Seq. v. si coniunctio [illegible] in tertium ab hinc comma transferatur, ante [illegible], structura erit concinnior. V. 22, pro [illegible] paulo infra dicit [illegible]. v. 36: quod posterius agnoscunt Hesych. & Suidas, exponentes [illegible], [illegible]. V. 40, forsan rectius [illegible]: vel [illegible]. V. 45, malim [illegible]: vt præcedit, [illegible] Epi-[illegible].

P. 533, v. 9, [illegible] agnoscit & Lapi versio; *etiã partem alteram.* alioqui maluerit quispiam [illegible]. V. 19, lenius pro [illegible] hic posuisset [illegible]. Lapus vt [illegible] tueretur, vim verbis fecit; *reuocauitq. multos euntes aduersum castra milites.* [illegible] vero in simili loquendi genere vsurpata pag. seq. v. 7. V. 20, rectius [illegible], præs. temp. V. 30, vel tollenda [illegible], vel distinguendum post [illegible]. V. 43, omissum hic verbum [illegible], vel simile quodpiam aliud. Lapus vertit; *per alias currebant vias.* aliquanto post dicit, [illegible], 534, 5. Seq. v. malim [illegible].

P. 534, v. 10, ante μέρος desideratur participium [illegible], vel aliud simile. V. 12, exemplar hic, & seq. pag. v. 24, habet [illegible]: bis. de qua scriptura initio huius libri dictum est. Verum nomen [illegible] ibidem iudicatum. V. 46, crurum [illegible] hic intelligere nil vetat, *poplites* scilicet; vt [illegible] in Glossariis exponitur *poples*. sin brachii [illegible] malis, vertes *brachia & cubitos.*

P. 535, v. 1, rectius [illegible], vt mox v. 3 [illegible]. V. 3, [illegible] agnoscit etiam Lapi versio; *de firmissimo gradu deiecerunt.* V. 13, rectius [illegible], vt infra 550, 47: 567, 47, & alibi. V. 45, post [illegible] deest verbum [illegible]. Seq. v. pro [illegible] legendum vel [illegible], vel [illegible]. Pro [illegible] vero, supra [illegible] habuimus 313, 46. vbi cum Latinam vocem e Græca detortam dicat, suspicor vtrobiq; legendum esse [illegible]. id enim & detortum est e Græco, & ad Latinum ouationis nomen accedit propius. V. 47, post [illegible] deest coniunctio δὲ.

P. 536, v. 4, pro [illegible] legendum esse [illegible], viderunt ambo interpretes, & Sigonius tum ex alio auctoris loco, (525, 34: 606, 46) tum e manuscripto Diodori codice confirmat. Cassii autem consulatus primus incidit in annum vrbis CCLII, 315, 26. secundus, in annum vrbis CCLXI, 378, 39. V. 20, conuenientius futurum [illegible]: & mox v. 21, plusquamperfectum [illegible]. V. 37, hanc lectionem in Lapi etiam codice fuisse, ostendit versio; *pecuniam militib. viritim ad emendationem mensium, & cibaria in mensem afferre.* Vbi si [illegible] mẽdo caret, cum Lapo accipiendum erit pro [illegible], seu [illegible]: quod & [illegible] vocant, id est menstruum stipendium. Gelenius indefinite verterat, *in stipendium aliquot mensium.* Sed fieri potest vt numerale nomen sit omissum. Infra certe lib. 9, Veientib. deuictis ab Æmilio imperantur [illegible], 575, 46: & rursum a Manlio [illegible], 594, 23: itidemque a Fabio Æquis imperatur [illegible], 616, 16.

P. 537, v. 2, ambo interpretes pro [illegible] legerant [illegible], *secundum.* ego, cum sequatur, [illegible], [illegible] retinere posse censui: præsertim cum hæc maximi triumphi postulatio inuidiam ei cõflauerit. qui si minori, vel mediocri contentus fuisset, minori se inuidia grauauisset. V. 25, cum [illegible] subaudiendum e præced. commate [illegible] vel legendum [illegible]. V. 34, Lapus legit [illegible], *neminis prædicens.* Si [illegible] omnino retinere velis, significabit *nemine compellato, re cum nemine communicata.* V. 43, post [illegible] deest participium [illegible], vel simile. Lapus vertit, *has sibi genteis proprias parare cogitans.*

P. 538, v. 44, [illegible] agnoscit etiam Lapi versio; *vltimaque alteri in alteros iactantes opprobria.* Siquis tamen [illegible] malit, non multum reclamauero.

P. 539, v. 5, in exemplari est [illegible]. veram lectionem [illegible] cum Rom. cod. agnoscit etiam Lapi versio; *& erat caterua vtrique.* V. 12, [illegible] pro vulg. [illegible] cum eodem Rom. cod. probat eadem Lapi versio; *posteaq. pari momenti fuit.* V. 24, [illegible] ferri potest, & ad [illegible] referri. Lapus cũ Rom. cod. pluraliter legit [illegible], *quæ multis ipsi bellis quæsissent.* V. 35, Rom. cod. pluraliter [illegible], *ipsos.* V. 39,

ἔνεκα e Rom. cod. additum agnoscit etiam Lapi versio; *quam se ille comprehendere lege dicebat potentia pauperum caussa.* Sequentem vero periodum satis perplexe reddidit; *& ut, siquis vellet aliquando data eis auferre, prohiberent.* Gelenius pro duabus istis periodis vnam, ex sua magis quam ex auctoris sententia substituerat, hanc scilicet: *aiebat enim se lege cauturum ut agri solis assignentur pauperibus: satiusque esse,* &c. Mihi hoc videtur dicere Cassius, se sua lege Latinos & Hernicos in agri consortiũ propterea admisisse, vt pauperes illorũ populorum societate munirentur, & siqui iam concessa, olim eis eripere vellent, inopes haberent quorum ope ius suum tuerentur: atq; ita & præsenti plebis inopiæ adhibitum a se remedium, & futuræ aduersariorum iniuriæ obiectum impedimentum.

P. 540, v. 5, pro participio λαβόντας structuræ lex hic postulat infinitum verbum λαβεῖν, vt in præced. membro διανεμηθῆναι. vel periphrastice legendum λαβόντας ἔχειν.

P. 541, v. 10, præsens ὑπάρχει agnoscit etiam Lapi versio; *a pauperib. haberetur.* sed sensus requirit potius fut. ὑπάρξει, vt pag seq. v. 26. V. 24, pro ἐ structura & sensus postulat τὴν δ', seu τὴν δὲ κοινὴν, vt Gelenius maluit. Lapus quoque vertit; *partemque aliquam in quinquennium locare.* V. 25, malim προσόδων: vt mox v. 44 dicit, πολλὰς εἶναι προσόδους, *multos prouentus.* V. 40, Lapi quoque codicem hic non satis integrum fuisse, declarant hæc versionis verba; *quanta esset in his differentia, si vnusquisq; pauperum agellum aliquem non magnum accipiens, in vicinos etiam turbulentos incideret. neq; enim ipse ad colendum eum futurus esset sufficiens ob paupertatem, neq; rursus conductorem aliquem nisi vicinum inueniret.* nam etiam si mutato verbi modo & tempore, cum Lapo pro ἔχει legamus ἕξει, tamẽ ne sic quidem structura cõstabit. sed si ἔχοι cum Rom. cod. scribamus, & seq. γὰρ expungamus, planam efficiemus & structuram & sententiam: hoc modo; πῶς ἄν τις μὲν ἕκαστος τῶν πενήτων, γήδιον οὐ μέγα λαβών, ᾧ, εἰ τύχοι, γείτονας ἰσχυροὺς ἔχοι, ὅτι αὐτῷ ἀντίπαλος ἔσται, τὴν γεωργίαν δι' ἀπορίαν, ὅτι τ̃ μ. eã certe lectionem secutus est Gelenius; nõ sine iudicio. Possis etiam ὅσον τὸ διάφορον accipere pro, *quantum sit* agri publici *pretium*; si sc. indiuisus, vel in latifundia distributus, elocetur. nam sæpe διάφορον hac significatione vsurpat.

P. 542, v. 1, omissum hic εἰσφέρειν: vt Lapi quoque versio indicat; *quam in ærarium ex propriis domibus inferre.* Sequentia idem minus expedite vertit; *exhaurienda cuiusq; vita, & in contribuendis pecuniis magis vtiq; grauanda.* Gelenius sic; *quæ e suis promptuariis penuria nonnumquam laborantibus, fore etiam vt minus grauentur contribuenda pecunia.* Ibidem cũ Rom. codice rectius legemus ἦν, præs. tempore. Nec seq. v. dubito quin pro ἦν legendum sit ἐστί. V. 15, malim ἔσται, præs. temp. V. 30, superl. εὐπρεπεστάτων agnoscit etiam Lapi versio; *lucrosiora decentissimis præponere.* sed conuenientius compar. εὐπρεπεστέρων.

P. 543, v. 1, pro ἦν rectius cum Gel. legemus ἦν. V. 6, rectius καὶ ὑμῖν: vt supra in tribuni oratione, 540, 11, ἀξιῶν καὶ ὑμῖν αὐτοῖς ἀφαιρεῖ τὰ κοινά. & sic etiam Lapus; *ne omnibus quidem permitteret sortiri partem.* Rom. cod. habet, ἢ τῶν κοινῶν καὶ ἡμετέρων ἰδίων ἡμῖν συγχωρεῖν μέρος λαμβάνειν, *an de communibus & nostris nullam nobis portionem accipere concederet.* Seq. v. Lapus vertit; *sortitionem se inter nos non prohibere.* vbi si τὸ καθ' ἡμᾶς μέρος absolute accipere velis pro, *quod ad nos attineat*, accus. casu legendum erit τὴν κληρουχίαν. at si periphrastice accipiamus pro ὅσις ἡμῶν δήμους, vt v. 28 loquitur, nulla mutatione opus erit. V. 15, Lapi quoque versio hanc lectionem agnoscit; *fient enim difficiliores spe fraudati, & promissa non ferentes, quam qui solutione non potiuntur.* Sed pro istis genitiuum τῶν μὴ τυγχανόντων etiam partitiue accipere: vt sensus sit; inter eos qui cupitis frustrãtur, grauius commoueri eos qui & spe sua & promissis sibi factis eluduntur. Gelenius non incommodam elicuit sententiam: perinde ac si ita scriptum esset; χαλεπώτεροι γὰρ αὐτῶν μὴ τυγχανόντων καὶ τὰς ἐλπίδας ἐκκρουσθέντων, ἀπατηθέντες εἰ τὰ ὁμολογηθέντα μὴ κομιζόμενοι. Rom. cod. habet ἀπαιτήσαι: nihil ad rem. V. 32, post καθ' ἡμᾶς omissa est in exemplari distinctio: itidemque in Lapi codice; vt ostendit intricata versio; *siue quemadmodum vultis diuidere viros eius finitores.* Sed recte Gelenius mendum perspexit, & planum faciunt sequentia. V. 38, post φρονιμώτεροι legitur in exemplari ἦν: contra structuræ & sententiæ rationem.

P. 544, v. 25, ἀδελφὸς agnoscit etiam Lapi versio; *frater eius qui exegit reges.* Sed Glareanus mauult, *ex fratre* (Marco scilicet Valerio) *nepos*: ἀδελφιδοῦς, seu ἀδελφόπαις. itidemque Gelenius. & planũ hoc ipsum est ex iis quæ sequuntur infra 553, 59. V. 36, in exẽplari est præsens ἀπέχει. sed sentẽtia requirit præteritum ἀπεῖχεν: vt Lapus quoque vertit *sufficiebat.* V. 38, exemplar habet ὑπατείας: errore manifesto. Lapus vertit; *quam petebant simplicitatem.* vt videatur legisse ἁπλότητας: sicut & Curacius. sed veriorem lectionem esse ἰσοτιμίας, perspicuum est ex ipsius Cassii oratione 538, 8: vbi dicit, τῆς ἰσοτιμίας μεταδοῦναι. itidemque ex Cassii edicto 540, 37. V. 39, magis proprie στρατεία, *expeditio.* Siquis etiam pro anteced. aduerbio κοινῇ malit nomen κοινή, non multum refragabor. V. 41, pro ἔχειν vsitatius est circumflexum ἐχεῖν. Supra 539, 28, dicit, εἰς ἀγαθὴν ἐλπίδα, πάλαι μὲν παρεσχημένοι, τὸ μὴ τὴν ἑαυτῶν ἀφαιρεθῆναι χώραν.

P. 546, v. 1, forsan rectius διαβαλεῖν, præs. temp. vt mox sequitur οὖσαν. V. 19, post ὡς ἀδικοῦντας desideratur ὑμᾶς. Lapus vertit; *in lædentes remp. filios.* vt legisse videatur, εἰς ὡς ἀδικοῦντας τὴν πατρίδα. V. 27, tertium nunc occurrunt hi datiui, τῆς ἀριστείας στεφάνοις: non sine mendi suspicione. nam legendum videtur vel ἀριστείας, vel ἀστικοῖς siue ἀστικῷ. vt intelligatur vel corona fortitudinis, vel corona ciuica. Seq. etiam v. legendum fortassis ἐγκαλεῖν. V. 40, in exemplari est Καρίναις: perperam; vt tum ex aliis aliorum scriptis perspicitur, tum ex hoc loco Virgilii Æn. 8. *passimq; armenta videbãt Romanoq; foro & lautis mugire Carinis.* V. 44, ad hoc Dionysii argumentum respõderi posset quod est apud Liuium, *patrem enim cognita domi caussa verberasse ac necasse, peculiumq; filii Cereri consecrauisse: signum inde factum esse, & inscriptum, ex Cassia familia datum.* Sed libet alteram quoq; narrationem breuiter a Liuio cõtextam hic subiungere; *Inuenio apud quosdam, (idq; propius fidem est) a quæstoribus Cæsone Fabio & L. Valerio diem dictam perduellionis; damnatumq; populi iudicio, dirutas publice ædes. ea est area ante Telluris ædẽ. Ceterum siue illud domesticum, siue publicum fuit iudicium, damnatur Ser. Cornelio, Q. Fabio consulibus.* Eam narrationem sequitur & Val. Max. lib. 6, c. 3. vbi etiam addit; *interempto domũ superiecit, vt penatium quoque strage puniretur.* item, *In solo autem ædem Telluris fecit.* Sic Cic. pro domo sua; *Sp. Cassii domus ob eandem caussam euersa, atq; in eodem loco ædes posita Telluris.*

P. 547.

P. 547, v. 6, malim συγκατανεύσομαι: vt pag. præced. v. 35 dicit, πρὸς τὴν ἑτέραν ἀγέσθαι συγκατάθεσιν. V. 16, forsan rectius ἐν, *scilicet*. V. 23, vt supra ter notatum ἀπαιτῆσαι pro ἀπαιτῆσαι, & semel κατεῖται pro καλεῖται: ita hoc loco μετιέναι positum pro μελετᾶν: incertum librariorum ne incuria, an auctoris volūtate. infra sane (549, 24) vsitatius est μελετᾶν τὴν ὑπατείαν. V. 39, rectius inserta negatiua legeris ἐπειδὴ οὐκ γυναῖκας: vt cum alibi, tum 541, 42: 554, 32. Lapus quoque vertit, *præterquam per fœminas*. V. 37, obserua hic παρ' Ἕλλησι, (vt etiam paulo ante, v. 31) pro παρ' Ἕλλησιν, *apud Græcos*. Porro Aristot. quoque Rhet. lib. 1 & 2 docet, inimicorum liberos, etiam insontes, apud Græcos occidi solitos: & pro ea consuetudine citat illud, Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας παῖδας καταλείπει. Sic & Achilles Homericus Il. φ, δώδεκα δὲ Τρώων υἱέας... ἀποδειροτομήσω Τρώων ἀγλαὰ τέκνα, σέθεν κταμένοιο χολωθείς.

P. 548, v. 11, nota hic in epanalepsi factam structuræ mutationem, non pertexta structura inchoata. cuius generis exempla notata etiam apud Pausaniam. vel potius v. 9 post παρ' ἡμῖν desideratur verbum ἰσχύει, ἐξαπατᾶ, vel aliud quodpiam simile. V. 17, magis proprie σπανίας legeris, id est *expeditionem*. V. 27, in exemplari est Βενεουεντανῶν. pro quo reposui Βενουεντανῶν. ex vtroque interprete. nec enim de Beneuentanis hic cogitandum videtur.

P. 549, v. 35, Gel. maluit μόνος, nom. casu.

P. 550, v. 11, tertium hoc ὅτι in exemplari omissum est. sed & membrorū ratio id postulat, & clausula ista, ὅτι δὲ ἕνεκα τούτων. si enim duas tantum facti caussas attulisset, non opus fuisset ea clausula. Lapi quoque versio istam particulam ibi agnoscit; *sine pudore irritati prioris cladis sine pugna accepta, siue ex suis viribus sane multis de se ipsi magnifice sentientes*. Gelenius, vt exemplaris vestigia exprimeret, postremo membro vim fecerat. sic enim verterat; *siue ad abolendam superiore anno acceptam ignominiam inducti copiarum suarum multitudine; siue vtraque hac caussa moti*. Forsan etiam omissa est præpos. ὑπὸ; vt plena structura sit, ὅτι ὑπὸ τῆς ἑαυτ. sicut Lapus quoq; vertit, *siue ex suis viribus*. V. 29, in exemplari est προσκαλουμένων, minus recte: vt indicat etiam Lapi versio; *prouocantibus ad pugnam*. Forsan etiam Ῥωμαίους ex præcedente cōmate transferendum est, & ante hoc ipsum participium collocandum. itidemque in versione legendum; *cum hostes in campum prodirent, & subinde Romanos ad pugnam prouocarent*. V. 41, ταλαίπωρον, si mendo caret, significabit animum nullas ærumnas sentientem, seu animū ærumnis frangi nesciū. quod si ταλαίπωρος malis, ita erit vt pag. præced. v. 47, καλῶς τὴν ταλαιπωρίαν Σικελ. Seq. etiam v. rectius fortasse δ' ἐξ πολλ. ἐλθόντες

P. 551, v. 2, pro δέχονται forsan legendum ὅτι δεχθήσονται, aut ἀγανακτῆσαι. V. 19, pro πρὸς conuenientius legeris ὅτι, vel πρὸς. V. 21, rectius καὶ οὗτοι: vel, καὶ αὐτοὶ δὲ: vt & Lapus vertit; *nam & hi quoque*. V. 24, vel ἀπηγορευκότων legendum, vt mox κατ' ἀνάγκης, v. 27: vel ἀπεσχηκότων, vt infra 553, 17. de quo errore supra quoque monui, ad 494, 41. V. 34, supra bis habuimus Λογγόλας: hic multo mendosius in exemplari est Λογγῖλας: cum vera scriptura sit Λογγόλας, vt Lapus quoque cum Liuio vocat Longulam. V. 41, vtrique interpreti suspectum fuit hoc comma. Gelenius verterat; *vt cognouerunt deserta castra, progressi occupauerunt ea*. at Lapus; *vbi cognouere relicta esse ab hostibus castra, procedentes, spoliantesq; hostium mortuos*. V. 45, nota hic Ἀντίου fœm. genere; cum alibi neutrali sine cum Latinis dicat Ἄντιον:

quod agnoscit etiam Stephanus.

P. 552, v. 4, vel desideratur hic verbum ἦν post οὗ, vel οὗ pro eodem substituta est. quo modo supra dixit, 519, 28, εἰς ἀγχιστεῖαν ἦν τὸ μὴ τῆς ἑαυτῶν ἀφαιρεθῆναι χώρας. V. 16, τὰ περιστασιάσματα ferri potest, vt supra 309, 45; & infra 575, 20. mallet tamē fortasse quispiam τὰ περιστασιάσματα: quia pag. seq. v. 10 dicit, περὶ τὸ στασίασμα. V. 19, κοινωνοῦντας agnoscit etiam Lapi versio: sed non dubito quin cū Gelenio legendum sit κινδυνεύοντας, vt cum alibi sæpe, tū pag. seq. v. 8.

P. 553, v. 6, forsan rectius πάντα ταῦτα. Sic v. 9, melius accus. casu legeris, περιόντας αὐτοὺς ἀναλῶσαι. V. 15, exemplar μόνας habet pro βόλας: errore nato e similitudine literarum μ & β. Mox sublato τε, rectius commaticam distinctionem ponemus ante τὸ πλαγίαιον. sic certe Lapus; *neque missile vllum in cassum prorsus ferebatur, compressis artiore loco multis, deturbanturq; tandem ex colle amissis pluribus*. V. 31, rectius forsan οὐδ' αὐτοί: Lapus vertit, *qui donec volentes impertum ipsi petiuerant*. V. 34, lectionem hanc agnoscit etiam Lapi versio; *quibus mādare cum magistratum iusserat*. sed παραγγέλλειν signif. potius *ambire*: vnde οἱ παραγγέλλοντες, *cōpetitores*, infra 681, 45. rectius ergo verteris, *& magistratū ambire iusserat*. V. 38, hic *Valerius* (inquit Glareanus) paulo ante in hoc libro *Poplicolæ frater* dicebatur; hic vero *Marci filius*; haud dubie eius Marci qui fuit frater Poplicolæ, ac consul anno quinto post eiectos reges. Poplicolæ autem pater *Volesus* erat, auctore Liuio, nō *Marcus*. quare superius de huius quæstura legendum, *Lucius Valerius Poplicolæ nepos*. Hæc Glareanus, respiciens ad 544, 25; vbi Græcus quoq; codex ἀδελφὸς habet pro ἀδελφιδοῦς seu ἀδελφιδοῦς, vt ibidem annotaui. V. 45, omissum hic ταφῆναι, vel aliud verbum simile: vt indicat etiam Lapi versio; *qua adesse oportebat*.

P. 554, v. 7, pro Μάνιος Lapi versio habet *Manlius*: Gelenio magis placuit *Manius*. V. 18, forsan ἐλθόντες in sequentis membri finem reiecto sic legendus hic locus; προελθόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐν τῷ παρακειμένῳ πεδίῳ τοὺς στρατηγικοὺς δίφρους ἔθηκαν, καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἐποίουν καταλόγον ἐλθόντες. itidemque in versione; *ex vrbe egressi, sellas imperatorias in adiacente campo posuerunt, ibique militum delectum instituerunt*. alioqui ὡς pro εἰς vsurpata esset, & postremum comma suo aduerbio careret. V. 37, dicere vult, ciuilis belli inter Cæsarem & Pompeium, quod maximum ferme omnium fuit, præter multas alias maximā fuisse caussam tribunorum plebis expulsionem ab vrbe. Glar. V. 39, Lapi codex hic videtur habuisse, μείζων τε δόξασα ἱκανή. sic enim vertit; *mouens caussa super multas aliud, maiorque visa esse & sufficiens ad distinguendam vrbem, hac fuit*. V. 42, καὶ hic otiosa est: vel κατηγορίας absolute positum pro τὰ τῆς πόλεως κατέχοντος, (vt seq. v. loquitur) seu τὴν ἀρχὴν κατέχοντος. Lapi versio καὶ non agnoscit; *ab obtinente tunc Italiam duce*. V. 46, ἡ πάντων ἀρχῆ secuti erāt ambo interpretes. nam vt Lapus, *magistratus plebis qui omnia ducit*, sic etiā Gelenius verterat, *magistratus plebis potentissimo*. at ego affirmare ausim Dionysium scripsisse ἀρχῇ δήμου πανάγνῳ. nam ea lectio & aptior est, & consentit cum iis quæ auctor de tribunitia potestate in superioribus narrauit. supra certe 410, 28, non solum dicit, συνέβαινε τοὺς δημάρχους ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχήν, sed etiam paulo post (411, 1) hoc ipsum πανάγνου epitheton magistratui illi tribuit, dum ait, τὸ τῶν δημάρχων σῶμα ἱερὸν καὶ πανάγνον: itidemq; infra 731, 32. Sic non modo Liuius lib. 3, tribunos sacrosanctos habitos

tradit, sed idem testatur etiam hæc legis verba apud Cic. lib. 3 De legibus: *Quodq; ii prohibessint, quodq; plebem rogassint, ratum esto: sanctiq; sunto.*

P. 555, v. 4, rectius fortan ὅτι τὴν στρατηγίαν. V. 26, lectionem hanc agnoscit etiam Lapi versio; *semperque vincere apud eosdem erat.* sed magis cōsentanea est Gelenii lectio, νικᾶν, vt satis declarant sequentia.

P. 556, v. 12, nota hic ὡς ἐγχειρήσων, pro ὡς ἐγχειρήσων: vt supra 454, 35. ὡς ἰησόμενοι pro ὡς ἰασόμενοι. vel legendum, μηδὲν ἀδίκημα ἐγχειρήσων, vt infra 561, 13. V. 22, χρῆναι e Rom. cod. additū, agnoscit etiam Lapus; sed sequentem negatiuam μὴ ante ἀμελεῖσθαι, non agnoscit; quia tautologiæ speciem parit. sic enim locū vertit; *deorum quosdam, qui legitimos honores ferunt, iratos esse.* V. 27, Lapi versio habet *Propinia*: Rom. cod. Πομπωνία. Glareanus ex Liuio reponit *Oppia.*

P. 557, v. 2, vt hic διημάρτανον legitur, ita supra ἀπεχώρησαν 555, 43: scilicet ad præteriti perfecti augmentum assumpto. infra vtrumque repetitur 596, 41, 43. V. 18, vterque interpres singulariter legit, ἀποδείκνυται πρὸς αὐτῶν μεσοβασιλεὺς, *creatur ab eis interrex.* & sequentia eandem lectionem requirere videntur. Sed excusari tamen & hæc scriptura potest, quia supra eodem numero dicit auctor, μεσοβασιλεὺς ἀπεδείχθη [illegible]: & breui post hūc interregem creatur alius, si non a senatu, tamen non sine senatus consensu. ita vt structura sit sylleptica. & similis locus infra 570, 42. V. 33, in exemplari est καὶ φόρους καὶ τὰ χρήματα ἀναδοὺς: mendose καὶ pro κατὰ posita, vt indicat etiam Lapi versio; *tradensq; secundum census calculos.* supra 465, 14, dicit τὴν ἀπὸ τῶν τιμημάτων [illegible]. V. 35, Lapi versio habet, *C. Iulium cognomine Tullium*: perperam, pro *C. Iulium cognomine Iulum*, Γάιον Ἰούλιον ἐπίκλησιν Ἴουλον. qua de re supra initio libri octaui, 480, 39. V. 41, fortan leg. [illegible]: vt apud Aristot. Eth. 9, 165. 22, [illegible] *ensentibus*: quod aliquanto ante (v. 6) est, [illegible].

P. 558, v. 4, fortan δίκας αὐτῷ, vt v. 14 dicuntur [illegible] Præterea vt temporum similitudo sit, mox [illegible] legendum, vel præcedente v. [illegible]. V. 8, pro corrupto Ὄρκα Lapus & Gelenius e vulgatis Liuii editionibus posuerant *Artonam.* ego cum Sigonio *Ortonam* malui; quod eam scripturam habeant vetera Liuii exemplaria, & Græci nominis initium cum eadem consentiat. Plin. lib. 3, c. 12, *Ortonam* in quarta Italiæ regione ponit; at *Hortanum* lib. 3, c. 5, in Etruria. A Ptolemæo Plinii Ortona perittosyllabo fine Ὄρτων dicitur, lib. 3, pag. 70. sicut etiam e fragmentis quæ dicuntur esse Catonis Originum, Sigonius citat; *In Pelignis Curfeliū, Orton, & Sulmo.* communitum modo quo apud Græcos & perittosyllabo fine Ἑρμιὼν legitur, & isosyllabo Ἑρμιόνη: itidemq; Γόρτυν & Γόρτυνα. sic masculino genere Γοννὼν & Γονόεσσα, ἰκὼν & ἰκὼνος: & alia de quibus apud Pausaniam. *Artenam* autem vnam (inquit Sigonius) in Volsco agro statuit Liuius, alteram Cæretum fuisse ait libro 4 extremo. Infra quoque corruptum est huius oppidi nomen, 653, 4. V. 23, post πολεμίων deest ἰέναι, vel aliud verbum simile. V. 25, στρατιωτῶν agnoscit etiam Lapi versio; *sermones hominum.* Sed quid si verius [illegible], vel [illegible]? V. 29, Lapus vertit, *haud procul Veiis.* vt legisse videatur τῆς Οὐιεντανῶν πόλεως, vt infra legitur 562, 36: 573, 12. sed reperitur tamen & hoc loquendi genus 572, 4, subaudito scilicet genitiuo [illegible].

P. 559, v. 13, nisi πάλιν legamus pro ἴσως, structura pendebit. sic certe Lapus; *postremo alter alterius persuasere.* πάλιν autem pro τὸ τελευταῖον, *tandem*, tum hic noster vsurpat, 552, 28; tum Aristoteles frequentissime. V. 29, magis proprie στρατείας, *expeditionis.* V. 34, ὅτι Τυρρηνοὺς ἄξοιεν sic dictum hoc loco, vt in fine præced. libri [illegible]. pag. seq. v. 28, cum accus. dicit, ἐξῆγον ὅτι Τυρρηνούς. Vtrumq; structuræ genus repetitur infra 574, 23, 46. V. 36, pro Σικίνιος, quod in sequentibus etiam bis repetitur, Rom. cod. habet Σιννίος: Lapi versio *Licinius*, e vulgatis editionibus Liuii. Gelenius detracto ν legit Ἰκίλιος: de qua scriptura dictum etiam in superioribus aliquoties. sic & Sigonius. & ipse Liuius lib. 4; *Auctores fuisse tam liberi populo suffragii Icilios accipio, ex familia infestissima patribus, tres in eum annum tribunos plebis creatos.* V. 39, Lapus videtur legisse, [illegible] ὅτι πολεμίων, dum vertit; *aut ex iis quæ aduersus hostes.* sed verior fortasse lectio, [illegible], ὅτι τὰ κατὰ πόλεμον. πολεμικὰ vero pro πολεμικὰ frequētissime vsurpatum etiā supra. V. 45, in Iulium [illegible] additum e Rom. cod. Seq. v. ἂν superfluum est; aut per enallagen infinitum et verbū tributum est pro finito: quod de ὡς quoq; paulo ante monui ad 556, 12. Præterea intricata est hæc sententia, & tautologiæ speciem habet. attamen nec Lapi versio quidquam a nostra lectione alienū indicat. sic enim habet; *docens, eum qui prohibebat, eratq; senatus consultis impedimento, factum esse, potestatemq; ex lege habentem aduersandi, & quibuscumque impedimento esset, ea prohibendi.* Gelenius paulo liberius verterat; *potestatem enim illam intercessoriam sacrosanctam & legib. confirmatam, non posse nisi suismet dissolui viribus.*

P. 560, v. 11, Rom. cod. habet Σιννίου: itidemque v. 21: de qua scriptura modo dictum est. V. 14, rectius supersl. [illegible]. V. 16, vulg. exempl. [illegible], plur. numero: minus conuenienter. V. 19, vel [illegible] legendum, vel [illegible]. V. 22, vulg. exempl. [illegible]: mēdose. nostrum [illegible] eam syntaxeos rationem habet qua v. 43, [illegible]. quæ si minus placeat, indicatiue legendum [illegible]. V. 31, magis propr. στρατείας, *expeditionis*: itidemque v. 37. V. 34, inclusa addita ex Rom. cod. V. 36, vulg. exempl. [illegible]. nostram & Rom. cod. scripturā agnoscit etiam Lapi versio; *vbi tempus elapsum est subdialis militiæ.* V. 38, ὅτι addita ex eodem cod. Rom.

P. 561, v. 3, pro [illegible] si quis [illegible] malit, per me licet. mox tamē hoc ipsum relatiuum repetitur v. 5. Eodem v. 5, nota [illegible] ἄξια, pro, *in clade reputanda*: vel [illegible], vt infra 565, 38. V. 15, στρατηγίας excusari potest, si a στρατηγιάω deriuetur. infra diphthongus habemus στρατηγιῶντας, 564, 6, a verbo στρατηγιάω. itidemque supra aliquoties. Ibidem mox Rom. cod. habet, [illegible]. Sed conuenientius retenta vulgari scriptura legemus, μέγα ἐμβοῶντες. Lapus quoque hoc ipsum ἐμβοῶντες probauit; sed præcedens membrum ad imperatorē restrinxit, hoc modo; [illegible]. sic enim vertit; *aggressio ante imperatore quædam pronuntiare, exclamantes alte multi vituperabant ducem.* V. 26, nota hic ἀπειλὰς pro *minarum intentationes*, seu (vt Lapus vertit) *ingentes comminationes.* V. 46, ἐκ παντὸς omisit vterque interpres, vt suspectum. quod si mendo caret, significabit *omnibus modis, totis viribus.* sed verius fortassis ἐκ ποδὸς, *e vestigio.*

P. 562, v. 9, vulg. exempl. [illegible]: nihil ad rem. Rom. cod. [illegible]. Sed verius fortasse [illegible], retenta in ceteris vul-

tis vulgata lectione. V.11, Lapus & Gel.leg. Γναῖος Μάλ. vt est apud Liuiũ, Diodorum, & Caßiodorum. V.14, πάντων redundat. V.19, in exemplari est ὅ-τος, nominandi casu: mendose, vt arguit etiam Lapi versio; *colentes collegarum eius quosdam.* V.28, pro παντὶ positum in exemplari aduerbium πάντη, errore satis manifesto, vt indicant sequentia. recte Lapus; *sed non eo tamen vsi sunt omni.* V.41, in exemplari scriptum πενεσὰς, oxytonως. rectius supra 84,10, πενέστας; quo accentu tum alibi quoque, tum apud Hesych. legitur. dicuntur autem παρὰ τὸ πένεσθαι, vt ἐργάται & πελάται παρὰ τὸ ἐργάζεσθαι καὶ πελάζειν: quorum opera in rure colendo vel aliis laboribus vterentur.

P.563, v.12, forsan rectius κατέβαψε, vt supra 498, 39. V.34, ὁ δὲ otiosa hic sunt & superflua. V.43, sic Ouid. Metamorph. 4, de Cadmo; *exit Conditor vrbe sua; tamquam fortuna locorum, Non sua se premeret.*

P.564, v.1, vsitatius χειῶν, per ω, contra neutralis finis regulam. V.10, alibi πλεονεκτεῖν & μειονεκτεῖν cum genitiuo construit, ratione comparationis. V.12, πρὸς αὐτῶν accipiẽdum pro τῷ αὐτῶν, *ex eorum castris.* vel legendum πρὸς αὐτὰς, *ad Romanorum castra.* nisi quis omissa præpositione, genitiuum αὐτῶν cum sequente superlatiuo coniungere malit. V.31, τιμῆς agnoscit etiam Lapi versio; *honori consulis aduersantes.* sed aptius forsan ὀργῆς. V.34, pro γὰρ rectius legemus δὲ: vt Lapus quoque; *volentes igitur.*

P.565, v.30, ἀναλαμφθέντα agnoscit etiam Lapi versio; *relicta recuperare.* at si παραλαμφθέντα legas, sensus erit, *prætermissa & neglecta compensare.* V.33, Gelenius maluit εἰ δὲ οὖν ἔχητε, *atq; vtinam haberetis.* Lapus nostram scripturam secutus vertit, *sique parem haberetis omnes de vtilibus cogitationem.* minus apte legeris εἴ γ' οὖν, *si modo.* V.36, in exemplari est δὴ. nobiscum facit Lapi versio, *Sed timemus.* V.38, conuenientius neutrum plurale ἄμα. Sic v.44, ad sequens τοχασμοὶ melius quadrat μαντείας quam μαντείας, vt infra 589,28.

P.566, v.2, & ὑμῶν retineri potest, & ὑμῶν substitui. V.4, τὸ δὲ præterit Lapi versio, *frater meus, castra etiam hostium capere.* Gelenius pro eo posuit, *cui successi.* Forsan legendum ἀδελφοῦ γ' ἐμοῦ νυνί, *fratre meo qui hic coram adstat.* nam ei prœlio Cęsonem interfuisse gentilique suo prostrato cum fratre succurrisse, patet ex seq. 568,24. minus apte legas καὶ δὴ καί. V.37, rectius δίοι αὐτὰς, accus. casu, vt declarat sequens particip. ἀθυμουμένας.

P.567, v.4, nota ἐν δὲ δεῖν. nam ἀνδρῶν καὶ μαχομένων dicit pro ἀνδρείως μαχομένων, *viriliter pugnantium.* V.16, in exemplari est προσέρχεται. sed veriorem scripturam προέρχεται agnoscit etiã Lapi versio, *progreditur ex multitudine.* V.17, rectius cum Lapo, ἀνὴρ δημοτικὸς μὲ ὅλος, *vir plebeius quidem totus.* vel ὅλος plane omittendum cum Gelenio. V.26, ἔπειτα νύνις agnoscit etiam Lapi versio; *postea sic dixit.*

P.568, v.13, nota ὑπέφαινε pro ὑπέφαινε. Seq.v. in exẽplari est ἑαυτοῦ: quod nihil huc facit. ἑαυτὸν agnoscit etiam Lapus; *perrumpebatur igitur hic Rom.ex.* V.16, rectius πρεσβευτὴς, vt pag. seq. v.34, Σίκκιος ὁ πρεσβευτὴς καὶ ἀντιστράτηγος: & infra 571,17. vbi etiam nota, duplicem *legati* significationem duplici vocabulo Græco expressam. quamquam Lapus in posteriore loco vertit, *Legatus & pro pratore.* Idem πρεσβευτοῦ vocabulum in sequentibus etiam hac signif. vsurpatur aliquoties. V.25, ἐπὶ agnoscit etiam Lapi versio, *contendit ad eam aciem*: (quasi legendum sit, ἐπὶ τὴν αὐτὴν φάλαγγα, vt infra 614,8) ego cum Gelenio ἐπὶ expungẽdam arbitror, vel reponendã μετά. V.36, rectius πρότερον, aduerb. V.45, δὲ agnoscit etiam Lapi versio, *suntq; coacti Fabii.* sed nõ minus apte cum Gelenio legeris δή.

P.569, v.5, ἀπὸ hic posita pro ὑπό. cuius generis commutatio supra etiam aliquoties obseruata est; incertum ab auctore an a librariis profecta. V.22, ad præcedens κατεῖχον magis quadrat aor. κατέσχεθον. V.34, datiuum τῇ μάχῃ agnoscit etiam Lapi versio, *tota die in acie fatigati.* sententia tamen & structura potius nominatiuum postulant, ἡ μάχη. Ibidem pro Σίκκιος, quod in sequentibus aliquoties repetitur, vterq; interpres maluit *Sicinius*, vt est in vulgatis Liuii editionibus. quæ diuersitas supra etiam annotata in huius Siccii consulatu, 531,17. V.47, in exemplari est ἀπονέμων. sed sententia requirit ἀπωσάμενοι, vt Lapus etiam vertit, *malum hoc depulit.* recte infra 579,2: 583,8.

P.570, v.7, χιλίων καὶ διακοσίων referenda ad præcedens ἀριθμόν. vel nom. casu leg. χίλιοι & διακόσιοι. V.12, pro στρατηγοῦ legendum potius ἀντιστρατήγου, vt supra 568,17. quo modo etiam Lapus vertit, *bis consulis legati.* V.35, pro διωκτῶν (quod apud Hesych. quoque legitur pro διωκτῶν) Camerarius mauult θηρευτῶν. V.37, exemplar habet σημαίας, quod in seq. etiam legitur aliquoties: quamquam minus recte. V.46, pro ἑαυτῶν rectius leg. τῶν ὄχλων.

P.571, v.2, rectius πολεμίους, vt pag. præced. v.30, αὐτοπεζῇ μαχεσάμενος. V.35, alterutrum redundat, ὡς, vel ἵνα. Siquis etiam seq. v. malit κινδυνεύσειν, præs. tempore, per me licet.

P.572, v.4, πλησίον τῆς πόλεως, agnoscit etiam Lapi versio, *prope vrbem posuere*: subaudito sc. genitiuo Ῥωμαίων: vt etiam supra in fine libri VIII, 558,29. V.16, in exemplari est οἱ φθάσαντες: contra structuræ rationem. nostram lectionem οὐκ ἔφθασαν, secuta est etiam Lapi versio; *nec præuenerant discedentes eo sitorum reuertentes.* V.17, rectius ὑπὸ σημαίας, vt 555, 5: 577,34: 578,2, & alibi. V.29, forsan rectius ἀπελθεῖν: hoc sensu; *itaq; Veientanus miles, priusquam Romana copia coirent & centuriarentur, in sua se recepit.* Ibidem mox rectius cum artic. τῆς βουλῆς. V.31, πολεμεῖν supra quoq; cum accus. habuimus; structura parum vsitata. V.36, magis proprie στρατείας, *expeditiones.* V.39, ἑκουσίως ferri potest, vt in sequentibus dicit ἑκόντας ὑπομένειν. siquis tamen malit aduerbium ἑκουσίως, puto id ei concedi posse. Lapus vertit, *quasi non volentibus vtique aliquibus excubare pro omnibus.* Nota ibidem προκινδυνεύειν ἁπάντων, *pro omnib. se opponere periculo.*

P.573, v.6, structuræ lex pro νικῶν postulat νικῶσι: vt Lapum etiam legisse indicat versio, *& qui vicit Etruscos prælio.* V.9, in exemplari est πεζικοί. sed vera lectio est πελάται: vt non modo apud Liu. *Sex & CCC milites, omnes patricii, omnes vnius gẽtis*: sed etiam infra 580 bis, v.19 & 38. V.17, ἐπὶ pro ὑπὸ supra plus tricies habuimus, in similibus loquendi generibus. V.32, φρουροὺς τῆς χώρας Lapus quoque vertit *castellanos regionis.* Supra in Numæ historia, 135,9. ἐπισκόπους τῶν ἀγρῶν vocat qui obeunt agros & obseruant diligenter ne an secus colantur. possunt hic intelligi agrorum Cremerensis castelli nõ modo inspectores & curatores, sed etiam defensores, fines eorum cõtra hostiles incursus obeuntes, vt infra 618, 30, ἐπισκόπους τῆς ὁριστηρίας γῆς, vocat consulẽcũ exercitu fines obeuntẽ & ab hostili vi defendẽtem.

P.574, v.1, in exemplari est Σέξτον: idemque nomen in sequentibus bis repetitur: sed perperam, vt

Sigonius nō tantum ex Liuio & Cassiodoro, verum etiam e fragmentis Capitolinis euincit. Idem mendum animaduerterant etiam interpretes. V.3, in exēplari est Λευκανοὶ pro Αἰκανοί. qui error ex sequentibus satis clare perspicitur. vt de geographicis rationibus nihil dicam. Seq. v. idem exēplar habet præsens ἐμβάλλουσι. sed futurum ἐμβαλοῦντες agnoscit etiam Lapi versio, *in regionem irrupturos*. V.19, rectius κατὰ πάντων, *a Roma contra totam Etruscam gentē manans*. Sic v. 32, pro τε conuenientius legerimus δέ. V.46, vt hic ἐπὶ Τυῤῥηνίας habemus, & paulo ante ἐπὶ Τυῤῥηνούς, v.23, ita & supra 559, 34.

P.575, v.32, p ὑπεραγόμενοι leg. vel cū Gel. ἐπεισαγόμενος, vel cū Lapo ἐπαγόμενος, *secum ducens*, vt infra, 577, 33, ὀλίγους ἐπαγόμενοι πολλάκις ἐπὶ τὰ ἱερά. V. 41, verbū ἀπεστάλη rectius collocabimus vel initio huius versus ante τοῖς ὑπό, vel in fine membri post ἐξαλλαξομένοις.

P.576, v.21, pro ἄγειν exemplar habet αὐτοῖς: euidenti errore. Lapus videtur legisse compos. ἐξάγειν, *decreuerunt vt in Volscos copias educeret, auxilii collegæ gratia*. V.30, καί redundat hoc loco. V.32, hic quoque καί vim habet exiguam. V.41, Diodorus cum Caio Horatio consulem ponit T. Minucium; mendose, pro *Menenium*, vt Sigonius docet ex Liuio, Cassiodoro, & lapide Capitolino. Apud eundem etiam Diodorum Ωράτιος per ω scriptum est, non per ο, vt hic. Seq. v. pro Σκάμανδρος apud eundem Diodorum est Σκαμάνδριος, pag. 266. qua forma apud Herodotum legitur & Μαίανδρος & Μαιάνδριος: (non tamen de eodem) vt 131 & 135, Μαιάνδριος Μαιανδρίου, ſ. υἱός. Præterea in olympionica quidē consentiunt Dionysius & Diodorus: nam vterque Scamandrium LXXVI olympiade vicisse refert: sed quos Dionysius hic olympiade LXXVI consulatum inisse scribit, eos Diodorus ponit in sequenti olympiade LXXVII. quæ diuersitas continuatur etiam in seq. olymp. V.47, magis ꝑprie στρατείας, *expeditiones*.

P.577, v.18, forsan rectius Φαβίων αὐτοῖς ἐπιστάντων. V.21, in exemplari est ἄγειν. sed cum sequatur ἐξάγειν, aptius visum est ἔχειν: præsertim cum id Lapi etiam versio agnoscat, *duas habēs legiones Horatius*. V.35, pro τε malim δέ. V.46, pro σειαζόμενοι legendum videtur σφαζόμενοι: vt Lapus quoque vertit, *pilis & lanceis in eos intenti*.

P.578, v.16, in exemplari est ἀνόδοις: quod secutus Gelenius verterat, *innitata successibus cohortes continue procederent vlterius*. sed verior lectio est πείραις, *conatibus*, seu *ausis*. quo modo etiam Lapus vertit, *ob crebros successus assidue exeuntibus*. V.21, τῷ λόγῳ in exemplari coniungitur cum sequentibus: vt Gelenius etiam verterat, *illectabant eo modo*. sed rectius ad præcedētia refertur: sicut Lapus vertit, *propellentes pastū simulate*. perinde ac si dixisset auctor, τῷ λόγῳ μὲν ἐπὶ νομὴν ἀποπέμποντες, τῷ ἔργῳ δὲ τούτοις αὐτοὺς τοῖς ὠφελείαις δελεάζοντες. Idem loquēdi genus vsurpauit etiam pag. præced. v. 11. V.41, pro δή Gel. maluit ἤδη, *iam*. V.45, rectius ἀλλήλοις, dandi casu, vt tum alibi tum 275, 17. Seq. v. si τε malis pro τε, facile patiar. sensus enim erit, χωρίον ὕλαιον.

P.579, v.3, post ὁμόσε desideratur participium χωροῦντας, (vt v.41) vel simile. Sic certe Lapus, *repellentesq; hos obuios Fabii*. Ibid. φάλαγγα agnoscit eadem Lapi versio; *replentes cadaueribus phalangem*. Gelenius omiserat; *tandem ingenti strage edita, superstites euaserunt in arduum quendam tumulum*. verior lectio mihi visa est φάραγγα, *vallem*, seu *conuallem*. nā ex narratione perspicuum est hoc prœliū commissum esse inter nemorosum saltum & collem. V.7, articulus οἱ in exemplari omissus. V.31, προσώσαντο parum huc facit. legendum vel προσιόντων, vt infra, 582, 36, & alibi: vel (quod vsitatiꝰ est) πόῤῥωθεν: vt Lapus etiam vertit, *eminus iacientes lanceas*. pag. seq. v. 2 dicit ἀποσπάσαντες. V.39, in exemplari est βέλη: errore satis manifesto. V.44, forsan inserta δέ leg. καὶ οἱ περικυκλοῦντες δέ: vel, οἱ δὲ καὶ περικυκλοῦντες.

P.580, v.1, ἡ δειλίας agnoscit etiam Lapi versio, *impauide*. siquis tamen ἡ malit omittere, ac de Etruscis intelligere, sicut præcedens ἐκπληττόμενοι, nō multum a vero aberrabit. V.10, vel articulus τῶν repetendus videtur ante πεζῶν, vel præcedens τε expungenda. V.14, δέ omissa in exemplari. sed agnoscit eam Lapi versio, *habentur autem in scripturis*. V.37, nota hic ἐκλείπονται pro καταλείπονται. Lapus præteriti temporis verbo reddidit, *relicti sunt*. Seq. v. rectius fortasse, τοῦ γε ἀδελφοῦ.

P.581, v.3, in exemplari est λοιπόν. quod quia substantiue pro λείψανον vsurpari non solet, malui ponere masculinum λοιπός: vt Lapus etiam vertit, *quod vnus ille solus fuerit reliquus Fabiorum generis*. V.30, ἀνέβησαν pro vulg. ἀνέβαινον agnoscit eadem Lapi versio, *verticem ascenderunt*.

P.582, v.1, vterque interpres actiue maluit ἀναστατῶσαι. nam vt Lapus vertit *remouere exercitum*, ita Gelenius, *castra mouere*. sed videtur auctor de industria hoc verbum neutrum vsurpasse, ad maiorem Menenii reprehensionem, qui exercitum in tutiorem locum transire non sit passus: vt in seq. (v. 3) dicit eum nec ipsum recte sapuisse, nec bene monentibus obtemperare voluisse. V.11, vterq; interpres hic a verbis auctoris longius discessit. Lapus sic vertit; *erāt enim instructi supra depressiorem locum, in ruinam multum pronum*. Gelenius sic, *quod in longū pateret Romana acies*. ego accessi paulo propius, & cōiunctè cum Rom. cod. scripsi ἐμβαθεῖς. Quid vero sit ἐπὶ βάθος ποιεῖν, docet Ælianus, quum scilicet in profunditatem seu latitudinem instruitur acies. dicitur autem βάθος, τὸ κατὰ πάντα τὸ μετώπου τοῦ μέρος τῆς φάλαγγος, μέχρι τῆς οὐραγίας, tota ea phalangis pars quæ a tergo frontis vsque ad tergi ductores pertingit. V.14, exemplar habet σημαίας per ει. nostrum σημαίας per αι petitum e Rom. cod. quod aliis quoque in locis ego quidem malim. V.32, σίγησι poetis magis quā prosæ scriptoribus vsitatum est. quare σιγῇ cum Rom. cod. malui, sicut mox v. 35 σιγῇ. V.34, exemplar hab. ὁ νυκτὶ σκότος: mendose. nostram lectionem, e Rom. cod. petitam, agnoscit etiam Lapi versio, *per noctem & tenebras*. Seq. v. πλῆθος τε πλήθους referendū ad λαμπάδων, subaudito aduerbio ὥσπερ. Rom. cod. habet, πλῆθος τε πλῆθος ἐπιφαῖνον ὁρᾶν: itidemque Lapi versio; *lumina quoque per faces & a tellus tanta conabatur multitudo facere*. sed ea lectio parum apta est. V.39, οὐ posita hic pro αὖ: quod supra quoque semel monui.

P.583, v. 11, καί redundat hoc loco. cuius generis pleonasmi sacræ scripturæ in redditionibus admodum familiares sunt. V.13, conuersio æstiua est octauo calend. Sextiles, in Iunio, non in Iulio, vt latius lib. 1 dictum est, ad 51, 6. quare hunc locum non bene habere puto. Glareanus. Infra, 737, 3, Geganium & Quintium inisse consulatum ait τῇ δεκάτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός. vnde suspicari possit aliquis legendum hic, περὶ τὰς χειμερινὰς μάλιστα τροπάς, Δεκεμβρίου μηνός. *ferme circa solstitium hibernum, mēse decembris*: sicut etiam primi tribuni plebis (410, 24) magistratum inisse dicuntur πρὸ τεττάρων εἰδῶν Δεκεμβρίων, *quarto die ante idus decembres*. Decemuiri autem magistra-

magistratū inierunt idibus Maiis, 682,21. V.15, ambo interpretes pro Σπρίνς legunt Σπόριος, vt est apud Liuium & Cassiodorum. Diodorus Caium prænomine vocat hūc Seruiliū, & cognomine Στρούκτον, pag. 269. V.17, vulg. τ̃ agnoscit etiam Lapi versio, *ab iis qui intra muros erant discessum*. ego τ̃ cum Rom. c. malui; e quo additus etiā articulus τ̃. vel leg. τὰ ἐντὸς τειχῶν, s. δεινά. nā intestinæ turbæ ac miseriæ grauiores & perniciosiores erant bello externo. vnde cōsilib. vtile videtur iram illā a ciuib. in hostes vertere, educto q; numeroso exercitu, reliquæ vrbanæ multitudinis inopiā subleuare. Ibid. in exemplari est ἀπὸ τ. veram lectionē ἐπὶ τ. cum Rom. c. agnoscit etiā Lapi versio, *nequaquā enim facta in regione sementis*. V. 29, ad præced. genit. χωρικῶν, ... , ... , ... , & seq. πάντες, melius quadrat neutrū singul. ... V.39, post τεῖχος desiderat' ... , vel aliud verbum simile. V.41, Rom. c. habet, ... Ex eodem mox pro corrupto ... repositū ... : quod verbū infra quoq; de iisdē legatis vsurpatum 585, 20. supra, initio lib. 7, in simili narratione leguntur ... & ... , 417, 27, 30. V.45, ... e Rom. c. additū, agnoscit etiam Lapi versio; *pretio modū imponentes sufficientem*. Gel. hoc commation omiserat.

P.584, v.2, Lapus legit ... , *postquā enim*. V. 16, ... post ... intercepta ex eadē Lapi versione, *videntes autem paratos eos*. V.44, nota dissimil. temp. ... , & ... : cum regula postulet ... & ... , vel ... & ... .

P.585, v.1, Lapus vertit, *non ignaue sed infeliciter pars eorum maior trucidata est*. vt legisse videatur, ... , ἀλλ' ἀτυχῶς. V.32, si malis neutrum πάντα, *omnia*, per me licet. V.40, pro Κοίλιον vterq; interpres legit Κωνσίδιον: vt apud Liuium etiam est, *Q. Considius & T. Genucius, auctores legis agrariæ, T. Menenio diem dicunt*. V.46, malim ἄφεσιν: vnde seq. pag. v.12, τὸ σύμπαν ὄφλημα.

P.586, v.4, rectius ... , eodē scilicet casu quo mox sequitur ... eademq; structura nō multo post repetitur v.30. V.10, ἀφειδὴς parum huc quadrat: nec multo magis ... Lapus vertit, *nimia erat & grauis*. V.10, etiā Liuius damnatum Meneniū duobus milib. æris scripsit. Talentum autē 60 libris valebat. Cum igitur as ac libra idem sint, diuide 2000 per 60, habebis talenta 33, ac trientem talenti, hoc est libras viginti. Quare hunc locū corruptū puto, errore vel librariorū, vel interpretis. Porro 2000 æris nostro ære faciunt coronatos 20. Hæc Glareanus in Lapi versionē annotauit, cuius codex a nostro nil dissentit, vt indicat versio, *talentorum sedecim in pondus æris fieret*. V.15, & αὐτοὶ retineri potest, & αὐτῶ admitti. V.18, ἐπιβουλαῖς agnoscit Lapi quoq; versio, *statuto etiā horum numero futuris postea a magistratib. in priuatos insidiis*. Sed verior lectio ἐπιβολαῖς, *irrogationibus*, seu *mulctæ impositionib*. vt Glareanus quoq; in eū Lapeæ versionis locū annotauit, se non intelligere quid sibi hoc vocabulo velit Lapus, nisi mulctas intelligat. Gelenius non infeliciter sensum expressit. V.32, aptius ἀποχῆς, *abstinentia*. V.36, Lapus quoq; legit *Seruius Seruilius*, vt sup. 583, 15. Gel. cū Liuio & Cassiodoro Spuriū prænominat: Diodorus 269, vocat Caium Seruiliū Structum. V.41, in exemplari est ἀδικήματα, contra syntaxeos legem. veram lectionem ἀδικήματος agnoscit etiam Lapi versio, *non delicti ille quidem*. V.45, ἀθρόον aduerbialiter accipiendum: vel leg. ἀθρόων.

P.587, v.2, Rom. c. habet τ̃ gen. casu. Idem seq. v. rectius, ἐλευθερίας τε ἀποστολῆς, ἐγχειρήσεως καθαιρέσεως.

V.4, Lapus hic addidit ... : *huiusque caussam fore hæc certamina probabiliter existimabant*. V.35, Gel. post ... addit ... : Lapi codex pro μᾶλλον videtur habuisse ἄκριτον nam sic vertit, *mihi enim mori melius est inindicato, quā posita caussæ dictione*. V.38, inclusa ... abest a Rom. c. Seq. v. in exemplari distinctio est post ... , & ἐπὶ pro ἐν posita. a nostra lectione nō dissentit Lapi versio; *& in eo, in quo siquid vos læsi incertū est, iræ gratificātes*. Gelenius verterat, *si etiamnū incertis criminibus reum per irā necaueritis*.

P.588, v.13, vel reciproce legendum μεθ' αὑτοῦ, vel simplicius μετ' ἐμέ, vt cū Rom. c. habet etiā Lapi versio. Seq. v. inclusum παραδόντα additū ex eodem cod. Rom. V.15, ἐν αἷς defendi aliquo modo potest; vt referatur ad antecedens singulare ... : sicut Lapus etiam vertit, *in quos quidā eam deiecerant*. Si tamen aliquis malit neutrū ἃ, vt pag. seq. v.18, ἐφ' οἷς, nequaquam repugnabo. Ibid. Rom. cod. habet ... , præt. imperf. V.16, vel cum Rom. cod. legendum ... : vel ... , vt apud Chrysost. ... V.18, εὐτυχῶς agnoscit non modo Gelenii versio, sed etiam hæc Lapi; *militibus aliquib. feliciter dimicantibus*. sensus tamen contrarium potius videtur requirere, ἀτυχῶς.

P.589, v.17, ἐπεγκαλεῖν pro ἐγκαλεῖν supra quoq; semel habuimus. V.33, βιασάμενος agnoscit etiam Lapi versio; *videor vt capturus munitiones hostiū aggressus esse*. pro supino igitur accipiendū id participium; vel legendū βιασόμενος. V.42, respicit hic ad Aquillii factū, quod supra expositū est 533.4. Sequentia exempla, magis e Persica & Græca, quā e Latina historia petita videntur. V.44, forsan rectius ἔφευγεν, vt 564, 25.

P.590, v.7, inter ... & ... nulla in exēplari est copula. Lapus eā ante ... sublatā, hic ponere maluit. sic. n. vertit; *quæcūq, audacia opera alimq, cogitationes ducū*. V.32, ... hic vocat qd in seq. mēbro ἐπιθυμίας dicit, *cupiditates*: quæ studiorū sunt incitaméta. Lapus quoq; sic vertit, *studio vestro abstinere*.

P.591, v.13, Lapus legit, ... , *in recto vobis exhibens ciuitatem*. sed conuenientior mihi quidē videtur lectio, ... vel ... ad quam posteriorem lectionem respexit Gelenius. V.22, si ... malis, geminato ν, non repugnabo.

P.592, v.23, omissa hic præpositio περί: (quo loquendi genere tū alibi sæpe vtitur, tum inf. 614, 26) vel mutato casu legendū μέσας νύκτας. Lapus vertit, *de media nocte*. V.37, tropica hic locutio est: vel legendum ... : vt Lapus quoq;, *deprehensi ab equitibus*. V.43, post ... , subaud. particip. ... , vel aliud simile.

P.593, v.8, forsan rectius ... : eodē scil. tempore quo mox sequitur ... V.22, pro χώρας aptius legeris πόλεως: vt Lapus quoq; vertit, *propiusq, vrbem accedens*. Seq. v. in exēplari est ... : minus cōgruenter. V.36, ἀπορία agnoscit etiam Lapi versio; *nō inopia cōsilii*. alioqui maluerit aliquis ἀπειρία, *imperitia rei militaris*. V.43, sup. quoq; (518, 18) habuimus hoc loquendi genus, ... in quo si ... malis, per me licet.

P.594, v.10, supra geminato λ scriptū Μάλλιος, 562, 11, & alibi. Latini *Manliū* vocant. V.25, Gel. legit ... sed depēdet potius hoc verbū ... a præced. participio ... ideoq; Latina ad hāc lectioné sic cōformari possūt; *Manlius imperauit vt vnius anni stipendiū, & cibaria in duos menses, exercitui darēt: hisq, repræsentatis Romā legatos mitterent qui cū senatu de pace agerent*. quod idē fere de Fabio

narratur inf. 616, 17. V. 40, malim cum articulo τὸ χῶμα. V. 43, pro Μάμερκος supra fuit Μαμερκῖνος, in primo huius Æmilii cõsulatu, 549, 39. Sigonius etiam *Mamercinos* cognominatos fuisse Æmilios, e veterum scriptis docet. Ibid. in exemplari est Τελλος. Sed *Iulum* cognomento *Iulum* probat etiam Sigonius, ex idoneis auctorib. V. 45, pro Δέκης legitur apud Diodorum Δαίδης, p. 269: & quidem cũ iis consulibus qui quatro ante hos anno magistratũ gesserunt, Tito Minucio Rufo, & C. Horatio Puluillo. vna enim olympiade a Dionysio nostro discrepat Diodorus, vt supra etiã monui. hos certe consules, L. Æmilium Mamercum, & Vopiscum Iulium Iulum, ponit in seq. Olympiade LXXVIII, pag. 275.

P. 595. v. 3, in exẽplari est σπαλιωτῶν: ad quod alludebat etiã Gelenii versio, *militaris multitudo quietis impatiẽs.* sed verior lectio est στρατειῶν, *expeditionum:* vt Lapus quoq; vertit, *vbi cessauit a militia multitudo.* V. 19, pro Λευκίω aptius reposueris Φρείω: vel in præcedenti quoq; mẽbro pro Μάρκω legendum Λύκω. vt cõiungantur vel nomina, vel prænomina. V. 29, pro ἀρχῆ rectius fortasse legerimus ἀρχῇ. V. 33, in exemplari est ἥξειν, & paulo post (v. 36) παρεῖναι. sed verã lectionẽ ἥκειν, & παρεῖναι, agnoscit etiã Lapi versio, *cohortatusq; omnes iudicio adesse iussit.* cuiusmodi locutio infra etiã est, 610, 21, 28 Gel. verterat, *& populum hortatus ad iudiciũ.* V. 34, nota ἰσχυρίζεσθαι & καρτερεῖν, pro fut. ἰσχυριεῖν & καρτερήσειν: ad declarandam certitudinẽ & constantiam. V. 45, ambigua est locutio. Lapus pridianũ tempus intellexit: *die enim vna tantum reliqua ante iudiciũ.* Gel. ipsum iudicii diem: *nam ipso iudicii die,* inquit. ego ambiguitatẽ retinere malui. quamquã infra (665, 8) satis aperte declarat, vno ante iudicium die id factum fuisse.

P. 596, v. 18, magis propriе στρατείας: itidemque mox v. 22. V. 27, τῶν ῥαβδῶν tropice dictũ, p τῶν ῥαβδούχων, vt mox loquitur v. 30. quamobrem Lapus quoq; vertit *lictoribus*. itidemq; ἵππων supra vsurpatum pro ἱππέων, 592, 37. Alioqui soluta hypallage legendum foret, ἀλλ᾽ ἄγειν ὑπὸ τῶν ῥαβδούχων. V. 29, vel generaliter hic τῶν vocabulum accipit: vel ad eos ταμίας respicit qui tribunis collegæ erant additi, olim tribunorum administri & iudices, post ædiles appellati, 411, 19. V. 43, etiamsi post κληρουχίας inseras πόνος, ἔρις, ἀμφισβήτησις, vel simile aliquod nomẽ: tamen ne sic quidem structura cõstabit, nisi μεῖζον & ἄλλο vertas in μείζονα & ἄλλην. Sed minore mutatione, nec minus apto sensu sic locũ legeris; ἀπέκειτο ἡ περὶ τῆς κληρουχίας εἰς ἑτέραν μείζονα, τὴν περὶ τοῦ κόσμου τῆς πολιτείας ἀγῶνα: *atq; hac de agris diuidundis concertatio transiit in aliam longe grauiorem, de forma scilicet & statu reipublicæ, seu de administratione reip.* Lapi quoque codicem hic deprauatum fuisse, ostendit perplexa eius versio; *translataq; est de sortitione agri seditio ex hoc inornatu ciuilitatis in alterum certamen maius.*

P. 597, v. 4, pro περὶ αὐτῶν Lapus habet *de eis:* quasi legerit περὶ vel ὑπέρ. sed aptius cũ Gelenio legemus κατ᾽ αὐτῶν: vt satis arguunt sequentia. V. 31, Vrbiniã vocat etiã Lapus. sed haud scio an verius nomẽ sit Orbilia. V. 46, hic quoq; Τέλλοι habet exẽplar, vt sup. 594, 43: mendose scilicet pro Ἴουλοι. Ibid. si ἐπὶ malis, p ἐν, per me licet. Seq. etiã versu, trãsposito verborũ ordine, nõ male sic legeris; ἀποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀπόρων προστάτης, *plebis antistes ab inopum turba creatus.*

P. 598, v. 10, ῥαβδίας repetitur etiã paulo post, cum primitiuo ῥάβδια: pro quib. supra ῥαβδία & ῥαβδίαις habuimus aliquoties. Sed hãc quoq; scripturam veram esse, ostẽdunt apud Hesychium ῥαβαί & ῥαβίαι, verumq; expositum σωμάτια, συντάγματα. nec absurde referri hæc possunt ad verbum ἐρῶ: vt sint cœtus in quib. verba fiunt de republ. Orus tamen apud Etymologum παρὰ τὰς ῥαβδους ac denominatas mauult, ὑπὸ τῶν ῥ. Ibid. mox in exẽplari est πόρισιν: pro quo vterq; interpres legit λοχίτιν: vel, vt infra repetitur, λοχιῶν, 603, 7. at Glareanus λοχίτιν legendum asserit. Legendũ (inquit) *Centuriatam*, vt sequentia luculenter ostẽdunt. Hic locus aliquãdo me strenue torsit: quippe qui nõ ausus etiã mutare quod corruptũ erat. At ex lib. 7 superius, vbi de Coriolano suffragia feruntur, (463, 44) clare patet hunc locũ non bene habuisse. Vide etiã Gelliũ lib. 15, cap. 27. quamquam satis obscure ea tradit. Verũ hæc tamen adiuuant; etiamsi tributa ac curiata comitia apud eũ non sint clare distincta. Sane nec Liuius nec Dionysius ea distinxere, quod sciã. At ab centuriatis satis luculenter hic separat auctor, tributa vocans *tribale.* nisi & hoc quoq; sit interpretis licentia factũ. Hæc Glar. V. 18, forsan rectius εἰπεῖν, vt v. 16: vel εἰπόντα. V. 22, ταῦτα agnoscit etiã Lapi versio, *hac nollent.* Siquis malit ταυτὸ, facile feram. V. 44, ἐχόμενος, si mẽdo caret, accipiendum hic in adhibẽdi significatione. Lapus in hærendi significatione accepisse videtur, dum vertit, *& violentia secuta in suffragiis.* sed longe veriorem esse puto lectionem Gelenii, ἐρρωμένης.

P. 599, v. 6, verior esse lectio videtur, τῷ αἰεί αὐτῷ: & mox itidẽ cũ articulo, τὸ πλάσμα. sic certe Lapus, *ad quem.* V. 18, Lapus coniunctionẽ ἐπειδὴ transfert in secundũ membrũ, & in tertio pro eadẽ substituit καί: *vbi vero requieuit hoc malũ, cũ esset in exitu magistratus Publius, neq; lege in reliquo tempore promulgare posset.* Sed expeditius, ceteris intactis, in præced. cõmate pro ἐπεὶ legemus ὡς. V. 19, in exẽplari est ἀρχαιρεσιῶν: quod cũ seq. participio neutro consistere nõ potest; vt & v. 31. V. 34, in exẽplari & hic & in aliquot seq. paginis pro Καίσων cõstanter scriptũ Κάσων. sed veræ scripturæ tũ apud Latinos scriptores manifesta exstant argumẽta, tum eiusdem vestigiũ est in mendoso nomine Κάσος apud Diodorũ 270. V. 37, malet forsan aliquis ὅτι τοῖς ἔξω στρατιαῖς. V. 41, in exẽplari est σωκράτῶν. veriorem lectionẽ δυναστῶν agnoscit etiã Lapi versio, *administrantib. rempub.* V. 46, ἐπὶ posita hic pro ἐν. V. 47, κατ᾽ agnoscit etiã Lapi versio, *per requiem.* alioqui existimarit fortasse quispiã veriorem lectionem esse μετὰ, *post sopita bella externa.*

P. 600, v. 12, δημάρχεια pro vulg. δημαρχία, desumptũ e Rom. c. V. 18, in exẽplari est ὅτι ἐπικουρεῖν: quod agnoscit etiã Lapi versio, *agi in plebe, auxilioq; esse.* sed procul dubio vera lectio est ὅτι ψηφίζειν, vt Gelenius quoque vertit *decerni:* quod seq. v. est ὅτι ψηφίζεσθαι. Pro κατ᾽ αὐτὴν, eodem v. 19, idẽ Lapus legit κατ᾽ ταὐτὰ: *eodem modo per tribules decerni.* V. 23, pro αἰσθόμενοι siquis malit cõpositum ἐξαισθόμενοι, vel etiã αἰσθ., ab αἰσθω, per me licebit. Seq. v. nõ minus apte accusatiuo casu leges τὰς βουλομένας: vt non feratur ad proximum verbũ ἐπιδεῖν, sed ad remotius καλεῖν. Sic certe Lapus quoq;, *volebat vocari ad arma, quicumq; saluam esse vellet patriam remp.* V. 49, Gel. maluit, παρῆλθον εἰς τὸ μέσον. sed ὡς retinere nihil vetat, hoc sensu; *prodierũt in medium velut dissuasuri legem.*

P. 601, v. 14, in exẽplari est κατὰ τῆς ἰσχύος. sed verã lectionẽ κατ᾽ αὐτῆς ἰσχύος, cõfirmat etiã Lapi versio; *quib. aduersus illam ipsam vsi erant.* V. 23, rectius ἐξ ἑαυτῶν, *ex seipsis*, id est, e suo ipsorũ corpore. sic enim supra in postulatione huius magistratus, dicit ἐξ ἑαυτῶν, 409, 7: & rursum 411, 12, ἐκ τῶν δημοτικῶν. V. 25, genitiuum ἀγρίων agnoscit etiã Lapi versio. sed meo

indicio rectius aberit. Pro αἰχίσων quoque Gelenius legisse videtur ἐχθίστων. V.27, pro inclusis, e Rom. cod. repositis, perperam exemplar habet, ὡ πάλαι ὡς πονηροῖς. Lapus videtur legisse, ὡς περὶ θανάτου καὶ φυγῆς ἡ τοῖς τῷ πονηροῖς ἰδόντι (vel potius εἰδῶσι) κρίσεις. sic enim locum vertit; in certamina turpium discriminum constituere quos eis videatur patriciorum: sicq; iudicia legitima, per quæ ciuitas videbatur prius de morte deq; exsilio iudicare, transferentes a tribu purissima ad sordidissimam. V.29, τινὶ pro vulg. ἐπὶ repositum, ex eodem cod. Rom. V.34, inclusa, ex eodem cod. inserta, agnoscit etiam Lapi versio; tum etiam cum regibus tyrannisq; urbs subesset.

P. 602, v. 2, distinctionẽ ante χαρίτων agnoscit eadem Lapi versio. quamquã vel hæc ipsa vox, vel præcedens ἀγαθῶν, sine vllo sensus detrimẽto, abesse posse mihi quidem videtur: vt etiam Gelenius eam præteriit. V. 8, Gel. προείσιν accipit pro προείρηται ὅτι. sed forsan negatiue legendum ἡ προείσιν. Seq. etiã versu malim ἐξ αὐτῆς, ἢ τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας. V.20, forsan rectius, ἐκ τῶν τότε ἀντικειμένων λελείψομαι. Lapus omisit genitiuũ τούτων, vt satis declarat versio; nihil relinquã ex aduersantib. V.29, magis ꝓprie στρατιάς, vt Rom. cod. habet. V.30, αὐτοὶ agnoscit etiã Lapi versio, vexati ab hos. quod vt Glareano suspectum fuit, ita ego quoq; nõ inepte legi posse existimarim, πρὸς Ἄλπεις. excusari tamen & relatiuũ aliquo modo potest. V. 41, τύραννον pro vulg. δῆμον substitutum e Rom. cod.

P.603, v.3, in exẽplari est τὸ τε: itidemq; paulo post in altero mẽbro (v.5) ἢ τό. Lapus vtrobiq; vertit, & vt: quod ex secundo vtriusq; membri cõmate petitum est. Gelenius admodũ breuiter locũ sic verterat; leges nuper a plebe latas, de iudicandis quibuscumq; patriciis, & de suffragiis a cẽturiatis ad curiata comitia translatis. nostræ emendationi patrocinatur etiam Rom. cod. V.6, pro ἔπι exẽplar habet ἔχει. vtrumq; agnoscit Lapi versio; non amplius secundum ordines habuerit. sed mihi verbũ ἔχει hic nullo modo ferendum visum est. V.47, rectius forsan μαθήσεσθαι.

P.604, v.44, πραότερους pro vulg. ἐμπειροτέρους agnoscit cum Rom. cod. etiã Lapi versio, mitigatiores. Gelenius vulg. lectionem periphrasi adiuuerat; experientia sapientiores factos. V.46, malim addita coniunct. τῶν ἢ ἰδιώτας.

P.605, v.3, rectius cũ Gelenio legemus τῇ συντυχίᾳ: pro quo infra 641, 14, dicit τῇ συμφορᾷ τῆς πόλεως. V. 9, pro ὑπὲρ non inepte, meo quidem iudicio, reposuerimus ἀπό: (vt infra 631, 17) pro qua præpos. in præcedentib. membris vsurpata ἐξ & ἐκ.

P.606, v.2, magis proprie leges στρατιᾶς, expeditionis: V.6, inclusa, e Rom. cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio; alii signa proiicientes, alii aciem deserentes. atq; adeo sic legendum esse arguunt sequentia, v. 36, καὶ τῶν λιπόντων τὰς τάξεις, ἢ προεμένων τὰς σημαίας. Declarant idẽ quæ ab Appio repetuntur infra 609, 27. Gelenius tamen, omisso altero membro verterat, centuriones & antesignani, quidã etiam desertis signis in castra se receperunt. V.10, forsan rectius ἀποστάντων: vt Lapus quoq; vertit destitissent. V.17, pro ... infra legitur ..., 643, 3; itidemq; alibi. V.27, πρεσβυτῶν nomine intelligi hoc loco possunt veterani milites, vt inf. 618, 35: vel πρεσβευτῶν legi potest; vt significet, legatos seu ꝓpraetores pro illis intercessisse. V.35, in exẽplari est δεκάδας. sed δεκάδας nõ modo vterq; interpres legit, dũ vertit decimus quisq; sed confirmant etiã hæc Liuiana, centuriones duplicariosq, qui reliquerant ordines, virgis cæsos securi percussit: cetera multitudo sorte decimus quisq; ad supplicium lecti. & hinc passim apud alios etiã historicos est legionum decimatio: itidemq; apud Polybium ἐκ δεκάδος ἄγειν ἐπὶ θανάτῳ, & apud Xiphilinum δεκατεύεσθαι: quod Brodæus quoque annotarat Miscell. lib. 1, cap. 9. Sic apud Plutarch. etiam in Numa, vbi vulgo legitur μέχρι τῶν ἀνδρῶν, Xylander reponit δέκα. V.37, alibi σημαίας: & quidem frequentius. V. 40, hic rursum exemplar habet ἀρχαιρεσιῶν: quod fœminini, non neutrius est generis.

P.607, v.7, post τιμίας in exẽplari est coniunctio τε: loco plane alieno. quæ si vertatur in articulum τῇ, & præponatur præcedenti datiuo βασιλείᾳ, belle habebit structura, vt pag. seq. v.10, ὁ τῇ τυραννίδι ἐπιχειρῶν. V.12, αἰρόμενος positũ hic pro ἐγχειρούμενος seu ἐπιχειρούμενος: significatione (vt ego quidẽ puto) rarissima. Rom. cod. habet ἀναιρούμενος. Lapus vertit attrahens. V.14, in exemplari est προθήσετε. veram lectionẽ προθήσοντα agnoscit etiã Lapi versio, propositaros in senatu. V.32, in exẽplari est τῷ νόμῳ. sed τῶν structurã & sententiam multo euidentiorẽ efficit. V.41, χρημάτων agnoscit etiam Lapi versio; ex alienis pecuniis. sed cũ sequatur, ἀπὸ μισθοῦ ἐργαζόμενοι, non dubito quin verior scriptura sit κτημάτων: cuiusmodi cõmutatio infra quoq; ex Rom. cod. annotata ad 616, 36. alioqui latius explicanda esset χρημάτων significatio; quia scilicet prædiorũ quoq; maximus in victu parando vsus est. atq; ita Gelenius quoq; paulo generalius verterat; ex mercenariis operis se alant.

P. 608, v.11, in exẽplari post ὕπατος periodica est distinctio, & mox commatica post καλαί. sed nostra distinctio structuræ cõuenientior est: & Latina sic ad eã conformari possunt: docens, nec senatus voluntatẽ fuisse vt diuiderẽtur publica; (nã si voluisset, iampridẽ id fecisse) sed deliberandũ id distulisse in tempus aliud, quo facilius tunc sopiretur seditio, quã excitarat cõsul affectans tyrannidẽ, & postea meritis eo nomine pœnis affectus: nec primos post id S C consul. negotio fine imposuisse. V.12, pro ὑπάτοις cõuenientius legemus ὑπατείας. V.16, αὐτῶν pro vulg. αὐτοῖς repositũ e Rom. cod. V.18, idẽ cod. habet τίνας ὅρους: itidemq; Lapi versio; hos agri diuisores creare. at Gel. ius finiendorũ agrorũ habuerint. mihi verior scriptura videtur esse, τοὺς δέκα γεωνόμους, vt inf. 665, 7. quos χωρονόμους vocat 662, 9. V. 20, inclusa ἐν abest a Rom. cod. V.31, idẽ Rom. c. hab. ἐπὶ δέ: in exẽplari perperam est ἔπειτα δέ. V.36, idem Rom. c. trãsposito articulo habet, ἐν τῷ μακρῷ τῷ δοκεῖν ἐν τῷ δημοσίῳ. V.42, γνῶσιν pro vulg. γνῶσαι agnoscit cũ eodẽ Rom. cod. Lapi quoq; versio; sint enim vobis argumento horũ opera. alioqui legendũ esset γνώσονται.

P.609, v.8, articulus οἱ additus e Rom. cod. Nota vero ibidẽ ἐπίσκηνοι, pro σύσκηνοι, vt Lapus quoq; vertit contubernales. ἐπίσκηνοι proprie sunt qui tentoriũ & sedes suas ad nos contulerunt. V.22, si ἄλλοι pro ἄν malis, (vt v.43) per me licebit. V.31, πάθος in meliorẽ partem accipiendũ hic pro χαρᾶς: vt Lapus quoq; vertit, ex aduersis hostiũ, lætitiam. Gel. paulo recesserat lõgius; quasi ageretur de mea gloria, non de securitate incolumitateq; patriæ. V.35, vulg. καταστροφῆς agnoscit etiã Lapi vers. occidionis. sed melius ad τὰς πόλεις mihi quidẽ quadrare visa est Rom. c. lectio, καταστροφῆς, euersionis. nisi πόλεις metonymicῶς accipiamus, pro ciuib. seu populis, cũ Gelenio. V.39, Gel. hic a Græci textus mẽte discesserat; cuius partẽ, quã isti sibi postulat, hostis occupat. aptius Lapus; cuius, quantũ in ipsis fuit, hostes sunt domini. Simile loquẽdi genus tũ alibi, tũ sup. 601, 17. V.41, exẽplar habet συνήθειαν: nihil ad rem. veriorem lectionẽ δυσχέρειαν, probat Lapi versio, genus improbũ. Rom. quoq; codex δυσχέρειαν agnoscit.

sed sequentia ordine paulum mutato sic legit; ἀλλήλοις δὲ τῶν καλῶν ὁ λόγος. V.44, videtur hic respexisse ad locum illum Thucydidis, quẽ in epistola ad Ammæum notat; τόλμα μὲν ἀλόγιστος, ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίσθη· μέλλησις δὲ προμηθὴς, δειλία εὐπρεπής· τὸ δὲ σῶφρον, τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα· καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν, ἐπὶ πᾶν ἀργόν.

P.610, v.2, Gelenius hic aliam lectionem quæsierat; *malitia, versutia, habetur pro sapientia; quemadmodum simplices & in nullo bono proposito constantes, tractabiles habentur & dociles.* sed τὸ πανοῦργον σοφὸν coniunctè potius accipiendum pro ἡ πανοῦργος σοφία, *versutia, vafrities, calliditas.* nec in sequentibus alia lectione opus est. melius Lapus; *malignitas, & versuti sapientia, & ad omnia procacitas, ac nemini meliorum obtemperare.* sane ἰταμὸς πρὸς πάντα est qui temere ad quiduis audendum aggreditur: & ὑπήκοος μηδενὸς τῶν κρειττόνων εἶναι, qui facile sibi persuaderi patitur, vt nihil capessat eorum quæ sunt meliora. V.46, in exẽplari est μὲν δὴ. sed μέν τοι agnoscit etiam Lapi versio; *simularunt vero necessarii.* V.47, προσηνεχθέντος agnoscit eadem Lapi versio; *allato vero in forum corpore.* & supra vsurpatũ est hoc ipsum verbum in simili casu, 596, 2. Si quis tamen cum Gelenio malit περιενεχθέντος, fruatur suo iudicio.

P. 611, v.45, apud Diodorum diphthongus scriptum Θυμβρώδης, vt Ἡρακλείδης 275. V.46, Νεμεντανὸς habuimus etiã supra, & retinuit Lapus; necnon Cuspinianus in Fastis. Gelenius cum Fastis Siculis maluit *Celimontanum*: qua de re supra quoque ex Sigonio, ad 394, 9. Pro Νεμίνιος vero apud Diodorum 278 est Μινύκιος: quum *Numicium* agnoscant etiam Liuius & Cassiodorus, teste Sigonio.

P.612, v.2, Rom. cod. habet προάστειον. sed προαστείων agnoscit etiam Lapi versio, *suburbanum quoddam.* & Pollux lib. 9 scribit, ὡς δὲ τῆς προαστείοις καὶ τὰ προάστεια εἶν αἱ. Verum mihi προάστεια non *suburbia* vertere libuit; quod ea vox minus huc quadrare videatur; sed *circumfusa vrbi castella*: quo sensu infra legimus, (614, 21) ἐκ τῶν πέριξ χωρίων οὐδὲν μακρὰν ὄντων. Seq. v. ambo interpretes legisse videntur, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καταλειφθὲν, *a Romanis relictum.* Gelenius sic locum verterat; *incendium suburbani cuiusdam castelli, agrestium fuga deserti, conspectum est*, omissis reliquis circumstantiis. V.32, ἰδεῖν, e Rom. cod. insertum, agnoscit etiam Lapus, & requirit sensus. V.42, exemplar habet νεωσοίκους. sed verã lectionem νεωσοίκους agnouit vterque interpres, dum vertit *nauaua.* ego malui *nauium receptacula*, in quibus ceu domiciliis singulæ, binæve, aut ternæ, separatam stationem habent. Non multum absimilis error notatus apud Pausaniam paginæ 1 v.18. V.46, malim κοινὴ στρατιὰ, *communis expeditio*: subaudito scilicet e præcedentib. verbo ἐπεξῆχθη.

P.613, v.2, exemplar hic rursus habet Κοίντου pro Κοΐντου, omisso prænomine *Titi.* Veram lectionem expresse refert Diodori editio, pag. 279: sed in alterius consulis cognomine, Σπόρινον habet eadem pro Πείσκον. V.6, rectius ἀναγκασθῶσιν, vel προσαναγκασθῶσι, vt infra 644, 45. Rectius etiam mox στρατιᾶς scribemus, & v.16 στρατιὰ: quoniam expeditio his locis significatur, non exercitus. V.15, βαρεῖας ferri potest, subaudita præpos. σύν. malet tamen aliquis fortasse βαρεῖς. *grauis, onusti.* V.40, pro ὅ posses etiam aduerbialiter legere ᾗ, id est ὅπου, *vbi.* Lapus videtur legisse, ὃ μάλιστα ἔκαμνεν, dum vertit, *quod maxime laborabat.*

P.614, v.11, ἥττους agnoscit etiam Lapi versio, *ne alteris virtute cederet.* alioqui maluerit fortasse quispiam ἐλάττους, id est εὐτελεστέρους: vt infra 622, 31. V.31, consentiunt interpretes hoc loco. nam & Lapus vertit, *exspectans diem, ac circiter horã tertiam.* forsan quod ea hora maior in forum confluit frequentia. sic enim Græca sonãt; *exspectansq, donec lucesceret, atq, ea diei hora appeteret, qua forum solet esse frequentissimum.* V.38, In exemplari est ὡς: quam particulam Camerarius in suo codice expunxerat. ego cum vtroque interprete in καὶ mutare malui. nam Lapus quoque vertit, *horum ferocia furibundaque inuasione.*

P.615, v.17, pro τεχνίτης requiritur potius κινδύνοις, vel aliud eiusdem significationis. V.24, rectè hic tandem exemplar habet Κοΐντῳ: mox tamen ad errorem redit. V.35, supra Κρημέραν dixit 573, 17: 577, 10: 581, 7, & alibi. Seq. v. leg. potius, τῆς ἐπὶ τῶν πολεμίους. V.40, distinctio in exemplari ante βουλομένη collocata, structuram & sententiam ita perturbarat, vt Gel. commatum transpositione vsus sit, hoc modo; ἐκπεπτωκέναι τε καὶ ἀποδεδωκέναι τῆς τίμιας βουλομένη, δόγμα ἐποιήσατο δεξιωσομένη τινὰ μοῖραν αὐτῆς. sed in hac nostra lectione nihil trãspositione opus est. V.45, ἀγὼν nihil huc facit. legendum forsan ἀγαπητὸν, seu αἱρετὸν, vt Lapus vertit *grata.* Gelenius verterat, *id non admodum expetendum visum est plerisque plebeiis*: quasi legerit αἱρετόν. vbi etiam nota τοῖς πολλοῖς pro τοῖς δημοτικοῖς, seu τῷ πλήθει. Rom. cod. hab. οὐκ ἀγὼν ταῦτα, ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς: perperam.

P.616, v.1, articulus ὁ additus e Rom. cod. V.3, nota hic rursus Ἀντίαν fœm. genere, vt supra 551, 45: cum frequentius neutrali fine vsurpetur Ἄντιον, tum ab hoc ipso auctore nostro passim, tum apud Strabonem, Ptolemæum, & nominatim apud Stephanum Byzantium; qui Ἀντείαν ab hoc oppido diuersam facit. Rom. etiam cod. Ἄνθιον habet. V.6, magis propr. στρατιά, *expeditio.* V. 8, εἰς manifeste hic vsurpata pro ἐν. V.26, leg. προσηγάγοντο: vel ante προσηγάγοντο inserendum nomin. casus nomẽ, ἡ βουλὴ, aut simile. V.30, duplex hic in exemplari erratum est: Λαυίνιος pro Ἀλβῖνος, & Κοΐντιος pro Κοΐντος. V.36, vulg. ed. habet χρήματα, vt sup. 607, 41: ego κτήματα cũ Rom. cod. malui. V.44, rectius συνεχώρει, præs. temp.

P.617, v.17, & αὐτῆς retineri potest, & αὐτῶν pro eodem substitui. V.41, non consentiunt hic interpretes. nã Lapus retento appellatiuo nomine, mutauit proprium; *in Capitolino colle.* at Gelenius proprio retento, mutarat appellatiuum; *in luco Bellonæ.* Ego reposuerã *in Quirinali colle*: quoniam ipse Dionysius supra (112, 21) tradit Ἐνυάλιον a Sabinis & Romanis appellari Quirinum: vbi itidem τοῦ Πιστίου Διὸς sit mentio; sed nihil de templo eius additur. Verũ cum recordarer, Quirinalem collem ab auctore nostro supra vocari Κυρίνιον ὄχθον, 113, 42, non aspernandam putaui coniecturã Iosephi Scaligeri, qui Ἐνυαλίου λόφον hic interpretatur *collem Martialem*: atque ex hoc ipso Dionysii loco pro *Mutialis* apud Varroné reponit *Martialis.* Verba Varronis, ex Argeorum sacris hæc sunt, lib.4 De lingua Latina; *collis Mutialis quinticepsos apud ædem Dei Fidii in delubro, vbi æditumus habere solet.* Lapus suæ lectionis rationem sumpsisse videtur ex eo quod supra narrauit Dionysius, templum Capitolini Iouis a Tarquinio inchoatum (259, 1) tertio ab inde consulatu absolutũ fuisse dedicatumque, 304, 5. V.44, forsan rectius ἐπ' αὐτοῦ, *sub eius imperio, eo regnante*, vt mox v.46. Seq. v. post τὴν desideratur coniunctio δὲ, δὴ, vel similis alia. Ibid. mox lectionem vulgatam agnoscit etiam Lapi versio, *inscriptionem eius sumpsit.* & confirmat eam

eam quod supra habuimus aliquanto plenius, 304, 7, τὴν ἀνίερωσιν αὐτοῦ & τὴν ἐπιγραφὴν ἔλαβε. Μάρκος Ὀρσίνιος. significat enim hic, Postumio ex S C hoc honoris datum, vt téplo inscriberet, qdem cá Postumio cõsule ex S C dedicatam esse. Gelenius sic verterat; *ex S C id fecit Postumius, vt testatur adis inscriptio.*

P.618, v.2, hic quoq; exemplar recte habet Κοίντιος: sed perperam mox in Fabii cognomine Ἰουλκῖος pro Βιβουλανός: eodem prope modo quo in superioribus libris aliquoties scriptum Ἰοὶ & Ἰουτεοὶ, pro Βιοὶ & Βιττανοί: librariorum magis quam auctoris culpa. veræ scripturæ euidentius vestigiũ est apud Diodorum 280, nimirum Βιβουλανός, omisso tãtum ι. V. 14, & redundat hoc loco.

P.619, v.7, Ἄλβον agnoscit etiam fragmentum Capitolinum, in quo (teste Sigonio) legitur, *Spurius Postumius Albus Regillensis.* Supra Sp. Postumius cognominatur *Albinus* 616, 30. Pro Σερβίου vero rectius Σπορίου legi, tradit idem Sigonius, & confirmat Diodori editio pag. 282. (sed erratum ibi in cognomentis consulum; & pro *Regulus* ac *Mediolanus*, scribendum *Regillanus* & *Medullinus*) Seruii tamen prænomen in seq. etiam huic ipsi Furio tribuitur, v. 32. V.19, in exempl. est ἀξιοχρέω. ego Atticum accentum malui. V.34, vterque interpres legit ὡς εἰς Ἑρνίκων: (vt infra 626, 2) & consentanea est hæc lectio tum præcedentibus, tum sequentib. Rom. cod. habet. εἰς τὴν Ἑρνίκων, *traductis in Hernicum agrum copiis.*

P.620, v.18, vt hic ἡμέρα διαπέφωσκε, sic apud Lucam euang. cap.23, σάββατον ἐπέφωσκε: & Matth. 28, τῇ ἐπιφωσκούσῃ. Seq. v. rectius ἐθελονταί, *voluntarios.* V.21, Lapi versio non agnoscit verbũ ἡμῶν: & mox pro ἀλωσόμενοι legit ἀλωσομένων: *hoc autem suspicantes Æqui, ac priusquam Romanis adueniret auxilium, castra eorum aggredi cogitãtes, tamquam vi & multitudine capienda, exiuere.* non male. neq; enim vel ἀλωσόμενοι actiua significatione vsurpari solet, vel ἡμῶν apte in ἡμῶν mutari potest. V.27, inclusa, e Rom. cod. addita sunt. sed pro πεζῶν aptius fortasse legerimus πεζῶν ἀρχῇ. V.41, κατ' μέσον non agnoscit Lapi versio; *equites autem eorum decurrentes, a tergo Romanos circumueniunt.* V.46, ἀπαλλαγῆναι legendum esse, non ἀπαλλαγῆναι, vt in exemplari, arguit etiam Lapi versio, *a suis segregati.*

P.621, v.9, exemplar habet διὰ τούτων. sed διὰ legendum esse, vt paulo ante, v.1, declarat etiam Lapi versio, *tamquam per hoc.* V.14, exemplar habet εἰς πολεμίων χεῖρας. sed πολεμίων agnoscit eadem Lapi versio, *in hostium manus veniendi.* V.37, malim nom. casu μόνοις. V.39, ἑτέρα δύναμις agnoscit etiam Lapi versio; *altera manus.*

P.622, v.12, ad ἐπὶ (v.8 præmissam) melius quadrat δὲ quam τε, vt indicant etiam antitheta, ὀλίγοι & πολλοί. Sic v.14. pro αὐτοῖς non male nom. casu legas αὐτοί. V.21, μετελθεῖν pro vulg. ἐπελθεῖν positum e Rom. cod. Lapus paulo maiori mutatione facta legit, φυλάττειν ἀπολειφθέντες, vt infra 625, 9, 18. sic enim vertit; *& qui relicti erant ad impedimentorum custodiam, abeuntes, tendunt ad proximos montes.* Gelenius vtramque lectionem expressit. V.26, in exemplari perperam est Σερουΐλιος pro Σευίλιος. Pro *Seruiis* autem prænomine *Spurium* legi apud alios auctores, paulo ante monui, ad 619, 8.

P.623, v.1, pro Λιβουίου exemplar habet Φαβίου: & mox Σεμπρώνιος pro Σερουΐλιος. in sequentibus tamen recte vtrumque nominat cum Liuio & aliis. V.3, exemplar habet κατ' πολέμων. mihi πολέμιος visum est conuenientius. V.14, si δὲ pro τε malis, non refragabor. Lapi versio neutram coniunctionem expressit; *postremo quorum minima haberetur ratio.* V.35, in exemplari est ὅς: ego ὡς e Lapi versione reposui, *vt qui paulum adhuc spiraret.* tu si καὶ malis, non multum refragabor.

P.624, v.4, Τυσκλανοί barytonos supra quoque habuimus; itidemque Κορβιλανοίς 412, 27: & Ἐχετράνοι infra 647, 28: quum analogia requirat Τυσκλανῶν, vt non modo Stephanus habet, sed apud hũc ipsum ostendunt Λικανοί, Βιττανοί, & similia. attamen & infra hic accentus constanter retinetur aliquam multis in locis. V.18, in exemplari distinctio posita est ante μάλιστα, & omissus articulus τὸ ante διβάθος. nostram lectionem sensus & lex structuræ postulat. V.21, aptius fortasse ὅ: vt feratur non ad remotius, πεδίον, sed ad propinquius, ῥεῦμα. quod innuit etiam Lapi versio. V.24, in exemplari perperam est Ἐκκυλίνων, & Κολίμμων. vera prioris portæ scriptura est supra 218, 37: posterioris, 583, 10. V.26, rectius, ὁ βραχύτατον, i. ἐστιν. vt Lapus quoq; vertit, *lata, vbi minimum, plus quam centum pedes.* V.40, supra μεσοβασιλεῖς dicit multis in locis: quod Lapus quoque secutus vertit, *interreges creantes comitiorum caussa.* ἀντιβασιλεῖς essent *proreges*, vt ἀνθύπατοι *proconsules*, ἀντιστράτηγοι, *propratores.* Seq. v. post ἀρχαιρεσιῶν deesse ἕνεκα, indicat vtriusque interpretis versio. V.43, in exemplari constanter hic scriptum Ἀκυλῖνος, per ι: semel etiam Ἀκρῖνος: & mox Γεμίνιος pro Γέμινος. sed Ἀκρίνιος per η supra multis in locis fuit, & repetitur infra 633, 8. *Geminum* vero agnoscunt Liuius, Cassiodorus, Fasti Cuspiniani. V.47, Τίτον agnoscit etiam Lapi versio, *Sexto Tito:* Gelenius maluit Τιτίου. infra, 627, 38, hoc factũ tribuere videtur C. Terentio. nisi forte absentibus consulibus tentauit C. Terentius, quod ante illorum profectionem molitus erat Sextus Titius.

P.625, v.8, magis propr. στρατείας, *expeditionis.* V. 10, pro Φόριος vterque interpres legit Φάβιος: ex Liuio. Infra quoque Fabius cum tertia copiarum parte vrbi præficitur in expeditione amborum consulum, 648, 37. V.38, forsan rectius τοῖς πολεμίοις, vt tum alibi tum 606, 4. V.41, exemplar plurali numero habet κτύποι. mihi singulare κτύπου melius hic sonare visum est. & sic vertit etiam Lapus; *nec armorum strepitum sustinentes.* V.42, Gelenius maluit καταβαλόντες aut καταπατηθέντες: dum verterat, *obtererẽtur compressione mutuã.* V.47, exemplar Ἑρνίκων habet pro Βολούσκων. Gelenius omisso eo membro verterat, *At Æquorum proceres.* ambo contra fidem historiæ: quod Lapus quoq; vidit. Æquos autem & Volscos coniunctis animis ac virib. hoc bellum gessisse, manifestum est ex superiorib. 623, 23.

P.626, v.11, in exemplari pro δὲ scriptum τε: minus recte. Seq. v. πάλιν pro vulg. πόλιν e Rom. cod. positum. Sed possit etiam πάλιν legi: vt significet eos nunc iterum Tusculum vsque peruenisse. nam ante quoq; in Tusculanum agrum excursiones ab eis factas supra narrauit 624, 4. V.15, vulgatam scripturam agnoscit etiam Lapi perplexa versio; *a via Romam versus declinarunt: in vrbis autem ad quã primum venerant regione considẽtes, eam partem quam in priore incursu intactam reliquerant, populabãtur.* Nec Romanus cod. hic quidquã discrepat, nisi quod pro ὡς τῇ habet ὅτι τῇ. Mihi locus vitiosa repetitione corruptus videtur; vt vera lectio sit hæc; ἡ δὲ ὡς τῇ πρότερα εἰσβολῇ παρέλιπον χώρας, εἰκαζόμενοι ἐδῄουν. V. 33, vterque interpres legisse videtur, εἰ δὲ λοιποὶ φυγόν-

περὶ τὸ μ. V.42, pro τιμωρία Lapus generalius posuit *reb.* ego ita verti ac si scriptum esset τιμωρία minus huc facit.

P.627, v.5, in exemplari pro initio huius libri positum est eius argumentum: quem errorem vterq; interpres vidit. Id argumentum hic adscribere libet, nequid interuertisse videar. sic igitur habet argumentum istud: ἡ δεκάτη βίβλος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας, ἣν συνεγράψατο Διονύσιος Ἀλεξάνδρου Ἁλικαρνασεύς, περιέχει τὰ πραχθέντα ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπὸ τοῦ πρώτου τῆς ὀγδοηκοστῆς ὀλυμπιάδος ἔτους, καὶ ἀπὸ ὑπάτων Ποπλίου Βολουμνίου, καὶ Ποπλίου (verius Σερουΐου in sequentibus, itidemque apud Liuium & alios) Συλπικίου. χρόνος τῆς ὑπὸ τῆς βίβλου (Lapus perperam βουλῆς, *a senatu*) δηλουμένων πραγμάτων, ἔτη δώδεκα. Eius si versionem desideres, & ipsam subiungere non recusabo: *Decimus liber Antiquitatum Romanarum, quas conscripsit Dionysius Alexandri filius Halicarnassensis, continet res a Romanis gestas a primo octogesima Olympiadis anno, a consulatu* scilicet *P. Volumnii & Seruii Sulpicii. Tempus rerum qua hoc libro exponuntur, est annorum* XII. Seq. v. pro Τερύμβας apud Diodorum est Τερύνας 282. Seq. v. pro Φερεκλείους idem Diodorus 281 habet Φερεκλείδου. Pausanias quoque Φερεκλείδην inter archontas Athenienses agnoscit, sed olympiade CII. V.11, perperam in exemplari Σερβίλιος pro Σέρβιος. V.30, ἐπιδεικνυμένων agnoscit etiam Lapi versio, quæ Græcis perplexis multo est perplexior: *horum vero multa ostendentibus procuratoribus magistratuum optimatium consequentia erant ad magistratus.* sed forsan legendum ἀποδεικνυμένων, vt significet magistratus optimatim (seu optimitatis ratione habita) designatos fuisse: id est, optimos quosq; ad publicos magistratus fuisse adhibitos. Sed & genit. τῶν ἀρχόντων incertum est possessiuene an partitiue ab auctore sit positus. Si possessiue, sic verbum verbo reddideris; *atque horum pleraque procuratores* (seu administros) *magistratuum, qui optimatim designabantur, ad imperium comitabantur.* Si partitiue, sic vertere poteris; *atque horum pleraque magistratus* reip. negotia *procurantes, qui optimatim designabantur, ad imperium comitabantur*: id est, optimates ad reip. gubernacula admotos, vna cum magistratu, iuris quoque reddendi munus maiori ex parte comitabatur. Ad priorem sententiam accedit hoc Cuiacii scholion; *hi quib. mandassent iurisdictionem.* intelligit enim, magistratus habuisse procuratores seu vicarios, ad quos maiorem iuris dicendi partem relegarent: vt infra decemuiri 683, 32: & supra tribuni pl. 411, 19. Gelenius in sua versione coniecturam secutus videtur. V.34, hîc quoque verbum verbo sic expresseris; *at promiscuum vulgus, negotiationib. & agriculturæ intentum, quod non nisi post aliquot dierum interuallum in vrbem ad fora* (*seu nundinas*) *descenderet, imperitum adhuc erat,* s. rerum talium. V.38, Liuius Caium Terentillum Arsam vocat; vnde & lex Terentilla, ad decemuiros vsq; agitata magno Romæ tumultu. quare lector videat quid sequendum. Hæc Glareanus. V.42, παρέλθοι pro vulg. παρέλθῃ repositum e cod. Rom. Seq. v. rectius δημάρχοι, pluraliter, vt supra 600, 12; & infra 653, 17.

P.628, v.8, si δείγματα legas, allusio erit ad Latina vocabula *ostentum* & *portentum*. Gelenius vtrumque expressit. V.12, ἐγίνοντο agnoscit etiam Lapi versio, *tremores continui fiebant*: cum syntaxeos ratio postulet participium γινόμενοι, vt in præcedentib. & sequentib. V.17, rectius (opinor) ἦλθόν τε καὶ μᾶλλον, vt paulo post, v.21, ὑπέλθω τε καὶ μάλιστα. Ibid. mox in exemplari est ὑδὲ. sed ἢ δὲ requirit & sensus, & probat vterque interpres; itidemque cod. Rom. V.22, ἀδικούντων pro vulg. ἀδικῶν repositum ex eodem cod. R. V.35, possis etiam ὑποβλέψας legere, vt v.38, θεοῖς ὑποβλέψαις. V.45, si pro infinitiuo εἶναι indicatiue legamus εἶχε, vt in seq. membro παύσονται, structura constabit paulo melius. Lapus retento infinitiuo εἶναι, mutationem quæsiuit in participio ὑφέξοντες; *& quemadmodum ab aliquibus incipiendum esset cedere alteris.* alioqui legendum foret εἶναι δέοι.

P.629, v.6, ἄρα, e Rom. cod. additum, agnoscit etiam Lapi versio; *aut inutile se agere dicebant.* V.10, si ἦν malis, facile assentiar. V.21, numerale δέκα notarat in suo libro Camerarius, vt suspectum. Xylander sui codicis margini adscripserat, Liuium pro decem, quinque viros nominare. Seq. v. concinnius leg. πρεσβυτάτους τε καὶ φρονιμωτάτους. Itidemque v.32, πρεσβύτατοί τε καὶ ... V.46, alludere videtur ad id quod Aristot. Rhet. lib. 1, cap. vltimo dicit, ὁ νόμος συνθήκη τίς ἐστιν: & in procemio Rhetor. ad Alexandr. ὁ νόμος ἐστὶ λόγος ὡρισμένος καθ᾽ ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα. Gelenius paulo generalius verterat, *leges enim communes totius ciuitatis esse debere, non partis alicuius.*

P.630, v.4, in exemplari est νίας, & mox νόμον. sed νίαν & νόμον agnoscit etiam Lapi versio; *& quã habetis vos illationis legum aut euersionis potestatem?* V.14, συνέδρου agnoscit etiã Lapi versio, *curia.* & fuit eadem vox supra quoque 598, 14. Gelenius tamen hic reposuerat *censuria*, λόχου. quod Glareano quoq; probari, ibidem adnotaui. V.18, tropice ἀρχὰς hic positum pro ἀρχαιρεσίας, *in magistratus vestri electione seu creatione.*

P.631, v.35, in exẽplari est τῷ μεγαλείῳ: violata & structura & sententia. quod Xylander quoq; notarat.

P.632, v.25, inclusa δὲ vel tollenda est cum Rom. codice, vel in γε mutanda. V.35, idem Rom. cod. habet, ὡς αὖ πεπείσῃς καὶ πίστεως ὑβρίσωμεν. Seq. v. Lapus legit ὡς ἡμῖν: *verbum liberum vnus nostrum dixit.* Rom. cod. habet εἰς ἡμῶν εἶπε: Gelenius aliquãto plenius l. εἷς ἡμῶν εἶπεν ὁ ἀδελφός. V.41, inclusum ἐμὲ additum ex Lapi versione, *me iterum atque iterum feriebat.*

P.633, v.2, particulam μὲ post πατρὸς repetitam, expunxi cum Xylandro & cod. Rom. V.12, magis propr. σχεδίας. V.26, post πως subaudiendum δεῖ: vel illud ipsum in huius locum substitutum est. V.41, ex huius prædioli cultura Quintius infra ad consulatum accitur, 644, 12.

P.634, v.17, nota hic prænomen nomini postpositum: cuius generis exempla supra quoque obseruata sunt, & infra 639, 14. V.30, συνελθόντων augmẽto hic caret, vt ἐξαιτούντων 402, 16: ἀποδεχόντων 594, 10: καταγαγόντων 584, 4; & huius generis alia. V.41, βούλονται agnoscit etiam Lapi versio; *hi prouideat passuris iniqua.* Gelenius maluit τῶν. possemus etiam legere προνοήσθω ἡμῖν: vel, minori mutatione, προνοεῖσθαι τῶν.

P.635, v.19, vel ἰσάζουσιν positum pro ἰσάζουσαν, vel τὰ πραγματευόμενα pro τὰ ὑπέρτατα; vt 638, 23. V.41, in exemplari est αὐτῷ. sed verius αὐτὰ, vt Lapus quoque vertit, *illa*: vel saltim αὐτό.

P.636, v.1, idem structuræ genus supra, 634, 41. alioqui maluerit fortasse quispiam πεισθεῖεν ἂν τῶν γενομένων, vt v.47, ὑποφείδεσθαι ἔργων ἃ τῶν μέγα. Infra quoque notata ellipsis particulæ ἂν, ad 649, 27. V.7, nota aor. pro fut. διαπράξασθαι. V.11, μετρίας pro vulg. μέτριον postulat structuræ lex, & probat Lapi versio; *nec ea modica.* Seq. v. exemplar habet ὑμετέρων, in

secunda

secunda persona. ego interpretes sequi malui. V. 23, post τῷ πάντων deest verbum συνέπεσε, vel simile aliud. V.28, pro μένοντων legendum vel μένοιμάτων, vt pag. seq. v. 6: vel μένειν, vt Lapus, *in quisitione de indiciis.* μένοντων minus aptum videtur. V.40, exēplar habet ἀναίγας. tu si ἀναίγκη nolis, reponere poteris ἀναγκαῖον. Lapus, *necesse est.*

P.637, v.5, nota hic ἂν cum verbo subiunctiuo: itidemque paulo infra, v. 17. cum alioquin hac significatione optatiuus verbi modus tribui illi soleat, vt tum alibi tum 656, 17: 674, 7. V.18, pro καθ' ὑμῶν Lapus legit ἐν ὑμῖν: *iis qui similia in vobis nolunt.* Sequentia videntur hanc lectionem requirere; τοῖς δὲ ὅμοια μεθ' ἡμῶν ... τὰ ἴσα ... *is qui idem nobiscum postulant, non obsequentes.* Gelenius verterat, *si audiatis istos a nobis semper dissentientes qui nos habent pro ciuitatis hostibus.* V.35, huius quoque loci emendatio debetur Romano codici, in vulgatis libris perperam est, ... ἀλλὰ τῶν αἰτίας, ...

P.638, v.6, forsan rectius βούλευμα, *consilium.* V.13, in exemplari est ἀξιοῖεν. sed ἀξιοῖεν legēdum esse, vel ἀξιώσειεν declarat etiam Lapi versio: *quaecunque illi postularent.* V.20 particulam μὲν non agnoscit Lapi versio, *qui exhibent et securitatem.* ideo vel tolli potest, vel in νῦν mutari. Xylander retento μὲν pro ὅσους reposuerat ὅσοις: vt Gelenius quoq; verterat, *quicumque sociis opponeret.* V.27, in exemplari est ἀξιῶμεν. sed veram lectionem αἰτῶμεν agnoscit etiam Lapi versio; *ac petamus potestate inquirendi.* V.40, ἀναιρεῖσθαι legendum esse pro vulg. ἀναίνειν, satis perspicuum est ex continuatæ metaphoræ verbo ... V.41, epitheton εὐγενεστάτων omiserat in sua versione Gelenius: Lapus vero parum apte vertit, *facile capitales equites.* nam εὐαγεῖς hic sunt non tam agiles, quam sacrisancti & religiosi. cuius epitheti ratio peti potest ex historia quæ supra narratur 451, 29. Siquis ἐπιφανεστάτων malit, vt sit, *contra nobilissimos equites,* seu, *contra nobilissimum equitum ordinem,* fruatur suo iudicio.

P.639, v.6, genitiuo τῆς δίκης præmissa est in exemplari præpositio περὶ. quam abesse hinc debere, satis indicant hæc supra a tribunis vsurpata verba, 635, 16, ... Lapi quoq; versio eā præpositionem non agnoscit, *in vrbe indicta qualia sunt.* V.14, hic quoque postpositum nomini prænomen. supra multis in locis Καίσωνα Κοίντιον vocat, vsitato nominum ordine. V.18, maler fortasse aliquis ... *amputans,* vt infra 676, 1. V.32, in exemplari est αὐτοῖς. structura & sensus requirūt vel αὐτοῖς, vel, vt eum vtroque interprete reposui, αὐτῆς: l. τῶν δήμων, seu τῆς δημοτικῆς. Sequens etiam & otiosum hic est.

P.640, v.11, exemplar habet συγχωρεῖν. nihil ad rem. id enim continendi & conseruandi significationem habet. συγχωρεῖν autem in hac significatione tum supra vsurpatum 425, 21, tum in sequentib. aliquoties. V.21, Καρμεντίδας pro vulg. Κ... cum Rom. cod. agnoscit etiam Lapi versio, *Carmentales.* vt intelligatur porta quæ ex Vaticano monte, in quo Carmentæ templum est trans Tiberim, in Capitolium ducit. Eadem & Scelerata dicta est, quod Fabios Cremeram aduersus Etruscos cum suis illac egressos, non restituerit patriæ.

P.641, v.8, ἐλθοῦσιν agnoscit etiam Lapi versio, *cum adeuntibus.* sed non minus apte legeris ... V.21, ὑμῖν agnoscit etiam Lapi versio, *concedent nobis.* & patrocinari huic lectioni videtur sequens verbum ... sed aptius secūdæ personæ pronomen ὑμῖν, *vobis,* vt initio huius orationis, v. 19. idemq; confirmant promissa Valerii, seq. pag. v. 1. V.34, forsan rectius ..., optatiuo verbi modo.

P.642, v.4, ... agnoscit etiam Lapi versio, *vt plebi apponerent cognitionem de lege.* sed conuenientius videtur ..., *proponere.* infra sane, vbi exemplar habet ..., (656, 46) idem vertit *proposituros.* itidemque 662, 2. V.16, pro ... & ... rectius scribemus ... & ..., vt 555, 5: qua de re supra quoque, ad 572, 17. Latina etiam sic magis ad Græca conformaueris; *Sequentis die centuriones suis quique ordinib. attribuebantur, & sacris signis præficiebantur, consinente & agr. mult.* V.23, in exemplari est μεγάλων: relatum scilicet ad nominatiuum ...: sed genitiuum μεγάλας probat etiam Lapi versio; *magnorum motuum suspicio.* V.30, οὓς agnoscit eadem Lapi versio; *quos maxime timebāt.* Gelenius maluit ὃ. V.45, ... additum e Rom. cod.

P.643, v.1, Lapus videtur legisse ..., dum vertit, *plenamq; petris dimissis superne.* eam lectionem ego quoq; secutus sum. Gelenius verterat, *telis non irritus in confertos cadentibus.* V.31, rectius forsan .... V.36, opinor scribendum vel ..., vt supra multis in locis, & infra 678, 7: vel ....

P.644, v.3, Rom. cod. habet Καίσωνα Κοίντιον. perperam. Lapus sic legit; Λεύκιον Κοίντιον Κικιννάτον, οὗ τὸν υἱὸν Καίσωνα Κοίντιον ... sic enim vertit; *L. Quintium Cincinnatum, cuius filium Cæsonem Quintium in discr. mort.* recte. nā congruit hæc lectio cū iis quæ supra narrata sunt 633, 33. V.31, in exemplari est οἷοι πάντες. veram lectionem οἷοι τότε ἦσαν, agnoscit etiam Lapi versio, *quales erant tunc Romanæ vrbi præsidentes.* V.43, concinnius l. Ῥωμαίους ... Seq. v. magis propr. στρατείας, *expeditionem.*

P.645, v.6, rectius fut. ..., vt v.47. Seq. v. ἱερῶν agnoscit etiā Lapi versio, *e templis.* Gelenius tamen maluerat *ex ærario.* V.15, magis propr. στρατείας, *expeditionis.* V.23, *inclusa* τι, addita e Rom. cod. V.25, in exemplari est παρεῖχεν: structura plane luxata. nostrum παρέχων probat etiā Lapi versio; *seq. aditu facilem, & mitem, & humanum ad ius venientibus exhibens.* V.33, pro ἐξ ἀρχῆς legendum videtur τῆς ἀρχῆς. Seq. etiam v. pro τοῦ rectius leges τό, nom. casu, vt v.32, ... Quod si etiam mox ... malis, præs. tempore, facile assentiar.

P.646, v.5, hic quoque Fabii cognomen vitiosum est in exemplari, nempe Βιβουλανός: quum vera scriptura sit Βιβουλανοῦ. V.13, nota hic futurum ... pro ...: vt Lapus quoque vertit, *cepere.* sic infra 648, 8. V.25, exemplar habet, ...: minus conuenienter. V.28, magis propr. στρατείας, *expeditionis.* itidemque v. 39. V.46, cum τῷ Τυσκλάνων subaudiendum est substantiuum ..., vel aliud huiusmodi. aut legendum τοῖς Τύσκλον: vt Lapus, *ad obtinentes Tusculum Æquos.* Ibidem mox ἦγε pro vulg. εἶχε repositum ex Rom. cod. idemq; verbum similiter vsurpatum etiam pag. seq. v. 28.

P.647, v.13, Ἀλγιδέα videtur ferri posse, vt Ἀρβούλαι, Καρχηδόνα, & cōtimilia. sed rectius forsan Ἀλγιδόν, recto finali α: vt apud Strab. lib. 5, p. 259, ... Ἀλγιδὸν ... præsertim cum infra quoque sic apud hunc nostrū legatur ἐν Ἀλγιδῷ 705, 19: 724, 25: & περὶ Ἀλγιδὸν 720, 15. Apud Stephanū Byzantium paroxytonws scriptum Ἀλγίδος, etiam in Aldina editione. sed dum gentile in ... ita inde formari scribit vt Τυνδίς a Τύνδις, & ... ab ..., haud

ſcio an proparoxytonως ſcribi velit Ἄλγιδες. V.23, in exemplari tranſmutata eſt participiorum ſedes, hoc modo; οἱ δὲ ἀρξάμενοι ἐπιχειροῦντες, καὶ τοὺς ὀχλοὺς βιαζόμενοι ἐπεκαλοῦντες. Lapi verſio habet hyſterologiam; *alij vero incipientes ad vim conuerti, & exſurgentes.* noſtra & Gelenii lectio quin vera ſit, mihi ſane non eſt dubium. V.26, in exempl. pro articulo τὰ eſt coniunctio καί. quam ſi malis, accipienda erit pro *etiam*, hoc ſenſu; *permiſſis militi inter cetera emolumenta etiam captiuis corporibus, exceptis Tuſculanis.* V.30, incluſa ὡς addita e Rom. cod. V.40, pro τοῖς ἐν Ἀλγίδῳ exemplar habet ἐπιοῦσιν. qua lectione retenta Gelenius verterat; *alia parte alter conſul Cornelius Volſcos offendit exſpectantes ſe in finibus.* Noſtram lectionem probat etiam Lapi verſio; *aduerſus eos qui erant Antii Romanos & Volſcos.* atque ita legendum eſſe, perſpicuum eſt ex præced. pag. v.29. Rom. quoque codex veræ lectionis habet veſtigia, τῷ Ἀλγίῳ.

P.648, v.8, nota hic rurſum αὐτοῖς pro αὑτοῖς. V.28, rectius plur. προσλαβόντες. V.42, vulg. Δύνης legitur etiam in Rom. codice: itidemque in Lapi verſione, *vſq. ad vrbem Dynam venientes.* Gelenius *Eretum* pro eo repoſuerat: quia Liuius ſcribit Nautium educto cōtra Sabinos altero exercitu, caſtra ad Eretum poſuiſſe. Sed procul dubio vera eſt Fuluii Vrſini coniectura, legendum eſſe Φιδήνης. nā Fidenas in populi Rom. dicionem retractas fuiſſe, ſupra narrauit auctor in conſulatu T. Largii, 324, 27: eaſdemque XL ſtadiis ab vrbe diſtitiſſe, expoſuit etiam in Romulo, 116, 2. quare Vrſinum in verſione ſequi non dubitaui: præſertim cum idem e ſeq. etiam manifeſtum ſit, 652, 45.

P.649, v.2, Γράκχος & Κοίλιος cōſtanter in ſequentibus repetuntur; cū apud Liuium ſit *Gracchus Cloelius*, magno veterum librorum conſenſu, vt teſtatur Sigonius. Supra quoq; Κοίλιοι aliquoties habuimus pro Κλοίλιοι: & Κοιλίας τάφρους pro Κλουιλίας. Apud Liuium vero nonnulli codices habent *Cluilium*, vt etiam *Foſſas Cluilias.* V.27. poſt ἰδίαν ellipſis eſt nominis γῆν, vt etiam pag. ſeq. v.33: & ſupra 636, 1. V.31, ſi λαλεῖτε indicatiuo verbi modo accipere malis, ſic reddenda erit clauſula; *non ad me de hiſce, ſed ad fagum hanc verba facitis.* id eſt, non magis moueor iſtis verbis veſtris quā hæc fagus. Sed imperatiuum modum probant etiam Liuiana iſta, *eos Æquorum imperator quæ mandata habeant ab ſenatu Romano, ad quercum iubet dicere. ſe alia interim acturum.* vbi etiam nota quercum a Liuio dici quam fagum Dionyſius appellat. De eadem hæc ſubiicit idem Liuius; *quercus ingens arbor prætorio imminebat; cuius vmbra opaca ſedes erat.* V.34, in exemplari eſt ὀργαῖς: perperam. tu ſi ſingulare ὀργῇ nolis, (vt tū alibi, tum 451, 43) reponere poteris plurale ὀργαῖς. ſed ſingulare probat etiam Lapi verſio; *iræ indulgentes.* V.36, & ἱεροῖς retineri poteſt, & ἱερεῖς reponi. nam & ſacræ perſonæ fuerunt, & ſacro munere per totam vitam functi ſunt, 131, 2. In verſione igitur ſic legere poteris; *cum iis qui fetiales appellantur, ſacri ordinis viris.* V.47, rectius σπονδοφόρον, ſing. num.

P.650, v.8, τὸ αὐτὸ agnoſcit etiam Lapi verſio, *in idem vallum.* ſed rectius cum Gelenio legemus τὸν αὑτῶν, *in ſua caſtra.* V.15, in exemplari eſt αἰχμαζόμενον. veriorem ſcripturam ἀκμαιότατον probat etiam Lapi verſio; *eligens quod roboris in exercitu ſuo erat.* V.33, nota ellipſin nominis γῆν poſt ἔργον. V.36, plurale ἵππους agnoſcit etiam Lapi verſio; *equos phaleris ornatos.* alioqui conuenientius videtur ſingulare ἵππον. V.39, rectius ἀναγκαίας, vt ſupra 268, 26, & alibi. V.47, κατὰ πόλιν ſine articulo ſupra quoque vſurpatum aliquoties. ſed cum mox ſequatur ἐν τῷ ἀγρῷ, hic quoque non male cum articulo legeris κατὰ τὴν πόλιν. reperitur tamen etiam in vet. quodam monumento ſimilis plane ſtructura; στρατηγοῦ κατὰ πόλιν καὶ ἐπὶ τῶν ξένων, *prætoris vrbani & prouincialis.* itidemq; infra 705, 33, 45.

P.651, v.5, Lapus videtur legiſſe προσλαβών, dum vertit, *aſſumens T. Quintium.* ſed noſtrum παραλαβών, mutare non eſt neceſſe. aptum enim ſenſum efficit, vt e verſione perſpicitur. Gelenius ſic verterat; *& adiunctis ſibi T. Quintii copiis, qui data opera ſegnius iter faciendo dictatorem exſpectabat.* Ibidem mox rurſus prænomē eſt poſtpoſitum. vſitatior ordo eſt, Τίτον Κοΐντιον. V.29, rectius διαλεξόμενοι, *verba facturi.* Sic v.34, conuenientius fut. χρησόμενοι. V.41, προσήκον poſitum pro ἀναγκαῖον.

P.652, v.20, νόμος agnoſcit etiam Lapi verſio; *non eſt eo quantum lex dabat vſus.* alioqui maluerit fortaſſe aliquis παντὶ τῷ χρόνῳ, *toto imperii tempore.*

P.653, v.4, Ὁρτῶνα agnoſcit etiam Lapi verſio. apud Liuiū quoq; vulgati libri hanc vrbē vocāt *Hortanam*, manuſcripti *Hortonam.* ex qua diuerſitate Sigonius conicit, vbique *Ortonam* legendum eſſe; vel *Ortonem*, ſi Dionyſium ſequamur & fragmenta ſub Catonis nomine publicata, in quib. ita legitur; *In Pelignis Curſellum, Orton, & Sulmo.* Apud Plinium vtrumque legitur, Ortona & Hortanum. ſed Hortanum in Etruria ponit, lib.3, c.5: Ortonam in Frentanis, lib.3, c.12. Strabo quoque & Ptolemæus agnoſcunt Ὄρτωνα: & ille quidem cum Plinio Ὄρτωνα eſſe dicit Φρεντανῶν ἐπίνειον., lib.5, p.264: Ptolemæus vero cum fragmentis Catonianis Ὄρτωνα tribuit Pelignis, Frentanorum vicinis, lib.3, p.150. Supra quoq; corruptū eſt huius oppidi nomen. 558, 8: ſed ibi initium eſt integrum; hic, finis. V.6, Ῥωμαίους legendum eſſe, accuſ. caſu, non datiuo, (vt in exempl. eſt) ſatis perſpicuum eſt e ſeq. membro. V.7, exemplar habet αὐτοὺς. noſtrum αὐτῶν, probat etiam Lapi verſio; *ſocios eorum.* V.15, forſan rectius ἐκαπήλευον, præt. tempore; vt ſeq. v. ἐκωμῴδουν. V.24, vterque interpres legit ἀντιλέγοντι: vt participium hoc nō ad tribunos, ſed ad plebem referatur. nam vt Gelenius, ita & Lapus vertit, *inuidioſos iactans ſermones*: cum Græca ſic ſonent; *& plebs eos adiuuabat, multa & inuidioſa in ſenatum verba effundentes.*

P.654, v.8, exemplar habet πολίτας. ſed πολέμους cum vtroque interprete legēdum eſſe, ſenſus dictat, & confirmant ſequentia. V.12, forſan rectius aoriſto προσλαβόμενος, vt v.9 προσλαβόντες. V.26, magis proprie στρατείας, *expeditionem.*

P.655, v.1, in exemplari eſt ἡμῖν, prima perſona: perperam. Lapus vt pleonaſticum prætermiſit. V.9, ad præcedens μὲν melius quadrat δὲ quam τε. V.27, duplex hic mendum eſt; in πολιτῶν, & in τὰ δὲ. pro priore ſenſus requirit τέκνων, vel παίδων: poſterius vero mutandum in τοὺς δὲ, ſ. παῖδας καὶ γυναῖκας. In poſteriori, ſincera eſt Lapi verſio, (itidemq; Rom. codex) at non item in priori; *nec vxoribus eis cedere, nec filiis, nec ciuibus; ſed alios incremare, alios occidere.* Gelenius verterat, *noluerint coniuges & liberos in eorum poteſtatem venire, ſed potius hos incenderint, illos iugulauerint.* V.42, ὡς agnoſcit etiam Lapi verſio; *quam miſeri.* Gelenius maluit ὦ. non abſurde. Seq. v. γῆς metonymicῶς non tantum ſignificat χώρας, ſed etiam πόλεις, Lauinii ſcilicet, Albæ, Romæ.

P.656, v.2, in exēplari eſt aoriſtū ἐγκατελίπομεν. præſens ἐγκαταλείπομεν probat ſequēs ἀποδιδόμεν, & agno-

ſcit Lapi verſio; *non relinquimus.* V.5, magis proprie στρατείας, *expeditionis.* V.26, Græca ſunt hic ambigua. nam ſi πρὸς τὴν βουλὴν ad præcedentia referas, ſenſus eſt; *allegato ſeu prolato quidquid plebs iuris eſſet aduerſus ſenatũ.* ſi ad ſequentia, ſic vertere poteris; *prolatis apud ſenatum omnibus plebis iuribus ſeu priuilegiis.* V.39, ſi ἂν retineamus, deeſt infinitum τὸ ante διαβαλλομένων. vel legendum τῶν ἐπὶ συνωμοσίᾳ διαβαλλομένων. Lapus vertit, *aduerſus equites inſimulatos coniurationis.* Hiſtoria vero quã reſpicit, ſupra fuit, 655, 41. V. 46, προθήσειν ſupra quoq; fuit in ſimili loquẽdi genere, 642, 24. ſed προθήσειν probat hic etiã Lapi verſio; *ſermonem rurſum propoſituros.*

P.657, v.6, rectius πολὺ πλείους, *plures.* V.8, rectius τὸ ἀρχεῖον, *collegium*; vt v.40: & ſupra 560, 6: vbi hoc ipſum Appii conſilium exponitur. V.11, Gelenius τὸν nõ ad eum annum reſtrinxerat, ſed ad omnes inſequentes extenderat. ſic enim verterat; *modo nequis reficeretur qui proximo anno eundem magiſtratum geſſiſſet.* Noſtra verſio, vt Græca verba, ambiguitatem habet: itidemque verba Liuii; *id modo excepere, ne poſtea eosdem tribunos iuberent.* V.30, Virginii prænomen, Σπόριος, agnoſcit cũ Rom. c. etiã Lapi verſio, & probat Liuius, Caſſiodorus, Diodorus, alii. V.41, Ῥωμαίοις non agnoſcit Lapi verſio; *nec ad dicendum inualidus.* Gelenius legit Ῥωμαίοις, ſeu Ῥωμαίοις.

P.658, v.2, rectius, ἐπ' αὐτῷ: vt Lapus quoq; vertit; *de eo ſcriptam legem.* V.20, hic quoq; locus e Rom. cod. emẽdatus eſt. in vulg. lib. ſic legitur; ὅσον δὲ καὶ αἱ πόλεις γνῶμαι δυνάμεναι: ſentẽtia plane imperfecta. V.29, forſan rectius ἀφῆκαν, *dimiſerunt.* V.38, Cuiacius hic adnot. ſacratas leges dici quibus tribuni ſacroſancti ſint. Expoſita vero hæc lex ſupra 410, 29. V. 47, idem Cuiac. hic adnotat; *Malæ fidei ædificatori reddi impenſas.*

P.659, v.11, particulam τε agnoſcit etiam Lapi verſio; *poſteaq, pontificib. præſent. bus.* ſed articulus τῶν poſt ἱεροφαντῶν poſitus, vel plane tollendus videtur, vel ante τε ponendus. Rom. codex nec coniunctionem τε agnoſcit, nec articulum τῶν. Infra in ſimili loco (681, 14) legitur ἱεροφαντῶν τε. V.20, huius quoque loci emẽdatio debetur Rom. codici. in vulg. ſic legitur; οὐδ' ὅσον δὲ πῶς: & mox συνέτης pro συνήθης. Ex eodem cod. ſeq. verſu λαβανόντων repoſitum pro vulg. λαμβανόντων. V.25, vterq; interpres cum Liuianis editionibus ſcribit *Romulius*: Sigonius cum Dionyſio, Diodoro, & Capitolinis tabulis, mauult *Romilius.* apud eundem tamen Diodorum prioris quoque ſcripturæ ſunt veſtigia, quamquam corrupta, Ῥωμύλιος, pag. 300. Seq. v. exemplar inter Λευκίου & Ἰκιλίου habet copulatiuam καὶ: perperam: vt docet etiã Lapi verſio; *qui cum Lucio Icillio electi erant iterum.* V.31, vel παρ' ἐχεν inſerendum ante ὀφλόντα: vel legendum, ἡ μικρὰ δ' ὀφλόντων.

P.660, v.1, Lapus videtur legiſſe, οὐδ' ἵνα παραίτησιν δεχόμενοι, *neq, vllã admittentes excuſationem.* ſed retineri tamen & hæc lectio poteſt, vt ſupra, 631, 42; hoc nimirum ſenſu; *neq, excuſandi poteſtatem, neque veniam vlli dantes.* V.9, incluſa, e Rom. cod. addita, agnoſcit etiam Lapi verſio. Sed pro στρατηγίας aptius fortaſſe legeris δημαρχίας. Gelenius ſic locum verterat; *quod multos tribunitia poteſtate functos in carcerem duci iuſſerent.* quaſi nihil defuiſſet, ſed tantum ἔχοντας in accuſ. ἐχόντων vertendũ eſſet. V.11, καθεῖρχθαι pro vulg. χαθεῖ repoſitum ex eodẽ cod. R. V.28, ſi αὐτοῦ retineamus, reciproce accipiendum erit pro ἑαυτοῦ: vt Lapus vertit, *ereptum plebi auxilium.* ſecus, cum R. cod. legendum αὐτῶν, ſ. τῶν δημάρχων. V.37, rectius τῆς δημοτικῆς, vt v.45, & alibi paſſim.

P.661, v.3, in exemplari eſt ἢ, *aut.* ſed ἡ probat vterq; interpres, & requirit ipſa ſententia. V.6, vulg. ἐὰν agnoſcit etiam Lapi verſio; *quem non ſenatus ante decernat.* ſed procul dubio verius noſtrum ἐὰν. V. 15, ἀτιμίας pro ἀτιμίας notatũ etiam ſupra aliquoties. V.16, incluſum particip. αἰχμαλωτεύσαντας, e Rom. cod. additum, agnoſcit vterq; interpres, & poſtulat ſententia. V.23, nota παραινούμενοι pro παραινούμενον: more Attico, vt ἀπήλαυσαν, διαιτῶνται, & ſimilia. Seq. v. Rom. cod. habet, ἀλλὰ τὰ συγκεχωρημένα τοῖς νόμοις λαμβάνειν, *ſed legib. conceſſa accipere.* V.25, τιμᾶν agnoſcit etiam Lapi verſio, *ſatisfacere.* ſed verior Gelenii lectio, φυγεῖν, *exſulare.* quam pœnam Cæſo Quintius luit ſup. 633, 37. eademq; irrogatur infra tribunorũ violatoribus, 667, 31. V.47, vſitatius ἀφῆκαν, per α.

P.662, v.2, ſincerior lectio eſt, προθήσειν γὰρ αὐτοῖς τὸν περὶ τῆς κληρουχίας νόμον: vt Lapus quoq; vertit; *propoſituros enim ſe eis legem de diuiſione agrorum.* nam verbum προθήσειν mox repetitur v.53; & præpoſitio περὶ inſerta eſt proxime ſequenti membro: ac κληρουχίας pro vulg. ἐκκλησίας agnoſcit etiã Rom. codex: repetiturq; item inf. 667, 21. V.23, Sicciũ hunc ab aliis Sicinium dici, docebo paulo poſt. V.28, forſan rectius, καθ' ἣν ἔχεται τῶν ἐμοὶ πεπραγμένων ἔργων. V. 31, ἐμοὶ pro vulg. ἐμὴ repoſitũ e Rom. c. V.3:, de hoc, & ſequentib. annorum numeris, monebitur iã mox. V.34, incluſum ἑτέρας, e Rom. c. additũ, agnoſcit etiam Lapi verſio; *ex quo militare, ſine quis alius, ducatu potior.* V.36, vt hic Σικκίου legitur, ita etiã ſupra 531, 17, & ſequentib. aliquot paginis. itidemq; apud Caſſiodorũ eſt, *T. Siccius & C. Aquilius.* vnde nõ abs re ſuſpicetur aliquis, recte vtrobiq; cõſulis nomen ſcriptũ eſſe: at paulo ante pro plebeio *Siccio* reponendũ eſſe *Sicinium*: vt apud Valeriũ Max. lib.3 c.2, & Gelliũ lib.2 cap. 11, ille ipſe vnanimi cõſenſu *L. Sicinius Dentatus* nominatur. Apud Liuiũ primo *Sicinius*, deinde *Siccius* appellatur idem ille Dentatus: ſicut apud Plin. quoq;, lib.7, c.28, alii codices Siciniũ habent, alii Siccium. de qua diuerſitate monuit etiã Glareanus. Siquis aũt vulg. lectionẽ retinere malit, & idẽ vtriusq; familiæ nomẽ fuiſſe iudicet, eo tueri opinionẽ ſuam poterit, quod aliis etiã plebeiis cõmunia cũ patriciis fuere nomina; vt Iuniis, Virginiis, Genuciis, Claudiis: forſan quia patriciorũ fuerunt clientes, & a patriciis in familiæ ſuæ conſortiũ aſſumpti. Idem Glareanus annorũ quoq; numeros ſuſpectos hoc loco habet: A Caio Aquillio (inquit) & T. Sicinio, anni ſunt triginta duo; atq; adeo hic triceſimus tertius. quare deeſt huic numero aliquid. legendũ igitur, *Triceſimus autem ſecũdus.* Item paulo poſt (v.37) pro *Septem & viginti*, legendum meo quidẽ iudicio, *Sex & viginti*: vt ad duo de ſexaginta reſpondeant annos. Hæc Glareanus; qui miratur Liuii ſilentium de hoc Sicinio, ſiue (vt paulo poſt apud eundem Liuium in decemuirorum hiſtoria legitur) Siccio.

P.663, v.10, ἀγαθοῖς pro vulg. ἀγαθοῦς repoſitum e Rom. c. alioqui ſiquis ἀγαθοῖς retinere vellet, pro ſequẽti με datiuo caſu legendũ eſſet μοι: hoc ſenſu; *ob quæ merita cõſul mihi primæ legionis tribunatũ dedit.* V.31, quia Lapus πολιορκητικοὺς vertit *obſidionales*, propterea Glareanus legendum putat, *vnam obſidionalem, treſq, murales.* Sic certe Plinius lib. 7, cap. 28, de hoc Sicinio; *numeroſiſſima fortitudinis ſuffragia habet; centies vicies præliatus, octies ex prouocatione victor, XLV cicatricibus aduerſo corpore inſignis, nulla in tergo. item ſpolia cepit XXXIIII: donatus haſtis puris duodeuiginti, phaleris XXV, torquibus tria*

bus & LXXX, *armillis* CLX: *coronis* XVI; *ciuicis* XIIII; *aureis* VIII; *muralibus* III; *obsidionali vna: fisco aeris, x captiuis, & xx simul bubus: imperatores* IX, *ipsius maxime opera triumphātes, secutus.* Sed libet etiam Valerii verba, de hac ipsa Sicinii fortitudine triumphali stilo exarata, adscribere: *Centies & vigesies in aciem descendisse tradunt, eo robore animi atq; corporis vtentem, vt maiorem semper victoriæ partem traxisse videretur. sex & XXX spolia ex hoste retulisse, quorum in numero octo fuisse, cum quibus inspectante vtroq; exercitu ex prouocatione dimicasset: quatuordecim ciues ex media morte raptos seruasse, quinq; & XL vulnera pectore excepisse, tergo cicatricib. vacuo: nouem triumphales imperatorum currus secutum, totius ciuitatis oculos in se numerosa donorū pompa conuertentem. præferebantur enim aureæ coronæ octo. ciuicæ* XIIII, *murales tres, obsidionalis vna, torques* CLXXXIII, *armillæ* CLX, *hastæ* XVIII, *phaleræ* XXV; *ornamenta etiam legioni, nedū militi satis multa.* Sic Gellius lib.2, c.11, *pugnasse in hostem dicitur centū & xx prœliis; cicatricem auersam nullā, aduersas quinque & quadraginta tulisse. coronis esse donatū aureis octo, obsidionali vna, muralib. tribus, ciuicis quatuordecim; torquibus trib. & octoginta, armillis plus centum sexaginta, hastis duodeuiginti. phaleris itē donatus est quinquies viciesque. populi militaria dona habuit multiiuga, in his prouocatoria pleraq; triumphauit cū imperatorib. suis triumphos nouem.* Hæc de Sicinio siue Romano Achille auctores illi: quæ collationis gratia hic adscribenda existimaui. V.38, in exemplari est προκαλεσαμένοις, & ἑκουσίοις. nostrā lectionem probat etiā Lapi versio, & cod.Rom. V.42, inclusum ἐν abest a Rom. codice. Lapus videtur legisse ἀλλὰ ϗ ἐν παρατ. vel ἀλλ' ἐν τῇ παρ. *sed & in acie.* V.44, in clausula ista καὶ μόνος, desideratur participium ἀγωνισάμενος, vel simile aliud. Rom.cod. habet, καὶ μονομαχῶν, ἐκ κλήσεως. Similis locus infra 689,23.

P.664, v.2, ἐλαχίστην, pro vulg. ἐξ αὐτῆς, cum Rom.c. agnoscit etiā Lapi versio; *ne minimam quidē partem habeo.* Gel. legit, ἵνα αὐτῆς ἔχω μερίδα. Seq. v. exemplar habet ὑμῖν, dandi casu. nostrū ὑμῶν agnoscit etiā Rom cod. V.26, inclusum ἔχειν, e Rom.c. insertum, agnoscit etiā Lapi versio; *haberent inferēdam.* Idem Rom. c. habet προσενέγκαι. sed aptius nostrū ἐπενεγκεῖν, vel προσενεγκεῖν. V.31, Rom.c. κοινὴν εἶναι πόλιν: *nec cōmunem esse vrbem putant, sed suā ipsorum propriam.* Seq v. Lapus legit συνελευθερωθείσης: *tamquam ea non a nobis simul cū illis liberata tyrannide.* Gel. retento συνελευθερωθείσης, (quia melius cōgruit cum sequenti προσκαλοῦντες) pro ὑφ' ἡμῶν legit μεθ' ἡμῶν. Ibid. Rom.cod. habet, ἀπὸ τῆς τυραννίδος: parum conuenienter. V.33, Rom.cod. habet κατ' ἀμφοτέρων. Seq.v. inclusum ἴσα, insertum ex eodem cod.Rom. V.36, idem Rom.cod. h. παρελεύσεσθαι.

P.665, v.3, ὅτι, quod in exempl. legitur ante ἐπί, ex Rom.cod. auctoritate sublatum est. V.7, cōgruentius sing. ἐψηφίσατο, s. ἡ βουλή. V.19, τὰς γοῦν ψήφους referendum ad præcedentia, subaudito tali quopiam commatio. εἰ μὴ ἄλλο τι ἐπιτρέπετε: vt in versione expressi. aut inchoata hic noua periodo, & colo post τῆς ἐλευθερίας posito, hæc exstruenda sentētia; *Saltem igitur calculis, quibus solis libertatem vestram declarare potestis, nunc tandem Quirites, sumptis animis liberis, legem agrariā, tribunis ferentibus sancite.* Sed tunc expungēda fuerit ϗ ante τῆς νομοθεσίας: structura duriore. V.26, Rom.c. ἀπεστάλησαν. V.28, idem cod. habet ἡ τὰς καδίσκους ἀνατρέποντες: vt Lapi quoque versio; *iudicia euertentium.* quæ scriptura si mendo caret, καδίσκοι erunt vrnæ in quas cōdemnantes calculi mittuntur. Sed procul dubio vera scriptura est τοὺς καδίσκους quam Gelenius quoq; secutus verterat, *vrnas & calculos eripientium.* seq. certe pag. v.36, dicit auctor, τὰ ἀγγεῖα τῶν ψήφων τοὺς ἔχοντας ἀφαρπάζειν. & suffragiorum καδίσκοι per tribus, memorantur etiā inf. 730,6. V.31, negatiuam οὐ, agnoscit cum Rom.cod. Lapi etiam versio, & postulat sententia.

P.666, v.5, forsan rectius συνέδριον τὸ βουλευτικόν. V.13, in exemplari est διηλλάχθαι, (a them. διαλλάττω) quod & insolentius est, & minus aptum. V.41, Rom.c. habet τό τι, pro τὸ δέ. Ex eodē inserta sunt quę hoc ipso versu & sequentib. inclusa sunt his signis [ ]

P.667, v.2, vltimum nomen (inquit Glareanus) suspectū mihi est: nec tamen certū habeo quod reponam. Clœlius consul fuit anno ab Vrbe condita 256: Cœlius nullus; Sempronius vnus hactenus, anno ab V.C. 257, & 263: Postumii multi. Quid veritas habeat, non definio. Fabios reponere, prohibet clades ad Cremeram; Quintios, Cæso exsul; Valerios, popularis fauor; Appios contra, sæuitia in plebem; Seruilios atq; alios quosuis cuiq; liberum sit æstimare. mihi locus plane suspectus visus est. Hęc ille. Rom.cod. habet Κοίλιον, *Cœlius*: itidēq; Lapi versio. V.8, inclusam πρὸς, e Rom.c. additā, agnoscit etiam Lapi versio; *ab omnib. approbatam.* V.9, ἐπί vsurpatur etiā paulo post in loco non multū absimili, v.24. sed vsitatior est ὑπό, vt mox v.13, & supra 630,47, & alibi sæpe. V.37, exemplar habet προσελθόντων. ad quod alludit etiā Gelenii versio: *consules & reliqua patriciorum familia quæ frequētes in senatu aderant.* Lapus videtur maluisse παρελθοῦσι seu προσαγαγοῦσι: *in senatū conuenientibus.* nostrum προσκληθεῖσι e Rom. cod. desumptū est, in quo sic legitur hoc membrum; ϗ τοῖς προσκληθεῖσιν εἰς τὸ συνέδριον τῶν πατρικίων, *& patriciis in consilium adhibitis.*

P.668, v.2, si comma istud ἐκ τῶν δημοσίων ad sequentia referatur, sensus erit; *& patriciis damnatis bona sua restituerunt, æquo pretio ab illis qui emerant, e publico ærario redempta.* V.8, inclusa, e Rom.cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio; *nunciata subita hostium ad vrbē Tusculum inuasio, abundans caussa prohibitionis fuit. aduenientib. enim Romam Tusculanis multis, &c dicentibus.* Gelenius verterat; *interuenit nuntius de hostib. per Tusculanum agrum Romam magno agmine properātibus; vnum Tusculum moram iis nerei Æquorum facere, non diu facturum, nisi mature succurratur oppidanis laborantibus.* V.23, magis propr. στρατείας, *expeditionis.* V.24, sensus videtur esse; & si qui e ceteris ciuibus se ad expeditionē pro salute patriæ susceptam vellēt addere socios, iis salua essent pietatis iura: contra, ii qui cōsules desererent, pro impiis & exsecratis haberentur, id est, a religionis & communionis publicæ cōsortio excluderentur: vt supra 356,15: & 645,1. V.29, & συμμάχων legi potest, & συμμάχῳ. Lapus eam vocem in sua versione nō expressit. V.33, relatiuū οἵ, e Rom.c. additū, agnoscit etiā Lapi versio; *qui supra militarem ætatē erant.* V.36, in exemplari est ἐξιόντων. sed singulare ἐξιόντος agnoscit cū R.c. eadem Lapi versio; *haud iustū esse censuerunt, exeuntē ipsum ad bellū deserere.*

P.669, v.6, inclusam οὐ, e Rom.c. insertā agnoscit eadem L. versio; *quod non se prius inuasissent.* quæ si non addatur, referēda hæc erunt ad Æquos; *quod ipsi priores hostem aggressi essent.* Nostræ & Romanæ lectioni similis locus est apud Aristot. Analyt. post. lib.2, c.14 extremo; ἢ τὸ ἀπαθὲς ἢ οὐδὲ τῆς τύχης, ϗ ἡ μὴ ὑπαρξάντων ἀδικεῖ μὴ ἀμυνόμενον. itidēq; Probl.38, sect.19, αἱ γὰρ ἰσότητες, τὸ

ἐκ δὲ σώματος ὅ τι ἐς φύσιν πάξῃς, αὐτὸς εἶναι. Seq.v.ex eodem Rom. cod. τιμώσαντες scriptum pro vulg. οἰόμενοι. Ex eodem inserta sunt quæ mox vtroque inclusionis signo continentur. Locus similis infra 705, 8. V.17, exemplar ante τὸ μάχης habet ἐκ. sed cũ præpositioné historiæ sensus non ferr: nisi forte verbo præfigatur, ac pro simplici ἀρθῆναι composite legatur ἐξαρθῆναι vel ἐπαρθῆναι: vt Lapus vertit, *signa pugnæ attolli iussit*. V.18, hunc membrorũ ordinem agnoscit etiam Lapi versio; *ostendant terga, inoperosique fiant, vt consentaneum est in recessu celeri, & in vnam omnes coacti viā*. mihi non est dubiũ quin legitimus ordo hic sit; ὅπως τὰ νῶτα δείξωσι, καὶ καθάπερ εἰκὸς ἐν ἀναχωρήσει ταχείᾳ, εἰς μίαν ὁδὸν ἅπαντες συνελθόντες, ἀχρεῖοι γένωνται. eumq; ordinem in versione sequi malui. Gelenius verterat; *aut (quod fore credimus) metu ne sua castra expugnētur, trepide se per viarum angustias recipientes, nobis faciliorem victoriam præbeant*. V.40, in exemplari est ζῶντα. sed ζῶντι agnoscit etiā Lapi versio; *ferentem ad id vitam*. & sic est etiam infra 671,9.

P.670, v.5, rectius πᾶσι τοῖς χρόνοις: vt paulo post (v.19) πάντα τὰ ἔργα. Seq.v.rectius forsan ἐξαρύσαις, vel ἐξαμαυρώσεις, futuro tempore; vt præcedit καθάψεις. V.23, post ζῶντα deest pronomē με. Si verbũ verbo reddas, sensus est; *aut viuum me conficias, & in nihilum redigas, aspersa turpissima timiditatis infamia*. Lapus sic vertit; *aut viuente me frustrando, nihilque ipsum exsequendo, opinionem subire turpissimā timiditatis*. Gelen. aliquanto liberius; *vt aut viuo mihi partam gloriam adimas, & ignauiæ notā inuras turpissimam, aut misero & obscuro exitio me perdas obiectū hostib*. Posses etiā sic legere; ἢ ζῶντα μηδὲν διαπράξαντα, καὶ κινδύνῳ δόξαν αἰσχίστην δειλίας: *aut viuus nihil efficiā, deinde etiamq; periculo, turpissimā timiditatis infamiā reportem*. V.24, ἀπειρηκότων pro vulg. συγκείμενον repositum e Rom.c. V.27, ἐλευθέρα pro vulg. ἐλευθέριος agnoscit cũ eodē codice, Lapi quoq; versio, *sentire libera*. Camerarius in suo libro scripserat ἐλευθέρως.

P.671, v.36, minus apte in exemplari est αἰτίας. V.38, rectius cum articulo, τοῖς καταλειπομένοις, vt v.19 τοῖς καταλειπομένοις. V.47, rectius Rom. cod. ἀπὸ τοῦ σώζειν τὸν περὶ αὐτῶν οἱ ἄλλοι ἀπεχθόμενοι, καὶ ἡδέως τὸ ἐν τῷ δήμῳ διαφέρεσθαι. alioqui sic etiam legere posses; ταῦτα τὰ ἐγκλήματα ὀνομάζοντες τὸ ἄδικα, ἀτιμίαν εἶχον ἀπομεμῶντες τῷ δήμῳ φιλοτιμουμένοις.

P.672, v.7, post ἐφ' ὧς desideratur ἀγχω, vel aliud verbum simile. V.39, Rom. cod. pro aduerb. ὡς habet relatiuum ὅ, *quod*. V.41, Lapus quoque hanc lectionem agnoscit; *neque enim eam rem moderate senatus tulit*. malim ego cum Gelenio, τὸ δὲ γὰρ οὐ ἡ βουλὴ τὸ πρᾶγμα. Seq.v.Rom. c.h. πομπῶν ἢ θρίαμβον, *pompam aut triumphum*.

P.673, v.1, in Plinii & Gellii codicibus *A. Thermus* legitur. Liuius *A. Aternium* vocat, atque ita etiam alii: inquit Glareanus. De Tarpeii collega (inquit Sigonius in Fast. cōment.) non satis cōstat. Liuius eum vocat *A. Æternium*; itemq; Plinius lib.7, c.27: Dionysius Αὖλον Τερμίνιον; Gellius lib.2, c.11, *A. Thermū*; Diodorus Αὖλον Ἀτέριον Φοντῖνον: Cassiodorus, & Solinus in manuscriptis libris cap.6, *A. Aterium*. ego Cassiodorū secutus sum. est enim Ateria gēs notior quā ceteræ quas alii produnt. Et cognomen alii *Fontinalem* adiiciūt. Hæc Sigonius, qui in scholiis Liuianis adnotat, vetustos libros Liuianos habere *Terciunum*. Brissonius quoq; ex lapide Capitolino *Aterium* mauult. V.3, Lapi versio non agnoscit præpos. περί: *tum institutū tribunorum decreuerunt*. Gelenii versio respicit legē a tribunis rogatā, 627,19: 629,19. de qua etiā 674,47, dicit, τὸν νόμον τὸν ἱερόν τε καὶ ὑπὸ δημάρχων ... ἐπὶ πᾶσι Ῥωμαίοις χαλεπώτατον. Malet forsan aliquis περὶ τὸ δημάρχων αἰτημάτων, *de tribunitiis postulatis*. sed verior fortasse lectio est περὶ τῶν ἀρχῶν; *in legem de magistratib. ad senatum retulerunt*: vt scilicet omnibus magistratib. liceret eos mulctare, qui immodeste aut præter leges aduersus suā potestatē egissent. hanc enim legē pag. seq. v.39, dicit ab his consulibus centuriatis comitiis sancitam fuisse. Siquis περὶ τῶν δημάρχων malit, opinionis suæ argumētum sumere poterit ex 629,10: vbi tribuni legē rogant de creandis ad legum conscriptionē decemuiris. V.19, vterq; interpres legit, Λεύκιος δὲ Ἀλιήνιος, ὁ τότε ἀγορανομῶν. nā vt Gelenius, ita etiam Lapus vertit; *L. uero, Halienus tunc ædilis*: quia scilicet apud Liuiū ita est; *Veturio ab Lucio Halieno ædili plebis dies dicta*. Sed pro Liuii *Halieno* rectius fortassis *Icilium* legemus: quia Icilium superiori anno tribunū fuisse supra dicitur auctor, (659,26: 665,41) eundemque vehementissime cum Romilio & collega eius Veturio contendisse.

P.674, v.6, forsan rectius ἀγανακτοῦντι, vt seq. v. ... V.10, melius, τῶν αὐτῶν ἐπιτιμήσεων τὰς ... V.13, Liuius Romilium damnatum ait decem milibus æris; Veturium, xv milibus. Vnde etiam intelligis recte apud Dionysium mox v.35 scriptum esse μυρίων δραχμῶν. quod tamen non absre mireris. nam consentaneum erat, Romilio, qui se maiori cōtentione tribunis opposuit, grauiorem mulctam fuisse impositam: Veturio autē, qui in his cōflictationib. is pene κατὰ πάντα inducitur, irrogatum fuisse τὸ ἥμισυ, dimidium, v scilicet milia. V.44, Brissonius Select. ex Iure Antiq. lib.1, c.3, legendum censet, δυοῖν προβάτων καὶ τριάκοντα βοῶν: quia Gellius lib.11, c.1, scribit, mulctam quæ appellatur suprema, (id est summa & maxima) institutā in singulos dies, duarum ouium, triginta boum; pro copia scilicet boum, proque ouium penuria. & Plin. lib.18, cap.3, cum dixisset, multationem non nisi ouium boumque impendio dictā fuisse, subiungit, *Cautum quippe est ne bouem prius quam ouem nominaret qui indiceret mulctam*. Vtrique lectioni fauere videntur ista Pompeii Festi; *Ouibus duabus multabātur apud antiquos in minoribus criminibus; in maiorib. autem, [triginta] bubus: nec vltra hunc numerum excedebat multatio*. Nisi potius ibi ex hoc Dionysii loco legendum; *In maioribus autem, ouibus duabus, & triginta bubus*: præsertim cum idem Festus in verbo *Peculatus*, doceat, ante æs aut argentum signatum, grauissimam ob delicta pœnā fuisse duarū ouium & triginta boum. Dionysius quoq; noster supra (186,15) scribit, cū Menenii multatio visa esset inuidiosior; populum, ad mitigandā pœnæ inuidiam, τὰς χρηματικὰς ζημίας μετενέγκαι εἰς προβάτων ἀριθμὸν καὶ βοῶν, τάξαντας καὶ τίμημα ... ταῖς ... ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῖς ἰδιώταις ἐπιβαλλομένας. erat autem multa Menenio irrogata, assium duo milia. Eadem de re Antonius Augustinus in lege Tarpeia & Ateria De multis, pag.138. Ab eodem ibidem, itidemque a Brissonio loco iam indicato, citatur hæc minimæ multæ formula; *M. Terentio, quando citatus neque respondit, neq; excusatus est, ego vnum ouem multam dico*: ex Gellii lib. 11, cap.1.

P.675, v.2, rectius forsan μετ' αὐτόν. V.11, in exēplari est ἑαυτῷ: & mox pluraliter ἑαυτῶν: euidēte vtrobiq; errore. V.28, δυναμένην agnoscit etiā Gelenii versio. sed verius videtur esse βουλομένην: qd Lapus secutus, vertit, *minorē esse voluntate vestra potentiā*. clarius; *minus vos posse quā velitis*: seu, *vires & facultatem vestram*

non respondere voluntati. Quod si etiam seq. v. ἀσχημόνως malis, facile patiar. V.35, ζῶντι pro vulgato ζῶντα agnoscit etiam Lapi versio; *ne alii eadem patiantur.* V.45, fortasse rectius, πολλάκις τε ἐν ὕβρεσι καὶ ὀνείδεσι ζημιωθεῖσαι: datiuo scilicet casu, vt cum alibi passim, tum infra 726,41: 727,1.

P.676, v.1, Lapus vertit; *quib. ego vt parcatis moneo*: Gelenius, *& hac vobis parcens consulo.* V.16, εὐπρεπῆ pro vulg. ὑβριστὴν agnoscit etiam Lapi versio; *apparentiam postulationis decentem.* V.25, forsan rectius κρείττονα ἢ χείρω τ. V.39, in exemplari perperam est Σεργίλιος pro Σέργιος: nomē scilicet pro prænomine. *Postumiū* vero (vt adnotat Glareanus) Liuius cognominat *Album*; cum in anterioribus consulatibus Sp. Postumius *Albinus* sit cognominatus, anno 288: sed A. Postumius *Albus* anno 290. nisi quis & in his errorem putet. Deinde qui hic *Seruius Sulpicius* dicitur, apud Liuium *Publius* habetur. fuit autem Seruius Sulpicius cōsul anno 293. Publius vero, qui apud Liuium nominatur, nusquā; quod sciā. Porro *A. Manlius* ab vtroque ponitur: & anno 280 A. Manlius apud Dionysium cōsul fuit: Liuio autem *C. Manlius.* Quod si hi legati omnes cōsulares fuere, vt verisimile est, Dionysii codex vtrimq; melius Liuii codice habebit, & *Seruius Sulpicius*, & *A. Manlius.* Hæc Glareanus. V.45, chronologi statuunt hunc annum vrbis CCCL. sed CCC cum Dionysio mauult Xylander: qua de re alibi.

P.677, v.13, post ἐπὶ desideratur τὸ. Pro vulg. ἀπορίας reponendum esse contrarium εὐπορίας, & sensus docet, & confirmat Lapi versio; *copia opportunorum ad sepulturam.* V.20, nota hic ἀκταὶ & ᾐόνες poni vt diuersa. nam ἀκταὶ sunt ripæ salebrosæ, seu litora saxis impervia: ᾐόνες vero ripę meabiles, seu litora peruia, vt sunt arenosa: ab inus. them. εἶω τὸ πορεύομαι, vt tradit Etymologus. quomodo Ammonius quoque ἀκτὰς dicit esse saxosa litora, ᾐόνας vero arenosa. In vet. lexico ἀκτὴ redditur *ora*: αἰγιαλὸς, *litus.* Gelenius neglecto isto discrimine verterat, *ad ripas*: Lapus, *ad ripas atque*. V.28, pro ἐ, quam agnoscit eadem Lapi versio, rectius fortasse reposuerimus ἐκ. nisi forte omissa ibi hæc commatia; ἐπιόντων τε καὶ βιῶν, ἐ τῷ θ. V.30, pro καὶ legendum ὡς, vel ὡς ἄν: vt indicat eadem L. versio; *tamquam deo laturo sibi auxilium.* V.37, pro Καὶ πάλις perperam in exemplari est Καὶ βίος. V.43, προαγαγεῖν legendum esse pro vulg. προσαγαγεῖν, docet etiam Lapi versio; *educentes.*

P.678, v.2, post ἐπὶ inserenda videtur τοῦ. V.6, *Menenium* hunc Liuius non *Lucium* prænomine vocat, sed *Caium*: at Diodorus, Cassiodorus, & Festus, *Titum*, vt adn. Sigonius; qui Menenium istum putat esse filium T. Menenii consulis anno 276, fratrem L. Menenii qui consul erit anno 313. Pro Σέξτος vero, quod constanter in sequentibus repetitur, & apud Diodorum quoque legitur p.300, exemplar habet Σίκτος: Liuius vero & Lapis Capitolinus, *Sextius*: itidemque Cassiodorus. *Sestii* autem, (vt apud Liuium adnotat Sigonius) patricii; *Sextii*, plebeii fuerunt: ex quibus is extitit, qui primus e plebe consulatum cepit. V.25, ἄπο positum hoc loco pro infin. ἦν. vel subaud. infin. ἦν. V.31, Λεύκιον hoc loco non agnoscit nec Gelenius nec Lapus: neq; ferri potest, cum sit prænomen: requiritur autē hic non prænomen, sed cognomen: quod tamen frequentius a Dionysio omittitur. Sigonius cum Cuspiniano cognominat Augurinum. V.34, forsan rectius προεσχηκότων: vt infra 716, 18. alibi plenius dicit προεσχηκότων τὸ ἀξίωμα. V.37, genitiuum ἀμφιβόλως agnoscit etiam Lapi versio; *præ mœrore deiectioneque animi incidente homini.* Sed procul dubio conuenientior est accusandi casus, ἐμπεσόντα. Gelenius verterat; *erat valetudinarius, vt quidam putabant tabescens præ mœrore animi.* V.46, verius ἐκ πολλοῦ, vt alibi persæpe.

P.679, v.14, τοὺς νόμους agnoscit etiam Lapi versio, *edi leges.* sed verius fortasse τοὺς νομοθέτας, *designari legumlatores.* V.16, pro vulg. πάντως legendum vel πάντων, vt Lapus quoque vertit, *omnium maxime*: vel πάντες, vt infra 681,29, & alibi. V.41, superlatiuum πρῶτον, positū hoc loco pro compar. πρότερον.

P.680, v.9, Λεύκιος hic quoque tollendum est, vt supra 678,31. V.12, pro Πόστουμος supra fuit Σπόριος, 676,38: itidemque apud Liuium. Pro Σέργιος vero, iterum in exemplari erat Σεργίλιος: errore manifesto. V.13, intelligendus hic non proximus annus superior, sed annus ante hūc quintus: eo enim anno consulatum gessit T. Romilius cum C. Veturio, 659, 24. V.17, pro *Horatio* apud Liuium est *Curiatius.* Porro quod statim subiungit, *Consulares omnes*; dubium ad tresne vltimos tantum, an ad decem referēdum; vt Glareanus adnotauit. V.19, in exemplari est παμμέγας, barytonos: qui accentus & regulæ aduersatur, & ambiguitatis aliquid parit. quin & sine ι, παμμέγα frequentius appellantur, vt cum alibi, tum inf. 726, 41. V.23, ἐκδέχομαι agnoscit etiam Lapi versio; *reliqua consularis potestatis officia.* Sed conuenientius, opinor, cum Gelenio legemus ἀπαλλαγὴν, vt in sequētibus, 682, 36, 40. V.29, ἀπαλλαγῆς videtur agnoscere eadē L. versio; sed paulo post genetio casu legit ἀπαλλαμβανόντων. sic enim locum vertit; *fiebatq; hac commutatio ex consuetudine, suscipientib. eis dicatum in præfinitum quedam dierum numerum.* Gelenius videtur maluisse ἀπαλλαγῆς. V.32, Lapus quoque transposita τε legit ὅπως τε πρὸς τὰς πόλεις: *& quæcumq;.* V.41, vulgatam lectionem agnoscit eadem Lapi versio; *non amplius opus esse vt in plebis præsidibus aliis veteribus.* Sed vel cum Gelenio tollendæ sunt tres istæ voces. vel mutato ordine legendum πρὸς τὸ τὸ δῆμον. vt sensus sit, non amplius ad tuendas res populi, curatis opus fore cæteris magistratibus.

P.681, v.16, pro λόχους Lapus quoque maluit λόχοις: *dederunt centuriis suffragia.* V.42, si malis futurum ἐσόμενον, sensus est; *quasi haud alium quispiam melius eis magistratus præfuturus esset.*

P.682, v.3, præpostere in exemplari est Ἰουλίους. V.6, ante M. Seruilium cum vtroque interprete inserui M. Cornelium; ex Liuio & Diodoro. sed & noster auctor infra eiusdē Cornelii meminit aliquoties, 696, 43: 697, 57: 704, 44. Idem Liuius pro *M. Seruilio* habet *M. Sergium*: itemq; noster inf. 704, 45: at Diodorus Γάιον Σέργιον. Rursum pro Ῥαβολήιος, (quod apud Diodorum quoque ac Liuium est, & infra 704, 43) perperam in exemplari scriptum Ῥαβολήιος, omisso ι. Pro Πετιλλίας vero, seu (vt inf. 704, 41) Πετηλίας, apud Liuium in vulg. ed. est *Petilius*, in vet. libris *Pœtilius*; in Capitolinis tabulis *Pœtelius*: quam scripturā mauult Sigonius. apud Diodorum mendose legitur Πίτελος. Pro Δουιλλίως infra 704, 46, script. Δυΐλιος: cum verius sit Δυΐλλιος, vel (vt Sigonius apud Liuium mauult) Δουίλλιος, *Duillius.* Pro Ὀππιος autem in exemplari est Ἄππιος, errore satis euidenti. Sed libet istorum decemuirorum nomina ex Liuio huc transcribere: *Creatis cum Ap. Appio sunt, M. Cornelius Maluginensis, M. Sergius, L. Minucius, Q. Fabius Vibulanus, Q. Pœtilius, T. Antonius Merenda, Cæso Duellius, Sp. Oppius Cornicen, M. Rabuleius.* V.13, forsan rectius ἐπιεικεῖς, cuiusmodi commu-

commutatio supra quoque notata 627,30. V.21, pro vulg. μείως legendum esse μαίως cum vtroq; interprete, satis docent hæc Liuij; *ad idus Maias rem perduxere. idus tũ Maiæ solennes ineundis magistratibus erant.* V.25, nomin. ἄνευ τῆς respicit non sequens infin. ἡμιάδω, sed anteced. sumt. ἔχειν. Nota vero ipsum ἔδοξε pro comp. συνέδοξε. V.36, rectius forsan. ἐκεῖθεν ... ἐξ ... nisi forte retenta vulgata scriptura, commation illud ... ἐξελθὼν, ad totum populum Romanum referendum est; sequens vero membrum dumtaxat ad decemuiros restringendum. Lapus vertit; *mane exierunt, adducentes statim omnia regiæ potestatis insignia.* V.40, ... tollendum: it, vel legendum ... *nec per vices, vt ante, regia insignia sumere:* supra 680,29.

P.682, v.4, magis proprie τοῖς σφετέροις. V.25, nota hic δεκαδάρχας: itidemque mox non modo δεκαδάρχων, v.43: sed etiam δεκαδαρχίας, pag. seq. v.15, & alibi. cum & in præcedentibus & in sequentib. δεκαρχίας dicat. Similiter etiam v.25, nota ... ἀδείας, pro ... vt Lapus quoque vertit, *omnibus indulgentes voluptatibus.* V.35, pro vulg. ... reponendum esse ..., docet etiam Lapi versio; *ex sodalibus:* & confirmat quod infra planius repetitur, 686,6.

P.684, v.1, in exemplari est ... dandi casu: perperam. V.10, Curatius hanc periodum facit initium libri XI. sed mutatione non opus esse, perspicuum est e simili repetitione supra 206,16: 277,6: 340,40. At si versu seq. cum articulo malis ... facile assentiar. V.38, forsan rectius ... vt pag. seq. v.34.

P.686, v.5, in exemplari est, ... Sed nostram lectionem & Xylander probat, & confirmant quæ in præcedentis libri fine leguntur. 683,33. atq; adeo eam secutus est etiam Lapus; *submittentes eis accusatores ex amicis suis.* V.9, siquis cum præpos. malit ἐν τῇ ..., per me licet. sed defendi & hæc lectio potest eo exemplo quod sequentis paginæ v.14 legitur, ... V.19, procul dubio legẽdum ...: vt Lapus quoque vertit, *abrogatione.* eandemq; lectionem confirmant tum alia multa in superioribus, tum Pollux ad Latinos oratio, 357,40. Seq. etiam v. rectius fortasse δεδοῦσαν, *datam.* V.24, conuenientius ... vt mox v.36 ... V.37, forsan rectius ..., *illam.*

P.687, v.2, exemplar mendose habet ... nostra lectio e Liuio petita est: cuius hæc verba sunt; *recepto ad Eretum agmine, castra locant.* & Ἠρητὸν in Sabinis cum Strabone agnoscit etiam Stephanus. V.6, Xylander mauult ... Ἀλγιδῷ ... Liuius certe sic scribit: *Æqui alia ex parte castra in Algido locant.* atque adeo noster infra 720,15, ait, ... Ἀλγιδῷ χάρακα. itidemq; 709,25: 724,25, ἐν Ἀλγιδῷ. V.16, pro ... Lapus quoque *seueram* habet. V.38, pro vulg. ... eundem quoque Lapum ... legisse, declarat versio; *qui non sentirent eadem.* V.41, si ... non de fortunæ sed animi conditione intelligas, sensus erit; *cum e moderatis* (id est moderationis & honestatis studiosis) *nullius respondisset.*

P.688, v.13, in exemplari est ..., continuato etiam in sequentibus errore. V.37, ἐπεὶ, *quando,* agnoscit etiam Lapus: & confirmat similis locus infra 693,11. si tamen ... malis, tuo iudicio fruere.

P.689, v.1, nota hic prænomen postremo loco positum. Cognominis vero princeps littera in superioribus est non β, sed υ. quæ scriptura Latinæ pronuntiationi magis respondet. Sed potes ibidẽ Græca sic etiam reddere; *Immo vero te solum appello Q. Fabi Vibulane, tribus illis consulatibus insignem, si modo eundem adhuc geris animum.* V.10, in exemplari est Ὀρμῆς: errore manifesto. V.15, in eodem exemplari pro μὲ perperam scripta μὲν. Lapus vero etiam verbi tempore ac numero mutato legisse videtur ...: *Cessas, inquit, cogeris me frenos rumpere?* V.25, in exemplari hæc duo membra sine interrogationis nota leguntur: quasi ἢ disiunctiue hic accipienda sit. sed interrogatiue legit etiam Lapus. V.27, rectius ...: eodẽ scilicet tempore quo præcedit ... Forsan etiam seq. v. rectius fut. ... & in versione, *adimere conamini.* Lapi versio ambiguam lectionem habet; *an vos potentia magnitudo inebriat ad auferendam Valerio dicendi potestatem?* V.32, periodus hæc in exemplari interrogationis notam habet: quæ mihi parum huc facere visa est. Lapi versio eam periodum totam prætermittit. V.39, coniunctionem εἰ ante ..., non agnoscit Lapus: idemque in sequentibus etiam, transposita ..., e duabus periodis vnam facit. sic enim locum vertit: *prohibeteque quæcumq; velit aliquis pro patria dicere. Si enim ista ista videbũtur, digni vtiq; erimus, & hæc et maiora adhuc pati.* Ego, in ... posteriore periodo, priorem dumtaxat, membrorum commutatione sic emendandam opinor: ... Potest tamen & hæc lectio admitti, & quidem minori cum mutatione; ... expuncta scilicet priore εἰ, & posteriore καὶ.

P.690, v.1, ... regulare quidẽ est. sed cum vsitatum non sit, vereor ne auctor scripserit ... V.21, ἰδίᾳ hic otiosum est: nisi subaudiatur participium συμφέροντα: vt sit, ... συμφέροντα ἰδίᾳ.

P.691, v.7, non minus apte ἡμῖν legeris, dandi casu; vt pag. seq. v.6, & 44. V.15, in exemplari est ..., a them. ...: nihil ad rem. V.19, pro ... aptius fortasse legemus τι vel δέ. V.27, ... agnoscit etiam Lapi versio; *campestribus occurret bellis.* sed procul dubio legendum ...

P.692, v.2, haud scio an rectius legeris ..., vel ... Lapus vertit *resistentes prædam.* V.9, non minus aptum ..., indic. verbi modo. Lapus obscuram hanc periodum breuius vertit, hoc modo; *non enim licuit nobis, priusquam de bello vacaremur ab hoc magistratu, de rebus ciuilibus, si quid eorum quæ sunt, non recte habeat, cognoscere.* V.14, pro vulg. ... vel ... cum Lapo reponendum est; qui vertit, *nunc dicere de aliis possimus:* vel negatiue legendum, ... V.20, structura lex postulat ..., vt v.39, ... vel ..., vt v.30, ... quæ lectio si placeat, sic vertes; *communem omnium vtilitatem, non priuata vestra commoda.* V.31, rectius ..., præt. temp. V.35, leg. videtur ... & in seq. membro, ... V.38, post ... subaudiendũ demonstr. pronomen ...: vt inf. 742,43. V.41, paulo expeditior structuræ erit ratio, si transpositis membris legamus, ...

P.693, v.1, non minus aptum ὑμῖν, *vobis.* V.3, ... vel tollenda videtur, vel initio periodi ponenda ante ... V.5, addita coniunctione legendum εἰ τι,

vel καὶ cl. χαρίεντας autem, quod agnoscit etiam Lapi versio, *elegantissimi plebeiorum*, tum supra quoq; sic vsurpatum aliquoties, tum infra 738, 33. V.11, ὅτι pro vulg. ἔτι agnoscit etiam Lapi versio; *quãdo etiam senatorum pauci.* Seq. v. ὑμῖν pro vulg. ἡμῖν agnoscit eadem versio; *coniuncti vobis.* V.35, ante εἰπεῖν deesse videtur ὡς. Lapus minus recte vertit: *nihil dicam de sodalibus vestris, qui ad praesentia se accommodant.* Seq. v. στέργοντας ἔχειν accipias pro ἡδέως ἔχειν, in versione leges, *praesentem rerũ statum probat.* V.40, si transposita distinctione, δι᾽ ὑμᾶς cum seq. coniungere malis, per me licet. itidemque in versione; *agre ferunt se ab illis depelli, atque, dignitatibus per vos priuari.*

P.694, v.8, πειθαρχήσας pro vulg. πιστεύσαντες probat etiam Lapi versio; *si facto senatusconsulto reddatis pop.* V.21, conuenientius fœm. gen. ἀρξαμένην: vt feratur non ad Appium, sed ad institutam ab eo ἀνδροληψίαν.

P.695, v.14, si proprietatem verbi ταράττειν exactius expressam velis, in versione leges, *quae omnes hominum cogitationes in errorem solet impellere.* V.19, si cum Lapo pro τοῦ reponamus τὸ seu γοῦν, & in sequenti line vbro pro ἐκεῖ substituamus articulum αἱ, belle constabit structura & sensus. vt scilicet haec omnia dependeant ab initiali verbo δέδοικα. V.24, malim σκιάς: tametsi σκιὰν agnoscit etiam Lapi versio; *tenebras honorum.* Sequens ὄνειδος agnoscit idem Lapus, dum vertit, *atque fatuitatum*, seu vanitatum. ego conuenientius esse puto εὐηθειῶν: vel singulari numero τῆς εὐηθείας. V.30, grammaticae regulae postulat χαρίεντας: quod agnoscit etiam Lapi versio, *gratiosiq.* V.42, pro μηδὲν rectius legeris μηδέ. V.45, perperam in exemplari est ἐπὶ ἑσπέρας. ibidem mox conuenientius esse videtur plurale ἀκολουθοῦντα. nã ἀκόλουθον pro ἀκολουθοῦντα accipere, videtur paulo durius.

P.696, v.6, post χρηστὸς deest verbum ἐφίεσθαι seu ἐφίεται. V.11, verius τῆς οἰκίας: vt Lapus quoq; vertit, *ex aedibus.* Seq. v. post ἐσχάτης deest relatiuum ἧς. vel legendum ἐσχάτην ὑπηρετοῦντα. V.24, pro δὲ rectius legemus δή. V.43, nota hic quoq; praenomen posteriore loco positum.

P.697, v.4. γνώμας ἀποδεικνύμενος accepi pro γνωμοδοτῶν. tu si idem esse velis quod mox γνώμην ἀποφαινόμενος v.8, in versione scribas, *sententiam apud eos dicere.* V.12, malim τῆς βουλῆς, vt mox v.45, 41, & alibi saepe. V.14, forsan rectius ὅσπερ ἦν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ. nisi forte ὡς ἐφ᾽ pro ὅσπερ ἐφ᾽ sic vsurpatum velis, vt supra ὡς pro ὅσον, 662, 31. V.20, pro Ρηγίλλου exemplar hoc loco habet Ρεγίλλου: supra paulo melius Ρήγιλλον, 308, 4. ego Ρήγιλλον vt obique scribere non dubitaui; quia vt apud Liuium & alios *Regillum* est, ita etiã apud Steph. Byz. Ρήγιλλος, πόλις Σαβίνων. V.30, exemplar in vtroq; commate habet Κλαύσιος; praenomine pro nomine per errorem supposito. Pro Κλαύσιος vero supra fuit Κλαύσιος 630, 31: 650, 29: scriptura magis Graeca. V.32, δίκα post τὴν ἀρχὴν τῆς sustuli cũ Xylandro & Glareano. V.38, inclusa, e Rom. cod. addita, agnoscit etiam Lapi versio. V.45, verbum ἔχων hoc loco omissum erat, & perperam in praecedentib. positum ante οἱ πρὸ ἐμοῦ. Seq. v. Lapus pro ἡ videtur legisse ὅ, dum vertit, *quantum fieri potuit.*

P.698, v.2, αἱρετοὺς agnoscit eadem Lapi versio; *de communibus bonis amulos.* V.8, si pro τινὸς ταύτην legas, aut ταύτην τινὰ, paulo melius constabit structura. Lapus vertit; *excessum quoque quendam facientes dementiae.* V.16, in exemplari perperam scriptum μονωθέντες. V.20, αὐτοὶ legendum esse, non αὐτῷ, vt in exemplari est, docet etiã Lapi versio; *ipsi quoque omni promptitudine ac studio, quantum viri talium patiuntur, patriae opem ferentib.* V.33, mendosum est παραδέχωνται. Lapus vertit; *tunc senatũ nouus magistratus conuocabunt*: quasi legerit, συνάξουσι τὴν βουλήν. sed non minus apte legeris παραλήψονται.

P.699, v.2, ἀνδρεῖαι hic dicuntur respectu agentium alibi ἀνδρεῖαι vocantur, vtroque respectu. V.17, in exemplari est ἀπονοουμένοις: nihil ad rem. nostrum προνοουμένοις tum alibi supra fuit, tum 376, 19: itidemque infra προνοοῦμαι, 705, 7: 706, 6. V.37, exemplar habet ἀμφότερος: parum congruenter. nostram lectionem confirmat quod Valerius infra dicit, ἐπ᾽ ἀμφότερα τὰ ἴσα, 701, 10. V.41, in exemplari est τῷ, datiuo casu: contra structurae morem.

P.700, v.10, tutium hic ὑγιέστερ exemplar habet pro ὑγιέστερον. V.15, nota hic ἐπεὶ pro ἐπί. Sic v.27, ἐπὶ pro ἐπεὶ. V.36, pro vulg. χαλεπωτέραις structurae lex postulat vel χαλεπωτέρα, vt reposui; vel pluraliter χαλεπωτέραις, vt Lapus vertit, *bene opportunas tempestatibus.* Seq. v. congruentius fortasse ὑμῶν τοῖς τῶν πολιτῶν & mox δὲ pro δή. V.43, Lapus videtur legisse, ταῦτ᾽ οὖν γένηται: vertit enim, *& haec fiant.* sed mutatione non videtur esse opus.

P.701, v.1, rectius opinor ἀνδρεῖαι. V.7, nota hic Λικίνιον more Latino. Μάνιον vero ibidẽ pro Γαίου reposui ex Lapo, Liuio, & ipso auctore nostro, sup. 648, 28. V.15, legendum vel ἀνεχόμενοι τοῖς Σαβίνοις, vt Lapus quoque vertit, *confidens autem in Sabinos*: vel ἀντεχόμενοι τῶν Σαβίνων. Seq. v. verbum verbo sic magis expresseris; *ac ne poteras quide laborantis suorum parti succurrere*: vt ambiguum sit collegae ne copias respexerit, an suas. V.28, supra quoque bis notata haec structura: cum vsitatior sit, Σαβίνοις πολεμοῦντα, datiuo casu. V.38, potes etiam in prima persona ἡμᾶς legere, vt mox. v.41. V.45, in exemplari est μεσοβασιλεῖς: quod agnoscit etiam Lapi versio; *neq, interreges.* mihi βασιλέας visum est magis consentaneũ.

P.702, v.17, ὦ pro vulg. οὐ reponendũ esse, docet etiam Lapi versio; *facile erat.* Seq. v. αὐτοὶ nisi aduerbialiter accipiatur pro *ibi*, non video qui ferri possit. Lapus videtur legisse αὐτοῖ dum vertit; *erat enim pars senatus e iunenum reliqua.* V.20, rectius ἐπιδεῖ. V.23, conuenientius fortasse τῆς γνώμης. V.43, πρεσβυτέρων agnoscit etiam Lapi versio; *a primis vsq, ad nouissimos.* alioqui conuenientius videri posset πρεσβυτέρων: *a senioribus vsque ad iuniores.* V.47, forsan conuenientius τὸ. alioqui si ex praeced. repetatur subst. γνώμας, erit tautologia.

P.703, v.1, si expungas τοὺς ὡς, sententia erit euidentior. Lapus certe nec praecedens ὡς agnoscit, neque hoc τοὺς ὡς. sic enim locum vertit; *indicastis de eis vos reliqui, declar antiq, vnusquisque, audientibus omnibus, cui sententiae accederet.* V.4, aorist. hic positum pro praes. ἀπεφήνατο. V.20, ante ὅσοις deesse videtur ὡς. *velut.* V.33, forsan leg. μετ᾽ ἐμὲ: quia & propter sequens μηδὲν otiosum est. Seq. v. malet forsan aliquis δίκας, genetiuo casu. sed hanc quoque structuram ferri posse, ostendit quod supra legitur 689, 24, περὶ τὴν ὑμῶν κατηγορίαν δίκας: & infra 721, 3, περὶ δίκην ἐκ μακρῶν χρόνων τιμωρίαν. V.37, congruentius καὶ ἰδίᾳ.

P.704, v.3, rectius aorist. ἐπελάθοντο, vt v.9, & seq. V.17, pro αὐτῷ non male fortasse reposueris αὐτὸ: & seq. v. δοκοῦσι pro δοκοῦσιν. V.21, πολλοῖς χρόνοις agnoscit etiam Lapi versio; *per multa aucta tempora.* sed cum in exemplari sit χρόνον, admitti potest etiam altera lectio, πολλῷ χρόνῳ. V.37, existimarit forsan aliquis legendum δίκαιον, vt singulis decemuiris singula

gula τάγματα assignata intelligantur: vel δίχῃ, quia pars copiarum ad vrbis custodiam retenta fuit, pars in hostes emissa. Sed nulla mutatione opus est. nam significat auctor, e decem agminibus seu decem legionibus trifariam diuisis, duas remansisse in vrbe, tres in Sabinos exiisse, quinq; reliquas aduersus Æquos. V.41, in exemplari perperam est Ἄππιος: cum Oppium agnoscat etiam Liuius, & noster infra. De ceteris decemuiris supra dictum ad 681,6.

P.705, v.19, rursum hic in exemplari est αἰγιδῶ. V.33, in exempl. pro μὲ perperam est τῷ. V.41, ὑπερηφανίας agnoscit etiā Lapi versio; *multa cum superbia capientes*. alioqui suspicetur aliquis verius esse ὑποψίας: vt sensus sit, eos publica pariter & priuata magna cautione capessisse. Quodsi ἐκ pro διὰ accipias, sensus est; *publicis pariter & priuatis suisq; deq; habitis, publicis pariter & priuatis plane contemptis*. V. 45, nota hic iterum κατ' πόλιν sine articulo: at v.33 cum articulo κατ' τὴν πόλιν. cuiusmodi variatio notata etiam supra 650,47.

P.706, v.25, Lapi versio pro Siccio habet Sicinium & hic & in sequentibus. qua de re supra quoque monui, ad 662,36. V.30, in exemplari pluraliter scriptum αὐτοῖς: errore manifesto: vt patet ex 668,35.

P.707, v.1, forsan rectius transposito articulo, τ' ἐκεῖ ἡγεμόνων. Sic v.5, opinor rectius legi posse τὴν γνώμην: vt regatur a participio συνειδώς. V.7, pro ἰσχύων non inepte legeris ἐνεῖδεν: vt sit, *tum de aliis eos monebat qua conducere putaret*. V.17, melius fortasse σὺ ζώνην ἐσταλμένην ἔχων: & in versione, *dabimus tibi lectorum iuuenum centuriam, expedita instructam armatura*. V.28, verius ἀνιόντι, vel ἀνιόντων. nam in cliui ascensu hæc facta esse, satis declarant sequentia. V.46, forsan auctor scripsit πατρὸς, vt supra 643,21.

P.708, v.4, forsan rectius διελθεῖν, vt præcedit ἦλθεν. V.16, siquis forte malit πρεσβευτὴς, ex 706,43, in versione legat, *tum ob alia multa, tum quod legatus esset, ac per ætatem a bellicis laboribus liberatus*. sed videtur tamen vulg. lectio retineri posse. V.24, vel tollendum videtur βουλῆς, vel legendum ἐπιβουλῆς. Lapi sane versio id non agnoscit; *ne quam exhiberent de se suspicionem*. V.43, perperam in exemplari est συνιστάντων: quod Xylander quoq; viderat.

P.709, v.13, forsan rectius ἀποκρύψαντες. Sic v.18 rectius ἀπαρχόμενοι: hoc sensu, *de ceteris qua in bonorum virorum vltimum honorem conferri lex iubet, pro sua quisque facultate primitias intulerunt*. V.21, nota hic rursum δεκαδαρχίας, & mox v.37 δεκαρχίας: vtrumq; in eadem (decemuiratus scilicet) significatione. V.24, πρεσβευτοῦ legendum esse pro vulg. πρεσβευτοῦ, ostendit etiam Lapi versio; *propter Siccii legati mortem*. V.25, rursum hic in exemplari erat αἰγιδῶ. V.34, Lapi versio pro Icilio Sicinium habet. quam scripturā confirmare videntur quæ supra narrata sunt 410,19. Sed fuit tamen e primorum tribunorum numero etiam C. Icilius Ruga, vt eo ipso in loco ab auctore nostro exponitur v.22. Cum vero ex illo tempore XLV anni effluxerint, non abs re fortasse suspicetur aliquis, pro υἱὸς legendum esse υἱωνός: vt C. Icilii Rugæ non filius hic intelligatur, sed e filio nepos. aut hunc Icilium sponsum adolescentiæ annos longe excessisse necesse est. V.44, in exemplari est ἐγγυημένην, sine augmento. sed cum & mox ἐγγυημένης repetatur, (710,31) & paulo ante ἐνεγγυημένην præcesserit, (v.33) vtrobique cum augmento syllabico, nō dubitaui cū Xylandro ἠγγυημένην reponere.

P.710, v.1, mancus est locus, vt indicat etiam Lapi versio; *ob despicientiam conditionis eius, praterquā legem quam ipse in XII tabulis scripserat*. vt tale quidpiam desit, διὰ τὸ τὴν τῆς τύχης καταφρονεῖν, καὶ διὰ τὸν νόμον. V.6, in exemplari est ταῖς τρεφομέναις: quod genus non congruit ad præced. γυναῖκας. V.23, Lapus legit βουλομένου δή: *volente itaq; eo dicere*. V.27, καὶ cum Lapo tollenda videtur, vel verbo πρὶν postponenda. V.29, Νομιτώριος & hic & in seq. constanter per ο scribitur: cum Latina consuetudo potius ω postulet. V. 31, Cuiacius pro Λεύκιος mauult Ἰκίλιος. attamē & pag. præced. v.28, solo prænomine idem Icilius sic nominatur Λεύκιος. V.37, rectius κύριος δ' αὐτῆς ὤν: attamen & Lapus vertit; *sed dominus ex lege duco*.

P.711, v.4, τι superuacua est hoc loco. V.19, pro προσκαλεῖν Lapus habet *afferre*. Ibidem conuenientius videtur singul. ὀπτῆρος. V.42, non minus apte leg. στρατιᾶς, *exercitu*.

P.712, v.2, respicere videtur hanc XII tabularum legē; SEI QVIS EX LEIBERTATED INDV SERVITVTEM ASERITOR, PRAETOR SECVNDVM LEIBERTATEM VINDICIAS DATOD. QVEI VINDICIAS TOLLIT, SPONSORES IOVDICIO SISTIER DATOD. V.15, πάντων rectius post δικαίων posueris, vel post ἀγαθῶν.

P.713, v.7, ζημίας nomine siue litis æstimationem siue mulctam intelligamus, parum videtur interesse. V.9, rectius παρῆγε, vt supra 695,26, ἀνῆγε: retento scilicet in syncopatis eodem accentu qui est in integris ἀνήγαγε, παρήγαγε, & consimilibus. V. 11, pro ὑπὸ legendum forsan παρά: hoc sensu; *magnus a virgine ploratus, & a comitantibus eam mulieribus planctus est editus*. sicut infra quoque, 716, 19, Appium nihil virginis lacrymis flexum fuisse refert. V.20, post ἀπαγαγεῖν deest κελεύει, vel simile quodpiā verbum. V.29, rectius singul. αὐτὴν, *ipsum*. V.32, vel ἀντεχομένων legendum, eo sensu qui expressus est in versione: vel αὐτεχομένην, vt significet *annexulo & sponso herentem*: sicut infra 717,35, idē Claudius eandem abducit τὴν περὶ τὸν πατέρα περιχυθεῖσαν, *patri circumfusam, effusam in patris amplexus*.

P.714, v.10, forsan rectius μισθωτοί. Sequ. v. ἐπὶ τὴν ἀγορὰν προσάγοντες ita dictum vt mox 17 ἐπὶ τὴν ἀγορὰν προάγοντας. V.18, ὅ parum hic necessaria est. V.30, exemplar habet σπουδάζωμεν: nihil ad rem. V. 43, in exemplari est αὐτοῦ: parum apte.

P.715, v.2, rectius (opinor) πύξειται: singulari numero. V.13, Xylander negatiuam οὐ putat expungendam. V.16, in exemplari est ὅπως: quasi relatiuum respiciat antecedēs ἐξουσίαν, non sequens τοιαύτην. V.21, post παρέξειν deest ἔν, vel simile quid. Pro ἀξιώσεως vero supra (711,15:713,5) est ἀξιώσεως, more Attico. V.31, post τινὸς desiderari videtur ὡς, *velut*. V.37, nota hic singularia, ἐνεδίδου & ἐδίδου, cum v.31, præcedant pluralia. ἐνεδίδου autem positum pro παρεῖχε, *prabebat*, s. Virginius.

P.716, v.3, nota hic συνῆκαν pro συνῆκαν, *audierunt & intellexerunt*. V.18, τὴν ὁρμὴν ἐλάμβανε potest etiam accipi pro προεχώρει, seu μετὰ ὁρμῆς προσέπιπτε. quod si malis, in versione leges, *tota per forum multitudo accurrisset*. V.43, ante ἑαυτῆς deest præpositio δι', ἀπ', aut similis alia. vel legendum αὐτή.

P.717, v.10, possumus etiam singulariter legere ἦχεν. V.19, τι rectius expungetur. V.25, rectius (opinor) παρεσκευάσθαι, *comparatos esse*.

P.718, v.1, vel expungenda est præpositio εἰς: vel legendum εἰς γῆν, *in terram*. Lapi sane versio præpositionem illam non agnoscit. V.8, conuenientius κατὰ γῆς, *sub terra conditis*. V.13, siquis διαπεπραγμένης

malit, per me licet. Sed in vulg. ſcriptura non elabendi tantum ſignificatio ineſt, verum etiam obſtantes cędendi: vt Liuius quoque narrat Virginium ferro, quacumque iret, viā feciſſe, donec ad portam perrexiſſet. V.39, rectius ἐπιβαλλομένων, vt cum alibi ſæpe, tum infra 722,4.

P.719, v.2, vſitatius in hoc loquendi genere ἰχόντες, vt ſupra 703, 33: 710, 32. V.8, κολάσεως agnoſcit etiam Lapi verſio; *ex ea præter ſpem punitione.* Sed non dubito quin vera lectio ſit κωλύσεως. V.22, articulus τῆς rectius expungetur, vel initio commatis ponetur ante δεινά. V.29, poſt χωρίοις deeſt participium μένοντες, aut verbum εἴωθεν. V.31, nota ἐπιβαλλομένοις pro οἱ αὐτοῦ χεῖρας ἐπιβαλόντες. ſimplicius eſſet ἐπιλαβομένοις, ſi id paſſiua ſignificatione vſitatum eſſet. V.33, in exemplari eſt ἑαυτῷ, reciproce. quod vt cōſiſteret, Xylander hypodiaſtolen poſuerat ante ὑπὸ δημοτικοῦ πλήθους, non poſt. noſtram lectionem probat etiam Lapi verſio; *nam miſſus in poteſtatem plebeiorum, pulchras eis perſoluiſſet pœnas.* Sed vtrocumque modo legas, deeſt ἂν ante verbum ἔτισεν: quod idem Xyl. adnotarat.

P.720, v.7, pro λαβεῖν Vat. cod. habet compoſ. καταλαβεῖν. Ibidem mox ὀλιγοχρονίων ſcribendum eſſe pro vulg. ὀλιγαρχιῶν, tum res ipſa docet, tum confirmat præced. p. v.20. V.9, εἴ τι, quod e Vaticano cod. repoſitum eſt pro corrupto αὐτοῖ, agnoſcit etiam Lapi verſio. V.25, forſan rectius συγκεχυμένοι τι, eig, circumfuſi.

P.721, v.13, Sic apud Cic. lib. 2 De leg. *Hos leto datos, diuos habento.* V.19, κτενοῦντες notarat etiam Camerarius: quia ſcilicet magis analogū eſt κτανοῦντες. V.43, in vulg. exempl. omiſſum hic eſt commation iſtud, ὑμεῖς δὲ ὑπομενεῖτε: & in fine periodi poſt αἰσχρῶς, ſcriptū καὶ ὑπομενεῖτε: luxata ſtructura & ſenſu.

P.722, v.4. pro πολλαί conuenientius legemus πολλοῖς, *multis.* Sic v.24, ſimplicius τῷ νῦν: vt feratur ad proxime præced. χρόνον.

P.723, v.3, non male cum Lapo poſt νῦν inſerueris δὲ. V.14, ſtructura paulo melior, ὡς τὴν ἡμετέραν δῃοῦντες καταδηώσαντες. nec multo aliter Lapus; *regionemq, veſtram tamquam hoſtes populantes.* V.16, Lapi quoque codicem corruptum hic fuiſſe, indicat perplexa loci verſio; *de quib. item hoſtes omnes, quoſcumq, antea prœliis vicimus. cum duces nobis meliores aderant, nunc & trophæa in opprobrium noſtrum erigunt.* Sententia paulo cōſtabit melius ſi ὅπως vertatur in οὔτι, & poſt στρατηγοὶ collocetur hypodiaſtole. V.30, poſt ἄγουσι ſubaudiendum οἱ στρατηγοί.

P.724, v.17, pro vulg. Ἄππιος hic quoq; cum Cuiacio & Xylandro repoſui Ὄππιος ex Liuio. V.24, malim πρότεροι, *priores.* V.29, Μάξιμος ſupra quoque fuit 594, 10: ſed frequentius Μάξιμος, λ geminato. V.42, hic quoq; pro Ὄππιος in exemplari eſt Ἄππιος, vt ſupra aliquoties, & infra: errore manifeſto. *Appius* enim prænomen eſt, & quidem eius qui omnibus his turbis occaſionem præbuit.

P.725, v.2, malim cum articulo, ἦσαν οἱ ὄντ. V.7, ἀντίαι pro ἀντίον ſupra quoque notatum aliquoties. V.8, rectius ἀντιπάλων, vt pag. præced. v.12. V.15, nota hic ἀνελεῖν ὄντων ſine præpoſ. vt infra in fragm. 741, 21, πλημμελεῖν τὰ περὶ τὸ φιλίας ὄνομα. V.20, mentionem hanc de legibus Romanis, quoniam manca eſt, Lapus in ſua verſione prætermiſit. V.23, ſi διαφορᾶς pro excellentia hic accipere malis, Latina ſic leges, *& Græcanica legum lationi tantopere antecellas.* V.34, potes etiam ſic reddere; *& omnem reip. adminiſtrationem ad plebis commoda relaturos.* V.41, forſan rectius προκείμενα, *propoſita erant.*

P.726, v.35, rectius διαφθαρεῖεν. Seq. v. rurſum Ἄππιος pro Ὄππιος mendoſe ſcriptum erat. V.44, rectius ἐπιβαλλομένοις, *aggreſſus*, vt cum alibi ſæpe, tū 722, 4. qua de re ſupra quoque monui ad 718, 39.

P.727, v.6, προσδοκώντων agnoſcit etiam Lapi verſio; *& ſe hoſtes fieri exſpectantibus.* alioqui ſuſpicari aliquis poſſet verius eſſe δεδιότων. V.15, poſſis etiam legere παρόντας. Si παρόντας retinere malis, verborum ſenſus eſt, *in magnum contemptum Romanarum copiarum aduenisse.* id eſt, ideo aduenisse, vt oſtenderent ſe Romanas vires plane contemnere. Sed παρόντας ſeu παρελθόντας videtur eſſe magis conſentaneum. V.42, deeſt hîc articulus ὁ, & in hne commatis poſt πάλιν, participium ἀποσταλείς, ὁ πεμφθείς, vel ſimile; vt declarat etiam Lapi verſio.

P.728, v.9, forſan rectius αὐτῶν, *eorum.* V.26, nota hic rurſus poſtpoſitum eſſe prænomen: itidemque ſeq. pag. v.1. V.35, ἱερῶν agnoſcit etiā Lapi verſio; *per ſacra firmata eſſent.* idemque loquendi genus etiam ſupra fuit 455, 10. V.39, ſi inter ὡς & εἰ interſeratur εἰπεῖν, (ſeu εἶναι. τὸν κίνδυνον) ſtructura & ſenſus conſtabunt melius. Lapi quoq; codicē mancum hic fuiſſe, declarat verſio; *vt vir in periculo conſtitutus, dignitate generis inſignis.*

P.729, v.2, legendum videtur καὶ τῶν παρόντων: vel ἐκ τῶν αὐτοῦ παρόντων. Lapus vertit; *etiam aſtantibus viſum eſt.* V.9, ambiguum eſt participium εἰσηγουμένων. nam & pro *introducentib.* & pro *allegantibus* poteſt accipi. V.11, atqui lib.6 (365, 30) de Seruilio conſule contrarium habetur: quem triumphum duxiſſe inuito ſenatu, comitatumque ab omni populo, donec in Capitolium aſcenderit, votaque diis perſoluerit, hic auctor ſcripſit. Liuius lib.2 non meminit de Seruilii triumpho quidquam, horū autem meminit. Hæc Glareanus. V.23, in exemplari eſt Ἐρμίνιος ſed *Herminium* præter Liuium, Caſſiodorū, faſtos Siculos, agnoſcit etiam Diodorus 301. Eundem Herminium vulgata Liui exemplaria prænomine vocant *Spurium.* ſed *Lartem Herminium* vocat etiam Valerius in prænominibus, teſte Sigonio: & Λακίνιος Ἑρμίνιος apud Diodorum, apud Caſſiodorum vero *L. Herminius*, habens eiuſdem ſcripturæ manifeſta veſtigia. quamobrem idem Sigonius non dubitat quin *Lar Herminius* apud Liuium pro *Sp. Herminius* reponendum ſit. In ſequentib. Lapum quoque defecit codex Græcus, vetuſtate, vt queritur, corroſus. Itaque vt breue huius defectus ſupplementum ex Liuio hic inſeram, Herminii & Virginii conſulatu, domi ac foris otium fuit. itidemq, ſequentis anni conſules, M. Geganius & C. Iulius, (vel vt apud Diodorum eſt, L. Iulius) plebem decreto ad bellum Volſcorum & Æquorum delectu ſuſtinendo, rem ab ſeditionibus continuere. Tertio deinde anno, quo conſulatum geſſere T. Quinctius & Agrippa Furius, Æquis Volſcisque, qui ad mœnia ipſa Romæ populabundi venerant, fuſis, triumphus neca conſulib. ipſis poſtulatus eſt, nec ab ſenatu eis delatus. Ager, de quo inter Aricinos & Ardeates erat cōtrouerſia, teſtimonio P. Scaptii a tribubus populo Romano adiudicatus eſt. reliquum anni quietū ab vrbanis motib. & ab externis manſit. Eius hiſtoriæ fragmentum in auctore noſtro deinceps ſequitur. V.30, pro Κάτλιος, quod paulo poſt repetitur, apud Liuium eſt *Scaptius*: quam ſcripturam ego quoque cum Lapo ſequi volui. V.38, rectius ſubiunctiuum προσδέωνται, vt v.44 & 45. V.43, pro vulg. ἐπαίνους legendum eſſe ἱερούς, declarat etiam Lapi verſio, *neglıgero*

gligere alios sua occupantes. V.45, in exemplari scriptum Ἀεμκανίς. ego Αεμιλικοὺς reponere non dubitaui; quia eam scripturam tum exemplar nostrum supra aliquoties habet, tum agnoscit etiam Stephanus Byzantius. V.45, exemplar habet ἀμφισβήτη. sed legendū vel ἀμφισβητεῖτε, vel ἀμφισβητησίμων, vt Xyl. quoque adnotarat.

P.730, v.1, siquis malit τῶν ἐπικρίσεις, (vt mox v.5 sequitur, ἑτέροις ἐπέχουσι, & v.43, αὐτοῖς προσδίκασαι) per me licet. sed defendi tamen & vulgata scriptura potest, ratione possessionis. quamquam, vt verū fatear, rectius hic legeris τῶν ἐπικρίσεων : & v.5, ἑτέροις ἐπέχουσι: translato scilicet possessiuo τῷ. V.11, in exemplari est Μινυκίν: quod secutus est etiam Lapus. Sed Γενυκίν legendum esse, perspicitur nō tantum ex Liuio, Cassiodoro, Diodoro, fastis Siculis, sed ex ipso etiam auctore nostro, qui Genucium in sequentib. aliquoties nominat. At pro C. Quintio vulgata Liuii exemplaria habent *P. Curiatium*; Cassiodorus, *T. Curiatium*. sed *Curtium* legendum esse, docet Sigonius ex Varrone & fastis Siculis. quo modo Diodorus quoque in hunc annum coss. comparat Μάρκον Γενύκιον & Ἀγρίππαν Κούρτιον Χίλωνα. eamque ipsam scripturam agnoscit apud Diodorū Pomponius Lætus & Ioannes Cuspinianus, vt idem Sig. adnotauit.

P.731, v.7, οἱ δ' in simili redditione pro οἱ δὲ seu οὗτοι, obseruaui etiam apud Pausaniam. V.10, malim τὸν ὑπ' αὐτῶν εἰσφερόμενον, vt Lapus quoq; vertit, *quæ ab ipsis inferebatur.* εἰσφέρεσθαι autem in hac signif. vsurpatum paulo ante, initio huius consulatus, 730, 17. V.14, structuræ lex postulat διωμόσαντο: cuius scripturæ vestigia sunt in augmento ω. quamquā infra quoque & κατωμοσάμενοι scriptum in exemplari, v.36; & ἐπωμοσάμενος 733, 43. sed rectius hæc posteriora duo per o scribi, arguunt apud Suidam ἀπομόσαι, καθομόσαι, ἐπομοσάμενος. in verbalibus tamē ω obtinuit, vt declarant apud eundem Suidam ἀντωμοσία, διωμοσία: διώμοτος, ἐπώμοτος. quam mutationem in compositione admittunt etiam alia quædam ab o inchoata, vt ὄνομα, ὄνυξ, ὀδούς. Tale est etiam αἰνωνυμής, αἰλώνης, αἰνήσεις, προσώπους: item προσήλυτος, ἔπηλυς, νέηλυς, & cōsimilia, quæ breuem in compositione vertunt in longam. Ibid. mox μηδὲ δὲ vsurpatum pro μηδὲν. μηδ' ἔτι mihi hus quadrat. Seq. etiam versu πείσεσθαι positum pro compos. μεταπείσεσθαι. V.32, ἱερεῖς legendum esse pro vulg. ἱερέας, tum ex aliis locis manifestum est, tum ex 410, 29. Seq. v. nota enallagen personæ in ἡμῶν, discriminis caussa factam, vt supra quoque 679, 24.

P.732, v.12, nota modum diuersum in καθελεῖν, & δόξειε. V.18, ante ἀπέδειξε deest vel nomen λόγον, vel verbum λέγει, vt v.46. V.21, perperam in exemplari est Κοίντον. intelligendus autem T. Quintius, cuius paulo ante facta mentio, 731, 29. V.26, post ἐγὼ μὲν desiderari videtur πείθω, ἔφη, vel similis cōiunctio. V.29, legendum puto, οἱ βουλόμενοι ὅτι ὑμᾶς εἰσηγεῖσθαι, εἰσηγεῖτο T. Γενύκιος ὕπατος. V.36, siquis malit τοῦ δήμου, genetio casu, per me licet. inf. certe in fragm. sic est, 745, 30, ἐπὶ κακῷ τῷ πλείονος ὑμῶν ἀξιώματι.

P.733, v.1, rectius Γαΐῳ Καιλίῳ, vt apud Liuium: quem in versione cum Lapo sequi non dubitaui. V.30, ante προσδέξαιτο videtur deesse δὲ, vel simile quidpiam. V.32, rectius δοξάζουσιν, indicatiuo verbi modo. V.38, rectius τῆς ἑτέρας: vt Lapus quoque vertit; *si fuissent alterius sententiæ.* V.41, scripturam hanc agnoscit etiam Lapi versio; *compendiosior cognitio visa est melior.* quæ si auctoris est, dicuntur hæc a cōsule ad mitigandam tribunorum indignationem, qui senatusconsultum totis viribus vrgebant. nam quod ad patriciorum mentem attinet, requiritur potius inuersus verborum ordo; ἡ βραδυτέρα διάγνωσις ἀμείνων ἔδοξεν εἶναι τῷ συνεδρίῳ. quia plerisque in ea factione, cognitio legis istius in seros annos proroganda videbatur, vel potius plane repudianda: vt perspicuum est ex sequentibus. V.43, in exemplari est ἐπωμοσάμενοι; per ω: itidemq; κατωμοσάμενοι supra 731, 36: de qua scriptura dixi paulo ante.

P.734, v.1, conuenientius futurum διαλύσεσθαι: vt Lapus quoq; vertit, *omnē esse diluturos criminationem.* V.4, pro ἐρώτησιν sensus requirit potius ἀγόρευσιν, ἀπόφασιν, vel simile quid. Ibidem κατέχει positum pro fut. καθέξει. V.21, structuræ ratio postulat ἀποδεῖξαι. attamen & Lapi versio vulgatum ἀποδεῖξαι repræsentat; *atque dicens eis omnibus qui se inimico erga plebeios habuissent, fuisse inutile demonstrasse in plebem odium.* V.25, δὲ in redditione notatum etiam alibi. alioqui mallet fortasse quispiam ἔτι δέ. V.29, pro τι aptius legemus γε. Seq. versu ἀποδεδειγμένοις in simili loquēdi genere habuimus etiam supra, 452, 8: at 99, 25, pro eodem vsurpatum ἐπιδεδειγμένους: quod est paulo vsitatius. V.31, αὐτοῖς legendum esse pro vulg. ἑαυτῷ, ostendit etiam Lapi versio; *temptus autem cognitionis legis.* V.35, ad præcedens μὲν, melius hic congruit δὲ quam τι. V.38, si χαρθῆναι & διομολογηθῆναι præsenti tempore accipere malis, sic vertere locum poteris; *atque hæc scribi iam volebat, & ab vtraque parte approbari.* sic certe Lapus; *hæcq; scribi iam volebat, & vtrosq; consentire.* V.42, παρόντι agnoscit etiā Lapi versio; *omnes astantes.* alioqui admitti posset etiam παριοῦσι, *omnibus qui ad sententiam dicendam prodibant.* V.46, procul dubio legendum ἀπεδέξαντο: vt Lapus quoq; vertit; *grauiter accipiebant.*

P.735, v.3, & ὅσα retineri potest, & ὥσπερ admitti. At v.5 rectius masculino gen. leges τούτων, vt v.17 τῶν πρὸς αὐτούς. V.10, post ἐθισμοῖς sensus requirere videtur τοῖς δήμου προσηκούσι. attamē & Lapi versio vulgatam lectionē agnoscit; *quæcumq; vmquā pulchris patriisq; consuetudinibus contraria visa sunt.* V.23, dat. βουλομένῳ ferri potest, si referatur ad τῷ συμπαντί. alioqui accus. casu legendum esset βουλομένην.

P.736, v.9, αὐτοὶ agnoscit etiam Lapi versio; *aut armis ipsi assumpturi.* siquis αὐτὰ malit, vt τὰ v.7, fruatur suo iudicio. V.17, pro corrupto Λοῦσκα, quod in exemplari est, cum Lapo & Sigonio reposui Λόγγον. *Longum* enim Atiliorum fuisse cognomen, tradit Sigonius. fuit tamen etiam cognomen Semproniorum, vt idem alibi docet. Pro sequente Καιλίου Diodorus habet Κοίντον, Liuii vulg. exēplaria *Cæcilium*, vt Cuspinianus quoq; adnotauit. sed quidam manu scripti libri Liuiani habent *Cælium*. Cæcilium reiicit Sigonius, quia Cæcilia gens plebeia fuit; hic vero tribunus militaris e patriciorum ordine creatus dicitur. *Clœlium* autem cum Lapo mauult, quia T. Clœlius Siculus paulo post a Liuio commemoratur triumuir coloniæ deducendæ. V.18, Si Roma cōdita est anno primo septimæ Olympiados, vt lib.1 hic auctor scripsit, erit hic annus ab vrbe cōdita trecentesimus vndecimus; qui tamen apud Liuiū lib.4 vocatur trecensimus decimus: sed expletus opinor, quemadmodum decemuirorum apud eundem annus trecentesimus alter dicitur, cum reip. forma iterum mutata fuerat, decemuirorum potestate introducta, qui erat trecentesimus tertius: expletus vero erat trecensimus alter. Accedit ad hoc, quod paulo post dictum est, coss. L. Cornelio & Q. Fabio, tertium censum habitum, ac deinde nullum intra de-

cem & septem annos ad Geganium iterũ, & Quintium Capitolinum quintum consſ. qui annorũ numerus recte habet ad nostram supputationem. Hęc Glareanus. V. 20, possis etiam legere καταχθέντες δὲ αὐτῶν. V. 28, plurale ἀπέδωκαν agnoscit etiam Lapi versio; *permiserunt*. vt feratur ad interreges, non ad plebem. Seq. v. rectius μαθεῖν, vt paulo ante dixit μαθόντες, v. 15. V. 31, in exemplari est Μινύκιος Παπίριος: perperam. Λεύκιον Παπίριον præter Liuium, agnoscit etiam Cicero & Cassiodorus. V. 36, pro φαίνονται supra legitur φέρονται 577, 28. V. 39, ἱερὰς βίβλους vocat libros qui in sacris aut publicis scriniis repositi asseruarentur: eosdem fortasse cum ἱεραῖς δέλτοις supra, 59, 11. Pulchre huc faciunt Liuiana ista; cõsules eos illo anno fuisse, qui neq; in annalib. priscis, neq; in libris magistratuũ inueniãtur. at Liciniũ Macrum auctorem esse, & in fœdere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetæ inuentos. Eiusdem generis esse videntur *Annales pontificum*, qui citantur in lib. De origine gentis Romanæ. citantur ibidẽ etiam Cæsaris & aliorum *libri Pontificalium*. V. 41, ταμεῖον pro ταμιεῖον, supra quoq; notatum aliquoties.

P. 737, v. 9, rectius esse videtur singulare ἐξ οὗ: vt Lapus quoq; vertit, *ex quo*. Porro Lapi quoq; codices ambos hic defecisse, & fragmentorũ transpositionẽ eandem cũ vulgatis habuisse, declarat admonitiuncula quã in versionis fine adiecit; hæc; Est conuersum, sanctissime pater, id omne quod in ambob. tuis codicib. Græcis repertũ est. sumq; ausus in hac vltima libri parte, præter meã consuetudinem, aliquid; haud equidẽ addens, aut detrahens; sed in fragmentis cõfuse scriptis & præpostere in ambobus codicibus, mutans ordinẽ; non auctoris equidem hũc esse errorem putans, sed librariorũ. nam cum decemuiratum statim primi cõsules sequãtur L. Valerius Potitus, & M. Horatius Barbatus; quod cũ ex aliis historicis, tũ ex hoc ipso, & in hac parte videri potest; horum gestis præposuerãt librarii Græci alia põst gesta, (729, 29) atq; duo nõ cohærentia inter se fragmenta in vnũ contulerant. quod ego aduertens, (neque enim difficile animaduersu fuit) volui auctori ipsi hãc quam poteram opem paruulam apud Latinos ferre. quod & ipsum fuisset (puto) pudori mihi, ni fecissem; nec visus essem tã perspicuam rem vidisse. Hæc Lapus. Ordo autem fragmentorum qui fuerit tum in Lapi codicibus, tũ in vulgatis exemplaribus, videre licet ex paginarũ numeris interiori editionis nostræ margini appositis.

P. 738, v. 1, fragmenta hæc Dionysiana cũ Polybii, Dionis, Appiani, & Diodori fragmẽtis, a Fuluio Vrsino ante nos edita sunt, cum eiusdem Vrsini Notis doctissimis; quas hic deinceps subiungam; sed ita vt etiã meas quasdam aduotatiũculas illis interseram. inter quas vt discrimẽ teneatur, Vrsini Notis in fine suum nomen apponã; meis nullum signũ adiiciam. Vt igitur ad rem accedã, in cod. manuscr. Iulii Pacii, iurisconsulti & philosophi clarissimi, alius his ἐκλογαῖς præfixus est titulus, hic scilicet; Περὶ πρεσβειῶν (rectius πρεσβειῶν) Ῥωμαίων πρὸς ἐθνικούς, ἐκ τῆς χρονικῆς Ἰωάννου ἱστορίας. quasi non e Dionysii Archæologia, sed e Ioannis Antiocheni Chronico, hæc Legationũ collectanea sint excerpta. Sed Dionysio ea tribuit eiusdem codicis προοίμιον generalis: in qua hoc περὶ πρεσβειῶν τεῦχος contextum esse dicitur ἐκ τῆς ἱστορικῆς χρονικῆς α, Πέτρου πατρικίου καὶ μαγίστρου· β, Γεωργίου μοναχοῦ χρονικῆς γ, Ἰωάννου Ἀντιοχέως· δ, Διονυσίου Ἁλικαρνασέως Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας· ε, ς, Πολυβίου Μεγαλοπολίτου, καὶ Ἀππιανοῦ. & Dionysiana dictio ex his ipsis collectaneis satis euidenter elucet. vt ex Dionysio desumpta esse non sit dubium. In eodem Pacii libro post titulum supra expositum, subiiciuntur hæc; Ὅτι ἐπὶ Λευκίου Ποστουμίου καὶ Γαΐου Κλαυδίου ὑπάτων, Ταραντῖνοι μὲν ᾤκουν τὴν Ἑλλάδα, οἰκοῦσι δὲ τῆς Ἰταλίας τὰ ἔσχατα, Ῥωμαίοις πολεμεῖν ἔγνωσαν, ὅτι δὴ πρεσβευτὰς ἀποστείλαντες [illegible] Ποστουμίῳ τε τῷ [illegible]. Sed ea neq; huius loci sunt, & præterea in consulũ nominatione habent vitiũ, vt infra ex Vrsini Notis intelliges ad 743, 22. V. 4, deest fragmẽti principium, in quo belli Palæpolitani (vt videtur) origo referebatur. De eo sic Liuius lib. 8: *Palæpolis fuit haud procul inde vbi nunc Neapolis sita est: duabus vrbibus populus idem habitabat: Cumis erant oriundi: Cumani Chalcide Euboica originẽ trahunt. classe, qua aduecti ab domo fuerant, multũ in ora maris eius quod accolũt, potuere. primum in insulas Ænariam & Pithecussas egressi; deinde in continentem ausi sedes transferre. Hæc ciuitas, cũ suis viribus, tum Samnitium infida aduersus Romanos societate freta, siue pestilentia, quæ Romanam vrbem adorta nuntiabatur, fidẽs, multa hostilia aduersus Romanos agrum Campanũ Falernumq; incolentes fecit. Igitur L. Cornelio Lentulo, Q. Publilio Philone II cons. fetialibus Palæpolim ad res repetendas missis, cũ relatum esset a Græcis, gẽte lingua magis strenua quam factis, ferox responsum, ex auctoritate patrum, populus Palæpolitanis bellũ fieri iussit.* Ex his autẽ Liuii verbis corrigitur locus Strabonis in lib. 5: qui vt legi debet correctus, ipsa Liuii verba vicissim illustrat: μετὰ δὲ Δικαιαρχίαν ἐστὶ Νεάπολις Κυμαίων· ὕστερον δὲ καὶ Χαλκιδεῖς ἐπῴκησαν, καὶ Πιθηκουσσαίων τινὲς καὶ Αἰναρείων. ὥστε καὶ Νεάπολις ἐκλήθη διὰ τοῦτο. mẽdose enim Ἀθηναίων in vulgatis Strabonis editionib. scriptum est pro Αἰναρείων. eamq; scripturã secuti interpretes male *Atheniensium* pro *Ænariensium* verterunt. nos aũt eius loci correctionẽ Liuianæ recenti lectioni debemus. Vrs. V. 7, aduerbium αὖθις deest in exẽplari. videtur tamẽ ad sensum necessario requiri. Vrs. Ibid. ἀπέστειλαν reposuimus pro ἀπεστάλησαν, quod est in manuscripto, vt videtur, mendose. Vrs. V. 10, forsan cõuenientius ἂν πάθοι. V. 11, σύμβολα pro contractib. repetitur etiã paulo post, v. 23: & in superiorib. quoq; sic vsurpatũ 245, 18. sed frequentius pro eodẽ vsurpatur συμβόλαια, tum alibi passim, tum 679, 45: 680, 32. V. 12, ὁ hic otiosa est: aut versu præced. legendum πάντα δέ. V. 14, male in exẽplari legebatur τὰ μὲν πρεσβείας. Vrs. V. 15, rectius πρεσβείαις, dandi casu: & mox fut. temp. ἀπαγγελοῦντας, vt v. 8 ἀξιώσοντας. intelligendũ enim hoc participium de legatis Romanis, nõ de Neapolitanis ciuib. V. 28, Pacii cod. habet πεποιθότες: verior scriptura est πεποιθότας, *fretos*. Seq. v. in vtroq; manuscripto corrupte legitur ἀφανιζομένη. nostram scripturam confirmant Liuiana verba ex eodem libro; *Itaq; cum a Tarento & a Samnitibus fama esset noua auxilia ventura*. Vrs. V. 32, pro δὲ Pacii codex rectius habet καί. Malim etiã ibidem cum articulo τῆς βουλῆς. Seq. v. αἱ πρεσβεῖαι tropice positum pro οἱ πρέσβεις. V. 42, malim διεξιόντας, vt supra multis in locis. Seq. v. in vtroque cod. scriptum est ἀπίους καὶ δολίους: parum congruenter. V. 44, supra sæpe habuimus πλείω τούτων τῷ λόγῳ: vt 642, 1: 738, 44. Seq. v. in exemplari scriptum τοὺς Νεαπολίτας. Vrs.

P. 739, v. 2, si mendo caret locus, καταγγέλλων in ambiendi significatione accipiendum fuerit, hoc sensu; *non tantum suis copiis fauorem eorum ambientes*. Sed cum ea lectio sit durior, potius legendum videtur, οὐ μόνον ταῖς ἰδίαις πόλεσι στρατευόμενοι καταγγέλλοντες. vel, καταγγέλλοντας

συνείμονες περὶ ἑαυτῶν ἀπολογίας, τῆς ἑαυτῶν δυνάμεως στρατηγίας. Seq. v. in vtroque cod. scriptum καθόλου: contra reg. syntact. V. 11, sensus tale quidpiam postulat, καὶ οἱ Καμπανοὶ, ἐπὶ κατήγοροι τῶν πολιτῶν αὐτῶν, ἀφείησαν. V. 14, Pacii cod. h. συναλαμβάνει, pluraliter, vt v. 14 ἀξίωμα. V. 20, sic legendum esse docent hæc Liuiana in eodem libro; *Ex auctoritate patrum populus Palæpolitanis bellum fieri iussit.* Vrs. V. 22, Liuius lib. 8, *Ab vtroq. cōsule exiguam spem pacis cum Samnitib. esse, certior fit senatus. Publilius, duo milia Nolanorū militum, & quattuor Samnitium, magis Nolanis cogentibus, quam voluntate Græcorū recepta Palæpoli, miserat Romam: compertum Cornelius, delectum indictum a magistratibus, vniuersum Samniū erectum; ac vicinos populos, Priuernatē, Fundanumq. & Formianum, haud ambigue sollicitari ob hæc cū legatos mitti placuisset prius ad Samnites, quā bellū fieret, responsum redditur a Samnitib. ferox.* sic enim videtur legendus Liuii locus ex fide vetustissimi exemplaris. Vrs. V. 24, forsan rectius ἐκ τῶν βουλευτῶν, seu ἐκ τῆς βουλῆς, vel ἐκ τῶν βουλευμάτων. V. 34, Pacii cod. ἐπιλαθόμενοι: cōgruentius. Seq. etiam versu cōuenientius aorist. ἐξεκλησίασαν. & mox, ἐκ τῶν περὶ Λατίνους πολέμων καὶ περὶ Σιδικίνους συναίνη: vel saltem συναίνως: (vt colligitur ex Samnitum respōso, 740, 20) & v. 37, καθ' ὑμῶν, in secunda persona. V. 39, malet forsan aliquis ἀπαλλάξαι: sed ἀπαλλάξαι in simili loquendi genere vsurpatum etiam supra 179, 41: 399, 5. V. 42, opinor αὐτοὶ pro αὐτῶν legendum esse. Vrs. Seq. v. rectius fortasse ἀγείροντες, cogentes: vt paulo ante, v. 22: & supra 723, 11.

P. 740, v. 5, ἐκφυγεῖν positum hoc loco pro ἐκφυγεῖν ἐβουλεῖτο ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων. V. 7, forsan rectius περικαλύψασθαι, vt supra tum alibi, tum 699, 7. vel ἐγκαλυψάσθαι, vt supra 736, 44: & infra 742, 20. V. 24, in vulgatis exemplaribus scriptum ἐπιχθόνιος, in Pacii libro ἐπιχθόνιος & ἐπιχθόνιος: perperam. V. 38, commation illud καὶ ἄγε, abest ab vtroq; codi. e manuscripto: sed Vrsino sic legendū videtur. alioqui pro φέρε scribendum foret ἀφαιρεῖν, περισπᾶν: vel reponendum aliud verbum quod pelliciendi & sollicitandi significationē habeat; vt innuunt sequētia, & præcedentia, 740, 1. V. 39, πρὸς Φουνδανοῖς καὶ Φορμιανοῖς ἱκανὴ διάνοια αὐτοὺς ἐπιστήσασθαι: vt Liuius loco iā citato; *Nec Fundanum Formianumue a se sollicitatos: quippe minime pœnitere se virium suarum, si bellū placeat.* Vrs. V. 45, in exēplari est ἐξ ἀφυλακτῶς: mihi placet vt legatur ἐξ ἀφυλάκτως. Vrs. Ibid. αἱ πικαλύψεσθα potiūs pro αἱ περικαλύψεσθα, seu αἱ περικαλυψάσθω, aut αἱ περικαλύψασθαι.

P. 741, v. 1, Pacii cod. hab. Φαυζίννης: & mox λαὸν περὶ τινὸς: mendose. Liuius loco iam citato; *Ceterum nō posse dissimulare, ægre pati ciuitatē Samnitiū, quod Fregellas, ex Volscis captas diruta sq. ab se, restituerit Romanus populus.* De Fregellana colonia paulo supra ita scribit idē Liuius; *Fregellas (Signinorū is ager, deinde Volscorū fuerat) colonia deducta.* Sed pro *Signinorum*, omnino *Sidicinorū* (vt correxit Sigonius, licet repugnāte libro vetustissimo) videtur legēdum ex ipsa locorū descriptione. Vtaūt hanc correctionē vehemēter probē, facit Stephani locus, cuius verba sunt fere ex Liuio translata, Φρέγελλα, πόλις Ἰταλίας, ἣν τὸ μὲν ἀρχαῖον ᾤκουν Ὀπικοί, ἔπειτα Σιδικῖνοι ἔσχον. Notū est autē vel ex Festi auctoritate, *Opicos* & *Oscos* eosdē esse; Sidicinosq; inter Oscos Campaniæ vetustos populos numerari a Strab. lib. 5: cuius sunt hęc; τοῖς δὲ Τεανοῖς καλουμένοις Σιδικίνοις, ἐφεξῆς κεῖνται, ὅτι τοῦ ὀνόματος δηλοῦται, ὅτι τῶν Σιδικίνων ἐστὶν ἔθνος Ὄσκοι, Καμπανῶν ἴδιος ἐκλελοιπός. Vrs. V. 2, pro ὅπερ rectius legemus ὅσπερ, qui. V. 5, malim ἐλαμβάνετο, tēpore præterito. V. 8, sententia talē quampiam lectionē requirit, ἀνθιστάμενοι τοῦ Ῥωμαίων δήμου δικαιώσωσιν: vt αἱ πᾶσαι δίκαι sit συνό τῆς βουλῆς: vel ἐκδικάσωσι. Apud Liuiū, lib. 1, fetialis, post negata sibi ab hoste postulata, hāc vsurpat formulā; *Audi Iupiter, & tu Iuno, Quirine, diiq, omnes cælestes; vosq, terrestres, vosq, inferni audite: Ego vos testor, populum illū* (quicumq; est, nominat) *iniustū esse, neq, ius persoluere. Sed de istis reb. in patria maiores natu consulemus quo pacto ius nostrum adipiscamur.* Et qui primus sententiā rogatur, in hæc verba ibidem respondet; *Puro pioq, duello quærendas (res populo Quiritium debitas) censeo, itaq, consentio consciscoq.* V. 10, inclusa, τὰ τε, absunt a manuscripto Pacii. recte: hoc nimirū sensu; *omnia enim ex sacrarū & patriarum legum præscripto præstitit quæ tū diuina tum humana iura postulant.* V. 14, καὶ ἀφελὼν ἐκ κεφαλῆς, significare videtur *e capite detrahere*, vt καὶ τῆς πέτρας ῥίψαι, *e saxo deiicere*: & inf. ἀνακαλύψασθαι τὴν κεφαλὴν, 743, 20. Sed huic sententiæ refragari videtur hęc Liuiana, lib. 1; *Legatus vbi ad fines eorum venit vnde res repetuntur, capite velato (filum lanæ velamen est) Audi Iupiter, inquit, audi: te fines.* vnde suspicetur aliquis καὶ ἐπιβαλὼν ἐπὶ κεφαλῆς hoc loco significare *capiti obduxit.* quēadmodum infra in Orig. gentis Rom. 775, 7, ab Ænea posteris hic sacrificātibus mos traditus esse fertur, vt in sacris peragendis caput velamēto obducerent. V. 16, pro δρᾶν in manuscripto mendose legebatur δρᾶν: & κατὰ χθονὸς pro πνέοις. Vrsinus. Liuianæ imprecationis formula, cum aliis nonnullis solennibus, supra annotata est ad 131, 44. V. 20, vterq; cod. manuscr. habet, προσάξειν τοῖς ἀδίκοις τῆς πολεμίας εὐχῆς: corrupte. nos Vrsini editionem secuti sumus, qui in textu accusandi casu scripsit εἰς πολεμίους: in Notis vero, τῆς πολεμίας, casu datiuo. & clarior foret ea ipsa lectio, si addita præpositione legeremus προσάξειν ἐν πᾶσι, *successus in omnibus.* V. 21, nota hic τὸ ἀκμῆ cū solo accusatiuo sine præpositione: vt supra 725, 15, καὶ τὸ στρατόπεδον ἀναστῆναι ἱκανόν. V. 30, in m.s. perperam est ὅτι τὸ αὐτὸ. Vrsinus mauult ἐπὶ τὸ αὐτό. V. 37, Pacii cod. χλευάζοντα. Ad sequentia Vrsinus adnotat hæc Liuii; *Cornelius altero exercitu Samnitibus, si qua se mouerent, oppositus.* V. 38, Pacii cod. Σαυνιτῶν ὅρων: vt supra ἐν Λατίνοις ὅροις 617, 38. V. 43, Pacii cod. ἐμμηνύοντας, accus. casu: perperam. V. 45, vel deest cōma quodpiam, vel sine τε legendum τὸ ... δεῖ.

P. 742, v. 2, inclusa μὲν addita e Pacii cod. V. 4, De Lucanis fœdere in amicitiā populi Romani primū acceptis, meminit Liuius lib. 8. *Lucani* (inquit) *atque Apuli, quib. gentibus nihil ad eā ætem cum Romano populo fuerat, in fidem venerunt, arma virosq, ad bellum pollicētes. fœdere ergo in amicitiam accepti.* Fuit is annus vrbis CDXXVII, L. Papirio Mugillano, C. Pœtelio Libone Visolo III consule. Vrs. V. 7, in exemplari pro συμμάχους scriptum est συμμάχους, vt videtur, corrupte. De Lucanis vero in populi Rom. amicitiam iterum receptis, ita scribit Liuius lib. 10; *Principio huius anni* (qui fuit vrbis CDLV, L. Cornelio Scipione, Cn. Fuluio Maximo Centumalo coss.) *oratores Lucanorum ad nouos coss. venerūt questum, quia conditionib. perlicere se nequiuerint ad societatem armorū, Samnites infesto exercitu ingressos fines suos vastare, belloque ad bellum cogere. Lucano populo satis superq, erratum quondam, nunc ita obstinatos animos esse, vt omnia ferre ac pati tolerabilius ducat, quam vt vmquam postea nomen Romanum violent: orare patres, vt & Lucanos in fidem accipiant, & vim atq, iniuriā ab se Samnitium arceant: se, quamquam bello cum Samnitibus suscepto, necessaria iam facta*

aduersus Romanos fidus sit, tamē obsides dare paratos esse. Breuis consultatio senatus fuit; ad vnum omnes iungendum fœdus cum Lucanis, resq; repetendas ab Samnitib. censent. Benigne respōsum Lucanis, ictumq; fœdus: fetiales missi qui Samnitē decedere agro sociorum, ac deducere exercitum finib. Lucanis iuberent. Quib. obuiā missi a Samnitib. qui denunciarēt, siquod adissent in Samnio conciliū, haud inuiolatos abituros. Hæc postquā audita sunt Romæ, bellum Samnitib. & patres censuerunt, & populus iussit. Vrs. V.7, vel expuncto articulo legendum ἐξ ἑκάστης πόλεως, *ex vnaquaq; ciuitate*: vel mutato numero, ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων, *ex omnib. ciuitatibus*: vt mox v.39, καὶ τὰ ἐκ πασῶν τῶν πόλεων. V.19, rectius τὸν τε χρόνον, expuncta syllaba τε. nam temporale aduerb. τότε nihil huc facit. V.21, pro ἔργον malo cum Vrsino ἔργου. V.24, Pacii cod. h. ἀπηλλαγμένων: eo scilicet modo quo ἀπήλαυνεν & consimilia, in quib. ad syllabicū augmentum accedit etiā temporale. V.32, vterq; cod. m. s. habet ἐποίησεν. quod etsi aliquo modo ferri potest, tamen nō est dubium quin cōuenientius sit ἐποίησε. Vrs. V.34, rectius cum Pacii cod. legemus ποιήσασθαι, tempore præsenti. Seq. v. malim ποιήσωσι. nam εἰ cum subiunctiui modi verbis cōstrui nō solet. V.44, vterq; cod. m. s. habet ὡς ἀδικουμένου & καταφυγόντος. quæ structura cū Græca non sit, ego Vrsinū sequi nihil plane dubitaui. V. 46, plenior lectio est, τῶν πρὸς Σαυνίτας ἰδίᾳ ἀνῆκε φιλίας.

P. 743, v.1, Pacii liber m. s. habet ὅτι πλεῖον, & in marg. ὅτι πλείων: at Vrsini codex, ὅτι πλεῖον. mihi verior lectio videtur esse, ἔτι πλείων, *adhuc maior*. V.3, pro τὸ τε μα lim ἔτι τε. V.7, legatos Romanos pulsatos fuisse a Tarētinis, & præter alias grauissimas iniurias acceptas, vnum etiam vrina respersum fuisse, scribit Valerius Maximus lib. 2, cap. 2: Liuius in Epitoma lib. 12: Florus lib. 1, c. 18: Orosius lib. 4, c. 1: Appianus & Dio in fragmentis; & Zonaras ex Dione. Vrs. V. 13, ἀνατάσεις intelligo surrectiones ad dicendū. si quis malit ἀνατάσεις, vt vel χειρῶν vel φωνῆς ἀνατάσεις intelligātur, per me licet. manū aūt in oratoriis actionib. extendi solere interdū, & vocē intendi, satis notum est. at minarū intentationes hic ea voce accipere, (vt sup. 561, 26) nō videtur cōsentaneum. V.14, Pacii cod. pluraliter habet βαρβάρους: minus cōgruenter. V.15, in vtroq; cod. m. s. legitur πλανωμένους: ex quo cū Vrsino πλανωμένης feci. quod si minus placeat, scribendū erit πλανωμένων: vt idē Vrs. adn. V.17, pro ὑπὸ malim ἀπὸ. V. 20, in exēplari est αἰσβολὴν: corrupte. αἰσχίστης voce supra quoq; vsus est Dionysius in secundo fragmento, (741, 14) cū inquit, τῶν τε ἀσελγῶν καὶ ἀφροδισίων. Vrs. V. 22, vt Dionysius hic dicit, τὴν αἰσχρὰν ὕβριν τοῦ ἀκαθαρσίας, ita Florus, *per obscœnam turpemq; dictu contumeliam*: vt videatur ad verbū e Dionysio transtulisse. Vrs. Pro ἱερᾶς ἐσθῆτος, quod mox sequitur, ἱερᾶς legitur apud Ioannē in fragmento Chronicorū, cuius exstat hoc principiū; Ὅτι ἐπὶ Λευκίου Ποστουμίου & Γαΐου Κλαυδίου ὑπάτων, Ταραντῖνοι ᾤκουν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, ... τῆς Ἰταλίας τὰ ἐσχατα, Ῥωμαίων ... ἐπὶ δὲ πρεσβευτάς ... Ποστουμίου τὸ ... τῆς ... - Sed consulū nomina apud Ioannem mēdosa sunt. nō enim L. Postumio, C. Claudio, (quorū consulatus ne memoria quidē exstat) sed L. Æmilio Barbula, & Q. Marcio Philippo conss. bellū contra Tarentinos susceptū est. quod cū ex aliis cōstat, tum ex ipso Dionysio, cuius in hoc fragmēto verba sunt, (v. 40) ... Βαρβύλα ... Ex iis aūt, quæ supra adduximus, Ioannis verbis, colligere etiā possumus, Postumiū, qui hoc anno legatus Romanus a Tarētinis pulsatus dicitur, priore anno, C. Fabricio, Q. Æmilio conss. præfectū classis fuisse cū P. Cornelio, eo quē duumuirum naualem a Tarētinis occisum scribit Liuius in Epitoma lib. 12. de qua quidē iniuria, legatus a senatu, vt quereretur, ad Tarētinos missus, vrina respersus fuit. id enim est quod dicit Liuius, legatos pulsatos fuisse. valet enim *pulsatos*, nō (vt amicus meus, homo doctissimus, existimauit) percussos & verberatos; sed violatos, &, vt interpretatur Seruius, fractis fœderib. læsos, Virgilii versum explicās, qui est in lib. 12, *Pulsatos referens infecto fœdere diuos*. Vsus est autē Liuius hoc verbo eadem significatione in Epitoma lib. 51, cū inquit, legatos populi Romani ab Achæis pulsatos fuisse. quā cōtumeliam exprimēs Cicero in oratione pro Lege Manilia, Corinthum euersam dixit, quod legati appellati fuerint superbius. Vrs. V. 26, forsan rectius præt. temp. ἐδεξάμεθα, *accepimus*. V. 39, non minus apte leg. ... vt sup. 374, 7. V. 40, Pacii liber habet Βαρβύλα, & seq. v. Ποστομίῳ omisso υ. quæ scriptura, si Latinā syllabarū quantitatē spectemus, est longe cōuenientior: sicut etiā Νεμαῦ, Νεμέτωρα, Αἰμίλιος, Σπίνθερ, Αμφύγρος, & huius generis alia supra habuimus. V. 44, procul dubio legēdum ὑβρισμένοι. nam ὑπισμένοι vix vsquā inueniri puto. Seq. v. Pacii liber iterum monophthongos habet Ποστομίου: recte.

P. 744, v. 7, in vulg. exempl. est ὁμολογιῶν: errore ambiguo. nostrū ὁμολογίαν e Pacii libro desumptum est. S. q. v. pro ὑπ' αὐτοῦ rectius legemus ὑπ' αὐτῶν, vel ὑπ' αὐτῆς. V. 12, in exēplari pro ἐχόμενος mēdose scriptū ἐχόμενος. Referuntur aūt huc illa ex Epitoma lib. 13; *Res præterea cōtra Etruscos, Lucanos & Bruttios, & Samnites prospere gestas cōtinet.* Vrs. V. 14. inclusā ς, e Pacii libro addita, supra quoq; in similib. loquendi generib. vsurpata frequentissime. V. 18, idē Pacii liber cōpos habet διαβαλῶν: quod & ipsum supra vsurpatū aliquoties. V. 20. ... additū ex eodē Pacii libro. V. 22, malim pluraliter Ἠπειρωτῶν, *Epirotarum*. In Pacii libro margini rubrica hoc adscriptū est scholion, ... In Polyæni tamen Strategematis, quæ hic videntur intelligi, nullum Pyrrhi strategema est quod ad præsentē historiā faciat, præter hoc in quo Pyrrhus non victor, vt hic, sed victus inducitur: Πύρρος ἡττηθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων, ... πρὸς Ἀντίγονον ... συμμαχίας, ... Ταραντῖνοι, & ὅσοι Σικελοὶ & Ἰταλοὶ σύμμαχοι, τὴν Πύρρου ... Ἀντιγόνου συμμαχίας. Porro hæc e posteriorib. Dionysii libris deprompta esse, ex eo colligitur, quod, cū Dionysius in præfatione (7, 10) dicat se historiā suam deduxisse vsq; ad primum bellū Punicum, quod incidit in annum vrbis CCCCLXXXVIII, Pyrrhi victoria quæ in hoc fragmento narratur, quindecim annis bello Punico prior est, & clades Pyrrhi, cuius Polyænus meminit, decē dumtaxat annis idem bellū antecessit. V. 23, ἰσχυλύοντο ita hic vsurpatū, vt ἴσχυσε supra 740, 5: pro ἰσχυλύοντο ἡ Ῥωμαίων βουλὴ & ὁ δῆμος. vel legendū, ἡ βουλὴ ... V. 24, Pacii cod. Πύρρον, accus. casu: non male. V. 25, in vulg. exempl. est αἰδιαμαχόμενοι: errore ambiguo. si enim αἰ ... cū Pacii libro nolis, (quo tamē supra quoq; vsus est auctor, 71, 2) legi potest αἰ ... V. 28, Videtur huc pertinere Liuiana illa ex Epitoma lib. 12; *Samnites defecerunt: aduersus eos, & Lucanos, & Bruttios, & Etruscos, aliquot prœliis a complurib. ducib. bene pugnatū est.* Vrs.

ειν. Vrſ. V.30, C. Fabriciũ a Thuriis ſtatua donatum, quod eos obſidione exemiſſet, tradit Plinius; apud quē tamen *Thurini* pro *Thurii* ſcriptũ eſt. eius verba ſunt ex lib.34, cap.4; *Publice autem ab exteris poſita eſt Romæ C. Ælio tr. pl. lege perlata in Stenium Statilium Lucanũ, qui Thurinos bis infeſtauerat: ob id Ælium Thurii ſtatua & corona aurea donauerunt. Iidem poſtea Fabricium donauere ſtatua, liberati obſidione.* Ex eo vero quod mox ſequitur, Κοίντῳ Αἰμιλίῳ ἡ συμμαχία τῶν Θ. apparet, Q. Æmilio Papo Etruriã prouinciã; C. Fabricio Samnites obueniſſe, de quib. triumphauit. fuerunt aũt conſſ. C. Fabricius & Q. Æmilius anno V.C. CDLXXI. Vrſ. V.31, in vtroq; cod. m. ſ. legitur Φαυεντίων: ſcriptura minus cõſentanea. V.32, De hac P. Cornelii Dolabellæ victoria ex Gallis Senonib. ita ſcribit Florus; *Poſt aliquot annos omnes reliquias Gallorũ in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella deleuit; ne quis exſtaret in ea gente qui incenſam a ſe Romanã vrbem gloriaretur.* & Eutropius; *Interiectis aliquot annis iterũ ſe Gallorum copiæ contra Romanos Tuſcis Samnitibusq; iunxerunt. ſed cũ Romã tenderent, a P. Cornelio Dolabella conſ. deletæ ſunt.* Fuit aũt conſul P. Cornelius Dolabella cũ Cn. Domitio Caluino, anno V.C. CDLXX. Vrſ. V.34, in manuſc. exempl. mendoſe eſt ὅλων, gen. caſu. reſtringenda vero ea vox ad iſtã Galliæ gentem ſolã, nõ ad Gallorum gentẽ vniuerſam; vt manifeſtũ eſt ex Eutropii & Flori verbis modo citatis. Ibid. mox Pacii cod. h. Σίωνας: Vrſini liber m. ſ. Σίωνας: mendoſe vterq; pro Σένωνας. V.35, in iisdem m. ſ. codicib. pro πολεμιωτάτους legitur πάντων, quod ferri nõ poteſt niſi addatur ἀνθρώπων: vt ſignificet Senones Romanis omniũ populorum infenſiſſimos fuiſſe hoſtes. Sed non minus apte mutato vocabuli numero legeris, ἐχθίστους Ῥωμαίων ὄντας πάντως, *populo Romano infenſiſſimos.* V.38, Pacii cod pro πολέμων habet πάντων: parũ apte. βοηθοὶ vero, quod mox ibidē ſequitur, retinere nihil vetat. ſiquis tamē βοηθεῖ malit, ſruatur ſuo iudicio. V.41, in vtroque exempl. m. ſ. pro αὐτὸ ſcriptũ eſt αὐτῶν: perperam. Pertinent aũt huc illa Ennii apud Ciceronē lib. 1 De officiis; *Nec mi aurum poſco, nec mi pretiũ dederitis. Nec cauponantes bellum, ſed belligerantes, Ferro, non auro vitã cernamus vtrique. Voſne velit, an me regnare hera, quidve ferat fors, Virtute experiamur. & hoc ſimul accipe dictum; Quorũ virtuti belli fortuna pepercit, Eorundē libertati me parcere certũ eſt: Dono, ducite; doque, volentibus cum magnis diis.* Vrſ.

P.745, v.1, malim βέλτιστε, *vultis.* V.9, ἂν poſt χωρήσομαι, cũ deeſſet in exēplari, Vrſinus inſerendum cēſuit. Pacii codex pronomē hoc habet initio periodi. nã in eo pro vulg. ἐγὼ δ᾽, legitur ἐγὼ ἂν. alioqui non inepte leg. οἱ δέ, φησίν, ὦ Φαβρίκιε, τιμῶμεν. V.10, ὅλας p vulg. ὅλας e Pacii cod. repoſitũ. alioqui legendũ foret ὅλων. Seq. v. pro τι malim δέ. Ibid. mox vel ἐλαττούμενοι legendũ, vel ἠλαττωμένοι. V.12, μηδὲν ἄμεινον legendum videtur, cũ in m. ſ. exemplari ſit μηδένα. Vrſ. V.21, ſi δὴ malis pro δ᾽, facile aſſentiar. V.22, in vulg. exempl. eſt μέταχα: in Pacii libro μέταχα: corrupte vtrobiq; nã vel μέταχα nobiſcũ legendum, vel μετέχεις. V.23, pro ἁπλῶς vterq; manuſcriptus liber habet ἀποκτεῖ. In ſequentib. deſunt nõnulla verba; quæ diuinare nõ licet. itaq; punctis locũ notauimus. Vrſ. V.29, vox ἀδικίαν in exēplari mēdoſe legebatur. Vrſ. V.32, malim σέ, accuſatiu: vt nõ a præced. verbo regatur, ſed a ſequenti. V.34, in vtroq; m. ſ. libro eſt νενικηκότι. quod quãuis ad vocē Ταραντίνοις referri poſſit, magis tamē placet νενικηκότα: vt referatur ad Pyrrhum. Vrſ. V.39, Vrſinus ſuſpicatur aliquid vitii ineſſe verbo ἦν.

quod ſi mendo caret, poſitũ eſt pro fut. ἔσεσθαι. Ibid. mox Vrſini m. ſ. liber habet, Ῥωμαῖοι ποιήσαντα φίλοι: Pacii codex, Ῥωμαῖοι ποιήσαντι φίλοι: perperã vterq;. verior lectio eſt, Ῥωμαίους ποιήσασθαι φίλους, dãdi caſu: vt reſpondeat præced. dat. μόνῳ. V.40, Pacii cod. habet λέγεις εἶδεν. Vrſinus quoq; adnotauit, corrupta hæc fuiſſe in ſuo exēplari: & λέγεις ſine dubio legendũ. Forſan etiam ibid. aliquis pro τῆς βασιλείας malet τῶν βασιλέων: quia mox v.42 ſequitur ἱππεῖς ἄλλος, ſ. βασιλεῦς. V.43, vulg. exempl. hab. τεκμαιρόμενοι: Pacii liber τεκμαιρόμενος. verum eſſe noſtrũ τεκμαιρομένους, ſatis arguit præced. dat. ἐμοί.

P.746, v.9, ἐπ᾽ ἐμαυτῷ poſitũ hic pro ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ: cuius generis exēpla in ſuperiorib. quoq; (ni fallor) habuimus. V.10, de Fabricii parſimonia videndus Plinius lib.33, c.12. Vrſ. V.13, forſan rectius τούτων πάντων: vel ſimpliciter τοῦτο, *hoc*, ſine præpoſ. V.18, forſan leg. παρ᾽ ἐμοί τι, vt v.42 παρ᾽ ἐμοὶ τοῦτο, pro διά τι. vel gen. caſu παρ᾽ ἐμοῦ, id eſt ἐκ τι. V.23, minus recte in m. ſ. eſt ἐξεργάσασθαι. Vrſ. V.25, Vrſinus hunc locũ ſic legendum putat; ὃ πρεσβεύω ταῖς ἐπιφανεστάταις πρεσβείαις καὶ ἐκπέμπομαι, ἱερῶν τε τυγχάνομαι ταῖς ἁγιωτάταις ἱερωσύναις. Sed cũ in vtroq; cod. m. ſ. ſit ἱερῶν τε τυγχάνομαι τῆς ἁγιωτάτης, ſine coniunctione τε, & ſine ἱερωσύναις verbo, ego locum vnius dumtaxat litteræ deletione ſic corrigendũ arbitror; καὶ πρεσβεύω ταῖς ἐπιφανεστάταις πρεσβείαις, καὶ ἐκπέμπομαι, ἔτι ἱερῶν τυγχάνομαι τῆς ἁγιωτάτης. V.37, hunc quoq; locum exigua mutatione ſic legendũ opinor; καὶ γνώμην ἀγορεύειν ἀξιούμενος περὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων, καλοῦμαι ἐν ᾧ προσήκει με τόπῳ, ἐπαινοῦμαί τε καὶ ζηλοῦμαι. id eſt, *cumq; de reb. ſumme neceſſariis mea petitur ſentētia, rogor eo quo me rogari conuenit loco, laudorq; ac color.* fuiſſe aũt certum in ſententiarũ rogatione ordinē, tum ex aliis locis cognoſcere eſt, tum ex 668, 22: 690, 12: 702, 42: 734, 4. V.39, ἐπαξιώσειν repoſitũ e Pacii libro. ſed ferri poteſt etiã vulg. ἀπαξιώσειν, quo ſupra quoq; vſus eſt auctor 335, 6. V.41, male in exemplari eſt ἀπολαύσεις ἴσως. Vrſ. V.43, Pacii liber habet οὐχ ὑμῖν ἐπαινοῦσι. ſicut Vrſ. quoq; adnot. vocē ἴσως in ſuo exemplari defuiſſe; quæ tamē videatur neceſſaria. malim ego ſingul. num. οὐκ ἐπαινοῦμαι ἐπαινεῖν. Poſſes etiam legere, οὐχ ὑμῖν ἐξίσωσιν τῆς β.

P.747, v.2, ἐμαυτῷ e Pacii libro additũ. Seq. v. mihi quoq; cũ Vrſino magis placet ἐπιτηδείως, quã quod in m. ſ. eſt, ἐπὶ τοῦτο. V.7, Vrſino videtur legendũ; ἡ δὲ τὸ λιμὸς σκευάζει. ſed vna tantũ littera mutata legere poſſumus, λιμὸς ὁ λιμὸς σκευάζει: vt in ſeq. mētro, ὅ τ᾽ αἰεὶ δίψα τορεία: ſecundũ prouerbiũ, famē & ſitim optimũ eſſe cibi ac potus condimentũ. V.9, in exēplari eſt ἀνδραγαθῶ, errore ambiguo. ego præſens malui quam aoriſt. ἀνδραγαθοῦσι. V.12, in δίκαιος εἶ, ellipſis eſt finiti verbi δοκῶ, νομίζω, aut ſimilis. alioqui leg. δίκαιον εἶναι, vel δικαιῶ ἐμέ. V.15, in Vrſini exēplari eſt, τοῖς χρήζουσι: in Pacii libro, τοῖς χρήζουσι. forſan vera ſcriptura eſt τοῖς πλησίον, id eſt τοῖς δεομένοις, *proximo indigenti*, vt ſacræ loquuntur litteræ. V.17, incluſus articulus ὁ, abeſt a Pacii cod. V.18, pro αὖ τοῖς in vtroq; cod. m. ſ. eſt vnicum verbum, αὐτοῖς: ſed non recte, vt videtur. Vrſ. Ibid. mox ſi poſt ἅμα πολλὰ ponatur punctũ imperfectæ periodi, & pro ἄλλως interta cõiunctione legatur ἀλλ᾽ ὅτι, belle conſtabit ſententia: vt in præcedentib. ſit obiectio quædam; & in ſequentib. reſponſio. Seq. v. Pacii cod. aoriſtos habet μετέδωκα. V.20, rectius expuncto articulo leges ἐν τοῖς αὐτοῖς τ.δ.τ. Seq. v. αἴτιον accipiendũ pro ἐπαίτιον, culpæ affinem, reprehēſioni obnoxiũ. V.22, nõ video quid velit verbũ αἰτεῖς: niſi pro eo πείθομαι vel tale quid reponamus: inquit Vrſinus. exigua mutatione legere queas ἔτυμος, ex 745, 14. V.23, ſi pro δὴ legamus δὲ, & ſeq. v. τι pro

τὶ, & rursum v. 26 encliticῶς εἶναί τις, (id est εἶναί τινας) satis plana erit structura. Vrsinus sane in suo libro huius lectionis vestigia fuisse indicat, dum in eo sic scriptū esse adnotat; οἱ δ' ἄλλοι τὰ μάλιστα δι' ἃ τὰς ἀντιῤῥησίας τ' ἀφηρημένοι τὰ πολλὰ ἐκεῖθεν πράγματα: & mox, μακάριοι τινὲς ἐπέχει. In Pacii quoque libro πράγματα pro χρήματα scriptū est; omisso & post διομένων. In eodem pro μακαρίαν τὴν legitur μακαριότητος. quod si in μακαριότητι vertas, erit aliquãto tolerabilius. V. 39, in vtroque m. s. exemplari est καλῶν: quod etsi nõ prorsus displicet, magis tamẽ placet καλῶς: vt respõdeat praecedenti aduerbio αἰσχρῶς. Vrs. V. 32, post μάλιστα δ' desideratur temporale aduerb. τὸ, ὅτε. Seq. v. legendum videtur τρίτῳ πρότερον ἐνιαυτῷ, ex historia, & ex superiore loco, in quo est, (744, 28) ἐνιαυτῷ τρίτῳ πρότερον ὑπατεύων, Σαυνίτας & Λευκανοὺς & Βρεττίους ἐνίκησε μεγάλαις μάχαις. Vrs. V. 37, Pacii liber habet ἐξελθὼν ἐπέρχεται. quod ni placeat, legere poteris ἐλθὼν ἐξεπέρησα. V. 40, Pac lib. hab. πολιτῶν: melius. Porro ex hoc Dionysii loco, quo Fabricius dicit se ὑπατεύσαντα μετὰ τῆς θριάμβου τῆς τὸ τιμιώτατον εἰσελάσαι, satis manifeste apparet, in supplendo Capitolino fragmento, quod est ante triumphum Q. Marcii consulis, feliciorem Panuinii coniecturam fuisse, qui C. Fabricium, ad quem sine dubio pertinet illud fragmentũ, de Samnitibus, Lucaneis, Bruttieisq; triumphasse scripsit; quã ea fuerit qua ductus Sigonius de Etrusceis Galleisque eum egisse triumphum affirmauit: hic quidem, Polybii secutus auctoritatem; ille vero, Liuianae Epitomae testimonium. quod apud eos qui Romanos triumphos post Sigonium & Panuinium ediderunt, non fuit tanti, vt Polybianis monumentis praeferendum putarint. itaq; ipsi quoq; C. Fabricium C. F. Luscinũ cons. ann. CDLXXI, de Etrusceis Galleisq; triumphasse tradiderunt. Sed in tantis historiae Romanae tenebris doctissimos etiã viros offendisse aliquando, nõ est mirandum. ad quorũ manus si Dionysii fragmentũ, quod nobis videre licuit, peruenisset, satis ex eo intellexissent, C. Fabricio, Q. Aemilio cõss. creatis, Aemilio Etruriam prouinciam, Fabricio Samnites bello persequendos obuenisse: sed de Etruscis Aemilium, rebus aliquoties prospere gestis, non tamen triumphasse: Fabricium vero, Samnitibus, Lucaneis, Bruttieisq; bello saepius superatis, agro vastato, vrbibus captis, argenti talentis in aerarium populi Romani quadringentis relatis, praeda militibus auctis, stipendio plebi, quod in bellum contulerat, reddito, insignem hunc, qui in Capitolino lapide desideratur, egisse triumphum. Vrs. V. 41, malim δοκιμάζοντες, per ι. Seq. v. in vulg. exempl. est βουλίμιαν: errore ambiguo. nostrũ βουλιμίαν e Pacii cod. repositum.

P. 748, v. 1, redundat alterutrũ, εἶναι, vel ἐσχάτη. & cum dicat πρῶτος τίνας, videntur post Valerium Poplicolam deesse aliorum Romanorum nomina, qui gloriae quam opum studiosiores fuerint. Seq. v. Pacii cod. cum vulg. exempl. habet δέξωμαι, subiũctiuo verbi modo. V. 3, in man. scr. exemplari mendose scriptum ἀπέξομαι. Vrs. V. 5, rectius περὶ τῆς dandi casu. Seq. v. Pacii liber habet περὶ: minus conuenienter. περὶ durius est. V. 8, rectius βαρυνόμενα, neutro gen. V. 10, pro καλῶν sensus postulat καλὸν seu καλῶν. V. 17, deest finis orationis Fabricii ad Pyrrhum regem. Vrs.

NOTAE AD PRIORVM LIBRORVM VERSIONEM LATINAM.

Quum Gelenii versionem cum Graeco exemplari cõferre coepissem, minorem in ea recognoscenda libertatem mihi vsurpandam arbitrabar. itaq;, vt ante in Pausania, eos dumtaxat locos mutandos putabam, in quib. manifestum esset vitium; eos vero qui ambigue, obscure, aut minus apte versi esse viderentur, seorsim in Notarum libello attingendos arbitrabar. Sed cum in collationis progressu annotationum molem augeri cernerem, ac metuerem ne lector earum multitudine offenderetur, aliam iniui rationem, & quae in versione mutationem requirere videbantur, libere mutaui: siquid vero incideret, in quo vel Gelenii vel Lapi versio lectoris iudicio permittenda videretur, aut mea reddenda ratio, id annotationib. ad Graecum textum conscriptis, inserui: vt vna eademq; notarum serie vterq; textus explanaretur. Quae igitur in priorum duorum librorũ versione annotaui, ea seorsim hic exhibeo: quae in reliquis deinceps animaduerti, cũ Graecis notis coniunxi. Tu lector vtramq; opellam nostram pro tua humanitate aequi boniq; consule.

Pag. 3, *v.* 2, Illustrissima igitur superiorũ temporum imperia, quae ex historiis accepimus, tantis opibus viguerunt, & *tanto temporis spatio* interierunt.

P. 4, v. 8, ne, qui ad omnium reprehensionem sunt procliues, antequam eorum quae sum expositurus, quidquam audiuerint, me taxent, quod, quum vrbs haec nostro solum tempore celebre nomen adepta sit, & ab obscuris, humilibus, & historica scriptione indignis euecta primordiis, ante paucas aetates ad illustre gloriae fastigium peruenerit, ex quo scilicet confectis bellis Punicis, Macedonicum imperium conuulsit; dum praeclarum aliquod rerum ab ea gestarum argumẽtum mihi sumere liceret, ad antiquitates & origines eius pertractandas, in quibus nihil est splendoris, *magis* inclinarim.

P. 5, *v.* 9, omnibus enim haec naturae lex est communis, quam nullum abolebit tempus, ut potiores imperent inferioribus. *V.* 35, in tractatu De Epigonis: dein Tim. *Epigoni autem qui dicti fuerint, declarat Eusebii Chronico, in sexto anno Menesthei, vndecimi Athenensium regis; his verbis*; Interfectorum posteri, qui vocabantur Epigoni, aduersus Thebas bellum mouerunt.

P. 6, *v.* 24, memor institutionis, seu disciplinae, (*id est, quod mea & lingua & historia Romana cognitione hausi: vt plenius in sequ. declarat*) & cet. benef. *Ac fuisse se tunc nõ puerili sed adulta iam aetate, ostendit, dum scribit se toto eo tempore quo Romae fuit, comparasse quae ad Romanam historiam conducerent.*

V. 32, e ceteris scriptoribus, quos paulo ante historiae nonnulla subtraxisse memoraui; dũ multa quae a me scribuntur, apud illos non inuenient, me haec ex tempore fingere suspicabuntur, & volent cogn.

P. 7, *v.* 9, quippe quae difficulter, nec nisi magno negotio inueniri potuerint. *V.* 31, nec Chronicis *sine Annalibus* similem, quales ediderunt qui Atticos scripserunt commẽtarios: sunt enim illa vniusmodi, & cito audientes offendunt: sed erit quiddam ex quauis specie, tum ea quae in agendo, tum ea quae in contemplando versatur, mixtum: vt satisf.

P.8, v.37, gentemque per se fuisse prædicant. *V.5*, videtur ergo iuxta horum opinionem Aboriginum gens nihil differre ab iis qui a veterib. dicebantur Leleges. nam extorribus & conuenis, nec vllam terram veluti patriam cõstanter incolentibus, hanc plerumque appellationem indebant.

P.9, v.8 a fine, Lapus vertit, supra vertices Iapygios: *minus perspicue. ἄκρας autem hoc loco substantiuam habere significationẽ promontorii, manifestum est ex 41, 26.*

P.10, v.16, Lapus, a verticibus Iapygiæ: *minus belle. V.8 a fine*, proprium principatum quærens, gentem diremerit. *E quib. verbis non satis liquet, in Italiane parte proprium sibi principatum constituerit, an factione sua in Siciliam tralata, ibi cum suis regnare cuperit. Vide infra, 18, 19.*

P.12, v.22, Gr. ad trecentesimũ Tiora: *itidẽq; Lapus.* Quadragesimũ *cur Gelenius reposuerit, ignoro.*

P.13, v.29, bonis auibus, *seu faustis auspiciis*, deducentes abituros.

P.17, v.18, al hostias delibare solita; *vel* immolare.

P.17, v.12 a fine, nullo ordine fiebant migrationes; sed (vt coniectare promptum est) perinde ac si œstro & diris abigerẽtur. *malo enim & hic & paulo post ἀπελάσεις pro ἐπελάσεις legere; quemadmodum Lapus quoque secessionem vtrobique vertit. infra μεταστάσεις vocat, 21, 33.*

P.21, v.17, habitant enim & illi super ligneis staturninibus, in altum more turriũ euectis: quæ vocant *τύρσεις*. *V.41*, narrat Tyrrhenũ Atyis filiũ, Manis nepotem; Mæonumq; in Italiam migrationem non fuisse volũtariam. *id est; Tyrrhenum cum Mæonum manu nõ sponte sed coactum in Italiam commigrasse.*

P.23, v.7, ac cum alibi quoque populorum confusæ fuerint appellationes, contigisse idem non minus Italicis gentibus. *V.16*, cum igitur vitæ sedes mutarint istæ gentes, credo eis nominum quoque mutationem accidisse.

P.24, v.7, vel a turribus in quibus habitarint; vel a principe, *cui paruerint.*

P.26, v.5, area Victoriæ consecrata: *seu*, agri portione amputata & Victoriæ dicata. *nam τέμενος resectam & deo consecratam aream significat: & ἐξαιρεῖν, eximere. V.14 a fine*, & his sibi hospitum suorum studia conciliasse: *ad verbum*, & propter hæc ab iis a quibus excepti fuerant, multã sui curam impetrasse.

P.31, v.32, ac licet vestigiorum consideratione distrahetur, putat tamẽ nihilominus inuestigari locum posse. *Vide & Liu. lib. 1. V.43*, mugitu *sociis* quæ foris erant respõderunt, & liquida voce furti dolum arguerunt.

P.32, v.20, ad verbum, præuenire cunctos homines volens, prim. *V.26*, sacra auspicaretur. *V.47*, Potitiis sacra auspicantibus, adolendaque delibantibus; Pinariis extorum participatione exclusis, & in omnibus quæ ab vtrisq; de more peragenda essent, secundas honoris partes capientib. eam f. *V.57, Gr.* pueri. *Sed Liuius quoque seruos publicos vocat, lib. 1. V. vltimo*, & quale (*id est quam iratum*) se numen in ea sacrificorum mutatione exhibuerit. *Sed libet Liuianis verbis historiam referre. is ergo lib. 1*, Forte ita euenit, *inquit*, vt Potitii ad tempus præsto essent, iisque exta apponerentur; Pinarii extis adesis ad ceteram venirent dapem. inde institutum mansit, donec Pinarium genus fuit, ne extis solennibus vescerentur. Potitii ab Euandro edocti, antistites sacri eius per multas ætates fuerãt, donec tradito seruis publicis solenni familiæ ministerio, genus omne Potitiorum interiit. *Vide & Valer. Max. lib. 1, c. 1.*

P.33, v.32, qui ante sine fide, sine vllis contractib. fuerant inter se conuersati. *seu*, ita vt neutri alteris fiderent, neutri cum neutris contraherent.

P.36, v.17, inuidiose narratum. (*sunt enim qui Æneam prodita patria in Italiam perfugisse narrẽt*) *vel*, non eodem modo narratum. *sunt enim qui legunt διαπεφώνηται.*

P.39, v.31, malim, geminasque in Neside natas Nuptui Codonen Anthemonenq; locat. *vt inf. 44, 6.*

P.40, v.10 a fine, θεῶν μεγάλων accipiendum hic est masculino genere pro Magnorum deorum: *de quibus Turnebus Aduers. lib. 15, c. 21. De magnis vero deabus tum alii, tum Pausanias aliquammultis in locis.*

P.42, v.15 a fine; Lapus, in Elymi vertice. *Sed haud scio an verius sit* Erycis.

P.44, v.3 a fine; Lapus, Idæ tugurio. *sed fortassis legendum χαθ' Ἴδης*, prope *montem* Idam.

P.48, v.3 a fine, percipiendæ vtilitatis mutuę. *seu*, cupierunt alteri alteris vti & frui, meritisque remunerari merita.

P.51, v.8, ad verbum, superflui autem erant annum illum explentes post solstitium dies viginti, *vt etiã Lapus vertit. V.9 a fine si pro* clocantem *malis* affinem, *per me licet. nã οἰκειοῦσθαι ibidem mox significat peregrinos affinitate sibi iungere: & Turnus, propter Amatam cognatam suam, Latino erat affinis.*

P.54, v.3 a fine, supramodum obscurum, nec magnum structura. *locus* vernacula gentis lingua dicitur Hypelæęs, *vel* (*vt Erasmus legendum existimauit*) Supellex. *Cuiacius legit* Subuclia.

P.59, v.13, ex antiquis narrationibus quæ in sacris libris asseruantur. *Infra sub finem lib. XI. ἀναγραφῆς βίβλους nominat. In lib. De origine gentis Rom. citantur Annales pontificum.*

P.60, v. penult. Gr. multi autem e censoriis familiis sunt viri illustres a quibus asseruantur.

P.61, v.7, ita vt Gallica irruptio, quam altero post censum anno factã inuenimus, facta sit expletis iam CXX annis.

P.63, v.15, velut humana facinora in deos relata: *id est, facinora ab hominibus commissa, & ad tegendam turpitudinem, diis attributa.*

P.72, v.30, pro illis, non pauci etiam ex optimatibus nobiles, *potest hæc quoq; Græci textus afferri expositio*; bona etiam pars erat quam optimo consilio migrationem suscipere constabat.

P.76, v.28, hunc solum ex tot admixtionib. fructũ percipientes, quod non in omnib. vocibus recte loquuntur. *id est, e tanta aduenarum diuersitate hoc dumtaxat incommodũ percipientes, quod eorum commercio purior maiorum sermo, corruptus est; & licet bonam veteris integritatis partem e barbarorum consortio amiserint, attamen non plane barbarum sermonem asciuerunt, sed e Græca lingua multos adhuc retinent Æolismos.*

P.84, v.9 a fine al. cum inimicis examinati, *seu ad quæstionem vocari.* sed infra similiter, ἐν ἀρχαῖς ταῖς μεγίσταις ἐξεταζόμενος, qui censetur in summis magistratibus, seu in summis magistr. operam suam probat.

P.91, v.28, Gelenius τύπους hic accipit pro planctibus. sed non reiicienda videtur Lapi versio; figuras annectentes pectoribus: *quia mox sequitur ποικίλας ἐνδεδυκὼς στολάς. vt sensus sit, in his Idææ matris orgiis variegatas stolas indui solitas, & pectori nescio quas circumponi effigies: sicut hodieq; in orgiis quibusdam fit. Vide & not. Græc. ad 129, 36.*

P.93, v.12 a fine, al. offasque polentarias in canistr. *V.6 a fine, Turnebus vertit*, capedinibus & vrnulis fictilibus, *Aduers. lib.20, cap.20.*

P.95, v.21, in manum viri conuenisset, *vt Cicero, Vlpianus, & ceteri iurisconsulti loquuntur. V.24, pro* farracia *legendum fortasse* confarreationem, *vt pluribus exponitur in Not. Graec. V.36*, quoniam igitur vxores in sacratissimi & primi cibi communionem, multasque fortunas, ad maritos veniebant, coniunctio ista nomen a farris communione accepit; adeoque necessario indissolubilis familiaritatis nexu *eos* copulauit, vt connubium nulla res dissolueret.

P.123, v.14 a fine, Porro cũ totam ciuium multitudinem velut organum aliquod ad concordem publicæ vtilitatis cõsiderationem informasset; præterea vrbis ambitum adiecto colle Quirinali ampliasset, (nõdum enim munitus erat *iste collis*) alia reip. instituta attigit.

P.124, v.9 a fine, Turn. vertit, quos de gestatione apicum & infularũ, quas nũc quoq; ferunt, flamina vocantes, sic appellant. *Cetera in Not. Gr.*

INDEX VERBORVM ET FORMVLARVM QVÆ IN DIONYSII HALIC. ANTIQVITATIB. Rom. visæ sunt memorabiliores.

Mm

ἀναμα-

ἀποβαίνει

ἐκτίσεις

ἐπ' ἀγα-

καταπρο-

M

μόσωνος

οὐδὲ-

Φ

φέρεσθαι

IN DIONYSII HALICARNASSEI ANTIQVITATES ROMANAS INDEX RERVM ET verborum notatu digniorum.

In hoc Indice prior quisq; numerus paginam, posterior versum denotat; idq; Græci textus, non Latini: sed ita vt facilis a Græcis ad Latina e regione opposita sit transitus. Ad propria Latinæ gentis nomina quod attinet, quia plura vnus idemq; gessit nomina, minimum bina, interdum terna, nonnunquam quaterna, prænomen scilicet, nomen gentilitium, cognomen, & agnomen: memineris tibi non e prænomine, sed ex nomine gentilitio vnumquemq; Latinum & Romanum quærendum esse: exempli causa, A. Virginium, non in A, sed in V. In gentilitiorū vero serie, non temporis, sed prænominum habita est ratio: verbi gratia, in Valeriis non Voleso nec Publio primus datus est locus, a quib. ceteri sunt orti; sed secundum prænominum seriem præmissus est Lucius Valerius, & deinceps M' Valerius, M. Valerius, P. Valerius, Volesus Valerius. itidēq; in aliis. E synonymis quoque ad synonyma & affinia tibi quandoque transeundum memineris: vt, (verbi caussa) siquid in Imagine non inuenias, id in Simulacro aut Statua quæras: itidemq; in aliis. Prænomina vero, de quib. modo dictum est, alia in frequenti fuerunt vsu: vt Appius, Aulus, Caius, Cnæus, Lucius, Manius, Marcus, Postumus, Publius, Quintus, Seruius, Sextus, Spurius, Tiberius, Titus. *Alia rarius vsurpata sunt: vt* Agrippa, Ancus, Aruns, Cæso, Gracchus, Lar, (*seu* Lars) Metius, Neuius, (*pro* Cneus) Numa, Octauus, Opiter, Pompo, Proculus, Tullus, Turnus, Volesus, Vopiscus. *e quorum numero quatuor apud recentiores pro cognominibus vsurpata sunt;* Agrippa, Gracchus, Proclus, Vopiscus. Appius *vero in Claudiorum familia pene ipso nomine fuit vsitatius; præsertim in decemuiri appellatione. Cognomina & Agnomina, quoniā apud hunc auctorem rariora sunt, pleraq; suo loco sunt notata. De his te præmonendum putauimus lector. Tu studium & laborem nostrum publicæ vtilitatis gratia susceptum, æqui bonique consule.*

A

Ciuilis

D

Etru-

F

Tullus

Olymp.

in Mar

Sche-

Tyran-

FINIS.

Corrigenda.

Pag. 50, Latini textus versu 33, pro Æxonensis *rectius leges* Xypetæensis. *P. 66, L. 2. v. 18 a fine, pro his*
pugnæ feminibus, *reponere poteris* hac altercatione, *vel* rixa. *P. 140, v. 2, scribe* ἴχαν, *per* α. *P. 190,*
L. 2. v. 11, pro alas *non minus apte leges* turmas. *P. 270, v. 4, scribe* ἐπιλώιον, *per* υ. *P. 306, L. 2. v. 16 a fine,*
pro Postumius *repone* Valerius. *P. 333, L. 1. v. 10, scr.* duæ diuersiss. s. *& v. penult.* gubernacula resume-
rent. *P. 398, v. vlt. scr.* ἰσοτελείας. *P. 404, v. 5, post* ταπεινωθησόμενοι, *pro hypodiastole pone punctum semi-*
perfecta periodi, suspensum scilicet. *P. 476. L. 2. v. 10, scribe*, Vlyssis pugilationem exponit. *nam* πυγμὴ *non*
lucta est, sed pugilatio seu pugilatus. *P. 493, in margine ante* Socios *adde* Marcius. *P. 529, L. 1. v. 24,*
pro mediocritates *repone* medietates. *P. 662, L. 2. v. 6, pro* proximis *scribe* superioribus. *P. 696, L. 2. v.*
80, potes etiam sic legere, quibus proximos secundum deos honores & gr. *P. 705, L. 1. v. 9, pro* pabulatum
repone prædatum. *Pagina 713, vitium habet in prima numeri sui nota, 6 scilicet pro 7.* *P. 725, L. 1.*
v. 16, rectius sic leges, vt de stationis a ducibus assignatæ desertoribus. *P. 745, v. 36, post* μελαγχολᾶν *pone pun-*
ctum perfecta periodi.

In Notarum libello pag. 20, v. 56, post atque adeo rursum, *adde*, sic est. *P. 24, v. 2, scr.* detracto ι.
P. 29, v. 23, post λέγει *pone punctum semiperf. periodi, suspensum scilicet.* *Ibid. v. 37, pro* 372, *repone* 504, 10.
P. 37, v. 8, pro plur. ἐπισημασίαι *scribe singul.* ἐπισημασίαν. *P. 55, v. 56, ante* V. 12, *adde*, P. 506.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙ-ΚΑΡΝΑΣΕΩΣ ΤΟΜΟΣ Β',

Ο ΤΑ ΡΗΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΡΙ-ΤΙΚΑ ΠΕΡΙΕΧΩΝ.

DIONYSII HALICAR-NASSEI TOMVS II, RHETO-RICOS EIVS ET CRITICOS LIBROS

CONTINENS; DVOBVS TRACTATIBVS *nusquam ante vulgatis auctus.*

Addita ſex tractatuum verſio Latina, multis in locis emendata. Additus item Notarum libellus, in quo præter variæ ſcripturæ indicationem, plurima loca partim emendantur, partim illuſtrantur. Additus denique duplex rerum & verborum INDEX, Latinus & Græcus.

Catalogus ſingulorum tractatuum, tam eorum qui exſtant, quam eorum qui adhuc deſiderantur, decima huius primi ternionis pagina exponitur; AVCTORES vero qui tum in textu, tum in Annotationibus citantur, auerſa pagina recenſentur.

Opera & ſtudio Friderici Sylburgii Veterenſis.

FRANCOFVRDI

Apud heredes Andreæ Wecheli,

MDLXXXVI.

Cum S. Cæſ. Maieſtatis priuilegio ad ſexennium.

CATALOGVS AVCTORVM QVI A DIONYSIO in hoc altero tomo citantur.

POETAE.

Epici.

Antimachus Colophonius.
Empedocles phyſicus.
Homerus.
Panyaſis.

Tragici.

Æſchylus.
Euripides.
Sophocles.

Comici.

Ariſtophanes.
Cratinus.
Eupolis.
Menander.

Lyrici ſeu Melici.

Alcæus.
Anacreon.
Bacchylides.
Philoxenus.
Pindarus.
Sappho.
Simonides.
Steſichorus.
Teleſtes.
Timotheus.

HISTORICI.

Acuſilaus Argiuus.
Ameleſagoras (ſeu Meleſagoras) Chalcedon.
Antilogus: vel potius Antiochus Syracuſanus.
Ariſteas Proconneſius.
Cadmus Mileſius.
Callimachus, polyhiſtor & rhetor.
Charon Lampſacenus.
Cratippus.
Cteſias Cnidius.
Damaſtes Sigenſis.
Deiochus Proconneſius.
Demetrius Calantianus; ſeu (vt apud Suid. eſt) Callatianus
Democles Phigalenſis.
Demus Magnetius, polyhiſtor.
Duris.
Ephorus.
Eudemus Parius.
Eugæon Samius.
Hecatæus Mileſius.
Hegeſias Magnes.
Hellanicus Leſbius.
Heraclides.
Hermippus.
Herodotus.
Hieronymus Cardianus.
Hiſtoriæ cõmunis auctores.
Nicoſtratus.
Philiſtus.
Philochorus hiſtor. Attic.
Phylarchus, ſeu Philarchus.
Polybius.
Saon.
Theopompus.
Thucydides.
Xanthus Lydus.
Xenomedes Chius.
Xenophon Socraticus.

ORATORES & RHETORES.

Æſchines.
Alcidamas.
Anaximenes.
Andocides.
Antipho Rhamnuſius.
Aphareus Iſocr. f.
Ariſtocles.
Artamenes.
Aſiani oratores.
Cæcilius rhetor.
Callicrates.
Cephiſodorus, Iſocratis auditor.
Critias.
Demetrius Phaler.
Democlides.
Demoſthenes.
Dinarchus.
Gorgias Leontinus.
Hippodamas.
Hyperides.
Iſæus.
Iſocrates.
Licymnius.
Lycurgus.
Lyſias.
Meneſæchmus.
Molon.
Naucrates Iſocraticus.
Pergamẽſes grammatici, Ariſtarchus & Crates.
Philagrius.
Philiſtus, ſeu Philiſcus.
Polus.
Polycrates Athen.
Rhetoricarum ſiue Oratoriarum tabularum auctores.
Rhodiaci rhetores.
Soſigenes.
Theodectes.
Theodorus Byzantius.
Thraſymachus Chalcedon.
Timæus.
Zoilus.

PHILOSOPHI.

Ariſtoteles.
Ariſtoxenus muſicus.
Chryſippus Stoicus.
Democritus.
Hieronymus.
Philonicus dialecticus.
Plato.
Theodectes.
Theophraſtus.
Timæus.
Xenophon.

Quo vero quiq; loco citetur, Index Latinus prolixe cõmonſtrat.

AVCTORES QVORVM OPE SYLBVRGIVS IN Notis ſuis vſus eſt.

GRAECI.

Æſchines.
Ammonius grammat.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles.
Athenæus.
Demoſthenes.
Dinarchus.
Diodorus Siculus.
Euripides.
Euſtathius.
Herodotus.
Heſychius.
Homerus.
Ioannes grammaticus.
Iſæus.
Iſocrates.
Lyſias.
Pindarus.
Plato.
Sappho.
Stephanus Byz.
Strabo.
Suidas.
Thucydides.

LATINI.

Q Curtius.
M Fabius Quintilianus.
Marius Victorinus.
C. Plinius.
M. Tullius Cicero.

RECENTIORES.

Aldus Manutius.
M. Antonius Antimachus.
M. Antonius Muretus.
Carolus Sigonius.
Dauid Hœſchelius.
Fuluius Vrſinus.
Guilielmus Morellius.
Guilielmus Xylander.
Henricus Stephanus.
Hieronymus Donzellinus.
Hieronymus Wolfius.
Ioachimus Camerarius.
Ioannes Brodæus.
Lollinus Cretenſis.
Paulus Leopardus.
Petrus Victorius.
Pompilius Amaſæus.
Stanislaus Ilouius.
Theodorus Canterus.

GENEROSO ET MAGNIFICO V.

ANDREAE DVDITHIO AB HOREHOWIZA, DOMINO SMIGLÆ, S. CÆS. MAIEST. CONSILIARIO ET ORATORI,

Fridericus Sylburgius S. & F. P.

CVM superiore panegyri catalogum ederem eorum librorum quos in hoc altero tomo daturus essem, in mentem venit eius fabulæ quæ de adolescentibus cauponam sine pecunia ingressis vulgo narratur. quemadmodum enim illi, cum symbolas hospiti contribuere non possent, pollicebantur quidem se in vicinam siluam exituros, confectoq; ibi quem vidissent immani vrso, amplissime satisfacturos; sed venatũ egressi, tantum abfuit vt vrsum ceperint, vt contra ipsi a bellua interempti fuerint: ita ego quoque in illa promissione mea verebar ne conatu frustratus, in audaciæ pariter ac vanitatis crimẽ incurrerem: præsertim cum eorum quæ pollicebar, bona pars multis parasangis a nobis abesset, & consequendi spes se parũ certa ostenderet. Non tamen desperandum arbitrabar; sed potius collectis omnibus tum animi tum corporis viribus, rem alacriter aggrediendam, Deoq; opt. maximo, qui honestos conatus prosperare soleret, committendum exitum. Itaq; paulo post mercatum, cum ad pensum redirent operæ, quidquid Dionysianorum opusculorum conquirere potueram, in eum ordinem qui aptissimus esse videbatur, digessi, ita vt Stephani exemplo a Rhetoricis inciperem, & Critica his subiungerem. Admota operi manu, tãto ardore processit negotium, vt omnia illa quæ ante diuersis in locis, diuersis temporibus, forma etiam diuersa, in lucem fuerant edita, fere intra sextam hebdomadem expedirentur. Quæ cum ad finem properarent, necdum aduenirent ea sine quibus hic tomus non emittendus videbatur, metus ille meus, de quo ante dixi, magis ac magis augeri cœpit. Etsi enim de exspectatione mihi facta nihil plane dubitabam; tamẽ cum tempus laberetur, & nuntij subinde longiores minarẽtur moras, spe paululum vacillante, aliam mihi rationem ineundam iudicabã. Sicut igitur figulo Horatiano, cum amphora cœpisset institui, rota currente vrceus exit: ita putabam mihi quoq; annitendum, vt si forte Dionysium non possem, saltem alium non minus desideratum scriptorem pro illo ederem. Simulatq; ergo Dionysii libris, quos nancisci potueram, extrema fuit manus imposita, ad Aristotelem reuerti, & Politica cum Oeconomicis, quorum iamdudum a nobis poscuntur exemplaria, in manus sumpsi. Sex tantum supererant folia, cum præter opinionẽ, velut ἀπὸ μηχανῆς, adueniunt ea quæ ad perficiendum Dionysium desiderabantur; tui scilicet codices, DVDITHI; quos ante aliquot menses nobis promiseras, sed fatalibus impedimentis prohibitus, citius mittere non potueras. Quibus euolutis, vt comperio te pollicitis plura & maiora nobis impertisse, quatuor scilicet tractatus iam ante publicatos, & duos nondum vulgatos, intermisso Aristotele, confestim ad Dionysiũ redii: assũptoq; mihi Achate meo, Moyse Quadrato, quãta celeritate potui, partim ea quæ expressa iam erant, cõtuli; partim ea quæ prelo erant mandanda, exscripsi. Quæ dum satis feliciter succedunt, & de opere mature absoluẽdo bona spes est, ecce nouũ se offert impedimentum. primum enim Achates ille meus inualetudine obruitur: octiduo post ipse quoque febri corripior. Ibi omen illud, de quo modó dixi, acrius mentem subit, timorisque stimulos magis exacuit. Sed vt ante, ita tunc quoque in extrema spei lucta,

Deus se iterum ἀπὸ μηχανῆς benignum exhibet, viribusq; nostris paululum corroboratis, animos ad reliquias operis persequendas rursus accendit; efficitq; vt id tandem ad exitum perducamus. Quæ iccirco tibi narro, vir amplissime, vt & ipse & alij tecum videãt, quam difficile sit promissis se exsoluere, in iis præsertim rebus quæ non sunt nostri arbitrii. cum enim Ancæo calicem iam manu tenẽti, nec quidquam amplius obstare cẽsenti quominus vineæ suæ fructum degustaret, nihilominus πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου: multo magis in illis quæ longissimo locorum interuallo a nobis sunt remota, variisque fortunæ casibus discludi a nobis possunt, incerta sunt consilia & promissa nostra. Nec ego tunc me nexibus illis induissem, nisi quædam vt id facerem necessitas coegisset. cuius vinculis cum tãdem per te DVDITHI sim liberatus, me tibi arctius adstrictum vt sentio, ita libens profiteor. Porro vt his omissis, breuiter tibi exponã quid in hac editione præstiterim, vel potius præstare conatus sim, primũ id operam dedi, vt quæ Stephanus vterq;, Robertus pater, & Hẽricus filius, demum etiã P. Victorius edidissent, quam fidelissime & diligentissime repræsentarem. Deinde, quoniam a doctissimis hominib. nõ pauca ad huius tomi emendationem annotata comperiebam, ea quoq; diligenter huc conferre studui. Quidquid ergo Victorius, Muretus, Brodæus, Leopardus, Stephanus, Canterus, in Variarum lectionum & Emendationum libris notarant, diligenter excerpsi. E Camerarii item, Xylandri & Wolfii libris, quæ amici nobis suggesserant, eodẽ adhibui. Siquid etiam ex interpretum versionib. coniectura deprehenderem, & ipsum cum superiorib. coniunxi. Auctorũ loca quæ multa passim citantur, sicubi suspecta essent, ad fontes ipsos, quantum per otium licuit, reuocaui. Præ ceteris vero diligenter consului Atticorum oratorum volumẽ ab Aldo & Stephano editum; Wolfii Isocratem ac Demosthenem; Stephani Herodotum, Thucydidem, Platonem. Hisq; auxiliis adiutus si manifestæ occurrerent mendæ, correctionis libertate vti non sum veritus: si qua vero dubia vel suspecta se offerrent loca, seorsum in Notarum libro vel meas vel alienas de illis coniecturas exposui; in quo etiam plerarumq; omnium emẽdationum rationem reddidi, atq; alia quæ ad Græci textus expolitionem facerent, adieci. Scriptum codicem initio vnum dumtaxat habui, eius libelli quo τῶν παλαιῶν χαρακτῆρες exponuntur; quẽ Bononia Pompilius Amasæus ad nos miserat. Postea quatuor alios tractatus calamo exaratos e tua bibliotheca nactus sum; de Isæo scilicet, de Dinarcho, de Demosthene, an is ex Aristotelis præceptionibus artem oratoriam didicerit; & de Platonis elocutione. Demum etiam sextus accessit, quo λέξεως nouem priora capita continentur. Sed cum serius aduenissent, non licuit mihi editionem nostram cum omnibus conferre, & emendationes diuersitatesq; inde adnotatas in Notarum libellum iã magna ex parte confectum, inserere. Seorsum igitur hæc breui post tempore dabo, cum primi tomi spicilegio, & huius secundi (ni amicorum me pollicitationes fallent) auctario. In postremis duob. libris, qui nunc primum tuo beneficio in lucem exeunt, vbi me vulgatæ Thucydidis, Platonis, Isocratis, Demosthenis, & aliorum qui citantur auctorum editiones, & interpretum versiones destituebant. coniecturis plerumq; ac diuinationib. agendum fuit: non in textu; nisi euidens esset librariorum alucinatio; sed in notationibus. non enim nimium licentiæ in textum mihi vsurpare volui: tutius in Notis coniectationum pericula subiri posse censui. Præ ceteris autem postremus mihi tractatus multum exhibuit negotii, qui non tãtum e mendosiore codice, sed ab indoctiore etiam librario exscriptus erat. Ad versiones quod attinet, non fuit mihi tantum otii vt cum Græco textu eas cõferre potuissem. quapropter admodum pauca in illis ad marginem notaui: nonnulla etiam in Notarum libello attigi. In tua versione nihil fere

mihi

mihi licere volui. satis esse videbatur, quæ tu ipse vel in contextu mutasses, vel ad orã adiecisses, lectoribus exhibere. Ad extremum, quoniam Index cuiusq; libri breuis quædam synopsis est, & in multis eiusdem interpres, existimaui, vt in superiore, ita in hoc etiam tomo, geminum addendum esse Inuentarium, Græcum & Latinum. Quin & præcipua cuiusq; libri capita, quanta breuitate ac perspicuitate fieri posset, verbis e textu desumptis, margini apponenda iudicaui. Hæc sunt, DVDITHI amplissime, quæ in hoc tomo præstiti, vel potius tentaui. In quibus conficiendis cum & breui temporis spatio sim vsus, & multa insuper expertus aduersa, spero te doctosque omnes, in iis quæ oculos & animum meum fugerint, facile mihi daturos veniam: præsertim quia, vt ipsius Dionysii verbis vtar, οὐδεμία αὐτάρκης ἀνθρώπου φύσις, οὔτ' ἐν λόγοις, οὔτ' ἐν ἔργοις, ἀναμάρτητος εἶναι· κρατίστη δὲ, ἡ πλεῖστα μὲν ἐπιτυγχάνουσα, ἐλάχιστα δὲ ἀστοχοῦσα. Sub tui vero nominis patrocinio cur hæc in lucem exire voluerim, graues ac iustæ fuerunt caussæ. Cũ enim is γείτων sit nexus, vt iunctis manibus capiant reddantq; vicissim; tu vero maximam huius tomi partem in veteribus chartis nobis & per nos reipubl. communicaueris, nonne ingratus fuissem, si ad alium potius quam ad te istius beneficii gloriam redundare voluissem? Deinde quia tali ad hoc negotium patrono erat opus, qui & rem probe intelligeret, & auctoritate sua eandem tueri posset, quemnam te inuenire potuissem aptiorem? Vt enim vno verbo dicam quod res est, ea es tum doctrinæ præstantia, tum rerum experientia, vt & doctissimi quiq; iudicium tuum admirentur, & potentissimi monarchæ consiliis tuis gaudeant: quippe qui, vt apud Thucydidem Pericles, οὐδενὸς ἥττων εἶ γνῶναί τε τὰ δέοντα, καὶ ἑρμηνεῦσαι ταῦτα. Præterea cũ vnum e præcipuis huius tomi tractatib. ante aliquot annos verteris, eundemq; nunc recognitum cũ Græco textu per nos inuulgaris, ad quemnã iustius tum illius ipsius, tum ceterorum patrociniũ pertineret? Ac vt maior huius tomi pars e bibliotheca tua promanauit, ita te quoq; magis quam alium sibi patronum deposcit. Meretur hoc etiã ipsius auctoris dignitas: cuius, vt ipse nosti, tanta est præstantia, vt de eo silere q̃ pauca differere præstet. Hoc tamen reticere hic nõ possum, si quis solidam sibi vel oratorum veterum vel historicorum γνῶσιν καὶ χρῆσιν sine huius ductu cõparare conetur, eum, vt Horatianum æmulatorem Pindari, ceratis ope dædalea niti pennis, vitreo daturum nomina ponto. nam siue τὸν πραγματικὸν siue τὸν λεκτικὸν τόπον spectemus, tam in historicis quam in oratorib. adeo accurate ab illo examinantur omnia, vt vix quidpiã cogitari possit exquisitius. cumq; in λεκτικῇ ἰδέᾳ tres sint præcipuæ compositionis formæ, luculenter docet quid tum in sublimis dictionis norma Thucydide, tum in tenuis auctore Lysia desideretur: tum quib. obseruationib. medium dicendi genus a Thrasymacho inchoatum, & a Platone atq; Isocrate expolitum, Demosthenes demum ita consummauerit, vt omnib. & ante & post se perfectæ eloquẽtiæ palmam præripuerit. Taceo hic alia quæ ceteris auctorib. tum in poesi, tum in historia, tum in arte oratoria, plurimum lucis afferunt. Dinarchi sane vita, & alter tractatus de Demosthene, ad Atticam historiam conducunt plurimum. Tu ergo, generose DVDITHI, hunc tanti viri tomum, a te magna ex parte profectum, a me vero pro meæ tenuitatis modulo diligenter expolitum, in tutelam tuam accipe; &, vt cœpisti, nos in aliis reipubl. communicandis gnauiter adiuuare perge. Quod vt luculentius præstare possis, prosperam tibi valetudinem, & felices rerum successus, ab vnico bonorum omnium fonte, Deo opt. maximo, ardenti animo precor. Francofurdi Non. Septemb. MDLXXXVI.

FRID. SYLBVRGIVS LECTORI S.

De hoc Dionysii tomo quę moneri oportuit, pleraq; iam in præfatione ad nobiliss. & ampliss. Dudithium sunt exposita. quapropter ea hic repetere nō est necesse. Ea ergo dumtaxat hic referam quæ commodum ibi locum non habebant. Primum, cifræ quæ exteriori margini sunt appositæ, remittunt te ad paginas exemplarium quibus in hac editione sumus vsi. Eorum primum est, quod a Roberto Stephano cum priore Dionysii tomo Lutetiæ est editum, anno 1547. alterum, quod ab Henr. Stephano in eadem vrbe anno 1554, in lucem est emissum. tertium, quod e Medicea bibliotheca Petri Victorii opera prolatum, Lugduni Ioannis Tornesii typis exaratum est. In postremis duob. libris, qui nunc primum e Dudithii bibliotheca in publicum prodeunt, scriptorum codicum paginas in margine notandas censuimus. quod eo consilio a nobis factum est, vt si qui forte de fide nostra dubitarent, illarum cifrarum indicio ad codices quos secuti sumus, possent recurrere. De manuscriptis libris quos ad nostram editionem a nobis adhibitos iam ante dixi, nihil hic repetam. hoc tantum addam, in postremo tractatu, qui est περὶ τῆς λεκτικῆς τοῦ Δημοσθένους δεινότητος, præter exēplar a Dudithio suppeditatum, habuisse me breues quasdam schedas, quas e Lollini Cretensis bibliotheca Hieronymus Donzellinus Venetiis ad nos miserit: sed eas plerisq; in locis & mācas, & ita decurtatas, vt archetypi essent quædā ἐπιτομή. Quæ signis his [ ] inclusa reperies, ea memineris vel a nostro exemplari, vel ab eo quod ad nostrum contulimus, abesse. ab vtro autem absint, in Notarum libello exponitur. Ad ordinem quod attinet, ceteris tractatibus sat conueniens assignatus est locus: posteriores vero cum serius aduenissent, non quam debebant, sed quam poterāt, sedem accepere. Quod necessitatis erratum vt corrigeretur, in catalogo, qui quinta ab hinc pagina sequitur, singuli eo ordine quo & poni & legi debent, sunt digesti. In Thucydidis charactere, hoc te Dudithius scire voluit, vbi prolixiora citantur loca, Vallæ versionem a se retentam fuisse: tum quod sibi tunc festinandum esset, tum quod Valla satis laudabilem in sua versione præstitisset operam. Præfationes vero, quas suæ quisque editioni præmisit, partim suo loco, partim in hoc ternione posuimus: ne quis, si factum id non fuisset, sui laboris laude se a nobis fraudatum quereretur. De his te monēdum duximus, lector. Tu ea æqui boniq; consule, & ad cetera pro viribus nobis animo, lingua, manibus faue. Vale.

ΕΡΡΙΚΟΣ Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΑΜΒΡΟΣΙΩι

Ὀδέττῳ Σέλβᾳ τῷ τοῦ μεγάλου τῶν Κελτῶν βασιλέως πρὸς
τὴν τῶν Ἐνετῶν γερουσίαν πρεσβευτῇ,
εὖ πράττειν.

ἈΠΕΛΘΩΝ παρά σου, καὶ ἀφικόμενος ἐνταῦθα, ὦ φίλη μούσαις κεφαλή, ἐκομισάμην βιβλία ἄττα παρά τινος τῶν ἐν Ἰταλίᾳ φίλων· ὃν ἐγὼ τέως μὲν ἡγούμην μείζους ποιεῖσθαι τὰς ὑποσχέσεις ὧν ἤμελλεν ἐπιτελέσειν· νῦν δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ μείζω τῆς ἐπαγγελίας δεξάμενος, ἐκείνου μὲν τῆς σπουδῆς ἄγαμαι, ἐμαυτοῦ δὲ πολλὴν ἀκρισίαν καταγινώσκω. ἐν γοῦν τοῖς ἄλλοις οἷς ἔπεμψεν, ἦν καὶ ταῦτα τὰ τοῦ Διονυσίου συγγράμματα, ὅσῳ καλλίω, τοσούτῳ χαλεπώτερα εὑρίσκεσθαι ὄντα, ὁμολόγως νὴ Δία τῇ παροιμίᾳ. καίτοι ἔχει μὲν αὐτὰ καὶ Ἔρρικος ὁ Σχριμγέρος, ἀνὴρ διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα παντὸς ἐπαίνου κρείττων, διὰ δὲ τὴν σπουδὴν ἣν ὁσημέραι περὶ τὴν τῶν παλαιῶν βιβλίων συγκομιδὴν ποιεῖται, καὶ ἐν τῷ τῶν μουσῶν πρυτανείῳ τρέφεσθαι ἄξιος· ἀλλὰ γραφικῶν ἁμαρτημάτων γέμει ἃ ἔχει Διονυσίου ἀντίγραφα. παραλαβὼν οὖν ἐγώ, εἰ καὶ οὐχ ὅλως ἀναμάρτητον ὄν, πολλῷ γε ἀκριβέστερον γραφέν, ταῦτα τὰ συντάγματα ἐν ἀφανεῖ κεῖσθαι ἐπὶ πλείω χρόνον οὐκ εἴασα· πᾶσι μὲν τοῖς φιλομαθῶς ἔχουσι χαριεῖσθαι οἰόμενος, ἐκείνοις δὲ μάλιστα οἳ ξένοις καὶ παραδόξοις χαίρουσιν ἀκούσμασι. τί γὰρ τῶν πάντων ἔχοι τις παραδοξότερον εἰπεῖν, ἢ τὸν τοῦ Διὸς τῶν φιλοσόφων Πλάτωνος τολμᾶν καθάπτεσθαι, καὶ μάλιστα ἐν ᾧ αὐτὸς ἑαυτοῦ κρείττων εἶναι νομίζεται; λέγω δὲ ἐν τῷ χαρακτῆρι, ὃν πάντες ὑπερεκπεπληγμένοι, κανόνα ἑαυτοῖς πασῶν τῶν ἐν τῷ λόγῳ ἀρετῶν προτίθενται;

τίθενται, μή ποτέ γε εὐθύνας δέξασθαι νομίζωσιν; εἰ δὲ καὶ αὐτὸς παρανόμων ἁλίσκεται καὶ δίκην ὀφλισκάνει, τίνα περὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων ἔχοιμεν ἂν διάνοιαν; τί γὰρ ἂν καὶ πάθοι τις τῶν ἀρχομένων, αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἤδη πολεμουμένου; οὐ γὰρ ἂν καταπολεμουμένου ὑπομείναιμι εἰπεῖν· οὐχ οὕτω μαίνομαι· εἴ γε ὑπερασπιστὴν τὸν Πομπήιον ἔχει. ἀλλὰ πρὸς τῶν θεῶν, βούλει καὶ συνηγορῶμέν τι τῷ Πομπηίῳ, Ὀδέτλε βέλτιστε, καὶ τῷ φιλαλήθει προφασιζομένῳ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀλήθειαν ἀντιτάσσωμεν, τοῖς λογισμοῖς αὐτῆς χρώμενοι; ἀλλ' οὐδὲν, οἶμαι, κωλύει παρρησιάζεσθαι, αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἀργυραμοιβικῶς ἐξετάζειν πειρώμενον. λέξω οὖν τὰ δοκοῦντά μοι, τοῦτο προειπὼν, ἵνα ἐὰν μὲν ὀρθῶς εἰρηκέναι δόξω, σπουδάζειν με νομίζῃς· ἐὰν δὲ μὴ, τοὺς ἐμοὺς λόγους, ἀνδρὸς εἶναι ὑπολάβῃς παίζειν προῃρημένου. ἄκουσον δὴ ἐμοῦ τὸν Διονύσιον τοῖς αὐτοῦ ῥήμασι, καθάπερ βέλεσί τισιν, ἀντιτοξεύοντος. εἰ μὲν γὰρ ὁ Πλάτων, ὅτε εἰς τοσοῦτον ὄγκον ἐξαίρει τὸν λόγον, ὥστε καὶ διθυράμβοις τινὰ ποιεῖν παραπλήσια, τοῦτο ποιοῦντος ἑαυτοῦ οὐκ αἰσθάνοιτο, τὴν αὐτοῦ ἀμαθίαν καὶ ἀκρισίαν εἰκότως ἄν τις διαβάλλοι· εἰ δὲ οὐ μόνον αἰσθάνεται, ἀλλὰ καὶ ὁμολογεῖ, πῶς οὐ φανερὸν ὅτι τοῦτο ἐξεπίτηδες ἐποίησεν; οὔκουν λανθάνει ἑαυτὸν τοῦτο ποιῶν. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. πῶς γάρ; ὃς καὶ κατ' ἐπιτήδευμα εἰς τοσοῦτον ὕψος ἐγείρει τὸν λόγον, ὡς τοιούτῳ εἴδει χαίρων; ἤτοι οὖν τοῦτο οὐχ ἁμάρτημά ἐστιν, ἢ ἁμάρτημά γε ἑκούσιον. ἀλλ' εἰ μὲν ἁμάρτημα ὅλως οὐκ ἔστι, τί σε ἐχρῆν τοιούτου κατατρέχειν ἀνδρός; εἰ δὲ ἑκούσιον εἶναι φὴς ἁμάρτημα, ὅρα ὦ Διονύσιε, μὴ βουλόμενος εἶναι διορθωτὴς, λάθῃς σεαυτὸν παραδιορθωτὴς γινόμενος. τίνα γὰρ τῶν πάντων καὶ τισὶ λόγοις πείσειας ἂν, οὕτω κακοήθη εἶναι τὸν ἄνδρα, ὥστε καὶ ἐκ προαιρέσεως ἁμαρτάνειν; ἀλλ' ἐρεῖς ἴσως, αἰσθάνεται μὲν ἑαυτοῦ ἁμαρτάνοντος ὁ ἀνὴρ, καὶ μάλα ἂν καὶ φυλάξασθαι βούλοιτο· ἀλλ' οὐ δύναται· τοῦτο γὰρ αὐτῷ ἔμφυτόν ἐστι. καὶ πῶς ὦ βέλτιστε φυλάξασθαί τις τὸν τόπον βούλεται, ᾧ ἐμφιλοχωρεῖ; ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι ἡ μεγαλόνοια τοῦ ἀνδρὸς εἰς μεγαλοφωνίαν αὐτὸν προεκαλεῖται. εἰ οὖν τὴν ἁρμονίαν ἐντεινάμενος, ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ Τιμόθεος, εὐθέως καὶ χαλάσαι βούλεται, τί ἄτοπον ποιεῖ; ἢ τί παρὰ τοῦτο; ἴσως δὲ καὶ τόδε τις εἰπὼν οὐχ ἁμαρτήσεται, ὅτι προσῆκεν ἡμᾶς περὶ τοῦ Πλάτωνος ὡς δαιμονίου ἀνδρὸς διανοουμένους, οὕτω γνώμης ἔχειν, ὅτι οὐδὲν ἄτοπον ἐν τούτοις ἐκεῖνος ποιεῖ, μᾶλλον δὲ ἄτοποί εἰσιν οἱ σμικρολογεῖσθαι καὶ τὰ θεῖα περιεργάζεσθαι βουλόμενοι, πρὸς τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν αὐτὰ ἀναφέροντες. εἰ γὰρ νυμφόληπτος, ὡς αὐτὸς λέγει, γινόμενος, ἀλλόκοτά τινα καὶ ξένα ἡμῖν δοκοῦντα τοῖς χαμαὶ ἑρπύζουσι φθέγγεται, τί θαυμαστόν; ἀλλὰ γὰρ, ἐπειδὴ καὶ ὁ Πομπήιος τοιοῦτος ἀνὴρ ὢν Διονυσίῳ, οἷα δὴ τὰ τοιαῦτα, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, δεινῷ ὄντι, παραχωρεῖν τῆς κρίσεως οὐκ ἠθέλησε, συγγνώμην σε ἔχειν ἐμαυτῷ παραιτοῦμαι, τολμήσαντι προσέτι καὶ ἀντιλέγειν. βέλτιον οὖν σε, ὅπερ ἀρχόμενος εἶπον, ἅπαντα ὃν περὶ τούτων ἐποιησάμην λόγον, οὐ σπουδῆς, ἀλλὰ παιδιᾶς εἶναι νομίζειν.

Καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις. ἴσως δὲ ἐπέλθοι τινι, σοφώτατε Ὀδέτλε, τοῦ Διονυσίου θαυμάζειν, πῶς εἰς τοσοῦτο τόλμης προῆλθεν, ὥστε καὶ τοῦ μεγάλου Πλάτωνος ἐπιλαβέσθαι. ἐγὼ δὲ ἔχων ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογεῖσθαι, βέλτιον ἡγοῦμαι αὐτὸν ἑαυτῷ συνήγορον παράγεσθαι. αἰτιασάμενος γὰρ ὢν ἀνὴρ ἐκεῖνος, τὸ ταῖς τῶν πολλῶν διανοίαις ἐγγίνεσθαι δυναμένης περὶ αὐτοῦ ὑπολήψεως ᾔσθετο, ὡς αὐθάδους τινὸς καὶ ἀλαζόνος ὄντος· καὶ ὅτι ἔνιοι ἴσως πολλὴν αὐτῷ ἀκρισίαν, ἢ καὶ ἄνοιαν ἐγκαλέσουσιν, εἰ τῇ ἰδίᾳ δυνάμει τῇ περὶ τοὺς λόγους θαρρῶν, τοὺς τῶν ἄλλων χαρακτῆρας ἐξετάζειν ἐπεχείρησεν. Οὐδὲν δὲ χεῖρον ἴσως, καθάπερ εἰς μέσον προελθόντι, οὕτως αὐτῷ διαλέγεσθαι· Εἰπέ μοι πρὸς τῶν θεῶν ὦ φίλτατε Διονύσιε, τί παθὼν σὺ οὕτω θερμῶς ἐπεχείρησας ἔργῳ, ὥστε οὐκ ἀρκεσθῆναι τῇ τοῦ Θουκυδίδου καταδρομῇ, καὶ ἄλλων πολλῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δαιμονίου Πλάτωνος καθάψασθαι, ὃς τοῖς ἄλλοις αὐτὶ κανών ἐστιν; ἆρα νομίζων ἡττᾶσθαί σου ἐκεῖνον τῇ ἐν τοῖς λόγοις δεινότητι; τούτους μὲν ἢ τούτοις γε παραπλησίους ἔχοι τις ἂν αὐτῷ λόγους προσενεγκεῖν. νῦν δὲ ὥρα ἐστὶν ἀκοῦσαι τί πρὸς τούτους ἀποκρίνεται ἐν τῷ πρὸς τὸν Κόιντον Αἴλιον Τουβέρωνα ὑπομνηματισμῷ, τῷ περὶ τοῦ Θουκυδίδου. μετὰ γὰρ ἄλλα πολλὰ, τελευτῶν καὶ τάδε φησίν· Ἓν ἔτι λείπεταί μοι μέρος ἀπολογίας δεόμενον, ἐπίφθονον μέν τι κατηγόρημα, καὶ τοῖς πολλοῖς κεχαρισμένον, ῥᾳδίως δὲ ἐξελεγχθῆναι δυνησόμενον, ὡς οὐκ ἔστιν ὑγιές. οὐ γὰρ εἰ τῇ δυνάμει λειπόμεθα Θουκυδίδου τε καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν, καὶ τὸ θεωρητικὸν αὐτῶν ἀπο-

» λωλέκαμεν. οὐδὲ γὰρ τὰς Ἀπελλοῦ καὶ Ζεύξιδος καὶ Πρωτογένους καὶ τῶν ἄλλων γραφέων τῶν δι-
» ωνομασμένων τέχνας, οἱ μὴ τὰς αὐτὰς ἔχοντες ἐκείνοις ἀρετὰς, κρίνειν κεκώλυνται· οὐδὲ τὰ Φει-
» δίου καὶ Πολυκλείτου καὶ Μύρωνος ἔργα οἱ μὴ τηλικοῦτοι δημιουργοί. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι πολλῶν
» ἔργων οὐχ ἥττων τοῦ τεχνίτου κριτὴς ὁ ἰδιώτης, τῶν τε δι' αἰσθήσεως ἀλόγου καὶ τοῖς πάθεσι κα-
» ταλαμβανομένων· καὶ ὅτι πᾶσα τέχνη τούτων στοχάζεται τῶν κριτηρίων, καὶ ἀπὸ τούτων λαμ-
βάνει τὴν ἀρχήν. Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Διονύσιος. ἴσως δὲ καὶ τὸ τοῦ Ἰσοκράτους εἰς ἀπολογίαν οὐκ
ἀπεικότως ἄν τις παραλάβοι. ἐρωτηθεὶς γὰρ ἐκεῖνος, διὰ ποίαν αἰτίαν, τοὺς ἄλλους διδάσκων λέ-
» γειν, αὐτὸς σιωπᾷ, ἔφη, Καὶ γὰρ ἡ ἀκόνη, αὐτὴ μὲν οὐ τέμνει, τὰ δὲ ξίφη ὀξέα ποιεῖ. Καὶ περὶ μὲν
τούτου ἀρκεῖν οἶμαι τὰ ῥηθέντα, τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν. ἔστι δὲ καί τι ἄλλο παρὰ τῷ Διονυσίῳ, μέμ-
ψεώς τινος ἄξιον εἶναι δοκοῦν. ποῖον δή ἐστιν ἐκεῖνο; ὅτι τοῦ μὲν Θουκυδίδου ἐν πᾶσιν ἀληθεύειν
προῃρημένου, τοῦ δὲ Ἡροδότου τῇ ἑαυτοῦ ἱστορίᾳ ψεύδη πολλὰ ἐγκαταμίξαντος, τὸν Ἡρόδοτον τοῦ
Θουκυδίδου προτιμᾷ ἐν τῇ τῆς ὑποθέσεως ἐκλογῇ. φέρε γὰρ, εἰ πάντες Ἡροδότου μιμηταὶ ἠ-
βουλήθησαν εἶναι, παρὰ τίνι ἂν ἀληθὴς ἱστορία εὑρέθη; εἰ δὲ οὐχ οὕτω λαμπρὰ ἡ ὑπόθεσις τοῦ Θου-
κυδίδου ὥσπερ ἡ τοῦ Ἡροδότου, αὐτὰ τὰ πράγματα αἴτια· ἅπερ μνήμῃ παραδίδοσθαι ὑπό
τινος ἔδει, εἰ μὴ τὸν ἅπαντα χρόνον ἐν ἀφανεῖ κεῖσθαι ἤμελλε. τί δὲ τὴν τῶν Ἡροδότου μύθων ὄφελος;
καὶ τίς οὐκ ἂν εἰκότως αὐτὸν διαβάλοι, ὡς αἰσχύνην μεγάλην καὶ ὄνειδος τοῖς ἱστορικοῖς προστρι-
ψάμενον, διὰ τὴν ἑαυτοῦ μυθολογίαν; Καὶ περὶ τούτου δὲ ἄξιον εἰς ἀπολογίαν τὰ τοῦ Διονυσίου
ῥήματα παραθέσθαι, ἃ ἔγραψεν ἐν τῇ προειρημένῃ πραγματείᾳ. εἰπὼν γὰρ ὅτι οὐδὲ μυθώ-
δες ὁ Θουκυδίδης τῇ ἱστορίᾳ προσῆψεν, μηδ' εἰς ἀπάτην καὶ γοητείαν τῶν πολλῶν ἐξέτρεψε τὴν
» γραφὴν, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ πάντες ἐποίησαν, τούτοις ὀλίγῳ ὕστερον ἐπιλέγει τάδε· Ταῦτα δὴ εἰπεῖν
» προήχθην, οὐκ ἐπιτιμῶν ἐκείνοις τοῖς ἀνδράσι, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἔχων συγγνώμην εἰ καὶ τῶν μυ-
» θικῶν ἥψαντο πλασμάτων, ἐθνικὰς καὶ τοπικὰς ἐκφέροντες ἱστορίας. ἐν ἅπασι γὰρ ἀνθρώποις καὶ
» κοινῇ κατὰ τόπους καὶ κατὰ πόλεις ἴδιαι μνῆμαί τινες ἐσώζοντο καὶ τῶν τοιούτων ἀκουσμάτων, ὥσπερ ἔφην·
» ἃς διαδεχόμενοι παῖδες παρὰ πατέρων, ἐπιμελὲς ἐποιοῦντο παραδιδόναι τοῖς ἐκγόνοις· καὶ
» τοὺς βουλομένους αὐτὰς εἰς τὸ κοινὸν ἐκφέρειν, οὕτως ἠξίουν συγγράφειν ὡς παρὰ τῶν ἀρχαίων
» ἐδέξαντο. ἐκείνοις μὲν οὖν τοῖς ἀνδράσιν ἀναγκαῖον ἦν ποικίλλειν τοῖς μυθώδεσιν ἐπεισοδίοις τὰς
» τοπικὰς ἀναγραφάς· Θουκυδίδῃ δὲ τῷ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔστιν οὖν ἐκ τούτων καταμαθεῖν ὅτι καὶ ὁ
Ἡρόδοτος δίκαιος συγγνώμης τυχεῖν, τοὺς πρὸ αὐτοῦ μιμησάμενος, καὶ τῇ ἐκείνων χρησάμενος
ἐξουσίᾳ. καὶ τούτοις δὲ ἐγὼ κατὰ τὸ παρὸν ἀρκεσθήσομαι. νῦν δὲ σόν ἐστιν, ὦ βέλτιστε Ὀδέττε,
περὶ τούτων γνώμην ἀποφαίνεσθαι. καὶ γὰρ καὶ ἀναβιοὺς αὐτὸς ὁ Διονύσιος ὁ κριτικὸς ἐπονομασθεὶς,
ἡδέως ἄν σοι τὰ ἑαυτοῦ ἀναθείη, ἅτε δὴ πάντων ἀνθρώπων ἀγχινοίᾳ διαφέροντι, καὶ τὸ κριτήριον
ὀξύτατον ἔχοντι. οὗ δείγματα πολλὰ καὶ ἐγὼ, ὅτε ἦν παρά σοι, κατεώρακα, καὶ σὺ νῦν καθ' ἑκά-
στην τοῖς πρός σε πανταχόθεν προσιοῦσιν ἐκφέρειν εἴωθας. ἀλλὰ γὰρ τί δεῖ μηκύνειν τὸν λό-
γον, περὶ τῶν πᾶσιν ὁμολογουμένων διαλεγόμενον; ἐνταῦθα οὖν καταπαύσω τὴν ἐπιστολὴν,
δεόμενος κἀγὼ συγγνώμης τυχεῖν παρά σου, εἰ ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ὧν σοι ὑπεσχόμην,
ὀλίγα τινὰ καὶ μικρὰ πέμπω σοι. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ αἴτιος, ἀλλ' ἡ τῶν ἐμῶν πραγμάτων πονηρὰ κατά-
στασις. ἐπεὶ δὲ τὰ πράγματα οὐ γίνεται ὡς βουλόμεθα, ὡς γίνεται βουλώμεθα. Ἔρρωσο, καί με ἀγα-
πῶν διατέλει.

EX EPISTOLA HENRICI STEPHANI AD PETRVM Victorium patricium Florentinum.

Meum quidem erat consilium, Petre Victori, hæc Dionysii opuscula tantisper meis scriniis inclusa seruare, dum ceteros eiusdem auctoris eiusdemque argumenti libellos nondum vulgatos (eumque præsertim qui ad Q. Ælium Tuberonem scriptus est) illis addere, omnesque vna edere possem. Sed quum mirum in modum deprauati essent, expectandaque mihi forēt alia exemplaria: hæc interim, amicorum consilium meo anteponens, edenda censui: tum vt iis, quibus debeo, morem gererem: tum vt his lectis, quasi patefacta via, vnusquisque ad cetera veniret paratior.

PETRVS VICTORIVS PETRO ANtonio *Thebalducio Jacominio S.*

AMAVI ego te semper, postquam in disciplinam meam te tradidisti, ob ingenium bonum, ac suauitatem morum singularem. id quod notum tibi esse arbitror. mihi quidē certe sæpe perspectum fuit, quæ sit voluntas tua & obseruantia erga me; quantoq; amore ac studio incubueris in ea quæ, fretus humanitate tua, tibi mandaui, seruierisque laudi atque honori meo. Quare nunc, cum desiderio non paruo tenerer, vtilitatis aliorum caussa, peruulgandi quædam scripta Græcorum veterum auctorum, neque hic facile id explere possem, confugi ad te, rogauique vt videres, si in ista tellure, in qua floret Græca lingua, & eruditio, aliquis esset qui curam hanc susciperet. Inuenisti autem istic subito doctum & diligentem hominem, qui pollicitus est, se libenter hoc facturum. Mitto igitur ad te primum vitas duas nobilium oratorum, quas scripsit Dionysius ille Halicarnasseus, adhibita multa cura: id est Isęi, qui Demosthenem erudiuit; & Dinarchi, magni & ipsius nominis oratoris, laudatique valde in genere illo dicendi graui ac vehementi. Quæ vitæ plenæ sunt magnæ variæque doctrinæ; in quibusque accurate disputatur de notis dicendi. Nam Dinarchi vita continet in se infinitam historiam, & exquisitam memoriam Atticorum oratorum. Quam sint autem vtiles vitæ ipsorum scriptæ a Dionysio, & quam magnos fructus ferant studiosis eloquentiæ; poterat etiam antea intelligi ex iis quæ fuerant iam editæ, Lysiæ, & Isocratis. nam refertæ manifesto illæ sunt plurimis præceptis artis. Non has autem tantum, sed Demosthenis quoque & aliorum præclarorum oratorum vitas litteris hic mandauit; quæ vetustatē amissæ sunt. Ne igitur hæ quoque perirent, quæ in vno tantum vetusto exemplari apud nos leguntur, vt accepi a doctis viris, & veteris memoriæ amatoribus, concedente optimo Principe, & cupido iuuandi studia litterarum, excudi has volui. Dabis igitur operam, amice optime, & mei amantissime, vt fideliter imprimantur. Vale. Florentia Kal. Decembr. CIↃ IↃ LXXX.

Altero Dionysii Hal. tomo continentur:

RHETORICA:

CRITICA:

Αἴλιον

Αἰλίον Τυϐέρωνα: De Thucydidis charactere ac reliquis eius proprietatibus, ad Q. Ælium Tuberonem, 137, 1.

8, Περὶ τῶν Θουκυδίδου ἰδιωμάτων γραφὴ ἐπιτομωτέρα πρὸς Ἀμμαῖον, De Thucydidis proprietatibus tractatus compendiosior, ad Ammæum, 132, 32.

Desiderantur igitur

1, De Lysia tractatus alter, 86, 25: 104, 18: quo de Lysiani & Isæani characteris similitudine, deq; internoscendis eorum orationibus agitur.

2, Περὶ τῆς πραγματικῆς Δημοσθένους δεινότητος, De Demosthenis in rerum tractatione admirãdo acumine ac vi: quem librum pollicetur in fine illius qui est περὶ τῆς λεκτικῆς αὐτοῦ δεινότητος, 198, 3. incertum an idem cũ eo quem promittit 120, 37: 137, 21: 183, 43: 197, 31. Non multum diuersi argumenti fuisse videtur is quem a se conscriptum testatur 119, 6. 9

3, In secunda parte de Atticis scriptoribus, in qua de recentioribus oratorib. Atticis disseruit, desiderãtur libri duo; alter, de Hyperide; alter, de Æschine, 81, 43: 112, 10.

4, Eorundem commẽtariorum de Atticis scriptoribus desideratur pars tertia, quæ est de Historicis, & ceteris, 81, 39, 41: ac nominatim de Thucydide 132, 41: de Platone, 127, 9. quamquam locus qui de Platone illic citatur, exstat in eo libello quem περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος inscripsi, 166, 3.

5, De imitatione ad Demetrium libri tres: quorum primo de ipsa imitatione disquiritur: secundo, quinam imitandi sint tum poetæ & philosophi, tum historici & oratores: tertio, quomodo imitatio fieri debeat, 128, 37: 137, 4. Eorum librorum siue ἐκλογὴ siue ἐπιτομὴ censeri potest libellus is quo τῶν παλαιῶν χαρακτῆρες exponuntur, 68, 11.

6, Περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων, De electione verborum, promittit librum Echecrati, 1, 31.

7, Πρὸς τοὺς τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας ἀδίκως κατατρέχοντας, Aduersus eos qui Politicam philosophiam inique perstringunt, librum a se editũ testatur, 137, 40

Tractatus in Latinum sermonem conuersi, sunt hi:

1, Rhetoricarum præceptionũ capita quatuor: I, De oratione Panegyrica, 199, 1. II, De oratione Nuptiali, 201, 30. III, De oratione Natalitia, 204, 1. IIII, De Epithalamiis, 205, 17: *M. Antonio Antimacho interpr.*

2, Elogia de præcipuis linguæ Græcæ auctoribus: *a Stanislao Ilouio Polono latinitate donata*, 206, 19.

3, Iudicium de Isocrate; *Hieronymo Wolfio interprete*, 211, 1.

4, Epistola ad Ammæum, qua refutantur ii qui asseuerabant Demosthenem Rhetoricam ex Aristotele didicisse; orationibusque suis ad præceptiones illius conformatis, omnium oratorum præstantissimum euasisse: *Hieronymo Wolfio interprete*, 223, 1.

5, Epistola ad Cn. Pompeium de Platone; in qua Dionysius exponit quid in eius philosophi dictione, & quamobrem improbauerit, 229, 17. Eius epistolæ Appendix est de HISTORICIS, qui præ ceteris i-

Ab ordine iam expoſito Ilouius interpres paululum diſceſſerat. Nam poſteriorem partem epiſtolæ ad Cn. Pompeium, qua ſcilicet de præcipuis hiſtoricis tractat Dionyſius, a priori plane ſeiunxerat, eiq; peculiarem titulum inſcripſerat, hunc; DIONYSII HALICARNASSEI EXCELLENTISSIMORVM HISTORICORVM COMPARATIO: adiectisque duobus libellis de Hiſtorica facultate, altero a ſe, altero a Franciſco Robortello aliquot annis ante conſcripto, tractatus hoſce cum altero Dionyſii libro, quo de præcipuis linguæ Græcæ auctoribus diſſeritur, Ioanni Tencinio Comiti dedicarat; alteram autem Epiſtolæ partem, qua de Platone agit Dionyſius, Cælio Secũdo inſcripſerat. Quæ ſeparatio quia non tantum a Stephani editione, verum etiam a vetere Dudithii codice diſſentit, atq; adeo ab ipſa etiam Dionyſiani textus cohærẽtia diſcrepat, ego veterem auctoris ipſius ordinem, non Ilouii inſtitutũ ſequendum exiſtimaui. Fuit tamen ſuum Ilouio ea in re, vt arbitror, conſilium. quamobrem illud ſilentio præterire nolui: vt quibus illud magis placeret, ſine vllo impedimento noſtro id facere poſſent. Quibus vt etiam plenius ſatisfieret, præfationes Ilouii hoc loco ſubiungere voluimus.

Ex præfatione Ilouii ad Joannem Tencinium Comitem.

Accipies igitur, Comes illuſtriſſime, Dionyſii Halicarnaſſei libellum De ratione tractandæ hiſtoriæ, & comparatione excellentium auctorum; e Græco in Latinum a nobis conuerſum, & in tuo nomine propalam editum. quem, vt ſpero, libenter accipies, & ſtudioſe leges; non eo ſolum quod a nobis profectus fuerit, qui amore incredibilium tuarum virtutum mirabiliter incendimur; ſed etiam quod doctrinam hiſtoriæ contineat; cuius præcepta non minus quam exempla ipſa tibi grata & iucunda ſemper fuerunt. Vale Comes illuſtriſſime. III Id. Iun. MDLVI. Lutetiæ.

Poſterior Ilouii Præfatio.

Stanislaus Ilouius Cælio Secundo Curioni, præceptori ſuo, S.

Nonnulla opuſcula Dionyſii Halicarnaſſei, iucundiſſ. præceptor, latinitate donaueramus. eam vero Epiſtolam, in qua de ſtylo Platonis diſſerit, cum propter ſummam difficultatem, tum propter rei grauitatem, aliis vertendam reliqueramus. Verum precibus Roberti Stephani, viri mihi amiciſſimi, adductus, tandem eam quoque Latinam feci, ac in tuo nomine emiſi: non vt nomen tuum illuſtraretur; (nulla enim eſt vrbs in Italia, nulla in Gallia, nulla in Germania, in qua non ſit nomen tuum multum & celebratum) ſed vt intelligeres, me in eo totum eſſe, quomodo & tibi & tuis probare poſſim, te nec hominem ingratum deuinxiſſe, nec beneficia perperam collocaſſe. Vale præceptor humaniſſime.

Ad Latini textus marginem exteriorem quæ appoſita ſunt cifra, Græci textus paginas indicant: vt eo facilius Græca cum Latinis conferri poſſint. Notationes autem quæ in margine viſuntur, pleraq; omnes a Sylburgio ſunt additæ. quæ in Iſocrate leguntur, Wolfii ſunt: quæ in Thucydidis κρίσει, maiori ex parte ſunt Dudithii, exceptis iis quibus præcipua libri capita exponuntur.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ, ΠΕΡΙ ΣΥΝΘΕΣΕΩΣ ὀνομάτων. 3

ΔΩρόν τοι ἐγώ, τέκνον φίλε, τοῦτο δίδωμι, καθάπερ ἡ παρ' Ὁμήρῳ φησὶν Ἑλένη ξενίζουσα τὸν Τηλέμαχον, περὶ τὴν ἡμέραν ἄγοντι ταυτηνὶ γενέθλιον, ἀφ' οὗ παραγέγονας εἰς ἀνδρὸς ἡλικίαν, ἡδίστην καὶ τιμιωτάτην ἑορτῶν ἐμοί. πλὴν οὔτε χειρῶν δημιούργημα πέμπω σοι τῶν ἐμῶν, ὡς ἐκείνη ἔφη διδοῦσα τῷ μειρακίῳ τὸν πέπλον, οὔτε εἰς γάμου μόνον ὥραν, καὶ γαμετῆς χάριν εὔθετον· ἀλλὰ ποίημα μὲν καὶ γέννημα παιδείας καὶ ψυχῆς τῆς ἐμῆς, κτῆμα δέ σοι τὸ αὐτὸ καὶ χρῆμα πρὸς ἁπάσας ἐν τῷ βίῳ χρείας ὁπόσαι γίνονται διὰ λόγων, ὠφέλιμον, ἀναγκαιότατον ἁπάντων χρημάτων· εἴ τι δὴ κἀγὼ τυγχάνω τῶν δεόντων φρονῶν· ἅπασι μὲν ὁμοίως τοῖς ἀσκοῦσι τοὺς πολιτικοὺς λόγους, ἐν ᾗ ποτ' ἂν ἡλικίᾳ τε καὶ ἕξει τυγχάνωσιν ὄντες· μάλιστα δὲ τοῖς μειρακίοις τε καὶ νεωστὶ τῶν μαθημάτων ἁπτομένοις ὑμῖν, ὦ Ροῦφε Μελίτιε, παῖς ἀγαθοῦ, κἀμοὶ τιμιωτάτου φίλων. διττῆς γὰρ οὔσης ἀσκήσεως περὶ πάντας ὡς εἰπεῖν τοὺς λόγους, τῆς περὶ τὰ νοήματα, καὶ τῆς περὶ τὰ ὀνόματα· ὧν ἡ μὲν, τοῦ πραγματικοῦ τόπου μᾶλλον ἐφάπτεσθαι δόξειεν ἄν· ἡ δὲ, τοῦ λεκτικοῦ· καὶ πάντων ὅσοι τοῦ λέγειν εὖ στοχάζονται, περὶ ἀμφοτέρας τὰς θεωρίας τοῦ λόγου ταύτας σπουδαζόντων ἐξ ἴσου, ἡ μὲν ἐπὶ τὰ πράγματα καὶ τὴν ἐν τούτοις φρόνησιν ἄγουσα ἡμᾶς ἐπιστήμη, βραδεῖά ἐστι καὶ χαλεπὴ νέοις, μᾶλλον δὲ, ἀδύνατος εἰς ἀγενείων καὶ μειρακίων πεσεῖν ἡλικίαν· ἀκμαζούσης γὰρ ἤδη συνέσεώς ἐστι, καὶ πολιαῖς κατηρτυμένης ἡλικίας ἡ τούτων γνῶσίς ἐστιν οἰκειοτέρα, πολλῇ μὲν ἱστορίᾳ λόγων τε καὶ ἔργων, πολλῇ δὲ πείρᾳ καὶ συμφορᾷ παθῶν οἰκείων τε καὶ ἀλλοτρίων συναυξανομένη. ὁ δὲ περὶ τὰς λέξεις φιλότιμον καὶ φιλόκαλον, καὶ ταῖς νεαραῖς πέφυκε συνανθεῖν οὐχ ἧττον ἡλικίαις. ἐπτόηται γὰρ ἅπασα νέου ψυχὴ περὶ τὸν τῆς ἑρμηνείας ὡραϊσμὸν, ἀλόγους τινὰς καὶ ὥσπερ ἐνθουσιώδεις ἐπὶ τοῦτον λαμβάνουσα ὁρμάς· οἷς πολλῆς πάνυ καὶ ἔμφρονος δεῖ τῆς πρώτης ἐπιστασίας τε καὶ ἀγωγῆς, εἰ μέλλοιεν μὴ πᾶν ὅ τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν γλῶσσαν ἔπος ἔλθῃ λέγειν, μηδὲ εἰκῇ συντιθέναι τὰ προστυχόντα ἀλλήλοις, ἀλλ' ἐκλογῇ τε χρῆσθαι καθαρῶν ἅμα καὶ γενναίων ὀνομάτων, καὶ συνθέσει ταῦτα κοσμήσειν μεμιγμένον ἐχούσῃ τῷ σεμνῷ τὸ ἡδύ. εἰς δὴ τοῦτο τὸ μέρος, ὃ δεῖ πρῶτον νέοις ἀσκεῖσθαι, συμβάλλομαί σοι μέρος εἰς τὸν ἔρωτα τὸν περὶ συνθέσεως τῶν ὀνομάτων, τὴν πραγματείαν οὐκ ὀλίγοις μὲν ἐπὶ νοῦν ἐλθοῦσαν ὅσοι τῶν ἀρχαίων ῥητορικὰς ἢ διαλεκτικὰς συνέγραψαν τέχνας, οὐδενὶ δὲ ἀκριβῶς οὐδὲ ἀποχρώντως μέχρι τοῦ παρόντος ἐξειργασμένην, ὡς ἐγὼ πείθομαι. ἐὰν δὲ ἐγγένηταί μοι σχολὴ, καὶ περὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν 4 ὀνομάτων ἑτέραν ἐξοίσω σοι γραφὴν, ἵνα τὸν λεκτικὸν τόπον τελείως ἐξειργασμένον ἔχῃς. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν πραγματείαν εἰς νέωτα πάλιν ὥραις ταῖς αὐταῖς προσδέχου, θεῶν ἡμᾶς φυλαττόντων ἀσινεῖς τε καὶ ἀνόσους, εἰ δή ποτε ἡμῖν ἄρα τοῦτο πέπρωται βεβαίως τυχεῖν. νυνὶ δὲ ἣν τὸ δαιμόνιον ἐπὶ νοῦν ἤγαγέ μοι πραγματείαν, προσδέχου. κεφάλαια δὲ αὐτῆς ἐστιν, ἃ πρόκειταί μοι δεῖξαι, ταῦτα· τίς τέ ἐστιν ἡ τῆς συνθέσεως φύσις, καὶ τίνα

ἡ πραγματείας ταύτης κεφάλαια.

ἰσχὺν ἔχει, καὶ τίνων στοχάζεται, καὶ πῶς αὐτῶν τυγχάνει, καὶ τίνες αἱ γενικώταται αὐτῆς εἰσι διαφοραί, καὶ τίς ἑκάστης χαρακτήρ, καὶ ποίαν κρατίστην αὐτῶν πείθομαι· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, τί ποτ' ἐστὶ τὸ ποιητικὸν ἐκεῖνο, καὶ εὔγλωσσον καὶ μελιχρὸν ἐν ταῖς ἀκοαῖς, ὃ πέφυκε τῇ συνθέσει τῆς πεζῆς λέξεως παρακολουθεῖν, ποιητικῆς τε κατασκευῆς τὸν ἀποίητον ἐκμιμουμένης λόγον, καὶ σφόδρα ἐν τῇ μιμήσει κατορθούσης αὐτῷ τὸ κράτος· καὶ διὰ ποίας ἂν ἐπιτηδεύσεως γένοιτο ἑκάτερον αὐτῶν. τοιαυτὶ μὲν δή τινά ἐστιν, ὡς τύπῳ περιλαβεῖν, ὑπὲρ ὧν μέλλω λέγειν.

συνθέσεως ὁρισμὸς, καὶ μέρη.

Ἡ σύνθεσίς ἐστιν, ὥσπερ καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοὔνομα, ποιά τις θέσις παρ' ἄλληλα τῶν τοῦ λόγου μορίων· ἃ δὴ καὶ στοιχεῖά τινες τῆς λέξεως καλοῦσι. ταῦτα δὲ Θεοδέκτης μὲν καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους φιλοσοφήσαντες τοὺς χρόνους, ἄχρι τριῶν προήγαγον, ὀνόματα καὶ ῥήματα καὶ συνδέσμους πρῶτα μέρη τῆς λέξεως ποιοῦντες. οἱ δὲ μετ' αὐτοὺς γενόμενοι, καὶ μάλιστα οἱ τῆς στωικῆς αἱρέσεως ἡγεμόνες, ἕως τεττάρων προὐβίβασαν, χωρίσαντες ἀπὸ τῶν συνδέσμων τὰ ἄρθρα. εἶθ' οἱ μεταγενέστεροι τὰ προσηγορικὰ διελόντες ἀπὸ τῶν ὀνοματικῶν, πέντε ἀπεφήναντο τὰ πρῶτα μέρη. ἕτεροι δὲ καὶ τὰς ἀντωνυμίας ἀποζεύξαντες ἀπὸ τῶν ὀνομάτων, ἕκτον στοιχεῖον τοῦτο ἐποίησαν. οἱ δὲ καὶ τὰ ἐπιρρήματα διεῖλον ἀπὸ τῶν ῥημάτων, καὶ τὰς προθέσεις ἀπὸ τῶν συνδέσμων, καὶ τὰς μετοχὰς ἀπὸ τῶν προσηγορικῶν. οἱ δὲ καὶ ἄλλας τινὰς εἰσάγοντες τομὰς, πολλὰ τὰ πρῶτα μόρια τῆς λέξεως ἐποίησαν· ὑπὲρ ὧν οὐ μικρὸς ἂν εἴη λόγος. πλὴν ἥ γε τῶν πρώτων, εἴτε τριῶν εἴτε τεττάρων, εἴθ' ὅσων δή ποτε ὄντων μερῶν πλοκὴ καὶ παράθεσις, τὰ λεγόμενα ποιεῖ κῶλα. ἔπειθ' ἡ τούτων ἁρμονία, τὰς καλουμένας συμπληροῖ περιόδους· αὗται δὲ τὸν σύμπαντα τελειοῦσι λόγον.

συνθέσεως ἔργον.

ἔστι δὴ τῆς συνθέσεως ἔργα, οἰκείως θεῖναι τά τε ὀνόματα παρ' ἄλληλα, καὶ τοῖς κώλοις ἀποδοῦναι τὴν προσήκουσαν ἁρμονίαν, καὶ ταῖς περιόδοις διαλαβεῖν αὐτὸν ὅλον τὸν λόγον. δευτέρα δ' οὖσα μοῖρα, τῆς περὶ τὸν λεκτικὸν τόπον θεωρημάτων κατανοοῦντι τὴν τάξιν· ἡγεῖται γὰρ ἡ τῶν ὀνομάτων ἐκλογή, καὶ προϋφίσταται ταύτης κατὰ φύσιν· ἡδονὴν καὶ πειθὼ καὶ κράτος ἐν λόγοις οὐκ ὀλίγῳ κρείττω ἐκείνης ἔχει. καὶ μηδεὶς ἡγήσηται παράδοξον, εἰ πολλῶν καὶ μεγάλων ὄντων θεωρημάτων περὶ τὴν ἐκλογήν, ὑπὲρ ὧν πολὺς ἐγένετο φιλοσόφοις τε καὶ ῥητορικοῖς ἀνδράσι λόγος, ἡ σύνθεσις δευτέραν ἔχουσα χώραν τῇ τάξει, καὶ λόγων οὐδὲ πολλοῦ δεῖ τῶν ἴσων ἐκείνῃ τυχοῦσα, τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει καὶ δύναμιν, ὥστε περιεῖναι πάντων τῶν ἐκείνης ἔργων καὶ κρατεῖν· ἐνθυμούμενος ὅτι καὶ αἱ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας ὅσαι διαφόρους ὕλας λαμβάνουσαι, συμφορητὸν ἐκ τούτων ποιοῦσι τὸ τέλος, ὡς οἰκοδομική τε καὶ τεκτονικὴ, καὶ ποικιλτικὴ, καὶ ὅσαι ταῖς τοιαύταις εἰσὶν ὁμογενεῖς, αἱ συνθετικαὶ δυνάμεις, τῇ μὲν τάξει δεύτεραι τῶν ἐκλεκτικῶν εἰσι, τῇ δὲ δυνάμει πρότεραι. ὥστ' εἰ καὶ τῷ λόγῳ τὸ αὐτὸ συμβέβηκεν, οὐκ ἄτοπον ἡγητέον. οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ πίστεις παρασχεῖν τοῦ προκειμένου, μή τι δόξωμεν ἐξ ἑτοίμου λαμβάνειν τὰ ἀμφισβήτησιν ἔχοντα λόγων.

λέξεως γένη.

ἔστι τοίνυν πᾶσα λέξις, ᾗ σημαίνομεν τὰς νοήσεις, ἡ μὲν ἔμμετρος, ἡ δὲ ἄμετρος· ὧν ἑκατέρα, καλῆς μὲν ἁρμονίας τυχοῦσα, καλὸν οἷά τ' ἐστὶ ποιεῖν τὸ μέτρον καὶ τὸν λόγον· ἀνεπιστάτως δὲ καὶ ὡς ἔτυχε ῥιπτομένη, προσαπόλλυσι καὶ τὸ ἐν τῇ διανοίᾳ χρήσιμον. πολλοὶ γοῦν ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, φιλόσοφοί τε καὶ ῥήτορες, λέξεις πάνυ καλὰς καὶ πρεπούσας τοῖς ὑποκειμένοις ἐκλέξαντες ἐπιμελῶς, ἁρμονίαν δὲ αὐταῖς περιθέντες εἰκαίαν τινὰ καὶ ἄμουσον, οὐδὲν χρηστὸν ἀπέλαυσαν ἐκείνου τοῦ πόνου.

συνθέσεως δύναμις.

ἕτεροι δὲ, εὐκαταφρόνητα καὶ ταπεινὰ λαβόντες ὀνόματα, συνθέντες δ' αὐτὰ ἡδέως καὶ περιττῶς, πολλὴν τὴν ἀφροδίτην τῷ λόγῳ περιέθηκαν. καὶ σχεδὸν ἀνάλογόν τι πεπονθέναι δόξειεν ἂν ἡ σύνθεσις πρὸς τὴν ἐκλογήν, ὃ πάσχει τὰ ὀνόματα πρὸς τὰ νοήματα. ὥσπερ γὰρ οὐδὲν ὄφελος διανοίας ἐστὶ χρηστῆς, εἰ μή τις αὐτῇ κόσμον ἀποδώσει καλῆς ὀνομασίας, οὕτω κἀνταῦθα οὐδέν ἐστι προὔργου λέξιν εὑρεῖν καθαρὰν καὶ καλλιρρήμονα, εἰ μὴ καὶ κόσμον αὐτῇ τῆς ἁρμονίας τὸν προσήκοντα περιθήσει. ἵνα δὲ μὴ δόξω, φασὶν, ἀναπόδεικτα λέγειν, ἐξ ὧν ἐπείσθην κρεῖττον εἶναι καὶ τελειότερον ἄσκημα τῆς ἐκλογῆς τὴν σύνθεσιν, ἔργῳ πειράσομαι δεικνύναι, ἐμμέτρων τε καὶ πεζῶν λόγων ἀπαρχὰς ὀλίγας προχειρισάμενος. λαμβανέσθω δὲ ποιητῶν μὲν, Ὅμηρος· συγγραφέων δὲ, Ἡρόδοτος.

ἀπόχρη γὰρ ἐκ τούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰκάσαι. ἔστι δὴ παρ' Ὁμήρῳ μὲν ὁ περὶ τὸν συβώτην καταγόμενος Ὀδυσσεὺς περὶ τὴν ἑωθινὴν ὥραν ἀκρατίζεσθαι μέλλων, ὡς τοῖς παλαιοῖς ἔθος ἦν· ἐπεισιὼν ὁ Τηλέμαχος αὐτοῖς, ἐπιφαινόμενος ἐκ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀποδημίας· πραγμάτια λιτὰ καὶ βιωτικὰ ἡρμηνευμένα ὑπέρευ. ποῦ δέ ἐστιν ἡ τῆς ἑρμηνείας ἀρετὴ, τὰ ποιήματα δηλώσει παρατεθέντα αὐτά. Τὼ δ' αὖτ' ἐν κλισίῃς, Ὀδυσσεὺς καὶ δῖος ὑφορβὸς, Ἐντύνοντο ἄριστον ἅμ' ἠοῖ κειαμένω πῦρ, Ἔκπεμψάν τε νομῆας ἅμ' ἀγρομένοισι σύεσσι. Τηλέμαχον δὲ περίσσαινον κύνες ὑλακόμωροι, Οὐδ' ὕλαον προσιόντα. νόησε δὲ δῖος Ὀδυσσεὺς Σαίνοντάς τε κύνας, ὑπὸ δὲ κτύπος ἦλθε ποδοῖιν. Αἶψα δ' ἄρ Εὔμαιον προσεφώνεεν ἐγγὺς ἐόντα· Εὔμαι', ἦ μάλα τίς τοι ἐλεύσεται ἐνθάδ' ἑταῖρος, Ἢ καὶ γνώριμος ἄλλος, ἐπεὶ κύνες οὐχ ὑλάουσιν, Ἀλλὰ περισσαίνουσι· ποδῶν δ' ὑπὸ δοῦπον ἀκούω. Οὔπω πᾶν εἴρητο ἔπος, ὅτε οἱ φίλος υἱὸς Ἔστη ἐνὶ προθύροισι. ταφὼν δ' ἀνόρουσε συβώτης. Ἐκ δ' ἄρα οἱ χειρῶν πέσεν ἄγγεα τοῖς ἐπονεῖτο, Κιρνὰς αἴθοπα οἶνον. ὁ δ' ἀντίος ἦλθεν ἄνακτος· Κύσσε δέ μιν κεφαλήν τε καὶ ἄμφω φάεα καλὰ, Χεῖράς τ' ἀμφοτέρας· θαλερὸν δέ οἱ ἔκπεσε δάκρυ. ταῦθ' ὅτι μὲν ἐπάγεται καὶ κηλεῖ τὰς ἀκοὰς, ποιημάτων τε καὶ τῶν πάνυ ἡδίστων οὐδενὸς ἥττω μοῖραν ἔχει, πάντες ἂν οἶδ' ὅτι μαρτυρήσαιεν. ποῦ δὴ αὐτῶν ἐστιν ἡ πειθὼ, καὶ διὰ 6
τί τοιαῦτά ἐστι; πότερον διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, ἢ διὰ τὴν σύνθεσιν; οὐδεὶς ἂν εἴποι διὰ τὴν ἐκλογὴν, ὡς ἐγὼ πείθομαι. διὰ γὰρ τῶν εὐτελεστάτων τε καὶ ταπεινοτάτων ὀνομάτων πέπλεκται πᾶσα ἡ λέξις, οἷς ἂν καὶ γεωργὸς, καὶ θαλαττουργὸς, καὶ χειροτέχνης, καὶ πᾶς ὁ μηδεμίαν ὤραν τοῦ λέγειν εὖ ποιούμενος, ἐξ ἑτοίμου λαβὼν ἐχρήσατο. λυθέντος γοῦν τοῦ μέτρου, φαῦλα φανήσεται τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ ἄζηλα. οὔτε γὰρ μεταφοραί τινες ἐν αὐτοῖς εὐγενεῖς ἔνεισιν, οὔθ' ὑπαλλαγαὶ, οὔτε καταχρήσεις, οὔτε ἄλλη τροπικὴ διάλεκτος οὐδεμία, οὐδὲ δὴ γλῶτται πολλαί τινες, οὔτε ξένα ἢ πεποιημένα ὀνόματα. τί οὖν λείπεται μὴ οὐχὶ τὴν σύνθεσιν τοῦ κάλλους τῆς ἑρμηνείας αἰτιᾶσθαι; τοιαῦτ' ἐστὶ παρὰ τῷ ποιητῇ μυρία, ὡς εὖ οἶδ' ὅτι πάντες ἴσασιν. ἐμοὶ δὲ ὑπομνήσεως ἕνεκα λέγοντι ἀρκεῖ ταῦτα μόνα εἰρῆσθαι. φέρε δὴ μεταβῶμεν καὶ ἐπὶ τὴν πεζὴν διάλεκτον, καὶ σκοπῶμεν εἰ κἀκείνῃ τὸ αὐτὸ συμβέβηκε πάθος, ὥστε περὶ μικρὰ καὶ φαῦλα πράγματά τε καὶ ὀνόματα συντεθέντα καλῶς, μεγάλας γίνεσθαι τὰς χάριτας. ἔστι δὴ παρὰ τῷ Ἡροδότῳ βασιλεύς τις Λυδῶν, ὃν ἐκεῖνος Κανδαύλην [καλεῖ, Μυρσίλον δὲ καλεῖσθαι] φησὶν ὑφ' Ἑλλήνων, τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἐρῶν, ἔπειτα ἀξιῶν ἵνα τῶν ἑταίρων αὐτοῦ γυμνὴν τὴν ἄνθρωπον ἰδεῖν· ὁ δὲ, ἀπομαχόμενος μὴ ἀναγκασθῆναι· ὡς δὲ οὐκ ἔπειθεν, ὑπομείναντός τε καὶ ἰδόμενος αὐτὴν ἦν. τὸ δὲ πρᾶγμα οὐχ ὅτι σεμνὸν ἢ καλλιλογεῖσθαι ἐπιτήδειον, ἀλλὰ καὶ ταπεινὸν καὶ ἐπικίνδυνον, καὶ τοῦ αἰσχροῦ μᾶλλον ἢ τοῦ καλοῦ ἐγγυτέρω· ἀλλ' εἴρηται σφόδρα δεξιῶς, καὶ κρεῖττον γέγονεν ἀκουσθῆναι λεγόμενον, ἢ ὀφθῆναι γινόμενον. ἵνα δὲ μή τις ὑπολάβῃ τὴν διάλεκτον εἶναι τῆς ἡδονῆς αἰτίαν τῇ λέξει, μεταθεὶς αὐτῆς τὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν Ἀτθίδα γλῶτταν, καὶ οὐδὲν ἄλλο περιεργασάμενος, οὕτως ἐξοίσω τὸν διάλογον· Γύγη, οὐ γάρ σε δοκῶ πείθεσθαί μοι λέγοντι [τὰ] περὶ τὸ εἶδος τῆς γυναικός· ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποις ὄντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν· ποίει ὅπως ἐκείνην θεάσῃ γυμνήν. ὁ δὲ [μέγα] ἀναβοήσας εἶπεν· Δέσποτα, τίνα λέγεις λόγον οὐχ ὑγιᾶ, κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεάσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ χιτῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. πάλαι δὲ τὰ καλὰ ἀνθρώποις ἐξεύρηται, ἐξ ὧν μανθάνειν δεῖ· ἐν οἷς ἕν τόδε ἐστίν, ὁρᾶν τινα τὰ ἑαυτοῦ. ἐγὼ δὲ πείθομαι ἐκείνην πασῶν γυναικῶν εἶναι καλλίστην, καὶ σοῦ δέομαι μὴ χρῄζειν ἀνόμων. ὁ μὲν δὴ λέγων ταῦτα, ἀπεμάχετο· ὁ δ' ἠμείβετο τοῖσδε· Θάρσει, Γύγη, καὶ μὴ φοβοῦ μήτ' ἐμὲ, ὡς πειρώμενός σου λέγω λόγον τόνδε· μήτε γυναῖκα τὴν ἐμὴν, μή τι σοι ἐξ αὐτῆς γένηται βλάβος. ἀρχὴν γὰρ ἐγὼ μηχανήσομαι οὕτως, ὥστε μηδὲ μαθεῖν αὐτὴν ὀφθεῖσαν ὑπό σου. ἀγαγὼν γάρ σε εἰς τὸ οἴκημα ἐν ᾧ κοιμώμεθα, ὄπισθεν τῆς ἀνοιγομένης θύρας στήσω· μετὰ δ' ἐμὲ εἰσελθόντα παρέσται καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἐμὴ ἐς κοίτην. κεῖται δὲ ἐγγὺς τῆς εἰσόδου θρόνος· ἐπὶ τοῦτον τῶν ἱματίων καθ' ἓν ἕκαστον ἐκδιδύσκουσα θήσει· καὶ καθ' ἡσυχίαν πολλὴν παρέσται σοι θεάσασθαι. ὅταν δ' ἀπὸ τοῦ θρόνου πορεύηται ἐπὶ τὴν εὐνὴν, κατὰ νώτου τε αὐτῆς

ἤδη, σοὶ μελέτω τὸ ἐνθένδε, ὅπως μή σε ὄψεται ἄπιστα διὰ θυρέων. ὁ μὲν δὴ, ὡς οὐκ ἐδύνατο διαφυγεῖν, ἕτοιμος ἦν ποιέειν ταῦτα. Οὐκ ἂν ἔχοι τις οὐδὲ ἐνταῦθα εἰπεῖν, ὅτι τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ σεμνότης τῶν ὀνομάτων εὔμορφον πεποίηκε τὴν φράσιν. ἀνεπιτήδευτα γάρ ἐστι καὶ ἀνέκλεκτα, οἷα φύσις τέθεικε σύμβολα τοῖς πράγμασιν. οὐδὲ γὰρ ἥρμοττεν ἴσως κρείττοσι

7 χρήσασθαι ἑτέροις. ἀνάγκη δή που, ὅταν τοῖς κυριωτάτοις τε καὶ προσεχεστάτοις ὀνόμασιν ἐκφέρηται τὰ νοήματα, μηδὲν σεμνότερον εἶναι ἢ οἷά ἐστιν. ὅτι δὲ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ἐστι σεμνὸν, οὐδὲ περιττὸν, ὁ βουλόμενος εἴσεται, μεταθεὶς οὐδὲν ὅτι μὴ τὴν ἁρμονίαν. πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τούτῳ τῷ ἀνδρὶ τοιαῦτά ἐστιν, ἐξ ὧν ἄν τις τεκμήραιτο ὅτι οὐκ ἐν τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων ἡ πειθὼ τῆς ἑρμηνείας ἦν, ἀλλ' ἐν τῇ συζυγίᾳ ἦν. καὶ περὶ μὲν τούτων ἱκανὰ ταῦτα. ἵνα δὲ πολὺ μᾶλλον αἰσθηθῇς ὅσην ἔχει δύναμιν ἡ συνθετικὴ δύναμις ἔν τε ποιήμασι καὶ λόγοις, λήψομαί τινας τῶν εὖ ἔχειν δοκουσῶν λέξεων, ὧν τὰς ἁρμονίας μεταθεὶς, ἄλλα οἷα φαίνεσθαι ποιήσω καὶ τὰ μέτρα, καὶ τοὺς λόγους. λαμβανέσθω δὲ πρῶτον ἐκ τῶν Ὁμηρικῶν ταυτί· Ἀλλ' ἔχον ὥστε τάλαντα γυνὴ χερνῆτις ἀληθὴς, Ἥ τε σταθμὸν ἔχουσα, καὶ εἴριον ἀμφὶς ἀνέλκει, Ἰσάζουσ', ἵνα παισὶν ἀεικέα μισθὸν ἄρηται. τοῦτο τὸ μέτρον ἡρωικόν ἐστιν, ἑξάπουν, τέλειον, κατὰ πόδα δάκτυλον βαινόμενον. ἐγὼ δὴ τὴν αὐτὴν τῶν ὀνομάτων τούτων μετακινήσας τὴν σύνθεσιν, τοὺς αὐτοὺς στίχους ἀντὶ μὲν ἑξαμέτρων ποιήσω τετραμέτρους, ἀντὶ δὲ ἡρωικῶν προσῳδιακοὺς, τὸν τρόπον τοῦτον· Ἀλλ' ἔχον ὥστε γυνὴ χερνῆτις τάλαντα ἀληθὴς, Ἥτ' εἴριον ἀμφὶς καὶ σταθμὸν ἔχουσ' ἀνέλκει Ἰσάζουσ', ἵν' ἀεικέα παισὶν ἄροιτο μισθόν. τοιαῦτά ἐστι τὰ πριάπεια, ὑπὸ δέ τινων ἰθυφαλλικὰ λεγόμενα, ταυτί· Οὐ βέβηλος, ὡς λέγεται, τοῦ νέου Διονύσου, Κἀγὼ δ' ἐξ ἐργασίας ὀργιασμένος ἥκω. ἄλλους πάλιν λαβὼν στίχους Ὁμηρικοὺς, οὔτε προσθεὶς οὐδὲν αὐτοῖς, οὔτε ἀφελὼν, τὴν δὲ σύνθεσιν ἀλλάξας μόνον, ἕτερον ἀποδώσω μέτρον τετράμετρον, τὸ καλούμενον Ἰωνικόν· Ὡς ὁ πρόσθ' ἵππων καὶ δίφρου κεῖτο τανυσθεὶς, Βεβρυχὼς, κόνιος δεδραγμένος αἱματοέσσης. Ὡς ὁ πρόσθ' ἵππων καὶ δίφρου κεῖτο τανυσθεὶς Αἱματοέσσης κόνιος δεδραγμένος, βεβρυχώς. τοιαῦτά ἐστι τὰ Σωτάδεια ταυτί· Ἔνθ' οἱ μὲν ἐπ' ἄκραις πυραῖς νέκυες ἔκειντο Γῆς ἐπὶ ξένης, ὀρφανὰ λείψανα προλιπόντες Ἑλλάδος ἱερῆς, καὶ μυχοὶ ἑστίης πατρῴης, Ἥβην τ' ἐρατεινὴν, καὶ καλὸν ἡλίου πρόσωπον. δυναίμην δ' ἂν ἐπὶ πολλὰς ἰδέας μέτρων καὶ διαφόρους εἰς τὸ ἡρωικὸν ἐμπιπτούσας στίχον ἐπιδείκνυσθαι, τὸ δὲ αὐτὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ὀλίγου δεῖν πᾶσι συμβέβηκε μέτροις τε καὶ ῥυθμοῖς ἀποφαίνειν, ὥστε τῆς μὲν ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων τῆς αὐτῆς μενούσης, τῆς δὲ συνθέσεως μόνης μάλιστα πεσούσης, τά τε μέτρα μεταρρυθμίζεσθαι, καὶ συμμεταπίπτειν αὐτοῖς τὰ σχήματα, τὰ χρώματα, τὰ ἤθη, τὰ πάθη, τὴν ὅλην τῶν ποιημάτων ἀξίωσιν. ἀλλ' ἀναγκασθήσομαι πλειόνων ἅπτεσθαι θεωρημάτων, ὧν εἰ καὶ ὀλίγοις πάνυ ἐστὶ γνώριμα. ἐπὶ πολλαῖς δὲ ἴσως, καὶ οὐχ ἥκιστα ἐπὶ τῶν τοιούτων, καλῶς ἂν ἔχοι τὰ Εὐριπίδεια ταῦτα ἐπιφωνεῖν· Μή μοι λεπτῶν θίγγανε μύθων, Ψυχή· τί περισσὰ φρονεῖς; εἰ μὴ μέλλεις

8 σεμνύνεσθαι παρ' ὁμοίοις. ταῦτα μὲν οὖν ἐάσειν μοι δοκῶ κατὰ τὸ παρόν. ὅτι δὲ καὶ ἡ πεζὴ λέξις τὸ αὐτὸ δύναται παθεῖν τῇ ἐμμέτρῳ, ὄντων μὲν ὀνομάτων, ἀλλασσομένης δὲ τῆς συνθέσεως, πάρεστι τῷ βουλομένῳ σκοπεῖν. λήψομαι δὲ ἐκ τῆς Ἡροδότου λέξεως τὴν ἀρχὴν τῆς ἱστορίας, ἐπεὶ καὶ γνώριμός ἐστι τοῖς πολλοῖς, μεταθεὶς τὸν χαρακτῆρα τῆς διαλέκτου μόνον. Κροῖσος ἦν Λυδὸς μὲν γένος, παῖς δὲ Ἀλυάττου, τύραννος δὲ ἐθνῶν τῶν ἐντὸς Ἅλυος ποταμοῦ, ὃς, ῥέων ἀπὸ μεσημβρίας, μεταξὺ Σύρων τε καὶ Παφλαγόνων ἐξίησι πρὸς βορέαν ἄνεμον εἰς τὸν Εὔξεινον καλούμενον πόντον. μεταθήσω τῆς λέξεως ταύτης τὴν ἁρμονίαν, καὶ γενήσεταί μοι οὐκέτι ἐπαγωγικὸν τὸ πλάσμα, οὐδὲ ἱστορικὸν, ἀλλ' ὀρθὸν μᾶλλον καὶ ἐναγώνιον· Κροῖσος ἦν υἱὸς μὲν Ἀλυάττου, γένος δὲ Λυδὸς, τύραννος δὲ τῶν ἐντὸς Ἅλυος ποταμοῦ ἐθνῶν, ὃς ἀπὸ μεσημβρίας ῥέων, μεταξὺ Σύρων καὶ Παφλαγόνων εἰς τὸν Εὔξεινον καλούμενον πόντον ἐκδίδωσι πρὸς βορέαν ἄνεμον. οὗτος ὁ χαρακτὴρ οὐ πολὺ ἀπέχειν ἂν δόξειε τῶν Θουκυδίδου τούτων· Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον. προσοικοῦσι δὲ αὐτὴν Ταυλάντιοι βάρβαροι, Ἰλλυρικὸν ἔθνος. πάλιν διαλλάξας τὴν αὐτὴν λέξιν, ἑτέραν αὐτῇ μορφὴν ἀποδώσω, τὸν τρόπον τοῦτον· Ἀλυάττου μὲν υἱὸς ἦν

Κροῖσος

συνθήκης μὲν γλυκεῖαι, τὸ κάλλος αὐτῆς ἐστὶ σαφές.

Κροῖσος, γένος δὲ Λυδός, τῶν ἐντὸς Ἅλυος ποταμοῦ τύραννος ἐθνῶν, ὃς ἀπὸ μεσημβρίας ῥέων, Σύρων τε καὶ Παφλαγόνων μεταξὺ πρὸς βορέαν ἐξίησιν ἄνεμον εἰς τὸν καλούμενον πόντον Εὔξεινον. Ἡγησιακὸν τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς συνθέσεως, μικρόκομψον, ἀγεννές, μαλθακόν. τούτων γὰρ τῶν λήρων ἱερὰς ἐκεῖνος ἀνήρ, τοιαῦτα γράφων· Ἐξ ἀγαθῆς ἑορτῆς ἀγαθὴν ἄγομεν ἄλλην. ἀπὸ Μαγνησίας εἰμὶ τῆς μεγάλης Σιπυλεύς. οὐ γὰρ μικρὰν εἰς Θηβαίων ὕδωρ ἔπλυσεν ὁ Διόνυσος. ἡδὺς μὲν γάρ ἐστι, ποιεῖ δὲ μαίνεσθαι. ἅλις ἔστω τῶν παραδειγμάτων. ἱκανῶς γὰρ οἴομαι πεποιηκέναι φανερὸν ὃ προὔκειτό μοι, ὅτι μείζονα ἰσχὺν ἔχει τῆς ἐκλογῆς ἡ σύνθεσις. καί μοι δοκεῖ τις οὐκ ἂν ἁμαρτάνειν εἰκάσας αὐτὴν τῇ Ὁμηρικῇ Ἀθηνᾷ. ἐκείνη τε γὰρ τὸν Ὀδυσσέα τὸν αὐτὸν ὄντα ἄλλοτε ἀλλοῖον ἐποίει φαίνεσθαι, τότε μὲν ῥυσὸν καὶ μικρὸν καὶ αἰσχρὸν, Πτωχῷ λευγαλέῳ ἐναλίγκιον, ἠδὲ γέροντι. τοτὲ δὲ τῇ αὐτῇ ῥάβδῳ πάλιν ἐφαψαμένη, Μείζονά τ' εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα θῆκεν ἰδέσθαι. κὰδ δὲ κάρητος Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας. αὕτη τε, τὰ αὐτὰ λαμβάνουσα ὀνόματα, τοτὲ μὲν ἄμορφα καὶ πτωχὰ καὶ ταπεινὰ ποιεῖ φαίνεσθαι τὰ νοήματα, τοτὲ δὲ ὑψηλὰ καὶ πλούσια καὶ ἁδρὰ καὶ καλά. καὶ τούτῳ μάλιστα διαλλάττει ποιητής τε ποιητοῦ, καὶ ῥήτωρ ῥήτορος, τῷ συντιθέναι δεξιῶς τὰ ὀνόματα. τοῖς μὲν οὖν ἀρχαίοις ὀλίγου δεῖν πᾶσι πολλὴ ἐπίδοσις ἦν αὐτοῦ· παρ' ὃ καὶ καλά ἐστιν αὐτῶν τὰ μέτρα καὶ τὰ μέλη, καὶ οἱ λόγοι· τοῖς δὲ μεταγενεστέροις οὐκέτι, πλὴν ὀλίγων· χρόνῳ δ' ὕστερον παντάπασιν ἠμελήθη· καὶ οὐδεὶς ᾤετο δεῖν ἀναγκαῖον αὐτὸ εἶναι, οὐδὲ συμβάλλεσθαί τι τῷ κάλλει τῶν λόγων. τοιγάρτοι τοιαύτας συντάξεις κατέλιπον, οἵας οὐδεὶς ὑπομένει μέχρι κορωνίδος διελθεῖν. Φύλαρχον λέγω, καὶ Δοῦριν, καὶ Πολύβιον, καὶ Σάωνα, καὶ τὸν Καλατιανὸν Δημήτριον, Ἱερώνυμόν τε καὶ Ἀντίγονον, καὶ Ἡρακλείδην, καὶ Ἡγησίαν Μάγνητα, καὶ ἄλλους μυρίους· ὧν ἁπάντων τὰ ὀνόματα εἰ βουλοίμην λέγειν, ἐπιλείψει με ὁ τῆς ἡμέρας χρόνος. καὶ τί δεῖ τούτους θαυμάζειν, ὅπου γε καὶ οἱ τὴν φιλοσοφίαν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ τὰς διαλεκτικὰς ἐκφέροντες τέχνας, οὕτως εἰσὶν ἄθλιοι περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, ὥστε αἰδεῖσθαι καὶ λέγειν; ἀπόχρη δὲ τεκμηρίῳ χρήσασθαι τῷ λόγῳ Χρυσίππου τοῦ Στωϊκοῦ. περαιτέρω γὰρ οὐκ ἂν προβαίην. τούτου γὰρ οὔτε ἄμεινον οὐδεὶς τὰς διαλεκτικὰς τέχνας 9 ἠκρίβωσεν, οὔτε χείρονι ἁρμονίᾳ συνταχθέντας ἐξήνεγκε λόγους, τῶν ὀνόματος καὶ δόξης ἀξιωθέντων. καίτοι σπουδάζειν γέ τινες προσεποιήθησαν αὐτῶν καὶ περὶ τοῦτο τὸ μέρος, ὡς ἀναγκαῖον ὂν τῷ λόγῳ, καὶ τέχνας τινὰς ἐπέγραψαν ὑπὲρ τῆς συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μορίων. ἀλλὰ πολύ γε μᾶλλον πάντες ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀπεπλανήθησαν, καὶ οὐδὲ ὄναρ εἶδον τί ποτ' ἐστὶ τὸ ποιοῦν ἡδεῖαν καὶ καλὴν τὴν σύνθεσιν. ἐγὼ γοῦν ὅτε διέγνων συντάττεσθαι ταύτην τὴν ὑπόθεσιν, ἐζήτουν εἴ τι τοῖς προτέροις εἴρηται περὶ αὐτῆς, καὶ μάλιστα τοῖς ἀπὸ τῆς στοᾶς φιλοσόφοις, εἰδὼς τοὺς ἄνδρας οὐ μικρὰν φροντίδα τοῦ λεκτικοῦ τόπου πεποιημένους. δεῖ γὰρ αὐτοῖς τἀληθῆ μαρτυρεῖν. οὐδαμῇ δ' οὐδὲν ὑπ' οὐδενὸς εὑρὼν τῶν ὀνόματος ἠξιωμένων οὔτε μεῖζον οὔτε ἔλαττον συναχθὲν εἰς ἣν ἐγὼ προῄρημαι πραγματείαν· ἃς δὲ Χρύσιππος καταλέλοιπε συντάξεις διττάς, ἐπιγραφὴν ἐχούσας περὶ τῆς συντάξεως τῶν τοῦ λόγου μερῶν, οὐ ῥητορικὴν θεωρίαν ἐχούσας, ἀλλὰ διαλεκτικήν, ὡς ἴσασιν οἱ τὰς βίβλους ἀνεγνωκότες, ὑπὲρ ἀξιωμάτων συντάξεως, ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν, καὶ δυνατῶν καὶ ἀδυνάτων, ἐνδεχομένων τε καὶ μεταπιπτόντων, καὶ ἀμφιβόλων, καὶ ἄλλων τινῶν τοιουτοτρόπων, οὐδεμίαν οὔτε χρείαν οὔτ' ὠφέλειαν τοῖς πολιτικοῖς λόγοις συμβαλλομένων, εἰς γοῦν ἡδονὴν ἢ κάλλος ἑρμηνείας, ὧν δεῖ στοχάζεσθαι τὴν σύνθεσιν· ταύτης μὲν τῆς πραγματείας ἀπέστην· ἐσκόπουν δὲ αὐτὸς ἐπ' ἐμαυτοῦ γενόμενος, εἴ τινα δυναίμην εὑρεῖν φυσικὴν ἀφορμήν, ἐπειδὴ παντὸς πράγματος καὶ πάσης ζητήσεως αὕτη δοκεῖ κρατίστη εἶναι· καὶ ἀρξάμενος δ' ἤδη τινῶν θεωρημάτων, καὶ δόξας ὁδῷ τινι τὸ πρᾶγμα χωρεῖν, ὡς ἔμαθον ἑτέρωσέ ποι ταύτην ἄγουσάν με τὴν ὁδόν, οὐχ ὅποι προὐθέμην, καὶ ἀναγκαῖον ἦν ἐλθεῖν, ἀπέστην. κωλύει δὲ οὐδὲν ἴσως κἀκείνης ἅψασθαι τῆς θεωρίας, καὶ τὰς αἰτίας εἰπεῖν, δι' ἃς ἐξέλιπον αὐτήν, ἵνα μή με δόξῃ τις ἀγνοίᾳ παρελθεῖν αὐτήν, ἀλλὰ μὴ προαιρέσει. ἐδόκει δή μοι τῇ φύσει μάλιστα ἡμᾶς ἑπομένους οὕτω δεῖν ἁρμόττειν τὰ μόρια τοῦ λόγου, ὡς ἐκείνη βούλεται. αὐτίκα τὰ ὀνόματα ἡγούμην τάττειν

ἡ σύνθεσις μείζονα ἰσχὺν ἔχει τῆς ἐκλογῆς.

τὰ μόρια τοῦ λόγου πῶς ἁρμόσειν.

περὶ τῶν ῥημάτων· τὰ μὲν γάρ, τὴν οὐσίαν δηλοῦν· τὰ δέ, τὸ συμβεβηκός· πρότερον δὲ εἶναι τῇ φύσει τὴν οὐσίαν τῶν συμβεβηκότων· ὡς τὰ Ὁμηρικὰ ἔχει· Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. καί, Μῆνιν ἄειδε θεά. καί, Ἠέλιος δ' ἀνόρουσε λιπών. καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. ἡγεῖται μὲν γὰρ ἐν τούτοις τὰ ὀνόματα, ἕπεται δὲ τὰ ῥήματα. πιθανὸς ὁ λόγος, ἀλλ' οὐκ ἀληθὴς ἔδοξεν εἶναί μοι. ἕτερα γοῦν παράσχοιτ' ἄν τις παραδείγματα παρὰ τῷ αὐτῷ ποιητῇ κείμενα ἐναντίως συντεταγμένα, ἢ ταῦτα συντέτακται, καλά τε οὐχ ἧττον καὶ πιθανά. τίνα δή ἐστι ταῦτα; Κλῦθί μευ αἰγιόχοιο Διὸς τέκος, Ἀτρυτώνη. καί, Ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι. καί, Μνῆσαι πατρὸς σεῖο θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ. ἐν γὰρ τούτοις ἡγεῖται μὲν ῥήματα, ὑποτέτακται δὲ τὰ ὀνόματα· καὶ οὐδεὶς ἂν αἰτιάσαιτο τὴν σύνταξιν αὐτῶν ὡς ἀηδῆ. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις ἄμεινον ἐδόκουν εἶναι τὰ ῥήματα πρότερα τάττειν τῶν ἐπιρρημάτων, ἐπειδὴ πρότερόν ἐστι τῇ φύσει τὸ ποιοῦν ἢ πάσχον τῶν συνεδρευόντων αὐτοῖς, τρόπου λέγω, καὶ τόπου, καὶ χρόνου, καὶ τῶν παραπλησίων, ἃ δὴ καὶ καλοῦμεν ἐπιρρήματα·
10 παραδείγμασι χρώμενος τούτοις· Τύπτε δ' ἐπιστροφάδην, τῶν δὲ στόνος ὄρνυτ' ἀεικής. Ἤριπε δ' ἐξοπίσω, ἀπὸ δὲ ψυχὴν ἐκάπυσσεν. Ἐκλίνθη δ' ἑτέρωσε, δέπας δέ οἱ ἔκπεσε χειρός. ἐν ἅπασι γὰρ τούτοις ὕστερα τέτακται τῶν ῥημάτων τὰ ἐπιρρήματα. καὶ τοῦτο πιθανὸν μὲν ὡς τὸ πρότερον, οὐκ ἀληθὲς δὲ ὡς οὐδ' ἐκεῖνο. καὶ γὰρ δὴ καὶ ταῦτα παρὰ τῷ ποιητῇ ἐναντίως ἢ ἐκεῖνα εἴρηται· Βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσι. Σήμερον ἄνδρα φάοσδε μογοστόκος Εἰλείθυια ἐκφανεῖ. ἆρ' οὖν χείρω τι γέγονε τὰ ποιήματα, ὑποταχθέντων ἐν τούτοις τοῖς ἐπιρρήμασι τῶν ῥημάτων; ἔτι καὶ τάδε ᾤμην δεῖν μὴ παρέργως φυλάττειν, ὅπως τὰ πρότερα τοῖς χρόνοις, καὶ τῇ τάξει πρότερα λαμβάνηται· οἷά ἐστι ταυτί· Αὐέρυσαν μὲν πρῶτα, καὶ ἔσφαξαν, καὶ ἔδειραν. καί, Λίγξε βιός, νευρὴ δὲ μέγ' ἴαχεν, ἆλτο δ' οἰστός. καί, Σφαῖραν ἔπειτ' ἔρριψε μετ' ἀμφίπολον βασίλεια. Ἀμφιπόλου μὲν ἅμαρτε, βαθείῃ δ' ἔμβαλε δίνῃ. νὴ Δία, φαίη τις ἄν· ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ οὐχ οὕτω συντεταγμένα ποιήματα, οὐδὲν ἧττον ἢ ταῦτα καλά. Πλῆξεν ἀνασχόμενος σχίζῃ δρυός, ἣν λίπε κείων. πρότερον γὰρ δήπου τὸ ἐπανατείνασθαί ἐστι τοῦ πλῆξαι. καὶ ἔτι, Ἤλασεν ἄγχι στάς, πέλεκυς δ' ἀπέκοψε τένοντας αὐχενίους. πρότερον γὰρ δή που προσήκει τῷ μέλλοντι τὸν πέλεκυν ἐμβαλεῖν εἰς τοὺς τένοντας τοῦ ταύρου, τὸ στῆναι αὐτοῦ πλησίον. ἔτι πρὸς τούτοις καὶ ἠξίουν τὰ μὲν ὀνοματικὰ προτάττειν τῶν ἐπιθέτων, τὰ δὲ προσηγορικὰ τῶν ὀνοματικῶν, τὰς δὲ ἀντωνυμίας τῶν προσηγορικῶν· ἔν τε τοῖς ῥήμασι φυλάττειν, ἵνα τὰ ὀρθὰ τῶν ἐγκεκλιμένων ἡγῆται, καὶ τὰ παρεμφατικὰ τῶν ἀπαρεμφάτων, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. πάντα δὲ ταῦτα διεσάλευσεν ἡ πεῖρα, καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξια ἀπέφηνε. ποτὲ μὲν γὰρ ἐκ τούτων ἐγίνετο καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἡδεῖα ἡ σύνθεσις καὶ καλή, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν μὴ τοιούτων, ἀλλ' ἐναντίων. διὰ ταύτας μὲν δὴ τὰς αἰτίας τῆς θεωρίας ἀπέστην. ἐμνήσθην δὲ αὐτῆς καὶ νῦν, οὐχ ὡς σπουδῆς ἀξίων, καὶ τὰς διαλεκτικὰς παρεθέμην τέχνας, οὐχ ὡς ἀναγκαίας, ἀλλ' ἵνα μηδεὶς δοκῶν ἔχειν τι αὐτὰς χρήσιμον εἰς τὴν παροῦσαν θεωρίαν, περὶ πολλοῦ ποιῆται εἰδέναι, θηρευθεὶς ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν πραγματειῶν ὁμοιότητά τινα ἐχούσαις, καὶ τῇ δόξῃ τῶν συνταξαμένων αὐτάς. ἐπάνειμι δὲ ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν, ἀφ' ἧς εἰς ταῦτα ἐξέβην, ὅτι πολλὴ πρόνοια τοῖς ἀρχαίοις ἦν καὶ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσι, φιλοσόφοις τε καὶ ῥήτορσι τῆς ἰδέας ταύτης, καὶ οὔτε τὰ ὀνόματα τοῖς ὀνόμασιν, οὔτε τὰ κῶλα τοῖς κώλοις, οὔτε τὰς περιόδους ἀλλήλαις εἰκῇ συνάπτειν ᾤοντο δεῖν· τέχνη δέ τις ἦν παρ' αὐτοῖς καὶ θεωρήματα, οἷς χρώμενοι συνετίθεσαν εὖ. τίνα δὲ ἦν τὰ θεωρήματα ταῦτα πειράσομαι διδάσκειν, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, ὅσα μοι δύναμις ἐγένετο συνεξευρεῖν· οὐχ ἅπαντα λέγων, ἀλλ' αὐτὰ τὰ ἀναγκαιότατα. δοκεῖ μοι τῆς συνθετικῆς ἐπιστήμης τρία ἔργα εἶναι· ἓν μέν, ἰδεῖν τί μετὰ τίνος ἁρμοττόμενον, πέφυκε καλὴν καὶ ἡδεῖαν λήψεσθαι συζυγίαν· ἕτερον δέ, γνῶναι τῶν ἁρμόττεσθαι μελλόντων πρὸς ἄλληλα, πῶς ἂν ἕκαστον σχηματισθὲν κρείττονα φαίνεσθαι
11 ποιήσειε τὴν ἁρμονίαν· τρίτον δέ, εἴ τι δεῖται μετασκευῆς τῶν λαμβανομένων, ἀφαιρέσεως λέγω καὶ προσθήκης καὶ ἀλλοιώσεως, γνῶναί τέ πως, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν χρείαν οἰκείως ἐξεργάσασθαι. τί δὲ τούτων ἕκαστον δύναται, σαφέστερον ἐρῶ, χρησάμενος εἰκόσι τῶν δημιουργικῶν τεχνῶν

τινων,

[Margin notes:] Τοῖς ἀρχαίοις πολλὴ ἡ πρόνοια τῆς συνθέσεως.

Τῆς συνθετικῆς ἐπιστήμης ἔργα τρία.

τισιν, ἃς ἅπαντες ἴσασιν· οἰκοδομικὴν λέγω καὶ ναυπηγικὴν, καὶ τὰς παραπλησίους. ὅ τε γὰρ οἰκοδόμος, ὅταν πορίσηται τὴν ὕλην ἐξ ἧς μέλλει κατασκευάζειν τὴν οἰκίαν, λίθους, καὶ ξύλα, καὶ κέραμον, καὶ τἆλλα πάντα, συντίθησιν ἐκ τούτων ἤδη τὸ ἔργον, τρία ταῦτα πραγματευόμενος, ποίῳ δεῖ λίθῳ τε καὶ ξύλῳ καὶ πλίνθῳ ποῖον ἁρμόσαι λίθον ἢ ξύλον ἢ πλίνθον· ἔπειτα, πῶς τῶν ἁρμοζομένων ἕκαστον, καὶ ἐπὶ ποίας πλευρᾶς ἑδράσαι· καὶ τρίτον, εἴ τι δύσεδρόν ἐστιν, ἀποξῦσαι καὶ περικόψαι, καὶ αὐτὸ τοῦτο εὔεδρον ποιῆσαι. ὅ τε ναυπηγὸς τὰ αὐτὰ ταῦτα πραγματεύεται δή. παραπλήσιά φημι δεῖν ποιεῖν καὶ τοὺς μέλλοντας εὖ συνθήσειν τὰ τοῦ λόγου μόρια. πρῶτον μὲν, σκοπεῖν ποῖον ὄνομα ἢ ῥῆμα ἢ τῶν ἄλλων τι μορίων ποίῳ συνταχθὲν ἐπιτηδείως ἔσται κείμενον, καὶ πῶς οὐκ ἄμεινον. οὐ γὰρ δὴ πάντα γε μετὰ πάντων τιθέμενα ὁμοίως πέφυκεν διατιθέναι τὰς ἀκοάς· ἔπειτα διακρίνειν πῶς σχηματισθὲν τοὔνομα ἢ τὸ ῥῆμα ἢ τῶν ἄλλων ὁτιδήποτε, χαριέστερον ἱδρυνθήσεται· καὶ πότερον ἑνικῶς ἢ πληθυντικῶς λαμβανόμενα, κρείττω λήψεται συζυγίαν· καὶ πότερον κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐκφερόμενα πτῶσιν, ἢ κατὰ τῶν πλαγίων τινά· καὶ εἴ τινα πέφυκεν ἐξ ἀρσενικῶν γίνεσθαι θηλυκὰ, ἢ ἐκ θηλυκῶν ἀρσενικὰ, ἢ οὐδέτερα, ἐκ τούτων πῶς ἂν ἄμεινον σχηματισθείη, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. ἐπὶ δὲ τῶν ῥημάτων, πότερα κρείττονα ἔσται λαμβανόμενα, τὰ ὀρθὰ, ἢ τὰ ὕπτια· καὶ κατὰ ποίας ἐγκλίσεις ἐκφερόμενα, ἃς δή τινες πτώσεις ῥηματικὰς καλοῦσι κρατίστην ἕδραν λήψεται· καὶ ποίας παρεμφαίνοντα διαφορὰς χρόνων, καὶ εἴ τινα τοῖς ῥήμασιν ἄλλα παρακολουθεῖν πέφυκε. τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τοῦ λόγου μερῶν φυλακτέον, ἵνα μὴ καθ' ἓν ἕκαστον λέγω. ἐπὶ δὲ τούτοις τὰ ληφθέντα διακρίνειν, εἴ τι δεῖ μετασκευῆς ὄνομα ἢ ῥῆμα, ὡς ἂν ἐναρμονιώτερόν τε καὶ εὐεδρότερον γένοιτο. τοῦτο δὲ τὸ στοιχεῖον ἐν μὲν ποιητικῇ δαψιλέστερόν ἐστιν, ἐν δὲ λόγοις πεζοῖς σπανιώτερον· γίνεταί τε καὶ ἐν τούτοις ἐφ' ὁπόσον ἂν ἐγχωρῇ. ὅ τε γὰρ λέγων, Εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα, προσέθηκέ τι τῇ ἀντωνυμίᾳ γράμμα, τῆς συνθέσεως στοχαζόμενος. ἄρτιον γὰρ ἦν, Εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα, εἰπεῖν. καὶ πάλιν ὁ λέγων, Κατιδὼν Νεοπτόλεμον τὸν ὑποκριτὴν, τῇ προθέσει παρηύξηκε τοὔνομα. τὸ γὰρ Ἰδὼν, ἀπέχρη. ὅ τε γράφων, Μήτ' ἰδίας ἔχθρας μηδεμιᾶς ἕνεκ' εἰπεῖν, ταῖς συναλιφαῖς ἠλάττωκε μόρια τοῦ λόγου, καὶ παρακέκρουκέ τινα τῶν γραμμάτων. καὶ ὁ Ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ Ἐποίησε λέγων χωρὶς τοῦ ν, καὶ Ἔγραψε, ἀντὶ τοῦ Ἔγραψεν λέγων· καὶ Ἀφαιρήσομαι, ἀντὶ τοῦ Ἀφαιρεθήσομαι, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· ὅ τε Χωροφιλῆσαι λέγων τὸ Φιλοχωρῆσαι, καὶ Λελύσεται λέγων τὸ Λυθήσεται, καὶ τὰ ἐοικότα τούτοις, μετασκευάζει τὰς λέξεις, ἵνα αὐταὶ γένοιντο ἁρμοσθεῖσαι καλλίους καὶ ἐπιτηδειότεραι. μία μὲν δὴ θεωρία τῆς συνθετικῆς ἐπιστήμης ἡ περὶ αὐτὰ τὰ πρῶτα μόρια καὶ στοιχεῖα τῆς λέξεως· ἑτέρα δὲ, ὥσπερ καὶ κατ' ἀρχὰς ἔφαμεν, ἡ περὶ τὰ καλούμενα κῶλα, ποικιλωτέρας τε δεομένη πραγματείας καὶ μείζονος· ὑπὲρ ἧς αὐτίκα δὴ πειράσομαι λέγειν ὡς ἔχω γνώμης. καὶ γὰρ ταῦτα ἁρμόσαι πρὸς ἄλληλα δεῖ, ὡς οἰκεῖα φαίνεσθαι καὶ φίλα· καὶ σχηματίσαι ὡς ἂν ἐνδέχεται κράτιστα, προσκατασκευάσαι τε εἴ πού τι δέοι, μειώσει καὶ πλεονασμῷ, καὶ εἰ δή τινα ἄλλην κατασκευὴν δέχεται τὰ κῶλα. τούτων δὲ ἕκαστον ἡ πεῖρα αὐτὴ διδάσκει. πολλάκις γὰρ 12 τουτὶ μὲν τὸ κῶλον τούτου προτεθὲν, ἢ ἐπὶ τούτῳ τεθὲν, εὐσομίαν τινὰ ἐμφαίνει καὶ σεμνότητα· ἑτέραν δέ τινα συζυγίαν λαβὸν, ἄχαρι φαίνεται καὶ ἄσημον. ὃ δὲ λέγω, σαφέστερον ἔσται, εἴ τις αὐτὸ ἐπὶ παραδείγματος ἴδοι. ἔστι δή τις παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ λέξις ἐν τῇ Πλαταιέων δημηγορίᾳ πάνυ χαριέντως συγκειμένη καὶ μεστὴ πάθους, ἥδε· Ὑμεῖς τε, ὦ Λακεδαιμόνιοι, ἡ μόνη ἐλπὶς, δέδιμεν μὴ οὐ βέβαιοι ἦτε. φέρε δή τις λύσας τὴν συζυγίαν ταύτην, μεθαρμοσάτω τὰ κῶλα οὕτως· Ὑμεῖς τε, ὦ Λακεδαιμόνιοι, δέδιμεν μὴ οὐ βέβαιοι ἦτε, ἡ μόνη ἐλπίς. ἆρ' ἔτι μενεῖ τοῦτον τὸν τρόπον ἡρμοσμένων τῶν κώλων, ἡ αὐτὴ χάρις, ἢ τὸ αὐτὸ πάθος; οὐδεὶς ἂν εἴποι. τί δαὶ εἰ τὴν Δημοσθένους λέξιν ταύτην, Τὸ λαβεῖν οὖν τὰ διδόμενα ὁμολογῶν ἔννομον εἶναι, τὸ τούτων χάριν ἀποδοῦναι, παρανόμων γράφῃ· εἰ λύσας τις, καὶ μεταθεὶς τὰ κῶλα τοῦτον τὸν τρόπον ἐξενέγκαι, Ὁμολογῶν οὖν ἔννομον εἶναι τὸ λαβεῖν τὰ διδόμενα, παρανόμων γράφῃ τὸ τούτων χάριν ἀποδοῦναι· ἆρ' ὁμοίως ἔσται δικανικὴ καὶ στρογγύλη; ἐγὼ μὲν οὐκ οἴομαι. ἡ μὲν δὴ περὶ τὴν ἁρμογὴν τῶν κώλων θεωρία τοιαύτη· ἡ δὲ περὶ τὸν σχηματισμὸν ποταπή; οὐκ ἔστιν εἷς τρόπος τῆς ἐκφορᾶς τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ τὰ μὲν ὡς ἀποφαινόμενοι

τῶν κώλων [illegible], ἡ δευτέρα τῆς συνθετικῆς ἐπιστήμης θεωρία.

τῶν κώλων καὶ τῶν σχηματισμῶν.

λεγόμενα, τὰ δὲ ὡς διαπορεῦντες, τὰ δ' ὡς πυνθανόμενοι, τὰ δ' ὡς εὐχόμενοι, τὰ δ' ὡς ἐπιτάττοντες, τὰ δ' ὡς ὑποτιθέμενοι, τὰ δὲ ἄλλως πως σχηματίζοντες· οἷς ἀκολούθως καὶ τὴν λέξιν πειρώμεθα σχηματίζειν. πολλοὶ δ' δή που σχηματισμοὶ καὶ τῆς λέξεώς εἰσιν, ὥσπερ καὶ τῆς διανοίας· οὓς οὐχ οἷόν τε κεφαλαιωδῶς περιλαβεῖν· ἴσως δὲ καὶ ἄπειροι, περὶ ὧν πολὺς ὁ λόγος, καὶ βαθεῖα ἡ θεωρία. οὐ δὴ τὸ αὐτὸ δύναται ποιεῖν τὸ αὐτὸ κῶλον οὕτω σχηματισθὲν, ἢ οὕτως. ἐρῶ δ' ἐπὶ παραδείγματος. εἰ τοῦτον ἐξήνεγκε τὸν τρόπον ὁ Δημοσθένης τὴν λέξιν ταύτην, Ταῦτα εἰπὼν ἔγραψα, γράψας δ' ἐπρέσβευσα, πρεσβεύσας δ' ἔπεισα » Θηβαίους, ἆρ' οὕτως ἂν συνέκειτο χαριέντως, ὡς νῦν σύγκειται; Καὶ οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, » οὐκ ἔγραψα δέ· οὐδ' ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ· οὐδ' ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δὲ Θηβαίους. πολὺς ἂν εἴη μοι λόγος, εἰ περὶ πάντων βουλοίμην λέγειν τῶν σχηματισμῶν ὅσους τὰ κῶλα ἐπιδέχεται. ἀπόχρη δ' εἰσαγωγῆς ἕνεκα τοσαῦτα εἰρῆσθαι. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε καὶ μετασκευὰς δέχεται τῶν κώλων ἔνια, ποτὲ μὲν προσθήκας λαμβάνοντα οὐκ ἀναγκαίας ὡς πρὸς τὸν νοῦν, ποτὲ δ' ἀφαιρέσεις ἀτελῆ ποιούσας τὴν διάνοιαν· ἃς οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκα ποιοῦσι ποιηταί τε καὶ συγγραφεῖς, ἢ τῆς ἁρμονίας, ἵν' ἡδεῖα καὶ καλὴ γένοιτο· πάνυ ὀλίγου δεῖν οἴομαι λόγου. τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι τήνδε τὴν λέξιν, ἣν ὁ Δημοσθένης » εἴρηκε, προσθήκῃ πλεονάζειν οὐκ ἀναγκαίᾳ τῆς ἁρμονίας ἕνεκα; Ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ λη» φθείην, ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ, μηδὲ » τοξεύῃ. βραχύτερον τοῦ δέοντος ὂν καὶ οὐχ ἡδὺ ἀκουσθῆναι, τῇ προσθήκῃ ταύτῃ γεγένηται χαριέστερον. καὶ ἐπὶ τὴν Πλατωνικὴν ἐκείνην περίοδον, ἣν ἐν τῷ ἐπιταφίῳ ὁ ἀνὴρ » γράφει, τίς οὐκ ἂν φαίη τὸ ἀναπλήρωμα τῆς λέξεως οὐκ ἀναγκαίῳ προσκεχρῆσθαι; Ἔργων » γὰρ εὖ πραχθέντων λόγῳ καλῶς ῥηθέντι μνήμη καὶ κόσμος γίνεται τοῖς πράξασι παρὰ τῶν ἀκουσάντων. πρὸς οὐδὲν ἀναγκαῖον λέγεται, ἀλλ' ἵνα τὸ τελευταῖον κῶλον τὸ, Τοῖς » πράξασι, πάρισόν τε καὶ ἐφάμιλλον τοῖς πρὸ αὐτοῦ γένηται. τί δὲ δὴ τὸ παρ' Αἰσχίνῃ
13 » λεγόμενον τουτί; Ἐπὶ σαυτὸν καλεῖς, ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς. τρίκωλον ἐν τοῖς πάνυ ἐπαινούμενον, οὐχὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας ἔχεται; ὃ γὰρ οἷόν τε ἦν εἰς κῶλον περιληφθῆναι τόνδε τὸν τρόπον, Ἐπὶ σεαυτὸν καὶ τοὺς νόμους καὶ τὴν δημοκρατίαν καλεῖς, τοῦτο εἰς τρία διήρηται, τῆς αὐτῆς λέξεως, οὐ τοῦ ἀναγκαίου ἕνεκα, τοῦ δὲ ἡδίω ποιῆσαι τὴν ἁρμονίαν, πολλάκις τεθείσης, καὶ προσθέσει πάθος τῷ λόγῳ. τῆς μὲν δὴ προσθέσεως ἣ γίνεται τοῖς κώλοις, οὗτος ὁ τρόπος· τῆς δὲ ἀφαιρέσεως τίς; ὅταν τῶν ἀναγκαίων τι λέγεσθαι, λυπεῖν μέλλῃ, καὶ διοχλεῖν τὴν ἀκρόασιν, ἀφαιρεθὲν δὲ χαριεστέραν ποιῇ τὴν ἑρμηνείαν· οἷά περ ἐστὶν » ἐν τοῖς μέτροις τὰ Σοφόκλεια ταυτί· Μύω τε καὶ δέδορκα, κἀξανίσταμαι, Πλεῖον φυ» λάσσων αὐτὸς, ἢ φυλάσσομαι. ἐν ταῦτα γὰρ ὁ δεύτερος στίχος ἐκ δυοῖν σύγκειται κώλων. τελεία γὰρ ἂν ἡ λέξις ἦν οὕτως ἐξενεχθεῖσα, Πλέον φυλάσσων αὐτὸς ἑτέρους, ἢ φυλασσόμενος ὑφ' ἑτέρων· τὸ δὲ μέτρον ἠδίκητο, καὶ οὐκ ἂν ἔχεν ἣν νυνὶ χάριν ἔχει. ἐν δὲ τοῖς πεζοῖς » λόγοις τὰ τοιαῦτα· Ἐγὼ δ' ὅτι μὲν τινῶν κατηγοροῦντα πάντας ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἀτέλειαν » τῶν ἀδίκων ἐστὶν, ἐάσω. μεμείωται γὰρ κἀνταῦθα τῶν δυοῖν κώλων ἑκάτερον· αὐτοτελῆ δ' ἂν ἦν, εἰ ταῦτα οὕτως ἐξηνέγκεν· Ἐγὼ δ' ὅτι μὲν τινῶν κατηγοροῦντα ὡς οὐκ ἐπιτηδείων ἔχειν τὴν ἀτέλειαν, πάντας ἀφαιρεῖσθαι καὶ τοὺς δικαίως αὐτῆς τυχόντας, τῶν ἀδίκων ἐστὶν, ἐάσω· ἀλλ' οὐκ ἐδόκει τῷ Δημοσθένει πλείονα ποιεῖσθαι λόγον τῆς ἀκριβείας τῶν κώλων, ἢ τῆς εὐρυθμίας. ταῦτα δ' εἰρήσθω μοι περὶ τῶν καλουμένων περιόδων. καὶ γὰρ ταύταις χρὴ ταῖς τε προηγουμέναις καὶ ταῖς ταύταις ἑπομέναις, οἰκείως συναρμόττειν, ὅταν ἐν ταῖς περιόδοις προσήκῃ τὸν λόγον ἐκφέρειν. οὐ γὰρ πανταχῆ γε τὸ ἐμπερίοδον χρήσιμον. καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ θεώρημα τῆς συνθετικῆς ἐπιστήμης ἴδιον, πότε δεῖ χρῆσθαι περιόδοις, καὶ μέχρι πόσου, καὶ πότε μή. διωρισμένων δή μοι τούτων, ἀκόλουθον ἂν εἴη τὸ λέγειν, τίνα ἐστὶν ὧν δεῖ στοχάζεσθαι τὸν βουλόμενον συντιθέναι τὴν λέξιν εὖ, καὶ διὰ τίνων θεωρημάτων τυγχάνοι τις ἂν ὧν βούλεται. δοκεῖ δέ μοι δύο ταῦτα εἶναι τελικώτατα, ὧν ἐφίεσθαι δεῖ τοὺς συντιθέντας εὖ μέτρα τε καὶ λόγους, ἥ τε ἡδονὴ καὶ τὸ καλόν. ἀμφότερα γὰρ ἐπιζητεῖ ταῦτα ἡ ἀκοή, ὅμοιόν τι πάσχουσα

Τῶν κώλων μετασκευή.

Τίνων στοχάζεσθαι τὸν τὴν λέξιν εὖ συντιθέναι βουλόμενον.

πάρεργα τῆς ὁράσεως. καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ πλάσματα, καὶ γραφὰς, καὶ γλυφὰς, καὶ ὅσα δημιουργήματα χειρῶν ἀνθρωπίνων ὁρῶσα, ὅταν εὑρίσκῃ τό θ' ἡδὺ ἐνὸν αὐτοῖς καὶ τὸ καλὸν, ἀρκεῖται, καὶ οὐδὲν ἔτι ποθεῖ. καὶ μὴ παράδοξον ἡγήσηταί τις, εἰ δύο ποιῶ τέλη, καὶ χωρίζω τὸ καλὸν ἀπὸ τῆς ἡδονῆς· μηδὲ ἄτοπον εἶναι νομίσῃ, εἴ τινα ἡγοῦμαι λέξιν ἡδέως μὲν συγκεῖσθαι, μὴ καλῶς δὲ, ἢ καλῶς μὲν, οὐ μὴν καὶ ἡδέως. φέρει γὰρ ἡ ἀλήθεια τὸ τοιοῦτο, καὶ οὐδὲν ἀξιῶ καινόν. ἡ δέ τοι Θουκυδίδου λέξις, καὶ ἡ Ἀντιφῶντος τοῦ Ῥαμνουσίου, καλῶς μὲν σύγκειται νὴ Δία, εἴπερ τινὲς καὶ ἄλλαι, οὐ μὴν ἡδέως γε πάνυ· ἡ δέ γε τοῦ Κνιδίου συγγραφέως Κτησίου, καὶ ἡ τοῦ Σωκρατικοῦ Ξενοφῶντος, ἡδέως μὲν ὡς ἔνι μάλιστα, οὐ μὴν καλῶς γε ἐφ' ὅσον ἔδει. λέγω δὲ κοινότερον, ἀλλ' οὐχὶ καθάπαξ· ἐπεὶ καὶ παρ' ἐκείνοις ἥρμοσταί τινα ἡδέως, καὶ παρὰ τούτοις καλῶς. ἡ δὲ Ἡροδότου σύνθεσις, ἀμφότερα ταῦτα ἔχει· καὶ γὰρ ἡδεῖά ἐστι καὶ καλή. Ἐξ ὧν δὲ οἴομαι γενήσεσθαι λέξιν ἡδεῖαν καὶ καλὴν, τέτταρά ἐστι τὰ κυριώτατα ταῦτα καὶ κράτιστα, μέλος, καὶ ῥυθμὸς, καὶ μεταβολὴ, καὶ τὸ παρακολουθοῦν τοῖς τρισὶ τούτοις πρέπον. τάττω δὲ ὑπὸ μὲν τὴν ἡδονὴν, τὴν ὥραν, καὶ τὴν χάριν, καὶ τὴν εὐστομίαν, καὶ τὴν γλυκύτητα, καὶ τὸ πιθανὸν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· ὑπὸ δὲ τὸ καλὸν, τὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὸ βάρος, καὶ τὴν σεμνολογίαν, καὶ τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ πιθανὸν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. ταῦτα γάρ μοι δοκεῖ κυριώτατα εἶναι, καὶ ὥσπερεὶ κεφάλαια τῶν ἄλλων ἐν ἑκατέρᾳ. ὧν μὲν οὖν στοχάζονται πάντες οἱ σπουδῇ γράφοντες μέτρον ἢ μέλος, ἢ τὴν λεγομένην πεζὴν λέξιν, ταῦτ' ἐστί· καὶ οὐκ οἶδα εἴ τι παρὰ ταῦθ' ἕτερον. οἱ δὲ παραδόντες ἐν ἑκατέρῳ τε καὶ ἐν ἀμφοτέροις, πολλοί τε καὶ ἀγαθοὶ ἄνδρες. παραδείγματα δὲ ἀμφοῖν καθ' ἑκάστους φέρειν ἐν τῷ παρόντι οὐκ ἐγχωρεῖ, ἵνα μὴ περὶ ταῦτα κατατείνω τὸν λόγον· καὶ ἅμα εἴ τι λεχθῆναι περί τινος αὐτῶν καθήκει, καὶ δεήσει που μαρτυριῶν, ἕτερος αὖθις ἔσται καιρὸς ἐπιτηδειότερος, ὅταν τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἁρμονίας ὑπογράφω. νῦν δὲ ταῦτα εἰρῆσθαι περὶ αὐτῶν ἀπόχρη. ἐπάνειμι δὲ πάλιν ἐπὶ τὰς διαιρέσεις, ἃς ἐποιησάμην τῆς θ' ἡδείας συνθέσεως καὶ τῆς καλῆς, ἵνα μοι καθ' ὁδὸν, ὥς φασι, χωρῇ ὁ λόγος. Ἔφην δὲ τὴν ἀκοὴν ἥδεσθαι πρῶτον μὲν τοῖς μέλεσιν, ἔπειτα τοῖς ῥυθμοῖς, τρίτον ταῖς μεταβολαῖς· ἐπὶ δὲ τούτοις ἅπασι, τῷ πρέποντι. ὅτι δὲ ἀληθῆ λέγω, τὴν πεῖραν αὐτὴν παρέξομαι μάρτυρα, ἣν οὐχ οἷόν τε διαβάλλειν τοῖς κοινοῖς πάθεσιν ὁμολογουμένην. τίς γὰρ ἔστιν ὃς οὐχ ὑπὸ μὲν ταύτης τῆς μελῳδίας ἄγεται καὶ γοητεύεται, ὑφ' ἑτέρας δέ τινος οὐδὲν πάσχει τοιοῦτον; καὶ ὑπὸ μὲν τούτων τῶν ῥυθμῶν οἰκειοῦται, ὑπὸ δὲ τούτων διοχλεῖται; ἤδη δ' ἔγωγε καὶ ἐν τοῖς πολυανθρωποτάτοις θεάτροις, ἃ συμπληροῖ παντοδαπὸς καὶ ἄμουσος ὄχλος, ἔδοξα καταμαθεῖν ὡς φυσική τίς ἐστιν ἁπάντων ἡμῶν οἰκειότης πρὸς ἐμμέλειάν τε καὶ εὐρυθμίαν, κιθαριστήν τε ἀγαθὸν σφόδρα εὐδοκιμοῦντα ἰδὼν θορυβηθέντα ὑπὸ τοῦ πλήθους, ὅτι μίαν χορδὴν ἀσύμφωνον ἔκρουσε, καὶ διέφθειρε τὸ μέλος· καὶ αὐλητὴν, κατὰ τῆς ἄκρας ἕξεως χρώμενον τοῖς ὀργάνοις, καὶ αὐτὸ τοῦτο παθόντα, ὅτι ἀσυμφώνως ἐμπνεύσας ἢ μὴ πιέσας τὸ στόμα, θρυλιγμὸν ἢ τὴν καλουμένην ἐκμέλειαν ηὔλησε. καίτοι εἴ τις κελεύσειε τὸν ἰδιώτην τοῦτον ὃν ἐνεκάλει τοῖς τεχνίταις ὡς ἡμαρτηκόσιν, αὐτὸν ποιῆσαι λαβόντα τὰ ὄργανα, οὐκ ἂν δύναιτο. τί δήποτε; ὅτι τοῦτο μὲν, ἐπιστήμης ἐστὶν, ἧς οὐ πάντες μετειλήφαμεν· ἐκεῖνο δὲ, πάθους, ὃ πᾶσιν ἀπέδωκεν ἡ φύσις. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ῥυθμῶν γινόμενον, ἐθεασάμην ἅμα πάντας ἀγανακτοῦντας καὶ δυσαρεστουμένους, ὅτε τις ἢ κροῦσιν, ἢ κίνησιν, ἢ φωνὴν ἐν ἀσυμμέτροις ποιήσαιτο χρόνοις, καὶ τοὺς ῥυθμοὺς ἀφανίσειεν. καὶ οὐχὶ τὰ μὲν ἐμμελῆ καὶ εὔρυθμα ἡδονῆς μεστά ἐστι, καὶ πάντες ὑπ' αὐτῶν κηλούμεθα· αἱ μεταβολαὶ δὲ, καὶ τὸ πρέπον, οὐκ ἔχουσι τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ χάριν, οὐδ' ὑπὸ πάντων ὁμοίως διακεῖνται· ἀλλὰ κἀκεῖνα πάνυ κηλεῖ πάντας ἡμᾶς καὶ τερπόμεθα, καὶ εἰς πολλὴν ὄχλησιν ἄγει ἁμαρτανόμενα. ἃ γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσειε, τεκμαίρομαι δὲ ὅτι καὶ τῆς ὀργανικῆς μούσης, καὶ τῆς ἐν ᾠδαῖς γοητείας, καὶ τῆς ἐν ὀρχήσει χαρίεντος ἐν ἅπασι διευτυχούσης, μεταβολὰς δὲ μὴ ποιουμένης εὐκαίρους, ἢ τοῦ πρέποντος ἀποπλανηθείσης, βαρὺς μὲν ὁ κόρος, ἀηδὲς δὲ τὸ μὴ τοῖς ὑποκειμένοις ἁρμόττον ἐφαίνετο. καὶ οὐκ ἀλλοτρίᾳ κέχρημαι τοῦ πράγματος εἰκόνι. μουσικὴ γάρ τις ἦν καὶ ἡ τῶν πολιτικῶν λόγων ἐπιστήμη, τῷ ποσῷ διαλλάττουσα τῆς ἐν ᾠδαῖς καὶ ὀργάνοις,

ἡδεῖαν καὶ καλὴν τὴν λέξιν τίνα ποιεῖ. 14

ἀκοῆς ἡδέα τίνα.

συνήθων ποιῶ. καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ καὶ μέλος ἔχουσιν αἱ λέξεις, καὶ ῥυθμὸν, καὶ μεταβολὴν καὶ πρέπον. ὥστε καὶ ἐπὶ ταύτης ἡ ἀκοὴ τέρπεται μὲν τοῖς μέλεσιν, ἄγεται δὲ τοῖς ῥυθμοῖς, ἀσπάζεται

15 δὲ τὰς μεταβολὰς, ποθεῖ δ᾽ ἐπὶ πάντων τὸ οἰκεῖον· ἡ δὲ διαλλαγὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. διαλέκτου μὲν οὖν μέλος ἑνὶ μετρεῖται διαστήματι τῷ λεγομένῳ διὰ πέντε, ὡς ἔγγιστα, καὶ οὔτε ἐπιτείνεται πέρα τῶν τριῶν τόνων καὶ ἡμιτονίου ἐπὶ τὸ ὀξὺ, οὔτε ἀνίεται τοῦ χωρίου τούτου πλέον ἐπὶ τὸ βαρύ· οὐ μὴν ἅπασά γε ἡ λέξις ἡ καθ᾽ ἓν μόριον λόγου ταττομένη ἐπὶ τῆς βαρείας, ἡ δὲ ἐπ᾽ ἀμφοῖν· τῶν δὲ ἀμφοτέρας τὰς τάσεις ἐχουσῶν αἱ μὲν κατὰ μίαν συλλαβὴν συνεφθαρμένον ἔχουσι τῷ ὀξεῖ τὸ βαρὺ, ἃς δὴ περισπωμένας καλοῦμεν· αἱ δὲ ἐν ἑτέρᾳ τε καὶ ἑτέρᾳ χωρὶς ἑκάτερον ἐφ᾽ ἑαυτοῦ τὴν οἰκείαν φυλάττον φύσιν· καὶ ταῖς μὲν δισυλλάβοις οὐδὲν τὸ διὰ μέσου χωρίον βαρύτητος καὶ ὀξύτητος, ταῖς δὲ πολυσυλλάβοις, οἷαί ποτ᾽ ἂν ὦσιν, ἤτοι ὀξὺν τόνον ἔχουσα μία ἐν πολλαῖς βαρείαις ἔνεστιν. ἡ δὲ ὀργανική τε καὶ ᾠδικὴ μοῦσα, διαστήμασί τε χρῆται πλείοσιν, οὐ τῷ διὰ πέντε μόνον, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ διὰ πασῶν ἀρξαμένη, καὶ τὸ διὰ πέντε μελῳδεῖ, καὶ τὸ διὰ τεσσάρων, καὶ τὸ διάτονον, καὶ τὸ ἡμιτόνιον, ὡς δέ τινες οἴονται, καὶ τὴν δίεσιν αἰσθητῶς. τάς τε λέξεις τοῖς μέλεσιν ὑποτάττειν ἀξιοῖ, καὶ οὐ τὰ μέλη ταῖς λέξεσιν, ὡς ἐξ ἄλλων τε πολλῶν δῆλον, καὶ μάλιστα τῶν Εὐριπίδου μελῶν, ἃ πεποίηκε τὴν Ἠλέκτραν
» λέγουσαν ἐν Ὀρέστῃ πρὸς τὸν χορόν· Σῖγα σῖγα, λευκὸν ἴχνος ἀρβύλης Τίθετε, μὴ κτυ-
» πεῖτε. Ἀποπρόβατ᾽ ἐκεῖσ᾽, ἀποπρό μοι κοίτας. ἐν γὰρ δὴ τούτοις τὸ, Σῖγα σῖγα λευκὸν, ἐφ᾽ ἑνὸς φθόγγου μελῳδεῖται, καίτοι τῶν τριῶν λέξεων ἑκάστη βαρείας τε τάσεις ἔχει καὶ ὀξείας. καὶ τὸ ἀρβύλης, ἐπὶ μέσῃ συλλαβῇ τὴν τρίτην ὁμότονον ἔχει, ἀμηχάνου ὄντος ἐν ὀνόματι δύο λαβεῖν ὀξείας. καὶ τοῦ Τίθετε, βαρυτέρα μὲν ἡ πρώτη γίνεται, δύο δὲ μετ᾽ αὐτὴν ὀξύτονοί τε καὶ ὁμόφωνοι. τοῦ Κτυπεῖτε, ὁ περισπασμὸς ἠφάνισται· μιᾷ γὰρ αἱ δύο συλλαβαὶ λέγονται τάσει. καὶ τὸ, Ἀποπρόβατε, οὐ λαμβάνει τὴν τῆς μέσης συλλαβῆς προσῳδίαν ὀξεῖαν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὴν τετάρτην συλλαβὴν καταβέβηκεν ἡ τάσις τῆς τρίτης. τὸ δ᾽ αὐτὸ γίνεται καὶ περὶ τοὺς ῥυθμούς. ἡ μὲν γὰρ πεζὴ λέξις οὐδενὸς οὔτε ὀνόματος οὔτε ῥήματος βιάζεται τοὺς χρόνους, οὐδὲ μετατίθησιν· ἀλλ᾽ οἵας παρείληφε τῇ φύσει τὰς συλλαβὰς, τάς τε μακρὰς καὶ τὰς βραχείας, τοιαύτας φυλάττει. ἡ δὲ ῥυθμικὴ καὶ μουσικὴ, μεταβάλλουσιν αὐτὰς μειοῦσαι καὶ αὔξουσαι, ὥστε πολλάκις εἰς τἀναντία μεταχωρεῖν. οὐ γὰρ ταῖς συλλαβαῖς ἀπευθύνουσι τοὺς χρόνους, ἀλλὰ τοῖς χρόνοις τὰς συλλαβάς. δεδηλωμένης δὴ τῆς διαφορᾶς, ᾗ διαφέρει μουσικὴ λογικῆς, λοιπὸν ἂν εἴη κἀκεῖνα λέγειν, ὅτι τὸ μὲν τῆς φωνῆς μέλος, λέγω δὲ οὐ τῆς ᾠδικῆς, ἀλλὰ τῆς ψιλῆς, καὶ ἡδέως διατιθὲν τὴν ἀκοὴν, εὐμελὲς λέγοιτ᾽ ἂν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐμμελές· ἡ δ᾽ ἐν τοῖς χρόνοις τῶν μορίων συμμετρία σώζουσα τὸ μελικὸν σχῆμα, εὔρυθμος, ἀλλ᾽ οὐκ ἔνρυθμος. τῇ δὲ διαφέρουσιν ἀλλήλων, ταῦτα κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐρῶ. νυνὶ δὲ τὰ ἀκόλουθα ἀποδοῦναι πειράσομαι, πῶς ἂν γένοιτο λέξις πολιτικὴ περὶ τὴν σύνθεσιν, ἡδεῖά τε τὴν ἀκρόασιν, κατά τε τὰ μέλη τῶν φθόγγων, καὶ κατὰ τὰς συμμετρίας τῶν ῥυθμῶν, καὶ κατὰ τὰς ποικιλίας τῶν μεταβολῶν, καὶ κατὰ τὸ πρέπον τοῖς ὑποκειμένοις, ἐπὶ ταῦτα ὑποθέμενος τὰ κεφάλαια. Οὐχ ἅπαντα πέφυκε τὰ μέρη τῆς λέξεως ὁμοίως διατιθέναι τὴν ἀκοὴν, ὥσπερ οὐδὲ τὴν ὁρατικὴν αἴσθησιν τὰ ὁρατὰ πάντα, οὐδὲ τὴν γευστικὴν τὰ γευστὰ, οὐδὲ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις τὰ κινοῦντα

πολιτικὴ λέξις τῆς τὴν σύνθεσιν [illegible]

16 ἑκάστην· ἀλλὰ καὶ γλυκαίνουσί τινες αὐτὴν ἦχοι, καὶ πικραίνουσι, καὶ τραχύνουσι, καὶ λεαίνουσι, καὶ πολλὰ ἄλλα πάθη ποιοῦσι περὶ αὐτήν. αἰτία δὲ ἥ τε τῶν γραμμάτων φύσις ἐξ ὧν ἡ φωνὴ συνέστηκε, πολλὰς καὶ διαφόρους ἔχουσα δυνάμεις, καὶ ἡ τῶν συλλαβῶν πλοκὴ παντοδαπῶς σχηματιζομένη. τοιαύτην δὴ δύναμιν ἐχόντων τῶν τῆς λέξεως μορίων, ἐπεὶ μεταθεῖναι τὴν ἑκάστου φύσιν οὐχ οἷόν τε, λείπεται τῇ μίξει καὶ κράσει καὶ παραθέσει συγκρύψαι τὴν παρακολουθοῦσαν αὐτῶν τισιν ἀτοπίαν, τραχέσι λεῖα μίσγοντα, καὶ σκληροῖς μαλακὰ, καὶ κακοφώνοις εὔφωνα, καὶ δυσεκφόροις εὐεκφορα, καὶ βραχέσι μακρὰ, καὶ τἄλλα τὸν αὐτὸν τρόπον εὐκαίρως συντιθέντα, καὶ μήτε ὀλιγοσύλλαβα πολλὰ ἑξῆς λαμβάνοντα· κόπτεται γὰρ ἡ ἀκρόασις· μήτε πολυσύλλαβα πλείω τῶν ἱκανῶν, μηδὲ δὴ ὁμοιότονα παρ᾽ ὁμοιοτόνοις, μηδ᾽ ὁμοιόχρονα παρ᾽ ὁμοιοχρόνοις. χρὴ δὲ καὶ τὰς πτώσεις τῶν ὀνομαστικῶν ταχὺ μεταλαμβάνειν·

μηκυνό-

μηκυνόμεναι γὰρ ἔξω τοῦ μετρίου, πάνυ προσίστανται ταῖς ἀκοαῖς· καὶ τὴν ὁμοιότητα διαλύειν, συνεχῶς ὀνομάτων τινῶν ἑξῆς τιθεμένων πολλῶν ῥημάτων, καὶ τῶν ἄλλων μερῶν, τὸν κόρον φυλαττόμενον· σχήμασί τε μὴ τοῖς αὐτοῖς διαμένειν, ἀλλὰ θαμινὰ μεταβάλλειν, καὶ τόνους μὴ τοὺς αὐτοὺς ἐπεισφέρειν, ἀλλὰ ποικίλλειν· μηδὲ δὴ ἄρχεσθαι πολλάκις ἀπὸ τῶν αὐτῶν, μηδὲ λήγειν εἰς τὰ αὐτά, ὑπερτείνοντα τὸν ἑκατέρου καιρόν. καὶ μηδεὶς οἰηθῇ με καθάπαξ ταῦτα παραγγέλλειν, ὡς ἡδονῆς αἴτια διὰ παντὸς ἐσόμενα, ἢ τοὐναντίον ὀχλήσεως· οὐχ οὕτως ἀνόητός εἰμι· οἶδα γὰρ ἐξ ἀμφοῖν γινομένην πολλάκις ἡδονήν, τοτὲ μὲν ἐκ τῶν ἀνομοίων, τοτὲ δὲ ἐκ τῶν ὁμοίων· ἀλλ' ἐπὶ πάντων οἴομαι δεῖν τὸν καιρὸν ὁρᾶν· οὗτος γὰρ ἡδονῆς καὶ ἀηδίας κράτιστον μέτρον. καιροῦ δὲ οὔτε ῥήτωρ οὐδείς, οὔτε φιλόσοφος εἰς τόδε χρόνου τέχνην ὥρισεν· οὐδ' ὅσπερ πρῶτος ἐπεχείρησε περὶ αὐτοῦ γράφειν Γοργίας ὁ Λεοντῖνος, οὐδὲν ὅ τι λόγου ἄξιον ἔγραψεν· οὐδὲ ἔχει φύσιν τὸ πρᾶγμα εἰς καθολικὴν καὶ ἔντεχνόν τινα περίληψιν πεσεῖν. οὐδ' ὅλως ἐπιστήμῃ θηρατός ἐστιν ὁ καιρός, ἀλλὰ δόξῃ. ταύτην δὲ οἱ μὲν ἐπὶ πολλῶν καὶ πολλάκις γυμνάζοντες, ἄμεινον τῶν ἄλλων εὑρίσκουσιν· οἱ δὲ ἀνάσκητον ἀφέντες, σπανιώτερον καὶ ὥσπερ ἀπὸ τύχης. ἵνα δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἴπω, τοῦτ' οἴομαι χρῆναι φυλάττειν ἐν τῇ συνθέσει τὸν μέλλοντα διαθήσειν τὴν ἀκρόασιν ἡδέως· τὰ εὐμελῆ καὶ εὔρυθμα καὶ εὔφωνα ὀνόματα, ὑφ' ὧν γλυκαίνεταί τε καὶ μαλάττεται, καὶ τὸ ὅλον οἰκείως διατίθεται ἡ αἴσθησις, ταῦτα ἀλλήλοις συναρμόττειν, ἢ τὰ μὴ τοιαύτην ἔχοντα φύσιν ἐγκαταπλέκειν τε καὶ συνυφαίνειν τοῖς δυναμένοις αὐτὴν ποιεῖν, ὥστε ὑπὸ τῆς ἐκείνων χάριτος ἐπισκιάζεσθαι τὴν τούτων ἀηδίαν· οἷόν τι ποιοῦσιν οἱ φρόνιμοι στρατηλάται κατὰ τὰς τάξεις τῶν στρατευμάτων. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι συγκρύπτουσι τοῖς ἰσχυροῖς τὰ ἀσθενῆ, καὶ γίνεται αὐτοῖς οὐδὲν τῆς δυνάμεως μέρος ἄχρηστον. διαναπαύειν τε καὶ ταυτότητά φημι δεῖν, μεταβολὰς εὐκαίρους εἰσφέροντα. καὶ γὰρ ἡ μεταβολὴ παντὸς ἔργου χρῆμα ἡδύ. τελευταῖον δὲ, ὃ δὴ καὶ πάντων ἐστὶ κράτιστον, οἰκείαν ἀποδιδόναι τοῖς ὑποκειμένοις καὶ πρέπουσαν ἁρμονίαν. δυσωπεῖσθαι δὲ οὐδὲν οἴομαι δεῖν, οὔτε ὄνομα, οὔτε ῥῆμα· οὔτ' ἐπιτέθαπται μὴ σὺν αἰσχύνῃ λέγεσθαι. οὐδὲν γὰρ οὕτω ταπεινόν, ἢ ῥυπαρόν, ἢ μιαρόν, ἢ ἄλλην τινὰ δυσχέρειαν ἔχον ἔσεσθαί φημι λόγου μόριον, ᾧ σημαίνεταί τι σῶμα ἢ πρᾶγμα, ὃ μηδεμίαν ἕξει χώραν ἐπιτηδείαν ἐν λόγοις. παρακελεύομαι δὲ ἐν τῇ συνθέσει πιστεύοντας ἀνδρείως πάνυ καὶ τεθαρρηκότως αὐτὰ ἐκφέρειν, Ὁμήρῳ τε παραδείγματι χρωμένους, παρ' ᾧ καὶ τὰ εὐτελέστατα κεῖται 17 τῶν ὀνομάτων, καὶ Δημοσθένει, καὶ Ἡροδότῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις, ὧν ὀλίγον ὕστερον μνησθήσομαι, καθ' ὅ τι ἂν ἁρμόττῃ περὶ ἑκάστου. ταῦτά μοι περὶ τῆς ἡδείας εἰρήσθω συνθέσεως, ὀλίγα μὲν ὑπὲρ πολλῶν θεωρημάτων, ἱκανὰ δὲ, ὡς κεφάλαια, εἶεν. καλὴ δὲ ἁρμονία πῶς γένοιτ' ἄν, εἴ τις ἔροιτο, ἢ ἐκ ποίων θεωρημάτων, οὐκ ἄλλως πως μὰ Δία φαίην ἄν, οὐκ ἐξ ἄλλων τινῶν, ἢ ἐξ ὧνπερ ἡ ἡδεῖα. τὰ γὰρ αὐτὰ ποιητικὰ ἀμφοῖν, μέλος εὐγενές, ῥυθμὸς ἀξιωματικός, μεταβολὴ μεγαλοπρεπής, τὸ πᾶσι τούτοις παρακολουθοῦν πρέπον. ὥσπερ γὰρ ἡδεῖά τις γίνεται λέξις, οὕτω καὶ γενναία τις ἑτέρα· καὶ ῥυθμὸς ὥσπερ γλαφυρός τις, οὕτω καὶ σεμνὸς ἕτερος· καὶ τὸ μεταβάλλειν ὥσπερ χάριν ἔχει τινά, οὕτω καὶ πιθανόν. τὸ δὲ δὴ πρέπον εἰ μὴ τοῦ καλοῦ πλεῖστον ἕξει μέρος, χωλῇ γ' ἂν ἄλλου τινός. ἐξ ἁπάντων δή φημι τούτων ἐπιτηδεύεσθαι δεῖν τὸ καλὸν ἐν ἁρμονίᾳ λέξεως, ἐξ ὧνπερ καὶ τὸ ἡδύ. αἰτία δὲ καὶ τούτων, ἥ τε τῶν γραμμάτων φύσις, καὶ ἡ τῶν συλλαβῶν δύναμις, ἐξ ὧν πλέκεται τὰ ὀνόματα. ταῦτα ὑπὲρ ὧν καιρὸς ἂν εἴη λέγειν, ὥσπερ ὑπεσχόμην.

Καλὴ πῶς γίνεται ἡ τῆς λέξεως καὶ τῶν κώλων ἁρμονία.

ἀρχαὶ μὲν οὖν εἰσι τῆς ἀνθρωπίνης καὶ ἐνάρθρου φωνῆς, αἱ μηκέτι δεχόμεναι διαίρεσιν, ἃς καλοῦμεν στοιχεῖα καὶ γράμματα· γράμματα μὲν, ὅτι γραμμαῖς τισι σημαίνεται· στοιχεῖα δὲ, ὅτι πᾶσα φωνὴ τὴν γένεσιν ἐκ τούτων λαμβάνει πρῶτον, καὶ τὴν διάλυσιν εἰς ταῦτα ποιεῖται τελευταίαν. τῶν δὲ στοιχείων τε καὶ γραμμάτων οὐ μία πάντων φύσις, διαφορὰ δὲ αὐτῶν πρώτη μὲν, ὡς Ἀριστόξενος ὁ μουσικὸς ἀποφαίνεται, καθ' ἣν τὰ μὲν, φωνὰς ἀποτελεῖ, τὰ δὲ, ψόφους· φωνὰς μὲν, τὰ λεγόμενα φωνήεντα· ψόφους δὲ, τὰ λοιπὰ πάντα. δευτέρα δὲ, καθ' ἣν τῶν φωνηέντων ἃ μὲν καθ' ἑαυτὰ ψόφους ὁποίους δή τινας ἀποτελεῖν πέφυκε, ῥοῖζον, ἢ συριγμόν, ἢ ποππυσμόν, ἢ τοιούτων τινῶν ἄλλων ἤχων δηλωτικά· ἃ δέ ἐστιν ἁπάσης ἄμοιρα φωνῆς

Φωνῆς στοιχεῖα καὶ γράμματα.

Γραμμάτων φύσις διάφορος.

καὶ ψόφους καὶ οὐχ οἷά τε ἠχεῖσθαι καθ' ἑαυτά, ταῦτα μὲν ἄφωνά τινες ἐκάλεσαν, θάτερα δὲ ἡμίφωνα. οἱ δὲ τριχῇ νειμάμενοι τὰς πρώτας τε καὶ στοιχειώδεις φωνῆς δυνάμεις, φωνήεντα μὲν ἐκάλεσαν, ὅσα καὶ καθ' ἑαυτὰ φωνεῖται, καὶ μεθ' ἑτέρων, καὶ ἔστιν αὐτοτελῆ· ἡμίφωνα δὲ, ὅσα μετὰ μὲν τῶν φωνηέντων κρεῖττον ἐκφέρεται, καθ' ἑαυτὰ δὲ χεῖρόν τε καὶ οὐκ αὐτοτελῶς· ἄφωνα δὲ, ὅσα οὔτε τὰς τελείας, οὔτε τὰς ἡμιτελείας φωνὰς ἔχει καθ' ἑαυτὰ, μεθ' ἑτέρων δὲ ἐκφωνεῖται. ὁ ἀριθμὸς δὲ αὐτῶν ὅστις ἐστὶν, οὐ ῥᾴδιον εἰπεῖν ἀκριβῶς· ἐπεὶ πολλὴν παρέχει καὶ τοῖς περὶ ἡμᾶς ἀπορίαν τὸ πρᾶγμα. οἱ μὲν γὰρ ἀπέφηναν εἶναι τετρακαίδεκα τὰ πρῶτα τῆς φωνῆς στοιχεῖα, κατεσκευάσθαι δὲ τὰ λοιπὰ ἐκ τούτων· οἱ δὲ, καὶ τῶν εἰκοσιτεσσάρων, οἷς χρώμεθα νῦν, πλείω. ἡ μὲν οὖν ὑπὲρ τούτων θεωρία, γραμματικῆς τε καὶ μετρικῆς, εἰ βούλεταί τις, καὶ φιλοσοφίας οἰκειοτέρα. ἡμῖν δὲ ἀπόχρη μήτε ἐλάττους τῶν κδ΄, μήτε πλείους ὑποθεμένοις, δεικνύναι τὰς τῆς φωνῆς ἀρχὰς, καὶ τὰ συμβεβηκότα αὐτῇ λέγειν, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν φωνηέντων ποιησαμένοις.

φωνήεντα.

ἔστι δὲ ταῦτα τὸν ἀριθμὸν ζ΄· δύο μὲν, μακρὰ, τό τε η καὶ τὸ ω· τρία δὲ, δίχρονα, τό τε α καὶ τὸ ι καὶ τὸ υ, ἃ καὶ ἐκτείνεται, καὶ συστέλλεται· ἃ οἱ μὲν δίχρονα, ὥσπερ ἔφην, οἱ δὲ μετάπτωτα καλοῦσιν. ἐκφωνεῖται δὲ ταῦτα πάντα τῆς ἀρτηρίας συνηχούσης τὸ πνεῦμα, καὶ τοῦ στόματος ἁπλῶς σχηματισθέντος, τῆς τε γλώττης οὐδὲν πραγματευομένης, ἀλλ' ἠρεμούσης. πλὴν τὰ μὲν μακρὰ, καὶ τῶν διχρόνων ὅσα μακρῶς λέγεται, τεταμένον λαμβάνει καὶ διηνεκῆ τὸν αὐλὸν τοῦ πνεύματος· τὰ δὲ βραχέα ἢ βραχέως λεγόμενα, ἐξ ἀποκοπῆς τε καὶ μιᾷ πληγῇ πνεύματος, καὶ τῆς ἀρτηρίας ἐπὶ βραχὺ κινηθείσης ἐκφέρεται. τούτων δὴ κράτιστα μέν ἐστι καὶ φωνὴν ἡδίστην ἀποτελεῖ τά τε μακρὰ, καὶ τῶν διχρόνων ὅσα μηκύνεται κατὰ τὴν ἐκφορὰν, ὅτι πολὺν ἠχεῖται χρόνον, καὶ τοῦ πνεύματος οὐ καταχόπτει τὸν τόνον· χείρω δὲ τὰ βραχέα, ἢ τὰ βραχέως λεγόμενα, ὅτι μικρόφωνά τε ἐστὶ καὶ ἀποσυνίζει τὸν ἦχον. αὐτῶν δὲ τῶν μακρῶν εὐφωνότατον τὸ α, ὅταν ἐκτείνηται· λέγεται γὰρ ἀνοιγομένου τοῦ στόματος ἐπὶ πλεῖστον, καὶ τοῦ πνεύματος ἄνω φερομένου πρὸς τὸν οὐρανόν. δεύτερον δὲ τὸ η, ὅτι κάτω περὶ τὴν βάσιν τῆς γλώττης ἐρείδει τὸν ἦχον ἀκόλουθον, ἀλλ' οὐκ ἄνω, καὶ μετρίως ἀνοιγομένου. τρίτον δὲ τὸ ω· στρογγύλεταί τε γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ στόμα, καὶ περιστέλλει τὰ χείλη, τήν τε πληγὴν τὸ πνεῦμα περὶ τὸ ἀκροστόμιον ποιεῖται. ἔτι δὲ ἧττον τούτου τὸ υ. περὶ γὰρ αὐτὰ τὰ χείλη συστολῆς γινομένης ἀξιολόγου, πνίγεται, καὶ στενὸς ἐκπίπτει ὁ ἦχος. ἔσχατον δὲ πάντων τὸ ι. περὶ τοὺς ὀδόντας τε γὰρ ἡ κροῦσις τοῦ πνεύματος γίνεται, μικρὸν ἀνοιγομένου τοῦ στόματος, καὶ οὐκ ἐπιλαμπρυνόντων τῶν χειλέων τὸν ἦχον. τῶν δὲ βραχέων οὐδέτερον μὲν εὔηχον, ἧττον δὲ δυσηχὲς τὸ ο. διίστησι γὰρ τὸ στόμα κρεῖττον θατέρου, τὴν δὲ πληγὴν λαμβάνει περὶ τὴν ἀρτηρίαν μᾶλλον.

ἡμίφωνα.

φωνηέντων μὲν οὖν γραμμάτων αὕτη φύσις· ἡμιφώνων δὲ τοιάδε· ὀκτὼ γὰρ τὸν ἀριθμὸν ὄντων αὐτῶν, πέντε μέν ἐστιν ἁπλᾶ, τό τε λ, καὶ τὸ μ, καὶ τὸ ν, καὶ τὸ ρ, καὶ τὸ σ· τρία δὲ διπλᾶ, τό τε ζ, καὶ τὸ ξ, καὶ τὸ ψ. διπλᾶ δὲ λέγουσιν αὐτὰ, ἤτοι διὰ τὸ σύνθετα εἶναι, τὸ μὲν ζ διὰ τοῦ σ καὶ δ, τὸ δὲ ξ διὰ τοῦ κ καὶ σ, τὸ δὲ ψ διὰ τοῦ π καὶ σ, συνεφθαρμένων ἀλλήλοις καὶ ἰδίαν φωνὴν λαμβανόντων· ἢ διὰ τὸ χώραν ἐπέχειν δυοῖν γραμμάτων ἐν ταῖς συλλαβαῖς παραλαμβανόμενα. ἑκάστου δὴ τούτων κρείττω μέν ἐστι τὰ διπλᾶ τῶν ἁπλῶν, ἐπειδὴ μείζονά ἐστι τῶν ἑτέρων, καὶ μᾶλλον ἐγγίζειν δοκεῖ τοῖς τελείοις· ἧττω δὲ τὰ ἁπλᾶ, διὰ τὸ εἰς βραχυτέρους αὐτῶν τόνους συνάγεσθαι τὸν ἦχον. ἐκφωνεῖται δὲ αὐτῶν ἕκαστον τοιόνδε δή τινα τρόπον· τὸ μὲν λ, τῆς γλώττης πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνισταμένης, καὶ τῆς ἀρτηρίας συνηχούσης τὸ πνεῦμα. τὸ δὲ μ, τοῦ μὲν στόματος τοῖς χείλεσι πιεσθέντος, διὰ τῶν ῥωθώνων μεριζομένου. τὸ δὲ ν, τῆς γλώττης τὴν φορὰν τοῦ πνεύματος ἀποκλειούσης, καὶ μεταφερούσης ἐπὶ τοὺς ῥώθωνας τὸν ἦχον. τὸ δὲ ρ, τῆς γλώττης ἄκρας ἀπορριπιζούσης τὸ πνεῦμα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐγγὺς τῶν ὀδόντων ἀνισταμένης. τὸ δὲ σ, τῆς μὲν γλώττης προσανισταμένης ἄνω πρὸς τὸν οὐρανὸν, τοῦ δὲ πνεύματος διὰ μέσου αὐτῶν φερομένου, καὶ περὶ τοὺς ὀδόντας λεπτὸν καὶ στενὸν ἐξωθοῦντος τὸ σύριγμα. τρία δὲ τὰ λοιπὰ ἡμίφωνα μικτὸν λαμβάνει τὸν ψόφον, ἐξ ἑνὸς μὲν τῶν ἡμιφώνων τοῦ σ, τριῶν δὲ ἀφώνων, τοῦ τε κ καὶ τοῦ δ καὶ τοῦ π. οὗτοι σχηματισμοὶ γραμμάτων ἡμιφώνων. δύναται δὲ οὐχ ὁμοίως κινεῖν τὴν ἀκοὴν ἅπαντα. ἥδιστα μὲν

γὰρ

γὰρ αὐτῶν τὸ λ, καί ἐστι τῶν ἡμιφώνων γλυκύτατον· τραχύνει δὲ τὸ ρ, καί ἐστι τῶν ὁμογενῶν γενναιότατον· μέσως δέ πως διατίθησι τὰ διὰ τῶν ῥωθώνων συνηχούμενα, τό τε μ καὶ τὸ ν, κερατοειδεῖς ἀποτελοῦντα τοὺς ἤχους. ἄχαρι δὲ καὶ ἀηδὲς τὸ σ, καὶ εἰ πλεονάσειε, σφόδρα λυπεῖ. θηριώδους γὰρ καὶ ἀλόγου μᾶλλον ἢ λογικῆς ἐφάπτεσθαι δοκεῖ φωνῆς ὁ συριγμός. τῶν γοῦν παλαιῶν σπανίως ἐχρῶντό τινες αὐτῷ καὶ πεφυλαγμένως. εἰσὶ δ' οἳ ἀσίγμους ᾠδὰς ὅλας ἐποίουν. δηλοῖ δὲ τοῦτο Πίνδαρος, ἐν οἷς φησι· Πρὶν μὲν ἧρπε σχοινοτενῆ φωνήεντα διθυράμβων, καὶ τὸ σὰν κίβδηλον, ἀνθρώποι. τριῶν δὲ τῶν ἄλλων γραμμάτων, ἃ δὴ διπλᾶ καλεῖται, τὸ ζ μᾶλλον ἡδύνει τὴν ἀκοὴν τῶν ἑτέρων. τὸ μὲν γὰρ ξ, διὰ τοῦ κ· τὸ δὲ ψ, διὰ τοῦ π 19 τὸν συριγμὸν ἀποδίδωσι, ψιλῶν ὄντων ἀμφοτέρων. τοῦτο δ' ἡσυχῇ τῷ πνεύματι δασύνεται, καὶ ἔστι τῶν ὁμογενῶν γενναιότατον. καὶ περὶ μὲν τῶν ἡμιφώνων τοσαῦτα.

ἄφωνα.

τῶν δὲ καλουμένων ἀφώνων ἐννέα ὄντων τρία μέν ἐστι ψιλά, τρία δὲ δασέα, τρία δὲ μεταξὺ τούτων. ψιλὰ μὲν τό τε κ, καὶ τὸ π, καὶ τὸ τ· δασέα δὲ τό τε χ, καὶ τὸ φ, καὶ τὸ θ· κοινὰ δὲ ἀμφοῖν, τό τε γ, καὶ τὸ β, καὶ τὸ δ. ἐκφωνεῖται δὲ αὐτῶν ἕκαστον τρόπον τόνδε· τρία μέν, ἀπὸ τῶν χειλέων ἄκρων, τὸ π καὶ τὸ φ καὶ τὸ β, ὅταν τοῦ στόματος πιεσθέντος, τὸ προσβιαζόμενον ἐκ τῆς ἀρτηρίας πνεῦμα λύσῃ τὸν δεσμὸν αὐτοῦ. καὶ ψιλὸν μέν ἐστιν αὐτῶν τὸ π, δασὺ δὲ τὸ φ, μέσον δὲ ἀμφοῖν τὸ β. τοῦ μὲν γὰρ ψιλότερόν ἐστι, τοῦ δὲ δασύτερον. μία μὲν αὕτη συζυγία τριῶν γραμμάτων ἀφώνων ὁμοίῳ σχήματι λεγομένων, ψιλότητι δὲ καὶ δασύτητι διαφερόντων. τρία δὲ ἄλλα λέγεται, τῆς γλώσσης ἄκρῳ τῷ στόματι προσερειδομένης κατὰ τοὺς μετεωροτέρους ὀδόντας, ἔπειθ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος ὑπορραπιζομένης, καὶ τὴν διέξοδον αὐτῷ περὶ τοὺς ὀδόντας ἀποδιδούσης, τὸ τ καὶ τὸ θ καὶ τὸ δ. διαλλάττει δὲ καὶ ταῦτα δασύτητι καὶ ψιλότητι. ψιλὸν μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν τὸ τ, δασὺ δὲ τὸ θ, μέσον δὲ καὶ ἐπίκοινον τὸ δ. αὕτη δευτέρα συζυγία γραμμάτων ἀφώνων. τρία δὲ τὰ λοιπὰ τῶν ἀφώνων λέγεται μέν, τῆς γλώττης ἀνισταμένης κατὰ τὸν οὐρανὸν ἐγγὺς τοῦ φάρυγγος, καὶ τῆς ἀρτηρίας ὑπηχούσης τῷ πνεύματι, τὸ κ καὶ τὸ χ καὶ τὸ γ, οὐδενὶ ταῦτα διαφέροντα τῷ σχήματι ἀλλήλων, πλὴν ὅτι τὸ μὲν κ ψιλῶς λέγεται, τὸ δὲ χ δασέως, τὸ δὲ γ μετρίως καὶ μεταξὺ τούτων. κράτιστα μὲν οὖν ἐστιν, ὅσα τῷ πνεύματι πολλῷ λέγεται· δεύτερα δέ, ὅσα μέσῳ· κάκιστα δέ, ὅσα ψιλῷ. ταῦτα μὲν γὰρ τὴν ἑαυτῶν δύναμιν ἔχει μόνην· τὰ δὲ δασέα, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος προσθήκην· ὥστε ἐγγὺς τοῦ τελειότατα εἶναι ἐκεῖνα.

συλλαβῶν φύσις διάφορος.

ἐκ δὴ τῶν γραμμάτων τοσούτων τε ὄντων καὶ δυνάμεις τοιαύτας ἐχόντων, αἱ καλούμεναι γίνονται συλλαβαί. τούτων δέ εἰσι καὶ μακραὶ μέν, ὅσαι συνεστήκασιν ἐκ τῶν φωνηέντων τῶν μακρῶν, ἢ τῶν διχρόνων ὅταν μακρῶς ἐκφέρηται, καὶ ὅσαι λήγουσιν εἰς μακρὸν ἢ μακρῶς λεγόμενον γράμμα, ἤτοι τῶν ἡμιφώνων ἢ ἀφώνων· βραχεῖαι δέ, ὅσαι συνεστήκασιν ἐκ βραχέος φωνήεντος ἢ βραχέως λαμβανομένου, καὶ ὅσαι λήγουσιν εἰς ταῦτα. μήκους δὲ καὶ βραχύτητος συλλαβῶν οὐ μία φύσις, ἀλλὰ καὶ μακρότεραί τινές εἰσι τῶν μακρῶν, καὶ βραχύτεραι τῶν βραχειῶν. ἔσται δὲ τοῦτο φανερὸν ἐπὶ τῶν παραδειγμάτων. ὁμολογεῖται δὴ βραχεῖαν εἶναι συλλαβήν, ἣν ποιεῖ φωνῆεν βραχὺ γράμμα τὸ ο, ὡς λέγεται Ὁδός. ταύτῃ προστεθήτω ἓν γράμμα τῶν ἡμιφώνων τὸ ρ, καὶ γενέσθω Ῥόδος, μένει μὲν ἔτι βραχεῖα ἡ συλλαβή, πλὴν οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' ἔχει τινὰ παραλλαγὴν ἀκαρῆ παρὰ τὴν προτέραν. ἔτι προστεθήτω ταύτῃ τῶν ἀφώνων γραμμάτων τὸ τ, καὶ γενέσθω Τρόπος, μείζων αὕτη τῶν προτέρων ἔσται συλλαβῶν, καὶ ἔτι βραχεῖα μένει. τέταρτόν γέ τι γράμμα τῇ αὐτῇ συλλαβῇ προστεθήτω τὸ σ, καὶ γενέσθω Στρόφος· τριῶν αὕτη προσθήκαις ἀκουσταῖς μακροτέρα γενήσεται τῆς βραχυτάτης, μένουσα ἔτι βραχεῖα. οὐκοῦν τέσσαρες αὗται βραχείας συλλαβῆς διαφοραὶ τὴν ἄλογον ἔχουσαι αἴσθησιν, τῆς παραλλαγῆς μέτρον. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς μακρᾶς. ἡ γὰρ ἐκ τοῦ η γινομένη συλλαβή, μακρὰ τὴν φύσιν οὖσα, τεττάρων γραμμάτων προσθήκαις παραυξηθεῖσα, τριῶν προτασσομένων, ἑνὸς δὲ ὑποτασσομένου, καθ' ἣν λέγεται Σπλήν, μείζων ἂν δήπου λέγοιτο εἶναι τῆς προτέρας ἐκείνης 20 τῆς μονογραμμάτου. μειουμένη δ' αὖ πάλιν, καθ' ἓν ἕκαστον τῶν προστεθέντων γραμμάτων, τὰς ἐπὶ τοὔλαττον παραλλαγὰς αἰσθητὰς ἂν ἔχοι. αἰτία δ' ἥτις ἐστὶ τοῦ μήτε τὰς μακρὰς ἐκβαίνειν τὴν ἑαυτῶν φύσιν μέχρι γραμμάτων ἑπτὰ μηκυνομένας, μήτε τὰς βραχείας εἰς ἓν ἀπὸ

πολλῶν γραμμάτων συστελλομένας ἐκπίπτειν τῆς βραχύτητος, ἀλλὰ κἀκείνας ἐν διπλασίῳ λόγῳ θεωρεῖσθαι τῶν βραχειῶν, καὶ ταύτας ἐν ἡμίσει τῶν μακρῶν, οὐκ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι σκοπεῖν. ἀρκεῖ γὰρ, ὅσον εἰς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν ἥρμοττεν, εἰρῆσθαι ὅτι διαλλάττει καὶ βραχεῖα συλλαβὴ βραχείας, καὶ μακρὰ μακρᾶς, καὶ οὔτε τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν οὔτε ἐν λόγοις ψιλοῖς, οὔτ' ἐν ποιήμασιν ἢ μέλεσι διὰ ῥυθμῶν ἢ μέτρων κατασκευαζομένοις πᾶσα βραχεῖα, καὶ πᾶσα μακρά. πρῶτον μὲν δὴ θεώρημα τοῦτο τῶν ἐν ταῖς συλλαβαῖς παθῶν, ἕτερον δὲ τοιόνδε· τῶν γραμμάτων πολλὰς ἐχόντων διαφορὰς οὐ μόνον περὶ τὰ μήκη καὶ τὰς βραχύτητας, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς ἤχους, ὑπὲρ ὧν ὀλίγῳ πρότερον εἴρηκα, πᾶσα ἀνάγκη τὰς ἐκ τούτων συνισταμένας συλλαβὰς, ἢ διὰ τούτων πλεκομένας, ἅμα τήν τε ἰδίαν ἑκάστου σώζειν δύναμιν, καὶ τὴν κοινὴν ἀπ' αὐτῶν, ἣ γίνεται διά τε κράσεώς τε καὶ τῆς παραθέσεως αὐτῶν· ἐξ ὧν μαλακαί τε φωναὶ γίνονται καὶ σκληραί, καὶ λεῖαι καὶ τραχεῖαι, γλυκαίνουσαί τε τὴν ἀκοὴν καὶ πικραίνουσαι, καὶ στύφουσαι καὶ διαχέουσαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην κατασκευάζουσαι διάθεσιν φυσικήν· αὗται δ' εἰσὶ μυρίαι τὸ πλῆθος ὅσαι. ταῦτα δὴ καταμαθόντες οἱ κράτιστοι ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων, τὰ μὲν αὐτοί τε κατασκευάζουσιν ὀνόματα, συμπλέκοντες ἐπιτηδείως ἀλλήλοις τὰ γράμματα, καὶ τὰς συλλαβὰς δὲ οἰκείως, οἷς ἂν βούλωνται παραστῆσαι πάθεσι, ποικίλως φιλοτεχνοῦσιν, ὡς ποιεῖ πολλάκις Ὅμηρος· ἐπὶ μὲν προσηνέμων αἰγιαλῶν τῇ παρεκτάσει τῶν συλλαβῶν τὸν ἄπαυστον ἐμφαίνειν βουλόμενος ἦχον· Ἠιόνες βοόωσιν ἐρευγομένης ἁλὸς ἔξω. ἐπὶ δὲ τοῦ τυφλουμένου Κύκλωπος, τό τε τῆς ἀλγηδόνος μέγεθος, καὶ τὴν διὰ τῶν χειρῶν βραδεῖαν ἔρευναν τῆς τοῦ σπηλαίου θύρας· Κύκλωψ δὲ στενάχων τε καὶ ὠδίνων ὀδύνῃσι, Χερσὶ ψηλαφόων. καὶ ἄλλοθί που δέησιν ἐνδείξασθαι βουλόμενος πολλὴν καὶ κατεσπουδασμένην, Οὐδ' εἴ κεν μάλα πολλὰ πάθοι ἑκάεργος Ἀπόλλων Προπροκυλινδόμενος πατρὸς Διὸς αἰγιόχοιο. μυρία ἐστὶν εὑρεῖν παρ' αὐτῷ τοιαῦτα, χρόνου μῆκος, ἢ σώματος μέγεθος, ἢ πάθους ὑπερβολὴν, ἢ στάσεως ἠρεμίαν, ἢ τῶν παραπλησίων τι δηλοῦντα παρ' οὐδὲν οὕτως ἕτερον, ἢ τὰς τῶν συλλαβῶν κατασκευάς· καὶ ἄλλα τούτοις ἐναντίως εἰργασμένα εἰς βραχύτητα, καὶ τάχος, καὶ σπουδὴν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· ὡς ἔχει ταυτί· Ἀμβλήδην γοόωσα μετὰ δμωῇσιν ἔειπεν. καί, Ἡνίοχοι δ' ἔκπληγεν, ἐπεὶ ἴδον ἀκάματον πῦρ. ἐφ' ὧν μὲν γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος δηλοῦται συνοχή, καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἄτακτον· ἐφ' ὧν δ' ἡ τῆς διανοίας ἔκπτασις, καὶ τὸ τοῦ δείγματος ἀπροσδόκητον. ποιεῖ δὲ τούτων ἑκάτερον ἡ τῶν συλλαβῶν τε καὶ γραμμάτων ἐλάττωσις.

ὀνόματα οἰκεῖα καὶ δηλωτικά.

καὶ αὐτοί τε δὴ κατασκευάζουσιν οἱ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, πρὸς χρῆμα ὁρῶντες, οἰκεῖα καὶ δηλωτικὰ τῶν ὑποκειμένων

21 τὰ ὀνόματα, ὥσπερ ἔφην· πολλὰ δὲ καὶ παρὰ τῶν ἔμπροσθεν λαμβάνουσιν, ὡς ἐκεῖνοι κατεσκεύασαν, ὅσα μιμητικώτατα τῶν πραγμάτων ἐστὶν, ὡς ἔχει ταυτί· Ῥοχθεῖ γὰρ μέγα κῦμα ποτὶ ξερὸν ἠπείροιο· Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇς ἀνέμοιο· Αἰγιαλῷ μεγάλῳ βρέμεται, σμαραγεῖ δέ τε πόντος. Σκέπτετ' ὀϊστῶν τε ῥοῖζον, καὶ δοῦπον ἀκόντων. μεγάλη τούτων ἀρχὴ καὶ διδάσκαλος ἡ φύσις, ἡ ποιοῦσα μιμητικοὺς ἡμᾶς καὶ θετικοὺς τῶν ὀνομάτων, οἷς δηλοῦται τὰ πράγματα, κατά τινας εὐλόγους καὶ κινητικὰς διανοίας ὁμοιότητας· ὑφ' ὧν ἐδιδάχθημεν ταύρων τε μυκήματα λέγειν, καὶ χρεμετισμοὺς ἵππων, καὶ φρυαγμοὺς τράγων, πρός τε βρόμον καὶ πάταγον ἀνέμων, καὶ συριγμὸν κάλων, καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια παμπληθῆ, τὰ μὲν φωνῆς μιμητικά, τὰ δὲ μορφῆς, τὰ δὲ ἔργου, τὰ δὲ πάθους, τὰ δὲ κινήσεως, τὰ δὲ ἠρεμίας, τὰ δὲ ἄλλου χρήματος ὁτουδήποτε, περὶ ὧν εἴρηται πολλὰ τοῖς πρὸ ἡμῶν. τὰ κράτιστα δὲ νέμων, ὡς πρώτῳ τὸν ὑπὲρ ἐτυμολογίας εἰσάγοντι λόγον, Πλάτωνι τῷ Σωκρατικῷ, πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλοθι, μάλιστα δ' ἐν τῷ Κρατύλῳ. τί δὴ τὸ κεφαλαιόν ἐστί μοι τοῦ λόγου; ὅτι παρὰ μὲν τὰς τῶν γραμμάτων συμπλοκὰς ἡ τῶν συλλαβῶν γίνεται σύνθεσις ποικίλη, παρὰ δὲ τὴν τῶν συλλαβῶν σύνθεσιν ἡ τῶν ὀνομάτων φύσις παντοδαπή, παρὰ δὲ τὰς τῶν ὀνομάτων ἁρμονίας πολύμορφος ὁ λόγος γίνεται.

καλὴ λέξις πῶς γίνεται.

ὥστε πολλὴ ἀνάγκη καλὴν μὲν εἶναι λέξιν, ἐν ᾗ καλά ἐστιν ὀνόματα, καλῶν δὲ ὀνομάτων συλλαβάς τε καὶ γράμματα καλὰ αἴτια εἶναι, ἡδεῖάν τε διάλεκτον ἐκ τῶν ἡδυνόντων τὴν ἀκοὴν γίνεσθαι· καὶ τὸ παραπλήσιον, ὀνομάτων τε καὶ συλλαβῶν καὶ γραμμάτων τάς τε κατὰ μέρος ἐν τούτοις διαφορὰς, καθ' ἃς δηλοῦταί τε ἤθη, καὶ τὰ πάθη, καὶ αἱ διαθέσεις, καὶ τὰ ἔργα τῶν

προσώ-

προσώπων, καὶ τὰ συνεδρεύοντα τούτοις, ἀπὸ τῆς περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν γραμμάτων γίνεσθαι τοιαῦτα. χρήσομαι δ' ὀλίγοις δείγμασι τοῦ λόγου τοῦδε, τῆς σαφηνείας ἕνεκα· τὰ γὰρ ἄλλα, πολλὰ ὄντα, ἐπὶ σεαυτοῦ συμβαλλόμενος εὑρήσεις. ὁ δὴ πολυφωνότατος ἁπάντων τῶν ποιητῶν Ὅμηρος, ὅταν μὲν ὥρας ὄψεως εὐμόρφου καὶ κάλλος ἡδονῆς ἐπαγωγὸν ἐπιδείξασθαι βούληται, τῶν τε φωνηέντων τοῖς κρατίστοις χρήσεται, καὶ τῶν ἡμιφώνων τοῖς μαλακωτάτοις, καὶ οὐ καταπυκνώσει τοῖς ἀφώνοις τὰς συλλαβάς, οὐδὲ συγκρούσει τοὺς ἤχους, παραθεὶς ἀλλήλοις τὰ δυσέκφορα, ταράξαι δέ τινα ποιήσει τὴν ἁρμονίαν τῶν γραμμάτων καὶ ῥεῦσαι ἀλύπως διὰ τῆς ἀκοῆς, ὡς ἔχει ταυτί· Ἡ δ' ἴεν ἐκ θαλάμοιο περίφρων Πηνελόπεια, Ἀρτέμιδι ἰκέλη, ἠὲ χρυσῇ Ἀφροδίτῃ. καὶ, Δήλῳ δή ποτε τοῖον Ἀπόλλωνος παρὰ βωμῷ, Φοίνικος νέον ἔρνος ἀνερχόμενον ἐνόησα. καὶ, Καὶ Χλῶριν εἶδον περικαλλέα, τήν ποτε Νηλεὺς Γῆμεν ἑὸν διὰ κάλλος, ἐπεὶ πόρε μυρία ἕδνα. ὅταν δ' οἶκτον, ἢ φοβερὰν ἢ ἀγέρωχον ὄψιν εἰσάγῃ, τῶν τε φωνηέντων οὐ τὰ κράτιστα θήσει, ἀλλὰ τῶν ψοφοδεῶν ἢ ἀφώνων τὰ δυσεκφορώτατα λήψεται, καὶ καταπυκνώσει τούτοις τὰς συλλαβάς· οἷά ἐστι ταυτί· Σμερδαλέος δ' αὐτῇσι φάνη κεκακωμένος ἅλμῃ. Τῇ δ' ἐπὶ μὲν Γοργὼ βλοσυρῶπις ἐστεφάνωτο, Δεινὸν δερκομένη, περὶ δὲ 22
Δεῖμός τε Φόβος τε. ποταμῶν δέ γε σύρρυσιν εἰς χωρίον ἕν, καὶ πάταγον ὑδάτων ἀναμισγομένων ἐκμιμήσασθαι τῇ λέξει βουλόμενος, οὐκ ἐπὶ λείας συλλαβάς, ἀλλ' ἰσχυρὰς καὶ ἀντιτύπους θήσει· Ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες, Ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ. βιαζόμενον δέ τινα πρὸς τοὐναντίον ῥεῦμα ποταμοῦ μετὰ τῶν ὅπλων, καὶ τὰ μὲν ἀντέχοντα, τὰ δὲ ὑποφερόμενον εἰσάγων, ἀνακοπάς τε ποιήσει συλλαβῶν, καὶ ἀναβολὰς χρόνων, καὶ ἀντιστηριγμοὺς γραμμάτων· Δεινὸν δ' ἀμφ' Ἀχιλῆα κυκώμενον ἵστατο κῦμα, Ὦθει δ' ἐν σάκεϊ πίπτων ῥόος, οὐδὲ πόδεσσιν Εἶχε στηρίξασθαι. ἀπαγγελλομένων δ' περὶ πέρας ἀνθρώπων, φόνον τε καὶ μόρον οἰκτρὸν ἐνδεικνύμενος, ἐπὶ τῶν ἀηδεστάτων τε καὶ κακοφωνοτάτων χρονιεῖ γραμμάτων, οὐδαμῇ λεαίνων τὴν κατασκευήν, οὐδὲ ἡδύνων· Σὺν δὲ δύω μάρψας, ὥστε σκύλακας, ποτὶ γαίῃ Κόπτ'· ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεῦε δὲ γαῖαν. πολὺ ἂν ἔργον εἴη λέγειν, εἰ πάντων παραδείγματα βουλοίμην φέρειν καὶ κατὰ τὸν τόπον τόνδε, ὧν ἄν τις ἀπαιτήσειεν. ὥστε ἀρκεσθεὶς τοῖς εἰρημένοις, ἐπὶ τὰ ἑξῆς μεταβήσομαι. Φημὶ δὲ τὸν βουλόμενον ἐργάσασθαι λέξιν καλὴν ἐν τῇ συντιθέναι τὰς φωνάς, ὅσα καλλιλογίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἢ σεμνότητα περιείληφεν ὀνόματα, εἰς τοῦτο συνάγειν. εἴρηται δέ τινα περὶ τούτων καὶ Θεοφράστῳ τῷ φιλοσόφῳ κοινότερον ἐν τοῖς περὶ λέξεως· ἔνθα ὁρίζει τίνα ὀνόματα φύσει καλὰ παραδείγματος ἕνεκα, ὧν συντιθεμένων, καλὴν οἴεται καὶ μεγαλοπρεπῆ γενήσεσθαι τὴν φράσιν· καὶ αὖθις ἕτερα μικρὰ καὶ ταπεινά, ἐξ ὧν οὔτε ποίημα χρηστὸν ἔσεσθαί φησιν, οὔτε λόγον. καὶ μὰ Δία οὐκ ἀπὸ σκοποῦ ταῦτα τῷ ἀνδρὶ εἴρηται. εἰ μὲν οὖν ἐγχωροίη πάντα εἶναι τὰ μόρια τῆς λέξεως, ὑφ' ὧν μέλλει δηλοῦσθαι τὸ πρᾶγμα, εὔφωνά τε καὶ καλλιρρήμονα, μανίας ἔργον ζητεῖν τὰ χείρω· εἰ δὲ ἀδύνατον εἴη τοῦτο, ὥσπερ ἐπὶ πολλῶν ἔχει, τῇ πλοκῇ καὶ μίξει καὶ παραθέσει πειρατέον ἀφανίζειν τὴν τῶν χειρόνων φύσιν. ὅπερ Ὅμηρος εἴωθεν ἐπὶ πολλῶν ποιεῖν. εἰ γάρ τις ἔροιτο ὁντινοῦν τῶν ποιητῶν ἢ ῥητόρων, τίνα σεμνότητα ἢ καλλιλογίαν ταῦτα ἔχει τὰ ὀνόματα, ἃ ταῖς Βοιωτίαις κεῖται πόλεσιν, Ὑρία, καὶ Μυκαλησσὸς, καὶ Γραῖα, καὶ Ἐτεωνὸς, καὶ Σκῶλος, καὶ Θίσβη, καὶ Ὀγχηστὸς, καὶ Εὔτρησις, καὶ τἄλλα ἑξῆς ὧν ὁ ποιητὴς μέμνηται, οὐδεὶς ἂν εἰπεῖν οὐδὲ ἡντινοῦν ἔχοι. ἀλλ' οὕτως αὐτὰ καλῶς ἐκεῖνος συνύφανε, καὶ παραπληρώμασιν εὐφώνοις διείληφεν, ὥστε μεγαλοπρεπέστατα φαίνεσθαι τούτων ὀνόματα· Βοιωτῶν μὲν Πηνέλεως καὶ Λήϊτος ἦρχον, Ἀρκεσίλαός τε, Προθοήνωρ τε, Κλονίος τε· Οἵ θ' Ὑρίην ἐνέμοντο καὶ Αὐλίδα πετρήεσσαν, Σχοινόν τε, Σκῶλόν τε, πολύκνημόν τ' Ἐτεωνόν, Θέσπειαν, Γραῖάν τε καὶ εὐρύχορον Μυκαλησσόν· Οἵ τ' ἀμφ' Ἅρμ' ἐνέμοντο, καὶ Εἰλέσιον, καὶ Ἐρυθράς· Οἵ τ' Ἐλεῶν' 23
εἶχον, ἠδ' Ὕλην καὶ Πετεῶνα, Ὠκαλέην, Μεδεῶνά τ' ἐϋκτίμενον πτολίεθρον. ἐν εἰδόσι λέγων οὐκ οἴομαι πλειόνων δεῖν παραδειγμάτων· ἅπας ἐστὶν ὁ κατάλογος αὐτῶν τοιοῦτος, καὶ πολλὰ ἄλλα. ἐν οἷς ἀναγκασθεὶς ὀνόματα λαμβάνειν οὐ καλὰ τὴν φύσιν, ἐ-

ἑτέροις αὐτὰ κοσμεῖ καλοῖς, καὶ λύει τὴν ἐκείνων δυσχέρειαν τῇ τούτων εὐμορφίᾳ. καὶ περὶ μὲν τούτων ἅλις.

Ἀριθμοῦ καὶ ῥυθμοῦ περί.

ἐπεὶ δὲ τοὺς ῥυθμοὺς ἔφην οὐ μικρὰν μοῖραν ἔχειν τῆς ἀξιωματικῆς καὶ μεγαλοπρεποῦς συνθέσεως, ἵνα μή τις εἰκῇ δόξῃ λέγειν, ῥυθμοὺς καὶ μέτρα μουσικῆς οἰκεῖα θεωρίας εἰς οὐ ῥυθμικὴν οὐδ' ἔμμετρον εἰσάγοντα διάλεκτον, ἀποδώσω καὶ τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον. ἔχει δὲ οὕτως· πᾶν ὄνομα καὶ ῥῆμα καὶ ἄλλο μόριον λέξεως, ὅ τι μὴ μονοσύλλαβόν ἐστιν, ἐν ῥυθμῷ τινι λέγεται· τὸ δ' αὐτὸ καλῶ πόδα καὶ ῥυθμόν.

Δισύλλαβοι πόδες.

δισυλλάβου μὲν οὖν λέξεως διαφοραὶ τέτταρες. ἢ γὰρ ἐξ ἀμφοτέρων ἔσται βραχειῶν, ἢ ἐξ ἀμφοτέρων μακρῶν, ἢ τὴν μὲν βραχείας, τὴν δὲ μακρᾶς. τοῦ δὲ τρίτου τούτου τοῦ ῥυθμοῦ διττὸς ὁ τρόπος· ὁ μέν τις, ἀπὸ βραχείας, καὶ λήγων εἰς μακράν· ὁ δέ, ἀπὸ μακρᾶς, καὶ λήγων εἰς βραχεῖαν. ὁ μὲν οὖν βραχυσύλλαβος, Ἡγεμών τε καὶ Πυρρίχιος καλεῖται, καὶ οὔτε μεγαλοπρεπής ἐστιν, οὔτε σεμνός. σχῆμα δ' αὐτοῦ τοιόνδε· Λέγε δὲ σὺ κατὰ πόδα νεόλυτα μέλεα. ὁ δ' ἀμφοτέρας τὰς συλλαβὰς μακρὰς ἔχων, κέκληται μὲν Σπονδεῖος, ἀξίωμα δὲ ἔχει μέγα καὶ σεμνότητα πολλήν. παράδειγμα δ' αὐτοῦ τόδε· Ποίαν δῆθ' ὁρμάσω, ταύταν ἢ κείναν, κεῖσ' ἢ ταύταν; ὁ δὲ ἐκ βραχείας τε καὶ μακρᾶς συγκείμενος, ἐὰν μὲν τὴν ἡγουμένην λάβῃ βραχεῖαν, Ἴαμβος καλεῖται, καὶ οὐκ ἔστιν οὐκ ἀγεννής· ἐὰν δὲ ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἄρχηται, Τροχαῖος, καὶ ἔστι μαλακώτερος θατέρου καὶ ἀγεννέστερος. παράδειγμα δ' οὗ προτέρου τοιόνδε· Ἐπεὶ γαλὴ πάρεστι, παῖ Μενοιτίου. τοῦ δ' ἑτέρου· Θυμέ, θύμ' ἀμηχάνοισι κήδεσι κυκώμενε. δισυλλάβων μὲν δὴ μορίων λέξεως διαφοραί τε καὶ ῥυθμοὶ καὶ σχήματα τοσαῦτα.

Τρισύλλαβοι πόδες.

τρισυλλάβων δ' ἑτέρα πλείω τῶν εἰρημένων, καὶ ποικιλωτέρας ἔχοντα θεωρίας. ὁ μὲν γὰρ ἐξ ἁπασῶν βραχειῶν συνεστώς, καλούμενος δὲ ὑπό τινων Χορεῖος, τρίβραχυς ποιεῖ· οὗ παράδειγμα τοιόνδε· Βρόμιε, δοριφόρε, ἐνυάλιε, πολεμοκέλαδε. ταπεινός τε καὶ ἄσεμνός ἐστι καὶ ἀγεννής, καὶ οὐδὲν ἂν ἐξ αὐτοῦ γένοιτο γενναῖον. ὁ δὲ ἐξ ἁπασῶν μακρῶν, Μολοττὸν δ' αὐτὸν οἱ μετρικοὶ καλοῦσιν, ὑψηλός τε καὶ ἀξιωματικός ἐστι καὶ διαβεβηκὼς ὡς ἐπὶ πολύ. παράδειγμα δ' αὐτοῦ τόδε· Ὦ Ζηνὸς καὶ Λήδας κάλλιστοι σωτῆρες. ὁ δ' ἐκ μακρᾶς καὶ δυοῖν βραχειῶν, μέσην μὲν λαβὼν τὴν μακρὰν ἑκατέρας τῶν βραχειῶν, Ἀμφίβραχυς ὠνόμασται, καὶ οὐ σφόδρα τῶν εὐσχημόνων ἐστὶ ῥυθμῶν, ἀλλὰ διακέκλασταί τε καὶ πολὺ τὸ θῆλυ καὶ ἀγεννὲς ἔχει. οἷά ἐστι ταυτί· Ἴακχε διθύραμβε σὺ τῶνδε χοραγέ. ὁ δὲ προλαμβάνων τὰς δύο βραχείας, Ἀνάπαιστος μὲν καλεῖται, σεμνότητα δὲ ἔχει πολλήν· καὶ ἔνθα δεῖ μέγεθος περιτεῖναι τοῖς πράγμασιν, ἢ πάθος, ἐπιτήδειός ἐστι παραλαμβάνεσθαι. τούτου τὸ σχῆμα τοιόνδε· Βαρύ μοι κεφαλῆς ἐπίκρανον ἔχει. ὁ δὲ ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀρχόμενος, λήγων δ' ἐς τὰς βραχείας, Δακτυλικὸς μὲν καλεῖται, πάνυ δέ ἐστι σεμνός, καὶ εἰς κάλλος ἁρμονίας ἀξιολογώτατος, καὶ τό γε ἡρωϊκὸν μέτρον ἀπὸ τούτου κοσμεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. παράδειγμα δὲ αὐτοῦ τόδε· Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν. οἱ μέντοι ῥυθμικοὶ τούτου τοῦ ποδὸς τὴν μακρὰν βραχυτέραν εἶναί φασι τῆς τελείας· οὐκ ἔχοντες

24 δὲ εἰπεῖν πόσῳ, καλοῦσιν αὐτὴν ἄλογον. ἕτερον δὲ ἀντίστροφόν τινα τούτῳ ῥυθμόν, ὃς ἀπὸ τῶν βραχειῶν ἀρξάμενος ἐπὶ τὴν ἄλογον τελευτᾷ, χωρίσαντες ἀπὸ τῶν ἀναπαίστων, Κύκλιον καλοῦσι, παράδειγμα αὐτοῦ φέροντες τοιόνδε· Κέχυται πόλις ὑψίπυλος κατὰ γᾶν. περὶ ὧν ἂν ἕτερος εἴη λόγος. πλὴν ἀμφότεροί γε τῶν πάνυ καλῶν οἱ ῥυθμοί. ἓν ἔτι λείπεται τρισυλλάβων ῥυθμῶν γένος, ὃ συνέστηκε μὲν ἐκ δύο μακρῶν καὶ βραχείας, τρία δὲ ἔχει σχήματα· μέσης μὲν γὰρ γινομένης τῆς βραχείας, ἄκρων δὲ τῶν μακρῶν, Κρητικὸς τε λέγεται, καὶ ἔστιν οὐκ ἀγεννής. ὑπόδειγμα δ' αὐτοῦ τοιόνδε· Οἱ δ' ἐπείγοντο πλωταῖς ἀπήνησι χαλκεμβόλοισιν. ἐὰν δὲ τὴν ἀρχὴν αἱ δύο μακραὶ κατάσχωσι, τὸ δὲ τέλος ἡ βραχεῖα, οἷά ἐστι ταυτί· Σοί, Φοῖβε, Μοῦσαί τε, συμβωμοί· ἀνδρώδες δὲ πάνυ τοῦτο σχῆμα, καὶ εἰς σεμνολογίαν ἐπιτήδειον. τὸ δὲ αὐτὸ συμβήσεται κἂν ἡ βραχεῖα προταχθῇ τῶν μακρῶν. καὶ γὰρ οὗτος ὁ ῥυθμὸς ἀξίωμα ἔχει καὶ μέγεθος. παράδειγμα δ' αὐτοῦ τόδε· Τίν' ἀκτάν, τίν' ὕλαν δράμω; ποῖ πορευθῶ; τούτοις ἀμφοτέροις ὀνόματα κεῖται ῥυθμοῖς ὑπὸ τῶν μετρικῶν, Βακχεῖος μὲν τῷ προτέρῳ, θατέρῳ δ' Ὑποβάκχειος. οὗτοι δώδεκα οἱ ῥυθμοί τε καὶ πόδες εἰσὶν οἱ πρῶτοι καταμετροῦντες ἅπασαν ἔμμετρόν τε καὶ ἄμετρον λέξιν, ἐξ ὧν γίνονται στίχοι τε καὶ κῶλα. οἱ γὰρ ἄλλοι ῥυθμοὶ καὶ πόδες πάντες

πάντες ἐκ τούτων εἰσὶ σύνθετοι. ἁπλοῦς δὲ ῥυθμὸς οὐδείς, οὔτ' ἐλάττων ἐστὶ δυοῖν συλλαβῶν, οὔτε μείζων τριῶν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὐκ οἶδα ὅτι δεῖ πλείω λέγειν· ὧν δ' ἕνεκα νῦν ὑπήχθην ταῦτα προειπεῖν (οὐ γὰρ δὴ τιμωρῶς γέ μοι προὔκειτο ῥυθμῶν τε καὶ μετρικῶν ἅπτεσθαι θεωρημάτων, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης ἕνεκα) ταῦτά ἐστιν, ὅτι διὰ τῶν γενναίων καὶ ἀξιωματικῶν καὶ μέγεθος ἐχόντων ῥυθμῶν, ἀξιωματικὴ γίνεται σύνθεσις καὶ βεβαία καὶ μεγαλοπρεπής· διὰ δὲ τῶν ἀγεννῶν καὶ ταπεινῶν, ἀμεγέθης καὶ ἄσεμνος, ἐάν τε καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι τούτων λαμβάνωνται τῶν ῥυθμῶν, ἐάν τε ἀλλήλοις κατὰ τὰς ὁμοζυγίας συμπλέκωνται. εἰ μὲν οὖν ἔσται δύναμις ἐξ ἁπάντων τῶν κρατίστων ῥυθμῶν συνθεῖναι τὴν λέξιν, ἔχοι ἂν ἡμῖν κατ' εὐχήν· εἰ δ' ἀναγκαῖον εἴη μίσγειν τοῖς κρείττοσι τοὺς χείρονας, ὡς ἐπὶ πολλῶν γίνεται (τὰ γὰρ ὀνόματα εἴρκεται τοῖς πράγμασιν ὡς ἔτυχεν), οἰκονομεῖν αὐτὰ χρὴ φιλοτέχνως, καὶ διακλέπτειν τῇ χάριτι τῆς συνθέσεως τὴν ἀνάγκην, δυνατῶς τε καὶ πολλὴν τὴν ἄδειαν ἐχούσας. οὐδὲ γὰρ ἀπολαύεται ῥυθμὸς οὐδεὶς ἐκ τῆς ἀμέτρου λέξεως, ὥσπερ ἐκ τῆς ἐμμέτρου. μαρτύρια δ' ὧν εἴρηκα παραθεῖναι λοιπόν, ἵνα μοι καὶ πίστιν ὁ λόγος λάβῃ. ἔσται δ' ὀλίγα περὶ πολλῶν. φέρε δή, τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν ἀξιωματικῶς τε συγκεῖσθαι καὶ μεγαλοπρεπῶς τὴν Θουκυδίδου λέξιν τὴν ἐν τῷ ἐπιταφίῳ ταύτην; Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν ἐνθάδε ἤδη εἰρηκότων, ἐπαινοῦσι τὸν προσθέντα τῷ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε, ὡς καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ [τῶν] πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτόν. τί οὖν ἐστιν ὃ πεποίηκε ταύτην μεγαλοπρεπῆ τὴν σύνθεσιν; ὅτι ἐκ τοιούτων συγκεῖται ῥυθμῶν τὰ κῶλα. τρεῖς μὲν γὰρ οἱ τοῦ πρώτου προηγούμενοι κώλου σπονδεῖοι πόδες εἰσίν· ὁ δὲ τέταρτος, ἀνάπαιστος· ὁ δὲ μετὰ τοῦτον, αὖθις σπονδεῖος· ἔπειτα, κρητικός· ἅπαντες ἀξιωματικοί. καὶ τὸ μὲν πρῶτον αὐτῷ κῶλον διὰ ταῦτά ἐστι σεμνόν· τὸ δ' ἑξῆς τοῦτο, Ἐπαινοῦσι τὸν προσθέντα τῷ νόμῳ τὸν λόγον τόνδε, ὅτι δύο μὲν ἔχει τοὺς πρώτους πόδας ὑποβακχείους, κρητικὸν δὲ τὸν τρίτον, εἶτ' αὖθις ὑποβακχείους δύο, καὶ συλλαβήν, ὑφ' ἧς τελευτᾷ τὸ κῶλον. ὥστ' εἰκότως σεμνόν ἐστι καὶ τοῦτο, ἐκ τῶν εὐγενεστάτων τε καὶ καλλίστων ῥυθμῶν συγκείμενον. τὸ δὲ δὴ τρίτον κῶλον, Ὡς καλὸν ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν πολέμων θαπτομένοις ἀγορεύεσθαι αὐτόν, ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ κρητικοῦ ποδός, δεύτερον δὲ λαμβάνει τὸν ἀνάπαιστον, καὶ τρίτον σπονδεῖον, καὶ τέταρτον αὖθις ἀνάπαιστον, εἶτα δύο τοὺς ἑξῆς δακτύλους, καὶ σπονδείους δύο τοὺς τελευταίους, εἶτα κατάληξιν. εὐγενὲς δὴ καὶ τοῦτο διὰ τοὺς πόδας γέγονε. τὰ πλεῖστα δέ ἐστι παρὰ Θουκυδίδῃ τοιαῦτα, μᾶλλον δὲ ὀλίγα μὴ οὕτως ἔχοντα. ὥστε εἰκότως ὑψηλὸς εἶναι δοκεῖ καὶ καλλιεπής, καὶ εὐγενής, ὡς ἐκλέγων τοὺς ῥυθμούς. τὴν δὲ δὴ Πλατωνικὴν λέξιν ταύτην τίνι ποτὲ δήσω κοσμηθεῖσαν, οὕτως ἀξιωματικὴν εἶναι φαίη τις ἂν καὶ καλήν, εἰ μὴ τῷ συγκεῖσθαι διὰ τῶν καλλίστων τε καὶ ἀξιολογωτάτων ῥυθμῶν; ἔστι γὰρ δὴ τῶν πάνυ φανερῶν καὶ περιβοήτων, ᾗ κέχρηται ὁ ἀνὴρ κατὰ τὴν τοῦ Ἐπιταφίου ἀρχήν· Ἔργῳ μὲν ἡμῖν οἵδ' ἔχουσι τὰ προσήκοντα σφίσιν αὐτοῖς· ὧν τυχόντες, πορεύονται τὴν εἱμαρμένην πορείαν. ἐν τούτοις δύο μέν ἐστιν ἃ συμπληροῖ τὴν περίοδον κῶλα· ῥυθμοὶ δὲ οἱ ταῦτα διαλαμβάνοντες, οἵδε. βακχεῖος μὲν ὁ πρῶτος· οὐ γὰρ δή γε ὡς ἴαμβον ἀξιώσαιμ' ἂν ἔγωγε τὸ κῶλον τοῦτο ῥυθμίζειν, ἐνθυμούμενος ὅτι οὐκ ἐπιτροχάλους καὶ ταχεῖς, ἀλλ' ἀναβεβλημένους καὶ βραδεῖς τοῖς οἰκτιζομένοις προσῆκεν ἀποδίδοσθαι τοὺς χρόνους. σπονδεῖος δὲ ἕτερος· ὁ δ' ἑξῆς, δάκτυλος, διαιρουμένης τῆς συνδρομῆς. εἶτα μετὰ τοῦτον σπονδεῖος· ὁ δ' ἑξῆς, μᾶλλον κρητικὸς ἢ ἀνάπαιστος· ἔπειθ', ὡς ἡ ἐμὴ δόξα, σπονδεῖος· ὁ δὲ τελευταῖος, ὑποβάκχειος· εἰ δὲ βούλεταί τις, ἀνάπαιστος· εἶτα κατάληξις. τούτων τῶν ῥυθμῶν οὐδεὶς ταπεινός, οὐδεὶς ἀγεννής. τοῦ δ' ἑξῆς κώλου, Ὧν τυχόντες, πορεύονται τὴν εἱμαρμένην πορείαν, δύο μὲν εἰσιν οἱ πρῶτοι πόδες κρητικοί, σπονδεῖοι δ' οἱ μετὰ τούτους δύο, μεθ' οὓς αὖθις κρητικός, ἔπειτα τελευταῖος ὑποβάκχειος. ἀνάγκη δὴ τὸν ἐξ ἁπάντων συγκείμενον καλῶν ῥυθμῶν, καλὸν εἶναι λόγον. μυρία τοιαῦτά ἐστι καὶ παρὰ Πλάτωνι. ὁ γὰρ ἀνὴρ εὐμελείας τε καὶ εὐρυθμίας συνιδεῖν δαιμονιώτατος. καὶ εἴ γε δεινὸς ἦν οὕτως ἐκλέξαι τὰ ὀνόματα, ὡς συνθεῖναι περιττός, Καί νύ κεν ἢ παρέλασσε τὸν Δημοσθένην κάλλους ἑρμηνείας εἵνεκεν, ἠὲ ἀμφήριστον ἔθηκε. νῦν δ' ἐν τῇ περὶ μὲν τὴν ἐκλογήν ἐστιν ἃ διαμαρτάνει, καὶ μάλιστα ἐν οἷς ἀεὶ τὴν ὑψηλὴν καὶ περιττὴν καὶ ἐγκατάσκευον διώκει φράσιν, ὑπὲρ ὧν ἑτέρωθί μοι δηλοῦται· σαφέστερον δ'

ἐνθυμηθῶ δια- ταμως

συντίθησι τὰ ὀνόματα, καὶ ἡδέως, καὶ καλῶς νὴ Δία· καὶ οὐκ ἄν τις αὐτὸν ἔχοι κατὰ τοῦτο μέμψασθαι τὸ μέρος. ἑνὸς ἔτι παραθήσομαι λέξιν, ᾧ τὰ πρωτεῖα τῆς ἐν λόγοις δεινότητος καταδίδωμι. ὅρος γὰρ δή τις ἐστὶν ἐκλογῆς τε ὀνομάτων καὶ κάλλους συνθέσεως ὁ Δημοσθένης. ἐν δὴ τῷ περὶ τοῦ στεφάνου λόγῳ, τρία μέν ἐστιν ἃ τὴν πρώτην περίοδον συμπληροῖ κῶλα· οἱ δὲ κατὰ ταῦτα καταμετροῦντες οἵδε εἰσὶν οἱ ῥυθμοί. Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις. ἄρχει δὲ τοῦδε τοῦ κώλου βακχεῖος ῥυθμὸς, ἔπειθ' ἕπεται σπονδεῖος, εἶτα ἀνάπαιστος, καὶ μετὰ τοῦτον ἕτερος σπονδεῖος, εἶθ' ἑξῆς κρητικοὶ τρεῖς, σπονδεῖος δὲ ὁ τελευταῖος. τοῦ δὲ δευτέρου κώλου τοῦδε, Ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τῇ τε πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, πρῶτος μὲν ὑποβάκχειός ἐστι πούς, εἶτα βακχεῖος, εἰ δὲ βούλεταί τις, δάκτυλος· ἔπειτα κρητικός· μεθ' οὓς εἰσὶ δύο συνθετοὶ πόδες, οἱ καλούμενοι παίωνες· οἷς ἕπεται μολοττὸς ἢ βακχεῖος· ἐγχωρεῖ γὰρ ἑκατέρως αὐτὸν διαιρεῖν· τελευταῖος δὲ ὁ σπονδεῖος. τοῦ δὲ τρίτου κώλου τοῦ,

26 Τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα, ἄρχουσι μὲν ὑποβάκχειοι δύο, ἔπειτα κρητικὸς, ᾧ συνέπεται σπονδεῖος· εἶτ' αὖθις βακχεῖος ἢ κρητικὸς, καὶ ὁ τελευταῖος πάλιν κρητικὸς, εἶτα κατάληξις. τί οὖν ἐκώλυε καλὴν ἁρμονίαν εἶναι λέξεως, ἐν ᾗ μήτε πυρρίχιός ἐστι πούς, μήτε ἴαμβος, μήτε ἀμφίβραχυς, μήτε τῶν χορείων ἢ τῶν τροχαίων μηδείς; καὶ οὐ λέγω τοῦτο ὅτι τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἕκαστος οὐ κέχρηταί ποτε καὶ τοῖς ἀγεννεστέροις ῥυθμοῖς· κέχρηται γάρ· ἀλλ' εὖ συγκεκρύφασιν αὐτοὺς καὶ συνυφάγκασι διαλαβόντες τοῖς κρείττοσι τοὺς χείρονας. οἷς δὲ μὴ ἐγένετο πρόνοια τούτου μέρους, οἱ μὲν ταπεινάς, οἱ δὲ κατακεκλασμένας, οἱ δ' ἄλλην τινὰ αἰσχύνην ἢ ἀμορφίαν ἐχούσας ἐξήνεγκαν τὰς γραφάς. ὧν ἐστι πρῶτός τε καὶ τελευταῖος καὶ μέσος ὁ Μάγνης σοφιστὴς Ἡγησίας, ὑπὲρ οὗ, μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς ἅπαντας, οὐκ οἶδ' ὅ τι χρὴ λέγειν, πότερον τοσαύτη περὶ αὐτὸν ἦν ἀμαθία καὶ παχύτης, ὥστε μὴ συνορᾶν οἵτινές εἰσιν εὐγενεῖς ἢ ἀγεννεῖς ῥυθμοί, ἢ τοσαύτη θεοβλάβεια καὶ διαφθορὰ τῶν φρενῶν, ὥστε εἰδότα τοὺς κρείττους, ἔπειτα αἱρεῖσθαι τοὺς χείρονας; ὃ καὶ μᾶλλον πείθομαι. ἀγνοίας μὲν γάρ ἐστι καὶ τὸ κατορθοῦν πολλαχοῦ, προνοίας δὲ, τὸ μηδέποτε. ἐν γοῦν ταῖς τοσαύταις γραφαῖς ἃς καταλέλοιπεν ὁ ἀνὴρ, μίαν οὐκ ἂν εὕροι τις σελίδα συγκειμένην εὐτυχῶς· ἔοικε δὲ ταῦτα ὑπολαβεῖν ἐκείνων κρείττω, καὶ μετὰ σπουδῆς αὐτὰ ποιεῖν, εἰς ἃ δι' ἀνάγκην ἄν τις ἐμπεσὼν ἐν λόγῳ σχεδίῳ δι' αἰσχύνης ἔθετο φρόνημα ἔχων ἀνήρ. θήσω δὲ καὶ τούτου λέξιν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἵνα σοι γένηται δῆλον ἐξ αὐτοπαραθέσεως, ὅσην μὲν ἀξίωσιν ἔχει τὸ εὐγενὲς ἐν ῥυθμοῖς, ὅσην δὲ αἰσχύνην τὸ ἀγεννές. τί δὲ ὁ λαμβάνει πρᾶγμα ὁ σοφιστής; τοιόνδε· Ἀλέξανδρος πολιορκῶν Γάζαν, χωρίον τι τῆς Συρίας πάνυ ἐχυρὸν, τραυματίας τε γίνεται κατὰ τὴν προσβολὴν, καὶ τὸ χωρίον αἱρεῖ χρόνῳ φερόμενος. ὁ δὲ ὑπ' ὀργῆς τούς τ' ἐγκαταληφθέντας ἀποσφάττει πάντας, ἐπιτρέψας τοῖς Μακεδόσι τὸν ἐντυχόντα κτείνειν, καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν αἰχμάλωτον λαβὼν, ἄνδρα ἐν ἀξιώματι καὶ τύχης καὶ εἴδους, ἐξ ἁρματείου δίφρου δῆσαι κελεύσας ζῶντα, καὶ τοὺς ἵππους ἐλαύνων ἀνὰ κράτος, ἐν τῇ πάντων ὄψει διαφθείρει τοῦτον. οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν δεινότερα πάθη, οὐδὲ ὄψεις φοβερωτέρας. πῶς δὴ ταῦτα ἡρμήνευκεν ὁ σοφιστὴς, ἄξιον ἰδεῖν, πότερον σεμνῶς καὶ ὑψηλῶς, ἢ ταπεινῶς καὶ καταγελάστως· Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔχων τὸ σύνταγμα προσῄει, καί πως ἐβεβούλευτο τῶν πολεμίων τοῖς ἀρίστοις ἀπαντᾶν εἰσιών. τοῦτο γὰρ ἔγνωστο, κρατήσασιν ἑνὸς, συνεκβεβλῆσθαι καὶ τὸ πλῆθος. ἡ μὲν οὖν ἐλπὶς αὕτη συνέδραμεν εἰς τὸ τολμᾶν, ὥστε Ἀλέξανδρον μηδέποτε κινδυνεῦσαι πρότερον οὕτως. ἀνὴρ γὰρ τῶν πολεμίων, εἰς γόνατα συγκαμφθεὶς, ἔδοξε τοῦτ' Ἀλεξάνδρῳ τῆς ἱκετείας ἕνεκα πρᾶξαι. προσελθόντος δ' ἐγγὺς μικρὸν ἐκκλίνει τὸ ξίφος ἐνέσκηψεν τὸ ὑπὸ τὰ πτερύγια τοῦ θώρακος, ὥστε γενέσθαι καὶ τὴν πληγὴν οὐ χαλεπωτάτην· ἀλλὰ τὸν μὲν αὐτὸς ἀπώλεσε, κατὰ κεφαλῆς τύπτων τῇ μαχαίρᾳ· τοὺς δ' ἄλλους ὀργὴ πρόσφατος ἐπίμπρατο. οὕτω γὰρ ἑκάστου τὸν ἔλεον ἐξέστησεν ἡ τοῦ τολμήσαντος ἀπόνοια, τῶν μὲν ἰδόντων, τῶν δ' ἀκουσάντων· ὥστε ἑξακισχιλίους ὑπὸ τὴν σάλπιγγα ἐκείνην τῶν βαρβάρων καταχοπῆναι. τὸν μέντοι βασιλέα αὐτῶν ἀνήγαγον ζῶντα Λεωννάτος καὶ Φιλώτας. ἰδὼν δὲ πολύσαρκον, καὶ μέγαν, ὡς βδελυρώτατον· μέλας γὰρ ἦν καὶ τὸ χρῶμα· μισήσας ἐφ' οἷς ἐβεβούλευτο, καὶ τὸ εἶδος,

ἐκέλευσε

ἐκκλῶσι διὰ τῶν ποδῶν χαλκοῦν ψάλλιον διείραντες ἕλκειν κύκλῳ γυμνόν. πλούμενος δὲ κακοῖς περὶ πολλὰς ῥαχύτητας ἐχάραζεν. αὐτὸ δὴ τοῦτο ὃ λέγω, ὃ συνάγων ἀνθρώποις. 27 ἐπέτεινε μὲν γὰρ ὁ πόνος, βάρβαρον δὴ ἐβόα δεσπότην, καὶ ἱκετεύων· χαρὰν δὲ ὁ σολοικισμὸς ἐποίει· τὸ δὲ στέαρ καὶ ὁ κύτος τῆς γαστρὸς, ἐνέφαινε Βαβυλώνιον ζῶον ἕτερον ἁδρόν. ὁ μὲν οὖν ὄχλος ἐνέπαιζε, στρατιωτικὴν ὕβριν ὑβρίζων εἰδεχθῆ καὶ τῷ τρόπῳ σκαιὸν ἐχθρόν. ἆρά γε ὅμοια ταῦτά ἐστι τοῖς Ὁμηρικοῖς ἐκείνοις, ἐν οἷς Ἀχιλλεύς ἐστιν αἰκιζόμενος Ἕκτορα μετὰ τὴν τελευτήν; καίτοιγε πάθος ἐκείνου ἔλαττον. εἰς ἀναίσθητον γὰρ σῶμα ἡ ὕβρις. ἀλλ' ὅμως ἄξιόν ἐστιν ἰδεῖν πόσῳ διενήνοχεν ὁ ποιητὴς τοῦ σοφιστοῦ. Ἦ ῥα, καὶ Ἕκτορα δῖον ἀεικέα μήδετο ἔργα· Ἀμφοτέρων μετόπισθε ποδῶν τέτρηνε τένοντας, Ἐς σφυρὸν ἐκ πτέρνης, βοέους δ' ἐξῆπτεν ἱμάντας· Ἐκ δίφροιο δ' ἔδησε, κάρη δ' ἕλκεσθαι ἔασεν. Ἐς δίφρον δ' ἀναβὰς, ἀνά τε κλυτὰ τεύχε' ἀείρας, Μάστιξεν δ' ἐλάαν· τὼ δ' οὐκ ἀέκοντε πετέσθην. Τοῦ δ' ἦν ἑλκομένοιο κονίσαλος· ἀμφὶ δὲ χαῖται Κυάνεαι πίτναντο, κάρη δ' ἅπαν ἐν κονίῃσι Κεῖτο πάρος χαρίεν· τότε δὲ Ζεὺς δυσμενέεσσι Δῶκεν ἀεικίσσασθαι ἑῇ ἐν πατρίδι γαίῃ. Ὣς τοῦ μὲν κεκόνιτο κάρη ἅπαν. ἡ δέ νυ μήτηρ Τίλλε κόμην, ἀπὸ δὲ λιπαρὴν ἔρριψε καλύπτρην Τηλόσε, κώκυσεν δὲ μάλα μέγα παῖδ' ἐσιδοῦσα· Ὤιμωξεν δ' ἐλεεινὰ πατὴρ φίλος, ἀμφὶ δὲ λαοὶ Κωκυτῷ τ' εἴχοντο καὶ οἰμωγῇ κατὰ ἄστυ. Τῷ δὲ μάλιστ' ἄρ' ἔην ἐναλίγκιον, ὡς εἰ ἅπασα Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμύχοιτο κατ' ἄκρης. οὕτως εὐγενῶς ἅμα καὶ δεινῶς πάθη λέγεσθαι προσῆκεν ὑπ' ἀνδρῶν φρόνημα καὶ νοῦν ἐχόντων. ὡς δὲ ὁ Μάγνης εἴρηκεν, ὡς ὑπὸ γυναικῶν ἢ καταπυγόνων ἀνθρώπων λέγοιτ' ἄν, καὶ οὐδὲ τούτων μετὰ σπουδῆς, ἀλλ' ἐπὶ χλευασμῷ καὶ καταγέλωτι. τί οὖν αἴτιον ἐκείνων μὲν τῶν ποιημάτων τῆς εὐγενείας, τούτων δὲ τῶν φλυαρημάτων τῆς ταπεινότητος; ἡ τῶν ῥυθμῶν διαφορὰ μάλιστα, εἰ καὶ μὴ μόνη. ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ, οὐδεὶς στίχος ἄσημος, οὐδ' ἀδόκιμος· ἐν τούτοις δὲ, οὐδεμία περίοδος ἥτις οὐ λυπήσει. εἰρηκὼς δὲ καὶ περὶ τῶν ῥυθμῶν ὅσην δύναμιν ἔχουσιν, ἐπὶ τὰ λειπόμενα μεταβήσομαι. ἦν δέ μοι τέταρτον θεώρημα τῶν ποιούντων τὴν καλὴν ἁρμονίαν, ἡ μεταβολή· λέγω δὲ οὐ τὴν ἐκ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ χείρω· πάνυ γὰρ εὔηθες· οὐδέ γε τὴν ἐκ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττω· ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς ὁμοειδέσι ποικιλίαν. κόρον γὰρ ἔχει καὶ τὰ καλὰ πάντα, ὥσπερ καὶ τὰ ἡδέα, μένοντα ἐν τῇ ταυτότητι· ποικιλλόμενα δὲ, ἐν ταῖς μεταβολαῖς ὡς ἀεὶ καινὰ μένει. ἐν τοῖς μὲν οὖν τὰ μέτρα καὶ τὰ μέλη γράφουσιν οὐχ ἅπαντα ἔξεστι μεταβάλλειν, ἢ οὐχ ἅπασιν, οὐδ' ἐφ' ὅσον βούλονται αὐτίκα· τοῖς μὲν ἐποποιοῖς μέτρον οὐκ ἔξεστι μεταβάλλειν, ἀλλ' ἀνάγκη πάντας εἶναι τοὺς στίχους ἑξαμέτρους· οὐδέ γε ῥυθμὸν, ἀλλὰ τοῖς ἀπὸ μακρᾶς ἀρχομένοις συλλαβῆς χρήσονται, καὶ οὐδὲ τούτοις ἅπασι· τοῖς δὲ τὰ μέλη γράφουσι, τὸ μὲν τῶν στροφῶν τε καὶ ἀντιστρόφων οὐχ οἷόν τε ἀλλάξαι μέλος, ἀλλ' ἐάν τε ἐναρμονίους, ἐάν τε χρωματικὰς, ἐάν τε διατόνους ὑποθῶνται μελῳδίας, ἐν πάσαις δεῖ ταῖς στροφαῖς 28 τε καὶ ἀντιστρόφοις τὰς αὐτὰς ἀγωγὰς φυλάττειν· οὐδέ γε τοὺς περιέχοντας ὅλας τὰς στροφὰς ῥυθμοὺς, καὶ ἀντιστροφὰς, ἀλλὰ δεῖ καὶ τούτους τοὺς αὐτοὺς διαμένειν. περὶ δὲ τὰς καλουμένας ἐπῳδὰς ἀμφότερα κινεῖν ταῦτα ἔξεστι, τό τε μέλος, καὶ τὸν ῥυθμόν· τά τε κῶλα ἐξ ὧν ἑκάστη συνέστηκε περίοδος, ἐπὶ πολλῆς ἐξουσίας δέδοται αὐτοῖς ποικίλως διαιρεῖν, ἄλλοτε ἄλλα μεγέθη καὶ σχήματα αὐταῖς περιτιθέντας, ἕως ἂν ἀπαρτίσωσι τὴν στροφήν· ἔπειτα πάλιν δεῖ τὰ αὐτὰ μέτρα καὶ κῶλα ποιεῖν. οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι μελοποιοὶ, λέγω δὲ Ἀλκαῖόν τε καὶ Σαπφὼ, μικρὰς ἐποιοῦντο στροφάς· ὥστε ἐν ὀλίγοις τοῖς κώλοις οὐ πολλὰς εἰσῆγον τὰς μεταβολὰς, ἐπῳδοῖς τε πάνυ ἐχρῶντο ὀλίγοις· οἱ δὲ περὶ Στησίχορόν τε καὶ Πίνδαρον, μείζους ἐργασάμενοι τὰς περιόδους, εἰς πολλὰ μέτρα καὶ κῶλα διένειμαν αὐτὰς, οὐκ ἄλλου τινὸς ἢ τῆς μεταβολῆς ἔρωτι. οἱ δέ γε διθυραμβοποιοὶ καὶ τοὺς τρόπους μετέβαλλον, Δωρίους τε καὶ Φρυγίους, καὶ Λυδίους ἐν τῷ αὐτῷ ᾄσματι ποιοῦντες, καὶ τὰς μελῳδίας ἐξήλλαττον, τοτὲ μὲν ἐναρμονίους ποιοῦντες, τοτὲ δὲ χρωματικὰς, τοτὲ δὲ διατόνους· καὶ τοῖς ῥυθμοῖς κατὰ πολλὴν ἄδειαν ἐνεξουσιάζοντες διετέλουν· οἵ γε δὴ κατὰ Φιλόξενον καὶ Τιμόθεον καὶ Τελεστήν· ἐπεὶ παρά γε τοῖς ἀρχαίοις τεταγμένος ἦν ὁ διθύραμβος. ἡ δὲ πεζὴ λέξις ἅπασαν ἐλευθερίαν ἔχει καὶ ἄδειαν ποικίλλειν

μεταβολαῖς ποικίλη τινὶ σώζεσι τὰς ἡδ.

λέξις κρατίστη πῶς.

ταῖς μεταβολαῖς τὴν σύνθεσιν ὅπως βούλεται. καὶ ἔστι λέξις κρατίστη πασῶν, ἥτις ἂν ἔχοι πλείστας ἀναπαύλας τε καὶ μεταβολὰς ἁρμονίας, ὅταν τουτὶ μὲν ἐν περιόδῳ λέγηται, τουτὶ δ' ἔξω περιόδου· καὶ ἥδε μὲν ἡ περίοδος ἐκ πλειόνων πλέκηται κώλων, ἥδε δ' ἐξ ἐλαττόνων· αὐτῶν δὲ τῶν κώλων τὸ μὲν βραχύτερον ᾖ, τὸ δὲ μακρότερον· καὶ τὸ μὲν αὐτῶν γοργότερον, τὸ δὲ βραδύτερον, τὸ δὲ ἀκριβέστερον· ῥυθμοί τε ἄλλοι καὶ σχήματα παντοῖα, καὶ τάσεις φωνῆς αἱ καλούμεναι προσῳδίαι διαφέρουσι, κλέπτουσαι τῇ ποικιλίᾳ τὸν κόρον. ἔχει δέ τινα χάριν ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ τὸ οὕτω συγκείμενον ὥστε μὴ συγκεῖσθαι δοκεῖν. οὐ πολλῶν δ' οἴομαι δεῖν λόγων εἰς τοῦτο τὸ μέρος. ὅτι γὰρ ἥδιστόν τε καὶ κάλλιστον ἐν λόγοις ἡ μεταβολή, πάντας εἰδέναι πείθομαι. παράδειγμα δ' αὐτοῦ ποιοῦμαι παρὰ μὲν τοῦ Ἡροδότου λέξιν, πᾶσαν δὲ τὴν Πλάτωνος, πᾶσαν δὲ τὴν Δημοσθένους. ἀμήχανον γὰρ εὑρεῖν τούτων ἑτέροις ἐπεισοδίοις τε πλείοσι καὶ ποικιλίαις εὐρυθμοτέραις, καὶ σχήμασι πολυειδεστέροις χρησαμένους· λέγω δὲ, τὸν μὲν, ὡς ἐν ἱστορίας σχηματισμῷ· τὸν δ', ὡς ἐν διαλόγων χάριτι· τὸν δὲ, ὡς ἐν λόγων ἐναγωνίων χρείᾳ. ἀλλ' οὐχ ἥ γε Ἰσοκράτους καὶ τῶν ἐκείνου γνωρίμων αἵρεσις ὁμοία ταύταις ἦν· ἀλλὰ καίπερ ἡδέως καὶ μεγαλοπρεπῶς πολλὰ συντιθέντες οἱ ἄνδρες οὗτοι, περὶ τὰς μεταβολὰς καὶ τὴν ποικιλίαν οὐ πάνυ εὐτυχοῦσιν, ἀλλ' ἔστι παρ' αὐτοῖς εἷς περιόδου κύκλος, ὁμοειδὴς σχηματισμῶν τάξις, συμπλοκὴ φωνηέντων ἡ αὐτὴ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα κόπτοντα τὴν ἀκρόασιν. οὐ δὴ ἀποδέχομαι τὴν αἵρεσιν ἐκείνην κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. καὶ αὐτῷ μὲν ἴσως τῷ Ἰσοκράτει πολλαὶ χάριτες ἐπήνθουν ταύτην ἐπικρύπτουσαι τὴν ἀμορφίαν· παρὰ δὲ τοῖς μετ' ἐκεῖνον, ἀπ' ἐλαττόνων τῶν ἄλλων κατορθουμένων περιφανέστερον γίνεται τοῦτο τὸ ἁμάρτημα. εἷς ἔτι μοι καταλείπεται λόγος ὁ περὶ τοῦ πρέποντος. ὡς γὰρ τοῖς ἄλλοις σχήμασιν ἅπασι παρεῖναι δεῖ τὸ πρέπον, καὶ εἴ τι ἄλλο ἔργον ἀτυχεῖ τούτου τοῦ μέρους, εἰ καὶ μὴ τοῦ πρώτου, τοῦ κρατίστου γε ἀτυχεῖ. περὶ μὲν οὖν ὅλης τῆς ἰδέας ταύτης οὐχ οὗτος ὁ καιρὸς ἀνασκοπεῖν· βαθεῖα γάρ τις αὕτη καὶ πολλῶν πάνυ δεομένη λόγων ἡ
29 θεωρία. ὅσα δ' εἰς τοῦτο συντείνει τὸ μέρος ὑπὲρ οὗ τυγχάνω ποιούμενος τὸν λόγον, εἰ μὴ καὶ τὰ πάντα, μηδὲ τὰ πλεῖστα, ὅσα γε οὖν ἐγχωρεῖ, λεγέσθω. ὁμολογούμενον δὴ παρὰ πᾶσιν ὅτι πρέπον ἐστὶ τὸ τοῖς ὑποκειμένοις ἁρμόζον προσώποις τε καὶ πράγμασιν, ὥσπερ ἡ ἐκλογὴ τῶν ὀνομάτων, ἡ μέν τις ἂν εἴη πρέπουσα τοῖς ὑποκειμένοις, ἡ δὲ ἀπρεπὴς, οὕτω δή πού καὶ ἡ σύνθεσις. παράδειγμα δὲ τούτου χρὴ παραλαμβάνειν τὴν ἀλήθειαν. ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐχ ὁμοίᾳ συνθέσει χρώμεθα ὀργιζόμενοι καὶ χαίροντες, οὐδὲ ὀλοφυρόμενοι καὶ φοβούμενοι, οὐδ' ἐν ἄλλῳ τινὶ πάθει ἢ κακῷ ὄντες, ὥσπερ ὅταν ἐνθυμώμεθα, καὶ μηδὲν ἡμᾶς ὅλως ταράττῃ μηδὲ παραλυπῇ. δείγματος ἢ παραδείγματος ἕνεκα ταῦτα εἴρηκα ὀλίγα περὶ πολλῶν, ἐπεὶ μυρία ὅσα τις αἴτια εἰπεῖν ἔχοι, τὰς ἰδέας ἁπάσας ἐκλογίζεσθαι βουλόμενος τοῦ πρέποντος. ἓν δ', ὃ προσεχέστατον ἔχω καὶ κοινότατον εἰπεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, τοῦτο ἐρῶ. οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει τῆς ψυχῆς ὄντες, ὅταν ἀπαγγέλλωσι τὰ πράγματα οἷς ἂν παρατυχόμενοι τύχωσιν, οὐχ ὁμοίᾳ χρῶνται συνθέσει περὶ πάντων, ἀλλὰ μιμητικοὶ γίνονται τῶν ἀπαγγελλομένων, καὶ ἐν τῷ συντιθέναι τὰ ὀνόματα οὐδὲν ἐπιτηδεύοντες, ἀλλὰ φυσικῶς ἐπὶ τοῦτο ἀγόμενοι. ταῦτα δὲ παρατηροῦντα δεῖ τὸν ἀγαθὸν ποιητήν τε καὶ ῥήτορα μιμητικὸν εἶναι τῶν πραγμάτων ὑπὲρ ὧν ἂν τοὺς λόγους ἐκφέρῃ, μὴ μόνον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν. ὃ ποιεῖν εἴωθεν ὁ δαιμονιώτατος Ὅμηρος, καίτοι μέτρον ἔχων ἓν, καὶ ῥυθμοὺς ὀλίγους, ἀλλ' ὅμως ἀεί τι καινουργῶν ἐν τούτοις καὶ φιλοτεχνῶν· ὥστε μηδὲν ἡμῖν διαφέρειν γινόμενα τὰ πράγματα, ἢ λεγόμενα ὁρᾶν. ἐρῶ δ' ὀλίγα, οἷς ἄν τις δύναιτο παραδείγμασι χρῆσθαι ἐπὶ πολλῶν. ἀπαγγέλλων οὖν πρὸς τοὺς Φαίακας Ὀδυσσεὺς τὴν ἑαυτοῦ πλάνην, καὶ τὴν εἰς ᾅδου κατάβασιν εἰπὼν, τὰς ὄψεις τῶν ἐκεῖ κακῶν ἀποδίδωσιν. ἐν δὲ τούτοις καὶ τὰ περὶ τὸν Σίσυφον διηγεῖται πάθη, ᾧ φασι τοὺς καταχθονίους θεοὺς ὅρον πεποιῆσθαι τῆς τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῆς, ὅταν ὑπὲρ ὄχθου τινὸς ἀνακυλίσῃ πέτρον τινά· τοῦτο δὲ ἀμήχανον εἶναι, καταπίπτοντος, ὅταν εἰς ἄκρον ἔλθῃ, πάλιν τοῦ πέτρου. πῶς οὖν δηλώσει ταῦτα μιμητικῶς, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, ἄξιον ἰδεῖν.

Καὶ μὴν Σίσυφον εἰσεῖδον κρατέρ' ἄλγε' ἔχοντα, Λᾶαν βαστάζοντα πελώριον ἀμφοτέρῃσιν.

πρέπουσα σύνθεσις πῶς γίνεται.

Ἤτοι

Ἤτοι ὁ μὲν σκηριπτόμενος χερσίν τε ποσίν τε, Λᾶαν ἄνω ὤθεσκε ποτὶ λόφον. ἐνταῦθα ἡ σύνθεσίς ἐστιν ἡ δηλοῦσα τῶν γινομένων ἕκαστον, τὸ βάρος τοῦ πέτρου, τὴν ἐπίπονον ἐκ τῆς γῆς κίνησιν, τὸν διερειδόμενον τοῖς κώλοις, τὸν ἀναβαίνοντα πρὸς τὸν ὄχθον, τὴν μόγις ἀνωθουμένην πέτραν. οὐδεὶς ἂν ἄλλως εἴποι. παρὰ τί γέγονε τούτων ἕκαστον; οὐ γὰρ εἰκῇ οὐδ' ἀπὸ ταὐτομάτου. πρῶτον μὲν τοῖς δυσὶ στίχοις ἐν οἷς ἀνακυλεῖ τὴν πέτραν, ἔξω δυοῖν ῥημάτων τὰ λοιπὰ τῆς λέξεως μόρια πάντα ἐστὶν ἤτοι δισύλλαβα ἢ μονοσύλλαβα. ἔπειτα ἡμίσει πλείους εἰσὶν αἱ μακραὶ συλλαβαὶ τῶν βραχειῶν ἐν ἑκατέρῳ τῶν στίχων. ἔπειθ' ἅπασαι διαβεβήκασιν αἱ τῶν ὀνομάτων ἁρμονίαι διαβάσεις εὐμεγέθεις, καὶ διεστήκασι πάνυ αἰσθητῶς ἢ τῶν φωνηέντων συγκρουομένων, ἢ τῶν ἡμιφώνων τε καὶ ἀφώνων συναπτομένων, ῥυθμοῖς τε καὶ δακτύλοις, καὶ σπονδείοις τοῖς μηκίστοις, καὶ πλείστην ἔχουσι διάβασιν, ἅπαντα σύγκειται. τί δὴ τούτων ἕκαστον δύναται; αἱ μὲν μονοσύλλαβοί τε καὶ δισύλλαβοι λέξεις, πολλοὺς μεταξὺ χρόνους ἀλλήλων ἀπολείπουσαι, τὸ χρόνιον ἐμιμήσαντο τοῦ ἔργου· αἱ δὲ μακραὶ συλλαβαί, στηριγμούς τινας ἔχουσαι καὶ ἐγκαθίσματα, τὴν ἀντιτυπίαν, καὶ τὸ βαρύ, καὶ τὸ μόγις· τὸ δὲ μεταξὺ τῶν ὀνομάτων χάσμα, καὶ ἡ τῶν τραχυνόντων γραμμάτων παράθεσις, τὰ διαλείμματα τῆς ἐνεργείας, ἐποχάς τε καὶ τοῦ μόχθου μέγεθος. οἱ ῥυθμοὶ δ' ἐν μήκει θεωρούμενοι, τὴν ἔκτασιν τῶν μελῶν, καὶ τὸν διελκυσμὸν τοῦ κυλίοντος, καὶ τὴν τοῦ πέτρου ἔρεισιν. καὶ ὅτι ταῦτα οὐ φύσεώς ἐστιν αὐτοματιζούσης ἔργα, ἀλλὰ τέχνης μιμήσασθαι τὰ γινόμενα πειρωμένης, τὰ τούτοις ἑξῆς λεγόμενα δηλοῖ. τὸν γὰρ ἀπὸ κορυφῆς ἐπιστρέφοντα πάλιν καὶ κατακυλιόμενον πέτρον, οὐ τὸν αὐτὸν ἡρμήνευκε τρόπον, ἀλλ' ἐπιταχύνας τε καὶ συστρέψας τὴν σύνθεσιν. πρόσεστιν γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι, – ἀλλ' ὅτε μέλλοι Ἄκρον ὑπερβαλέειν, ἐπὶ δ' ἤθησι τούτῳ, – τότ' ἀποστρέψασκε κραταιῒς· Αὖτις ἔπειτα πέδονδε κυλίνδετο λᾶας ἀναιδής. οὐχὶ συγκατακεκύλισται τῷ βάρει τῆς πέτρας ἡ τῶν ὀνομάτων σύνθεσις, μᾶλλον δ' ἔφθακε τὴν τοῦ λίθου φορὰν τὸ τῆς ἀπαγγελίας τάχος; ἔμοιγε δοκεῖ. καὶ τίς ἐνταῦθα πάλιν αἰτία; καὶ γὰρ ταύτην ἄξιον ἰδεῖν· ὁ τὴν καταφορὰν δηλῶν τοῦ πέτρου στίχος, μονοσύλλαβον μὲν οὐδεμίαν, δισυλλάβους δ' δύο μόνας ἔχων λέξεις. τοῦτο οὐκ ἐᾷ πρῶτον διεστηκέναι τοὺς χρόνους, ἀλλ' ἐπιταχύνει. ἔπειθ' ἑπτακαίδεκα συλλαβῶν οὐσῶν ἐν τῷ στίχῳ, δέκα μέν εἰσι βραχεῖαι συλλαβαί, ἑπτὰ δ' μόναι μακραί, καὶ οὐδ' αὗται τέλειοι. ἀνάγκη οὖν κατασπᾶσθαι καὶ συστέλλεσθαι τὴν φράσιν τῇ βραχύτητι τῶν συλλαβῶν ἐφελκομένην. ἔτι πρὸς τούτοις οὐδὲν ὄνομα ἀπὸ ὀνόματος ἀξιόλογον εἴληφε διάστασιν. οὔτε γὰρ φωνήεντι φωνῆεν, οὔτε ἡμιφώνῳ ἡμίφωνον ἢ ἄφωνον, ὧν διατραχύνειν πέφυκε καὶ διιστάναι τὰς ἁρμονίας, οὐδέν ἐστι παρακείμενον. οὐ δὴ διάστασις αἰσθητὴ μὴ διηρτημένων τῶν λέξεων, ἀλλὰ συνολισθαίνουσιν ἀλλήλαις καὶ συγκαταφέρονται, καὶ τρόπον τινὰ μία ἐξ ἁπασῶν γίνεται διὰ τὴν τῶν ἁρμονιῶν ἀκρίβειαν. ὃ δὲ μάλιστα τῶν ἄλλων θαυμάζειν ἄξιον, ῥυθμὸς οὐδεὶς τῶν μακρῶν, οἳ φύσιν ἔχουσι πίπτειν εἰς μέτρον ἡρῷον, οὔτε σπονδεῖος, οὔτε βακχεῖος, ἐγκαταμέμικται τῷ στίχῳ, πλὴν ἐπὶ τῆς τελευτῆς· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες εἰσὶ δάκτυλοι, καὶ οὗτοί γε παραδεδιωγμένας ἔχοντες τὰς ἀλόγους, ὥστε μὴ πολὺ διαφέρειν ἐνίους τῶν τροχαίων. οὐδὲν δὴ τὸ ἀντιπρᾶττόν ἐστιν, εὔτροχον καὶ περιφερῆ καὶ καταρρέουσαν εἶναι τὴν φράσιν ἐκ τοιούτων συγκεκροτημένην ῥυθμῶν. πολλὰ τις ἂν ἔχοι τοιαῦτα δεῖξαι παρ' Ὁμήρῳ λεγόμενα· ἐμοὶ δ' ἀπόχρη ταῦθ', ἵνα εὐδήλωταί μοι καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰπεῖν. ὧν μὲν οὖν δεῖ στοχάζεσθαι τοὺς μέλλοντας καλὴν ἢ ποιήσειν σύνθεσιν ἔν τε ποιητικῇ καὶ λόγοις ἀμέτροις, ταῦτα κατ' ἐμὴν δόξαν ἐστί, τά γ' οὖν κυριώτατα καὶ κράτιστα. εἰ δέ τι οὐχ οἷά τε ἦν, ἐλάττω τε ὄντα τούτων, καὶ ἀμυδρότερα, καὶ διὰ πλῆθος δυσπερίληπτα γραφῇ, ταῦτ' ἐν ταῖς καθ' ἡμέραν γυμνασίαις προϋποθήσομαί σοι, καὶ πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων καὶ ῥητόρων μαρτυρίαις χρήσομαι. νῦν δὲ τὰ καταλειπόμενα ὧν ὑπεσχόμην, καὶ οὐδενὸς ἧττον ἀναγκαῖα εἰρῆσθαι, ταῦτ' ἔτι προσθεὶς τῷ λόγῳ, παύσομαι, τίνες εἰσὶ διαφοραὶ τῆς συνθέσεως, καὶ τίς ἑκάστης χαρακτὴρ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τῶν τε πρωτευσάντων ἐν αὐταῖς μνησθῆναι, καὶ δείγματα ἑκάστου παρασχεῖν. ὅταν δὲ ταῦτα λάβῃ μοι τέλος, τότε κἀκεῖνα διαχειρίσω, τὰ παρὰ πολλοῖς ἀπορούμενα· τί ποτ' ἐστὶν ὃ ποιεῖ τὴν 31

30

πεζὴν λέξιν ὁμοίαν ποιήματι φαίνεσθαι, μένουσαν ἐν τῷ τοῦ λόγου σχήματι, τὴν δὲ ποιητικὴν φράσιν ἐμφερῆ τῷ πεζῷ λόγῳ, φυλάττουσαν τὴν ποιητικὴν σεμνότητα. σχεδὸν γὰρ οἱ κράτιστα διαλεχθέντες ἢ ποιήσαντες, ταῦτα ἔχουσιν ἐν τῇ λέξει τὰ ἀγαθά. πειρατέον δὴ καὶ περὶ τούτων ἃ φρονῶ λέγειν. ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τοῦ πρώτου.

συνθέσεως διαφοραὶ τίνες.

ἐγὼ τῆς συνθέσεως εἰδικὰς μὲν πολλὰς διαφορὰς σφόδρα εἶναι τίθεμαι, καὶ οὔτε εἰς σύνοψιν ἐλθεῖν δυναμένας, οὔτε εἰς λογισμὸν ἀκριβῆ. οἴομαί τε ἴδιον ἡμῶν ἑκάστῳ χαρακτῆρα, ὥσπερ ὄψεως, οὕτω καὶ συνθέσεως ὀνομάτων παρακολουθεῖν, οὐ φαύλως παραδείγματι χρώμενος ζωγραφίᾳ. ὥσπερ γὰρ ἐν ἐκείνῃ τὰ αὐτὰ φάρμακα λαμβάνοντες ἅπαντες οἱ τὰ ζῷα γράφοντες, οὐδὲν ἐοικότα ποιοῦσιν ἀλλήλοις τὰ μίγματα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν ποιητικῇ τε διαλέκτῳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἁπάσῃ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι χρώμενοι πάντες, οὐχ ὁμοίως αὐτὰ συντίθεμεν. τὰς μέντοι γενικὰς αὐτῆς διαφορὰς ταύτας εἶναι πείθομαι τὰς τρεῖς, αἷς ὁ βουλόμενος ὀνόματα θήσεται τὰ οἰκεῖα, ἐπειδὰν τούς τε χαρακτῆρας αὐτῶν, καὶ τὰς διαφορὰς ἀκούσῃ. ἐγὼ μέντοι κυρίοις ὀνόμασιν οὐκ ἔχων αὐτὰς προσαγορεῦσαι, ὡς ἀκατονομάστους, μεταφορικοῖς ὀνόμασι καλῶ, τὴν μὲν αὐστηράν, τὴν δὲ γλαφυρὰν ἢ ἀνθηράν, τὴν δὲ τρίτην κοινήν. ἣν ὅπως ποτὲ γίνεσθαι φαίην „ ἂν ἔγωγε, ἀπορῶ, καὶ δίχα μοι νόος ἀρέχειαι εἰπεῖν, εἴτε κατὰ τὴν στέρησιν τῶν ἄκρων ἑκατέρας, εἴτε κατὰ μίξιν· οὐ γὰρ ῥᾴδιον εἰκάσαι τὸ σαφές. μή ποτ' οὖν κρεῖττον ᾖ λέγειν ὅτι κατὰ τὴν ἄνεσίν τε καὶ τὴν ἐπίτασιν τῶν ἐσχάτων ὅρων, οἱ διὰ μέσου γίνονται πολλοὶ πάνυ ὄντες. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν μουσικῇ τὸ ἴσον ἀπέχει τῆς νεάτης καὶ ὑπάτης ἡ μέση, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν λόγοις ὁ μέσος ἑκατέρου τῶν ἄκρων ἴσον ἀφέστηκεν· ἀλλ' ἔστι τῶν ἐν πλάτει θεωρουμένων, ὡς ἄλλη τὲ καὶ χρόνος καὶ ἄλλα πολλά. ἀλλὰ γὰρ οὐχ οὗτος ὁ καιρὸς ἁρμόττων τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ· λεκτέον δὴ ὡς ὑπεθέμην, περὶ τῶν χαρακτήρων οὐχ ἅπαντα ὅσα εἰπεῖν ἔχοιμι· μακρῶν γὰρ ἂν οἶμαι πάνυ δεήσειν λόγων· ἀλλ' αὐτὰ τὰ φανερώτατα.

αὐστηρᾶς ἁρμονίας χαρακτήρ.

τῆς μὲν οὖν αὐστηρᾶς ἁρμονίας τοιόσδε ὁ χαρακτήρ· ἐρείδεσθαι βούλεται τὰ ὀνόματα ἀσφαλῶς, καὶ στάσεις λαμβάνειν ἰσχυράς· ὥστε ἐκ περιφανείας ἕκαστον ὄνομα ὁρᾶσθαι· ἀπέχειν τε ἀπ' ἀλλήλων τὰ μόρια διαστάσεις ἀξιολόγους αἰσθητοῖς χρόνοις διειργόμενα· τραχείαις τε χρῆσθαι πολλαχῇ καὶ ἀντιτύποις ταῖς συμβολαῖς, οὐδὲν αὐτὴ διαφέρει, οἷαι γίνονται τῶν λογάδην συντιθεμένων ἐν οἰκοδομίαις λίθων αἱ μήτε εὐγώνιοι μήτε συνεξεσμέναι βάσεις, ἀργαὶ δέ τινες καὶ αὐτοσχέδιοι· μεγάλοις τε καὶ διαβεβηκόσιν εἰς πλάτος ὀνόμασιν ὡς τὰ πολλὰ μηκύνεσθαι φιλεῖ. τὸ γὰρ ἐκ βραχείας συλλαβῆς συνάγεσθαι, πολέμιον αὐτῇ, πλὴν εἴ ποτε ἀνάγκη βιάζοιτο. ἐν μὲν δὴ τοῖς ὀνόμασι ταῦτα πειρᾶται διώκειν, καὶ τούτων γλίχεται· ἐν δὲ τοῖς κώλοις ταῦτά τε οὐχ ἧττον ἐπιτηδεύει, καὶ τοὺς ῥυθμοὺς τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς ἐκλέγεται, καὶ οὔτε πάρισα βούλεται τὰ κῶλα ἀλλήλοις εἶναι, οὔτε παρόμοια, οὔτε ἀναγκαίᾳ δουλεύοντα ἀκολουθίᾳ, ἀλλ' εὐγενῆ καὶ ἁπλᾶ καὶ ἐλεύθερα. φύσει τ' ἐοικέναι μᾶλλον αὐτὰ βούλεται, ἢ τέχνῃ, καὶ κατὰ πάθος λέγεσθαι μᾶλλον, ἢ κατ' ἦθος. περιόδους δὲ συντιθέναι συναρτιζούσας τὸν νοῦν τὰ πολλὰ μὲν οὔτε βούλεται· εἰ δέ ποτε αὐτομάτως ἐπὶ τοῦτο κατενεχθείη, τὸ ἀνεπιτήδευτον ἐμφαίνειν ἐθέλει καὶ ἀφελές· οὔτε προσθήκαις τισὶν ὀνομά-

32 των, ἵνα ὁ κύκλος ἐκπληρωθῇ, μηδὲν ὠφελούσαις τὸν νοῦν χρωμένη, οὔθ' ὅπως αἱ βάσεις αὐτῶν γίνοιντο θεατρικαί τινες ἢ γλαφυραί, σπουδὴν ἔχουσα· οὐδ' ἵνα τῷ πνεύματι τοῦ λέγοντος ὦσιν αὐτάρκεις συμμεμετρημέναι μὰ Δία. οὐδὲ ἄλλην τινὰ πρα-

★ γματείαν τοιαύτην ἐπιτηδεύει, οὐδὲ ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἁρμονίας, κατὰ ταῦτα δὲ πτώσεις, ποικίλη περὶ τοὺς σχηματισμούς, ὀλιγοσύνδεσμος, ἄναρθρος, ἐν πολλοῖς ὑπεροπτικὴ τῆς ἀκολουθίας, ἥκιστα ἀνθηρά, μεγαλόφρων, αὐθέκαστος, ἀκόμψευτος, τὸν ἀρχαϊσμὸν καὶ τὸν πίνον ἔχουσα κάλλος. ταύτης δὲ τῆς ἁρμονίας πολλοὶ μὲν ἐγένοντο ζηλωταὶ κατά τε ποίησιν καὶ ἱστορίαν καὶ λόγους πολιτικούς, διαφέροντες δὲ τῶν ἄλλων, ἐν μὲν ἐπικῇ ποιήσει ὅ τε Κολοφώνιος Ἀντίμαχος καὶ Ἐμπεδοκλῆς ὁ φυσικός· ἐν δὲ μελοποιίᾳ, Πίνδαρος· ἐν δὲ τραγῳδίᾳ, Αἰσχύλος· ἐν δὲ ἱστορίᾳ, Θουκυδίδης· ἐν δὲ πολιτικοῖς λόγοις, Ἀντιφῶν. ἐν τούτῳ ἡ μὲν ὑπόθεσις ἀπῄτει πολλὰ παραγαγεῖν τῶν εἰρημένων ἑκάστου παραδείγματα, καὶ ἴσως

οὐκ ἂν

οὐκ ἂν ἀηδὴς ὁ λόγος ἐγένετο, πολλοῖς ὥσπερ ἄνθεσι ποικιλλόμενος ἐαρινοῖς· ἀλλ' ὑπὲρ μέτρον ἔμελλε φανήσεσθαι τὸ σύνταγμα, καὶ σχολικὸν μᾶλλον ἢ παραγγελτικόν. οὐ μὴν δὴ ἀνέλεγκτα παραλιπεῖν τὰ ῥηθέντα ἥρμοττεν, ὡς δὴ φανερὰ καὶ οὐ δεόμενα μαρτυρίας. ἔδει δέ πως τὸ μέτριον ἀμφοῖν λαβεῖν, καὶ μήτε πλεονάσαι τοῦ καιροῦ, μήτε ἐλλιπεῖν τῆς πίστεως. τοῦτο δὴ πειράσομαι ποιῆσαι, δείγματα λαβὼν ὀλίγα παρὰ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν. ποιητῶν μὲν οὖν Πίνδαρος ἀρκέσει παρακληθεὶς, συγγραφέων δὲ Θουκυδίδης. κράτιστοι γὰρ οὗτοι ποιηταὶ τῆς αὐστηρᾶς ἁρμονίας. ἀρχέτω δὲ Πίνδαρος, καὶ τούτου διθύραμβός τις, οὗ ἐστιν ἀρχή· Δεῦτ' ἐν χορὸν ὀλύμπιοι, ἐπί τε κλυτὰν πέμπετε χάριν θεοί· πολύβατον οἵτ' ἄστεος ὀμφαλὸν θυόεντα ἐν ταῖς ἱεραῖς Ἀθήναις οἰχνεῖτε, πανδαίδαλόν τ' εὐκλέ' ἀγοράν· ἰοδέτων λάβετε στεφάνων τῶν ἐαριδρέπτων λοιβάν. Διόθεν τέ με σὺν ἀγλαΐᾳ ἴδετε, πορευθέντες ἀοιδαῖς δεύτερον ἐπὶ κισσοδέταν θεὸν, ὃν Βρόμιον, ὃν Ἐριβόαν βροτοὶ καλέομεν· γόνον ὑπάτων τε πατέρων μέλπομεν, γυναικῶν τε Καδμείαν Σεμέλαν. ἐν Ἀργείᾳ Νεμέᾳ μάντιν οὐ λανθάνει φοίνικος ἔρνος, ὁπότ' οἰχθέντος ὡρᾶν θαλάμου, εὔοδμον ἐπάγωσιν ἔαρ φυτὰ νεκτάρεα. τότε βάλλεται, τότε ἐπ' ἄμβροτον χέρσον ἐραταὶ ἴων φόβα, ῥόδα τε κόμησι μίγνυνται. ὑμνεῖτε ὀμφαὶ μελέων σὺν αὐλοῖς· ὑμνεῖτε Σεμέλαν ἑλικάμπυκα χοροί. ταῦθ' ὅτι μέν ἐστιν ἰσχυρὰ καὶ στιβαρὰ καὶ ἀξιωματικὰ, καὶ πολὺ τὸ αὐστηρὸν ἔχει, τραχύνει τε ἀλύπως καὶ πικραίνει τὰς ἀκοὰς μετρίως, ἀνακέκληταί τε τοῖς χρόνοις, καὶ διαβέβηκεν ἐπὶ τὸ πολὺ ταῖς ἁρμονίαις, καὶ οὐ τὸ θεατρικὸν δὴ τοῦτο καὶ γλαφυρὸν ἐπιδείκνυται κάλλος, ἀλλὰ τὸ ἀρχαϊκὸν ἐκεῖνο καὶ τὸ αὐστηρὸν, ἅπαντες ἂν οἶδ' ὅτι μαρτυρήσαιεν οἱ μετρίαν αἴσθησιν ἔχοντες περὶ λόγους. ἵνα δὲ κατασκευασθέντα ἐπιτηδεύσει τοιαῦτα γέγονεν· οὐ γὰρ ἄνευ γε τέχνης καὶ λόγου τινὸς, αὐτοματισμῷ καὶ τύχῃ χρησάμενα ταῦτ' εἴληφε τὸν χαρακτῆρα· ἐγὼ πειράσομαι δεικνύειν. τὸ πρῶτον αὐτῷ κῶλον ἐκ τεττάρων σύγκειται λέξεως μορίων, ῥήματος καὶ συνδέσμου, καὶ δυοῖν προσηγορικῶν. τὸ μὲν οὖν ῥῆμα καὶ ὁ σύνδεσμος συναλοιφῇ κραθέντα, οὐκ ἀηδῆ πεποίηκε τὴν ἁρμονίαν. τὸ δὲ προσηγορικὸν τῷ συνδέσμῳ συντιθέμενον, ἀποτετράχυκεν ἀξιολόγως τὴν ἁρμονίαν. τὸ γὰρ, Ἐν χορὸν, ἀντίτυπόν τε καὶ οὐκ εὐεπὲς, τοῦ μὲν συνδέσμου λήγοντος εἰς ἡμίφωνον στοιχεῖον τὸ ν, τοῦ δὲ προσηγορικοῦ τὴν ἀρχὴν λαμβάνοντος ἀφ' ἑνὸς τῶν ἀφώνων 33 τοῦ χ· ἀσύμμικτα δ' ἐστὶ τῇ φύσει ταῦτα τὰ στοιχεῖα καὶ ἀκόλλητα. οὐ γὰρ πέφυκε κατὰ μίαν συλλαβὴν τοῦ χ προτετάχθαι τὸ ν. ὥστε οὐδὲ συλλαβῶν δύο τὰ μόρια γινόμενα συνάπτει τὸν ἦχον, ἀλλ' ἀνάγκη σιωπήν τινα γίνεσθαι μέσην ἀμφοῖν τὴν διορίζουσαν ἑκατέρου τῶν γραμμάτων τὰς δυνάμεις. τὸ μὲν δὴ πρῶτον κῶλον οὕτω τραχύνεται τῇ θέσει. κῶλα δέ με δέξαι νυνὶ λέγειν οὐχ οἷς Ἀριστοφάνης ἢ τῶν ἄλλων τις μετρικῶν διεκόσμησε τὰς ᾠδὰς, ἀλλ' οἷς ἡ φύσις ἀξιοῖ διαιρεῖν τὸν λόγον, καὶ ῥητόρων παῖδες τὰς περιόδους διαιροῦσι. τὸ δὲ τούτῳ παρακείμενον κῶλον, τὸ, Ἐπί τε κλυτὰν πέμπετε χάριν, βέβηκέ τε ἀπὸ τοῦ προτέρου διαβάσει ἀξιολόγῳ, καὶ περιείληφεν ἐν αὑτῷ πολλὰς ἁρμονίας ἀντιτύπους. ἄρχει μὲν γὰρ αὐτοῦ στοιχεῖον ἓν τῶν φωνηέντων τὸ ε, καὶ παράκειται ἑτέρῳ φωνήεντι τῷ ι. εἰς τοῦτο γὰρ ἔληξε τὸ πρὸ αὐτοῦ· οὐ συναλείφεται δὲ οὐδὲ ταῦτα ἀλλήλοις, οὐδὲ προστάττεται κατὰ μίαν συλλαβὴν τὸ ι τοῦ ε· σιωπὴ δή τις ἡ μεταξὺ ἀμφοῖν γίγνεται, διερείδουσα τῶν μορίων ἑκάτερον, καὶ τὴν βάσιν ἀποδιδοῦσα αὐτοῖς ἀσφαλῆ. ἐν δὲ τῇ κατὰ μέρος συνθέσει τῶν κώλων, τοῖς μὲν, Ἐπί τε, συνδέσμοις, ἀφ' ὧν ἄρχεται τὸ κῶλον, εἴτε ἄρα προθέσεις αὐτῶν δεῖ τὸ ἡγούμενον καλεῖν, τὸ προσηγορικὸν ἐπικείμενον μόριον, Κλυτὰν, ἀντίτυπον πεποίηκε καὶ τραχεῖαν τὴν σύνθεσιν. κατά τι δήποτε βούλεται μὲν εἶναι βραχεῖα ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ Κλυτάν· μακροτέρα δέ ἐστι τῆς βραχείας, ἐξ ἀφώνου τε καὶ ἡμιφώνου καὶ φωνήεντος συνεστῶσα. τὸ δὲ μὴ εἰλικρινῶς αὐτῆς βραχὺ καὶ ἅμα τὸ ἐν τῇ κράσει τῶν γραμμάτων δυσέκφορον, ἀναβολήν τε ποιεῖ καὶ ἐγκοπὴν τῆς ἁρμονίας. εἰ γοῦν τὸ κ τις ἀφέλοι τῆς συλλαβῆς, καὶ ποιήσειεν, Ἐπί τε λυτὰν, λυθήσεται καὶ τὸ βραδὺ καὶ τὸ τραχὺ τῆς ἁρμονίας. πάλιν τῷ Κλυτὰν προσηγορικῷ, τὸ Πέμπετε ῥηματικὸν ἐπικείμενον, οὐκ ἔχει συνῳδὸν οὐδ' εὐκέραστον τὸν ἦχον, ἀλλ' ἀνάγκη στηριχθῆναι τὸ ν, καὶ πιεσθέντος ἰσχυρῶς τούτου, ἀκουστὸν γενέσθαι τὸ π. οὐ γὰρ ὑποτακτικὸν τῷ ν τὸ π. τούτου δ' αἴτιος ὁ τοῦ σχήματος

σχηματισμὸς, οὔτε κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον, οὐδὲ τῷ αὐτῷ τρόπῳ τῶν γραμμάτων ἐκφερομένων ἑκατέρου, τὸ π καὶ τὸ ν. τοῦ μὲν γὰρ περὶ τὸν οὐρανόν τε γίνεται ὁ ἦχος, καὶ τῆς γλώσσης ἄκροις τοῖς ὀδοῦσι προσανισταμένης, καὶ τοῦ πνεύματος διὰ τῶν ῥωθώνων μεριζομένου· τοῦ δὲ π, μύσαντός τε τοῦ στόματος, καὶ οὐδὲν τῆς γλώσσης ἐνεργούσης, τοῦ τε πνεύματος κατὰ τὴν δίοιξιν τῶν χειλῶν τὸν ψόφον λαμβάνοντος ἀθρόον, ὡς δὴ καὶ πρότερον εἴρηταί μοι. ἐν δὴ τῷ μεταλαμβάνειν τὸ στόμα σχηματισμὸν ἕτερον ἐξ ἑτέρου, μήτε συγγενῆ μήτε παρόμοιον, ἐμπεριλαμβάνεταί τις χρόνος, δι' οὗ συνίσταται τὸ λεῖον καὶ εὐεπὲς τῆς ἁρμονίας, καὶ ἅμα οὐδὲ ἡ προηγουμένη τοῦ Πέμπετε συλλαβὴ μαλακὸν ἔχει τὸν ἦχον, ἀλλ' ὑποτραχύνει τὴν ἀρχὴν ἀρχομένη τε ἐξ ἀφώνου, καὶ λήγουσα εἰς ἡμίφωνον. τῷ τε Χάριν τὸ Θεοὶ παρακείμενον, ἀνακόπτει τὸν ἦχον, καὶ ποιεῖ τὸν διορισμὸν ἀξιόλογον τῶν μορίων· τοῦ μὲν, εἰς ἡμίφωνον λήγοντος, τοῦ ν· τοῦ δὲ, ἄφωνον ἔχοντος ἡγούμενον, τὸ θ. οὐδενὸς δὲ πέφυκε προτάττεσθαι τῶν ἀφώνων τὰ ἡμίφωνα. τούτοις ἐπιφέρεται τρίτον κῶλον τουτί· Πολύβατον οἵτ' ἄστεος ὀμφαλὸν θυόεντα ἐν ταῖς ἱεραῖς Ἀθήναις οἰχνεῖτε. ἐν τούτῳ τῷ τε Ὀμφαλὸν, εἰς τὸ ν λήγοντι, τὸ Θυόεντα παρακείμενον, ἀπὸ τοῦ θ ἀρχόμενον, ὁμοίαν ἀποδίδωσιν ἀντιτυπίαν τῇ πρότερον· καὶ τῷ Θυόεντα, εἰς φωνῆεν τὸ α λήγοντι, ἐπεζευγμένον τὸ Ἐν ταῖς ἱεραῖς, ἀπὸ φωνήεντος τοῦ ε λαμβάνον τὴν ἀρχὴν, 34 διέσπακε τῷ μεταξὺ χρόνῳ τὸν ἦχον οὐκ ὄντι ὀλίγῳ. τούτοις ἐκεῖνα ἕπεται, Πανδαίδαλόν τ' εὐκλέ' ἀγοράν. τραχεῖα καὶ αὕτη καὶ ἀντίτυπος ἡ συζυγία. ἡμιφώνῳ γὰρ ἄφωνον συνάπτεται γράμμα, τῷ ν τὸ τ. καὶ διαβέβηκεν ἀξιόλογον διάστασιν ἡ μεταξὺ τοῦ τε προσηγορικοῦ τοῦ Πανδαίδαλον, καὶ τῆς συνδηλοιφῆς τῆς ἐπισυναπτομένης αὐτῷ. μακραὶ γάρ εἰσιν ἀμφότεραι, μείζων δ' οὐκ ὀλίγῳ τῆς συμμετρίας ἡ συναλειφθεῖσα τὰς δύο συλλαβάς, ἐξ ἀφώνου τε καὶ δυοῖν συνεστῶσα φωνηέντων. εἰ γοῦν τις ἀφέλοιτο αὐτῆς τὸ τ, καὶ ποιήσει, Πανδαίδαλον εὐκλέ' ἀγοράν, εἰς τὸ δίκαιον ἐλθοῦσα μέτρον, εὐεπεστέραν ποιήσει τὴν ἁρμονίαν. ὅμοια τούτοις ἐστὶ κἀκεῖνα, Ἰοδέτων λάβετε στεφάνων. παράκειται δύο ἡμίφωνα ἀλλήλοις, τὸ ν καὶ τὸ λ, φυσικὴν οὐκ ἔχοντα συζυγίαν, ἐπεὶ μὴ κατὰ τοὺς ὁμοίους σχηματισμοὺς τοῦ στόματος ἐκφέρεσθαι· καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις λεγόμενα μηκύνεταί τε ταῖς συλλαβαῖς καὶ διέστηκε ταῖς ἁρμονίαις ἐπὶ πολύ· Στεφάνων τῶν ἐαριδρέπτων. μακραὶ γὰρ καὶ δύο συγκρούονται συλλαβαὶ τὸ δίκαιον ὑπεραίρουσαι μέτρον ἥ τε λήγουσα τοῦ Στεφάνων μορίου, δυσὶ περιλαμβανοῦσα ἡμιφώνοις φωνῆεν γράμμα φύσει μακρόν, καὶ ἡ συναπτομένη ταύτῃ τρισὶ μηκυνθεῖσα γράμμασιν, ἀφώνῳ καὶ φωνήεντι μακρῶς λεγομένῳ καὶ ἡμιφώνῳ. διορισμός τε οὖν γέγονε τοῖς μήκεσι τῶν συλλαβῶν, καὶ ἀντιτυπία τῇ παραθέσει τῶν γραμμάτων, οὐκ ἔχοντος τοῦ τ συνῳδὸν τῷ ν τὸν ἦχον, ὡς καὶ πρότερον εἴρηκα. παράκειται δὲ καὶ τῷ Λοιβᾶν, εἰς τὸ ν λήγοντι, ἀπὸ τοῦ δ ἀρχόμενον ἄφωνον, τὸ, Διόθεν τέ με καὶ σὺν, Σὺν ἀγλαΐᾳ, εἰς τὸ ι λήγοντι, τὸ, Ἴδετε πορευθέντες ἀοιδαῖς, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ι. πολλὰ τις ἂν εὕροι τοιαῦτα, ὅλην τὴν ᾠδὴν σκοπῶν. ἵνα δὲ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν εἰπεῖν ἐνδέχηταί μοι χρόνος, Πινδάρου μὲν ἅλις ἔστω· Θουκυδίδου δὲ λαμβανέσθω λέξις ἡ ἐκ τοῦ προοιμίου ἥδε· Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων, ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, ἀρξάμενος εὐθὺς καθισταμένου, καὶ ἐλπίσας μέγαν τε ἔσεσθαι καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων, τεκμαιρόμενος [τε] ὅτι ἀκμάζοντές τε ἦσαν ἐς αὐτὸν ἀμφότεροι παρασκευῇ τῇ πάσῃ, καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ὁρῶν ξυνιστάμενον πρὸς ἑκατέρους, τὸ μὲν εὐθύς, τὸ δὲ καὶ διανοούμενον. κίνησις γὰρ αὕτη μεγίστη δὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο καὶ μέρει τινὶ τῶν βαρβάρων, ὡς δὲ εἰπεῖν καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀνθρώπων. τὰ γὰρ πρὸ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔτι παλαιότερα, σαφῶς μὲν εὑρεῖν διὰ χρόνου πλῆθος ἀδύνατα ἦν· ἐκ δὲ τεκμηρίων ὧν ἐπὶ μακρότατον σκοποῦντί μοι πιστεῦσαι ξυμβαίνει, οὐ μεγάλα νομίζω γενέσθαι, οὔτε κατὰ τοὺς πολέμους, οὔτε ἐς τὰ ἄλλα. φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη, οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη, ἀλλὰ μεταναστάσεις τε οὖσαι τὰ πρότερα, καὶ ῥᾳδίως ἕκαστοι τὴν ἑαυτῶν ἀπολείποντες, βιαζόμενοι ὑπό τινων ἀεὶ πλειόνων. τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδ' ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι, ὅσον ἀποζῆν, καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες, οὐδὲ γῆν φυτεύοντες, ἄδηλον ὂν

ὁπότε

ὁπότε τις ἐπέλθων, καὶ ἀτειχίστων ἅμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται, τῆς καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ἡγούμενοι ἐπικρατεῖν, οὐ χαλεπῶς ἀνίσταντο. αὕτη πάλιν ἡ λέξις ὅτι μὲν οὐκ ἔχει λείας οὐδὲ συνεξεσμένας ἀκριβῶς τὰς ἁρμονίας, οὐδέ ἐστιν εὐεπὴς, καὶ λεληθότως ὀλισθαίνουσα τῆς ἀκοῆς, ἀλλὰ πολὺ τὸ ἀντίτυπον καὶ τραχὺ καὶ στρυφνὸν ἐμφαίνει, καὶ ὅτι 35
πανηγυρικῆς μὲν ἢ θεατρικῆς οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐφάπτεται χάριτος, ἀρχαϊκὸν δέ τι καὶ αὔθαδες ἐπιδείκνυται κάλλος, ὡς πρὸς εἰδότας ὁμοίως τοὺς ἀπαιδεύτους ἅπαντας, οὐδὲν δέομαι λέγειν, ὅμως τε καὶ αὐτοῦ τοῦτό γε τοῦ συγγραφέως ὁμολογήσαντος, ὅτι εἰς μὲν ἀκρόασιν ἧττον ἐπιτερπὴς ἡ γραφή ἐστι, κτῆμα δὲ εἰς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα εἰς τὸ παραυτίκα ἀκούειν σύγκειται. τίνα δέ ἐστι τὰ θεωρήματα οἷς χρησάμενος ὁ ἀνὴρ οὕτως εὔπινῆ καὶ αὐστηρὰν πεποίηκε τὴν ἁρμονίαν, δι' ὀλίγων σημανῶ. ῥᾷον γάρ ἐστι μικρὰ ἐκ μεγάλων εἶναι δείγματα τοῖς μὴ χαλεπῶς ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου τε καὶ ἀκολούθου μεταβαίνουσι θεωρίαν. αὐτίκα ἐν ἀρχῇ τῷ Ἀθηναῖος προσηγορικῷ, τὸ Ξυνέγραψε ῥῆμα ἐφαρμοττόμενον, διίστησιν ἀξιολόγως τὴν ἁρμονίαν. οὐ γὰρ προσάπτεται τὸ σ τῷ ξ κατὰ συνεκφορὰν τὴν ἐν μιᾷ συλλαβῇ γινομένην. δεῖ δὲ τοῦ σ σιωπῇ καταληφθέντος, τότε ἀκουστὸν γενέσθαι τὸ ξ. τοῦτο δὲ τραχύτητα ἐργάζεται καὶ ἀντιτυπίαν τὸ πάθος. ἔπειθ' αἱ μετὰ τοῦτο γινόμεναι συζυγίαι τῶν ἤχων, τοῦ τε ν καὶ τοῦ τ, καὶ τοῦ π καὶ τοῦ κ, τετράκις ἑξῆς ἀλλήλαις παρακείμεναι, χαράττουσιν εὖ μάλα τὴν ἀκοὴν, καὶ διασαλεύουσιν ἀξιολόγως τὰς ἁρμονίας, ὅταν φῇ, Τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων. τούτων γὰρ τῶν μορίων τῆς λέξεως οὐδὲν ὅ τι οὐχὶ καταληφθῆναι δεῖ καὶ πιεσθῆναι πρότερον ὑπὸ τοῦ στόματος, πρὶν τὸ τελευταῖον γράμμα, ἵνα τὸ συναπτόμενον αὐτῷ φανερὰν καὶ καθαρὰν τὴν ἑαυτοῦ λάβῃ δύναμιν. ἔτι πρὸς τούτοις ἡ τῶν φωνηέντων παράθεσις, ἡ κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ κώλου τοῦδε γινομένη ἐν τῷ, Καὶ Ἀθηναίων, διακέκρουκε τὸ συνεχὲς τῆς ἁρμονίας, καὶ διέστακε πάνυ αἰσθητὸν τὸν μεταξὺ λαβοῦσα χρόνον. ἀκέραστοί τε γὰρ αἱ φωναὶ τοῦ τε ι, καὶ τοῦ α, καὶ ἀποχέουσαι τὸν ἦχον. αὖθις ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ προηγούμενον κῶλον τουτὶ, Ἀρξάμενος εὐθὺς καθισταμένου, μετρίως ἁρμόσας ὁ ἀνὴρ, ὡς ἂν εὔφωνόν τε καὶ μάλιστα φαίνοιτο, καὶ μαλακόν· τὸ μετὰ τοῦτο πάλιν ἀποτραχύνει καὶ διαταράττει τοῖς διαχαλάσμασι τῶν ἁρμονιῶν, Καὶ ἐλπίσας μέγαν τε ἔσεσθαι καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων. τρία γὰρ ἀλλήλοις ἑξῆς οὐ διὰ μακροῦ παράκειται τὰ φωνήεντα συγκρούσεις ἐργαζόμενα καὶ ἀνακοπὰς, καὶ οὐκ ἐῶντα τὴν ἀκρόασιν ἑνὸς κώλου συνεχοῦς φαντασίαν λαμβάνειν. ἥ τε περίοδος αὐτὴ λήγουσα εἰς τὸ, Τῶν προγεγενημένων, οὐκ ἔχει τὴν βάσιν εὔγραμμον καὶ περιφερῆ, ἀλλ' ἀκόρυφός τις φαίνεται καὶ ἀκατάστροφος, ὥσπερ μέρος οὖσα τῆς δευτέρας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς πρώτης τέλος. τὸ δ' αὐτὸ πέπονθε καὶ ἡ τρίτη περίοδος. καὶ γὰρ ἐκείνης ἀπερίγραφός ἐστι καὶ ἀνέδραστος ἡ βάσις τελευταῖον ἔχουσα μόριον, Τὸ δὲ καὶ διανοούμενον, πολλὰς ἅμα περιέχουσα καὶ αὐτὴ φωνηέντων τε πρὸς φωνήεντα ἀντιτυπίας, καὶ ἡμιφώνων πρὸς ἡμίφωνα. ἅπερ ἐργάζεται τὰ μὴ συνῳδὰ τῇ φύσει καὶ τραχύτητας. ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, δώδεκά που περιόδων οὐσῶν ἃς παρεθέμην, εἴ τις αὐτὰς συμμέτρως μερίζοι πρὸς τὸ πνεῦμα, κώλων δὲ τῶν ἐμπεριλαμβανομένων ἐν αὐταῖς οὐκ ἐλαττόνων ἢ τριάκοντα, τὰ μὲν εὐεπῶς συγκείμενα καὶ συνεξεσμένα ταῖς ἁρμονίαις οὐκ ἂν εὕροι τις ἓξ ἢ ἑπτὰ τὰ πάντα κῶλα, φωνηέντων δὲ συμβολὰς ἐν ταῖς δώδεκα περιόδοις ὀλίγου δεῖν τριάκοντα, ἡμιφώνων τε καὶ ἀφώνων ἀντιτύπων καὶ πικρῶν καὶ δυσεκφόρων παρεμβολάς· ἐξ ὧν αἵ τε ἀνακοπαὶ καὶ τὰ πολλὰ ἐγκαθίσματα τῇ λέξει γέγονε τοσαῦτα τὸ πλῆθος, ὥστε ὀλίγου δεῖν καθ' ἕκαστον αὐτῆς 36
μόριον εἶναί τι τῶν τοιούτων. πολλὴ δ' ἡ τῶν κώλων ἀσυμμετρία πρὸς ἄλληλα, καὶ ἡ τῶν περιόδων ἀνωμαλία, καὶ ἡ τῶν σχηματισμῶν καινότης, καὶ τὸ τῆς ἀκολουθίας ὑπεροπτικὸν, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα χαρακτηριστικὰ τῆς ἀκομψεύτου τε καὶ αὐστηρᾶς ἐπελογισάμην ὄντα ἁρμονίας. ἅπαντα γὰρ ἐπεξιέναι πάλιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν δειγμάτων, καὶ καταδαπανᾶν εἰς ταῦτα τὸν χρόνον, οὐκ ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι.

Ἡ δὲ γλαφυρὰ καὶ αἰθηρὰ σύνθεσις, ἣν δευτέραν ἐθέμην τῇ τάξει, χαρακτῆρα τοιόνδε ἔχει· οὐ ζητεῖ καθ' ἕκαστον ὄνομα ἐκ περιφανείας ὁρᾶσθαι, οὐδὲ ἐν ἕδρᾳ πάντα βεβηκέναι πλατείᾳ τε καὶ ἀσφαλεῖ, οὐδὲ μακροὺς τοὺς μεταξὺ αὐτῶν εἶναι χρόνους, οὐδὲ

γλαφυρᾶς αἰθερᾶς συνθέσεως χαρακτήρ.

ὅλως δὲ βραδὺ καὶ σταθηρὸν τοῦτο φιλεῖ αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ κινεῖσθαι βούλεται τὴν ὀνομασίαν, καὶ φέρεσθαι καὶ ἅτερα κατὰ τῶν ἑτέρων ὀνομάτων, καὶ ὀχεῖσθαι τῇ ἀλληλουχίᾳ λαμβάνοντα βάσιν, ὥσπερ τὰ ῥέοντα νάματα καὶ μηδέποτε ἀτρεμοῦντα· συνειλῆφθαί τε ἀλλήλοις ἀξιοῖ καὶ συνυφάνθαι τὰ μόρια τῆς λέξεως ὄψιν ἀποτελοῦντα εἰς δύναμιν. τοῦτο δὲ ποιοῦσιν αἱ τῶν ἁρμονιῶν ἀκρίβειαι, χρόνον αἰσθητὸν οὐδένα τὸν μεταξὺ τῶν ὀνομάτων λαμβάνουσαι· ἔοικέ τε κατὰ τοῦτο τὸ μέρος εὐητρίοις ὑφαῖς, ἢ γραφαῖς συνεφθαρμένα τὰ φωτεινὰ τοῖς σκιεροῖς ἐχούσαις· εὔφωνά τε βούλεται εἶναι πάντα ὀνόματα καὶ λεῖα, καὶ μαλακὰ, καὶ παρθενωπά. τραχείαις δὲ συλλαβαῖς καὶ ἀντιτύποις ἀπέχθεταί που· τὸ δὲ θρασὺ πᾶν καὶ παρακεκινδυνευμένον, καὶ δι' εὐλαβείας ἔχει. οὐ μόνον δὲ τὰ ὀνόματα τοῖς ὀνόμασιν ἐπιτηδείως συνηρμόσθαι βούλεται καὶ συνεξέσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰ κῶλα τοῖς κώλοις συνυφάνθαι, καὶ πάντα εἰς περίοδον τελευτᾶν, κώλου τε μῆκος, ὃ μὴ βραχύτερον ἔσται μηδὲ μεῖζον τοῦ μετρίου, καὶ περιόδου χρόνον οὗ πνεῦμα τέλειον ἀνδρὸς κρατήσει· ἀπερίοδον δὲ λέξιν, ἢ περίοδον ἀκώλιστον, ἢ κῶλον ἀσύμμετρον, οὐκ ἂν ὑπομείνειεν ἐργάσασθαι. χρῆται δὲ καὶ ῥυθμοῖς οὐ τοῖς μηκίστοις, ἀλλὰ τοῖς μέσοις τε καὶ βραχυτέροις. καὶ τῶν περιόδων τὰς τελευτὰς εὐρύθμους εἶναι βούλεται καὶ βεβηκυίας, ὡς ἀπὸ στάθμης· τἀναντία ποιοῦσα ἐν ταῖς τούτων ἁρμογαῖς ἢ ταῖς τῶν ὀνομάτων· ἐκεῖνα μὲν γὰρ συναλείφει, ταύτας δὲ διΐστησι, καὶ ὥσπερ ἐκ περιόπτου βούλεται φανερὰς εἶναι. σχήμασί τε οὐ τοῖς ἀρχαιοπρεπεστάτοις, οὐδ' οἷς σεμνότης τις, ἢ βάρος, ἢ πίνος πρόσεστιν, ἀλλὰ τοῖς τρυφεροῖς καὶ μαλακοῖς ὡς τὰ πολλὰ χρῆσθαι φιλεῖ· ἐν οἷς πολὺ τὸ ἀπατηλόν ἐστι καὶ θεατρικόν. ἵνα δὲ κοινότερον εἴπω, τἀναντία ἔχει σχήματα τῇ προτέρᾳ κατὰ τὰ μέγιστα. ὑπὲρ ὧν οὐδὲν δέομαι πάλιν λέγειν. ἀκόλουθον δ' ἂν εἴη καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ πρωτεύσαντας καταριθμήσασθαι. ἐποποιῶν μὲν οὖν ἔγωγε μάλιστα νομίζω τουτονὶ τὸν χαρακτῆρα ἐπεξεργάσασθαι Ἡσίοδον· μελοποιῶν δὲ, Σαπφὼ, καὶ μετὰ ταύτην Ἀνακρέοντά τε καὶ Σιμωνίδην· τραγῳδοποιῶν δὲ, μόνον Εὐριπίδην· συγγραφέων δὲ ἀκριβῶς μὲν οὐδένα, μᾶλλον δὲ τῶν πολλῶν Ἔφορόν τε καὶ Θεόπομπον, ῥητόρων τε Ἰσοκράτην. θήσω δὲ καὶ ταύτης παραδείγματα τῆς ἁρμονίας, ποιητῶν μὲν προχειρισάμενος Σαπφὼ, ῥητόρων δὲ Ἰσοκράτην. ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τοῦ μελοποιοῦ· " Ποικιλόθρον' ἀθάνατ' Ἀφροδίτα, παῖ Διὸς δολοπλόκε, λίσσομαί σε, μή μ' ἄσαισι μηδ' ἀνίαισι δάμνα πότνια θυμόν· ἀλλὰ τυῒδ' ἐλθέ ποτε κατ' ἔρωτα· τὰς ἐμὰς αὐδὰς ἀΐοις, ἃς πολλάκ' ἔκλυες· πατρὸς δὲ δόμον λιποῖσα χρύσεον, ἦλθες ἅρμα ὑποζεύξασα· καλοὶ δέ σ' ἆγον ὠκέες στρουθοὶ, πτέρυγας μελαίνας πυκνὰ δινεῦν-

37 τες ἀπ' ὠρανῶ, αἰθέρος διὰ μέσσω· αἶψα δ' ἄρ' ἐξίκοντο. τὺ δ' ὦ μάκαιρα, μειδιάσασ' ἀθανάτῳ προσώπῳ, ἤρε' ὅττι δ' ἦν τὸ πέπονθα, κὤττι δηῦτε καλοῖμι, κὤττι γ' ἐμῷ μάλιστα θέλω γενέσθαι μαινόλᾳ θυμῷ. τίνα δ' εὖτε πείθωμαι σαγηνεῦσαι φιλότητος σ' ὦ Σαπφὼ, δίκην. καὶ γὰρ, αἰ φεύγει, ταχέως διώξει· αἰ δὲ δῶρα μὴ δέχεται, τἆλλα δώσει· αἰ δὲ μὴ φιλεῖ, ταχέως φιλήσει. κὤττι καὶ θέλεις, ἐθέλοιμι. καὶ νῦν χαλεπῶν λῦσον ἐκ μεριμνᾶν. ὅσσα δέ μοι τελέσαι θυμὸς ἱμείρει, τέλεσον. σὺ δ' αὐτὰ σύμμαχος ἔσο. ταύτης τῆς λέξεως ἡ εὐέπεια καὶ ἡ χάρις ἐν τῇ συνεπείᾳ καὶ λειότητι γέγονε τῶν ἁρμονιῶν. παράκειται γὰρ ἀλλήλοις τὰ ὀνόματα καὶ συνύφανται κατά τινας οἰκειότητας καὶ συζυγίας φυσικὰς τῶν γραμμάτων. τὰ γὰρ φωνήεντα τοῖς ἀφώνοις τε καὶ ἡμιφώνοις συνάπτεται μικροῦ δεῖν δι' ὅλης τῆς ᾠδῆς ὅσα προτάττεσθαί τε καὶ ὑποτάττεσθαι· ἡμιφώνων δὲ πρὸς ἡμίφωνα, καὶ φωνηέντων πρὸς ἄλληλα συμπτώσεις, αἱ διασαλεύουσαι τοὺς ἤχους, ὀλίγαι πάνυ εἰσίν. ἔγωγ' οὖν ὅλην τὴν ᾠδὴν διασκοπούμενος, πέντε ἢ ἓξ ἴσως εὗρον ἐν τοῖς τοιούτοις ὀνόμασι καὶ ῥήμασι, καὶ τοῖς ἄλλοις μορίοις, ἡμιφώνων τε γραμμάτων συμπλοκὰς τῶν μὴ πεφυκότων ἀλλήλοις κεράννυσθαι, καὶ οὐδὲ ταύτας ἐπὶ πολὺ τραχυνούσας τὴν εὐέπειαν εὑρίσκω· φωνηέντων δὲ παραθέσεις τὰς μὲν ἐν τοῖς κώλοις αὐτοῖς γινομένας, ἔτι ἐλάττους ἢ τοσαύτας· τὰς δὲ συναπτούσας τὰ κῶλα ἀλλήλοις, ὀλίγῳ τινὶ τούτων πλείονας. εἰκότως δὴ γέγονεν ἡ λέξις εὐεπής τις καὶ μαλακὴ, τῆς ἁρμονίας τῶν ὀνομάτων μηδὲν ἀποκυμαινούσης τὸν ἦχον. ἔλεγον δ' ἂν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς συνθέσεως ταύτης ἰδιώματα, καὶ ἀπεδείκνυον ἐπὶ τῶν παραδειγμάτων τοιαῦτα ὄντα οἷα ἐγώ φημι, εἰ μὴ

μακρὸς

μακρὸς ἔμελλεν ὁ λόγος γενήσεσθαι, καὶ ταυτολογίας τινὰ δόξαν παρέχειν. ἐξέσται γὰρ τοῖς πᾶσι τῷ ἄλλῳ καθ' ἓν ἕκαστον τῶν ἐξηριθμημένων ὑπ' ἐμοῦ κατὰ τὴν προέκθεσιν χαρακτῆρος, ἐπιλέγεσθαί τε καὶ σκοπεῖν ἐπὶ παραδειγμάτων κατὰ πολλὴν εὐπορίαν καὶ σχολήν. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐξαρκεῖ τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' ἀπόχρη δεῖξαι μόνον ἀρχοειδῶς ἃ βούλομαι τοῖς δυνησομένοις παρακολουθῆσαι. ἑνὸς ἔτι παραθήσω λέξιν ἀνδρὸς εἰς τὸν αὐτὸν κατεσκευασμένην χαρακτῆρα, Ἰσοκράτους τοῦ ῥήτορος, ὃν ἐγὼ μάλιστα πάντων οἴομαι τῶν πεζῇ τῇ λέξει χρησαμένων, ταύτην ἀκριβῶσαι τὴν ἁρμονίαν. ἔστι δὲ ἡ λέξις ἐκ τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ ἥδε· Πολλοὺς ὑμῶν οἴομαι θαυμάζειν ἥντινά ποτε γνώμην ἔχων περὶ σωτηρίας τὴν πρόσοδον ἐποιησάμην, ὥσπερ τῆς πόλεως ἐν κινδύνοις οὔσης, ἢ σφαλερῶς αὐτῇ τῶν πραγμάτων καθεστώτων, ἀλλ' οὐ πλείους μὲν τριήρεις ἢ διακοσίας κεκτημένης, εἰρήνην δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν χώραν ἀγούσης, καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀρχούσης, ἔτι δὲ συμμάχους ἐχούσης πολλοὺς μὲν τοὺς ἑτοίμους ἡμῖν, ἤν τι δέῃ, βοηθήσοντας, πολὺ δὲ πλείους τοὺς τὰς συντάξεις ὑποτελοῦντας, καὶ τὸ προσταττόμενον ποιοῦντας· ὧν ὑπαρχόντων, ἡμᾶς μὲν ἄν τις φήσειεν εἰκὸς εἶναι θαρρεῖν, ὡς πόρρω τῶν κινδύνων ὄντας, τοῖς δ' ἐχθροῖς τοῖς ἡμετέροις προσήκειν δεδιέναι, καὶ βουλεύεσθαι περὶ σωτηρίας. ὑμεῖς μὲν οὖν οἶδ' ὅτι τούτῳ χρώμενοι τῷ λογισμῷ, καὶ τῆς ἐμῆς προσόδου καταφρονεῖτε, καὶ πᾶσαν ἐλπίζετε τὴν Ἑλλάδα ταύτῃ τῇ δυνάμει κατασχήσειν. ἐγὼ δὲ δι' αὐτὰ ταῦτα τυγχάνω δεδιώς. ὁρῶ γὰρ τῶν πόλεων τὰς ἄριστα πράττειν οἰομένας, κάκιστα βουλευομένας, καὶ τὰς μάλιστα θαρρούσας, εἰς πλείστους κινδύνους καθισταμένας. αἴτιον δὲ τούτων ἐστίν, ὅτι τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν οὐδὲν αὐτὸ καθ' αὑτὸ παραγίγνεται τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ συντέτακται καὶ συνακολουθεῖ τοῖς μὲν πλούτοις καὶ ταῖς δυναστείαις ἄνοια, καὶ μετὰ ταύτης ἀκολασία, ταῖς δ' ἐνδείαις καὶ ταῖς ταπεινότησι σωφροσύνη καὶ πολλὴ μετριότης. ὥστε χαλεπὸν εἶναι διαγνῶναι, ποτέραν ἄν τις δέξαιτο τῶν μερίδων τούτων τοῖς παισὶ τοῖς αὑτοῦ καταλιπεῖν. ἴδοιμεν γὰρ ἂν ἐκ μὲν τῆς φαυλοτέρας εἶναι δοκούσης, ἐπὶ τὸ βέλτιον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰς πράξεις ἐπιδιδούσας· ἐκ δὲ τῆς κρείττονος φαινομένης, ἐπὶ τὸ χεῖρον εἰθισμένας μεταπίπτειν. Τοῦτ' ὅτι συνείληπταί τε καὶ συνέχεται, καὶ οὐ καθ' ἓν ἕκαστον ὄνομα ἐν ἕδρᾳ περιφανεῖ καὶ πλατείᾳ βέβηκεν, οὐδ' ἐν μακροῖς τοῖς μεταξὺ χρόνοις διείργεται καὶ διαβέβηκεν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ' ἐν κινήσει τε ὄντα φαίνεται καὶ φορᾷ καὶ ῥύσει συνεχεῖ, παράλειοί τε αὐτῶν εἰσι καὶ μαλακαὶ καὶ εὐπρεπεῖς αἱ συνάπτουσαι τὴν λέξιν ἁρμονίαι, ὃ λόγος ἐπιμαρτυρεῖ τῆς ἀκοῆς πάθος. ὅτι δ' οὐκ ἄλλα τινὰ τούτων ἐστὶν αἴτια ἢ τὰ προειρημένα ὑπ' ἐμοῦ περὶ τῆς ἀγωγῆς ταύτης τῶν λόγων, ῥᾴδιον ἰδεῖν. φωνηέντων μὲν γὰρ ἀντιτυπίας οὐκ ἄν τις οὐδεμίαν εὕροι, ἐν γοῦν οἷς παρεθέμην ἀριθμοῖς, οἴομαι δ' οὐδ' ἐν ὅλῳ τῷ λόγῳ, πλὴν εἴ τι με διαλέληθεν· ἡμιφώνων δὲ καὶ ἀφώνων ὀλίγας, καὶ οὐ πάνυ σαφεῖς οὐδὲ συνεχεῖς. ταῦτα δὲ τῆς εὐεπείας αἴτια τῇ λέξει γέγονε, καὶ ἡ τῶν κώλων συμμετρία πρὸς ἄλληλα, τῶν τε περιόδων ὁ κύκλος ἔχων τι περιφανὲς καὶ εὔγραμμον, καὶ τεταμιευμένον ἄκραις ταῖς συμμετρίαις· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα οἱ σχηματισμοὶ οἱ πολλοὶ τὸ νεαρὸν ἔχοντες. εἰσὶ γὰρ ἀντίθετοι, καὶ παρόμοιοι, καὶ πάρισοι, καὶ οἱ παραπλήσιοι τούτοις. ἐξ ὧν ἡ πανηγυρικὴ διάλεκτος ἀποτελεῖται, οὐκ ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκῶ μηκύνειν, καὶ τὰ λοιπὰ διεξιών. ἱκανῶς γὰρ εἴρηται καὶ περὶ ταύτης τῆς θέσεως ὅσα γε ἥρμοττεν.

κοινῆς ἢ μέσης συνθέσεως χαρακτήρ.

Ἡ δὲ τρίτη τε καὶ μέση τῶν εἰρημένων δυοῖν ἁρμονιῶν, ἣν κοινὴν καλῶ, αὐτὴ δὲ τοῦ κυρίου καὶ κρείττονος ὀνόματος, σχῆμα μὲν ἴδιον οὐδὲν ἔχει, κεκέρασται δέ πως ἐξ ἐκείνων μετρίως, καί ἐστιν ἐκλογή τις τῶν ἐν ἑκατέρᾳ κρατίστων. αὕτη δοκεῖ μοι τὰ πρωτεῖα ἐπιτηδεία εἶναι φέρεσθαι, ἐπειδὴ μεσότης μέν ἐστι, μεσότης δὲ ἡ ἀρετὴ καὶ βίων, καὶ ἔργων, καὶ τεχνῶν, ὡς Ἀριστοτέλει δοκεῖ, καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσοι κατ' ἐκείνην τὴν αἵρεσιν φιλοσοφοῦσιν. ὁρᾶται δέ, ὥσπερ ἔφην καὶ πρότερον, οὐ κατὰ ἀπαρτισμόν, ἀλλ' ἐν πλάτει, καὶ τὰς ἰδίας πολλὰς ἔχει διαφοράς· οἵ τε χρησάμενοι αὐτῇ, οὐ τὰ αὐτὰ πάντες, οὐδ' ὁμοίως ἐπετήδευσαν, ἀλλ' οἱ μὲν ταῦτα μᾶλλον, οἱ δ' ἐκεῖνα ἐπέτειναί τε καὶ ἀνῆκαν, ἄλλως ἄλλοι τὰ αὐτά, καὶ πάντες ἐγένοντο λόγου ἄξιοι κατὰ πάσας τὰς ἰδέας τῶν λόγων. κορυφὴ μὲν οὖν ἁπάντων καὶ σκοπός, ἐξ οὗ πως πάντες ποταμοί, καὶ πᾶσα θάλασσα, καὶ πᾶσαι κρῆναι, δικαίως ἂν Ὅμηρος λέγοιτο. πᾶς γὰρ

αὐτοῦ τόπος οὔ τις αὖ ἅπτεται, ταῖς τε αὐστηραῖς καὶ ταῖς γλαφυραῖς ἁρμονίαις εἰς ἄκρον διαπεποίκιλται. τῶν δ' ἄλλων ὅσοι τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ μεσότητα ἐπετήδευσαν, ὕστεροι μὲν ἐκεῖνοι
μακρῷ παρ' Ὅμηρον ἐξεταζόμενοι φαίνοιντ' ἄν· καθ' ἑαυτοὺς δὲ εἰ θεωροίη τις αὐτούς, ἀξιο-
θέατοι· μελοποιῶν μὲν, Στησίχορός τε καὶ Ἀλκαῖος· τραγῳδοποιῶν δὲ, Σοφοκλῆς· συγγραφέων
δὲ, Ἡρόδοτος· ῥητόρων δὲ, Δημοσθένης· φιλοσόφων δὲ, κατ' ἐμὴν δόξαν, Δημόκριτός τε, καὶ
Πλάτων, καὶ Ἀριστοτέλης. τούτων γὰρ ἑτέρους εὑρεῖν ἀμήχανον ἄμεινον κεράσαντας τοὺς λό-
γους. καὶ περὶ μὲν τῶν χαρακτήρων ταῦτα ἱκανά. παραδείγματα δὲ τούτων οὐκ οἴομαι δεῖν
φέρειν, φανερῶν πάνυ ὄντων, καὶ οὐδὲν δεομένων λόγου. εἰ δέ τισι δοκεῖ καὶ πόνου πολλοῦ ταῦτα
39 καὶ πραγματείας μεγάλης ἄξια εἶναι, καὶ μάλα ὀρθῶς δοκεῖ κατὰ τὸν Δημοσθένην· ἀλλ' ἐὰν
λογίσηται τοὺς ἐξακολουθοῦντας αὖ τοῖς κατορθουμένοις ἐπαίνους, καὶ τὸν καρπὸν τῶν ἀπολύτων
ὡς γλυκύς, εὐπαθείας ἡγήσεται τοὺς πόνους. Ἐπικουρείων δὲ χορὸν, οἷς οὐδὲν μέλει τούτων,
παραιτούμεθα· ὁ γὰρ οὐκ ἐπὶ πόνου τοῦ γράφειν ὄντος, ὡς αὐτὸς Ἐπίκουρος λέγει, τοῖς μὴ
στοχαζομένοις τοῦ πυκνὰ μεταπίπτοντος κριτηρίου, πολλῆς ἀργείας ἦν καὶ σκαιότητος ἐξευρη-
φάρμακον. τούτων δή μοι τέλος ἐχόντων, ἐκεῖνά σε οἴομαι ποθεῖν ἔτι ἀκοῦσαι, πῶς γράφεται λέ-
ξις ἄμετρος ὁμοία καλῷ ποιήματι ἢ μέλει, καὶ πῶς ποίημά γε ἢ μέλος πεζῇ λέξει καλῇ παρα-
πλήσιον. ἄρξομαι δὲ πρῶτον ἀπὸ τῆς ψιλῆς λέξεως, ἕνα τῶν ἀνδρῶν προχειρισάμενος, ὃν ἐν
τοῖς μάλιστα οἴομαι τὴν ποιητικὴν ἐκμεμάχθαι, βουλόμενος μὲν καὶ πλείους, οὐκ ἔχων δὲ χρόνον
ἱκανὸν ἐφ' ἅπασι. φέρε δὴ, τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειε τοῖς κρατίστοις ἐοικέναι ποιήμασί τε καὶ μέλεσι
τοὺς Δημοσθένους λόγους, καὶ μάλιστα τάς τε κατὰ Φιλίππου δημηγορίας, τούς τε δικανικοὺς ἀ-
γῶνας τοὺς δημοσίους; ὧν ἐξ ἑνὸς ἀρκέσει προλαβεῖν τὸ προοίμιον τουτί· Μηδεὶς ὑμῶν, ὦ ἄν-
δρες Ἀθηναῖοι, νομίσῃ με μήτ' ἰδίας ἔχθρας μηδεμιᾶς ἕνεκ' ἥκειν Ἀριστοκράτους κατηγο-
ρήσοντα τουτουί, μήτε μικρὸν ὁρῶντά τι καὶ φαῦλον ἁμάρτημα, ἑτοίμως οὕτως ἐπὶ τούτῳ προά-
γειν ἐμαυτὸν εἰς ἀπέχθειαν· ἀλλ' εἴπερ ἄρ' ἐγὼ ὀρθῶς λογίζομαι καὶ σκοπῶ, περὶ τοῦ τὴν Χερρό-
νησον ἔχειν ἀσφαλῶς ὑμᾶς, καὶ μὴ παρακρουσθέντας ἀποστερηθῆναι πάλιν αὐτῆς, περὶ τούτου
τοίνυν ἐστί μοι ἅπασα σπουδή. πειρατέον δὲ καὶ περὶ τούτων λέγειν ἃ φρονῶ. μυστηρίοις μὲν
οὖν ἔοικεν ἤδη ταῦτα, καὶ οὐκ εἰς πολλοὺς οἷά τέ ἐστιν ἐκφέρεσθαι. ὥστ' οὐκ ἂν εἴην φορτικὸς, εἰ
παρακαλοίην οἷς θέμις ἐστὶν ἥκειν ἐπὶ τὰς τελετὰς τοῦ λόγου, θύρας δ' ἐπιθέσθαι λέγοιμι ταῖς
ἀκοαῖς τοὺς βεβήλους. εἰς γέλοια γὰρ ἔνιοι λαμβάνουσι τὰ σπουδαιότατα δι' ἀπειρίαν, καὶ ἴσως
οὐδὲν ἄτοπον πάσχουσιν. ἃ δ' οὖν βούλομαι λέγειν, τοιάδε ἐστί· Πᾶσα λέξις ἡ δίχα μέτρου ἐγκει-
μένη, ποιητικὴν μοῦσαν ἢ μελικὴν χάριν οὐ δύναται προσλαβεῖν, κατὰ γοῦν τὴν σύνθεσιν αὐτήν·
ἐπεὶ καὶ ἡ ἐκλογὴ τῶν ὀνομάτων μέγα τι δύναται, καὶ ἔστι τις ὀνομασία ποιητικὴ, γλωττηματι-
κῶν τε καὶ ξένων καὶ τροπικῶν, καὶ πεποιημένων, οἷς ἡδύνεται ποίησις, εἰς κόρον ἐγκαταμιγνυμένων τῇ
ἀμέτρῳ λέξει. ὃ ποιοῦσιν ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ οὐχ ἥκιστα Πλάτων. οὐ δὴ λέγω περὶ τῆς ἐκλογῆς,
ἀλλ' ἀφείσθω κατὰ τὸ παρὸν ἡ περὶ ταῦτα σκέψις· περὶ τῆς συνθέσεως αὐτῆς ἔστω ἡ θεωρία τῆς
ἐν τοῖς κοινοῖς ὀνόμασι καὶ τετριμμένοις καὶ ἥκιστα ποιητικοῖς τὰς ποιητικὰς χάριτας ἐπιδεχομέ-
νης. ὅπερ οὖν ἔφην, οὐ δύναται ψιλὴ λέξις ὁμοία γενέσθαι τῇ ἐμμέτρῳ καὶ ἐμμελεῖ, ἐὰν μὴ
περιέχῃ μέτρα καὶ ῥυθμούς τινας ἐγκαταμεμιγμένους ἀδήλως. οὐ μέντοι προσήκει γε ἔμμετρον
οὐδ' ἔρρυθμον αὐτὴν εἶναι δοκεῖν· ποίημα γὰρ οὕτως ἔσται καὶ μέλος, ἐκβήσεταί τε ἁπλῶς τὸν αὐ-
τῆς χαρακτῆρα· ἀλλ' εὔρυθμον αὐτὴν ἀπόχρη καὶ εὔμετρον φαίνεσθαι μόνον. οὕτω γὰρ ἂν εἴη
ποιητικὴ μὲν, οὐ μὴν ποίημά γε· καὶ ἐμμελὴς μὲν, οὐ μέλος δέ. τίς δ' ἐστὶν ἡ τούτων διαφο-
ρὰ, πάνυ ῥᾴδιον ἰδεῖν. ἡ μὲν ὅμοια περιλαμβάνουσα μέτρα, καὶ τεταγμένους σώζουσα ῥυ-
θμοὺς, κατὰ στίχον ἢ περίοδον ἢ στροφὴν διὰ τῶν αὐτῶν σχημάτων περαινομένη, κἄπειτα πάλιν
τοῖς αὐτοῖς ῥυθμοῖς καὶ μέτροις ἐπὶ τῶν ἑξῆς στίχων, ἢ περιόδων, ἢ στροφῶν χρωμένη, καὶ τοῦτο μέχρι
πολλοῦ ποιοῦσα, ἔρρυθμός ἐστι καὶ ἔμμετρος, καὶ ὀνόματα κεῖται τῇ τοιαύτῃ λέξει μέτρον καὶ μέ-
40 λος· ἡ δὲ πεπλανημένα μέτρα καὶ ἀτάκτους ῥυθμοὺς ἐμπεριλαμβάνουσα, καὶ μήτε ἀκολουθίαν
ἐμφαίνουσα αὐτῶν, μήτε ὁμοζυγίαν, μήτε ἀντιστροφὴν, εὔρυθμος μέν ἐστιν, ἐπειδὴ διαπεποί-
κιλταί τισι ῥυθμοῖς· οὐκ ἔρρυθμος δὲ, ἐπειδὴ οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς, οὐδὲ κατὰ τὸ αὐτό. τοιαύτην εἶναι δή

φημι

λέξις ἄμετρος πῶς καλῷ ποιήματι ἢ μέλει ὁμοία γράφεται.

ἔρρυθμος καὶ ἔμμετρος λέξις· μέτρον καὶ μέλος.

φημι πᾶσαν λέξιν ἔμμετρον ἥτις ἐμφαίνει τὸ ποιητικὸν καὶ μελικόν· ἣν δὴ καὶ τὸν Δημοσθένην κεχρῆσθαί φημι. καὶ ὅτι ἀληθῆ ταῦτά ἐστι, καὶ οὐδὲν ἐγὼ καινοτομῶ, λάβοι μὲν ἄν τις καὶ ἐκ τῆς Ἀριστοτέλους μαρτυρίας τὴν πίστιν. εἴρηται γὰρ τῷ φιλοσόφῳ τά τε ἄλλα περὶ τῆς λέξεως τῆς πολιτικῆς ἐν τῇ τρίτῃ βίβλῳ τῶν ῥητορικῶν τεχνῶν, οἵαν αὐτὴν εἶναι προσήκει, καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς εὐρυθμίας ἐξ ὧν ἂν τοιαύτη γένοιτο· ἐν ᾗ τούς τε ἐπιτηδειοτάτους ὀνομάζει ῥυθμοὺς, καὶ πῇ χρήσιμος ἕκαστος αὐτῶν καταφαίνεται, καὶ λέξεις παρατίθησί τινας, αἷς πειρᾶται βεβαιοῦν τὸν λόγον. χωρὶς δὲ τῆς Ἀριστοτέλους μαρτυρίας, ὅτι ἀναγκαῖόν ἐστιν ἐμπεριλαμβάνεσθαί τινας τῇ πεζῇ λέξει ῥυθμοὺς, εἰ μέλλοι τὸ ποιητικὸν ἐπιφανήσεσθαι αὐτῇ κάλλος, ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς γνώσεται. αὐτίκα ὁ κατὰ Ἀριστοκράτους λόγος, οὗ καὶ μικρῷ πρότερον ἐμνήσθην, ἄρχεται μὲν ἀπὸ κωμικοῦ στίχου τετραμέτρου δι' ἀναπαίστων τῶν ῥυθμῶν εἰκειμένου. λείπεται δὲ ποδὶ τοῦ τελείου, παρ' ὃ καὶ λέληθεν· Μηδεὶς ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίσῃ με. τοῦτον γὰρ εἰ προσλάβοι τὸ μέτρον πόδα, ἤτοι κατ' ἀρχὰς, ἢ διὰ μέσου, ἢ ἐπὶ τελευτῆς, τέλειον ἔσται τετράμετρον ἀναπαιστικὸν, ὃ καλοῦσί τινες Ἀριστοφάνειον· Μηδεὶς ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νομίσῃ με παρεῖναι· ἴσον δὲ τῷ, Λέξω τὴν ἀρχαίαν παιδείαν ὡς διέκειτο. τάχα τις ἐρεῖ πρὸς ταῦτα, ὅτι οὐκ ἐξ ἐπιτηδεύσεως τοῦτο, ἀλλ' ἐκ ταὐτομάτου ἐγένετο. πολλὰ γὰρ αὐτοσχεδιάζει μέτρα ἡ φύσις. ἔστω τοῦτο ἀληθὲς εἶναι. ἀλλὰ καὶ τὸ συναπτόμενον τούτῳ κῶλον, εἰ διαλύσειέ τις αὐτοῦ τὴν δευτέραν συζυγίαν, ἣ πεποίηκεν αὐτὸ ἄσημον, ἐπισυνάπτων τῷ τρίτῳ κώλῳ, πεντάμετρον ἐλεγειακὸν ἔσται συντετελεσμένον ἀκριβῶς τουτὶ, Μήτ' ἰδίας ἔχθρας μηδεμιᾶς ἕνεκα· ὅμοιον τούτοις, Κοῦραι ἐλαφροπόδων ἴχνε' ἀειράμεναι. ἐὰν καὶ τοῦτ' ἔτι κατὰ τὸν αὐτὸν ὑπολάβωμεν αὐτοματισμὸν ἄνευ γνώμης γεγονέναι, ἀλλ' ἑνός γε τοῦ μεταξὺ κώλου συγκειμένου λεκτικῶς, τοῦ, Ἥκειν Ἀριστοκράτους κατηγορήσοντα τουτουί. τὸ συμπλεκόμενον τούτῳ πάλιν κῶλον ἐκ δυοῖν συνέστηκε μέτρων· Μήτε μικρὸν ὁρῶντά τι καὶ φαῦλον ἁμάρτημα, ἑτοίμως οὕτως ἐπὶ τούτῳ. τοιγάρτοι Σαπφικόν τι ἐπιθαλάμιον τουτὶ, Οὐ γὰρ ἑτέρα ἦν παῖς, ὦ γαμβρέ. τοιαῦτα καὶ τοῦ κωμικοῦ τετραμέτρου, λεγομένου δὲ Ἀριστοφανείου τουδὶ, Ὅτ' ἐγὼ τὰ δίκαια λέγων ἤνθουν, καὶ σωφροσύνη νενόμιστο. τούς τε τελευταίους πόδας τρεῖς, καὶ τὴν κατάληξιν ἐμβαλὼν, συνάψειε τοῦτον τὸν τρόπον, Οὐ γὰρ ἑτέρα ἦν παῖς, ὦ γαμβρὲ, τοιαῦτα, καὶ σωφροσύνη νενόμιστο· οὐδὲν διοίσει τοῦ, Μήτε μικρὸν ὁρῶντά τι καὶ φαῦλον ἁμάρτημα, ἑτοίμως οὕτως ἐπὶ τούτῳ. τὸ δὲ ἀκόλουθον ἴσον ἐστὶν ἰαμβικῷ τριμέτρῳ τὸν ἔσχατον ἀφῃρημένῳ πόδα, Προάγειν ἐμαυτὸν εἰς ἀπέχθειαν. τέλειον γὰρ ἔσται προσλαβὸν πόδα καὶ γενόμενον τοιοῦτον, Προάγειν ἐμαυτὸν εἰς ἀπέχθειάν τινι. παρίδωμεν ἔτι καὶ ταῦτα ὡς οὐκ ἐξ ἐπιτηδεύσεως, ἀλλ' αὐτοματισμῷ γενόμενα· τί οὖν βούλεται πάλιν τὸ προσεχὲς τούτῳ κῶλον; ἰαμβεῖον γάρ ἐστι καὶ τοῦτο τρίμετρον ὀρθὸν, Ἀλλ' εἴπερ ἄρ' ὀρθῶς ἐγὼ λογίζομαι· τοῦ Ἄρα συνδέσμου μακρὰν 41
λαμβάνοντος τὴν προτέραν συλλαβήν· καὶ ἔτι γε, νὴ Δία, μέσου παρεκπεσόντος τοῦ, Καὶ σκοπῶ, ὑφ' οὗ δὴ τὸ μέτρον ἐπισκοτούμενον ἠφάνισται. τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ λαμβανόμενον κῶλον ἐξ ἀναπαίστων σύγκειται ῥυθμῶν, καὶ προάγει μέχρι ποδῶν ὀκτὼ, τὸ αὐτὸ σχῆμα διασῶζον, Περὶ τοῦ τὴν Χερρόνησον ἔχειν ἀσφαλῶς ὑμᾶς, καὶ μὴ παρακρουσθέντας· ὅμοιον τῷ παρ' Εὐριπίδῃ, Ὦ βασιλεῦ χώρας τῆς πολυβώλου Κιασεῦ, πεδίον πυρὶ μαρμαίρει. καὶ τὸ μετὰ τοῦτο πάλιν κείμενον τοῦ αὐτοῦ κώλου μέρος τουτὶ, Ἀποστερηθείημεν πάλιν αὐτῆς, ἰαμβικὸν τρίμετρόν ἐστι ποδὶ καὶ ἡμίσει λεῖπον. ἐγένετο δ' ἂν τέλειον οὕτως, Ἀποστερηθείημεν πάλιν αὐτῆς ἐν μέρει. ταυτὶ φῶμεν αὐτοσχέδια εἶναι καὶ ἀνεπιτήδευτα, οὕτω ποικίλα καὶ πολλὰ ὄντα; ἐγὼ μὲν οὐκ ἀξιῶ. καὶ γὰρ τὰ ἑξῆς, τούτοις ὅμοια εὑρεῖν ἐστι, πολλῶν καὶ παντοδαπῶν ἀνάμεστα μέτρων τε καὶ ῥυθμῶν. ἀλλ' ἵνα μὴ τοῦτον ὑπολάβῃ τις μόνον οὕτω κατεσκευάσθαι τὸν λόγον, ἑτέρου πάλιν ἅψομαι τοῦ πάνυ ἡρμηνεῦσθαι δαιμονίως δοκοῦντος, τοῦ ὑπὲρ Κτησιφῶντος, ὃν ἐγὼ κράτιστον ἀποφαίνομαι πάντων λόγων. ὁρῶ δὲ κἀν τούτῳ μετὰ τὴν προσαγόρευσιν τῶν Ἀθηναίων εὐθέως τὸν κρητικὸν ῥυθμὸν, εἴτε ἄρα παιᾶνά τις βούλεται αὐτὸν καλεῖν· διοίσει γὰρ οὐδὲν τῆς ἐκ πέντε συγκειμένων χρόνων· οὐκ αὐτοσχεδίως μὰ Δία, ἀλλ' ὡς οἷόν τε μάλιστα ἐπιτετηδευμένως

δι' ὅλου τοῦ κώλου πλεκόμενος τοῦτον, Τοῖς θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις. ὁ τοιοῦτος μέντοι κἀκεῖνός ἐστιν ὁ ῥυθμός· Κρησίοις ἐν ῥυθμοῖς παῖδα μέλψωμεν. ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ. ἔξω γὰρ τοῦ τελευταίου ποδὸς, τά γε ἄλλα ἐν πᾶσιν ἴσα ὥσπερ αἱ. καὶ τοῦτο εἰ βούλεταί τις αὐτοσχέδιον, ἀλλὰ καὶ τὸ συναπτόμενον τούτῳ κῶλον ἰαμβικόν ἐστιν ὀρθὸν συλλαβῇ τοῦ τελείου δέον, ἵνα κἀν τῷ ἄσημον γίνηται τὸ μέτρον· ἐπεὶ μιᾶς γε συλλαβῆς προστεθείσης, τέλειον ἔσται· Ὅσην εὔνοιαν ἔχων ἐγὼ διατελῶ. κἄπειτα ὁ παιὰν, ἢ ὁ κρητικὸς ἐκεῖνος ὁ πεντάχρονος ἥξει ῥυθμὸς ἐν τοῖς ἑξῆς τούτοις, Τῇ πόλει καὶ πᾶσιν ὑμῖν, τοσαύτην ὑπάρξαι μοι παρ' ὑμῶν εἰς τουτονὶ τὸν ἀγῶνα. τοῦτό γ' οὖν ἔοικεν, ὅτι μὴ κατακεκλασμένους ἔχει δύο πόδας ἐν ἀρχαῖς, κατὰ γοῦν τὰ ἄλλα πάντα τῷ παρὰ Βακχυλίδῃ, Οὐχ ἕδρας ἔργον, οὐδ' ἀμβολᾶς· ἀλλὰ χρυσαιγίδος Ἰτωνίας χρὴ παρ' εὐδαίδαλον ναὸν ἐλθόντας, ἁβρόν τι δεῖξαι. ὑφορῶμαί τινα πρὸς ταῦτα καταδρομὴν ἀνθρώπων, τῆς μὲν ἐγκυκλίου παιδείας ἀπείρων, τὸ δὲ ἀγοραῖον τῆς ῥητορικῆς μέρος ὁδοῦ τε καὶ τέχνης χωρὶς ἐπιτηδευόντων. πρὸς οὓς ἀναγκαῖον ἀπολογήσασθαι, μὴ δόξωμεν ἔρημον ἀφεικέναι τὸν ἀγῶνα. ἐροῦσι δὴ ταῦτα, ὁ Δημοσθένης οὖν οὕτως ἄθλιος ἦν, ὥσθ' ὅταν γράφῃ τοὺς λόγους, μέτρα καὶ ῥυθμοὺς, ὥσπερ οἱ πλάσται, παρατιθέμενος, ἐναρμόττειν ἐπειρᾶτο τούτοις τοῖς τύποις τὰ κῶλα, στρέφων ἄνω καὶ κάτω τὰ ὀνόματα, καὶ παραφυλάττων τὰ μήκη καὶ τοὺς χρόνους, καὶ τὰς πτώσεις τῶν ὀνομάτων, καὶ τὰς ἐγκλίσεις τῶν ῥημάτων, καὶ πάντα τὰ συμβεβηκότα τοῖς μορίοις τοῦ λόγου πολυπραγμονῶν; ἠλίθιος μέντ' ἂν εἴη εἰς τοσαύτην σκευωρίαν καὶ φλυαρίαν ὁ τηλικοῦτος ἀνὴρ ἑαυτὸν διδούς. ταῦτα δὲ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια κωμῳδοῦντας αὐτοὺς καὶ καταχλευάζοντας, οὐ χαλεπῶς ἄν τις ἀποκρούσαι,
42 τοσαῦτα εἰπών· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲν ἄτοπον ἦν, εἰ τοσαύτης ἠξιωμένος ἀνὴρ, ὅσης οὐδεὶς τῶν πρότερον ὀνομασθέντων ἐπὶ δεινότητι λόγων, ἔργα συνταττόμενος αἰώνια, καὶ διδοὺς αὑτὸν ὑπεύθυνον τῷ πάντα βασανίζοντι φθόνῳ καὶ χρόνῳ, μηδὲν εἰκῇ μήτε πρᾶγμα παραλαμβάνει, μήτ' ὄνομα· πολλὴν δ' ἀμφοῖν ἔχει τούτων πρόνοιαν, τῆς τε ἐν τοῖς νοήμασιν οἰκονομίας, καὶ τῆς εὐμορφίας τῆς περὶ τὰ ὀνόματα, ἄλλως τε καὶ τῶν τότε ἀνθρώπων οὐ γραπτοῖς, ἀλλὰ γλυπτοῖς καὶ τορευτοῖς ἐοικότας ἐκφερόντων λόγους· λέγω δὲ Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος τῶν σοφιστῶν. ὁ μὲν γὰρ, τὸν Πανηγυρικὸν λόγον, ὥς οἱ τὸν ἐλάχιστον χρόνον γράφοντες ἀποφαίνουσιν, ἐν ἔτεσι δέκα συνετάξατο. ὁ δὲ Πλάτων, τοὺς ἑαυτοῦ διαλόγους κτενίζων καὶ βοστρυχίζων, καὶ πάντα τρόπον ἀναπλέκων, οὐ διέλιπεν ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη. πᾶσι γὰρ δήπου τοῖς φιλολόγοις γνώριμα τὰ περὶ τῆς φιλοπονίας τἀνδρὸς ἱστορούμενα, τά τε ἄλλα, καὶ δὴ καὶ τὰ περὶ τὴν δέλτον, ἣν τελευτήσαντος αὐτοῦ λέγουσιν εὑρεθῆναι, ποικίλως μετακειμένην, τὴν ἀρχὴν τῆς Πολιτείας ἔχουσαν τήνδε· Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος. τί οὖν ἦν ἄτοπον, εἰ καὶ Δημοσθένει φροντὶς εὐφωνίας τε καὶ ἐμμελείας ἐγένετο, καὶ τοῦ μηδὲν εἰκῇ καὶ ἀβασανίστως τιθέναι μήτε ὄνομα μήτε νόημα; πολύ τε γὰρ μᾶλλον ἐμοὶ δοκεῖ προσήκειν ἀνδρὶ κατασκευάζοντι λόγους πολιτικοὺς, μνημεῖα τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως αἰώνια, μηδενὸς τῶν ἐλαχίστων ὀλιγωρεῖν, ἢ ζωγράφων τε καὶ τορευτῶν παισὶν, ἐν ὕλῃ φθαρτῇ χειρῶν εὐστοχίας καὶ πόνους ἀποδεικνυμένοις, περὶ τὰ φλέβια καὶ τὰ πτίλα καὶ τὸν χνοῦν καὶ τὰς τοιαύτας μικρολογίας, κατατρίβειν τῆς τέχνης τὴν ἀκρίβειαν. τούτοις δὴ τοῖς λόγοις χρώμενος δοκεῖ μοι τις οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος ἀξιοῦν, καὶ ἔτι ἐκεῖνα εἰπὼν, ὅτι μειράκιον μὲν ὄντα καὶ νεωστὶ τοῦ μαθήματος ἁπτόμενον αὐτὸν, οὐκ ἄλογον πάντα περισκοπεῖν ὅσα δυνατὰ ἦν εἰς ἐπιτήδευσιν ἀνθρωπίνην ἐλθεῖν· ἐπειδὰν δὲ ἡ χρόνιος ἄσκησις ἰσχὺν πολλὴν λαβοῦσα, τύπους τινὰς ἐν τῇ διανοίᾳ παντὸς τοῦ μεθεπομένου καὶ σφραγῖδας ἐνεποίησεν, ἐκ τοῦ ῥᾴστου τε καὶ ἀπὸ τῆς ἕξεως αὐτὰ ἤδη ποιεῖν. οἷόν τι γίνεται κἀν ταῖς ἄλλαις τέχναις, ὧν ἐνέργειά τις ἢ ποίησις τὸ τέλος. αὐτίκα οἱ κιθαρίζειν τε καὶ ψάλλειν καὶ αὐλεῖν ἄκρως εἰδότες, ὅταν κρούσεως ἀκούσωσιν ἀσυνήθους, οὐ πολλὰ πραγματευθέντες ἀπαριθμοῦσιν αὐτὴν εὐθὺς ἐπὶ τῶν ὀργάνων, ἀλλὰ καὶ νοήσει, μανθάνοντες δέ γε χρόνῳ πολλῷ καὶ πόνῳ τὰς δυνάμεις τῶν φθόγγων, ἀναλαμβάνουσι, καὶ οὐκ εὐθὺς αἱ χεῖρες αὐτῶν ἐν ἕξει τοῦ δρᾶν τὰ παραγγελλόμενα ἦσαν, ὀψὲ δέ ποτε καὶ ὅτε ἡ πολλὴ ἄσκησις αὐτῶν τὸ ἔθος κατέστησεν εἰς φύσιν, τότε τῶν ἔργων

ἐγίνοντο

ἐγένοντο ἐπιτυχεῖς. καὶ τί δεῖ περὶ τῶν ἄλλων λέγειν; ὃ γὰρ ἅπαντες ἴσμεν, ἀπόχρη καὶ πᾶσαν αὐτῶν διαχέαι τὴν φλυαρίαν. τί δή ἐστι τοῦτο; τὰ γράμματα ὅταν παιδευώμεθα, πρῶτον μὲν τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐκμανθάνομεν, ἔπειτα τοὺς τύπους καὶ τὰς δυνάμεις· εἶθ' οὕτω τὰς συλλαβὰς καὶ τὰ ἐν ταύταις πάθη· καὶ μετὰ τοῦτο ἤδη τὰς λέξεις καὶ τὰ συμβεβηκότα αὐταῖς, ἐκτάσεις τε λέγω καὶ συστολὰς καὶ προσῳδίας, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις· ὅταν δὲ τὴν τούτων ἐπιστήμην λάβωμεν, τότε ἀρχόμεθα γράφειν τε καὶ ἀναγινώσκειν κατὰ συλλαβὴν, καὶ βραδέως τὸ πρῶτον. ἐπειδὰν δὲ ὁ χρόνος ἀξιόλογος προσελθὼν, τύπους ἰσχυροὺς αὐτῶν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ποιήσῃ, τότε ἀπὸ τοῦ ῥᾴστου δρῶμεν αὐτὰ, καὶ πᾶν ὅ τι ἂν ἐπιδῷ τις βιβλίον, ἀπταίστως διερχόμεθα ἕξει τε καὶ τάχει ἀπίστῳ. τοιοῦτον δή τι καὶ περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, καὶ περὶ τὴν εὐέπειαν τῶν κώλων ὑποληπτέον γίνεσθαι παρὰ τοῖς ἀθληταῖς τοῦ ἔργου· 43
τοῖς δὲ τούτου ἀπείροις, ἢ ἀτελέσιν ἔργου ὁτουοῦν, θαυμάζειν καὶ ἀπιστεῖν εἴ τι κεχειροτεχνημένως ὑφ' ἑτέρου γένοιτο διὰ τέχνης, οὐκ ἄλογον. πρὸς μὲν οὖν τοὺς εἰωθότας χλευάζειν τὰ παραγγέλματα τῶν τεχνῶν, ταῦτα εἰρήσθω. περὶ δὲ τῆς ἐμμελοῦς καὶ ἐμμέτρου συνθέσεως τῆς ἐχούσης πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν πεζὴν λέξιν, τοιαῦτά τινα λέγειν ἔχω· ὡς πρώτη μέν ἐστιν αἰτία καὶ ταὐτὸ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὄνπερ ἐπὶ τῆς ἀμέτρου ποιητικῆς, ἡ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἁρμογή· δευτέρα δὲ, ἡ τῶν κώλων σύνθεσις· τρίτη δὲ, ἡ τῶν περιόδων ἐμμετρία. τὸν δὲ βουλόμενον ἐν τούτῳ τῷ μέρει κατορθοῦν τὰ τῆς λέξεως μόρια, δεῖ πολυειδῶς στρέφειν τε καὶ συναρμόττειν, καὶ τὰ κῶλα ἐν διαστήμασι ποιεῖν συμμέτρως, μὴ συναπαρτίζοντα τοῖς στίχοις, ἀλλὰ διατέμνοντα τὸ μέτρον, ἄνισά τε ποιεῖν αὐτὰ καὶ ἀνόμοια· πολλάκις δὲ καὶ εἰς κόμματα συνάγειν βραχύτερα κώλων, τάς τε περιόδους μήτε ἰσομεγέθεις, μήτε ὁμοιοσχήμονας τὰς γοῦν παρακειμένας ἀλλήλαις ἐργάζεσθαι. ἔστισα γὰρ φαίνεται λόγος τὸ παρὰ τοὺς ῥυθμοὺς καὶ τὰ μέτρα πεπλανημένον. τοῖς μὲν οὖν τὰ ἔπη καὶ τοὺς ἰάμβους καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὁμοιοειδῆ μέτρα κατασκευάζουσιν οὐκ ἔξεστι πολλοῖς διαλαμβάνειν μέτροις ἢ ῥυθμοῖς τὰς ποιήσεις, ἀλλ' ἀνάγκη μένειν ἀεὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχήματος. τοῖς δὲ μελοποιοῖς ἔξεστι πολλὰ μέτρα καὶ ῥυθμοὺς εἰς μίαν ἐμβάλλειν περίοδον. ὥσθ' οἱ μὲν τὰ μονόμετρα συντιθέντες, ὅταν διαιρῶσι τοὺς στίχους, τοῖς κώλοις διαλαμβάνοντες ἄλλοτε ἄλλως, συγχέουσι καὶ ἀφανίζουσι τὴν ἀκρίβειαν τοῦ μέτρου· καὶ ὅταν τὰς περιόδους μεγέθει τε καὶ σχήματι ποικίλας ποιῶσιν, εἰς λήθην ἐμβαλοῦσι τοῦ μέτρου. οἱ δὲ μελοποιοὶ, συμμέτρους τὰς στροφὰς ἐργαζόμενοι, καὶ τῶν κώλων ἑκάστου πάλιν ἀνίσων ὄντων καὶ ἀνομοίων ἀλλήλοις, ἀνομοίους τε καὶ ἀνίσους ποιούμενοι τὰς διαιρέσεις, δι' ἄμφω ταῦτα οὐκ ἐῶντες ἡμᾶς ὁμοειδῆ ἀντίληψιν λαβεῖν ῥυθμοῦ, πολλὴν τὴν πρὸς τοὺς λόγους ὁμοιότητα κατασκευάζουσιν ἐν τοῖς μέλεσιν. ἔνεστί τε καὶ τροπικῶν καὶ ξένων καὶ γλωττηματικῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν ποιητικῶν ὀνομάτων μενόντων ἐν τοῖς ποιήμασι, μηδὲν ἧττον αὐτὰ φαίνεσθαι λόγῳ παραπλήσια. μηδεὶς δὲ ὑπολαμβανέτω με ἀγνοεῖν ὅτι κακία ποιήματός ἡ καλουμένη λογοειδεία δοκεῖ τις εἶναι· μηδὲ καταγινωσκέτω μου ταύτην τὴν ἀμαθίαν, ὡς ἄρα ἐγὼ κακίαν τινὰ ἐν ἀρεταῖς τάττω ποιημάτων, ἢ λόγων· ὡς δὲ ἀξιῶ διαιρεῖν καὶ τούτοις τὰ σπουδαῖα ἀπὸ τῶν μηδενὸς ἀξίων, ἀκούσας μαθέτω. ἐγὼ τοῦ λόγου τὸν μὲν, ἰδιώτην ἐπιστάμενος ὄντα, τὸν ἀδολέσχην τοῦτον λέγω καὶ φλύαρον· τὸν δὲ, πολιτικὸν, ἐν ᾧ πολὺ τὸ κατεσκευασμένον ἐστὶ καὶ ἔντεχνον· ὅ τι μὲν ἂν τῶν ποιητῶν ὅμοιον εὑρίσκω τῷ φλυάρῳ καὶ ἀδολέσχῃ, γέλωτος ἄξιον αὐτὸ τίθεμαι· ὅ τι δ' ἂν τῷ κατεσκευασμένῳ καὶ ἐντέχνῳ, ζήλου καὶ σπουδῆς ἐπιτήδειον τυγχάνειν οἴομαι. εἰ μὲν οὖν διαφόρου προσηγορίας τῶν λόγων ἑκάτερος ἐτύγχανεν, ἀκόλουθον ἦν ἂν καὶ τῶν ποιημάτων ἃ τούτοις ἔοικε, διαφόροις ὀνόμασι καλεῖν ἑκάτερον. ἐπεὶ δὲ ὅ τε σπουδαῖος καὶ ὁ μηδενὸς ἄξιος καλεῖται λόγος, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τις τὰ μὲν ἐοικότα τῷ καλῷ λόγῳ ποιήματα, καλὰ ἡγούμενος, τὰ δὲ τῷ μοχθηρῷ, πονηρὰ, οὐδὲν ὑπὸ τῆς τοῦ λόγου ὁμοειδείας ταραττόμενος. κωλύσει γὰρ οὐδὲν ἡ τῆς ὀνομασίας ὁμοιότης κατὰ διαφόρων ταττομένη πραγμάτων, τὴν ἑκατέρου φύσιν ὁρᾶν. καὶ περὶ τούτων μὲν ἅλις. ὧν δὲ προὐθέμην τὰ παραδείγματα θεὶς, αὐτοῦ καταπαύσω τὸν λόγον. ἐκ μὲν οὖν τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ταῦτα ἀπόχρη· Αὐτὰρ ὅ γ' ἐκ λιμένος προσέβη τρηχεῖαν ἀ- 44

πῶς ποίημα ἢ μέλος πεζῇ λέξει καλῇ παραπλήσιον.

παρπόν. ἓν μὲν δὴ τοῦτο κῶλον. ἕτερον δέ, Χῶρον ἀν' ὑλήεντα - ἔλαττόν τε τοῦ προτέρου καὶ δίχα τέμνον τὸν στίχον. τρίτον δὲ τουτί, - δι' ἄκριας - ἔλαττον κῶλον κομμάτιον. - ᾗ οἱ Ἀθήνη Πέφραδε δῖον ὑφορβόν - ἐξ ἡμιστιχίων δύο συγκείμενον, καὶ τοῖς προτέροις οὐδὲν ἐοικός. ἔπειτα τὸ τελευταῖον, - ὅ οἱ βιότοιο μάλιστα Κήδετο οἰκήων, οὓς κτήσατο δῖος Ὀδυσσεύς· ἀτελῆ μὲν ποιοῦν τὸν τρίτον στίχον, τοῦ δὲ τετάρτου τῇ προσθήκῃ τὴν ἀκρίβειαν ἀφῃρημένον. ἔπειτ' αὖθις, Τὸν δ' ἄρ' ἐνὶ προδόμῳ εὗρ' ἥμενον, - οὐ συνεκτρέχον οὐδὲ τοῦτο τῷ στίχῳ. - ἔνθά οἱ αὐλὴ Ὑψηλὴ δέδμητο. - ἄνισον καὶ τοῦτο τῷ προτέρῳ. κἄπειτα ὁ ἑξῆς νοῦς ἀπερίοδος ἐν κώλοις τε καὶ κόμμασι λεγόμενος. ἐπιθεὶς γάρ, - περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ -, πάλιν ἐποίησε, Καλή τε μεγάλη τε - βραχύτερον κῶλον κομμάτιον. εἶτα - περίδρομος - ὄνομα καθ' ἑαυτὸ νοῦν τινα ἔχον. εἶθ' ἑξῆς τὰ ἄλλα τοῦτον κατασκευάζει τὸν τρόπον. τί γὰρ δεῖ μηκύνειν τὸν λόγον; ἐκ δὲ τῆς ποιήσεως τῆς ἰαμβικῆς τὰ Εὐριπίδου ταυτί· Ὦ γαῖα πατρίς, ἣν Πέλοψ ὁρίζεται, Χαῖρ' - τὸ πρῶτον ἄχρι τούτου κῶλον. - ὅς τε πέτρον δυσχειμέρων Ἀρκάδων ἐμβατεύεις - τὸ δεύτερον μέχρι τοῦδε. - ἔνθεν εὔχομαι γένος· τοῦτο τρίτον. τὰ μὲν πρότερα, μείζονα στίχου· τοῦτο δέ, ἔλαττον. Αὔγη γὰρ Ἀλέου παῖς με τῷ Τιρυνθίῳ Τίκτει λαθραίως Ἡρακλεῖ. μετὰ τοῦτο, - ξύνοιδ' ὄρος Παρθένιον. οὐδέτερον αὐτῶν στίχῳ συμμετρούμενον. εἶτ' αὖθις ἕτερον στίχου τε ἔλαττον καὶ στίχου μεῖζον, - ἔνθα μητέρ' ὠδίνων ἐμὴν Ἔλυσεν Εἰλείθυια - καὶ τὰ ἑξῆς τούτοις παραπλήσια. ἐκ δὲ τῆς μελικῆς τὰ Σιμωνίδεια ταῦτα. γέγραπται δὲ κατὰ διαστολὰς οὐχ ὧν Ἀριστοφάνης ἢ ἄλλος τις κατεσκεύασε κώλων, ἀλλ' ὧν ὁ πεζὸς λόγος ἀπαιτεῖ. πρόσεχε δὲ τῷ μέλει, καὶ ἀναγίνωσκε ταῦτα κατὰ διαστολάς, καὶ εὖ ἴσθ' ὅτι λήσεταί σε ὁ ῥυθμὸς τῆς ᾠδῆς, καὶ οὐχ ἕξεις συμβαλεῖν οὔτε στροφήν, οὔτε ἀντιστροφήν, οὔτ' ἐπῳδόν· ἀλλὰ φανήσεταί σοι λόγος εἷς οὑτωσὶ διειρόμενος. ἔστι δὲ ἡ διὰ πελάγους φερομένη Δανάη, τὰς ἑαυτῆς ἀποδυρομένη τύχας· Ὅτε λάρνακι ἐν δαιδαλέᾳ ἄνεμος βρέμῃ πνέων κινηθεῖσά τε λίμνα δείματι ἔρειπεν, οὔτ' ἀδιάντοισι παρειαῖς. ἀμφί τε Περσεῖ βάλλε φίλαν χέρα, εἶπέν τε, ὦ τέκνον, οἷον ἔχω πόνον. σὺ δ' αὖτε γαλαθηνῷ ἤτορι κνώσσεις ἐν ἀτερπεῖ δώματι, χαλκεογόμφῳ δέ, νυκτιλαμπεῖ, κυανέῳ τε δνόφῳ. τὺ δ' αὐαλέαν ὕπερθε τεὰν κόμαν βαθεῖαν παριόντος κύματος οὐκ ἀλέγεις, οὐδ' ἀνέμου φθόγγων, πορφυρέᾳ κείμενος ἐν χλανίδι, πρόσωπον καλόν. εἰ δέ τοι δεινὸν τό γε δεινὸν ἦν, καί κεν ἐμῶν ῥημάτων λεπτὸν ὑπεῖχες οὖας. κέλομαι, εὗδε βρέφος, εὑδέτω δὲ πόντος, εὑδέτω ἄμετρον κακόν. ματαιοβουλία δέ τις φανείη, Ζεῦ πάτερ, ἐκ σέο· ὅτι δὴ θαρσαλέον ἔπος εὔχομαι τεκνόφι δίκας μοι. τοιαῦτά ἐστι τὰ ὅμοια τοῖς καλοῖς λόγοις μέτρα καὶ μέλη, διὰ ταύτας γινόμενα τὰς αἰτίας ἃς προεῖπά σοι. τὰ δ' ἑξῆς δύ' ἐστιν ἡμέτερα, ὦ Ῥοῦφε, πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων, εἰ βουληθείης ἐν ταῖς χερσί τε αὐτὰ στρέφειν συνεχῶς, ὥσπερ τι καὶ ἄλλο τῶν πάνυ χρησίμων, ἔχειν, καὶ συνασκεῖν αὐταῖς καθ' ἡμέραν γυμνασίαις. οὐ γὰρ αὐτάρκη τὰ παραγγέλματα τῶν τεχνῶν ἐστι δεινοὺς ἀνταγωνιστὰς ποιῆσαι τοὺς βουλομένους δίχα μελέτης τε καὶ γυμνασίας· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς πονεῖν καὶ κατηθλεῖν κεῖται ἡ σπουδαῖα εἶναι τὰ παραγγέλματα καὶ λόγου ἄξια, ἢ φαῦλα καὶ ἄχρηστα.

ΔΙΟ-

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ ΤΕΧΝΗ. 45

Περὶ τῶν πανηγυρικῶν.

Πανηγύρεις εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν εἰς ἀνάπαυσιν τῶν περὶ τὸν βίον μειζόνων παραδεδομένη, ὥς που ὁ Πλάτων φησίν, οἰκτειράντων τῶν θεῶν τὸ ἀνθρώπειον ἐπίπονον γένος. συνῄρησαι δὲ ὑπὸ ἀνθρώπων σοφῶν, κατεστάθησαν δ' ὑπὸ πόλεων κοινῇ κοινῷ δόγματι, εἰς τέρψιν καὶ ψυχαγωγίαν τῶν παρόντων. συντελεῖ δ' ἡ εἰς τὰς πανηγύρεις ἄλλων ἄλλα, παρὰ μὲν τῶν πλουσίων, δαπάναι χρημάτων· παρὰ δὲ τῶν ἀρχόντων, κόσμος περὶ τὴν πανήγυριν, καὶ τῶν ἐπιτηδείων εὐπορία. οἱ δὲ ἀθληταὶ τῇ ῥώμῃ τῶν σωμάτων κοσμοῦσι τὴν πανήγυριν, καὶ ὅσοι γε δὴ Μουσῶν καὶ Ἀπόλλωνος ὀπαδοί, τῇ μουσικῇ τῇ παρ' ἑαυτῶν. ἀνδρὶ δὴ περὶ λόγους ἐσπουδακότι, καὶ σύμπαντα τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀνατεθεικότι τούτοις, πρέποι ἄν, οἶμαι, τοῖς τοιούτοις λόγοις κοσμεῖν τὴν πανήγυριν, τέχνῃ μετιόντι τὸν λόγον, ὡς μὴ κατὰ τοὺς πολλοὺς εἴη αὐτῷ γινόμενος.

Φέρε οὖν εἰς τοῦτο, ὦ Ἐχέκρατες, λέγωμέν σοι, ὥσπερ ὁδοῦ τινος ἀστιβοῦς τοῖς πολλοῖς ἡγεμόνες γενόμενοι, ἣν πάλαι παρὰ τῶν πατέρων τῆς ἡμεδαπῆς σοφίας παραλαβόντες ἔχομεν· ἐκεῖνοι δέ, καὶ οἱ ἔτι τούτων ἀνώτεροι, παρ' Ἑρμοῦ τε καὶ Μουσῶν λαβεῖν ἔφασαν, οὐ μεῖον ἢ ὁ Ἀσκραῖος ποιμὴν ποίησιν παρὰ τῶν αὐτῶν τούτων ἐν τῷ Ἑλικῶνι.

Ἴθι οὖν σὺ τέχνῃ οὑτωσὶ μετιὼν τοὺς λόγους· θεὸς μέν γέ που πάντως πάσης ἡστινοσοῦν πανηγύρεως ἡγεμὼν καὶ ἐπώνυμος· οἷον, Ὀλυμπίων μὲν, Ὀλύμπιος Ζεύς· τοῦ δ' ἐν Πυθοῖ, Ἀπόλλων. ὑπόθεσιν. ἀρχὴ μὲν δὴ τοῦ λόγου τῶνδε, τοῦ θεοῦ, ὅστις ποτ' ἂν ᾖ, ἔπαινος ἡμῖν γινέσθω, ὥσπερ προσωπεῖόν τι τηλαυγὲς προκείμενος τοῦ λόγου. ἐπαινέσεις δ' ἀπὸ τῶν προσόντων τῷ θεῷ· εἰ μὲν Ζεύς, ὅτι βασιλεὺς θεῶν, ὅτι τῶν ὅλων δημιουργός· εἰ δὲ Ἀπόλλων, ὅτι μουσικῆς εὑρετής, ὅτι ὁ αὐτὸς ἡλίῳ· ἥλιος δὲ πάντων πᾶσιν ἀγαθῶν αἴτιος· εἰ δὲ Ἡρακλῆς, ὅτι Διός, καὶ ἃ παρέσχε τῷ βίῳ. καὶ σχεδὸν ὁ τόπος συμπληρωθήσεται ἐξ ὧν ἕκαστος ἢ εὗρεν, ἢ παρέσχε τοῖς ἀνθρώποις. ἐν βραχεῖ δὲ ταῦτα, ὡς μὴ τοῦ ἐπιόντος ὁ λόγος ὁ προάγων μείζων γίγνοιτο.

Ἐφεξῆς ἐπιέναι χρὴ τὸν ἔπαινον τῆς πόλεως ἐν ᾗ ἡ πανήγυρις· περὶ θέσεως αὐτῆς, περὶ φύσεως· ἐν ᾧ, τίς ὁ κτίσης, θεὸς ἢ ἥρως, καὶ εἴ τι ἔχεις περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν· εἴ τι πέπρακται τῇ πόλει ἢ ἐν πολέμοις, ἢ ἐπ' εἰρήνης. ἁρμόσει δὲ καὶ περὶ μεγέθους λέγειν, εἰ μεγάλη ἢ σμικρά, ὅτι κάλλει διαφέρουσα, ὅτι εἰ καὶ σμικρά, ἀλλὰ δυνάμει ἰσοῦται ταῖς μεγάλαις· οἷον περὶ κόσμον, οἷον ἱερῶν, ἢ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων, δημοσίων οἰκοδομημάτων, ἰδιωτικῶν, ὥς που καὶ Ἡρόδοτος πεντόροφα καὶ ἑξόροφά φησιν εἶναι ἐν Βαβυλῶνι· ἂν ποταμὸς ᾖ μέγας, ἢ καθαρός, ἢ συμβαλλόμενος τοῖς ἐνοικοῦσι τὴν χώραν. εἰ δὲ δὴ καὶ μῦθος εἴη λεγόμενός τις περὶ τῆς πόλεως, οὕτω μὲν ἂν καὶ πολλὴν γλυκύτητα ἔχοι ὁ λόγος. λεκτέον δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνος, τίς ἀρχὴ καὶ κατάστασις αὐτοῦ, ἢ ἐφ' οἷστισιν ἐτέθη· εἴ τε μῦθός τις εἴη, ἤ τι ἄλλο ἀρχαῖον. ἐν τούτῳ δὲ γενόμενος, μὴ ἁπλῶς παρέλθῃς τὸν τόπον, ἀλλὰ παραβάλλειν χρὴ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀγῶνας. τοῦτο δὲ εὐπορήσεις τῷ λόγῳ, οἷον 46 ἀπὸ καιροῦ παραβάλλων· εἰ μὲν πρὸς ἔαρ ἄγοιτο, ὅτι ἐν τῷ συμμετροτάτῳ πρὸς ἑκάτερα· εἰ δὲ ἐν χειμῶνι, ὅτι ἐν τῷ ἐρρωμενεστάτῳ καὶ ἀνδρειοτάτῳ, ὡς ἂν εἴποι τις, καιρῷ· εἰ δὲ ἐν θέρει, ὅτι πρὸς ἄσκησιν καὶ θεωρίαν τῶν θεωμένων κατεστάθη, καὶ ὅτι ἔλεγχος τῆς προαιρέσεως, καὶ μὴ ὄντων ἀθλητῶν, τοὺς θεωμένους ἀγωνίζεσθαι. ἔχοις δὲ ἂν καὶ τὸ φθινόπωρον ἐπαινεῖν, καὶ ὅτι ἀπὸ συγκομιδῆς τῶν καρπῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἤδη παύεσθαι τοὺς ἀνθρώπους τῶν πόνων.

Σκοπεῖσθαι δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς διαθέσεως τοῦ ἀγῶνος δεῖ· εἰ μὲν μουσικὸς καὶ γυμνικὸς εἴη, ὅτι τελεώτατος ὁ ἀγών, καὶ ἀνενδεῶς κεκραμένος καὶ ῥώμῃ σωμάτων, καὶ καλλιφωνίᾳ, καὶ τοῖς λοιποῖς μέρεσι τῆς μουσικῆς· εἰ δὲ γυμνικός, ὅτι τὴν μουσικὴν ὡς ἐκθηλύνουσαν

τὴν ψυχὴν παρῃτήσατο, τὴν δὲ ῥώμην τῶν σωμάτων παρέλαβε· καὶ ὅτι ὁ τρόπος τῆς ἀγωνίας χρήσιμος πρὸς τὴν ἀνδρείαν τὴν ἐν τοῖς πολέμοις. μὴ παρέργως δὲ μηδὲ αὐτὸν τὸν στέφανον παρέλθῃς ὅστις εἴη· οὐδὲ γὰρ ἐν τούτῳ γενόμενος ἀπορήσεις ἐπαίνου. τὴν μὲν δρῦν, ὅτι ἱερὰ Διός, καὶ ὅτι ἡ πρώτη καὶ πρεσβυτάτη τροφὴ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὅτι οὐκ ἄφωνος, ἀλλὰ καὶ ἐφθέγξατό ποτε ἐν Δωδώνῃ. εἰ δὲ ἐλαία, ὅτι ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ὅτι ἄκος πόνων, καὶ ὅτι τὰ τρόπαια ἀπὸ τούτου τοῦ φυτοῦ ἀνέθεσαν οἱ παλαιοί, καὶ ὅτι τῆς νίκης τοῦτο σύμβολον τὸ φυτόν, καὶ ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ τούτῳ πρώτῳ ἐστέψατο νικήσασα τὸν Ποσειδῶνα, καὶ ὅτι οἰκειότατον τοῖς ἀγωνιζομένοις· τὰ γὰρ γυμνάσια διὰ τοῦ ἐλαίου διαπονεῖται· καὶ ὅτι συναγωνίζεται πρὸς τὸν λόγον, δι' οὗ πανηγύρεις κοσμοῦνται. καὶ τὴν δάφνην δὲ ἐρεῖς, ὅτι καὶ ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ μαντικὸν τὸ φυτόν. εἰ δὲ βούλει καὶ τοῦ μύθου ἐφάπτεσθαι τοῦ περὶ τῆς δάφνης, οὐδὲ τοῦτό σοι ἀπὸ τρόπου εἴη ἂν εἰρημένον. ὁμοίως δὲ καὶ ἕτερον εἰ ἐπείη, οἷον οἱ καρποὶ Δημητριακοί, ἢ πίστεως. εὐπορήσεις δέ που καὶ περὶ τούτων ἑκάστου. οὐκ ἔξω δὲ φιλοτιμίας οὐδὲ τὸ παραβαλεῖν τὸν στέφανον πρὸς τοὺς παρ' ἄλλοις. ὁ δέ σοι τοῦ παντὸς λόγου οἱονεὶ κολοφὼν ἐπέστω τοῦ βασιλέως ἔπαινος, καὶ ὅτι τῷ ὄντι ἀγωνοθέτης πάντων ἀγώνων, ὁ τὴν εἰρήνην πρυτανεύων, δι' ἣν καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐπιτελεῖν οἷόν τε. ἤδη δέ τινες καὶ τοὺς διατιθέντας τοὺς ἀγῶνας ἐπῄνεσαν, εἰ ἄρα ἔνδοξοί τινες οὗτοι, ὅτι καὶ ἐν ἄλλοις πρότερον γενόμενοι χρήσιμοι, καὶ ἐν τούτοις ὅτι φιλοτιμότατοι. εἰ δὲ μὴ ἄλλα ἔχεις πρεσβύτερα, ὅτι ἀρχὴ τῆς φιλοτιμίας ἡ περὶ τὴν πατρίδα, μεγίστη καὶ ἐπιεικεστάτη. ἡ δὲ λέξις ἄλλη μὲν, κατὰ τὴν ἑκάστου φύσιν ἢ βούλησιν. *λέξις.* εἰ δὲ δὴ κρατεῖν χρὴ τὴν ἐμὴν γνώμην, οὐ μονότροπον ταύτην συμβουλεύσαιμ' ἂν εἶναι, ἀλλὰ ποικίλην καὶ μεμιγμένην, καὶ τὰ μὲν τῇ ἀφελείᾳ προάγοντα, τὰ δὲ ἐν ἀντιθέτοις τε καὶ παρισώσεσιν Ἰσοκρατείοις, τὰ δὲ διηρημένοις. ταύτην γὰρ τὴν ὁδὸν καὶ τὸν τοῦ ἡμεδαποῦ χοροῦ ἡγεμόνα τε καὶ κορυφαῖον οἶδα μετιόντα, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἢ ἐν τοῖς πλείστοις· εἰ μή τις πρὸς εἶδος γράφειν τι προὔθετο. ἑκάστης δὲ ἰδέας ἔοικεν ἡ ὕλη τὴν ἀφορμήν. δεῖ δὲ τοῖς νοήμασιν ἐπακολουθοῦσαν καὶ τὴν ἑρμηνείαν ἐπάγειν· οἷα τὰ μὲν ἀφηγηματικὰ καὶ μύθου τινὸς ἐχόμενα, ἀφελῶς προάγοντα· ὅσα δὲ περὶ βασιλέων ἢ θεῶν, σεμνῶς· ὅσα δὲ περὶ παραβολῶν καὶ συγκρίσεων, πολιτικῶς. εἰ μὴ ἄρα τις πρὸς τὴν ἀξίαν τινὰ ἰδέαν λόγου διὰ πάντων παρέχοιτο. ἐπιδεικτικώτερον δὲ τὸ προειρημένον καὶ δημοτερπέστερον.

47 β

Μέθοδος γαμηλίων.

ΕΜοὶ μὲν ἦν τερπνὸν, αὐτὸν παρόντα καὶ συγχορεύοντα καὶ ἀναβακχεύοντα μετά σε τῆς φίλης ἐμοὶ κεφαλῆς, ὑμνεῖν τε καὶ ἀνυμνεῖν τὸν μικρὸν ὕστερον ἐπιτελεσθησόμενον γάμον, καὶ ᾄδειν γε τὸν ὑμέναιον τὸν ἐπὶ τοῖς γάμοις πρέποντα λέγεσθαι. ἐπεὶ δὲ ἔοικε δεσμός τις οὗτος ὁ πρὸς τοῖς λόγοις καὶ τῇ παιδείᾳ τῇ παρούσῃ, διαιρεῖν ἡμᾶς τοῖς σώμασι καὶ τοῖς τόποις ἀπ' ἀλλήλων· μὴ γὰρ δὴ ταῖς ψυχαῖς τε καὶ διαθέσεσι, καὶ ἐννοίαις ταῖς ἐπ' αὐταῖς χωρισθείημέν ποτε· ἀλλ' οὕτω ἔστω σοι ὥσπερ τι δῶρον παρ' ἐμοῦ εἰς συντέλειάν τε καὶ κόσμον τῶν γάμων, ὁ μηδὲ τῶν περὶ τούτων εἰωθότων λέγεσθαι μηδὲ αὐτῶν ἀπείρως ἔχειν, εἴτ' οὖν αὐτὸς καὶ παρὰ σεαυτῷ φυλάττειν βούλοιο, εἴτε καὶ ἑτέρῳ τινὶ τοῦτον οἷον ἔρανόν τινα εἰς χάριν συνεισφέρειν. τάχα μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἤδη ποτὲ καὶ ἄλλοτε προανεκρούσω ἐν τοῖς τοιούτοις τῶν λόγων, ὁπηνίκα κομιδῇ νέος ὢν παρ' ἐμοὶ τὴν πρώτην ὁδὸν τῶν ῥητορικῶν μετῄεις, τά τε ἄλλα γράφων καὶ συγγράφων γυμνάσματά τε καὶ ἀσκήματα τῆς ῥητορικῆς, καὶ δὴ καὶ τὰς θέσεις οὕτω λεγομένας, καὶ τούτων τὰ εἰς τὸν περὶ αὐτοῦ τοῦ γάμου λόγον συντείνοντα, καὶ τὴν προτροπὴν τὴν εἰς αὐτά. προκεχείρισται γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα καὶ τοῦτο παρὰ *ὑπόθεσις.* πάντων τοῖς νεωτέροις εἰς γραφήν, Εἰ γαμητέον. οὐ πόρρω δὲ οὐδὲ νῦν ὁ ὑφ' ἡμῶν προεγχειριζόμενος λόγος τῆς περὶ τὰς τοιαύτας ἰδέας τῶν λόγων θήρας, ἀμέλει γέ τοι οὐδὲ τούτοις οἷς ἄρ που καὶ ἐν ταῖς θέσεσιν ἀπὸ θεῶν, καὶ ὅτι οὗτοι οἱ εὑρόντες καὶ δείξαντες τοὺς γάμους τοῖς ἀνθρώ-

ἀνθρώποις· Ζεὺς γὰρ καὶ Ἥρα, πρῶτοι ζευγνύντες τε καὶ συνδυάζοντες, οὕτω τοι ὁ μὲν καὶ πατὴρ καλεῖται πάντων, ἡ δὲ, ζυγία, ἀπὸ τοῦ ζευγνύναι τὸ θῆλυ τῷ ἄρρενι. καὶ ἀπὸ τούτων τῶν θεῶν καὶ ὁ τῶν λοιπῶν θεῶν χορὸς παρῆλθεν εἰς τὸν βίον τῶν ἐπιφημισθέντων τοῖς γάμοις, γαμηλίων τε καὶ γενεθλίων οὕτως ὀνομαζομένων· καὶ ὅτι ὁ γάμος αἴτιος τοῦ τε ὀνομασθῆναι τούτους τοὺς θεοὺς καὶ τιμᾶσθαι. ἄνευ γὰρ τῶν γάμων οὐδὲ ἂν αἱ τιμαὶ τούτων παρῆλθον εἰς ἀνθρώπους. ἐφεξῆς ἐπάγειν χρὴ τὸν περὶ τῆς φύσεως λόγον, καὶ ὅτι τοῦτο αὐτῆς ἔργον, τὸ γεννᾶν τε καὶ κυΐσκειν· καὶ ὅτι διῆλθε διὰ πάντων τῶν ἔργων αὐτῆς καὶ ζώων καὶ φυτῶν. εἶτα τὴν διαφορὰν ἐπάξομεν τῆς ἐν τοῖς ἀνθρώποις μίξεως καὶ κοινωνίας, ὅτι τὰ μὲν, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε μίγνυται· ὁ δὲ ἄνθρωπος, τάξιν τινὰ καὶ νόμον ἐξεῦρε τοῦ γάμου, οὐκ ἀγεληδὸν δίκην θηρίων ἐπιτρέπων μίγνυσθαι, ἀλλὰ σύμμιξιν καὶ κοινωνίαν δυοῖν τοῖν προσφορωτάτοιν εἰς ἅπαντα τὸν βίον μεμηχανημένος· ἐν ᾧ, ὅτι τοῦ μὲν θηριώδους καὶ πεπλανημένου βίου ἀπηλλάγησαν, βίον δὲ ἥμερον καὶ τεταγμένον ἔσχον διὰ τοῦ γάμου· καὶ ὅτι θνητὸν ὄν γε τὸ ἀνθρώπειον, ἐκ τῆς μίξεως καὶ κοινωνίας τοῦ γάμου ἀθάνατον γέγονεν ἐκ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπιγινομένων, ὥσπερ φῶς ἀναπτόμενον καὶ διαμένον καὶ τοῖς ἐπιγινομένοις, τῇ γενέσει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μήποτε ἀποσβεννύμενον. καὶ τοῦτον ἄν τις εἴποι δικαίως ἔρανον κάλλιστον οὐ χρημάτων οὐδὲ κτημάτων τινῶν, ἀλλ᾽ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τοῦ γένους. εἶτα ἐξετάσεις ἐπὶ τούτοις ὅσα προσγίνεται τοῖς γεγαμηκόσι· πρῶτον μὲν πρὸς δόξαν, ὅτι ἐνδοξότεροι, τὸ κάλλιστον μέρος τῆς ἀρετῆς εὐθὺς ἀπὸ τῶν γάμων ἀρχόμενοι καρποῦσθαι, τὴν σωφροσύνην. ὁ γὰρ γάμος, εὐθὺς καὶ σωφροσύνης δόξαν περιτίθησι τοῖς ἀνθρώποις· καὶ οἱ τοιοῦτοι δοκοῦσι τῆς μὲν ἀτάκτου μίξεως ἀπηλλάχθαι, πρὸς δὲ μίαν ἀφορᾶν μόνην τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστος γυναῖκα. ἐκ δὲ τούτου καὶ ἐντιμοτέρους 48 ἀνάγκη γίνεσθαι τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πιστοτέρους δοκεῖν, καὶ εὐνουστέρους περὶ τὰς αὐτὰς πατρίδας ἐν παντὶ, διὰ τὸ ὥσπερ ὅμηρα δεδωκέναι ταῖς πατρίσι τοὺς ἑαυτῶν παῖδας, δι᾽ οὓς ἀναγκαῖον καὶ μᾶλλον εἰς τὰς συμβουλίας παραλαμβάνεσθαι. καὶ πρὸς λύπας τε καὶ δυσχερῆ τὰ ἐν τῷ βίῳ γάμος χρησιμώτατος, κουφότερα ταῦτα παρασκευάζων, ὥσπερ φορτία μεταδιδόντων ἡμῶν ταῖς ἑαυτῶν γυναιξὶ τῶν δυσχερῶν, καὶ τῆς κοινωνίας παρηγορουμένων. ἐν δὲ τούτῳ καὶ τὰ ἡδέα ἀνάγκη τερπνότερα φαίνεσθαι, μὴ αὐτῶν ἐφ᾽ ἑαυτῶν εὐφραινομένων, ἀλλὰ ἐχόντων καὶ τοὺς συμπανηγυρίζοντας καὶ τοὺς συνευφραινομένους παῖδάς τε καὶ γυναῖκας, καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς. καὶ ἑορταὶ δὲ καὶ πανηγύρεις διὰ τοῦτο τερπναὶ, ὅτι ἐν πολλοῖς γίνονται. ἀνάγκη δὲ ἐκ τούτων καὶ τὰς συγγενείας αὐξάνεσθαι. καὶ ὅτι ἐκ τούτου πρῶτον μὲν συνοικίαι ἐγένοντο, εἶτα καὶ κῶμαι, εἶτα καὶ πόλεις. ἐκ δὲ τῶν ἐπιγαμιῶν καὶ ἡ γνῶσις πλείων, καὶ ἡ συγγένεια ὑπερορίοις. ἤδη παραθετέον καὶ μνηστέον καὶ ἐνδόξων γάμων ἢ ἀρχαίων, καὶ ὅσα ἀπὸ τούτων ἀγαθὰ ἐγένετο τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ὡς ἡ ἀποτροπὴ τῶν δυσχερῶν διὰ γάμου· οἷον ὅτι Μενέλεως ἀθάνατος ἐγένετο διὰ τὸν γάμον τῆς Ἑλένης, καὶ ὁ Πηλεὺς διὰ τὸν τῆς Θέτιδος· καὶ ὁ Ἄδμητος διὰ τὴν Ἄλκηστιν τὸν ἐκ τῆς εἱμαρμένης θάνατον διέφυγεν. ἐπειδὰν δὲ ἱκανῶς περὶ τούτων διέλθῃς, εὐχῇ χρηστέον ἀγαθῶν μὲν αἴτησιν ἐχούσῃ περὶ τῶν γάμων καὶ τῆς παιδοποιΐας, ἀποτροπὴν δὲ τῶν κακῶν. εἶτα διατυπωτέον λόγῳ, οἷον προαναφωνοῦντα ὁποῖος ἂν ὁ βίος ὁ μετὰ τῶν παίδων γένοιτο, ὅτι τερπνότατος χορὸς παίδων εἰ γένοιτο ὁρῶντι, καὶ ὅτι ὥσπερ τινὰ ἐξ ἀρχῆς ἀνανεάζεσθαι αὐτὸν καὶ ἀνηβάσκειν σὺν τοῖς αὐτοῦ παισίν. ἐν τούτῳ δὲ ἀνάγκη καὶ ἀναμιμνήσκειν ὧν ποτε καὶ αὐτὸς ἐν νεότητι ἐποίησεν. ἡδεῖα καὶ ἡ μνήμη τῶν ἐν παισὶν ἡμῖν πεπραγμένων, καὶ ὅτι οὐδὲν ἕτερόν ἐστι τὸ ποιοῦν ἐξ ἀρχῆς πάλιν βεβιωκέναι. εἰ δὲ εἰκόνα τις ὁρῶν ἑαυτοῦ ἄψυχον ἥδεται, ὅταν καὶ μὴ ἄψυχον ταύτην ὁρᾷ, ἀλλὰ καὶ ἔμψυχον. μηδὲ μίαν, ἀλλὰ πολλὰς, αἲ οὕτω τύχῃ. ἀπακτέον δὲ πάλιν καὶ ἐνταῦθα ἱστοριῶν τινων μνημονεύοντα ὅσοι ἀπὸ παίδων εὐτύχησαν, ὅσοι κακῶν ἀποτροπὰς εὕραντο, οἷον τῷ Ἀγχίσῃ περὶ τοῦ Αἰνείου. δεῖ δὲ μηδὲ τὰ πρόσωπα τῶν γαμούντων τε καὶ γαμουμένων παρεῖναι, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπαίνους λέγειν. ποτὲ μὲν οὖν ἐν ἀρχῇ χρηστέον τῷ τύπῳ τούτῳ, ποτὲ δὲ καὶ ἐπὶ τέλει. ἐὰν μὲν οὖν πάνυ ἔνδοξα ᾖ, ἐν ἀρχῇ· ἐὰν δὲ ἥττονα, ὑποβάλλοντα καὶ ὑπὸ πᾶσι λέγοντα. ὁ δὲ ἔπαινος ἅπερ ἐν τοῖς ἐγκωμίοις ἔχει, καὶ τόποι οἱ αὐτοί, ὁ ἀπὸ τῆς πατρίδος, ὁ ἀπὸ

τοῦ γένους, ὁ ἀπὸ τῆς φύσεως, ὁ ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς, καὶ ὅτι ἴσοι καὶ ὅμοιοι καὶ βέβαιοι ἀμφότεροι, καὶ ἐκ τούτων πατέρων καὶ προπατόρων· καὶ εἰ μὲν ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος, ὅτι ἐκ πολλοῦ προῳκειωμένοι ὑπὸ τοῦ τόπου· εἰ δὲ ἐκ διαφόρων, ὅτι καὶ ὑπὸ θεῶν συνήχθησαν εἰς τὴν κοινωνίαν. εἰ δὲ δὴ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους εἰσίν, ὅτι αὔξησις καὶ οἰκειότης συγγενείας ἄλλη ἐπ' ἄλλῃ γέγονε, καὶ δεσμὸς βεβαιότερος καὶ ἰσχυρότερος. ὅταν δὲ ἀπὸ διαφόρων ἐπιτηδευμάτων, ὁ μὲν ἀπὸ στρατείας, ὁ δὲ ἀπὸ παιδείας, καὶ ἁρμονία αὕτη ἀρίστη, τὸ εἰς ταὐτὸν σοφίαν τε καὶ ἀνδρείαν τελεῖν, καὶ οἵους εἰκὸς τοὺς ἀπὸ τούτων γενέσθαι. εἰ δὲ δὴ αὐτὸς εἴης ὁ γαμῶν ὁ τὸν λόγον διατιθέμενος, περὶ αὐτοῦ τούτου προοιμιαστέον χαριέντως, ὥσπερ οὖν καὶ σοὶ ποιητέον, ὅτι εἰ καὶ οἱ ἐρασταὶ τὰ αὐτῶν παιδικὰ ἐπαινοῦσι, πολὺ δή που μᾶλλον αὐ-
49 τῷ πρέπει τὸν γάμον ἐπαινεῖν, ἢ τὰ ἑαυτοῦ παιδικά· καὶ ὅτι τῷ λόγῳ καὶ τῇ παιδείᾳ καὶ ἐκ τούτου χρηστέον, ὥσπερ ἤδη προοιμιαζόμενον, καὶ προκαταμαντευόμενον περὶ τῶν παίδων, ὅτι καὶ αὐτοὺς εἰκὸς διαφέροντας περὶ παιδείαν γενέσθαι.
λέξις
λέξει δὲ χρηστέον ἀφελεῖ μᾶλλον, ἐγγὺς Ξενοφῶντός τε καὶ Νικοστράτου βαίνοντα, ὀλιγαχοῦ δὲ ἐξαίροντα τὸν λόγον εἰς σεμνότητα, εἴ που τὰ ἐνθυμήματα ἀναγκάζοι.

γ

Μέθοδος γενεθλιακῶν.

Ἐχόμενος δέ σοι τούτου ὁ ἐπὶ ταῖς γενέσεσι τῶν παίδων λεγόμενος λόγος· γάμῳ γάρ που γένεσιν ἀνάγκη ἀκολουθεῖν. ὃν καὶ αὐτὸν τελεῖν χρὴ τοῦτον τὸν τρόπον. ἐπεὶ γὰρ ἀρχὴ τῆς γενέσεως τῆς ἑκάστου, ἡ ἡμέρα ἐφ' ἧς ἐγένετο, ἀναγκαῖον που ὀλίγα ἄττα καὶ περὶ τῆς ἡμέρας εἰπεῖν, οἷον ἐγκωμιάζοντα τὸ πρόσον, εἰ ἄρα ἴδιόν τι ἔχει παρὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας ἐπισημαινόμενον. εἰ μὲν τῇ νουμηνίᾳ, ὅτι ἀρχὴ τοῦ μηνός·
» ἀρχὴ δὲ κράτιστον, καὶ ἐξ ἀρχῆς τὰ πάντα· καὶ ὅτι ἥμισυ τοῦ παντός, ἢ τὸ πᾶν, κατὰ τὸν Πλάτωνα· εἰ δὲ ἑβδόμη ἢ ἕκτη, ὅτι ἱεραὶ τοῖν θεοῖν, καὶ ὅτι κοινωνία πρὸς τὸ κρεῖττον κατὰ τὸ τῆς γενέσεως. ἔχοις δ' ἂν καὶ περὶ τῆς ἐνάτης λέγειν, ὅτι ἱερὰ τοῦ ἡλίου, καὶ ὅτι εἰκὸς ἐπίσημον τὸν τοιοῦτον γενέσθαι, τάχα δὲ καὶ εὐεργετικὸν κατὰ τὴν τοῦ ἡλίου φύσιν. εἰ δὲ πεντεκαιδεκάτη εἴη, ὅτι καὶ αὐτὴ τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ὅτι τέλειος ἐν τούτῳ ὁ κύκλος, καὶ εἰκὸς ἀνενδεῆ τὴν τοιαύτην εἶναι γένεσιν τοῦ ἀνδρός. ὁμοίως δὲ εἰ καὶ ἄλλη τις ἡμέρα, ἢ τῇ ἀρχῇ, ἢ τῷ τέλει προσβιάζοντας καὶ τὸ πρόσον θεωροῦντας, οὕτω πειρᾶσθαι τὸν ἔπαινον ποιεῖσθαι. ἐπὶ δὲ τῇ ἡμέρᾳ τὸν καιρὸν ἐπιθεωρεῖν ἀναγκαῖον, ὁποῖός τις ἐστί· καὶ τοῦ καιροῦ τὸ μὲν κατὰ τὴν ὥραν, οἷον ἐν χειμῶνι, ἢ ἐν ἦρι, ἢ ἐν τοῖς ἑτέροις μέρεσι τοῦ ἔτους, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ τοῦ ἀγῶνος ἐπαίνοις ἐπεσημαινόμεθα τὰς ἰδιότητας τῶν καιρῶν, τῷ μὲν τὸ ἀνδρεῖον, τῷ δὲ τὸ φαιδρὸν ἀπονέμοντας, καὶ τῷ θέρει τὸ πεπληρῶσθαι τὴν γῆν ἐν τούτῳ τῶν ἀγαθῶν, καὶ τῷ λοιπῷ δὲ τὸ ἐν ἀνέσει καὶ ἀναπαύλῃ τῶν ἔργων γενέσθαι. ἐπισημαίνεσθαι δὲ καὶ τὰ συμβεβηκότα ἐνίοτε τοῖς καιροῖς· οἷον εἰ ἐν ἑορτῇ τις γέγονεν, οἷον ἐν Διονυσίοις, ἢ ἐν μυστηρίοις, ἢ ἐν πανηγύρεσιν τισίν. ἀπόχρη γὰρ ταῦτα ἀφορμὰς παρέξει σοι εἰς τὸν ἔπαινον. ἀπὸ δὲ τούτου ἰτέον καὶ ἐπὶ τοὺς τόπους ἐν οἷς τις γέγονε. πρῶτον μέν, ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τὸ ἔθνος, Ἀσίαν, Εὐρώπην· καὶ τούτου αὖ πάλιν, Ἑλληνικὸν ἢ βαρβαρικόν· ἢ σοφίαν, ἢ ἀνδρίαν τοῦ ἔθνους, ἢ τι τοιοῦτον ἐπισημαινόμενον. εἶτα ἐπὶ τὸ περιεχόμενον· τίς ἡ πόλις, καὶ ἡ μητρόπολις αὐτῶν. ἐχομένη ἡ πόλις μητροπόλεως τῇ τιμῇ τῇ μεγάλῃ, πολυάνθρωπος, εὔφορος πρὸς ἀνδρῶν ἀρετήν, ἢ αὖ τι ἕτερον ἀνδράγαθημα τῆς πόλεως. ἔπειτα τὰ μὲν περιεχόμενα ἐν τῇ πόλει· ποίας τινὸς οἰκίας, ὅτι οὐ φαύλης, ὅτι οὐκ ἀδόξου, γένους ἐνδόξου, ποίων τινῶν προγόνων καὶ πατέρων, καὶ ἔπαινον ἐν βραχεῖ τούτων ἀπὸ τῶν προσόντων. μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἐπ' αὐτὸν ἤδη τὸν ἔπαινον ἰέναι τοῦ ἐγκωμιαζομένου, καὶ οὗ ἡ γενέθλιος· ποίας τινὸς φύσεως κατὰ σῶμα, κατὰ ἰσχύν· εἰ μέγας ἐστί, κατὰ τὸν Αἴαντα· εἰ καλὸς καὶ ἀνδρεῖος, κατὰ τὸν Ἀχιλλέα· καὶ εἰ εὔβουλος, ἢ δίκαιος, ἢ σώφρων εἴη, τὰ ἁρμόζοντα πρόσωπα, τὸν Νέστορα, τὸν Θεμιστοκλέα, τὸν Ἀριστείδην, τὸν Φωκίωνα· εἰ χρηστός, ὅτι θυμοειδὴς μετὰ τοῦ πράου, καὶ ὅτι ὀξὺς ἐνθυμηθῆναι·

καὶ ἡ

κἂν ᾖ μικρός, ὅτι μείζων τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετήν, κατὰ τὸν Τυδέα, κατὰ τὸν Κόνωνα. οἷός τις 50
τὰ περὶ τὸν βίον, εἰ φιλόκαλος, εἰ φιλάρετος· οἷος πρὸς τοὺς ἰδιώτας, πρὸς τὴν πόλιν, κατὰ
τὰς φιλοτιμίας τὰς πρὸς τὴν πόλιν· κἂν εἰ ἐπιστήμης τινὸς ἐπήβολος εἴη, οἷον ἰατρικῆς, ἢ ῥητο-
ρικῆς, ἢ φιλοσοφίας, θετικῶς ἐπάγοντα τὸν ἐν τούτοις ἔπαινον, εἰς ὅσα τούτων ἕκαστον χρήσιμον·
οὕτω γὰρ ἂν ἀμφιλαφὴς ὁ λόγος γίνοιτο· ποῖος ἤδη γέγονεν, ποῖός ἐστιν ἐν τῷ παρόντι, καὶ ποῖον
εἰκὸς ἔσεσθαι εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον. ἐν τούτῳ δὲ γινόμενοι, οὐκ ἀπὸ τρόπου ἂν ποιοίμεθα καὶ
εὐχόμενοι τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς γενεθλίοις περὶ τοῦ μέλλοντος βίου, καὶ τοῦ ἀμείνω τοῦ παρεληλυθότος
γενέσθαι τοῦτον, καὶ πολλὰς περιόδους χρόνων τελέσαντα, εἰς λιπαρὸν καὶ εὔδαιμον γῆρας παρελθεῖν.

Μέθοδος ἐπιθαλαμίων. δ.

ΠΡὸ δὲ τοῦ περὶ τῆς γενέσεως λόγου· μικροῦ γάρ με παρῆλθεν ὑπὸ τοῦ θο-
ρύβου καὶ τῆς ταραχῆς τῆς περὶ τὴν ἔξοδον· ὁ ἐπιθαλάμιος λεγόμενος
λόγος· ἐχόμενος δέ τοι μάλιστα καὶ ἀκόλουθος εἴη τοῖς ἀμίκτοις τῶν λόγων
σχεδόν, εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν τῷ γαμικῷ, πλὴν τῷ χρόνῳ διαφέρων, ἐπὶ
τετελεσμένοις τοῖς γάμοις λεγόμενος οὗτος· οὐ μὴν τοῖς γε ἄλλοις ἀπάδων
τοῦ προειρημένου, καὶ ὥσπερ ἀντὶ ὑμεναίων ἐπᾳδόμενος τοῖς γάμοις ἐστίν.
εἰ μὲν οὖν καὶ παρὰ Σαπφοῖ τῆς ἰδέας ταύτης παραδείγματα, ἐπιθαλάμιος οὕτως ἐπι-
γεγραμμέναις ταῖς ᾠδαῖς· ἀλλ᾽ ἐπεὶ οὐχ ἡ αὐτὴ μεταχείρησις ποιήσεώς τε καὶ πεζοῦ λόγου,
ἀλλ᾽ ὥσπερ τοῖς μέτροις, οὑτωσὶ δὲ καὶ τοῖς ἐννοήμασι διενήνοχε ταῦτα, τοῦτον ἄν μοι δοκεῖ τὸν τρό-
πον καὶ τοῦτον τὸν λόγον προσφόρως μεταχειρίσασθαι, εἰ ἐν μὲν τῷ προοιμίῳ εὐθὺς αὐτὸ
τοῦτο ἐπισημαίνοιο, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τὸν ὑμέναιον ᾄδουσιν, ἡμεῖς δὲ ἀντὶ τοῦ ὑμεναίου τὸν λόγον,
οὐχ ὑπ᾽ αὐλοῖς, ἢ πηκτίσιν, ἢ νὴ Δία καλλιφωνίᾳ τινὶ τοιαύτῃ, ἀλλ᾽ ἐπαίνοις καὶ ὕμνοις τῶν
γεγαμηκότων. εἶτα ἐπὶ τούτοις ἐπάγειν ὅτι ἀναγκαῖος ὁ γάμος ἀνθρώποις γε οὖσι· σωτηρία
γὰρ τοῦ γένους· καὶ ὅσα ἀγαθὰ εἰς γάμον. εἶτα μεταβήσῃ ἐπὶ τὰ πρόσωπα τῶν συνιόντων εἰς
τὸν γάμον, ὁποῖοί τινες οὗτοι· ἐν ᾧ περὶ γένους ἐρεῖς αὐτῶν καὶ τροφῆς, καὶ περὶ κάλλους σωμάτων καὶ
ἡλικίας· ὅσα ἐκ τύχης αὐτοῖς πρόσεστιν· καὶ περὶ ἐπιτηδευμάτων, ὅτι σπουδὴν ἔχον περὶ
τὸν γάμον καὶ τὴν σύζευξιν αὐτήν· ὅπως διάκεινται ἐπὶ τῷ γάμῳ οἱ οἰκεῖοι, οἱ ἀλλότριοι, ἡ
πόλις αὐτὴ δημοσίᾳ· ὅτι πᾶσι διὰ σπουδῆς ὁ γάμος ἐστί· καὶ ὁ γάμος ἔοικε πανηγύρει τινί, καὶ
νεομηνίᾳ, καὶ δημοτελεῖ ἑορτῇ τῆς πόλεως. ὥσπερ δὲ ἐν τοῖς γαμικοῖς ἠξιοῦμεν πρὸς τοῖς
ἄλλοις ἐπισκοπεῖν, οἷον, εἰ ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος, εἰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους, οὑτωσὶ δὲ μηδὲ ἐν τούτῳ
παρὰ φαῦλον ποιεῖσθαι τὸ μέρος τοῦ λόγου τούτου. ἐπὶ δὲ τοῖς ἐπαίνοις καὶ τοῖς ἐγκωμίοις καὶ
προτρέπῃ τις ἔσω τοῖς γαμοῦσι πρὸς τὸ σπουδάζειν περὶ ἀλλήλους καὶ ὁμονοεῖν ὅτι μάλιστα, καὶ
ὅσα ἀγαθὰ ἐκ τῆς τοιαύτης ὁμονοίας καὶ φιλίας ἀνάγκη συμβαίνειν, ἀπὸ τοῦ καθόλου ἐπὶ τὸ
ἴδιον ἄγοντα τὸν λόγον· ὅτι ὁμόνοια πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ἡγεῖται τῶν ἀγαθῶν, μάλιστα δὲ τοῖς
γεγαμηκόσι. καὶ εἰς τοῦτο καὶ τὸ τοῦ Ὁμήρου παραληπτέον ἐνδόξῳ χρήσει χρώμενον, ὅτι οὐδὲν
μεῖζον ἀγαθὸν Ἢ ὅθ᾽ ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή· ἵνα μὲν ἐκ τούτου
τοῖς ἐχθροῖς ἀνιαρά, ἵνα δὲ ἡδέα τοῖς φίλοις. ἐπὶ τέλει δὲ καὶ εὐχῇ χρῆσθαι, ὅπως ὅτι τάχιστα
παῖδες γένοιντο, ὡς καὶ τούτων ἐπιδεῖν γάμους, καὶ ᾆσαι τὸν ὑμέναιον, καὶ ὑπόθεσιν ἔχειν αὐτοῖς 51
τοιούτων λόγων.

Μέθοδος προσφωνηματικῶν. ε.

ΙΣοκράτης μὲν ὁ σὸς ἑταῖρος καὶ ἐμός, ὦ Ἐχέκρατες, εἴπερ ἄλλο τι, φησὶ
χρῆναι προσεῖναι τοῖς σπουδαίοις ἀνθρώποις, ἐν τῇ παραινέσει τῇ πρὸς
τὸν Ἱππόνικον, καὶ τὴν φιλοπροσηγορίαν· ὅπερ ἐστὶ τὸ προσφωνεῖν τοὺς
ἀπαντῶντας, ὡς αὐτός φησιν. εἰ δὲ καὶ ἰδίᾳ χρὴ πρὸς ἕκαστον τοῦτο ποιεῖν,
ὅπως καὶ τοὺς ἰδιώτας ὡς ὅτι μάλιστα οἰκειοτέρως καὶ εὐμενεστέρως ἔχειν
πρὸς ἡμᾶς παρασκευάζοιμεν ἐκ τῆς τοιαύτης φιλοπροσηγορίας·

πολλῷ δή που ἀναγκαιότερον τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ τοιοῦτος τρόπος τῆς προσφωνήσεως, εἰ πρὸς τοὺς ἐν τέλει καὶ ἐν ἀρχαῖς γεγονότας ἀφ' ἡμῶν γίνοιτο, καὶ μάλιστά γε δὴ τοὺς ἑκάστοτε ἐκ βασιλέων εἰς τὰ ἔθνη καὶ τὰς πόλεις τὰς ἡμετέρας παραγινομένους, ὅπως καὶ αὐτοὺς διὰ τοιούτου τρόπου, καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὰς αὐτῶν πατρίδας οἰκειοτέρως διακεῖσθαι παρασκευάσαιμεν. ἀμέλει γέ τοι καὶ τὸ πρᾶγμα ἤδη ἐπιχωριάζει ἐπὶ πᾶσι, καὶ καθάπερ τις ἐστὶν ὁ νόμος καὶ θεσμὸς διελήλυθε διὰ πάντων, ὡς εὐθὺς ἅμα τε τῇ πρώτῃ τῶν πυλῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, εἰσόδῳ προσφωνεῖν τούτους δημοσίᾳ τὰς πόλεις ὑφ' ἑνὸς ὁτουοῦν τῶν ἀρίστων κατὰ τὴν παιδείαν, ὥσπερ δημοσίᾳ τινὶ φωνῇ καὶ κοινῷ προσαγορεύματι προσαγορεύοντας. φέρε οὖν εἴπωμέν τι καὶ περὶ τύπων τῶν λόγων, ὅπως ἂν καὶ τούτους ἄριστα καὶ ῥᾷστα μεταχειριζοίμεθα. καθόλου μὲν ὁ τρόπος αὐτῶν τοιοῦτος, ὡς σύστασίν τινα ἔχειν τῆς αὐτοῦ πατρίδος πρὸς τοὺς ἄρχειν μέλλοντας. δεῖ δὲ οὐκ αὐτὸ τοῦτο μόνον πραγματεύεσθαι ἐν τῷ λόγῳ, ἀλλὰ μηδὲ αὐτοῦ ἐν τῷ τοιῷδε ὀλιγώρως ἔχειν. ἀρχὴ οὖν ἐμοὶ δοκεῖ ἀναγκαιοτάτη ἂν αὕτη γενέσθαι περὶ αὑτοῦ τε εἰπεῖν, καὶ τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως, καὶ δι' ὅ τι προκεχείρισται ἐκ πάντων ἐπὶ τὸν λόγον, καὶ ὅτι ἀναγκαία αὐτῷ ἡ ὑπόθεσις τοῦ λόγου. ἐχέτω δὲ ἐν τούτῳ καὶ θεραπείαν τινὰ τοῦ ἄρχοντος, ὡς ἀποδεχομένου τοὺς τοιούτους ἅπαντας, καὶ οἷον αὐτοῦ χεῖρα ὀρέγοντος, διόπερ καὶ ἑτοιμότερον ὑπήκουσε· καὶ ὅτι νῦν μὲν καὶ ἀκούειν τοῦτο εὐθὺς περὶ αὐτοῦ, πολὺ δὲ ἔτι ἐναργέστερον τῇ ὄψει αὐτῇ πέφηνεν ἀτεχνῶς, οἷον ἐκ τοῦ προσώπου καὶ τῆς φαιδρότητος, ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ, τοῦ ἤθους καὶ τῆς πρὸς ταῦτα δεξιότητος φανερῶν γινομένων. οὕτω δὲ προκατασκευασάμενον τὸν λόγον, ἑξῆς ἰτέον ἐπὶ τὸ ἐγκώμιον τοῦ βασιλέως, ἐν βραχεῖ τοῦτο ποιησάμενον, ὅτι οὐδὲ ὁ σύμπας χρόνος ἐξαρκέσαι πρὸς τοῦτο, καὶ ὅτι ἑτέρου καιροῦ, οὐ τοῦ παρόντος. κατακλείσας δὲ τὸ ἐγκώμιον εἰς τοῦτο, ὅτι ἓν καὶ τῶν καλῶν τῶν βασιλέως καὶ τοῦτο, τὸ τοιοῦτον ἄνδρα ἐπιλεξάμενοι καταπέμψαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος οὐ πόρρω βαίνοντα τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. καὶ ἐντεῦθεν ἀρχέσθω σοι τὸ ἐγκώμιον τοῦ ἡγουμένου. χρήσῃ δὲ καὶ ἐνταῦθα τοῖς ἐγκωμιαστικοῖς λόγοις, ἀπὸ γένους, ἀπὸ φύσεως, ἀπὸ ἀνατροφῆς, εἰ μὲν φανερὰ εἴη, καθ' ἕκαστον ἀκριβῶς διεξιόντα· εἰ δὲ ἄδηλα, κατὰ τὸ πιθανὸν προάγοντα, ὅτι ἀνάγκη τὸν τηλικούτων καὶ τοιούτων κατηξιωμένον, οὐ γένει, οὔτε φύσει, οὔτε ἀνατροφῇ λείπεσθαί τινων, ἀλλὰ διὰ ταῦτα προκεκρίσθαι· τά γε μὴν φανερὰ ἀκριβέστερον ἐπισημαινόμενον, οἷον, ἐν νέᾳ ἡλικίᾳ τοιοῦτος, τί χρὴ προσδοκᾶν εἰς τὸν μέλλοντα
52 χρόνον; καὶ ὅτι νέος μὲν τὴν ἡλικίαν, πρεσβύτερος δὲ τὴν φρόνησιν. εἰ δὲ πρεσβύτης, ὅτι ἐν πολλοῖς δοὺς πεῖραν ἑαυτοῦ τῆς ἀρετῆς, εἰκότως καὶ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐπιστεύθη· καὶ ὅτι καὶ τοῦτο τῆς εὐμοιρίας τῆς περὶ αὐτόν, τὸ ἐν τῷ γήρᾳ ἀκμάζειν. εἰ δὲ δὴ καὶ σεμνότης τις προσείη τῷ προσώπῳ, μηδὲ τοῦτο παρέργως παραβλέπειν. εἰ φιλόλογος εἴη, ἐγκώμιον παιδείας, καὶ ὅτι οἱ πεπαιδευμένοι μάλιστα ἄξιοι ἀρχῆς καὶ τοιαύτης ἡγεμονίας. καὶ εἴ γε τὴν Ῥωμαϊκὴν διάλεκτον εἴη πεπαιδευμένος, τοῖς ἀρίστοις τῶν Ῥωμαίων παραβάλλειν· εἴ τε τὴν Ἑλληνικήν, τοῖς τῶν Ἑλλήνων· διὰ τοῦτο δὲ καὶ δίκαιος, καὶ σώφρων, καὶ περὶ τὰς δίκας ἀκριβής. παραδείγμασι δὲ καὶ ἐπὶ τούτῳ χρηστέον προσώποις, τῷ Ἀριστείδῃ, τῷ Θεμιστοκλεῖ ἐφαρμόζοντα, καὶ παραβάλλοντα, καὶ τούτων ἀμείνω ἀποφαίνοντα. ἐὰν δὲ ἔχωμεν καὶ πράξεις τινὰς αὐτοῦ προηγησαμένας, καὶ ἀρχὰς προηγουμένας λέγειν ἢ ἐν στρατείαις, ἢ ἐν διοικήσεσιν. καὶ ταύτας παραθετέον. ἐὰν δὲ καὶ τιμὰς ἔχωμεν αὐτῷ πατέρων γενομένας λέγειν, καὶ τούτων χρὴ μνημονεύειν. καὶ ἐντεῦθεν προτροπὴ καὶ παράκλησις πρὸς εὔνοιαν τῆς πόλεως, ἐπισημηνάμενον ὅτι χρηστὴν ἐλπίδα περὶ τούτου ἔχουσι. φανερὸν γάρ τοι ἀπὸ τοῦ οὕτως ἀποδέξασθαι τὴν πόλιν, ἀπὸ τοῦ φιλανθρώπως καὶ εὐπροσηγόρως ἅπασι προσενεχθῆναι καὶ ὁμιλῆσαι, ὅτι εἰκότως τοῦτο ἐποίησεν. τοιαύτη γὰρ ἡ πόλις, οἵα ἀμείβεσθαι τοὺς εὖ χρησαμένους ἑαυτῇ. καὶ ἐντεῦθεν ὁ ἔπαινος ὁ περὶ τῆς πόλεως, ἐὰν λέγῃς περὶ γένους αὐτῆς, περὶ δυνάμεως τῆς ἐν ταῖς προσόδοις, περὶ παιδείας τῶν ἐνοικούντων, περὶ χώρας τῆς ὑποτελοῦς ἀφ' ἧς ἡ πρόσοδος, εἰ μὲν πολλὴ εἴη, εἰς ἰσχὺν τῆς πόλεως ἀναφέροντα· εἰ δὲ ὀλίγη, ὅτι ἀρκεῖται καὶ ταύτῃ. ὅπουπερ ἂν οἰκιστὴν ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἐάν τε θεός, ἐάν τε ἥρως εἴη, εἴτ' οὖν τῶν ἀρχαίων τις, εἴτ' οὖν τῶν ἔναγχος γεγενημένων βασιλέων. εἰ οὖν καὶ μύθους τινὰς ἔχοιμεν προσόντας τῇ

πόλει,

πόλει, μηδὲ ταύτης παραλιπεῖν. μετὰ ταῦτα περὶ μεγέθους τῆς πόλεως, περὶ κάλλους, περὶ θέσεως, εἴτε ἠπειρωτικὴ εἴη, εἴτε ἐπιθαλαττίδιος, ἢ μεσῶτις. καὶ εἴ τινας τιμὰς ἔχοιμεν περὶ βασιλέων, μηδὲ ταύτας παραλιπεῖν· κἂν εἰ πράξεις τινὰς προεγγεγενημένας, ἢ παλαιάς, ἢ νέας, ἢ εἰ τιμὰς προϋπαρξάσας παρ' ἡμῶν πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοὺς προεγγεγενημένους. ἐν ἅπασι δὲ τούτοις μεμίχθω ἡ προτροπὴ καὶ παράκλησις πρὸς εὔνοιαν τῆς πόλεως· δεῖν γὰρ τοὺς ἀγαθοὺς ἄρχοντας ταῖς τοιαύταις πόλεσι τὰς παρ' ἑαυτῶν εὐνοίας προσνέμειν. ἐπὶ δὲ τῷ τέλει, εὐχῇ χρησόμεθα ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἄρχοντος. καὶ ὑπὲρ ἡμῶν δὲ αὐτῶν πάλιν μνημονευσόμεθα, εἰ μὲν τῶν ἀρχομένων εἴημεν, ὅτι ἀπὸ τούτου ἡμεῖς τιμῆς καὶ δόξης τευξόμεθα· εἰ δὲ τῶν ἤδη προδεδοκιμηκότων καὶ προειρηκότων ἀνεπαχθῶς περὶ αὐτῶν, εἰπόντες τὸ μὴ φυλαχθήσεσθαι μόνον ἐπὶ τούτων τὴν δόξαν ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ πολλῷ ἀμείνω πρὸς τὸ λοιπὸν ἔσεσθαι. ἀπαγγελία δὲ πρέποι ἂν μάλιστα μεμιγμένη τῷ τοιούτῳ λόγῳ, ἐνιαχοῦ μὲν συνεστραμμένη, ἐνιαχοῦ δὲ διῃρημένη, τῆς ἐν τοῖς μύθοις ἀφελεστέρα. τὸ δὲ σαφὲς τῆς ἑρμηνείας δι' ὅλου τοῦ λόγου μάλιστα ἐν σπουδῇ ἔστω τῷ λέγοντι. καθόλου ὁ περὶ τῶν προσφωνηματικῶν λόγος ὧδέ πως περαίνοιτο ἄν.

Μέθοδος ἐπιταφίων. ς 53

Οὐ μὴν δὴ οὐδὲ τούτων ἀπείρως ἔχειν τόν γε δὴ ὁδῷ τινι καὶ ἐπιστήμῃ μετιόντα λόγους χρή. ἅπαντα μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα ἀναγκαῖα δὲ ἀνθρώποις γέ ἐστι, καὶ παρελθόντα εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον. ἀνθρώπῳ γὰρ γενομένῳ, κατὰ τὸν τοῦ Καλαίσχρου τοῦ τῶν τριάκοντα, βέβαιον μὲν οὐδέν, πλὴν ὅτι καὶ τὸ θανεῖν γενομένῳ, καὶ ζῶντι, εἰ μὴ οἷόν τε ἐκτὸς αὐτῆς βαίνειν. ἐπεὶ τοίνυν ἀμφοῖν δύο λόγοι μεμηχάνηνται, ὁ μὲν κοινὸς πρὸς πόλιν ἅπασαν καὶ δῆμον, ὁ ἐπὶ τοῖς ἐν πολέμῳ πεσοῦσιν· ἰδίᾳ δὲ καὶ καθ' ἕκαστον πρὸς αὐτόν, οἷα δὴ τὰ πολλὰ ἐν εἰρήνῃ συμπίπτειν ἀνάγκη, ἐν διαφόροις ἡλικίαις ἑκάστῳ τῆς τελευτῆς συμπεσούσης· ὄνομά γε μὴν ἀμφοῖν ἓν καὶ τὸ αὐτό, ἐπιτάφιος οὕτως ὀνομαζόμενος. παραδείγματα αὐτῶν ἐστί που καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τοῦ μὲν κοινοῦ καὶ πολιτικοῦ παρά γε τῷ τοῦ Ὀλόρου, καὶ παρὰ τῷ τοῦ Ἀρίστωνος· Λυσίας τε καὶ Ὑπερείδης καὶ ὁ Παιανιεύς, καὶ ὁ τοῦ Σωκράτους ἑταῖρος Ναυκράτης, πολλὰς ἡμῖν τοιαύτας ἰδέας παρέχονται. οὐκ ἀπορήσομεν δὲ οὐδὲ τῶν πρὸς ἕκαστον· ἐπεί τοι καὶ τὰ ποιήματα μετὰ τούτων, οἱ ἐπικήδειοι οὕτως ὀνομαζόμενοι, θρηνοῦσί τε ὡσαύτως οὕτως. πολύς τε καταλογάδην ἐστὶ τοιούτων λόγων, ἔν τε τοῖς πάλαι καὶ τοῖς ὀλίγον τι πρὸ ἡμῶν γενομένοις. λέξομεν δὲ οὐδὲ νῦν, ἔστ' ἂν γένος ἀνθρώπων καὶ τὸ χρεὼν ἐπικρατοῦν ᾖ. μέθοδοι μὲν οὖν αὐτοῖν ἑκατέροιν τὸν τρόπον τοῦτον. συνελόντι μὲν οὖν, ἐπιτάφιος, ἔπαινός ἐστι τῶν κατοιχομένων. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον που ὡς καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν τόπων λητέον ἀφ' ὧνπερ καὶ τὰ ἐγκώμια, πατρίδος, γένους, φύσεως, ἀγωγῆς, πράξεως. ἄρξει μὲν οὖν τινος τῆς αὐτῆς ἰτέον. οἷον περὶ πατρίδος λέγοντα, ὅτι μεγάλη καὶ ἔνδοξος, καὶ ἀρχαία, καὶ εἰ τύχοι αὐτὴ πρώτη παρελθοῦσα εἰς ἀνθρώπους, οἷα καὶ Πλάτων περὶ τῆς Ἀττικῆς διέξεισιν· εἰ δὲ μικρά, ὅτι διὰ τούτους ἤδη καὶ τὴν ἀρετὴν τὴν τούτων καὶ δόξαν ἔνδοξος καὶ αὐτὴ ἐγένετο, οἷον ἡ Σαλαμὶς διὰ τὸν Αἴαντα ἢ τὴν ἀρετὴν τῶν ναυμαχησάντων, καὶ ἡ Αἴγινα διὰ τὸν Αἰακόν. ἢ εἴ τι βέλτιον περὶ αὐτῆς ἔχοιμεν λέγειν εὑρημένον, ὥσπερ θείαν τὴν Σαλαμῖνα εἶπεν ὁ Πύθιος. ὅτι ἐκ θεοῦ ἐκτίσθη, ὥσπερ Ἰωνία, Βυζάντιον, ἢ εἰ δή τις ἑτέρα πόλις ᾖ. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἐν πολέμοις πεσόντων κἂν ἐπιδαψιλεύσαιτό τις ἐν τούτοις. ἐπὶ δὲ τῶν καθ' ἕκαστον οὐ πάνυ τι ἀναγκαῖος ὁ πολὺς περὶ τῆς πατρίδος λόγος. ἰτέον οὖν ἐπὶ τοὺς προγόνους, εἰ οἱ πρόγονοι μὴ ἐπήλυδες, ἀλλ' αὐτόχθονες· καὶ εἰ ἐπήλυδες, ἀλλὰ κρείσσω τὴν ἀρίστην γῆν λαβόντες, εἰ τύχῃ· καὶ ὅτι ἢ ἐκ τοῦ Δωρικοῦ γένους, ὅπερ ἀνδρειότατον· ἢ ἐκ τοῦ Ἰωνικοῦ, ὅπερ σοφώτατον, καὶ ὅτι Ἕλληνες. εἰ δὲ ἐπί τινος εὐκλείας λόγος γένοιτο, ὅτι πατρὸς ἀγαθοῦ, καὶ προγόνων, καὶ ἐν βραχεῖ περὶ αὐτῶν εἰπεῖν τὸν ἔπαινον, ὁποῖοι δημοσίᾳ, ὁποῖοι ἰδίᾳ, ὁποῖοι ἐν λόγοις, ὁποῖοι ἐν βίῳ, καὶ εἴ τι ἐν ἔργοις ἢ ἐν πράξεσιν, ἢ τινὰ τοιαῦτα, ἢ ποιότης τοῦ προσώπου παρέχει ἐκ τῆς φύσεως, ὅτι εὐφυὴς εἰς πάντα. κοινὸς δὲ ὁ b

τοιοῦτος. ἐν δὲ τῇ ἀγωγῇ γενόμενοι, ἐπὶ μὲν τῶν κοινῶν τὴν πολιτείαν ληψόμεθα, ὅτι ἡ δη-
μοκρατία, ἢ ἀριστοκρατία· ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις τὴν ἀνατροφὴν, καὶ τὴν παιδείαν, καὶ τὰ ἐπιτη-
δεύματα· ἐν δὲ ταῖς κοιναῖς πράξεσιν, ὁ μὲν κοινὸς ἔστι τὰ κατὰ πολέμους ἔργα, καὶ ὅπως ἐτε-
λεύτησαν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ Πλάτων γε, καὶ ὁ Θουκυδίδης· καὶ τοῖς ἄλλοις εἴρηται. ὁπόταν
54 δὲ περὶ ἑνός τινος λέγωμεν, περὶ τῆς ἀρετῆς ποιησόμεθα τὸν λόγον, οἷον περὶ ἀνδρίας, περὶ δι-
καιοσύνης, περὶ σοφίας, ὁποῖος περὶ τὴν πόλιν· ἐν τούτοις ὁποῖος ἰδίᾳ περὶ ἕκαστα, ὁποῖος περὶ
φίλους, ὁποῖος περὶ ἐχθρούς· καὶ ἔτι προσλεγέσθω, οἷος περὶ γονέας, οἷος ἐν ἀρχαῖς ἐπί τινα
ἦρξεν. μετὰ ταῦτα δὲ ἐν μὲν τοῖς κοινοῖς ἐπὶ τὸ προτρεπτικὸν μεταβησόμεθα, προτρέποντες
ἐπὶ τὰ ὅμοια τοὺς ὑπολειπομένους. καὶ πολὺς ὁ τόπος οὗτος. εἶτα οὕτως ἐπὶ τὸ παραμυθητι-
κὸν τῶν πατέρων, ὅσοι τε ἔτι παιδοποιεῖσθαι ἱκανοὶ, ὅσοι τε ἔξω τῆς ὥρας ταύτης· καὶ εἴρηται
ταῦτα καὶ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ. ἐν δὲ τοῖς ἰδίοις τὸ μὲν προτρεπτικὸν ἐνίοτε μὲν οὐδὲ ὅλως
παραλαμβανόμενον, ἀλλὰ τὸ τάχα ἂν, εἰ τύχοι, παῖδας εἶναι τοὺς κατοιχομένους· ἐνίοτε δὲ ἐπὶ
βραχὺ, πλὴν ἐπὶ τοῖς πάνυ ἐνδόξοις· ἐνταῦθα γὰρ οὐδὲν κωλύοι καὶ ἐπὶ πλεῖον χρῆσθαι
τῷ εἴδει· οἷον ἐπὶ ἄρχοντός τινος καὶ τοιούτου προσώπου ἐπιτάφιος γένοιτο, ἀναγκαῖον παρακε-
λεύεσθαι τοῖς παισὶ μιμεῖσθαι τοὺς ἑαυτῶν τοκέας, καὶ ἐπὶ τὰ ὅμοια σπεύδειν. ἀναγκαιότερον
δὲ ὁ παραμυθητικὸς παραμυθουμένων ἡμῶν τοὺς προσήκοντας. δεῖ δὲ εἰδέναι καὶ τὴν με-
θοδον τοῦ παραμυθητικοῦ. οὐ γὰρ θρηνεῖν οὐδὲ ἀπολοφύρεσθαι τοὺς ἀποθανόντας. οὐ γὰρ ἂν
παραμυθοίμεθα τοὺς ὑπολειπομένους, ἀλλὰ μεῖζον τὸ πένθος παρασκευάζοιμεν· καὶ οὐ δόξει
εἶναι τῶν κατοιχομένων ἔπαινος, ἀλλὰ ὀλοφυρμὸς, ὡς τὰ δεινότατα παθόντων. πειρᾶσθαι
δὲ ἐν τῷ παραμυθεῖσθαι καὶ ἐνδιδόναι τοῦ πάθους τοῖς ὑπολειπομένοις, καὶ μὴ ἀντιτείνειν
εὐθέως· ῥᾷον γὰρ ἐπαξόμεθα. ἅμα δὲ καὶ ἔπαινον ἕξει ὁ λόγος, εἰ λέγοιμεν ὅτι οὐ ῥᾴδιον ἐπὶ τοῖς
τοιούτοις ῥᾷον φέρειν. ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐν πολέμῳ τελευτήσαντες ὅμοιοι ταῖς ἡλικίαις, οὐδὲν ἀπὸ τού-
των ἕξομεν εἰς παραμυθίαν ἐπιχειρεῖν, πλὴν ὅτι ἐνδόξως ἀπέθανον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. καὶ
οὕτως καὶ ὅτι ταχὺς καὶ ἀναίσθητος ὁ τοιοῦτος θάνατος, καὶ ἐκτὸς βασάνων καὶ τῶν κακῶν τῶν
ἐκ τῆς νόσου· ὅτι δημοσίας ταφῆς ἔλαχον· ζηλωτὸν δὲ τοῦτο καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα· καὶ ἀθάνατος
αὐτῶν ἡ δόξα. ἐπὶ δὲ τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ ἀπὸ τῶν ἡλικιῶν πολλὰς ἀφορμὰς παρέξει ὁ λόγος
εἰς παραμυθίαν· εἰ μέν τις ἄφνω τελευτήσειε καὶ ἀλύπως, ὅτι μακαρίως αὐτῷ ἡ τελευτὴ
συνέβη. εἰ δέ τις νόσῳ καὶ πολὺν χρόνον νοσήσας, ὅτι γενναίως ἐνεκαρτέρησεν ἐν τῇ νόσῳ·
ἢ εἴ τις ἐν πολέμῳ, ὅτι ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγωνιζόμενος· ἢ εἴ τις ἐν πρεσβείᾳ, ὅτι ὑπὲρ
τῆς πόλεως· κἂν ᾖ ἐν ἀποδημίᾳ, ὅτι οὐδὲν διενήνοχε· μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ οἶμος, κατὰ τὸν
Αἰσχύλον, εἰς ᾅδου φέρουσα. εἰ δέ τις ἐν τῇ πατρίδι, ὅτι ἐν τῇ φιλτάτῃ, καὶ τῇ γειναμένῃ,
καὶ τοῖς οἰκειοτάτοις παισίν. ἀπὸ ἡλικίας, εἰ μὲν νέος ὢν τοῦτο πάθοι, ὅτι θεοφιλής· τοὺς γὰρ
τοιούτους φιλοῦσιν οἱ θεοί· καὶ ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν πολλοὺς ἀνήρπασαν, οἷον τὸν Γανυμήδην, τὸν
Τιθωνὸν, τὸν Ἀχιλλέα, μὴ βουλόμενοι αὐτοὺς ἐν τοῖς κακοῖς τοῖς ἐν τῇ γῇ κυλινδεῖσθαι, ἢ πο-
λὺν χρόνον ἐγκατορωρύχθαι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι, ὥσπερ ἐν τάφῳ, ἢ ἐν δεσμωτη-
ρίῳ, μηδὲ δουλεύειν δεσπόταις κακοῖς, ἀλλὰ ἐλευθερῶσαι· καὶ μακάριοι φεύγοντες τὰ
ἀλγεινὰ τοῦ βίου, καὶ τὰ πάθη τὰ συμπίπτοντα τοῖς ἀνθρώποις, μυρία ταῦτα ὄντα καὶ ἄπει-
ρα, ὀφθαλμῶν πηρώσεις, ποδῶν, ἑτέρου τινὸς μέρους τοῦ σώματος, καὶ ὅτι τῷ ὄντι ἡ νό-
σος ἀλγεινοτάτη. εἰ δὲ μέσην τὴν ἡλικίαν, ὅτι ἐνακμάσας τῷ βίῳ, καὶ ἐν ᾧ δεῖγμα τῆς
ἀρετῆς τῆς ἑαυτοῦ παρέσχε· καὶ ὅτι ποθούμενος, οὐκ ἀηδὴς ἤδη ἀλλὰ τὸ γῆρας γενόμενος,
ἀπῆλθε τοῦ βίου, ἀλλ' ἐν ἡλικίᾳ. εἰ δὲ ἐν γήρᾳ τις τελευτήσειεν, ὅτι εἰς πᾶσαν ἀπόλαυσιν
55 τῶν ἐν τῷ βίῳ καλῶν συνεμετρήθη αὐτῷ ὁ χρόνος. ἐν τούτῳ παρατιθέναι ἀναγκαῖον, ὁπόσα ἐν
πανηγύρεσι τερπνὰ, ὅσα ἐν γάμοις, παιδοποιίαις, τιμαῖς παρὰ τῆς πατρίδος. ταῦτα γὰρ ἡ πλεί-
ων περίοδος τοῦ χρόνου παρέχειν εἴωθεν. καὶ ὅτι λιπαρὸν γῆρας κατὰ τὸν Νέστορα ἐβίωσεν, ὃς τούτου
ἕνεκεν ἐνδιέτριψεν, ἵνα παράδειγμα γένηται τοῖς ἄλλοις· καὶ μάλιστα εἰ ἔνδοξον εἴη τὸ πρόσωπον.
ἐπὶ τέλει δὲ περὶ ψυχῆς ἀναγκαῖον εἰπεῖν ὅτι ἀθάνατος, καὶ ὅτι τοὺς τοιούτους ἐν θεοῖς ὄντας ἄμει-
νον εἰκὸς ἀπαλλάττειν. ἀρχαὶ δὲ ἐνίοτε αὐτὸ παρέξει τὸ πρόσωπον ἰδίας καὶ μὴ κοινάς·

δεῖ εἰ ἀπὸ λόγου εἴη, ὅτι ἀκόλουθον τοῖς λόγοις εὐφημεῖν αὐτόν. ἢ εἴπερ ἐπὶ ἑτέροις αὐτός τι τοιοῦτον εἰρηκὼς εἴη, ὅτι τὸν αὐτὸν ἔρανον καὶ τούτῳ ἀποδοτέον· ἢ ὅ τι ποτ' ἂν ἡ ἰδιότης τοῦ προσώπου παρέχῃ. ἡ δὲ ἀπαγγελία ποικίλη, ἐν μὲν τοῖς ἀγωνιστικοῖς, συνεστραμμένη· ἐν δὲ τοῖς ἐνδόξοις καὶ μέγεθος ἔχουσιν, ὅσα περὶ ψυχῆς, διηρμένη καὶ μέγεθος ἔχουσα καὶ ἐγγὺς βαίνουσα τῆς τοῦ Πλάτωνος.

Προτρεπτικὸς ἀθληταῖς. ζ

Ἀκόλουθος ἂν εἴη καί, ὡς εἴποι τις, συναφής, ὦ Ἐχέκρατες, καὶ ὁ ἐν ταύταις ταῖς πανηγύρεσι λεγόμενος λόγος, οὐκ εἰς αὐτὴν μέντοι τὴν πανήγυριν, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀνταγωνιστὰς τοὺς ἐν τῇ πανηγύρει, καὶ τοῖς ἀγωνισταῖς ἀθληταῖς δή που ὁ προτρεπτικὸς ἐστὶ λεγόμενος. σκεπτέον οὖν πρῶτον εὐθὺς ὅστις ποτὲ ὁ ἀγών, ὡς ἔγωγε οἶδα καὶ Ὀλυμπιᾶσι καὶ ἐπ' ἐμοῦ τοῦτο γινόμενον, καὶ Πυθοῖ, καὶ ἄλλοθι πολλαχοῦ εἰσί· νῦν μὲν γὰρ ἴσως πολίτης, νῦν δὲ καὶ αὐτὸς περὶ τὸν ἀγῶνά τις. ἐγὼ δὲ ἤδη καὶ τὸν ἀγωνοθέτην εἶδον ἀγωνιστὴν τούτου τοῦ λόγου γεγενημένον. τὰς γὰρ ἀρχὰς ἴσως που καὶ ἐνθένδε τις οὐκ ἀπὸ χειρὸς ποιήσεται. εἰ μὲν πολίτης εἴη, ὅτι καὶ αὐτὸς πεισθεὶς τοῖς ἀγωνοθέταις καὶ περὶ τῶν τῆς πόλεως νόμων, εἰς τὸν ἀγῶνα καθῆκεν ἑαυτόν, καὶ παρεβάλετο κινδύνῳ οὐχ ἧττον ὅτι ἐργώδει· ἐκεῖνος μὲν γὰρ, σώματος· ὁ δέ, ψυχῆς. χαλεπώτεροι δὲ οἱ ἀγῶνες οἱ τῆς ψυχῆς ἢ τοῦ σώματος. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἀγωνίας τῶν σωμάτων καὶ φανερὰ ἡ νίκη καὶ ὑπὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἥπερ ἐναργεστάτη τῶν αἰσθήσεων. ἔτι δὲ καὶ βραβευτὴς ἐφέστηκεν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κρείττων τοῦ παρὰ τῶν ἄλλων φθόνου· ἡ δὲ κρίσις οὐκ ἐφ' ἑνί, ἀλλ' ἐπὶ πολλοῖς· καὶ οὐκ ὀφθαλμοῖς κρίνουσιν, ἀλλὰ γνώμῃ, ἐν ᾗ πολλὰ τὰ ἀντιστατοῦντα, ἄγνοια, καὶ φιλοτιμία, καὶ φθόνος. ἐφ' ἅπασι δὲ τὸ μὴ βούλεσθαι τοὺς ἀκούοντας μείζονα εἶναι τὰ ἐπαινούμενα τοῦ περὶ αὐτῶν λόγου. τούτοις δὲ ὑποβλητέον κἀκεῖνο ἀναγκαῖον, ὃ ἀνελεῖν ὡς ἀντικείμενον ἐκ τῆς τοῦ προσώπου ποιότητος, εἰ μὴ καταφρονητέον λόγου τοῖς ἀθληταῖς ὅτι ἐν ἔργοις δοκοῦσι. λόγος γὰρ εἰς πάντα ἐπιτήδειος, καὶ πρὸς πᾶν ἐπιρρώννυσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ πολέμου καὶ ἐπὶ παρατάξεως δέονται στρατιῶται τοῦ παρὰ τῶν στρατηγῶν λόγου καὶ τῆς προτροπῆς, καὶ αὐτοὶ αὐτῶν ἐρρωμενέστεροι ἐγένοντο. μάλιστα δὲ οἱ ἀθληταὶ δέοιντο ἂν τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου προτροπῆς καὶ ἐπικελεύσεως, ὄντες μὲν καὶ αὐτοὶ Ἑρμοῦ τε καὶ Ἡρακλέους μαθηταί τε καὶ ζηλωταί· ὧν ὁ μέν, εὑρετὴς τοῦ λόγου, ἢ αὐτόχρημα λόγος· ὁ δέ, σὺν τῇ Ἀθηνᾷ πάντα κατώρθωσε τὰ ἐπιταχθέντα· ἡ δὲ τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ νοῦς τε καὶ λόγος; καὶ ὁσημέραι δὲ ἐπὶ ταῖς γυμνασίαις ἑκάστοτε τοιούτους τοὺς ἐπικελευομένους ἔχοντες αὐτούς. εἶτα διαφορὰν ἐρεῖς, ὅσῳ κρείττων ἐστὶν ὧν ἐκείνων, εἰδέναι καὶ ταῦτα· ὅτι ὁ μέν, ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἐστί· δέ, ἀπὸ τῶν δε- 56
δοκιμασμένων καὶ βίῳ καὶ λόγῳ καὶ δόξῃ· καὶ ἐκεῖνος μέν, ἔθει τινί ἐστι· δέ, νόμῳ πόλεως, καὶ δόγματι ἀρχόντων· κἀκεῖνος, δι' ὃν ἐπιβοήσαι τις, μηδὲν τῶν ἠχῶν διαφέρων· ἐστὶ δέ, μετ' ἐπαίνων καὶ ἀποδείξεων παράκλησις· εἰ ἀκόλουθον τοῖς περὶ τὸ τοῦ σώματος καλὸν σπουδάσουσι, καὶ περὶ τὸ καλὸν τὸ ἐπὶ τῇ ψυχῇ σπουδάσαι, καὶ μᾶλλον, ὅσῳ τιμιώτερον ψυχὴ σώματος, εἰ μὴ καὶ αὐτοὺς ἀσκοῦντας, ἀλλὰ τοῖς ἀσκοῦσι πειθομένους· ὥσπερ οὐδὲ δεῖ χάρψαι ἵνα ἔχῃ, οὐδὲ πόνον, ἄλλως τε καὶ ἐπὶ συμφέροντι τῶν πεισθέντων τῆς πειθοῦς γινομένης. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν στρατοπέδῳ οἱ γνησιώτατοι, παρὰ τῶν στρατηγῶν λόγους ἀκούσαντες, μάλιστα φιλοτιμοῦνται περὶ τὴν νίκην, οὕτω καὶ οἱ ἐπὶ τοῖς ἀγῶσι προτρεπτικοὺς λόγους οἰκείως ἀναδεξάμενοι· μάλιστα γὰρ ὀρέγοιντο τοῦ περιγενέσθαι. καὶ ὅτι τοῖς ἐπαγγελλομένοις τὴν σωτηρίαν τοῦ σώματος προσήκει καὶ ἀψευδεῖν ἐν τούτῳ. εἰ δή που τίς καί τοι τῆς ἀπὸ τούτων δόξης ἀδήλου τυγχανούσης, ὅμως ἐφίεται τούτου ἄλλως μηδὲ ἀνάγκης οὔσης, πόσῳ μᾶλλον τοὺς ἐπ' αὐτὸ τοῦτο παρόντας καὶ παραδεδωκότας ἑαυτούς, καὶ τούτου ἕνεκεν ἐπὶ τοσοῦτον τοῖς γυμνασίοις χρησαμένους, καὶ ὑπευθύνους ἑαυτοὺς καταστήσαντας πειθομένους φαίνεσθαι τῷ ἐπὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς πόλεως καὶ τῶν ἀγωνοθετῶν καὶ τοῦ νόμου προκεκλεισμένους; εἰ δὲ δὴ καὶ ἀγωνοθέτης εἴη ὁ λέγων, πρὸς τούτοις, ἢ πρὸ ἁπάντων τούτων ἁρμόσει εἰπεῖν, ὅτι διαθεὶς τὸν ἀγῶνα οὐκ ὤκνησεν ἀγωνιστὴν καὶ ἐπ' αὐτὸν καταστῆσαι,

καὶ ὑποβάλλειν τῇ τῶν ἀκουόντων κρίσει, ἕνεκα τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ ἔνδοξον καὶ μέγαν καὶ περισπούδαστον τοῦτον γενέσθαι, πολλῷ δή που ἀναισχυντότερον αὐτοῖς ἀγωνιζομένοις καὶ κληρονομεῖν μέλλουσι τῆς τοῦ ἀγῶνος δόξης. περὶ δὲ ξένου καὶ τούτῳ ἂν ἁρμόζοι λέγειν, ὅτι προσήκων αὐτῷ ὁ λόγος διὰ τὴν ἐπιδημίαν καὶ τὴν μετουσίαν τῆς θέας. οἱ γὰρ τῆς θέας μεταδόντες, καὶ τοῦ λόγου τοῦ περὶ αὐτῆς μετέδοσαν· ἄλλως τε καὶ ἐπὶ τῷ ἐνδοξοτέραν τὴν πανήγυριν γενέσθαι. καὶ ὅτι γνήσιος πολίτης οὐχ ὁ ἐγγεγραμμένος μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ὁ εὔνους τῇ πόλει, καὶ περὶ τὰ καλὰ μόνον τὰ τῆς πόλεως σπουδάζων· εἰ δὲ δὴ καὶ μὴ πολίτης ὢν ἐπείσθη τοῖς ἐπιτάξασι καθεῖναι ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀγῶνα, πολλῷ δή που μᾶλλον τοῖς ἀθληταῖς σπουδαστέον περὶ αὐτὸν τοῖς, ὡς ἂν εἴποι τις, πολίταις τοῦ ἀγῶνος οὖσι. τούτων δὲ τῶν ἀφορμῶν τάχα ἄν τινες καὶ εἰς τὸν πανηγυρικὸν λόγον ἁρμόζοιεν, τοιούτων προσώπων πανηγυριζόντων, καὶ τοιούτων ποιητῶν ἐμπεριειλημμένων. τοιαύτης δὲ προκαταστάσεως γενομένης, ὑποβλητέον καὶ τὸν περὶ τῆς πανηγύρεως καθόλου λόγον ἔπαινον ἔχοντα τῶν προκατεστησαμένων, ὅτι τῶν πολέμων καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφόρων καταπαύσαντες τὰς πόλεις, συνήγαγον, ὥσπερ εἰς μίαν πόλιν, τὴν πατρίδα πάντων, ὡς κοινῇ συνελθόντας θύειν καὶ ἑορτάζειν, λήθην ἁπάντων τῶν πρότερον ποιησαμένους· καὶ οὐ ταῦτα ἀπέχρησε μόνον, ἀλλὰ καὶ θεάματα καὶ ἀκροάματα μυρία ἐπὶ μυρίοις προσέθεσαν, οὐκ εἰς ψυχαγωγίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὠφέλειαν· διὰ μὲν τῶν μουσικῶν ἀκροαμάτων παιδεύοντες ἡμᾶς, διὰ δὲ τῶν γυμνικῶν συνασκοῦντες εἰς τοὺς πολέμους. καλὸν μὲν οὖν καὶ τοῖς ἐπιδημοῦσι σπουδάζειν περὶ τὴν θέαν, πολὺ δὲ κάλλιον τοῖς ἀγωνιζομένοις αὐτοῖς. τοῖς μὲν γὰρ πρόσκαιρος ἡ τέρψις, τοῖς δὲ ἀθάνατος ἡ δόξα· καὶ παραχρῆμα μὲν γίνεται ἑκάστῳ τούτων εὐφημεῖσθαι καὶ δακτυλοδεικτεῖσθαι διὰ μιᾶς πράξεως καὶ νίκης, οὐ μιᾶς πόλεως γενόμενον, ἀλλὰ σχεδὸν ἁπάσης τῆς οἰκουμένης. ἕκαστος γὰρ τῶν παρόντων τῆς

57 ἀρετῆς ἀποδεχόμενος τῇ εὐνοίᾳ, ὡς πολίτην αὐτοῦ προσοικειοῦται. ὃ τοῦ Ὁμήρου δὴ τοῦτο, ἐρχόμενον δ' ἀνὰ τὴν πανήγυριν θεὸν ὣς εἰσορόωσιν, οὐ μόνον γε, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πανήγυριν ὅποι αὐτὸν ἴδωσι μόνον. καὶ ἀγωνιζομένῳ ταῦτα καθ' ἕκαστον ἀγῶνα· παυσαμένῳ παραμένουσι τὸν βίον σύμπαντα οἱ καρποὶ ἀπὸ τῆς νίκης, τὴν περιουσίαν τοῦ βίου ἄφθονον παρέχοντες. μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν ἡ μνήμη ἀπὸ τῶν ἀνδριάντων καὶ τῶν εἰκόνων, εἰς ὃ ἀναγκαῖον ἔχειν τὴν δόξαν, οὐκ ἐν ταῖς μνήμαις σωζομένην μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων συμπαραμένουσαν ἅπαντι τῷ χρόνῳ. εἶτα ἐπὶ τούτοις προστάξεις καὶ τὸν περὶ τῆς πόλεως λόγον, ὅτι καὶ διὰ τὴν πόλιν αὐτὴν σπουδαστέον περὶ τὸν ἀγῶνα. σύμμετρος δὲ γινέσθω ὁ ἔπαινος, ἐπειδὴ οὐ περὶ αὐτῆς νῦν πρόκειται. ἀφορμαὶ δὲ εἰς τοῦτο ἔσονται δή που ἱκαναὶ αἱ προειρημέναι ἐν ταῖς περὶ τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου μεθόδοις. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ αὐτῆς τῆς πανηγύρεως ἐρεῖς ἐφεξῆς, καὶ πόθεν ἤρξατο, καὶ τίς ὁ καταστὰς, καὶ τίνων θεῶν ἀπάγεται, καὶ τίς ὁ ἐπώνυμος αὐτῆς· καὶ ἔπαινος διὰ βραχέων διὰ τῶν αὐτῶν ἀφορμῶν τῶν ἐκεῖ παραδεδομένων. ἀναγκαῖον δὲ ἐνταῦθα γενόμενον καὶ σύγκρισιν ποιήσασθαι πρὸς τοὺς ἄλλους ἀγῶνας. ἡ δὲ σύγκρισις ἔσται καὶ ἀπὸ τόπου τοῦ ἀγῶνος, οἷον, ἀπὸ χρόνου, ὅτι ἀρχαιότατος· ἢ εἰ νέος, ὅτι ὅσον τῷ χρόνῳ ὑποδεῖ, τοσοῦτον τῇ δόξῃ προέχει· καὶ ὅτι εἰ νῦν περισπούδαστός ἐστι, πολλῷ περισπουδαστότερος ἔσται λαβὼν τὸν χρόνον· εἰ θεὸς εἴη ὁ ἐπώνυμος, τὰ προσόντα τῷ θεῷ· ἢ τῶν ἡρώων τις, ὁμοίως τὰς πράξεις· εἰ ἐπιτάφιος, ὅτι καὶ αὐτὸς διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς τούτου θέσεως ἠξιώθη. ἔτι καὶ τὴν πόλιν παραβαλεῖς πρὸς τὰς ἄλλας, ἀπὸ μεγέθους, ἀπὸ κάλλους, ἀπὸ οἰκιστοῦ, ἀπὸ οἰκειώματος. εἴρηται δὲ καὶ ταῦτα ἤδη. τούτων δὲ ῥηθέντων, οἰκειότατα ἂν ἐπαρθείη ὁ πρὸς τοὺς ἀθλητὰς λόγος κατὰ τὸν Θουκυδίδην. περὶ ταύτης οὖν πόλεως καὶ τοιούτου ἀγῶνος, πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι καὶ πάλαι ἐφιλοτιμήσαντο, καὶ ἐσπούδασαν νικηφόροι γενέσθαι. ἐπειδὴ δὲ διάφορα τὰ πρόσωπα, τὰ μὲν ἔνδοξα, τὰ δὲ ἧττον, καὶ τὰ μὲν ἀπὸ στεφάνων πολλῶν, τὰ δὲ νῦν πρῶτον ἀρχόμενα, πειρασόμεθα ἕκαστον ἀπὸ τῶν οἰκείων καὶ προσφόρων προτρέψασθαι· οἷον τοὺς μὲν πολλοὺς ἔχοντας στεφάνους, ὅτι καλὸν μὴ ὅπως καταισχύνῃ τούτους, ἀλλὰ καὶ προσθεῖναι καὶ πλείους ἀποφῆναι. συναύξεται γὰρ τοῖς στεφάνοις καὶ ἡ δόξα. τοὺς δὲ ὀλίγους, ὅτι δεῖ μὴ τούτοις ἀρκεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ βεβαιώσασθαι τούτους, ὅτι καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας, καὶ προσῖ-

καὶ τῷ

νεσθαι τῷ ἐπαγωνίζεσθαι καὶ προσλαβεῖν ἑτέροις· τοὺς δὲ νῦν πρῶτον ἀρχομένους· ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός· καὶ τοῖς ἡττηθεῖσι πρότερον καλὸν ἀναμάχεσθαι, ἵνα μὴ καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, ἀλλὰ τύχῃ μᾶλλον δοκῶσι τῇ ἥττῃ κεχρῆσθαι. εἶτα συμπαραβάλλεις τοὺς μὲν κατὰ τὸ αἰσχρὸν, τοὺς δὲ κατὰ τὸ καλὸν, ὅτι τοῖς μὲν πολλοῖς ἔχουσι καὶ προνενικηκόσιν αἰσχρὸν τὸ ἡττηθῆναι τῶν μήπω νενικηκότων, τοῖς δὲ ἄλλοις ἔντιμον, καὶ οὐδὲ ὑπερβολὴν εἰς δόξης λόγον ἔχοι τοὺς νενικηκότας κρατῆσαι, καὶ δι' ἑνὸς στεφάνου προσλαβεῖν τὴν τούτων δόξαν. εἶτα πειρασόμεθα ἀναιρεῖν, δι' ἃ ἐπὶ τὸ διαφθείρεσθαί τινες τρέπονται τῷ αἰσχρῷ καὶ ἀδόξῳ, ὅτι αἰσχρὸν χρημάτων προέσθαι τὴν νίκην, κατ' ἀμφότερα τὰ πρόσωπα τὸ αἰσχρὸν προσάπτοντες, καὶ κατὰ τὸ τῶν διδόντων καὶ κατὰ τῶν λαμβανόντων, ὅτι οἱ μὲν χρήματα ἀντὶ δόξης ἀνταλλάσσονται· ἐν ᾧ, οἷα μὲν τὰ χρήματα, οἷα δὲ ἡ δόξα· τὰ μὲν, πρόσκαιρα, ἡ δὲ, ἀθάνατος· καὶ τὰ μὲν, τύχη, καὶ χρόνος, καὶ πόλεμος ἀφεῖλεν, ἡ δὲ, ἀναφαίρετος ὑπὸ τούτων· καὶ τὰ μὲν ζῶντα εὐφραίνει, ἡ δὲ 58
μετὰ τὴν τελευτὴν ζηλωτοὺς ἀποφαίνει· καὶ τὰ μὲν ἀπὸ κακίας περιγίνεται, ἡ δὲ ἀπὸ ἀρετῆς καὶ ἀνδραγαθίας. ἔπειτα καὶ οἱ δόντες τῷ μὲν δοκεῖν νενικήκασι, τῇ δ' ἀληθείᾳ ἐώνηνται τὴν νίκην· καὶ ὅτι οὐ δόξαν κτῶνται, ἀλλ' αἰσχύνην. τὸ γὰρ μὴ μετ' ἀληθείας κρατῆσαι, πρὸς αἰσχύνην μᾶλλον τῷ κρατήσαντι, ἢ δόξαν. καὶ ὅτι εἰ καὶ λανθάνοιεν τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἑαυτοῖς συνίσασι· καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις μὲν δοκοῦσι κρατεῖν, παρὰ δὲ ἑαυτοῖς ἡττῶνται. καὶ ὅτι οὐδὲ ἡδονὴ ἐπὶ τῆς τοιαύτης νίκης. καὶ ὅτι ὁ τῆς αἰσχύνης ἔλεγχος ἀεὶ συμπάρεστιν αὐτοῖς τῆς ἐπονειδίστου νίκης. καὶ οὗτοι χείρους τῶν προδοτῶν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τοὺς ἄλλους ποιοῦσιν, οὗτοι δὲ καὶ ἑαυτούς· καὶ ὅμοιοι τοῖς πόρνοις εἰσὶν, ἐπὶ τοῖς σώμασι τοῖς ἑαυτῶν λαμβάνοντες· ἐκεῖνοι μὲν ἴσως καὶ δι' ἡλικίαν ἐξαπατηθέντες, οὗτοι δὲ δι' αἰσχροκέρδειαν ἑαυτοὺς ἐκδόντες. εἶτα ὅτι οὐδὲ λανθάνουσι· ῥᾳδίως γὰρ ὁρῶνται, καὶ ἐκ τῶν σωμάτων, καὶ ἐκ τῶν γυμνασίων, καὶ ἐκ τῶν προηγωνισμένων ἀγώνων. ἐν ᾧ, τίνα τὰ ἐπὶ τούτοις, μάστιγες, ὕβρεις, αἰκίαι σωμάτων, ἃ δούλων καὶ οὐκ ἐλευθέρων· τὸ παρὰ τοῖς θεαταῖς βλασφημεῖσθαι, ἀντὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι, κηρύττεσθαι, στεφανοῦσθαι· ἐνίοτε δὲ καὶ ζημία κατὰ τὸ ἐκβάλλεσθαι καὶ ἐκ τῶν σταδίων καὶ ἀγώνων· μέγιστον δὲ, ἐπ' ἐλευθερίᾳ φρονοῦντας, εἰς τὰς τῶν δούλων τιμωρίας περιορᾶν αὐτοὺς ἐμπίπτοντας· καὶ ἂν μὲν δούλων αἰσθάνωνταί τινα τῶν ἀγωνιζομένων εἶναι, κατηγορεῖν αὐτοῦ καὶ ὡς ἀνάξιον τοῦ ἀγῶνος ἐκκλείειν· αὐτοὺς δὲ, τὰς παρὰ τῶν ἀθλητῶν ψήφους τῆς ἐλευθερίας λαμβάνοντας, τὴν τῆς δουλείας οἴκοθεν αὐτὸν φέρειν. ἐν δὲ τούτῳ τῷ τόπῳ γινομένους ἀναγκαῖον καὶ τῶν ἀρχαίων μνημονεύειν, καὶ παραδείγματα φέρειν ὅσοι ἔνδοξοι, οἱ μὲν, ὅτι ἀήττητοι, οἱ δὲ, ὅτι πλείστας νίκας ἤραντο, οἱ δὲ, ὅτι εἰ καὶ ὀλίγας, ἀλλὰ τὰς ἐνδοξοτάτας, καὶ ὅτι πάσας περίοικα, καὶ ὅτι ἀπὸ σωφροσύνης, ἀπὸ ἐγκρατείας, ἀπὸ ἀσκήσεως τοιοῦτοι ἐγένοντο· καὶ ὅτι αὐτοῖς τοιοῦτο συνέβη, ὅτι πολλοὶ καὶ ἰσόθεοι ἐνομίσθησαν, οἱ δὲ καὶ ὡς θεοὶ τιμῶνται καὶ τῶν πάλαι.

Περὶ ἐσχηματισμένων πρῶτον.

ΑΓῶνας ἐσχηματισμένους παντάπασιν οὔ φασιν εἶναί τινες, ἀλλὰ μέρη μὲν ἀγώνων ἐσχηματίσθαι συνομολογοῦσι· τὸ δὲ ὅλας ὑποθέσεις διὰ τύπου τοῦ τρόπου τῶν λόγων περαίνεσθαι, οὐχ οἷόν τε εἶναί φασι. μὴ γὰρ δυνατὸν εἶναι μὴ σαφῶς ἀκούοντας τοὺς ἀκροωμένους συνιέναι περὶ οὗ ὁ λόγος ἐστίν· οὔτε τοὺς παλαιοὺς κεχρῆσθαι τῷ τοιούτῳ εἴδει τῶν λόγων καὶ τῶν ἀγώνων. ἡμεῖς δὲ, καὶ ὅσοι τρόποι τῶν ἐσχηματισμένων ἀγώνων φράσομεν, καὶ τῆς μεταχειρίσεως αὐτὴν τὴν μέθοδον δηλώσομεν, αὐτοὺς τοὺς παλαιοὺς, οὕς οὔ φασί τινες κεχρῆσθαι τῷ τρόπῳ τῶν λόγων, μαρτυρόμενοι. ἔστι γὰρ τῶν καλουμένων σχημάτων εἴδη τρία· τὸ μὲν ἐστὶ σχῆμα λέγειν μὲν ἃ βούλεται, δεόμενον δὲ εὐπρεπείας, ἢ δι' ἀξίωσιν τῶν προσώπων πρὸς οὓς ὁ λόγος, ἢ δι' ἀσφάλειαν πρὸς τοὺς ἀκούοντας. καὶ τούτῳ μὲν τῷ εἴδει οὐκ ἀντιλέγουσιν οἱ ῥητορικοὶ, ἀλλὰ καλοῦσιν αὐτὸ χρῶμα. τοὺς γὰρ εὐπροσώπους λόγους οὐκ οἶδα ὁπόθεν ὁρμηθέντες οὕτως ὀνομάζουσιν, ὅταν ἢ πρὸς πατρίδα τις διαλέγηται, ἢ

πρὸς ἀριστέα, ἢ πρὸς στρατηγὸν, ἢ πρὸς ἀρχήν τινα, ἢ πρὸς ὅλην πόλιν. τὸ δέ τι σχῆ-
59 μά ἐστι πλαγίως ἕτερα μὲν λέγον, ἕτερα δ' ἐργαζόμενον ἐν λόγοις. τρίτον σχῆμά ἐστι, τὸ, οἷς
λέγει τὰ ἐναντία πραχθῆναι πραγματευόμενον. τοῦ μὲν οὖν καλουμένου ὑπὸ τῶν
πολλῶν χρώματος, οὔτε ἀποκεκρυμμένη οὔτε χαλεπὴ μέθοδος. ἐπιείκεια γὰρ προστεθεῖσα
τοῖς λόγοις, καὶ τὸ ὑποστέλλεσθαι τῇ παρρησίᾳ, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ αἰδεῖσθαι προσποιεῖσθαι, καὶ
τὸ ὁμολογεῖν μὴ βούλεσθαι τολμηρῶς, μηδὲ ἀποκεκαλυμμένως λέγειν, ἡ μέθοδός ἐστι τῶν
τοιούτων λόγων. μεγίστη δὲ καὶ βαθυτάτη ἐν τούτοις τοῖς λόγοις μέθοδος, τὸ ἑτέρας αἰτίας ὑπο-
βάλλεσθαι εὐσχήμονας περὶ τῶν λυπούντων λόγων. οἱ δ' ἕτερα μὲν λέγοντες, ἕτερα δὲ βουλό-
μενοι, τίνι μεθόδῳ χρῶνται; προτείνουσι μὲν γὰρ ἕτερα κεφάλαια τοῖς ἀκροωμένοις· ἃ δὲ βού-
λονται πεῖσαι, τοῖς προταθεῖσι συγκατασκευάζουσι, καὶ τρόπον τινὰ διπλοῦν ἀγῶνα ἀγωνίζονται.
τῷ μὲν γὰρ λόγῳ τὸ κοινὸν προτείνουσι, τέχνῃ δὲ, οὗ τὴν χρείαν ἔχουσιν. ὁ δ' οἷς λέγει τὰ ἐναν-
τία βουλόμενος λόγος ἀκοῦσαι, οὕτως ἄτοπόν τινα τὴν μέθοδον ἔχειν δόξει. δεῖ γὰρ εἰς ἐναντιώσεις
ὑποπίπτοντα φαίνεσθαι τοῖς ἀκούουσι· καὶ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει τὸ καινότατον δὴ φαίνεται, τέχνη ῥήτο-
ρος οὖσα, τὸ ἐναντία λέγειν. τίς ὁ λόγος; βραχὺς καὶ σαφής. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἁπλοῖς τῶν ἀγώ-
νων ὠφέλειαν ἔχει τὸ μὴ δοκεῖν ἐναντία λέγειν, οὕτως ἐν τούτοις κέρδος αἱ ἐναντιώσεις ἔχουσι· τὸ δὲ
δὴ ἐναντία λέγειν, ζημίαν καὶ πολύν. δικαιώσει γὰρ οἷς λέγει τις τὰ ἐναντία· οἷς γὰρ βούλεται, ἂν
λέγων πείσῃ, τὰ ἐναντία πράξει. ἂν δὲ ἃ βούλεται κατεργάζηται, ἐναντία οἷς λέγει πείθειν
δόξει. μέθοδος δὲ τούτων τίς; ὥσπερ ἐν τοῖς ἁπλοῖς ἀγῶσι τὰς προτάσεις τὰς οἰκείας ἀσθενεῖς
εἶναι δεῖ, τὰς δὲ τοῦ ἀντιδίκου ἰσχυράς, καὶ τὰ μὲν παρ' αὐτοῦ εὐδιάλυτα προβάλλεσθαι, τὰ δὲ
παρὰ τοῦ ἐναντίου μὲν δυσκαταγώνιστα· αὕτη μία μέθοδος. δευτέρα δὲ, ὥσπερ ἐν τοῖς ἁπλοῖς
ἀγῶσιν οὐ χρὴ στρεφόμενα λέγειν, οὐδ' οἷς ἂν καὶ ὁ ἀντίδικος χρήσαιτο, οὕτως ἐν τοῖς τοιούτοις τῶν
ἀγώνων τοιαῦτα λέγειν δεῖ, οἷς καὶ ὁ ἀντιλέγων χρήσεται. οἱ μὲν οὖν κυριώτατοι τρόποι τῶν
ἐσχηματισμένων λόγων οὗτοι. ἤρτηται δὲ τούτοις τὸν τρόπον κἀκεῖνο, ἄλλα αὐτὰ δοκοῦντα λέγε-
σθαι ἑτέρῳ προσήκοντι ἑτέραν ὑπόθεσιν διοικεῖσθαι· τὸ ἐναντιοῦσθαι δοκοῦντα τῷ λόγῳ,
βοηθεῖν τῷ ἔργῳ, προκατασκευάσαντος τοῦ σχήματος τὴν χρείαν· τὸ ἐν ἄλλῳ λόγῳ ὑπερ-
βάλλεσθαι τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ παρρησίαν εἰς ἕτερον καιρόν. τούτων δεῖ καὶ τὰ παραδείγματα λα-
βεῖν ἐκ τῶν βιβλίων. ληψόμεθα δὲ παρὰ Δημοσθένους, Θουκυδίδου, Ξενοφῶντος, Πλάτω-
νος, Εὐριπίδου, τῆς κωμῳδίας, Ὁμήρου, ἀπὸ πασῶν ἰδεῶν τῆς ῥητορικῆς, συμβουλευτικῆς,
δικανικῆς, πανηγυρικῆς. μεμνῆσθαι χρὴ ὅτι τῇ μεθόδῳ καὶ περὶ τῶν σχημάτων τῶν ἐναντία
βουλομένων οἷς λέγουσιν ἀγωνιζομένοις, εἴ τις πορεύηται, ὡς ἔφαμεν, δι' ἐναντιώσεως, μέγας
κίνδυνος πρόσεστι τῷ μὴ φωραθῆναι ὑπὸ τῶν ἀκροωμένων, ὅτι τεχνάζει τῆς ἐναντιώσεως
εἰς δόξαν ἐμπεσεῖν. εἰ γὰρ διελεγχθείη ἡ τέχνη, συμβήσεται φιλονεικοῦντας ἃ προσποιεῖται λέ-
γειν, συγχωρεῖν τῷ ῥήτορι, οὐχ ἃ βούλεται ταῦτα ψηφίζεσθαι. φράσομεν οὖν καὶ ὅπως τις ἂν
ὁ δι' ἐναντιώσεως λόγος πῶς μεταχειριστέος. λάθοι μεταχειριζόμενος τὸν δι' ἐναντιώσεως λόγον. Δημοσθένης τοίνυν ὁ ῥήτωρ, ἵνα πρῶτον καὶ
τὸ ὄνομα τοῦ σχήματος, καὶ τὴν χρείαν δείξωμεν παρ' αὐτῷ, δεικνύντες, ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου
διηγούμενος λόγῳ, ὃν συνεβούλευεν διαλέγεσθαι πρὸς Θηβαίους, οὐχ ἁπλοῦν, ἀλλά τινα
» τεχνικὸν, ὧδέ πως λέγει, καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ τὸ ὄνομα ἐπάγει τῆς τέχνης· Ἐπειδὰν δ' ἔλθωσιν οἱ
» πρέσβεις εἰς Θήβας, πῶς χρήσασθαι τῷ πράγματι παραινῶ, τούτῳ πάνυ μοι προσέχετε
60 » τὸν νοῦν. μὴ δεῖσθαι Θηβαίων μηδέν· αἰσχρὸς γὰρ ὁ καιρός· ἀλλ' ἐπαγγέλλεσθαι βοηθήσειν, ὡς
» ἐκείνων μὲν ὄντων ἐν τοῖς ἐσχάτοις, ἡμῶν δ' ἄμεινον ἢ ἐκεῖνοι, καὶ τὸ μέλλον προορωμένων, ἵν' ἐὰν
» μὲν δέξωνται ταῦτα καὶ πεισθῶσιν ἡμῖν, καὶ ἃ βουλόμεθα ὦμεν διῳκημένοι, καὶ μετὰ σχήματος ἀξίου
» τῆς πόλεως ταῦτα πράξωμεν. ὁρᾷς καὶ τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, καὶ τὸ ὄνομα ἐπιφερόμενον
τῷ ἔργῳ, τὸ σχῆμα. ὁ αὐτὸς τοίνυν Δημοσθένης ἐν μὲν τῷ περὶ τῆς παραπρεσβείας ἀπὸ δι-
κανικοῦ λόγου ἀρξόμεθα· ἄλλα προτείνων, ἄλλα κατασκευάζει, δι' ὅλου τοῦ βιβλίου διοικούμενος
διοίκησίν τινα τοιαύτην· κεφάλαιά ἐστιν, ἅπερ ἀσθενῆ ὄντα τῷ Δημοσθένει, ἐὰν ἀπ' αὐτῶν
προτείνηται, ἐλέγχεται. ταῦτα ἵνα πιθανὰ ποιήσῃ, ἕτερα μὲν προτείνει, λαβὼν δὲ τὸν
ἀκροατὴν προσέχοντα τοῖς προταθεῖσι, συμπλέκει τὰς πίστεις τῶν ἀσθενῶν τοῖς προτεινο-
μένοις.

μένοις. δεῖ, ἵνα ὁ λόγος ἔχῃ τὸ διάλλαγμα, ἔροιτ' ἂν εἰκότως ὁ Αἰσχίνης τὸν Δημοσθένην, διὰ τί
τῆς προτέρας πρεσβείας οὐ κατηγορεῖς; καίτοι τὰ πεπραγμένα πάντα ἐν τῇ προτέρᾳ
πέπρακται ὅ φησιν ὁ Αἰσχίνης ἐν τῇ ἀπολογίᾳ· ἡ δὲ δευτέρα ἀπαίτησιν ὅρκων εἶχε μόνην.
ἡ μὲν οὖν ἀληθὴς αἰτία τοῦ μὴ κατηγορεῖν, ἐκείνη· ἐπῄνεσεν ὁ Δημοσθένης τὰ ἐν τῇ προτέρᾳ
πρεσβείᾳ πάντα πεπραγμένα, καὶ ψηφίσματα ἔγραψε, καλέσαι ἐπὶ δεῖπνον εἰς τὸ πρυτα-
νεῖον τοὺς πρέσβεις. αὕτη μὲν οὖν ἡ ἀληθὴς αἰτία ἐστὶ τοῦ μὴ ἐγκαλεῖν ἐν τῇ προτέρᾳ πρεσβείᾳ.
ἀλλὰ μὴν αἰτίαν ἰσχυρὰν οὐδεμίαν ἔχει κατὰ τῆς προτέρας πρεσβείας. δεῖ οὖν αὐτὸν ἐφάπτε-
σθαι καὶ τῆς προτέρας. κατηγορῶν οὖν ἅμα τῆς προτέρας πρεσβείας, οὐ κατηγορεῖ, δεῖ δὲ
αὐτῷ προφάσεως. τίς οὖν ἡ πρόφασις; φησὶν ἠγνοηκέναι τὸν Αἰσχίνην πεπραχότα αὐτὸν ἐν
τῇ προτέρᾳ πρεσβείᾳ. τοῦτο οὑτωσὶ μὲν πρὸς ἐρώτησιν τὴν παρ' Αἰσχίνου ἐν παραιτήσεως
σχήματι λεγόμενον, ἀσθενὲς καὶ γελοῖόν ἐστιν. ἄλλο δὲ οὐδὲν ἔχων εἰπεῖν ὁ Δημοσθένης, ὅπερ ἔφα-
μεν, ἑτέρου προφάσει τοῦτο συγκατασκευάζει. φησὶ γὰρ ἀποδείξειν τὸν Αἰσχίνην αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ
ἐλεγχόμενον, ὅτι δῶρα εἴληφε· καὶ διέξεισι λόγους οὓς εἶπε πρότερον κατὰ Φιλίππου· εἶτά φησιν
αὐτὸν πρότερον κατὰ Φιλίππου πολιτευσάμενον, ὕστερον μεταβεβλῆσθαι, οὐκ ἂν μεταβαλοῦν-
τα, εἰ μὴ δώροις πεισθεὶς τοῦτο ἐποίει. ταύτην τὴν ἀπόδειξιν ὑποθεὶς, συγκατασκευάζει τὸ,
ὅτι εἰκότως ἔλαθέ με δῶρα λαβὼν ἐπὶ τῆς ἑτέρας πρεσβείας. ᾤμην γὰρ αὐτὸν χρηστὸν εἶναι, τῷ
πρότερον κατὰ Φιλίππου πολιτεύεσθαι. αὕτη μὲν ἡ συμπλοκὴ τοῦ ἕτερα συγκατασκευάζειν
ἕτερα προτείνοντα. ποιεῖ δὲ αὐτὸ πῶς, ἀκούσωμεν τῆς λέξεως τοῦ ῥήτορος. φησὶ γὰρ ὧδε· Βού-
λομαι δὲ πρὸ πάντων ὧν μέλλω λέγειν, μνημονεύοντας ὑμῶν οἶδ' ὅτι τοὺς πολλοὺς, ὑπο-
μνῆσαι εἰς τίνα τάξιν αὑτὸν ἔταξεν Αἰσχίνης ἐν τῇ πολιτείᾳ τὸ πρῶτον, καὶ τίνας λόγους κατὰ τοῦ Φι-
λίππου δημηγορεῖν ᾤετο δεῖν· ἵν' εἰδῆτε ὅτι τοῖς ὑφ' ἑαυτοῦ πεπραγμένοις καὶ δεδημηγορημένοις
ἐν ἀρχῇ, μάλιστα ἐξελεγχθήσεται δῶρα ἔχων. ἔστι τοίνυν ὁ πρῶτος Ἀθηναίων αἰσθόμενος
Φίλιππον, ὡς τότε δημηγορῶν ἔφη, ἐπιβουλεύοντα τοῖς Ἕλλησι καὶ διαφθείροντά τινας τῶν ἐν
Ἀρκαδίᾳ προεστηκότων, καὶ ἔχων Ἴσχανδρον τὸν Νεοπτολέμου δευτεραγωνιστὴν, προσιὼν μὲν τῇ
βουλῇ, προσιὼν δὲ τῷ δήμῳ περὶ τούτων, καὶ πείσας ὑμᾶς πανταχοῦ πρέσβεις πέμψαι τοὺς
συνάξοντας δεῦρο τοὺς βουλευσομένους περὶ τοῦ πρὸς Φίλιππον πολέμου, καὶ ἀπαγγέλλων μετὰ
ταῦθ' ἥκων ἐξ Ἀρκαδίας, τοὺς καλοὺς ἐκείνους καὶ μακροὺς λόγους ἐν τοῖς μυρίοις ἐν τῇ Μεγά-
λῃ πόλει, πρὸς Ἱερώνυμον τὸν ὑπὲρ Φιλίππου λέγοντα, ὑπὲρ ὑμῶν ἔφη δεδημηγορηκέναι· καὶ 61
διεξιὼν ἡλίκα τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν, οὐχὶ τὰς ἰδίας ἀδικοῦσι μόνον πατρίδας οἱ δωροδοκοῦντες καὶ
χρήματα λαμβάνοντες παρὰ Φιλίππου. ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα πολιτευομένου τούτου τότε, καὶ
τοῦτο τὸ δεῖγμα ἐξενηνοχότος περὶ αὑτοῦ, τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης πρέσβεις πέμπειν ὡς Φίλιππον
ἐπείσθητε ὑπὸ Ἀριστοδήμου καὶ Νεοπτολέμου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκεῖθεν ἀπαγγελλόντων οὐδ'
ὁτιοῦν ὑγιὲς, γίγνεται τῶν πρέσβεων τούτων εἷς καὶ οὗτος, οὐχ ὡς τῶν ἀποδωσομένων τὰ ὑμέτερα,
οὐδ' ὡς τῶν πεπιστευκότων τῷ Φιλίππῳ, ἀλλ' ὡς τῶν φυλαξόντων τοὺς ἄλλους. διὰ γὰρ τοὺς
προειρημένους λόγους καὶ τὴν πρὸς Φίλιππον ἀπέχθειαν, ταύτην εἰκότως περὶ αὐτοῦ πάντες
εἴχετε τὴν δόξαν. αὕτη μὲν ἡ μέθοδος τοῦ κατασκευάσαι· ἤδη γὰρ τὸν δῆμον συνεπεσπάσα-
το ὡς συνεξηπατημένον ἑαυτῷ ὁ Δημοσθένης. εἶτ' ἐπήγαγε τῆς τέχνης τὸ ἴδιον· Προσελ-
θὼν τοίνυν ἐμοὶ μετὰ ταῦτα συνεπράττετο κοινῇ πρεσβεύειν, καὶ ὅπως τὸν μιαρὸν καὶ λίαν ἀναιδῆ
φυλάξωμεν ἀμφότεροι τὸν Φιλοκράτην, πολλὰ παρεκελεύσατο, καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἐπα-
νελθεῖν ἀπὸ τῆς πρώτης πρεσβείας. ἐμὲ γοῦν, ὦ Ἀθηναῖοι, διεφθαρμένος καὶ πεπρακὼς
ἑαυτὸν, ἐλάνθανεν. ὡς θαυμαστή γε ἡ τέχνη, πάντας αὐτοὺς ἐξηπατημένους ἀπέδειξεν. ἐπήγαγε
δὲ εὐθὺς, τὸ μὲν, Ὥσπερ ὑμεῖς ἐξηπατεῖσθε, κἀγὼ, διὰ μέσου τὸ περὶ Φιλοκράτους εἰπὼν,
αὐτὸς ἐφ' αὑτὸν ἤγαγε τὴν αἰτίαν, ἁπλότητος προσχήματι βλέπων τὴν πανουργίαν τῆς κα-
τασκευῆς τῷ λέγειν, Ἐμὲ γοῦν, ὦ Ἀθηναῖοι, διεφθαρμένος καὶ πεπρακὼς ἑαυτὸν, ἐλάνθανεν,
ἀλλὰ μὴ φάναι, Κἀμὲ, ἵνα μὴ δοκῇ τὸ πᾶν ἐπιχείρημα οἰκείας διοικήσεως ἐξειργάσθαι. οὕτω
μὲν ἕτερα προτείνων, ἕτερα κατασκευάζει ὁ Δημοσθένης. καὶ ἑξῆς τὸ αὐτὸ ποιεῖ ἐν τῷ λό-
γῳ, καὶ πάλιν ἑξῆς, καὶ ἄχρι τέλους τοῦ παντὸς ἀγῶνος. τοῦτο μέν σοι δικανικῶν λόγων

τὸ παράδειγμα, λόγων ἐσχηματισμένων ἕτερα προτεινόντων, ἕτερα κατασκευαζόντων. συμβουλευτικῶν δὲ πάλιν αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ περὶ τῶν συμμοριῶν, δι' ὅλου τὴν τοιαύτην τέχνην ἐξεργάζεται. ἔχει δὲ οὕτως· οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ὡρμήκασι μὲν πρὸς βασιλέα τῶν Περσῶν, τοιαῦτα τῶν ῥητόρων συμβουλευόντων, καὶ ἐπαιρόντων αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἐπαινεῖν τοὺς προγόνους, καὶ μεμνῆσθαι τῶν πεπραγμένων πρὸς τοὺς βαρβάρους ἔργων· πρὸς δὲ τὸν Φίλιππον τὸν τῶν Μακεδόνων βασιλέα ὀκνοῦσι πολεμεῖν. ὁ δὲ Δημοσθένης αὐτὰ τὰ ἐναντία, πρὸς μὲν τὸν βασιλέα πολεμεῖν αὐτοὺς οὐ βούλεται, πρὸς δὲ τὸν Φίλιππον βούλεται. ὁρᾷς δύο ὑποθέσεις ἐναντίας ἀλλήλαις; πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; διπλῷ γὰρ τῷ σχήματι χρῆται· πρὸς μὲν τὸν βασιλέα οὔ φησι μὴ δεῖν πολεμεῖν, ἀλλὰ μηδέπω πολεμεῖν. εἰ γὰρ ἁπλῶς ἐκέλευε μὴ πολεμεῖν, οὐκ ἂν αὐτῷ προσέσχον τὸν νοῦν, ὡρμηκότες πρὸς τὸν πόλεμον. ὁ δέ, φησὶ μὲν πολεμεῖν δεῖν, ἐνδίδωσι αὐτοῖς ὃ βούλονται· πρότερον δὲ ἀξιοῖ παρασκευάζεσθαι, ἵνα ἀσφαλέστερος καὶ δικαιότερος ὁ πόλεμος γένοιτο, τέχνῃ τοῦτο ποιῶν. οἶδε γὰρ ὅτι ἡ ἀναβολὴ ἐκλύσει τὴν ὁρμήν. καὶ εὐθέως γε „μετὰ τὸ προοίμιον, κλέπτων τὸ δοκεῖν συναγορεύειν βασιλεῖ τι, φησίν, Ἐγὼ νομίζω κοινὸν ἐχθρὸν „ἁπάντων τῶν [ὄντων] Ἑλλήνων εἶναι βασιλέα. οὐ μὴν διὰ ταῦτα παραινέσαιμ' ἂν μόνοις „τῶν ἄλλων ὑμῖν πόλεμον πρὸς αὐτὸν ἄρασθαι. οὕτω μὲν ἐπέχει τὴν ὁρμήν, τῇ αὐτῇ τέχνῃ Θουκυδίδῃ χρώμενος. καὶ γὰρ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ Ἀρχίδαμος, ὅν φησιν ὁ Θουκυδίδης συνετὸν εἶναι καὶ σώφρονα, ἐπειδὴ ἑώρα τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς Πελοποννησίους ὡρμημένους
62 πρὸς τὸ πολεμεῖν τοῖς Ἀθηναίοις, οὐχὶ μὴ πολεμεῖν κελεύει· ᾔδει γὰρ οὐ πεισομένους· ἀλλὰ μηδέπω τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ πρότερον παρασκευάζεσθαι. οὕτω μὲν γάρ, ὅπερ ἔφαμεν, ἐμποδίζει τὴν ὁρμὴν αὐτῶν ὁ Δημοσθένης ὁμοίως τῷ Θουκυδίδῃ. διδάσκει δὲ προελθεῖν τοῦ λόγου τὸν τρόπον· ἧς παρασκευασθείσης, εὐπρεπὴς γίγνεται κατὰ Φιλίππου. καὶ οὕτως ἑκατέρους λόγους τεχνικῶς περαίνεται τῷ Δημοσθένει, τῷ βασιλεῖ μὲν μηδέπω πολεμεῖν, τῇ δὲ ἐπὶ βασιλέα παρασκευῇ ἔχειν χρῆσθαι κατὰ Φιλίππου. οὕτω μὲν δι' ὅλου τοῦ λόγου τοῦ συμβουλευτικοῦ, ἕτερα παραλείπεται, καὶ ἕτερα κατασκευάζεται, καὶ ὑποθέσεις ὑποθέσεσι συμπλέκονται. ἔχεις δύο ταῦτα παραδείγματα ἀγώνων, ἑτέρων περαινομένων, ἑτέρων συγκατασκευαζομένων, τὸ μέν, δικανικοῦ εἴδους, τὸ δέ, συμβουλευτικοῦ. ἐπεὶ μέν τοι συμβουλευτικῶν καὶ δικανικῶν ἐμνήσθημεν, λάβε καὶ παρὰ Πλάτωνος παραδείγματα ἀγώνων πλειόνων συμπεπλεγμένων, καὶ τρόπον τινὰ πάντων μερῶν τῆς ῥητορικῆς συνηγμένων. ἡ Σωκράτους ἀπολογία, τὴν μὲν πρότασιν ἔχει, ὡς τὸ ἐπίγραμμα δηλοῖ, ἀπολογίας, ἔστι δὲ καὶ Ἀθηναίων κατηγορία, εἰ τοιοῦτον ἄνδρα εἰς δίκην ὑπήγαγον. καὶ κέκρυπται τὸ πικρὸν τῆς κατηγορίας τῷ ἐπιεικεῖ τῆς ἀπολογίας. ἃ γὰρ ὑπὲρ αὑτοῦ ἀπολογεῖται, Ἀθηναίων κατηγορεῖ. δύο μὲν αὗται συμπλοκαί. τρίτη δέ, ὁ λόγος ἐστὶ Σωκράτους ἐγκώμιον, καὶ τὸ ἐπαχθὲς τοῦ λόγου ἐπεσκίασται τῷ ἀναγκαίῳ τῆς ἀπολογίας. τρίτη αὕτη συμπλοκή. καὶ γεγόνασι δύο μὲν δικανικαὶ ὑποθέσεις συνημμέναι, ἡ ἀπολογία καὶ ἡ κατηγορία· μία δὲ ἐγκωμιαστική, ὁ ἔπαινος ὁ Σωκράτους. τετάρτη συμπλοκή· ἥπερ μεγίστη ὑπόθεσις τῷ Πλάτωνι, ἔχουσα συμβουλευτικῆς ἰδέας δύναμιν, φιλόσοφον δὲ τὴν θεωρίαν. ἔστι γὰρ τὸ βιβλίον παράγγελμα, ὁποῖον εἶναι δεῖ τὸν φιλόσοφον. τοῦτο, ὡς μὲν ἐν ῥητορικῇ, συμβουλευτικὴ ἰδέα· ὡς δὲ ἐν φιλοσοφίᾳ, δόγμα παραδιδόμενον· τοιοῦτον γὰρ εἶναι τὸν φιλόσοφον, ὁποῖος ἐν τῇ ἀπολογίᾳ φαίνεται Σωκράτης. ταύτην τὴν κρᾶσιν τῶν τεττάρων ὑποθέσεων ζηλώσας ὁ Δημοσθένης, ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου τὴν μίμησιν ἐξήνεγκε. καὶ γὰρ ἀπολογίαν ἔχει ὑπὲρ ὧν κατηγορεῖται, καὶ κατηγορίαν ἐλέγχοντος τοὺς ἠδικηκότας καὶ τῶν κακῶν αἰτίους, καὶ φανερῶς ἐγκώμιον δεικνύντος ἐφ' οἷς ἄξιός ἐστι τοῦ στεφάνου, καὶ τὸ δόγμα ὡς ἐν λόγῳ δικανικῷ καὶ πολιτικῷ, ὁποῖον εἶναι τὸν πολιτικὸν ἄνδρα καὶ σύμβουλον ἀγαθὸν δεῖ. λέγει γοῦν αὐτὸς ἐν τῷ λόγῳ σαφῶς ταῦτα καὶ τοιαῦτα πράττειν Αἰσχίνην τὸν καλὸν κἀγαθὸν πολίτην. ταῦτα μὲν δὴ τὰ παρὰ Δημοσθένους καὶ Πλάτωνος. ἀλλὰ καὶ Θουκυδίδης δύο ὑποθέσεις συμπλέκει, ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἐπιταφίῳ. τῆς μὲν γὰρ ἐγκωμιαστικῆς ἰδέας ἐστὶν ὁ ἐπιτάφιος, συμπλέκεται δὲ ἰδέα συμβουλευτική. οὐ γὰρ μᾶλλον ἐπαινεῖ τοὺς τεθνεῶτας, ἢ τοὺς ζῶντας ἐπὶ τὸν

πόλεμον

πόλεμον παρακαλεῖ. τοῦτο μέν τοι ἀναγκαίως ποιεῖ. ὁ γὰρ λέγων ἐστὶ τὸν ἐπιτάφιον Περικλῆς, ἀνὴρ τοῦ πολέμου αἴτιος. ἔτι μέν τοι τριῶν ὄντων κεφαλαίων τοῦ ἐπιταφίου, ἐπαίνου, θρήνου, παραμυθίας, τὸ ἓν τῶν κεφαλαίων ὑπερβαίνει, τὸν θρῆνον· οὐ γὰρ συνέφερε τῷ συμβουλευτικῷ οὐδὲ τῇ προθέσει τὸ θρηνεῖν, ὥς φησιν αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης λέγων ὧδε· Διόπερ καὶ τοὺς τῶνδε νῦν τοκέας ὅσοι πάρεστε, οὐκ ὀλοφύρομαι μᾶλλον, ἢ παραμυθήσομαι. ποιεῖ δὲ τοῦτο ἀναγκαίως· ἐπεὶ ἀρχομένου τοῦ πολέμου τὸν λόγον ποιεῖται· ὡς εἰ ἐθρήνησε τοὺς προτέρους ἀποθανόντας, ἀθύμους ἂν ἐποίησε τοὺς μέλλοντας πολεμεῖν. αὕτη μὲν δὴ τῆς διπλῆς ὑποθέσεως ἡ χρεία. πῶς δὲ ἔμιξε τὰς κατασκευάς, καὶ πῶς μίξας αὐτὸς ὁμολογεῖ, φέρε θεασώμεθα. ἡ γὰρ κρᾶσίς ἐστιν ἡ τέχνη 63
τοῦ σχήματος ἐν τοῖς λόγοις. κεφάλαιόν ἐστι τοῦ ἐγκωμίου, ὁ τῶν γενῶν λόγος. οἱ οὖν προτρέποντες εἰς τοὺς πολέμους, τὰ τῶν προγόνων ἔργα διεξιόντες, παρορμῶσι τοὺς ἀκούοντας. οὕτω συνετέλεσεν ὁ ἔπαινος τοῦ γένους εἰς τὴν συμβουλήν. πάλιν οὖν κεφάλαιόν ἐστιν ἐν τοῖς ἐγκωμίοις ἡ παραβολή, τὸ παρεξετάζειν τοὺς ἐπαίνους ἑτέροις τοῖς εὐδοκιμοῦσιν. ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς λόγοις, ὅτι ῥᾴδιος ὁ πόλεμός ἐστιν, ἐκ τοῦ παραβάλλειν τὰ τῶν οἰκείων τοῖς τῶν ἐναντίων ἀποδείκνυται. χρώμενος οὖν τῷ τῆς παραβολῆς λόγῳ, καὶ τὸ ἐγκώμιον ὁμοῦ καὶ τὴν συμβουλὴν παρήνει. τοῦτο γὰρ ὑπέστη μὲν ἀποδείξειν ἀρχόμενος τοῦ λόγου. ἐπὶ τέλει δὲ βεβαιούμενος, ὅπου καὶ ἐνδιατίθει τὴν τάξιν τῶν κεφαλαίων, καὶ δείκνυσιν ὅτι πρεσβύτερον ἦν τῷ ῥήτορι τὸ τῆς συμβουλῆς τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ λόγου. λέγει δὲ ὧδε· Ἀπὸ οἵας τε ἐπιτηδεύσεως ἤλθον ἐπ' αὐτά, καὶ τρόπων ἐξ ὧν μεγάλα ἐγένετο, ταῦτα δηλώσας πρῶτον, εἶμι καὶ ἐπὶ τὸν τῶνδε ἔπαινον, νομίζων ἐπί τε τῷ παρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ λεχθῆναι δεῖν αὐτά, καὶ τὸν πάντα ὅμιλον, καὶ ἀστῶν, καὶ ξένων, σύμφορον εἶναι ἐπακοῦσαι αὐτῶν. ταῦτα μὲν ἐπ' ἀρχῇ· προϊόντος δὲ τοῦ λόγου, ἀποδείξας καὶ κυρώσας, ἐπάγει λέγων· Καὶ ἐμήκυνα τὰ περὶ τῆς πόλεως, διδασκαλίαν τε ποιούμενος, μὴ περὶ ἴσου ἡμῖν εἶναι τὸν ἀγῶνα, καὶ οἷς τῶνδε μηδὲν ὑπάρχει, καὶ τὴν εὐλογίαν ἅμα ἐφ' οἷς νῦν λέγω φανερὰν σημείοις καθιστάς. τὸ γάρ, Ἐπί τε τῷ παρόντι οὐκ ἂν ἀπρεπῆ λεχθῆναι αὐτά, τῆς ἐγκωμιαστικῆς ἰδέας ἐστίν. τὸ γὰρ κεφάλαιον ἐγκωμίου τόδε. Καὶ τὸν πάντα ὅμιλον καὶ ἀστῶν καὶ ξένων, σύμφορον εἶναι ἐπακοῦσαι αὐτῶν, τῆς συμβουλευτικῆς ἰδέας ἐστί. κυριώτατον γὰρ ἐν συμβουλῇ κεφάλαιον τὸ συμφέρον. Διδασκαλίαν ποιούμενος μὴ περὶ ἴσου ἡμῖν εἶναι τὸν ἀγῶνα, καὶ οἷς τῶνδε μηδὲν ὑπάρχει, τῆς συμβουλῆς ἀπόδειξιν ἔχει. τὸ δέ, Τὴν εὐλογίαν ἅμα ἐφ' οἷς νῦν λέγω φανερὰν σημείοις καθιστάς, τοῦ ἐγκωμίου δείκνυσι τὴν ἰσχύν· τὴν δὲ κρᾶσιν αὐτῶν, τὸ Ἅμα δηλοῖ. ταῦτά τοι καὶ παρὰ Θουκυδίδου. ἀλλὰ καὶ Εὐριπίδης ὁ ποιητὴς ἐν ὅλῳ δράματι λόγον ἐσχηματισμένον παρήνει, ἐν τῇ Μελανίππῃ τῇ σοφῇ· κἀκεῖ δὲ τὸ σχῆμα διπλοῦν, τὸ μέν, αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ· τὸ δέ, τοῦ ὑποκειμένου προσώπου τῆς Μελανίππης. συγγέγονεν Ἀναξαγόρᾳ ὁ Εὐριπίδης· δόγμα δὲ ἦν Ἀναξαγόρου, τό, Ὁμοῦ πάντα χρήματα. μετὰ ταῦτα συγγενόμενος Σωκράτει, καὶ κρείττονος λόγου μετασχών, ἀξιώσας, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ τὸν Ἀναξαγόρου λόγον μνήμης ἐν τοῖς δράμασιν, ἐξήγαγεν αὐτὸ τὸ δόγμα ἐν τῇ Μελανίππῃ τῇ σοφῇ. ἡ γοῦν ἀρχὴ τοῦ λόγου αὐτοῦ αἰνίττεται τὴν πρὸς τὸν διδάσκαλον εὔνοιαν. φησὶ γὰρ ἡ Μελανίππη, Καὶ οὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ' ἐμῆς μητρὸς πάρα. ὁ μὲν Εὐριπίδου σχηματισμὸς οὗτος. ὁ δὲ τῆς Μελανίππης, Τίς τὰ παιδία ἐξέθηκεν εἰς τὰ τοῦ πατρὸς βουφόρβια; ὁ δὲ πατήρ, οἰόμενος εἶναι τοῦτο τέρας, γνώμην ποιεῖται κατακαῦσαι τὰ παιδία· ἡ δέ, σῶσαι βουλομένη τὰ τέκνα, ὅτι μηδέν ἐστι τὸ τέρας, φιλοσοφεῖ. καὶ οὕτω τὴν ἀρχὴν χρείαν διοικεῖται ἐν παραινέσεως σχήματι φιλοσοφοῦσα. ἡ δέ γε κωμῳδία ὅτι πολιτεύεται ἐν τοῖς δράμασι καὶ φιλοσοφεῖ, ἡ περὶ τὸν Κρατῖνον καὶ Ἀριστοφάνην καὶ Εὔπολιν, τί δεῖ καὶ λέγειν; ἡ γάρτοι κωμῳδία αὕτη, τὸ γελοῖον προστησαμένη, φιλοσοφεῖ. Ξενοφῶν δὲ ὁ καλός, ὃς ἐν τῇ Παιδείᾳ βουλόμενος τοὺς ἐκ τοῦ δήμου τῶν Περσῶν ὁμοσκεύους ποιῆσαι τοῖς ὁμοτίμοις, καὶ πάλιν βουλόμενος κοινὸν ἀγῶνα ἀρετῆς τοῖς ἄριστα στρατευσαμένοις προθεῖναι, τοῖς δὲ ὁμοτίμοις διαλεγόμενος ἐν Κύρου λόγῳ, ὡς αὐτοῖς χαριζόμενος, καὶ τοῖς δημοτικοῖς, ὡς 64
ἐκείνων προνοούμενος· ἐν ἑκατέρῳ τῷ λόγῳ παρείημι λέγειν· ἐν δὲ τῇ Ἀναβάσει ὑπώπτευσαν μὲν οἱ στρατιῶται ὡς ἐπὶ βασιλέα ὁ στόλος ἐστί, καὶ οὐκ ἔτι ἕπεσθαι Κύρῳ ἐβούλοντο. ὁ δὲ Κλέαρχος ἐν τοῖς στρατιώταις δημηγορεῖ, ὑπισχνούμενος μὲν ἕψεσθαι τοῖς στρατιώταις πανταχόσε,

ἐν δὲ τῷ λόγῳ κατασκευάζων τὸ ἀναγκαῖον εἶναι μένειν, μιμούμενος τὸν Ὁμήρου Φοίνικα. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐν ταῖς λιταῖς προτείνεται τὴν ὑπόθεσιν τῶν λόγων τοῦ Ἀχιλλέως, ὡς οὐ δυνατὸν αὐτῷ μένειν, ἂν ἐκεῖνος ἀπείη, ἀλλὰ πάντως ἑψόμενος τῷ Ἀχιλλεῖ. τὰς δὲ αἰτίας λέγων δι' ἃς οὐκ ἂν ἀπολειφθείη τοῦ Ἀχιλλέως, ὅτι χρὴ μένειν τὸν Ἀχιλλέα, κατασκευάζει· τῷ μὲν δοκεῖν δῆλος καθ' ἃς προφάσεις οὐ μενετέον αὐτῷ, ἔργῳ δὲ ἀπαιτῶν τὰς χάριτας ἃς εἰς τὸν Ἀχιλλέα κατέθετο, θρέψας καὶ παιδεύσας, Ἀγαμέμνονι δὲ χάριν φέρων τῷ λόγῳ. καὶ ὅτι ταῦτα διανοούμενος, τὸ σχῆμα τῶν λόγων ἐποιήσατο, αὐτὸς Ἀχιλλεὺς ἐπεκδιδάσκει· ὥσπερ Ὁμήρῳ ἔθος· καὶ ὅστις ἄλλος μετεχειρίσατο τὸ εἶδος τοῦτο παρ' Ὁμήρου μαθών, τοῦτο ποιεῖ, τὸ ἐν ταῖς τῶν ἀποκρινομένων ῥήσεσι, τῶν προειπόντων τὰς τέχνας διδάσκειν. λέγει τοίνυν ὁ Ἀχιλλεύς, Μή μοι σύγχει θυμὸν ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων, Ἀτρείδῃ ἥρωι φέρων χάριν· ὁρᾷς ὡς τὴν τέχνην ὁ μαθητὴς τοῦ διδασκάλου ἀπεκάλυψε, δείκνυς ὅτι συνῆκεν ὡς πάντα εἰς χάριν Ἀγαμέμνονος λέγεται, καὶ ἐπὶ τῷ τὸν θυμὸν μαλάξαι τοῦ Ἀχιλλέως. εἶτα ἐπειδὴ χάριτας αὐτῷ κατελογίζετο ὁ Φοίνιξ, ἵνα μὴ δοκοίη ἀχάριστος εἶναι καὶ αὐτός, πλαγίως ἀπολύεται τὴν αἰτίαν· Ἶσον ἐμοὶ βασίλευε, καὶ ἥμισυ μείρεο τιμῆς. ταῦτα μὲν παραδείγματα, ἕτερα παραλείποντος τοῦ ῥήτορος. ὑπολείπεται δὲ ἡμῖν ὁ λόγος ὁ περὶ τῶν τὰ ἐναντία λεγόντων οἷς βούλονται· ἐπειδὴ οὗτος ὁ λόγος τὸ τελεώτατον σχῆμά ἐστι· πρότερον δείξωμεν παρὰ Ὁμήρῳ, καὶ ἄλλα σχήματα ὑποθώμεθα. ἔστι δὲ τάδε, τὸ δοκεῖν τὰ αὐτὰ λέγοντα, ἑτέραν ὑπόθεσιν περαίνειν, καὶ δοκεῖν ἐναντιούμενον, ὡς ἐν ἑτέρῳ λόγῳ τὰς τῶν ἐσχηματισμένων ἀγώνων κατασκευὰς ποιησάμενον, ἀναβολῇ τὸ σχῆμα παραδοῦναι. τούτων τοίνυν τὰ παραδείγματα τὰ ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Ἰλιάδος, ὅτε κατέχουσι τὸ Ἑλληνικὸν ὅ τε Ὀδυσσεὺς καὶ Νέστωρ, δοκοῦσι μὲν ἀμφότεροι εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν λέγειν, οὐ μόνον γε, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ λέγειν· Ὥστε γὰρ ἢ παῖδες νεαροὶ χῆραί τε γυναῖκες Ἀλλήλοισιν ὀδύρονται οἶκόνδε νέεσθαι. ταῦτα μὲν Ὀδυσσεύς· ὁ δέ γε Νέστωρ, Ὢ πόποι, ἦ δὴ παισὶν ἐοικότες ἀγοράασθε Νηπιάχοις, οἷς οὔ τι μέλει πολεμήια ἔργα; πάλιν Ὀδυσσεύς, Οὐδέ τοι ἐκτελέουσιν ὑπόσχεσιν ἥνπερ ὑπέσταν, Ἐνθάδ' ἔτι στείχοντες ἀπ' Ἄργεος ἱπποβότοιο. εἶτα ὁ Νέστωρ, Ἐν πυρὶ δὴ βουλαί τε γενοίατο, μήδεά τ' ἀνδρῶν; καὶ πάλιν Ὀδυσσεὺς τὴν Κάλχαντος μαντείαν λέγει, καὶ τὸ τέρας τὸ περὶ τὸν δράκοντα, καὶ τὰ τῆς στρουθοῦ τέκνα. ὁ δέ γε Νέστωρ, Φημὶ γὰρ οὖν κατανεῦσαι ὑπερμενέα Κρονίωνα. καὶ λέγει τὰ οὐράνια σημεῖα, καὶ τὰς δεξιὰς ἀστραπάς. ὅθεν καὶ παρέσχητο τοῖς πολλοῖς ζήτησις, πότερος ἀμείνων ὁ ῥήτωρ ἐν τοῖς λόγοις τούτοις, Ὀδυσσεὺς ἢ Νέστωρ, καὶ μαρτύρονταί

65 γε τὸν Ὅμηρον ἑκάτεροι λέγοντα, ὡς τὸν μὲν Ὀδυσσέα ἐπῄνεσεν τὸ πλῆθος, τὸν δὲ Νέστορα ὁ Ἀγαμέμνων· οἱ μέν, Μῦθον ἐπαινήσαντες Ὀδυσσῆος θείοιο· ὁ δὲ εἰπών, Τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες εἶεν Ἀχαιῶν. καὶ ἄλλην πολλὴν φλυαρίαν περὶ τὴν παραβολὴν τῶν λόγων φλυαροῦσι. τόδε ἦν ἄρα τέχνη. τοσοῦτον γὰρ ἀπέχουσι τοῦ ταὐτὰ λέγειν, ὥστ' οὐδ' εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν λέγουσι. σόφισμα δὲ τοῦτό ἐστι καὶ πάλαισμα τῶν ἀκουόντων. τί τοῦτο τὸ σόφισμα; ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς καταρχεῖν βούλεται τοὺς Ἕλληνας ὡρμημένους ἀπιέναι· ὁ δὲ Νέστωρ, κατεσχημένους ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως καὶ μένοντας, ἐκστρατεῦσαι βούλεται κατὰ πέντε ἑκάστους ὑπὸ τῷ οἰκείῳ ἡγεμόνι· καὶ ἔστιν αὐτῷ ἡ τῶν λόγων ὑπόθεσις οὐχ ἥπερ τῷ Ὀδυσσεῖ· γελοῖος γὰρ ἂν ἦν πεπεισμένοις ἔτι διαλεγόμενος. ἀλλὰ τίς ἡ ὑπόθεσις τοῦ Νέστορος; Κρῖν' ἄνδρας κατὰ φῦλα, κατὰ φρήτρας, Ἀγάμεμνον, Ὡς φρήτρη φρήτρηφιν ἀρήγῃ, φῦλα δὲ φύλοις. καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς εἰρημένα. διὰ τοῦτο καὶ πάνυ ἀρέσκει τῷ Ἀγαμέμνονι ὁ λόγος ὁ Νέστορος. ὁ γὰρ Νέστωρ, ὃ μάλιστα βούλεται ὁ Ἀγαμέμνων, τοῦτο περαίνει. βούλεται δὲ ἐκστρατεῦσαι τοὺς Ἕλληνας· διὸ καὶ τὴν ἀπόπειραν πεποίηται, Ἀλλ' ἄγετ', αἴ κέν πως θωρήξομεν υἷας Ἀχαιῶν. διὰ τοῦτο ἐπαινεῖ τὸν Νέστορα, βουλόμενος πάντας τοὺς ἡγεμόνας καὶ τὸν δῆμον τῶν στρατιωτῶν ὁμοίως ὁμογνώμονας αὐτῷ γενέσθαι, λέγων, Τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες εἶεν Ἀχαιῶν. ἔνθα δὴ καὶ παραμυθούμενος τοὺς Ἕλληνας ὑπὲρ Ἀχιλλέως ἀγανακτοῦντας, ὁμολογίαν ἤδη ποιεῖται τοῦ ἁμαρτήματος, ἐπάγων τάδε τὰ ἔπη· Καὶ γὰρ ἐγὼν Ἀχιλεύς τε μαχησάμεθ' εἵνεκα κούρης Ἀντιβίοις ἐπέεσσιν, ἐγὼ δ' ἦρχον χαλεπαίνων. Εἰ δέ ποτ' ἔς γε μίαν βουλεύσομεν,

ἐκέτ'

Οὐκέτ' ἔπειτα Τρωσὶν ἀνάβλησις κακοῦ ἔσσεται, οὐδ' ἠβαιόν. αὕτη οὖν ἡ τέχνη· ἐπεὶ κατε-
πληγμένοις ὁρᾷ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, μέλλει δὲ ἕτερον ἐπάξειν λόγον τὸν τοῦ, πῶς
δεῖ στρατεύεσθαι ἑκάστοις, διὰ τῶν πεπεισμένων ἤδη λόγων κορυφὴ), ἵνα δεξαμένων τῶν ἀκροατῶν
ἃ ἐπῄνεσαν, λάθῃ ἐπαγαγὼν τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν. τοῦτο μὲν τὸ παράδειγμα τῶν τὰ αὐτὰ δοκούντων
ἑτέρῳ λέγων ἕτερα ἀγωνίζεσθαι. ὁ δὲ Διομήδης τί ποτ' αὐτῷ βούλεται, ἀθυμοῦντι τῷ
Ἀγαμέμνονι λοιδορούμενος; ἀκαίρως ἂν τις οἰηθείη καὶ ἀσυμφώνως τῇ αὐτοῦ γνώμῃ καὶ ἀνακο-
λούθως τῇ τοῦ προοιμίου θεραπείᾳ, Ἀτρείδη, σοὶ πρῶτα μαχήσομαι ἀφραδέοντι, Ἣ θέμις
ἐστὶν ἄναξ ἀγορῇ· σὺ δὲ μή τι χολωθῇς. τὸ μὲν προοίμιον ἀνδρὸς παρὰ τὴν μέλλουσαν παρρησίαν
ὡς ἐπὶ συμφέροντι χρησομένου παραιτουμένου· ἃ δὲ ἐπιφέρει, Ἀλκὴν μέν μοι πρῶτον
ὀνείδισας ἐν Δαναοῖσι, Φὰς ἔμεν ἀπτόλεμον καὶ ἀνάλκιδα. ταῦτα δὲ πάντα Ἴσασ' Ἀργείων ἠ-
μὲν νέοι ἠδὲ γέροντες. Σοὶ δὲ διάνδιχ' ἔδωκε Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω· Σκήπτρῳ μέν τοι 66
δῶκε τετιμῆσθαι περὶ πάντων· Ἀλκὴν δ' οὔ τοι δῶκεν, ὅ τε κράτος ἐστὶ μέγιστον. πῶς οὖν ταῦ-
τα ἂν ἀλλήλοις συνᾴδοιτο, ἀτυχοῦντι μνησικακεῖν τῷ Ἀγαμέμνονι τὸν Διομήδην, καὶ ὅτε μὲν
ὠνείδιζε, πράως ἐνέχειν, καὶ τῷ χαλεπαίνοντι Σθενέλῳ ἐπιτιμῆσαι; Τέττα, σιωπῇ ἧσο, ἐμῷ δ'
ἐπιπείθεο μύθῳ· Οὐ γὰρ ἐγὼ νεμεσῶ Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν· ἐνταῦθα δὲ ἀπομνημονεύειν;
εἰ γάρ τις φαίη διὰ τὸ ἠτυχηκέναι τὸν Διομήδην ταῦτα ποιεῖν, ἀποφαίνει τὸν ἄνδρα ἀπαίδευ-
τον, οὐ μετρίως τῇ ἀτυχίᾳ χρώμενον. ἀλλὰ τί ταῦτά ἐστι; αὕτη ἡ κατηγορία Ἀγαμέμνονος
μεγίστη παρὰ τοῦ Διομήδους, τῷ βασιλεῖ συνηγορία ἐστί. βουλόμενος γὰρ αὐτῷ καὶ καταπαύειν
τοὺς Ἕλληνας, ἐν προσποιήσει τῆς πρὸς αὐτὸν ὀργῆς καὶ παρρησίας, ἀναμένειν παραινεῖ, καὶ ὡς
ἀγανακτῶν εἰ οἴεται ὁ Ἀγαμέμνων τοὺς Ἕλληνας πεισθήσεσθαι ἀποπλεῖν, οὕτω πρὸς αὐτὸν
παρρησιάζεται, ἐπιφέρων ταῖς λοιδορίαις τὴν ἔλεγχον ὑπόθεσιν· Δαιμόνι', οὕτω που μάλα
ἔλπεαι υἷας Ἀχαιῶν Ἀπτολέμους τ' ἔμεναι καὶ ἀνάλκιδας, ὡς ἀγορεύεις; καὶ ὅσα ἑξῆς ἐπιλέ-
γει, τὸν Ἀγαμέμνονα κελεύων εἰ βούλεται ἀποπλεῖν, τοὺς δὲ Ἕλληνας οὐκ ἀναγκάζεσθαι ἀπελ-
θεῖν φάσκων· ἐπὶ τέλει δὲ νεανικῶς πάνυ ἐπαπειλῶν, -εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ φευγόντων- Νῶι δ',
ἐγὼ Σθένελός τε, μαχησόμεθ' εἰσόκε τέκμωρ Ἰλίου εὕρωμεν· σὺν γὰρ θεῷ εἰλήλουθμεν. τοῦτό
τοι τὸ παράδειγμα τοῦ κατηγοροῦντα συναγορεύειν, ἐσχηματισμένῳ τῷ λόγῳ χρώμενον. ὁ δὲ
Νέστωρ, διαδεξάμενος τὸν λόγον παρὰ τοῦ Διομήδους, τί ποιεῖ θεασώμεθα, καὶ τῶν λόγων τὴν τέχνην
ἐξετάσωμεν· πρότερον τὴν ἀτοπίαν, ἂν ἁπλῶς ἡ λεγόμενος ὁ λόγος, καταμαθόντες. ἐπαινεῖ
μὲν γὰρ τὸν Διομήδην τῶν εἰρημένων· ἐπαινέσας δὲ οὔ φησι πάντα ἐκτελέσαι τὸν λόγον, καὶ
τοῦ μὴ ἐκτελέσαι τὰ ῥητέα, τὴν ἡλικίαν αἰτιᾶται. ὑπισχνεῖται δὲ αὐτὸς ἐρεῖν καὶ πάντα διεξελεύ-
σεσθαι· εἶτα μακρὰ προοιμιασάμενος καὶ ἐπαναιξάμενος, λόγους τινὰς θαυμαστοὺς ὡς ἐρῶν,
τοὺς μὲν φύλακας ἐκπέμπει ἐπὶ τὴν φυλακήν, τῷ δὲ Ἀγαμέμνονι συμβουλεύει δαῖτα
παρασκευάζειν τοῖς γέρουσι· κἀκεῖ φησι πολλῶν λεγόντων τὰ παρὰ τοῦ ἄριστα λέγοντος αἱρήσε-
σθαι τὸν Ἀγαμέμνονα. ταῦτα οὑτωσὶ μὲν ἀκοῦσαι ἄτοπά ἐστιν· ἀλλ' εἰδέναι χρὴ ὅτι Νέστωρ
καὶ αὐτὸς σχηματίζει, καὶ δέχεται μὲν τὰ παρὰ τοῦ Διομήδους εἰρημένα, οὐχ ᾗ γνώμῃ Διομή-
δης εἶπεν, ἀλλ' ὡς αὐτῷ συμφέρει πρὸς τὸν λόγον. ὁ γὰρ Διομήδης, χαριζόμενος τῷ Ἀγα-
μέμνονι, ἐπέπληξεν αὐτῷ· ὁ δὲ ἐπῄνεσεν αὐτοῦ τὴν παρρησίαν, ὡς καλῶς αὐτὸν λοιδορησάμενον
τῷ Ἀγαμέμνονι. τί οὖν τοῦτο βούλεται; παρασκευάσαι βούλεται τὸν Ἀγαμέμνονα ἱκετεῦ-
σαι τὸν Ἀχιλλέα, καὶ διὰ τοῦτο ἀποδέχεται τοῦ νεανίσκου τὴν εἰς τὸν βασιλέα παρρησίαν.
-ἀτὰρ οὐ τέλος ἵκεο μύθων, φησίν· Ἦ μὴν καὶ νέος ἐσσί, ἀτὰρ πεπνυμένα βάζεις Ἀρ-
γείων βασιλῆας- Ἀλλ' ἄγ', ἐγών, ὃς σεῖο γεραίτερος εὔχομαι εἶναι, Ἐξείπω καὶ πάντα διΐ- 67
ξομαι- τηρεῖ καὶ τὰ ὀνόματα· τὸ γὰρ Ἐξείπω, ὥσπερ ἀπορρήτου λόγου ἐξαγόρευσιν ἔχει.
-οὐδέ κέ τίς μοι Μῦθον ἀτιμήσει, οὐδὲ κρείων Ἀγαμέμνων. εἶτα πάλιν ἐπάγει τὸ σχῆμα,
ὡς διὰ κοινοῦ δόγματος καθαπτόμενος τοῦ Ἀγαμέμνονος· Ἀφρήτωρ, ἀθέμιστος, ἀνέστιός
ἐστιν ἐκεῖνος, Ὃς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου ὀκρυόεντος. εἶτα δείξας τῷ Ἀγαμέμνονι τὴν
ὁρμὴν τοῦ λόγου, τὸ μὲν ἀποκαλύπτειν τὸν λόγον καὶ σαφῶς ἐλέγχειν αὐτὸν παρίησιν· ἀπο-
πέμπεται δὲ τοὺς νεωτέρους, ὡς ἂν μὴ αἰσχύνοιτο ὁ Ἀγαμέμνων ἐκείνων ἀκουόντων ἐλεγχό-

μενος· Ἀλλ' ἤτοι νῦν μὲν πειθώμεθα νυκτὶ μελαίνῃ, Δόρπα τ' ἐφοπλισόμεσθα· φυλακτῆρες δὲ ἕκαστοι Λεξάσθων παρὰ τάφρον ὀρυκτὴν τείχεος ἐκτός. εἶτα ἀποπέμψας τοὺς νέους, ἰδίαν σύνοδον πρὸς τὴν παρρησίαν αὐτοῦ μηχανᾶται φέρων· Κούροισιν μὲν ταῦτ' ἐπιτέλλομαι· αὐτὰρ ἔπειτα, Ἀτρείδη, σὺ μὲν ἄρχε· σὺ γὰρ βασιλεύτατός ἐσσι. Δαίνυ δαῖτα γέρουσιν· ἔοικέ τοι οὔ τι ἀεικές. Πολλῶν δ' ἀγρομένων τῷ πείσεαι, ὅς κεν ἀρίστην Βουλὴν βουλεύσῃ. εἶτα ἀναβαλλόμενος, ὡς εἰς τοῦτο ἐρῶν πάλιν, ὑπαινίττεται, καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἱκετεῦσαι δεῖν τὸν Ἀχιλλέα, ἐπάγει βιαίως πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα λέγων· μάλα δὲ χρεὼ πάντας Ἀχαιοὺς Ἐσθλῆς καὶ πυκινῆς, ὅτι δήιοι ἐγγύθι νηῶν Καίουσι πυρὰ πολλά. τίς ἂν τάδε γηθήσειε; καὶ ἐπάγει τὴν ἀνάγκην τῆς ἱκετείας, ὡς οὐδ' εἰς ἀναβολὰς δέον αὐτὴν, ἀλλ' ἤδη γενέσθαι· Νὺξ δ' ἥδ' ἠὲ διαρραίσει στρατὸν, ἠὲ σαώσει. ταῦτα εἰπὼν ἐν κοινῷ· ἐπειδὰν δὲ καθ' αὑτοὺς οἱ γέροντες γένωνται, ὥσπερ ἀποδείξας καὶ οὐ δεόμενος μακρῶν λόγων, ἀποκαλύπτει τὸ σχῆμα φανερῶς λέγων, Οὐ γάρ τις νόον ἄλλος ἀμείνονα τοῦδε νοήσει, Οἷον ἐγὼ νοέω ἠμὲν πάλαι, ἠδ' ἔτι καὶ νῦν· Ἐξέτι τοῦ ὅτε διογενὲς Βρισηΐδα κούρην Χωομένου Ἀχιλῆος ἔβης κλισίηθεν ἀπούρας, Οὔ τι καθ' ἡμέτερόν γε νόον. μάλα γάρ τοι ἔγωγε Πόλλ' ἀπεμυθεόμην· σὺ δὲ σῷ μεγαλήτορι θυμῷ Εἴξας, ἄνδρα φέριστον, ὃν ἀθάνατοί περ ἔτισαν, Ἠτίμησας. ἑλὼν γὰρ ἔχεις γέρας. εἶτα ἐπάγει, ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν Φραζώμεσθ' ὥς κέν μιν ἀρεσσάμενοι πεπίθοιμεν Δώροισίν τ' ἀγανοῖσιν, ἔπεσσί τε μειλιχίοισιν. καὶ πείθεται τούτοις ὁ Ἀγαμέμνων.

68 οὗτός σοι ὁ τρόπος τοῦ καὶ ὡς ἀναβαλλόμενον ἐρεῖν, ἤδη λέγειν τὸν ἐσχηματισμένον λόγον. ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὸν ὑπόλοιπον λόγον τὸν περὶ τῶν τὰ ἐναντία λεγόντων, καὶ τὰ ἐναντία βουλομένων οἷς λέγουσι. τούτου τοίνυν τοῦ λόγου παράδειγμα ὁ τοῦ Ὁμήρου ἐστὶν Ἀγαμέμνων, ἐν τῇ ἀποπείρᾳ τῶν Ἑλλήνων τὸ εἶδος τῶν λόγων ἡμῖν παραδούς, καὶ πρῶτον μὲν προειπὼν τὴν ὑπόθεσιν· Ἀλλ' ἄγετ' αἴ κέν πως θωρήξομεν υἷας Ἀχαιῶν. Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ θέμις ἐστὶ, Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύσω· Ὑμεῖς δ' ἄλλοθεν ἄλλος ἐρητύειν ἐπέεσσιν. ἐπάγει τὴν τέχνην, ἐν τῇ δημηγορίᾳ ἀληθείας προστάσεις προτείνων, καὶ λαβὰς ἀντιλογίας διδοὺς τοῖς βουλομένοις ἐναντιοῦσθαι, καὶ στρεφόμενα λέγων. ἴδωμεν δὲ αὐτὰ τὰ ἔπη· Ζεύς με μέγας Κρονίδης ἄτῃ ἐνέδησε βαρείῃ Σχέτλιος· ὃς πρὶν μέν μοι ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν Ἴλιον ἐκπέρσαντ' εὐτείχεον, ἀπονέεσθαι. ἔχοι τις ἀντειπεῖν πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα· εἰ τοίνυν ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν, ὅπερ ἐστὶ μέγιστον σημεῖον τοῦ ἀψευδεῖν τὸν Δία, ὡς αὐτὸς ὁ Ζεὺς ὁ Ὁμήρου λέγει· Εἰ δ' ἄγε τοι κεφαλῇ κατανεύσομαι, ὄφρα πεποίθῃς· Τοῦτο γὰρ ἐξ ἐμέθεν γε μετ' ἀθανάτοισι μέγιστον Τέκμωρ· οὐ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον, οὐδ' ἀπατηλὸν, Οὐδ' ἀτελεύτητον γ' ὅ τι κεν κεφαλῇ κατανεύσω· εἰ τοίνυν ὁ Ζεὺς ὑπέσχετό σοι, καὶ κατένευσεν, πῶς ἀξιοῖς ἀποπλεῖν; εἶτα πάλιν ἐπάγει· Νῦν δὲ κακὴν ἀπάτην βουλεύσατο, καί με κελεύει Δυσκλέα Ἄργος ἱκέσθαι, ἐπεὶ πολὺν ὤλεσα λαόν. πάλιν ἀντιλαβὴν διδοὺς ἐν τῷ δυσκλέα· δικαίως γὰρ ἄν τις ἀντείποι πρὸς αὐτὸν, ὅτι οὐ χρὴ αἰσχρῶς ἀπαλλάττεσθαι. εἶτα ἑξῆς λέγει, Οὕτω που Διὶ μέλλει ὑπερμενέϊ φίλον. τὴν φωνὴν αὐτὴν, ὅτι στοχασμὸν ἔχει, οὐκ ἀπόφασιν σαφῆ. εἶτα ἐφεξῆς, Ὃς δὴ πολλάων πολίων κατέλυσε κάρηνα, Ἠδ' ἔτι καὶ λύσει. πάλιν εἴποι τις ἂν πρὸς αὐτὸν, εἰ τοίνυν κατέλυσε πόλεις, καταλύσει· πιστευτέον τῷ Διῒ, καὶ μενετέον. τὸ δὲ ἐφεξῆς θαυμασίως στρεφόμενόν ἐστιν, ᾧ χρῆται καὶ ὁ ἀντιλέγων. Αἰσχρὸν γὰρ τόδε γ' ἐστὶ καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι· Μὰψ οὕτω τοιόνδε τοσόνδε τε λαὸν Ἀχαιῶν Ἄπρηκτον πόλεμον πολεμίζειν, ἠδὲ μάχεσθαι. αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ αἰσχρὸν, ὁ μὲν ἐφ' ἀξιῶν προτείνει, καὶ ταῦτα αὐτὰ Ὀδυσσεὺς λέγει. τὸ δὲ τέλος τῶν λόγων, ἰσχυρῶς ἐναντία βουλομένου ἐστὶν οἷς λέγει· Ἀλλ' ἄγεθ', ὡς ἂν ἐγὼ εἴπω, πειθώμεθα πάντες, Φεύγωμεν σὺν νηυσὶ φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν. τὸ γὰρ αἰσχρὸν τοῦ ὀνόματος κατέχει μᾶλλον, ἢ ἀποπέμπει τοὺς Ἕλληνας. τούτῳ γέ τοι τῷ ὀνόματι καὶ Ἥρα πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν χρῆται, τούτῳ ἡ Ἀθηνᾶ

69 πρὸς τὸν Ὀδυσσέα, τούτῳ Ὀδυσσεὺς πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ ὁ Ἀγαμέμνων πρὸς τὸν Ἀχιλλέα

Ἐναντία βούλεσθαι τοῖς λεγομένοις.

τούτῳ

τούτῳ κέχρηται, καὶ ὅλως Ὅμηρος πανταχοῦ τὸ τῆς φυγῆς ὄνομα ἐπ᾽ αἰσχροῦ καὶ δειλίας τάττει. οὕτω μὲν δὴ καὶ ἐνδόσιμα καὶ εὐδιάλυτα παραλείπει, καὶ στρεφόμενα, καὶ ἐναντία λέγει. λοιπὸς δὲ ἡμῖν ἐστι λόγος τοῦ λανθάνειν ἡ τέχνη. τίς οὖν ἡ τέχνη; ἡ τοῖς ἤθεσι προσθήκη. ὡς γὰρ σχετλιάζων τοὺς λόγους ποιεῖται, καὶ ἤρξατο ἀπὸ τοῦ μέμφεσθαι τὸν Δία καὶ βλασφημεῖν εἰς τὸν θεόν· οὕτως ἔκλεψε τὸν ἀκροατήν. οἱ γὰρ ἀκούοντες οἴονται αὐτὸν ὑπὸ ἀκρασίας οὐκ ἀκριβεῖ λόγῳ χρώμενον, ἀλλὰ πάθει ταῦτα διεξιέναι. αὕτη καὶ τὸν σχηματίζοντα τὸν σχηματισμὸν τοῦτον τοῦ λαθεῖν ἡ μέθοδος. ἔχει οὖν συμπλοκὴν πίστεως, ἥπερ μεγίστη σχημάτων μέγεθος, ἅπερ ἂν εἴπῃς εἰς ἁπλῆν ὑπόθεσιν, τὰ αὐτὰ λέγοντα ἐπὶ τῶν πλαγίων λόγων τὸ σχῆμα περαίνει, συγκατασκευάζοντα τὸν οἰκεῖον ἀγῶνα τῷ κοινῷ, ὡς ἔμαθες παρὰ Δημοσθένους, παρὰ Θουκυδίδου, παρὰ Πλάτωνος, εὐδιάλυτα λέγειν, στρεφομένοις χρῆσθαι λόγοις ἐν προσποιήσει πάθους· καὶ ὅλως εἰδέναι χρὴ ὅτι τὰ σχήματα οὐχὶ προσκρούματά ἐστιν ὀνομάτων, ἀμφιβολίαι λεγόμενα, ἀλλὰ ἀγῶνες ὅλοι τέχνῃ τῆς συμπλοκῆς διοικούμενοι. ἡ μὲν γὰρ αἵρεσις ἁπλῆ τῶν σχημάτων· ἡ δὲ κατασκευὴ τῶν κεφαλαίων ἑκάστων, ὡς δι᾽ ἁπλῶν πορευομένη, τοὺς πλαγίους περαίνει λόγους. τὸ λανθάνειν ἡ τέχνη.

Περὶ ἐσχηματισμένων δεύτερον. 8

Τολμῶσί τινες λέγειν ὅτι οὐκ ἔστιν ἐσχηματισμένη ἰδέα λόγων. δεῖ γὰρ ἁπλῶς λέγειν ἢ μὴ λέγειν. καὶ γὰρ οὐδὲν πλέον τοῦ καθ᾽ ὑπόνοιαν λέγει. εἰ γὰρ συνίησιν ὁ ἀκούων, ἐξ ἴσου καθέστηκε τῷ φανερῶς ἀκούοντι· εἰ μὴ συνίησι, πλέον οὐδὲν τῷ λέγοντι. ἡμεῖς δὲ φαμὲν ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ὀρθῶς λέγειν ὁ λέγων μὴ εἶναι ἐσχηματισμένους λόγους, ὥστε τοὐναντίον οὐδεὶς λόγος ἀσχημάτιστος, οὐδὲ ἁπλοῦς λόγος οὐδείς. καὶ δὴ ἀπὸ τῶν συνήθων καὶ συνήθων ἀρχώμεθα. ὁ προσαγορεύων ἄνευ σχήματος οὐ λέγει· ὁ μὲν, φιλοφρόνως προσαγορεύει· ὁ δὲ, αἰδημόνως· ὁ δὲ, σκώπτων· ὁ δὲ, ἱλαρῶς· ὁ δὲ, ὡς θαυμάζων. αἱ κλήσεις εἰς ἴδια δεῖπνα σχηματισμοῦ δέονται. οὐ γὰρ πάντας ὁμοίως τις καλεῖ, ἀλλὰ ἑκάστῳ τὴν πρέπουσαν κλῆσιν προστίθησιν. αἱ τῶν δανεισμάτων ἀπαιτήσεις, οὐ πρὸς πάντας ὅμοιαι, ἀλλ᾽ εὐπρεπείας δέονται καὶ διοικήσεως· καὶ αἱ μὲν, εἰσὶ θρασύτεραι· αἱ δὲ, μετριώτεραι· αἱ δὲ, ἄλλης προφάσεως δέονται. ἵνα βραχέως εἴπω, ὅλον τὸ τῆς εἰρωνείας σχῆμα, ἐσχηματισμένου λόγου σημεῖόν ἐστι. δείξωμεν δὲ καὶ ἀγῶνας ὅλους ἐσχηματισμένους, καὶ λόγους δημηγορικοὺς ἐσχηματισμένους, καὶ πανηγυρικὰς ἰδέας, καὶ ἀποφανοῦμεν τῶν σχημάτων τὰ εἴδη. ἔστι δὲ ταῦτα· ἤτοι λέγειν μὲν βούλεται, εὐπρεπῶς δὲ λέγει· ἢ ἕτερα προτείνων, ἕτερα διοικεῖται· ἢ τὰ ἐναντία προτείνων, τὰ ἐναντία διοικεῖται. τούτων τὰ παραδείγματα καὶ ἡ διδασκαλία, Ὅμηρος πάντα παραδίδωσι. τὸν λέγοντα ζητεῖν εὐπρεπῶς λέγειν δείκνυσιν ἐπὶ τῆς Ἴριδος καὶ τοῦ Ποσειδῶνος ἀγανακτοῦντος πρὸς τὸν Δία· παραινεῖ αὐτῷ ἡ Ἶρις εὐπρεπέστερον λέγειν, ἵν᾽ ἀκινδυνότερος ὁ λόγος ᾖ· καὶ ταύτῃ παραινοῦσα ἐν τῇ παρρησίᾳ, τῆς παραινέσεως τὸ εὐπρεπὲς διοικεῖ· ὥστε καὶ τὸ παράγγελμά ἐστι, καὶ ἡ τέχνη παραδιδομένη. Οὕτω γὰρ δή τοι γαιήοχε κυανοχαῖτα, Τόνδε φέρω Διὶ μῦθον ἀπηνέα τε κρατερόν τε. Ἤ τι μεταστρέψεις· ταῦτα καὶ παραινεῖ τὸ εὐπρεπὲς διδάσκουσα. ποιεῖ δὲ αὐτὴ αὐτὸ πῶς; μετὰ γὰρ ἐπαίνων θεραπεύει αὐτὸν, ἵνα ἀνάσχηται τῆς παρρησίας, καὶ τὴν ἀπειλὴν αὐτῷ ἐπάγει ὀνόματι ἑνὶ λέγουσα, Διὶ μῦθον. 70 ὁ δὲ ἕτερα λέγων καὶ ἕτερα διοικούμενος, ὁ λόγος ἐστὶ τῆς Θέτιδος πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, ὃς λόγος εἶναι δοκῶν, ἂν μή τις τὸ σχῆμα γνῷ. παραμυθουμένη γὰρ τὸν υἱὸν ἐπὶ τῷ Πατρόκλου θανάτῳ λέγει· -ἀγαθὸν δὲ γυναικί περ ἐν φιλότητι Μίσγεσθαι. τίς ἂν εἴη ταύτης τῆς παραινέσεως ἀπρεπεστέρα παρὰ μητρός; ἀλλὰ ὡς μητρικῶς παραμυθουμένη ὑπαινίττεται πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, ὅτι οὐ χρὴ αὐτὸν τρυφᾶν, ἀλλὰ μεμνῆσθαι καὶ τῆς προτέρας χάριτος τῆς περὶ τὴν Βρισηΐδα, ὅτι ἐπήμυνεν αὐτῷ ὁ Ζεὺς, καὶ ἵνα ἀπολάβῃ, δεινὰ πεπόνθασιν οἱ Ἀχαιοί. ἵν᾽ οὖν μὴ ὀνειδίζοι, τοῦτο ὡς λύπης παραμυθίαν προτείνουσα τὸ καὶ συναναπαύσασθαι τῇ γυναικὶ, τὴν ἀνάμνησιν ἐποιήσατο. σαφέστερον δὲ εἶδος τοῦτο δηλοῖ ὁ Διομήδους λόγος πρὸς

ἀσχημάτιστος λόγος οὐδείς, οὐδ᾽ ἁπλοῦς.

σχημάτων εἴδη τρία.

α, ἡ εὐπρεπῶς λέγειν

β, ἕτερα λέγοντα, ἕτερα διοικεῖσθαι

Ἀγαμέμνονα, ὅτε Ἀγαμέμνων ἀποπείραν ποιεῖται τῶν Ἑλλήνων τῶν ἀριστέων, τὸ δεύτερον κελεύων φεύγειν· Ἀτρείδη, σοὶ πρῶτα μαχήσομαι ἀφραδέοντι, Ἣ θέμις ἐστὶν ἄναξ ἀγορῇ· σὺ δὲ μή τι χολωθῇς. Ἀλκὴν μέν μοι πρῶτον ὀνείδισας ἐν Δαναοῖσι, Φὰς ἔμεν ἀπτόλεμον καὶ ἀνάλκιδα. ταῦτα δὲ πάντα Ἴσασ᾽ Ἀργείων ἠμὲν νέοι, ἠδὲ γέροντες. Σοὶ δὲ διάνδιχα ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω· Σκήπτρῳ μέν τοι δῶκε τετιμῆσθαι περὶ πάντων, Ἀλκὴν δ᾽ οὔ τοι δῶκεν, ὅ τε κράτος ἐστὶ μέγιστον. Δαιμόνι᾽, οὕτω που μάλα ἔλπεαι υἷας Ἀχαιῶν Ἀπτολέμους τ᾽ ἔμεναι καὶ ἀνάλκιδας, ὡς ἀγορεύεις; Εἰ δέ τοι αὐτῷ θυμὸς ἐπέσσυται ὥστε νέεσθαι, Ἔρχεο· πάρ τοι ὁδὸς, νῆες δέ τοι ἄγχι θαλάσσης Ἑστᾶσ᾽, αἵ τοι ἕποντο Μυκήνηθεν μάλα πολλαί· Ἀλλ᾽ ἄλλοι μενέουσι καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ Εἰσόκε περ Τροίην διαπέρσομεν. εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ Φευγόντων σὺν νηυσὶ φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν, Νῶϊ δ᾽, ἐγὼ Σθένελός τε, μαχησόμεθ᾽ εἰσόκε τέκμωρ Ἰλίου εὕρωμεν. σὺν γὰρ θεῷ εἰλήλουθμεν. οὗτος ὁ λόγος ἂν μή τι ἕτερον διοικῆται ἢ λέγῃ, παντάπασιν ἄτοπός ἐστι καὶ ἀσχήμων. τὸ γὰρ ἐν κακοῖς ἐπιτίθεσθαι τῷ βασιλεῖ καὶ λοιδορεῖσθαι, ἀπρεπέστερον· καὶ ἔοικέ πως ὁ Διομήδης ὁμολογεῖν ὅτι εὐπρεπῶς χρῆται τῷ λόγῳ· προοιμιάζεται γοῦν παραιτούμενος, καὶ ἀτοπώτατον πρᾶγμα λέγει· ὅτε μὲν αὐτῷ ὠνείδιζεν ὁ Ἀγαμέμνων, ἠνέσχετο εὐπρεπῶς, καὶ τῷ Σθενέλῳ ἀποκρινομένῳ ἐπετίμησε· Τέττα σιωπῇ ἧσο, ἐμῷ δ᾽ ἐπιπείθεο μύθῳ. Οὐ γὰρ ἐγὼ νεμεσῶ Ἀγαμέμνονι ποιμένι λαῶν Ὀτρύνοντι μάχεσθαι ἐϋκνή-
71 μιδας Ἀχαιούς. νῦν δ᾽ ἀναμιμνήσκεται καὶ μνησικακεῖ. εἰ δέ τις φαίη, ἐπειδὴ ἠρίστευσεν, θαρρεῖ, τοσούτῳ μᾶλλον ὑβριστικώτερος φαίνεται, εἰ τῇ τύχῃ ἐντρυφᾷ. ἀλλ᾽ εἰδέναι χρὴ ὅτι αὗται αἱ λοιδορίαι αἱ πρὸς Ἀγαμέμνονα, χρυσὸς ἦν τῷ Ἀγαμέμνονι. ἐν γὰρ σχήματι τοῦ ἀγανακτεῖν πρὸς αὐτὸν, συναγορεύει· καὶ βουλόμενος παραινέσαι τοῖς ἀριστεῦσι μένειν καὶ μὴ ἀπαλλάττεσθαι, οὐκ ἐν σχήματι παραινέσεως λέγεται, ἀλλ᾽ ἐν ὀργῆς τῆς πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα σχήματι, καὶ ἐτόλμησε τοιαύτην γνώμην καταθέσθαι εἰς μέσον. ἤδη γὰρ ἡ λοιδορία ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται· Δαιμόνι᾽, οὕτω που μάλα ἔλπεαι υἷας Ἀχαιῶν Ἀπτολέμους τ᾽ ἔμεναι καὶ ἀνάλκιδας, ὡς ἀγορεύεις; ἃ γὰρ ἔδει συμβουλεύοντα πείθειν μένειν, ταῦτα λέγει ὡς ἀγανακτῶν, εἰ ἀξιοῖ μένειν αὐτοὺς ὡς φεύγοντας· προτείνεται γὰρ εὐθὺ ἡ ἐπίτασις, τὸ, Σὺ πορεύου, καὶ οἱ ἄλλοι μενοῦσιν· οὐ γὰρ ἀξιοῖ συμβουλεύειν μένειν, ἀλλ᾽ ὡς πεπεισμένων ταῦτα λέγεται· εἶτα φοβούμενος μὴ ἐνδῶσι, καὶ αὐτοῖς συγχωρεῖ φεύγειν. οὗτος ὁ σχηματισμός ἐστι τὸ ἄλλα λέγοντα, ἄλλα διοικεῖν. τὸ δὲ τὰ ἐναντία οἷς λέγει διοικεῖσθαι, ἐν τῇ ἀναγκαιοτάτῃ ἐστὶ δημηγορίᾳ τῇ Ἀγαμέμνονος. καὶ τηρητέον ὅτι ἐν κινδύνοις οἱ σχηματισμοὶ εὑρίσκονται. ὁ γὰρ Ἀγαμέμνων ἀπόρως ἔχει ἐκστρατεῦσαι τοὺς Ἕλληνας, καὶ περιείλεν αὐτὸς τὴν ἀτοπίαν· Ἀλλ᾽ ἄγετ᾽ αἴ κέν πως θωρήξομεν υἷας Ἀχαιῶν. Πρῶτα δ᾽ ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ θέμις ἐστὶ, Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύσω· Ὑμεῖς δ᾽ ἄλλοθεν ἄλλος ἐρητύειν ἐπέεσσιν. καὶ τῆς διαπείρας ἡ αἰτία φανερὰ τῷ συνέχοντι, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Ἀχιλλεὺς ἀφέστηκεν τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ οὐ συστρατεύεται· ἦν δὲ ἡγεμὼν πάντων τοῦ στρατεύματος· ζητεῖ πῶς ἂν δίχα Ἀχιλλέως ἐξέλθοιεν. καὶ οἶδε τοὺς Ἕλληνας ὀργιζομένους ἐπ᾽ Ἀχιλλεῖ, καὶ φοβεῖται μὴ ἄρα, ἂν κελεύσῃ, οὐχ ὑπακούσωσιν, τούτου ὄντος· Ἀλλ᾽ ἄγετ᾽ αἴ κέν πως θωρήξομεν υἷας Ἀχαιῶν. καὶ τὸ, Πρῶτα δ᾽ ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ θέμις ἐστὶ, Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύσω. καὶ ἐάν τις περιείρῃ ἡμῖν, ὅτι οὐ τυγχάνει τῆς προαιρέσεως Ἀγαμέμνων, ἀλλ᾽ ἀποπειρώμενος κινδυνεύει ἡττᾶσθαι, καὶ ἀτυχῶς χρῆται τῷ λόγῳ· ὡρμήκασι γὰρ εἰς τὰς πατρίδας· ἀγνοεῖ ὅτι Ἀγαμέμνονος τέχνη αὕτη ἐστὶ, τὸ ὁρμῆσαι αὐτούς. οὐ γὰρ οἴεται τῇ ἀποπείρᾳ τῶν λόγων καθέξειν αὐτούς. ἀλλὰ τίς ἡ τέχνη; ἐπειδὴ ἀγανακτοῦσιν ὑπὲρ Ἀχιλλέως, οὐκ ἐνδείκνυνται δὲ τὴν ἀγανάκτησιν, ἕως ἂν χρεία γένηται ἐξόδου, βούλεται αὐτοὺς ἀπορρῆξαι τὸν θυμὸν, καὶ φανεροὺς γενέσθαι ὀργιζομένους, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρίστων καταρτισθῆναι· τοῦτό τοι καὶ γέγονε. φαίνονται ἑτοίμως ἀπιόντες εἰς τὰς πατρίδας· Ὀδυσσεὺς δὲ καὶ Νέστωρ κατέχουσιν αὐτούς. ταῦτα οὖν ὁ Ἀγαμέμνων ἀποπειρώμενος, φανερῶς τοῦ σχήματος τὴν διδασκαλίαν παραδίδωσι. τὰ γὰρ ἐναντία οἷς βούλεται λέγει. ἔστι δὲ ἡ μέθοδος τούτων τῶν λόγων θαυμαστή τις καὶ ἄτοπος. τὰς γὰρ ἐν λόγοις ῥητορικοῖς κακίας, ταύτας αὕτη ἡ ἰδέα ἀρετὰς ἀναφαίνει. εἰσὶ δὲ κακίαι λόγων ῥητορικῶν, τό τε ἐνδιάλλαγμα λέγειν, καὶ τὸ ἀντίστροφα· ὧν τὸ μὲν, ἀσθενείας· τὸ δὲ, καὶ κινδύνου. δι᾽ ἀμφο-

γ. τὰ ἐναντία οἷς λέγει διοικεῖσθαι.

ῥητορικοῦ λόγου κακίαι.

ἀμφοτέρων προῦργου) ὁ Ἀγαμέμνων εἰκότως. ὥσπερ γὰρ, ὅταν τις ἃ βούλεται λέγῃ, οὐ χρὴ αὐ- 72
τὸν ὑπεναντίοις ἔπεσι χρῆσθαι, οὔτ' εὐδιαλύτοις, οὕτως ὅταν τις ὧν λέγει τὰ ἐναντία βούληται, ἀνάγκη αὐτῷ τὴν κακίαν τὴν ἐκ τῶν λόγων, ἀρετὴν εἶναι τοῦ ποιήσασθαι· εἰ δὲ μὴ, συμβήσεται αὐτῷ ἐναντίως περιπεσεῖν, ἀλλ' ἐπὶ πείσῃ οὐχ ἃ βούλεται. τοῦτο μὲν οὖν καὶ οἱ μελετῶντες ἴσασιν. ὅταν γάρ τις προσέλθῃ τῇ βουλῇ ἀξιῶν ἀποθανεῖν, οὐδεὶς αὐτὸν ἀποθανεῖν βούλεται, ἀλλὰ τὰ ἐναντία βούλεται ὧν λέγει· καὶ οἱ τὰ δῶρα παρὰ τῶν φίλων ἀπωθούμενοι, βουλόμενοι δέξασθαι, λέγουσι μὲν τὰ ἐναντία, πράττουσι δὲ τὰ ἐναντία. δεῖ οὖν ἡμᾶς διδάξαι, πῶς μὲν λέγει εὐδιάλυτα καὶ στρεφόμενα· ὃ δὲ μέγιστον, πῶς ἔλαθε τοῦτο ποιῶν· ἐπεὶ συμβήσεται, ἂν καταφανὴς ἡ τέχνη γένηται, καὶ τὸν ἀκούοντα ἀντιτεχνάζειν καὶ ἀντισχηματίζειν, προσποιούμενον πείθεσθαι καὶ συγχωρεῖν. ὅτι μέντοι εὐδιάλυτα λέγει, ἐκεῖνο σημεῖον· ὃς πρὶν μέν μοι ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν Ἴλιον ἐκπέρσαντ' εὐτείχεον ἀπονέεσθαι. εἰ τοίνυν ὑπέσχετο καὶ κατένευσε, περιμενετέον. Νῦν δὲ κακὴν ἀπάτην βουλεύσατο, καί με κελεύει δυσκλέα Ἄργος ἱκέσθαι· πάλιν ἀντιλαβὴν ἔχει. οὐ γὰρ δεῖ δυσκλέα ἀπιέναι. ταῦτα μὲν εὐδιάλυτα· ἐκεῖνα δὲ, σαφῶς στρεφόμενα· Αἰσχρὸν γὰρ τόδε γ' ἐστὶ καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι, Μὰψ οὕτω τοιόνδε τοσόνδε τε λαὸν Ἀχαιῶν Ἄπρηκτον πόλεμον πολεμίζειν ἠδὲ μάχεσθαι. ταῦτα φανερῶς ὁ ἀντιλέγων ἐρεῖ, Αἰσχρὸν γὰρ τόδε γ' ἐστὶ καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι. πῶς οὖν διοικεῖ; ὅτι μὲν γὰρ εὐδιάλυτα λέγει καὶ στρεφόμενα, δῆλον καὶ ἔτι μᾶλλον, ἂν ἐπεξίῃ τις τῇ τέχνῃ τῶν ἐπῶν, εὑρήσει. ἀλλὰ τίς ἡ τέχνη τῶν τοιούτων; πάθους ὑποβολὴ περὶ τοῦ λόγου, ἵνα δοκῇ ὑπὸ λύπης φέρεσθαι αὐτῷ ὁ λόγος, μὴ ἐξ ἐπιβουλῆς διοικεῖσθαι. διὰ τοῦτο Ἀγαμέμνων ἀπὸ σχετλιασμοῦ ἤρξατο, Ζεύς με μέγας Κρονίδης ἄτῃ ἐνέδησε βαρείῃ Σχέτλιος· ὁ οὖν τῷ Διὶ οὕτω προσφερόμενος, καὶ βλασφημῶν, δῆλός ἐστιν ὑπὸ λύπης καὶ ἀσύμφωνα αὐτῷ λέγων. πάθους οὖν προσβολὴ, κλοπὴ γίνεται διοικήσεως τεχνικῆς. τοιοῦτο μὲν ἐστὶ τὸ σχῆμα, τὸ τὰ ἐναντία λέγειν οἷς βούλεται. ἔστι δὲ καὶ τέταρτον σχῆμα βαθύτατον, τὸ δι' ἄλλων προϊόμενον, καὶ παντελῶς ἐπ' ἄλλης ὑποθέσεως τὸν λόγον ποιούμενον, ἄλλην ἐμφαίνειν. καὶ τοῦτο Ὅμηρος τὸ παράδειγμα ἔδωκεν, καὶ ἔλαθε τοὺς πολλούς. ἐπὶ γὰρ τῇ ἀποπείρᾳ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἣν ποιεῖται πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οἱ κατέχοντες τὸ Ἑλληνικόν εἰσι Ὀδυσσεὺς καὶ Νέστωρ. καὶ θαυμαστὸν τί ἐν τῷ λόγῳ; ἔστι διπλοῦν τὸ θαυμαστόν· ἔοικεν ὁ Νέστωρ μηδὲν ἴδιον λέγειν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ λέγειν τῷ Ὀδυσσεῖ, ὥσπερ μεταθεὶς τὰ διδασκάλου, καὶ ἀπονέμει αὐτῷ ἔπαινον ὁ Ἀγαμέμνων, ὡς κρατοῦντι τῶν Ἑλλήνων ἐν ταῖς βουλαῖς· ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον. καὶ λέγουσιν οἱ διδάσκαλοι, ὅτι ἐπειδὴ ἐπῄνεσε τὸν Ὀδυσσέα τὸ πλῆθος, ἵνα μὴ λυποῖτο ὁ γέρων, καὶ ὁ Ἀγαμέμνων τὸν γέροντα, ὡς περὶ παιδαρίων ἐν διδασκαλείῳ ἐπιδεικνυμένων, καὶ παραμυθίαν τοῦ διδασκάλου ἀπονέμοντος, ἵνα μὴ κλαίῃ τὰ παιδία. ἀλλ' ἡ τέχνη τίς; ὅλως ἡ αὐτὴ ὑπόθεσις τῶν λόγων οὐκ ἔστιν Ὀδυσσεῖ καὶ Νέστορι. ἔροιτο ἄν τις, καὶ πῶς οὐχ ἡ αὐτὴ ὑπόθεσις; τὰ αὐτὰ γὰρ λέγουσι. τοῦτο ἡ τέχνη ἡ 73
Νέστορος, ὅτι τὰ αὐτὰ λέγων, οὐκ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν λέγει. ἀλλ' ἡ τέχνη τίς; ἐπειδὴ μέλλει χαλεπὴν ὑπόθεσιν πείθειν, προάγεται διὰ τῆς πεπεικυίας ὑποθέσεως. πεπεισμένοι εἰσὶν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως μένειν, καὶ ἤνεγκαν αὐτοῦ τὴν ἐπιτίμησιν καὶ τὴν παραμυθίαν. ἀλλ' ἔχει χαλεπωτέραν ὑπόθεσιν ὁ γέρων. προάγεται οὖν δι' ὧν ἔπεισεν Ὀδυσσεύς, καὶ τὰ αὐτὰ λέγει Ὀδυσσεῖ· Ὥστε γὰρ ἢ παῖδες νεαροὶ, χῆραί τε γυναῖκες, Ἀλλήλοισιν ὀδύρονται οἶκόνδε νέεσθαι. Ὀδυσσεύς. τὰ αὐτὰ ὁ γέρων· Ὢ πόποι, ἦ δὴ παισὶν ἐοικότες ἀγοράασθε Νηπιάχοις;– Πῇ δὴ συνθεσίαι τε καὶ ὅρκια βήσεται ἡμῖν; Ἐν πυρὶ δὴ βουλαί τε γενοίατο, μήδεά τ' ἀνδρῶν. Ἦ μάλα δή σε ἄναξ -- ἐθέλουσιν Ἀχαιοὶ Πᾶσιν ἐλέγχιστον θέμεναι μερόπεσσι βροτοῖσι. λέγει ἐκεῖνος σημεῖον μαντείας τῶν περὶ τὸν Κάλχαντα· οὗτος, τὰ τῆς ἀστραπῆς. ὥστε διὰ τῶν αὐτῶν προάγονται. τί οὖν ἐστὶ τὸ παραλλάττον; διδάσκει τὸ παραλλάττον τῆς ὑποθέσεως τῶν ἐπαίνων ἡ διαίρεσις. ἐπῄνεσαν οἱ Ἀχαιοὶ καὶ τὸ πλῆθος τὸ κοινὸν τὸν Ὀδυσσέα πεισθέντες μένουσιν· καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ὀδυσσέως λαμπρόν· Τοῖσι δ' ἄφαρ πόλεμος γλυκίων γένετ', ἠὲ νέεσθαι Ἐν νηυσὶ γλαφυρῇσι φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν. ὁ γέρων ἄλλην ὑπόθεσιν ἔχει. ἐπειδὴ γὰρ πεπεισμένοι εἰσὶν οἱ Ἕλληνες μένειν, ζητεῖ αὖθις ἐκστρα-

ὡς εὐδιάλυτα λέγει.

στρεφόμενα λέγει.

δ. δι' ἄλλων περιιόμενον, ἄλλο πράττον.

ἰδῶσαι. οὐδὲν γὰρ ὄφελος τοῦ μὲν μένειν ἀντὶ τοῦ ταραχθῆναι· ὅπερ μάλιστα ὑπόθεσίς ἐστι καὶ ζήτησις τοῦ
Ἀγαμέμνονος· Ἀλλ' ἄγετ' αἴ κέν πως θωρήξομεν υἷας Ἀχαιῶν· πῶς ἀντὶ τοῦ Ἀχιλλέως
ἐκστρατεύσοιντο. ἔστιν οὖν τοῦ Νέστορος ἡ ὑπόθεσις· Κρῖν' ἄνδρας κατὰ φῦλα, κατὰ φρήτρας, Ἀ-
γάμεμνον, Ὡς φρήτρη φρήτρηφιν ἀρήγῃ, φῦλα δὲ φύλοις. Εἰ δέ κεν ὣς ἔρξῃς, καί τοι πείθωνται
Ἀχαιοί, Γνώσῃ ἔπειθ' ὅς θ' ἡγεμόνων κακὸς, ὅς τέ νυ λαῶν, Ἠδ' ὅς κ' ἐσθλὸς ἔῃσι. κατὰ σφέας γὰρ
μαχέσονται. αὕτη ἡ ὑπόθεσίς ἐστιν ἧς χρείαν ἔχει ὁ Ἀγαμέμνων· αὕτη ἡ ἐπικίνδυνος ὑπόθεσις
τῶν λόγων τῷ Νέστορι· ὡς ἐν παρέργῳ δὲ αὐτὴν ἔρριψεν· Ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο
σῇσιν· ὥσπερ προσθήκην τῷ λόγῳ ποιούμενος· καὶ γίνεται ὥσπερ τέλος τῆς δημηγορίας τῆς πεπεικυίας χρεία
δημηγορίας ἀναγκαιοτέρα. διὰ τοῦτο Ἀγαμέμνων τυχὼν ὧν ἐβούλετο, ἐπαινεῖ τὸν γέροντα· Ἦ
μὰν αὖτ' ἀγορῇ νικᾷς, γέρον, υἷας Ἀχαιῶν. Αἲ γὰρ Ζεῦ τε πάτερ, καὶ Ἀθηναίη, καὶ Ἄπολλον, Τοιοῦ-
τοι δέκα μοι συμφράδμονες εἶεν Ἀχαιῶν. Τῷ κε τάχ' ἠμύσειε πόλις Πριάμοιο ἄνακτος Χερ-
σὶν ὑφ' ἡμετέρῃσιν ἁλοῦσά τε περθομένη τε. ὅτι δὲ αὕτη ἐστὶν ἡ ὑπόθεσις τοῦ Νέστορος, τὸ ἐκστρα-
74 τεῦσαι, καὶ ὅτι τοῦτο ἐπαινεῖ, σχηματίζει ὁ Ἀγαμέμνων ὡς τυχὼν ὧν ἐβούλετο. τίς ὁ ἔλεγχος, καὶ τίς ἡ
ἀπόδειξις; φοβεῖται μὴ οὐ πείσῃ ὁ Νέστωρ, καὶ βοηθεῖ αὐτῷ ὅσα δύναται. τί οὖν ἐστι τὸ μὴ ποιοῦν
πείθειν τὸν Νέστορα; ὀργὴ ὑπὲρ Ἀχιλλέως τῶν Ἑλλήνων. παραμυθεῖται τὴν ὀργὴν αὐτῶν ὁ Ἀγα-
μέμνων ὁμολογῶν ἡμαρτηκέναι, καὶ μέμνηται τοῦ Ἀχιλλέως, ἵνα μαλάξῃ αὐτῶν τὸν θυμὸν ἐπ' αὐτῷ.
ἐπεὶ τί βούλεται τό· Ἀλλά μοι αἰγίοχος Κρονίδης Ζεὺς ἄλγε' ἔθηκεν, Ὅς με μετ' ἀπρήκτους ἔρι-
δας καὶ νείκεα βάλλει. Καὶ γὰρ ἐγὼν Ἀχιλεύς τε μαχεσσάμεθ' εἵνεκα κούρης Ἀντιβίοις ἐπέεσσιν,
ἐγὼ δ' ἦρχον χαλεπαίνων. Εἰ δέ ποτ' ἔς γε μίαν βουλεύσομεν, οὐκέτ' ἔπειτα Τρωσὶν ἀνάβλησις
κακοῦ ἔσσεται οὐδ' ἠβαιόν. ἐποίησεν αὐτοὺς οἰκτεῖραι, εἰ ὁμολογεῖ τὸ ἁμάρτημα, καὶ ἀπεπλήρωσεν
αὐτῶν τὸν θυμόν. εἶτα συναγορεύσας τῷ γέροντι καὶ παραμυθησάμενος, ἀφεὶς ταῦτα, ἐπὶ τὸ
οἰκειότατον ἔρχεται, ἐπὶ τὸ βασιλέα· Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν Ἄρηα. Ταῦ-
τα κελεύσας ἐπάγει, φησὶ, καὶ τὴν ἀπειλὴν, ἐάν δέ τις χωρίζηται· Ὃν δέ κ' ἐγὼν ἀπάνευθε
μάχης ἐθέλοντα νοήσω Μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὔ οἱ ἔπειτα Ἄρκιον ἐσσεῖται φυγέειν
κύνας ἠδ' οἰωνούς. ὥστε ἄρχεται ἀπὸ ἐπαίνου συναγορεύων τῷ Νέστορι· ἔπειτα παραμυθεῖται
τὸν θυμὸν, ὁμολογῶν ἡμαρτηκέναι· εἶτα κελεύει καὶ ἀπειλεῖ βασιλικῶς. αὕτη οὖν ἡ τέχνη τίς ἐστι;
τὸ, ἐπ' ἄλλης ὑποθέσεως πεπεικυίας πρότερον, ἐπὶ τέλει ὡς πάρεργον ἐρριφέναι ἐπὶ οἰκειοτέ-
ραν ὑπόθεσιν. Ταύτην τὴν τέχνην τίς ἐμιμήσατο, καὶ τίς ἐξηγήσατο; Πλάτων. ἐγκώμιον
λέγει ἐν τῷ Συμποσίῳ Ἀλκιβιάδης Σωκράτους. ἐπὶ τέλει τοῦ ἐγκωμίου λέγει πρὸς
Ἀγάθωνα ὁ Ἀλκιβιάδης· Ὅρα τοίνυν, ὦ Ἀγάθων, μὴ πάθῃς ὅπερ οἱ πολλοί. ὁ γὰρ
Σωκράτης οὗτος προσποιεῖται ἐραστὴς εἶναι· εἶτα ἐρώμενος ἀναφαίνεται. μὴ οὖν καὶ σὺ τὸ αὐτὸ
πάθῃς, ὅπερ καὶ πάντες πεπόνθασι. ἔτυχε δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης ἐρῶν τοῦ Ἀγάθωνος, καὶ ἐβούλετο
ὑπὸ μηδενὸς ἄλλου αὐτὸν ἐρᾶσθαι. καὶ ἐπὶ τέλει ἔρριψε τὴν παραίτησιν τὴν πρὸς Ἀγάθωνα, ὡς
ἐπὶ τοῦ ἐγκωμίου λέγων. αὐτὸς ἐξηγεῖται ὁ Σωκράτης τὴν τέχνην· Νήφειν μοι δοκεῖς, ὦ Ἀλκι-
βιάδη· ἐδόκει γὰρ μεθύειν ὁ Ἀλκιβιάδης· οὐ γὰρ ἄν κομψῶς γε, φησὶ, τὸ Σατυρικὸν δράμα περι-
έβαλλες, εἰ μὴ ἔνηφες. καὶ πάντα ταῦτα εἴρηκας ὑπὲρ τοῦ διαβάλλειν ἐμὲ καὶ Ἀγάθωνα, ἵνα ἐγὼ
μὲν σοῦ ἐρῶ καὶ μηδενὸς ἄλλου. καὶ γὰρ ἐποίησας αὐτὸ, φησὶν, ὡς οὐδὲν, ἢ ἐπὶ τέλει αὐτὸ εἰπὼν, ὡς οὐχ
ἕνεκα τούτου πάντα τὰ ἄλλα εἰρηκώς. ἀλλ' οὐκ ἔλαθες, ἀλλὰ τὸ Σατυρικὸν δράμα τοῦτο ἀνε-
φάνη. οὕτω γάρ τοι γίνεται ἡ τέχνη καὶ παραδίδοται. πειρασόμεθα οὖν δεῖξαι μετὰ τὰ Ὁμηρικὰ καὶ
παρὰ τοῖς ῥήτορσι καὶ ἐν δημηγορίαις, καὶ ἐν δίκαις, καὶ ἐν πανηγυρικοῖς λόγοις, καὶ ἐν διαλόγοις
τὸ αὐτὸ εἶδος γινόμενον. πρότερον δὲ καὶ ἄλλο εἶδος εἴδομεν λόγων ἐσχηματισμένων. διπλοῦν
τὸ τῆς παρρησίας ἀσφαλὲς προσδιωκτέον.
τοῦτο· τὸ μὲν, πρὸς τῇ τῶν μελλόντων λεχθήσεσθαι παρρησίᾳ, ἔνδειξιν τῶν λεχθησομένων ἀσφαλῆ
παραιτουμένων τὸ λυπηρὸν τοῦ ἀκούσματος· τὸ δὲ, ἐν διηγήσει προσώπων ὑπαλλαγῆς, ὁ
διὰ τῶν πρὸς ἑτέρους ἑτέροις· καὶ ἔχει τὸ ἀσφαλὲς ἐν τῷ μὴ οἷς ἐπιπλήττει αὐτοῖς διαλέγε-
75 σθαι, ἀλλ' ἀκουόντων αὐτῶν, ἑτέροις ταῦτα λέγειν ἃ τούτοις προσήκει. τί ποτ' οὖν ἐστιν ἑκάτε-
ρον τὸ εἶδος; ὁ Ἀχιλλεὺς ἀνέστη, καὶ μετὰ τὸν Ἀχιλλέα ὁ μάντις, ἐν ἀρχῇ τῆς Ἰλιάδος, ἐλέγχοντες
τὸν Ἀγαμέμνονα, ὅτι τὴν αἰτίαν τοῦ νοσήματος αὐτὸς παρέχει. ὁ μὲν Ἀχιλλεὺς, ἐν συμβουλῆς

σχήματι

σχήματι ὀνειδίζει τὴν αἰτίαν τῷ Ἀγαμέμνονι τῶν κακῶν, ὡς ἀπόρως διακείμενος, καὶ ζητῶν τὴν αἰτίαν, καὶ ἀφορμὴν ποιεῖται τῆς παῤῥησίας τὸν μάντιν· ὁ δὲ μάντις, ἀντιστοιχῶν τῷ Ἀχιλλεῖ τῇ ἐρωτήσει ὧν ὑπέβαλεν. ὁ Ἀχιλλεὺς, ζητῶν τὰς αἰτίας, περιδιοικεῖται τὸ φανερὰν γενέσθαι τὴν αἰτίαν τῶν δεινῶν. ἴδωμεν οὖν τοὺς ἑκατέρων λόγους, πῶς ἔχουσι δι' ἀλλήλων, καὶ πῶς τὸ εὐπρεπὲς ἔχουσιν, οἱ μὲν τοῦ Ἀχιλλέως ἐν βαθύτητι ζητήσεως, οἱ δὲ τοῦ μάντεως, ἀσφαλείᾳ περὶ τῆς ἀποκρίσεως· Ἀτρείδη, νῦν ἄμμε παλιμπλαγχθέντας οἴω Ἂψ ἀπονοστήσειν, εἴ κεν θάνατόν γε φύγοιμεν· Εἰ δὴ ὁμοῦ πόλεμός τε δαμᾷ καὶ λοιμὸς Ἀχαιούς. Ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν, ἢ ἱερῆα, Ἢ καὶ ὀνειροπόλον· καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν· Ὅς κ' εἴποι ὅ τι τόσσον ἐχώσατο Φοῖβος Ἀπόλλων· Εἴτ' ἄρ' ὅγ' εὐχωλῆς ἐπιμέμφεται, εἴθ' ἑκατόμβης· Αἴ κέν πως ἀρνῶν κνίσσης αἰγῶν τε τελείων Βούλεται ἀντιάσας ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι. – Ἤτοι ὅγ' ὣς εἰπὼν, κατ' ἄρ' ἕζετο– μέχρι τούτου Ἀχιλλέως λόγοι ἔχουσι ὑπαινιττόμενοι εἰς Ἀγαμέμνονα, καὶ προσκρούοντος ἐκείνῳ, ἐν δὲ σχήματι ζητήσεως καὶ ἀπορίας τῆς τοῦ δεινοῦ αἰτίας τὸ ἀσφαλὲς περιδιοικούμενοι. ἡ δὲ ἔνδειξις τοῦ εἰς Ἀγαμέμνονα λέγεσθαι ταῦτα, πρῶτον μὲν, τὸ πρὸς Ἀγαμέμνονα ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἀλλὰ μὴ εἰς τὸ κοινόν· Ἀτρείδη, νῦν ἄμμε παλιμπλαγχθέντας– ὡς γὰρ τιμῶν αὐτὸν ἔχει τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸν κοινὸν λόγον πρὸς ἐκεῖνον ἀποτεινόμενος, τὴν ἀσφάλειαν ἔχει τοῦ προσκρούματος. εἶτα ἑξῆς ἐπάγει, Εἰ δὴ ὁμοῦ πόλεμός τε δαμᾷ καὶ λοιμὸς Ἀχαιούς. αἴτιος τοῦ πολέμου Ἀγαμέμνων ἐστὶ, συναγαγὼν τοὺς Ἕλληνας. συνῆψε καὶ τὸν λοιμὸν τῷ πολέμῳ, καί φησιν αὐτὸν αἴτιον γεγονέναι. τί γὰρ ἡ μνήμη τοῦ πολέμου ἐν τούτῳ, εἰ μὴ ἐβούλετο ἀμφοτέρων αἴτιον ἀποφῆναι τὸν αὐτόν; εἶτα ἐπειδὴ ἔδειξεν ὅτι αὐτὸς αἴτιός ἐστιν οὐ χωρὶς σαφῶς εἰπεῖν, ἐπὶ ζήτησιν ἦλθεν· Ἀλλ' ἄγε δή τινα μάντιν ἐρείομεν, ἢ ἱερῆα, Ἢ καὶ ὀνειροπόλον· καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν· Ὅς κ' εἴποι ὅ τι τόσσον ἐχώσατο Φοῖβος Ἀπόλλων. ἡ προσθήκη τοῦ τόσσον, δηλοῖ ὅτι τὰς αἰτίας τῆς ὀργῆς ἃς ὑποβάλλει ὁ Ἀχιλλεὺς, οὐ πιστεύει ἀκούων, ἀλλ' αἰτίαν μείζονα προειμένει· Εἴτ' ἄρ' ὅγ' εὐχωλῆς ἐπιμέμφεται, εἴθ' ἑκατόμβης. ἐνδέχεται τὸν Ἀπόλλωνα ἕνεκεν εὐχωλῆς καὶ ἑκατόμβης τόσον χολωθῆναι. οὕτω μὲν ὁ Ἀχιλλεὺς διοικεῖται τὸν λόγον. ὁ δὲ μάντις, λαβόμενος τῆς ἀφορμῆς, αὖθις τοῖς Ἀχιλλέως λόγοις χρῆται εἰς διατελεύτην τοῦ δεῖξαι τῷ Ἀγαμέμνονι, πρὶν φανερῶς εἰπεῖν· καὶ γάρ ἐστιν αὐτῷ ἀφορμὴ τῶν λόγων τὸ Τόσσον. λέγει γὰρ, Οὔτ' ἄρ' ὅγ' εὐχωλῆς ἐπιμέμφεται, οὔθ' ἑκατόμβης. καὶ πρότερον περιδιοικεῖται τὴν ἀσφάλειαν· 76
Ὦ Ἀχιλεῦ κέλεαί με Διῒ φίλε μυθήσασθαι Μῆνιν Ἀπόλλωνος ἑκατηβελέταο ἄνακτος. Τοιγὰρ ἐγὼν ἐρέω, σὺ δὲ σύνθεο, καί μοι ὄμοσσον, Ἦ μέν μοι πρόφρων ἔπεσιν καὶ χερσὶν ἀρήξειν. ταῦτα γὰρ ὁμολογοῦντός ἐστιν ὅτι τῷ βασιλεῖ προσκρούει. εἶτα τῷ προοιμίῳ τούτῳ ἐπάγει· Ἦ γὰρ οἴομαι ἄνδρα χολωσέμεν, ὃς μέγα πάντων Ἀργείων κρατέει, καί οἱ πείθονται Ἀχαιοί. εἶτα γνωμολογεῖ· Κρείσσων γὰρ βασιλεὺς ὅτε χώσεται ἀνδρὶ χέρηϊ. εἶτα τὴν τέχνην τῆς ὀργῆς ἐπάγει· Εἴπερ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ, Ἀλλά γε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσσῃ, Ἐν στήθεσσιν ἑοῖσι. σὺ δὲ φράσαι εἴ με σαώσεις. καὶ ἤδη ἔδειξεν ὅτι Ἀγαμέμνων τούτων ἁπάντων αἴτιος, μηδέ πω εἰπών. καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει, ἀντίστοιχα λέγων ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁμολογούμενα τούτοις· Θαρσήσας μάλα εἰπὲ θεοπρόπιον ὅ τι οἶσθα. Οὐ μὰ γὰρ Ἀπόλλωνα Διῒ φίλον, ᾧτε σὺ, Κάλχαν, Εὐχόμενος Δαναοῖσι θεοπροπίας ἀναφαίνεις, Οὔτις ἐμεῦ ζῶντος καὶ ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο, Σοὶ κοίλης παρὰ νηυσὶ βαρείας χεῖρας ἐποίσει Συμπάντων Δαναῶν· οὐδ' ἢν Ἀγαμέμνονα εἴπῃς, Ὃς νῦν πολλὸν ἄριστος ἐνὶ στρατῷ εὔχεται εἶναι. Καὶ τότε δὴ θάρσησε καὶ ηὔδα μάντις ἀμύμων. ὁμολογεῖ ὁ ποιητὴς, τῶν λόγων τὴν διοίκησιν. μία μὲν αὕτη εὐπρέπεια ἐσχηματισμένων λόγων, τὸ, δι' αἰνιγμάτων λέγειν ἃ φρονεῖ τις, καὶ τὸ, τῇ διατριβῇ καὶ τῇ μελλήσει τῶν λόγων εἰπεῖν, πρὶν εἰπεῖν, τῷ προοιμίῳ τὸ μέλλον δείκνυσθαι λυπηρόν. ἡ δευτέρα τίς; ἐλέγομεν ἐκείνην εἶναι τὴν μέθοδον, τὸ, ἑτέροις διαλεγόμενον ἑτέρων καθάπτεσθαι, τὸ ἀσφαλὲς τοῦ μὴ προσκρούειν, τῇ ὑπαλλαγῇ τοῦ προσώπου ἐνδεικνύμενον. καὶ τοῦτο Ὅμηρος ἔδειξεν ἐν Ὀδυσσέως λόγῳ. ὁ γὰρ Ὀδυσσεὺς, πρὶν συναγαγεῖν τοὺς ὄχλους εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα δημηγορήσῃ περὶ τῆς μονῆς, ὅτε τὴν ἀπόπειραν ὁ Ἀγαμέμνων ἐποιήσατο, οὕτω λέγει· Ὅντινα μὲν βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα κιχείη,

ἑτέροις διαλεγόμενον, ἑτέρων καθάπτεσθαι.

» Τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς· Δαιμόνι', ὥς σε ἔοικε, κακὸν ὣς, δειδίσσεσθαι·
» Ἀλλ' αὐτός τε κάθησο, καὶ ἄλλους ἵδρυε λαούς. Οὐ γάρ πω σάφα οἶσθ' οἷος νόος Ἀτρείδαο·
» Νῦν μὲν πειρᾶται, τάχα δ' ἴψεται υἷας Ἀχαιῶν. Ἐν βουλῇ δ' οὐ πάντες ἀκούσαμεν οἷον ἔει-
» πε· Μή τι χολωσάμενος ῥέξῃ κακὸν υἷας Ἀχαιῶν. Θυμὸς δὲ μέγας ἐστὶ διοτρεφέος βασι-
77 » λῆος. Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι· φιλεῖ δέ ἑ μητίετα Ζεύς. Ὃν δ' αὖ δήμου ἄνδρα ἴδοι βοόων-
» τά τ' ἐφεύροι, Τὸν σκήπτρῳ ἐλάσασκεν, ὁμοκλήσασκέ τε μύθῳ. ταύταις ταῖς ἐπιτιμήσεσι
συνάγει καὶ τοὺς βασιλέας. ὁ μὲν δὴ ἐντυγχάνων τοῖς βιβλίοις, οἴεται, ὅπερ καὶ προείρηκεν Ὅμη-
ρος, τοῦτο ποιεῖν, αὐτοῖς τοῖς βασιλεῦσι φιλοφρόνως διαλέγεσθαι, τοῖς δὲ δήμοις πικρότερον
καὶ σφοδρότερον. ὃ δὲ ποιεῖ Ὀδυσσεὺς Ὁμήρου, οὐδεὶς ὁρᾷ. ἃ γὰρ ἐβούλετο καθάψασθαι τῶν
βασιλέων, τῷ δήμῳ διελέγετο· ἃ δ' ἐβούλετο ἐπιτιμῆσαι τῷ δήμῳ, τοῖς βασιλεῦσι διελέγε-
» το. ἢ εἰπάτω μοί τις, τί ἔδοξε τῷ Ὀδυσσεῖ τοῖς δημόταις λέγειν; Οὐ μέν πως πάντες βασι-
» λεύσομεν ἐνθάδ' Ἀχαιοί. Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω, Εἷς βασιλεύς·
» ἢ τί ἔδοξε τοῖς βασιλεῦσιν ἐπιτιμῶντα λέγειν; Ἐν βουλῇ δ' οὐ πάντες ἀκούσαμεν οἷον ἔειπε.
» Νῦν μὲν πειρᾶται, τάχα δ' ἴψεται υἷας Ἀχαιῶν. ταῦτα δὲ οὐ τοῖς δημόταις λέγει, ἀλλὰ τοὺς
βασιλέας ἀναμιμνήσκει. γέγονεν οὖν ὁ λόγος πρὸς ἑκατέρους ἑκατέροις κοινός. καὶ τὴν ἐξή-
» γησιν ἐπάγει Ὅμηρος τῶν ἐσχηματισμένων τούτων λόγων διὰ ὀνόματος ἑνός, ὃ οὐδὲ ὁρῶσιν οἱ
» ἀναγινώσκοντες, Ὅμηρος δὲ ὑπὸ φιλανθρωπίας ἐξηγήσατο, Ὣς ὅγε κοιρανέων δίεπε
στρατόν. τί ἐστι τὸ Κοιρανέων; ὡς κοίρανος διαλεγόμενος; οὐ δή που· ἀλλὰ στρατήγημα τοῦ
λόγου οὕτως ὀνομάζων, καὶ ἐξήγημα τοῦ στρατηγήματος, καὶ τοῦ, Κοιρανέων δίεπε στρατόν. ἡ γὰρ
διοίκησίς ἐστι τέχνη ἐν τῷ ὀνόματι λεγομένη. ἴωμεν τοίνυν ἐπὶ τὰ πεζὰ παραδείγματα.
Δημοσθένης διδάσκει ἡμᾶς εὐπρεπῶς διαλέγεσθαι ἃ βούλεταί τις· καὶ οἶδε τοῦ σχήματος τύ-
που τὸ ὄνομα. λέγει δὲ ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου ὧδε τῇ λέξει· Ἐπειδὰν δὲ ἔλθωσιν οἱ πρέσβεις εἰς
Θήβας, πῶς χρήσασθαι τῷ πράγματι παραινῶ, τούτῳ μοι πάνυ προσέχετε τὸν νοῦν. εἶτα
» ἐπάγει ὥσπερ διδάσκαλος παραδιδοὺς μαθητῇ τὴν διοίκησιν· Μὴ δεῖσθαι Θηβαίων μηδέν·
» αἰσχρὸς γὰρ ὁ καιρός· ἀλλ' ἐπαγγέλλεσθαι βοηθήσειν ἐκείνοις, ἂν κελεύωσιν ὡς ἐκείνων μὲν ὄν-
» των ἐν τοῖς ἐσχάτοις, ἡμῶν δὲ ἄμεινον ἢ ἐκείνων τὸ μέλλον προορωμένων· ἵνα, ἂν μὲν δέχωνται
» ταῦτα καὶ πεισθῶσιν ἡμῖν, καὶ ἃ βουλόμεθα ὦμεν διῳκημένοι, καὶ μετὰ σχήματος ἀξίου τῆς πό-
» λεως ταῦτα πράξωμεν· ἂν δ' ἄρα μὴ τύχῃ, ἐκεῖνοι μὲν, ἑαυτοῖς ἐγκαλῶσιν, ἄν τι ἐξαμαρ-
τάνωσιν· ἡμεῖς δέ, μηδὲν αἰσχρὸν μηδὲ κακὸν ὀφθείημεν πεπεισμένοι. τὸ δὲ ἕτερα λέγειν καὶ
ἕτερα διοικεῖσθαι δείκνυσι τοι πάλιν ὁ αὐτὸς Δημοσθένης ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς, ἔν τε Περὶ
συμμοριῶν ἐπιγραφομένῳ λόγῳ· ὅσπερ λόγος εἰκότως ἂν καὶ δικαίως ἐπιγράφοιτο Περὶ τῶν
βασιλικῶν, ἐν τῷ, πρῶτος καὶ μόνος παραστὰς ἀντειπεῖν. ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἐναντιοῦται μὲν τῇ
Ἀθηναίων γνώμῃ, ὡρμηκότων αὐτῶν πολεμεῖν βασιλεῖ, καὶ μία μὲν διοίκησις τοῦ λόγου ἐστί,
τό, βουλόμενον τὸν ῥήτορα μὴ πολεμεῖν αὐτοὺς βασιλεῖ· κλέπτει δὲ τὴν δόξαν, τὸ συμβουλεύειν
βασιλεῖ μήπω πολεμεῖν, καὶ αὕτη ἡ τέχνη ἐστὶ τοῦ, ἃ βούλεταί τις λέγειν εὐπρεπῶς. ποιεῖ δὲ τοῦτο
» οὕτως· Ἐγὼ νομίζω κοινὸν ἐχθρὸν ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων εἶναι βασιλέα· οὐ μὴν διὰ τοῦ-
» το παραινέσαιμ' ἂν μόνοις τῶν ἄλλων ὑμῖν πόλεμον πρὸς αὐτὸν συνάγειν. καὶ ἔτι ἡ τέχνη βα-
» θυτέρα, τὸν κωλύοντα πολεμεῖν ἐπαγγέλεσθαι περὶ δυνάμεως πολεμήσουσιν. τοῦτο μὲν κλέ-
78 πτοντός ἐστι τὴν ἐναντίωσιν τοῦ πολέμου. μιμεῖται γὰρ ἐν τούτῳ τὸν Ἀρχίδαμον τοῦ Θουκυδίδου.
καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος, ἐπειδὴ ἑώρα τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ Πελοποννησίους ὡρμηκότας πρὸς τὸν πό-
λεμον, ἐβούλετο δὲ αὐτοὺς κωλῦσαι πολεμεῖν, τὸ μὲν μὴ πολεμεῖν λέγειν οὐ τολμᾷ· οὐ γὰρ πείσον-
ται· συμβουλεύων δὲ τὸ μήπω πολεμεῖν, τὸ μὴ πολεμεῖν λέγει. μία μὲν αὕτη διοίκησις ἐν τῷ
λόγῳ. δευτέρα δὲ ἐκείνη, ᾧ μὲν βούλονται πολεμεῖν, οὐ βούλεται αὐτοὺς πολεμεῖν ὁ Δημοσθέ-
νης· ᾧ δὲ οὐκ ἐθέλουσι πολεμεῖν, τούτῳ κελεύει πολεμεῖν. καὶ γὰρ ὁ διπλοῦς λόγος ἐσχηματισμέ-
νος. βασιλεῖ μὲν γὰρ αὐτοὺς οὐ βούλεται πολεμεῖν, ᾧ πάνυ βούλονται· Φιλίππῳ δὲ ἀξιοῖ πολεμεῖν,
ᾧ οὐ βούλονται. τίνα δὲ διοίκησιν ἐποιήσατο; ἐξ ἑτέρας ὑποθέσεως τοῦ πεῖσαι μὴ πολεμεῖν ᾧ
βούλονται, καὶ πολεμεῖν ᾧ μὴ βούλονται, συμβουλεύει πολεμεῖν βασιλεῖ, ἀλλὰ μήπω, παρα-
σκευά-

Σχημάτισμα ἐκ πάντων συνεστ.

α, τὸ εὐπρεπῶς διαλέγεσθαι

β, τὸ ἕτερα λέγειν, ἕτερα διοικεῖσθαι

σκευάζεσθαι δὲ πρὸς αὐτόν. τὸ μὲν οὖν Μηδίζειν, τὴν ὁρμὴν τὴν ἐπὶ βασιλέα κωλύει· συμβουλὴ δὲ τῆς παρασκευῆς, εὐπρεπῆ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Φίλιππον ἐργάζεται. καὶ ὅτι αὕτη ἡ τέχνη ἐστὶ, λάβε αὐτὸν Δημοσθένην ὁμολογοῦντα· Εἰ μὲν τοίνυν ἕτερος τις ἦν τρόπος δυνάμεως, ᾧ τοὺς βαρβάρους οἷόν τε ἦν ἀμύνασθαι, ἕτερος δέ τις ᾧ τοὺς Ἕλληνας, εἰκότως ἂν φανεροὶ πᾶσιν ἐπιγινώμεθα πρὸς ἐκεῖνον ἀντιταττόμενοι· εἰ δὲ πάσης παρασκευῆς ἐστὶ τρόπος ὁ αὐτὸς οὗτος, τοὺς ἐχθροὺς ἀμύνασθαι δύνασθαι, τοῖς οὖσι συμμάχοις βοηθεῖν, καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀγαθὰ σώζειν, τί τοὺς ὡμολογημένους ἐχθροὺς ἔχοντες, ἄλλους ζητοῦμεν; ἀλλὰ παρασκευαζώμεθα μὲν πρὸς τούτους, ἀμυνώμεθα δὲ κἀκεῖνον, ἂν ἡμᾶς πείσῃ. καὶ ἤνθαδε τὸ ἀπόρρητον τοῦτο τῆς γνώμης μηνύει ἐν ἄλλῳ λόγῳ· Ὁρᾶτε δή ἡμᾶς Φιλίππου μὲν καταφρονοῦντας, βασιλέα δὲ ὡς ἰσχυρὸν ἐχθρὸν φοβουμένους. εἰ δὲ τὸν μὲν πολεμεῖν οὐ θελήσομεν, τὸν δὲ οὐκ ἀξιώσομεν, πρὸς τίνας παραταξόμεθα; ἀλλὰ καὶ Εὐριπίδης δι' ὅλων λόγων διοικήσεως σχῆμα περαίνει ἐν ὅλῳ δράματι, ἐν μέρει τινὶ σχῆμα διοικούμενον. ἐν τῷ Αἰόλῳ ὁ Μακαρεύς ἐστιν ὁμιλήσας τῇ ἀδελφῇ καὶ λανθάνων, καὶ συμβουλεύων τῷ πατρὶ τὰς ἀδελφὰς τοῖς ἀδελφοῖς συνοικῆσαι, ἵνα τὸ οἰκεῖον διοικήσηται. καὶ οὕτως ἐσχημάτισται ὁ λόγος κοινῇ γνώμῃ καὶ συμβουλῇ. ἡ Μελανίππη σοφὴ, τὸ δρᾶμα Εὐριπίδου, ἐπιγέγραπται μὲν Σοφὴ, ὅτι φιλοσοφεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τοιαύτης μητρὸς ἐστὶν, ἵνα μὴ ἀπίθανος ᾖ ἡ φιλοσοφία. ἔχει δὲ διπλοῦν σχῆμα, τὸ μὲν, τοῦ ποιητοῦ· τὸ δὲ, τοῦ προσώπου τοῦ ἐν τῷ δράματι, τῆς Μελανίππης. τὸ μὲν τοῦ ποιητοῦ, τοιόνδε· τὸ δὲ τοῦ προσώπου, τοιόνδε· Ἀναξαγόρᾳ προσεφοίτησεν Εὐριπίδης· Ἀναξαγόρου δὲ λόγος ἐστὶν, ὅτι πάντα ἐν πᾶσιν· εἶτα ὕστερον διεκρίθη. μετὰ ταῦτα ὡμίλησε καὶ Σωκράτει, καὶ ἐπὶ τὸ ἀπορώτερον ἤγαγε τὸν λόγον. ὁμολογεῖ οὖν τὴν διδασκαλίαν τὴν ἀρχαίαν διὰ τῆς Μελανίππης· Κοὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος, ἀλλ' ἐμῆς μητρὸς πάρα, Ὡς οὐρανός τε γαῖά τ' ἦν μορφὴ μία. οὕτω μὲν ὁ ποιητὴς σχηματίζει τὸ αὐτοῦ· ἡ δὲ Μελανίππη, ἐπαιδεύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, γέγονε δὲ ταύτῃ παιδία· ἐξέθηκε δὲ αὐτὰ εἰς τὰ τοῦ πατρὸς βουφόρβια. ὁ δὲ πατὴρ ἡγεῖται ἐκ βοὸς εἶναι, καὶ ὡς τέρας βούλεται κατακαῦσαι. βοηθοῦσα αὕτη ἡ Μελανίππη ἀποφαίνεσθαι πειρᾶται ὅτι τέρας οὐδὲν ἐστίν. οὕτω τὸ δρᾶμα ὅλον ἐσχημάτισται· καὶ ἅμα διδάσκει ἡμᾶς Εὐριπίδης ὅτι τὸν σχηματίζοντα ἐγγυτάτω δεῖ εἶναι τοῦ λῦσαι τὸ σχῆμα μετὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ σχήματος. περιεργασαμένη γὰρ πάσας αἰτίας τοῦ σῶσαι τὰ παιδία, λέγει, Εἰ δὲ παρθένος φθαρεῖσα ἐξέθηκε τὰ παιδία, καὶ φοβουμένη τὸν πατέρα, σὺ φόνον δράσεις; ὥστε καὶ τὸ αὐτῆς πρᾶγμα λέγει ἐν σχήματι συμβουλῆς. 79 ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ Πανηγυρικὸς Ἰσοκράτους τοιοῦτόν τι βιβλίον ἐστὶ, καὶ ὁ Φίλιππος Ἰσοκράτους, καὶ ὁ Περὶ τῆς ἀντιδόσεως. ἐν γὰρ τοῖς τρισὶ τούτοις βιβλίοις ἐγκώμια διέρχεται, τὸ μὲν, Ἀθηναίων· τὸ δὲ, Φιλίππου· τὸ δὲ, ἑαυτοῦ. ἀλλὰ τοῖς μὲν Ἀθηναίων ἐγκωμίοις, καὶ τοῖς Φιλίππου, συμβουλὴν ὑποθέμενος, τὸ εὐπρεπὲς τοῦ ἐγκωμίου ἐπραγματεύσατο, καὶ πεποίηται ὥσπερ πάρεργον συμβουλῆς τὸ ἐγκώμιον· τὸ δ' ἐστὶν ἔργον τῶν ἐγκωμίων· πάρεργον δὲ ἡ συμβουλή· αὐτῷ δὲ ἔδωκεν ἐπαίνου ἀφορμὴν, ἐν ἀνάγκῃ ἀπολογίας πρὸς τὰ κατηγορημένα. τοῦτο καὶ Δημοσθένης ἐν τῷ Περὶ τοῦ στεφάνου ἐπραγματεύσατο. ἐγκώμιον αὐτοῦ ἤθελησε γράψαι, καὶ τὴν ἀπολογίαν προσετάξατο. τοῦτο καὶ Πλάτων πεποίηκεν ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ Σωκράτους, ἐγκώμιον βουλόμενος γράψαι ἐν ἀπολογίας σχήματι. τοῦτο καὶ Ξενοφῶν ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν· ὡς γὰρ ἀπολογούμενος ὑπὲρ Σωκράτους, ἐγκώμιον Σωκράτους περαίνει. ἔργον δὲ αὐτοῖς ἐστὶ, καὶ πολλὰς ὑποθέσεις ὁμοῦ συμπλέκειν. ἥ γέ τοι ἀπολογία Σωκράτους, καὶ Πλάτωνος ἀπολογία ἐστὶ, καὶ Ξενοφῶντος ἀπολογία ἐστί· καὶ ὁ περὶ τοῦ στεφάνου, τέσσαρας ὑποθέσεις ἔχει, καὶ ἀπολογία ἐστὶ, καὶ κατηγορία, καὶ ἐγκώμιον Δημοσθένους, καὶ ὁποῖον εἶναι δεῖ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα. καὶ Ξενοφῶν δὲ, ὁμολογῶν ἐγκώμιον Ἀγησιλάου εὑρεῖν, λέγει ἐν ἱστορίας λόγῳ τὸ σχῆμα ποιούμενος. καὶ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι πάλιν ἔν τε τῇ Παιδείᾳ καὶ τῇ Ἀναβάσει εὑρήσεται ἐσχηματισμένους λόγους. βούλεται γὰρ τοὺς δημότας τὰ ἴσα ὅπλα λαμβάνειν, καὶ τοῖς ὁμοτίμοις ἑκατέροις διαλέγεται εὐπρεπῶς· τοῖς μὲν, ὡς τιμὴν αἰτεῖ· τοῖς δὲ, ὡς συναγωνισταῖς καὶ συναθληταῖς, καὶ ἀγωνιζόμενος· καὶ τὸ ἑκατέρων οὕτω διοικεῖται. καὶ ἐν τῇ ἀναβάσει ὁ Κλέαρχός ἐστι, τῶν στρατιωτῶν ὑποπτευόντων τὴν ἀνάβασιν

τὴν Κύρου, καὶ μὴ βουλομένων, ἀλλὰ δεικνύντων τὰ ἄπορα. καὶ ἐν τῷ Περὶ τῆς παραπρεσβείας
ἄλλα προτείνει, καὶ ἄλλα συγκατασκευάζει. ἔστι γὰρ ἡ τέχνη τῶν ἐσχηματισμένων λόγων μάλι-
στα αὕτη, τὸ ἄλλαις κατασκευαῖς συμπλέκειν τὰ οἰκεῖα. ὅπερ πεποίηκε καὶ Θουκυδίδης ἐν τῷ
Ἐπιταφίῳ. δημηγορῶν γὰρ καὶ παρακαλῶν Ἀθηναίους ἐπὶ τὸν πόλεμον, συνέταξε τοῦ ἐπι-
ταφίου κεφάλαια τῇ παραινέσει. ἐγκώμιόν ἐστιν ἡ παράκλησις ἀπὸ τοῦ γένους, ἀπὸ τῆς τῶν
προγόνων ἀρετῆς. ἐγκώμιόν ἐστιν ἐκ παραβολῆς ἡ παράκλησις, ἐκ τοῦ παραβάλλειν τὰ τῶν
ἐναντίων, καὶ τὰς δυνάμεις ἑκατέρας τῆς πόλεως. οὕτω κινδυνεύει, ὅπερ ὑπεστησάμεθα ἐν
ἀρχῇ τῶν λόγων, τοσοῦτον ἀποδεῖξαι ἀληθὲς εἶναι, τὸ μὴ εἶναί τι ἐσχηματισμένον, ὥστε τὸ ἐναν-
τίον αὐτῷ οὐδεὶς λόγος ἀσχημάτιστος. καὶ πάλιν ἐπανέλθωμεν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου ἣν ἐξ
ἀρχῆς ὑπεθέμεθα, ὅτι τοῦ ἀγῶνος ὄντος τῷ ῥήτορι διπλοῦ, τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ ἤθους τοῦ
κρατοῦντος, ἡ περὶ τῶν ἠθῶν διοίκησις, ἀεὶ ἐσχηματισμένους τοὺς λόγους ἔχει. πολλὰ σχήματα
παρ' Ὁμήρῳ, πάμπολλα καὶ ἐν ἄλλαις ὑποθέσεσιν, ἄλλα διοικούμενα. ἐπεὶ καὶ ὁ τῆς Βρισηΐ-
δος λόγος οὐκ ἀσχημάτιστος, ὅτε ἤκουσα παρὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος θεασαμένη τὸν Πάτροκλον
κείμενον, ἐπιπίπτει τῷ σώματι, καὶ θρηνεῖ Πάτροκλον. καὶ οἴεται ὁ ἀκροατὴς ὅτι Πάτροκλον
θρηνεῖ. ἐνδείκνυται δὲ ὁ ποιητὴς σοφίαν γυναικὸς ἐν ἀκμῇ καιροῦ ἀπαιτούσης τὰς τῆς γυναι-
κὸς ὑποσχέσεις, καὶ διὰ τοῦτο θρήνου δίκην λεγούσης πρὸς Ἀχιλλέα· Πάτροκλέ μοι δειλῇ πλεῖ-
80 » στον κεχαρισμένε θυμῷ, Ζωὸν μέν σε ἔλειπον ἐγὼ κλισίηθεν ἰοῦσα· Νῦν δέ σε τεθνηῶτα κιχάνομαι,
» ὄρχαμε λαῶν, Ἂψ ἀνιοῦσ'. ὥς μοι δέχεται κακὸν ἐκ κακοῦ αἰεί. ταῦτα προοίμια θρηνούσης.
» εἶτα τὸ προοίμιον παραινεῖ ἐπιδεικνυμένη τὸν θρῆνον, ὡς ἀπόδειξιν τοῦ δικαίου θρηνεῖν· Ἄν-
» δρα μὲν ᾧ ἔδοσάν με πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ, Εἶδον πρὸ πτόλιος δεδαϊγμένον ὀξέϊ χαλκῷ·
» Τρεῖς τε κασιγνήτους, οὕς μοι μία γείνατο μήτηρ Κηδείους, οἳ πάντες ὀλέθριον ἦμαρ ἐπέσπον.
ταῦτα ἤδη Ἀχιλλέως καθάπτεται, ὅτι τὸν ἄνδρα αὐτῆς ἀποκτείνας, ἔχει αὐτὴν συνοικοῦσαν,
» καὶ δεῖ αὐτῇ πολλῆς παραμυθίας. εἶτα συνθηκῶν ἀνάμνησις· Οὐδὲ μὲν οὐδέ μ' ἔασκες, ὅτ'
» ἄνδρ' ἐμὸν ὠκὺς Ἀχιλλεὺς Ἔκτεινεν, πέρσεν δὲ πόλιν θείοιο Μύνητος, Κλαίειν, ἀλλ' ἐμ' ἔφα-
» σκες Ἀχιλλῆος θείοιο Κουριδίην ἄλοχον θήσειν, ἄξειν τ' ἐνὶ νηυσὶν Ἐς Φθίην, δαίσειν δὲ γάμον
» μετὰ Μυρμιδόνεσσι. καὶ τὸ τέλος τοῦ ἐπιλόγου τὸ κεφάλαιον τῆς ἀπαιτήσεως ἐπαγωγή· Τῷ σ' ἄμο-
» τον κλαίω τεθνηότα μείλιχον αἰεί. ὡς δὴ ἀκούων ταῦτα Ἀχιλλεὺς δικαιολογουμένης, εἶπεν,
Ἀλλὰ μὴ κλαῖε γύναι, ἐκεῖνα βέβαια γενήσεται. κατὰ ταύτας τὰς ὑφηγήσεις ἐστὶν ἐπιόντα πολ-
λὰ καὶ τῶν ποιητῶν, καὶ τῶν συγγραμμάτων, καὶ τῶν δικανικῶν καὶ τῶν συμβουλευτικῶν λόγων, καὶ τῶν
ἐν ταῖς ἱστορίαις, εὑρεῖν πλείους τὰς πλάσεις τῶν σχημάτων, ἢ τὰς ἁπλότητας τῶν κοινῶν λόγων.
λέγω δὲ καὶ προστίθημι, ὅτι καὶ ὅταν τις ἁπλῶς λέγῃ, καὶ τοῦτο τέχνη σχήματός ἐστιν, ἵνα ἡ τῆς
ἁπλότητος προσποίησις τὸ πιθανὸν ἔχῃ τῷ ἀκούοντι. καὶ τεκμήριον τούτου ἐστὶν ὁ λόγος ὁ τοῦ
Αἴαντος πρὸς Ἀχιλλέα ἐν ταῖς Λιταῖς. ὁ μὲν γὰρ Φοῖνιξ τέχνῃ χρῆται πρὸς αὐτὸν, καὶ προελεί-
» νας αὐτῷ ἡδίστην ὑπόθεσιν, ἐναντιωτάτην ἀγωνίζεται· Εἰ μὲν δὴ νόστον γε μετὰ φρεσὶ, φαίδιμ'
» Ἀχιλλεῦ, Βάλλεαι, οὐδέ τι πάμπαν ἀμύνειν νηυσὶ θοῇσι Πῦρ ἐθέλεις ἀΐδηλον, ἐπεὶ χόλος ἔμ-
» πεσε θυμῷ, Πῶς ἂν ἔπειτ' ἀπὸ σεῖο, φίλον τέκος, αὖθι λιποίμην; ἡδίστη γὰρ ὑπόθεσις Ἀ-
χιλλεῖ, τὸ λέγειν τὸν Φοίνικα ὅτι οὐκ ἀπολειφθήσεται· εἶτα ἡ αἰτία τοῦ μὴ ἀπολειφθῆναι, ἡ τρο-
φὴ, ἡ ἀγωγὴ τοῦ ἐξ ἀρχῆς συνειλέχθαι. ταῦτα δὲ πάντα εἰς τὴν ἐναντίαν ὑπόθεσιν· πίθου
» μοι· τέτροφα γάρ σε, καὶ χάριτας ὀφείλεις. καὶ διὰ τοῦτο ἐστὶν ἐπὶ τέλει ὁμολογίας· Ἀλλ', Ἀχι-
» λεῦ, δάμασον θυμὸν μέγαν, οὐδέ τί σε χρὴ Νηλεὲς ἦτορ ἔχειν· στρεπτοὶ δέ τε καὶ θεοὶ αὐτοί.
τοῦτο τὸ σχῆμα συνιδὼν καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς, ἀντισχηματίζει ἐξῆς, μιμούμενος τὴν τέχνην τοῦ διδα-
81 » σκάλου. ἐξηγεῖται γὰρ οὕτω· Μή μοι σύγχει θυμὸν ὀδυρόμενος καὶ ἀχεύων, Ἀτρείδῃ ἥρωϊ
» φέρων χάριν· αὕτη μὲν ἐξήγησις τῆς τοῦ Φοίνικος τέχνης. εἶτα ὁ ἀντισχηματισμὸς, Ἶσον
» ἐμοὶ βασίλευε, καὶ ἥμισυ μείρεο τιμῆς. τί γὰρ ἐκεῖνος τὸ τοιοῦτόν τι εἶπεν, ἢ τίνα χάριν ἤτη-
σεν; ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνέμνησεν εἰπὼν, Πολλάκι μοι κατέδευσας ἐπὶ στήθεσσι χιτῶνα Οἴνου
ἀποβλύζων, ἐν νηπιέῃ ἀλεγεινῇ· τὰς ἐν τῇ νεότητι πάθας προέτεινεν αὐτῷ ὡς ὀφείλοντος
χάριτας, καὶ αὐτὸς ἐσχημάτισεν εἰπὼν, Ἄλλην χάριν λάμβανε μείζω, μὴ ταύτην αἴτει.

ταῦτα

ταῦτα μὲν ὁ Φοῖνιξ σχηματίζει. ὁ δέ γε Αἴας, ἁπλούστατος ὤν, βαθύτατος ἐν τοῖς λόγοις πάντων ἐστίν. ἀνίσταται γὰρ ὡς ὀργιζόμενος, καὶ ἀξιοῖ μηκέτι μηδὲ διαλέγεσθαι, καὶ λέγει· οὐ γάρ μοι δοκέει μύθοιο τελευτὴ Τῇδέ γ' ὁδῷ κρανέεσθαι· καὶ ἐπιτιμᾷ Ἀχιλλεῖ χαλεπώτατα καὶ πικρότατα. ὁ δὲ μάλιστα ἐν τῇ παρρησίᾳ ἱκετεύων καὶ δεόμενος καὶ βιαζόμενος Ἀχιλλέα, οὗτός ἐστιν· ὑπωρόφιοι δέ τοι εἰμὲν Πληθύος ἐκ Δαναῶν· καὶ φαίνεταί γε τοιοῦτος ἁπλοῦς δὴ καὶ ἀφελής, καὶ παρρησίᾳ χρώμενος. εἶτα τῇ τέχνῃ προσχρώμενος φαίνεται μᾶλλον πεπεικώς. πῶς δή; Αἶαν διογενὲς Τελαμώνιε, κοίρανε λαῶν, Πάντα τί μοι κατὰ θυμὸν ἐείσω μυθήσασθαι. Ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλῳ, ὁππότε κείνων Μνήσομαι ὥς μ' ἀσύφηλον ἐν Ἀργείοισιν ἔρεξεν. οὐκοῦν ὁ λόγος δείκνυσιν ὅτι καὶ τῆς ἁπλότητος προσποίησις, σχήματος ἔργον ἐστὶ τελεῖ· ἐπεὶ καὶ αἱ τῶν χαρίτων ἀπαιτήσεις οὐκ ἄνευ τοῦ ἐσχηματίσθαι γίνονται. οἱ γὰρ αἰτοῦντες τὰς χάριτας παρὰ τῶν εὖ πεπονθότων, ἐν καιρῷ φυλαττόμενοι τὸ ὀνειδίζειν, εὐπρεπῶς ἀπαιτοῦσι. καὶ δείκνυσιν ἡμῖν ὁ ποιητὴς τίς μὲν δὴ τῆς ἀτέχνου ἀπαιτήσεως ὁ τρόπος, τίς δὲ ἐντέχνου. ὁ Ἀχιλλεὺς τῇ μητρὶ λέγει· Πολλάκι γάρ σεο πατρὸς ἐνὶ μεγάροισιν ἄκουσα Εὐχομένης, ὅτ' ἔφησθα κελαινεφεῖ Κρονίωνι Οἴη ἐν ἀθανάτοισιν ἀεικέα λοιγὸν ἀμῦναι, Ὁππότε μιν ξυνδῆσαι Ὀλύμπιοι ἤθελον ἄλλοι. καὶ περαίνει τὴν διήγησιν πᾶσαν, καὶ ἐπάγει παραινῶν αὐτῇ· Τῶν νῦν μιν μνήσασα παρέζεο, καὶ λαβὲ γούνων. ταῦτα ὑπακούει τῷ παιδὶ Θέτις, καὶ πείθουσα αὐτὸν θαρρεῖν, ἐπαγγέλλεται οὐ μόνον ἐρεῖν αὐτά, ἀλλὰ αὐτῇ λέξει λέγει· Τοῦτο δέ τοι ἐρέουσα ἔπος Διὶ τερπικεραύνῳ, Εἶμ' αὐτὴ πρὸς Ὄλυμπον ἀγάννιφον, αἴ κε πίθηται. καὶ ταῦτα ὑποσχομένη, ἐπειδὴ ἀφίκετο πρὸς τὸν Δία, τὸ μὲν ὀνειδίζειν ἀφίησι, τὸ δὲ ὑπομιμνήσκειν ἐπιμελῶς πραγματεύεται· Ζεῦ πάτερ, εἴ ποτε δή σε μετ' ἀθανάτοισιν ὄνησα, Ἢ ἔπει ἢ ἔργῳ· τὸ μὲν ἔργον οὐκ εἶπε, τὴν δὲ ἀνάμνησιν εὐπρεπῶς ἐποιήσατο. τοιοῦτός πως καὶ ὁ ἱερεύς ἐστι, γυμνότερος μὲν ἢ κατὰ τὴν θέσιν, εὐπρεπῶς δέ. ἐπικαλεσάμενος γὰρ τὸν θεὸν λέγει· εἴ ποτέ τοι χαρίεντ' ἐπὶ νηὸν ἔρεψα, Ἢ εἰ δή ποτέ τοι κατὰ πίονα μηρί' ἔκηα Ταύρων ἠδ' αἰγῶν, τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ. καὶ τὰ μέτρα τῶν ἐσχηματισμένων λόγων παιδεύει ἡμᾶς ὁ Ὅμηρος, ὅτι οὐ τῆς εὐπρεπείας δεῖται, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν χρείᾳ συντομίας. τῶν γὰρ πάντων χρεία ἐστίν· ὅθεν μὲν ἡ χρεία παραδίδωσι, ταῦτα ὁ καιρὸς παραιτεῖται. διδάσκει δὲ τοῦτο ἐν τοῖς Ἑρμοῦ λόγοις πρὸς Πρίαμον Ὅμηρος. τοῦτον γὰρ Ἑρμῆς, ὥσπερ διδάσκαλος ὤν, παιδεύει πῶς χρὴ ἐντυχεῖν Ἀχιλλεῖ, καὶ παραδίδωσι τὰς μεθόδους τῆς ἱκετείας· Τύνη δ' εἰσελθών, λαβὲ γούνατα Πηλείωνος, Καί μιν ὑπὲρ πατρὸς καὶ μητέρος ἠϋκόμοιο Λίσσεο, καὶ τέκεος, ἵνα οἱ σὺν θυμὸν ὀρίνῃς· καὶ πάντας τοὺς ἀριθμοὺς τῆς ἱκετείας παραλαμβάνει, τὸ γένος τοῦ Ἀχιλλέως, πατρὸς, μητρὸς, υἱοῦ. ταῦτα μαθὼν ὁ γέρων, οἶδε τέχνην κατὰ τέχνας. προσελθὼν γὰρ τῷ Ἀχιλλεῖ, τοῦ γενείου ἐπιλαμβάνεται, καὶ λέγει· Μνῆσαι πατρὸς σεῖο, θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ. καὶ οὔτε τοῦ παιδὸς μέμνηται, οὔτε τῆς μητρὸς, ἀλλὰ τῶν προσγόνων. τὴν πολλὴν γὰρ χορηγίαν παρέλιπε τῇ χρείᾳ τοῦ παιδός. οὐκοῦν ὑπολείπεται ἡμῖν ἐκεῖνος ὁ λόγος, ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐπενόησεν ἐσχηματισμένον λόγον δι' εἰκόνος, ἵνα μηνύσῃ μὲν ὃ βούλεται, τὸ δὲ εὐπρεπὲς πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλ' εἰκόνι τὸν λόγον διαφθείρας. καὶ οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσι τὴν εἰκόνα. ἔστι δὲ ἡ εἰκὼν ἐν Ὀδυσσέως λόγῳ. ἐξάγει τοὺς Ἕλληνας ὁ Ἀχιλλεύς, ὡρμημένους σφόδρα ἐπὶ τῷ Πατρόκλου θανάτῳ. Ὀδυσσεὺς ἀξιοῖ αὐτοὺς πρότερον φαγεῖν, καὶ οὕτως ἐξελθεῖν· καὶ ἐπιτιμᾷ τῷ Ἀχιλλεῖ, ὅτι προπετῶς ταῦτα βούλεται· καὶ λέγει τὴν ἀρχὴν τῆς παραινέσεως, τὴν αἰτίαν, εἶτα τὴν παραίνεσιν ἀδιαλείπτως. ἢ εἰπάτω τίς τί βούλεται τό, Κρείσσων εἷς ἐμέθεν καὶ φέρτερος οὐκ ὀλίγον περ Ἔγχει· ἐγὼ δέ κε σεῖο νοήματί γε προβαλοίμην· Πολλὸν ἐπεὶ πρότερος γενόμην, καὶ πλείονα οἶδα. ἤδη τὰ προοίμια τῆς ἐπιτιμήσεως, ὥσπερ καὶ τό, Μὴ δ' οὕτως, ἀγαθός περ ἐών, θεοείκελ' Ἀχιλλεῦ, Κλέπτε νόῳ, ἐπεὶ οὐ παρελεύσεαι, οὐδέ με πείσεις. εἶτα εἰπὼν τῆς γνώμης τὴν ἀρχήν, ἐπάγει, Τῷ τοι ἐπιτλήτω κραδίη μύθοισιν ἐμοῖσιν. Αἶψά τε φυλόπιδος πέλεται κόρος ἀνθρώποισιν· Ἧς τε πλείστην μὲν καλάμην χθονί

82

[illegible marginal note]

χαλκὸς ἔχευεν, Ἄμητος δ' ὀλίγιστος, ἐπὴν κλίνῃσι τάλαντα Ζεὺς, ὅς τ' ἀνθρώπων ταμίης πολέμοιο τέτυκται. καὶ ἡ εἰκὼν πέρας τῆς συμβουλῆς. εἰδέναι οὖν χρὴ ὅτι αὕτη ἡ εἰκὼν σοφία ἐστὶ τοῦ Ὀδυσσέως τοῦ Ὁμήρου. ἐπιτίμησις γάρ ἐστι πικρὰ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα, καὶ δι' ἀπορρήτων λυπηρὰ παραίνεσις. διὰ τοῦτο καὶ προοίμιον αὐτῷ μακρόν ἐστι· Κρείσσων εἷς
83 ἐμέθεν καὶ φέρτερος οὐκ ὀλίγον περ Ἔγχει· ἐγὼ δέ κε σεῖο νοήματί γε προβαλοίμην Πολλὸν, ἐπεὶ πρότερος γενόμην, καὶ πλείονα οἶδα. αὐτὸ τὸ προοίμιον τοῦ σχήματός ἐστιν ἀρχὴ, Μὴ πάνυ θάρρει τῇ ἀνδρείᾳ τῇ σαυτοῦ· εἰ δὲ μὴ, ἐλέγξεις αὐτὴν τὸ μηδὲν εἶναι· ἀλλ' ἄκουε παρ' ἀνδρὸς ἐμπείρου καὶ ἐπιστήμονος ἐκ πείρας πραγμάτων. τίς οὖν ἐστιν ἡ ἐπιτίμησις ἐκείνου; Γαστέρι δ' οὔ πως ἔστι νέκυν πενθῆσαι Ἀχαιούς· Λίην γὰρ πολλοὶ καὶ ἐπήτριμοι ἤματα πάντα Πίπτουσιν. πότε κέν τις ἀναπνεύσειε πόνοιο; Ἀλλὰ χρὴ τὸν μὲν καταθάπτειν ὅς κε θάνῃσιν, Νηλέα θυμὸν ἔχοντας ἐπ' ἤματι δακρυχέοντας. Ὅσσοι δ' ἂν πολέμοιο περὶ στυγεροῖο λίπωνται, Μεμνῆσθαι πόσιος καὶ ἐδητύος, ὄφρ' ἔτι μᾶλλον Ἀνδράσι δυσμενέεσσι μαχώμεθα νωλεμὲς αἰεὶ, Ἑσσάμενοι χροῒ χαλκὸν ἀτειρέα. μηδέ τις ἄλλην Λαῶν ὀτρυντὺν ποτιδέγμενος ἰσχαναάσθω. Ἥδε γὰρ ὀτρυντὺς κακὸν ἔσσεται, ὅς κε λίπηται Νηυσὶν ἐπ' Ἀργείων. ἀλλ' ἀθρόοι ὁρμηθέντες, Τρωσὶν ἐφ' ἱπποδάμοισιν ἐγείρομεν ὀξὺν ἄρηα. ὡσεὶ ἔλεγεν· Πολλοὶ τεθνᾶσιν ἤδη διὰ σὲ μηνιῶντα· νῦν ἀπορρίψας τὴν μῆνιν, ἀξιοῖς τῇ σαυτοῦ προσθήκῃ ἐλπίδας τῆς νίκης ἔχειν. ἐὰν οὖν ἐξέλθωσι νήστεις, οὐδ' ἂν ὁ Ζεὺς χαριζόμενός σοι, βοηθῇ τοῖς Ἕλλησι, δυνήσονται διαρκέσαι νήστεις ὄντες πρὸς τὸ κρατῆσαι. ὥστε μὴ φρόνει μέγα ἐπὶ τῇ προσθήκῃ τοῦ Διός, καὶ προπετῶς στράτευε· ἐλεγχθήσῃ γὰρ τῇ ἀσθενείᾳ τῶν στρατιωτῶν· Αἶψά τε φυλόπιδος πέλεται κόρος ἀνθρώποισιν. Ἄμητος δ' ὀλίγιστος, ἐπὴν κλίνῃσι τάλαντα Ζεὺς, ὅς τ' ἀνθρώπων ταμίης πολέμοιο τέτυκται. τί γὰρ τοῦ Διὸς ἡ μνήμη ἐνταῦθα; συμβήσεται οὖν οὐ πολλὴν γενέσθαι ἡμῖν ὠφέλειαν ἐκ τῆς παρὰ σοῦ προσθήκης διὰ τὸν Δία, ἂν ἀσθενεῖς ὄντες στρατευσώμεθα. ὥστε ἐλεγχθήσεταί σου ἡ ἀνδρεία ἡ θαυμαστὴ ὑπὸ τῆς προπετείας. ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα πικρά ἐστι καὶ ἐπιτίμησιν ἔχει, εἰκόνος παρεμβολὴ τὸ πικρὸν τῆς ἐπιτιμήσεως ἀσφαλὲς ἐποίησεν.

Περὶ τῶν ἐν μελέταις πλημμελουμένων.

ἠθῶν πλημμελήματα.

ΤΑ δὲ πλημμελούμενα ἐν ταῖς μελέταις. οἱ μὲν, ἠθῶν ἀμοίρους τοὺς λόγους ποιοῦνται, οἰόμενοι τοῦ πράγματος εἶναι τὸν ἀγῶνα, τὸ δὲ ἦθος ἐν παρέργῳ τιθέμενοι· οἱ δὲ, περὶ τὴν κρᾶσιν τῶν ἠθῶν οὐ σπουδαίως ἔχουσιν, ἀλλ' ἐὰν μὲν ἁπλοῦν ᾖ τὸ ἦθος καὶ πάνυ τι ἰδεῖν ἐκκείμενον, ἰδόντες καὶ προσπεσόντες χρῶνται τῷ ἤθει· ἂν δὲ διπλοῦν ᾖ, ἢ τριπλοῦν, καὶ ποικιλώτερον, οὔτε τὰς διαιρέσεις τῶν ἠθῶν ζητοῦσιν, οὔτε περὶ τὴν κρᾶσιν αὐτῶν πραγματεύονται. ὅθεν αὐτοῖς οὐδὲ ἀγωνίζεσθαι τοῖς ἤθεσιν ὑπάρχειν συμβαίνει. ἀλλ' ὁ τοῦ ἤθους ἀγὼν, τὰ καλούμενα ἐπιφωνήματα, προστυχοῦσαί τινες αὐτόματοι φωναὶ ἠθικαὶ, καὶ παρ' οὗ
84 καὶ τὸν ἔπαινον καρποῦνται γυμνὰ τὰ ἤθη φθεγγόμενοι· δέον καθόλου τούτοις διαγωνίζεσθαι, ὥσπερ σώματι ψυχὴν, πλέκοντας τὰ ἤθη τοῖς πράγμασιν. ἔτι τε οὐχ ὑποτείνουσι τὸ ἓν μέγα ἦθος. ἔστι δὲ τοῦτο ἐκ φιλοσοφίας, οὗ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ μέρος ἐξήρτηται, πρόσφορα τοῖς ἑκάστοτε ὑποκειμένοις προσώποις· παρ' ὃ καὶ μικρότεροι ἐν ταῖς τῶν ἠθῶν χρείαις εἰσὶν, ὁπόταν καὶ τὰ ἤθη μεταχειρίζωνται, οὐδαμοῦ τὸ μεγαλοπρεπὲς διασώζοντες, δέον τοῦτο φυλάττειν πανταχοῦ. ὥσπερ γὰρ ἐν ψυχῇ δεῖ τὸν λογισμὸν κρατεῖν, θυμὸν δὲ καὶ ἐπιθυμίαν τούτῳ ὑπακούειν, καὶ ὅτε γε θυμῷ πράττομεν, μετὰ λογισμοῦ θυμοῦσθαι, ὅτε δὲ ἐπιθυμίαις χαριζόμεθα, μὴ ἄγαν ἀλογίστως χαρίζεσθαι· οὕτω δὲ δεῖ κἀν τῷ λόγῳ ἓν μὲν ἦθος ἐκεῖνο τὸ μέγιστον, ὃ ἐκ φιλοσοφίας, ὥσπερ λογισμὸν ὑποκεῖσθαι τῷ λόγῳ· τὰ δὲ ἄλλα ἐπάγειν, τὰ θυμικὰ λέγω, καὶ τὰ οἰκτρὰ, καὶ τὰ ἀστεῖα, καὶ τὰ πικρὰ, καὶ τὰ ἐπίφθονα, πάντα ταῦτα ἐκείνου ἐξηρτημένα, καὶ ἀλλήλοις συγκεκραμένα κατὰ τὸν τῆς χρείας λόγον. τοῦτο τὸ ἦθος Πλάτων ὑποτιθέμενος, καὶ τὰ τῶν σοφιστῶν, καὶ τὰ τῶν πολιτικῶν, καὶ τὰ τῶν δημιουργῶν, καὶ τὰ τῶν μειρακίων, καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν,

ἀνδρῶν, καὶ τὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ τὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τὰ τῶν δούλων, καὶ τὰ ἐλευθέρων ἤθη, κατὰ λόγον τούτῳ συνέπλεξε. τοῦτο καὶ Δημοσθένης ὑποθέμενος, δι' ὅλου μεγαλοπρεπής ἐστιν ἐν τοῖς λόγοις, ὁμοίως ἔν τε τοῖς συμβουλευτικοῖς τὸ τοῦ πολιτικοῦ ἦθος ὑποθέμενος, καὶ τὸ τοῦ κολακεύοντος τούτῳ συμπλέκων, καὶ διαφέρων τὴν δόξαν τοῦ συναγορεύοντος· ἐν οἷς παραθεῖναι συναγωνίζεται κατὰ μίμησιν τὴν Πλάτωνος. καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὰ δόγματα οὐκ αὐτὸς ἀποφαίνεται, εἶτα περὶ αὐτῶν διαγωνίζεται, ἀλλὰ ἐν μέσῳ τὴν ζήτησιν ποιούμενος πρὸς τοὺς διαλεγομένους, εὑρίσκων μᾶλλον τὸ δέον δόγμα, ἢ φιλονεικῶν ὑπὲρ αὐτοῦ φαίνεται, πλὴν ὅσα περὶ τῶν κρειττόνων ἢ καθ' ἡμᾶς λέγεται. τοῦτο καὶ Ὅμηρος πανταχῆ, παρ' ᾧ καὶ πάντα ἤθη, καὶ πάσας φαντασίας ἀπὸ τοῦ ἰσουμένου· καὶ ταύτῃ τέχνῃ μεταχειριζόμενος, πρὸς τὰς διαφορὰς τῶν ὑποκειμένων προσώπων ποιεῖται τὴν διάκρισιν. Ταῦτα μὲν ἐν ἤθει πλημμελοῦμεν, τὸ, μηδὲ ὅλως ζητεῖν· οἱ δὲ, τὸ μὴ πάντα εὑρίσκειν· οἱ δὲ, τὸ μὴ περὶ τὴν κρᾶσιν πραγματεύεσθαι· οἱ δὲ πλεῖστοι, καὶ σχεδὸν ἅπαντες, καὶ τὸ μὴ πρῶτον καὶ μέγιστον ἦθος ὑφίστασθαι, καὶ τὰ ἄλλα ἀκολούθως τούτῳ ἐπάγειν. περὶ δὲ γνώμην πρῶτον τὰ μέτρα οὐχ ὁρῶμεν· γνώμης πλημμελήματα. ἀλλ' οἱ μὲν, πάντα διὰ βραχέων ἐπιτρέχουσι, δείξαντες ἕκαστα τῶν ζητουμένων καὶ παρελθόντες, συντομίαν τινὰ τοῦτο νομίζοντες, τὴν ἀπόλειψιν τῆς τῶν πραγμάτων θεωρίας· οἱ δὲ, ὅπως πλεῖστα εἰς ἕκαστον τῶν ὑποκειμένων ζητημάτων ἐροῦσι σκοποῦντες, οὐκ εἰδότες ὅτι τὰ μὲν φύσει ὁμολογούμενα, καὶ τὰ τοῖς ἤθεσι διεγνωσμένα, καὶ τὰ ἔθεσι κεκριμένα, βραχείᾳ ἀποφάσει τὴν ἰσχὺν ἔχει. ἐὰν δέ τις μηκύνῃ, ψυχρότερα καὶ ἀσθενέστερα αὐτὰ ἐξεργάζεται. περὶ δὲ τὰς τῶν νόμων ἐξετάσεις καὶ τὰς τούτων ἀποδείξεις, ἡ πολλὴ πραγματεία ἀναγκαία τῷ ῥήτορι, ὅτε πολλάκις ἀγνοούμενά τε βραχέως δεῖ λέγειν, καὶ οἷς δεῖ μῆκος περιθεῖναι· καίτοι βραχὺς ὁ περὶ τούτων λόγος· ὡς τὰ ἰσχυρότατα βραχύτατα λεκτέον· τὰ δὲ ἀσθενέστατά ἐστι, καὶ τὰ αἰχμάλωτα τῆς βοηθείας τοῦ ῥήτορος εἰς ῥοπὴν δεόμενα. ὅλως δὲ οὔτε βραχέα οὔτε πολλὰ δεῖ ζητεῖν λέγειν, ἀλλὰ σύμμετρα πανταχοῦ, ζητοῦντας πρὸς τῇ συμμετρίᾳ πανταχοῦ καὶ τὴν ἀσφάλειαν· ἐπιθυμίᾳ δὲ τοῦ πολλὰ δοκεῖν εὑρίσκειν καὶ λέγειν, πολλὰ ἐν τοῖς λόγοις λυμαινόμεθα. Ταῦτα μὲν καὶ περὶ τὴν γνώμην ἁμαρτήματα.

Περὶ τῆς ἐν μελέταις ἀτεχνίας. ια 85

Ἀτεχνία δὲ ἐν μελέταις αὕτη. πρώτη μὲν, γυμνὴ τῶν κεφαλαίων πρότασις πανταχοῦ, τὸ μὴ ἐπίστασθαι μηδὲ προδιοικεῖσθαι, ὅπερ ἐστὶ προσυστῆσαι ἢ προδιαβάλλειν, μὴ τὰς τῶν προτάσεων μεθόδους· αἳ ἐπὶ τελείων σχημάτων ἀγωνίζονται· ἢ ὡς εἰδότος τοῦ λέγοντος τὰ μέλλοντα λεχθήσεσθαι ὑπὸ τοῦ ἀντιδίκου· Οἶδα τοίνυν ὅτι ἐρεῖ, καὶ ἄλλα νὴ Δία ἐρεῖ· ἢ ὡς πυθομένου· Πέπυσμαι τοίνυν αὐτὸν ἐρεῖν· Ἀπήγγελλε τοίνυν τίς μοι· ἢ ὡς στοχαζομένου ὧν ἑκάστη τῶν προτάσεων κατὰ λόγον τέχνης προφέρεται. τέχνης πλημμελήματα. ὁ δὲ λόγος τῆς τέχνης οὗτος· περὶ ὧν θαρροῦμεν λύσιν, ἐροῦμεν εἰδέναι ἐρωτῶντα τὸν ἀντίδικον· περὶ ὧν ἀμφιβόλως ἔχομεν καὶ μέσως, εἰκάζειν προσποιησόμεθα· ἃ δὲ ἰσχυρὰ ὄντα τῷ ἀντιδίκῳ ἴσμεν, ταῦτα ἀκηκοέναι φήσομεν· ἵνα μὴ δοκῶμεν συνειδέναι τὰ ἰσχυρὰ τοῖς ἐναντίοις. μία τοίνυν αὕτη ἀτεχνία, ὅπερ ἔφην, ἡ τῶν προτάσεων γυμνότης· ἣν καὶ τέχνην τινὲς διαιρέσεως νομίζουσιν. ἑτέρα δὲ, ἡ δοκοῦσα παρὰ τοῖς πολλοῖς τῆς τάξεως ἀκολουθία, τὸ καλὸν τοῦ προβλήματος, τὴν τάξιν διδόναι τοῖς καλουμένοις κεφαλαίοις· ἀλλὰ μὴ κατὰ τὴν χρείαν τοῦ ἀγῶνος διακοσμεῖν τὰς πίστεις, ἔνια καὶ μετατιθέντα, καὶ τάξιν τὸ συμφέρον ἡγούμενον· ἀλλὰ μὴ ὥσπερ στοιχείοις χρῆσθαι τοῖς κεφαλαίοις κατὰ τὴν τάξιν ἀπὸ τοῦ α ἕως ω, ἀλλὰ καθάπερ γραμματικοὶ ἄνδρα πρὸς τὴν χρείαν τῶν ἀγώνων, ὥσπερ γράμματα πρὸς τὸ α πρὸς τὰ ὀνόματα, οὕτω καὶ τὰ κεφάλαια πρὸς τὰ πράγματα διακοσμεῖν. ἕτερον ἐκεῖνο, τὸ μηδαμοῦ συμπλέκειν τοῖς ἀσθενέσι τὰ ἰσχυρά, ἵνα τῇ τούτων ἰσχύϊ ἐκεῖνα ἐπικρύπτηται. ἔτι κἀκεῖνο, τὸ μηδαμοῦ τῶν λόγων ἐκβολὴν ποιεῖν μηδεμίαν καιροῦ ὑπερβαίνοντα, εἶτα πάλιν ἐπανιόντα· ὅπερ ποιοῦσιν οἱ παλαιοί, ἐν ἑτέρων καιρῶν ἀγῶσιν, ἑτέρων μνήμας ποιοῦνται, τεχνικῶς προδιοικούμενοι τὴν τῶν

μελλόντων λεχθήσεσθαι πίστιν, καὶ παρέντα ὁμοῦ ταῖς ἐκείνων συμπλέκονται πίστεσιν. ἔτι κἀκεῖνο ἁμάρτημα, τὸ μηδὲν προδιοικεῖσθαι μηδὲ προέτερον ἀποδείκνυσθαι, εἶτα ἐπιφέρειν ὅπερ ποιοῦσιν οἱ παλαιοὶ πολλά, καὶ μάλιστα Δημοσθένης κατὰ μίμησιν τὴν Πλάτωνος, εἰδὼς ὅτι πανταχοῦ προδιοικούμενα ταῖς κατασκευαῖς ἀληθῆ ἔχει· προκατασκευασθέντα δὲ πιστὰ ἐπενεχθέντα φαίνεται. τί δεῖ λέγειν ὅτι τὴν ἀναγκαίαν ἀκολουθίαν οὐχ ὁρῶμεν, ἥν φησι δεῖν Πλάτων προσθεῖναι τοῖς λόγοις; οὐ χύδην ὡς ἔτυχεν βεβλῆσθαι τὰ ἐνθυμήματα, ἀλλ' εἶναι τὸν λόγον ἐοικότα σώματι ἐκ κεφαλῆς ἐπὶ πόδας ἔχοντι τὰ μέρη καὶ τὰ μέλη ἀλλήλοις τε πρέποντα καὶ τῷ ὅλῳ συστήματι τοῦ σώματος. τοῦτο μὲν παρείημι εὐθύνειν, ὅτι ἔοικε ἀσυνήθιον εἶναι. ὁπότε γὰρ καὶ Λυσίαν ἐπὶ τούτῳ ἐλέγχει, πᾶσαν τὴν ἡμετέραν ῥητορικὴν ἔοικεν ἐλέγχειν. τοῦτο δέ, τὸν ἔλεγχον τὸν τοῦ μὴ ἐπίστασθαι τὴν ἀναγκαίαν ἀκολουθίαν, μόνος Δημοσθένης ἐξέφυγε κατὰ μίμησιν τὴν Πλάτωνος· πῶς, καὶ τίνα τρόπον, ἐν τῷ περὶ μιμήσεως πειρασόμεθα. τοιαῦτα μὲν καὶ τοσαῦτα, καὶ ἔτι πλείω τούτων, τὰ τῆς ἀτεχνίας πλημμελήματα.

λέξεως ἁμαρτήματα. περὶ δὲ τὴν λέξιν, συχνὰ τὰ ἁμαρτήματα. οἱ μὲν γάρ, πάνυ εὐτελῶς φθέγγονται, καί φασι τὸ κατὰ φύσιν δὴ καὶ γνώριμον μεταδιώκειν, οὐκ εἰδότες τί ἐν τῷ καλῷ μάλιστα γνώριμόν ἐστιν. ἐν δὲ τῷ ἀγοραίῳ τῆς λέξεως οὐδὲ τὸ σαφές, μήτιγε γνώριμον φαίνεται. τὸ γὰρ ἀγοραῖον οὔτε τὴν δήλωσιν ἀκριβῆ, οὔτε τὴν
86 φαντασίαν ἐναργῆ παρέχεται. οὔτε τὸ προσάσημον τῆς λέξεως ἀναγκάζονται, εἴ πού τι ἀνακεχωρηκὸς ὄνομα ἢ ῥῆμα εἴρηται, τοῦτο θηρῶντες, καὶ πανταχοῦ φθειρόμενοι, ἐπ' ἀρχαιότητι δή τινι σεμνυνόμενοι γελοῖον πεποιθότες, εἴ γε μὴ λογίζονται ὅτι τὰ βιβλία διὰ τῶν γνωριμωτάτων ἀγωνίζεται, τὰ δὲ ἀνακεχωρηκότα ταῦτα ἀσυνήθιά ἐστιν. οὐκοῦν ἀρχαΐζειν δοκοίη ὁ τὰ ὀλιγάκις εἰρημένα ἀρχαίοις λέγων, ἀλλ' ὁ τοῖς ἀεὶ λεγομένοις καὶ πανταχοῦ χρώμενος. ἀγνοοῦσι δὲ καὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἀσυνήθων ὀνομάτων, καθ' ἃς αἰτίας ἐστὶ τοῖς βιβλίοις. εἰσὶ δὲ αἱ αἰτίαι

ἀσυνήθων ὀνομάτων χρῆσις. αὗται. πρώτη μὲν ἐκείνη· ἔνια τῶν ὀνομάτων τοῖς τότε καιροῖς συνήθη ἦν καὶ γνώριμα, ὧν νῦν ἡ χρῆσις ἐξερρύηκεν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ὡς γνωρίμοις ἐχρῶντο· ἡμεῖς δ' ἂν αὐτὰ εἰκότως ἐκκλίνοιμεν. δευτέρα αἰτία· ἔνια τῶν πραγμάτων τῷ μὴ πολλάκις συνήθη τοῖς ἀνθρώποις εἶναι, ἀήθη πάντα ἔχει καὶ τὰ ὀνόματα, οἷον τὸ περὶ τοὺς ὀδόντας πάθος, ὅταν ὑπό τινος δριμέος ἢ στρυφνοῦ μὴ οἷοί τε ὦσι τέμνειν οἱ ὀδόντες, ὥσπερ φείπονίες. τοῦτο γὰρ ἀσυνήθως συμβαίνει· ἀσυνήθια δὲ καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος. ἡμεῖς δὲ ἐγκυκλοῦμεν ἀεὶ τὰ τοιαῦτα ὀνόματα. τρίτη δὲ αἰτία ἐκείνη· ἐνίοτε λέγουσι τὰ ἀσυνήθια τῶν ὀνομάτων κατὰ μίμησιν τὴν πρὸς ἑτέρους, καθάπερ ἐν ἰδίῳ τινὶ κωμῳδίας. ἡμεῖς δὲ οὔτε παίζοντες, οὔτε ἀνάγκῃ καταχρώμενοι, θηρῶμεν τὰ ὀλίγα ταῦτα ὀνόματα, ὀψιμαθίᾳ καὶ ἀπειροκαλίᾳ τοῖς αἰσχίστοις τῶν παθῶν περιπεπτωκότες. ἔτι κἀκεῖνο πλημμέλημα ἐν τῇ λέξει, τὸ ὑπὸ φιλοτιμίας πᾶσι χρῆσθαι τοῖς εἰρημένοις ὀνόμασι πανταχοῦ, τὸν καιρὸν μὴ προσιδόντα· οἷον λέγω ἱστορικόν που ὄνομα, διαλεκτικόν, ποιητικόν, ἐκ τραγῳδίας ἢ κωμῳδίας φθέγγεσθαι ὄνομα. ἔστι δὲ τοῦτο παιδείας μὲν ἴσως ἔνδειξις, χρήσεως δὲ ἀπειρία. δεῖ γὰρ διακρίνειν τίνα δικανικά τε τῶν ὀνομάτων, τίνα διαλεκτικά, καὶ τίνα ἱστορικά, καὶ τίνα ποιητικά, ἑκάτερα τῆς ποιήσεως, καὶ ἐπιλέγεσθαι τὰ πολιτικὰ πανταχόθεν. εἰ δὲ μή, καὶ γελοῖοι καὶ ἐπίφθονοι φανούμεθα· οὐχ ὡς οὐκ ἔστι που καὶ διαλεκτικὸν ὄνομα καὶ ἱστορικὸν καὶ πολιτικὸν ἐν τοῖς ποιητικοῖς βιβλίοις, ἀλλ' ἐπίστασθαι δεῖ καὶ τὸν καιρὸν τῆς χρήσεως, καὶ τὴν διοίκησιν. ἔστι δὲ ὁ μὲν καιρὸς ἐκεῖνος, ὅταν ἐναργέστερόν τι ὄνομα ἢ ἀπὸ ποιήσεως, ἢ διαλεκτικῆς, ἢ ἱστορικῆς, χρῆσθαι, ὡς ὁ ῥήτωρ πρὸς τὴν ἐνέργειαν. ἡ δὲ διοίκησις ἐκείνη, τὸ προεξηγεῖσθαι καὶ τοῖς προσταχθεῖσιν ἢ ἐπιφερομένοις οὖσι γνωρίμοις ἀφανίσαι τὴν καινότητα τοῦ ὀνόματος, καὶ ὁμολογίᾳ χρῆσθαι, τοῦτο ῥῆμα ἐξ ἀνάγκης ἰδίας λόγων εἶναι. ἱκανὴ γὰρ ὁμολογία καὶ παραμυθία τῆς καινότητος. ταῦτα καὶ ἔτι πλείω

σχημάτων χρῆσις. τούτων κατὰ λέξιν ἁμαρτανόμενα. ἀκόλουθος δὲ τῇ λέξει καὶ ὁ περὶ τῶν σχημάτων λόγος, ὅτι καὶ ἁπλάστως καὶ ἀσχηματίστως λέγουσιν, ὥσπερ καὶ ἀγοραίως τοῖς ὀνόμασιν. οἱ δὲ καὶ πανταχόθεν σχήματα συνάγουσιν, ἀγνοοῦντες τὸν καιρὸν αὐτῶν, ὥσπερ καὶ τῶν ὀνομάτων. τοιαῦτα μὲν τινα καθόλου λέγειν ἔχομεν, ἐν ἤθει, ἐν γνώμῃ, ἐν τέχνῃ, ἐν λέξει. φέρε δὴ κατὰ μέρος σκεψώμεθα ἀπὸ τῶν τῆς ὑποθέσεως στοιχείων τὰ ἐν ἑκάστῳ στοιχείῳ πλημμελήματα. ἔστι δὲ τὰ τῆς ὑποθέσεως

στοιχεῖα

στοιχεῖα τέσσαρα, προοίμιον, διήγησις, πίστεις, ἐπίλογοι. ἃ τοίνυν πλημμελοῦμεν ἐν προοιμίῳ μελετῶντες, ταῦτά ἐστι. πρῶτον μὲν, ὡς εἰδόσι τοῖς δικασταῖς διαλεγόμεθα προοιμιαζόμενοι, ἠλιθιώτατον πάσχοντες· ἐπειδὴ προσδεόμεθα περὶ τῆς μελέτης τὴν ὑπόθεσιν, ἡγούμενοι καὶ τὸν δικαστὴν, ὥσπερ τὸν ἀκροατὴν, ἐπίστασθαι τὸ πρόβλημα. δεῖ δὲ ἐν τῷ προοιμίῳ καὶ παρανοίγειν τὸ πρᾶγμα ἐπὶ κεφαλαίων, προϋπολείποντα περὶ ὧν ὁ ἀγὼν γενήσεται. ἔπειτα δὲ νόμον τινὰ προοιμίων ἐποιήσαντο τὰ προοίμια, οὐκ εἰδότες ὅτι ἓν ἐξαρκεῖ· πολλάκις δὲ 87 καὶ πλειόνων δεῖ. εἶτα τοίνυν πολλοὶ προκαταχρῶνται τοῖς κεφαλαίοις ἐν τοῖς προοιμίοις, οὐδὲ νοοῦντες ὅτι τὰ προοίμια δεῖ σύστασιν μὲν εἶναι τῶν κεφαλαίων, οὐκ ἔστι δὲ αὐτὰ κεφάλαια. ὅθεν καὶ τῶν ἀντιδίκων ὑπολήψεις ἐν προοιμίοις λαμβάνουσιν. ἔτι μέντοι καὶ λοιδορούμεθα πανταχοῦ τοῖς ἀντιδίκοις προοιμιαζόμενοι· οὐκ εἰδότες οὐδὲ τοῦτο, ὅτι ῥήτωρ λοιδορίᾳ χρῆται ὡς πίστει, ἤτοι κατὰ ἤθους, ἢ κατὰ πραγμάτων χρείαν· ἡμεῖς δὲ πανταχοῦ τοῖς ἀντιδίκοις προοιμιαζόμενοι λοιδορούμεθα. ἔτι μέντοι ἓν σχῆμα τῶν προοιμίων ἡμῖν ἐστι, τὰ στρογγύλα καὶ τὰ περιφερῆ λέγειν προοίμια. οὐκ ἴσμεν δὲ ὅτι καὶ τὰ ἀποτεταμένα ἐστὶν ὡς ἐν διηγήσεως τρόπῳ. καὶ ἀπὸ παροιμίας που ἄρχεται προοίμιον· καὶ παράδειγμά που καὶ εἰκόνα προοίμιον ἔχει. πάντων δὲ τούτων τῶν ἀγνοημάτων, τὸ μὴ ἐπίστασθαι τί τὸ κεφάλαιόν ἐστι τοῦ προοιμίου, καὶ τίς ἡ τέχνη ἐστί. τὸ δὲ κεφάλαιον τοῦ προοιμίου, δόξα προσώπων τε καὶ πραγμάτων. δεῖ γὰρ ἢ συστῆσαι, ἢ διαβαλεῖν, ἢ πρόσωπον, ἢ πρᾶγμα. ἡ δὲ τέχνη τοῦ προοιμίου, προδιοίκησις τοῦ παντὸς ἀγῶνος. δεῖ γὰρ παρασκευάσαι τὸν ἀκροατὴν ἐν τῷ προοιμίῳ, ὡς συμφέρει τῷ ῥήτορι τούτῳ τὴν τοῦ παντὸς ἀγῶνος ἀκρόασιν ποιήσασθαι. ἐντεῦθεν καὶ τὰ μέτρα τῶν προοιμίων εὑρίσκομεν, καὶ τὰς διοικήσεις, καὶ τὰς πλάσεις, καὶ τὴν ἑρμηνείαν. ταῦτα μὲν ἐστὶ κεφάλαια περὶ τῆς ἐν προοιμίοις πλημμελείας.

προοιμίων πλημμελήματα.

διηγήσεις δὲ οἱ μὲν, οὕτω βραχείας ποιοῦνται, ὥσπερ οὐ δέον μηκῦναι τὴν ὑπόθεσιν· οἱ δὲ, οὕτω μακράς, ὥστε καὶ συμπλέκειν καὶ κατασκευάς τινας καὶ αὐξήσεις. ἑκάτερον δὲ τούτων ἁμάρτημα. τό τε γὰρ μὴ σαφῶς διδάσκειν οὐκ ἂν εἴη διηγεῖσθαι, τό τε ἀπέραντα λέγειν, ἀλλὰ μὴ ἐν μέτρῳ τῆς διδασκαλίας τὸ πιθανὸν διοικεῖσθαι, κλέπτοντα τὴν ἀκρόασιν, ματαία καὶ ἄχαρις ἡ τοιαύτη ἀδολεσχία. δεῖ δὲ τὸν ῥήτορα διηγεῖσθαι μὲν ὡς διδάσκοντα, πειρᾶσθαι δὲ πείθειν ἐν τῷ διδάσκειν, τὰ σαθρὰ καὶ τὰ ἰσχυρὰ, τά τε τοῦ ἐξ ἐναντίας καὶ τοῦ αὐτοῦ, πρὸς τὸ συμφέρον μεταχειριζόμενον. ἁμάρτημα δὲ καὶ τὸ πανταχοῦ διηγεῖσθαι, μὴ ἐπιστάμενον ὅτι ὅλη μὲν ἰδέα συμβουλευτικὴ διηγήσεως οὐ δεῖται· ἴσασι γὰρ οἱ βουλόμενοι περὶ ὧν σκοποῦνται καὶ δέονται μαθεῖν, ὃ πρακτέον ἐστὶν, οὐχ ὅπερ βουλευτέον. εἰσὶ δὲ καὶ δίκαι διηγήσεις οὐκ ἔχουσαι. αὗται δέ εἰσι καὶ τοῖς δικάζουσι τὸ πρᾶγμα γνώριμον ἔχουσαι, καὶ τοῖς ἀντιδίκοις ὁμοίως ἀμφοτέροις ὁμολογούμενον. αὗται δέ εἰσιν αἱ πλεῖσται τῶν πραγματικῶν ὑποθέσεων. τοῦτο δὲ ὑπὸ πρᾶγμα τά ἐστι πολιτικά· ἐν οἷς οὐ δεῖ διηγεῖσθαι. ἀλλὰ μάταιον τὸ ἀνάλωμα τῶν λόγων, ὅπου τοῖς λέγουσιν ἀμφοτέροις ἡ διήγησις περιττὴ, καὶ πλέον οὐδὲν ἑκατέρων, οἷον ἀριστείων διηγήσεις, ἠλίθια παντάπασιν· ὁμολογοῦνται γὰρ καὶ ἐκ παραβολῆς αἰτήσεις· οἷον, δύο στρατηγῶν ὁ μὲν, τριακοσίους ἔλαβεν αἰχμαλώτους· ὁ δὲ, τριακοσίους ἀνῄρηκεν· ἀμφισβητοῦσι τῆς δωρεᾶς. ἐνταῦθα γὰρ τὸ διηγεῖσθαι οὐδετέρῳ χρήσιμον· δῆλως δὲ καὶ τὸ πεπραγμένον πᾶσι γνώριμον.

διηγήσεως πλημμελήματα.

ἐν δὲ τοῖς κεφαλαίοις πρὸς τῇ δίκῃ τῇ εἰρημένῃ ἀτεχνίᾳ, καὶ τόδε τὸ πλημμέλημα, ἀλόγων τινῶν καὶ ἀπρεπῶν καὶ ἀπιθάνων κεφαλαίων συνήθεια, οἷς χρῶνται οἱ μελετῶντες, οὐκ ἂν χρησαμένων τῶν ὡς ἀληθῶς λεγόντων· ἃ καὶ καλοῦσι καθολικὰ κεφάλαια. ἐν μὲν τῇ συμβουλευτικῇ ἰδέᾳ τὸ, Οὐ δεῖ πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἱρεῖσθαι· δῆλοι μὲν τὸ ζητούμενον, καὶ τὸ, Πότερον τινάς, καὶ τὸ, Ἄχρι πόσου· ὧν ἡ ζήτησις ἐν τέσσαρσι τοῖς τῆς συμβουλῆς κεφαλαίοις, τῷ δικαίῳ, τῷ συμ- 88 φέροντι, τῷ καλῷ, τῇ δυνάμει· ἐν δὲ ταῖς δικανικαῖς, τὸ δεῖν τὸν ἠριστευκότα, τὸν ἀνῃρηκότα τύραννον, δωρεὰν λαμβάνειν, ἐὰν θελήσῃ, πάντων ἐπεὶ δὲ ὁ νόμος κελεύει. τοῦτο γὰρ, πῶς οὐ παντάπασιν ἄλογον καὶ ἀναίσχυντον; ἀλλ' εἰ μὲν ζητεῖται, βούλεται τὸ, εἰ δίκαια καὶ πρέποντα αὐτῷ αἰτοῦντι λαβεῖν, καὶ τοῖς ψηφιζομένοις παρασχεῖν. ἔτι κἀκεῖνο, τὸ μὴ δεῖν τὸν στρατηγὸν τὸν ἄρχοντα, τῶν κατὰ μέρος εὐθύνας ὑπέχειν. τοῦτο γὰρ σαφῶς ὁμολογεῖ ἀδικεῖν, τὸ μὴ πάντων

κεφαλαίων πλημμελήματα.

ἀξιοῦν λόγον ὑπέχειν. φαίη τις ἂν ἐκ περιουσίας ταῦτα λέγεσθαι· ἀλλὰ τοὺς πλείους τῶν λόγων ἐπ' αὐτοῖς ἀναλίσκουσιν. ἔπειτα εἰδέναι δεῖ καὶ περὶ τῶν ἐκ περιουσίας κεφαλαίων, ἃ τότε λεκτέα ἐστὶν, ὅταν χρήσιμον, καὶ μὴ πολὺ μᾶλλον βλάπτῃ. ἔτι κἀκεῖνο, τὸ μὴ δεῖν περὶ ἀποκηρύττοντα ἀντιλέγειν. τοῦτο πάντων ἠλιθιώτατον, τὸ ἥκοντα εἰς δικαστήριον κατηγορήσοντα παιδὸς, φάναι μὴ δεῖν ἀπολογεῖσθαι. μέγιστον δὲ καὶ ἀλογώτατον ἐκεῖνο, τὸ μὴ δεῖν ἐξ εἰκότων κατηγορεῖν. τοῦτο γὰρ παντάπασι στοχασμὸν ἀναιρεῖ· ὅπερ μέγιστον δικανικῆς ἰδέας μέρος. αἱ γὰρ πλεῖσται δικανικαὶ ἐκ τῶν εἰκότων κρίνονται. ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα κεφάλαια ἐν ταῖς τῶν σοφῶν διατριβαῖς εἰθισμένα ἀγωνίζεσθαι, φυλακτέα, εἰ μέλλει τις πρὸς ἀλήθειαν ῥητορεύειν. ταῦτα μὲν πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ περὶ τῶν κεφαλαίων, ἐν οἷς κἀκεῖνο ἁμάρτημα, αἱ καλούμεναι

ἐκφράσεις. ἐκφράσεις, πολλαχοῦ τὸν χειμῶνα γράφειν, καὶ λοιμοὺς, καὶ λιμοὺς, καὶ παρατάξεις καὶ ἀριστείας. οὐ γὰρ ἐν τούτῳ ἐστὶ κρίσις τῆς δίκης, ἐν ᾧ διαγράψαι τὸν χειμῶνα· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ματαία ἐπίδειξις καὶ λόγου ἀνάλωμα. εἰσερρύη δὲ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα ἐν ταῖς μελέταις, κατὰ ζῆλον τῆς ἱστορίας, καὶ τῶν ποιημάτων. ἀγνοοῦμεν γὰρ, ὡς ἔοικεν, ὅτι ἱστορία μὲν πεζὴ, καὶ ποίησις ἱστορικῆς, ταῖς ὄψεις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἀκούουσι παρέχουσιν· ἀγὼν δὲ δικανικὸς μεμέτρηται πρὸς τὴν χρείαν. καὶ οἱ μὲν ποιηταὶ καὶ ἱστορικοὶ, τὰ συμβεβηκότα τόποις τισὶ καὶ προσώποις ἐκτυποῦσιν ὡς ἐγένετο· οἱ δὲ μελετῶντες ῥήτορες, οὐκ ἔχοντες ὁμολογουμένην οὐδὲ ἰδίαν τὴν τῶν πραγμάτων ἰδέαν, αὐτοὶ ἀναπλάττουσι λοιμῶν, καὶ λιμῶν, καὶ χειμώνων, καὶ πολέμων ὄψεις, οὐ πάντων οὕτω συμβεβηκότων, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν. ἔξεστι γοῦν καὶ τῷ ἀντιδίκῳ ἑτέρως αὐτὰ φράσαι, ἢ ὡς μὲν ὁ ἀντίδικος εἴπῃ. ὥσπερ οὖν καὶ ταῦτα, μάταιον μῆκος λόγων. τοῦτο δὲ τὸ πάθημα ἀνθρώπων ἀγνοούντων ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἐπιχειρήσεσι τῶν ἀγώνων ἐστὶ φαντασία ἐκείνη ἱκανὴ, καὶ οὐ δεῖ ἔξωθεν

ἐπιλόγου ἁμάρτημα. λόγοις φαντασίας ἐπικυκλεῖσθαι. Περὶ δὲ ἐπιλόγων· ἡγοῦνται τοὺς ἐπιλόγους ὥσπερ ἐν δείπνῳ, τραγήματα εἶναι τῶν λόγων, καὶ ὥσπερ ἐπιφυλλίδας καὶ στωμύλματα· παρ' ὃ καὶ ἐπιφωνήματα καλοῦσι τὰ ἐν ἐπιλόγοις λεγόμενα· οὐκ εἰδότες ὅτι ὥσπερ τὸ προοίμιον διοίκησις τοῦ παντὸς ἀγῶνος, οὕτω καὶ ὁ ἐπίλογος βεβαίωσις, ἢ ἐπανάμνησις τῶν προαποδεδειγμένων πραγμάτων, ἢ ἐν ἤθει συστάσει παροξυνόντων ἡμῶν, ἢ οἰκτιζομένων, ἢ καὶ ἄλλα ὅσα ἤδη λόγων διάφορα τῷ ὑποκειμένῳ ἑκάστοτε ἀγῶνι. ταῦτα καὶ ὅσα ἐκ τούτων ἤρτηται, τηρῶμεν ἐν τῶν μελέταις πλημμελήματα. ἔτι δὲ καὶ τὴν παλαιότητα μὴ ἐν τῇ θέσει τῶν βιβλίων νομίζωμεν

μίμησις. εἶναι, ἀλλ' ἐν τῇ χρήσει τῆς ὁμοιότητος. μίμησις γὰρ, οὐ χρῆσίς ἐστι τῶν διανοημάτων, ἀλλ' ἡ ὁμο-

89 λογία τῶν χαιρῶν, εἰ τεχνος μεταχείρησις. καὶ μιμεῖται τὸν Δημοσθένην, οὐχ ὅτι δημοσθενικῶς· καὶ τὸν Πλάτωνα ὁμοίως, καὶ τὸν Ὅμηρον. καὶ πᾶσα ἡ μίμησις ὧδε ἔχει, τέχνης ζῆλος, καὶ τῶν μαθῶν ἐνθυμημάτων ὁμοιότητα. μακρότερος ὁ περὶ μιμήσεως λόγος, ὃν ἀλλαχῆ μεταχειριούμεθα. τὸ δὲ νῦν ἔχον, τηρητέον τὰ ἐν μελέτῃ πλημμελήματα, ἐν ἤθει, ἐν γνώμῃ, ἐν τέχνῃ, ἐν λέξει, κατὰ πάντα μέρη τῆς ὑποθέσεως, κατὰ προοίμιον, διηγήσεις, πίστεις, ἐπιλόγους. ταῦτα περὶ τὰ φανερώτατα. πλείω δὲ τὰ ὑπολειπόμενα δείξουσιν αἱ συνουσίαι.

ιβ

Περὶ λόγων ἐξετάσεως.

Μέγιστος κίνδυνός ἐστι καὶ νέῳ καὶ μὴ νέῳ περὶ τὴν τῶν λόγων κρίσιν. ταῖς γὰρ ἡμετέραις δόξαις δίχα ἐπιστήμης εἰκῇ καὶ ἐπαινοῦμεν ἃ ἔτυχεν ἑκάστοτε, καὶ ψέγομεν. καὶ διὰ τοῦτο συμβαίνει ταῦτα καὶ ἐπαινεῖσθαι καὶ ψέγεσθαι οὐ μόνον ἄλλοτε ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ταὐτὰ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ποτὲ μὲν ἐπαινεῖσθαι, ποτὲ δὲ ψέγεσθαι. ὥσπερ γὰρ οἱ ἄπειροι τοῦ ἀριθμοῦ, οὐδέποτε τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λέγουσιν, οὔτε πρὸς ἀλλήλους, οὔτε πρὸς ἄλλους· ἀλλ' ἡ ἀπειρία περιέχει τεκμήριον, τὴν ἀσυμφωνίαν· οὕτως ἀμέλει καὶ περὶ λόγους ἔχομεν οἱ πλεῖστοι. οὐδέποτε γὰρ τὰ αὐτὰ ἡμῖν δοκεῖ, ἀλλὰ ποτὲ μὲν ἐπαινοῦμεν ταῦτα ἅ ποτε ἐψέγομεν, καὶ ἃ ἐψέξαμεν, ἐπαινοῦμεν. ψυχαγωγούμεθα γὰρ τῇ δόξῃ τῶν ἀποφαινομένων, καὶ πρὸς τὸ ἀξίωμα τῶν ἐκείνων ἀποβλέποντες, οὐκ οἰκείᾳ κρίσει χρώμενοι. δεῖ δὲ ὥσπερ

γνώμονα

κανόνα εἶναι καὶ στάθμην τινὰ καὶ δοκίμιον ὡρισμένον, πρὸς ὅ τις ἀποβλέπων δυνήσεται τὴν κρίσιν ποιεῖσθαι, ἢ ἐπὶ τάδε, ἢ ἐπ' ἐκεῖνα. ὡς οὖν ἐμοὶ δοκεῖ, φράσω πρὸς ὑμᾶς. τέτταρα εἶναί φημι, ἀφ' ὧν τὴν δοκιμασίαν καὶ τὴν κρίσιν χρῆναι ποιεῖσθαι τῶν λόγων ἀξιῶ. ἔστι δὲ τὰ τέτταρα ταῦτα, ἦθος, γνώμη, τέχνη, λέξις. σκεπτέον οὖν ἀεὶ ἡμῖν περὶ ὧν ἢ ἀνέγνωμεν, ἢ ἠκούσαμεν, ἢ ὁπωσοῦν ἐτύχομεν, τί ὠφελεῖ ἢ βλάπτει εἰς ἦθος, τί εἰς γνώμην, τί εἰς τέχνην, τί εἰς λέξιν. ἔξω τούτων οὐκ εἰσὶν ὅροι. τί ποτε ἐστὶν ὃ λέγω, μαθεῖν χρή. τὸ ἦθός φημι διπλοῦν εἶναι, κοινόν τε καὶ ἴδιον. πῆ διορίζω τὸ κοινὸν καὶ τὸ ἴδιον ἀπ' ἀλλήλων, φράσω. κοινὸν λέγω, τὸ φιλοσοφίας ἐχόμενον. ἔστι δὲ τοῦτο τί; τὸ εἰς ἀρετὴν προτρέπον, καὶ κακίας ἀπαλλάττον. ἴδιον δὲ λέγω, τὸ ῥητορικόν. ἔστι δὲ τοῦτο τί; τὸ πρέποντας καὶ προσήκοντας τοὺς λόγους ποιεῖσθαι περὶ τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων τῷ λέγοντι αὐτῷ, καὶ τῷ ἀκούοντι, καὶ περὶ ὧν ὁ λόγος, καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος· ὅ τι ποτέ ἐστιν ὁ ἀγὼν τοῖς βιβλίοις πᾶσι καὶ τοῖς παλαιοῖς. τί οὖν περὶ τούτων λέγω; τὰ βιβλία μεστά ἐστι δικαίων ἠθῶν, ἀδίκων, σωφρόνων, ἀκολάστων, ἀνδρείων, δειλῶν, σοφῶν, ἀμαθῶν, πρᾴων, ὀργίλων. ἔξεστιν οὖν καταλιπόντας τὰ ὀνόματα, ἐκλαβόντας ἤθη, φιλοσοφῆσαι τὰ τοῦ βίου πράγματα· καὶ τὰ μὲν ἐστὶ μιμήσασθαι, τὰ δὲ φυγεῖν· οἷον, εἴ τις λαβὼν παρὰ Ὁμήρου τὸ ἦθος τοῦ Ἀλεξάνδρου λυμηναμένου ξένου οἰκίαν, καὶ ἁρπαγὴν ποιησαμένου ἀλλοτρίας γυναικός, μισοῖ μὲν τὸ ἦθος, φυλάττοι δὲ καὶ τὴν ψυχήν, ὡς καὶ τὴν πατρίδα τούτῳ κατασκαφεῖσαν, καὶ τὸν οἶκον ἀναστάντα, καὶ μεγίστην τιμωρίαν καὶ παρὰ ἀνθρώπων καὶ θεῶν γενομένην. πάλιν αὖ ἐστι πονηρὸν ἦθος τοῦ Πανδάρου συγχέοντος τοὺς ὅρκους. ἡ τιμωρία φαίνεται ἐπαξία τοῦ ἁμαρτήματος. Νέστορός που σωφροσύνη φαίνεται· τοῦτο εἰς ἀρετὴν συντελεῖ. λέγει που ὁ 90 Ζεὺς περὶ τοῦ Ἕκτορος, εὐσέβειαν αὐτῷ μαρτυρῶν· Οὐ γάρ μοί ποτε βωμὸς ἐδεύετο δαιτὸς ἐΐσης, Λοιβῆς τε κνίσης τε· τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς. καὶ ἂν καταλιπὼν τὰ ὀνόματα, ἐξετάσῃς τῶν ἠθῶν τὰς διακρίσεις, ὥσπερ ἐν θεάτρῳ, τῷ βίῳ διὰ τῶν βιβλίων πορεύσῃ. τοῦτο καὶ Πλάτων εἶπεν, ὅτι ἡ ποιητικὴ μυρία τῶν παλαιῶν ἔργα κοσμοῦσα, τοὺς ἐπιγινομένους παιδεύει. παιδεία ἄρα ἐστὶν ἡ ἔνδειξις τῶν ἠθῶν. τοῦτο καὶ Θουκυδίδης ἔοικε λέγειν, περὶ ἱστορίας λέγων· ὅτι καὶ ἱστορία φιλοσοφία ἐστὶν ἐκ παραδειγμάτων· Ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν, καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα, χρῆσθαι ταῖς παλαιαῖς ἱστορίαις, καὶ τοῖς παραδείγμασι τῶν ἐθῶν· ὡς ἱστορία τοῦ βίου. ταῦτα μὲν περὶ τοῦ κοινοῦ ἤθους, κακίας φυγὴ, καὶ ἀρετῆς κτῆσις. περὶ δὲ τοῦ ἰδίου ἤθους, ὃ ῥητορικὸν καλοῦμεν, καὶ τρόπον τινὰ ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ διαιρέσεώς ἐστι· περὶ οὗ μηδεὶς γέγραφε μηδὲ εἴρηκέ ποτε. εἰ γὰρ ἀγῶνές εἰσι τῷ ῥήτορι δύο, ὁ τοῦ πράγματος, καὶ ὁ τοῦ ἤθους, πρεσβύτερος δὲ τοῦ ἤθους καὶ κυριώτερος, καὶ ὡς εἰπεῖν τῷ ῥήτορι μόνος ὁ τοῦ ἤθους ἀγών ἐστι· τὸ γὰρ πρᾶγμα οἰκείαν ὕλην εἰς χορηγίαν παρέχει· ἡ τῶν ἠθῶν θεωρία ἀριθμῷ καταληφθεῖσα, διαίρεσιν ἠθῶν παραδίδωσι. συνέλωμεν οὖν, καὶ τὰ ἤθη ἀριθμῷ καταδησώμεθα, ὥστε μηδὲν ἡμᾶς δύνασθαι διαφυγεῖν. τὰ τοίνυν ἴδια καὶ ῥητορικὰ ἤθη τούτοις διαιρεῖται, κατὰ ἔθνη, γένη, ἡλικίας, προαιρέσεις, τύχας, ἐπιτηδεύσεις. ἑπτὰ οὗτοι τόποι. τὸ γὰρ ἔθνος διπλοῦν, ἔκ τε τοῦ κοινοῦ πάντος καὶ τοῦ ἰδίου. τί ποτέ ἐστιν ὃ λέγω, διηγήσομαι. ζητητέον ἐστί, πότερον Ἕλλην ὁ λέγων, ἢ βάρβαρος καθόλου. πολλὴ γὰρ διαίρεσίς ἐστι καὶ διάκρισις Ἑλληνικοῦ ἤθους καὶ βαρβαρικοῦ. εὑρήσεις γὰρ ἀγροικότερα τὰ βαρβαρικὰ ἔθη καὶ ταχύτερά πως, καὶ ἔχοντά τινα αὐθάδειαν, ὥσπερ καὶ ὁ Πλάτων τὸν Αἰγύπτιον λέγοντα εἰσάγει· ὦ Σόλων Σόλων, Ἕλληνες ἀεὶ παῖδές ἐστε· μάθημα δὲ οὐδὲν ἔχετε χρόνῳ πολιόν. ἐνταῦθα γὰρ καὶ ἡ τροπὴ τῶν ὀνομάτων, δηλοῖ τὸ ἴδιον τῶν βαρβάρων. ὥσπερ ἀμέλει καὶ Ἡρόδοτος πεποίηκε διαλεγόμενον τὸν Κανδαύλην πρὸς τὸν Γύγην· ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισιν ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν. οὐ γὰρ περὶ ἀκοῆς καὶ ὄψεως διελέχθη, ἀλλ' ἐπὶ τὰ μέρη τοῦ σώματος τὴν γνώμην μετήνεγκεν· ὡς καὶ τὸν τρόπον τῆς λέξεως βαρβαρικόν. καὶ ὁ λέγων, χρῆμα ἑωρακέναι, ὡς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ᾧ χρώμενοι μαίνονται· τὴν γυμνασίαν τῶν ἀθλούντων λέγων· καὶ μανίας πόμα λέγων τὸν οἶνον. καὶ ὅλως τί δεῖ ταῦτα ἐπιλέγεσθαι; μεστὰ γὰρ τὰ βιβλία τῶν τοιούτων ἐστίν. ἴδιον οὖν ἔστω τοῦ ἔθνους Ἑλληνικὸν ἢ βάρβαρον τὸ ἦθος. ἀλλὰ θῶμεν εἶναι Ἑλληνικόν, ἢ θῶμεν

βάρβαρον, πάλιν κατὰ διαιρέσεις τῶν ἠθῶν· καὶ δεῖ συνεργεῖν ἀμφότερα, καὶ τὸν βάρβαρον καὶ τὸν Θρᾶκα τὸν φονικὸν, καὶ τὸν βάρβαρον καὶ τὸν Σκύθην τὸν σύντομον. πάλιν Ἑλληνικὸν θεωροῦμεν τὸ ἦθος. ἔστω Ἕλλην· κοινὸν τὸ ἔθος Ἑλλήνων. Ἕλλην Ἀθηναῖος, τορὸς, λάλος, σοφός· Ἕλλην Ἴων, ἁβρὸς, ἀνειμένος· Ἕλλην Βοιωτὸς, εὐήθης· Ἕλλην Θετταλὸς, διπλοῦς καὶ ποικίλος. ἐντεῦθεν καὶ ἄνθρωποι φιλοσοφοῦντες τοῦτο καὶ αἰσθανόμενοι τῇ φύσει τῶν πραγμάτων τὰ ἔθνη λοιδορίας ποιοῦνται· οὐκ ἐχόντων τῶν ἐθνῶν τὰς λοιδορίας, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιπολαζόντων ἠθῶν τοῖς ἔθνεσι τὰς βλασφημίας λαμβάνοντες· ὡς καὶ Δημοσθένης οὐκ εἰσάγει ἰσχυρὸν εἶναι τὸν Θρᾷκα.

91 » τοῦτον καὶ ἡ διαβολὴ ἐν τῷ, τὸν Θρᾷκα. καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγειν; καὶ γὰρ ὁ Πλάτων φησὶ παγκάλως, » ὅτι κατὰ τοὺς τοῦ οὐρανοῦ τόπους καὶ τῶν ἠθῶν αἱ κράσεις· καὶ διὰ τοῦτο τινὰς μὲν ἀνθρώπους, εἶναί φησι πρὸς μαθήματα ὀξυτέρους, τοὺς πρὸς τὴν Ἑλλάδα· τοὺς δὲ, πρὸς χρηματισμὸν, τοὺς περὶ τὴν Φοινίκην καὶ Αἴγυπτον· ἄλλους, περὶ θυμὸν, ὅσοι τῶν βαρβάρων εἰσὶ πολέμοις ἀνακείμενοι. καὶ εἰκότως » ταῦτα λέγει. καὶ γὰρ τὰ ἤθη φησὶν ἐνδύεσθαι τοῖς τόποις καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπὸ τῶν καθ' ἕνα. καὶ διὰ τοῦτο ὅσα πολιτειῶν εἴδη, τοσαῦτα ἠθῶν εἴδη· ὡς τὰς πολιτείας ἀπὸ τῶν ἠθῶν, τά τε ἤθη ἀπὸ τῶν πολιτειῶν γινόμενα. ὁρμώμεθα οὖν ἀπὸ ἔθνους. διπλοῦν δὲ τὸ ἔθνος, Ἕλλην, ἢ βάρβαρος. μετὰ τὸ κοινὸν ἐρχόμεθα ἐπὶ τὸ ἴδιον, Ἀθηναῖος, ἢ Λάκων, ἢ Βοιωτὸς, ἢ Ἴων, ἢ Σκύθης, ἢ Θρᾷξ, ἢ Κελτὸς, ἢ ἀπὸ Ἰβηρίας, ἢ Αἰγύπτιος. δεῖ οὖν συνελθεῖν τινι. εἶτα ἀπὸ γένους. τὸ γένος ἐστὶ τὰ τῆς συγγενείας ὀνόματα, πατὴρ βάρβαρος, καὶ βάρβαρος Κελτὸς, καὶ βάρβαρος Σκύθης· καὶ πατὴρ Ἕλλην καὶ Ἕλλην, πατὴρ Λακεδαιμόνιος, καὶ ὁ πατὴρ Ἀθηναῖος. δεῖ προσελθεῖν τούτοις καὶ ἡλικίαν, καὶ τὰ τέσσαρα ἓν γίνεσθαι, πατὴρ βάρβαρος, Σκύθης, νέος. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ ἤθη διασώζουσι νέοι καὶ πατέρες ὄντες, καὶ πρεσβῦται γινόμενοι, ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν τῶν πρεσβυτέρων ἤθη μαλακώτερα, τὰ δὲ τῶν νεωτέρων ἀκμαιότερα. ὡσαύτως καὶ εἰ ἀδελφὸν λέγοις, καὶ εἰ γυναῖκα λέγοις, καὶ εἰ ἄνδρα, καὶ εἰ υἱόν. ἐντεῦθεν τὸ οἰκεῖον πάθος τῆς προαιρέσεως ἐξετάζεται· φιλόστοργος, ἀλλὰ τραχὺς, ἀλλὰ σκληρὸς, ἀλλὰ φιλάργυρος, ἀλλὰ ἀνειμένος. ἡ προαίρεσις συντρέχει πάντη ἤθει. εἶτα ἀπὸ τύχης, εὖ πράττων, κακῶς πράττων. οὐ γὰρ ταῦτα ἤθη ἐστὶν, ἀλλὰ ἡ τύχη ῥυθμίζει. εἶτα καὶ ἐπιτηδεύσεις. ἔστι γοῦν καὶ ἀπὸ ἐπιτηδευμάτων· οἱ στρατιῶται ἔχουσί τι ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς, οἱ ἰατροὶ ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς, οἱ ῥήτορες ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς, καὶ οἱ γεωργοὶ ἀπὸ τῆς γεωργικῆς. εὑρήσεις τὸν ἰατρὸν διαλεγόμενον λέγοντα, Δεῖ τοῦτο ἐκκαθᾶραι, ἐκτεμεῖν αἱ[illegible]. εὑρήσεις τὸν μουσικὸν λέγοντα, Παρὰ μέλος λέγεις, οὐ συνᾴδει τὰ λεγόμενα. παρὰ τῷ » Πλάτωνι ὁ Δημόδικος λέγει πρὸς Σωκράτην· Ἐμοὶ γὰρ, ὦ Σώκρατες, ἢ τούτου τοῦ παιδὸς » εἴτε φυτείαν, εἴτε παιδοποιΐαν χρὴ φάναι. τοῦτο δὲ οὐ χρὴ νομίζειν, ὅτι μεγάλῃ τῇ φωνῇ χρῆται ὁ Πλάτων, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Δημόδικος ἐργατικὸς καὶ γεωργὸς, φωνὰς ἀφίησι τῆς τέχνης. ταῦτα τὰ ἑπτὰ ἤθη ἓν γίνεσθαι δεῖ. οὕτως εὑρήσεις καθ' ἕκαστον ῥῆμα ὑποθέσεως προσδεχομένης ἠθῶν συναγωγάς· πένης καὶ πλούσιος ἐχθροὶ ἐκ πολιτείας. εὑρήσεις ἐν τῷ πένητι ἦθος, ἐν τῷ πλουσίῳ ἦθος, ἐν τοῖς ἐχθροῖς ἦθος, ἐν τῷ ἐκ πολιτείας, ἦθος. οὐ γὰρ ἡ αὐτή ἐστιν ἔχθρα ἐξ ἰδιωτικῶν πραγμάτων καὶ ἐκ πολιτικῶν, ἀλλ' ἔχει τὸ φρόνημα ἑκατέρου ἀξιοῦντος διαλέγεσθαι τῷ δήμῳ. εἶτα εἰ πατήρ ἐστιν αὐτῶν τις, ἢ οὐ πατὴρ, εἶτα πόλεμος κατέλαβεν, εἶτα μετὰ τὸν πόλεμον ἀριστεία, ἢ πταῖσμα· εἶτα αἰτήσεις καὶ κρίσεις· εὑρήσεις καθ' ἕκαστον ὄνομα τῆς πλοκῆς ἓν ἐν ταῖς ὑποθέσεσι γίνεσθαι ἦθος ἀναγκαίου. καὶ οὗτός ἐστιν ὁ διαιρετικὸς τῶν ἠθῶν ἀκριβὴς, ὁ μηδὲν ἦθος παραλιπών. ἂν γὰρ τὸν μὲν πατέρα δείξῃς, τὸν δὲ πολιτικὸν μὴ δείξῃς, ἢ τὸν μὲν πολιτικὸν δείξῃς, τὸν δὲ πατέρα μὴ δείξῃς· ἢ πάλιν, ἂν μὲν τὸν πατέρα δείξῃς, τὸν δὲ στρατηγὸν μὴ δείξῃς, ἂν τὸν μὲν ἠριστευκότα δείξῃς, τὸν δὲ λιπόντα τὴν τάξιν μὴ δείξῃς· ἂν μὴ δείξῃς κατὰ τύχας, καὶ προαιρέσεις, καὶ γένη, καὶ ἔθνη, τὰς διαφορὰς τῶν ἠθῶν, καὶ ὅσα ἄλλα ἠριθμησάμεθα, οὐ πληροῖς τὸ ἦθος. πάντα γὰρ ταῦτα ὅσα ἠριθμησάμεθα, καλεῖται μὲν ἤθη, γίνεται δὲ ἦθος. ἡ » γὰρ τέχνη τῆς διαιρέσεως, ὥς φησιν ὁ Πλάτων, διαιρέσεις καὶ συναγωγαὶ, δεῖξαι τὰ εἴδη πόσα

92 ἐστὶ καὶ πόσας ἔχει τομὰς, καὶ πάντα συναγαγεῖν εἰς ταὐτό. τοῦτο γάρ ἐστι διαιρέσεως τέχνης, ἓν πολλὰ, πολλὰ ἕν.

γνώμης κρίσις. ἔχομεν τὸ ἦθος, ἐρχόμεθα ἐπὶ τὴν γνώμην. ἡ γνώμη τριπλῆν ἐξέτασιν ἔχει, μὴ περιττὰ, μηδὲ λείποντα, μὴ ἐναντία. τὰ περιττὰ, φλυαρία· τὰ ἐλλείποντα,

ἀσθενῆ·

ἀληθεῖ· τὰ ἐναντία, κίνδυνος. Ὅμηρος ταῦτα ἐπεσημήνατο· Θερσίτης δ' ἔτι μοῦνος ἀμετροεπὴς ἐκολῴα. τῆς ἀχρείου περιττότητος ἡ αἰτία. ἐὰν γοῦν τοῦ Θερσίτου παρέλῃς δύο ἔπη, Νέστορος δημηγορίαι ταῦτα· τὰ δὲ δύο ἔπη ἐκεῖνά ἐστι, Ὅμηρός τοι λέγει· Ἀλλ' ὅ τι οἱ εἴσαιτο γελοίϊον Ἀργείοισιν Ἔμμεναι. ὅτι τῶν λεγομένων γελοῖόν ἐστιν, διαζωννυμένου ἐκείνου ἐπὶ τῇ δυνάμει τοῦ σώματος καὶ τῇ ἀρετῇ, καὶ ὑβρίζοντος ἐν τῇ παρρησίᾳ τῇ ἀκράτῳ. ταῦτα δ' ἂν περιέλῃς, τὰ λοιπὰ ἰσχυρά ἐστι. τοῦτο καὶ ἡ Ὁμήρου τέχνη. ἐπειδὴ γὰρ ἑώρα τὸ στρατόπεδον ἀγανακτοῦντας ὑπὲρ Ἀχιλλέως πρὸς Ἀγαμέμνονα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ προθύμως ἔχοντας συμμαχεῖν, ἀλλ' ἀπαλλακτικῶς ἐπὶ τὴν πατρίδα, ἠθέλησε λῦσαι τὰ ὑπὲρ Ἀχιλλέως δίκαια. ἀνέστησεν οὖν αὐτῷ συνήγορον ἐπίφθονον, γελοῖον, ἵν' ἐν τῇ τοῦ συνηγόρου κακίᾳ ἀφανισθῇ τὸ δίκαιον τοῦ πράγματος· Ἔχθιστος δ' Ἀχιλῆϊ μάλιστ' ἦν, ἠδ' Ὀδυσῆϊ. Τὼ γὰρ νεικείεσκε· τότ' αὖτ' Ἀγαμέμνονι δίῳ, Ὀξέα κεκληγὼς λέγ' ὀνείδεα. τίς οὖν ἐστι τὸ θρασὺ αὐτοῦ καὶ ἡ περιττότης τοῦ ἤθους, καὶ ἡ ἀχρειότης; τῷ δ' ἄρ' Ἀχαιοὶ Ἐκπάγλως κοτέοντο, νεμέσσηθέν τ' ἐνὶ θυμῷ. εἰ μὴ γελοῖος καὶ ἄξιος μίσους ἦν, ἰσχυρὰ τὰ λεγόμενα ὑπὲρ Ἀχιλλέως. διὰ τοῦτο καὶ γέλως τοῖς Ἕλλησι γίγνεται, καὶ ἐκ τοῦ γέλωτος διάλυσις τῆς σπουδῆς τῆς εἰς τὰς πατρίδας. ἀπὸ γὰρ ἐκείνης τῆς σκυθρωπότητος ἡ μεταβολὴ διὰ τὸ γινόμενον παρέσχεν εἰρηναίαν τὴν ψυχήν. ὥστε ἤδη μάθημα μανθάνομεν μέγα καὶ λαμπρὸν, μὴ ἐν τῷ πλήθει λεγομένων ἡγεῖσθαι τὴν ἀρετὴν τῆς ῥητορικῆς. τὰ ἐλλείποντα πῶς; οὕτω πως εἶπε περὶ τοῦ Μενελάου· Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως· ἐπεὶ οὐ πολύμυθος. τὸ γὰρ Παῦρα μὲν, τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον οὐκ ἐντελῶς τῷ ἀγῶνι. τὸ δὲ μὴ ἐναντία, ὅπερ καὶ Ἰσοκράτης ἐπῄνεσε, δικανικοῦ λόγου, ὡς δεῖ ἔχειν, καὶ ἐπιδεικτικοῦ διαίρεσιν λέγων, ὅτι δεῖ τὸν μὲν ἔχειν ἀσφαλῶς, τὸν δὲ ἐπιδεικτικῶς. καὶ Ὅμηρος δὲ εἶπε· ὁ δ' ἀσφαλέως ἀγορεύει. τοῦτο δέ ἐστι τὸ διὰ τῶν ὁμολογουμένων, ὁ περὶ τῶν ὁμολογουμένων ἀμφισβητήσιμα λέγων, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀποδείξει τῶν ὁμολογουμένων ἀμφισβητούμενον λύειν δυνάμενος. τοῦτο καὶ Ξενοφῶν καὶ Πλάτων λέγουσι περὶ Σωκράτους, ὅτι διὰ τῶν ὁμολογουμένων ἐπορεύετο, ἐπεὶ διδάσκειν ἐβούλετο. γίγνεται οὖν ταῦτα τρία ἀκριβῶς· μὴ περιττὰ, μὴ ἐλλείποντα, μὴ ἐναντία. καλεῖ δὲ αὐτὰ δυσὶν ὀνόμασιν, μέτρον, καὶ ἀσφάλειαν. τὸ γὰρ μὴ περιττὰ μηδὲ ἐλλείποντα, μέτρου ὄνομα· τὸ δὲ μὴ ἐναντία, ἀσφαλείας.

τρίτος ἡμῖν τόπος ἐστὶ τοῦ λόγου ἐπὶ τέχνην. [τέχνης κρίσις.] εἴπομεν γὰρ ἤδη περὶ ἤθους καὶ γνώμης· πρῶτον τὴν ὑπόνοιαν, εἰ δ' ἄν τις ἀμφισβητήσαι, ἐκκαθαίρομεν. ἡ δ' ὑπόνοια τίς; οἰηθείη δ' ἄν τις εἰπεῖν, μὴ περιττὰ λέγοι, μήτ' ἐλλείποντα, μήτ' ἐναντία, τεχνίτην αὐτὸν, ἢ τὸν αὐτὸν εἶναι. τί οὖν πλέον ἡ τέχνη ἐστὶ τῆς περὶ τὴν γνώμην ἀσφαλοῦς πραγματείας; πολὺ τὸ πλέον. ἡ μὲν γὰρ γνώμη, τὸ τῷ πρά- 93
γματι χρήσιμον ἔχει τὸ εἰς ἀπόδειξιν· ἡ δὲ τέχνη, τὸ πιθανὸν τοῖς ἀκούουσιν. ὥσπερ ἐν ἰατρικῇ, εἴ τις τὴν μὲν γνώμην λέγοι, τὸ, δεῖν τέμνειν, ἢ τὸ, δεῖν φαρμακοποσίᾳ χρῆσθαι· τὴν δὲ τέχνην λέγοι, τὸ κρύψαι τὸν σίδηρον, τὸ, φάρμακον ἐν τοῖς γλυκέσι καὶ τοῖς συντρόφοις σιτίοις παρέχειν. αὕτη ἡ τέχνη μετὰ τὴν γνώμην ἐστὶ, πῶς ἂν συναγάγῃς ἦθος καὶ τὴν γνώμην τέχνῃ· Ὡς δ' ὅταν ὠδίνουσαν ἔχῃ βέλος ὀξὺ γυναῖκα Δριμὺ, τό τε προϊεῖσι μογοστόκοι εἰλείθυιαι· δεύτερον, Ἥρης θυγατέρες πικρὰς ὠδῖνας ἔχουσαι. τρίτον τέταρτόν ἐστιν, οὗ ἐπανέρχεται ἐπὶ τὸ πρῶτον· Ὣς ὀξεῖ' ὀδύναι, δῦνον μένος Ἀτρεΐδαο. οὕτω καὶ Θουκυδίδης· Ἐκ δὲ τεκμηρίων ὧν ἐπὶ μακρότατον σκοποῦντί μοι πιστεῦσαι ξυμβαίνει, οὐ μεγάλα νομίζω γενέσθαι. εἶτα τὸ τεκμήριον πόσα ἔχει ὀνόματα; τεκμήριον, μαρτύριον, σημεῖον, παράδειγμα. προβὰς ἐρεῖ μαρτύριον· σημεῖον δέ· Δήλου γὰρ καθαιρομένης ὑπὸ Ἀθηναίων. πάλιν προελθὼν ἐρεῖ, Καὶ παράδειγμα τόδε τοῦ λόγου οὐκ ἐλάχιστόν ἐστι. καὶ πάλιν προελθὼν, Σημεῖον δέ ἐστι ταῦτα τῆς Ἑλλάδος ἔτι οὕτω νεμόμενα. καὶ ὅταν πρῶτον εἴπῃ, ἐπὶ τὸ πρῶτον, πάλιν ἐπὶ τὸ δεύτερον· καὶ ὅλως ἡ χρεία τὸν ἀριθμὸν ἀνακαλέσεται. τοῦτο τὸ πολλοστῶς ἐστιν εἰπεῖν· ἕπεται τούτῳ τὸ ποικίλως. διαφέρει δὲ τὸ ποικίλως τοῦ πολλοστοῦ, τῷ τῶν ἰδεῶν.

τῆς λέξεώς ἐστι διαφορία καὶ κρίσις φαύλων ὀνομάτων· τοῦτο δικανικὸν ὄνομα, τοῦτο ἱστορικὸν, τοῦτο διαλεκτικὸν, τοῦτο κωμικόν. [λέξεως κρίσις.] καὶ πάλιν μετὰ τὰς ἰδέας, τοὺς ἄνδρας ἐπανελθεῖν· κωμικὸν, τοῦτο Ἀριστοφάνειον κωμικὸν, οὐ τὸ Κρατίνειον, οὐ τὸ Εὐπολίδειον, οὐ τὸ Εὐριπίδειον, οὐ τὸ Μενάνδρου· εἶτα δικανικὸν, τοῦτο Λύσιον, τοῦτο Δημοσθενικόν·

Αἰσχίνῃ πρεπωδέστερον τοῦτο ὄνομα, Ἀντιφῶντι τοῦτο συνήθες μᾶλλον. τοῦτο δὲ ποικίλως ἐστί. αὕτη ἐστὶν ἡ θεωρία καθ᾽ ἣν ἐξετάζεται βιβλίων ἀκρόασις πᾶς λόγος, μετ᾽ ἀσφαλείας προαιρουμένης τῆς ἐξετάσεως. ζητήσεις γὰρ τί ὠφελεῖ ἢ βλάπτει τὰ ἀναγνωσμένα, ἢ εἰρημένα, ἢ ἠκουσμένα, εἰς ἦθος, γνώμην, τέχνην, λέξιν. τὸ ἦθος διπλοῦν, κοινὸν καὶ ἴδιον· κοινὸν μὲν, τὸ εἰς ἀρετὴν προτρέπον, καὶ κακίας ἀποτρέπον· ἴδιον δὲ, τὸ προσήκοντας καὶ πρέποντας τοὺς λόγους τῷ λέγοντι καὶ τοῖς ἀκούουσι, καὶ περὶ ὧν ὁ λόγος, καὶ πρὸς οὓς ὁ λόγος, παρέχεσθαι. γίνεται δὲ τοῦτο ἐν τοῖς ἀριθμοῖς οἷς εἴπομεν, τοῖς ἑπτά. εἶτα ἡ γνώμη μέτρῳ καὶ ἀσφαλείᾳ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἀριθμῶν· εἶτα ἡ τέχνη, ἡ κρᾶσις ἠθῶν καὶ πραγμάτων. εἶτα ἡ λέξις, τὸ σαφῶς καὶ καθαρῶς, τὸ πολλοστῶς καὶ ποικίλως. ἔστιν ὁ περὶ τῶν λόγων ἐξετάσεως λόγος.

35 Ταῦτα ὥρον εὕρηται παλαιῷ ἀντιγράφῳ τῆς τοῦ Διονυσίου Ἀλικαρνασέως τέχνης, ἐν τῷ περὶ τῆς τῶν λόγων ἐξετάσεως κεφαλαίῳ.

ΟΤΙ δεῖ τοῖς τῶν παλαιῶν ἐντυγχάνειν συγγράμμασιν, ἵν᾽ ἐντεῦθεν μὴ μόνον τῆς ὑποθέσεως τὴν ὕλην, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἰδιωμάτων ζῆλον χορηγηθῶμεν. ἡ γὰρ ψυχὴ τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὑπὸ τῆς συνεχοῦς παρατηρήσεως, τὴν ὁμοιότητα τοῦ χαρακτῆρος ἐφέλκεται. ὁποῖόν τι καὶ γυναῖκα ἀγροίκου παθεῖν ὁ μῦθος λέγει. ἀνδρί, φησί, γεωργῷ τὴν ὄψιν αἰσχρῷ παρέστη δέος μὴ τέκνων ὁμοίων γένηται πατήρ· ὁ φόβος δὲ αὐτὸν οὗτος εὐπαιδίας ἐδίδαξε τέχνην. καὶ εἰκόνας πλάσας, οἶμαι, εὐπρεπεῖς, ὡς αὐτὰς βλέπειν εἴθισε τὴν γυναῖκα. καὶ μετὰ ταῦτα συγγενόμενος αὐτῇ, τὸ κάλλος εὐτύχησε τῶν εἰκόνων. οὕτω καὶ λόγων μιμήσεων ὁμοιότης τίκτεται, ἐπειδὰν ζηλώσῃ τις ὃ παρ᾽ ἑκάστῳ τῶν πολλῶν βέλτιον εἶναι δοκεῖ· καθάπερ ἐκ πολλῶν ναμάτων εἴ τις κομίσας ῥεῦμά τι, εἰς τὴν ψυχὴν μετοχετεύσει. καί μοι παρείσταται πιστώσασθαι τὸν λόγον τοῦτον ἔργῳ. Ζεῦξις ἦν ζωγράφος, καὶ παρὰ Κροτωνιατῶν ἐθαυμάζετο, καὶ αὐτῷ τὴν Ἑλένην γράφοντι γυμνὴν, γυμνὰς ἰδεῖν τὰς παρ᾽ αὐτοῖς ἔπεμψαν παρθένους· οὐκ ἐπειδήπερ ἦσαν ἅπασαι καλαί, ἀλλ᾽ οὐκ εἰκὸς ἦν ὡς παντάπασιν ἦσαν αἰσχραί· ὃ δ᾽ ἦν ἄξιον παρ᾽ ἑκάστῃ γραφῆς, ἐς μίαν ἠθροίσθη σώματος εἰκόνα· κἀκ πολλῶν μερῶν συλλογίσαντι συνέθηκεν ἡ τέχνη τέλειον καλόν. ἰδοὺ πάρεστι καὶ σοὶ καθάπερ ἐν θεάτρῳ, καλῶν σωμάτων ἰδέας ἐξιστορεῖν, καὶ τῆς ἐκείνων ψυχῆς ἀπανθίζεσθαι τὸ κρεῖττον· καὶ τὸν τῆς πολυμαθείας ἔρανον συλλέγοντι, οὐκ ἐξίτηλον χρόνῳ γενησομένην εἰκόνα τυποῦν, ἀλλ᾽ ἀθάνατον τέχνης κάλλος, ἵνα τὸ ἐκδήλους καὶ σαφεῖς τοῖς ἀκροωμένοις τὰς ἐκλογίας ἔχῃ τὸ μίμημα.

36 ΟΜΗΡΟΣ.

Τῆς μὲν Ὁμηρικῆς ποιήσεως οὐ μίαν τινὰ τοῦ σώματος μοῖραν, ἀλλ᾽ ἐκτύπωσαι τὸ σύμπαν, καὶ λάβε ζῆλον ἠθῶν τε τῶν ἐκεῖ καὶ παθῶν, καὶ μεγέθους, καὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἁπασῶν εἰς ἀλήθειαν τὴν παρὰ σοὶ μίμησιν ἠλλαγμένων. τοὺς δ᾽ ἄλλους, ἐν οἷς ἀλλήλων πλέον ἔχουσι, χρὴ μιμεῖσθαι.

ΗΣΙΟΔΟΣ.

Ἡσίοδος μὲν γὰρ ἐφρόντισεν ἡδονῆς, καὶ ὀνομάτων λειότητος, καὶ συνθέσεως ἐμμελοῦς.

ΑΝΤΙΜΑΧΟΣ.

Ἀντίμαχος δ᾽ εὐτονίας, καὶ ἀγωνιστικῆς τραχύτητος, καὶ τοῦ συνήθους τῆς ἐξαλλαγῆς.

ΠΑΝΥΑΣΙΣ.

Πανύασις δὲ τάς τε ἀμφοῖν ἀρετὰς εἰσηνέγκατο, καὶ αὐτῶν πραγματείᾳ καὶ τῇ κατ᾽ αὐτὸν οἰκονομίᾳ διήνεγκεν.

ΠΙΝΔΑΡΟΣ.

Ζηλωτὸς δὲ καὶ Πίνδαρος ὀνομάτων καὶ νοημάτων εἵνεκα, καὶ μεγαλοπρεπείας καὶ τόνου, καὶ περιουσίας καὶ κατασκευῆς, καὶ δυνάμεως καὶ πικρίας μετὰ ἡδονῆς· καὶ πυκνότητος καὶ σεμνότητος καὶ γνωμολογίας καὶ ἐνεργείας, καὶ σχηματισμῶν, καὶ ἠθοποιίας, καὶ αὐξήσεως καὶ δεινώσεως, μάλιστα δὲ τῶν εἰς σωφροσύνην καὶ εὐσέβειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἠθῶν.

ΣΙΜΩ-

ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ.

Σιμωνίδου δὲ παρατήρει τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, τῆς συνθέσεως τὴν ἀκρίβειαν· πρὸς τούτοις, καθ' ὃ βελτίων εὑρίσκεται καὶ Πινδάρου, τὸ οἰκτίζεσθαι μὴ μεγαλοπρεπῶς, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος, παθητικῶς.

ΣΤΗΣΙΧΟΡΟΣ. 37

Ὅρα δὲ καὶ Στησίχορον ἔν τε τοῖς ἑκατέρου τῶν προειρημένων πλεονεκτήμασι κατορθοῦντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὧν ἐκεῖνοι λείπονται, κρατοῦντα· λέγω δὲ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν κατὰ τὰς ὑποθέσεις πραγμάτων, ἐν οἷς τὰ ἤθη καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν προσώπων τετήρηκεν.

ΑΛΚΑΙΟΣ.

Ἀλκαίου δὲ σκόπει τὸ μεγαλοφυὲς καὶ βραχὺ, καὶ ἡδὺ μετὰ δεινότητος, ἔτι δὲ καὶ τοὺς σχηματισμοὺς μετὰ σαφηνείας, ὅσον αὐτῆς μὴ τῇ διαλέκτῳ τι κεκάκωται· καὶ πρὸ ἁπάντων τὸ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων [ἦθος.] πολλαχοῦ γοῦν τὸ μέτρον τις εἰ περιέλοι, ῥητορικὴν ἂν εὕροι πολιτείαν. Ἴωμεν ἐπὶ τοὺς τραγῳδοὺς, οὐκ ἐπειδὴ μὴ προσήκει πᾶσι τοῖς ποιηταῖς ἐντυγχάνειν, ἀλλ' ἐπεὶ μὴ πάντων καιρὸς ἐν τῷ παρόντι μεμνῆσθαι. τὸ δὲ τῶν ἐξαιρέτων, ἱκανόν ἐστι.

ΑΙΣΧΥΛΟΣ.

Ὁ δὴ οὖν Αἰσχύλος, πρῶτος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας ἐχόμενος, καὶ ἠθῶν καὶ παθῶν τὸ πρέπον εἰδὼς, καὶ τῇ τροπικῇ καὶ τῇ κυρίᾳ λέξει διαφερόντως κεκοσμημένος· πολλαχοῦ δὲ καὶ αὐτὸς δημιουργὸς καὶ ποιητὴς ἰδίων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων· Εὐριπίδου δὲ καὶ Σοφοκλέους καὶ ποικιλώτερος ταῖς τῶν προσώπων ἐπεισαγωγαῖς.

ΣΟΦΟΚΛΗΣ καὶ ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ.

Σοφοκλῆς δὲ ἐν τοῖς πάθεσι διήνεγκε, τὸ τῶν προσώπων ἀξίωμα τηρῶν. Εὐριπίδης μὲν γὰρ οὖν τὸ ὅλον ἀληθὲς καὶ προσεχὲς τῷ βίῳ τῷ νῦν ἤρεσεν· ὅθεν τὸ πρέπον αὐτὸν καὶ κόσμιον πολλαχοῦ διέφυγε. καὶ οὐχὶ τὰ ἠθικὰ καὶ μεγαλοφυῆ τῶν προσώπων ἤθη καὶ πάθη, καθάπερ Σοφοκλῆς, κατώρθωσεν· εἰ δέ τι ἄσεμνον καὶ ἄνανδρον καὶ ταπεινὸν, σφόδρα ἰδεῖν ἐστιν αὐτὸν ἠκριβωκότα. 38 καὶ Σοφοκλῆς μὲν οὐ περιττὸς ἐν τοῖς λόγοις, ἀλλ' ἀναγκαῖος· ὁ δὲ Εὐριπίδης, πολὺς ἐν ταῖς ῥητορικαῖς εἰσαγωγαῖς. καὶ ὁ μὲν, ποιητικός ἐστιν ἐν τοῖς ὀνόμασι, καὶ πολλάκις ἐκ πολλοῦ τοῦ μεγέθους εἰς διάκενον κόμπον ἐκπίπτων, οὐδ' εἰς ἰδιωτικὴν παντάπασι ταπεινότητα κατέρχεται· ὁ δὲ Εὐριπίδης, οὔτε ὑψηλός ἐστιν, οὔτε μὴν λιτὸς, ἀλλὰ κεκραμένῃ τῆς λέξεως μεσότητι κέχρηται. τῶν δὲ κωμῳδῶν μιμεῖται τὰς λεκτικὰς ἀρετὰς ἁπάσας· εἰσὶ γὰρ καὶ τοῖς νοήμασι καθαροὶ καὶ σαφεῖς καὶ βραχεῖς καὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ δεινοὶ καὶ ἠθικοί. Μενάνδρου δὲ καὶ τὸ πρακτικὸν θεωρητέον.

[ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ.]

ΗΡΟΔΟΤΟΣ καὶ ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ.

ΤΩΝ μέντοι συγγραφέων Ἡρόδοτος μὲν ἐξείργασται τὸ βέλτιον, τὸ πραγματικὸν εἶδος· τοῦ δὲ λεκτικοῦ ποτὲ μὲν πλεονεκτεῖ Θουκυδίδης, ποτὲ δὲ ἔμπαλιν· ἔστι δὴ ἐν οἷς ἐξισοῦνται. τῇ μὲν ἀκριβείᾳ τῶν ὀνομάτων, ἐν οἷς ἑκάτεροι προῄρηνται διαλέκτοις, ἀποσώζουσι τὸ ἴδιον· τῆς δὲ σαφηνείας ἀναμφισβητήτως Ἡροδότῳ τὸ κατόρθωμα δέδοται. καὶ τὸ μὲν σύντομόν ἐστι παρὰ Θουκυδίδῃ, τὸ δὲ ἐναργὲς παρ' ἀμφοτέροις. ἐν μέντοι τοῖς ἠθικοῖς κρατεῖ Ἡρόδοτος, ἐν δὲ τοῖς παθητικοῖς ὁ Θουκυδίδης. πάλιν καλλιλογίᾳ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ διαφέρουσιν οὐδὲν ἀλλήλων, ἀλλ' ἑκάτεροι τούτων τε καὶ τῶν τοιούτων ἀρετῶν κρατοῦσι. ῥώμῃ δὲ καὶ ἰσχύϊ καὶ τόνῳ καὶ τῷ περιττῷ καὶ πολυσχηματίστῳ παρηυδοκίμησε Θουκυδίδης· ἡδονῇ δὲ καὶ πειθοῖ καὶ χάριτι καὶ τῷ ἀφελεῖ αὐτοφυεῖ ἀβασανίστῳ, μακρῷ διενεγκόντα τὸν Ἡρόδοτον εὑρίσκομεν· καὶ μετὰ τούτου τὸν τύπον, πραγματείαν καὶ προσωποποιίας μᾶλλον οὐ τετήρηκε. 39

ΦΙΛΙΣΤΟΣ καὶ ΞΕΝΟΦΩΝ.

Φιλίστου δὲ καὶ Ξενοφῶντος, ὁ μὲν Ξενοφῶν Ἡροδότου ζηλωτὴς ἐγένετο κατά τε τὰς

πραγματικὰς ἀρετὰς καὶ τὰς οἰκονομικάς, καὶ τὰς ἠθικὰς τῶν διαλεκτικῶν, πῇ μὲν ὅμοιος, πῇ δὲ ἐλάττων. ἐκλεκτικὸς μὲν γὰρ καὶ καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι καὶ σαφὴς καὶ ἐναργής, καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς καὶ εὔχαρις· ὡς καὶ πλέον ἐκείνου· ὕψους δὲ καὶ μεγαλοπρεπείας καθόλου τοῦ ἱστορικοῦ [πράγματος] οὐκ ἐπέτυχεν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πρέποντος τοῖς προσώποις πολλάκις ἐστοχάσατο, περιτιθεὶς ἀνδράσιν ἰδιώταις καὶ βαρβάροις ἔσθ' ὅτε λόγους φιλοσόφους, λέξει χρώμενος λόγοις πρεπούσῃ μᾶλλον ἢ στρατιωτικοῖς κατορθώμασι. ΦΙΛΙΣΤΟΣ δὲ μιμητής ἐστι Θουκυδίδου, ἔξω τοῦ ἤθους· τὸ μὲν γάρ, ἐλεύθερον καὶ φρονήματος μεστόν· τοῦτο δέ, θεραπευτικὸν τῆς τυράννων καὶ ἄλλων πλεονεξίας. ἐζήλωκε δὲ πρῶτον μὲν τὸ τὴν ὑπόθεσιν ἀτελῆ καταλιπεῖν, τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ τρόπον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀταξίαν αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας καὶ δυσπαρακολούθητον τὴν πραγματείαν τῇ συγχύσει τῶν εἰρημένων πεποίηκε. τῆς δὲ λέξεως τὸ μὲν γλωσσηματικὸν καὶ περίεργον οὐκ ἐζήλωκε Θουκυδίδου· τὸ δὲ στρογγύλον καὶ πυκνὸν καὶ εὔτονον καὶ ἐναγώνιον, πάνυ ἀκριβῶς ἀπεμάξατο. οὐ μὴν ὁμοίως τῆς καλλιλογίας καὶ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ τὰ βάρη καὶ τὰ πάθη καὶ τοὺς σχηματισμούς. μικρὸς δέ ἐστι καὶ ταπεινὸς κομιδῇ ταῖς ἐκφράσεσιν ἤτοι τόπων, ἢ ναυμαχιῶν, ἢ πεζῶν παρατάξεων, ἢ οἰκισμοῦ πόλεων. οὐδὲ ὁ λόγος
40 τοῖς μεγέθεσι τοῦ πράγματος ἐξισοῦται. συνετὸς μέντοι, καὶ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν, Θουκυδίδου πρὸς τοὺς ἀληθεῖς ἀγῶνας ὠφελιμώτερος.

ΘΕΟΠΟΜΠΟΣ.

Θεόπομπος δὲ ὁ Χῖος πρῶτον μὲν ἐν τῷ προελέσθαι τοιαύτης ἱστορίας ὑπόθεσιν, ἄξιος ζήλου· μετὰ δέ, οἰκονομίας. ἔχει οὖν τὸ εὐπαρακολούθητον καὶ σαφὲς ἡ γραφή. ἔτι δὲ καὶ τῆς ποικιλίας τῆς ἐν τοῖς πράγμασιν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἐφ' ἑκάστοις παρρησίας· καὶ μὴν οὐδὲ τοῦ τὰς ἀπορρήτους τῶν γινομένων ἢ λεχθέντων αἰτίας ἐκκρύψασθαι, στοχάσασθαι δὴ ἀκριβῶς τῆς τῶν εἰπόντων ἢ πεποιηκότων γνώμης. τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ τῷ Ἰσοκρατικῷ παραπλήσιον, πλὴν ὅσον μικρόν ἐστι καὶ σφόδρα εὔτονον, τὰ δὴ ἄλλα ὁμοία ἡ λέξις. καὶ γὰρ κοινή, καὶ σαφής, καὶ μεγαλοπρεπής, καὶ σεμνή, καὶ πομπική, συνθέσεως τετυχηκυῖα τῆς πρὸς ἡδονήν. πονηρὰ δὲ καὶ πολλή τις τῶν φωνηέντων ἡ σύγκρουσις· καὶ κατ' ἐπιτήδευμα μὲν αἱ κυκλικαὶ περίοδοι καὶ ὁμοιοειδεῖς τῶν σχηματισμῶν. διήμαρτε δὲ καὶ ὃ μάλιστα ἐν τοῖς πραγματικῆς, κατὰ τὰς τῶν παρεκβάσεων ἐπεισαγωγάς. καὶ γὰρ ψυχρῶς ἔνιαι καὶ ἀκαίρως λέγονται· καθάπερ τὰ περὶ τὸν ἐν Μακεδονίᾳ Σιληνὸν ἱστορηθέντα, καὶ τὰ περὶ τὸν δράκοντα τὸν πρὸς τὴν τριήρη ναυμαχοῦντα.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ.

Τῶν φιλοσόφων δὴ ἀναγνωστέον τούς τε Πυθαγορικούς, τῆς σεμνότητος καὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῶν δογμάτων εἵνεκεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπαγγελίας. μεγαλοπρεπεῖς γὰρ τῇ λέξει καὶ ποιητικοί. καὶ
41 οὐδὲ παραλείπουσι τὴν σαφήνειαν, ἀλλὰ κεκραμένῃ τῇ διαλέκτῳ χρώμενοι. μιμητέον δὲ μάλιστα Ξενοφῶντα καὶ Πλάτωνα, τῶν τε ἠθῶν χάριν, καὶ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας. παραληπτέον δὲ καὶ Ἀριστοτέλη εἰς μίμησιν τῆς τε περὶ τὴν ἑρμηνείαν δεινότητος καὶ τῆς σαφηνείας, καὶ τοῦ ἡδέος καὶ πολυμαθοῦς. τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς λαβεῖν. φιλοτιμώμεθα δὴ αὐτοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐντυγχάνειν, οὐδὲ ἐλάττονος οὖσι σπουδῆς ἀξίοις.

Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ περὶ τῶν ἄλλων ἀναγνωσμάτων ἐστὶν ἡμῖν κεφαλαιωδῶς ἐξειργασμένα, ῥητέον λοιπὸν καὶ ὃ παρὰ τῶν ῥητορικῶν ἐστιν ἑκάστου λαβεῖν. ὃ δὴ καὶ μᾶλλον ἡμῖν ἀναγκαῖον.

[ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΡΗΤΟΡΩΝ.]

ΛΥΣΙΑΣ.

Ὁ Λυσιακὸς λόγος πρὸς τὸ χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖον ἐστὶν αὐτάρκης, καὶ τὸ μὲν αὐχμηρὸν ἐκπέφευγως, [πάνυ δὲ οὗτος καὶ στενὸς κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν, ἔτι δὲ] καὶ κομψὸς καὶ ἀληθής, καὶ τῶν ἀττικισμῶν εὔχαρις· οὐ μὴν συνεχῶς αὐξητικός, πλὴν τοῦ σκοποῦ λεληθότως ἐπιτυγχάνων, μετὰ κεκραμένης τῆς κατὰ τὴν χάριν ἡδονῆς· ὡς ἀναγινωσκόμενον μέν, οὐχ ὅλον νομίζεσθαι, χαλεπὸν δὲ εὑρίσκεσθαι ζηλοῦν πειρωμένοις. μάλιστα δὲ ἐπιτηδευτικὸς ἐν ταῖς διηγήσεσιν. ἰσχνότητι γὰρ τῆς φράσεως σαφῆ καὶ ἀπηκριβωμένην ἔχουσι τὴν τῶν πραγμάτων ἔκθεσιν.

ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

Ὁ δὲ Ἰσοκρατικὸς, κομψεύεται μὲν, ἀλλὰ μετὰ σεμνότητος, καὶ πανηγυρικώτερός ἐστι μᾶλλον ἢ δικανικώτερος. ἔχει δὲ τὸν κόσμον μετ' ἐνεργείας, καὶ πομπικός ἐστι μετὰ τοῦ αὐστηροῦ καὶ χρησίμου· οὐ μὴν ἀγωνιστικός· περιγράφων δὲ τὴν ἀπαγγελίαν ταῖς περιόδοις, καὶ ὅλως μεσότητα 42 σωφρονίζων λιτότητι, τὸ δὲ λιτὸν ἐξαίρων· καὶ αὐτοῦ μάλιστα ζηλωτέον τήν τε τῶν ὀνομάτων συνέχειαν, καὶ τὸ τῆς ὅλης ἰδέας ἐπιδεικτικόν.

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ.

Ὁ δὲ Λυκοῦργος, ἐστὶ διαπαντὸς αὐξητικὸς, καὶ διηρμένος, καὶ σεμνὸς, καὶ ὅλως κατηγορικὸς, καὶ φιλαλήθης, καὶ παρρησιαστικός. οὐ μὴν ἀστεῖος, οὐδὲ ἡδὺς, ἀλλ' ἀναγκαῖος. τούτου χρὴ ζηλοῦν μάλιστα τὰς δεινώσεις.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ.

Ὁ δὲ Δημοσθενικὸς, εὔτονος τῇ φράσει, κεκραμένος τοῖς ἤθεσι, καὶ λέξεως ἐκλογῇ κεκοσμημένος· καὶ χρώμενος τάξει τῇ κατὰ τὸ συμφέρον, καὶ μετὰ τοῦ σεμνοῦ τὴν χάριν ἔχων, καὶ συνεχής· οἷς μάλιστα δικασταὶ κατέχονται.

ΑΙΣΧΙΝΗΣ.

Ὁ δὲ Αἰσχίνης, ἀτονώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους, ἐν δὲ τῇ τῶν λέξεων ἐκλογῇ πομπικὸς ἅμα καὶ δεινός. καὶ οὐ πάνυ μὲν ἔντεχνος, τῇ δὲ παρὰ τῆς φύσεως εὐχερείᾳ κεχορηγημένος· καὶ σφόδρα ἐναργὴς καὶ βαρὺς, καὶ αὐξητικὸς καὶ πικρός. καὶ ἡδὺς μὲν αὐτόθεν ἐντυχόντι, σφοδρὸς δὲ, ἐξετασθείς.

ΥΠΕΡΙΔΗΣ.

Ὁ δὲ Ὑπερείδης, εὔστοχος μὲν, σπάνιον δ' αὐξητικός· καὶ τῇ μὲν τῆς φράσεως κατασκευῇ Λυσίαν ὑπερηρκὼς, τῇ δὲ τῆς πανουργίᾳ πάντας. ἔτι δὲ τοῦ κρινομένου διαπαντὸς ἔχεται, καὶ ταῖς ἀνάγκαις τοῦ πράγματος πέφυκε, καὶ συνέσει πολλῇ κεχορήγηται, καὶ χάριτος μεστός ἐστι· καὶ δοκῶν ἁπλοῦς, οὐκ ἀπήλλακται δεινότητος. τούτου ζηλωτέον μάλιστα τῶν διηγήσεων τὸ λεπτὸν καὶ σύμμετρον, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐφόδους, ἐπὶ τὰ πράγματα βαδίζει. Καί μοι καὶ τῶν ῥη- 43 τόρων οὗτοι κεχαρακτηρισμένοι, καὶ δεδειγμένοι τίνος ἀρετῆς ἐπειλημμένος εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων καὶ αὐτὸς συνεισφέρει. τούτου δὲ ἕνεκα τὰς τῶν προειρημένων ἁπάντων ἰδέας διεξῆλθον, ὥστε δεδεῖχθαι τὸν τρόπον τῆς ἐπιμελοῦς ἀναγνώσεως, ἐξ ἧς ὑπάρξει τὸ παρ' ἑκάστοις κατορθούμενον αἱρουμένην, μήτε παρέργως τοῖς παλαιοῖς ἐντυγχάνειν, [μήτε λεληθότως τὴν ὠφέλειαν προσγινομένην περιμένειν,] ἀλλ' ἐπιστημόνως, ὅπως τε καὶ κοσμήσειν μέλλοιεν τὸν λόγον τοῖς παρὰ πάντων πλεονεκτήμασιν· ἃ καὶ κατ' αὐτὰ μὲν οἰκείᾳ φύσει τέρπει, εἰ δὲ καὶ κερασθείη διὰ τέχνης εἰς ἑνὸς τύπον λογικοῦ σώματος, βελτίων [ἡ] φράσις τῇ μίξει γίνεται.

HENRICVS STEPHANVS 57
LECTORI S.

CVIVS sint censoris ea quæ hic apposui de scriptoribus Græcis elogia, ne te lateret, lector, locum unde ea sumpsissem, tibi indicaui. Nam quum studiose cum alios libros, tum Dionysii Halicarnassei exemplaria conquirerem De arte rhetorica, quæ passim in Italiæ bibliothecis extant, idque vt animo meo satisfacerem: venit tandem in manus meas vnum, in quo non ea quæ maxime reperta desiderabam, sed hæc de scriptoribus Græcis elogia inueni. Cui tamen exemplari siquis fidem derogare velit, Dionysio hæc adscribenda negans, fateatur certe necesse est alicuius esse, qui ab eo acceperit: quum eadem hic de multis scriptoribus dicta reperiantur, quæ alibi apud ipsum Dionysium: nullumque sit inter hæc atque illa discrimen, nisi quod quæ hic breuiter perstringuntur, fusius illic tractentur. Verum vt incertus sit author, Quintilianum profecto, qui quamplurima alia e libris Dionysii in

ſuas Inſtitutiones tranſtulit, multa hinc etiam mutuatum conſtat: quibus modo, nomine ſuppreſſo, pro ſuis vtitur: modo addito verbo Putant, *ſua non eſſe declarat. Sed quum alicubi etiam verbum de verbo expreßiſſe videatur, vtriuſq; verba hic adſcribere, & inter ſe conferre operæpretium putaui: tum vt alter alteri lucem afferat, tum etiam vt intelligas, Græca hæc, cuiuſcunque ſint, non pœnitendi authoris eſſe; ſiquidẽ & Fabius eius iudicium & teſtimonium ſequi, turpe ſibi non putauerit.*

58 *Primum ergo verba faciens de Homero Dionyſius, (ita enim eum appellabo) inter cætera, hæc ait,* καὶ λάβε ζηλονήθων τε τῶν ἐκεῖ καὶ παθῶν. *Fabius ſic,* Affectus quidem vel illos mites, vel hos concitatos, nemo erit tam indoctus, qui non in ſua poteſtate hunc authorem habuiſſe fateatur.

De Heſiodo.

DIONYSIVS, Ἡσίοδος μὲν γὰρ ἐφρόντισεν ἡδονῆς, καὶ ὀνομάτων λειότητος, καὶ συνθέσεως ἐμμελοῦς.

FABIVS, Magnaq; pars eius in nominibus eſt occupata; tamen vtiles circa præcepta ſententiæ, lenitasq; verborum & compoſitionis probabilis.

De Antimacho.

DIONYSIVS, Ἀντίμαχος δὲ εὐτονίας καὶ ἀγωνιστικῆς τραχύτητος, καὶ τοῦ συνήθους τῆς ἐξαλλαγῆς.

FABIVS, Contra in Antimacho vis & grauitas, & minime vulgare eloquendi genus, habet laudem.

De Panyaſi.

DIONYSIVS, Πανύασις δὲ τάς τε ἀμφοῖν ἀρετὰς ἠνέγκατο, καὶ αὐτῶν πραγματείᾳ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν οἰκονομίᾳ διήνεγκεν.

FABIVS, Panyaſin ex vtroq; mixtum putant, in eloquendo neutrius æquare virtutes: alterum tamen ab eo materia, alterum diſponendi ratione ſuperari.

De Pindaro.

DIONYSIVS, Ζηλωτὸς δὲ καὶ Πίνδαρος ὀνομάτων καὶ νοημάτων εἵνεκα, καὶ μεγαλοπρεπείας, καὶ τόνου, καὶ περιουσίας, καὶ κατασκευῆς, καὶ &c.

59 FABIVS, Nouem vero Lyricorum longe Pindarus princeps, ſpiritus magnificentiis, ſententiis, figuris, beatiſſima rerum verborumque copia.

De Simonide.

DIONYSIVS, Σιμωνίδου δὲ παρατήρει τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, τῆς συνθέσεως τὴν ἀκρίβειαν.

FABIVS, Simonides tenuis alioqui, ſermone proprio, & iucunditate quadam commendari poteſt. *Addit Dionyſius,* πρὸς τούτοις, καθ' ὃ βελτίων εὑρίσκεται καὶ Πινδάρου, τὸ οἰκτίζεσθαι μὴ μεγαλοπρεπῶς, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος, παθητικῶς. *Fabius,* Præcipua tamen eius in commouenda miſeratione virtus; vt quidam in hac eum parte omnibus eiuſdem operis authoribus præferant.

De Steſichoro.

DIONYSIVS, Ὅρα δὲ καὶ Στησίχορον ἔν τε τοῖς ἑκατέρου τῶν προειρημένων πλεονεκτήμασι κατορθοῦντα, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὧν ἐκεῖνοι λείπονται, κρατοῦντα· λέγω δὲ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς κατὰ τὰς ὑποθέσεις πραγμάτων, ἐν οἷς τὰ ἤθη καὶ τὰ ἀξιώματα τῶν προσώπων τετήρηκεν.

FABIVS, Steſichorum, quam ſit ingenio validus, materiæ quoque oſtendunt; maxima bella & clariſſimos canentem duces, & epici carminis onera lyra ſuſtinentem. Reddit enim perſonis in agendo ſimul loquendoq; debitam dignitatem.

De

De Alcæo.

DIONYSIVS, Ἀλκαίου δὲ σκόπει τὸ μεγαλοφυὲς καὶ βραχὺ καὶ ἡδὺ μετὰ δεινότητος· ἔτι δὲ καὶ τοὺς σχηματισμοὺς μετὰ σαφηνείας, ὅσον αὐτῆς μὴ τῇ διαλέκτῳ τι κεκάκωται· καὶ πρὸ ἁπάντων τὸ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ἦθος. 60

FABIVS, Multum etiam moribus confert; in eloquendo quoque breuis, & magnificus, & diligens.

De Æschylo.

DIONYSIVS, Ὁ δ' οὖν Αἰσχύλος, πρῶτος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας ἐχόμενος, καὶ ἠθῶν καὶ παθῶν τὸ πρέπον εἰδὼς, καὶ τῇ τροπικῇ καὶ τῇ κυρίᾳ λέξει διαφερόντως κεκοσμημένος.

FABIVS, Tragœdias primus in lucem Æschylus protulit, sublimis, & grauis, & grandiloquus, sæpe vsq; ad vitium.

De Sophocle, & Euripide.

DIONYSIVS, Καὶ οὐχὶ τὰ ψυχικὰ καὶ μεγαλοφυῆ τῶν προσώπων ἤθη καὶ πάθη, καθάπερ Σοφοκλῆς, κατώρθωσεν· εἰ δέ τι ἄσημον καὶ ἄνανδρον καὶ ταπεινὸν, σφόδρα ἰδεῖν ἐστιν αὐτὸν ἠκριβωκότα. καὶ Σοφοκλῆς μὲν οὐ περιττὸς ἐν τοῖς λόγοις, ἀλλ' ἀναγκαῖος· ὁ δ' Εὐριπίδης, πολὺς ἐν ταῖς ῥητορικαῖς εἰσαγωγαῖς. καὶ ὁ μὲν, ποιητικός ἐστιν ἐν τοῖς ὀνόμασι, &c.

FABIVS, Illud quidem nemo non fateatur necesse est, iis qui se ad agendum comparant, vtiliorem longe Euripidem fore. Namque is sermone, quo ipsum reprehendunt, quibus grauitas & cothurnus & sonus Sophoclis videtur esse sublimior, magis accedit oratorio generi.

DE HISTORICIS.

De Herodoto & Thucydide.

DIONYSIVS, Καὶ τὸ μὲν σύντομόν ἐστι παρὰ Θουκυδίδῃ, τὸ δὲ ἐναργὲς παρ' ἀμφοτέροις. ἐν μέντοι τοῖς ἠθικοῖς κρατεῖ Ἡρόδοτος, ἐν δὲ τοῖς παθητικοῖς ὁ Θουκυδίδης. *Paulo post*, ῥώμῃ δὲ καὶ ἰσχύϊ καὶ τόνῳ καὶ τῷ περιττῷ καὶ πολυσχηματίστῳ παρευδοκίμησε Θουκυδίδης, ἡδονῇ δὲ καὶ πειθοῖ καὶ χάριτι καὶ τῷ ἀφελεῖ αὐτοφυεῖ ἀβασανίστῳ, μακρῷ διενεγκόντα τὸν Ἡρόδοτον εὑρίσκομεν. 61

FABIVS, Densus, & breuis, & semper instans sibi Thucydides: dulcis & candidus & effusus Herodotus: ille concitatis, hic remissis affectibus melior: ille concionibus, hic sermonibus: ille vi, hic voluptate. *Idem alibi de Herodoto*; In Herodoto vero cum omnia (vt ego quidē sentio) leniter fluunt, tum ipsa διάλεκτος habet eam iucunditatē, vt latentes etiam numeros complexa videatur.

De Philisto.

DIONYSIVS, Φίλιστος δὲ μιμητής ἐστι Θουκυδίδου. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀταξίαν αὐτοῦ τῆς οἰκονομίας καὶ δυσπαρακολούθητον τὴν πραγματείαν τῇ συγχύσει τῶν εἰρημένων πεποίηκε. *Paulo post*, οὐ μὴν ὁμοίως τὴν καλλιλογίαν καὶ τὴν σεμνότητα καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ τὰ βάρη καὶ τὰ πάθη καὶ τοὺς σχηματισμοὺς Θουκυδίδου ἀπεμάξατο· μικρὸς δέ ἐστι καὶ ταπεινὸς κομιδῆ ταῖς ἐκφράσεσιν ἤτοι τόπων, &c.

FABIVS, Philistus quoq; meretur qui turbæ quamuis bonorum post hos authorum eximatur, imitator Thucydidis: & vt multo infirmior, ita aliquatenus lucidior. *Habes apud Dionysium quod apud Quintilianum desideras, quibus in rebus Philistus Thucydide infirmior, quibus item lucidior: nam* εὐπαρακολούθητον *&* σαφὲς *coniungit Dionysius, quibus opponitur* τὸ δυσπαρακολούθητον.

De Xenophonte. 62

DIONYSIVS, Καθαρὸς τοῖς ὀνόμασι καὶ σαφὴς καὶ ἐναργής, καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς καὶ εὔχαρις ὡς καὶ πλέον Ἡροδότου.

FABIVS, Quid ego commemorem Xenophontis illam iucunditatem inaffectatam, sed quam nulla affectatio consequi possit? vt ipsæ sermonem Gratiæ finxisse videantur.

De Theopompo.

DIONYSIVS, Τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ τῷ Ἰσοκρατικῷ παραπλήσιον, πλὴν ὅσον μικρόν ἐστι καὶ σφόδρα εὔτονον· τὰ δ᾽ ἄλλα ὁμοία ἡ λέξις· καὶ γὰρ κοινὴ, καὶ σαφής.

FABIVS, Theopompus iis proximus, vt in historia prædictis minor, ita oratori magis similis.

DE PHILOSOPHIS.

DIONYSIVS, *De Aristotele:* Παραληπτέον δὲ καὶ Ἀριστοτέλη εἰς μίμησιν τῆς τε περὶ τὴν ἑρμηνείαν δεινότητος καὶ τῆς σαφηνείας καὶ τοῦ ἡδέος καὶ πολυμαθοῦς· τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς λαβεῖν.

FABIVS, Quid Aristotelem? quem dubito scientia rerum, an scriptorum copia, an eloquendi suauitate, an inuentionum acumine, an varietate operum clariorem putem. PLATONI *autem tribuit Fabius quod Dionysius Pythagoricis in genere. ait enim eum esse* præcipuum philosophorum acumine disserendi, & eloquendi facultate diuina quadam & Homerica. multum enim, *inquit*, supra prosam orationem, & quam pedestrem Græci vocant, surgit. *Dionysius autem de Pythagoricis loquens,* μεγαλοπρεπεῖς γὰρ τῇ λέξει καὶ ποικίλοι. *Statim addit,* μιμητέον δὲ
63 μάλιστα Ξενοφῶντα καὶ Πλάτωνα, τῶν τε ἠθῶν χάριν καὶ τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας.

DE ORATORIBVS.

DIONYSIVS, *De Lysia:* Ὁ Λυσιακὸς λόγος πρὸς τὸ χρήσιμον καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν αὐτάρκης, καὶ τὸ μὲν αὐχμηρὸν ἐκπεφευγὼς, πολὺ δὲ ἔστι καὶ σεμνὸς κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν· ἔτι δὲ καὶ κομψὸς καὶ ἀληθὴς, καὶ τῶν ἀττικισμῶν εὑρέσεις· οὐ μὴν συνεχῶς αὐξητικός.

FABIVS, *quum de Demosthene, Æschine, & Hyperide iam verba fecisset,* His, *inquit,* ætate Lysias maior, subtilis atq; elegans, & quo nihil, si oratori satis sit docere, quæras perfectius. nihil enim est inane, nihil arcessitum: puro tamen fonti, quam magno flumini propior. *Idem alibi de eodem;* Nam neq; illud in Lysia dicendi textum tenue atque rarum lætioribus numeris corrumpendum erat. Perdidisset enim gratiam, quæ in eo maxima est, simplicis atq; inaffectati coloris: perdidisset fidem quoq;.

De Isocrate.

DIONYSIVS, Ὁ δὲ Ἰσοκρατικὸς λόγος κομψεύεται μὲν, ἀλλὰ μετὰ σεμνότητος καὶ πανηγυρικώτερός ἐστι μᾶλλον ἢ δικανικώτερος· ἔχει δὲ τὸν κόσμον μετ᾽ ἐνεργείας, καὶ πομπικός ἐστι μετὰ τοῦ ἀνυστικοῦ καὶ χρησίμου. οὐ μὴν ἀγωνιστικός· περιγράφων δὲ τὴν ἀπαγγελίαν ταῖς περιόδοις, καὶ ὅλως, &c.

FABIVS, Isocrates in diuerso genere dicendi nitidus & comptus, & palæstræ quam pugnæ magis accōmodatus: omnes dicendi veneres sectatus est. nec immerito. auditoriis enim se, non iudiciis compararat. inuentione facilis;
64 honesti studiosus; in compositione adeo diligens, vt cura eius reprehendatur.

De Demosthene.

DIONYSIVS, Ὁ δὲ Δημοσθενικὸς λόγος, εὔτονος τῇ φράσει, κεχρημένος τοῖς ἤθεσι, καὶ λέξεως ἐκλογῇ κεκοσμημένος, καὶ χρώμενος τάξει τῇ κατὰ τὸ συμφέρον, καὶ μετὰ τοῦ σεμνοῦ τὴν χάριν ἔχων, καὶ συνεχής· οἷς μάλιστα δίκαι κατέχονται.

FABIVS, Decem oratorum, quos simul Athenis ætas vna tulit, longe princeps Demosthenes, ac pene lex orandi fuit: tanta vis in eo, tam densa omnia; ita quibusdam neruis intenta sunt; tam nihil otiosum, is dicendi modus, vt nec quid desit in eo, nec quid redundet, inuenias.

De Æschine.

DIONYSIVS, Ὁ δὲ Αἰσχίνης, ἀτονώτερος μὲν τοῦ Δημοσθένους, ἐν δὲ τῇ τῶν λέξεων ἐκλογῇ πομπικὸς ἅμα καὶ δεινός· καὶ οὐ πάνυ μὲν, &c.

FA-

FABIVS, Plenior Æſchines, & magis fuſus, & grandiori ſimilis, quo minus ſtrictus: carnis tamen plus habet, minus lacertorum.

De Hyperide.

DIONYSIVS *inter cætera hæc de eo dicit*; *καὶ χάριτος μεςός ἐςι, καὶ δοκῶν ἁπλοῦς, οὐκ ἀπήλλακται δεινότητος. τούτου ζηλωτέον μάλιςα τῶν διηγήσεων τὸ λεπτὸν καὶ σύμμετρον· ἔτι δὲ, &c.*

FABIVS, Dulcis in primis & acutus Hyperides eſt: ſed minoribus cauſis, vt non dixerim vtilior, magis par.

CICERONIS ELOGIA DE ALIQVOT SCRIPTORIbus Græcis: quæ iis quæ Dionyſius de iiſdem tum in his tum in aliis libris dixit, multum & ipſa lucis allatura videntur. 65

DE LYSIA;

Cicero in libro De optimo genere oratorum,

Imitemur, ſi poterimus, Lyſiam, & eius quidem tenuitatem potiſſimũ: eſt enim multis in locis grandior. ſed quia & priuatas ille pleraſq;, & eas ipſas aliis, & paruarum rerum cauſulas ſcripſit, videtur eſſe ieiunior; quoniam ſe ipſe conſulto ad minutarum genera cauſarum limauerit. *Paulo poſt,* Ita fit vt Demoſthenes certe poſſit ſummiſſe dicere, elate Lyſias fortaſſe non poſſit.

Idem in Oratore,

Dicat igitur Attice venuſtiſſimus ille ſcriptor ac politiſſimus Lyſias. Quis enim id poſſit negare? dum intelligamus, hoc eſſe Atticum in Lyſia, nõ quod tenuis ſit atq; inornatus, ſed quod nihil habeat inſolens aut ineptum.

In Bruto,

Quanquam in Lyſia ſunt ſæpe etiam lacerti, ſic vt fieri nihil poſſit valentius: verum eſt certe genere toto ſtrigoſior. Sed habet tamen ſuos laudatores, qui hac ipſa eius ſubtilitate admodum gaudeant.

DE ISOCRATE;

Cicero III De Oratore,

Suauitatem Iſocrates, ſubtilitatem Lyſias, acumen Hyperides, ſonitum Æſchines, vim Demoſthenes habuit.

Idem in Oratore, 66

Nam quum conciſus Iſocrati Thraſymachus minutis numeris videretur, & Gorgias, Thucydides autem præfractior, primus inſtituit dilatare verbis & mollioribus numeris explere ſententias.

Idem III de Oratore,

Idq; princeps Iſocrates inſtituiſſe fertur, vt inconditam antiquorum dicendi conſuetudinem, delectationis atque aurium cauſa (quemadmodum ſcribit diſcipulus eius Naucrates) numeris aſtringeret.

DE DEMOSTHENE;

Cicero in Oratore,

Hoc nec grauior extitit quiſquam, nec callidior, nec temperatior.

Idem in Bruto,

Sed tamen Antonius in verbis & eligendis (neque idipſum tam leporis cauſa, quàm ponderis) & collocandis, & comprehenſione deuinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in ſententiarũ ornamentis & conformationibus. quo genere quia præ-

ſtat omnibus Demoſthenes, idcirco a doctis oratorum eſt princeps iudicatus.

Idem in Oratore,

Demoſthenes nihil Lyſiæ ſubtilitate cedit; nihil argutiis & acumine Hyperidi, nihil lenitate Æſchini, & ſplendore verborum. Multæ ſunt eius totæ orationes ſubtiles, vt contra Leptinem: multæ & totæ graues, vt quædam Philippicæ: multæ variæ, vt contra Æſchinem, Falſæ legationis, vt contra eundem pro cauſa Cteſiphontis.

67 *Ibidem,*

Nec enim nunc de nobis, ſed de re dicimus. in quo tantum abeſt vt noſtra miremur, vt vſq; eo difficiles ac moroſi ſimus, vt nobis non ſatisfaciat ipſe Demoſthenes: qui quanquam vnus eminet inter omnes in omni genere dicendi, tamen non ſemper implet aures meas.

Idem in Bruto,

Nam plane quidem perfectum, & cui nihil admodum deſit, Demoſthenem facile dixeris. nihil acute inueniri potuit in eis cauſis quas ſcripſit, nihil (vt ita dicam) ſubdole, nihil verſute, quod ille non viderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſſe, nihil enucleate, quo fieri poſſit aliquid limatius: nihil contra grande, nihil incitatum, nihil ornatum vel verborum grauitate vel ſententiarum, quo quicquam eſſet elatius.

Idem in Oratore,

Demoſthenes minus facetus habetur: quo quidem mihi nihil videtur vrbanius; ſed non tam dicax fuit, quam facetus.

DE ÆSCHINE;

Cicero III De Oratore,

Suauitatem Iſocrates, ſubtilitatem Lyſias, acumen Hyperides, ſonitum Æſchines, vim Demoſthenes habuit.

Idem De optimo genere Oratorum,

Nihil enim illo oratore arbitror cogitari poſſe diuinius.

DE HYPERIDE;

Cicero I de Oratore,

68 Iam vero de legibus inſtituendis, de bello, de pace, de ſociis, de vectigalibus, de iure ciuium generatim in ordines ætateſq; deſcripto, dicant vel Græci, ſi volunt, Lycurgum aut Solonem (quanquam illos quidem cenſemus in numero eloquentium reponendos) ſciſſe melius quam Hyperidem aut Demoſthenem, perfectos iam homines in dicendo & perpolitos.

Idem III de Oratore,

Acumen Hyperides, ſonitum Æſchines, vim Demoſthenes habuit.

Idem in Bruto,

Atticam ſubtilitatem Hyperidæ volunt eſſe & Lyſiæ.

Idem in Oratore,

Ex Atticis non omnes faceti: Lyſias ſatis & Hyperides, Demades præter cæteros fertur.

DE HISTORICIS.

DE HERODOTO;

Cicero in Oratore, prius de Herodoto, deinde de Thucydide loquens;

Alter ſine vllis ſalebris, quaſi ſedatus amnis, fluit: alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum.

Idem

Idem II de Oratore,

Nanque & Herodotum illum qui princeps genus hoc ornauit, in causis nihil omnino versatum esse accepimus. atqui tanta est eloquentia, vt me quidem (quantum ego Græce scripta intelligere possum) magnopere delectet.

Idem in Oratore,

Itaque & Herodotus, & eadem superiorq; ætas numero caruit, nisi quando temere ac fortuito. 69

Idem in I De legibus,

Quanquam & apud Herodotum patrem historiæ, & apud Theopompum sunt innumerabiles fabulæ.

DE THVCYDIDE.

Cicero in Oratore,

Thucydides autem res gestas & bella narrat & prælia, grauiter sane & probe: sed nihil ab eo transferri potest ad forensem vsum & publicum. Ipsæ illæ conciones ita multas habent obscuras abditasque sententias, vix vt intelligantur: quod est in oratione ciuili vitium vel maximum.

Ibidem paulo post,

Quis porro vnquam Græcorum Rhetorum a Thucydide quicquam duxit? at laudatus est ab omnibus: fateor: sed ita vt rerum explicator prudens, seuerus, grauis, non vt in iudiciis versaret causas, sed vt in historiis bella narraret. Itaq; nunquam est numeratus orator. Nec vero si historiam non scripsisset, nomen eius extaret, quum præsertim fuisset honoratus & nobilis. Huius tamen nemo neq; verborum neque sententiarum grauitatem imitatur: sed quum mutila quædam & hiantia locuti sunt, quæ vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidis.

Ibidem,

Vt in Thucydide orbẽ modo orationis desidero, ornamenta comparent.

Ibidem,

Thucydides autem præfractior, nec satis (vt ita dicam) rotundus. 70

Ibidem,

Quo magis sunt Herodotus Thucydidesq; mirabiles; quorũ ætas quum in ea tempora, quos nominaui, incidisset, longissime tamen ipsi a talibus deliciis, vel potius ineptiis abfuerunt. Alter enim sine vllis salebris, quasi sedatus amnis fluit: alter incitatior fertur, & de bellicis rebus canit etiam quodammodo bellicum: primisq; ab his (vt ait Theophrastus) historia commota est, vt auderet vberius quam superiores & ornatius dicere.

Idem II De Oratore, quum de Herodoto verba fecisset,

Et post illum Thucydides omnes dicendi artificio mea sententia facile vicit; qui ita creber est rerum frequentia, vt verborum prope numerum sententiarum numero consequatur: ita porro verbis aptus & pressus, vt nescias vtrum res oratione, an verba sententiis illustrentur.

Ibidem,

Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta constent, Pericles atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides; subtiles, acuti, breues, sententiis magis quam verbis abundantes.

Idem in Bruto,

Huic ætati suppares, Alcibiades, Critias, Theramenes: quibus temporibus quod dicendi genus viguerit, ex Thucydidis scriptis, qui ipse tum fuit,

intelligi maxime potest. grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione
71 rerum breues, & ob eam ipsam causam interdum subobscuri.

Idem in Bruto,

Sed nimia vetustas nec habet eam quam quærimus suauitatẽ, nec est iam sane tolerabilis. Num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolio sibi hauriendum putet? Minime: sed quandam sequatur ætatem. Sic ego istis censuerim & nouam istam quasi de musto ac lacu feruidam orationem fugiẽdam, nec illam præclaram Thucydidis nimis veterem, tanquam Anitianam notam persequendam. Ipse enim Thucydides, si posterius fuisset, multo maturior fuisset & mitior.

De Philisto;

Cicero II De Oratore,

Thucydidem consecutus est Syracusius Philistus; qui quum Dionysii tyranni familiarissimus esset, otium suum consumpsit in historia scribenda; maximeq; Thucydidem est, sicut mihi videtur, imitatus.

Idem in Bruto,

Amatores huic desunt, sicuti multis iam ante seculis & Philisto Syracusio, & ipsi Thucydidi. Nam vt horũ concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis, cum breuitate, tũ nimio acumine, officit Theopompus elatione atq; altitudine orationis suæ: quod idem Lysiæ Demosthenes: sic Catonis, &c.

Idem I De diuinatione,

Dionysii mater, eius qui Syracusiorum tyrannus fuit, vt scriptum apud Philistum est, & doctum hominem & diligentem, & æqualem temporum
72 illorum, quum prægnans, &c.

Idem Epist. ad Quintum fratrem lib. 2,

Siculus ille, capitalis, creber, acutus, breuis, pene pusillus Thucydides: sed vtros eius habueris libros, (duo enim sunt corpora) an vtrosq;, nescio. me magis de Dionysio delectat. ipse est enim veterator magnus, & perfamiliaris Philisto Dionysius. *de quo loco vise Petr. Vict. Var. lect. lib. 32, cap. 19.*

De Xenophonte;

Cicero in Oratore,

Xenophontis sermo, est ille quidem melle dulcior, sed a forensi strepitu remotissimus.

Idem in Bruto,

Librum conscriptum molli & Xenophonteo genere sermonis.

Idem in Oratore,

Xenophontis voce Musas quasi locutas ferunt.

Idem II de Oratore,

Denique etiam a philosophia profectus princeps Xenophon Socraticus ille, post ab Aristotele Callisthenes comes Alexandri, scripsit historiam: & hic quidem rhetorico pene more, ille autem superior leniore quodam sono est vsus, & qui illum impetum oratoris non habeat: vehemens fortasse minus, sed aliquanto tamen est, vt mihi quidem videtur, dulcior.

De Theopompo;

Cicero in Bruto,

Philisti & Thucydidis concisis sententiis, interdum etiam non satis apertis, cum breuitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atq; altitudine orationis suæ.

Idem

Idem in Oratore,

Quod quidem Latina lingua sic obseruat, nemo vt tam rusticus sit, qui vocales nolit coniungere. In quo quidã etiã Theopompũ reprehendunt, quod eas literas tantopere fugerit; &, si id magister eius Isocrates, at nõ Thucydides.

DE PHILOSOPHIS. 73

De Platone;

Cicero in Oratore,

Longe omnium, quicunq; scripserunt, aut locuti sunt, extitit & grauitate princeps Plato.

Ibidem,

Itaq; video visum esse nonnullis, Platonis & Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatius feratur, & clarissimis verborum luminibus vtatur, potius poema putandum, quam Comicorum poetarum.

Idem III de Oratore,

Plato non linguæ solum, verum etiam animi ac virtutis magister.

Idem in Bruto,

Quis enim vberior in dicendo, Platone? Iouem siquidem aiunt philosophi, si Græce loquatur, sic loqui.

Idem in Oratore,

Has rerum formas appellat ideas ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi grauissimus author & magister Plato.

Idem III de Oratore,

Neq; enim quisquam nostrum, quum libros Platonis mirabiliter scriptos legit, in quibus omnibus, &c.

Idem I Tuscul.

Credamus igitur Panætio a Platone suo dissentienti. Quẽ enim omnibus locis diuinũ, quẽ sapientissimũ, quẽ sanctissimũ, quem Homerũ philosophorũ appellat, huius hanc vnam sententiã de immortalitate animorum non probat.

De Aristotele; 74

Cicero in Bruto,

Quis Aristotele neruosior? Theophrasto dulcior?

Idem in Oratore,

Quanquã enim & philosophi quidã ornate locuti sunt, (siquidẽ & Theophrastus diuinitate loquẽdi nomẽ inuenit, & Aristoteles Isocratẽ ipsum lacessiuit) tamen horũ oratio neq; neruos, neq; aculeos oratorios ac forenses habet.

Idem III De Oratore,

Itaque Aristoteles ornauit & illustrauit doctrinam illam omnem: rerumque cognitionem cum orationis exercitatione coniunxit.

Idem in Topicis,

Quibus philosophis eo minus ignoscendum est, quod non modo rebus iis quæ ab Aristotele dictæ & inuentæ sunt, allici debuerunt; sed dicendi quoque incredibili quadam cum copia, tum etiam suauitate.

Idem in Oratore,

Sed quis omnium doctior? quis acutior? quis in rebus vel inueniendis vel iudicandis acrior Aristotele fuit? quis porro Isocrati est aduersatus infensius?

Idem II De inuentione,

Ac veteres quidem scriptores artis, vsque a principe illo atque inuentore Tisia repetitos, vnum in locum conduxit Aristoteles, & nominatim cuiusque

præcepta magna conquiſita cura perſpicue conſcripſit, atq; enodata diligenter expoſuit; ac tantum inuentoribus ipſis ſuauitate & breuitate dicendi præſtitit,
75 vt nemo illorum præcepta ex ipſorum libris cognoſcat, ſed omnes qui quod illi præcipiant, velint intelligere, ad hunc, quaſi ad quendam multo commodiorem explicatorem, reuertantur.

Idem II de Oratore,

Erat enim ab iſto Ariſtotele, a cuius inuentis tibi ego videor non longe aberrare. atq; inter hunc Ariſtotelem, cuius & illũ legi librum, in quo expoſuit dicendi artes omnium ſuperiorum, & illos in quibus ipſe ſua quædam de eadem arte dixit, & hos germanos huius artis magiſtros, hoc mihi viſum eſt intereſſe, quod ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamq; viderat, hæc quoq; aſpexit, quæ ad dicendi artem, quam ille deſpiciebat, pertinebant: illi autem qui hoc ſolum colendum ducebant, laborarũt in hac vna ratione tractanda, non eadem prudentia qua ille, ſed vſu in hoc vno genere, ſtudioq; maiore.

Idem V De fin. bon. & mal.

Sed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Ariſtoteles, quem, excepto Platone, haud ſcio an recte dixerim principem philoſophorum.

Idem I Tuſcul.

Ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio & diligentia.

HACTENVS *Cicero: ex cuius verbis apertiora fore videntur ea quæ a Dionyſio de iiſdem ſcriptoribus dicta ſunt. Conſulto autem ea adſcripſi, quod nonnulla ſint*
76 *apud Dionyſium quæ ope alterius exemplaris egeant: quod quum nobis defuerit, tu locorum collatione damnum eius repende. in quo potiſſimum Quintiliani quæ appoſuimus verba te iuuabunt.*

100 ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΡΗΤΟΡΩΝ

πρὸς Ἀμμαῖον ὑπομνηματισμῶν, ταῦτα εὑρίσκεται.

Πολλὴν χάριν ἦν εἰδέναι τῷ καθ' ἡμᾶς χρόνῳ δίκαιον, ὦ κράτιστε Ἀμμαῖε, καὶ ἄλλων μὲν τινῶν ἐπιτηδευμάτων ἕνεκα νῦν κάλλιον ἀσκουμένων ἢ πρότερον, οὐχ ἥκιστα δὲ τῆς περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους ἐπιμελείας, οὐ μικρὰν ἐπίδοσιν πεποιημένης ἐπὶ τὰ κρείττω. ἐν γὰρ δὴ τοῖς πρὸ ἡμῶν χρόνοις ἡ μὲν ἀρχαία καὶ φιλόσοφος ῥητορικὴ, προπηλακιζομένη καὶ δεινὰς ὕβρεις ὑπομένουσα κατελύετο, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος τελευτῆς ἐκπνεῖν καὶ μαραίνεσθαι κατ' ὀλίγον, ἐπὶ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς ἡλικίας μικροῦ δεήσασα εἰς τέλος ἠφανίσθαι. ἑτέρα δέ τις ἐπὶ τὴν ἐκείνης παρελθοῦσα τάξιν, ἀφόρητος ἀναιδείᾳ θεατρικὴ καὶ ἀνάγωγος, καὶ οὔτε φιλοσοφίας, οὔτε ἄλλου παιδεύματος οὐδενὸς μετειληφυῖα ἐλευθερίου, λαθοῦσα καὶ παρακρουσαμένη τὴν τῶν ὄχλων ἄγνοιαν, οὐ μόνον ἐν εὐπορίᾳ καὶ τρυφῇ καὶ μορφῇ πλείονι τῆς ἑτέρας διῆγεν, ἀλλὰ καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς προστασίας τῶν πόλεων, ἃς ἔδει τὴν φιλόσοφον ἔχειν, εἰς ἑαυτὴν ἀνηρτήσατο· καὶ ἦν φορτική τις πάνυ καὶ ὀχληρά· καὶ τελευτῶσα παραπλησίαν ἐποίησε γενέσθαι τὴν Ἑλλάδα ταῖς τῶν ἀσώτων καὶ κακοδαιμόνων οἰκίαις. ὥσπερ γὰρ ἐν ἐκείναις ἡ μὲν ἐλευθέρα καὶ σώφρων γαμετὴ κάθηται μηδενὸς οὖσα τῶν αὐτῆς κυρία· ἑταίρα δέ τις ἄφρων, ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ βίου παροῦσα, πάσης ἀξιοῖ τῆς οὐσίας ἄρχειν, σκυβαλίζουσα καὶ δεδιττομένη τὴν ἑτέραν· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν πάσῃ πόλει, καὶ οὐδεμιᾶς ἧττον ἐν ταῖς εὐπαιδεύτοις· τουτὶ γὰρ ἁπάντων τῶν κακῶν ἔσχατον· ἡ μὲν Ἀττικὴ μοῦσα καὶ ἀρχαία καὶ αὐτόχθων, ἄτομον εἰλήφει σχῆμα, τῶν ἑαυτῆς ἐκπεσοῦσα ἀγαθῶν· ἡ δὲ ἔκ τινων βαράθρων τῆς Ἀσίας ἐχθὲς καὶ πρῴην ἀφικομένη μοῦσα, ἢ

Φρυγία

Φρυγία τις, ἢ Καρικόν τι κακὸν, ἢ βάρβαρον, Ἑλληνίδας ἠξίου διοικεῖν πόλεις, ἀπελάσασα τῶν κοινῶν τὴν ἑτέραν, ἡ ἀμαθὴς τὴν φιλόσοφον, καὶ ἡ μαινομένη τὴν σώφρονα. ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον ἀνδρῶν δικαίων χρόνος σωτὴρ ἄριστος, κατὰ Πίνδαρον, ἀλλὰ καὶ τεχνῶν νὴ Δία καὶ ἐπιτηδευμάτων γε, καὶ παντὸς ἄλλου σπουδαίου χρήματος. ἔδειξε δ' ὁ καθ' ἡμᾶς χρόνος, εἴτε θεῶν τινος ἄρξαντος, εἴτε φυσικῆς περιόδου τὴν ἀρχαίαν τάξιν ἀνακυκλούσης, εἴτε ἀνθρωπίνης ὁρμῆς ἐπὶ τὰ ὅμοια πολλοὺς ἀγούσης· καὶ ἀπέδωκε τῇ μὲν ἀρχαίᾳ καὶ σώφρονι ῥητορικῇ τὴν δικαίαν τιμὴν, ἣν καὶ πρότερον εἶχε, καλῶς ἀπολαβεῖν· τῇ δὲ νέᾳ καὶ ἀνοήτῳ παύσασθαι δόξαν οὐ προσήκουσαν καρπουμένῃ, καὶ ἐν ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς τρυφώσῃ. καὶ οὐ καθ' ἓν ἴσως τοῦτο μόνον ἐπαινεῖν τὸν παρόντα χρόνον καὶ τοὺς συμφιλοσοφοῦντας ἀνθρώπους ἄξιον, ὅτι τὰ κρείττω τιμιώτερα ποιεῖν τῶν χειρόνων ἤρξατο· καίτοι μέρος γε τοῦ παντὸς ἥμισυ ἀρχὴ λέγεταί τε καὶ ἔστιν· ἀλλ' ὅτι καὶ ταχεῖαν τὴν μεταβολὴν καὶ μεγάλην τὴν ἐπίδοσιν αὐτῶν παρεσκεύασε γενέσθαι. ἔξω γὰρ ὀλίγων τινῶν Ἀσιανῶν πόλεων, αἷς δι' ἀμαθίαν βραδεῖά ἐστιν ἡ τῶν καλῶν μάθησις, αἱ λοιπαὶ πέπαυνται τοὺς φορτικοὺς καὶ ψυχροὺς καὶ ἀναισθήτους ἀγαπῶσαι λόγους· τῶν μὲν πρότερον μέγα ἐπ' αὐτοῖς φρονούντων, αἰδουμένων ἤδη καὶ κατὰ μικρὸν ἀπαυτομολούντων πρὸς τοὺς ἑτέρους, εἰ μή τινες παντάπασιν ἀνιάτως ἔχουσι· τῶν δὲ νεωστὶ τοῦ μαθήματος ἁπτομένων, εἰς καταφρόνησιν ἀγόντων τοὺς λόγους, καὶ γέλωτα ποιουμένων τὴν ἐπ' αὐτοῖς σπουδήν. αἰτία δ' οἶμαι καὶ ἀρχὴ τῆς τοσαύτης μεταβολῆς ἐγένετο ἡ πάντων κρατοῦσα Ῥώμη, πρὸς ἑαυτὴν ἀναγκάζουσα τὰς ὅλας πόλεις ἀποβλέπειν· καὶ ταύτης τε αὐτῆς οἱ δυναστεύοντες, κατ' ἀρετὴν καὶ ἀπὸ τοῦ κρατίστου τὰ κοινὰ διοικοῦντες, εὐπαίδευτοι πάνυ καὶ γενναῖοι τὰς κρίσεις γενόμενοι· ὑφ' ὧν κοσμούμενον τό τε φρόνιμον τῆς πόλεως μέρος ἔτι μᾶλλον ἐπιδέδωκε, καὶ τὸ ἀνόητον ἠνάγκασται νοῦν ἔχειν. τοιγάρτοι πολλαὶ μὲν ἱστορίαι σπουδῆς ἄξιαι γράφονται τοῖς νῦν, πολλοὶ δὲ λόγοι πολιτικοὶ χαρίεντες ἐκφέρονται, φιλόσοφοί τε συντάξεις, οὐ μὰ Δία εὐκαταφρόνητοι· ἄλλαι τε πολλαὶ καὶ καλαὶ πραγματεῖαι καὶ Ῥωμαίοις καὶ Ἕλλησιν εὖ μάλα διεσπουδασμέναι προεληλύθασί τε καὶ προελεύσονται, κατὰ τὸ εἰκός. καὶ οὐκ ἂν θαυμάσαιμι, τηλικαύτης μεταβολῆς ἐν τούτῳ τῷ βραχεῖ χρόνῳ γεγενημένης, εἰ μηκέτι χωρήσει προσωτέρω μιᾶς γενεᾶς ὁ ζῆλος ἐκεῖνος τῶν ἀνοήτων λόγων. ὃ γὰρ ἐκ παντὸς εἰς ἐλάχιστον συναχθὲν, ῥᾴδιον ἐξ ὀλίγου μηδὲν εἶναι. ἀλλὰ γὰρ ὃ μὲν εὐχαριστεῖν τῷ μεταβαλόντι τὰ πράγματα χρόνῳ, καὶ τὸ τοὺς τὰ κράτιστα προαιρουμένους ἐπαινεῖν, καὶ ὃ τὰ μέλλοντα ἐκ τῶν γεγονότων εἰκάζειν, καὶ πάντα τὰ παραπλήσια τούτοις, ἃ καὶ ὁ τυχὼν εἰπεῖν δύναιτο, ἀφήσω. ἐξ ὧν δὴ ἂν ἐπὶ μεῖζον λάβοι τὰ κρείττονα ἰσχὺν, ταῦτα πειράσομαι λέγειν, ὑπόθεσιν τοῦ λόγου κοινὴν καὶ φιλάνθρωπον καὶ πλεῖστα δυναμένην ὠφελῆσαι λαβών. ἔστι δὲ ἤδη, τίνες εἰσὶν ἀξιολογώτατοι τῶν ἀρχαίων ῥητόρων τε καὶ συγγραφέων, καὶ τίνες αὐτῶν ἐγένοντο προαιρέσεις τοῦ τε βίου καὶ τοῦ λόγου, καὶ τί παρ' ἑκάστου δεῖ λαμβάνειν ἢ φυλάττεσθαι· καὶ θεωρήματα καὶ ἀναγκαῖα τοῖς ἀσκοῦσι τὴν πολιτικὴν φιλοσοφίαν, καὶ οὐδέπω μὰ Δία κοινὰ, οὐδὲ καθημαξευμένα τοῖς πρότερον. ἐγὼ γοῦν οὐδεμιᾷ τοιαύτῃ περιτυχὼν οἶδα γραφῇ, πολλὴν ζήτησιν αὐτῶν ποιησάμενος. οὐ μὲν δὴ διαβεβαιοῦμαί γε, ὡς δὴ καὶ σαφῶς εἰδώς. τάχα γὰρ ἂν εἶεν τινὲς αἱ ἐμὲ διαλανθάνουσαι τοιαῦται γραφαί. τὸ δὲ τῆς ἁπάντων ἱστορίας ὅρον ἑαυτὸν ποιεῖν, καὶ περὶ τοῦ μὴ γεγονέναι τι τῶν δυνατῶν γενέσθαι λέγειν, αὐθάδες πάνυ καὶ οὐ πόρρω μανίας. περὶ μὲν οὖν τούτων οὐδὲν ἔχω, καθάπερ ἔφην, διαβεβαιοῦσθαι. τῶν δὲ ῥητόρων τε καὶ συγγραφέων ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος, πολλῶν πάνυ ὄντων καὶ ἀγαθῶν, τὸ μὲν ὑπὲρ ἁπάντων γράφειν, μακροῦ λόγου δεόμενον ὁρῶν, ἐάσω· τοὺς δὲ χαριεστάτους ἐξ αὐτῶν προχειρισάμενος κατὰ τὰς ἡλικίας, ἐρῶ περὶ ἑκάστου νῦν μὲν, περὶ τῶν ῥητόρων· ἐὰν δ' ἐγχωρῇ, καὶ περὶ τῶν ἱστορικῶν. ἔσονται δὲ οἱ μὲν παραλαμβανόμενοι ῥήτορες, τρεῖς μὲν ἐκ τῶν πρεσβυτέρων, Λυσίας, Ἰσοκράτης, Ἰσαῖος· τρεῖς δὲ ἐκ τῶν ἐπακμασάντων τούτοις, Δημοσθένης, Ὑπερίδης, Αἰσχίνης· οὓς ἐγὼ τῶν ἄλλων ἡγοῦμαι κρατίστους. καὶ διαιρεθήσεται μὲν εἰς δύο συντάξεις ἡ πραγματεία· τὴν δὲ ἀρχὴν ἀπὸ ταύτης λήψεται τῆς ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων γραφείσης. προειρημένων δὴ τούτων, ἐπανάγειν χρεὼς ἐπὶ τὰ προκείμενα.

[illegible] ῥηθήσεσθαι μελλόντων

100

ΛΥΣΙΑΣ.

Λυσίας ὁ Κεφάλου, Συρακοσίων μὲν ἦν γονέων· ἐγεννήθη δὲ Ἀθήνησι μετοικοῦντι τῷ πατρὶ, καὶ συνεπαιδεύθη τοῖς ἐπιφανεστάτοις Ἀθηναίων. ἔτη δὲ πεντεκαίδεκα γεγονὼς, εἰς Θουρίους ᾤχετο πλέων σὺν ἀδελφοῖς δυσὶ, κοινωνήσων τῆς ἀποικίας, ἣν ἔστελλον Ἀθηναῖοί τε καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς δωδεκάτῳ πρότερον ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου· καὶ διετέλεσεν αὐτόθι πολιτευόμενος ἐν εὐπορίᾳ πολλῇ μέχρι τῆς συμφορᾶς τῆς καταλαβούσης Ἀθηναίους ἐν Σικελίᾳ. μετ᾽ ἐκεῖνο δὲ τὸ πάθος στασιάσαντος τοῦ δήμου, ἐκπίπτει σὺν ἄλλοις τριακοσίοις ἀττικισμὸν ἐγκληθείς· καὶ παραγενόμενος αὖθις εἰς Ἀθήνας κατ᾽ ἄρχοντα Καλλίαν, ἕβδομον καὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἔχων, ὡς ἄν τις εἰκάσειεν, ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου διετέλεσε διατριβὰς ποιούμενος Ἀθήνησι. πλείστους δὲ γράψας λόγους εἰς δικαστήριά τε καὶ βουλὰς, καὶ πρὸς ἐκκλησίας εὐθέτους, πρὸς δὲ τούτοις πανηγυρικοὺς, ἐρωτικοὺς, ἐπιστολικοὺς, τῶν μὲν ἔμπροσθεν γεγενημένων ῥητόρων, ἢ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀκμασάντων, ἠφάνισε τὰς δόξας· τῶν δὲ ἐπιγινομένων οὐ πολλοῖς τισι κατέλιπεν ὑπερβολὴν, ἅτ᾽ ἐν ἁπάσαις ταῖς ἰδέαις τῶν λόγων, καὶ μὰ Δί᾽ οὔτοι γε ταῖς φαυλοτάταις εὐδοκιμῶν. τίνι δὲ κέχρηται χαρακτῆρι λόγων, καὶ τίνας ἀρετὰς εἰσενήνεκται, τίνι τε κρείττων ἐστὶ τῶν μετ᾽ αὐτὸν ἀκμασάντων, καὶ ποῖ καταδεέστερος, καὶ τί δεῖ λαμβάνειν παρ᾽ αὐτοῦ, νῦν ἤδη πειράσομαι λέγειν. καθαρός ἐστι τὴν ἑρμηνείαν πάνυ, καὶ τῆς Ἀττικῆς γλώττης ἄριστος κανὼν, οὐ τῆς ἀρχαίας, ᾗ κέχρηται Πλάτων καὶ Θουκυδίδης, ἀλλὰ τῆς κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπιχωριαζούσης· ὡς ἔστι τεκμήρασθαι τοῖς τε Ἀνδοκίδου λόγοις, καὶ τοῖς Κριτίου, καὶ ἄλλοις συχνοῖς. κατὰ τοῦτο μὲν δὴ τὸ μέρος, ὅπερ ἐστὶ πρῶτον καὶ κυριώτερον ἐν λόγοις, λέγω δὲ τὸ καθαρεύειν τὴν διάλεκτον, οὐδεὶς τῶν μεταγενεστέρων αὐτὸν ὑπερεβάλετο, ἀλλ᾽ οὐδὲ μιμήσασθαι πολλοὶ δύναμιν ἔσχον, ὅτι μὴ μόνος Ἰσοκράτης. καθαρώτατος δὴ τῶν ἄλλων μετά γε Λυσίαν ἐν τοῖς ὀνόμασιν οὗτος ἔμοιγε δοκεῖ γενέσθαι ὁ ἀνήρ. μίαν μὲν δὴ ταύτην ἀρετὴν ἀξίαν ζήλου καὶ μιμήσεως εὑρίσκω παρὰ τῷ ῥήτορι, καὶ παρακελευσαίμην ἂν τοῖς βουλομένοις καθαρῶς γράφειν ἢ καὶ λέγειν, ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα ποιεῖσθαι παράδειγμα ταύτης τῆς ἀρετῆς. ἑτέραν δὲ οὐδὲν ἐλάττω ταύτης, ἣν πολλοὶ μὲν ἐζήλωσαν τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀκμασάντων, οὐδεὶς δὲ βεβαιότερον ἐπεδείξατο. τίς δ᾽ ἐστὶν αὕτη; ἡ

καθαρὸς ἢ ἀκριβὴς τὴν διάλεκτον.

101 διὰ τῶν κυρίων τε καὶ κοινῶν καὶ ἐν μέσῳ κειμένων ὀνομάτων ἐκφέρουσα τὰ νοούμενα. ἥκιστα γὰρ ἄν τις εὕροι Λυσίαν τροπικῇ φράσει χρησάμενον. καὶ οὐκ ἐπὶ τούτῳ μόνον ἐπαινεῖν ἄξιον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ περιττὰ καὶ σεμνὰ καὶ μεγάλα φαίνεσθαι τὰ πράγματα ποιεῖ τοῖς κοινοτάτοις χρώμενος ὀνόμασι, καὶ ποιητικῆς οὐχ ἁπτόμενος κατασκευῆς. τοῖς δὲ προτέροις οὐχ αὕτη ἡ δόξα ἦν, ἀλλ᾽ οἱ βουλόμενοι κόσμον τινὰ προσεῖναι τοῖς λόγοις, ἐξήλλαττον ἰδιώτην, καὶ κατέφευγον εἰς τὴν ποιητικὴν φράσιν, μεταφοραῖς τε πολλαῖς χρώμενοι, καὶ ὑπερβολαῖς, καὶ ταῖς ἄλλαις τροπικαῖς ἰδέαις, ὀνομάτων τε γλωττηματικῶν καὶ ξένων χρήσει, καὶ τῶν οὐκ εἰωθότων σχηματισμῶν τῇ διαλλαγῇ, καὶ τῇ ἄλλῃ καινολογίᾳ καταπληττόμενοι τὸν ἰδιώτην. δηλοῖ δὲ τοῦτο Γοργίας τε ὁ Λεοντῖνος, ἐν πολλοῖς πάνυ φορτικήν τε καὶ ὑπέρογκον ποιῶν τὴν κατασκευὴν, καὶ οὐ πόρρω διθυράμβων ἔνια φθεγγόμενος· καὶ τῶν ἐκείνου συνουσιαστικῶν οἱ περὶ Λικύμνιόν τε καὶ Πῶλον. ἥψατο δὲ καὶ τῶν Ἀθήνησι ῥητόρων ἡ ποιητική τε καὶ τροπικὴ φράσις, ὡς μὲν Τίμαιός φησι, Γοργίου ἄρξαντος, ἡνίκα Ἀθήναζε πρεσβεύων κατεπλήξατο τοὺς ἀκούοντας ἐν τῇ δημηγορίᾳ. ὡς δὲ τἀληθὲς ἔχει, ὁ καὶ παλαιότερον ἀεὶ θαυμαζόμενος, Θουκυδίδης τοὔνομα, δαιμονιώτατος τῶν συγγραφέων, ἔν τε τῷ ἐπιταφίῳ καὶ ἐν ταῖς δημηγορίαις, ποιητικῇ κατασκευῇ χρησάμενος, ἐν πολλοῖς ἐξήλλαξε τὴν ἑρμηνείαν εἰς ὄγκον ἅμα καὶ κόσμον ὀνομάτων ἀηθέστερον. Λυσίας δὲ τοιοῦτον οὐδὲν ἤσκησεν, ἔν γοῦν τοῖς σπουδῇ γραφομένοις δικανικοῖς καὶ συμβουλευτικοῖς λόγοις, ποιῆσαι, πλὴν εἴ τι μικρὸν ἐν τοῖς πανηγυρικοῖς· περὶ γὰρ δὲ τῶν ἐπιστολικῶν αὐτοῦ καὶ ἑταιρικῶν, καὶ τῶν ἄλλων οὓς μετὰ παιδιᾶς ἔγραψεν, οὐδὲν δέομαι λέγειν. ὁμοίως δὲ τοῖς ἰδιώταις διαλέγεσθαι δοκῶν, πλεῖστον ὅσον ἰδιώτου διαφέρει. καὶ ἔστι

κυρίαις καὶ κοιναῖς λέξεσι χρώμενος.

ποιητὴς

ποιητὴς κράτιστος λόγων, λελυμένης ἐκ μέτρου λέξεως, ἰδίαν τινὰ λόγων εὑρηκὼς ἁρμονίαν, ἣ τὰ ὀνόματα κοσμεῖ τε καὶ ἡδύνει, μηδὲν ἔχοντα ὀγκῶδες μηδὲ φορτικόν. ταύτην δὴ λέγειν τὴν ἀρετὴν κελεύω παρὰ τοῦ ῥήτορος τούτου λαμβάνειν, εἴ τινες ἀξιοῦσι τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ διαλέγεσθαι τρόπον. ἐγένοντο μὲν οὖν πολλοὶ τῆς προαιρέσεως ταύτης ζηλωταὶ, συγγραφεῖς τε καὶ ῥήτορες· ἔγγιστα δὲ αὐτῆς μετὰ Λυσίαν ἥψατο τῶν πρεσβυτέρων νέος ἐπασκήσας Ἰσοκράτης· καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν προσωτέρω τούτων, σκοπῶν ἑτέρους ῥήτορας, ἰσχὺν καὶ δύναμιν τοσαύτην ἐν ὀνόμασι κυρίοις καὶ κοινοῖς ἀποδεξαμένους. τρίτην ἀρετὴν ἀποφαίνομαι περὶ τὸν ἄνδρα, τὴν σαφήνειαν, οὐ μόνον τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τοῖς πράγμασιν. [σαφὴς καὶ βραχύς.] ἔστι γάρ τις καὶ πραγματικὴ σαφήνεια, οὐ πολλοῖς γνώριμος. τεκμαίρομαι δὲ, ὅτι τῆς μὲν Θουκυδίδου λέξεως καὶ Δημοσθένους, οἳ δεινότατοι πράγματα ἐξειπεῖν ἐγένοντο, πολλὰ δυσείκαστά ἐστιν ἡμῖν καὶ ἀσαφῆ, καὶ δεόμενα ἐξηγητοῦ· ἡ δὲ Λυσίου λέξις ἅπασά ἐστι φανερὰ καὶ σαφὴς καὶ τῷ πάνυ πόρρω δοκοῦντι πολιτικῶν ἀφεστάναι λόγων. καὶ εἰ μὲν δι' ἀσθένειαν δυνάμεως ἐγίνετο τὸ σαφὲς, οὐκ ἄξιον ἦν αὐτὸ ἀγαπᾶν· νῦν δὲ ὁ πλοῦτος τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐκ πολλῆς αὐτῷ περιουσίας ἀποδείκνυται ταύτην τὴν ἀρετήν. ὥστε τὴν σαφήνειαν αὐτοῦ ζηλοῦν ἄξιον· καὶ μὴν τό γε βραχέως ἐκφέρειν τὰ νοήματα μετὰ τοῦ σαφοῦς, χαλεποῦ τοῦ πράγματος ὄντος φύσει, τοῦ συναγαγεῖν ἄμφω ταῦτα, καὶ κεράσαι μετρίως, ἢ μάλιστα οὐδενὸς ἧττον τῶν ἄλλων ἀποδείκνυται Λυσίας χρώμενος· ὥστε οὐδὲν τοῖς διὰ χειρὸς ἔχουσι τὸν ἄνδρα, οὔτε ἀκυρολογίας, οὔτε ἀσαφείας δόξαν λαβεῖν. τούτου δὲ αἴτιον, ὅτι οὐ τοῖς ὀνόμασι 102
δουλεύει τὰ πράγματα παρ' αὐτῷ, τοῖς δὲ πράγμασιν ἀκολουθεῖ τὰ ὀνόματα. τὸν δὲ κόσμον οὐκ ἐν τῷ διαλλάττειν τὸν ἰδιώτην, ἀλλ' ἐν τῷ μιμεῖσθαι λαμβάνει. καὶ οὐκ ἐπὶ μὲν τῆς ἑρμηνείας τοιοῦτός ἐστιν, ἐν δὲ τοῖς πράγμασιν ἄκαιρός τις καὶ μακρός· συνέστραπται δὲ, εἴ τις καὶ ἄλλος, καὶ πεπύκνωται τοῖς νοήμασι. καὶ τοσούτου δεῖ τῶν οὐκ ἀναγκαίων τι λέγειν, ὥστε καὶ πολλὰ τῶν χρησίμων ἂν δόξειε παραλιπεῖν· οὐ μὰ Δί' ἀσθενείᾳ εὑρέσεως αὐτὸ ποιῶν, ἀλλὰ συμμετρήσει τῷ χρόνῳ, πρὸς ὃν ἔδει λέγεσθαι τοὺς λόγους. βραχὺς γὰρ μὴν οὗτος, ὡς μὲν ἰδιώτῃ, δηλῶσαι βουλομένῳ τὰ πράγματα, ἀπόχρων· ὡς δὲ ῥήτορι, περιουσίαν δυνάμεως ἐνδείξασθαι ζητοῦντι, οὐχ ἱκανός. μιμητέον δὲ καὶ τὴν βραχύτητα τὴν Λυσίου. μετριωτέρα γὰρ οὐκ ἂν εὑρεθείη παρ' ἑτέρῳ ῥήτορι. μετὰ ταύτας ἀρετὴν εὑρίσκω παρὰ Λυσίᾳ πάνυ θαυμαστὴν, ἧς Θεόφραστος μὲν φησιν ἄρξαι Θρασύμαχον· ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι Λυσίαν. καὶ γὰρ τοῖς χρόνοις οὗτος ἐκείνου προέχειν ἔμοιγε δοκεῖ· λέγω δὲ ὡς ἐν ἀκμῇ κοινῇ βίου γενομένων ἀμφοῖν· καὶ εἰ μὴ τοῦτο δοθείη, τῷ γέ τοι περὶ τοὺς ἀληθινοὺς ἀγῶνας ἐκείνου μᾶλλον τετρῖφθαι. οὐ μέν τοι διαβεβαιοῦμαί γε ὁπότερος ἦρξε τῆς ἀρετῆς ταύτης κατὰ τὸ παρόν· ἀλλ' ὅτι Λυσίας μᾶλλον ἐν αὐτῇ διήνεγκε, τοῦτο θαρρῶν ἂν ἀποφηναίμην. τίς δ' ἐστὶν ἣν φημι ἀρετήν; ἡ συστρέφουσα τὰ νοήματα καὶ στρογγύλως ἐκφέρουσα λέξις, οἰκεία πάνυ καὶ ἀναγκαία τοῖς δικανικοῖς λόγοις, καὶ παντὶ ἀληθεῖ ἀγῶνι. [συστρέφουσα τὰ νοήματα, καὶ στρογγύλως ἐκφέρουσα.] ταύτην ὀλίγοι μὲν ἐμιμήσαντο· Δημοσθένης δὲ καὶ ὑπερεβάλετο· πλὴν οὐχ οὕτως εὐτελῶς οὐδὲ ἀφελῶς ὥσπερ Λυσίας χρησάμενος αὐτῇ, ἀλλὰ περιέργως καὶ πικρῶς· λεγέσθω γὰρ, ὡς ἐμοὶ φαίνεται· ὑπὲρ ὧν κατὰ τὸν οἰκεῖον διαλέξομαι καιρόν. ἔχει δὲ καὶ τὴν ἐνάργειαν πολλὴν ἡ Λυσίου λέξις. αὕτη δέ ἐστι δύναμίς τις [ἐνάργεια.] ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις ἄγουσα τὰ λεγόμενα. γίνεται δ' ἐκ τῆς τῶν παρακολουθούντων λήψεως. ὁ δὲ προσέχων τὴν διάνοιαν τοῖς Λυσίου λόγοις, οὐχ οὕτως ἔσται σκαιὸς ἢ δυσάρεστος, ἢ βραδὺς τὸν νοῦν, ὃς οὐχ ὑπολήψεται τὰ δηλούμενα ὡς γινόμενα ὁρᾶν, καὶ ὥσπερ παροῦσιν οἷς ἂν ὁ ῥήτωρ εἰσάγῃ προσώποις ὁμιλεῖν. ἐπιζητήσει τε οὐθὲν εἰκὸς, τοὺς μὲν ἄνδρας αἰτοῦντα εἰ ταθείη, * τοὺς δὲ διανοηθῆναι, τοὺς δὲ εἰπεῖν. κράτιστος δὴ πάντων ἐγένετο ῥητόρων φύσιν ἀνθρώπων κατοπτεῦσαι, καὶ τὰ προσήκοντα ἑκάστοις ἀποδοῦναι, πάθη τε, καὶ ἤθη, καὶ ἔργα. ἀποδίδωμί τε οὖν αὐτῷ καὶ τὴν εὐπρεπεστάτην ἀρετὴν, καλουμένην δὲ ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠθοποιΐαν. [ἠθοποιΐα.] ἁπλῶς γὰρ οὐδὲ εὑρεῖν δύναμαι παρὰ τῷ ῥήτορι τούτῳ πρόσωπον, οὔτε ἀνηθοποίητον, οὔτε ἄψυχον. τριῶν γε ὄντων ἐν οἷς καὶ περὶ ἃ τὴν ἀρετὴν ταύτην συμβέβηκεν εἶναι, διανοίας τε καὶ λέξεως, καὶ τρίτης τῆς συνθέσεως, ἐν ἅπασι τούτοις αὐτὸν ἀποφαίνομαι κατορθοῦν. οὐ

γὰρ διανοουμένους μόνον ὑποτίθεται χρηστὰ καὶ ἐπιεικῆ καὶ μέτρια τοὺς λέγοντας, ὥστε εἰκόνας εἶναι δοκεῖν τῶν ἠθῶν τοὺς λόγους· ἀλλὰ καὶ τὴν λέξιν ἀποδίδωσι τοῖς ἤθεσιν οἰκείαν, ᾗ πέφυκεν αὐτὰ ἑαυτῶν κράτιστα δηλοῦσθαι, τὴν σαφῆ καὶ κυρίαν, καὶ κοινὴν, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις συνηθεστάτην· ὁ γὰρ ὄγκος καὶ τὸ ξένον καὶ τὸ ἐξ ἐπιτηδεύσεως ἅπαν, ἀνηθοποίητον. καὶ συντίθησί γε αὐτὴν ἁπλῶς πάνυ καὶ ἀφελῶς, ὁρῶν ὅτι οὐκ ἐν τῇ περιόδῳ καὶ τοῖς ῥυθμοῖς, ἀλλ' ἐν τῇ διαλελυμένῃ λέξει γίνεται τὸ ἦθος. καθόλου δὲ, ἵνα καὶ περὶ ταύτης εἴπω τῆς ἀρετῆς, οὐκ οἶδ' εἴ τις ἄλλος ῥητόρων, τῶν γε τῇ ὁμοίᾳ κατασκευῇ χρησαμένων τοῦ λόγου, εἴτε ἥδιον συνέθηκεν, εἴτε πιθα-
103 νώτερον. δοκεῖ μὲν γὰρ ἀποίητός τις εἶναι καὶ ἀτεχνίτευτος ὁ τῆς ἁρμονίας αὐτοῦ χαρακτήρ. καὶ οὐ θαυμάσαιμ' ἂν εἰ πᾶσι μὲν τοῖς ἰδιώταις, οὐκ ὀλίγοις δὲ καὶ τῶν φιλολόγων, ὅσοι μὴ μεγάλας ἔχουσι τριβὰς περὶ λόγους, τοιαύτην τινὰ παράσχοι δόξαν, ὅτι ἀνεπιτηδεύτως, καὶ οὐ κατὰ τέχνην, αὐτομάτως δέ πως καὶ ὡς ἔτυχε σύγκειται. ἔστι δὲ παντὸς μᾶλλον ἔργου τεχνικοῦ κατεσκευασμένος. πεποίηται γὰρ αὐτῷ τοῦτο τὸ ἀποίητον, καὶ δέδεται τὸ λελυμένον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μὴ δοκεῖν δεινῶς κατεσκευάσθαι, τὸ δεινὸν ἔχει. τὴν ἀλήθειαν οὖν τις ἐπιτηδεύων καὶ φύσεως μιμητὴς γίνεσθαι βουλόμενος, οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι τῇ Λυσίου συνθέσει χρώμενος. ἑτέραν γὰρ οὐκ ἂν εὕροι ταύτης ἀληθεστέραν. οἴομαι δὲ καὶ τὸ πρέπον ἔχειν τὴν Λυσίου λέξιν, οὐθενὸς ἧττον τῶν ἀρχαίων ῥητόρων, κρατίστην ἁπασῶν ἀρετὴν καὶ τελειοτάτην, ὁρῶν αὐτὴν πρός τε τὸν λέγοντα, καὶ πρὸς τοὺς ἀκούοντας, καὶ πρὸς τὸ πρᾶγμα. ἐν τούτοις γὰρ δὴ καὶ πρὸς ταῦτα τὸ πρέπον ἀρκούντως ἡρμοσμένη. καὶ γὰρ ἡλικίᾳ, καὶ γένει, καὶ παιδείᾳ, καὶ ἐπιτηδεύματι, καὶ βίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ἐν οἷς διαφέρει προσώπων τὰ πρόσωπα, τὰς οἰκείας ἀποδίδωσι φωνάς· πρός τε τὸν ἀκροατὴν συμμετρεῖται τὰ λεγόμενα οἰκείως, οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον δικαστῇ τε καὶ ἐκκλησιαστῇ, καὶ πανηγυρίζοντι διαλεγόμενος ὄχλῳ· διαφορὰς τε αὐτῷ λαμβάνει κατὰ τὰς ἰδέας τῶν πραγμάτων ἡ λέξις. ἀρχομένῳ μὲν γάρ ἐστι καθεστηκυῖα καὶ ἠθική· διηγουμένῳ δὲ, πιθανὴ καὶ ἀπερίεργος· ἀποδεικνύντι δὲ, στρογγύλη καὶ πυκνή· αὔξοντι δὲ καὶ παθαινομένῳ, σεμνὴ καὶ ἀληθινή· ἀνακεφαλαιουμένῳ δὲ, διαλελυμένη καὶ σύντομος. ληπτέον δὲ καὶ τὸ πρέπον τῆς λέξεως παρὰ Λυσίου. ὅτι μὲν γὰρ πιθανὴ καὶ πειστικὴ καὶ πολὺ τὸ φυσικὸν ὑποφαίνουσα, καὶ πάνθ' ὅσα τῆς τοιαύτης ἰδέας ἔχεται, πρὸς εἰδότας οὐδὲν ἴσως δεῖ λέγειν. δι' ὄχλου γὰρ ἤδη τοῦτό γε· καὶ οὐδείς ἐστιν ὅστις οὐχὶ καὶ πείρᾳ καὶ ἀκοῇ μαθὼν, ὁμολογεῖ πάντων ῥητόρων αὐτὸν εἶναι πιθανώτατον. ὥστε καὶ ταύτην τὴν ἀρετὴν ληπτέον παρὰ τοῦ ῥήτορος. πολλὰ καὶ καλὰ λέγειν ἔχων περὶ τῆς Λυσίου λέξεως, ἣν λαμβάνων καὶ μιμούμενός τις ἀμείνων γένοιτο τὴν ἑρμηνείαν, τὰ μὲν ἄλλα, τοῦ χρόνου στοχαζόμενος, ἐάσω· μίαν δὲ ἀρετὴν ἔτι τοῦ ῥήτορος ἐπιδείξομαι, κρίνας καλλίστην τε καὶ κοινοτάτην, καὶ μόνην τὴν μάλιστα τῶν ἄλλων τὸν Λυσίου χαρακτῆρα δυναμένην βεβαιῶσαι· ἣν ὑπερεβάλετο μὲν οὐδεὶς τῶν ὕστερον, ἐμιμήσαντο δὲ πολλοί, καὶ παρ' αὐτὸ τοῦτο κρείσσους ἑτέρων ἔδοξαν εἶναι, τὴν ἄλλην δύναμιν οὐδὲν διαφέροντες·
ἐάν. ὑπὲρ ὧν, ἂν ἐξαρκῇ, κατὰ τὸν οἰκεῖον διαλέξομαι τόπον. τίς δέ ἐστιν ἥδε ἀρετὴ, ἥτις πᾶσιν ἐπανθοῦσα τοῖς ὀνόμασι; καὶ τίς ἡ χάρις; πρᾶγμα παντὸς κρεῖττον λόγου καὶ θαυμασιώτερον. ἀρίστον μὲν γάρ ἐστιν ὀφθῆναι, καὶ παντὶ ὁμοίως ἰδιώτῃ τε καὶ τεχνίτῃ φανερόν· χαλεπώτατον δὲ λόγῳ δηλωθῆναι, καὶ οὐδὲ τοῖς κράτιστα εἰπεῖν δυναμένοις εὔπορον. ὥστε εἴ τις ἀξιοίη λόγῳ διδαχθῆναι ταύτην τὴν δύναμιν, ἥτις ποτέ ἐστιν, οὐκ ἂν φθάνοι καὶ ἄλλων πολλῶν καὶ καλῶν πραγμάτων δυσεκλαλήτων ἀπαιτῶν λόγον. λέγω δὲ, ἐπὶ κάλλους μὲν σωμάτων τί δή ποτ' ἐστὶν ὃ καλοῦμεν ὥραν· ἐπὶ κινήσεως δὲ μελισμοῦ καὶ πλοκῆς φθόγγων τί λέγεται τὸ εὐάρμοστον· ἐπὶ συμμετρίας δὲ χρόνων τίς ἡ τάξις, καὶ τί τὸ εὔρυθμον· καὶ ἐπὶ παντὸς δὲ συλλήβδην ἔργου τε καὶ πράγματος, τίς ὁ λεγόμενος καιρὸς, καὶ ποῦ τὸ μέτριον. αἰσθήσει γὰρ τούτων ἕκαστον καταλαμβάνεται, καὶ οὐ λόγῳ. ὥσθ' ὅπερ μουσικοὶ παραγγέλλουσι ποιεῖν τοῖς βουλομένοις ἀκούειν ἀκρι-
104 βῶς ἁρμονίας, ὥστε μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐν τοῖς διαστήμασι δίεσιν ἀγνοεῖν, τὴν ἀκοὴν ἐθίζειν, καὶ μηδὲν ἄλλο ταύτης ἀκριβέστερον ζητεῖν κριτήριον· τοῦτο κἀγὼ τοῖς ἀναγινώσκουσι τὸν Λυσίαν, καὶ τίς ἡ παρ' αὐτῷ χάρις ἐστὶ βουλομένοις μαθεῖν, ὑποθείμην ἂν ἐπιτηδεύειν, χρόνῳ πολλῷ καὶ μακρᾷ τριβῇ, καὶ ἀλόγῳ πάθει τὴν ἄλογον συνασκεῖν αἴσθησιν. ταύτην μέντοι κρατίστην τε ἀρε-

πρεπούσῃ λέξει χρώμενος.

τὴν ἀρετὴν καὶ χαρακτηριστικωτάτην τῆς Λυσίου λέξεως ἔγωγε πείθομαι, εἴτε φύσεως αὐτὴν δεῖ καλεῖν εὐτυχίαν, εἴτε πόνου καὶ τέχνης ἐργασίαν, εἴτε μικτὴν ἐξ ἀμφοῖν ἕξιν ἢ δύναμιν, ἣ *Βάσανος τῶν Λυσιακῶν λόγων.* πάντας ὑπερέχει τοὺς λοιποὺς ῥήτορας. καὶ ὅταν διαπορῶ περί τινος τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτὸν λόγων, καὶ μὴ ῥᾴδιον ᾖ μοι διὰ τῶν ἄλλων σημείων τἀληθὲς εὑρεῖν, ἐπὶ ταύτην καταφεύγω τὴν ἀρετὴν, ὡς ἐπὶ ψῆφον ἐσχάτην. ἔπειτα ἂν μὲν αἱ χάριτες αἱ τῆς λέξεως ἐπιχρωννύειν δοκῶσί μοι τὴν γραφὴν, τῆς Λυσίου ψυχῆς αὐτὴν τίθεμαι, καὶ οὐδὲν ἔτι πορρωτέρω ταύτης σκοπεῖν ἀξιῶ. ἐὰν δὲ μηδεμίαν ἡδονὴν μηδὲ ἀφροδίτην ὁ τῆς λέξεως χαρακτὴρ ἔχῃ, δυσωπῶ καὶ ὑποπτεύω μήποτ' οὐ Λυσίου ἦ ὁ λόγος, καὶ οὐκ ἔτι βιάζομαι τὴν ἄλογον αἴσθησιν, οὐδὲ ἂν πάνυ δεινὸς εἶναι τἆλλ' οὕτω δὴ καί μοι δοκῇ καὶ περιττῶς ἐξειργασμένος ὁ λόγος· τὸ μὲν εὖ γράφειν πολλοῖς οἰόμενος ὑπάρχειν κατά τινας καὶ ἄλλους ἰδίους ἕξεως χαρακτῆρας· πολυειδὲς γὰρ τοῦτο· τὸ δὲ ἡδέως καὶ κεχαρισμένως καὶ ἐπαφροδίτως, Λυσίᾳ· τεκμηρίῳ γοῦν οὐκ ἄλλῳ τινὶ κρείττονι χρώμενος, ἢ τῷ καθ' ἡδονὴν ἑρμηνεύεσθαι τὰ ὑπὸ τούτου λεγόμενα. ᾧ πολλοὺς ἤδη τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτὸν λόγων, καὶ πεπιστευμένων ὑπὸ τοῦ πλήθους ὡς εἶεν ἐν τοῖς πάνυ γνησίοις Λυσίου, καὶ τά γε ἄλλα οὐκ ἀτόπως ἔχοντας, ὅτι τὴν χάριν οὐ προσβεβλήκασι τὴν Λυσιακὴν, οὐδὲ τὴν εὐστομίαν ἔχουσιν ἐκείνης τῆς λέξεως, ὑποπτεύσας τε καὶ βασανίσας, εὗρον οὐκ ὄντας Λυσίου. ὧν ἐστι καὶ ὁ περὶ τῆς Ἰφικράτους εἰκόνος· ὃν οἶδ' ὅτι πολλοὶ καὶ χαρακτῆρα ἡγήσαιντο ἂν καὶ κανόνα τῆς ἐκείνου δυνάμεως. οὗτος μέντοι ὁ λόγος ὁ καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἡρμηνεῦσθαι δοκῶν ἰσχυρῶς, καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν εἰρῆσθαι περιττῶς, καὶ ἄλλας πολλὰς ἀρετὰς ἔχων, ἄχαρίς ἐστι, καὶ πολλοῦ δεῖ τὸ Λυσιακὸν ἐπιφαίνειν στόμα. μάλιστα δὲ ἐγένετο μὲν καταφανὴς, ὅτι οὐχ ὑπ' ἐκείνου τοῦ ῥήτορος ἐγράφη, τοὺς χρόνους ἀναλογισαμένῳ. εἰ γὰρ ὀγδοηκονταετῆ γενόμενον φησί τις τελευτῆσαι Λυσίαν ἐπὶ Νίκωνος ἢ ἐπὶ Ναυσινίκου ἄρχοντος, ἑπτὰ ἔτεσιν ὅλοις ἂν εἴη προτερεύουσα τῆς γραφῆς τοῦ ψηφίσματος ἡ τελευτὴ τοῦ ῥήτορος. μετὰ γὰρ Ἀλκισθένην ἄρχοντα, ἐφ' οὗ τὴν εἰρήνην Ἀθηναῖοί τε καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ βασιλεὺς ὤμοσαν, ἀποδοὺς τὰ στρατεύματα Ἰφικράτης, ἰδιώτης ἦν, καὶ ὁ περὶ τῆς εἰκόνος ἦν τότε ἔτεσιν ἑπτὰ πρότερον τῆς γραφῆς τετελευτηκότος Λυσίου, πρὸ τοῦ συντάξαι τοῦτον τὸν ἀγῶνα Ἰφικράτει. ὁμοίως δὲ καὶ τὴν ἀπολογίαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ αὐτὴν εἰς Λυσίαν ἀναφερομένην, οὔτε τοῖς πράγμασιν ἀτόπως ἔχουσαν, οὔτε τοῖς ὀνόμασιν ἀσθενῶς, δι' ὑποψίας ἔλαβον, οὐκ ἐπανθούσης τῇ λέξει τῆς Λυσιακῆς χάριτος· καὶ προσαχθεὶς τοὺς χρόνους, οὐκ ὀλίγοις ἔτεσιν εὗρον ὑστεροῦσαν τῆς τελευτῆς τοῦ ῥήτορος, ἀλλὰ καὶ εἴκοσιν ὅλοις. ἐν γὰρ τῷ συμμαχικῷ πολέμῳ τὴν εἰσαγγελίαν Ἰφικράτης ἠγώνισται, καὶ τὰς εὐθύνας ὑπέσχηκε τῆς στρατηγίας, ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐστι τοῦ λόγου καταφανές. οὗτος δὲ ὁ πόλεμος πίπτει κατ' Ἀγαθοκλέα καὶ Ἐλπινίκην ἄρχοντας. ὅτι μὲν οὖν εἰσι λόγοι τοῦ ῥήτορος περί τε τῆς εἰκόνος καὶ τῆς προδοσίας, οὐκ ἔχω βεβαίως εἰπεῖν· ὅτι δὲ ἑνὸς ἀμφότεροι, πολλοῖς τεκμηρίοις ἔχοιμ' ἂν εἰπεῖν. ἡ γὰρ αὐτὴ προαίρεσίς τε καὶ δύναμις ἐν ἀμφοτέροις· ὑπὲρ ὧν οὐ 105
καιρὸς ἐν τῷ παρόντι σκοπεῖν. εἰκάζω δὲ Ἰφικράτους εἶναι αὐτούς. καὶ γὰρ τὰ πολέμια δεινὸς ὁ ἀνὴρ, καὶ ἐν λόγοις οὐκ εὐκαταφρόνητος· ἥ τε λέξις ἐν ἀμφοῖν πολὺ τὸ φορτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ἔχει, καὶ οὐχ οὕτως ἐμφαίνει ῥητορικὴν ἀγχίνοιαν, ὡς στρατιωτικὴν αὐθάδειαν καὶ ἀλαζονείαν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἑτέρωθι δηλωθήσεται διὰ πλειόνων. ἄνιτεον δὲ ὅθεν ἐξέβημεν εἰς ταῦτα. τὸ κράτιστόν ἐστι τῶν Λυσίου ἔργων καὶ τὸ χαρακτηριστικώτατον τῆς δυνάμεως, ἡ χαριεσσά τε καὶ ἀνθίζουσα τὴν λέξιν αὐτοῦ χάρις, ἣν οὔθ' ὑπερεβάλετο τῶν ἐπιγινομένων οὐδεὶς, οὔτε εἰς ἄκρον ἐμιμήσατο. καὶ τὰ μὲν περὶ τὴν ἑρμηνείαν ἀγαθὰ τοῦ ῥήτορος, ταῦτα· συγκεφαλαιώσομαι γὰρ τὰ ῥηθέντα· τὸ καθαρὸν τῶν ὀνομάτων, ἡ ἀκρίβεια τῆς διαλέκτου, τὸ διὰ *συγκεφαλαίωσις τῶν τοῦ Λυσιακοῦ χαρακτῆρος ἀρετῶν.* τῶν κυρίων καὶ μὴ τροπικῶν κατασκευῶν ἐκφέρειν τὰ νοήματα, ἡ σαφήνεια, ἡ συντομία, τὸ συστρέφειν τε καὶ στρογγυλίζειν τὰ νοήματα, τὸ ὑπὸ τὰς αἰσθήσεις ἄγειν τὰ δηλούμενα, τὸ μηδὲν ἄτοπον ὑποτίθεσθαι πρόσωπον μηδὲ ἀηθοποίητον, ἡ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων ἡδονὴ μιμουμένη τὸν ἰδιώτην, τὸ τοῖς ὑποκειμένοις προσώποις καὶ πράγμασι τοὺς πρέποντας ἐφαρμόττειν λόγους, ἡ πιθανότης, καὶ ἡ χάρις, καὶ ὁ πάντα μετρῶν καιρός. ταῦτα παρὰ Λυσίου

ὅπου λείπεται ἡ τοῦ Λυσίου λέξις.

λαμβάνων ἄν τις ὠφεληθείη. ὑψηλὴ δὲ καὶ μεγαλοπρεπὴς οὐκ ἔστιν ἡ Λυσίου λέξις, οὐδὲ καταπληκτικὴ μὰ Δία καὶ θαυμαστή, οὐδὲ τὸ πικρὸν ἢ τὸ δεινὸν ἢ τὸ φοβερὸν ἐπιφαίνουσα, οὐδὲ ἁφὰς ἔχει καὶ τόνους ἰσχυρούς, οὐδὲ θυμοῦ καὶ πνεύματός ἐστι μεστή· οὐθ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἤθεσίν ἐστι πιθανή, οὕτως ἐν τοῖς πάθεσιν ἰσχυρά· οὐδ' ὡς ἡδῦναι καὶ πεῖσαι καὶ χαριεντίσασθαι δύναται, οὕτω βιάσασθαί τε καὶ προσαναγκάσαι· ἀσφαλής τε μᾶλλόν ἐστιν, ἢ παρακεκινδυνευμένη, καὶ οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχὺν ἰχνὴ δηλῶσαι τέχνης, ἐφ' ὅσον ἀλήθειαν εἰκάσαι φύσεως. καὶ θαυμάζειν ἄξιον τί δή ποτε παθὼν ὁ Θεόφραστος, τῶν φορτικῶν καὶ περιέργων αὐτὸν οἴεται ζηλωτὴν γενέσθαι λόγων, καὶ τὸ ποιητικὸν διώκειν μᾶλλον ἢ τὸ ἀληθινόν. ἐν γοῦν τοῖς περὶ λέξεως γραφεῖσι, τῶν τε ἄλλων καταμέμφεται τῶν περὶ τὰς ἀντιθέσεις καὶ παρισώσεις καὶ παρομοιώσεις, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις σχήματα διεσπουδακότων, καὶ δὴ καὶ τὸν Λυσίαν ἐν τούτοις καταριθμεῖ, καὶ τὸν ὑπὲρ Νικίου τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων λόγον, ὃν εἶπεν ἐπὶ Συρακουσίων αἰχμάλωτος ὤν, ὡς ὑπὸ τούτου γεγραμμένον τοῦ ῥήτορος παρατιθείς. κωλύσει δ' οὐδὲν ἴσως καὶ τὴν λέξιν αὐτὴν θεῖναι τοῦ Θεοφράστου. ἔστι δὲ ἥδε· Ἀντίθεσις δ' ἐστὶ τριχῶς, ὅταν τῷ αὐτῷ τὰ ἐναντία, ἢ τῷ ἐναντίῳ τὰ αὐτά, ἢ τοῖς ἐναντίοις ἐναντία προσκατηγορηθείη. τοσαυταχῶς γὰρ ἐγχωρεῖ συζευχθῆναι. τούτων δὲ τὸ μὲν ἴσον καὶ τὸ ὅμοιον, παιδιῶδες καθαπερεὶ ποίημα· διὸ καὶ ἧττον ἁρμόττει τῇ σπουδῇ. φαίνεται γὰρ ἀπρεπές, σπουδάζοντα τοῖς πράγμασι τοῖς ὀνόμασι παίζειν, καὶ τὸ πάθος τῇ λέξει περιαιρεῖν. ἐκλύει γὰρ τὸν ἀκροατήν· οἷον ὡς ὁ Λυσίας ἐν τῇ τοῦ Νικίου ἀπολογίᾳ βουλόμενος ἔλεον ποιεῖν· Κλαίω τὸν ἀμάχητον καὶ δυσμάχητον ὄλεθρον. ἱκέται μὲν αὐτοὶ τῶν θεῶν καθίζοντες, προδότας δὲ τῶν ὅρκων ἡμᾶς ἀποφαίνοντες, ἀνακαλοῦντες συγγενείας, εὐμενείας. Ταῦτα γὰρ εἰ μὲν τῷ ὄντι Λυσίας ἔγραψε, δικαίως ἂν ἐπιτιμήσεως ἀξιοῖτο, χαριεντιζόμενος ἐν οὐ χαρίεντι καιρῷ. εἰ δ' ἑτέρου τινός ἐστι λόγος, ὥσπερ ἐστίν, ὁ κατηγορῶν ἃ μὴ προσῆκε τοῦ ἀνδρός, μεμπτότερος. ὅτι δὲ οὐκ ἔγραψε Λυσίας τὸν ὑπὲρ Νικίου λόγον, οὐδ' ἔστιν οὔτε τῆς ψυ-
106 χῆς οὔτε τῆς λέξεως ἐκείνης τὸ γράμμα, πολλοῖς πάνυ τεκμηρίοις ἀποδεῖξαι δυνάμενος, οὐκ ἔχω καιρὸν ἐν τῷ παρόντι λέγειν. ἰδίαν δὲ περὶ τοῦ ῥήτορος πραγματείαν συντάττομενος, ἐν ᾗ τά τε ἄλλα δηλωθήσεταί μοι, καὶ τίνες εἰσὶν αὐτοῦ λόγοι γνήσιοι, τὴν ἀκρίβειαν ἐν ἐκείνοις καὶ περὶ τοῦδε ἀποδοῦναι πειράσομαι τοῦ λόγου.

Τίς ὁ πραγματικὸς Λυσίου χαρακτήρ.

νυνὶ δὲ περὶ τῶν ἑξῆς διαλέξομαι, τίς ὁ πραγματικός ἐστι Λυσίου χαρακτήρ, ἐπειδὴ τὸν ὑπὲρ τῆς λέξεως ἀποδέδωκα. τουτὶ γὰρ ἔτι λείπεται τὸ μέρος. εὑρετικὸς γάρ ἐστι τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ἐνόντων λόγων ὁ ἀνήρ, οὐ μόνον ὧν ἅπαντες εὕροιμεν, ἀλλὰ καὶ ὧν μηδείς. οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς Λυσίας παραλείπει τῶν στοιχείων ἐξ ὧν ὁμολογεῖ, οὐ τὰ πρόσωπα, οὐ τὰ πράγματα, οὐκ αὐτὰς τὰς πράξεις, οὐ τρόπους καὶ αἰτίας αὐτῶν, οὐ καιρούς, οὐ χρόνους, οὐ τόπους, οὐ τὰς ἑκάστου τούτων διαφοράς, ἄχρι τῆς εἰς ἐλάχιστον τομῆς· ἀλλ' ἐξ ἁπάσης θεωρίας, καὶ παντὸς μερισμοῦ, τὰς οἰκείας ἀφορμὰς ἐκλέγει. δηλοῦσι δὲ μάλιστα τὴν δεινότητα τῆς εὑρέσεως αὐτοῦ οἵ τε ἀμάρτυροι τῶν λόγων, καὶ οἱ περὶ τὰς παραδόξους συνταχθέντες ὑποθέσεις· ἐν οἷς πλεῖστα καὶ κάλλιστα ἐνθυμήματα λέγει, καὶ τὰ πάνυ δοκοῦντα τοῖς ἄλλοις ἄπορα εἶναι καὶ ἀδύνατα, εὔπορα καὶ δυνατὰ φαίνεσθαι ποιεῖ. κριτικὸς ὢν δεῖ λέγειν καὶ ὅτε μὴ πᾶσιν ἐξὸν χρῆσθαι τοῖς εὑρεθεῖσι, τῶν κρατίστων τε καὶ κυριωτάτων ἐκλεκτικός, εἰ μὴ καὶ μάλιστα, τῶν ἄλλων ῥητόρων οὐδενὸς ἧττον. τάξει δὲ ἁπλῇ τινι κέχρηται τῶν πραγμάτων, καὶ τὰ πολλὰ ὁμοειδεῖ. περὶ δὲ τὰς ἐξεργασίας τῶν ἐπιχειρημάτων ἀφελής τις καὶ ἀπερίεργός ἐστιν. οὔτε γὰρ προκατασκευαῖς, οὔτ' ἐφόδοις, οὔτε μερισμοῖς, οὔτε ποικιλίαις σχημάτων, οὔτε ταῖς ἄλλαις τοιαύταις πανουργίαις εὑρίσκεται χρώμενος, ἀλλ' ἔστιν ἀπέριττός τις καὶ ἐλεύθερος καὶ ἀπόνηρος οἰκονομῆσαι τὰ εὑρεθέντα. ἐκ δὲ τούτων παρακελευόμεθα τοῖς ἀναγινώσκουσιν αὐτόν, τὴν μὲν εὕρεσιν τῶν ἐνθυμημάτων καὶ τὴν σύγκρισιν ζηλοῦν· τὴν δὲ τάξιν καὶ τὴν ἐργασίαν αὐτῶν, ἐνδεεστέραν οὖσαν τοῦ προσήκοντος, μὴ ἀπὸ τοῦδε τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ παρ' ἑτέρων, οἳ κρείττους οἰκονομῆσαι τὰ εὑρεθέντα ἐγένοντο, περὶ ὧν ὕστερον ἐρῶ, τοῦτο τὸ στοιχεῖον λαμβάνειν.

Πόσα ἐστὶ τῶν ἀμφισβητημάτων γένη.

ἀποδεδωκὼς δὲ τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρετῶν τε καὶ στοιχείων λόγον, ἐρῶ νῦν καὶ περὶ τοῦ γένους τῶν ἀμφισβητημάτων, ἐν οἷς ἐστι θεωρήμασιν ἡ πολιτικὴ τέχνη. τριχῇ δὲ νενεμημένου τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, καὶ τρία περιειληφότος γένη, τό τε δικανικόν, καὶ τὸ συμβουλευτικόν, καὶ τὸ καλούμενον

μένοις ἐπιδεικτικὸν ἢ πανηγυρικόν, ἐν ἅπασι μὲν τούτοις ἐστὶν ὁ ἀνὴρ λόγου ἄξιος, μάλιστα δ' ἐν τοῖς δικανικοῖς ἀγῶσι· καὶ τούτοις τε αὐτοῖς ἀμείνων ἐστὶ τὰ μικρὰ καὶ παράδοξα καὶ ἄπορα εἰπεῖν καλῶς, ἢ τὰ σεμνὰ καὶ μεγάλα καὶ εὔπορα δυνατῶς. ὁ βουλόμενος δὴ τὴν Λυσίου δύναμιν ἀκριβῶς καταμαθεῖν, ἐκ τῶν δικανικῶν αὐτὴν μᾶλλον λόγων, ἢ ἐκ τῶν πανηγυρικῶν τε καὶ συμβουλευτικῶν σκοπείτω. ἵνα δὲ καὶ περὶ τῆς ἰδέας ἐξέσται μοι τὰ προσήκοντα εἰπεῖν, ἐάσω τε ταῦτα· περὶ δὲ προοιμίων καὶ διηγήσεων καὶ τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ λόγου διαλέξομαι, καὶ δηλώσω ποῖός ἐστιν ἐν ἑκάστῃ τῶν ἰδεῶν ὁ ἀνήρ· διαιρήσομαί τε αὐτὰς ὡς Ἰσοκράτει τε καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα κοσμουμένοις ἤρεσεν, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν προοιμίων.

πῶς ὁ περὶ τ λόγου μέρεσι.

Φημὶ δὴ πάντων δεξιώτατον εἶναι τὸν ῥήτορα κατὰ τὰς εἰσβολὰς τῶν λόγων, καὶ κράτιστον· ἐννοούμενος ὅτι ἄρξασθαι μὲν καλῶς οὐ ῥᾴδιόν ἐστιν, εἰ μή τις τῇ προσηκούσῃ χρῆσθαι βούλοιτο ἀρχῇ, καὶ μὴ τὸν ἐπιτυχόντα λόγον εἰπεῖν. οὐ γὰρ τὸ πρῶτον ῥηθέν, ἀλλ' ὃ τοῦ προστεθέντος λόγου μηδαμοῦ μᾶλλον ἢ ἐπ' αὐτοῦ ὠφελῆσαι, τοῦτο ἀρχή τε καὶ προοίμιον. ὁρῶ δὲ τὸν ῥήτορα πᾶσι κεχρημένον 107
οἷς τέχναι τε παραγγέλλουσι, καὶ τὰ πράγματα βούλεται. ποτὲ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐπαίνου λέγων αὐτὸς ἄρχεται· ποτὲ δὲ ἀπὸ τῆς διαβολῆς τοῦ ἀντιδίκου· εἰ δὲ τύχοι αὐτὸς προδιαβληθείς, τὰς αἰτίας πρῶτον ἀπολύεται τὰς καθ' ἑαυτοῦ. ποτὲ δὲ τοὺς δικαστὰς ἐπαινῶν καὶ θεραπεύων, οἰκείους ἑαυτῷ τε καὶ τῷ πράγματι καθίστησι. ποτὲ δὲ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἰδίαν, καὶ τὴν πλεονεξίαν τὴν τοῦ ἀντιδίκου, καὶ τὸ μὴ περὶ τῶν ἴσων ἀμφοτέροις εἶναι τὸν ἀγῶνα, ἀποδείκνυσι. ποτὲ δέ, ὡς κοινὰ τὰ πράγματα, καὶ ἀναγκαῖα πᾶσι, καὶ οὐκ ἄξια ὑπὸ τῶν ἀκουόντων ἀμελεῖσθαι, λέγει. ποτὲ δὲ ἄλλο τι κατασκευάζεται τῶν δυναμένων αὐτὸν μὲν ὠφελῆσαι, τὸν δὲ ἀντίδικον ἐλαττῶσαι.

Ταῦτα δὲ συντόμως καὶ ἀφελῶς διανοίαις τε χρησταῖς καὶ γνώμαις εὐκαίροις καὶ ἐνθυμήμασι μετρίοις περιλαβών, ἐπὶ τὴν πρόθεσιν ἐπείγεται· δι' ἧς τὰ μέλλοντα ἐν ταῖς ἀποδείξεσι λέγεσθαι προειπών, καὶ τὸν ἀκροατὴν παρασκευάσας εὐμαθῆ πρὸς τὸν μέλλοντα λόγον, ἐπὶ τὴν διήγησιν καθίσταται. καὶ ἔστι μεθόριον αὐτῷ ἑκατέρας τῶν ἰδεῶν ὡς τὰ πολλά, ἡ πρόθεσις. ἤδη δέ ποτε καὶ ἀπὸ μόνης ταύτης ἤρξατο. καὶ ἀπροοιμίαστός ποτε εἰσέβαλε, τὴν διήγησιν ἀρχὴν λαβών. καὶ οὐκ ἄψυχος οὐδ' ἀκίνητός ἐστι περὶ ταύτην τὴν ἰδέαν. μάλιστα δ' ἄν τις αὐτοῦ θαυμάσειε τὴν ἐν τοῖς προοιμίοις αὐτοῦ δύναμιν, ἐνθυμηθεὶς ὅτι διακοσίων οὐκ ἐλάττους δικανικοὺς γράψας λόγους, ἐν οὐδενὶ πέφηνεν οὔτε ἀπιθάνως προοιμιαζόμενος, οὔτε ἀπηρτημένῃ τῶν πραγμάτων ἀρχῇ χρώμενος· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἐνθυμήμασιν ἐπιβέβληκε τοῖς αὐτοῖς, οὐδ' ἐπὶ τὰς αὐτὰς κατενήνεκται διανοίας. καίτοι γε τοῦτο καὶ οἱ τοὺς ὀλίγους γράψαντες εὑρίσκονται πεπονθότες. λέγω δὲ τὸ τοῖς αὐτοῖς ἐπιδεδωκέναι τόποις. ἐὰν γὰρ ὅτι καὶ τὰ παρ' ἑτέροις εἰρημένα λαμβάνοντες ὀλίγου δεῖν πάντες, οὐκ ἐν αἰσχύνῃ τίθενται τὸ ἔργον. οὗτος δὲ καινὸς ὁ ῥήτωρ ἐστὶ καθ' ἕκαστον τῶν λόγων, κατά γε δὴ τὰς εἰσβολὰς καὶ τὰ προοίμια· καὶ δυνατὸς ὃ βούλοιτο διαπράξασθαι. οὔτε γὰρ εὔνοιαν κινῆσαι βουλόμενος, οὔτε προσοχήν, οὔτε εὐμάθειαν, ἀτυχῆσαί ποτε τοῦ σκοποῦ. κατὰ μὲν δὴ ταύτην τὴν ἰδέαν, ἢ πρῶτον, ἢ οὐδενὸς δεύτερον αὐτὸν ἀποφαίνομαι.

ἐν δὲ τῷ διηγεῖσθαι τὰ πράγματα, ὅπερ, οἶμαι, μέρος πλείστης δεῖται φροντίδος καὶ φυλακῆς, ἀναμφιβόλως ἡγοῦμαι κράτιστον αὐτὸν εἶναι πάντων ῥητόρων, ὅρον τε καὶ κανόνα τῆς ἰδέας ταύτης αὐτὸν ἀποφαίνομαι. οἴομαί τε καὶ τὰς τέχνας τῶν λόγων ἐν οἷς εἴρηται περὶ διηγήσεως ἀξιολόγου, οὐκ ἐξ ἄλλων τινῶν μᾶλλον, ἢ τῶν ὑπὸ Λυσίου γραφέντων εἰληφέναι τὰ παραγγέλματα καὶ τὰς ἀφορμάς. καὶ γὰρ τὸ σύντομον μάλιστα αὗται ἔχουσιν αἱ διηγήσεις, καὶ τὸ σαφές· ἡδεῖαί τέ εἰσιν ὡς οὐχ ἕτεραι, καὶ πιθαναί, καὶ τὴν πίστιν ἅμα λεληθότως συνεπιφέρουσιν· ὥστε μὴ ῥᾴδιον εἶναι μήθ' ὅλην διήγησιν μηδεμίαν, μήτε μέρος αὐτῆς ψευδὲς ἢ ἀπίθανον εὑρεθῆναι. τοσαύτην ἔχει πειθὼ καὶ ἀφροδίτην τὰ λεγόμενα, καὶ οὕτω λανθάνει τοὺς ἀκούοντας εἴτ' ἀληθῆ ὄντα, εἴτε πεπλασμένα. καὶ ὅπερ Ὅμηρος ἐπαινῶν τὸν Ὀδυσσέα, ὡς πιθανὸν εἰπεῖν καὶ πλάσασθαι τὰ μὴ γενόμενα, εἴρηκε, τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ ἐπὶ Λυσίου εἰπεῖν· Ἴσκε ψεύδεα πολλὰ λέγων ἐτύμοισιν ὁμοῖα. πᾶσί τε καὶ πάντως μάλιστα τοῦτο παρακελευσαίμην ἀσκεῖν τὸ μέρος, αὐτοῦ Λυσίου παραδείγματα ποιουμένους τὰς γυμνασίας. κράτιστα γὰρ ἀποδείξαιτο ταύτην τὴν ἰδέαν ὁ μάλιστα τοῦτον τὸν ἄνδρα μιμησάμενος. ἔν γε τῷ πείθεσθαι τὸν

108 ἄνδρα τὰ πράγματα, τοιοῦτός τις ὁ ἀνήρ ἐστιν. ἔρχομαι δὲ ἐπὶ τὴν καλουμένων ἐντέχνων πίστεων, καὶ χωρὶς ὑπὲρ ἑκάστου μέρους διαλέξομαι. τριχῆ δὲ νενεμημένων τούτων, εἴς τε τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ πάθος καὶ τὸ ἦθος, τὰ μὲν ἐκ τοῦ πράγματος οὐδενὸς χεῖρον εὑρεῖν τε καὶ ἐξειπεῖν δύναται Λυσίας. καὶ γὰρ τοῦ εἰκότος ἀνὴρ δικαστὴς καὶ τοῦ παραδείγματος, πῇ τε ὅμοιοι εἶναι πέφυκε, καὶ πῇ διαφέρειν, ἀκριβέστατος κριτής· τά τε σημεῖα διελθεῖν τὰ παρεπόμενα τοῖς πράγμασι, καὶ εἰς τεκμήριον δόξαν ἀγαγεῖν δυνατώτατος, καὶ τὰς ἐκ τῶν ἠθῶν γε πίστεις ἀξιολόγως πάνυ κατασκευάζειν ἔμοιγε δοκεῖ. πολλάκις μὲν γὰρ ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς φύσεως, πολλάκις δ' ἐκ τῶν προτέρων πράξεων καὶ προαιρέσεων, ἀξιόπιστα ποιεῖ τὰ ἤθη. ὅταν δὲ μηδεμίας ἀφορμὴν παρὰ τῶν πραγμάτων τοιαύτην λάβῃ, αὐτὸς ἠθοποιεῖ καὶ κατασκευάζει τὰ πρόσωπα τῷ λόγῳ πιστὰ καὶ χρηστά, προαιρέσεις τε αὐτοῖς ἀστείας ὑποτιθεὶς, καὶ πάθη μέτρια προσώπων, καὶ λόγους ἐπιεικεῖς ἀποδιδούς, καὶ ταῖς τύχαις ἀκόλουθα φρονοῦντας εἰσάγων, καὶ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀδίκοις ἀχθομένους καὶ λόγοις καὶ ἔργοις, τὰ δὲ δίκαια προαιρουμένους ποιῶν, καὶ πάντα τὰ παραπλήσια τούτοις· ἐξ ὧν ἐπιεικὲς αἰεὶ καὶ μέτριον ἦθος φανείη κατασκευάζων. περὶ δὲ τὰ πάθη μαλακώτερός ἐστι, καὶ οὔτε αὐξήσεις, οὔτε δεινώσεις, οὔτε οἴκτους, οὐδ' ὅσα τούτοις ἐστὶ παραπλήσια, νεανικῶς πάνυ καὶ ἐρρωμένως κατασκευάσαι δυνατός. οὐ δεῖ δὴ ταῦτα ἐπιζητεῖν παρὰ Λυσίου. καὶ μὴν τοῖς ἐπιλόγοις τὸ μὲν ἀνακεφαλαιωτικὸν τῶν ῥηθέντων μέρος, μετρίως τε καὶ χαριέντως ἀπαριθμεῖ· τὸ δὲ παθητικὸν ἐκεῖνο, ἐν ᾧ παράκλησίς τε καὶ ἔλεος καὶ δέησις καὶ τὰ τούτοις ἀδελφὰ ἔνεστιν, τοῦ προσήκοντος ἐνδεεστέρως ἀποδίδωσι. τοιοῦτος μὲν δή ἐστιν ὁ Λυσίου χαρακτήρ, ὡς ἐγὼ δόξης ἔχω περὶ αὐτοῦ. εἰ δέ τις ἄλλα παρὰ ταῦτα ἔγνωκε, λεγέτω· καὶ ἢ πιθανώτερα, πολλὴν αὐτῷ χάριν εἰσόμεθα. ἵνα δὲ βέλτιον τῷ βουλομένῳ γένηται μαθεῖν εἴτε ὀρθῶς ἡμεῖς ταῦτα καὶ προσηκόντως πεπείσμεθα, εἴτε καὶ διημαρτήκαμεν τὴν κρίσιν, τὴν ἐξέτασιν ἀπὸ τῶν ὑπ' ἐκείνου γραφέντων ποιήσομαι, προχειρισάμενός τινα λόγον. οὐ γὰρ ἐξαρκεῖ πολλοῖς χρῆσθαι παραδείγμασιν. ἐξ ἐκείνου δὲ τήν τε προαίρεσιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀνδρὸς ἐπιδείξομεν, ἀποχρῆν οἰόμενοι ψυχαῖς ἀπαιδεύτοις καὶ μετρίαις, μικρά τε μεγάλων καὶ ὀλίγα πολλῶν γενέσθαι δείγματα. ἔστι δὲ ὁ λόγος ἐκ τῶν ἐπιτροπικῶν, ἐπιγραφόμενος Κατὰ Διογείτονος, ὑπόθεσιν δὲ ἔχων τοιάνδε· Διόδοτος, εἷς τῶν μετὰ Θρασύλλου καταλεγέντων ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ, μέλλων ἐκπλεῖν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐπὶ Γλαυκίππου ἄρχοντος, ἔχων νήπια παιδία, διαθήκας ἐποιήσατο, καταλιπὼν αὐτοῖς ἐπίτροπον τὸν ἑαυτοῦ μὲν ἀδελφὸν Διογείτονα, τῶν δὲ παιδίων θεῖόν τε καὶ πάππον ἀπὸ μητρός. αὐτὸς μὲν οὖν ἐν Ἐφέσῳ μαχόμενος, ἀποθνήσκει· Διογείτων δὲ πᾶσαν τὴν οὐσίαν τῶν ὀρφανῶν διαχειρισάμενος, καὶ ἐκ πολλῶν πάνυ χρημάτων οὐδὲν ἀποδείξας, αὐτὸς ἔτι περιὼν κατηγορεῖται πρὸς ἑνὸς τῶν μειρακίων δοκιμασθέντος, κακῆς ἐπιτροπῆς. λέγει δὲ κατ' αὐτοῦ τὴν δίκην ὁ τῆς ἐκείνου μὲν θυγατριδῆς, τῶν δὲ μειρακίων ἀδελφῆς, ἀνήρ. προὔλαβον δὲ τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα μᾶλλον γένηται καταφανὲς, εἰ μετρία καὶ προσηκούσῃ ἀρχῇ κέχρηται·

παραδείγματι ἐκ τοῦ κατὰ Διογείτ.

» Εἰ μὲν μὴ μεγάλα ἦν τὰ διαφέροντα, ὦ ἄνδρες δικασταί, οὐκ ἄν ποτε εἰς ὑμᾶς εἰσελθεῖν τούτους εἴασα, νομίζων αἴσχιστον εἶναι πρὸς τοὺς οἰ-
109 » κείους διαφέρεσθαι· εἰδὼς ὅτι οὐ μόνον οἱ ἀδικοῦντες χείρους ὑμῖν εἶναι δοκοῦσιν, ἀλλὰ καὶ οἵτινες ἂν ἔλαττον ὑπὸ τῶν προσηκόντων ἔχοντες ἀνέχεσθαι μὴ δύνωνται. ἐπειδὴ μέντοι, ὦ ἄνδρες δικασταί, πολλῶν χρημάτων ἀπεστέρηνται, καὶ πολλὰ καὶ δεινὰ πεπονθότες ὑφ' ὧν ἥκιστα ἐχρῆν, ἐπ' ἐμὲ κηδεστὴν ὄντα κατέφυγον, ἀνάγκη μοι γεγένηται εἰπεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. ἔχω δὲ τούτων μὲν ἀδελφήν, Διογείτονος δὲ ἀδελφιδῆν· καὶ πολλὰ ἀμφοτέρων δεηθεὶς, τὸ μὲν πρῶτον ἔπεισα τοὺς φίλους ἐπιτρέψαι διαιτᾶν, περὶ πολλοῦ ποιούμενος τὰ τούτων πράγματα μηδένα τῶν ἄλλων εἰδέναι. ἐπειδὴ δὲ Διογείτων ἃ φανερῶς ἔχων ἐξηλέγχετο, περὶ τούτων οὐδενὶ τῶν αὑτοῦ φίλων ἐτόλμα πείθεσθαι, ἀλλ' ἠβουλήθη καὶ φεύγειν δίκας, καὶ μὴ οὔσας διώκειν, καὶ ὑπομεῖναι τοὺς ἐσχάτους κινδύνους μᾶλλον, ἢ τὰ δίκαια ποιήσας ἀπηλλάχθαι τῶν πρὸς τούτους ἐγκλημάτων, ὑμῶν δέομαι, ἐὰν μὲν ἀποδείξω οὕτως αἰσχρῶς αὐτοὺς ἐπιτετροπευμένους ὑπὸ τοῦ πάππου, ὡς οὐδεὶς πώποτε ὑπὸ τῶν οὐδὲν προσηκόντων ἐν τῇ πόλει, βοηθεῖν αὐτοῖς τὰ δίκαια· εἰ δὲ μή, τούτῳ μὲν ἅπαντα πιστεύειν, ἡμᾶς δὲ εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ἡγεῖσθαι χείρους εἶναι. ἐξ ἀρχῆς δὲ ὑμᾶς περὶ αὐ-

περὶ αὐτῶν διδάξαι πειράσομαι. τοῦτο τὸ προοίμιον ἁπάσας ἔχει τὰς ἀρετάς, ὅσας δεῖ τὸ προοίμιον ἔχειν. δηλώσουσι δ' οἱ ἡγεμόνες αὐτοῦ παραθέντες οἱ τῶν τεχνῶν. ἅπαντες γὰρ δή που παραγγέλλουσιν οἱ συνταξάμενοι τὰς τέχνας, ὅταν ᾖ πρὸς οἰκείους ὁ ἀγών, σκοπεῖν ὅπως μὴ πονηροί, μηδὲ φιλοπράγμονες οἱ κατήγοροι φανήσονται. κελεύουσί τε πρῶτον μὲν τὴν αἰτίαν εἰς τοὺς ἀντιδίκους περιϊστάναι καὶ τοῦ ἐγκλήματος καὶ τοῦ ἀγῶνος, καὶ λέγειν ὅτι μεγάλα ἀδικήματα, καὶ οὐκ ἐνῆν αὐτὰ μετρίως ἐνεγκεῖν, καὶ ὅτι ὑπὲρ ἀναγκαιοτέρων προσώπων ὁ ἀγών, καὶ ἐρήμων, καὶ ἧττον ὑπεροφθῆναι ἀξίων, οἷς μὴ βοηθοῦντες κακίους ἂν ἐφάνησαν. καὶ ὅτι προκαλούμενοι τοὺς ἀντιδίκους εἰς διαλλαγάς, καὶ φίλοις τὰ πράγματα ἐπιτρέποντες, καὶ τὰ δυνατὰ ἐλαττοῦσθαι ὑπομένοντες, οὐδενὸς ἠδυνήθησαν τυχεῖν τῶν μετρίων. ταῦτα μὲν δὴ παραγγέλλουσι ποιεῖν οἱ τεχνογράφοι, ἵνα τὸ ἦθος τοῦ λέγοντος ἐπιεικέστερον εἶναι δόξῃ. δύναται δ' αὐτοῖς εὔνοιαν τοῦτο ποιεῖν· καὶ ἔστι κράτιστον τῆς κατασκευῆς μέρος. ταῦθ' ὁρῶ πάντα διὰ τοῦ προοιμίου τοῦδε γεγονότα. καὶ μὴν εἴς γε τὸ εὐμαθεῖς τοὺς ἀκροατὰς ποιῆσαι, κελεύουσι συστρέψαντας εἰπεῖν τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ ἀγνοῶσι τὴν ὑπόθεσιν οἱ δικασταί, καὶ οἷά περ ἂν ᾖ τὰ μέλλοντα λέγεσθαι, τοιοῦτο καὶ τὸ προοίμιον ὑποτίθεσθαι ἀπ' ἀρχῆς, καὶ δεῖγμα τοῦ πράγματος ποιουμένους, καὶ εὐθὺς ἀπ' ἐνθυμημάτων πειρᾶσθαι ἄρχεσθαι. ἔχει δὴ καὶ ταῦτα τὸ προοίμιον. ἔτι περὶ τῆς προσοχῆς ὧδέ πως τεχνολογοῦσιν· ὅτι δεῖ τὸν προσεκτικοὺς μέλλοντα ποιεῖν τοὺς ἀκροατάς, καὶ λέγειν θαυμαστὰ καὶ παράδοξα, καὶ δεῖσθαι τῶν δικαστῶν ἀκοῦσαι. φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα πεποιηκὼς ὁ Λυσίας. καὶ προσέτι τούτοις τὸ λεῖον τῆς ἑρμηνείας, καὶ τὸ ἀφελὲς τῆς κατασκευῆς· ὧν μάλιστα δεῖ τοῖς ὑπὲρ ἐκείνων προοιμιαζομένοις. ἄξιον δὲ καὶ τὴν διήγησιν ὡς ᾠκονόμηται καταμαθεῖν. ἔχει δὲ οὕτως·

προοιμίου ἀρεταί.

διηγήσεως παράδειγμα.

Ἀδελφοὶ ἦσαν, ὦ ἄνδρες δικασταί, Διόδοτος καὶ Διογείτων, ὁμοπάτριοι καὶ ὁμομήτριοι. καὶ τὴν μὲν ἀφανῆ οὐσίαν ἐνείμαντο, τῆς δὲ φανερᾶς ἐκοινώνουν. ἐργασαμένου δὲ Διοδότου κατ' ἐμπορίαν πολλὰ χρήματα, πείθει αὐτὸν Διογείτων λαβεῖν τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, ἥπερ ἦν αὐτῷ μόνη. καὶ γίνονται αὐτῷ δύο υἱοὶ καὶ θυγάτηρ. χρόνῳ δὲ ὕστερον καταλεγεὶς Διόδοτος μετὰ Θρασύλλου τῶν ἐπὶ τῶν ὁπλιτῶν, καλέσας τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἀδελφιδῆν οὖσαν, καὶ τὸν ἐκείνης μὲν πατέρα, αὑτοῦ δὲ κηδεστὴν καὶ ἀδελφὸν ὁμο- 110
πάτριον, πάππον δὲ τῶν παιδίων καὶ θεῖον, ἡγούμενος διὰ ταύτας τὰς ἀναγκαιότητας οὐδενὶ μᾶλλον προσήκειν ἑτέρῳ εἰς τοὺς παῖδας ἐπιτρόπῳ γενέσθαι, διαθήκην αὐτῷ δίδωσι, καὶ πέντε τάλαντα ἀργυρίου παρακαταθήκην. αὐτίκα δ' ἐπέδειξεν ἐκδεδομένα ἑπτὰ τάλαντα καὶ τετταράκοντα μνᾶς, χιλίας δ' ὀφειλομένας ἐν Χερρονήσῳ. ἐπέσκηψε δέ, ἐάν τι πάθῃ, τάλαντον μὲν ἐπιδοῦναι τῇ γυναικί, καὶ τὰ ἐν τῷ δωματίῳ δοῦναι· τάλαντον δὲ τῇ θυγατρὶ κατέλιπε, καὶ εἴκοσι μνᾶς τῇ γυναικί, καὶ τριάκοντα στατῆρας Κυζικηνούς. ταῦτα δὲ πράξας, καὶ οἴκοι ἀντίγραφα καταλιπών, ᾤχετο στρατευσόμενος μετὰ Θρασύλλου. ἀποθανόντος δ' ἐκείνου ἐν Ἐφέσῳ, Διογείτων τὴν μὲν θυγατέρα ἔκρυπτε τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός, καὶ τὰ γράμματα λαμβάνει ἃ κατέλιπε σεσημασμένα, φάσκων τὰ ναυτικὰ χρήματα δεῖν ἐκ τούτων τῶν γραμματείων κομίσασθαι. ἐπειδὴ δὲ τῷ χρόνῳ ἐδήλωσε τὸν θάνατον αὐτοῖς, καὶ ἐποίησαν τὰ νομιζόμενα, τὸν μὲν πρῶτον ἐνιαυτὸν ἐν Πειραιεῖ διητῶντο· ἅπαντα γὰρ αὐτοῦ κατελέλειπτο τὰ ἐπιτήδεια. ἐκείνων δ' ὑπολιπόντων, τοὺς μὲν παῖδας εἰς ἄστυ ἀναπέμπει· τὴν δὲ μητέρα αὐτῶν ἐκδίδωσιν, ἐπιδοὺς πεντακισχιλίας δραχμάς, χιλίαις ἔλαττον ὧν ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἔδωκεν. ὀγδόῳ δ' ἔτει δοκιμασθέντος μετὰ ταῦτα τοῦ πρεσβυτέρου τοῖν μειρακίοιν, καλέσας αὐτοὺς εἶπε Διογείτων, ὅτι καταλίποι αὐτοῖς ὁ πατὴρ εἴκοσι μνᾶς ἀργυρίου, καὶ τριάκοντα στατῆρας. ἐγὼ οὖν πολλὰ τῶν ἐμαυτοῦ δεδαπάνηκα εἰς τὴν ὑμετέραν τροφήν· καὶ ἕως μὲν εἶχον, οὐδέν μοι διέφερε· νῦν δὲ καὶ αὐτὸς ἀπόρως διάκειμαι. σὺ οὖν ἐπειδὴ δεδοκίμασαι καὶ ἀνὴρ γεγένησαι, σκόπει αὐτὸς ἤδη, πόθεν ἕξεις τὰ ἐπιτήδεια. ταῦτ' ἀκούσαντες, ἐκπεπληγμένοι καὶ δακρύοντες, ᾤχοντο πρὸς τὴν μητέρα, καὶ παραλαβόντες ἐκείνην, ἧκον πρὸς ἐμέ, οἰκτρῶς ὑπὸ τοῦ πάθους διακείμενοι, καὶ ἀθλίως ἐκπεπτωκότες, κλαίοντες, καὶ παρακαλοῦντές με μὴ περιιδεῖν αὐτοὺς ἀποστερηθέντας τῶν πατρῴων, μηδ' εἰς πτωχείαν καταστάντας, ὑβρισμένους ὑφ' ὧν ἥκιστα ἐχρῆν, ἀλλὰ βοηθῆσαι καὶ τῆς ἀδελφῆς ἕνεκα καὶ σφῶν. πολλὰ ἂν εἴη λέγειν ὅσον πένθος ἐν τῇ ἐμῇ οἰκίᾳ ἦν ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ.

τελευτῶσα δ' ἡ μήτηρ αὐτῶν ἠντιβόλει με καὶ ἱκέτευε συναγαγεῖν αὐτῆς τὸν πατέρα καὶ τοὺς φίλους, εἰποῦσα ὅτι εἰ καὶ πρότερον μὴ εἴθισται λέγειν ἐν ἀνδράσι, τὸ μέγεθος αὐτὴν ἀναγκάσει τῶν συμφορῶν, περὶ τῶν σφετέρων κακῶν δηλῶσαι πάντα πρὸς ὑμᾶς. ἐλθὼν δ' ἐγὼ, ἠγανάκτουν μὲν πρὸς Ἡγήμονα τὸν ἔχοντα τὴν τούτου θυγατέρα· λόγους δ' ἐποιούμην πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιτηδείους. ἠξίουν δὲ τοῦτον εἰς ἔλεγχον ἰέναι περὶ τῶν πραγμάτων. Διογείτων δὲ τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἤθελε· τελευτῶν δ' ὑπὸ τῶν φίλων ἠναγκάσθη. ἐπειδὴ δὲ συνήλθομεν, ἤρετο αὐτὸν ἡ γυνὴ, τίνα ποτὲ ψυχὴν ἔχων, ἀξιοῖ περὶ τῶν παίδων τοιαύτῃ γνώμῃ χρῆσθαι, ἀδελφὸς μὲν ὢν τοῦ πατρὸς αὐτῶν, πατὴρ δ' ἐμὸς, θεῖος δ' αὐτοῖς καὶ πάππος· καὶ εἰ μηδένα ἀνθρώπων ᾐσχύνου, τοὺς θεοὺς ἐχρῆν σε, φησὶ, δεδιέναι· ὃς ἔλαβες μὲν, ὅτ' ἐκεῖνος ἐξέπλει, πέντε τάλαντα παρ' αὐτοῦ παρακαταθήκην, καὶ περὶ τούτων ἐγὼ θέλω τοὺς παῖδας παραστησαμένη, καὶ τούτους καὶ τοὺς ὕστερον ἐμαυτῇ γενομένους, ὀμόσαι ὅπου ἂν αὐτὸς λέγῃς. καίτοι οὐχ οὕτως ἐγώ εἰμι ἀθλία, οὐδ' οὕτω περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι χρήματα, ὥστ' ἐπιορκήσασα κατὰ τῶν παίδων τῶν ἐμαυτῆς τὸν βίον καταλιπεῖν, ἀδίκως δ' ἀφελέσθαι τὴν τοῦ πατρὸς οὐσίαν. ἔτι τοίνυν ἐξήλεγχεν αὐτὸν ἑπτὰ III τάλαντα κεκομισμένον αὐτίκα, καὶ τετρακισχιλίας δραχμὰς, καὶ τούτων τὰ γράμματα ἐπέδειξεν. ἐν γὰρ τῇ διοικήσει, ὅτ' ἐκ Κολυττοῦ διῳκίζετο εἰς τὴν Φαίδρου οἰκίαν, τοὺς παῖδας ἐπιτυχόντας ἐκβεβλημένῳ βιβλίῳ, ἐνεγκεῖν πρὸς ταύτην. ἀπέφηνε δ' αὐτὸν ἑκατὸν μνᾶς κεκομισμένον ἐγγύοις ἐπὶ τόκῳ δεδανεισμένας, καὶ ἑτέρας δισχιλίας δραχμὰς, καὶ ἔπιπλα πολλοῦ ἄξια· φοιτᾶν δὲ καὶ σῖτον αὐτοῖς ἐκ Χερρονήσου καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν. ἔπειτα σὺ ἐτόλμησας, ἔφη, εἰπεῖν, ἔχων τοσαῦτα χρήματα, ὡς δισχιλίας δραχμὰς ὁ τούτων πατὴρ κατέλιπε, καὶ τετράκοντα στατῆρας; ἅπερ ἐμοὶ καταλειφθέντα ἐκείνου τελευτήσαντος ἐξέωκας θυγατριδοῦς ὄντας ἐκ τῆς οἰκίας τῆς αὐτῶν ἐν τριβωνίοις, ἀνυποδέτους, οὐ μετ' ἀκολούθου, οὐ μετὰ στρωμάτων, οὐ μετ' ἱματίων, οὐ μετὰ τῶν ἐπίπλων, ἃ ὁ πατὴρ αὐτοῖς κατέλιπεν, οὐδὲ μετὰ τῶν παρακαταθηκῶν, ἃς ἐκεῖνος παρά σοι κατέθετο. καὶ νῦν τοὺς μὲν ἐκ τῆς μητρυιᾶς τῆς ἐμῆς παιδεύεις ἐν πολλοῖς χρήμασιν εὐδαίμονας ὄντας· καὶ ταῦτα μὲν καλῶς ποιεῖς· τοὺς δ' ἐμοὺς ἀδικεῖς, οὓς ἀτίμους ἐκ τῆς οἰκίας ἐκβαλὼν, ἀντὶ πλουσίων πτωχοὺς ἀποδεῖξαι προθυμῇ. καὶ ἐπὶ τοιούτοις ἔργοις οὔτε τοὺς θεοὺς φοβῇ, οὔτε ἐμὲ τὴν σὴν θυγατέρα αἰσχύνῃ, οὔτε τοῦ ἀδελφοῦ μέμνησαι, ἀλλὰ πάντας ἡμᾶς περὶ ἐλάττονος ποιῇ χρημάτων. τότε μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, πολλῶν καὶ δεινῶν ὑπὸ τῆς γυναικὸς ῥηθέντων, οὕτω διετέθημεν οἱ παρόντες ὑπὸ τῶν τούτῳ πεπραγμένων, καὶ τῶν λόγων τῶν ἐκείνης, ὁρῶντες μὲν τοὺς παῖδας οἷα ἦσαν πεπονθότες, ἀναμιμνησκόμενοι δὲ τοῦ ἀποθανόντος, ὡς ἀνάξιον τῆς οὐσίας τὸν ἐπίτροπον κατέλιπεν, ἐνθυμούμενοι δὲ ὡς χαλεπὸν ἐξευρεῖν ὅτῳ χρὴ περὶ τῶν ἑαυτοῦ πιστεῦσαί τινα· ὥστε, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, μηδένα τῶν παρόντων δύνασθαι φθέγξασθαι, ἀλλὰ καὶ δακρύοντας μηδὲν ἧττον τῶν πεπονθότων, ἀπιόντας οἴχεσθαι σιωπῇ. ἵνα δὲ καὶ ὁ τῶν ἀποδείξεων χαρακτὴρ καταφανὴς γένηται, θήσω καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις λεγόμενα. τὰς μὲν οὖν ἰδίας πίστεις, ὡς οὐ πολλῶν ἔτι λόγων δεομένας, δι' αὐτῶν βεβαιοῦται τῶν μαρτύρων, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο εἰπών· Πρῶτον μὲν οὖν τούτων ἀνάβητέ μοι μάρτυρες.

ἀποδείξεων ἐντέχνων πίστεων ὑπόδειγμα.

τὰ δὲ ἀντιδίκου δίκαια διχῇ νείμας, ὡς τὰ μὲν ὁμολογήσαντος αὐτοῦ λαβεῖν, καὶ εἰς τὰς τροφὰς τῶν ὀρφανῶν ἀνηλωκέναι σκηψαμένου, τὰ δὲ ἐξάρνου γενηθέντος εἰληφέναι, κἄπειτα ἐλεγχθέντος, ὑπὲρ ἀμφοτέρων ποιεῖται τὸν λόγον· τὰς δὲ δαπάνας οὐχ ἃς ἐκεῖνος ἀπέφηνε γενέσθαι λέγων, καὶ περὶ τῶν ἀμφιβόλων τὰς πίστεις ἀποδιδούς· Ἀξιῶ τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, τῷ λογισμῷ προσέχειν τὸν νοῦν, ἵνα τοὺς μὲν νεανίσκους διὰ τὸ μέγεθος τῶν συμφορῶν ἐλεήσητε, τοῦτον δ' ἅπασι τοῖς πολίταις ἄξιον ὀργῆς ἡγήσησθε. εἰς τοσαύτην δ' ὑποψίαν Διογείτων πάντας ἀνθρώπους εἰς ἀλλήλους καθίστησιν, ὥστε μηδὲ ζῶντας, μηδὲ ἀποθνήσκοντας, μηδὲν μᾶλλον τοῖς οἰκειοτάτοις ἢ τοῖς ἐχθίστοις πιστεύειν· ὃς ἐτόλμησε τὰ μὲν ἔξαρνος γενέσθαι, τὰ δὲ τελευτῶν ὁμολογήσας, ἐλθεῖν εἰς δύο παῖδας καὶ ἀδελφὴν, λῆμμα καὶ ἀνάλωμα ἐν ὀκτὼ ἔτεσιν, ἑπτὰ τάλαντα ἀργυρίου, καὶ ἑπτακισχιλίας δραχμὰς ἀποδεῖξαι· καὶ εἰς τοῦτο ἦλθεν ἀναισχυντίας, ὥστε οὐκ ἔχων ὅπου τρέψειε τὰ χρήματα, εἰς ὄψον μὲν δυοῖν παιδίοιν καὶ ἀδελφῇ, πέντε ὀβολοὺς τῆς ἡμέρας ἐλογίζετο· εἰς ὑποδήματα δὲ, καὶ εἰς γναφεῖον ἱμάτια, καὶ εἰς κουρεῖον, οὐκ ἦν

αὐτῷ

αὐτῷ κατὰ μῆνα οὐδὲ κατ' ἐνιαυτὸν γεγραμμένα, συλλήβδην δὲ παντὸς τοῦ χρόνου, πλέον ἢ τάλαντον ἀργυρίου. εἰς δὲ τὸ μνῆμα τοῦ πατρὸς οὐκ ἀναλώσας πέντε καὶ εἴκοσι μνᾶς ἐκ πεντακισχιλίων δραχμῶν, τὸ μὲν ἥμισυ αὑτῷ τίθησι, τὸ δὲ τούτοις λελόγισται. εἰς Διονύσια τοίνυν, ὦ 112
ἄνδρες δικασταί· οὐκ ἄτοπον γάρ μοι δοκεῖ καὶ περὶ τούτου μνησθῆναι· ἑκκαίδεκα δραχμῶν ἀπέφαινεν ἐωνημένον ἀρνίον· καὶ τούτων τὰς ὀκτὼ δραχμὰς ἐλογίζετο τοῖς παισίν· ἐφ' ᾧ ἡμεῖς οὐχ ἥκιστα ὠργίσθημεν. οὕτως, ὦ ἄνδρες, ἐν ταῖς μεγάλαις ζημίαις ἐνίοτε οὐχ ἧττον τὰ μικρὰ λυπεῖ τοὺς ἀδικουμένους. λίαν γὰρ φανερὰν τὴν πονηρίαν τῶν ἀδικούντων ἐπιδείκνυσιν. εἰς τοίνυν τὰς ἄλλας ἑορτὰς καὶ θυσίας ἐλογίσατο αὐτοῖς πλέον ἢ τετρακισχιλίας δραχμὰς ἀνηλωμένας, ἕτερά τε παμπληθῆ, ἃ πρὸς τὸ κεφάλαιον συνελογίζετο· ὥσπερ διὰ τοῦτο ἐπίτροπος τῶν παίδων καταλειφθείς, ἵνα γράμματα αὐτοῖς ἀντὶ τῶν χρημάτων ἀποδείξειε, καὶ πενεστάτους ἀντὶ πλουσίων ἀποφήνειε, καὶ ἵνα εἰ μέν τις αὐτοῖς πατρικὸς ἐχθρὸς ἦν, ἐκείνου μὲν ἐπιλάθωνται, τῷ δ', ἐπεὶ τῶν πατρῴων εἰσὶν ἀπεστερημένοι, πολεμῶσι. καίτοι εἰ ἐβούλετο δίκαιος εἶναι περὶ τοὺς παῖδας, ἐξῆν αὐτῷ κατὰ τοὺς νόμους οἳ κεῖνται περὶ τῶν ὀρφανῶν, καὶ τοῖς ἀδυνάτοις τῶν ἐπιτρόπων, καὶ τοῖς δυναμένοις μισθῶσαι τὸν οἶκον, ἀπηλλαγμένοις πολλῶν πραγμάτων, ἢ γῆν πριαμένοις, ἐκ τῶν προσιόντων τοὺς παῖδας τρέφειν· καὶ ὁπότερον τούτων ἐποίησεν, οὐδενὸς ἂν ἧττον Ἀθηναίων πλούσιοι ἦσαν. νῦν δέ μοι δοκεῖ οὐδὲ πώποτε διανοηθῆναι ὡς φανερὰν καταστήσων τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ἕξων τὰ τούτων, ἡγούμενος δεῖν τὴν αὐτοῦ πονηρίαν κληρονόμον εἶναι τῶν τοῦ τεθνεῶτος χρημάτων. ὃ δὲ πάντων δεινότατον, ὦ δικασταί· οὗτος γὰρ συντριηραρχῶν Ἀλέξιδι τῷ Ἀριστοδίκου, φάσκων δυοῖν δεούσας πεντήκοντα μνᾶς ἐκείνῳ συμβαλέσθαι, τὸ ἥμισυ τούτων τοῖς ὀρφανοῖς οὖσι λελόγισται, οὓς ἡ πόλις οὐ μόνον παῖδας ὄντας ἀτελεῖς ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὰν δοκιμασθῶσιν, ἐνιαυτὸν ἀφῆκεν ἁπασῶν τῶν λειτουργιῶν. οὗτος δέ, πάππος ὤν, παρὰ τοὺς νόμους, τῆς ἑαυτοῦ τριηραρχίας παρὰ τῶν θυγατριδῶν τὸ ἥμισυ πράττεται. καὶ ἀποπέμψας εἰς τὸν Ἀδρίαν ὁλκάδα δυοῖν ταλάντοιν, ὅτε μὲν ἀπέστελλεν, ἔλεγε πρὸς τὴν μητέρα αὐτῶν, ὅτι τῶν παίδων ὁ κίνδυνος εἴη· ἐπεὶ δὲ ἐσώθη καὶ ἐδιπλασίασεν, αὐτοῦ τὴν ἐμπορίαν ἔφασκεν εἶναι. καίτοι εἰ μὲν τὰς ζημίας τούτων ἀποδείξει, τὰ δὲ σωθέντα τῶν χρημάτων αὐτὸς ἕξει, ὅπῃ μὲν ἀνήλωται τὰ χρήματα, οὐ χαλεπῶς εἰς τὸν λόγον ἐγγράψει, ῥᾳδίως δὲ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων αὐτὸς πλουτήσει. καθ' ἕκαστον μὲν οὖν, ὦ δικασταί, πολὺ ἂν εἴη ἔργον πρὸς ὑμᾶς λογίζεσθαι· ἐπειδὴ δὲ μόλις παρ' αὐτοῦ παρέλαβον τὰ γράμματα, μάρτυρας ἔχων, ἠρώτων Ἀριστόδικον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀλέξιδος· αὐτὸς γὰρ ἐτύγχανε τετελευτηκώς· εἰ ὁ λόγος αὐτῷ εἴη τῆς τριηραρχίας. ὁ δὲ ἔφασκεν εἶναι. καὶ ἐλθόντες οἴκαδε, εὕρομεν Διογείτονα τετταράκοντα καὶ εἴκοσι μνᾶς ἐκείνῳ συμβεβλημένον εἰς τὴν τριηραρχίαν. οὗτος δὲ ἐπέδειξε δυοῖν δεούσας πεντήκοντα μνᾶς ἀνηλωκέναι. ὥστε τούτοις λελογίσθαι, ὅσον ὅπερ ὅλον τὸ ἀνάλωμα αὐτῷ γεγένηται. καίτοι τί αὐτὸν οἴεσθε πεποιηκέναι περὶ ὧν αὐτῷ οὐδεὶς συνοίδεν, ἀλλ' αὐτὸς μόνος διεχείριζεν, ὃς ἃ δι' ἑτέρων ἐπράχθη, καὶ οὐ χαλεπὸν ἦν περὶ τούτων πυθέσθαι, ἐτόλμησε ψευσάμενος, τέτταρσι καὶ εἴκοσι μναῖς τοὺς αὐτοῦ θυγατριδοῦς ζημιῶσαι; καί μοι ἀνάβητε τούτων μάρτυρες. μάρτυρες. τῶν μὲν μαρτύρων ἀκηκόατε, ὦ δικασταί. ἐγὼ δ' ὅσα τελευτῶν ὡμολόγησεν αὐτὸς ἔχειν χρήματα, ἑπτὰ τάλαντα καὶ τετταράκοντα μνᾶς, ἐκ τούτων αὐτῶν λογιοῦμαι, πρόσοδον μὲν οὐδεμίαν ἀποφαίνων, ἀπὸ δὲ τῶν ὑπαρχόντων ἀναλίσκων· καὶ θήσω ὅσον οὐδεὶς πώποτε ἐν τῇ πόλει, εἰς δύο παῖδας, καὶ ἀδελφήν, καὶ παιδαγωγόν, καὶ θερά- 113
παιναν, χιλίας δραχμὰς ἑκάστου ἐνιαυτοῦ, μικρὸν ἔλαττον ἢ τρεῖς δραχμὰς τῆς ἡμέρας. ἐν ὀκτὼ ἔτεσιν αὗται γίνονται ὀκτακισχίλιαι δραχμαί, καὶ ἀποδείκνυνται ἓξ τάλαντα περιόντα τῶν ἑπτὰ ταλάντων, καὶ εἴκοσι μναῖ. οὐ γὰρ ἂν δύναιτο ἀποδεῖξαι οὔθ' ὑπὸ τῶν λῃστῶν ἀπολωλεκώς, οὔτε ζημίαν εἰληφώς, οὔτε χρήσταις ἀποδεδωκώς. ἐν μὲν δὴ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις μαλακώτερος, ὥσπερ ἔφην. βούλεται μὲν γὰρ ὑψηλότερος εἶναι, καὶ μεγαλοπρεπέστερος, καὶ τῶν γε καθ' ἑαυτὸν ἢ πρότερον ῥητόρων ἀκμασάντων οὐδενὸς ἂν δόξειεν εἶναι καταδεέστερος· οὐ διεγείρει δὲ τὸν ἀκροατήν, ὥσπερ Ἰσοκράτης, ἢ Δημοσθένης. θήσω δὲ καὶ τούτων παράδειγμα. ἔστι δή τις αὐτῷ πανηγυρικὸς λόγος, ἐν ᾧ πείθει τοὺς Ἕλληνας, ἀγομένης Ὀλυμπιάσι τῆς

ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς.

πανηγύρεως, ἐκβαλεῖν Διονύσιον τὸν τύραννον τῆς ἀρχῆς, καὶ Σικελίαν ἐλευθερῶσαι, ἄρξασθαί τε τῆς ἔχθρας αὐτίκα μάλα, διαρπάσαντας τὴν τοῦ τυράννου σκηνὴν χρυσῷ τε καὶ πορφύρᾳ καὶ ἄλλῳ πλούτῳ πολλῷ κεκοσμημένην. ἔπεμψε γὰρ θεωροὺς εἰς τὴν πανήγυριν ὁ Διονύσιος, ἄγοντας θυσίας τῷ θεῷ· μεγαλοπρεπής τε καταγωγὴ τῶν θεωρῶν ἐγίνετο ἐν τῷ τεμένει καὶ πολυτελής, ἵνα θαυμασθείη μᾶλλον ὁ τύραννος ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος. ταύτην λαβὼν τὴν ὑπόθεσιν, τοιαύτην πεποίηται τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου· Ἄλλων τε πολλῶν καὶ καλῶν ἔργων ἕνεκα, ὦ ἄνδρες, ἄξιον Ἡρακλέους μεμνῆσθαι, καὶ ὅτι τόνδε τὸν ἀγῶνα πρῶτος συνήγειρε δι' εὔνοιαν τῆς Ἑλλάδος. ἐν μὲν γὰρ τῷ τέως χρόνῳ ἀλλοτρίως αἱ πόλεις πρὸς ἀλλήλας διέκειντο· ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος τοὺς τυράννους ἔπαυσε, καὶ τοὺς ὑβρίζοντας ἐκώλυσεν, ἀγῶνα μὲν σωμάτων ἐποίησε, φιλοτιμίαν δὲ πλούτου, γνώμης δ' ἐπίδειξιν ἐν τῷ καλλίστῳ τῆς Ἑλλάδος· ἵνα τούτων ἁπάντων ἕνεκα εἰς τὸ αὐτὸ συνέλθωμεν, τὰ μὲν ὀψόμενοι, τὰ δ' ἀκουσόμενοι. ἡγήσατο γὰρ τὸν ἐνθάδε σύλλογον ἀρχὴν γενέσθαι τοῖς Ἕλλησι τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας. ἐκεῖνος μὲν οὖν ταῦθ' ὑφηγήσατο. ἐγὼ δ' ἥκω οὐ μικρολογησόμενος, οὐδὲ περὶ τῶν ὀνομάτων μαχούμενος· ἡγοῦμαι γὰρ ταῦτα, ἔργα μὲν εἶναι σοφιστῶν λίαν ἀχρήστων καὶ σφόδρα βίου δεομένων· ἀνδρὸς δ' ἀγαθοῦ καὶ πολίτου πολλοῦ ἀξίου, περὶ τῶν μεγίστων συμβουλεύειν· ὁρῶν οὕτως αἰσχρῶς διακειμένην τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολλὰ μὲν αὐτῆς ὄντα ὑπὸ τῷ βαρβάρῳ, πολλὰς δὲ πόλεις ὑπὸ τυράννων ἀναστάτους γεγενημένας. καὶ ταῦτα εἰ μὲν δι' ἀσθένειαν ἐπάσχομεν, στέργειν ἂν ἦν ἀνάγκη τὴν τύχην· ἐπειδὴ δὲ διὰ στάσιν καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν, πῶς οὐκ ἄξιον τῆς μὲν παύσασθαι, τὰ δὲ κωλῦσαι, εἰδότας ὅτι φιλονεικεῖν μὲν ἐστιν εὖ πραττόντων, γνῶναι δὲ τὰ βέλτιστα, τῶν ἀτυχούντων; ὁρῶμεν γὰρ τοὺς κινδύνους, καὶ μεγάλους, καὶ πανταχόθεν περιεστηκότας. ἐπίστασθε δ' ὅτι ἡ μὲν ἀρχὴ, τῶν κρατούντων τῆς θαλάττης· τῶν δὲ χρημάτων, βασιλεὺς ταμίας· τὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων σώματα, τῶν δαπανᾶσθαι δυναμένων· ναῦς δὲ πολλὰς αὐτὸς κέκτηται, πολλὰς δ' ὁ τύραννος τῆς Σικελίας. ὥστε ἄξιον τὸν μὲν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον καταθέσθαι, τῇ δ' αὐτῇ γνώμῃ χρωμένους, τῆς σωτηρίας ἀντέχεσθαι, καὶ περὶ μὲν τῶν παρεληλυθότων αἰσχύνεσθαι, περὶ δὲ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι δεδιέναι, καὶ τοὺς προγόνους μιμεῖσθαι, οἳ τοὺς μὲν βαρβάρους ἐποίησαν, τῆς ἀλλοτρίας ἐπιθυμοῦντας, τῆς σφετέρας αὐτῶν στερηθῆναι· τοὺς δὲ τυράννους ἐξελάσαντες, κοινὴν ἅπασι τὴν ἐλευθερίαν κατέστησαν. θαυμάζω δὲ Λακεδαιμονίους πάντων μάλιστα, τίνι ποτὲ γνώμῃ χρώμενοι, καιομένην τὴν Ἑλλάδα περιορῶ-

114 σιν, ἡγεμόνες ὄντες τῶν Ἑλλήνων, οὐκ ἀδίκως, καὶ διὰ τὴν ἔμφυτον ἀρετὴν, καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιστήμην· μόνοι δὲ οἰκοῦντες ἀπόρθητοι, καὶ ἀτείχιστοι, καὶ ἀστασίαστοι, καὶ ἀήττητοι, καὶ τρόποις ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς χρώμενοι· ὧν ἕνεκα ἐλπὶς ἀθάνατον τὴν ἐλευθερίαν αὐτοὺς κεκτῆσθαι, καὶ ἐν τοῖς παρεληλυθόσι κινδύνοις σωτῆρας γενομένους τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῶν μελλόντων προορᾶσθαι. οὐ τοίνυν ὁ ἐπιὼν καιρὸς τοῦ παρόντος βελτίων. οὐ γὰρ ἀλλοτρίας δεῖ τὰς τῶν ἀπολωλότων συμφορὰς νομίζειν, ἀλλ' οἰκείας· οὐδ' ἀναμεῖναι ἕως ἐπ' αὐτοὺς ἡμᾶς αἱ δυνάμεις ἀμφοτέρων ἔλθωσιν, ἀλλ' ἕως ἔτι ἔξεστι, τὴν τούτων ὕβριν κωλῦσαι. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐνορῶν ἐν τῷ πρὸς ἀλλήλους πολέμῳ μεγάλους αὐτοὺς γεγενημένους; ὧν οὐ μόνον αἰσχρῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ δεινῶν, τοῖς μὲν μεγάλα ἐξημαρτηκόσιν ἐξουσία γεγένηται τῶν πεπραγμένων· τοῖς δ' Ἕλλησιν, οὐδεμία ἀντιμωρεία. ἔτι δὲ ἓν παράδειγμα θήσω λόγου συμβουλευτικοῦ, ἵνα καὶ τούτου τοῦ γένους τοῦ λόγου ὁ χαρακτὴρ γένηται σαφής. ὑπόθεσιν δὲ περιείληφε, περὶ τοῦ μὴ καταλῦσαι τὴν πάτριον πολιτείαν Ἀθήνησι. τοῦ γὰρ δήμου κατελθόντος ἐκ Πειραιῶς, καὶ ψηφισαμένου διαλύσασθαι πρὸς τοὺς ἐν ἄστει, καὶ μηδενὸς τῶν γεγενημένων μνησικακεῖν· δέους δ' ὄντος μὴ πάλιν τὸ πλῆθος εἰς τοὺς εὐπόρους ὑβρίζῃ τῆς ἀρχαίας ἐξουσίας κεκομισμένον, καὶ πολλῶν ὑπὲρ τούτου γινομένων λόγων, Φορμίσιός τις τῶν συγκατελθόντων μετὰ τοῦ δήμου, γνώμην εἰσηγήσατο, τοὺς μὲν φεύγοντας κατιέναι, τὴν δὲ πολιτείαν μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς τὴν γῆν ἔχουσι παραδοῦναι, βουλομένων ταῦτα γενέσθαι καὶ Λακεδαιμονίων. ἔμελλον δὲ, τοῦ ψηφίσματος τούτου κυρωθέντος, πεντακισχίλιοι σχεδὸν Ἀθηναίων ἀπελαθῆναι τῶν κοινῶν. ἵνα μὴ δὴ τοῦτο γένοιτο, γράφει τὸν λόγον τόνδε ὁ Λυσίας τῶν ἐπισήμων τινὶ καὶ πολιτευομένων. εἰ μὲν οὖν ἐρρήθη τότε, ἄδηλον· σύγκειται γ' οὖν ὡς πρὸς ἀγῶνα ἐπιτηδείως.

συμβουλευτικοῦ λόγου παράδειγμα.

ἔστι δ' ὅδε· Ὅτε ἐνομίζομεν, ὦ Ἀθηναῖοι, τὰς γεγενημένας συμφορὰς ἱκανὰ μνημεῖα τῇ πόλει

καταλε-

καταλελεῖφθαι, ὥστε μηδ᾽ ἂν τοὺς ἐπιγινομένους ἑτέρας πολιτείας ἐπιθυμεῖν, τότε δὴ οὗτοι τοὺς κακῶς πεπονθότας καὶ ἀμφοτέρων πεπειραμένους, ἐξαπατῆσαι ζητοῦσι τοῖς αὐτοῖς ψηφίσμασιν οἷσπερ καὶ πρότερον. δὶς δὴ καὶ τούτων μὲν οὐ θαυμάζω, ὑμῶν δὲ τῶν ἀκροωμένων, ὅτι πάντων εἰσὶν ἐπιλησμονέστατοι ἢ πάσχειν ἑτοιμότατοι κακῶς ὑπὸ τοιούτων ἀνδρῶν, οἳ τῇ μὲν τύχῃ, τῶν Πειραιοῖ πραγμάτων μετέσχον, τῇ δὲ γνώμῃ, τῶν ἐξ ἄστεος. καίτοι τί ἔδει φεύγοντας κατελθεῖν, εἰ χειροτονοῦντες ὑμᾶς αὐτοὺς καταδουλοῦσθε; ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ Ἀθηναῖοι, οὔτε γένει ἀπελαυνόμενος, ἀλλ᾽ ἀμφότερα τῶν ἀντιλεγόντων πρότερος ὤν, ἡγοῦμαι ταύτην μόνην σωτηρίαν εἶναι τῇ πόλει, ἅπασιν Ἀθηναίοις τῆς πολιτείας μετεῖναι· ἐπεὶ ὅτε καὶ τὰ τείχη, καὶ τὰς ναῦς, καὶ τὰ χρήματα, καὶ συμμάχους ἐκτήμεθα, οὐχ οὕτως ἵνα Ἀθηναίων τινὰ ποιήσωμεν, διενοούμεθα, ἀλλὰ καὶ Εὐβοεῦσιν ἐπιγαμίαν ἐποιούμεθα· νῦν δὲ καὶ τοὺς ὑπάρχοντας πολίτας ἀπολοῦμεν; οὔκ, ἄν ἔμοιγε πειθώμεθα. οὐδὲ μετὰ τῶν τειχῶν καὶ ταῦτα ἡμῶν αὐτῶν περιαιρησόμεθα, ὁπλίτας πολλοὺς καὶ ἱππέας καὶ τοξότας· ὧν ὑμεῖς ἀντεχόμενοι, βεβαίως δημοκρατήσεσθε, τῶν δὲ ἐχθρῶν πλέον ἐπικρατήσετε, ὠφελιμώτεροι δὲ τοῖς συμμάχοις ἔσεσθε. ἐπίστασθε γὰρ ταῖς ἐφ᾽ ἡμῶν ὀλιγαρχίαις γεγενημέναις, καὶ οὐ τοὺς γῆν κεκτημένους ἔχοντας τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἀποθανόντας, πολλοὺς δ᾽ ἐκ τῆς πόλεως ἐκπεσόντας· οὓς ὁ δῆμος καταγαγὼν, ὑμῖν μὲν τὴν ὑμετέραν ἀπέδωκεν, αὐτὸς δὲ ταύτης οὐκ ἐτόλμησε μετασχεῖν. ὥστε, ἂν ἔμοιγε πείθησθε, οὐ τοὺς εὐεργέτας, καθ᾽ ὃ δύνασθε, τῆς πατρίδος ἀποστερήσετε, οὐδὲ τοὺς 115
λόγους πιστοτέρους τῶν ἔργων, οὐδὲ τὰ μέλλοντα τῶν γεγενημένων νομιεῖτε· ἄλλως τε καὶ μεμνημένοι τῶν περὶ τῆς ὀλιγαρχίας μαχομένων, οἳ τῷ μὲν λόγῳ, τῷ δήμῳ πολεμοῦσι, τῷ δὲ ἔργῳ, τῶν ὑμετέρων ἐπιθυμοῦσιν· ὅπερ κτήσονται, ὅταν ὑμᾶς ἐρήμους συμμάχων λάβωσιν. εἶτα τοῖς τῶν ἡμῖν ὑπαρχόντων ἐρῶσι, τίς ἔσται σωτηρία τῇ πόλει, εἰ μὴ ποιήσωμεν Λακεδαιμονίοις κελεύουσιν. ἐγὼ δὲ τούτοις εἰπεῖν ἀξιῶ, τί τῷ πλήθει περιγενήσεται, εἰ ποιήσαιμεν ἃ ἐκεῖνοι προστάττουσιν; εἰ δὲ μή, πολὺ κάλλιον μαχομένους ἀποθνήσκειν, ἢ φανερῶς ὑμῶν αὐτῶν θάνατον καταψηφίσασθαι. ἡγοῦμαι γὰρ, ἐὰν μὲν πείθω, ἀμφοτέροις κοινὸν εἶναι κίνδυνον. ὁρῶ δὲ Ἀργείους καὶ Μαντινέας τὴν αὐτὴν ἔχοντας γνώμην· τοὺς μὲν, ὁμόρους ὄντας Λακεδαιμονίοις· τοὺς δὲ, ἐγγὺς οἰκοῦντας· καὶ τοὺς μὲν, οὐδὲν ἡμῶν πλείους· τοὺς δὲ, οὐδὲ τρισχιλίους ὄντας. ἴσασι γὰρ ὅτι, κἂν πολλάκις εἰς τὴν τούτων ἐμβάλωσι, πολλάκις αὐτοῖς ἀπαντήσονται, ὅπλα λαβόντες. ὥστε οὐ καλὸς ὁ κίνδυνος αὐτοῖς δοκεῖ εἶναι, ἐὰν μὲν νικήσωσι, τούτους καταδουλώσασθαί γε· ἐὰν δὲ ἡττηθῶσι, σφᾶς αὐτοὺς ὑπαρχόντων ἀγαθῶν ἀποστερῆσαι· ὅσῳ δ᾽ ἂν ἄμεινον πράττωσι, τοσούτῳ ἐπιθυμοῦσι κινδυνεύειν. εἴχομεν δὲ, ὦ ἄνδρες, καὶ ἡμεῖς ταύτην τὴν γνώμην, ὅτε τῶν Ἑλλήνων ἤρχομεν, καὶ ἐδοκοῦμεν καλῶς βουλεύεσθαι, περιορῶντες μὲν τὴν χώραν τεμνομένην, οὐ νομίζοντες δὲ χρῆναι περὶ αὐτῆς διαμάχεσθαι. ἄξιον γὰρ ἦν, ὀλίγων ἀμελοῦντας, πολλῶν ἀγαθῶν φείσασθαι. νῦν δὲ, ἐπεὶ ἐκείνων μὲν ἁπάντων μάχῃ ἐστερήμεθα, ἡ δὲ πατρὶς ἡμῖν λέλειπται, ἴσμεν ὅτι ὁ κίνδυνος οὗτος μόνος ἔχει τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας. ἀλλὰ χρὴ ἀναμνησθέντας ὅτι ἤδη καὶ ἑτέροις ἀδικουμένοις βοηθήσαντες, ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ πολλὰ τρόπαια τῶν πολεμίων ἐστήσαμεν, ἄνδρας ἀγαθοὺς περὶ τῆς πατρίδος καὶ ἡμῶν αὐτῶν γίνεσθαι, πιστεύοντας μὲν τοῖς θεοῖς, καὶ ἐλπίζοντας ἐπὶ τὸ δίκαιον μετὰ τῶν ἀδικουμένων ἔσεσθαι. δεινὸν γὰρ ἂν εἴη, ὦ Ἀθηναῖοι, εἰ, ὅτε μὲν ἐφεύγομεν, ἐμαχόμεθα Λακεδαιμονίοις, ἵνα κατέλθωμεν· κατελθόντες δὲ, φευξόμεθα, ἵνα μὴ μαχώμεθα. οὔκουν αἰσχρὸν, εἰ εἰς τοῦτο κακίας ἥξομεν, ὥστε οἱ μὲν πρόγονοι καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἐλευθερίας Ἑλλήνων διεκινδύνευον, ὑμεῖς δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας αὐτῶν τολμᾶτε πολεμεῖν; ἀλλ᾽ ἅλις ἤδη παραδειγμάτων, ἵνα καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ῥητόρων τὸν αὐτὸν διαλεχθῶμεν τρόπον. ἕπεται δὲ τῷ ῥήτορι τούτῳ κατὰ τὴν τάξιν τῶν χρόνων Ἰσοκράτης. περὶ δὴ τούτου λεκτέον ἐφεξῆς, ἑτέραν ἀρχὴν λαβοῦσιν.

116 ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ.

Ἰσοκράτους βίος.

Ἰσοκράτης ὁ Ἀθηναῖος ἐγεννήθη μὲν ἐπὶ τῆς ὀγδοηκοστῆς καὶ ἕκτης ὀλυμπιάδος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Λυσιμάχου, πέμπτῳ πρότερον ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, δυσὶ καὶ εἴκοσιν ἔτεσι νεώτερος Λυσίου. πατρὸς δ' ἦν Θεοδώρου τινὸς τῶν μετρίων πολιτῶν, θεράποντας αὐλοποιοὺς κεκτημένου, καὶ τὸν βίον ἀπὸ ταύτης ἔχοντος τῆς ἐργασίας. ἀγωγῆς δ' τυχὼν εὐσχήμονος, καὶ παιδευθεὶς οὐδενὸς Ἀθηναίων χεῖρον, ἐπεὶ τάχιστα ἀνὴρ ἐγένετο, φιλοσοφίας ἐπεθύμησε. γενόμενος δ' ἀκουστὴς Προδίκου τε τοῦ Κείου, καὶ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου, καὶ Τισίου τοῦ Συρακουσίου, τῶν τότε μέγιστον ὄνομα ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐχόντων ἐπὶ σοφίᾳ· ὡς δέ τινες ἱστοροῦσι, καὶ Θηραμένους τοῦ ῥήτορος, ὃν οἱ τριάκοντα ἀπέκτειναν, δημοτικὸν εἶναι δοκοῦντα· σπουδὴν μὲν ἐποιεῖτο πράττειν τε καὶ λέγειν τὰ πολιτικά· ὡς δ' ἡ φύσις ἠναντιοῦτο, τὰ πρῶτα καὶ κυριώτατα τοῦ ῥήτορος ἀφελομένη, τόλμαν τε καὶ φωνῆς μέγεθος, ὧν χωρὶς οὐχ οἷόν τε ἦν ἐν ὄχλῳ λέγειν, ταύτης μὲν ἀπέστη τῆς προαιρέσεως· ἐπιθυμῶν δ' δόξης, καὶ τοῦ πρωτεύειν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπὶ σοφίᾳ, καθάπερ αὐτὸς εἴρηκεν, ἐπὶ τὸ γράφειν ἃ διανοηθείη κατέφυγεν· οὐ περὶ μικρὰν τὴν προαίρεσιν ποιούμενος, οὐδὲ περὶ τῶν ἰδίων συμβολαίων, οὐδὲ ὑπὲρ ὧν ἄλλοι τινὲς τῶν τότε σοφιστῶν· περὶ δ' τῶν Ἑλληνικῶν καὶ βασιλικῶν πραγμάτων, ἐξ ὧν ὑπελάμβανε τάς τε πόλεις ἄμεινον οἰκήσεσθαι, καὶ τοὺς ἰδιώτας ἐπίδοσιν ἕξειν πρὸς ἀρετήν. ταῦτα γὰρ ἐν τῷ Παναθηναϊκῷ λόγῳ περὶ αὐτοῦ γράφει. πεφυρμένην τε παραλαβὼν τὴν ἄσκησιν τῶν λόγων ὑπὸ τῶν περὶ Γοργίαν καὶ Πρωταγόραν σοφιστῶν, πρῶτος ἐχώρισεν ἀπὸ τῶν ἐριστικῶν τε καὶ φυσικῶν ἐπὶ τοὺς πολιτικούς, καὶ περὶ ταύτην σπουδάζων τὴν ἐπιστήμην διετέλεσεν, ἐξ ἧς, ὥς φησιν αὐτός, τὸ βουλεύεσθαι καὶ λέγειν καὶ πράττειν τὰ συμφέροντα παραγίνεται τοῖς μαθοῦσιν. ἐπιφανέστατος δ' γενόμενος τῶν κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκμασάντων χρόνον, καὶ τοὺς κρατίστους τῶν Ἀθήνησί τε καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι νέων παιδεύσας, ὧν οἱ μὲν ἐν τοῖς δικανικοῖς ἐγένοντο ἄριστοι λόγοις, οἱ δ' ἐν τῷ πολιτεύεσθαι καὶ τὰ κοινὰ πράττειν διήνεγκαν, καὶ ἄλλοι δὲ τὰς κοινὰς τῶν Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων πράξεις ἀνέγραψαν, καὶ τῆς Ἀθηναίων πόλεως εἰκόνα ποιήσας τὴν ἑαυτοῦ σχολήν, κατὰ τὰς ἀποικίας τῶν λόγων, πλοῦτόν τε ὅσον οὐδεὶς τῶν ἀπὸ φιλοσοφίας χρηματισαμένων περιποιησάμενος, ἐτελεύτα τὸν βίον ἐπὶ Χαιρώνδου ἄρχοντος, ὀλίγαις ἡμέραις ὕστερον τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, δυοῖν δέοντα βεβιωκὼς ἑκατὸν ἔτη, γνώμῃ χρησάμενος ἅμα τοῖς ἀγαθοῖς τῆς πόλεως συγκαταλῦσαι τὸν ἑαυτοῦ βίον, ἄδηλου ἔτι ὄντος πῶς χρήσεται τῇ τύχῃ Φίλιππος παραλαβὼν τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀρχήν. τὰ μὲν οὖν ἱστορούμενα περὶ αὐτοῦ, κεφαλαιωδῶς ταῦτ' ἐστίν.

λέξις. ἡ δ' λέξις ἣ κέχρηται, τοιόνδε τινὰ χαρακτῆρα ἔχει. καθαρὰ μέν ἐστιν οὐχ ἧττον τῆς Λυσίου, καὶ οὐδὲν εἰκῇ τίθησιν ὄνομα· τήν τε διάλεκτον ἀκριβοῦσα ἐν τοῖς πάνυ τὴν κοινὴν καὶ συνηθεστάτην. καὶ γὰρ αὕτη πέφευγεν ἀπηρχαιωμένων καὶ σημειωδῶν ὀνομάτων τὴν ἀπειροκαλίαν. [κατὰ δ' τὴν τροπικὴν φράσιν, ὀλίγον τι διαλλάττει τῆς Λυσίου] καὶ κέκραται συμμέτρως· τό τε σαφὲς ἐκείνῃ

117 παραπλήσιον ἔχει, καὶ τὸ ἐναργές. ἠθική τέ ἐστι καὶ πιθανή. καὶ στρογγύλη δ' οὐκ ἔστιν, ὥσπερ ἐκείνη, καὶ συγκεκροτημένη, καὶ πρὸς ἀγῶνας δικανικοὺς εὔθετος· ὑπτία δέ ἐστι μᾶλλον καὶ κεχυμένη πλουσίως. οὐ δ' δὴ σύντομος οὕτως, ἀλλὰ καὶ κατασκελὴς καὶ βραδυτέρα τοῦ μετρίου. δι' ἣν δὲ αἰτίαν τοῦτο πάσχει, μετὰ μικρὸν ἐρῶ. οὐδὲ τὴν σύνθεσιν ἐπιδείκνυται τὴν φυσικὴν καὶ ἀφελῆ καὶ ἐναγώνιον, ὥσπερ ἡ Λυσίου, ἀλλὰ πεποιημένην μᾶλλον εἰς σεμνότητα πομπικὴν καὶ ποικίλην, καὶ πῇ μὲν εὐπρεπεστέραν ἐκείνης, πῇ δ' περιεργοτέραν. ὁ γὰρ ἀνὴρ οὗτος τὴν εὐέπειαν ἐκ παντὸς διώκει, καὶ τοῦ γλαφυρῶς λέγειν στοχάζεται μᾶλλον ἢ τοῦ ἀφελῶς. τῶν τε γὰρ φωνηέντων τὰς παραλλήλους θέσεις, ὡς λυούσας τὰς ἁρμονίας τῶν ἤχων, καὶ τὴν λειότητα τῶν φθόγγων λυμαινομένας,

παραι-

παραιτεῖται· περιόδῳ τε καὶ κύκλῳ περιλαμβάνειν τὰ νοήματα πειρᾶται ῥυθμοειδεῖ πάνυ, καὶ οὐ πολὺ ἀπέχοντι τοῦ ποιητικοῦ μέτρου· ἀναγνώσεώς τε μᾶλλον οἰκειότερός ἐστιν ἢ ῥήσεως. τοιγάρτοι τὰς μὲν ἐπιδείξεις τὰς ἐν ταῖς πανηγύρεσι, καὶ τὴν ἐκ χειρὸς θεωρίαν φέρουσιν αὐτοῦ οἱ λόγοι· τοὺς δ' ἐν ἐκκλησίαις καὶ δικαστηρίοις ἀγῶνας οὐχ ὑπομένουσι. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι πολὺ τὸ παθητικὸν ἐν ἐκείνοις εἶναι δεῖ· τοῦτο δ' ἥκιστα δέχεται περίοδος. αἵ τε παρομοιώσεις καὶ παρισώσεις καὶ τὰ ἀντίθετα, καὶ πᾶς ὁ τῶν τοιούτων σχημάτων κόσμος, πολύς ἐστι παρ' αὐτῷ, καὶ λυπεῖ πολλάκις τὴν ἄλλην κατασκευήν, περισιστάμενος ταῖς ἀκοαῖς. καθόλου δὲ τριῶν ὄντων, ὥς φησι Θεόφραστος, ἐξ ὧν γίνεται τὸ μέγα καὶ σεμνὸν καὶ περιττὸν ἐν λέξει, τῆς τε ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων, καὶ τῆς ἐκ τούτων ἁρμονίας, καὶ τῶν περιλαμβανόντων αὐτὰ σχημάτων, ἐκλέγει μὲν εὖ πάνυ, καὶ τὰ κράτιστα ὀνόματα τίθησιν· ἁρμόττει δ' αὐτὰ περιέργως, τὴν εὐφωνίαν ἐκτείνων μουσικήν· σχηματίζει τε φορτικῶς, καὶ τὰ πολλὰ γίνεται ψυχρὸς, ἢ τῷ πόρρωθεν λαμβάνειν, ἢ τῷ μὴ πρέποντα εἶναι τὰ σχήματα τοῖς πράγμασιν, [ἢ] διὰ τὸ μὴ κρατεῖν τοῦ μετρίου. ταῦτα μέντοι καὶ μακροτέραν αὐτῷ ποιεῖ τὴν λέξιν πολλάκις· λέγω δὲ τό τε εἰς περιόδους ἐναρμόττειν ἅπαντα τὰ νοήματα, καὶ τὸ τοῖς αὐτοῖς τύποις τῶν σχημάτων τὰς περιόδους περιλαμβάνειν, καὶ τὸ διώκειν ἐκ παντὸς τὴν εὐρυθμίαν. οὐ γὰρ ἅπαντα δέχεται οὔτε μῆκος τὸ αὐτὸ, οὔτε σχῆμα τὸ παραπλήσιον, οὔτε ῥυθμὸν τὸν ἴσον. ὥστε ἀνάγκη παραπληρώμασι λέξεων οὐδὲν ὠφελουσῶν χρῆσθαι, καὶ ἀπομηκύνειν πέρα τοῦ χρησίμου τὸν λόγον. λέγω δ' οὐχ ὡς διὰ παντὸς αὐτοῦ ταῦτα ποιοῦντος· οὐχ οὕτω μαίνομαι· καὶ γὰρ συντίθησί ποτε ἀφελῶς τὰ ὀνόματα, καὶ λύει τὴν περίοδον εὐκόλως, καὶ τὰ περίεργα σχήματα καὶ φορτικὰ φεύγει, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς τε καὶ δικανικοῖς λόγοις· ἀλλ' ὡς ἐπὶ πολὺ τῷ ῥυθμῷ δουλεύοντος, καὶ τῷ κύκλῳ τῆς περιόδου, καὶ τὸ κάλλος τῆς ἀπαγγελίας ἐν τῷ περιττῷ τιθεμένου, κοινότερον εἴρηκα περὶ αὐτοῦ. κατὰ δὴ ταῦτα φημὶ τὴν Ἰσοκράτους λέξιν λείπεσθαι τῆς Λυσίου, καὶ *Ὑπὸ Λυσίου λείπεταί τε καὶ προτερεῖ.* ἔτι κατὰ τὴν χάριν. καίτοιγε ἀνθηρός ἐστιν, εἰ καί τις ἄλλος, καὶ ἐπαγωγὸς ἡδονῇ τῶν ἀκροωμένων Ἰσοκράτης· ἀλλ' οὐκ ἔχει τὴν αὐτὴν χάριν ἐκείνῳ. τοσοῦτον δ' αὐτοῦ λείπεται κατὰ ταύτην τὴν ἀρετὴν, ὅσον τῶν φύσει καλῶν σωμάτων τὰ συνερανιζόμενα κόσμοις ἐπιθέτοις. πέφυκε γὰρ ἡ Λυσίου λέξις ἔχειν τὸ χαρίεν· ἡ δ' Ἰσοκράτους, βούλεται. ταύταις μὲν δὴ ταῖς ἀρεταῖς ὑστερεῖ Λυσίου, κατὰ γοῦν τὴν ἐμὴν γνώμην· προτερεῖ δέ γε ἐν ταῖς μελλούσαις λέγεσθαι. ὑψηλότερός ἐστιν ἐκείνου κατὰ τὴν ἑρμηνείαν, καὶ μεγαλοπρεπέστερος μακρῷ, καὶ ἀξιωματικώτερος. θαυμαστὸν γὰρ δὴ καὶ μέγα τὸ τῆς Ἰσοκράτους κατασκευῆς ὕψος, ἡρωικῆς μᾶλλον ἢ ἀνθρω- 118
πίνης φύσεως οἰκεῖον. δοκεῖ δή μοι μὴ ἀπὸ σκοποῦ τις ἂν εἰκάσαι τὴν μὲν Ἰσοκράτους ῥητορικὴν, τῇ Πολυκλείτου τε καὶ Φειδίου τέχνῃ, κατὰ τὸ σεμνὸν καὶ μεγαλότεχνον καὶ ἀξιωματικόν· τὴν δὲ Λυσίου, τῇ Καλάμιδος καὶ Καλλιμάχου, τῆς λεπτότητος ἕνεκα καὶ τῆς χάριτος. ὥσπερ γὰρ ἐκείνων οἱ μὲν, ἐν τοῖς ἐλάττοσι καὶ ἀνθρωπικοῖς ἔργοις εἰσὶν ἐπιτυχέστεροι τῶν ἑτέρων, οἱ δ', ἐν τοῖς μείζοσι καὶ θειοτέροις δεξιώτεροι· οὕτω καὶ τῶν ῥητόρων ὁ μὲν, ἐν τοῖς μικροῖς ἐστι σοφώτερος, ὁ δ', ἐν τοῖς μεγάλοις περιττότερος. τάχα μὲν γὰρ καὶ τῇ φύσει μεγαλόφρων τις ὤν· εἰ δὲ μή, τῇ γε προαιρέσει πάντως τὸ σεμνὸν καὶ θαυμαστὸν διώκων. ταῦτα μὲν οὖν περὶ τῆς λέξεως τοῦ ῥήτορος.

Τὰ δ' ἐν τῷ πραγματικῷ τόπῳ θεωρήματα, τὰ μὲν, ὅμοια τοῖς Λυσίου· τὰ δὲ, κρείττονα. ἡ μὲν *Τὰ πραγματικοῦ τόπου θεωρήματα παρ' Ἰσοκράτει τε καὶ παρὰ Λυσίᾳ.* εὕρεσις ἡ τῶν ἐνθυμημάτων, ἡ πρὸς ἕκαστον ἁρμόττουσα πρᾶγμα, πολλὴ καὶ πυκνὴ καὶ οὐδὲν ἐκείνης λειπομένη· καὶ κρίσις ὡσαύτως ἀπὸ μεγάλης φρονήσεως γινομένη· τάξις δὲ καὶ μερισμοὶ τῶν πραγμάτων, καὶ ἡ κατ' ἐπιχείρημα ἐξεργασία, καὶ τὸ διαλαμβάνεσθαι τὴν ὁμοειδίαν ἰδίαις μεταβολαῖς καὶ ξένοις ἐπεισοδίοις, τά τε ἄλλα ὅσα περὶ τὴν πραγματικὴν οἰκονομίαν ἐστὶν ἀγαθὰ, πολλῷ μείζονά ἐστι παρ' Ἰσοκράτει καὶ κρείττονα. μάλιστα δ' ἡ προαίρεσις ἡ τῶν λόγων περὶ οὓς ἐσπούδαζε, καὶ τῶν ὑποθέσεων τὸ κάλλος, ἐν αἷς ἐποιεῖτο τὰς διατριβάς· ἐξ ὧν οὐ λέγειν δεινοὺς μόνον ἀπεργάσαιτ' ἂν τοὺς προσέχοντας αὐτῷ τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη σπουδαίους, οἴκῳ τε καὶ πόλει καὶ ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι χρησίμους. κράτιστα γὰρ δὴ παιδεύματα πρὸς ἀρετὴν ἐν τοῖς Ἰσοκράτους ἐστὶν εὑρεῖν λόγοις. καὶ ἔγωγέ φημι χρῆναι τοὺς μέλλοντας οὐχὶ μέρος τι τῆς πολιτικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ὅλην αὐτὴν κτήσασθαι, τοῦτον ἔχειν τὸν ῥήτορα διὰ

χρεός· καὶ εἴ τις ἐπιτηδεύει τὴν ἀληθινὴν φιλοσοφίαν, μὴ τὸ θεωρητικὸν αὐτῆς μόνον ἀγαπῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ πραγματικὸν, μηδ᾽ ἀφ᾽ ὧν αὐτὸς ἄλυπον ἕξει βίον προαιρούμενος, ἀλλὰ ἐξ ὧν πολλοὺς ὠφελήσει, παρακελευσαίμην ἂν αὐτῷ τὴν ἐκείνου τοῦ ῥήτορος μιμεῖσθαι προαίρεσιν.

τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου τὸ πρακτικόν. τίς γὰρ οὐκ ἂν γένοιτο φιλόπολίς τε καὶ φιλόδημος· ἢ τίς οὐκ ἂν ἐπιτηδεύσειε τὴν πολιτικὴν καλοκἀγαθίαν, ἀναγνοὺς αὐτοῦ τὸν πανηγυρικόν; ἐν ᾧ διεξιὼν τὰς τῶν ἀρχαίων ἀρετὰς, φησὶν ὡς οἱ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερώσαντες ἀπὸ τῶν βαρβάρων, οὐ τὰ πολέμια δεινοὶ μόνον ἦσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤθη γενναῖοι, καὶ φιλότιμοι καὶ σώφρονες· οἵ γε τῶν μὲν κοινῶν μᾶλλον ἐφρόντιζον ἢ τῶν ἰδίων, τῶν δὲ ἀλλοτρίων ἧττον ἐπεθύμουν ἢ τῶν ἀδυνάτων· καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐ πρὸς ἀργύριον ἔκρινον, ἀλλὰ πρὸς εὐδοξίαν· μέγαν οἰόμενοι τοῖς παισὶ καταλείψειν πλοῦτον καὶ ἀνεπίφθονον, τὴν παρὰ τοῖς πλήθεσι τιμήν. κρείττονα δὲ ἡγοῦντο τὸν εὐσχήμονα θάνατον, ἢ τὸν ἀκλεῆ βίον· ἐσκόπουν δὲ οὐχ ὅπως οἱ νόμοι καλῶς καὶ ἀκριβῶς αὐτοῖς ἕξουσιν, ἀλλ᾽ ὡς ἡ τῶν καθ᾽ ἡμέραν ἐπιτηδευμάτων μετριότης μηδὲν ἐκβήσεται τῶν πατρίων. οὕτω δὲ εἶχεν αὐτοῖς τὰ πρὸς ἀλλήλους φιλοτίμως καὶ πολιτικῶς, ὥστε καὶ τὰς στάσεις ἐποιοῦντο πρὸς ἀλλήλους, πότεροι πλείω τὴν πόλιν ἀγαθὰ ποιήσουσιν, οὐχ οἵτινες τοὺς ἑτέρους ἀπολέσαντες, τῶν λοιπῶν αὐτοὶ ἄρξουσι· τῇ δὲ αὐτῇ προθυμίᾳ χρώμενοι καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τῷ θεραπεύειν προσήγοντο τὰς πόλεις, καὶ τῷ πείθειν ταῖς εὐεργεσίαις μᾶλλον ἢ τῷ βιάζεσθαι τοῖς ὅπλοις, κατεῖχον· πιστοτέροις χρώμενοι τοῖς λόγοις ἢ νῦν τοῖς ὅρκοις, καὶ ταῖς συνθήκαις ἀξιοῦντες μᾶλλον ἐμμένειν, ἢ ταῖς ἀνάγκαις· τοιαῦτα δὲ περὶ τῶν ἡττόνων ἀξιοῦντες γινώσκειν, οἷα

119 περὶ σφῶν αὐτῶν τοὺς κρείττους ἂν ἠξίωσαν φρονεῖν· οὕτω δὲ παρεσκευασμένοι τὰς γνώμας, ὡς ἰδίᾳ μὲν ἔχοντες τὰς ἑαυτῶν πόλεις, κοινὴν δὲ πατρίδα τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντες.

τοῦ πρὸς Φίλιππον λόγου τὸ πρακτικόν. τίς δ᾽ οὐκ ἂν ἀγαπήσειε μέγεθος ἔχων ἀνὴρ καὶ δυνάμεώς τινος ἡγούμενος, ἃ πρὸς Φίλιππον αὐτῷ τὸν Μακεδόνα γέγραπται; ἐν οἷς ἀξιοῖ στρατηγὸν ἄνδρα καὶ τηλικαύτης ἐξουσίας κύριον, διαλλάττειν μὲν τὰς διαφερομένας πόλεις, ἀλλὰ μὴ συγκρούειν πρὸς ἀλλήλας, τὴν δὲ Ἑλλάδα μεγάλην ἐκ μικρᾶς ποιεῖν· ὑπεριδόντα [δὲ] τῆς περὶ τὰ μικρὰ φιλοτιμίας, τοῖς τοιούτοις ἐπιχειρεῖν ἔργοις, ἐξ ὧν κατορθώσας τε, πάντων ἡγεμόνων ἐπιφανέστατος ἔσται, καὶ ἀποτυχὼν, τήν γε εὔνοιαν τὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων κτήσεται· ἧς οἱ τυχόντες, πολλῷ μᾶλλόν εἰσι ζηλωτότεροι τῶν μεγάλας πόλεις καὶ πολλὰς χώρας καταστρεφομένων. ἔτι δὲ παρακελεύεται μιμεῖσθαι τὴν Ἡρακλέους τε προαίρεσιν, καὶ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, ὅσοι μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἐστράτευσαν. καί φησι χρῆναι τοὺς ἑτέρων διαφέροντας, προαιρεῖσθαι μὲν τὰς μέ-
„ γεθος ἐχούσας πράξεις, ἐπιτελεῖν δὲ αὐτὰς μετὰ ἀρετῆς, ἐνθυμουμένους ὅτι τὸ μὲν σῶμα θνη-
„ τὸν ἔχομεν, ἀθάνατοι δὲ γινόμεθα δι᾽ ἀρετήν· καὶ τοῖς μὲν πρὸς ἄλλο τι τῶν ἀγαθῶν ἀπλήστως διακειμένοις ἀχθόμεθα, τοὺς δὲ τιμὴν μείζω τῆς ὑπαρχούσης ἀεὶ κτωμένους ἐπαινοῦμεν· καὶ ὅτι τῶν μὲν ἄλλων ἐφ᾽ οἷς [χαίρουσιν οἱ πολλοὶ,] τοῦ τε πλούτου καὶ ἀρχῆς καὶ δυναστείας, πολλάκις τοὺς ἐχθροὺς συμβαίνει γενέσθαι κυρίους, τῆς δὲ ἀρετῆς καὶ τῆς παρὰ τοῖς πλήθεσιν εὐνοίας, τοὺς οἰκείους ἑκάστου κληρονομεῖν. πολλὴ γὰρ ἀνάγκη τοὺς ἀναγινώσκοντας ταῦτα δυνάστας φρονήματός τε μείζονος ὑποπίμπλασθαι, καὶ μᾶλλον ἐπιθυμεῖν τῆς ἀρετῆς.

τοῦ περὶ εἰρήνης λόγου τὸ πρακτικόν. τίς δὲ ἂν μᾶλλον ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐσέβειαν προτρέψαιτο, καθ᾽ ἕκαστόν τε ἄνδρα ἰδίᾳ καὶ κοινῇ τὰς πόλεις ὅλας, τοῦ περὶ τῆς εἰρήνης λόγου; ἐν γὰρ δὴ τούτῳ πείθει τοὺς Ἀθηναίους, τῶν μὲν ἀλλοτρίων μὴ ἐπιθυμεῖν, ἐπὶ δὲ τοῖς παροῦσι στέργειν· καὶ τῶν μὲν μικρῶν πόλεων ὡσπερεὶ κτημάτων φείδεσθαι, τοὺς δὲ συμμάχοις [εὐνοίᾳ] τε καὶ εὐεργεσίαις πειρᾶσθαι κατέχειν, ἀλλὰ μὴ ταῖς ἀνάγκαις μηδὲ ταῖς βίαις· τῶν δὲ προγόνων μιμεῖσθαι μὴ τοὺς περὶ τῶν Δεκελεικῶν γενομένους, οἳ μικροῦ ἐδέησαν ἀπολέσαι τὴν πόλιν, ἀλλὰ τοὺς περὶ τῶν Περσικῶν, οἳ καλοκἀγαθίαν ἀσκοῦντες διετέλεσαν. ἐπιδείκνυταί τε ὡς οὐχ αἱ πολλαὶ τριήρεις, οὐδ᾽ οἱ
„ μετὰ βίας ἀρχόμενοι Ἕλληνες μεγάλην ποιοῦσι τὴν πόλιν, ἀλλ᾽ αἱ δίκαιαί τε προαιρέσεις, καὶ
„ τὸ τοῖς ἀδικουμένοις βοηθεῖν. παρακαλεῖ τε τὴν τῶν Ἑλλήνων εὔνοιαν οἰκείαν ποιεῖν τῇ πόλει, μεγίστην ἡγούμενος πρὸς εὐδαιμονίαν· καὶ πολεμικοὺς μὲν εἶναι ταῖς παρασκευαῖς καὶ ταῖς μελέταις, εἰρηνικοὺς δὲ τῷ μηδένα μηδὲν ἀδικεῖν· διδάσκων ὡς οὔτε πρὸς πλοῦτον, οὔτε πρὸς

δόξαν

δόξαν, οὐδ' ὅλως πρὸς εὐδαιμονίαν οὐδὲν ἂν συμβάλοιτο τηλικαύτην δύναμιν, ὅσην ἀρετὴ καὶ τὰ μέρη ταύτης· καὶ τοῖς μὴ ταῦτα ὑπειληφόσιν ἐπιτιμῶν, οἳ τὴν μὲν ἀδικίαν κερδαλέαν ἡγοῦντο, καὶ πρὸς τὸν βίον τὸν καθ' ἡμέραν συμφέρουσαν· τὴν δὲ δικαιοσύνην, ἀλυσιτελῆ, καὶ μᾶλλον ἑτέροις ἢ τοῖς ἔχουσιν ὠφέλιμον. τούτων γὰρ οὐκ οἶδ' εἴ τις ἂν ἢ βελτίους ἢ ἀληθεστέρους ἢ μᾶλλον πρέποντας φιλοσοφίᾳ δύναιτο λόγους εἰπεῖν. τίς δὲ τὸν Ἀρεοπαγιτικὸν ἀναγνοὺς λόγον, οὐκ ἂν γένοιτο κοσμιώτερος; ἢ τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ῥήτορος; ὃς ἐτόλμησε διαλεχθῆναι περὶ πολιτείας Ἀθηναίοις, ἀξιῶν μεταθέσθαι μὲν τὴν τότε καθεστῶσαν δημοκρατίαν, ὡς μεγάλα βλάπτουσαν τὴν πόλιν, ὑφ' ἧς [τῆς] δημαγωγῶν οὐδεὶς ἐπεχείρει λέγειν 120 θεωρῶν εἰς τοσαύτην αὐτὴν προεληλυθέναι ἀκοσμίαν, ὥστε μηδὲ τοὺς ἄρχοντας ἔτι τῶν ἰδιωτῶν κρατεῖν, ἀλλ' ἕκαστον ὅ τι καθ' ἡδονὴν αὐτῷ γένοιτο, καὶ ποιοῦντα καὶ λέγοντα, καὶ τὴν ἄκαιρον παρρησίαν, δημοτικὴν ἐξουσίαν ὑπὸ πάντων νομιζομένην· ἀνασώσασθαι δὲ τὴν ὑπὸ Σόλωνός τε καὶ Κλεισθένους κατασταθεῖσαν πολιτείαν· ἧς τὴν προαίρεσιν καὶ τὰ ἔθη διεξιὼν, δεινότερον μὲν ἡγεῖσθαί φησι τοὺς τότε ἀνθρώπους ὃ τοῖς πρεσβυτέροις ἀντειπεῖν, ἢ τὴν τάξιν λύειν· δημοκρατίαν δ' αὐτοὺς νομίζειν οὐ τὴν ἀκολασίαν, ἀλλὰ τὴν σωφροσύνην· ὃ δὲ ἐλευθερίαν, οὐκ ἐν τῷ καταφρονεῖν τῶν ἀρχόντων, ἀλλ' ἐν τῷ τὰ κελευόμενα ποιεῖν τίθεσθαι· ἐξουσίαν τε οὐδενὶ τῶν ἀκολάστων ἐπιτρέπειν, ἀλλὰ τοῖς βελτίστοις ἀναθεῖναι τὰς ἀρχὰς, τούτους ἔσεσθαι τοὺς ἄλλους ὑπολαμβάνοντας οἷοί περ ἂν ὦσιν οἱ τὴν πόλιν διοικοῦντες· ἀντὶ δὲ τοῦ τὰς ἰδίας οὐσίας ἐκ τῶν δημοσίων ἐπανορθοῦν, τοὺς ἰδίους πλούτους εἰς τὰ κοινὰ καταχορηγῆσαι. χωρὶς δὲ τούτων, πλείω τὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι τοὺς πατέρας τῶν νέων ἀνδρῶν γενομένων, ἢ παίδων ὄντων ἐποιοῦντο· ἐνθυμουμένους ὡς οὐκ ἐξ ἐκείνης τῆς παιδείας, ἀλλ' ἐκ ταύτης τῆς σωφροσύνης μᾶλλον ὠφελεῖται τὸ κοινόν· κρείττονά τε ὑπολαμβάνειν τὰ χρηστὰ ἐπιτηδεύματα τῆς ἀκριβοῦς νομοθεσίας, σκοποῦντας οὐχ ὅπως ταῖς τιμωρίαις τοὺς ἁμαρτάνοντας ἀνείρξουσιν, ἀλλ' ὡς μηδὲν ἄξιον ζημίας ἕκαστον ἐπιτηδεύειν· καὶ τὴν μὲν πατρίδα δεῖν οἰομένους ἐν ἐξουσίᾳ διάγειν μεγάλῃ, τοῖς δ' ἰδιώταις μηδὲν ἐξεῖναι ποιεῖν ὅ τι ἂν οἱ νόμοι κωλύωσι· καρτερεῖν δὲ τὰ δεινὰ, καὶ μὴ ἐκπλήττεσθαι ταῖς συμφοραῖς. τίς δ' ἂν μᾶλλον πείσειε καὶ πόλιν καὶ ἄνδρας τοῦ ῥήτορος, πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλῃ, μάλιστα δ' ἐν τῷ πρὸς Λακεδαιμονίους γραφέντι λόγῳ, ὃς ἐπιγράφεται μὲν Ἀρχίδαμος, ὑπόθεσιν δὲ περιείληφε τὴν περὶ τοῦ μὴ περιορᾶσθαι Μεσσήνην Βοιωτοῖς, μηδὲ ποιεῖν τὸ προσταττόμενον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν; ἠτύχητο γὰρ δὴ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἥ τε περὶ Λεῦκτρα μάχη, καὶ πολλαὶ μετ' ἐκείνην ἕτεραι· καὶ τὰ μὲν Θηβαίων πράγματα ἦρτο τε καὶ εἰς μέγεθος ἀρχῆς προεληλύθει· τὰ δὲ τῆς Σπάρτης, ταπεινὰ καὶ ἀνάξια τῆς ἀρχαίας ἡγεμονίας ἐγεγόνει. τελευτῶσα γοῦν ἵνα τύχῃ τῆς εἰρήνης ἡ πόλις, ἐβουλεύετο εἰ χρὴ Μεσσήνης ἀποστῆναι, ταύτην ἐπιταττόντων αὐτῇ Βοιωτῶν τὴν ἀνάγκην. ὁρῶν οὖν αὐτὴν ἀνάξια πράττειν μέλλουσαν τῶν προγόνων, τόνδε τὸν λόγον συνετάξατο Ἀρχιδάμῳ, νέῳ μὲν ὄντι καὶ οὔπω βασιλεύοντι, ἐλπίδας δὲ πολλὰς ἔχοντι ταύτης τεύξεσθαι τῆς τιμῆς. ἐν ᾧ διεξέρχεται πρῶτον μὲν ὡς δικαίως ἐκτήσαντο Μεσσήνην Λακεδαιμόνιοι, παραδόντων τε αὐτὴν τῶν Κρεσφόντου παίδων, ὅτε ἐξέπεσον ἐκ τῆς ἀρχῆς, καὶ τοῦ θεοῦ προστάξαντος δέξασθαι καὶ τιμωρεῖν τοῖς ἀδικουμένοις· πρὸς δὲ τούτοις ἐπικυρώσαντος μὲν τὴν κτῆσιν τοῦ πολέμου, κατοχὴν δὲ καὶ βέβαιον πεποιηκότος τοῦ χρόνου. διδάσκει δὲ ὡς οὐ Μεσσηνίοις τοῖς οὐκέτ' οὖσιν, ἀλλὰ δούλοις καὶ εἵλωσιν ὁρμητήριον καὶ καταφυγὴν παρέξουσι τὴν πόλιν. διεξέρχεταί τε τοὺς κινδύνους τῶν προγόνων, οὓς ὑπέμειναν ἕνεκα τῆς ἡγεμονίας καὶ τῆς δόξης, ὑπομιμνήσκει τῆς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπαρχούσης περὶ αὐτῶν. παραινεῖ τε μὴ συγκαταπίπτειν ταῖς τύχαις, μηδ' ἀπογινώσκειν τὰς μεταβολάς· ἐνθυμουμένους ὅτι πολλοὶ μὲν ἤδη μείζω δύναμιν ἔχοντες ἢ Θηβαῖοι, ὑπὸ τῶν ἀσθενεστέρων ἐκρατήθησαν· πολλοὶ δὲ εἰς πολιορκίαν κατακλεισθέντες καὶ δεινότερα ἢ Λακεδαιμόνιοι πάσχοντες, διέφθειραν τοὺς ἐπιστρατεύσαντας· καὶ παράδειγμα ποιεῖται τὴν Ἀθηναίων πόλιν, ἥτις ἐκ 121 πολλῆς εὐδαιμονίας ἀνάστατος γενομένη, τοὺς ἐσχάτους ὑπέστη κινδύνους, ἵνα μὴ τοῖς βαρβάροις ποιῇ τὸ προσταττόμενον. παρακελεύεται δὲ καὶ καρτερεῖν ἐπὶ τοῖς παροῦσι, καὶ θαρρεῖν περὶ τῶν μελλόντων· ἐπισταμένους ὅτι τὰς τοιαύτας συμφορὰς αἱ πόλεις ἐπανορθοῦνται πολιτείᾳ χρηστῇ, καὶ πολέμων ἐμπειρίαις· ἐν οἷς προέχει ἡ Σπάρτη τῶν ἄλλων πόλεων. οἴεται δὲ δεῖν

Τοῦ Ἀρεοπαγιτικοῦ τὸ κεφάλαιον.

Τοῦ Ἀρχιδάμου τὸ κεφάλαιον.

αὐτοὺς κακῶς πράττοντας μὴ εἰρήνης ἐπιθυμεῖν, οἷς ἐκ τῆς καινουργίας ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβαλεῖν τὰ πράγματα ἐλπίς, ἀλλὰ τοὺς εὐτυχοῦντας. ἐν γὰρ τῷ κινδύνῳ τὴν τῶν παρόντων ἀγαθῶν εἶναι φυλακήν. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα πρὸς τούτοις διεξελθὼν ὅσα καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τοῖς ἐπιφανεστάτοις αὐτῶν ἐπράχθη κατὰ τοὺς πολέμους λαμπρὰ ἔργα, καὶ ὅσης αἰσχύνης ἄξια δράσουσι, καὶ ὡς διαβληθήσονται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπιλογισάμενος, καὶ ὅτι πάντοθεν αὐτοῖς ἐπικουρία τις ἔσται τὸν ἀγῶνα ποιουμένοις, καὶ παρὰ θεῶν, καὶ παρὰ συμμάχων, καὶ παρὰ πάντων ἀνθρώπων, οἷς ἐπίφθονος ἡ Θηβαίων δύναμις αὐξομένη· καὶ τὴν κατέχουσαν ἀκοσμίαν καὶ ταραχὴν τὰς πόλεις ἐπιτροπευόντων τῆς Ἑλλάδος Βοιωτῶν ἐπιδειξάμενος, τελευτῶν εἰ καὶ μηδὲν τούτων μέλλοι γίνεσθαι, μηδὲ ὑπολείποιτό τις ἄλλη σωτηρίας ἐλπίς, ἐκλιπεῖν κελεύει τὴν πόλιν· διδάσκων αὐτοὺς ὡς χρὴ παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας, καὶ τὸν ἄλλον ὄχλον εἴς τε Σικελίαν ἐκπέμψαι καὶ Ἰταλίαν, καὶ τἄλλα χωρία τὰ φίλια· αὐτοὺς δὲ καταλαβομένους τόπον ὅστις ἂν ὀχυρώτατος ᾖ, καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτηδειότατος, ἄγειν καὶ φέρειν τοὺς πολεμίους καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. οὐδεμίαν γὰρ ἀξιώσειν δύναμιν ὁμόσε χωρεῖν ἀνδράσι κρατίστοις μὲν τὰ πολέμια τῶν Ἑλλήνων, ἀπονενοημένως δὲ πρὸς τὸ ζῆν διακειμένοις, δικαίαν δὲ ὀργὴν καὶ πρόφασιν εὐπρεπῆ τῆς ἀνάγκης ἔχουσι. ταῦτα γὰρ οὐ Λακεδαιμονίοις συμβουλεύειν φαίην ἂν αὐτὸν ἔγωγε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, πολλῷ κρεῖττον ἁπάντων φιλοσόφων, οἳ τέλος ποιοῦνται τοῦ βίου τὴν ἀρετὴν καὶ τὸ καλόν. ἔχων δὲ πολλοὺς αὐτοῦ καὶ ἄλλους διεξιέναι λόγους πρός τε πόλεις καὶ δυνάστας καὶ ἰδιώτας γραφέντας, ὧν οἱ μὲν εἰς τὸν βίον καὶ σωφροσύνην τὰ πλήθη παρακαλοῦσιν, οἱ δὲ εἰς μετριότητα καὶ νόμιμον ἀρχὴν τοὺς δυνάστας προάγουσιν, οἱ δὲ κοσμίους τῶν ἰδιωτῶν ἀπεργάζονται τοὺς βίους, ἃ δεῖ πράττειν ἕκαστον ὑποτιθέμενοι, δεδοικὼς μὴ πέρα τοῦ δέοντος ὁ λόγος ἐκμηκυνθῇ μοι, ταῦτα μὲν ἐάσω. τοῦ δὴ εὐπαρακολούθητα γενέσθαι μοι μᾶλλον τὰ πρόσθεν εἰρημένα, καὶ τῆς διαφορᾶς ἕνεκα ἣ διαλλάττει Λυσίου, τὰς ἀρετὰς αὐτῶν εἰς βραχύτερον συναγαγὼν λόγον, ἐπὶ τὰ παραδείγματα μεταβήσομαι.

ἀνακεφαλαίωσις τῆς Ἰσοκράτους πρὸς Λυσίαν συγκρίσεως.

πρώτην μὲν τοίνυν ἔφην ἀρετὴν εἶναι λόγων, τὴν καθαρὰν ἑρμηνείαν· ἐν ᾗ διαλλαγὴν οὐδεμίαν εὕρισκον παρ' οὐδετέρῳ. ἔπειτα, τὴν ἀκρίβειαν τῆς διαλέκτου τῆς τότε συνήθους· καὶ ταύτην ἑώρων ὁμοίαν παρ' ἀμφοτέροις. μετὰ ταῦτα ἐπελογιζόμην ὅτι τοῖς κυρίοις καὶ συνήθεσι καὶ κοινοῖς ὀνόμασιν ἀμφότεροι κέχρηνται· ἡ δὲ Ἰσοκράτους λέξις προσλαβοῦσά τι τῆς ποιητικῆς κατασκευῆς, μέχρι τοῦ μὴ λυπῆσαι προῆλθε. τῆς δὲ σαφηνείας καὶ τῆς ἐναργείας ἀμφοτέρους κρατεῖν ἀπεφηνάμην. ἐν δὲ τῷ συντόμως ἐκφέρειν τὰ νοήματα, Λυσίαν μᾶλλον ἡγούμην ἐπιτυγχάνειν. περὶ τὰς αὐξήσεις Ἰσοκράτην κατορθοῦν ἄμεινον ἐδόκουν. ἐν τῷ συστρέφειν τὰ νοήματα καὶ στρογγύλως ἐκφέρειν, ὡς πρὸς ἀληθινοὺς ἀγῶνας ἐπιτήδειον Λυσίαν ἀπεδεχόμην. ἐν
122 ταῖς ἠθοποιΐαις ἀμφοτέρους εὕρισκον δεξιούς. τῆς δὲ χάριτος καὶ τῆς ἡδονῆς ἀναμφιλόγως ἀπεδίδουν τὰ πρωτεῖα Λυσίᾳ. τὸ μεγαλοπρεπὲς ἡρῷον, παρ' Ἰσοκράτει. τοῦ πιθανοῦ καὶ πρέποντος οὐδέτερον ἐδόκουν ἀπολείπεσθαι. ἐν τῇ συνθέσει τῶν ὀνομάτων Λυσίαν μὲν ἀφελέστερον ἔκρινον, Ἰσοκράτην δὲ περιεργότερον· καὶ τὸν μὲν, τῆς ἀληθείας πιθανώτερον εἰκαστήν, τὸν δὲ, τῆς κατασκευῆς ἀθλητὴν ἰσχυρότερον. ταῦτα ἔφην περὶ τῆς λέξεως τῆς ἑκατέρου.

ἐν πραγματικοῦ τόπου τοῖς θεωρήμασι πῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχουσιν ὁ Λυσίας τε καὶ Ἰσοκρ.

τῶν δὲ πραγματικῶν ποιούμενος ἐξέτασιν, τὴν μὲν εὕρεσιν θαυμαστὴν παρ' ἀμφοῖν κατελαβόμην, καὶ ἔτι τὴν κρίσιν· τῇ δὲ τάξει τῶν ἐνθυμημάτων, καὶ τοῖς μερισμοῖς τῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ τῇ καθ' ἕκαστον εἶδος ἐξεργασίᾳ, τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι τοῖς ἐν τῷ πραγματικῷ τόπῳ θεωρήμασι, παρὰ πολὺ προτερεῖν ἡγούμην Ἰσοκράτην Λυσίου. κατὰ δὲ τὴν λαμπρότητα τῶν ὑποθέσεων, καὶ τὸ φιλόσοφον τῆς προαιρέσεως, πλεῖον διαφέρειν ἢ παιδὸς ἄνδρα, ὡς ὁ Πλάτων εἴρηκεν· εἰ δὲ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ῥητόρων, ὅσοι φιλοσόφως τοῦ μαθήματος τούτου προέστησαν. τῆς μέντοι ἀγωγῆς τῶν περιόδων τὸ κύκλιον, καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς λέξεως τὸ μειρακιῶδες, οὐκ ἐδοκίμαζον. δουλεύει γὰρ ἡ διάνοια πολλάκις τῷ ῥυθμῷ τῆς λέξεως, καὶ τοῦ κομψοῦ λείπεται τὸ ἀληθινόν· κράτιστόν τε ἐπιτήδευμα ἐν διαλέκτῳ πολιτικῇ καὶ ἐναγωνίῳ, τὸ ὁμοιότατον τῷ κατὰ φύσιν. βούλεται δὲ ἡ φύσις τοῖς νοήμασιν ἕπεσθαι τὴν λέξιν, οὐ τῇ λέξει τὰ νοήματα. συμβούλῳ δὲ δὴ περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης λέγοντι, καὶ ἰδιώτῃ τὸν περὶ ψυχῆς φέροντι κίνδυνον ἐν δικασταῖς, τὰ κομψὰ καὶ θεατρικὰ καὶ μειρακιώδη ταῦτα οὐκ οἶδα εἴ τινα δύναιτο ἂν παρασχεῖν ὠφέλειαν· μᾶλλον δὲ οἶδα ὅτι καὶ

βλάβης ἂν αἰτία γένοιτο. ἀγελαιότερος γὰρ πᾶς, ἐν σπουδῇ καὶ καλῶς γινόμενος, ἄωρον πρᾶγμα καὶ πολεμιώτατον ἐλέῳ. οὐκ ἔστι δ' οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος περὶ τούτου μὰ Δία· ἐπεὶ πολλοὶ καὶ τῶν παλαιῶν ταύτην εἴληφασι περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν. Φιλόνικος μὲν γὰρ ὁ διαλεκτικός, τὴν ἄλλην κατασκευὴν τῆς λέξεως ἐπαινῶν τἀνδρός, μέμφεται τῆς κενότητος ταύτης καὶ τῆς φορτικῆς· ἐοικέναι τέ φησιν αὐτὸν ζωγράφῳ ταῖς αὐταῖς ἐσθῆσι καὶ τοῖς αὐτοῖς σχήμασι πάσας ἐπικοσμοῦντι τὰς γραφάς. ἅπαντας γοῦν [φησὶν] εἰσάγει τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῖς αὐτοῖς τρόποις τῆς λέξεως κεχρημένους· ὥστε ἐν πολλοῖς τεχνικῶς τὰ καθ' ἕκαστα ἐξεργαζόμενον, τοῖς ὅλοις ἀπρεπῆ παντελῶς φαίνεσθαι, διὰ τὸ μὴ προσηκόντως τοῖς ὑποκειμένοις τὰ ἤθη φράζειν. Ἱερώνυμος δ' ὁ φιλόσοφός φησιν, ἀναγνῶναι μὲν ἄν τινα δυνηθῆναι τοὺς λόγους αὐτοῦ καλῶς, δημηγορῆσαι δὲ τήν τε φωνὴν καὶ τὸν τόνον ἐπάραντα, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ κατασκευῇ, μετὰ τῆς ἁρμοττούσης ὑποκρίσεως εἰπεῖν, οὐ παντελῶς. τὸ γὰρ μέγιστον καὶ κινητικώτατον τῶν ὄχλων, παραιτεῖσθαι, τὸ παθητικὸν καὶ ἔμψυχον· δουλεύειν γὰρ αὐτὸν τῇ λειότητι διὰ παντός. τὸ δὲ κεκραμένον καὶ παντοδαπὸν ἐπιτάσει τε καὶ ἀνέσει, καὶ τὸ τῆς παθητικαῖς ὑποθέσεσι διειλημμένον, παραβεβηκέναι. καθόλου δέ φησιν αὐτὸν εἰς ἀναγνώστου παιδὸς φωνὴν καταδύντα, μήτε τόνον, μήτε πάθος, μήτε ὑπόκρισιν δύνασθαι φέρειν. πολλοῖς δὲ καὶ ἄλλοις ταῦτα καὶ παραπλήσια τούτοις εἴρηται, περὶ ὧν οὐδὲν δέομαι γράφειν. ἐκ τῆς αὐτῆς γὰρ ἔσται τῆς Ἰσοκράτους λέξεως τεθείσης καταφανὴς ὅ τε τῶν περιόδων ῥυθμός, ἐκ παντὸς διώκων τὸ γλαφυρόν, καὶ τὸ τῶν σχημάτων τὸ μειρακιῶδες περὶ τὰς ἀντιθέσεις, καὶ παρισώσεις καὶ παρομοιώσεις κατατεινόμενον. καὶ οὐ τὸ γένος μέμφομαι τῶν σχημάτων· πολλοὶ γὰρ αὐτοῖς ἐχρήσαντο καὶ συγγραφεῖς καὶ ῥήτορες, ἀνθίσαι βουλόμενοι τὴν λέξιν· ἀλλὰ τὸν πλεονασμόν. τῷ γὰρ μὴ ἐν καιρῷ γίνεσθαι, μηδὲ ἐν ὥρᾳ, προσίστασθαί φημι ταῖς ἀκοαῖς. ἔν γε οὖν τῷ Πανηγυρικῷ τῷ περιβοήτῳ λόγῳ, πολύ ἐστιν ἐν τοῖς τοιούτοις· Πλείστων μὲν οὖν ἀγαθῶν αἰτίους, καὶ μεγίστων ἐπαίνων ἀξίους ἡγοῦμαι. 123 ἐν τούτῳ γὰρ οὐ μόνον τῷ κώλῳ τὸ κῶλον ἴσον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τοῖς ὀνόμασι· τῷ μὲν Πλείστων, τὸ Μεγίστων· τῷ δ' Ἀγαθῶν, τὸ Ἐπαίνων· τῷ δ' Αἰτίους, τὸ Ἀξίους. καὶ αὖθις· Οὐδὲ ἀπέλαυον μὲν ὡς ἰδίων, ἠμέλουν δ' ὡς ἀλλοτρίων· τό τε γὰρ κῶλον τὸ δεύτερον τῷ κώλῳ [τῷ πρὸ αὐτοῦ] πάρισον, καὶ τῶν ὀνομάτων τῷ μὲν Ἀπέλαυον, τὸ Ἠμέλουν ἀντίθετον· τῷ δ' Ἰδίων, τὸ Ἀλλοτρίων. οἷς ἐπιτίθησιν· Ἀλλ' ἐκήδοντο μὲν ὡς οἰκείων, ἀπείχοντο δ' ὥσπερ χρὴ τῶν μηδὲν προσηκόντων. ἀντίκειται γὰρ δὴ πάλιν καὶ τοῦτο, τῷ μὲν Ἐκήδοντο, τὸ Ἀπείχοντο· τῷ δ' Οἰκείων, τὸ Μηδὲν προσηκόντων. καὶ οὔπω ταῦθ' ἱκανά· ἀλλ' ἐν τῇ μετὰ ταῦτα περιόδῳ πάλιν ἀντιστρέφει, τῷ μέν, Αὐτοί τε μέλλοι μάλιστα εὐδοκιμήσειν, τὸ ἐπιφερόμενον, Καὶ τοῖς παισὶ μεγάλην δόξαν καταλείψειν· τῷ δ', Οὐδὲ τὰς θρασύτητας τὰς ἀλλήλων ἐζήλουν, τὸ συναπτόμενον αὐτῷ, Οὐδὲ τὰς τόλμας τὰς καθ' ἑαυτῶν ἤσκουν. καὶ οὐδὲ μικρὸν διαλιπὼν ἐπιφέρει τούτοις· Ἀλλὰ δεινότερον μὲν ἐνόμιζον εἶναι, κακῶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀκούειν, ἢ καλῶς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθνήσκειν. ἐν οὖν καὶ δευτέρῳ τῷ μὲν Καλῶς, τὸ Κακῶς ἀντίστροφον· τῷ δ' Ἀκούειν, τὸ Ἀποθνήσκειν πάρισον. εἰ μέτριος ἦν μέχρι δεῦρο, ἀνεκτός, ἀλλ' οὐκ ἀνίησι. πάλιν γοῦν ἐν τῇ μετ' αὐτὴν περιόδῳ τίθησιν· Ὅτι τοῖς ἀγαθοῖς τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν δεήσει πολλῶν γραμμάτων, ἀλλ' ὀλίγων συνθημάτων, καὶ περὶ τῶν κοινῶν, καὶ περὶ τῶν ἰδίων ὁμονοήσουσιν. ἐν τούτοις τὸ Γραμμάτων καὶ Συνθημάτων, πάρισον· καὶ τὸ Πολλῶν καὶ Ὀλίγων, καὶ Κοινῶν καὶ Ἰδίων, ἀντίθετα. ἔπειθ' ὥσπερ οὐδὲν εἰρηκὼς τοιοῦτον, ἀθρόαις ἐπικλύσει ταῖς παρισώσεσιν, ἐπιφέρων ταυτί· Τὰ τῶν ἄλλων δίκαια θεραπεύοντες, ἀλλ' οὐχ ὑβρίζοντες τοὺς Ἕλληνας· καὶ στρατηγεῖν οἰόμενοι δεῖν αὐτῶν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν αὐτῶν· καὶ μᾶλλον ἐπιθυμοῦντες ἡγεμόνες ἢ δεσπόται προσαγορεύεσθαι, καὶ σωτῆρες, ἀλλὰ μὴ λυμεῶνες ἀποκαλεῖσθαι· τῷ ποιεῖν εὖ προσαγόμενοι τὰς πόλεις, ἀλλ' οὐ βίᾳ προσκαταστρεφόμενοι· πιστοτέροις μὲν τοῖς λόγοις, ἢ νῦν τοῖς ὅρκοις χρώμενοι· ταῖς δὲ συνθήκαις ὥσπερ ἀνάγκαις ἐμμένειν ἀξιοῦντες. καὶ τί δεῖ τὰ καθ' ἕκαστα διεξιόντα μηκύνειν; ὀλίγου γὰρ ἅπας ὁ λόγος ὑπὸ τῶν τοιούτων αὐτῷ κεκόμψευται σχημάτων. οἱ μέντοι γε ἐπὶ τελευτῇ τοῦ βίου γραφέντες λόγοι, ἧττόν εἰσι μειρακιώδεις, ὡς ἂν οἶμαι, τελείαν ἀπειληφότες τὴν φρόνησιν παρὰ τοῦ χρόνου. καὶ περὶ μὲν τούτων ἱκανὰ ταῦτα. ὥρα δ' ἂν εἴη καὶ τῶν παραδειγμάτων ἅψασθαι, καὶ δεῖξαι τίς ἐστι τούτοις ἡ τοῦ ῥήτορος ἰσχύς. ἅπαντα μὲν οὖν τὰ γένη τῶν προβλημάτων, καὶ ἰσχύ-

παραδείγματα τῶν σχημάτων μειρακιωδῶν.

παραδείγματα τῆς ἐν λόγοις ἰσχύος.

πάσας τὰς ἰδέας τῶν λόγων, ἀμήχανον ἐν ὀλίγῳ δηλῶσαι· ἀρκεῖ τε μία τε δημηγορία παραληφθεῖσα, καὶ λόγος εἷς ἐκ δικανικῶν. ὁ μὲν οὖν συμβουλευτικὸς λόγος ἐστὶν ἐν ᾧ παρακαλεῖ τοὺς Ἀθηναίους διαλύσασθαι μὲν τὸν συμμαχικὸν κληθέντα πόλεμον, ὃν ἐπολέμουν πρὸς αὐτοὺς Χῖοί τε καὶ Ῥόδιοι καὶ οἱ τούτων σύμμαχοι· παύσασθαι δὲ πλεονεκτοῦντας καὶ τῆς κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐπιθυμοῦντας ἀρχῆς· διδάσκων ὡς ἔστιν οὐ μόνον κρείττων ἡ δικαιοσύνη τῆς ἀδικίας, ἀλλὰ καὶ ὠφελιμωτέρα. τὸ μὲν οὖν ὕπτιον καὶ ἀναβεβλημένον τῆς ἀγωγῆς, καὶ τῆς περιόδου ὁ χαριεντισμὸς, ἔνεστι καὶ τούτοις· τὰ δὲ θεατρικὰ τῶν σχημάτων τεταμιευμένως παρείληπται. ταῦτα μὲν δὴ παρορᾶν δεῖ τοὺς ἀναγινώσκοντας, καὶ μὴ ἄξια ἡγεῖσθαι σπουδῆς, ὥσπερ κατ' ἀρχὰς ἔφην· τοῖς δὲ ἄλλοις πάνυ προσέχειν τὸν νοῦν. ἄρχεται δὲ ὁ λόγος ἐνθένδε·

παράδειγμα ἐκ συμβουλευτικοῦ λόγου, τὸ περὶ εἰρήνης.

124 Ἅπαντες μὲν εἰώθασιν οἱ παριόντες ἐνθάδε, ταῦτα μέγιστα φάσκειν εἶναι, καὶ μάλιστα σπουδῆς ἄξια τῇ πόλει, περὶ ὧν αὐτοὶ μέλλουσι συμβουλεύειν. οὐ μὴν ἀλλ' εἰ [καὶ] περὶ ἄλλων τινῶν πραγμάτων ἥρμοσε τοιαῦτα προειπεῖν, δοκεῖ μοι πρέπειν καὶ περὶ τῶν νυνὶ παρόντων [πραγμάτων] ἐντεῦθεν ποιήσασθαι τὴν ἀρχήν. ἥκομεν γὰρ ἐκκλησιάσοντες περί τε πολέμου καὶ εἰρήνης, ἃ μεγίστην ἔχει δύναμιν ἐν τῷ βίῳ τῷ τῶν ἀνθρώπων, καὶ περὶ ὧν ἀνάγκη τοὺς ὀρθῶς βουλευσαμένους, ἄμεινον τῶν ἄλλων πράττειν. τὸ μὲν οὖν μέγεθος ὑπὲρ ὧν συνεληλύθαμεν, τηλικοῦτόν ἐστιν. ὁρῶ δ' ὑμᾶς οὐκ ἐξ ἴσου τῶν λεγόντων τὴν ἀκρόασιν ποιουμένους, ἀλλὰ τοῖς μὲν προσέχοντας τὸν νοῦν, τῶν δὲ οὐδὲ τῆς φωνῆς ἀνεχομένους. καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν ποιεῖτε. καὶ γὰρ τὸν ἄλλον χρόνον εἰώθατε τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἐκβάλλειν, πλὴν τοὺς συναγορεύοντας ταῖς ἐπιθυμίαις ὑμῶν. οἷς καὶ δικαίως ἄν τις ἐπιτιμήσειεν, ὅτι συνειδότες πολλοὺς καὶ μεγάλους οἴκους ὑπὸ τῶν κολακευόντων ἀναστάτους γεγενημένους, καὶ μισοῦντες ἐπὶ τῶν ἰδίων τοὺς ταύτην ἔχοντας τὴν τέχνην, ἐπὶ τῶν κοινῶν οὐχ ὁμοίως διάκεισθε πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ κατηγοροῦντες τῶν προσιεμένων καὶ χαιρόντων τοῖς τοιούτοις, αὐτοὶ μᾶλλον φαίνεσθε τούτοις πιστεύοντες, ἢ τοῖς ἄλλοις πολίταις. καὶ γάρ τοι πεποιήκατε τοὺς ῥήτορας μελετᾶν καὶ φιλοσοφεῖν οὐ τὰ μέλλοντα τῇ πόλει συνοίσειν, ἀλλ' ὅπως ἀρέσκοντας ὑμῖν λόγους ἐροῦσιν· ἐφ' οὓς καὶ νῦν τὸ πλῆθος αὐτῶν συνερρύηκεν. ἅπασι γὰρ ἦν φανερὸν ὅτι μᾶλλον ἥδεσθε τοῖς παρακαλοῦσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὸν πόλεμον, ἢ τοῖς περὶ τῆς εἰρήνης συμβουλεύουσιν. οἱ μὲν γὰρ προσδοκίαν ἐμποιοῦσιν, ὡς τὰς κτήσεις τὰς ἐν ταῖς πόλεσι κομιούμεθα, καὶ τὴν δύναμιν ἀναληψόμεθα πάλιν, ἣν πρότερον ἐτυγχάνομεν ἔχοντες· οἱ δ' οὐδὲν τοιοῦτον ὑποτείνουσιν, ἀλλ' ὡς ἡσυχίαν ἔχειν δεῖ, καὶ μὴ μεγάλων ἐπιθυμεῖν παρὰ τὸ δίκαιον, ἀλλὰ στέργειν τὸ ἴσον· ὃ χαλεπώτατον πάντων τοῖς πλείστοις τῶν ἀνθρώπων ἐστίν. οὕτω γὰρ ἐξηρτήμεθα τῶν ἐλπίδων, καὶ πρὸς τὰς δοκούσας εἶναι πλεονεξίας ἀπλήστως ἔχομεν, ὥστε οὐδὲ οἱ κεκτημένοι τοὺς μεγίστους πλούτους, μένειν ἐπὶ τούτοις ἐθέλουσιν, ἀλλ' ἀεὶ τοῦ πλείονος ὀρεγόμενοι, περὶ τῶν ὑπαρχόντων κινδυνεύουσι. διόπερ ἄξιόν ἐστι δεδιέναι μὴ καὶ νῦν ἡμεῖς ἔνοχοι γενώμεθα ταύταις ταῖς αἰτίαις. λίαν γάρ τινές μοι δοκοῦσιν ὡρμῆσθαι πρὸς τὸν πόλεμον, ὥσπερ οὐ τῶν τυχόντων συμβεβουλευκότων, ἀλλὰ τῶν θεῶν ἀκηκοότες ὅτι κατορθώσομεν ἅπαντα, καὶ ῥᾳδίως κρατήσομεν τῶν ἐχθρῶν. χρὴ δὲ τοὺς νοῦν ἔχοντας περὶ μὲν ὧν ἴσασι μὴ βουλεύεσθαι· περίεργον γάρ· ἀλλὰ πράττειν ὡς ἐγνώκασι· περὶ ὧν δ' ἂν βουλεύωνται, μὴ νομίζειν εἰδέναι τὸ συμβησόμενον, ἀλλ' ὡς δόξῃ μὲν χρωμένους, ὅ τι δ' ἂν τύχῃ γενησόμενον, οὕτω διανοεῖσθαι περὶ αὐτῶν. ὧν ὑμεῖς οὐδέτερον τυγχάνετε ποιοῦντες, ἀλλ' ὡς οἷόν τε ταραχωδέστατα διάκεισθε. συνεληλύθατε γὰρ ὡς δέον ὑμᾶς ἐξ ἁπάντων τῶν ῥηθέντων ἐκλέξαι τὸ βέλτιον· ὥσπερ δ' ἤδη σαφῶς εἰδότες ὃ πρακτέον ἐστὶν, οὐ θέλετε ἀκούειν, πλὴν τῶν εἰς ἡδονὴν δημηγορούντων. καίτοι προσῆκεν ὑμᾶς, εἴπερ ἐβούλεσθε ζητεῖν τὸ τῇ πόλει συμφέρον, μᾶλλον τοῖς ἐναντιουμένοις ταῖς ὑμετέραις γνώμαις προσέχειν τὸν νοῦν, ἢ τοῖς χαριζομένοις· εἰδότας ὅτι τῶν ἐνθάδε παριόντων οἱ μὲν ἃ βούλεσθε λέγοντες, ῥᾳδίως ἐξαπατᾶν δύνανται. τὸ γὰρ πρὸς χάριν ῥηθὲν, ἐπισκοτεῖ τῷ καθορᾶν [ὑμᾶς] τὸ βέλτιστον. ὑπὸ δὲ τῶν μὴ πρὸς ἡδονὴν συμβουλευόντων, οὐδὲν ἂν πάθοιτε τοιοῦτον. οὐ γὰρ ἔστιν ὅπως ἂν μεταπεῖσαι δυνηθεῖεν [ὑμᾶς μὴ φανερὸν τὸ συμφέρον καταστήσαντες. χωρὶς δὲ τούτων, πῶς ἂν ἄνθρωποι καλῶς δυνηθεῖεν] ἢ κρῖναι περὶ τῶν γεγενημένων, ἢ βουλεύσασθαι περὶ τῶν μελλόντων, εἰ μὴ τοὺς μὲν λόγους τοὺς τῶν ἐναντιουμένων παρ' ἀλλήλοις ἐξετάζοιεν, αὐτοὶ δ' αὐτοὺς

κοινοὺς

κοινοὺς ἀμφοτέροις ἀκροατὰς παράσχοιεν. θαυμάζω δὲ τῶν πρεσβυτέρων, εἰ μηκέτι μνη- 125
μονεύουσι, καὶ τῶν νεωτέρων, εἰ μηδενὸς ἀκηκόασιν, ὅτι διὰ μὲν τοὺς παραινοῦντας ἀντέχεσθαι τῆς εἰρήνης, οὐδὲν πώποτε κακὸν ἐπάθομεν· διὰ δὲ τοὺς ῥᾳδίως πολεμεῖν αἱρουμένους, μεγάλαις συμφοραῖς περιεπέσομεν. ὧν ἡμεῖς οὐδεμίαν ποιούμεθα μνείαν, ἀλλ' ἑτοίμως ἔχομεν μηδὲν εἰς τὸ πρόσθεν ἡμῖν αὐτοῖς πράττοντες, τριήρεις πληροῦν, καὶ χρημάτων εἰσφορὰς ποιεῖσθαι, καὶ βοηθεῖν, καὶ πολεμεῖν οἷς ἂν τύχωμεν, ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίᾳ τῇ πόλει κινδυνεύοντες. τούτων δ' αἴτιόν ἐστιν, ὅτι προσῆκον ὑμᾶς ὁμοίως ὑπὲρ τῶν κοινῶν ὥσπερ τῶν ἰδίων σπουδάζειν, οὐ τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχετε περὶ αὐτῶν· ἀλλ' ὅταν μὲν ὑπὲρ τῶν ἰδίων βουλεύησθε, ζητεῖτε συμβούλους τοὺς ἄμεινον φρονοῦντας ὑμῶν αὐτῶν· ὅταν δ' ὑπὲρ τῆς πόλεως ἐκκλησιάζητε, τοῖς μὲν τοιούτοις ἀπιστεῖτε, καὶ φθονεῖτε· τοὺς δὲ πονηροτάτους τῶν ἐπὶ τὸ βῆμα παριόντων, ἐπαινεῖτε· καὶ νομίζετε δημοτικωτέρους εἶναι τοὺς μεθύοντας τῶν νηφόντων, καὶ τοὺς νοῦν οὐκ ἔχοντας τῶν εὖ φρονούντων, καὶ τοὺς τὰ τῆς πόλεως διανεμομένους, τῶν ἐκ τῆς [ἰδίας] οὐσίας ὑμῖν λειτουργούντων. ὥστ' ἄξιον θαυμάζειν, εἴ τις ἐλπίζει τὴν πόλιν τοιούτοις συμβούλοις χρωμένην, ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιδώσειν. ἐγὼ δ' οἶδα μὲν ὅτι πρόσαντές ἐστιν ἐναντιοῦσθαι ταῖς ὑμετέραις διανοίαις, καὶ ὅτι δημοκρατίας οὔσης οὐκ ἔστι παρρησία, πλὴν ἐνθάδε μὲν, τοῖς ἀφρονεστάτοις καὶ μηδὲν ὑμῶν φροντίζουσιν· ἐν δὲ τοῖς θεάτροις, τοῖς κωμῳδοδιδασκάλοις· ὃ καὶ πάντων ἐστὶ δεινότατον, ὅτι τοῖς μὲν ἐκφέρουσιν εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας τὰ τῆς πόλεως ἁμαρτήματα, τοσαύτην ἔχετε χάριν, ὅσην οὐδὲ τοῖς εὖ ποιοῦσι· πρὸς δὲ τοὺς ἐπιπλήττοντας καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς, οὕτω διατίθεσθε δυσκόλως, ὥσπερ πρὸς τοὺς κακόν τι τὴν πόλιν ἐργαζομένους. ὅμως δὲ καὶ τούτων ὑπαρχόντων, οὐκ ἂν ἀποσταίην ὧν διενοήθην. παρελήλυθα γὰρ οὐ χαριούμενος ὑμῖν, οὐδὲ χειροτονίαν μνηστεύσων, ἀλλ' ἀποφανούμενος ἃ τυγχάνω γιγνώσκων· πρῶτον μὲν, περὶ ὧν οἱ πρυτάνεις προτιθέασιν· ἔπειτα [καὶ] περὶ τῶν ἄλλων τῶν τῆς πόλεως πραγμάτων. οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἔσται τῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης γνωσθέντων, ἂν μὴ περὶ τούτων ὀρθῶς λοιπὸν βουλευσώμεθα. Φημὶ δ' οὖν χρῆναι ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην μὴ μόνον πρὸς Χίους τε καὶ Ῥοδίους καὶ Βυζαντίους καὶ Κῴους, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, καὶ χρῆσθαι ταῖς συνθήκαις, μὴ ταύταις αἷς νῦν τινες γεγράφασιν, ἀλλὰ ταῖς γενομέναις [μὲν] πρὸς βασιλέα καὶ Λακεδαιμονίους, προσταττούσαις δὲ τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους εἶναι, καὶ τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν ἀλλοτρίων πόλεων ἐξιέναι, καὶ τὴν αὑτῶν ἔχειν ἑκάστους. τούτων γὰρ οὔτε δικαιοτέρας εὑρήσομεν, οὔτε μᾶλλον τῇ πόλει συμφερούσας. Ταῦτα προειπὼν, καὶ οὕτω διαθεὶς τοὺς ἀκούοντας πρὸς τὸν μέλλοντα λόγον ἐπιτηδείως, ἐγκώμιόν τε κάλλιστον τῆς δικαιοσύνης διαθέμενος, καὶ τὰ καθεστηκότα πράγματα μεμψάμενος, ἐπιτίθησι τούτοις τὴν σύγκρισιν τῶν τότε ἀνθρώπων πρὸς τοὺς προγόνους· Τούτου δ' ἕνεκα ταῦτα προεῖπον, ὅτι περὶ τῶν λοιπῶν οὐδὲν ὑποστειλάμενος, ἀλλὰ παντάπασιν ἀνειμένως μέλλω τοὺς λόγους ποιεῖσθαι πρὸς ὑμᾶς. τίς γὰρ ἄλλοθεν ἐπελθὼν, καὶ μήπω συνδιεφθαρμένος ὑμῖν, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπιστὰς τοῖς γιγνομένοις, οὐκ ἂν μαίνεσθαι καὶ παραφρονεῖν ἡμᾶς νομίσειεν, οἳ φιλοτιμούμεθα μὲν ἐπὶ τοῖς τῶν προγόνων ἔργοις, καὶ τὴν πόλιν ἐκ τῶν τότε πραχθέντων ἐγκωμιάζειν ἀξιοῦμεν, οὐδὲν δὲ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις πράττομεν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον; οἱ μὲν γὰρ, ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τοῖς βαρβάροις πολεμοῦντες διετέλεσαν· ἡμεῖς δὲ, τοὺς ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν βίον ποριζομένους ἐκεῖθεν ἀναστήσαντες, ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἠγάγομεν. κἀκεῖνοι μὲν ἐλευθεροῦντες τὰς 126
πόλεις τὰς Ἑλληνίδας, καὶ βοηθοῦντες αὐταῖς, τῆς ἡγεμονίας ἠξιώθησαν· ἡμεῖς δὲ, καταδουλούμενοι, καὶ τἀναντία τοῖς τότε πράττοντες, ἀγανακτοῦμεν εἰ μὴ τὴν αὐτὴν τιμὴν ἐκείνοις ἕξομεν, οἳ τοσοῦτον ἀπολελείμμεθα καὶ τοῖς ἔργοις καὶ ταῖς διανοίαις, τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον γενομένων, ὅσον οἱ μὲν, ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων σωτηρίας. καὶ ἑξῆς· Οὕτως ὀλίγον αὐτῶν φροντίζομεν. ἓν γὰρ ἀκούσαντες, γνώσεσθε καὶ περὶ τῶν ἄλλων· ὡς θανάτου τῆς ζημίας ἐπικειμένης, ἐάν τις ἁλῷ δεκάζων, τοὺς τοῦτο φανερώτατα ποιοῦντας, στρατηγοὺς χειροτονοῦμεν, καὶ τὸν πλείστους διαφθεῖραι δυνηθέντα τῶν πολιτῶν, τοῦτον ἐπὶ τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων καθίσταμεν. σπουδάζοντες δὲ περὶ τῆς πολιτείας οὐχ ἧττον ἢ περὶ τὴν σωτηρίαν ὅλης τῆς πόλεως, καὶ τὴν δημοκρατίαν εἰδότες ἐν μὲν ταῖς ἡσυχίαις καὶ ταῖς ἀσφαλείαις αὐξανομένην καὶ διαμένουσαν, ἐν δὲ τοῖς πολέμοις δὶς ἤδη καταλυθεῖσαν, πρὸς μὲν τοὺς τῆς εἰρήνης ἐπιθυμοῦντας, ὡς πρὸς ὀλιγαρχικοὺς ὄντας,

» δυσκόλως ἔχομεν· τοὺς δὲ τὸν πόλεμον ἀγαπῶντας, ὡς τῆς δημοκρατίας κηδομένους, εὔνους εἶναι νο-
» μίζομεν. ἐμπειρότατοι δὲ λόγων καὶ πραγμάτων ὄντες, οὕτως ἀλογίστως ἔχομεν, ὥστε περὶ τῶν αὐ-
» τῶν τῆς [αὐτῆς] ἡμέρας οὐ ταὐτὰ γινώσκομεν, ἀλλ' ὧν πρὶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναβῆναι, κατη-
» γοροῦμεν, ταῦτα συνελθόντες χειροτονοῦμεν· οὐ πολὺν δὲ χρόνον διαλιπόντες, τοῖς [ἐνταῦθα]
» ψηφισθεῖσιν, ἐπειδὰν ἀπίωμεν, πάλιν ἐπιτιμῶμεν. προσποιούμενοι δὲ σωφρονέστατοι τῶν Ἑλ-
» λήνων εἶναι, τοιούτοις χρώμεθα συμβούλοις, ὧν οὐκ ἔστιν ὅστις οὐκ ἂν καταφρονήσειε· καὶ τοὺς αὐ-
» τοὺς τούτους κυρίους [τῶν κοινῶν] ἁπάντων καθίσταμεν, οἷς οὐδεὶς ἂν τῶν ἰδίων οὐδὲν ἐπιτρέψειε.
τοιοῦτος μὲν δή τις ἐν τοῖς συμβουλευτικοῖς λόγοις ὁ ἀνήρ· ἐν δὲ τοῖς δικανικοῖς τὰ μὲν ἄλλα
πάνυ ἀκριβὴς καὶ ἀληθινός, καὶ τῷ Λυσίου χαρακτῆρι ἔγγιστα μὲν προσεληλυθώς· ἐν δὲ τῇ
συνθέσει τῶν ὀνομάτων ὄγκον ἐκεῖνο καὶ εὐπρεπὲς ἔχων, ἔλαττον μὲν ἢ ἐν ἄλλοις λόγοις, οὐ μὴν
ἀλλ' ἔχων γε. μηδεὶς δ' ἀγνοεῖ ὑπολάβῃ μηδ' ὅτι Ἀφαρεύς, ὁ πρόγονός τε καὶ εἰσποίη-
τος Ἰσοκράτει γενόμενος, ἐν τῷ πρὸς Μεγακλείδην περὶ τῆς ἀντιδόσεως λόγῳ διισχυρίζεται,
μηδεμίαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ὑπόθεσιν εἰς δικαστήριον γεγράφθαι· μηδ' ὅτι δέσμας πάνυ πολ-
λὰς δικανικῶν λόγων Ἰσοκρατείων περιφέρεσθαί φησιν ὑπὸ τῶν βιβλιοπωλῶν Ἀριστοτέλης.
ἐπίσταμαι γὰρ ταῦτα ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων λεγόμενα· καὶ οὔτε Ἀριστοτέλει πείθομαι ῥυπαί-
νειν τὸν ἄνδρα βουλομένῳ, οὔτ' Ἀφαρεῖ τούτου γ' ἕνεκα λόγον εὐπρεπῆ πλαττομένῳ συντίθε-
μαι· ἱκανὸν δὲ ἡγησάμενος εἶναι τῆς ἀληθείας βεβαιωτὴν τὸν Ἀθηναῖον Κηφισόδωρον, ὃς καὶ
συνεβίωσεν Ἰσοκράτει, καὶ γνησιώτατος ἀκουστὴς ἐγένετο, καὶ τὴν ἀπολογίαν τὴν πάνυ θαυμαστὴν
ἐν ταῖς πρὸς Ἀριστοτέλη ἀντιγραφαῖς ἐποιήσατο, πιστεύω γεγράφθαι λόγους τινὰς ὑπὸ τοῦ
ἀνδρὸς εἰς δικαστήρια. οὐ μέντοι πολλοῖς καὶ χρῶμαι παραδείγματι ἐξ αὐτῶν ἑνί· οὐ γὰρ ἐξαρκεῖ
πλείοσι· τῷ Τραπεζιτικῷ λεγομένῳ, ὃν ἔγραψε ξένῳ τινὶ τῶν μαθητῶν κατὰ Πασίωνος τοῦ τρα-
» πεζίτου. ἔστι δὲ ὁ λόγος οὗτος· Ὁ μὲν ἀγών μοι μέγας ἐστίν, ὦ ἄνδρες δικασταί· οὐ γὰρ μόνον περὶ
» πολλῶν χρημάτων κινδυνεύω, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ μὴ δοκεῖν ἀδίκως τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν·
» ὃ ἐγὼ περὶ πλείστου ποιοῦμαι. οὐσία γάρ μοι ἱκανὴ καταλειφθήσεται καὶ τούτων στερηθέντι. εἰ δὲ
» δόξαιμι, μηδὲν προσήκοντα, αὐτὰ τὰ χρήματα ἐγκαλέσαι, διαβληθείην ἂν τὸν ἅπαντα βίον·
» ἔστι δέ, ὦ ἄνδρες δικασταί, πάντων χαλεπώτατον, τοιούτων ἀντιδίκων τυχεῖν. τὰ μὲν γὰρ συμβό-
127 » λαια πρὸς τοὺς ἐπὶ ταῖς τραπέζαις ἄνευ μαρτύρων γίγνεται· τοῖς ἀδικουμένοις δέ, πρὸς τοιούτους
» ἀνάγκη κινδυνεύειν, οἳ καὶ φίλους πολλοὺς κέκτηνται, καὶ χρήματα πολλὰ διαχειρίζουσι, καὶ πιστοὶ
» διὰ τὴν τέχνην δοκοῦσιν εἶναι. ὅμως δὲ καὶ τούτων ὑπαρχόντων, ἡγοῦμαι φανερὸν πᾶσι ποιή-
» σειν ὅτι ἀποστεροῦμαι τοσούτων χρημάτων ὑπὸ Πασίωνος. ἐξ ἀρχῆς δ' ὑμῖν ὅπως ἂν δύνω-
» μαι, διηγήσομαι τὰ πεπραγμένα. ἐμοὶ γάρ, ὦ ἄνδρες δικασταί, πατὴρ μέν ἐστι Σινωπεύς, ὃν οἱ
» πλέοντες εἰς τὸν Πόντον ἅπαντες ἴσασιν οὕτως οἰκείως πρὸς Σάτυρον διακείμενον, ὥστε πολ-
» λῆς μὲν χώρας ἄρχειν, ἁπάσης δὲ τῆς δυνάμεως ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐκείνου. πυνθανόμενος δὲ καὶ
» περὶ τῆσδε τῆς πόλεως καὶ περὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἐπεθύμησα ἀποδημῆσαι. γεμίσας δ' ὁ
» πατήρ μου δύο ναῦς σίτου, καὶ χρήματα δούς, ἐξέπεμψεν ἅμα κατ' ἐμπορίαν καὶ θεωρίαν. συ-
» στήσαντος δέ μοι Πυθοδώρου τοῦ Φοίνικος Πασίωνα, ἐχρώμην τῇ τούτου τραπέζῃ. χρόνῳ δ' ὕστε-
» ρον διαβολῆς πρὸς Σάτυρον γενομένης, ὡς καὶ ὁ πατὴρ οὑμὸς ἐπιβουλεύοι τῇ ἀρχῇ, καὶ ἐγὼ
» τοῖς φυγάσι συγγινοίμην, τὸν μὲν πατέρα μου συλλαμβάνει, ἐπιστέλλει δὲ τοῖς ἐνθάδε ἐπιδη-
» μοῦσιν ἐκ τοῦ Πόντου, τὰ χρήματα παρ' ἐμοῦ παραλαβεῖν, καὶ αὐτὸν εἰσπλεῖν κελεύειν· ἐὰν δὲ τού-
» των μηδὲν ποιῶ, παρ' ὑμῶν ἐξαιτεῖν. ἐν τοσούτοις δὲ κακοῖς ὤν, ὦ ἄνδρες δικασταί, λέγω πρὸς
» Πασίωνα τὰς ἐμαυτοῦ συμφοράς. οὕτω γὰρ οἰκείως πρὸς αὐτὸν διεκείμην, ὥστε μὴ μόνον περὶ
» τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων τούτῳ μάλιστα πιστεύειν. ἡγούμην δ', εἰ μὲν [μὴ] προ-
» είμην ἅπαντα τὰ χρήματα, κινδυνεύσειν, εἴ τι πάθοι ἐκεῖνος, στερηθεὶς καὶ τῶν ἐνθάδε καὶ τῶν
» ἐκεῖ, πάντων ἐνδεὴς γενήσεσθαι· εἰ δ' ὁμολογῶν εἶναι, ἐπιστείλαντος Σατύρου, μὴ παραδοίην,
» εἰς τὰς μεγίστας διαβολὰς ἐμαυτὸν καὶ τὸν πατέρα καταστήσειν πρὸς Σάτυρον. βουλευο-
» μένοις οὖν ἡμῖν ἐδόκει βέλτιστον εἶναι, τὰ μὲν φανερὰ τῶν χρημάτων παραδοῦναι, περὶ δὲ τῶν
» παρὰ τούτῳ κειμένων, μὴ μόνον ἔξαρνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ ὀφείλοντά με καὶ ἑτέροις ἐπὶ τόκῳ φαί-
-σθαι,

παράδειγμα ἐκ δικανικοῦ λόγου, τοῦ Τραπεζιτικοῦ.

νεσθαι, καὶ πάντα ποιεῖν ἐξ ὧν ἐκεῖνοι μάλιστα ἡγοῦντο πεισθήσεσθαι μὴ εἶναί μοι χρήματα. τότε μὲν οὖν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐνόμιζόν μοι Πασίωνα δι' εὔνοιαν ἅπαντα ταῦτα συμβουλεύειν. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα πρὸς τοὺς περὶ Σάτυρον διεπραξάμην, ἔγνων αὐτὸν ἐπιβουλεύοντα τοῖς ἐμοῖς. βουλομένου γὰρ ἐμοῦ κομίζεσθαι τὰ ἐμαυτοῦ, καὶ πλεῖν εἰς Βυζάντιον, ἡγησάμενος αὐτὸς κάλλιστον καιρὸν αὐτῷ παραπεπτωκέναι· τὰ μὲν γὰρ χρήματα, πολλὰ εἶναι τὰ παρ' αὐτῷ κείμενα, [καὶ] ἄξια ἀναισχυντίας· ἐμὲ δὲ πολλῶν ἀκουόντων ἔξαρνον γεγενῆσθαι μηδὲν κεκτῆσθαι, πᾶσί τε φανερὸν ἀπαιτούμενον καὶ ἑτέροις ὁμολογοῦντα ὀφείλειν· καὶ πρὸς τούτοις, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐνόμιζεν εἰ μὲν αὐτοῦ μένειν ἐπιχειροίην, ἐκδοθήσεσθαί με ὑπὸ τῆς πόλεως Σατύρῳ· εἰ δ' ἄλλοσέ ποι τραποίμην, οὐδὲν αὐτῷ μελήσειν τῶν ἐμῶν λόγων· εἰ δ' εἰσπλευσοίμην εἰς τὸν Πόντον, ἀποθανεῖσθαί με μετὰ τοῦ πατρός. ταῦτα διαλογιζόμενος, διενοεῖτό με ἀποστερεῖν τὰ χρήματα, καὶ πρὸς μὲν ἐμὲ προσεποιεῖτο [ἀπορεῖν] ἐν τῷ παρόντι, καὶ οὐκ ἂν ἔχειν ἀποδοῦναι. ἐπειδὴ δ' ἐγὼ βουλόμενος εἰδέναι τὸ πρᾶγμα, προσπέμπω Φιλόμηλον αὐτῷ καὶ Μενέξενον ἀπαιτήσοντας, ἔξαρνος γίγνεται πρὸς αὐτοὺς μηδὲν ἔχειν τῶν ἐμῶν. πανταχόθεν δέ μοι τοσούτων κακῶν προσπεπτωκότων, τίνα οἴεσθέ με γνώμην ἔχειν, ὅς γε ὑπῆρχε σιωπῶντι μὲν, ὑπὸ τούτου ἀποστερεῖσθαι τῶν χρημάτων, λέγοντι δὲ, μηδὲν μᾶλλον κομίσασθαι· πρὸς Σάτυρον δὲ εἰς τὴν μεγίστην διαβολὴν ἐμαυτόν τε καὶ τὸν πατέρα καταστῆσαι; κράτιστον οὖν ἡγησάμην ἡσυχίαν ἄγειν. μετὰ δὲ ταῦτα, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἀφικνοῦνταί μοι ἀπαγγέλλοντες ὅτι ὁ πατὴρ ἀφεῖται, καὶ Σατύρῳ 128
οὕτως ἁπάντων μεταμέλει τῶν πεπραγμένων, ὡς πίστεις τε τὰς μεγίστας αὐτῷ δεδωκὼς εἴη, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔτι μείζω πεποιηκὼς ἧς εἶχε πρότερον, καὶ τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐμὴν γυναῖκα τῷ ἑαυτοῦ υἱεῖ εἰληφώς. πυθόμενος δὲ ταῦτα Πασίων, καὶ εἰδὼς ὅτι φανερῶς ἤδη πράξω περὶ τῶν ἐμαυτοῦ, ἀφανίζει τὸν παῖδα ὃς συνῄδει περὶ τῶν χρημάτων. ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ προσελθὼν ἐπεζήτουν αὐτὸν, ἡγούμενος ἔλεγχον σαφέστατον τοῦτον ἂν γενέσθαι περὶ ὧν ἐνεκάλουν, λέγει λόγον δεινότατον, ὡς ἐγὼ καὶ Μενέξενος διαφθείραντες καὶ πείσαντες τὸν ἐπὶ τῇ τραπέζῃ καθήμενον, ἓξ τάλαντα ἀργυρίου λάβοιμεν παρ' αὐτοῦ. ἵνα δὲ μηδεὶς ἔλεγχος μηδὲ βάσανος γένοιτο περὶ αὐτῶν, ἔφασκεν ἡμᾶς ἀφανίσαντας τὸν παῖδα, ἀντεγκαλεῖν αὐτῷ, καὶ ἐξαιτεῖν τοῦτον ὃν αὐτοὶ ἠφανίσαμεν. καὶ ταῦτα λέγων καὶ ἀγανακτῶν καὶ δακρύων, εἷλκέ με πρὸς τὸν πολέμαρχον, ἐγγυητὰς αἰτῶν, καὶ οὐ πρότερον ἀφῆκεν, ἕως αὐτῷ κατέστησα ἓξ ταλάντων ἐγγυητάς. καί μοι ἀνάβητε τούτων μάρτυρες. Ταῦθ' ὅτι μὲν ὅλῳ τῷ γένει διαφέρει τῶν ἐπιδεικτικῶν τε καὶ συμβουλευτικῶν κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς λέξεως, οὐδείς ἐστιν ὃς οὐκ ἂν ὁμολογήσειεν· οὐ μέντοι παντάπασί γε τὴν Ἰσοκράτειον ἀγωγὴν ἐκβέβηκεν· ἀκριβῆ δὲ ἵνα διασώζει τῆς κατασκευῆς τε καὶ σεμνολογίας ἐκείνης ἐνθυμήματα, καὶ ποιητικώτερα μᾶλλόν ἐστιν, ἢ ἀληθινώτερα. οἷον ὅταν φησίν· Ἡγούμην δὲ, εἰ μὲν μὴ προείμην τὰ χρήματα, κινδυνεύσειν. τὸ γὰρ ἀποίητόν τε καὶ ἀφελὲς, τοιοῦτον· Ἡγούμην δὲ, μὴ παραδοὺς τὰ χρήματα, κινδυνεύσειν. ἔτι ἐκεῖνο· Καὶ πρὸς τούτοις, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐνόμιζεν, εἰ μὲν αὐτοῦ μένειν ἐπιχειροίην, ἐκδοθήσεσθαί με ὑπὸ τῆς πόλεως Σατύρῳ· εἰ δ' ἄλλοσέ ποι τραποίμην, οὐδὲν αὐτῷ μελήσειν τῶν ἐμῶν λόγων· εἰ δ' εἰσπλευσοίμην εἰς τὸν Πόντον, ἀποθανεῖσθαί με μετὰ τοῦ πατρός. ἥ τε γὰρ περίοδος ἐκμηκύνεται, [καὶ] πέρα τοῦ δικανικοῦ τόπου, καὶ ἡ σύνθεσις ἔχει τι τοῦ ποιητικοῦ, τό τε σχῆμα τῆς λέξεως ἐκ τῶν ἐπιδεικτικῶν εἴληπται παρισώσεων καὶ παρομοιώσεων. τό τε οὖν Ἐπιχειροίην, καὶ Τραποίμην, καὶ Εἰσπλευσοίμην, ἐν ἑνὶ χωρίῳ κείμενα, καὶ τῶν κώλων τριῶν ὄντων, τὸ μὲν μῆκος ἴσον ὑπάρχον, τεκμήρια τῆς Ἰσοκράτους κατασκευῆς ἐστι. καὶ τὰ τούτοις ἐπιφερόμενα, Διενοεῖτό με ἀποστερεῖν τὰ χρήματα, καὶ πρὸς μὲν ἐμὲ προσεποιεῖτο ἀπορεῖν καὶ οὐκ ἂν ἔχειν, παρόμοιά τε καὶ παραπλήσια ἀλλήλοις ἐστί. καὶ πρὸς τούτοις, ἃ μετ' ὀλίγον ἐπιτίθησιν, Ὡς πίστεις τε μεγίστας αὐτῷ δεδωκὼς εἴη, καὶ τὴν ἀρχὴν ἔτι μείζω πεποιηκὼς ἧς εἶχε πρότερον, καὶ τὴν ἀδελφὴν τὴν ἐμὴν γυναῖκα τῷ ἑαυτοῦ υἱεῖ εἰληφώς. καὶ γὰρ ἐνταῦθα πάλιν τὸ Δεδωκὼς, καὶ Πεποιηκὼς, καὶ Εἰληφὼς, παρόμοιον, καὶ Τὴν ἀρχὴν, καὶ Τὴν ἀδελφήν. ἔχοι δ' ἄν τις καὶ ἄλλα πρὸς τούτοις λέγειν, ἐξ ὧν ὁ χαρακτὴρ τοῦ ῥήτορος ἔσται καταφανής. ἀνάγκη δὲ ἴσως στοχάζεσθαι τοῦ χρόνου.

ΙΣΑΙΟΣ.

ΙΣΑΙΟΣ δὲ, ὁ Δημοσθένους καθηγησάμενος, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα γενόμενος περιφανὴς, ὡς μὲν τινες ἱστοροῦσιν, Ἀθηναῖος ἦν τὸ γένος· ὡς δὲ ἕτεροι γράφουσι, Χαλκιδεύς. ἤκμασε δὲ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὡς ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ τεκμαίρομαι, καὶ μέχρι τῆς Φιλίππου δυναστείας παρεξέτεινε. γενέσεως δὲ καὶ τελευτῆς τοῦ ῥήτορος ἀκριβῆ χρόνον εἰπεῖν οὐκ ἔχω· οὐδὲ δὴ περὶ τοῦ βίου τοῦ ἀνδρὸς, οἷός τις ἦν· οὐδὲ περὶ τῆς προαιρέσεως τῶν πολιτευμάτων· οὐδ᾽ ἀρχὴν εἰ προείλετό τινα, ἢ πολιτείαν· οὐδ᾽ ὅλως περὶ τῶν τοιούτων οὐδενός, διὰ τὸ μηδὲ τοιαύτῃ περιτυχεῖν ἱστορίᾳ. οὐδὲ γὰρ ὁ τοὺς Ἰσοκράτους μαθητὰς ἀναγράψας Ἕρμιππος, ἀκριβὴς ἐν τοῖς ἄλλοις γενόμενος, ὑπὲρ τοῦδε τοῦ ῥήτορος οὐδὲν εἴρηκεν, ἔξω δυοῖν τούτων, ὅτι διήκουσε μὲν Ἰσοκράτους, καθηγήσατο δὲ Δημοσθένους, συνεγένετο δὲ τοῖς ἀρίστοις τῶν φιλοσόφων. λείπεται δὲ περὶ τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ τίνι κέχρηται χαρακτῆρι, λέγειν. γένους μὲν τοι λόγων ἑνὸς ἀσκητὴς ἐγένετο, τοῦ δικανικοῦ· καὶ περὶ τοῦτο μάλιστα ἐσπούδασε.

6 χαρακτῆρα δὲ τὸν Λυσίου κατὰ τὸ πλεῖστον ἐζήλωσε. καὶ εἰ μή τις ἔμπειρος πάνυ τῶν ἀνδρῶν εἴη, καὶ τριβὰς ἀξιολόγους ἀμφοῖν ἔχων, οὐκ ἂν διαγνοίη ῥᾳδίως πολλοὺς τῶν λόγων, ὁποτέρου τῶν ῥητόρων εἰσίν· ἀλλὰ παρακρούσεται ταῖς ἐπιγραφαῖς, οὕτως ἀκριβῶς ἐχούσαις, ὡς διὰ μιᾶς δηλοῦταί μοι γραφῆς. οὐ μὴν ἀπαράλλακτός γέ ἐστιν ἡ τοῦ χαρακτῆρος ὁμοιότης, ἀλλὰ ἔχουσα διαφοράς τινας, οὐ μικρὰς, οὐδὲ ὀλίγας, καὶ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν, καὶ κατὰ τὰ πράγματα· περὶ ὧν καιρὸς ἂν εἴη λέγειν, ὡς ἡμεῖς ὑπειλήφαμεν. ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν λέξιν μᾶλλον ἔοικε τῷ Λυσίᾳ, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ ταύτης ποιησάμενος, τὰς ὁμοιότητάς τε καὶ τὰς διαφορὰς, ἃς ἔχει πρὸς ἐκείνην, ἐρῶ. καθαρὰ μὲν καὶ ἀκριβὴς, καὶ σαφὴς, κυρία τε, καὶ ἐναργὴς, καὶ σύντομος· πρὸς δὲ τούτοις, πιθανή τε, καὶ πρέπουσα τοῖς ὑποκειμένοις. στρογγύλη δὲ, καὶ δικανική, φαίνουσα τοὺς δικανικοὺς ἀγῶνας, οὐχ ἧττόν ἐστιν ἡ Ἰσαίου λέξις τῆς Λυσίου. καὶ κατὰ μὲν ταῦτα οὐκ ἄν τις αὐτὴν διαγνοίη. διαφέρει δὲ ἐκείνης, δόξειεν ἂν ἐν τοῖσδε· ἡ μὲν γὰρ, ἀφελής τε καὶ ἠθικὴ μᾶλλόν ἐστι· σύγκειταί τε φυσικώτερον, καὶ ἐσχημάτισται ἁπλούστερον· ἡδονῇ τε καὶ χάριτι πολλῇ κέχρηται. ἡ δὲ Ἰσαίου, τεχνικωτέρα δόξειεν ἂν εἶναι καὶ ἀκριβεστέρα τῆς Λυσίου· τήν τε σύνθεσιν περιεργοτέρα τις, καὶ σχηματισμοῖς διειλημμένη ποικίλοις· ὅσον τε ἀπολείπεται τῆς χάριτος ἐκείνης, τοσοῦτον ὑπερέχει τῇ δεινότητι τῆς κατασκευῆς· καὶ πηγή τις ὄντως ἐστὶ τῆς Δημοσθένους δυνάμεως. τὴν μὲν οὖν λέξιν οὕτως ἄν τις διαγνοίη. ἐν δὲ τοῖς πράγμασι, τοιαύτας τινὰς εὑρήσει διαφοράς. παρὰ Λυσίᾳ μὲν, οὐ πολλὴν τὴν ἐπιτέχνησιν, οὔτ᾽ ἐν μερισμοῖς τῶν πραγμάτων, οὔτ᾽ ἐν τῇ τάξει τῶν ἐνθυμημάτων, οὔτε ἐν ταῖς ἐξεργασίαις αὐτῶν ὄψεται· ἁπλοῦς γὰρ ὁ ἀνήρ. παρ᾽ Ἰσαίῳ δὲ, καὶ τεχνικώτερον ἤδη γινόμενα ταῦτα εὑρήσει· καὶ γὰρ ἐφόδοις χρῆται καὶ προκατασκευαῖς, καὶ μερισμοῖς τεχνικωτέροις· καὶ τίθησιν ἐν οἷς δίδωσι χωρίον ἕκαστον· καὶ μέχρι πολλοῦ προάγει τὰς τῶν ἐγχειρημάτων ἐξεργασίας, σχημάτων τε μεταβολαῖς ἐναγωνίων καὶ παθητικῶν ποικίλλει τοὺς λόγους.

Ἰσαίου πρὸς Λυσίαν ὁμοιότης τε καὶ διαφορά.

λέξις.

τὰ πραγματικὰ πῶς.

7 καὶ πρὸς μὲν τὸν ἀντίδικον διαπονηρεύεται, τοὺς δὲ δικαστὰς καταστρατηγεῖ· τοῖς δὲ πράγμασιν, ὑπὲρ ὧν ὁ λόγος, ἐκ παντὸς πειρᾶται βοηθεῖν. ἵνα δὲ μᾶλλον ἡ διαφορὰ τῶν ἀνδρῶν γένηται καταφανὴς, εἰκόνι χρήσομαι τῶν ὁρατῶν τινί. εἰσὶ δή τινες ἀρχαῖαι γραφαὶ, χρώμασιν εἰργασμέναι ἁπλῶς, καὶ οὐδεμίαν ἐν τοῖς μίγμασιν ἔχουσαι ποικιλίαν, ἀκριβεῖς δὲ ταῖς γραμμαῖς, καὶ πολὺ τὸ χάριεν ἐν ταύταις ἔχουσαι· αἱ δὲ μετ᾽ ἐκείνας, εὔγραμμοι μὲν ἧττον, ἐξειργασμέναι δὲ μᾶλλον, σκιᾷ τε καὶ φωτὶ ποικιλλόμεναι, καὶ ἐν τῷ πλήθει τῶν μιγμάτων τὴν ἰσχὺν ἔχουσαι. τούτων μὲν δὴ ταῖς ἀρχαιοτέραις ἔοικεν ὁ Λυσίας, κατὰ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν χάριν· ταῖς δὲ ἐκπεπονημέναις τε καὶ τεχνικωτέραις, ὁ Ἰσαῖος. ἦν δὲ περὶ αὐτοῦ δόξα παρὰ τοῖς τότε γοητείας καὶ ἀπάτης, ὡς δεινὸς ἀνὴρ τεχνιτεῦσαι λόγους ἐπὶ τὰ πονηρότερα· καὶ εἰς τοῦτο διεβάλλετο. δηλοῖ δὲ τοῦτο τῶν ἀρχαίων τις ῥητόρων ἐν τῇ Δημοσθένους κατηγορίᾳ, Πυθέας, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. πονηρίαν γὰρ τῷ Δημοσθένει καὶ κακίαν τὴν ἐξ ἀνθρώπων πᾶσαν ἐνοι-

κεῖν

καὶ ἕν φῆσαι καὶ τόδε τὸ μέρος ὅλον εἰς διαβολὴν ἐπιτήδειον, ὅτι τὸ Ἰσαίου ὅλον, καὶ διὰ τὴν λόγων ἐκείνης τέχνας σκοπεῖσθαι. καὶ μὰ Δία οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τὴν διαβολὴν ταύτην εἶχεν ἑκάτερος. ἐμοὶ γοῦν, οἱ μὲν Ἰσαίου τε καὶ Δημοσθένους λόγοι, καὶ περὶ ἀληθείας καὶ δικαίας συντάξεως αἱ ὑποθέσεις ὕποπτοι δοκοῦσιν εἶναι, τῆς πολλῆς ἐπιτεχνήσεως ἕνεκα· οἱ δὲ Ἰσοκράτους καὶ Λυσίου, πάντως μάλιστα δίκαιοί τε καὶ ἀληθεῖς· κἂν μὴ τοιαῦτα τὰ πράγματα ἐν αὐτοῖς, ὅτι κακοῦργον οὐδὲν ἐπιφαίνουσιν ἐπὶ τῆς κατασκευῆς, ἀλλ' εἰσὶν ἐλεύθεροί τινες καὶ ἀφελεῖς. Ταυτί μοι τὰ διαλλάττοντα ἔδοξεν εἶναι, ἐξ ὧν ἄν τις οὐ χαλεπῶς διαγνῴη τοὺς Λυσίου τε καὶ Ἰσαίου λόγους δυνηθείη. εἰ δὲ ὀρθῶς ὑπείληφα, ἑξῆς αὐτῷ τῷ βουλομένῳ σκοπεῖν τὴν ἐξέτασιν. ἄρξομαι δὲ ἀπὸ τῶν περὶ τὴν λέξιν θεωρημάτων. ἔστι δέ τις Ἰσαίου λόγος ὑπὲρ Εὐμάθους, μετοίκου τινὸς τῶν τραπεζιτευόντων Ἀθήνησιν, ὃν εἰς δουλείαν καταλεγόμενον ὑπὸ τοῦ κληρονομήσαντος τὸν ἀπελευθερωκότα τῶν ἀστῶν ἀφαιρεῖταί τις, καὶ τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται περὶ αὐτοῦ. τὸ προοίμιον δέ ἐστι τοῦ λόγου τοιόνδε· Ἄνδρες δικασταί, ἐγὼ καὶ πρότερον Εὐμάθει τούτῳ ἐγενόμην χρήσιμος, καὶ δικαίως καὶ νῦν, εἴ τι ἔστιν ἐν ἐμοί, πειράσομαι συσσῶσαι αὐτὸν μεθ' ὑμῶν. μικρὰ δέ μου ἀκούσατε, ἵνα μηδεὶς ὑπολάβῃ ὑμῶν, ὡς ἐγὼ προπετείᾳ, ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀδικίᾳ πρὸς τὰ Εὐμάθους πράγματα προσῆλθον. τριηραρχοῦντος γάρ μου ἐπὶ Κηφισοδώρου ἄρχοντος, καὶ λόγου ἀπαγγελθέντος πρὸς τοὺς ἰδίους, ὡς ἄρα τετελευτηκὼς εἴην ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, οὔσης μοι παρακαταθήκης παρ' Εὐμάθει τούτῳ, μεταπεμψάμενος τοὺς οἰκείους τε καὶ φίλους τοὺς ἐμοὺς Εὐμάθης, ἐνεφάνισε τὰ χρήματα, ἃ ἦν μοι παρ' αὐτῷ, καὶ ἀπέδωκε πάντα ὀρθῶς καὶ δικαίως. ἀνθ' ὧν ἐγὼ σωθεὶς ἐχρώμην αὐτῷ ἔτι μᾶλλον, καὶ κατασκευαζομένῳ τὴν τράπεζαν προσεισευπόρησα ἀργυρίου. καὶ μετὰ ταῦτα ἄγοντος αὐτὸν Διονυσίου, ἐξῃρούμην εἰς ἐλευθερίαν, εἰδὼς ἀφειμένον ἐν τῷ δικαστηρίῳ ὑπὸ Ἐπιγένους. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ὑπομνήσω. ἔστι δὴ καὶ παρὰ τῷ Λυσίᾳ τις ὑπὲρ ἀνδρὸς ξένου, δίκην φεύγοντος περὶ κλήρου, ποιούμενος τὴν ἀπολογίαν. τοῦτον ἐπιγράφει τὸν λόγον Καλλίμαχος Περὶ Φερενίκου, ὑπὲρ τοῦ Ἀνδροκλείδου κλήρου. καὶ ἔστι πολλοῖς πρότερον ἠγωνισμένος ἔτεσι θατέρου, ἐν ᾧ τὴν αἰτίαν περὶ αὐτοῦ ἐπιδείκνυσιν, ὁ περὶ τοῦ ξένου ποιούμενος τοὺς λόγους, ὥσπερ ὁ τὸν μέτοικον ἐξαιρούμενος εἰς ἐλευθερίαν. ἔστι δὲ τὸ προοίμιον τοῦ λόγου τόδε· Ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, περὶ τῆς φιλίας τῆς ἐμῆς καὶ τῆς Φερενίκου πρῶτον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μηδεὶς ὑμῶν θαυμάζῃ, ὅτι ὑπὲρ οὐδενὸς [ὑμῶν] πώποτε εἰρηκὼς πρότερον, ὑπὲρ τούτου νυνὶ λέγω. ἐμοὶ γάρ, ὦ ἄνδρες δικασταί, ξένος ἦν Κηφισόδοτος, ὁ τούτου πατήρ· καὶ ὅτε ἐφεύγομεν ἐν Θήβαις, παρ' ἐκείνῳ κατηγόμην, καὶ ἐγώ, καὶ ἄλλος Ἀθηναίων ὁ βουλόμενος. καὶ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπ' αὐτοῦ, εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατήλθομεν. ἐπεὶ δὲ οὗτοι τῇ αὐτῇ τύχῃ ἐχρήσαντο, καὶ φυγάδες Ἀθήναζε ἀφίκοντο, ἡγούμενος τὴν μεγίστην αὐτοῖς ὀφείλειν χάριν, οὕτως οἰκείως αὐτοὺς ὑπεδεξάμην, ὥστε μηδένα γνῶναι τῶν εἰσιόντων, εἰ μή τις πρότερον ἠπίστατο, ὁπότερος ἡμῶν ἐκέκτητο τὴν οἰκίαν. οἶδε μὲν οὖν καὶ Φερένικος, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὅτι πολλοὶ λέγειν εἰσὶν ἐμοῦ δεινότεροι, καὶ μᾶλλον τοιούτων πραγμάτων ἔμπειροι· ἀλλ' ὅμως ἡγεῖται τὴν ἐμὴν οἰκειότητα πιστοτάτην εἶναι. αἰσχρὸν μοι οὖν δοκεῖ εἶναι, κελεύοντος τούτου, καὶ δεομένου τὰ δίκαια αὐτῷ βοηθῆσαι, περιιδεῖν αὐτόν, καθ' ὅσον οἷός τ' εἰμὶ ἐγώ, τῶν ὑπ' Ἀνδροκλείδου δεδομένων στερηθῆναι. τί δὴ ταῦτα τὰ προοίμια ἀλλήλων διαφέρει; παρὰ Λυσίᾳ μὲν ἰδία ἐστὶν εἰσβολή, καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο μᾶλλον ἢ ὅτι φυσικῶς πως εἴρηται, καὶ ἀφελῶς· Ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι, ὦ ἄνδρες δικασταί, περὶ τῆς φιλίας τῆς ἐμῆς καὶ τῆς Φερενίκου πρῶτον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς. καὶ τὸ ἐπιλεγόμενον τούτῳ, ἔτι μᾶλλον ἀκατάσκευον φαίνεται εἶναι, καὶ ὡς ἂν ἰδιώτης τις εἰπεῖν δύναιτο τὸ εἰρημένον· Ἵνα μηδεὶς ὑμῶν θαυμάσῃ, ὅτι ὑπὲρ οὐδενὸς πώποτε εἰρηκὼς πρότερον, ὑπὲρ τούτου νῦν λέγω. παρὰ δὲ Ἰσαίῳ κατεσκεύασται τὸ δοκοῦν εἶναι ἀφελές, καὶ οὐ λέληθεν ὅτι ἐστὶ ῥητορικόν· Ἐγὼ καὶ πρότερον Εὐμάθει τούτῳ ἐγενόμην χρήσιμος, δικαίως καὶ νῦν, εἴ τι ἔστι κατ' ἐμέ, πειράσομαι συσσῶσαι αὐτόν. ὑψηλότερα ἐστί, καὶ ἧττον ἐκείνων ἀφελέστερα. καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ ἐπιφερόμενα· Μικρὰ δέ μου ἀκούσατε, ἵνα μηδεὶς ὑπολάβῃ ὑμῶν, ὡς ἐγὼ προπετείᾳ, ἢ ἄλλῃ τινὶ ἀδικίᾳ, πρὸς τὰ Εὐμάθους πρά-

γματα προσῆλθον. ἥ τε γὰρ προπέτεια, καὶ ἡ ἀδικία, καὶ τὸ πρὸς τὰ Εὐμαθοῦς πράγματα προσελθεῖν, πεποιημέναις μᾶλλον ἔοικεν, ἢ αὐτοφυέσι. καὶ αὖθίς γε παρὰ μὲν τῷ Λυσίᾳ ἡ πρόφασις λέγεται ἀνεπιτηδεύτως· Ἐμοὶ γὰρ ὦ ἄνδρες δικασταὶ ξένος ἦν Κηφισόδοτος, ὁ τούτου πατήρ· καὶ ὅτε ἐφεύγομεν ἐν Θήβαις, παρ' ἐκείνῳ κατηγόμην, καὶ ἐγὼ, καὶ ἄλλος Ἀθηναῖος ὁ βουλόμενος. ἡδέως τε καὶ ἀφοριστικῶς τὰ μετὰ ταῦτα ἐπιτίθεται· Καὶ πολλὰ καὶ ἀγαθὰ, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ παθόντες ὑπ' αὐτοῦ, εἰς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν κατήλθομεν. παρὰ δὲ τῷ Ἰσαίῳ πέφρασται περιεργότερον, καὶ οὐ μακρὰν ἀπέχει τῆς Δημοσθένους κατασκευῆς· Τριηραρχοῦντος γάρ μου ἐπὶ Κηφισοδότου ἄρχοντος, καὶ λόγου ἀπαγγελθέντος πρὸς τοὺς οἰκείους, ὡς ἄρα τετελευτηκὼς εἴην ἐν τῇ ναυμαχίᾳ, οὔσης μοι παρακαταθήκης παρ' Εὐμαθεῖ τούτῳ. τό τε γὰρ, Λόγου ἀπαγγελθέντος, καὶ Ὡς ἄρα τετελευτηκὼς εἴην, καὶ τὸ Οὔσης ἐμοὶ παρακαταθήκης, οὐκ ἂν φαίην ἔγωγε ἀφελῶς εἰρῆσθαι. ἐκείνως γὰρ λεγόμενα μᾶλλον ἀποίητα· Ὅτε γὰρ ἐτριηράρχουν, καὶ ἀπηγγέλη τοῖς ἐνθάδε, ὡς ἄρα τετελευτηκὼς εἴην, ἔχων μου παρακαταθήκην Εὐμαθὴς οὑτοσί. καὶ τὰ λοιπὰ δὲ τῶν προοιμίων μέρη, παρ' ᾧ μὲν, ἀφελέστερον ἄν τις εὕροι λεγόμενα· παρ' ᾧ δὲ, ῥητορικώτερον. ἐν ἑτέρῳ τε ἀγῶνι πάλιν, ὁ μὲν Ἰσαῖος ἐπιτρόπῳ τινὶ συντάξας ἀπολογίαν ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν κρινομένῳ, τοιαύτῃ κέχρηται ἀρχῇ· Ἠβουλόμην μὲν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, μὴ λίαν οὕτως ἀγνοηθέντα πράγματ' ἔχειν αἰσχρῶς, ὥστε τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπιβουλεύειν, καὶ δίκας τοιαύτας λαγχάνειν· ἀλλ' οὐ τόν γε οὖν ἀδελφιδοῦν ἐμὸν καὶ κύριον τῆς πατρῴας οὐσίας, οὐ μικρᾶς, ἀλλ' ἱκανῆς, ὥστε καὶ λειτουργεῖν ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν παραδοθείσης, ταύτης ἐπιμελεῖσθαι, τῶν δὲ ἐμῶν μὴ ἐπιθυμεῖν· ἵνα βελτίων τε δοκῇ πᾶσιν εἶναι σώζων αὐτὴν, καὶ πλείω ποιῶν, χρησιμώτερον ὑμῖν πολίτην παρεῖχεν ἑαυτόν. ἐπεὶ δὲ τὴν μὲν ἀνῄρηκε, καὶ πέπρακε, καὶ αἰσχρῶς καὶ κακῶς διολώλεκεν, ὡς οὐκ ἂν ἠβουλόμην· τις δ' ὧν δὴ ἑταιρείαις, καὶ λόγων παρασκευαῖς, ἐπὶ τὴν ἐμὴν ἐλήλυθεν, ἀνάγκη, ὡς ἔοικε, συμφορὰν μὲν εἶναι νομίζειν, ὅτι τοιοῦτός ἐστιν οἰκεῖος ὤν· ἀπολογεῖσθαι δὲ περὶ ὧν ἐγκέκληκε, καὶ ἔξω μὲν τοῦ πράγματος διαβέβληκεν, ὡς ἂν οἷοι δυνώμεθα προθυμότατα πρὸς ὑμᾶς. ὁ δὲ Λυσίας ἀνδρὶ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἐγκαλουμένῳ κακῆς ἐπιτροπῆς, συγγράψας λόγον, τοιούτῳ κέχρηται τῷ προοιμίῳ· Οὐχ ἱκανὸν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, τοῖς ἐπιτρόποις, ὅσα πράγματα διὰ τὴν ἐπιτροπείαν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ διασώζοντες τὰς τῶν φίλων οὐσίας, συκοφαντοῦνται ὑπὸ τῶν ὀρφανῶν πολλοί. ὅπερ κἀμοὶ νῦν συμβέβηκεν. ἐγὼ γὰρ, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καταλειφθεὶς ἐπίτροπος τῶν Ἱπποκράτους χρημάτων, καὶ διαχειρίσας ὀρθῶς καὶ δικαίως τὴν οὐσίαν, καὶ παραδοὺς τοῖς υἱοῖς δοκιμασθεῖσι τὰ χρήματα, ὧν ἐπίτροπος κατελείφθην, συκοφαντοῦμαι νῦν ὑπ' αὐτῶν ἀδίκως. οὐ πολλῶν οἶμαι δεῖν λόγων, ὅτι τοῦτο μὲν ἀφελῶς καὶ ἡδέως εἴρηται, ἧτος τε οὐ πεπλα-
11 σμένον, ἀλλὰ φυσικὴν ἐπιφαίνει· τὸ γὰρ, Οὐχ ἱκανὸν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, τοῖς ἐπιτρόποις ὅσα πράγματα διὰ τὴν ἐπιτροπὴν ἔχουσιν, οὐδεὶς ἂν εἴποι ῥήτορος εἶναι, ἀλλὰ παντὸς ἰδιώτου, καταστάντος εἰς ἀγῶνα ἄδικον· ὃ δὲ Ἰσαίῳ πεποίηται ῥητορικῶς καὶ καλλιλογήσασθαι σεμνότερον, ἅπαντες ἂν φήσαιεν· τὸ γὰρ, Ἐβουλόμην μὲν, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, μὴ λίαν οὕτως ἀγνοηθέντα πράγματα ἔχειν αἰσχρῶς, ὥστε τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπιβουλεύειν. καὶ ἔτι μᾶλλον παρὰ Λυσίᾳ μὲν χαριέντως πάνυ καὶ ἀφελῶς εἰρῆσθαι τὸ, Ἐγὼ γὰρ, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καταλειφθεὶς ἐπίτροπος τῶν Ἱπποκράτους χρημάτων, καὶ διαχειρίσας ὀρθῶς καὶ δικαίως τὴν οὐσίαν, καὶ παραδοὺς τοῖς υἱοῖς δοκιμασθεῖσι τὰ χρήματα· θάτερον δὲ δεινότερον, καὶ οὐχ ὡς ἂν ἰδιώτης μετέθηκεν· Ἀλλ' οὐ τόν γε οὖν ἀδελφιδοῦν ἐμὸν καὶ κύριον τῆς πατρῴας οὐσίας, οὐ μικρᾶς, ἀλλ' ἱκανῆς, ὥστε καὶ λειτουργεῖν ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν παραδοθείσης, ταύτης ἐπιμελεῖσθαι. ἑνὸς δὲ ἔτι μνησθήσομαι ἀγῶνος, ἐξ οὗ μάλιστα ἡ διαφορὰ τῶν ἀνδρῶν ἔσται καταφανής. ὑποτίθεται δὲ ἑκάτερος ἰδιώτην ἄνδρα, καὶ ἀπράγμονα καὶ νέον, παρὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσίν τε καὶ φύσιν ἠναγκασμένον ἐν δικαστηρίῳ λέγειν· ὁ μὲν Λυσίας ἐν τῷ πρὸς Ἀρχεβιάδην λόγῳ, τὸν δή που τοῦτον· Ἐπειδὴ τάχιστα ἔλαχέ μοι ταύτην τὴν δίκην Ἀρχεβιάδης, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, προσῆλθον αὐτῷ λέγων, ὅτι νέος καὶ ἄπειρος εἴην πραγμάτων, καὶ οὐδὲν δεό-

μενος

μένος εἰσιέναι εἰς δικαστήριον. ἐγὼ οὖν σε ἀξιῶ, μὴ εὕρεμα ἡγεῖσθαι τὴν ἡλικίαν τὴν ἐμὴν, ἀλλὰ παραλαβόντα τοὺς ἐμοὺς φίλους καὶ τοὺς σαυτοῦ, διηγήσασθαι περὶ τοῦ χρέους, ὅθεν γεγένηται. κἂν δόξῃς ἀληθῆ λέγειν ἐκείνοις, οὐδέν σοι δεήσει πραγμάτων, ἀλλὰ λαβὼν, ἄπει τὰ σαυτοῦ. δίκαιος δέ εἰμι μηδὲν παραλιπεῖν, ἀλλ' εἰπεῖν ἅπαντα, ἐπειδὴ νεώτερός εἰμι τοῦ συμβολαίου· ἵνα ἀκούσαντες περὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, βουλευσώμεθα περὶ ὧν σὺ λέγεις· ἐάν πως φανερὸν γένηται, πότερον ἀδίκως τῶν ἐμῶν ἐφίεσαι, ἢ δικαίως τὰ σαυτοῦ ζητεῖς κομίσασθαι. Ταῦτ' ἐμοῦ παρακαλουμένου, οὐδεπώποτ' ἠθέλησε συνελθεῖν, οὐδὲ λόγον περὶ ὧν ἐνεκάλει τὸ ποιήσασθαι, οὐδὲ διαιτᾶν ἐπιτρέψαι, ἕως ὑμεῖς τὸν νόμον τὸν περὶ τῶν διαιτητῶν ἔθεσθε. ὁ δὲ Ἰσαῖος ἐν ἀμφισβητήσει χωρίου τοῦ ὑπὸ τῶν δημοτῶν κατεσχημένου, οἷς τὸ χωρίον ὑπέκειτο 12 ταύτῃ χρώμενοι εἰσαγωγῇ τῇ ἀρχῇ· Μάλιστα μὲν ἐβουλόμην, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, μηδ' ὑφ' ἑνὸς ἀδικεῖσθαι τῶν πολιτῶν· εἰ δὲ μὴ, τοιούτων ἀντιδίκων τυχεῖν, πρὸς οὓς ἂν οὐδὲν ἐφρόντιζον διαφερόμενος. νῦν δέ μοι πάντων πραγμάτων λυπηρότατον συμβέβηκεν. ἀδικοῦμαι γὰρ ὑπὸ τῶν δημοτῶν, οὓς περιορᾶν μὲν ἀποστεροῦντας οὐ ῥᾴδιον, ἀπέχθεσθαι δὲ ἡδέως μεθ' ὧν ἀνάγκη καὶ συνουσίας κοινὰς ποιεῖσθαι. πρὸς μὲν οὖν πολλοὺς χαλεπὸν ἀντιδικεῖν· μέγα γὰρ μέρος συμβάλλεται τὸ πλῆθος αὐτοῖς, πρὸς τὸ δοκεῖν ἀληθῆ λέγειν· ὅμως δὲ διὰ τὸ πιστεύειν τοῖς πράγμασι, πολλῶν μοι καὶ δυσκόλων συμπιπτόντων, οὐχ ἡγούμην κατοκνῆσαι δι' ὑμῶν πειρᾶσθαι τυγχάνειν τῶν δικαίων. δέομαι οὖν ὑμᾶς συγγνώμην ἔχειν, εἰ καὶ νεώτερος ὢν, λέγειν ἐπὶ δικαστηρίου τετόλμηκα· διὰ γὰρ τοὺς ἀδικοῦντας ἀναγκάζομαι παρὰ τὸν ἐμαυτοῦ τρόπον τοιοῦτόν τι ποιεῖν. πειράσομαι δ' ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἂν δύνωμαι, διὰ βραχυτάτων εἰπεῖν περὶ τοῦ πράγματος. τίς ἂν οὖν οὐκ ἂν ὁμολογήσειε, τὸν μὲν Λυσίου νέον, καὶ ἰδιώτην, καὶ ἀπράγμονα, ἀρχέτυπόν τινα εἶναι τῆς ἀληθείας, διαφέροντα ἐκείνης οὐδ' ὁτιοῦν· τὸν ἕτερον δὲ, ἀπόγραφόν τινα καὶ οὐ λανθάνοντα ὅτι πέπλασται ῥητορικῇ τέχνῃ; καὶ γὰρ αἱ λέξεις καὶ τὰ νοήματα, παρ' ἐκείνῳ μὲν, τὸ αὐτοφυές· παρὰ δὲ τούτῳ, τὸ κατασκευαστὸν ἀποφαίνουσιν. ὁ μὲν γὰρ, ἀρχῇ κέχρηται, ὅτι νέος τε, καὶ ἄπειρος εἴη πραγμάτων, καὶ οὐδὲν δεόμενος εἰς δικαστήριον εἰσιέναι. καὶ ἐπιφέρει πάνυ ἠθικῶς· Ἐγὼ οὖν σε ἀξιῶ, μὴ εὕρεμα ἡγεῖσθαι τὴν ἡλικίαν τὴν ἐμήν. καὶ τὸ μετὰ τοῦτο, ὡς φύσιν εἶχε γενέσθαι τε καὶ ῥηθῆναι, λέγει· ὡς ἐπὶ διαιτητὰς ἠξίου κοινοὺς ἐλθεῖν φίλους· κἂν δόξῃ ἀληθῆ λέγειν ἐκείνοις, οὐδέν σε δεήσει πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ λαβὼν, ἄπει τὰ σαυτοῦ. καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ἤθει χρηστῷ διεξελθὼν, τελευτῶν ἐπιτίθησι· Ταῦτ' ἐμοῦ παρακαλουμένου, οὐδεπώποτε ἠθέλησε συνελθεῖν. ὁ δὲ Ἰσαῖος, τουτὶ μὲν τὸ μέρος, τὸ παρὰ τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην ἠναγκάσθαι λέγειν ἐν δικαστηρίῳ, νέον ὄντα, ἐπὶ τελευτῇ τοῦ προοιμίου τίθησιν. ἄρχεται δὲ ἀπὸ διανοίας, οὐ φαύλης μὰ Δία, οὐδὲ ἰδιωτικῆς· ἀ- 13 νιαρώτερον εἶναι πρὸς τούτους ἀπέχθεσθαι, μεθ' ὧν ἀνάγκη τῶν τιμιωτάτων κοινωνεῖν· ἔπειτα ἀπολύεταί τι τῶν μελλόντων αὐτὸν λυπεῖν, τὸ δὴ πολλοὺς ὄντας τοὺς δημότας πρὸς αὐτὸν ἀδικεῖν. συντίθησί τε τὰ ὀνόματα οὐ φαύλως μὰ Δία, οὐδ' ὡς ἂν ἰδιώτης· Ἀδικοῦμαι γὰρ ὑπὸ τῶν δημοτῶν, φησίν· οὓς περιορᾶν μὲν οὐ ῥᾴδιον ἀποστεροῦντας· ἀπέχθεσθαι δ' ἂν ἡδέως, μεθ' ὧν ἀνάγκη καὶ συνουσίας κοινὰς ποιεῖσθαι. ἡ γὰρ ἀηδὴς ἀπέχθεια, καὶ αἱ κοιναὶ συνουσίαι, τεχνικώτερον σύγκεινται μᾶλλον, ἢ ἀφελέστερον. καὶ ἔτι τὸ, Πολλῶν μοι δυσκόλων συμπιπτόντων, οὐχ ἡγοῦμαι δεῖν κατοκνῆσαι δι' ὑμῶν πειρᾶσθαι τυγχάνειν τῶν δικαίων. ἥκιστα γὰρ ἰδιώτης ἂν οὕτως, Οὐχ ἡγοῦμαι δεῖν κατοκνῆσαι, οὐδέ γε τὸ Δι' ὑμῶν πειρᾶσθαι τυγχάνειν τῶν δικαίων· ἀλλ' ἐκείνως πως μᾶλλον, Τοσούτων γέ μοι συμπιπτόντων δυσκόλων, ἐφ' ὑμᾶς ἠνάγκασμαι καταφυγεῖν, ἵνα τῶν δικαίων τύχω δι' ὑμῶν. οἶμαι μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων οὐκ ἄδηλον εἶναι τὴν τῶν ἀνδρῶν διαφοράν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μηζόντων λέγεσθαι μᾶλλον ἔσται καταφανὴς, καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἀποδεικτικῶν καὶ παθητικῶν λόγων· ἐν οἷς ὁ μὲν Λυσίας, ἁπλούστερός τίς ἐστι, καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων, καὶ κατὰ τὴν κοινότητα τῶν σχημάτων· οὑτοσὶ δὲ, ποικιλώτερος. πολλὰ γὰρ ἄν τις, ἰδὼν, εὕροι παρ' αὐτῷ, ὡς ἐν τούτῳ· Πόθεν χρὴ πιστοῦσθαι τὰ εἰρημένα; πρὸς θεῶν; οὐκ ἐκ τῶν μαρτύρων; οἴομαί δέ. πόθεν δὲ τοὺς μάρτυρας; οὐκ ἐκ τῶν βασάνων; εἰκός γε. πόθεν δέ γε ἀπιστεῖσθαι τοὺς λόγους τοὺς τούτων; οὐκ ἐκ τοῦ φεύγειν τοὺς ἐλέγχους; ἀνάγκη

μεγάλη. φαίνομαι τοίνυν ἐγὼ διώκων ταῦτα, καὶ τὰ πράγματα εἰς βασάνους ἄγων· οὗτος δὲ, ἐπὶ διαβολὰς καὶ λόγους καθιστάς· ὅπερ ἄν τις πλεονεκτεῖν βουλόμενος ἐποίησεν. ἐχρῆν δὲ αὐτὸν, εἴπερ τι δίκαιον ἔφρονει, καὶ μὴ παρακρούεσθαι τὰς ὑμετέρας γνώμας ζητεῖ, μὴ μὰ Δία ταῦτα ποιεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τὸν λογισμὸν μετὰ μαρτύρων ἐλθεῖν, καὶ ἐξετάζειν ἕκαστα τῶν ἐν τῷ λόγῳ τοῦτον τὸν τρόπον παρ' ἐμοῦ πυνθανόμενον· Εἰσφορὰς λογίζῃ πρὸς τόσας· καὶ πόσον
14 ἀργύριον εἰσενηνεγμένης, κατὰ τόσον καὶ τόσον, κατὰ πόσα ψηφίσματα ταυτί. ταύτας εἰλήφασί τινες, οἱ καὶ ταῦτα μαρτυρούμενοι. σκέψασθαι τὰ ψηφίσματα, τὸ πλῆθος τῶν εἰσφορῶν, τὰ εἰσενηνεγμένα, τοὺς λαβόντας· καὶ εἰ μὲν εὖ τε τῷ λόγῳ πιστεύειν· εἰ δὲ μὴ, νῦν παράγεσθε μάρτυρας, εἴ τι ψεῦδος ἦν ὧν ἐλογισάμην αὐτῆς. ταυτὶ μὲν διαλελυμένα, καὶ ἐξ ἐπερωτήσεως· οἷς ὁ Λυσίας μὲν ἥκιστα κέχρηται· Δημοσθένης δὲ, ὁ παρὰ τούτου τὰς ἀφορμὰς λαβὼν, ἀφειδέστερον. οἷον· Οὐκ οὖν σοὶ μισθοφορὰν λέγει φήσεις. καὶ παραχρῆμά γε τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἁπάντων, ὦ Ἀθηναῖοι· ἵνα τῶν κοινῶν τὸ μέρος λαμβάνων ἕκαστος, ὅτου δέοιτο ἡ πόλις, τοῦτο παρέχῃ. ἔξεστιν ἄγειν ἡσυχίαν, οἴκοι μένειν. βέλτιον, εἰ οὖν δι' ἔνδειαν ἀνάγκῃ τι ποιεῖν αἰσχρὸν ἀπηλλαγμένος, συμβαίνει τι τοιοῦτον, οἷα καὶ τὰ νῦν, στρατιώτης αὐτὸς ὑπάρχων ἀπὸ τῶν αὐτῶν τούτων λημμάτων, ὥσπερ ἐστὶ δίκαιον ὑπὲρ τῆς πατρίδος. ἐστί τις ἔξω τῆς ἡλικίας ἡμῶν, ὅσα οὗτος ἀτάκτως νῦν λαμβάνων, οὐκ ὠφελεῖ, ταῦτα ἐν ἴσῃ τάξει παραλαμβάνων, πάντ' ἐφορῶν καὶ διοικῶν, ἃ χρὴ πράττεσθαι. ὅλως δὲ, οὔτε ἀφελὼν, οὔτε προσθεὶς, πλὴν μικρῶν τὴν ἀταξίαν ἀνελὼν, εἰς τάξιν ἤγαγον τὴν πόλιν τὴν αὐτὴν, τοῦ λαβεῖν, τοῦ στρατεύεσθαι, τοῦ δικάζειν, τοῦ ποιεῖν τοῦθ' ὅ τι καθ' ἡλικίαν ἕκαστος ἔχοι, καὶ ὅτου καιρὸς εἴη τάξιν ποιήσας. ἐκεῖνα δὲ κατὰ συστροφὴν καὶ παρακεκινδυνευμένα, τῷ τε βραχέως καὶ ἀγκύλως καὶ ἐκ παραδόξου συντίθεσθαι, καὶ οὐχ ἅπασιν οὐδὲ ἐκ προχείρου γνωριζόμενα· Καὶ οὗτος γὰρ ὁ πάντων ἀνθρώπων σχετλιώτατος, οὐ παρεχόμενος αὐτῶν μάρτυρας δοῦναι, ὧν ἐναντίον ἡμῖν ἀποδοῦναι φησὶν, ὡς ἐκείνοις πιστεύειν προσποιεῖται μᾶλλον, ὡς ἀποδεδώκασιν ἡμῖν, ἢ ὡς οὐκ ἀπειλήφαμεν. καίτοι πᾶσι φανερὸν, ὡς ἔοικε, τὸν τούτου πατέρα ἀποστεροῦν ὄντα ἐπίτιμον· ὅτι ἡμῖν ἐχόντες οὐκ ἂν ἀπέδοσαν εἰς πράξασθαι, οὕτως ἔχοντες, οὐκ ἂν ἐδυνήθημεν. καὶ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ σχῆμα, ᾧ πολλάκις Δημοσθένης κέχρηται· Εἶτ' οἴεσθε, εἰ οἱ μὲν αὐτὸν οὐδὲν ἠδυνήθησαν ποιῆσαι κακὸν, αὐτοὶ δὲ μὴ παθεῖν ἐφυλάξαντ' ἂν ἴσως, τοὺς μὲν ἐξαπατᾶν αἱρεῖσθαι μᾶλλον ἢ προλέγοντα βιάζεσθαι, ὑμῖν δὲ ἐκ προρρήσεως πολεμῆσαι; καὶ ἔτι γε τὰ τοι-
15 αῦτα· Ὧι γὰρ ἃ μὲν ὑπῆρχεν ἔξω τῶν ἀποτιμηθέντων καταλειτουργηκότα, δανειζομένῳ δὲ οὐδεὶς ἂν ἔδωκεν ἐπ' αὐτοῖς ἔτι πλέον οὐδέν. ἀποδεδωκότι τὰς μισθώσεις ἔχειν ἐμοὶ προσῆκον. ἀναμφισβητήτως οὗτοι τηλικαύτην δίκην λαχόντες, καὶ σφέτερα αὐτῶν εἶναι φάσκοντες, ἐκώλυσαν μὲν ἐξ αὐτῶν ποιήσασθαι τὴν ἐπισκευήν. καὶ τί δεῖ τὰ πλείω παρατιθέντα μηκύνειν; πολλὰ γὰρ ἄν τις εὕροι τῶν Ἰσαίου κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ κατὰ τοὺς σχηματισμοὺς ἐξηλλαγμένα μὲν τῆς Λυσίου λέξεως, ἐοικότα δὲ τῇ Δημοσθένους δεινότητι. εἰρηκὼς δὲ καὶ περὶ τῶν πραγμάτων, ὅτι δεινότερός ἐστιν οἰκονομῆσαι Λυσίου, καὶ ὅλους τοὺς λόγους, καὶ τὰ μέρη αὐτῶν, καὶ οὐδὲν ἔξω ποιῶν τῆς τέχνης, ἣ μετὰ ταῦτα πολλῇ ὁ Δημοσθένης ἐχρήσατο, βούλομαι καὶ τὰς ὑπὲρ τούτων παραγράφεσθαι πίστεις. ἔσται δὲ κεφαλαιώδης τε καὶ ὡς πρὸς ἀνεγνωκότας τὸν λόγον ἄνδρας· οὐ γὰρ ἐνεχώρει παραδείγματα πάντων τιθέναι. αὐτίκα τὰς διηγήσεις, τότε μὲν, ἀπαρασκευάστους καὶ συντόμους, καὶ οὐδὲν προκαταλαμβανούσας τῶν ἀποδεικτικῶν, ἐν τῇ προσηκούσῃ τίθησι χώρᾳ, καθάπερ ἐφ' ᾧ πρὸς Μέδοντα ποιεῖ λόγῳ, καὶ ἐν τῷ πρὸς Ἀγνόθεον, καὶ ἐν τῇ πρὸς τοὺς δημότας ἀμφισβητήσει περὶ τοῦ χωρίου, καὶ ἐν ἄλλοις συχνοῖς· τότε δὲ, μερίσας αὐτοῖς τὰ κεφάλαια, καὶ παρ' ἕκαστον αὐτῶν τὰς πίστεις παρατιθεὶς, ἐκμηκύνει τε μᾶλλον, καὶ ἐκβαίνει τὸ τῆς διηγήσεως σχῆμα, τῷ συμφέροντι χρώμενος. ταύτης ἐστὶ τῆς ἰδέας, ἥ τε πρὸς Ἕρμωνα ὑπὲρ τῆς ἐγγύης ἀπολογία· καὶ ἡ πρὸς Εὐκλείδην ἀμφισβήτησις, ὑπὲρ τῆς τοῦ χωρίου λύσεως· καὶ ἡ ὑπὲρ Εὐφιλήτου πρὸς τὸν Ἐρχιέων δῆμον ἔφεσις. ἐν γὰρ δὴ τοῖς λόγοις τούτοις μακροτέρας τὰς διηγήσεις οὔσας, οὐχ ἅμα τίθησιν ὅλας, ἀλλὰ κατὰ μέρη διαλαμβάνων, ἐφ' ἑκάστῳ κεφαλαίῳ τούς τε μάρτυρας ἐπάγεται, καὶ τὰς ἄλλας παρέχεται πίστεις.

Πραγματικὸν διαπραγμάτων παράδειγμα.

πίστεις. δεδοικὼς γάρ, ὅσα γ' οὖν ἐμοὶ δοκεῖ, μὴ δυσπαρακολούθητος γένηται, διὰ τὸ πλῆθος τῶν κεφαλαίων, ὁ λόγος· καὶ πολλάκις αἵ τε πίστεις εἰς ἓν χωρίον ἅπασαι συναχθεῖσαι, πολλαὶ καὶ περὶ πολλῶν οὖσαι πραγμάτων, μὴ συνταράξωσι τὴν σαφήνειαν· τοιγάρτοι μετὰ τὰς διηγήσεις, τὰς οὕτως ᾠκονομημένας, οὐκ ἔτι τὰς προειρημένας ἀποδείξεις πολλοῖς βεβαιοῦται 16 λόγοις, οὐδ' ἔστιν ὅμοιος τοῖς νέοις τεχνογράφοις, ἀλλὰ τὰς τῶν ἀντιδίκων πίστεις ἀναιρεῖν οἴεται δεῖν. τότε δέ, προκατασκευάζεταί τινα περὶ τῶν διηγήσεων πράγματα, καὶ προλαμβάνει τὰ μέλλοντα, πιστοτέρας αὐτάς, ἢ κατ' ἄλλο τι χρησιμωτέρας ποιήσειν οἰόμενος, ὡς ἐν τῇ λύσει τῇ πρὸς Ἀριστογείτονα καὶ Ἄρχιππον εὑρίσκεται πεποιηκώς, ἐν ᾗ κλήρου τις ἀμφισβητῶν, ἀδελφὸς ὢν τοῦ τελευτήσαντος, προσκαλεῖται τὸν ἔχοντα τὰ φανερὰ χρήματα εἰς ἐμφανῶν κατάστασιν· ὁ δὲ τοῦ κλήρου κρατῶν, παραγράφεται τὴν κλῆσιν, δεδόσθαι λέγων ἑαυτῷ τὰ χρήματα κατὰ διαθήκας. διττῆς δὲ τῆς ἀμφισβητήσεως ὑπαρχούσης, τῆς μέν, περὶ τοῦ γεγονέναι τὰς διαθήκας, ἢ μή· τῆς δέ, τῶν διαθηκῶν ἀμφισβητουμένων ἤδη, τίνα δεῖ τοῦ κλήρου κρατεῖν· πρὸ τούτων ἀποδοὺς τὸν ὑπὲρ τῶν νόμων λόγον, καὶ ταῦτα ἀποδείξας τὸ μέρος, ὡς οὐ δεῖ τὸν ἐπίδικον κρατεῖσθαι κλήρου πρὸ δίκης, οὕτως ἐπὶ τὴν διήγησιν ἔρχεται, δι' ἧς ἀποδείκνυσιν, οὔτε γεγενημένας ὑπὸ τοῦ τετελευτηκότος τὰς διαθήκας. καὶ οὐδὲ ταύτην τὴν διήγησιν ἁπλῶς πως συστρέψας καὶ ἀκατασκευάστως τίθησιν, ἀλλὰ καὶ ταύτην μακροτέραν· ὅσαι ἀποτομαῖς τισι διαλαμβάνει, καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος μάρτυρας ἀναβιβάζεται, καὶ προκλήσεις ἀναγινώσκει, καὶ συνθήκας παρέχεται, τεκμηρίοις τε καὶ σημείοις καὶ τοῖς ἐκ τῶν εἰκότων ἐλέγχοις ἅπασι χρῆται. πολλὰς δ' ἂν ἔχοιμι καὶ ἄλλας παραθέσθαι διηγήσεις, πρὸς τὸ συμφέρον ᾠκονομημένας ὑπὸ τοῦ ῥήτορος, προπαρασκευαῖς, παρασκευαῖς, μερισμοῖς, χωρίων ἀλλαγαῖς, πραγμάτων μεταγωγαῖς, ὧν τὰ κεφάλαια ἀνέγραφα, τῷ μὴ κατὰ τοὺς χρόνους τὰ πραχθέντα εἰρῆσθαι, τῷ ὡς μὴ πάντα μηδαμῶς φύσιν εἶχε πραχθῆναι, μηδ' ὡς ἂν ἰδιώτης τις εἴποι, λέγεσθαι μὴ μετρίως μυρίοις ἄλλοις τοιούτοις τρόποις. ἀλλ' οὔτε χρόνον ἱκανὸν ἔχω περὶ πασῶν λέγειν, ἐνδεικνύμενος αὐτοὺς ἐφ' ἑκάστης τὴν τέχνην, ὡς ἐβουλόμην ἄν· οὔθ' ὁ πρὸς τοὺς ἐπισταμένους τὰ πράγματα λόγος, ἐν τῷ πλήθει τῶν παραδειγμάτων τὸ πιστὸν ἔχει, ἀλλ' ἀρκεῖ τοῖς τοιούτοις καὶ ἡ βραχεῖα δήλωσις. ἐρῶ δὲ κεφαλαιωδῶς περὶ ταύτης τῆς ἰδέας, ἣν ἐγὼ δόξαν ἔχω, καὶ τίνι διαφέρειν οἴομαι τὸν Ἰσαῖον τοῦ Λυσίου. τοῦ Λυ- 17 σίου μὲν ἄν τις ἀναγινώσκων τὰς διηγήσεις, οὐδὲν ἂν ὑπολάβοι λέγεσθαι κατὰ τέχνην ἢ ποιείαν, β ἀλλ' ὡς ἡ φύσις καὶ ἡ ἀλήθεια φέρει· αὐτὸ τοῦτο ἀγνοῶν, ὅτι τῆς τέχνης τὸ μιμήσασθαι τὴν φύσιν αὐτῆς μέγιστον ἔργον ἦν. ἐπὶ δὲ τῶν Ἰσαίου διηγημάτων, τοὐναντίον ἂν πάθοι, μηδὲν ὑπολαβεῖν αὐτοφυῶς καὶ ἀπραγματεύτως λέγεσθαι, μηδ' εἴ τινα ὡς ἔτυχε γινόμενα εἴρηται· ἐκ κατασκευῆς δὲ πάντα, καὶ μεμηχανευμένα πρὸς ἀπάτην, ἢ ἄλλην τινὰ κακουργίαν. καὶ τῷ μέν, ἂν καταψευδῆ λέγοντι πιστεύσειεν ἄν· τῷ δέ, μηδ' ἂν ἀληθεύῃ, χωρὶς ὑποψίας προσέξειν. ἐν δὲ τοῖς ἐπιδεικτικοῖς διαλλάττειν ἂν δόξειεν Ἰσαῖος Λυσίου, τῷ τε μὴ κατ' ἐνθύμη- γ μά τι λέγειν, ἀλλὰ κατ' ἐπιχείρημα· καὶ τῷ μὴ βραχέως, ἀλλὰ διεξοδικῶς· μηδὲ ἁπλῶς, ἀλλ' ἀκριβῶς· αὔξειν τε μᾶλλον, καὶ δεινότερα ποιεῖν τὰ πράγματα, καὶ τὰ πάθη ποιεῖν ψυχικώτερον. ἐν γὰρ δὴ τούτοις οὐχ ἧττόν ἐστι φανερὸς τῇ Δημοσθένους τέχνῃ τὰς ἀφορμὰς δεδωκώς, ἀλλ' οὐ τὴν Λυσίου διώκων ἀσφάλειαν, ὡς ἔκ τε ἄλλων ἔστι λαβεῖν, μάλιστα δὲ ἐκ πάντων τῶν γραφέντων ὑπ' αὐτοῦ τεκμήρασθαι. εἰ δ' ἔτι δεῖ καὶ παραδείγμασι χρῆσθαι, μή τις ἀναπόδεικτα δόξῃ λέγειν ἡμᾶς, ποιήσω καὶ τοῦτο, προχειρισάμενος τὸν ὑπὲρ Εὐφιλήτου λόγον, ἐν ᾧ τῶν Ἐρχιέων δῆμον εἰς τὸ δικαστήριον προσκαλεῖταί τις τῶν ἀποψηφισθέντων, ὡς ἀδίκως τῆς πολιτείας ἀπελαυνόμενος. ἐγράφη γὰρ δή τις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νόμος, ἐξέτασιν γενέσθαι τῶν πολιτῶν κατὰ δήμους· τὸν δὲ ἀποψηφισθέντα ὑπὸ τῶν δημοτῶν, τῆς πολιτείας μὴ μετέχειν· τοῖς δὲ ἀδίκως ἀποψηφισθεῖσιν, ἔφεσιν εἰς τὸ δικαστήριον εἶναι, προσκαλεσαμένοις τοὺς δημότας· καὶ ἐὰν τὸ δεύτερον ἐξελεγχθῶσι, πεπρᾶσθαι αὐτούς, καὶ τὰ χρήματα εἶναι δημόσια. κατὰ τοῦτον τὸν νόμον ὁ Εὐφίλητος προσκαλεσάμενος τοὺς Ἐρχιέας, ὡς ἀδίκως καταψηφισαμένους αὐτοῦ, τὸν ἀγῶνα τόνδε διατίθεται. προείρηται μὲν δὴ τὰ πράγματα ταῦτ' ἀκριβῶς.

καὶ πεπίστωται διὰ τῶν μαρτύρων. οἷς δὲ βεβαίας βούλεται ποιῆσαι τὰς μαρτυρίας, τάδ' ἐστὶν
18 ὡς μὲν ἐγὼ δόξης ἔχω, πάντ' ἀκριβῶς ἐξειργασμένα· κρινέτω δὲ ὁ βουλόμενος, εἰ τὰ προσήκοντα ἔγνωκα περὶ αὐτῶν. Ὅτι μὲν τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἀδελφὸς ἡμῖν ἐστιν οὑτοσὶ ὁ Εὐφίλητος, οὐ μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συγγενῶν ἁπάντων ἀκηκόατε μαρτυρούντων. σκέψασθε δὲ πρῶτον τὸν πατέρα ἡμῶν, τίνος εἵνεκεν ἂν ἐψεύδετο, καὶ τοῦτον μὴ ὄντα αὑτοῦ υἱὸν εἰσεποιεῖτο. πάντας γὰρ εὑρήσετε τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας, ἢ οὐκ ὄντων αὐτοῖς γνησίων παίδων, ἢ διὰ πενίαν ἀναγκαζομένους, ξένους ἀνθρώπους εἰσποιεῖσθαι, ὅπως ὠφελῶνταί τι ἀπ' αὐτῶν δι' αὐτοὺς Ἀθηναίων γεγονότων. τῷ τοίνυν πατρὶ τούτων οὐδέτερον ὑπάρχει. γνήσιοι μὲν γὰρ αὐτῷ ἡμεῖς δύο υἱεῖς ἐσμέν. ὥστε οὐκ ἄν γε δι' ἐρημίαν τοῦτον εἰσεποιεῖτο. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τροφῆς τε καὶ εὐπορίας τῆς παρὰ τούτου δεόμενος. ἔτι γὰρ αὐτῷ ἱκανὸς καὶ χωρὶς τούτου μεμαρτύρηται ὑμῖν. τοῦτον ἐκ παίδων τρέφων καὶ ἀσκῶν, καὶ εἰς φράτορας εἰσάγων. καὶ ταῦτα οὐ μικρὰ δαπανήματά ἐστιν. ὥστε τόν τε πατέρα ἡμῶν οὐκ εἰκός ἐστιν, ὦ ἄνδρες δικασταί, μηδὲν ὠφελούμενον, οὕτως ἄδικον πρᾶγμα ἐπιχειρῆσαι. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐμέ γε οὐδεὶς ἂν ἀνθρώπων οὕτως τελέως ἂν ἄφρονα ὑπολάβοι, ὥστε τούτῳ μαρτυρεῖν τὰ ψευδῆ, ὅπως τὰ πατρῷα διὰ πλειόνων διανείμωμαι. καὶ γὰρ οὐδ' ἀμφισβητῆσαί μοι ἐξουσία γένοιτ' ἂν ὕστερον, ὡς οὐκ ἔστιν ἀδελφὸς οὗτος ἐμός. οὐδεὶς γὰρ ἂν ὑμῶν τὴν φωνὴν ἀνάσχοιτ' ἂν ἀκούων, εἰ νῦν μὲν, ὑπόδικον ἐμαυτὸν καθιστὰς, μαρτυρῶ ὡς ἔστιν ἀδελφὸς ἡμέτερος, ὕστερον δὲ φαινοίμην τούτοις ἀντιλέγων. οὐ μόνον τοίνυν ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες δικασταί, εἰκός ἐστι τἀληθῆ μεμαρτυρηκέναι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς. ἐνθυμήθητε γὰρ πρῶτον μὲν, ὅτι οἱ τὰς ἀδελφὰς ἡμῶν ἔχοντες, οὐκ ἄν ποτε ἐμαρτύρουν περὶ τούτου τὰ ψευδῆ. μητρυιὰ γὰρ ἡ τούτου μήτηρ ἐγεγένητο ταῖς ἡμετέραις ἀδελφαῖς. εἰώθασι δέ πως, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, διαφέρεσθαι ἀλλήλαις αἵ τε μητρυιαὶ καὶ οἱ πρόγονοι. ὥστε εἰ οὗτος ἐξ ἄλλου τινὸς ἀνδρὸς ἦν τῇ μητρυιᾷ, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ ἡμετέρου πατρὸς, οὐκ ἄν ποτε, ὦ ἄνδρες δικασταί, τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας αἱ ἀδελφαὶ μαρτυρεῖν εἴασαν καὶ ἐπέτρεψαν. καὶ
19 μὴν οὐκ ἂν ὁ θεῖος πρὸς μητρὸς ἡμῖν ὤν, τούτῳ δὲ οὐδὲν προσήκων δήπου, τῇ τούτου μητρὶ ἠθέλησεν ἄν, ὦ ἄνδρες δικασταί, μαρτυρῆσαι ψευδῆ μαρτυρίαν, δι' ἣν ἡμῖν γίνεται βλάβη περιφανής, εἴπερ ξένον ὄντα τοῦτον εἰσποιοῦμεν ἀδελφὸν ἡμῖν αὐτοῖς. ἔτι τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, πρὸς τούτοις ἄν τις ἡμῶν καταγνοίη ψευδομαρτυρίαν Δημαράτου τουτουῒ, καὶ Ἡγήμονος, καὶ Νικοστράτου· οἳ πρῶτον μὲν οὐδὲν αἰσχρὸν οὐδέποτε φανήσονται ἐπιτηδεύσαντες, εἶτα δ', οἰκεῖοι ὄντες ἡμῖν, καὶ εἰδότες ἡμᾶς, ἅπαντα μεμαρτυρήκασιν Εὐφιλήτῳ τούτῳ τὴν αὑτοῦ συγγένειαν ἕκαστος. ὥστε ἡδέως κἂν τῶν ἀντιδικούντων ἡμῖν τοῦ σεμνοτάτου πυθοίμην, εἰ ἄλλοθέν ποθεν ἔχοιεν ἐπιδεῖξαι αὐτὸν Ἀθηναῖον, ἢ ἐκ τούτων ὧν καὶ ἡμεῖς Εὐφίλητον ἐπιδείκνυμεν. ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι ἄλλο τι ἂν αὐτὸν, ἢ ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῷ τέ ἐστι, καὶ ὁ πατήρ· καὶ ὡς ταῦτ' ἀληθῆ λέγει, παρέχοιτ' ἂν αὐτῷ τοὺς συγγενεῖς μάρτυρας. εἶτα, ὦ ἄνδρες δικασταί, εἰ μὲν οὗτοι ἐκινδύνευον, ἠξίουν τοῖς αὐτῶν οἰκείοις ὑμᾶς πιστεύειν μαρτυροῦσι μᾶλλον, ἢ τοῖς κατηγόροις. νυνὶ δὲ ἡμῶν πάντα ταῦτα παρεχομένων, ἀξιώσουσιν ὑμᾶς τοῖς αὐτῶν πείθεσθαι λόγοις μᾶλλον, ἢ τῷ πατρὶ τῷ Εὐφιλήτου, καὶ ἐμοὶ, καὶ τῷ ἀδελφῷ, καὶ τοῖς φράτορσι, καὶ πάσῃ τῇ ἡμετέρᾳ συγγενείᾳ. καὶ μὴν οὗτοι μὲν, οὐδὲν οὐδενὶ κινδυνεύοντες, ἰδίας ἔχθρας ἕνεκα ποιοῦσιν· ἡμεῖς δὲ, πάντας ὑποδίκους ἡμᾶς αὐτοὺς καθιστάντες, μαρτυροῦμεν καὶ πρὸς ταῖς μαρτυρίαις, ὦ ἄνδρες δικασταί, πρῶτον μὲν ἡ τοῦ Εὐφιλήτου μήτηρ, ἣν οὗτοι ὁμολογοῦσιν ἀστὴν εἶναι, ὅρκον ὀμόσαι ἐπὶ τοῦ διαιτητοῦ ἐβούλετο ἐπὶ Δελφινίῳ, ἦ μὴν τουτονὶ Εὐφίλητον εἶναι ἐξ αὐτῆς καὶ τοῦ ἡμετέρου πατρός. καίτοι τίνα προσῆκε μᾶλλον αὐτῆς ἐκείνης τοῦτο εἰδέναι; ἔπειτα, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὁ πατὴρ ὁ ἡμέτερος, ὃν εἰκός ἐστι μετὰ τὴν τούτου μητέρα ἄριστον αὐτοῦ υἱὸν γινώσκειν, οὗτος καὶ τότε καὶ νυνὶ βούλεται ὀμόσαι ἡμῖν Εὐφίλητον τοῦτον υἱὸν εἶναι αὑτοῦ ἐξ αὐτῆς καὶ γαμετῆς γυναικός. πρὸς τούτοις τοίνυν, ὦ ἄνδρες δικασταί, ἐγὼ ἐτύγχανον μὲν τρισκαιδεκαέτης ὤν, ὥσπερ καὶ πρότερον εἶπον, ὅτε οὗτος ἐγένετο. ἕτοιμος δέ εἰμι ὀμόσαι ὑμῖν, Εὐφίλητον τουτονὶ ἀδελφὸν εἶναι ἐμαυτοῦ
20 ὁμοπάτριον. ὥστε, ὦ ἄνδρες δικασταί, δικαίως ἂν καὶ τοὺς ἡμετέρους ὅρκους πιστοτέρους νομίζοιτε, ἢ τοὺς τούτων λόγους. ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἀκριβῶς εἰδότες, ὀμόσαι περὶ αὐτοῦ θέλομεν· οὗτοι δὲ, ταῦτα

ἀκηκοότες

ἀκηκοότες περὶ τῶν τούτου διαφόρων, ἢ αὐτοὶ πλάττοντες, λέγουσι. πρὸς δὲ τούτοις, ὦ ἄνδρες
δικασταί, ἡμεῖς μὲν τοὺς συγγενεῖς μάρτυρας, καὶ ἐπὶ τῶν διαιτητῶν, καὶ ἐφ' ὑμῶν παρεχόμεθα, οἷς
οὐκ ἄξιον ἀπιστεῖν· οὗτοι δέ, ἐπειδὴ ἔλαχεν ὁ Εὐφίλητος τὴν δίκην τὴν προτέραν τῷ κοινῷ τῶν
δημοτῶν, καὶ τῷ τότε δημαρχοῦντι, ὃς νῦν τετελεύτηκε, δύο ἔτη τοῦ διαιτητοῦ τὴν δίαιταν ἔχον-
τος, οὐκ ἠδυνήθησαν οὐδεμίαν μαρτυρίαν εὑρεῖν, ὡς οὑτοσὶ ἀνὴρ τινὸς πατρός ἐστιν, ἢ τοῦ ἡμε-
τέρου. τοῖς δὲ διαιτηταῖς μέγιστα σημεῖα ἦν τοῦ ψεύδεσθαι τούτους, καὶ κατεδιῄτησαν αὐτῶν ἀμ-
φότεροι. καί μοι λάβετε τὴν προτέρας διαίτης τὴν μαρτυρίαν. ὡς μὲν τοίνυν καὶ τότε ὦφλον
τὴν δίαιταν, ἀκηκόατε. ἀξιῶ δέ, ὦ ἄνδρες δικασταί, ὥσπερ οὗτοι μετὰ ταῦτα ἔφησαν εἶναι σημεῖον,
ὡς οὐκ ἔστιν Ἡγησίππου, εἰ οἱ διαιτηταὶ αὐτῶν ἀπεδιῄτησαν, οὕτω τὸ νῦν ἡμῖν τοιοῦτον εἶναι μαρ-
τύριον, ὅτι ἀληθῆ λέγομεν· ἐπεὶ ἔδοξαν αὐτοὶ ἀδικεῖν τοῦτον, Ἀθηναῖον ὄντα, καὶ κυρίως πρότε-
ρον ἐγγραφέντα, ὕστερον ἐξαλείψαντες. ὅτι μὲν οὖν ἀδελφὸς ἡμῶν ἐστιν οὑτοσὶ Εὐφίλητος, καὶ
πολίτης ὑμέτερος, καὶ ἀδίκως ὑβρίσθη ὑπὸ τῶν ἐν τῷ δήμῳ συστάντων, ἱκανῶς οἴομαι ὑμᾶς,
ὦ ἄνδρες δικασταί, ἀκηκοέναι. οὗτος ὁ χαρακτὴρ τῶν Ἰσαίου λόγων, καὶ ταῦτα τὰ διαλλάτ-
τοντα παρὰ τὴν Λυσίου ἀγωγήν. οὐθὲν δὲ κωλύει καὶ κεφαλαιωδῶς περιλαβόντα, δι' ἐλαχίστης ἀνακεφαλαίωσις.
δηλώσεως τὰ φανερώτατα εἰπεῖν· ὅτι μοι δοκεῖ Λυσίας μὲν τὴν ἀλήθειαν διώκειν μᾶλλον, Ἰσαῖος
δὲ τὴν τέχνην· καὶ ὁ μὲν στοχάζεσθαι τοῦ χαριέντως, ὁ δὲ τοῦ δεινῶς. εἰ δέ τις παραθεωροίη
ταῦτα ὡς μικρὰ καὶ φαῦλα, οὐκ ἂν ἔτι γνοίη ἱκανῶς αὐτῶν κρατῆσαι. ἀλλὰ γὰρ αἱ ὁμοιότητες
συνταράξουσιν αὐτοῦ τὴν γνώμην, ὥστε μὴ διαγνῶναι τὸν ἴδιον ἑκατέρου χαρακτῆρα. καὶ
περὶ μὲν τούτων, ὡς ἔχω δόξης, δεδήλωταί μοι. βούλομαι δὲ ἤδη καὶ περὶ τῶν ἄλλων ῥητόρων τῶν ἄλλων ῥητόρων κρίσις.
ἀποδοῦναι τὸν λόγον, ἵνα μή τις ἀγνοίᾳ δόξῃ παραλιπεῖν αὐτούς, ἐπιφανεῖς ὄντας, καὶ ὀνόματος
ἠξιωμένους οὐ μετρίου· ἢ φυγῇ τοῦ πόνου τὸ ῥᾷστον ἡγούμενοι τῶν ἔργων, τὴν περὶ αὐτῶν ἀφεικέ- 21
ναι σκέψιν. ἐγὼ γὰρ οὔτε ἠγνόουν οὓς ἅπαντες ἴσασιν, οὔτε ὤκνουν ὑπὲρ αὐτῶν γράφειν, εἴ τι χρήσι-
μον ἔμελλεν ἐξοίσειν ἡ γραφή. ἐνθυμούμενος δὲ ὅτι τὴν μὲν ποιητικὴν κατασκευήν, καὶ τὸ
μετέωρον δὴ τοῦτο καὶ πομπικὸν εἰρημένον, οὐδεὶς Ἰσοκράτους ἀμείνων ἐγένετο, παρέλιπον ἑκών,
οὓς ᾔδειν ἧττον ἐν ταῖς ἰδέαις ταύταις κατορθοῦντας· Γοργίαν μὲν τὸν Λεοντῖνον, ἐκπίπτοντα τοῦ
μετρίου, καὶ πολλαχοῦ παιδαριώδη γινόμενον ὁρῶν· Ἀλκιδάμαντα δέ, τὸν ἀκουστὴν αὐτοῦ,
παχύτερον ὄντα τὴν λέξιν καὶ κοινότερον· Θεόδωρον δὲ τὸν Βυζάντιον, ἀρχαῖόν τινα, καὶ οὔτε ἐν
ταῖς τέχναις ἀκριβῆ, οὔτε ἐξέτασιν ἱκανὴν ἐν τοῖς ἐναγωνίοις δεδωκότα λόγοις· Ἀναξιμένην
δὲ τὸν Λαμψακηνόν, ἐν ἁπάσαις ταῖς ἰδέαις τῶν λόγων τετράγωνόν τινα εἶναι βουλόμενον· καὶ γὰρ
ἱστορίας γέγραφε, καὶ περὶ τῆς ποιητικῆς συντάξεις καταλέλοιπε, καὶ τέχνας ἐξενήνοχεν, ἧπται δὲ καὶ
συμβουλευτικῶν καὶ δικανικῶν ἀγώνων· οὐ μὴν τέλειόν γε ἐν οὐδεμιᾷ τούτων τῶν ἰδεῶν, ἀλλ'
ἀσθενῆ καὶ ἀπίθανον ὄντα ἐν ἁπάσαις θεωρῶν. οὐ δὴ δεῖν ᾤόμην, Ἰσοκράτους ἐν ἅπασι πάντων
τούτων ὑπερέχοντος, λόγον τινὰ ποιήσασθαι περὶ ἐκείνων· οὐδέ γε περὶ τῶν συμβιωσάντων Ἰσοκράτει,
καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἑρμηνείας ἐκείνου ἐκμεμιμησαμένων οὐθενός, Θεοδέκτου λέγω, καὶ Θεο-
πόμπου, καὶ Ναυκράτους, Ἐφόρου τε καὶ Φιλίσκου, καὶ Κηφισοδώρου, καὶ ἄλλων συχνῶν. οὐδὲ γὰρ
ἐκεῖνοι κρίνεσθαι πρὸς τὴν Ἰσοκράτους δύναμιν εἰσὶν ἐπιτήδειοι. τῶν μὲν δὴ κατὰ ταύτην τὴν
ἀγωγὴν κοσμουμένων ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα διαφορώτατον ἡγησάμενος, οὐκ ἔτι περὶ τῶν ἄλλων
ἠξίωσα μακρολογεῖν, καὶ δαπανᾶν εἰς οὐδὲν ἀναγκαῖον τὸν χρόνον· τῶν δὲ τοὺς ἀκριβεῖς προαι-
ρουμένων λόγους, καὶ πρὸς τὴν ἐναγώνιον ἀσκούντων ῥητορικήν, ὧν ἐγένετο Ἀντιφῶν τε ὁ Ῥα-
μνούσιος, καὶ Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος, καὶ Πολυκράτης ὁ Ἀθηναῖος, Κριτίας τε ὁ τῶν τριά-
κοντα ἄρξας, καὶ Ζωΐλος ὁ τὰς καθ' Ὁμήρου συντάξεις καταλιπών, καὶ ἄλλοι τοιοῦτοί τινες, οὐδένα
ἡγούμενος οὔτε ἀκριβέστερον οὔτε χαριέστερον γεγονέναι Λυσίου· Ἀντιφῶν γε μὴν τὸ αὐστηρὸν ἔχει
μόνον καὶ ἀρχαῖον, ἀγωνιστὴς δὲ λόγων οὔτε συμβουλευτικῶν, οὔτε δικανικῶν ἐστι· Πολυκράτης δέ, 22
κενὸς μὲν ἐν τοῖς ἀληθινοῖς, ψυχρὸς δὲ καὶ φορτικὸς ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς, ἄχαρις δὲ ἐν τοῖς χα-
ριεντισμοῦ δεομένοις ἐστί· Θρασύμαχος δέ, καθαρὸς μὲν καὶ λεπτός, καὶ δεινὸς εὑρεῖν τε καὶ εἰ-
πεῖν στρογγύλως καὶ περιττῶς ὃ βούλεται· πᾶς δ' ἐστὶν ἐν τοῖς τεχνογραφικοῖς καὶ ἐπιδεικτικοῖς·
δικανικοὺς δὲ ἢ συμβουλευτικοὺς οὐκ ἀπολέλοιπε λόγους· τὰ δὲ αὐτὰ καὶ περὶ Κριτίου, καὶ

περὶ Ζωΐλου τις ἂν εἰπεῖν ἔχοι, πλὴν ὅσον τοῖς χαρακτῆρσι τῆς ἑρμηνείας διαλλάττουσιν ἀλλήλων· τούτων δή φημι τῶν ἀνδρῶν, καὶ τῶν παραπλησίων τούτοις, διαφέρειν οἰόμενος Λυσίαν, καὶ ὥσπερ ἀρχέτυπον ὑπογράφων ὑπερέχειν ἐκεῖνον τὸν ἄνδρα, ταύτης τῆς προαιρέσεως τῶν λόγων ἐποιησάμην ἡγεμόνα. τὸν δὲ δὴ τρίτον Ἰσαῖον, εἴ τις ἔροιτό με, τίνος ἕνεκα οὐ προσεθέμην, Λυσίου δὴ ζηλωτὴν ὄντα, ταύτην ἂν αὐτῷ φαίην τὴν αἰτίαν, ὅτι μοι δοκεῖ τῆς Δημοσθένους δεινότητος, ἣν οὐθείς ἐστιν ὃς οὐ τελειοτάτην ἁπασῶν οἴεται γενέσθαι, τὰ σπέρματα καὶ τὰς ἀρχὰς οὗτος ὁ ἀνὴρ παρασχεῖν. διὰ μὲν δὴ ταύτας τὰς αἰτίας, τούσδε τοὺς ἄνδρας μόνους παρέλαβον. εἰ δὲ περὶ πάντων ἠξίουν γράφειν, εἰς κενότητας ἄν μοι ὁ λόγος ἐξέπιπτε. καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἢ πολὺ τὸ χρήσιμον ἔχειν, εἰς ἀπέραντόν τινα καὶ οὐ σύμμετρον ἐξεμήκυνε τὴν γραφήν. καὶ περὶ τούτων μὲν ἅλις. ἑτέραν δ' ἀρχὴν ποιήσομαι τοῦ λόγου, περί τε Δημοσθένους καὶ Ὑπερείδου καὶ τρίτου λέγων Αἰσχίνου. ἡ γὰρ δὴ τελειοτάτη ῥητορική, καὶ τὸ κράτος τῶν ἐναγωνίων λόγων, ἐν τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ἔοικεν εἶναι.

23

ΔΕΙΝΑΡΧΟΣ.

ΠΕΡΙ Δεινάρχου τοῦ ῥήτορος οὐδὲν εἰρηκὼς ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀρχαίων γραφεῖσιν, διὰ τὸ μήτε εὑρετὴν ἰδίου γεγονέναι χαρακτῆρος τὸν ἄνδρα, ὥσπερ τὸν Λυσίαν, καὶ τὸν Ἰσοκράτην, καὶ τὸν Ἰσαῖον· μήτε τῶν εὑρημένων ἑτέροις τελειωτήν, ὥσπερ τὸν Δημοσθένην, καὶ τὸν Αἰσχίνην, καὶ Ὑπερείδην ἡμεῖς κρίνομεν· ὁρῶν δὲ καὶ τοῦτον τὸν ἄνδρα παρὰ πολλοῖς ἠξιωμένον ὀνόματος ἐπὶ δεινότητι λόγων, καὶ ἀπολελοιπότα δημοσίους τε καὶ ἰδίους λόγους, οὔτε ὀλίγους, οὔτε εὐκαταφρονήτους, ἡγησάμην δεῖν μὴ παραλιπεῖν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ βίου, καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ διελθεῖν, καὶ διορίσαι τούς τε γνησίους καὶ ψευδεῖς λόγους, πάντων, ἢ τῶν γε πλείστων, ἀναγκαιότερον οἶμαι, τοῖς μὴ ἐκ περιζώματος ἀσκοῦσι ῥητορικήν· ἅμα δὲ ὁρῶν οὐδὲν ἀκριβὲς οὔτε Καλλίμαχον, οὔτε τοὺς ἐκ Περγάμου γραμματικοὺς περὶ αὐτοῦ γράψαντας, ἀλλὰ παρὰ τὸ μηδὲν ἐξετάσαι περὶ αὐτοῦ, τῶν ἀκριβεστέρων ἡμαρτηκότας, ὡς μὴ μόνον ἐψεῦσθαι πολλά, ἀλλὰ καὶ λόγους τοὺς οὐδὲν μὲν αὐτῷ προσήκοντας, ὡς Δεινάρχου, τούτῳ προστεθεῖσθαι· τοὺς δ' ὑπ' αὐτοῦ γραφέντας, ἑτέρων εἶναι λέγειν. ἀλλὰ Δῆμος ὁ Μάγνης, ὃς ἔδοξε γενέσθαι πολυίστωρ, ἐν τῇ περὶ τῶν ὁμωνύμων πραγματείᾳ, λέγων καὶ περὶ τούτου τοῦ ἀνδρός, καὶ ὑπόληψιν παρέχων ὡς περὶ αὐτοῦ λέξων τι ἀκριβές, διεψεύσθη τῆς δόξης. οὐθὲν δὲ κωλύει καὶ τὰς λέξεις παραθέσθαι τοῦ ἀνδρός. ἔστι δὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα τάδε. Δεινάρχοις δ' ἐντετυχήκαμεν τέτταρσιν· ὧν ἐστιν ὁ μέν, ἐκ τῶν ῥητόρων τῶν Ἀττικῶν· ὁ δέ, τὰς περὶ Κρήτην
24 συναγήοχε μυθολογίας. ὁ δὲ πρεσβύτερος μὲν ἀμφοῖν τούτοιν, Δήλιος δὲ τὸ γένος, πεπραγματευμένος τοῦτο μὲν ἔπος, τοῦτο δὲ πρᾶγμα. τέταρτος δέ, ὁ περὶ Ὁμήρου λόγον συντεθεικώς. ἐθέλω δὲ πρὸς μέρος περὶ ἑκάστου διελθεῖν, καὶ πρῶτον περὶ τοῦ ῥήτορος. ἔστι τοίνυν οὗτος, κατά γε τὴν ἐμὴν δόξαν, οὐδὲν ἀπολείπων τῆς Ὑπερείδου χάριτος, ὥστ' εἰπεῖν, Καί νύ κεν ἢ παρέλασσεν. ἐνθύμημα γὰρ φέρει πιστικόν, καὶ σχῆμα παντοδαπόν· πιθανότητός τε μὴν οὕτως εὖ ἥκει, ὥστε παριστάνειν τοῖς ἀκούουσι, μὴ ἄλλως γεγονέναι τὸ πρᾶγμα, ἢ ὡς αὐτὸς λέγει. καὶ νομίσειεν ἄν τις εὐήθεις εἶναι τοὺς ὑπολαβόντας τὸν λόγον τὸν κατὰ Δημοσθένους, εἶναι τούτου. πολὺ γὰρ ἀπέχει τοῦ χαρακτῆρος· ἀλλ' ὅμως τοσούτοις σκοποὺς ἐπιπεπόληκεν, ὥστε τοὺς μὲν ἄλλους αὐτοῦ λόγους, σχεδόν που ὑπὲρ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν ὄντας, ἀγνοεῖν συμβέβηκε· τὸν δὲ μὴ γραφέντα ὑπ' αὐτοῦ, μόνον ἐκείνου νομίζεσθαι. ἡ δὲ λέξις ἐστὶ τοῦ Δεινάρχου κυρίως ἠθική, πάθος κινοῦσα, σχεδὸν τῇ πικρίᾳ μόνον, καὶ τῷ τόνῳ τοῦ Δημοσθενικοῦ χαρακτῆρος λειπομένη, τοῦ δὲ πιθανοῦ καὶ κυρίου μηδὲν ἐνδέουσα.

ἐκ τούτων οὐδέν ἐστιν οὔτε ἀκριβές, ἀλλ' οὔτε ἀληθὲς εὑρεῖν. οὔτε γὰρ γένος τἀνδρός, οὔτε

χρόνους

χρόνους, καθ' οὓς ἦν, οὔτε τόπον ἐν ᾧ διέτριψε, δεδήλωκεν. ὀνόματα δὲ μόνον κοινὰ καὶ περιτρέχοντα ἐσπούδασι· καὶ πλῆθος λόγων εἴπειν οὐδενὶ τῶν   σύμφωνον· εἰ δεῖ δὲ τοὐναντίον. ἃ δ' οὖν ἐγὼ αὐτὸς δι' ἐμαυτοῦ κατελαβόμην, ταῦτ' ἐστίν. Δείναρχος, ὁ ῥήτωρ, υἱὸς μὲν ἦν Σωστράτου· Κορίνθιος δὲ τὸ γένος· ἀφικόμενος δὲ εἰς Ἀθήνας, καθ' ὃν χρόνον ἤνθουν αἵ τε τῶν φιλοσόφων καὶ ῥητόρων διατριβαί, Θεοφράστῳ τε συνεγένετο, καὶ Δημητρίῳ τῷ Φαληρεῖ. εὐφυὴς δὲ περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους γενόμενος, ἀκμαζόντων ἔτι τῶν περὶ Δημοσθένην, ἤρξατο λόγους γράφειν, καὶ προσῄει κατὰ μικρὸν εἰς δόξαν. μάλιστα δὲ ἤκμασε μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν, Δημοσθένους μὲν καὶ τῶν ἄλλων ῥητόρων φυγαῖς αἰδίοις καὶ θανάτοις περιπεσόντων, οὐδενὸς δὲ ὑπολειπομένου μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ἀξίου λόγου. καὶ διετέλεσεν ἐτῶν πέντε καὶ δέκα χρόνον λόγους συγγράφων τοῖς βουλομένοις, ἕως Κάσανδρος τὴν πόλιν κατεῖχεν. ἐπὶ δὲ Ἀναξικράτους ἄρχοντος, ἐφ' οὗ κατέλυσαν τὴν ἐν τῇ Μουνυχίᾳ φρουρὰν, ὑπὸ Κασάνδρου 25 καταστᾶσαν, οἱ περὶ Ἀντίγονον καὶ Δημήτριον βασιλεῖς, αἰτίας ἔχων, ἅμα τοῖς ἐπιφανεστάτοις Ἀθηναίοις, καί τοι ξένος αὐτὸς ὤν, καταλῦσαι τὸν δῆμον, ὁρῶν ἠρεθισμένους τοὺς Ἀθηναίους· καὶ μάλιστα τῷ πλουτεῖν ἑαυτὸν, ὑφορώμενος μὴ διὰ τοῦτο πάθῃ τι δεινόν· εἰσελθεῖν μὲν εἰς δικαστήριον οὐχ ὑπέμεινεν, ἐξελθὼν δὲ τῆς πόλεως, καὶ ἐλθὼν εἰς Χαλκίδα τὴν ἐν Εὐβοίᾳ, τὸν ἀπ' Ἀναξικράτους χρόνον ἕως Φιλίππου, πεντεκαίδεκα ἔτη γενόμενον, ἐκεῖ διέτριψεν, εἴ πως αὐτῷ γένοιτο διὰ Θεοφράστου καὶ τῶν ἄλλων φίλων κάθοδος, περιμένων. συγχωρήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως μετ' ἄλλων φυγάδων κἀκείνῳ κατελθεῖν, ἀφικόμενος εἰς Ἀθήνας, καὶ παρ' ἑνὶ τῶν φίλων Προξένῳ καταχθεὶς, χρυσίον ἀπολλύει, γηραιὸς ὢν ἤδη, καὶ τὰς ὄψεις ἀσθενής. ὀλιγώρως δὲ ἔχοντος τοῦ Προξένου πρὸς τὴν ζήτησιν, δίκην ἔλαχεν αὐτῷ περὶ τῶν χρημάτων, αὐτὸς οὐδέπω πότε πρότερον εἰς δικαστήριον παρελθών. οὗτος μὲν ὁ βίος τἀνδρός. ἀποδείκνυται δὲ ἕκαστον αὐτῶν, ἔκ τε τῶν ἱστοριῶν τῶν Φιλοχόρου, καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς περὶ αὑτοῦ συνέγραψεν ἐν τῷ λόγῳ τῷ κατὰ Προξένου, ὃς εἴρηται μὲν μετὰ τὴν φυγὴν, προσκειμένην δὲ ἔχει τὴν γραφὴν ταύτην· Δείναρχος Σωστράτου Κορίνθιος, Προξένῳ, ᾧ συνῆμι, βλάβης ταλάντων δύο. Ἔβλαψέ με Πρόξενος, ὑποδεξάμενος εἰς τὴν οἰκίαν τὴν ἑαυτοῦ, τὴν ἐν ἀγρῷ, ὅτε πεφευγὼς Ἀθήνηθεν κατῄειν ἐκ Χαλκίδος, χρυσοῦ μὲν στατῆρας ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίους καὶ πέντε, οὓς ἐκόμισα ἐκ Χαλκίδος, εἰδότος Προξένου, καὶ εἰσῆλθον ἔχων εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἀργυρώματα δὲ οὐκ ἐλάττω εἴκοσι μνῶν ἄξια, ἐπιβουλεύσας τούτοις. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, εὐθὺς μὲν ἐν ἀρχῇ περὶ τοῦ μηδεμίαν δίκην πρότερον εἰσελθεῖν δεδήλωκεν· ἐν δὲ τοῖς πρότερον μετὰ ταῦτα, πρῶτον μὲν ἐν τῷ προοιμίῳ τὴν βλάβην, τὴν γενομένην αὐτῷ διὰ Προξένου, δεδήλωκεν· ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς, περί τε τῆς φυγῆς καὶ τῶν ἄλλων διεξέρχεται πάντων· ἐξ ὧν γίγνεται φανερὰ τὰ προειρημένα. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ὅτι ξένος διέμεινε, καὶ γέρων ἤδη ὢν εἶπε τὸν λόγον, ἐξ ὧν ἐπὶ τῷ τέλει τῆς δίκης εἴρηκε. ταῦτα μὲν αὐτὸς ὁ Δείναρχος περὶ ἑαυτοῦ. Φιλόχορος δὲ ἐν ταῖς Ἀττικαῖς ἱστορίαις, περί τε τῆς αἰτίας τῶν καλεσάντων τὸν δῆμον, καὶ 26 περὶ τῆς καθόδου πάλιν οὕτως λέγει· Τοῦ γὰρ Ἀναξικράτους ἄρχοντος, εὐθὺ μὲν ἡ τῶν Μεγαρέων πόλις ἑάλω· ὁ δὲ Δημήτριος, ὁ κατελθὼν ἐκ τῶν Μεγάρων, κατεσκευάζετο τὰ πρὸς τὴν Μουνυχίαν· καὶ τὰ τείχη κατασκάψας, ἀπέδωκε τῷ δήμῳ. ὕστερον δὲ εἰσηγγέλθησαν πολλοὶ πολιτῶν, ἐν οἷς καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεύς. τῶν δὲ εἰσαγγελθέντων, τοὺς μὲν οὐχ ὑπομείναντας τὴν κρίσιν, ἐθανάτωσαν τῇ ψήφῳ· τοὺς δὲ ὑπακούσαντας, ἀπέλυσαν. ταῦτα μὲν οὖν ἐν τῇ ὀγδόῃ. ἐν δὲ τῇ ἐνάτῃ φησί· Τοῦ δὲ ἐνιαυτοῦ τοῦ διελθόντος, ἑτέρου δὲ εἰσιόντος, ἐν ἀκροπόλει σημεῖον ἐγένετο τοιοῦτο. κύων εἰς τὸν τῆς Πολιάδος νεὼν εἰσελθοῦσα, καὶ δῦσα εἰς τὸ Πανδρόσιον, ἐπὶ τὸν βωμὸν ἀναβᾶσα τοῦ Ἑρκείου Διὸς, τὸν ὑπὸ τῇ ἐλαίᾳ, κατέκειτο. πάτριον δὲ ἐστι τοῖς Ἀθηναίοις, κύνα μὴ ἀναβαίνειν εἰς ἀκρόπολιν. περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ ἐν τῷ ἱερῷ μεθ' ἡμέραν, ἡλίου τ' ἐξέχοντος, καὶ οὔσης αἰθρίας, ἀστὴρ ἐπί τινα χρόνον ἐγένετο ἐκφανής. ἡμεῖς δὲ ἐρωτηθέντες ὑπό τε τοῦ σημείου, καὶ τοῦ φαντάσματος, εἰς ὃ φέρει, φυγάδων κάθοδον ἔφαμεν προσημαίνειν ἀμφότερα· καὶ ταύτην οὐκ ἐκ μεταβολῆς πραγμάτων ἐσομένην, ἀλλ' ἐν τῇ καθεστώσῃ πολιτείᾳ· καὶ τὴν κρίσιν ἐπιτελεσθῆναι συνέβη. προειρημένων δὴ τούτων, εὖ ἔτι

Γένος καὶ βίος.

ἡλικία, ἐκ τῶν αὐτοῦ λόγων βάσανος.

λείπεται καὶ ἀναγκαιότατον, τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ διορίσαι· ἵνα καὶ περὶ τῶν λόγων τῶν τε γνησίων
αὐτοῦ καὶ μὴ, σαφές τι ἔχωμεν λέγειν. τίθεμεν δὴ αὐτὸν ἑβδομηκοστὸν ἔχοντα ἔτος, ἀπὸ τῆς φυγῆς
κατεληλυθέναι· ὡς καὶ αὐτός φησι, γέροντα αὐτὸν ἀποκαλῶν· ἀφ' οὗ χρόνου καὶ καλεῖν τοὺς ἐν τῇ
ἡλικίᾳ ταύτῃ μάλιστα εἰώθαμεν. ὑποκειμένων δὲ τούτων ὁ λογοχαρεῖ λογισμῷ· ὃ γὰρ ἀκρι-
βὲς οὐκ ἔχομεν εἴη ἂν κατὰ Νικόφημον ἄρχοντα γεγονώς. εἰ δέ τις ἢ πρεσβύτερον ἢ νεώτερον
τῶν εἰρημένων χρόνων αὐτὸν εἶναί φησι, πρὸς τῷ μηδὲν ὑγιὲς λέγειν, καὶ λόγους αὖ πολλοὺς ἀ-
φέληται· μᾶλλον δὲ πάντας, πλὴν πέντε, ἢ ἕξ· τῶν μὲν, πρεσβύτερον αὐτὸν, τῶν δὲ, νεώτερον εἶναι
λέγων. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄρξασθαι λέγοντες αὐτὸν λόγους συγγράφειν ἀπὸ τοῦ πέμπτου ἢ ἕκτου
27 πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἔτους, οὐκ ἂν ἁμάρτοιμεν· ἄλλως τε καὶ τῶν περὶ Δημοσθένη τότε ἀκμαζόντων.
ἕκτος δὲ καὶ εἰκοστός ἐστιν ἀπὸ Νικοφήμου, Πυθόδημος. ὥσθ' ὅσους εὑρίσκομεν πρεσβυτέρους τούτου
★ τοῦ ἄρχοντος, τοὺς φερομένους εἰς αὐτὸν, λόγους ἐν τοῖς ουσίνης εἴθισαι, ἀπιστοίημεν ἂν εἰκότως.
ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐπ' Αναξικράτους ἕως Φιλίππου τελεσμένους ἀγῶνας, ὁμοίως ἐν τοῖς ψευδέσιν
ἀναγράφοιμεν ἄν· οὐ γὰρ εἰς Χαλκίδα ἄν τινες ἔπλεον λόγων χάριν, ἢ ἰδίων, ἢ δημοσίων· οὐ γὰρ
τέλεον ἠπόρει οὕτω λόγων. ἐπεὶ δὲ ὁ χρόνος τἀνδρὸς, ὡς οἷόν τε ἀκριβέστατα, εὕρηται, πρὸς

τῶν λόγων ὁ χαρακτήρ.

ὃν καὶ τῶν λόγων τούς τε γνησίους, καὶ μὴ, διακρινοῦμεν· καιρὸς ἤδη καὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ
λέγειν. ἔστι δὲ δυσόριστον. οὐδὲν γὰρ οὔτε κοινὸν, οὔτ' ἴδιον ἔχει, οὔτ' ἐν τοῖς ἰδίοις, οὔτ' ἐν τοῖς δημο-
σίοις ἀγῶσιν· ἀλλὰ καὶ τοῖς Λυσίου παραπλήσιός ἐστιν ὅπου γε, καὶ τοῖς Ὑπερείδου, καὶ τοῖς
Δημοσθένους λόγοις. καὶ τούτων πολλὰ δή τις ἔχει παραδείγματα ἐκθέσθαι· τοῦ μὲν Λυσια-
κοῦ χαρακτῆρος, ἔν τε τῷ περὶ Μνησικλέους λόγῳ, καὶ ἐν τῷ κατὰ Λυσικράτους ὑπὲρ Νικο-
μάχου, καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς· τοῦ δ' Ὑπερείδου, ταῖς τε οἰκονομίαις ἀκριβεστέρου, καὶ ταῖς κατα-
σκευαῖς γενναιοτέρου πως ὄντος τῶν Λυσιακῶν, ἐν πλείοσι μὲν ἢ τριάκοντα Δεινάρχου λό-
γοις, παραδείγματα εὑρεῖν ἐστιν, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς Αγάθωνος διαμαρτυρίας. οὐ
μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ Δημοσθενικοῦ χαρακτῆρος, ὃν μάλιστα ἐμιμήσατο, πολὺ πλείω δύναιτ' ἄν
τις εἰπεῖν, ὡς καὶ ἐν τῷ κατὰ Πολυεύκτου. προοιμιάζεται γὰρ ὁμοίως ἐκείνῳ, καὶ δι' ὅλου τοῦ λόγου
παραπλήσιος μεμένηκε. πῶς οὖν ἄν τις δυνηθείη τοὺς γνησίους αὐτοῦ γνωρίζειν λόγους;
πρῶτον μὲν, εἰ ἐπίσταιτο τοὺς τῶν ἄλλων χαρακτῆρας· ἔπειτα, τοὺς μὲν Λυσίου παραπλησίους
λόγους τούτῳ προσφέροι· τοὺς δ', Ὑπερείδου δόξαντας εἶναί τισι Δεινάρχου λόγους, μακρὰ
ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν βιβλίων χαίρειν εἰπών· τοὺς δὲ τῷ Δημοσθενικῷ χαρακτῆρι προσεληλυ-
θότας, ὡς οἷόν τε τούτου τοῦ ἀνδρὸς διαβεβαιοῖτο εἶναι. ἔστι μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ῥητόρων, οὓς μεμί-
μηται, μεγίστη γνῶσις ἡ ὁμοειδία τῶν λόγων. αὐτίκα ὁ μὲν Λυσίας, ἔν τε τοῖς ἰδίοις καὶ τοῖς δημο-
σίοις ἀγῶσιν, αὐτὸς αὑτῷ ὁμολογούμενός ἐστιν· εἰς δὲ τὸν λεκτικὸν τρόπον, καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων
28 σαφήνειαν, καὶ σύνθεσιν, αὐτοφυῆ μὲν, καὶ λείαν εἶναι δοκοῦσαν, πάντος δὲ λόγου κατὰ τὴν ἡδονὴν
διαφέρουσαν. ὁ δ' Ὑπερείδης, κατὰ μὲν τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων ἥττηται Λυσίου· κατὰ δὲ
τὸν πραγματικὸν τρόπον, διαφέρει. διηγεῖται δὲ πολλαχῶς· ποτὲ μὲν, κατὰ φύσιν· ποτὲ δὲ, ἀπὸ τοῦ
τέλους ἐπὶ τὴν ἀρχὴν πορευόμενος, πιστοῦται οὐ κατ' ἐνθύμημα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐπι-
χείρημα πλατύνων. ὁ δὲ τούτους τε καὶ τοὺς ἄλλους πάντας ὑπερβαλλόμενος Δημοσθένης, ἅπαν-
τα μιμησάμενος, καὶ πάντων τὰ κάλλιστα ἐκλεξάμενος, δῆλος μὲν καὶ τῇ φωνῇ μόνον, δῆλος
δὲ καὶ τῷ καθ' ἕνα ἕκαστον λόγον πρέποντι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ συνθέσει, καὶ τῷ τῶν σχηματισμῶν
ἀγκύλῳ, καὶ τῇ οἰκονομίᾳ, καὶ τῷ πάθει, καὶ τὸ μέγιστον τῇ δεινότητι. ὁ δὲ Δείναρχος, οὔτε ὅμοιος ἐν
ἅπασίν ἐστιν, οὔτε δὴ οὗτινος εὑρετὴς, δι' οὗ γνώσεταί τις αὐτὸν ἀκριβῶς, ἢ τοῦτον τὸν τρόπον. πολὺ γὰρ
ἐμφαίνει μιμήσεώς τε καὶ αὐτὸς, ὥσπερ τῶν λόγων ἀρχέτυπον διαφόρων· ὡς καὶ ἐπὶ τῶν Ισο-
κράτους μαθημάτων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ισοκράτους. ἔσωσαν δή τινες ἐπιγραφόμενοι λόγοι, καὶ ὄντες,
Δεινάρχου, πολλὴν ἔχοντες πρὸς τὰ Λυσιακὰ ὁμοιότητα. τούτων ὁ βουλόμενος ποιεῖσθαι τὴν
διάγνωσιν, πρῶτον μὲν τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου θεωρείτω. ἔπειτ', ἐὰν μὲν ἀρετήν τε
καὶ χάριν τοῖς λόγοις ἐπανθοῦσαν ἴδῃ, καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐκλογὴν ἐνοῦσαν, καὶ τὸ μηδὲν ἄ-
ψυχον εἶναι τῶν λεγομένων, θαρρῶν λεγέτω τούτους Λυσίου. ἐὰν δὲ μήτε χάριν ὅμοιον εὑρίσκῃ,
μήτε τὸ πιθανὸν, καὶ τὸ τῶν ὀνομάτων ἀκριβὲς, μήτε τῆς ἀληθείας ἀπτόμενον, ἐν τοῖς Δεινάρχου

λέγοις αὐτοὺς εἶναι. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν Ὑπερείδου· ἐὰν τῆς μὲν λέξεως τὸ ἰσχυρόν, τῆς δὲ συνθέσεως τὸ ἁπλοῦν, τῶν δὲ πραγμάτων τὸ εὔχαρι, τῆς δὲ κατασκευῆς τὸ μὴ τραγικὸν μηδὲ ὀγκῶδες ἔχῃ· ταῦτα γὰρ μάλιστα ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἴδιά ἐστιν· Ὑπερείδου λεγέσθω. ἐὰν δὲ ἐνδεεστέρως ἐν αὐτοῖς τούτοις ἔχῃ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα μὴ φαύλως ᾖ γεγραμμένα, ἐν τοῖς Δεινάρχου πάλιν ἀναγραφέσθω. τὸ δὲ αὐτὸ καὶ περὶ Δημοσθένους ὑπολαμβάνομεν. ἐὰν μὲν καὶ ἡ τῆς λέξεως μεγαλοπρέπεια, καὶ ἡ τῆς συνθέσεως ἐξαλλαγή, καὶ τὸ τῶν παθῶν ἔμψυχον, καὶ τὸ διὰ πάσης κεραίας διῆκον πικρὸν καὶ νοερόν, τό τε πνεῦμα, καὶ ἡ δεινότης πᾶσι παρέπηται, μηδὲν ἔτι τὸ κωλῦον 29 ἔστω, Δημοσθένους αὐτοὺς ἀναγράφειν. ἐὰν δὲ λείπῃ τὸ ἐν ἑκάστῳ τούτων ἄκρον, ἢ τὸ διὰ πάσης ἰδέας ὅμοιον, μενέτωσαν ἐν τοῖς Δεινάρχου. ὡς δὲ καθόλου εἰπεῖν, δύο τρόπους τῆς διαφορᾶς καὶ πρὸς τὰ ἀρχαῖα μιμήσεως, εὕροι τις ἄν· ὧν ὁ μέν, φυσικός τέ ἐστι, καὶ ἐκ πολλῆς κατηχήσεως καὶ συντροφίας λαμβανόμενος· ὁ δὲ τούτῳ προσεχής, ἐκ τῶν τῆς τέχνης παραγγελμάτων. περὶ μὲν οὖν τοῦ προτέρου, τί ἄν τις καὶ λέγοι; περὶ δὲ τοῦ δευτέρου τί ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν ὅτι πᾶσι μὲν τοῖς ἀρχετύποις, αὐτοφυής τις ἐπιπρέπει χάρις, καὶ ὥρα· τοῖς δὲ ἀπὸ τούτων κατεσκευασμένοις, κἂν ἐπ' ἄκρον μιμήσεως ἔλθωσι, πρόσεστίν τι ὅμως τὸ ἐπιτετηδευμένον, καὶ οὐκ ἐκ φύσεως ὑπάρχον. καὶ τούτῳ τῷ παραγγέλματι, οὐ ῥήτορες μόνοι ῥήτορας διακρίνουσιν, ἀλλὰ καὶ ζωγράφοι τὰ Ἀπελλοῦ, καὶ τῶν ἐκεῖνον μιμησαμένων· καὶ πλάσται, τὰ Πολυκλείτου· καὶ γλυφεῖς, τὰ Φειδίου. καὶ οἱ μὲν Πλάτωνα μιμεῖσθαι λέγοντες, καὶ τὸ μὲν ἀρχαῖον, καὶ ὑψηλόν, καὶ εὔχαρι, καὶ καλόν, οὐ δυνάμενοι λαβεῖν, διθυραμβώδη δὲ ὀνόματα καὶ φορτικὰ εἰσφέροντες, κατὰ τοῦτ' ἐλέγχονται ῥαδίως· οἵ τε Θουκυδίδην ζηλοῦν λέγοντες, καὶ τὸ μὲν εὔτονον, καὶ στερεόν, καὶ δεινόν, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, χαλεπῶς ἐκλαμβάνοντες, τοὺς δὲ σολοικοφανεῖς σχηματισμούς, καὶ τὸ ἀσαφὲς προχειριζόμενοι, πάνυ εὐχερῶς ἀνευρίσκονται ἐκ τούτου τοῦ παραγγέλματος. ὥσπερ γε καὶ ἐπὶ τῶν ῥητόρων, οἱ μὲν Ὑπερείδην μιμούμενοι, διαμαρτόντες τῆς χάριτος ἐκείνης, καὶ τῆς ἄλλης δυνάμεως, αὐχμηροί τινες ἐγένοντο, οἷοι γεγόνασι Ῥοδιακοὶ ῥήτορες, οἱ περὶ Ἀρταμένην, καὶ Ἀριστοκλέα, καὶ Φιλάγριον, καὶ Μόλωνα. οἱ δὲ Ἰσοκράτην καὶ τὰ Ἰσοκράτους ἀποτυπώσασθαι θελήσαντες, ὕπτιοι, καὶ ψυχροί, καὶ ἀσύστροφοι, καὶ ἀναληθεῖς. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ περὶ Τίμαιον, καὶ Πλάτωνα, καὶ Σωσιγένην. οἱ δὲ Δημοσθένην προχειρισάμενοι, καὶ τὰς ἀρετὰς τὰς ἐκείνου διώκοντες, τῆς μὲν προαιρέσεως ἕνεκα ἐπῃνέθησαν, οὐ μὴν ἴσχυσαν τὰ κράτιστα τῶν ἐκείνου τοῦ ῥήτορος ἔργων λαβεῖν. τούτων ἄριστον ἄν τις θείη τὸν Δείναρχον γενέσθαι· λείπεται δὲ Δημοσθένους, κατὰ μὲν τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, τῇ δεινότητι· κατὰ δὲ τὴν σύνθεσιν, τῇ ποικιλίᾳ τῶν σχημάτων, καὶ τῇ ἐξαλλαγῇ· κατὰ 30 δὲ τὴν εὕρεσιν τῶν ἐπιχειρημάτων, τῷ μὴ καινὰ καὶ παράδοξα λαμβάνειν, ἀλλὰ φανερά, καὶ ἐν τῷ μέσῳ κείμενα· κατὰ δὲ τὴν οἰκονομίαν, τῇ τάξει, καὶ ταῖς ἐξεργασίαις τῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ ταῖς προκατασκευαῖς, καὶ ταῖς ἐφόδοις, καὶ τοῖς ἄλλοις τεχνικοῖς παραγγέλμασιν, ἃ περὶ αὐτήν ἐστι τὴν ἰδέαν. μάλιστα δὲ αὐτοῦ λείπεται τῇ συμμετρίᾳ, καὶ τῷ καιρῷ πρέποντι. λέγω δὲ ταῦτα, οὐκ ἐν τῷ καθόλου τρόπῳ, ὡς μηδὲν τούτων κατορθοῦντος, ἀλλ' ἐν τῷ κοινοτέρῳ, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ ἄγροικον τινὲς Δημοσθένην ἔφασαν εἶναι, κατὰ τὸ ἐλλιπὲς τῆς οἰκονομίας ταύτην περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν λαβόντες. τὸ γὰρ ἄγροικον, τοῦ πολιτικοῦ σώματος, οὐ μορφῇ, κατασκευῇ δὲ καὶ διαθέσει τινὶ τῆς μορφῆς διήνεγκεν. ἃ μὲν οὖν ἐνεδέχετο περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνδρὸς εὑρεῖν τε καὶ γράψαι, ταῦτ' ἐστίν. ἐπὶ δὲ τὴν τῶν λόγων διάγνωσιν τρεψόμεθα. τοῖς μὲν οὖν γνησίοις, αὐτὸ τὸ τῆς ἀναγραφῆς προσέσται μόνον· τοῖς δὲ ψευδέσι, τὰ τοῦ τ' ἐλέγχου καὶ τῆς αἰτίας διηκριβωμένα, δι' ἣν ἕκαστον ἀπετῦμεν αὐτῶν.

Τῆς τῶν ἀρχαίων μιμήσεως ἐξέτασις.

Τοῖς τῶν Δεινάρχου λόγων διάγνωσις.

ἐπεὶ δὲ ἀναγκαία πρὸς ταῦτα ἡ τῶν χρόνων διάγνωσις, τοὺς Ἀθήνησιν ἄρξαντας, ἀφ' οὗ Δείναρχον ὑπεθέμεθα γεγονέναι χρόνου, μέχρι τῆς δοθείσης αὐτῷ μετὰ τὴν φυγὴν καθόδου, γενομένους ἑβδομήκοντα, προσθήσομεν. εἰσὶ δὲ οἵδε.

Νικόφημος.	Καλλιμήδης.	Εὐχάριστος.	Κηφισόδοτος.
Ἀγαθοκλῆς.	Ἐλπίνης.	Καλλίστρατος.	Διότιμος.
Εὔδημος.	Ἀριστόδημος.	Θεσσαλός.	Ἀπολλόδωρος.
Καλλίμαχος.	Θεόμνητος.	Θεμιστοκλῆς.	Ἀρχίας.

Εὔδωρος. Λυκίσκος. Πυθόδοτος. Σωσιγένης.
Νικόμαχος. Θεόφραστος. Λυσιμαχίδης. Χαιρωνίδας.
Φρύνιχος. Πυθόδημος. ἐπὶ τούτου πρῶτον αὐτὸν εἰς δικαστήριον τοὺς συγγραφεῖς ὑποτεθέμεθα. μετὰ δὲ τοῦτον, Εὐαίνετος.
Κτησικλῆς. Νικοκράτης. Νικήτης. Ἀριστοφάνης.
Ἀριστοφῶν. Κηφισοφῶν. Εὐθύκριτος. Ἡγήμων.
Κρέμης. Ἀντικλῆς. Κηφισόδωρος. Φιλοκλῆς.
ἐπὶ τούτου, τὴν φρουρὰν ἐδέξαντο Ἀθηναῖοι, καὶ ὁ δῆμος κατελύθη.
31 Ἄρχιππος. Νέαιχμος. Ἀπολλόδωρος. Ἄρχιππος.
Δημογένης. Δημοκλείδης. Πραξίβουλος. Νικόδωρος.
Θεόφραστος. Πολέμων. Σιμωνίδης. Ἱερομνήμων.
Δημήτριος. Καίριμος. Ἀναξικράτης. ἐπὶ τούτου ἡ κατασταθεῖσα ὑπὸ Κασσάνδρου ὀλιγαρχία κατελύθη, καὶ οἱ εἰσαγγελθέντες ἔφυγον, ἐν οἷς καὶ Δείναρχος ἦν.
Κόροιβος. Εὐξένιππος.
Φερεκλῆς. Λεώστρατος. Νικοκλῆς. Καλλίαρχος.
Ἡγέμαχος. Εὐκτήμων. Μνησίδημος. Ἀντιφάτης.
Νικίας. Νικόστρατος. Ὀλυμπιόδωρος. Φίλιππος. ἐπὶ τούτου κάθοδος ἐδόθη τοῖς τε ἄλλοις φυγάσι, καὶ Δεινάρχῳ, ὑπὸ βασιλέως Δημητρίου.

Δημόσιοι λόγοι γνήσιοι.

Κατὰ Πολυεύκτου βασιλεύειν λαχόντος δοκιμασία· Πολλὰ καὶ ἀγαθὰ γένοιτο. Κατὰ Πολυεύκτου, ἐκφυλλοφορηθέντος ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἔνδειξις· Πάλαι θαυμάζω ὑμῶν. Κατὰ Πολυεύκτου, περὶ τοῦ Τεωφαίου· Περὶ μὲν αὐτῆς τῆς μηνύσεως. Περὶ τοῦ Τεωφαίου ἐπίλογος· Βραχὺν ὦ ἄνδρες. Κατὰ Πυθέου, ξενίας· Ἰσχυρὰ μὲν ἦν ἡ πρόφασις. Κατὰ Πυθέου, περὶ τῶν κατὰ τὸ ἐμπόριον· Ἐπειδὴ τοῖς μὲν λέγειν τῶν ῥητόρων. Κατὰ Τιμοκράτους· Ὥσπερ δίκαιόν ἐστι. Κατὰ Λυκούργου εὐθῦναι· Οἶδα ὅτι, καὶ μηδὲν ὑμῖν σωτηρεία ἀρχύτη. Κατὰ Δινίου· Βουλοίμην ἄν, ὦ ἄνδρες. Κατὰ Φωρασιβείας· Ἆρά γ' εἴ τινες. Κατὰ Καλλαίσχρου, περὶ τῶν τιμῶν· Πολλάκις ὦ Ἀθηναῖοι. Πυρηνικός· Ἅπαντα συμβήσεται. Ἐπὶ κατὰ Διονυσίου, τοῦ ἐπὶ τῆς διοικήσεως· Ἴσως μὲν ὦ Ἀθηναῖοι. Καθ' Ἱμεραίου εἰσαγγελτικός· Οὐδένα νομίζω, ὦ Ἀθηναῖοι. Εἰσαγγελία κατὰ Πισίου· Ὥσπερ καὶ ὑμῶν ἕκαστος. Κατὰ Πισικλέους, εἰσαγγελία ξενίας· Οὐδένα πώποτε οἶμαι. Κατὰ Θεοκρίνου· Ἔνδειξις τοῦ πατρὸς, ὦ Ἀθηναῖοι. τοῦτον Καλλίμαχος ἐν τοῖς Δημοσθένους φέρει. Κατὰ στεφανουμένου ★ ἴαι(?) ὑπὸ ἀρχὴν τοῦ νόμου δεδωκότος, ὦ ἄνδρες. Κατὰ Κλεοσθένους εἰσαγγελία· Οὐκ ἀγνοῶ, ἄνδρες. Διαδικασία Φαληρέων πρὸς Φοίνικας, ὑπὲρ τῆς ἱερωσύνης τοῦ Ποσειδῶ-
32 νος· Εὔχομαι, νὴ τὴν Ἀθηνᾶν, πρέπειν δή. Πρὸς τὴν Κηφισῶντος ἀπογραφήν· Πρῶτον μὲν, ὦ ἄνδρες, δέομαι. ὁ ὕστερος· Τὰ μὲν περὶ τὴν ὠνήν. Ἀπολογία διαμαρτυρίας πρὸς τὴν Χάρητος εἰσαγγελίαν κατὰ Φειδιάδου γραμματέως· Οὔτ' ἔχθρας οὐδεμιᾶς ἕνεκα. Κατὰ Φιλοκλέους, ὑπὲρ τῶν Ἁρπαλίων· Τί χρὴ λέγειν τὸ πρὸς τοῦ. Κατὰ Γνωσίου, περὶ τῶν Ἁρπαλίων· Οὐκ ἄδηλον. Κατ' Ἀριστονίκου, περὶ τῶν Ἁρπαλίων· Εὐτύχημα μὲν ἦν, ὦ ἄνδρες. Κατὰ Δημοσθένους, περὶ τῶν Ἁρπαλίων· Ὁ μὲν δημαγωγὸς ὑμῖν. Κατὰ Ἀριστογείτονος περὶ τῶν Ἁρπαλίων· Παῖθ' ὡς ἔοικεν, ὦ ἄνδρες.

Ψευδεπίγραφοι δημόσιοι.

Κατὰ Θεοδώρου, εὐθυντικός· Ἥκιστα μὲν ὦ ἄνδρες· πρεσβύτερος ἐστὶ τῆς Δεινάρχου ἡλικίας. εἴρηται γὰρ ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ Θεμιστοκλέους ἄρχοντος μετὰ Θέλλον ἀπιόντα ἐνιαυτῷ τρίτῳ, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου γίνεται φανερόν· οὔπω πέμπτον, ὡς δείξομεν, ἔτος ἔχοντος αὐτοῦ. Κατὰ κηρύκων· Εἰ μὲν ὁ πατὴρ, ὦ ἄνδρες. οὗτος ὁ ἀγὼν εἴρηται ἐπ' ἄρχοντος Εὐβούλου ἢ Λυκίσκου, τοῦ μετ'

Εὔβουλον,

Εὔβουλον, οὔπω εἴκοσι ὄντος αὐτοῦ. ὁ μὲν γὰρ λόγος, περί τινος ἀποψηφισθέντος, γέγονεν ἐπ'
Ἀρχίου, τοῦ μετὰ Θεμιστοκλέα. δῆλον δ' ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου γί-
γνεται. Κατὰ Μοσχίωνος, ἀπογραψαμένου αὐτὸν Νικοδίκου υἱὸν ἀποψηφισάμενοι ὦ
ἄνδρες τουὶ Μοσχίωνος συμβαλών. καὶ οὗτος ὁ λόγος κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τῷ προτέρῳ
εἴρηται. δηλοῦται δ' ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς τοῦ λόγου, καὶ τὰ τῶν ἑξῆς. Κατὰ Μενε-
κλέους ἀπαγωγῆς· Ὦ ἄνδρες δικασταὶ καὶ τῶν νόμων, καθ' οὓς καὶ οὗτος εἴρηται, παιδὸς
ὄντος ἔτι Δεινάρχου. ὁ μὲν γὰρ κρινόμενος, ἐστὶ Μενεκλῆς, ὁ τὴν ἱέρειαν Νίνου ἔχων· ὁ δὲ κα-
τηγορῶν, υἱὸς τῆς Νίνου. ἔστι δὲ ταῦτα πρεσβύτερα τῆς Δεινάρχου ἀκμῆς. ὁ μὲν γὰρ Δημο-
σθένους περὶ τοῦ ὀνόματος δεδηλώκαμεν λόγος, ἐν ᾧ τούτων μέμνηται, κατὰ Θεσσαλὸν ἢ Α-
πολλόδωρον ἄρχοντα τετέλεσται, ὡς ἐν τοῖς περὶ Δημοσθένους δεδηλώκαμεν. εἰ δ' ὡς τε-
θνηκότος ἤδη τοῦ Μενεκλέους ὁ Δημοσθένης ἐκεῖ μέμνηται, λέγων· Ἑωρᾶτε γὰρ πάντες αὐ-
τὸν χρώμενον, ἕως ἔζη Μενεκλῆς· παλαιὸς λόγος τίς ἐστιν. ὅτι δὲ οὗτος ὁ Μενεκλῆς ἐν αὐ-
τῷ τῷ λόγῳ, δεδήλωκεν ὁ κατηγορῶν. Διαδικασία Ἀθμονεῦσι περὶ τῆς Μυρρίνης καὶ τῆς 33
Μίλακος· Εὐχόμεθα δὴ τῇ Δήμητρι καὶ τῇ Κόρῃ. πρεσβύτερός ἐστι τῆς Δεινάρχου ἀκμῆς. εἴ-
ρηται γὰρ ἐπὶ Νικομάχου ἄρχοντος, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου γίνεται δῆλον· ἓν πρὸς τοῖς εἴ-
κοσιν ἔτος τοῦ ῥήτορος ἔχοντος. οἱ μὲν οὖν τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ φερόμενοι ψευδεπίγραφοι εἰς
αὐτὸν λόγοι, εἰσὶν οἵδε. μετὰ δὲ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Χαλκίδα ἀναχώρησιν, οἵδε· Διαδικα-
σία τῆς ἱερείας τῆς Δήμητρος πρὸς τὸν ἱεροφάντην· Πολλῶν καὶ παραδόξων, ὦ ἄνδρες δικασταί.
οὗτος ὁ λόγος, ἤδη πεφευγότος αὐτοῦ εἴρηται, ὡς ἐξ αὐτοῦ γίνεται φανερόν. μέμνηται γὰρ ἐν
αὐτῷ τῆς καταλύσεως ὀλιγαρχίας. Ἔργα ποιεῖς κατὰ Τιμοκράτους, εἰσαγγελτικὸς δήμου κα-
ταλύσεως. οὗτος καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἐπιγραφῆς ἐστι δῆλος ψευδεπίγραφος ὤν. Κατὰ Σπου-
δίου· Καὶ ἐν τῷ δήμῳ κατηγορήσειν ὑπεσχόμην. μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς ὀλιγαρχίας εἴρηται.
καὶ οὗτος ἤδη Δεινάρχου φαίνεται φεύγοντος, ὡς ἐξ αὐτοῦ μάλιστα τοῦ λόγου γίνεται φανε-
ρόν. Διαδικασία Εὐδανέμων πρὸς κήρυκας ὑπὲρ τοῦ κηρύκων· Οὐδαμῶς· τοιαῦτα πρά- ★
γματα. καὶ οὗτος κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους εἴρηται, πεφευγότος ἤδη τοῦ ῥήτορος, ὡς ἐν αὐτῷ τῷ
λόγῳ πάλιν δηλοῦται. Ἀττικός· Πάντων ἦσαν ὁμοίως. καὶ οὗτος εἴρηται ἐν ἐκείνοις τοῖς
χρόνοις, ὡς καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ φανερὸν γίγνεται. Αἰτωλικός· Καὶ ἡμεῖς ὦ ἄνδρες Αἰτω-
λοὶ πρέσβεις. οὗτος καθεστώσης τῆς ὀλιγαρχίας, ὑπὸ τῶν Ἀθήνηθεν φυγάδων εἴρηται, δεο-
μένων τοὺς Αἰτωλοὺς αὐτοῖς βοηθεῖν, ἐπεὶ καὶ ὁ Κάσσανδρος αὐτοὺς ἐλευθεροῦν ἐπεχείρει, ὡς
ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ γίνεται τοῦτο δῆλον. οὐκ οὖν εἰκὸς, φίλον ὄντα τὸν Δείναρχον τῶν τὴν ὀλι-
γαρχίαν καταστησάντων, τοῖς καταλύειν ἐπιχειροῦσιν ἀγωνίζεσθαι. οὐδ' αὐτὸς Ἀθήνηθε λό-
γους καταλαμβάνειν, οἷόν τε ἐστί. Διφίλῳ δημηγορικὸς, αἰτοῦντι δωρεάς· διὰ τὸ μὴ
ἴδιον εἶναι. τοῦτον ἐπείσθην ὑπὸ Δημοσθένους γεγράφθαι τὸν λόγον· ὅτι τὰς δωρεὰς ἔγρα-
ψεν αὐτῷ Δημοσθένης, ὡς Δείναρχος ἐν τῷ κατὰ Δημοσθένους λόγῳ δεδήλωκε· καὶ ὅτι
ἐπὶ τέλει λόγου, ὁ Δίφιλος Δημοσθένην παρακαλεῖ συνήγορον. ἀπίθανον δὲ οἶμαι εἶναι,
τὰς μὲν τιμὰς οὕτω γράφειν εὐνοοῦντα τῷ Διφίλῳ τὸν Δημοσθένην· λόγον δὲ παρὰ Δεινάρ-
χου λαβόντα περιιδεῖν. εἰ μία ἐμποιεῖ ἐπὶ μελέτῃ περὶ τῶν κατηγορηθέντων ἀπολο- 34
γία· Δέομαι ὑμῶν ὦ ἄνδρες. ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος εὕροι τις ἂν, οὐκ ὄντα τὸν λόγον
Δεινάρχου. ὑδαρής τε γὰρ, καὶ ἀσθενὴς, καὶ ψυχρός ἐστιν· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸν ἄν τις θείη
Δημοκλείδου, ἢ Μεναισέχμου, ἢ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τινός. ἀφαιροῦμαι δὲ καὶ τοὺς περὶ
Μεναισέχμου λόγους ἀμφοτέρους, αὐτοῦ ὧν ὁ μὲν ἐστιν περὶ τῆς Δήλου θυσίας· Ἱκετεύομεν
ὑμᾶς, καὶ ὁ δὲ, πρὸς Περικλέα, καὶ Δημοκράτην, οὗ ἡ ἀρχή, Νομίζομεν ὦ ἄνδρες· διὰ
τε τὸν χαρακτῆρα· ὑδαρὴς γὰρ, καὶ κεχυμένος, καὶ ψυχρός· καὶ ὅτι ὁ λέγων αὐτὸς ὢν οὔτε
ἄδοξος, καὶ μετὰ Λυκοῦργον τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων χρημάτων παραλαβὼν, ἐξητα-
σμένος δὲ πολλάκις αὐτὸς, ὡς ἐν τοῖς λόγοις περὶ ἁπάντων μηνύει· καὶ ἐν ἰδίοις καὶ ἐν
δημοσίοις ἀγῶσιν οὐκ ἂν ἦν ἀδύνατος, ὥστε Δεινάρχῳ λογογράφῳ χρῆσθαι. Ὑπὲρ τοῦ
μὴ ἐκδοῦναι Ἅρπαλον Ἀλεξάνδρῳ· Οὐκ ἄξιον ἄρα θαυμάζω. οὐδ' οὗτος ὁ λόγος ἐμφαίνει

τὸν Δεινάρχου χαρακτῆρα. εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἄλλο, τό γ' οὖν ἠλίθιον καὶ σοφιστικὸν εὕροι τις ἂν ἐν αὐτῷ πολύ, ὃ πλεῖστον ἀπέχοι τῶν Δεινάρχου χαρακτήρων. Δηλιακὸς, Ἀπόλλωνος καὶ Ῥοιοῦς τῆς Ταφύλου. οὗτος οὐ τοῦ ῥήτορος, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς συγγραφέως ἐστί. δηλοῖ δ' ἐκ τοῦ τρόπου, καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ἀρχαϊκὸς ὤν, καὶ περιέχων τὴν τοπικὴν Δήλου καὶ Λέρου ἱστορίαν. Κατὰ Δημοσθένους· Παρὰ νόμῳ εἰώθατε ὦ ἄνδρες. οὗτος ἐν τοῖς Περγαμηνοῖς πίναξι φέρεται ὡς Καλλικράτους. ἐγὼ δ', εἰ μὲν ἐκείνου ἐστὶν, οὐκ οἶδα· οὐδὲ γὰρ ἐνέτυχον τῶν Καλλικράτους οὐδενί. ὅτι δὲ πάμπολυ τῶν Δεινάρχου λόγων ἀφέστηκεν, εὐτελής τε ὤν, καὶ κενὸς, καὶ οὐκ ἀπέχων ἰδιωτικῆς φλυαρίας, πείθομαι.

Ἰδιωτικοὶ γνήσιοι.

Κατὰ Προξένου, βλάβης, ὃν αὐτὸς εἶπεν ὑπὲρ αὑτοῦ· Εἴ τις μοι θεῶν, ὦ ἄνδρες. Κατὰ Κηφισοκλέους, καὶ τῶν οἰκείων, βλάβης· Ἃ μὲν ἐγκαλῶν, ὦ ἄνδρες. Πρὸς Φανοκλέα, βλάβης ἀπολογία· Ὤμην μὲν ἐγὼ, ὦ ἄνδρες. πρὸς Νικοκράτην, ὑπὲρ Νικομάχου, βλάβης· Ἄνδρες δικασταὶ, ὅτι μὲν ἰδιώτης. Συνηγορία Παρμένοντι ὑπὲρ ἀνδραπόδου, βλά-
35 βης· Καὶ παραγεγενημένος ὕστερον, ἄνδρες δικασταὶ, ἔγωγε ἔγνων ὅτι Παρμένων ἀδικεῖται. Κατὰ Ποσιδίππου, κλοπῆς· Ἀδικηθεὶς ὦ ἄνδρες. Κατὰ Ἡδύκης, ἀποστασίου· Καταλιπόντος ἐνοτίου πατρός. Ἀποστασίου, πρὸς Ἀρχέστρατον· Πολλὰ καὶ ἀγαθὰ γένοιτο. Συνηγορία Ἡγελόχῳ ὑπὲρ ἐπικλήρου· Ὥσπερ καὶ ἡμῶν ἕκαστος. Ἐπικληρικὸς, ὑπὲρ τῆς Ἰοφῶντος θυγατρός· Ἄνδρες δικασταὶ, οὐ πένης ὤν. ὕστερον· Ἄμαχοι γὰρ ἦν ὦ ἄνδρες. Διαμαρτυρία, ὡς οὐδέ εἰσιν ἐπίδικοι Ἀριστοφῶντος θυγατέρες· Τοῦ νόμου δεδωκότος ὦ ἄνδρες. Κατὰ Πεδιέως, κακώσεως παιδὸς ὀρφανοῦ· Μηδεὶς ὑμῶν ὦ ἄνδρες θαυμάσῃ. Διαμαρτυρία περὶ τοῦ Ἐπήτου κλήρου πρὸς Χάρητα· Πολλάκις ἤδη ἤκουσα. Ὑπὲρ τοῦ Μνησικλέους κλήρου· Δικαίαν ὦ ἄνδρες δέησιν. Κατὰ Προξένου, ὕβρεως· Ὑβρισμένος ἐστὶν ὦ ἄνδρες πληγῶν. ἔδει δὲ ἐπιγεγράφθαι, Ἀπολογία ὕβρεως. Ἐπιχάρει πρὸς Φιλωτάδην· Τὸν θαυμαστὸν, ὦ ἄνδρες. Κατὰ Κλεομέδοντος, αἰκίας· Ὅτι μὲν ὦ ἄνδρες, καὶ ὁ πατὴρ Θεόδωρος δή. Πρὸς Διοσκουρίδην περὶ νεῶν· Δικαίως ἂν οἶμαι ὦ ἄνδρες. Ἐρανικὸς, πρὸς τοὺς Προκλέους παῖδας· Ἃ μὲν ἀδικούμενος, ὦ ἄνδρες. Πρὸς Ἀμεινοκράτην, διαδικασία περὶ καρπῶν χωρίου· Ἐπὶ τοὔπισω ἄνδρες ἀνάγκη ἐστί. Περὶ τοῦ ἵππου· Τοῦ μὲν ἀγῶνος, ὦ ἄνδρες. ὁ ὕστερος· Ἐβουλόμην ἂν, ὦ ἄνδρες. Λεωκλείδου κατὰ Δάου, ὑπὲρ ἀνδραπόδων· Ἃ μὲν ἀδικούμενος, ὦ ἄνδρες. Παραγραφὴ πρὸς Βιώτην· Ὅτι μὲν ὦ ἄνδρες, καὶ αὐτὸς ἀπείρως. Κατὰ Θεοδώρου, ψευδομαρτυριῶν· Νομίζομεν ὦ ἄνδρες. Ἀγάθωνι συνηγορία, ὥσπερ καὶ αὐτὸς εἴρηκεν Ἀγάθων. Ἀποστασίου ἀπολογία Αἰσχύλῳ πρὸς Ξενοφῶντα· Χρῆσθαι μὲν ὦ ἄνδρες. κατὰ Φιλίππου, μεταλλικός· Ὅτι μὲν ὦ ἄνδρες. Κάλλιππος, ὑπὲρ υἱοποιήτου· ἔδει δ' ἐπιγεγράφθαι ὑπὲρ Θεοδώρου, ὃν ἐποιήσατο υἱὸν Ἀρχεφῶν· Βουλοίμην ἂν ὦ ἄνδρες, ὥσπερ καλὸν καὶ δίκαιον. Περὶ τοῦ Ἀρχεφῶντος κλήρου· Καὶ δίκαιον εἶναι νομίζων.

Ἰδιωτικοὶ ψευδεπίγραφοι.

Πρὸς Πεδιέα παραγραφή· Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον. οὗτος ὁ λόγος εἴρηται ἐπὶ Ἀριστοδήμου ἄρχοντος, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου γίνεται δῆλον. οἱ μὲν γὰρ εἰς Σάμον ἀποσταλέντες κληροῦχοι, κατὰ τοῦτον τὸν ἄρχοντα ἀπεστάλησαν, ὡς Φιλόχορος ἐν ταῖς
36 ἱστορίαις λέγει. Δείναρχος δ' οὔπω δέκατον ἔτος τηνικαῦτα εἶχε. Πρὸς Μελήσανδρον ὑπὲρ τῆς τριηραρχίας· Ὥσπερ οἱ νόμοι κελεύουσιν, οὐκ ἂν ὁ λόγος. ἀλλ' ὁ μὲν λέγων, ὡς ἐπὶ Μόλωνος ἄρχοντος γεγενημένου τοῦ ἀδικήματος, ποιεῖται τὸν λόγον. φησὶ δὲ τῷ ὑστέρῳ ἐπεισιέναι τὸν Ἀγάθωνα, ἐπὶ Νικοφήμου ἄρχοντος, καθ' ὃν εὑρίσκεται γεγενημένος ὁ Δείναρχος. Πρὸς Βοιωτὸν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος· Οὐδεμία φιλοπραγμοσύνη. εἰ καὶ μὴ τοῖς ἄλλοις οἱ Δημοσθένους ἀφαιρούμενοι τοῦτον τὸν λόγον, καὶ Δεινάρχῳ προστάττοντες, ἐλέγχοιντο, τῷ χρόνῳ γ' οὖν ἐπιδειχθεῖεν ἂν ψευδόμενοι.

ψευδόμενοι. μέμνηται γὰρ ὡς νεωστὶ τῆς εἰς Πύλας ἐξόδου γεγενημένης· ἡ δ' εἰς Ἀθηναίων ἔξοδος ἐπὶ Θουδήμου ἄρχοντος ἐγένετο, τρεισκαιδέκατον ἔτος Δεινάρχου ἔχοντος. Πρὸς Μαντίθεον, περὶ προικός· Πάντων ἐστὶν ἀνιαρότατον. οὗτος ἀκολουθεῖ τῷ προτέρῳ λόγῳ, καὶ πολλὰ ἔχει κατὰ λέξιν ταὐτά, ἃ εἴη ἂν τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος, ἔξω τῆς τοῦ Δεινάρχου ἡλικίας. πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον ἠγώνισται τὸν ἀγῶνα ὁ κατήγορος, ἀλλὰ δύο, ἢ τρισίν, ὡς ἀκριβέστερον περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ Δημοσθένους γραφῇ δεδηλώκαμεν. Ἀθηνάδῃ συνηγορία, περὶ τῆς σχεδίας, πρὸς Ἀμυνιχόν· Φίλος μοι καὶ ἐπιτήδειος ὤν. ὁ ὕστερος· Οἴομαι μὲν ὑμᾶς ὦ ἄνδρες. Διοπείθους ἔτι περὶ Ἑλλήσποντον τοῦ τῶν Ἀθηναίων στρατηγοῦ, διατρίβοντος, εἴρηται ὁ λόγος, ὡς ἐξ αὐτοῦ γίνεται φανερόν. ἔστι δὲ ὁ χρόνος κατὰ Πυθόδοτον ἄρχοντα, ὡς δηλοῖ Φιλόχορος σὺν τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐπὶ τούτου τοῦ ἄρχοντος, οὐδέπω εἰκοστὸν ἔχων ἔτος. Πρὸς Μήκυθον, μεταλλικός· Πριάμενοι μετάλλων ὦ ἄνδρες. ἐπὶ Νικομάχου ἄρχοντος εἴρηται ὁ λόγος οὗτος. φησὶ γὰρ ὁ λέγων, Ἐπ' Εὐβούλου μὲν μισθώσασθαι τὸ μέταλλον· τρία δ' ἔτη ἐργασάμενος, ἐκβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ πλησίον ἔχοντος μέταλλα, λαχεῖν αὐτῷ τὴν δίκην κατὰ Νικόμαχον ἄρχοντα, Δεινάρχου ἓν καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἔχοντος. Σατύρῳ πρὸς Χαρίδημον ἐπιτροπῆς ἀπολογία· Μὴ μεγάλου κινδύνου συμβεβηκότος. καὶ οὗτος ἐπὶ Νικομάχου εἴρηται. Ὑπὲρ ἀντιδόσεως, Μεγακλείδῃ· Εἰ μὲν ἔδει ὦ ἄνδρες πρὸς τρεῖς ἢ τέτταρας. ὁ μὲν λέγων, ἐστὶν Ἀφαρεύς· ἔξω δὲ τῶν Δεινάρχου λόγων. εἴρηται γὰρ ἐπὶ τοῦ στρατηγοῦ Τιμοθέου ζῶντος, κατὰ τὸν χρόνον τὸν τῆς μετὰ Μενεσθέως στρατηγίας, ἐφ' ᾗ τὰς εὐθύνας ὑποσχὼν, ἑάλω· Τιμόθεος δὲ τὰς εὐθύνας ὑπέ- 37
σχηκεν ἐπὶ Διοτίμου, τοῦ μετὰ Καλλίστρατον· ὅτε καὶ —

Quædam hîc, vt apparet, desiderantur. sed ea, vt coniicere licet, pauca sunt. Mirari autem non oportet defecisse quædam, cum extremum etiam huius libelli maculis nonnullis aspersum sit.

De Dinarcho

Cicero lib. 2 De oratore:

Et ii qui se ad caussas contulerunt, vt Demosthenes, Hyperides, Lycurgus, Æschines, Dinarchus, aliique complures, etsi inter se pares non fuerunt, tamen sunt omnes in eodem veritatis imitandæ genere versati. quorum quamdiu mansit imitatio, tamdiu genus illud dicendi studiumque vixit: postea quam, exstinctis his, omnis eorum memoria sensim obscurata est & euanuit, alia quædam dicendi molliora ac remissiora genera viguerunt.

Idem in Bruto:

Huic (*Demostheni sc.*) Hyperides proximus, & Æschines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & is cuius nulla exstant scripta, Demades, aliique plures. Hæc enim ætas effudit hanc copiam; & (vt opinio mea fert) succus ille & sanguis incorruptus vsque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis esset, non fucatus nitor.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΜ-
μαίῳ τῷ φιλτάτῳ πλεῖστα χαίρειν.

20 ΠΟΛΛΩΝ μετ' ἄλλων ξένων τε καὶ παραδόξων ἀκουσμάτων ὧν ἐνήνοχεν ὁ καθ' ἡμᾶς χρόνος, ἕν τι καὶ τοῦτο ἔφαμέν μοι πρώτως ἀκούσαντι παρὰ σοῦ· ὅτι τῶν φιλοσόφων τις τῶν ἐκ τοῦ περιπάτου, πάντα χαρίζεσθαι βουλόμενος Ἀριστοτέλει τῷ κτίσαντι ταύτην τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τοῦτο ὑπέσχετο ποιήσειν φανερὸν, ὅτι Δημοσθένης τὰς ῥητορικὰς τέχνας παρ' ἐκείνου μαθὼν, εἰς τοὺς ἰδίους μετήνεγκε λόγους, καὶ κατ' ἐκεῖνα κοσμούμενος τὰ παραγγέλματα, πάντων ἐγένετο τῶν ῥητόρων κράτιστος. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ὑπελάμβανον τῶν πολλῶν ἕνα εἶναι τὸν ταῦτ' ἐπιχειρήσαντα λέγειν, καὶ παρῄνουν σοι μὴ πᾶσι τοῖς παραδόξοις προσέχειν· ὡς δὲ καὶ τοὔνομα τοῦ ἀνδρὸς ἐπυθόμην, ὃν ἐγὼ καὶ τῶν ἠθῶν ἕνεκα, καὶ τῶν λοιπῶν, ἀποδέχομαι, ἐθαύμασα, καὶ πολὺς ἐν ἐμαυτῷ γενόμενος, ἐπιμελεστέρας ᾤμην δεῖσθαι σκέψεως τὸ πρᾶγμα, μή ποτε λέληθέ με τἀληθὲς οὕτως ἔχον, καὶ οὐδὲν εἰκῇ τῷ ἀνδρὶ εἴρηται· ἵνα ἢ μαθὼν ὅτι προτεροῦσι τῶν Δημοσθένους λόγων αἱ Ἀριστοτέλους τέχναι, ἑκὼν μεταδοξάσω· ἢ τοὐναντίον φωράσας, τὴν δόξαν ἣν πρότερον αὐτὸς εἶχον, βεβαιώσω, καὶ τὸν ἄλλως ἐγνωκότα καὶ γράψαι γε παρεσκευασμένον, πρὶν εἰς ὄχλον ἐκδοῦναι τὸ σύνταγμα,
21 μεταβαλεῖν πείσαιμι τὴν δόξαν. οὐκ ἐλαχίστην δέ μοι καὶ σὺ παρέσχου ῥοπὴν εἰς τὸ μὴ παρέργως ἐξετάσαι τὴν ἀλήθειαν, παρακαλῶν φανεροὺς ποιῆσαι τοὺς λόγους οἷς ἐμαυτὸν πέπεικα, Δημοσθένους ἀκμάζοντος ἤδη καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους εἰρηκότος ἀγῶνας, τότε ὑπὸ Ἀριστοτέλους τὰς ῥητορικὰς γεγράφθαι τέχνας. ἐδόκεις τέ μοι καὶ τοῦτο ὀρθῶς παραινεῖν, μὴ σημείοις, μηδ' εἰκόσι, μηδ' ἀλλοτρίαις τὸ πρᾶγμα πιστώσασθαι μαρτυρίαις, ἐπεὶ τούτων οὐδεμία τῶν πίστεων δι' ἀναγκαίων συνάγεται λημμάτων· ἀλλ' αὐτὸν Ἀριστοτέλη παρασχέσθαι διὰ τῶν ἰδίων τεχνῶν ὁμολογοῦντα τἀληθὲς οὕτως ἔχειν. τοῦτο δὴ πεποίηκα, βέλτιστε Ἀμμαῖε, τῆς τε ἀληθείας προνοούμενος, ἣν ἐπὶ παντὸς οἴομαι δεῖν πράγματος ἐξετάζεσθαι, καὶ τῆς ἁπάντων τῶν περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους ἐσπουδακότων χάριτος· ἵνα μὴ τοῦθ' ὑπολάβωσιν, ὅτι πάντα περιείληφεν ἡ περιπατητικὴ φιλοσοφία τὰ ῥητορικὰ παραγγέλματα· καὶ οὔτε οἱ περὶ Θεόδωρον καὶ Θρασύμαχον καὶ Ἀντιφῶντα σπουδῆς ἄξιον οὐδὲν εὗρον, οὔτε Ἰσοκράτης καὶ Ἀναξιμένης καὶ Ἀλκιδάμας, οὔτε οἱ τούτοις συμβιώσαντες τοῖς ἀνδράσι, παραγγελμάτων τεχνικῶν συγγραφεῖς καὶ ἀγωνισταὶ λόγων ῥητορικῶν, οἱ περὶ Θεοδέκτην καὶ Φίλισκον καὶ Ἰσαῖον καὶ Κηφισόδωρον, Ὑπερείδην τε καὶ Λυκοῦργον καὶ Αἰσχίνην· οὔτε αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ὁ πάντας ὑπερβαλόμενος τούς τε πρὸ αὐτοῦ καὶ τοὺς καθ' ἑαυτὸν, καὶ μηδὲ τοῖς γενησομένοις ὑπερβολὴν καταλιπὼν, τοσοῦτος [ἂν] ἐγένετο τοῖς Ἰσοκράτους τε καὶ Ἰσαίου κοσμούμενος παραγγέλμασιν, εἰ μὴ τὰς Ἀριστοτέλους τέχνας ἐξέμαθεν. οὐκ ἔστ' ἔτυμος λόγος οὗτος, ὦ φίλε Ἀμμαῖε, οὐδ' ἐκ τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν τῶν ὕστερον ἐξενεχθεισῶν οἱ Δημοσθένους λόγοι συνετάχθη-
22 σαν· ἀλλὰ καθ' ἑτέρας εἰσαγωγάς τινας, ὑπὲρ ὧν ἐν ἰδίᾳ δηλώσω γραφῇ τὰ δοκοῦντά μοι. πολὺς γὰρ ὁ περὶ αὐτῶν λόγος, ὃν οὐ καλῶς εἶχεν ἑτέρας γραφῆς ποιήσασθαι πάρεργον. ἐν δὲ τῷ παρόντι τοῦτο πειράσομαι φανερὸν ποιῆσαι, ὅτι Δημοσθένους ἀκμάζοντος ἤδη κατὰ τὴν πολιτείαν, καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους εἰρηκότος ἀγῶνας, τούς τε δικανικοὺς καὶ τοὺς δημηγορικοὺς, καὶ θαυμαζομένου διὰ πάσης τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ δεινότητι λόγων, τότε ὁ φιλόσοφος τὰς ῥητορικὰς ἔγραψε τέχνας. ἀνάγκη δ' ἴσως πρῶτον ὅσα παρέλαβον ἐκ τῶν κοινῶν ἱστοριῶν, ἃς κατέλιπον ἡμῖν οἱ τοὺς βίους τῶν ἀνδρῶν συνταξάμενοι, προειπεῖν. ποιήσομαι δὲ ἀπὸ Δημοσθένους τὴν ἀρχήν. οὗτος ἐγεννήθη μὲν ἐνιαυτῷ πρότερον τῆς ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος, ἄρχοντος δὲ Τιμοκράτους εἰς ἔτος ἦν ἐμβεβηκὼς ἑπτακαιδέκατον δημοσίους τε λόγους ἤρξατο γράφειν ἐπὶ Καλλιστράτου ἄρχοντος, εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἔχων ἔτος. καὶ ἔστιν αὐτοῦ πρῶτος τῶν ἐν δικαστηρίῳ κατασκευασθέντων ἀγώνων ὁ κατ' Ἀνδροτίωνος, ὃν γέγραφε Διοδώρῳ τῷ κρίνοντι τὸ ψήφισμα παρανόμων.

παρανόμων. καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἕτερος ἐπὶ Καλλιστράτου ἄρχοντος, ὁ περὶ τῶν ἀτελειῶν, ὃν αὐτὸς διέθετο, χαριέστατος ἁπάντων τῶν λόγων καὶ γραφικώτατος. ἐπὶ δὲ Διοτίμου τοῦ μετὰ Καλλίστρατον, ἐν Ἀθηναίοις πρώτην εἶπε δημηγορίαν, ἣν ἐπιγράφουσιν οἱ τοὺς ῥητορικοὺς πίνακας συντάξαντες, Περὶ τῶν συμμοριῶν· ἐν ᾗ παρακαλεῖ τοὺς Ἀθηναίους μὴ λύειν τὴν πρὸς βασιλέα γινομένην εἰρήνην, μηδὲ προτέρους ἄρχειν τοῦ πολέμου, ἐὰν μὴ παρασκευάσωνται τὴν ναυτικὴν δύναμιν, ἐν ᾗ πλείστην εἶχον ἰσχύν· καὶ τὸν τρόπον τῆς παρασκευῆς αὐτὸς ὑποτίθεται. ἐπὶ δὲ Θεοδήμου τοῦ μετὰ Διότιμον ἄρξαντος, τόν τε κατὰ Τιμοκράτους λόγον ἔγραψε Διοδώρῳ τῷ κρίνοντι παρανόμων τὸν Τιμοκράτην, καὶ τὸν περὶ τῆς Μεγαλοπολιτῶν βοηθείας δημηγορικόν, ὃν αὐτὸς ἀπήγγειλε. μετὰ δὲ Θεόδημον ἦν Ἀριστόδημος ἄρχων, ἐφ' οὗ τῶν κατὰ Φιλίπ- 23
που δημηγοριῶν ἤρξατο, καὶ λόγους ἐν τῷ δήμῳ διέθετο περὶ τῆς ἀποστολῆς ξενικοῦ στρατεύματος καὶ τῶν δέκα ταχειῶν τριηρῶν εἰς Μακεδονίαν. ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ τὸν κατὰ Ἀριστοκράτους ἔγραψε λόγον Εὐθυκλεῖ τῷ διώκοντι παρανόμων τὸ ψήφισμα. ἐπὶ δὲ Θεέλλου τοῦ μετὰ Ἀριστόδημον, τὴν περὶ Ῥοδίων ἀπήγγειλε δημηγορίαν, ἐν ᾗ πείθει τοὺς Ἀθηναίους καταλῦσαι τὴν ὀλιγαρχίαν αὐτῶν, καὶ τὸν δῆμον ἐλευθερῶσαι. ἐπὶ δὲ Καλλιμάχου τοῦ τρίτου μετὰ Θέελλον ἄρξαντος, τρεῖς διέθετο δημηγορικούς, παρακαλῶν Ἀθηναίους βοήθειαν Ὀλυνθίοις ἀποστεῖλαι τοῖς πολεμουμένοις ὑπὸ Φιλίππου. πρῶτον μὲν, οὗ ἐστιν ἀρχή, Ἐπὶ πολλῶν μὲν ἰδεῖν ἄν τις, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μοὶ δοκεῖ. δεύτερον δέ, Οὐχὶ ταυτὰ παρίσταταί μοι γιγνώσκειν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι. τρίτον δέ, Ἀντὶ πολλῶν ἂν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι χρημάτων. κατὰ τοῦτον γέγραπται τὸν ἄρχοντα καὶ ὁ κατὰ Μειδίου λόγος, ὃν συνετάξατο μετὰ τὴν χειροτονίαν ἣν ὁ δῆμος αὐτοῦ κατεχειροτόνησε. μέχρι τοῦ περὶ δώδεκα λόγων ὧν εἴρηκα δημοσίων, ἐν οἷς εἰσι δημηγορικοὶ μὲν ζ', δικανικοὶ δὲ ε', ἅπαντες πρότεροι τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν, ὡς ἔκ τε τῶν ἱστορουμένων περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀποδείξω, καὶ ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων, ἐνθένδε ἀρξάμενος. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, υἱὸς μὲν ἦν Νικομάχου, ὃ γένος καὶ τὴν τέχνην ἀναφέροντος εἰς Μαχάονα τὸν Ἀσκληπιοῦ· μητρὸς δέ, Φαιστίδος, ἀπογόνου τινὸς τῶν ἐκ Χαλκίδος τὴν ἀποικίαν ἀγαγόντων εἰς Στάγειρα. ἐγεννήθη δὲ κατὰ τὴν ἐνενηκοστὴν καὶ ἐνάτην ὀλυμπιάδα, Διοτρεφοῦς Ἀθήνησιν ἄρχοντος, ιγ' ἔτεσι Δημοσθένους πρεσβύτερος. ἐπὶ δὲ Πολυζήλου ἄρχοντος, τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, ὀκτωκαιδέκατον ἔτος ἔχων εἰς Ἀθή- 24
νας ἦλθε, καὶ συσταθεὶς Πλάτωνι, χρόνον εἰκοσαετῆ διέτριψε σὺν αὐτῷ. ἀποθανόντος δὲ Πλάτωνος, ἐπὶ Θεοφίλου ἄρχοντος ἀπῆρε πρὸς Ἑρμείαν τὸν Ἀταρνέως τύραννον, καὶ τριετῆ χρόνον παρ' αὐτῷ τρίψας, ἐπ' Εὐβούλου ἄρχοντος εἰς Μιτυλήνην ἐχωρίσθη· ἐκεῖθεν δὲ πρὸς Φίλιππον ᾤχετο, κατὰ Πυθόδοτον ἄρχοντα, καὶ διέτριψε χρόνον ὀκταετῆ παρ' αὐτῷ καθηγούμενος Ἀλεξάνδρου. μετὰ δὲ τὴν Φιλίππου τελευτὴν ἐπ' Εὐαινέτου ἄρχοντος ἀφικόμενος εἰς Ἀθήνας, ἐσχόλαζεν ἐν Λυκείῳ χρόνον ἐτῶν δώδεκα. τῷ δὲ τρισκαιδεκάτῳ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν, ἐπὶ Κηφισοδώρου ἄρχοντος, ἀπάρας εἰς Χαλκίδα, νόσῳ τελευτᾷ, τρία πρὸς τοῖς ἑξήκοντα βιώσας ἔτη. Ταῦτα μὲν οὖν ἐστιν ἃ παραδεδώκασιν ἡμῖν οἱ τὸν βίον τοῦ ἀνδρὸς ἀναγράψαντες. ἃ δὲ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος ὑπὲρ ἑαυτοῦ γράφει, πᾶσαν ἀφαιρούμενος ἐπιχείρησιν τῶν χαρίζεσθαι βουλομένων αὐτῷ τὰ μὴ προσήκοντα, πρὸς πολλοῖς ἄλλοις, ὧν οὐδὲν δέομαι μεμνῆσθαι κατὰ τὸ παρόν, ἃ τέθεικεν ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ ταύτης τῆς πραγματείας, ὡς οὐ μειράκιον ἦν ὅτε τὰς ῥητορικὰς συνετάττετο τέχνας, ἀλλ' ἐν τῇ κρατίστῃ γεγονὼς ἀκμῇ, καὶ προεκδεδωκὼς ἤδη τάς τε τοπικὰς συντάξεις καὶ τὰς ἀναλυτικὰς καὶ τὰς μεθοδικάς, τεκμηρίων ἐστὶν ἰσχυρότερα. ἀρξάμενος γὰρ τὰς ὠφελείας ἐπιδεικνύειν ἃς περιείληφεν ὁ ῥητορικὸς λόγος, ταῦτα κατὰ λέξιν γράφει· Χρήσιμος δέ ἐστιν ἡ ῥητορικὴ διά τε τὸ φύσει εἶναι κρείττω τἀληθῆ καὶ τὰ δίκαια τῶν ἐναντίων. ὥστε ἐὰν μὴ κατὰ τὸ προσῆκον αἱ κρίσεις γίνωνται, ἀνάγκη δι' αὐτῶν ἡττᾶσθαι· τοῦτο δ' ἐστὶν ἄξιον ἐπιτιμήσεως. ἔτι δὲ πρὸς ἐνίους οὐδ' εἰ τὴν ἀκριβεστάτην ἔχοιμεν ἐπιστήμην, ῥᾴδιον ἀπ' ἐκείνης πεῖσαι λέγοντας. διδασκαλία γάρ ἐστιν ὁ κατὰ τὴν ἐπιστήμην λόγος. τοῦτο δὲ ἀδύνατον· ἀλλ' ἀνάγκη διὰ τῶν κοινῶν ποιεῖσθαι τὰς πίστεις καὶ τοὺς λόγους, ὥσπερ καὶ ἐν τοῖς τοπι- 25
κοῖς ἐλέγομεν περὶ τῆς πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐντεύξεως. Περί τε παραδειγμάτων προελόμενος λέγειν, ὅτι τὴν αὐτὴν ταῦτ' ἔχει δύναμιν ταῖς ἐπαγωγαῖς καὶ τοῖς συλλογισμοῖς, ταῦτα περὶ τῆς ἀναλυτικῆς καὶ μεθοδικῆς πραγματείας εἴρηκε· Τῶν δὲ διὰ τοῦ δεικνύναι ἢ φαίνεσθαι δεικνύναι,

καθάπερ καὶ ἐν τοῖς Ἀναλυτικοῖς, τὸ μὲν ἐπαγωγή ἐστι, τὸ δὲ συλλογισμός, [τὸ δὲ, φαινόμενος συλλογισμός,] καὶ ἐνταῦθα ὁμοίως. ἔστι γὰρ τὸ μὲν παράδειγμα, ἐπαγωγή· τὸ δὲ ἐνθύμημα, συλλογισμός· [τὸ δὲ φαινόμενον, φαινόμενος συλλογισμός.] καλῶ γὰρ ἐνθύμημα μὲν, ῥητορικὸν συλλογισμόν· παράδειγμα δὲ, ἐπαγωγὴν ῥητορικήν. πάντες δὲ τὰς πίστεις ποιοῦνται διὰ τοῦ δεικνύναι, ἢ παραδείγματα λέγοντες ἢ ἐνθυμήματα· καὶ παρὰ ταῦτα, οὐδέν πως. ὥστ' εἴπερ καὶ ὅλως ἀνάγκη συλλογιζόμενον ἢ ἐπάγοντα δεικνύναι ὁτιοῦν [ἢ ὁντιναοῦν] δῆλον δὴ ἡμῖν τοῦτο ἐκ τῶν ἀναλυτικῶν· ἀναγκαῖον ἑκάτερον [αὐτῶν ἑκατέρῳ] τούτων τὸ αὐτὸ εἶναι. τίς δ' ἐστὶ διαφορὰ παραδείγματος καὶ ἐνθυμήματος, φανερὸν ἐκ τῶν Τοπικῶν· ἐκεῖ γὰρ περὶ συλλογισμοῦ καὶ ἐπαγωγῆς εἴρηται πρότερον· ὅτι τὸ μὲν, ἐπὶ πολλῶν καὶ ὁμοίων δείκνυσθαι ὅτι οὕτως ἔχει, ἐκεῖ μὲν ἐπαγωγή ἐστιν, ἐνταῦθα δὲ παράδειγμα· τὸ δὲ τινῶν ὄντων, ἕτερόν τι διὰ ταῦτα συμβαίνειν, παρὰ τὸ ταῦτ' εἶναι ἢ καθόλου ἢ ὡς ἐπιτοπολὺ, ἐκεῖ μὲν συλλογισμός, ἐνταῦθα δὲ ἐνθύμημα καλεῖται. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι ἑκάτερον ἔχει ἀγαθὸν [τὸ] εἶδος τῆς ῥητορείας· καθάπερ [γὰρ] καὶ ἐν τοῖς Μεθοδικοῖς εἴρηται, καὶ ἐν τούτοις ὁμοίως ἔχει. Ὁ μὲν οὖν Ἀριστοτέλης ταῦθ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ γέγραφε, μαρτυρόμενος διαρρήδην ὅτι τὰς ῥητορικὰς τέχνας συνετάξατο πρεσβύτερος ὢν ἤδη καὶ τὰς κρατίστας συντάξεις παρεκδεδωκώς. Ταῦτ' ἔστιν ἐξ ὧν προελόμην ποιῆσαι φανερόν, ὅτι προτεροῦσιν οἱ τοῦ

26 ῥήτορος ἀγῶνες τῶν τοῦ φιλοσόφου τεχνῶν, ἱκανῶς ἀποδεδεῖχθαι νομίζω· εἴγε ὁ μὲν εἰκοστὸν καὶ πέμπτον ἔτος ἔχων ἤρξατο πολιτεύεσθαι καὶ δημηγορεῖν, καὶ λόγους εἰς δικαστήρια γράφειν· ὁ δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἔτι συνῆν Πλάτωνι, καὶ διετέλεσεν ἕως ἐτῶν ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, οὔτε σχολῆς ἡγούμενος, οὔτε ἰδίαν πεποιηκὼς αἵρεσιν. εἰ δέ τις οὕτως ἔσται δύσερις ὥστε καὶ πρὸς ταῦτα ἀντιλέγειν, ὅτι μὲν ὕστερον ἐγράφησαν αἱ ῥητορικαὶ τέχναι τῶν ἀναλυτικῶν τε καὶ μεθοδικῶν καὶ τοπικῶν, ὁμολογῶν ἀληθὲς εἶναι, οὐδὲν δὲ κωλύειν λέγων, ἁπάσας ταύτας κατεσκευακέναι τὸν φιλόσοφον τὰς πραγματείας, ἔτι παιδευόμενον παρὰ Πλάτωνι, ψυχρὰν μὲν καὶ ἀπίθανον ἐπιχείρησιν εἰσάγων, βιαζόμενος δὲ τὸ κακουργότατον τῶν ἐπιχειρημάτων ποιεῖν πιθανώτατον, ὅτι καὶ τὸ μὴ εἰκὸς γίνεται πολλάκις εἰκός, ἀφεὶς ἃ πρὸς ταῦτα λέγειν εἶχον, ἐπὶ τὰς αὐτοῦ τρέψομαι τοῦ φιλοσόφου μαρτυρίας, ἃς ἐν τῇ τρίτῃ βίβλῳ τέθεικε τῶν τεχνῶν, περὶ τῆς μεταφορᾶς κατὰ λέξιν οὕτω γράφων· Τῶν δὲ μεταφορῶν τεττάρων οὐσῶν, εὐδοκιμοῦσι μάλιστα αἱ κατ' ἀναλογίαν· ὡς Περικλῆς ἔφη τὴν νεότητα τὴν ἀπολομένην ἐν τῷ πολέμῳ, οὕτως ἠφανίσθαι ἐκ τῆς πόλεως, ὥσπερ εἴ τις τὸ ἔαρ ἐκ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐξέλοι· καὶ Λεπτίνης περὶ Λακεδαιμονίων, οὐκ ἐᾶν περιιδεῖν τὴν Ἑλλάδα ἑτερόφθαλμον γενομένην· καὶ Κηφισόδοτος, σπουδάζοντος Χάρητος εὐθύνας δοῦναι [τοῦ] περὶ τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον, ἠγανάκτει, φάσκων εἰς πνῖγμα τὸν δῆμον ἀγαγόντα, τὰς εὐθύνας πειρᾶσθαι διδόναι οὕτως. Εἰ μὲν δὴ σαφῶς αὐτὸς ὁ φιλόσοφος ἀποδείκνυσι μετὰ τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον γεγραμμένας ὑπ' αὐτοῦ τὰς τέχνας, ἔτος δ' ἐπὶ Καλλιμάχου γέγονεν ἄρχοντος, ὡς δηλοῖ Φι-
27 λόχορος ἐν ς' βίβλῳ τῆς Ἀτθίδος, κατὰ λέξιν οὕτω γράφων· Καλλίμαχος Περγασῆθεν· ἐπὶ τούτου Ὀλυνθίοις πολεμουμένοις ὑπὸ Φιλίππου καὶ πρέσβεις Ἀθήναζε πέμψασιν, οἱ Ἀθηναῖοι συμμαχίαν τε ἐποιήσαντο καὶ βοήθειαν ἔπεμψαν, πελταστὰς [μὲν] δισχιλίους, τριήρεις δὲ τριάκοντα τὰς μετὰ Χάρητος, ἃς καὶ συνεπλήρωσαν· ἔπειτα διεξελθὼν ὀλίγα τὰ μεταξὺ γενόμενα, φησι ταυτί· Περὶ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον Χαλκιδέων τῶν ἐπὶ Θράκης θλιβομένων τῷ πολέμῳ καὶ πρεσβευσαμένων Ἀθήναζε, Χαρίδημον αὐτοῖς ἔπεμψαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐν Ἑλλησπόντῳ στρατηγόν· ὃς ἔχων ὀκτωκαίδεκα τριήρεις καὶ πελταστὰς τετρακισχιλίους, ἱππεῖς δὲ πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν, ἦλθεν εἴς τε Παλλήνην καὶ τὴν Βοττιαίαν μετ' Ὀλυνθίων, καὶ τὴν χώραν ἐπόρθησεν· ἔπειθ' ὑπὲρ τῆς τρίτης συμμαχίας λέγει ταυτί· Πάλιν δὲ τῶν Ὀλυνθίων πρέσβεις ἀποστειλάντων εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ δεομένων μὴ περιιδεῖν αὐτοὺς καταπολεμηθέντας, ἀλλὰ πρὸς ταῖς ὑπαρχούσαις δυνάμεσι πέμψαι βοήθειαν, μὴ ξενικὴν, ἀλλ' αὐτῶν Ἀθηναίων, ἔπεμψαν αὐτοῖς ὁ δῆμος τριήρεις μὲν ἑτέρας ἑπτακαίδεκα, τῶν δὲ πολιτῶν ὁπλίτας δισχιλίους καὶ ἱππεῖς τριακοσίους, ἐν ναυσὶν ἱππηγοῖς, στρατηγὸν δὲ Χάρητα τοῦ στόλου παντός· ἀπόχρη μὲν οὖν καὶ ταῦτα ῥηθέντα φανερὰν ποιῆσαι τὴν φιλοτιμίαν τῶν ἀξιούντων τὰς Ἀριστοτέλους ἐζηλωκέναι τέχνας τὸν Δημοσθένην, ὃς ἤδη τέσσαρας μὲν ἐτύγχανεν εἰρηκὼς δημηγορίας Φιλιππικὰς, τρεῖς δὲ Ἑλληνικάς. περὶ δὲ λόγους δηλώσω οὓς εἰς δικαστήρια γεγραφὼς, οὓς οὐδεὶς ἂν ἔχοι διαβάλλειν ὡς ἀτελεῖς τινας καὶ φαύλους, καὶ μηδὲν ἐπιφαί-

ἐπιφαίνονται τεχνικὴν, ἐπειδὴ περὶ τῶν Ἀριστοτέλους συντέτακται τεχνῶν. οὐ μὴν ἔγωγε μέχρι τούτου προελθὼν, σιωπήσομαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς δήμους αὐτοῦ λόγους τοὺς μάλιστα εὐδοκιμοῦντας ἐπιδεί- 28
ξω τούς τε δημηγορικοὺς καὶ τοὺς δικανικοὺς πρότερον ἀπηγγελμένους τῆς ἐκδόσεως τούτων τῶν τεχνῶν, μάρτυρι πάλιν αὐτῷ χρώμενος Ἀριστοτέλει. μετὰ γὰρ ἄρχοντα Καλλίμαχον, ἐφ' οὗ τὰς εἰς Ὄλυνθον βοηθείας ἀποστεῖλαι Ἀθηναῖοι πεισθέντες ὑπὸ Δημοσθένους, Θεόφιλός ἐστιν ἄρχων, καθ' ὃν ἐκράτησε τῆς Ὀλυνθίων πόλεως Φίλιππος. ἔπειτα Θεμιστοκλῆς, ἐφ' οὗ τὴν ἕκτην τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν ἀπήγγειλε Δημοσθένης, περὶ τῆς φυλακῆς τῶν νησιωτῶν καὶ τῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ πόλεων, ἧς ἐστιν ἀρχὴ, Ἃ μὲν ἡμεῖς ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεδυνήμεθα εὑρεῖν, ταῦτ' ἐστί. μετὰ δὲ Θεμιστοκλέα, Ἀρχίας, ἐφ' οὗ παραινεῖ τοῖς Ἀθηναίοις μὴ κωλύειν Φίλιππον τῆς Ἀμφικτυονίας μετέχειν, μηδὲ ἀφορμὴν διδόναι πολέμου, νεωστὶ πεποιημένους τὴν πρὸς αὐτὸν εἰρήνην. ἀρχὴ καὶ ταύτης τῆς δημηγορίας ἐστὶν ἥδε, Ὁρῶ μὲν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ παρόντα πράγματα. μετὰ δὲ Ἀρχίαν ἐστὶν Εὔβουλος, εἶτα Λυκίσκος, ἐφ' οὗ τὴν ἑβδόμην τῶν Φιλιππικῶν δημηγοριῶν διέθετο πρὸς τὰς ἐκ Πελοποννήσου πρεσβείας, ταύτην τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος, Ὅταν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι λόγοι γίγνωνται. μετὰ Λυκίσκον ἐστὶν ἄρχων Πυθόδοτος, ἐφ' οὗ τὴν ὀγδόην τῶν Φιλιππικῶν δημηγοριῶν διέθετο πρὸς τοὺς Φιλίππου πρέσβεις, ἧς ἐστιν ἀρχὴ, Ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐκ ἔστιν ὅπως αἱ αἰτίαι. καὶ τὸν κατ' Αἰσχίνου συνετάξατο λόγον, ὅτε τὰς εὐθύνας ἐδίδου τῆς δευτέρας πρεσβείας τῆς ἐπὶ τοὺς ὅρκους. μετὰ Πυθόδοτόν ἐστι Σωσιγένης, ἐφ' οὗ τὴν ἐννάτην διελήλυθε κατὰ Φιλίππου δημηγορίαν, περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ στρατιωτῶν, ἵνα μὴ διαλυθῇ τὸ μετὰ Διοπείθους ξενικὸν ἀρχὴν ἔχουσα ταύτην, Ἔδει μὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοὺς
λέγοντας ἅπαντας ἐν ὑμῖν, μήτε πρὸς ἔχθραν ποιεῖσθαι λόγον μηδένα, μήτε πρὸς χάριν. 29

Καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄρχοντα τὴν δεκάτην, ἐν ᾗ πειρᾶται διδάσκειν ὅτι λύει τὴν εἰρήνην Φίλιππος, καὶ πρότερος ἐκφέρει τὸν πόλεμον· ἧς ἐστιν ἀρχὴ, Πολλῶν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι λόγων γινομένων ὀλίγου δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν. μετὰ Σωσιγένην ἄρχων ἐστὶ Νικόμαχος, ἐφ' οὗ τὴν ἑνδεκάτην δημηγορίαν διελήλυθε, περὶ τοῦ λελυκέναι τὴν εἰρήνην Φίλιππον, καὶ τοὺς Ἀθηναίους πείθει Βυζαντίοις ἀποστεῖλαι βοήθειαν· ἧς ἐστιν ἀρχὴ, Καὶ σπουδαῖα νομίζων ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περὶ ὧν βουλεύεσθε, καὶ ἀναγκαῖα τῇ πόλει, πειράσομαι περὶ αὐτῶν εἰπεῖν. ἐπὶ Νικομάχου Θεόφραστος ἄρχων, ἐφ' οὗ πείθει τοὺς Ἀθηναίους γενναίως ὑπομεῖναι τὸν πόλεμον, ὡς κατηγγελκότος αὐτοῖς ἤδη Φιλίππου. καὶ ἔστιν αὕτη τελευταία τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν, ἀρχὴν ἔχουσα ταύτην, Ὅτι μὲν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι Φίλιππος οὐκ ἐποιήσατο τὴν εἰρήνην πρὸς ὑμᾶς, ἀλλ' ἀνεβάλετο τὸν πόλεμον, πᾶσιν ὑμῖν φανερὸν γέγονεν. Ὅτι δὲ δώδεκα τούτους ἅπαντας τοὺς λόγους οὓς κατηριθμημένοι, πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν ἀπήγγελεν ὁ Δημοσθένης, αὐτὸν Ἀριστοτέλη παρέξομαι μαρτυροῦντα. ἀρξάμενος γὰρ ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ τῶν τεχνῶν τοὺς τόπους δεικνύειν ἀφ' ὧν τὰ ἐνθυμήματα φέρεται, καὶ τὸν ἐκ τοῦ χρόνου παραλαμβάνει, παρατιθεὶς αὐτῷ τὰ παραδείγματα. θήσω δὲ αὐτὴν τὴν τοῦ φιλοσόφου λέξιν. Ἄλλος εἰς τὸν χρόνον σκοπεῖν, οἷον ὡς Ἰφικράτης ἐν τῇ πρὸς Ἁρμόδιον, ὅτι Εἰ πρὶν ποιῆσαι, ἠξίουν τῆς εἰκόνος τυχεῖν, ἐὰν ποιήσω, ἔδοτε ἄν· ποιήσαντι δ' [ἆρ] οὐ δώσετε; μὴ τοίνυν μέλλοντες μὲν, ὑπισχνεῖσθε, παθόντες δ' ἀφαιρεῖσθε. Καὶ πάλιν πρὸς τὸ διὰ Θη- 30
βαίων διιέναι Φίλιππον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅτι εἰ πρὶν βοηθῆσαι Φωκεῦσιν ἠξίου, ὑπέσχοντο ἄν· ἄτοπον οὖν εἰ διότι προεῖτο καὶ ἐπίστευσεν, μὴ δώσουσιν. ὁ δὲ χρόνος οὗτος ἐν ᾧ Φίλιππος ἠξίου Θηβαίους ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν αὐτῷ δοῦναι δίοδον, ὑπομιμνήσκων τῆς ἐν τῷ πρὸς Φωκεῖς πολέμῳ γενομένης βοηθείας, ἐκ τῆς κοινῆς γίνεται φανερὸς ἱστορίας. εἶχε γὰρ οὕτως· μετὰ τὴν Ὀλυνθίων ἅλωσιν, ἄρχοντος Θεμιστοκλέους, συνθῆκαι Φιλίππῳ πρὸς Ἀθηναίους ἐγένοντο περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας. αὗται διέμειναν ἑπταετῆ χρόνον ἄχρι Νικομάχου· ἐπὶ δὲ Θεοφράστου τοῦ μετὰ Νικόμαχον ἄρξαντος, ἐλύθησαν, Ἀθηναίων μὲν Φίλιππον αἰτιωμένων ἄρχειν τοῦ πολέμου, Φιλίππου δὲ Ἀθηναίοις ἐγκαλοῦντος. τὰς δὲ αἰτίας δι' ἃς εἰς τὸν πόλεμον κατέστησαν, ἀδικεῖσθαι λέγοντες ἀμφότεροι, καὶ τὸν χρόνον ἐν ᾧ τὴν εἰρήνην ἔλυσαν, ἀκριβῶς δηλοῖ Φιλόχορος ἐν τῇ ς' Ἀτθίδος βίβλῳ. θήσω δὲ ἐξ αὐτῆς τὰ ἀναγκαιότατα· Θεόφραστος Ἁλαιεύς·

ἐπὶ τούτου, Φίλιππος τὸ μὲν πρῶτον ἀναπλεύσας, Περίνθῳ προσέβαλεν· ἀποτυχὼν δ' ἐντεῦ-
θεν Βυζάντιον ἐπολιόρκει, καὶ μηχανήματα προσῆγεν. ἔπειτα διεξελθὼν ὅσα τοῖς Ἀθηναίοις ὁ
Φίλιππος ἐνεκάλει διὰ τῆς ἐπιστολῆς, καὶ Δημοσθένους παρακαλέσαντος αὐτοὺς πρὸς τὸν πόλεμον
καὶ ψηφίσματα γράψαντος, ἐχειροτόνησε τὴν μὲν στήλην καθελεῖν τὴν περὶ τῆς πρὸς Φίλιππον εἰρή-
νης καὶ συμμαχίας σταθεῖσαν, ναῦς δὲ πληροῦν καὶ τὰ ἄλλα ἐνεργεῖν τὰ τοῦ πολέμου· ταῦτα γράψας
κατὰ Θεόφραστον ἄρχοντα γεγονέναι, ᾧ μετ' ἐκεῖνον ἐνιαυτῷ τὰ πραχθέντα μετὰ τὴν λύσιν τῆς
εἰρήνης ἐπὶ Λυσιμαχίδου ἄρχοντος διεξέρχεται. θήσω δὲ καὶ τούτων αὐτῶν τὰ ἀναγκαιότατα· Λυσι-
31 μαχίδης Ἀχαρνεύς. ἐπὶ τούτου, τὰ μὲν ἔργα τὰ περὶ τοὺς νεωσοίκους καὶ τὴν σκευοθήκην ἀνεβά-
λοντο διὰ τὸν πόλεμον τὸν πρὸς Φίλιππον· τὰ δὲ χρήματ' ἐψηφίσαντο πάντ' εἶναι στρατιωτικά,
Δημοσθένους γράψαντος. Φιλίππου δὲ καταλαβόντος Ἐλάτειαν καὶ Κυτίνιον, καὶ πρέσβεις πέμ-
ψαντος εἰς Θήβας Θετταλῶν, Αἰνιαίων, Αἰτωλῶν, Δολόπων, Φθιωτῶν· Ἀθηναίων δὲ κατὰ τὸν
αὐτὸν χρόνον πρέσβεις ἀποστειλάντων τοὺς περὶ Δημοσθένην, τούτοις συμμαχεῖν ἐψηφίσαντο. Φα-
νεροῦ δὲ γεγονότος τοῦ χρόνου καθ' ὃν εἰσῆλθον εἰς Θήβας οἵ τε Ἀθηναίων πρέσβεις οἱ περὶ Δημο-
σθένην, καὶ οἱ παρὰ Φιλίππου, ὅτι κατὰ Λυσιμαχίδην ἄρχοντα πίπτει, παρεσκευασμένων ἤδη τὰ
πρὸς τὸν πόλεμον ἀμφοτέρων, αὐτὸς ὁ Δημοσθένης ποιήσει φανερὸν ἐν τῷ περὶ στεφάνου. θήσω δὲ
ἐξ αὐτῆς λαβὼν τῆς ἐκείνου λέξεως τὰ συντείνοντα πρὸς τὸ πρᾶγμα· Οὕτω διαθεὶς ὁ Φίλιπ-
πος τὰς πόλεις πρὸς ἀλλήλας διὰ τούτων, καὶ τούτοις ἐπαρθεὶς τοῖς ψηφίσμασι καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν,
ἧκεν ἔχων τὴν δύναμιν, καὶ τὴν Ἐλάτειαν κατέλαβεν, ὡς οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο, ἔτι συμπνευσάντων ἡμῶν
ἂν καὶ τῶν Θηβαίων. Ἀλλὰ μὴν τὰ τότε συμβάντα διεξελθών, διεξελθὼν δὲ καὶ τοὺς ῥηθέντας ὑφ'
ἑαυτοῦ λόγους ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὡς πρεσβευτὴς ὑπ' Ἀθηναίων εἰς Θήβας ἐπέμφθη,
ταῦτα κατὰ λέξιν ἐπιτίθησιν· Ὡς δ' ἀφικόμεθα εἰς τὰς Θήβας, κατελαμβάνομεν Φιλίππου καὶ
Θετταλῶν καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων παρόντας πρέσβεις, καὶ τοὺς μὲν ἡμετέρους φίλους, ἐν φόβῳ,
τοὺς δ' ἐκείνου, θρασεῖς. ἔπειτ' ἐπιστολήν τινα κελεύσας ἀναγνωσθῆναι, ταῦτ' ἐπιτίθησιν·
Ἐπειδὴ τοίνυν ἐποιήσαντο τὴν ἐκκλησίαν, προσῆγον ἐκείνους, διὰ τὸ τὴν τῶν συμμάχων τάξιν ἐκεί-
32 νους ἔχειν. καὶ παριόντες ἐδημηγόρουν, πολλὰ μὲν Φίλιππον ἐγκωμιάζοντες, πολλὰ δ' ὑμῖν ἐγκα-
λοῦντες, πάνθ' ὅσα πώποτε ἐναντία ἐπράξατε Θηβαίοις, ἀναμιμνήσκοντες. τὸ δ' οὖν κεφάλαι-
ον, ἠξίουν, ὧν μὲν εὖ πεπόνθεσαν ὑπὸ Φιλίππου, χάριν αὐτοὺς ἀποδοῦναι· ὧν δ' ὑφ' ὑμῶν ἠδί-
κηνται, δίκην λαβεῖν, ὁποτέρως βούλονται, ἢ διέντας αὐτοὺς ἐφ' ὑμᾶς, ἢ συνεμβαλόντας εἰς τὴν
Ἀττικήν. Εἰ δὴ κατὰ Λυσιμαχίδην μὲν ἄρχοντα τὸν μετὰ Θεόφραστον, λελυμένης ἤδη τῆς εἰρή-
νης οἱ παρὰ Φιλίππου πρέσβεις εἰς Θήβας ἀπεστάλησαν, παρακαλοῦντες αὐτοὺς μάλιστα μὲν
συνεισβάλλειν εἰς τὴν Ἀττικήν, εἰ δὲ μή, δίοδον τῷ Φιλίππῳ παρασχεῖν, μεμνημένους τῶν εὐερ-
γεσιῶν αὐτοῦ τῶν περὶ τὸν Φωκικὸν πόλεμον· ταύτης δὲ μέμνηται τῆς πρεσβείας Ἀριστοτέλης, ὡς
ὀλίγῳ πρότερον ἐπέδειξα, τὰς ἐκείνου λέξεις παραγόμενος· ἀναμφιλόγοις ἀποδέδεικται τε-
κμηρίοις ὅτι πάντες οἱ Δημοσθένους ἀγῶνες οἱ πρὸ τῆς Λυσιμαχίδου ἀρχῆς ἐν ἐκκλησίαις τε καὶ
δικαστηρίοις γενόμενοι, πρότεροι τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν [εἰσιν.] ἑτέραν προσθήσω μαρτυ-
ρίαν παρὰ τοῦ φιλοσόφου λαβών, ἐξ ἧς ἔτι μᾶλλον ἔσται φανερὸν ὅτι μετὰ τὸν πόλεμον τὸν συμ-
βάντα τοῖς Ἀθηναίοις πρὸς Φίλιππον, αἱ ῥητορικαὶ συνετάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ τέχναι, Δημο-
σθένους ἀκμάζοντος ἤδη κατὰ τὴν πολιτείαν, καὶ πάντας εἰρηκότος τούς τε δημηγορικοὺς καὶ τοὺς δικανι-
κοὺς λόγους, ὧν ὀλίγῳ πρότερον ἐμνήσθην. διεξιὼν γὰρ τοὺς τόπους τῶν ἐνθυμημάτων ὁ φιλόσο-
φος, καὶ τὸν ἐκ τῆς αἰτίας τίθησι· παρέξομαι δὲ τὴν ἐκείνου λέξιν· Ἄλλος παρὰ τὸ ἀναίτιον ὡς αἴτιον· οἷον
τῷ ἅμα ἢ μετὰ τοῦτο γεγονέναι. τὸ γὰρ Μετὰ τοῦτο, ὡς Διὰ τοῦτο λαμβάνουσι, καὶ μάλιστα οἱ ἐν ταῖς
πολιτείαις· ὡς ὁ Δημάδης τὴν Δημοσθένους πολιτείαν πάντων τῶν κακῶν αἰτίαν· μετ' ἐκείνην
33 γὰρ συνέβη ὁ πόλεμος. Ποίους γοῦν ὁ Δημοσθένης κατεσκεύασεν ἀγῶνας, ταῖς Ἀριστοτελείοις τέ-
χναις ὁδηγοῖς χρησάμενος, εἰ πάντες οἱ δημόσιοι λόγοι δι' οὓς ἐπαινεῖταί τε καὶ θαυμάζεται, πρὸ
τοῦ πολέμου γεγόνασιν, ὡς πρότερον ἐπέδειξα, πλὴν ἑνὸς τοῦ περὶ τοῦ στεφάνου; οὗτος γὰρ μόνος
εἰς δικαστήριον εἰσελήλυθεν μετὰ τὸν πόλεμον, ἐπ' Ἀριστοφῶντος ἄρχοντος μὲν ἐνιαυτὸν μετὰ τὴν
ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην, ὀκτὼ δὲ μετὰ τὴν Φιλίππου τελευτήν, καθ' ὃν χρόνον Ἀλέξανδρος τὴν ἐν

Ἀρβήλοις

Ἀριστοτέλους ἐνίκα μάχην. εἰ δέ τις ἐρεῖ τῶν πρὸς ἅπαντα φιλονεικούντων ὅτι τοῦτον ἴσως
ἔγραψε τὸν λόγον ταῖς Ἀριστοτέλους ἐντετυχηκὼς τέχναις, τὸν κράτιστον ἁπάντων λόγον, πολ-
λὰ πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν ἔχων, ἵνα μὴ μακρότερος τοῦ δέοντος ὁ λόγος γένηταί μοι, καὶ τοῦτον ἐπιδεί-
ξω ὑπομνησάμενος τὸν ἀγῶνα πρὸ τῶν Ἀριστοτέλους τεχνῶν ἐπιτετελεσμένον, αὐτῷ χρησάμε-
νος τῷ φιλοσόφῳ μάρτυρι. προθεὶς γὰρ τόπον ἐνθυμημάτων τὸν ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα, ταῦτα
κατὰ λέξιν γράφει· Ἄλλος ἐκ τῶν πρὸς ἄλληλα. εἰ γὰρ θατέρῳ ὑπάρχει τὸ καλῶς καὶ τὸ δικαίως
ποιῆσαι, θατέρῳ τὸ πεπονθέναι· καὶ εἰ κελεῦσαι, καὶ τὸ πεποιηκέναι· οἷον, ὡς ὁ τελώνης Διομέδων,
περὶ τῶν τελωνῶν· Εἰ γὰρ μηδ' ὑμῖν αἰσχρὸν τὸ πωλεῖν, οὐδὲ ἡμῖν τὸ ὠνεῖσθαι. καὶ εἰ τῷ πε-
πονθότι τὸ καλῶς καὶ δικαίως ὑπάρχει, καὶ τῷ πεπραγμένῳ ὑπάρξει, καὶ τῷ ποιήσαντι ἢ ποιοῦν-
τι. ἔστι δὲ τοῦτο παραλογίσασθαι. οὐ γὰρ εἰ δικαίως ἔπαθεν ἄν, καὶ δικαίως ὑπὸ τούτου πέπονθεν.
ὡς ὁ φόνου ἄξια ποιήσας πατήρ, εἰ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἑαυτοῦ τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀπάγεται, δεῖ
σκοπεῖν χωρίς, εἰ ἄξιος ὁ παθὼν παθεῖν, καὶ ὁ ποιήσας, ποιῆσαι· εἶτα χρῆσθαι ὁποτέρως ἂν ἁρ-
μόττῃ. ἐνίοτε γὰρ διαφωνεῖ τὸ τοιοῦτον· ὥσπερ ἐν τῷ Ἀλκμαίωνι τῷ Θεοδέκτου, καὶ οἷον ἡ περὶ
Δημοσθένους δίκη, καὶ τῶν ἀποκτεινάντων Νικάνορα. τίς οὖν ἐστιν ἡ Δημοσθένους δίκη, καὶ τῶν 34
ἀποκτεινάντων Νικάνορα, περὶ ἧς ὁ φιλόσοφος γέγραφεν, ἐν ᾗ τὸ κυριώτατον τῆς ἀμφισβη-
τήσεως κεφάλαιον ἦν ἐκ τοῦ πρὸς ἄλληλα τόπου, ἢ ἡ πρὸς Αἰσχίνην, ὑπὲρ Κτησιφῶντος
τοῦ παρασχόντος Δημοσθένει τὸ περὶ τοῦ στεφάνου ψήφισμα, καὶ τὴν τῶν παρανόμων φεύγοντος
γραφήν; ἐν ταύτῃ γὰρ τὸ ζητούμενον ἦν, οὐ τὸ κοινόν, εἰ ἄξιος τῶν κοινῶν στεφάνων ἦν Δημο-
σθένης, ἐπιδιδοὺς ἐκ τῶν ἰδίων κτημάτων τὴν εἰς τὰ τείχη δαπάνην· ἀλλ' εἰ καθ' ὃν χρόνον
ὑπεύθυνος ἦν, κωλύοντος τοῦ νόμου τοὺς ὑπευθύνους στεφανοῦν. τὸ γὰρ ἐκ τῶν πρὸς ἄλ-
ληλα τοῦτ' ἔστιν, εἰ ὥσπερ τῷ δήμῳ τὸ δοῦναι, οὕτως καὶ τῷ ὑπευθύνῳ τὸ λαβεῖν τὸν στέφανον
ἐξῆν. ἐγὼ μὲν οὖν ταύτης οἴομαι τῆς δίκης μεμνῆσθαι τὸν Ἀριστοτέλην. εἰ δέ τις ἐρεῖ ὅτι περὶ
τῆς τῶν δώρων, ἣν ἐπ' Ἀντικλέους ἄρχοντος ἀπελογήσατο, περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν,
πολλῷ νεωτέρας ἔτι ποιήσει τὰς Ἀριστοτέλους τέχνας τῶν Δημοσθένους ἀγώνων. ἀλλὰ γὰρ ὅτι
μὲν οὐχ ὁ ῥήτωρ παρὰ τοῦ φιλοσόφου τὰς τέχνας παρέλαβεν, ἃς εἰς τοὺς θαυμαστοὺς ἐκείνους κα-
τεσκεύασε λόγους, ἀλλὰ τοὐναντίον τὰ Δημοσθένους καὶ τὰ τῶν ἄλλων ῥητόρων ἔργα παραθέμενος
Ἀριστοτέλης, ταύτας ἔγραψε τὰς τέχνας, ἱκανῶς ἀποδεδεῖχθαι νομίζω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΓΝΑΙΩι 1
ΠΟΜΠΗΙΩι ΧΑΙΡΕΙΝ.

Ἐπιστολήν σου τινα παρά σου κομισθεῖσαν ἐδεξάμην, εὐπαίδευτόν τε καὶ πάνυ
μοι κεχαρισμένην· ἐν ᾗ γράφεις ὅτι τὰς συντάξεις τὰς ἐμὰς ἐπιχορηγοῦν-
τός σοι Ζήνωνος τοῦ κοινοῦ φίλου, διαπορευόμενος, καὶ πάνυ διατιθέμενος
οἰκείως ἐν αὐταῖς, τὰ μὲν ἄλλα θαυμάζεις, ἑνὶ δὲ μέρει δυσχεραίνεις τῶν ἐν
αὐταῖς κατακεχωρισμένων, τῇ Πλάτωνος κατηγορίᾳ. ὅτι μὲν οὖν σε-
βαστικῶς διάκεισαι πρὸς τὸν ἄνδρα, ὀρθῶς ποιεῖς· ὅτι δὲ περὶ ἡμῶν ταῦτα
ὑπείληφας, οὐκ ὀρθῶς. εἰ γάρ τις ἄλλος ἐκπλήττεται ταῖς Πλατωνικαῖς ἑρμηνείαις, εὖ
ἴσθι νῦν κἀγὼ τούτων εἷς εἰμι. ὃ δὲ πέπονθα πρὸς ἅπαντας ὅσοι τὰς αὐτῶν ἐπινοίας εἰς τὴν
κοινὴν φέρουσιν ὠφέλειαν, ἐπανορθοῦντες ἡμῶν βίους τε καὶ λόγους, ἐρῶ σοι· καὶ πείσω γε νὴ Δία
πιστεύειν καινὸν οὐδὲν εὑρεῖν οὐδὲ παράδοξον, οὐδ' ὃ μὴ πᾶσιν ὁμοίως δοκεῖ. ἐγὼ οὖν νομίζω
δεῖν, ὅταν μὲν ἔπαινον προέληται γράφειν τις πράγματος, εἴτε σώματος ὁποιουγέτινος, τὰς
ἀρετὰς αὐτοῦ καὶ οὐ τὰ ἀτυχήματα, εἴ τι πρόσεστι τῷ πράγματι ἢ τῷ σώματι, δεῖν προφέρειν·
ὅταν δὲ βουληθῇ διαγνῶναι τί τὸ κράτιστον ἐν ὁτῳδήποτε βίῳ, καὶ τί τὸ βέλτιστον τῶν ὑπὸ ταὐτὸ
γένος ἔργων, τὴν ἀκριβεστάτην ἐξέτασιν προφέρειν, καὶ μηδὲν παραλείπειν τῶν προσόντων αὐτοῖς 2
εἴτε κακῶν, εἴτε ἀγαθῶν· ἡ γὰρ ἀλήθεια οὕτως εὑρίσκεται μάλιστα· ἧς οὐδὲν χρῆμα τιμιώτερον.
τοῦτο δὲ προθέμενος, ἐκεῖνο λέγω, εἰ μὲν ἔστι μοι κατὰ Πλάτωνος λόγος τις, καὶ καταδρομὴν περιέ-

χων τοῦ ἀνδρὸς, ὥσπερ Ζωΐλῳ τῷ ῥήτορι, ἀσεβεῖν ὁμολογῶ· καὶ εἴ γε βουληθεὶς ἐγκώμιον αὐτοῦ γράφειν, λόγους τινὰς συγκαταπλέκω τοῖς ἐπαίνοις, νόμους· οὐ γὰρ ὅτι διαβολὰς οἴομαι δεῖν γράφειν ἐν αὐτοῖς, ἀλλ' οὐδ' ἀπολογίας. εἰ δὲ χαρακτῆρας λόγων προελόμενος σκοπεῖν, καὶ τοὺς πρωτεύοντας ἐν αὐτοῖς φιλοσόφους τε καὶ ῥήτορας ἐξετάζειν, δύο μὲν ἐξ ἁπάντων ἐξελεξάμην τοὺς δοκοῦντας εἶναι λαμπροτάτους, Ἰσοκράτην τε καὶ Πλάτωνα καὶ Δημοσθένην, ἐκ δὲ τούτων αὐτῶν πάλιν προέκρινα Δημοσθένην, οὐδὲν ᾤμην οὔτε Πλάτωνα οὔτε Ἰσοκράτην ἀδικεῖν. νὴ Δία, φησίν· ἀλλ' οὐκ ἔδει σε τὰ Πλάτωνος ἁμαρτήματα ἐξελέγχειν, βουλόμενον ἐπαινεῖν Δημοσθένην. ἔπειτα πῶς ἄν μοι τὴν ἀκριβεστάτην βάσανον ὁ λόγος ἔλαβεν, εἰ μὴ τοὺς ἀρίστους λόγους τῶν Ἰσοκράτους τε καὶ Πλάτωνος τοῖς κρατίστοις Δημοσθένους ἀντιπαρέθηκα, καὶ καθ' ὃ μέρος ἥττους οἱ τούτων λόγοι εἰσὶ τῶν ἐκείνου, μετὰ πάσης ἀληθείας ἐπέδειξα; οὐχ ἅπαντα τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις ἡμαρτῆσθαι λέγων· μανίας γὰρ τοῦτό γε· ἀλλ' οὐδ' ἅπαντα ἐπίσης κατωρθῶσθαι. εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἐποίουν, ἐπῄνουν δὲ Δημοσθένην, πάσας διεξιὼν αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς, ὡς μὲν ἀγαθὸς ὁ ῥήτωρ, ἔπεισα πάντως ἂν τοὺς ἀναγινωσκομένους· ὡς δὲ καὶ κράτιστος πάντων τῶν προτευσάντων περὶ λόγους, οὐκ ἂν ἔπεισα, μὴ παραβληθεὶς αὐτῷ τοὺς ἀρίστους. πολλὰ γὰρ τῶν καθ' αὑτὰ φαινομένων καλῶν καὶ θαυμαστῶν, ἑτέροις ἀντιπαραβληθέντα κρείττοσιν, ἐλάττω τῆς δόξης ἐφάνη.

3 οὕτω γέ τοι καὶ χρυσὸς ἑτέρῳ χρυσῷ παρατεθεὶς, κρείττων τε καὶ χείρων εὑρίσκεται, καὶ πᾶν ἄλλο χειρούργημα, καὶ ὅσων ἐναργὲς τὸ τέλος. εἰ δὲ ἄλλο ἄριστον ὑπολήψεταί τις ἐν τοῖς πολιτικοῖς λόγοις τὴν ἐκ τῆς συγκρίσεως ἐξέτασιν, καὶ καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον ἀξιώσει σκοπεῖν, οὐδὲν κωλύσει δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ποιεῖν, καὶ μήτε ποίησιν ἀντεξετάζειν ἑτέρᾳ ποιήσει, μήθ' ἱστορικὴν σύνταξιν ἑτέρᾳ συντάξει, μήτε πολιτείαν πολιτείᾳ, μὴ νόμον νόμῳ, μὴ στρατηγὸν στρατηγῷ, μὴ βασιλεῖ βασιλέα, μὴ βίῳ βίον, μὴ δόγματι δόγμα. τοῦτο δ' οὐκ ἄν τις συγχωρήσειε νοῦν ἔχων. εἰ δὲ δεῖ καὶ τὰς ἐκ τῶν μαρτυριῶν παραγαγέσθαι τὰς πίστεις, ἐξ ὧν μᾶλλόν τι γνωσθήσεται καταφανὲς ὅτι κράτιστος ἔλεγχος τρόπος ὁ κατὰ σύγκρισιν γινόμενος, ἀφεὶς τοὺς ἄλλους, αὐτῷ χρήσομαι μάρτυρι Πλάτωνι. βουληθεὶς γὰρ ὁ ἀνὴρ ἐπιδείξασθαι τὴν αὑτοῦ δύναμιν ἣν εἶχεν ἐν τοῖς πολιτικοῖς λόγοις, οὐκ ἠρκέσθη ταῖς ἄλλαις γραφαῖς, ἀλλὰ καὶ κράτιστον ★ τῶν τότε ῥητόρων ἑτέρον αὐτὸς ἐν τῷ Φαίδρῳ συνετάξατο λόγον, ἐρωτικὸν εἰς τὴν ὑπόθεσιν. καὶ οὐδὲ ἄχρι τούτου προελθὼν ἐπαύσατο, καταλιπὼν ἐν τοῖς ἀναγινωσκομένοις τὴν διάγνωσιν, ὁπότερος ἐστὶ κρείττων λόγος· ἀλλὰ καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἥψατο τῶν Λυσίου, τὰς μὲν λεκτικὰς μαρτυρῶν τῷ ἀνδρὶ ἀρετὰς, τῶν δὲ πραγματικῶν ἐπιλαμβανόμενος. ὁπότε οὖν Πλάτων ὁ φορτικώτατος καὶ ἐπαχθέστατος τῶν ἔργων προελόμενος, αὑτὸν ἐπαινεῖν κατὰ τὴν δύναμιν τῶν λόγων, οὐδὲν ᾤετο ποιεῖν κατηγορίας ἄξιον εἰ παρὰ τὸν ἄριστον τῶν τότε ῥητόρων τοὺς ἰδίους ἐξετάζειν ἠξίου λόγους, ἐπιδεικνύμενος Λυσίαν τε ἐν οἷς ἡμάρτηκε, καὶ ἑαυτὸν ἐν οἷς

4 κατώρθωκε, τί θαυμαστὸν ἐποίουν ἐγὼ τοῖς Δημοσθένους λόγοις συγκρίνων τοὺς Πλάτωνος, καὶ εἴ τι μὴ καλῶς ἐν αὐτοῖς ἔχειν ᾤμην, ἐπιλογιζόμενος; ἐῶ γὰρ τὰς ἄλλας αὐτοῦ γραφὰς παραφέρειν, ἐν αἷς κωμῳδεῖ τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ, Παρμενίδην τε καὶ Ἱππίαν, καὶ Πρωταγόραν, καὶ Πρόδικον, καὶ Γοργίαν, καὶ Πῶλον, καὶ Θεόδωρον, καὶ Θρασύμαχον, καὶ ἄλλους συχνοὺς, οὐκ ἀπὸ τοῦ βελτίστου πάντα περὶ αὐτῶν γράφων, ἀλλ' εἰ βούλει, καὶ ἀπὸ φιλοτιμίας. ἦν γὰρ ἦν μὲν τῇ Πλάτωνος φύσει πολλὰς ἀρετὰς ἐχούσῃ τὸ φιλότιμον· ἐδήλωσε δὲ τοῦτο μάλιστα διὰ τῆς πρὸς Ὅμηρον ζηλοτυπίας, ὃν ἐκ τῆς κατασκευαζομένης ὑπ' αὐτοῦ πολιτείας ἐκβάλλει, στεφανώσας καὶ μύρῳ χρίσας· ὡς δὴ τούτων αὐτῷ δέον ἐκβαλλομένῳ, δι' ὃν ἥ τε ἄλλη παιδεία πᾶσα παρῆλθεν εἰς τὸν βίον, καὶ τελευταία φιλοσοφία. ἀλλὰ θῶμεν, ἀπὸ τοῦ βελτίστου δι' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν πάντα λέγειν δὴ τὸν Πλάτωνα. τί οὖν ἄτοπον ἐποιοῦμεν, τοῖς ἐκείνου νόμοις χρώμενοι, καὶ ἀντιπαρεξετάζειν αὐτῷ τοὺς τῶν ἐπακμασάντων λόγους βουλόμενοι; ἔπειτ' οὐδὲ μόνος οὐδὲ πρῶτος ἐπιφανήσομαι περὶ Πλάτωνος ἐπιχειρήσας τι λέγειν. οὐδ' ἄν τις ἔχοι κατ' αὐτὸ τοῦτο μέμψασθαί με τὸ μέρος, ὅτι τὸν ἐπιφανέστατον τῶν φιλοσόφων, ἐν πλείοσιν ἢ δώδεκα γενεαῖς ἐμαυτοῦ πρεσβύτερον, ἐξετάζειν ἐπεβαλόμην, ὡς δὴ διὰ τοῦτο δόξης τινὸς τευξόμενος. πολλοὶ γὰρ εὑρεθήσονται πρὸ ἐμοῦ τοῦτο πεποιηκότες, οἱ

μὲν, κατ'

μὲν, κατὰ τὸν ἐκείνου γενόμενοι χρόνον, οἱ δὲ, λίαν ὕστερον ἐπακμάσαντες. καὶ γὰρ τὰ δόγματα διέβαλον αὐτοῦ τινὲς, καὶ τοῖς λόγοις ἐμέμψαντο· πρῶτοι μὲν, ὁ γνησιώτατος αὐτοῦ μαθητὴς Ἀριστοτέλης, ἔπειτα οἱ περὶ Κηφισόδωρόν τε καὶ Θεόπομπον καὶ Ζωίλον καὶ Ἱπποδάμαντα καὶ Δημήτριον, καὶ ἄλλοι συχνοὶ, οὐ διὰ φθόνον, ἢ διὰ φιλαπεχθημοσύνην κωμῳδοῦντες, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἐξετάζοντες. τοσούτοις δὴ καὶ τηλικούτοις ἀνδράσι παραδείγμασι χρώμενος, καὶ παρεξετάζων τῷ μεγίστῳ Πλάτωνι, οὐδὲν ἡγούμην τῆς φιλοσόφου ῥητορικῆς ποιεῖν ἀλλότριον, ἀγαθοὺς ἀγαθοῖς ἀντεξετάζων. Περὶ μὲν οὖν τῆς προαιρέσεως ἣν ἔσχον ἐν τῇ συγκρίσει τῶν χαρακτήρων, ἱκανῶς ἀπολελόγημαι. καὶ σοί γε, ἡμῖν φίλτατε. 5

Λοιπὸν δ' ἐστί μοι καὶ περὶ αὐτῶν ὧν εἴρηκα λόγων περὶ τἀνδρὸς, ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀττικῶν πραγματείᾳ ῥητόρων, εἰπεῖν. θήσω δὲ αὐταῖς λέξεσιν ὡς ἐκεῖ γέγραφα· Ἡ δὲ δὴ Πλατωνικὴ διάλεκτος βούλεται μὲν εἶναι καὶ αὐτὴ μῖγμα ἑκατέρων τῶν χαρακτήρων, τοῦ τε ὑψηλοῦ καὶ ἰσχνοῦ, καθάπερ εἴρηταί μοι πρότερον· πέφυκε δὲ οὐχ ὁμοίως πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς χαρακτῆρας εὐτυχής. ὅταν μὲν οὖν τὴν ἰσχνὴν καὶ ἀφελῆ καὶ ἀποίητον ἐπιτηδεύῃ φράσιν, ἐκτόπως ἡδεῖά ἐστι καὶ φιλάνθρωπος. καθαρά τε γὰρ ἀποχρώντως γίνεται καὶ διαυγὴς, ὥσπερ τὰ διαφανέστατα τῶν ναμάτων, ἀκριβής τε καὶ λεπτὴ παρ' ἡντινοῦν ἑτέραν τῶν εἰς τὴν αὐτὴν διάλεκτον εἰργασμένων· τήν τε κοινότητα διώκει τῶν ὀνομάτων, καὶ τὴν σαφήνειαν ἀσκεῖ, πάσης ὑπεριδοῦσα κατασκευῆς ἐπιθέτου. ὅ τε πίνος αὐτῇ καὶ χνοῦς ὁ τῆς ἀρχαιότητος ἠρέμα καὶ λεληθότως ἐπιτρέχει, χλοερόν τέ τι καὶ τεθηλὸς καὶ μεστὸν ὥρας ἄνθος ἀναδίδωσι· καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῶν εὐωδεστάτων λειμώνων αὔρα τις ἡδεῖα ἐξ αὐτῆς φέρεται· καὶ οὔτε ὁ λιγυρὸς ἔοικεν ἐμφαίνειν λάλον, οὔτε ὁ κομψὸς θεατρικόν. ὅταν δ' εἰς τὴν περιττολογίαν καὶ τὸ κάλλιον εἰπεῖν, ὃ πολλάκις εἴωθε ποιεῖν, ἄμετρον ὁρμὴν λάβῃ, πολλῷ χείρων ἑαυτῆς γίνεται. καὶ γὰρ ἀηδεστέρα τῆς ἑτέρας καὶ κακίων ἑλληνίζουσα καὶ παχυτέρα φαίνεται. μελαίνει τε γὰρ τὸ σαφὲς καὶ ζόφῳ ποιεῖ παραπλήσιον, ἕλκει τε μακρὸν ἀποτείνουσα τὸν νοῦν. συστρέψαι δὲ δέον ἐν ὀλίγοις ὀνόμασιν, ἐκχεῖται εἰς ἀπειροκάλους περιφράσεις, πλοῦτον ὀνομάτων ἐπιδεικνυμένη κενόν. ὑπεριδοῦσά τε τῶν κυρίων 6
καὶ ἐν τῇ κοινῇ χρήσει κειμένων, τὰ πεποιημένα ζητεῖ καὶ ξένα καὶ ἀρχαιοπρεπῆ. μάλιστα δὲ χειμάζεται περὶ τὴν τροπικὴν φράσιν· πολλὴ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, ἄκαιρος δ' ἐν ταῖς ἐπωνυμίαις, σκληρὰ δὲ καὶ οὐ σώζουσα τὴν ἀναλογίαν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίνεται. ἀλληγορίας τε περιβάλλεται μακρὰς καὶ πολλὰς, οὔτε μέτρον ἐχούσας, οὔτε καιρόν. σχήμασί τε ποιητικοῖς ἐσχάτην προσβάλλουσιν ἀηδίαν, καὶ μάλιστα τοῖς Γοργιείοις, ἀκαίρως καὶ μειρακιωδῶς ἐναβρύνεται. καὶ πολυτέλειά τις ἐστὶν ἐν τοῖς τοιούτοις παρ' αὐτῷ, ὡς καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς εἴρηκέ που, καὶ ἄλλοι συχνοὶ [πρότερον.] οὐ γὰρ ἐμὸς ὁ μῦθος. μηδεὶς δέ με ταῦτα ἡγείσθω λέγειν ἁπάσης κατεγνωκότα τῆς ἐγκατασκεύου καὶ ἐξηλλαγμένης λέξεως, ᾗ κέχρηται Πλάτων· οὐ γὰρ ἂν οὕτω σκαιὸς μηδ' ἀναίσθητος ἐγὼ γενοίμην, ὥστε ταύτην τὴν δόξαν περὶ ἀνδρὸς τηλικούτου λαβεῖν· ἐπεὶ πολλὰ καὶ περὶ πολλῶν οἶδα μεγάλα καὶ θαυμαστὰ, καὶ ἀπὸ τῆς ἄκρας δυνάμεως ἐξενηνεγμένα ὑπ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἐκεῖνο ἐνδείξασθαι βουλόμενος, ὅτι τὰ τοιαῦτα ἁμαρτήματα ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἴωθεν ἁμαρτάνειν, καὶ χείρων μὲν αὐτὸς αὑτοῦ γίνεται, ὅταν τὸ μέγα διώκῃ καὶ περιττὸν ἐν τῇ φράσει· μακρῷ δὲ ἀμείνων, ὅταν τὴν ἰσχνὴν καὶ ἀκριβῆ, καὶ δοκοῦσαν μὲν ἀποίητον εἶναι, κατεσκευασμένην δὲ ἀμιμήτῳ καὶ ἀφελεῖ κατασκευῇ διάλεκτον εἰσφέρῃ. ἢ γὰρ οὐδὲν ἁμαρτάνει καθάπαξ, ἢ βραχύ τι καὶ οὐκ ἄξιον κατηγορίας. ἐγὼ δὲ ἠξίουν τηλικοῦτον ἄνδρα πεφυλάχθαι πᾶσαν ἐπιτίμησιν. ταῦτα γὰρ οἵ τε κατ' αὐτὸν γενόμενοι πάντες ἐπιτιμῶσιν, ὧν τὰ ὀνόματα οὐδὲν δεῖ με λέγειν· καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ. τοῦτο γὰρ δὴ τὸ λαμπρότατον. ᾔσθετο γὰρ, ὡς ἔοικεν, τῆς 7
ἰδίας ἀπειροκαλίας, καὶ ὄνομα ἔθετο αὐτῇ τὸν διθύραμβον· ὃ νῦν ἂν αἰδεσθείην ἐγὼ λέγειν, ἀληθὲς ὄν. τοῦτο δὲ παθεῖν ἔοικεν, ὡς ἐγὼ νομίζω, τραφεὶς μὲν ἐν τοῖς Σωκρατικοῖς διαλόγοις ἰσχνοτάτοις οὖσι καὶ ἀκριβεστάτοις, οὐ μείνας δ' ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῆς Γοργίου καὶ Θουκυδίδου κατασκευῆς ἐρασθείς. ὥστ' οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος ἔμελλε πείσεσθαι, σπάσας τινὰ καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἅμα τοῖς ἀγαθοῖς ὧν ἔχουσιν οἱ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων χαρακτῆρες. Παράδειγμα δὲ ποιοῦμαι τῆς ὑψηλῆς λέξεως ἐξ ἑνὸς βιβλίου τῶν πάνυ περιβοήτων, ἐν ᾧ τοὺς ἐρωτικοὺς διατίθεται λόγους ὁ

Σωκράτης πρὸς ἕνα τῶν γνωρίμων Φαῖδρον, ἀφ' οὗ τὴν ἐπιγραφὴν εἴληφε τὸ βιβλίον. ἐν γὰρ δὴ τῷ συγγράμματι τούτῳ πολλὴν μὲν ὥραν ἔχει, καὶ χαρίεντά ἐστι μεστὰ τὰ πρῶτα ταυτί· Ὦ φίλε Φαῖδρε, ποῖ δὴ καὶ πόθεν; Φαι. Παρὰ Λυσίου, ὦ Σώκρατες, τοῦ Κεφάλου· πορεύομαι δὲ πρὸς περίπατον ἔξω τείχους. συχνὸν γὰρ ἐκεῖ διέτριψα χρόνον, καθήμενος ἐξ ἑωθινοῦ, [μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Λυσιακοῦ λόγου καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ἕως τινός.] Εἶθ' ὥσπερ ἐξ αἰθρίας εὐδίου καὶ σταθεροῦ πολὺς ἄνεμος καταρραγείς, ταράττει τὸ καθαρὸν τῆς φράσεως, εἰς ποιητικὴν ἐκφέρων ἀπειροκαλίαν, ἐνθένδε ἀρξάμενος· Ἄγετε δή, ὦ Μοῦσαι, εἴτε δι' ᾠδῆς εἶδος λίγειαι, εἴτε διὰ γένος τὸ Λιγύων μουσικὸν, ταύτην ἔσχετε τὴν ἐπωνυμίαν, ξύμμοι λάβεσθε τοῦ μύθου. Ὅτι δὲ ψόφοι ταῦτ' ἐστὶ καὶ διθύραμβοι κόμπον ὀνομάτων πολὺν, νοῦν δὲ ὀλίγον ἔχοντες, αὐτὸς ἐρεῖ. διεξιὼν γὰρ ἀφ' ἧς αἰτίας ἔρως ἐτέθη τῷ πάθει τοὔνομα, καὶ τοῖσδε ἐχρήσατο· Ἡ γὰρ ἄνευ λόγου δόξης ἐπὶ τὸ ὀρθὸν ὁρ-

8 μώσης κρατήσασα ἐπιθυμία, πρὸς ἡδονὴν ἀχθεῖσα κάλλους, καὶ ὑπὸ αὖ τῶν ἑαυτῆς συγγενῶν ἐπιθυμιῶν ἐπὶ σωμάτων κάλλος, ἐρρωμένως ῥωσθεῖσα νικήσασα ἀγωγῇ, ἀπ' αὐτῆς τῆς ῥώμης ἐπωνυμίαν λαβοῦσα, ἔρως ἐκλήθη. ἀτὰρ ὦ φίλε Φαῖδρε, δοκῶ τι σοί, ὥσπερ ἐμαυτῷ, πάθος πεποιθέναι; Φαι. Πάνυ μὲν οὖν, ὦ Σώκρατες, παρὰ τὸ εἰωθὸς εὔροιά τις σε εἴληφε. Σω. Σιγῇ τοίνυν μου ἄκουε. τῷ ὄντι γὰρ θεῖος ἔοικεν ὁ τόπος εἶναι. ὥστε ἐὰν ἄρα πολλάκις νυμφόληπτος προϊόντος τοῦ λόγου γένωμαι, μὴ θαυμάσῃς. τὰ νῦν γὰρ οὐκέτι πόρρω διθυράμβων φθέγγομαι. Ἐν τούτοις μὲν οὖν τὸ μὲν πραγματικὸν οὐδαμῇ μέμφομαι τοῦ ἀνδρὸς, τῆς δὲ λέξεώς τι μᾶλλον τὸ περὶ τὸ τροπικὴν τε καὶ διθυραμβικὴν φράσιν ἐκπίπτον, ἐν οἷς οὐ κρατεῖ τοῦ μετρίου. ἐπιτιμῶ τε οὐχ ὡς τῶν τυχόντων τῳ, ἀλλ' ὡς ἀνδρὶ μεγάλῳ καὶ ἐγγὺς τῆς θείας ἐληλυθότι φύσεως, ὅτι τὸν ὄγκον τῆς ποιητικῆς κατασκευῆς ἐπὶ λόγους ἤγαγε φιλοσόφους, ζηλώσας τοὺς περὶ Γοργίαν ὥστε καὶ διθυράμβοις τινὰ ποιεῖν ἐοικότα, καὶ μηδὲ ἀποκρύπτεσθαι τοῦτο τὸ ἁμάρτημα, ἀλλ' ὁμολογεῖν. καὶ σύ γε αὐτὸς ὦ βέλτιστε Γναῖε, ὁμοίαν ἐμοὶ γνώμην περὶ τἀνδρὸς ἔχων φαίνῃ διὰ αὐτῆς γέ τοι τῆς ἐπιστολῆς, ἐν οἷς κατὰ λέξιν οὕτω γράφεις· ΕΝ μὲν γὰρ τοῖς ἑτέροις σχήμασι ῥᾴδιον πεσεῖν μέσον τι ἐπαίνου καὶ μέμψεως· ἐν δὲ τῇ κατασκευῇ, τὸ μὴ ἐπιτυχεῖν, πάντη ἀποτυγχάνεται. διό μοι δοκεῖ τούτους τοὺς ἄνδρας οὐκ ἐκ τῶν ἀκινδυνοτάτων, οὐδὲ ἐλαχίστων, ἀλλ' ἐκ τῶν πλείστων καὶ εὐτυχηθέντων ἐξετάζειν. Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν ἐπιλέγεις ταυτί· Ἐγὼ δὲ, καίπερ ἔχων ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ ἁπάντων ἢ τῶν γε πλείστων, οὐ τολμῶ σοι ἐναντία λέγειν. ἓν δὲ τοῦτο διισχυρίζομαι, ὅτι οὐκ ἔστι μεγάλων ἐπιτυχεῖν ἐν οὐδενὶ τύπῳ, μὴ τοιαῦτα τολμῶντα καὶ παραβαλλό-

9 μενον, ἐν οἷς καὶ σφάλλεσθαί ἐστιν ἀναγκαῖον. Οὐδὲν διαφερόμεθα πρὸς ἀλλήλους. σύ τε γὰρ ὁμολογεῖς ἀναγκαῖον εἶναι, τὸν ἐπιβαλλόμενον μεγάλοις, καὶ σφάλλεσθαί ποτε· ἐγώ τέ φημι τῆς ὑψηλῆς καὶ μεγαλοπρεποῦς καὶ παρακεκινδυνευμένης φράσεως ἐφιέμενον Πλάτωνα, μὴ περὶ πάντα τὰ μέρη κατορθοῦν, πολλοστὴν μέντοι μοῖραν ἔχειν τῶν κατορθουμένων τὰ διαμαρτανόμενα ὑπ' αὐτοῦ. καὶ καθ' ἓν τοῦτο Πλάτωνά φημι λείπεσθαι Δημοσθένους, ὅτι παρ' ᾧ μὲν ἐκπίπτει ποτὲ τὸ ὕψος τῆς λέξεως τῶν λόγων εἰς τὸ κενὸν καὶ ἀηδές, παρ' ᾧ δὲ οὐδέποτε, ἢ σπανίως γε κομιδῇ. καὶ περὶ μὲν Πλάτωνος τοσαῦτα.

ΠΕΡΙ δὲ Ἡροδότου καὶ Ξενοφῶντος ἐβουλήθης μαθεῖν τίνα περὶ αὐτῶν ὑπόληψιν ἔχω, καὶ

* γράψαι με περὶ αὐτῶν ἐβουλήθης. πεποίηκα καὶ τοῦτο εἰς Δημήτριον ὑπομνηματισμοῖς περὶ μιμήσεως. τούτων ὁ μὲν πρῶτος, αὐτὴν περιείληφε τὴν περὶ τῆς ζητήσεως μίμησιν· ὁ δὲ δεύτερος, περὶ τοῦ, τίνας ἄνδρας μιμεῖσθαι δεῖ ποιητάς τε καὶ φιλοσόφους, ἱστοριογράφους καὶ ῥήτορας· ὁ δὲ τρίτος, περὶ τοῦ πῶς δεῖ μιμεῖσθαι περὶ τούτου δ' ἀτελής. ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ Ἡροδότου τε καὶ Θουκυδίδου καὶ Ξενοφῶντος καὶ Φιλίστου καὶ Θεοπόμπου· τούτους γὰρ ἐκκρίνω τοὺς ἄνδρας εἰς μίμησιν ἐπιτηδειοτάτους· τάδε γράφω· Εἰ δὲ δεῖ καὶ περὶ αὐτῶν εἰπεῖν, περὶ μὲν Ἡροδότου καὶ

a Θουκυδίδου ταῦτα φρονῶ. Πρῶτον, ὅτι καὶ σχεδὸν ἀναγκαιότατον ἔργον ἁπάντων ἐστὶ τοῖς γράφουσιν ἱστορίας, ὑπόθεσιν ἐκλέξασθαι καλὴν καὶ κεχαρισμένην τοῖς ἀναγνωσομένοις. τοῦτο Ἡρόδοτος κρεῖττόν μοι δοκεῖ πεποιηκέναι Θουκυδίδου. ἐκεῖνος μὲν γὰρ, κοινὴν Ἑλληνικῶν τε καὶ βαρβάρων πράξεων ἐξενήνοχεν ἱστορίαν, ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων ἐξίτηλα γένηται,

10 μήτε τὰ ἔργα, καθάπερ αὐτὸς εἴρηκε. τὸ γὰρ αὐτὸ προοίμιόν τε καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶ τῆς ἱστορίας. ὁ δὲ Θου-

δὲ Θουκυδίδης πόλεμον ἕνα γράφει, καὶ τοῦτον οὔτε καλὸν οὔτε εὐτυχῆ· ὃς μάλιστα μὲν ὤφελε μὴ γενέσθαι· εἰ δὲ μή, σιωπῇ καὶ λήθῃ παραδοθεὶς, ὑπὸ τῶν ἐπιγιγνομένων ἠγνοῆσθαι. ὅτι δὲ πονηρὰν εἴληφεν ὑπόθεσιν, καὶ αὐτός γε τοῦτο ποιεῖ φανερὸν ἐν τῷ προοιμίῳ. πόλεις τε γὰρ δι' αὐτὸν ἐξερημωθῆναί φησιν Ἑλληνίδας πολλάς, τὰς μὲν ὑπὸ βαρβάρων, τὰς δ' ὑπὸ σφῶν αὐτῶν, καὶ φυγὰς, καὶ φόνους ἀνθρώπων ὅσους οὔπω πρότερον γενέσθαι, σεισμούς τε καὶ αὐχμοὺς καὶ νόσους, καὶ ἄλλας πολλὰς συμφοράς. ὥστε τοὺς ἀναγνόντας τὸ προοίμιον, ἠλλοτριῶσθαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν, Ἑλληνικῶν μέλλοντας ἀκούειν. ὅσῳ δὲ κρείττων ἡ τὰ θαυμαστὰ ἔργα δηλοῦσα Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων γραφή, τῆς τὰ οἰκτρὰ καὶ δεινὰ πάθη τῶν Ἑλλήνων ἀπαγγελλούσης, τοσούτῳ φρονιμώτερος Ἡρόδοτος Θουκυδίδου κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ὑποθέσεως. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο ἔνεστιν εἰπεῖν, ὅτι δι' ἀνάγκην ἦλθεν ἐπὶ ταύτην τὴν γραφήν, ἐπιστάμενος ἐκεῖνα κάλλιω, βουλόμενος δὲ μὴ ταὐτὰ ἑτέροις γράφειν· πᾶν γὰρ τοὐναντίον, ἐν τῷ προοιμίῳ διασύρων τὰ παλαιὰ ἔργα, κάλλιστα καὶ θαυμασιώτατα τὰ καθ' αὑτὸν ἐπιτελεσθέντα φησὶν εἶναι. καὶ φανερός ἐστι ταῦτα ἑκὼν ἑλόμενος. οὐ μὴν Ἡρόδοτός γε τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων γενομένων Ἑλλανίκου τε καὶ Χάρωνος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν προεκδεδωκότων, οὐκ ἀπετράπετο, ἀλλ' ἐπίστευσεν αὑτῷ κρεῖσσόν τι ἐξοίσειν· ὅπερ καὶ πεποίηκε. Δεύτερόν ἐστι τῆς ἱστορικῆς πραγματείας ἔργον, β

γνῶναι πόθεν τε ἄρξασθαι καὶ μέχρι τοῦ προελθεῖν δεῖ. φαίνεται δὴ καὶ τούτῳ Θουκυδίδου πολὺ Ἡρόδοτος φρονιμώτερος. ἄρχεταί τε ἀφ' ἧς αἰτίας ἤρξαντο πρῶτον κακῶς ποιεῖν τοὺς Ἕλληνας οἱ βάρβαροι, καὶ προελθὼν, εἰς τὴν βαρβάρων κόλασιν καὶ τιμωρίαν λήγει. ὁ δὲ Θουκυδίδης, 11

ἀρχὴν μὲν ἐποιήσατο ἀφ' ἧς ἤρξατο κακῶς πράττειν τὸ Ἑλληνικόν· ὅπερ Ἕλληνα ὄντα καὶ Ἀθηναῖον οὐκ ἔδει ποιεῖν, καὶ ταῦτα, οὐ τῶν ἔτι εἰρημένων ὄντα, ἀλλ' ὧν ἐν πρώτοις ἦγον Ἀθηναῖοι, στρατηγιῶν τε καὶ τῶν ἄλλων τιμῶν ἀξιοῦντες. καὶ οὕτω γε φανερῶς, ὥστε καὶ τῇ πόλει τῇ ἑαυτοῦ τὰς φανερὰς αἰτίας τοῦ πολέμου περιάπτειν, ἑτέραις ἔχοντα πολλαῖς ἀφορμαῖς περιάψαι τὰς αἰτίας· καὶ ἄρξασθαί γε τῆς διηγήσεως μὴ ἀπὸ τῶν Κερκυραϊκῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κρατίστων τῆς πατρίδος ἔργων, ἃ μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον εὐθὺς ἔπραξαν· ὧν ὕστερον καὶ ἐν ἐπιτηδείῳ τόπῳ μνήμην ἐποιήσατο φαύλως πως καὶ ἐξ ἐπιδρομῆς. διελθόντα δὲ ταῦτα μετὰ πολλῆς εὐνοίας, ὡς ἄνδρα φιλόπολιν, ἔπειτ' ἐπενεγκεῖν ὅτι τούτων φθόνῳ καὶ δέει προελθόντες Λακεδαιμόνιοι, προφάσεις ὑποθέντες ἑτέρας, ἦλθον ἐπὶ τὸν πόλεμον· καὶ τότε λέγειν τὰ Κερκυραϊκὰ καὶ τὸ κατὰ Μεγαρέων ψήφισμα, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτο λέγειν ἐβούλετο. τὰ δὲ τέλη, πλείονος ἁμαρτίας πλήρη· καίπερ γὰρ λέγων ὅτι πάντα τῷ πολέμῳ παρεγένετο, καὶ πάντα δηλώσειν ὑπισχνούμενος, εἰς τὴν ναυμαχίαν τελευτᾷ τὴν περὶ Κυνὸς σῆμα γενομένην Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, ἣ συνέβη κατὰ ἔτος εἰκοστὸν καὶ δεύτερον. κρεῖττον δ' ἦν, διεξελθόντα τὰ πάντα, τελευτὴν ποιήσασθαι τῆς ἱστορίας τὴν θαυμασιωτάτην καὶ μάλιστα τοῖς ἀκούουσι κεχαρισμένην, τὴν κάθοδον τῶν φυγάδων τῶν ἀπὸ Φυλῆς, ἀφ' ὧν ἡ πόλις ἀρξαμένη τὴν ἐλευθερίαν ἐκομίσατο. Τρίτον ἐστὶν γ

ἀνδρὸς ἱστορικοῦ, τίνα τε δεῖ παραλαβεῖν ἐπὶ τὴν γραφὴν πράγματα, καὶ τίνα παραλιπεῖν. δοκεῖ δή μοι καὶ τούτῳ λείπεσθαι Θουκυδίδης. συνιδὼν γὰρ Ἡρόδοτος ὅτι πᾶσα μῆκος ἔχουσα ἀπο 12

λόγου διήγησις, ἂν μὲν ἀναπαύσεις τινὰς λαμβάνῃ, τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροωμένων ἡδέως διατίθησιν· ἐὰν δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένῃ πραγμάτων, κἂν τὰ μάλιστα ἐπιτυγχάνηται, λυπεῖ τὴν ἀκοὴν τῷ κόρῳ· ποικίλην ἐβουλήθη ποιῆσαι τὴν γραφήν, Ὁμήρου ζηλωτὴς γενόμενος. καὶ γὰρ τὸ βιβλίον ἢν αὐτοῦ λάβωμεν, μέχρι τῆς ἐσχάτης συλλαβῆς ἀγάμεθα, καὶ ἀεὶ τὸ πλεῖον ἐπιζητοῦμεν. Θουκυδίδης δέ, πόλεμον ἕνα καὶ τινας ἀπνευστὶ διεξέρχεται, μάχας ἐπὶ μάχαις, καὶ παρασκευὰς ἐπὶ παρασκευαῖς, καὶ λόγους ἐπὶ λόγοις συνθείς, ὥστε μοχθεῖν μὲν τὴν διάνοιαν τῶν ἀκροωμένων· κόρον δ' ἔχει, φησὶν ὁ Πίνδαρος, καὶ μέλι καὶ τὰ τερπνὰ ἀφροδίσια. ἤδη δ' ἐγὼ κἀκεῖνο ἐνεθυμήθην, ὡς ἡδὺ χρῆμα ἐν ἱστορίαις, γραφῆς μεταβολὴ, καὶ ποικίλον· καὶ τοῦτο ἐν δυσὶν ἢ τρισὶ τόποις ἐποίησεν, ἐπί τε τῆς Ὀδρυσῶν ἀρχῆς, δι' ἃς αἰτίας ἐγένετο μεγάλη, καὶ ἐπὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ πόλεων. Με- δ

τὰ τοῦτο, ἔργον ἐστὶν ἱστορικοῦ, διελέσθαι τε καὶ τάξαι τῶν δηλουμένων ἕκαστον ἐν ᾧ δεῖ τόπῳ. πῶς οὖν ἑκάτερος διαιρεῖ τε καὶ τάττει τὰ λεγόμενα; Θουκυδίδης μέν, τοῖς χρόνοις ἀκολουθῶν, Ἡρόδοτος δέ, ταῖς περιοχαῖς τῶν πραγμάτων. καὶ γίνεται Θουκυδίδης μὲν ἀσαφὴς καὶ δυσπαρακολούθητος· πολλῶν γὰρ κατὰ τὸ

αὐτὸ θέρος καὶ χειμῶνα γινομένων ἐν διαφόροις ὡς εἰκὸς τόποις, ἡμιτελεῖς τὰς πρώτας πρά-
ξεις καταλιπὼν, ἑτέρων ἅπτεται τῶν κατὰ τὸ αὐτὸ θέρος ἢ χειμῶνα γινομένων. πλανώμεθα δὴ,
καθάπερ εἰκὸς, καὶ δυσκόλως τοῖς δηλουμένοις παρακολουθοῦμεν, ταραττομένης τῆς διανοίας. Ἡ-
ρόδοτος δὲ, ἀπὸ τῆς Λυδῶν βασιλείας ἀρξάμενος, καὶ μέχρι τῆς Κροίσου καταβὰς, ἐπὶ Κῦ-
ρον εὐθέως τὸν καταλύσαντα τὴν Κροίσου ἀρχὴν μεταβαίνει· Αἰγυπτίων τε ἄρχεται διηγη-
13 μάτων καὶ Σκυθικῶν καὶ Λιβυκῶν, τὰ μὲν ὡς ἀκόλουθα δηλῶν, τὰ δὲ ὡς χαριεστέραν ποιήσοντα
τὴν διήγησιν, ἐπεισάγων. διεξελθών τε πράξεις Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ἔτεσιν ὁμοῦ διακοσίοις
καὶ εἴκοσι γενομένας ἐν ταῖς τρισὶν ἠπείροις, καὶ παραγράψας τῆς Ξέρξου φυγῆς τὴν ἱστορίαν, οὐ διέ-
σπασε τὴν διήγησιν, ἀλλὰ συμβέβηκε, τῷ μὲν, μίαν ὑπόθεσιν λαβόντι, πολλὰ ποιῆσαι μέρη
τὸ ἓν σῶμα· τῷ δὲ, τὰς πολλὰς καὶ οὐδὲν ἐοικυίας ὑποθέσεις προελομένῳ, σύμφωνον ἓν σῶμα
6 πεποιηκέναι. μιᾶς δ' ἰδέας ἐπιμνησθήσομαι πραγματικῆς, ἣν οὐδεμιᾶς τῶν εἰρημένων
ἧττον ἐν ἁπάσαις ἱστορίαις ζητοῦμεν, τὴν αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως διάθεσιν, ᾗ κέχρηται πρὸς τὰ
πράγματα περὶ ὧν γράφει. ἡ μὲν Ἡροδότου διάθεσις, ἐν ἅπασιν ἐπιεικὴς, καὶ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς
συνηδομένη, τοῖς δὲ κακοῖς συναλγοῦσα· ἡ δὲ Θουκυδίδου διάθεσις, αὐθέκαστός τις καὶ πικρὰ, καὶ τῇ
πατρίδι τῆς φυγῆς μνησικακοῦσα. τὰ μὲν γὰρ ἁμαρτήματα ἐπεξέρχεται καὶ μάλα ἀκριβῶς, τῶν
δὲ κατὰ νοῦν κεχωρηκότων καθάπαξ οὐ μέμνηται, ἢ ὥσπερ ἠναγκασμένως. καὶ κατὰ μὲν τὸν πρα-
γματικὸν τόπον ἥττων ἐστὶν Ἡροδότου διὰ ταῦτα Θουκυδίδης· κατὰ δὲ τὸν λεκτικὸν, τὰ μὲν ἥττων,
α τὰ δὲ κρείττων, τὰ δ' ἴσος. ἐρῶ δὲ καὶ περὶ τούτων ὡς ὑπείληφα. Πρώτη τῶν ἀρετῶν γένοιτ' ἂν,
ἧς χωρὶς οὐδὲ τῶν ἄλλων τῶν περὶ τοὺς λόγους ὄφελος. τίς; ἡ καθαρὰ τοῖς ὀνόμασι καὶ τὸν Ἑλλη-
νικὸν χαρακτῆρα σώζουσα διάλεκτος. ταύτην ἀκριβοῦσιν ἀμφότεροι. Ἡρόδοτός τε γὰρ, τῆς
β Ἰάδος ἄριστος κανών· Θουκυδίδης τε τῆς Ἀτθίδος. τρίτην ἔχει χώραν ἡ καλουμένη συντο-
μία. ἐν ταύτῃ δοκεῖ προέχειν Ἡροδότου Θουκυδίδης. καίτοι λέγοι τις ἂν ὡς μετὰ τοῦ σαφοῦς ἐξε-
ταζόμενον, ἡδὺ φαίνεται τὸ βραχύ· εἰ δὲ ἀπολείποιτο τούτου, πικρόν. ἀλλὰ μηδὲν ἔσω περὶ
γ 14 τούτου. ἐνάργεια μετὰ ταῦτα τέτακται πρώτη μετὰ τῶν ἐπιθέτων ἀρετῶν. ἱκανῶς ἐν ταύτῃ κα-
δ τορθοῦσιν ἀμφότεροι. μετὰ ταύτην συνίσταται τὴν ἀρετὴν, τῶν ἠθῶν τε καὶ παθῶν μίμησις. δι-
ῄρηνται τὴν ἀρετὴν ταύτην οἱ συγγραφεῖς. Θουκυδίδης μὲν γὰρ, τὰ πάθη δηλῶσαι κρείττων·
ε Ἡρόδοτος δὲ, τά γε ἤθη παραστῆσαι δεινότερος. μετὰ ταῦτα αἱ τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐκφαίνουσαι
ς τῆς κατασκευῆς ἀρεταί. ἴσοι καὶ ταύταις οἱ συγγραφεῖς. ἕπονται ταύταις αἱ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν
τόνον καὶ τὰς ὁμοιοειδεῖς δυνάμεις τῆς φράσεως ἀρεταὶ περιέχουσαι. κρείττων ἐν ταύταις Ἡ-
ζ ροδότου Θουκυδίδης. ἡδονὴν δὲ καὶ πειθὼ καὶ τέρψιν καὶ τὰς ὁμογενεῖς ἀρετὰς εἰσφέρεται μακρῷ
η Θουκυδίδου κρείττονας Ἡρόδοτος. τῆς δὲ φράσεως τῶν ὀνομάτων τὸ μὲν κατὰ φύσιν Ἡρόδοτος
θ ἐζήλωκε, τὸ δὲ δεινὸν Θουκυδίδης, ὁμοειδὴς πᾶς ὢν ἐν λόγοις. ἀρετῶν ἡ κυριωτάτη τὸ πρέ-
πον. ταύτην ὁ Ἡρόδοτος ἀκριβοῖ μᾶλλον ἢ Θουκυδίδης. ὁμοειδὴς γὰρ οὗτος ἐν πᾶσι, καὶ ταῖς δημη-
γορίαις μᾶλλον ἢ ταῖς διηγήσεσιν. ἐμοὶ μέντοι καὶ τῷ φιλτάτῳ Καικιλίῳ δοκεῖ τὰ ἐνθυμήματα
ι αὐτοῦ μάλιστά γε καὶ ζηλῶσαι Δημοσθένης. ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, καλαὶ μὲν αἱ ποιήσεις ἀμφό-
τεραι· οὐ γὰρ ἂν αἰσχυνθείην ποιήσεις αὐτὰς λέγων· διαφέρουσι δὲ κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀλλήλων, ὅτι
τὸ μὲν Ἡροδότου κάλλος ἱλαρόν ἐστι, φοβερὸν δὲ τὸ Θουκυδίδου. ἀπόχρη ταῦτα εἰρῆσθαι περὶ
τούτων τῶν συγγραφέων, πολλῶν καὶ ἄλλων ἐνόντων λέγεσθαι, περὶ ὧν καὶ ἕτερος ἔσται καιρός.

ΞΕΝΟΦΩΝ δὲ καὶ Φίλιστος, οἱ τούτοις ἐπακμάσαντες, οὔτε φύσεις ὁμοίας εἶχον, οὔτε
προαιρέσεις. Ξενοφῶν μὲν γὰρ, Ἡροδότου ζηλωτὴς ἐγένετο κατ' ἀμφοτέρους τοὺς χαρακτῆρας,
15 τόν τε πραγματικὸν καὶ τὸν λεκτικόν. πρῶτον μὲν γὰρ, τὰς ὑποθέσεις τῶν ἱστοριῶν ἐξελέξατο
καλὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἀνδρὶ φιλοσόφῳ προσηκούσας· τήν τε Κύρου παιδείαν, εἰκόνα βα-
σιλέως ἀγαθοῦ καὶ εὐδαίμονος· καὶ τὴν ἀνάβασιν τοῦ νεωτέρου Κύρου, ᾧ καὶ αὐτὸς συνανέβη, μέγι-
στον ἐγκώμιον ἔχουσαν τῶν συστρατευσαμένων Ἑλλήνων· καὶ τρίτην ἔτι τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ ἣν
κατέλιπεν ἀτελῆ Θουκυδίδης· ἐν ᾗ καταλύονταί τε οἱ τριάκοντα, καὶ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων
ἃ Λακεδαιμόνιοι καθεῖλον, αὖθις ἀνίστανται. οὐ μόνον δὲ τῶν ὑποθέσεων χάριν ἄξιος ἐπαινεῖ-
σθαι, ζηλωτὴς Ἡροδότου γενόμενος, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκονομίας. ταῖς τε γὰρ ἀρχαῖς αὐτῶν ταῖς

πρεπού-

πρεπωδεστάταις κέχρηται, καὶ τέλη ταῖς ἑκάστης ταῖς ἐπιτηδειοτάταις ἀποδέδωκε. μεμέρικέ τε καλῶς καὶ τέταχε καὶ πεποίκιλκε τὴν γραφήν. ἦθός τε ἐπιδείκνυται θεοσεβὲς καὶ δίκαιον καὶ καρτερικὸν καὶ εὐπρεπὲς, ἁπάσαις τε συλλήβδην κεκοσμημένον ἀρεταῖς. καὶ ὁ μὲν πραγματικὸς τόπος αὐτῷ τοιοῦτος. ὁ δὲ λεκτικὸς, πῆ μὲν ὅμοιος Ἡροδότου, πῆ δ' ἐνδεέστερος. καθαρὸς μὲν γὰρ τοῖς ὀνόμασιν ἱκανῶς, καὶ σαφὴς, καθάπερ ἐκεῖνος. ἐκλέγει δ' ὀνόματα συνήθη τε καὶ προσφυῆ τοῖς πράγμασι, καὶ συντίθησιν αὐτὰ ἡδέως πάνυ καὶ κεχαρισμένως, οὐχ ἧττον Ἡροδότου. ὕψος δὲ καὶ κάλλος καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ λεγόμενον ἰδίως πλάσμα ἱστορικὸν Ἡρόδοτος ἔχει. ★ οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἴσχυσε τοῦτο παρ' αὐτοῦ λαβεῖν, ἀλλὰ κἂν ποτὲ διεγεῖραι βουληθείη τὴν φράσιν, ὀλίγον ἐμπνεύσας ὥσπερ ἀπόγειος αὔρα, ταχέως σβέννυται. μακρότερος γὰρ γίνεται τοῦ δέοντος ἐν πολλοῖς καὶ τοῦ πρέποντος, καὶ οὐχ ὡς Ἡρόδοτος, ἐφάπτεται τῶν προσώπων εὐτυχῶς, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ὀλίγωρός ἐστιν, ἄν τις ὀρθῶς σκοπῇ. ΦΙΛΙΣΤΟΣ δὲ Θουκυδίδῃ μᾶλλον δόξειεν ἐοικέναι, καὶ κατ' ἐκεῖνον κοσμεῖσθαι τὸν χαρακτῆρα. 16 οὔτε γὰρ ὑπόθεσιν εἴληφε πολυωφελῆ καὶ κοινὴν, ὥσπερ Θουκυδίδης, ἀλλὰ μίαν, καὶ ταύτην τοπικήν. διῄρηκε δ' αὐτὴν εἰς ἐπιγραφὰς δύο, περὶ Σικελίας μὲν τὴν προτέραν ἐπιγράφων, περὶ Διονυσίου δὲ τὴν ὑστέραν. ἔστι δὲ μία· καὶ τοῦτο γνοίης ἂν ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Σικελικῆς. τάξιν δ' οὐ τὴν κρατίστην ἀποδέδωκε τοῖς δηλουμένοις, ἀλλὰ δυσπαρακολούθητον, χείρω τῆς Θουκυδίδου. καὶ πρᾶγμα ἔξωθεν οὐ βούλεται περιλαμβάνειν, ὥσπερ οὐδὲ Θουκυδίδης, ἀλλ' ἔστιν ὁμοειδής. ἦθός τε κολακικὸν καὶ φιλοτύραννον ἐμφαίνει, καὶ ταπεινὸν καὶ μικρολόγον. τῆς δὲ λέξεως ἣ Θουκυδίδης κέχρηται, ἣ μὲν σημειῶδες καὶ περίεργον πέφυκε, τὸ δὲ στρογγύλον καὶ πυκνὸν καὶ ἐνθυμηματικὸν μέμικται. τῆς μέντοι καλλιλογίας τῆς ἐκείνου καὶ τοῦ πλούτου τῶν ἐνθυμημάτων κατὰ πολὺ ὑστερεῖ. οὐ μόνον δὲ τούτοις, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σχηματισμούς. ἡ μὲν γὰρ, πλήρης σχημάτων· καὶ οὐδὲν οἶμαι περὶ τῶν φανερῶν ἐπιπλέον δεῖν λέγειν· ἡ δὲ Φιλίστου φράσις, ὁμοειδὴς πᾶσα δεινῶς καὶ ἀσχημάτιστός ἐστι· καὶ πολλὰς εὕροις ἂν περιόδους ὁμοίως ἐφεξῆς ὑπ' αὐτοῦ σχηματιζομένας· οἷαι ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας τῶν περὶ Σικελίας· « Συρακούσιοι δὲ παραλαβόντες Μεγαρεῖς καὶ Ενναίους, Καμαριναῖοι δὲ Σικελοὺς καὶ τοὺς « ἄλλους συμμάχους, πλὴν Γελῴων, ἀθροίσαντες, Γελῷοι δὲ Συρακουσίους, οὐκ ἔφασαν πολεμήσειν. « Συρακούσιοι δὲ πυνθανόμενοι Καμαριναίους τὸν Ὕρμινον διαβαίνειν. » ταῦτα δ' ἀηδῆ πάνυ ὄντα ἐμοὶ φαίνεται. μικρός τε περὶ πᾶσαν ἰδέαν ἐστὶ καὶ ἀτελὴς, ἐάν τε πολιορκίας διηγῆται, ἐάν τε οἰκισμοὺς, ἐάν τε ἐπαίνους, ἐάν τε ψόγους διαπορεύηται. ἀλλ' οὐδὲ τοῖς μεγέθεσι τῶν ἀνδρῶν συνεξισοῖ τοὺς λόγους, ἀλλὰ φοφοδεεῖς καὶ τοὺς δημηγοροῦντας καταλείπει τὰς δυνάμεις καὶ τὰς προαιρέσεις ὁμοίως ἁπάντας ποιεῖ. 17 εὐστομίαν δέ τινα φυσικὴν εἰσφέρεται κατὰ τὴν ἑρμηνείαν, καὶ σύνεσιν ἐπιδεικτικὴν τοῦ μετρίου. πρὸς δὲ τοὺς ἀληθινοὺς ἀγῶνας ἐπιτηδειότερος Θουκυδίδου.

ΘΕΟΠΟΜΠΟΣ δὲ ὁ Χῖος, ἐπιφανέστατος πάντων Ἰσοκράτους μαθητῶν γενόμενος, καὶ πολλοὺς μὲν πανηγυρικοὺς, πολλοὺς δὲ συμβουλευτικοὺς συνταξάμενος λόγους, ἐπιστολάς τε τὰς Χιακὰς ἐπιγραφομένας καὶ ὑποθήκας ἄλλας, λόγου ἀξίαν ἱστορίαν πεπραγματευμένος, ἄξιος ἐπαινεῖσθαι· πρῶτον μὲν τῆς ὑποθέσεως τῶν ἱστοριῶν· καλαὶ γὰρ ἀμφότεραι· ἡ μὲν, τὰ λοιπὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου περιέχουσα· ἡ δὲ, τὰ Φιλίππῳ πεπραγμένα· ἔπειτα τῆς οἰκονομίας· ἀμφότεραι γάρ εἰσιν εὐπαρακολούθητοι καὶ σαφεῖς· μάλιστα δὲ τῆς ἐπιμελείας τε καὶ φιλοπονίας τῆς κατὰ τὴν συγγραφήν. δῆλος γάρ ἐστιν, εἰ καὶ μηδὲν ἔγραψεν, πλείστην μὲν παρασκευὴν εἰς ταῦτα παρεσκευασμένος, μεγίστας δὲ δαπάνας εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν τετελεκώς. καὶ πρὸς τούτοις, πολλῶν μὲν αὐτόπτης γεγενημένος, πολλοῖς δ' εἰς ὁμιλίαν ἐλθὼν ἀνδράσι τοῖς τότε πρωτεύουσι καὶ στρατηγοῖς δημαγωγοῖς τε καὶ φιλοσόφοις διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς ἱστορίας ἐποιήσατο· ἔργον δὲ τὸ πάντων ἀναγκαιότερον. γνοίη δ' ἄν τις αὐτοῦ τὸν πόνον, ἐνθυμηθεὶς τὸ πολύμορφον τῆς γραφῆς. καὶ γὰρ καὶ ἐθνῶν εἴρηκεν οἰκισμοὺς, καὶ πόλεων κτίσεις ἐπελήλυθε, βασιλέων τε βίους καὶ τρόπων ἰδιώματα δεδήλωκε, καὶ εἴ τι θαυμαστὸν ἢ παράδοξον ἑκάστη γῆ καὶ θάλασσα φέρει, συμπεριείληφεν ἐν τῇ πραγματείᾳ. καὶ μηδεὶς ὑπολάβῃ ψυχαγωγίαν ταῦτ' εἶναι μόνον· οὐ γὰρ οὕτως ἔχει· ἀλλὰ πᾶσιν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὠφέλειαν παρέχει. ἵνα δὲ πάντ'

18 ἀφ' ὧν τἆλλα, τίς οὐχ ὁμολογήσει τοῖς ἀσκοῦσι τὴν φιλόσοφον ῥητορικήν, ἀναγκαῖον εἶναι πολλὰ μὲν ἔθη καὶ βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων ἐκμαθεῖν, πολλοὺς δὲ νόμους ἀκοῦσαι, πολιτειῶν σχήματα, καὶ βίους ἀνδρῶν καὶ πράξεις, καὶ τέλη, καὶ τύχας. τούτοις τοίνυν ἅπασιν ἀφθονίαν δέδωκεν, οὐκ ἀπεσπασμένην τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ συμπαροῦσαν. πάντα δὲ ταῦτα ζηλωτὰ τοῦ συγγραφέως· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ὅσα φιλοσοφεῖ παρ' ὅλην τὴν δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν πολλοὺς καὶ καλοὺς διεξερχόμενος λόγους. τελευταῖόν ἐστι τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ χαρακτηρικώτατον, ὃ παρ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων οὕτως ἀκριβῶς ἐξείργασται, καὶ δυνάμει οὔτε τῶν πρεσβυτέρων, οὔτε τῶν νεωτέρων. τί δὲ τοῦτό ἐστι; τὸ καθ' ἑκάστην πρᾶξιν μὴ μόνον τὰ φανερὰ τοῖς πολλοῖς ὁρᾶν καὶ λέγειν, ἀλλ' ἐξετάζειν καὶ τὰς ἀφανεῖς αἰτίας τῶν πράξεων καὶ τῶν πραξάντων αὐτάς, καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς ἃ μὴ ῥᾴδια τοῖς πολλοῖς εἰδέναι, καὶ πάντα ἐκκαλύπτειν τὰ μυστήρια τῆς τε δοκούσης ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγνοουμένης κακίας. καί μοι δοκεῖ ὡς ὁ μυθευόμενος εἶναι τῶν ψυχῶν ἀπολυθεισῶν τοῦ σώματος, ἐξετασμὸς ἐπὶ τῶν ἐκεῖ δικαστῶν, οὕτως ἀκριβὴς εἶναι ὁ διὰ τῆς Θεοπόμπου γραφῆς γινόμενος. διὸ καὶ βάσκανος ἔδοξεν εἶναι, προσλαμβάνων τινὰ τοῖς ἀναγκαίοις ὀνειδισμοῖς κατὰ τῶν ἐνδόξων προσώπων οὐκ ἀναγκαῖα πράγματα· ὅμοιόν τι ποιῶν τοῖς ἰατροῖς, οἳ τέμνουσι καὶ καίουσι τὰ διεφθαρμένα τοῦ σώματος, ὡς βάθους τὰ καυτήρια καὶ τὰς τομὰς φέροντες, οὐδὲ τῶν ὑγιαινόντων καὶ κατὰ φύσιν ἐχόντων στοχαζόμενοι. τοιοῦτος μὲν δή τις ὁ πραγματικὸς Θεοπόμπου χαρακτήρ. ὁ δὲ λεκτικὸς, Ἰσοκράτει μάλιστα ἔοικε. καθαρὰ γὰρ ἡ λέξις, καὶ κοινὴ καὶ σαφής, ὑψηλή τε καὶ μεγαλοπρεπής, καὶ τὸ πομπικὸν ἔχουσα πολύ, συγκειμένη τε κατὰ τὴν μέσην ἁρμονίαν, ἡδέως καὶ μαλακῶς ῥέουσα.

19 διαλλάττει δὲ τῆς Ἰσοκρατείου κατὰ τὴν πικρότητα καὶ τὸν τόνον ἐπ' ἐνίων, ὅταν ἐπιτρέψῃ τοῖς πάθεσι, μάλιστα δ' ὅταν ὀνειδίζῃ πόλεσιν ἢ στρατηγοῖς πονηρὰ βουλεύματα καὶ πράξεις ἀδίκους. πολὺς γὰρ ἐν τούτοις, καὶ τῆς Δημοσθένους δεινότητος οὐδὲ κατὰ μικρὸν διαφέρει, ὡς ἐξ ἄλλων πολλῶν ἄν τις ἴδοι, κἀκ τῶν ἀρχαϊκῶν ἐπιστολῶν, ἃς τῷ πνεύματι ἐπιτρέψας γέγραφεν. εἰ δ' ὑπερεῖδεν ἐν τούτοις ἐφ' οἷς μάλιστα ἂν ἐσπούδακε, τῆς τε συμπλοκῆς τῶν φωνηέντων γραμμάτων, καὶ τῆς κυκλικῆς εὐρυθμίας τῶν περιόδων, καὶ τῆς ὁμοειδείας τῶν σχηματισμῶν, πολὺ ἀμείνων ἂν ἦν αὐτὸς ἑαυτοῦ κατὰ τὴν φράσιν. ἔστι δὲ ἃ καὶ κατὰ τὸν πραγματικὸν τόπον ἁμαρτάνει, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς παρεκβολάς. οὔτε γὰρ ἀναγκαῖαί τινες αὐτῶν, οὔτ' ἐν καιρῷ γινόμεναι, πολὺ δὲ τὸ παιδιῶδες ἐμφαίνουσαι. ἐν οἷς ἐστι καὶ περὶ Σειληνοῦ τοῦ φανέντος ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ τὰ περὶ τοῦ δράκοντος τοῦ διαναυμαχήσαντος πρὸς τὴν τριήρη, καὶ ἄλλα τούτοις οὐκ ὀλίγα ὅμοια. Τούτοις παραληφθέντες οἱ συγγραφεῖς ἀρκέσουσι τοῖς ἀσκοῦσι τὸν πολιτικὸν λόγον, ἀφορμὰς ἐπιτηδείους παραδειγμάτων παρέχειν εἰς ἅπασαν ἰδέαν.

94 ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ.

Διονύσιος Ἀμμαίῳ τῷ φιλτάτῳ χαίρειν.

Ἐγὼ μὲν ὑπελάμβανον ἀρκούντως δεδηλωκέναι τὸν Θουκυδίδου χαρακτῆρα, τὰ μέγιστα καὶ κυριώτατα τῶν ὑπαρχόντων περὶ αὐτὸν ἰδιωμάτων ἐπεξελθὼν ἐν οἷς γε δὴ μάλιστα διαφέρειν ἔδοξέ μοι τῶν πρὸ αὐτοῦ ῥητόρων τε καὶ συγγραφέων· πρότερον μὲν ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων πρὸς τὸ σὸν ὄνομα συνταχθεῖσιν ὑπομνηματισμοῖς, ὀλίγοις δὲ πρόσθεν χρόνοις, ἐν τῇ περὶ αὐτοῦ τοῦ Θουκυδίδου κατασκευασθείσῃ γραφῇ, προσειπὼν τὸν Αἴλιον Τουβέρωνα· ἐν ᾗ πάντα τὰ δεόμενα λόγου μετὰ τῶν οἰκείων ἀποδείξεων διεξελήλυθα κατὰ τὴν ἐμαυτοῦ δύναμιν. σοῦ δὲ ὑπολαμβάνοντος ἧττον ἠκριβῶσθαι τὰς γραφάς, ἐπεὶ προεκτιθέμενος ἅπαντα τὰ συμβεβηκότα τῷ χαρακτῆρι, τότε τὰς περὶ αὐτῶν πίστεις παρέχομαι· ἀκριβεστέραν δὲ τὴν δήλωσιν τῶν ἰδιωμάτων τοῦ χαρακτῆρος ἔσεσθαι νομίζοντος,

μείζοντος, εἰ παρὰ μίαν ἑκάστην τῶν παραθέσεων τὰς λέξεις τοῦ συγγραφέως παρελάμβανον· ὃ οἱ
τὰς τέχνας καὶ τὰς εἰσαγωγὰς τῶν λόγων πραγματευόμενοι ποιοῦσι· προελόμενος εἰς μηδὲν
ἐκείνοις, καὶ τοῦτο πεποίηκα, τὸ διδασκαλικὸν σχῆμα λαβὼν ἀντὶ τοῦ ἐπιδεικτικοῦ. ἵνα δὲ εὐπαρα-
κολούθητος ὁ λόγος γένηται, προθεὶς κατὰ λέξιν ὅσα περὶ τοῦ συγγραφέως τυγχάνω προειρη-
κὼς, ἐπεξεργάσομαι ἀναλαμβάνων τῶν προθέσεων ἑκάστην, καὶ τὰς ἀποδείξεις παρέξομαι, καθὰ προ-
ήξίουν. ἔπεται δὲ τοῖς περὶ Ἡροδότου γραφεῖσι τὰ μέλλοντα δηλοῦσθαι. τούτῳ γὰρ Θουκυδίδης τῷ
ἀνδρὶ ἐπιβαλὼν, καὶ τοῖς ἄλλοις ὧν πρότερον ἐμνήσθην, καὶ συνιδὼν ἃς ἕκαστος αὐτῶν ἔσχεν ἀρε-
τὰς, ἴδιόν τι γένος χαρακτῆρος, οὔτε πεζὸν αὐτοτελῶς, οὔτε ἔμμετρον ἀπηρτισμένως, κοινὸν δέ τι καὶ
μικτὸν ἐξ ἀμφοῖν ἐργασάμενος, εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν ἐσπούδασεν εἰσαγαγεῖν· ἐπὶ
μὲν τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων τὴν τροπικὴν, καὶ γλωττηματικὴν, καὶ ἀπηρχαιωμένην, καὶ ξέ-
νην λέξιν παραλαμβάνων πολλάκις ἀντὶ τῆς κοινῆς καὶ συνήθους τοῖς καθ᾽ ἑαυτὸν ἀνθρώποις.
ἐπὶ δὲ τῶν σχηματισμῶν, ἐν οἷς μάλιστα ἐβουλήθη διενεγκεῖν τῶν πρὸ αὐτοῦ, πλείστην εἰσενεγκά-
μενος πραγματείαν, τοτὲ μὲν λόγον ἐξ ὀνόματος ποιῶν, τοτὲ δὲ εἰς ὄνομα συνάγων τὸν λό-
γον· καὶ νῦν μὲν τὸ ῥηματικὸν ὀνομαστικῶς ἐκφέρων, αὖθις δὲ τοὔνομα ῥῆμα ποιῶν· καὶ αὐτῶν
γε τούτων ἀναστρέφων τὰς χρήσεις, ἵνα τὸ μὲν ὀνοματικὸν, ῥηματικὸν, τὸ δὲ ῥηματικὸν, ὀνοματι-
κὸν λέγηται· καὶ τὰ μὲν παθητικὰ ῥήματα, δραστήρια, τὰ δὲ δραστήρια, παθητικά· πληθυντι-
κῶν δὲ καὶ ἑνικῶν ἀλλάττων τὰς φύσεις, καὶ ἀντικατηγορῶν ταῦτα ἀλλήλων· θηλυκά τε ἀρσενικοῖς,
καὶ ἄρρενα θηλυκοῖς, καὶ οὐδέτερα τούτων τισὶ συνάπτων· ἐξ ὧν ἡ κατὰ φύσιν ἀκολουθία πλα-
νᾶται· τὰς δὲ ὀνοματικῶν ἢ μετοχικῶν πτώσεις τοτὲ μὲν πρὸς τὸ σημαινόμενον ἀπὸ τοῦ σημαί-
νοντος ἀποστρέφων, τοτὲ δὲ πρὸς τὸ σημαῖνον ἀπὸ τοῦ σημαινομένου· ἐν δὲ τοῖς συνδετικοῖς, καὶ
τοῖς προθετικοῖς μορίοις, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς διαρθροῦσι τὰς τῶν νοημάτων δυνάμεις, ποιη-
τοῦ τρόπον ἐνεξουσιάζων. πλεῖστα δ᾽ ἄν τις εὕροι παρ᾽ αὐτῷ τῶν σχημάτων, προσώπων τε ἀπο- 95
στροφαῖς, καὶ χρόνων ἐναλλαγαῖς, καὶ τοπικῶν σημειώσεων μεταφοραῖς ἐξηλλαγμένα, καὶ σο-
λοικισμῶν λαμβάνοντα φαντασίαν· ἀποστέλλει ἢ τὰ πράγματα ἀντὶ σωμάτων, ἢ τὰ σώματα
ἀντὶ πραγμάτων, καὶ ἐφ᾽ ὧν ἐνθυμημάτων τε καὶ νοημάτων αἱ μεταξὺ παρεμπτώσεις πολλαὶ
γινόμεναι, διὰ μακροῦ τὴν ἀκολουθίαν κομίζονται, τά τε σκολιὰ, καὶ πολύπλοκα, καὶ δυσεξέλικτα,
καὶ τὰ ἄλλα τὰ συγγενῆ τούτοις. εὕροι δ᾽ ἄν τις οὐκ ὀλίγα καὶ τῶν θεατρικῶν σχημάτων κείμενα παρ᾽
αὐτῷ· τὰς παρισώσεις λέγω, καὶ παρομοιώσεις, καὶ παρονομασίας, καὶ ἀντιθέσεις· ἐν αἷς ἐπλεόνα-
σε Γοργίας ὁ Λεοντῖνος, καὶ οἱ περὶ Πῶλον, καὶ Λικύμνιον, καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν κατ᾽ αὐτὸν ἀ-
κμασάντων. ἐκδηλότατα δὲ αὐτοῦ καὶ χαρακτηριστικώτατά ἐστι πεπειρᾶσθαι δι᾽ ἐλαχίστων ὀνο-
μάτων πλεῖστα σημαίνειν πράγματα, εἰς ἃ καὶ ἔτι προσδεχόμενόν τι τὸν ἀκροατὴν ἀκούσεσθαι,
καταλείπει. ὑφ᾽ ὧν ἀσαφὲς γίνεται τὸ βραχύ. ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, τέσσαρα μέν ἐστιν ὥσπερ
ὄργανα τῆς Θουκυδίδου λέξεως, τὸ ποιητικὸν τῶν ὀνομάτων, τὸ πολυειδὲς τῶν σχημάτων, τὸ τρα-
χὺ τῆς ἁρμονίας, τὸ τάχος τῆς σημασίας· χρώματα δ᾽ αὐτῆς, τό τε στρυφνὸν, καὶ τὸ πικρὸν, καὶ
τὸ πυκνὸν, καὶ τὸ αὐστηρὸν, καὶ τὸ ἐμβριθὲς, καὶ τὸ δεινὸν, καὶ τὸ φοβερόν· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ αὐτοῦ
ταῦτα, τὸ παθητικόν. τοιοῦτος μὲν δή τις ἐστὶν ὁ Θουκυδίδης κατὰ τὸν τῆς λέξεως χαρακτῆρα, ᾧ
παρὰ τοὺς ἄλλους διήνεγκε. γλωσσηματικὰ μὲν οὖν, καὶ ἀπηρχαιωμένα, καὶ δυσείκαστα τοῖς πολ-
λοῖς ἐστιν, τό τε Ἀκραιφνὲς, καὶ ὁ Περιλογισμὸς, καὶ ἡ Περιωπὴ, καὶ ἡ Ἀνακωχὴ, καὶ τὰ ὅμοια
τούτοις. ποιητικὰ δὲ, ἥ τε Κωλύμη, καὶ ἡ Πρεσβευσία, καὶ ἡ Καταβολὴ, καὶ ἡ Ἀχθηδὼν, καὶ ἡ Δι-
καίωσις, καὶ τὰ παραπλήσια. ἡ δ᾽ ἐν τοῖς σχηματισμοῖς καινότης τε καὶ πολυτροπία, καὶ ἡ ἐξ-
αλλαγὴ τῆς συνήθους χρήσεως, ἐν ᾗ μάλιστα διαφέρειν αὐτὸν ἡγούμεθα τῶν ἄλλων, ἐπὶ τούτων
γίνεται τῶν ἔργων φανερά.

Ὅταν μὲν οὖν μίαν λέξιν, εἴτε ὀνομαστικὴν, εἴτε ῥηματικὴν ἐν πλείοσιν ὀνόμασιν ἢ ῥή-
μασιν ἐκφέρῃ, περιφράζων τὴν αὐτὴν νόησιν, τοιαύτην ποιεῖ τὴν λέξιν· Ἦν γὰρ ὁ Θεμιστοκλῆς «
βεβαιότατα δὴ φύσεως ἰσχὺν δηλώσας, καὶ διαφερόντως τι ἐς αὐτὸ μᾶλλον ἑτέρου ἄξιος θαυ- «
μάσαι. καὶ μὴν ἐν τῷ ἐπιταφίῳ γέγραφεν· Οὐδ᾽ αὖ κατὰ πενίαν, ἔχων δέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι «
τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανείᾳ κεκώλυται. καὶ γὰρ ἐν τούτοις τὸ σημαινόμενον ποιεῖ τὸν λόγον. «

ὡς ἐπὶ τοῦ Λακεδαιμονίου Βρασίδα τέθεικεν, ὅτε μαχόμενος περὶ Πύλον ἀπὸ τῆς νεὼς τραυματίας γενόμενος ἐξέπεσε. πεσόντος δὲ αὐτοῦ, φησὶν, Εἰς τὴν παρεξειρεσίαν ἡ ἀσπὶς περιερρύη [εἰς θάλατταν.] βούλεται γὰρ δηλοῦν τὸ, Ὄντος δὲ αὐτοῦ ἔξω τῆς νεὼς ἐπὶ τὰ προέχοντα μέρη τῆς εἰρεσίας.

Ἐν οἷς δὲ τὰ ῥηματικὰ μόρια τῆς λέξεως ὀνομαστικῶς σχηματίζει, τοιαύτην ποιεῖ τὴν φράσιν· ἔστι δὲ αὐτῷ πρὸς Ἀθηναίους ὁ Κορίνθιος ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ τάδε λέγων· Δικαιώματα μὲν οὖν τάδε πρὸς ὑμᾶς ἔχομεν, παραίνεσιν δὲ καὶ ἀξίωσιν χάριτος τοιάνδε. τὸ γὰρ Παραινεῖν, καὶ Ἀξιοῦν, ῥήματα ὄντα, ὀνομαστικῶς γέγονε, Παραίνεσις, καὶ Ἀξίωσις. ταύτης δὴ ἐστὶ τῆς ἰδέας ἥ τε Οὐκ ἀποτείχισις τοῦ Πλημμυρίου, ἣν ἐν τῇ ζ΄ βίβλῳ τέθεικεν ἐν δημηγορίᾳ. τὸ γὰρ Ἀποτειχίσαι, καὶ Ἀπολοφύρασθαι, ῥηματικὰ ὄντα, ὀνομαστικῶς ἐσχημάτικεν, Ἀποτείχισιν, καὶ Ὀλόφυρσιν.

Ὅταν δὲ ἀντιστρέψας ἑκατέρου τούτων τὴν φύσιν, τὰ ὀνόματα ποιῇ ῥήματα, τοῦτον τὸν 96 τρόπον ἐκφέρει τὴν λέξιν, ὡς ἐν τῇ α΄ βίβλῳ περὶ τῆς αἰτίας τοῦ πολέμου γράφει· Τὴν μὲν οὖν ἀληθεστάτην αἰτίαν, λόγῳ δὲ ἀφανεστάτην, τοὺς Ἀθηναίους οἴομαι μεγάλους γινομένους, ἀναγκάσαι εἰς τὸ πολεμεῖν. βούλεται γὰρ δηλοῦν ὅτι μεγάλοι γινόμενοι οἱ Ἀθηναῖοι ἀνάγκην παρέσχον τοῦ πολέμου. πεποίηκε δὲ ἀντὶ τῆς ἀνάγκης, καὶ τοῦ πολέμου, ὀνομαστικῶν ὄντων, ῥηματικά, τό τε Ἀναγκάσαι, καὶ τὸ Πολεμεῖν.

Ὅταν δὲ τῶν ῥημάτων ἐναλλάττῃ τὰ εἴδη τῶν παθητικῶν καὶ ἐνεργητικῶν, οὕτω σχηματίζει τὸν λόγον· Οὔτε γὰρ ἐκεῖνο κωλύει ταῖς σπονδαῖς, οὔτε τόδε. τὸ γὰρ Κωλύει, ῥῆμα ἐνεργητικὸν ὑπάρχον, ἀντὶ τοῦ Κωλύεται παθητικοῦ ὄντος παρείληπται. ἦν δὲ τὸ σημαινόμενον ὑπὸ τῆς λέξεως τοιοῦτον· Οὔτε γὰρ ἐκεῖνο κωλύεται ταῖς σπονδαῖς, οὔτε τόδε. καὶ ἔτι τὰ ἐν τῷ προοιμίῳ λεγόμενα· Τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδ᾽ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις. καὶ γὰρ ἐν τούτοις, τὸ Ἐπιμιγνύντες, ἐνεργητικὸν ὑπάρχον ῥῆμα, τοῦ Ἐπιμιγνύμενοι, παθητικοῦ ὄντος, χώραν ἐπέχει.

Ὅταν δὲ ἀντὶ τοῦ ἐνεργητικοῦ τὸ παθητικὸν παραλαμβάνῃ, τοῦτον σχηματίζει τὸν τρόπον· Ἡμῶν δὲ ὅσοι μὲν Ἀθηναίοις ἤδη ἐνηλλάγησαν. βούλεται μὲν γὰρ δηλοῦν, Ἡμῶν δὲ ὅσοι μὲν Ἀθηναίοις συνήλλαξαν. παρείληφε δὲ τὸ Ἐνηλλάγησαν, παθητικὸν ὑπάρχον, ἀντὶ ἐνεργητικοῦ τοῦ Συνήλλαξαν. καὶ τὸ ἐπιφερόμενον τούτῳ, Τοὺς δ᾽ ἐν τῇ μεσογείᾳ μᾶλλον κατῳκημένους. ἀντὶ γὰρ τοῦ ἐνεργητικοῦ ῥήματος τοῦ Κατῳκηκότας, τὸ παθητικὸν παρείληφε τὸ Κατῳκημένους.

Παρὰ δὲ τὰς τῶν ἑνικῶν τε καὶ πληθυντικῶν διαφορὰς, ὅταν ἐναλλάττῃ τὴν ἑκατέρου τούτων τάξιν, ἑνικὰ μὲν ἀντὶ πληθυντικῶν οὕτως ἐκφέρει, Καὶ οὕτως ἄρα παρέστηκε, τὸν μὲν Συρακούσιον, αὐτοὶ δὲ οὐ πολέμιοι εἶναι τοῦ Ἀθηναίου. βούλεται μὲν γὰρ τοὺς Συρακουσίους λέγειν, καὶ τοὺς Ἀθηναίους· πεποίηκε δὲ τῶν ὀνομάτων ἑκάτερον ἑνικόν. καὶ ἐν οἷς φησι· Καὶ τὸν πολέμιον δεινότερον ἕξομεν, μὴ ῥᾳδίας αὐτῷ πάλιν οὔσης τῆς ἀναχωρήσεως. τοὺς γὰρ πολεμίους ἐσχημάτικεν ἑνικῶς, οὐχὶ πληθυντικῶς. ἀντὶ δὲ τοῦ ἑνικοῦ, τὸ πληθυντικὸν παραλαμβάνει τοῦτον τὸν τρόπον ἐξαλλάττων τὴν συνήθη φράσιν· κεῖται δὲ ἡ λέξις ἐν τῷ προοιμίῳ τοῦ Ἐπιταφίου· Μέχρι γὰρ τοῦδε ἀνεκτοὶ οἱ ἔπαινοί εἰσι περὶ ἑτέρων λεγόμενοι, εἰς ὅσον ἂν καὶ αὐτὸς ἕκαστος οἴηται ἱκανὸς εἶναι δρᾶσαί τι ὧν ἤκουσε. τὸ γὰρ Ἕκαστος, καὶ τὸ Ἤκουσεν, ἑνικά· τὰ δὲ ἐπιφερόμενα τούτοις, πληθυντικῶς ἐξενήνεκται· Τῷ δὲ ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες, ἤδη καὶ ἀπιστοῦσιν· οὐ καθ᾽ ἑνὸς λέγεσθαι πεφύκασιν, ἀλλὰ κατὰ πολλῶν.

Ἀρσενικῶν δὲ, καὶ θηλυκῶν, καὶ οὐδετέρων ἀντιμεταταξεις ἐκβεβηκυῖαι τῶν συνήθων σχημάτων, αἱ τοιαίδε εἰσίν· οἷον, τὴν μὲν ταραχὴν, Τάραχον καλεῖ, τὸ θηλυκὸν ἐκφέρων ἀρσενικῶς· καὶ τὴν ὄχλησιν, Ὄχλον· τὴν δὲ βούλησιν, καὶ τὴν δύναμιν, τὸ Βουλόμενον λέγει, καὶ τὸ Δυνάμενον· ὡς ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων τέθεικεν, ὅτε τὴν ἐς Σικελίαν ἀπέστελλον στρατιάν· Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸ μὲν βουλόμενον οὐκ ἀφῃρέθησαν ὑπὸ τοῦ ὀχλώδους τῆς παρασκευῆς. καὶ ἐν οἷς περὶ τῶν Θετταλῶν εἴρηκεν· Ὥστε εἰ μὴ δυναστείᾳ μᾶλλον ἢ ἰσονομίᾳ ἐχρῶντο τῷ ἐπι- 97 χωρίῳ οἱ Θετταλοί. καὶ γὰρ ἐνταῦθα οὐδέτερον πεποίηκε τὸ θηλυκόν. ἦν δὲ τὸ σημαινόμενον

ὑπὸ

ἀπὸ τῆς λέξεως τοιόνδε τι· ὥστε εἰ μὴ δυναστείᾳ μᾶλλον ἢ ἰσονομίᾳ ἐχρῶντο τῇ ἐπιχωρίᾳ οἱ Θεσσαλοί.

Ἐν οἷς δὲ τὰς πτώσεις τῶν ὀνομάτων, καὶ τῶν προσηγοριῶν, καὶ τῶν μετοχῶν, καὶ τῶν συναπτομένων τούτοις ἄρθρων ἐξαλλάττει τῆς συνηθείας, οὕτω σχηματίζει τὴν φράσιν· Σωφροσύνην γὰρ λαβοῦσαι αἱ πόλεις, καὶ ἄλλαι τῶν προσχωρουμένων, ἐχώρησαν ἐπὶ τὴν ἄντικρυς ἐλευθερίαν, τῆς ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ὑπούλου εὐνομίας οὐ προτιμήσαντες. οἱ μὲν γὰρ ἀκολούθως τῇ κοινῇ συνηθείᾳ σχηματίζοντες τὴν φράσιν, τῷ τε θηλυκῷ ὀνόματι τῆς προσηγορίας τὸ θηλυκὸν ἂν ἐπέζευξαν μόριον, καὶ πτῶσιν τῆς μετοχῆς τὴν αἰτιατικὴν ἀντὶ τῆς γενικῆς ἔταξαν, τὸν τρόπον τόνδε· Σωφροσύνην γὰρ λαβοῦσαι αἱ πόλεις, καὶ ἄλλαι τῶν προσχωρουμένων, ἐχώρησαν ἐπὶ τὴν ἄντικρυς ἐλευθερίαν, τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων ὕπουλον εὐνομίαν οὐ προτιμήσασαι. οἱ δὲ τὰ ἀρσενικὰ τοῖς θηλυκοῖς συνέταττον, ὥσπερ οὗτος πεποίηκε, τὰς γενικὰς ἀντὶ τῶν αἰτιατικῶν πτώσεων παραλαμβάνοντες. σολοικίζειν ἂν ὑφ' ἡμῶν λέγοιτο καὶ ἔτι τὰ τοιαῦτα· Καὶ μὴ τῷ πλήθει αὐτῶν καταπλαγέντες. οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς δοτικῆς πτώσεως ἐσχηματίσθαι τὴν λέξιν ἥρμοττεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς αἰτιατικῆς, Καὶ μὴ τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων καταπλαγέντες. οὐδὲ γὰρ τῇ παρὰ τῶν θεῶν ὀργῇ φοβεῖσθαι λέγοι ἄν τις, ἀλλὰ τὴν τῶν θεῶν ὀργήν.

Ἡ δὲ παρὰ τοὺς χρόνους τῶν ῥημάτων ἐκβεβηκυῖα τὸ κατάλληλον φράσις, τοιαύτη τίς ἐστι· Καίτοι εἰ ῥαθυμίᾳ μᾶλλον, ἢ πόνων μελέτῃ, καὶ μὴ μετὰ νόμων τὸ πλέον, ἢ τρόπων ἀνδρείας, ἐθέλοιμεν κινδυνεύειν, [περιγίνεται ἡμῖν τοῖς τε μέλλουσιν ἀλγεινοῖς μὴ προκάμνειν,] καὶ ἐς αὐτὰ ἐλθοῦσι, μὴ ἀτολμοτέροις τῶν ἀεὶ μοχθούντων, φαίνεσθαι. ἐν τούτῳ γὰρ, τὸ μὲν Ἐθέλοιμεν ῥῆμα, τοῦ μέλλοντός ἐστι χρόνου δηλωτικόν· τὸ δὲ Περιγίνεται, τοῦ παρόντος. ἀκόλουθον δ' ἂν ἦν, εἰ συνέζευξε τῷ Ἐθέλοιμεν τὸ Περιέσται. Τοῦ τε γὰρ χωρίου τὸ δυσέμβατον, ἡμέτερον νομίζω, ὃ, μενόντων μὲν ἡμῶν, σύμμαχον γίνεται· ὑποχωρήσασι δὲ, καίπερ χαλεπὸν ὂν, εὔπορον ἔσται. τὸ μὲν γὰρ Γίνεται, τοῦ παρόντος ἐστί· τὸ δὲ Ἔσται, τοῦ μέλλοντος χρόνου δηλωτικόν. γέγονε δὲ καὶ παρὰ τὰς πτώσεις ὁ σχηματισμὸς ἀκατάλληλος. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς γενικῆς πτώσεως, ἐξενήνοχε τό τε μετοχικὸν ὄνομα τὸ Μενόντων, καὶ τὸ ἀντωνυμικὸν τὸ Ἡμῶν· ἐπὶ δὲ τῆς δοτικῆς τὸ Ὑποχωρήσασιν. οἰκειότερον δ' ἦν καὶ τοῦτο κατὰ τὴν αὐτὴν ἐξενηνέχθαι πτῶσιν.

Ὅταν δὲ πρὸς τὸ σημαῖνον ἀπὸ τοῦ σημαινομένου πράγματος τὴν ἀποστροφὴν ποιῆται, ἢ πρὸς τὸ σημαινόμενον ἀπὸ τοῦ σημαίνοντος, οὕτω σχηματίζει τὸν λόγον· Τῶν δὲ Συρακουσίων ὁ δῆμος ἐν πολλῇ πρὸς ἀλλήλους ἔριδι ἦσαν. προθεὶς γὰρ ἑνικὸν ὄνομα, τὸν Δῆμον, ἀπέστρεψεν ἀπὸ τούτου τὸν λόγον ἐπὶ τὸ σημαινόμενον πρᾶγμα, πληθυντικὸν ὑπάρχον, τοὺς Συρακουσίους. καὶ αὖθις· Λεοντῖνοι γὰρ, ἀπελθόντων Ἀθηναίων ἐκ Σικελίας μετὰ τὴν σύμβασιν, πολίτας τε ἐπεγράψαντο πολλοὺς, καὶ ὁ δῆμος ἐπενόει τὴν γῆν ἀναδάσασθαι. ἀπὸ γὰρ τοῦ πληθυντικοῦ ὀνόματος τοῦ Λεοντῖνοι, ἀπέστρεψε τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ἑνικὸν ὄνομα, τὸν Δῆμον.

Πρόσωπα δὲ παρ' αὐτῷ τὰ πράγματα γίνεται, καθάπερ ἐν τῇ Κορινθίων πρὸς Λακεδαιμονίους δημηγορίᾳ γέγονεν. ἀξιῶν γὰρ ὁ Κορίνθιος τοὺς προεστηκότας τῆς Πελοποννήσου φυ- 98
λάττειν αὐτῆς τὸ ἀξίωμα πρὸς τὰς ἔξω πόλεις, ὅπερ παρὰ τῶν πατέρων παρέλαβον, ταῦτα λέγει· Πρὸς τάδε βουλεύεσθε εὖ, καὶ τὴν Πελοπόννησον πειρᾶσθε μὴ ἐλάττω ἐξηγεῖσθαι, ἢ οἱ πατέρες ὑμῖν παρέδοσαν. τὸ γὰρ Ἐξηγεῖσθαι, νῦν τέθεικεν ἐπὶ τοῦ προάγειν ἔξω τὴν Πελοπόννησον ἡγουμένους αὐτῆς. τοῦτο δὲ τῇ χώρᾳ μὲν ἀδύνατον ἦν συμβῆναι, τῇ δὲ δόξῃ, καὶ τοῖς πράγμασι τοῖς περὶ αὐτὴν ὑπάρχουσι, δυνατὸν, καὶ βούλεται τοῦτο δηλοῦν. Πράγματα δὲ ἀντὶ σωμάτων τὰ τοιαῦτα ὑπ' αὐτοῦ γίνεται. λέγεται δὲ ὑπὸ τοῦ Κορινθίου πρεσβευτοῦ πρὸς Λακεδαιμονίους συγκρίνοντος τά τε Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων· Οἱ μέν γε, νεωτεροποιοὶ, καὶ ἐπινοῆσαι ὀξεῖς, καὶ ἐπιτελέσαι ἔργῳ ἃ ἂν γνῶσιν· ὑμεῖς δὲ, τὰ ὑπάρχοντά τε σώζειν, καὶ ἐπιγνῶναι μηδὲν, καὶ ἔργῳ οὐδὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐξικέσθαι. μέχρι μὲν οὖν τούτων τὸ σχῆμα τῆς λέξεως σώζει τὴν ἀκολουθίαν, ὡς ἐπὶ προσώπων ἀμφοτέρων κειμένων. ἔπειτα ἀποστρέφεται κατὰ θάτερον τῶν μερῶν ὁ λόγος, καὶ ἀντὶ τῶν σωμάτων πρᾶγμα γίνεται περὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅταν φῇ· Αὖθις δὲ, οἱ μὲν, καὶ παρὰ δύναμιν τολμηταὶ, καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταὶ, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς εὐέλπιδες· τὸ δὲ ὑμέτερον, τῆς τε δυνάμεως ἐνδεᾶ πρᾶξαι, τῆς τε γνώμης μηδὲ τοῖς βεβαίοις πιστεῦσαι,

τῶν δὲ δεινῶν μηδέποτε οἴεσθαι ἀπολυθήσεσθαι. τὸ γὰρ Ὑμέτερον, ἀντὶ τοῦ Ὑμεῖς παρείληπται, πρᾶγμα ὑπάρχον ἀντὶ τοῦ σώματος.

Ἐν δὲ τοῖς ἐνθυμήμασί τε καὶ νοήμασιν, αἱ μεταξὺ παρεμπτώσεις πολλαὶ γινόμεναι, καὶ μόλις ἐπὶ τὸ τέλος ἀφικνούμεναι, δι' ἃς ἡ φράσις δυσπαρακολούθητος γίνεται, πλεῖσται μέν εἰσι καθ' ὅλην τὴν ἱστορίαν· ἀρκέσουσι δὲ ἐκ τοῦ προοιμίου δύο ληφθεῖσαι μόναι, ἥ τε δηλοῦσα τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀρχαίων τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων, καὶ τὰς αἰτίας ἀποδιδοῦσα. Τῆς γὰρ ἐμπορείας οὐκ οὔσης, οὐδ' ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ αὐτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν, καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες, οὔτε γῆν φυτεύοντες, ἄδηλον ὄν, ὁπότε τις ἐπελθών, καὶ ἀτειχίστων ἅμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται, τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ἡγούμενοι ἐπικρατεῖν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο. προστεθὲν τῇ προτέρᾳ περιόδῳ καὶ σχηματισθὲν οὕτω, Τῆς γὰρ ἐμπορείας οὐκ οὔσης, οὐδ' ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, νεμόμενοι δὲ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι, ὅσον ἀποζῆν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο, φανερωτέραν ἂν ἐποίει τὴν διάνοιαν· τῇ δὲ παρεμβολῇ τῶν μεταξὺ πραγμάτων πολλῶν ὄντων, ἀσαφῆ καὶ δυσπαρακολούθητον πεποίηκε. καὶ ἡ περὶ τῆς Εὐρυσθέως στρατείας ἐπὶ τὴν Ἀττικήν, ἥδε· Εὐρυσθέως μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπὸ Ἡρακλειδῶν ἀποθανόντος, Ἀτρέως δὲ μητρὸς ἀδελφοῦ ὄντος αὐτῷ, καὶ ἐπιτρέψαντος Εὐρυσθέως ὅτ' ἐστράτευε Μυκήνας τε καὶ τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ οἰκεῖον Ἀτρεῖ, τυγχάνειν δὲ αὐτὸν φεύγοντα τὸν πατέρα, διὰ τὸν Χρυσίππου θάνατον, καὶ ὡς οὐκέτι ἀνεχώρησεν Εὐρυσθεύς, βουλομένων καὶ τῶν Μυκηναίων, φόβῳ τῶν Ἡρακλειδῶν, καὶ ἅμα δυνατὸν δοκοῦντα εἶναι, καὶ τὸ πλῆθος τεθεραπευκότα τῶν Μυκηναίων τε, καὶ ὅσων Εὐρυσθεὺς ἦρχε, τὴν βασιλείαν Ἀτρέα παραλαβεῖν.

Ἐν οἷς δὲ σκολιά, καὶ πολύπλοκος, καὶ δυσεξέλικτος ἡ τῶν ἐνθυμημάτων κατασκευὴ γίνεται, 99 τούτων τὸν τρόπον ἔχει παρ' αὐτῷ. κεῖται δὲ ἐν τῷ Ἐπιταφίῳ ἡ λέξις· Τὴν δὲ τῶν ἐναντίων τιμωρίαν ποθεινοτέραν αὐτῶν λαβόντες, καὶ κινδύνων ἅμα τόνδε κάλλιστον νομίσαντες, ἐβουλήθησαν τοὺς μὲν τιμωρεῖσθαι, τῶν δὲ ἐφίεσθαι, ἐλπίδι μὲν τὸ ἀφανὲς τοῦ κατορθώσειν ἐπιτρέψαντες, ἔργῳ δὲ περὶ τοῦ ἤδη ὁρωμένου σφίσιν αὐτοῖς ἀξιοῦντες πεποιθέναι, ἐν τῷ ἀμύνεσθαι καὶ παθεῖν μᾶλλον ἡγησάμενοι, ἢ τὸ ἐνδόντες σώζεσθαι, τὸ μὲν αἰσχρὸν τοῦ λόγου ἔφυγον, τὸ δ' ἔργον τῷ σώματι ὑπέμειναν, καὶ δι' ἐλαχίστου καιροῦ τύχης ἅμα ἀκμῇ τῆς δόξης μᾶλλον ἢ τοῦ δέους ἀπηλλάγησαν. τοιαῦτά ἐστι καὶ τὰ περὶ Θεμιστοκλέους εἰρημένα ἐν τῇ α' βίβλῳ· Ἦν γὰρ ὁ Θεμιστοκλῆς βεβαιότατα δὴ φύσεως ἰσχὺν δηλώσας, καὶ διαφερόντως τι ἐς αὐτὸ μᾶλλον ἑτέρου ἄξιος θαυμάσαι. οἰκείᾳ γὰρ ξυνέσει, καὶ οὔτε προμαθὼν ἐς αὐτὴν οὐδέν, οὔτ' ἐπιμαθών, τῶν τε παραχρῆμα δι' ἐλαχίστης βουλῆς κράτιστος γνώμων, καὶ τῶν μελλόντων ἐπὶ πλεῖστον τοῦ γενησομένου ἄριστος εἰκαστής· καὶ ἃ μὲν μετὰ χεῖρας ἔχοι, καὶ ἐξηγήσασθαι οἷός τε· ὧν δὲ ἄπειρος εἴη, κρῖναι ἱκανῶς οὐκ ἀπήλλακτο· τό τε ἄμεινον ἢ χεῖρον ἐν τῷ ἀφανεῖ ἔτι προεώρα· καὶ τὸ ξύμπαν εἰπεῖν, φύσεως μὲν δυνάμει, μελέτης δὲ βραχύτητι, κράτιστος δὴ οὗτος αὐτοσχεδιάζειν τὰ δέοντα ἐγένετο.

Οἱ δὲ μειρακιώδεις σχηματισμοὶ τῶν ἀντιθέτων τε καὶ παρομοίων, καὶ παρισώσεων, ἐν οἷς οἱ περὶ τὸν Γοργίαν μάλιστα ἐπλεόνασαν, ἥκιστα τῷ χαρακτῆρι τούτῳ προσήκοντες, αὐστηρὰν ἔχοντι τὴν ἀγωγήν, καὶ τοῦ κομψοῦ πλεῖστον ἀφεστηκότι, τοιοῦτοί τινές εἰσι παρὰ τῷ συγγραφεῖ· Φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη, οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη. καὶ ἔτι δέ, Οἱ μέν, καὶ παρὰ δύναμιν τολμηταί, καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταί, καὶ ἐν τοῖς δεινοῖς εὐέλπιδες· τὸ δ' ὑμέτερον, τῆς τε δυνάμεως ἐνδεᾶ πρᾶξαι, τῆς τε γνώμης μηδὲ τοῖς βεβαίοις πιστεῦσαι, τῶν δὲ δεινῶν μηδέποτε οἴεσθαι ἀπολυθήσεσθαι. καὶ ἐν οἷς τὰς καταλαβούσας τὴν Ἑλλάδα συμφορὰς διὰ τὰς στάσεις ἐπεξέρχεται, τοιάδε γράφων· Τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος, ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίσθη· μέλλησις δὲ προμηθής, δειλία εὐπρεπής· τὸ δὲ σῶφρον, πρόσχημα τοῦ ἀνάνδρου· καὶ τὸ εἰς ἅπαν συνετόν, ἐπὶ πᾶν ἀργόν. Πολλὰ τοιαῦτά τις ἂν εὕροι δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ἱστορίας λεγόμενα. ἱκανὸν δὲ καὶ ταῦτα δείγματος ἕνεκα εἰρῆσθαι. ἔχεις, ὦ φίλε Ἀμμαῖε, τὰ παρατηρήματα καθ' ἕκαστον αὐτῶν, ἐκ τῆς κοινῆς ἐξητασμένα πραγματείας, ὡς ἐπεζήτεις.

Εὐτυχῶς Ἀμμαίῳ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ

χαρακτῆρος, καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ συγγραφέως ἰδιωμάτων.

ΕΝ τοῖς προεκδοθεῖσι περὶ τῆς μιμήσεως ὑπομνηματισμοῖς ἐπεληλυθὼς, οὓς ὑπελάμβανον ἐπιφανεστάτους εἶναι, ποιητάς τε καὶ συγγραφεῖς, ὦ Κόιντε Αἴλιε Τουβέρων, καὶ δεδηλωκὼς ἐν ὀλίγοις τινὰς, ἃς ἕκαστος αὐτῶν εἰσφέρεται, πραγματικάς τε καὶ λεκτικὰς ἀρετάς· καὶ πῇ μάλιστα χείρων ἑαυτοῦ γίνεται κατὰ τὰς ἀποτυχίας, εἴτε τῆς προαιρέσεως οὐχ ἅπαντα κατὰ τὸν ἀκριβέστατον λογισμὸν ὁρώσης, εἴτε τῆς δυνάμεως οὐκ ἐν ἅπασι τοῖς ἔργοις κατορθούσης· ἵνα τοῖς προαιρουμένοις γράφειν τε καὶ λέγειν εὖ, καλοὶ καὶ δεδοκιμασμένοι κανόνες ὦσιν, ἐφ᾽ ὧν ποιήσονται τὰς κατὰ μέρος γυμνασίας, μὴ πάντα μιμούμενοι τὰ παρ᾽ ἐκείνοις κείμενα τοῖς ἀνδράσιν, ἀλλὰ τὰς μὲν ἀρετὰς αὐτῶν λαμβάνοντες, τὰς δ᾽ ἀποτυχίας φυλαττόμενοι· ἁψάμενός τε τῶν συγγραφέων, ἐδήλωσα καὶ περὶ Θουκυδίδου τὰ δοκοῦντά μοι, συντόμῳ τε καὶ κεφαλαιώδει γραφῇ περιλαβὼν, οὐ δι᾽ ὀλιγωρίαν καὶ ῥᾳστώνην, οὐδὲ διὰ σπάνιν τῶν δυνησομένων βεβαιῶσαι τὰς προθέσεις, ἀλλὰ τῆς συμμετρίας τῶν γραφομένων στοχαζόμενος, ὡς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐποίησα. οὐ γὰρ ἦν ἀκριβῆ καὶ διεξοδικὴν δήλωσιν ὑπὲρ ἑκάστου τῶν ἀνδρῶν ποιεῖσθαι προελόμενον, εἰς ἐλάχιστον ὄγκον συναγαγεῖν τὴν πραγματείαν. σοῦ δὲ βουληθέντος ἰδίαν συντάξασθαί με περὶ Θουκυδίδου γραφὴν ἅπαντα περιειληφυῖαν τὰ δεόμενα λόγου, ἀναβαλόμενος τὴν περὶ Δημοσθένους πραγματείαν, ἣν εἶχον ἐν χερσὶν, ὑπεσχόμην τε ποιήσειν, ὡς προῄρου· καὶ τελέσας, τὴν ὑπόσχεσιν ἀποδίδωμι. μέλλων δὲ τῶν κατὰ μέρος ἅπτεσθαι λόγων, ὀλίγα περὶ ἐμαυτοῦ τε καὶ τοῦ γένους τῆς πραγματείας βούλομαι προειπεῖν· οὐ σοῦ, μὰ Δία, καὶ τῶν σοὶ παραπλησίων ἕνεκα, τῶν ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου κρινόντων τὰ πράγματα, καὶ μηδὲν ἡγουμένων χρῆμα τιμιώτερον τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ τῶν ἄλλων, ὅσοις ὁ αὐτὸ φιλαίτιον ἔνεστι τῶν * ἀρχαίων γινομένων, εἴτε κατὰ τὰ ταῦτα τὰ πάθη, κοινὰ τῆς ἀνθρωπίνης ὄντα φύσεως. ὑποπτεύω γὰρ ἔσεσθαί τινας τῶν ἀναγνωσομένων τὴν γραφὴν, τοὺς ἐπιτιμήσοντας ἡμῖν, ὅτι τολμῶμεν ἀποφαίνειν Θουκυδίδην τὸν ἁπάντων κράτιστον τῶν ἱστοριογράφων, καὶ κατὰ τὴν προαίρεσιν ποτὲ τῶν λόγων ἁμαρτάνοντα, καὶ κατὰ τὴν δύναμιν ἐξασθενοῦντα. καὶ οὐδ᾽ οὗτος ἡμᾶς ὁ λογισμὸς εἰσῆλθεν, ὅτι παράδοξα καινοτομεῖν πράγματα πρῶτοι καὶ μόνοι δόξομεν, εἴ τι τῶν ὑπὸ Θουκυδίδου γραφέντων συκοφαντεῖν ἐπιβαλοίμεθα· οὐ ταῖς κοιναῖς μόναις ἐναντιούμενοι δόξαις, ἃς ἅπαντες ἐκ τοῦ μακροῦ χρόνου παραλαβόντες, ἀναφαιρέτους ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἰδίαις τῶν ἐπιφανεστάτων φιλοσόφων τε καὶ ῥητόρων μαρτυρίαις ἀπιστοῦντες· οἳ κανόνα τῆς ἱστορικῆς πραγματείας ἐκεῖνον ὑποτίθενται τὸν ἄνδρα, καὶ τῆς περὶ τοὺς πολιτικοὺς λόγους δεινότητος ὅρον. ὧν οὔτε προαιρέσεις ἰσχυρὰς, ταύτας δὴ τὰς ἐπιτιμήσεις ἀπολύσασθαι βουλόμενος, ἐχούσας τι θεατρικὸν, καὶ τῶν πολλῶν ἀγωγὸν, περὶ μὲν ἐμαυτοῦ τοσοῦτον ἀρκεσθήσομαι μόνον εἰπεῖν, ὅτι τὸ φιλόνεικον τοῦτο καὶ δύσερι, καὶ προσυλακτοῦν εἰκῆ πᾶσιν, ἐν παντὶ πεφυλαγμένος τῷ βίῳ μέχρι τοῦ παρόντος, καὶ οὐδεμίαν ἐκδεδωκὼς γραφὴν ἐν ᾗ κατηγορῶ τινὸς, ἔξω μιᾶς πραγματείας, ἣν συνεταξάμην ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας πρὸς τοὺς κατατρέχοντας αὐτῆς ἀδίκως, οὐκ ἂν ἐπεχείρησα νῦν πρῶτον εἰς τὸν ἐπιφανέστατον τῶν συγγραφέων τὴν οὔτ᾽ ἐλευθέροις ἤθεσι πρέπουσαν, οὔτ᾽ ἐμαυτῷ συνήθη κακοήθειαν ἐναποδείκνυσθαι. περὶ δὲ τοῦ γένους τῆς γραφῆς πλείονα μὲν εἶχον λέγειν, ἀρκεσθήσομαι δ᾽ ὀλίγοις. εἰ δὲ ἀληθεῖς καὶ προσήκοντας ἐμαυτῷ προῄρημαι λόγους, σύ τε κρινεῖς, καὶ τῶν ἄλλων φιλολόγων ἕκαστος. ἔστι δὴ τὸ βούλημά μου τῆς πραγματείας οὐ καταδρομὴ τῆς Θουκυδίδου προαιρέσεώς τε καὶ δυνάμεως, οὐδ᾽ ἐκλογισμὸς τῶν ἁμαρτημάτων, οὐδ᾽ ἐξευτελισμὸς, οὐδ᾽ ἄλλο τι τοιοῦτον ἔργον οὐδὲν, ἐν ᾧ τὰ μὲν κατορθώματα καὶ τὰς ἀρετὰς οὐδενὸς

ἠξίωσα λόγου, τοῖς δὲ μὴ κατὰ τὸ κράτιστον εἰρημένοις ἐπιφύομαι· ὁ λογισμὸς δέ τις οὗτος χαρακτῆρες τῶν λόγων, ἅπαντα περιειληφὼς ὅσα συμβέβηκεν αὐτῷ κοινὰ πρὸς ἑτέρους, καὶ διαφέροντα παρὰ τοὺς ἄλλους. ἐν οἷς ἀναγκαῖον ἦν μὴ τὰς ἀρετὰς λέγεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς γειτνιώσας αὐταῖς κακίας. οὐδὲ μία γὰρ αὐτάρκης ἀνθρώπου φύσις, οὔτ᾽ ἐν λόγοις, οὔτ᾽ ἐν ἔργοις, ἀναμάρτητος εἶναι· κρατίστη δὲ, ἡ πλεῖστα μὲν ἐπιτυγχάνουσα, ἐλάχιστα δὲ ἀστοχοῦσα. ἐπὶ ταύτην δὴ τὴν ὑπόθεσιν ἀναφέρων ἕκαστος τὰ ῥηθησόμενα, μὴ τῆς προαιρέσεώς μου γινέσθω κατήγορος, ἀλλὰ τῶν ἰδίων τοῦ χαρακτῆρος ἔργων ἐξεταστὴς δίκαιος. ὅτι δ᾽ οὐκ ἐγὼ τοῦτο πρῶτος ἐπικεχείρηκα ποιεῖν, ἀλλὰ πολλοὶ, καὶ πάλαι, καὶ καθ᾽ ἡμᾶς, οὐ φιλαπεχθήμονας προελόμενοι γραφὰς, ἀλλὰ θεωρητικὰς τῆς ἀληθείας, μυρίους παρασχέσθαι δυνάμενος μάρτυρας, δυοῖν ἀνδράσιν ἀρκεσθήσομαι μόνοις, Ἀριστοτέλει καὶ Πλάτωνι. Ἀριστοτέλης τε γὰρ οὐχ ἅπαντα κατὰ τὸ κράτιστον εἰρῆσθαι πείθεται τῷ καθηγητῇ Πλάτωνι· ὧν ἐστὶ καὶ τὰ περὶ τῆς ἰδέας, καὶ τὰ περὶ τἀγαθοῦ, καὶ τὰ περὶ τῆς πολιτείας. αὐτός τε ὁ Πλάτων Παρμενίδην, καὶ Πρωταγόραν, καὶ Ζήνωνα, καὶ τῶν ἄλλων φυσιολόγων οὐκ ὀλίγους, ἡμαρτηκότας ἀποδεικνύναι βούλεται· καὶ οὐδεὶς αὐτῷ κατ᾽ αὐτό γε τοῦτο ἐπιτιμᾷ· ἐνθυμούμενος ὅτι τῆς φιλοσόφου θεωρίας σκοπός ἐστιν ἡ τῆς ἀληθείας γνῶσις· ἀφ᾽ ἧς καὶ τὸ τοῦ βίου τέλος γίνεται φανερόν. ὅπου δὴ τοὺς περὶ δογμάτων διαφερομένους οὐδεὶς μέμφεται τῆς προαιρέσεως, εἰ μὴ πάντα τὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐπαινοῦσιν· ἦ πού τούς γε προελομένους χαρακτήρων ἰδιότητα δηλῶσαι, μέμψαιτ᾽ ἄν τις, εἰ μὴ πάσας μαρτυροῦσι τοῖς πρὸ αὐτῶν καὶ τὰς μὴ προσούσας ἀρετάς; ἓν ἔτι λείπεταί
104 μοι μέρος ἀπολογίας δεόμενον, ἐπίφθονον μὲν τὸ κατηγόρημα, καὶ τοῖς πολλοῖς κεχαρισμένον, ῥᾳδίως δ᾽ ἐξελεγχθῆναι δυνησόμενον ὡς οὐκ ἔστιν ὑγιές. οὐ γὰρ εἰ τῇ δυνάμει λειπόμεθα Θουκυδίδου τε, καὶ τῶν ἄλλων ἀνδρῶν, καὶ τὸ θεωρητικὸν αὐτῶν ἀπολωλέκαμεν. οὐδὲ γὰρ τὰς Ἀπελλοῦ, καὶ Ζεύξιδος, καὶ Πρωτογένους, καὶ τῶν ἄλλων γραφέων, τῶν διωνομασμένων τέχνας, οἱ μὴ τὰς αὐτὰς ἔχοντες ἐκείνοις ἀρετὰς, κρίνειν κεκώλυνται· οὐδὲ τὰ Φειδίου, καὶ Πολυκλείτου, καὶ Μύρωνος ἔργα οἱ μὴ τηλικοῦτοι δημιουργοί. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι πολλῶν ἔργων οὐχ ἧττον τοῦ τεχνίτου κριτὴς ὁ ἰδιώτης, τῶν τε δι᾽ αἰσθήσεως ἀλόγου τοῖς πάθεσι καταλαμβανομένων· καὶ ὅτι πᾶσα τέχνη τούτων στοχάζεται τῶν κριτηρίων, καὶ ἀπὸ τούτων λαμβάνει τὴν ἀρχήν. ἅλις ἔστω μοι προοιμίων, ἵνα μὴ λάθω περὶ ταῦτα κατατείνας τὸν λόγον. μέλλων δὲ ἄρχεσθαι τῆς περὶ Θουκυδίδου γραφῆς, ὀλίγα βούλομαι περὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων εἰπεῖν, τῶν τε πρεσβυτέρων, καὶ τῶν κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀκμασάντων ἐκείνῳ χρόνους. ἐξ ὧν ἔσται καταφανὴς ἥ τε προαίρεσις τοῦ ἀνδρὸς, ᾗ χρησάμενος, διήλλαξε τῶν πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἡ δύναμις. Ἀρχαῖοι μὲν οὖν συγγραφεῖς πολλοὶ, καὶ κατὰ πολλοὺς τόπους ἐγένοντο πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. ἐν οἷς ἐστιν Εὐγέων τε ὁ Σάμιος, καὶ Δηΐοχος ὁ Προκοννήσιος, καὶ Εὔδημος ὁ Πάριος, καὶ Δημοκλῆς ὁ Φυγελεὺς, καὶ Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος, ὅ τε Ἀργεῖος Ἀκουσίλαος, καὶ ὁ Λαμψακηνὸς Χάρων, καὶ ὁ Χαλκηδόνιος Ἀμελησαγόρας. ὀλίγῳ δὲ πρεσβύτεροι τῶν Πελοποννησιακῶν, καὶ μέχρι τῆς Θουκυδίδου παρεκτείναντες ἡλικίας, Ἑλλάνικός τε ὁ Λέσβιος, καὶ Δαμάστης ὁ Σιγειεὺς, καὶ Ξενομήδης ὁ Χῖος, καὶ Ξάνθος ὁ Λυδὸς, καὶ ἄλλοι συχνοί. οὗτοι προαιρέσει τε ὁμοίᾳ ἐχρήσαντο περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑποθέσεων, καὶ δυνάμεις οὐ πολύ τι διαφερούσας ἔσχον ἀλλήλων· οἱ μὲν, τὰς Ἑλληνικὰς ἀναγράφοντες ἱστορίας· οἱ δὲ, τὰς βαρβαρικὰς· καὶ αὐτὰς τε ταύτας οὐ συνάπτοντες ἀλλήλαις, ἀλλὰ κατ᾽ ἔθνη καὶ κατὰ πόλεις διαιροῦντες, καὶ χωρὶς ἀλλήλων ἐκφέροντες, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν φυλάττοντες σκοπὸν, ὅσαι διεσώζοντο παρὰ τοῖς ἐπιχωρίοις μνῆμαι κατὰ ἔθνη τε καὶ κατὰ πόλεις, εἴτ᾽ ἐν ἱεροῖς, εἴτ᾽ ἐν βεβήλοις ἀποκείμεναι γραφαὶ, ταύτας εἰς τὴν κοινὴν ἁπάντων γνῶσιν ἐξενεγκεῖν, οἵας παρέλαβον· μήτε προστιθέντες αὐταῖς τι, μήτε ἀφαιροῦντες· ἐν αἷς καὶ μῦθοί τινες ἐνῆσαν ὑπὸ τοῦ πολλοῦ πεπιστευμένοι χρόνου, καὶ θεατρικαί τινες περιπέτειαι, πολὺ τὸ ἠλίθιον ἔχειν τοῖς νῦν δοκοῦσαι. λέξιν τε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἐπετήδευσαν, ὅσοι τοὺς αὐτοὺς προείλοντο τῶν διαλέκτων χαρακτῆρας, τὴν σαφῆ καὶ κοινὴν, καὶ καθαρὰν, καὶ σύντομον, καὶ τοῖς πράγμασι προσφυῆ, καὶ μηδεμίαν σκευωρίαν ἐπιφαίνουσαν τεχνικήν. ἐπιτρέχει μέντοι τις

ὥρα

ὥσπερ τοῖς ἔργοις αὐτῶν· καὶ χάρις τοῖς μὲν πλείων, τοῖς δ' ἐλάττων· δι' ἣν ἔτι μένουσιν αὐτῶν αἱ γραφαί. ὁ δ' Ἁλικαρνασσεὺς Ἡρόδοτος, γενόμενος ὀλίγῳ πρότερον τῶν Περσικῶν, παρεκτείνας δὲ μέχρι τῶν Πελοποννησιακῶν, τήν τε πραγματικὴν προαίρεσιν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐξήνεγκε καὶ λαμπρότερον, οὔτε πόλεως μιᾶς, οὔτ' ἔθνους ἑνὸς ἱστορίαν προελόμενος ἀναγράψαι· πολλὰς δὲ καὶ διαφόρους πράξεις ἔκ τε τῆς Εὐρώπης, ἔκ τε τῆς Ἀσίας, ἐς μίαν περιγραφὴν πραγματείας ἀγαγεῖν. ἀρξάμενος οὖν ἀπὸ τῆς τῶν Λυδῶν δυναστείας, μέχρι τοῦ Περσικοῦ πολέμου κατεβίβασε τὴν ἱστορίαν, πάσας τὰς ἐν τοῖς τεσσαράκοντα καὶ διακοσίοις ἔτεσι γενομένας πράξεις ἐπιφανεῖς Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων, μιᾷ συντάξει περιλαβών· καὶ τῇ λέξει προσεπέδωκε τὰς παραλειφθείσας ὑπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων ἀρετάς. Τούτοις ἐπιγενόμενος Θουκυδίδης, οὔτ' ἐφ' ἑνὸς ἐβουλήθη τόπου καθιδρῦσαι τὴν ἱστορίαν, ὡς οἱ περὶ τὸν Ἑλλάνικον ἐποίησαν, οὔτε τὰς ἐξ ἁπάσης χώρας Ἕλλησιν ἢ βαρβάροις ἐπιτελεσθείσας πράξεις εἰς μίαν ἱστορίαν συναγαγεῖν, μιμησάμενος Ἡρόδοτον· τῆς μὲν προτέρας ὑποθέσεων, ὡς εὐτελοῦς καὶ ταπεινῆς, καὶ οὐ πολλὰ δυνησομένης τοὺς ἀναγινώσκοντας ὠφελῆσαι· τῆς δὲ ὑστέρας, ὡς μείζονος ἢ δυνατῆς πεσεῖν εἰς σύνοψιν ἀνθρωπίνου λογισμοῦ, κατὰ τὸν ἀκριβέστατον τῶν τρόπων· ἕνα δὲ προχειρισάμενος πόλεμον, ὃν ἐπολέμησαν Ἀθηναῖοι καὶ Πελοποννήσιοι πρὸς ἀλλήλους, τοῦτον ἐσπούδασεν ἀναγράψαι· ἐρρωμένος τε τὸ σῶμα, καὶ τὴν διάνοιαν ὑγιαίνων, καὶ μέχρι παντὸς αὐτοῦ βιώσας· καὶ οὐκ ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀκουσμάτων τὰς πράξεις συντιθείς· ἀλλ' οἷς μὲν αὐτὸς παρῆν, ἐξ ἐμπειρίας· ὧν δ' ἀπελείφθη διὰ τὴν φυγήν, παρὰ τῶν ἄριστα γιγνωσκόντων πυνθανόμενος. πρῶτον μὲν δὴ κατὰ τοῦτο διήλλαξε τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων, λέγω δὲ κατὰ τὸ λαβεῖν ὑπόθεσιν μήτε μονόκωλον παντάπασιν, μηδ' εἰς πολλὰ μεμερισμένην καὶ ἀσυνάρτητα κεφάλαια· ἔπειτα κατὰ τὸ μηδὲν αὐτῇ μυθῶδες προσάψαι, μηδ' εἰς ἀπάτην καὶ γοητείαν τῶν πολλῶν ἐκτρέψαι τὴν γραφήν, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ πάντες ἐποίησαν, λαμίας τινὰς ἱστοροῦντες ἐν ὕλαις καὶ νάπαις ἐκ γῆς ἀνιεμένας, καὶ ναΐδας ἀμφιβίους ἐκ ταρτάρων ἐξιούσας, καὶ διὰ πελάγους νηχομένας, καὶ μιξοθῆρας, καὶ ταύτας εἰς ὁμιλίαν ἀνθρώποις συνερχομένας, καὶ ἐκ θνητῶν καὶ θείων συνουσιῶν γονὰς ἡμιθέους, καὶ ἄλλας τινὰς ἀπίστους τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ, καὶ πολὺ τὸ ἀνόητον ἔχειν δοκούσας ἱστορίας. Ταῦτα δ' εἰπεῖν προήχθην, οὐκ ἐπιτιμῶν ἐκείνοις τοῖς ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἔχων συγγνώμην, εἰ καὶ τῶν μυθικῶν ἥψαντο πλασμάτων, ἐθνικὰς καὶ τοπικὰς ἐκφέροντες ἱστορίας. ἐν ἅπασι γὰρ ἀνθρώποις, καὶ κοινῇ κατὰ τόπους, καὶ κατὰ πόλεις ἰδίᾳ, μνῆμαί τινες ἐσώζοντο καὶ τῶν τοιούτων ἀκουσμάτων, ὥσπερ ἔφην. ἃς 105 διαδεχόμενοι παῖδες παρὰ πατέρων, ἐπιμελὲς ἐποιοῦντο παραδιδόναι τοῖς ἐκγόνοις· καὶ τοὺς βουλομένους αὐτὰς εἰς τὸ κοινὸν ἐκφέρειν, οὕτως ἠξίουν συγγράφειν, ὡς παρὰ τῶν ἀρχαίων ἐδέξαντο. ἐκείνοις μὲν οὖν τοῖς ἀνδράσιν ἀναγκαῖον ἦν ποικίλλειν τοῖς μυθώδεσιν ἐπεισοδίοις τὰς τοπικὰς ἀναγραφάς· Θουκυδίδῃ δέ, τῷ προελομένῳ μίαν ὑπόθεσιν, ᾗ παρεγένετο αὐτός, οὐχ ἥρμοττεν ἐγκαταμιγνύειν τῇ διηγήσει τὰς θεατρικὰς γοητείας, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀπάτην ἁρμόττεσθαι τῶν ἀναγνωσομένων, ἣν ἐκεῖναι πεφύκασι φέρειν αἱ συντάξεις· ἀλλὰ πρὸς τὴν ὠφέλειαν, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἱστορίας δεδήλωκε, κατὰ λέξιν οὕτω γράφων· "Καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται· ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν, καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτά, ἀρκούντως ἕξει· κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον, ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται." μαρτυρεῖται δὲ τῷ ἀνδρὶ τάχα μὲν ὑπὸ πάντων φιλοσόφων τε καὶ ῥητόρων, εἰ δὲ μή, τῶν γε πλείστων, ὅτι καὶ τῆς ἀληθείας, ἧς ἱέρειαν εἶναι τὴν ἱστορίαν βουλόμεθα, πλείστην ἐποιήσατο πρόνοιαν, οὔτε προστιθεὶς τοῖς πράγμασιν οὐδὲν ὃ μὴ δίκαιον, οὔτε ἀφαιρῶν, οὐδὲ ἐνεξουσιάζων τῇ γραφῇ, ἀνέγκλητον δὲ καὶ καθαρὰν τὴν προαίρεσιν ἀπὸ παντὸς φθόνου, καὶ πάσης κολακείας φυλάττων, μάλιστα δ' ἐν ταῖς περὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν γνώμαις. καὶ γὰρ Θεμιστοκλέους ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ μνησθείς, τὰς ὑπαρχούσας αὐτῷ ἀρετὰς ἀφθόνως ἐπελή-

κατὰ τί διήλλαξε τῶν πρὸ αὐτοῦ.

λυθέ· καὶ τὸν Περικλέους πολλῇ μέν τινι ἀγάμενος ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ, τῆς διαβεβοημένης περὶ αὐτοῦ δόξης ἄξιον εἴρηκεν ἐγκώμιον· περί τε Δημοσθένους τοῦ στρατηγοῦ καὶ Νικίου τοῦ Νικηράτου, καὶ Ἀλκιβιάδου τοῦ Κλεινίου, καὶ ἄλλων στρατηγῶν τε καὶ ῥητόρων ἀναγκασθεὶς λέγειν, ὅσα προσήκοντα ἦν ἑκάστῳ, δεδήλωκε. παραδείγματα δὲ περὶ αὐτῶν φέρειν οὐ δέομαι τοῖς διεληλυθόσιν αὐτοῦ τὰς ἱστορίας. ταῦτα μὲν οὖν ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ἃ περὶ τὸν πραγματικὸν τόπον ὁ συγγραφεὺς κατορθοῖ, καλὰ, καὶ μιμήσεως ἄξια. κεφάλαιον δὲ πάντων, τὸ μηδὲν ἑκουσίως ψεύδεσθαι, μηδὲ μιαίνειν τὴν αὑτοῦ συνείδησιν. ἃ δὲ ἐλλιπέστερον κατεσκεύασε, καὶ ἐφ' οἷς ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ τινὲς, περὶ τὸ τεχνικώτερον μέρος ἐστὶ τοῦ πραγματικοῦ, τὸ λεγόμενον μὲν οἰκονομικὸν, ἐν ἁπάσαις δὲ γραφαῖς ἐπιζητούμενον, ἐάν τε φιλοσόφους προέληταί τις ὑποθέσεις, ἐάν τε ῥητορικάς. ταῦτα δέ ἐστι τὰ περὶ τὴν διαίρεσιν, καὶ τὰ περὶ τάξιν, καὶ τὰ περὶ τὰς ἐξεργασίας. ἄρξομαι δὴ ἀπὸ τῆς διαιρέσεως, προειπὼν ὅτι τῶν πρὸ αὐτοῦ γενομένων συγγραφέων, ἢ κατὰ τόπους μεριζόντων τὰς ἀναγραφὰς, ἢ κατὰ χρόνους διαπαρακολουθήτους, ἐκεῖνος οὐδετέραν τούτων τῶν διαιρέσεων ἐδοκίμασεν. οὔτε γὰρ τοῖς τόποις, ἐν οἷς αἱ πράξεις ἐπετελέσθησαν, ἀκολουθῶν ἐμέρισε τὰς διηγήσεις, ὡς Ἡρόδοτός τε καὶ Ἑλλάνικος, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν πρὸ αὐτοῦ συγγραφέων ἐποίησαν· οὔτε τοῖς χρόνοις, ὡς οἱ τὴν τοπικὴν ἐκδόντες ἱστορίαν, προείλοντο, ἤτοι ταῖς διαδοχαῖς τῶν βασιλέων μερίζοντες τὰς ἀναγραφὰς, ἢ ταῖς τῶν ἱερέων, ἢ ταῖς περιόδοις τῶν ὀλυμπιάδων, ἢ τοῖς ἀποδεικνυμένοις ἄρχουσιν ἐπὶ τὰς ἐνιαυσίους ἀρχάς. καινὴν δέ τινα καὶ ἀτριβῆ τοῖς ἄλλοις πορευθῆναι βουληθεὶς ὁδὸν, θερείαις καὶ χειμερίοις ἐμέρισε τὴν ἱστορίαν. ἐκ δὲ τούτου συμβέβηκεν αὐτῷ τοὐναντίον ἢ προσεδόκησεν. οὐ γὰρ σαφεστέρα γέγονεν ἡ διαίρεσις τῶν χρόνων, ἀλλὰ δυσπαρακολουθητοτέρα κατὰ τὰς ὥρας. ἐφ' ᾧ θαυμάζειν ἄξιον, πῶς αὐτὸν ἔλαθεν, ὅτι πολλῶν ἅμα πραγμάτων κατὰ πολλοὺς τόπους γινομένων, εἰς μικρὰς κατακερματιζομένη τομὰς ἡ διήγησις, οὐκ ἀπολήψεται τὸ τηλαυγὲς φῶς ἐκεῖνο καὶ καθαρὸν, ὡς ἐξ αὐτῶν γὰρ τῶν πραγμάτων φανερόν. ἐν γοῦν τῇ τρίτῃ βίβλῳ· (ταύτῃ γὰρ ἀρκεσθήσομαι μόνον) τὰ περὶ Μιτυληναίους ἀρξάμενος γράφειν, πρὶν ὅλην ἐκπληρῶσαι τὴν διήγησιν, ἐπὶ τὰ Λακεδαιμονίων ἄπεισιν ἔργα· καὶ οὐδὲ ταῦτα συγκορυφώσας, τῆς Πλαταιέων μέμνηται πολιορκίας. ἀφεὶς δὲ καὶ ταύτην ἀτελῆ, τοῦ Μιτυληναϊκοῦ μέμνηται πολέμου. εἶτ' ἐκεῖθεν ἄγει τὴν διήγησιν ἐπὶ τὰ περὶ Κέρκυραν, ὡς ἐστασίασαν, οἱ μὲν Λακεδαιμονίους, οἱ δὲ Ἀθηναίους ἐπαγόμενοι. ἀφεὶς δὲ καὶ ταῦτα ἡμιτελῆ, περὶ τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας τῆς προτέρας Ἀθηναίων ὀλίγα λέγει. εἶτα Ἀθηναίων ἔκπλουν ἐπὶ Πελοπόννησον ἀρξάμενος λέγειν, καὶ Λακεδαιμονίων τῆς ἐπὶ Δωριεῖς στρατείας, τὰ περὶ Λευκάδα πραχθέντα ὑπὸ Δημοσθένους τοῦ στρατηγοῦ, καὶ τὸν πρὸς Αἰτωλοὺς πόλεμον ἐπιπορεύεται· ἐκεῖθεν δὲ ἄπεισιν ἐπὶ Ναύπακτον. ἀτελεῖς δὲ καὶ τοὺς ἠπειρωτικοὺς πολέμους καταλιπὼν, Σικελίας ἅπτεται πάλιν. καὶ μετὰ τοῦτο Δῆλον καθαίρει, καὶ τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος πολεμούμενον ὑπὸ Ἀμβρακιωτῶν, καταλείπει. καὶ τί δεῖ πλείω λέγειν; ὅλη γὰρ ἡ βίβλος οὕτω συγκέκοπται, καὶ τὸ διηνεκὲς τῆς ἀπαγγελίας ἀπολώλεκε. πλανώμεθα δὴ, καθάπερ εἰκὸς, καὶ δυσκόλως τοῖς δηλουμένοις παρακολουθοῦμεν, ταραττομένης ἐν τῷ διασπᾶσθαι τὰ πράγματα τῆς διανοίας, καὶ τὰς ἡμιτελεῖς τῶν ἀκουσθέντων μνήμας οὐ ῥᾳδίως οὐδ' ἀκριβῶς ἀναφερούσης. χρὴ δὲ τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν εἰρομένην καὶ ἀπερίσπαστον εἶναι, ἄλλως τε ἐπειδὰν περὶ πολλῶν γίνηται πραγμάτων καὶ δυσκαταμαθήτων. ὅτι δὲ οὐκ ὀρθὸς ὁ κανὼν οὗτος, οὐδ' οἰκεῖος ἱστορίᾳ, δῆλον. οὐδεὶς γὰρ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων θερείαις καὶ χειμῶσι διεῖλε τὴν ἱστορίαν· ἀλλὰ πάντες τὰς τετριμμένας ἄγειν ἐπὶ τὴν σαφήνειαν μετῆλθον. αἰτιῶνται δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτοῦ τινὲς, ὡς οὔτε ἀρχὴν τῆς ἱστορίας εἰληφότος, ἣν ἐχρῆν, οὔτε

106 τέλος ἐφηρμοκότος αὐτῇ τὸ πρέπον· οὐκ ἐλάχιστον μέρος εἶναι λέγοντες οἰκονομίας ἀγαθῆς, ἀρχήν τε λαβεῖν, ἧς οὐκ ἂν εἴη τι πρότερον, καὶ τέλει περιλαβεῖν τὴν πραγματείαν, ᾧ δόξει μηδὲν ἐνδεῖν· ὧν οὐδετέρου πρόνοιαν αὐτὸν πεποιῆσθαι τὴν προσήκουσαν. τὴν δὲ ἀφορμὴν αὐτοῖς τῆς κατηγορίας ταύτης ὁ συγγραφεὺς παρέσχηκε. προειπὼν γὰρ, ὡς μέγιστος ἐγένετο τῶν πρὸ αὐτοῦ πολέμων ὁ Πελοποννησιακὸς, χρόνου τε μήκει, καὶ παθημάτων πολλῶν συντυ-

Margin notes:

τὰ ἐλλιπέστερον κατεσκευασμένα περὶ τὸν πραγματικὸν τόπον.

μερισμὸς τῆς ἱστορίας οὐ καλῶς.

ἡ τάξις αὐτοῦ καὶ οἰκονομία ἐγκαλεῖται.

συντυχίαις, τελευτῶν τοῦ προοιμίου τὰς αἰτίας βούλεται πρῶτον εἰπεῖν, ἀφ' ὧν τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. διττὰς δὲ ταύτας ὑποθέμενος, τήν τε ἀληθῆ μὲν, οὐκ εἰς ἅπαντας δὲ λεγομένην, τὴν αὔξησιν τῆς Ἀθηναίων πόλεως· καὶ τὴν οὐκ ἀληθῆ μὲν, ὑπὸ δὲ Λακεδαιμονίων πλαττομένην, τὴν Ἀθήνηθεν ἀποσταλεῖσαν Κερκυραίοις κατὰ Κορινθίων συμμαχίαν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς καὶ αὐτῷ δοκούσης, τὴν ἀρχὴν πεποίηται τῆς διηγήσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἑτέρας, κατὰ λέξιν οὕτω γράφων· Ἤρξαντο δὲ Ἀθηναῖοι αὐτοῦ καὶ Πελοποννήσιοι, λύσαντες τὰς τριακοντούτεις σπονδὰς, αἳ αὐτοῖς ἐγένοντο μετὰ τὴν Εὐβοίας ἅλωσιν. διότι δὲ ἔλυσαν, τὰς αἰτίας προέγραψα πρῶτον, καὶ τὰς διαφορὰς τοῦ μή τινα ζητῆσαί ποτε, ἐξ ὅτου τοσοῦτος πόλεμος τοῖς Ἕλλησι κατέστη. τὴν μὲν γὰρ ἀληθεστάτην πρόφασιν, ἀφανεστάτην δὲ λόγῳ, τοὺς Ἀθηναίους ἡγοῦμαι, μεγάλους γιγνομένους, καὶ φόβον παρέχοντας τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἀναγκάσαι ἐς τὸ πολεμεῖν. αἱ δὲ ἐς τὸ φανερὸν λεγόμεναι αἰτίαι, αἵδ' ἦσαν ἑκατέρων· ἀφ' ὧν λύσαντες τὰς σπονδὰς, ἐς τὸν πόλεμον κατέστησαν· Ἐπίδαμνός ἐστι πόλις ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον. προσοικοῦσι δ' αὐτὴν Ταυλάντιοι βάρβαροι, Ἰλλυρικὸν ἔθνος. καὶ μετὰ τοῦτο διεξέρχεται τὰ περὶ Ἐπίδαμνον, καὶ τὰ περὶ Κέρκυραν, καὶ τὰ περὶ Ποτίδαιαν, καὶ τὴν Πελοποννησίων σύνοδον εἰς Σπάρτην· καὶ τοὺς ῥηθέντας ἐκεῖ κατὰ τῆς Ἀθηναίων πόλεως λόγους. ταῦτα δὲ μέχρι δισχιλίων ἐκμηκύνας στίχων, τότε περὶ τῆς ἑτέρας αἰτίας τὸν λόγον ἀποδίδωσι τῆς ἀληθοῦς τε, καὶ αὐτῷ δοκούσης, ἐνθένδε ἀρξάμενος.

Ἐψηφίσαντο δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι τὰς σπονδὰς λελύσθαι καὶ πολεμεῖν Ἀθηναίοις, οὐ τοσοῦτον τῶν συμμάχων πεισθέντες τοῖς λόγοις, ὅσον φοβούμενοι τοὺς Ἀθηναίους, μὴ ἐπὶ μεῖζον δυνηθῶσιν, ὁρῶντες αὐτοῖς τὰ πολλὰ τῆς Ἑλλάδος ὑποχείρια ἤδη ὄντα. οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι τρόπῳ τοιῷδε ἦλθον ἐπὶ τὰ πράγματα, ἐν οἷς ηὐξήθησαν. οἷς ἐπιτίθησι τὰ ἔργα τῆς πόλεως, ὅσα μετὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον ἕως τοῦ Πελοποννησιακοῦ διεπράξαντο, κεφαλαιωδῶς καὶ ἐπιτροχάδην ἐν ἐλάττοσιν ἢ πεντακοσίοις στίχοις. ἀναμνησθεὶς δ' ὅτι πρότερα τῶν Κερκυραϊκῶν ἦν, καὶ οὐκ ἀπ' ἐκείνων ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἀπὸ τούτων, ταῦτα πάλιν κατὰ λέξιν γράφει· Μετὰ ταῦτα δὲ ἤδη γίγνεται οὐ πολλοῖς ἔτεσιν ὕστερον τὰ προειρημένα, τά τε Κερκυραϊκὰ καὶ τὰ Ποτιδαιατικὰ, καὶ ὅσα πρόφασις [μεταξὺ] τοῦδε τοῦ πολέμου κατέστη. ταῦτα δὲ ξύμπαντα, ὅσα ἔπραξαν οἱ Ἕλληνες πρός τε ἀλλήλους καὶ [πρὸς] τὸν βάρβαρον, ἐγένετο ἐν ἔτεσι πεντήκοντα μάλιστα, μεταξὺ τῆς τε Ξέρξου ἀναχωρήσεως, καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦδε τοῦ πολέμου· ἐν οἷς οἱ Ἀθηναῖοι τήν τε ἀρχὴν ἐγκρατεστέραν κατεστήσαντο, καὶ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα ἐχώρησαν δυνάμεως· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, αἰσθόμενοι, οὔτε ἐκώλυον, εἰ μὴ ἐπὶ βραχὺ, ἡσυχάζοντες τὸ πλέον τοῦ χρόνου, ὄντες μὲν καὶ πρὸ τοῦ μὴ ταχεῖς ἰέναι ἐς τοὺς πολέμους, εἰ μὴ ἀναγκάζοιντο, τὸ δέ τι καὶ πολέμοις οἰκείοις ἐξειργόμενοι· πρὶν δὴ ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων σαφῶς ἤρετο, καὶ τῆς ξυμμαχίας αὐτῶν ἥπτοντο. τότε δὲ οὐκέτι ἀνασχετὸν ἐποιοῦντο, ἀλλ' ἐπιχειρητέα ἐδόκει εἶναι πάσῃ προθυμίᾳ, καὶ καθαιρετέα ἡ ἰσχὺς, ἢν δύνωνται, ἀραμένοις τόνδε τὸν πόλεμον. ἐχρῆν δὲ αὐτὸν, ἀρξάμενον τὰς αἰτίας τοῦ πολέμου ζητεῖν, πρότερον ἀποδοῦναι τὴν ἀληθῆ καὶ ἑαυτῷ δοκοῦσαν. ἥ τε γὰρ φύσις ἀπῄτει τὰ πρότερα τῶν ὑστέρων ἄρχειν, καὶ τἀληθῆ πρὸ τῶν ψευδῶν λέγεσθαι· ἥ τε τῆς διηγήσεως εἰσβολὴ κρείττων ἂν ἐγένετο μακρῷ, τοιαύτης οἰκονομίας τυχοῦσα. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνό τις ἂν εἰπεῖν ἔχοι, τῶν ἀπολογεῖσθαι περὶ αὐτοῦ βουλομένων, ὅτι μικρὰ καὶ οὐκ ἄξια λόγου τὰ πράγματα ἦν, ἢ κοινὰ καὶ κατημαξευμένα τοῖς πρὸ αὐτοῦ, ὥστε μηδὲν δεῖν ἀπὸ τούτων ἀρχὴν ποιεῖσθαι. αὐτὸς γὰρ ὡς ἐκλειφθέντα τὸν τόπον τοῦτον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἄξιον ἱστορίας ὑπείληφεν, αὐταῖς λέξεσιν οὕτω γράφων· Ἔγραψα δὲ αὐτὰ, καὶ τὴν ἐκβολὴν τοῦ λόγου ἐποιησάμην διὰ τόδε, ὅτι τοῖς πρὸ ἐμοῦ ἅπασιν ἐκλιπὲς τὸ χωρίον τοῦτο ἦν· καὶ ἢ τὰ πρὸ τῶν Μηδικῶν Ἑλληνικὰ ξυνετίθεσαν, ἢ αὐτὰ τὰ Μηδικά· τούτων δὲ, ὧνπερ καὶ ἥψατο ἐν τῇ Ἀττικῇ ξυγγραφῇ Ἑλλάνικος, βραχέως τε καὶ τοῖς χρόνοις οὐκ ἀκριβῶς ἐπεμνήσθη. ἅμα δὲ καὶ τῆς ἀρχῆς ἀπόδειξιν ἔχει τῆς τῶν Ἀθηναίων, ἐν οἵῳ τρόπῳ κατέστη. ἱκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο τεκμήριον ἦν τοῦ μὴ κατὰ τὸν ἄριστον τρόπον ᾠκονομῆσθαι

τὴν διήγησιν ὑπ' αὐτοῦ λέγω δὴ ὃ μὴ κατὰ φύσιν ἔχειν προσέσεσι δὲ τούτῳ καὶ ὃ μὴ εἰς ἃ δεῖ κεφάλαια, τετελευτηκέναι τὴν ἱστορίαν. ἔτη γὰρ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι περιειληφότος τοῦ πολέμου, πάντα τὸν χρόνον τοῦτον ἕως τῆς καταλύσεως αὐτοῦ βιώσας, μέχρι τοῦ δευτέρου καὶ εἰκοστοῦ κατεβίβασεν ἔτους τὴν ἱστορίαν, τῇ περὶ Κυνὸς σῆμα ναυμαχίᾳ τὴν ὀγδόην βίβλον παρεκτείνας· καὶ ταῦτα προειρηκὼς ἐν τῷ προοιμίῳ, πάντα περιειλῆφθαι τὰ πραχθέντα κατὰ τόνδε τὸν πόλεμον. καὶ ἐν τῇ πέμπτῃ βίβλῳ πάλιν συνανακεφαλαιῶν τοὺς χρόνους ἀφ' οὗ τε ἤρξατο, καὶ μέχρις οὗ προελθὼν κατελύθη, ταῦτα κατὰ λέξιν γέγραφε· Καὶ τοῖς [ἀπὸ] χρησμοῦ τι
107 ἰσχυρισαμένοις, μόνον δὴ τοῦτο ὀχυρῶς ξυμβάν. αἰεὶ γὰρ ἔγωγε μέμνημαι, καὶ ἀρχομένου τοῦ πολέμου, καὶ μέχρις οὗ ἐτελεύτησε, προφερόμενον ὑπὸ πολλῶν, ὅτι τρὶς ἐννέα ἔτη δέοι γενέσθαι αὐτόν. ἐπεβίων δὲ διὰ παντὸς αὐτοῦ, αἰσθανόμενός τε τῇ ἡλικίᾳ, καὶ προσέχων τὴν γνώμην, ὅπως ἀκριβῶς τι εἴσομαι· καὶ ξυνέβη μοι φεύγειν τὴν ἐμαυτοῦ, ἔτη εἴκοσι μετὰ τὴν ἐς Ἀμφίπολιν στρατηγίαν, καὶ γενομένῳ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς πράγμασι, καὶ οὐχ ἧσσον τοῖς Πελοποννησίοις διὰ τὴν φυγὴν, καθ' ἡσυχίαν τι αὐτῶν μᾶλλον αἰσθέσθαι. τὴν οὖν μετὰ [τὰ] δέκα ἔτη διαφοράν τε καὶ ξύγχυσιν τῶν σπονδῶν, καὶ τὰ ἔπειτα, ὡς ἐπολεμήθη, ἐξηγήσομαι. ὅτι δὲ καὶ περὶ τὰς ἐξεργασίας τῶν κεφαλαίων ἧττον ἐπιμελής ἐστιν, ἢ πλείονας τοῦ δέοντος λόγους ἀποδιδοὺς τοῖς ἐλαττόνων δεομένοις, ἢ ῥαθυμότερον ἐπιτρέχων τὰ δεόμενα πλείονος ἐξεργασίας, πολλοῖς τεκμηρίοις βεβαιῶσαι δυνάμενος, ὀλίγοις χρήσομαι. τὰς μὲν περὶ τὰς Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων ναυμαχίας ἀμφοτέρας περὶ τὴν τελευτὴν τῆς δευτέρας βίβλου γράφει ἀρξάμενος· ἐν αἷς πρὸς ἑπτὰ καὶ τετταράκοντα ναῦς Πελοποννησίων εἴκοσι ναυσὶν Ἀθηναῖοι μόνοι πρὸς πολλαπλασίους τῶν βαρβάρων ναυμαχήσαντες, ἃς μὲν διέφθειραν, ἃς δὲ αὐτάνδρους ἔλαβον, οὐκ ἐλάττους ἢ ὅσας ἔσχον ἐπὶ τὸν πόλεμον. θήσω δὲ καὶ τὴν λέξιν αὐτοῦ· Ἐγένετο [δὲ] μετὰ ταῦτα καὶ ἡ ἐπ' Εὐρυμέδοντι ποταμῷ ἐν Παμφυλίᾳ πεζομαχία, καὶ ναυμαχία Ἀθηναίων καὶ τῶν ξυμμάχων πρὸς Μήδους· καὶ ἐνίκων τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀμφότερα Ἀθηναῖοι, Κίμωνος τοῦ Μιλτιάδου στρατηγοῦντος, καὶ εἷλον τριήρεις Φοινίκων, καὶ διέφθειραν τὰς πάσας ἐς διακοσίας. ὅμοια δ' ἐστὶ παρ' αὐτῷ καὶ τὰ κατὰ τὰς πεζικὰς μάχας, ἢ μηκυνόμενα πέρα τοῦ δέοντος, ἢ συναγόμενα εἰς ἔλαττον τοῦ μετρίου. τὰ μὲν γε περὶ Πύλον Ἀθηναίοις πραχθέντα, καὶ τὰ περὶ τὴν Σφακτηρίαν καλουμένην νῆσον, ἐν ᾗ Λακεδαιμονίους κατακλείσαντες ἐξεπολιόρκησαν, ἀρξάμενος ἐν τῇ τετάρτῃ βίβλῳ διηγεῖται, καὶ μεταξὺ τοῦ πολέμου τοῦδε πράξεις τινὰς ἑτέρας παραδιηγησάμενος, εἶτ' αὖθις ἐπιστρέψας ἐπὶ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἑξῆς, ἅπαντα τὰ γενόμενα κατὰ τὰς μάχας ὑπ' ἀμφοτέρων διελήλυθεν ἀκριβῶς καὶ δυνατῶς· πλείοσιν ἢ τριακοσίοις στίχοις αὐτὸς ἀποδεδωκὼς τὰς μάχας· καὶ ταῦτα οὐ πολλῶν ὄντων, οὔτε τῶν ἀπολομένων, οὔτε τῶν παραδόντων τὰ ὅπλα. αὐτὸς γέ τοι συγκεφαλαιούμενος τὰ περὶ τὴν μάχην, κατὰ λέξιν οὕτω γράφει· Ἀπέθανον δὲ ἐν τῇ νήσῳ, καὶ ζῶντες ἐλήφθησαν τοσοίδε· εἴκοσι μὲν ὁπλῖται διέβησαν καὶ τετρακόσιοι οἱ πάντες. τούτων ζῶντες ἐκομίσθησαν ὀκτὼ ἀποδέοντες τριακόσιοι· οἱ δ' ἄλλοι, ἀπέθανον. καὶ Σπαρτιᾶται τούτων ἦσαν τῶν ζώντων [περὶ] εἴκοσι καὶ ἑκατόν. Ἀθηναίων δὲ οὐ πολλοὶ διεφθάρησαν. τῆς δὲ Νικίου στρατηγίας μνησθεὶς, ὅτι ναῦς ἑξήκοντα, καὶ δισχιλίους ὁπλίτας Ἀθηναίων ἐπαγόμενος, ἐπὶ Πελοπόννησον ἔπλευσε· κατακλείσας δὲ Λακεδαιμονίους εἰς τὰ φρούρια, τοὺς ἐν Κυθήροις κατοικοῦντας ἐξεπολιόρκησε, καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου πολλὴν ἐδῄωσεν· ἐξ ἧς αἰχμαλώτων πλῆθος ἐπαγόμενος, ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας· οὕτως εἴρηκεν ἐπιτροχάδην, περὶ μὲν τῶν ἐν Κυθήροις πραγμάτων· Καὶ μάχης γενομένης, ὀλίγον μέν τινα χρόνον ὑπέστησαν οἱ Κυθήριοι· ἔπειτα τραπόμενοι, κατέφυγον εἰς τὴν ἄνω πόλιν· καὶ ὕστερον ξυνέβησαν πρὸς Νικίαν καὶ τοὺς ξυνάρχοντας. Ἀθηναίοις ἐπιτρέψαι περὶ σφῶν αὐτῶν, πλὴν θανάτου. περὶ δὲ τῆς Αἰγινητῶν ἁλώσεως τῶν ἐν Θυρέᾳ· Ἐν τούτῳ δ' οἱ Ἀθηναῖοι κατασχόντες, καὶ χωρήσαντες εὐθὺς πάσῃ τῇ στρατιᾷ, αἱροῦσι τὴν Θυρέαν. καὶ τήν τε πόλιν κατέκαυσαν, καὶ τὰ ἐνόντα ἐξεπόρθησαν· τούς τε Αἰγινήτας, ὅσοι μὴ ἐν χερσὶ διεφθάρησαν, ἄγοντες, ἀφίκοντο εἰς τὰς Ἀθήνας. γενομένων δὲ περὶ τὰς πόλεις ἀμφοτέρας εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου μεγάλων συμφορῶν, δι' ἃς ἐπα-

περὶ τῶν κεφαλαίων τὰς ἐξεργασίας ἧττον ἐπιμελής ἐστι.

ἃς ἐπα-

καὶ ἐπεθύμησαν ἀμφότεραι τῆς εἰρήνης, περὶ μὲν τῆς προτέρας, ὅτε Ἀθηναῖοι, τετμημένης μὲν αὐτοῖς τῆς χώρας, διεφθαρμένης δὲ τῆς πόλεως ὑπὸ λοιμοῦ, πᾶσαν ἀπογνόντες βοήθειαν ἄλλην, ἀπέστειλαν πρεσβείαν εἰς Σπάρτην, εἰρήνης τυχεῖν δεόμενοι· οὔτε τοὺς ἀποσταλέντας ἄνδρας εἴρηκεν, οὔτε τοὺς ῥηθέντας ἐκεῖ λόγους ὑπ' αὐτῶν, οὔτε τοὺς ἐναντιωθέντας, ὑφ' ὧν πεισθέντες Λακεδαιμόνιοι τὰς διαλλαγὰς ἀπεψηφίσαντο· φαύλως δέ πως καὶ ῥαθύμως, ὡς περὶ μικρῶν καὶ ἀδόξων πραγμάτων, ταῦτα εἴρηκε· Μετὰ δὲ τὴν δευτέραν εἰσβολὴν τῶν Πελοποννησίων, οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς ἥ τε γῆ αὐτῶν ἐτέτμητο τὸ δεύτερον, καὶ ἡ νόσος ἐπέκειτο ἅμα καὶ ὁ πόλεμος, ἠλλοίωντο τὰς γνώμας· καὶ τὸν Περικλέα ἐν αἰτίᾳ εἶχον, ὡς πείσαντα σφᾶς πολεμεῖν, καὶ δι' ἐκεῖνον ταῖς συμφοραῖς περιπεπτωκότες· πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους ὥρμηντο ξυγχωρεῖν. καὶ πρέσβεις τινὰς πέμψαντες πρὸς αὐτούς, ἄπρακτοι ἐγένοντο. περὶ δὲ τῆς ὑστέρας, ὅτε Λακεδαιμόνιοι τοὺς περὶ Πύλον ἁλόντας τριακοσίους κομίσασθαι προθέμενοι, πρεσβείαν ἀπέστειλαν εἰς τὰς Ἀθήνας· καὶ τοὺς λόγους εἴρηκε τοὺς ὑπὸ τοῦ Λακεδαιμονίου ῥηθέντας τότε, καὶ τὰς αἰτίας ὑπεξήλυθε, δι' ἃς οὐκ ἐπετελέσθησαν αἱ σπονδαί. εἰ μὲν οὖν ἡ ἐπὶ τῆς Ἀθηναίων πρεσβείας τὰ κεφάλαια τῶν γενομένων περιειληφυῖα δήλωσις ἤρκει· λόγων δὲ καὶ παρακλήσεων, αἷς ἐχρήσαντο οἱ πρέσβεις, οὐδὲν ἔδει, μήτε πεισθέντων μήτε δεξαμένων τὰς σπονδὰς Λακεδαιμονίων· τί δή ποτε οὐ τὴν αὐτὴν προαίρεσιν ἐφύλαξε καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ τῆς Σπάρτης ἀφικομένων εἰς τὰς Ἀθήνας; οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι διαπραξάμενοι τὴν εἰρήνην ἀπῆλθον. εἰ δ' ἀκριβῶς δεῖ ταῦτα εἰρῆσθαι, διὰ τί παρέλιπε ῥαθύμως ἐκεῖνα; οὐ γὰρ δή γε ἀσθενείᾳ δυνάμεως ἐξείργετο περὶ ἀμφοτέρων τοὺς ἐνόντας εὑρεῖν τε καὶ ἐξειπεῖν λόγους. εἰ δὲ δὴ κατὰ λογισμόν τινα 108 τὴν ἑτέραν προείλετο πρεσβείαν ἐξεργάσασθαι, οὐκ ἔχω συμβαλεῖν, κατὰ τί τὴν Λακωνικὴν προέκρινε τῆς Ἀττικῆς μᾶλλον, τὴν ὑστέραν τοῖς χρόνοις ἀντὶ τῆς προτέρας, καὶ τὴν ἀλλοτρίαν ἀντὶ τῆς ἰδίας, καὶ τὴν ἐπ' ἐλάττοσι κακοῖς γινομένην, ἀντὶ τῆς ἐπὶ μείζοσι. πόλεων δὲ ἁλώσεις καὶ κατασκαφάς, καὶ ἀνδραποδισμούς, καὶ ἄλλας τοιαύτας συμφορὰς πολλάκις ἀναγκασθεὶς γράφειν, ποτὲ μὲν οὕτως ὠμά, καὶ δεινά, καὶ οἴκτων ἄξια φαίνεσθαι ποιεῖ τὰ πάθη, ὥστε μηδεμίαν ὑπερβολὴν μήτε ἱστοριογράφοις, μήτε ποιηταῖς καταλιπεῖν· ποτὲ δὲ οὕτω ταπεινὰ καὶ μικρά, ὥστε μηδ' εἰς αἴσθησιν ἡμῶν τι πεσεῖν γνώρισμα τοῖς ἀναγινώσκουσι τὸν ἄνδρα. λέγων τε ἃ περὶ τῆς Πλαταιέων πόλεως εἴρηκε, καὶ περὶ τῆς Μιτυληναίων, καὶ περὶ τῆς Μηλίων, οὐδὲν δέομαι τὰς λέξεις ἐκείνας φέρειν, ἐν αἷς ἀπὸ τῆς ἄκρας δυνάμεως ἐξείργασται τὰς συμφορὰς αὐτῶν· ἐν αἷς δ' ὑποβραχεῖ καὶ μικρὰ ποιεῖ τὰ πάθη αὐτῶν, κατὰ πολλοὺς τόπους τῆς ἱστορίας, τούτων μνησθήσομαι· Περὶ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τούτοις Σκιωναίους Ἀθηναῖοι ἐκπολιορκήσαντες, ἀπέκτειναν τοὺς ἡβῶντας· παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἠνδραπόδισαν· καὶ τὴν γῆν Πλαταιεῦσιν ἔδωκαν νέμεσθαι. καὶ Ἀθηναῖοι πάλιν ἐς Εὔβοιαν διαβάντες, Περικλέους στρατηγοῦντος, κατεστρέψαντο πᾶσαν· καὶ τὴν μὲν ἄλλην ὁμολογίᾳ κατέστησαν· Ἑστιαιεῖς δ' ἐξοικίσαντες, αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον. ἀνέστησαν δὲ Αἰγινήτας τῷ αὐτῷ χρόνῳ τούτῳ ἐξ Αἰγίνης Ἀθηναῖοι, αὐτούς τε, καὶ γυναῖκας, καὶ παῖδας, ἐπικαλέσαντες οὐχ ἥκιστα τοῦ πολέμου σφίσιν αἰτίους εἶναι· καὶ τὴν Αἴγιναν ἀσφαλέστερον αὐτοὶ ἐφαίνοντο, τῇ Πελοποννησίων ἐπικειμένην, αὐτῶν πέμψαντες ἐποίκους, ἔχειν. πολλὰ καὶ ἄλλα τις ἂν εὕροι δι' ὅλης τῆς ἱστορίας, ἢ τῆς ἄκρας ἐξεργασίας τετυχηκότα, καὶ μήτε πρόσθεσιν δεχόμενα, μήτ' ἀφαίρεσιν· ἢ ῥαθύμως ἐπιτετροχασμένα, καὶ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔμφασιν ἔχοντα τῆς δεινότητος ἐκείνης, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς δημηγορίαις, καὶ ἐν τοῖς διαλόγοις, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ῥητορείαις. ὧν προνοούμενος, ἔοικεν ἀτελῆ τὴν ἱστορίαν καταλιπεῖν, ὡς καὶ Κράτιππος, ὁ συνακμάσας αὐτῷ, καὶ τὰ παραλειφθέντα ὑπ' αὐτοῦ συναγαγών, γέγραφεν οὐ μόνον ταῖς πράξεσιν αὐταῖς ἐμποδὼν γεγενῆσθαι λέγων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν ὀχληρὰς εἶναι. τοῦτό γέ τοι συνέντα αὐτόν, ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς ἱστορίας φησὶ μηδεμίαν τάξαι ῥητορείαν, πολλῶν μὲν κατὰ τὴν Ἰωνίαν γενομένων, πολλῶν δ' ἐν ταῖς Ἀθήναις, ὅσα διὰ λόγων καὶ δημηγοριῶν ἐπράχθη. εἴ γέ τοι τὴν πρώτην καὶ τὴν ὀγδόην βίβλον ἀντιπαρεξετάζοι τις ἀλλήλαις, οὔτε τῆς αὐτῆς ἂν προαιρέσεως δόξειεν ἀμφοτέρας ὑπάρχειν, οὔτε τῆς αὐτῆς δυνάμεως. ἡ μὲν γάρ, ὀλίγα πράγματα καὶ μικρὰ

περιέχουσα, πλῆθος τῶν ῥητορειῶν· ἡ δὲ, περὶ πολλὰς καὶ μεγάλας συνταχθεῖσα πράξεις, διηγηματικῶν ἀπαιτεῖ λόγων. ἤδη δὲ ἔγωγε καὶ ἐν αὐταῖς ἔδοξα ταῖς ῥητορείαις τοῦτο συμβεβηκέναι τῷ ἀνδρὶ τὸ πάθος, ὥστε περὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἐν ᾧ αὐτοῦ χωρῷ τιθέναι μὲν, ἃς οὐκ ἔδει, παραλιπεῖν δὲ, ἃς ἔδει λέγεσθαι. οἷόν τι καὶ περὶ τῆς Μιτυληναίων πόλεως ἐν τῇ τρίτῃ βίβλῳ πεποίηκε. μετὰ γὰρ τὴν ἅλωσιν αὐτῆς, καὶ τὴν τῶν αἰχμαλώτων ἄφιξιν, οὓς ἀπέστειλεν ὁ στρατηγὸς Πάχης, διττῶν ἐκκλησιῶν γινομένων ἐν ταῖς Ἀθήναις, τοὺς μὲν ἐν τῇ προτέρᾳ ῥηθέντας ὑπὸ τῶν δημαγωγῶν λόγους παρέλιπεν, ὡς οὐκ ἀναγκαίους· ἐν ᾗ τούς τε αἰχμαλώτους ἀποκτεῖναι ὁ δῆμος ἐψηφίσατο, καὶ τοὺς ἄλλους Μιτυληναίους ἡβηδὸν, γυναῖκας δὲ καὶ παῖδας ἀνδραποδίσαι· τοὺς δ' ἐν τῇ ὑστεραίᾳ πάλιν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ῥηθέντας, ἐν ᾗ μετάνοιά τις ὑπεισῆλθε τοὺς πολλοὺς, περὶ τὴν αὐτὴν συνταχθέντας ὑπόθεσιν, παρέλαβεν ὡς ἀναγκαίους. ὁ δὲ δὴ περιβόητος ἐπιτάφιος, ὃν ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ διελήλυθε, κατὰ τίνα δή ποτε λογισμὸν ἐν τούτῳ κεῖται τῷ τόπῳ μᾶλλον, ἢ οὐκ ἐν ἑτέρῳ; εἴτε γὰρ ἐν ταῖς μεγάλαις συμφοραῖς τῆς πόλεως, ἐν αἷς Ἀθηναίων πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ μαχόμενοι διεφθάρησαν, τοὺς εἰωθότας ὀλοφυρμοὺς ἐπ' αὐτοῖς ἔδει λέγεσθαι· εἴτ' ἐπὶ ταῖς μεγάλαις εὐπραγίαις, ἐξ ὧν δόξα τις ἐπιφανὴς ἢ δύναμις ἐγένετο τῇ πόλει, τιμᾶσθαι τοῖς ἐπιταφίοις ἐπαίνοις τοὺς ἀποθανόντας· ἐν ᾗ βούλεταί τις μᾶλλον βίβλῳ, ἢ ἐν ταύτῃ, τὸν ἐπιτάφιον ἥρμοττεν εἰρῆσθαι. ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ, οἱ κατὰ τὴν πρώτην τῶν Πελοποννησίων εἰσβολὴν πεσόντες Ἀθηναῖοι, χωρὶς εἰ δή τινες ἦσαν ὀλίγοι, καὶ οὐδ' οὗτοι λαμπρόν τι πράξαντες ἔργον, ὡς αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης γράφει. προειπὼν γὰρ περὶ τοῦ Περικλέους, ὅτι τὴν πόλιν ἐφύλαττε, καὶ δι' ἡσυχίας » μάλιστα, ὅσον ἐδύνατο, εἶχεν· ἱππέας μέντοι [τινὰς] ἐξέπεμπεν ἀεὶ, τοῦ μὴ προδρόμους ἀπὸ » τῆς στρατιᾶς ἐπιπίπτοντας ἐς τοὺς ἀγροὺς τοὺς ἐγγὺς τῆς πόλεως, κακουργεῖν· καὶ ἱππομαχίαν » φησὶ γενέσθαι βραχεῖαν ἐν Φρυγίοις, τῶν τε Ἀθηναίων τέλει ἑνὶ τῶν ἱππέων, καὶ Θεσσα» λοῖς μετ' αὐτῶν, πρὸς τοὺς Βοιωτῶν ἱππέας· ἐν ᾗ οὐκ ἔλαττον ἔσχον οἱ Θεσσαλοὶ καὶ Ἀθη» ναῖοι, μέχρις οὗ προσβοηθησάντων τοῖς Βοιωτοῖς τῶν ὁπλιτῶν, τροπὴ ἐγένετο αὐτῶν· καὶ ἀπέ» θανον τῶν Θεσσαλῶν καὶ Ἀθηναίων οὐ πολλοί· ἀνείλοντο μέντοι αὐτοὺς αὐθημερὸν ἀσπόνδους· » καὶ οἱ Πελοποννήσιοι τρόπαιον τῇ ὑστεραίᾳ ἔστησαν. ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ βίβλῳ οἱ μετὰ Δημοσθένους, περὶ Πύλον, ἀγωνισάμενοι πρὸς Λακεδαιμονίων δύναμιν καὶ ἐκ γῆς καὶ ἐκ θαλάττης, καὶ νικήσαντες ἐν ἀμφοτέραις ταῖς μάχαις, δι' οὓς ἡ πόλις αὐχήματος ἐπληρώθη, πολλῷ πλείους τε καὶ κρείττους ἦσαν ἐκείνων. τί δή ποτε οὖν ἐπὶ μὲν τοῖς ὀλίγοις ἱππεῦσι, καὶ οὐδεμίαν οὔτε δόξαν οὔτε δύναμιν τῇ πόλει κτησαμένοις, τάς τε πατρίους ἀνοίγει τὰς δημοσίας ὁ συγγραφεὺς, καὶ τὸν ἐπιφανέστατον τῶν δημαγωγῶν Περικλέα, τὴν ὑψηλὴν τραγῳδίαν ἐκείνην εἰσ-
109 άγει διατιθέμενον· ἐπὶ δὲ τοῖς πλείοσι καὶ κρείττοσι, δι' οὓς ὑπέπεσον Ἀθηναίοις οἱ τὸν πόλεμον ἐξενέγκαντες κατ' αὐτῶν, ἐπιτηδειοτέροις οὖσι ταύτης τῆς τιμῆς τυχεῖν, οὐκ ἐποίησε τὸν ἐπιτάφιον; ἵνα δὲ πάσας ἀφῶ τὰς ἄλλας μάχας, τάς τε κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν, ἐν αἷς πολλοὶ διεφθάρησαν, οὓς πολὺ δικαιότερον ἦν κοσμεῖσθαι τοῖς ἐπιταφίοις ἐπαίνοις, ἢ τοὺς πολλοὺς τῆς Ἀττικῆς ἱππεῖς δέκα, ἢ πεντεκαίδεκα ὄντας· οἱ ἐν Σικελίᾳ μετὰ Νικίου καὶ Δημοσθένους ἀποθανόντες Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων, ἔν τε ταῖς ναυμαχίαις, ἔν τε τοῖς κατὰ γῆν ἀγῶσι, καὶ τὸ τελευταῖον ἐν τῇ δυστήνῳ φυγῇ, τετράκις μυρίων οὐκ ἐλάττους ὄντες, καὶ οὐδὲ ταφῆς δυνηθέντες τυχεῖν τῆς νομίμου, πόσῳ μᾶλλον ἦσαν ἐπιτηδειότεροι τυχεῖν οἴκτων τε καὶ κόσμων ἐπιταφίων; ὁ δ' οὕτως ἠμέληκε τῶν ἀνδρῶν, ὥστε μηδὲ τοῦτο αὐτὸ εἰπεῖν, ὅτι πένθος δημοσίᾳ προύθετο ἡ πόλις, καὶ τοὺς εἰωθότας ἐναγισμοὺς τοῖς ἐπὶ ξένης ἀποθανοῦσιν ἐπετέλεσε, καὶ τὸν ἐροῦντα ἐπ' αὐτοῖς ἀπέδειξεν, ὃς τῶν τότε ῥητόρων λέγειν ἦν ἱκανώτατος. οὐ γὰρ δὴ εἰκὸς ἦν Ἀθηναίους ἐπὶ μὲν τοῖς πεντεκαίδεκα ἱππεῦσι δημοσίᾳ πενθεῖν, τῶν δ' ἐκ καταλόγου πλείους διαφθαρέντας ἢ πεντακισχιλίους, μηδὲ μιᾶς ἀξιῶσαι τιμῆς. ἀλλ' ἔοικεν ὁ συγγραφεὺς, εἰρήσεται γὰρ ἃ φρονῶ, τῷ Περικλέους προσώπῳ βουλόμενος ἀποχρήσασθαι, καὶ τὸν ἐπιτάφιον ἔπαινον ὡς ὑπ' ἐκείνου ῥηθέντα συνθεῖναι· ἐπεὶ δὲ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἐτελεύτησεν ἀνὴρ τοῦδε τοῦ πολέμου, καὶ οὐδεμιᾷ τῶν μετὰ ταῦτα γινομένων τῇ πόλει

συμφορῶν

συμφορῶν παρεγένετο, εἰς ἐκεῖνο τὸ μικρὸν, καὶ οὐκ ἄξιον σπουδῆς ἔργον, τὸν ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος ἔπαινον ἀποθέσθαι. ἔτι δὲ μᾶλλον ἴδοι τις ἂν τὸ περὶ τὰς ἐξεργασίας τοῦ συγγραφέως ἀνώμαλον, ἐπιλογισάμενος, ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα παραλιπὼν,* προοίμιον τῆς ἱστορίας μέχρι πεντακοσίων ἐκμηκυνεῖ στίχων, τὰ πρὸ τοῦδε τοῦ πολέμου πραχθέντα τοῖς Ἕλλησι, μικρὰ βουλόμενος ἀποδεῖξαι, καὶ οὐκ ἄξια τοῖσδε παραβάλλεσθαι. οὔτε γὰρ τἀληθὲς οὕτως εἶχεν, ὡς ἐκ πολλῶν ἐστι παραδεῖξαι πραγμάτων· οὔτε ὁ τῆς τέχνης ὑπαγορεύει λόγος, οὕτω μεθοδεύειν τὰς αὐξήσεις. οὐ γὰρ εἴ τι τῶν μικρῶν μεῖζόν ἐστι, διὰ τοῦτό ἐστιν ἤδη μέγα· ἀλλ' εἴ τι τῶν μεγάλων ὑπερέχει. γέγονέ τε αὐτῷ τὸ προοίμιον τοσαύτας εἰληφὸς ἀποδοχὰς τῆς προθέσεως ἐξεργασίας, ἱστορία τις αὐτὴ καθ' αὑτήν. οἱ δὲ τὰς ῥητορικὰς συνταξάμενοι τέχνας, παραγγέλλουσι δείγματα τῶν λόγων τὰ προοίμια ποιεῖν, αὐτὰ τὰ κεφάλαια τῶν μελλόντων δηλοῦσθαι προλαμβάνοντας. ὃ δὴ καὶ πεποίηκεν ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ προοιμίου, μέλλων ἄρχεσθαι τῆς διηγήσεως, ἐν ἐλάττοσιν ἢ πεντήκοντα στίχοις. ὥστε τὰ πολλὰ ἐκεῖνα καὶ καταβλητικὰ τοῦ μεγέθους τῆς Ἑλλάδος, οὐκ ἀναγκαίως αὐτῷ παρέλκεσθαι· ὅτι κατὰ τὸν Τρωικὸν πόλεμον οὔπω σύμπασα ἐκαλεῖτο εἰς ὄνομα ἡ Ἑλλάς· καὶ ὅτι περαιοῦσθαι ναυσὶν ἐπ' ἀλλήλους, οἱ τροφῆς ἀπορούμενοι ἤρξαντο· καὶ προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτειχίστοις, καὶ κατὰ κώμας οἰκουμέναις, ἥρπαζον, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου ἐντεῦθεν ἐποιοῦντο. τί δὴ ἦν ἀναγκαῖον περὶ τῆς Ἀθηναίων τρυφῆς, ᾗ τὸ παλαιὸν ἐχρῶντο, λέγειν· ὅτι κρωβύλους τε ἀνεπλέκοντο, καὶ χρυσοῦς τέττιγας εἶχον ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς· καὶ ὅτι Λακεδαιμόνιοι ἐγυμνώθησάν τε πρῶτοι, καὶ εἰς τὸ φανερὸν ἀποδύντες, λίπα μετὰ τοῦ γυμνάζεσθαι ἠλείψαντο· ὁ δὲ δὴ ναυπηγὸς ὁ Κορίνθιος Ἀμεινοκλῆς, ὁ κατασκευάσας Σαμίοις πρῶτος τέτταρας τριήρεις· καὶ ὁ Σάμου τύραννος Πολυκράτης ὁ Ῥήνειαν ἑλὼν, καὶ ἀναθεὶς τῷ Ἀπόλλωνι τῷ Δηλίῳ· καὶ οἱ Φωκαεῖς οἱ Μασσαλίαν οἰκίσαντες, ὅτι ναυμαχίᾳ Καρχηδονίους ἐνίκων· καὶ τὰ ἄλλα ὅσα τούτοις ἐστὶν ὅμοια, τίνα χρείαν εἶχε πρὸ τῆς διηγήσεως λέγεσθαι; εἰ δὴ ἔστι ὅσιόν μοι καὶ θεμιτὸν εἰπεῖν ἃ φρονῶ, δοκεῖ μοι κράτιστον ἂν γενέσθαι τὸ προοίμιον, εἰ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ μέρος τῇ προθέσει προσήρμοσε, πάντα τὰ ἐν μέσῳ παραλιπὼν· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον αὐτὸ κατεσκεύασε· Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων, ὡς ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους· ἀρξάμενος εὐθὺς καθισταμένου, καὶ ἐλπίσας μέγαν τε ἔσεσθαι καὶ ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων· τεκμαιρόμενος ὅτι ἀκμάζοντές τε ἦσαν ἐς αὐτὸν ἀμφότεροι παρασκευῇ τῇ πάσῃ, καὶ τὸ ἄλλο Ἑλληνικὸν ὁρῶν ξυνιστάμενον πρὸς ἑκατέρους, τὸ μὲν εὐθὺς, τὸ δὲ καὶ διανοούμενον. κίνησις γὰρ αὕτη μεγίστη δὴ τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο, καὶ μέρει τινὶ τῶν βαρβάρων, ὡς δὲ εἰπεῖν, καὶ ἐπὶ πλεῖστον ἀνθρώπων. τὰ γὰρ πρὸ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔτι παλαίτερα, σαφῶς μὲν εὑρεῖν διὰ χρόνου πλῆθος ἀδύνατον ἦν· ἐκ δὲ τεκμηρίων, ὧν ἐπὶ μακρότατον σκοποῦντί μοι πιστεῦσαι ξυμβαίνει, οὐ μεγάλα νομίζω γενέσθαι, οὔτε κατὰ τοὺς πολέμους, οὔτε ἐς τὰ ἄλλα· οὔτε, ὡς ποιηταὶ ὑμνήκασι περὶ αὐτῶν, ἐπὶ τὸ μεῖζον κοσμοῦντες, μᾶλλον πιστεύων· οὔτε, ὡς λογογράφοι ξυνέθεσαν ἐπὶ τὸ προσαγωγότερον τῇ ἀκροάσει ἢ ἀληθέστερον, ὄντα ἀνεξέλεγκτα, καὶ τὰ πολλὰ ὑπὸ χρόνου αὐτῶν ἀπίστως ἐπὶ τὸ μυθῶδες ἐκνενικηκότα. εὑρῆσθαι δὲ ἡγησάμενος ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων σημείων, ὡς παλαιὰ εἶναι, ἀποχρώντως· καὶ ὁ πόλεμος οὗτος, καίπερ τῶν ἀνθρώπων, ἐν ᾧ μὲν ἂν πολεμῶσι, τὸν παρόντα ἀεὶ μέγιστον κρινόντων, παυσαμένων δὲ, τἀρχαῖα μᾶλλον θαυμαζόντων, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων σκοποῦσι δηλώσει ὅμως μείζων γεγενημένος αὐτῶν. καὶ ὅσα μὲν λόγῳ εἶπον ἕκαστοι, ἢ μέλλοντες πολεμήσειν, ἢ ἐν αὐτῷ ἤδη ὄντες, χαλεπὸν τὴν [ἀκρίβειαν] αὐτὴν τῶν λεχθέντων [διαμνημονεῦσαι] ἦν, ἐμοί τε ὧν αὐτὸς ἤκουσα, καὶ τοῖς ἄλλοθέν ποθεν ἐμοὶ ἀπαγγέλλουσιν. ὡς δ' ἂν ἐδόκουν μοι ἕκαστοι περὶ τῶν ἀεὶ παρόντων τὰ δέοντα μάλιστα εἰπεῖν, ἐχομένῳ ὅτι ἐγγύτατα τῆς ξυμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὕτως εἴρηται· τὰ δ' ἔργα τῶν 110
πραχθέντων ἐν τῷ πολέμῳ, οὐκ ἐκ τοῦ παρατυχόντος πυνθανόμενος ἠξίωσα γράφειν, οὐδ' ὡς ἐμοὶ ἐδόκει· ἀλλ' οἷς τε αὐτὸς παρῆν, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων, ὅσον δυνατὸν, ἀκριβείᾳ περὶ

* προοίμιο τὰ ἁμαρτήματα

ἑκάστου ἐπεξελθών. ἐπιπόνως δὲ ηὑρίσκετο, διότι οἱ παρόντες τοῖς ἔργοις ἑκάστοις, οὐ ταὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλ' ὡς ἑκατέρων τις εὐνοίας ἢ μνήμης ἔχοι. καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν ἀτερπέστερον φανεῖται· ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν, καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ, ἀρκούντως ἕξει. κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον, ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται. τῶν δὲ πρότερον ἔργων μέγιστον ἐπράχθη τὸ Μηδικὸν· καὶ τοῦτο ὅμως δυεῖν ναυμαχίαιν [καὶ πεζομαχίαιν ταχεῖαν] τὴν κρίσιν ἔσχε. τούτου δὲ τοῦ πολέμου μῆκός τε μέγα προύβη, παθήματά τε ξυνηνέχθη γενέσθαι ἐν αὐτῷ τῇ Ἑλλάδι, οἷα οὐχ ἕτερα ἐν ἴσῳ χρόνῳ. οὔτε γὰρ πόλεις τοσαίδε ληφθεῖσαι ἠρημώθησαν, αἱ μὲν ὑπὸ βαρβάρων, αἱ δ' ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀντιπολεμούντων· εἰσὶ δ' αἳ καὶ οἰκήτορας μετέβαλον ἁλισκόμεναι· οὔτε φυγαὶ τοσαίδε ἀνθρώπων, καὶ φόνος, ὁ μὲν κατ' αὐτὸν [τὸν] πόλεμον, ὁ δὲ διὰ τὸ στασιάζειν. τά τε πρότερον ἀκοῇ μὲν λεγόμενα, ἔργῳ δὲ σπανιώτερον βεβαιούμενα, οὐκ ἄπιστα κατέστη, σεισμῶν τε πέρι, οἳ ἐπὶ πλεῖστον ἅμα μέρος γῆς καὶ ἰσχυρότεροι οἱ αὐτοὶ ἐπέσχον, ἡλίου τε ἐκλείψεις, αἳ πυκνότεραι παρὰ τὰς ἐκ τοῦ πρὶν χρόνου μνημονευομένας ξυνέβησαν. αὐχμοί τε ἔστι παρ' οἷς μεγάλοι, καὶ ἀπ' αὐτῶν καὶ λιμοὶ, καὶ ἡ οὐχ ἥκιστα βλάψασα, καὶ μέρος τι φθείρασα, ἡ λοιμώδης νόσος. ταῦτα γὰρ πάντα μετὰ τοῦδε τοῦ πολέμου ἅμα ξυνεπέθετο. ἤρξαντο δὲ αὐτοῦ Ἀθηναῖοι καὶ Πελοποννήσιοι, λύσαντες τὰς τριακοντούτεις σπονδὰς, αἳ αὐτοῖς ἐγένοντο μετὰ Εὐβοίας ἅλωσιν. διότι δ' ἔλυσαν, τὰς αἰτίας προέγραψα πρῶτον, καὶ τὰς διαφορὰς τοῦ μή τινα ζητῆσαί ποτε, ἐξ ὅτου τοσοῦτος πόλεμος τοῖς Ἕλλησι κατέστη. τὰ μὲν δὴ περὶ τὸ πραγματικὸν μέρος ἁμαρτήματά τε καὶ κατορθώματα τοῦ συγγραφέως, ταῦτά ἐστι.

ὁ λεκτικὸς Θουκυδίδου χαρακτήρ.

τὰ δὲ περὶ τὸ λεκτικὸν, ἐν ᾧ μάλιστα ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ διάδηλός ἐστι, μέλλω νυνὶ λέγειν. ἀνάγκη δ' ἴσως καὶ περὶ ταύτης τῆς ἰδέας προειπεῖν, εἰς πόσα μέρη διαιρεῖσθαι πέφυκεν ἡ λέξις, καὶ τίνας περιείληφεν ἀρετὰς, ἔπειτα δηλῶσαι, πῶς ἔχουσαν αὐτὴν ὁ Θουκυδίδης παρὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ γενομένων συγγραφέων παρέλαβε· καὶ τίνα μέρη πρῶτος ἁπάντων ἐκαίνωσεν, εἴτ' ἐπὶ τὸ κρεῖττον, εἴτ' ἐπὶ τὸ χεῖρον, μηδὲν ἀποκρυψάμενος. ὅτι μὲν οὖν ἅπασα λέξις εἰς δύο μέρη διαιρεῖται τὰ πρῶτα, εἴς τε τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, ὑφ' ὧν δηλοῦται τὰ πράγματα, καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐλαττόνων τε καὶ μειζόνων μορίων· καὶ ὅτι τούτων αὖθις ἑκάτερον εἰς ἕτερα μόρια διαιρεῖται· ἡ μὲν ἐκλογὴ τῶν στοιχειωδῶν μορίων, ὀνοματικῶν λέγω καὶ ῥηματικῶν καὶ συνδετικῶν, εἴς τε τὴν κυρίαν φράσιν, καὶ εἰς τὴν τροπικήν· ἡ δὲ σύνθεσις εἴς τε τὰ κόμματα, καὶ τὰ κῶλα, καὶ τὰς περιόδους· καὶ ὅτι τούτοις ἀμφοτέροις συμβέβηκε, λέγω δὴ τοῖς τε ἁπλοῖς καὶ ἀτόμοις ὀνόμασι, καὶ τοῖς ἐκ τούτων συνθέτοις, τὰ καλούμενα σχήματα· καὶ ὅτι τῶν καλουμένων ἀρετῶν αἱ μέν εἰσιν ἀναγκαῖαι, καὶ ἐν ἅπασιν ὀφείλουσι παρεῖναι τοῖς λόγοις· αἱ δ' ἐπίθετοι· καὶ ὅταν ὑποστῶσιν αἱ πρῶται, τότε τὴν ἑαυτῶν ἰσχὺν λαμβάνουσιν, εἴρηται πολλοῖς πρότερον. ὥστε οὐδὲν δεῖ περὶ αὐτῶν ἐμὲ νυνὶ λέγειν· οὐδ' ἐξ ὧν θεωρημάτων τε καὶ παραγγελμάτων τούτων τῶν ἀρετῶν ἑκάστη γίνεται, πολλῶν ὄντων· καὶ γὰρ ταῦτα τῆς ἀκριβεστάτης τέτευχεν ἐξεργασίας. τίσι δὲ αὐτῶν ἐχρήσαντο πάντες οἱ πρὸ Θουκυδίδου γενόμενοι συγγραφεῖς, καὶ τίνων ἐπὶ μικρὸν ἥψαντο, ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβὼν ὥσπερ ὑπεσχόμην, κεφαλαιωδῶς διέξειμι. ἀκριβέστερον γὰρ οὕτω γνώσεταί τις τὸν ἴδιον τοῦ ἀνδρὸς χαρακτῆρα. οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι πάνυ, καὶ ἀπ' αὐτῶν μόνον γινωσκόμενοι τῶν ὀνομάτων, ποίαν τινὰ λέξιν ἐπετήδευσαν, οὐκ ἔχω συμβαλεῖν, πότερα τὴν λιτὴν, καὶ ἀκόσμητον, καὶ μηδὲν ἔχουσαν περιττὸν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα· ἢ τὴν πομπικὴν καὶ ἀξιωματικὴν, καὶ ἐγκατάσκευον, καὶ τοὺς ἐπιθέτους προσειληφυῖαν κόσμους. οὔτε γὰρ διασώζονται τῶν πλειόνων αἱ γραφαὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων· οὔθ' αἱ διασωζόμεναι, παρὰ πᾶσιν, ὡς ἐκείνων οὖσαι τῶν ἀνδρῶν, πιστεύονται· ἐν αἷς εἰσὶν αἵ τε Κάδμου τοῦ Μιλησίου, καὶ Ἀρισαίου τοῦ Προικοννησίου, καὶ τῶν παραπλησίων τούτοις. οἱ δὲ πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ γενόμενοι πολέμου, καὶ μέχρι τῆς Θουκυδίδου παρεκτείναντες ἡλικίας, ὁμοίας ἔσχον ἅπαντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ προαιρέσεις· οἵ τε τὴν Ἰάδα προελόμενοι διάλεκτον,

τὴν

τήν τε τοῖς τότε χρόνοις μάλιστα ἀνθοῦσαν, καὶ οἱ τὴν ἀρχαίαν Ἀτθίδα, μικράς τινας ἐχούσας διαφορὰς παρὰ τὴν Ἰάδα. πάντες γὰρ οὗτοι, καθάπερ ἔφην, περὶ τὴν κυρίαν λέξιν μᾶλλον ἐσπούδασαν, ἢ περὶ τὴν τροπικήν· ταύτην δὲ ὥσπερ ἥδυσμα παρελάμβανον. σύνθεσίν τε ὀνομάτων ὁμοίαν ἅπαντες ἐπετήδευσαν, τὴν ἀφελῆ καὶ ἀνεπιτήδευτον· καὶ οὐδ᾽ ἐν τῷ σχηματίζειν τὰς λέξεις, τὰς νοήσεις ἐξέβησαν ἐπὶ πολὺ τῆς τετριμμένης καὶ κοινῆς καὶ συνήθους ἅπασι διαλέκτου. τὰς μὲν οὖν ἀναγκαίας ἀρετὰς ἡ λέξις αὐτῶν πάντων ἔχει· καὶ γὰρ καθαρὰ, καὶ σαφὴς, καὶ σύντομός ἐστιν, ἀποχρώντως σώζουσα τὸν ἴδιον ἑκάστης διαλέκτου χαρακτῆρα· τὰς δ᾽ ἐπιθέτους, ἐξ ὧν μάλιστα διάδηλος ἡ τοῦ ῥήτορος γίνεται δύναμις, οὔτε ἁπάσας, οὔτε εἰς ἄκρον ἡκούσας, ἀλλ᾽ ὀλίγας καὶ ἐπὶ βραχὺ ὕψος λέγω, καὶ καλλιρρημοσύνην, καὶ σεμνολογίαν, καὶ μεγαλοπρέπειαν· οὐδὲ δὴ τόνον, οὐδὲ βάρος, οὐδὲ πάθος, διεγείροντα τὸν νοῦν· οὐδὲ τὸ ἐρρωμένον καὶ ἐναγώνιον πνεῦμα, ἐξ 118 ὧν ἡ καλουμένη γίνεται δεινότης, πλὴν ἑνὸς Ἡροδότου. οὗτος δὲ κατά τε τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν, καὶ κατὰ τὴν τῶν σχηματισμῶν ποικιλίαν, μακρῷ δή τινι τοὺς ἄλλους ὑπερεβάλετο, καὶ παρεσκεύασε τῇ κρατίστῃ ποιήσει τὴν πεζὴν φράσιν ὁμοίαν γενέσθαι, πειθοῦς τε, καὶ χαρίτων, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἡκούσης ἡδονῆς ἕνεκα· ἀρετάς τε τὰς μεγίστας καὶ λαμπροτάτας ἔξω τῶν ἐναγωνίων οὐδὲν ἐν ταύταις ἐνέλιπεν, εἴτε οὐκ εὖ πεφυκὼς πρὸς αὐτὰς, εἴτε κατὰ λογισμόν τινα ἑκουσίως ὑπεριδὼν, ὡς οὐχ ἁρμοττουσῶν ἱστορίαις. οὐδὲ γὰρ δημηγορίαις πολλαῖς ὁ ἀνὴρ, οὐδ᾽ ἐναγωνίοις κέχρηται λόγοις, οὐδ᾽ ἐν τῷ παθαίνειν, καὶ δεινοποιεῖν τὰ πράγματα, τὴν ἀκμὴν ἔχει. τούτῳ δὲ δὴ τῷ ἀνδρὶ Θουκυδίδης ἐπιβαλὼν, καὶ τοῖς ἄλλοις, ὧν πρότερον ἐμνήσθην, καὶ συνιδὼν ἃς ἕκαστος αὐτῶν ἔσχεν ἀρετὰς, ἴδιόν τινα χαρακτῆρα, καὶ παρεωραμένον ἅπασι, πρῶτος εἰς τὴν ἱστορικὴν πραγματείαν ἐσπούδασεν ἀγαγεῖν· ἐπὶ μὲν τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων τὴν τροπικὴν, καὶ γλωττηματικὴν, καὶ ἀπηρχαιωμένην, καὶ ξένην λέξιν παραλαμβανόμενος ἀντὶ τῆς κοινῆς καὶ συνήθους τοῖς κατ᾽ αὐτὸν ἀνθρώποις· ἐπὶ δὲ τῆς συνθέσεως τῶν τ᾽ ἐλαττόνων καὶ τῶν μειζόνων μορίων, τὴν ἀξιωματικὴν, καὶ αὐστηρὰν, καὶ στιβαρὰν, καὶ βεβηκυῖαν, καὶ τραχύνουσαν ταῖς τῶν γραμμάτων ἀντιτυπίαις τὰς ἀκοὰς, ἀντὶ τῆς λιγυρᾶς, καὶ μαλακῆς, καὶ συνεξεσμένης, καὶ μηδὲν ἐχούσης ἀντίτυπον· ἐπὶ δὲ τῶν σχηματισμῶν, ἐν οἷς μάλιστα ἐβουλήθη διενέγκαι τῶν πρὸ αὐτοῦ, πλείστην εἰσενηνεγμένος σπουδήν. διετέλεσε γέ τοι τὸν ἑπτακαιεικοσαετῆ χρόνον τοῦ πολέμου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἕως τῆς τελευτῆς, τὰς ὀκτὼ βίβλους, ἃς μόνας κατέλιπε, στρέφων ἄνω καὶ κάτω, καὶ καθ᾽ ἓν ἕκαστον τῶν τῆς φράσεως μορίων ῥινῶν καὶ τορνεύων· καὶ ποτὲ μὲν λόγον ἐξ ὀνόματος ποιῶν, ποτὲ δ᾽ εἰς ὄνομα συνάγων τὸν λόγον· καὶ νῦν μὲν τὸ ῥηματικὸν ὀνομαστικῶς ἐκφέρων, αὖθις δὲ τοὔνομα ῥῆμα ποιῶν, καὶ αὐτῶν γε τούτων ἀναστρέφων τὰς χρήσεις, ἵνα τὸ μὲν ὀνομαστικὸν προσηγορικὸν γένηται, τὸ δὲ προσηγορικὸν ὀνομαστικῶς λέγηται· καὶ τὰ μὲν παθητικὰ ῥήματα, δραστήρια, τὰ δὲ δραστήρια, παθητικά· πληθυντικῶν τε καὶ ἑνικῶν ἐναλλάττων τὰς φύσεις, καὶ ἀντικατηγορῶν ταῦτα ἀλλήλων· θηλυκά τε ἀρσενικοῖς, καὶ ἀρσενικὰ θηλυκοῖς, καὶ οὐδέτερα τούτων τισὶ συνάπτων, ἐξ ὧν ἡ κατὰ φύσιν ἀκολουθία πλανᾶται· τὰς δὲ τῶν ὀνοματικῶν ἢ μετοχικῶν πτώσεις ποτὲ μὲν πρὸς τὸ σημαινόμενον ἀπὸ τοῦ σημαίνοντος ἀποστρέφων, ποτὲ δὲ πρὸς τὸ σημαῖνον ἀπὸ τοῦ σημαινομένου· ἐν δὲ τοῖς συνδετικοῖς καὶ τοῖς προθετικοῖς μορίοις, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τοῖς διαρθροῦσι τὰς τῶν ὀνομάτων δυνάμεις, ποιητοῦ τρόπον ἐνεξουσιάζων. πλεῖστα δ᾽ ἄν τις εὕροι παρ᾽ αὐτῷ σχήματα, προσώπων τε ἀποστροφαῖς, καὶ χρόνων ἐναλλαγαῖς, καὶ τοπικῶν σημειώσεων διαφοραῖς ἐξηλλαγμένα τῶν συνήθων, καὶ σολοικισμῶν λαμβάνοντα φαντασίας· ὁπόσα τε γίνεται πράγματα ἀντὶ σωμάτων, ἢ σώματα ἀντὶ πραγμάτων· καὶ ἐφ᾽ ὧν ἐνθυμημάτων αἱ μεταξὺ παρεμπτώσεις πολλαὶ γινόμεναι, διὰ πολλοῦ τὴν ἀκολουθίαν κομίζονται· τά τε σκολιὰ, καὶ πολύπλοκα, καὶ δυσεξέλικτα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ συγγενῆ τούτοις. εὕροι δ᾽ ἄν τις οὐκ ὀλίγα καὶ τῶν θεατρικῶν σχημάτων κείμενα παρ᾽ αὐτῷ, τὰς παρισώσεις λέγω, καὶ παρονομασίας, καὶ ἀντιθέσεις· ἐν αἷς ἐπλεόνασε

Γοργίας ὁ Λεοντῖνος, καὶ οἱ περὶ Πῶλον καὶ Λικύμνιον, καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν κατ᾽ αὐτὸν ἀκμασάντων. ἐκδηλότατα δὲ αὐτοῦ καὶ χαρακτηρικώτατά ἐστι, τό τε πειρᾶσθαι δι᾽ ἐλαχίστων ὀνομάτων πλεῖστα σημαίνειν πράγματα, καὶ πολλὰ συνθεῖναι νοήματα εἰς ἕν, καὶ ἔτι προσδεχόμενόν τι τὸν ἀκροατὴν ἀκούσεσθαι, καταλιπεῖν· ὑφ᾽ ὧν ἀσαφὲς γίνεται τὸ βραχύ. ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, τέτταρα μέν ἐστιν ὥσπερ ὄργανα τῆς Θουκυδίδου λέξεως· τὸ ποιητικὸν τῶν ὀνομάτων, τὸ πολυειδὲς τῶν σχημάτων, τὸ τραχὺ τῆς ἁρμονίας, τὸ τάχος τῶν σημασιῶν. χρώματα δὲ αὐτῆς, τό τε στρυφνὸν, καὶ τὸ πυκνὸν, καὶ τὸ πικρὸν, καὶ τὸ αὐστηρὸν, καὶ τὸ ἐμβριθὲς, καὶ τὸ δεινὸν, καὶ τὸ φοβερόν· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα τὸ παθητικόν. τοιοῦτος μὲν δή τίς ἐστιν ὁ Θουκυδίδης κατὰ τὸν τῆς λέξεως χαρακτῆρα, ᾧ παρὰ τοὺς ἄλλους διήνεγκεν. ὅταν μὲν οὖν ἥ τε προαίρεσις αὐτοῦ καὶ ἡ δύναμις συνδράμῃ, τέλεια γίνεται κατορθώματα καὶ δαιμόνια· ὅταν δὲ ἐλλείπῃ τὸ τῆς δυνάμεως, οὐ διαμείναντος μέχρι παντὸς τοῦ τόνου διὰ τὸ τάχος τῆς ἀπαγγελίας, ἀσαφής τε ἡ λέξις γίνεται, καὶ ἄλλας τινὰς ἐπιφέρει κῆρας οὐκ εὐπρεπεῖς. τὸ γὰρ ἐν ᾧ δεῖ τρόπῳ τὰ ξένα καὶ πεποιημένα λέγεσθαι, καὶ μέχρι πόσου προελθόντα πεπαῦσθαι, καλλίστη καὶ ἀναγκαιότατα θεωρήματα ἐν πᾶσιν ὄντα τοῖς ἔργοις, οὐ διὰ πάσης τῆς ἱστορίας φυλάττει. προειρημένων δὲ τούτων κεφαλαιωδῶς, ἐπὶ τὰς ἀποδείξεις αὐτῶν ὥρα τρέπεσθαι· ποιήσομαι δὲ οὐ χωρὶς ὑπὲρ ἑκάστης ἰδέας τὸν λόγον, συντάττων αὐταῖς τὴν Θουκυδίδου λέξιν, ἀλλὰ κατὰ περιοχάς τινας καὶ τόπους, μέρη λαμβάνων τῆς τε διηγήσεως καὶ τῆς ῥητορείας, καὶ παρατιθεὶς τοῖς τε πραγματικοῖς καὶ τοῖς λεκτικοῖς κατορθώμασιν ἢ ἁμαρτήμασι τὰς αἰτίας, δι᾽ ἃς τοιαῦτά ἐστι· δεηθεὶς σοῦ πάλιν, καὶ τῶν ἄλλων φιλολόγων τῶν ἐντευξομένων τῇ γραφῇ, τὸ βούλημά μου τῆς ὑποθέσεως, ἧς προῄρημαι, σκοπεῖν, ὅτι χαρακτῆρός ἐστι δήλωσις, ἅπαντα περιειληφυῖα τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ καὶ δεόμενα λόγου, σκοπὸν ἔχουσα τὴν ὠφέλειαν τῶν βουλησομένων μιμεῖσθαι τὸν ἄνδρα. ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν τοῦ προοιμίου

112 προθέσει χρησάμενος, ὅτι μέγιστος ἐγένετο τῶν πρὸ αὐτοῦ πολέμων ὁ Πελοποννησιακὸς, κατὰ λέξιν οὕτω γράφει· Τὰ γὰρ πρὸ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔτι παλαιότερα, σαφῶς μὲν εὑρεῖν διὰ
» χρόνου πλῆθος ἀδύνατον ἦν· ἐκ δὲ τεκμηρίων, ὧν ἐπὶ μακρότατον σκοποῦντί μοι πιστεῦ-
» σαι ξυμβαίνει, οὐ μεγάλα νομίζω γενέσθαι, οὔτε κατὰ τοὺς πολέμους, οὔτε ἐς τὰ ἄλλα. φαίνεται γὰρ
» ἡ νῦν Ἑλλὰς καλουμένη, οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη· ἀλλὰ μεταναστάσεις τε οὖσαι τὰ πρό-
» τερα, καὶ ῥᾳδίως ἕκαστοι τὴν ἑαυτῶν ἀπολείποντες, βιαζόμενοι ὑπό τινων ἀεὶ πλειόνων. τῆς
» γὰρ ἐμπορείας οὐκ οὔσης, οὐδ᾽ ἐπιμιγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θα-
» λάσσης, νεμόμενοί τε τὰ αὐτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν, καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες,
» οὐδὲ γῆν φυτεύοντες . . . .

. . . .

. . . .

» [τῶν δὲ Λακεδαιμονίων οὐκέτι ὀξέως ἐπεκθεῖν, ᾗ προσπίπτοιεν, δυναμένων, γνόντες αὐτοὺς
» οἱ ψιλοὶ βραδυτέρους ἤδη ὄντας τῷ ἀμύνασθαι, καὶ αὐτοὶ τῇ τε ὄψει τοῦ θαρσεῖν τὸ πλεῖστον
» εἰληφότες, πολλαπλάσιοι φαινόμενοι, καὶ ξυνειθισμένοι μᾶλλον μηκέτι δεινοὺς αὐτοὺς ὁμοίως
» σφίσι φαίνεσθαι, ὅτι οὐκ εὐθὺς ἄξια τῆς προσδοκίας ἐπεπόνθεσαν, ὥσπερ ὅτε πρῶτον ἀπέ-
» βαινον τῇ γνώμῃ] δεδουλωμένοι ὡς ἐπὶ Λακεδαιμονίους· καταφρονήσαντες [οὖν αὐτῶν,] καὶ
» ἐμβοήσαντες, ἀθρόοι ὥρμησαν ἐπ᾽ αὐτούς. ἣν δή ἡ περιοχὴ ὠφελίμη κατεσκευάσθαι

μὴ τοῦτον ὑπ᾽ αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἀλλὰ κοινότερον μᾶλλον καὶ ὠφελιμώτερον, τοῦ τελευταίου μορίου τῷ πρώτῳ προστεθέντος, τῶν δὲ διὰ μέσου, τὴν μετὰ ταῦτα χώραν λαβόντων. ἀγκυλωτέρα μὲν οὖν ἡ φράσις οὕτω σχηματισθεῖσα γέγονε, καὶ δεινοτέρα· σαφεστέρα δὲ καὶ ἡδίων ἐκείνως ἂν κατασκευασθεῖσα· Τῶν δὲ Λακεδαιμονίων οὐκέτι ἀπελθεῖν ἢ προσπίπτειν δυναμένων, γνόντες αὐτοὺς οἱ ψιλοὶ βραδυτέρους ἤδη, συστραφέντες καὶ ἐμβοήσαντες, ὥρμησαν ἐπ᾽ αὐτοὺς ἀθρόοι· ἔκ τε τῆς ὄψεως τὸ θαρρεῖν προσειληφότες, ὅτι πολλαπλάσιοι ἦσαν· καὶ ἐκ τοῦ μηκέτι δεινοὺς αὐτοὺς ὁμοίως σφίσι φαίνεσθαι, καταφρονήσαντες, ἐπεὶ οὐκ εὐθὺς ἄξια τῆς προσδοκίας ἐπεπόνθεσαν, ἣν εἶχον ὑπόληψιν ὅτε πρῶτον ἀπέβαινον, τῇ γνώμῃ δεδουλωμένοι,

μένοι, ὡς ἐπὶ Λακεδαιμονίους. ὑπερεξαιρεθείσης δὲ τῆς περιγραφῆς πάσης, τἆλλα πάντα ὠνόμασταί τε τοῖς προσφυεστάτοις ὀνόμασι, καὶ περιείληπται τοῖς ἐπιτηδειοτάτοις σχηματισμοῖς. ἀρετῆς τε οὐδεμιᾶς ὡς εἰπεῖν οὔτε λεκτικῆς, οὔτε πραγματικῆς ἐνδεῶς ἔσχηκεν· ἃς οὐδὲν δέομαι πάλιν ἐξαριθμεῖσθαι. ἐν δὲ τῇ ἑβδόμῃ βίβλῳ τὴν ἐσχάτην ναυμαχίαν Ἀθηναίων καὶ Συρακουσίων ἀφηγούμενος, οὕτως ὠνόμακέ τε καὶ ἐσχημάτικε τὰ πραχθέντα· Ὁ δὲ Δημοσθένης καὶ Μένανδρος καὶ Εὐθύδημος· οὗτοι γὰρ ἐπὶ τὰς ναῦς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἐπέβησαν· ἄραντες ἀπὸ τοῦ ἑαυτῶν στρατοπέδου, εὐθὺς ἔπλεον πρὸς τὸ ζεῦγμα τοῦ λιμένος· καὶ τὸν παραλειφθέντα διέκπλουν βουλόμενοι βιάσασθαι ἐς τὸ ἔξω. προεξαναγόμενοι δὲ οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ναυσὶ παραπλησίαις τὸν ἀριθμὸν, καὶ πρότερον κατά τε τὸν ἔκπλουν, μέρει αὐτῶν ἐφύλασσον, καὶ κατὰ τὸν ἄλλον κύκλῳ λιμένα, ὅπως πανταχόθεν ἅμα προσπίπτοιεν τοῖς Ἀθηναίοις· καὶ ὁ πεζὸς αὐτοῖς ἅμα παρεβοήθει, ᾗπερ καὶ αἱ νῆες κατίσχοιεν. ἦρχον δὲ τοῦ ναυτικοῦ τοῖς Συρακουσίοις Σικανὸς μὲν καὶ Ἀγάθαρχος, κέρας ἑκάτερος τοῦ παντὸς ἔχων, Πυθὴν δὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι τὸ μέσον. ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι προσέμισγον τῷ ζεύγματι, τῇ μὲν πρώτῃ ῥύμῃ ἐπιπλέοντες, ἐκράτουν τῶν τεταγμένων νεῶν πρὸς αὐτῷ, καὶ ἐπειρῶντο λύειν τὰς κλείσεις· μετὰ δὲ τοῦτο πανταχόθεν σφίσι τῶν Συρακουσίων καὶ τῶν ξυμμάχων ἐπιφερομένων, οὐ μόνον πρὸς τῷ ζεύγματι ἡ ναυμαχία, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λιμένα ἐγίγνετο· καὶ ἦν καρτερὰ, καὶ οἵα οὐχ ἑτέρα τῶν προτέρων. πολλὴ μὲν γὰρ ἑκατέροις προθυμία ἀπὸ τῶν ναυτῶν ἐς τὸ ἐπιπλεῖν ὁπότε κελευσθείη ἐγίγνετο· πολλὴ δὲ ἡ ἀντιτέχνησις τῶν κυβερνητῶν, καὶ ἀγωνισμὸς πρὸς ἀλλήλους. οἵ τε ἐπιβάται ἐθεράπευον, ὅτε προσπέσοι ναῦς νηὶ, μὴ λείπεσθαι τὰ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ἄλλης τέχνης· πᾶς τέ τις, ἐν ᾧ προσετέτακτο, αὐτὸς ἕκαστος ἠπείγετο πρῶτος φαίνεσθαι. ξυμπεσουσῶν δὲ ἐν ὀλίγῳ πολλῶν νεῶν· πλεῖσται γὰρ δὴ αὗται ἐν ἐλαχίστῳ ἐναυμάχησαν· βραχὺ γὰρ ἀπέλιπον ξυναμφότεραι διακόσιαι γενέσθαι· αἱ μὲν ἐμβολαὶ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰς ἀνακρούσεις καὶ διέκπλους, ὀλίγαι ἐγίγνοντο· αἱ δὲ προσβολαὶ, ὡς τύχοι ναῦς νηὶ προσπεσοῦσα, ἢ διὰ τὸ φυγεῖν, ἢ ἄλλῃ ἐπιπλέουσα, πυκνότεραι ἦσαν. καὶ ὅσον μὲν χρόνον προσφέροιτο ναῦς, οἱ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων τοῖς ἀκοντίοις καὶ τοξεύμασι καὶ λίθοις ἀφθόνως ἐπ᾽ αὐτὴν ἐχρῶντο· ἐπειδὴ δὲ προσμίξειαν, οἱ ἐπιβάται εἰς χεῖρας ἰόντες, ἐπειρῶντο ταῖς ἀλλήλων ναυσὶν ἐπιβαίνειν. ξυνετύγχανέ τε πολλαχοῦ, διὰ τὴν στενοχωρίαν, τὰ μὲν, ἄλλοις ἐμβεβληκέναι, τὰ δὲ, αὐτοὺς ἐμβεβλῆσθαι, δύο τε περὶ μίαν, καὶ ἔστιν ᾗ καὶ πλείους ναῦς κατ᾽ ἀνάγκην ξυνηρτῆσθαι· καὶ τοῖς κυβερνήταις τῶν μὲν φυλακὴν, τῶν δὲ ἐπιβουλὴν, μὴ καθ᾽ ἓν ἕκαστον, κατὰ πολλὰ δὲ πανταχόθεν περιεστάναι· καὶ τὸν κτύπον [μέγαν] ἀπὸ πολλῶν [τῶν] νεῶν ξυμπιπτουσῶν, ἔκπληξίν τε ἅμα καὶ ἀποστέρησιν τῆς ἀκοῆς ὧν οἱ κελευσταὶ ἐφθέγγοντο, παρέχειν. πολλὴ γὰρ δὴ παρακέλευσις καὶ [ἡ] βοὴ ἀφ᾽ ἑκατέρων τοῖς κελευσταῖς κατά τε τὴν τέχνην καὶ πρὸς τὴν αὐτίκα φιλονεικίαν ἐγίγνετο· τοῖς μὲν Ἀθηναίοις βιάζεσθαί τε τὸν ἔκπλουν ἐπιβοῶντες, καὶ περὶ τῆς ἐς τὴν πατρίδα σωτηρίας νῦν, εἴ ποτε καὶ αὖθις, προθύμως ἀντιλαμβάνεσθαι· τοῖς δὲ Συρακουσίοις καὶ ξυμμάχοις, καλὸν εἶναι κωλῦσαί τε αὐτοὺς διαφυγεῖν, καὶ τὴν οἰκείαν ἑκάστους πατρίδα νικήσαντας ἐπαυξῆσαι· καὶ οἱ στρατηγοὶ προσέτι ἑκατέρων, εἴ τινά που ὁρῷεν μὴ κατ᾽ ἀνάγκην πρύμναν κρουόμενον, ἀνακαλοῦντες ὀνομαστὶ τὸν τριήραρχον, 113 ἠρώτων· οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, εἰ τὴν πολεμιωτάτην [γῆν] οἰκειοτέραν ἤδη τῆς οὐ δι᾽ ὀλίγου [πόνου] κεκτημένης θαλάσσης ἡγούμενοι ἀποχωροῦσιν· οἱ δὲ Συρακούσιοι, εἰ οὓς σαφῶς ἴσασι προθυμουμένους Ἀθηναίους παντὶ τρόπῳ διαφυγεῖν, τούτους αὐτοὶ φεύγοντας φεύγουσιν. ὅ τ᾽ ἐκ τῆς γῆς πεζὸς ἀμφοτέρων, ἰσορρόπου τῆς ναυμαχίας καθεστηκυίας, πολὺν τὸν ἀγῶνα καὶ ξύστασιν τῆς γνώμης εἶχε· φιλονεικῶν μὲν ὁ αὐτόθεν περὶ τοῦ πλείονος ἤδη καλοῦ· δεδιότες δὲ οἱ ἐπελθόντες μὴ τῶν παρόντων ἔτι χείρω πράξωσι· πάντων γὰρ δὴ ἀνακειμένων τοῖς Ἀθηναίοις ἐς τὰς ναῦς, ὅ τε φόβος ἦν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος οὐδενὶ ἐοικὼς, καὶ διὰ τὸ ἀνώμαλον καὶ τὴν ἔποψιν τῆς ναυμαχίας ἐκ τῆς γῆς ἠναγκάζοντο ἔχειν· δι᾽ ὀλίγου γὰρ οὔσης τῆς θέας, καὶ οὐ πάντων ἅμα ἐς τὸ αὐτὸ σκοπούντων, εἰ μέν τινες ἴδοιέν πῃ τοὺς σφετέρους ἐπικρατοῦντας, ἀνεθάρσησάν τε ἂν, καὶ πρὸς ἀνάκλησιν θεῶν, μὴ στερῆσαι σφᾶς τῆς σωτηρίας, ἐτρέποντο· οἱ δὲ, ἐπὶ τὸ ἡσσώμενον βλέψαντες, ὀλοφυρμῷ τε ἅμα μετὰ βοῆς ἐχρῶντο· καὶ ἀπὸ τῶν δρωμένων τῆς ὄψεως, καὶ τὴν γνώμην μᾶλλον τῶν ἐν τῷ ἔργῳ ἐδουλοῦντο· ἄλλοι δὲ, καὶ πρὸς ἀντίπαλόν τι τῆς ναυμαχίας ἀπιδόντες, διὰ τὸ ἀκρίτως ξυνεχὲς τῆς ἁμίλλης, καὶ τοῖς σώμασιν αὐτοῖς ἴσα τῇ δόξῃ περιδεῶς ξυναπονεύοντες, ἐν τοῖς χαλεπώτατα διῆγον· ἀεὶ γὰρ παρ᾽ ὀλίγον ἢ διέφευγον, ἢ ἀπώλλυντο. ἦν τε ἐν τῷ στρατεύματι τῶν Ἀθηναίων, ἕως ἀγχώμαλα ἐναυμάχουν, πάντα ὁμοῦ ἀκοῦσαι, ὀλοφυρμὸς, βοὴ, νικῶντες, κρατούμενοι, ἄλλα ὅσα ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ μέγα στρατόπεδον πολυειδῆ ἀναγκάζοιτο φθέγγεσθαι. παραπλήσια δὲ καὶ οἱ ἐπὶ τῶν νεῶν αὐτοῖς ἔπασχον· πρίν γε δὴ οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ

ξύμμαχοι, ἐπὶ πολὺ ἀντισχούσης τῆς ναυμαχίας, ἔτρεψάν τε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐπικείμενοι λαμπρῶς, πολλῇ κραυγῇ καὶ διακελευσμῷ χρώμενοι, κατεδίωκον ἐς τὴν γῆν. τότε δὴ ὁ μὲν ναυτικὸς στρατὸς, ἄλλος ἄλλῃ, ὅσοι μὴ μετέωροι ἑάλωσαν, κατενεχθέντες, ἐξέπεσον ἐς τὸ στρατόπεδον. ὁ δὲ πεζὸς, οὐκέτι διαφόρως, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ὁρμῆς, οἰμωγῇ τε καὶ στόνῳ, πάντες δυσανασχετοῦντες τὰ γιγνόμενα, οἱ μὲν, ἐπὶ τὰς ναῦς παρεβοήθουν, οἱ δὲ, πρὸς τὸ λοιπὸν τοῦ τείχους ἐς φυλακήν· ἄλλοι δὲ, καὶ οἱ πλεῖστοι ἤδη, περὶ σφᾶς αὐτοὺς καὶ ὅπῃ σωθήσονται διεσκόπουν· ἦν τε ἐν τῷ παραυτίκα οὐδεμιᾶς δὴ τῶν ξυμπασῶν ἐλάσσων ἔκπληξις. παραπλήσιά τε ἐπεπόνθεσαν καὶ ἔδρασαν αὐτοὶ ἐν Πύλῳ. διαφθαρεισῶν γὰρ τῶν νεῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, προσαπώλλυντο αὐτοῖς καὶ οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἄνδρες διαβεβηκότες. καὶ τότε τοῖς Ἀθηναίοις ἀνέλπιστον ἦν τὸ κατὰ γῆν σωθήσεσθαι, ἢν μή τι παρὰ λόγον γίγνηται. γενομένης δ' ἰσχυρᾶς τῆς ναυμαχίας, καὶ πολλῶν νεῶν ἀμφοτέροις καὶ ἀνδρῶν ἀπολομένων, οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ἐπικρατοῦντες, τά τε ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνείλοντο· καὶ ἀποπλεύσαντες πρὸς τὴν πόλιν, τρόπαιον ἔστησαν.

ἐμοὶ μὲν δὴ ταῦτα καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, ἄξια ζήλου τε καὶ μιμήσεως ἐφαίνετο· τήν τε μεγαληγορίαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὴν καλλιλογίαν, καὶ τὴν δεινότητα, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, ἐν τούτοις τοῖς ἔργοις ἐπείσθην τελειοτάτας εἶναι· τεκμαιρόμενος ὅτι πᾶσα ψυχὴ τούτῳ τῷ γένει τῆς λέξεως ἄγεται, καὶ οὔτε τὸ ἄλογον τῆς διανοίας κριτήριον, ᾧ πεφύκαμεν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἡδέων ἢ ἀνιαρῶν, ἀλλοτριοῦται πρὸς αὐτό, οὔτε τὸ λογικὸν, ὑφ' οὗ διαγινώσκεται τὸ ἐν ἑκάστῃ τέχνῃ καλόν. οὐδ' ἂν ἔχοιεν οὐδ' οἱ μὴ πάνυ λόγων ἔμπειροι πολιτικῶν, εἰπεῖν ἐφ' ὅτῳ δυσχεραίνουσιν ὀνόματι ἢ σχήματι· οὐδ' οἱ πάνυ περιττοὶ, καὶ τῆς τῶν πολλῶν ὑπερορῶντες ἀμαθίας, μέμψασθαι τὴν κατασκευὴν ταύτης τῆς λέξεως· ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν πολλῶν καὶ τὸ τῶν ἀλόγων τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν ἕξει. ὁ μὲν γὰρ πολὺς ἐκεῖνος ἰδιώτης οὐ δυσχερανεῖ τὸ φορτικὸν τῆς λέξεως καὶ σκολιὸν καὶ δυσπαρακολούθητον· ὁ δὲ σπάνιος, καὶ οὐδ' ἐκ τῆς τυχούσης ἀγωγῆς γενόμενος τεχνίτης, οὐ μέμψεται τὸ ἀγεννὲς καὶ χαμαιτυπὲς καὶ ἀκατάσκευον· ἀλλὰ συνῳδὸν ἔσται τό τε λογικὸν καὶ τὸ ἄλογον κριτήριον, ὑφ' ὧν ἀμφοτέρων ἀξιοῦμεν ἅπαντα κρίνεσθαι κατὰ τὰς τέχνας ἐργάσηται· θάτερον οὐκέτι καλὸν οὐδὲ τέλειον ἀποδίδωσι τὸ ἕτερον. ἐγὼ γοῦν οὐκ ἔχω πῶς ἐκεῖνα ἐπαινέσω τὰ δοκοῦντα μεγάλα καὶ θαυμαστὰ εἶναί τισιν, ὅσα μήτε τὰς περιττὰς ἀρετὰς ἔχει καὶ κοινοτάτας, ἀλλ' ἐκνενίκηται τῷ περιέργῳ καὶ περιττῷ, μήτε ἡδέα ἐστί, μήτε ὠφέλιμα. ὧν ὀλίγα παρέξομαι δείγματα, παραθεὶς αὐτοὺς ἑκάστοις τὰς αἰτίας δι' ἃς περιέστηκεν εἰς τὰς ἐναντίας τῆς ἀρετῆς κακίας. ἐν μὲν οὖν τῇ τρίτῃ βίβλῳ τὰ περὶ Κέρκυραν ὠμὰ καὶ ἀνόσια ἔργα διὰ τὴν στάσιν εἰς τοὺς δυνατωτάτους ἐκ τοῦ δήμου γενόμενα διεξιὼν, ἕως μὲν ἐν τῷ κοινῷ καὶ συνήθει τῷ διαλέκτου τρόπῳ τὰ πραχθέντα δηλοῖ, σαφῶς τε καὶ συντόμως καὶ δυνατῶς ἅπαντα εἴρηκεν· ἀρξάμενος δ' ἐπιτραγῳδεῖν τὰς κοινὰς τῶν Ἑλλήνων συμφορὰς, καὶ τὴν διάνοιαν ἐξαλλάττειν ἐκ τοῦ ἐν ἔθει, μακρῷ τινι γίνεται χείρων αὐτὸς ἑαυτοῦ. ἔστι δὲ τὰ μὲν πρῶτα, ὧν οὐδεὶς ἂν ὡς μεμπτῶν ἐπιλάβοιτο, ταῦτα· Κερκυραῖοι δ', αἰσθανόμενοι τάς τε Ἀττικὰς ναῦς προσπλεούσας, τάς τε τῶν πολεμίων οἰχομένας, λαβόντες τούς τε Μεσσηνίους ἐς τὴν πόλιν ἤγαγον, πρότερον ἔξω ὄντας· καὶ τὰς ναῦς περιπλεῦσαι κελεύσαντες ἃς ἐπλήρωσαν, ἐς τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα, ἐν ὅσῳ περιεκομίζοντο, τῶν ἐχθρῶν εἴ τινα λάβοιεν,

H4 ἀπέκτεινον. καὶ ἐκ τῶν νεῶν ὅσους ἔπεισαν ἐσβῆναι, ἐκβιβάζοντες, ἀνεχώρησαν. ἐς δὲ τὸ Ἡραῖον ἐλθόντες, τῶν ἱκετῶν ὡς πεντήκοντα ἄνδρας δίκην ὑποσχεῖν ἔπεισαν, καὶ κατέγνωσαν ἁπάντων θάνατον. οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἱκετῶν, ὅσοι οὐκ ἐπείσθησαν, ὡς ἑώρων τὰ γιγνόμενα, διέφθειραν αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ἀλλήλους· καὶ ἐκ τῶν δένδρων τινὲς ἀπήγχοντο· οἱ δ', ὡς ἕκαστοι ἐδύναντο, ἀνηλοῦντο. ἡμέρας τε ἑπτὰ, ἃς ἀφικόμενος ὁ Εὐρυμέδων ταῖς ἑξήκοντα ναυσὶ παρέμεινεν, οἱ Κερκυραῖοι σφῶν αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς δοκοῦντας εἶναι, ἐφόνευον· τὴν μὲν αἰτίαν ἐπιφέροντες τοῖς τὸν δῆμον καταλύουσιν· ἀπέθανον δέ τινες καὶ ἰδίας ἔχθρας ἕνεκα, καὶ ἄλλοι χρημάτων σφίσιν ὀφειλομένων ὑπὸ τῶν λαβόντων. πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου· καὶ, οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίνεσθαι, οὐδὲν ὅ τι οὐ ξυνέβη, καὶ ἔτι περαιτέρω· καὶ γὰρ πατὴρ παῖδα ἀπέκτεινε, καὶ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἀπεσπῶντο, καὶ πρὸς αὐτοῖς ἐκτείνοντο. οἱ δέ τινες καὶ [οἱ] περιοικοδομηθέντες ἐν τοῦ Διονύσου τῷ ἱερῷ, ἀπέθανον. οὕτως ὠμὴ στάσις προυχώρησε, καὶ ἔδοξε μᾶλλον, διότι ἐν τοῖς πρώτη ἐγένετο· ἐπεὶ ὕστερόν γε καὶ πᾶν ὡς εἰπεῖν τὸ Ἑλληνικὸν ἐκινήθη, διαφορῶν οὐσῶν ἑκασταχοῦ, τοῖς τε τῶν δήμων προστάταις τοὺς Ἀθηναίους ἐπάγεσθαι, καὶ τοῖς ὀλίγοις τοὺς Λακεδαιμονίους. ἃ δὲ τούτοις ἐπιφέρει, σκολιὰ καὶ δυσπαρακολούθητα, καὶ τὰς τῶν σχηματισμῶν πλοκὰς σολοικοφανεῖς ἔχοντα, καὶ οὔτε τοῖς κατ' ἐκεῖνον τὸν βίον γενομένοις ἐπιτηδευθέντα, οὔτε τοῖς ὕστερον ὅτε μάλιστα ἤκμασεν ἡ πολιτικὴ δύναμις, ἃ μέλλω νυνὶ λέγειν· Ἐστασίαζέ τε οὖν τὰ τῶν πόλεων, καὶ τὰ ἐφυστερίζοντά που, πύστει τῶν προγενομένων, πολὺ ἐπέφερε τὴν ὑπερβολὴν τοῦ καινοῦσθαι τὰς διανοίας, τῶν τ' ἐπιχειρήσεων περιτεχνήσει, καὶ τῶν τιμωριῶν ἀτοπίᾳ. ἐν τούτοις τὸ

μὲν περὶ τοῦτον τῶν κώλων, περιεπέφρασται πρὸς οὐδὲν ἀναγκαῖον· Ἐστασιάζετο οὖν τὰ τῶν πόλεων. ὑγιέστερον γὰρ ἦν εἰπεῖν, Ἐστασίαζον αἱ πόλεις. τὸ δ' ἐπὶ τούτῳ λεγόμενον, Καὶ τὰ ἐφυστερίζοντά που, δυσείκαστόν ἐστι· σαφέστερον δ' ἂν ἐγένετο ῥηθὲν οὕτω· Αἱ δ' ὑστεροῦσαι πόλεις. οἷς ἐπίκειται, Ἐπὶ πύστει τῶν προγεγενημένων, πολλὴν ἐπέφερε τὴν ὑπερβολὴν ἐς τὸ καινοῦσθαι τὰς διανοίας. βούλεται μὲν γὰρ λέγειν, Οἱ δ' ὑστερίζοντες, ἐπιπυνθανόμενοι τὰ γεγενημένα παρ' ἑτέρων, ἐλάμβανον ὑπερβολὴν ἐπὶ τὸ διανοεῖσθαί τι καινότερον. χωρὶς δὲ τῆς πλοκῆς, οὐδὲ οἱ τῶν ὀνομάτων σχηματισμοὶ ταῖς ἀκοαῖς εἰσιν ἡδεῖς. τούτοις ἐπιφέρει κεφάλαιον ἀπὸ ποιητικῆς, μᾶλλον δὲ διθυραμβικῆς σκευωρίας οἰκειότερον, Τῶν τ' ἐπιχειρήσεων ἐπιτεχνήσει, καὶ τῶν τιμωρειῶν ἀτοπίᾳ· καὶ τὴν εἰωθυῖαν τῶν ὀνομάτων ἀξίωσιν ἐς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαιώσει. ὃ γὰρ βούλεται δηλοῦν ἐν τῇ δυσεξελίκτῳ πλοκῇ, τοιοῦτόν ἐστι· Πολλὴν τὴν ἐπίδοσιν ἐλάμβανον εἰς τὸ διανοεῖσθαί τι καινότερον περὶ τὰς τέχνας τῶν ἐγχειρημάτων, καὶ περὶ τὰς ὑπερβολὰς τῶν τιμωρειῶν· τά τε εἰωθότα ὀνόματα ἐπὶ τοῖς πράγμασι λέγεσθαι μετατιθέντες, ἄλλως ἠξίουν αὐτὰ καλεῖν· ἡ δ' ἐπιτέχνησις καὶ ἡ τῶν τιμωρειῶν ἀτοπία, καὶ ἡ εἰωθυῖα τῶν ὀνομάτων ἀξίωσις, καὶ ἡ εἰς τὰ ἔργα ἀντηλλαγμένη δικαίωσις, περιφράσεως ποιητικῆς ἐστιν οἰκειότερα. οἷς ἐπιτίθησι τὰ θεατρικὰ σχήματα ταυτί· Τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος, ἀνδρία φιλέταιρος ἐνομίσθη· μέλλησις δὲ προμηθὴς, δειλία εὐπρεπής. παρωμοίωσε γὰρ ἀμφότερα ταῦτα καὶ παρισώσει περιέλαβε, καὶ τὰ ἐπίθετα καλλωπισμοῦ χάριν κεῖται· τὸ γὰρ οὔτε θεατρικὸν ἀλλ' ἀναγκαῖον τῆς λέξεως σχῆμα, τοιοῦτ' ἂν ἦν· Τὴν μὲν γὰρ τόλμαν, ἀνδρίαν ἐκάλουν· τὴν δὲ μέλλησιν, δειλίαν. ὅμοια δὲ τούτοις ἐστὶ καὶ τὰ συνταττόμενα· Τὸ δὲ σῶφρον, τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα· καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν, ἐπὶ πᾶν ἀργόν· κυριώτερον δ' ἂν οὕτως ἐλέχθη· Οἱ δὲ σώφρονες, ἄνανδροι· καὶ οἱ συνετοὶ πρὸς ἅπαντα, ἐν ἅπασιν ἀργοί. εἰ μέχρι τούτων προελθὼν ἐπαύσατο, τὰ μὲν καλλωπίζων, τὰ δὲ σκληραγωγῶν τὴν λέξιν, ἧττον ἂν ὀχληρὸς ἦν. νῦν δ' ἐπιτίθησιν ἀσφαλείᾳ· Ἀσφάλεια δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι, ἀποτροπῆς πρόφασις εὔλογος. καὶ ὁ μὲν χαλεπαίνων, πιστὸς ἀεί· ὁ δ' ἀντιλέγων αὐτῷ, ὕποπτος. καὶ γὰρ ἐν τούτοις πάλιν ἄδηλον μέν ἐστι τίνα βούλεται δηλοῦν τὸν χαλεπαίνοντα, καὶ περὶ τίνος· τίνα δὲ τὸν ἀντιλέγοντα, καὶ ἐφ' ὅτῳ. Ἐπιβουλεύσας δέ τι, φησὶ, τυχών τε, ξυνετὸς· καὶ ὑπονοήσας, ἔτι δεινότερος· προβουλεύσας δὲ ὅπως μηδὲν αὐτῶν δεήσει, τῆς τε ἑταιρείας διαλυτὴς, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐκπεπληγμένος. οὔτε γὰρ ὁ τυχὼν ἐμφαίνει μᾶλλον ὃ βούλεται δηλοῦν, οὔτε ὁ αὐτὸς τυχών τε καὶ ἐπινοήσας, ἅμα νοηθῆναι δύναται· εἴ γε ὁ μὲν τυχὼν, ἐπὶ τοῦ κατορθώσαντος καὶ ἐπιτυχόντος ὃ ἤλπισε λέγεται· ὁ δὲ νοήσας, ἐπὶ τοῦ προαισθομένου τὸ μήπω πραχθέν. ἀλλ' ἔστι μᾶλλον κακόν. καθαρὸς δὲ καὶ τηλαυγὴς ὁ νοῦς οὕτως ἂν ἦν· Οἵ τ' ἐπιβουλεύοντες ἑτέροις, εἰ κατορθώσειαν, δεινοί· καὶ οἱ τὰς ἐπιβουλὰς προεπινοοῦντες, εἰ φυλάξαιντο, ἔτι δεινότεροι· ὁ δὲ προειδόμενος ὅπως μηδὲν αὐτῷ δεήσει μήτ' ἐπιβουλῆς, μήτε φυλακῆς, τάς τε ἑταιρείας διαλύειν ἐδόκει, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐκπεπλῆχθαι. μίαν δὲ τούτοις ἐπιθεὶς περίοδον ἀκωλύτως εἰρημένην καὶ δυνατῶς μετὰ τοῦ σαφῶς· Ἁπλῶς δὲ ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν, ἐπῃνεῖτο· καὶ ὁ ἐπικελεύσας τὸν μὴ διανοούμενον· ποιητικῇ πάλιν ἐχρήσατο μεταλήψει· Καὶ μὴν καὶ τὸ ξυγγενὲς, τοῦ ἑταιρικοῦ ἀλλοτριώτερον ἐγένετο, διὰ τὸ ἑτοιμότερον εἶναι ἀπροφασίστως τολμᾶν. τὸ γὰρ συγγενὲς καὶ τὸ ἑταιρικὸν κείμενον μετείληπται· τό τε ἀπροφασίστως τολμᾶν, ἄδηλον, εἴτε ἐπὶ τῶν φίλων κεῖται νῦν, εἴτε ἐπὶ τῶν συγγενῶν. αἰτίαν γὰρ ἀποδιδοὺς δι' ἣν τοὺς συγγενεῖς ἀλλοτριωτέρους ἔκρινον τῶν φίλων, ἐπιτίθησιν ὅτι τόλ- 113
μαν ἀπροφάσιστον παρείχοντο. σαφὴς δ' ἂν ἦν λόγος, εἰ τοῦτον ἐξήνεγκε τὸν τρόπον, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν σχηματίζων· Καὶ μὴν καὶ τὸ ἑταιρικὸν, οἰκειότερον ἐγένετο τοῦ συγγενοῦς, διὰ τὸ ἑτοιμότερον εἶναι ἀπροφασίστως τολμᾶν. περιπέφρασται δὲ καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, καὶ οὔτε ἰσχυρῶς οὔτε σαφῶς ἀπήγγελται· Οὐ γὰρ μετὰ τῶν κειμένων νόμων ὠφελείας αἱ τοιαῦται ξύνοδοι, ἀλλὰ παρὰ τοὺς καθεστῶτας πλεονεξίᾳ. ὁ μὲν νοῦς ἐστι τοιόσδε· Οὐ γὰρ ἐπὶ τῇ κατὰ νόμον ὠφελείαις αἱ τῶν ἑταιρειῶν ἐγίγνοντο σύνοδοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ παρὰ τοὺς νόμους τι πλεονεκτεῖν. Καὶ ὅρκοι, φησὶν, εἴ που ἄρα ἐγίγνοντο ξυναλλαγῆς, ἐν τῷ αὐτίκα πρὸς τὸ ἄπορον ἑκατέρῳ διδόμενοι, ἴσχυον,

οὐκ ἐχόντων ἄλλοθεν δύναμιν. ἐν τούτοις ὑπερβατόν τε καὶ περίφρασις. οἱ μὲν γὰρ ὅρκοι τῆς συναλλαγῆς, τὸ σημαινόμενον ἔχουσι τοιοῦτον, Οἱ δὲ περὶ τῆς φιλίας ὅρκοι εἴπου ἄρα γίνοιντο. τὸ δὲ Ἴσχυον, δι' ὑπερβάτου κείμενον, τῷ Αὐτίκα ἕπεται. βούλεται γὰρ δηλοῦν, Ἐν τῷ παραυτίκα ἴσχυον. τὸ δὲ, Πρὸς τὸ ἄπορον ἑκατέρῳ διδόμενοι, οὐκ ἐχόντων ἄλλοθεν δύναμιν, σαφέστερον ἂν ἦν οὕτως ἐξενεχθέν· Διὰ τὸ μηδεμίαν ἄλλην ἔχειν δύναμιν, κατὰ τὸ ἄπορον ἑκατέρῳ διδόμενοι. τὸ δὲ κατάλληλον τῆς διανοίας, ἦν ἂν τοιοῦτο· Οἱ δὲ περὶ τῆς φιλίας ὅρκοι, εἴπου ἄρα γίνοιντο, ἀπορίᾳ πίστεως ἄλλης, ἑκατέρῳ διδόμενοι, ἐν τῷ παραχρῆμα ἴσχυον. σκολιώτερα δὲ τούτων ἐστὶ καὶ ἃ μετὰ ταῦτα τίθησιν· Ἐν δὲ τῷ
» παρατυχόντι ὁ φθάσας θαρσῆσαι, εἰ ἴδοι ἄφρακτον, ἥδιον διὰ τὴν πίστιν ἐτιμωρεῖτο, ἢ ἀπὸ
» τοῦ προφανοῦς· καὶ τό τε ἀσφαλὲς ἐλογίζετο, καὶ ὅτι ἀπάτῃ περιγενόμενος, ξυνέ-
» σεως ἀγώνισμα προσελάμβανε. τὸ δὲ Παρατυχὸν ἀντὶ τοῦ Παραχρῆμα κεῖται· τό τε Ἄφρακτον ἀντὶ τοῦ Ἀφυλάκτου. καὶ τὸ, Ἥδιον τιμωρεῖσθαι διὰ τὴν πίστιν μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς, σκολιῶς περιπέφρασται, καὶ ἐνδεῖ τι μόριον εἰς τὸ συμπληρωθῆναι τὴν νόησιν. εἰκάζειν δέ ἐστιν ὅτι τοῦτο βούλεται λέγειν· Εἰ δέ που παρατύχοι τινὶ καιρὸς, καὶ μάθοι τὸν ἐχθρὸν ἀφύλακτον, ἥδιον ἐτιμωρεῖτο, ὅτι πιστεύσαντι ἐπέθετο μᾶλλον ἢ φυλαττομένῳ· καὶ συνέσεως δόξαν προσελάμβανε, τό τε ἀσφαλὲς λογιζόμενος, καὶ ὅτι διὰ τὴν ἀπάτην αὐτοῦ περι-
» εγένετο. Ῥᾷον δ' οἱ πολλοὶ κακοῦργοι, φησὶν, ὄντες, δεξιοὶ κέκληνται, ἢ ἀμαθεῖς ἀγαθοί· καὶ
» τῷ μὲν αἰσχύνονται, ἐπὶ δὲ τῷ, ἀγάλλονται. ταῦτα γὰρ ἄσκύλως μὲν εἴρηται καὶ βραχέως, ἐν ἀφανεῖ δὲ κείμενον ἔχει τὸ σημαινόμενον. χαλεπὸν γὰρ μαθεῖν, τίνας δή ποτε νοεῖ τοὺς ἀμαθεῖς τε καὶ ἀγαθούς. εἴτε γὰρ ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τοὺς κακούργους, οὐκ ἂν εἶησαν ἀμαθεῖς οἱ μὴ κακοί· εἴτ' ἐπὶ τῶν ἀνοήτων καὶ ἀφρόνων τίθησι τοὺς ἀμαθεῖς, κατὰ τί δή ποτε τούτους ἀγαθοὺς καλεῖ; Καὶ τῷ μὲν αἰσχύνονται. τίνες; ἄδηλον γάρ. πότεροι ἀμφότεροι, ἢ οἱ ἀμαθεῖς. Ἐπὶ δὲ τῷ, ἀγάλλονται. κἀνταῦθα ἄδηλον τίνες. εἰ μὲν γὰρ ἐπ' ἀμφοτέρων τίθησιν, οὐκ ἔχει νοῦν· οὔτε γὰρ ἐπὶ τοῖς κακούργοις οἱ ἀγαθοὶ ἀγάλλονται, οὔτ' ἐπὶ τοῖς ἀμαθέσιν οἱ κακοῦργοι αἰσχύνονται. οὗτος ὁ χαρακτὴρ τῆς ἀσαφοῦς καὶ πεπλεγμένης λέξεως, ἐν ᾗ πλείων ἔνεστι τῆς λέξεως ἡ σκοτίζουσα τὴν διάνοιαν ὄχλησις, ἕως ἑκατὸν ἐκμηκύνεται στίχων· θήσω δὲ καὶ τὰ
» ἑξῆς, οὐδὲ μίαν ἐπὶ λέξιν ἐμαυτοῦ προστιθείς· Πάντων δ' αὐτῶν αἴτιον ἡ ἀρχὴ ἡ διὰ πλεον-
» εξίαν καὶ φιλοτιμίαν· ἐκ δ' αὐτῶν καὶ ἐς τὸ φιλονεικεῖν καθισταμένων τὸ πρόθυμον. οἱ γὰρ ἐν ταῖς
» πόλεσι προστάντες μετ' ὀνόματος ἑκάτεροι εὐπρεποῦς, πλήθους τε ἰσονομίας πολιτικῆς, καὶ
» ἀριστοκρατίας σώφρονος προτιμήσει, τὰ μὲν κοινὰ λόγῳ θεραπεύοντες, ἆθλα ἐποιοῦντο·
» παντὶ δὲ τρόπῳ ἀγωνιζόμενοι ἀλλήλων περιγίνεσθαι, ἐτόλμησάν τε τὰ δεινότατα, ἐπεξῇεσάν
» τε, τὰς τιμωρίας ἔτι μείζους, οὐ μέχρι τοῦ δικαίου καὶ τῇ πόλει ξυμφόρου προστιθέντες, ἐς δὲ τὸ ἑκα-
» τέροις που αἰεὶ ἡδονὴν ἔχον ὁρίζοντες· καὶ ἢ μετὰ ψήφου ἀδίκου καταγνώσεως, ἢ χειρὶ κτώμενοι τὸ
» κρατεῖν, ἕτοιμοι ἦσαν τὴν αὐτίκα φιλονεικίαν ἐκπιμπλάναι. ὥστ' εὐσεβείᾳ μὲν οὐδέτεροι ἐνό-
» μιζον, εὐπρεπείᾳ δὲ λόγου, οἷς ξυμβαίη ἐπιφθόνως τι διαπράξασθαι, ἄμεινον ἤκουον· τὰ δὲ μέ-
» σα τῶν πολιτῶν ὑπ' ἀμφοτέρων, ἢ ὅτι οὐ ξυνηγωνίζοντο, ἢ φθόνῳ τοῦ περιεῖναι, διεφθείροντο.
» οὕτω πᾶσα ἰδέα κατέστη κακοτροπίας, διὰ τὰς στάσεις, τῷ Ἑλληνικῷ· καὶ τὸ εὔηθες, οὗ τὸ
» γενναῖον πλεῖστον μετέχει, καταγελασθὲν ἠφανίσθη· τὸ δὲ ἀντιτετάχθαι ἀλλήλοις τῇ γνώμῃ
» ἀπίστως, ἐπὶ πολὺ διήνεγκεν. οὐ γὰρ ἦν ὁ διαλύσων οὔτε λόγος ἐχυρὸς, οὔτε ὅρκος φοβερός.
» κρείττους δὲ ὄντες ἅπαντες λογισμῷ ἐς τὸ ἀνέλπιστον τοῦ βεβαίου, μὴ παθεῖν μᾶλλον προεσκό-
» πουν, ἢ πιστεῦσαι ἐδύναντο. καὶ οἱ φαυλότεροι γνώμην, ὡς τὰ πλείω περιεγίγνοντο. τῷ γὰρ
» δεδιέναι τό τε αὐτῶν ἐνδεὲς καὶ τὸ τῶν ἐναντίων ξυνετὸν, μὴ λόγοις τε ἥσσους ὦσι, καὶ ἐκ τοῦ
» πολυτρόπου αὐτῶν τῆς γνώμης φθάσωσι προεπιβουλευόμενοι, τολμηρῶς πρὸς τὰ ἔργα
» ἐχώρουν· οἱ δὲ καταφρονοῦντες, κἂν προαισθέσθαι, καὶ ἔργῳ οὐδὲν σφᾶς δεῖν λαμβάνειν ἃ
» γνώμῃ ἔξεστιν, ἄφρακτοι μᾶλλον διεφθείροντο. ἐκ πολλῶν ἔτι δυνάμενος παραδειγμάτων ποιῆσαι φανερὸν ὅτι κρείττων ἐστὶν ἐν τοῖς διηγήμασιν, ὅταν ἐν τῷ συνήθει καὶ κοινῷ τῆς διαλέκτου χαρακτῆρι μένῃ, χείρων δὲ ὅταν ἐκτρέψῃ τὴν διάλεκτον ἐκ τῆς συνήθους ἐπὶ

τὰ ξένα

τὰ ξένα ὀνόματα, καὶ βεβιασμένα σχήματα, ὧν ἔνια σολοικισμῶν παρέχεται δόξαν, ἀρκεσθήσομαι τούτοις, ἵνα μὴ περαιτέρω τοῦ δέοντος ἡ γραφή μοι προβῇ. ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῶν δημηγοριῶν αὐτοῦ τὰ δοκοῦντά μοι φανερὰ ποιήσειν ὑπεσχόμην, ἐν αἷς οἴονταί τινες τὴν ἄκραν 116

τῶν δημηγοριῶν ἐξέτασις.

τοῦ συγγραφέως εἶναι δύναμιν, διελόμενος καὶ ταύτην δίχα τὴν θεωρίαν, εἴς τε τὸ πραγματικὸν μέρος, καὶ εἰς τὸ λεκτικόν, χωρὶς ὑπὲρ ἑκατέρου ποιήσομαι τὸν λόγον· ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ, ἐν ᾧ πρώτην μὲν ἔχει μοῖραν ἡ τῶν ἐνθυμημάτων τε καὶ νοημάτων εὕρεσις, δευτέραν δὲ ἡ τῶν εὑρεθέντων χρῆσις· ἐκείνη μὲν ἐν τῇ φύσει μᾶλλον ἔχουσα τὴν ἰσχύν, αὕτη δὲ ἐν τῇ τέχνῃ. τούτων ἡ μὲν πλεῖον ἔχουσα τοῦ τεχνικοῦ τὸ φυσικόν, καὶ διδαχῆς ἐλαττόνος δεομένη, θαυμαστή τις ἐστὶ παρὰ τῷ συγγραφεῖ. φέρει γὰρ ὥσπερ ἐκ πηγῆς πλουσίας ἄπειρόν τι χρῆμα νοημάτων καὶ ἐνθυμημάτων περιττῶν καὶ ξένων καὶ παραδόξων· ἡ δὲ πλεῖον ἔχουσα τὸ τεχνικόν, καὶ λαμπροτέραν ποιοῦσα φαίνεσθαι τὴν ἑτέραν, ἐνδεεστέρα τοῦ δέοντος ἐπὶ πολλῶν. ὅσοι μὲν οὖν ἐκτεθαυμάκασιν αὐτὸν ὑπὲρ τὸ μέτριον, ὡς μηδὲν τῶν θεοφορήτων διαφέρειν, διὰ τὸ πλῆθος ἐοίκασι τῶν ἐνθυμημάτων τοῦτ' ἐσχηκέναι τὸ πάθος. οὓς ἐὰν διδάσκῃ τις ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι περιτιθεὶς τὸν λόγον, ὅτι ταυτὶ μὲν οὐκ ἦν ἐπιτήδεια ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ καὶ ὑπὸ τούτων τῶν προσώπων λέγεσθαι, ταυτὶ δ' οὐκ ἐπὶ τούτοις τοῖς πράγμασιν, οὐδὲ μέχρι τούτου, δυσχεραίνουσιν, ὅμοιόν τι πάσχοντες τοῖς κατεπτημένοις ὑφ' ὥρας δή τινος ὄψεως ἔρωτι, μὴ πολὺ ἀπέχοντι μανίας. ἐκεῖνοί τε γὰρ πάσας τὰς ἀρετάς, ὅσαι γίνονται περὶ μορφὰς εὐπρεπεῖς, ταῖς καταδεδουλωμέναις αὐτοὺς προσεῖναι νομίζουσι, καὶ τοὺς ἐξονειδίζειν ἐπιχειροῦντας, εἴ τις περὶ αὐτὰς ὑπάρχει σίνος, ὡς βασκάνους καὶ συκοφάντας προβέβληνται· οὗτοί τε ὑπὸ τῆς μιᾶς ταύτης ἀρετῆς κεκαρωμένοι τὴν διάνοιαν, ἅπαντα καὶ τὰ μὴ προσόντα τῷ συγγραφεῖ μαρτυροῦσιν. ἃ γὰρ ἕκαστος εἶναι βούλεται περὶ τὸ φιλούμενόν τε καὶ θαυμαζόμενον ὑφ' ἑαυτοῦ, ταῦτα οἴεται. ὅσοι δὲ ἀδέκαστον τὴν διάνοιαν φυλάσσουσι, καὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων ἐπὶ τοὺς ὀρθοὺς κανόνας ἀναφέρουσιν, εἴτε φυσικῆς τινος κρίσεως μετειληφότες, εἴτε καὶ διδαχῆς ἰσχυρὰ τὰ κριτήρια κατασκευάσαντες, οὔτε ἅπαντα ἐπαινοῦσιν ἐπίσης, οὔτε πρὸς ἅπαντα δυσχεραίνουσιν· ἀλλὰ τοῖς μὲν κατορθώμασι τὴν προσήκουσαν μαρτυρίαν ἀπονέμουσιν· εἰ δέ τι διημάρτηται μέρος ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἐπαινοῦσιν. οὔτ' οὖν ἐπὶ πάντων ἐγὼ τῶν ἐμαυτοῦ θεωρημάτων κανόνας ὑποτιθέμενος, οὔτε πρότερον ὤκνησα τὰ δοκοῦντά μοι φέρειν εἰς μέσον, οὔτε νῦν ἀποστρέψομαι. διδοὺς δὴ τὸ πρῶτον, ὥσπερ κατ' ἀρχὰς ἔφην, τὸ περὶ τὴν εὕρεσιν τοῦ συγγραφέως εὔστοχον, [καὶ εἴτις ἄλλως προσυπείληφεν, εἴτε διὰ φιλονεικίαν, εἴτε δι' ἀναισθησίαν, ἁμαρτάνειν αὐτὸν οἰόμενος,] θάτερον οὐκέτι δίδωμι, τὸ περὶ τὰς οἰκονομίας αὐτοῦ τεχνικόν, πλὴν ἐπ' ὀλίγων πάνυ δημηγοριῶν. ὁρῶ δὲ καὶ περὶ τὴν λέξιν ἐλαττώματα, περὶ ὧν ἤδη προείρηκα, πλεῖστα καὶ μέγιστα ταύταις συμβεβηκότα ταῖς ἰδέαις. καὶ γὰρ αἱ γλωττηματικαὶ καὶ ξέναι καὶ πεποιημέναι λέξεις ἐν ταύταις μάλιστα ἐπιπολάζουσι, καὶ τὰ πολύπλοκα καὶ ἀγκύλα καὶ βεβιασμένα σχήματα, πλεῖστα περὶ ταῦτά ἐστιν. εἰ δὲ τὰ εἰκότα ἔγνωκα, σύ τε κρινεῖς, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος, ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν ἀγόμενος τῶν ἔργων. ἔστω δὲ κατὰ ταῦτα ἡ παράθεσις αὐτῶν ἀντιπαρεξεταζομένων τοῖς ἄριστά μοι δοκοῦσιν ἔχειν τῶν οὔτε κατὰ τὰς οἰκονομίας κατορθουμένων, οὔτε κατὰ τὴν φράσιν ἀνεγκλήτων. ἐν μὲν οὖν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ ἐπὶ Πλαταιὰς Λακεδαιμονίων τε καὶ τῶν συμμάχων ἔλασιν ἀρξάμενος γράφειν, ὑποτίθεται τὸν βασιλέα τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχίδαμον μέλλοντα δῃοῦν τὴν γῆν, πρέσβεις παρὰ τῶν Πλαταιέων ἀφιγμένους πρὸς αὐτόν, καὶ λόγους ἀποδίδωσιν οὓς εἰκὸς ἦν ὑπ' ἀμφοτέρων εἰρῆσθαι, τοῖς προσώποις πρέποντας, καὶ τοῖς πράγμασιν οἰκείους, καὶ μήτε λείποντας τοῦ μετρίου, μήτε ὑπεραίροντας· λέξει τε κεκόσμηκεν αὐτοὺς καθαρᾷ καὶ σαφεῖ καὶ συντόμῳ, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐχούσῃ· τήν τε ἁρμονίαν οὕτως ἔναυλον ἀποδέδωκεν ἅμα τοῖς ἡδίστοις παρεξετάζεσθαι. Τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, ἐς μὲν τὴν Ἀττικὴν οὐκ ἐσέβαλον, ἐστράτευσαν δ' ἐπὶ Πλάταιαν. ἡγεῖτο δ' Ἀρχίδαμος ὁ Ζευξιδάμου, Λακεδαιμονίων βασιλεύς· καὶ καθίσας τὸν στρατόν, ἔμελλε δῃώσειν τὴν γῆν. οἱ δὲ Πλαταιῆς,

εὐθὺς πρέσβεις πέμψαντες παρ' αὐτὸν, ἔλεγον τοιάδε· Ἀρχίδαμε, καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὐ δίκαια ποιεῖτε, οὐδὲ ἄξια οὔθ' ὑμῶν οὔτε πατέρων ὧν ἐστὲ, ἐς γῆν τὴν Πλαταιέων στρατεύοντες. Παυσανίας γὰρ ὁ Κλεομβρότου Λακεδαιμόνιος, ἐλευθερώσας τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μήδων, μετὰ Ἑλλήνων τῶν ἐθελησάντων ξυνάρασθαι τὸν κίνδυνον τῆς μάχης, ἣ παρ' ἡμῖν ἐγένετο, θύσας ἐν τῇ Πλαταιέων ἀγορᾷ Διῒ ἐλευθερίῳ ἱερὰ, καὶ ξυγκαλέσας πάντας τοὺς ξυμμάχους, ἀπεδίδου Πλαταιεῦσι, γῆν καὶ πόλιν τὴν σφετέραν ἔχοντας, αὐτονόμους οἰκεῖν, στρατεῦσαί τε μηδένα ποτὲ ἀδίκως ἐπ' αὐτοὺς, μηδὲ ἐπὶ δουλείᾳ· εἰ δὲ μὴ, ἀμύνειν τοὺς παρόντας ξυμμάχους κατὰ δύναμιν. τάδε μὲν ἡμῖν πατέρες οἱ ὑμέτεροι ἔδοσαν, ἀρετῆς ἕνεκα, καὶ προθυμίας τῆς ἐν ἐκείνοις τοῖς κινδύνοις γενομένης. ὑμεῖς δὲ, τἀναντία [ἐκείνοις] δρᾶτε. μετὰ γὰρ Θηβαίων τῶν ἡμῖν ἐχθίστων, ἐπὶ δουλείᾳ τῇ ἡμετέρᾳ ἥκετε. μάρτυρας δὲ θεοὺς, τούς τε ὁρκίους τότε γενομένους ποιούμενοι, καὶ τοὺς ἡμετέρους πατρῴους, καὶ ἡμετέρους ἐγχωρίους, λέγομεν ὑμῖν, γῆν τὴν Πλαταιΐδα μὴ ἀδικεῖν, μηδὲ παραβαίνειν τοὺς ὅρκους· ἐᾶν δὲ οἰκεῖν αὐτονόμους, καθάπερ Παυσανίας ἐδικαίωσε. τοσαῦτα εἰπόντων [τῶν]
117 Πλαταιέων, Ἀρχίδαμος ὑπολαβὼν εἶπε· Δίκαια λέγετε, ὦ ἄνδρες Πλαταιεῖς, ἢν ποιῆτε ὅμοια τοῖς λόγοις. καθάπερ γὰρ Παυσανίας ὑμῖν παρέδωκεν, αὐτοί τε αὐτονομεῖσθε, καὶ τοὺς ἄλλους ξυνελευθεροῦτε, ὅσοι μετασχόντες τῶν τότε κινδύνων, ὑμῖν τε ξυνώμοσαν, καὶ εἰσὶ νῦν ὑπ' Ἀθηναίοις· παρασκευή τε τοσήδε καὶ πόλεμος γεγένηται αὐτῶν ἕνεκα, καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθερώσεως· ἧς μάλιστα μὲν μετασχόντες, καὶ αὐτοὶ ἐμμείνατε τοῖς ὅρκοις. εἰ δὲ μὴ, ἅπερ καὶ τὸ πρότερον ἤδη προὐκαλεσάμεθα, ἡσυχίαν ἄγετε, νεμόμενοι τὰ ὑμέτερα αὐτῶν· καὶ ἔστε μηδὲ μεθ' ἑτέρων· δέχεσθε δὲ ἀμφοτέρους φίλους, ἐπὶ πολέμῳ δὲ μηδὲ ἑτέρους· καὶ τάδε ἡμῖν ἀρκέσει. ὁ μὲν Ἀρχίδαμος τοσαῦτα εἶπεν. οἱ δὲ Πλαταιῶν πρέσβεις, ἀκούσαντες ταῦτα, ἐσῆλθον ἐς τὴν πόλιν καὶ τῷ πλήθει τὰ ῥηθέντα κοινώσαντες, ἀπεκρίναντο αὐτῷ, ὅτι ἀδύνατα σφίσιν εἴη ποιεῖν ἃ προκαλεῖται, ἄνευ Ἀθηναίων. παῖδες γὰρ σφῶν καὶ γυναῖκες παρ' ἐκείνοις εἴησαν. δεδιέναι δὲ καὶ περὶ πάσῃ τῇ πόλει. μὴ ἐκείνων ἀποχωρησάντων, Ἀθηναῖοι ἐλθόντες σφίσιν οὐκ ἐπιτρέπωσιν ἢ Θηβαῖοι, ὡς ἔνορκοι ὄντες, κατὰ τὸ ἀμφοτέρους δέχεσθαι, αὖθις σφῶν τὴν πόλιν πειράσωσι καταλαβεῖν. ὁ δὲ, θαρσύνων αὐτοὺς, πρὸς ταῦτα ἔφη· Ὑμεῖς δὲ πόλιν μὲν καὶ οἰκίας παράδοτε ἡμῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις· καὶ γῆς ὅρους ἀποδείξατε, καὶ δένδρα ἀριθμῷ τὰ ὑμέτερα, καὶ ἄλλο εἴ τι δυνατὸν εἰς ἀριθμὸν ἐλθεῖν· αὐτοὶ δὲ μεταχωρήσατε ὅποι βούλεσθε, ἕως ἂν ὁ πόλεμος ᾖ· ἐπειδὰν δὲ παρέλθῃ, ἀποδώσομεν [ὑμῖν ἃ ἂν παραλάβωμεν.] μέχρι δὲ τοῦδε, ἕξομεν παρακαταθήκην, ἐργαζόμενοι καὶ φορὰν φέροντες, ἣ ἂν ὑμῖν μέλλῃ ἱκανὴ ἔσεσθαι. οἱ δὲ, ἀκούσαντες, αὖθις ἐσῆλθον ἐς τὴν πόλιν, καὶ βουλευσάμενοι μετὰ τοῦ πλήθους, ἔλεξαν ὅτι βούλονται ἃ προκαλεῖται, Ἀθηναίοις κοινῶσαι πρῶτον· καὶ ἢν πείθωσιν αὐτοὺς, ποιεῖν ταῦτα. μέχρι δὲ τούτου σπείσασθαι σφίσιν ἐκέλευον, καὶ τὴν γῆν μὴ δῃοῦν. ὁ δὲ ἡμέρας τε ἐσπείσατο ἐν αἷς εἰκὸς ἦν κομισθῆναι, καὶ τὴν γῆν οὐκ ἔτεμνεν. ἐλθόντες δὲ οἱ Πλαταιεῖς πρέσβεις ὡς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ βουλευσάμενοι μετ' αὐτῶν, πάλιν ἦλθον ἀπαγγέλλοντες τοῖς ἐν τῇ πόλει τοιάδε· Οὔτ' ἐν τῷ πρὸ τοῦ χρόνῳ [ὦ] ἄνδρες Πλαταιεῖς, ἀφ' οὗ ξύμμαχοι ἐγενόμεθα, Ἀθηναῖοι φασὶν ἐν οὐδενὶ ἡμᾶς προέσθαι ἀδικουμένους, οὔτε νῦν περιόψεσθαι, βοηθήσειν δὲ κατὰ δύναμιν· ἐπισκήπτουσί τε ὑμῖν πρὸς τῶν ὅρκων οὓς οἱ πατέρες ὤμοσαν, μηδὲν νεωτερίζειν περὶ τὴν ξυμμαχίαν. τοιαῦτα τῶν πρέσβεων ἀπαγγειλάντων, οἱ Πλαταιεῖς ἐβουλεύσαντο Ἀθηναίους μὴ προδιδόναι, ἀλλ' ἀνέχεσθαι καὶ γῆν τεμνομένην, εἰ δέοι, ὁρῶντας, καὶ ἄλλο πάσχοντας ὅ τι ἂν ξυμβαίνῃ· ἐξελθεῖν τε μηδένα ἔτι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τείχους ἀποκρίνασθαι, ὅτι ἀδύνατα σφίσι ποιεῖν ἐστὶν ἃ Λακεδαιμόνιοι προκαλοῦνται. ὡς δὲ ἀπεκρίναντο, ἐντεῦθεν δὴ πρῶτον μὲν ἐς ἐπιμαρτυρίαν καὶ θεῶν καὶ ἡρώων τῶν ἐγχωρίων Ἀρχίδαμος ὁ βασιλεὺς κατέστη, λέγων ὧδε· Θεοὶ, ὅσοι γῆν τὴν Πλαταιΐδα ἔχετε, καὶ ἥρωες, ξυνίστορές ἐστε, ὅτι οὔτε τὴν ἀρχὴν ἀδίκως ἐκλιπόντων τῶνδε πρότεροι τὸ ξυνώμοτον, ἐπὶ γῆν τήνδε ἤλθομεν· ἐν ᾗ οἱ πατέρες ἡμῶν εὐξάμενοι ὑμῖν, Μήδων ἐκράτησαν, καὶ παρέχετε αὐτὴν εὐμενῆ ἐναγωνίσασθαι τοῖς Ἑλ-

λησιν,

λησιν οὔτε νῦν, ἤν τι ποιῶμεν, ἀδικήσομεν. προκαλεσάμενοι γὰρ πολλὰ καὶ εἰκότα, οὐ τυχόντες· ξυγγνώμονες δὲ ἔστε, τῆς μὲν ἀδικίας κολάζεσθαι τοῖς ὑπάρχουσι προτέροις, τῆς δὲ τιμωρίας τυγχάνειν τοῖς ἐπιφέρουσι νομίμως. τοσαῦτα ἐπιθειάσας, καθίστη ἐς πόλεμον τὸν στρατόν. ἐξετάσωμεν δὴ παρὰ τούτοις τὸν διάλογον, οὕτω καλῶς καὶ περιττῶς ἔχοντα, ἕτερον αὐτοῦ διάλογον, ὃν μάλιστα ἐπαινοῦσιν οἱ τοῦ χαρακτῆρος τούτου θαυμασταί. ὑποτίθεται δή, στρατιὰν ἀποστειλάντων Ἀθηναίων ἐπὶ Μηλίους Λακεδαιμονίων ἀποίκους, πρὶν ἄρξασθαι τοῦ πολέμου, τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων, καὶ τοὺς προβούλους τῶν Μηλίων, συνιόντας εἰς λόγους περὶ καταλύσεως τοῦ πολέμου· καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἐκ τοῦ ἰδίου προσώπου δηλοῖ τὰ λεχθέντα ὑφ᾽ ἑκατέρων· ἐπὶ μιᾶς δὲ ἀποκρίσεως τοῦτο τὸ σχῆμα διατηρήσας, τὸ διηγηματικόν, προσωποποιεῖ τὸν μετὰ ταῦτα διάλογον καὶ δραματικόν. ἄρχει δὲ ὁ Ἀθηναῖος τάδε λέγων· Ἐπειδὴ οὐ πρὸς τὸ πλῆθος οἱ λόγοι γίγνονται, ὅπως δὴ μὴ ξυνεχεῖ ῥήσει οἱ πολλοὶ ἐπαγωγὰ καὶ ἀνέλεγκτα ἐσάπαξ ἀκούσαντες ἡμῶν, ἀπατηθῶσι· γιγνώσκομεν γὰρ ὅτι τοῦτο φρονεῖ ἡμῶν ἡ ἐς τοὺς ὀλίγους ἀγωγή, ὑμεῖς οἱ καθήμενοι, ἔτι ἀσφαλέστερον ποιήσατε· καθ᾽ ἕκαστον καὶ μηδ᾽ ὑμεῖς ἐν ὀλίγῳ, ἀλλὰ πρὸς τὸ μὴ δοκοῦν ἐπιτηδείως λέγεσθαι εὐθὺς ὑπολαμβάνοντες, κρίνετε· καὶ πρῶτον εἰ ἀρέσκει ὡς λέγομεν, εἴπατε. οἱ δὲ τῶν Μηλίων ξύνεδροι ἀπεκρίναντο· Ἡ μὲν ἐπιείκεια τοῦ διδάσκειν καθ᾽ ἡσυχίαν ἀλλήλους, οὐ ψέγεται· τὰ δὲ τοῦ πολέμου, παρόντα ἤδη, καὶ οὐ μέλλοντα, διαφέροντα αὐτοῦ φαίνεται. τοῦτο δὲ τελευταῖον εἴ τις ἐν τοῖς σχήμασιν ἀξιώσει φέρειν, οὐκ ἂν φθάνοι πάντας τοὺς σολοικισμοὺς ὅσοι γίνονται παρὰ τοὺς ἀριθμούς, καὶ παρὰ τὰς πτώσεις, σχήματα καλῶν. προσθεὶς γάρ, Ἡ μὲν ἐπιείκεια τοῦ διδάσκειν καθ᾽ ἡσυχίαν, οὐ ψέγεται· ἔπειτα συνάψας τῷ ἑνικῷ καὶ κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐξενηνεγμένῳ πτώσιν· Τὰ δὲ τοῦ πολέμου, παρόντα ἤδη, καὶ οὐ μέλλοντα, ἐπιζεύγνυσι τούτοις ἑνικόν, καὶ κατὰ τὴν γενικὴν ἐσχηματισμένον πτῶσιν· εἴτε ἄρθρον δεικτικὸν βούλεταί τις αὐτὸ καλεῖν, εἴτε ἀντονομασίαν, τὸ Αὐτοῦ· τοῦτο δὲ οὔτε τῷ θηλυκῷ καὶ ἑνικῷ καὶ ὀνομαστικῷ προσαρμοττόμενον σώζει τὴν ἀκολουθίαν, οὔτε τῷ πληθυντικῷ καὶ οὐδετέρῳ 118 κατὰ τὴν αἰτιατικὴν ἐσχηματισμένῳ πτώσιν. ἦν δὲ ἂν ὁ λόγος κατάλληλος, οὕτως σχηματισθείς· Ἡ μὲν ἐπιείκεια τοῦ διδάσκειν καθ᾽ ἡσυχίαν ἀλλήλους, οὐ ψέγεται· τὰ δὲ τοῦ πολέμου παρόντα ἤδη, καὶ οὐ μέλλοντα, διαφέροντα αὐτῆς φαίνεται. τούτοις ἐπιτίθησιν ἐνθύμημα γενόμενον μὲν οὐκ ἀτόπως, ἡρμηνευμένον δὲ οὐκ εὐπαρακολουθήτως· Εἰ μὲν τοίνυν ὑπονοίας τῶν μελλόντων λογιούμενοι, ἢ ἄλλο τι, ξυνήκετε ἢ ἐκ τῶν παρόντων, καὶ ὧν ὁρᾶτε, περὶ σωτηρίας βουλεύσοντες τῇ πόλει, παυοίμεθ᾽ ἄν· εἰ δ᾽ ἐπὶ τοῦτο, λέγοιμεν ἄν. καὶ μετὰ τοῦτο ἀποστρέψας τοῦ διηγήματος τὸν διάλογον ἐπὶ τὸ δραματικόν, ταῦτα τὸν Ἀθηναῖον ἀποκρινόμενον ποιεῖ· Εἰκὸς μὲν καὶ ξυγγνώμη, ἐν τῷ τοιῷδε καθεστῶτας, ἐπὶ πολλὰ καὶ λέγοντας καὶ δοκοῦντας τρέπεσθαι. ἔπειτα εὐσχήμονα προστίθησιν ὑποθέμενος· Ἡ μέντοι ξύνοδος καὶ περὶ σωτηρίας ἥδε πάρεστι· καὶ ὁ λόγος, ᾧ προκαλεῖσθε τρόπῳ, εἰ δοκεῖ, γιγνέσθω. πρῶτον μὲν εὕρηκεν ἐνθύμημα οὔτε τῆς Ἀθηναίων πόλεως ἄξιον, οὔτ᾽ ἐπὶ τοιούτοις πράγμασιν ἁρμόττον λέγεσθαι· Ἡμεῖς τοίνυν οὔτε αὐτοὶ μετ᾽ ὀνομάτων καλῶν, ὡς ἢ δικαίως τὸν Μῆδον καταλύσαντες ἄρχομεν, ἢ ἀδικούμενοι νῦν ἐπεξερχόμεθα, λόγων μῆκος ἄπιστον παρέξομεν. τοῦτο δέ ἐστιν ὁμολογοῦντος τὴν ἐπὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας στράτευσιν· ἐπεὶ περὶ μηδετέρου τούτων βούλεταί τι λόγον ὑπέχειν. οἷς ἐπιτίθησιν· Οὔθ᾽ ὑμᾶς ἀξιοῦμεν, ἢ ὅτι Λακεδαιμονίων ἄποικοι ὄντες, οὐ ξυνεστρατεύσατε, ἢ ὡς ἡμᾶς οὐδὲν ἠδικήκατε, λέγοντας, οἴεσθαι πείσειν· τὰ δυνατὰ δ᾽ ἐξ ὧν ἑκάτεροι ἀληθῶς φρονοῦμεν διαπράσσεσθαι. τοῦτο δέ ἐστιν, Ὑμεῖς μὲν ἀληθῶς φρονοῦντες ὅτι ἀδικεῖσθε, τὴν ἀνάγκην φέρετε, καὶ εἴκετε ἡμῖν· ἡμεῖς δέ, οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι ἀδικοῦμεν ὑμᾶς, τῆς ἀσθενείας ὑμῶν περιεσόμεθα τῇ βίᾳ. ταῦτα γὰρ ἑκατέροις δυνατά. ἔπειτα τὴν αἰτίαν ἀποδοῦναι τούτου βουληθείς, ἐπιλέγει· Ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται· δυνατὰ δὲ οἱ προὔχοντες πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσι. βασιλεῦσι γὰρ βαρβάροις ταῦτα πρὸς Ἕλληνας ἥρμοττε λέγειν· Ἀθηναίοις δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὓς ἠλευθέρωσαν ἀπὸ

τῶν Μήδων, οὐκ ἦν πρέποντα εἰρῆσθαι, ὅτι τὰ δίκαια τοῖς ἴσοις ἐστὶ πρὸς ἀλλήλους, τὰ δὲ βίαια τοῖς ἰσχυροῖς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς. ὀλίγα δὲ πρὸς ταῦτα τῶν Μηλίων ἀποκρινομένων, ὅτι καλῶς ἂν ἔχοι τοῖς Ἀθηναίοις προνοεῖν τοῦ δικαίου, μὴ καὶ αὐτοί ποτε σφαλέντες ὑπ' ἄλλων, ἐν ἐξουσίᾳ γένωνται, καὶ τὰ αὐτὰ πάσχωσιν ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων, ἀποκρινόμενον ποιεῖ τὸν Ἀθηναῖον· Ἡμεῖς δὲ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς, ἢν καὶ παυθῇ, οὐκ ἀθυμοῦμεν τὴν τελευτήν· τούτου δὲ αἰτίαν ἀποδιδόντα, ὅτι κἂν καταλύσωσιν αὐτῶν Λακεδαιμόνιοι τὴν ἀρχήν, συγγνώμην ἕξουσι, καὶ αὐτοὶ πολλὰ τοιαῦτα πράξαντες. θήσω δὲ καὶ τὴν λέξιν αὐτοῦ· Οὐ γὰρ οἱ ἄρχοντες ἄλλων, ὥσπερ καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὗτοι δεινοὶ τοῖς νικηθεῖσι. τοῦτο δὲ ὅμοιόν ἐστι τῷ λέγειν, ὅτι παρὰ τοῖς τυράννοις οὐ μισοῦνται τύραννοι. οἷς ἐπιτίθησι· Καὶ περὶ μὲν τούτου ἡμῖν ἀφείσθω κινδυνεύεσθαι. ὃ μόλις ἂν εἴποι τῶν καταποντιστῶν τις ἢ λῃστῶν, οὐδὲν ἐπιστρεφόμενος τῆς μετὰ ταῦτα τιμωρίας, χαριζόμενος ἐπιθυμίαις ἐν τῷ παρόντι. ἔπειτ' ὀλίγων τῶν μεταξὺ γενομένων ἀμοιβαίων, καὶ τῶν Μηλίων εἰς ἐπιεικῆ συγκαταβαινόντων αἵρεσιν· Ὥστε δὲ ἡσυχίαν ἄγοντας ἡμᾶς, φίλους μὲν εἶναι ἀντὶ πολεμίων, ξυμμάχους δὲ μηδετέρων, οὐκ ἂν δέξαισθε; ἀποκρινόμενον ποιεῖ τὸν Ἀθηναῖον· Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἡμᾶς βλάπτει ἡ ἔχθρα ὑμῶν, ὅσον ἡ φιλία μὲν, ἀσθενείας· τὸ δὲ μῖσος, δυνάμεως παράδειγμα τοῖς ἀρχομένοις δηλούμενον. ἐνθύμημα πονηρὸν καὶ σκολιῶς ἀπηγγελμένον. εἰ δὲ τὸ νόημα βούλεταί τις αὐτοῦ σκοπεῖν, τοιόνδε ἐστίν· Ὅτι φιλοῦντες μὲν ἡμᾶς, ἀσθενεῖς φαίνεσθαι πρὸς τοὺς ἄλλους ποιήσετε· μισοῦντες δὲ, ἰσχυρούς. οὐ γὰρ ζητοῦμεν εὐνοίᾳ τῶν ὑπηκόων ἄρχειν, ἀλλὰ φόβῳ. τούτοις ἕτερα προσθεὶς πάλιν ἀμοιβαῖα πονηρὰ καὶ πικρά, τοὺς Μηλίους ὑποτίθεται λέγοντας, ὅτι κοινὰς τὰς τύχας φέρουσιν οἱ πόλεμοι· καὶ τὸ μὲν εἶξαι εὐθὺς, ἀνέλπιστον, μετὰ δὲ τοῦ δρωμένου ἔτι καὶ στῆναι ἐλπὶς ὀρθῶς· πρὸς ταῦτα ποιεῖ τὸν Ἀθηναῖον ἀποκρινόμενον λαβυρίνθων σκολιώτερα περὶ τῆς ἐλπίδος, ὅτι κακὸν τοῖς ἀνθρώποις γίνεται, κατὰ λέξιν οὕτως γράφων· Ἐλπὶς δὲ, κινδύνῳ παραμύθιον οὖσα, τοὺς μὲν ἀπὸ περιουσίας χρωμένους αὐτῇ, κἂν βλάψῃ, οὐ καθεῖλε· τοῖς δὲ ἐς ἅπαν τὸ ὑπάρχον ἀναρριπτοῦσι· δάπανος γὰρ φύσει, ἅμα τε γινώσκεται σφαλέντων, καὶ ἐν ὅτῳ ἔτι φυλάξεταί τις αὐτὴν γνωρισθεῖσαν, οὐκ ἐλλείπει. ὃ ὑμεῖς, ἀσθενεῖς τε καὶ ἐπὶ ῥοπῆς μιᾶς ὄντες, μὴ βούλεσθε παθεῖν, μηδὲ ὁμοιωθῆναι τοῖς πολλοῖς, οἷς παρὸν ἀνθρωπείως ἔτι σώζεσθαι, ἐπειδὰν πιεζομένους αὐτοὺς ἐπιλείπωσιν αἱ φανεραὶ ἐλπίδες, ἐπὶ τὰς ἀφανεῖς καθίστανται, μαντικήν τε καὶ χρησμοὺς, καὶ ὅσα τοιαῦτα μετ' ἐλπίδων λυμαίνεται. ταῦτα οὐκ οἶδα πῶς ἄν τις ἐπαινέσειεν ὡς προσήκοντα εἰρῆσθαι στρατηγοῖς Ἀθηναίων, ὅτι λυμαίνεται τοὺς ἀνθρώπους ἡ παρὰ τῶν θεῶν ἐλπὶς, καὶ οὔτε χρησμῶν ὄφελος οὔτε μαντικῆς τοῖς εὐσεβῆ καὶ δίκαιον προῃρημένοις τὸν βίον. εἰ γάρ τι ἄλλο τῆς Ἀθηναίων πόλεως, καὶ τοῦτ' ἐν πρώτοις ἐστὶν ἐγκώμιον, τὸ περὶ παντὸς πράγματος, καὶ ἐν παντὶ καιρῷ τοῖς θεοῖς ἕπεσθαι, καὶ μηδὲν ἄνευ μαντικῆς καὶ χρησμῶν ἐπιτελεῖν. λεγόντων τε τῶν Μηλίων ὅτι σὺν τῇ παρὰ τῶν θεῶν βοηθείᾳ, καὶ Λα-
119 κεδαιμονίοις πεποίθασιν, οὓς εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, διά γε τὴν αἰσχύνην αὐτοῖς βοηθήσειν, καὶ οὐ περιόψεσθαι συγγενεῖς ἀπολλυμένους· αὐθαδέστερον ἔτι τὸν Ἀθηναῖον ἀποκρινόμενον εἰσάγει· Τῆς μὲν τοίνυν πρὸς τὸ θεῖον εὐμενείας οὐδ' ἡμεῖς οἰόμεθα λελείψεσθαι· οὐδὲν γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπείας, τῶν μὲν ἐς τὸ θεῖον νομίσεως, τῶν δὲ ἐς σφᾶς αὐτοὺς βουλήσεως, δικαιοῦμεν ἢ πράσσομεν. ἡγούμεθα γὰρ τό τε θεῖον δόξῃ, τὸ ἀνθρώπειόν τε σαφῶς διὰ παντὸς ὑπὸ φύσεως ἀναγκαίας, οὗ ἂν κρατῇ, ἄρχειν. τούτων ὁ νοῦς ἐστι μὲν δυσείκαστος, καὶ τοῖς πάνυ δοκοῦσιν ἐμπείρως τοῦ ἀνδρὸς ἔχειν· καταλείπεται δὲ εἰς τοιοῦτόν τι πέρας· ὅτι τὸ μὲν θεῖον δόξῃ γινώσκουσιν ἅπαντες, τὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους δίκαια τῷ κοινῷ τῆς φύσεως κρίνουσι νόμῳ. οὗτος δέ ἐστιν, ἄρχειν ὧν δύνηταί τις κρατεῖν. ἀκόλουθα καὶ ταῦτα τοῖς προτέροις, καὶ οὔτε Ἀθηναίοις οὔτε Ἕλλησι πρέποντα εἰρῆσθαι. πολλὰς δυνάμενος εἰς διανοίας παράγεσθαι, τὸ συνετὸν ἐχούσας πονηρόν· ἵνα μὴ πλείων ὁ λόγος γένοιτό μοι τοῦ μετρίου, τὴν τελευταίαν ἔτι προσθήκην παραλήψομαι μόνην· ἣν ἀπαλλαττόμενος ἐκ τοῦ συλλόγου ὁ Ἀθηναῖος εἴρηκεν· Ἀλλ' ὑμῶν τὰ μὲν ἰσχυρὰ ὄντα ἐλπιζόμενα μέλλεται· τὰ δὲ παρόντα, βραχέα

πρὸς

πρὸς τὰ ἤδη ἀντιτεταγμένα περιγενέσθαι. πολλήν γε ἀλογίαν φησὶ τῆς διανοίας παρέχετε, εἰ μὴ μεταστησάμενοι [ἔτι] ἡμᾶς, ἄλλό τι τῶνδε σωφρονέστερον γνώσεσθε. οἷς ἐπιτίθησιν· Οὐ γὰρ δὴ ἐπί γε τὴν ἐν τοῖς αἰσχροῖς καὶ προὔπτοις κινδύνοις πλεῖστα διαφθείρουσαν ἀνθρώπους αἰσχύνην τρέψεσθε. πολλοῖς γὰρ προορωμένοις ἔτι ἐς οἷα φέρονται, τὸ αἰσχρὸν καλούμενον, ὀνόματος ἐπαγωγοῦ δυνάμει ἐπεσπάσατο ἡσσηθεῖσι τοῦ ῥήματος, ἔργῳ ξυμφοραῖς ἀνηκέστοις ἑκόντας περιπεσεῖν. τούτων τῶν λόγων ὅτι μὲν οὔτε αὐτὸς μετεῖχεν ὁ συγγραφεὺς, τῷ συλλόγῳ τότε παρατυχὼν, οὔτε τῶν διαθεμένων αὐτοὺς Ἀθηναίων ἢ Μηλίων ἤκουσεν, ἐξ ὧν αὐτὸς ἐν τῇ πρὸ αὐτῆς βίβλῳ περὶ αὐτοῦ γράφει, μαθεῖν ῥᾴδιον, ὅτι μετὰ τὴν ἐν Ἀμφιπόλει στρατηγίαν ἐξελαθεὶς τῆς πατρίδος, πάντα τὸν λοιπὸν τοῦ πολέμου χρόνον ἐν Θρᾴκῃ διετέλεσε. λείπεται δὴ σκοπεῖν εἰ τοῖς τε πράγμασι προσήκοντα, καὶ τοῖς συνεληλυθόσιν εἰς τὸν σύλλογον προσώποις ἁρμόττοντα πέπλακε διάλογον ἐχόμενον, ὡς εἴ τις τὰ τῆς συμπάσης γνώμης τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἱστορίας προείρηκεν. ἆρ' οὖν ὥσπερ τοῖς Μηλίοις οἰκεῖοι καὶ προσήκοντες ἦσαν οἱ περὶ τῆς ἐλευθερίας λόγοι, παρακαλοῦντες τοὺς Ἀθηναίους μὴ καταδουλοῦσθαι πόλιν Ἑλληνίδα μηδὲν ἁμαρτήσασαν εἰς αὐτούς, οὕτως καὶ τοῖς Ἀθηναίων στρατηγοῖς πρέποντες ἦσαν οἱ περὶ τῶν δικαίων, μήτ' ἐξετάζειν ἐῶντες, μήτε λέγειν, ἀλλὰ τὸν τῆς βίας καὶ πλεονεξίας νόμον εἰσάγοντες, καὶ ταῦτ' εἶναι δίκαια τοῖς ἀσθενέσιν ἀποφαίνοντες, ὅσα τοῖς ἰσχυροτέροις δοκεῖ; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἴομαι τοῖς ἐκ τῆς εὐνομωτάτης πόλεως ἐπὶ τὰς ἔξω πόλεις ἀποστελλομένοις ἡγεμόσι ταῦτα προσήκειν λέγεσθαι· οὐδ' ἂν ἀξιώσαιμι τοὺς μὲν μικροπολίτας καὶ μηδὲν ἔργον ἐπιφανὲς ἀποδειξαμένους Μηλίους, πλέονα τοῦ καλοῦ ποιεῖσθαι πρόνοιαν ἢ τοῦ ἀσφαλοῦς, καὶ πάντα ἑτοίμους εἶναι τὰ δεινὰ ὑποφέρειν, ἵνα μηδὲν ἄσχημον ἀναγκασθῶσι πρᾶξαι· τοὺς δὲ προελομένους τήν τε χώραν καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν κατὰ τὸν Περσικὸν πόλεμον Ἀθηναίους, ἵνα μηδὲν αἰσχρὸν ὑπομείνωσιν ἐπίταγμα, τῶν ταῦτα προαιρουμένων ὡς ἀνοήτων κατηγορεῖν. οἴομαι δ' ὅτι κἂν εἴ τινες ἄλλοι παρόντων Ἀθηναίων ταῦτα ἐπεχείρουν λέγειν, ἐπαχθῶς ἠνέσχοντ' ἂν οἱ τὸν κοινὸν βίον ἐξημερώσαντες. ἐγὼ μὲν δὴ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας οὐκ ἐπαινῶ τὸν λόγον τοῦτον, ἀντιπαρεξετάζων τὸν ἕτερον. ἐν ἐκείνῳ μὲν γὰρ, Ἀρχίδαμος ὁ Λακεδαιμόνιος δίκαιά τε προκαλεῖται τοὺς Πλαταιεῖς, καὶ λέξει κέχρηται καθαρᾷ καὶ σαφεῖ, καὶ οὐδὲν ἐχούσῃ σχῆμα βεβασανισμένον οὐδ' ἀνακόλουθον· ἐν τούτῳ δὲ, οἱ φρονιμώτατοι τῶν Ἑλλήνων αἴσχιστα μὲν ἐνθυμήματα φέρουσιν, ἀηδεστάτῃ δ' αὐτὰ περιλαμβάνουσι λέξει· εἰ μὴ ἄρα μνησικακῶν ὁ συγγραφεὺς τῇ πόλει διὰ τὴν καταδίκην, ταῦτα τὰ ὀνείδη κατεσκέδασεν αὐτῆς, ἐξ ὧν ἅπαντες μισήσειν αὐτὴν ἔμελλον. ἃ γὰρ οἱ προεστηκότες τῶν πόλεων, καὶ τηλικαύτας ἐξουσίας πιστευόμενοι, φρονεῖν τε καὶ λέγειν πρὸς τὰς πόλεις ὑπὲρ τῆς αὐτῶν πατρίδος, ταῦτα κοινὰ ὑπολαμβάνουσιν ἅπαντες εἶναι τῆς ἀποστελλούσης πόλεως αὐτούς. καὶ περὶ μὲν τοῦ διαλόγου ἅλις. τῶν δὲ δημηγορικῶν λόγων τεθαύμακα μὲν τὸν ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ ῥηθέντα ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Περικλέους περὶ τοῦ μὴ εἴκειν Λακεδαιμονίοις, τὸν ἔχοντα τήνδε τὴν ἀρχήν· Τῆς μὲν γνώμης, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀεὶ τῆς αὐτῆς ἔχομαι, μὴ εἴκειν Πελοποννησίοις· ὡς καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν ἡρμηνευμένον δαιμονίως, καὶ οὔτε κατὰ τὴν σύνθεσιν τῶν μορίων, οὔτε κατὰ τὴν ἐξαλλαγὴν τῶν σχηματισμῶν τῶν ἀνακολούθων καὶ βεβιασμένων ἐνοχλοῦντα τὰς ἀκοάς, πάσας δὲ περιειληφότα τὰς ἀρετὰς ὁπόσαι γίγνονται περὶ δημηγορικούς· καὶ τοὺς ὑπὸ Νικίου τοῦ στρατηγοῦ ῥηθέντας ἐν Ἀθήναις ὑπὲρ τῆς εἰς Σικελίαν στρατείας· τήν τε πεμφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῖς Ἀθηναίοις ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ χρῄζει συμμαχίας ἄλλης καὶ διαδόχου, κάμνων τὸ σῶμα ὑπὸ νόσου· καὶ τὴν παράκλησιν τῶν στρατιωτῶν, ἣν ἐποιήσατο πρὸ τῆς τελευταίας ναυμαχίας· καὶ τὸν παραμυθητικὸν λόγον, ὅτε πεζῇ τὴν στρατιὰν ἔμελλεν ἀπάγειν, ἀπολωλεκὼς τὰς τετρήρεις ἁπάσας· καὶ εἴ τινες εἰσὶν ἄλλαι τοιαῦται δημηγορίαι καθαραὶ καὶ σαφεῖς, καὶ εἰς τοὺς ἀληθινοὺς ἀγῶνας ἐπιτήδειοι. ὑπὲρ ἁπάσας 120
δὲ τὰς ἐν ταῖς ἑπτὰ βίβλοις φερομένας, τὴν Πλαταιέων ἀπολογίαν τεθαύμακα, παρ' οὐδὲν οὕτως ἕτερον, ὡς τὸ μὴ βεβασανίσθαι μηδὲ κατεπιτηδεῦσθαι, ἀληθεῖ δέ τινι καὶ φυ-

ποιητικῷ κεκοσμῆσθαι χρώματι. τά τε γὰρ ἐνθυμήματα παθῶν ἐστι μεστὰ, καὶ ἡ λέξις οὐκ ἀποστρέφουσα τὰς ἀκοάς· ἥ τε γὰρ σύνθεσις εὐεπὴς, καὶ τὰ σχήματα τῶν πραγμάτων ἴδια. ταῦτα δὴ τὰ Θουκυδίδου ζηλωτὰ ἔργα, καὶ ἀπὸ τούτων τὰ μιμήματα τοῖς ἱστοριογράφοις ὑποτίθεται λαμβάνειν. τὴν δ' ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ, Περικλέους ἀπολογίαν, ἣν ὑπὲρ αὑτοῦ διετίθετο, χαλεπαινομένων Ἀθηναίων ὅτι τὸν πόλεμον ἔπεισεν αὐτοὺς ἀναλαβεῖν, οὐχ ὅλην ἐπαινῶ· οὐδὲ τὰς περὶ τῆς Μιτυληναίων πόλεως δημηγορίας, ἃς διέθετο Κλέων καὶ Διόδοτος ἐν τῇ τρίτῃ βίβλῳ· οὐδὲ τὴν Ἑρμοκράτους τοῦ Συρακοσίου πρὸς Καμαριναίους· οὐδὲ τὴν Εὐφήμου τοῦ πρεσβευτοῦ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἐναντίαν ταύτης· οὐδὲ τὰς ὁμοίας ταύταις. οὐ γὰρ ἀνάγκη πάσας ἐξαριθμεῖσθαι τὰς εἰς τὸν αὐτὸν κατεσκευασμένας τῆς διαλέκτου χαρακτῆρα. ἵνα δὲ μὴ δόξῃ τις φάσεις ἀναποδείκτους με λέγειν, πολλὰς παρέχεσθαι πίστεις δυνάμενος, δυσὶν ἀρκεσθήσομαι δημηγορίαις, ἵνα μὴ μακρὸς ὁ λόγος γένηται, τῇ Περικλέους ἀπολογίᾳ, καὶ τῇ Ἑρμοκράτους πρὸς Καμαριναίους κατηγορίᾳ κατὰ τῆς Ἀθηναίων πόλεως. ὁ μὲν οὖν Περικλῆς ταῦτα λέγει· Καὶ προσδεχομένῳ μοι τὰ τῆς ὀργῆς ὑμῶν ἐς ἐμὲ γεγένηται· αἰσθάνομαι γὰρ τὰς αἰτίας· καὶ ἐκκλησίαν τούτου ἕνεκα ξυνήγαγον, ὅπως ὑπομνήσω καὶ μέμψωμαι εἴ τι μὴ ὀρθῶς ἢ ἐμοὶ χαλεπαίνετε, ἢ ταῖς ξυμφοραῖς εἴκετε. ταῦτα Θουκυδίδῃ μὲν, γράφοντι περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐν ἱστορικῷ σχήματι, προσήκοντα ἦν· Περικλεῖ δὲ, ἀπολογουμένῳ πρὸς ἠρεθισμένον ὄχλον, οὐκ ἦν ἐπιτήδεια εἰρῆσθαι· καὶ ταῦτα ἐν ἀρχαῖς τῆς ἀπολογίας, πρὶν ἑτέροις τισὶν ἀπομειλίξασθαι λόγοις τὰς ὀργὰς τῶν εἰκότως ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἀχθομένων, τετμημένης μὲν ὑπὸ Λακεδαιμονίων τῆς κρατίστης γῆς, πολλοῦ δὲ κατὰ τὸν λοιμὸν ἀπολωλότος ὄχλου, τὴν δ' αἰτίαν τῶν κακῶν τούτων τοῦ πολέμου παρεσχηκότος, ὃν ὑπ' ἐκείνου πεισθέντες ἀνεδέξαντο. σχῆμά τε οὐ τοῦτο τῇ διανοίᾳ πρεπωδέστατον ἦν τὸ ἐπιτιμητικὸν, ἀλλὰ τὸ παραιτητικόν. οὐ γὰρ ἐρεθίζειν προσῆκε τὰς τῶν ὄχλων ὀργὰς τοὺς δημηγοροῦντας, ἀλλὰ πραΰνειν. τούτοις ἐπιτίθησι διάνοιαν, ἀληθῆ μὲν καὶ δεινῶς ἀπηκριβωμένην, οὐ μὴν τοι γε τῷ παρόντι καιρῷ χρησίμην. Ἐγὼ γὰρ ἡγοῦμαι, φησὶ, πόλιν πλείω ξύμπασαν ὀρθουμένην ὠφελεῖν τοὺς ἰδιώτας, ἢ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσαν, ἀθρόαν δὲ σφαλλομένην. καλῶς μὲν γὰρ φερόμενος ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτὸν, διαφθειρομένης τῆς πατρίδος, οὐδὲν ἧσσον ξυναπόλλυται· κακοτυχῶν δὲ ἐν εὐτυχούσῃ, πολλῷ μᾶλλον διασώζεται. εἰ μὲν γὰρ ἰδίᾳ τινὲς ἐβλάπτοντο τῶν πολιτῶν, εὐτύχει δὲ τὸ κοινὸν, καλῶς ταῦτ' ἔλεγεν· ἐπεὶ δ' ἐν ταῖς ἐσχάταις συμφοραῖς ἦσαν ἅπαντες, οὐκέτι καλῶς. οὐδὲ γὰρ ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπὶς, ὅτι ταῦτα πρὸς ἀγαθοῦ τῇ πόλει γενήσεται τὰ δεινὰ, βέβαιον εἶχέ τι. ἀφανὲς γὰρ ἀνθρώπῳ τὸ μέλλον· καὶ πρὸς τὰ παρόντα, τὰς περὶ τῶν ἐσομένων γνώμας αἱ τύχαι τρέπουσι. τούτοις ἐπιτίθησιν ἔτι φορτικωτέρας διανοίας, καὶ ἥκιστα τῷ παρόντι καιρῷ πρεπούσας· Καί τοι ἐμοὶ τοιούτῳ ἀνδρὶ ὀργίζεσθε· ὃς οὐδενὸς οἴομαι ἥσσων εἶναι γνῶναί τε τὰ δέοντα, καὶ ἑρμηνεῦσαι ταῦτα· φιλόπολίς τε, καὶ χρημάτων κρείσσων. θαυμαστὸν γὰρ εἰ Περικλῆς, ὁ μέγιστος τῶν τότε ῥητόρων, ἠγνόει τοῦτο, ὃ μηδεὶς ἂν τῶν ἐχόντων μέτριον νοῦν ἠγνόησεν, ὅτι πανταχῇ μὲν οἱ μὴ τεταμιευμένως ἐπαινοῦντες τὰς ἑαυτῶν ἀρετὰς, ἐπαχθεῖς τοῖς ἀκούουσι φαίνονται· μάλιστα δ' ἐν τοῖς πρὸς τὰ δικαστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας ἀγῶσιν· ἐν οἷς γε δὴ μὴ περὶ τιμῆς αὐτοῖς ἐστιν, ἀλλὰ περὶ τιμωρίας ὁ κίνδυνος. τότε γὰρ οὐκ ἐπαχθεῖς μόνον εἰσὶν ἑτέροις, ἀλλὰ καὶ δυστυχεῖς ἑαυτοῖς, ἐμβαλούμενοι τὸν παρὰ τῶν πολλῶν φθόνον. ὅταν δὲ τοὺς αὐτούς τις ἔχῃ δικαστάς τε καὶ κατηγόρους, μυρίων αὐτῷ δεῖ δακρύων τε καὶ οἴκτων εἰς αὐτὸ τοῦτο, πρῶτον τὸ μετ' εὐνοίας ἀκουσθῆναι. ὁ δὲ δημαγωγὸς οὐκ ἀρκεῖται τούτοις· ἀλλ' ἐπεξεργάζεταί τε τούτοις, καὶ μεταφέρει τὰ ῥηθέντα. Ὅ τε γὰρ γνοὺς, φησὶ, καὶ μὴ σαφῶς διδάξας, ἐν ἴσῳ εἰ καὶ μὴ ἐνεθυμήθη· ὅ τε ἔχων ἀμφότερα, τῇ δὲ πόλει δύσνους, οὐκ ἂν ὁμοίως τι οἰκείως φράζοι. προσόντος δὲ καὶ τοῦδε, χρήμασι δὲ νικωμένου, τὰ ξύμπαντα τούτου ἑνὸς ἂν πωλοῖτο. οὐκ οἶδ' εἴ τις ἂν ὁμολογήσειεν, ὥσπερ ἀληθῆ ταῦτα ἦν, οὕτως καὶ προσήκοντα εἶναι ὑπὸ Περικλέους ἐν Ἀθηναίοις ἠρεθισμένοις πρὸς αὐτοὺς λέγεσθαι. ἦν δέ γε οὐχ ἡ τῶν κρατίστων ἐνθυμημάτων τε καὶ

νοημά-

νοημάτων εὕρεσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἀξία σπουδῆς, εἰ μὴ καὶ τοῖς πράγμασιν εἴη πρέποντα, καὶ τοῖς προσώποις, καὶ τοῖς καιροῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν· ἀλλ' ὅπερ καὶ κατ' ἀρχὰς ἔφην, τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἀποδεικνύμενος ὁ συγγραφεὺς, ἣν εἶχε περὶ τῆς Περικλέους ἀρετῆς, παρὰ τόπον ἔοικεν εἰρηκέναι ταῦτα. ἐχρῆν δέ γε αὐτὸν μὲν ὅ τι βούλεται περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀποφαίνεσθαι, τῷ δὲ κινδυνεύοντι τοὺς ταπεινοὺς καὶ παραιτητικοὺς τῆς ὀργῆς ἀποδοῦναι λόγους. τοῦτο γὰρ ἦν πρέπον τῷ μιμεῖσθαι βουλομένῳ συγγραφεῖ τὴν ἀλήθειαν. ὀχληρὰ δὲ κἀκεῖνα τὰ μειρακιώδη καλλωπίσματα τῆς λέξεως, καὶ τὰ πολύπλοκα τῶν ἐνθυμημάτων ὀνόματα· Ἰέναι δὲ τοῖς ἐχθροῖς ὁμόσε, [καὶ ἀμύνεσθαι] μὴ φρονήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ καταφρονήματι. φρόνημα μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ ἀμαθίας εὐτυχοῦς καὶ δειλῷ τινι ἐγγίνεται· καταφρόνησις δὲ, ὃς ἂν καὶ γνώμῃ πιστεύῃ τῶν ἐναντίων προέχειν, ὃ ἡμῖν ὑπάρχει. καὶ τὴν τόλμαν ἀπὸ τῆς ὁμοίας τύχης ἡ ξύνεσις ἐκ τοῦ ὑπέρφρονος, ὀχυρωτέραν παρέχεται)· ἐλπίδι τε ἧσσον πι- 121 στεύει, ἧς ἐν τῷ ἀπόρῳ ἡ ἰσχύς· γνώμῃ δὲ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων, ἧς βεβαιοτέρα ἡ πρόνοια. τά τε γὰρ φρονήματα ψυχρότερά ἐστι, καὶ τῆς Γοργίου προαιρέσεως μᾶλλον οἰκειότερα· ἥ τε τῶν ὀνομάτων ἐξήγησις ἀμφοτέρων, σοφιστικὴ καὶ ἀπειρόκαλος· ἥ τε τόλμα, ἣν ἀπὸ τῆς ὁμοίας τύχης ἡ σύνεσις ἐκ τοῦ ὑπέρφρονος ὀχυρωτέραν παρέχεται, τῶν ἡρακλειτείων σκοτεινῶν ἀσαφεστέραν ἔχει τὴν δήλωσιν· ἥ τε τῆς ἐλπίδος ἐν τῷ ἀπόρῳ ἰσχὺς, καὶ ἡ τῆς γνώμης ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων βεβαιοτέρα πρόνοια, ποιητικώτερον περιπέφρασται. βούλεται γὰρ λέγειν, ὅτι δεῖ τῇ γνώμῃ πιστεύειν μᾶλλον, ἣν ἐκ τῶν παρόντων λαμβάνομεν, ἢ ταῖς ἐλπίσιν, ὧν ἐν τῷ μέλλειν ἐστὶν ἡ ἰσχύς. ἤδη δ' ἔγωγε κἀκεῖνο ἐνεθυμήθην, ὅτι παραμυθούμενος τὴν ὀργὴν τὴν κατειληφυῖαν αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς παρούσαις συμφοραῖς, ὧν αἱ πλείους παράλογοί τε συνέβησαν αὐτοῖς καὶ ἀπροσδόκητοι, καὶ παρακαλῶν τὰς συμφορὰς γενναίως ὑφίστασθαι, μὴ ἀφανίζοντας τὴν τῆς πόλεως ἀξίωσιν· ἀπαλγήσαντας δὲ τὰ ἴδια, τοῦ κοινοῦ τῆς σωτηρίας ἀντιλαμβάνεσθαι. καὶ μετὰ τοῦτο διεξελθὼν, ὅτι τὴν κατὰ θάλατταν ἀρχὴν βεβαίως ἔχοντες, οὔτε ὑπὸ βασιλέως, οὔτε ὑπὸ Λακεδαιμονίων, οὔτε ὑπ' ἄλλου ἀνθρώπων ἔθνους οὐδενὸς καταλυθήσονται· ὧν ἡ πίστις οὐχ ἡ παροῦσα ἦν, ἀλλ' ἡ μέλλουσα· οὐδ' ἐν τῇ προνοίᾳ τὸ βέβαιον ἔχουσα, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐλπίσιν. ἔπειτα τούτων ἐπιλαθόμενος, ἀξιοῖ μὴ πιστεύειν τῇ ἐλπίδι, ἧς ἐν τῷ ἀπόρῳ ἡ ἰσχύς· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἀλλήλοις· εἴ γε δὴ τὸ μὲν λυποῦν τὴν αἴσθησιν εἶχεν ἤδη παροῦσαν, τῆς δ' ὠφελείας ἡ δήλωσις ἔτι ἄπην. ἀλλ' ὥσπερ ταῦτα οὐκ ἐπαινῶ οὔτε κατὰ τὸ πραγματικὸν μέρος, οὔτε κατὰ τὸ λεκτικὸν, οὕτως ἐκεῖνα τεθαύμακα, ὡς νενοημένα τε ἀκριβῶς, καὶ ἡρμηνευμένα περιττῶς, καὶ συγκείμενα ἡδέως· Καὶ γὰρ οἷς μὲν αἵρεσις γεγένηται τὰ ἄλλα εὐτυχοῦσι, πολλὴ ἄνοια πολεμῆσαι. εἰ δ' ἀναγκαῖον ἦν, ἢ εἴξαντας εὐθὺς τοῖς πέλας ὑπακοῦσαι, ἢ κινδυνεύσαντας περιγενέσθαι, ὁ φυγὼν τὸν κίνδυνον τοῦ ὑποστάντος μεμπτότερος. καὶ ἐγὼ μὲν ὁ αὐτός εἰμι, καὶ οὐκ ἐξίσταμαι· ὑμεῖς δὲ, μεταβάλλετε· ἐπειδὴ ξυνέβη ὑμῖν πεισθῆναι μὲν ἀκεραίοις, μεταμέλειν δὲ κακουμένοις. καὶ ἔτι ἐκεῖνα· Δουλοῖ γὰρ φρόνημα τὸ αἰφνίδιον καὶ [τὸ] ἀπροσδόκητον, καὶ τὸ πλείστῳ παραλόγῳ ξυμβαῖνον· ὃ ὑμῖν πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐχ ἥκιστα καὶ κατὰ τὴν νόσον γεγένηται. ὅμως δὲ πόλιν μεγάλην οἰκοῦντας, καὶ ἐν ἤθεσιν ἀντιπάλοις αὐτῇ τεθραμμένους, χρεὼν καὶ ταῖς συμφοραῖς ἐθέλειν ὑφίστασθαι, καὶ τὴν ἀξίωσιν μὴ ἀφανίζειν· ἐν ἴσῳ γὰρ οἱ ἄνθρωποι δικαιοῦσι τῆς τε ὑπαρχούσης δόξης αἰτιᾶσθαι, ὅστις ἂν μαλακίᾳ ἐλλείπῃ, καὶ τῆς μὴ προσηκούσης μισεῖν τὸν θρασύτητι ὀρεγόμενον. καὶ ἔτι τὰ διεγείροντα τὰς ψυχὰς τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τὸ φρόνημα τὸ πάτριον, ταυτί· Τῆς τε πόλεως ὑμᾶς εἰκὸς τῷ τιμωμένῳ ἀπὸ τοῦ ἄρχειν, ᾧ ὑπὲρ ἅπαντας ἀγάλλεσθε, βοηθεῖν, καὶ μὴ φεύγειν τοὺς πόνους, ἢ μηδὲ τὰς τιμὰς διώκειν· μηδὲ νομίσαι περὶ ἑνὸς μόνου δουλείας ἀντ' ἐλευθερίας ἀγωνίζεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἀρχῆς στερήσεως καὶ κινδύνου, ὧν ἐν τῇ ἀρχῇ ἀπήχθεσθε. ἧς οὐδ' ἐκστῆναι ἔτι ὑμῖν ἐστιν, εἴ τις καὶ τόδε ἐν τῷ παρόντι δεδιὼς ἀπραγμοσύνῃ ἀνδραγαθίζεται). ὡς τυραννίδα γὰρ ἤδη ἔχετε αὐτὴν, ἣν λαβεῖν μὲν ἄδικον δοκεῖ εἶναι, ἀφεῖναι δὲ ἐπικίνδυνον. καὶ τὰ τούτοις ὅμοια· ὅσα τάς τε ἐξαλλαγὰς τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν σχημάτων μετρίας ἔχει, καὶ οὔτε περιέργους, οὔτε δυσπαρακολουθήτους. ἐκ δὲ τῆς Ἑρμοκράτους δημηγορίας ἐπαινεῖν μὲν ἔχω ταῦτα τὰ κα-

τορθώματα τοῦ συγγραφέως· Ἀλλ' οὐ γὰρ δὴ τὴν [τῶν] Ἀθηναίων εὐκατηγόρητον οὖσαν πόλιν νῦν ἥκομεν ἀποφανοῦντες ἐν εἰδόσιν ὅσα ἀδικεῖ· πολὺ δὲ μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιασόμενοι, ὅτι ἔχοντες παραδείγματα τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων, ὡς ἐδουλώθησαν οὐκ ἀμύνοντες σφίσιν αὐτοῖς, καὶ νῦν ἐφ' ἡμᾶς ταὐτὰ παρόντα σοφίσματα, Λεοντίνων τε ξυγγενῶν κατοικίσεις, καὶ Αἰγεσταίων ξυμμάχων ἐπικουρίας, οὐ ξυστραφέντες βουλόμεθα προθυμότερον δεῖξαι αὐτοῖς, ὅτι οὐκ Ἴωνες ταῦτά εἰσιν, οὐδ' Ἑλλησπόντιοι καὶ νησιῶται, οἳ δεσπότην ἢ Μῆδον, ἢ ἕνα γέ τινα ἀεὶ μεταβάλλοντες δουλοῦνται· ἀλλὰ Δωριεῖς ἐλεύθεροι ἀπ' αὐτονόμου τῆς Πελοποννήσου τὴν Σικελίαν οἰκοῦντες. ἢ μένομεν ἕως ἂν ἕκαστοι κατὰ πόλεις ληφθῶμεν· εἰδότες ὅτι ταύτῃ μόνον ἁλωτοί ἐσμεν. Ταῦτα γὰρ ἐν τῷ σαφεῖ καὶ καθαρῷ τῆς διαλέκτου τρόπῳ λεγόμενα περιείληφε καὶ τὸ τάχος, καὶ τὸ κάλλος, καὶ τὸν τόνον, καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν, καὶ τὴν δεινότητα· καὶ πάθους ἐστὶν ἐναγωνίου μεστά· οἷς ἂν καὶ ἐν δικαστηρίῳ χρήσαιτό τις, καὶ ἐν ἐκκλησίαις καὶ φίλοις διαλεγόμενος. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἐκεῖνα· Εἴ τέ τις φθονεῖ μὲν, ἢ καὶ φοβεῖται· ἀμφότερα γὰρ τάδε πάσχει τὰ μείζω· διὰ δὲ αὐτὰ τὰς Συρακούσας κακωθῆναι μὲν, ἵνα σωφρονισθῶμεν, βούλεται· περιγενέσθαι δὲ ἕνεκα τῆς ἑαυτοῦ ἀσφαλείας, οὐκ ἀνθρωπείας δυνάμεως βούλησιν ἐλπίζει. οὐ γὰρ οἷόν τε ἅμα τῆς τε ἐπιθυμίας καὶ τῆς τύχης τὸν αὐτὸν ὁμοίως ταμίαν γενέσθαι. καὶ τὰ ἐπὶ τελευτῇ κείμενα τοῦ λόγου· Δεόμεθα οὖν καὶ μαρτυρόμεθα [ἅμα,] εἰ μὴ πείσομεν, ὅτι ἐπιβουλευόμεθα μὲν ὑπὸ Ἰώνων ἀεὶ πολεμίων· προδιδόμεθα [δὲ] ὑφ' ὑμῶν Δωριεῖς Δωριέων. καὶ εἰ καταστρέψονται ἡμᾶς Ἀθηναῖοι, ταῖς μὲν ἡμετέραις γνώμαις κρατήσουσι, τῷ δ' αὐτῶν ὀνόματι τιμηθήσονται, καὶ τῆς νίκης οὐκ ἄλλον τινὰ ἆθλον ἢ τὸν τὴν νίκην παρασχόντα λήψονται. Ταῦτα μὲν δὴ, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, καλὰ καὶ ζήλου ἄξια ἡγοῦμαι· ἐκεῖνα δ' οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν ἐπαινέσαιμι· Ἥκουσι γὰρ ἐς τὴν Σικελίαν, προφάσει μὲν, ᾗ πυνθάνεσθε· διανοίᾳ δὲ, ἣν πάντες ὑπονοοῦμεν. καί μοι δοκοῦσιν οὐ Λεοντίνους βούλεσθαι κατοικίσαι, ἀλλ' ἡμᾶς μᾶλλον ἐξοικίσαι. ψυχρὰ γὰρ ἡ παρονομασία, καὶ οὐ προσβάλλουσα πάθος, ἀλλ' ἐπιτήδευσιν. καὶ ἔτι τὰ πεπλεγμένα καὶ
122 πολλὰς τὰς ἕλικας ἔχοντα σχήματα ταυτί· Καὶ οὐ περὶ τῆς ἐλευθερίας ἄρα, οὔτε οἵδε τῶν Ἑλλήνων, οὔτε οἱ Ἕλληνες τῆς ἑαυτῶν, τῷ Μήδῳ ἀντέστησαν· περὶ δὲ [τοῦ,] οἱ μὲν σφίσιν, ἀλλὰ μὴ ἐκείνῳ, καταδουλώσεως· οἱ δ', ἐπὶ δεσπότου μεταβολῇ, οὐκ ἀξυνετωτέρου, [κακοξυνετωτέρου] δέ. καὶ ἔτι τὸ κατακορὲς τῆς μεταγωγῆς ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ εἰς τὸ ἑνικὸν, καὶ ἐκ τοῦ περὶ προσώπου λόγου εἰς τὸ τοῦ λέγοντος πρόσωπον· Καὶ εἴ τῳ ἄρα παρέστηκε, τὸν μὲν Συρακούσιον, ἑαυτὸν δ' οὐ πολέμιον εἶναι τῷ Ἀθηναίῳ· καὶ δεινὸν ἡγεῖται ὑπέρ γε τῆς ἐμῆς κινδυνεύειν· ἐνθυμηθήτω οὐ περὶ τῆς ἐμῆς μᾶλλον, ἐν ἴσῳ δὲ καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἅμα ἐν τῇ ἐμῇ μαχούμενος· τοσούτῳ δὲ καὶ ἀσφαλέστερον, ὅσον οὐ προδιεφθαρμένου ἐμοῦ, ἔχων δὲ ξύμμαχον ἐμὲ, καὶ οὐκ ἔρημος, ἀγωνιεῖται· τόν τε Ἀθηναῖον, μὴ τὴν τοῦ Συρακουσίου ἔχθραν κολάσασθαι. Ταῦτα γὰρ καὶ μειρακιώδη καὶ περίεργα, καὶ τῶν λεγομένων αἰνιγμάτων ἀσαφέστερα. καὶ ἐκεῖνα ἔτι πρὸς τούτοις· Καὶ εἰ γνώμῃ ἁμάρτοι, τοῖς αὐτοῦ κακοῖς ὀλοφυρθεὶς, τάχ' ἂν ἴσως καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀγαθοῖς ποτὲ βουληθείη αὖθις φθονῆσαι· ἀδύνατον δὲ προεμένῳ, καὶ μὴ τοὺς αὐτοὺς κινδύνους οὐ περὶ τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἔργων ἐθελήσαντι προσλαβεῖν. οἷς ἐπιτίθησιν οὐδὲ μειρακίῳ πρέπον ἐπιφώνημα· Λόγῳ μὲν γὰρ, τὴν ἡμετέραν δύναμιν σῴζοι ἄν τις· ἔργῳ δὲ, τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν. ἔστι δὲ καὶ ἄλλα ἐν τῇ δημηγορίᾳ ταύτῃ μέμψεως ἄξια· περὶ ὧν οὐδὲν δέομαι τὰ πλείω λέγειν· ἱκανῶς δὲ οἴομαι καὶ διὰ τούτων φανερὸν πεποιηκέναι τὸ προκείμενον, ὅτι τῆς Θουκυδίδου λέξεως κρατίστη μέν ἐστιν ἡ μετρίως ἐκβεβηκυῖα τὰ συνήθη, καὶ τὰς πρώτας καὶ ἀναγκαίας ἀρετὰς φυλάττουσα· χείρων δὲ, ἡ λαμβάνουσα πολλὴν ἐκτροπὴν ἐκ τῶν κοινῶν ὀνομάτων τε καὶ σχημάτων εἰς τὰ ξένα καὶ βεβιασμένα καὶ ἀνακόλουθα· δι' ἣν οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀρετῶν οὐδὲ μία τὴν ἑαυτῆς ἐπιδείκνυται δύναμιν. οὔτε γὰρ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις χρήσιμόν ἐστι τοῦτο τὸ γένος τῆς φράσεως, ἐν αἷς ὑπὲρ εἰρήνης καὶ πολέμου καὶ νόμων εἰσφορᾶς καὶ πολιτειῶν κόσμου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κοινῶν καὶ μεγάλων αἱ πόλεις βουλευσόμεναι συνέρχονται, οὔτ' ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἔνθα περὶ

θανάτου

θανάτου καὶ φυγῆς, καὶ ἀτιμίας, καὶ δεσμῶν, καὶ χρημάτων ἀφαιρέσεως, οἱ λόγοι πρὸς τοὺς εἰληφότας τὴν ὑπὲρ τούτων ἐξουσίαν λέγονται, αἳ λυποῦσι τὸν πολιτικὸν ὄχλον, οὐκ ὄντα τῶν τοιούτων ἀκουσμάτων ἐν ἔθει· οὐδὲ ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς ὁμιλίαις, ἐν αἷς περὶ τῶν βιωτικῶν διαλεγόμεθα πολίταις ἢ φίλοις ἢ συγγενέσιν, διηγούμενοί τι τῶν συμβεβηκότων ἑαυτοῖς, ἢ συμβουλευόμενοι περί τινος τῶν ἀναγκαίων, ἢ νουθετοῦντες, ἢ παρακαλοῦντες, ἢ συνηδόμενοι τοῖς ἀγαθοῖς, ἢ συναλγοῦντες τοῖς κακοῖς· ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι τῶν οὕτως διαλεγομένων οὐδὲ αἱ μητέρες ἂν καὶ οἱ πατέρες ἀνάσχοιντο διὰ τὴν ἀηδίαν· ἀλλ' ὥσπερ ἄλλης ἔθνους γλώσσης ἀκούοντες, τῶν ἑρμηνευσόντων ἂν δεηθεῖεν. Ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τοῦ συγγραφέως ἐπείσθην, μετὰ πάσης ἀληθείας εἰρημένα, κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν. ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ λεγόμενα ὑπὲρ αὐτοῦ ποιὸν ἐξετάσαι διὰ λόγων, ἵνα μηδὲν παρεῖναι δοκῶ.

τὰ ὑπ' ἄλλων περὶ Θουκυδίδου λεγόμενα.

ὅτι μὲν οὖν οὔτ' εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας ἐπιτήδειός ἐστιν, οὔτ' εἰς τὰς ὁμιλίας τὰς βιωτικὰς οὗτος ὁ χαρακτήρ, ἅπαντες ὁμολογήσουσιν οἱ μὴ διεφθαρμένοι τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ φύσιν τὰς αἰσθήσεις ἔχοντες. ἐπιχειροῦσι δέ τινες οὐκ ἄδοξοι σοφισταὶ λέγειν, ὅτι τοῖς μὲν πρὸς τὰς ὀχλικὰς ἐνδείξεις παρεσκευασμένοις καὶ τὰ δίκαια λέγουσιν, οὐκ ἔστιν ἐπιτήδειος οὗτος ὁ χαρακτήρ· τοῖς δὲ τὰς ἱστορικὰς πραγματείας ἐκφέρουσιν, αἷς μεγαλοπρεπείας τε δεῖ καὶ σεμνολογίας καὶ καταπλήξεως, πάντων μάλιστα προσήκει ταύτην ἀσκεῖν τὴν φράσιν, τὴν γλωττηματικήν τε, καὶ ἀπηρχαιωμένην καὶ τροπικήν, καὶ ἐξηλλαγμένην τῶν ἐν ἔθει σχημάτων, ἐπὶ τὸ ξένον καὶ περιττόν· οὐ γὰρ ἀγοραίοις ἀνθρώποις, οὐδ' ἐπιδιφρίοις ἢ χειροτέχναις, οὐδὲ τοῖς ἄλλοις, οἱ μὴ μετέσχον ἀγωγῆς ἐλευθερίου, ταύτας κατασκευάζεσθαι τὰς γραφάς· ἀλλ' ἀνδράσι διὰ τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων ἐπὶ ῥητορικήν τε καὶ φιλοσοφίαν ἐληλυθόσιν, οἷς οὐδὲν φανήσεται τούτων ξένον. ἤδη δέ τινες ἐπεχείρησαν λέγειν ὡς οὐ τῶν μεθ' ἑαυτὸν ἐσομένων στοχαζόμενος ὁ συγγραφεύς, οὕτως ἔγραψε τὰς ἱστορίας, ἀλλὰ τῶν καθ' ἑαυτὸν ὄντων, οἷς ἦν ἡ διάλεκτος χρήσιμος οὗτος ὁ χαρακτήρ· οὔτ' εἰς τὰς συμβουλευτικάς, οὔτ' εἰς τοὺς δικανικοὺς ἀγῶνας, ἐν οἷς οἵ τ' ἐκκλησιάζοντες, καὶ οἱ δικάζοντες, οὐχ οἵους ὁ Θουκυδίδης ὑπετίθετο, συνέρχονται. πρὸς μὲν οὖν τοὺς οἰομένους μόνων εἶναι τῶν πεπαιδευμένων, ἀναγνῶναί τε καὶ συνεῖναι τὴν Θουκυδίδου διάλεκτον, ταῦτα λέγειν ἔχω, ὅτι τὸ τοῦ πράγματος ἀναγκαῖόν τε καὶ χρήσιμον ἅπασιν· οὐδὲν γὰρ ἀναγκαιότερον γένοιτο, οὐδὲ πολυωφελέστερον, ἀναιροῦσιν ἐκ τοῦ κοινοῦ βίου, ὀλίγων παντάπασιν ἀνθρώπων τοῦτο ποιοῦντες, ὥσπερ ἐν ταῖς ὀλιγαρχουμέναις ἢ τυραννουμέναις πόλεσιν. εὐαρίθμητοι γάρ τινες εἰσὶν οἱ πάντα τὰ Θουκυδίδου συμβαλεῖν δυνάμενοι, καὶ οὐδ' οὗτοι χωρὶς ἐξηγήσεως γραμματικῆς ἔνια. πρὸς δὲ τοὺς ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον βίον ἀναφέροντας τὴν Θουκυδίδου διάλεκτον, ὡς δὴ τότε ἀνθρώποις οὖσαν συνήθη, βραχὺς ἀπέχρη μοι λόγος καὶ σαφής, ὅτι πολλῶν γενομένων Ἀθήνησι κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ῥητόρων τε καὶ φιλοσόφων, οὐδεὶς αὐτῶν κέχρηται ταύτῃ τῇ διαλέκτῳ, οὐδ' οἱ περὶ Ἀνδοκίδην καὶ Ἀντιφῶντα καὶ Λυσίαν ῥήτορες, οὔθ' οἱ περὶ Κριτίαν καὶ Ἀντισθένη καὶ Ξενοφῶντα, Σωκρατικοί. ἐκ δὴ τούτων ἁπάντων δῆλός ἐστιν ἀνὴρ πρῶτος ἐπιτετηδευκὼς ταύτην τὴν ἑρμηνείαν, ἵνα διαλλάξῃ τοὺς ἄλλους συγγραφεῖς. ὅταν μὲν οὖν τεταμιευμένως αὐτῇ χρήσηται καὶ μετρίως, θαυμαστός ἐστι, καὶ οὐδὲ συγκριτικὸς οὐδ' ἑτέρῳ· ὅταν δὲ κατακόρως καὶ ἀπειροκάλως, μήτε τοὺς καιροὺς διαιρῶν, μήτε τὴν ποσότητα ὁρῶν, μεμπτός. ἐγὼ δὲ οὔτε αὐχμηρὰν καὶ ἀκόσμητον καὶ ἰδιωτικὴν τὴν ἱστορικὴν εἶναι πραγματείαν ἀξιώσαιμ' ἄν, ἀλλ' ἔχουσάν τι καὶ ποιητικόν· οὔτε πάντα- 123
πασι ποιητικήν, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον ἐκβεβηκυῖαν τῶν ἐν ἔθει. ἀναρὸν γὰρ ὁ κόρος, καὶ τὸ πάνυ ἀηδῶν· ἡ δὲ συμμετρία, πανταχῆ χρήσιμον. εἷς ἔτι μοι καταλείπεται λόγος περὶ τῶν μιμησαμένων τὸν ἄνδρα, ῥητόρων τε καὶ συγγραφέων, ὥσπερ τις καὶ ἄλλος, εἰς τὸ συντελεῖν τῆς ὑποθέσεως, ὄκνον δέ τινα καὶ πολλὴν εὐλάβειαν ἡμῖν παρέχων, μή τινα παράσχωμεν ἀφορμὴν διαβολῆς τοῖς πάντα συκοφαντεῖν εἰωθόσιν, ἀλλοτρίας τῆς ἐπιεικείας ἢ χρώμεθα καὶ περὶ τοὺς λόγους καὶ περὶ τὰ ἤθη· οἷς τάχα βάσκανόν τι καὶ κακόηθες πρᾶγμα δόξομεν, εἰ τοὺς μὴ καλῶς τῇ μιμήσει χρησαμένους παράγομεν καὶ παρεχόμεθα τὰς γραφὰς αὐτῶν, ἐφ' αἷς μέγιστον ἐφρόνουν ἐκεῖνοι, καὶ δι' ἃς πλούτοις τε μεγάλοις ἐκτήσαντο, καὶ δόξης λαμπρᾶς κατηξιώθησαν.

οἱ Θουκυδίδην μιμησάμενοι.

ἵνα δὲ μηδὲ μία ὑποψία καθ' ἡμῶν τοιαύτη γένηται, ὃ μὲν ἐπιτιμᾶν τισι καὶ μέμφεσθαι τῶν ἡμαρτημένων αὐτοῖς, ἐάσομεν· περὶ δὲ τῶν κατορθωσάντων ἐν τῇ μιμήσει, μικρὰ προσθέντες ἔτι, καταπαύσομεν αὐτὸν τὸν λόγον. συγγραφέων μὲν οὖν ἀρχαίων, ὅσα κἀμὲ εἰδέναι, Θουκυδίδου μιμητὴς οὐδεὶς ἐγένετο, κατὰ ταῦτά γε καθ' ἃ δοκεῖ μάλιστα τῶν ἄλλων διαφέρειν, κατὰ τὴν γλωσσηματικὴν καὶ ἀπηρχαιωμένην, καὶ ποιητικὴν καὶ ξένην λέξιν, καὶ κατὰ τὰς ὑπερβάσεις καὶ πολυπλοκίας, καὶ ἐξ ἀποκοπῆς πολλὰ σημαίνειν πράγματα βουλομένας, καὶ διὰ μακροῦ τὰς ἀποδόσεις λαμβανούσας νοήσεις· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις κατὰ τοὺς σκαιοὺς καὶ πεπλανημένους ἐκ τῆς κατὰ φύσιν συζυγίας, καὶ οὐδ' ἐν ἁπάσῃ ποιητικῇ χώραν ἔχοντας σχηματισμοὺς, ἐξ ὧν ἡ πάντα λυμαινομένη τὰ καλὰ, καὶ σκότον παρέχουσα ταῖς ἀρεταῖς ἀσάφεια παρῆλθεν εἰς τοὺς λόγους. ῥητόρων δὲ Δημοσθένης μόνος, ὥσπερ τῶν ἄλλων ὅσοι μέγα τι καὶ λαμπρὸν ἔδοξαν ποιεῖν ἐν λόγοις, οὕτω καὶ Θουκυδίδου ζηλωτὴς ἐγένετο κατὰ πολλὰ, καὶ προσέθηκε τοῖς πολιτικοῖς λόγοις παρ' ἐκείνου λαβὼν, ἃς οὔτε Ἀντιφῶν, οὔτε Λυσίας, οὔτε Ἰσοκράτης, οἱ πρωτεύσαντες τῶν τότε ῥητόρων, ἔσχον ἀρετὰς, τὰ τάχη λέγω καὶ τὰς συστροφὰς, καὶ τοὺς τόνους, καὶ τὸ πικρὸν, καὶ τὸ στρυφνὸν, καὶ τὴν ἐξεγείρουσαν τὰ πάθη δεινότητα. τὸ δὲ κατὰ γλῶτταν τῆς λέξεως, καὶ ξένον καὶ ποιητικὸν, οὐχ ἡγησάμενος ἐπιτήδεια τοῖς ἀληθινοῖς ἀγῶσι, παρέλιπε. καὶ οὐδὲ τῶν σχημάτων τὸ πεπλανημένον ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἀκολουθίας, καὶ τὸ σολοικοφανὲς, ἠγάπησεν· ἀλλ' ἐν τοῖς συνήθεσιν ἔμενε, ταῖς μεταβολαῖς καὶ τῇ ποικιλίᾳ, καὶ τῷ μηδὲν ἁπλῶς ἀσχηματίστως ἐκφέρειν νόημα, κοσμῶν τὴν φράσιν. τὰς δὲ πολυπλόκους νοήσεις, καὶ πολλὰ δηλούσας ἐν ὀλίγοις, καὶ διὰ μακροῦ κομιζομένας τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἐκ παραδόξου τὰ ἐνθυμήματα φερούσας, ἐζήλωσέ τε καὶ προσέθηκε τοῖς τε δημηγορικοῖς καὶ τοῖς δικανικοῖς λόγοις, ἧττον μὲν ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν, δαψιλέστερον δὲ ἐπὶ τῶν δημοσίων ἀγώνων. θήσω δὲ ἐξ ἀμφοτέρων παραδείγματα, πολλῶν ὄντων ὀλίγα, καὶ τοῖς ἀνεγνωκόσι τὸν ἄνδρα ἀρκοῦντα. ἔστι δή τις αὐτῷ δημηγορία, τὴν μὲν ὑπόθεσιν ἔχουσα περὶ τοῦ πρὸς βασιλέα πολέμου, παρακαλοῦσα δὲ τοὺς Ἀθηναίους μὴ προχείρως αὐτὸν ἄρασθαι, ὡς οὔτε τῆς οἰκείας αὐτῶν δυνάμεως ἀξιομάχου πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως ὑπαρχούσης, οὔτε τῆς συμμαχικῆς πιστῶς καὶ βεβαίως τῶν κινδύνων ἀντιληψομένης. παρακαλεῖ τε αὐτοὺς, παρασκευασαμένους τὴν ἑαυτῶν δύναμιν, φανεροὺς εἶναι τοῖς Ἕλλησιν ὅτι τὸν ἁπάντων ἐλευθερίας κίνδυνον ὑπομενοῦσιν, ἐάν τις ἐπ' αὐτοὺς ἴῃ· πρὶν δὲ τοῦ παρεσκευάσθαι, πρέσβεις οὐκ ἐᾷ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀποστέλλειν, τοὺς καλέσοντας αὐτοὺς ἐπὶ τὸν πόλεμον, ὡς οὐχ ὑπακουσομένους. τοῦτο λαβὼν τὸ νόημα, κατεσκεύακέ τε καὶ ἐσχημάτικεν οὕτως· Οὐδεὶς δήπου τῶν ἁπάντων Ἑλλήνων τηλικοῦτον ἐφ' ἑαυτῷ φρονήσει, ὅστις ὁρῶν ὑμῖν χιλίους μὲν ἱππέας [ὑπάρχειν,] ὁπλίτας δὲ ὅσους ἂν ἐθέλῃ τις, ναῦς δὲ τετρακοσίας, οὐχ ἥξει καὶ δεήσεται, μετὰ τούτων ἀσφαλέστατ' ἂν ἡγούμενος σωθήσεσθαι· οὐκοῦν ἐκ μὲν τοῦ καλεῖν ἤδη, τὸ δεῖσθαι, κἂν μὴ τύχητε, ἐφαμαρτάνειν· ἐκ δὲ τοῦ μετὰ τοῦ παρασκευάσασθαι τὰ ὑμέτερα αὐτῶν, ἐπισχεῖν, δεομένους σώζειν, καὶ εὖ εἰδέναι πάντας ἥξοντάς ἐστι. ταῦτα ἐξήλλακται μὲν ἐκ τῆς πολλῆς καὶ συνήθους τοῖς πολλοῖς ἀπαγγελίας, καὶ κρείττονά ἐστιν ἢ κατὰ τὸν ἰδιώτην· οὐ μὴν ἐσχάτως αἴ γε, οὐδὲ ἀσαφῆ γέγονεν, ὥστε ἐξηγήσεως δεῖσθαι. ἀρξάμενός τε ἀπὸ τῆς παρασκευῆς λέγειν, ταῦτα ἐπιτίθησιν· Ἔστι τοίνυν πρῶτον μὲν τῆς παρασκευῆς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ μέγιστον, οὕτω διακεῖσθαι τὰς γνώμας ὑμᾶς, ὡς ἕκαστον ἑκόντα προθύμως ὅ τι ἂν δέῃ ποιήσοντα. ὁρᾶτε γὰρ ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ὅσα μὲν πώποθ' ἅπαντες [ὑμεῖς] ἐβουλήθητε, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ πράττειν αὐτὸς ἕκαστος ἑαυτῷ προσήκειν ἡγήσατο, οὐδὲν πώποθ' ὑμᾶς ἐξέφυγεν· ὅσα δὲ ἐβουλήθητε μὲν, μετὰ ταῦτα δὲ ἀπεβλέψατε εἰς ἀλλήλους, ὡς αὐτὸς μὲν ἕκαστος οὐ ποιήσων, τὸν δὲ πλησίον [τὰ δέοντα] πράξοντα, οὐδὲν πώποθ' ὑμῖν ἐγένετο. καὶ γὰρ ἐνταῦθα πέπλεκται μὲν ἡ διάνοια πολυπλόκως, λέλεκται δὲ ἐκ τῆς κοινότητος εἰς τὴν ἀσυνήθη φράσιν ἐκβεβηκότα· φυλάττεται δὲ τὸ περιττὸν αὐτῶν ἐν τῷ σαφεῖ. ἐν δὲ τῇ μεγίστῃ τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν καὶ τὴν ἀρχὴν εὐθὺς οὕτως κατεσκεύακεν· Πολλῶν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι λόγων γιγνομένων, ὀλίγου δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον

ὑμᾶς,

ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους [Ἕλληνας] ἀδικεῖ, καὶ πάντων εὖ οἶδ' ὅτι φήσαιτ' ἂν γ' ἄν, εἰ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγειν [δεῖν] καὶ πράττειν ἅπασι προσήκει ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως καὶ δίκην δώσει, εἰς τοῦτο ὑπηγμένα πάντα τὰ πράγματα καὶ προειμένα ὁρῶ. ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δὲ ᾖ, εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλονθ' οἱ παριόντες, καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς, ἐξ ὧν ὡς φαυλότατα ἔμελλε τὰ πράγμαθ' ἕξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι. ὅμοια δὲ τούτοις ἐστὶ κἀκεῖνα· Εἶτ' οἴεσθε, οἳ μὲν οὐδὲν ἂν αὐτὸν ἐδυνήθησαν ποιῆσαι κακόν, μὴ παθεῖν δ' ἐφυλάξαντ' ἂν ἴσως, τούτους μὲν ἐξαπατᾶν αἱρεῖσθαι μᾶλλον, ἢ προλέγοντα βιάζεσθαι· ὑμῖν δ' ἐκ προρρήσεως πολεμήσειν; καὶ ταῦθ' ἕως ἂν ἑκόντες ἐξαπατᾶσθε. 124

ἐν δὲ τῷ κρατίστῳ τῶν δικανικῶν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου γραφέντι λόγῳ, τῆς Φιλίππου δεινότητος, ᾗ κατεστρατήγει τὰς πόλεις, μνησθείς, οὕτω τὴν διάνοιαν ἐσχημάτικεν· Καὶ οὐκέτι προστίθημι ὅτι τῆς μὲν ὠμότητος, ἣν ἐν οἷς καθάπαξ τινῶν κατέστη κύριος ὁ Φίλιππος, ἔστιν ἰδεῖν, ἑτέροις πειραθῆναι συνέβη, τῆς δὲ φιλανθρωπίας, ἣν τὰ λοιπὰ τῶν πραγμάτων ἐκεῖνος περιβαλλόμενος πρὸς ὑμᾶς ἐπλάττετο, ὑμεῖς καλῶς ποιοῦντες τοὺς καρποὺς ἐκομίσασθε. καὶ ἐν οἷς τοὺς προδιδόντας τῷ Φιλίππῳ τὰ πράγματα, πάντων αἰτίους ἀποφαίνει τῶν συμβεβηκότων τοῖς Ἕλλησι κακῶν, κατὰ λέξιν οὕτως γράφων· Καίτοι, νὴ τὸν Ἡρακλέα καὶ πάντας τοὺς θεούς, εἴ γ' ἐπ' ἀληθείας δέοι σκοπεῖσθαι [εἰς] τὸ καταψεύδεσθαι καὶ δι' ἔχθραν τι λέγειν ἀνελόντας ἐκ μέσου, τίνες ὡς ἀληθῶς ἦσαν, οἷς ἂν εἰκότως καὶ δικαίως τὴν τῶν γεγενημένων αἰτίαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἀναθείη ἅπαντες, τοὺς ὁμοίους τούτῳ παρ' ἑκάστῃ τῶν πόλεων εὕροιτ' ἄν, οὐχὶ τοὺς ἐμοί· οἳ ὅτ' ἦν ἀσθενῆ τὰ Φιλίππου πράγματα καὶ κομιδῇ μικρά, πολλάκις προλεγόντων ἡμῶν καὶ παρακαλούντων καὶ διδασκόντων τὰ βέλτιστα, τῆς ἰδίας ἕνεκ' αἰσχροκερδείας τὰ κοινῇ συμφέροντα προΐεντο, τοὺς ὑπάρχοντας ἑκάστοις πολίτας ἐξαπατῶντες καὶ διαφθείροντες, ἕως δούλους ἐποίησαν.

μυρία παραδείγματα φέρειν δυναίμην ἂν ἐκ τῶν τοῦ Δημοσθένους λόγων, τῶν τε δημηγορικῶν καὶ τῶν δικανικῶν, ἃ παρὰ τὸν Θουκυδίδου κατεσκεύασται χαρακτῆρα, τὸν ἐν τῇ κοινῇ καὶ συνήθει διαλέκτῳ τὴν ἐξαλλαγὴν ἔχοντα. ἀλλ' ἵνα μὴ μακρότερος τοῦ δέοντος ὁ λόγος γένοιτό μοι, τούτοις ἀρκεσθεὶς ἱκανῶς οἶμαι βεβαιῶσαι τὸ προκείμενον, οὐκ ἂν ὀκνήσαιμι τοῖς ἀσκοῦσι τοὺς πολιτικοὺς λόγους ὑποτίθεσθαι, τοῖς γε δὴ τὰς κρίσεις ἀδιαστρόφους ἔτι φυλάττουσι, Δημοσθένει συμβούλῳ χρησαμένους, ὃν ἁπάντων ῥητόρων κράτιστον γεγενῆσθαι πειθόμεθα, ταύτας μιμεῖσθαι τὰς κατασκευάς, ἐν αἷς ἥ τε βραχύτης καὶ ἡ δεινότης, καὶ ἡ ἰσχύς, καὶ ὁ τόνος, καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια, καὶ αἱ συγγενεῖς ταύταις ἀρεταί, πᾶσιν ἀνθρώποις εἰσὶ φανεραί. τὰς δὲ αἰνιγματώδεις καὶ δυσκαταμαθήτους, καὶ γραμματικῶν ἐξηγήσεων δεομένας, καὶ πολὺ τὸ βεβασανισμένον, καὶ τὸ σολοικοφανὲς ἐν τοῖς σχηματισμοῖς ἐχούσας, μήτε θαυμάζειν, μήτε μιμεῖσθαι. ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, ἀμφότερα μὲν ἐπ' ἴσης ζηλωτὰ εἶναι, τά τε μὴ σαφῶς εἰρημένα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, καὶ τὰ προσειληφότα σὺν ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς τὴν σαφήνειαν, οὐκ ἔχει λόγον. ἀνάγκη δὲ ὁμολογεῖν κρείττονα τῶν ἀτελεστέρων εἶναι τὰ τελειότερα, καὶ τῶν ἀφανεστέρων τά γ' ἐμφανέστερα. τί οὖν μαθόντες ἅπασαν τὴν διάλεκτον τοῦ συγγραφέως ἐπαινοῦμεν, καὶ βιαζόμεθα λέγειν ὅτι τοῖς καθ' ἑαυτὸν οὖσιν ἀνθρώποις αὐτὰ ὁ Θουκυδίδης ἔγραψε, συνήθη πᾶσι καὶ γνώριμα ὄντα, ἡμῶν δὲ λόγος αὐτῷ τῶν ὕστερον ἐσομένων οὐκ ἦν; οὐδ' ἐκβάλλομεν ἐκ τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἅπασαν τὴν Θουκυδίδου λέξιν ὡς ἄχρηστον· ἀλλ' ὁμολογοῦμεν, τὸ διηγηματικὸν μέρος αὐτῆς, πλὴν ὀλίγων πάνυ θαυμαστῶς ἔχειν, καὶ εἰς πάσας εἶναι τὰς χρείας εὔθετον· τὸ δὲ δημηγορικὸν οὐχ ἅπαν εἰς μίμησιν ἐπιτήδειον εἶναι, ἀλλ' ὅσον ἐστὶν αὐτοῦ μέρος, γνωσθῆναι μὲν ἅπασιν ἀνθρώποις εὔπορον, κατασκευασθῆναι δ' οὐχ ἅπασι δυνατόν. τούτων ἥδιον μὲν εἶχόν σοι περὶ Θουκυδίδου γράφειν ὦ βέλτιστε Κόιντε Αἴλιε Τουβέρων, οὐ μὴν ἀληθέστερα.

51 ων, καὶ τὰ ἐφυστερίζοντά που, πύστει τῶν προγενομένων, πολὺ ἐπέφερε τὴν ὑπερβολὴν ἐς τὸ καινοῦσθαι τὰς διανοίας, τῶν τ' ἐπιχειρήσεων περιτεχνήσει, καὶ [τῇ] τῶν τιμωριῶν ἀτοπίᾳ. καὶ τὴν εἰωθυῖαν ἀξίωσιν τῶν ὀνομάτων, ἐς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαιώσει. τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος, ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίσθη· μέλλησις δὲ προμηθὴς, δειλία εὐπρεπής· τὸ δὲ σῶφρον, τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα· καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν, ἐπὶ πᾶν ἀργόν· τὸ δ' ἐμπλήκτως ὀξὺ, ἀνδρὸς μοίρᾳ προσετέθη· ἀσφαλείᾳ δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι, ἀποτροπῆς πρόφασις εὔλογος. καὶ ὁ μὲν χαλεπαίνων, πιστὸς ἀεί· ὁ δὲ ἀντιλέγων αὐτῷ, ὕποπτος. ἐπιβουλεύσας δέ τις, τυχὼν [τε,] ξυνετὸς· καὶ ὑπονοήσας, ἔτι δεινότερος· προβουλεύσας δὲ, ὅπως μηδὲν αὐτῶν δεήσει, τῆς τε ἑταιρείας διαλυτὴς, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐκπεπληγμένος. ἁπλῶς δὲ, ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν, ἐπῃνεῖτο, καὶ ὁ ἐπικελεύσας τὸν μὴ διανοούμενον. καὶ μὴν καὶ τὸ ξυγγενὲς τοῦ ἑταιρικοῦ ἀλλοτριώτερον ἐγένετο, διὰ τὸ ἑτοιμότερον εἶναι ἀπροφασίστως τολμᾶν. οὐ γὰρ μετὰ τῶν κειμένων νόμων ὠφελείας αἱ τοιαῦται ξύνοδοι, ἀλλὰ παρὰ τοὺς καθεστῶτας πλεονεξίᾳ. καὶ τὰς ἐς σφᾶς αὐτοὺς πίστεις οὐ τῷ θείῳ νόμῳ μᾶλλον ἐκρατύνοντο, ἢ τῷ κοινῇ τι παρανομῆσαι· τά τε ἀπὸ τῶν ἐναντίων καλῶς λεγόμενα, ἐνεδέχοντο ἔργων φυλακῇ, εἰ προύχοιεν, καὶ οὐ γενναιότητι. ἀντιτιμωρήσασθαί τέ τινα, περὶ πλείονος ἦν, ἢ αὐτὸν μὴ προπαθεῖν. καὶ ὅρκοι εἴ που ἄρα γένοιντο ξυναλλαγῆς, ἐν τῷ αὐτίκα πρὸς τὸ ἄπορον [ἑκατέρῳ διδόμενοι, ἴσχυον, οὐκ ἐχόντων ἄλλοθεν] δύναμιν. ἡ μὲν οὖν ἐξηλλαγμένη καὶ περιττὴ καὶ ἐγκατάσκευος, καὶ τοῖς ἐπιθέτοις κόσμοις ἅπασι συμπεπληρωμένη λέξις, ἧς ὅρος καὶ κανὼν ὁ Θουκυδίδης, οὐδεὶς οὔθ' ὑπερεβάλετο τῶν ἐπιγενομένων, οὔτε ἐμιμήσατο, τοιαύτη τις ἦν. ἡ δ' ἑτέρα λέξις, ἡ λιτὴ καὶ ἀφελὴς, καὶ δοκοῦσα κατασκευήν τε καὶ ἰσχὺν τὴν πρὸς ἰδιώτην ἔχειν λόγον καὶ ὁμοιότητα, πολλοὺς μὲν ἔσχε καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας προστάτας, συγγραφεῖς τε καὶ φιλοσόφους καὶ ῥήτορας. καὶ γὰρ οἱ τὰς γενεαλογίας ἐξενέγκαντες, καὶ οἱ τὰς τοπικὰς ἱστορίας πραγματευσάμενοι, καὶ οἱ τὰ φυσικὰ φιλοσοφήσαντες, καὶ οἱ τῶν ἠθικῶν διαλόγων ποιηταὶ, ὧν ἦν τὸ Σωκρατικὸν διδασκαλεῖον πᾶν, ἔξω Πλάτωνος· καὶ οἱ τοὺς δημηγορικοὺς ἢ δικανικοὺς συντάττοντες λόγους, ὀλίγου δεῖν πάντες ταύτης ἐγένοντο τῆς προαιρέσεως. ἐτελείωσε δ' αὐτὴν καὶ εἰς ἄκρον ἤγαγε τῆς ἰδίας ἀρετῆς Λυσίας ὁ Κεφάλου, κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους Γοργίᾳ τε καὶ Θουκυδίδῃ γενόμενος. τίς δὲ ἦν ἡ προαίρεσις αὐτοῦ, καὶ τίς ἡ δύναμις, ἐν τῇ περὶ ταύτης δεδήλωται γραφῇ, καὶ οὐδὲν δεῖ νῦν πάλιν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν λέγειν. ἀρκέσει δὲ τοσοῦτο μόνον εἰπεῖν, ὅτι τὴν διὰ πασῶν ἁρμονίαν οὗτοι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνδρες ἡρμόσαντο, τὰς ἀκρότητας ἀμφοτέρας τῆς λέξεως, αἳ πλεῖστον ἀλλήλων ἀπέχουσι, δαιμονίᾳ σπουδῇ προελόμενοί τε καὶ τελειώσαντες. καὶ ὥσπερ ἡ νήτη πρὸς τὴν ὑπάτην ἐν μουσικῇ λόγον ἔχει, τοῦτον ἡ Λυσίου λέξις ἐν πολιτικῇ διαλέκτῳ πρὸς τὴν Θουκυδίδου. ἡ μὲν γὰρ ἐκπλῆξαι δύναται τὴν διάνοιαν, ἡ δὲ, ἡδῦναι· καὶ ἡ μὲν, συστρέψαι καὶ συντεῖναι τὸν νοῦν, ἡ δ', ἀνεῖναι καὶ μαλάξαι· καὶ εἰς πάθος ἐκείνη προαγαγεῖν, εἰς δὲ ἦθος αὕτη καταστῆσαι. ἤδη πάλαι. καὶ τὸ μὲν βιάσασθαι καὶ προσαναγκάσαι τι, τῆς Θουκυδίδου λέξεως ἴδιον· τὸ δὲ ἀπατῆσαι, καὶ κλέψαι τὰ πράγματα, τῆς Λυσίου. καὶ τὸ μὲν νεωτεροποιὸν καὶ τολμηρὸν, τῆς τοῦ συγγραφέως οἰκεῖον ἰδίας·

ἡ λιτὴ καὶ ἀφελὴς λέξις ἐς πλεῖστον Λυσίας.

52 ἡ δὲ ἀσφάλεια καὶ τὸ ἀκίνδυνον, τῆς τοῦ ῥήτορος . . . ὅτι οὐκ ἐπιτηδείως φαίνεται . . . . αἰεὶ πιτήδειόν τοι εἶναι δεῖ. κατεσκεύασται μὲν οὖν ἑκατέρα, καὶ εἰς ἄκρον γε ἥκει τῆς ἰδίας κατασκευῆς· ῥέπει δὲ ἡ μὲν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ πέφυκεν εἶναι δοκεῖν· ἡ δὲ, ἐπὶ τὸ ἧττον. περὶ δὲ σχημάτων δὲ καὶ ταύτης τῆς λέξεως οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι οἴομαι δεῖν. δύο μὲν δὴ χαρακτῆρες οὗτοι λέξεως, πολὺ ἀλλήλων διαφέροντες κατὰ τὰς ἀγωγάς· καὶ ἄνδρες οἱ προεδρεύσαντες ἐν αὐτοῖς, ὡς διεξῆλθον, δ' εἰσὶ μὲν ἐν τοῖς αὐτῶν ἔργοις ἀμφότεροι· καθ' ὃ δὲ ἴσοι ἀλλήλων ἦσαν, ἀτελεῖς. τρίτη λέξεως ἦν ἡ μικτὴ

ἡ μικτή τε καὶ σύνθετος ἐκ τούτων τῶν δυεῖν· ἣν ὁ μὲν πρῶτος ἁρμοσάμενος καὶ καταστήσας εἰς τὸν νῦν ὑπάρχοντα κόσμον, εἴτε Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος ἦν, ὡς οἴεται Θεόφραστος, εἴτε ἄλλος τις, οὐκ ἔχω λέγειν. οἱ δὲ ἐκδεξάμενοι καὶ ἀναθρέψαντες, καὶ οὐ πολὺ ἀπολιπόντες τοῦ τελειῶσαι, ῥητόρων μὲν, Ἰσοκράτης ὁ Ἀθηναῖος ἐγένετο· φιλοσόφων δὲ, Πλάτων ὁ Σωκρατικός. τούτων γὰρ ἀμήχανον εὑρεῖν τῶν ἀνδρῶν ἑτέρους τινὰς, ἔξω Δημοσθένους, ἢ τὴν ἐνάργειαν καὶ χρήσιμα κρεῖττον ἀσκήσαντας, ἢ τὴν καλλιλογίαν καὶ τὰς ἐπιθέτους κατασκευὰς βέλτιον ἀποδεξαμένους. ἡ μὲν οὖν Θρασυμάχου λέξις ἡ λοιπὴ, τῆς ὄντως μεσότητος αὐτῆς τὴν προαίρεσιν ἔοικεν ἔχειν σπουδῆς ἀξίαν· κέκραται γὰρ εὖ πως, καὶ αὐτὸ τὸ χρήσιμον εἴληφεν ἑκατέρας δυνάμεως· ὡς δὲ οὐκ ἴσῃ βουλήσει κέχρηται, παράδειγμα ἐξ ἑνὸς [θήσω] τῶν δημηγορικῶν λόγων τόδε· Ἐβουλόμην μὲν, ὦ Ἀθηναῖοι, μετασχεῖν ἐκείνου τοῦ χρόνου τοῦ παλαιοῦ καὶ τῶν πραγμάτων, ἡνίκα σιωπᾶν ἀπέχρη τοῖς νεωτέροις, τῶν τε πραγμάτων οὐκ ἀναγκαζόντων ἀγορεύειν, καὶ τῶν πρεσβυτέρων ὀρθῶς τὴν πόλιν ἐπιτροπευόντων. καὶ ἐπεὶ δ' εἰς τοσοῦτον ἡμᾶς ἀνέθετο χρόνον ὁ δαίμων, ὥστε . . . . . . τῆς πόλεως ἀκούειν· τὰς δὲ συμφορὰς . . . αὐτοὺς καὶ τούτων τὰ μέγιστα μὴ θεῶν ἔργα εἶναι, μηδὲ τῆς τύχης, ἀλλὰ τῶν ἐπιμελητῶν, ἀνάγκη δὴ λέγειν. ἢ γὰρ ἀναίσθητος, ἢ καρτερώτατός ἐστιν, ὅστις ἐξαμαρτάνειν ἑαυτὸν ἔτι παρέξει τοῖς βουλομένοις, καὶ τῆς ἑτέρων ἐπιβουλῆς τε καὶ κακίας αὐτὸς ὑποσχήσει τὰς αἰτίας. ἅλις γὰρ ἡμῖν ὁ παρελθὼν χρόνος. καὶ ἀντὶ μὲν εἰρήνης, ἐν πολέμῳ γενέσθαι, καὶ διὰ κινδύνων, εἰς τόνδε τὸν χρόνον τὴν μὲν παρελθοῦσαν ἡμέραν ἀγαπῶσι, τὴν δ' ἐπιοῦσαν δεδιόσιν· ἀντὶ δ' ὁμονοίας, εἰς ἔχθραν καὶ ταραχὰς πρὸς ἀλλήλους ἀφικέσθαι. καὶ τοὺς μὲν ἄλλους τὸ πλῆθος τῶν ἀγαθῶν ἐσωφρονοῦμεν· ἐν δὲ τοῖς κακοῖς ἠμαίνομεν, ὃς τοὺς ἄλλους σωφρονίζειν εἴωθεν. τί δῆτα μέλλοι τις ἂν γιγνώσκειν εἰπεῖν, ὅτῳ γε λυπεῖσθαι ἐπὶ τοῖς παροῦσι καὶ νομίζειν εἴωθεν· τί δῆτα ἔχειν τοιοῦτον, ὡς μηδὲν ἔτι τοιοῦτον ἔσεσθαι; πρῶτον μὲν οὖν τοὺς διαφερομένους πρὸς ἀλλήλους καὶ τῶν ῥητόρων καὶ τῶν ἄλλων ἀποδείξω γε, περιλέγων πεπονθότας πρὸς ἀλλήλους ὅπερ ἀνάγκη τοὺς ἄνευ γνώμης φιλονικοῦντας πάσχειν· οἰόμενοι γὰρ ἐναντία λέγειν ἀλλήλοις, οὐκ αἰσθάνονται τὰ αὐτὰ πράττειν πράττοντες· οὐδὲ τὸν τῶν ἑτέρων λόγον ἐν τῷ ἑτέρῳ λόγῳ ἐνόντα. σκέψασθε γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἃ ζητοῦσιν ἑκάτεροι. πρῶτον μὲν, ἡ πάτριος πολιτεία ταραχὴν αὐτοῖς παρέχει, ῥᾴστη γνωσθῆναι, καὶ κοινοτάτη τοῖς πολίταις οὖσα πᾶσιν. ὁπόσα μὲν οὖν ἐκείνων τῆς ἡμετέρας γνώμης ἐστὶν ἀκούειν, ἀνάγκη λέγειν τῶν παλαιοτέρων· ὁπόσα δ' αὐτοὶ ἐπεῖδον οἱ πρεσβύτεροι, ταῦτα δὲ παρὰ τῶν εἰδότων πυνθάνεσθαι. τοιαύτη μὲν οὖν τις ἡ Θρασυμάχου ἑρμηνεία, μέση τοῖν δυεῖν, καὶ εὔκρατος, καὶ εἰς . . . τέρους τοὺς χαρακτῆρας ἐπιχειρεῖν ἀφετήριον. . . . . κράτους λέξις, ὃς μέγιστον ὄνομα ἐν τοῖς Ἕλλησιν . . . ἀγῶνα μὲν οὔτε ἴδιον οὔτε δημόσιον οὐδένα . . . νισάμενος, γραφὰς δὲ συνταξάμενος πολλὰς καὶ καλὰς εἰς ἅπασας ἰδέας λόγων, ὅντινα χαρακτῆρα ἔχειν ἐφαίνετό μοι, διὰ πλειόνων μὲν ἐδήλωσα 53 πρότερον· οὐδὲν δὲ κωλύσει καὶ νῦν ἐπὶ κεφαλαίων αὐτὰ τὰ ἀναγκαιότατα εἰπεῖν· ὅτι τῆς μὲν Λυσιακῆς λέξεως τὸ καθαρὸν ἔχει, καὶ τὸ ἀκριβές· οὔτε γὰρ ἀρχαίοις, οὔτε πεποιημένοις, οὔτε γλωττηματικοῖς ὀνόμασιν, ἀλλὰ τοῖς κοινοτάτοις καὶ συνηθεστάτοις κέχρηται· ἠθική τε καὶ πιθανὴ καὶ ἡδεῖά ἐστι, καὶ πέφευγε τὴν τροπικὴν, ὥσπερ ἐκείνη τὴν ἁπλῆν φράσιν· τῆς δὲ Θουκυδίδου καὶ Γοργίου τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ σεμνότητα καὶ καλλιλογίαν ἀνείληφε· καὶ εἰς μὲν τὸ διδάξαι τὴν ἀκροατὴν σαφέστατα ὅ τι βούλοιτο, τὴν ἁπλῆν καὶ ἀκόσμητον ἑρμηνείαν ἐπιτηδεύει τῆς Λυσίου· εἰς δὲ τὸ καταπλήξασθαι τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων, σεμνότητά τε καὶ μεγαληγορίαν περιθεῖναι τοῖς πράγμασι, τὴν ἐπίθετον καὶ κατεσκευασμένην φράσιν τὴν περὶ Γοργίαν ἐκμέμακεν. ἁμαρτάνει δὲ, ἐν οἷς ὡραΐζεταί ποτε, τοὺς Γοργίου νεαροὺς σχηματισμοὺς ζηλοῦσα. τὰ γὰρ ἀντίθετά τε καὶ πάρισα, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, οὔτε μετριάζοντα οὔτε καιρῷ γινόμενα, καταισχύνει τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτῆς, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν οἷς τὴν εὐέπειαν διώκουσα καὶ τὴν εὐρυθμίαν, δι' εὐλαβείας μὲν λαμβάνει τὸ συγκροῦσαι τὰ φωνήεντα τῶν γραμμάτων, δι' εὐλαβείας δὲ ποιεῖται τὸ χρήσασθαί τινι τῶν βραχυνόντων· διώκει δ' ἐκ παντὸς τρόπου τὴν περίοδον, οὐδὲ ταύτην στρογγύλην καὶ πυκνὴν, ἀλλ' ὑπαγωγικήν τινα καὶ πλατεῖαν, καὶ πολλοὺς ἀγκῶνας, ὥσπερ οἱ μὴ κατ' εὐθείας ῥέοντες ποτα-

ἡ μικτὴ καὶ σύνθετος λέξις ὑπὸ Θρασυμάχου πρῶτον ἁρμοσθεῖσα, ὑπὸ δὲ Ἰσοκράτους μὲν καὶ Πλάτωνος ἐξειργασθεῖσα, ὑπὸ Δημοσθένους δὲ παρωθεῖσα.

Θρασυμάχου λέξις.

Ἰσοκράτους λέξις.

μοι ποιοῦσιν, ἐξαλλαττομένην. ταύτην μέντοι πολλαχῇ μακροτέραν τε αὐτὴν ποιεῖ καὶ ἀληθεστέραν, ἀπάτης τε . . . καὶ πανηγυρικὴν μᾶλλον ἢ ἐναγώνιον. τοῖς δὲ παραδείγμασιν ὀλίγοις ὕστερον, ὅταν ὁ καιρὸς ἀπαιτῇ, χρήσομαι.

Πλάτωνος διάλεκτος. ἡ δὲ δὴ Πλατωνικὴ διάλεκτος, βούλεται μὲν εἶναι καὶ αὐτὴ μῖγμα ἑκατέρων τῶν χαρακτήρων, τοῦ τε ὑψηλοῦ καὶ ἰσχνοῦ, καθάπερ εἴρηταί μοι πρότερον· πέφυκε δὲ οὐχ ὁμοίως πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς χαρακτῆρας εὐτυχής. ὅταν μὲν οὖν τὴν ἰσχνὴν καὶ ἀφελῆ καὶ ἀποίητον ἐπιτηδεύῃ φράσιν, ἐκτόπως ἡδεῖά ἐστι καὶ φιλάνθρωπος. καθαρά [τε] γὰρ ἀποχρώντως γίνεται καὶ διαυγής, ὥσπερ τὰ διαφανέστατα τῶν ναμάτων· ἀκριβής τε καὶ λεπτή, παρ᾽ ἡντινοῦν ἑτέραν τῶν εἰς τὴν αὐτὴν διάλεκτον εἰργασμένων. τήν τε κοινότητα διώκει τῶν ὀνομάτων, καὶ τὴν σαφήνειαν ἀσκεῖ, πάσης ὑπεριδοῦσα κατασκευῆς ἐπιθέτου. ὅ τε πῖνος αὐτῇ καὶ ὁ χνοῦς ὁ τῆς ἀρχαιότητος ἠρέμα καὶ λεληθότως ἐπιτρέχει· χλοερόν τέ τι καὶ τεθηλὸς καὶ μεστὸν ὥρας ἄνθος ἀναδίδωσι· καὶ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν εὐωδεστάτων λειμώνων, αὔρα τις ἡδεῖα ἐξ αὐτῆς φέρεται· καὶ οὔτε τὸ λιγυρὸν ἔοικεν ἐμφαίνειν λάλον, οὔτε τὸ κομψὸν θεατρικόν. ὅταν δὲ εἰς τὴν περιττολογίαν καὶ τὸ καλλιεπεῖν, ὃ πολλάκις εἴωθε ποιεῖν, ἄμετρον ὁρμὴν λάβῃ, πολλῷ χείρων ἑαυτῆς γίνεται. καὶ γὰρ ἀηδεστέρα τῆς ἑτέρας, καὶ κακίων ἑλληνίζουσα, καὶ παχυτέρα φαίνεται· μελαίνει τε [γὰρ] τὸ σαφές, καὶ ζόφῳ ποιεῖ παραπλήσιον· ἕλκει τε μακρὸν ἀποτείνασα τὸν νοῦν, συστρέψαι δέον ἐν ὀνόμασιν ὀλίγοις· χεῖταί τε εἰς ἀπειροκάλους περιφράσεις, πλοῦτον ὀνομάτων ἐπιδεικνυμένη κενόν· ὑπεριδοῦσά τε τῶν κυρίων καὶ ἐν τῇ κοινῇ χρήσει κειμένων, τὰ πεποιημένα ζητεῖ καὶ ξένα καὶ ἀρχαιοπρεπῆ. μάλιστα δὲ χειμάζεται περὶ τὴν τροπικὴν φράσιν· πολλὴ μὲν [γὰρ] ἐν τοῖς ἐπιθέτοις, ἄκαιρος δὲ ἐν ταῖς μετωνυμίαις· σκληρὰ δὲ καὶ οὐ σώζουσα τὴν ἀναλογίαν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίνεται· ἀλληγορίας τε περιβάλλεται μακρὰς καὶ πολλάς, οὔτε μέτρον ἐχούσας, οὔτε καιρόν. σχήμασί τε ποιητικοῖς ἐσχάτην προσβάλλουσιν ἀηδίαν, καὶ μάλιστα τοῖς Γοργιείοις, ἀκαίρως καὶ μειρακιωδῶς ἐναβρύνεται. καὶ πολυτέλειά τις [ἐστὶ] ἐν τοῖς

54 τοιούτοις παρ᾽ αὐτῷ, ὡς καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς εἴρηκέ που, καὶ ἄλλοι συχνοὶ πρότερον. οὐ γὰρ ἐμὸς ὁ μῦθος. μηδεὶς δέ με ταῦτα ὑπολάβῃ λέγειν ἁπάσης καταγινώσκοντα τῆς ἐξηλλαγμένης καὶ ἐγκατασκεύου λέξεως, [ᾗ] κέχρηται Πλάτων· μὴ γὰρ ἂν οὕτω σκαιὸς μηδὲ ἀναίσθητος ἐγὼ γενοίμην, ὥστε ταύτην τὴν δόξαν ὑπὲρ ἀνδρὸς τηλικούτου λαβεῖν· ἐπεὶ πολλὰ [καὶ] περὶ πολλῶν οἶδα μεγάλα καὶ θαυμαστὰ, καὶ ἀπὸ τῆς ἄκρας δυνάμεως ἐξενηνεγμένα ὑπ᾽ αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ἐκεῖνο ἐνδείξασθαι βουλόμενος, ὅτι [τὰ] τοιαῦτα ἁμαρτήματα ἐν ταῖς κατασκευαῖς εἴωθεν ἁμαρτάνειν, καὶ χείρων μὲν αὐτὸς αὑτοῦ γίνεται, ὅταν τὸ μέγα διώκῃ καὶ περιττὸν ἐν τῇ φράσει· μακρῷ δέ τινι ἀμείνων, ὅταν τὴν ἰσχνὴν καὶ ἀκριβῆ, καὶ δοκοῦσαν μὲν ἀποίητον εἶναι, κατεσκευασμένην δὲ ἀμφιμήτῳ καὶ ἀφελεῖ κατασκευῇ διάλεκτον εἰσφέρῃ. ἢ γὰρ οὐδὲν ἁμαρτάνει καθάπαξ, ἢ βραχύ τι κομιδῇ, καὶ οὐκ ἄξιον κατηγορίας. ἐγὼ δὲ ἠξίουν τηλικοῦτον ἄνδρα πεφυλάχθαι πᾶσαν ἐπιτίμησιν. ταῦτα μέντοι καὶ οἱ κατ᾽ αὐτὸν ἐκεῖνον γενόμενοι, ὡς ἁμαρτάνοντι, τῷ ἀνδρὶ ἐπιτιμῶσιν· ὧν τὰ ὀνόματα οὐθὲν δέομαι λέγειν· καὶ [αὐτὸς] αὑτῷ. τοῦτο γὰρ δὴ τὸ λαμπρότατον. ᾔσθετο γὰρ, ὡς ἔοικε, τῆς ἰδίας ἀπειροκαλίας, καὶ ὄνομα ἔθετο αὐτῇ τὸν διθύραμβον· ὅπερ ἂν ἠδέσθην ἐγὼ λέγειν, ἀληθὲς ὄν. τοῦτο δὲ παθεῖν ἔοικεν, ὡς [μὲν] ἐγὼ νομίζω, τραφεὶς μὲν ἐν τοῖς Σωκρατικοῖς διαλόγοις ἰσχνοτάτοις [οὖσι] καὶ ἀκριβεστάτοις, οὐ μείνας [δὲ] ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῆς Γοργίου καὶ Θουκυδίδου κατασκευῆς ἐρασθείς. ὥστ᾽ οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος ἔμελλε πείσεσθαι, σπάσας τινὰ καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἅμα τοῖς ἀγαθοῖς ὧν ἔχουσιν οἱ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων χαρακτῆρες. παράδειγμα δὲ ποιοῦμαι τῆς γε ὑψηλῆς λέξεως ἐξ ἑνὸς βιβλίου τοῦ πάνυ περιβοήτου, ἐν ᾧ τοὺς ἐρωτικοὺς διατίθεται λόγους ὁ Σωκράτης πρὸς ἕνα τῶν γνωρίμων Φαῖδρον, ἀφ᾽ οὗ τὴν ἐπιγραφὴν εἴληφε τὸ βιβλίον. ἐν γὰρ δὴ τῷ συγγράμματι τούτῳ πολλὴν μὲν ὥραν ἔχει καὶ χάριν ἐστὶ μεστὰ τὰ πρῶτα ταυτί· Ὦ φίλε Φαῖδρε, ποῖ δή, καὶ πόθεν; [Φ.] Παρὰ Λυσίου, ὦ Σώκρατες, τοῦ Κεφάλου. πορεύομαι δὲ πρὸς περίπατον ἔξω τείχους. συχνὸν γὰρ ἐκεῖ διέτριψα χρόνον καθήμενος ἐξ ἑωθινοῦ. μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Λυσιακοῦ λόγου, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἕως τινός. εἶθ᾽, ὥσπερ ἐξ ἀέρος εὐδίου καὶ σταθεροῦ πολὺς ἄνεμος καταρραγείς, ταράττει τὸ καθαρὸν τῆς φράσεως, ἐς ποιητικὴν ἐκφέρων ἀπειροκαλίαν, ἐνθένδε ἀρξάμενος· Ἄγετε δή, [ὦ] Μοῦσαι, εἴτε δι᾽ ᾠδῆς εἶδος λίγειαι, εἴτε διὰ γένος τὸ Λιγύων μουσικὸν, ταύτην ἔσχετε τὴν ἐπωνυμίαν, ξύμμοι λάβεσθε τοῦ μύθου. ὅτι δὲ ψόφοι ταῦτ᾽ εἰσὶ καὶ διθύ-

ραμβοι, κόμπον ὀνομάτων πολὺν, νοῦν δὲ ὀλίγον ἔχοντες, αὐτὸς ἐρεῖ. διεξιὼν γὰρ ἀφ' ἧς αἰτίας ἔρως ἐτέθη τῷ πάθει τοὔνομα, καὶ τῇδε χρησάμενος· Ἡ γὰρ ἄνευ λόγου δόξης ἐπὶ τἀγαθὸν ὁρμώσης κρατήσασα ἐπιθυμία, πρὸς ἡδονὴν ἀχθεῖσα κάλλους, καὶ [ὑπὸ αὖ] τῶν ἑαυτῆς συγγενῶν ἐπιθυμίας λαβοῦσα, ἐῤῥωμένως ῥωσθεῖσα [καὶ] νικήσασα ἀγωγῇ, ἀπ' αὐτῆς τῆς ῥώμης ἐπωνυμίαν λαβοῦσα, ἔρως ἐκλήθη. καὶ τοσαύτην ἐκμηκύνας περίφρασιν ὀλίγοις τοῖς ὀνόμασι δυναμένην περιληφθῆναι πράγματος, ἐπιλαμβάνεται τῆς ἀηδείας αὐτὸς αὑτοῦ, καί φησι· Σιγῇ τοίνυν μου ἄκουε. τῷ ὄντι γὰρ θεῖος [ἔοικεν] [εἶναι] ὁ τόπος. ὥστε ἂν ἄρα πολλάκις νυμφόληπτος γένωμαι, προϊόντος τοῦ λόγου, μὴ θαυμάσῃς· τὰ νῦν γὰρ οὐκέτι πόῤῥω διθυράμβων [τινῶν] φθέγγομαι. . . . πάλλων τοῖς αὐτοῖς λόγοις ἁλισκόμεθα . . . ὦ δαιμονιώτατε Πλάτων διθυράμβων ψόφους καὶ λήρους ἠγαπηκότες. ἃ δὲ ἐν τῇ παλινῳδίᾳ τὸν ἔρωτα ἀφοσιούμενος αὐτῆς ὁ Σωκράτης εἴρηκεν, ἐπειδὲ ἀρξάμενος· Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα, πρῶτος πορεύεται, διακοσμῶν πάντα καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δὲ ἕπεται στρατιὰ θεῶν [τε] καὶ δαιμόνων, κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη· μένει γὰρ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη· τῶν [δὲ] ἄλλων ὅσοι ἐν τῷ τῶν δώδεκα [θεῶν] 55
ἀριθμῷ τεταγμένοι θεοὶ ἄρχοντες, ἡγοῦνται κατὰ τάξιν ἣν ἕκαστος ἐτάχθη. πολλαὶ μὲν οὖν καὶ μακάριαι θέαι τε καὶ διέξοδοι ἐντὸς οὐρανοῦ, ἃς θεῶν γένος εὐδαιμόνων ἐπιστρέφεται, πράττων ἕκαστος δι' αὐτοῦ τὰ αὐτοῦ· ἕπεται δὲ ὁ ἀεὶ ἐθέλων τε καὶ δυνάμενος. φθόνος γὰρ ἔξω θείου χοροῦ ἵσταται. ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, ἃ πολλά ἐστιν, εἰ λάβοι μέλη καὶ ῥυθμοὺς, ὥσπερ οἱ διθύραμβοι καὶ τὰ ὑπορχήματα, τοῖς Πινδάρου ποιήμασιν ἐοικέναι δόξειεν ἂν, τοῖς εἰς τὸν ἥλιον εἰρημένοις, ὥς γ' ἐμοὶ φαίνεται· Ἀκτὶς ἀελίου, τί πολύσκοπ' ἐμήσαο, θεοῦ μᾶτερ ὀμμάτων; ἄστρον ὑπέρτατον ἐν ἁμέρᾳ κλεπτόμενον ἔθηκας ἀμάχανον ἰσχὺν πλανὸν ἀνδράσι, καὶ σοφίας ὁδὸν ἐπισκόπτειν ἄτροπον ἐσσυμένα ἐλαύνειν τι νεώτερον ἢ πάρος. ἀλλά σε πρὸς Διὸς ἵπποσόας ἱκετεύω, ἀπήμονα ἐς ὄλβον τινὰ τρόπεο Θήβαις ὦ πότνια, πάγκοινον τέρας πολέμου δ' εἰ σᾶμα φέρεις τινὸς, ἢ καρποῦ φθίσιν, ἢ νιφετοῦ σθένος ὑπέρφατον, ἢ στάσιν οὐλομέναν, ἢ πόντου κενεώσιν ἀνὰ πέδον, ἢ παγετὸν χθονὸς, ἢ νότιον θέρος ὕδατι ζακότῳ ἱερὸν, ἢ γαῖαν κατακλύσασα, θήσεις ἀνδρῶν νέον ἐξ ἀρχῆς γένος ὀλοφυ . . . πάντων μεταπείσομαι ἢ ταῦτ' οὐ . . . . . ὡς παρὰ Πλάτωνι. ἀλλὰ γὰρ, ἵνα μὴ . . . ὁ λόγος μοι προβῇ, Πλάτωνα μὲν ἐάσω, πορεύσομαι δ' ἐπὶ τὸν Δημοσθένην, οὗ δὴ χάριν τούς τε χαρακτῆρας τῆς λέξεως οὓς ἡγούμην εἶναι κρατίστους, καὶ τοὺς δυνάστας ἐν αὐτοῖς, κατηριθμησάμην, οὐχ ἅπαντας. Ἀντιφῶν γὰρ δὴ καὶ Θεόδωρος καὶ Πολυκράτης, Ἰσαῖός τε, καὶ Ζωΐλος, καὶ Ἀναξιμένης, καὶ οἱ κατὰ τοὺς αὐτοὺς γενόμενοι τούτοις χρόνους, οὐθὲν οὔτε καινὸν οὔτε περιττὸν ἐπετήδευσαν, ἀλλὰ ἀπὸ τούτων τῶν χαρακτήρων, καὶ παρὰ τούτοις τοὺς κανόνας τῆς ἑαυτῶν λέξεως κατεσκεύασαν. τοιαύτην δὴ καταλαβὼν τὴν πολιτικὴν λέξιν ὁ Δημοσθένης, οὕτω κεκινημένην ποικίλως, καὶ τηλικούτοις ἐπεισελθὼν ἀνδράσιν, ἑνὸς μὲν οὐδενὸς ἠξίωσε γενέσθαι ζηλωτὴς, οὔτε χαρακτῆρος, οὔτε ἀνδρὸς, ἡμιέργους τινὰς ἅπαντας οἰόμενος εἶναι καὶ ἀτελεῖς· ἐξ ἁπάντων δὲ αὐτῶν ὅσα κράτιστα καὶ χρησιμώτατα ἦν, ἐκλεγόμενος, συνύφαινε, καὶ μίαν ἐκ πολλῶν διάλεκτον ἀπετέλει, μεγαλοπρεπῆ, λιτὴν, περιττὴν, ἀπέριττον, ἐξηλλαγμένην, συνήθη, πανηγυρικὴν, ἀληθινὴν, αὐστηρὰν, ἱλαρὰν, σύντονον, ἀνειμένην, ἡδεῖαν, πικρὰν, ἠθικὴν, παθητικὴν, οὐδὲν διαλλάττουσαν τοῦ μεμυθευμένου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ποιηταῖς Πρωτέως, ὃς ἁπάσας ἰδέας μορφῆς ἀμογητὶ μετελάμβανεν, εἴτε θεὸς ἢ δαίμων τις ἐκεῖνος ἄρα ἦν, παρακρουόμενος ὄψεις τὰς ἀνθρωπίνας, εἴτε διαλέκτου ποικίλον δή τι χρῆμα ἐν ἀνδρὶ σοφῷ, πάσης ἀπατηλὸν ἀκοῆς, ὃ μᾶλλον ἄν τις εἰκάσειεν ἐπὶ ταπεινὰς καὶ ἀσχήμονας ὄψεις, οὔτε θεοῖς οὔτε δαίμοσι προσάπτειν ὅσιον. ἐγὼ μὲν τοιαύτην τινὰ δόξαν ὑπὲρ τῆς Δημοσθένους λέξεως ἔχω, καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦτον ἀποδίδωμι αὐτῷ, τὸν ἐξ ἁπάσης μικτὸν ἰδέας. εἰ δὲ τὰ προσήκοντα ἔγνωκα, πάρεστι τῷ βουλομένῳ σκοπεῖν, ἐπ' αὐτῶν ποιουμένῳ τῶν λόγων . . . μάτων τὴν ἐξέτασιν. ἃ μὲν οὖν παρὰ τὸν Θουκυδίδου χαρακτῆρα κατεσκεύασται, ῥήτρει [Πολλῶν] ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γινομένων, ὀλίγου δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους [Ἕλληνας] ἀδικεῖ, καὶ πάντων εὖ οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἄν, εἰ

Δημοσθένους φράσις.

τὰ ἐκ τῶν Θουκυδίδου μιμήματα.

καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγειν [δεῖν] καὶ πράττειν [ἅπασι προσήκειν,] ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως καὶ δίκην δώσει, εἰς τοῦτο ὑπηγμένα πάντα τὰ πράγματα καὶ προειμένα ὁρῶ,

56 ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δὲ ᾖ, εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλοντο οἱ παριόντες, καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς, [ἐξ ὧν] ὡς φαυλότατα τὰ πράγματα ἔμελλεν ἕξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι. κατὰ τί δὴ ταύτην ἡγοῦμαι τὴν λέξιν ἐοικέναι τῇ Θουκυδίδου; καθ' ὃ κἀκείνην πείθομαι μάλιστα διαφέρειν τῶν ἄλλων. τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ μὴ κατ' εὐθεῖαν ἑρμηνείαν ἐξενηνέχθαι τὰ νοήματα, μηδ' ὡς ἔστι τοῖς ἄλλοις συνήθες, λέγειν ἁπλῶς καὶ ἀφελῶς· ἀλλὰ ἐξηλλάχθαι καὶ ἀπεστράφθαι τὴν διάλεκτον ἐκ τῶν ἐν ἔθει καὶ κατὰ φύσιν, εἰς τὰ μὴ συνήθη τοῖς πολλοῖς, μηδ' ὡς ἡ φύσις ἀπαιτεῖ. ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν. ἁπλῶς ἂν ὁ λόγος ἐστὶ καὶ κατ' εὐθεῖαν ἑρμηνείαν ἐκφερόμενος, εἴ τις οὕτως κατεσκεύασεν αὐτόν· Πολλῶν ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι λόγων γιγνομένων καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἐκκλησίαν, περὶ ὧν ἀδικεῖ Φίλιππος ἐς ὑμᾶς τε καὶ τοὺς [ἄλλους] Ἕλληνας, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο. νυνὶ δὲ τό τε Ὀλίγου δεῖν, παραληφθὲν ἀντὶ τοῦ Σχεδόν· καὶ τὸ Ἀδικεῖ Φίλιππος, διαιρεθὲν, καὶ διὰ μακροῦ τὴν ἀκολουθίαν κομισάμενον· καὶ τὸ Οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, δυνάμενον καὶ χωρὶς ἀποφάσεως διὰ τῆς συμπλοκῆς τὸ πρᾶγμα δηλῶσαι, τοῦ συνήθους ἐξηλλαγμένην καὶ περίεργον πεποίηκε τὴν λέξιν. ὁμοίως δὲ καὶ [τὸ] ἐπιλεγόμενον τούτῳ, εἰ μὲν ἁπλῶς καὶ ἀπεριέργως ἐβούλετο ῥηθῆναι, τοῦτον ἂν δή που τὸν τρόπον ἀπηγγέλθη . . . ἁπάντων λεγόντων, καὶ εἴ τινες τοῦτο μὴ ποιοῦσι . . . δεῖ καὶ λέγειν [καὶ] πράττειν ταῦτα ἐξ ὧν ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως καὶ δίκην δώσει. οὕτω δὲ ἐξενεχθὲν, Καὶ πάντων εὖ οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἄν, οὐ σώζει τὴν εὐθεῖαν τῆς λέξεως ὁδόν. τό τε γὰρ Οἶδ' ὅτι χώραν οὐκ ἀναγκαίαν ἔχει· καὶ τὸ Φησάντων γ' ἄν, ἀντὶ τοῦ Φασκόντων παρειλημμένον, οὐ τὴν ἀφελῆ διάλεκτον, ἀλλὰ τὴν ἐξηλλαγμένην καὶ περίεργον ἐμφαίνει. ὅμοια δὲ τούτοις ἐστὶ κἀκεῖνα· Εἶτ' οἴεσθε οἱ μὲν [οὐδὲν] ἂν αὐτὸν ἐδυνήθησαν ποιῆσαι κακὸν, αὐτοὶ δὲ μὴ παθεῖν ἐφυλάξαντ' ἂν ἴσως, τούτους μὲν ἐξαπατᾶν αἱρεῖσθαι μᾶλλον, ἢ προλέγοντα βιάζεσθαι; ἐν ταύτῃ γὰρ οὐθὲν ἂν εἶχεν περίεργον ἡ λέξις, οὐδὲ σκολιὸν, εἰ τοῦτον ἐξήνεγκε τὸν τρόπον· Εἶτ' οἴεσθε αὐτὸν, οὓς μὲν ἑώρα μηδὲν δυναμένους αὐτὸν διαθεῖναι κακὸν, φυλαξαμένους δὲ ἂν ἴσως μὴ παθεῖν, τούτους μὲν ἐξαπατᾶν αἱρεῖσθαι μᾶλλον, ἢ προλέγοντα βιάζεσθαι; ἐναλλαγείσης δὲ τῆς πτώσεως, καὶ τῶν συνδέσμων πολλῶν εἰς βραχὺ συναχθέντων, οἶμαι, περίεργός τε καὶ ἀσυνήθης καὶ ἐξηλλαγμένη γέγονεν ἡ διάλεκτος. ἔτι κἀκεῖνα τῆς αὐτῆς ἐστιν ἰδέας· Νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἐν ᾧ τὸν δῆμον ἐτίμησεν ἄν, οὐδ' ἐνεανιεύσατο τοιοῦτον οὐδέν. ἐμοὶ δὲ, ὃς, εἴ τις ὦ Ἀθηναῖοι βούλεται νομίσαι μανίαν· μανία γὰρ ἴσως ἐστὶν ὑπὲρ δύναμιν τι ποιεῖν· εἴτε καὶ φιλοτιμίαν· χορηγὸς ὑπέστην οὕτω φανερῶς ἱματίων, μηδὲ τοῦ χοροῦ, μηδὲ τοῦ σώματος, τὼ χεῖρε τελευτῶν ἀπέχεσθαι μου. τί δὴ πάλιν ἐστὶν ἐν τούτοις τὸ ὑπεναντίον τῆς κατὰ φύσιν ἀπαγγελίας; πρῶτον μὲν, τὸ, πρὶν ἀπαρτίσαι τὸ ἡγούμενον, εἴτε νόημα χρὴ λέγειν, εἴτε κῶλον, ἕτερον παρεμβαλεῖν· καὶ μηδὲ τοῦ δευτέρου τέλος ἔχοντος, τὸ τρίτον ἐπιζεῦξαι· εἶτα τὴν τοῦ δευτέρου νοήματος ἀκολουθίαν ἐπὶ τῷ τρίτῳ τέλος εἰληφότι, θεῖναι· κἄπειτα ἐπὶ πᾶσιν, ὃ τοῦ πρώτου μέρος ἦν, διὰ μακροῦ, καὶ οὐκ τῆς διανοίας αὐτῷ προσεχομένης, ἀποδοῦναι. . . . γὰρ ὃς . . . οὔπω τοῦτο τέλος ἔχει. Εἴτε τις ὦ Ἀθηναῖοι βούλεται νομίσαι μανίαν· ἕτερον τοῦτο κεχωρισμένον τοῦ προτέρου, ἀτελὲς καὶ αὐτό. Μανία γάρ ἴσως ἐστὶν ὑπὲρ δύναμίν τι ποιεῖν· οὐδετέρου τοῦ πάλιν τῶν προειρημένων μέρος, ἀλλ' αὐτὸ καθ' αὐτό· κεφαλαιώδης γάρ τίς ἐστιν ἀπόφασις. ἡ φιλοτιμία· τοῦτο δὲ τοῦ δευτέρου μέρος ἦν, τοῦ, Εἴτε τις βούλεται νομίσαι μανίαν. τὸ δ' ἐπὶ τούτοις λεγόμενον ἅπαν, τὸ, Χορηγὸς ὑπέστην, τοῦ πρώτου μέρος ἦν, τοῦ, Ἐμοὶ δὲ, ὅς. μυρία τοιαῦτα ἐστὶ παρὰ Δημοσθένει, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κατὰ Φιλίππου λόγοις· μᾶλλον δὲ μὴ οὕτως ἔχοντα· πλὴν ἑνὸς λόγου τοῦ

57 περὶ Ἁλοννήσου· πολλὰ δὲ καὶ ἐν τοῖς δικανικοῖς ἀγῶσι τοῖς γε οὖν δημοσίοις· καὶ σχεδὸν ἔν τε τούτοις, καὶ ταῖς δημηγορίαις. ὥσπερ ἔφην ἂν διαγνοίης σημείῳ προχειροτάτῳ τὸν Δημοσθένους χαρακτῆρα. τῷ δὲ ἧττον ἢ μᾶλλον αὐτοῖς κεχρῆσθαι τὸν ἄνδρα πρὸς τὰς φύσεις ἀποβλέποντα τῶν ὑποθέσεων, καὶ τὰς ἀξιώσεις τῶν προσώπων, πλατυνθήσεταί τις. ὅπερ ἴσως οὐκ ἄλογον. φέρε δὴ καὶ τίνι διαλλάττει τῆς Θουκυδίδου λέξεως ἡ Δημοσθένους, ἢ παρὰ τὸν

ἀνδιαμάρτυ τῆς Θουκυδίδου λέξεως.

αὐτοῖς κατεσκευασμένην χαρακτῆρα, εἴπωμεν. ἀπαιτεῖ γὰρ ὁ λόγος. οὐχὶ τοῦ ποιοῦ, μὰ Δία· τοῦτο μὲν γὰρ ὁμοίως ἐπιτηδεύουσιν ἀμφότεροι· λέγω δὲ τὸ ἐξαλλάττειν ἐκ τῆς συνήθους, καὶ μὴ τὸ κοινόν, ἀλλὰ τὸ περιττὸν διώκειν· τοῦ δὲ ποσοῦ, καὶ ἔτι μᾶλλον τοῖς καιροῖς. ὁ μὲν γὰρ, ἀταμιεύτως τῇ κατασκευῇ κέχρηται· καὶ ἄγεται μᾶλλον ὑπ' αὐτῆς ἢ ἄγει· καὶ οὐδὲ τὸν καιρὸν αὐτῆς ἐπίσταται λαβεῖν δεξιῶς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦτον πολλάκις ἁμαρτάνει. καθ' ὃ ἡ μὲν ἀμετρία τῆς ἐξαλλαγῆς, ἀσαφῆ ποιεῖ τὴν λέξιν αὐτοῦ· τὸ δὲ μὴ κρατεῖν τῶν καιρῶν, ἀηδῆ. ὁ δὲ ῥήτωρ, τοῦ τε ἀρκοῦντος στοχάζεται, καὶ τοῖς καιροῖς συμμετρεῖται· οὐκ εἰς ἀνάθημα καὶ κτῆμα κα . . . . τὴν λέξιν μόνον, ὥσπερ ὁ συγγραφεὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς χρῆσιν. ὥστε οὔτε τὸ σαφὲς ἐκβέβηκεν, οὗ πρώτου τοῖς ἀγωνίοις λόγοις δεῖ· τό τε δεινὸς εἶναι δοκεῖν, ἐφ' ᾧ μάλιστα φαίνεται σπουδάζων, προσείληφε. τοιαῦτα μὲν δή τινά ἐστιν, ἃ παρὰ τὸν ὑψηλὸν καὶ ἐγκατάσκευον καὶ ἐξηλλαγμένον τῆς συνήθους χαρακτῆρος, οὗ τὸ κράτος ἅπαν ἦν ἐν τῇ δεινότητι, καὶ Θουκυδίδην τὸν ἐν αὐτῷ πλεῖστα μιμούμενος ὁ Δημοσθένης κατεσκεύακεν. ἃ δὲ παρὰ τὸν λιτὸν . . . τε καὶ ἀκριβῆ καὶ καθαρὸν καὶ ζηλωτὸν ἀπὸ τοῦ διαλάμψαντος ἐν αὐτῷ· Λυσιακὸς δ' ἂν εἰκότως λέγοιτο· τοιαῦτα. κωλύσει δ' οὐδὲν, ἴσως δὲ γνωριμωτέραν ποιήσει τὴν θεωρίαν, τεθεῖσα πρῶτον ἡ Λυσίου λέξις, ᾗ τὴν Δημοσθένους ἐοικέναι πείθομαι, διήγησίν τινα περιέχουσα ὑβριστικήν· Ἀρχίππος γὰρ οὗτος, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀπεδύσατο μὲν εἰς τὴν αὐτὴν παλαίστραν, οὗπερ καὶ Τίσις ὁ φεύγων τὴν δίκην. ὀργῆς δὲ γενομένης, ἐς σκώμματά τε αὐτῆς καὶ ἀντιλογίαν καὶ ἔχθραν καὶ λοιδορίαν κατέστησαν. ἔστιν οὖν Πυθέας ἐραστὴς μὲν τοῦ μειρακίου· πάντα γὰρ εἰρήσεται τἀληθῆ πρὸς ὑμᾶς· ἐπίτροπος δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς καταλελειμμένος. οὗτος, ἐπειδὴ Τίσις πρὸς αὐτὸν [τὴν] ἐν τῇ παλαίστρᾳ λοιδορίαν διηγήσατο, βουλόμενος χαρίζεσθαι, καὶ δοκεῖν δεινὸς καὶ ἐπίβουλος εἶναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν, ὡς ἡμεῖς ἔκ τε τῶν πεπραγμένων ᾐσθήμεθα, καὶ τῶν εὖ εἰδότων ἐπυθόμεθα, ἐν μὲν τῷ παρόντι διαλλαγῆναι, σκοπεῖν δὲ ὅπως αὐτὸν μόνον που λήψεται. πεισθεὶς δὲ ταῦτα καὶ ἀπαλλαγεὶς, καὶ χρώμενος, καὶ προσποιούμενος ἐπιτήδειος εἶναι. εἰς τοῦτο μανίας, τηλικοῦτος ὢν, ἀφίκετο . . . τ' ἐτύγχανεν μὲν οὖσα ἱπποδρομία ἀνακείων . . . . . . δ' αὐτὸν μετ' ἐμοῦ παρὰ τὴν θύραν παριόντων . . . . ἀλλήλων τυγχάνοντες ὄντες τὸ μὲν πρῶτον . . . ἐκέλευεν ἐπειδὴ δὲ οὐ μετ' αὐτοῦ . . . . δειπνήσαντες οὖν, ἤδη συσκοτάζοντος, ἐλθόντες, κόπτομεν τὴν θύραν. οἱ δ', ἡμᾶς ἐκέλευον εἰσιέναι. ἐπειδὴ δὲ ἔνδον ἐγενόμεθα, ἐμὲ μὲν ἐκβάλλουσιν οἰκίας· τουτονὶ δὲ συναρπάσαντες, ἔδησαν πρὸς τὸν κίονα· καὶ λαβὼν μάστιγά τις, ἐντείνας πολλὰς πληγὰς, εἰς οἴκημα αὐτὸν καθεῖρξε. καὶ οὐκ ἐξήρκεσεν αὐτῷ ταῦτα μόνον ἐξαμαρτεῖν· ἀλλ' ἐζηλωκὼς μὲν τῶν νέων τοὺς πονηροτάτους ἐν τῇ πόλει, νεωστὶ δὲ τὰ πατρῷα παρειληφὼς, καὶ προσποιούμενος νέος καὶ πλούσιος εἶναι, πάλιν τοὺς οἰκέτας ἐκέλευεν ἡμέρας ἤδη γενομένης, πρὸς τὸν κίονα αὐτὸν δήσαντας μαστιγοῦν. οὕτω δὲ τοῦ σώματος ἤδη πονήρως διακειμένου, Ἀντίμαχον μεταπεμψάμενος, τὸν μὲν δειπνοῦν τύχοι· οὗτος δὲ μεθύων ἔλθοι· ἐκκόψας δὲ τὴν θύραν, καὶ εἰσελθὼν, κακῶς λέγοι αὐτὸν, καὶ τὸν Ἀντίμαχον, καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν. Ἀντίμαχος δὲ, ὠργίζετο μὲν αὐτοῖς, ὡς μεγάλα ἡμαρτηκόσιν· ὅμως δὲ μάρτυρας παρακαλέσας, ἠρώτα αὐτὸν πῶς εἰσέλθοι. ὁ δὲ, κελεύσαντος Τίσιδος καὶ τῶν οἰκετῶν, ἔφασκε. συμβουλευόντων δὲ τῶν εἰσελθόντων ὡς τάχιστα λῦσαι, καὶ τὰ γεγενημένα δεινὰ νομιζόντων εἶναι, ἀποδόσαι αὐτὸν τοῖς ἀδελφοῖς. οὐ δυνάμενον δὲ βαδίζειν, ἐκόμισαν αὐτὸν εἰς τὸ Δεῖγμα ἐν κλίνῃ, καὶ ἐπέδειξαν πολλοῖς μὲν Ἀθηναίων, πολλοῖς δὲ καὶ τῶν ἄλλων ξένων, οὕτως διακείμενον· ὥστε τοὺς ἰδόντας μὴ μόνον τοῖς ποιήσασιν ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως κατηγορεῖν, ὅτι οὐ δημοσίᾳ οὐδὲ παραχρῆμα τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐξαμαρτάνοντας τιμωρεῖται. αὕτη μὲν ἡ Λυσίου διήγησις ἐκ τοῦ κατὰ Τίσιδος λόγου. ἣν δὲ νῦν μέλλω λέγειν, Δημοσθένους, ἐκ τοῦ κατὰ Κόνωνος· ἧς τὴν πραγματικὴν ὁμοιότητα ἐάσαντες, ... τὴν ἐν τῇ λέξει σκοπῶμεν· Ἐξήλθομεν ἔτος [τουτὶ τρίτον] εἰς Πάνακτον, φρουρᾶς ἡμῖν

ὡς εἰς τὸν Λυσίαν μεμίμηται.

58

προσγραφείσης. [ἐσκήνωσαν οὖν οἱ υἱεῖς] οἱ τουτουὶ Κόνωνος ἐγγὺς ἡμῶν, [ὡς] οὐκ ἂν ἐβουλόμην. ἡ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἔχθρα καὶ τὰ προσκρούσματα, ἐκεῖθεν ἡμῖν συνέβη. ἐξ ὧν δὲ ἀκούσεσθε. ἔπινον ἑκάστοτε οὗτοι τὴν ἡμέραν ὅλην ἐπειδὴ τάχιστα ἀριστήσαιεν· καὶ τοῦθ' ἕωσπερ ἦμεν ἐν τῇ φρουρᾷ, διετέλουν ποιοῦντες. ἡμεῖς δ', ὥσπερ ἐνθάδε εἰώθαμεν, οὕτω διήγομεν καὶ ἔξω. καὶ ἣν οὖν δειπνοποιεῖσθαι τοῖς ἄλλοις ὥραν συμβαίνοι, ταύτην ἂν οὗτοι ἐπαρῴνουν ἤδη, τὰ μὲν πολλὰ εἰς τοὺς ἀκολούθους ἡμῶν, τελευτῶντες [δὲ καὶ εἰς] ἡμᾶς αὐτούς. φήσαντες γὰρ καπνίζειν αὐτοὺς ὀψοποιουμένους τοὺς παῖδας, ἢ κακῶς λέγειν ὅ τι τύχοιεν, ἔτυπτον, καὶ τὰς ἀμίδας κατεσκεδάννυσαν, καὶ προσεούρουν, καὶ ἀσελγείας καὶ ὕβρεως οὐδ' ὁτιοῦν ἀπέλειπον. ὁρῶντες δὲ ἡμεῖς ταῦτα, καὶ λυπούμενοι, τὸ μὲν πρῶτον ἀπεπεμψάμεθα· ὡς δ' ἐχλεύαζον ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐπαύοντο, [τῷ στρατηγῷ] τὸ πρᾶγμα εἴπομεν, κοινῇ πάντες οἱ σύσσιτοι προσελθόντες, οὐδ' ἐγὼ τῶν ἄλλων ἔξω. λοιδορηθέντος δὲ αὐτοῖς ἐκείνου, καὶ κακίσαντος αὐτούς, οὐ μόνον περὶ ὧν εἰς ἡμᾶς ἠσέλγαινον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὧν ἐποίουν ὅλως ἐν τῷ στρατοπέδῳ, τοσούτου ἐδέησαν παύσασθαι ἢ αἰσχυνθῆναι, ὥστ' ἐπειδὴ θᾶττον συνεσκότασεν, εὐθὺς ὡς ἡμᾶς εἰσεπήδησαν ταύτῃ τῇ ἑσπέρᾳ· καὶ τὸ μὲν πρῶτον κακῶς ἔλεγον, ἔπειτα δὲ καὶ πληγὰς ἐνέτειναν ἐμοί. καὶ τοσαύτην κραυγὴν καὶ θόρυβον περὶ τὴν σκηνὴν ἐποίησαν, ὥστε [καὶ τὸν στρατον] καὶ τὸν στρατηγὸν καὶ τοὺς ταξιάρχους ἐλθεῖν, καὶ τῶν ἄλλων τινὰς στρατιωτῶν, οἳ διεκώλυσαν μηδὲν ἡμᾶς ἀνήκεστον παθεῖν, μηδ' αὐτοὺς ποιῆσαι, παροινουμένους ὑπὸ τούτων. τοῦ δὲ πράγματος εἰς τοῦτο παρελθόντος, ὡς δεῦρο ἀπήλθομεν, [ἦν ἡμῖν,] ἐξ εἰκότος ἐκ τούτων ὀργὴ καὶ ἔχθρα πρὸς ἀλλήλους. οὐ μὴν ἔγωγε [μὰ τοὺς θεοὺς] ᾤμην δεῖν οὔτε δίκην λαχεῖν αὐτοῖς, οὔτε λόγον ποιεῖσθαι τῶν συμβάντων [οὐδένα]· ἀλλ' ἐκεῖνο ἁπλῶς ἐγνώκειν, τὸ λοιπὸν εὐλαβεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι μὴ πλησιάζειν ὡς τοὺς τοιούτους. πρῶτον μὲν οὖν, ὧν εἴρηκα, τούτων βούλομαι τὰς μαρτυρίας παρασχόμενος, μετὰ ταῦτα ὅσα ὑπὸ τούτου πέπονθα, ἐπιδεῖξαι· ἵνα εἰδῆτε ὅτι [ᾧ] προσῆκε τοῖς τὸ πρῶτον ἁμαρτηθεῖσιν ἐπιτιμᾶν, οὗτος αὐτὸς πρὸς τούτοις πολλῷ δεινότερα διαπέπρακται. ΜΑΡΤΥΡΕΣ. ὧν μὲν τοίνυν οὐδένα ᾤμην δεῖν λόγον ποιεῖσθαι, ταῦτ' ἐστί. χρόνῳ δ' ὕστερον οὐ πολλῷ, περιπατοῦντος, ὥσπερ εἰώθειν, [ἑσπέρας] ἐν ἀγορᾷ μου μετὰ Φανοστράτου τοῦ Κηφισιέως τῶν ἡλικιωτῶν τινος, παρέρχεται Κτησίας ὁ υἱὸς ὁ τούτου, μεθύων, κατὰ τὸ Λεωκόρειον, ἐγγὺς τῶν Πυθοδώρου. κατιδὼν δὲ ἡμᾶς, καὶ κραυγάσας, καὶ διαλεχθείς τι πρὸς αὐτὸν οὕτως ὡς ἂν μεθύων, ὥστε μὴ μαθεῖν ὅ τι λέγοι, παρῆλθε πρὸς Μελίτην ἄνω. ἔπινον δ' ἄρα ἐνταῦθα παρὰ Παμφίλῳ τῷ γναφεῖ Κόνων οὑτοσί, Θεόδωρός τις, Ἀλκιβιάδης, Σπίνθαρος ὁ Εὐβούλου, Θεογένης ὁ Ἀνδρομένους, πολλοί τινες· οὓς ἐξαναστήσας ὁ Κτησίας, ἐπορεύετο εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ ἡμῖν συμβαίνει ἀναστρέφουσιν ἐκ τοῦ Φερεφαττίου καὶ περιπατοῦσι πάλιν κατ' αὐτό πως τὸ Λεωκόρειον εἶναι, καὶ τούτοις περιτυγχάνομεν. ὡς δ' ἀνεμίχθημεν, εἷς μὲν αὐτῶν, ἀγνώς τις, τῷ Φανοστράτῳ προσπίπτει, καὶ κατεῖχεν ἐκεῖνον· Κόνων δ' οὑτοσί, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἀνδρομένους υἱός, ἐμοὶ περιπεσόντες, τὸ μὲν πρῶτον ἐξέδυσαν· εἶτα ὑποσκελίσαντες καὶ ῥάξαντες [εἰς τὸν βίον] εἰς τὸν βόρβορον, οὕτω διέθηκαν ἐναλλόμενοι καὶ ὑβρίζοντες, ὥστε τὸ μὲν χεῖλος διακόψαι, τοὺς δ' ὀφθαλμοὺς [συγκλεῖσαι.] οὕτω δὲ κακῶς ἔχοντα κατέλιπον, ὥστε μὴ ἀναστῆναι μήτε φθέγξασθαι δύνασθαι. κειμένου δ' αὐτοῦ ἤκουον πολλὰ καὶ δεινὰ λεγόντων· καὶ τὰ μὲν ἄλλα βλασφημίας ἔχει τινάς, ἃ καὶ ὀνομάζειν ὀκνήσαιμι· ὃ δὲ τῆς ὕβρεώς ἐστι τῆς τούτου σημεῖον, καὶ τεκμήριον ὡς πᾶν τὸ πρᾶγμα ὑπὸ τούτου γεγένηται, τοῦθ' ὑμῖν ἐρῶ. ᾖδε γάρ, [τοὺς] ἀλεκτρυόνας μιμούμενος τοὺς νενικηκότας· οἱ δὲ κροτεῖν αὐτὸν ἠξίουν τοῖς ἀγκῶσιν ἀντὶ πτερύγων τὰς πλευράς. Ταῦτα οὖν καθαρά τε καὶ ἀκριβῆ καὶ σαφῆ καὶ διὰ τῶν κυρίων καὶ κοινῶν ὀνομάτων κατεσκευασμένα, ὥσπερ τὰ Λυσίου· ἐμοὶ μὲν γὰρ ὑπάρχειν δοκεῖ. τί δὲ οὐχὶ σύντομα καὶ στρογγύλα, καὶ ἀληθείας μεστά, καὶ τὴν ἀφελῆ καὶ ἀκατάσκευον ἐπιφαίνοντα φύσιν, καθάπερ ἐκεῖνα; πάντων μὲν οὖν μάλιστα. οὐχὶ δὲ καὶ πιθανά, καὶ ἐν ἤθει λεγόμενά τινι, καὶ τὸ πρέπον τοῖς ὑποκειμένοις προσώποις τε καὶ πράγμασι φυλάττοντα; ἡδονῆς δὲ ἄρα καὶ πάθους καὶ χαρίτων, καιροῦ τε, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἃ τοῖς Λυσιακοῖς ἐπανθοῦσιν, ἆρα οὐχὶ πολλὴ μοῖρα; οὐκ ἔνεστ' ἄλλως εἰπεῖν. εἰ γοῦν μὴ διὰ

μὴ διὰ τῆς ἐπιγραφῆς, οὐτινός ἐστιν, ἑκάτερος τῶν λόγων γνώριμος ἦν, ἀλλ' ἀνεπιγράφοις περιετύχομεν αὐτοῖς, οὐ πολλοὺς ἂν ἡμῶν οἴομαι διαγνῶναι ῥᾳδίως πότερος Δημοσθένους ἐστὶν ἢ Λυσίου. τοσαύτην οἱ χαρακτῆρες ὁμοιότητα πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι. τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ πρὸς Ἀπολλόδωρον ὑπὲρ Φορμίωνος, καὶ ὁ κατ' Ὀλυμπιοδώρου τῆς βλάβης, καὶ ὁ πρὸς Βοιωτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος· ἥ τε πρὸς Εὐβουλίδην ἔφεσις, καὶ ἡ πρὸς Μακάρτατον διαδικασία, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ ἰδιωτικοὶ λόγοι, οὐ πολλῷ πλείους τῶν εἴκοσιν ὄντες. οἷς γε δὴ κατὰ τὸ παρὸν ἐντετυχηκώς, γνώσῃ οἷς οἶδα ἐγώ. καὶ τῶν δημοσίων δὲ ἀγώνων πολλὰ μέρη τούτῳ κατεσκεύασται τῷ χαρακτῆρι. ἔφερον δ' ἂν ἐξ ἑκάστου τὰ παραδείγματα, εἰ μὴ πλείων ἔμελλε τοῦ μετρίου γενέσθαι ὁ λόγος. ἐν οἷς δῆλός ἐστι περὶ καλλιλογίαν καὶ σεμνότητα, καὶ πάσας τὰς ἐπιθέτους κατασκευὰς μᾶλλον ἐσπουδακὼς ἢ περὶ τὴν ἀκρίβειαν· ὁ δὲ περὶ τὴν ἐπιστολὴν καὶ τοὺς πρέσβεις τοὺς παρὰ Φιλίππου ῥηθεὶς λόγος, ὃν ἐπιγράφει Καλλίμαχος ὑπὲρ Ἀλοννήσου, ὁ τὴν ἀρχὴν ἔχων τήνδε, Ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὐκ ἔστιν ὅπως αἱ αἰτίαι, ἃς Φίλιππος αἰτιᾶται· ὅλος ἐστὶν ἀκριβὴς καὶ λεπτός, καὶ τὸν Λυσιακὸν χαρακτῆρα ἐκμέμακται εἰς ὄνυχα. ἐξαλλαγῆς δέ, ἢ σεμνολογίας, ἢ δεινότητος, ἢ τῶν ἄλλων τινός, ἃ τῇ Δημοσθένους δυνάμει παρακολουθεῖν πέφυκεν, ὀλίγην ἐπίδειξιν ἔχει. τίς οὖν ἐστι καὶ τούτοις ἡ διαφορά; καὶ πῶς ἂν διαγνοίη τις, ὅταν εἰς τὸν ἀναγκαῖον καταβῇ χαρακτῆρα ὁ Δημοσθένης, πῇ κρείττων ἐστὶ Λυσίου καὶ κατὰ τὴν λέξιν; ἀξιοῖς γὰρ δὴ καὶ τοῦτο μαθεῖν. φυσική τις ἐπιτρέχει τοῖς Λυσίου λόγοις εὐστομία καὶ χάρις, ὥσπερ ἔφην καὶ πρότερον, ᾗ προύχει, πλὴν Δημοσθένους, τῶν ἄλλων ῥητόρων. αὕτη μέντοι, καθάπερ νότιός τις αὔρα, μέχρι προοιμίου καὶ διηγήσεως αὐτὸν ἄγει· ὅταν [δὲ] εἰς τοὺς ἀποδεικτικοὺς ἔλθῃ λόγους, ἀμυδρά τις γίνεται καὶ ἀσθενής· ἐν δὲ δὴ τοῖς παθητικοῖς εἰς τέλος ἀποσβέννυται. τόνος γὰρ οὐ πολὺς αὐτῇ πρόσεστιν, οὐδ' ἰσχύς. παρὰ δὲ τῷ Δημοσθένει πολὺς μὲν ὁ τόνος, αὐτάρκης δ' ἡ χάρις· ὥστε καὶ ταύτῃ τῷ διαρκεῖ καὶ μετρίῳ νικᾶν, κἀν ἐκείνῳ τῷ παντὶ προέχειν. τοῦτο παρατήρημα δεύτερον ᾧ διαγνοίη τις ἂν τὴν Δημοσθένους διάλεκτον, ὅταν 60 εἰς ταῦτα τἀναγκαῖα συνάγηται. οὐ γὰρ ὥσπερ τὴν ἐξαλλαγὴν καὶ περιττολογίαν, καὶ πάντας τοὺς ἐπιθέτους ἐκδύεται κόσμους, οὕτως καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸν τόνον· ἀλλ' ἔστιν αὐτῆς ἀναφαίρετος οὗτος, εἴτ' ἄρα συγγενής, εἴτ' ἀσκήσει παρὼν εἰς ῥῆσιν. ἐπιτάσεις μέντοι καὶ ἀνέσεις λαμβάνει τινὰς ἀναλόγους. καὶ ταῦτ' ἤδη γνώριμα οἷς λέγω, καὶ οὐδὲν δεόμεθα παραδειγμάτων. ὥστε περὶ μὲν τοῦ μεταξὺ τῶν ἄκρων ἑκατέρου, ὃν ἀτελῆ παραλαβὼν ὁ Δημοσθένης παρ' Ἰσοκράτους τε καὶ ἔτι πρότερον Θρασυμάχου καὶ τελευταίου Πλάτωνος, ἐτελείωσεν ὅσον ἦν ἀνθρωπίνῃ φύσει δυνατόν, πολλὰ μὲν ἄν τις ἐκ τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγοριῶν, πολλὰ δ' ἐκ τῶν δημοσίων λόγων παραδείγματα λάβοι· πλεῖστα δὲ καὶ κάλλιστα ἐκ τῆς περὶ Κτησιφῶντος ἀπολογίας. οὗτος γὰρ δή μοι δοκεῖ καλλίστῃ καὶ μετριωτάτῃ κατασκευῇ λέξεως κεχρῆσθαι ὁ λόγος. εἰ μὲν οὖν χρόνον ἀρκοῦντα εἶχον, καὶ τὰς λέξεις αὐτὰς ἂν παρετίθην· πολλῶν δέ μοι καὶ ἀναγκαίων ἔτι καταλειπομένων, τοῦτο μὲν ἐάσω, δείγμασι δὲ μόνον ἐν τῷ παρόντι χρήσομαι βραχυτάτοις, ὡς ἐν εἰδόσι λέγων. ἔστι δὴ τὰ τοιαῦτα τοῦ μέσου χαρακτῆρος παραδείγματα, ἐκ μὲν τῆς Αἰσχίνου κατηγορίας· Ἀεὶ μὲν γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, προσήκει μισεῖν καὶ κολάζειν τοὺς προδότας καὶ δωροδόκους· μάλιστα δὲ νῦν ἐπὶ τοῦ καιροῦ τούτου γένοιτ' ἄν, καὶ πάντας ὠφελήσειεν ἀνθρώπους κοινῇ. νόσημα γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δεινὸν ἐμπέπτωκεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ χαλεπόν, ὃ πολλῆς τινος εὐτυχίας καὶ παρ' ὑμῶν ἐπιμελείας δεόμενον καὶ [τὰ] ἑπόμενα τούτοις. ἐκ δὲ τῆς Ἀριστοκράτους κατηγορίας, Πολλὰ μὲν δὴ παρ' ἡμῖν ἐστι τοιαῦτα, οἷα οὐχ ἑτέρωθι· ἓν δ' οὖν ἰδιώτατον πάντων καὶ σεμνότατον, τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ δικαστήριον, περὶ οὗ τοσαῦτά ἐστιν [εἰπεῖν] καλὰ παραδεδομένα καὶ μυθώδη, καὶ ὧν αὐτοὶ μάρτυρές ἐσμεν, ὅσα περὶ οὐδενὸς ἄλλου δικαστηρίου καὶ τὰ ἑξῆς. ἐκ δὲ τοῦ περὶ τῆς ἀτελείας λόγου· Πρῶτον μὲν τοίνυν Κόνωνα σκοπεῖτε, εἰ ἄρα ἄξιον καταμεμψαμένους ἢ τὸν ἄνδρα, ἢ τὰ πεπραγμένα [αὐτῷ,] ἄκυρόν τι ποιῆσαι τῶν ἐκείνῳ δοθέντων. οὗτος γὰρ [ἀνήρ,] ὡς ὑμῶν τινων ἔστιν ἀκοῦσαι, τῶν

περὶ τῆς Λυσιακῆς [illegible] λάθε.

» κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ὄντων, μετὰ τὴν τοῦ δήμου κάθοδον, τὴν ἐκ Πειραιέως, ἀσθενοῦς
» ἡμῶν τῆς πόλεως οὔσης· καὶ τὰ ἀκόλουθα. ἐκ δὲ τῆς περὶ Κτησιφῶντος ἀπολογίας·
» Ἃ μὲν οὖν πρὸ τοῦ πολιτεύεσθαι [καὶ] δημηγορεῖν ἐμὲ προὔλαβε καὶ κατέσχε Φίλιππος,
» ἐάσω· οὐδὲν γὰρ ἡγοῦμαι τούτων εἶναι πρὸς ἐμέ· ἃ δὲ ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐπὶ ταῦτα ἐπέστην ἐγώ,
» διεκώλυον λαβεῖν, ταῦτα ἀναμνήσω, καὶ [περὶ] τούτων ὑφέξω λόγον, τοσοῦτον ὑπειπών·
» Πλεονέκτημα, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μέγα ὑπῆρξε Φιλίππῳ. παρὰ γὰρ τοῖς Ἕλλησιν, οὐ τι-
» σὶν, ἀλλὰ πᾶσιν ὁμοίως, φορὰν προδοτῶν καὶ δωροδόκων καὶ θεοῖς ἐχθρῶν ἀνθρώπων συνέβη,
» ὅσην οὐδεὶς πώποτε πρότερον μέμνηται γεγονυῖαν· καὶ τὰ συναπτόμενα τούτοις. τοῦτον ἐγὼ τὸν χαρακτῆρα, εἴ τις μὴ μάλιστα ἀποδέχοιτο τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὔτε τὰ Θουκυδίδεια ἐκεῖνα περιττὰ καὶ ἐξηλλαγμένα τῆς συνηθείας κράτιστα ἡγοῦμαι, οὔτ' ἐπὶ τοῖς Λυσιακοῖς τοῖς ἰσχνοῖς καὶ συνεσπασμένοις, τὴν τελείαν τῆς λέξεως ἀρετὴν τίθεμαι, τοῦτ' ἂν εἴποιμι πρὸς αὐτόν· Οἱ συνιόντες εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ δικαστήρια καὶ τοὺς ἄλλους συλλόγους, ἔνθα πολιτικῶν δεῖ λόγων, οὔτε δεινοὶ καὶ περιττοὶ πάντες εἰσί, καὶ τὸν Θουκυδίδου νοῦν ἔχοντες, οὐδ' ἅπαντες ἰδιῶται, καὶ κατασκευῆς λόγων γενναίων ἄπειροι· ἀλλ' οἱ μὲν, ἀπὸ γεωργίας· οἱ δὲ, ἀπὸ θαλαττουργίας· οἱ δὲ, ἀπὸ τῶν βαναύσων τεχνῶν συνερρυηκότες· οἷς ἁπλούστερον καὶ κοινότερον διαλεγόμενος, μᾶλλον ἄν τις ἀρέσαι· ὃ γὰρ ἀκριβὲς καὶ περιττὸν καὶ ξένον, καὶ πᾶν ὅ τι μὴ συνήθεις αὐτοὺς ἀκούειν τε καὶ λέγειν, ὀχληρῶς διατίθησιν αὐτούς· καὶ ὥσπερ τι τῶν πάνυ ἀηδῶν ἐδεσμάτων ἢ ποτῶν ἀποστρέφει τοὺς στομάχους, οὕτως ἐκεῖνα ὀχληρῶς διατίθησι τὰς ἀκοάς·
61 οἱ δὲ, πολιτικοί τε, καὶ ἀπ' ἀγορᾶς καὶ διὰ τῆς ἐγκυκλίου παιδείας ἐληλυθότες· οἷς οὐκ ἔνι τὸν αὐτὸν ὅνπερ ἐκείνοις διαλέγεσθαι τρόπον, ἀλλὰ δεῖ τὴν ἐγκατάσκευον καὶ περιττὴν καὶ ξένην διάλεκτον τούτοις προσφέρειν. εἰσὶ μὲν οὖν ἴσως ἐλάττους οἱ τοιοῦτοι τῶν ἑτέρων, μᾶλλον δὲ πολλοστὸν ἐκείνων μέρος· καὶ τοῦτο οὐδεὶς ἀγνοεῖ· οὐ μὴν καταφρονεῖσθαί γε διὰ ταῦτα ἄξιοι. ὁ μὲν οὖν τῶν ὀλίγων καὶ εὐπαιδεύτων στοχαζόμενος λόγους, οὐκ ἔσται τῷ φαύλῳ καὶ ἀμαθεῖ πλήθει πιθανός· ὁ δὲ τοῖς πολλοῖς καὶ ἰδιώταις ἀρέσκειν ἀξιῶν, καταφρονηθήσεται πρὸς τῶν χαριεστέρων· ὁ δὲ ἀμφότερα τὰ κριτήρια πείθειν ζητῶν, ἧττον ἀποτεύξεται τοῦ τέλους. ἔστι δὲ οὗτος, ὁ μεμιγμένος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν χαρακτήρων. διὰ ταῦτα ἐγὼ τὴν οὕτως κατεσκευασμένην λέξιν μετριωτάτην εἶναι τῶν ἄλλων νενόμικα· καὶ τῶν λόγων τούτους μάλιστα ἀποδέχομαι, τοὺς περιλαμβάνοντας ἑκατέρου τῶν χαρακτήρων τὰς ὑπερβολάς. εἰρηκὼς δὲ κατ' ἀρχὰς ὅτι μοι δοκοῦσιν Ἰσοκράτης τε καὶ Πλάτων κράτιστα τῶν ἄλλων ἐπιτετηδευκέναι τοῦτον τὸν μέσον τοῦ χαρακτῆρος, καὶ προαγαγεῖν μὲν αὐτὸν ἐπὶ μήκιστον, οὐ μὴν καὶ τελειῶσαι· ὅσα δὲ ἐνέλιπεν ἐκείνων ἑκάτερος, ταῦτα Δημοσθένην ἐξειργασμένον ἐπιδεικνύειν ὑπισχνούμενος, ἐπὶ τοῦτ' ἤδη πορεύσομαι, τὰς ἄριστα δοκούσας ἔχειν παρ' ἑκατέρῳ τῶν ἀνδρῶν λέξεις προχειρισάμενος, καὶ ἀντιπαραθεὶς αὐταῖς τὰς Δημοσθένους ὅσαι περὶ τὰς αὐτὰς συνετάχθησαν ὑποθέσεις· ἵνα μᾶλλον αἱ τῶν ἀνδρῶν προαιρέσεις τε καὶ δυνάμεις γένωνται καταφανεῖς, τὴν ἀκριβεστάτην βάσανον ἐπὶ τῶν ὁμοίων ἔργων λαβοῦσαι. εἰσαγέσθω δὲ πρῶτος Ἰσοκράτης, καὶ τούτου λαμβανέσθω λέξις ἐκ τοῦ τε περὶ τῆς εἰρήνης λόγου, χαριέστατα δοκοῦσα ἔχειν· ἣν αὐτὸς ἐν τῷ περὶ τῆς ἀντιδόσεως λόγῳ προφέρεται, μέγα ἐπ' αὐτῇ φρονῶν· δι' ἧς συγκρίνει τὴν ἐπὶ τῶν προγόνων πολιτείαν τῇ τότε καθεστώσῃ, καὶ τὰς πράξεις τὰς παλαιὰς ἀντιπαρατίθησι ταῖς νέαις, τὰς μὲν ἀρχαίας ἐπαινῶν, τὰς δὲ ἐν τῷ καθ' ἑαυτὸν χρόνῳ μεμφόμενος, τῆς τε μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὰ χείρω τοὺς δημαγωγοὺς ἀποφαίνων αἰτίους, ὡς οὐ τὰ κράτιστα εἰσηγουμένους, ἀλλὰ τὰ πρὸς ἡδονὴν τῷ πλήθει δημαγωγοῦντας. μακροτέρας δὲ οὔσης τῆς συγκρίσεως, αὐτὰ τὰ κυριώτατα ὑπ' ἐμοῦ παρείληπται. ἔστι δὲ ταυτί· Τίς γὰρ [ἂν]
» ἄλλοθεν ἐπελθὼν, καὶ μή [πω] συνδιεφθαρμένος ἡμῖν, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπιστὰς τοῖς γινομέ-
» νοις, οὐκ ἂν μαίνεσθαι καὶ παραφρονεῖν ἡμᾶς νομίσειεν; οἳ φιλοτιμούμεθα μὲν ἐπὶ τοῖς τῶν προ-
» γόνων ἔργοις, καὶ τὴν πόλιν ἐκ τῶν τότε πραχθέντων ἐγκωμιάζειν ἀξιοῦμεν· οὐδὲν δὲ τῶν αὐτῶν
» ἐκείνοις πράττομεν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον. οἱ μὲν γὰρ, ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων τοῖς βαρβάροις
» πολεμοῦντες διετέλεσαν· ἡμεῖς δὲ, τοὺς ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν βίον πορίζομένους, ἐκεῖθεν ἀναστήσαν-

τες, ἐπὶ

Δημοσθένους πρὸς Ἰσοκράτην καὶ Πλάτωνα σύγκρισις.

Ἰσοκρατείου λέξεως πρὸς Δημοσθένειον παρεξέτασις.

τες, ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἤγαγον. κἀκεῖνοι μὲν, ἐλευθεροῦντες τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας, καὶ βοηθοῦντες αὐταῖς, τῆς ἡγεμονίας ἠξιώθησαν· ἡμεῖς δὲ, καταδουλούμενοι, καὶ τἀναντία τοῖς τότε πράττοντες, ἀγανακτοῦμεν εἰ μὴ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις τιμὴν ἕξομεν· οἳ τοσοῦτον ἀπολελείμμεθα καὶ τοῖς ἔργοις καὶ ταῖς διανοίαις τῶν κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον γενομένων, ὅσον οἱ μὲν, ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων σωτηρίας τήν τε πατρίδα τὴν ἑαυτῶν ἐκλιπεῖν ἐτόλμησαν, καὶ μαχόμενοι καὶ ναυμαχοῦντες, τοὺς βαρβάρους ἐνίκησαν· ἡμεῖς δὲ, οὐδ᾽ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας [αὐτῶν] πλεονεξίας κινδυνεύειν ἀξιοῦμεν· ἀλλ᾽ ἄρχειν μὲν ἁπάντων ζητοῦμεν, στρατεύεσθαι δ᾽ οὐκ ἐθέλομεν· καὶ πόλεμον μὲν μικροῦ δεῖν πρὸς πάντας ἀνθρώπους ἀναιρούμεθα, πρὸς δὲ τοῦτον οὐχ ἡμᾶς αὐτοὺς ἀσκοῦμεν, ἀλλ᾽ ἀνθρώπους τοὺς μὲν ἀπόλιδας, τοὺς δ᾽ αὐτομόλους, τοὺς δ᾽ ἐκ τῶν ἄλλων κακουργιῶν συνερρυηκότας· οἷς ὁπόταν τινὲς διδῶσι πλείω μισθὸν, μετ᾽ ἐκείνων ἐφ᾽ ἡμᾶς ἀκολουθήσουσιν· ἀλλ᾽ ὅμως οὕτως αὐτοὺς ἀγαπῶμεν, ὥσθ᾽ ὑπὲρ μὲν τῶν παίδων τῶν ἡμετέρων, εἴπερ τινὲς ἐξαμαρτάνοιεν, οὐκ ἂν ἐθελήσαιμεν δίκας ὑποσχεῖν· ὑπὲρ δὲ τῆς ἐκείνων ἁρπαγῆς καὶ βίας καὶ παρανομίας μελλόντων τῶν ἐγκλημάτων ἐφ᾽ ἡμᾶς ἥκειν, οὐχ ὅπως ἀγανακτοῦμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρομεν, 62
ὅταν ἀκούσωμεν αὐτούς τοιοῦτόν τι διαπεπραγμένους. εἰς τοῦτο δὲ μωρίας ἐληλύθαμεν, ὥστ᾽ αὐτοὶ μὲν ἐνδεεῖς ἐσμεν τῶν καθ᾽ ἡμέραν, ξενοτροφεῖν δὲ ἐπικεχειρήκαμεν· καὶ τοὺς συμμάχους τοὺς ἡμετέρους αὐτῶν [ἰδίᾳ] λυμαινόμεθα, καὶ δασμολογοῦμεν, ἵνα τοῖς ἁπάντων κοινοῖς [ἀνθρώπων] ἐχθροῖς τὸν μισθὸν ἐκπορίζωμεν. τοσούτῳ δὲ [καὶ] χείρους ἐσμὲν τῶν προγόνων, οὐ μόνον τῶν εὐδοκιμησάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν μισηθέντων, ὅσον ἐκεῖνοι μὲν, εἰ πολεμεῖν πρός τινας ψηφίσαιντο, μεστῆς οὔσης ἀργυρίου καὶ χρυσίου τῆς ἀκροπόλεως, ὅμως ὑπὲρ τῶν δοξάντων τοῖς αὑτῶν σώμασιν ᾤοντο δεῖν κινδυνεύειν· ἡμεῖς δ᾽, εἰς [τοσαύτην ἀπορίαν ἐληλυθότες, καὶ] τοσοῦτοι τὸ πλῆθος ὄντες, ὥσπερ βασιλεὺς ὁ μέγας, μισθωτοῖς χρώμεθα τοῖς στρατοπέδοις. καὶ τότε μὲν, εἰ τριήρεις ἐπληροῦμεν, τοὺς μὲν ξένους καὶ τοὺς δούλους ναύτας ἐνεβιβάζομεν, τοὺς δὲ πολίτας μεθ᾽ ὅπλων ἐξεπέμπομεν· νῦν δὲ, τοῖς μὲν ξένοις, ὁπλίταις χρώμεθα, τοὺς δὲ πολίτας ἐλαύνειν ἀναγκάζομεν. ὥσθ᾽, ὁπόταν ἀναβαίνωσιν εἰς τὴν τῶν πολεμίων, οἱ μὲν ἄρχειν τῶν Ἑλλήνων ἀξιοῦντες, ὑπηρέσιον ἔχοντες ἐκβαίνουσιν· [οἱ δὲ τοιοῦτοι τὰς φύσεις ὄντες, οἵους ὀλίγῳ πρότερον διῆλθον, μεθ᾽ ὅπλων κινδυνεύουσιν.] ἀλλὰ γὰρ [καὶ] τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἰδὼν ἄν τις καλῶς διοικούμενα, καὶ περὶ τῶν ἄλλων θαρσήσειεν, ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐπ᾽ αὐτοῖς τούτοις μάλιστ᾽ ἀγανακτήσειεν, οἵτινες αὐτόχθονες μὲν εἶναί φαμεν, καὶ τὴν πόλιν ταύτην πρότερον οἰκισθῆναι τῶν ἄλλων· προσῆκον δ᾽ ἡμᾶς εἶναι τῶν ἄλλων παράδειγμα τοῦ καλῶς τε καὶ τεταγμένως πολιτεύεσθαι, χεῖρον καὶ ταραχωδέστερον τὴν ἡμετέραν αὐτῶν διοικοῦμεν, τῶν ἄρτι τὰς πόλεις οἰκιζόντων. καὶ σεμνυνόμεθα μὲν καὶ μεγαλοφρονοῦμεν ἐπὶ τῷ βέλτιον τῶν ἄλλων γεγονέναι· ῥᾷον δὲ μεταδίδομεν τοῖς βουλομένοις ταύτης τῆς εὐγενείας, ἢ Τριβαλλοί τε καὶ Λευκανοὶ τῆς [αὐτῶν] δυσγενείας. ἡ μὲν οὖν Ἰσοκράτους λέξις ἡ κάλλιστα τῶν ἄλλων δοκοῦσα ἔχειν, τοιαύτη τίς ἐστι, πολλῶν μὲν ἕνεκα θαυμάζειν ἀξία· καθαρεύει τε γὰρ εἴ τις ἄλλη τοῖς ὀνόμασι, καὶ τὴν διάλεκτόν ἐστιν ἀκριβής· φανερά τ᾽ ἐστὶ καὶ κοινὴ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἁπάσας περιείληφεν ἐξ ὧν ἂν μάλιστα γένοιτο διάλεκτος σαφής· πολλοὺς δὲ καὶ τῶν ἐπιθέτων κόσμους ἔχει. καὶ γὰρ ὑψηλὴ, καὶ σεμνὴ, καὶ ἀξιωματικὴ, καλλιρρήμων τε, καὶ ἡδεῖα, καὶ εὔμορφος, ἀποχρώντως ἐστίν. οὐ μὴν τελεία γε κατὰ τοῦτο τὸ μέρος· ἀλλ᾽ ἔστιν ὧν ἄν τις αὐτὴν ὡς ἐλλιπόντων μέμψαιτο, καὶ οὐ μὰ Δία τῶν φαυλοτάτων. πρῶτον μὲν, τῆς συντομίας· στοχαζομένη γὰρ τοῦ σαφοῦς, ὀλιγωρεῖ πολλάκις τοῦ μετρίου· ἐχρῆν δὲ ὁμοίως προνοεῖν ἀμφοτέρων. μετὰ τοῦτο, τῆς συστροφῆς· ὑπτία γάρ ἐστι καὶ ἐπαγωγικὴ καὶ περιρρέουσα τοῖς νοήμασιν, ὥσπερ εἰσὶν αἱ τῶν ἱστορικῶν· ἡ δ᾽ ἐναγώνιος, στρογγύλη τε εἶναι βούλεται, καὶ συγκεκροτημένη, καὶ μηδὲν ἔχουσα κολπῶδες. ἔτι

πρὸς τούτοις κἀκεῖνα πρόσεστι τῷ ἀνδρί. ἄτολμός ἐστι περὶ τὰς τροπικὰς κατασκευάς, καὶ ψοφοδεής, καὶ οὐκ εἰσφέρεται τόνοις κραταιούς· καί τοι γε τοῖς ἀθληταῖς τῆς ἀληθινῆς λέξεως ἰσχυρὰς τὰς ἁφὰς προσεῖναι δεῖ, καὶ ἀφύκτους τὰς λαβάς. παθαίνειν τε οὐ δύναται τοὺς ἀκροωμένους ὁπόσα βούλεται· τὰ πολλὰ δὲ οὐδὲ βούλεται· πείθεται δὲ ἀποχρῆν τῷ πολιτικῷ διάνοιαν ἀποδείξασθαι σπουδαίαν, καὶ ἦθος ἐπιεικές· καὶ τυγχάνει μέν τοι γε τούτων ἑκατέρου· δεῖ γὰρ τἀληθῆ μαρτυρεῖν. ἣν δὲ ἄρα πάντων ἰσχυροτάτην τῷ μέλλοντι πείθειν δῆμον ἢ δικαστήριον, ἐπὶ τὰ πάθη τοὺς ἀκροατὰς ἀγαγεῖν. οὐδὲ δὴ τοῦ πρέποντος ἐν ἅπασιν ἐπιτυγχάνει. αὐτὴν γὰρ δὴ καὶ θεατρικὴν ἐκ παντὸς ἀξιῶν εἶναι τὴν διάλεκτον, ὡς τῆς ἡδονῆς ἅπαν ἐχούσης ἐν λόγοις τὸ κράτος, ἀπολείπεταί ποτε τοῦ πρέποντος. οὐχ ἅπαντα δέ γε τὰ πράγματα τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ διάλεκτον· ἀλλ' ἔστιν ὥσπερ σώμασι πρέπουσά τις ἐσθής, οὕτως καὶ νοήμασιν ἁρμόττουσά τις ὀνομασία. τὸ δὴ ἐκ

63 παντὸς ἡδύνειν τὰς ἀκοάς, εὐφώνων τε καὶ ἐκλεκτῶν ὀνομάτων ἐκλογῇ, καὶ πάντα ἀξιοῦν εἰς εὐρύθμους κατακλείειν περιόδων ἁρμονίας, καὶ διὰ τῶν θεατρικῶν σχημάτων καλλωπίζειν τὸν λόγον, οὐκ ἦν πανταχῇ χρήσιμον· ἀλλὰ τοῦτό γε διδάσκουσιν ἡμᾶς καὶ οἱ τὰ ἔπη, καὶ οἱ τὰς τραγῳδίας, καὶ οἱ τὰ μέλη τὰ σπουδαῖα γράψαντες, οὐ τοσαύτην ποιούμενοι τῆς ἡδονῆς δόσιν, ὅσην τῆς ἀληθείας. εἰ δ' ὀρθῶς ἐπιλογίζομαι ταῦτ' ἐγώ, καὶ ἔστιν ἐν ταύταις ταῖς ἀρεταῖς ἐνδεέστερος ὁ ἀνήρ, πάρεστι τῷ βουλομένῳ σκοπεῖν ἐπὶ τῆς ἀρτίως παρατεθείσης λέξεως ποιουμένῳ τὴν ἐξέτασιν. εὐθέως οὖν τὴν πρώτην διάνοιαν ὀλίγοις ὀνόμασιν ἐξενεχθῆναι δυναμένην, μακρὰν ποιεῖ, κυκλογραφῶν, καὶ δὶς ἢ τρὶς τὰ αὐτὰ λέγων. ἐκείνην μὲν οὖν ἐν τῷ πρώτῳ κώλῳ τῷ, Τίς γὰρ ἂν ἄλλοθεν ἐπελθών, τὸ, Καὶ μὴ συνδιεφθαρμένος ἡμῖν, ἀλλ' ἐξαίφνης ἐπιστὰς τοῖς γινομένοις· δύναται γὰρ ἄμφω ταὐτά. καὶ ἐν τῷ, Οἳ φιλοτιμούμεθα μὲν ἐπὶ τοῖς τῶν προγόνων ἔργοις, τὸ, Καὶ τὴν πόλιν ἐκ τῶν τότε πραχθέντων ἐγκωμιάζειν ἀξιοῦμεν· τὸ γὰρ αὐτὸ φιλοτιμεῖσθαι καὶ ἐπαινεῖν. καὶ ἐν τῷ, Οὐδὲν δὲ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις πράττομεν, τὸ, Ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον. ἤρκει γὰρ αὐτῶν εἰρῆσθαι θάτερον. ἐξῆν τε γὰρ μίαν ἐκ τῶν δυεῖν ποιῆσαι περίοδον, καὶ συντομωτέραν καὶ χαριεστέραν· Τίς γὰρ ἂν ἄλλοθεν ἐπελθών, οὐκ ἂν μαίνεσθαι νομίσειεν ἡμᾶς· οἳ φιλοτιμούμεθα μὲν ἐπὶ τοῖς τῶν προγόνων ἔργοις, οὐδὲν δὲ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις πράττομεν; πολλὰ τοιαῦτά ἐστι παραπληρώματα καθ' ἑκάστην ὀλίγου δεῖν περίοδον, οὐκ ἀναγκαίαν ἔχοντα χώραν, ἃ ποιεῖ τὴν ἑρμηνείαν ἀμβλυτέραν, τὴν δὲ περίοδον κομψοτέραν. μακρὰ μὲν οὖν ἡ λέξις οὕτως ἐστὶν αὐτῷ· πλατεῖα δὲ [καὶ] ἀσύγκροτος πῶς; Κἀκεῖνοι μὲν ἐλευθεροῦντες τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας, καὶ βοηθοῦντες αὐταῖς, τῆς ἡγεμονίας ἠξιώθησαν· ἡμεῖς δέ, καὶ καταδουλούμενοι, καὶ τἀναντία τοῖς τότε πράττοντες, ἀγανακτοῦμεν εἰ μὴ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις τιμὴν ἕξομεν. ταῦτα κεκολπωμένα σφίγξαι μᾶλλον ἐχρῆν, καὶ στρογγυλώτερα ὧδέ πως ποιῆσαι· Κἀκεῖνοι μέν, ἐλευθεροῦντες τὴν Ἑλλάδα καὶ σώζοντες, ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν προῆλθον· ἡμεῖς δέ, καταδουλούμενοι καὶ διολλύντες, ἀγανακτοῦμεν εἰ μὴ τῶν ἴσων τευξόμεθα. καὶ ἡ μετὰ ταῦτα διάνοια πλατέως τε εἴρηται, καὶ ἀσύγκροτός ἐστιν· Οἳ τοσοῦτον ἀπολελείμμεθα καὶ ταῖς διανοίαις καὶ τοῖς ἔργοις τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον γενομένων, ὅσοι οἱ μὲν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας τήν τε πατρίδα τὴν ἑαυτῶν ἐκλιπεῖν ἐτόλμησαν, καὶ μαχόμενοι καὶ ναυμαχοῦντες, τοὺς βαρβάρους ἐνίκησαν

αὐτῆς ἐπιστρέψαι τὸ πλάτος, οὕτως ἐξενεγκών· Οἳ τοσούτῳ χείρους ἐσμὲν τῶν προγόνων, ὅσον οἱ μέν, ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τοὺς Ἕλληνας, τήν τε πατρίδα τὴν ἑαυτῶν ἐξέλιπον, καὶ μαχόμενοι πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐνίκησαν. μυρία καὶ ταύτης ἐστὶ λαβεῖν τῆς ἀσθενείας δείγματα. ἔξω γὰρ ὀλίγων τινῶν, οἷς οὐκ ἐκ προνοίας μᾶλλον ἢ κατ' αὐτοματισμὸν συμβέβηκε τὸ συνεστράφθαι, τἄλλα ἐν πλάτει λέγεται. ἄτονος δὲ δὴ καὶ λαβὰς οὐ κραταιὰς ἔχουσά πως ἐστὶν ἡ λέξις, τῷ ἐπιφέρειν τινὰ τοῖς εἰρημένοις διάνοιαν ταύτην· Τοσοῦτον δὲ χείρους ἐσμὲν τῶν προγόνων, οὐ μόνον τῶν εὐδοκιμησάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν μισηθέντων, ὅσον ἐκεῖνοι μέν, εἰ πολεμεῖν πρός τινα ψηφίσαιντο, μεστῆς οὔσης ἀργυρίου καὶ χρυσίου

τῆς

τῆς ἀκροπόλεως, ὅμως ὑπὲρ τῶν δοξάντων τοῖς ἑαυτῶν σώμασιν ᾤοντο δεῖν κινδυνεύειν· ἡμεῖς δέ, εἰς τοσαύτην ἀπορίαν ἐληλυθότες, καὶ τοσοῦτοι τὸ πλῆθος ὄντες, ὥσπερ βασιλεὺς ὁ μέγας, μισθωτοῖς χρώμεθα τοῖς στρατοπέδοις. φέρε δὲ πῶς ἐκείνην αὐτὴν εἰπεῖν στρογγυλωτέραν; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως χείρους ἐσμὲν τῶν προγόνων, τὰ δ' ἄλλα βελτίους· οὐ λέγω τῶν εὐδοκιμησάντων· πόθεν γάρ; ἀλλὰ τῶν μισηθέντων. καὶ τίς οὐκ οἶδεν ὅτι ἐκεῖνοι μὲν πλείστων ποτὲ πληρώσαντες χρημάτων τὴν ἀκρόπολιν, οὐ κατεμισθοφόρουν τὸν κοινὸν πλοῦτον εἰς τοὺς πολεμίους· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἰδίων εἰσφέροντες, ἔστιν ὅτε καὶ τοῖς ἑαυτῶν σώμασι κινδυνεύειν ἠξίουν· ἡμεῖς δέ, οὕτως ὄντες ἄποροι, καὶ τοσοῦτοι τὸ πλῆ- 64 θος, μισθοφόροις τοῖς στρατεύμασι πολεμοῦμεν, ὥσπερ καὶ βασιλεὺς ὁ μέγας. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε ἄψυχός ἐστιν ἡ διάλεκτος αὕτη, καὶ οὐ παθητική, πνεύματός τε, οὗ μάλιστα δεῖ τοῖς ἐναγωνίοις λόγοις, ἐλαχίστην ἔχουσα μοῖραν, οἴομαι μὲν ἔγωγε καὶ χωρὶς ὑπομνήσεως ἅπασιν εἶναι φανερόν. εἰ δὲ ἄρα καὶ παραδειγμάτων δεῖ, πολλῶν ὄντων ἅ τις ἂν εἰπεῖν ἔχοι, μιᾷ διανοίᾳ χρησάμενος ἀρκεσθήσομαι. διαδέχεται δὴ τὴν ὀλίγῳ πρότερον ἐξετασθεῖσαν ἀντίθεσιν ἑτέρα τοιαύτη τις ἀντίθεσις· Καὶ τότε μὲν, εἰ τριήρεις ἐπληροῦμεν, τοὺς μὲν ξένους καὶ δούλους ναύτας ἐνεβιβάζομεν, τοὺς δὲ πολίτας μεθ' ὅπλων ἐξεπέμπομεν· νῦν δὲ, τοῖς μὲν ξένοις ὁπλίταις χρώμεθα, τοὺς δὲ πολίτας ἐλαύνειν ἀναγκάζομεν. ὥσθ' ὁπόταν ἀποβαίνωσιν εἰς τὴν τῶν πολεμίων, οἱ μὲν ἄρχειν τῶν Ἑλλήνων ἀξιοῦντες, ὑπηρέσιον ἔχοντες ἐκβαίνουσιν· οἱ δὲ τοιοῦτοι τὰς φύσεις ὄντες οἵους ὀλίγῳ πρότερον εἶπον, μεθ' ὅπλων κινδυνεύουσιν. ἐν τούτοις οὐ μέμφομαι τὸν ἄνδρα τοῦ λήμματος· γενναία γὰρ ἡ διάνοια, καὶ δυναμένη κινῆσαι πάθος· τὸ δὲ τῆς λέξεως λεῖον καὶ μαλακὸν, αἰτιῶμαι. ταχεῖαι γὰρ ἔδει καὶ πικραὶ εἶναι, καὶ πληγῇ τινι παραπλήσιον ποιεῖν· ἡ δ' ἐστὶν ὑγρὰ καὶ ὁμαλὴ, καὶ ὥσπερ ἔλαιον ἀψοφητὶ διὰ τῆς ἀκοῆς ῥέουσα· θέλγειν γέ τοι καὶ ἡδύνειν ζητοῦσα τὴν ἀκοήν. ἀλλ' ἐν τοῖς σχήμασιν ἔχει τοὺς ἀγῶνας, πολλοῖς οὖσι καὶ ποικίλοις· καὶ διὰ τούτων παθαίνει τοὺς ἀκούοντας; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. τὰ γὰρ ἐκλύοντα μάλιστα τὴν δύναμιν αὐτοῖς, καὶ ἀποστρέφοντα τὴν ἀκοὴν, ταυτέστι τὰ μειρακιώδη πάρισα, καὶ τὰ ψυχρὰ ἀντίθετα, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, αὐτίκα ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ λέξει, περὶ ἧς ὁ λόγος. τό τε πρᾶγμα ὅλον ἐστὶν ἀντίκειται· καὶ τῶν περιόδων ἑκάστη δι' ἀντιθέτων κατεσκεύασται· ὥστ' ἀποκναίειν τοὺς ἀκούοντας ἀηδίᾳ καὶ κόρῳ. ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστι. πάσης διανοίας καὶ περιόδου καὶ λήμματος αἵ τε ἀρχαὶ καὶ αἱ ἐπιφοραὶ, τοιαῦταί εἰσιν, Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ, Ἡμεῖς δέ· καὶ, Τοῦτο μὲν, Τοῦτο δέ. ταῦτ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἕως τελευτῆς κύκλῳ· καὶ ῥοπαὶ δὲ καὶ μεταβολαὶ, καὶ ποικιλίαι σχημάτων, ἃ πέφυκε λύειν τὸν τῆς διανοίας σκοπὸν, οὐδαμοῦ. πολλὰ ἄν τις ἔχοι πολλὰ ἐπιτιμᾶν Ἰσοκράτει, τῶν περὶ τὴν διάλεκτον ἁμαρτημάτων. ἀλλὰ καὶ ταῦθ' ἱκανά. εἰσαγέσθω δὴ μετὰ τοῦτον ὁ Δημοσθένης, καὶ λαμβανέσθω κἀκείνου λέξις ἐκ μιᾶς τῶν κατὰ Φιλίππου δημηγορίας, δι' ἧς καὶ αὐτὸς συγκρίνει τὰ καθ' ἑαυτὸν ἔργα τοῖς ἐπὶ τῶν προγόνων, καὶ τοὺς νέους δημαγωγοὺς τοῖς παλαιοῖς· οὐ καθ' ἓν ἔργον ἕκαστον ἀρχαῖον ἔργῳ καινῷ παρατιθεὶς, οὐδὲ πάντα μικρολογῶν συγκρίνει, ἀλλὰ ὅλην ποιούμενος ὅλην τὴν ἀντίθεσιν διεξοδικήν· οὕτως· Καὶ τι σκέψασθε, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἅ τις ἂν κεφάλαια εἰπεῖν ἔχοι, τῶν τε ἐπὶ τῶν προγόνων [ἔργων,] καὶ τῶν ἐφ' ὑμῶν. ἔσται δὲ βραχὺς [καὶ] γνώριμος ὑμῖν ὁ λόγος. οὐ γὰρ ἀλλοτρίοις χρωμένοις ὑμῖν παραδείγμασιν, ἀλλ' οἰκείοις, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εὐδαίμοσιν ἔξεστι γίγνεσθαι. ἐκεῖνοι τοίνυν, οἷς οὐκ ἐχαρίζοντο οἱ λέγοντες, οὐδ' ἐφίλουν αὐτοὺς ὥσπερ ὑμᾶς οὗτοι νῦν, πέντε μὲν καὶ τετταράκοντα ἔτη τῶν Ἑλλήνων ἦρξαν ἑκόντων· πλείω δ' ἢ μύρια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν συνήγαγον. ὑπήκουε δὲ ὁ ταύτην τὴν χώραν ἔχων αὐτοῖς βασιλεὺς, ὥσπερ ἐστὶ προσῆκον βάρβαρον Ἕλλησι. πολλὰ δὲ καὶ καλὰ καὶ πεζοὶ καὶ ναυμαχοῦντες ἔστησαν τρόπαια αὐτοὶ στρατευόμενοι. μόνοι δ' ἀνθρώπων κρείττω τὴν ἐπὶ τοῖς ἔργοις δόξαν τῶν φθονούντων κατέλιπον. ἐπὶ μὲν δὴ τῶν Ἑλληνικῶν ἦσαν τοιοῦτοι· ἐν δὲ τοῖς κατὰ τὴν πόλιν αὐτὴν, θεάσασθε ὁποῖοι ἔν [τε] τοῖς

Δημοσθένους λέξεως παράδειγμα.

κοινοῖς καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις. δημόσια μὲν τοίνυν οἰκοδομήματα καὶ κάλλη τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα κατεσκεύασαν ἡμῖν ἱερῶν καὶ τῶν ἐν τούτοις ἀναθημάτων, ὥστε μηδενὶ τῶν ἐπιγιγνομένων ὑπερβολὴν λελεῖφθαι. ἰδίᾳ δὲ οὕτω σώφρονες ἦσαν καὶ σφόδρα ἐν τῷ τῆς
65 πολιτείας ἤθει μένοντες, ὥστε τὴν Ἀριστείδου καὶ Μιλτιάδου καὶ τῶν τότε λαμπρῶν οἰκίαν, εἴ τις ἄρ' οἶδεν ὑμῶν ὁποία ποτ' ἐστίν, ὁρᾷ τῆς τοῦ γείτονος οὐδὲν σεμνοτέραν οὖσαν. οὐ γὰρ εἰς περιουσίαν αὐτοῖς ἐπράττετο τὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ τὸ κοινὸν αὔξειν ἕκαστος ᾤετο δεῖν. ἐκ δὲ τοῦ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πιστῶς, τὰ δὲ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς, τὰ δ' ἐν αὐτοῖς ἴσως διοικεῖν, μεγάλην εἰκότως ἐκέκτηντο εὐδαιμονίαν. τότε μὲν δὴ τοῦτον τὸν τρόπον εἶχε τὰ πράγματα [ἐκείνοις, χρωμένοις οἷς εἶπον προστάταις. νυνὶ δὲ πῶς ὑμῖν ὑπὸ τῶν χρηστῶν τῶν νῦν τὰ πράγματα] ἔχει; ἆρά γε ὁμοίως καὶ παραπλησίως; τὰ μὲν ἄλλα σιωπῶ, πολλὰ ἔχων εἰπεῖν, ἀλλ' ὅσης πάντες ὁρᾶτε ἐρημίας ἐπειλημμένοι, καὶ Λακεδαιμονίων μὲν ἀπολωλότων, Θηβαίων δ' ἀσχόλων ὄντων, τῶν δ' ἄλλων οὐδενὸς ὄντος ἀξιόχρεω περὶ τῶν πρωτείων ὑμῖν ἀντᾶραι· ἐξὸν [δ'] ἡμῖν καὶ τὰ ἡμέτερα αὐτῶν ἀσφαλῶς ἔχειν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων δίκαια βραβεύειν, ἀπεστερήμεθα μὲν χώρας οἰκείας, πλείω δ' ἢ χίλια καὶ πεντακόσια τάλαντα ἀνηλώκαμεν εἰς οὐδὲν δέον. οὓς δ' ἐν τῷ πολέμῳ συμμάχους ἐκτησάμεθα, εἰρήνης οὔσης ἀπολωλέκασιν οὗτοι· ἐχθρὸν δ' ἐφ' ἡμᾶς αὐτοὺς τηλικοῦτον ἠσκήκαμεν. ἢ φρασάτω τις ἐμοὶ παρελθών, πόθεν ἄλλοθεν ἰσχυρὸς γέγονεν, ἢ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὁ Φίλιππος; ἀλλ' ὦ τᾶν εἰ ταῦτα φαύλως, τά γε ἐν αὐτῇ τῇ πόλει νῦν ἄμεινον ἔχει. καὶ τί δὴ εἰπεῖν τις ἔχοι; τὰς ἐπάλξεις ἃς κονιῶμεν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἃς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας, καὶ κλήρους; ἀποβλέψατε δὴ πρὸς τοὺς ταῦτα πολιτευομένους, ὡς οἱ μὲν ἐκ πτωχῶν πλούσιοι γεγόνασιν, οἱ δ' ἐξ ἀδόξων ἔντιμοι· ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρας εἰσὶ κατεσκευασμένοι· ὅσῳ δὲ τὰ τῆς πόλεως ἐλάττω γέγονε, τοσούτῳ τὰ τούτων ηὔξηται. τί δὴ τὸ πάντων αἴτιον τούτων; καὶ τί δή ποτ' εἶχεν ἅπαντα καλῶς τότε, καὶ νῦν οὐκ ὀρθῶς; ὅτι τὸ μὲν πρῶτον καὶ στρατεύεσθαι τολμῶν αὐτὸς ὁ δῆμος δεσπότης τῶν πολιτευομένων ἦν, [καὶ κύριος αὐτὸς ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀγαπητὸν ἦν] παρὰ τοῦ δήμου τῶν ἄλλων ἑκάστῳ καὶ τιμῆς καὶ ἀρχῆς καὶ ἀγαθοῦ τινὸς μεταλαβεῖν. νῦν δὲ τοὐναντίον, κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται· ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμάχους, ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει γεγένησθε, ἀγαπῶντες ἂν μεταδῶσι θεωρικῶν ὑμῖν, ἢ βοΐδια πέμψωσιν οὗτοι· καὶ τὸ πάντων ἀνανδρότατον, τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε. οἱ δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καθείρξαντες ὑμᾶς, ἐπάγουσιν ἐπὶ ταῦτα, καὶ τιθασεύουσι, χειροήθεις αὐτοῖς ποιοῦντες. ἔστι δὲ οὐδέποτ' οἶμαι
B μέγα καὶ νεανικὸν φρόνημα λαβεῖν, μικρὰ καὶ φαῦλα πράττοντας. ὁποῖ' ἄττα γὰρ [ἂν] τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν ἀνθρώπων ᾖ, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸ φρόνημα ἔχειν. ταῦτα, μὰ τὴν Δήμητρα, οὐκ ἂν θαυμάσαιμι εἰ μείζων εἰπόντι μοι γένοιτο παρ' ὑμῶν βλάβη τῶν πεποιηκότων αὐτὰ ἑκάστῳ. οὐδὲ γὰρ παρρησία περὶ πάντων ἀεὶ παρ' ὑμῖν ἐστιν. ἀλλ' ἔγωγ', ὅτι καὶ νῦν γέγονε, θαυμάζω. Ταύτην τὴν διάλεξιν τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειε καὶ κατ' ἄλλα μὲν πάντα διαφέρειν τῆς Ἰσοκράτους; καὶ γὰρ εὐγενέστερον ἐκείνης καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἡρμήνευκε τὰ πράγματα καὶ περιείληφεν ὀνόμασι συγκεκρότηταί [τε] καὶ συνέσπασται καὶ περιτετόρνευται τοῖς ὀνόμασιν ἄμεινον· ἰσχύι τε πλείονι κέχρηται καὶ τόνοις ἐμβριθεστέροις καὶ πέφευγε τὰ ψυχρὰ καὶ μειρακιώδη σχήματα, οἷς ἐκείνη καλλωπίζεται πέρα τοῦ μετρίου· μάλιστα δὲ κατὰ τὸ δραστήριον καὶ ἐναγώνιον καὶ ἐμπαθές, ὅλῳ καὶ τῷ παντὶ κρεῖττον ἔχει ἐκείνης. ἐγὼ γοῦν ὃ πρὸς ἀμφοτέρας πάσχω τὰς λέξεις, ἐρῶ· οἴομαι δὲ κοινόν τι πάθος ἁπάντων ἐρεῖν, καὶ οὐκ ἐμὸν ἴδιον μόνον. ὅταν μέν τινα τῶν Ἰσοκράτους ἀναγινώσκω λόγων, εἴτε τῶν πρὸς τὰ δικαστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας γεγραμμένων, ἢ τῶν ἐν ἤθει, σπουδαῖος γίνομαι, καὶ πολὺ τὸ εὐσταθὲς ἔχω τῆς γνώμης, ὥσπερ οἱ τῶν σπονδείων αὐλημάτων ἢ τῶν δωρίων τε καὶ ἐναρμονίων μελῶν ἀκροώ-

ἀκροώμενοι. ὅταν δὲ Δημοσθένους τινὰ λάβω λόγον, ἐνθουσιῶ τε, καὶ δεῦρο κἀκεῖσε ἄγο-
μαι, πάθος ἕτερον ἐξ ἑτέρου μεταλαμβάνων, ἀπιστῶν, ἀγωνιῶν, δεδιώς, καταφρονῶν,
μισῶν, ἐλεῶν, εὐνοῶν, ὀργιζόμενος, φθονῶν, ἅπαντα τὰ πάθη μεταλαμβάνων ὅσα κρα-
τεῖν ἀνθρωπίνης γνώμης· διαφέρειν τε οὐδὲν ἐμαυτῷ δοκῶ τῶν τὰ μητρῷα καὶ τὰ κο-
ρυβαντικά, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσιά ἐστι, τελουμένων· εἴτε ὀσμαῖς ἐκεῖνοί γε, εἴτε ἤ- 66
χοις, εἴτε τῶν δαιμόνων πνεύματι αὐτῶν κινούμενοι, τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας ἐκεῖνοι
λαμβάνουσι φαντασίας. καὶ δή ποτε καὶ ἐνεθυμήθην τί ποτε τοὺς τότε ἀνθρώπους ἀ-
κούοντας αὐτοῦ λέγοντος ταῦτα, πάσχειν εἰκὸς ἦν. ὅπου γὰρ ἡμεῖς, οἱ τοσοῦτον ἀπηρτη-
μένοι τοῖς χρόνοις, καὶ οὐδὲν πρὸς τὰ πράγματα πεπονθότες, οὕτως ὑπαγόμεθα καὶ
κρατούμεθα, καὶ ὅποι ποτ' ἂν ἡμᾶς ὁ λόγος ἄγῃ, πορευόμεθα· πῶς τότε Ἀθηναῖοί τε
καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἤγοντο ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τῶν ἀληθινῶν τε καὶ ἰδίων ἀγώνων,
αὐτοῦ λέγοντος ἐκείνου τὰ ἑαυτοῦ μετὰ τῆς ἀξιώσεως ἧς εἶχε τὴν αὐτοπάθειαν, καὶ τὸ παρά-
στημα τῆς ψυχῆς ἀποδεικνυμένου, κοσμοῦντος ἅπαντα καὶ χρηματίζοντος τῇ πρεπούσῃ
ὑποκρίσει, ἧς δεινότατος ἀσκητὴς ἐγένετο, ὡς ἅπαντές τε ὁμολογοῦσι, καὶ ἐξ αὐτῶν ἰδεῖν
ἐστι τῶν λόγων ὧν ἄρτι προηνεγκάμην, οὓς οὐκ ἔνι τῷ βουλομένῳ ἐν ἡδονῇ ὡς ἀνά-
γνωσμα διελθεῖν, ἀλλ' αὐτοὶ διδάσκουσι πῶς αὐτοὺς ὑποκρίνεσθαι δεῖ, νῦν μὲν εἰρωνευό-
μενον, νῦν δ' ἀγανακτοῦντα, νῦν δὲ νεμεσῶντα· δεδιττόμενον αὖ καὶ θεραπεύοντα, καὶ
νουθετοῦντα, καὶ παρορμῶντα, καὶ πάνθ' ἃ βούλεται ποιεῖν ἡ λέξις, ἀποδεικνύμενον ἐπὶ
τῆς προφορᾶς. εἰ δὴ τὸ διὰ τοσούτων ἐτῶν καταμεμιγμένοι τοῖς βιβλίοις πνεῦμα τοσαύ-
την ἰσχὺν ἔχει, καὶ οὕτως ἄγει ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ἦ που τότε ὑπερφυές τι καὶ δεινὸν χρῆ-
μα ἦν ἐπὶ τῶν ἐκείνου λόγων. ἀλλὰ γὰρ, ἵνα μὴ περὶ ταῦτα διατρίβων ἀναγκα-
σθῶ παραλιπεῖν τι τῶν προειλημμένων, Ἰσοκράτην μὲν, καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀγωγῆς
ἐκείνης ἐάσω, περὶ δὲ Πλάτωνος ἤδη διαλέξομαι τά γ' ἐμοὶ δοκοῦντα, μετὰ παρρησίας, Πλατωνικῆς διαλέκτου ἐξέτασις.
οὐδὲν οὔτε τῇ δόξῃ τἀνδρὸς προσθεὶς, οὔτε τῆς ἀληθείας ἀφαιρούμενος· καὶ μάλιστα
ἐπεί τινες ἀξιοῦσι πάντων αὐτὸν ἀποφαίνειν φιλοσόφων τε καὶ ῥητόρων ἑρμηνεῦσαι τὰ
πράγματα δαιμονιώτατον, παρακελεύονταί τε ἡμῖν ὅρῳ καὶ κανόνι χρῆσθαι καθαρῶν
ἅμα καὶ ἰσχυρῶν λόγων τούτῳ τῷ ἀνδρί. ἤδη δέ τινων ἤκουσα ἐγὼ λεγόντων, ὡς εἰ καὶ
παρὰ θεοῖς διάλεκτός ἐστιν, ᾗ τὸ τῶν ἀνθρώπων κέχρηται γένος, οὐκ ἄλλως ὁ βασιλεὺς
ὢν αὐτῶν διαλέγεται θεὸς, ἢ ὡς Πλάτων. πρὸς δὴ τοιαύτας ὑπολήψεις καὶ παρα-
νοίας ἀνθρώπων ἡμιτελῶν περὶ λόγους, οἳ τὴν ἀληθινὴν κατασκευὴν οὐκ ἴσασιν ἥτις ποτ'
ἐστὶν, οὐδὲ δύνανται . . . . πᾶσαν εἰρωνείαν ἀφεὶς, ὡς πέφυκα,
διαλέξομαι. ὃν δὲ ἀξιῶ τρόπον ποιήσασθαι τὴν ἐξέτασιν αὐτοῦ, βούλομαι προειπεῖν.
ἐγὼ τὴν μὲν ἐν τοῖς διαλόγοις δεινότητα τοῦ ἀνδρὸς, καὶ μάλιστα ἐν οἷς ἂν φυλάττῃ τὸν Σω-
κρατικὸν χαρακτῆρα, ὥσπερ ἐν τῷ Φιλήβῳ, πάνυ ἀγαμαί τε καὶ τεθαύμακα· τῆς δὲ ἀπει-
ροκαλίας αὐτὸν οὐδεπώποτ' ἐζήλωσα τῆς ἐν ταῖς ἐπιθέτοις κατασκευαῖς, ὥσπερ ἔφην καὶ
πρότερον, καὶ πάντων ἥκιστα ἐν οἷς ἂν εἰς πολιτικὰς ὑποθέσεις συγκραθεὶς, ἐγκώμια καὶ ψό-
γους, κατηγορίας τε καὶ ἀπολογίας ἐπιχειρῇ γράφειν. ἕτερος γάρ τις αὐτοῦ γίνεται τότε, καὶ κα-
ταισχύνει τὴν φιλόσοφον ἀξίωσιν· καί μοι γε πολλάκις ἐπῆλθεν εἰπεῖν ἐπὶ τῶν τοιούτων αὐτοῦ
λόγων ὃ πεποίηται παρ' Ὁμήρῳ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην ὁ Ζεὺς λέγων, Οὔ τοι, τέκνον ἐμὸν, "
δέδοται πολεμήϊα ἔργα· Ἀλλὰ σύ γ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα γάμοιο· Σωκρατικῶν "
διαλόγων· ταῦτα δὲ πολιτικοῖς καὶ ῥήτορσιν ἀνδράσι μελήσει. ποιοῦμαι δὲ τῆς ἐμαυτοῦ δό-
ξης κοινοὺς κριτὰς τοὺς φιλολόγους ἅπαντας· ὑπεξαιρούμενος εἴ τινες εἰσὶ φιλότιμοι, καὶ
πρὸς τὰς δόξας, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν ἀλήθειαν κρίνοντες τὰ πράγματα. τὸ μὲν οὖν
ἐκλέγειν ἐξ ἁπάντων αὐτοῦ τῶν λόγων εἴ τι κάκιστον εἴρηται, ὃ ποιοῦσιν ἕτεροί τινες,
κἄπειτα τούτοις ἀντιπαρατιθέναι τὴν κράτιστα ἔχουσαν Δημοσθένους λέξιν, οὐκ ἐδοκί-
μαζον· τὸ δ' ἐκ τῶν ἀμφοτέρων μάλιστα εὐδοκιμούντων, ταῦτα παρ' ἄλληλα
θεὶς, ἐξετάζειν τὰ κρείττω, τοῦτ' ἔδοξεν εἶναι δίκαιον· καὶ ἐπ' αὐτὸ δὴ τρέψομαι τὸ

μέρος. δικανικὸς μὲν οὖν λόγος εἷς ἐστι Πλάτωνι, Σωκράτους ἀπολογία, δικαστηρίου

67 μὲν ἢ ἀγορᾶς οὐδὲ θύρας ἰδών, κατ' ἄλλην δέ τινα βούλησιν γεγραμμένος, οὔτ' ἐν λόγοις τόπον ἔχων, οὔτ' ἐν διαλόγοις· τοῦτο μὲν οὖν ἐῶ· δημηγορία δὲ οὐδεμία· πλὴν εἴ τις ἄρα τὰς ἐπιστολὰς βούλεται δημηγορίας καλεῖν. ἀφίστωσαν δὴ καὶ αὗται. ἐγκώμια δ' ἐν τῷ συμφέροντι τῷ συμποσίῳ πολλὰ μὲν ἔρωτος· ὧν ἔνια οὐκ ἄξια σπουδῆς οὐδὲ Σωκράτους, ὁποῖόν τι δή ποτε. νῦν δ' οὐθὲν δέομαι περὶ τούτου λέγειν. κράτιστος δὴ πάντων τῶν πολιτικῶν λόγων ὁ Μενέξενος, ἐν ᾧ τὸν ἐπιτάφιον διεξέρχεται λόγον, ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖ, Θουκυδίδην παραμιμούμενος· ὡς δ' αὐτός φησιν, Ἀρχῖνον καὶ Δίωνα. τοῦτον δὴ παραλήψομαι τὸν λόγον, καὶ παρ' αὐτὸν ἐξετάσω Δημοσθένους λέξεις τινάς· οὐκ ἐκ τούτου· τὸν μὲν γὰρ οὐχ ἡγοῦμαι ὑπ' ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς γεγράφθαι· ἀλλ' ἐκ τῶν ἄλλων αὐτοῦ λόγων, ὅσοι περί τε τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς εἴρηνται· μᾶλλον δ' ἐξ ἑνὸς ἀγῶνος· οὐ γὰρ ἔχω καιρὸν ὅσοις βούλομαι παραδείγμασι χρήσασθαι, πάντων μάλιστα βουληθεὶς ἄν. τοιοῦτος μὲν οὖν τις ὁ τρόπος ἔσται μοι τῆς συγκρίσεως. λαμβανέσθω δὴ πρότερος Πλάτων. καὶ ἐπεὶ μέγα φρονεῖν ἔοικεν ἐπί τε ἀκριβείᾳ καὶ σεμνότητι ὀνομάτων, ταῦτα ἐπὶ τῆς αὐτοῦ βασανίσω, ἀρξάμενος ὅθενπερ κἀκεῖνος, τοῦ λόγου· Ἔργῳ μὲν ἡμῖν οἵδε ἔχουσι τὰ προσήκοντα σφίσιν αὐτοῖς· ὧν τυχόντες, πορεύονται τὴν εἱμαρμένην πορείαν. ἡ μὲν εἰσβολή, θαυμαστὴ καὶ πρέπουσα τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι, κάλλους τε ὀνομάτων ἕνεκα, καὶ σεμνότητος, καὶ ἁρμονίας· τὰ δ' ἐπιλεγόμενα, οὐκέθ' ὅμοια τοῖς πρώτοις αὐτίκα· Προπεμφθέντες κοινῇ μὲν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἰδίᾳ δ' ὑπὸ τῶν οἰκείων. ἐν γὰρ τῷ, πάντα τὰ προσήκοντα σφίσιν αὐτοῖς ἔχειν φασκομένους, ἐνῆν καὶ τὸ προπεμφθῆναι τὰ σώματα τῶν ἐπὶ τὰς ταφὰς δημοσίᾳ τε καὶ ἰδίᾳ. ὥστε ἀναγκαῖον ἦν πάλιν ταὐτὸ λέγειν εἰ μὴ κράτιστον . . . τῶν περὶ τὰς ταφὰς νομίμων τοῦτο ὑπολαμβάνει ὁ ἀνὴρ εἶναι· λέγω δὴ τὸ παρεῖναι πολλοὺς ταῖς ἐκκομιδαῖς· καὶ οὐθὲν ἄτοπον ἐδόκει ποιεῖν συμπεριλαβών τε αὐτὸ τοῖς ἄλλοις, καὶ χωρὶς ὑπὲρ αὐτοῦ μόνου λέγων. ἠλίθιος ἄρα τις ἦν, εἰ τοῦτον ἐδόκει τελευτήσασι λαμπρότατον εἶναι τῶν κόσμων οἷς ἡ πόλις αὐτοὺς ἐκόσμει. ἵνα γὰρ ἀφῶ πάντα τὰ ἄλλα, τὸ δημοσίᾳ γηροβοσκεῖσθαι τοὺς υἱεῖς ἕως ἥβης, πόσῳ κρεῖττον ἦν τοῦ προπέμπεσθαι τὰ σώματα δημοσίᾳ; ἐμοὶ μὲν δοκεῖ μακρῷ. οὐκοῦν οὐκ ἀναγκαία Πλάτωνι ἡ προσθήκη. ἀλλ' ἄρα γε εἰ μὴ τοῦ ἀναγκαίου, κάλλους γε, ἢ τῶν ἄλλων τινὸς τῶν ἐπιθέτων ἕνεκα κόσμων, παρείληπται τὸ κῶλον αὐτῷ τουτί; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· προσδιαφθείρει καὶ τὴν πρὸ αὐτῆς περίοδον. λυμαίνεται γοῦν τήν τε συμμετρίαν αὐτῆς, καὶ τὴν εὐφωνίαν. νῦν μὲν γὰρ δυοῖ περιλαμβανομένη κώλοις, σύμμετρός ἐστι καὶ ἐναρμόνιος καὶ στρογγύλη, καὶ βάσιν εἴληφεν ἀσφαλῆ· ἐὰν δὲ προσλάβῃ τουτὶ κῶλον, ἅπαντα ταῦτα ἀπεκρίθησαν, καὶ μεταλήψεται τὸν ἰσοεικὸν ἀντὶ τοῦ λογικοῦ τύπον. εἰ δὲ χωρίσαντες τοῦτο τὸ κῶλον ἀπὸ τῶν προηγουμένων, αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἐξοίσομεν, οὐ περίοδος ἡμῖν γενήσεται καθ' ἑαυτὸ γενόμενον, οὔτε ἦθος ἢ πάθος ἕξει μὰ Δία, οὔτε ἄλλην πειθὼ καὶ χάριν οὐδεμίαν. εἰ δὴ μήτε τοῦ ἀναγκαίου χάριν ἡ προσθήκη παρείληπται, μήτε τοῦ περιττοῦ· περὶ ταῦτα δ' καὶ ἐν τούτοις ἡ τῆς λέξεως κατασκευή, τίς ἂν τοῦτο ἔτι ἕτερον ὀνομάσειεν εἰ μὴ τοῦθ' ὅπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς ἀκαιρίαν. τούτοις ἐκεῖνα ἐπιτίθησιν ὁ ἀνήρ· Λόγῳ δὲ δὴ τὸν λειπόμενον κόσμον ὅ τε νόμος προστάττει τούτοις ἀποδοῦναι τοῖς ἀνδράσι, καὶ χρή. τὸ Καὶ χρή, πάλιν . . . κείμενον ἐπὶ τελευτῆς, τίνος ἕνεκα παρείληπται, καὶ διὰ τί; πότερα σαφεστέραν ποιῆσαι τὴν λέξιν; ἀλλὰ καὶ χωρὶς τῆς προσθέσεως ταύτης ἐστὶ σαφής. εἴ γε οὖν οὕτως εἶχε, Λόγῳ δὲ δὴ τὸν λειπόμενον κόσμον ὁ νόμος ἀποδοῦναι προστάττει τοῖς ἀνδράσι, τίς ἂν ταύτην ἐμέμψατο ὡς οὐ σαφῆ; ἀλλὰ τοῦτο ἤθελεν ἀκροαθῆναι, καὶ μεγαλοπρεπέστερον; πολὺ μὲν οὖν τοὐναντίον ἠφάνικεν αὐτοῦ

68 τὸ σεμνόν, καὶ λελύμανται· καὶ τοῦτο οὐ λόγῳ δεῖ μαθεῖν ἕκαστον, ἀλλ' ἐκ τῶν ἑαυτοῦ γνῶναι παθῶν. ταῖς γὰρ ἀλόγοις αἰσθήσεσιν ἅπαντα τὰ ὀχληρὰ καὶ ἡδέα κρίνεται, καὶ οὐθὲν δεῖ ταύταις οὔτε παραμυθίας. συκοφαντεῖς τὸ πρᾶγμα, τάχ' ἂν εἴποι τις, ἀνέπτων (?) ἅπαν τῶν καὶ καλλιλογίαν παρὰ ἀνδρὸς οὐ ταῦτα σοφοῦ. τὰς νοήσεις ἐξέταζε, εἰ καλαὶ καὶ μεγαλοπρεπεῖς

πρεπεῖς εἰσι, καὶ παρ' οὐδὲν τῶν ἄλλων κεῖνται. περὶ ταύτας ἐκεῖνος ἐσπούδαζεν, ἐν ταύταις δεινὸς ἦν· τούτων εὐθύνας παρ' αὐτοῦ λάμβανε, τὸν δὲ τρόπον τῆς λέξεως ἔα. καὶ πῶς ἔνι ταῦτ' εἰπεῖν; τοὐναντίον γὰρ ἅπαντες ἴσασιν ὅτι πλείονι κέχρηται φιλοτιμίᾳ περὶ τὴν ἑρμηνείαν ὁ φιλόσοφος, ἢ περὶ τὰ πράγματα. μυρία τούτου τεκμήρια φέρειν ἔχοι τις ἄν· ἀλλ' ἀπόχρη λόγος εἷς οὗτος ἐπιδεῖξαι τὴν κενοσπουδίαν τοῦ ἀνδρὸς, ἣ κέχρηται περὶ τὸν περιττὸν καλλωπισμὸν τῆς ἀπαγγελίας. αὐτίκα γέ τοι τοῖς προειρημένοις ἐπιθεὶς διάνοιάν τινα οὔτε περιττὴν οὔτε θαυμαστὴν, ἀλλ' ὑπὸ πολλῶν εἰρημένην, καὶ πολλάκις· ὅτι γὰρ ὁ τῶν καλῶν ἔργων ἔπαινος ἀθανάτους τὰς τιμὰς καὶ τὰς μνήμας δύναται ποιεῖν τοῖς ἀγαθοῖς, μυρίοις τῶν ἔμπροσθεν εἴρηται· σχεδὸν οὐδὲν οὔτε σοφὸν οὔτε περιττὸν τὴν γνώμην ἐχούσης, ὅπερ οἶμαι λοιπὸν ἦν . . τῆς ἑρμηνείας αὐτὴν ἡδύνειν βούλεται. ἔπειθ' ὥσπερ τὰ μειράκια, καταβὰς ἀπὸ τῶν γενναίων καὶ μεγαλοπρεπῶν ὀνομάτων τε καὶ σχημάτων, ἐπὶ τὰ θεατρικὰ τὰ Γοργίεια ταυτὶ παραγίνεται, τὰς ἀντιθέσεις καὶ τὰς παρισώσεις λέγω· καὶ διὰ τῶν λήρων τούτων κοσμεῖ τὴν φράσιν. ἀκούσωμεν δὲ αὐτοῦ πῶς λέγει· Ἔργων γὰρ εὖ πραχθέντων λόγῳ καλῶς ῥηθέντι μνήμη καὶ κόσμος τοῖς πράξασι γίγνεται παρὰ τῶν ἀκουσάντων. ἐνταῦθα τοῖς μὲν ἔργοις ὁ λόγος ἀντίκειται, τῷ δὲ πραχθεῖσι τὸ ῥηθεῖσι. μετωνόμασται δὲ ἀντὶ τοῦ Εὖ τὸ Καλῶς· παρισοῦται δὲ τὰ τρία μόρια τοῦ λόγου τοῖς τρισί. τοῦ δὲ ἀσφαλῶς βῆναι τὴν περίοδον ἕνεκα, καὶ οὐθενὸς ἀναγκαίου, τέλος ἤδη τῆς διανοίας ἐχούσης, προσείληπται τὸ Παρὰ τῶν ἀκουσάντων. ἆρά γε ὁμοίως ἡρμήνευται ὁ αὐτὸς νοῦς οὑτοσὶ τοῖς ποιηταῖς, οὓς περιφρονεῖ καὶ ἀπελαύνει τῆς πολιτείας ὁ φιλόσοφος· ἢ κάλλιον καὶ γενναιότερον; Πρέπει δὴ ὄλβιον ὑμνεῖσθαι καλλίσταις ἀοιδαῖς. τοῦτο γὰρ ἀθανάτοις τιμαῖσι ποτιψαύει μόνον ῥηθέν· θνάσκει δὲ σιγαθὲν καλὸν ἔργον. Πίνδαρος τοῦτο πεποίηκεν εἰς Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα, περὶ τὰ μέλη καὶ τοὺς ῥυθμοὺς μᾶλλον ἢ περὶ τὴν λέξιν ἐσπουδακώς· Πλάτων δὲ, ὃς ἐπαγγέλλεται σοφίαν, ψυχροῖς καλλωπίζει καὶ περιέργοις σχήμασι τὴν φράσιν. καὶ οὔπω τοῦθ' ἱκανόν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μετ' αὐτὴν περιόδῳ τὰ αὐτὰ ποιῶν φανήσεται. φησὶ γάρ· Δεῖ δὴ τοιούτου τινὸς λόγου, ὅστις τοὺς μὲν τετελευτηκότας ἱκανῶς ἐπαινέσει, τοῖς δὲ ζῶσιν εὐμενῶς παραινέσει. ἐν κοινῷ ἐπίρρημα ἐπιρρήματι παράκειται, καὶ ῥήματι ῥῆμα· τὸ μὲν Ἱκανῶς τῷ Εὐμενῶς, τῷ δὲ Ἐπαινέσει τὸ Παραινέσει, καὶ ταῦτα πάρισα; οὐ Λικύμνιοι ταῦτ' εἰσὶν οὐδὲ Ἀγάθωνες οἱ λέγοντες Ὕβριν ἢ Κύπριν μισθῶν πόθον ἢ μόχθον πατρίδων· ἀλλ' ὁ δαιμόνιος ἑρμηνεῦσαι Πλάτων. καὶ οὐ τοῖς σχήμασιν ἐπιτιμῶ. φέρει γάρ ποτε καὶ ταῦτα τοῖς λόγοις ὥραν· οὐ γὰρ . . . . οὐδὲ αὐτὴν τὴν ἐπιτήδευσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀκαιρίαν αὐτῶν· καὶ μάλιστα ὅταν ὑπὸ τοιούτου γίνηται ἀνδρὸς, ᾧ κανόνι ὀρθοεπείας χρήσασθαι ἀξιοῦμεν. ἐν γὰρ δὴ τῷ αὐτῷ λόγῳ τούτῳ κἀκεῖνά ἐστιν· Ὧν δὲ οὔτε ποιητής πω δόξαν ἀξίαν ἐπ' ἀξίοις λαβὼν ἔχει. καὶ αὖθις, Τειχισαμένη δὲ, καὶ ναυπηγησαμένη, ἐκδεξαμένη τὸν πόλεμον. καὶ ἔτι, Ὧν ἕνεκα καὶ πρῶτον καὶ ὕστατον, καὶ διὰ παντὸς, πᾶσαν πάντως προθυμίαν πειρᾶσθε ἔχειν. καὶ πάλιν, Φέροντες μὲν τὰς συμφορὰς ἀνδρείως, δόξουσι τῷ ὄντι ἀνδρείων παίδων πατέρες εἶναι. κἀκεῖνά γέ τοι, Τοὺς μὲν παιδεύοντες κοσμίως, τοὺς δὲ γηροτροφοῦντες ἀξίως. καὶ πάλιν που, Καὶ αὐτὸς δέομαι ὑπὲρ ἐκείνων, τῶν μὲν, μιμεῖσθαι τοὺς ἑαυτῶν, τῶν δὲ, ἐγκαρτερεῖν ὑπὲρ ἑαυτῶν. καὶ ταυτί· Πολιτεία γὰρ, ἀνθρώπων τροφός ἐστι· καὶ ἡ μὲν ἀγαθὴ, ἀγαθῶν· μὴ καλὴ δὲ, κακῶν. 69 κἀκεῖνα δὲ ἔτι, Νικήσαντες μὲν τοὺς πολεμίους, λυσάμενοι δὲ τοὺς φίλους, ἀναξίου τύχης τυχόντες. πολύς ἐστι τῶν τοιούτων σχημάτων ὄχλος δι' ὅλου τοῦ ἐπιταφίου. ἀλλ' ἐάσας τὸ περὶ τούτων ἀκριβολογεῖν, ἐπ' ἐκεῖνά τ' ἐλεύσομαι, καί μοι πάνυ μὲν αἰδουμένῳ καὶ ὀκνοῦντι εἰπεῖν, ὅμως δὲ εἰρήσεται, ὅτι παχύτητος καὶ ἀδυνασίας ἔδοξεν εἶναι μηνύματα τοιαῦτα. προελόμενος γὰρ ὁ ἀνὴρ ποιόν τι σχῆμα λαβεῖν ἁρμόττει τὸν λόγον, ἐπιτίθησι ταυτί· Ἐπὶ [δὲ] τούτοις τὴν τῶν ἔργων πρᾶξιν ἐπιδειξομένους, ὡς καλὴν [καὶ] ἀξίαν ἀποφηναμένην. οὐκ οἶδα εἴ τις ἂν ἠξίωσεν εἰπεῖν τῶν τὴν λέξιν καὶ ἀκριβῆ καὶ καθαρὰν διάλεκτον ἐπιτηδευόντων. πράττεται μὲν γὰρ τὰ πράγματα, ἐργάζεται δὲ τὰ ἔργα, ἀποφάσεως ἀξιοῦνται τὰ ἄληπτα. ταυτὶ μὲν δὴ παχὺ εἶ-

ρηται· τὸ δὲ τὸν τούτῳ λεγόμενον ἐνθύμημα, ἀσθενέστερον. διὰ μακρῶν τε γὰρ, καὶ ἀκατάλληλον, καὶ οὔτε δεινότητα ἔχον, οὔτε σύνταξιν· Τῆς δὲ εὐγενείας πρῶτον ὑπῆρξε τοῖσδε ἡ τῶν προγόνων γένεσις, οὐκ ἔπηλυς οὖσα, οὐδὲ τοὺς ἐκγόνους τούτους ἀποφηναμένη μετοικοῦντας ἐν τῇ χώρᾳ, ἄλλοθεν σφῶν ἡκόντων, ἀλλ᾽ αὐτόχθονας καὶ τῷ ὄντι πατρίδα οἰκοῦντας καὶ ζῶντας καὶ τρεφομένους οὐχ ὑπὸ μητρυιᾶς, ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλ᾽ ὑπὸ μητρὸς τῆς χώρας ἐν ᾗ ᾤκουν· καὶ νῦν κεῖσθαι τελευτήσαντας ἐν οἰκείοις τόποις, τῆς τεκούσης τε καὶ θρεψάσης καὶ ὑποδεξαμένης. ποῖον ἔθνος ἀνθρώπων, καθαρᾷ διαλέκτῳ χρώμενον, ἐρεῖ γένεσιν τὴν μὲν, αὐτόχθονα, τὴν δὲ, ἔπηλυδα; ἡμῖν γὰρ δή τι συμβεβηκός ἐστι τὸ εἶναι αὐτόχθοσιν ἢ μὴ ἐπιχωρίοις, οὐχὶ τῇ γενέσει. δύναται γοῦν τις ἀλλαχῇ γενόμενος ἀνὴρ, ἑτέρωσε μετοικῆσαι. ἢ τίς ἂν ἀξιώσειε τῶν εὖ διαλέγεσθαι σπουδαζόντων εἰπεῖν, ὅτι ἡ γένεσις ἡ τῶν προγόνων τοὺς ὕστερον γενησομένους ἀπεφήνατο αὐτόχθονας καὶ μὴ μετοίκους εἶναι τῆς χώρας ἐν ᾗ ἐγένοντο; οὔτε γὰρ ἡ γένεσις αὐτή τι ἀποφαίνεσθαι φύσιν ἔχει, οὔτε μετοικεῖ τις ἐν ᾗ ἂν γένηται· ἀλλ᾽ ἀποφαινόμεθα μὲν ἡμεῖς τὰ λεκτὰ, μετοικοῦσι δὲ οἱ ἐξ ἄλλης ἀφικόμενοι χώρας ἐν τῇ ὑποδεξαμένῃ. τίς δὲ βουλόμενος σώζειν τὴν ἀκολουθίαν, εἴπερ τὴν γένεσιν· καὶ περὶ ταύτης τὸν λόγον ἀποδιδοὺς, ἐπιζεύξειεν ἂν τὸ, Ἄλλοθεν σφῶν ἡκόντων· τὸ ἀρρενικὸν τῷ θηλυκῷ, καὶ τὸ ἑνικὸν τῷ πληθυντικῷ; ἦν γὰρ δή που κατάλληλος ὁ λόγος, εἰ πρὸς τὴν γένεσιν ἀναφέρων, ὑφ᾽ ἧς ὁ λόγος ἦν, ἐπέθηκεν, Ἄλλοθεν αὐτῆς ἡκούσης· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν μέλλων ποιεῖσθαι τὸν λόγον, ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἂν κατεστήσατο τὴν φράσιν· Τῆς δὲ εὐγενείας πρῶτον ὑπῆρξαν τοῖσδε οἱ πρόγονοι, οὐχὶ ἔπηλυδες ὄντες, οὐδὲ τοὺς ἐκγόνους τούτους ἀποφήναντες μετοικοῦντας ἐν τῇ χώρᾳ, ἄλλοθεν σφᾶς ἥκοντας, ἀλλ᾽ αὐτόχθονας. ἄξιον δὲ ὃ καὶ περὶ τῆς εὐγενείας τῶν ἀνδρῶν εἴρηκε, τὴν χώραν πρῶτον ἐπαινῶν, ἐξ ἧς ἐγένοντο, μὴ παρέργως ἰδεῖν. φησὶ δὲ θεοφιλῆ αὐτὴν εἶναι· καὶ παρέχεται τούτου μάρτυρας τοὺς ἀμφισβητήσαντας περὶ αὐτῆς θεοὺς, κοινόν τι πρᾶγμα, καὶ ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν ἐπαινεσάντων τὴν πόλιν εἰρημένον. καὶ οὐ τοῦτο συκοφαντεῖν ἄξιον, ἀλλὰ πῶς ἡρμήνευκεν αὐτὴν, καταμαθεῖν· Μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν τῷ λόγῳ ἡ τῶν ἀμφισβητησάντων περὶ αὐτῆς θεῶν ἔρις. ἣν δὲ θεοὶ ἐπῄνεσαν, πῶς οὐχ ὑπ᾽ ἀνθρώπων γε συμπάντων δικαία ἐπαινεῖσθαι; ταπεινή μοι δοκεῖ καὶ ἄζηλος ἡ λέξις, καὶ οὐδὲν ἔχουσα τῆς περιμαχήτου πόλεως ἄξιον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. ποῖος γὰρ ἐνταῦθα πλοῦτος ὀνομάτων; ποία σεμνότης; ποῖον ὕψος; τί οὐ μαλακώτερον τῆς ἀξίας; τί δὲ οὐκ ἐνδεέστερον τῆς ἀληθείας; οὕτως ἐχρῆν ὑπὸ Πλάτωνος εἰρῆσθαι τῆς Ἀθηνᾶς καὶ Ποσειδῶνος ὑπὲρ τῆς Ἀττικῆς στάσιν, ἔριν τε, καὶ κρίσιν; οὕτως τὸν ἔρωτα ὃν ἔσχον οἱ θεοὶ τῆς ἐν αὐτῇ τιμῆς, εἰς φαῦλόν τι καὶ μέτριον ῥῆμα ἀγαγεῖν; Ἣν δὲ θεοὶ ἐπῄνεσαν, εἰπών· τὰ ἄλλα γὰρ ἅμα ταῦτα ἐπιτίθησιν εἰς ἔπαινον τῆς γῆς, ὅτι γένος τότε ἀνθρώπων πρώτη ἐγεννήσατο, καὶ καρ-
70 ποὺς ἡμέρους αὐτῶν συνεξηνέγκεν, ἄξιον ἰδεῖν· Ἐξελέξατο δὲ τῶν ζώων καὶ ἐγέννησεν ἄνθρωπον· ὃ συνέσει τε ὑπερέχει τῶν ἄλλων, καὶ δίκην καὶ θεοὺς μόνον νομίζει. οὐκ οἶδα εἰ ἐπὶ λαμπροτάτου ἄλλο πρᾶγμα τούτου εὐτελέστερον εἴρηται Πλάτωνι καὶ ἰδιωτικώτερον. δῶμεν αὐτῷ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐγκώμιον οὕτως εἰπεῖν ὀλιγώρως καὶ ἀσθενῶς· ἀλλὰ περί γε τῆς τροφῆς αὐτοῦ γενναίᾳ χρήσει καὶ φράσει· Μόνη γὰρ ἐν τῷ τότε καὶ πρώτη τροφὴν ἀνθρωπείαν ἤνεγκεν, τὸν τῶν πυρῶν καὶ κριθῶν καρπόν. ὦ θεοὶ καὶ δαίμονες, ποῦ τὸ Πλατωνικὸν νᾶμα, τὸ πλούσιον καὶ ταῖς μεγάλαις κατασκευαῖς καχλάζον; οὕτως μικρολογεῖ, καὶ καταστρατιαρεῖ τὸ δωδεκάχρυσον ἐκεῖνο στόμα τοῦ σοφοῦ; ἐταμιεύσατο νὴ Δία, καὶ ὑφῆκε τῆς κατασκευῆς ἑκὼν, ἴσως τις ἐρεῖ. καὶ πῶς; ὃς οὐκ οἴεται τὸ γάλα σεμνὸν εἶναι ὄνομα, ἀλλὰ πηγὴν τροφῆς αὐτὸ μετονομάζει διὰ τῶν ἑξῆς. ἐῶμεν καὶ τοῦτο· πῶς δὲ τῆς δωρεᾶς αὐτῆς εἶπε τὸ μέγεθος, ἐξετάσωμεν· Ὧι κάλλιστα καὶ ἄριστα τρέφεται τὸ ἀνθρώπειον γένος. εἰ τῶν ἐπιγείων τις ἡμῶν καὶ χαμαὶ ἐρχομένων Κάλλιστα [καὶ] ἄριστα εἶπεν, ὅσον ἐκίνησε γέλωτα; πλὴν ἀφείσθω καὶ τοῦτο· Τούτου δὲ τοῦ καρποῦ οὐκ ἐφθόνησεν, ἀλλ᾽ ἔνειμε καὶ τοῖς ἄλλοις. εἴ τις βουλήσεται τὸ παράδειγμα λαβεῖν μιᾶς λέξεως, ἡ τοῦ καρποῦ μὴ φθονήσασα γῆ οὐχ ἡ πρώτη παραχωρήσεται; ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ· ἡ δὲ μεταδοῦσα τῶν ἑαυτῆς ἀγαθῶν ἅπασιν ἀνθρώποις.

ἀνθρώποις, καὶ τηλικούτῳ καταστείρασα πλούτῳ βάρβαρόν τε καὶ Ἑλλάδα γῆν, τούτοις ἀξία κοσμεῖσθαι τοῖς ῥήμασιν, ὅτι οὐκ ἐφθόνησε τῶν σπερμάτων, καὶ ὅτι ἔνειμεν αὐτὰ τοῖς ἄλλοις; οὐ τοῦ μὲν μὴ φθονῆσαι τοῖς πέλας, οὐδὲ μεμνῆσθαι τοῖς πέλας παντάπασι κέχρηνται· οὐδὲ νέμειν τοὺς καρποὺς, σεμνοτέρῳ ὀνόματι δωρεᾶς, ἢ χάριτος, ἢ ἄλλου τινὸς τῶν τοιούτων, περιλαβεῖν. ἐῶ ταῦτα. τὴν δὲ τῆς Ἀθηνᾶς δωρεὰν οὕτως εἴρηκεν· Μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἐλαίου γένεσιν πόνων ἀρωγὴν ἀνῆκε τοῖς ἐκγόνοις. περιφράσεις πάλιν ἐνταῦθα καὶ διθύραμβοι. καὶ τί δεῖ τὰ πλείω λέγειν; δι' ὅλου γὰρ ἄν τις εὕροι τοῦ λόγου πορευόμενος τὰ μὲν, οὐκ ἀκριβῶς οὐδὲ λεπτῶς εἰρημένα· τὰ δὲ, μειρακιωδῶς καὶ ψυχρῶς· τὰ δὲ, οὐκ ἔχοντα δὲ διθυραμβώδη καὶ φορτικά. ἐγὼ δ' ἠξίουν πάντα γενναῖα εἶναι καὶ σπουδῆς ἄξια. Πλάτων γάρ ἐστιν ὁ ταῦτα γράφων· ὃς εἰ μὴ καὶ τὰ πρωτεῖα οἴσεται τῆς λέξεως, περί γε τῶν δευτερείων πολὺν ἀγῶνα παρέξει τοῖς διαμιλλησομένοις. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις. ἃ δὲ δὴ κράτιστα εἰρῆσθαι τῷ ἀνδρὶ δοκοῦσί τινες ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ λόγου, κἀγὼ σύμφημι, ταῦτα παραθεὶς, ἐπὶ τὸν Δημοσθένειον τρέψομαι. ὁ δὴ τὸν ἔπαινον αὐτῶν διεξιὼν, φησὶν ἐπισκῆψαι τοῖς παροῦσιν ἐν τῷ πολέμῳ τοὺς μέλλοντας τελευτᾶν, ἃ χρὴ πρὸς τοὺς ἑαυτῶν παῖδάς τε καὶ πατέρας ἀπαγγέλλειν, εἴ τι παθεῖν αὐτοῖς συμβαίη κατὰ τὴν μάχην. ἔστι δὲ τάδε· Φράσω δὲ ὑμῖν ἅ τε αὐτῶν ἤκουσα ἐκείνων, καὶ οἷα νῦν ἡδέως [ἂν] εἴποιεν ὑμῖν ἀναλαβόντες δύναμιν· τεκμαιρόμενος ἐξ ὧν τότ' ἔλεγον. ἀλλὰ χρὴ νομίζειν ἀκούειν αὐτῶν ἐκείνων ἃ [ἂν] ἀπαγγέλλω. ἔστι δὲ τάδε· Ὦ παῖδες, ὅτι μὲν ἐστὲ πατέρων ἀγαθῶν, αὐτὸ μηνύει τὸ νῦν παρόν. ἡμῖν γὰρ ἐξὸν ζῆν μὴ καλῶς, [καλῶς] αἱρούμεθα μᾶλλον τελευτᾶν, πρὶν ὑμᾶς τε καὶ τοὺς ἔπειτα εἰς ὀνείδη καταστῆσαι, καὶ πρὶν τοὺς ἡμετέρους πατέρας καὶ πᾶν τὸ πρόσθεν γένος αἰσχῦναι· ἡγούμενοι τῷ τοὺς αὐτοῦ αἰσχύνοντι ἀβίωτον εἶναι, καὶ τῷ τοιούτῳ οὔτε τινὰ ἀνθρώπων, οὔτε θεῶν, φίλον εἶναι, οὔτ' ἐπὶ γῆς, οὔθ' ὑπὸ γῆς τελευτήσαντι. χρὴ οὖν μεμνημένους τῶν ἡμετέρων λόγων, ἐάν τι καὶ ἄλλο ἀσκῆτε, ἀσκεῖν μετ' ἀρετῆς· εἰδότας ὅτι τούτου λειπόμενα πάντα καὶ κτήματα καὶ ἐπιτηδεύματα, αἰσχρὰ καὶ κακά. οὔτε γὰρ πλοῦτος κάλλος φέρει τῷ κεκτημένῳ ἀνδρίας· ἄλλοις γὰρ ὁ τοιοῦτος πλουτεῖ, καὶ οὐχ ἑαυτῷ· οὔτε κάλλος σώματος οὔτ' ἰσχὺς δειλῷ καὶ κακῷ συνοικοῦντα, πρέποντα φαίνεται, ἀλλ' ἀπρεπῆ, καὶ ἐπιφανέστερον ἔχοντα τὴν δειλίαν· πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, [ἀλλ'] οὐ σοφία φαίνεται. 71
ὧν ἕνεκα καὶ πρῶτα καὶ ὕστατα καὶ διὰ παντὸς πᾶσαν πάντως προθυμίαν πειρᾶσθε ἔχειν, ὅπως μάλιστα μὲν ὑπερβαλεῖσθε καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς πρόσθεν εὐκλείᾳ· εἰ δὲ μὴ, ἴστε ὡς ἡμῖν, ἂν μὲν νικῶμεν ὑμᾶς ἀρετῇ, ἡ νίκη αἰσχύνην φέρει· ἡ δὲ ἧττα, ἐὰν ἡττώμεθα, εὐδαιμονίαν. μᾶλλον δ' ἂν νικῴμεθα, καὶ ὑμεῖς νικῷητε, εἰ παρασκευάσεσθε τῇ τῶν προγόνων δόξῃ μὴ καταχρησάμενοι, μηδ' ἀναλώσαντες ταύτην· γνόντες, ὅτι ἀνδρὶ οἰομένῳ τι εἶναι, οὐκ ἔστιν αἴσχιον [οὐδὲν,] ἢ παρέχειν ἑαυτὸν τιμώμενον μὴ δι' αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ δόξαν προγόνων. εἶναι μὲν γὰρ τιμὰς γονέων ἐκγόνοις, καλὸς θησαυρὸς καὶ μεγαλοπρεπής· καταχρήσασθαι δὲ χρημάτων καὶ τιμῶν θησαυρῷ, καὶ μὴ τοῖς ἐκγόνοις παραδιδόναι, αἰσχρὸν καὶ ἄνανδρον, ἀπορίᾳ ἰδίων αὐτοῦ κτημάτων τε καὶ εὐδοξιῶν. καὶ ἐὰν μὲν ταῦτα ἐπιτηδεύσητε, φίλοι παρὰ φίλους ἡμᾶς ἀφίξεσθε, ὅταν [δὴ] ὑμᾶς ἡ προσήκουσα μοῖρα κομίσῃ· ἀμελήσαντας δὲ ὑμᾶς καὶ κακισθέντας, οὐδεὶς εὐμενῶς ὑποδέξεται. τοῖς μὲν οὖν παισὶ ταῦτ' εἰρήσθω· πατέρας [δὲ ἡμῶν, οἷς εἰσι, καὶ μητέρας,] ἀεὶ χρὴ παραμυθεῖσθαι, ὡς [χρὴ] ῥᾷστα φέρειν τὴν συμφορὰν, [ἐὰν ἄρα ξυμβῇ γενέσθαι, καὶ μὴ ξυνοδύρεσθαι· οὐ γὰρ] τοῦ λυπήσοντος προσδεήσονται· ἱκανὴ γὰρ ἔσται καὶ ἡ γενομένη τύχη τοῦτο πορίζειν· ἀλλ' ἰωμένους καὶ πραΰνοντας, ἀναμιμνήσκειν αὐτοὺς ὅτι, ὧν εὔχοντο, τὰ μέγιστα αὐτοῖς οἱ θεοὶ ἐπήκοοι γεγόνασιν. οὐ γὰρ ἀθανάτους σφίσι [τοὺς] παῖδας εὔχοντο γενέσθαι, ἀλλ' ἀγαθοὺς καὶ εὐκλεεῖς· ὧν ἔτυχον, μεγίστων ἀγαθῶν ὄντων. πάντα δ' οὐ ῥᾴδιον θνητῷ ἀνδρὶ κατὰ νοῦν ἐν τῷ σφετέρῳ βίῳ ἐκβαίνειν. καὶ φέροντες μὲν τὰς συμφορὰς ἀνδρείως, δόξουσι τῷ ὄντι ἀνδρείων παίδων πατέρες εἶναι, καὶ αὐτοὶ τοιοῦτοι· ὑπείκοντες δ', ὑποψίαν παρέξουσιν ἢ μὴ ἡμέτεροι εἶναι, ἢ ἡμῶν τοὺς ἐπαινοῦντας καταψεύδεσθαι. χρὴ δὲ οὐδέτερα τούτων· ἀλλ' ἐκείνους μάλιστα [πάντων] ἐπαινέτας ἡμῶν εἶναι, ἔργῳ παρέ-

χοντας αὐτοὺς φαινομένους τῷ ὄντι πατέρας ὄντας ἄνδρας ἀνδρῶν. πάλαι γὰρ [δὴ] τὸ Μηδὲν ἄγαν λεγόμενον, καλῶς δοκεῖ λέγεσθαι· τῷ ὄντι γὰρ εὖ λέγεται. ὅτῳ γὰρ ἀνδρὶ εἰς ἑαυτὸν ἀνήρτηται πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα, ἢ ἐγγὺς τούτου, καὶ μὴ ἐν ἄλλοις ἀνθρώποις αἰωρεῖται, ἐξ ὧν ἢ εὖ ἢ κακῶς πραξάντων πλανᾶσθαι ἠνάγκασθη καὶ τὰ ἐκείνου, τούτῳ ἄριστα παρεσκεύασται ζῆν, οὗτός ἐστιν ὁ σώφρων, καὶ οὗτος ἀνδρεῖος, καὶ φρόνιμος οὗτος, γιγνομένων παίδων καὶ χρημάτων, καὶ διαφθειρομένων, καὶ μάλιστα πείθεται τῇ παροιμίᾳ· οὔτε γὰρ χαίρων, οὔτε λυπούμενος ἄγαν φανήσεται, διὰ τὸ αὑτῷ πεποιθέναι. τοιούτους δὴ ἡμεῖς [γε] ἀξιοῦμεν καὶ τοὺς ἡμετέρους εἶναι, καὶ βουλόμεθα, καὶ φαμὲν· καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς νῦν παρέχομεν τοιούτους, οὐκ ἀγανακτοῦντας, οὐδὲ φοβουμένους ἄγαν, εἰ δεῖ τελευτᾷν ἐν τῷ παρόντι. δεόμεθα δὲ καὶ πατέρων καὶ μητέρων, τῇ αὐτῇ ταύτῃ διανοίᾳ χρωμένους, τὸν ἐπίλοιπον βίον διάγειν, καὶ εἰδέναι ὅτι οὐ θρηνοῦντες οὐδὲ ὀλοφυρόμενοι ἡμᾶς, ἡμῖν μάλιστα χαριοῦνται· ἀλλ' εἴ τις ἐστὶ τοῖς τετελευτηκόσιν αἴσθησις τῶν ζώντων, οὕτως ἀχάριστοι εἶεν ἂν μάλιστα [ἑαυτούς τε κακοῦντες, καὶ βαρέως φέροντες τὰς ξυμφοράς· κούφως δὲ καὶ μετρίως, μάλιστ' ἂν] χαρίζοιντο. τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα, τελευτὴν ἤδη ἕξει, ἥπερ καλλίστη γίγνεται ἀνθρώποις. ὥστε πρέπει αὐτὰ μᾶλλον κοσμεῖν ἢ θρηνεῖν. γυναικῶν δὲ τῶν ἡμετέρων καὶ παίδων ἐπιμελούμενοι, καὶ ἐνταῦθα τὸν νοῦν τρέποντες, τῆς τε τύχης μάλιστ' ἂν εἶεν ἐν λήθῃ, καὶ ζῷεν κάλλιον καὶ ὀρθότερον, καὶ ἡμῖν προσφιλέστερον. ταῦτα δὴ ἱκανὰ τοῖς ἡμετέροις παρ' ἡμῶν ἀπαγγέλλειν. τῇ δὲ πόλει παρακελευόμεθα, ὅπως ἡμῖν καὶ πατέρων καὶ υἱῶν ἐπιμελήσονται, τοὺς μὲν παιδεύοντες κοσμίως, τοὺς δὲ γηροτροφοῦντες ἀξίως. νῦν δ' ἴσμεν, ὅτι καὶ ἐὰν μὴ ἡμεῖς παρακελευώμεθα, ἱκανῶς ἐπιμελήσεται. ταῦτ' οὖν ὦ γονεῖς καὶ παῖδες τῶν τελευτησάντων, ἐκεῖνοί τ' ἐπέσκηπτον ὑμῖν [ἀπαγγέλλειν, καὶ ἐγὼ, ὡς δύναμαι, προθυμότατα] ἀπαγγέλλω.

αὕτη δοκεῖ κάλλιστα ἔχειν Πλάτωνι ἡ λέξις ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ. ἔχει μέντοι τὰ πλείω καλῶς. οὐ γὰρ δοκεῖ ψεύδεσθαι, πλὴν ὅτι πολιτικόν γε τὸ σχῆμα αὐτῆς ἐστιν, οὐκ ἐναγώνιον.

Δημοσθενικῆς λέξεως πρὸς τὴν Πλατωνικὴν ἀντιπαρεξέτασις.

ἀντιπαρεξετάσωμεν οὖν ταύτῃ Δημοσθένους λαβόντες λέξιν ἐκ τοῦ κατὰ Κτησιφῶντος λόγου. ἔστι δ' ἡ παράκλησις Ἀθηναίων ἐπὶ τὸ καλὸν καὶ τὴν ἀρετὴν, ὥσπερ παρὰ τῷ Πλάτωνι, ἀλλ' ἐγκώμιον τῆς πόλεως ὅτι πάντα ἡγεῖται τἄλλα ἐλάττω τιμῆς δόξης, ἧς φέρουσι καλαὶ πράξεις, κἂν εἰ μή τις αὐτὰς μέλλῃ κατορθοῦν. ἔστι δ' ἡ λέξις ἥδε· Ἐπειδὴ δὲ πολὺς τοῖς

72 συμβεβηκόσιν ἔγκειται, βούλομαί τι καὶ παράδοξον εἰπεῖν· καί μοι, πρὸς Διὸς καὶ θεῶν, μηδεὶς τὴν ὑπερβολὴν θαυμάσῃ, ἀλλὰ μετ' εὐνοίας ἃ λέγω θεωρησάτω. εἰ γὰρ ἦν ἅπασι πρόδηλα τὰ μέλλοντα γενήσεσθαι, καὶ προῄδεσαν ἅπαντες, καὶ σὺ προὔλεγες, [Αἰσχίνη,] καὶ διεμαρτύρου, βοῶν καὶ κεκραγὼς, ὃς οὐδ' ἐφθέγξω· οὐδ' οὕτως ἀποστατέον τῇ πόλει τούτων ἦν, εἴπερ [ἢ] δόξης ἢ προγόνων ἢ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος εἶχε λόγον. νῦν μὲν γε ἀποτυχεῖν δοκεῖ τῶν πραγμάτων, ὃ πᾶσι κοινόν ἐστιν ἀνθρώποις, ὅταν τῷ θεῷ ταῦτα δοκῇ· τότε δ' ἀξιοῦσα προεστάναι τῶν Ἑλλήνων, εἶτα ἀποστᾶσα τούτου, Φιλίππῳ προδεδωκέναι πάντας ἂν ἔσχεν αἰτίαν. εἰ γὰρ ταῦτα προεῖτο ἀκονιτὶ περὶ ὧν οὐδένα κίνδυνον ὄντινοῦν οὐχ ὑπέμειναν οἱ πρόγονοι, τίς οὐχὶ κατέπτυσεν ἂν σοῦ; μὴ γὰρ τῆς πόλεώς γε, μηδ' ἐμοῦ. τίσι δ' ὀφθαλμοῖς, πρὸς Διὸς, ἑωρῶμεν ἂν τοὺς εἰς τὴν πόλιν ἀνθρώπους ἀφικνουμένους, εἰ τὰ μὲν πράγματα εἰς ὅπερ νυνὶ περιέστη, ἡγεμὼν δὲ καὶ κύριος ᾑρέθη Φίλιππος ἁπάντων· τὸν δ' ὑπὲρ τοῦ μὴ γενέσθαι ταῦτα ἀγῶνα, ἕτεροι [τινες] χωρὶς ἡμῶν ἦσαν πεποιημένοι· καὶ ταῦτα μηδεπώποτε τῆς πόλεως ἐν τοῖς πρόσθε χρόνοις ἀσφάλειαν ἄδοξον μᾶλλον, ἢ τὸν ὑπὲρ τῶν καλῶν κίνδυνον ᾑρημένης. τίς γὰρ οὐκ οἶδεν Ἑλλήνων, τίς δὲ βαρβάρων, ὅτι καὶ παρὰ [Θηβαίων καὶ παρὰ] τῶν ἔτι τούτων πρότερον ἰσχυρῶν γενομένων Λακεδαιμονίων, καὶ παρὰ τοῦ Περσῶν βασιλέως, μετὰ πολλῆς χάριτος τοῦτ' ἂν ἀσμένως ἐδόθη τῇ πόλει, ὅ τι βούλεται λαβούσῃ, καὶ τὰ ἑαυτῆς ἐχούσῃ, τὸ κελευόμενον ποιεῖν, καὶ ἐᾶν ἕτερον τῶν Ἑλλήνων προεστάναι; ἀλλ' οὐκ ἦν, ὡς ἔοικε, ταῦτα τοῖς [τότε] Ἀθηναίοις πάτρια, οὐδ' ἀνεκτὰ, οὐδ' ἔμφυτα· οὐδ' ἐδυνήθη πώποτε τὴν πόλιν οὐδεὶς ἐκ παντὸς τοῦ χρόνου πεῖσαι τοῖς ἰσχύουσι μὲν, μὴ δίκαια δὲ πράττουσι, προσθεμένην, ἀσφαλῶς δουλεύειν· ἀλλ' ἀγωνιζομένη περὶ πρωτείων

καὶ

καὶ [ὑπὲρ] τιμῆς καὶ δόξης, κινδυνεύουσα πάντα τὸν αἰῶνα διετέλεσε. καὶ ταῦθ᾽ οὕτως σεμνὰ [καὶ καλὰ] καὶ προσήκοντα τοῖς ὑμετέροις ἤθεσιν ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε εἶναι, ὥστε καὶ τῶν προγόνων τοὺς ταῦτα πράξαντας μάλιστα ἐπαινεῖτε. εἰκότως. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιτο τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τῆς ἀρετῆς; οἳ καὶ τὴν χώραν καὶ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν ὑπέμειναν, εἰς τὰς τριήρεις ἐμβάντες, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸ κελευόμενον ποιῆσαι· τὸν μὲν ταῦτα συμβουλεύσαντα Θεμιστοκλέα στρατηγὸν ἑλόμενοι, τὸν δ᾽ ὑπακούειν ἀποφηνάμενον τοῖς ἐπιταττομένοις Κυρσίλον καταλιθώσαντες, οὐ μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες αἱ ὑμέτεραι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἐζήτουν οἱ τότε Ἀθηναῖοι οὔτε ῥήτορα οὔτε στρατηγόν, δι᾽ ὅτου δουλεύσουσιν εὐτυχῶς· ἀλλ᾽ οὐδὲ ζῆν ἠξίουν εἰ μὴ μετ᾽ ἐλευθερίας [αὐτοῖς] ἐξέσται τοῦτο ποιεῖν. ἡγεῖτο γὰρ αὐτῶν ἕκαστος, οὐχὶ τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ μόνον γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ πατρίδι. διαφέρει δὲ τί; ὅτι ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον γεγενῆσθαι νομίζων, τὸν τῆς εἱμαρμένης καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον περιμένει· ὁ δὲ καὶ τῇ πατρίδι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ταύτην ἐπιδεῖν δουλεύουσαν, ἀποθνῄσκειν ἐθελήσει, καὶ φοβερωτέρας ἡγήσεται [τοῦ θανάτου] τὰς ὕβρεις καὶ τὰς ἀτιμίας, ἃς ἐν δουλευούσῃ τῇ πόλει φέρειν ἀνάγκη. εἰ μὲν τοίνυν τοῦτ᾽ ἐπεχείρησα [νῦν] λέγειν ὡς ἐγὼ προήγαγον ὑμᾶς ἄξια τῶν προγόνων φρονεῖν, τίς οὐκ ἂν εἰκότως ἐπετίμησέ μοι; νῦν [δ᾽] ἐγὼ μὲν ὑμετέρας τὰς τοιαύτας προαιρέσεις ἀποφαίνω, καὶ δείκνυμι ὅτι καὶ πρὸ ἐμοῦ τοῦτ᾽ εἶχε τὸ φρόνημα ἡ πόλις· τῆς μέντοι διακονίας τῆς ἐφ᾽ ἑκάστοις τῶν πεπραγμένων, καὶ ἐμαυτῷ μετεῖναι φημί. οὗτος δὲ [ὁ] τῶν ὅλων κατηγορῶν, καὶ κελεύων ὑμᾶς ἐμοὶ πικρῶς ἔχειν, ὡς φόβων καὶ κινδύνων αἰτίῳ τῇ πόλει [γεγενημένῳ,] τῆς μὲν εἰς τὸ παρὸν τιμῆς ἐμὲ ἀποστερῆσαι γλίχεται, τὰ δ᾽ εἰς ἅπαντα τὸν [λοιπὸν] χρόνον ἐγκώμια ὑμῶν ἀφαιρεῖται. εἰ γὰρ ὡς οὐ τὰ βέλτιστα ἐμοῦ πολιτευσαμένου [τουδὶ] καταψηφιεῖσθε, διημαρτηκέναι δόξετε, οὐ τῇ τῆς τύχης ἀγνωμοσύνῃ τὰ συμβάντα παθεῖν. ἀλλ᾽ οὐκ ἔστιν ὅπως ἡμάρτετε ἄνδρες Ἀθηναῖοι, 73
[οὐ] τὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας κίνδυνον ἀράμενοι· οὐ μὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι προκινδυνεύσαντας τῶν προγόνων, καὶ τοὺς ἐν Πλαταιαῖς παραταξαμένους, καὶ τοὺς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχήσαντας, καὶ τοὺς ἐπ᾽ Ἀρτεμισίῳ, καὶ πολλοὺς ἑτέρους τοὺς ἐν τοῖς δημοσίοις μνήμασι κειμένους ἀγαθοὺς ἄνδρας· οὓς ἅπαντας ὁμοίως ἡ πόλις τῆς αὐτῆς ἀξιώσασα τιμῆς, ἔθαψεν, Αἰσχίνη, οὐχὶ τοὺς κρατήσαντας αὐτῶν, οὐδὲ τοὺς κατορθώσαντας μόνους· δικαίως· ὃ μὲν γὰρ ἦν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔργον, ἅπασι πέπρακται· τῇ τύχῃ δέ, ἣν ὁ δαίμων ἔνειμεν ἑκάστοις, ταύτῃ κέχρηνται. Οὐδεὶς ἐστὶν ὃς οὐχ ὁμολογήσειεν, εἰ μόνον ἔχοι μετρίαν αἴσθησιν περὶ λόγους, καὶ μήτε βάσκανος ᾖ, μήτε δύσερις τις, οὕτω διαφέρειν τὴν ἀρτίως προδιεξιοῦσαν λέξιν τῆς προτέρας, ὅσῳ διαλλάττει πολεμιστήρια μὲν ὅπλα πομπευτηρίων, ἀληθιναὶ δὲ ὄψεις εἰδώλων, ἐν ἡλίῳ δὲ καὶ πόνοις τεθραμμένα σώματα τῶν σκιὰς καὶ ῥᾳστώνας διωκόντων. ἡ μὲν γάρ, οὐδὲν ἔξω τῆς εὐμορφίας ἐπιτηδεύει, καὶ παρὰ τοῦτ᾽ ἔστιν αὐτῆς τὸ καλὸν ἐν ἀληθεύσιν· ἡ δέ, οὐδὲν ὅ τι οὐκ ἐπὶ τὸ χρήσιμον καὶ ἀληθινὸν ἄγει. καί μοι δοκεῖ τις οὐκ ἂν ἁμαρτεῖν τὴν μὲν Πλάτωνος λέξιν εἰκάσας ἀνθηρῷ χωρίῳ καταγωγὰς ἡδείας ἔχοντι καὶ τέρψεις ἐφημέρους, τὴν δὲ Δημοσθένους διάλεκτον εὐκάρπῳ καὶ παμφόρῳ γῇ, καὶ οὔτε τῶν ἀναγκαίων εἰς βίον, οὔτε τῶν περιττῶν εἰς τέρψιν ἀποδυιζούσῃ. Δυνάμενος δ᾽ ἄν, εἰ βουλοίμην, καὶ τὰ κατὰ μέρος ἑκατέρας κατορθώματα ἐξετάζειν, καὶ δεικνύειν ὅσῳ κρείττων ἐστὶν ἡ Δημοσθένους λέξις τῆς Πλατωνικῆς, οὐ μόνον κατὰ τὸ ἀληθινὸν καὶ πρὸς ἀγῶνας ἐπιτήδειον· τοῦτο μὲν γάρ, ὡς προειδότας ὁμοίως ἅπαντας, οὐδὲ λόγου δεῖν οἶμαι· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ τροπικόν, περὶ ὃ μάλιστα δεινὸς ὁ Πλάτων δοκεῖ εἶναι. καὶ πολλὰς ἔχων ἀφορμὰς λόγων, ταύτην μὲν εἰς ἕτερον καιρὸν ἀναβάλλομαι τὴν θεωρίαν, εἴπερ παρέσται μοι χρόνος· ἰδίαν γὰρ οὐκ ὀκνήσω περὶ αὐτῆς ἐξενέγκαι πραγματείαν· νυνὶ δέ, ὅσα ἐν τῷ παρόντι ἥρμοττεν, εἴρηται. ἐπειδὴ δὲ παρελθεῖν ἡμῖν οὐκ ἐδόκει Πλάτωνα, ᾧ τὰ πρωτεῖα τινὲς ἀπονέμουσι, κατατεῖναι δὲ τὸν χρόνον περὶ μίαν ταύτην θεωρίαν, ἐπιλελησμένον τῆς ὑποθέσεως, ἣν, τῇδέ μοι περιγεγράφθω. Βούλομαι δὲ δὴ καὶ συλλογίσασθαι τὰ εἰρημένα ἐξ ἀρχῆς, καὶ δεῖξαι πάνθ᾽ ὅσα ὑπεσχόμην ἀρχόμενος τῆς θεωρίας τοῦ λεκτικοῦ τόπου, πεποιηκότα ἑ-

ἀνακεφαλαίωσις.

μαυτόν. ἡ πρόθεσις ἦν μοι καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο, τῇ κρατίστῃ λέξει καὶ πρὸς ἅπασαν ἀνθρώπου φύσιν ἡρμοσμένῃ, μετὰ τοῦτο τὸν Δημοσθένην κεχρημένον ἐπιδεῖξαι, καὶ τοῦτό γε συνάγειν ἐπὶ ῥώμην, οὐκ ἐξ αὐτῆς ἐκείνης μόνης τὰς πίστεις διδούς· ᾔδειν γὰρ ὅτι οὐδὲν αὐταρκές ἐστιν ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρούμενον οἷόν ἐστιν ὀφθῆναι καὶ καθαρῶς· ἀλλ' ἀντιπαρατιθεὶς αὐτῇ τὰς τῶν ἄλλων ῥητόρων τε καὶ φιλοσόφων λέξεις τὰς κράτιστα δοκούσας ἔχειν, καὶ τῇ δι' ἀλλήλων βασάνῳ φανερὰν ποιῶν τὴν ἀμείνω· ἵνα τὴν φυσικὴν ὁδὸν ὁ λόγος μοι λάβῃ, τοὺς χαρακτῆρας τῶν διαλέκτων τοὺς ἀξιολογωτάτους κατηριθμησάμην, καὶ τοὺς πρώτους οἵτινες ἐν αὐτοῖς ἄνδρας ἐπῆλθον ἔπειτα, δείξας ἀτελεῖς ἅπαντας ἐκείνους, καὶ καθ' ὃ μάλιστα ἀδέκαστον ὑπελάμβανον τοῦ τέλους ἐκλογισάμενος διὰ βραχέων, ἦλθον ἐπὶ τὸν Δημοσθένην. τοῦτον δὲ ἑνὸς μὲν οὐδενὸς ἀποφηνάμενος οὔτε χαρακτῆρος οὔτ' ἀνδρὸς ζηλωτὴν γενέσθαι, ἐξ ἁπάντων δὲ τὰ κράτιστα ἐκλεξάμενον, κοινὴν καὶ φιλάνθρωπον τὴν ἑρμηνείαν κατεσκευακέναι, κατὰ τοῦτο μάλιστα διαφέρειν τῶν ἄλλων, πίστεις ὑπὲρ τούτου παρεχόμενος· διελόμενος μὲν τὴν λέξιν εἰς τρεῖς χαρακτῆρας τοὺς γενικωτάτους, τόν τε ἰσχνὸν, καὶ τὸν ὑψηλὸν, καὶ τὸν μεταξὺ τούτων· ἀποδεικνὺς δὲ αὐτὸν ἐν τοῖς τρισὶ γένεσι κατορθοῦντα τῶν ἄλλων μάλιστα, λέξεις τινὰς αὐτοῦ λαμβάνων, αἷς ἀντιπαρεξήταζον ἑτέρας ὁμοειδεῖς, λόγου μὲν ἀξίας, οὐ μὴν ἀνεπιλήπτους γε τελέως, οὐδ' ὥσπερ ἐκείνην πάσας τὰς ἀρετὰς ἐχούσας. καὶ γὰρ ἥ τε Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος καὶ τῶν θαυμασιωτάτων ἀνδρῶν μνήμη καὶ σύγκρισις, οὐκ ἔξω τοῦ
74 εἰκότος ἐγίγνετό μοι· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μέσου καὶ κρατίστου χαρακτῆρος οὗτοι ζηλωταὶ γενόμενοι, μεγίστης δόξης ἔτυχον· ἵνα δείξαιμι κἂν εἰ τῶν ἄλλων ἀμείνους εἰσὶ, Δημοσθένει γε οὐκ ἀξίους ὄντας ἁμιλλᾶσθαι περὶ τῶν ἀριστείων· ὀλίγα τούτοις ἔτι προσθεὶς περὶ τῆς λέξεως, ἐπὶ τὸ καταλειπόμενον τῆς θεωρίας μέρος μεταβήσομαι. ταῦτα δ' ἐστὶν ἃ τοῖς τρισὶ πλάσμασιν ἔφην ἰδίας ἀρετὰς συμβεβηκέναι τοῖς Δημοσθενικοῖς, μηνύματα χαρακτηριστικὰ καὶ ἀναίρετα· ὑπομνήσω δὲ πρῶτον μὲν ἃ τοῖς ἄλλοις πλάσμασιν ἔφην ἰδίας ἀρετὰς συμβεβηκέναι τοῖς Δημοσθένους ἢ Λυσίου· ἵν' εὐσύνοπτος μᾶλλον γένηταί μοι ὁ λόγος. δοκεῖ δή μοι τῶν μὲν ὑψηλῇ καὶ περιττῇ καὶ ἐξηλλαγμένῃ λέξει κεχρημένων, κατὰ τὸ σαφέστερον καὶ κοινότερον τῇ ἑρμηνείᾳ κεχρῆσθαι, προὔχειν ὁ Δημοσθένης. τούτων γὰρ ἐν πάσῃ κατασκευῇ στοχάζεται μέγεθος ἐχούσῃ, καὶ ταύταις κέχρηται χαρακτηρικωτάταις ἀρεταῖς ἐπὶ τὸ ὑψηλῆς καὶ ξενοπρεποῦς ὀνομασίας, ὥς γε μάλιστα· τῶν δὲ τὴν λιτὴν καὶ ἰσχνὴν καὶ ἀπέριττον ἐπιτηδευόντων φράσιν, τῷ τόνῳ τῆς λέξεως ἐδόκει μοι διαλλάττειν καὶ τῷ βάρει, καὶ τῇ στρυφνότητι καὶ τῷ πικραίνειν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ταῦτα γάρ ἐστιν ἐκείνου χαρακτηρικὰ τοῦ πλάσματος παρ' αὐτῷ, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. τῶν δὲ τὴν μέσην διάλεκτον ἠσκηκότων, ἣν δὴ κρατίστην ἀποφαίνομαι, κατὰ ταύτην διαφέρειν αὐτὸν ὑπελάμβανον, κατὰ τὴν ποικιλίαν, κατὰ τὴν συμμετρίαν, κατὰ τὴν εὐκαιρίαν· ἔτι πρὸς τούτοις κατὰ τὸ παθητικόν τε καὶ ἐναγώνιον καὶ δραστήριον, καὶ τελευταῖον τὸ πρέπον, ὃ τῶν ἄστρων ψαύει παρὰ Δημοσθένει.

Δημοσθένης περὶ τοὺς ἄλλους ὑπερβάλλων, ἔν τε τῷ ἁδρῷ, ἔν τε τῷ ἰσχνῷ, ἔν τε τῷ μέσῳ λέξεως εἴδει.

ταῦτα μὲν οὖν χωρὶς ἑκάστῳ τῶν τριῶν πλασμάτων παρακολουθεῖν ἔφην, καὶ ἐκ τούτων ἠξίουν τὴν Δημοσθένους δύναμιν πεφυκότα μὲν καὶ τοῖς ἄλλοις παρακολουθεῖν πλάσμασι, κρατίστην δὲ ὄψιν ἔχοντα καὶ ἐκπρεπεστάτην ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις. εἰ δέ τις ἀξιώσει συκοφαντεῖν τὴν διαίρεσιν, ἐπειδὴ τὰς κοινῇ παρακολουθούσας πᾶσι τοῖς πλάσμασιν ἀρετὰς τρίχα διανείμασα, τὸ ἴδιον ἑκάσταις ἀποδίδωσιν, ἐκεῖνα ἂν εἴποιμι πρὸς αὐτὸν, ὅτι καθ' ὃ μάλιστα χωρίον ἑκάστη τῶν ἀρετῶν ὄψιν ἡδίστην ἔχει καὶ χρῆσιν ὠφελιμωτάτην, κατὰ τοῦτο τάττειν αὐτὴν ἀξιῶ· ἐπεὶ καὶ τῆς σαφηνείας καὶ τῆς συντομίας καὶ τοῦ πιθανοῦ χωρίον ἀποφαίνουσιν οἱ τεχνογράφοι τὴν διήγησιν· ὡς οὐκ ἀλλαχοῦ οὐδαμοῦ δέον ἐξετάζεσθαι τὰς ἀρετὰς ταύτας. πάνυ γὰρ ἄτοπον ἄλλως· ἐν τῇ διηγήσει δὲ μάλιστα. Φέρε δὲ τούτων εἰρημένων ἡμῖν, λέγωμεν ἤδη καὶ τῶν ὀνομάτων ᾗ κέχρηται ὁ ἀνήρ. ὅτι μὲν οὖν περιττή τις ἐστὶν ἡ τῆς λέξεως τοῦ Δημοσθένους ἁρμονία, καὶ μακρῷ δή τινι διαλλάττουσα τὰς τῶν ἄλλων ῥητόρων, οὐκ ἐμὸς ὁ μῦθος. ἅπαντες γὰρ εὖ οἶδ' ὅτι ταύτην αὐτῷ τὴν ἀρετὴν μαρτυρήσαιεν, ὅσοι μὴ παντάπασι πολιτικῶν εἰσιν ἄπειροι λόγων· ὅπου γε καὶ οἱ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλι-

ἐν τῷ συνθέσει [illegible]

κίας

κίας ἀκμάσαντες ἐκείνῳ, θαυμάζοντες δὲ, δῆλοί εἰσιν αὐτὸν καλοῦντες ταύτης μάλιστα τῆς
εὐτεχνίας· καί τοι τινὲς οὐδ᾽ οἰκείως διακείμενοι πρὸς αὐτὸν, ὥστε κολακείας ἐξενέγκαι δόξαν·
ἀλλ᾽ ἔνιοί γε καὶ σφόδρα ἀπεχθεῖς, καὶ ἀδιαλλάκτους ἐπανῃρημένοι πολέμους· ὧν ἦν
Αἰσχίνης ὁ ῥήτωρ, ἀνὴρ λαμπροτάτῃ φύσει περὶ λόγους χρησάμενος· ὃς οὐ πολὺ ἂν ἀπέχειν
δοκεῖ τῶν ἄλλων ῥητόρων, καὶ μετὰ Δημοσθένην μηδενὸς δεύτερος ἀριθμεῖσθαι. οὗτος μὲν
δὴ τῆς ἄλλης δεινότητος, ἣ περὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐγένετο, κατὰ τὸ λεληθὸς ἔτι διακρίνεται καὶ
συκοφαντεῖ, πρᾶγμα ἐχθροῦ ποιῶν. καὶ γὰρ καινότητα ὀνομάτων, καὶ ἀηδίας καὶ περιεργίας,
καὶ τὸ σχέδιον δὴ τοῦτο καὶ πικρὸν, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα περιστείβεται αὐτοῦ, βασκαίνων μὲν, ὥσπερ ἔφην, καὶ ταῦτα· ὅμως δ᾽ οὖν ἀφορμάς γέ τινας τοῦ συκοφαντεῖν εὐλόγους λαμβάνων· περὶ δὲ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων οὐδὲν οὔτε μεῖζον ἢ καὶ γέλωτα φέρων. ἢ οὐχὶ τοῦτό πω θαυμάζειν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ μαρτυρεῖ πολλαχῇ τὴν ἀρετὴν τοῦ ῥήτορι καταδήλως ἐστὶ καὶ ζηλοῖ. φανερὸν δὲ τοῦτο γένοιτ᾽ ἂν ἐξ ὧν αὐτὸς εἴρηκεν, τότε μὲν οὑτωσί πως γράφων, Ὅταν δὲ ἄνθρωπος ἐξ ὀνομάτων συγκείμενος, καὶ τούτων πικρῶν καὶ περι-
έργων. ἐν γὰρ δὴ τούτοις αὐτὴν ἐκλογὴν ἐπαινεῖ τῶν ὀνομάτων αὐτοῦ, νὴ Δία. τίς γὰρ ἂν 75
γένοιτο πικρᾶς καὶ περιέργου ζῆλος ὀνομασίας ἐν ἀηδίᾳ; ἑτέρῳ δὲ λόγῳ οὑτωσί πως λέγων· Ὡς ὑμᾶς ὀρρωδῶ καὶ κακῶς πάσχοντας, τὴν σύνθεσιν τῶν Δημοσθένους ὀνομάτων ἀγαπήσαντας. καὶ γὰρ ἐνταῦθα πάλιν οὐ δέδοικε μὴ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ τῶν ὀνομάτων ἀγαπήσωσιν Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ μὴ λάθωσιν ὑπὸ τῆς συνθέσεως γοητευθέντες· ὥστε καὶ τῶν φανερῶν αὐτὸν ἀδικημάτων ἀφεῖναι διὰ τὰς σειρῆνας τὰς ἐπὶ τῆς ἁρμονίας. ἐκ δὲ τούτων οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν ὅτι δεινότητα μὲν αὐτοῦ ὅσην οὐχ ἑτέρου μαρτυρεῖ, καὶ ταῖς σειρῆσιν ἀπεικάζων αὐτοῦ τὴν μουσικὴν, ἀγάμενος δὲ οὐ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὀνομάτων αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς συνθέσεως, ἀναμφιλόγως αὐτῷ ταύτην παρακεχώρηκε τὴν ἀρετήν.

Τοῦτο μὲν οὖν τὸ μέρος, ὡς οὐ πολλοῦ λόγου δεόμενον, λέγω δὴ τὸ περὶ τὸν εἶναι συνθέτην ὀνομάτων τὸν Δημοσθένην, μαρτυρίαις τε ἀξιοχρέοις καὶ τῷ μηδένα τἀναντία ἔχειν εἰπεῖν βεβαιούμενον, ἐάσω. τίς δὲ ὁ τῆς ἁρμονίας αὐτοῦ χαρακτὴρ, καὶ ἀπὸ ποίας γέγονεν ἐπιτηδεύσεως τοιοῦτος, καὶ πῶς ἄν τις αὐτὸν διαγνοίη παρεξετάζων ἑτέροις, ταῦτα πειράσομαι λέγειν, ἐκεῖνα προειπών· Πολλή τις ἐγένετο ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἐπιθυμία καὶ πρόνοια τοῦ καλῶς ἁρμόττειν τὰ ὀνόματα, ἔν τε μέτροις, καὶ δίχα μέτρων· καὶ πάντες οἱ σπουδαίας ἐβουλήθησαν ἐξενεγκεῖν γραφὰς, οὐ μόνον ἐζήτησαν ὀνομάσαι τὰ νοήματα καλῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ εὐσχήμονι συνθέσει περιλαβεῖν. πλὴν οὐ τὴν αὐτήν γε πάντες ἐπετήδευσαν ἁρμονίαν. ὥστε οὐδὲ κατὰ τὰς αὐτὰς ἦλθον ἅπαντες ὁδούς. τούτου δ᾽ αἰτίας οἴομαι γενέσθαι πολλάς. πρώτην μὲν, τὴν ἑκάστου φύσιν, ἣ ἄλλοι πρὸς ἄλλα πεφύκαμεν εὖ. δευτέραν δὲ, τὴν ἐκ λόγου καὶ προαιρέσεως ἐμφυομένην δόξαν, δι᾽ ἣν τὰ μὲν ἀσπαζόμεθα, τοῖς δ᾽ ἀπεχθόμεθα. τρίτην δὲ, τὴν ἐκ συνηθείας χρονίας κατασκευαζομένην ὑπόληψιν, ὡς σπουδῆς ἀξίων ὧν ἂν τοὺς ἐθισμοὺς λάβωμεν. τετάρτην ἐπὶ τὴν προεσοῦσαι φιλοτιμούμενοι τυγχάνομεν ὅποι αὐτὰ ἂν ἐκεῖνοι ζηλῶσιν, ἀναφοράν τε καὶ μίμησιν. ἔχοι δ᾽ ἄν τις καὶ ἄλλα λέγειν. ἀλλ᾽ ἐγὼ τὰ φανερώτατα εἰπὼν, ἐῶ τὰ λοιπά, ὅθεν οἱ μὲν, τὴν αὐθαδῆ καὶ βαρεῖαν καὶ αὐστηρὰν καὶ φιλάρχαιον καὶ σεμνὴν καὶ φεύγουσαν ἅπαν τὸ κομψὸν, ἐπιτηδεύουσιν ἁρμονίαν· οἱ δὲ, τὴν γλαφυρὰν καὶ λιγυρὰν καὶ θεατρικὴν, καὶ πολὺ τὸ κομψὸν καὶ μάλα ἐπιφαίνουσαν, ἣ πανηγυρίς τε καλοῦνται, καὶ ὁ συμφορητὸς ὄχλος· οἱ δὲ, συνθέντες ἀφ᾽ ἑκατέρας χρησιμωτάτην, μικτὴν καὶ μέσην ἐζήλωσαν ἀγωγήν. τρεῖς γὰρ δὴ συνθέσεως σπουδαίας χαρακτῆρες οὗτοι οἱ γενικώτατοι· οἱ δ᾽ ἄλλοι, παρά τε τούτους τε καὶ ἀπὸ τούτων εἰσὶ κατεσκευασμένοι, πολλοὶ σφόδρα ὄντες, ἐπιτάσει τε καὶ ἀνέσει διαφέροντες ἀλλήλων. εἰλικρινὴς μὲν οὖν ἁρμονία, καὶ ἀκραιφνὴς χαρακτὴρ κατὰ πάντα, οὐκ ἂν εὑρεθείη παρ᾽ οὐδενὶ, οὔτε ἐμμέτρων οὔτε πεζῶν ποιητῇ λόγων, οὐδὲ γὰρ μαρτύρια τοιαῦτα παρ᾽ οὐδενὸς ἀπαιτεῖν. ὅπου γὰρ οὐδὲ τῶν στοιχείων τῶν πρώτων, ἐξ ὧν ἡ τοῦ παντὸς σύνεστι φύσις, γῆς τε καὶ ὕδατος, καὶ ἀέρος καὶ πυρὸς, οὐδὲν εἰλικρινές ἐστιν, ἀλλὰ πάντα μετέχει πάντων, ὀνομάζεται δ᾽ ἕκαστον αὐτῶν κατὰ τὸ πλεονάζον· τί θαυμαστὸν εἰ αἱ τῆς λέξεως ἁρμονίαι, τρεῖς οὖσαι τὸν ἀριθμὸν,

συνθέσεως χαρακτῆρες τρεῖς οἱ γνωριμώτατοι.

οὐκ ἐχούσας εἰλικρινῆ τὴν φύσιν οὐδ' ἀνεπίμικτον, ἀλλ' ἐκ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συμβεβηκότων αὐταῖς ὀνόματός τε ἠξίωνται καὶ χαρακτῆρος ἰδίου· ὥσθ' ὅταν παρέχωμαι δείγματα ἑκάστης, καὶ μαρτύρια φέρω, λέξεις τινὰς παρατιθεὶς τῶν χρησαμένων αὐταῖς ποιητῶν τε καὶ συγγραφέων, μηδεὶς συκοφαντείτω τὰς ἐπιπλοκὰς καὶ τὰς κατὰ μόρια ποιότητας αὐτῶν· ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεονάζον ἕκαστον τῶν παραλαμβανόντων σκοπείτω, τεκμαιρόμενος εἰ πολλαχῆ τοιοῦτόν ἐστι τὸ

αὐστηρᾶς ἁρμονίας χαρακτήρ.

δεικνύμενον, οὐκ εἰ ἁπανταχῆ. Τὸ μὲν οὖν αὐστηρᾶς καὶ φιλαρχαίου καὶ μὴ τὸ κομψὸν, ἀλλὰ τὸ σεμνὸν ἐπιτηδευούσης ἁρμονίας, τοιόσδε ὁ χαρακτήρ· ὀνόμασι χρῆσθαι φιλεῖ μεγάλοις καὶ

76 μακροσυλλάβοις, καὶ τὰς ἕδρας αὐτῶν εἶναι πλουσίως πάνυ βεβηκυίας, χρόνων δὲ ἀξιολόγων ἐμπεριλήψεσι διείργεσθαι θάτερα ἀπὸ τῶν ἑτέρων. τοῦτο τὸ σχῆμα τῆς ἁρμονίας ποιοῦσιν αἱ τῶν φωνηέντων γραμμάτων παραθέσεις, ὅταν ἥ τε προηγουμένη λέξις εἰς ἓν τούτων λήγῃ, καὶ ἡ συνάπτουσα ταύτῃ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τούτων τινὸς λαμβάνῃ. ἀναγκαῖον γάρ ἐστι χρόνον τινὰ μέσον ἀμφοῖν ἀξιόλογον ἀπολαμβάνεσθαι. καὶ μηδεὶς εἴπῃ, Τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἢ πῶς ἄν τις γένοιτο χρόνος, ὃς μεταθήσει ὀνόματα ἀπ' ἀλλήλων διεστάναι κατὰ τὰς τῶν φωνηέντων συμβολάς; δείκνυται γὰρ ὑπό τε μουσικῶν καὶ μετρικῶν ὁ διὰ μέσου τῶν φωνηέντων χρόνος, ἑτέρων παρεμβολῇ γραμμάτων ἡμιφώνων ἀναπληροῦσθαι δυνάμενος. τοῦτο δ' οὐκ ἂν ἐγένετο μὴ σιωπῆς τινος ἀξιολόγου διειργούσης τὰ φωνήεντα ἀπ' ἀλλήλων. πρῶτον μὲν δὴ τοῦτο τῆς ἁρμονίας ταύτης ἐστὶν ἰδίωμα, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἕτερον δὲ, τὸ τοιοῦτον· ἀνακοπὰς καὶ ἀντιστηριγμοὺς λαμβάνειν καὶ τραχύτητα ἐν ταῖς συμπλοκαῖς τῶν ὀνομάτων, ἐπιστήσας τὴν ἀκοὴν, ἢ τύχῃ βούλεται. ἐνταῦθα πάλιν ἡ τῶν ἀφώνων τε καὶ ἡμιφώνων γραμμάτων δύναμις αἰτία, ὁπόταν τὰ λήγοντα τῶν ἡγουμένων μορίων ᾖ γράμματα τοῖς ἡγουμένοις, ὡς μηδὲν τῶν ἐπιφερομένων μήτε συναλείφεσθαι μήτε συγχεῖσθαι φύσιν ἔχῃ. πολὺ γὰρ δὴ τὸ ἀντίτυπον ἐν ταῖς τούτων συμβολαῖς γίνεται, ὥσπερ γε καὶ ἐν αὐτοῖς ὀνόμασιν, ὅταν ἐκ τῶν τραχυνόντων τὴν φωνὴν γραμμάτων αἱ καλούμεναι συλλαβαὶ συντεθῶσι. πολλῆς δέ τινος ἐνταῦθα δεῖ τῆς τεχνήσεως, ἵνα μὴ κακόφωνον μηδὲ ἀηδὲς, μηδὲ δῆλόν τινα ὄχλησιν ἐνδεικνύμεναι ταῖς ἀκοαῖς λάθωσιν αἱ τοιαῦται συζυγίαι, ἀλλ' ἐπανθῇ τις αὐταῖς χνοῦς ἀρχαιοπινὴς καὶ χάρις ἀβίαστος. ἀρκεῖ γὰρ, ὡς ἐν εἰδόσι λέγοντας, ὅτι φύσιν ἔχει μηδὲν τῶν σπουδαίων ῥημάτων ἄμοιρον ὥρας εἶναι καὶ χάριτος ἰδίας, τοσοῦτον μόνον εἰπεῖν. ἐν μὲν δὴ τοῖς ἐλαχίστοις τε καὶ στοιχειώδεσι μορίοις τῆς λέξεως ταῦτα χαρακτηρικὰ τῆς πρώτης ἐστὶν ἁρμονίας· ἐν δὲ τοῖς καλουμένοις κώλοις, ἃ συντίθεται μὲν ἐκ τῶν ὀνομάτων, συμπληροῖ δὲ τὰς περιόδους, οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ῥυθμοὺς τοὺς καταμετροῦντας αὐτὰ, μὴ ταπεινοὺς μηδὲ μαλθακοὺς μηδ' ἀγεννεῖς εἶναι, ὑψηλοὺς δὲ καὶ ἀνδρώδεις καὶ μεγαλοπρεπεῖς. οὐ γὰρ δὴ φαῦλόν τι πρᾶγμα ῥυθμὸς ἐν λόγοις, οὐδὲ προσθήκης τινὸς μοῖραν ἔχον οὐκ ἀναγκαίας· ἀλλ' εἰ δεῖ τἀληθὲς, ὡς ἐμὴ δόξα, εἰπεῖν, ἁπάντων κυριώτατον τῶν γοητεύειν δυναμένων, κηλεῖν τὰς ἀκοάς. πρὸς δὲ τοῖς ῥυθμοῖς καὶ τοὺς σχηματισμοὺς τῶν ἐννοιῶν γενναίους εἶναι καὶ ἀξιωματικοὺς, οὐ μόνον τοὺς κατὰ τὰς νοήσεις, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν λέξιν συνισταμένους. ἐξαριθμεῖσθαι δὲ νῦν ὅσα γένη σχηματισμῶν ἐστι, τῶν τε κατωνομασμένων καὶ τῶν ἀκατονομάστων, καὶ τίσιν αὐτῶν ἡ τοιαύτη μάλιστα πέφυκεν ἁρμονία χαίρειν, οὐκ ἔχω καιρόν· ἐπεὶ τῆς ἁρμονίας ταύτης οἰκεῖόν ἐστι καὶ τὸ τὰς περιόδους αὐτουργούς τινας εἶναι καὶ ἀφελεῖς, καὶ μήτε συναρπαζούσας ἑαυταῖς τὸν νοῦν, μήτε συμμετρουμένας τῷ πνεύματι τοῦ λέγοντος, μηδέ γε παραπληρώμασι τῶν ὀνομάτων οὐκ ἀναγκαίοις, ὡς πρὸς τὴν ὑποκειμένην διάνοιαν, χρωμένας, μηδ' εἰς θεατρικούς τινας καὶ γλαφυροὺς καταληγούσας ῥυθμούς. καθόλου δέ γε οὐδ' ἀσπάζεται τὸ ἐμπερίοδον ἥδε ἡ σύνθεσις ὡς τὰ πολλά· ἀποιήτως δέ πως καὶ ἀφελῶς, καὶ τὰ πλείω κομματικῶς κατεσκευάσθαι βούλεται, παράδειγμα ποιουμένη τὴν ἀκατάσκευον φύσιν. εἰ δέ ποτε ἀκολουθήσειεν τοῖς ἀνταποδιδομένοις κώλοις ἢ περιόδοις, ἢ βάσεσιν εὐρύθμοις, ὃ συμβαίνει ἐκ τῆς αὐτομάτου τύχης, οὐκ ἀπωθεῖται. καὶ ταῦτα δ' ἔτι τῆς ἀρχαίας καὶ αὐστηρᾶς ἁρμονίας ἐστὶ χαρακτηρικά· τὸ μήτε συνδέσμοις χρῆσθαι πολλοῖς, μήτ' ἄρθροις συνεχέσιν, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐλάττοσι· τὸ μὴ χρονίζειν ἐπὶ τῶν αὐτῶν

πτώσεων

τελειώσεως τὸν λόγον, ἀλλὰ θαμινὰ μεταπέμπειν τὸ τῆς ἀκολουθίας τῶν προεξενεχθέντων
ἀποστροφικῶς ἔχειν τὴν φράσιν, μηδὲ κατάλληλον τὸ περιττῶς καὶ ἰδίως καὶ μὴ κατὰ τὴν ὑπόλη-
ψιν ἢ βούλησιν τῶν πολλῶν συζεύγνυσθαι τὰ μόρια. καὶ παραδείγματα δὲ αὐτῆς ποιητῶν μὲν 77
καὶ μελοποιῶν ἥ τε Αἰσχύλου λέξις ὀλίγου δεῖν πᾶσα, καὶ ἡ Πινδάρου χωρὶς ὅτι μὴ τὰ παρθένεια, καὶ
εἴ τινα τούτοις ὅμοια· κἀν τούτοις εὐγένεια καὶ σεμνότης ἁρμονίας τῆς ἀρχαίας φυλάττουσα πῖ-
νον. συγγραφέων δὲ λαμπρότατός τε καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων κατορθῶν περὶ ταύτην τὴν ἰδέαν
Θουκυδίδης. εἰ δέ τῳ δοκεῖ μαρτυρίων ἔτι δεῖν τῷ λόγῳ, παρελθὼν τοὺς ποιητάς, ἐκ τῆς Θουκυ-
δίδου λέξεως ταυτί· Τούτου δὲ τοῦ πολέμου μῆκός τε μέγα προὔβη, παθήματά τε ξυνέβη
γενέσθαι [ἐν αὐτῷ] τῇ Ἑλλάδι [πολλά,] οἷα οὐχ ἕτερα ἐν ἴσῳ χρόνῳ. οὔτε γὰρ πόλεις τοσαίδε
ληφθεῖσαι ἠρημώθησαν, αἱ μὲν ὑπὸ βαρβάρων, αἱ δὲ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν ἀντιπολεμούντων·
εἰσὶ δὲ αἳ καὶ οἰκήτορας μετέβαλον ἁλισκόμεναι· οὔτε φυγαὶ τοσαίδε ἀνθρώπων, καὶ φόνος, ὁ μὲν,
κατ' αὐτὸν τὸν πόλεμον, ὁ δὲ, διὰ τὸ στασιάζειν. τά τε πρότερον ἀκοῇ μὲν λεγόμενα, ἔργῳ δὲ
σπανιώτερον βεβαιούμενα, οὐκ ἄπιστα κατέστη, σεισμῶν τε πέρι, οἳ ἐπὶ πλεῖστον ἅμα μέρος
γῆς καὶ ἰσχυρότατοι οἱ αὐτοὶ ἐπέσχον· ἡλίου τ' ἐκλείψεις αἳ πυκνότεραι παρὰ τὰ ἐκ τοῦ πρὶν
χρόνου μνημονευόμενα ξυνέβησαν· αὐχμοί τ' ἔστι παρ' οἷς μεγάλοι· καὶ ἀπ' αὐτῶν καὶ λιμοί·
καὶ οὐχ ἥκιστα καὶ ἡ βλάψασα καὶ μέρος τι φθείρασα, ἡ λοιμώδης νόσος. ἡ μὲν δὴ πρώτη
τῶν ἁρμονιῶν ἡ ἡρωικὴ καὶ αὐστηρὰ καὶ μεγαλόφρων καὶ τὸ ἀρχαιοπρεπὲς διώκουσα, τοιάδε τίς
ἐστι κατὰ τὸν χαρακτῆρα. ἡ δὲ μετὰ ταύτην γλαφυρὰ καὶ θεατρικὴ, καὶ τὸ κομψὸν αἱρουμένη γλαφυρᾶς ἁρμονίας χαρακτήρ
πρὸ τοῦ σεμνοῦ, τοιαύτη· ὀνομάτων ἀεὶ βούλεται λαμβάνειν τὰ λειότατα καὶ μαλακώτατα, τὴν
εὐφωνίαν θηρωμένη καὶ τὴν ἐμμέλειαν, ἐξ αὐτῶν δὲ τὸ ἡδύ· ἔπειτα οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀξιοῖ
ταῦτα τιθέναι, οὐδὲ ἀπερισκέπτως συναρμόττειν θάτερα τοῖς ἑτέροις, ἀλλὰ διακρίνουσα τὰ
ποῖα τοῖς ποίοις παρατιθέμενα μουσικωτάτους ποιεῖν δύναται τοὺς ἤχους· καὶ σκοποῦσα κατὰ
ποῖον σχῆμα ληφθέντα χαριεστέρας ἀποτελέσει τὰς συζυγίας, οὕτως συναρμόττειν ἕκαστα πει-
ρᾶται, πολλὴν σφόδρα ποιουμένη φροντίδα τοῦ συνεξέσθαι καὶ συναλεῖφθαι, καὶ προσπεπτεῖς
ἀπλύτων αὐτῶν εἶναι τὰς ἁρμονίας. καὶ διὰ τοῦτο φεύγει μὲν ἁπάσῃ σπουδῇ τὰς τῶν φωνηέντων
συμβολάς, ὡς τὴν λειότητα καὶ τὴν εὐέπειαν διασπώσας· φεύγει δὲ, ὅση δύναμις αὐτῇ, τὰς ἡμι-
φώνων τε καὶ ἀφώνων γραμμάτων τὰς συζυγίας, ὅσαι τραχύνουσι τοὺς ἤχους, καὶ ταράττειν δύ-
νανται τὰς ἀκοάς· ἐπεὶ γὰρ οὐκ ἐνδέχεται πάσας σημαινούσας σῶμα [ἢ] πρᾶγμα λέξιν ἐξ
εὐφώνων συγκεῖσθαι τὰς αὐτὰς καὶ κακῶς ἐνδέχεται). ὃ δὴ δίδωσιν ἡ φύσις, τοῦτο πειρᾶται λαμ-
βάνειν ταῖς συζυγίαις αὐταῖς, καὶ ποιεῖν ἡδίους καὶ μαλακωτέρας λέξεις ὑπομένει, πρὸς τὸν
ὑποκείμενον νοῦν οὔτ' ἀναγκαίας, οὔτ' ἴσως χρησίμας, δεσμοῦ δέ τινος ἢ κόλλης τάξιν τῆς περὶ
αὐτῶν καὶ μετὰ ταύτας κειμέναις ὀνομασίαις παρεξομένας· ἵνα μὴ συναπτόμεναι πρὸς ἀλ-
λήλας αἱ καταλήγουσαί τε εἰς τραχὺ γράμμα, καὶ αἱ τὴν ἀρχὴν ἀπό τινος τοιούτου λαμβά-
νουσαι, σπαδονισμοὺς τῶν ἤχων ποιῶσι καὶ ἀντιτυπίας, τῇ δὲ παρεμπιπτούσῃ λέξει προσαναπαυό-
μεναι, μαλακοὺς φαίνεσθαι ποιῶσι τοὺς ἤχους καὶ συνεχεῖς· τὸ γὰρ ὅλον ἐστὶν αὐτῆς βούλημα, καὶ
ἡ πολλὴ πραγματεία, περὶ τὸ συνεσπᾶσθαί τε καὶ συνυφάνθαι πάντα τὰ μόρια τῆς περιόδου,
μιᾶς λέξεως ἀποτελοῦντα φαντασίαν· καὶ ἔτι πρὸς τούτῳ περὶ τὸ πᾶσαν εἶναι τὴν λέξιν, ὥσπερ
ἐν ταῖς μουσικαῖς συμφωνίαις, ἡδεῖαν καὶ λιγυράν. τούτων δὲ τὸ μὲν, αἱ τῶν ἁρμονιῶν ἀκρίβειαι
ποιοῦσι, τὸ δὲ, αἱ τῶν γραμμάτων δυνάμεις οἰκείως ἐχόντων πρὸς ἄλληλα τῶν κατὰ τοὺς νόμους
συμπαθείαις ὑπὲρ ὧν ἑτέρας ἐπιστήμης θεωρία. ἐπιτρόχαλος δή τις γίνεται καὶ καταφερὴς ἡ ῥύ-
σις τῆς λέξεως, ὥσπερ κατὰ πρανοῦς φερόμενα χωρίου σώματα μηδενὸς αὐτὰ ἀνακρούοντος· καὶ δι-
αρρεῖ διὰ τῆς ἀκοῆς ἡδέως πως καὶ ἀπταίστως, οὐδὲν ἧττον ἢ τὰ δι' ᾠδῆς καὶ ὀργάνων μουσωθέν-
τα κρούματα καὶ μέλη. ἔπι τῆς συνθέσεως ταύτης ἐστὶ καὶ τὰ κῶλα δεινὰ ποιήμασιν ἐμ-
φερῆ, μεγαλόφωνα καὶ λεῖα, πολὺ τὸ κωτίλον ἔχοντα, κατά τινα φιλότητα φυσικὴν συζευ-
γνύμενα ἀλλήλοις· ἐξ ὧν ἡ περίοδος συνέστηκεν. οὐδὲν γὰρ ἔξω περιόδου συντίθη-
σιν ἐπὶ τῶν ῥυθμῶν. εἰς ἃς δὲ ἀποστέλλεται περιόδους, οὐ τοὺς ἀξιωματικοὺς βούλεται λαμ-
βάνειν, ἀλλὰ τοὺς χαριεστάτους. εὐκόρυφοι δὴ φαίνονται καὶ εὔγραμμοι διὰ τοῦτο, καὶ εἰς ἕδρας 78

ἀσφαλῆ τελευτῶσι· τῶν δὲ σχημάτων διώκει τὰ κινητικώτατα τῶν ὄχλων· καλλωπίζεται γὰρ καὶ τέθηλε τούτοις, ἃ ἄχρι τοῦ μὴ λυπῆσαι τὰς ἀκοὰς προβαίνει· ὡς εἰσὶν αἵ τε παρισώσεις καὶ παρομοιώσεις καὶ ἀντιθέσεις, καὶ τὰ παρωνομασμένα, τά τε ἀντιστρέφοντα, καὶ τὰ ἐπαναφερόμενα, καὶ ἄλλα πολλά. Τοιαῦτα τινά μοι καὶ ταύτης εἶναι φαίνεται χαρακτηριστικὰ τῆς ἁρμονίας. παραδείγματα δ᾽ αὐτῆς ποιοῦμαι ποιητῶν μὲν Ἡσίοδόν τε καὶ Σαπφὼ καὶ Ἀνακρέοντα· τῶν δὲ πεζῇ λέξει χρησαμένων, Ἰσοκράτην τε τὸν Ἀθηναῖον, καὶ τοὺς ἐκείνῳ πλησιάσαντας. εἴρηνται μὲν οὖν πρότερον ἤδη λέξεις τινὲς, ἐν αἷς τὸν ὅλον χαρακτῆρα αὐτοῦ τῆς λέξεως ὑπέγραφον· ἐξ ὧν καὶ τὰ περὶ τὴν σύνθεσιν, εἰ τοιαῦτά ἐστιν οἷα λέγομεν ἡμεῖς, οὐ χαλεπῶς ἄν τις ἴδοι. ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν διαρτᾷν τὰς ἀκολουθίας, τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐπὶ τὰ ἐν ἀρχαῖς ῥηθέντα παραδείγματα κελεύοντες ἀναστρέφειν, λαμβανέσθω κἀνταῦθα ἐκ τῶν πανηγυρικῶν αὐτοῦ λόγων λέξις οὐ πολλὴν διατριβὴν παρέξουσα τοῖς ἀναγνωσομένοις, ἐν ᾗ διεξέρχεται τὰ πραχθέντα Ἀθηναίοις περὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. ἔστι δὲ ἥδε· Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷοί τε ἦσαν πρὸς ἀμφοτέρας ἅμα παρατάξασθαι τὰς δυνάμεις, παραλαβόντες ἅπαντα τὸν ὄχλον, ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν ἐχομένην νῆσον ἐξέπλευσαν, ἵν᾽ ἐν μέρει καὶ μὴ πρὸς ἑκατέρας κινδυνεύωσι. καίτοι πῶς ἂν ἐκείνων ἄνδρες ἀμείνους ἢ μᾶλλον φιλέλληνες ὄντες ἐπιδειχθεῖεν, οἵτινες ἔτλησαν ἐπιδεῖν ὥστε μὴ τοῖς πολλοῖς αἴτιοι γενέσθαι τῆς δουλείας, ἐρήμην μὲν [τὴν] πόλιν γιγνομένην, τὴν δὲ χώραν πορθουμένην, ἱερὰ δὲ συλώμενα, καὶ νεὼς ἐμπιπραμένους, ἅπαντα δὲ τὸν πόλεμον περὶ [τὴν] πατρίδα τὴν αὐτῶν γιγνόμενον, καὶ μηδὲ ταῦτ᾽ ἀπέχρησεν αὐτοῖς, ἀλλὰ πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας τριήρεις μόνοι διαναυμαχεῖν οὐκ ἐμέλλησαν. οὐ μὴν εἰάθησαν [γε.] καταισχυνθέντες [τε] γὰρ Πελοποννήσιοι τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, καὶ νομίσαντες προδιαφθαρέντων μὲν τῶν ἡμετέρων, οὐδ᾽ αὐτοὶ σωθήσεσθαι, κατορθωσάντων δ᾽, εἰς ἀτιμίαν τὰς αὐτῶν πόλεις καταστήσειν, ἠναγκάσθησαν μετασχεῖν τῶν κινδύνων. καὶ τοὺς μὲν θορύβους τοὺς ἐν τῷ πράγματι γιγνομένους, καὶ τὰς κραυγὰς καὶ τὰς παρακελεύσεις, ἃ κοινὰ πάντων ἐστὶ τῶν ναυμαχούντων, οὐχ ὁρῶ τί δεῖ λέγοντα διατρίβειν· ἃ δ᾽ ἐστὶν ἴδια καὶ τῆς ἡγεμονίας ἄξια, καὶ τοῖς προειρημένοις ὁμολογούμενα, ταῦτα δ᾽ ἐμὸν ἔργον ἐστὶν εἰπεῖν. τοσοῦτον γὰρ ἡ πόλις ἡμῶν διέφερεν, ὅτε ἦν ἀκέραιος, ὥστε ἀνάστατος γενομένη, πλείους μὲν συνεβάλετο τριήρεις εἰς τὸν κίνδυνον τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἢ σύμπαντες οἱ [ναυμαχήσαντες. οὐδεὶς δὲ πρὸς ἡμᾶς οὕτως ἔχει δυσμενῶς, ὅστις οὐκ ἂν ὁμολογήσειε, διὰ μὲν τὴν] ναυμαχίαν ἡμᾶς τῷ πολέμῳ κρατῆσαι, ταύτην δὲ τὴν πόλιν αἰτίαν γενέσθαι. καίτοι μελλούσης στρατείας ἐπὶ τοὺς βαρβάρους ἔσεσθαι, τίνας χρὴ τὴν ἡγεμονίαν ἔχειν; οὐ τοὺς ἐν τῷ προτέρῳ πολέμῳ μάλιστα εὐδοκιμήσαντας, καὶ πολλάκις μὲν ἰδίᾳ προκινδυνεύσαντας, ἐν δὲ τοῖς κοινοῖς τῶν ἀγώνων, ἀριστείων ἀξιωθέντας; οὐ τοὺς τὴν αὐτῶν καταλιπόντας περὶ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας, καὶ τό γε παλαιὸν οἰκιστὰς πλείστων πόλεων γενομένους, καὶ πάλιν αὐτὰς ἐκ τῶν μεγίστων συμφορῶν διασώσαντας; πῶς δ᾽ οὐκ ἂν δεινὰ πάθοιμεν, εἰ τῶν κακῶν πλεῖστον μέρος μεταλαβόντες, ἔλαττον τῶν τιμῶν ἔχειν ἀξιωθείημεν, καὶ τότε προταχθέντες πρὸ τῶν ἄλλων, νῦν ἑτέροις ἀκολουθεῖν ἀναγκασθείημεν; Τῆς δὲ τρίτης ἁρμονίας, ἣν ἔφην μικτὸν ἐξ ἀμφοῖν εἶναι, τὰ χρησιμώτατα ἐκλεγομένης ἀφ᾽ ἑκατέρας, οὐδείς ἐστι χαρακτὴρ ἴδιος· ἀλλ᾽ ὡς ἂν οἱ μετιόντες αὐτὴν προαιρέσεως ἔχωσιν ἢ δυνάμεως, τὰ μὲν φυγεῖν, τὰ δὲ λαβεῖν, οὕτως κίρνανται, καθάπερ ἐν τῇ ζωγραφίᾳ τὰ μίγματα.

μέσης ἁρμονίας χαρακτήρ.

Ταύτης τῆς ἁρμονίας κράτιστος μὲν ἐγένετο κανὼν ὁ ποιητὴς Ὅμηρος, καὶ οὐκ ἄν τις εἴποι λέξιν ἄμεινον ἡρμοσμένην τῆς ἐκείνου πρὸς ἄμφω ταῦτα· λέγω δὲ τήν τε ἡδονὴν, καὶ τὸ σεμνόν. ἐζήλωσαν δὲ αὐτὸν ἐπῶν τε πολλοὶ ποιηταὶ καὶ μελῶν, ἔτι δὲ τραγῳδίας τε καὶ κωμῳδίας· συγγραφεῖς τε ἀρχαῖοι καὶ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες· ὧν ἁπάντων μεμνῆσθαι πολὺ ἂν ἔργον εἴη. ἀρκέσει δὲ τῶν ἐν λόγοις δυναστευσάντων, οὓς ἐγὼ κρατίστους εἶναι πείθομαι, δύο παραλαβέσθαι μόνους· συγγραφέων μὲν, Ἡρόδοτον, φιλοσόφων δὲ, Πλάτωνα· καὶ γὰρ ἀξίωμα καὶ
79 χάρις αὐτῶν ἐπιτρέχει ταῖς ἁρμονίαις. εἰ δὲ ὀρθῶς ἐγὼ καὶ εἰκότως ἔγνωκα περὶ αὐτῶν ἐξετάσας, τῷ βουλομένῳ σκοπεῖν ἐστιν. φέρε δὴ τίς οὐκ ἂν ὁμολογήσειε τῆς τε αὐστηρᾶς καὶ τῆς ἡδείας

ἁρμονίας μέσην εἶναι τήνδε τὴν λέξιν, καὶ τὰ κράτιστα εἰληφέναι παρ' ἑκατέρας, ἣ κέχρηται Ἡρόδοτος Ξέρξῃ περιθεὶς τὸν λόγον ὅτε ἐβουλεύετο περὶ τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας στρατείας· μεταχεκόμισται δ' εἰς τὴν Ἀτθίδα διάλεκτον ἡ λέξις· Ἄνδρες Πέρσαι, οὔτ' αὐτὸς κατηγήσομαι νόμον τόνδε ἐν ὑμῖν τιθείς, παραδεξάμενός τε αὐτῷ χρήσομαι. ὡς [γὰρ] ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν πρεσβυτέρων, οὐδένα χρόνον ἠρεμήσαμεν, ἐξ οὗ παρελάβομεν τὴν ἡγεμονίαν τήνδε παρὰ [τῶν] Μήδων, Κύρου καθελόντος Ἀστυάγην· ἀλλὰ θεός τε οὕτως ἄγει, καὶ αὐτοῖς ἡμῖν πολλὰ ἐπιοῦσι συμφέρεται ἐπὶ τὸ ἄμεινον. ἃ μὲν δὴ Κῦρός τε καὶ Καμβύσης, πατήρ τε ὁ ἐμὸς Δαρεῖος, κατειργάσαντο [καὶ προσεκτήσαντο] ἔθνη, ἐπισταμένοις οὐκ ἄν τις λέγοι. ἐγὼ δέ, ἐπεὶ παρέλαβον τὸν θρόνον, τούτου ἐφρόντιζον ὅπως μὴ λείψωμαι τῶν πρότερον γενομένων ἐν [τῇ] τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἐλάσσω προσκτήσωμαι δύναμιν Πέρσαις. φροντίζων δὲ εὑρίσκω ἅμα μὲν κῦδος ἡμῖν προσγινόμενον, χώραν τε ἧς νῦν κεκτήμεθα οὐκ ἐλάσσονα οὐδὲ φαυλοτέραν, παμφορωτέραν τε, ἅμα δὲ τιμωρίαν καὶ τίσιν γινομένην. διὰ δὴ ταῦτα νῦν ὑμᾶς ἐγὼ συνέλεξα, ἵνα ὃ διανοοῦμαι πράττειν, ὑποθῶ ὑμῖν. μέλλω ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον, ἐλαύνειν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι, ὅσα δὴ πεποιήκασι Πέρσας τε καὶ πατέρα τὸν ἐμόν. ὁρᾶτε μὲν δὴ καὶ [πατέρα τὸν ἐμὸν] Δαρεῖον προθυμούμενον στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους· ἀλλ' ὁ μὲν τετελεύτηκε, καὶ οὐκ ἐξεγένετ' αὐτῷ τιμωρήσασθαι· ἐγὼ δ' ὑπέρ τ' ἐκείνου καὶ τῶν ἄλλων Περσῶν οὐ πρότερον παύσομαι, πρὶν ἕλω τε καὶ πυρώσω τὰς Ἀθήνας· οἵ γε ἐμέ τε καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν ὑπῆρξαν ἄδικα ποιοῦντες. πρῶτα μὲν εἰς Σάρδεις ἐλθόντες ἅμα Ἀρισταγόρᾳ τῷ Μιλησίῳ, δούλῳ δὲ ἡμετέρῳ, ἐνέπρησαν τά τε ἄλση καὶ τὰ ἱερά. δεύτερα δέ, ὑμᾶς οἷα ἔδρασαν, εἰς τὴν γῆν τὴν σφετέραν ἀποβάντας, ὅτε Δᾶτίς τε καὶ Ἀρταφέρνης ἐστρατήγουν, ἐπίστασθέ που πάντες. τούτων μέντοι ἕνεκα ἀνώρμημαι ἐπ' αὐτοὺς στρατεύεσθαι. ἀγαθὰ δ' ἐν αὐτοῖς τοσάδε ἀνευρίσκω λογιζόμενος, εἰ τούτους τε καὶ τοὺς τούτοις πλησιοχώρους καταστρεψόμεθα, οἳ Πέλοπος τοῦ Φρυγὸς νέμονται χώραν, γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδείξομεν τῷ Διὸς αἰθέρι ὁμοροῦσαν οὖσαν. οὐ γὰρ δὴ χώραν γε οὐδεμίαν κατόψεται ὁ ἥλιος ὁμοροῦσαν τῇ ἡμετέρᾳ, ἀλλ' αὐτὰς ἁπάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώραν θήσω, διὰ πάσης διεξελθὼν τῆς Εὐρώπης. πυνθάνομαι γὰρ ὧδε ἔχειν· οὔτε τινὰ πόλιν ἀνθρώπων οὐδεμίαν οὔτε ἔθνος ἀνθρώπων οὐδὲν ὑπολείπεσθαι ἡμῖν, ὃ οἷόν τε ἔσται ἐλθεῖν εἰς μάχην, τούτων ὧν ἔλεξα ὑπεξῃρημένων. οὕτως οἵ τε ἡμῖν αἴτιοι ἕξουσι δούλιον ζυγόν, οἵ τε Ἀθηναῖοι. ὑμεῖς δ' ἄν μοι τάδε ποιοῦντες χαρίζεσθε, ἐπειδὰν ὑμῖν σημήνω τὸν χρόνον εἰς ὃν ἥκειν δεῖ, προθύμως ὑμᾶς ἅπαντας δεῖ παρεῖναι. ὃς δ' ἂν ἔλθοι ἔχων κατεσκευασμένον στρατὸν κάλλιστα, δώσω αὐτῷ δωρεὰς ἤδη τιμιωτάτην ἣ νομίζεται ἐν ἡμετέρᾳ. ποιητέα μὲν δὴ ταῦτ' ἐστὶν οὕτω. ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλεύειν ὑμῖν δοκῶ, τίθημι τὸ πρᾶγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμῶν τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι. Ἐβουλόμην ἔτι πλείω παρατίθεσθαι παραδείγματα τῆς τοῦ συγγραφέως ἀγωγῆς· ἰσχυροτέρα γὰρ ἡ πίστις οὕτως ἂν ἐγένετο. νῦν δὲ διείργομαι, σπεύδων ἐπὶ τὰ ὑποκείμενα, καὶ ἅμα δόξαν ὑφορώμενος ἀχρειίας. συγγνώσεται δέ μοι καὶ Πλάτων ὁ θαυμάσιος εἰ μὴ παραθήσομαι κἀκείνου λέξεις. ἡ γὰρ ὑπόμνησις ὡς ἐν εἰδόσι. καὶ ταῦτα δὲ δὴ βουλόμενος τάς τε διαφορὰς τῶν ἁρμονιῶν, καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν, καὶ τοὺς προϊδρύσαντας ἐν αὐτοῖς διῆλθον, ἵν' ἐπειδὰν ἀποφαίνωμαι γνώμην ὅτι τὴν μέσην τε καὶ μικτὴν ἁρμονίαν ἐπετήδευσεν ὁ Δημοσθένης, μηδεὶς ὑποτυγχάνῃ μοι, ταῦτα λέγων· Αἱ γὰρ ἄκραι τίνες εἰσὶν ἁρμονίαι; καὶ τίς αὐτῶν ἑκατέρας φύσις; καὶ τίς ἡ μίξις ἢ ἡ κρᾶσις αὐτῶν; οὐδὲν γὰρ δεῖ τῶν ἄκρων. τούτου μὲν δὴ πρώτου χάριν, ὥσπερ ἔφην, ἠναγκάσθην προειπεῖν. ἔπειτα, ἵνα μοι μὴ μονόκωλος ᾖ μηδὲ αὐστηρὸς ὁ λόγος· ἀλλ' ἔχῃ τινὰς εὐπαιδεύτους διαγωγάς· οὔτε γὰρ πιστεύειν τὰς τοιαύτας προσθήκας, οὔτε ἀπαιτοῦντος λόγου παραλιπεῖν καλῶς ἂν ἔχοι. Δεδηλωμένης δή μοι τῆς διαιρέσεως τοῦ ῥήτορος ταύτης, ἤδη τις παρ' ἑαυτῷ σκοπείτω τὰ λεχθέντα ὅτι τοιαῦτ' ἐστίν, ἐνθυμούμενος μὲν ὅσα σεμνῶς κατεσκεύασται τῷ ἀνδρὶ καὶ αὐστηρῶς καὶ ἀξιωματικῶς· ἐνθυμούμενος δὲ ὅσα τερπνῶς καὶ ἡδέως. εἰ δὲ καὶ ταῦτα δόξει τι δεῖν ἡ πίστις ἀποδείξεως, ὅντινα βούλεται τῶν λόγων αὐτοῦ προχειρισάμενος,

ὁ Δημοσθένης τὴν μέσην καὶ μικτὴν ἁρμονίαν ἐπετήδευσε.

καὶ ἀφ' οὗ βούλεται μέρους ἀρξάμενος, καταβαινέτω τε καὶ σκοπείτω τῶν λεγομένων ἕκαστον, εἰ τὰ μὲν ἀναβεβλημένας ἔχει τὰς ἁρμονίας καὶ διεστώσας, τὰ δὲ προσκολλώσας καὶ συμπεπυκνωμένας· καὶ τὰ μὲν ἀποτραχύνει τε καὶ πικραίνει τὴν ἀκοήν, τὰ δὲ πραΰνει καὶ λεαίνει· καὶ τὰ μὲν εἰς πάθος ἐκτρέπει τοὺς ἀκούοντας, τὰ δ' εἰς ἦθος ὑπάγεται, τὰ δ' ἄλλας τινὰς ἐργάζεται καὶ πολλὰς διαφορὰς παρ' αὐτὴν τὴν σύνθεσιν, οἷα ἐστὶ ταυτί· χρήσομαι δὲ παραδείγμασιν οὐκ ἐξ ἐπιτηδεύσεως, ἀλλ' οἷς ἐνέτυχον, ἐξ ἑνὸς τῶν Φιλιππικῶν λαβών· Εἰ δέ τις ὑμῶν, ὦ [ἄνδρες] Ἀθηναῖοι, τὸν Φίλιππον εὐτυχοῦντα ὁρῶν, ταύτῃ φοβερὸν προσπολεμῆσαι νομίζει, σώφρονος μὲν ἀνθρώπου προνοίᾳ χρῆται. μεγάλη γὰρ ῥοπή, μᾶλλον δὲ ὅλον ἡ τύχη παρὰ πάντ' ἐστὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα. οὐ μὴν ἀλλ' ἔγωγε, εἴ τις αἵρεσίν μοι δοίη, τὴν τῆς ἡμετέρας πόλεως τύχην ἂν ἑλοίμην, ἐθελόντων ἃ προσήκει ποιεῖν ὑμῶν καὶ κατὰ μικρόν, ἢ τὴν ἐκείνου. ἐν ταῖς τρισὶ περιόδοις ταύταις τὰ μὲν ἄλλα ὀνόματα πάντα εὐφώνως τε σύγκειται καὶ ἡδέως, τῷ συγκεῖσθαι σφόδρα, καὶ μαλακὰς αὐτῶν εἶναι τὰς ἁρμονίας· ὀλίγα δ' ἐστὶ παντάπασιν ἃ διΐστησι τὰς ἁρμονίας, καὶ τραχείας φαίνεσθαι ποιεῖ αὐτάς. ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ κατὰ δύο τόπους τὰ φωνήεντα συγκρουόμενα, ἔν τε τῷ, Ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ [ἐν τῷ] Εὐτυχοῦντα ὁρῶν· ἃ καὶ διΐστησι τὸ συναφές. καὶ κατ' ἄλλους δύο τόπους ἢ τρεῖς τὰ ἡμίφωνα παρεμπίπτοντα ἀλλήλοις τὰ φύσιν οὐκ ἔχοντα συναλείφεσθαι, ἔν τε τῷ Τὸν Φίλιππον, καὶ ἐν τῷ Ταύτῃ φοβερὸν προσπολεμῆσαι, ταράττει τοὺς ἤχους μετρίως, καὶ οὐκ ἐᾷ φαίνεσθαι μαλακούς. ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ τραχύνεται μὲν ἡ σύνθεσις ἐν τῷ, Μεγάλη γὰρ ῥοπή· διὰ τὸ μὴ συναλείφεσθαι τὰ δύο ρρ· καὶ ἐν τῷ Ἀνθρώπων πράγματα· διὰ τὸ μὴ συλλεαίνεσθαι τῷ ἑξῆς· διασπᾶται δ' ἐν τῷ, Μᾶλλον δὲ ὅλον ἡ τύχη, βραχέων φωνηέντων πολὺν τὸν μεταξὺ χρόνον παραλαμβανόντων. ἐν δὲ τῇ τρίτῃ περιόδῳ τὰ φωνήεντα μέν, εἴ τις αὐτὰ βούλοιτο συναλείψας ἐκθλίβειν, ὥσπερ τὸ Οἴομαι καὶ Δέον, οὐκ ἂν εὕροι συμπλεκόμενα ἀλλήλοις. τῶν δὲ συμφωνουμένων δυσὶν ἢ τρισὶν χωρίοις τὴν λειότητα μὴ φυλάττουσαι συντυπαιμένοις εὑρεθήσονται, ἐν τῷ Αἵρεσίν μοι δοίη, καὶ ἐν τῷ Τῆς ἡμετέρας πόλεως. μέχρι μὲν δὴ τῶν, ἡ δευτέρα τὰ πρῶτα ἁρμονία φέρει· ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς, ἡ προτέρα διέστασται μᾶλλον τῆς ἑτέρας· Πολὺ γὰρ πλείους ἀφορμὰς εἰς τὸ τὴν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν ἔχειν ὁρῶ ὑμῖν ἐνούσας ἢ ἐκείνῳ. ἀλλ' οἴομαι καθήμεθα οὐδὲν ποιοῦντες· οὐκ ἔνι δ' αὐτὸν ἀργοῦντα οὐδὲ φίλοις ἐπιτάττειν, μή τί γε θεοῖς. ἐν τούτοις γὰρ δὴ τὰ φωνήεντα πολλαχῇ συγκρουόμενα δῆλά ἐστι, καὶ τὰ ἡμίφωνα καὶ ἄφωνα· ἐξ ὧν στηριγμούς τε καὶ ἐγκαθισμοὺς αἱ ἁρμονίαι λαμβάνουσι, καὶ βραχύτητας αἱ φωναὶ συχνὰς ἔπειθ' αἱ ταύταις ἐπιβάλλουσι φωνηέντων· καὶ παρὰ τοῦτο ἐπιτρόχαλος αὐτῶν ἐστὶν ἡ σύνθεσις. ἀφώνων δὲ καὶ ἡμιφώνων συμβολαῖς διαχαραττόμεναι, τραχύνουσι τὴν φωνὴν συμμέτρως. καὶ τἄλλα δὲ τὸν αὐτὸν ἅπαντα κατεσκεύασται τρόπον. τί γὰρ δεῖ τὰ πλείω λέγοντα μηκύνειν; οὐ μόνον δὲ αἱ τῶν ὀνομάτων συζυγίαι τὴν μικτὴν ἁρμονίαν λαμβάνουσι παρ' αὐτῷ καὶ μέσην, ἀλλὰ καὶ αἱ τῶν κώλων κατασκευαί τε καὶ συνθέσεις, καὶ τὰ τῶν περιόδων μήκη τε καὶ σχήματα, καὶ οἱ περιλαμβάνοντες αὐτάς τε καὶ τὰ κῶλα ῥυθμοί. καὶ γὰρ καὶ κατὰ κόμματα πολλὰ εἴρηται τῷ ἀνδρί· καὶ τὰ πλεῖστά γε οὕτως κατεσκεύασται· καὶ ἐν περιόδοις οὐκ ὀλίγα. τῶν δὲ περιόδων αἱ μέν εἰσιν εὐκόρυφοι καὶ στρογγύλαι ὥσπερ ἀπὸ τόρνου· αἱ δέ, ὕπτιαί τε καὶ κεχυμέναι, καὶ οὐκ ἔχουσαι τὰς βάσεις περιττάς· μήκει τε αἱ μέν, θάττους, ὥστε συμμετρηθῆναι πρὸς ἀνδρὸς πνεῦμα· αἱ δέ, πολλῷ μείζους, οἷαι καὶ μέχρι τῆς τετάρτης ἀναπαύσεως προελθοῦσαι, τότε λήγειν εἰς πέρας. τῶν τε σχημάτων ἔνθα μὲν ἄν τις εὕροι τὰ σε-
81 μνὰ καὶ αὐστηρὰ καὶ ἀρχαῖα πλεονάζοντα· ἔνθα δὲ τὰ λιγυρὰ καὶ γλαφυρὰ καὶ ἀρχαῖα καὶ θεατρικά· καὶ τῶν ῥυθμῶν πολλαχῇ μὲν τοὺς ἀνδρώδεις καὶ ἀξιωματικοὺς καὶ εὐγενεῖς, σπανίως δέ που τοὺς ὑπορχηματικούς τε καὶ ἰωνικοὺς καὶ διακλωμένους· ὑπὲρ ὧν ὀλίγον ὕστερον ἐροῦμεν· ἕτερος γὰρ ἐπιτηδειότερος αὐτοῖς ἐστι τόπος. νυνὶ δέ, ὃ προσαπαιτεῖν ἔοικεν ὁ λόγος, ἔτι προσθείς, ἐπὶ τὰ λοιπὰ τῶν προκειμένων μεταβήσομαι. τί δὲ τοῦτ' ἐστιν; ἐπειδὴ κρατίστην μὲν ἔφην εἶναι τὴν μικτὴν σύνθεσιν, ταύτῃ δὲ κεχρῆσθαι φημὶ τὸν Δημοσθένην ἁπάντων

μετριώ-

μετεωρότατα τῶν ἄλλων, ἐπιτάσεις δὲ καὶ ἀνέσεις ἀξιολόγους ἐν αὐτῇ ποιεῖσθαι, τοτὲ μὲν ἀξιωματικωτέραν, τοτὲ δ᾽ εὐπρεπεστέραν ποιοῦντα τὴν ἀγωγήν· τί δή ποτε βουλόμενος οὐ πορεύεται μίαν ἀεὶ καὶ τὴν [αὐτὴν] ὁδόν; καὶ τὸ ἐν τῷδε ἢ τῷδε πλεονάζειν χαρακτῆρι, ποίοις τισὶν ὁρίζεται κανόσι; δοκεῖ δή μοι φύσει τε καὶ πείρᾳ διδαχθεὶς ὁ ἀνὴρ, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο καταμαθεῖν, ὅτι οὐχ ὁμοίας ἀπαιτοῦσι κατασκευὰς λέξεως οἱ πρὸς τὰς πανηγύρεις καὶ σχολὰς συρρέοντες ὄχλοι τοῖς εἰς τὰ δικαστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας ἀπαντῶσιν· ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἀπάτης ὀρέγονται καὶ ψυχαγωγίας, οἱ δὲ διδαχῆς ὧν ἐπιζητοῦσι καὶ ὠφελείας. οὔτε δὴ τὸν ἐν δικαστηρίοις λόγον ᾤετο δεῖν κωτίλλειν καὶ λιγαίνειν, οὔτε τὸν ἐπιδεικτικὸν αὐχμοῦ μεστὸν εἶναι καὶ πίνου. πανηγυρικοὺς μὲν οὖν λόγους οὐκ ἔχομεν αὐτοῦ παραθέσθαι· πάντας γὰρ ἔγωγε τοὺς ἀναφερομένους εἰς αὐτὸν, ἀλλοτρίους εἶναι πείθομαι, καὶ οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἔχοντας τὸν ἐκείνου χαρακτῆρα, οὔτ᾽ ἐν τοῖς νοήμασι, τῆς δὲ συνθέσεως ὅλῳ καὶ τῷ παντὶ λειπομένους· ὧν ἐστιν ὅ τε φορτικὸς καὶ κενὸς καὶ παιδαριώδης ἐπιτάφιος, καὶ ὁ τοῦ σοφιστικοῦ λήρου μεστὸν ἐγκώμιον εἰς Παυσανίαν· τὰς δὲ περὶ τούτων ἀποδείξεις οὐχ οὗτος ὁ καιρὸς λέγειν. ἐκ δὲ τῶν ἐναγωνίων αὐτοῦ λόγων, ὁπόσοι πρὸς δικαστήρια γεγόνασιν ἢ πρὸς ἐκκλησίας, τεκμαίρομαι ὅτι ταύτην τὴν γνώμην ὁ ἀνὴρ εἶχεν. ὁρῶ γὰρ αὐτὸν, εἴ ποτε λάβοι πράγματα χαριεστέρας δεόμενα κατασκευῆς, πανηγυρικὴν αὐτοῖς ἀποδιδόντα τῆς λέξεως ἁρμονίαν, ὡς ἐν τῷ κατ᾽ Ἀριστοκράτους πεποίηκε λόγῳ, πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλῃ, μάλιστα δ᾽ ἐν οἷς τὸν περὶ τῶν νόμων ἀποδίδωσι λόγον, καὶ τὸν περὶ τῶν φονικῶν δικαστηρίων, ἐφ᾽ ἧς χρείας ἕκαστον αὐτῶν τέτακται· καὶ τῷ κατὰ Λεπτίνου περὶ τῆς ἀτελείας, κατὰ πολλὰ μέρη, μάλιστα δ᾽ ἐν τοῖς ἐγκωμίοις τῶν εὐεργετῶν τῆς πόλεως Χαβρίου τε καὶ Κόνωνος καὶ τινων ἑτέρων· καὶ τῷ περὶ τοῦ στεφάνου, καὶ ἐν ἄλλοις συχνοῖς. τοῦτο δὲ δή μοι πρῶτον ἐνθυμηθεὶς δοκεῖ συμμεθαρμόζεσθαι ταῖς ὑποθέσεσι τὸν χαρακτῆρα τῆς συνθέσεως τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι. καὶ ἔτι μετὰ τοῦτο τὰς ἰδέας τοῦ λόγου καταμαθὼν, ὅτι οὐχ ἅπασαι τὸν αὐτὸν ἀπαιτοῦσιν οὔτε ἐκλογῆς ὀνομάτων κόσμον, οὔτε συνθέσεως, ἀλλ᾽ αἱ μὲν τὸν γλαφυρώτερον, αἱ δὲ τὸν αὐστηρότερον· καὶ τῇ τούτων ἀκολουθήσας χρείᾳ, τὰ μὲν προοίμια καὶ τὰς διηγήσεις ποιεῖ τὸ πλεῖον ἐχούσας τοῦ σεμνοῦ τὸ ἡδύ· τὰς δὲ πίστεις καὶ τοὺς ἐπιλόγους, τῆς μὲν ἡδείας συνθέσεως ἐλάττω μοῖραν ἐχούσας, τῆς δ᾽ αὐστηρᾶς καὶ πεπινωμένης πλείω. ἐν αἷς μὲν γὰρ δεῖ κολακευθῆναι τὸν ἀκροατὴν, καὶ παρακολουθῆσαι τοῖς πράγμασι, κακῶν ἀλλοτρίων διηγήσεσιν αὐχμηρὰς, ἐνίοτε καὶ ἀηδεῖς ἀκούοντας· ἔνθα εἰ μὴ τὸ παρηδυνον ἡ σύνθεσις ἐπενέγκοι, ἢ παραμυθήσαιτο τὸ τῆς διανοίας σκοπὸν, οὐχ ἕξουσιν αἱ πίστεις βάσιν ἀσφαλῆ· ἐν οἷς δὲ τὰ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ συμφέρον συντείνοντα λέγεσθαι, ταῦτα δ᾽ ἁπλοϊκῶς πως καὶ γενναίως καὶ μετὰ σεμνότητος αὐστηρᾶς ἀπαιτοῦσιν οἱ πολλοὶ μανθάνειν. τὸ δὲ κωτίλον ἐν τούτοις καὶ ἀπατηλὸν, ὥραν οὐκ ἔχει ἐπὶ τῶν ἐναγωνίων λόγων. οὐ τὴν αὐτὴν οὖν ἐπιστάμενος ἁπάντων φύσιν, οὐδὲ τοὺς αὐτοὺς ᾤετο δεῖν πᾶσι προσήκειν κόσμους· ἀλλὰ τοῖς μὲν δημηγορικοῖς τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν μεγαληγορίαν μᾶλλον ἁρμόττειν, τοῖς δὲ δικανικοῖς, ἔνθα τῶν ἀλλοτρίων ἀκουστὴς γίνεται κακῶν ὁ δικαστὴς, ψυχῆς τε καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τιμιώτατα ἐστὶν ἀνθρώποις ἄρχων, τὴν χάριν καὶ τὴν ἡδονὴν, καὶ τὴν ἀπάτην, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. διὰ 82
τοῦτο ἐν μὲν ταῖς συμβουλαῖς, καὶ μάλιστα ταῖς κατὰ Φιλίππου, κατακορεστέραις κέχρηται ταῖς τοιαύταις ἁρμονίαις· ἐν δὲ τοῖς πρὸς τὰ δικαστήρια συνταχθεῖσι, ταῖς γλαφυραῖς· καὶ αὐτῶν δὲ τῶν δικανικῶν πάλιν ἐν μὲν τοῖς δημοσίοις, ἔνθα τὸ ἀξίωμα ἔδει τῆς πόλεως φυλάξαι, ταῖς μεγαλοπρεπεστέραις πλείοσιν· ἐν δὲ τοῖς ἰδιωτικοῖς, ἐλάττοσι. συνελόντι δ᾽ εἰπεῖν, οὐ μόνον περὶ τὰς ἰδιότητας τῶν λόγων καὶ τὰς παραλλαγὰς τῶν ὑποθέσεων, διαφορὰς ᾤετο δεῖν ποιεῖσθαι τὰς κράσεις τῶν ἐν τῇ συνθέσει χαρακτήρων, ἀλλὰ καὶ παρ᾽ αὐτὰ τὰ εἴδη τῶν ἐπιχειρημάτων, τὰ συμπληρωτικὰ μέρη διαφόρους ἔχοντα τὰς φύσεις ὁρῶν, διαλλαττούσαις κατασκευαῖς τὰς ἁρμονίας ἐπειρᾶτο κοσμεῖν, ἄλλως μὲν τὰς γνωμολογίας συντιθεὶς, ἄλλως δὲ τὰ ἐνθυμήματα, διαφόρως δὲ τὰ παραδείγματα. πολὺς ἂν εἴη λόγος εἰ τὰς διαφορὰς ἁπάσας βουλοίμην λέγειν ὅσας ἐκεῖνος ὁ δαιμόνιος ἀνὴρ ὁρῶν, καὶ πρὸς

διὰ τί οὐ πορεύεται τὴν αὐτὴν ἀεὶ ὁδόν.

τὸν χαρακτῆρα ταῖς ὑποθέσεσι συμμεθαρμόζει.

χρῶμα ἕκαστον ἀεὶ σχηματίζων τὸν λόγον, ἀνέσει τε καὶ ἐπιτάσει ταμιευόμενος τὴν ἁρμονίαν ἑκατέραν, τοὺς καλοὺς ἐκείνους λόγους ἀνέπλασεν. παραδειγμάτων δ' οὐκ οἴομαι δεῖν ἐνταῦθα, ἵνα μοι μείζονα πίστιν ὁ λόγος λάβῃ, τῶν ἔργων τοῦ ῥήτορος ἐξεταζομένων εἰ τοιαῦτά ἐστιν οἷα λέγω· πολὺ γὰρ ἡ σύνταξις τὸ μῆκος λάβοι, καὶ δέος μή ποτε εἰς τοὺς σχολικοὺς ἐκβῇ χαρακτῆρας ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν· ὀλίγα δὲ ληφθέντα, τῶν πολλῶν ἰσχνὰ τεκμήρια, καὶ ἅμα πρὸς ἐπισταμένους· οὐ γὰρ δή γε τοῖς ἀπείροις τοῦ ἀνδρὸς τάδε γράφω· τὸ δεῖξαι τὰ πράγματα συμβολικῶς ἀπόχρη. ἐπάνειμι δ' οὖν ἐπὶ τὰ λοιπὰ ὧν ἐν ἀρχῇ προὐθέμην ἐρεῖν. δεύτερον δὴ κεφάλαιον ἦν ἐπιδεῖξαι τίσι θεωρήμασι χρώμενος, καὶ διὰ ποίας ἀσκήσεως προελθὼν, τὸ κράτιστον μέρος ἔλαβε τῆς ἁρμονίας. ἐρῶ δὴ καὶ περὶ τούτων ἃς ἔχω δόξας.

πῶς τὸ κράτιστον μέρος ἔλαβε τῆς ἁρμονίας.

δυεῖν ὄντων τελῶν περὶ πᾶν ἔργον, ὡς εἰπεῖν, ὧν τε ἡ φύσις δημιουργὸς, καὶ ὧν αἱ τέχναι μητέρες, τοῦ καλοῦ, καὶ τῆς ἡδονῆς, εἰδὼς ὅτι καὶ τοῖς λόγοις, τοῖς τε ἐμμέτροις καὶ τοῖς ἔξω τοῦ μέτρου κατασκευαζομένοις, ἔμελλεν ἀποχρώντως ἕξειν ἀμφοτέρων τούτων. χωρισθὲν γὰρ ἑκάτερον αὐτῶν θατέρου, πρὸς τῷ μὴ τέλειον εἶναι, καὶ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν ἀμαυροτέραν ἴσχει. ταῦτα δὴ συνιδὼν, καὶ τῆς μὲν αὐστηρᾶς τὸ καλὸν ὑπολαβὼν εἶναι τὸ τέλος, τῆς δὲ γλαφυρᾶς τὸ ἡδὺ, ἐζήτει τίνα ποιητικὰ τοῦ κάλλους ἐστὶ, καὶ τίνα τῆς ἡδονῆς. εὕρισκε δὴ τὰ μὲν αὐτὰ ἀμφοτέρων ὄντα αἴτια, τὰ μέλη, καὶ τοὺς ῥυθμοὺς, καὶ τὰς μεταβολὰς, καὶ τὸ παρακολουθοῦν ἅπασιν αὐτοῖς πρέπον· οὐ μὴν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἑκάτερα σχηματιζόμενα. ὃν δὲ λόγον ἔχει τούτων ἕκαστον, ἐγὼ πειράσομαι διδάσκειν. τοῖς πρώτοις μορίοις τῆς λέξεως, ἃ δὴ στοιχεῖα ὑπό τινων καλεῖται, εἴτε τρία ταῦτ' ἐστὶν, ὡς Θεοδέκτῃ τε καὶ Ἀριστοτέλει δοκεῖ, ὀνόματα καὶ ῥήματα καὶ σύνδεσμοι, εἴτε πλείω, δύο ταῦτα ἀκολουθεῖ, μέλος καὶ χρόνος ἴσα. κατὰ μὲν δὴ τὰς ὀξύτητάς τε καὶ βαρύτητας αὐτῶν, τάττεται τὸ μέλος· κατὰ δὲ τὰ μήκη καὶ τὰς βραχύτητας, ὁ χρόνος. οὗτος δὲ γίνεται ῥυθμὸς, εἴτε ἀπὸ δυεῖν ἀρξάμενος συνίστασθαι βραχειῶν, ὥσπερ οἴονταί τινες, καὶ καλοῦσι τὸν οὕτως κατασκευασθέντα ῥυθμὸν ἡγεμόνα, πρῶτον ἔχοντα λόγον τῶν ἴσων ἄρσει τε καὶ θέσει χρόνων· εἴτε ἀπὸ τριῶν βραχειῶν, ὡς τοῖς περὶ Ἀριστόξενον ἔδοξεν, ὃς ἐν τῷ διπλασίῳ κατεσκεύασται λόγῳ πρῶτον. τοῖς δ' ἐκ τῶν πρώτων μορίων τῆς λέξεως συντιθεμένοις τό τε μέρος εἰς αὔξησιν ἤδη συμπαραγάγει, καὶ οἱ ῥυθμοὶ προβαίνουσιν εἰς τὰ καλούμενα μέτρα. ὅταν δὲ μέλλῃ τούτων ἑκάτερον ὑπεραίρειν τοῦ μέτρου, ἡ μεταβολὴ τότε εἰσελθοῦσα, ταμιεύεται τὸ οἰκεῖον αὐτῶν ἀγαθὸν ἑκατέρου. ἐπειδὰν δὲ τὴν ἁρμόττουσαν ταῦτα χώραν λάβῃ, τότε ἀποδίδωσιν αὐτοῖς τὴν προσήκουσαν ὥραν τὸ πρέπον. καὶ τοῦτο οὐ χαλεπὸν ἐπὶ τῶν τῆς μουσικῆς ἔργων καταμαθεῖν. φέρε γὰρ εἴ τις ᾠδαῖς ἢ κρούμασιν ὀργάνων τὸ κάλλιστον ἐκλείνας μέλος, ῥυθμοῦ

83 μηδένα ποιοῖτο λόγον, ἔσθ' ὅπως ἄν τις ἀνάσχοιτο τῆς τοιαύτης μουσικῆς; τί δὲ, εἰ τούτων μὲν ἀμφοτέρων προνοηθείη μετρίως, μένοι δ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς μελῳδίας καὶ τῶν αὐτῶν ῥυθμῶν, οὐδὲν αὐτοὺς ἐξαλλάττων οὐδὲ ποικίλλων; ἆρ' οὐχ ὅλον διαφθείρει τὸ ἀγαθόν; εἰ δὲ καὶ τούτου στοχάσαιτο, μηδεμίαν δὲ πρόνοιαν ἔχων φαίνοιτο τοῦ πρέποντος τοῖς ὑποκειμένοις, οὐκ ἀνόνητος αὐτῷ πᾶς ὁ περὶ ἐκεῖνα ἔσται πόνος; ἔμοιγ' οὖν δοκεῖ. ταῦτα δὴ καταμαθὼν ὁ Δημοσθένης, τά τε μέλη τῶν ὀνομάτων καὶ κώλων, καὶ τοὺς χρόνους αὐτῶν ἐπιλογιζόμενος, οὕτω συναρμόττειν αὐτὰ ἐπειρᾶτο, ὥστ' ἐμμελῆ φαίνεσθαι καὶ εὔρυθμα. ἐξαλλάττειν τε καὶ ποικίλλειν ἑκάτερον αὐτῶν ἐπειρᾶτο μυρίοις ὅσοις σχήμασι καὶ τρόποις· καὶ τοῦ πρέποντος ὅσην οὐδεὶς τῶν περὶ λόγους σπουδαζόντων ἐποιεῖτο δόσιν. ἐνθυμηθεὶς δὲ, ὥσπερ ἔφην, ὡς διὰ τῶν αὐτῶν τούτων θεωρημάτων ὅ τε ἡδὺς γίνεται λόγος καὶ ὁ καλὸς, ἐσκόπει πάλιν τί ποτε ἦν τὸ αἴτιον ὅτι τὰ αὐτὰ οὐ τῶν αὐτῶν ἦν ποιητικά. εὕρισκε δὴ τῶν τε μικρῶν οὔσας διαφορὰς, αἳ ποιοῦσιν ἃ μὲν ἀξιωματικὰ φαίνεσθαι αὐτῶν, ἃ δὲ γλαφυρὰ, ὥσπερ ἐν τοῖς μουσικοῖς ἔχει πρὸς τὴν ἁρμονίαν τὸ χρῶμα· καὶ τοῖς ῥυθμοῖς δὲ τὸ παραπλήσιον γινόμενον, ὥστε τοὺς μὲν ἀξιωματικοὺς αὐτῶν φαίνεσθαι καὶ μεγαλοπρεπεῖς, τοὺς δὲ τρυφεροὺς καὶ μαλακούς· ἔν τε ταῖς μεταβολαῖς ποτὲ μὲν ἀρχαιοπρεπὲς καὶ αὐστηρὸν, τό τε λεγόμενον ἐχθρὸν καὶ φιλόκαινον ἐμφαινόμενον· τό τε δὴ πρέπον, ἁπάντων μάλιστα μεγά-

λην

λὴν παρέχον εἰς ἑκάτερον αὐτῶν ῥοπήν. συνιδὼν δὴ ταῦτα, ὁπότε μὲν τοῦ καλοῦ πλείονα δεῖν αὐτῷ τὴν κατασκευὴν ὑπολάβοι, τά τε μέλη ἐποίει μεγαλοπρεπῆ, καὶ τοὺς ῥυθμοὺς ἀξιωματικούς, καὶ τὰς μεταβολὰς γενναίας· ὁπότε δὲ τῆς ἑτέρας αὐτῷ φανείη δεῖσθαι συνθέσεως ἡ λέξις, πάντα ταῦτα κατεβίβαζεν ἐπὶ τὸ μουσικώτερον. καὶ μηδεὶς ὑπολάβῃ θαυμαστὸν εἶναι τὸν λόγον, εἰ καὶ τῇ πεζῇ λέξει φημὶ δεῖν ἐμμελείας καὶ εὐρυθμίας καὶ μεταβολῶν, ὥσπερ ταῖς ᾠδαῖς καὶ τοῖς ὀργάνοις, εἰ μηδενὸς τούτων ἀντιλαμβάνεται τῆς Δημοσθένους ἀκούων λέξεως· μηδὲ κακουργεῖν ὑπολάβῃ τὰ προσόντα τῇ ψιλῇ λέξει προσμαρτυροῦντα. ἔχει γὰρ ταῦτα ἡ καλῶς κατεσκευασμένη λέξις, καὶ μάλιστά γε ἡ τοῦδε τοῦ ῥήτορος· τῇ δὲ οἰκειότητι καὶ τῇ ποσότητι τὴν αἴσθησιν διαλανθάνει. τὰ μὲν γάρ, συγκέχυται· τὰ δέ, συνέφθαρται· τὰ δέ, ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ τὴν ἀκρίβειαν ἐκβέβηκε τῆς κατασκευῆς· ὥστε αὐτὸν ἐξηλλάχθαι δοκεῖν τῷ παντί, καὶ μετὰ μηδὲν ἐοικέναι τοῖς ποιήμασιν. ἐὰν δέ γε ἀπαιτήσει με τις ἐν τῷ αὐτοῦ λόγῳ μέλη τε καὶ ῥυθμούς, καὶ τῶν ἐν ταῖς μεταβολαῖς σχημάτων, καὶ τοὺς ἐν ἑκάστῳ πρέποντας ἀξιῶν ἀκοῦσαι, τίνα τε αὐτῶν ἐστιν οἷς ἡ φιλάρχαιος ὁμοιότης κοσμεῖται, καὶ τίνα τῆς κωτίλης γένοιτ' ἂν ὁμοιότητος οἰκειότερα· τὴν ἐκ παιδὸς ἀφαιρούμενος εὐμουσίαν, ἣν ἔκ τε μουσικῆς καὶ γραμματικῆς ἐσχηκέναι ταῦτ' ἔχουσι τὰ θεωρήματα περιλαβόντα τὸ χρονίζειν ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ γνωρίμοις τὸν λόγον· οὐ συκοφαντήσει· ἄλλως τε καὶ τοῦ ἐμοῦ τὰ μέγα ὁρῶν ἄλλων ἔχω· ἀρξάμενος ἀπὸ σοῦ φίλτατε Ἀμμαῖε, καὶ ἐκ τῆς εὐμουσίας τῆς σῆς λαμβάνω. εἰ δέ τις ἀπαιτήσει καὶ ταῦτ' ἐπιμαθεῖν, ὃ μή ποτ' ἔχει, τοὺς ὑπομνηματισμοὺς ἡμῶν λαβὼν οὓς περὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων πεπραγματεύμεθα, πάντα ὅσα ποθεῖ τῶν ἐνθάδε παραλειπομένων εἴσεται. ἐγὼ δὲ τῇδέ πη περιγράψας τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον, ἐπὶ τὸ παραλειπόμενον ἐλεύσομαι μέρος. ὑπεσχόμην γὰρ καὶ τοῦτο δείξειν ἔτι, πῶς ἄν τις διαγνοίη τὸν χαρακτῆρα τῆς Δημοσθένους συνθέσεως, καὶ ποίοις χρώμενος σημείοις ἀπὸ τῶν ἄλλων διορίσειεν. ἓν μὲν οὖν οὐδέν ἐστι παράσημον αὐτῆς ἐκφανὲς οὕτως ὥστε μόνῃ ταύτῃ καὶ μηδεμιᾷ τῶν ἄλλων παρακολουθεῖν. ἡ δὲ συνδρομή τε καὶ πλεονασμὸς οἷς ἐλέγχεσθαι πέφυκε πάντος πράγματος καὶ σώματος γνῶσις, ἴδιος αὐτῆς γίνεται χαρακτήρ. χρήσομαι δὲ εἰκόνι φανερᾷ τῆς σαφηνείας ἐν ἑκάστοις σώμασι τῶν ἀνθρώπων. ἅπασι δή που συμβέβηκε μέγεθός τε καὶ χρῶμα καὶ σχῆμα καὶ μέλη, καὶ ῥυθμός τις τῶν μελῶν, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις. 84 εἰ δή τις ἀφ' ἑνὸς τούτων ἀξιώσει τὸν χαρακτῆρα σκοπεῖν, οὐδὲν ἀκριβὲς εἴσεται. ἐν πολλαῖς γὰρ ἂν εὕροι μορφαῖς τοιοῦτον δή ἕτερον, οἷον ἔστω τῆς μιᾶς μορφῆς σύμβολον. ἐὰν δὲ πάντα τὰ συνήθη συμβεβηκότα τῇ μορφῇ, ἢ τὰ πλεῖστα, ἢ τὰ κυριώτατα, ταχεῖάν τε πάνυ τὴν γνῶσιν λήψεται, καὶ οὐκ ἐπιπεσεῖται ταῖς ὁμοιότησι. τοῦτο δὴ ποιεῖν ἀξιώσαιμ' ἂν καὶ τοὺς βουλομένους τὴν σύνθεσιν ἀκριβῶς εἰδέναι τὴν Δημοσθένους, ἐκ πολλῶν αὐτὴν δοκιμάζειν ἰδιωμάτων· λέγω δὴ τῶν κρατίστων τε καὶ κυριωτάτων· πρῶτον ἐκ τῆς ἐμμελείας, ἧς κριτήριον ἄριστον ἡ ἄλογος αἴσθησις. δεῖ δὲ αὐτῇ τελέως πολλῆς καὶ κατηχήσεως χρονίου· οὐ γὰρ δὴ πλάσται μὲν καὶ ζωγράφων παῖδες, εἰ μὴ πολλὴν ἐμπειρίαν λάβοιεν, χρόνῳ τρίψαντες τὰς ὁράσεις μακρῷ περὶ τὰς τῶν ἀρχαίων δημιουργῶν τέχνας, οὐκ ἂν εὐπετῶς αὐτὰς διαγνοῖεν, καὶ οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν βεβαίως ὅτι τῇ φήμῃ παραλαβόντες τουτὶ μέν ἐστι Πολυκλείτου τὸ ἔργον, τουτὶ δὲ Φειδίου, τουτὶ δὲ Ἀλκαμένους· καὶ τῶν γραφῶν Πολυγνώτου μὲν αὕτη, Τιμάνθους δὲ ἐκείνη, αὕτη [δὲ] Παρασίου· λόγων δὲ ἄρα τινὲς ἀκριβῶς ἐξ ὀλίγων παραγγελμάτων καὶ προσκαίρου κατηχήσεως, ἐμμελοῦς ἁρμονίας εἴσονται φύσιν. πολλοῦ γε καὶ δεῖ. τοῦτο μὲν δὴ πρῶτον οἴομαι δεῖν σκοπεῖν ἐπιστήμῃ γε καὶ ἔθει· μετὰ δὲ τοῦτο, τὴν εὐρυθμίαν. οὐ γάρ ἐστι λέξις οὐδεμία Δημοσθένους, ἥτις οὐκ ἐμπεριείληφε ῥυθμοὺς καὶ μέτρα μὲν ἀπηρτισμένα καὶ τέλεια, τὰ δὲ ἀτελῆ, τοιαύτην ἐπιπλοκὴν ἔχοντα ἐν ἀλλήλοις, καὶ οὕτως συνηρμοσμένα ὥστε μηδὲ ἡμῖν νοεῖν ὅτι ἐστὶ μέτρα· οὐ γὰρ δὴ ἄλλως γένοιτο πολιτικὴ λέξις παρ' αὐτὴν τὴν σύνθεσιν ἐμφερὴς ποιή-

Δημοσθένους χαρακτὴρ τῆς συνθέσεως.

μασιν, ἂν μὴ περιέχῃ μέτρα καὶ ῥυθμούς τινας ἐκ καταχωρισμένους ἀλλήλοις. οὐ μέντοι γε παρεστήκει αὐτὴν ἔμμετρον οὐδ' ἔρρυθμον εἶναι δοκεῖν, ἵνα μὴ γένηται ποίημα ἢ μέλος, ἐκβᾶσα τὸν αὑτῆς χαρακτῆρα· ἀλλ' εὔρυθμον αὐτὴν ἀπόχρη φαίνεσθαι καὶ εὔμετρον. οὕτω γὰρ ἂν εἴη ποιητικὴ μὲν, οὐ μὴν ποίημά γε· καὶ μελίζουσα μὲν, οὐ μὴν μέλος. τίνα δ' ἔχει ταῦτα διαφορὰν, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν. ἡ μὲν ὅμοια παραλαμβάνουσα μέτρα καὶ ῥυθμοὺς τεταγμένους, εἴτε κατὰ στίχον εἴτε κατὰ περίοδον, ἣν καλοῦσι μουσικοὶ στροφὴν· κἄπειτα πάλιν τοῖς αὐτοῖς ῥυθμοῖς καὶ μέτροις ἐπὶ τῶν αὐτῶν στίχων ἢ περιόδων, ἃς ἀντιστρόφους ὀνομάζουσι, χρωμένη, καὶ τῷ σχήματι τούτῳ τῆς κατασκευῆς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέλους προβαίνουσα, ἔμμετρός τ' ἐστὶ καὶ ἔρρυθμος, καὶ ὀνομάζεται τῇ τοιαύτῃ λέξει μέτρον καὶ μέλος· ἡ δὲ περιπεπλανημένα μέτρα καὶ ῥυθμοὺς ἀτάκτους ἐμπεριλαμβάνουσα, καὶ μήτε ἀκολουθίαν αὐτῶν φυλάττουσα, μήτε ὁμοζυγίαν, μήτ' ἄλλην ὁμοιότητα τεταγμένην μηδεμίαν, εὔρυθμος μὲν ἐστὶ καὶ εὔμετρος, ἐπειδὴ διαπεποίκιλται μέτροις τε καὶ ῥυθμοῖς τισιν, οὐ μὴν ἔρρυθμός γε οὐδὲ ἔμμετρος, ἐπειδὴ οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς οὐδὲ κατὰ ταὐτὰ ἔχεται. τοιαύτην δέ φημι πᾶσαν εἶναι λέξιν πολιτικὴν, ἐν ᾗ τὸ ποιητικὸν ἐμφαίνεται κάλλος. ᾗ καὶ τὸν Δημοσθένη κεχρημένον ὁρῶ. τὰς δὲ περὶ τούτου τοῦ μέρους πίστεις ἐν τοῖς περὶ τῆς συνθέσεως γραφεῖσιν ἀποδεδωκὼς, οὐκ ἀναγκαῖον ἡγοῦμαι καὶ ἐνταῦθα λέγειν. τρίτον ἔτι καὶ τέταρτον ἰδίωμα τῆς συνθέσεως τοῦ ῥήτορος ἦν, τό τε ἐξαλλάττειν παντοδαπῶς, καὶ τὸ σχηματίζειν ποικίλως τὰ κῶλα καὶ τὰς περιόδους. οὐδὲ γάρ ἐστιν οὐδεὶς ἁπλῶς τύπος ὃς οὐχὶ διαπεποίκιλται ταῖς τε ἐξαλλαγαῖς καὶ τοῖς σχηματισμοῖς, ὡς ἅπαντες ἴσασι· καί μοι δοκεῖ ταῦτα μὴ λόγων δεῖσθαι, γνώριμα καὶ τοῖς φαυλοτάτοις ὄντα. ταυτί μοι δοκεῖ μηνύματα τῆς συνθέσεως εἶναι τῆς Δημοσθένους, καὶ χαρακτηρικὰ, ἐξ ὧν ἄν τις αὐτὴν διαγνοίη πᾶσαν ἐξετάζειν βουληθείς. εἰ δέ τις ὑποδιδάξεται πρὸς ταῦτα, θαυμάζειν λέγων εἰ καὶ κακοδαίμων οὕτως ἦν ὁ τηλικοῦτος ἀνὴρ, ὥσθ' ὅτε γράφει τοὺς λόγους, ἄνω καὶ κάτω στρέφειν τὰ μόρια τῆς λέξεως, καὶ τὰ ἐκ τούτων συντιθέμενα κῶλα, ἐμμελείας τε καὶ ῥυθμοὺς καὶ μέτρα, μουσικῆς οἰκεῖα θεωρίας πράγματα καὶ ποιητικῆς, εἰς τὴν πο-

85 λιτικὴν ἐναρμόττειν φράσιν, ἣ τούτων οὐδενὸς μέτεστιν, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἐνθυμηθήτω ὅτι ὁ τοσαύτης δόξης ἠξιωμένος ἀνὴρ ἐπὶ λόγοις, ὅσης οὐδεὶς τῶν προτέρων, αἰώνια συντιθέμενος ἔργα, καὶ τῷ πάντα βασανίζοντι χρόνῳ παραδιδοὺς, οὐδὲν ἐκ τοῦ ἐπιτυχόντος ἔγραφεν· ἀλλ' ὥσπερ τῆς ἐν τοῖς νοήμασιν οἰκονομίας πολλὴν ἐποιεῖτο φροντίδα, οὕτω καὶ τῆς ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἁρμονίας. ὁρῶν γε δὴ τοὺς θαυμαζομένους ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ κρατίστων λόγων ποιητὰς νομιζομένους, Ἰσοκράτην καὶ Πλάτωνα, γλυπτοῖς καὶ τορευτοῖς ἐοικότας ἐκφέροντας λόγους· ἐνθυμούμενος δ' ὅτι τοῦ λέγειν δύο διττὴ ἡ διαίρεσίς ἐστιν, εἴς τε τὸν πραγματικὸν τόπον καὶ εἰς τὸν λεκτικὸν, καὶ τούτων πάλιν ἀμφοτέρων εἰς τὰς ἴσας διαιρεθέντων τομὰς, τοῦ πραγματικοῦ μὲν εἴς τε τὴν παρασκευὴν, ἣν οἱ παλαιοὶ καλοῦσιν εὕρεσιν, καὶ εἰς τὴν χρῆσιν τῶν παρεσκευασμένων, ἣν προσαγορεύουσιν οἰκονομίαν· τοῦ λεκτικοῦ δὲ, εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐκλεγέντων· ἐν ἑκατέρῳ τούτων πλείω μοῖραν ἔχει τὰ δεύτερα τῶν προτέρων· τὸ μὲν οἰκονομικὸν, ἐν τῷ πραγματικῷ· τὸ δὲ συντιθέμενον, ἐν τῷ λεκτικῷ· περὶ ὧν οὐ καιρὸς ἐν τῷ παρόντι μηκύνειν. ταῦτα γὰρ ἐννοηθείη ἂν εἴ τις εἴη κομιδῇ σκαιὸς ἢ δέξειεν, καὶ οὐκ ἂν θαυμάσειεν εἰ φροντὶς ἐγίνετο Δημοσθένει ἔτι μελῶν καὶ ῥυθμῶν καὶ σχημάτων, καὶ τῶν ἄλλων πάντων οἷς ἡδεῖα καὶ καλὴ γίνεται σύνθεσις· τοὐναντίον γὰρ μᾶλλον ὑπολάβοι τις ἀνὴρ μήτε ὀλιγόπονος μήτε περίψυχρος μήτε ἀκρόσοφος, ἄπορον εἶναι καὶ ἀμήχανον, ἢ μηδεμίαν ἐπιμέλειαν πεποιῆσθαι τὸν ῥήτορα τῆς ἁρμονίας τῶν λόγων, ἢ φαύλην τινὰ, βουλόμενον μνημεῖα τῆς ἑαυτοῦ διανοίας ἀθάνατα καταλιπεῖν. οὐ γὰρ δή τοι πλάσται μὲν καὶ γραφεῖς ἐν ὕλῃ φθαρτῇ χαίροντες πόνους, ὥστε καὶ φλέβια καὶ πτίλα καὶ χνοῦς, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια εἰς ἄκρον ἐξεργάζεσθαι, καὶ κατατήκειν εἰς ταῦτα τὰς τέχνας· πολιτικὸς δ' ἄρα δημιουργὸς, πάντας ὑπερά-

ρας τοὺς

ρας τοὺς καθ' αὑτὸν φύσει τε καὶ πόνῳ, τῶν ἐλαχίστων τινὸς εἰς τὸ εὖ λέγειν, εἰ δὴ καὶ ταῦτα ἐλάχιστα, ὠλιγώρησε. βουλοίμην δ' ἂν καὶ ταῦτα ἐνθυμηθῆναι διότι τοὺς ἔτι δυσπίστως ἔχοντας πρὸς τὰ εἰρημένα, ὅτι μειράκιον μὲν ἔτι ὄντα καὶ νεωστὶ τοῦ μαθήματος ἁπτόμενον αὐτὸν, οὐκ ἄλογον ἦν καὶ ταῦτα καὶ τἄλλα πάντα διὰ πολλῆς ἐπιμελείας τε καὶ φροντίδος ἔχειν· ἐπειδὴ δ' ἡ χρόνιος ἄσκησις ἕξιν αὐτῷ ἐνεποίησε πολλὴν καὶ τύπους ἰσχυροὺς ἐνειργάσατο τῶν αἰεὶ μελετωμένων, τότε ἀπὸ τοῦ ῥᾴστου τε καὶ τῆς ἕξεως αὐτὸ ποιεῖν· οἷόν τι γίνεται καὶ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, καὶ οὐχ ἥκιστα περὶ τὴν καλουμένην γραμματικήν. ἱκανὴ γὰρ αὕτη καὶ τὰς ἄλλας τεκμηριῶσαι, φανερωτάτη πασῶν οὖσα καὶ θαυμασιωτάτη. ταύτην γὰρ ὅταν ἐκμάθωμεν, πρῶτον μὲν τὰ ὀνόματα τῶν στοιχείων τῆς φωνῆς ἀναλαμβάνομεν, ἃ καλεῖται γράμματα· ἔπειτα τύπους τε αὐτῶν καὶ δυνάμεις· ὅταν δὲ ταῦτα μάθωμεν, τότε τὰς συλλαβὰς αὐτῶν, καὶ τὰ περὶ ταῦτα πάθη· κρατήσαντες δὲ τούτων, τὰ τοῦ λόγου μόρια· ὀνόματα λέγω καὶ ῥήματα καὶ συνδέσμους· καὶ τὰ συμβεβηκότα τούτοις. συστολὰς, ἐκτάσεις· ὀξύτητας, βαρύτητας· γένη, πτώσεις, ἀριθμοὺς, ἐγκλίσεις, τὰ ἄλλα παραπλήσια τούτοις μυρία ὀνόματα. ὅταν δὲ τὴν τούτων ἁπάντων ἐπιστήμην παραλάβωμεν, τότε ἀρχόμεθα γράφειν τε καὶ ἀναγινώσκειν, κατὰ συλλαβὴν μὲν καὶ βραδέως τὸ πρῶτον, ἅτε νεαρᾶς οὔσης ἔτι τῆς λέξεως· προβαίνοντος δὲ τοῦ χρόνου, καὶ τὸν νοῦν ἰσχυρὸν τῇ ψυχῇ περιτιθέντος ἐκ τῆς συνεχοῦς μελέτης, τότε ἀπταίστως τε καὶ κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν καὶ πᾶν ὅ τι ἂν ἐπιδῷ τις βιβλίον, οὐδὲν ἐκείνων ἔτι τῶν πολλῶν θεωρημάτων ἀναπολοῦντες, ἅμα νοήσει διερχόμεθα. τοιοῦτον δή τι καὶ περὶ ταύτην ὑποληπτέον γίνεσθαι τὴν τέχνην ἐκ τῶν μικρῶν καὶ γλίσχρων θεωρημάτων αὐξομένην τὴν λέξιν σὺν χρόνῳ ῥᾳδίως αὐτῶν κρατεῖν, ὥστε ἅμα νοήσει κεκριμένον τε καὶ ἄπταιστον αὐτῆς εἶναι τὸ ἔργον. εἰ δέ τῳ δοκεῖ ταῦτα καὶ πόνου πολλοῦ καὶ πραγματείας μεγάλης ἔργα εἶναι, καὶ μάλα ὀρθῶς δοκεῖ κατὰ τὸν Δημοσθένη· οὐδὲν γὰρ τῶν μεγάλων, μικρῶν ἐστι πόνων ὤνιον· ἀλλ' ἐὰν ἐπιλογίσηται τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτοῖς καρποὺς, μᾶλλον δὲ ἂν ἕνα μόνον τὸν ἔπαινον ὃν ἀποδίδωσιν ὁ 86 χρόνος καὶ ζῶσι καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν, πᾶσαν ἡγήσεται τὴν πραγματείαν ἐλάττω τῆς προσηκούσης.

εἷς ἔτι μοι καταλείπεται λόγος, ὁ περὶ τῆς ὑποκρίσεως, ὡς κεκόσμηκε τὴν λέξιν ἀνὴρ, ἀναγκαίας ἀρετῆς οὔσης περὶ λόγους, καὶ μάλιστα τοὺς πολιτικούς· ἧς παρούσης μὲν, καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς γίνεται χώρα καὶ τότε· ἀπούσης δὲ, ὁποίων ὄφελος οὐδ' ἐκείνων οὐδεμιᾶς. τεκμήραιτο δ' ἄν τις ἡλίκην ἰσχὺν τοῦτο τὸ στοιχεῖον ἔχει, καταμαθὼν ὅσον ἀλλήλων ἀλλάττουσιν οἱ τραγῳδίας τε καὶ κωμῳδίας ὑποκρινόμενοι· τὰ γὰρ αὐτὰ ποιήματα λέγοντες, οὐχ ὡσαύτως ἡμᾶς κηλοῦσιν ἅπαντες, ἀλλ' ἐνίοις τε ἀχθόμεθα, καὶ ὥσπερ ἀδικούμενοί τι, καθυποκρινομένοις καὶ διαφθείρουσι τὰς βουλήσεις τῶν ποιημάτων, χαλεπαίνομεν. ταύτης δή φημι τῆς ἀρετῆς πάνυ δεῖν τοῖς ἐναγωνίοις λόγοις, εἰ μέλλουσιν ἕξειν πολὺ τὸ ἀληθινὸν καὶ ἔμψυχον. ἧς πλείστην, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων, πρόνοιαν ἔσχεν οὗτος ὁ ἀνήρ. διττὴν δὲ τὴν φύσιν αὐτῆς οὖσαν ὁρῶν, περὶ ἄμφω τὰ μέρη σφόδρα ἐσπούδασε. καὶ γὰρ τὰ πάθη τὰ τῆς φωνῆς, καὶ τὰ σχήματα τοῦ σώματος, οἷς κράτιστα ἕξειν ἔμελλεν, οὐ μικρῷ πόνῳ κατειργάσατο· καί τοι φύσει πρὸς ταῦτα οὐ πάνυ εὐτυχεῖ χρησάμενος, ὡς Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς φησὶ, καὶ οἱ ἄλλοι πάντες οἱ τὸν βίον αὐτοῦ συγγράψαντες. τί δὴ ταῦτα πρὸς τὴν λέξιν αὐτοῦ συντείνει; φαίη τις ἄν. ἡ λέξις μὲν οὖν, εἴποιμ' ἄν, οἰκείως κατεσκεύασται πρὸς ταῦτα, μεστὴ πολλῶν οὖσα ἠθῶν καὶ παθῶν, καὶ διδάσκουσα οἵας ὑποκρίσεως αὐτῇ δεῖ. ὥστε τοὺς ἀναγινώσκοντας τὸν ῥήτορα τοῦτον, ἐπιμελῶς χρὴ παρατηρεῖν ἵνα τοῦτον ἕκαστα λέγηται τὸν τρόπον, ᾧ ἐκεῖνος ἐβούλετο. αὐτὴ γὰρ ἡ λέξις διδάσκει τοὺς ἔχοντας ψυχὴν εὐκίνητον, μεθ' οἵας τῆς ὑποκρίσεως ἐκφέρεσθαι δεήσει. ὃ δὴ ἐγὼ σαφὲς ἐπὶ τῶν πραγμάτων ποιήσω. φέρε γὰρ, ἐπιχειρείτω τις προφέρεσθαι τούσδε ἀριθμούς·

"Ὄλυνθον μὲν δὴ καὶ Μεθώνην καὶ Ἀπολλωνίαν, καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις ἐπὶ Θρᾴκης ἐῶ, ἃς ἁπάσας οὕτως ὠμῶς ἀνῄρηκεν, ὥστ' εἰ μηδεπώποτε ᾠκίσθησαν, ῥᾴδιον ἦν προσ-

ὑποκρίσει ποιᾷ κεκόσμηκε τὴν λέξιν.

δόντας εἰπεῖν· καὶ τὸ Φωκέων τοσοῦτον ἔθνος ἀνῃρημένον σιωπῶ. ἐν ταῦθα ἡ λέξις αὐτὴ διδάσκει τίνος ὑποκρίσεως δεῖ αὐτῇ. διηρηκὼς γὰρ τὸ πλῆθος τῶν ἀνῃρημένων ὑπὸ Φιλίππου πόλεων ἐπὶ Θρᾴκης, οὔ φησιν ἐρεῖν. οὐχὶ ταῦτ' οὖν εἰρωνευόμενον δεῖ λέγειν, καὶ ἅμα ὑπαγανακτοῦντα, καὶ παρεντείνοντα τὸν ἦχον; ἔπειτα φησὶν οὐκ ἔχειν ἐρεῖν ταῦθ' ὥσπερ δεινὰ καὶ πέρα δεινῶν· ὅμως ὀδύρεται πόλεων καταλογὴν, καὶ ταχείας αἵρεσιν διέξεισιν, ὡς οὐδ' ἴχνος ἔτι λοιπὸν ἐχουσῶν τῆς παλαιᾶς οἰκήσεως. οὐ δι' ὀργῆς γοῦν ταῦτα ὑποβαλλούσης καὶ οἴκτου λέγεσθαι προσήκει; τίνες οὖν εἰσιν ὀργῆς καὶ ὀλοφυρμοῦ τόνοι, καὶ ἐγκλίσεις, καὶ σχηματισμοὶ προσώπου, καὶ φοραὶ χειρῶν; ἃς οἱ κατ' ἀλήθειαν ταῦτα πεπονθότες ἐπιτελοῦσι. πάνυ γὰρ εὐήθες ἀπὸ τι ζητεῖν ὑποκρίσεως διδάσκαλιον, ἀφέντας τὴν ἀλήθειαν. καὶ αὖθις ἐπιφέρει ὁ ἀνήρ· Ἀλλὰ Θετταλία πῶς ἔχει; οὐχὶ [τὰς πόλεις καὶ] τὰς πολιτείας αὐτῶν ἀφῄρηται, καὶ τετραρχίας κατέστακεν· ἵνα μὴ μόνον κατὰ πόλεις, ἀλλὰ καὶ κατ' ἔθνη δουλεύωσιν; αἱ δ' ἐν Εὐβοίᾳ πόλεις οὐκ ἤδη τυραννοῦνται, καὶ ταῦτα ἐν νήσῳ [πλησίον] Θηβῶν καὶ Ἀθηνῶν; ταῦτα πάλιν ἑτέραν ὑπόκρισιν ἀπαιτεῖ. πυνθάνεται γὰρ, εἶτ' αὐθυποφέρει, καὶ παρ' ἕκαστον ἀγανακτεῖ, καὶ τὸ δεινὸν αὔξει. ἴδιον δὲ δή που σχῆμα πεύσεως, ἴδιον δ' αὐθυποφορᾶς, ἴδιον δ' αὐξήσεως· οὐ δύναται ταῦτα ἑνὶ τόνῳ καὶ μιᾷ μορφῇ φωνῆς λέγεσθαι. τούτοις ἐκεῖνα ἕπεται· Καὶ οὐ γράφει μὲν ταῦτα, τοῖς δ' ἔργοις οὐ ποιεῖ· ἀλλ' ἐφ' Ἑλλήσποντον οἴχεται· πρότερον ἧκεν ἐπ' Ἀμβρακίαν· Ἦλιν ἔχει, τηλικαύτην πόλιν ἐν Πελοποννήσῳ· Μεγάροις ἐπεβούλευσεν [πρώην]· οὔθ' ἡ Ἑλλὰς, οὔθ' ἡ βάρβαρος χωρεῖ τὴν πλεονεξίαν τοῦ ἀνθρώπου. ταῦτα ἔνεστι προσφέρεσθαι ἤδη ἐν παρῳδικοῖς μέλεσιν ὥσπερ ἱστορίας· οὐ καταβοᾷ, καὶ διδάσκει πῶς αὐτὰ δεῖ λέγεσθαι, μόνον οὐ φωνὴν ἀφιέντα· ἐνταῦθα ἀστεῖον ἦχον· ταῦτα ἐσπευσμένως εἰπὲ, ταῦτ' ἀναβεβλημένως· διελοῦ δ' ἀπόλιπε τὸ συνεχὲς,

87 ἐνταυθοῖ συνάψον τὰ ἑξῆς· τούτοις συναλγήσον, τούτων καταφρόνησον· ταῦτα ἐκδειμάτωσον, ταῦτα διάσυρον· ταῦτα αὔξησον. ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, οὐκ ἔνεστιν ἀλόγου ζώου ψυχὴν ἔχοντα, μᾶλλον δὲ λίθου φύσιν νωθρὰν, ἀναίσθητον, ἀκίνητον, ἀπαθῆ τὴν Δημοσθένους προσφέρεσθαι λέξιν. πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἐπεὶ τὸ κάλλιστον αὐτῆς ἀγαθὸν ἀπολεῖται, τὸ πνεῦμα, καὶ οὐδὲν διοίσει σώματος καλοῦ μὲν, ἀκινήτου δὲ καὶ νεκροῦ. πολλὰ τις εἰς τοῦτο τὸ μέρος εἰπεῖν ἔχοι· τοῦ δὲ συντάγματος ἱκανὸν εἰληφότος ἤδη μῆκος, αὐτοῦ που καταπαῦσαι χρὴ τὸν λόγον, ἐκεῖνο ἔτι νὴ Δία τοῖς εἰρημένοις προσαποδόντας, ὅτι πάσας ἔχουσα τὰς ἀρετὰς ἡ Δημοσθένους λέξις, λείπεται εὐτραπελίας, ἣν οἱ πολλοὶ καλοῦσι χάριν. πλεῖστον γὰρ αὐτῆς μετέχει μέρος· Οὐ γάρ πως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι. ὡς καὶ τοὺς ἀστεϊσμοὺς ἅμα ἐν τοῖς Δημοσθένους λόγοις. οὐδὲν γὰρ ὧν ἑτέροις τισὶν ἔδωκεν ἀγαθῶν ὁ δαίμων, ἐκείνῳ ἐφθόνησεν. ἃ δέ γε Αἰσχίνης περὶ αὐτοῦ γράφει συκοφαντῶν, ὥσπερ ἔφην, τοτὲ μὲν ὡς πικροῖς καὶ περιέργοις ὀνόμασι χρωμένου, τοτὲ δ' ὡς ἀηδέσι καὶ φορτικοῖς, ῥᾳδίας ἔχει τὰς ἀπολογίας. εἴ γέ τοι βουληθείη τις χωρὶς ἕκαστον τῶν ἐγκλημάτων σκοπεῖν, τὰ μὲν, ἐπαίνου μᾶλλον ἢ κατηγορίας ἄξια εὑρήσει· τὰ δ', οὐκ ἀληθῶς εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ. τὸ μὲν γὰρ πικραίνειν τὴν διάλεκτον, ὅταν ἀπαιτῶσιν οἱ καιροί· πολλάκις δὲ ἀπαιτοῦσι, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς παθητικοῖς τῶν ἐπιχειρημάτων· ἐγκώμιόν ἐστι τοῦ ῥήτορος· εἴ γε δὴ τὸ ποιεῖν τὸν ἀκροατὴν αὐστηρὸν τῶν νόμων φύλακα, καὶ πικρὸν ἐξεταστὴν τῶν ἀδικημάτων, καὶ τιμωρὸν ἀπαραίτητον τῶν παρανομούντων, παρὰ τῆς ῥητορικῆς δυνάμεως ἢ μόνον ἢ μάλιστα τῶν ἄλλων ἐπαινοῦμεν· ἀμήχανον δὲ τρυφεροῖς ὀνόμασι καλλωπίζοντα τὴν διάλεκτον, ὀργὴν ἢ μῖσος ἢ τῶν παραπλησίων τι κινῆσαι παθῶν· ἀλλ' ἀνάγκη καὶ νοήματ' ἐξευρεῖν, ἃ δὴ τῶν τοιούτων ἔσται παθῶν ἀγωγὰ, καὶ ὀνόμασι τοιούτοις αὐτὰ περιλαβεῖν οἷς πέφυκεν ἀκοὴ πικραίνεσθαι. εἰ μὲν οὖν μὴ κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν τῇ πικραινούσῃ διαλέκτῳ χρώμενον ἀπεδείκνυεν αὐτὸν, ἢ πλεονάζοντα ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς ποσότητος ἀστοχοῦντα, εἰκότως ἂν ὡς ἁμαρτάνοντα διέβαλλεν. ὁ δὲ, τούτων μὲν οὐδέτερον ἔχει δεικνύναι, κοινῶς δὲ διαβάλλει τὴν παθητικὴν διάλεκτον, οὖσαν ἐπιτηδειοτάτην εἰς πολιτικοὺς

ὃ ἄν τις ἐπιμέμψαι τῷ Δημοσθένει.

τικοὺς παραλαμβάνεσθαι λόγους, λεληθότα ἐγκώμια μεταφέρων εἰς τὰς κατηγορίας, ὥσπερ ἔφην. τὰ δ᾽ αὐτὰ καὶ περὶ τῆς περιέργου λέξεως ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν πρὸς τὸν Αἰσχίνην, ἐπειδὴ καὶ ταύτην αὐτοῦ χλευάζει τὴν ἀρετήν. δεχέσθω δέ τις τὴν περιεργίαν τῶν ὀνομάτων ὑπ᾽ αὐτοῦ λέγεσθαι νυνί, περιττὴν ἐργασίαν καὶ ἐξηλλαγμένην τῶν ἐν ἔθει. οὐ γὰρ δή γε εἰ ὁ καθ᾽ ἡμᾶς βίος πολλὰ καὶ ἄλλα εἰκῇ τίθεις ἐπὶ τοῖς πράγμασιν ὀνόματα, καὶ ταύτην ἀδιαφόρως κυκλεῖ τὴν λέξιν ἐπὶ τῆς πολυπραγμοσύνης, οὕτω καὶ τοὺς ἀρχαίους εἰκὸς αὐτῇ κεχρῆσθαι. εἰ μὲν οὖν τὴν ἀκριβείαν ἢ τὸν πλεονασμὸν τῆς ἐξηλλαγμένης ἑρμηνείας διασύρων, καὶ ταῦτα εἴρηκεν ὡς τοῦ Δημοσθένους περὶ ἑκάτερον αὐτῶν ἁμαρτάνοντος, ψεύδεται περιφανῶς. ὁ γὰρ ἀνὴρ ἐν μὲν ταῖς δημηγορίαις καὶ τοῖς δημοσίοις ἀγῶσι πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ὑποθέσεων ἀποβλέπων, κέχρηται τῇ τοιαύτῃ κατασκευῇ πολλάκις· ἐν δὲ τοῖς ἰδιωτικοῖς λόγοις, οὓς περὶ μικρῶν συμβολαίων ἰδιώταις ἀνθρώποις ἔγραψε, τὴν κοινὴν καὶ συνήθη λέξιν ἐπιτηδεύει, σπανίως δέ ποτε τὴν περιττήν, καὶ οὐδὲ ταύτην ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ, ἀλλ᾽ ὥστε λαθεῖν. εἰ δὲ καὶ ταῦτα τοῦ γένους τῆς ἐξαλλαγῆς ὅλως πολεμῶν ταῦτ᾽ εἴρηκεν Αἰσχίνης, ἄτοπόν τι ποιεῖ πρᾶγμα, ταύτην διασύρων τὴν δεινότητα, ἧς πλείστης τῷ ῥήτορι δεῖ. τὸ γὰρ μὴ τοῖς πολλοῖς ὁμοίως ἐκφέρειν τὰ νοηθέντα, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ σεμνότερον καὶ ποιητικώτερον ἐκβιβάζειν τὴν ὀνομασίαν, παρὰ τῆς πολιτικῆς δυνάμεως μάλιστα ἀπαιτεῖται. ταῦτα μὲν οὖν, ἐγκώμια τῆς Δημοσθένους δεινότητος ὄντα, ὡς ἁμαρτήματα φέρων Αἰσχίνης, οὐκ ἀληθῶς μέν, εὐλόγως δ᾽ ἴσως, ἐχθρὸς ὤν, καὶ οὐδὲν μᾶλλον διαβάλλειν δυνάμενος, ἀπερισκέπτως ὡς ἐγὼ κρίνω, συκοφαντεῖ. τὸ δὲ φάσκειν φορτικοῖς καὶ ἀηδέσι τοῖς ὀνόμασιν αὐτὸν κεχρῆσθαι, πόθεν ἐπῆλθεν αὐτῷ λέγειν, ὑπὲρ πάντα ἔγωγε τεθαύμακα. οὐδὲ γὰρ εὑρίσκω τούτων παρὰ Δημοσθένει κείμενον, ὧν εἰρηκέναι φησὶν αὐτὸν Αἰσχίνης· οἷον ὅτι οὐδὲ τῆς φιλίας ἀπορρῆξαι τὴν συμμαχίαν· καὶ ὅτι ἀμπελουργοῦσί τινες τὴν πόλιν· καὶ ὑποτέτμηνται τὰ νεῦρα τοῦ δήμου· καὶ φορμορραφούμεθα· καὶ ἐπὶ τὰ στενά τινες ὥσπερ τὰς βελόνας διείρουσιν· οἷς αὐτὸς ἐπιτίθησι διακωμῳδῶν· ταῦτα γὰρ οὐ κίναδός τις ἐστὶ ῥήματα, ἢ θαυμαστά· οὐδέ γε ἄλλα τινὰ φορτικὰ καὶ ἀηδῆ ὀνόματα ἐν οὐδενὶ τῶν Δημοσθένους λόγων εὑρεῖν δεδύνημαι· καὶ ταῦτα πέντε ἢ ἓξ μυριάδας στίχων ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς καταλελοιπότος. εἰ μέν τοι ἔνιοι ψευδεπίγραφοί εἰσι λόγοι ἀηδεῖς, καὶ φορτικαὶ καὶ ἀγροικοι κατασκευαί, ὡς ἐν τῇ κατ᾽ Ἀριστογείτονος β᾽, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τῶν δώρων, καὶ ἐν τῷ μὴ ἐκδοῦναι Ἅρπαλον, καὶ ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας, καὶ ἐν τῷ περὶ τῶν πρὸς Ἀλέξανδρον συνθηκῶν, ἐν ἄλλοις τε συχνοῖς, οὓς ὁ Δημοσθένης οὐκ ἔγραψεν, ἐν ἑτέρᾳ δηλοῦταί μοι πραγματείᾳ τὰ περὶ Δημοσθένην. καὶ περὶ μὲν ὧν Αἰσχίνης ἐπιτετίμηκεν αὐτῷ, ταῦτα ἱκανά. 88 ἤδη δέ που κἀκεῖνό τινες οἱ μὲν ὡς χαρακτηριστικόν, οἱ δ᾽ ὡς ἁμάρτημα τοῦ ῥήτορος ἐσημειώσαντο· λέγω δὲ τὸ πολλοῖς ὀνόμασι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα δηλοῦν ἐνίοτε· οἷά ἐστι ταυτί, Φίλιππον δέξασθαι καὶ πράττειν καὶ ποιεῖν ὅ τι βούλεται· καί, Τὸν Μηδίαν τοῦτον, οὐκ εἰδὼς ὅστις ποτ᾽ ἐστίν, οὐδὲ γινώσκω· καί, Τῆς ἀδελφῆς ἐναντίον, κόρης ἔτι καὶ παιδὸς οὔσης· καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. ὅσοι μὲν οὖν ἰδίωμα τοῦ χαρακτῆρος αὐτὸ ἀποφαίνουσι τοῦ Δημοσθένους, ὀρθῶς λέγουσι· κέχρηται γὰρ αὐτῷ χρησίμως ὁ ἀνήρ, ὥσπερ τῇ μιμητικῇ καὶ τῇ βραχυλογίᾳ, πάντων γε μᾶλλον καὶ εὐκαιρότερον. ὅσοι δ᾽ ἐν ἁμαρτήματος αὐτὸ μοίρᾳ φέρουσι, τὰς αἰτίας οὐκ ἐζητηκότες δι᾽ ἃς εἰώθει πλεονάζειν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν, οὐ δεόντως αὐτοῦ κατηγοροῦσιν, ἀλλ᾽ ἐοίκασιν οἱ τοῦτο συκοφαντοῦντες, τὴν βραχυλογίαν ἐκ παντὸς ἀπαιτεῖν ἰὼν, ὥσπερ εἶπον, παντὸς μᾶλλον καὶ εὐκαιρότερον παρέχεται· τῶν δὲ ἄλλων ἀρετῶν οὐδεμίαν οὐκέτι συνορῶντες, ὅτι καὶ τῆς σαφηνείας δεῖ στοχάζεσθαι τὸν ῥήτορα, καὶ τῆς ἐνεργείας, καὶ τῆς αὐξήσεως, καὶ τῆς περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀνομάτων εὐρυθμίας· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα, τοῦ παθητικήν τε καὶ ἠθικὴν καὶ ἐναγώνιον ποιεῖν τὴν λέξιν· ἐν οἷς ἐστιν ἡ πλείστη τοῦ πιθανοῦ μοῖρα. τούτων δὲ τῶν ἀρετῶν ἑκάστην οὐχ ἡ βραχυλογία κράτιστα δύναται ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ὁ πλεονασμὸς ἐνίων ὀνομάτων, ᾧ καὶ ὁ Δημοσθένης κέχρηται.

ἔφερον δ' ἂν σοι παραδείγματα τῶν εἰρημένων, εἰ μὴ κοπώδης ἔμελλον φανήσεσθαι πρὸς σὲ δὴ ταῦτα λέγων. Ταῦτα, ὦ κράτιστε Ἀμμαῖε, γράφειν εἴχομέν σοι περὶ τῆς Δημοσθένους λέξεως. ἐὰν δὲ σώζῃ τὸ δαιμόνιον ἡμᾶς, καὶ περὶ τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ δεινότητος, ἔτι μείζονος ἢ τοῦδε καὶ θαυμαστοτέρου θεωρήματος, ἐν τοῖς ἑξῆς γραφησομένοις ἀποδώσομέν σοι τὸν λόγον.

EX PRÆFATIONE M. ANTONII ANTIMACHI, AD ALBERTINVM LOLLIVM.

Sed quo facilius intelligas quanti te faciam, quippe quem artis Rhetoricæ mysteriis, quæ in vario scribēdi genere ad bene dicendum attinent, plurimum oblectari non ignorem: concinnaui tibi quoddam munusculum, ex intimis Græcorum fontib. repetitum. Quod profecto tibi ac aliis quamplurimis, qui eisdem studiis delectantur, non iniucundum fore censeo. Nactus enim his proximis feriis pusillum laxamenti, conuerti quædam ex duobus doctrina nobilibus & claris Græcorum auctoribus artis Rhetoricæ præcepta, nequaquam trita aut peruulgata: e Dionysio Halicarnasseo de Panegyricis conscribendis, de laudandis nuptiis, de laudando natali die, & de conficiendis epithalamiis: & ex Demetrio Phalereo de membris & incisis, de periodis, de modo componendarum epistolarum, ac de characteribus dicendi. Ex quibus omnibus modicum quoddam corpus confeci: quod frequenter in manibus habere poteris. Nam si documenta quæ in eo continentur, studiose (sicuti spero) complecti sequique volueris, in diuersis scriptionis generibus, cum crebris exercitationibus, tum scribendo, modo verborum delectum habeas, & eorum collocandorum concludendorumque rationem, quæ delectu potior est, calleas, maximam adipisceris dicendi copiam & facultatem.

DIO-

DIONYSII HALICARNASSEI 33
PRÆCEPTA DE ORATIONE PANEGYRICA, M. ANTONIO ANTIMACHO INTERPRETE.

PANEGYRIS, ſolennis ſcilicet quinquennalium ludorum celebritas ſiue cōuentus, eſt inuentum & donum deorum, ad requiem maiorum rerum quæ ad vitam attinent, tradita (ſicuti quodam in loco inquit Plato) cum dii humanum genus ad laborem natum miſerati eſſent. Coacti autem fuerunt a ſapientiſſimis hominibus conuentus, & a ciuitatibus publice communi decreto, ad reficiendos recreandoſq; animos, ac ad oblectationem atque ſolatium ſpectantium conſtituti. Tributus vero ad hos mutuo celebrandos, eſt a diuitibus ſuppeditandarum quidem pecuniarum ſumptus, a principibus circa hoc ornatus ad magnificentiam apparatus, rerumq; ad id commodarum opulentia. Panegyrim athletæ corporum robore ornant plurimum; & Muſarum ac Apollinis aſſectatores muſica, quæ in ipſis reperitur. At virum, qui in litterarum & eloquentiæ ſtudiis verſatus fuerit, ac vniuerſum vitæ tempus in eis conſumpſerit atq; contriuerit, in ornanda panegyri ita ſeſe gerere oportet, ac tanto inniti artificio, vti eius oratio a vulgari dicendi ratione abhorreat. Age igitur, o Echecrates, ad hoc tamquam duces viæ nequaquam tritæ nec a multis tentatæ facti, explicemus tibi ea quæ olim a noſtratis ſapientiæ parentibus nobis tradita accepimus: illi vero, & illorum etiam ſuperiores, a Mercurio & a Muſis habuiſſe dixerunt: non ſecus ac Aſcręus paſtor ab eiſdem in Helicone poeſim eſt conſecutus. Age itaq;, cum huiuſmodi arte orationes ſequere. Deus etenim vniuerſę, quæcumq; ſit, panegyrios aliquo modo præſes, & eiuſdem eſt nominis: vt, Olympiorum, Olympius Iupiter: eius autem quod in Pythiis fit certaminis, Apollo. Principium igitur huiuſmodi orationis, quæcumq; fuerit, laus dei nobis ſit, tamquam vultus ſeu perſona quædam ſplendida, in ſermonis initio poſita atque conſtituta. Laudandi autem exordium, ab iis quæ deo inſunt, eique attribuuntur, prout res copiam ſuppeditent, ſumes. Si quidem Iupiter fuerit, adducendum erit, deorum regem, rerumque omnium opificem eſſe: Si vero Apollo, muſices inuẽtorem exſtitiſſe, & eundem eſſe cum ſole: Solem autem omnium omnibus bonorum auctorem. Præterea ſi Hercules erit, Iouis eſſe filium: & ea quæ mortalium vitæ præbuit, cōnumerabis. Et locus ferme cōplebitur ex ijs quæ quilibet aut inuenerit, aut hominibus tradiderit. Verum hæc breuibus narrabis; ne præcedens oratio ſequenti maior euadere videatur. Deinceps vrbis laudes, in qua publicus conuentus celebratur, vel a ſitu,

vel ab ipsius ortu, recensere oportebit. in quo sane, quis deus aut heros eius conditor extiterit, aut si aliquid habebis quod de eo in medium possis afferre: siquid videlicet ab eo vrbi præclarum, vel bello vel pace gestum fuerit, commemorabis. Congruet etiam de magnitudine, si ampla vel parua sit, aliquid dicere: quod pulchritudine excellit, quod licet parua, potentia tamen cum amplissimis est adæquata. Deinde quæcumque ad templorum, aut in his additamentorum seu donariorum, publicorum priuatorumque ædificiorum ornamentum attinent, non erunt silentio prætereunda: quemadmodum Herodotus quodam in loco, quinque & sex tabulatorum ædificia Babyloni esse dicit. si fluuius sit magnus, si purus & nitidus, vel regionem incolentibus vtilis. si itidem aliqua fuerit fabula, quæ de ciuitate prædicetur. Hoc pacto multum suauitatis, plurimum lepôris atque dulcedinis habebit oratio. Ad hæc de ipso certamine dicendum erit, quodnam habuerit initium, quæ ipsius fuerit constitutio, vel quam ob caussam positum dedicatumque sit. si aliqua sit fabula, vel aliquid aliud priscum, horum nihil erit omittendum. Ad id vero cum veneris, non erit locus simpliciter transeundus: sed cum aliis certaminibus oportebit hoc comparare. nam id tibi suppeditabit dicendi copiam. Et hoc modo augebis orationem, vt ab anni partibus comparans. si quidem veris tempore agatur, explicandum erit agi in temperatissimo, respectu caloris & frigoris: si in hieme, in validissimo atque fortissimo (vt quispiam dixerit) tempore celebrari: si in æstate, ad exercitationem contemplationemq; spectatorum constitutum esse, & voluntatis indicium atque probationem exsistere, & deficientibus athletis spectatores decertare debere. poteris etiam auctumnum a fructuum collectione, seu repositione, non parum laudare: & ab eo quod iam homines a laboribus cessent atq; quiescant. Deinde considerandum erit quo modo sint disposita certamina. Etenim si musicum & gymnicum sit, plane perfectum esse, in eoq; nihil deesse, & sine aliquo defectu, corporum robore, vocum concentu, ac reliquis musicę partibus temperatum, existere. Si autem gymnicum sit, musicā tam-
34 quam animum mollientem atque effeminantem abdicasse, corporum vero robur sumpsisse atque retinuisse: & sollicitudinis & angoris modum ad fortitudinem qua in bellis opus est comparandam conferre plurimum. Coronam præterea, quæcumque sit, ne silentio negligenter prætereas. nō enim cum in hac re peragenda versaberis, tibi laudes deerūt. Nam si quercum laudare contigerit, eam Ioui sacram dices, & primum atque antiquissimum fuisse hominibus cibum, & nequaquam mutam aut elinguem: quippe quæ in Dodona sit aliquando locuta. Si autem oliua fuerit celebranda, Palladi dicatam, laborum medelam, ex hac planta antiquos erexisse dedicasseque trophæa, hanc arborem esse signum & notam victoriæ; Pallademque, cum superasset Neptunum, hac prima coronatam fuisse disseres: & tandem certantibus esse familiarissimam: athletarum enim certamina per oleum conficiuntur. necnon orationi sociam exsistere, eique multum suffragari, qua publici conuentus exornantur. Laurum quoque pari ratione laudibus efferes, dum Apollini sacram, plantamque vatibus dedicatam dices. in qua plane laudanda, si Daphnes fabulam attingere volueris, non vtique alienum nec absurdum videbitur. Similiter etiam, siquid aliud affuerit; vt Cereris fructus: vel si fide non careas, circa vnumquodque istorum te pote-

ris dif-

ris diffundere. Nec illud erit extra magnificentiam & gloriam, si certaminis coronam cum reliquorum certaminum coronis comparandam duxeris. Regis vero laus, a te veluti totius orationis fastigium, inducatur apponaturque; & quod vere omnium certaminum præses, qui pacem tuetur, propter quam certamina perfici queunt. Nonnulli etiam illos qui ludos disponunt, laudibus prosecuti sunt: si quidem hi gloria insignes sint, quod aliis ante in rebus vtiles fuerint, at in his splendidissimi atque ornatissimi reperti sint. Si vero nulla habeas antiquiora, quæ in medium possis afferre, explicandum erit, principium gloriæ, quæ ad patriam pertinet, esse maximum, & Græcorum generi maxime innatum. Reliqua elocutio sit, vt vniuscuiusque natura & voluntas postulat. Verum si in dicendo præstare oportet atque antecellere, (vt quod sentio dicam ingenue) numquam auctor fuerim, vti eiusmodi elocutio sit vnius tantum modi, sed varia simul & mista: & alia sint simplicitate procedentia, alia oppositis & adæquationibus Isocratis respondentia, alia autem diuisis atque distinctis expressa. Scio enim nostratis chori ducem & præsultorem hanc viam vel in pluribus (vt ita dicam) sectatum fuisse: nisi quidpiam in aliquo præcipuo genere scribere proposuisset. Cuiusque autem formæ dicendi, materia videtur facultatem præbere. Verum iis quæ excogitaueris, oportet etiam consequentem & congruam elocutionem inducere: quemadmodum narrationes, & aliquid fabulæ habentia, simplici & non fucata oratione opus est explicare. Quæcumque autem de regibus, vel de diis optimis maximis litterarũ monumentis mandare volueris, ea cum venustate, sententiarum grauitate, & maiestate verborum dicenda erunt. Quæ vero ad collationes, siue similitudines, necnon ad comparationes pertinent, vrbano sermone complecteris: nisi quispiam ad hoc, dignum aliquod orationis genus in omnibus præbuerit. Illud tamen quod prædictum est, habet plus ostentationis, & maiorem affert populo delectationem atque voluptatem.

PRÆCEPTA DE ORATIONE Nuptiali; eodem interprete.

Mihi profecto iucundum admodum fuisset, tuis non solum adesse, sed interesse nuptiis, mi carissimum caput: quo tecum simul chorum ducerem, tecum baccharer, & paulo post conficiendum matrimonium iterum atque iterum laudibus extollerem, Hymenæumque (quem in nuptiis dici par est) canerem. Verum cum vinculum hoc, quod ad litterarum studia, ad præsentemque eruditionem attinet, nos inuicem separet, (absit enim vt mente, affectu, & cogitationibus, quæ ad animorum coniunctionem spectant, vmquam seiungamur) iccirco habeas hoc a me tamquam aliquod munus, ad vsum atq; ornamentum nuptiarum, vt nec expers, nec ignarus sis eorum, quæ de his dici consueuere: seu tu id apud teipsum seruare, siue alicui tamquam symbolum ad promerendam gratiam conferre volueris. Forte igitur & tu iam a iuuentutis initio huiusmodi orationem prolusisti, dum primam apud me rhetoricorum viam ingressus, tum ceteris conscribendis componendisq; rhetoricis exercitationib. operam nauares; tum etiam ea quę quæstiones vocantur, & ex his ea quæ ad orationem de nuptiis pertinẽt, & cohortationem ad eiusmodi res studiose admodum persequereris. In illis enim quæ præci-

pua ſunt, hanc etiam in primis materiam iuuenes ad ſcribendum deligunt, An ſit vxor ducenda. Oratio autem quam nunc in manibus habemus, in eiuſmodi locutionum genere verſatur : nec ab iis quibus in quæſtionibus deorum vti conſueuimus, diſſentire videtur : quod hi ſcilicet inuenere oſtendereque hominib. nuptias. Iupiter enim & Iuno, primi coniungentes & copulantes. Proinde hic quidem omniũ Pater vocatur; illa vero, * Iuga nuncupatur, quod mari fœminam coniungat: & ab iſtis diis reliquorum deorũ, qui in nuptiis celebrantur, ac nuptiales nataleſque appellantur, cœtus in mortalium vitam prodiit. Et nuptiæ ſunt in cauſſa, vt dii iſti ita nominentur, colantur, maximoq; in honore habeãtur. Nam abſq; nuptiis, neq; horum deorum cultus celebrationeſq; ad homines perueniſſent. Deinceps orationẽ de natura oportet inducere, quod hoc ipſius eſt opus, generare ſcilicet, concipere, & partum ferre. idq; per omnia ipſius opera, & animalia & plantas tranſire. Adducemus poſtea differentiam quæ eſt in hominum coitu atque ſocietate: quod alia ſane imprudenter & temere miſcentur, homo autem ordinẽ quendam matrimonii & inſtitutum inuenit, non vt gregatim ferarum more coire concedat, ſed qui duorum maxime commodorum coniunctionem ſocietatemq; per vniuerſam vitam excogitauerit. In qua plane re commemoranda attinges, a fera agreſtiq; ac erratica vita diſceſſiſſe, & ad humanum, manſuetum, ordinatumq; victum per matrimonium deductos fuiſſe. & hominum genus cum mortale ſit, ex matrimonii coniunctione atq; ſocietate, propter continuationis ſeriem, immortale effectum fuiſſe. nam ſuſceptione poſterorum, veluti lumen accenditur : quod & poſteritati per generationẽ hominis permanet, ac numquam exſtinguitur. Et hoc vtiq; ſymbolum optimum, nõ pecuniarum, aut poſſeſſionum, ſed ipſius naturæ & generis, nõ iniuria quiſpiam dixerit. Scrutaberis & quæres præterea poſt hæc, quot bona eis contingant qui vxores ducũt. Primum quidem, ad gloriæ exiſtimationem. Nam temperantiæ fructum, quæ nimirum optima virtutis eſt pars, ſtatim ab ipſis nuptiis aſſequi incipiunt. Matrimonium enim, cõtinuo temperantes homines reddit: quoniam ii qui ad id ſeſe contulere, ab illegitimo inordinatoque coitu liberati, ad ſolam propriam vxorem reſpicere videntur. Ex hoc namq; homines honoratiores euadunt, fideliores, beneuolentioreſq; omnib in reb. erga patrias cenſentur: eo quod ſuos ipſorum liberos, tamquam obſides, patriis dederint: propter quos in primis neceſſariũ eſt, vt in conſilium adhibeantur recipianturque. Ad dolores etiam & difficilia quæ ſunt in vita, nuptiæ ſunt vtiliſſimæ: quippe quæ hæc tamquam onera reddant leuiora, cum moleſtiarum omnium vxores faciamus participes, & ex ſocietate & communicatione non minimam capiamus conſolationem. Hinc ea quæ ſuauia & iucunda ſunt, neceſſe eſt vti videantur iucundiora: cum ipſi non nobiſmet ipſis tantum lætemur, ſed filios, vxores, alioſque conſanguineos habeamus, quibuſcum hęc communicemus, qui profecto hæc nobiſcum celebrent, nobiſcum gaudeant, ac lætitia ſimul efferantur. Hac de cauſſa dies feſti, ſolennes celebritates, ludi, conuentus publici, iucundiores ſunt : quia inter multos fiunt, & cum multis communicantur. Ex qua nimirum re affinitates augeri neceſſe eſt. Inquies etiam, quod ex hoc primum habitationes domuſque ſunt ædificatę, ædificia coniuncta, poſtea pagi vicique facti, & deinde ciuitates conſtitutæ. Ex matrimonio vero quam plurimorum cognitio, &

* f. Iugia, vel Iugalis.

cum

cum externis hominibus affinitas cognatioque eſt conſecuta. Ad quod comprobandum, apponendæ erunt & commemorandæ celebres & glorioſæ nuptiæ, vel antiquæ: & bona quæ propterea hominibus prouenere, explicanda: & difficilia atque moleſta fere omnia matrimonio depęlli, nec non fugari, demonſtrandum. & quo pacto Menelaus propter nuptias Helenæ immortalis factus ſit, & Peleus ob Thetidis matrimonium & Admetus propter Alceſtim fatalem mortem euitauerit. Vbi autem de his ſatis dictum fuerit, precibus, quæ bonorum petitionem pro nuptiis ac ſuſceptione liberorum habeant, vteris. Præterea tibi erit effingenda malorum auerſio, veluti prædicenti qualis vita ſit futura cum liberis, & quod eorum chorus, ſi contingat, erit inſpicienti iucundiſſimus, & quod rurſus inſtaurabitur quodammodo, & vna cum propriis liberis iterum adoleſcet. Tum etiam memorare oportebit ea quę & ipſe aliquando in iuuentute geſſerit. ſuauis enim & iucunda eſt eorum quę in pueritia noſtra fecerimus, recordatio: nec aliud eſt quod nos rurſus faciat reuiuiſcere. Si vero quiſpiam ſuam ipſius imaginem inanimatam inſpiciens delectatur, quando hanc nō inanimem, verū expreſſam, viuam & ſpirantem intuetur, & non vnam, ſed multas, (ſi ita contingat) quanto magis lætari debebit? Hinc rurſus diſcedendum, & attingendę ſunt atque commemorandę aliquę hiſtorię, in quib. ſint, quotquot mortales propter liberos floruerint, & propulſatis atque auerſis malis, felices fortunatique euaſerint, vt Anchiſæ, Ænei opera, contigit. Opus eſt etiam perſonas illorum qui matrimonio coniunguntur, nequaquam ſilentio præterire, ſed harum quoque laudes in medium afferre. Aliquando igitur hac dicendi forma in principio, aliquando in fine vtendum eſt. Si enim perſonæ fuerint gloria admodum celebres, in principio: ſi minus inſignes, hæc erunt ſubdenda, & vltimo loco recenſenda. Laus autem, ea quę in laudationibus ſunt, cōtinebit. Et loci iidem ipſi erunt, a patria, a genere, a natura, ab educatione: & quod 36
æquales, ſimiles, certique ambo ſunt. Sumes itidem laudandi argumentum ab ipſorum parentibus atque maioribus: qui profecto ſi ex eadem ſunt patria, quod iam diu familiares atque peculiares ex loco ſint: ſi autem ex diuerſis, quod a diis optimis maximis in hanc ſocietatem coacti fuerint: item ſi ex eodem genere ſunt, quod incrementum, amplificatio & familiaritas affinitatis, alia ad aliam acceſſit: proinde vinculum multo firmius & validius effectum eſt. Quando autem a variis ſtudiis atque inſtitutis ſunt, vt militiæ, ut litterarum, concentum hunc, cum ſapientiæ ſit adiuncta fortitudo, optimum eſſe conſentaneum eſt. Addes inſuper, quales par eſt futuros illos qui ex his procreati ſuſcipiuntur. Si autem tu ipſe, qui orationem haberes, vxorem duceres, de hoc ipſo eleganter & venuſte exordium faciendum eſt: quod ſi amatores amores & delicias ſuas laudant, multo nimirum magis te decet matrimonium laudare, quam illos ſuas ipſorum delicias: & quod oratione & diſciplina etiam ex hoc vtendum eſt, tamquam iam exordientem, & de filiis vaticinantem, quod & ipſos in iis quæ ad diſciplinam pertinent, præſtantes euaſuros veriſimile, ac nequaquam diſſentaneum eſt. Ab humili vero elocutione non erit diſcedendum, ſed Xenophontis & Nicoſtrati veſtigiis inhęrendum, in paucis ad grauitatem orationem efferendo, ſi alicubi ſententiarum cogat magnitudo.

PRÆCEPTA DE ORATIONE Natalicia, eodem interprete.

Sequitur oratio quę in puerorum natiuitate dici conſueuit: nuptias enim partus ſubſequatur oportet: quam & ipſam hoc modo conuenit perficere. Cum natiuitatis vniuſcuiuſq; principium ſit dies in qua in lucem editur, pauca de die dicantur neceſſe eſt, quę quaſi laudem occaſionis cuiuſdã & opportunitatis complectantur atque contineant. Si vtiq; proprium aliquid inſigne vel decorum præter alios dies habuerit: vt ſi calendis natus ſit, quod eſt menſis principium: principium autem eſt optimum, & a principio ſunt omnia: & quod eſt totius dimidium, vel totũ, auctore Platone. Si vero ſeptimus vel ſextus ſit, ſacros hos dies diiſq; dicatos eſſe dicemus, & communitatem quandã eſſe cum diis ipſis, ob natiuitatis opportunitatẽ. Poteris etiã de nono dicere, quod eſt Soli conſecratus: & quod conſentaneum eſt, illum qui eiuſmodi die natus fuerit, inſignẽ & illuſtrem euaſurum, & forte etiam (quemadmodum eſt Solis natura) beneficũ. Si autem fuerit quintuſdecimus, hunc itidem Mineruæ attribui, & in hoc perfectum eſſe plenilunium: & quod par eſt, hanc viri natiuitatem eiuſmodi futuram, vt in ea nihil deſit. Eodem etiam modo de reliquis diebus, quos aut principio aut fini accommodare ſtudebis: & conſideratis iis quę in medium poſſis afferre, ſic laudem conficere conaberis. Poſtmodum vero & tempus cuiuſmodi ſit, conſiderare neceſſarium erit: & omnem tempeſtatem aut hiemis, aut veris, aut reliquarum anni partium, quemadmodum in laudibus ad ludos attinentibus, temporum proprietates indicauimus, hiemi ſane fortitudinem, veri ſpecioſam venuſtatẽ tribuentes, æſtati agrorum fructus, & bonorum omniũ copiam: reliquo autẽ tempori, operum vacationem, & laborum quietem. Erunt præterea ſignificanda, quę aliquando accidere temporibus: vti ſiquis natus ſit die feſto, ſcilicet Bacchanalibus, aut Myſteriis, aut aliquibus publicorum conuentuum ſolennibus celebritatibus. Hæc enim omnia argumenti facultatem ad proſequẽdas laudes tibi ſuppeditabunt. Hinc autem ad ea loca in quibus natus eſt aliquis, veniendum. primum quidem ab eo quod nationem cõtinet, ad Aſiam, ad Europam videlicet: & hinc rurſus explicandum, ſi natio Gręca ſit, vel barbara: ſi ſapientia aut fortitudine prædita, vel ſi aliquid eiuſmodi inſigne atq; præclarum in ſe habuerit. Deinde ad illud quod continetur, progrediendum, vt quænam ſit ciuitas, & ipſorum metropolis: aut ſi ſit ei quæ primum dignitatis locum obtinet, in honore proxima, ſi ampla & florens, ſi frequenti hominum multitudine referta, ſi ingeniis fœcunda, ac ad virorum virtutem fertilis, aut ſi aliquod aliud ciuitatis ſtrenue factum fuerit. Tum ea quę in vrbe continentur, proſequeris, ex qua familia quis natus ſit, quod non ex humili & abiecta, quod non ex ignobili, ſed ex præclaro genere: ex quibus auis & parentibus; quorum laudem (prout res copiam ſuppeditauerit) perſtringes. Ad hęc ad laudem illius de cuius laudatione agitur, cuiuſque eſt natalis dies, deuenies, quanam ſit natura, tum in iis quæ ad corpus ac vires, tum in iis quæ ad animi magnitudinem attinent. Si magnus ſit, Aiaci: ſi pulcher & fortis, Achilli ſimilem dices. ſi boni & prudentis conſilii, aut iuſtus, aut moderatus & temperans fuerit, congruentibus perſonis;

Neſtori,

Neſtori, Themiſtocli, Ariſtidi, Phocioni illum æquiparabis. Si comis & facilis ſit, quod excandeſcentiam quandam laudabili manſuetudine admiſtam habet, & quod ad agendum eſt efficax. Si autem paruus ſit, vt Tydeus 37
& Conon. Explicabis etiam, qualis ſit in iis quæ ad degendam vitam pertinent: ſi lautus & elegans ſit, ſi magnificus; qualis in priuatos, qualis erga ciuitatem, tum liberalitate, tum ceteris rebus quæ ad honoris & gloriæ ſtudia ſpectant. Item ſi in aliqua ſcientia ſit eminens, vt in medicina, aut in rhetorica, aut in philoſophia, appoſite, vt debet, laus quæ in his eſt, inducenda erit, ad quæcumque horum ſingula vtilia videbuntur. Sic enim multiplex, ampla, & copioſa fiet oratio, vt comprehendi poſſit qualis olim iam fuit, qualis eſt in præſenti tempore, qualemque in poſterum fore conſentaneum eſt. In hoc autem cum erimus, nequaquam alienum aut abſurdum fuerit, ſi tam ab aliis diis, quam ab iis qui natiuitatibus præſunt, precibus petierimus, vti præſens vita atque futura, melior quam pręterita contingat, ac vt confectis multis temporum ſpatiis, liceat ad maturam, felicem, fortunatamque ſenectutem peruenire.

PRÆCEPTA DE EPITHALAMIIS, *eodem interprete.*

Ante orationem de natiuitate (id enim me fere prætererat, ob tumultum & turbationem diſceſſus) ſequitur maxime oratio quæ apud thalamum dici conſueuit, & ea quæ ſeparatim dicuntur, ſolet attingere: eademque eſt cum nuptiali oratione, niſi quod differt tantum tempore, quia perfectis nuptiis hæc recitatur: in reliquis tamen prædictæ orationi penitus reſpondere videtur, & poſt nuptias veluti Hymenæorum loco canitur. Sunt igitur etiam apud Sapphô huius formæ dicendi exempla, cum odæ Epithalamii inſcriptionem habeant. Verum quia carminis & ſolutæ orationis non eadem eſt tractatio, ſed longe diſpar & diuerſa ratio, quoniam ſicuti metris, ita etiam mentis conceptu & ſententiis hæc differunt; hoc pacto hanc itidem orationem commode tractari poſſe cenſeo, ſi in exordio ſtatim hoc ſignificaueris, alios quidem Hymenæum canere conſueuiſſe, nos vero Hymenæi loco orationem habere, non tibiis, aut citharis, neque ædepol aliquo eiuſmodi cantu, ſed eorum laudibus & hymnis qui matrimonio copulantur. Poſt hęc deinceps adducendum erit, quod hominibus exſiſtentibus, nuptię ſunt admodum neceſſariæ. ex his enim vniuerſa humani generis ſalus propagatioque dependet: & quæcumque alia bona ad nuptias pertinent, oratione proſequeris. Deuenies poſtea ad perſonas, quæ ad nuptias conuenere, in eiſque verſantur, & quænam hæ ſint, explicabis. In quo ſane de ipſarum genere, de educatione, de corporum pulchritudine, de ætate, quot fortunæ bona habeant, & quodnam earũ ſtudium officiumq; ſit, diſſerendum erit. Eas præterea diligentiam, vti matrimonium atque coniunctio efficeretur, adhibuiſſe: & quo animo ſint nuptiarum cauſſa familiares, itemque alieni, & ciuitas ipſa publice. Et matrimonium plane omnibus curæ eſſe, ab omnibuſque ſummo ſtudio coli: & nuptias cuipiam frequenti virorum mulierumque conuentui, & calendarum celebrationi, & ciuitatis ſolenni feſto ſimiles exſiſtere. Quemadmodum

autem in nuptialibus, post reliqua, illud inspicere dignum putamus, vti si ex eadem patria, si ex eodem genere: ita in his quoque eiusmodi orationis partem non minimi faciendam esse duces. Post laudes vero & laudationes, cohortatio quædam nuptias celebrantibus accedat, ad mutuum inter se studium exercendum, ac ad vnum idemque sentiendum. Eo maxime autem, quod plurima bona ex huiusmodi concordia & amore, necessario contingant, ab vniuersali materia ad singularem propriamq; orationem trahes: videlicet quod concordia omnibus hominibus est bonorum dux, quod ab ea omnibus maxima commoda proueniunt, incredibiles vtilitates proficiscuntur, & potissime matrimonio coniunctis. Ad quod comprobandum, si a celebri vsu non abhorrere volueris, illud Homeri scite dictum tibi adducendum erit; Nullum maius bonum, quam dum vir & vxor concordes, & idem sentientes, ædes habitent: Quanto ob eam rem inimici dolore, quantaque amici voluptate afficiantur. Postremo precibus vteris, vt quam-primum liberi procreentur, ac in lucem edantur; quo eorum nuptias inspicere, Hymenæum canere, & eiusmodi orationum conficiendarum materiam occasionemque rursus habere valeamus.

68 DIONYSII HALICARNASSEI DE PRÆCIPVIS LINGVÆ GRÆCÆ AVCTORIBVS ELOgia; a Stanislao Ilouio Polono Latinitate donata.

IN scriptis & monumentis veterum versari debemus, vt inde non modo eius rei quam tractandam suscipimus, materiam, sed etiam rationem imitandi eius quod cuiusque proprium est, nobis comparemus. Animus enim legentis, perpetua obseruatione similitudinem quandam generis dicendi elicit. Quale quiddam rustici cuiusdam vxori accidisse fabula refert. Virum, inquit, agricolam deformem timor inuasit, ne liberos similes sui susciperet: quæ formido artem illum pulchros & formosos liberos procreandi docuit. imaginibus enim quibusdam, vt arbitror, venustis & decoris effictis, eas intueri mulierem assuefecit. Deinde cum ea congressus, præclare imaginum pulchritudinem assecutus est. Exprimendæ etiã orationis similitudo ita demum paritur, si quis imitatione expresserit illud quod apud vnumquemque ex multis videtur esse præstantissimum: quemadmodum si quis multis ex fontib. riuum quendam deducens, in animum suum deriuet. quod etiam exemplo ipso confirmabo. Zeuxis ob summam pingendi peritiam magna in admiratione apud Crotoniatas fuit. Huic Helenam nudam pictura exprimere contendenti, nudas conspiciendas eius loci miserunt puellas: ac posteaquam multis ex partibus excellentissima quæque cogitatione comprehendisset atque collegisset, ars omnibus numeris absolutam pulchritudinem construxit. En etiam tibi licet, vt in theatro quodam, formosorum corporum formas spectare, & ex illorum animis decerpere atque delibare id quod est optimum: licet, inquam, tibi sic multiplicis variæque eruditionis symbolum colligenti, nullo vmquam tempore imaginem interituram, sed perpetuam ac immortalem artis pulchritudinem informare, vt id quod imitatione expressisti, manifestos & apertos delectus iis qui audiunt suppeditet.

HOME-

Homerus.

Ex Homeri poëſi non vnam tantum corporis partem,ſed integrum corpus exprimas ac effingas. eius etiam imitare mites concitatoſq; affectus, amplitudinem,diſpoſitionem,& alias omnes virtutes. Alios vero,iis in rebus in quibus antecellunt, ſequi debemus.

Heſiodus.

Heſiodus ſtuduit voluptati,& lenitati verborum, ac concinnæ compoſitioni.

Antimachus.

Contra Antimachus vehementiæ,& forenſi illi aſperitati,& minime vulgari eloquendi generi operam dedit.

Panyaſis.

Panyaſis vero amborum virtutes conſecutus eſt, & eos partim materia, partim diſponendi ratione ſuperauit.

Pindarus.

Imitandus eſt etiam Pindarus,cum verborum & ſententiarum cauſſa, tum magnificentiæ,neruorum,vbertatis,compoſitionis,virium & acerbitatis cum voluptate temperatæ: tum etiam continuationis,maieſtatis, ſententiarum,contentionis,figurarum,morum expreſſionis,amplificationis,exaggerationis: ac in primis eorum morum gratia, qui ad temperantiam, pietatem,amplitudinem pertinent.

Simonides. 69

In Simonide,prȩter verborum delectum,obſerua accuratam compoſitionis diligentiam. Adhæc in commouenda miſeratione virtutem (in qua parte præferendus etiam Pindaro videtur) non nimis magnificã & vehementem, ſed qualis illi peculiaris eſt,mouendis affectibus idoneam.

Steſichorus.

Vide etiam Steſichorum in vtriuſque virtutibus eorum quos enumerauimus florentem,quin etiam iis quibus illi carent prȩditum: rerum,inquam, quas tractandas ſumpſit amplitudine; in quibus morum & dignitatis perſonarum rationem habuit.

Alcæus.

Alcæi vero cõſidera magnificentiam,breuitatem,ac ſuauitatem, acrimonia & grauitate conditam: præterea configurationes perſpicuitate temperatas; niſi quantum eam proprietas linguæ vitiat. Tum inprimis mores rebus ciuilibus accommodatos. Sæpenumero ſane, ſi verſum detraxeris, forenſem inuenies orationem. Nunc ad poetas tragicos nos conferamus, non quod omnes poetas voluere non debeamus: ſed quod hic locus minime poſtulet,vt omnium in præſentia mentionem faciamus: de prȩcipuis atque excellentibus dixiſſe ſufficiat.

Æſchylus.

Æſchylus igitur primus orationis magnificentiæ & amplitudini ſtuduit, & decorum tum in mitibus,tum in concitatis affectibus exprimendis ſeruauit,tum conuerſa,tum propria dictione mirum in modum ornatus: in verbis etiam propriis & rebus condendis atque innouandis frequens eſt, Euripide & Sophocle in ducendis perſonis magis varius.

Sophocles & Euripides.

Sophocles autem in concitatis affectib. effingendis excelluit,perſonarum

ſeruata dignitate: Euripidi non omnino veritas, & præſenti vitæ noſtræ accommodata ratio placuit: ex quo etiam factum eſt, vt ſæpe a decoro aberret. Nec generoſos & præſtantes perſonarum mores & affectus, quemadmodũ Sophocles, feliciter expreſſit: contra inhoneſtos, effœminatos, & abiectos videre licet eum ſummo ſtudio expreſſiſſe. Et Sophocles quidem in dicendo ſuperuacaneus atque redundans non eſt, ſed neceſſaria tantum perſequitur: Euripides vero in oratoriis inductionibus frequens. Ille nouorum verborum fabricator, ac ſæpenumero ex ſumma amplitudine in inanem ſermonis oſtentationem decidens, quaſi omnino ad vulgarem humilitatem delabitur: hic neque ſublimis eſt, neque tamen ſubmiſſus, ſed ex vtriſque temperata dictionis mediocritate vtitur,* & fere omnes dicẽdi virtutes Comicorum imitatur. ſunt enim ſententiis nitidi, perſpicui, conciſi, magnifici, acres, & ad vitam & ad mores accommodati. Menandri etiam genus quod in actione & materia cernitur, ſpectandum atque conſiderandum eſt.

* Comicorũ vero imitādæ ſunt virtutes dicendi omnes.

DE HISTORICIS.

Herodotus & Thucydides.

Ex iis qui res geſtas litterarum monumẽtis mandarunt, Herodotus optime omnium eam partem hiſtoriæ quę res continet, elaborauit atq; expreſſit: ea vero parte quæ elocutionem continet, nonnumquam ſuperior Thucydides, nonnumquam e diuerſo Herodotus. Eſt etiam vbi pares inueniuntur. Accurata enim verborum electione in his ſermocinationibus, in quibus ambo tractandis occupantur, vterque ſuam quandam proprietatem ſeruat. ceterum perſpicuitatis laudem omnes ſine controuerſia Herodoto deferunt. Ac breuitas quidem familiaris & propria eſt Thucydidi: euidentia autem & illuſtratio, vtrique communis. In moribus exprimendis primas fert Herodotus; in affectibus autem, Thucydides. Rurſum dictionis elegantia ac magnificentia nihil alter ab altero differt; ſed in his & huiuſmodi virtutibus ambo excellunt. Viribus, robore, neruis, & orationis grauitate, ac figurarum varietate, Thucydides Herodotum ſuperauit: ſuauitate vero, ac perſuadendi facultate, iucunditate, & ſponte nata ſimplicitate, non elaborata, longe præſtare Herodotum inuenimus. atque nullam compoſitionem & perſonarum confictionem minus ſeruauit, quam hanc morum & ingenii ſimplicitatem.

Philiſtus & Xenophon.

Nunc de Philiſto & Xenophonte dicamus. hic quidem, Herodoti æmulus, & in virtutibus rerum tractandarum & diſpoſitionis fuit, & in moribus ſermocinantium imitandis quodammodo ſimilis ac par, quodammodo impar. eſt enim eloquens, verbis purus, perſpicuus ac illuſtris, in cõpoſitione dulcis & venuſtus, ita vt etiam eum in hac parte antecellere videatur. hiſtoricarum autem rerum illam ſublimitatem atque magnificentiam omnino non eſt aſſecutus: quin nec decorum perſonarum ſæpe ſeruauit, attribuens interdum hominib. indoctis ac barbaris ſermones e media philoſophia depromptos, & ea forma dictionis vtens quæ palæſtrę magis quam pugnæ conueniat. Philiſtus vero Thucydidem ſequitur, moribus exceptis. hic enim, liber eſt, & animi magnitudinis ac grauitatis plenus: ille, tyrannorum & aliorum cupiditati plus nimio ſubſeruit. Ac primum quidem in eo imitatus eſt Thucy-

Thucydidem, quod eodem modo quo ille inchoatum atque imperfectum historiæ argumentum relinquit: tum quod collocationis & dispositionis ordinem perturbat, & quod rerum quæ narrantur confusione, historiam difficilem reddit. Thucydidis illud obscurum ac affectatum dictionis genus neglexit: cæterum rotundum, densum, & acre ac contentiosum, summa diligentia expressit: nō tamen eandem elegantiam, maiestatem, contentionum copiam, pondera, affectus atque figuras. In describendis enim locis, naualibus pugnis, pedestribus copiis, & constitutionibus vrbium, perexilis est atque depressus, neque oratio rei amplitudini respondet: prudens tamen, & ad * verorum certaminum descriptionem Thucydide longe vtilior.

* ad vera certamina Thucydide magis idoneus, id est ad veras aeserias cartarum actiones.

Theopompus.

Theopompus autem Chius, primum quod huius generis historiæ materiam delegerit, imitatione dignus est: deinde propter dispositionis elegantiam. continet enim maximam facilitatem & euidentiam illius scriptio: præterea etiam propter rerum quas tractat, varietatem: quin etiam propter summam in singulis rebus exponendis libertatem. postremo suspiciendus est, quod occultas & abditas, siue gestorum siue dictorum caussas silentio non prætereat, sed animum eorum qui vel aliquid dixerunt, vel gesserunt, egregia coniectura sit assecutus. Dicendi eius forma ab Isocratea non discrepat, nisi quod exilis est, & nimis flexibilis: in reliquis omnibus similis eius oratio Isocrateæ. est enim communis, aperta & clara, ampla, grauis, pompæ similis, ad delectationem composita. Vitiosa vero est, cum frequens vocalium collisio, tum de industria in orbem circumductæ circumscriptiones, & similis verborum exitus. Peccauit autem in digressionibus aliis super alias inducendis, quod maxime ad negotiale genus historiæ pertinet. Etenim inepte & intempestiue quædam in his ab eo narrantur: cuiusmodi sunt illa quæ commemorat de Sileno in Macedonia, & de dracone ad triremem nauali pugna contendente.

DE PHILOSOPHIS.

Ex philosophis legendi sunt PYTHAGOREI, non modo grauitatis, morum, præceptionum ac sententiarum caussa, sed etiam elocutionis. Magnifica enim & ampla vtuntur oratione, & quæ quodam modo ad poesin accedit. Neque etiam perspicuitatem prætereunt, verum mixto genere dicendi vtuntur. Sequi autem in primis debemus XENOPHONTEM & PLATONEM, tum morum, tum suauitatis, tum magnificentiæ gratia. Neq; ab imitatione excludendus est ARISTOTELES, cum propter summam quam in elocutione adhibet grauitatem & perspicuitatem, tum propter iucunditatem & variam eruditionem rerum, quam vel maxime a viro illo mutuari possumus. Danda etiam est opera, vt in libris discipulorum eius toti & assidui simus. Digni enim sunt quibus non minimum studium & diligentia impendatur. Quoniam igitur de aliorum lectione breuiter & summatim diximus, restat vt dicamus ecquidnā de singulis oratoribus sumere liceat: quod etiam nostro instituto magis necessarium est.

DE ORATORIBVS.

Lysias.

Lysię oratio, si vsum, & id quod necessarium est, spectes, per se sufficit: ab omni siccitate & squalore abhorret: in eloquendo prorsus angusta est, tum etiam compta & vera, atque Atticarum elegantiarum venere conspersa: non tamen perpetuo auget & amplificat; nisi quando scopum sensim & latenter attingit, cum temperata quadam dicendi voluptate: ita vt dum legitur, facilis existimetur; difficilis autem iis qui eum imitari aggrediuntur. Maxime vero in narrationibus excellit. Subtilitate enim ac dictionis tenuitate apertam atque accuratam continet rerum explicationem.

71

Isocrates.

Oratio Isocratis est illa quidem nitida & compta; casta tamen & modesta, ac conuentibus magis quam foro accommodata. Ornatum autem habet summa euidentia temperatum, & apparatum efficientia quadam & vtilitate conditum; non tamen foro & contentionibus accommodata. Cęterum ambitibus dictionem circumscribit, ac omnino mediocre dicendi genus tenuitate quadam emendat, & tenue extollit. Atque potissimum ipsius verborum continuatio & comprehensio obseruanda est, ac totum dicendi genus demonstratiuum.

Lycurgus.

Ipse vero Lycurgus perpetuo increscit & insurgit, distinctus, grauis, in accusatione omnino totus, veri studiosus, atq; libertatis amans: orator tamen nec vrbanus, nec festiuus; sed in necessariis tantum occupatur. Huius vehementia & grauitas potissimum imitanda est.

Demosthenes.

Demosthenis oratio, dictionis vehementia prædita est, remissis affectibus condita, ac verborum electione ornata: dispositione commoda vtitur, continua, & quæ grauitate condita suauitatem habet, quibus vel maxime iudices tenentur.

Æschines.

Æschinis autem oratio remissior est oratione Demosthenis, in verborum delectu magnifica ac vehemens, neque valde ab arte instructa, sed facilitate, quam natura suppeditauit, adiuta. valde illustris est, & grauis: rem auget & dilatat, & acerbitate perstringit. Atque hinc factum est vt legenti primo suauis ac iucunda; diligenter vero examinata, vehemens appareat.

Hyperides.

Hyperides quidem a scopo non aberrat, raro tamen rem amplificat & exaggerat: & verborum constructione Lysiam, calliditate vero omnes superat. Adhæc * a caussæ iudicatione nullo tempore deflectit, sed semper in præcipuis ac necessariis caussæ negotiis insistit: multa prudentia locuples, ac venustate refertus. & quamuis simplex videtur, grauitate tamen non vacat. Huius in narrationibus subtile atque temperatum dicendi genus maxime imitatione exprimendum est: tum spectandæ rationes atq; argumenta, quibus ad caussam accedit.

* a summa iudicii quæstione.

EX

94

EX OPERE ÆLII DIONYSII HALICARNASSEI, DE ANTIQVIS ORATORIBVS.

ISOCRATES ATHENIENSIS:

Hieronymo Wolfio interprete.

Natales, præceptores, scripta, doctrina, claritas, discipuli, diuitię, obitus.

ISOCRATES Atheniensis, natus est sexta & octogesima Olympiade, prætore Athenis Lysimacho, quinquennio ante Peloponnesiacum bellum: duobus & viginti annis Lysia natu minor. Pater ei Theodorus fuit, vnus de mediocribus ciuibus; qui famulos tibiarum fabros habuit; atque illo quęstu se sustentauit. Honeste autē educatus & institutus a puericia, nihilo deterius quam quisquam Atheniensium: statim cum ad virilem ætatem peruenisset, ad philosophiam adiecit animum. Cum igitur & Prodicum Ceium, & Gorgiam Leontinum, & Tisiam Syracusanū, qui tum sapientiæ nomine in Græcia celeberrimi erant, & (vt quidam scribunt) etiā Theramenem oratorem, quem triginta tyranni occiderūt, quod popularis videretur, audisset: percupidus fuit, cum dicendo, tum agēdo, administrandæ reipublicæ. Sed quia natura aduersabatur, quę instrumenta oratoris præcipua, audaciam & vocis magnitudinem, ei negarat, sine quibus ad populum dici non poterat: consilium illud suum omisit. Quia vero gloriam expetebat, & apud Græcos (vt ipse ait) excellere opinione sapientiæ cupiebat: eo confugit, vt suas cogitationes literis mandaret. Neque vero paruis de rebus, aut de priuatis contractibus verba facere, aut vsitata sophistis cæteris argumenta tractare instituit: sed de rebus Græcorum, regiisq; negociis, vnde sperabat & vrbes florentiores, & homines priuatos virtute ornatiores fore. Nam in oratione Panathenaica, hæc de semetipso scribit. Quum autē confusam dicendi exercitationem a Gorgia & Protagora sophistis accepisset: primus subtilitate disserendi & naturæ obscuritate relicta, ad orationes ciuiles se contulit, & in ea facultate constanter elaborauit. cuius, illum esse fructum ait, vt ea eruditi qui sunt, vtilia & deliberent, & dicant, & agant. Clarissimus fuit inter eos qui eodem tempore floruerunt: & adolescentes cum Athenis, tum in reliqua Græcia præstantissimos erudiit. quorum alii in forensibus causis excelluerūt, alii in publicis negociis & administratione reipublicæ: alii res a Barbaris & Græcis communiter gestas, in literas retulerunt. Itaque schola eius veluti coloniis eloquentiæ deducendis, imaginem quandam ciuitatis Atheniensis repræsentabat. Vnde etiam tantas opes adeptus est, quantas eorum nemo qui docenda philosophia rem fecerunt. Obiit prætore Chæronide paucis diebus post prœlium ad Chæroneam commissum. Vixit annos nonaginta octo. ita enim decreuerat, se reipublicę cladibus superesse nolle: cum incertum adhuc esset, quomodo fortunam laturus esset Philippus, suscepto Græciæ principatu. Quæ igitur scripta de eo comperimus, summatim hæc sunt.

Censura de Isocratica dictione, & cū Lysia collatio.

Dictio vero, qua vsus est, hunc fere characterem habet. Pura est, non minus quam Lysiana, neque vllum temere nomen ponit: summumq; studium habet communis & vsitatissimi sermonis, qui verborum obsoletorum & obscurorū insolentiam fugit: & mediocriter temperata est, & perspicuitatem ac euidentiam eandem habet, morataque est & probabilis.

Quibus differat.

Quod vero ad tropos at-

tinet, nonnihil a Lysiana distat. Neque enim ita vel rotunda vel densa est, vel ad certamina forensia apposita, sed supina magis atque elumbis, & copiose fusa: neque etiam ita breuis, sed & veluti claudicans, & iusto tardior: (eius rei quæ caussa sit, paulo post dicam) neque compositionem præ se fert naturalem illam, & simplicem & acrem, vt Lysiana: sed comparatam magis ad grauitatem fastuosam, & variam; quæ quidem est aliquando quam illa decentior, aliquando affectatior. Hic enim vir ornatum verborum vndique consectatur, & magis in eo elaborat vt eleganter, quam vt simpliciter dicat. Nam & concursus vocalium, vt qui sonorum concentum soluant, & lenitatē pro-
95 nunciationis turbent, cauet: & circuitu ac circulo complecti sententias numeroso prorsus, & a versu parum distanti, conatur: & est ad legendum quam ad dicendum accommodatior. Ac ostentationem quidem in ludorum celebritatibus, & lectionem otiosam, ferunt eius orationes: sed a forensi strepitu, concionumque procellis sunt remotissimæ. In caussa illud est, quod multum in illis acrimoniæ & affectuum esse oportet: id quod periodus minime recipit. Nam & similiter finita, & comparia, & antitheta, & vniuersus talium figurarum mundus, multus apud eum est; auriumque sæpe fastidiis adhęrescit, & structuram orationis turbat.

Isocraticæ figuræ.

Cum autem tria omnino, Theophrasto auctore, sint, e quibus dictioni granditas, & splendor, & magnificentia quędam accedat: primum delectus verborum, deinde quæ ex illis exsistat concinnitas; postremo figuræ quibus hæc includantur: optimum delectum habet, & verba commodissima ponit: affectate vero coniungit eadem, musicū quendam concentum captans; & figuras adhibet tumidas. Vnde sæpe friget: vel quia figuras illas longius accersit, vel quia rebus nō satis congruentes miscet, vel quia modum excedit. Hæc porro sæpe dictionem illius producunt longius, dum includere periodis omnes sententias, & iisdem figurarum formis complecti periodos conatur, perpetuoque concinnitatem numerorum captat. Nec enim omnia recipiunt vel eandem longitudinem, vel similes figuras, vel pares numeros. Quare fieri non potest, quin explendi gratia voces inculcet, quarum nullus est vsus; & longius quam expedit, orationem extendat. Neque vero sic hæc accipi debent, quasi perpetua illi esse dicam. non ita insanio. nam interdum & simpliciter vocabula iungit, & comprehensionem egregie soluit: & operosas figuras ac tumidas fugit; idque in suasionibus & forensibus orationibus potissimum. Sed quia plerumque numeris seruit, & circulo periodi, atque elocutionis elegantiam in redundantia quadam ponit: generalius hæc de eo pronunciaui. His igitur aio dictionem Isocraticam a Lysiaca vinci; nec parem etiam suauitatem habere. Floridus certe quidem est, vt siquis alius, Isocrates, & voluptatis illecebris auditores demulcet. non eadem tamen est in eo venustas: & (quantum ad hanc quidem virtutem attinet) tanto est illo inferior, quantum naturali corporum pulchritudini ascititii ornatus cedunt. Naturalis enim est in Lysiana dictione suauitas; affectata, in Isocratea. Et his virtutibus mea quidem sententia vincitur a Lysia: contra vincit eundem his quas iam dicemus. Sublimior est illo in elocutione, & longe magnificentior, maiestateque plenior. Admirabilis enim est & magna Isocrateæ structuræ sublimitas, heroicæ quam humanæ naturæ propior. Quare si quis grauitate, & amplitudine, & maiestate, Isocratis eloquentiam, Polycleti & Phidiæ operibus contulerit, is a scopo

aberrasse

aberrasse mihi non videbitur; Lysianam vero, Calamidis & Callimachi, ob subtilitatem & elegantiam. Quemadmodum enim eorum hi feliciores aliis sunt in minoribus & humanis operibus, illi in maioribus ac diuinis: sic & oratorum alter in paruis dexterior est, alter in magnis excellentior: siue natura ipsa magnanimus, siue de industria quouis modo grauitatem captans & admirabilitatem. Atque hęc de dictione oratoris. Quod autem ad exquisitionem rerum & sententiarum attinet, alias par est Lysiæ, alias eo præstantior. Argumentorum quidem inuentio singulis rebus accommodata, multa est & densa, nihiloque Lysiana inferior: iudicium item a magno ingenio profectum. Dispositio vero & distributiones rerum, & singulorum epicherematum expolita tractatio, & orationis singulari varietate, & nouis accessionibus, ad leuandum similitudinis fastidium, distinctio, & siquæ sunt aliæ virtutes in tractatione rerum: hæc apud Isocratem longe maiora sunt, & meliora omnia. Pręcipuam vero laudem meretur ob institutum orationum, in quibus elaborauit, & propter argumentorū honestatem & elegantiam, quæ tractanda suscepit. Hæc enim studiosos eius non eloquentia tantum augere, sed ad morum etiam honestatem instituere, & gubernandę tum familiæ, tum ciuitati, tum toti Græciæ, idoneos possint reddere. Nam præstantissima præcepta virtutis in orationibus Isocratis inueniuntur. Ac mea quidem sententia, qui non partem aliquam ciuilis facultatis, sed rationem gerendæ reipublicę vniuersam complecti animo volet, is hunc oratorem nocturna diurnaque manu versare debebit. Quodsi quis veram philosophiam 96
amplectitur, sola contemplatione rerum haud contentus, sed actione virtutis etiam occupatus, nec suis commodis metitur omnia, sed multis prodesse studet: huic ego auctor ero, vt oratoris huius imitetur institutum. Quis enim non amore complecteretur & rempublicam & populum: aut quis honestati & iis virtutibus quæ in magistratu, bonisque ciuibus requiruntur, non studeret, lecto eius Panegyrico? Nam ibi maiorum virtutes commemorans, eos qui a dominatu Barbarorum Græciam liberarint, non egregios tantum bellatores fuisse dicit, sed animis & moribus etiam generosis præditos, & gloriæ cupidos & modestos: qui quidem rem publicam diligentius curarent, quam priuatam; aliena minus concupiscerent quam ea quæ fieri non possent; felicitatem non in opulentia, sed in honesta fama sitam esse iudicarent: existimantes, se liberis magnas diuitias & non inuidiosas relicturos, si honorem eis popularem reliquissent: honestam porro mortem inglorię vitę præferendam ducerent, non in eo elaborantes, vt pręclaras & accuratas leges haberent, sed vt ea esset in quotidianę vitæ consuetudine ciuium moderatio, quæ a patriis institutis nequaquam recederet, tam honeste & ciuiliter inuicem affecti, vt inter sese quasi per factiones certarent, quinam melius de republica mereri possent, non qui oppressis aduersariis, ipsi reliquis imperarent; eademque vtentes animi propensione erga Græciam quoque officiis ciuitates adiungerent, & persuasione beneficiorum potius, quam armorum coactione in fide retinerent: ita veraces, vt eorum simplex oratio minus in dubium vocaretur, quam nunc iurisiurandi religio: itaque constantes, vt pacta & fœdera vltro seruarent diligentius, quam si constricti necessitate tenerentur: non alia in imbecilliores decernentes, quam in se a po-

Cōparatio rhetorū ad statuarios, & transitio ab elocutione ad inuentionē, iudicium, & dispositionē.

Isocratem argumentorum honestate præferendum esse omnibus, exemplis probat.

Panegyricus.

tentionibus statui vellent, & sic persuasum haberent, se priuatim quidem suas tenere ciuitates, sed in Græcia, tamquam communi patria, habitare. Quis

Oratio Philippica.

vero vir magnus & iusti exercitus imperator, ea non magni faciat quæ ad Philippum Macedonem scripsit? cum ducis, præsertim tanta potestate præditi, officium esse dicit, vrbes dissidentes reconciliare, & non inter eas seditionem ac discordiam concitare; Græciam e parua magnam reddere, despectoque minutarum rerum studio, ea suscipere quibus & feliciter confectis, omnium ducum clarissimus futurus sit; & infectis, saltem Græcorum beneuolentiam consecuturus: cuius qui sint facti compotes, longe lateque præclariores habeantur iis qui magnas vrbes euertant, multasq; nationes subigant. Præterea hortatur, vt Herculis institutum ac cęterorum principum, qui cum Græcis aduersus barbaros militarunt, imitetur: & iis, ait, qui præstent reliquis, magnas esse res suscipiendas, easque fortiter ac strenue conficiendas: cogitantibus, nos, cum mortale corpus habeamus, fieri virtute immortales. Nam eos qui aliorum bonorum insatiabili cupiditate teneantur, inuisos esse: contra, honoris subinde augendi studiosos commendari: & quibus rebus plerique gaudeant, vt opibus, vt imperio, vt potentia, iis sæpenumero etiam hostes potiri; virtutis autem & popularis beneuolentiæ, domesticos cuiusque hęredes esse. Omnino enim necesse est, principes qui hæc legunt, & maiores capere animos, & vehementiore studio virtutis inflammari.

Socialis, siue De pace, oratio.

Quis vero vehementius ad colendam iustitiam & pietatem, cum singulos priuatim, tum publice totas ciuitates adhortari queat, quam scripta de Pace oratio? quæ suadet Atheniensibus, ne appetant aliena, sed vt suo contenti sint, paruis oppidis tamquam fundis suis parcant; ac socios in officio, beneuolentia & beneficiis, non vi & necessitate coactos, contineant: vtque e maioribus imitentur non eos qui ante bellum Decelicum, propemodum ciuitatem euertissent; sed illos qui ante bellum Persicum, perpetuum virtutis studium habuerunt. Ostendit etiam, non multitudine triremium, aut imperio per vim in Græcos exercendo, rempublicam augeri; sed iustis potius actionibus, iniuriisque prohibendis. Beneuolentiam item Græcorum, quam ad beate viuendum plurimum conferre existimat, ciuitati vt concilient, in primis hortatur, & vt ad bellum quidem parati sint & instructi, sed pacis ita studiosi, vt neminem vllis iniuriis afficiant: ac docet, neque ad paran-
97 das opes, neque ad gloriam, neque denique ad felicitatem quidquam tantum conferre, quantum virtutem & eius partes. Eos autem qui aliter sentiunt, reprehendit, quod existiment, iniustitiam quidem callidam esse, & ad quotidianam vitam vtilem; iustitiam vero incommodam esse, & aliis quam iis penes quos est, vtiliorem. Ego quidem haud scio an quisquam orationes vel meliores vel veriores, vel magis philosophiæ consentaneas habere queat.

Areopagiticus.

Quis porro lecta oratione Areopagitica, non modestior fieret? aut quis institutum oratoris non laudet? qui apud Athenienses de reipublicæ forma disputare non dubitarit, ac auctor esse vt ea Democratia, quæ tum erat, tamquam ciuitati perniciosa, mutaretur. qua de re popularium magistratuum nemo referre instituebat. Videbat enim ita prolapsam esse disciplinam ciuitatis, vt iam nec a magistratibus homines priuati coherceri possent, sed vnusquisque cum diceret, tum faceret, quidquid collibitum esset,

esset, ac omnes importunam confidentiam, libertatem popularem existimarent. Suadet igitur, vt a Solone & Clisthene constituta respublica reuocetur. cuius naturam & instituta recensens, ait: Illa ætate grauius existimatum esse, natu maioribus dicendo aduersari, quam aciem soluere: Democratiam eos iudicasse, non in petulantia, sed in modestia consistere: Libertatem posuisse non in contemptu magistratuum, sed in imperatis faciendis: Potestatem flagitioso nemini dedisse, sed spectatissimis viris magistratus mandasse; quod existimarent, tales fore cæteros ciues, quales essent gubernatores ciuitatis: Tantum vero abfuisse vt peculatu rem familiarem amplificarent, vt suas opes in reipublicæ vtilitatem effunderent: Præterea, patribus maiori curæ fuisse filios iam viros, quam pueros, quod illorum modestiam plus prodesse reipublicæ quam puerilem institutionem, & recta studia legum accuratæ constitutioni præstare censerent: exquirentes, non quibus suppliciis delinquentes cohercerent, sed qua disciplina cauerent nequid pœna dignum ab vllo committeretur: ac patriam quidem existimantes auctoritate magna florere, priuatis autem hominibus licere nihil, quod legibus interdictum esset, oportere; sed eis & pericula subeunda, & res aduersas infractis animis esse perferendas. Quis vero vel ciuitati vel viris facilius persuaderet hoc oratore, cum multis aliis in locis, tum in oratione Laconica, quæ ARCHIDAMVS inscribitur? & illud argumentum continet, neque Messenam Bœotiis tradendam, nec hostium imperata esse facienda. Nam aduerso marte pugnarant Lacedæmonii & ad Leuctra, & deinde multis aliis prœliis: ac Thebanorum quidem opes florebant, & ad imperii magnitudinem processerant: Spartanorum autem res afflictæ erant, & a dignitate veteris principatus degenerarant. Tandem igitur ciuitas, vt pacem impetraret, deliberabat, essetne agro Messenio cedendum. nam hæc ei necessitas a Bœotiis imponebatur. Cum igitur videret Isocrates, eam indigna facturam esse suis maioribus, Archidamo, qui quidem adolescens, necdum regno potitus erat, sed magnam tamen spem habebat, eum honoris gradum assequendi, hanc orationem composuit: cuius initio commemorat, iure Messenam tenere Lacedæmonios, tum a Cresphontæ liberis regno pulsis traditam, tum oraculo Delphico confirmatam, quo iussi fuerint & vrbem accipere, & affectis iniuria opitulari; tum belli iure, & diuturnitate temporis constabilita possessione. Docet etiam non Messeniis, qui nulli iam essent, sed seruis & mancipiis, (quos Helotas vocant) id oppidum vt portum & receptaculum, tradituros. Enumerat & pericula, quæ maiores eorum imperii caussa adierint: & qua sint apud Græcos existimatione, commonefacit: hortaturque ne fracti rebus aduersis, animos abiiciant, sed potius spe fortunæ melioris erigantur, & cogitent, multos Thebanis potentiores, ab imbecillioribus esse victos: multos cinctos obsidionibus, & grauioribus malis, quam Spartanos, conflictantes, eos a quibus oppugnarentur, deleuisse. Adducit exemplum ciuitatis Atheniensium, quæ rebus florentissimis euersa, extrema quæque perpessa fuerit, ne audiens esset dicto barbarorum. Monet vt præsentia perferant, & de futuris bene sperent: cum tales calamitates a ciuitatib. emendari sciant, prudenti constitutione reipublicę &

Archidamo ad Lacedæmonios scripta oratio.

peritia rei militaris: quibus rebus Sparta reliquas vrbes superet. Censet iis po-
98 tius cum quibus bene agatur, quam ipsis rebus suis aduersis, pacem expetendam esse, cum res nouas molientibus spes fortunę melioris proposita sit. si enim belli discrimen subeant, partas opes ab eis posse conseruari. Præterea multis aliis præclaris operibus commemoratis, quæ clarissimi ex illis publice priuatimque in bellis ediderint, colligit quantum dedecus suscepturi, & in quantum apud Græcos crimen venturi sint. sin arma ceperint, eis ab omni parte auxilia præsto esse futura, a diis immortalibus, a sociis, ab vniuersis hominibus, qui potentiæ Thebanorum incrementis inuideant. Deniq;, ostensa confusione & tumultibus, quibus vrbes Græcæ, Bœotiis rerum potientibus, agitentur: vt nihil horum eueniat, nec vlla spes incolumitatis alia relinquatur: vrbem eos deserere iubet, docens, vxores & liberos, cęteramque turbam in Siciliam & Italiam, & reliqua loca eis amica, mitti; ipsos vero castello aliquo munitissimo, & ad gerendum bellum commodissimo occupato, hostes summis viribus terra marique persequi oportere. Nullum enim exercitum ausurum esse collatis signis, cum viris Græciæ bellicosissimis, qui vitam vilissimam censeant, & quibus iusta ira & caussa honestissima eam necessitatem imposuerit, dimicare. Hæc ego non tam Lacedæmoniis, quam aliis quoque Græcis, atque adeo hominibus vniuersis, eum suadere dixerim, longe melius quam omnes philosophos, qui summum vitæ bonum in virtute & honestate ponunt.

Aliarũ orationum capita.

Quamuis autem illius multas etiam alias orationes recensere possem, ad ciuitates, ad principes, ad priuatos homines scriptas, quarum aliis populos ad vitam modeste agendam hortatur, aliis principes ad moderationem & legitimum imperium instituit, aliis priuatorum hominum vitam modestiorem efficit, præcipiendo quid singulis faciendum sit: veritus ne prolixitate orationis modum excedam, his omissis, vt ea quæ supra diximus facilius intelligantur, & discrimen quod est inter Isocratem & Lysiam rectius perspiciatur, virtutibus eorum breuius comprehensis, ad exempla transibo.

Capita comparationis inter Isocratem & Lysiã.

Primam igitur orationis virtutem esse dixi, puram elocutionem: in qua differentiam vllam apud neutrum inuenio. Deinde, diligentem obseruationem sermonis tunc visitati: hanc etiam similem apud vtrumque video. Posthæc, propriis & receptis & communibus verbis ambos esse vsos, animaduerti: Isocratis autem dictionem tantisper progressam esse vsurpatione troporum, vt ne molestiam pareret. Perspicuitatem & euidentiam tenere vtrumque pronunciaui: breuitate sententiarum Lysiam feliciorem esse, amplificationes succedere melius Isocrati, duxi: sententiis in compendium contrahendis, & rotunde efferendis, Lysiam vt ad vera certamina idoneum, approbaui. In moribus exprimendis vtrumque dextrum reperi: sed gratiæ & iucunditatis, citra controuersiam primas Lysiæ detuli. Heroica magnificentia apud Isocratem reperitur: probabilitate & decoro neuter mihi destitui visus. In compositione verborum Lysiam simpliciorem, curiosiorem Isocratem iudico: & alterum instar docti pictoris aut statuarii, veritatem artificiosius exprimere, alterum in confirmando, & exornando, veluti pugilem robustiorem esse. Hæc sunt quæ de dictione vtriusque dixerim. Iam cum in res ipsas inquirerem, inuentionem apud vtrosque admirabilem deprehendi, atque etiam iudi-

cium.

cium. Collocatione autem enthymematum, & distributionibus epicherematum, & cuiusque generis expolitione, & aliis vniuersis quæ in rerum tractatione considerantur, longe duco Lysiæ Isocratem antecellere: Splendore quidem argumentorum, & philosophico instituto, tantum illi præstare, quantum puero virum, vt Plato dixit, & (si vera dicenda sunt) cæteris oratoribus omnibus, quicumque in hoc doctrinæ genere dextre ac erudite versati sunt. Rotundum autem periodorum ductum, & iuueniles dictionis conformationes, non probaui. Seruit enim sæpe sententia dictionis numero: nec tam habetur ab eo veritatis, quam elegantiæ ratio. Rectissime autem faciunt, qui in orationis ciuili & ad victoriam comparato genere, proxime naturam sequuntur. Sic autem natura fert, vt dictio sententias sequatur, non vt sententiæ dictionem. Consiliario certe de bello & pace differenti, & homini priuato apud iudices capitis caussam dicenti, venusta ista, & theatrica & iuuenilia, equidem non video quid afferre possint vtilitatis: immo vero posse fieri sciô etiam perniciosa. Omnes enim in re seria verborum deliciæ, 99
etiam non ineptæ, intempestiuæ sunt, & commiserationi plurimum aduersantur. Neque vero, me dius fidius, primus ego hæc dico; sed & veterum complures idem hoc de eo senserunt. Nam Philonicus dialecticus, cum reliquum dictionis eius apparatum probet, nouitatis affectationem hanc & tumorem reprehendit: eumque pictori comparat, qui vestibus & gestibus iisdem picturas omnes exornet. In omnibus certe orationibus eius, eosdem tropos dictionis (inquit) inueni. Itaque cum in multis singula artificiose perficit, in toto prorsus indecorus videtur, propterea quod propositis rebus non congruenter dicit. Hieronymus vero philosophus ait, orationes eius eleganter quidem legi posse; sed in concione, altiore & contentiore voce, & (hac quidem structura) cum actione decenti pronunciari posse nequaquam. Nec enim admittere (id quod maximum sit, & ad permouendum populum aptissimum) affectuum vehementiam, & viuum quendam vigorem, cum ipse lenitati perpetuo seruiat: temperationem vero & varietatem, cum intentione & remissione, tum interpositis acrioribus affectibus distinctam, transilierit. Denique pueri lectoris vocem ita eum repræsentare dicit, vt neque contentionem, neque affectum, neque actionem ferre possit. Multi etiam alii hæc & his similia dixerunt, de quibus mihi nihil necesse est scribere. Nam si ipsa Isocratis dictio prolata fuerit, euidenter & periodorum rhythmus, vndique concinnitatem consectans, & iuuenile quoddam figurarum studium, quod in contentione contrariorum conteritur, & in comparibus & similiter finitis, perspicietur. Neque ego figurarum genus ipsum reprehendo, quo multi cum rerum gestarum scriptores, tum oratores vsi, orationem tamquam flosculis ornare voluerunt; sed earum rerum redundantiam. Quod enim hoc & sine modo fiat, & intempestiue, auribus fastidium quoddam inde oboriri dico. In Panegyrica certe, celeberrima illa oratione, multus est in figuris huiusmodi: *Et plurima beneficia contulisse, & laudes maximas meruisse*. Hîc enim non tantum membrum membro respondet, sed etiam verba verbis, videlicet, *Plurima*, & *Maxima*; *Beneficia*, & *Laudes*; *Contulisse* & *Meruisse*: Et rursus: *Neque fruebantur vt propriis, negligebant vt aliena*. Secundum enim membrum, compar est priori, & vocabula, *Fruebantur* & *Negligebant*, *Propriis* & *Aliena*, opponuntur. quibus adiicit:

Elocutionis Isocraticæ reprehensio.

Iudiciũ Philonici dialectici, & Hieronymi philosophi.

Figuræ Isocraticæ.

Hæc de figuris Isocraticis e Græco rectius : . dicitur. nostra enim interpretatio sensũ præcipue spectat, de verbis ac syllabis annumerandis non perinde sollicita.

Sed curabant tamquam propria, ita vero abstinebant, vt abstinere decet prorsus alienis. Rursus enim etiam hic opposita sunt, *Curabant* & *Abstinebant*, *Propria* & *Prorsus alienis*. Ac ne his quidẽ est cõtentus, sed in ea periodo quę sequitur, rursum cõuertuntur, hoc, *Et ipse maxime celebrabitur:* & quod mox infertur, *Liberis maximam gloriam relinquet.* Cumque posuisset, *Neq; alter alterius confidentiam mirabantur*, subiungit, *Neque audaciam contra semetipsos exercebant.* nulloque plane interuallo interposito, infert, *Sed grauius existimabant esse, male a ciuibus audire, quam honeste pro patria oppetere.* Denuo igitur inter se conuertuntur, *Honeste* & *Male*: item, *Audire* & Oppetere, comparia sunt. Si hactenus sibi indulsisset, ferri posset: sed non desinet. Rursum enim in sequente periodo ponit, *Bonis viris nihil opus esse multis scriptis, sed paucis signis, vt de rebus publicis priuatisq; consentiant.* Comparia sunt, *Scriptis* & *Signis*: *Multis* vero & *Paucis*, item *Publicis* & *Priuatis*, contraposita. Postea, tamquam nihil tale dixerit, densis comparibus, tamquam fluctibus obruet, inferens mox, *Aliorum res administrabant, curando, & non exagitando Græcos; existimantes, imperãdum illis esse, non insultandum illis esse; & duces potius cupientes, quam domini appellari; & seruatores, non euersores vocari; benefaciendo ciuitates allicientes, non vi euersas subigentes; verbis fide maiore dignis vtentes quam nunc iureiurando, in fœdere tamquam in necessitate manendum esse statuentes.* Sed quorsum attinet singulis percensendis immorari? Nam tota fere oratio talibus ab eo figuris, quasi calamistris inusta est. Verum orationes, quas sub vitæ finẽ scripsit, minus sunt iuueniles, vt quas ipsa scilicet ætas prudentius informarit atque perfecerit. Ac de his quidem hæc dixisse sufficiat. Nunc tempestiuũ fuerit exempla proferre, vnde, quæ vis & facultas oratoris sit, appareat. Nullo autem

Orationes canescentes meliores.

110 modo fieri potest, vt omnia genera quæstionũ, & omnes formæ orationum, paucis explicentur. Vnam tamen concionem assumpsisse, & vnam forensem orationem, satis fuerit. Oratio igitur de Pace suasionem continet: qua hortatur Athenienses, vt composito bello sociali, quod contra eos gessere Chii & Rhodii, & horum socii, missam faciant auaritiam, & terræ marisq; imperium affectare desinant: ac docet, iustitiam non tantum meliorem esse iniuria, sed etiam vtiliorem. Inest autem etiam in hac ductus supinus & extensus, & periodorum venustas. figuræ vero ad ostentationem comparatæ, parcius insertæ sunt. Hæc igitur negligere lectores debent, & non magno studio digna ducere, vt initio dicebam: cętera vero diligenter animaduertenda sunt. Hoc autem est principium orationis: *Solent omnes qui ex hoc loco verba faciunt, ea dicere maximi esse momenti, & reipublicæ plurimum interesse, de quibus ipsi consilia daturi sint. Verum si vllis aliis negociis tale conuenit exordiũ, eo nobis in his quoq; negociis vtendum esse censeo. Nam in hoc conuentu de pace & bello deliberatur: quæ duæ res maximas in vita mortalium vires habent, aliisque feliciores necessario reddunt eos a quibus prudenter administrantur. Ac magnitudo rerum propter quas conuenimus, tanta est: vos autem non simili studio omnium orationes audire video, sed aliis auscultare, aliorum ne vocem quidem tolerare. id quod equidem nihil miror. Nam superiori ętiam tempore, soliti fuistis cæteros omnes eiicere, præter eos qui vestris cupiditatibus assentarentur. in quo certe reprehendendi estis. Nam cum multas & magnas familias ab assentatoribus funditus euersas esse sciatis, & illa præditos arte priuatim oderitis, publice non eodem animo erga illos affecti estis: sed cum eos qui adulatores admittunt, eorumq; consuetudine delectantur, accusetis, vos ipsi plus*

Argumentũ orationis de Pace, & specimen suasionis.

illis

illis creditis quam reliquis ciuibus. eaque re effecistis, vt oratores, non quæ sint e republica, meditentur, sed orationes vobis gratas excogitent: qualium habendarum causa multitudo eorum etiam nunc confluxit. Omnibus enim perspicuum fuit, vos iis delectari magis, qui ad bellum adhortentur, quam his qui pacem suadeant. Nam illi quidem spem nobis faciunt & possessionum, quæ sunt in vrbibus illis, recipiendarum, & veteris potentiæ recuperandæ: hi vero, tale nihil ostentant, sed quiescendum esse dicunt; neque res magnas per iniuriam appetendas, sed in pari & æquo iure acquiescendum: quo maxima hominum parti factu nihil est difficilius. Sic enim spe plerique pendemus, & ita insatiabili cupiditate rerum, quæ aliquam vel iniusti lucri speciem habent, tenemur, vt ne locupletissimi quidem re sua familiari contenti viuant, sed in appetitione maiorum copiarum, etiam quas habent opes, in discrimen adducant. Quare prouidendum est ne in similem nos quoque amentiam incidamus. Nimis enim mihi quidam ad bellum videntur esse incitati, nõ quasi plebeius aliquis consuluisset, sed tamquam dii immortales prosperrima quæque nobis, & facilem hostium victoriam promisissent. Est autem prudentium hominum, de his quæ comperta habent, non deliberare, (superuacaneum enim fuerit) sed quæ decreuerunt, maturare. Quibus autem de rebus consultant, eas non exploratas sibi esse putare, sed coniectura quidem vti, & in fortunæ arbitrio euentum esse positum, existimare debẽt. Quorum vos neutrum facitis, sed in maxima versamini perturbatione. Nam ita quidem conuenistis, quasi ex omnibus sententiis id sit eligendum, quod maxime conducat: ita vero non nisi eos qui grata & iucunda vobis dicunt, audire vultis, quasi iam noueritis quid factu sit optimum. Enimuero decebat, si omnino quæreretis quid e republica esset, eos audire studiosius qui vestris sententiis aduersantur, quam illos qui assentantur omnia. Nec enim ignoratis, ab his qui ea quæ vos vultis, dicunt, facile vos posse decipi. Nam ad voluptatem audientis instituta oratio, iudicio veluti caliginem offundit, quo minus id quod vtile est perspiciatur. id quod ab his qui vestrum fauorem non aucupantur, metuendum non est. Nec enim vnquam a sententia vos deducent, nisi, quid expediat, euidentissime demonstrarint. Præterea qui fieri potest, vt vlli vel de præteritis recte iudicent, vel de futuris prudenter deliberent, nisi & contrarias inter se rationes contulerint, & æquos vtrisque auditores se præbuerint? Equidem 101 *miror, neque senes adhuc meminisse, nec adolescentes e quoquam audiuisse, per eos qui pacem retinendam censuerunt, nihil vnquam nobis accidisse mali; eos autem qui bella temere susceperunt, nos in multas iam & magnas clades cõiecisse. Quæ nos minime in memoriam reuocamus: sed cum rebus nostris ea ratione haud consulatur, tamen & classem in mare deducere, & tributa conferre, & auxiliari, & bella inferre quibusuis parati sumus, quasi alienæ vrbis periculo dimicemus. Quarum rerũ causa hæc est, quod, cum respublica non minori curæ vobis esse debeat quã priuata, vos erga illam non eodem modo affecti estis. Nam vestris quidem de rebus deliberantes, in cõsilium adhibetis eos qui prudentia vobis antecellunt: cum autem de republica conuenistis, his quidem diffiditis & inuidetis, improbissimos vero eorum qui suggestum cõscendunt, laudatis, & populariores esse ducitis ebrios quam sobrios, & amentes quã cordatos, & eos qui publicam pecuniam distribuunt, quam hos qui de sua re familiari munera vobis obeunt. Quare mirum est, quemquam esse qui speret, dum hi consultores audiuntur, melius actum iri cum republica. Ego vero quam arduum sit aduersari vestris cupiditatibus, equidem non ignoro; & cum popularis respublica sit, non esse libertatem, nisi hic, stolidissimo cuique, & vestri contemptori; in theatro, comœdiarum actoribus. idque omnium acerbissimum est, in maiore apud vos esse gratia,*

qui delicta vrbis nostræ foras ad alios Græcos efferunt, quam eos qui de vobis bene merentur; his vero qui castigant & monent, ita infensos & iniquos esse vos, quasi cótra rempublicam fecissent. Quamuis igitur hæc ita sint, non tamen ab instituto meo recedam. Non enim huc prodii gratificandi gratia, aut magistratus ambiendi caussa; sed vt ea quæ sentio, dicerem: primum de his de quibus referunt Consules, postea de cæteris etiam reipublicæ negociis. Nec enim vlla erit decretæ pacis vtilitas, nisi reliquis etiam rebus recte consuluerimus. Pacem igitur esse faciendam censeo, non modo cum Chiis & Rhodiis, & Byzantiis & Cois, sed cum hominibus vniuersis: & pactionibus vtendum, non his quas nunc quidam scripserunt, sed illis quæ cum rege Persarum & Lacedæmoniis intercesserunt: quæ Græcos iubent esse liberos, & præsidia ex alienis vrbibus educi, & suam quosque ciuitatem tenere. quibus neque iustiores inueniemus, nec vrbi nostræ vtiliores. Hæc præfatus, & sic auditorum animis ad ea quæ sequuntur, commode præparatis, pulcherrimaq; iustitię laude inserta, & illo statu rerum vituperato, subiicit collationem hominum suæ ætatis cum maioribus, ad hunc modum: *Hæc eo præfatus sum, quod de cæteris sine omni dissimulatione, & prorsus aperte apud vos dicere decreui. Quis enim obsécro est, qui peregre aduenięns, nostrique erroris expers adhuc, si his rebus de improuiso interueniat, non delirare nos & insanire arbitretur? Qui cum res a maioribus præclare gestas laudi nobis ducamus, & rempublicam nostram eo nomine celebrandã existimemus, tantum abest vt eos vlla ex parte imitemur, vt plane contraria faciamus. Nam illi quidem pro Græcis contra Barbaros pugnare non destiterunt: nos vero eos qui in Asia victũ quærebant, huc retractos, contra Græcos duximus. Illis, dum Græcis vrbib. libertatem restituunt, dum opem ferunt, principatus Græciæ delatus fuit: nos, qui easdẽ seruitute premimus, qui plane diuersum agimus, indignamur eundem nobis honorem non haberi: cum inter dicta factaq; nostra & illorum tantum intersit, vt ipsi pro conseruandis Græcis.* Et aliquanto post: *Easdem ita contemnimus, vt, cum pœna capitis in eum sancita sit (ex vno enim etiam cætera iudicabitis) qui sit ambitus conuictus, eos qui palam id faciunt, imperatores deligamus; & quo quisque plures ciues corruperit, eo rebus a nobis maiorib. præficiatur. Præterea cum de reip. forma non minus solliciti simus, quam de salute totius ciuitatis, nec ignoremus popularem statum tranquillis & pacatis rebus crescere & confirmari, bellis vero iam bis sublatum esse, pacis studiosos, quasi qui omnia ad paucorum arbitrium reuocare*
102 *conentur, odimus; qui autem bella concitant, hos demum & populares & beneuolos esse putamus. Cum eloquentissimi simus, & rerum gerendarum peritissimi; ea temeritate sumus, vt eadem die, de rebus iisdem, non eadem decernamus; sed quæ domo egressi damnabamus, illa ipsa in concione suffragiis nostris comprobemus; & paulo post domum regressi, quæ hic decreta sunt, denuo cauillemur. Cum nos Græcorum sapientissimos esse profiteamur, ab eorum consiliis pendemus quos nemo est qui non aspernetur, & summæ rerum omnium illos ipsos præficimus, quibus nemo priuatim quidquam commiserit.* Talis igitur hic vir in suasionibus est. In forensib. autem, cætera quidem valde accuratus & ingenuus, & Lysiæ characteri proximus; in compositione tamen, molle illud & elegans minus habet ille quidem quam in aliis, sed habet tamen Nemo autẽ me illud ignorare putet, vel quod Aphareus priuignus, & adoptiuus filius Isocratis, in oratione de Antidosi cótra Megaclidem contendit, nullum argumentum forense a patre scriptũ esse: neque illud etiam, quod fasciculos permultos iudicialium orationum Isocratis circumferri dicit a bibliopolis Aristoteles. Etsi enim hæc ab illis viris dici

Transitio ad forense exemplum et oratione Trapezitica.

scio,

ſcio, tamen neque Ariſtoteli credo, qui huic viro ſordium maculam aſpergere vult, neque propterea tamen Aphareo, honeſtam orationem fingenti, aſſentior: ſed idoneum veritatis approbatorem ratus Athenienſem Cephiſodorum, qui & familiariter cum Iſocrate vixit, & auditor eius maxime germanus fuit, & præceptoris aduerſus Ariſtotelis criminationes defenſionem illam prorſus admirabilem edidit; credo virum hunc ſcripſiſſe nonnullas orationes quæ in iudiciis dicerentur, non multas tamen: & exemplo vtor vna ex illis (plures enim proferre, temporis anguſtia non patitur) quæ Trapezitica inſcribitur, quam hoſpiti cuidam contra Paſionem menſarium ſcripſit. Eſt autem huiuſmodi oratio: *Magna mea res agitur, iudices. Nec enim tantum de pecunia magna in diſcrimen venio, ſed exiſtimatio quoque mea, quam ego plurimi facio, agitur, ne aliena iniuſte concupiſcere videar. Satis enim opum, etiam his fraudato, mihi relinquetur. Sed ſi abſque iuſta cauſſa tantam pecuniam petere videbor, ea res perpetuæ mihi infamiæ fuerit. Eſt autem, iudices, incommodiſſimum, in tales aduerſarios incidere. Nam quidquid cum menſariis agitur, fit ſine teſtibus. quodſiquis ab iſtis circumuentus eſt, aduerſus eos ius experiri cogitur, qui & amicorū præſidia habent, & multas pecunias tractant, & propter artem fide digni exiſtimantur. Quæ quamquam ita ſunt, tamen perſpicue declaraturum arbitror, a Paſione me tanta pecunia fraudari. Quare in primis, vt potero, vobis rem omnem ordine recenſebo. Mihi, iudices, pater Sinopenſis eſt, quem omnes Pontici negociatores ita familiarem Satyro eſſe norunt, vt & amplam dicionem regat, & omnibus eius copiis militum præſit. Quum vero me pater ex ſermonibus & de hac vrbe, & de tota Græcia auditis, peregre abeundi cupiditate incitatum, duabus nauibus frumento plenis, pecuniaque data, ſimul & negociandi & ſpectandi gratia ablegaſſet; Paſionis, quem Pythodorus Phœnix mihi commendarat, menſa vſus ſum. Aliquanto poſt, cum & pater meus regni affectati apud Satyrum delatus eſſet, & ego cum exſulibus conſpiraſſe dicerer, Satyrus & patrem meum in vincula coniicit, & ad Ponticos negociatores huc ſcribit, vt & pecunias a me auferant, & ipſum redire domum iubeant: quod ni feciſſem, a vobis expoſcant. Tantis igitur malis, iudices, circumuentus, apud Paſionem fortunas meas deploro. nam ita eum complectebar familiariter, vt non pecunias tantum, ſed alia quoque potiſſimum eius fidei crederem. Exiſtimabam autem, ſi pecunias vniuerſas amiſiſſem, & patri meo aliquid accidiſſet, me & hic & illic opibus ſpoliatum, ad ſummam inopiam redactum iri: ſin eſſe mihi pecuniam faterer, & poſt Satyri literas eam poſtulantis, non tradidiſſem, id & patri & mihi grauiſſimas calumnias pariturum. Nobis igitur deliberantibus, conſultiſſimum videbatur, vt dicerem, omnia me facturum quæ Satyrus imperaſſet, & pecuniam manifeſtam traderem; quæ vero apud iſtum eſſet, eam non modo negarem, ſed etiam fœnore ampliorem accepiſſe tum ab iſto, tum ab aliis ſimularem; denique omnia facerem per quæ illis* 103 *maxime perſuaderetur, mihi non eſſe pecuniam. Tunc igitur, iudices, putabam Paſionem mihi cuncta hæc ſuadere ex beneuolentia. ſed re cum Satyri legatis tranſacta, animaduerti eum fortunis meis inſidiari. Quum enim nauigaturus Byzantium, mea recipere vellem, iſte ſibi pulcherrimam occaſionem eſſe datam ratus eſt, quod & pecunia apud ſe repoſita magna eſſet, ac digna impudentia, & ego multis audientibus negaſſem, me quidquam habere, & nemo ignoraret, cum pecuniam a me legati peterent, etiam aliis debere me, confeſſum eſſe. Adhæc, iudices, putabat, ſi quidem hic manerem, me a ciuitate Satyro deditum iri: ſin alio me contuliſſem, ſe querelas meas*

nihil curaturum: sin in Pontum nauigassem, me vna cum patre periturum. Hæc igitur cogitans, me fraudare instituit: ac apud me quidem simulabat, se in præsentia minus paratum a pecunia, reddere non posse: sed cum ego rem certo cognoscere volens, Philomelum & Menexenum ad eum misissem, apud eos se meum quidquam habere negauit. Tantis igitur ab omni parte malis oppresso mihi, quid animi fuisse censetis? Nam si tacerē, id consequebar, vt ab isto pecunia fraudarer: sin dicerem, vt & nihilo plus reciperem, & apud Satyrum mihi simul & patri maximum crimen conflarem. Optimum igitur esse duxi, quiescere. Post hæc, iudices, aduenerunt qui & patrem carcere liberatum esse, & Satyrum ita pœnituisse omnium quæ egisset, nunciarent, vt & fidem ei suam arctissime obstrinxisset, & prius imperium amplificasset, & meam sororem suo filio despondisset. His Pasio auditis, cum me ius meum aperte persecuturum sciret, puerum qui, quid de pecuniis actum esset, conscius erat, occulit. Quem cum ego quæsiturus accessissem, quod me nullam actionis meæ probationem euidentiorem habere posse crederem, orationem affert audacissimam & iniquissimam, me & Menexenum, puerum, qui ad mensam sederit, corrupisse, & sex talenta ab eo per fraudem abstulisse: ne vero id facinus argui, & per tormenta veritas exquiri posset, nos occultasse puerum: nunc vero ad se accusandum venire, atque eum postulare, quem ipsi occuluissemus. Atque hæc dicens & indignans & lacrymans, ad Polemarchum me traxit, sponsores postulans: neque prius destitit, quam sex talentorum sponsores ei dedissem. Vos ascendite qui harum rerum mihi testes estis. Hæc toto genere differre a laudationibus & suasionibus, dictionis charactere, nemo est quin fateatur. neque tamen Isocrateum ductum penitus excesserunt, sed minuta quædam retinent structuræ & grandiloquentiæ illius vestigia: dictioque poetica magis est, & elaborata, quam simplex & naturalis: veluti cum ait: *Nisi pecuniam dedissem, in discrimen (vt arbitrabar) venissem.* Nam alienum a poetica, & simplex, tale esset: *Arbitrabar autem me non tradita pecunia periclitaturū.* Item illud, *Ad hæc, iudices, putabat, si hic manere instituissem, me a ciuitate Satyro deditum iri: sin me alio quopiam conuertissem, nihil se mea verba curaturum: sin in Pontum nauigassem, me vna cum patre periturum.* Nam & periodus vltra forensem consuetudinem extenditur, & compositio nonnihil poeticum habet, & figura dictionis sumpta est e laudationū comparibus, similiterque finitis. Nā & hæc verba, *Instituissem*, & *Conuertissem*, & *Nauigassem*, in vno loco sita, & tria membra eiusdem longitudinis, certissima sunt Isocrateæ structuræ indicia. Et quæ his subiiciuntur: *Instituerat me fraudare pecunia, & apud me quidem fingebat se egere, & non habere*, similiter finita & vicina inter se sunt. & præter hæc ea etiam, quæ paulo post subiicit, *Et pignora maxima dedisse, & imperium prius amplificasse, & sororem meam suo filio in matrimonium collocasse.* Etenim hic item, *Dedisse* & *Amplificasse*, & *Collocasse*: iterum, *Imperium* & *Matrimonium*, consimilia sunt. Possent etiam alia præter hæc dici, e quibus character oratoris eluceret: sed fortasse temporis habenda ratio est.

Demonstratio etiam in hac oratione Isocraticas figuras continere: quę & ipsæ cognoscantur e Græcis.

DE-

DEMOSTHENEM ELOQVENTIÆ PRÆCEPTA NON HAVSISSE EX ARISTOTELE: 120

Hieronymo Wolfio interprete.

DIONYSIVS AMMÆO, SVMMO AMICO SVO, P. S. D.

INTER alios multos & admirabiles rumores, quos noſtra tulit ætas, etiam hic mihi recenſendus eſſe viſus eſt, cum ex te primum audiuiſſem, quendam ex Peripateticis philoſophis, Ariſtoteli omnia referre accepta cupientem, philoſophiæ iſtius principi & auctori; atque hoc ſe declaraturum, eſſe profeſſum, quod Demoſthenes oratorias rationes ab illo cum didiciſſet, in ſuas orationes tranſtulerit, & ſecundum illius præcepta ornatus, omnium euaſerit oratorum præſtantiſſimus. Ac initio putabam, vnum eſſe de multis eum qui dicere iſta non dubitaret: teque monebam, ne omnibus inopinatis opinionibus aſſentirere. Cum autem & nomen hominis audiſſem, quem ego & propter mores, & ob cætera probo, miratus equidem ſum: reque diligenter meditata, conſiderationem accuratiorem poſtulare hoc negocium exiſtimaui: ne forte ignorarem, ita ſe rem habere, & nihil vir ille temere locutus eſſet: vt aut, ſi didiciſſem, artes Ariſtotelis priores eſſe Demoſthenis orationibus, vltro ſententiam mutarem; aut ſi contrarium deprehendiſſem, opinionem quam ipſe prius habuiſſem, confirmarem, & eum qui ſecus ſentiret, atque adeo ſcribere paratus eſſet, priuſquã illud opus in vulgus ederetur, a ſententia deducerem. Neque vero tu minimum momentum attuliſti, vt non obiter exquirerem veritatem, cum hortarere, vt eas rationes proferrem, quibus ipſe mihi perſuaſiſſem, cum Demoſthenes iam floreret, ac celeberrimas cauſſas egiſſet, tum ab Ariſtotele artes rhetoricas eſſe ſcriptas. Videbaris & hoc recte monere, ne ſignis aut coniecturis aut alienis rem confirmarem teſtimoniis, cum iſtarum probationum nulla ex neceſſariis propoſitionibus concludatur: ſed vt ipſum Ariſtotelem producerem, in ſuis artibus confitentem, veritatem ita ſe habere. Hoc itaque feci, Ammæe optime, tum ipſius veritatis amore, quam in reb. omnibus indagandam eſſe arbitror, tum in eorum omnium gratiam, qui eloquentiæ ſtudent: ne opinarentur, Peripateticam philoſophiam præcepta oratoria complexam eſſe omnia, neque Theodorum & Thraſymachum, & Antiphontem, quidquam ſcitu dignum inueniſſe, neque Iſocratem & Alcidamantem & Anaximenem, neque horum familiaritate vſos viros, præceptionum artificioſarum ſcriptores, & oratoriarum orationum actores, Theodectem, & Philiſtum, & Iſæum, & Cephiſodorum, Hyperidem, Lycurgum, Æſchinem: neque ipſum Demoſthenem, qui cunctos ſuperauit & ſuperiores & æquales ſuos, & palmam poſteris etiam præripuit, tantum fuiſſe euaſurum Iſocratis & Iſæi doctrina inſtructum, niſi artes Ariſtotelis edidiciſſet. Non eſt vera iſta oratio, mi Ammæe: neque ex Ariſtotelis artibus, poſterius prolatis, orationes Demoſthenis ſunt compoſitæ, ſed ex aliis quibuſdam doctrinis, de quibus quid mihi videatur, peculiari ſcripto exponam. Prolixior enim eſt illa tractatio, quam vt eam aliis ſcriptis obiter inſeri conueniat. Nunc autem demonſtrare conabor De-

mosthene iam in republica florente, cum illustrissimis caussis & forensibus & concionalibus actis, totam Græciam in admirationem eloquentiæ suæ traduxisset; tum demum philosophum artes Rhetorices scripsisse. Fortassis autem necesse est, primum ea quæ ex communibus historiis accepi, quas ii qui vitas horum virorum composuere, nobis reliquerunt, explicare. Initium autem a Demosthene capiam. Is natus est anno ante centesimam Olympiadem: annum egit Timocrate prætore decimum septimum: publicas orationes scribere cœpit, Callistrato prætore, anno ætatis quinto & vigesimo. Et est prima eius foro parata caussa, oratio contra Androtionem: quam scripsit 121 Diodoro, decretum illius, vt legibus contrarium, arguenti. Eodemque tempore altera Callistrato prætore, de Immunitatibus, quam ipse habuit: venustissima omnium orationum, & elegantissime scripta. Diotimo post Callistratum prætore primam habuit apud Athenienses concionem, quam rhetoricarum tabularum auctores De Classibus inscribunt: in qua hortatur Athenienses, ne pacem, quæ cum rege conuenerat, irritam facerent, neue bellum inciperent, priusquam nauales copias comparassent, in quib. maximum eorum robur situm esset: quæque debeat instructionis esse ratio, ipse docet. Theodemo post Diotimum prætore, & Timocrateam scripsit Diodoro, violatarum legum reum agenti Timocratem; & concionem de mittendis Megalopolitanis auxiliis, quam ipse pronunciauit. Theodemum prætorem secutus est Aristodemus: sub quo contra Philippum concionari cœpit, & apud populum verba fecit, de mittendo cōductitio exercitu, & decem celeribus triremibus in Macedoniam. Hoc tempore & Aristocrateam scripsit Euthycli, decretum illius, vt contra leges factum, accusanti. Theello post Aristodemum prætore, Rhodiensem habuit concionem, qua suadet Atheniensibus, vt paucorum dominatu apud illos abrogato, libertatem populo restituant. Callimacho, tertio post Theellum prætore, tres confecit conciones: quibus auctor est Atheniensibus auxilia mittendi Olynthiis, quos bello premebat Philippus. Primæ initium est, Cum multis in rebus Athenienses, perspici mihi posse videtur: Secundæ, Non idem statuere possum, Athenienses: Tertiæ, Arbitror vos, Athenienses, eam rationem. Hoc prætore & Midiana scripta est, quam composuit, aduersario populi suffragiis condemnato. Ex his duodecim quas hactenus exposui, publicis orationibus, septem sunt conciones, forenses quinque: omnes priores Aristotelis artibus, vt & ex iis quæ de hoc viro traduntur, demonstrabo, & e scriptis illius ipsius.

ARISTOTELES filius fuit Nicomachi, qui genus & artem referebat ad Machaonem, Æsculapii F. matre natus Phæstide, a Chalcidensi quodam oriunda, ex eorum numero qui Stagira in coloniam profecti sunt. Natus autem est Olympiade XCIX, triennio Demosthene maior, prætore Athenis Diotrephe. Polyzelo autem prætore, patre mortuo, decimum octauum annum agens, Athenas venit; & Platoni commendatus, viginti annos cum eo exegit. Platone autem, Theophilo prætore, mortuo, abiit ad Hermiam Atarnei tyrannum: ac triennium cum eo moratus, Eubulo prætore Mitylenas secessit: inde ad Philippum venit, Pythodoto prætore: apud quem Alexandrum instituens, octo annos exegit. Post Philippi obitum, Euæneto prætore, profectus Athenas, duodecim annos in Lyceo scholas habuit. Decimotertio autem, Alexandro mortuo, prætore Cephisodoro Chalcidem migrauit,

grauit, ibique ex morbo decessit, cum tres & sexaginta vixisset annos. Atque hęc sunt, quę nobis ii tradiderunt qui viri vitam descripserunt. Quæ vero ipse philosophus de sese scripsit, omnesque conatus eorum infringit, qui falsam eius inire gratiam student, præter alia, quorum meminisse haud opus est in præsentia, ea quæ posuit in primo libro huius operis, se nõ fuisse adolescentulum, cum Rhetoricas artes scriberet, sed cõstanti ætate & optima, iam ante libris Topicis & Analyticis & Methodicis editis, argumentis sunt firmiora. Nam cum vtilitates, quas Rhetorica doctrina continet, demonstrare cœpisset, hęc ad verbum scripsit: *Vtilis est Rhetorica, eo quod natura meliora sunt vera & iusta contrariis: vt hæc, quando iudicia ita fiunt vt decet, succumbere necesse sit. hoc porro dignum est reprehensione. Præterea vt accuratissimam scientiam adhibeas: per eam tamen persuadere plerisque non possis dicendo. Nam oratio, quæ scientia regitur, est doctrina. Hoc autem fieri nequit: sed necesse est per communia fidem facere: vt & in Topicis diximus de ratione disputandi cum populo.* Et cum de Exemplis dicere instituisset, eadem illa esse vi qua Inductiones & Ratiocinationes: hęc de Analytica & Methodica tractatione ponit: *Eorum vero quæ demonstrant, aut videntur demonstrare, vt aliud est Inductio, aliud Ratiocinatio: ita* 122
se res & hic habet. Est enim Exemplum, Inductio; Enthymema vero, Ratiocinatio: id vero quod apparet, Apparens ratiocinatio. Appello enim Enthymema, rhetoricum syllogismum: Paradigma vero, inductionem rhetoricam. Omnes autem fidem faciunt demonstrando, aut exempla commemorando aut enthymemata, ac præter hæc fere nihil. Itaque si omnino necesse est ratiocinando aut inducendo quiduis ostendere, (certum porro nobis hoc est ex Analyticis) necesse est horum vtrumque esse idem. Quod autem discrimen sit Exempli & Enthymematis, constat e Topicis. Ibi enim de Ratiocinatione & Inductione dictum est prius, cum aliquid in multis & similibus eodem modo se habere ostenditur; ibi esse Inductionem; hic, exemplum. Cum vero aliqua sunt, & aliud quiddam propter hæc contingit, eo quod illa sunt aut omnino aut crebro, illic Ratiocinationẽ, hic Enthymema vocari. Manifestum autem est vtrumque esse bonum genus eloquentiæ, vt & in Methodicis dictum est, & in his res eodem modo se habet. Ac Aristoteles quidem de sese scripsit, testatus aperte se iam natu grandiorẽ, editis ante præstantissimis operibus, artes Rhetoricas composuisse. Hęc sunt per quę constitui declarare, actiones oratoris esse priores artibus philosophi: satisque demonstratum esse existimo: siquidem ille annum vigesimumquintum agens, rempublicam capessere & concionari cœpit, & orationes in iudicia scribere: hic vero iisdem temporibus adhuc cum Platone vixit ac commoratus est, vsq; ad annos septem & triginta, neq; scholę rector, neq; sectę peculiaris auctor. Siquis autem ita rixosus est, vt & his refragetur, vt Rhetoricas quidem artes Analyticis & Methodicis & Topicis posterius scriptas fateatur esse verum, nihil autem prohibere dicat, quo minus opera illa concinnarit philosophus, dum adhuc a Platone erudiretur: frigidam sane & ineptam argumentationem adducendo, & callidissimam aggressionem maxime reddere probabilem per vim contendendo, qua quod dissentaneum est, aliquando fit consentaneum: omissis iis quæ contra hæc dicere possem, ad ipsa philosophi testimonia me conuertam: quę tertio Artium libro posuit, cum de metaphora sic ad verbũ scribit: *Cum quatuor translationum genera sint, eæ maxime probantur quæ proportione constant: sicut Pericles dixit, adolescentiam, quæ in bello perierit, ita sublatam esse ex vrbe, vt siquis*

ver ex anno tolleret: & Leptines de Lacedæmoniis, non esse committendum vt lusca
fiat Græcia: & Cephisodotus, cum Chares rationem reddere Olynthiaci belli stude-
ret, indignabatur, cum diceret, illum qui populum in furnum duxisset, ita sic rationes
referre conari. Quòd scilicet aperte philosophus ipse demonstrat, post Olyn-
thiacum bellum a se scriptas esse Artes: id vero sub Callimacho fuit, vt osten-
dit Philochorus libro sexto Atticarum historiarum, qui ad verbum ita scribit:
Callimachus Pergasenus: Sub hoc cum Olynthiis, qui a Philippo bello premebantur,
& per legatos opem Atheniensiũ implorarant, inita societate, auxilia miserunt, veli-
tes bis mille, triremes triginta, cum Charete; quas & compleuerunt. Deinde vbi
exposuit pauca interim gesta, ponit hęc: *Sub idem porro tempus, cũ Chalciden-*
ses bello vrgerentur in Thracia, & legatos Athenas misissent, Charidemum, qui in
Hellesponto exercitum ducebat, miserũt Athenienses. Qui cum octodecim triremes
& ferentariorũ quatuor milia haberet, atq; equites centum & quinquaginta: Pal-
lenen & Botiæam cum Olynthiis inuasit, agrumq; vastauit. Postea de tertiis au-
xiliis hęc dicit: *Cum Olynthii denuo legatos Athenas misissent, rogarentq; ne se bel-*
lo subigi paterentur; sed præter eas copias, quas iam haberent, auxilia mitterent non
conducticia, sed ciuium: misit eis populus triremes alias septemdecim, & ciues arma-
tos bis mille, & equites trecentos in hippaginibus, Charete totius classis præfecto.
Quamuis autem & hęc dixisse satis sit ad coarguendam eorũ ambitionem,
qui Demosthenem Aristotelis Artes ęmulatũ esse affirmant, qui iam quátuor
habuerat conciones Philippicas, & tres Græcas; & orationes proferre possim,
in iudicium scriptas, quas nemo criminari poterit vt viles & vulgares, ac nihil
123 artis prę se ferentes, quando ante Aristotelis Artes compositę fuerint: ego ta-
men huc vsq; progressus, non insistã, sed & alias eius orationes, easq; celeberri-
mas, ostendam, & concionales & forenses, ante illarum artiũ editionẽ fuisse
pronunciatas, teste rursus ipso vtẽs Aristotele. Nam Callimacho, quo prętore
Demosthenis impulsu auxilia Olynthum miserunt Athenienses, Theophilus
successit, sub quo Philippus vrbe Olynthiorũ est potitus: deinde Themisto-
cles, sub quo sextã Philippicã concionẽ pronunciauit Demosthenes, de tuen-
dis insularibus, & vrbib. Hellesponti, cuius est initiũ; Quę nos quidẽ, Atheni-
enses, reperire potuerimus, hęc sunt. Themistoclem secutus est Archias, sub
quo monet Athenienses, ne Philippũ Amphictyonia prohibeant, neue caus-
sam belli præbeant, pace nuper cũ Philippo facta. Est autẽ & illius concionis
hoc principiũ, Equidem video, Athenienses, hæc negocia. Post Archiã fuit
Eubulus: deinde Lyciscus, sub quo septimã Philippicarũ concionũ habuit, ad
Peloponnenses legationes, hinc ducto initio; Cum verba fiũt, Athenienses.
Post Lyciscũ prętor fuit Pythodotus: sub quo octauam concionẽ Philippicã
habuit ad Philippi legatos, cuius est principiũ; Non committendũ est, Athe-
nienses, vt ob ea crimina. & orationẽ contra Æschinẽ composuit, rationes se-
cundę legationis, ad exigendũ iusiurandum obitæ, relaturum. Post Pytho-
dotum est Sosigenes: sub quo nonã contra Philippum habuit concionem de
Chersonesitanis militibus, ne Diopithis copię dimitterentur: quę hoc habet
principiũ, Decebat sane, Athenienses, omnes eos qui apud vos verba faciunt,
in dicendo nec inimicitiarũ nec gratię vllam ducere rationẽ. Eodemq; pręto-
re, decimã: qua docere studet, Philippum turbare pacem, & bello priorem la-
cessere: cuius est initiũ; Cum multi sermones habeantur, Athenienses, in sin-
gulis fere concionibus. Post Sosigenẽ prętor est Nicomachus, sub quo vn-
decimam

decimam concionem recitauit de pace per Philippum turbata, deq; mittēdis Byzantium auxiliis: cuius est initium; Cum & magni momēti ea esse putem de quib. deliberatis Athenienses, & multum reipublicę interesse: dabo operā vt de iis dicā. Post Nicomachū Theophrastus prætor fuit, sub quo auctor fuit Atheniensibus, strenue in bellum incumbendi, vt iam indictum a Philippo. & est hæc extrema orationū Philippicarum, sic incipiens; Philippū, Athenienses, non pacem fecisse vobiscū, sed distulisse bellum, cognostis omnes. Has porro duodecim orationes omnes, quas recensui, ante editionē Aristotelis Artium habuisse Demosthenē, Aristotelem ipsum citabo testem. Auspicatus enim secūdo Artium libro definitionem locorum vnde argumēta ducuntur, etiā locum a tempore adhibet, appositis ipsi exemplis. Ascribā autem ipsa philosophi verba: *Alius tempus spectat: vt Iphicrates in oratione cōtra Harmodium: Si priusquam fecissem, statuam postulassem: si fecissem, dedissetis: cum fecerim, non dabitis? Nolite ergo accepturi beneficium, polliceri; eoq; accepto, auferre. Et rursum, de transitu Philippo per Thebanos in Atticam dando: Si priusquā aduersus Phocenses opem vobis tulissem, postulassem, promisissetis: absurdū fuerit, posteaquam re ante confecta & accelerata, postulo, non dare transitum.* Tempus autē illud quo Philippus transitum a Thebanis in Atticam postulauit, cōmemorans auxilia Phocensi bello lata, historia communi declaratur. Ita enim se res habuit: post Olynthiorū captiuitatem, prætore Themistocle, pactiones Philippo cum Atheniensib. intercesserunt de amicitia & societate: quę septē durarunt annos vsq; ad Nicomachum, & post Nicomachum, Theophrasto prętore, sunt diremptæ, cum & Athenienses Philippum initium belli facere quererentur, & Philippus Atheniēses accusaret. Caussas autem cur bellum susceperint, cum vtriq; iniuriam sibi fieri dicerēt, & tempus quo pacem irritam fecerunt, accurate significat Philochorus sexto Atticæ historiæ libro: e quo maxime necessaria depromam: *Theophrastus Allæensis: Sub hoc Philippus classe primum comparata Perinthum oppugnauit. Inde repulsus, Byzantium obsedit, machinis adductis.* 124 Deinde commemoratis iis in quib. Athenienses per litteras accusabat Philippus, cum Demosthenes eos ad bellum incitasset, decretaq; scripsisset, populum sciuisse ait, pilam de Philippica societate & pace tollendā, & naues complendas, & cætera bello idonea paranda esse. Hæc cum scripserit, Theophrasto prætore esse facta, ea quæ secuto anno post pacis sublationem prætore Lysimachide acta sunt, recenset. Sed & horū maxime necessaria ponam: *Lysimachides Acharnensis: Sub hoc fabricas naualium & armamentariorum distulerunt propter bellum Philippicum. sed pecuniam omnem iusserunt esse militarem, Demosthene referente. Cum autem Philippus Elateam & Cytiniū occupasset, & Thebas misisset legatos Thessalorum, Ænianum, Ætolorum, Dolopum, Phthiotarum, & Athenienses eodem tempore Demosthenem legatum misissent, his societatem decreuerunt.* Quia vero constat, quo tempore legati Atheniensium, Demosthenes cum collegis, Thebas ingressi fuerint, itemq; Philippi, quod in Lysimachidē prætorem incidit, cum vtriq; iam bello se parassent: Demosthenes ipse rem declarabit in oratione de Corona. Ponam autē ipsius verba, quæ ad rem faciunt: *Cum Philippus ad hunc modum per istos ciuitates concitasset, his decretis & responsis elatus, cum copiis aduentans, Elateam occupauit: quasi nunquam omni adhibito studio, nobis & Thebanis inter nos conspiraturis.* Cæterum commemoratis iis quę tum acta erant, itemque oratione sua, quam pro con-

cione habuerat, & vt legatus Thebas missus ab Atheniensibus fuerit, hæc ad verbum subiungit: *Vt autem Thebas peruenimus, Philippi, Thessalorum, cæterorumque sociorum legatos ibi inuenimus: ac nostros quidem amicos perterritos; illius vero, confidentes.* Deinde cum literas quasdam recitari iussisset, hęc subiicit: *Deinde concione conuocata, adduxerunt illos, vt qui sociorum locum tenerent: qui progreßi, concionem habuerunt, cum insigni & Philippi laudatione, & insectatione vestrum: quidquid vmquam aduersus Thebanos egissetis, in memoriam reuocantes. Denique adhortati illos sunt, vt pro acceptis beneficiis gratiã Philippo referrent, & pœnas de vobis sumerent iniuriarum, vtro modo vellent, siue transitu ipsis dato contra vos, siue vnâ facta in Atticam impreßione.* Quodsi prætore Lysimachide post Theophrastum, soluta iam pace, Philippi legati missi Thebas fuerunt, qui eos hortarentur, maxime vt vna facerent impetum in Atticam, aut saltem transitum Philippo darent, acceptorum Phocico bello beneficiorum memores; &, si huius legationis meminit Aristoteles, (vt paulo ante ostendi, verbis illius prolatis) minime dubiis demonstratũ est argumentis, omnes Demosthenis caussas ante Lysimachidis præturam actas, tam in cõcionibus, quã in iudiciis, Aristotelis Artibus fuisse priores. Addam & aliud testimonium a philosopho sumptum: e quo dilucidius etiam fiat, post bellum inter Philippum & Athenienses ortum, Rhetoricas ab eo compositas esse artes, Demosthene florente iam in republica, omnibusq; & concionibus & forensib. orationibus habitis: quarum paulo ante feci mentionẽ. Nam expositis argumẽtorum locis, philosophus eum etiam qui a caussa ducitur, ponit. Ascribam autem verba illius: *Alius est ex eo, quod, cum caussa non sit, pro caussa affertur; veluti, quod simul, aut post hoc sit factum. Nam Post hoc, pro Propter hoc, capiunt, iique maxime qui in republica versantur: velut Demades Demosthenis administrationem omnium malorum esse caussam contendit, quod post illam bellum fuerit conflatum.* Quales igitur Demosthenes actiones instituit, Artibus Aristotelis, quasi viæ ducibus, vsus; si omnes publicę orationes, propter quas & laudatur & in admiratione est, ante bellum sunt habitę, vt supra demonstraui, vna oratione de Corona excepta? Ea enim sola in iudiciũ venit post bellũ, Aristophonte prætore, nouem annis post Chæronense prœlium: post Philippi obitũ, octo: quo

125 tempore Alexander ad Arbela victoria potitus est. Quodsi quis eorum qui aduersus omnia contendunt, dicat eum illam scripsisse orationem, lectis forsitan Aristotelis Artibus, omnium pręstantissimã: quamuis multa haberem, quę contra illum dicerem: ne vltra quã decet, mihi producatur oratio, etiam hanc caussam fuisse peractã ante confectas Artes Aristotelis, ipso philosopho teste vsus, me ostensurũ esse polliceor. Proposito enim loco argumentorũ & affectis inter sese, hæc ad verbũ scribit: *Alius est ex affectis inter sese. Nam si alteri inest honeste & iuste fecisse, alteri perpessum esse inerit: &, si iußisse, etiã fecisse: veluti publicanus Diomedon de publicanis: Nam si vobis turpe nõ est vendere, nec nobis redimere. &, si perpesso honestum & iustum tribuitur, etiam ei quod actum est tribuetur, & ei qui fecit, & ei qui facit. Verum hic captioni locus est. Neq; enim si iure perpessus est, etiam iure ab hoc est perpessus; vt qui pater capitalẽ fraudem in sese admisit, si a suo filio ad capitale supplicium raperetur: considerandum est seorsim, vtrum perpessus, dignus fuerit qui perpeteretur, & qui fecit, dignus qui faceret. Deinde vtendum vtro modo conuenerit. Hæc enim aliquando dissentiunt: vt in Alcmæone Theodectis, & caussa Demosthenica, & eorum qui Nicanorem occiderunt.*

occiderunt. Quæ autem est caussa Demosthenica, & interfectorum Nicanoris, de quibus scripsit philosophus, in qua præcipuum controuersiæ caput fuit ex loco affectorum inter sese, nisi illa aduersus Æschinem pro Ctesiphonte, qui decretum Demostheni de Corona fecit, eaque de caussa violatarum legum est postulatus? In hac enim quærebatur, non commune illud, vtrum honoribus & coronis dignus esset Demosthenes, qui de suo sumptus fecisset in reficiendos muros; sed vtrum, quo tempore rationes nõ retulisset; lege vetãte tales coronari. Nam ex affectis inter sese, hoc est; an, quemadmodum populo dare, sic & reo accipere coronam licuerit? Ac ego quidem huius arbitror caussæ meminisse Aristotelem. Siquis autem dicat, eum de caussa donorum loqui, quam prætore Anticle defendit sub Alexandri obitu, multo recentiores etiam faciet Artes Aristotelis. Enimuero oratorem artes quas ad præclaras illas orationes adhibuit, non a philosopho accepisse, sed e contrario, Demosthenis & aliorum oratorum opera adhibentem Aristotelem Artes illas scripsisse, satis esse demonstratum existimo.

DIONYSII HALICARNASSEI RESPONSIO AD CN. POMPEII EPISTOLAM, IN QVA ille de reprehenso ab eo Platonis stylo conquerebatur.

DIONYSIVS CN. POMPEIO S.

EPISTOLAM quandam a te missam accepi, quæ & docta, & mihi valde grata fuit: in qua scribis, te meas commentationes, quarum tibi Zeno communis amicus copiam fecit, percurrentem, & amico animo in eis affectum, alia quidem omnia suspicere: ea vero parte offendi, in qua Platonis reprehensionem collocauerim. Equidem quod tanta reuerentia erga virum affectus es, recte facis: quod vero hæc de me sentis, non recte. Siquis enim alius Platonis eloquẽtiam cum stupore quodam admiratur, tum vel maxime ego. Quo vero animo erga eos omnes affectus sim, qui suas cogitationes in communem vtilitatem proferunt, & iis vitam nostram ac rationem ab errore deducunt, aperiam tibi, faciamque profecto vt credas, nihil me noui attulisse, nihil ab opinione hominum alienum, nihil quod a peruagata omnium sententia abhorreat. Ego igitur sic existimo, eum qui cuiusuis rei siue corporis laudes litteris mandare volet, virtutes, nõ vitia (siqua rei aut corpori insunt) proferre oportere: cum autem volet discernere quid optimum in quolibet genere vitę, quid prętantissimum earum rerum quæ vno eodemq; genere cõtinentur, accuratissimam inquisitionem & iudicium adhibere, nec quidquam eorum quib. prædita sunt, siue sint mala, siue bona, silentio præterire. Hac enim ratione veritas vel maxime inuenitur: qua nihil est melius, nihil pretiosius. His positis, illud dico: Si orationem contra Platonem haberem, sicuti quondam orator Zoilus habuit, quæ eius vitia omnia perstringeret, perperam me facere profiterer: & si laudes eius celebrare volens, orationes quasdam absurdas celebrationibus insererem. non enim criminationes eis, sed ne defensiones quidem adhibendas statuo. Sin autem formas dicendi animo & cogitatione complecti volens, & eos philoso-

phos & oratores qui primas tulerunt, in eis considerare & exquirere, tres quidem ex omnibus elegi, qui principes & clarissimi habentur, Isocratem dico, Platonem & Demosthenem: quibus rursus Demosthenem antetuli. id faciens, nullam me existimo nec Platoni nec Isocrati iniuriam intulisse. Sed me hercule, inquit, non decebat te Platonis errores & vitia coarguere, cum Demosthenem in cælum ferre institueres. At quomodo accuratissime ponderassem & perpendissem, si præstantissimas orationes Isocratis & Platonis, excellentissimis orationibus Demosthenis non opposuissem, & qua ex parte eius orationes antecellunt, verissime non ostendissem? non in omnibus eos viros deliquisse prædicans, (summæ enim hoc esset insaniæ) sed nec in omnibus etiam eos æque rectam viam secutos esse. Sin hoc non fecissem, laudibus vero ornassem Demosthenem, omnes virtutes eius persequens, bonum quidem esse oratorem persuasissem lectoribus: præstantissimum autem esse eorum omnium qui principatum in dicendo tenent, non persuasissem, si clarissimos oratores cum eo non comparassem. Multa enim quę per se pulchra & suspicienda videntur, aliis melioribus comparata, minora opinione apparent. Sic etiam aurum auro comparatum, melius vel deterius deprehenditur: tum etiam omne aliud opus manu effectum: denique ea omnia quorum finis est illustratio & euidentia. Quodsi quis existimet iniucundissimum in oratione ciuili iudicium ex contentione profectum, & per se singula velit perpendere, nihil vetabit eandem rationem etiam in aliis sequi, nec poesin cõferre poesi, nec compositionem historiæ compositioni, nec remp. reipublicæ; non legem legi, non ducem duci, non regem regi, non vitam vitæ, non decretũ decreto: quod nemo sanæ mentis cõcedet. Quodsi fides etiam quæ ex testimoniis ipsis depromitur, afferenda est, quib. planius tibi fiat, optimum id esse expendendi genus quod rerum comparatione constat: omissis aliis, Platonem ipsum testem producam: qui cum voluisset specimen dare, quantum valeret in oratione ciuili, non contentus fuit aliis scriptis, sed aduersus clarissimum oratorem, ex his qui tum florebant, alium ipse in Phædro conscripsit dialogum, cuius argumentum est amatorium. neque eo vsq; progressus, finem fecit ac destitit, relicto iis qui lecturi essent iudicio de orationis eorum pulchritudine: verumetiam Lysiæ vitia attigit, ascribẽs ei virtutes dicendi, auferens vero rerum. Cum igitur Plato rem molestissimam & maxime odiosam aggressus, se ipsum, inquam, quoad oratio pateretur, laudibus in cælum ferendi, nihil se dignum reprehensione facere putabat, si cum præstantissimo illius ætatis oratore suum dicendi genus cõtenderet, docens in quibus & Lysias peccasset, & ipse excelluisset: quid admiratione dignum feci ego, genus dicendi Demosthenis cum illo Platonis comparans, & siquid mihi in eis non præclare se habere videbatur, perpendens? Nolo enim alia eius scripta in medium afferre, in quibus eos qui ante eius ætatem vixerunt, reprehendit, Parmenidem, Hippiam, Protagoram, Prodicũ, Gorgiam, Polum, Theodorum, Thrasymachum, & alios multos, non omnia sincere de eis scribens, sed, si vis, ambitiose. Inerat enim, inerat Platonis naturæ, quæ multis virtutibus ornata erat, studium honoris. Declarauit autem hoc vel maxime in æmulatione Homeri, quem corona donatum, vnguentisque delibutum, ex ea republica quam constituebat, exturbauit: quasi his ipse qui eiiciebatur, egeret; per quem cum omnis alia institutio in vitam ingressa est, tum

tum etiam ad extremum philoſophia. Sed concedamus Platonem ſincero animo, ipſius inquam veritatis cauſſa, omnia vera dicere: quid tandem abſurdi faceremus, ſi eius leges adhibentes, cum eo pertendere vellemus orationes eorum qui poſt floruerunt? Deinde neque ſolus ego, neq; primus exſiſtam, qui aliquid de Platone ingreſſus eſt dicere. Neq; me quiſpiam hoc ipſo reprehendere poterit, quod in clariſſimum philoſophum, & pluſquam duodecim ętatib. me anteeuntem inquirere ſtatui, quaſi aliquid inde glorię conſecuturus. Multi enim inuenientur qui ante me hoc fecerunt; alii, qui eiuſdē 127
temporibus ſpiritum ducebant; alii, qui multis poſt annis viguerunt. nam & eius decreta nonnulli reprehenderunt, & dialogos calumnia affecerunt: ac in primis proprius eius diſcipulus Ariſtoteles, deinde Cephiſodorus, Theopompus, Zoilus, Hippodamas, Demetrius, & alii multi: non ob inuidiam aut inimicitias eum reprehendentes, ſed veritatis inueſtigandæ gratia. Tot & tantorum virorum exempla ſecutus, & vel maxime Platonis, nihil me exiſtimaui a philoſophica arte dicendi alienum facturum, ſi bonos bonis contenderem. Sed de ſtudio, quod in comparandis formis poſui, hactenus.

Reſtat vt de dialogis huius viri, quorum mentionem in libello de oratoribus Atticis fecimus, dicamus. Afferam autem eandem orationem, qua illic vſus ſum: Elocutio Platonis ex vtraque forma dicendi, nimirum ex ſublimi & tenui, temperata eſſe videtur, quemadmodum antea diximus: non tamen in vtraque dicendi forma ęque excellit. Quando enim tenuem, facilem, ſimplicem, ac nulla arte præditam elocutionem affectat, dici non poteſt quam ſuauis & humana eſt. Nam & pura ſatis, & dilucida eſt, quemadmodū lucidiſſima corpora: accurata etiam & tenuis magis, quam quæuis alia earum quæ ad eam ipſam elocutionem elaboratæ ſunt. Nominibus communibus vtitur; perſpicuitati ſtudet, omnem compoſitionem nominis ad nomen appoſiti negligit. In eam etiam ſordes & antiqua illa inuenuſtas ſenſim atque latenter incurrit, & iucundum quendam florentemque ac tempeſtiuum florem edit, & quaſi a fragrantiſſimis pratis aura quædam ſuauis ex ea manat; & neque vocis ſonitus videtur præ ſe ferre loquacitatem, neque ornatus inſolentiam. Cum autem ad loquacitatem, & præclarius dicendi genus (quod ſæpenumero facere ſolet) immenſo impetu ferri cœpit, multo ſe deterior efficitur. Nam & minus ſuauis, & peius Græce loqui, & craſſior videtur eſſe quam altera. Dilucidiratem enim obſcurat, & tenebris ſimilem facit: longitudinē attrahit, mentem in longius ducens. cum eam paucis nominib. contrahi oporteret, in circūlocutiones honeſtatis expertes effunditur, & diuitias orationis vanas oſtentat: verbis propriis, & quę ſunt in communi vſu poſita, neglectis, nouata & peregrina, atq; ea quę antiquitatem decent, inquirit. Maxime autem iactatur in figurata elocutione. multa enim & frequens eſt in nominibus ad nomen appoſitis, in appellationib. dandis inepta. dura eſt, nec ſeruat proportionem in tranſlationibus. Inuerſiones longe petitas & multas, ac eas quæ neque modum ſeruant, neque loci & occaſionis rationem habent, aſſumit. Figuris poeticis, quæ ſummam ſatietatem afferunt, & maxime Gorgianis, intempeſtiue ac nimis pueriliter gloriatur; in quib. magnificētiā quādam ſeruat, quemadmodum quodam in loco Demetrius Phalereus ait, & alii multi. non enim a me hæc eſt profecta oratio. Neque me aliquis putet hęc dicere, quod omnem ornatum & varietatem orationis, qua vtitur Plato, im-

probem. Non enim ſum adeo excors & ſtupidus, vt hanc laudem tanto viro pręreptam velim: præſertim cum me non prætereat, cum multa & admiratione digna, atque a ſumma vi profecta, in lucem attuliſſe. Sed illud oſtendere volui, cum in compoſitione talia peccata committere conſueuiſſe. Ac peior quidem ſeipſo fit, quando amplum dicendi genus & eximium perſequitur: longe vero melior, quādo tenuem elocutionem, accuratam, & quę nullo artificio elaborata videtur, ſed exornatam inculpabili & ſimplici exornatione inducit. Aut enim nullum omnino committit peccatum, aut leue admodū, aut nulla reprehenſione dignum. Equidem tantum virum cenſebā omnem vitaſſe reprehenſionem. hæc enim ei omnes qui ætate eius vixerūt, vitio vertunt, (quorum nomina non neceſſe eſt me proferre) ac ipſe ſibi, quod apertiſſimum eſt. Senſiſſe enim videtur ſuas ineptias, quibus nomen Dithyrambo dedit: quod me in præſentia, quamuis a veritate alienum non ſit, referre pudet. Hoc vero ei (mea quidem ſententia) accidiſſe videtur, quod cum eſſet educatus in dialogis Socratis, tenui genere & accurate conſcriptis, in eis non permanſit, ſed Gorgiæ & Thucydidis compoſitionem ſecutus ſit. Itaq; nihil quod a decoro abhorret, amplecti debuit, attrahens ſimul quædā vitia cum virtutibus, quibus illorum formæ dicendi præditæ erant. Exemplum autem profero ſublimis dictionis ex vno libello eorum qui vel maxime in ſermone
128 omnium verſantur, in quo Socrates ſermones amatorios infert ad Phędrum, qui vnus erat ex familiariſſimis eius, a quo etiam libellus inſcriptionem accepit. In eo enim libello multam habet venuſtatem, & cuius hoc principium ſumma iucunditate refertum eſt; O amice Phædre, quonam, & vnde? PHÆ. A Lyſia, o Socrates, Cephali filio. Pergo autem deambulandi gratia, extra mœnia. multum enim illic conſumpſi temporis, ſedens a matutino, vſque ad lectionem Lyſiacæ orationis, & finita lectione huc vſque. Deinde, quaſi ex aere ſereno & ſtabili coortus ventus, puritatem dictionis turbat, in poeticam inelegantiam tendens, hinc exorſus: Iam agite o Muſæ dulces, ſiue propter cantus ſpeciem, ſiue propter muſicum illud genus, ſuauium & ſtridularū hoc nomen habuiſtis, meum adiuuate ſermonem. Hęc autem ſtrepitus eſſe & dithyrambos, qui quidem nullum ornatum habent, exiguamque ſententiam, ipſe dicit. exponens enim, quam ob cauſſam impoſitum eſt amoris nomen affectui, his verbis vſus eſt: Nam cupiditas, quæ a ratione abhorrens, ſuperauit opinionem ad id quod rectum eſt contendentem, & ad voluptatem formæ rapit, atque a cognatis cupiditatibus circa corporis formam vehementer corroborata vicit & ſuperauit, ἀπ' αὐτῆς τῆς ῥώμης (*id eſt, ab ipſo robore*) nomen inuenit, & ἔρως (*id eſt amor*) nominata eſt. Num tibi o amice Phædre, quemadmodum mihi, videor motu quodam impulſus, diuinum quiddam paſſus eſſe? PHÆ. Omnino quidem, o Socrates, pręter morem profluens quędam amplitudo te cepit. SOCR. Silentio igitur me audi. nam re vera diuinus hic videtur locus. Quare ſi forte ſæpius nympharum afflatu procedente ſermone corripiar, ne mireris. ea enim quæ modo canebam, a dithyrambis non multum diſtant. In his quidem genus quod in rebus cernitur, minime reprehendo: verum elocutionis quandam partem, nempe eam quæ in figuratam & dithyrambicam dictionem delabitur, in quibus modum & decorum non retinet. Reprehendo autem non quorumuis aliquem, ſed virum magnum, & qui prope ad diuinam naturam acceſſit; quod faſtum poeticæ

ticæ compoſitionis* & genus dicendi philoſophorum proprium induxit, imitatus Gorgiam, ita vt etiam orationem dithyrambis ſimilem faciat: nec hoc vitium celet, ſed palam profiteatur. Ac tu etiam ipſe, iucundiſſime Cnei, idem quod ego de homine ſentire videris; quantum ex tuis litteris intelligere potui, in quibus ad verbum ſic ſcribis: In aliis quidem dicendi formis facile eſt tenere medium quiddam inter laudem & reprehenſionem: in compoſitione vero quod non ſucceſſit, omni ex parte aberrat. Itaque mihi ſentire videris, hos viros non ex rebus periculoſiſſimis, neque paucioribus, ſed ex plurimis, & ex iis in quibus rectum curſum tenuerunt, perpendendos eſſe. Et paulo poſt infers: Equidem quamuis poſſem reſpondere, & rationem reddere horum omnium, aut ſaltem plurium; tamen tibi contradicere non audeo: hoc tamen vnum affirmo, eum res magnas nullo modo conſequi poſſe, qui non eiuſmodi etiam audeat & ſuſcipiat, in quibus errare neceſſe eſt. Nulla eſt inter nos diſſenſio. nam & tu fateris neceſſe eſſe, eum qui rebus magnis ſtudet, nonnumquam labi: & ego aio ſublimem & magnificam ac multis periculis opportunam elocutionem cõſectatum Platonem, non in omnibus partibus rectam viam aſſecutum eſſe: minimum tamen locum obtinere peccata, ſi cum recte factis eius conferantur. Atque hoc vno dico Platonem a Demoſthene vinci, quod apud illum nonnumquam ſublime genus dicendi cadit in vanum & inſuaue: apud vero hunc numquam, aut certe admodum raro. Ac de Platone hactenus.

*in ſermones philoſophicos ſane ait.

De Herodoto & Xenophonte quid ſentiam ſcire cupis; ac me etiam de eis ſcribere vis: quod iam feci in illo Commentario quem de Imitatione ad Demetrium ſcripſimus. Primus liber,* ipſam imitationem de inueſtigatione comprehendit: ſecundus, qui poetæ, philoſophi, hiſtorici & oratores, ſequendi ſint: tertius, quomodo imitandi; ſed ea de re nondum abſolutus. In ſecundo vero, de Herodoto, Thucydide, Xenophõte, Philiſto, & Theopompo, (hos enim viros ad imitandum aptiſſimos iudico) hæc ſcribo: Quod ſi etiam de his dicendum eſt, de HERODOTO quidem & THVCYDIDE hęc ſentio. Primum officium eſſe puto, & id vel maxime omnib. neceſſarium, 1
qui res geſtas hominũ, monumentis annalium mandare ſtudent, materiam eligere pulchram & iucundam, ac eam quæ animos legentium voluptate afficiat atque perfundat: quod Herodotus mea quidem ſententia melius vidiſſe & expreſſiſſe videtur, quam Thucydides. Ille enim, communem Gręcorum & barbarorum hiſtoriam conſcripſit; ne & res geſtæ maiorum oblitterarentur, & ne eorum facta & alia quæ enumerat, intercciderent, atque ex hominum memoria tollerentur. idem enim eſt ipſum procemium, idem exorſus & finis hiſtoriæ. Thucydides autem vnum tantummodo 129
bellum ſcriptura perſequitur, & id neque honeſtum, neque fortunatum, & quod numquam geri oportuit: ſin minus, obliuioni & ſilẽtio traditum a poſteris ignorari debuit. Quod autem malam materiam ſibi ſumpſerit, etiã ipſe in exorſu planum facit. Ciuitates enim multas ait eo bello partim a barbaris, partim a ſe ipſis vaſtatas & funditus euerſas fuiſſe: & exſilia, proſcriptiones, cædes hominum tantas factas eſſe, quantas poſt hominum memoriam vmquã; & terræ motus, ſiccitates, morbos, inualetudines, & alias multas calamitates importatas: ita vt ſtatim in principio lectores, qui totius Græcię calamitates ſint audituri, abalienentur. Quãto autẽ ea ſcriptio quę admirãda opera

*ipſam de imitatione diſquiſitione continet.

& facta tam Græcorum quam barbarorum aperit, antecellit eam quæ miseranda & funesta mala Græcorum nuntiat, tanto meliores partes Herodotum Thucydide in eligenda materia secutum esse video. Neque enim illud afferre licet, cum necessitate coactum, ad eam se scriptionem contulisse; cum eum non præteriret, & illa pulchriora esse, & nollet hæc in aliorum manus venire. Aliter enim se res habet, dum maiorum res gestas in exordio conuitiis afficit, & sua ætate pulchras & admirandas gestas esse asserit: quæ manifeste declarant, eum non præter voluntatem ad hanc se materiam contulisse. Hoc tamen Herodotus minime fecit: & quamuis Hellanicus & Charon, qui ante eius tempora vixerunt, eandem materiam persecuti sint, non tamen eum a proposito auocarunt: quinetiam sperabat se ipsis aliquid pul-
2 chrius allaturum; quod etiam fecit. Secundum munus est eius qui facta hominum memoriæ mandare volet, scire vnde principium sumendum est, & quousque progrediendum. qua in re Herodotus longe prudentior Thucydide esse videtur. primo enim loco caussam describit, ob quã barbari Græcis iniurias inferre cœperunt: & progrediens, in barbarorum punitione & vltione describenda conquiescit. Thucydides vero, exordium sumit suæ historiæ a parum felici & florenti statu rerum Græcarum: quod eum facere (cum & Græcus esset, & ciuis Atheniensis) non oportebat; & vel maxime, cum non esset ex humili & plebeio genere ciuium, sed ex his quibus Athenienses primas deferebant, & quos militari præfectura ac aliis summis honoribus dignos censebant: neque ita aperte, vt apertissime belli caussas suæ vrbi ascriberet; cum alias multas occasiones haberet quibus eas attribueret. Ac initium narrationis facere debebat non a Corcyrensibus, sed a præstantissimis patriæ factis, quę statim post bellum Persicum ediderant: quorum deinde tamen in conuenienti loco non ita recte, sed quasi cursim mentionem facit. At cum hæc narrasset, summa cum beneuolentia & studio, vt vir amãs ciuitatis, deinde inferre debebat, Lacedæmonios horum inuidia & metu commotos, alias interim caussas prętendentes, bellum suscepisse. ac tum demum Locrensium res, & contra Megarenses scitum, & si qua alia voluit, exponere debuit. Fines autem pluribus erroribus scatent. quamuis enim dicat se omni bello interfuisse, & se omnia polliceatur esse narraturum: tamen in nauale prœlium Atheniensium & Peloponnesiorum, quod prope Cynossema gestum fuit anno XXII, finem facit. Satius vero erat, dum persequeretur omnia, historiam terminare admirando & auditoribus gratissimo * reditu exsulum

* Phylasiorũ exsulum reditu.

3 a Phyle; qui fuit initium ciuitati recuperandæ libertatis. Tertium munus est historici, considerare quæ res illi in historiam referendæ, quæ silentio prætereundæ sint. qua etiam in re postremas mihi partes ferre videtur Thucydides. Nam cum Herodotum non præteriret, omnem narrationem quæ longitudine quadam sermonis prædita esset, si respirationes & moras quasdam reciperet, animos auditorum summa suauitate perfundere: sin autem in eodem rerum statu permaneret, etiamsi res maxime succederet, auribus tamen quandam satietatem parere: Homerum secutus, in omnem partem effusam, ac summa varietate conditam efficere voluit scriptionem. Libros enim eius cum in manus sumimus, vsque ad extremam syllabam suspicimus, & semper nescio quid magis requirimus. Thucydides autem vnum bellum & aliquot pugnas sine vlla interspiratione persequitur, pugnas pugnis, apparatus

ratus belli apparatibus, orationes orationibus congerens & coaceruans; ita
vt mens & cogitatio eorum qui audiunt, laborare cogatur. Satietatem enim
gignit, ait Pindarus, & mel, & dulces res venereæ. Iam vero & illud in animo
meo reputaui, quam suauis & iucunda res sit in historia, scriptionis varietas
& immutatio: atque hoc in duobus aut tribus locis fecit, tum in Odrysarum
principatu exponendo, quibus de caussis ad magnam deuenerint potesta-
tem; tum in Siciliæ vrbibus. Adhæc est etiam munus historici, in partes 4
tribuere, & vnumquodque eorum quæ exponuntur, suo loco collocare. Quę
est igitur vtriusque dispositio? Thucydides tempora sequitur, Herodotus re-
rum complexiones. Fit autem Thucydides obscurus, & cuius sententiam
difficile animo comprehendere possis. cum enim multa eadem æstate & 130
hieme in diuersis (vt fit) locis gererentur, imperfectas primas res gestas re-
linquens, alias attingit quæ eadem æstate & hieme gestæ fuerunt. Erramus
igitur, quemadmodum par est, & summa cum difficultate res expositas
mente iam turbata assequimur. Herodotus vero initium capiens ab impe-
rio Lydorum, & vsque ad Crœsum descendens, ad Cyrum confestim, qui
Crœsi imperium euertit, transit: atque deinde res Ægyptiorum, Scytharum,
Libycorum exponere aggreditur, partim propter rerum seriem, partim vt iu-
cundiorem redderet narrationem suam. Persequens autem & exponens
res gestas Græcorum & barbarorum, quæ ducentis & viginti annis gestæ
sunt in tribus continentibus, & fugam Xerxis describens, non diuellit ora-
tionem: sed accidit huic quidem, vt vno sumpto argumento, vnum corpus
multas in partes diducat: illi vero, vt multis & variis argumentis assumptis,
vnum corpus sibi consentiens faciat. Vnum * autem genus historiæ ne- 5
gotiosæ commemorabo; quod non minus quam quæ recensuimus, in hi-
storiis requirimus; animum inquam scribentis, quo in rebus conscribendis
vtitur. Herodoti quidem animus in omnibus lenis & mansuetus est, & qui
bonis quidem collætatur, malis vero condolet. Thucydidis vero animus, na-
tura sua quadam rigidus & acerbus est, ac patriæ exsilii recordatione offen-
sus. peccata enim accuratissime persequitur: eorum vero quæ ex animi sen-
tentia gesta sunt, omnino non meminit, aut velut inuitus. Atque ob hæc in
ea parte quæ ad res pertinet, vincitur ab Herodoto Thucydides. In ea vero
parte quæ continet elocutionem, alias superior, interdum inferior: in non-
nullis etiam æquas partes tenet. Dicam vero etiam de iis quemadmodum
sentio. Virtus omnium prima est, sine qua nulla alia est orationis vtilitas. 1
Quęnam illa est? Sermo purus, proprietatem linguę Græcę retinens. hanc
ambo studiose conseruant. Herodotus enim, Ionicæ linguæ optima regula
est; Thucydides vero, Atticæ. Tertium locum habet breuitas, in qua vi- 2
detur Thucydides Herodotum antecelluisse. quamquam dicere aliquis pos-
set, breuitatem iucundam videri, si cum perspicuitate coniuncta & elabora-
ta fuerit: sin ea caruerit, acerbam & austeram. verum nihil esto præterea.
Post hæc perspicuitas collocata est; quæ cum virtutibus adiunctis primas 3
tenet: in qua satis diligenter ambo elaborarunt. Post hanc virtutem con- 4
stituitur lenium & vehementium affectuum imitatio: quam inter se par-
titi sunt scriptores. Thucydides enim, in grauioribus affectibus expri-
mendis melior; Herodotus, in lenioribus effingendis præstantior. Secun- 5
dum hæc statuuntur illæ virtutes, quæ summum & admirandum studium

* Vnam adhuc notam in rebus poliā comm.

6 & apparatum ostendunt: in quibus historici pares sunt. Succedunt iis aliæ, quę orationis vim & vehementiam & similes facultates complectuntur: quibus Herodotum Thucydides superat. Suauitatem autem, persuasionem,
7 delectationem, & alias virtutes cognatas, longe præstantiores Herodotus
8 Thucydide inducit. In verborum elocutione, proprietatem naturę Herodotus secutus est; grauitatem Thucydides, qui & in verbis sui similis est to-
9 tus. Virtutum omnium maxima & quasi princeps est Decorum: quam diligentius Thucydide Herodotus seruauit. similis enim hic in omnibus, ac in concionibus magis quam in narrationibus. Mihi quidem, & carissimo Cæcilio, Demosthenes eius enthymemata vel maxime expressisse & imita-
10 tus esse videtur. Vt autem vno verbo omnia cōplectar, elegantissimæ sunt vtriusque poeses: (nō enim verebor poeses eas appellare) sed hoc vel maxime a se inuicem differunt, quod constructio Herodoti hilaris est, horribilis vero Thucydidis. Sed de his historicis hæc dixisse sufficiat, cum multa nobis alia dicenda sint, de quibus alius erit disserendi locus.

XENOPHON autem, & Philistus, qui iisdem temporibus floruerunt, neque idem ingenium neque institutum secuti sunt. Xenophon enim, Herodotum in vtroq; genere, tum in eo quod in materia cernitur, tum quod in elocutione, imitatur. Nam in primis materiam suæ historiæ elegit pulchram & magnificam, ac eam quæ virum sapientiæ studiosum decet; vt Institutionem Cyri, boni atque felicis regis effigiem; ac etiam Expeditionem minoris natu Cyri; (cui ipse interfuit) quæ maximam commendationē continet eorum Græcorum qui simul cum eo militabant. Præterea etiam tertiū opus, Græcarum historiarum, quod inchoatum & imperfectū reliquit Thucydides: in quo imperium triginta virorum dissoluitur, & mœnia Atheniensium, quę Lacedęmonii sustulerant, atque funditus euerterant, rursus instaurantur. Non solum vero ob materiam in cælum ferēdus est, (in qua Herodotum sequitur) sed etiam propter dispositionem suspiciendus. nam & principiis earum aptissimis vtitur, & finem conuenientem vnicuique attribuit.
131 Digessit eleganter & disposuit, ac variis ornamentis suam scriptionē affecit. Mores præ se fert sanctos, iustos, fortes, faciles; ac in summa omnib. virtutib. ornatos. Atq; hæc quidem est forma rei & argumēti eius. Forma vero elocutionis, partim similis Herodoto, partim non adeo redundans & fluens. Purus quidem satis in verbis, & apertus; quemadmodum & Herodotus: delegit autem verba vsitata, & rebus ipsis a natura insita: quæ omnino non minus suauiter & iucunde quam Herodotus ipse componit. Excellentiam vero & splendorem, amplitudinem iucundam, & suauem conformationem historicam, quemadmodum Herodotus, non habet. non modo enim hoc ab ipso mutuari non potuit, sed etiam si aliquando voluit suam excitare elocutionem, paululum inspirans, veluti * terrena aura extemplo languescit & extinguitur. In multis enim plus æquo longior fit; nec adeo feliciter vt Herodotus personarum dignitatem attingit & exprimit: sed in multis, siquis recte consideret & perpendat, eum negligentiorem reperiet. PHILISTVS autem ad Thucydidem magis accessisse videtur, & eius exemplo formam orationis, seu dicendi stylum ornasse. neq; enim materiam sumpsit nimis simplicem, neq; nimis peruagatā, sicuti & Thucydides; verum vnam, * & eam de loco: quam in duas inscriptiones digessit; quarum primam, de Sicilia inscripsit; alteram,

* abterraneæ aura, id est, quæ a terra cōsurgēs, per altum pergit: quos altanos ventos Latine nominari docet Plin. lib. 2, c. 43.
* eamq; localē i. vnius certi loci.

alteram, de Dionysio. esse vero eas vnam & eandem, etiam ex fine Siculę historiæ cognoscere poteris. Ordine vero optimo historiam non ornauit, sed obscuro, & quem summa cum difficultate animo consequi possis, ac sane longe peiore quam Thucydides. Res etiam alienas historiæ suæ inserere noluit, quemadmodum Thucydides: sed in vno argumento permanet. Mores adulatorios, & tyrannorum studiosos, humiles ac sordidos prę se fert. Dictione eadē vtitur qua & Thucydides, nimirum inusitata & difficili: cęterū rotunditate & acerbitate, ac arguto genere temperata est. Ab illius bene dicendi ornatu & commentationum diuitiis multum abest. non solum vero ab iis, verumetiam a formationib. & ornamentis. Illius enim elocutio, multis figuris & ornamentis referta est: Philisti vero, vniformis, grauis, ac nullis ornamentis & figuris prædita est. cuius etiam multas circumscriptiones inuenire possumus, quæ ab ipso eodem habitu formatę sunt: veluti illa in principio secundæ inscriptionis De Sicilia: *Syracusani autem, assumptis sibi sociis Megarensibus & Ennæis; Camarinenses vero, Siculos & alios belli socios præter Geloos congregantes: Geloi autem, cum Syracusanis negarunt se bellum gesturos: Syracusani vero, audientes Camarinenses Hyrminum traiecisse.* Hæc mihi omnino nulla iucunditate condita esse videntur. Humilis etiam in omni forma, ac imperfectus est, siue obsessionem exponat, siue colonias deductas; siue laudationes, siue vituperationes persequatur. Neque sermones fortitudini & magnitudini virorum aptos ascribit, sed ad omnem strepitum expauescentes facit: & qui apud eum concionantur, ii suas facultates & studia pariter omnes relinquunt. Naturalem autem quandam oris suauitatem in elocutione, & prudentiam inducit mediocrem. Cæterum ad vera certamina * exponenda Thucydide accommodatior est. (* peragēda.)

THEOPOMPVS autem Chius, cum sit clarissimus inter omnes Isocratis discipulos, & cum multas orationes tum in genere demonstratiuo, tum in deliberatiuo conscripserit, & epistolas * Achaicas, & adhortatorias alias, & memorabilem composuerit historiam, dignus est qui laudibus in cælum feratur; (* al. Arcbaicas, vetera stilo.) primum quidem, ob materiam historiarum, (ambæ enim, præclaræ sunt: vna quidem, partem belli Peloponnesiaci continet; altera vero, res gestas Philippi comprehendit) deinde etiam propter dispositionem. vtraque enim facile percipi possunt & apertæ sunt Et vel maxime laudandus est ob diligentiam & studium quod in scriptione posuit. Perspicuum enim est, eum, etiam si nihil posteritati reliquisset, multum apparatum huic rei impendisse, & maximos sumptus his colligendis fecisse. Adhæc multorum ipse spectator fuit, & in multorum hominum, qui tum principatum tenebant, & imperatorum, & oratorum, & philosophorum * amicitiam veniens, propter cōscriptionem historiæ, rem omnium maxime necessariam ad finem perduxit. (* familiaritatē se historiæ conscribēdæ gratia insinuauit: rem historiatū conditori omniū maxime necessariam.) Cuius studium & laborem cognoscere poteris, si varietatem scriptionis eius reputaueris. Nam & gentium constitutiones retulit, & ciuitatum exstructiones narrauit: & regum vitas, & mores cuiusque proprios exposuit: & siquid admiratione dignum, aut ab opinione alienum aliqua regio tulit, opere suo comprehendit. Nec quisquam autumet hæc solummodo animi oblectationem habere; (non enim ita se res habet) sed omnibus, vt paucis dicam, summam vtilitatem afferunt. Vt vero multa alia silentio 132

præteream, quis est qui infitias ibit, eos qui philosophicæ eloquentiæ dant operam, oportere multas gentes & barbarorum & Græcorum cognoscere, multas leges audire, rerumpublic. formas, vitas virorum, mortes & fortunam perspectas habere? His omnibus copiam præbuit Theopompus, non abstractam a rebus, sed cohærentem: quæ omnia ad imitationem valent. Adhæc, * quantum ex philosophia, de pietate, & de aliis virtutibus, multis pulchris orationibus editis disserit? Vltimum est eius opus maxime insigne, quod a nullo alio eorum qui res gestas scriptura persecuti sunt, adeo diligenter elaboratum est; nec quisquam neque priscorum, neque recentiorum eius præstantiam assequi posset. Quid vero hoc est? illud inquam, quod in singulis rebus non modo ea quæ multis manifesta sunt, videat & recenseat, sed quod caussas abditas rerum, & eorum qui eas effecerunt, animum, quem haud facile est multis nosse, exquirat, & quod omnia secreta virtutis fucatæ & vitii latentis detegat ac in apertum proferat. Ac mihi quidem videtur inquisitio iudicum, quæ fit scriptis Theopompi, non minus diligens & exacta, quam illa quam fabulantur animis corpore solutis apud inferos fieri, ab iis qui illic sunt iudicibus. Proinde etiam obtrectator videtur esse, dum nonnullos debitis conuitiis afficit, & facta virorum illustrium non necessaria perstringit: simile quiddam faciens ac medici, qui corruptas corporis partes secant & vrunt, quam profundissime cauteria & sectiones immittentes, non tamen sanas corporis partes & bene affectas attingunt. Atque huiusmodi est character Theopompi qui res continet. Ea autem forma quæ in elocutione cernitur, maxime ad similitudinem Isocrateæ accedit. Pura enim dictio, vulgaris, simplex, perspicua, sublimis, magnifica, & summam pompam præ se fert, & quadam harmonia temperata est, iucunde & suauiter fluens. Differt autem ab elocutione Isocratis in austeritate & vehementia in aliquibus; nimirum cum se in affectus concitandos dederit, & vel maxime cum vrbibus & ducibus improba consilia & res gestas exprobrat atque vitio dat. Multus enim est in iis, & a Demosthenis acrimonia ne paululum quidem abest: quod cum multis in aliis libris, tum ex epistolis * Achaicis, quas concitato affectu scripsit, perspici potest. Quodsi in iis in quibus summum studium posuit, collisionem vocalium, & numerosas circumscriptiones ac figuras similes neglexisset, longe melior in elocutione se ipso euasisset. Sunt etiam nonnulla in ea parte historiæ quæ ad res spectat, in quibus deliquit, & potissimum in comparationibus. neque enim necessariæ quædam earum, neque tempestiue inducuntur: multas vero ineptias præ se fert: ex quo genere illa sunt quæ de Sileno commemorat, qui in Macedonia apparuit, & quæ de dracone ad triremem pugna nauali contendente, & alia nonnulla iis similia.

* in quibus philosophatur de p.

* al. Archaicis, quas ingenio indulgẽs scripsit.

A N-

ANDREAS DVDITHIVS LECTORI S. P. D.

MAGNOS viros in omni ætate, ac nunc quoq; non leuiter de scribenda historia video dissentire. neq; vero vlla mihi, totam rem accurate perpendenti, aut in litteris, aut ad omnem vitæ vsum accommodatior inter eos disceptatio potuisse videtur excitari. nam, vt ex aliis hominum studiis ad priuatas res siue honor, siue fructus emanet: nullam tamen artem, aut facultatem, si rem penitus inspiciamus, cum historia conferendam; nullam, quæ se ad omnia vitæ genera æque porrigat, inueniemus. Hæc enim non priuata solum, verum etiam publica spectat commoda: ex hac petitur moderatrix & magistra vitæ prudentia; cum aliorum euentis, nullo nostro labore, nullo periculo, nō modo sine molestia, verum etiam iucundissime, in otio sedentes erudimur. vt non immerito eam viri præstantes lucem veritatis, vitæ ducem appellarint. nam cum nihil opportune, nihil sapienter, neq; priuatim, neq; publice, nisi a prudentibus viris, geri posse constet: cui perspicuum non est, ad vitam recte instituendam, ad remp. ipsam recte & ordine gubernandam, nihil vtilius esse, nihil aptius historia? quod quidem & verum esse, & aliter esse non posse, non ego de multis vnus, sed ita multi mecum sentiunt, itaq; fatentur, vt, qui nesciat quid ante quam natus sit acciderit, eum puerum semper esse, hoc est, omnis expertem prudentiæ, ac pene rationis, arbitrentur. qui vero ita versatur in historia, vt, quid aliis in omni rerum ac temporum varietate contigerit, perattente notet, ad vsumq; suum traducat, imperiorum ac maximarum rerum initia, progressus, finem denique ipsum obseruet, & hæc suas ad caussas omnia referat; nonne is tam accurata, tamque multiplici obseruatione non mediocrem sibi in omni genere sapientiam comparat? nonne, velut in quadam specula constitutus, actiones hominum prospicit, quoque modo, quove tempore quidque fieri conueniat, vnus optime intelligit? Quocirca, sapientissimos viros, qui sæpe aut labentem remp. sua prudentia cōfirmarunt, aut iacentem erexerunt, magnopere historiarum studia coluisse, proditum est. quo quidē ipso ex genere quo quisque rerum ante se gestarum cupidior fuit, eo se virum fortiorem, eo meliorem patriæ ciuem præstitit. Ex quo non minorē esse laudem, immo vero & longe maiorem eorum qui se ad scribendas historias contulerunt, quam qui maximis pro patria se periculis obiecerunt, ac vitam denique ipsam profuderunt, facile licet animaduertere. alteri enim, dumtaxat ei, pro qua decertarunt, reip. profuerunt: alteros & omnibus quæ tunc essent, & iis etiam quæ postea fuere, aut quæ vmquam erunt, mirabilem attulisse fructum constat. Quod cum apud Græcos Thucydides, & Xenophon in primis animaduerterent, Annibal etiam apud barbaros, apud Latinos Cato, Sylla, Lucullus, Cæsar, & qui hos sunt consecuti, Augustus, Hadrianus & Gordianus, summi viri, & principes eximii, tot ciuitatibus captis, tot prouinciis debellatis, tot victoriis partis, tot triumphis actis minime contenti, cum his omnib. præstantius quiddam esse ac diuinius, historiam condere, arbitrarentur, omnes cogitationes a bellis gerendis ad res gestas litterarum monumentis, atque hominum memoriæ consecrandas traduxerunt. Quæ quidem res non, vt omnium præstantissima, sic omnium facillima videtur. argumento est eorum infrequentia, qui laudabiliter historiam scripsisse memorantur. apud Latinos quidem vix vnum esse, aut fortasse ne vix quidem, qui laudem absolutam assequatur; neminem, qui culpam omnem vitet, multis placet. Græci, pulcherrimarum semper artium amantissimi, ideoque maiore etiam, quam ceteræ gentes, sapientia præditi, Latinis illi quidem omnibus historiæ

componendæ scientia præstiterunt: verum nec ipsi, excellenti licet ingenio clari, omnem in hoc certamine laudem tulerunt. Nam, vt alios omittam, ipsum historiæ principem Thucydidem non omnes æque celebrant. neque vero Demosthenis, eloquentissimi viri, qui eius libros octies manu sua descripsisse traditur, tanti esse potuit auctoritas, ne quid ei vitio daretur ab iis qui aliena quoque corrigere pulchrum putarunt. cui sane hominum generi, grauissimorum virorum scripta ad rationem & rectam scribendi normam exigenti, non multo minus profecto debere nos fatendum est, quam illis ipsis quos tantam humanæ vitæ vtilitatem conficiendis historiis afferre iam diximus. perficiunt enim subtilitate, & acrimonia iudicii, vt nos quoque, si quando vsus veniat, ab indicata quasi fouea declinantes, laudabilis industriæ cursu ad propositam nobis in historia metam peruenire possimus. Has iudicandi partes inter Latinos non nulli sumpserunt: sed feliciores aliquanto ab hac etiam laude Græci. quorum si nulla præterea nunc exstarent summæ doctrinæ monumenta, quæ miserabili vetustatis naufragio plurima periere, vnius nobis Dionysii Halicarnassei, ingenio simul & iudicio præstantis, confractæ ac decurtatæ tabulæ satis ostendunt, quãtum ingenii acumine, quantum doctrina, quantum etiam industria Græci omnibus gentibus antecellant. is, vt erat iudicio peracri, cum decem summorum apud Græcos oratorum scriptis iudicãdis prorsus admirabilem se præbuisset, ad Thucydidem quoque cogitationes conuertit. qui cum omnes, vt Cicero etiam testatus est, dicendi artificio facile vicerit, cumque ita creber sit rerum frequentia, vt verborum prope numerum sententiarum numero consequatur, ita porro verbis aptus, & pressus, vt nescias vtrum res oratione, an verba sententiis illustrentur: mirum tamen est, quam nõ huic nostro satisfaciat. perpendit omnia: pleraque damnat. at quib. rationibus? mihi quidem vt videtur, omnium firmissimis. quæ si attendantur, non iam in historia summus Thucydides videbitur; sed, omni tamquam honestate priuatus, infimo loco, & postremo in ordine contemptus iacebit. Hac porro censura dum vtitur Dionysius, præclaram omnibus texendæ historiæ normam proponit, & leges quasdam statuit, quas qui seruet, non vulgarem a cunctis laudem ferat. Iam in verborum ponderibus examinandis quantus est? hoc equidem ausim affirmare, quod Græcæ linguæ peritis non dubie patet, Thucydidis scripta, si hoc libro careamus, neque quod ad sententias, neque quod ad verba attinet, prorsus intelligi posse. Hunc talem, tamque vtilem Dionysii de Thucydidis historia commentarium, seu potius thesaurum veluti quendam, ex abditis tenebris nunc primum erutum, PAVLVS MANVTIVS, *singulari vir eloquentia doctrinaque ornatus, ea mihi conditione donauit, vt eum Latinis hominibus Latine loquentem communicarem. quod ego mihi oneris imponi pro mutua beneuolentia facile sum passus. quamquam me non lateret, quam difficili in loco versaretur eorum industria, qui Græca Latine interpretanda susciperent. Nã si Græca cum Latina lingua conferatur; quid, quæso, illa plenius, quid hac ieiunius inueniri queat? quod nos in quodam nostro libello, satis copiose, satisque, vt arbitramur, dilucide ostendimus. Quare si, quæ Græce optime intelliguntur, ea Latinum aliquando in sermonem ita sunt translata, vt coniicere potius, quid sibi interpres velit, quam videre plane liceat; id non tam ipsius inscitia interpretis, quam Latinæ linguæ inopia accidere, iudex æquus existimabit. Nos in hoc libro tum perdifficili, tum etiam multis locis deprauato, summam adhibuimus diligentiam; quantum tamen vnius mensis studio potuimus consequi; (neque enim plus huic est negotio tributum temporis) vt is non omnino inelegans atque incomptus in ora hominum prodiret. in quo quidem interpretando meum consilium hoc fuit; exemplo videlicet eruditissimorum*

morum

morum vel nostræ, vel superioris ætatis hominum; non vt verba, vitandi laboris gratia, singula singulis reddens, annumerarem, sed vt sententias ipsas appenderem. quod quidem institutum in aliis quoque eiusdem scriptoris libris, quos de arte rhetorica, deque apta inter se verborum collocatione scripsit, item in Longino, ac tribus postremis Diodori Siculi libris conuertendis, quos omnes nunc in manibus habeo, seruaui. quos quidem vna cum vetustißimo quodam in quattuor Euangelia commentario Græco, quem mihi ex augustißima sua bibliotheca, ante septingentos annos descriptum, Michael Sophianus, philosophiæ peritißimus, Græcæ linguæ scientia plane singularis, communicauit, aliquando, vt spero, diuulgabo.

DIONYSII HALICARNASSEI DE THVCYDIDIS HISTORIA IVDICIVM, 137

AD Q. ÆLIVM TVBERONEM:

Andrea Dudithio interprete.

IN iis libris, Q. Æli Tubero, quos iam antea de imitatione conscriptos emisimus, tam de iis qui carmine, quam qui soluta oratione scripserunt, quos quidem præter ceteros putauimus excellere, disseruimus; & quas quisq; tum verborum, tum sententiarum virtutes haberet, breuiter ostēdimus. atq; illud præterea examinauimus, qua maxime in parte quisq; a proposito aberrans, se ipso interdum factus deterior esse videatur: idque, siue quod, quę litteris mandaret, parum scienter delegerit; siue, quod vires ad pręstandum defuerint. quæ quidem omnia eo sumus aggressi, vt ii qui bene scribendi, beneq; dicendi laudem sequerentur, rectam aliquam & probatā normam haberent, ad quam suas quocumque in genere exercitationes dirigerēt; neque prorsus omnia, quæ apud illos scripta reperiuntur, ad imitationem sibi proponerent; sed ex illis, si quę sunt dicendi virtutes, caperent, vitia vero studiose declinarent. Atque in illis quidem libris, cum de historicis non nulla attigissem, etiam ea quę mihi de Thucydide viderentur, ostendi. quæ quidē omnia breuiter & summatim sum complexus: non equidem negligentia, neq; vero quod earum rationum, quib. propositum nostrum confirmare ac stabilire possemus, copia me deficeret; sed quia omnem meam scriptionem ad ea quę maxime opportuna esse, & ad rem facere viderentur, veluti ad scopum quendam, referebam. quod equidem institutum, cum de aliis etiam scriptoribus agerem, seruaui. neque enim fieri poterat, vt, de quibus accurate & copiose agere statuissem, eos strictim ac leuiter attingerem. Cum vero cupere te animaduertissem, vt separatim de Thucydidis historia cōmentarios cōficerem, in quibus quæ in illo animaduersione digna sunt, omnia persequerer, eo libro, quem de Demosthene tum in manibus habebam, reiecto, pollicitus sum tuæ me voluntati obtemperaturum. nunc vero, re confecta, quod tunc promiseram, tibi persoluo. De singulis autem verba facturus, pauca quædam de me ipso, deque huius tractationis genere præmittam; non tua sane, neq; tui similium caussa, qui nihil non optime iudicatis, nihilque ducitis veritate præstātius; sed ad illos spectaui, qui veterum scripta plus æquo admirantur, suam ætatem aspernati: quo plerique homines vitio laborant. Suspicor

autem fore non nullos, qui cum hæc legent, nos reprehendant, quod Thucydidem omnium, qui vnquam historias scripserunt, facile principem, tum in rebus deligendis aberrasse, tum in narrando defecisse, audeamus ostendere. Neque vero illud nos fugit, si Thucydidis scripta notare aggrederemur, futurum vt primi ac soli res nouas, atq; ab hominum opinione abhorrentes, tentare videremur; non solum aduersantes communi, atque a multis sæculis receptæ opinioni, quæ vix ex hominum animis euelli possit; verum etiam præstantissimorum philosophorum atque oratorum præclara de illo testimonia reiicientes: qui quidem illum veluti regulam quandã scribendę historiæ proponunt, ac quasi terminum quendam statuunt, extra quem egredi nõ liceat iis qui dicendo in republ. volunt excellere. Ad quorum equidem accusationes refellendas, quę theatrale nescio quid habere, ac ad colligendam multitudinis gratiam peraccommodatæ videntur, illud satis fuerit, si dixero, ita me totam ante-actam vitam ad hæc vsque tempora instituisse, vt me a maledicendi ac frustra oblatrandi studio quam longissime abducerem; neq; vllum vnquam scriptum edidisse, quo quemquam insectarer, præter illud quo ciuilem philosophiam contra eos qui eam immerito oppugnarent, defendi. Quod cum ita sit, nõ ego nunc primum indignam homine libero, a me vero longe alienam improbitatem, Thucydidis historicorum omnium clarissimi scripta insectãdo, hominibus patefacere sum aggressus. de quo quidẽ scribendi genere multo plura quæ dicerem habebam: sed ero contentus paucis. nam quã sint vera quæ attuli, quamque mihi conueniant, & tu ipse, & qui elegantis doctrinæ studio tenentur, iudicabunt. In Thucydidis vero scriptis excutiendis, nõ est nostri consilii, eius institutum ac dicendi facultatem oppugnare, eiusque scripta reprehendere: neque hoc animo ad scribendũ aggressus sum, vt vitia tantum colligerem, aut eiusmodi aliquid facerem, neque vt, quæ in eo præclare
638 confecta animaduerterem, silentio præterirem; ea vero quæ nõ optime dicta essent, inuaderem: sed vt, quæ mea de eius oratione esset sententia, explicarem; atque omnia complectens, quid ille cum aliis commune haberet, qua in re differret, ostenderem. Quod mihi facere instituenti, non virtutes tantum eius, sed, quę virtutibus plerumque annexa solent esse, vitia quoque persequi necesse fuit. non enim id præstare potest cuiusquam hominis natura, nihil vt neque verbo, neque re vnquam peccet. illa vero optima est existimanda, quę in plurimis scopum attingit, in paucissimis aberrat. Ad hanc igitur rationem, ea quæ dicuntur, quisque examinet; neque meum institutum reprehendat, sed eorũ quæ de dicendi ratione allaturi sumus, æquus sit æstimator. Quod vero non ego primus hoc scribẽdi genus aggrediar, sed multi ante me, & nostra & veterum memoria, nulla maleuolentia suffusi, sed veritatis studio ducti, in eadem se palæstra exercuerint, possum sexcentis prope testib. comprobare. duobus tamen ero contentus, Aristotele, & Platone. atque Aristoteles quidem non optime omnia a magistro suo Platone tradita existimat: qualia sunt quæ Plato de ideis, de ipso bono, de rep. disseruit. Plato etiã ipse, Parmenidis, Protagoræ, Zenonis, atque aliorum, qui rerum natura cõstantium philosophiam profiterentur, errores conatur indicare. neque tamen est quisquã, qui hoc illi vitio vertat; cum sciat, vnam veritatis cognitionem recte philosophantibus esse propositam; quæ etiam optimam ineundæ vitę rationem nobis ostendit. Cum igitur nemo illos, qui in dogmatib. dissentiunt, propterea reprehen-

reprehendat quod non omnia veterum dicta probent; quis est qui eos reprehendendos existimet, qui cuiusque dicendi generis proprietates explicet? nisi siquis tantum veteribus tribuat, vt iis etiam virtutib. eos ornet, quib. omnino caruerunt? Superest vnum, quod a nobis refelli oporteat, inuidiosum illud quidem, & plausibile in vulgus crimen; eiusmodi tamen, quod in se nihil boni continere, ostendi facile possit. Non enim si ea qua Thucydides aliique viri polluerunt, ingenii vi ac præstantia deficimur; iccirco fit vt ea quoq;, quæ illis fuit, considerandi & iudicandi, facultate careamus. Nam neque de Apellis, aut Zeuxidis, aut Protogenis, aut aliorum pictorũ, qui fama claruerunt, artibus iudicare non licet iis quos earum artium scientia cũ his ipsis minime conferri potuisse constat: neque de Phidiæ, aut Polycleti, aut Myronis operib. ceteri opifices sententiam minus ferre potuerunt, cum ab eorum tamen laude longe distarent. vt illam rationem prætermittam, quod sæpe vsu contingit, vt homo inscius atque idiota, siquid sit iudicandum iis in reb. quæ sub sensum cadũt, ne artifice quidem ipso sit inferior. huc enim omnis ars intendit, hincque iudicandi sumit initium. Verum ne longiorem hac in parte imprudens sermonem consumam, hæc procemii loco sufficiant. Sed antequam aggrediar ad ea quæ de Thucydide sum dicturus, pauca quædam libet commemorare de ceteris historicis, tum vetustioribus, tum iis qui temporibus iisdem, quib. ille, floruerunt. ex quo & illius in rebus deligendis consilium, quo superiores vicit; & in exponendis facultas, dilucide patebit. Veteres igitur historici, ante bellum in Peloponneso gestum, & multi, & multis in locis fuere: in his Eugæon Samius, & Deiochus Proconnesius, & Eudemus Parius, & Democles Phygeleus, & Hecatæus Milesius, & Acusilaus Argiuus, & Charon Lampsacenus, & Melesagoras Chalcedonius. qui autẽ paulo ante Peloponnesiaca tempora vixerunt, & ad vsque Thucydidem ætate processerũt, Hellanicus Lesbius, & Damastes Sigieus, & Xenomedes Chius, & Xanthus Lydus, & alii complures; quorum & consilium in deligendo argumento non dissimillimum fuit, & facultas pene par. historias porro alii Græcas, alii barbaricas conscripsere; neque has ipsas mutuo inter se cõnectere, sed per nationes & vrbes diuidere, & separatim placuit emittere; scopo scilicet eodẽ sibi proposito, vt, quæ apud incolas monumenta rerum per nationes atq; vrbes, siue in sacris locis, siue in profanis asseruata iacebant, ea ipsa, qualia plane accepissent, nulla re addita, nulla detracta, ad communem omnium sciẽtiam emitterent. atque in iis monumentis tum fabulæ quædam inerant, quibus a vetustate fides accesserat; tum theatrales non nullæ casuũ vicissitudines, quæ fatuitatis multum nostri temporis hominibus habere videantur. Genus autem dicendi, qui eadem lingua scripserunt, omnes idem fere secuti sunt; perspicuum, vsitatum, purum, breue, ad rerum ipsarum naturam accommodatum, nullo prorsus, quod quidem emineat, artificio elaboratum. quorũ scripta species quædam exornat: & venustatis quidem in aliis plus, in aliis minus 139
elucet. quo fit, vt adhuc eorum scripta vigeant. Herodotus autem Halicarnasseus, qui ad Peloponnesiaca tempora vitam perduxit, cũ paulo ante Persica natus esset, tum materiam historiæ paulo altius extulit, atq; illustrauit; neq; vnius vrbis, aut vnius gentis, sed Europæ Asiæque res gestas, & multas & varias, vno libro complexus est: (nam a Lydorum imperio exorsus, ad vsq; bellum Persicum opere perducto, quæcumque per annos CCXL gesta a Gręcis

& a barbaris erant, ex iis illustriora quæque delegit, & in vnum quasi corpus historiæ contulit) tum omissas a superiorib. dicendi virtutes ad suam orationem adiunxit. Successit Thucydides. is neq;, vt Hellanicus, quasi desidem esse historiam, & in vno loco consistere passus est; neque, Herodoti exemplo, Græcorum barbarorumq; facta ex omni regione in vnum esse colligēda existimauit: cum quidem institutum illud Hellanici ob eam caussam cótemneret, quod abiectum & humile videretur, planeque eiusmodi, quod legentib. haud multum vtilitatis afferre posset: Herodoti autem rationē ideo non probaret, quod latior ac fusior esset, quam vt eā humana cogitatio perfecte posset vniuersam comprehendere. vnum autem bellum, quod inter Atheniēses & Peloponnenses gestum est, animo complexus, in eo componendo, cum & corpore & animo ęque valeret, suum studium industriamq; collocauit. cumque ad exitum belli vita processisset, non quæcumque in sermonib. audisset, sed quibus ipse affuisset, quæque esset expertus, in sua scripta retulit: quę vero propter exsilium suum nosse minus potuit, ea sumpsit ab iis qui optime ipsi cognouissent.

Quib. rebus superiores historicos excelluerit.

Ac superiores quidem historicos duab. rebus excelluit: vna, quod scribendi argumentum delegit neq; simplex omnino, ex vno tantum quasi membro formatum; neque valde permixtum, in multa atq; incongrua capita dissectum: altera, quod fabulosum in suos libros nihil induxit, neque in eam partem deflexit, vt multitudini fraudem, & tamquam imposturam faceret. quo in genere superiores omnes peccauerant: qui lamias commemorarunt nescio quas in siluis & saltibus, e terra prodeuntes; & Naidas in terra atque aqua pariter degentes ab inferis profectas, pelago innatantes, semiferas, cum hominibus coeuntes, & ex mortali diuinoque concubitu semideam sobolem, & alia quædam, quæ nostra ætas, vt incredibilia planeq; delira, contemnat. Neque vero vt hæc dicerem, eo sum adductus, quod illos viros accusem; quibus etiam veniæ multum tribuo, si, cum in explicanda nationum & locorum historia versarentur, fabulosa figmenta receperunt: quandoquidem apud omnes homines, tum cómuniter de locis, tum proprie de vrbibus, monumenta quædam seruabantur huiusmodi, quas dixi, rerum, auditione perceptarum: quas filii a patribus acceptas suis deinde posteris vt traderent, elaborarunt. quod si qui litteris eas consignare vellent, ab his vt ita plane exponerentur quo modo de veteribus acceperant, dignum putabant. quapropter illos viros, vt locorum descriptiones fabulosis additamentis variarent, atque distinguerēt, necessitas compulit. Thucydidem autem, qui materiam vnam ad scribendum cepisset earum rerum quibus ipse affuerat, theatrales ludificationes in narrationem inducere non decebat; neq; se ad eum errorem quem eiusmodi scripta sua sponte parere consueuerunt, sed potius ad vtilitatem legentium accommodare: quod ipse in historiæ procemio testatū reliquit: quo in procemio hæc scripsit ad verbum: *Et auditu quidem, vt quæque pars fabularum expers in ipsis est, ita minus iucunda fortasse videbitur. quicumque autem & præteritas res, &,* quantum humano consilio licet, etiam futuras, præteritis similes, considerare, planeq; inspicere voluerint, his, dum illa vtilitatem pariant, satis erit. emolumētumq; potius, quod semper idem sit, quam spectaculum, quod in præsenti tantum oblectet, in scribendo cogitamus.*

* vt res humanæ ferūt.

Ac de ipso quidē, & philosophi, & oratores omnes, aut, si nó omnes, pleriq; certe, ita consentiunt; de retinenda veritate, cui consecratam esse historiam volumus, plurimum laborasse; nihil addidisse

didiſſe rebus, quod iuſtũ nõ eſſet; nihil detraxiſſe;* nihil ad ſuã libidinẽ ſcripſiſſe; rationẽ & viam ſecutũ eſſe, quę ab omni prorſus inuidia, omniq; aſſentatione, præſertim vbi de inſignib. ad laudẽ viris iudicat, longiſſime abeſſet. Nã cũ in primo libro de Themiſtocle loqueretur, virtutes, quibus ille floruit, copioſe admodũ cõmemorauit. Cum vero de Pericle, deq; illius in adminiſtrãda 140 rep. cõſiliis mentionẽ in ſecundo libro faceret, laudes in eũ effudit maximas; eiuſmodi ſcilicet, quas diſſeminata per orbẽ terrarũ tãti viri gloria poſtulabat. eodemq; modo cum de Demoſthene duce, cum de Nicia Nicerati, de Alcibiade Cliniæ filio, deq; aliis, & ducib. & oratoribus, dicendũ ei neceſſario eſſet; quæ cuiq; cõueniebant, expoſuit. quæ probare exẽplis nõ puto mihi opus eſſe apud eos, qui hiſtorias eius peragrarunt. Hæc igitur, quæ Thucydides, quod ad res attinet, egregie præſtet, poſſit aliquis dicere. Quæ cũ præclara ſint, atq; imitatione digna; tamen hoc in illo ſummum eſt atq; eximium, quod neque mendacium voluntario dicit, neq; ſuam ipſe conſcientiam turpi labe contaminat. Quæ autẽ in eo minus abſoluta videntur, & in quib. carpitur a nõ nullis, in ea hiſtoricæ materiæ parte ſunt poſita, quæ plus habet artificii, atq; œconomiæ nomine appellata, in omnibus, ſiue quis philoſophicã, ſiue oratoriã materiem ſumpſerit, in primis requiritur. Hæc vero ea ſunt quæ ad diſtributionẽ, ad ordinẽ, ad amplificandi ſtudiũ, & induſtriã pertinent. Ordiar autẽ ab ipſa diuiſione; pręfatus illud, quod, cũ ſuperiores hiſtorici ſua ſcripta vel locis, vel temporib. apte continuatis diſtinxerint; vnus hic inuẽtus eſt, qui ex his diuiſionib. neutrã probaret. narrationes enim ita diſpoſuit, vt neq; loca perſequeretur, vbi geſtæ res erant; quod Herodotus, Hellanicuſq;, & alii nõ nulli ante illius ætatẽ hiſtorici fecerant; neq; tempora; quod eos qui agentem de locis hiſtoriam edidere, ſecutos eſſe conſtat: quibus vel ad regum aut ſacerdotũ ſucceſſiones, vel ad Olympiadum ambitus, vel ad Archontum annuos principatus, ſuorũ librorum diuiſionem placuit accõmodare. cumq; nouam quãdam, neq; ab aliis tritam viam inire voluiſſet, in æſtates & hiemes hiſtoriã partitus eſt. cuius conſilii nõ is, quem ipſe putauerat, exitus eſt conſecutus. factũ eſt enim, non vt apertior fuerit temporũ diſtributio ad anni partes facta; ſed eiuſmodi, quã animi minus facile aſſequerentur. qua in re licet illum iure mirari, qui non viderit futurũ vt cum multæ ſimul res multis in locis gererẽtur, bręuib. quaſi ſegmentis conciſa narratio, præclarum illud purumq; lumẽ capere nequiret. quod ipſis ex rebus perſpicue patet. in tertio enim libro (vt hoc vno exemplo cõtentus ſim) de Mitylenęis aggreſſus ſcribere, narrationẽ prius quã vniuerſam abſolueret, ad Lacedęmoniorum res geſtas diuertit: quib. nõdum impoſito fine, Platæenſiũ obſidionẽ cõmemorat: eamq; mox imperfectam dimittens, Mitylenenſis belli mentionẽ infert. deinde ſermonẽ eo conuertit, vt, quemadmodũ Corcyræ ſeditione facta, alii Lacedæmonios, alii Athenienſes accerſiuerint, exponat. neq; vero perficit hanc partẽ; ſed omittens inchoatã, de Athenienſiũ priori expeditione in Siciliam pauca narrat. poſtea, cum Athenienſiũ in Peloponneſum nauigationẽ, & Lacedęmoniorũ aduerſus Dorienſes expeditionẽ demonſtrare eſſet exorſus, ad ea quæ ad Leucadẽ a Demoſthene duce geſta ſunt, & ad Ætolorũ bellũ tranſit. inde Naupactum abit. nec * Epiroticis bellis ad exitũ perductis, Siciliam rurſus attingit: poſtea, quẽadmodũ Delus expurgaretur, oſtẽdit; Argoſq; Amphilochicos, ab Ambraciotis oppugnatos, relinquit. Quid multis opꝰ eſt? totus enim liber ita cõciſus,

*nulla in ſcribendo licentia vſum eſſe.

Quæ in Thucydide deſiderẽtur.

Partitionem hiſtoriæ nõ recte inſtituit.

*abſolutis bellis quæ per continentem gerebantur, Sic.t.

perpetuam historiæ seriem amisit. Accidit autem id quod consentaneũ est, vt vagemur, nec facile, quæ traduntur, studio cõsequamur; cũ ex diuulsione rerũ perturbata mens, imperfectas & quasi mutilatas notitias ipsa sibi commode perfecteve referre nõ possit. historicam enim narrationẽ perpetuo veluti filo ductã & colligatã oportet esse; præsertim vbi res exponuntur & multæ, & eiusmodi quę cognosci ac percipi nõ facile queant. nõ esse autẽ rectam, qua ille vsus est, neq; aptã historiæ regulã, satis cõstat. neq; enim de posteriorib. historicis, qui sua scripta in æstates & hiemes distribueret, quisquam fuit: omnesq; potius id cõsiliũ sequi maluerũt, vt ad perspicuas rerũ intelligẽtias tritis itineribus narrationẽ perducerent. Sunt etiã qui, quod ad ordinẽ spectat, illũ accusent; q̃ historiã neq;, quo opus erat, principio sit ingressus; neq;, quo decebat, fine concluserit: cũ ita dicant, disponendi laudẽ nõ esse minimã in eo sitã, si & principiũ, quo nõ aliquid sit prius, capiatur, & eo fine, cui nihil videatur deesse, cõprehensa narratio terminetur: quarũ rerũ ab ipso neutrã satis accurate animaduersam esse. Occasionem porro illis huius accusationis historicus præbuit, qui cũ ita proposuisset; omniũ bellorũ, & temporũ diuturnitate, &

Ordo eius & dispositio reprehenditur.

141 multarũ calamitatũ euẽtis, illud fuisse maximũ quod in Pelopõneso gestũ est, in extremo proœmio caussas primũ, vnde principiũ duxit, aggreditur explicare: duasq; cũ ostendisset, vnã verã, nec tamen vulgo notã, Atheniensiũ ciuitatis incrementũ; alteram falsam, quã tamen Lacedæmonii fingerent, subsidium Corcyræis aduersus Corinthios ab Atheniensibus missum, non a vera caussa, neq; ab ea quã ipse probaret, sed ab altera sumpsit initiũ. scripsit enim hæc ad verbũ: *Origo autem ipsius ab Atheniensibus, & Pelopõnesiis, soluto, quod in annos triginta post captam Eubœam percussum erat, fœdere, manauit. qui cur initã fœderis societatẽ diremerint, & caussas, & dissensiones, primum ostendi, ne quis, vnde tantum inter Græcos bellum exstiterit, aliquando posset exquirere. Verißimã enim caussam, licet in sermonib. occultã, opinor hanc fuisse, quod, Atheniensib. eas vires adeptis, vt Lacedæmoniis formidabiles essent, bellum necessario sit excitatũ. quæ vero palam iactabantur caussæ, quib. factum est vt fœdera rumperentur, & bellum inter eos gereretur, huiusmodi erant. Epidamnus est vrbs ad dextram sita nauigantib. in Ionium sinum. incolunt autẽ ipsam, Illyrica natio, barbari Taulantii.* Mox, quæ ad Epidamnũ, ad Corcyrã, ad Potidæã gesta sunt, & Peloponnensiũ conuentũ in vrbem Spartam, & orationes illic habitas aduersus Atheniensiũ ciuitatẽ, cõmemorat; atq; hęc ita producit, vt ad versuũ duo milia consumat. quo demũ in loco altera de caussa, quæ & est, & ipsi videtur esse vera, disserit; hinc exorsus: *Decreuerunt autem Lacedæmonii, solutum esse fœdus, atq; Atheniensibus inferri bellum oportere: non tam sociorum sermonib. in eam mentem adducti, quam metu ne nimium cresceret vires Atheniensium, quorum dicioni iam subiectã Græciæ maiorem partem viderent. Athenienses enim ad eas res quæ incrementum illis attulerunt, huiusmodi ratio perduxit.* Deinde ea quæ a Persico bello ad Pelopõnesiacum ciuitas gessit, per capita subiũgit, idq; cursim, vsq; eo, vt ea paucioribus quã quingẽtis versib. cõprehẽdat. Rursus, cũ illa reb. Corcyręis anteire, neq; ab illis, sed ab his manasse principiũ belli recordatus esset; scribit hæc ad verbũ: *Post hæc autẽ, quæ iã exposuimus, haud multorũ annorũ interiecto spatio, consecutæ sunt* * *inter Corcyrã & Potidæã dissensiones, & quæcũq; hoc bellũ suscitarunt. quæ simul omnia, & quæ inter ipsos, & quæ aduersus barbarũ Græci gesserũt, annis summum quinquaginta perfecta sunt; quot a discessu Xerxis ad huius belli principiũ numerantur:*

** res Corcyraicę ac Potidæaticæ, & quęcumque huic bello ansam præbuere.*

*merantur: cum interim Athenienses & principatum confirmarunt, & maiores opes ipsi sibi compararunt. quod Lacedæmonii cum intelligerent, nõ tamen, vt obsisterẽt, nisi ad breue spatium, adducebantur: & maiorem temporis partẽ quiescebant: quippe qui nec antea, nisi necessitas cogeret, facile bella susciperent; & tunc domesticis etiam contentionib. distinerentur.** *Verum enimuero cum Athenienses opib. manifesto crescerent, initamq; inter eos societatem læderent: tunc non iam esse vltra ferendum censuerunt, sed omni studio conandum, vt eorum potentiam, sumptis armis, si fieri posset, euerterent.* Oportebat autẽ illum, cum belli caussas indagare cœpisset, eã quę vera esset, quęq; ipsi probaretur, primo loco tradere: quandoquidẽ & natura postulabat vt priora posteriorib. anteirent, vera prius quam falsa dicerẽtur; & ipse narrationis ingressus, si eiusmodi ordine institutus esset, longe futurus erat præstantior. nõ enim, siquis partẽ illius tueri velit, ea ratione possit vti, quod vel paruæ res essent, nec satis dignæ quib. explicandis opera daretur; vel cõmunes, & ab aliis antea sic protritæ, vt nihil opus esset ab his initiũ ducere. ipse enim hunc locum, vt a veterib. prætermissum, historia dignũ existimauit, qui ad verbũ ita scripserit: *Scripsi autẽ ea, & ab instituto sermone propterea diuerti, quod superiores omnes hunc locum omiserunt, & aut res Græcas ante Medicas, aut Medicas dumtaxat composuerunt: eas autem res, quas & Hellanicus in Attica historia persecutus est, neq; copiose, neq; temporibus satis accurate distinctis, explicauit: simul ob eã caussam, quod Atheniensium principatus qua ratione sit constitutus, harum rerum tractatione declarat.* Satis igitur & hinc aperte colligitur, narrationẽ ab ipso non optime, id est, non vt natura postulat, esse digestã. 142

Huc accedit, quod nec historiã quo debuit fine conclusit. cũ enim annos VII & XX bellum comprehenderit; atq; hoc quantum temporis est, vsq; ad belli exitum ipse vixerit; tamẽ vsq; ad annum alterum & vigesimum historia perducta, octauum librum maritima illa pugna, quæ ad eum locum quẽ Sepulcrum canis appellant, est cõmissa, terminauit.* Adde quod, cum in procemio, quęcumq; hoc in bello gesta sunt, omnia se esse perscripturũ affirmasset; itẽq; in quinto libro tempora collegisset, & vnde ortũ bellum est, & quousq; processit, scripsit hæc ad verbũ: *Hoc solum inueniet exitu comprobatum ex iis quæ futura esse ex oraculis affirmabantur. semper enim & initio belli, & vsq; ad extrema tempora, recordor a multis esse nuntiatum, oportere ad annos ter nouenos bellum perdurare. mihi autem per totum illud tempus vita suppeditauit: cum & id ætatis essem, vt rerum sensum haberem, & in eam curã animum intenderem, vt singulas notitias optime consequerer. cumq;* anno post Amphipolitanã expeditionem vigesimo patria mea exsularem, & apud vtrosq;, dum res agerentur, nec minus apud Peloponnenses ob exsilium meũ, versatus essem; factum est vt aliquid ego peritius, quam ipsi, potuerim in otio cognoscere. Dissensionem igitur post X annos exortam, & fœderũ perturbationem, & quæ deinde in bello consecuta sunt, explicabo.* Præterea & in ea parte vbi amplificationibus res persequitur, minus illum esse diligentem, & vel ea quæ breuitatem postulant, verbosius exponere, vel, quæ longiori sunt oratione pertractanda, leuiter nimis attingere, multis equidem, iisque minime dubiis argumentis probare possim: sed paucis tamen vtar, & a naualibus primum Atheniensium Peloponnensiumq; pugnis, quæ in extremo secũdo libro narrantur, initium capiam: cum Athenienses, cõtra naues Peloponnensium XLVII, soli XX nauium classe* aduersus barbaros multis partib. plures, ita maritimo prœlio decertarunt, vt, quot ad bellũ naues emiserant, totidem

*Interea.

*præsertim c.

*anno post quã ad Amphipolim dux fuissem, vigesimũ p.

In capitum tractatione non satis accuratus est.

*Locus in Græco mutilatus.

plane alias depresserint, alias cũ ipsis hominibus ceperint. qua de re ipsius verba subiiciam: *Postea simul cum sociis Atheniensium apud flumen Eurymedontem in Pamphylia, terrestri naualiq; certamine aduersus Medos pugnarunt: eodemq; die bis Athenienses, duce Cimone, Miltiadis filio, victoria potiti sunt, captis ac depressis omnib. Phœnicum nauibus ad ducentas.* Atque his quidem nõ dissimilia sunt ea quib. de terrestribus prœliis agit. Nam aut longius, quam par sit, oratione prouehitur; aut rem præter modũ in angustum contrahit. Cum enim ea quæ ab Atheniensib. circa Pylum & Sphacteriam insulam gesta sunt, cũ obsessos in ea Lacedæmonios Athenienses expugnarũt, in quarto libro narrare cœpisset, atq; interim pauca quædã leuiter attigisset, ad ea tum demũ quæ sunt post consecuta, sermonem conuertit; omnesq; ex vtraq; parte commissas pugnas, cum neque multi in illis cecidissent, & perpauci sese dedidissent, diligenter & accurate plurib. quam trecẽtis versib. est persecutus. quam quidem pugnam ipse summatim explicans, hæc ad verbum scribit: *In insula quidem cæsi, aut viui capti, tot fuerunt. armati in eam traiecerant quadringenti omnino & viginti. ex his viui capti sunt octo minus trecenti; reliqui occisi. ac ex illis quidẽ qui viui capti fuerant, Spartani erãt numero centũ viginti: ex Atheniensibus, pauci sunt interempti.* De Nicię autẽ imperio illata mẽtione, qui sexaginta nauibus, & duob. Atheniensiũ grauis armaturæ milib. in Peloponnesum ductis, ac Lacedæmoniis in castella conclusis, Cytherios expugnauit; magnamq; Peloponnesi partem depopulatus, ingenti captiuorũ multitudine abducta, Athenas renauigauit, sic cursim de reb. ad Cythera gestis ait: *Pugna commissa, Cytherii, cum non diu restitissent, fuga se in superiorem vrbis partem receperunt; ac post, cum Nicia & collegis salutem pacti, se cum rebus omnib. ei dediderunt.* De Æginetis vero captis, qui Thyreæ erãt, ita scribit: *Interea Athenienses, cum appulissent, statim omni exercitu admoto, Thyream capiunt, oppidum incẽdunt, omnia diripiunt. Æginetis autem, siqui a cæde seruati erant, abductis, Athenas reuerterunt.* Cum autẽ magnis
143 vtraq; ciuitas in ipso statim belli initio calamitatib. cõflictaretur, fiebat vt pacis vtraq; cupiditate teneretur. Iam de priori verba faciens, cum Athenienses, omni sua regione vastata, ciuitate vero propter pestilentiã exhausta, auxilium prorsus omne desperantes, Spartã legatos miserunt, qui pacem, qua maxime egebant, poscerent, non modo legatorũ nomina prætermisit, sed illud simul, quã apud eos orationẽ habuerint, quiq; eorũ petitioni aduersantes effecerint vt fœdus Lacedæmonii reiicerent. quæ leuiter ac negligenter, quasi contemnenda, his verbis exposuit: *Post secundã Peloponnensiũ irruptionẽ, Athenienses, cum iam iterum eorum vastata esset regio, ac bello & morbo vexarentur, mutata voluntate, Periclem, quod bellum suasisset, incusabant; illius effectum opera existimantes, vt in tot calamitates inciderent: ac, cum cedere Lacedæmoniis statuissent, missis hac de re legatis, nihil apud eos effecerunt.* De posteriore vero scribens, cum Lacedæmonii captos ad Pylum trecentos, missa Athenas legatione, recuperare vellent, eam orationem quam Spartanus habuit, & caussas cur pactionibus non steterint, percenset. Quodsi ergo satis officio suo se functũ arbitratus est, si tantũ capita quędam rerum ab Atheniensium legatis gestarũ, persequeretur, neq; adhortationibus, neq; orationibus, quib. vsi sunt, commemorandis, neq; eorum qui suaserunt, neq; Lacedæmoniorum, qui fœderis societatẽ non admittendam censuerunt, nominibus indicandis operam ponendam existimauit: cur non idem in iis qui Lacedæmone Athenas venerunt, institutũ seruauit, cum illi quoq; pace infecta discesserint? Sin autem in his cõmemoran-

dis magna diligentia opus esse non ignorauit, cur illa per negligentiã prætermisit? neq; enim existimandum est, eum facultatis imbecillitate prohibitum, ne aut inuenire, aut, quę vtrobiq; reb. ipsis cõuenirent, eloqui posset. Quod si suis quibusdam rationibus adductus, alteram legationem exaggerare maluit; nequeo sane coniicere, cur Laconicã Atticæ, hoc est, eam quę posterior esset, ei quæ præiret tempore, anteferret; cur propriam alienæ; cur eam deniq; quæ minorum, quam quæ maiorum calamitatum caussa missa fuerat. Cum vero vrbium expugnationes & euersiones, & homines in seruitutẽ abductos, aliaque eius generis scribere cogitur, ita interdum animos crudeliũ, grauissimarum, planeq; miserabilium rerum cõmemoratione perturbat, vt nullam reliquis historicis, nullam poetis rei altius extollẽdæ facultatem relinquat: interdum vero adeo pusilla, adeoq; humilia nobis ostendit, vt eorum cognitio ne leuiter quidem animos afficiat. Cum autem de Platæensium, cum de Mitylenensium ac Meliensium ciuitatib. ageret, summam in illarum calamitatibus describendis vim adhibuit. ac verba quidem quibus calamitates eorum summis virib. exaggerauit, nõ puto necessarium esse nunc in medium adducere. ea verò loca, in quib. hanc diligentiam vitauit, & ęrumnas eorum propemodum extenuat, quod in historia sua non raro fecit, afferam: *Iisdem temporibus Athenienses, * Sicyoniis expugnatis, omnem iuuentutem deleuerunt; & pueris ac mulieribus in seruitutem abductis, regionem ipsam Platæensibus vtendam dederunt.* *Scionæis. Ac rursum: *Cum in Eubœam duce Pericle pertransissent, vniuersam subegerunt: ac reliqua quidẽ eius regionis parte pactionib. in deditionem recepta, Hestiæis vero sedibus suis eiectis, eorum terram ipsi occuparunt. Æginetas quoque eodem tempore Athenienses, vna cum vxoribus ac liberis Ægina eiecerunt; incusantes, quod belli caussam potißimum præbuissent; atque existimantes, si ex suis incolas eo mitterent, propterea quod Ægina Peloponneso adiaceret, minore cum periculo se Æginæ imperium habituros.* Nec vero pauca præterea in illius historia liceat inuenire, quorum alia summã eum in scribendo amplificationẽ adhibuisse ostendunt, cui neq; addi quidquã, neq; detrahi possit: alia ita sunt negligenter decursa, vt eximiam illius in dicendo facultatẽ ne minima quidem ex parte præseferant. quod quidẽ cernere est potissimũ in concionibus, in colloquiis, atq; aliis eiusmodi elaboratis orationibus. quę cũ omnia diligenter curasset, historiã ipsam reliquisse videtur imperfectã; quemadmodum Cratippus, qui & eius fuit æqualis, &, quę ipse omiserat, in vnũ coegit, scriptum reliquit: cũ eas orationes ita dicat adhibitas esse, vt non modo reb. ipsis sint impedimento, verum etiã auditorib. permolestę: idq; sentientem Thucydidem, nullas in vltima historię parte orationes adiunxisse, etsi multa in Ionia, multa Athenis euenissent, quę sermonum & orationũ interuentu transigerentur. Quod siquis primum cũ octauo libro conferat, neq; idem in illis institutum, neq; eandem in explicando vim inesse iudicabit. alter enim, cum paucas admodũ, nec magni momẽti res habeat, totus concionib. ad artẽ factis abundat: in altero contra, & multis 144
& magnis reb. referto, magna est concionũ infrequentia. Iam vero & in ipsis concionibus lapsum illum in hunc errorem videor animaduertisse, vt in eodem argumento, eodemque tempore, quæ ad rem facerent, omiserit; quæ vero maxime aliena essent, in orationem induxerit. cuius generis illud in tertio libro, vbi de Mitylenensium ciuitate verba facit, videtur esse. Nam post vrbem captam, ac post captiuorũ aduentum, quos Paches dux miserat, cũ bis

conuentus Athenis ageretur, orationes ab iis qui populi factionum principes erant, habitas, quasi minime necessarias, omisit: in quo quidem cōuentu populus decreuerat, vt captiui, atque omnis Mitylenæorum iuuentus trucidaretur, ac mulieres cum pueris in captiuitatem abducerentur. ea vero quæ in secundo conuentu ab iisdem essent dicta, tamquā maxime necessaria, assumpsit. in quo quidem conuentu populum, qui eadem de re iterū coactus erat, prioris decreti pœnituit. Illa vero tam celebris laudatio, quam in secundo libro collocauit, qua factum est ratione, vt eum potius quam alium locum occupauerit? Nam siue id factum est propterea, quod in magnis vrbis calamitatibus, in quibus multi fortesque ex Atheniensib. viri pugnantes occubuerūt, vsitatos luctus commemorare necesse fuit; siue quod eos qui cecidissent, propter magnas res feliciter gestas, ex quibus ciuitati ipsi & vires accesserunt, & gloria est parta, laudationibus prosequendos existimauit: hæc profecto laudatio cuiuis alii potius, quam huic loco conuenire videatur. siquidem qui in prima Peloponnensium irruptione cecidisse in hoc libro memorantur, perpauci numero Athenienses erant, neq; ita memorabile facinus vllum, vt ipse testatur Thucydides, ediderant. nam cum antea de Pericle dixisset, quod nimirum is custodia ciuitatem cōtineret, ac, quantum quidem posset, quietam conseruaret, ita tamen, vt frequenter equites aliquot emitteret, qui hostium emissarios ab agris qui vicini vrbi erant, prohiberēt, nequid ipsis agris damni inferretur; deinde breuem quandam pugnam ab Atheniensium equitū turma, vnâ cum Thessalis, in Phrygiis ait esse commissam cum Bœotorum equitibus: in quo conflictu Athenienses & Thessalos nihilo fuisse inferiores, quoad grauis armaturæ militibus subsidio Bœotis missis, in fugam sint conuersi. qua in pugna Thessali atque Athenienses occubuere pauci: quos tamen illi eodem die sine vlla pactione receperunt: sequenti vero die Peloponnenses trophæum erexerūt. At illi quorum in quarto libro meminit, qui Demosthene duce circa Pylum, & terra & mari cōtra Lacedæmoniorum exercitum dimicarunt, ac vtriusque pugnę victoriam reportarunt, quæ amplam ciuitati attulit gloriādi materiam, multo profecto illis & numero & virtute superiores erant. Quid igitur venit in mentem Thucydidi, vt cum paucis istis equitibus, qui neque gloriam vllam, neque potentiam ciuitati pepererunt, publica monumenta aperuerit, ac clarissimum oratorem Periclem arduam illam tragœdiam induxerit agentem; illis vero, qui & plures & fortiores erāt, quorum opera factum est vt, qui bellum Atheniensibus intulerant, ii se ad illorū pedes abiicerent, quique longe, vt hoc honore afficerentur, digniores erant: qua inquam ratione est adductus Thucydides, nullam vt his viris laudationē scriberet? Ac, vt omnes alias, & terrestres & nauales pugnas prętereant, in quibus multi sunt interempti, quos quidem multo iustius funebribus illis laudationibus exornasset, quam * plebem illam ex Attico agro collectam, qui vix decem aut quindecim equitum numerum explerent; nonne illi Athenienses, eorumque socii, qui in Sicilia cum Nicia & Demosthene in pugnis, quæ terra marique fierent, ac postremo in illa infelici fuga ceciderunt: nonne, inquam, hi, quibus ne sepultura quidem legitima contigit, cum paulo essent quadraginta milibus pauciores, multo erant digniores quos & luctu & ornamentis in funeribus adhiberi solitis prosequeretur? quos tamen viros ita ille contemptui habuit, vt ne hoc quidem diceret; ciuitatem publice eos luxisse, ac, quæ in pe-

* Atticæ regionis circuitores, q.

In peregrina terra cadentibus iusta fieri solent, persoluisse. at in illis alteris talem laudationem fingit, vt, qui illam haberet, omnium oratorum præstantissimum eligeret. Ac sane non decebat Athenienses publice XV hominum casum lugere; * iis vero quos vel ex tabulis, in quibus militum nomina scribebantur, amplius quinque milibus occisos constat, nullum honorem imperti- ri. Verum cum Periclis personam ad suum vsum vellet accõmodare, (dicam enim quod sentio) videtur sibi necessario faciendum existimasse, vt dignam Pericle laudationem componeret. ac, quoniam is secũdo illius belli anno vita functus est, nec vllis aliis vrbis calamitatibus superstes fuit, iccirco videtur 145
Thucydides in res tam minutas, quæque vix tanti essent, vt in illis explicandis opera sumi debuisset, tantas, præter illarum rerum dignitatem, laudes contulisse. Porro quam inæquali sit ratione vsus in amplificando, facile quis animaduertat, si consideret, multis eum magnisque rebus prætermissis historiæ suæ procemium ad quingẽtos versus protraxisse, vt, quæ ante hoc bellum gesta a Græcis fuerant, non magnũ habuisse momentum, neq; eiusmodi fuisse illa, vt conferri cum hoc debeant, ostenderet. Nam præterquam quod hæc veritatem non habent, vt ex multis rebus ostendi potest; non hæc est ratio ineunda iis qui ex arte rem aliquam exaggerare volunt. non enim, quæ res inter minimas excellit, sed quę magnas exsuperat, vere magna est iudicanda. ipsius vero procemium ita est comparatum, itáque multas ad institutum suũ demonstrandum exaggerationes habet, vt ipsum per se historia quędam esse videatur. at qui de arte dicẽdi pręcepta tradiderunt, procemia ipsa veluti notas quasdam volunt esse, quibus capita rerum, de quibus est dicendum, commonstremus. quod quidem & hic noster in extrema procemii parte, cũ narrationem exordiri vellet, videtur paucioribus quam quinquaginta versibus fecisse. vt satis appareat, nihil opus fuisse vt multa illa, quę de Gręcię dignitate detraherent, in medium proferret: quod scilicet Troiani belli tempore nõdum vno nomine vniuersa Gręcia appellaretur: quod illi primũ, qui cibi inopia laborarent, nauibus inter se vltro citroque commeare cœperint; qui si in ciuitates nondum muris septas, queq; vicatim habitabantur, incidissent, eas diripiebant, hincque maiorem sibi victus partem petebant. quid autem hic de Atheniensium luxu, quo illorum maiores diffluebant, meminisse necesse fuit? quod nimirum illi capillos cincinnis intorquerent; quod aurea quędam ornamenta, quę cicadarum speciem referrent, in capite gestarẽt: quod primi Lacedęmonii in publico, vestibus detractis, nudati in palęstra se oleo inunxerint: quod Aminocles Corinthius, nauium fabricator, primus Samiis quattuor triremes exstruxerit: quod Sami tyrannus Polycrates Rheniam a se captam Apollini Delio dedicauerit: quod Phocaënses, qui Massiliam condidere, nauali prœlio Carthaginenses superarint: atque alia, quę his sunt similia: quid, inquam, illi in mentem venit, hęc vt ante narrationem commemoranda existimaret? Quodsi, quę mea sit sententia, fas est dicere; optime procemium instituisset, si, omnibus, quę in medio sunt posita, sublatis, extremaque eius parte cum propositione coniuncta, in hunc, qui sequitur, modum confecisset: *Thucydides Atheniensis bellum quod inter se Peloponnenses & Athenienses gesserunt, conscripsit; incipiens statim exorto eo, & magnum, atque omnium quæ vmquam antea gesta sint, memoratu dignißimum existimans; hac cõiectura ductus, quod vtraque pars rebus maxime florentibus, omni cum apparatu id gesserit: cum*

* a quinque milib[illegible] & [illegible] leom[illegible] eta ce pit, & [illegible] hic cam audem[illegible]

Procemii vitia.

videret aliam quidem Græciæ partem statim alteri parti adhærere, aliam id facere cogitare. Hic autem fuit Græcis maximus motus. neque vero illis solum, sed & barbaris, atque adeo plerisque mortalibus. Ac ea quidem quæ ante hæc gesta essent, quæque his essent vetustiora, plane in apertum produci, propter vetustatem, nulla ratione potuerunt: sed, quantum ex signis quibusdam colligere licet, equidem, cum hæc a vetustißima origine repeto, non puto illorum res neque in bellis, neque aliis in rebus insignes fuisse. in his vero neque magnam poetis, qui res plerumque extollunt, fidẽ adhibui; neque historicis, qui se totos in rebus non optime examinatis ad demulcendas aures magis, quam ad veritatem tradendam, composuerunt. quarum quidem rerum maxima pars propter temporis diuturnitatem in fabularum naturam abiit. sed tamen, vt in rebus vetustate obsoletis fieri potuit, satis ex clarißimis coniecturis rem sibi videtur in apertum produxisse. atque hoc quidem bellum; etsi homines, quib. ipsi bellis intersunt atque depugnant, ea omnium arbitrantur esse maxima; absoluta vero cum sunt, vetera admirantur; tamen ostendet iis qui ex rebus gestis iudicabunt, longe maximum exstitisse. ac omnia quidem, quæ dicerent singuli, qui aut gesturi bellum essent, aut iam gererẽt, quæ aut ipse audiui, aut aliis narrantib. cognoui, difficile fuerit exacte memorare. verum, vt quisque semper de rebus præsentib. maxime consentanea dicere mihi videbatur, & proxime ad veritatem accedere, ita a me commemorata sunt. Res vero in bello gestas, non quas a quocumque audiui, historia dignas existimaui; nec vt mihi libitum esset; sed eas quibus ipse interfui, quasque ex aliis

246 *quam potui diligentißime perquisiui. nec facillima fuit inuentio: propterea quod qui singulis gerendis rebus affuerant, non eadem de eisdem affirmabant; sed vt quisque aut in alterutram partem studio propensior erat, aut reminiscebatur. Et auditu quidem, vt quæque pars fabularum expers in ipsis est, ita minus iucunda fortasse videbitur. quicumque autem & præteritas res, &, quantum humano consilio licet, etiam futuras, præteritis similes, considerare, planeque inspicere voluerint, his, dum illa vtilitatem pariant, satis erit; emolumentumque potius, quod semper idem sit, quam spectaculum, quod in præsenti tantum oblectet, in scribendo cogitamus. Ac earum quidem rerum, quæ superiore ætate gestæ sunt, maximæ erant Medicæ; quæ tamen duobus naualibus prœliis, totidemque pedestribus, ad exitum peruenerunt. huius vero belli tum longitudo in immensum processit, tum magnas in vniversam Græciã calamitates inuexit; quales eodem spatio temporis nullæ vmquam contigerunt. nam neque tot vrbes expugnatæ vastatæque sunt, vel barbarorum impetu, vel domesticis contentionibus: sunt etiam quæ incolas captæ mutauerunt: neq; tot exitia, totve neces audiuit quisquam, vel belli vel seditionum caussa. Atque superiora illa, quæ auditione quidem percipiuntur, re autem ipsa rarißime confirmantur, fidem tamen acceperunt: qualia narrantur de terræ motibus qui hoc in bello plerisque orbis terræ partibus exstiterunt; quæ de solis defectionibus, crebriorib. quam vmquam antea: quæ de siccitatibus, vnde fames ingens, ex fame vero pestilentia exorta; quæ non mediocribus ciuitatem malis afflixit: quæ simul omnia cum hoc bello ciuitatem inuaserunt. Origo autem ipsius ab Atheniensibus, & Peloponnesiis, soluto, quod in annos triginta post captam Eubœam percussum erat, fœdere, manauit. qui cur initam fœderis societatẽ diremerint, & caussas & dissensiones, primum ostendi; ne quis, vnde tantum inter Græcos bellum exstiterit, aliquando posset exquirere.* Hæc sunt quæ in Thucydidis scriptis recte, quæque male, quod ad eam partem spectat quæ res continet, composita arbitramur. nunc ad eam partem quæ in elocutione est posita, aggrediamur: in qua quidem, qualis sit eius dicendi ratio, conspicitur.

Thucydidei dictionis character.

Quod

Quod ante quam faciamus, non ab re fortasse fuerit, si hoc de genere nō nulla prius attingamus; quotque in partes ipsa distribuatur dictio, quasque in se habeat virtutes, indicemus; tum qualis illa fuerit quam a vetustiorib. vsurpatam assumpsit Thucydides, qualesque ille partes aut in melius, aut in deterius commutarit; nihil occultantes ostendamus. Primum illud perspicuum est, omnem dictionem in duas distribui partes; in verborum delectū, per quæ ipsæ res explicantur; atque in partium maiorum vel minorum compositionē. Iam horum vnumquodq; rursus in alias particulas dispertitur. Delectus enim particularum (vt ita dicam) elementarium, hoc est, nominalium, verbalium, & coniunctiuarum, duabus est in rebus occupatus: aut in propria elocutione, aut in figurata. compositio vero tribus in rebus cernitur, incisis, membris, circuitibus. atque huic quidem vtrique parti, hoc est, tam simplicibus insectilibusque, quam ex his compositis nominibus, insunt figuræ quædā, quæ schemata vocantur. Obseruandum est etiā, earum quæ virtutes appellantur, alias esse necessarias, quas quidem in omnibus adhiberi sermonibus oporteat; alias vero esse adiectitias, quæ tum primum vires assumunt, cum primæ illæ subsistunt. de quibus vberius antea disseruimus: vt nihil sit necesse nunc de illis denuo orationem instituere. Neque vero quib. ex præceptis aut rebus harum virtutum quælibet enascatur, cum multæ illæ sint, meminisse oportet: cū hæc iam a nobis omnia sint quā diligentissime pertractata. Quo vero dicendi genere sint vsi qui ante Thucydidem historias scripsere, quasq; ex his leuiter attigerint partes, ab initio, vt eram pollicitus, rem repetēs, summatim percurcurram. sic enim proprium huius viri characterem pernoscere cuiuis licebit. Ac veteres quidem illi, qui multo antea fuerunt, quique non nisi ex ipsis sunt nominib. noti, quam sint dicendi rationem secuti, non satis queo coniicere, simplex ne illa fuerit & inornata, ac nihil superuacaneum, nihil non vtile, nō necessarium habuerit, aut contra magnifica fuerit, & referta dignitatis & opificii rhetorici, varioque ornamentorum fuco depicta. maximæ enim partis scripta ad nostra tempora non peruenerunt; aut, si qua ad hanc diem seruata sunt, non omnes esse illorum quibus tribuuntur, existimant: vt sunt illa quæ Cadmo Milesio, quæq; Aristæo Proconnesio & eiusmodi aliis adscribuntur. Scriptores autem qui ante Peloponnesiacū bellum fuerunt, atq; ad Thucydidis vsque ætatem peruenerunt, omnes propemodum idem consilium secuti sunt. quos quidem aut Ionica lingua, vt quæ illis temporibus maxime omniū 147 floreret, aut Attica illa vetus, non admodum ei dissimilis, oblectauit. Hi sane omnes, vt est ante dictum, sermonis proprietatem magis, quam dicendi tropos adamauerunt; tropos vero velut condimenta orationi insperserunt: verborum autem compositionem omnes eandem fere affectarunt, simplicem, minimeq; affectatam. Neq; vero in sententiis figura aliqua exornandis tantum diligentiæ posuerunt, vt supra communem vulgoque tritam, atque ab omnibus vsurpatam dicendi rationem efferrent. Itaque eas virtutes quas necessarias vocauimus, illorum omnium habet dictio. est enim & pura, & perspicua, & breuis, satis proprium cuiusque dialecti characterem seruans. eas autem dicendi virtutes quas adiectitias nominauimus, quibus omnis oratoria vis maxime fit perspicua, neque omnes, neque summas adhibuerunt, sed paucas, ac modice: sublimitatem videlicet, elegantiam, grauitatem, magnificentiam: neque τόνον item, neque βάρος; quæ nos neruorum contentionem,

& pondus possumus appellare; neque πάθος vllum, quo animi affectiones excitarentur; neque spiritus illos magnos & certaminib. aptos, ex quib. illa dicendi species conformatur, quæ Græce δεινότης dicitur; Latine vim in dicendo possis nominare. Vnum Herodotum excipio. is enim & in verborũ delectu, & in cõpositione, atq; in ipsa figurarũ varietate, lõge ceteris antecelluit, & ita suã orationẽ instituit, vt vel optimę poesi solutã orationẽ similem faciat, propter suadelã illã & venustatẽ, ac ad summũ vsq; perductam voluptatẽ. qui ne illas quidẽ maximas, quas diximus, & præclarissimas dicendi virtutes omisit, præter genus illud certaminib. aptũ: idq; siue ꝙ natura ab eo dicendi genere abhorrebat, siue quod suis quibusdam rationib. adductus, sponte illud, tamquam historiis minime accommodatum, contempsit. is enim, neq; concionibus multis, neque aliis ad contentionem accommodatis orationib. vtitur; neque vllam ad concitandos animorum motus, & res augendas amplificandasque vim habet. *Huic, & ceteris quorum superius est facta mentio, superueniens Thucydides, cum, quas quisque dicendi virtutes haberet, vidisset, ipse propriam quandam dicendi formam, ab aliis nõ animaduersam, primus in historiam induxit; in electione quidem verborum, cuiq; genti peculiarem, & obsoletam ac peregrinam dictionẽ, communi suoque tempore vsitatę linguæ anteponens; in iungendis autem, inter seque aptandis maioribus & minoribus particulis, grandem, austeram, neruosam, firmam, & litterarũ asperitate aures ferientem compositionem, pro suaui, molli, & polita, nihilque in se asperitatis habente, consectatus est. In figuris autem adhibendis, quib. in primis vetustiores superare contendebat, nimiã diligentiam posuit. Totos certe viginti septem annos in illis octo libris, quos solos reliquit, immutandis consumpsit: quos sursum deorsum volutans, singulas locutionum particulas limabat, nunc ex vno nomine orationem conficiens, rursusque in nomen orationem contrahens: interdum autem verbalia nominaliter proferens, ac rursus nomen verbum faciens, atque omnem eorũ vsum peruertens: ita vt, quod proprium est, eo pro appellatiuo abutatur; quod vero est appellatiuum, pro nomine proprio vsurpet. Insuper verba patiendi, actiua facit; quæ vero actionem notant, iis ipse passionem attribuit. Eorum item quę multitudinis, quæve vnius numero efferri debent, naturam commutat, atq; alia de aliis dici cogit. Marem significantia, femineo sexui cõiungit; ea vero quę sub feminæ genere comprehenduntur, marib. attribuit. quæ autem neutrius sunt generis, ita his connectit, vt tota naturalis illa coaptatio & cõsecutio diuagetur. Nominum & participiorum casus ab eo quod significare debet, ad id quod est significatum; & contra, quod est significatum, ad significans transfert. In coniunctiuis autẽ ac pręposítiuis particulis, iis pręsertim quę vocabulorũ vires distinguũt, poetica prorsus vtitur licentia. Plurimas etiã in eo figuras inuenias, quæ personarum apostrophis, temporum cõmutationibus, & localium notationum discrepantia, a communi cõsuetudine sint deflexæ, ac soloecismorum speciem præferant. Præterea, quot in ipso res videas pro corporibus, & corpora vicissim pro rebus sumi? In enthymematibus vero, in quib. interpositiones cum multæ sint, longo interuallo consecutionẽ suam recuperant, adsunt tortuosa illa & perplexa, & inextricabilia, atque alia his similia. Nec paucas item figuras theatrales ab eo vsurpatas inuenias, vt paria parib. relata, adnominationes, oppositiones: quib. nimis frequenter vsus est Gorgias Leon-
148 tinus

*In hunc & ceteros coniectus oculis Thuc.

tinus, Polus, Licymnius, & multi alii, qui eodē tempore floruerunt. Maxime vero insignia, & ex quibus character eius præcipue cognoscitur, hęc sunt; studere, vt paucissimis verbis quamplurimas res comprehēdat, multasq; in vnū sententias cogat, ac tum maxime auditorē, cum exspectat adhuc aliquid, relinquat. quo fit vt breuitas obscuritatem pariat. Sed vt hæc paucis cōprehendam, quattuor esse in Thucydide animaduerti veluti instrumenta eius generis dicendi, quo ille potissimū delectatur; poeticam quandā verborū structuram; in figuris multiplicem varietatem; harmoniæ & concentus asperitatem quandam; * figurarū τάχος, quæ a non nullis acceleratio vocatur. Colores autem quib. vtitur, sunt acerbus, densus, amarus, austerus, vehemens, grauis, terribilis ac formidolosus; atq; in primis affectionib. mouendis peraccommodatus. Talis quidē est Thucydides in suo illo charactere, & forma dicendi, qua ceteros anteiuit. Cum autē & institutum eius & facultas vna decurrunt, perfectam absolutamq; , atq; adeo diuinā orationem efficit. cum vero nō est par viribus, quippe cum nerui illi ob dicendi celeritatem nō vsquequaq; perdurent; oratio fit obscura, vitia quædā, quæ minime deceant, secum afferens. Nam præclara illa, rebusq; in omnib. necessaria præcepta, quib. traditur qua ratione sit peregrinis ac nouatis vtendū, ac quatenus illa sint assumenda, non per omnes historiæ partes seruauit. Iam, cum hæc veluti per capita attigerimus, superest vt iam ad ea demonstranda nostra delabatur oratio. Neq; vero est consilium, ita de singulis separatim Thucydidis dicendi formis sermonem facere, vt illius verba subiungam; sed diuersis variisq; ex locis particulas quasdam sumere narrationis & orationum, hisq; caussas apponere, ex quib. facile cognosci queat, quib. in locis, tam in rebus ipsis quam in verbis, bene maleve se gesserit. Sed illud iterū abs te, Q. Æli, atq; ab aliis elegantis doctrinæ sectatoribus, siqui forte hæc legent, maiorē in modum peto, vt susceptum a nobis consilium perpendant. nihil enim nos aliud conamur, quam vt characterem Thucydidis ostendamus, ac simul omnia animaduersione digna, quæ illi cōtigerint, comprehendamus. quæ omnia cum facimus, nihil omnino, præter eorum qui ad huius se viri imitationē componere volunt, vtilitatem, propositū habemus. Itaq; in ipso statim prooemii exordio hac vtens propositione, Bellum scilicet Peloponnesiacum, de quo scripturus erat, omniū, quæ antea gesta essent, fuisse maximum, hæc ad verbum scribit: *Ac bella quidem ante gesta, atq; his vetustiora, plane in apertum produci, tēporis longinquitas vetuit. sed, quantum ex signis quibusdam colligere licet, equidem, hæc a vetustissima origine repetens, magnas fuisse illorum res, neq; in bello, neq; aliis in rebus, existimo. nam in ea quæ nunc Græcia appellatur, perpetuum olim incolas domicilium habuisse, non videtur. nam cum a maiore aliqua multitudine coactus, suam quisq; patriam facile relinqueret, persæpe migrationes fiebāt: quippe cum nulla adhuc inter eos negotiatio esset, neque vllum citra formidinem vel terra vel mari commercium haberent; sed eo vsq; suis reb. vterentur, quatenus ad vitam exiliter traducendam satis esse existimarent; pecuniæ copiam non habentes, neque terram serentes.*

*significationis celeritatem: id est, cito & breuiter efferre animi sensa.

DESVNT NON PAVCA.

δεδουλωμένοι ὡς ἐπὶ Λακεδαιμονίους. καταφρονήσαντες οὖν αὐτῶν, καὶ ἐμβοήσαντες, ἀθρόοι ὥρμησαν ἐπ' αὐτούς. Hoc est: *abiecto seruilique animo, vt qui contra Lacedæmonios proficiscerentur. eos igitur contemnentes, sublato clamore, confertim impetum in eos fecere.* Multo autem hæc comprehensio erat vtilior futura, si ipse, non hoc,

quo fecit, pacto eam comprehendisset, sed communiorem & vtiliorem secutus fuisset rationē; atq; ita hæc verba collocasset, vt extremā cum prima parte coniungeret, quæ vero in medio iacent, ea reiiceret in sequentem locum. hoc sane pacto contorta & grauior est oratio; multo vero fuisset clarior & iucundior, hoc ordine collocata: τῶν δὲ Λακεδαιμονίων οὐκ ἔτι ἀπελθεῖν ἢ προσπίπτειν δυναμένων, γνόντες αὐτοὺς οἱ ψιλοὶ βραδυτέρους ἤδη, συστραφέντες καὶ ἐμβοήσαντες, ὥρμησαν ἐπ' αὐτοὺς ἀθρόοι· ἔκ τε τῆς ὄψεως τὸ θαρρεῖν προσειληφότες, ὅτι πολλαπλάσιοι ἦσαν, καὶ ἐκ τοῦ μηκέτι δεινοὺς αὐτοὺς ὁμοίως σφίσι φαίνεσθαι, καταφρονήσαντες, ἐπεὶ οὐκ εὐθὺς ἄξια τῆς προσδοκίας ἐπεπόνθεσαν, ὧν ἔχον ὑπόληψιν ὅτε πρῶτον ἀπέβαινον, τῇ γνώμῃ δεδουλωμένοι ὡς ἐπὶ Λακεδαιμονίους. Hoc est: *Cum Lacedæmonii non iam amplius abire, aut irruere in illos possent, leuis armaturæ milites, tardiores eos esse factos animaduertentes, facto globo, ac clamore sublato, confertum in illos impetum fecerunt. ex quo fiebat vt, cum se plurimos esse cernerent, animus etiam accederet; &, cum non æque ac prius esse terribiles illos arbitrarentur, contemptui haberent: quandoquidem non statim, quæ exspectauerant, experti sunt, vt, cum primum in terram descenderent, pu-*
149 *tabant, deiecti animo tamquam aduersus Lacedæmonios pugnaturi.* Detracta hac tota circumscriptione, reliqua omnia nominibus ac figuris maxime accommodatis comprehendit, neque vllam, prope dixerim, aut ad dictionē, aut ad res spectantem virtutem prætermisit. quas quidem virtutes denuo enumerare nihil necesse est. In septimo autem libro extremam Atheniensium & Syracusanorum naualem pugnam narrans, sic & verbis & figuris in explicandis rebus vsus est: ὁ δὲ Δημοσθένης, καὶ Μένανδρος, καὶ Εὐθύδημος· οὗτοι γὰρ ἐπὶ τὰς ναῦς τῶν Ἀθηναίων στρατηγοὶ ἐπέβησαν· ἄραντες ἀπὸ τοῦ ἑαυτῶν στρατοπέδου, εὐθὺς ἔπλεον πρὸς τὸ ζεῦγμα τοῦ λιμένος, καὶ τὸν καταλειφθέντα διέκπλουν βουλόμενοι βιάσασθαι ἐς τὸ ἔξω. προεξαναγόμενοι δὲ οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι ναυσὶ παραπλησίαις τὸν ἀριθμὸν καὶ πρότερον, κατά τε τὸν ἔκπλουν μέρει αὐτῶν ἐφύλασσον, καὶ κατὰ τὸν ἄλλον κύκλῳ λιμένα, ὅπως πανταχόθεν ἅμα προσπίπτοιεν τοῖς Ἀθηναίοις. καὶ ὁ πεζὸς αὐτοῖς ἅμα παρεβοήθει, ᾗπερ καὶ αἱ νῆες κατίσχοιεν. ἦρχον δὲ τοῦ ναυτικοῦ τοῖς Συρακουσίοις, Σικανὸς μὲν καὶ Ἀγάθαρχος, κέρας ἑκάτερος τοῦ παντὸς ἔχων· Πυθὴν δὲ καὶ οἱ Κορίνθιοι, τὸ μέσον. ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι προσέμισγον τῷ ζεύγματι, τῇ μὲν πρώτῃ ῥύμῃ ἐπιπλέοντες, ἐκράτουν τῶν τεταγμένων νεῶν πρὸς αὐτῷ, καὶ ἐπειρῶντο λύειν τὰς κλήσεις· μετὰ δὲ τοῦτο, πανταχόθεν σφίσι τῶν Συρακουσίων καὶ τῶν ξυμμάχων ἐπιφερομένων, οὐ πρὸς τῷ ζεύγματι ἔτι μόνον ἡ ναυμαχία, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν λιμένα ἐγίγνετο· καὶ ἦν καρτερά, καὶ οἵα οὐχ ἑτέρα τῶν προτέρων. πολλὴ μὲν γὰρ ἑκατέροις προθυμία ἀπὸ τῶν ναυτῶν ἐς τὸ ἐπιπλεῖν, ὁπότε κελευσθείη, ἐγίγνετο· πολλὴ δὲ ἡ ἀντιτέχνησις τῶν κυβερνητῶν, καὶ ἀγωνισμὸς πρὸς ἀλλήλους· οἵ τε ἐπιβάται ἐθεράπευον, ὅτε προσπέσοι ναῦς νηΐ, μὴ λείπεσθαι τὰ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ἄλλης τέχνης· πᾶς τέ τις ἐν ᾧ προσετέτακτο, αὐτὸς ἕκαστος ἠπείγετο πρῶτος φαίνεσθαι. ξυμπεσουσῶν δὲ ἐν ὀλίγῳ πολλῶν νεῶν· πλεῖσται γὰρ δὴ αὗται ἐν ἐλαχίστῳ ἐναυμάχησαν· βραχὺ γὰρ ἀπέλιπον ξυναμφότεραι διακόσιαι γενέσθαι· αἱ μὲν ἐκβολαὶ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὰς ἀνακρούσεις καὶ διέκπλους, ὀλίγαι ἐγίγνοντο· αἱ δὲ προσβολαί, ὡς τύχοι ναῦς νηΐ προσπεσοῦσα, ἢ διὰ τὸ φεύγειν, ἢ ἄλλῃ ἐπιπλέουσα, πυκνότεραι ἦσαν. καὶ ὅσον μὲν χρόνον προσφέροιτο ναῦς, οἱ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων τοῖς ἀκοντίοις, καὶ τοξεύμασι, καὶ λίθοις, ἀφθόνως ἐπ' αὐτὴν ἐχρῶντο· ἐπειδὴ δὲ προσμίξειαν, οἱ ἐπιβάται εἰς χεῖρας ἰόντες, ἐπειρῶντο ταῖς ἀλλήλων ναυσὶν ἐπιβαίνειν. ξυνετύγχανέ τε πολλαχοῦ, διὰ τὴν στενοχωρίαν, τὰ μὲν, ἄλλοις ἐμβεβληκέναι, τὰ δὲ, αὐτοὺς ἐμβεβλῆσθαι· δύο τε περὶ μίαν, καὶ ἔστιν ᾗ καὶ πλείους ναῦς κατ' ἀνάγκην ξυνηρτῆσθαι· καὶ τοῖς κυβερνήταις τῶν μὲν φυλακὴν, τῶν δὲ ἐπιβουλὴν, μὴ καθ' ἓν ἕκαστον, κατὰ πολλὰ δὲ πανταχόθεν περιεστάναι· καὶ τὸν κτύπον μέγαν ἀπὸ πολλῶν τῶν νεῶν ξυμπιπτουσῶν, ἔκπληξίν τε ἅμα, καὶ ἀποστέρησιν τῆς ἀκοῆς, ὧν οἱ κελευσταὶ φθέγγοιντο, παρέχειν.

πολλὴ γὰρ δὴ παρακέλευσις καὶ ἡ βοὴ ἀφ' ἑκατέρων τοῖς κελευσταῖς, κατά τε τὴν τέχνην, καὶ πρὸς τὴν αὐτίκα φιλονεικίαν ἐγίγνετο· τοῖς μὲν Ἀθηναίοις, βιάζεσθαί τε τὸν ἔκπλουν ἐπιβοῶντες, καὶ περὶ τῆς ἐς τὴν πατρίδα σωτηρίας νῦν, εἴποτε καὶ αὖθις, προθύμως ἀντιλαβέσθαι. τοῖς δὲ Συρακουσίοις καὶ ξυμμάχοις, καλὸν εἶναι, κωλῦσαί τε αὐτοὺς διαφυγεῖν, καὶ τὴν οἰκείαν ἑκάστους πατρίδα νικήσαντας ἐπαυξῆσαι. καὶ οἱ στρατηγοὶ προσέτι ἑκατέρων, εἴ τινά που ὁρῷεν μὴ κατ' ἀνάγκην πρύμναν κρουόμενον, ἀνακαλοῦντες ὀνομαστὶ τὸν τριήραρχον, ἠρώτων, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι, εἰ τὴν πολεμιωτάτην γῆν, οἰκειοτέραν ἤδη τῆς οὐ δι' ὀλίγου κεκτημένης θαλάσσης ἡγούμενοι ἀποχωροῦσιν· οἱ δὲ Συρακούσιοι, εἰ, οὓς σαφῶς ἴσασι προθυμουμένους Ἀθηναίους παντὶ τρόπῳ διαφυγεῖν, τούτους αὐτοὶ φεύγοντας φεύγουσιν. ὅ τε ἐκ τῆς γῆς πεζὸς ἀμφοτέρων, ἰσορρόπου τῆς ναυμαχίας καθεστηκυίας, πολὺν τὸν ἀγῶνα καὶ ξύστασιν τῆς γνώμης εἶχε· φιλονικῶν μὲν, ὁ αὐτόθεν περὶ τοῦ πλείονος ἤδη καλοῦ· δεδιότες δὲ οἱ ἐπελθόντες, μὴ τῶν παρόντων ἔτι χείρω πράξωσι. πάντων γὰρ δὴ ἀνακειμένων τοῖς Ἀθηναίοις ἐς τὰς ναῦς, ὅ τε φόβος ἦν ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος οὐδενὶ ἐοικώς· καὶ διὰ τὸ ἀνώμαλον καὶ τὴν ἔποψιν τῆς ναυμαχίας ἐκ τῆς γῆς ἠναγκάζοντο ἔχειν. δι' ὀλίγου γὰρ οὔσης τῆς θέας, καὶ οὐ πάντων ἅμα ἐς τὸ αὐτὸ σκοπούντων, εἰ μέν τινες ἴδοιέν πῃ τοὺς σφετέρους ἐπικρατοῦντας, ἀνεθάρσησάν τε ἂν, καὶ πρὸς ἀνάκλησιν θεῶν, μὴ στερῆσαι σφᾶς τῆς σωτηρίας, ἐτρέποντο. οἱ δ' ἐπὶ τὸ ἡσσώμενον βλέψαντες, ὀλοφυρμῷ τε ἅμα μετὰ βοῆς ἐχρῶντο, καὶ ἀπὸ τῶν δρωμένων τῆς ὄψεως, καὶ τὴν γνώμην μᾶλλον τῶν ἐν τῷ ἔργῳ ἐδουλοῦντο. ἄλλοι δὲ καὶ πρὸς ἀντίπαλόν τι τῆς ναυμαχίας ἀπιδόντες, διὰ τὸ ἀκρίτως ξυνεχὲς τῆς ἁμίλλης, καὶ τοῖς σώμασιν αὐτοῖς ἴσα τῇ δόξῃ περιδεῶς ξυναπονεύοντες, ἐν τοῖς χαλεπώτατα διῆγον. αἰεὶ γὰρ παρ' ὀλίγον, ἢ διέφευγον, ἢ ἀπώλλυντο. ἦν τε ἐν τῷ αὐτῷ στρατεύματι τῶν Ἀθηναίων, ἕως ἀγχώμαλα ἐναυμάχουν, πάντα ὁμοῦ ἀκοῦσαι, ὀλοφυρμὸς, βοὴ, νικῶντες, κρατούμενοι, ἄλλα ὅσα ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ μέγα στρατόπεδον πολυειδῆ ἀναγκάζοιτο φθέγγεσθαι. παραπλήσια δὲ καὶ οἱ ἐπὶ τῶν νεῶν αὐτοῖς ἔπασχον· πρίν γε δὴ οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, ἐπὶ πολὺ ἀντισχούσης τῆς ναυμαχίας, ἔτρεψάν τε τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἐπικείμενοι λαμπρῶς, πολλῇ κραυγῇ καὶ διακελευσμῷ χρώμενοι, κατεδίωκον ἐς τὴν γῆν. τότε δὴ, ὁ μὲν ναυτικὸς στρατὸς ἄλλος ἄλλῃ, ὅσοι μὴ μετέωροι ἑάλωσαν, κατενεχθέντες, ἐξέπεσον ἐς τὸ στρατόπεδον. ὁ δὲ πεζὸς, οὐκέτι διαφόρως, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ὁρμῆς, οἰμωγῇ τε καὶ στόνῳ, πάντες δυσανασχετοῦντες τὰ γιγνόμενα, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς ναῦς παρεβοήθουν, οἱ δὲ, πρὸς τὸ λοιπὸν τοῦ τείχους, ἐς φυλακήν· ἄλλοι δὲ, καὶ οἱ πλεῖστοι, ἤδη περὶ σφᾶς αὐτοὺς, ὅπῃ σωθήσονται, διεσκόπουν. ἦν τε ἐν τῷ παραυτίκα, οὐδεμιᾶς δὴ τῶν ξυμπασῶν ἐλάσσων ἔκπληξις. παραπλήσιά τε ἐπεπόνθεσαν καὶ ἔδρασαν αὐτοὶ ἐν Πύλῳ· διαφθαρεισῶν γὰρ τῶν νεῶν τοῖς Λακεδαιμονίοις, προσαπώλλυντο αὐτοῖς καὶ οἱ ἐν τῇ νήσῳ ἄνδρες διαβεβηκότες. καὶ τότε τοῖς Ἀθηναίοις ἀνέλπιστον ἦν τὸ κατὰ γῆν σωθήσεσθαι, ἢν μή τι παράλογον γίγνηται. γενομένης δ' ἰσχυρᾶς τῆς ναυμαχίας, καὶ πολλῶν νεῶν ἀμφοτέροις καὶ ἀνθρώπων ἀπολομένων, οἱ Συρακούσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, ἐπικρατήσαντες, τά τε ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνείλοντο· καὶ ἀποπλεύσαντες πρὸς τὴν πόλιν, τροπαῖον ἔστησαν.

Hoc est; *Demosthenes autẽ, & Menander, & Euthydemus, qui duces in Atheniensium naues conscenderant, cum se loco mouissent, sine mora ad portus fauces, captas iam & occupatas, adnauigarunt, vt per vim sibi exitum pararent. quib. Syracusani, eorumq; socii, cum totidem nauib. occurrerunt: ac primũ quidem partem illarum ad exitum custodiendum collocarunt, altera totum vndiq; portum tutabantur. quod eo faciebant, vt omni ex parte a peditatu adiuti, quocumq; in loco naues cõstitissent, in Athenienses irruerent. Præerant autem classi apud Syracusanos, Sicanus & Agatharchus, alterum vterq; totius exercitus cornu tenens: Pythen, & Corinthii, medium habebant. Atque Athenienses quidem alii, postquam ad fauces subiere, primo impetu nauium, quæ ad eum locum erant, potiti, claustra conabãtur aperire. sed mox, inuectis in eos vndique Syracusanis ac sociis, non iam pro angustiis exitus tantum, sed etiã intra portum, nauale prœlium gerebatur: quod quidem omnium, quæ ante facta*

essent, atrocissimum fuit. Magnum enim erat vtriusq; partis nautarum studium ad naues in hostes impellendas, cum iuberentur: magna gubernatorum artis æmulatio, mutuaque contentio: eorum autem qui naues conscenderant, hæc erat cura, vt, si nauis in nauem incurreret, ne ii qui in tabulatis insistebant, reliquorum destituerentur artificio: ac quisque in eo quem sortitus erat loco, primus esse contendebat. Ceterum, multis non magno in spatio nauibus inter se concursantibus, ac prælio decertantibus, cum paulo ducentis essent pauciores, rari fiebant excursus; propterea quod neque progredi, neque inhiberi naues possent; sed frequentiores implicationes erant, vt quæq;, siue fugiendo, siue alteram incursando, in alteram incidisset. interea vero dum naues mutuo sibi occurrerent, ii qui in tabulatis erant, missilium, sagittarum, saxorum ingentem in illos vim coniiciebant. cum vero conserebantur, milites, commissa pugna, in aduersariorum naues insilire conabantur. fiebat autem locorum angustiis, vt, dum alterutri vna ex parte hostes adorirētur, ipsi altera ex parte inuaderentur; ac duæ interdum naues cum vna, alicubi etiam plures, necessario inter se complicarentur; cum gubernatores partim adoriendis aliis, partim sibi cauendo, idq; non vna in parte, sed vndequaque, occuparētur. Magnus autem erat multarum inter se concursantiū nauium strepitus, qui & terrorem nautis incutiebat, & earum rerum quæ a præfectis iuberentur, auditum auferebat. multa enim vtraque ex parte adhortatio, & ingens præfectorū clamor exaudiebatur, tum ex arte gubernatoria, tum ex præsenti contentione vincendi: cum Athenienses quidem suos, vt exitum sibi per vim pararent, magno clamore incitarent, vtq;, si vnquam alias, nunc maiore studio ac contentione pro incolumi in patriam reditu elaborarent: Syracusanis vero ac sociis pulchrum videretur, prohibere ne sui fugam caperent, sed vincendo suam quisq; patriam honestaret. Præterea vero duces ipsi vtriusque partis, si quam nauem nulla necessitate coactam cedere animaduertissent, trierarchum nomine appellabant: atque Athenienses quidem ita percunctabantur, num terram inimicissimam magis hospitalem, quam mare non exiguo labore partū, arbitraretur: Syracusani vero, num Athenienses, quos certo sciret de fuga omnino cogitare, hos fugientes ipse fugeret. Interea dū isti æquo marte nauali pugna decertant, vtrorumque peditatum qui in terra stabat, ingens certamen & animi contentio tenebat; Syracusanis quidem, maioris cōparandæ gloriæ cupiditate incensis; Atheniensibus vero, ne secum peius quā ante ageretur, non mediocriter timentibus. nam cum omnis in nauibus Atheniensium spes esset, summus de rei exitu erat timor; quippe cum pugna videretur anceps, & eam illi e terra spectare cogerentur. nam cum esset propinquū spectaculum, & non omnes pariter eodem intuerentur, siqui suos alicubi vincentes aspexissent, animos attollebāt, & ad deorum opē implorandam, ne se desererent, conuertebantur. qui vero suos superari videbant, ii magno cum eiulatu lugebant; adeo vt magis ex earum rerum aspectu, quam illi ipsi qui in opere versarentur, animum abiicerent. Erant qui, cum anceps certamen viderent, aduersariis acriter resistentibus, ipso corporum motu animi affectionem imitarentur, præque metu modo huc, modo illuc corpore nutarent, & magna ex eo molestia afficerentur. assidue enim exiguum intra spatium aut fugiebant, aut trucidabantur. licebatque ex Atheniensium exercitu, quam diu æquo marte pugnabatur, omnia simul exaudire, lamentationes, clamores; victores, victos; & alia eiusmodi quæ magno in periculo magnus exercitus multis modis clamare cogitur. His æqualia &
150 *iis eueniebant qui in nauibus erāt. Tandem Syracusani ac socii, cum inter eos diu pugnatum esset, Atheniensium classem in fugam vertunt; strenueq; inuecti, magno clamore & inhortatione terrā versus persequuntur. tunc ex nautico exercitu, alia atq;*

alia

alia parte, quicumq; in alto capti non erant, in castra se receperunt. pedites autem non iam diuersi, sed vno eodemq; impetu, ea quæ iam euenerant, & luctu & gemitu prosequẽtes, partim ad subueniendũ nauibus, partim ad reliquam murorum partẽ tuendam contendunt. alii, quorum maxima erat pars, iam, qua sibi salutem parent, pro se ipsis circumspectant. Fuit autem eo tempore tantus pauor, vt maior numquam exstiterit. ac tale quiddam perpessi sunt, quale ipsi fecerant ad Pylum, vbi Lacedæmonii, amissa classe, perierunt. nam cum Lacedæmonii naues amisissent, homines etiam ipsos, qui in insulam descenderãt, vna perdiderunt. ac tum quidem Athenienses, nisi quid inopinatum diuinitus accideret, omnem in terra salutem desperabant. Post decertatam acerrime hanc naualem pugnam, in qua multæ naues ex vtraq; parte, multi viri perierunt, Syracusani eorumq; socii, victoria potiti, nauium etiam fragmenta & cæsorum corpora obtinuerunt; reuectiq; ad vrbem, trophæum erexerunt. Hæc quidem, hisq; similia, digna mihi imitatione in hoc scriptore visa sunt; in quibus & magnificentiã, & venustatẽ, & grauitatem, atq; alias virtutes hisce reb. accõmodatas, perfectissime adhibitas iudicaui; coniectura inde ducta, quod omnium hominũ mentes hoc dicendi genus maxime afficit. neq; vero expers illud rationis iudiciũ, quo iucunda molestaue percipimus, hoc auersatur, neq; alterũ rationis particeps, qua, quid in quaq; sit arte pulchrum, dignoscimus: neq; est quisquã, aut ex iis qui non admodum sunt in ciuilib. orationib. exercitati, qui dicere possit quibus aut verbis aut figuris offendatur; aut ex iis qui sunt exquisiti, quiq; promiscuæ multitudinis inscitiã cõtemnunt, qui dictionis huius apparatum incusare queat: sed eadem erit & multitudinis & peritorum sententia. ille enim ex imperita multitudine homo idiota & inscius, molesto illo & tortuoso atq; obscuro dicendi genere non offendetur: ille autẽ qui raro inuenitur, ac non ex vulgari aliqua disciplina factus artifex, humile illud, minimeq; generosum, & incompositum genus, nõ damnabit. quo fit, vt tam illud quod rationis est expers, quã quod eiusdem est particeps, iudicium consentiat. a quorũ vtroq; omnia quę ad artes attinent, iudicari volumus. . .

Ego vero non video quo pacto illa quæ magna atq; admirabilia quibusdã videntur, laudib. afficiam; quę tantum abest vt primas illas maximeq; communes habeant virtutes, vt, cum & nimiã & inanem diligentiã præseferant, neq; iucunditatẽ neq; fructum afferant. ex quib. pauca quędam exempla afferam; simul & caussas cur a virtutib. ad vitia declinarint, commonstrabo. Atque in tertio quidem libro, vbi crudelia illa atq; nefaria facinora, quæ in Corcyrensi seditione contra potentissimos quosq; a populo commissa sunt, enarrat, quousq; intra cõmunis vsitatæq; linguæ terminos mansit, perspicue omnia, breuiter, pleneq; dixit: sed simulatq; tragico more cõmunes Græcorum calamitates exaggerare atq; amplificare incipit, animoque extra consueta euagatur, longe se ipso fit deterior. Sunt autem de illo priore genere hæc; quę vix errata esse quisquam opinetur: Κερκυραῖοι δὲ, αἰσθόμενοι τάς τε Ἀττικὰς ναῦς προσπλεούσας, τάς τε τῶν πολεμίων οἰχομένας, λαβόντες τούς τε Μεσσηνίους, ἐς τὴν πόλιν ἤγαγον, πρότερον ἔξω ὄντας· καὶ τὰς ναῦς περιπλεῦσαι κελεύσαντες, ἃς ἐπλήρωσαν, ἐς τὸν Ὑλλαϊκὸν λιμένα ἐν ὅσῳ περιεκομίζοντο, τῶν ἐχθρῶν εἴ τινα λάβοιεν, ἀπέκτεινον. καὶ ἐκ τῶν νεῶν ὅσους ἔπεισαν ἐσβῆναι ἐκβιβάζοντες, ἀπεχώρησαν. ἐς δὲ Ἡραῖόν τε ἐλθόντες, τῶν ἱκετῶν ὡς πεντήκοντα ἄνδρας δίκην ὑποσχεῖν ἔπεισαν, καὶ κατέγνωσαν πάντων θάνατον. οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἱκετῶν, ὅσοι οὐκ ἐπείσθησαν, ὡς ἑώρων τὰ γιγνόμενα, διέφθειραν αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ἀλλήλους· καὶ ἐκ τῶν δένδρων τινὲς ἀπήγχοντο· οἱ δ', ὡς ἕκαστοι ἐδύναντο, ἀνηλοῦντο. ἡμέρας τε ἑπτὰ ἃς ἀφικόμενος ὁ

Εὐρυμέδων, ταῖς ἑξήκοντα ναυσὶ παρέμεινε, οἱ Κερκυραῖοι σφῶν αὐτῶν τοὺς ἐχθροὺς δοκοῦντας εἶναι, ἐφόνευον τὴν μὲν αἰτίαν ἐπιφέροντες τοῖς τὸν δῆμον καταλύουσιν· ἀπέθανον δέ τινες καὶ ἰδίας ἔχθρας ἕνεκα, καὶ ἄλλοι χρημάτων σφίσιν ὀφειλομένων, ὑπὸ τῶν λαβόντων. πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου· καὶ, οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι, οὐδὲν ὅ τι οὐ ξυνέβη, καὶ ἔτι περαιτέρω. καὶ γὰρ πατὴρ παῖδα ἀπέκτεινε, καὶ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἀπεσπῶντο, καὶ πρὸς αὐτοῖς ἐκτείνοντο. οἱ δέ τινες καὶ περιοικοδομηθέντες ἐν τοῦ Διονύσου τῷ ἱερῷ, ἀπέθανον. οὕτως ὠμὴ στάσις προυχώρησε. καὶ ἔδοξε μᾶλλον, διότι ἐν τοῖς, πρώτη ἐγένετο· ἐπεὶ ὕστερόν γε καὶ πᾶν ὡς εἰπεῖν τὸ Ἑλληνικὸν ἐκινήθη, διαφορῶν οὐσῶν ἑκασταχοῦ, τοῖς τε τῶν δήμων προστάταις τοὺς Ἀθηναίους ἐπάγεσθαι, καὶ τοῖς ὀλίγοις τοὺς Λακεδαιμονίους. Hoc est: *Corcyrenses vero, ubi inimicas discedentes, & Atticas naues aduentâtes sensere, in vrbem Messenios, qui prius extra erant, inducunt; nauibusque, quas expleuerât, iussis Hyllaicum adire portum, dum circumuehuntur, siquem hostium nacti essent, occidebant. illis vero quibus vt in naues ingrederentur persuaserant, eiectis, abierunt; atque in Iunonis templum delati, cum ex supplicibus circiter triginta, vt iudicium subirent, persuasissent, omnes morte damnarunt. quæ cum ceteri supplices vidissent, qui persuasi non fuerant, in eodem se fano mutuo interemerunt; quidam se ex arborib. laqueis suspenderunt: omnes, vt cuique licuit, sibi mortem consciuerunt. Corcyrensesq; septem intra dies, quibus Eurymedon cum sexaginta nauib. est commoratus, quos ex suis inimicos suspicarêtur, occiderunt; crimini dantes, quod statum popularem dissoluerent. quidam etiam ob priuatas inimicitias; quidâ & a debitoribus, creditarum pecuniarum caussa, interfecti. nullum denique mortis genus non visebatur: nec fieri quidquâ in huiusmodi casu solet, quod tum non euenerit; immo vero maiora etiam contigerunt. nam pater filium trucidabat: abstractique a templis supplices, ad ea ipsa necabantur. quidâ etiam in Bacchi templo ædificiis circumsepti, in eo mortem obierunt. eo vsque cruenta hæc seditio processit; ob id quoq; visa maior, quod prima hæc apud eos exstitit. nam postea in omni prope Græcia grassata est, vbique factionib. exortis, cum ii qui in populo essent principes, Athenienses; optimates vero, Lacedæmonios accerserent.* Quę vero his adiungit, perplexa sunt, atq; eiusmodi quæ non facile percipi possint, quæq; figurarû nexus quosdam, solœcismis similes, aliaq; eius generis nô pauca habent: quorû nec illa ætate, neq; vero post, cum maxime ciuilis floreret eloquentia & dicendi vis, vllus erat vsus. atq; ea nunc ostendam. ἐστασίαζέ τε οὖν τὰ τῶν πόλεων, καὶ τὰ ἐφυστερίζοντά που, πύστει τῶν προγενομένων, πολὺ ἐπέφερε τὴν ὑπερβολὴν τοῦ καινοῦσθαι τὰς διανοίας, τῶν τ' ἐπιχειρήσεων περιτεχνήσει, καὶ τῶν τιμωριῶν ἀτοπίᾳ. Hoc est; *Agitati sunt itaque seditionib. status ciuitatum; & ea quæ post fuerunt, eorum quæ ante acta essent, auditione, magnâ in animis accessionem ceperunt ad nouas res moliendas, vel aggrediendi solertia atque artificio, vel vltionis insolentia.* In his,

151 in prima illa membri parte, nulla necessitate coactus, circûlocutione vsus est, cum dixit; ἐστασίαζέ τε οὖν τὰ τῶν πόλεων: quod perinde est ac si Latine dicas; *Ea igitur quæ vrbium erât, tumultuabantur.* quod multo sane melius erat hoc modo: ἐστασίαζον αἱ πόλεις, *ciuitates tumultuabantur.* Quod deinde sequitur, καὶ τὰ ἐφυστερίζοντά που, difficulter coniectare licet quid sibi velit. sic vero magis fuisset perspicuû, αἱ δ' ὑστεροῦσαι πόλεις: *ciuitates autê quæ post fuerunt.* Quib. subiungit, ἐπὶ πύστει τῶν προγενομένων, πολλὴν ἐπέφερε τὴν ὑπερβολὴν ἐς τὸ καινοῦσθαι τὰς διανοίας. vult enim ita dicere; *Ii vero qui posteriores fuerunt, cum res ab aliis gestas audirêt, magis ad res nouas excogitandas incitabantur.* In quibus, si structurâ demas, ne verborû quidem figuræ audientib. iucundæ sunt. His postea aliud caput adiungit, quod poetico, vel potius dithyrambico apparatui magis, quâ huic loco

loco, videtur conuenire: τῶν τ' ἐπιχειρήσεων περιτεχνήσει, καὶ τῶν τιμωριῶν ἀτοπίᾳ. καὶ τὴν εἰωθυῖαν τῶν ὀνομάτων ἀξίωσιν ἐς τὰ ἔργα ἀντήλλαξαν τῇ δικαιώσει. Hoc est; *Et aggressionum artificio, & vltionis insolentia. vsitatisque rerum vocabulis ad facinorum excusationem immutatis.* Quod autem in hoc perplexo ac difficili nexu intelligi vult, tale est: *Multa illis est facta accessio ad cognoscendam rem aliquam nouam, quæ ad aggreßionũ artes, & ad exquisitas pœnas valeret. quæ vero vulgo rebus vocabula tribuebãtur, ea ipsi immutãtes, alia ratione res ipsas appellandas esse censebãt.* nam hæc verba, ἡ τῶν ἐπιχειρήσεων περιτέχνησις, καὶ ἡ τῶν τιμωριῶν ἀτοπία: &, ἡ εἰωθυῖα τῶν ὀνομάτων ἀξίωσις, καὶ ἡ εἰς τὰ ἔργα ἀντηλλαγμένη δικαίωσις, periphrasi cuidã poeticæ sunt accommodatiora. Quib. addit etiam figuras istas theatrales, τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος, ἀνδρία φιλέταιρος ἐνομίσθη· μέλλησις δὲ προμηθὴς, δειλία εὐπρεπής. Hoc est; *Nam audacia inconsiderata, fortitudo amicorum amans vocabatur; & cõsiderata cunctatio, speciosa formido.* Hæc vtraque eas figuras habent quę paria paribus, similia similib. referunt; quib. epitheta fuci caussa accedunt. talis autem fuisset necessaria, minimeq; theatrica figura: τὴν μὲν γὰρ τόλμαν, ἀνδρίαν ἐκάλουν· τὴν δὲ μέλλησιν, δειλίαν. Hoc est; *Audaciã illi quidem fortitudinem, cunctationem autem timiditatem nominabant.* Atq; his quidẽ ea etiam quæ subsequuntur, similia sunt: τὸ δὲ σῶφρον, τοῦ ἀνάνδρου πρόσχημα· καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν, ἐπὶ πᾶν ἀργόν. quasi dixeris: *Prudentia, inuirilitatis prætextus, & Animus ad omnia cautus, animus per omnia ignauus.* Magis autem proprie sic dixisset: οἱ δὲ σώφρονες, ἄνανδροι· καὶ οἱ συνετοὶ πρὸς ἅπαντα, ἐν ἅπασιν ἀργοί. Hoc est; *Qui autem prudentes essent, ii parum viriles; qui vero ad omnia se caute compararent, omnib. in rebus ignaui vocabãtur.* Quodsi hucusque, partim orationem fucando, partim vero duriter tractãdo, vlterius progredi supersedisset, nõ ita molestum se fortasse præbuisset. sed alia etiam his adiungit: ἀσφάλεια δὲ τὸ ἐπιβουλεύσασθαι, ἀποτροπῆς πρόφασις εὔλογος· καὶ ὁ μὲν χαλεπαίνων, πιστὸς ἀεί· ὁ δὲ ἀντιλέγων αὐτῷ, ὕποπτος. Hoc est; *Tuto insidiari, rationabilis auertendi exitum prætextus habebatur: quique irascebatur, is fidelis semper; qui vero ei contradiceret, is habebatur suspectus.* In his rursus illud incertum est, cui vocabulum χαλεπαίνων accommodari, aut de quo dici velit; ita illud ἀντιλέγων, ad quem referatur, & qua de re sit dictum. Deinde ait; ἐπιβουλεύσας δέ τις, τυχών τε, ξυνετός· καὶ ὑπονοήσας, ἔτι δεινότερος· προβουλεύσας δὲ ὅπως μηδὲν αὐτῶν δεήσοι, τῆς τε ἑταιρείας διαλυτὴς, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐκπεπληγμένος. Hoc est; *Cui porro insidiæ succedebãt, hic erat prudens; & eo prudentior, si alterius insidias prouidisset: qui vero prouidebat vt nihil eorum opus haberet, societatis dissolutor, & aduersarios timens.* Hic quid sibi illud τυχὼν velit, nõ apparet, neq; cognoscitur an ad vnũ eundemque hæc duo verba, τυχὼν, & ὑπονοήσας, sint referenda. Quodsi τυχὼν ad eũ referri debet qui, re bene gesta, quod sperauerat, est consecutus; illud autem ὑπονοήσας, de eo dici vult qui rem nondũ effectam ante præsenserit: res adhuc peius habebit. purus autẽ, atq; vndiq; conspicuus horum verborũ talis esse poterat intellectus: οἵ τε ἐπιβουλεύοντες ἑτέροις, εἰ κατορθώσαιεν, δεινοί· καὶ οἱ τὰς ἐπιβουλὰς προεπινοοῦντες, εἰ φυλάξαιντο, ἔτι δεινότεροι· ὁ δὲ προβουλευόμενος ὅπως μηδὲν αὐτῷ δεήσοι, μήτ' ἐπιβουλῆς, μήτε φυλακῆς, τάς τε ἑταιρείας διαλύειν ἐδόκει, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐκπεπλῆχθαι. Hoc est; *Qui vero sociis insidiabantur, si rem ex sententia geßissent, ingenio præditi; qui vero insidias præsentientes, ab illis sibi cauissent, adhuc ingeniosiores dicebantur. qui autem ita sibi prospiciebat, vt neq; insidiis, neq; vlla cautione opus haberet, is amicitias dissoluere, atque inimicos perhorrescere videbatur.* His vnam contorte, potenter, perspicueq; prolatã periodum adiungit: ἁπλῶς δὲ ὁ φθάσας

τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν, ἐπῃνεῖτο· καὶ ὁ ἐπικελεύσας τὸν μὴ διανοούμενον. Id est; *Omnino autem qui in nocendo alterũ præuenisset, laudabatur; & qui ad hoc non cogitantem inhortatus esset.* Mox poetica illa figura vsus est, quam μετάληψιν vocant: καὶ μὴν καὶ τὸ ξυγγενὲς τοῦ ἑταιρικοῦ ἀλλοτριώτερον ἐγένετο. διὰ τὸ ἑτοιμότερον εἶναι ἀπροφασίστως τολμᾶν. Id est; *Quinetiam propinquitas sodalitio alienior erat, quod promptius sine excusatione auderet.* Hoc in exemplo ξυγγενὲς, & ἑταιρικὸν, commutata inter se sunt. illud autem, ἀπροφασίστως τολμᾶν, incertum est, ad ξυγγενὲς, an ad ἑταιρικὸν referri debeat. Nam, cum caussam afferat cur propinquos ac necessarios amicis iudicarent esse alieniores; addit, *Quoniam audaciam, nulla allata excusatione, afferebant.* Omnis autem hæc perspicua fuisset oratio, si sic eam protulisset, suis, quibuscumque libuisset, figuris eam exornans: καὶ μὴν καὶ τὸ ἑταιρικὸν οἰκειότερον ἐγένετο τοῦ συγγενοῦς, διὰ τὸ ἑτοιμότερον εἶναι ἀπροφασίστως τολμᾶν. Hoc est; *Atqui & socii propinquis erant familiariores, propterea quod promptius se, nulla excusatione adhibita, periculis offerebant.* Illud etiam quod hæc consequitur, per circuitionem enuntiatum, neque vim vllam, neq; perspicuitatem habet: οὐ γὰρ μετὰ τῶν κειμένων νόμων ὠφελείας αἱ τοιαῦται ξύνοδοι, ἀλλὰ παρὰ τοὺς καθεστῶτας πλεονεξίᾳ. Hoc est; *Non enim huiusmodi conuentus per leges latas ob vtilitatẽ, sed contra leges ob auaritiam fiebant.* Sententia vero est huiusmodi; *Neque vero ad vtilitates legibus constitutas societatum fiebant coitiones; sed eo, vt quisque aliquid contra legum præscriptum posset adipisci.* Deinde ait: καὶ ὅρκοι εἴ που ἄρα ἐγίγνοντο ξυναλλαγῆς, ἐν τῷ αὐτίκα πρὸς τὸ ἄπορον ἑκατέρῳ διδόμενοι, ἴσχυον, οὐκ ἐχόντων ἄλλοθεν δύναμιν. Hoc est; *Iusiurandum siquod interponebatur de fide reconciliatio-*
152 *nis, tam diu valebat quam diu nihil aliunde virium accedebat.* In his inest & Hyperbatum, & Periphrasis, siue Circumlocutio. nam ὅρκοι τῆς ξυναλλαγῆς hoc significant; οἱ δὲ περὶ τῆς φιλίας ὅρκοι εἴ που ἄρα γένοιντο. Hoc est; *Siquod fiebat ad firmandam amicitiam iusiurandum.* Illud autem ἴσχυον, quod cum αὐτίκα coniungi debet, per hyperbaton dictum est. hoc enim vult significare, ἐν τῷ παραυτίκα ἴσχυον. hoc est; *interim valebat.* Illud autem, πρὸς τὸ ἄπορον ἑκατέρῳ διδόμενοι, οὐκ ἐχόντων ἄλλοθεν δύναμιν: clarius sic prolatum fuisset; διὰ τὸ μηδεμίαν ἄλλην ἔχειν δύναμιν, κατὰ τὸ ἄπορον ἑκατέρῳ διδόμενοι. Hoc est; *Quoniam nullam aliam vim habebat, ob inopiam vtrinque datum.* Quod autem sententiæ optime respondisset, tale fuisset: οἱ δὲ περὶ τῆς φιλίας ὅρκοι, εἴ που ἄρα γένοιντο, ἀπορίᾳ πίστεως ἄλλης ἑκατέρῳ διδόμενοι, ἐν τῷ παραχρῆμα ἴσχυον. Hoc est; *Iusiurandum siquod inter vtrosque de amicitia fiebat, quod omni alia fide carerent, eo tempore vim obtinebat.* His autem duriora etiam sunt quæ sequuntur: ἐν δὲ τῷ παρατυχόντι ὁ φθάσας θαρσῆσαι, εἰ ἴδοι ἄφαρκτον, ἥδιον διὰ τὴν πίστιν ἐτιμωρεῖτο, ἢ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς· καὶ τό τε ἀσφαλὲς ἐλογίζετο, καὶ ὅτι ἀπάτῃ περιγενόμενος, ξυνέσεως ἀγώνισμα προσελάμβανε. Hoc est; *Extemplo siquis audendo alterum occupasset, quem securum vidisset, iucundius eum ob fidem vlciscebatur, quam si aperta vi id faceret: quod & tutum arbitrabatur; &, quia fraude vicisset, prudentia se certasse existimabat.* Hic παρατυχὸν, pro παραχρῆμα positum est: ἄφαρκτον, pro ἀφύλακτον: atque illud, ἥδιον τιμωρεῖσθαι διὰ τὴν πίστιν μᾶλλον ἢ ἀπὸ τοῦ προφανοῦς, circuitione est obscuratum, simulque aliqua ad sententiam absoluendam particula deest. quantum autem coniicere licet, hoc voluit dicere: *Quodsi cui talis occasio obiiciebatur, vt inimicum nihil sibi cauentem animaduerteret, maiori cum voluptate pœnas ab eo sumebat, quod fidentem minimeque sibi cauentem insidiis circumuenisset: ac propterea etiam prudentiæ opinionem consequebatur, quod suam animo securitatem prouidisset, quodque aduersarium*

uersarium per dolum vicisset. Deinde ita ait: ῥᾷον δ' οἱ πολλοὶ κακοῦργοι ὄντες, δεξιοὶ κέκληνται, ἢ ἀμαθεῖς ἀγαθοί· καὶ τῷ μὲν, αἰσχύνονται· ἐπὶ δὲ τῷ, ἀγάλλονται. Hoc est; *Facilius improbi, quorum magnus est numerus, industrii, quam imperiti boni vocantur: & in hoc quidem homines erubescunt, illo vero etiam gaudent.* Hæc, contorte ac breuiter dicta cum sint, in obscuro latentem habent sententiam. nõ enim facile est intelligere, quos indoctos, quosq; bonos esse significet. nam si imperitos malis opponit, certe, qui probi non sunt, minime erunt imperiti. Quodsi pro amentib. atq; insipientib. indoctos ponit, quænã est caussa cur hos ipsos bonos vocet? inquit autem: τῷ μὲν αἰσχύνονται: hoc est; *in hoc quidem erubescũt.* qui, quæso, sunt isti qui erubescunt? dubium est enim; vtrique ne, an indocti tantum. ἐπὶ δὲ τῷ, ἀγάλλονται: id est; *in hoc vero gaudent.* hic quoq;, qui sint isti qui gaudeant, incertum est. Nam, si hęc de vtrisq; accipi vult, nullũ illius verba habebunt sensum. neq; enim improbis boni lætantur; neq; ob imperitos mali erubescunt. Atq; hic quidem obscuræ ac perplexæ dictionis est character & forma, in qua magna est toti sententiæ tenebras offundens orationis perturbatio; quę quidem ad centum vsq; versus porrigitur. apponam autẽ & ea quę sequuntur, nihil iam de meo adiiciens: πάντων δ' αὐτῶν αἴτιον ἡ ἀρχὴ ἡ διὰ πλεονεξίαν καὶ φιλοτιμίαν· ἐκ δ' αὐτῶν, καὶ ἐς τὸ φιλονικεῖν καθισταμένων τὸ πρόθυμον. οἱ γὰρ ἐν ταῖς πόλεσι προστάντες, μετ' ὀνόματος ἑκάτεροι εὐπρεποῦς, πλήθους τε ἰσονομίας πολιτικῆς, καὶ ἀριστοκρατίας σώφρονος προτιμήσει, τὰ μὲν κοινὰ λόγῳ θεραπεύοντες, ἆθλα ἐποιοῦντο· παντὶ δὲ τρόπῳ ἀγωνιζόμενοι ἀλλήλων περιγίγνεσθαι, ἐτόλμησάν τε τὰ δεινότατα, ἐπεξῄεσάν τε, τὰς τιμωρίας ἔτι μείζους οὐ μέχρι τοῦ δικαίου καὶ τῇ πόλει ξυμφόρου προτιθέντες. ἐς δὲ τὸ ἑκατέροις που αἰεὶ ἡδονὴν ἔχον ὁρίζοντες, καὶ ἢ μετὰ ψήφου ἀδίκου καταγνώσεως, ἢ χειρὶ κτώμενοι τὸ κρατεῖν, ἑτοῖμοι ἦσαν τὴν αὐτίκα φιλονικίαν ἐκπιμπλάναι. ὥστε εὐσεβείᾳ μὲν, οὐδέτεροι ἐνόμιζον, εὐπρεπείᾳ δὲ λόγου, οἷς ξυμβαίη ἐπιφθόνως τι διαπράξασθαι, ἄμεινον ἤκουον. τὰ δὲ μέσα τῶν πολιτῶν, ὑπ' ἀμφοτέρων, ἢ ὅτι οὐ ξυνηγωνίζοντο, ἢ φθόνῳ τοῦ περιεῖναι, διεφθείροντο. οὕτω πᾶσα ἰδέα κατέστη κακοτροπίας διὰ τὰς στάσεις τῷ Ἑλληνικῷ. καὶ τὸ εὔηθες, οὗ τὸ γενναῖον πλεῖστον μετέχει, καταγελασθὲν, ἠφανίσθη· τὸ δὲ ἀντιτετάχθαι ἀλλήλοις τῇ γνώμῃ, ἀπίστως ἐπὶ πολὺ διήνεγκεν. οὐ γὰρ ἦν ὁ διαλύσων οὔτε λόγος ἐχυρὸς, οὔτε ὅρκος φοβερός. κρείσσους δ' ὄντες ἅπαντες λογισμῷ ἐς τὸ ἀνέλπιστον τοῦ βεβαίου, μὴ παθεῖν μᾶλλον προεσκόπουν, ἢ πιστεῦσαι ἐδύναντο. καὶ οἱ φαυλότεροι γνώμην, ὡς τὰ πλείω περιεγίγνοντο. τῷ γὰρ δεδιέναι, τό τε αὑτῶν ἐνδεὲς, καὶ τὸ τῶν ἐναντίων ξυνετὸν, μὴ λόγοις τε ἥσσους ὦσι, καὶ ἐκ τοῦ πολυτρόπου αὐτῶν τῆς γνώμης φθάσωσι προεπιβουλευόμενοι, τολμηρῶς πρὸς τὰ ἔργα ἐχώρουν. οἱ δὲ καταφρονοῦντες, κἂν προαισθέσθαι καὶ ἔργῳ οὐδὲν σφᾶς δεῖν λαμβάνειν ἃ γνώμῃ ἔξεστιν, ἄφερκτοι μᾶλλον διεφθείροντο. Hoc est; *Quarum rerum omnium caussa est principatus ob auaritiam & ambitionem: quæ duo faciunt vt homines ad contentionem reddantur alacriores. Nam qui in ciuitatibus erant principes, honesto vtriq; nomine, alteri statum popularem, æqualitatem ciuilem; alteri, paucorum imperium, optimatum appellantes, præferebant; cum populum quidem verbis pascerent, ipsi vero inter se contenderent. Et cum omni, qua posset, ratione, alter alterum superare contenderet, grauissima quaque audebant, ac pœnas atrociores irrogabant; non illas quidem ex modo iustitiæ, aut ex vtilitate ciuitatis; sed sua semper voluptate metientes. atq; illam quidem voluptatem, siue per iniqua suffragia condemnatis, siue vi oppressis suis ciuibus, in hoc certamine explere cupiebãt. neutri pietatẽ in cõtrahendo adhibebãt: sed, qui aliquid colore verborũ, cum alterius iniuria transigebant, ii maiorem laudem merebantur. siquis autem ex ciuibus alterutram ad partem non accessisset, is ab vtraq; factione, vel quod ab altera parte nõ staret, vel* quod malorũ esset immunis, ob inuidiã* *ob inuidiã, quod superstes foret, occid.

occidebatur. ita propter seditiones omne facinoris genus in Græcia exstitit. & simplicitas quidem, cuius plurimum generositas participat, cum ludibrio exterminabatur: mutuo vero inter se sententiis pugnare, præclarum quiddam putabatur. nulla enim res erat, neque oratio; nullum deniq; quamuis horribile iusiurandum, quod vllam inter eos vim haberet. cumque omnes cogitatione ad diffidendum potius quã ad fidendum essent propensiores, omnes eo intendebant, vt cauere potius ne quid detrimenti caperent, quam credere cuiquam mallent. fiebat autem vt, qui cõsilio inferiores essent, vtplurimum vincerent: quippe qui & suæ imbecillitatis sibi cõscii, & aduersariorum prudentiam intelligentes, veriti ne illorum & disertæ orationi essent impares, & ingenii præstantia superarentur, audacter ad res gerendas aggrediebantur. at illi, tum præ horum contemptu, quod longius prouiderent, tum quia non oportebat ea quæ consilio agere licet, facto aggredi, incauti magis opprimebantur. Possem equidẽ multis præterea exemplis perspicuũ facere, hunc nostrum, cum communẽ vsitatamq; dicendi formam in narrationib. retinet, maiorem laudem
153 mereri; tum vero, cum abducit a consuetudine sermonẽ, ac ad peregrina quędam vocabula, & quasi per vim figuras fertur, quarum nõ nullæ etiam solœcismi præbent speciẽ, multo deteriorem fieri. sed, ne nostra longius labatur oratio, his ero contentus. Quoniã vero polliciti sumus, etiam, quod nostrum

Concionũ examen.

de illius concionib. esset iudiciũ, ostendere, in quib. summã quandam inesse vim non nulli opinantur; totã hanc tractationẽ in duas partes distribuentes, in eam scilicet quę ad res, & eã quę ad verba pertinet, de iis vtrisque separatim agemus, ab ea parte quã ad res pertinere diximus, initiũ sumentes. Cuius quidem pars prima est enthymematũ & sententiarũ inuentio: secunda vero, in vsu rerũ quę inuentæ sunt, consumitur. atq; illa quidẽ prior, omnem a natura vim habet; hæc, accipit ab arte. Harum in altera, quę scilicet plus habet a natura quam ab arte, quæq; minus eget disciplina, admirabilis sane fuit Thucydides. affert enim, ac velut ex vberrimo quodã fonte, ingentẽ ac prope infinitum sententiarũ & enthymematũ aceruũ secum trahit. quę quidem & ampla exquisitaq; apud illum, & peregrina atq; admirabilia sunt. Illa vero pars altera, quam plus artis habere diximus, quæq; efficit vt illa altera etiã præstantior esse videatur, multis in rebus in eo minor est quã par sit. Quicumq; autẽ eum plus æquo admirantur, atq; ita stupent vt nihil ab eis qui diuino aliquo sunt numine afflati, differant, ii omnes propter enthymematũ copiam id videntur facere. Quos siquis ita admoneat ac doceat, vt rationẽ caussamq; afferat, cur hoc non suo loco sit positum, illud vero non iis personis quibus opus erat, accommodatum; item, non hæc hisce rebus conuenire, neq; eo vsque progressum fieri debuisse: siquis, inquam, hęc ita notet, etsi cum ratione id faciat, magnam tamen illis molestiam afferat.* qui mihi sane iis persimiles videntur esse, qui incredibili alicuius rei aspiciendæ cupiditate flagrant; quæ quidem cupiditas videtur a furore non multum abesse. Illi enim rei, cuius amore capti sunt, eas pulchritudines, quas egregiæ habent formæ, omnes inesse arbitrantur: ac, si quis est qui aliquod in ea vitium reprehendere conetur, ab eo, tamquam ab inuido & calumniatore, sibi cauent. Atque hi quidem, hac vna orationis virtute decepti, omnia etiam ea quibus caret, huic scriptori attribuunt. neque id mirum. nam quæ quisque illi quod amat & admiratur, inesse vult, eadem re ipsa inesse arbitratur. At qui iudicio sunt minime deprauato, & rationes ad rectas regulas examinant; siue id naturali quodã iudicio faciunt; siue

*quib. sane idem accidit quod iis qui qualiscumq; formæ aspectu, tanto amore capiuntur, vt is parũ a furore distet.

siue* quod, firmam stabilemq; iudicandi ratione͂ secuti, ita sunt disciplinis exculti, neq; omnia ex ęquo laudib. prosequuntur, neq; ex omnib. offensionem molestiamq; capiunt: sed reb. bene & cũ ratione adhibitis meritas laudes tribuunt; ea vero in quib. peccatũ est, cõmendatione indigna arbitrantur. Quapropter, quod antea feci, vt omnib. meis commentationib. regulas quasdam subiicerem; idem nunc faciam, vt, quæ mihi videntur, in medium proferam. Quemadmodũ igitur in prima illa parte, de qua initio dixi, quæ in inuentione rerum conspicitur, præclare hunc nostrum scriptorem versatum esse concesserim: ita altera in parte, quæ in collocationis ac distributionis arte consumitur, eum excelluisse non facile dederim; nisi in perpaucis quibusdã concionibus, quarum in verbis quoq; vitia, de quib. antea dixi, plurima & maxima animaduerto: siquide͂ insunt in illis plurima cuiusq; linguæ propria, & peregrina, ac facta vocabula: figuræ vero perplexæ, contortæ, coactæq; nõ paucę. Quam vero hæc, quæ attuli, rationi sint consentanea, tu, & quilibet alius, qui hæc ad rerũ ipsarũ examinatione͂ accommodabit, iudicare poterit. Exempla vero ita mihi apponenda statui, vt, quę optima iudico, cum iis conferam quę neq; quod ad ipsam dispositione͂, neq; quod ad elocutione͂ attinet, culpa vacent. In secundo igitur libro, Lacedæmoniorũ & sociorum cõtra Platæenses bellum scripturus, subiungit, missam a Platęensib. ad Archidamum, Lacedæmoniorum regem, legationem, cum ille regionem vastare ac diripere vellet. quo loco oratione͂, quam verisimile est ab vtrisq; habitam, personis illis & rebus accommodatã, ac neq; modum excedentem, neq; infra modum subsistentem, affingit. ibi tum locutione pura admodum, perspicua, ac breui, adhibitis aliis, quæ in hoc genere requiruntur, virtutibus, vsus est; tum, qui ex his enascitur, concentum, recte temperatum effecit, qui iucunditatem omne͂ æquare possit. τοῦ δ' ἐπιγιγνομένου θέρους, οἱ Πελοποννήσιοι καὶ οἱ ξύμμαχοι, ἐς μὲν τὴν Ἀττικὴν οὐκ ἐσέβαλον, ἐστράτευσαν δ' ἐπὶ Πλάταιαν, &c. Hoc est; *Insequente æstate, Peloponnenses sociiq;, non in Atticam, sed aduersus Platæam cum exercitu venerunt, duce Archidamo, Zeuxidami filio, Lacedæmoniorum rege. que͂ castra iam metatũ, ac regione͂ vastare cogitantem, missi protinus a Platæensib. legati adiere, hisq; verbis allocuti sunt: Archidame vosq; Lacedæmonii, neq; iuste, neq; e dignitate vestra patrumque vestrorum facitis, quod in agrum Platæensem copias inducitis. Nam Pausanias Lacedæmonius, Cleombroti filius, qui Græciam Medorum dominatu liberauit, cum iis Græcis qui pugnæ apud nos commissæ vltro subiere discrimen, victimis in foro Platæensi Ioui liberatori immolatis, conuocatisque omnib. sociis, & vrbem & agrum Platæensib. reddidit, vti suis legib. viuerent, ne quis iniuste, neve dominandi caussa, arma illis inferret: alioqui eos qui aderant socios pro viribus auxilio futuros. Hæc patres vestri, virtutis ergo, operæque strenue nauatæ, dedere nobis. At vos cõtra quã illi agitis. qui cum Thebanis nobis infestißimis, ad redigendos nos in seruitute͂ venistis. itaq; deos, tum illos per quos tunc fœdus iuratum est, tum vestros patrios, & nostros indigenas testati, dicimus vobis, nequod agro Platæensi damnum inferatis, neue iusiurandum violetis, sed nostro nos iure, quemadmodum Pausanias statuit, viuere permittatis. Hæc tantum locutis Platæensibus, excepit Archidamus: Æqua dicitis, viri Platæenses, si verbis facta respõdebunt. Quemadmodum enim Pausanias vobis, vt vestris legibus viuatis, concessit: ita vos eorum libertatem, qui & periculorũ & iurisiurãdi vobis ea tempestate participes fuerunt, nunc verò Atheniensibus seruiunt, adiuuate: quorum caussa, & vt ceterorum libertati cõsulatur, tantus est apparatus, tantumq; bellum excitatum. Cuius liberationis si simul curam suscepe-* 154

* quod etiā disciplinis iudiciū confirmarūt, al.

ritis, ita maxime iusiurandum seruaueritis: sin minus, eadē quæ iam antea hortamur, otium agite, colentes quæ vestra sunt; neq; ab altera parte state; & tamen vtrosq; pro amicis recipite. Hæc sat nobis erunt. Quæ cum esset locutus, tū legati Platæenses, ingressi in vrbem, re cum multitudine communicata, Archidamo responderunt; facere se non posse quæ suaderentur, sine Atheniensibus; apud quos ipsorum liberi atque vxores essent. timere quoque se toti ciuitati; ne scilicet illis digressis, aut Athenienses venirent, talia non permissuri; aut Thebani, qui & ipsi iureiurando continebātur, dum vtraque pars recipitur, rursus vrbem occupare conarentur. Ille, bene eos sperare iubens, respondit: Vos vero vrbem ac domos nobis Lacedæmoniis tradite; fines agri demonstrate; arbores, & quidquid aliud potest sub numerum cadere, numerate: ipsi, quocumque libuerit, abscedite, quoad bellum fuerit: quo confecto, reddemus vobis quæcumque acceperimus, habebimusque ea interim pro deposito; colemus, vobisque fructus, qui ad vsum vitæ suppetant, reddemus. Ea cum audissent legati, vrbem iterum ingressi, habito cum multitudine consilio, dixerunt, ea quæ suaderentur, velle se prius communicare cum Atheniensibus; accepturosque conditionem, si illis persuaserint. interea iusserunt sibi fidem dari, in ipsorum regione nihil eos hostiliter acturos. atque ita, interposita fide, intra quot dies credibile fuit acceptum iri responsum, a regionis vastatione temperarunt. Aditis Atheniensib. legati Platæenses, agitatoq; cum eis consilio, reuersi, hæc ciuitati renuntiant: Neq; in superiori tempore, viri Platæenses, ex quo societatem iniuimus, inquiunt Athenienses, se permisisse vobis iniuriam fieri, neq; nunc esse neglecturos, sed pro virib. adiuturos: vosque iurisiurandi admonent, quo vestri se patres obstrinxere, nihil noui se, quod ad societatē attineat, tentaturos. Hæc cum legati renuntiassent, Platæenses statuerunt, nō prodere Athenienses, sed resistere, &, si etiam res ferat vt vel ante ipsorum oculos agri vastentur, atque alia, quæcumque accidant, pati; neq; vllum emittere, sed de muro respondere, ea quæ Lacedæmonii vellent, se facere nullo modo posse. Qui cum respondissent, tum vero Archidamus rex astitit, deos atq; heroes indigenas his verbis contestatus: Dii, quicumq; terram Platæensem tenetis, vosq; heroes; testes estote, iureiurando prius ab istis violato, non incipere a nobis iniuriā, quod in hanc terrā venimus, in qua patres nostri, votis apud vos nuncupatis, Medos superauerunt, quamque vos
155 *propitii adiutricem Græcis in prælio præstitistis; neque nunc nos, si quid faciemus, iniuste facturos. nam multis eos iustisq; rationib. adhortati, nihil profecimus. itaque concedite, vt & ii qui iniuriā facere cœperunt, pœnas luant; &, qui merito punire parant, pœnas sumere queant. His deos precatus, militi bellū permittit.* Iam huic tam præclare tamq; exquisite conscripto dialogo, aliū quendam, quē isti eius characteris admiratores maxime extollunt, cōferamus. is autē est eo in loco, vbi, misso ab Atheniensib. contra Melios, Lacedęmoniorū coloniā, exercitu, ante initiū belli, ducem Atheniensium ait ad colloquium cum Meliorū senatorib. venisse, in quo de belli solutione ageretur: cumq; ab ipso statim initio, quæ ab vtrisq; dicta sunt, ex sua persona indicasset, in vno tantū responso narratione vsus continua, post toto dialogo personas inducit loquētes, & veluti drama quoddā efficit. ita autē Atheniensis exorditur: Ἐπειδὴ οὐ πρὸς τὸ πλῆθος οἱ λόγοι γίγνονται, ὅπως δὴ μὴ ξυνεχεῖ ῥήσει οἱ πολλοὶ, ἐπαγωγὰ καὶ ἀνέλεγκτα ἐσάπαξ ἀκούσαντες ἡμῶν, ἀπατηθῶσι· γιγνώσκομεν γὰρ ὅτι τοῦτο φρονεῖ ὑμῶν ἡ ἐς τοὺς ὀλίγους ἀγωγή· ὑμεῖς οἱ καθήμενοι, ἔτι ἀσφαλέστερον ποιήσατε. καθ' ἕκαστον γὰρ καὶ μηδ' ὑμεῖς ἐν ὀλίγῳ, ἀλλὰ πρὸς τὸ μὴ δοκοῦν ἐπιτηδείως λέγεσθαι, εὐθὺς ὑπολαμβάνοντες, κρίνετε· καὶ πρῶτον, εἰ ἀρέσκει ὡς λέγομεν, εἴπατε. οἱ δὲ τῶν Μηλίων ξύνεδροι, ἀπεκρίναντο· Ἡ μὲν ἐπιείκεια τοῦ διδάσκειν καθ'

ἡσυχίας

ἡσυχίαν ἀλλήλους, οὐ ψέγεται· τὰ δὲ τοῦ πολέμου, παρόντα ἤδη, καὶ οὐ μέλλοντα, διαφέροντα αὐτοῦ φαίνεται. Hoc est; *Quoniam nos non apud multos verba facimus, ne multitudo semel audiens ex perpetuo sermone ea quæ allicere, nec refelli facile possint, in errorem a nobis inducatur: (ideo enim nos esse a vobis ad paucorum aures inductos intelligimus) vos, qui assidetis, tutius etiam quiddam facite. singula enim, non paulo post, sed quæcumq; parum apte dicta videbuntur, statim excipientes, iudicate. atque hoc ipsum quod dicimus si placet, significate.* *Ad hæc Meliorum proceres ita responderunt: Humanitas in docendo mutua, placide adhibita, non illa quidem vituperatur; sed ab hac re non nihil videtur differre, quod bellum a vobis non impendet, sed iam adest.* Atque hoc postremum si quis inter figuras numerare velit, is profecto, nihil obstat, quin omnes etiam solœcismos, qui vel in numeris, vel in casibus admittuntur, figuras dicendi vocet. Nam cum præposuisset, ἡ μὲν ἐπιείκεια τοῦ διδάσκειν καθ' ἡσυχίαν, οὐ ψέγεται: deinde ad singulare, & nominandi casu prolatum, accommodasset ea quæ multitudinis numero efferuntur, τὰ δὲ τοῦ πολέμου, παρόντα ἤδη, καὶ οὐ μέλλοντα: his in singulari numero, & gignendi casu, αὐτοῦ coniungit; siue quis articulum vocet eius generis quo in demonstrando vtimur, siue pronomen malit dicere. nam neque si cum illo quod in feminæ sexu, vnius numero, ac nominandi casu prolatum est, neque si cum illo iungatur quod multitudinis numerum, ac neutrius generis accusandi casum habet, aptam efficiet compositionem & ordinem. Quodsi ita dixisset, aptam & cohærentem atque congruam orationem effecisset: ἡ μὲν ἐπιείκεια τοῦ διδάσκειν καθ' ἡσυχίαν ἀλλήλους, οὐ ψέγεται· τὰ δὲ τοῦ πολέμου, παρόντα ἤδη, καὶ οὐ μέλλοντα, διαφέροντα αὐτῆς φαίνεται. His subiungit enthymema, non inepte excogitatum illud quidem, sed obscure explicatum: εἰ μὲν τοίνυν ὑπονοίας τῶν μελλόντων λογιούμενοι ἢ ἄλλο τι ξυνήκετε, ἢ ἐκ τῶν παρόντων, καὶ ὧν ὁρᾶτε, περὶ σωτηρίας βουλεύσοντες τῇ πόλει, παυοίμεθ' ἄν· εἰ δ' ἐπὶ τοῦτο, λέγοιμεν ἄν. Hoc est; *Si de futuris igitur rebus coniecturam facturi, aut aliud quidpiam de salute ciuitatis deliberaturi conuenistis, diuersum ab eo quod adest, quodq; cernitis; silebimus: sin autē ad hoc venistis; loquemur.* Postea, narratione sublata, hunc dialogum scenicis collocutionibus similem efficit; Atheniensem hoc modo respondentem inducens: εἰκὸς μὲν, καὶ ξυγγνώμη, ἐν τῷ τοιῷδε καθεστῶτας, ἐπὶ πολλὰ, καὶ λέγοντας, καὶ δοκοῦντας, τρέπεσθαι. Hoc est; *Consentaneum est, ac venia dignum, homines in tali conditione constitutos multa dicere, & multa etiam consilia mutare.* Post hæc, speciosam esse illam propositionem opinatus, ita inquit: ἡ μέντοι ξύνοδος καὶ περὶ σωτηρίας ἥδε πάρεστι· καὶ ὁ λόγος, ᾧ προκαλεῖσθε τρόπῳ, εἰ δοκεῖ, γιγνέσθω. Hoc est; *Et conuentus quidem hic de salute nostra institutus est; & eo modo, si videtur, verba fiant, quo iam statuistis.* Ac primum quidem argumentationem adhibuit, quæ neque Atheniensium ciuitate erat digna, neque præsentibus rebus accommodata: ἡμεῖς τοίνυν οὔτε αὐτοὶ μετ' ὀνομάτων καλῶν, ὡς ἢ δικαίως τὸν Μῆδον καταλύσαντες ἄρχομεν, ἢ ἀδικούμενοι νῦν ἐπεξερχόμεθα, λόγων μῆκος ἄπιστον παρέξομεν. Hoc est; *Neque nobis igitur ipsis verborum elegantia, longaque oratione, cui fides non habeatur, vtendum arbitramur, vt ostendamus, vel iure penes nos, qui Medum eiecerimus, imperium esse, vel nulla iniuria nos lacessitos nunc ad bellum exire.* Hæc oratio confitentis est bellum innocentibus illatum; cum de neutro istorum rationem reddere velit. His deinde addit: οὔθ' ὑμᾶς ἀξιοῦμεν, ἢ ὅτι Λακεδαιμονίων ἄποικοι ὄντες, οὐ ξυνεστρατεύσατε, ἢ ὡς ἡμᾶς οὐδὲν ἠδικήκατε λέγοντας, οἴεσθαι πείσειν· τὰ δυνατὰ δ' ἐξ ὧν ἑκάτεροι ἀληθῶς φρονοῦμεν διαπράσσεσθαι. Hoc est; *Nec volumus vos cogitare,*

si dicatis Lacedæmoniorum vos esse coloniam, ac propterea in belli societatem nobiscum non coiuisse, neq; vllam nobis iniuriam fecisse, nobis persuasuros: sed ea ab vtrisq; dicenda iudicamus, quibus effici poßit vt inter nos transigatur. Hoc sane idem est ac si dicat: *Vos quidem, cum certo sciatis iniuria vos affici, necessitatem perferte, ac cedite. nos contra, cum non ignoremus iniuriam nos inferre imbecillitati vestræ, per vim erimus superiores. Hæc enim vtrique nostrum possunt euenire.* Deinde caussam huius afferre volens, addit: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται· δυνατὰ δὲ οἱ προὔχοντες πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς ξυγχωροῦσι. Hoc est; *Iusta quidem humana ratione ea iudicantur esse, quæ a pari neceßitate proficiscuntur: poßibilia vero, superiores faciunt, inferiores admittunt.* Hæc ad Græcos oratio, barbaris regibus fortasse conueniebat: Athenienses sane ad Græcos,
156 *quorum auxilio e Medorum manibus erepti essent, minime talia dicere decebat; nimirum, iusta quæ sunt, æqualium inter se esse; quæ vero per vim fiat, ea potentioribus aduersus imbecilles esse licita. Quibus quidem verbis cum Melii paucis respondissent, recte Athenienses facere, qui eorum quæ iusta essent, curam gererent, ne, siquando ipsi quoque lapsi, in aliorum potestatem venirent, eadem quæ nunc ipsi, a potentioribus pati cogerentur; his verbis Atheniensem facit respondentem · ἡμεῖς δὲ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς, ἢν καὶ παυθῇ, οὐκ ἀθυμοῦμεν τὴν τελευτήν. Hoc est; **Nos vero nostri imperii etiamsi finem conspiciamus, illius interitu animum non despondebimus.* cuius rei caussam affert; etiamsi Lacedæmonii imperium ipsorum dissoluant, veniam tamen daturos esse; quippe qui & ipsi multa faciant talia. Sed ponam etiam ipsa eius verba: οὐ γὰρ οἱ ἄρχοντες ἄλλων, ὥσπερ καὶ Λακεδαιμόνιοι, οὗτοι δεινοὶ τοῖς νικηθεῖσιν. Hoc est; *Neq; enim qui aliis imperant, vt Lacedæmonii, duriores sunt in victos.* Hoc non absimile est ab eo, ac siquis dicat, tyrannos tyrannis odio non esse. Deinde addit: καὶ περὶ μὲν τούτου ἡμῖν ἀφείσθω κινδυνεύεσθαι. Hoc est; *Sed de his nostrum esto periculum.* Hoc vix pirata aliquis aut prædo dixisset, qui, modo in præsentia animo obsequatur suo, de futuro nihil laborat. Deinde paucis vltro citroque dictis, cum Melii æquas conditiones admitterent, dum inquiunt: ὥστε δὲ ἡσυχίαν ἄγοντας ἡμᾶς, φίλους μὲν εἶναι ἀντὶ πολεμίων, ξυμμάχους δὲ μηδετέρων, οὐκ ἂν δέξαισθε; Hoc est; *Itaq; si nos quiescamus, & vobis pro inimicis amici simus, neque ad alterã partẽ accedamus, non ne nos recipietis?* Atheniensem ita facit respondentẽ: οὐ γὰρ τοσοῦτον ἡμᾶς βλάπτει ἡ ἔχθρα ὑμῶν, ὅσον ἡ φιλία μὲν, ἀσθενείας, ὃ δὲ μῖσος, δυνάμεως παράδειγμα τοῖς ἀρχομένοις δηλούμενον. Hoc est; *Inimicitia enim vestra minus nobis incommodi affert, quam boni amicitia. siquidem amicitia vestra, imbecillitatis; odium vero, potentiæ nostræ, qui præsumus, argumentum subditis præbet.* Praua sane argumentatio, atque implicite prolata. quodsi quis eius sententiam exquirat, talis erit: *Si enim amici nobis sitis, efficietis vt aliis imbecilles esse videamur: sin vos inimicos nobis & hostes præbeatis, efficietis vt ab omnibus potentes iudicemur. Non enim, vt diligentibus nos, sed vt metuentibus imperemus, quærimus.* His iterum affectata quędam & amara respondentes subiungit Melios, communem esse inimicis belli fortunam; ei vero qui cesserit, nullam iam spem superesse; inter agendum autem, adhuc melioris fortunæ spem esse. ad quæ Atheniensis respondet quædam ipsis labyrinthis intricatiora de spe, quæ plerumque homines fallere soleat; ita ad verbum: ἐλπὶς δὲ, κινδύνῳ παραμύθιον οὖσα, τοὺς μὲν ἀπὸ περιουσίας χρωμένους αὐτῇ, κἂν βλάψῃ, οὐ καθεῖλε· τοῖς δ' ἐς ἅπαν τὸ ὑπάρχον ἀναρριπτοῦσι, (δάπανος γὰρ φύσει) ἅμα τε γιγνώσκεται σφαλέντων, καὶ ἐν ὅτῳ ἔτι φυλάξεται.

*quos a Persis liberauerant, m.

*Nos vero de imperii nostri fine, etiamsi antiquetur, non despondemus animũ.

λάξεταί τις αὐτὴν γνωρισθεῖσαν, οὐκ ἐλλείπει. ὃ ὑμεῖς, ἀσθενεῖς τε, καὶ ἐπὶ ῥοπῆς μιᾶς ὄντες, μὴ βούλεσθε παθεῖν, μηδὲ ὁμοιωθῆναι τοῖς πολλοῖς· οἷς παρὸν ἀνθρωπείως ἔτι σώζεσθαι, ἐπειδὰν πιεζομένους αὐτοὺς ἐπιλείπωσιν αἱ φανεραὶ ἐλπίδες, ἐπὶ τὰς ἀφανεῖς καθίστανται, μαντικήν τε καὶ χρησμοὺς, καὶ ὅσα τοιαῦτα μετ' ἐλπίδων λυμαίνεται). Hoc est; *Spes, periculi solatium, etiamsi damno afficit, non tamen euertit eos qui illa supra modum vtuntur; sed ab eis qui omnia in fortunæ aleam proiiciunt, (infert enim detrimentum e sua natura) cognoscitur postquam decepti sunt: a qua qui sibi cauet in quo iam est eam expertus, non errat. Quod vobis, qui imbecilles estis, quorumque nunc salus est in extremum adducta discrimen, ne velitis euenire; neque iis similes esse, qui, cum adsit facultas, quatenus homini licet, euadendi, omni aperta spe destituti, ad obscura se conferunt, veluti ad diuinationem, ad oracula, & siqua sunt huius generis, quæ homines spe illectos perdunt.* Hæc sane nescio qua ratione quis ita laudet, vt ea ab Atheniensium ducibus dici oportuisse putet; homines nimirum, quam in deis spem collocant, ea persæpe frustrari, neque eos aut oraculis, aut vaticiniis opus habere, qui vitam piam ac iustam delegerint. Nam siqua alia est Atheniensium laus, hæc sane in primis est maxima, quod omnibus in rebus, atque adeo temporibus omnibus, deos duces secuti sunt, neque sine vaticiniis aut oraculis quidquam perficere voluerint. Cum vero Melii dicerent, se, præter deorum auxilium, Lacedæmoniis quoque confidere; quos, si nullā aliam ob rem, certe ob verecundiam affuturos crederent, neque passuros vt qui propinqui essent, perirent; ita Atheniensem impudentius inducit respondentem: τῆς μὲν τοίνυν πρὸς τὸ θεῖον εὐμενείας, οὐδ' ἡμεῖς οἰόμεθα λελείψεσθαι. οὐδὲν γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπείας, τῶν μὲν, ἐς τὸ θεῖον νομίσεως, τῶν δ' ἐς σφᾶς αὐτοὺς βουλήσεως, δικαιοῦμεν ἢ πράσσομεν. ἡγούμεθα γὰρ, τό τε θεῖον δόξῃ, τὸ ἀνθρώπειόν τε σαφῶς διὰ παντὸς ὑπὸ φύσεως ἀναγκαίας, οὗ ἂν κρατῇ, ἄρχειν. Hoc est: *Quod igitur ad beneuolentiam erga deos attinet, neutiquam existimamus nos aliis inferiores esse. nihil enim extra humanum institutum, vel quod spectat ad opinionem de diis, vel quod ad voluntatem erga nos ipsos, aut sentimus, aut agimus. Nam, quod ad numina pertinet, de illis, quod opinione receptum est, sentimus: de hominibus autem ita naturæ necessitate comparatum, vt haud dubie is semper victo dominetur, qui vicerit.* Horum quidem verborum sententia perdifficilis; quam ne ii quidem, qui non mediocrem in huius viri scriptis vsum habent, coniectura assequuntur. huc tamen eius oratio videtur spectare; numen quidem ipsum opinione omnes cognoscere; quę vero inter homines iusta sint, communi naturæ lege iudicari; quæ quidem lex eam vim habeat, vt iis aliquis imperet, quos subiicere potest. Sunt & ista a primis illis diuersa: quæ quidem neque Athenienses, neque vero Græcos ipsos dicere decebat. Multa præterea afferre possem, quæ prudentiam quandam malitiosam ac vafram præ se ferunt. sed ne pręter modum nobis excrescat oratio, vltimam tantum partem additamenti loco assumam, quam Atheniensis a conuentu discedens dixit: ἀλλ' ὑμῶν τὰ μὲν ἰσχυρότατα ἐλπιζόμενα, μέλλεται· τὰ δ' ὑπάρχοντα, βραχέα πρὸς τὰ ἤδη ἀντιτεταγμένα περιγίγνεσθαι. πολλήν τε ἀλογίαν τῆς διανοίας παρέχετε, εἰ μὴ μεταστησάμενοι ἔτι, ἄλλο τι τῶνδε σωφρονέστερον γνώσεσθε. Hoc est; *Ceterum quæ vos vehementissime speratis, futura sunt; at præsens quidem tempus, breue est, ad ea superanda quæ iam præsto sunt. Quapropter magnam declaratis amentiam,* 157
nisi, nobis iterum semotis, aliquid aliud prudentius decernatis. Quibus subiungit: οὐ γὰρ δὴ ἐπί γε τὴν ἐν τοῖς αἰσχροῖς καὶ προύπτοις κινδύνοις, πλεῖστα διαφθείρουσαν ἀνθρώπους αἰσχύνην, τρέψεσθε. πολλοῖς γὰρ προορωμένοις ἔτι ἐς οἷα φέρονται, τὸ αἰσχρὸν καλούμενον, ὀνό-

ματος ἐπαγωγοῦ δυνάμει, ἐπεσπάσατο ἡσσηθεῖσι τοῦ ῥήματος, ἔργῳ ξυμφοραῖς ἀνηκέστοις ἑκόντας περιπεσεῖν. Hoc est; *Nam sic nequaquam vos ad verecundiam, quæ hominibus in fœdis & apertis periculis exstitit plerumque perniciosa, conuertetis. multos enim prospicientes quo ferantur, id quod turpe vocatur, nominis allicientis vi adduxit, vt, victi verbo, re in calamitates grauissimas sponte prolaberentur.* Quod vero horum sermonum minime fuerit particeps Thucydides, cum neq; ipsi conuentui interfuerit, neque, quæ ab Atheniensibus aut Meliis dicerentur, audiuerit, ex iis quæ ipse proxime superiore libro commemorat, facile possumus cognoscere. Nam, postquam in vrbe Amphipoli dux fuisset, eiectus ex patria, per omne reliquum belli tempus in Thracia vixit. Restat ergo, vt consideremus, an vel rebus ipsis, vel personis ad id colloquium conuenientibus aptum dialogum finxerit; cum eius fuerit muneris, quemadmodum in ipso quoque libri procemio se facturum profitetur, vt, quæ vera essent, diceret. Num igitur, quemadmodum illa Meliis de libertate oratio conueniebat, qua Athenienses admonebant ne ciuitatem Græcam, quæ nihil mali admisisset, seruire cogerent; ita & illa altera Atheniensium ducibus erat accommodata, qui de rebus iustis nec quærere nec dicere permittebant, sed violentiæ atque auaritiæ legem inuehentes, ea demum iusta esse dicebant in imbecilliores, quæ potentioribus viderentur? Equidem ducibus ab optime constituta republica ad exteras ciuitates missis, hanc orationem minime dignam arbitror. Neque vero placet vt Melii, paruæ ciuitatis incolæ, qui nihil illustre vmquam præstiterunt, maiorem dignitatis quam securitatis suæ rationem habuisse, ac, nequid indignum facere cogerentur, ad omnia grauissimá perferenda prompti fuisse videantur: Athenienses vero, qui Persico bello & ciuitatem & regionem omnem relinquere, quam turpi alicui Persarum mandato obtemperare malebant, Meliorum stultitiam reprehendant, qui idem, quod ipsi ante fecissent, sibi proponerent. Existimo equidem, si quis hæc coram Atheniensibus, qui communem hominum vitam ad elegantiorem vitæ cultum traduxerunt, dicere aggressus esset, eius orationem ipsis futuram fuisse permolestam. His sane caussis adductus hanc orationem cum illa altera conferens, minime laudo. in illa enim Archidamus Lacedæmonius ad ea facienda quæ iusta essent, Platæenses hortatur, dictione vtens pura, & dilucida, quæque nullam dicendi figuram habeat vel coactam, vel inconsequentem: in hac vero, Græcorum omnium sapientissimi turpissimas sententias, maxime iniucunda oratione comprehendunt. nisi forte Thucydidem odio ac maleuolentia, propterea quod eum eiecissent, hac ignominiæ labe ciuitatem suam aspersisse dicamus, vt omnibus eam inuisam redderet. quæ enim ciuitatum principes, quibus tantarum rerum erat concredita summa, & sentire & dicere de sua patria apud alias ciuitates consueuerunt, ea omnes communia arbitrantur esse eius ciuitatis quæ eos legasset. Sed de dialogis quidem hactenus. Ex concionibus vero illam magnopere sum admiratus, in primo libro Athenis a Pericle habitam, in qua agitur ne Lacedæmoniis Athenienses cedant: cuius hoc est initium: τῆς μὲν γνώμης, ὦ Ἀθηναῖοι, ἀεὶ τῆς αὐτῆς ἔχομαι, μὴ εἴκειν Πελοποννησίοις. id est; *sententiam equidem eandem semper retineo, Athenienses, ne Lacedæmoniis cedamus.* quę quidem oratio, & quod ad sententias attinet, diuine est enunciata; &, quod ad compositionem partium, & figurarum non cohęrentium & coactarum mutationes spectat, minime

auri-

auribus est molesta, omnesque illas virtutes quæ in concionibus vsurpantur, adhibitas in ea videmus. Eodem modo suspicio illam Niciȩ ducis concionem Athenis habitã, qua de mittenda in Siciliã expeditione agit: & epistolam ab eodem ad Athenienses missam, in qua epistola, cum morbo laboraret, auxilium & successorem sibi dari postulat: item exhortationem illam qua ante postremum prœlium nauale vsus est ad milites: & consolationem illam, cum amissis triremibus omnibus, exercitum terrestri itinere vellet abducere; ac si quæ sunt aliæ eius generis conciones, puræ ac dilucidæ, & ad veras contentiones accommodatæ. Illam profecto Platæensium responsionem supra omnes, quæ septem libris continentur, admiratus sum; nullam aliam ob caussam magis, quam quod nullis fucatis, & curiose conquisitis, sed veris & naturalibus coloribus sit depicta. Sententiæ in ea sunt commiserationibus plenæ; 158
ipsa vero dictio minime aures offendit: compositio iucunda, figuræ rebus in primis aptæ. Atque hæc quidem sunt e Thucydide ad imitationem assumenda, quæ historiam scribentibus proposita esse debent. Illam vero Periclis orationem in secundo libro, qua respondet Atheniensibus ad iracundiam commotis, quod eis, vt bellum susciperent, persuasisset, non plane totam probo. neque vero illas quæ tertio libro a Theone & Diodoto de Mitylenæorum ciuitate sunt habitæ; neque Hermocratis Syracusani ad Camarinæos; neque Euphemi Atheniensis legati, quæ huic est aduersaria; neque alias, quæ his sunt consimiles, conciones laudo. alias præterea, quæ ad eandem dicendi formam sunt elaboratæ, nunc enumerare non placet. Sed ne cui videar res dicere eiusmodi, quas demonstrare nequeam, cum multa alia, quibus fidem orationi meæ facerem, afferre queam; ne tamen longius excurrat oratio, duabus concionibus ero contentus, Periclis defensione, & Hermocratis ad Camarinæos Atheniensium vrbis accusatione. ac Pericles quidem hæc: καὶ προσδεχομένῳ μοι τὰ τῆς ὀργῆς ὑμῶν ἐς ἐμὲ γεγένηται. αἰσθάνομαι γὰρ τὰς αἰτίας, καὶ ἐκκλησίαν τούτου ἕνεκα ξυνήγαγον, ὅπως ὑπομνήσω καὶ μέμψωμαι εἴ τι μὴ ὀρθῶς ἐμοὶ χαλεπαίνετε, ἢ ταῖς ξυμφοραῖς εἴκετε. Id est; *Vestra quidem in me indignatio, cum caussas minime ignorarem, non fuit inexspectata. atque ea etiam gratia concionem conuocaui, vt in memoriam reuocem, ac reprehendam etiam, siqua in re immerito mihi succensetis, aut calamitatibus rebusque ceditis aduersis.* Hæc quidem Thucydidi, de hoc viro scribenti, ab historica dicendi figura minime abhorrent; sed Pericli, ad iracundia permotum populum verba facienti, seque purganti, minime conueniunt; præsertim in ipso statim defensionis exordio, antequam aliis sermonibus eorum animos demulceret, qui non abs re ob calamitates molestia afficiebantur; vt quorum regionis pars optima a Lacedæmoniis vastata esset, ac pestilentia non exigua multitudo interisset; quique harum calamitatum caussam, quod ipse belli suscipiendi auctor extitisset, in eum conferebant. præterea non hac dicendi figura, quæ reprehensionem habet; sed illa, qua deprecatio continetur, vtendum erat. non enim multitudinis lacessere atque irritare iracundiam, sed placare ac mitigare, oratoris est munus. Deinde adiungit his sententiam quandam, veram illam quidem, grauiterque prolatam, sed præsenti tempori minime vtilem: ἐγὼ γὰρ ἡγοῦμαι πόλιν πλείω ξύμπασαν ὀρθουμένην ὠφελεῖν τοὺς ἰδιώτας, ἢ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσαν, ἀθρόαν δὲ σφαλλομένην. καλῶς μὲν γὰρ φερόμενος ἀνὴρ τὸ καθ' ἑαυτὸν, διαφθειρομένης τῆς πατρίδος, οὐδὲν ἧσσον ξυναπόλλυται· κακοτυχῶν δὲ ἐν

εὐτυχοῦσι, πολλῷ μᾶλλον διασώζεται. Hoc eſt; *Exiſtimo equidem ſi tota ciuitas recte ſe habeat, multo cum ciuibus melius agi priuatim, quam ſi contra ciues ipſi ſinguli bene habeant, ciuitas vero vniuerſa male ſit affecta. Nam cum patria euertitur, is, cui priuatim bene eſt, non minus tamen & ipſe vna cum ea interit; qui autem fortuna non optima vtitur, is in patria fortunata, multo magis incolumis ſeruatur.* Si qui ciues priuatim detrimenta caperent; ipſa vero reſpublica præclare ſe haberet; hæc bene dixiſſet: ſed, cum omnes in extremis calamitatibus eſſent, non iam bene eum dixiſſe conſtat. Neque vero de rebus futuris vlla ſpes, quæ has calamitates in melius commutaret, quidquam firmi habebat. ignotum enim eſt hominibus id quod futurum eſt. ac fortuna quidem ſententias noſtras quæ de futuris ſunt, ad præſentium rerum ſtatum conuertit. His ſententiam multo etiam moleſtiorem addit, minimeque præſenti negotio congruentem: καίτοι ἐμοὶ τοιούτῳ ἀνδρὶ ὀργίζεσθε, ὃς οὐδενὸς οἴομαι ἥσσων εἶναι γνῶναί τε τὰ δέοντα καὶ ἑρμηνεῦσαι ταῦτα· φιλόπολίς τε, καὶ χρημάτων κρείσσων. Hoc eſt; *Atqui mihi, tali viro, ſuccenſetis, qui nullo me inferiorem eſſe arbitror, vel in pernoſcendis, vel in explicandis rebus opportunis, vel in amanda patria, vel in pecunia contemnenda.* Mirum mihi ſane videatur, Periclem, omnium qui tunc eſſent oratorum maximum, ignoraſſe, quod mediocribus etiam ingeniis ſatis eſt exploratum; eorum qui ſe præter modum laudant, orationem auditoribus eſſe permoleſtam: idq; in illis præſertim concionibus, quæ vel in iudiciis, vel ad populum habentur: in quibus non de pręmiis, ſed de pœnis eſt periculum. tum enim non ſolum aliis moleſtiam, verum etiam, dum multitudinis inuidiam concitant, infortunium ſibi parant. Nam qui eoſdem & iudices habet, & accuſatores; in hoc ipſo, vt eos ad audiendum ſibi beneuolos reddat, infinitis lacrymis ei opus eſt. ſed hic noſter orator hiſce rebus minime contentus, curioſius etiam rem perſequitur, &, quę dicta ſunt, latius explicat. ὅ τε γὰρ γνοὺς, καὶ μὴ σαφῶς διδάξας, ἐν ἴσῳ εἰ καὶ μὴ ἐνεθυμήθη· ὅ τ' ἔχων ἀμφότερα, τῇ δὲ πόλει δύσνους, οὐκ ἂν ὁμοίως τι οἰκείως φράζει. προσόντος δὲ καὶ τοῦδε, χρήμασι δὲ νικωμένου, τὰ ξύμπαντα τούτου ἑνὸς ἂν πωλοῖτο. Hoc eſt; *Nam qui rem intelligit, neque tamen clare docet, perinde eſt ac ſi ne cogitaſſet quidē. qui vero vtrumq; habet, nec eſt reip. ſtudioſus, is eodem pacto nihil e re dicet. cui autem hoc etiam ineſt, ſi is a pecunia vincatur, pro hac vna cuncta habebit venalia.* Neſcio equidem, an aliquis, vt hæc vera eſſe fatebitur, ita Pericli cōuenire exiſtimabit, pręſertim ad iritatos Athe-
159 nienſes verba facienti. Neq; enim ſentētiarum, aut optimorum argumentorum inuentio ipſa per ſe multo ſtudio digna videtur, niſi etiam rebus, & perſonis, ac temporibus, ceteriſq; rebus omnibus conueniant: ſed, quemadmodum initio quoque dicebam, quę ſua eſſet de Periclis virtutibus ſententia, oſtendere cupiens Thucydides, hanc illi intempeſtiuam orationem affingit. Oportebat autem ipſum prius, quid de hoc viro ſentiret, declarare; deinde vero eidem in periculo verſanti orationem, qua iracundiam deprecaretur, humilem adiungere. Hoc ſane facere decebat eum hiſtoricum, qui veritatem imitari vellet. Illa vero permoleſta ſunt, quę puerilia dictionis ornamenta, & nomina quædam in ſententiis valde perplexa & intricata habent: ἰέναι δὲ τοῖς ἐχθροῖς ὁμόσε, καὶ ἀμύνεσθαι μὴ φρονήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ καταφρονήματι. φρόνημα μὲν γὰρ, καὶ ἀπὸ ἀμαθίας εὐτυχοῦς καὶ δειλῷ τινι ἐγίνεται· καταφρόνησις δὲ, ὃς ἂν καὶ γνώμῃ πιστεύῃ τῶν ἐναντίων προέχειν· ὃ ἡμῖν ὑπάρχει. καὶ τὴν τόλμαν ἀπὸ τῆς ὁμοίας τύχης ἡ ξύνεσις ἐκ τοῦ ὑπέρφρονος ὀχυρωτέραν

παρέχει-

παρέχεται· ἐλπίδι τε ἧσσον πιστεύει, ἧς ἐν τῷ ἀπόρῳ ἡ ἰσχύς· γνώμῃ δὲ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων, ἧς βεβαιοτέρα ἡ πρόνοια. Hoc est; *Ita nos comparare decet, vt hostibus, non modo fiducia pleni, sed etiam confidentes occurramus. siquidem fiducia ex improuisa aliqua prosperaque fortuna etiam in ignauum aliquem cadit: confidentia eius est vnius, qui suo se consilio aduersarium superare credit: quod quidem nobis inest. & prudentia, quæ ab animi magnitudine oritur, in pari fortuna tutiorem reddit audaciam; in spe vero minorem fidem habet, cuius omnis est vis in dubio; sed in consilio, quod e rebus præsentibus sumitur, cuiusque prouidentia firmior est.* Hic vides & ipsas sententias frigidiores esse, & eiusmodi quæ Gorgiæ potius instituto conuenire videantur. nominum expositio plane sophistica, ac prorsus inepta est. hæc vero, ἥ τε τόλμα, ἰὼ ἀπὸ τῆς ὁμοίας τύχης ἡ ξύνεσις ἐκ τοῦ ὑπέρφρονος ἐχυρωτέραν παρέχεται: obscuriora sunt Heracliti tenebris. illa vero, ἥ τε τῆς ἐλπίδος ἐν τῷ ἀπόρῳ ἰσχύς: & γνώμη δὲ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων, ἧς βεβαιοτέρα ἡ πρόνοια: poetico quodam more sunt per circuitionem perque ambages prolata. Vult enim significare, nos ei opinioni magis assentiri oportere, quam ex rebus præsentibus colligimus; quam spei, cuius tota vis in rebus futuris est posita. Iam vero illud etiam cõsideraui, cum illorum in se iram, propter præsentes calamitates concitatam, mitigare vellet, quarum quidem calamitatum partem maximam præter opinionem, præterque exspectationem subibant; ac hortaretur vt fortiter atque ita ea mala ferrent ne ciuitatis dignitatem labefactarent; ac, rerum priuatarum dolore deposito, de communi salute essent solliciti; deinde oratione percurrens, illos, cum tam firmum in mari imperium tenerent, neque a Persarum rege, neque a Lacedæmoniis, neque ab vllo præterea hominum genere, regno spoliari posse; quarum rerum fides non præsens, sed futura erat; non in prouidentia, sed in spe vim suam obtinens; horum omnium postea oblitus, non iam eos vllam in spe, cuius in dubio vis sit posita, fidem vult habere. Hæc sane pugnant inter se: siquidem, quod dolorem illis faciebat, id præsentem iam sensum habebat; vtilitatis vero significatio adhuc aberat. Sed quemadmodum hæc, neque quod ad res ipsas, neque quod ad verba attinet, laudo; ita ista, vt acute excogitata, & excellenter exposita, iucundeque coagmentata, admiror: καὶ γὰρ, οἷς μὲν αἵρεσις γεγένηται, τἆλλα εὐτυχοῦσι, πολλὴ ἄνοια πολεμῆσαι. εἰ δ᾽ ἀναγκαῖον ἦν, ἢ εἴξαντας εὐθὺς τοῖς πέλας ὑπακοῦσαι, ἢ κινδυνεύσαντας περιγενέσθαι, ὁ φυγὼν τὸν κίνδυνον, τοῦ ὑποστάντος μεμπτότερος. καὶ ἐγὼ μὲν ὁ αὐτός εἰμι, καὶ οὐκ ἐξίσταμαι· ὑμεῖς δὲ, μεταβάλλετε· ἐπειδὴ ξυνέβη ὑμῖν πεισθῆναι μὲν ἀκεραίοις, μεταμέλειν δὲ κακουμένοις. Hoc est; *Etenim quibus optio datur, si ii pacem quam bellum malunt, cum secunda fortuna vtuntur, amentissimi sunt: sin vero necesse sit, aut finitimis cedentes imperata facere, aut pro victoria belli adire discrimen; profecto, qui cedunt, iis qui resistunt, reprehensione sunt digniores. equidem idem, qui antea, sum, neque a mea sententia discedo: vos vero inconstantes; qui, antequam detrimentum vllum sustineretis, mihi assentiebamini; nunc vero, calamitate accepta, consilium mutastis.* Præterea illa etiam: δουλοῖ γὰρ φρόνημα, τὸ αἰφνίδιον, καὶ ἀπροσδόκητον, καὶ τὸ πλείστῳ παραλόγῳ ξυμβαῖνον· ὃ ὑμῖν πρὸς τοῖς ἄλλοις οὐχ ἥκιστα καὶ κατὰ τὴν νόσον γεγένηται. ὅμως δὲ πόλιν μεγάλην οἰκοῦντας, καὶ ἐν ἤθεσιν ἀντιπάλοις αὐτῇ τεθραμμένους, χρεὼν καὶ ξυμφοραῖς ταῖς μεγίσταις ἐθέλειν ὑφίστασθαι, καὶ τὴν ἀξίωσιν μὴ ἀφανίζειν. ἐν ἴσῳ γὰρ οἱ ἄνθρωποι δικαιοῦσι τῆς τε ὑπαρχούσης δόξης αἰτιᾶσθαι, ὅστις ἂν μαλακίᾳ ἐλλείπῃ, καὶ τῆς μὴ προσηκούσης μισεῖν τὸν θρασύτητι ὀρεγόμενον. Hoc est; *Repentina, minimeque exspectata, quaque præter o-*

omnem rationem eueniunt, fastum deiiciunt. quod quidem vobis præter alia in hoc potißimum morbo vsu venit. Verumtamen cum in magna ciuitate viuamus, iisque institutis imbuti, quæ illius amplitudini conueniant, in ea simus educati: decet nos, calamitatibus etiam maximis nolle succumbere, neque nostram delere dignitatem. Nam qui per ignauiam, gloriæ, quam obtinet, desertor est, is non immerito ab omnibus reprehensione dignus iudicatur; is vero maleuolentia, qui temere gloriam, ad se non pertinentem, appetit. Deinde illa addit, quæ Atheniensium animos ad maiorum fastum excitent: τῆς τε πόλεως ὑμᾶς εἰκὸς τῷ τιμωμένῳ ἀπὸ τοῦ ἄρχειν, ᾧπερ ἅπαντες ἀγάλλεσθε, βοηθεῖν, καὶ μὴ φεύγειν τοὺς πόνους, ἢ μηδὲ τὰς τιμὰς διώκειν, μηδὲ νομίσαι περὶ ἑνὸς μόνου, δουλείας ἀντ' ἐλευθερίας ἀγωνίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀρχῆς στερήσεως, καὶ κινδύνου, ὧν ἐν τῇ ἀρχῇ ἀπήχθεσθε, ἧς οὐδ' ἐκστῆναι ἔτι ὑμῖν ἐστιν, εἴ τις καὶ τόδε ἐν τῷ παρόντι δεδιὼς ἀπραγμοσύνῃ ἀνδραγαθίζεται. ὡς τυραννίδα γὰρ ἤδη ἔχετε αὐτήν· ἣν λαβεῖν μὲν ἄδικον δοκεῖ εἶναι, ἀφεῖναι δὲ, ἐπικίνδυνον. Hoc est; *Decet item vos publicæ ob imperium dignitati, qua omnes lætamini, consulere, neque vllum laborem recusare. aut, si hoc non vultis, honores ne quæratis; neque existimate vna tantum de re, hoc est, de libertate in seruitutem commutanda, sed de imperii priuatione, deque periculo, ob offensas in imperio contractas, impendente, certamen esse. quod quidem vobis imperium iam non est integrum deponere; etiamsi quis vestrum, hoc veritus, quietam vitam agere instituerет. siquidem imperium iam veluti tyrannidem administratis: quam sumere quidem, videtur iniurium esse; relinquere vero, periculosum.* atque alia his similia, quæcumque & nominum & figurarum mediocres immutationes, neque affectatas neque difficiles, habent. In Hermocratis vero con-

160 cione illa præclara, videntur laudãda, in quib. hic noster se præclare gessit: ἀλλ' οὐ γὰρ δὴ τὴν τῶν Ἀθηναίων εὐκατηγόρητον οὖσαν πόλιν, νῦν ἥκομεν ἀποφανοῦντες ἐν εἰδόσιν ὅσα ἀδικεῖ· πολὺ δὲ μᾶλλον ἡμᾶς αὐτοὺς αἰτιασόμενοι, ὅτι ἔχοντες παραδείγματα τῶν τ' ἐκεῖ Ἑλλήνων, ὡς ἐδουλώθησαν, οὐκ ἀμύνοντες σφίσιν αὐτοῖς· καὶ νῦν ἐφ' ἡμᾶς ταὐτὰ παρόντα σοφίσματα, Λεοντίνων τε ξυγγενῶν κατοικίσεις, καὶ Ἐγεσταίων ξυμμάχων ἐπικουρείας, οὐ ξυστραφέντες, βουλόμεθα προθυμότερον δεῖξαι αὐτοῖς, ὅτι οὐκ Ἴωνες τάδε εἰσιν, οὐδ' Ἑλλησπόντιοι, καὶ νησιῶται, οἳ δεσπότην, ἢ Μῆδον, ἢ ἕνα γέ τινα αἰεὶ μεταβάλλοντες, δουλοῦνται, ἀλλὰ Δωριῆς ἐλεύθεροι ἀπ' αὐτονόμου τῆς Πελοποννήσου τὴν Σικελίαν οἰκοῦντες. ἢ μένομεν ἕως ἂν ἕκαστοι κατὰ πόλεις ληφθῶμεν, εἰδότες ὅτι ταύτῃ μόνον ἁλωτοί ἐσμεν; Hoc est; *Neque vero huc venimus vt, quantam Athenienses, qui reprehensu sunt faciles, iniuriam faciant, apud vos, qui hæc optime intelligitis, ostendamus; sed multo magis vt nos accusemus; quod, cum multa Græcarum vrbium exempla nobis obuersentur, quemadmodum illæ in seruitutem sint redactæ, non tamen nobis ipsis subuenimus, nec præsentes fallacias, in nos confictas, dissoluimus, Leontinorum scilicet propinquorum restitutiones, atque Egestanorum sociorum auxilium; ac non potius, viribus collectis, conamur ostendere illis, non esse nos Iones, neque Hellespontios, neque insulanos, qui dominum, aut Medum, aut quemlibet alium, commutantes, seruiunt: sed Dores, liberos homines, e libera Peloponneso, Siciliam habitantes. an exspectamus quoad omnes oppidatim capiamur; cum sciamus hac vna nos ratione in potestatem venire posse?* Hæc cum in perspicuo & puro orationis genere sint prolata, fulmina quædam verborum, & pulchritudinẽ, & vim, & magnificentiã, & acrimoniã habẽt; suntq; affectib. ad concertationes accõmodatis referta; quib. quidẽ & in foro, & in cõcionibus, & in amicorũ collocutionibus, locus esse potest. Præterea ad hæc illa quoq; accedũt: εἴ τέ τις φθονεῖ μὲν, ἢ καὶ φοβεῖται· ἀμφότερα γὰρ τάδε πάσχει τὰ μείζω· διὰ δὲ αὐτὰ τὰς Συρακούσας κακωθῆναι μὲν, ἵνα σωφρονισθῶμεν, βούλεται· περιγενέσθαι δὲ, ἕνεκα τῆς αὑτοῦ ἀσφαλείας·

οὐκ

οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως βούλησιν ἐλπίζει. οὐ γὰρ οἷόν τε ἅμα τῆς τε ἐπιθυμίας, καὶ τῆς τύχης, τὸν αὐτὸν ὁμοίως ταμίαν γενέσθαι. Hoc eſt; *Verum, ſiquis aut inuidet nobis, aut nos metuit, (hæc enim vtraq; faciunt inferiores) & ob id Syracuſas vult damno affici, vt nos modeſtiores fiamus; ac supereſſe, vt tutius degat; is non ea quæ in humana ſunt poteſtate, ſperat. non enim poſſunt homines & deſiderium & fortunam in ſuo arbitrio habere.* Deinde, quæ in extrema oratione ſunt collocata: δεόμεθα οὖν, καὶ μαρτυρόμεθα ἅμα, εἰ μὴ πείσομεν, ὅτι ἐπιβουλευόμεθα μὲν ὑπὸ Ἰώνων ἀεὶ πολεμίων, προδιδόμεθα δὲ ὑφ' ὑμῶν Δωριεῖς Δωριέων· καὶ εἰ καταστρέψονται ἡμᾶς Ἀθηναῖοι, ταῖς μὲν ὑμετέραις γνώμαις κρατήσουσι, τῷ δ' αὑτῶν ὀνόματι τιμηθήσονται, καὶ τῆς νίκης οὐκ ἄλλον τινὰ ἆθλον ἢ τὸν τὴν νίκην παρασχόντα λήψονται. Hoc eſt; *Oramus vos, ſimulq; proteſtamur, niſi perſuadebimus, nos ab Ionibus quidem perpetuis noſtris hoſtibus, inſidiis appeti; a vobis autem Dorienſibus, cum & ipſi Dorienſes ſimus, prodi. qui ſi ab Athenienſibus ſuperemur, propter veſtra conſilia ſuperabimur: ſed victoriæ laus tamen penes illos tantum erit, qui nullum aliud huius certaminis præmium conſequentur, quam vos ipſos, qui illis huius victoriæ auctores exſtitiſtis.* Hæc equidem, hiſq; ſimilia, tum pulchra, tum etiam imitatione digna exiſtimo: illa vero nõ video cur laudari debeant: ἥκουσι γὰρ ἐς τὴν Σικελίαν, προφάσει μὲν, ᾗ πυνθάνεσθε· διανοίᾳ δὲ, ἣν πάντες ὑπονοοῦμεν. καί μοι δοκοῦσιν οὐ Λεοντίνους βούλεσθαι κατοικίσαι, ἀλλ' ἡμᾶς μᾶλλον ἐξοικίσαι. Hoc eſt; *In Siciliam eo quidem nomine, quod audiſtis, veniunt; animo autẽ eo, quem omnes ſuſpicamur: ac, vt mihi quidem videtur, non ob eam cauſſam, vt Leontinos in ſedem ſuam reducant, ſed vt nos potius e ſede noſtra abducant.* Frigida hæc adnominatio eſt, neq; vllum mouet affectum, ſed affectationem potius oſtendit. Hæc præterea perplexa; quæ figuras habent intricatas: καὶ οὐ περὶ τῆς ἐλευθερίας ἄρα, οὔτε οὗτοι τῶν Ἑλλήνων, οὔθ' οἱ Ἕλληνες τῆς ἑαυτῶν, τῷ Μήδῳ ἀντέστησαν· περὶ δὲ, οἱ μὲν σφίσιν, ἀλλὰ μὴ ἐκείνῳ καταδουλώσεως· οἱ δ', ἐπὶ δεσπότου μεταβολῇ, οὐκ ἀξυνετωτέρου, κακοξυνετωτέρου δέ. Hoc eſt; *Neq; vero aut iſti pro Græcorum, aut Græci pro ſua libertate Medo reſtiterunt; ſed hi, vt ſibi, non Medo, ſeruiretur; illi, vt dominum commutarent non expertem prudentiæ, ſed prudentia male vtentem.* Ac præterea illud, quod ſatietatem affert; cum a plurali ad ſingularem numerum, ex eo vero ſermone qui eſt de perſona, ad dicentis perſonam fit tranſitio: καὶ εἴ τῳ ἄρα παρέστηκε, τὸν μὲν Συρακούσιον, ἑαυτὸν δ' οὐ πολέμιον εἶναι τῷ Ἀθηναίῳ, καὶ δεινὸν ἡγεῖται ὑπέρ γε τῆς ἐμῆς κινδυνεύειν· ἐνθυμηθήτω οὐ περὶ τῆς ἐμῆς μᾶλλον, ἐν ἴσῳ δὲ καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἅμα, ἐν τῇ ἐμῇ μαχούμενος· τοσούτῳ δὲ καὶ ἀσφαλέστερον, ὅσῳ οὐ προδιεφθαρμένου ἐμοῦ, ἔχων δὲ ξύμμαχον ἐμὲ, καὶ οὐκ ἔρημον, ἀγωνιεῖται· τόν τε Ἀθηναῖον, μὴ τὴν τοῦ Συρακουσίου ἔχθραν κολάσασθαι. Hoc eſt; *Quodſi quis ſtatuit, non ſe, ſed Syracuſanum, Athenienſi inimicum eſſe; & graue ſibi eſſe putet pro mea patria periclitari; is cogitet, dum pugnat in mea, non magis pro mea ſe, quam pro ſua ipſius pugnare: idq; eo tutius, quod me non iam perditum, ſed ſocium habẽs, non deſtitutus pugnabit. cogitet item, Athenienſem nolle vlciſci inimicitiam Syracuſanorum.* Hæc ſane & puerilia, & nimiũ ſtudioſe conquiſita, & iis quæ ænigmata vocantur, obſcuriora ſunt. Illa præterea: καὶ εἰ γνώμῃ ἁμάρτοι, τοῖς αὑτοῦ κακοῖς ὀλοφυρθεὶς, τάχ' ἂν ἴσως καὶ τοῖς ἐμοῖς ἀγαθοῖς ποτε βουληθείη αὖθις φθονῆσαι. ἀδύνατον δὲ προεμένῳ, καὶ μὴ τοὺς αὐτοὺς κινδύνους οὐ περὶ τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἔργων ἐθελήσαντι προσλαβεῖν. Hoc eſt; *Nam ſi aliter quam exſpectauit eueniat, tum calamitatem ſuam deflens, forſitan velit rurſus, vt antea, fortunæ meæ poſſe inuidere: quod ab eo qui deſertor exſtitit, quiq; eadem non de nominibus, ſed de rebus pericula ſuſcipere recuſauit, prorſus iam fieri nequit.* Quibus epiphonema addit, quod ne puero quidem conueniat: λόγῳ μὲν γὰρ, τὴν ἡμετέραν δύναμιν

σώζοι αὖ τις· ἔργῳ δ', τὴν αὑτοῦ σωτηρίαν. Id eſt; *Qui enim noſtram potentiam tutatur, is verbo quidem noſtram, re autem ipſa ſuam ſalutem ſeruat.* Sunt alia etiam in hac concione, reprehenſione digna; quæ nihil opus eſſe arbitror in medium producere, cum iam ſatis explicatum ſit, Thucydidis dictionem tum maxime, vt optimam, laudandam eſſe, cum verbis a cõſuetudine remotis modice vtitur, primaſq; ac neceſſarias virtutes retinet; tum vero peſſimam iudicandam, cum a communi verborum ac figurarum vſu plurimum recedit, & peregrina quędam ac minime cohærentia cõſectatur: quo fit vt nulla aliarum virtutũ ſuam in dicendo vim queat oſtendere. quod genus orationis, neque in concionib. vtilitatem habet, in quib. de pace, de bello, de legum latione, de rep. ordinanda, deq; aliis rebus magnis, & ad remp. ſpectantibus, a ciuitatibus deliberatio
161 ſumitur; neq; in foro, vbi de morte, de exſilio, de infamia, de vinculis, de pecunia abrepta, ad eos verba fiunt, penes quos harum eſt rerum poteſtas. nullus, inquam, his in locis eiuſmodi orationis eſt vſus; quæ multitudini, raro hæc audienti, magnam potius affert moleſtiam: neque vero in ſermonibus familiaribus, in quibus de rebus ad vitam ſpectantibus agimus aut cum ciuibus, aut amicis, aut propinquis noſtris: quibuſcum aut de rebus quæ ipſis euenerunt, diſſerimus; aut neceſſaria aliqua de re conſilium capimus; aut admonemus; aut hortamur; aut bonis illorum gratulamur; aut rebus aduerſis vna dolore afficimur. vt interim illud taceam, ſermones eiuſmodi, propterea quod ſint iniucundi, ne patres quidem, aut ipſas matres pati poſſe; ſed illos quoque, non ſecus ac ſi exteram aliquam gentem, aliena lingua vtentem audirent, interprete opus habituros. Atque hęc quidem ſunt quæ de Thucydide a me quam veriſſime pro viribus explicata ſunt.

Alii de Thucydide quæ dixerunt.

Nunc non ab re fuerit, ea etiam perſequi, quæ de ipſo non nulli dixerunt; ne quid prætermittere voluiſſe videamur. Ac neque ciuilibus certaminibus, neque familiaribus collocutionibus hanc illius dicendi formam conuenire, omnes, ſana mente præditi, fatentur. Sed ſunt ſophiſtæ quidam haud obſcuri, qui ad populares quidem ſe congreſſus parantibus, & de rebus iuſtis diſſerere volentibus, minime accommodatam eſſe hanc dicendi formam; ſed iis qui ad hiſtoricas res tractandas accedunt, quæ magnifico quodam ac ſublimi dicendi genere, quod admirabilitatem faciat, opus habent, omnino aptum eſſe dicant: quibus quidem maxime omnium conuenire, vt in hoc ſe dictionis genere exerceant, in quam non vſitata, & obſoleta vocabula, & tropi, ac figuræ a communi conſuetudine abhorrentes, & peregrinæ, & magnificũ quiddam habentes, inducuntur. Non enim hæc forenſibus, aut eiuſmodi hominibus qui ſedentarias (vt vocant) & manuarias artes exercent, aut aliis qui nulla liberali doctrina ſint exculti; ſed viris in omni diſciplinarũ genere, tum in rhetorica ac philoſophia exercitatis; quibus nihil nouum, nihil peregrinum videri poteſt; ſcripta eſſe affirmant. Sunt etiam qui dicãt, hunc hiſtoricum, cum hac ratione ſuam hiſtoriam conſcriberet, non ad eos qui poſt ſe futuri eſſent, ſpectaſſe; ſed eorum habuiſſe rationem, qui ſuo tempore viuerent; quibus hęc dicendi ratio in vſu erat. quæ neque ad ea certamina in quib. aut conſilia capiuntur, aut iudicia exercentur, vtilitatem vllam affert: ad quæ quidem certamina neque ſenatores, neque iudices eiuſmodi conuenire ſolent quales vult Thucydides. Ad eos igitur, qui Thucydidis orationem ab eruditis tantum viris & legi & intelligi debere arbitrantur, hæc habeo quæ dicam: eos

qui

qui res necessarias atque omnibus vtiles (nihil autem his est aut vtilius, aut magis necessarium) e cõmuni vita tollunt, ac paucis tantum quibusdam hominibus tamquam propria attribuunt, idem facere, quod in ciuitatibus, quæ aut paucorum dominatu, aut tyrannide premuntur, fieri consueuit. Qui omnia quę in Thucydide habentur, coniectura assequi possint, ii facile ob paucitatem numerari queunt: in quo sunt quædam, quæ ne illi quidem pauci, sine grammatica explicatione consequantur. Ad eos autem qui Thucydidis orationem ad veterem atque illis temporibus vsitatam dicendi rationem referunt, neque obscuro neque prolixo mihi sermone opus erit. quibus illud dici potest; cum multi essent Athenis & oratores, & philosophi, quo tempore bellum inter Peloponnenses atque Athenienses gerebatur, neminem tamen repertum esse, qui hunc dicendi modum vsurparit, neque Andocidem, neq; Antiphontem, neque Lysiam, qui oratores erant; neque Critiam, neque Antisthenem, neque Xenophontem, qui Socraticam philosophandi rationem sectabantur. Ex his omnibus hunc primum exstitisse satis constat, qui hanc dicendi formam affectarit. quod eo fecit, vt omnibus aliis historicis in dicendo præstaret. quam quidem rationem cum mediocriter ac parce adhibet, ita se admirabilem præstat, vt nemo cum eo conferri posse videatur: cum vero eam inepte & ad satietatem vsque assumit, vt ne temporis quidem rationem ducat, tum vero reprehensione carere non debet. Equidem neque squalidam & incomptam, aut rudem in historia tractanda orationem probo; sed talem, quæ poeticum quiddam habeat, neque vero omnino sit poetica, sed tamen paullo extra communem vsum euagetur. nihil enim est molestius, nihil satietate iniucundius. modus autem rebus in omnibus vtilis est. Superest adhuc, vt de iis oratoribus & historicis, qui hunc nostrum sunt imitati, aliquid dicam: quod ad huius operis nostri absolutionem vel maxime requiri videtur. quę quidem res verendum nobis esse monet, ne quam reprehẽsionis occasionem iis præbeamus qui omnia calumniari solent; qui talem postea aliquam de nobis accusationem proponant, quæ a nostra modestia, quam & in moribus, & in sermonibus semper secuti sumus, longissime absit. quibus statim odio ac maleuolentia facere videbimur, si quos in medium proferamus, qui rectam Thucydidis imitandi viam ignorarunt; eorumque scripta producamus, quibus illi magnopere gloriantur, ac magnas etiam diuitias cumularunt, illustremq; sunt gloriam consecuti. Sed, ne qua de nobis eiusmodi in animis hominum suspicio hęreat, ab omni reprehensione abstinebimus, nulla omnino de cuiusquam erratis mentione facta. de iis tantum paucula cum dixerimus, quæ ad eius imitationem recte sunt expressa, orationi nostræ finem imponemus. Historicorũ ergo veterum nullus, quod equidem sciam, Thucydidem est imitatus, in iis in quibus ille maxime differre ab aliis videtur: quę quidem hæc sunt: Vocabulorum quæ non ab omnibus passim, sed proprie ab aliqua gente vsurpantur; item vetustarum, & poeticarum, peregrinarumque dictionum vsus; hyperbata, & perplexitates quædam, sententiæ breues, quæ paucis plurimarum rerum significationem comprehendant; in quibus redditiones, quæ priori particulæ respondeant, longe petuntur: præterea rudes atque a naturali connexione abhorrentes quædam figuræ, quæ vix in ipsa arte poetica vllum reperiant locum: ex quib. illa in oratione obscuritas exsistit, quæ tum omnes venustates corrumpit, tum orationis virtutibus

Thucydidē imitati qui fint.

162

tenebras offundit. Ex oratoribus vero Demosthenes repertus est vnus, qui vt alios quoq;, qui magnum aliquid atq; illustre in oratione habere viderentur, ita & Thucydidem in multis est rebus imitatus, ac ciuilib. orationib. eas ab illo sumptas virtutes adiunxit, quas neq; Antipho habuit, neq; Lysias, neq; Isocrates, oratorum sui temporis principes: illa, inquam, quæ veluti fulmina quædam sunt in oratione, & maximam quandam vim obtinent; atq; illa quę acerbum quiddam, & austerum, & acrimoniam illam habent; quæ ad motus animi concitandos plurimum valent. Illam autem obscuram, quæ vnius alicuius gentis est peculiaris, & peregrinam, ac poeticam dictionem, veris certaminibus minime aptam ratus, omisit. neque, quod in figuris vagum est, & a consequentia naturali aberrat, ac solœcismi speciem præsefert, id adamauit: sed, quæ consuetudine recepta essent, in orationem suam induxit, commutationibus ac varietate eam exornans, cum nullam sententiam simpliciter ac sine aliqua figura proferat. perplexas vero & intricatas illas sententias, quę breuibus multa significant, quæque in longum protenduntur, atque admirabilia enthymemata habēt, & imitatus est, & in forensem ac ciuilem orationem intulit. quæ quidem parcius in priuatis, copiosius in publicis ac popularibus orationibus adhibuit. Ex multis autem pauca quædam exempla proferam; quę tamen iis qui in eius scriptis versati sunt, satis esse queant. Est autem apud illum concio quædam, cuius argumentum est de bello aduersus regem; in qua hortatur Athenienses, ne temere illud suscipiant; quippe qui neque pares copias habeant, neque sociis fideliter ac firmiter periculum subituris vti possint. hortatur autem eos vt, comparato exercitu, Gręcis ostendant, si quis aduersus Græciam bellum suscipiat, se periculum pro communi libertate adituros. antequam autem res comparentur, legationem ad ceteros Græcos, quæ eos ad bellum cohortetur, quod scilicet illi non sint obtemperaturi, mittendam non arbitratur. quo quidem sumpto argumento, ita hanc sententiam disposuit ac conformauit: οὐδεὶς δήπου τῶν ἁπάντων Ἑλλήνων τηλικοῦτον ἐφ' ἑαυτῷ φρονήσει, ὅστις, ὁρῶν ὑμῖν χιλίους μὲν ἱππέας, ὁπλίτας δ' ὅσους ἂν ἐθέλῃ τις, ναῦς δὲ τριακοσίας, οὐχ ἥξει, καὶ δεήσεται, μετὰ τούτων ἀσφαλέστατ' ἂν ἡγούμενος σωθῆναι. οὐκοῦν ἐκ μὲν τοῦ καλεῖν ἤδη τὸ δεῖσθαι, κἂν μὴ τύχητε, ἀφαμαρτεῖν· ἐκ δὲ τοῦ, μετὰ τοῦ παρεσκευάσασθαι, τὰ ὑμέτερα αὐτῶν ἐπισχεῖν, δεομένους σώζειν, καὶ εὖ εἰδέναι πάντας ἥξοντας ἐστί. Hoc est; *Nemo Græcorum omnium ita fretus erit suis opibus, quin, vbi viderit vobis præsto esse & mille equites, & armatos pedites quot voletis, & naues trecentas, venturus & supplicaturus sit, illis adiutoribus tutißime se putans incolumem fore. proinde si vos vocabitis, rogandi erunt: ac si preces non valebunt, spe decidetis; sin autem, copiis instructis, vestra continueritis, rogantes seruabitis: neq; dubium est quin omnes ad vos venturi sint.* Hæc quidem a communi & vsitata dicendi forma abhorrent, atque iis præstantiora sunt quibus multitudo vti consueuit; neque tamen ita sunt obscurata, vt enarratione egeant. Ab ipso autem belli apparatu exorsus, hæc subiungit: ἔστι τοίνυν πρῶτον μὲν τῆς παρασκευῆς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ μέγιστον, οὕτω διακεῖσθαι τὰς γνώμας ὑμᾶς, ὡς ἕκαστον ἑκόντα προθύμως, ὅ τι ἂν δέῃ, ποιήσοντα. ὁρᾶτε γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ὅσα μὲν πώποθ' ἅπαντες ἐβουλήθητε, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ πράττειν αὐτὸς ἕκαστος ἑαυτῷ προσήκειν ἡγήσατο, οὐδὲν πώποθ' ὑμᾶς ἐξέφυγεν· ὅσα δ' ἐβουλήθητε μέν, μετὰ ταῦτα δ' ἀπεβλέψατε εἰς ἀλλήλους, ὡς αὐτὸς μὲν ἕκαστος οὐ ποιήσων, τὸν δὲ πλησίον τὰ δέοντα πράξοντα, οὐδὲν πώποθ' ὑμῖν ἐγένετο. Hoc est; *Prima itaque & maxima instructionis pars, Athenienses, hæc est; vt quisque*

vltro alacriter omni officio fungi velit. illud enim videtis, Athenienses; quæcumque vmquam vniuersi vos voluistis, & postea quisque pro se gerenda existimauit, nihil vmquam vobis e manibus est elapsum. quæ vero voluistis quidem, post autem alius alium respexistis, tamquam ipse nihil, proximus omnia facturus esset; in iis nihil vmquam præstitistis. Hęc sententia multis est modis inuoluta, ita tamē explicata, vt a cōmuni vsu loquendi ad insolitum dicendi genus transierit. seruata est tamen in perspicuitate granditas. In maxima autē illa aduersus Philippum oratione, statim initiū quoq; hoc pacto est cōparatū: πολλῶν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, λόγων γιγνομένων, ὀλίγου δεῖν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, περὶ ὧν Φίλιππος, ἀφ' οὗ τὴν εἰρήνην ἐποιήσατο, οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀδικεῖ, καὶ πάντων οἶδ' ὅτι φησάντων γ' ἄν, εἰ καὶ μὴ ποιοῦσι τοῦτο, καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἅπασι προσήκειν, ὅπως ἐκεῖνος παύσεται τῆς ὕβρεως, καὶ δίκην δώσει· εἰς τοῦτο ὑπηγμένα πάντα τὰ πράγματα καὶ προειμένα ὁρῶ, ὥστε δέδοικα μὴ βλάσφημον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δὲ ἦ, εἰ καὶ λέγειν ἅπαντες ἐβούλονθ' οἱ παριόντες, καὶ χειροτονεῖν ὑμεῖς, ἐξ ὧν ὡς φαυλότατα ἔμελλε τὰ πράγματ' ἕξειν, οὐκ ἂν ἡγοῦμαι δύνασθαι χεῖρον ἢ νῦν διατεθῆναι. Hoc est; *Cum multæ, Athenienses, orationes in omni fere consilio de iis iniuriis habeantur, quæ non vobis modo, sed reliquis etiam Græcis a Philippo,* 163 *ex quo pacem fecit, inferuntur; cumq; certum mihi plane sit, dicturos esse omnes, etsi re non idem præstent, oportere tum verbis, tum vero rebus ipsis prospicere, vt ille abstineat ab iniuria, meritasq; pœnas luat: eo deducta proiectaque omnia cerno, vt verear ne, quod dicā, contumeliose illud quidem, sed vere tamen dici possit. Ego, si, quod maxime contra rempublicam foret, oratores omnes suadere, vosque suffragiis vestris comprobare voluissetis, nihilo deteriore loco, quam nunc est, fuisse rempublicam futuram arbitror.* His similia sunt & illa: εἶτ' οἴεσθε, οἳ μὲν οὐδὲν ἂν αὐτὸν ἐδυνήθησαν ποιῆσαι κακόν, μὴ παθεῖν δ' ἐφυλάξαντο ἂν ἴσως, τούτους μὲν ἐξαπατᾶν αἱρεῖσθαι μᾶλλον, ἢ προλέγοντα βιάζεσθαι, ὑμῖν δ' ἐκ προρρήσεως πολεμήσειν καὶ ταῦθ' ἕως ἂν ἑκόντες ἐξαπατᾶσθε; Hoc est; *An existimatis, cum ille eos qui nihil ei nocere, fortasse autem, nequod ipsi detrimentum acciperent, cauere potuerunt, per fraudem opprimere, quā indicto bello aggredi maluerit; prædicturum vobis bellum esse, ac denuntiaturum antequam inferat? præsertim dum ad illius fraudes ita conniuetis, vt voluntario decipi videamini.* In illa autē omniū iudicialium optima oratione, quę de Corona scripta est, de Philippi calliditate, qua ciuitates deuicit, mentione illata, sic sententiam conformauit: καὶ οὐκ ἔτι προστίθημι, ὅτι τῆς μὲν ὠμότητος, ἣν ἐν οἷς καθάπαξ τινῶν κατέστη κύριος ὁ Φίλιππος, ἔστιν ἰδεῖν, ἑτέροις πειραθῆναι συνέβη, τῆς δὲ φιλανθρωπίας, ἣν τὰ λοιπὰ τῶν πραγμάτων ἐκεῖνος περιβαλλόμενος, πρὸς ὑμᾶς ἐπλάττετο, ὑμεῖς, καλῶς ποιοῦντες, τοὺς καρποὺς ἐκομίσασθε. Hoc est; *Sed nihil præterea addo de crudelitate, qua Philippus contra eos quos vmquam superauit, vsus est, quamque alii etiam experti sunt; humanitatis autem, quam ille apud vos simulabat, qua reliquas sibi res subiecit, vos, quod faustum felixq; sit, fructum tulistis.* Præterea vbi eos qui res Philippo prodidissent, omniū Græcię calamitatū auctores fuisse ostendit; hæc ad verbū scribens: καί τοι, νὴ τὸν Ἡρακλέα καὶ πάντας τοὺς θεούς, εἴ γ' ἐπ' ἀληθείας δέοι σκοπεῖσθαι, εἰς ὃ καταψεύδεσθαι καὶ δι' ἔχθραν τι λέγειν, ἀνελόντας ἐκ μέσου, τίνες ὡς ἀληθῶς ἦσαν οἷς ἂν εἰκότως καὶ δικαίως τὴν τῶν γεγενημένων αἰτίαν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἀναθεῖεν ἅπαντες, τοὺς ὁμοίους τούτῳ παρ' ἑκάστῃ τῶν πόλεων εὕροιτ' ἄν, οὐχὶ τοὺς ἐμοί· οἵ, ὅτ' ἦν ἀσθενῆ τὰ Φιλίππου πράγματα καὶ κομιδῇ μικρά, πολλάκις προλεγόντων ἡμῶν καὶ παρακαλούντων τὰ βέλτιστα, τῆς ἰδίας ἕνεκ' αἰσχροκερδείας, τὰ κοινῇ συμφέροντα προΐεντο, τοὺς ὑπάρχοντας ἕκαστοι πολίτας ἐξαπατῶντες καὶ διαφθείροντες, ἕως δούλους ἐποίησαν. Hoc est; *Atque hoc quidem, per Herculem, atque omnes deos, si, mendaciis remotis, atque omni in dicendo maleuolentia e*

medio sublata, ex veritate considerari oporteat, qui fuerint illi ad quos merito ac in re eorum quæ euenerunt, caussa referri debeat; ii sane in omnibus ciuitatibus, isti, non mihi, similes esse reperientur: qui, cum adhuc paruæ, nec satis firmæ essent Philippi vires, etsi nos, quæ optima essent, & doceremus, & ad ea hortaremur, ipsi tamen, priuati ac turpis lucri caussa, singulis decipiendis ac suis ciuibus corrumpendis, communem vtilitatem perdiderunt; donec eos seruos effecerunt. Possem equidem sexcenta ex iis Demosthenis orationibus, quæ vel in deliberatiuo, vel in iudiciali genere scriptæ sunt, exempla proferre; quæ a communi atque vsitato dicendi genere abducta, ad Thucydidis imitationem sunt expressa. sed ne longius, quam par sit, excurrat oratio, iis ero contentus quib. rem a nobis propositam satis confirmatam putamus. Illud interim eos qui se in ciuilibus orationibus exercent, quique iudicio sunt integro, admonere non pigebit, vt Demosthene, quem omnium oratorum optimũ fuisse scimus, consiliario vsi, ea tantum ab illo petant, in quib. & breuitas, & acrimonia, & vis, & robur, & magnificentia, aliæque his affines virtutes omnibus perspectę insunt: ænigmatica autem illa, & intellectu difficilia, ac grammaticis enarrationib. indigentia, quæque figuras nimis curiose conquisitas & solœcismi similes habent, neque admirentur, neque imitanda sibi proponant. atque (vt paucis dicam) si quis & ea quæ obscuritatem habent, & quæ cum aliis virtutibus etiam perspicuitate sunt prædita, pariter imitanda statuat; id rectum non est. necesse est enim fateri, perfectiora imperfectis, clariora obscuris esse meliora. Quo igitur argumento Thucydidis vniuersam dicendi formam laudamus; quæve nos ratio cogit, vt illum suæ tempestatis hominibus, quibus nimirum illa & nota esset & vsitata, conscripsisse; nostri vero, qui post eramus futuri, nullam rationem habuisse dicamus? Neq; vero omnem Thucydidis orationem, tamquã inutilem, e foro atq; iudiciis eiiciendam esse putamus; sed eam quidem partem, quæ in narrationibus consumitur, præter pauca quædam, mirabiliter adhibitam, atque ad omnes vsus accommodatam, confitemur: eam vero quæ conciones habet, nõ plane omnem ad imitandum idoneam esse; & quę eiusmodi est, facilem quidem omnibus ad intelligendum esse, sed imitatione prorsus exprimi nequaquam posse. His ego tibi, Q. Æli Tubero, vir optime, iucundiora quidem de Thucydide potuissem scribere, non tamen veriora.

IN DIONYSII HALICARN.

TOMVM POSTERIOREM NOTÆ

FRID. SYLBVRGII.

PAG. 1, v. 4, plenius & fortasse rectius legemus, Δῶρόν τοι καὶ ἐγώ, τέκνον φίλε, τοῦτο δίδωμι: vt apud Homerum est Odyss. ο, vnde hic locus est desumptus. V. 13, quia Rufus Latinum est cognomen, haud scio an pro Μεκίνιε legendum sit Μινύκιε, seu Μινούκιε. Rufum autem Minuciæ familiæ cognomen fuisse, testantur in M. Minucii consulatu Sallustius, Eutropius, Fasti Siculi. & hunc librum Romano adolescēti fuisse inscriptum, non absimilis vero est coniectura: quemadmodum sequentium etiam vnum Cn. Pompeio, 125, 30; & alium Q. Ælio Tuberoni dedicauit, 137, 6. Infra in fragmento de Atticorum oratorum characteribus, meminit quidē huius libri περὶ τῆς συνθέσεως τῶν ὀνομάτων: sed eius ad quem librum istū scripsit, nullā mentionē facit. V. 15, τύπος vocabulū in hac ipsa significatione repetitur paulo post, v. 32: & sequentis pag. v. 23: necnon infra, 5, 32: 98, 39: 132, 26: 140, 6. Sed Hēricus Stephanus Schediasmatum lib. 2, cap. 14, lectori cōsiderandum relinquit annon τύπου nomen in his locis reponendum sit. Infra certe in γαμικῶν μεθόδῳ sic legimus, 35, 45, ποτὲ μὲν οὖν ἐν ἀρχῇ χειρίων τῷ τύπῳ τούτῳ, ποτὲ δὲ καὶ ἐπὶ τέλει. itidemque in Isocrate, 95, 14, τοῖς αὐτοῖς τύποις τῶν σχημάτων τὰς περιόδους περιλαμβάνειν. & rursum in Xenophonte, 131, 3, ὁ πραγματικὸς τύπος, καὶ ὁ λεκτικός. In eodem Isocr. paulo post, v. 37, pro eodem τύπου nomine, vsurpat etiam τόπου vocabulum; cum ait, τὰ ἐν τῷ πραγματικῷ τόπῳ θεωρήματα: itidemque 114, 31, εἰς τὸν λεκτικὸν τόπον: & mox v. 34, κατὰ τὸν πραγματικὸν τόπον. In Xenophontis & Philisti comparatione non modo τύπον, sed etiam χαρακτῆρα dicit. cum enim eius comparationis initio scripsisset, (130, 40) κατ' ἀμφοτέρους τοὺς χαρακτῆρας, τόν τε πραγματικὸν καὶ τὸν λεκτικόν, paulo post, (131, 3) τοῦ πραγματικοῦ χαρακτῆρος enarrationem sic concludit, καὶ ὁ μὲν πραγματικὸς τύπος αὐτοῖς οὗτος: & χαρακτῆρος vocabulum rursum vsurpat v. 12. Quin & εἶδος in hac significatione dicit 69, 36: necnon etiam ἰδέα, 130, 1, 1: 146, 22. E quibus locis perspicuum est, non absurdā esse Stephani coniecturam. Sed, ne quid dissimulem, vt quibusdam in locis τύπος vocabulum videtur magis consentaneum, ita in quibusdam magis aptum est nomen τόπου: sicut etiam infra in altero tractatu de Thucydide ad Tuberonem, dicit, τὰ περὶ τὸ πραγματικὸν μέρος ἁμαρτήματα, 146, 20: itemque 153, 4: 159, 28. V. 16, pro λεκτικοῦ perperam in Aldina editione legi πολιτικοῦ, adnotauit idem Steph. eodem Schediasmatum capite. cognoscitur idem e loco Dionysii quem modo citaui ex 130, 40; necnon ex aliis permultis. V. 25, de hoc loquendi genere, ἐπὶ γλῶτταν ἐλθεῖν, vide quæ a Petro Victorio adnotata sunt Var. lect. lib. 11, c. 16.

P. 2, v. 8, nota hic ellipsin coniunctionis δὲ, vel cōsimilis: vt infra 10, 35; & 15, 25: necnon alibi. In sequentibus vero Aldina editio coniunctim scribit περιέμενε. Henricus Stephanus Schediasmatum lib. 2, c. 14, mauult παρέμενος: quamquam paulo post, v. 20, itidem sequitur, οἰκείως θεῖναι τὰ ὀνόματα παρ' ἄλληλα: & infra 27, 33, ἡ τῶν κώλων συμμετρία πρὸς ἄλληλα. Sed Stephano patrocinatur quod infra in Isocrate est, 94, 46, τῶν φωνηέντων τὰς παραλλήλους θέσεις. V. 13, malet forsan aliquis ὀνομαστικῶν. sed ὀνοματικῶν vocabulum in hac ipsa significatione vsurpatum ēt infra, 10, 47. & alibi. ὀνοματικὰ vero hic vocat Nomina, seu Quæ a nominib. sunt declinata: vt infra 23, 45, imperatiuum τύπτε, a verbo τύπτω deflexum, vocat ῥηματικόν. Infra 6, 27, ὀνοματικὰ vocat nomina substantiua, & quæ illorum vice funguntur. nec multum absimiliter 10, 47. V. 25, de τόπου nomine dictum ad pag. præced. v. 15. V. 42, in vulg. exempl. legitur ἀποδίδοι: itidemque paulo post, v. 44, προσθήσοι: duplici errore, etymologico & syntactico. Tu si indicatiui modi verba nolis, optatiue legere poteris ἀποδιδῴη & προσθείη. Sequenti etiam v. 43, perperam in iisdem exempl. nominandi casu scriptum φθόγγοι. V. 44, Wolf. pro φασὶν legit ὥς φασι.

P. 3, v. 5, in vulgatis Homeri editionib. pro δῖος legitur θεῖος. Ex eisdem sequenti versu pro vulgato ἀντιόωντες reposui ἀντιόωντε. Exstat vero hic locus Odyss. π. V. 8, in vulg. Homeri editionib. pro ὑπὸ δ' legitur περὶ δ'. sed Dionysiana lectio melius congruit cū his quæ mox sequuntur v. 10, ποδῶν δ' ὑπὸ δοῦπον ἀκούω. V. 9, hemistichium istud, ἀρχὶ φάνεν ἐγχὴ εἶναι, in vulg. Hom. editionib. sic legitur, ἔπει περισσαίνουσι: verbis tantum mutatis, non sententia. Sic v. 10, in eisdem exigua mutatione scriptum, αὐτίκ' ἦλθ' ἄνακτος. V. 19, rectius exili spiritu ὤρα hic scribemus: vt Ammonius docet his verbis: ὥρα δασέως, τὸ ἔτος, ἢ τῆς ἡμέρας· ψιλῶς δὲ, ἡ φροντίς. V. 28, verba signis his [ ] inclusa, ad explendam loci sentētiam inserta sunt ex Herodoto: cuius lib. 1, pag. 2, hæc verba sunt; ἦν Κανδαύλης, τὸν οἱ Ἕλληνες Μυρσίλον καλέουσι, τύραννος Σαρδίων. Tu si variandæ locutionis gratia pro καλοῦσι malis ὀνομάζει, non refragabor. V. 30, redundare hic videtur particula δὲ. sed si nominatiua hæc omnia referantur ad initiale periodi verbum ἦν, nullus est pleonasmus. V. 35, si locum hunc cum vulgatis Herodoti editionibus conferas, præter Ionismos a Dionysio data opera sublatos, inuenies alias quoq; diuersitates. Primum enim inclusus articulus ὁ ab editionib. illis abest. & vicissim inclusum nomen μέγα, abest a vulgat. edit. Dionysii. Deinde v. 39, pro ὁρᾶν πάντα, quædam Herodoti exemplaria habent πάντα σκοπέειν: quædā σκοπέειν ὅκως. Tum v. 40, pro πασῶν γυναικῶν εἶναι, mutato verborū ordine illic legitur, εἶναι πασέων γυναικῶν. & mox pro χρήζει ibidem scriptum est δεῖ. Sic v. 41, pro ταῦτα ibidem est πάντα. & mox ibidem post ἀπεμάχετο leguntur hæc, quæ a Dionysii vulgatis exemplarib. absunt; ἀρρωδέων μή τι οἱ ἐξ αὐτέων γένηται κακόν. Adhæc pro sequentibus hisce, ἠμείβετο τοῖσδε, ibidem est ἀμείβεται τοῖσδε. Præterea v. 42, ibidem est, ὡς σύ με παραινέεις λόγον τόνδε: & in quibusdam exempl. ὡς σύ με παραιτέεαι λέγων λόγον τόνδε. Insuper v. 44, ibidem pro ἀγαθὸν legitur ἐγώ: & mox sequenti vers. θέω pro εἶναι. Eodem v. 45, eadem exemplaria pro αὐτὴν & ἔχειν, habent κατ' αὐτά & ἀρχῇ. Et rursum seq. v. 46, pro ἐκδῦσα & ταρβεῖν, eadem habent ἐκδυομένῃ.

διαπαρέξει. Rursum v. 47, pro ὅπως & παρέσται, in iisdem legitur ἔσω & στείχῃ. & sequenti pag. v. 1, pro composito ἀπιστότερα eadem habent simplex ἄπιστα: & mox cum articulo διὰ τῶν θυρέων. Denique loci clausula in iisdem hæc est, ἦν ἕτοιμος: facta scilicet transpositione, & omissis vltimis hisce, ποιεῖν ταῦτα. Hæ sunt huius loci in Herod. & Dionysii vulgaris exemplaribus diuersitates. de quibus hoc monendum videtur; quædam vocabula studio a Dionysio fuisse mutata; quippe quæ Ionicæ dialecti magis sint propria. Sic enim v. 39, pro σκοπέειν, seu σκοπεῖν, maluit ὁρᾶν: & v. 46, ἐκδύνουσα pro ἐκδυομένη. itidemque v. 47, ὅπως & παρέσται, pro ἔσω & στείχῃ. forsan etiam præced. v. κατὰ τοῖα & ἀγχοῦ velut ἰωνικώτερα submouit. quanquam ipse in Rom. Antiquitatum libris aduerbio ἀγχοῦ non infrequenter vtitur. Similiter v. 43, pro Ionico pronomine μιν posuit commune αὐτήν. Si vero etiam alterum Ionismorum genus cognoscere cupias, quod scilicet in vocũ metaplasmis situm est, & ipsum tibi paucis exponam. Eorũ metaplasmorum, siue ad orthographiam referantur, siue ad etymologiam seu analogiam, alii cernuntur in quantitate, alii in qualitate. Quantitatis metaplasmi sunt in additione & detractione. Additione, vt cum Herodotus versu 36 dicit ἀνθρώποισι ἐόντα pro ἀνθρώποις ὄντα. Ad eandem additionem referri potest contractorum dissolutio, seu incontractorum pro contractis vsurpatio: vt v. 35 εἴδεος pro εἴδους. itidemque v. 40 & 42, σέο pro σοῦ. Sic v. 37 ὑγιέα pro ὑγιῆ: & v. 40 πασέων pro πασῶν: & seq. p. v. 1, θυρέων pro θυρῶν. Sic etiam in verbis, v. 35, δοκέω pro δοκῶ: & seq. pag. v. 1, διαφυγέειν pro διαφυγεῖν. Contra per detractionẽ v. 44 & 45, e cõmuni ἐς facit ἐς. Eodẽ referri possunt quæ contra communis linguæ consuetudinem contrahit, vt v. 37 ἀμβώσας pro ἀναβοήσας. Qualitatis metaplasmos vel in commutatione facit, vel in transpositione. Commutatio vero aut vocalium est, aut cõsonantiũ. Vocalium, vt cũ v. 43 θύρης dicit pro θύρας: itidemque v. 38 & 47, θεήσασθαι pro θεάσασθαι. Sic in diphthongis, ἑωυτοῦ pro ἑαυτοῦ: itidemq; v. 44, σεῦ pro σοῦ, & v. 41, φοβεῦ pro φοβοῦ. quamquam in his duobus postremis contractio potius statui potest, ex σέο & φοβέεο. Consonantium quoq; commutationem facit: vt v. 42 & 47, ὅκως pro ὅπως. Sic v. 36, & seq. pag. v. 1, ὅκως pro ὅπως. Quibus addi potest ἐκ τῶν v. 39, pro ἐξ ὧν: & 44 τῷ pro ᾧ. Transpositionis Ionicæ exemplum est in κιθῶνι, v. 38. id enim aspirationis sede transposita, vsurpant Iones pro communis linguæ vocabulo χιτῶνι. Sic ἐνθεῦτεν, pag. sequent. v. 1, pro communi ἐντεῦθεν. In quibusdam duplicatus est metaplasmus, quantitatis scilicet & qualitatis: vt v. 39 ἐόντι pro ὄντι. Sic versu 36, θεήσεαι pro θεάσῃ. quippe in quibus præter commutationem facta est etiã additio. Hi metaplasmi Ionici, ne quid venustatis & gratiæ viderentur compositioni afferre, (sicut scilicet Fabius Quintilianus infra 73, 30, scribit ipsam διάλεκτον in Herodoto eam habere iucunditatẽ, vt latentes ẽt numeros cõplexa videatur) de industria sunt a Dionysio sublati, & Atticismi pro illis repositi. Sed libet ipsa Herodoti verba e vulg. editionib. huc transcribere: vt clarius vtriusque linguæ proprietates perspici queant. Sic ergo locus habet: Γύγη, οὐ γάρ σε δοκέω πείθεσθαί μοι λέγοντι περὶ τοῦ εἴδεος τῆς γυναικός· ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν· ποίεε ὅκως ἐκείνην θεήσεαι γυμνήν. ὁ δὲ, μέγα ἀμβώσας, εἶπε, Δέσποτα, τίνα λέγεις λόγον οὐκ ὑγιέα, κελεύων με δέσποιναν τὴν ἐμὴν θεήσασθαι γυμνήν; ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. πάλαι δὲ τὰ καλὰ ἀνθρώποισι ἐξεύρηται, ἐκ τῶν μανθάνειν δεῖ. ἐν τοῖσιν ἓν τόδε ἐστὶ, σκοπέειν τινὰ τὰ ἑωυτοῦ. ἐγὼ δὲ πείθομαι ἐκείνην εἶναι πασέων γυναικῶν καλλίστην· καί σεο δέομαι μὴ δέεσθαι ἀνόμων. Ὁ μὲν δὴ λέγων τοιαῦτα, ἀπεμάχετο, ἀρρωδέων μή τί οἱ ἐξ αὐτῶν γένηται κακόν. ὁ δὲ ἀμείβεται τοισίδε· Θάρσει Γύγη, καὶ μὴ φοβεῦ μήτε ἐμὲ, ὥς σεο πειρώμενος λέγω λόγον τόνδε· μήτε γυναῖκα τὴν ἐμὴν, μή τί τοι ἐξ αὐτῆς γένηται βλάβος. ἀρχὴν γὰρ ἐγὼ μηχανήσομαι οὕτως, ὥστε μηδὲ μαθεῖν μιν ὀφθεῖσαν ὑπὸ σεῦ. ἐγὼ γάρ σε ἐς τὸ οἴκημα ἐν τῷ κοιμώμεθα, ὄπισθε τῆς ἀνοιγομένης θύρης στήσω. μετὰ δ' ἐμὲ ἐσελθόντα παρέσται καὶ ἡ γυνὴ ἡ ἐμὴ ἐς κοῖτον. κεῖται δὲ ἀγχοῦ τῆς ἐσόδου θρόνος. ἐπὶ τοῦτον τῶν ἱματίων κατὰ ἓν ἕκαστον ἐκδύνουσα θήσει, καὶ κατ' ἡσυχίην πολλὴν παρέξει τοι θεήσασθαι. ἐπεὰν δὲ ἀπὸ τοῦ θρόνου στείχῃ ἐπὶ τὴν εὐνὴν, κατὰ νώτου τε αὐτῆς γένῃ, σοὶ μελέτω τὸ ἐνθεῦτεν ὅκως μή σε ὄψεται ἰόντα διὰ τῶν θυρέων. Ὁ μὲν δὴ, ὡς οὐκ ἐδύνατο διαφυγέειν, ἦν ἕτοιμος.

P. 4, v. 4, pro corrupto αἰόλεια incertum est sitne reponẽdum αἰόλεια, αἰολίσματα, vel aliud quippiam magis consentaneum. V. 14, ἀρᾶται, pro vulgato ἀρᾶσθε ex Homeri editionib. repositũ, magis est consentaneum: quamquam paulo post, v. 18, idem verbi modus optatiuus repetitur. Est autẽ desumptus locus ex Il. μ. V. 19, pro λίγηται Aldinus codex habet πλεῖται. In Hephæstionis enchiridio quidam codices habent ὦ πλειτοί quidam ὦ πλεκταί: non absurde. Sequenti etiam versu eadem Aldina editio, idẽque Hephæstionis Enchiridion, pro ἐσχατιῆς habent ἐσχάτιης. verius ne sit Ελλυνεινῆς, an aliud consimile, viderint doctiores. In eodem Hephæstionis Enchiridio additur tertius hic versus; Ὀλιῶν τε Αννιαμὰν ἀπράτης αἰπεινὰ πέλαγα. Tribuũtur autem istic versus hi Euphorioni Cherronesitæ, itidemq; Priapei nominantur. V. 22, locus desumptus ex Il. ι. V. 24, Stephanus mauult Σαπφικὰ, diphthongos: vt apud Hephæstionem quoque legitur. sic certe mox v. 32 sequitur Εὐεισίδια: & infra 8, 31, Σαρδονία. tamen prioris quoque scripturæ reperiuntur exempla. V. 29, pro μάλιστα μετὰ νυκτὸς legẽdum videtur μετὰ τὴν νύκτα: sicut mox sequitur σύμμετρα τῇ λέξει. V. 35, forsan legendum, μὲν ὄντων μὲν τῶν ὀνομάτων: vel μὲν ὄντων μὲν τῶν αὐτῶν ὀνομάτων: vt paulo ante v. 28. Wolfius legit ὄντων μὲν τῶν αὐτῶν ὀνομάτων. V. 45, Thucydidis locus desumptus est ex lib. 1, pag. 9.

P. 5, v. 5, in μικρᾷ ellipsis est substantiui fœminini, λέξει, χώρᾳ, aut alius consimilis. Forsan etiam in tribus his ex Hegesia desumptis periodis, triplex est exemplum, e tribus diuersis locis petitum. V. 12, in vulgat. edition. est αὐτῇ. nostrum αὐτὴ melius congruit cum ἐκείνη, quod præcedit v. 9. V. 15, pro διαλλάξεις conuenientius legeris ὑπαλλάξεις, vt infra 23, 20. maior mutatio foret si legeremus ὑπαλλαγῇ: sed idem sensus qui v. 32, ἡ μικρὰ τε λέξις τοῦ λεκτικοῦ ὄντως πεποιημένου. pro quo seq. pag. v. 37, dicit ποιοῦσα. V. 37, si quis pro τὶ malit δὲ, fruatur suo iudicio. V. 42, pro καὶ ἀρχὴ forsan rectius legerimus ἡ ἀρχή: eo scilicet loquendi genere quo infra 14, 34, μεγάλη πόνου ἀρχὴ καὶ διδάσκαλος εὐτέχ.

P. 6, v. 7, in vulgatis Homeri edition. legitur χαλεποὶ: minus belle. locus est Od. γ. Sequens versus exordium est catalogi nauium, Il. β. Tertius vero desumptus est ex Il. ω. V. 19, forsan rectius singulare τόδε, hoc. Sequenti certe versu conuenientius leg. τὰ πρῶτα λαμβάνηται ordine priora accipiantur. At v. 24, pro παραλαμβανομένας, Antiquitatum Romanarum lib. 7, legi, πείθεσθαι δεχομένας, adnotaui ad 479, 12. V. 42, Wolf. δοκοῦσί μοι. V. 47, idem W. mauult συμμορφώσει.

P. 7, v. 1, pro πολιτικῇ vereor ne auctor scripserit ταυτηγικῇ, vt coniicere licet e v. 6. V. 5, malet fortasse quispiam singulariter, ἐπὶ μιᾶς πλευρᾶς ἱδρύσθαι. Sic v. 19, pro ἀναρμοσιώτερον malet fortasse quispiam ἀναρμοστότερον, vt mox sequitur εὐεδρότερον.

V. 25, locus hic triplici metaplasmo, mutatione, additione, & transpositione, sic videtur interpolandus: καὶ Ἐπινοεῖ αὐτὸ τῷ Ἐπινοεῖ λέγειν, μετὰ τοῦ ν καὶ Ἔγραψα αὐτὸ τῷ Ἔγραψεν, χωρὶς τοῦ ν καὶ Ἄφαιρ. vt scilicet omnia hæc nominatiua referantur ad vnum verbum μεθαρμόζει, quod sequitur v. 28. V. 40, in vulgar. exemplarib. est διδίαμεν. ego cum Stephano δίδομεν reposui e Thucydidis exemplaribus: apud quem locus exstat lib. 3, pag. 102.

P. 8, v. 17, malet fortasse quispiam aduerb. οὕτως, *sic, hac ratione.* V. 30, in πωῇ mutatus est verbi modus. regula postulat subiunctiuum πωῇ.

P. 9, v. 5, forsan aliquis malet ἢ μὴν ἄλλως γε, vt mox v. 7 & 8. sed similis locutio est etiam apud Aristot. Polit. 40, 18. V. 13, comma istud, καὶ τὸ πνεῦμα, Wolfius in suo libro lineis inclusit; forsan quod ei superfluum videretur. V. 32, nota hic τὸ in signif. τὸ μᾶλλον.

P. 10, v. 6, ante ἐπὶ τὸ, inserendum videtur ἢ μάν: vel pro sequenti ἢ δὲ reponenda disiunctiua ἢ *aut.* V. 35, coniunctionis ellipsis similis, supra quoque notata est, ad 2, 8. Pro sequenti autem ὁμοίως in Aldina editione spatium esse vacuum, propter tachygraphicum compendium a librariis ignoratum, adnot. Henricus Stephanus Schediasmatum lib. 2, cap. 14. Idem de aliis trib. locis ibidem adnotat: quorum primus exstat infra 12, 47: secundus, 13, 36: tertius, 22, 10. Rursum eandem editionem Aldinam eo in loco qui supra exstat 7, 9, pro ὁμοίως habere καὶ, per eiusdem compendii ignorationem, adnotat ibidem idem Stephanus. V. 16, in vulgatis Euripidis editionibus aliter legũtur hi versus. ibi enim choro tribuuntur hi duo: σῖγα, σῖγα, λεπτὸν ἴχνος ἀρβύλης τίθετε, μὴ κτυπεῖτε, μηδ᾽ ἔστω κτύπος: & Electræ hi, ἀπὸ προβᾶτ᾽ ἐκεῖσ᾽ ἀπὸ πρό μοι κοίτας: quod annotauit & Stephanus. Porro λευκὸν ἴχνος in Dionysii exempl. dici videtur obscurum vestigium & leui pede impressum: quia scilicet profundiora præ se ferunt aliquid nigredinis, vt omnia loca profundiora. at φωνὴν λευκὴν dici τὴν σαφῆ, tradit in Organo Aristoteles pag. 286 & 287.

P. 11, v. 3, forsan legendum ἐνδιαμένειν. V. 13, in vulg. edit. scriptum est σπανιωτέραν, *rariorem.* nostrum aduerbium σπανιώτερον, melius quadrat ad præced. λέγοντι. V. 31, Wolf. pro ἂν legit ἐστὶ. V. 46, genetio casu legendũ videt, ῥοῖζον, ἢ συριγμοῦ, ἢ ἐπιθυμοῦ: aut pluraliter, ῥοίζων, ἢ συριγμῶν, ἢ ἐπιθυμῶν. Significantur autem his nominibus litteræ ρ, σ, τ, cum cognatis β, φ. nam in his quoque, etiamsi non accedat vocalis vlla, φωνῆς ἦχος seu ἠχοῦ σημασία est. Wolfium quoq; gignendi casu legisse ῥοῖζον, monuit me Hœschelius meus.

P. 12, v. 7, pro τεσσαρεσκαίδεκα legendum videtur ἑκκαίδεκα, *sexdecim.* nam, vt Plinius tradit lib. 7, cap. 56, Cadmus olim e Phœnice in Græciam intulit litteras sedecim numero, Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ι, Κ, Λ, Μ, Ν, Ο, Π, Ρ, Σ, Τ, Υ. quibus post a Palamede, Simonide, Epicharmo, additæ sunt litteræ compositæ; duæ vocales, η & ω: tres semiuocales, ζ, ξ, ψ: tres mutæ aspiratæ, θ, χ, φ. Siquis τεσσαρεσκαίδεκα retinendum putet, e sedecim paulo ante numeratis demendæ erunt medii generis mutæ, β, γ, δ. V. 25, malim σφυγμῶν, gemino λ, vt ψάλλεσθαι, & cõsimilia. V. 40, post πνεύματος deesse videtur τὸ ἦχον, vel τὸ δι᾽ τῶν μυκημάτων: vt colligitur ex 13, 2: & 24, 3. sic certe & Marius Victorinus Artis grãmat. cap. 4, *M impressis inuicem labiis, mugitum quendam intra oris specum attractis naribus dabit.* & Iulius Scaliger de causis linguæ Latinæ, lib. 1, c. 10, *clauso enim ore & effuso in nares sono, M conformatur.*

P. 13, v. 1, locum hunc citat Paulus Leopardus Emendationum lib. 8, cap. 15. V. 3, de hoc quoque loco monet Brodæus Miscellaneorum lib. 3, cap. 14. V. 6, Pindari locus hic citatur etiam ab Athenæo lib. 10 & 11. sed vtrobique corruptus legitur. sic enim lib. 10, Basil. ed. p. 225, v. 2, πρὶν μὲν ἕρπε σχοινοτένειά τ᾽ ἀοιδὰ, καὶ τὸ σὰν κίβδηλον, αἰδέομαι. at lib. 11, (230, 37) sic, πρὶν μὲν ἕρπε σχοινοτένεια τ᾽ ἀοιδὰ καὶ τὸ σὰν κίβδηλον ἀπὸ στομάτων. Dionysianorum exemplarium scriptura est integrior. si quis tamen pro ἀνθρώποις e posteriore Athenæi loco reponere malit ἀπὸ στομάτων, nequaquam improbauero: hoc videlicet sensu: πρὶν μὲν ἀπὸ στομάτων ἕρπε (id est ἔπιπτε) σχοινοτενῆ διθυράμβων φωνήεντα, καὶ τὸ κίβδηλον σάν. Porro σχοινοτενῆ φωνήεντα nominare videtur vocales longas & quæ latiore oris diductione proferuntur, vt præ ceteris α Doricum. quo faciunt quæ Dionysius infra in austeræ compositionis charactere tradit, 22, 28: & supra 12, 16, 22. cuius generis apud Horatium de tragico stilo sunt ampullæ & sesquipedalia verba. σὰν vero (vt idem Athenæus 230, 3, & Herodotus lib. 1, pag. 36, testantur) Dorico nomine Pindarus eam litteram vocat, quam Iones, Attici, & communis lingua nominat σῖγμα: atque inde eodem Athenæo teste, apud Aristophanem comicũ σαμφόρας dicitur ἵππος ὁ τὸ σ ἐγκεχαραγμένον ἔχων, equus littera S insignitus: quæ a Græcis quadruplici figura pingitur Σ, Ϲ, σ, ς. κίβδηλον autẽ propterea dicit τὸ σάν, quia (vt idem Athen. ibidem ex Aristoxeno tradit) οἱ μουσικοὶ πολλάκις τὸ σῖγμα λέγειν παρῃτοῦντο, διὰ τὸ σκληρόστομον εἶναι καὶ αὐλῷ ἀνεπιτήδειον. Sicut vero Dionysius hic refert fuisse qui integras ᾠδὰς ἀσίγμους fecerint, ita idem Athenęus in priore loco tradit Lasum Hermionensem fecisse ἄσιγμον ᾠδὴν, & ὕμνον ἀσίγμον. qua de re monuit etiam Paul. Leopard. loco iam ante citato. V. 27, ferri potest lectio, si verba sic construas, ὅτι ἐστὶ ἐκεῖνα τοῦ πλείονος ἐστὶ. alioqui legendum foret, ὅτι ἐστὶ τὸ πλείονος ἐστὶ ἐκεῖνα. V. 29, pro τοὶ conuenientius legemus σοί. V. 37, Wolfius legit ἀχαρῆ, *exiguam.* V. 39, pro γε rectius fortasse legeris γ᾽ ἐν, vel simplicius ἐν. V. 40, de hoc loco vide Petr. Victor. Var. lectionum lib. 13, cap. 6: vbi posteriorem eius partem sic legit; τὴν ἄλογον αἴσθησιν ἔχομεν τῆς πραγματείας μέτρον. & ἄλογον αἴσθησιν a Cicerone reddi posse arbitratur *tacitum sensum.* Sic certe infra 27, 28, τὸ ἀλόγῳ ἐπιμαρτυρεῖ τῆς αἰσθήσεως πάθος, & rursum in Lysia, 84, 47, ἀλόγῳ πάθει τῇ ἀλόγῳ συναισθεῖν αἰσθήσει: & mox 85, 8, ἐκεῖ βιάζομαι τὴν ἄλογον αἴσθησιν: quæ scilicet nulla ratione vel oratione potest exprimi, 84, 39. Mentio fit infra etiam συμπαθῶς ἀλόγου, 16, 34. V. 44, forsan legendum, καθάπερ λέγηται, *veluti si dicatur.*

P. 14, v. 37, κόλαυσι mendo caret, confirmari poterit Virgiliano isto Æn. 1, *Insequitur clamorq, virũmq stridorq, rudentum.* V. 35, Wolf. cum articulo l. τὸ ἀξιώματος ὁμοιότητας. V. 42, articulus καὶ desideratur vel ante vel post genit. τῶν συλλαβῶν, vt in sequenti membro.

P. 15, v. 2, alibi συλλαβαῖς, diphthongos. V. 17, scribitur etiam μισγάγκειαν: vt significetur locus in quo μίσγονται τὰ ἄγκεα, id est, in quo miscentur seu

coniunguntur valles, conuallis. V. 40, maior erit temporum similitudo, si legas συνώφελα: vt infra 18, 17. Ibidem paulo ante nota, minorem Bœoticorum oppidorum a Dionysio poni numerum, quam paulo post in Homerico catalogo: & contra Θίσβην atque Ὀγχηστὸν a Dionysio memorari, quarum hic nulla sit mentio. Sed hic memineris non integrũ in vulgatis Dionysii editionib. citari locum: atque addi posse septem hos ex Homeri exemplarib. versus; hos scilicet; Κώπας, Εὔτρησίν τε, πολυτρήρωνά τε Θίσβην Οἵ τε Κορώνειαν, καὶ ποιήενθ' Ἁλίαρτον, Οἵ τε Πλάταιαν ἔχον, ἠδ' οἳ Γλισᾶντ' ἐνέμοντο Οἵ θ' Ὑποθήβας εἶχον ἐϋκτίμενον πτολίεθρον, Ὀγχηστόν θ' ἱερὸν Ποσιδήϊον ἀγλαὸν ἄλσος Οἵ τε πολυστάφυλον Ἄρνην ἔχον, οἵ τε Μίδειαν, Νῖσάν τε ζαθέην, Ἀνθηδόνα τ' ἐσχατόωσαν.

P. 16, v. 20, si cum apostropho legas διθυραμβ', erit iusta metri desinentia. Sic v. 26, vt iusta fiat desinentia, legendum videtur διθύραμβε, expuncta syllaba βε: vt Bacchus dicatur διθύραμβος ex eo quod, cum immaturus a Semele per abortum esset editus, διὸς ἐρραμμένος μηρῷ, ita demum ad maturitatẽ est perductus. vel quasi δὶς ἐρραμμένος: primum scilicet Semeles vtero, deinde Iouis femori insutus. V. 30, pro δακτυλικῆς seq. pag. v. 37 legitur δάκτυλος: itidemque 21, 35, & alibi. excusari tamen & hæc lectio potest, vt infra 18, 15, ἰαμβικὸς legitur, subaudito substantiuo nomine ποὺς. V. 35, παυστᾶ videtur hic actiue vsurpatum pro παυστὰ ποιεῖ, desinere facit. V. 42, legendum videtur ἀνδρώδης τι: aut δὲ redditiue accipienda est. vel comma vnum & alterum deest. In seq. vulgati libri corrupte habent εἰς ημιολίους λόγους: qua de re monuit etiam Henricus Stephanus Schediasmatum lib. 2, cap. 14. ἡμιολογίας autem vocabulo supra quoque vsus est Dionysius, 9, 14, & infra aliquoties. Sequens locus citatur a Petro Victorio, Variarum lectionum lib. 4, c. 1: vbi notat, pedem quem Fabius Quintilianus Baccheũ appellat, a Dionysio Halicarnasseo Hypobaccheũ vocari. V. 43, possis etiam sic legere, καὶ χάρις καὶ αὐτος. V. 45, quem βακχεῖον hic vocat Dionysius, Hephæstionis scholiastes pag. 82 παλιμβάκχειον nominat. tradit enim, τὸν ἐκ βραχείας καὶ δύο μακρῶν, appellari βακχεῖον: a quibusdam etiam ὑποβάκχειον: at oppositum huic pedẽ, τὸν ἐκ δύο μακρῶν καὶ βραχείας, nominari παλιμβάκχειον. βακχεῖον autem ex eo vocatũ scribit, quoniam dithyrambici poetæ hymnos in Bacchum plerumque isto metri genere contexuerint.

P. 17, v. 3, possis etiam legere ῥυθμικοῦ: vt sequitur καὶ μανικὸν. V. 11, pro ἀπολαύοντας sensus videtur postulare ἀπλαούσιον seu ἀπολαύσιον. Wolfium certe in suo libro reposuisse ἀπλαύσιον, monuit me Hœschelius. V. 16, inclusus articulus τῶν, additus est ex versu 24: vbi hic ipse locus repetitur. V. 37, forsan cum articulo legendum ὁ ἴσως, aut contracte ἅπας: sicut scilicet v. 34 præcedit, βακχεῖος μὲν ὁ πρῶτος. V. 44, non absurde legeris οὕτως, sic. In sequentib. alluditur ad Hom. Il. ψ. V. 47, de Platone seorsum agit infra in epistola ad Cn. Pompeium, 125, 30: & rursum 166, 3: & 77, 23.

P. 18, v. 4, καὶ ante ζῶντα vel expungenda videtur, vel in καὶ mutanda. V. 11, forsan rectius αὐτῶν, ipsorum. V. 43, ἐπιμαχεῖ actiua signif. accipiendum hic videtur pro accendebat. vel legendum εἰς θυμὸν ἀνῆκε. Curtius de Alexandro, Inter primores, inquit, dimicat; ira quoque accensus, quod duo in obsidione vrbis eius acceperat vulnera. Præcedentis periodi mutilæ (vt videtur) sententia ex eodem Curtio peti potest: cuius lib. 4 hæc sunt verba: Arabs quidam, Darii miles, maius fortuna sua facinus ausus, clypeo gladium tegens, quasi transfuga genib. regis aduoluitur. Ille assurgere supplicem, recipique inter suos iussit. At gladio barbarus strenue in dextram translato, ceruicem appetit regis: qui exigua corporis declinatione, in vanum manum barbari lapsam amputat gladio. V. 44, exemplar habet ἰδόντων: errore ambiguo. V. 46, accus. αὐτὸν legitur etiam v. 33. si quis vtrobique αὐτῶν malit, fruatur suo iudicio. Sic certe Curtius; Betim deseruerant sui. Arrianus historiã hanc leuiter attingit, at Curtius multo luculẽtius: quẽ hic cum Hegesia confer.

P. 19, v. 1, rectius ψαλίον, vno λ: sicut etiam præced. tomi p. 105, 33, Tarpeiam ἐρασθεῖσαν ψελίων ἃ ἐφόρουν οἱ Σαβῖνοι. Itidemque apud Hesychium ψαλια, κρίκοι, δακτυλίοι. alioqui ψαλία dicuntur etiam frena: vt apud eundẽ Hesych. legimus, ψάλιον, χαλινὸς, ἡνιοχίαν. Apud Suidam in freni significatione ψάλιον legitur: at pro armilla siue circulo, ψέλιον. V. 6, vt Dionysius Hegesiæ locum hiccum Homerico confert, ita Curtius loco citato, Per talos spirantis, inquit, lora traiecta sunt; religatumque ad currum traxere circa vrbem equi; gloriante rege, Achillem, a quo genus ipse deduceret, imitatum se esse pœna in hoste capienda. V. 9, in vulg. Homeri editionib. dualiter scriptum ποδῶν. V. 11, in eisdem H. edit. mutata coniunctione scriptum ἐξῆπτεν ἱμάντας. & seq. v. πίλναντο pro ἐπίλναντο. tu non minus apte legeris πιλναντο. Extat autem locus Iliad. χ. V. 18, si prius ὡς retineas, proxime sequens expungendum erit, vel in articulum ὁ mutandum: sic: ὡς δὲ ὁ Μάγνης εἴρηκε, ὁ ὑπὸ γ. aut priore ὡς sublato ita legendum; ὁ δὲ Μάγνης εἴρηκεν ὡς ὑπὸ ς. V. 29, forsan inserta rationali coniunctione legendum, τὰς μὲν γὰρ εἶναι. V. 32, malim αὐτοῦ ξυστροφὰς: itidemq; v. 34, αὐτοῦ στροφάς: sicut scilicet v. 35, sequitur αὐτοῦ στροφαί. & cõtra eod. v. 35, τὰς καλουμένας ἐπῳδὰς, vt v. 40. Eodem v. 35 post αὐτοῦ στροφαί desiderari videtur μεταβάλλεται, vel ὑχ οἷόν τι ἀλλάξαι, vt v. 32. V. 41, rectius fœminino fine ὅλαις, vt v. 35.

P. 20, v. 7, Wolf. pro εὐσείσμους legit εὐσκιάδας. V. 11, ὑποσπορίας ferri potest. potest tamen admitti & ὑποχροσπίας. illud pulchrius fluentes, hoc elegantius coloratas significat.

P. 21, v. 27, nota hic dissimilitudinẽ temporum in κατασπεύδῃ καὶ συείλκηδαι. V. 30, forsan verbo γίνεται in sequentem periodum translato sic legendus locus: οὐ μὴ ἀφανίζῃ ὡς ὁμοίας, τὰ ἄρρυθμα, ἃ τραχεῖς τὰ φωνὰ καὶ δυσάρεστας ἁρμονίας, οὐδὲ εἰς παραλλαγάς. ἡ δὲ διάτασις αἰσθητὴ γίνεται καὶ ἐμπρεπὲς.

P. 22, v. 7, in corrupta voce ζωγραφία duplicis lectionis est vestigium: ζωγραφίᾳ, & ζωγραφίας: quorum illud antecedenti, hoc sequenti respondet. V. 14, de hoc loco consule Petrum Victorium, Var. lect. lib. 22, cap. 9: vbi clausulam Pindaricam, ἀληθινὸν εἰπεῖν, significare arbitratur, vt verum fatear, & quemadmodum res ipsa se habet aperiam. V. 38, in vulg. ed. pluraliter scriptum ἔχουσι: perperam. Sequenti versu si quis malit aduerb. αὐτάρκως, fruatur suo iudicio. V. 40, paulo rectius fortasse legemus, ὡς δὲ ἔστι τοῖς πάντας ἁρμονίαις κατὰ πάντα αἱ φύσεις. V. 43, forsan rectius τὸ πίνος, substantiue, vt infra 26, 18. V. 44, vulg. libri habent ὅπῃ ἐμοὶ πάνυ: nihil ad rem. nostrum ὅπῃ cum aliis confirmatur locis, tum iis qui sequuntur infra 26, 41: & 31, 47.

P. 23, v. 7, Camerarius in suo libro pro ὁ reposuerat ὡς. Sed vulgatæ scripturæ patrocinatur q̃d Corinthus in Doricæ linguæ idiomatibus tradit, Dorien-

Dorieſes pro communib. iſtis εἰς χορὸν, εἰς τὴν ἀγορὰν, dicere ἐν χορὸν, & ἐν τὰν ἀγοράν: ſicut ſcilicet iidem in verborũ genere pro εἰσι dicunt ἐντί. Ioannes Grammaticus Cretẽſibus adſcribit hunc metaplaſmum. Contra iidem Dorienſes pro μὲν dicunt μές: itidemque in verborum genere τύπτομες, πείθομες, ὁρῶμες. V. 12, forſan rectius μόλετε, imperatiuo ſeu hortatiuo verbi modo. Totum locũ Henr. Stephanus in Lyricorum fragmentis ſic vertit: *Adeſte ad chorum celeſtes, & inclytam immittite gratiam dii; frequentem qui vrbis vmbilicum thure perfuſum in ſacris Athenis teritis, elegansque loco aprico ſitum forum: violis reuinctarum accipite coronarum vere decerptarũ libationem: & a Ioue me cum Aglaia [gratia] inuiſite, accedentes carminibus iterum ad hederaredimitum deum, quem Bromium, quem Grandiſtrepum [nos] mortales vocamus: prolemq́, ſummorũ parentum canimus, mulierumq́, Semelen. In Argiua Nemea vatem non latet palmæ germen, quando recluſo Horarum thalamo odoratum perſenſerint ver plãtæ nectareæ: tunc germinãt, tunc per immortalem terram amabilis violarum crinis & roſæ comis miſcentur. celebrate voce carminũ cum tibiis, celebrate Semelen crines auronodantem [o] chori.* V. 16, forsan conuenientius τραχύνει, exaſperat, aſperam reddit, vt v. 24, & 30. V. 24, nota ἀποτέθραχυμαι ſine characteriſtica γ ſeu κ: quia fortaſſe illius additio cacophonian hic parit. regularis formationis exemplum ſupra eſt in πεφυφάλαξαι, 18, 17. V. 27, etſi ῥύσεως vocabulum infra quoque legitur, 27, 27, vbi auctor dicit, ἐν φορᾷ ὄντα καὶ ῥύσει συνεχεῖ: tamen vereor ne hic ῥύσει mendoſe ſcriptũ ſit pro φύσει. V. 37, forſan mutata coniunctione δὲ, & tranſpoſito articulo ὁ, legẽdum, σιωπὴ δὲ ὡς μεταξὺ ἀμφοῖν γίνεται, ὁ διτρόχαιος. vt paulo ante, v. 29.

P. 24, v. 10, omnino accuſandi caſu legendum ὅν, vt in ſeq. membro τό. V. 21, maior temporum ſimilitudo foret ſi legeremus ποιοῦσι. V. 38, incluſa τι abeſt a vulgatis Thucydidis editionib. V. 40, in eiſdem legitur ἐπιπλεῖστον. Seq. v. in eiſdem pluraliter eſt αὐτῶν: & mox ſingulariter ἐκνικηκότα.

P. 25, v. 4, τῆς ἀκοῆς referri poteſt ad præcedens aduerbium λανθανόντως. aut legendum ἐνολισθαίνουσα τῆς ἀκοῆς, *illabens auribus* V. 7, reſpicit ad ea Thucydidis verba quæ ſub finem proœmij leguntur, pag. 8: καὶ ἐς μὲν ἀκρόασιν ἴσως τὸ μὴ μυθῶδες αὐτῶν, ἀτερπέστερον φανεῖται· ὅσοι δὲ βουλήσονται τῶν τε γενομένων τὸ σαφὲς σκοπεῖν, καὶ τῶν μελλόντων ποτὲ αὖθις, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τοιούτων καὶ παραπλησίων ἔσεσθαι, ὠφέλιμα κρίνειν αὐτὰ, ἀρκούντως ἕξει. κτῆμά τε ἐς ἀεὶ μᾶλλον ἢ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀκούειν ξύγκειται. V. 9, rectius cum articulo, ὁ αὐτὸς, vt v. 24. V. 23, Aldinus codex poſt ἀπεσπασμένον τῆς ἦχον, habet hæc, τὸ δὲ ὥσπερ οἱ συνεχεῖς τε καὶ οἱ συμπλεκόμενοι ταῦτα ἔχοι. quæ Stephano minus congruere viſa ſunt. V. 25, καὶ ante μάλιστα vel tollẽda, vel in ὡς vertenda eſt, vt ſit *quam maxime.* V. 43, in exemplari cum ε ſcriptum ἐπιφωνούμενον: minus recte.

P. 26, v. 2, forſan rectius τὴν ἀκολουθίαν λαμβανόντων βάσιν. aut ſenſus eſt, βάσεως loco niti τὴν ἀκολουθίαν. Sic v. 13, rectius ὑπομείνειεν: vel ὑπομένει. V. 24, poſſis etiam mutata coniunctione legere, ῥητόρων δὲ Ἰσοκράτην, vt v. ſeq. Eodem v. 25, pro πάντα non inepte repoſueris πάντως: vt feratur ad remotius ſubſtantiuum τῆς ἁρμονίας. V. 26, Sapphonis locus in vulgatis editionib. admodum corruptus eſt, & metrum multis in locis luxatum. nihil tamen præter euidentiora menda in vulgata ſcriptura mutare volui. ſatius ac tutius fore iudicaui, ſi veriorem lectionẽ hic exponerẽ. Ea igitur ex Fuluii Vrſ. editione hæc eſt:

1. Ποικιλόθρον' ἀθάνατ' Ἀφρόδιτα,
Παῖ Διὸς δολοπλόκα, λίσσομαί σε
Μή μ' ἄταισι, μηδ' ἀνίαισι δάμνα
πότνια θυμόν.

2. Ἀλλὰ τυίδ' ἔλθ', αἴ ποτα κατ' ἔρωτα
Τᾶς ἐμᾶς αὔδας ἀΐοις, ἆς πολλάκ'
Ἔκλυες, πατρὸς δὲ δόμον λιποῖσα
χρύσεον, ἦλθες,

3. Ἅρμ' ὑπαζεύξαισα, καλοὶ δέ σ' ἆγον
Ὠκέες στρουθοί, πτέρυγας μέλαινας
Πυκνὰ δινεῦντες ἀπ' ὠρανῶ, αἰθέ-
ρος διὰ μέσσω.

4. Αἶψα δ' ἐξίκοντο. τὺ δ' ὦ μάκαιρα
Μειδιάσαισ' ἀθανάτῳ προσώπῳ.
Ἤρε' ὅττι δ' ἦν τὸ πέπονθα, χ' ὅττι
δεῦρο καλεῖμι

5. Χ' ὅττι γ' ἐμῷ μάλιστ' ἐθέλω γενέσθαι
Μαινόλᾳ θυμῷ, τίνα δ' αὖτε πειθὼ
Καὶ σαγηνεύσαις φιλότητα; τίς σ' ὦ
Σαπφοῖ ἀδικεῖ;

6. Καὶ γὰρ αἰ φεύγει, ταχέως διώξει
Αἱ δὲ δῶρα μὴ δέχετ', ἀλλὰ δώσει
Αἱ δὲ μὴ φιλεῖ, ταχέως φιλήσει
Χ' ὅττι κελεύῃς.

7. Ἔλθέ μοι καὶ νῦν, χαλεπᾶν δὲ λῦσον
Ἐκ μεριμνᾶν. ὅσσα δέ μοι τελέσσαι
Θυμὸς ἱμείρει, τέλεσον· σὺ δ' αὐτὰ
σύμμαχος ἔσσο.

Conſentit autem hæc Vrſini editio cum editione Henrici Stephani; pauculis exceptis, quæ mox indicabuntur. Initio huius odes pro ποικιλόθρον' in quibuſdam libris veterib. ſcriptum eſt ποικιλόφρον, vt idem Vrſinus annotauit. Secundæ ſtrophes verſu primo Stephanus ſcribit τῇδ'. In Pariſienſi Hephæſtionis editione, pag. 45, legitur ἀλλά ποι δ'. Sed τυίδ' ſcribendum eſſe, non τῇδ', admonitum ſe Vrſinus annotat a libro antiquo Farneſiano: eandemque ſcripturam confirmari a Priſciano lib. 1: qui poſtquam tradidit, litteram V quandoq; tam vocalis quam conſonantis vim amittere, vt cum inter Q & aliam vocalem ponitur, item inter G & aliquam vocalem, nec non inter S & A vel E; ſubiungit; *Quod apud Æolas quoque υ ſæpe patitur, & amittit vim litteræ in metro; vt Sappho,* ἀλλὰ τυίδ' ἔλθ' αἴ ποτα κατ' ἔρωτα. Sed cum Herodianus in quarta claſſe verborum in μι ſcribat, τὸν υ δίφθογγον οὐχ εὑρίσκεσθαι συμφώνου ἐπιφερομένου, non abſurde ſuſpicetur aliquis Priſcianum aut τυΐδ' ſcripſiſſe, aut τυίδ'. cuius vtriusque apud Heſychium quoque ſunt veſtigia. nam τυΐ a Cretenſib. vſurpatum ait pro ὧδε: & τυίδε (ſic enim habent editiones, non τυίδι) ab Æolenſibus pro ἐνταῦθα. Leguntur autem apud Hephæſtionem tres dumtaxat huius odæ verſus; primus ſcilicet primæ ſtrophes, primus ſecundæ ſtrophes, & poſtremus primæ ſtrophes. Tertiæ ſtrophes expoſitio eſt apud Athenæum libro 8, in ſermone de paſſeribus. καὶ οἱ στρουθοὶ δὲ (inquit) εἰσὶν ὀχευτικοί· διὸ καὶ Τερψικλῆς ἐμφαγόντας φησὶ στρουθῶν, ἐπικαταφόρους πρὸς ἀφροδίσια γίνεσθαι. μήποτ' οὖν καὶ ἡ Σαπφὼ ἀπὸ τῆς ἱστορίας τὴν Ἀφροδίτην ἐπ' αὐτῶν φησὶν ὀχεῖσθαι. καὶ γὰρ ὀχευτικὸν τὸ ζῶον καὶ πολύγονον. Eodem ſpectat verſus ille in Priapum: *Vernis paſſerib. ſalaciores.* Hæc Vrſinus. Ad quartæ ſtrophes verſum ſecundum, μειδιάσαισ' ἀθανάτῳ προσώπῳ, videtur reſpexiſſe Horatius, cum libro 1 Carminum cecinit; *Siue tu mauis Erycina ridens; Quam Iocus circumuolat & Cupido.* niſi forte Homericum epithetum φιλομμειδὴς exprimere voluit: inquit idem Vrſ.

μαινόλα (quintæ ſtrophes ſecundo verſu) valet *inſano & furenti*, quiq; mentis ſuæ compos non eſt. quod epitheton tribuitur Baccho ab incerto poeta, cuius verſus reperiuntur apud Atilium Fortunatianum; vbi μαινόλης verbum Latinis litteris notatū eſt: *Huc ades o Lyæe Baſſareu bicornis, Manola, bimater, crine nitidus apta.* Hæc idem Vrſ. In præcedentib. Stephanus ſcribit κ᾽ ὅτι: itidemque in ſequentibus. malim ego χὤτι, ſeu κὤτι. Quodſi etiam Latinis modulis canentē audire Sapphonem velis, accipe Eliæ Andreæ verſionem: *Sedibus gaudens variis dolisque O Iouis proles Cypri ſempiterna; Conficine me patiaris oro, Diua, dolore. 2. Huc ades tandem, precibus vocata Si meis vmquam celer affuiſti: Tecta me propter quia ſæpe linquis Aurea patris: 3. Et venis curru properante vecta: Te nigris ad me tenues per auras Paſſeres alis agiles ferebant Æthere ab alto. 4. Hic iugales vix tibi ſunt ſoluti, Ore quum tu me, dea, ſempiterno Incipis ridens, animum rogare Quæ mala tangant: 5. Cur vocem te, quid mihi tam furenti Maxime poſcam fieri, quis autem Seruiat captus mihi. Quis laceſſit Te, mea Sappho? 6. Si fugit nunc te, cito proſequetur. Accipit nūquam? dabit vsque dona. Non amat te nunc? at amabit, & quod Cumq. iubebis. 7. O ſauens adſis quoq, nunc, meumq, Libera curis animum moleſtis. Adiutrix oro mihi ſis ameni Fortis amore.* V. 39, poſt ἐμπέπονθα deſideratur verbum φιλῶ, vt v. 18: aut πέφυκα, vt v. 42: vel aliud conſimile. V. 41, ſi quantitatis adiectiuum malis, τοσοῦτος, per me licet.

P. 27, v. 2, legendum videtur καὶ παντὶ ἄλλῳ, *& cuilibet alii.* V. 9, in vulg. editionib. Iſocratis incontracte legitur καταστάντων. In iiſdem v. 11 rectius legitur ἐπείπερ: hac ſcilicet verborum ſtructura, ὅτι ἐνίων ἡμῖν βοηθούντων, ὥσπερ δεῖν. V. 17, in iiſdem ed legitur, ἐκ πάντων συμβαλλομένοις: & mox ſuperlatiue, πλουσιωτάτους. V. 20, eædem Iſocratis editiones habēt πλουσίους, *diuitibus*: minus congruenter. V. 28, in ſcripto codice aliam hic adnotatam fuiſſe lectionem, ἀφθόνους, teſtatur Stephanus. quo vocabulo infra quoque Dionyſius vtitur, cum dicit ab Herodoto deligi ὀνόματα ἀφθονώτατα καὶ κάλλιστα, 131, 5. V. 35, rectius opinor legerimus, εἰ πολὺ τὸ παρὸν ἔχοντες, *in quib. multum inuenilis affectationis ineſt.* V. 36, forſan inſerta coniunctione legendum ἐξ ὧν δὲ ἂν τοιοῦτον. quamquam ſupra quoque ſimiles ellipſes annotatæ ſunt ad 2, 8. Forſan etiam ſeq. v. pro participio δεξάμενοι reponendum eſt infinit. verbū δεξάσθαι. De Panegyricis vero plenius tractat infra 33, 5.

P. 28, v. 2, fortaſſe rectius ὕστεροι, *poſteriores, inferiores.* V. 10, vulgatam ſcripturā αὐτοῖς retinere nihil vetat. ſi quis tamen αὐτοῖς malit, fruatur ſuo iudicio. V. 12, etiamſi pro ἡ γὰρ legimus καὶ γὰρ, tamen ne ſic quidem ſatis extricari videtur ſententia. V. 21, vulgatæ Demoſthenis editiones in nonnullis hic diſcrepant a Dionyſiana ſcriptura. primum enim habent, ἐμβλέπων μὲν ἰδίας ἔχθρας ἐμὲ μαχ. Deinde v. 23, εἰ τὸν ἄρα ὀρθῶς γ᾽ ἐκεῖνο. & mox ἐπὶ τοῦτο. pro ἐκεῖνο. Tum ſeq. v. ἐχρῆν μᾶλλον τοῖς ἄλλοις. & in vltima periodo, ἐκεῖ νῦν ὑπὲρ πάντων ποιεῖσθαι ὅσα νῦν. Sed Dionyſiana lectio ſine vlla mutatione reperitur etiam pag. ſeq. & cum ſimilib. poetarum locis confertur. in vno tantum colo, vulgati libri Demoſthenis, conſentiunt cum ſecunda Dionyſii citatione; eo ſcilicet quod huius paginæ verſu 23, & ſequentis paginæ verſu 33 legitur; ἀλλ᾽ εἰ τοῦ δέοντος ἐγὼ λογίζομαι. niſi quod in vulgat. editionib. Demoſthenis integre ſcriptum eſt ἄρα, in Dionyſii vero poſteriore loco per ſynalœphen ἄρ᾽.

V. 27, reſpicit ad celebrem iſtum Orphei verſum, a Iuſtino etiam martyre citatum, Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί· θύρας δ᾽ ἐπίθεσθε βέβηλοι.

P. 29, v. 12, perperam in vulg. exemplarib. neutro genere ſcriptum πᾶν. Iam πᾶσαν sine articulo hic vſurpatum, vt cum alibi ſæpe, tum infra 32, 10. V. 19, ſimilis ab Ariſtotele Rhetor. lib. 3, ex Simonide citatur locus, in mulas; χαίρετ᾽ ἀελλοπόδων θύγατρες ἵππων. V. 23, pro εἰ γάρ τι fortaſſe legendum οὐδὲ γάρ: vt ſeq. v. Sic v. 25, pro τόδε legendum videtur τοιάδε. Sequenti verſu pro συνάψαι rectius fortaſſe legemus εἰ συνάψαις, *ſi copularis.* rectius etiam fortaſſe παῖς, fœm. genere: hoc ſenſu, οὐ γὰρ ἦν ἑτέρα ἦν παῖς τοιαύτα, *non enim alia erat puella talis.* Quin & paulo ante, v. 24, ita fortaſſe legendū eſt, Οὐ γὰρ ἦν ἑτέρα ἦν παῖς ὦ γαμβρὲ τοιαύτα. vt finita hic Sapphici loci periodo, deinceps hæc Dionyſii ſint verba; καὶ νῦν κομιδῇ πρότερον, λεγομένη δὲ λεωφόρον, τόδε: ſubaudito e ſuperioribus, συνάπτειν. vt hic poſterioris loci ſenſus ſit: Si cum hoc loco Sapphonis, οὐ γὰρ ἦν ἑτέρα ἦν παῖς ὦ γαμβρὲ τοιαύτα, copulentur Ariſtophanei loci poſteriores pedes tres, cum eorundem deſinentia, καὶ σω- - φρονεῖν νυ- πόμενοι- σοῦ: nihil diſcrepaturam eſſe hanc compoſitionem ab iſta Demoſthenis; μὴ μικρὸν ὁρᾶτε τι καὶ φαῦλον ἁμάρτημα, ἴσως μὲν τοῦτους ἐστὶ ὄντως. Exſtat autem Ariſtophanis verſus in Νεφέλαις. V. 34, forſan rectius περιμενούσης. Seq. v. perperam in vulg. libris eſt ἐπισυναπτόμενον. noſtrum ἐπισυνάπτοντα ſupra quoque vſurpatum, pag. 11, v. 18. V. 38, incertum eſt ſitne πολυβόλα ſcribendum, an potius πολυβόλου.

P. 30, v. 8, legendum videtur καταφρονουμένας, vel κατακεκλασμένας: ea metaphora qua ſupra 18, 18, dicit κατακεκλασμένας κεφαλ. vt ſenſus ſit, πάντη γ᾽ οὐδὲ ἔστιν, ἀλλὰ μόνον πόδας ἐν ἀρχαῖς ἔχει καταπεπλεγμένους. nam ἐν μὲν alibi quoque vſurpatur pro *non niſi, tantum.* Forſan etiam ſequenti verſu pro πάντα legēdum ταυτὸ, *idem.* V. 17, pro μὲν τ᾽ ἂν fortaſſe ſcribendum μέν γ᾽ ἄν. V. 20, poſt αὐτὴ deſideratur generei caſus nomē, δόξης, aut aliud ſimile. V. 22, in vulg. libris infinitiue ſcriptum ἀναλαμβάνειν: errore ſatis euidenti: dependet enim hoc verbum ab coniunctione εἰ. V. 26, Wolf. legit Πλάτωνος καὶ τῶν σοφιστῶν.

P. 31, v. 21, omnino ſcribendum ἀλλήλαις, genere fœminino. V. 46, legendum videtur αὐτὴν, *ipſum.* Sequens Homeri locus exſtat Odyſſ. ξ, initio: vbi pro ὅγ᾽ in vulg. ed. legitur ὅ.

P. 32, v. 11, metrum talem quampiam lectionem requirit, ἐστὶ πρὸς Ἀρκάδων δ᾽ ἐχθίστων Ἐπιμβατήνης. V. 14, στίχον legendum eſſe pro vulgato στίχοι, ſenſus arguit, & confirmat locus ſimilis v. 16. Αὐτὸν quoque ibidem reponendum eſſe pro vulgato αὐτὸ, monuerat ante me Paulus Leopardus Emendationum lib. 3, cap. 24. quod ipſum erratum apud Pauſaniam quoque a me notatum eſt 455, 54. V. 22, Simonidei verſus a Fului Vrſino in Lyricorum fragmentis ita diſtincti leguntur:

Ὅτε λάρνακι ἐν δαιδαλέᾳ ἄνεμος
βρέμει πνέων, κινηθεῖσά τε λίμνα
δείματι ἔριπεν, οὔτ᾽ ἀδιάντοισι   f. ἔρειπεν
παρειαῖς, ἀμφί τε Περσεῖ βάλλε
φίλαν χέρα, εἶπέν τε· ὦ τέκος,
οἷον ἔχω πόνον! σὺ δ᾽ αὖτε γαλαθηνῷ
ἤτορι κνοώσσεις ἐν ἀτερπεῖ δώματι,
χαλκεογόμφῳ δὲ, νυκτιλαμπεῖ,
κυανέῳ τε δνόφῳ. τὺ δ᾽ αὐαλέαν
ὕπερθε τεᾶν κόμαν βαθεῖαν

παριόν-

παριόντος κύματος οὐκ ἀλέγεις,
οὐδ' ἀνέμου φθόγγων, πορφυρέᾳ
κείμενος ἐν χλανίδι πρόσωπον καλόν.
εἰ δέ τοι δεινὸν τό γε δεινὸν ἦν,
καί κεν ἐμῶν ῥημάτων λεπτὸν
ὑπεῖχες οὖας. κέλομαι, εὗδε βρέφος,
εὑδέτω δὲ πόντος, εὑδέτω ἄμετρον κακόν.
ματαιοβουλία δέ τις φανείη,
Ζεῦ πάτερ, ἐκ σέο· ὅττι δὲ θαρσαλέον
ἔπος εὔχομαι, τεκνόφι δίκας μοι.

Idem Vrsinus annotat, quosdam pro λίμνα δίμαντ reponere ἀφύμαντ κύματι. Paulo post v. 5, pro τέκνον Athenæus lib. 9 (in sermone περὶ τῶν χελιδόνων) habet τέκος: nulla nec metri nec sensus variatione. Eundem Simonidis locum sic vertit Henricus Stephanus, in sua Lyricorum editione: *Quũ in arca affabre facta ventus fremeret spirans, commotaq; palus præ horrore concideret, madidis genis Perseo admonit caram manum, dixitq; O fili, quantis angustiis premor; tu vero lacteo pectore dormis in tristi domo, & clauis ferreis compacta, [&] noctu lucida, atraq; caligine. Tu porro siccam supra tuam cæsariem prætereuntem fluctum nõ curas, nec venti sonos, purpurea in tunicula conditam habẽs faciem pulchram. At si a te periculum graue esse iudicaretur, vt certe graue est, saltem meis verbis minutam supponeres auriculam. Iubeo, dormi infans, dormiat & mare, dormiat & immensum malum. Ceterum [hoc] inane quoddam consilium [fuisse] reperiatur, Iupiter pater, per te: siquidem (quod audacter dictum sit) opto filii opera pœnas mihi [dari].* V. 32, rectius αὐτὸ, singulariter: & paulo post τοῖς pro αὐτοῖς: vt supra 21, 42. Seq. v. pro αἱ δ' ἀγωνιστικαὶ scribendum videtur αἱ ἀγωνιαὶ, vel simpliciter ἀγωνικαί. V. 34, cum δὶς πρὸς καὶ κακουμένη, subaudiendũ participium ἰδόντες, βουλομένοις, aut aliud consimile. Wolf. l. δὶς πρὸς εἰρημένοις καὶ κ.

P. 33, v. 5, μειζόνων agnoscit etiam Antimachi versio, *maiorum rerum*, seu *rerum grauiorum*. Sed auctor proculdubio scripsit τιμίων, vt non tantum infra sequitur, v. 44; sed apud ipsum etiam Platonem legitur, initio secundi dialogi de legibus: Θεοὶ δὲ, οἰκτείραντες τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπίπονον πεφυκὸς γένος, ἀναπαύλας τε αὐτοῖς τῶν πόνων ἐτάξαντο, τὰς τῶν ἑορτῶν ἀμοιβὰς τοῖς θεοῖς· καὶ Μούσας, Ἀπόλλωνά τε μουσηγέτην, καὶ Διόνυσον, ξυνεορταστὰς ἔδοσαν· ἵν' ἐπανορθῶνται τάς γε τροφὰς γενομένας ἐν ταῖς ἑορταῖς μετὰ θεῶν. Wolfius quoque hoc vocabulum asterisco notarat in suo codice. Sequenti etiam versu pro αἰδρότητα rectius αἰθρώπων legi, e Platonis loco iam citato manifestum est. V. 11, ἀηδίαν agnoscit etiam Antimachus. si quis tamen verius esse putet ἄλλη παρ' ἄλλων, non multum reclamauero. V. 15, Antimachi versio pro δὴ habet ἢ, *at virum*. V. 23, cum τοῦ ἐν Πυθοῖ, subaudiendum est substantiuum ἀγῶνος. Sequenti versu malet fortasse aliquis φέροντι. sic enim apud Pindarum est, Olympion ode 6, χρυσέαν δ' ἔργου πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγές: id est, *frontispicium præfulgidum.* V. 39, Antimachus pro οὐδ legit ὅπω, *& hoc modo augebis orationẽ.* V. 43, καὶ & ἐπ tollenda videntur; præsertim vero posterius, ὅτι.

P. 34, v. 12, Antimachus talem quampiam lectionem sequutus videtur; εἰ πίστεως τῶν πρώτων, ἀπορουμένων δυνήσῃ καὶ περὶ ἑκάστου τούτων. sic. n. vertit; *vel si fide non careas, circa vnumquodq; istorum te poteris diffundere.* Minori mutatione pro πίστεως reposuerit aliquis πίστεως. sed haud scio quam apte. V. 17, grammaticorum regula postulat φιλοῦμαι τοῖς, per ε. V. 21, forsan rectius διηρμένως, vt infra 41, 4. quam infra quoque idipsum nomen eodem modo vsurpatur, 71, 8. V. 24, post ἀφορμὴν cum Antimacho subaudiendum παρέχει, *præbere.* Paulo post etiam pro οἷα malim singulari fine οἷον. V. 36, si quis pro τι & ἐννοίας malit γε & εὐνοίας, fruatur suo iudicio. V. 44, forsan rectius προσχρήσεται, a them. προσχρῆσθαι, quo cum alibi sæpe vtitur, tum versu proxime sequenti. Infra tamen eiusdem generis diuersitas repetitur 57, 18: & 64, 29.

P. 35, v. 7, pro τῶν ἔργων aptius meo iudicio legerimus τὸ ἔργον. Sic v. 21, legendum videtur περὶ τῆς αὐτῶν παιδείας: vel περὶ αὐτῆς τῆς παιδείας: vel simplicius περὶ τῆς παιδείας. Wolf. in suo libro reposuit περὶ τὰς αὐτῶν π. V. 25, instrumentali casu legendum videtur ταῖς κοινωνίαις, *communicatione affectionum nostrarum.* V. 38, post ἀναγκάζεσθαι αὐτὸν desideratur verbum ποιεῖν, vt mox v. 40, τὸ ποιοῦν ἐξ ἀρχῆς πάλιν βιβλιακόν. Eodem versu 40, pro καὶ melius legeris ἢ: vel, vt Antimachus maluit, γάρ. V. 41, ante ὅπου subaudiendum tale quodpiam commation, τοῦ μᾶλλον ἡδόμενος. Wolf. in suo libro inseruit τοῦ χρῆσθαι μᾶλλον. V. 44, structura & sensus postulant, εἶναι ὁ Ἀρχίας περὶ τοῦ Αἰνέου: vel, εἶναι τοῦ Ἀρχίου περὶ τοῦ Αἰνέου ποιεῖσθαι. V. 45, si παρῆναι accipias pro aoristo 2 a them. παρίημι, proba est scriptura: vel legendum παρεῖναι, *prætermittere.* Quod si etiam mox ἔπεσι malis pro ἔπεσι, vt v. 47, & supra 33, 39; per me licet. Sed & seq. v. non inepte fortasse legeris ὑπερβάλλοντα, καὶ ἐπὶ πᾶσι λέγοντα, *differẽtem, & post reliqua omnia dicentem.* quo loquendi genere infra vtitur 44, 25: 50, 6.

P. 36, v. 6, pro καὶ malim ὅτι, *quod.* V. 9, rectius αὐτῷ, vt seq. versu: per enallagen scilicet pro ἑαυτῷ. V. 26, conuenientius eodem casu leges τὸ ἑαυτοῦ, vt mox v. 28, τὴν ἑαυτῶν: quo modo & Wolf. in suo libro emendauit. V. 36, idem W. legit παρέξεται. in exemplari est παρέξει: errore ambiguo.

P. 37, v. 17, pro ὀλιγοῦ aptius cũ Antimacho & Stephano legemus ἰσομέτρου. Forsan etiam sequens membrum sic legendum est; ἐν ταῖς ἐπιπλοκαῖς οὕτως ἐπιτηδευμέναις ᾠδαῖς. quamquam etiam nominandi casu legere possumus, αἱ ἐπιπλοκαὶ οὕτως ἐπιτετηδευμέναι ᾠδαί: vel singulariter, ἡ ἐπιπλοκὴ οὕτως ἐπιτετηδευμένη ᾠδή: vt supra 29, 23, ἐκείνης τῆς Σαπφικῆς τῆς ἐπιπλοκῆς αὐτοῦ. Loquendi autem genus illud cum aduerbio οὕτως, vsurpatum etiam supra 34, 45: & 35, 4: & rursum infra 39, 25, 29. V. 18, vt hic μεταχειρίσεις scriptum, & mox v. 20 μεταχειρίσασθαι, ita infra 64, 29, 31. eiusdemque generis alia diuersitas notata supra 34. 44. Wolf. legit μεταχειρίσεις, per ι. V. 24, idem Wolf. mauult ὁμοιότητι. Idem v. 35, mauult ὑπεξῄρηται χ. V. 43, τὸν Ἰσοκράτειον legendum esse pro vulgato τὸν Ἰσοκράτους, Muretus quoque pridem monuit Variarum lectionum capite primo: vbi etiam ex hoc Dionysii loco docet, Παραίνεσιν Ἰσοκράτους ad Demonicum Hipponici filium scriptam, non ad veterem Isocratem, sed ad recentiorem, Dionysii scilicet æqualẽ & familiarem, esse referendam.

P. 38, v. 12, pro αὐτὴν legendum videtur vel αὕτη, *hæc*: vel αὐτῇ, *ipsi, ei*. V. 19, quia hic tironi commendat τὰ ἐγκώμια τοῦ βασιλέως, & paulo infra (v. 32) cõsiderandũ monet an prætor seu præfectus ad prouinciæ administrationẽ a rege missus, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξελήλυθεν ἡγεμονίαν, nõ absurde aliquis coniecerit, hanc Τέχνην sub Cæsare Augusto esse conscriptã. Paulo post aũt pro ἐξαρκέσαι si quis malit ἐξαρκέσει, vel ἐξαρκέσει, per me licet. V. 33, pro ἄν τι rectius (opinor)

legeris εἰ δ' ἐς vero. V. 39, accus. ἐπιτετμημένον respicit gerundium: ea nimirum structuræ forma qua v. 18, οὕτω δὲ συγκατασκευάζοντι τὸν λόγον, ἐξὸν εἶναι ἐπὶ τὸ εἰκάζειν τοῦ βασιλέως. Sic v. 23, & 45. V. 47, in vulgat. edit. legitur ἔχομεν: structuræ forma inusitata. nostra lectio repetitur etiam paulo post, sequentis scilicet paginæ v. 2.

P. 39, v. 2, Wolf. παρὰ βασιλέων, *a regibus*. V. 12, pro ἀφορμὴν legitur infra ἀφορμάς, 41, 4: rectius, opinor. V. 20, apud Suidam gemino λ scriptum καλλαιγῶς: itidemque infra 116, 28. Sequentia vero fortasse transpositione facta sic legentur rectius; ὅτι μηδὲν τὸ θανεῖν, καὶ ἢ νεογνὸς ὢν, καὶ ζῶν ἤ. vt sensus sit; homini nihil esse certum, nisi mortem, siue recens natus sit, siue in prouectiori ætate vitæ cursum peragat. Seq. v. Wolf. legit ὡς ἐς ὅτις βαίνει. V. 25, in vulg. edit. legitur ὁ μάντις ἐν τ. errore manifesto. Paulo post etiam pro πρὸς αὐτοῦ, rectius fortasse legerimus ὁ ἐπὶ πρὸς αὐτοῦ. V. 25, post παραδείγματα desideratur coniunctio δέ, aut alia consimilis. V. 26, pro vulgato λόγου reponendum esse Ὀλόρου, monuit etiam Henr. Stephanus Schediasmatum lib. 2, c. 15. Est autem ὁ τοῦ Ὀλόρου, Thucydides: & ὁ τοῦ Ἀρίστωνος, Plato: quorum ἐπιταφίους λόγους citauit etiam supra, 7, 19: & 17, 14, 19: & infra, 40, 4, 11: 58, 3: 136, 22: 144, 11. Sequenti autem versu ὁ Παιανιεὺς est Demosthenes. nam Plutarchus, Libanius, Suidas, Demosthenẽ Παιανιέα faciũt τὸν δῆμον, sicut Æschinem Κοθωκίδην. atq; adeo idipsum docet Æschines cum in oratione contra Ctesiphontem de Demosthene verba faciens, ait, τούτῳ πατὴρ μὲν ἦν Δημοσθένης ὁ Παιανιεύς, ἀνὴρ ἐλεύθερος. itidemq; in Psephismate quodã in orat. Pro corona, apud ipsum Demosth. legit. Δημοσθένης Δημοσθένους Παιανιεὺς εἶπεν. Et Δημοσθένους ἐπιτάφιος λόγος superest etiamnum, cui Wolfius in editione sua secundum & vicesimum locum tribuit in prima Demosthenicorũ scriptorum classe. Ibidem mox pro Σωκράτης scribendũ esse Ἰσοκράτης docet id Ciceronis de Isocrate elogiũ, quod infra citatũ est p. 75, v. 39. docet idem Dionysius ipse infra in Isæo, 111, 35: vbi sectatores & imitatores Isocratis cõmemorat, & inter hos Naucratem. V. 30, pro λόγοι legẽdum fortasse λόγος, vt v. 41. Sequenti etiam versu conuenientius est μηδὲν μὲν, subiunctiuo seu imperatiuo verbi modo. V. 38, in vulgat. editionib. est ἦν: parum conuenienter. V. 40, forsan rectius εἰ. nam εἰ cum subiunctiui modi verbis construi non solet. Sic v. 47, aptius leges ἢ αὐτῆς: substituto scilicet articulo ἡ pro coniunctione ἢ.

P. 40, v. 4, structuræ & sensus ratio talem quampiam lectionem requirit, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ παρὰ Πλάτωνι γ, καὶ ὁ παρὰ Θουκυδίδῃ καὶ τῶν ἄλλων εἴρηται, vt v. 11. V. 6, forsan rectius πρὸς ἕκαστον, *erga vnumquemque*. V. 7, perperam in vulg. edit. est πρὸς τοὺς. Ibidem Wolf. pro ἐπί τινα legit εἰς τινα. V. 13, rectius οὐδὲ αὖ χρόνον: vel οὐδὲ ἐκεῖνος. & sequenti v. οἷον εἰ ἐπὶ ἀρχ. vel οἷον εἰ περὶ ἀρχ. V. 22, cum τούτων subaudiendum τῶν ἐπαινῶν vel τῶν ἐπαινέσεων. alioqui legendum foret ἀπὸ τούτου, subaudito in fine periodi καὶ αὐτοί. Quin & periodica nota rectius post ὡς οὕτω poni videtur quam ante. Et ἐπιχειρεῖν accipiẽdum pro ἐπιχείρημα προσφέρειν: aut legendum ἐπιφέρειν, *inferre*. vt supra ἐπιφέρειν 37, 4.

P. 41, v. 3, rectius παρέχῃ. subiũctiuo verbi modo. V. 13, εἰσὶ superuacuum est. V. 15, vt hic ἀπὸ καιροῦ legitur, ita infra in Isæo, 105, 2, ὑπὸ ἀπὸ σκοποῦ: cum alioqui in his & similib. paroxytonws scribi soleat ἄπο. V. 16, aut tollenda præpositio περὶ, vt v. 33: aut mutata præpositione legendum τοὺς παρὰ τῆς πόλεως τιμάς. V. 18, prolixe hunc locum tractat Aristot. Problem. sect. 30, quæst. 11; vbi quærit cur veteres corporis exercitationibus præmia proposuerint, sapientiæ non proposuerint. V. 43, nota hic ἐπ' αὐτὸ τοῦτο, & v. 45, ἐπὶ τοῦδε: at v. 20, ἐπ' αὐτοῖς τούτοις: structura conuenientiore. Eodem versu 45, pro ἐπὶ τῆς πόλεως legendum videtur ὑπὸ τῆς π. & in fine periodi προσαχθείσης: vt feratur ad datiuum τῷ.

V. 47, pro ἐπ' αὐτοῦ rectius (opinor) legerimus ἑαυτοὺς, *seipsum*: vt pag. seq. v. 7. Eiusdem generis erratum infra, 57, 31.

P. 42, v. 5, τούτῳ pro αὐτοῦ potest accipi: vt alibi non raro. si quis tamen nominandi casu οὗτος malet, per me licet. V. 10, τούτων suspectum est. V. 24, ante πανουμένα desiderari videtur copulatiua καί.

V. 32, actiua significatione legendum κατωτέρας: vt Wolf. quoque in suo libro emendauit. V. 25, idem Wolf. post εἶτα, addit ὅτι ὀλυμπιάσι. requiritur enim hic exemplum, vt in seq. ὅτι ἀρχαιότατος. V. 40, οἰκείωμα forsan accipi potest pro ἰδίωμα, *proprietas ciuitati peculiaris*: (vt 131, 45) vel pro οἰκοδόμημα, vt supra 33, 34. Wolfius legit ἀξιώματα. V. 44, rectius (opinor) προσέφεσθαι: & seq. v. κατηγορίαι: eo scilicet modo & tempore, quo mox sequitur προσδεῖσθαι. Idem & Wolfio placuit.

P. 43, v. 1, rectius ἀρξαμένους, vel ἀρχομένους. V. 9, forsan leg. repetito articulo, κατὰ τὴν λαμβ. Sicut autem hic taxat eos qui victoriam pecuniis emunt & vendunt, ita Pausanias Eliacõn 2 nundinationes istas grauiter mulctatas fuisse docet, 169, 5. V. 16, forsan rectius ἐπὶ ταῖς τοιαύταις νίκαις. V. 24, conuenientius ὠνῆσθαι, præsenti tempore, vt in præced. Seq. v. sensus est, οἱ μὲν δύναιντο τινα αἰσθάνοιντο τῶν ἀγωνιζομένων εἶναι. V. 28, αὐτοὶ tollendum videtur, aut legendum καθ' αὐτῶν, *contra seipsos*. V. 32, vt hic tradit quosdam ob illustres certaminum victorias diis æquiparatos fuisse, & diuinis honoribus affectos, ita vates Delphica Astypaleensibus Pythium oraculum de Cleomede olympionica consulentibus respondit; Ὕστατος ἡρώων Κλεομήδης Ἀστυπαλαιεύς· Ὃν θυσίαις τιμᾶθ', ὡς μηκέτι θνητὸν ἐόντα. V. 42, possis etiam legere τὸ μεταχειρίσαι αὐτὰς τινὰ μὲν. ac nota rursum hic μεταχείρισις, per ει, vt sup. 37, 18.

P. 44, v. 23, aliquis extricabitur sensus, si locum sic legas; ἤρτηται δὲ τοῦδε τὸ ἀπὸ καὶ εἰ. α' τὰ αὐτὰ δοκοῦντα λέγειν ἑτέρῳ προσφέροιτο, ἑτέραν ὑπὸ θατέρου δοκεῖ δέξασθαι τὴν ἀπαιτοῦσαν δικαιοῦσθαι τῷ λόγῳ, βουλεῦσθαι τῷ ἔργῳ. sic certe infra 49, 4, 17. V. 19, Wolfius μεμνῆσθαι δὲ χρή. V. 30, rectius ποιοῦνται, indicatiue: quamquam supra quoq; hæc ipsa coniunctio εἰ cum subiunctiui modi verbo notata est, 39, 40. Sequenti etiam versu pro datiuo articulo τῷ reponendus videtur nominatiuus τό. V. 33, & στάσιμον retineri potest, & στάσιμον substitui. V. 34, pro διωκόντων: sensus postulat τοιούτους, vel simile quid. Seq. v. legendum videtur, λόγοι, ὅτι συμβαίνουσι ἐκλείπειν. V. 38, vulgata Demosthenis exemplaria habent χρῆσθαι: & seq. v. δεῖσθαι, ἀπολογεῖσθαι: vt Stephanus adnotauit. sed nostra infinitiua reperiuntur etiam infra in secundo tractatu de figurata oratione, 56, 22: vbi & aliæ quædã inueniuntur huius loci diuersitates. Ibi enim tertium huius periodi membrum sic legitur, τούτῳ μοι παύω προσέχειν τὸν νοῦν: aliquanto concinnius. vbi etiam nota duplicem datiuum, alterum rei, alterum personæ. Deinde versu seq. plenius illic legitur, ἐπιχειρῆσαι δὲ βουλήσεται ἐκείνους, αὐτὸν δὲ αὐτοὺς σώσει. Et rursum v.

40, ἢ ἐκείνων. In ſequentib. minus illic quam hic ſincera eſt ſcriptura. V. 43, rectius τῆς παραπρεσβείας, vt non tantum vulgata Demoſthenis & Æſchinis habent exemplaria, ſed ipſe quoque Dionyſius noſter infra, 58, 1: & Cicero in Demoſthenis elogio 76, 6.

P. 45, v. 7, pro προτιθεὶς legendum videtur διατιθεὶς vel ὑπειθεὶς. paulo infra, v. 16, dicit τὸ ἐπίρας. V. 19, Demoſthenis vulgati libri habent οὐ μὴν ἀλλ' ὅτι, vt Steph. annotauit. V. 22, iidem libri hab. ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐξελιλέγχθαι ἔσται. V. 32, iidem poſt Νεοπτολέμου addunt καὶ Κτησιφῶντος. V. 42, ἐξηπατῆσθαι legendum, vel ἐξηπατῆσθαι. Seq. verſu pro βαλών Wolf. legit δείσων: valde congruenter.

P. 46, v. 13, poſſis etiam tralata diſtinctione, interrogatiue legere, τί φησι; V. 14, incluſum participium ὄντα abeſt a vulg. editionibus Demoſthenis: neq; infra legitur 56, 36, vbi hic ipſe Demoſthenis locus repetitur. V. 21, poſt τοὺς ὑπὲρ deſideratur genitiui caſus vocabulum. ſi τῆς παρασκευῆς inſeras, efficies tale ſtructure genus quale infra eſt 131, 40. atque ita ſe ſcripſiſſe innuit 121, 6. Forſan etiã mox legendum παρεσκευασμένος: vt ſenſus ſit, *paratus & instructus ter dis aduerſus Philippum* in ſua oratione. Sic certe Wolfium legiſſe Hœſchelius monuit.

P. 47, v. 5, ὀλοφύρομαι legitur etiam in vulg. editionibus Thucydidis: cum ſenſus requirat futurũ ὀλοφυροῦμαι. V. 17, apud Thucydidem locus hic ita legitur; ἀπὸ δὲ οἵας τε ἐπιπαιδεύσεως ἤλθομεν ἐπ' αὐτά, καὶ μεθ' οἵας πολιτείας, καὶ τρόπων ἐξ οἵων μεγάλα ἐγένετο: vt Steph. annotauit. V. 19, verbum δεῖν neque Thucydidis exemplaria agnoſcunt, neque mox legitur v. 23, vbi membrum hoc repetitur. V. 20, in iiſdem exemplaribus eſt, διὸ δὴ καὶ ἐμνήσθην. V. 22, in iiſdem poſt ὑπάρχει additum ὁμοίως, vt idem Steph. annotauit. V. 25, in exemplari hoc loco perperam inculcatum erat μή. V. 34, forſan leg. αὐτοῦ τὸ δόγμα, *dogma ipſius*. Idem locus infra tractatur 57, 15.

P. 48, v. 3, rectius ἀπίῃς, *abieris*. V. 16, legendum videtur ἐπειδή: vel ἐπεὶ δή: & mox ἔχει pro δεῖ. V. 28, in exemplari eſt παρίξει: parum conuenienter. V. 33, omnino legendum τὸ δὲ, diuiſe, id eſt τοῦτο δέ: cuiuſmodi erratum infra quoq; correctum 57, 34.

P. 49, v. 5, rectius ἑτέρῳ λέγειν: hoc videlicet ſenſu; τῷ τὰ αὐτὰ ἑτέρῳ λέγειν δοκοῦντι, ἀγωνίζεσθαι ἕτερα, *eius generis quo idem cum alio dicere videri volumus, & interim aliud agimus.* Mox etiam rectius reciproce legeris, τί ποτ' αὐτῷ βούλεται; *quidnam ſibi vult?* cum ſequentibus autem aduerbiis ἀχαρίτως, ἀσυμφόρως, ἀπαιδεύτως, ſubintelligendum verbum λέγεσθαι. V. 17, rectius τῇ εὐτυχίᾳ, *proſpera fortuna*: vt manifeſtũ eſt ex 52, 18. V. 40, abbreuiatus hic locus Homeri, exſtat Il. ι, 56.

P. 50, v. 38, poſt σαφῆ deeſſe videtur δηλώσας, aut ſimile quodpiam participium.

P. 51, v. 3, forſan rectius τίς οὖν ἡ τέχνη; vt infra 54, 26. V. 18, fortaſſe legendum οὐδὲν πλέον τοῦ καθ' ὑπόνοιαν λέγειν, (vt v. 20) nihil proficimus ea orationis figura, qua inter dicendum auditori ſubintelligenda relinquimus quæ diuerſa elocutionis forma tacite innuimus. ſicut ſupra etiam dixit 43, 39, μὴ δυνατὸν εἶναι, μὴ σαφῶς ἀκούσαντας τοῖς ἀκροωμένοις, συνιέναι περὶ οὗ ὁ λόγος ἐστί. Ibidem mox Wolf. legit εἰ μὲν γάρ: & ſeq. v. εἰ δὲ μή. Sic v. 28, idem legit δὲ βραχύ. Eodem v. 28, οἷον accipiendum pro *Exempli gratia: Verbi cauſſa*: vt apud Ariſtotelem ſæpe λέγω δὲ οἷον. V. 32, ſenſus & ſtructuræ ratio talem quampiam lectionem poſtulat, τούτων τὰ παραδείγματα καὶ τὴν διδασκαλίαν Ὅμηρος πάντων παραδέδωκε: vel, τούτων τὰ παραδείγματα ἡ διδασκαλία ἣν Ὅμηρος πάντα (vel πάντων) παραδίδωσι. Sequentia vero infinitiua ſic finite intelligenda ſunt, ὅτι δὲ ὁ λέγων ζητεῖ εὐπρεπῶς λέγειν. V. 36, Homeri locus petitus eſt ex Odyſſ. ε. V. 42, in exemplari eſt μηνιάδης: contra metri legem. eſt autem hic locus deſumptus ex Iliad. ω.

P. 52, v. 11, rectius ὃ λέγει, *quam quod dicit.* V. 25, poſt προτίθεται δέ, poni poteſt punctum ſemiperfectæ periodi, ſuſpenſum ſcilicet. V. 32, τὸ συνέχον rhetorum more accipiendum hic pro cauſſæ firmamento, & eo quod totius negotii ſummum caput continet. V. 35, τούτου ὄντος, *cum hoc ita ſit*: vt infra in Iſocrate, 101, 19, τούτων ὑπαρχόντων. V. 40, in exemplari eſt καταδεῖξιν: errore ambiguo. ſed καθεῖξιν legẽdum eſſe, ſatis eſt perſpicuum ex v. 43 & 44.

P. 53, v. 4, legendum videtur, ἀλλά τι πεῖσαι, οὐχ ἃ βούλεται: vel, ἀλλ' οὐκ ἔτι πεῖσαι ἃ βούλεται. V. 9, in exemplari ſcriptum eſt κατήγορος: nihil ad rem. at κατήγορος γίνεται idem hic eſt quod ſupra φανερὸς, 44, 31. V. 39, Ὀδυσσεύς brachylogia elliptica dictũ pro ταῦτα φησὶν ὁ Ὀδυσσεύς, *hæc Vlyſſes inquit.* Seq. v. vulgata Homeri exemplaria habent νῦν δή: & rurſum ſeq. v. Ἀτρείδη νῦν δή σε ἄναξ ἐθέλουσιν Ἀχαιοί Π. Sunt autem hæc deprompta ex Il. β.

P. 54, v. 13, ſiquis poſt ἐβούλετο ſemiperfectæ periodi punctum ſtatuere velit, præcedens χρηματίζει vertendum fuerit in participium χρηματίζων. qua de re iudicent doctiores. V. 23, pro φησὶ & δὲ conuenientius legeris φασὶ & δή. vel paulo maiori mutatione ſic; ἐπεί γε σοφοὶ καὶ τὴν ἀπειλήν, ἐὰν δή τις χρεΐζηται. V. 37, pro ἐπὶ legendum videtur ἔτι, *adhuc.* & cum ἐμβάλλειν hic cõpoſite dicat, pro ſimplici ἔρριψε v. 7 & 33, forſan compoſite legendum ἐνέρριψε, *iniecit.* Eſt autem ἐρριπτεῖν ea compoſitionis forma hic factum, qua ſupra in Antiqu. Rom. ἐρράπτειν, *inſuere*, 260, 4. V. 30, paraphraſis hæc eſt loci Platonici. verba Platonis, vt in vulg. editionibus leguntur, hæc ſunt: Ἃ μέντοι οὐκ ἐμὲ μόνον ταῦτα πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ Χαρμίδην τὸν Γλαύκωνος, καὶ Εὐθύδημον τὸν Διοκλέους, καὶ ἄλλους πάνυ πολλούς· οὓς οὗτος ἐξαπατῶν, ὡς ἐραστής, παιδικὰ μᾶλλον αὐτὸς καθίσταται ἀντ' ἐραστοῦ. ἃ δὴ καὶ σοὶ λέγω, ὦ Ἀγάθων, μὴ ἐξαπατᾶσθαι ὑπὸ τούτου, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἡμετέρων παθημάτων γνόντα, εὐλαβηθῆναι, καὶ μή, κατὰ τὴν παροιμίαν, ὥσπερ νήπιον, παθόντα γνῶναι. Quibus ſubiungit Plato; εἰπόντος δὴ ταῦτα τοῦ Ἀλκιβιάδου, γέλωτα γενέσθαι ἐπὶ τῇ παρρησίᾳ αὐτοῦ, ὅτι ἐδόκει ἔτι ἐρωτικῶς ἔχειν τοῦ Σωκράτους. Sed & ea quæ mox v. 34 velut Platonica leguntur, itidem ſunt paraphraſtica. Platonis enim ſunt hæc; Τὸν οὖν Σωκράτη, Νήφειν μοι δοκεῖς, φάναι, ὦ Ἀλκιβιάδη· οὐ γὰρ ἄν ποτε οὕτω κομψῶς κύκλῳ περιβαλλόμενος, ἀφανίσαι ἐνεχείρεις οὗ ἕνεκα ταῦτα πάντα εἴρηκας, καί, ὡς ἐν παρέργῳ δὴ λέγων, ἐπὶ τελευτῆς αὐτὸ ἔθηκας, ὡς οὐ πάντα τούτου ἕνεκα εἰρηκώς, τοῦ ἐμὲ καὶ Ἀγάθωνα διαβάλλειν, οἰόμενος δεῖν ἐμὲ μὲν σοῦ ἐρᾶν, καὶ μηδενὸς ἄλλου, Ἀγάθωνα δὲ ὑπὸ σοῦ ἐρᾶσθαι, καὶ μηδ' ὑφ' ἑνὸς ἄλλου. ἀλλ' οὐκ ἔλαθες· ἀλλὰ τὸ σατυρικόν σου δρᾶμα τοῦτο καὶ σιληνικόν, κατάδηλον ἐγένετο. ἀλλ' ὦ φίλε Ἀγάθων, μηδὲν πλέον αὐτῷ γένηται· ἀλλὰ παρασκευάζου ὅπως ἐμὲ καὶ σὲ μηδεὶς διαβαλεῖ. Exſtat autem hic Platonis locus ſub finem Sympoſii. V. 38, exiſtimarit fortaſſe aliquis legendum αἰσθόμενος. ſed verum eſſe αἰσφαίν, oſtendunt Platonis verba iam citata, κατάδηλον ἐγένετο. V. 42 & 43, mutilus & corruptus eſt locus. primum enim poſt ἀσφαλῆ, deeſſe videtur verbum ποιεῖσθαι, πειρᾶσθαι, vel aliud cõſimile. deinde ſequentis membri poſterior pars ſic videtur legenda; προσοῦσαν ὑπεναντίαν, ἄλλο τὸ πρὸς ἑτέρους, ἑτέρους διαλέγεσθαι. Repetuntur hæc duo

præcepta paginæ sequentis versu 41, & sequ.

P.55, v.6, exemplar habet πρὸς τὸ λέγειν. Sed πρὸ legendum esse, docet v.27 & 42. V.19, οὗ Attica brachylogia vsurpatum pro τούτου ὅ, eius quod. V.29, εἰ γὰρ legitur etiam in vulg. Homeri editionibus: quamuis conuenientius esse videatur εἰ γ' ἄρ. Pro sequenti etiam ἦ μὲν in iuramentis vsitatius est ἦ μὴν, & Dorice ἦ μάν, non in carmine tantum, sed etiam in prosa oratione. quin & in asseuerationibus sine iuramento, supra 49, 40.

P.56, v.18, Aldina editio habet ὡς κατεχόμενος, vt adn. Steph. V.25, pro καλοῦσιν exemplar nostrũ habet ἐλέγχουσι: & sequ. v. pro duob. istis, προειρημένον & ὄν, habet vnum verbum ἐστί: perperam. V.27, pro διωκημένοις supra conueniẽtius legitur διῳκημένοι, 44, 41: vbi hic ipse locus citatur. Sed & sub finem loci, v. 39, rectius subiunctiue legerimus ὀφθῶμεν. Sunt etiam aliæ diuersitates in vulgatis Demosthenis exemplaribus. quare vulgatam lectionem, vt eam St. adnotauit, hic adscribere lubuit: ἐπειδὴ δ' ἦλθον οἱ πρέσβεις εἰς Θήβας, πῶς χρήσασθε τῷ πράγματι τούτῳ, παραινοῦντα μοι περιέχετε τὸ κοινόν. μὴ διὰ τὸ Θηβαίους μηδὲν αἰσχρὸν γὰρ ὁ καιρὸς ἀλλ' ἐπαγγείλασθαι βοηθήσειν, ἐὰν κελεύωσιν· ὡς ἐκείνων ὄντων ἐν τοῖς ἐσχάτοις κινδύνοις, ἡμῶν δὲ ἄμεινον ἢ ἐκεῖνοι τὸ μέλλον προεωραμένων. ἵν' ἐὰν μὲν δέξωνται ταῦτα, καὶ πεισθῶσιν ἡμῖν, καὶ ἃ βουλόμεθα ὦμεν διῳκημένοι, καὶ μετὰ προσχήματος ἀξίου τῆς πόλεως ταῦτα πράξωμεν· ἐὰν δ' ἄρα μὴ συμβῇ κατατυχεῖν, ἐκεῖνοι μὲν ἑαυτοῖς ἐγκαλῶσιν, ἄν τι νῦν ἐξαμαρτάνωσιν, ἡμῖν δὲ μηδὲν αἰσχρὸν μηδὲ ταπεινὸν ᾖ πεπραγμένον. Inter alia vero nota, in vulgatis exemplaribus hic legi μετὰ προσχήματος, pro eo quod apud Dionysium sine præpositione habent editiones, μετὰ σχήματος. ac fortasse Dionysius ipse ita scripsit, librarii vero, quod περὶ σχημάτων καὶ ἐσχηματισμένων λόγων hic tractaretur, σχήματος nomen substituerũt. V.30, pro ἔστι proculdubio legendum ἐν τῷ: vt supra 46, 2. V.34, putarit forsan aliquis dandi casu legendum τῷ συμβουλεύειν. sed mutatione opus non esse, satis est manifestum ex 46, 13; vbi idem hic locus tractatur. V.37, in exemplari est, μόνοις τοῖς δήμοις ὑμῶν: structura parum congruente. Pro συνάγειν vero supra est ἀθροίζειν, 46, 15; vbi idem citatur locus. V.38, malim ἐπαγγέλλεσθαι, vt v.25. Sequentia, de Thucydidis Archidamo, supra etiam tractata; 46, 16.

P.57, v.3, hic quoque locus in vulgatis editionibus Demosthenis aliter quam hic legitur. ideo illum inde huc transcribere lubet: εἰ μὲν οὖν ἑτέρας ἑώρων τινὰς τοῖς δυνάμεις, ὧ τοὺς βαρβάρους οἷοί τε ἦσαν ἀμύνασθαι, ἑτέρας δέ τινας ὦ τοὺς Ἕλληνας· εἰκότως ἂν ἴσως φανεροὶ πρὸς ἐκεῖνον ἐγενόμεθα ἀνθιστάμενοι. ἐπεὶ δὲ πάσης παρασκευῆς ἐστιν ὁ αὐτὸς τρόπος, καὶ δεῖ τὰ αὐτὰ εἶναι κεφάλαια τῆς δυνάμεως, τοὺς ἐχθροὺς ἀμύνασθαι δύνασθαι, τοῖς οὖσι συμμάχοις βοηθεῖν, τὰ ὑπάρχοντ' ἀγαθὰ σώζειν· τί τοὺς ὁμολογοῦντας (rectius τοὺς ὁμολογουμένους) ἐχθροὺς ἔχοντες, ἑτέρους ζητοῦμεν, ἀλλ' οὐ παρασκευαζόμεθα μὲν πρὸς τούτους, ἀμυνούμεθα δὲ κἀκεῖνον, ἐὰν ἀδικεῖν ἡμᾶς ἐπιχειρῇ; Exstat autem locus ἐν τῷ περὶ συμμοριῶν λόγῳ, in oratione de classibus; non procul ab initio. Nostra lectio emendatior erit si v.5 legas ἐγενόμεθα: & v.8, ἂν ἀδικεῖν ἡμᾶς ἐπιχειρῇ: aut minori mutatione, ἂν ὑμᾶς πείσω, si vobis persuasero, si mea vobis persuaserit oratio. V.7, Wolfius legit τὰ δ' ὑπάρχοντα. V.12, forsan rectius δυνάμενοι, nominandi casu. V.14, possis etiam actiue legere συνοικίσαι, sedibus & connubio iungere. quod Wolfio etiam placuit. Tractatus est autem hic quoque locus supra, 47, 29. V.21, in exemplari est, ὡς οὐρανὸς γῆ μία μορφή: corrupte. Emendatio loci petita est ex Diodori Siculi lib. 1, pag. 5: vt prolixius docet Theodorus Canterus Variarum lectionum lib. 1, cap. 15. Seq. v. ἐπιπροσθῶν positum pro διαχωρισθῆναι seu διακριθῆναι: vt satis perspicuum est e participio φθαρέντα, v. 28. V.31, pro ἐξ αὐτοῦ legendum videtur ἑαυτοῦ, vt v. 36. cuiusmodi erratum supra quoque notatum 41, 47. Wolfium quoque sic legisse Hœschelius monuit. V. 34, in exemplari est καί, coniunctim: errore manifesto: vt supra 48, 33. Paulo post et fortasse legendum ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπολογίας: aut inserendum aliquod aliud nom. casus vocabulum. V.39, perperam in exemplari est παραινεῖ. nostrum ἀφαιρῇ cum alibi sic vsurpatum est, tum 46, 22: & 48, 18, 41: atque adeo huius ipsius paginæ v.12. pro eodem vsurpatum προσχηματίζεσθαι v. 33 & 36. V.44, vel εὑρήσεις legendum: vel potius εὑρήσουσι, inuenietis. vt hæ τέχνης præceptiones in frequenti auditorum cœtu expositæ intelligantur, (sicut infra quoque in postremo capite, 65, 2, ait, ὡς οὖν ἐμοὶ δοκεῖ, φράσω πρὸς ὑμᾶς) vni autem præ ceteris dilecto Echecrati sint inscriptæ. V.46, Wolf. συχνὰς ἀπαγορεύσεις. V.47, post ἐστι desiderari videtur ὑποσχόμενος, aut simile quodpiam participium. confer cum 47, 47; vbi idem tractatur locus.

P.58, v.1, participium δεομένων Wolfius asterisco notauit. nescio igitur an maluerit διδόντων. V.8, pro ἀποδεῖξαι omnino legendum ἀποδεῖν, abesse: ex 51, 20: vbi ἀπέχειν dicit. V.13, forsan rectius θεαθεῖσιν, spectatura. V.15, pro τοῦ χυμικοῦ substituendum videtur τοῦ θανόντος, seu τοῦ τεθνεῶτος, mortui: vt colligitur paulo post ex v.24; vbi Briseis exponit quæ sibi recens captæ promissa fecerit Patroclus. V.18, ἐπιχεῖται legitur etiam in vulgatis Homeri editionibus Il. τ: cum aptius esse videatur κλώθεται, nectitur, fatali sc. filo. Forsan etiam sequenti versu legendum ἐπιδεδεγμένην. V.25, Aldinum exemplar habet γάμον. nostrum γάμον agnoscũt etiam vulgati libri Homerici, vt adnotauit Steph. V.39, legendum videtur ὁμολογεῖ, confitetur, Phœnix scilicet: vt supra quoque tradit Dionysius, Homerum, quæ in præcedentib. dixit tectius, in sequentibus sublato obscuritatis velo, eloqui explicatius; 48, 8. 56, 16. Potest etiam legi, καὶ ὅτι τοῦτο ἐστιν, ὅτι πάλιν ὁμολογία, subaudito verbo substantiuo aut passiuo. V.44, posterius τὸ superfluum est.

P.59, v.8, in Romana editione & Eustathio incontracte legitur ἐείσατο, id est ἔδοξεν, visus es. Exstat autẽ locus Il. ι. V.23, pro Θέων fortasse legendum Θέτιν, Thetidem. V.33, pro γένει Stephano legendum videtur γόνυ, seu γούνατα: sicut scil. Mercurius Priamum v.29 iubet εἰσελθόντα λαβεῖν γούνατα Πηλείωνος. Exstat autem locus Il. ω. V.43, in Rom. edit. legitur ὅτε: & mox καὶ pro γε. quorum neutrum nostris præferri iure potest. ac repetitur eadem lectio etiam pag. seq. v.5. Desumptus autem locus ex Il. τ.

P.60, v.3, forsan adiectiue legendum τοῦ Ὁμηρείου, seu τοῦ Ὁμηρικοῦ, Homerici. V.7, in exemplari est ἐλέγχει, sine ε: minus congruenter. V.11, vulgatæ Homeri editiones habent ἀπηρώσαντο: eodem sensu. V.15, exemplar habet μεμηνότες: contra leges metricas. Quod si etiã mox diuise malis ὡς εἰ, per me licet. V.28, post ἐν ταῖς ἀρχαῖς, subintelligendum καί ἐστι. cuiusmodi ellipses infra etiam occurrũt, 61, 28: 64, 21. V.31, in exemplari est ταῦτα τῷ: parũ conuenienter. V.34, ὑπάρχειν etsi videtur superuacuum, potest tamen & ipsum retineri. V.43, pro relatiuo art. ὁ rectius substitues demõstr. τό. vel post ἐκ φιλοσοφίας subaudiendũ προσήκοντα, aut aliud verbũ simile.

P.61,

P.61,v.1,rectius τῶ τ̃ ἰλιωθῆναι,vt in præced.commatibus. V.9,suspecta sunt ista,ἀπὸ τ̃ ἰσωμένων:& deest ὑφῶ ὅτι,vel tale quodpiam commation. nisi forte pro illis substituendum ἀπομιμούμενα δεῖ ὅτι. V.29, W.τῷ μὴ ὄντι.dandi casu. V.30,pro μὴ,reponēdum videtur κ̃,vt v.40. V.33,in exemplari est πίπτομαι: quod ad præcedens πόμασιν,& sequens ἀνίησιν,minus quadrat. V.35,pro λύειν opinor legendum potius λύσει. Sic v.37, pro ἐφ videtur legendum potius ὥσφ. V.4 commation istud,πρὸς τὰ, Wolf. in suo libro linea subterducta notarat: forsan vt expungendum.

P.62,v.3,rectius τὰ πολλά,vel πολλάκις.Wolf.legit πολλοί. Paulo post, κ̃ μίμησιν τῆ Πλάτωνος etsi potest excusari, verius tamen videri potest κ̃ μίμησιν τὴν Πλάτωνος,vt mox v.10,& pag.præced.v.5. V.4,W. cum art.legit τὰ προσηρτημένα. V.6,concinnius ἀσύνταχ,singulari fine. V.9,rectius fortasse πᾶσι ῃ τ̃ ἴλεγχον,eodem genere. V.16,pro ὅτι fortasse legendū οἱ δὲ:vt respondeat antecedenti οἱ μ̃,v.13. V.25,pro πάντα conuenientius legeris πάντως. V.27,pro ἐξωκεῖλωμεν legendum potius ἐκκλινῶμεν,*declinabimus*, *deuitabimus*,vt v.23. V.35,pro ἰσάνεχ sensus requirit ἢ ἰγγύτερα,*vel propiora seu affiniora*. V.39,ante χρῆ & subaudienda πὸ & ἀυτὸ.sensus enim est,*tūc eo vti*.Nota ibidem τὴν ἐνέργειαν,& v.præced. ἐναργείαν.recte fortassis vtrobiq;:vt in priore loco *euidentia*,in posteriore significetur *efficacitas*. Seq.v.cōuenientius ἐπὶ προτεταγμένοις.*præmissis*. V.42,rectius (opinor) τ̃ καινότητος.*nouitatis*,vt versu præced.

P.63,v.2, fortasse legendum,προεῖπον μ̃,αἷς οἱ πολλοὶ τῶν δικασταῖς ἐξετάζομεθα. V.7,pro coniunctione οἱ reponendus videtur artic.οἱ:vt significentur *pleriq;*, *maior pars*, *vulgaris rhetorum multitudo*. V.15, post ἀγνοοῦμ̃ deesse videtur αὐτὸν, aut simile quidpiam;vt Steph.quoq; adnotauit. V.29,W. οἱ βουλόμενοι. V.30,pro εἰσὶ καὶ omnino legendum εἶναι καὶ,vt seq.v. V.34,excusari potest hoc loquendi genus, ἀριστῶν διηγήσεις,γελοῖα παντάπασιν:subaudito substātiuo πράγματα.mallet tamen fortasse aliquis, ἀριστῶν διηγήσεις,γελοῖαι παντάπασιν: aut singulariter, ἀριστῶν διήγησις, γελοία παντάπασιν. Seq.v.exemplar habet πεποιημένων: errore satis manifesto. V.44,ambiguus error est in πλείω:nec satis certū veriusne sit πλέον,an ἀλλοῖον. Mox etiam ῃ tollenda videtur post ἔτι δὲ.

P.64,v.12,rectius & vsitatius εἰσηρῦν: passiuo fine:vt infra 134,2.Sequenti etiam v.fortasse legendum ποίησις ἱστορική, *poesis historica*;vt apud Latinos Lucani est poema. V.21,ἐπισωρεύεσθαι accipi potest pro *agglomerari*. sed alicui fortasse conuenientius videatur ἐπισωρεύεσθαι, *aceruari*. Sequentib. in exemplari assignatum erat peculiare caput, cum hoc titulo,Περὶ ἐπιλόγων:parum conuenienter. qui enim cōsentaneum esse potest,vt cum exordii, narrationis,& confirmationis vitia superiorib.attexuerit, epilogi vitia seorsum explicare voluerit? quare ego hæc cum superiorib.coniungere nequaq̄ dubitaui. Immo si ex epilogo huius capitis de distinctione iudicandum est,hoc quoq; caput,quod inscriptum est Περὶ τ̃ ἐν μελέταις ἀπειρίας (61,26) cum superiori cōiungendum erit,& vnum e duob. istis faciendum, Περὶ τῶν ἐν μελέταις πλημμελημάτων,vt hic in epilogo legitur,v. 32:vel,vt supra initio capitis,60,28,Περὶ τῶν ἐν ταῖς μελέταις πλημμελουμένων. Porro in isto loquendi genere quod hic legitur,περὶ ῃ ἐπιλόγων, structura est elliptica;vt supra initio capitis,60,28.sensus est,περὶ ῃ ἐπιλόγων ἤπελ λέγομεν,seu περὶ ῃ ἐπιλόγων ἵνα τὰ πλημμελούμενα ἐκθώμεθα. V.29,nota hic rursum μεταχείρισις,& mox v.31 μεταχειριούμεθα.qua de re supra quoque,37,18:& 34,44. V.40,fortasse conuenientius ταὐτὰ.*eadem*, vt seq.v. V.47, forsan rectius τὸ ἀξίωμα τὸ ἑαυτοῦ.

P.65,v.25,Thucydidis hæc verba sunt, e præfatione desumpta;sed non integre hic adscripta. vt enim taceam pro ἀνθρώπινον apud Thucydidē legi ἀνθρώπινον,post ὠφέλιμα(ψ.27) apud eundem leguntur hæc duo commatia,κρίνειν αὐτά,& ἀρκούντως ἕξει:vt plenius supra exposui ad 25,7.Sēsus loci,intricati alioqui,est:Qui vero præteritorum perspicuam cognitionem spectare volent,& de futuris(vt pro humanarum rerum vicissitudine,talia & cōsimilia euentura esse conii cere licet) vtiliter e superiorum temporum casib.iudicare cupient, iis hæc mea sufficiet scriptio. Quibus verbis significare videtur Thucydides,se magis in historia sua spectasse τὸ ὠφέλιμον, q̄ τὸ ἐπιτερπές:vt supra quoq; Dionysius loco iam citato (25,7) annotauit. Eorū etiam quæ apud Dionysium hic mutila & corrupta sequuntur,talis quæpiam requiritur lectio:χρησιμεύουσιν ταῖς παλαιαῖς ἱστορίαις, ὡς παραδείγμασι τ̃ ἠθῶν,& παιδείᾳ τοῦ βίου: vt colligitur ex v.24 & 25.In exemplari certe pro βίου mendose scriptum βίᾳ. V.31,rectius repetito articulo,ἀρετῶν πρὸς ῃ τ̃ ἤθους. V.38,pro ἔθη legendum vel ἔθνη,*gentes*: vel ἤθη,*mores*. V.44, post τ̃ λέξεως deesse videtur participium absolutum ὄντα,vel infinitiuum verbum ἀναδεῖν. Pro ὅρον autem v.47,procul dubio legendū ὅρους.

P.66,v.2,pro σώφρονα legendum videtur ὠμὸν,vel ἀπάνθρωπον. nam Scythas sæuos ac crudeles fuisse,satis notum est;σκυθρωπὸν,*tetricum*,nimis lene videtur. Sequenti etiam versu pro ἰδέας legēdum vel ἤθους vel ἦθος. Sed & v.4,pro διπλοῦν ποικίλος legendum fortasse διπλοῦς & ποικίλος,*duplex & varius*. V.7, respicere videtur eum Demosthenis locum qui est in orat. aduersus Aristocratē,Wolfianæ editionis pag. 445:ταύτην φυλάξειν τὴν πίστιν πρὸς ὑμᾶς ὄντινῶ τ̃ Θρᾷκα, καὶ μὴ βουλήσεσθαι εἰδέναι,ὅπως αὖ, οἱ παῖς ἄρξει τ̃ Θρᾴκης, πρὸς ὑμᾶς χρήσασθαι. Et rursum pag.448,τῷ πάλαι μ̃ οὐδ᾽ ὁπωσοῦν οἰκείῳ,Θρακὶ ῃ ἀνθρώπῳ βασιλεῖ στρατηγοῦντι,καὶ δῆλ τ̃ ἐκείνου βασιλείας πολλοὺς ἀδικοῦντι.Loquitur autē de Charidemo Thrace,& Thracum regis duce.itaq; ἐκ ἰσχυρὸν hoc loco accipiemus Non constantem nec firmum in amicitia & fide. Sequens Platonis locus est in quarto De republica,editionis Stephaneæ pag 435. vbi inter cetera inquit,τὰ αὐτὰ ἐν ἑκάστῳ ἔνεστιν ἡμῶν εἴδη τε καὶ ἤθη,ἅπερ ἐν τῇ πόλει. οὐ γάρ που ἄλλοθεν ἐκεῖσε ἀφῖκται. γελοῖον γὰρ ἂν εἴη,εἴ τις οἰηθείη τὸ θυμοειδὲς μὴ ἐκ τῶν ἰδιωτῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐγγεγονέναι, οἳ δὴ καὶ ἔχουσι ταύτην τὴν αἰτίαν οἷ οἱ κτ̃ τὴν Θρᾴκην τε καὶ Σκυθικὴν, καὶ σχεδόν τι κτ̃ τ̃ ἄνω τόπον. ἢ τὸ φιλομαθές,ὃ δὴ περὶ τ̃ παρ᾽ ἡμῖν μάλιστ᾽ ἄν τις αἰτιάσαιτο τόπον ἢ τὸ φιλοχρήματον,ὃ περὶ τούς τε Φοίνικας εἶναι καὶ τοὺς κτ̃ Αἴγυπτον φαίη τις ἂν οὐχ ἥκιστα.Hæc ibi Plato. V.10,rectius τὰς περὶ τὴν Ἑλλάδα,vt in loco Platonis iam citato,περὶ τ̃ παρ᾽ ἡμῖν τόπον. Sic versu seq.rectius ἀνδρας, accusandi casu:& versu inde proximo,ἐμφύεσθαι τοῖς τόποις. V.18, rectius(opinor) & πατὴρ Ἀθηναῖος,sine articulo. V. 22,negatiue legendum videtur ὁ φιλόσοφος. V.29, annotat hic Stephanus, in exemplari scriptum fuisse Δημόδικος:sed nostram lectionem Δημόδοκος esse apud Platonem. Introducitur autem hic Demodocus in Theage. V.32,legendum videtur τὰ ἐπὶ τὰ περὶ τὰ ἤθη.vel breuius pro ἤθη substituendum aduerbium ἤδη,*iam*. V.38, non absurde fortasse legeris,ἐν ταῖς ἀποδείξεσι πῶς ἤθους αἴσθησιν. V.41, omnino legendum προαιρέσεις,vt v.22,& pag. præced.v. 35. V.45, malim διαιρετικῆς τέχνης. De diuisionib.

autem Plato agit in Phædro, 266: & in Politico, 262. V.47, φλυακεία legendū φλύακες, aut φλυαρικά.

P.67, v.3, in vulgatis Homeri editionib. legitur γελοίιον. exstat autem locus Il. β. V.4, forsan eodem casu, τὸ λογισμένον γελοῖον. V.12, ποιησάσθην τ', vt hoc loco scriptū est, & in quibusd Homeri editionibus, formam habet participii dualis, per enallagen vsurpati pro plurali ποιησάντων:. Sed verior est scriptura Romanæ editionis, ποιήσανθ' τ', per syncopē scilicet pro ποιησάντων quomodo etiam scholiastes exponit non per participium ποιησάμενοι, sed per verbum ἐποίησαν Exstat autem locus Il. β. V.17, de expositione Homerici illius, ταῦτα μ', vide Petri Victor. Var. lect. lib. 15, c. 17. V.27, in exemplari est εἴπωμεν, dicamus: parū conuenienter. V.37, primus Thucydidis locus, in quo πλημμελεῖν vocabulum vsurpatur, exstat editionis Stephaneæ pag. 1. Secundus, qui citatur v. 40, exstat pag. 3. sed in eo pro σημεῖον δ', legitur Μαρτύριον δέ. atq; eam veram esse lectionem, satis indicant Dionysii verba quæ hic præcedunt, πρὸς τὸ μαρτύριον. Tertius locus, in quo πρόδειγμα dicit, exstat pag. 1. Quartus, in quo σημεῖον nomen vsurpat, (v. 41) exstat pag. 2. V.44, forsan rectius πάντα κατὰ τὸ πλεῖστον, (ἢ εἰπεῖν & seq. v. μετὰ τὰς ἰδίας ὑπὸ τῆς τύχης ἰδεῖν: transposita scilicet præpositione. V.47, tollendum videtur hoc commation, τὸν Εὐριπίδην nam Euripidem tragicum fuisse poetam, non comicum, satis notū est. aut eius loco reponendum aliud a comici poetæ nomine deflexum possessiuū. Nota etiam sequenti versu Αὐναῖον pro Αἰσίου seu Αὐσανίου.

P.68, v.10, in scripto codice, quem doctissimus & optimus vir Pompilius Amalæus ad me Bononia misit, libello huic viridi pigmento præfixus erat hic titulus, ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΕΩΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ ΤΩΝ ΓΡΑΦΟΝΤΩΝ: & rubrica seorsum additū ΒΙΒΛΙΟΝ. Quæ inscriptio etsi ab auctore ipso nō est profecta, tamen non omni ex parte reiicienda est. Breuior & verior hæc fortasse fuerit: Διονυσίου Ἁλικαρνασέως τῶν παλαιῶν χαρακτῆρες, seu τῶν ἀρχαίων κρίσις: ex 126, 3. In eodē libello non ἐν legitur: sed posterioribus duab. litteris π atramento exaratis, in vacuo spatio viridi pigmento præscriptum est ω: quasi libellus hic nō ab ipso Dionysio cōscriptus sit, sed e Dionysii plenioribus commentariis excerptus. nam in ἐκλογαῖς atq; ἐπιτομαῖς abbreuiatores vsurpasse particulā ὅτι, (subaudito φησιν ὁ συγγραφεὺς) satis manifestum est e Ctesiæ, Agatharchidæ & Theophrasti quibusdam Epitomis ab Henr. Stephano editis. Sed sequentia præfationis verba diuersum videntur arguere: vbi scilicet scriptor non in tertia, sed in prima & secūda persona loquitur. nec veri est absimile, Dionysium in hoc vltimo τῶν χωρὶς capite, quod est περὶ λόγων ἐξετάσεως, cum bonorum scriptorum magna fuerit multitudo, (vt infra in præfatione ad Ammæū testatur, (81, 39) cursim ac breuiter hic attingere voluisse quæ alioqui copiose ac plene differi potuissēt. quod si hoc loco facere voluisset, μεγάλων in βιβλίον cōtra decorum ei vertendū fuisset, 112, 9. nisi forte aliquis hoc velit esse fragmentū eorum librorum quos de imitatione se scripsisse testatur infra 128, 37. Verum hac de re iudicent doctiores. V.13, scriptus liber habet τῶν ἀρχαίων, vt inf. 81, 31: & 112, 17. V.15, idem habet τὸ γινώσκειν: minus recte. V.20, εἰκόνα habet etiam scriptus Amalæi liber: sed haud scio an conuenientius sit εἰκόνα, prolis. Mox ēt malet fortasse aliquis λόγοι γραμμάτων, contra scripti & pressi codicis consensum. V.25, in iisdem libris est ποιήσειν, per ει, contra regulam. V.27, scriptus liber habet κωμῳδίας sine diphthongo: sicut ἐπιῳδία quoq; sup. legitur 62, 30: & ἀμαθία infra 81, 12. Seq. v. rectius fortasse legem' ἐκλογαῖς. nā ἐκλέξεις vereor ne sit insolēti'.

P.69, v.7, scriptus Amalæi liber habet τὰ μεγαλοπρεπείας: ambigue. V.11, idem h. ε τῆς ἐμφάσεως: minus cōuenienter: & mox corrupte, τὸ διάλεκτον Seq. v. inclusum ὅδε abest ab eodem libro. Ibidē mox fortasse inuerso verborum ordine legendum, πολλοῖς αἱ εὐπρεπείας. V.23, forsan rectius ὁμοιοῦν, aptauit, accommodauit. Seq etiam v. fortasse ψυχικὰ malet aliquis pro ψυχικά. sed vocabulum hoc sic vsurpatum etiam infra 109, 37. V.30, procul dubio infinitiue legendum μιμεῖσθαι, subaudito impersonali χρή: vt satis manifestum est ex seq. v. V.52, inclusa ista, περὶ τὸν ἰσοκράτην, absunt a scripto libro. V.54, idē liber pro προχωρεῖν h. προχωρεῖ, vt paulo ante v. 31.

P.70, v.1, opinor posita post τοὺς ἰδιωτικὰς hypodiastole, pro τὸ διαλεκτικῶ· rectius legi τὸ διαλεκτικῷ, seu τῷ ἰδιωτικῷ. V.2, ἀπλῶς legitur ēt in scripto libro. sed mihi non est dubium quin vera lectio sit ἀπλαστικῶς: vt colligere licet ex 131, 5; vbi plenius hæc tractātur. Seq. v. scriptus liber h. ε εὐχερῶς, καὶ πάσαν ἐπαίνου. sed verius fortasse, ἐν μὴ τῇ κρίσει, vt inf. 131, 6. V.4, pro πραγματικῶς in scripto libro est spatium vacuū. V.8, idem liber pro δῆλον h. δοῦλον. sed conuenientius δοῦλον. infra ὑπάρχει est pro eodem 131, 18. V.17 & 18, in eodem libro est Θεόπομπος bis. sed perperam. nam infra quoq; Θεόπομπος nominatur 131, 33, & alibi. V.19, scriptus liber h. κατὰ εὐφωνίας, sine coniunct. δέ. V.23, pro μικρὸν legendum potius πικρόν, vt infra 132, 20. μικρὸν certe minus huc quadrare, indicant ēt sequentia. V.26, Steph editio h. δ' Amalæi liber δέ, vt nos. sed talis quæpiā huius membri lectio requiritur: τοιαύτη δ' ἡ τεχνὴ τῶν φωνηέντων συμπλοκῆς ἐκλείψις: vt Cic. quoq; infra (79, 3) Theopompū a quibusdam reprehensum scribit, quod vocaliū concursionem tantopere fugerit, idemque reperit ēt ipse Dion infra 132, 24. V.27, scriptus Amalæi liber h. ἐν ταῖς πραγματικαῖς. vera lectio procul dubio hæc est; δίκαιον δ' ἐν ταῖς πραγματικαῖς, (seu, ἐν τῷ πραγματικῷ τόπῳ) ἐμφαίνει κατὰ τὸ, vt satis manifestū est ex 132, 26. V.30, scriptus Amalæi liber h. χαρακτηρα τῶν φιλοσόφων: nō absurde. Ab eodem absunt inclusa, v. 40, & 43: minus recte. Eodē v. 43, malet forsan aliquis σώματος pro ὅπλων: quod ea dicendi virtus in Lysia præ ceteris commendetur infra 83, 15 85, 43. Seq. v. τὸν ἐν ποικιλίᾳ λέξεως, vel ratione copiæ dictum est, vel per ellipsin caussalis ἕνεκα. V.46, scriptus liber h. διελέγετο. sed verum esse vulg. διηγεῖσθαι, satis declarāt quæ infra tractantur fusius 87, 35: 89, 20. Seq. v. idem liber habet τῶν νομικῶν: nimis anguste.

P.71, v.2, cum ὁ Ἰσοκρατικὸς subintelligendum λόγος, vt pag. præced. v. 42. V.8, facile assentior Stephano meo, qui pro Δημηγορικὸς legit δικανικός, vt apud Hermogenem est ὑπὸ μὲν Δημοσθένους περὶ ἰδέων. de quo errore supra quoq; a me bis dictum, ad 34, 21: & 39, 12. est tamen & vera scriptura a me annotata, 41, 4. V.12, cum ὁ Δημοσθενικὸς subaudiendum λόγος, vt v. 1. V.16, scriptus Amalæi liber h. τὸ Δημοσθενικοῦ: quod tū demum ferri poterit, si pro antecedēti Αἰσχίνης legamus Αἰσχίνους, subaudito substantiuo λόγος. V.20, Amalæi liber pro κατασκευῆ habet προσθήκης. Sequentis versus lacunam, quæ in scripto ēt libro est, Dauid Hœschelius expleri posse putat vocabulo ἕξεως. nā

ἐπιτηδεύσαι πολιτείαν hic locum non habere; cum Plutarchus e veteribus tradat, hunc oratorem αὐτῶν ἐπιτηδείως δημηγορῆσαι. Infra sane in Dinarcho 114, 20, Hyperidem τῆς τε οἰκονομίας ἀγαθῆς..., & τῆς κατασκευῆς ... τῶν λοιπῶν affirmat Dionysius: eidemq; pag. sequ. v. 2 inter ceteras virtutes tribuit τῶν ... τὸ εὔχαριν. ac cum Demosthenes omnes ceteros dicendi virtutib. superarit, tamen κατὰ τὸ ... τῆς οἰκονομίας, eum a nonnullis ἥττονα dictum fuisse scribit: 115, 35. vt hac in parte Hyperidem præferre videatur non tantum Lysiæ, sed ipsi etiam Demostheni. Idem Hœschelius proxime seq. v. mauult ἱμπόρως. V. 24, post τοῖς ἰφόδοις desideratur relatiuum οἷς, vel aduerbium ὅπη: vt idem Hœschelius monuit. V. 25, Amasæi liber h. ... minus apte. Ibidem mox post ... videtur deesse ἔχων, vt Steph. quoque annotauit. V. 27, Amasæi liber h. οἷς ἐπιδεῖξαι. Seq. v. malim αἱρουμένοις, vel αἱρουμένους. Inclusa quæ mox sequuntur, ex Amasæi libro sunt addita. V. 29, Hœschelius mauult reciproce καθ' αὑτό. V. 31, inclusus art. ὁ, ex Amasæi libro additus est.

P. 77, v. 25, rectius cum Victorio & Lambino, *germanos se putant esse Thucydidas*; vt alibi, *forma germani oratoris Attici*.

P. 79, v. 8, quidam legunt, *exstitit & suauitate & grauitate princeps*: Lambinus, *& vbertate & grauitate*: vt paulo post, v. 17, *Quis enim vberior in dicendo, Platone?* Ferri tamen & vulgata lectio potest, posita scilicet ET pro ETIAM. V. 37, Stephani editio habet *armauit*: minus apte.

P. 80, v. 30, procemium hoc in prima editione omissum, Stephanus in secunda editione adiecit ex Italicis bibliothecis. V. 38, rectius (opinor) αἰτίαν δικαστικήν, datiuo caussali, id est, *si* αἰτίας δικανικῆς. V. 41, forsan rectius ..., eodem scilicet tempore quo in sequent. ... V. 47, pro ... conuenientius legemus ....

P. 81, v. 31, pro ἤδη legendum puto ἥδε, *hæc*. V. 33, aptius, opinor, ὁ ... Seq. etiam v. cum Hœschelio non absurde legemus οὔπω, *nondum*. V. 41, ex hac propositione satis est perspicuũ commentarios hos ad Ammæum nõ esse integros. nam prior quidem illorum pars, de vetustis oratorib. Atticis, Lysia, Isocrate, Isæo, exstat: posterior autem, de recẽtioribus, Demosthene, Æschine, Hyperide (quę infra etiam sub finem huius partis promittitur, 112, 10) interiit. nam ab auctore absolutã fuisse, vix ausit aliquis dubitare, cum in Dinarcho infra nõ obscure id significet, 112, 17: & de Demosthene se scripsisse manifeste declaret infra 119, 6: 120, 37: 137, 21. fragmentum sane tractatus illius superest infra 164, 1. De tertia illorum parte, τῆς περὶ τῆς συγκεφαλαίου seu τῶν ... an ab auctore fuerit perscripta, quæri potest; quoniam scilicet eam promittit ..., si scribendi concedatur otiũ. Fuisse tamẽ & ipsam ab eo confectam, innuunt quæ in libello ad Pompeium (127, 9) citat ex sua περὶ τῶν ... ῥητόρων ...: quippe in quib. post Demosthenem, Hyperidem & Æschinem, tractauit etiam de ceteris scriptorib. Atticis, vt est Thucydides, (132, 41) Plato, & similes alii. Quæ pars quia interisse videtur, explere vicem eius potest secunda pars epistolæ ad Pompeium, 128, 36: quippe qua de præcipuis historicis, & quos ad imitationem aptissimos iudicet, satis accurate pertractat; de Herodoto scilicet & Thucydide, de Xenophõte & Philisto, ac de Theopompo.

P. 82, v. 10, ἐγκαλεῖν pro vulg. ... reposuerat et Xylander in suo codice, & Wolf. V. 22, rectius ... & ..., eodem compar. gradu. quod erratum infra quoq; notatũ, 94, 15. V. 27, post ... desideratur ..., vt pag. sequ. v. 7: vel simile quidpiã. V. 33, pro ... aptius legemus ... λόγοις. Ibidem mox W. mauult τὴν ἰδίαν ...: vt in seq. comm. τὴν ... potest tamen et ἰδίαν retineri, subaudito subst. λόγον, vt infra 164, 24. Seq. etiam v. conuenientius legemus ...: quia sic mox subiungit auctor, τοῖς ... ἰδίαις. sic certe infra 127, 26, 27. Sequentia vero confer cum iis quæ Cic. supra de Lysia scribit, 75, 22. V. 38, rectius ... & mox ..., vt infra 133, 29. V. 41, pro ... legendũ puto ...: quod loquẽdi genus in Antiq. Rom. obseruatum aliquoties. V. 45, pro δὲ malim δή, vt infra 84, 17. Steph. in Oratorũ volumine hanc particulã sustulit, velut otiosam. V. 46, pro ... legendũ opinor ..., vt paulo ante, v. 13, & infra 116, 26. Paulo post pro παιδιᾶς quosdam παιδείας legere, annotat Stephanus. quæ lectio parum videtur consentanea.

P. 83, v. 1, cum ... subaudiendum substãtiuum verbum ἐστί: vel legendum .... V. 16, quidã cod. habẽt ..., ut Steph. ann. V. 24, forsan rectius aduerb. ..., *ita*. V. 37, opinor veriorem lectionem esse ἐνάργειαν, *euidentiam*: vt supra 62, 16, ... Sic 20, 39, Homerũ scribit ... Infra certe 94, 39, Isocrateam elocutionem ... tradit: (vbi vide quę ex Wolf. adnotabuntur) & rursum 98, 28, τὴν ... καὶ τὴν ἐνάργειαν ἀμφοτέροις κρατεῖν pnuntiat. Isæo quoq; perinde ac Lysiæ, ab eodẽ tribuitur λέξις ..., & ἐναργής, & σύντομος, 104, 23: itidẽq; Herod. & Thucydidi 130, 24. Wolfium quoq; ἐνάργειαν legisse monuit Hœschelius. V. 41, Ald. & St. in Oratorum volumine coniunctę h. ... sed id quoq; corruptum ac deprauatum est. nec satis conueniens lectio esse videtur .... V. 45, pro ... rectius legerimus ....

P. 84, v. 18, forsan rectius ... vel .... V. 24, W. ... V. 31, suspectum est ...: nec an verum sit ... asseuerare ausim. Mox etiam legendum potius ... vel .... V. 34, existimabit fortasse aliquis pro ... reponendum ..., sed verior esse videtur hæc lectio, ... V. 36, rectius copulatiue in quibusdam cod .... V. 37, vulgati libri h. λόγον, sed verũ esse λόγῳ, satis declarant sequentia. atque sic legit etiam W. V. 42, pro ... rectius (opinor) legerimus μέτρον, *mensura, modus*. Sequenti etiam versu malim cum articulo, ... V. 44, opinabar legendũ esse ... sed facile assentior Petro Victorio, qui Var. lect. lib. 13, cap. 6, locum hunc citans, vnius litteræ mutatione legit ..., *dissonantis*. V. 46, pro ... putabam leg. ἐπ' αὐτῷ, *in eo*. Victor. loco iam citato legit παρ' αὐτῷ. Qua vero significatione ... idem Victorius accipiat, supra exposui ad 13, 40.

P. 85, v. 1, Aldus & Steph. in Oratorum volumine habent ...: itidemq; v. 39. nostrũ ... sup. quoq; legitur 25, 43, & inf. aliquoties. Eadẽ diuersitas infra iterũ notata 132, 6: & 133, 30. atq; ita et 71, 25, auctor dicit, τῶν ῥητόρων ... V. 15, ... ferri potest, vt pag. seq. v. 23. siquis tamen malit ..., per me licet. V.

19, Stephanus in Oratorũ volumine legit ἐμφαίνειν: quidam cod. ὑπεμφαίνειν. paulo infra, v.37, legitur ἐμφαίνειν. nostrum ἐπιφαίνειν repetitur seq. pag. v.2. Seq. v. pro μὲ rectius legemus μοι, *mihi*: quod Steph. quoq; annotauit. V.32, malet fortasse quispiam, ὅπου μὲ οὐ εἰσιν οἱ λόγοι, ῥήτορος: id est τίνος, *cuius*. sed retineri etiam vulgata lectio potest. V.40, ἐπιγινομένων legitur etiam in Aldina editione. Stephanus mauult ἐπιγενομένων, tempore aoristo. V.45, pro ἄπαντα supra est ἄψυχοι 85,46.

P.86, v.4, pro δυνάται non absurde reposueris δυνατόν: ita scilicet vt præcedit πιθανόν, & sequitur ἱκανόν, v.6. V.11, ἐπὶ accipiendum pro *coram*: vt infra 111,2. alioqui existimarit aliquis legendũ ὑπὸ. V.14, forsan rectius προσκατηγορηθείη, seu προσκατηγορηθῇ, *tribuatur*. V.17, ἀθρόως, infra quoque sic vsurpatum 125, 7: & apud Aristot. Rhetor. 113,3. V.18, procul dubio cũ Aldo & St. leg. ἀναυμάχητοι: vt significetur clades nec terrestri nec nauali prœlio accepta, sicut infra 173,6. V.21, Wolf. ante τὸ αἰσχρὸς distinguit, non post. V.36, pro τι possis etiam legere γε, *saltem*. Seq. v. quidam cod. aduerbialiter habent ἧττον, *minus*. Quod vero promittit v.44, fortasse in secunda huius tractatus parte aut in lib. de imitatione præstitit: sed meminit ẽt infra in Dinarcho 114,20.

P.87, v.2, pro τι non male legeris δέ. V.13, forsan rectius cum articulo αἱ τέχναι, vt mox τὰ πράγματα. Seq. v. Aldus & Stephanus in Oratorum volumine, pro αὐτῆς habent αὐτῶ. V.26, Plutarchus quoq; hunc numerum memorat, & quidem ex hoc ipso Dionysio nostro. quare verba eius hic adscribam. φέρονται δ᾽ αὐτοῦ (inquit) λόγοι τὸ ἐξακόσιοι εἴκοσι πέντε. τούτων γνησίους φασὶν οἱ περὶ Διονύσιον καὶ Καικίλιον τὰ ἑξήκοντα πεντάκοντα· ἐν οἷς δὶς μόνον ἡττῆσθαι λέγεται. V.46, forsan rectius distinctione post αὐτοῦ posita, mox plurali numero & datiuo casu legemus πεσμένοις. Sequenti etiam versu rectius fortassis ὅτι, vt v.35. Ibidẽ mox τὸ ἄνδρα videtur expungendum.

P.88, v.4, legendum videtur ἄριστος δικαστὴς, vt seq. v. ἀκριβέστατος κριτής. V.24, forsan ψυχαῖς οὐκ ἀπαιδεύτοις, *ingeniis non indoctis*: vt supra 25,10. V.27, Aldinum & nostrum exemplar habent Γλαυκίππου. ego cum Stephano malui Γλαυκίππου. Sic v.32, pro vulg. καὶ αὐτοῦ cum eodem malui κατ᾽ αὐτοῦ. V.36, exemplar nostrum habet ἀναδικαιώτης: Aldinum diuise, ἀνα δικαιώτης. ego Stephanum sequi malui. V.41, ὡς φίλας retinere nihil vetat. potest tamen & dandi casu legi ὡς φίλαις.

P.89, v.15, καὶ ante οὐδεὶς otiosa est. V.19, forsan rectius ἀτ᾽ ἑαυτῶν. V.32, pro vulg. στρατευσάμενος malui cum Stephano στρατευσόμενος, fut. tempore. V.35, Ald. & Steph. aduerbialiter habent τὸ μὲν πρῶτον, *primum quidem*. Seq. v. & ὑπολειπόντων retineri potest, & ἐπιλειπόντων substitui. V.38, αὐτῆς habet etiam Ald. & Stephanus. sed rectius fortasse αὐτῷ, dandi casu. Seq. v. καταλείπει cum Stephano malui pro vulgato καταλείπει. nam præteriti temporis hic significatio est.

P.90, v.2, siquis præsenti tempore malit ἀναλογίζει, per me licet. V.21, exemplar habet αὐτοδύνης. nostram scripturam confirmant ὑποδείγματα v.47. V.38, malet forsan aliquis τίς τι. fit autem impensarum istarum computatio pag. seq. v.38. V.47, forsan εἰς χρηστεῖαν ἱκανῶν.

P.91, v.5. ἐφ᾽ ὧν habet etiam Ald. & Stephanus. sed rectius forsan ἐφ᾽ ᾧ: eodem scilicet numero quo præcedit καὶ περὶ τούτου. V.19, Ald. & Steph. habent δικαστῶν: itidemque v.31. V.32, pro vulg. ὡς γε maluĩ cum Stephano ὥστε. Pro ἐφ᾽ ὅλου autem legendum puto ἐφ᾽ ὅλον, *pro toto illo negotio*; seu, *in totam istam negotiationem; in vniuersum*. V.34, περὶ retinere nil vetat. siquis tamen παρὰ malit, fruatur suo iudicio. V.43, ἐπιδεικτικοὶ λόγοι sunt demonstratiui generis orationes, vt panegyricæ. sic supra 87,1.

P.92, v.14, χρηστῶν referendum videtur ad nom. singul. χρήστης, *vsurarius*: quo vsus est etiam pag. præced. v.43. V.34, pro ἑορτῶν legendum vel ἑορτῇ, vel ἑορτῶν: quod Stephanus quoque in suæ editionis margine adnotauit. V.47, quidam cod. νομίζομεν, præs. tempore: vt adnotauit idem Steph.

P.93, v.4, pro coniunctione ἢ quidam cod. habent articulum οἱ, vt Stephanus adnot. V.6, quid. cod. οὔτε ἡλικίᾳ, οὔτε γῆρᾳ. V.9, q. c. οὐχ ὅπως ἵνα Ἀθηναῖοι ὦσι. V.16, in exemplari est αὐτοῖς: perperam. V.20, q. c. ἀφ᾽ ὧν κτ. plurali numero. V.21, forsan rectius πείσαιμεν, optatiuo verbi modo, vt sequ. v. Ibidem q. c. habent, ἃ Λακεδαιμόνιοι κελεύουσι: & seq. v. τούτοις, accusat. casu. Posses etiam legere, πείσαιμεν Λακεδαιμονίοις ἃ κελεύουσι: vel, ποιήσαιμεν Λακεδαιμονίοις τὰ κελευόμενα, vt infra 97,45. V.23, ὑμῶν habet etiam Aldus. Stephanus maluit ἡμῶν, in prima pers. V.24, quid. cod. μὴ πείθω, *non persuadeã*. V.28, forsan rectius καταδουλώσασθαι, vt seq. v. ἀποστερῆσαι. Eodem v.29 fortasse rectius cum articulo, τῶν ὑπαρχόντων. Seq. v. quidam cod. hab. τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιθυμ. vt Steph. adn. V.37, nota hic ἐπάθη vsurpatum pro ἐκινδύνευσε.

P.94, v.1, in hunc Dionysii tractatũ multa & prolixe adnotauit Hier. Wolfius in sua Isocratis editione Græcolatina: quæ deinceps suo quæq; ordine ac loco subiungere visum est: ne vel prĕstãtis illius viri labores contempsisse, vel lectorum commoda neglexisse videremur. Quia vero etiam de meo pauca nõnnusquam additurus sum, vt inter Wolfianas & meas annotationes discrimen teneatur, Wolfianis in fine apponã principem nominis litterã W, meis nullum signum adiiciam. Vt igitur ad rem veniã, v.2, pro ἐπὶ τὸ εἰδέναι καὶ ἐπιτηδεύειν, Plutarchus in Isocratis vita habet κατὰ τὴν ἐγδοηκοστὴν ἕκτην. W. V.7, pro τὸ βίου ἀπὸ τούτης ἔχοντας τὸ ἐργασίας, Plutarchus habet, εὐπορήσαντας ἀπὸ τούτων: quod est plus quam τὸ βίου ἔχοντας. nisi βίος, id est victus, κατ᾽ ἐπίτασιν αὐτὶ τὸ πλούτου, i. pro diuitiis accipiatur. W. V.10, Prodicus, Gorgias, Tisias, neq; σοφοὶ, i. sapiẽtes, (a professione quidem) quod nomẽ, vt arrogans, repudiatum erat; neq; philosophi, neq; oratores; sed sophistæ dicebantur. etsi. n. in Græcia maximum eorum nomen fuit, propter sapientię opinioné; professioni tamen σοφιστῶν, non σοφῶν titulus tribuebatur. Philosophia igitur in genere pro liberali doctrina culturaq; ingenii accipiẽda est: quamq̃ illi omnium rerum sciẽtiam professi, doctrinarum genera, vt Dialecticã, Rhetoricam, Philosophiam, confuderunt. hoc. n. significat vocabulũ πεφυρμένην, (v.22) Gorgiam permiscuisse omnes scientias. W. V.15, exẽplar nostrũ habet πρῶτα καὶ κυριώτερα, diuerso cõparationis gradu: vt supra quoque in Lysia, 82, 22. ego hic Wolfium & rationem ipsam sequi malui. Porro etsi Inuentio (vt idem Wolf. hic adnotat) & Dispositio & Elocutio, ipsius eloquentiæ præcipuæ partes sunt, per se consideratæ: tamen illa sine Memoria & Pronũtiatione obmutescit, nec in publicum prodire audet. Referanturq; hæc verba ad auditores καὶ πρὸς τὸ ὀργανικὸν λόγον: vt Plutarchus in Catone Vticensi ait; ἤσκει καὶ τὸ ὀργανικὸν λόγον, ἀξιῶν ὥσπερ ἐν πό-

ἐν πόλει μεγάλῃ, τῇ πολιτικῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν ᾗ μάλιστα τῷ παρὰ ϑεῶν φέρονται. Hæc W. V.20, Ἑλληνικῶν nomine intelligenda ea sunt quæ ad salutem, concordiam, dignitatem totius Græciæ pertinent. cuius generis sunt Plataicus, Areopagiticus, Panegyricus, Symmachicus siue εἰρηνικός. nam Atheniensium respub. totam fere Græciam cōplectebatur. βασιλικῶν vero appellatione intelligo orationes scriptas Archidamo Nicocli, Dionysio, Philippo, & fortassis aliis. Possunt tamen ēt intelligi res Persarum; quorum rex Artaxerxes Mnemon, Cyri minoris frater, κατ' ἐξοχὴν ὁ μέγας βασιλεὺς dicebatur, & ipse βασιλέα βασιλέων se appellabat. W. V.23, in τῶν περὶ Γοργίαν, pro τοῦ Γοργίου, elegans est periphrasis proprii nominis; qua inter dū ēt comites, amici, discipuli, collegæ intelliguntur. οὐ συγγράμματα ἔλεγε, ἀλλ' αὐτοὺς τοὺς ἄνδρας i. ὑπὸ τοῦ Γοργίου, vel ēt ὑπὸ τῶν ὁμοτέχνων καὶ ζηλωτῶν, a Gorgia, vel eiusdem cum Gorgia & Protagora professionis hominibus, & sectatoribus eorum. Hāc aūt distractionem eloquentiæ & sapientiæ reprehendit Cic. in lib. de Oratore, & coniunctionē Gorgianā ἐκ πολιτικῆς φιλοσοφίας αὐτῶν requirit. W. Ibidē ἐχώρησεν, *Abiit, Secontulit, Amplexus est*: a verbo χωρέω. apud Plutarch. vero, χωρίσας πρῶτος: i. *separauit seu distinxit primus*, a verbo χωρίζω. Magna est aūt ad discendum cōmoditas, singula seorsim tradi; tametsi artes, quæ natura inter se cohæreant, & vno veluti orbe, quemadmodum ēt virtutes, contineantur, τῆς ἐγκυκλίου παιδείας nomen obtinuerint. Magis ēt vitæ mortalium expedit, vt tardiora & angustiora ingenia vnum aliquod doctrinæ genus probe teneāt, q̄ vt & inani labore sese excrucient, & alios vana professione τῆς πολυπραγμοσύνης decipiant. W. V.25, verissima sunt hæc Isocratis præconia, modo ne pigeat accurate & crebro relegēdo, hoc ipsum experiri. nā scripta eius, & prudentiam augēt, & linguā instruunt: nec prudentes tantum & disertos, sed ēt bonos viros efficiūt; si in bonum ingeniū inciderint. W. Pro ζηλωτὰς vero si quis malit σκοπὸν, nō multum fortasse a scopo aberrarit. Seq. v. idem W. pro παραζήλωσε mauult παρεζήλωσε. Sequens periodus, prolixa est; cuius antecedēs, participio περὶ πολεμικῆς finitur: verbū ἐπῄνουν. periodi apodosin orditur. W. V.28, ἐν τοῖς δικανικοῖς, vt Hyperides, Demosthenes: ἐν τοῖς περὶ πολιτείας, vt Timotheus. W. V.29, τὰς πράξεις τῶν Ἑλλ. πρὸς τοὺς βαρβ. &c. i. res a Græcis cōtra barbaros, & a barbaris cōtra Græcos gestas, vt Ephorus & Theopompus. W. V.30, κατὰ τὰς ἀποικίας τῶν λόγων: quia, vt Athen. redundāte in sua vrbe ciuium multitudine, colonias (vt in Panegyrico & Panathenaico indicatur) in varia loca deduxerunt; eodē modo Isocrates suam eloquentiā in multas Græciæ vrbes, recte institutis a se discipulis, tamq̄ colonis missis, propagauit. Sicut aūt seq. v. Dionysius dicit, τῶν ἀπὸ φιλοσοφίας χρηματισαμένων, ita in Busiride Isocrates, ἐκ τῆς φιλοσοφίας χρηματίζεσθαι ζητοῦσι. Plutarch. ἀργύριον δὲ οὐδεὶς ἐκ φιλοσόφων ἐπορίσατο est. n. χρηματίζεσθαι pecunias colligere, opes acquirere: vnde χρηματιστική, rei quærendæ scientia, seu pecuniæ faciendæ ratio. & apud Arist. ὁ χρηματιστὴς βίαιός τίς ἐστι. W. V.32, in δυοῖν δέοντα censet idem W. esse ἀνακόλουθον & singularē locutionem, pro δυοῖν δεόντοιν, *duob. deficientibus*. Sed vtrumque loquendi genus suam habet structuræ rationē. nam in hac phrasi, cōstructionis ordo est, ἔτη ἑκατὸν, δέοντα δυοῖν. i. ἐλλείποντα δυοῖν ratione indigentiæ: (vt inf. quoq; 142, 35) cum vero Demosth. dicit, πεντήκοντα μιᾶς δεούσης ἔλαβε ψήφους, absolute sunt positi genitiui illi, μιᾶς δεούσης. Ad prius loquēdi genus accedit apud Cic. *Duodeuiginti* & *Duodequadraginta*; apud Varr. *Duodetriginta*; apud Plin. *Duodequinquaginta, Duodeoctoginta, Duodenonaginta*. Immo ēt *Duodetricies* dixit idem Cic. *Duodequadragens pedes* Plin. *Duodequadragesimus annus* Liuius, *Duodequinquagesimus annus* Cic. & vt Thucyd. ait δέοντος ἑνὸς τριακοστῷ ἔτει, ita Cic. *anno vndeuicesimo post eius mortem*: & Liu. *Vndetrigesimo die post fratris mortē*. V.33, γνώμῃ χρησάμενος, *consilio, sententia, seu decreto vsus*: i. cum decreuisset; ita. n. decreuerat. Ibidē, ἅμα τοῖς ἀγαθοῖς τῆς πόλεως, sc. τοῖς πολεμουμένοις ἢ ἀπολλυμένοις, *vnà cum pereuntib. reipubl. fortunis*. & συγκαταλῦσαι τὸν βίον ἅμα τοῖς ἀγαθοῖς τῆς πόλεως, est *Vnà cum republ. concidere*. vt Cic. *Cū superstitem, te esse respublica, ne si liceat quidem, velis*. Plutarch. idem dicit his verbis, ἐξαγαγὼν ἑαυτὸν τοῦ βίου διὰ τῆς σιτίων ἀποχῆς &c. sentētia est, eum sibi vltro necē inedia consciuisse. quod idē ēt Pomponius Atticus fecit. & est ἀποχὴ σιτίων vitam inedia aut laqueo finire. W. V.34, πῶς χρήσεται τῇ τύχῃ, *quomodo vtetur fortuna*, seu successibus: i. moderaténe vsurus esset victoria, an vero superbe, crudeliter & tyrannice grassaturus. Quanta aūt fuerit post eā Philippi victoriā populi Athen. trepidatio, perquam elegāti hypotyposi describit Lycurgus in oratione κατὰ Λεωκράτους. W. V.35, quidam post κεφαλαιωδῶς distinguunt. ego cū W. aduerbium hoc ad sequentia referre malui, hoc sensu; *quæ igitur scripta de eo comperimus, summatim hæc sunt*. Porro declaratio harū dicendi virtutū & vitiorū, (inquit idem W.) petatur ex Hermogene & aliis Græcis & Latinis, qui de arte dicendi scripserūt. V.36, vt hic dicit καθαρὸς οὐχ ἧττον τοῦ Λυσίου, ita sup. in Lysia, 82, 23, κατὰ τὸ καθαρεύειν τὴν διάλεκτον, οὐδεὶς τῶν μεταγενεστέρων Λυσίαν ὑπερεβάλετο, ἀλλ' οὐδὲ μιμήσασθαι πολλοὶ δύναμιν ἔσχον, ὅτι μὴ μόνος Ἰσοκράτης. καθαρώτατος δὲ τὴν λέξιν, μετά γε Λυσίαν, ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἐστὶν ἔμοιγε δοκεῖ οὗτος ὁ ἀνήρ. Cū vero ibidem subiungit, ἰδίῳ εἶναι τῷ ... delectus verborum intelligatur, quæ nobis nō ex vernaculo sermone confingenda, & temere coniungēda sunt, sed e probatis auctorib. petenda, sine quib. & loqui & scribere erubescendū. nisi forte aut rei nouitas, aut Latini sermonis egestas, aut ipsum professionis & argumenti genus, (a cuius vsu receptis loquendi modis in gramb. negotiis recedere, non eloquētiæ sed stultitiæ fuerit) aliud coegerit. Si. n. eloquentiæ finis est, rerum explicatio, & persuasio auditorum: quid profuerit afferre verba sane elegantissima, & fortassis ad rem accommodata, non ea tamen, quæ ab iis quorum interest, intelligantur & probentur? Ista igitur Ciceronianæ imitationis admiratio, propria eorum est qui sua scripta ad memoriam eruditę posteritatis pertinere volunt: qui & pauci sunt, & esse multos non est necesse. reliqui, aut lingua sibi vernacula & scribant & loquantur, (quod plerique faciunt) aut pro suę quisq; pfessionis genere, iis verbis & loquendi modis vtantur, qui & receptissimi sunt, & facillime ab omnib. intelliguntur. quæ ideo annoto, quod nimium quosdam in hoc genere curiosos & seueros exactores esse video, & diuersissimis pedibus eundem inducere calceum. W. V.37, ἀκριβοῦσα, id est ἀκριβῶς διαφυλάττουσα. Ibidem ἡ κατὰ διάλεκτον opposita τοῖς γλωσσηματικοῖς καὶ ξένοις ὀνόμασι χρῆσις. W. Seq. v. ἀπηρχαιωμένα sunt *Antiquata & obsoleta*. σημειώδη vulgata lexica exponunt *Quæ notant aliquid: σημεῖον, Signū, Punctum, Nota, Coniectura*. ego igitur verti *Obscura*; quib. intelligendis Tiresia cōiectore sit opus. Quod si nō placet, accipe ἀντὶ τῶν γλωσσηματικῶν καὶ ἀσήμων, i. pro iis q̄ nō omnib. nota sunt, & quæ

critici obeliscis confoderunt. Ibidem πέφευγε pro φεύγει, *Fugit*, Non admittit, Auersatur. Hermogenes; τὴν δὲ περιττὴν ἑρμηνείαν δεῖ τῇ μὲν ἐκλογῇ ἀπειροκαλοτέραν εἶναι, καὶ ἧττον σημειώδη, αὐτὴ δὲ ἐκφεύγῃ ὅσις ἐκφανὴς ἐστιν. Aliquanto post videtur τοῖς ἀπηρχαιωμένοις καὶ σημειώδεσιν opponere, τὰ κύρια καὶ συνήθη καὶ κοινὰ ὀνόματα: & addit, ἡ δὲ ἰσχυρά τις λέξις προσλαβοῦσά τι τῆς τροπικῆς κατασκευῆς, μέχρι τοῦ μὴ λυπῆσαι προσῆλθεν. vt & Hermogenes & Dionysius τὸ σημειῶδες αὐτὶ τοῦ τροπικοῦ accipere videantur. Sed nihil affirmo, ἐπέχων καὶ διασκεπτόμενος, μᾶλλον δὲ ἀγνοεῖν πολλάκις ὁμολογῶν. ἀπειροκαλία ibidem verbum affectationi valde conueniens. nam qui elegantiæ sine iudicio student, inepti & ridiculi fiunt ex imperitia, ignorantes quid deceat aptumque sit. Hæc Wolf. In sequentibus etsi excusari & tolerari vulgatam lectionem posse censet idem Wolfius, tamen veretur ne inuersus sit ordo, & ea quæ his signis inclusa sunt, ponenda sint post quartum ab hinc colon; hoc modo· καὶ κέκραται συμμέτρως· τό τε σαφὲς ἴσαιον παραπλήσιον ἔχει, καὶ τὸ ἐναργὲς· ἠθική τέ ἐστι καὶ πιθανή· κατὰ δὲ τὴν τροπικὴν φράσιν ὀλίγον τι διαλλάττει τῆς Λυσίου· καὶ στρογγύλη δὲ οὐκ ἔστιν ὡς αὕτη ἐκείνη. id est, *& mediocriter temperata est. & pe spicuitatem habet, ac euidentiam eandem; morataq; est & probabilis. quod vero ad tropos attinet, nonnihil a Lysiæ dictione distat. neq; vero ita rotunda est etiam, vt illa.* Idem ibidem ad τὴν τροπικὴν φράσιν adnotat hoc Ciceronis in Partitionibus; *Vnum genus est eloquendi sua sponte fusum, alterum versum atq; mutatum.* V. 39, τὸ σαφὲς perspicuitatem significat, τὸ ἐναργὲς euidentiam καὶ ὑποτύπωσιν, quãdo res cum illustri specie quasi in oculos incurrit, vt non tam narrari quam geri videatur. Fuit τὸ τῆς ἐναργείας ὄνομα Epicureis valde tritum, qui contendebant iudicium omnium rerum esse penes τὰ φαινόμενα ταῖς αἰσθήσεσι. W. V. 40, ἠθική τέ ἐστι. ἤθη dicuntur affectus leniores & suauiores: contra, πάθη, vehemẽtiores. Cicero, *O poema tenerum & moratum, atque molle:* ἠθικὸν ποίημα. W. Ibidem si retineatur vulgatus membrorũ ordo, tollenda videtur καὶ ante στρογγύλη: hoc modo, ἠθική τέ ἐστι καὶ πιθανή· στρογγύλη δὲ οὐκ ἔστιν. Ibidem W. ad στρογγύλην hæc adnotat: Rotundus dicitur globus: rotunda vero dici videtur oratio, in qua extrema cum mediis & primis ita cohærent, vt omnia plana, ęquabilia, & optime inter sese connexa sint, nec desit nec redundet quidquam. V. 41, συγκεκροτημένη, quasi in procinctu stans, & ad pugnam instructa. a κρότος fit συγκροτῶ, ita coniungo & quasi coagmento & compingo, vt elegantia & pulchritudo quasi plausum excitet. vel συγκεκροτημένος λόγος est oratio densa & velut hamis inter se contexta, vt de Demosthene Quintilianus scribit; apud quem συγκεκροτημένοι τὰ πολέμια dicuntur viri in re militari consummatissimi. W. Ibidem animaduertendum Dionysii consilium, cum ait πρὸς ἀγῶνας δυναμένη ὠφελῆσαι. cum enim oratorem instruat qui in foro, in curia, in concione, grauissimas caussas agat: monet ea vitanda esse in Isocrate, nec temere imitanda, quę ad ostentationem & oblectationem magis faciũt, quam ad serias caussas agendas. Sic & suus honos Isocrati constabit, qui in suo genere decorum obseruauit, (auditoriis enim, vt Fabius ait, non iudiciis se compararat) & lectoris imitationi consuletur, ne in diuerso argumento a decoro aberret, εἰς κακοζηλίαν ἐξοκείλας. W. V. 42, κατεσκελετεῦν Hesychius exponit κατισχναίνειν, τὰς σάρκας κατατρώγειν, attenuare vsq; ad ossa, carnem arrodere & deuorare. quod equidem haud scio an huc pertineat. Nam Isocratis oratio nõ vix ossibus hæret, vt oues Ægonis apud Virgilium: sed, vt illa Chæreæ Terentiani Pamphila, succi plena est. σκέλος Hesychius πόδα interpretatur, & ait ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους ἐπὶ τοῦ φορτικοῦ, id est de homine vel negotio tumido & molesto vsurpari. Quid igitur si κατεσκελετευμένη λέξις claudicãs potius, & alterum quasi pedem tamquam onus quoddam trahens intelligatur, quam macra vel tenuis? Diuinare hic necesse est. nam omnia lexica, & vetera & recentia, quæ quidem nancisci mihi licuit, me destituunt in multis vocibus & loquendi formis. nihil Hesychius hic, nihil Suidas, nihil Pollux, nihil Etymologicon, quantumuis magnum; nihil etiam Varinus, Budæus, Camerarius. tu si quid habes, candide imperti. W. V. 43, obseruetur hic verbi πάσχειν significatio, quæ τῶν μέσων est. quidquid enim seu boni seu mali accidit, quocumq; modo homo vel animo vel corpore afficiatur, πάσχειν dicitur. W. V. 44, verbum ποιεῖν sæpe ad inuentionem & elocutionem poeticam refertur; a qua compositione numerosa oratio, quæ est quasi poema quoddam, laxioribus numeris astrictum, vt Cicero vocat, non multum abhorret. potest tamen πεποιημένη intelligi simpliciter; Isocraticam compositionem de industria comparatam esse ad ostentationem & magnificentiam. W. V. 45, ἐκ παντὸς διώκειν legitur etiam seq pag. v. 15: & infra 99, 17: pro quo alibi ἐκ παντὸς τρόπου. V. 46, παράλληλα lexicographi exponunt ὅμοια, ἀκόλουθα, ἐγγὺς ἀλλήλων, id est ęqualia, consequentia, inter se vicina. itaque φωνηέντων παράλληλοι θέσεις sunt vocalium consequentes sese positiones. quæ etiam συγκρούσεις φωνηέντων dicuntur, concursus & hiatus vocalium, cum vocalis vocalẽ, nulla interposita consonante, sequitur. Quæ cum aperto & hianti ore pronuntientur, insuauem, repetitæ crebrius, faciũt elocutionem. Cicero; *habet ille tamquam hiatus concursu vocalium, molle quiddam.* W.

P. 95, v. 1, περίοδον & κύκλον pro eodem accipio. Hermogenes lib 4 περὶ εὑρέσεως, cap. 8, κύκλον inter figuras numerans, tale exemplum affert: *Tibi quidem fuit fur pater: siquidem fuit similis tibi.* Cum vero in circulo æqualia omnia sint & plana, transfertur hæc vox etiam ad æqualem & singulari industria connexam orationem. W. Ibidem ῥυθμοειδὲς est (inquit idem W.) quod habet speciem rythmi: cuius generis exempla sunt infinita in Isocrate, quę conficiuntur διὰ τῶν παρομοιώσεων καὶ παρισώσεων. Dicuntur autem ῥυθμοὶ numeri oratorii, itemque ὁμοιοτέλευτα, quibus vulgarium linguarũ poemata magna ex parte constant. cuiusmodi sunt etiam iambi isti Christiani, Θεοῦ διδόντος οὐδὲν ἰσχύει φθόνος· Καὶ μὴ διδόντος, οὐδὲν ἰσχύει πόνος. V. 2, obseruetur pleonasmus, μᾶλλον εἰκαιότερος, pro μᾶλλον εἰκαίως. W. Ibidem vulgata scriptura χρήσεως, nimium derogat Isocrati, tamquam ad nullam rem vtili: etsi hoc a Catonis sententia non abhorret, ὃς τὴν Ἰσοκράτους διατριβὴν ἐπισκώπτων, γηρᾶν φησι τοὺς αὐτοῦ μαθητάς, ὡς ἐν ᾅδου χρησομένους ταῖς τέχναις, καὶ δίκας ἐροῦντας. Sed non obscurum est, ῥήσεως esse legendum: vt intelligatur, lectioni & recitationi magis conuenire scripta Isocratis, quam pronuntiationi & contentioni oratoriæ. W. V. 3, ἐκ χειρὸς βοηθεῖν τοῖς πράγμασιν, est μετὰ πάσης ἐπιμελείας, hoc est summo studio, rebus succurrere, confestim, nulla mora interposita. vtrum vero ἐκ χειρὸς θεωρεῖν significet attentissime contemplari, an obiter spectare, celeriterque percurrere, vel e libro legere, vel recitantem alium audire, equidem dubito. inclinat tamen animus, vt credere libeat, τὴν ἐκ χειρὸς θεωρίαν idem esse quod

ἀνάγνωσιν,

ἀνάγνωσιν, id est lectionem seu recitationem in auditoriis, vel etiam priuatã. Alcidamus in oratione περὶ σοφιστῶν, hoc idem videtur dicere λόγοι ἐκ βιβλίων διαπονούμενοι. & Hieronymus philosophus infra (99,14) dicit Isocratem εἰς ἀναγνώσεις παισὶν φαύλων καταδῦναι. Siquis autem τὴν ἐκ χρείας ἀναγνωσίαν interpretari mauult τὴν ταχεῖάν τε & ἄπονον, ἢ τὴν πρόσθυμον & ἑκούσιον, τῶν ἀκροατῶν ἐθελοντὶ τῶν συνελθόντων, haud impedio. W. V.4, quod hic dicit Isocratis orationes οὐχ ὑπομένειν τοὺς ἐν δικαστηρίοις & δημηγορίαις ἀγῶνας, id ei contumeliosum nõ est. nec enim ipse dũtaxat in oratione περὶ ἀντιδόσεως preclare se defendit, sed a Quintiliano & Cicerone etiã excusatur. Dionysius caussidicos monet ne temere quiduis ab Isocrate in conciones & iudicia transferant. W. V.5, πολὺ τὸ παθητικόν: quia sæpe auditor ad irã, odium, inuidiã, indignationẽ, & alios acriores affectus incitatur. W. τὸ δ᾽ ἧττον δ᾽ ἔχεται περιόδων: quoniã vehemẽtes affectus breuitatẽ postulant, & frequentationẽ breuium siue commatum siue mẽbrorum: periodus contra, prolixior est, & æquabiliter fusa. W. Ibidem vulg. libri pro παρομοιώσεις h. δ ὁμοιώσεις. ego W. sequi malui; quia supra quoque in Lysia similiter παρισώσεις & παρομοιώσεις copulãtur a Dionysio, 96,9: & infra in hoc ipso Isocrate, 99,18: & 103,38. V.6, ὁ δὲ βίαιον χωρὶς κόσμος πολὺς ἐστι παρ᾽ αὐτῷ. nimium esse dicit Isocratẽ in exornando. W. V.7, distinguendum videtur post κατασκευήν: vt sensus sit, Isocrates, vel Isocraticarũ figurarum ornatus, reliquã structuram orationis impedit, molestiorem efficit. nec. n. coniunxerim ego verba sic, αὐτῷ πολλάκις, sc. τοῖς ἀκούουσι, προσισταμένης ταῖς ἀκοαῖς τὴν δ᾽ ἄλλην κατασκευήν. Sententia certe est, cum esse nimiũ in exornando, eaq; re parere fastidiũ: sicut & mellis copia in fel cõuerti dicitur. Porro προσισταμένης ταῖς ἀκοαῖς ad verbũ sonat, *Assistens auribus*. eandemq; hanc formulã paulo post repetit, (99,20) τὸ μὴ ἐν καιρῷ γινόμενον, μηδ᾽ ἐν ὥρα, προσίσταται ταῖς ἀκοαῖς. Sic Demosth. in Epitaph. ἄνευ δὲ ταύτης, κἂν ὑπερβάλῃ τῷ λέγειν καλῶς, προσίστατο τοῖς ἀκούουσι. i. *citra vero hanc* (beneuolentiam) *quantumuis excellẽs eloquentia, offendit auditores*. Budæus exponit ἀνθίστασθαι & ἐμποδίζειν & προσκρούειν, aduersari, obsistere, obstrepere, obsidere aures & offendere, fastidiis auriũ adhærescere, vt Cic. loquitur. Idẽ κατασκευήν interpretatur orationis structuram atq; opificiũ, & artificem cõpositionẽ. Hoc igitur vult Dionysius, Isocratẽ nimia frequẽtatione similium figurarũ impedire attentionẽ auditorum, aurib. fastidiũ ingerere, obtundere aures, vno aliquo loco sic defatigare, vt cetera minus attẽte & cupide accipiãt, & πρὸς τὰ λοιπὰ ἀπηνεῖς χεῖρον τοῖς ἀκροαταῖς, vt verbis Demosth. vtar. Epicurus eodem verbo vtitur in epist. ad Menœceũ, οὔτε γὰρ προσίσταται αὐτῷ τὸ ζῆν, *neq; enim eum tedet viuere*. Vtinã vero nostris temporib. summum scriptorum & vnicum esset vitiũ elegãtia nimia, quæ in Isocrate reprehẽditur: quod perinde est ac siquis in formosissima & potẽtiss. regina immodicã venustatem & ornamentorũ excellentiam vituperaret. W. τρεῖς ὄντων: in Rhetoricis ad Herẽn. paulo aliter; *Elocutio commoda & perfecta, tres res in se habere debet; elegãtiam, compositionẽ, dignitatem*. W. V.9, τὰ ἐκ τούτων ἁρμονία: i. τὰ συνθέσεως τῶν σχημάτων σχημάτων aũt nomine intelligi possunt & verborũ & sententiarũ figuræ, quę & in grandi & mediocri & tenui genere orationis sæpe diuersæ sunt. sed tamẽ ad conformationẽ periodorũ, quarum magna est varietas, potissimũ pertinere puto. W. V.10, τὴν πομπικὴν ἐπιτηδευσιν paulo ante aliis verbis dixit, περιόδων & κύκλων περιλαμβάνειν τὰ νοήματα ῥυθμοειδῶς. Isocratẽ sæpe cãtorẽ agere potius quam oratorem, significat quã de re fertur Augusti iocus in quendã ineptum lectorem; *Si legis*, (inquit) *cantas: si cantas, male cantas*. Cic. lib. 3 de Oratore, cum de numeris præcipit, hãc curiositatẽ improbat: *Nec sunt hæc* (inquit) *rythmicorum ac musicorũ acerrima norma dirigenda*. W. V.11, rectius mutata coniunct. cũ Wolfio legemus σχηματίζει δ᾽ φορτικῶς. Ad hæc vero intelligenda (inquit idem W.) subtili iudicio & accurata cognitione eorũ quæ a Cicerone in Oratore perfecto & a Strebæo in doctissimo libello de Elocutione & cõpositione traduntur, est opus. Interim tamen adolescentes hoc saltẽ cogitent, quãta diligentia requiratur non modo ad eloquentiæ laudem parandam, sed ẽt ad vitãdas orationis ineptias. W. Idẽ ad φορτικῶς hæc adnotat: φόρτος & φορτίον, onus. hinc φορτικὸς, *grauis, molestus, importunus, indoctus*. nã οἱ χαρίεντες & οἱ φορτικοὶ, sæpe opponũtur. τὸ περίεργον igitur καὶ φορτικὸς, vituperationis sunt, non laudis. nam prius, immodicã curam; alterum, fastũ & tumorem significat. Mox τὸ περίεργα σχήματα & φορτικὰ φεύγειν, ponit in laudib. Isocratis. W. τὰ πολλὰ, i. ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. *plerumq;*: vel ἐν πολλοῖς, *in multis*. W. τὸ πόρρωθεν λαμβάνειν: ornamenta nõ sollicite quæsita, sed vltro oblata esse videri debent. W. V.12, inclusa ἀ, addita ex eodẽ W. V.19, λύει τὴν περιοδικὴν φράσιν, hoc videtur velle, aut quod periodum non semper affectet, aut simplicius & minus curiose cõponat: τὸ καταλογάδην εἰς περίοδον, vt Philostratus loquitur. W. Quod vero dicit, καὶ μάχεται τοῖς συμβ. τι καὶ δίκ. ex eo apparet, non defuisse iudicium Isocrati, sicut nec Ouidio poetæ; sed vtrũq; & argumenti rationem habuisse, & ingenio suo indulsisse. W. V.23, ἐπαγωγὸς ἡδονῇ τῶν ἀκροωμένων, *voluptate alliciens auditores*: i. propter suauitatem libenter audiũtur Isocratis orationes. W. V.25, legi ẽt possit τὰ συμφορήματα κόσμους ἀλλαχόθεν, *qua aliunde colligũt & adsciscunt ornamenta*; seu, *completa aliunde collectis ascititiis ornamẽtis*. συμφορεῖν est *vndiq; colligere, corrogare*. ἀπὸ τοῦ ἐρανίζειν, quod inter alia significat τὴν ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων συναγωγὴν, i. collectã, stipem, symbolam a singulis collatam. Cicero; *Quoniã collectam a conuiua Crasse exigis*. W. Ibidem πέφυκεν ἔχειν, *natura habet*: βούλεται ἔχειν, *affectat*. verba elegãtia de reb. natura insitis, & iis quæ voluntate ac studio, conatu præsertim parũ felici, quæruntur. W. V.29, sicut ędificium omnib. suis partib. ac numeris absolutũ, dicitur κατασκευὴ οἰκοδομήματος: sic κατασκευὴ λόγου intelligatur totũ corp' & structura orõis. aliãs κατασκευὴ est cõfirmatio: cui opp. ἀνασκευή. W. V.31, nobiles statuarii fuerũt quos hic nominat: Phidias & Polycletus, grandiores; Calamis & Callimachus, ὁ καλλίζοντες opinor, subtiliores, Dionysii iudicio; in quo & nos acquiescimus. Cicero Calamidis signa dura esse dicit, in Bruto; vbi etiã de aliis artificib. iudicat: quorum elogia & opera qui desiderant, consulant Pausaniam. W. V.33, οἱ μὲν, Calamis & Callimachus: οἱ δὲ, Polycletus & Phidias. W. V.34, τὰ μικρὰ, seu minutas res, intellige controuersias forenses: etsi his Cicero alicubi principatum in eloquentia tribuit: magnas vero, eas quæ ad reip. statum ac totius Græciæ principatũ pertinent. moleste sane fert Isocrates, tũ in Panegyrico, tũ alibi, suas orationes cũ rixis caussidicorũ ab imperitis & inuidis ineptissime cõferri. Et τῶν ῥητόρων vocabulũ nõ generaliter ad oẽs orat hoc loco referendũ: (quamq; id quoq; alias recte fieret) sed singulatim de Isocr. & Lysia intelligendũ. W. V. 37, Eloquẽtia reb. & verbis cõstat. Elocutio, verbo-

rum est; de qua hactenus: Inventio, ad res pertinet: Dispositio, Memoria, & Actio, ad vtraq;, tam ad res quam ad verba, referuntur. πραγματικὴν igitur τέχνην, cui ὁ λεκτικὸς τόπος opponitur, & πραγματικὴν οἰκονομίαν, (vt paulo post appellat) de tractatione rerum intelligo, sicut in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων (pag. 1, v. 13) explicat, cum διττὴν περὶ τοὺς λόγους ἄσκησιν esse tradit. quem locum ad res melius intelligendas cum hoc conferre poteris. W. Idem W. pro πραγματικῷ τόπῳ mauult πραγματικῷ τύπῳ: quia non infra tantum sic legitur, 98, 39: sed etiam supra in libello περὶ συνθέσεως ὀνομάτων. Sed cum hoc ipsum τόπου nomen infra in eadem signif. repetatur, (114, 31, 34: 194, 34) ac pro eodem vsurpentur τύπος, χαρακτήρ, εἶδος, ἰδέα, vt in principio harum Adnotationum ostendi, ferri & hæc lectio fortasse poterit. V. 38, εὕρεσις πολλὴ καὶ πυκνή, id est inuentio copiosa & densa, intelligatur quæ nullum argumentũ, quod seruire caussæ possit, prætermittit. Densitas, in eo est, cum argumentum argumẽto veluti vrgetur, ad repellendum & prosternendum aduersarium, vt fit in acie bellica. W. V. 39, etsi Inuentio non est inuẽtio, sed stultitia potius, si ea proferat quæ caussam non adiuuent, sed lædant: tamen vtile est, Iudicium (κρίσιν) inuentioni oratoriæ & dialecticæ adiungere, admonendi caussa; vt non modo nocitura vitentur, sed ea etiam quæ plus prolixitatis quam vtilitatis habitura sint. Pendet autem hoc iudicium partim ab ingenii bonitate, partim ab experientia & vsu rerum. Multum etiam confert multiplex eruditio, & accurata eorum lectio qui iudicio valuerunt; hoc est, qui nihil approbant temere, nec spectant quis, sed quid & cur quisque aliquid dicat. Hoc iudiciũ eruditionis insignis fructus est in quolibet disciplinæ genere, vt vera a falsis, certa ab incertis discernãtur, quantum fieri potest, nec obscuritate rerum ipsarum, nec ingenii humani imbecillitate impediente. V. 40, ἡ κατ' ἐπιχείρημα ἐξεργασία, *Argumentorum elaboratio. In tractandis singulis argumentationib. diligentia.* ἐπιχείρημα & ἐνθύμημα hic promiscue argumentum significant quo rei dubiæ fides fit. ἡ κατ' ἐπιχείρημα, pro ἑκάστου ἐπιχειρήματος: ἐξεργασία vero appellatur ipsa tractatio argumenti perfecta, & expolitio. qua de re consulantur Rhetorica ad Herennium. W. τὸ ἐξαλλάσσειν τὴν ὁμιλίαν, id est ἡ ἐξάλλαξις. ἐπεισόδιον vero, τὸ εἰσφερόμενον τῷ δράματι γέλωτος χάριν, ἔξω τῆς ὑποθέσεως ὂν καταχρηστικῶς δὲ, τὸ ἐξαγώνιον ἄπαν πρᾶγμα. id est, Episodion dicitur quod extra fabulæ argumentum infertur, excitandi risus gratia; & per abusionem, quidquid a proposito alienũ est, & ad negotium de quo agitur, proprie nõ pertinet. videtur igitur fere idẽ esse quod παρέκβασις, i. digressio. W. V. 41, ἰδίαις μεταβολαῖς: siue mutatio figurarum, siue digressiones, ac potius vtraque intelligantur. Sed quid si pro ἰδίαις legas ἡδείαις, *iucundis, suauibus?* cuiusmodi sunt in Panegyrico veteris reip. descriptio; in Helena, Thesei laudatio, & Alexandri defensio; in Philippica, digressio in Herculis laudes; in Panathenaico, celebratio Agamemnonis, & cetera. W. V. 44, λέγειν δεινοὺς, *eloquentes.* Sic Demosth. in orat. περὶ συμμοριῶν: ὅταν τοὺς κινδύνους ἐφίστῃ, δεινοὺς εἶναι φαίνονται: id est, *cum pericula impẽdent, ostentare eloquentiam.* W. V. 46, hanc πολιτικὴν δύναμιν Aristoteles nominat ἐπιστήμην πολιτικὴν, id est scientiam gerendæ reipublicæ. Wolf. V. 47, ἔχειν διὰ χειρὸς, *habere in manibus*, i. Versare crebro, Studiose lectitare. W.

P. 96, v. 1, obseruetur hæc definitio, quæ philosophiæ & cognitionem veritatis, & virtutis actionem tribuit: quarum illa, vitæ molestias leniat & propulset; hæc, publice prosit. Verus igitur philosophus horum vtrumque præstabit: cui vero alterutrum defuerit, is nomen & dignitatem philosophi, ex hac quidem definitione, non tuebitur. W. V. 2, τὸ πραγματικόν, id est τὸ πραγματικῶς: quæ philosophiæ diuisio nemini est ignota. W. V. 4, per πολιτικὴν καλοκἀγαθίαν eam probitatem & virtutem intelligit, quæ est magistratuum, aut certe bonorum ciuium, qui non sibi priuatim, sed reipublicæ etiam consultum volunt. W. V. 15, post τὴν Ἑλλάδα distinguendum esse, non post τῇ ἡγεμονίᾳ, monuit etiam Wolfius. V. 23, μὴ συγκρούειν πρὸς ἀλλήλας, non collidere inter se, & quasi committere ad pugnam, non excitare inter ipsas discordiam; vt a se inuicem diuulsas, mutuisque auxiliis destitutas, facilius opprimat: quæ tyrannorum sunt artificia. W. V. 24, inclusa δὲ, addita ex eodem W. V. 33, Opes & imperia sæpe inimicis atque hostibus; gloria, & ciuium beneuolentia, coniunctissimis & carissimis relinquuntur. W. Ibidem inclusa ista, χαίρουσι πολλοί, quæ in vulgar. libris deerant, ex Isocrate suppleuit idem Wolfius: itidemque v. 40. V. 37, antitheta sunt, καθίστασθαι & ὅλως, αὐτὴ & πόλις, ἰδίᾳ & κοινῇ. Segnius aliquis aspiciens, putaret esse πλεονασμὸν ἢ παράλληλον. W. V. 43, ἡ μετὰ βίας ἀρχόμενοι Ἕλληνες, *Græci per vim oppressi dominatui*: id est, si Græci Atheniensibus pareãt quidem, sed inuiti & coacti id faciant, de libertate recuperanda semper cogitantes. W.

P. 97, v. 3, W. mauult ἀγνοοῦντι, præs. tempore. V. 5, ἡ μάθησις περὶ τέχνας φιλοσοφία: Hinc Plato in Phædro, vel Socrates potius, dixit, natura inesse in huius viri mente philosophiam. W. V. 6, ἐπιβολὴν, id est ἔννοιαν, ἐγχείρησιν, *cogitationem, conatum seu institutum.* Suidas elegans Polybii dictum citat. quod adscribendum censui: ἔτι μὲν γὰρ ἔτι καὶ ἑτέρας πάντα τοῖς πράξεσι ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν· ἔστι δὲ ὅτε πάλιν κατὰ τὴν παροιμίαν, ἐσθλὸς ἐὼν ἄλλου κρείσσονος ἀντέτυχεν. id est, *nam aliás fortuna etiam præstantium virorum conatibus aduersatur, aliás, vt prouerbio dicitur, Fortis & ipse quidem; at fortior alter adest.* Verbum etiam ἐπιβάλλω Aristoteles in hac significatione 2 Politic. capit; ὅταν ἐπιβάλῃ περὶ τῆς τοιαύτης πολιτείας ἡ σκέψις: id est, *cum de tali republica disputatio instituetur*: vel, vt Strebæus vertit, *quum dabitur de eiusmodi republica disputandi locus.* nisi quis accipere malit, ὅτι προσήκει σκέψασθαι, *quum disputare de hac conueniet.* W. V. 8, inclusus articulus τῶν, additus ex eiusdem W. editione. Possis etiam ibidem legere ὑφ' οὗ, *qua de re.* V. 16, pro ἀλλὰ exemplar habet ἀλλ' ὡς. ego Wolfium sequi malui. Sic v. 18, pro vulgato καταχρησάμενοι cum eodem W. malui aoristum καταχρήσηται. V. 28, ἡ τύχη ὅτι Λακεδαιμονίοις ἡ μάχη, *male cesserat Lacedæmoniis pugna seu prælium.* ἀτυχεῖν μοι τὸν, &c, ἐγὼ ἀτυχῶ τὴν, ἢ εἰς τὴν, idem significant. Lucianus, *δυστυχῶ εἰς τὰ ἐρωτικά, parum secunde res de amore mihi sunt*; vel, *infeliciter amo.* W. V. 30, εἰς μέγεθος ἀρχῆς, *ad magnitudinem imperii seu principatus.* Hactenus imperium seu principatum Græcorum vel Athenienses tenuerant vel Lacedæmonii. tunc vero ita erant auctæ Thebanorum opes, vt ipsi principes Græcorum viderentur. Demosthenes 3 Philippica; ἠγνόει δέ τι καὶ Θηβαῖοι τοὺς πλείστους ἐτιμᾶτε χρόνους, μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην. W. V. 31, Μεσσήνης, nõ tantum τῆς πόλεως, sed & τῆς χώρας, & vrbe & agro Messenio cedere, eam prouinciã missam facere, ac Thebanorum arbitrio permittere. W.

V. 38,

V. 18, ὁρμητήριον, asylum & receptaculum, atque arcem ad oppugnandos [illegible]. W. V. 41, [illegible], *non desperare mutatio*nem: est cogitatum, fortunam habere regressum, esse rerum vicissitudinem. vt Turnus apud Virgilium; *Multa dies variusq; labor mutabilis aeui Retulit in melius, multos alterna reuisens Lusit, & in solido rursus fortuna locauit.* W. V. 43, forsan rectius aoristum [illegible]. V. 44, [illegible] Σικελίαν [illegible] Ἀθηναίους, [illegible]. W. [illegible], *ex ingenti felicitate subuersa*, vt Longolius vertit. Florebant opes Atheniensium ante Xerxis expeditionem. is vero vrbem a ciuibus desertam incendit: Themistocles eandem restituit. W.

P. 98, v. 2, verba dictam cohærent cum superioribus. [illegible], non significat [illegible], sed [illegible]. Sententia est; non esse aliam rationem qua Spartani rem res afflictæ erigatur, quam fortem dimicationem, accepta Messenam de hac enim [illegible] in eligitur, aliter quã bello retineri posse. Exponens igitur, [illegible], quasi esset [illegible] vel, [illegible]. W. V. 5, verbi [illegible] Suidas exemplum [illegible] adducit, [illegible], id est, *enumeratione facta earum rerum quibus in prælio se fore superiorem putabat, persuadet.* [illegible] peroratio est: a quo si verbum [illegible] ducitur, significat *In peroratione aliquid commemorare.* Sin compositum est a [illegible], rectius exponi videtur, *Ad superiora nouam rationem adiicere.* Sed parum interest. nam & firmissima argumenta in epilogis [illegible] repetuntur, & in ipsis alia interdum adiiciuntur. Paulo post sequitur, (v. 6) [illegible] sibi certe [illegible] non aliud est quam [illegible], *considerare, obseruare.* W. V. 12, [illegible], summis viribus, ferro & igni, terra mariq; hostes persequi. W. V. 14. Desperationem morem vertit in audaciam. *Heu quam timendum qui mori tutum putat.* W. V. 18, Wolfius [illegible] vertit, *ad vitam modeste agendam*, qui si legerit, [illegible], [illegible], sed quid si pro [illegible] reponamus [illegible] articulus certe qui a sequentibus membris abest vulgatam lectionem suspectam reddit: & [illegible] in primis decere promiscuã cum multitudinem, satis notũ est: sicut etiam paulo post (v. 20) priuatorum hominum vitas esse vult [illegible]. Quod si vulgatam lectionem retinere malis, potes etiam vertere, *Ad vitæ subsidia augenda, & moderationem in tota vita obseruandam.* V. 28, forsan [illegible] vero legendum, [illegible] *ei, procesit vt etiam offenderit.* sic certe supra 95, 6, [illegible] apud Isocratem dicit esse figuratum ornatum, vt is sæpenumero reliquam compositionem lædat, aurесq; auditorum offendat: & pag. seq. v. 34, dicit [illegible] in eius compositione esse [illegible]. Fabius supra 94, 57, de eodem; *in compositione adeo diligens, vt cura eius reprehendatur.* Wolfius vulgata lectione retẽta vertit, *tanquam progressum esse vsurpatione troporum, vt ne molestiam pareret.* V. 31, [illegible], *contortio, vibratio, arguta breuitas sententiarum.* W. V. 32 [illegible]. Ethopœia est imitatio morum eius personæ qua de agitur. & [illegible], orationes aut mores cõuenientes fingere. Supra dixit Isocratis [illegible] 94, 40. quare malo [illegible] malim vertere, *in exprimendis lenioribus affectibus*, quam pro rhetorica figura accipere. W. V. 35, [illegible] rhetoribus fere cõfirmationem, vt [illegible] refutationẽ significat. sed latius patet vocabulum [illegible]. vt pro artificiosa totius orationis cõpositione & structura, vt ante diximus; 95, 10. seu pro apparatu & copiis accipiatur. Videtur alludere ad illud Philippi Macedonis dictũ, qui Isocratem pugili, Demosthenem vero militi comparabat [illegible] igitur fortasse licebit, pro eo exponere, qui magnis viribus in id incumbat quod tractandum susceperit, animoseq; perficiat: idq; ita vt tota ratio eius nõ tam ad seriam pugnã, quam ad pompam & spectatorum voluptatẽ referatur. huc enim pertinet quod supra dixit (94, 44) eius cõpositionem esse [illegible]. W. V. 38, supra dixit [illegible] 95, 40 vbi forte hoc malis non de argumentorum tractatione, sed de generibus caussarum intelligere. W. V. 41, verba Socratis apud Platonem de Isocrate sub finem Phædri sunt, hæc; [illegible]. Quod elogium Cicero in Oratore sic vertit; *Est enim, vt scis, quasi in extrema pagina Phædri his ipsis verbis loquens Socrates, Adolescens etiam nunc o Phædre Isocrates est. sed quid de illo augurer, lubet dicere. Quid tandem? inquit ille. Maiore mihi ingenio videtur esse, quam vt cum orationibus Lysiæ comparetur. Præterea ad virtutem maior indoles. vt minime mirum futurum sit, si, cum ætate processerit, aut in hoc orationum genere cui nũc studet, tantum quantum pueris reliquis præstet omnibus, qui vnquam orationes attigerunt: aut si contentus his non fuerit, diuino aliquo animi motu maiora concupiscat. inest enim natura philosophia in huius viri mente quædam.* W. V. 42, [illegible] hic dicit eloquẽtiæ studium [illegible] *philosophice*, non populariter paulo ante, (v. 4) dicit, [illegible]: ad verbum sonat, *Qui huic disciplinæ philosophica ratione præfuerunt* id est, qui in hoc disciplinæ, seu in hoc scribendi genere, erudite & cum dexteritate versati sunt [illegible]. W. V. 45, quod hic dicit [illegible], id reprehendit etiam Clemens [illegible], his verbis: [illegible]. & paulo post: [illegible]. Lysiæ contrarium tribuit noster auctor. 85, 18 [illegible] inquit, [illegible]. W. V. 44, falsa ac nimia elegantia veritas amittitur. Verba sic construe; [illegible] (per appositionem) [illegible]. atque eam ego distinctionem nouæ periodi, & subintellectionem, scilicet [illegible] in vertendo secutus sum: non quod eam veram putarem, sed quia mihi commodior ad vertendum esse videbatur. [illegible] autem

δημηγορικῶν hîc intellige περὶ τῆς δημηγορικῆς καὶ συμβουλευτικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς γνώμης, id est de suasoriis: δικανικῶν, de forensibus seu iudicialibus orationibus, vt exempla postulant. τὸ ἀληθινὸν Plato etiam vsurpauit ad hunc modum in Cratylo; νῦν, inquit, τὸ Φερρεφάττης ὀνομάζουσι τὸ ὄνομα, Φερσεφόνην λέγοντες, εὐστομίας περὶ πλείονος ποιούμενοι τῆς ἀληθείας. W. V. 45, pro ἤ δὲ Wolfianæ editionis margo habet μὲν δὴ. V. 46, vt hîc dicit τὴν περὶ ψυχῆς βλάβην κίνδυνον, ita Salomon in Prouerbiis, σπουδῆς δ' ὅς σὺν ἔργοις εἰς παιδιάν· οὐκ εἰδὼς ὅτι περὶ ψυχῆς βλ. W.

P. 99, v. 1, χαριεντισμὸν definiunt λόγον εὐτράπελον ᾧ ἥδεται ὅ τε λέγων καὶ ὁ ἀκούων: id est, orationẽ facetam, qua tam is qui dicat, quam qui audiat, exhilaretur. hîc poni videtur pro captatione & affectatione elegantiarum, pro deliciis verborum & accersito fuco. Sic autem ordinanda sunt verba, ταῖς χαριεντισμοῖς, καὶ καλοῖς χρώμενος, ὅτι ἄωρον πρᾶγμα ἐν σπουδῇ: id est, ἐν σπουδαίῳ πράγματι. Eodem fere modo Plato in Apologia Socratis; ἐγὼ δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀδικεῖν φημι Μέλητον, ὅτι σπουδῇ χαριεντίζεται, ῥᾳδίως εἰς ἀγῶνας καθιστὰς ἀνθρώπους: *Ego, Athenienses, iniurium esse dico Meletum, qui ludat & iocetur in re seria, & leuiter hominibus capitis periculum creet.* Isocrates etiam vetat περὶ τὰ γελοῖα σπουδάζειν, καὶ περὶ τὰ σπουδαῖα εἰς γελοίους χαίρειν. Demosthenes ἐρωτικῷ: ὅτι ταὐτὸ πέφυκε καὶ χάρις ἐν σοὶ σπουδάζοντι ὁμοίως καὶ ἐν σοὶ παίζοντι: *Ea est in te facũdia & suauitas, tum seriis tum ludicris in rebus.* Potest aliquid esse elegãs & per se bonum, idemque malum fieri, cum nec loci nec temporis habetur ratio. Sic etiam de χαριεντισμῷ statuendum est, qui certe non vbique est ἄωρον πρᾶγμα, sed summam sæpe laudẽ meretur. ἐλέῳ quidem παλαιμώτατον esse concedo. reus enim, si iudices commiseratione motos flere velit, ipse ridere vtiq; non debet, aut iocari. Hæc Wolfius. Ipse quoq; Dionysius supra in Lysia, 86, 16, indecens esse dicit, σπουδάζοντα εἰς πράγματα, εἰς ὀνόματα παίζειν, & (v. 22) χαριεντίζεσθαι ἐν οὐ χρείᾳ τι καιροῦ, atq; ita τὸ πρέπον τῆς λέξεως ἀπολλύειν.
V. 2, comma istud οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, alludit ad locum Euripidis e Melanippe citatum supra 47, 35: & 57, 21.
V. 4, apologia Isocratis contra hæc crimina τῆς χαριεντότητος καὶ τοῦ φορτικοῦ, exstat in exordio Panegyrici, Philippicæ, Panathenaici, περὶ ἀντιδόσεως. Sed & Æschylus apud Aristophanem facete defendit suam grandiloquentiam. ἀνάγκη, inquit, μεγάλων γνωμῶν καὶ διανοιῶν ἴσα καὶ τὰ ῥήματα τίκτειν. κἄλλως εἰκὸς τοὺς ἡμιθέους τοῖς ῥήμασι μείζοσι χρῆσθαι· καὶ γὰρ τοῖς ἱματίοις ἡμῶν χρῶνται πολὺ σεμνοτέροισι. W. χαριεντότης vocabulum agnoscit eiusdem W. versio, *nouitatis huius affectationem.* alioqui putarit fortasse aliquis conuenientius esse κενότης, *inanitatis.* V. 6, inclusum φασι, additum ex eiusdem W. editione. Quid si etiam pro κεχρωμένης ibidem mox legamus κεχρωσμένους, *coloratos*? inquit idem W. V. 7, Oporini & Stephani editio habet αἱ, ἐπεισι: quod ad παλαιᾶς commode infertur. sed ἅς ἔλεγε ad τὰ πράγματα magis quadrare videtur. V. 8, verbum verbo redditum sonat; *quia non conuenienter subiectis moribus dicat:* id est, quia naturæ argumentorum genus orationis non accommodet, sed iisdem coloribus exornet omnia. W. V. 10, ζῶν τῷ τῆς κατασκευῆς: τῷ ἐξ ἀντιθέτων καὶ παρισώσεων καὶ παρομοιώσεων συνεστῶτι: id est, seruatis antithetis, comparibus, similiter finitis, numerorum concinnitate, & ceteris ad hunc habitum seu ornatum pertinentibus figuris. W. V. 10, οὐ παντελῶς pro παντελῶς οὐ, *Penitus non, Nullo modo*: vel, (quod minus probo) *Non omnino*, id est Aliqua ex parte, non tamen sat commode aut perfecte. Lucæ 13, μὴ δυναμένη ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελές, *Nec omnino poterat erigere caput.* vbi Erasmus etiam ambigue vertisse videtur. Aristides in Romæ encomio, θαυμαστὸν δὲ ἦν ἡ περὶ τὴν σοφίαν, καὶ παράδειγμα εἰς τὸ παντελὲς οὐκ ἔχει: id est, *prorsus nullum exstat exemplum.* W. V. 11, τὸ κινητικώτατον τῶν ὄχλων, *mouentissimum turbarum*, (vt ita dicam) id est, quod populum in primis permouet. τὸ κεκραμένον, id est τὴν κρᾶσιν, contemperationem seu commistionem diuersarum rerum & figurarum. τὸ ποικίλον, id est τὴν ποικιλίαν, varietatẽ multiplicem. τὸ διῃρημένον, id est τὴν διαίρεσιν, distinctionem, ἀνίεσθαί τι καὶ ἐπιτείνεσθαι, vt alia sint leniora & remissiora, alia grandiora & vehementiora. Isocratica enim oratio, semper sui similis, non assurgit, non affectibus & figuris distinguitur. W. τὸ παθητικὸν καὶ ἔμψυχον: quia vigorem, motum, alacritatem suam, habere debẽt omnia, & affectus in animis auditorũ excitare. W. V. 13, malim ἐπιτιθέναι, id est, interponendis acrioribus affectibus. ἐπιθέσεις certe nescio quam belle conueniat huic loco. W. V. 14, εἰς ἀγωνίαν πάθος φυλῶν καταδύεται: sicut Aristot. Rhetor. 3, ἡ ἐπιδεικτικὴ λέξις, γραφικωτάτη· τὸ γὰρ ἔργον αὐτῆς, ἀνάγνωσις· δευτέρα δὲ, ἡ δικανική. W. V. 17, ὁ τῆς περιόδου ῥυθμός De Gorgiæ oratione, quem imitatus est Isocrates, vide Diodorum lib. 12, pag. 313: cuius loci extrema verba sunt, ἃ τότε μὲν, διὰ τὸ ξένον τῆς κατασκευῆς, ἀποδοχῆς ἠξιοῦτο· νῦν δὲ περιεργίαν ἔχειν δοκεῖ, καὶ φαίνεται καταγέλαστα, πλεονάκις καὶ κατακόρως τιθέμενα. W. τὸ μειρακιῶδες, *iuuenilis luxuries.* W. V. 20, τοῦ γὰρ, excusari potest: vt sit significatio caussæ, pro διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι, s. τὴν κατασκευήν. verior tamen lectio esse videtur τὸ γὰρ, accusatiuo casu. ἐν καιρῷ, *in tempore*, tempestiue: ἐν ὥρᾳ, *in hora*, id est, ἐν τῷ ἀκμαίῳ τοῦ καιροῦ, *in ipso puncto & articulo temporis.* W. V. 34, ante εἰ deesse videtur copulatiua καὶ. Ego (inquit W.) neglectis verbis, ita verti: *Si hactenus sibi indulsisset, tolerari potuisset: sed nõ desinet.* verbum verbo; *Si moderatum esset vsque huc, tolerabilis, (s. esset) sed non remittet.* Simile fere est Horatianum illud: *Indoctum doctumque fugat recitator acerbus: Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo; Non missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.* Simile loquendi genus infra est in Thucydidis quodam loco 134, 37: & apud Dionysium ipsum in comm. de Thucyd. 151, 22.
V. 39, Wolfius legit αὐτίκα. *statim.* quod si non placeat, legere poteris ἤδη, *hac.* V. 45, ἐπὶ τῷ πέρατι τοῦ βίου: vt ὁ περὶ τῆς ἀντιδόσεως, ὁ Παναθηναϊκὸς, ὁ πρὸς Φίλιππον. Cicero in Oratore idem dicit, his verbis: *Isocrates se ipse tantum quantum ætate procedebat, (prope enim centum confecit annos) relaxarat a nimia necessitate numerorum.* W. V. 47, idem W. legendum censet, δόξαι τις ὅτι ἐν δύναται: vel, δόξαι δύναιτ' ἄν τις ὅτι.

P. 100, v. 1, Wolfius pro priore τι legit δὲ. sed possis etiam retenta priore τι, pro posteriore substituere τε. Seq. v. idem W. pro ἐν δικανικῷ in margine ponit τῷ δικανικῷ: & mox post ὅ τι οὐ interendum putat περὶ τὴν εἰρωνείας. V. 6, ὕπτιον καὶ διαβεβλημένον, *supinus & tardius ductus seu extensus.* W. V. 7, ἀποθησαυρίζω inter alia significat *condere, reponere.* ab eo fit aduerbium πεφεισμένως, *parce*, id est tectius, minus aperte. W. V. 11, inclusa εἰ abest a Wolfii editione. Ex eadem sequenti versu additum substantiuum πραγμάτων. V. 18, eadem cum vulgaris Isocratis editionibus legit, συναγωνιζομένας ταῖς ὑμετέραις ἐπιθυμίαις· ὁ καὶ δικαίως ἂν ἁπάντων ἐπιτιμήσειεν. V. 20, pro τὴν τέχνην Isocratis codicem habere τὴν γνώμην, adnotauit Stephanus. V. 22, Wolfii editio pro ὅσαις habet οἵαις, *talibus.* V. 24, συμφέρουσι pro vulgato ἐδόκουν reposui ex eadem editione Wolfiana. V. 27, eadem

h. ὑπο-

h [illegible] προτρέπουσι. V. 28, pro στέργειν τὰ ἴσα vulgatæ Iſocratis editiones habent στέργειν τοῖς παροῦσι. quarum lectionum neutra per ſe incommoda eſt. nam στέργειν & accuſatiuum & datiuum promiſcue, nec magno diſcrimine ſignificationis, admittit: nec ſententiæ multum decedit vtrum legeris. ego tamen, quamquam præcedit μὴ μεγάλων ἐπιθυμεῖν [illegible] δίκαιον, malo στέργειν τοῖς παροῦσι, acquieſcere præſenti rerum ſtatu: quam στέργειν τὰ ἴσα, id eſt, æqualitate vel æquo iure contentum viuere: quia ſequitur; οὕτω γὰρ ἐξ ἐλπίδων [illegible], ſic a ſpe pendemus. antitheta igitur ſunt στέργειν τοῖς παροῦσι, & ἐξηρτῆσθαι τῶν ἐλπίδων. an vero tam eleganter ſibi mutuo reſpondebunt, ſi legas στέργειν τὰ ἴσα? haud opinor. nolo tamen cum vllo digladiari, qui στέργειν τὰ ἴσα ad præcedentia referre maluerit. W. V. 36, in vulg. Iſocr. exempl. legitur, [illegible] vt ad [illegible] referatur conſtructio. W. V. 40, idem W. l. [illegible] vt mox v. 44. V. 44, incluſum ὑμᾶς abeſt a W. ed. V. 46, incluſa, a librariis omiſſa fuerant; ab vno ſcilicet [illegible] ad alterum ſaltu facto. ego cum Wolfio ex Iſocratis editionibus locum ſuppleui. Sed habent eædem Iſocratis editiones [illegible] pro Wolfiano [illegible].

P. 101, v. 1, [illegible] in vulg. ed. Iſocratis rectius omittitur. ſed fortaſſe legendũ τῶν τι: quia ſequitur καί. W. V. 3, in iiſdem Iſocratis exemplaribus legitur, [illegible] vt Steph. adn. V. 4, W. mauult [illegible]. V. 12, incluſum ἰδίας, e vulgatis editionibus cum Wolfio additum, requirit ipſa etiam ſententia. V. 15, Wolf. ed. h [illegible]: quæ ſyncope apud Ariſtot. quoq; a me obſeruata eſt. ego hic exemplar noſtrum ſequi malui. atq; adeo ſic idem W. in ſuo libro emendauit. V. 21, in vulg. ed. Iſocratis pluraliter eſt, [illegible]. Sequens etiam ἐ incluſa addita eſt ex eiſdem ed. & W. V. 22, W. mauult [illegible] & mox, [illegible]. V. 23, & 24, τι, & καὶ Κόνωνος, abſunt a vulg. ed. Iſocratis. In eiſdem pro [illegible] legitur ἐ χρῆσθαι, atque vti: poſito ſcilicet poſt [illegible] puncto ſemiperfectæ periodi, ſuſpenſo. V. 25, incluſa μὲ, addita ex W. ed. V. 28, Wolf. poſt [illegible] diſtinguit, non ante: hoc videlicet ſenſu; [illegible], commode præparatis auditorum animis. V. 31, aduerb. [illegible] habet etiam Wolfii ed. V. 41, prætermiſſi hoc loco ſunt verſus circiter ſexaginta: quos, qui volet, ex vulgatis Iſocratis orationib. petere poterit. Wolfius eos cum ſua verſione inſeruit. V. 42, Wolf. pro ὡς legit ὅτι. V. 46, W. [illegible].

P. 102, v. 1, pro [illegible] vulgata Iſocratis exemplaria habent [illegible]: vt Steph. & W. adnotarũt. V. 3, in quibuſdam exempl. legitur [illegible]: & ſeq. v. [illegible] minus recte. Eodem v. 4 incluſum [illegible] additum e W. editione: itidemque [illegible] v. 7. V. 9, [illegible] hoc loco τῷ [illegible] opponitur: atque ita dicitur quod ab ipſa natura profectum, non arte veluti adulteratum eſt. περὶ [illegible] λόγου vide 6 caput 2 libri Hermogenis περὶ ἰδεῶν. W. V. 11, plenius & rectius legemus, [illegible] πρόγονος, priuignus; natus antequam Iſocrates cum Plathane matrimonium contraxiſſet. alias πρόγονοι maiores ſunt; vt Hercules eſt πρόγονος Philippi Macedonis. W. V. 12, pro [illegible] idem W. putat legendum fortaſſe [illegible]. Idem W. ad hoc quod Dionyſius ex Ariſtotele tradit, plurimos a librariis [illegible] circumferri faſces, adnotat iſta: Ariſtoteles Rhetor. 1, καὶ μὴ καθ' αὑτὸν [illegible], πρὸς ἄλλους [illegible] Ἰσοκράτης [illegible] διὰ τὴν συνήθειαν τοῦ δικολογεῖν. id eſt: Quodſi argumentum per ſe ſterilius fuerit, ad alios facienda eſt comparatio: id quod Iſocrati familiare fuit, propter conſuetam forenſiũ cauſſarum tractationem. vbi quædam exemplaria habẽt ἀσυνηθείας. quæ lectio verum vera ſit, neſcio. conſentit certe cum his verbis Ciceronis lib. 3 de Oratore; Ariſtoteles, cum florere Iſocratem nobilitate diſcipulorum videret, quod ipſe ſuas diſputationes a cauſſis forenſibus & ciuilibus ad inanem ſermonis elegãtiam tranſtuliſſet. & alio loco; Non idcirco cauſſas Iſocrates non defendit, quin id vtile eſſe & honeſtum exiſtimaret. & in Bruto; Forenſi luce caruit, intraq; parietes aluit eam gloriam quam nemo, meo quidem iudicio, eſt poſtea conſecutus. ita ci λόγοι [illegible] λόγοις. Ceterum, quod alibi quoque dixi, ἡ ὁμωνυμία καὶ ψευδογραφία, multos inſignes errores parit. Diogenes Laertius folio 210, [illegible] Σιμωνίδης [illegible] πρὸς τὴν [illegible]. Sic Gorgias falſo inhumanitatis accuſatur, qui longæuitatem ſuam τῷ μηδὲν πώποτε [illegible] acceptam tulerit, & ad ſeſe omnia retulerit: cum emunctæ naris lectori tum ex Athenæo tum ex re ipſa conſtet, legendum non [illegible], a ποιῶ: ſed [illegible], a πίνω. quo dicto præclarus vir non ab aliis adiuuandis, ſed ab ebrietatis intemperantia, ad quam ineptiis ſodalium inuitamur, deterrere voluerit. Hæc W. V. 19, idem W. mauult [illegible], more iſoſyllaborum nominum. V. 20, οὐ γὰρ [illegible] (l. χρῆσθαι) [illegible], non eſt pluribus vtendi locus; h. e. tempus non patitur vt plura exempla adducam. W. V. 24, [illegible] legendum eſſe, non [illegible], monuit idem W. Ibidem paulo poſt, vulgatæ Iſocratis editiones habent, [illegible]: & mox, [illegible]: vt adn. Steph. & W. V. 30, eædem ed. h. [illegible]. V. 32, pro [illegible] quædam Iſocratis exemplaria habent [illegible], vt Steph. adnotauit: Wolfii editio [illegible], Sopæus. V. 34, in iiſdem pro [illegible] legitur [illegible]. V. 37, Wolfii editio incontracte habet [illegible]: itidemque mox καὶ ἐγώ: & ſeq. v. [illegible], tempore aoriſto. V. 42, Wolfius adnotat quatuor iſtos verſus, quorum initium eſt, [illegible], abeſſe a vulgatis Trapezitici editionibus. ſed cum repetantur etiam pag. ſeq. v. 32, perperam a librariis omiſſos eſſe, ſatis eſt manifeſtum. Sequens etiam μὴ incluſum, Wolfius in ſua editione ac verſione præterit: ſed repetitur & ipſum pag. ſeq. v. 32: atque agnoſcit illud etiam Dionyſii paraphraſis ibidem v. 33: licet reclamare videatur ſententia. V. 44, legendum videtur ὁμολογοίην, faterer. Confer cum his pag. ſeq. v. 15. V. 45, in vulg. Iſocr. editionibus ſic eſt; [illegible].

P. 103, v. 4, pro [illegible] W. editio h. [illegible]. V. 6, incluſa ἐ, addita ex eadem edit. V. 7, vulgata Iſocr. exempl. h. ἐ [illegible], & huic, & aliis. V. 8, Wolfii editio pro vulgato [illegible] habet [illegible]: at infra in repetitione, v. 34, legit [illegible]. quam lectionem ego vtrobique ſequendam exiſtimaui. V. 11, incluſum [illegible], in exemplari hic omiſſum eſt: ſed in repetitione infra legitur v. 41. & viciſſim ibi omittitur commation iſtud quod hic legitur, [illegible]. vt alterum pro altero a librariis ſuppoſitum videatur. in vulgatis editionibus Iſocratis legitur, [illegible], omiſſo verbo [illegible]

[illegible], & coniunctione καί. V. 17, Wolf. in suo libro ante particip. [illegible] addidit articulum οἱ: recte. V. 21, in Itoez. exempl. legitur [illegible] Κρῦπτε παῖδα: vt Wolf. etiam vertit, *Citum puerum occulis.* Seq. v. quidam libri habent [illegible]: minus recte: quod W. quoque adnotauit. Sic idem v. 23 τ nobiscum mauult, quam cum aliis editionibus [illegible]. V. 30, [illegible], minuta quaedam argumenta, vestigia, signa, e quibus colligi & agnosci potest Isocratem esse auctorem. W. V. 31, [illegible], ob harmoniam numerorum, qui ad iambos prope accedunt, vt est a Lonicero adnotatum. In vita Lysiae Dionysius 82, 33 [illegible] opponit τῇ [illegible] & [illegible], inquit, [illegible]. Cicero in Oratore: *Elegit ex multis Isocratis libris triginta fortasse versus Hieronymus, peripateticus in primis nobilis, plerosque senarios, sed etiam anapaestos. quo quid potest esse turpius? etsi in eligendo fecit malitiose. prima enim syllaba dempta ex primo verbo sententiae posuit, vnum ad verbum rursus syllabam adiunxit insequentis. ita factus est anapaesticus is qui Aristophanicus nominatur. quod ne accidat, obseruari nec potest nec necesse est. sed tamen hic corrector, in eo ipso loco quo reprehendit, vt a me animaduersum est studiose inquirenti in eum, committit imprudens ipse senarium.* Porro Aristotelem Isocrati fuisse inimicum, testatur etiam Cicero in Oratore: *Quis,* inquit, *Aristoteles Isocrati est aduersatus infensius?* itemque 3 de Oratore. ac notus est versiculus ab Aristotele vsurpatus, [illegible] Ἰσοκράτην δ' ἐᾶν λέγειν: id est, *Turpe est tacere mihi, loquente Isocrate.* vbi tamen quidam legunt, [illegible]. Alii non philosophum Aristotelem, sed eiusdem nominis rhetorem Siciliensem, Isocrati aduersatum esse censent: vt est apud Diogenem Laertium. [illegible], inquit, [illegible], Σικελιώτης, [illegible], πρὸς τὸν Ἰσοκράτους [illegible]. W. V. 37, inclusam ἢ redundare putat idem W. V. 39, Wolfii editio h. [illegible], versio tamen eius nec ἄ nec ἢ agnoscit, *Et tria membra eiusdem longitudinis, certissimum sunt Isocratis structurae indicium.* His corollarii loco annectere libet duo insignia Ciceronis de Isocrate eulogia, ab eodem W. adnotata, quorum alterum exstat in Oratore, vbi de apta & numerosa oratione agit, his verbis: *Nam qui Isocratem maxime mirantur, hoc in eius summis laudibus ferunt, quod verbis solutis numeros primus adiunxerit. cum enim videret oratores cum seueritate audiri, poetas autem cum voluptate, tum dicitur numeros secutus, quibus etiam in oratione vteremur cum iucunditatis caussa, tum vt varietas occurreret satietati. quod ab his vere quadam ex parte, non totum dicitur. nam neminem in eo genere scientius versatum Isocrate, confitendum est: sed princeps inueniendi fuit Thrasymachus: cuius omnia nimis etiam exstant scripta numerose. nam, vt paulo ante dixi, paria paribus adiuncta, & similiter definita, itemque contrariis relata contraria, quae sua sponte, etiamsi id non agas, cadunt plerunque numerose, Gorgias primus inuenit: sed his est vsus intemperantius. Id autem est genus, vt ante dictum est, ex tribus partibus collocationis alterum. Horum vterque Isocratem aetate praecurrit. vt eos ille moderatione vicerit, sic enim, vt in transferendis faciendisque verbis tranquillior, sic in ipsis numeris sedatior. Gorgias autem auidior est generis eius, & his festiuitatibus (sic enim ipse censet) insolentius abutitur, quam Isocrates: qui cum tamen audiuisset in Thessalia adolescens senem iam Gorgiam, moderatius temperauit. Quin etiam se ipse tantum, quantum aetate procedebat, (prope enim centum confecit annos) relaxarat a nimia necessitate numerorum. quod declarat in eo libro quem ad Philippum Macedonem scripsit, cum iam admodum esset senex: in quo dicit sese minus iam seruire numeris quam solitus esset. ita non modo superiores, sed etiam se ipse correxit.* Alterum Ciceronis de Isocrate memorabile eulogium, legitur in Bruto, his verbis: *Exstitit igitur iam senibus illis, quos paulo ante diximus, Isocrates: cuius domus cunctae Graeciae quasi ludus quidam patuit, atque officina dicendi. magnus orator, & perfectus magister: quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, quam nemo, meo quidem iudicio, est postea consecutus. Is & ipse scripsit multa praeclare, & docuit alios, & cum cetera melius quam superiores, tum primus intellexit, etiam in soluta oratione dum versum effugeres, modum tamen & numerum quendam oportere seruari. Ante hunc enim, verborum quasi structura, & quaedam ad numerum conclusio, nulla erat: aut, si quando erat, non apparebat eam dedita opera esse quaesitam: quae forsitan laus sit: verum id tamen natura magis, tum casu nonnunquam, quam aut ratione aliqua, aut obseruatione fiebat. Ipsa enim natura circumscriptione quadam verborum comprehendit concluditque sententiam: quae cum aptis constricta est, cadit etiam plerunque numerose. nam & aures ipsae, quid plenum, quid inane sit, iudicant: & spiritu, quasi necessitate aliqua, verborum comprehensio terminatur: in quo non modo defici se, sed etiam laborare, turpe est.* Haec de Isocrate Cicero inter alia. Quot autem orationes scripserit Isocrates, Dionysius noster hoc quidem in loco non exposuit: sed Plutarchus ex eodem his verbis retulit: [illegible] Καικίλιος, [illegible].

P. 104, v. 6, [illegible] legitur etiam apud Plutarchum in huius vita: alioqui maluerim cum articulo, [illegible]. Apud eundem Plutarchum legitur itidem, Ἰσοκράτης [illegible], et hic versu praecedente: in ea vero historia quam Aldus in Oratorum volumine sine auctoris nomine praeposuit, pro [illegible] legitur [illegible]: atque lectionem aliquo modo verisimilem reddit quod ibidem sequitur, [illegible], sed tamen nostrae lectioni patrocinari videtur, quod infra in catalogo oratorum qui Peloponnesiaci belli tempore floruerunt, nullam illius fit mentio, 161, 32. Sed cum 162, 11, Antiphontem, Lysiam, Isocratem, iis temporibus primarios oratores fuisse dicat, illa vero Isocratis discipulus fuerit, verisimile est, cum sub Peloponnesiaci belli finem floruisse. Quoniam aut breuiter Dionysius huius vitam perstringit, ea quae Plutarchus & Philostratus de eodem prolixius scripsere, ab iisdem petere poteris. Quoniam vero breuem quandam eius enarrationem, licet vitam ab Aldo sollari orationib. praemissam, a Stephano autem in Oratorum editione praetermissam, hic tibi non grauate praefertur, cum haud pauca cum Dionysio nostro habeat communia: [illegible]

τὸ μεταβεβλημέναι τὴν πολιτείαν, (Philostratus dicit οὕτω μεταβάλλειν) οὐδ' ἔτερον ἐξ ἑτέρου δοκεῖν. Ἀρδίας γοῦν ἐρωτήσαντος αὐτόν, εἰ ἡ δεῖνα αὐτῷ καλὴ φαίνεται, λέγεται εἰπεῖν, Οὐκ οἶδα· τοὺς γὰρ ἐμαυτοῦ ἀφῃρῆσθαι ὀφθαλμούς. Ταῦτα δέ φησι Φιλόστρατος· ἐν δὲ τοῖς Βίοις τῶν σοφιστῶν οὐ πάντων (suspecta sunt hæc duo verba: paulo veriora sunt καὶ ἔτι πλείω) περὶ τούτου λέγει Ἰσαίου. ἀμέλει οὖν καὶ Ἀσιάνον αὐτὸν καλεῖ. ἄδηλος δὲ ὁ ἀκριβὴς τοῦ θανάτου αὐτοῦ χρόνος. χαρακτῆρα δὲ τὸν Λυσίου πάνυ ἐζήλωσεν· ὥστε μηδὲ ῥᾴδιον εἶναι διελεῖν τοὺς λόγους. ἔστι δὲ αὐτοῖς ἡ κοινωνία, κατά τε τὴν λέξιν, καὶ τὰ ἐνθυμήματα. κατὰ μὲν τὴν λέξιν, ὅτι ἡ Λυσίου ἐστὶ καθαρά, καὶ ἀκριβής, καὶ σαφής, καὶ κυρία, καὶ σύντομος· ἔστι δὲ κατὰ ταῦτα πάντα ἡ Ἰσαίου σχεδόν. διαφέρει δὲ, ὅτι (desideratur hic τὸ μὲν Λυσίου, vel tale quidpiam) πολὺ τὸ ἀφελές, καὶ τὸ ἠθικόν, καὶ ἡ χάρις μεγάλη· ἡ δὲ Ἰσαίου, τεχνικωτέρα δόξειεν εἶναι, καὶ ἀκριβεστέρα, καὶ σχηματισμοῖς διειλημμένη ποικίλοις. ὅσον γὰρ ὑπολείπεται, (deest κατὰ τὴν χάριν, vt est apud Dionysium v. 29) τοσοῦτον ὑπερέχει κατὰ τὴν δεινότητα. κατὰ μὲν οὖν τὴν λέξιν, εὑρήσομεν τοιαύτην διαφοράν· κατὰ δὲ τὰ πράγματα, ταύτην· ὅτι παρὰ Λυσίᾳ μὲν οὐ πολλὴν τέχνην εὑρήσομεν, οὔτε ἐν ταῖς διαιρέσεσι τῶν πραγμάτων, οὔτε ἐν τῇ τάξει τῶν ἐνθυμημάτων· παρὰ δὲ Ἰσαίῳ, πολλὴ ἡ τέχνη καὶ ἀκρίβεια. καὶ γὰρ κατασκευαῖς (rectius apud Dionysium προκατασκευαῖς, v. 34) χρῆται, καὶ μερισμοῖς· καὶ πρὸς μὲν τὸν ἀντίδικον διαπονηρεύεται, τοὺς δὲ δικαστάς καταστρατηγεῖ. πολὺς δ' ἐστὶν ἐν τῷ δικανικῷ, καὶ σχεδὸν μόνος τὸ ὑπόκρισιν. ἀλλ' ἡ γοῦν τεχνίτης καὶ τοῦ Δημοσθένους ἐκαλεῖτο διδάσκαλος. αὕτη γὰρ ἦν ἡ διαφορὰ Λυσίου. ὅτι Λυσίας μέν, καὶ ὑπὲρ ἀδίκων ἐπειθεν λέγων· Ἰσαῖος δέ, καὶ ὑπὲρ ἀγαθῶν λέγων, ὕποπτος ἦν. Hæc ibi; pleraque ex hac Dionysii nostri pagina desumpta: postrema vero periodus desumpta est ex 209,33. V.9, forsan aliquis malet, οὐδὲ ἀρχήν, εἰ μετεχείρισέ τινα πολιτείαν. vt expuncta ἤ, ἀρχὴν aduerbialiter significet *omnino*: sicut alibi quoque hęc vox vsurpari solet. Plutarchus quoque nihil certi meminit de reipub. administratione: sed hoc tantum dicit, eum primum cœpisse χρηματίζειν, καὶ βίαν ἐπὶ τὸ πολιτικὸν τὴν διάνοιαν: quod maxime imitatum esse Demosthenem. Ex Philostrato autem de Isæo hæc præcipue notanda: τὰς δὲ μελέτας οὐκ αὐτοσχεδίους ἐποιεῖτο, ἀλλ' ἐπιτετμημένας τῆς ἐξ ἕω εἰς μεσημβρίαν χρόνον. ἰδέαι δ' ἐπήνουν λόγων, οὔτ' ἐπιβεβλημένην, οὔτ' αὐτήν, ἀλλ' ἀφελῆ τινά, καὶ κατὰ φύσιν, καὶ ἀποχρῶσαν τοῖς πράγμασι, καὶ τὸ βραχέως ἑρμηνεύειν. De scriptis vero quæ reliquerit, quoniam Dionysius nihil certi definiuit, subiungam quæ Plutarchus breuiter ea de re adn. καταλέλοιπε δέ, inquit, λόγους ἑξήκοντα τέσσαρας, ὧν εἰσι γνήσιοι πεντήκοντα, καὶ ἰδίας τέχνας. V.39. pro εἰ legendum videtur ὦσι, *sint*. Infra in Dinarcho in simili quodam loco legitur ἴσασιν, 114,42.

P.105, v.1, pro φησι incertum est φασὶ ne an φησὶ auctor scripserit. sed vtrum eorum legeris, nihil ad sententiam interest. V.9, pro δὲ rectius fortasse legerimus δή. V.20, nescio an verior lectio sit, πρὸς εὐπορίαν ἀργυρίου, vel πρὸς εὐπορίαν ἀργύρου. Sequenti certe versu verius esse videtur ἐπιχειρῶν. V.28, ὑμῶν expungendum videtur, vt infra in repetitione, v.42. V.45, rectius καὶ δικαίως, vt v.13: vbi etiam pro seq κατ' ἐμὲ legitur ἐν ἐμοί. Ibidem paulo post, verior lectio videtur hæc; ὑφελόντες γάρ ἐστι ταῦτα.

P.106, v.2, rectius πεπραγμένοις, neutro gen. V.4, pag. præced. v.30, partitiue legitur ἄρχος Ἀθηναίων. V.8, pro Κηφισοδώρου pag. præced. v.15 legitur Κηφισοδώρου. Infra in Dinarcho vtriusque inter Atheniensium ἄρχοντας fit mentio: sed Κηφισόδοτος tẽpore prior nominatur, 115,44: Κηφισόδωρος autem, posterior, 116,7 sed videndum ne hic e vicinia tractum sit vitium, & vt v.3 priuati cuiusdam Κηφισοδότου facta est mentio, ita etiam archon hic eodem a librario appellatus sit nomine, non a Dionysio. V.11, rectius ἱκέτας, vt pag. seq. v.40. V.18, nota hic τῷ ἀδελφιδέῳ ἐμῷ, vt etiam infra in repetitione, v.41; pro οἱ ἀδελφιδῇ ἐμοί. vnde etiam colligere licet, v.15 pro ἀδελφοῦ scribendum esse ἀδελφιδοῦ. V.21, forsan rectius παρέχει: eodem scilicet tempore quo præcedit δοκῇ. V.34, pro ἐπιβουλὴν v.27 legitur ἐπιτροπίαν. quorum vero sit vsus Lysias, incertum est. Dionysius certe vtroque vtitur. nam κακῶς ἐπιτροπευθῆς ἐγκαλεῖσθαι hoc loco dicit, v.26: itidemque supra in Lysia 88,32: in Antiq. autẽ Rom. 237,2, ἐπιτροπίαν λαβεῖν. V.35, forsan leg. κακολογῆσθαι, vt præcedit πεποιῆσθαι. V.36, τί γάρ, seu τί γ' οὖν, declaratiue accipiẽdum pro τοῦτ' ἐστι δηλονότι, *hoc videlicet*. pro ἐβουλήμην vero in priore loci citatione Attico augmento scriptum ἠβουλήμην, v.16.

P.107, v.4, ἐπὶ τὰ ταῦτα ellipticῶs legitur etiam infra in repetitione, v.28: subaudito scilicet verbo ἀπαλλάξει, aut alio consimili. V.7, rectius προκαλουμένῳ, vt infra in repetitione, v.29. & πρόκλησις vocabulum in hac significatione vsurpauit etiam Dionysius in Antiquitatibus persæpe. Infra 109,9, diuerso errore scriptum προσκαλεῖται. Sequenti etiam versu, ὡς fortasse legendum pro ἕως. V.9, legendum videtur, ὁ δὲ Ἰσαῖος, τὸ ἀμφισβητηθὲν ὑπὲρ χωρίου τοῦ ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ κατηγορουμένου, εἰς τὸ χωρίον ὑπεξέστη, ταύτῃ χρώμενος εἰσάγει τὴν ἀρχήν. V.13, pro ἰδίως infra in repetitione, v.35, legitur αὖ ἰδίως. vera lectio procul dubio est ἀνδίς. quod indicat etiam paraphrasis Dionysiana, v.32, ἀναφέρεσθαι εἶναι πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀπηχθέσθαι: & v.36, ἡ ἀνδὶς ἀπηχθεῖα. V.15, malim cum articulo, τὸ πάντως. V.16, plenius ἡγούμην δεῖν κατηγορῆσαι, vt infra v.38 & 39. V.20, nota hic αὖ geminatum. V.27, pro δόξῃ & σε, in priore citatione scriptum δοκῇς & σοι, v.3. V.33, legendum videtur, τί δὴ πρὸς πολλοὺς ὄντας τοὺς δημότας αἰνιδεῖν, vt colligere licet ex v.14. V.35, pro αὖ ἰδίως legendum esse ἀνδίς, docui paulo ante, ad v.13. Sequenti etiam v. καινοὶ legendum esse pro vulgato παῖ. manifestum est e priore citatione loci, v.14. V.38, in exemplari est τῶν ἰδίων. ego τῶν δικαίων reposui ex v.17. atq; adeo sic legendum esse declarant etiam sequentia, v.39. V.46, forsan rectius οἴομαί γε, vt in proxime sequenti subiectione εἰκός γε.

P.108, v.3, legendum videtur προσκεκρίσθαι. V.5, incertum est redditiua ne an interrogatiua hic ab auctore vsurpata sint, an mixta. si redditiua, legendum hic ὅπως: & seq. v. καθ' ὅπως. si interrogatiua, in primo membro legendum erit πρὸς πόσας; itidemq; in sequentibus. Forsan etiam εἰρημένοις legẽdum pro εἰρημένως: vel εἰρημένας. V.7, non satis constat an verius sit imperatiuum σκέψασθε, *considerate*. Nec item sequenti versu satis liquet an legendum sit, καὶ εἰ μὲν εὖ ἔχει τῷ λόγῳ, πιστεύετε: an, καὶ εἰ μὲν εὖ, ἔχετε τῷ λόγῳ πιστεύειν: an alio potius modo. V.9, forsan verius αὐτοῖς, *ipsis*. vel subaudiendum εἰσφοράς. V.11, Oedipum hic agere, nec facile nec tutum est. V.24, haud scio an legendum sit ἀποστερεῖν. V.26, rectius l. εἶτ' οἴεσθε, *deinde putatis*. V.29, nota hic καταλελειτουργημένα sine augmento: haud scio an propter cacophonian. V.38, nota hic ἔτι μέν, & v.41 ἔτι δέ: cum in hac signif. scribi soleat ἔπειτα μέν, & ἔπειτα δέ. V.42, pro αὐτοῖς legendum videtur αὖθις, vel αὐτά. V.45, in exemplari est Ερχιεῖ: errore ambiguo. sed veriorem lectionem esse Ερχιέα quam Ερχιεῖον, patet ex pag. seq. v.41. nota etiam ἐφεῖναι eodem in loco exponi τὸ εἰς τὸ δικαστήριον προσκαλεῖν. V.46, forsan re-

sium hic respexisse putat ad locum Ciceronis in Oratore, quo sinistros Thucydidis imitatores corripiens, ait; *Huius tamen nemo neq; verborum, neque sententiarum grauitatem admiratur; sed cum mutila quædam & hiantia locuti sunt, quæ vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas.* V.22, & ἐκείνης retineri potest, & ἐκείνου pro eodem admitti. Seq. v. malim cum articulo οἱ Ῥοδ. ῥήτ. V.25, ἀπαλλαγῆς propterea fortasse dicit, quia fucum magis quam veritatem consectari solerent: sicut infra in Attic. oratorum characteribus, 167,38, πανηγυρικὴν & ἀληθινὴν ἐξάλλαξιν opponit, & vtramq; a Demosthene coniunctam fuisse tradit. V.26, verius ἀρχιτεκτόνων, vt v. 20: item supra 26,25, & alibi sæpissime. V.28, οἱ in exemplari erat omissa. V. 44, archontωn hic catalogus in multis corruptus est, quin & duobus mutilus, vt ad pag. seq. v. 7 docebitur. in nonnullis etiam varietas est; vt deinceps suo cuiusque loco declarabitur. Quarti ergo nomen apud Sigonium in libro De Atheniensium temporibus est CEPHISODORVS. sed cum apud Diodorum quoque (pag. 512) legatur Κηφισόδωρος, non est quod nostra scriptura in suspicionem vocetur. Sextus ab eodem Sigonio nominatur ELPINVS. apud Diodorum 518 ambiguo fine legitur Ελπίνι. supra 85,32, habuimus, κατ᾽ ἀγαθοκλέα καὶ Ἐλπίνικον ἄρχοντας. vt verum huius archontis nomen esse videatur Ελπίνικος, *Elpinicus*. Vndecimus apud Diodorum 531 est Θέαιλος, proparoxytonωs: cuius accentus euidentia vestigia cernuntur infra in corrupto Θέαιλος, 121,12,14. mentio eiusdem 117,9. Quartusdecimus apud Diodorum est Θεόφιλος, 538: necnon apud Dionysium infra, 123,5. Falsum igitur hic siue Θεόμνηστος, siue Θεόμνηστος: nec magis verum Θεύμνηδος, quod infra 119,2, pro eodem legitur. Sextidecimi verum nomen est Ἀρχίας apud Diodorum 541, & apud Dionysium nostrum infra 125,9.

P.116, v.1, septimusdecimus archon, non Εὔδηρος est, sed Εὔβουλος, apud Diodorum 545: & apud Dionysium nostrum infra 119,12: 121,29: 123,12: necnon hac ipsa pag. 116, versu 47. Decimusnonus, Πυθόδοτος appellatur etiam infra 121,3 & 123, 14: apud Diodorum vero Πυθόδωρος, 547. V.2, vicesimusquartus archon, Diodoro est Χαρώνδας, 553. V.3, vicesimussextus archon, qui Πυθόδημος hic nominatur, apud Diodorum dicitur Πυθόδωρος, 557. sed Πυθοδήμου nomen habuimus etiam supra 114,10. V.4, pro ἐπὶ συγγραφεῖ sententia postulat λόγοις συγγράφειν, (vt 114,8) vel ἦν συγγράφειν. V.5, tricesimus archon, qui Νικήτης hic dicitur, Diodoro est Νικόμαχος, 582. Sigonius ab aliis Anicetum vocari adnotat. V.6, in tricesimitertii nomine ambiguus hic error est. putarit enim aliquis verum nomen esse Κηφισοφῶν. sed non dubito quin verius nomen sit Κηφισοφῶν, apud Diodorum 601. Apud Demosthenem quoque in or. Pro corona, in psephismate quo legatio ad Philippum decernitur, eadem hæc diuersitas occurrit. nam in legatorum catalogo quidam codices habent Κηφισοφῶν, alii Κηφισοφῶν. Tricesimusquintus, Ἡγήμων, apud Sigonium desideratur; itidemque apud Diodorum 606. V.7, tricesimussextus, rectius apud Diodorum 608 nominatur Χαίρωνδας, prima littera aspirata. Post tricesimumseptimum, Anticlem scilicet, duo sunt omissi archontes, Σωσικλῆς, & Αγνίας, vt cognoscere licet ex Diodoro, 622. Vicissim apud Diodorum & Sigonium desunt, quadragesimusprimus & secundus, Ἀρχίππος & Νίκαρχος. V.12, quinquagesimusquartus archon Δημήτριος, a Diodoro cognominatur Φαληρεύς, 746. Sequens Καίριμος eidem Diodoro 751 est Χαῖρις. Quinquagesimumsextum Αναξικράτην agnoscit etiam Diodorus 756: & Dionysius noster supra 113,11,16,35: & 114,12. in exemplari perperam hoc loco scriptum erat Αναρχικράτης. V.14, in quinquagesimiseptimi appellatione, pro Κόροιβος apud Diodorum est Κόρυβος, 770: minus recte, vt suspicor. Sequens apud eundem Diodorum 774 est Ξένιππος. In sexagesimoprimo, Nicocle, desinunt eiusdem Diodori vulgata exemplaria, 787: & reliquorum nouem nomina desunt etiam apud Sigonium: ita vt, sicut illi Dionysio in præcedentibus, sic vicissim Dionysius illis in sequentibus auxiliares manus præbeat. Primus autem archon Nicophemus, ab eodem Diodoro ponitur in Olympiadis centesimæquartæ anno vltimo, quo Romæ consules fuisse dicit C. Sulpicium, & C. Licinnium; anno vrbis CCCLXXXIX, vt Sigonius computat: vt autem Glareanus, anno vrbis CCCXCI. V.23, pro Τιμοφάνου paulo post detracto, legitur Τιμοφάνους: quorum neutrum erroris suspicione caret. Suidæ Στεφάνου an huc pertineat, mihi sane non constat. V.26, opinor puncto & separationis spatio post ὑμῖν posito, sequentia coniunctim legēda esse, hoc modo; Συνηγορία Αἰσχίνου κατ᾽ Δημου, vt infra 118,13,17,31: & 119,6. Forsan etiam aliquis diphthongωs malet Δείνου, vt apud Isæum, Demosthenem, Suidam, alios. Sed cum versu 29 sequatur, ἐπὶ κατ᾽ Διωνίου, nec in præcedentibus vlla Δεινίου facta sit mentio, suspicetur aliquis vtrobique vel Δεινίου legendum esse, vel Δείνου. Sequenti etiam versu Φανοσθένους nomen suspectum est, ac perperam fortasse ex duobus conflatum: vt κατ᾽ Φάνου, ἀσεβείας. sed in his sola coniectura niti, fallere est. V.28, incertum Εἰρηνικὸς ne verius sit, an Πειραϊκὸς, an aliud. V.31, hic quoque dubium est, sit ne Ριππικλέους legendum, an Τιμοκλέους. Paulo post certe transposita distinctione legendum, Κατὰ Θεοκρίνου ἔνδειξις· Τοῦ παιδὸς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι: vt manifestum est ex Demosthenis editionibus vulgatis, in quibus hæc κατ᾽ Θεοκρίνου ἔνδειξις Demostheni adscribitur. Sequenti etiam versu fortasse legendum, Κατὰ Σπουδίου, ἐγκλήματα· Ὑπάρχει τι. Demosthenis orationes κατ᾽ Σπουδίου, vt diuersam habent actionis inscriptionem, φιλοδημίας scilicet, ita etiam diuersa initia. V.34, Φοινίκων nomen parum huc quadrare videtur: nec certum tamen est an κήρυκας reponendum sit, vt v.46. V.35, de Κηφισοδώρου nomine paulo ante dictum ad v.6. V.37, in exemplari post Χάρητος finita est periodus: & nominandi casu sequitur Εἰσαγγελία κατ᾽ Φιλοδίδου: quasi duæ hic significentur orationes. V.38, Ἀρμάνιον in sequentibus etiam constanter absque diphthongo scribitur: apud Suidam vero & alibi, diphthongωs Ἀρμάμαξα χρήματα. Nota ibidem ὑπὲρ: in sequentibus autem περί. Paulo post vero incertum Γνωσίου ne scribendum sit, an Γνωσιδίκου, an Γνωσίου, an aliud. V.41, in Oratorum volumine ab Aldo & Stephano in lucem edito, pro ἄνδρες legitur Ἀθηναῖοι. V.45, legendum puto, ἐπὶ Θεοφίλου ἢ Θεμιστοκλέους ἄρχοντος, μετὰ Θέαιλον ἄρχοντα ἐνιαυτῷ πέμπτῳ: vt sequenti versu. quæ lectio colligitur ex præcedentis paginæ versu 46 & 47.

P.117,v.1, leg. εἰκονομένης ὅτης: vel, ἤκουσεν ἔπιεχόντος, vt versu 16. Sequenti versu rectius Ἀρχίου, vt prolixius adnotatum ad 115,47. V.3, legendum videtur, ἀπογράψαμένου αὐτὸν Νικοδήμου υἱόν· Ἀποψηφίσ. Pro τινὶ vero dubito πουδὶ ne scribendum, an ὅυνπη, an aliud. Seq.sane versu rectius legemus ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς:& mox, καὶ τὸν ἑξῆς, expuncto articulo τὸ. V.6, procul dubio sic distinguendum, ὦ ἄνδρες δικασταὶ, καὶ τὸν νόμον, καθ' ὅν.vt hucusque verba sint exordii, eaq; abrupta, vt infra v. 41 & 42:& finita hic periodo, sequatur, καὶ τῶν εἰρημένων παιδὸς ὄντος ἐπὶ Διφάρχου. V.7, forsan legendum, πλωΐσειαν Νῖνον, *Ninum sacerdotem*:quia sequitur υἱὸς τοῦ Νίνου. V.9, διδυλάκαμεν proculdubio expungendum, velut e sequentibus perperam huc insertum. De oratione autem περὶ τοῦ ὀνόματος meminit rursum pag.seq.versu 45. V.13, Ἀθμονεῖς per o scribit etiam Stephanus Byzantius: at Suid.per ω. V.20, forsan legendum, Κατὰ Τιμοκράτους, εἰσαγγελτικὸς δήμου καταλύσεως·Ἔργα ποιεῖς: vt Ἔργα ποιεῖς orationis illius sit initium. Sequens κατὰ Στεφάνου, diuersa est a Demosthenica. V.24, legendum fortassis Εὐωνυμέων πρὸς κήρυκας ὑπὲρ τῶν καλῶν· Οὐδαμῶς ἐν αὐτοῖς πράγμασι. fuit enim Εὐωνυμία, seu Εὐώνυμος, pagus Atticus, cuius ciues Εὐωνυμεῖς, teste Steph. V.27, nota hic, ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ φανερὸν γίγνεται, vt mox etiam v.30:at v.2,15,19,23, pro ἐν vsitatiore modo vsurpata ἐξ. V.31, conuenientius compos. συναγωνίσασθαι. In sequentibus siue αὐτοῖς legas siue αὐτῆς, parum expeditur sententia. V.32, de orationis initio, & sequētium distinctione certi aliquid hic pronuntiare, non licet. sua cuique coniectura esto libera. V.37, forsan Ἑρμείᾳ ἱμποσέιου ἐπιμελητῇ. V.40, malim transposita diphthongo, Μενεσαίχμου. Apud Suidam quoque Μένεχμος legitur pro Μέναιχμος. V.42, vel ὑμᾶς legendum, vel ἡμᾶς. V.45, forsan περὶ αὐτῶν μὲν. Sequenti etiam versu non absurde post ἀγῶνα distinxeris.

P.118,v.1, pro καὶ infra v.46 legitur καί. V.2, Ἀπόλλωνος ἐκ Ῥόδου, videtur initium esse orationis. V.5, forsan legendum, Κατὰ Δημοσθένους, παραπρεσβείας· Εἴσεσθαι ὦ ἄνδρες. Pergamenas vero tabulas dicere videtur tabulas a Cratete vel Aristarcho grammaticis Pergamenis conscriptas:qua de re supra, ad 112,27. V.12, pro πρὸς Νικοκράτην supra legitur κατὰ Λυσικράτους, 114,19. V.15, alibi Ποσειδίππου, diphthongos. Paulo post etiam fortasse rectius Ἡδύλης. Pro σιτίου vero quid legendum sit versu sequenti, mihi sane conijcere non licet. V.18, pro ὕστερον legendum fortassis ὑστέρως, vt v.28. V.21, Ἐπιτίμου nomen suspectum est. V.26, nota hic Προκλέους: cum versu 11 habuerimus Κηφισοκλέους, & v. 22 Μνησικλέους: itidemque Μενεκλέους pag.praeced.v.5 & 11. Sequenti etiam v.fortasse verior lectio est ἐπὶ τούτοις ὦ ἄνδρες.

P.119,v.1, legendum videtur εἰς Πύλας Ἀθηναίων ἔξοδος. Sequens nomen Archontis, Θύμωδος, accedit ad Θεόμνηστος supra 115,47.sed verius nomen esse Θεόφιλος, ibidem prolixe docui. V.4, legendum opinor, ὑπολείπεσθαι ἐπεὶ ὕστερον. V.7, rectius, ni fallor, Ἀμύντου. V.9. Φιλόχορος in exemplari quoq; per ω scriptum & hic & in praecedentibus: cum apud Suidam & alibi per o scribi soleat. V.11, rectius (opinor) μάταιον, vt seq.v. Eodem versu sequ.non dubito quin vera lectio sit ἐπ' Εὐβούλου. Inter Eubuli autem & Nicomachi praeturam tres intercessisse annos, perspicitur ex 116,1,2. V.17, pro ἐπὶ si ἔτι malis, per me licet. V.18, legendum puto νεμέσεως, aut νεμεσήσεως: vt significet imperium infensa Nemesi, vel cum populi offensione gestum. fuerat enim Timotheus primis annis adeo felix, vt fortuna ipsa se variis ei spectris offerret: ideoque pictores, vt felicitatem eius exprimerent, plures pingebant fortunas, quae illi cubanti ac dormienti vrbes in retia inferrent. sed cum ea felicitate clatus, suae magis virtuti quam fortunae benignitati adscriberet rerum gestarum gloriam, ἐπύχησεν ὕστερον, νεμεσήσαντος αὐτῷ τῆς τύχης. id est, fortuna illi postmodo infensa, aduersos successus tribuit: vt Aristophanis scholiastes & Suidas tradiderunt.

P.120,v.10, Wolfii margo pro ἑκείνου habet ἐκείνου: itidemque versio eiusdē, *secundum illius praecepta.* V.16, in Stephani editione sic legitur hic locus; καὶ τὴν δόξαν ἣν περὶ τούτων αὐτὸς ἔχω, βεβαιώσω, μαθὼν ὅτι προτεροῦσι τῶν Δημοσθένους λόγων αἱ Ἀριστοτέλους τέχναι· ἢ τὸ οὕτως ἔχειν. quam lectionem & ipse adnotauit minime ad confirmandam Dionysii sententiam facere; cum is totus in hoc sit, vt ostendat antecessisse Demosthenis orationes. quod si ita legas, μαθὼν ὅτι οὐ προτεροῦσι, adiecta negatione, non habet e locum particulam quam grammatici disiunctiuam appellant, quae in altera parte sequitur. quare sibi verbū βεβαιώσω suspectum esse. sensum omnino hunc videri esse: *Vt ipse, si compertum habuero Aristotelis artes Rhetoricas priores esse tempore Demosthenicis orationibus, de sententia mea deducar: sin minus, eum qui hoc sibi persuasit, mutare cogam sententiam.* Haec de isto loco Steph. ego eam lectionem quam Morellii Demosthenes in margine habebat, sequi malui: praesertim cum idem ante me fecisset Hieronymus Wolfius in sua Demosthenis editione. V.31, pro Φίλιστον rectius fortasse legemus Φιλίσκον, quia *Philistus* historici Siculi nomen est, *Philiscus* autem Milesius orator fuit, vnus ex Isocratis oratoris auditoribus, vt tradit Suidas Supra 111,25, in hoc nomine est ambiguitas. V.34, inclusa ἄν, addita ex Morellii & Wolfii edit.

P.121,v.1, ὁ πρὸς τὸν Λεπτίνην λόγος, est oratio contra Leptinem habita. V.3, Rhetoricae tabulae fortassis eaedem hic sunt quae Tabulae Pergamenae: de quibus supra, ad 118,5. V.7, pro Θεοδήμου legendum esse Εὐδήμου, satis declarat archontum catalogus in Dinarcho supra positus, 115,46: cum quo ibidē consentit etiam Diodorus, 27. V.11, pro Γαδινῶν Morellii margo habet Ταχινῶν: cui Wolfius addit ταχυπαυνῶν: exegema vtrumq;. Sunt tamen qui φυγαδικῶν legendum existiment. V.12, qui Θέμνιδ hic dicitur, & supra in Dinarcho Θέμις 116,45, veriori nomine appellabitur Θέαιτος, vt prolixe docui ad 115,46. V.16, Olynthiacarum orationum a'ius in vulgatis editionibus ordo est. nam quae hic prima est, illic est secunda: quae hic secunda, illic tertia: quae hic tertia, illic prima. V.19, pro χρονίας Morellii & Wolfii margo habet compos. καταχρονίας. V.20, fortasse legendum μέχρι τῶν δώδεκα. Wolfius lectione & structura liberius mutata vertit; *Ex his duodecim quas hactenus exposui publicis orationibus, septem sunt conciones, forenses quinque.* V.23, consentiunt haec cum epigrammate quod Ammonius in Aristotelis vita, & Henr Steph. in Anthologiae additamento referunt, Φασίδος ἣν μητρὸς, καὶ Νικομάχου γενετῆρος Τοῦ Ἀσκληπιαδῶν δῖος Ἀριστοτέλης. V.25, Wolf. pro ιγ legit γ, detracta scilicet decade. & mox nominandi casu πρεσβύτερος: itidemque vertit, *triennio Demosthene maior.* atque ita legendum esse, perspicuum est ex eo quod Dionysius 120,44, Demosthenem

ſthenem natum eſſe dicit anno ante centeſimam Olympiadem. aut neceſſe eſt ibi minoris numeri notationem eſſe omiſſam. V. 29, Wolfii margo pro πείσας habet compoſ. διαπείσας. V.36, ſi ante ὡ ex Wolfii marg. inſeramus ἐστι, plana eſt ſententia. V.41, locus quẽ hic ex Ariſtotele citat, exſtat Rhet. lib.1, editionis noſtræ pag.5, v.27. V.42, pro ἐὰν μὴ Stephani & Morellii ed. habet ἐὰν μὲν: itidemq; Wolfii verſio, *quando indicia ita ſiunt vt decet*. ego Ariſtotelis exemplaria ſequi malui. V. 44, Ariſt. exempl. genetiuo caſu habent διδασκαλίας. V.45, Stephani, Morellii, & Wolfii editio hab. παλαιοὺς λέγομεν. ego Ariſtotelis exemplaria ſequi malui: e quibus Morellius quoque ac Wolfius veriorem lectionem margini adnotarunt. V. 47, Ariſtot. exempl. habent δικαιώματι ἢ φαίνεσθαι δίκαια: editionis noſtrę pag. 8, v.27.

P.122, v.1, pro ψαλιδωτοῖς Ariſtotelis exemplaria habent διαλελυμένοις. ſed Dionyſium ψαλιδωτοῖς legiſſe, ſatis declarat pag. præced. v.39. Incluſa, quæ mox ibidem ſequuntur, addita ſunt ex Ariſtot. exempl. At quæ v.3 incluſa ſunt, ab iiſdem Ariſt. exempl. abſunt. Eadem exemplaria eodem v.3, pro καλὸν γὰρ habent καλὸν δέ. V.6, incluſa, addita ſunt ex Ariſt. exemplaribus: itidemq; v. ſeq. V.9, Morellii margo pro ὅτι πολλοὶ habet ὅτι πολλοί. V.10, Ariſtot. exempl. h. ἐπειδὴ τὸ διὰ ταῦτα συμβαίνει αὐτῷ ταῦτα τῷ ταῦτα εἶναι. V.12, incluſus artic. τὸ, additus ex Ariſtot. exemplaribus. In iiſdem pro ῥητορείας legitur ῥητορικῆς. Ex iiſdem etiam addita incluſa coniunctio καί. V. 16, Wolfius ante ἱκανῶς inſerit καί: Stephanus omiſſa coniunctione, verbum νομίζω vertendum cenſet in participium νομίζων. V.13, Morellii & W. margo h. συνεγράφη: conuenientius. V.28, iidem præſenti temp. malunt γινομένην. V.29, pro incluſo τὸ Wolfii margo reponit plur. τά. Ariſtotelis exemplaria neutrum agnoſcunt. V.30, Ariſt. exempl. pro ἀγαγόντα habent ἔχοντα: & mox δοκοῦσι pro διδόναι οὕτως. Exſtat autem locus Ariſtot. Rhet. lib. 3, 134, 13. V.32, Wolfius pro ταῦτα habet τὸν: minus recte. V. 35, incluſa μὲ, addita ex Wolf. ed. V.47, Morellii & Wolfii margo h. γέγραφεν. ſed ne ſic quidem plana ſiunt omnia.

P.123, v.6, Morellii & Wolfii margo pro ἐκείνην h. πόλιν. V.11, pro ἢ malim ᾗ, contra exẽplarium conſenſum. V.17, ὅρκους legendum eſſe pro vulg. ὅρκω, manifeſtum ex 45, 3. atq; ita vertit etiam W. *ad exigendum iusiurandum*. V.28, αὐτοῖς refertur ad τὸ πλῆθος. Morellii & Wolfii margo mauult reciprocum αὐτοῖς, *ſeipſum*: ſubaudito ſcilicet πολέμιοι, *hoſtem*. V.35, vulg. Ariſtot. ed. (lib.2, 103, 23) habent ἐὰν τὸ τῶν χείρονα σκοπεῖν. V.36, incluſa ἀφ' addita ex eiſdem ed. V.37, Wolfii editio habet μέμνηται: verſio tamen eiuſdem agnoſcit vulgatum μέμνηται, *accepturi beneficium*. Morellii margo, itidemq; margo Wolfii, poſt hoc ipſum μέμνηται, addit εὖ παθεῖν. quod in verſione expreſſit idem Wolf. Ibidem mox Ariſtot. exempl. habent πρὸς τὸ Θηβαίους φίλους τὴν δίοδον εἰς τὴν Ἀττ. Seq v. Ariſtot. exempl. hab. βοηθοῦντας εἰς Φωκεῖς: pro quo Dionyſ. paulo poſt. v. 40, dicit πρὸς Φωκεῖς, *aduerſum Phocenſes*. V.39, Ariſt. exempl. pro διάγοντας habent ὄντας: & mox διδόναι pro διδόναι. V. 47, rectius Ἀλκιδάμας, vt ex Suida & Stephano colligitur.

P.124, v.3, Steph. & Morell. hab. αὐτοῖς: ego cum Wolf. malui plurale αὐτοί, Athenienſes videlicet. Idem Wolf. ſeq. v. ad explendam ſententiam legit, ἐχρῆν τὸν Δημοσθένης, φησί, τὴν μὲν ἄλλα. Ego hanc lectionem malim; καὶ ὡς Δημοσθένης παρακελεύεται αὐτοῖς περὶ τὸν πόλεμον, καὶ ψηφίσματα γράφοντος, ἐχρῆν ποιεῖν ὁ δῆμος, τὴν μὲν ἄλλα. V.10, malet fortaſſe aliquis πεμψάντων: ſed a Philippo miſſos eſſe legatos hoſce, indicant ſequentia, v.14, 21, 30. V.13, Morell. hab. οἱ τῶν Ἀθηναίων. V.26, poſt Θηβαίους diſtinguũt etiam ceteræ editiones. ſed non minus recte ante id nomen diſtinxerimus: vt accuſatiuus iſte feratur ad ſequens verbum ἀναμιμνήσκοντες. V.28, Morellii & Wolfii margo hab. αὐτοῖς, *eum*: recte. ſic enim & Dionyſ. p. præced. v.40, αὐτοῖς δοῦναι δίοδον: & hac ipſa pag. v.31, διδόναι τῷ Φιλίππῳ παρασχεῖν. V.33, de ἐπιδεῖξαι dicetur infra, ad 126, 10. V.35, incluſum εἶναι, additum ex ed. Morell. & Wolf. V.42, Ariſt. exempl. (Rhet. lib.2, 113, 3) pro ὡς habent ὥσπερ ὡς. Seq. v. Morellii & Wolfii margo habet ἑαυτῷ, dandi caſu.

P.125, v.6, Ariſtot. exempl. (Rhet. lib.2, 102, 19) pro copulatiua ἢ habent disiunctiuam ἤ. V.8, Ariſt. exempl. hab. πάσι: minus conuenienter. V.8 & 9, in Ariſtot. exempl. ſic legitur hic locus; καὶ εἰ τῷ ποιήσαντι καλῶς ἢ δικαίως ὑπάρχει, καὶ τῷ ποιοῦντι· καὶ εἰ τῷ πωλήσαντι, ἢ τῷ πεπονθότι. ἔστι δ' ἐν τούτῳ παραλογίσασθαι. εἰ γὰρ δικαίως ἔπαθέ τι, δικαίως πέπονθεν· ἀλλ' ἴσως οὐχ ὑπὸ σοῦ. διὸ δεῖ σκοπεῖν χωρίς. V.13, poſt διαφέρει τὸ τοιοῦτον Ariſt. exemplaria habent hoc præterea commation, καὶ ὑπεξαιροῦς. Alcmæonis quoq; Theodectei verba, ab Ariſtotele relata, Dionyſius breuitatis cauſſa omiſit. V.18, Wolfianæ ed. margo pro ἐν τούτῳ habet ἐν τούτῳ. Sed is qui Morellianæ editionis διορθώσεως ex illius margine in Wolfianæ editionis marginem tranſcripſit, Morellianas notas parum obſeruauit. annotatio enim Morelliana ἐν τούτῳ, refertur ad τὸν quod eſt v. 10: ſignificans ſcilicet, pro Dionyſiano τὸν, apud Ariſtot. legi ἐν τούτῳ. V.26, Ariſtotelem e veterib. artis Rhetoricæ ſcriptorib. ſuas præceptiones collegiſſe, teſtatur etiam Cicero iis in locis qui ſupra citati ſunt 79, 46: & 80, 7. V.38, nota hic ὀκνήσεις ταῖς Πλατωνικαῖς ἑρμηνείαις: cum infra in Thucydide hoc ſtructuræ genus reprehendat, 135, 13; ac pro datiuo accuſatiuum caſum hic vſurpari velit. Incertum ergo Dionyſiine voluntate, an librarii incuria, hic ſtructuræ ſit facta ἐξαλλαγή.

P.126, v.2, Hœſchelius pro τιμαῖς legendum putat παραινέσεις: vt παρὰ ὁμοιολόγοι hoc loco idem ſint quod alibi παρανόμων γραφαί. Sed haud ſcio an conuenientius ſit ἀτόπους: vel, vt Ilouius interpres legit, ἀτόπους, *abſurdas*. V.5, nota hic Δημοσθένην, more peritoſyllaborum: & mox v.7 Δημοσθένην, more iſoſyllaborum nominum. Eodem v.7 pro φησιν malim φησίν, *dicis*. V.10, ἐπιδεῖξαι in hac demonſtrandi ſeu oſtendendi ſignificatione legitur etiam ſupra 124, 33, 45. alioqui vſitatius in ea ſignificatione ἀποδεῖξαι: vt illo ipſo in loco, 124, 33. ἐπιδεῖξαι enim oſtentandi ſignificationem habet frequẽtius, vt paulo poſt, v.14, & 32. V.26, ſenſum quidem loci huius (inquit Steph.) mihi videor aſſequi. ſed verborum ſeries & contextus non video qui ſtare poſſit eo modo quo eſt. Hoc enim puto ſibi velle hoc in loco Dionyſium; Platonem ſtudio reprehendendi Lyſiam, aduerſus ipſum ſcripſiſſe dialogum; cuius tamen argumentum ſit amatorium; ſed captatam in eo exagitandi Lyſiæ occaſionem. lego igitur, ἀλλὰ ἢ καὶ τὸ κατὰ τοῦ τὸν πάντα. Illud autem quod ſequitur, ἐπαινεῖν εἰς τὴν ὑπόθεσιν, declarat quod infra legitur, pag. ſeq. v.47. Hæc Steph. V.37, pro poſteriori τὴν vel μὲ, rectius fortaſſe legemus ἢ, ſed.

P.127,v.9, ex hoc loco intelligimus, tertiam partem de Atticis scriptoribus, cuius supra meminit in præfatione ad Ammæum 81,41, a Dionysio absolutam quidem fuisse, sed ad nos non peruenisse integram. V.11, pro θρῦμμα quidam cod. habent μῖγμα, teste Steph. V.15, idem St. adnotat quosdam cod. hic ῥεύματα habere pro ναμάτων: & v.18, ἱλαρὸν pro χλιαρόν: & v.20 κλίμα pro χῶμα. Sed sibi rectius forsan composite legerimus χαμαιπετῆ; sicut præcedit ψευδολογίαν. V.26, procul dubio legendum μετωνυμίας. nam ἐπωνυμίαι ad τὴν ποιητικὴν φράσιν parum faciunt. V.30, inclusum πρότερον in quibusdam tantum codicibus legi, adnot. Steph. V.35, malim βούλομαι, volo. V.40, quid. cod. ταῦτα μὲν οὖν ὁ κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον γινόμενος, ὡς ἁμαρτάνοντι, περὶ αὐτῆς ἐπιτιμήσεις ἂν τὰ ὀνόματα οὐδὲν δέομαι λέγειν: teste Steph.

P.128,v.4 & 5, inclusa in excusis Platonis exemplaribus desiderari, annotat Stephanus. recte. sunt enim verba Dionysii. V.8, nota poeticam tmesin siue hypallagen, ξύμμοι λάβεσθε, pro ξυλλάβεσθέ μοι. Sic paulo post, v.11, & ὑπὸ αὖ τῆς ἑαυτῆς συγγενοῦς ἐπιθυμίας. V.20, ἐπὶ pro vulg. καὶ cum Hœschelio reposui: nec dubito quin ea sit vera lectio. V.34, τὸν λόγον redundat hoc loco: & pro seq. χαρίεν legẽdum fortasse κενὸν, inane. V.37, legendum hic videtur vel cum Hœschelio, τὴν ἐπιστολὴν & τὴν ἐν τοῖς πρὸς Δημήτριον ὑπομνηματισμοῖς vel, (quod minus aptum est) τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὰς πρὸς Δημήτριον ὑπομνηματισμούς: vt infra 132,42. Huius commentarii (inquit Steph.) Dionysius meminit etiam in tractatu de Thucydide, quem Q. Ælio Tuberoni dicauit. V.38, rectius τὴν περὶ τὸ μιμήσεως ζήτησιν. V.40, forsan leg. ἐπεὶ δ' ἁπλῶς. V.47, principium quidem Herodoteæ historiæ cum his Dionysianis consentit, at non finis. Ibidem fortasse legendum καθ' ὅ pro & ὅ.

P.129,v.14, Henr. Steph. mauult Χάρωνος: cuius mẽtio fit ẽt in libro ad Q. Ælium Tuberonẽ, 138,34. apud Suidam tres sunt Charones historici: primus, Lampsacenus; secundus, Carthaginensis; tertius, Naucratita. at Χαίρων apud eundem alius. V.16, τὸ interrogatiue accipiendum hic pro τίνος: vel legendum τοῦ. V.27, in exemplari est ἐπόνους. ego ἐπήρας, a Stephano ex aliis codicibus adnotatum, sequi malui. V.33, post τρίτον ἔτι, subaudiendum subst. ἔργον: vt v.15 & 45.

P.130,v.11, possis etiam legere ὑπομνηματίσομαι. V.17, in exemplari est πάνυ: perperam. τόνον vero in hoc loquendi genere supra quoque habuimus aliquoties, & pag. seq. v.4. pro eodem χαρακτῆρα dicit v.40, & infra 132,17, & alibi. Reperitur tamen & τόπου vocabulum in eadẽ significatione; vt supra prolixius adnotaui ad pag.1, v.15. V.21, secunda dicẽdi virtus hic omissa, est, τὸ σαφὲς & κυρίαις λέξεσι χρῆσθαι: vt ex Lysia videre licet 82,31: 85,42: & ex Isocr. 94,37.

P.131,v.7, Stephano videtur legendum Ἡροδότου οὐκ ἔχει: vel, διότι Ἡρόδοτος, οὐκ ἔχει. nisi mauis (inquit) particulam quæ ex aduerso respondeat τῷ μὲν, reponere. Sed siue hoc siue illo modo legas, desideratur negatio. V.9, pro γὰρ aptius fortasse legeris δέ. V.12 sane, pro παλαιᾶς rectius, meo iudicio, legemus πολυφωνίας: vt infra 161,27. Sequentium vero expositionem e Cicerone habes supra 78,26. qua de re plura Petr. Vict. Var. lect. lib.32, cap.19. V.16, forsan rectius χείρονα: & mox παραλαμβάνει. V.18, pro τὸ μὲν conuenientius legemus τὸ μέν. Sequ. etiam versu pro πέφυκε legendum videtur πέφυκεν: & mox μεμίμηται. pro μέμνηται quæ confer cum 70,11. V.25, Stephano legendum videtur, Συγκαταλέγοι οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμήσαντες. V.33, supra cum articulo habuimus ὁ Χῖος, 70,19. V.35, pro ἀρχαϊκαὶ quidam cod. (teste Stephano) habẽt Ἀχαϊκαί. quæ lectio trahi possit ad famosos libellos ab Anaximene sub Theopompi nomine diuulgatos; vt supra ex Pausania annotaui ad 111,30. vel ἀρχαϊκαὶ sunt antiquo stilo scriptæ: vel de prisci seculi virtutibus. Athenæus meminit epistolæ ad Alexandrum scriptæ, & alius preterea ad Chios. Forsan etiam composite legendum ibidem ἐπιχαρακτηριστικαί. V.42, δι' ἃς tollenda videtur: vel addendum ei genitiui casus nomen τούτων, aut aliud consimile: vel denique sic legendum, δι' ἃς τὴν συγγραφὴν τὰς ἱστορίας ἐποιήσατο. Seq. v. rectius superl. ἀναγκαιότατον. V.45, & τούτων retineri potest, & τούτοις admitti.

P.132,v.5, forsan leg. παρ' ἄλλων τὴν ἱστορίαν, περὶ δικαιοσύνης & εὐσεβείας, καὶ τ. Seq. v. nota χαρακτῆρι κάλλιστον: & pag. sequ. v.30 χαρακτηριστικώτατα. V.7, commation istud καὶ δύναται tollendum est: aut pro δύναται reponendũ διαπονήσαι, διακινῆσαι, vel simile quid. V.15, Hœschelius legit εἰς βάθος possis etiam legere ὡς οἷόν τι βάθος. V.23, de Ἀχαϊκῶν dictum ad pag. præced. v.35. In seq. periodo (inquit Steph.) non video quid sit opus particula ἄν. sed nec illud ὁ τούτου, mihi satis placet. Sẽsus autem planus est. reprehendit enim Theopompi nimiam curam & diligẽtiam in vitando concursu & hiatu vocalium: quam etiam Cicero & Quintilianus reprehenderunt: 70,25: 79,3. V.26, & πάνυ ferri potest, & τόνοι reponi: qua de re ad pag.1, v.15. V.29, sensus est, ταῦτα παραλειφθέντα παρὰ τῷ συγγραφεῖ. V.41, ex hoc etiam loco intelligimus tertiam de scriptoribus Atticis partem a Dionysio absolutam fuisse; eam scilicet qua post vtriusque generis oratores egit de philosophis & historicis Atticis, vt est Plato (127,9) Thucydides, alii. V.42, exemplar habet δή. ego Stephanum in Thucydidis editione sequi malui. Seq. v. rectius fortasse περὶ τοῦ αὐτοῦ Θουκ. de eodem Thuc. V.45, pro vulgato αὐτῷ legendum vel ἐμαυτῷ cum Stephano, vel reciproce αὑτῷ.

P.135,v.1, haud scio conuenientiusne παραδόσεων, traditionum; an προθέσεων, propositionum, vt paulo post, v.5. V.6, fortasse rectius ἤξίωσε, petiisti. Sequentia petita sunt e tractatu ad Q. Ælium Tuberonem, 147,20. V.14, vt hic ὀνοματικῶς ὀνομάζων dicit, ita ὀνοματικὴν λέξιν infra v.43: itidemque pag. sequ. v.5,8, 10. sed verior scriptura videtur esse ὀνοματικῶς, vt versu hic proxime sequenti, & supra in libro De compositione seu collocatione verborum; vt adnotaui ad 2,13. atque ita etiam in sequentibus dicit ῥηματικά, μετοχικά, ἀντωνυμικά. V.16, forsan rectius τρέπεται. V.26, Stephanus in Thucyd. ed. scribit πολυπλόκα paroxytonos: itidemque infra 136,21. V.30, rectius τιθέασι, præs. tempore. V.38, St. in Thucyd. ed. habet ἐπιλογισμοῖς: & seq. v. προσβέβηκεν. Pro sequenti autem καταβολὴ leg. fortasse καταβοή. Porro notandum, ex his quæ hic in Thucydide veluti poetica notantur, ab ipso Dionysio in Antiqu. Rom. vsurpari non nulla, vt est hoc ipsum καταβοή, cum seq. duobus ἀχθηδών & δικαίωσις. Sic etiam e precedentib. quæ notantur vt glossematica, obsoleta, & obscura, vsurpantur ab eodem in eisdem Antiqu. ἀναφορὰ & ἀνοκωχή. V.45, idem St. διὰ φρόνησιν ἐς αὐτὴν μάχη. Sed nostra lectio & infra reperitur, 136,29: & apud ipsum Thucyd. exstat pag.45: vbi scholiastes τὸ αὐτὸ exponit

exponit εἰς τὴν ἰσχὺν τ φύσεως. V.47,in exemplari eſt ἀφαιρία,detracto ι:minus vſitate.

P.134,v.3, incluſum commation εἰς θάλατταν, St. in ſequentis periodi fine ponit,poſt τ εἰσπείας.exemplaris noſtri lectio conſentit cum Thucydidis exemplaribus,pag.12ſ:vbi ſic legitur locus; καὶ ποιότης αὐτὴ ἐς τὴν παρεξειρεσίαν, ἡ ἀκαὶς ἀπερρήγνυ ἐς τὴν θάλατταν. In ſequentibus etiam pro ὅτως rectius legi ποιότης, manifeſtum eſt ex hoc ipſo loco. παρεξειρεσίαν vero Thucydidis ſcholiaſtes eſſe dicit τ ἔξω τ εἰρεσίας τ νεὼς τόπον,καὶ ὁ μέρος εὐκάτ τῶ πρώρας καὶ πρύμνης. Τὸ ὃ τῶ ἀκρόπρῳ τ πρύμνης ἐν τ πρῴρας. V.5,de ὀνομαστικῶς,quod mox repetitur v.8 & 10, dictum ad pag. præced.v.14. V.10,rectius forſan ῥήματα ὄντα,vt v.8.vel ῥηματικὰ ſunt deflexa a verbis, vt paulo poſt,v.16. V.13,in Thucyd.exempl.vulgatis pro οὐδ legitur ἀλλ: & mox πρόφασιν pro αἰτίαν. V.15,exemplar habet γενόμενα:ego præſens γιγνόμενα cum St.malui; vt v.præc. in loco Thucyd. V.18, in exempl. eſt ἀπαναλώσαι: parum vſitate. V.27,Steph. breuius,τὸ ἐπιφερόμενον,τὸ Καταγκαμένης.αὐτὴ ὃ τὸ ἀξί. V.32,Steph. τῶ Ἀθηναίων:quæ ſcriptura cum ſequenti expoſitione nequaquam congruit. V.39,Steph.τὸ ὃ ὑπερβάλλον.noſtra lectio & ſtructuram vſitatiorem habet,& cum Thucyd.exemplarib.conſentit,pag.59,v.28. V.41,Steph.ἀρσενικῶν:itidemq; ſeq. v.ἀρσενικῶς. V.44, Steph.στρατείαν.

P.135,v.1,Steph.ante ὑπὸ habet καί: neſcio quorſum. V.7,Steph.breuius,τὸ τι θηλυκὸν ἀντίζυγον μόριον,καὶ τὴν πλάσιν τ μαχ. V.10,11,12,Steph.ſic habet:εἰ ὃ τὰ ἀρρενικὰ ὡς θηλυκῶς συνέταττεν,ἀπὸ τῶν πτώσεων,ὡς ψυχικῶς αὐτὴ τῶν αἰσθητικῶν πλάσιν παραλαμβάνοντες, ὁλονίζει αὖ ὑφ᾽ ἡμῶν λέγειν. καὶ ἔτι τὰ τοιαῦτα· K.diuerſa ſcilicet periodorum cōnexione & diſtinctione. V.18, incluſa abſunt a Steph. editione. V.20,in exemplari eſt,ἀκίνδυνον ἦν,αὖ συνῆ. ego Stephanum ſequi malui. V.25, idem exemplar habet ἀντωνυμικῶν:perperam. V.27,ſtructuram quam hic velut ἐξηλλαγμένην in Thucydide notat,ipſe vſurpat ſupra,67,6:ἐπειδὴ τὸ στρατόπεδον ἀγγελθὲν ὡς ὄντας ὑπὸ Ἀχαιῶν. ibi enim quia τὸ στρατόπεδον ſignificat τοὺς στρατιώτας,propterea pluralis numeri adiectiuum ei tribuit. cuius generis alia vide apud Pauſan.489,60. V.30,St.τὸ Συρακουσίοις. V.46, locus hic repetitur pag.ſequ. verſu 38.

P.136,v.6,locus hic citatus etiam ſupra 24,45,in auſteræ compoſitionis deſcriptione. exſtat autem in ipſo Thucydidis exordio,pag. 1. V.14,Steph. στρατείας:vſitatius.Idem St.ſeq v.habet ἐν μὲ τ.noſtra lectio conſentit cum Thucyd. exempl. V.21,St. πολυπλόου,vt ſupra dictum ad 135,26. V.23,Thucyd.exempl.ἐξενικήθησαν μετ᾽ αὐτοῦ τοὺς μ. V.25,eadem hab.ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀμυνόμενοι καὶ παθεῖν. Exſtat autem locus pag.62. V.32,Steph.pro ἂν κρίναι habet ἐπικρῖναι. noſtra lectio cum Thucyd. exemplaribus conſentit,pag.45. V.33, in iiſdem exempl. cum aduerbio legitur περιώσει μάχεσθαι. V.38, poſterior locus citatus etiam pag. præced. v. 46. Sequentes duos tractatus debemus illuſtri & magnifico viro Andreæ Dudithio. quorum prior quidem debuiſſet proxime antecedenti præmitti, vt ex eiuſdem præfatione perſpicitur,132,38,44: poſterior autē, inter Iſæum & Dinarchum collocari,112,13.ſed cum ſerius ad nos allati eſſent, debitus eis locus a ceteris eſt præreptus.

P.137,v.18, περὶ hoc loco per ellipſin quandam ſignificat idem quod ἐπὶ, ſeu ἐν. Idem enim eſt ac ſi dixiſſet auctor ἐπὶ τῶν ἀρχαίων,ſeu ἐν τοῖς περὶ τῶν ἀρχαίων. V. 26, vitiatum hoc loco exemplar eſt. Dudithius ſic vertit:*ſed ad illos ſpectaui,qui veterum ſcripta plus æquo admirantur,ſuam ætatem aſpernantes.quo pleriſque homines vitio laborant.* vt talis quædam conſtitui poſſit lectio;ὅσοις τὸ αὐτὸ φιλαίτιον ἐστιν,ἐν μὲ τῶν ἀρχαίων μόνα ἀγάμενοι, τὰ ὃ τῶν καθ᾽ αὑτοὺς πάντα ἀδοξοῦντες· ὃ κατὰ ἐπὶ τ ἀνθρωπίνης τῆς φύσεως. V.28, ſcriptus liber habet ἐπιλαμβάνονται: minus recte. Sic v.42, idem perperam habet αὐτὸν,dandi caſu.

P.138,v.19,in ſcripto libro particula poſt μὲ pinguiori litura eſt obſcurata; ita vt neſcias τι ne ſit,an τὶ,an mixta ex hiſce τοί.ſed cum accentus habeat ēnclisin, videtur referre voluiſſe μέν τι,aut μέν τοι. V. 21,frequentius Ἀττικοῦ,vt cum alibi,tum ſupra 115, 16,etiam in manuſcripto. V.32, nota hic Πελοποννησιακοῦ ſimplici ν ſcriptum, in ſequentibus autem gemino: quam poſteriorem ſcripturam agnoſcit apud Dionyſium Afrum etiam Euſtathius. Pro ſequenti etiam Εὔγλων apud Suidam diphthongos eſt Εὐγάιων:contra Προκοννήσιος apud Stephanum Byzantium monophthongos. Ruſum pro Φιγαλεὺς apud eundem Stephanum eſt Φιγαλεύς, & Φιαλεύς. Eſt autem Phigalea,ſeu Phialea,oppidum Arcadiæ,a Phialo quodam denominatum; vt tradit idem Stephanus.Pro Ἀμελησαγόρας vero Dudithius ſublata priuatiua mauult Μελησαγόρας. V.39,poſſis etiam legere, ἐν αὐτοῖς ὃ τόποις,repoſita ſcilicet ῥ pro τι. Seq.v.pro ἵνα perperam in exemplari eſt ἵνα. V.42, rectius χαριεῖς,dandi caſu.

P.139,v.7,pro πεντεκαίδεκα ſupra legitur εἴκοσι,130, 8:per librariorum incuriam confuſis numeralibus notis κ & μ. V. 9, Dudithius mauult προσθεὶς ἐνθένδε,omiſſas.videtur tamen & hæc ferri poſſe lectio: ſicut ſcilicet infra dicit auctor,147,21,σωσάντων αἱ ἔχοντες αὐτῶν ἴχει δρᾶσαι. V.13, poſſis etiam tranſpoſita negatiua legere,ἐν οὐ πολλοῖς δ᾽ ὤν. Seq.v.ὑστεραίας poſitum pro ὑστέρας,vt infra 144,9.

P.140,v.11,malim cum articulo περὶ τὴν τάξιν,vt in præced.& ſeq.commate. V.33, barytonos legendum καθαίρει, *purgat,expiat*: vt manifeſtum eſt ex his Thucyd.117,τὰ ἐν αὐτῷ χειμῶνος ἐν Δῆλον ἐκάθηραν Ἀθηναῖοι,κτ χρησμὸν δή τινα.

P.141,v.6,in vulg.ed.Thucyd.tranſpoſito pronomine ſic legitur,ἦρξαντο ὃ αὐτὴ Αθ.ἐν Πελ. itidemq; infra 146,17.Exſtat autem locus editionis Stephaneæ pag.9. V.26,incluſum μεταξὺ,additum e vulg. editionibus. & ruſum ab eiſdem abeſt incluſa περὶ v. 28.Exſtat autem locus pag.37. V.31, in eiſdem vulg.ed.legitur ἡσύχαζόν τε, *quieſcebantque.* Seq.v. τὰ δέ τι ſignificat *partim etiam.* V.35,pro τὴν ſcriptus liber habet articulum τῶν: perperam. V.40,κατημαξευμένα ſine aſpiratione legitur etiam apud Heſychium;apud Suidam vero καθημαξευμένα:ſicut etiam ἅμαξαν alii malunt,alii ἄμαξαν: hi,quaſi ἅμα ἄγουσαν; illi,velut ἄμα ἄγουσαν τὰ ἐπιτήδεια. V.45, in vulg. ed.legitur ὥσπερ:pag. 32.

P.142,v.7,incluſa præpoſitio ἀπὸ,addita ex vulgatis Thucydidis exemplaribus.In iiſdem ſeq.v.pro ἰσχυρὸς legitur ἰσχυρᾶς:& mox ἔργῳ pro ἔργα. Iidem libri v.11 habent ἀκριβὲς τι.alioqui ἀκριβέστερα ſic accipiendum foret vt διαφερόντως τι ſupra 135,45. V.12, iidem l.h.τοὺς Πελοποννησίους,ſcr.προσάγονται. Ex iiſdem ſequenti verſu inſertus eſt incluſus articulus τοῖς. Exſtat autem locus pag.173. V.16, ſcriptus liber copulatiue habet ἐν καὶ ξυμπ. ſed disiunctiuam ἢ ſenſus ipſe poſtulat; & ſic legendum eſſe declarant et-

iam sequentia, v. 26: & pag. seq. v. 38. V. 20, mutilatus est locus, & hoc fere modo complendus. primum post ὀλίγοις χρήσομαι, v. 17, ponenda est distinctio periodica. deinde post μόνον. v. 20 tale quidpiam inserendum; ἐναυμάχησαν, μακρᾷ ἐξ διεξοδικῇ χρῆται διηγήσει ἀφηγούμενος, ἡ ἐν τῇ πρώτῃ βίβλῳ, βραχέως μὲν ἐπιδραμὼν τὴν πεζομαχίαν, ἐν ᾗ Ἀθηναῖοι πρὸς πολλ. τ. β. Significare. n. vult, alterũ nauale prœliũ in quo minore virtutis splendore cũ Peloponẽsiis dimicatum fuit, prolixius a Thucydide denarratum esse: alterum vero, quo terra marique, vno eodemque die, summa cum gloria, Persæ superati fuerunt, admodum breuiter ab eo esse perstrictum. V. 31, pro αὐτοῖς rectius fortasse legerimus ἑαυτοῖς, *bisce*. V. 36, inclusa πρὶ, addita ex vulg. libr. Thucyd. pag. 134. V. 38, nota hic Κυθηρίοις: & mox v. 41 Κυθηρίοις: vereor ne librariorum vitio. alioquin illud Doricæ, hoc communi linguæ adscribendum foret. Exstat autem locus De Cytheriorum oppugnatione apud Thucyd. pag. 138.

P. 143, v. 2, nota hic οἰκοδομημένης sine augmento initiali: at non item ᾠκοδομημένης 141, 47. V. 13, forsan rectius ἐπιπλεῖν: itidemque paulo infra, v. 29, ἐπιβῇναι. sic enim & pag. præced. v. 16 dicit ῥᾳδίως πρὸς ἐπίβασιν, & huius ipsius paginæ 143, v. 38, ῥᾳδίως ἐπιπαρχομένη, *negligenter percursa, leniter perstricta*. V. 30, pro ὄντως in vulg. ed. Thucydidis p. 176 legitur τῷ δήμῳ ὄντων: & mox Σικελιώταις: quam scripturam confirmat diphthongus ει in corrupto Σικελιώταις. Sequens locus de Eubœa legitur apud Thucyd. pag. 56: vbi pro κατέχοντας v. 33, media forma scriptum κατεχόμενοι. Tertium locum de Ægina occupata, non potui reperire. V. 36, posses etiam coniuncte legere αἰτοφαίνονται: vel αὖ cum infinitiuo ἴσχειν iuncta, futuri significationem efficit. V. 41, scriptus liber h. καταληφθέντα: parum apte. In eodem, v. 43 perperam scriptum αὐτῶν.

P. 144, v. 20, inclusum ὑπὸ abest a vulg. exempl. Thucydidis: & seq. v. in iisdem legitur ἐστράτευσε: p. 56. V. 36, pro περιπόλους rectius cum Dudithio legemus περιπόλους, *circuitores*: quo vocabulo vtitur etiã Thucyd. lib. 4, p. 143: vbi scholiastes adnotat duo esse φυλάκων genera. nam alteros vocari ἱδρυμένους, qui scilicet perpetuo vnum eundemq; locum insident vel obsident: alteros autem, περιπόλους dici, qui agros & castella obeũt, ad hostiles incursiones vel arcendas vel significandas. Sic Aristoph. in Auib. περιπόλους ἔχειν πέμψαι. & Simocatus apud Suidam, τῆς περιπόλου δυνάμεως. Eiusmodi περιπόλους intelligit etiam Dionysius ipse, Antiqu. Rom. 179, 5: 573, 32: 618, 30. at 135, 9, περιπόλους ἀγρῶν tales circuitores vocat, qui obseruant an agri diligenter a rusticis colantur. V. 46, ἦ redditiue accipienda: vel legendum ἤδη. Seq. v. malim ὁ πῦρ, cum articulo.

P. 145, v. 22, scriptus liber hab. οἰκήσαντες: & mox Καρχηδονίους: ego impressos sequi malui. Exstat autem locus in prooemio, pag. 6. Porro sequens prooemium a Dionysio correctum, hoc vno discrepat a Thucydideo, quod Dionysius ea omnia quę a paginæ primæ versu 15, vsque ad paginæ octauæ versum 7 interiecta sunt, omittit. V. 42, inclusa, in scripto libro desunt. Sequ. v. ἀπεσπάσθησαν legitur etiam in vulg. libris: cum aptius esse videatur præteritum ἀπεσπάσαντο.

P. 146, v. 1, participium ἐπεξελθὼν agnoscit etiam scholiastes Thucydidis, qui exp. ἐρευνῶν, *inuestigans*. V. 7, inclusa desunt in scripto libro: itidemque articulus τ̀ v. 11. V. 14, vulgati libri Thucydidis habent περὶ τὰ μνημονευόμενα. V. 16, in scripto libro est ξυνθήκην: minus apte. V. 18, vulgati libri Thucydidis habent ἴσχανε, sine præpositione. V. 25, conuenientius ἀπορυφλείμεν vel pluraliter ἀπορυφλείμενοις. V. 53, ὑφείσαι positum hic videtur pro ὑπεῖσαι. V. 45, Ποτιδαιάτας supra quoq; diphthongo scriptum, 138, 32: sed vnico ι. apud Herodotum 143 legitur Ἀφυταῖος Ποτιδαιήτας, aliquoties: apud Suidã Λευκαῖος Ποτιδαιήτας, vt hic.

P. 147, v. 1, τε post articulum τῶν rectius expungetur. V. 10, scriptus cod. h. καλλιρρημοσύνην, vno λ: contra morem. V. 20, locus hic supra citatur a Dionysio iisdem prope verbis, 133, 6. V. 33, de ἐνθυμηματικῶς supra dictum ad eiusdem pag. 133 versum 14. V. 36, scriptus cod. ἐγκατηγορῶν: parum conuenienter.

P. 148, v. 2, rectius χρηματιστικώτατα supra 133, 30. sed & alibi tamen χρηματικώτατα legitur persæpe. V. 6, pro τῆς χρείας congruentius legemus τῆς σημασίας, vt supra 133, 34: quo modo etiam paulo post, v. 12, hic sequitur, τὸ τάχος τῆς ἀπαγγελίας, *enuntiationis celeritas*. Sic ẽt v. 9 pro περὶ rectius legemus παρὰ, vt supra 133, 37: & 147, 2. V. 13, ἐπιχ. agnoscit etiam Dudithii versio. si quis malit πάνυ, per me licet. V. 29, script. cod. h. ἐμπειρίας: minus apte. ἐμπειρίας legitur non tantum in vulg. editionib. Thucydidis, pag. 13 sed ẽt supra 24, 45: & 134, 22: 136, 7. V. 31, Thucydidis verba quæ sententiæ explendæ desunt, facile potuissent e vulgatis libris addi: sed quia non constat quousque locum citarit Dionysius, & qua phrasi planiore Thucydidis mentem expresserit, ideo manca hæc relinquere malui. In sequenti autem loco ex Thucydide addenda putaui sine quib. Dionysiana non potuissent intelligi; ea scilicet quæ a v. 34, vsque ad 38 his signis [ ] inclusa sunt. Quæ vero mox eodem v. 38 iisdem signis inclusa sunt, τῶν & αὐτῶν, a vulgatis Thucydidis exemplarib. absunt. Exstat autem locus apud Thucyd. p. 133.

P. 149, v. 5, Thucyd. exemplaria (pag. 256) hab. εὐδήμως. V. 7, eadem hab. καταληφθέντα: Dudithius legit καταληφθέντα, *occupatum*. Seq. v. Th. ex. h. προσδεχομένοις: & v. 10, παρελθόντων, præs. temp. V. 11, scriptus liber h εἰκαιότ: perperam. V. 12, Thuc. ex. ἐγκλήσεις οἱ Ἀθ. omisso ἐ & ἀρχῆς. Seq. v. eadem h. χαλεπῶς: quod Suidas quoq; Thucydidi cum tragicis commune esse adnotat. V. 13, eadem h. ὧν προσέθετο τῷ ξυμμαχικῷ μόνῳ. V. 20, script. lib. ἐν ὀλίγῳ, vt in præced. membro. mihi vulgata scriptura visa est magis consentanea. V. 21, vulgata Th. exempl. h. τέμνεσθαι: & seq. v. φυγῆν, pr. temp. V. 28, inclusa, addita sunt e vulg. ex. Seq. v. eadem hab. ἐξέδωκαν. & mox omittunt inclusum articulum ὁ. V. 32, eadem h. αἱ πλεῖσται: & seq. v. ἑκάστων, *singulos*. V. 35, inclusum γῆν, additum ex iisdem. Ex iisdem etiam mox τῆς οὐ δι' ὀλίγου repositum pro eo quod in scripto libro vitiose legitur ἐπὶ οὐδὲ ὀλίγου. Sequens inclusum πόνου, abest quidem a vulg. exẽplaribus: sed agnoscit illud cum scripto Dudithii libro etiam scholiastes Thucydidis, cum ait τῆς κατὰ τὸ νῦν καταπονήσεως θαλάσσης. V. 41, ad ἀξίωμα, in scripti exemplaris margine appositum hoc exegema, ἀξίωμα. V. 44, idem exempl. h. νῦν: rectius vulg. libri νόμῳ. Sequ. v. iidem libri vulg. h. ἀπειπόντα, eodem casu. V. 48, iidem l. h. τῆς αὐτοῦ γνώμης.

P. 150, v. 8, q. cod. h. αὐτῆς, fœm. gen. Sequ. v. scriptus liber pro ἐῶν habet εἰ. sed cum ea coniunctione mutato verbi modo legendum esset ἐᾷ, vel γίγνεσθαι.

γεται. Ibidem vulg. libri compoſite habent παρέλογον:& ſeq.v. αἰθρώπους,pro αἴθρου. In iiſdem v. 13 legitur ἐπιπαρατήσωσης, præt. aor. V.19,pro ἀλέγων legendum fortaſſe ἀκριβολέγων.v.17 dicit λέγων πολλὰ καὶ μέτρια:& mox ἀφεῖσθαι. V.23,mutilus eſt locus: & aliquis quidem elici poteſt ſenſus, ſi pro ἐργάσονται reponantur hæc,ἔργα ἐστὶ γὰρ ἀμιδόντι δεῖν. Sed vereor ne maius ſubſit mendum. V.32,vulgata Thuc. exempl.p.109 hab.αἰσθόμενοι. Ibid.ſcriptus liber habet ὄντες τε & tamen mox fœm.gen.οἰχομένας. V.34,vulg. l. Τιμαιαν,gemino ν. Seq.v.eadem ex.h. ἀπηχώρησαν, & mox Ἡραῖόν τε. Apud Suid.quoque legitur Ἡραῖον, ὁ τῆς Ἥρας ναός.ſed agnoſcit tamen idem etiam Ἥραιον. Stephanus Byzantius hoc videtur ſtatuere diſcriminis, vt adiectiue quidem dicatur ἥραιον τεῖχος, ſubſtantiue autem Ἡραῖον, ſiue oppidi nomen ſit, ſiue Iunonis ædem ſignificet. V.27, ſcript. l. εἰς τῶν. ſed verius eſſe ἐκ τῶν,ſatis tum præcedentia declarāt, tum ſequentia. V.39,idem liber hab. δεκουμένης,nominandi caſu:quod retinere ſi velis, accipiendum erit pro νομίζοντες. V.43,incluſus articulus οἱ, abeſt a vulg libris. V.49,iidem libri ſingulari fine habent ἐγκαίαζε:more Attico.

P.151,v.1,rectius ἐγκαίαζέ τε αὐτῶ: vt modo dictum eſt. V.4, præpoſitio ἐπὶ ante πόσι, nec in vulgaris Thucydidis exemplaribus legitur,nec pag præced. v.penultimo. Pro ſequenti etiam πολλῷ, ibidem legitur πολύ:itidemque infra 164,1. V.9, rectius περιτειχισθείσης: vt pag.præced.v.51. Sic v.13, rectius legemus,ᾗ δὲ τῶν ἐπιχειρήσεων περιτείχισις. V.23,poſterius ἀσφάλεια nominandi caſu legitur etiam in vulg. exemplaribus Thucydidis,& infra 164, 9. ſed cum ſcholiaſtes Thucydidis ſic exponat, τὸ ἐπὶ πολὺ βουλεύσασθαι δι' ἀσφάλειαν,videtur & ille dandi caſu legiſſe ἀσφαλείᾳ,& is qui hæc tranſcripſit, vtramq; lectionem in contextum inſerſiſſe. veriorque ſcriptura videtur eſſe hæc; νῦν δ' ἐπὶ πόλιν Ἀσφαλείᾳ δὲ τὸ ἐπὶ. V.26, rectius maſc.gen. ὧν:vt & in vulg. libris eſt, & infra 164,11. Seq.v.coniunctio τε poſt τυχεῖν,abeſt a vulg. libris:ſed infra quoque in altero exemplari ſcripto extat, 164, 11:& ſenſum magis explet. V.27, vulg.libri hab. δοίητε, opt. verbi modo. noſtrum δῶτε legitur etiam infra 164, 12. V.29, in νομίσαι ambiguus eſt error.conuenientius tamen eſſe videtur νομίσαι quam νομίσαι. Sequ.etiam v.legendum fortaſſe ὁ δὴ ὑπονοοῦμεν,vt v.27. V.47, in vulg. libr. eſt ἀφῶμεν:itidemq; ſeq.p.v.3: & infra 164,19.

P.152,v.3,nota hic ὑπεβλάψαμεν,cum v.1 ſcriptus liber habeat ὑπεβλαψέν,oxytonωs:itidemque infra 162,5. V.6,idem exemplar habet διδομένοις: at non item v. 4 & 7. V.40,in vulg.ed.Thuc.legitur κρείσσους: itidemq; ἥσσους v.42,per σσ.

P.153,v.6,malim ἔχει,indicatiuo verbi modo. Sic v.14,conuenientius προσχῆτε,vt infra,v.37. V.17,ſcriptum exempl.h. ἐπιών, maſc.genere:minus apte. Sequenti etiam verſu legendum videtur ἐξ ὀλιγαρχίας:& mox πόλεως pro ὅλως: vel etiam ἄλλως. V. 24, rectius fortaſſe διδαχῇ, vel pluraliter διδαχαῖς. aut ſaltem poſt διδαχῆς diſtinguendum:vt referatur ille caſus ad participium μεταλαμβάνοντες. V.30,incluſa, prætermiſſa ſunt a Dudithio: non videntur tamen eſſe ſuperuacua. V.47,in vulg.edit.Thucyd. (pag. 71)& hic & in ſequ.legitur Πλαταιῆς: vetere ſcilicet Atticiſſimo: vt ſupra quoque 149, 12, κλῆδες pro communi κλεῖδες.

P.154,v.5,ſcriptus liber hab ἱερᾷ:quaſi pertineat ad ſubſtantiuum ἀγορᾷ: cum tamen referendum ſit ad particip. θύοντες. V.10, incluſum ἑκάστοις, abeſt a vulg.ed.Thucyd. V.11,in eiſdem rectius l. ἐς ὑμετέρους, *veſtros*:ita ſcilicet vt prior locus tribuatur Lacedæmoniis, poſterior Platæenſibus: ſicut infra v. 44. Seq.v.in eiſdem ed.duplicato articulo legitur, τὴν γῆν τὴν Πλ. V.13,incluſus articulus τῶν abeſt ab eiſdem ed. V.21,eædem edit.h. πρόσσοδος:& mox Πλαταιέων. Πλαταιῶν certe,licet ita contractum dici poſſit vt Πειραιῶς ex Πειραιέως:tamen nec in præced. vſurpatū fuit,(v.5 & 14)nec in ſequentibus. V.24,vulg. libri tranſpoſito articulo habent,περὶ τῆς πάσης πόλεως. Pro ἅπασαν vero,quod præcedit, haud ſcio an rectius legerimus ἥσσων:vel γὰρ pro ἂν poſita eſt. V.30,incluſa,abſunt a vulg.ed. itidemq; ἂν v.37. V.41, vulg.libri h. εἰ δεῖ.

P.155,v.8,συνόντας pro συνιόντας ſupra quoque notatum,ad 37,24. V.13,vulg.Thuc.ed.(p.192) hab. ὑμῶν, *veſtr*. Paulo poſt,eædem ſic legunt, ὅτι ἀπαράσκευοι ἐποίησαν· καθῆκαν γὰρ καὶ μηδ' ὑμεῖς ἐν λόγῳ, ἀλλά τι. V.21,rectius ἐξηλευθερωμένοι. Rectius etiam v. 23 αὐτονομίαν. V.30,rectius βουλεύσαντες in vulg. ed. Thucydidis ſicut ſcilicet v.præced. λεγόμενοι. Mox etiam rectius fortaſſis ἐπὶ τούτῳ.

P.156,v.5,vulg.Th.ed.h. παυσθῆ, cū σ. Eædem v. 8 poſt οὖσαι diſtinguunt, non ante. V.24, eædem h. ἀνταπόδοσιν, more verborum circumflexorum. V.36,forſan l. προσφέρεσθαι ὡς ἐς πολεμίους. Seq.v.ſcriptus liber hab. λελύσθαι:minus conuenienter. V. 39,vulg.Thucyd.ed.h. τὸ αἰτίον.ſine contractione. & ſeq.v. φύσεως ἀναλλάξαιμι,eodem caſu. V.44,pro εἰς non dubito quin legendum ſit ἐπὶ,vt ſupra 152, 45. V.47,vulg.Thuc.ed. pro ἐγγυώμεθα habent ἐγγυώμεθα:& mox ἀπαιτοῦντες pro παρόντες.

P.157,v.1,vulg.Thuc ed.h. προσήγησθαι:& mox πολλῶν τε.Ex eiſdem ſeq.v.addita eſt incluſa particula ἔτι. V.11,vitiatus eſt locus.paulo melior lectio hæc eſſet, λεγόμενον ὡς εἰ μετὰ τῆς συμπάσης γνώμης καὶ ἀληθείας (vt infra 161,9) λεχθείη, *quod ſcilicet colloquium ita haberetur,ac ſi quid ſerio animi ſtudio & vere diceretur*.Sed,vt verum fatear, ea lectio mihi non ſatisfacit. V.23, & ἑαυτόν ferri poteſt, & ἑαυτὸν reponi. V.28,conuenientius χρῆμα βεβαιωθέν, vt v. 38, & ſupra 153, 1,35. V.33, poſt παιδὸς deeſt verbum εἰώθασιν, εἰσάγεσθαι.vel aliud ſimile. V.35, ſcriptus liber habet ὑπὸ Περικλέους.ſed ἀπὸ legendū eſſe, ſatis declarant iſta Thucydidis,(pag.45) καὶ παρελθὼν Περικλῆς ὁ Ξανθίππου,παρῄνει τάδε. V.47, nota hic καταπεπλεῦσθαι, ſine augmento; vt ſupra οἰκοδομημένος, 143,2.at non item infra 161,35:& 172,29.

P.158,v.3, rectius plur. ὑπισχνοῦνται, *præcipiunt*: ſ. Thucydidis admiratores. V.13, locus apud Thucyd.eſt pag.66. V.25,Thucyd.ed.habent πλέω, ſine ι. V.41,diſtinctio poſt νῦν,eſt etiam in ſcripto libro.

P.159,v.8,incluſa,abſunt a vulg.ed.Thuc.p.67. Eædem ſequ.v.pro φρόνημα habent αὔχημα:(quod ibi agnoſcit etiam ſcholiaſtes)& mox ἀπὸ pro ὑπό. V. 15,nota hic ὀχυρωτέρας per ω,& v.11 ὀχυρωτάτας per ο. vulgatæ Thucyd editiones habent ἐχυρωτέρας,per ε in prima ſyllaba, per ω in tertia. Nota ibidem etiam Ἡρακλεωτῶν,per ε in tertia ſyllaba:cū apud Suid. & alibi legatur Ἡρακλῆς. V.30, Thucyd.ed.contracte habēt πολλά. Ab eiſdem abeſt incluſus articulus τὸ v.34. Eædem v.37 hab. καὶ ξυμφοραῖς ταῖς μεγίσταις ἐθλάσθησαν. V.41,eædem Thuc.ed.(p.68)hab. ὥσπερ ἅπαντα ἀγαθά.

P.160,v.1, incluſus articulus τῶν, additus e vulg.

ed. Thucyd. p. 222. Eædem v. 3 legunt, τῶν τε ἄλλων Ἑλλήνων. Ibidem mox scriptus l. h. ἀμυνοῦμεν: quod congruit quidē cum præced. accus. ἡμᾶς αὐτούς, at non item cum coniunctione ὅτι. quare vel ἀμυνοῦντες cum vulg. ed. legendū, vel ἀμυνοῦμεν, posita scilicet post ἐλευθερώσομεν distinctiōne. V. 4, vulg. Thuc. ed. h. ταῦτα, hæc. Ibidem mox non cum scripto libro καταλύσαντες, sed cum vulg. ed. κατεῖχετε, legendum esse, satis declarat verbum κατείχετε v. 23. Seq. v. eædem Thucyd. ed. hab. Ἐγεσταίων, per ε in prima syllaba: de qua scripturæ diuersitate in superiore tomo dictum ad pag. 42, v. 12, & 22. Eædem seq. v. legunt πᾶσι εἶναι, pro ταῦτα εἶναι. Eædem ibidem mox rectius habent οἱ δεσπότην, qui dominum. V. 14, eædem h. αἰσθομένους: & v. 16 δὲ pro οὖν. Ex eisdem addita sunt inclusa ista, ἅμα & δὲ, v. 17 & 18. Eædem v. 19 legunt ὑμετέρας, vestris. V. 25, eædē pro οἷς habent οὗτοι: quod scripti quoq; codicis margo agnoscit. Ab eisdem ed. seq. v. abest inclusus articulus τῶν: sicut vicissim v. 27 in scripto codice deest inclusum κακοξυνετώτερον. De sequenti autem μετεχειρίζ dixit auctor etiam supra 134, 30. V. 32, eædem Thuc. ed. dandi casu habent ὅσοι. V. 33, script. cod. habet ἔρημον: vt feratur ad præced. accus. ἡμᾶς. V. 35, vulgati libri habent γνώμη, casu datiuo.

P. 161, v. 2, rectius neutro gen. ἄλλο. V. 22, post ἢ διαλεκτικὸς locus meo iudicio mutilatus est, videturq; librarius a γνώμαις, quod hoc membrum finiret, ad χρήσιμος, quod in sequenti esset positum, transiluisse. quod sæpe in transcriptionibus accidit. coniicio igitur talem quampiam in incorrupto exemplari fuisse lectionem, εἰς ἑνὸς ἢ διαλεκτικῆς γνώμαις. (vt infra in conclusione huius loci, 165, 39) ἀλλ' ἐὰν ἀκριβέστερον τῶν ἀμφοτέρων λεγόμενα ἐξετάσωμεν, δυνατὸν εὑρήσομεν, ὡς οὔτ' εἰς ἱστορικὰς πραγματείας χρήσιμος ἐστὶν ὁ ἀνήρ. V. 31, malim cum articulo τὴν τοῦ ἀνδρ. V. 33, perperam in exemplari est Λυσίας. V. 35, malim ὁ ἀνήρ: quamquam infra quoq; hæc articuli ellipsis repetitur. V. 37, procul dubio legendum συγκριτός, comparabilis. V. 40, ἐπ' ὀλίγοις sic accipi hoc loco potest vt ἐπὶ βραχὺ supra 147, 9. alioqui posset etiam legi ἐπ' ὀλίγων, in paucis. V. 42, ante ἀνδρὸς deesse videtur tale quodpiam commation, συμφέρον μὲν, conducens quidem. Sic v. 45 post πρᾶγμα desideratur ἐπιχειρεῖ, ποιεῖ, vel aliud eius generis verbum. V. 46, rectius forsan παρελειπόμεθα, præterimus.

P. 162, v. 5, scriptus codex habet γλωσσηματικὴν: quasi ex γλώσσα & σημαίνω facta sit cōpositio. sed eam scripturam tum compositionis insolētia redarguit, tum duplici ο scriptum γλωσσηματικὴν pag. præced v. 16, & alibi. V. 31, ὑπάρχει additum e Wolfiana editione. sed cum id verbum neque Morelliana editio agnoscat, malim pro eo participium ὄντως: sicut etiam Vlpianus in sua expositione dicit, ὀρθῶς ὑμᾶς μεγίστην δύναμιν ἔχοντας. Sequ. v. scriptus liber habet τελευταίους, communis generis fine. quod cū vsitatum non sit, ego vulgata exemplaria sequi malui. In iisdem seq. v. legitur ἀφαιροῦντες. Exstat autem locus in oratione De classibus. V. 39, eadem exempl. hab. γνώμης ὑμῶν. Ex iisdem seq. v. additum inclusum ὑμεῖς. Eadem v. 42 hab. πρὸς ἀλλήλους. Ab iisdem ibidem absunt inclusa, τὰ ὅπλα.

P. 163, v. 1, inclusum Ἕλληνας, & seq. v. δεῖ, addita ex vulg. editionibus; in quibus hæc oratio inscribitur Philippica tertia. V. 6, locus hic supra quoque citatus est 108, 26: & infra 165, 6: 168, 21. est autem desumptus ex eadem Philippica. V. 10, scriptus liber habet κατεπραγμένα, errore ambiguo. mihi imperfectum κατεπράττετο visum est conuenientius quam plusquamperfectum κατεπέπρακτο. V. 17, inclusa εἰς, abest a vulg. ed. In eisdem seq. v. εἶεν scriptum pro ἦσαν: & v. 19, εὔπορίας ἄν. Est autem petitus locus ex or. Pro corona. V. 26, forsan rectius ἱκανῶς εἶναι. V. 32, fere affirmare ausim legendum esse πολὺ τὸ βεβιασμένον: de qua commutatione supra quoque dictum, ad 157, 28. V. 37, τὸ μαθόντες alibi quoque notasse memini. alioqui vsitatius τὸ παθόντες. V. 44, perperam in exemplari scriptum ἰδίῳ.

P. 164, v. 1, huius libri exemplar recentiori manu quam superius exaratum erat, & vel ex mendosiore codice, vel ab indoctiore librario exscriptum. vt enim de mutilis & hiantibus locis nihil dicam, sæpe eadem bis, nonnumquam etiam ter repetita erant: & vt alia pro aliis supposita, ita nonnulla e suis sedibus translata. In quo mēdorum pelago germanam lectionem, quoad eius fieri potuit, eruere studui: sed eam tamen vbique cautionem adhibui, ne quid immutarem nisi vel euidens esset error, vel idonea accederet auctoritas: de quibus fere singulis deinceps reddetur ratio. Porro cū ab initio desint aliquot paginæ, de inscriptione quoque nihil constat certi. In exemplari quidem hic præscriptus erat titulus, Θουκυδίδου ἔκφρασις τῆς στάσεως τῶν Κερκυραίων. sed eius inscriptionis limites adeo sunt angusti, vt ne ad semipaginam quidem extendantur. Auctor ipse in epistola ad Cn. Pompeium, 127, 9, vbi locum quēdam de Platone ex hoc tractatu (166, 3) citat, vocat πραγματείαν περὶ τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων, id est Tractatum de Atticis oratoribus, seu De Atticorum oratorum characteribus. Sed cum is tractatus fuerit tripartitus, ac prima eius pars de priscis oratoribus Atticis egerit, de Lysia scilicet, de Isocrate, de Isæo; altera, de recentioribus, Demosthene, Hyperide, Æschine: tertia, de ceteris scriptoribus Atticis: ego specialiorem ei titulum tribuere malui, Περὶ Δημοσθένους δεινότητος, seu περὶ τῆς λεκτικῆς Δημοσθένους δεινότητος: sicut scilicet in huius tractatus epilogo, alius promittitur tractatus περὶ τῆς πραγματικῆς Δημοσθένους δεινότητος. & Demosthenis caussa librum hunc conscriptum esse, satis clare infra ostenditur, 167, 28. nec alius huius fragmenti est scopus, quam docere, cum tres sint generales dicendi formæ; sublimis, a Thucydide elaborata; tenuis, a Lysia consummata; & media, a Thrasymacho inchoata, ab Isocrate autē & Platone expolita; Demosthenē, quod hac in parte defuerit, omnibus numeris, quoad humanæ industriæ licuerit, absoluisse, dictionemque ad res ita vbiq; attemperasse, vt nec ante nec post se parem habuerit. quod infra quoq; in ἀνακεφαλαιώσει satis luculenter declaratur, 183, 46. Sicut ergo in hoc amplo De Atticis oratoribus tractatu ad Ammæum, Lysiæ supra suus attributus est titulus, suus item Isocrati & Isæo: ita hic Demosthenis quoque suum titulum dandum existimaui: præsertim cum etiam in illis schedis quas Donzellinus ex Lollini bibliotheca ad nos misit, legatur hæc inscriptio, Διονυσίου Ἀλικαρνασσέως περὶ Δημοσθένους φράσεως. Siquis tamen ex integriori codice conuenientiorem in medium protulerit, libenter in ea conquiescam. Porro sentētia eorum quæ hic ab initio desunt, ex ἀνακεφαλαιώσει (183, 46) satis est perspicua; tres videlicet esse præcipuos dicendi characteres. in eorum primo post Æschylum & Pindarum poetas, eminuisse Thucydidem; (187, 6) atque ex eo auctore tum alia eius formæ afferri exempla posse, tum

grauem

grauem illam descriptionem atrocis apud Corcyrenses seditionis: cuius prior pars communi & vsitato dicendi genere sit exposita, posterior autem tragico quodam stilo exarata; vt in precedenti quoque tractatu docuit 150,22,43. Itaque, vt liquet ex eiusdem pag. v. 43. ad explēdum hoc Thucydidis exemplum desunt tantum quinque voces cum dimidia, hæ scilicet; Ἐστασίαζέ τε οὖν τὰ τῶν πόλε-. Vt vero iam ad sequentia pergam, in exemplari scriptum ἀξυνετίζοντα. sed ὑστερίζοντα habent non Thucydidis tantum editiones, pag. 110, verum etiam precedens tractatus 150,46: & 151,2. Ibidem mox in exemplari ad περιφημισμένον addita etiam alia scriptura, περιφημισμένον: quæ supra quoq; exstat, 151,4. Ibidem ἐν τῷ καρτερῷ legitur etiam supra, 151,3. sed in Thucydidis exemplaribus est τῷ κεχαρισμένῳ: itidemq; supra 150,47. V.9, de ἀσφάλεια dictum ad 151,23. V.11, inclusa τε abest a Thuc. exemplaribus: minus recte. Sequ. v. eædem Thuc. editiones habent, μηδὲν αὐτῶν ἀπὸν. Ibidem codex noster barytonos h. ἐξελύοντο: sed conuenientius supra ἐξελυόντο 151,28. itidemq; in Thucyd. ed. Sic v. 16, rectius πρὸς αὐτούς, vt in Thucyd. exempl. & supra 150,6. Ibidem Thuc. ed. h. τῶν θείων νόμων. sed nostra lectio videtur magis consentanea. V.18, corrupte in exemplari est ἐς τοὺς ἔχοντας. In eodem exempl. desunt inclusa v. 20. V.23, in exempl. est ἐνωμάτων. sed ἐνθυμημάτων legēdum esse, perspicuum est etiam ex 162,4. Ibidem ἡ δ' ἐτέρα legitur etiam in Lollini schedis. alioqui maluerit fortasse aliquis ἡ δευτέρα: sicut v. 47, τρίτη λέξις ἦν ἡ μικτή. V.30, perperam in exemplari est Λύρας, etiam in sequentibus; & quidem aliquoties. Seq. v. cum ait ἐν τῷ περὶ αὐτῆς γραφῇ, subaudiendum τῷ περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων, qua veterum oratorum Atticorum characteres exposuit, Lysiæ scilicet, Isocratis, & Isæi. vnde etiam cognoscimus, quo ordine & loco poni debuerit hic tractatus; post Isæum scilicet. V.35, malim cum articulo, πρὸς τὴν ὑπόθεσιν. V.38, imperfectum istud comma, ἡ δὲ πάλαι, si expungatur, aptior erit membrorum cohærentia. V.40, malim cum articulo, τὸ λαμπρόν. Seq. v. ἀσφάλεια sat belle quadrat ad sequens comma, ἢ τὸ ἀκίνδυνον sed cum potius antithetō in præcedēti membro respicere debeat, opinor verius esse ἀφέλεια. vt enim hic τὸ ἀκίνδυνον opponitur τῷ λαμπρῷ, ita τῷ περιττῷ magis opposita est ἡ ἀφέλεια quam ἡ ἀσφάλεια. Eadem cōmutatio supra quoque notata est, ad 109,38. V.47, leg. τρίτη λέξις ἰδία ἦν: vel τρίτη λέξις ἦν, vt v. 23.

P.165, v. 7, forsan rectius ἀπολείπεται. Seq. v. perperam in exempl. scriptum ἡ πως. V.9, in exempl. est βουλόμενοι: errore ambiguo. ego βουλόμενος ex Lollini schedis reposui. sed videtur ante hoc ipsum βουλόμενος desiderari aduerbium ἀεί, vel datiui casus nomen. Sequēs inclusum ὅπως ex eisdem Lollini schedis additum est. V.12, paulo conuenientius sic legeris; καὶ δ', ἐπειδὴ εἰς ἑαυτόν. Ad sequentium expletionem integriorib. libris opus est. V.15, rectius forsan ἐπιμελητῶν, *curatorum*: & mox δεῖ. Seq. etiam v. rectius fortassis ἑαυτὸν ἐπιδείκνυσι. V.19, haud scio an verius sit δεδίασιν, *metuunt*: & mox plur. ἐχθρούς. V.20, forsan l. μαθηταῖς, φιλοσόφοις. Seq. v. perperam in exempl. est μάλιστα. V.24, φιλοτιμοῦντας monophthongos in exempl. quoque scriptū est. Seq. v. redundare videtur alterum, περιέχειν, vel περιέχοντας. V.27, in exempl. est ῥάστην, accus. casu: minus conuenienter. Seq. v. l. ὑπὲρ τῶν παλαιοτέρων: vel ὑπὲρ παλαιοτέρους. V.30, rectius τῶν δυεῖν, vt v. 1: vel τοῖν δυοῖν, vt habent schedæ Lollini. Ibidem in exempl. est ἐπιφανῶς: parum apte. Sequens comma sic explendum videtur, ἢ εἰς ἀμφοτέρους ἀνάγ. Seq. etiam v. locus expleri sic potest; ἡ δὲ Ἰσοκράτους λέξις, τὸ μὲν τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐπὶ λόγοις ἐγκαλεῖς, ἢ ἄχρηστα μὲν τὰ ἴδια, τὰ δημόσια ὅλα πώποτ' ἀγωνισαμένην, &c. Isocratē aūt a forensib. actionibus abstinuisse, supra qdoq; auctor docuit 94,14. V.38, post τὴν ἀπάτην deesse puto verbū δοκεῖ, vel aliud simile. V.43, καὶ post ἀφαιρεῖται, & mox παρούς, habēt etiam Lollini schedæ. alioqui & illud expungendum existimarit aliquis, & pro hoc παντός fortasse maluerit: sicut supra μετακινεῖν λογισμῶν ἐπικοινωνίας, 159,7. quamquam παρός supra quoque pro παντός vsurpatum 27,35. V.47, κατ' εὐθεῖαν, scil. γραμμήν. alioqui & singulariter inuenitur κατ' εὐθεῖαν.

P.166, v.1, in exempl. est ἐξελαπτομένην: mendose. siquis ἐξαλλαττομένην malit, fruatur suo iudicio. Infra sane κακολογούμενη λέξις est 174,33. Sequens ἀληθινήν ita ferri hoc loco potest, vt pag. seq. v. 38, πανηγυρικὴ & ἀληθινὴ opponuntur. V.2, in exemplari est ἐγκαίνων: mendose. Sequens locus de Platonis dictione, supra in epistola ad Pompeium, 127,10, ex hoc libro citatus est; vbi tractatus hic latiori appellatione nominatur Πραγματεία περὶ τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων. V.4, supra 127,11, legitur δῆγμα: minus conuenienter. V.7, inclusa τε, addita ex 127,14. V.10, ad πως in exemplaris margine adscriptum est hoc scholion; ὁ ῥύπος, τουτέστιν ὁ ἐπικείμενος χροῦς, ὡς ἐπὶ μήλων καὶ ἀπίων καὶ δαμασκηνῶν. V.13, forsan rectius καπνιζόμενα. V.15, γὰρ addita ex 127,22: vbi etiam mox præs. tempore legitur ὑποτείνουσα. V.16, supra 127,23, composite legitur σύγχυσιν. V.19, γὰρ addita ex 127,26. Ibidem mox in exemplari scriptum μετωνυμίας: supra 127,26, ἐπωνυμίας, parum ad rem. V.22, supra diphthongos Γοργιείους scriptum 127,29: itidemque infra 179,12. Sequens inclusum ἐστί, additum ex 127,30. V.24, pro τὰ ἔπεα supra 127,31, legitur ἔπη. V.25, inclusum ἡ additum ex eodem loco: itidemque καὶ v. 27, & τὰ v. 28. V.31, in exemplari est ἀμωμήτως: minus belle. V.33, supra 127,40, sic legitur hic locus, ἔστι τε γὰρ εἴ τι κατ' αὐτὸν ἀφρόνως ἐπιλαμβάνει: & sequenti versu δεῖ μὲ, pro δίομαι. Ex eodem loco additum inclusum αὐτῆς: quod hic in exemplari deerat. V.36, inclusa μὲν abest a 127,43: & sine iactura expungi potest. rursum ex eodem loco huc sequenti versu addita sunt inclusa οὖν & δέ. V.42, βυβλίον in exemplari quoque per υ hic scriptum est: at non item versu 40. & licet βύβλος in papyri significatione habeat υ, βίβλος tamen, cum liber significatur, per ι scribitur, etiam apud Suidam. V.43, inclusum Φ. quo Φαίδρου persona significatur, ab exemplari abest: itidemque ὦ versu 48.

P.167, v.2, supra 128,10, paulo conuenientius scriptum εὐδία ἐγένετο. Ibidem pro τοῦ μεθόδου legitur τὸ ὅσον. Sequenti versu ibidem ἀχθέσθαι legitur pro ἄχρηστα. Ibidem sequens membrum sic legitur, ὑπὸ δὲ τῶν ἑαυτοῦ εὐφημιῶν ἐπιθυμεῖ ἐπὶ σχήματι κάλλους, &c. Ex eodem loco sequenti versu addita est inclusa καί. Eodem versu 4, pro ῥώμης & ἐπιθυμίαν, in exemplari est γνώμης ἐπιθυμίαν: parum apte. V.7, inclusum ἴσως deest in exemplari. V.9, inclusum ἐφ' non exstat supra 128,16. V.13, inclusa τε addita est ex vulgatis Platonis editionibus: itidemque δὲ sequenti versu. Rursum δεῖ eodem versu ab eisdem editionibus abest. In eisdem editionibus versu 16 legitur δέδοικα: & sequens

versu ἔχουσι αὐτῷ τὸ αὐτό: & mox, transposito articulo, ἔστι δ' ὁ ἀεὶ θεός. Exstat autem locus apud Platonem in Phædro, editionis Stephaneæ pag. 246, E. V.19, in exemplari est δέξιν: corrupte. V.22, Henricus Stephanus in Pindari fragmentis legit ὀπτασθέν. Sequenti versu rectius fortasse βάτοιο. Sic v.25, conuenientius fortasse ἱερόν. V.27, post ἵνα μὴ, breue commation deest, οἷον τὸ μετρίου, vel simile. Lollini schedæ, vt in superioribus, ita & hic breuius habent, ἀλλὰ Πλάτωνα μὲ ἐάσω, τορ. V.30, in exemplari est καὶ Πολυκράτης Πολυκράτης: vnde suspicari aliquis possit, legendum hic esse καὶ Πολυκράτης καὶ Κριτίας: sicut in Isæo supra 111,40, post Polycratem nominatur etiam Critias. V.34, οὐδαμῶς positum hic pro aduerbio negatiuo οὐκ. Sequenti v. corrupte in exemplari scriptum ἡμιούχως. V.40, simile quid in Polydeuce seu Polluce refert Philostratus. V.42, & ὧν ferri potest, & ἢ pro eodem substitui. V.46, forsan legendum τῶν λόγων καὶ τῶν ἐνθυμημάτων (vel ἐνθυμημάτων) τὴν ἐξ. Sequenti versu inclusum τομάδι, additum e vulg. edit. Demosthenis. sed desiderari videntur ibidem etiam alia. V.49, inclusum Ἐπιλύσας, in exemplari omissum, infra in metaphrasi exprimitur, pag. seq. v.11. Est autem locus hic initium tertiæ Philippicæ in vulg. edit. Dem. & citatus est etiam supra 162,46.

P.168, v.1, inclusa, addita sunt ex eisdem ed. Ibidem exempl. habet πεποίηκε: minus cõuenienter. V.4, ἐξ ὧν addita ex vulg. editionibus: atque ita supra etiam legitur 163,5. V.6, in Lollini schedis pro τοῦτο scriptum τοιοῦτο: minus recte. V.9, ἁπλῶς ferri potest. si quis tamen ἄλλως malit, per me licet. Pro τί sane mox legendum εἰ, vel ὧ. V.12, inclusum ἄλλους deest in exemplari. V.15, συμπλοκῆς nomine intelligit copulatiuas particulas τε & καὶ. breuius enim dicere orator potuisset, ὑμᾶς τε καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλ. Sequenti versu inclusum τὸ deest in exemplari. V.17, locus sic videtur explendus, πάντας δή που τὸ ἔργον ἀπήγγειλαν· καὶ ἀπαιτεῖν λεγόντων, οἱ καὶ πῶς τὸ μὴ ποιοῦσιν, ὡς δεῖ καὶ λέγειν καὶ πρ. V.23, inclusum οὐδὲν in exemplari omissum est, & corrupta ibidem etiam alia. Citatus idem locus etiam supra 163,6: & 108,26. V.26, forsan rectius, δυναμένους αὐτὸν ἰδεῖν. expuncto genitiuo αὐτῶν. Sequenti versu exemplar habet ἀναμαχομένους: quod non est vsitatum. V.31, in eodem hic est ἢ: at non item infra v.40. Sequenti versu post φανερῶς mutilatus videtur locus. V.37, forsan legendum οὐκέτι τὸ δ. Sequentia sic videntur explenda; τὸ γὰρ, Ἐμοὶ δ', ἐς, ἀπήντησε, καὶ οὔπω τέλος ἔχει. V.40, fortasse legendum, οὐδὲ τὸ πάλιν τῶν πεπραγμένων. Sequ. v. ἡ φιλοτιμία respicit membrum istud v.31, ὅτι καὶ φιλοτιμίας. V.44, forsan legendum μᾶλλον ἢ ὀλίγα τὰ μὴ ὄντως ἔχ.

P.169, v.4, forsan legendum ἄγεται μᾶλλον ὑπ' αὐτῆς, ἢ αὐτὴ ἄγει. V.5, in exemplari post ἡ μὲ additus articulus τό: nihil ad rem. Sequenti etiam versu perperam ibidem scriptum ἀμυδρῶν. V.7, quatuor tantum syllabarum additione locus sic videtur explendus, οὐκ εἰς ἀγώνισμα καὶ κτῆμα κατασκευάζων τὴν λέξιν μᾶλλον. respicit autem ad sententiam illam quam Thucydides ipse de sua historia dicit supra 139,40. V.11, concinnius χαρακτῆρα, accus. casu. Sequenti versu pro παύσαντα requirit sensus παρέχοντα, vel simile quid. V.13, talis quæpiam hic instituenda lectio; μὴ δὲ παρὰ τὸ λιπεῖν τι καὶ ἀκριβῆ καὶ καθαρὸν καὶ ζηλωτὴν Λυσιακὸν δ' αὖ οἰκέτας λέγοιτο, ἀπὸ τοῦ ἐξηλλαγμένως ἐν αὐτῇ τοιοῦτο. V.17, pro αὐτὸ mendose in exemplari scriptum οὐ τοῦτο. Sequenti versu legendum opinor, εἰς σκώμματά τι ἐξ αὐτῆς κ. V.21, inclusus articulus τὴν in exemplari omissus est. Ibidem verius meo iudicio est ἐπίβολος: id est σύντομος. V.25, τηλικοῦτος significat hic *tam paruo natu*. Sequentia integrioris codicis opem desiderant. nam inter vulgatas Lysiæ orationes hæc non exstat. V.34, in exemplari est ἀγωνιζόμενος errore ambiguo. V.36, hic quoque mutilatus & corruptus est locus. V.41, ad Δεῖγμα in exemplari additum hoc scholion: ὁ τόπος ἐν τῷ Πειραιεῖ, ἔνθ' ἐδείκνυτο σῖτος καὶ τἄλλα, ὥσπερ ὑποδείγματα. quod idẽ fere tradit cum Harpocratione Suidas. V.44, in exemplari pro Λυσίου corrupte scriptum Λύρου. V.46, siquid hic deest, tale quodpiam desideratur comma, ὡς οὐδὲν πρὸς τὸ ἀγχοῦ πεποιηκότας. V.47, in vulg. ed. Demosth. singulariter legitur ἐξῆλθον. Sequentia inclusa, desunt in exemplari.

P.170, v.1, inclusa, addita sunt e vulgatis editionibus; in quibus ibidem sublato posteriore articulo, & postposito pronomine demonstratiuo, sic legitur, οἱ ὑμᾶς Κόρινθος τούτοι. Sequenti versu eædem pro ἐξ ὧν, habent ἐξ ὧν, *ex iis occasionibus quas audietis*. V.3, in exemplari est ὥσπερ: quod pro *dum* vsurpari non solet. V.5, vulg. edit. pro καὶ ὧ, habent ὧ οὖν. *quam igitur*. Eædem sequenti versu habent, εἰς τοὺς παῖδας ἡμῶν τοὺς ἀκολούθους. Sequentia inclusa, desunt in exemplari. V.7, vulg. edit. κατασκευάσειν. V.10, τῷ στρατηγῷ deest in exemplari. Paulo post, vulg. edit. pro οὐδὲν habent οὐκ: verius fortasse οὐδὲ. V.14, eædem pro ἐτῶν habent τελευτῶντες. V.15, inclusum istud comma, καὶ τῶν γερόντων, abest a vulgatis editionibus: recte. Eædem sequ. versu habent οἵπερ ἐκώλυσαν. V.18, vulg. ed. h. προελθόντος: rectius: & mox, ὡς δεῦρ ἐπανήλθομεν. Ex eisd. addita sunt sequentia inclusa. V.20, in eisdem singulariter scriptum ἐκεῖνο, *illud*: & sequenti versu πλανάζει τοῖς τοιούτοις. V.22, eædem habent εἶτα ὑπ' αὐτοῦ τούτου τί. Pro seq. εἰδέναι in exemplari est ἰδεῖν errore ambiguo. V.23, pro αὐτῆς perperam in exemplari est αὐτοῖς. Pro sequenti commate πρὸς τούτοις, vulg. edit. habent πρότερος, *prior*. V.24, eædem edit. pro εἰργάσθαι, μάρτυρες, τεθνᾶσι, habent εἴργασαι, μαρτυρεῖαι, τεθνάναι. Ex eisdem sequenti versu additum ἑταίρας. V.26, in exempl. proparoxytonωs scriptum Κηφίσιος: minus recte. Perperam idem ibidem pro ὁ υἱὸς habet οἷς. V.27, vulgatæ editiones habent ἐγγὺς τῶν Πυθ. *prope Pythodori ædes*: & sequenti versu λέγοι, optatiuo verbi modo. Eædem ibidem pro Μελίτην habent Μελίτῃ. Stephano Byzantio Μελίτη est pagus Oeneidis tribus: cuius localia aduerbia esse dicit, εἰς Μελίτην, ἐκ Μελίτης, ἐν Μελίτῃ. sed intelligendus hic potius locus vrbanus. V.29, post ἐνθάδε in eisdẽ legitur hæc parenthesis; ταῦτα γὰρ ὕστερον ἐπυθόμεθα. Eædem pro χαρᾷ habent κακῷ: verius, opinor. Eædem pro Θεόδωρος & Αλκιβιάδης, habent Θεότιμος & Ἀρχεβιάδης. Ibidem exemplar nostrum habet Ἀνδρομέδης. sed cum versu 34 pro eodem habeat Ἀνδρομένους, ego vtrobique eandem cum vulgatis editionib. scripturam sum secutus. V.31, vulg. edit. hab. ἀπὸ τῆς Φερρεφαττίου: & sequenti versu pluraliter τούτοις, *hisce*. V.33, perperam in exẽplari est ἰγνῶτας: paulo rectius ἀγνῶτος, *ita vt agnosci non posset*. V.35, vulg. edit. h. ἐξέδυσαν. Ibidem mox in exemplari scriptum ῥέξαντες: errore ambiguo. Sequens cõmation, εἰς τὸν βίον, abest a vulg. ed. nec immerito. Cõtra ex eisdẽ seq. v. addi-

v.additum συγκλεῖσαι. Eædem seq. v.h.καταλιπεῖν: & mox, μὴ πιστεύσας. V.38, eædem h. βλασφημίας ἔχει τινὰ· ὃ ὀνομάζει, ἀκηκόαμεν αὐ ἐν ὑμῖν τινα: & seq. v. πειρώμενον τὸ παῖ τὸ πράγματ᾽ ἀπὸ ὅντινα χρῆναι. Ex eisd additus articulus εἰς v.40. V.46, legendum videtur, καὶ τοὺς ἄλλους ἐν πᾶσι εἰς Λυκανοὺς εἰπεῖν δεῖ λόγους: & sequenti versu πολλὴ αὐτοῖς μοῖρα.

P.171, v.2, si aduerbialiter malis πόρρω, per me licet. V.7, clausulæ huius, si mendo caret, sententia est; *cognosces ex iis argumentis quibus ego rem perspectam habeo.* (alloquitur autem Ammæum, sicut infra in epilogo) cuiusmodi locutione Demosthenes quoque vtitur infra 176,9. V.10, rectius ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἐπιστολήν: vt significet eam orationem qua orator respondit ad Philippi epistolã: quæ etiamnum cum eadem inscriptione exstat. V.17, in exempl. pro τῷ perperam est τό. V.20, inclusa γὰρ deest in exempl. Sic v.41, deest in eodem articulus τά. sic enim hic τὰ ἐπίμηνα dicit, vt pag. seq. v.8, τὰ συνακτόμενα. V.43, vulg.ed.Demosth hab. ἐδιώκετο: & mox ἀδελφοῦ. Ex eisdem seq.v. additum inclusum εἶναι. Seq.v. ὁ περὶ τῶν ἀτελειῶν λόγος, est oratio aduersus Leptinem de immunitatibus. V.46, perperã in exempl. est ἀξιοῦμεν μέμψασθαι μεμψαμένους. Sequens inclusum αὐτοῖς, additum ex vulg editionibus: itidemq; αὐτὴν versu seq.

P.172, v.1, in exemplari est τὴν αὐτῶν. Ibidem mox vulg.ed. habent ἐν τῷ Πειραιεῖ. Ex eisdem v.3 addita inclusa καί. V.5, in eisdem passiue legitur δικαιοῦσθαι: & mox, ἐκ τούτων ὑφέξω λόγον, sine præpositione. V.7, eædem habent, φορᾶς πρὸς. - συνίδη φησὶ δεῖ, καὶ ποιοῦ τὴν, ὅσην οὐδεὶς πω πρὸς τ.μ. V.8, mutilus videtur locus. primum enim ἐπιφορὰς requiri videtur, talis quepiam: ὥστε ἐλέγχει τὸ χαρακτῆρα, ὡς μανείας καὶ προσφωδὰς κεκραμένοι, μάλιστα ἀποδέχομαι: deinde progressio ad sequentia; περὶ δὲ τῶν εἰπόντων, ἃ πείσεταί με τὴν αἰτίαν, &. De auditorum vero diuersitate quod sequitur, tractatum etiam in præcedenti libro, 161, 18.
V.31, ἐπιδείξει pro ἀποδείξει, supra quoque notatum aliquoties. Seq.v. exemplar habet ἐκπίπτοντα: minus apte. V.36, rectius ἐκ τῶν π. sublata coniunctione π. V.42, inclusa αὖ, abest a vulg.edit. Isocratis: & rursum in eisdem seq.v. additum πω: sicut etiam supra in Isocrate, 101, 32. at non item infra in repetitione, 174, 20. Eodem versu 43, exemplar habet φησιν: minus conuenienter. sermo enim est de præsentibus.

P.173, v.2, exemplar accusandi casu habet αὐτοὺς, etiam infra in repetitione, 174, 31: cõtra syntaxeως consuetudinem. V.5, vulg edit. h. τὴν αὐτῶν. Ex eisdem v.7 additum αὐτῶν. Sequenti versu eædem habent στρατεύεσθαι, forma passiua. V.10, eædem h. ἐποποιῆς πλείονα μισθὸν δίδω, μετ᾽ ἐκείνου εἰς ἡμᾶς. V.13, eædem pro ταραχώδεις habent πλεονεξίας. V.14, eædem h. ἥξειν: & sequenti versu ἐξαιρεθέντας. V.17, inclusum ἰδίᾳ abest a vulg. editionibus: itidemque sequ.v. ἀνθρώπων & καί. V.22, inclusa desunt in exemplari: at non item infra in repetitione, 175, 2.
V.25, vulg.ed. habent πλουτοῦν: itidemque in seq. εἰσιδιάζοι & ἐξέπιμπον. V.25, post πολίτας in exemplari e superioribus repetitum commation istud, μὴ δ᾽ ὅπλων ἐξέπιπτομεν: perperam. V.26, vulg.ed.h. ἀποδιδάσκειν: sicut infra quoque legitur 175,17. V.27, inclusa, omissa hic erant in exemplari: at non infra 175,18. V.28, inclusa καὶ abest a vulg. ed.
V.31, vulg.ed.hab. ἄπασι τὸ παράδειγμα τ. V.33, eædem soluta compositione hab μέγα φρονοῦμεν.

V.35, inclusum αὐτῶν, additum ex eisdem editionibus. Λυκανοὺς, *Lucanos*, agnoscit ibidem etiam Wolfii versio. vbi siquis miretur ab Isocrate cum Triballis coniungi Lucanos, hæc afferri poterit ratio, quod mari tantum diremptæ sunt istæ gentes. sunt autem Triballi gens Illyrica, vt Lucani Samnitica, teste Strabone. V.44, pro ἐπαγγελικὴ supra legitur ἀπαγγελική, 165,48. perperam hic in exemplari scriptum ἐπαγικὴ, omissa tertia syllaba.

P.174, v.11, pro πεὶ ὀνομασία in exemplari est εἰς ὀνόματι: mendose. V.12, ὅλως τοῦτο, quod ferri alioqui potest, suspectum reddere videtur sequens ὅλον λογή. V.16, δεῖν infra quoque sic vsurpatum, 192, 40: 194, 29. sed valde metuo ne mendose pro φρονεῖν. V.20, εἰλεῖ pro *inerat* seu *continebatur*, vsurpatum etiam infra 178, 20. V.29, ἑρμηνείαν retinere nil vetat, pro ἀπαγγελίαν scilicet. siquis tamen ἁρμονίαν malit, id est συνθέσιν, fruatur suo iudicio.
V.30, inclusa καὶ abest ab exemplari. sed inserendam esse satis declarat v.30. Sequenti versu idem exemplar contra morem habere βοηθοῦντες αὐταί, supra quoque monui, ad 173,2. V.39, si post ὑπακούειν inseras ἐδύνατο γὰρ, plena erit sententia. Pro ἐπιστρέψαι quoque rectius fortasse legemus συστρέψαι, vt paulo post, v.44 quod idem στρέψαι τὰ ἐνθυμήματα v. 33. V.45, possis etiam interrogatiue legere πῶς ἐστὶν ἡ λέξις. Ibid. sequens καὶ superfluum videtur.
V.47, supra pluraliter scriptum πρὸς πάντας, 173, 20.

P.175, v.5, possis etiam legere εἶναι συμφυλάττοντα. & v.7, εἰς εἰς πολέμους. V.19, λήμματος repetitur etiam paulo post, v.19. alioqui hoc loco maluerit forsan aliquis λήμματος: præsertim cum sequatur, φησὶν γὰρ ἡ δίκαια. V.22, γάρ accipiendum hic pro *scilicet, videlicet*. γὰρ π, & γ᾽ ἔτι, minus videntur apta.
V.25, legendum videtur τὴν δύναμιν αὐτῶν: vel τὴν δύναμιν αὐτῆς, scilicet τῆς λέξεως. V.27, pro ἀπηγμένας structura & sensus postulant ἀπηγμένα, seu ἐξαπηγμένων. V.30, malim cum articulo ἕως τῆς πλευτῆς, vt præcedit ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. V.31, nescio an rectius αἱ ἐφεξῆς. Ibidem mox in exemplari est τοιαύτας, dandi casu: parum congruenter. Sicut vero hic dicit, λόγος πρὸς τῆς ἀξιώσεως σκοπὸν, ita infra 191, 29, παραμυθήσασθαι πρὸς τῆς ἀξιώσεως σκοπὸν. vt σκοπὸς hic sit intensior quædam ad rem propositam collimatio. εὐδαιμοῦ sequenti versu cum mente auctoris pugnare videtur. sed supra etiam, pag. præced. versu 1, Isocratem dixit esse ἄπολεμον περὶ τὰς βουλὰς καὶ παρασκευὰς, καὶ φοβεῖται. Eodem versu pro posteriore πολλὰ legendum videtur ἄλλα, vel πρὸς τούτους. V.33, pro corrupto ἐμμάτων exigua mutatione reponi potest σκεμμάτων. sed nescio an conuenientius sit ἁμαρτημάτων vel πλημμελημάτων. V.34, Philippica hæc in vulgatis edit. Demosthenis nominatur Olynthiaca tertia.
V.39, inclusum ἔργον, additum ex eisdem ed. Demosthenis: itidemque mox inclusa καί. Ibidem exemplar nostrum in secunda persona habet ἐφ᾽ ὑμῶν: minus apte. V.41, vulg.edit.hab. φησὶ δεῖ. V.42, in exemplari nostro scriptum ἐντείνω: nihil ad rem. Ibidem pro παραδείγματα vulg.edit. habent ἐξέπιπτα.
Sequenti versu pro articulo ὁ perperam in exempl. est aduerb.neg. οὐ. V.45, in vulg.ed. est πλεῖν: in exemplari, πλεῖν, errore ambiguo. V.47, inclusa π, addita ex vulg. ed.

P.176, v.1, in exempl. est δημόσια quod non congruit ad seq. oppositum ἰδίᾳ, versu 3. Eodem v.3, vulg.ed.h. λιλῆφθαι. Ex eisdem addita γὰρ post sequẽs ἰδίᾳ. Eædem v.8 h. ἐκτήσατο. V.9 & 10, inclusa

in exemplari nostro deerant. V.11,vulg.ed.h. καὶ τὰ μὲν δὴ ἄλλα σιωπῶ, πολλὰ δ' οὐκ ἔχω εἰπεῖν. V.13,eædem hab. ἡμῖν αἴτι ταξάσθαι, *se nobis opponere.* Ex eisdē ibidem addita est inclusa ἤ. V.18,in ὦ πᾶν exemplar nostrum secutus sum. sed reperiuntur etiam aliæ eiusdem compellationis scripturæ, vt prolixius docui ad Clenardum Antesignani,219,45. V.19,vulg. ed.h. καὶ τί αὖ τις εἰπεῖν ἔχοι: & sequ.v. λῆρος: vt Wolf. quoque vertit *nugas.* Eædem ibid.pro ταῦτα habēt τὰ τοιαῦτα: & seq.v. αὖ pro ὡς. V.25,inclusa, addita sunt ex eisdem ed. V.30,eædem h. ἱαὶ μεταδιδῶσι θαυμαστῶν: & seq.v. ἐπαγωγοῖς. V.33,in ἄλλα consentit cum exemplari nostro vulgata etiam scriptura.sed rectius ἅλλα: sicut scilicet Ammonius ἄλλα sine aspiratione significare ait ἑτέρα: aspiratum vero, ἅπαντα. Sequens αὖ,inserta ex vulg. ed. V.35,in exemplari est Δηιμῆβαν, contra flexionis regulam. Seq.v.pro ἱκανῶς in vulg.edit est ἡγεῖσθαι. V.38,pro καὶ ἄλλα non minus apte legas πάλαι: & διὸ pro seq. δ' ὅ. V.39, ἐνόμασεν hoc loco suspectū facit id quod proxime sequitur. Eodem v.40 inclusa τι deest in exempl. V.42,idem exempl. pro εἶναι habet εἰδέναι: perperam. V.46,pro ἢ τῶν sensus tale quodpiam requirit membrum, εἴτε τῶν ἰδίᾳ πεποιημένων παραινέσεων: vel εἴτε τῶν ἐν πανηγύρεσι διεξιόντων: sicut scilicet infra 191,6,14, τοῖς πρὸς δικαστήρια ἢ πρὸς ἐκκλησίας γεγονόσι λόγοις, opponuntur οἱ πανηγυρικοὶ & τοῖς παραινέσεσι ἐπιδεικτικοί. V.47,legendum fortasse τῆς Δωρίου τε καὶ Λυδίου ἁρμονίας: sicut scilicet Aristot. quoq; Politicωn libro & capite vltimo testatur, τὴν δωριστὶ καὶ τὴν λυδιστὶ ἁρμονίαν, ita compositas ac sedatas esse, vt puerili quoque ætati concedi possint: at non item τὴν φρυγιστί.

P.177,v.1,si λόγοι malis, per me licet. V.2,vel finite legendum κατὰ: vel in clausula post γνώμης addendum πέφυκε aut tale quodpiam verbum. V.6, forsan ἑτοίμας legendum: quia ἑτοῖμαι iam ante initio membri positum est. V.8,pro ταῦτα nescio an rectius legerimus τηνικαῦτα, *tunc*: vt v.10 & 20. V.12,conuenientius χρηματίζουσι. V.16,de actione oratoria,qua Demosthenes præ ceteris polluit, prolixius infra,195,26. V.19, legendum ἐγκαταμιγνύμενον, vel ἐγκαταμιγνύμενον. Seq.v.pro ἄγων syntaxis postulat ἄγει. V.24.exemplar habet τῇ δόξῃ: quod non est vsitatum. V.27,in eodem exempl. est ἅμα ἰσχυρῶν ὁ λόγος: nullo sensu. V.29, pro θεὸς legendum fortasse Ζεὺς, *Iupiter*: vt supra in Ciceronis eulogio,79, 17. Siquis etiam διαλέγειν ibidem malit, facile patiar. V.31, post δύνανται desideratur tale quodpiam comma, τὰ πλήθη διαγνῶναι. Ibidem exemplar habet εἰρωνίαν penultima monophthongo. V.36, συγκραθείς, *immiscens sese.* quo sensu in Antiqu. Rom. dicit συγκραθείς, 246, 8. V.40, post Homeri locum deest applicatio, οὕτω καὶ σὺ ὦ Πλάτων μετήρχου τὰ ἔργα τοῦ Σωκρ. διαλέγων: vel breuius, τὸν Σωκράτην δηλαδὴ διαλέγων. V.45, in exemplari est αἱ δεικνύαζον: perperam. V.46, τὸ retinere nihil vetat. sed mox rectius fortasse, ἐκ τῶν παρ' ἀμφοτέρων εὑρεῖν. Seq.v.pro θεὶς regula syntactica postulat potius accus. θέντα.

P.178,v.4, ἀριστεύσω syncopen habet pro ἀριστεύσαντα. Sequens commation τό συμφέρειν, videtur expungendum. V.6, in exemplari perperam scriptum οὐ θεῖν δέομαι νῦν δὴ. tu si nostram lectionem nolis, hanc reponere poteris, οὐ θεῖν δὲ νῦν δέομαι περὶ τ. λ. V.9, forsan legendum οὐκ ἐκ τῆ αὐτῆς ὑποθέσεως ἔχω. vt significet, *non ex eiusdem argumenti oratione*, funebri scilicet. Sicut autem hic τὸν ἐπιτάφιον Δημοσθένους λόγον inter adulterinas eius orationes refert, ita etiam infra 191,12: at non item supra 39,27, vbi funebrium orationum scriptores commemorat. V.12, in exemplari pro σοῦ scriptum σύ: parū apte. V.15, initium Platonici Ἐπιταφίου citatum etiam supra 17,32, in sermone de numerorum vi. V.20, tollendus articulus τῶν: vel legendum τὰ σώματ' αὐτῶν. V.21, legendum videtur, ὥστε οὐκ ἀνάγκ. vt v. 27. Seq.v.post κράτιστοι siquid deest, deest tale quodpiam commation, καὶ κάλλιστοι. V.25, in exemplari est τῷ κόσμου εἰς: errore ambiguo. tu si nostrā scripturam nolis, legere poteris τὸ κόσμον ὅν, vel ᾧ. V.26, aptius κουροτροφεῖσθαι: vel plenius sic legendū, κουροτροφεῖσθαι ὑπὸ μητρὸς, παιδεύεσθαι δὲ ὑπὸ πατρός: vt infra in Platonis loco est, 182,18. V.29, post τρεφθεὶς non inepte inserueris δ' ὅ. & pro αὐτῆς rectius legeris αὐτῇ: vt feratur ad præcedens subst. χωρίον. V.32, vsitatius πάντη τε καὶ πανταχοῦ, vt v.seq. V.36, post τῆ ἀρχῆ si distinguas, & in seq. parenthesi subaudias substātiuum verbum ἐστὶ, satis constabit sententia. Seq.v. ὡς expungendum est: vel diuersa hic lectio significatur, δηλοῦσι, & δηλοῦσι. V.39, si post πάλαι addas ὡς ταῦτα, vel simile quid, plena erit sententia. V.46, ὅτι pro οὐδὲ positum est: vel omissum aliquod comma. sic infra 191,11.

P.179,v.1, procul dubio legendum παρ' οὐδενὶ, *apud nullum.* V.5, in exemplari est, ἢ κέχρηται περὶ τ. περὶ τ. κατανοησιών: facta geminatione. posterius igitur περὶ τ. vel in περὶ τῶν vertendum est, vel plane expungendum. V.9, in συνδῶν redditio est periodi. Sequenti v. post λαπιδῶν, deest τῆς κατασκευῆς, vel tale quodpiam commation: vt cum ex ipsa sentētia manifestum est, tum ex v.23. V.13, pro ἡμῶν perperam in exemplari positus articulus τῶν: omisso etiam seq. substantiuo λόγω. V.20, si pro ὄλβιον legas ἐσλοῖσιν, id est ἀγαθοῖς, & seq.v. ἐπιπλάσσειν pro ἐπίπασσε, satis constabit Pindarici loci sententia. V.25, vulgatæ Platonis ed.hab. ἐπαινέσεται & παραινέσεται, media forma. sed actiua ἐπαινέσει & παραινέσει reperiuntur etiam paulo post, v.27, in loci examinatione. V.28, corruptus est locus e Licymnio vel Agathone petitus. videtur autem totus cōflatus esse ex paronomasiis & parisis. V.29, pro χρήμασιν sensus postulat χρώμασιν, vel potius σχήμασιν, vt perspicuum est ex v.40. Sequentium sententia sic fere compleri potest; φέρε δή ποτε καὶ ταῦτα τοῖς λόγοις ὥρας καὶ χάριν εὐμαθείας· οὐδὲ αὐτὴν τὴν ἐπιτήδευσιν αὐτοῦ μέμφομαι, ἀλλὰ τὴν ἀκαιρίαν αὐτοῦ. V.35, exemplar nostrum habet δοξάζουσι. ego vulgatos Platonis libros sequi malui. Seq. v. pro γένη aptius legemus γ' ἔτι, vel δ' ἔτι, vt paulo post, versu 39. V.37, in exemplari nostro est μιμεῖσθαι, & sequenti versu ὀκνεῖτε ἐπι: mendose. vulgati Platonis libri pro ἐγκαταπτεῖν habent θρέψειν. ἑαυτῶν aūt in vtroque membro agnoscit etiam Ficini versio. Ibidem vulgatæ Platonis editiones habent τροφή: exemplar nostrum τροφῆς, mēdose. ego τροφὸς malui, sicut etiam Serranus vertit *nutrix.* V.43, perperam in exempl. scriptum μιλῶντα. Quodsi etiam ἀδυνασίας ibidem malis, vel ἀδυναμίας, facile patiar. V.54, inclusa δὲ, addita ex vulg. editionibus: itidemque καὶ seq.v. In eisdem eodem v. legitur, ἄξιαι ἐντυχεῖν ἀποφλαύρων. V.47, pro ἄλλα reponendum fortasse κακά, vt colligitur ex pag. seq. v.12.

P.180,v.1, procul dubio legendum τὸ δ' ἐπὶ τούτῳ λεγ. & mox ἀθυμίας: sicut v.36, ἐλεγχθεὶς καὶ ἀθρόως εἰπεῖν. V.10, pro ἤ τις perperam in exemplari est ἢ δ'. Sic v.20, pro σφᾶς idem perperam habet σφῶν. V.24, pro αὐτὴν conuenientius legemus αὐτό: vt feratur

ratur ad σχῆμα. V.31, pro ἅμα τε si reponas ἅμα τε, satis bene constabit sententia. V.33, rectius αὐτοῖς συνεζῆσαι. Sic v.37 legendum videtur, χρῆται τῇ φ. V.44. inclusa καὶ abest ab exemplari. sed inserendam esse, satis perspicuum est ex v. præced. Eodem v. præcedenti exemplar nostrum habet ἀνθρώπινον, errore ambiguo. ego vulgatos Platonis libros secutus sum. V.45, idem exemplar nostrū sine articulo habet τούτου δ' χαρτῷ: minus belle. Seq. v. pro corrupto μόνον sensus postulat εὐχερῶς, vel simile quid.

P.181, v.1, & γῆν retineri potest, & γλῶ reponi. V.3, in exemplari est φιλοῦσι, errore ambiguo. Forsan etiam ibidem pro τί μανθάνειν legendum τῷ πειθεσθαι: vt hæc quoque periodus sit interrogatiua. Rursum pro seq. τί si ponamus τῷ, & in clausula post παραλαβεῖν addamus ἐθέλουσι, vel simile aliquod verbum, melius constabit sententia. V.8, si comma istud, οὐκ ἔχοντα δ', vel expleatur, vel penitus expungatur, sat bene constabit sententia. expleri autem tali fortasse modo potest, οὐκ ἔχοντα καιρὸν, τὰ δ' ἄλλα. V.11, in exempl. est, διαμαρτανομένοις: mendose. V.16, inclusa αὖ, addita ex vulg. edit. Platonis: quæ ibidem habent λαβόντες, sine præpositione. Eædem seq. v. h. πράξειν χρὴ αὖ τὸν ἀνδρείως ἐκεῖνον, mutato verborum ordine. Ibidem in exemplari omissus erat articulus relatiuus ἅ. Pro ἔτι vulg. ed. ibidem habent ἔλεγον. Eædem seq. v. pro ἡμῖν δὲ habent ἡμῖν δή. V.19, inclusum καλῶς, additum ex eisd. edit. Ibidem in exempl. est καταστῆσαι, minus recte. V.22, pro ὑπὸ γῆς idem minus congruenter habet ὕστερον. Pro seq. ὧν vulgati libri habent ἐάν: itidemque infra v.36. V.24, in iisdem legitur, τῆς κατημελημένης μετ' ἀνανδρίας: & mox, ἀλλ' ὅ γε ὁ τούτης πλευτεῖ: & seq. v. ὅτι σώματος καὶ ψυχῆς. V.26, iidem libri hab. ὅ πρώτερον ποιεῖ ἢ ἔχοντα, καὶ ἀκραιφνῆ τὴν ἀξίαν: & sequ. v. φαίνεται pro γίνεται. V.28, iidem h. καὶ πρῶτον ἢ ὕστερον: concinnius. atque ita supra etiam est 179, 34. V.30, iidem libri pro μάλιστα habent μάλιστα: & sequ. v. παρασκευάσασθαι. Iidem v.32 habent αὐτὴν pro ταύτην. V.33 inclusum οὐδὲν, abest ab iisdem. Iidem seq. v. h. καταχρῆσθαι quod melius congruit ad seq. παρακελεύσασθαι. V.35, exemplar nostrum accus. casu habet ἐπαινῶν, contra legem syntaxeos. V.37, inclusum δή, additum e vulg. ed. Sic v.38, 39, 40. V.41, vulg. ed. h. πειρᾶσθαι. Seq. v. exemplar nostrum pro τύχοιεν habet ἔτυχον: perperam. Ibidem inclusus articulus τῆς, abest a vulg. edit. Eædem v.44, hab. τῷ αὐτῷ βίῳ. V.47, inclusum πάντων, additum ex eisd. edit.

P.182, v.1, inclusum δή, additum ex vulg. ed. Eædem v.4 pro ἠνάγκασθη habent ἠνάγκασται: & seq. v. ὅτι ὁ ἀνδρεῖος ἐν φρόνιμος ὅτι, γενομένων παίδων ἐν χρημάτων, καὶ διαθησομένων, μάλιστα πείσεται τῷ τ. Ex eisdem addita inclusa γ v.7. itidemque v.12 & 13. Eædem v.17 habent ἀγέλαις, sine præpositione: & mox, τῇ δὲ πόλει παραδιαλυομένῃ αὖ: & rursum ὑμῖν pro ὑμῶν. Seq. v. eædem h. καὶ ἐάν pro καί. V.20, exemplar nostrū singulariter habet τῷ: minus apte. In eodem omissa erant sequentia inclusa. V.22, in eodem vitiosa repetitione sic legitur, δοκεῖ μάλιστα ἔχειν Πλάτωνι κάλλει μάλιστα ἔχει Πλάτωνι ἡ λέξ. V.24, pro κατὰ Κτησιφῶντος contrario sensu legēdum ὑπὲρ Κτησιφῶντος, *pro Ctesiphonte*: sicut supra quoque habuimus 171, 33, οἷα τῇ ὑπὲρ Κτησιφῶντος ἀπολογίας. V.26, rectius ὑμῖν & δόξης, vt pag seq. v.1. Seq. v. exemplar nostrum habet ποιοῦσι: perperam. V.29, vulgatæ edit. Demosthenis singulariter habent ὃ λέγω, *quod dico*. Ex eisdem seq. v. additum inclusum Αἰσχίνη. V.32, inclusa ἡ, addita ex eisdem ed. Eædem ibidem pro μόνον habent μὴ διά. Eædem v.34, pro τῶν ἰδιωτῶν h. τῶν ἄλλων: & mox πάντας pro πάντως. V.39, inclusum ἐκείνοις abest ab eisdem ed. V.40, eædem hab. ταῖς ὑμετέραις. Seq. v. exemplar nostrum h. περὶ τούτων ἐν πρᾶγμ. sensu mutilato. V.45, inclusum τιν, abest a vulg. ed. Eædem v.47 h. προεσχημένην.

P.183, v.1, inclusa ὑπέρ, addita ex vulg. ed. quæ ibidem mox præterito perfecto habent διαπέπλευκα. Ab eisdem sequ. v. absunt inclusa ἐν καλά. Eædem ibid. h. ταῖς ἡμετέραις, *nostris*. V.9, inclusum αὐτοῖς, additum ex eisdem. & contra v.13 ab eisdem abest commation istud, τὸ θάνατον. V.14 eædem h. ἐπιχείρησιν λέγει. V.15, eædem sine interrogatione habent, οὐκ ἔστιν ἔτι οὐκ αὖ εἰκότως ἐπιθυμήσετέ μοι. Ex eisdem ibidem addita inclusa δ'. rursum ab eisdem abest inclusus articulus ὁ, v.18. Ex eisdem rursum addita sunt inclusa v.19, 20, 21. Eædem eodem v.21 habent ἡμαρτημένα, sine præpos. V.22, eædem per epizeuxin habent, οὐκ ἔστιν οὐκ ἔστιν. Ab eisdem seq. v. abest inclusus articulus οἱ. V.27, eædem mutatis sedibus, κινδυνεύσαντας in posteriori commate ponunt & καταρθώσαντας in priori. Pro δικαίως sequ. v. exemplar nostrum habet δικαίοις: parum apte. V.29, vulg. ed. composite habent ἀπόλωμαι. V.30, in exempl. est περὶ λόγων: parum congruenter. V.34, paulo rectius legemus αὐτῆς, & mox ἐν ἀγωνισθεῖσι, vel ἐν ἀγῶσι, *in veris ac seriis caussarum actionibus*. V.36, exemplar habet ἀναίρεται: & seq. v. ἐπαινίζοντα: parum congruenter. V.38, rectius ἑκατέρου, *vtriusque*. Seq. v. rectius cum articulo legemus κατὰ τὸ ἀληθινὸν, vt mox v.41 κατὰ τὸ ῥητορικόν. V.40, προειδότας absolute accipiendum, quasi dixisset, ὡς προειδότων ὁμοίως ἁπάντων: vel diuise legendum πρὸς εἰδότας. V.41, exemplar vitiosa syncope habet κατὰ ῥητορικόν. V.47, nota δεῖξαι πεποιηκότα ἐμαυτόν, pro *demonstrare me fecisse*.

P.184, v.1, pro καὶ τὸ ἐπίγραμμα, perperam in exemplari est κατὰ τὸ ἐπανάλημμα. V.4, post οἶον δεῖ desideratus εὐκαίρως, vel simile quodpiam aduerbium. V.6, paulo conuenientius λάβοι, optatiuo verbi modo. V.9, forsan legendum, ἀδικάστως: vt ἀδίκαστος ἢ πλοῦς dixerit pro ἀπύκτως, *scopum non assecutos*. V.12, legendum puto ἐν κατὰ τῶν, vel ἐν τούτῳ. V.18, rectius ζηλωταὶ γεγόνατε. V.22, locus vitiosa transsumptione vitiatus, talem quāpiam videtur lectionem requirere, ἀ ταῖς τελεῖ πλάσμασι ὑπάρχει μιμήματα χαρακτηριστικὰ καὶ αὐτοφαίνεται. ὑπομνῆσαι δ' πρῶτον μὲν αἱ ταῖς ἀρ. V.26, τούτων referendum ad τὸ ἐξαίρετον ἐν τὸ κατόπιν τῇ ἑρμηνείᾳ τεχνᾶσθαι. V.32, rectius κατὰ τοῦτο. V.36, ante ἀφελῶς desideratur ἐξετάσω, vel simile quodpiam verbum. V.39, τείχη vsurpatum videtur vt δίχα. alioqui vsitatius τειχῆ. V.40, pro χρῆσιν, in exemplari est χρῆ, amputata finali syllaba. V.44, post ὁ ἀνὴρ desideratur συνθέσει, *compositione*. V.46, duplex in exemplari est scriptura, ἀρετὴν, & λέξιν: atque ἀρετὴν primo deletum, deinde margini adscriptum.

P.185, v.1, procul dubio legendum αὐτὸν ζηλοῦντες τούτης μάλιστα τὸ εὖ. Sic v.6, pro κατὰ τὸ rectius legemus καὶ τό. V.7, exemplar diphthongos habet ἀνδείαν quod nec regulare nec vsitatum est. Idem v.9 pro γὰρ habet γὰρ: errore ambiguo. V.10, legēdum puto, οὐδὲν οὖν μεῖζον οὐκ ἔλαττον φέρει: quod loquendi genus in superiori tomo tum alibi legitur, tum 346,

15:5 17,9 quin & in hoc posteriori tomo vsurpatū pag.5.v.33. Seq.v. vel pro οὐχὶ legendum ὁ χρὴ: vel θαυμάζειν vertendum in θαυμαστόν. V.14, in exemplari est μὰ Δία. quod siquis retinere velit, pro αὐτὴν legendum fuerit ὁ τῶν: vt sensus sit, laudari eo in loco non electionem sed collocationem verborum Demosthenicam. Addi autem his Dionysianis possunt illa eiusdem Æschinis in or. contra Ctesiph. 299, περὶ δὲ συγκατασκευῆς ἢ λόγου δυνάμεως πῶς πέφυκας; δεινῶς λέγεις, κακῶς βιῶναι. & mox, οἱ μὲν λόγοι καλοί, τὰ δὲ ἔργα φαῦλα. ac rursum, 3▪5, δεινὸς δημηγόρος, λόγων. & in Epist. ad sen. popul.q; Athen. καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ ὁ τῶν νόμων τῶν ὑμετέρων καὶ τῶν ἐμῶν λόγων ἡ Δημοσθένους δεινότης προέσται ἐχθρῶν. V.15, rectius cum præpos. ἐν ἐπόψει. V. 18, pro ὑπὸ in exemplari est ἀπό: contra morem. Sic v.29, idem habet ὀνόσομαι: ambigue. V.35, pro ἔτι legendum videtur ἔτι. Sequentium etiam talis quæpiam requiritur lectio; τὴν προσῆκουσαν φιλοτιμίαν, ἢ φιλοτιμούμενοι τυγχάνομεν, ἐπεὶ ἄλλα αὖ ἐκεῖνοι ζηλοῦσι, τοιαῦτα ὁ αὐτοὶ ἀποφαίνεσθαι καὶ μιμεῖσθαι. V.37, exemplar hab. κατὰ quod non est vsitatum. V.39, μάλα etsi ferri potest: tamen siquis μαλακὸν malit, facile feram.

P.186, v.5, potius passiuo fine legendum περιλαμβανομένων. V.8, in exemplari datiuo casu scriptum ταῖς ἕδραις βεβηκυίαις: perperam. Pro ποιοῖς quoque omnino legendum ibidem πλατέας. supra, 22, 24, vbi itidem austeræ compositionis characterem describit, dicit, ἀπέχειν ἀπ' ἀλλήλων τὰ μόρια διαστάσεις ἀξιολόγους, αἰσθητοῖς χρόνοις διειργόμενα. V.11, exemplar infinitiue habet, συναγκάζεσθαι: parum congruenter. Idem v.18 habet ἀντισπεισμοὺς, per σ: quod cum regulæ aduersetur, malui ἀντισπασμοὺς per γ, vt supra 15, 20. V.19, βοᾶν plane corruptum est: ac licet expungatur, sensui tamen nihil prorsus decedet. ἠχοῖς βολαῖς minus huc quadrat. supra (22, 25) dicit, τραχείαις χρῆσθαι πολλαχοῦ ὁ ἀντιτύποις ταῖς συμβολαῖς. V.20 pro γράμματα sensus postulat ἄρχματα, *initia*. seu ἀρχικὰ γράμματα. *initiales litteræ*. Sequens etiam membrum sic videtur legendum; ὧν μηδὲν τοῖς ἐπιφερομένοις μήτε συναλείφεσθαι μήτε συγχεῖσθαι φύσιν ἔχει. V.35, malim repetito articulo, ἀλλὰ ὁ τοῖς κατ' αὐτ. V.44, si legas τοῖς ἐπιτιθεμένοις κώλοις, (vt supra 22, 36) aliquatenus constabit sententia. τοῖς κατὰ τέλος κειμένοις vereor ne nimis longe petitum sit.

P.187, v.1, omnino legendum videtur μεταπίπτειν, id est μεταβάλλειν, *mutari casus*. Sic v.4, sensus videtur requirere, ὅτι μὴ τὰ Παρθένια, *nisi Parthenia seu Virginalia*. Sequ. etiam v. legendum videtur, καὶ οὕτως δὲ εὐγ. V.8, pro ξυνέβη in vulg. ed. Thuc. legitur ξυμβαίνει pag.8: itidemque supra 146,8. V.9, inclusa, ὁ ἀυτὸ, addita sunt ex eisd. editionibus: & vicissim ab eisdem abest seq. inclusum πολλά. Sequ. v. exemplar nostrum habet κρυφθῆναι: minus congruenter. V.16, in vulg. ed & supra 146, 15, legitur, καὶ ἡ εὐχὴ ἀνεῖται βλάψ. V.20, in exemplari contrario sensu scriptum ἐκλήξειαν. ego ἐμμείνειαν reposui ex 28, 40: 194, 24. sed, ne quid dissimulē, verius fortasse εὐλήξειαν: vt infra dicetur plenius ad 192, 38. & 193, 5. de ἐκμελείᾳ vero vise 9, 34. V.22, exemplar h. διαχωρίσουσα τὰ κῶλα τοῖς ἀνίσοις, καὶ περιγραφομένη, μετὰ perperam. V. 28, inclusa ὁ in exemplari est omissa. tu hæc confer cum 17,8. Seq.v. legendum videtur, ἐξ εὐφώνων συγκεῖσθαι, καὶ τοῖς ἀκοαῖς οὐχ ὁμοίως (vel ἡδέως) διὰ τὸ ἦθος ἐνδέχεται. V.37, in exemplari est πρὸς τὴν: & sequ. v. τῶν ἁρμονιῶν: minus congruenter. V.41, legendum videtur αὐτοῖς ἐμπρέποντας. V.43, si pro corrupto ἀλῶναι legamus τῶν, satis bene constabit sententia. V. 46, vel τοῖς ἀξιωματικοῖς legēdum: vel potius post λαμβάνειν addendum ῥυθμοῖς. Seq.v. in exempl. scriptum ἀκόρυφοι: errore ambiguo.

P.188, v.13, in Wolfiana Isocr. ed. pag.87, cum duplici articulo legitur τὸ ἔχοντα τὸ ἐκ τῆς πόλ. & mox, ὁ μήτε πρὸς ἑκατέραν τὴν δύναμιν, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἀμφοτέρας ἅμα κινδυνεύσωσι. V.6, eadem pro ἐπλήνωσι h. ἐπολέμησαν: & mox λοιποῖς pro πολλοῖς. V.17, inclusus artic. τὴν, additus ex eadem. V.18, in eadem scriptum ἐμπίπτει. omisso altero μ: & mox, περὶ παιδείαν τὴν αὐτῶν γιγνόμενοι: & rursum οὐδὲ pro μηδὲ. V.19, in exemplari est ἀποχρῆσαι: parum congruenter. Ibidem pro οὐκ ἐμέλλησαν Isocr. ed. h. ἐτόλμησαν. Seq.v. inclusa γε & τε, absunt ab ead. ed. V.23, ead. h. χρωμένους, præt. aor. & seq.v. οὐχ ὁρᾶν ἃ δεῖ λέγοντα διατρ. V.25, ead. h. ἑαυτῶν, accus. casu. V.27 & 28, inclusa, in exēplari nostro erant omissa. V.29, in Is. ed. concinnius & plenius legitur, ὥστε δὲ τὴν ἡμετέραν πόλιν αἰτίαν γενέσθαι. V.31, in exēplari nostro scriptum διαπεφευγ. parum recte. V.32, Isocr. ed. h. τὴν ἑαυτῶν ἀπολιπόντας ὑπὲρ τῆς. Seq.v. ead h. ἔτι τε τῶν. & mox cum art. τὸ πλεῖστον. V.35, ead. h. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐλάττοσιν ἔχει: & mox ὑπὲρ ἁπάντων pro περὶ τῶν ἄλλων. V. 37, μικτὸν substantiue accipiendum pro μικτήν, seu μῖγμα, vt supra vocat 166,4. nisi μικτὸν communi genere vsurpatum hic velis, vt Antiq. Rom. 147,11, συμφορητὸς πόλις. communis.n. loquēdi ratio postulat fœminino fine μικτὴν. Seq. etiā v. pro αὐτοῦ sensus & structura postulant αὐτὴν, vel αὐτόν: vel saltem αὐτῶν. V. 46, post αὐτὸν perperam in exemplari ex præcedentibus repetitum δὲ Πλάτωνα. Idem sequ. v. pro ἡδέως perperam habet ἰδίας.

P.189, v.2, in exemplari est ἐβούλετο: parum congruenter. ego Stephaneam Herodoti edit. (p.243) sequi malui. V.4, inclusa γὰρ, addita ex ead. ed. itidemq; τῶν v.6. Ex eadem additū ὁ προσεκτήσαντο, v.8. vicissim ab eadem abest inclusus art. τῶν v.10. V.11, in exēpl. nostro aor. est προσγενόμενον: minus congruenter. V.12, in Steph. Herod. pro τε conuenientius legitur δέ. V.15, ex ead. ed. St additum ὁ πατέρα τὸν ἐμόν. V. 19, exempl. nostrum h. παραλειπ. & seq.v. ἡμᾶς, *nos*: parum apte. V.21, idē h. Ἀταφέρνης, omisso priore ρ. Ibidem mox Herod. ed. h. ἁμαρτάνομαι. V.22, in exempl. nostro post λογιζόμενος positum est punctum semiperfectæ periodi, suspensum: & mox εἰς pro εἰ. quæ scriptura non plane videtur reiicienda. V.24, Herod. ed. composite h. ἐμορφοῦντο. Ibidem pro γε exemplar nostrum h. τε: parū congruenter. V.28, pro αὐτοὶ & Ἀθηναῖοι, in Steph. Herodoto est αὐτοὶ & αὐταί: & seq.v. χρίζεσθαι: & mox, ἐς ὃ ἂν ἐκχύθῃ. V.31, exempl. nostrum h. ἐν ἡμετέρῃ: St. editio, ἐν ἡμετέρῃ: ego malui ἐν ἡμετέρᾳ, l. χώρᾳ. Sed vt supra 3,35, Herodoteā dictionem adscripsi, vt cū Dionysiana conferri posset: ita hic quoq; Ionice loquentē Herodotū introducere lubet. Sic ergo in Steph. ed. loquitur Herodotus suo idiomate: Ἄνδρες Πέρσαι, οὔτ' αὐτὸς κατηγήσομαι νόμον τόνδε ἐν ὑμῖν τιθείς, παραδεξάμενός τε αὐτῷ χρήσομαι. ὡς γὰρ ἐγὼ πυνθάνομαι τῶν πρεσβυτέρων, οὐδαμά κω ἠτρεμίσαμεν, ἐπείτε παρελάβομεν τὴν ἡγεμονίην τήνδε παρὰ τῶν Μήδων, Κύρου κατελόντος Ἀστυάγεα· ἀλλὰ θεός τε οὕτω ἄγει, καὶ αὐτοῖσι ἡμῖν πολλὰ ἐπέπουσι συμφέρεται ἐπὶ τὸ ἄμεινον. τὰ μέν νυν Κῦρός τε, ὁ Καμβύσης, πατήρ τε ἐμὸς Δαρεῖος κατεργάσαντο καὶ προσεκτήσαντο ἔθνεα, ἐπισταμένοισι εὖ οὐκ ἄν τις λέγοι. ἐγὼ δὲ ἐπείτε παρέλαβον τὸν θρόνον τοῦτον, ἐφρόντιζον, ὅκως μὴ λείψομαι τῶν πρότερον γενομένων ἐν τιμῇ τῇδε, μηδὲ ἐλάσσω προσκτήσομαι δύναμιν Πέρσῃσι. φροντίζων δὲ εὑρίσκω, ἅμα μὲν κῦδος ἡμῖν τε προσγινόμενον, χώρην τε τῆς νῦν ἐκτήμεθα, οὐκ ἐλάσσονα οὐδὲ φλαυροτέρην, παμφορωτέρην δέ· ἅμα δὲ τιμωρίην τε ὁ τίσιν γινομένην. διὸ ὑμέας

μέας ἐγὼ συνέλεξα, ἵνα, τὸ νοέω πρήσσειν, ὑπερθέωμαι ὑμῖν. μέλλω, ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον, ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι, ὅσα δὴ πεποιήκασι Πέρσας τε καὶ πατέρα τὸν ἐμόν. ὁρᾶτε μέν νυν καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν Δαρεῖον ἰθύοντα στρατεύεσθαι ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους· ἀλλ' ὁ μὲν τετελεύτηκε, καὶ οὐκ ἐξεγένετο αὐτῷ τιμωρήσασθαι· ἐγὼ δέ, ὑπέρ τε ἐκείνου καὶ τῶν ἄλλων Περσέων οὐ πρότερον παύσομαι, πρὶν ἢ ἕλω τε καὶ πυρώσω τὰς Ἀθήνας, οἵ γε ἐμὲ καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν ὑπῆρξαν ἄδικα ποιεῦντες· πρῶτα μέν, ἐς Σάρδις ἐλθόντες, ἅμα Ἀρισταγόρῃ τῷ Μιλησίῳ, δούλῳ δὲ ἡμετέρῳ, ἀπικόμενοι, ἐνέπρησαν τά τε ἄλσεα καὶ τὰ ἱρά. δεύτερα δέ, ἡμέας οἷα ἔρξαν ἐς τὴν σφετέρην ἀποβάντας, ὅτε Δᾶτίς τε καὶ Ἀρταφρένης ἐστρατήγεον, τὰ ἐπίστασθέ κου πάντες. τούτων μέντοι εἵνεκα, ἀνάρτημαι ἐπ' αὐτοὺς στρατεύεσθαι. ἀγαθὰ δὲ ἐν αὐτοῖσι τοσάδε εὑρίσκω ἀναλογιζόμενος, εἰ τούτους τε καὶ τοὺς τούτοισι πλησιοχώρους καταστρεψόμεθα, οἳ Πέλοπος τοῦ Φρυγὸς νέμονται χώρην· γῆν τε τὴν Περσίδα ἀποδέξομεν τῷ Διὸς αἰθέρι ὁμουρέουσαν. οὐ γὰρ δὴ χώρην γε οὐδεμίαν κατόψεται ἥλιος ὅμουρον ἐοῦσαν τῇ ἡμετέρῃ· ἀλλά σφεας πάσας ἐγὼ ἅμα ὑμῖν μίαν χώρην θήσω, διὰ πάσης διεξελθὼν τῆς Εὐρώπης. πυνθάνομαι γὰρ ὧδε ἔχειν, οὔτε τινὰ πόλιν ἀνδρῶν οὐδεμίαν, οὔτε ἔθνος οὐδὲν ἀνθρώπων ὑπολείπεσθαι, τὸ ἡμῖν οἷόν τε ἔσται ἐλθεῖν ἐς μάχην, τούτων τῶν κατέλεξα ὑπεξαραιρημένων. οὕτω οἵ τε ἡμῖν αἴτιοι ἕξουσι δούλιον ζυγόν, οἵ τε ἀναίτιοι. ὑμεῖς δ' ἄν μοι τάδε ποιέοντες χαρίζοισθε· ἐπεὰν ὑμῖν σημήνω τὸν χρόνον ἐς τὸν ἥκειν δεῖ, προθύμως πάντα τινὰ ὑμέων χρήσει παρεῖναι. ὃς ἂν δὲ ἔχων ἥκῃ παρεσκευασμένον στρατὸν κάλλιστα, δώσω οἱ δῶρα τὰ τιμιώτατα νομίζεται εἶναι ἐν ἡμετέρου. ποιητέα μέν νυν ταῦτά ἐστι οὕτω. ἵνα δὲ μὴ ἰδιοβουλέειν ὑμῖν δοκέω, τίθημι τὸ πρῆγμα ἐς μέσον, γνώμην κελεύων ὑμέων τὸν βουλόμενον ἀποφαίνεσθαι. Hæc Herodotus: de Ionismis autem vise quæ supra loco iam citato sat prolixe adnotata sunt. V.38, vel διαλαθὼν inserendum ante διελθὸν: vel leg. διελθεῖν. V.40, pro αὐτὴ leg. vel αὐτὴ, vel αὐτῶν. Seq.v. pro δεῖ perperam in exemplari est δή. V.43, pro πιστεύῃ sensus requirit πιστεύω seu πιστεύουσι, vel aliud huiusmodi. Seq.v. pro διαιρέσεως procul dubio leg. προαιρέσεως. V.45, rectius (opinor) κατεσκεύασται.

P.190, v.2, pro προεξειλεγμένας structuræ norma postulat προεξειλεγμένας. V.7, inclusum ἄνδρες additũ ex vulg. ed. Demosthenis: in quibus sequentia sic leguntur, ὁρῶν τὸν Φίλιππον, φοβερὸν εἶναι νομίζω καὶ δυσμεταχείριστον, σώφρονος μὲν ἀνδρὸς χρῆται προνοίᾳ. V.8, eæd. sic h. μᾶλλον δὲ τὸ ὅλον ἡ τύχη ἐπὶ πρὸς ἅπ. τὰ τῶν ἀνθρ. πρ. Sequens ẽt periodus plane aliter in eisdem legitur; sic, κατὰ πολλοὺς μέντοι λόγους ἕλοιτ' ἂν τις τὴν ἡμετέραν τύχην, ἢ τὴν ἐκείνου. Exstat aũt locus in oratione ad Philippi epistolam. V.12, post σφόδρα desiderari videtur εὐμαθῶς, εὐρύθμως, vel simile quodpiam aduerbium. V.15, inclusum istud comma, ἐν τῷ, in exempl. deest. V.24, etiamsi legas συμφαινόμεναι, tamen ne sic quidem vel structura vel sententia constabit. videtur enim locus & mutilatus esse, & corruptus. V.26, locus hic in vulg. ed. Demosth. plane aliter legitur. quapropter eum inde huc totum lubet transcribere. sic ergo ibi: ἔτι δὲ τούτῳ πλείους ἀφορμαὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν τῶν θεῶν εὔνοιαν ἔχομεν, ὅσῳ διατελοῦμεν εὐσεβέστερα καὶ δικαιότερα πράττοντες. τί ποτ' οὖν ἐκεῖνος ἐν τῷ προτέρῳ πολέμῳ πλείω κατώρθωσεν ἡμῶν; ὅτι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παρρησιάσομαι γὰρ πρὸς ὑμᾶς· ὁ μὲν αὐτὸς στρατεύεται, καὶ ταλαιπωρεῖ καὶ τοῖς κινδύνοις πάρεστιν, οὔτε καιρὸν παριείς, οὔτε ὥραν ἔτους παραλείπων οὐδεμίαν· ἡμεῖς δέ, εἰρήσεται γὰρ τἀληθές, οὐδὲν ποιοῦντες, ἐνθάδε καθήμεθα, μέλλοντες ἀεὶ καὶ ψηφιζόμενοι, καὶ πυνθανόμενοι κατὰ τὴν ἀγορὰν εἴ τι λέγεται νεώτερον. Nostra lectio paulo cõstabit melius, si v.27 pro οἴομαι legamus οἶκοι. V.31, videtur talis quæpiam requiri lectio; ἔπειτα ταύταις ἐπιβαλοῦσι συστολαὶ γινέσθων, seu βραχέα φαινέσθω. V.35, in exempl. est παρ' αὐτῶν: minus apte. V.42, pro λυγρὰ procul dubio scribẽdum λιγυρά. sic n. supra quoque (185, 38) copulantur λιγυρὰ καὶ γλαφυρὰ ἁρμονία: & 187, 38, ἡδεῖα καὶ γλαφυρὰ λέξις. Pro sequenti autem ἀρχαῖα, si plena esse debet antithesis, reponendum νεαρά, καινά, vel simile quid. παρὸν vero in eiusmodi loquendi genere habuimus supra 27, 35: 165, 43.

P.191, v.3, inclusum αὐτὴν, in exemplari omissum est. V.7, leg. videtur διδαχαὶ ἐπιζητοῦσι. V.9, in exempl. est παρεχέσθω: errore ambiguo. V.11, ὅτ' accipiendum hic pro ὅτι: aut deest membrum quodpiam. cuiusmodi locus notatus ẽt supra 178, 46. Ibid. mox rectius accus. casu legemus λεγομένης. V.18, in exempl. est καὶ τῷ. sed καὶ τὸ legẽdum esse, satis est manifestum tum ex præced. tum ex seq. Idẽ seq. v. h. ἀρχαῖον γλυκὺν: duplicato errore. In eod. v. 20, post Χαβρίου τι legitur hoc comma, καὶ Κόνων. pro quo existimarit forsan aliquis legendum esse καὶ Κίμωνος. sed ei coniecturæ obstat, quod Cononis tantũ, Chabriæ, ac Themistoclis, eo in loco a Demosthene fit mentio; Cimonis vero, nulla. V.24, idem exempl. superlatiue h. γλαφυρώτατον. sed id ad sequens comparatiuum αὐστηρότερον non congruit. V.27, rectius ἐν οἷς μέν: vt v. 30, ἐν οἷς δέ. V.28, post τοῖς πράγμασι, corrupta & mutilata est sentẽtia: ac talis quæpiam requiri videtur lectio; οὐκ ἀεὶ αὐστηραὶ καὶ γλαφυραὶ τὰς πίστεις εἶναι οἴοιντο, ἀλλ' ἐνίοτε κακῶς δεῖ. Quo modo si legamus, in sequenti ẽt membro pro ἀκούοντας reponendum erit ἀκούοντι, vel ἀκούειν. V.31, post λέγεσθαι desideratur χρή: vel indicatiue scribendum λέγεται. V.37, pro ἀρχεῖον structurę norma postulat προσεῖναι δεῖν, vel simile q d.

P.192, v.1, pro χρῶμα conuenientius fortasse legemus χρῆμα: vt sit, *ad quamq; rem seu negotium.* V.5, in exemplari est ὑπομνηματικόν: minus apte. V.10, malim cum art. ἡ φύσις, vt in seq. comm. αἱ τέχναι. V.12, rectius, opinor, ἔξω τοῦ μέτρου: & mox, ἀμφότερον τούτων, *vtrumq; istorum.* V.17, in exempl. sic scriptum hoc membrum, καὶ τὸ παρακαλεῖν, καὶ τὸ τὸ παρακολουθοῦν ἅπασιν αὐτοῖς παραίνεσιν. Idem v. 35 h. κατεσκεύασθαι: errore ambiguo. Seq. v. pro μέρος conuenientius fortasse legemus μέλος. V.32, pro ἴδῃ exemplar h. ἔδει: perperam. V.37, μέλη ἐμμελῆ hic ea signif. dicũtur, qua paulo ante, v.21. V.38, in exempl. est αὐτῆς: perperam. Pro seq. etiam ἐμμελῆ rectius legemus εὐμελῆ: vt ita hic copulentur εὐμελῆ καὶ εὔρυθμα, sicut supra 11, 15. & discrimen esse inter εὐμελὲς & ἐμμελὲς, auctor ipse docuit 10, 30: & 31, 13. Ibid. exemplar sing. numero h. εὔρυθμον: perperam. V.40, δέον in hac signif. habuimus ẽt supra 174, 15: & infra 194, 29: non sine mendi suspicione. V.46, forsan leg. ἔτι δὲ τὸ λεγόμενον γλαφυρὸν καὶ φιλόν. In seq. ẽt membro si pro τί τε δή, legamus τί δὲ δή, sat bene constabit sententia.

P.193, v.1, pro ῥητὴν exemplar h. ἐπεί: parum ad rem. Idem seq. v. h. αὐτοῦ: perperam. Perperam idem mox h. πῶς τε ἐμμελεῖ ἐποίει μεγαλοπρεπεῖς. Idem v.5 h. τὴν πεζὴν λέξιν: cõtra leges syntacticas. Pro seq. etiam ἐμμελείας rectius fortasse legerimus εὐμελείας: qua de re dictum ad pag. præced. v.38. V.7, forsan negatiue leg. τὸ οὐ πρέποντα, seu τὸ μὴ πρέποντα. V.10, ad συνεφθαρται in exemplaris margine adscriptũ hoc scholion, αἱ τί τὸ συγκέκραται. V.13, vel καὶ tollenda videtur, vel pro ἀξιῶν reponendum ἀξιοῖ. V.15, paulo conuenientius ἐκφερόμενος, id est προφερόμενος, *proferens.* Seq. v. pro ἔχουσι sensus postulat ἔχουσι. V.17, τοῦ suspectum est: nec sat cõgruere videtur καιροῦ. mox tamen rectius ἀγῶνας ἔχοντα. V.19, rectius εἰ μήπω ἔχει, *si nondum habet.* V.21, exemplar h. τὸ παραλειπόμενον parum apte. V.30, possis etiam legere τοῦτο τὸ πότερον. Seq. v. structuræ lex postulat συμβέβηκε, *acci-*

derint. V.32, pro corrupto ὑπάρχει parua mutatione reponi posset ὑπάρχη. sed sensus magis postulare videtur ἀναπείθηται, *decipetur*. V.36, similitudine hac supra quoq; visus est in Dinarcho, 115, 15. V.38, in exemplari est ἄξιον ambigue. Ibidem mox pro ὅτι leg. potius ὅτι μὴ, id est μόνον, *tantummodo*. vt videlicet τοῦτο μόνον, & sequentia, absolute ac μιμητικῶς proferantur. V.40, inclusa ἢ, abest ab exempl. Seq. v. rectius ἄρα, vt pag. seq. v.46: licet in exempl. quoque interrogationis nota sit addita clausulæ. V. 44, procul dubio leg. ἐμοὶ γὰρ τί μοι, ἄπιτε. Seq. etiam v. pro ἡμῖν rectius accus. casu legemus ἡμᾶς, *nos*.

P.194, v.1, in exempl. est ἀδίκω. sed vel ἀδίκως leg. vel ἀδίκους. Idem, v.3 h. ἐμμέτρως: errore ambiguo. sed verius esse ἐμμέτρως quam ἐμμέτρως, satis clare cognoscitur ex 184, 44: & ex huius ipsius pag. 194, v.12. V.6, malim cum articulo, οἱ μιμοῦνται. Sequ. v. αἱ νοστρόφοις supra quoq; sic habuimus, 19, 32: sed vereor ne librariorum vitio pro αἱ νοστροφαί. V.18, in exempl. est οἷς: errore ambiguo. verius tamen ὡς quam οἷς. Sic v.24, idem ambigue itidem h. συντιθέμενα. sed cōuenientius præsens συντίθεμεν quam præteritū συντεθείμεθα. V.29, de δεινὸν supra dictum, ad 174, 16. Ibid. exemplar accus. casu h. τὸν ἐκ τῶν ὀνομάτων ἁρμονίαν: contra legem syntaxeos. Idem seq. v. pro τῶν h. τοῦτο: perperam. Quod vero seq. v. Dionysius scribit, Isocratem & Platonem orationes suas cælatis ac tornatis operib. fecisse similes, idem supra quoque (30, 25) iisdem prope verbis dixit. V.33, ἐστιν supra quoq; sic vsurpatū esse, prolixius docui ad 1, 15. V.38, in exemplaris textu est μάλα: vera lectio μιμούμενοι, ascripta erat marg[illegible]. Sequētia vero sic fortasse legemus rectius, ταῦτα γὰρ ὁπόσα αὐτοῖς μιμεῖσθαι. V.45, ἀρχαιότης procul dubio legendū χρεῶν ὁπόσα γινώσκειν, ex 30, 36: vbi hæc ipsa tradens ait, χρεῶν συνέχειαν τῶν ἀποδιδομένων.

P.195, v.2, in exemplari est καὶ ταῦτα: errore ambiguo. Sequens δεῖν superuacuum est. Siquis etiam ibidem mox diphthongos malit δεινείτωσ, non multum refragabor. Sequentia iisdem prope verbis supra sunt exposita, 30, 37. V.11, rectius αἱ τοιαῦται, fœmin. gen. V.16, conuenientius (opinor) ἕξεως, *habitu*. V.18, de ἀντιλέγειν supra dictum ad 166, 42. Seq. v. rectius ἅμα καὶ, vt paulo post, v.21: id est, *simulatq; cogitamus*. V.20, hic quoq; cōuenientius legerimus ἕξιν, *habitum*. Sequ. v. exemplar h. ἅμα νοῶν: parum congruenter. V.25, idem ex. h. τῶν τε. sed quorsum hic sit opus coniunctione τε, ego certe non video. V.26, pro οἷς conuenientius legemus ἃ, *quæ*. Seq. v. malim cum art. ὁ ἀνήρ: quanquam supra quoque hæc ellipsis articuli obseruata est aliquoties, cum alibi, tū 161, 35. V. 28, rectius procul dubio ἰδόντων vel μαθόντων. Sic v. 30, rectius compos. ἀφαιρεῖται. Seq. v. exemplar h. ἔχεις ὅτι ἡμᾶς καλεῖ: parum ad rem. V.42, pro ἢ in exempl. est disiunctiua ἢ. sed vel ᾗ legēdum, vel saltem ᾗ, *qua ratione*. Quod mox sequitur, rem & dictionē ipsam, præmonstrare quanam in perorando vtendum sit actione, supra quoq; iisdem prope verbis dictū est, 177, 16. V.43, in exempl. est ὅρος: parum congruenter. Seq. v. nota ἠθικῶς pro τὸ ῥυθμοῖς. V.46, vulgatæ Demosth. ed h. ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ πάντες ἡμεῖς ὅσοι ἐσμὲν ἐνταῦθα καθήμεθα εἴποιεν. nostra lectio e vulgata sic instituetur melius; εἰ πάντες ἡμεῖς ὅσοι ἐστὲ (vel καθήμεθα) εἴποιεν: *vt ne si qui accesserint vel præterierint facile dicere queāt an vmquam vrbes ibi conditæ atq; habitatæ fuerint*. Est autem locus desumptus ex tertia Philippica.

P.196, v.2, conuenientius (opinor) ἀπεσβεσμένος. Sic v.5, conuenientius esse videtur ἀφαίρεσιν, *sublationem, deletionem*. V.10, inclusa, addita sunt ex vulg. ed. Demosth. In eisdem seq. v. legitur πρὸς δ᾽ ἐχθροὺς χαλεπῶς τὰ τῆς αὐτῆς. Ex eisdem seq. v. additum inclusum ἄλλοις. In eisdē v.16, transposita coniunctione legitur ὅτι ἔργοις δὲ. Eædem seq. v. sine aspir. habent Ἦλιν, sicut etiam Stephanus. nostri codicis scriptura nomen & originem illius vrbis refert ad Solem: quod Pausanias quoq; nonnullos ad augustius eam prædicandam factitasse tradit. Ex eisdem v. 18 additum ἀρχὴν. In eisdem loci clausula sic scripta est, τὴν πανουργίαν χρεῶν πάντως. Dionysii verba quæ sequūtur, rectius fortasse interrogatiue legentur: vt quę v.21 post ἀπῆντο subiunguntur, μιμεῖσθαι habeant: & v.23, in membro isto, ἐμοὶ τί δοκεῖ, subiecta sit post interrogationem responsio. Alioqui infinitiue ibi legēdum foret ἐμοὶ τί δοκεῖν: eo scilicet modo quo supra 162, 3, ὅτι καλῶς ἔχειν. Rursum v.21 pro ἦχον leg. videtur ἦχε vel ἠχεῖ, *sona, sonum ede*. V.31, etiamsi ἐστὶ legeris pro ἅμα, tamen ne sic quidem expletus videtur locus. V.38, ex. h. ἔτι: parum apte.

P.197, v.15, exemplar h. τοῦ δὲ, dandi casu: parum apte. Idem in fine periodi, v. 17, eque incongruenter h. ἀπαγγέλλεις. V.24, ad phrasin istam ἐπιτρίμματα τῶν νόμων ἀγορᾶς, alludit supra ἐν ταῖς νομοθεσίαις 176, 28. Postremus locus, in orat. pro Corona sic legitur in vulg. ed. τῶν δ᾽ ἐκ φύσεως κίναδος τοῦτο ἐκ ἀρχῆς ὑγιὲς οὐδὲν εἰργασμένον. Eodemq; vocabulo vtitur etiā Aristophanes comicus: & Sophocles Vlyssem vocat ὅλον κίναδος, quem Homerus ποικιλομήτην, vulpina mente seu vulpina astutia præditum. Forsan ergo sic a Dionysio clausus fuit hic locus; τὸν δ᾽ ἐκ κίναδος τὸν ἔξω τοῦτο; τοῦτο δεῖ τί οὐ δύναται; vel τοῦτο δεῖ ποιεῖν θαύματα. exemplar sane ambiguo errore h. θαύματα. V.35, rectius fortasse legemus, Φιλίππῳ δ᾽ ἐξέσται, *Philippo autem licebit*. Porro vt ibidem Μηδίας per ε scriptum legitur, ita etiam apud Suidam, Μηδίας, ὁ ῥήτωρ. V.42, possimus etiam legere ὥσπερ εἶπον, *sicut dixi*. V.44, ὁ δῆμος defendi fortasse potest eo quod supra habuimus 151, 35, δυνατῶς εἰρημένος & 150, 29, δυνατῶς ἄγαν εἴρηται. siquis tamē [illegible] malit, fruatur suo iudicio.

P.198, v.2, in exemplari est χάριν: errore ambiguo. χάρισι autem sic vsurpatum etiam in præcedentis tractatus epilogo, 163, 44. Idem exemplar v.4, post ἐρεῖν nullam habet distinctionē. Sequens tractatus de Demosthene, an idem sit cum eo qui supra in Dinarcho promittitur 119, 5, tum demum sciri poterit, si ii qui Dionysii opuscula apud se detinent, Dudithii liberalitatem imitati, tandem in lucem ea per nos aut alios emiserint.